Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri

Prof. Dr.
M. Sait Şimşek

1

BEYAN

Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri, Beyan Yayınları'nın 530. kitabı olarak yayına hazırlandı; editör Prof. Dr. Fethi Ahmet Polat, kapak düzeni Yusuf Kot, dizgi ve sayfa düzeni Osman Arpaçukuru, baskı ve cilt İstanbul Matbaacılık Ltd. Şti. (Gümüşsuyu Cad. No: 21/B Zeytinburnu-İstanbul, 0212 482 51 66) tarafından gerçekleştirildi ve Ocak 2012'de İstanbul'da yayımlandı.

ISBN 978-975-473-517-8 (I. cilt)
ISBN 978-975-473-516-1 (I-V takım)

Sertifika No: 14723

BEYAN YAYINLARI Ankara Cad. 49 • 34112 Cağaloğlu-İstanbul
Tel: +90.212. 512 76 97 - Tel-Faks: 526 50 10
www.beyanyayinlari.com
bilgi@beyanyayinlari.com

Prof. Dr. M. Sait Şimşek

Hayat Kaynağı
Kur'ân Tefsiri

1. Cilt

BEYAN

İçindekiler

Cilt 4

Cilt 5

Önsöz

Kur'ân, hayat kitabıdır; hayatı düzenlemek, yeniden rayına oturtmak için indirilmiştir. İndirilen önceki kitapların amacı da budur.

Peygamberler aynı dini tebliğ etmiş, aynı inanç ilkelerini getirmişlerdir. Bu inançlar donuk ve hayatı ilgilendirmeyen inançlar olmayıp, her birinin hayatı düzenlemekle birebir irtibatı vardır. O halde indirilen kitaplar ve gönderilen peygamberler, bozulmuş ve rayından çıkmış hayatı yeniden düzenleyerek rayına oturtmayı hedef edinmiştir. Bu sebeple Kur'ân, hidayet kitabı olarak nitelendirilmiştir.

Tefsirin amacı, Kur'ân'ın indirilmiş olduğu amaç doğrultusunda olmalıdır. Tefsirimin de bu özelliğe sahip olduğunu düşünüyorum.

Tefsirimi hazırlarken, çağımızda ve önceki dönemlerde yazılmış tefsirlere müracaat ettim. Okuyucuyu yorup meşgul etmemek için çoğu zaman müracaat ettiğim kaynakları isim olarak zikretmedim. Okuyucu tarafından ihtiyaç duyulacağını düşündüğüm yerlerde ise müracaat ettiğim kaynakları ismen zikrettim.

Ekol ve şahıs olarak kimsenin etkisinde kalmadığımı düşünüyorum. Bugüne kadar okuduklarımdan ve hayattan edindiğim birikimimi Kur'ân metniyle test ederek, bu metninden vus'atım miktarınca anladıklarımı yazdım.

Günümüz insanının meşgalelerini göz önünde bulundurduğumdan, sözü uzatmamaya gayret ettim. Bu nedenle birçok meselede genel okuyucuyu ilgilendirmeyen akademik tartışmalardan uzak durmaya çalıştm. Genel okuyucunun anlayabileceği bir dil kullanmaya özen gösterdim.

Esasen tefsir yazmayı çok önceleri düşünmüştüm. Ama niyetimi fiiliyata

her geçirmek istediğimde *'daha çok birikime ihtiyacım var'* diyerek erteledim. Zamanla bunun sonunun gelmeyeceğini yaşayarak anladım. Daha da ertelersem belki de düşüncemi asla gerçekleştiremeyecektim.

On bir yıl önce başladığım tefsir yazma işini noktalıyorum. Benim için çok yararlı oldu. Okuyucularıma da yararlı olmasını diliyorum.

Mehmet Sait Şimşek

2010 - Konya

1.
Fâtiha Sûresi

*Mekke'de indirilmiş olup 7 âyettir. Başka isimlerle de bilinen sûre, indirilen ilk sûrelerdendir. Mushafın tertibine göre ilk sûre olduğundan, **"açış yapan"** anlamına gelen **"Fâtiha"** ismiyle meşhur olmuştur.*

*Kur'ân'ın muhtevasını özet olarak içerdiği kabul edilmektedir. Bu yüzden isimlerinden biri de **"Ummu'l-Kitap"**tır. Zira Arap dilinde **"ana"** anlamına gelen **"umm"** kelimesi, **"kaynaklık eden"** anlamında kullanılmaktadır. Buna göre Fâtiha sûresi, Kur'ân'a kaynaklık etmektedir. Gerek bu yönüyle ve gerek namazın her rekâtında tekrarlanması sebebiyle sûrenin ayrı bir önemi vardır.*

Kaynağı itibarıyla bir sûrenin diğerlerinden üstünlüğünden söz edilemez. Çünkü Kur'ân'ın tamamı Allah kelamıdır. Belki bir sûrenin öneminden söz edilebilir ki o da insanların ona duydukları ihtiyaçtan kaynaklanır. İnsanlar, bazı sebeplerle belli bir dönemde veya bütün zamanlarda bir sûreye diğerlerinden daha fazla ihtiyaç duyabilirler. Bu anlamda Fâtiha sûresi Kur'ân'ın en önemli sûrelerindendir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ ﴿١﴾

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَم۪ينَ ﴿٢﴾ اَلرَّحْمٰنِ

الرَّح۪يمِ ﴿٣﴾ مَالِكِ يَوْمِ الدّ۪ينِ ﴿٤﴾

اِيَّاكَ نَعْبُدُ وَاِيَّاكَ نَسْتَع۪ينُ ﴿٥﴾

اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَق۪يمَ ﴿٦﴾

صِرَاطَ الَّذ۪ينَ اَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ

الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّٓالّ۪ينَ ﴿٧﴾

1. **Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.**
2. **Hamd âlemlerin Rabbi Allah'adır.**
3. **O hem Rahmândır hem Rahîmdir.**
4. **O din/hesap gününün sahibidir.**
5. (Rabbimiz!) **Sadece sana kulluk eder ve sadece senden yardım dileriz.**
6. **Bizi doğru yola ilet.**
7. **Nimet verdiğin kimselerin yoluna; gazaba uğrayanların ve sapmışların yoluna değil.**

Nahl sûresinde *"Kur'ân okuduğun zaman kovulmuş olan şeytandan Allah'a sığın"* (Nahl 16/98) denildiğinden Kur'ân okumaya başlarken besmeleden önce istiâze diye bilinen ve *"kovulmuş şeytandan Allah'a sığınırım"* anlamına gelen "أَعُوذُ بِاللهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ" sözü söylenir. Onun ardından da besmele çekilir.

"Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla"

Sûre başlarındaki besmelelerin Kur'ân'dan olup olmadıkları tartışma ko-

nusudur. Bazı âlimler Kur'ân'dan olmadıklarını söylerken, bazıları Kur'ân'dan olduklarını fakat her sûre başında müstakil olarak indirilmediklerini ve dolayısıyla o sûrenin bir âyeti olmadıklarını söylerler. Bazıları ise başında bulundukları sûrenin ilk âyeti olduklarını söylemektedir.

Sahabe döneminde Müslümanların, Kur'ân'dan olmayan bir şeyin, ondan olduğu sanılmasın diye herhangi bir şekil veya işaretin bile Kur'ân'a yazılmaması konusundaki hassasiyetleri bilinmektedir. Onların döneminde sûre başlarında besmelenin yazıldığı da bilinen bir husustur. Bu yüzden sûre başlarında bulunan besmelelerin Kur'ân'dan olduğu kanaatindeyiz.

Nahl sûresinin yukarıya aldığımız âyetinde Kur'ân okumaya istiâze ile başlanması istenildiği halde sahabe, istiâzeyi ne Kur'ân'ın girişi mahiyetinde olan Fâtiha sûresinin ve ne de başka bir sûrenin başına yazmışlardır. Buna karşın Tevbe sûresi hariç bütün sûrelerin başına besmeleyi yazmışlardır. Peygamberin, her önemli işe başlarken besmeleyle başlanmasını tavsiye etmesinin bu yazmaya gerekçe olduğu da söylenemez. Çünkü Kur'ân okumaya istiâze ile başlanması bizzat Allah tarafından istenmiştir.

Süre başlarındaki besmelelerin o sûrenin ilk âyeti mi olduğu yoksa müstakil olarak mı indirildiği tartışması Fâtiha sûresi için de geçerlidir. Biz burada çoğunluğa uyarak besmeleyi Fâtiha'nın birinci âyetiymiş gibi numaraladık.

Besmelede ardı ardına zikredilen *Rahmân* ve *Rahîm* isimlerinin Allah'ın engin merhametini dile getirdiği müfessirlerce kabul edilmekle birlikte bunların kimler hakkında kullanıldıkları konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bazı müfessirler ikincisinin, birincisinin anlamını pekiştirmek için kullanıldığını söylemektedir. Bazıları da *Rahmân* kelimesinin Allah'ın dünyadaki rahmetini ifade ettiğini ve bu nedenle inanan inanmayan herkes için söz konusu olan Allah'ın merhametini içerdiğini, *Rahîm* kelimesinin ise ahirete yönelik olduğunu ve sadece iman edenleri kapsadığını söylerler.

Bir işe başlarken kişinin, anlamını bilerek ve inanarak besmele okuması Allah'ın bol ve tükenmez merhametinin kendisiyle birlikte olduğunu hissetmesi anlamına gelir ki bu, hayata dair hem olumlu ve umut dolu bir bakış sağlar hem de en zor işleri insanın gözünde kolaylaştırır. Büyük işler başarabilmenin ilk ve en etkili adımı kuşkusuz o işin başarılabileceğine inanmaktır.

"Hamd âlemlerin Rabbi Allah'adır."

Allah'a hamdetmek, fazilet ve üstünlüğünden dolayı O'nu en mükemmel şekliyle övmektir ve dolayısıyla şükretmekten daha geneldir. Çünkü şükretmek, belli bir iyiliğe karşı takdir duygularını dile getirmektir. Allah'ın üzerimizdeki nimetleri öylesine sınırsız öylesine daimidir ki bunu ifade etmek, an-

cak hamd ile mümkün olabilir. Bizi yaratan ve yaşatan O'dur. Hatta başkaları vasıtasıyla bize ulaşan nimet ve iyiliklerin temelinde de O vardır. O dilemediği takdirde hiç kimse bize bir iyilikte bulunamaz. Evreni var eden de O'dur. Öyleyse O'na hamd ederken bize ulaşan bütün nimet ve iyiliklerin kaynağının O olduğunu ifade etmiş oluyoruz. Üzerimizdeki nimetleri sürekli olduğuna göre O'na hamdimiz de sürekli olmalıdır. Hamdimiz, bize verdiği nimetlere denk olmasa da, yaptığımız hamdden dolayı Yüce Allah bize ayrı mükâfatlar vermektedir.

Allah'a hamdeden kişi bununla *tevhid* inancını da dile getirmiş olur. Çünkü Allah'a hamdeden kişi, bütün nimetlerin Allah'a ait olduğunu ve Allah'ın her şeyin sahibi ve hâkimi olduğunu kabul etmiş demektir. Nitekim hamddeki tevhid inancı, *âlemlerin Rabbi* ifadesiyle de pekişmektedir. O halde bu âyet aynı zamanda tevhidin de bir ifadesidir.

Rab kelimesi sahip, yönetici, terbiye eden, ıslah eden gibi anlamlarda kullanılır. Kelime, yalnız başına ve *el* takısı ile *er-Rab* şeklinde sadece Allah hakkında kullanılmaktadır. Başkası hakkında ise ancak isim tamlaması şekliyle kullanılabilir. Bu da mutlak rablığın Allah'a ait olduğunu gösterir.

Âlemîn kelimesi ise kimi dilcilere göre Allah dışındaki bütün varlıklar için kullanılırken, bazı dilcilere göre de sadece akıl sahibi varlıklar hakkında kullanılmaktadır. Bu ikincilerin görüşüne göre insanlar, melekler ve cinler bu kelimenin kapsamı içerisine girmektedir.

Hamdeden mü'min, gönlünde bir ferahlık duyar. Çünkü o, yaratıcısının kendisine verdiği nimetlerin bilincindedir ve bu nimetler karşısında övgüsünü dile getirmektedir.

Hamd kelimesinin başındaki *el* takısı ise *istiğrak/kapsamlılık* ifade eder. Buna göre, en güzel övgülerin tamamı hamd kapsamına girmektedir.

Sözünü ettiğimiz sebeplerden dolayı *hamd* sadece Allah'a yapılır ve sadece O'na mahsustur.

"O hem Rahmândır hem Rahîmdir."

Şayet besmele Fâtiha sûresinden ise, Allah'ın Rahmân ve Rahîm oluşu bu âyetle sûrede ikinci kez tekrarlanmış olmaktadır. Böylece Allah'ın rahmetinin kapsamlılığı tekrar dile getirilmiş olmaktadır.

Burada siyak içerisinde *"Rahmân ve Rahîm"*in kazandığı bir anlama dikkat çekmek isteriz. *Rab* kelimesinin anlamlarından birinin *"terbiye edici, eğitici"* olduğunu belirtmiştik. Kuşkusuz Yüce Allah'ın insanları eğitmesinde de O'nun Rahmân ve Rahîm oluşunun önemli bir etkisi vardır. Kullarının dünya

ve âhiret mutluluğuna kavuşmaları için peygamberler göndermesi, onlara olan merhametinin bir sonucudur. Genelde dinin âhiret mutluluğunu sağladığından söz edilir ama dünya mutluluğunu sağladığından pek bahsedilmez. Oysa din, âhirette olduğu gibi dünya hayatında da mutluluk getirir. Peygamberimizden bahisle Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"(Ey Muhammed), biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik."* (Enbiya 21/107). Görüldüğü üzere âyette herhangi bir kayıt getirilmeden Peygamberin âlemlerin tamamına rahmet olduğu ifade edilmektedir.

"O din/hesap gününün sahibidir."

Din günü ile insanların âhirette hesap verecekleri gün kastedilmektedir. İnsanlar o gün bu dünya hayatında işlediklerinin karşılığını göreceklerdir. Âhirete ve orada hesap vermeye iman etmek, dünya hayatına da derin etkileri olan bir inançtır. Kişinin, bu dünya hayatında yaptıklarının âhirette hesabını vereceğine iman etmesi kadar davranışları üzerinde etkisi olan başka bir şey düşünülemez. Kişi ancak bu inançla süflî arzuların baskısından kurtulabilir.

Burada bir noktaya değinmek gerekir: Allah'a hesap verme anlayışı, korkutan ve cezalandıran bir Allah'a iman etmek şeklinde algılanmamalıdır. Çünkü hesap sonucunda ceza görmek söz konusu olduğu gibi, büyük mükâfatlara kavuşmak da söz konusudur. Dünya hayatı bir imtihandır ve kişi bu dünya hayatında ne ekmişse âhirette onu biçecektir.

Sahih din anlayışında Allah sevgisi ile Allah korkusu dengelenmiştir. Allah korkusu, vahşi hayvanlardan korkma şeklinde bir korku değil, Allah'ın azameti karşısında O'na duyulan saygıdan kaynaklanan bir korkudur. Bu korkuya sevgi ve saygı da eşlik etmektedir. Mü'min, Allah'ı büyük bir sevgi ile sever, ancak azabından da son derece korkar ve bu azaptan korunmaya çalışır. Bu dengeyi yakalayamayanlar sahih bir inanca kavuşamazlar.

Cennete girmek de Cehenneme girmek de kişinin kendi elindedir. Çünkü Cennet de Cehennem de kişinin işlediklerinin bir sonucudur.

"(Rabbimiz!) **Sadece sana kulluk eder ve sadece senden yardım dileriz."**

Buraya kadar Allah'ın yüceliği anlatıldı. O'nun yüceliği, yarattığı ve akıl verdiği insana birtakım sorumluluklar yüklemektedir. İnsan, yaratıcısına karşı nasıl bir tavır takınacaktır?

Yukarıda anlatılanların insana yüklediği sorumluluk, sadece Allah'a kulluk etmesi ve sadece O'ndan yardım dilemesidir.

İbadet, yani kulluk, olağanüstü bir sevgiyi ve bir o kadar boyun eğip itaat

etmeyi ifade eder. Bu öyle bir itaattir ki kişi, kime ibadet ediyorsa onun emir ve yasaklarına tam olarak teslim olur; asla karşı gelmez ve onun buyruklarını her türlü emir ve yasağın üstünde tutar.

Arap dilinde köle anlamına gelen *"abd"* kelimesi de aynı köktendir. Buna göre Allah'a ibadet, zahir ve bâtın amellerin tamamını kapsamaktadır. Bu sebeple müfessirler "ibadet ederiz" anlamına gelen *"na'budu"* kelimesini açıklarken buna, *"Emir ve yasaklarını hâkim kılar; kabul ederek ve isteyerek onlara itaat ederiz"* anlamını vermişlerdir. (İbnu Atiyye, I, 118).

"Sana" anlamına gelen "إِيَّاكَ" kelimesinin, *"ibadet ederiz"* anlamına gelen "نَعْبُدُ" kelimesinden önce getirilmesi, ibadetin sadece Allah'a yapıldığını ifade etmek içindir. Yüce Allah başka bir âyette de şöyle buyurmaktadır: *"Rabbin, yalnız kendisine ibadet etmenizi buyurmuştur."* (İsrâ 17/23) Buna göre *"yalnız sana ibadet ederiz"* diyen kişi, Allah sevgisi ile başka herhangi bir şeyin sevgisi çatıştığında Allah sevgisini; başka herhangi birinden korkmak ile Allah korkusu çatıştığında Allah'tan korkmayı tercih edeceğini; yine Allah'a itaat ile başkasına itaat durumları çatıştığında da Allah'a itaat etmeyi yeğleyip üstün tutacağını söylemektedir.

"Yalnız Allah'tan yardım dilemeye" gelince, burada da "إِيَّاكَ" kelimesinin, "yardım dileriz" anlamına gelen "نَسْتَعِينُ" kelimesinden önce zikredilmesi, yardımın sadece Allah'tan olduğunu ve sadece O'ndan isteneceğini ifade etmek içindir. *"Allah sana sıkıntı verirse, O'ndan başkası o sıkıntıyı gideremez. Sana bir iyilik verirse, başkası onu engelleyemez. O, kullarının üstünde yegâne tasarruf sahibidir."* (En'âm 6/189).

Allah'tan yardım istemek, diğer bir ifade ile dua etmek, kulluğun ifadesidir. Nitekim Peygamber'den, *"Dua ibadetin özüdür"* şeklinde bir hadis rivayet edilmiştir (Tirmizi, Kitabu'd-daavât). İbadet edilirken kul ile Allah arasına bir üçüncü kişinin girmesi nasıl doğru değilse ve ibadet sadece Allah'a yapılıyorsa, dua ederken de araya aracı konulmaz.

"Bizi doğru yola ilet."

Kulların sadece O'na kulluk edecekleri ve sadece O'ndan yardım isteyecekleri zikredildikten sonra onların, Rablerinden ilk istekleri, kendilerini doğru yola iletmesi olmuştur. Onların bu isteğine cevap verilmiştir. Bakara sûresinden başlayarak son sûreye kadar Kur'ân'ın tamamı bu isteğe verilen cevaptır. Zira Kur'ân doğru yolun ta kendisidir. O halde kul, bu isteğinde samimi ise inanç ve hayatını Kur'ân'a göre düzenleyecektir.

"Nimet verdiğin kimselerin yoluna; gazaba uğrayanların ve sapmışların yoluna değil."

Nimet, insanın benimsediği ve hoşlandığı her güzel şeye denir. Ancak bu âyette, ister şu anda olsun ve ister gelecekte olsun; ister dünyaya ait olsun ister âhirete ait olsun, ayrıca ister maddî olsun ister manevî olsun, devam eden ve kalbin de hoş karşılayıp içine sindirdiği her türlü yararlanma anlamında kullanılmıştır. (Ebu Zehra, I, 69).

Fâtiha'nın, bir bütün olarak sûre halinde indirilen ilk sûreler arasında olduğuna dikkat çekmiştik. Yani Fâtiha sûresi indirildiğinde henüz Kur'ân-ı Kerim'in büyük çoğunluğu indirilmemişti. Bu nedenle bazı müfessirler, *"Allah'ın kendilerine nimet verdiği kimseler"* ifadesiyle önceki peygamberlerin kastedildiğini söylerler. Allah'tan bu yola hidayet ettirilmeyi isteyenler Müslümanlar olduğuna göre, bu yolun, kendilerinden önceki peygamberlerin yolu olduğu anlaşılmaktadır. Akla ilk gelen de budur. Bu vesileyle şu hususa dikkat çekmemiz gerekir: Bütün peygamberlerin yolu birdir ve Peygamberimizin yolu da aynı yoldur. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de Peygamberimize şöyle hitap edilmektedir. *"İşte o peygamberler Allah'ın hidayet ettiği kimselerdir. Sen de onların yoluna uy."* (En'âm 6/90).

İbnu Abbas ve müfessirlerden pek çoğu, Allah'ın kendilerine nimet verdiği kimselerin peygamberler, sıddîkler (özü sözü bir doğrular), şehitler ve salihler olduğunu söylemiş ve bu görüşlerini şu âyete dayandırmışlardır:

"Her kim Allah'a ve Elçi'ye itaat ederse, işte onlar, Allah'ın kendilerine nimet verdiği peygamberlerle, özü sözü bir doğrularla, şehitler ve iyilerle beraberdirler. Onlar ne iyi arkadaştırlar!" (Nisâ 4/69)

Bazı müfessirler burada kastedilenlerin, İsrailoğullarının iman edenleri olduklarını söylerken, bazıları da bunların Peygamberimizin ashabı olduklarını söylemektedir. Müfessir İbnu Atiyye'nin de belirttiği gibi bütün bu görüşler aslında aynı şeyi anlatmaktadır. (İbnu Atiyye, I, 126). Çünkü Nisâ sûresinin 69. âyetinde sözü edilen kimseler de aslında peygamberlerin yolunu izleyen kimselerdir.

Bazıları ise, bunların sadece peygamberler olduklarını söylemişlerdir.

Peygamberliğin insanoğluna verilen nimetlerin en büyüğü olduğunda şüphe yoktur. İnsanlar ancak onun sayesinde dünya ve âhiret mutluluğuna erişebilirler.

Mü'min kişi kendisinin, Allah'ın kendilerine nimet verdiği kimselerin, yani peygamberlerin yolundan gidenlerden bir fert olduğunu kalbinin derinliklerinde hisseder ve günlük hayatında da onlarla beraberliğini devam ettirir.

İbnu Mes'ud, İbnu Abbas, Mücahid, Süddî ve İbnu Zeyd gazaba uğramış olanların Yahudiler, sapıtmış olanların ise Hıristiyanlar olduğunu söylemişlerdir. Hatta Peygamber (s.a.v.)'den de bu anlamda bir rivayet nakledilmektedir (İbnu Atiyye, I, 129).

Bu görüşte olan müfessirler gazaba uğramış olanların Yahudiler olduğuna dair şu âyetleri de delil olarak zikrederler:

"Nerede bulunurlarsa bulunsunlar, kendilerine aşağılık damgası vurulmuştur. Meğerki Allah'tan ve insanlardan bir destek bulalar. Allah'ın gazabına uğramışlardır ve üzerlerine miskinlik damgası vurulmuştur. Çünkü Allah'ın âyetlerini inkâr ediyor ve haksız yere peygamberleri öldürüyorlardı; isyan ederek sınırı aşıyorlardı." (Al-i İmrân 3/112).

"De ki: 'Allah katında cezası daha kötü olanları size haber vereyim mi? Onlar, Allah'ın lanetlediği, gazap ettiği, aralarından maymunlar ve domuzlar çıkardığı; kendileri de tağuta tapan kimselerdir. İşte onlar, yeri en kötü ve yoldan en çok sapmış olanlardır." (Mâide 5/60).

Sapmış olanların Hıristiyanlar olduğuna delil olarak da şu âyeti zikrederler:

"Ey Kitap Ehli! Haksızlık ederek dininizde aşırı gitmeyin. Daha önce sapmış ve pek çok kimseyi saptırmış ve itidal yolundan uzaklaşmış kimselerin tutkularına uymayın." (Mâide 5/77).

Konuyla ilgili Peygamber (s.a.v.)'den nakledilen ve Allah'ın kendilerine nimet verip doğru yolda olanların Müslümanlar; gazap ettiği kimselerin Yahudiler ve sapmış olanların ise Hıristiyanlar olduğuna dair rivayet sahih değildir. Tirmizî bu konuda naklettiği rivayeti hasen-ğarib olmakla nitelemiştir.

Bizce kastedilen bizatihi Yahudiler ya da Hıristiyanlar değildir. Bilakis Yahudilerin sapmaları genelde bilinçli olarak bâtıl yolu seçmek ve peygamberlere karşı çıkmaktan kaynaklanan bir sapma iken, Hıristiyanların sapmaları genelde aldatılmışlık ve şaşkınlıktan kaynaklanan bir sapmadır.

Allah'ın kendilerine gazap ettiği kimseler, bilerek bâtıl yolu seçen ve peygamberlerine karşı çıkanların tamamıdır. Sapanlar ise din adına aldatılıp hak yoldan sapmış ve böylece doğru yolu kaybetmiş olanlardır. Her dönemde bu şekilde hak yoldan ayrılmış olanlar vardır ve bundan sonra da olacaktır.

2.

Bakara Sûresi

Kur'ân'ın tertibi içerisinde ikinci sırada yer alan Bakara sûresi, en uzun sûredir. Medine'de indirilmiş olup iniş süreci Medine dönemi boyunca devam etmiştir. 286 âyettir.

Sûreler isimlerini genellikle o sûrede anlatılan bir kıssadan veya o sûrede geçen özel bir isimden yahut yine o sûrede anlatılan ve kendisine dikkat çekilmek istenen bir konudan alırlar.

Bu sûreye ***inek*** *anlamına gelen* ***Bakara*** *ismi şu sebeple verilmiştir: Hz. Musa döneminde İsrailoğulları arasında öldürülen birinin katilinin tespiti için Allah onlara bir inek boğazlamalarını ve bir parçasıyla maktulün cesedine vurmalarını emretmiştir. Bu olay sadece bu sûrede anlatılmıştır. Aslında aralarında katili bilenler vardı, ama bunu gizliyorlardı. İneğin bir parçasıyla vurulduktan sonra o kişi dirilmiş ve katilinin kim olduğunu söylemiştir.*

Bakara sûresi, Kur'ân'ın en kapsamlı sûresidir. Bilindiği gibi Müslümanlar Mekke'de sadece Allah'a ortak koşan müşriklerle karşı karşıya idiler. Medine'ye hicret ettikten sonra ise Yahudilerle ve görünürde Müslüman, fakat içlerinden inkâr eden münafıklarla da karşı karşıya geldiler.

Mekke'de indirilen sûrelerde inanç esasları ve bu esasların kalplerde yerleşerek kök salmasını sağlayan meseleler konu ediniliyor, inananların ahlâkî eğitimleri üzerinde duruluyordu. Medine'de indirilen sûrelerde ise bu konulara devam edilmekle birlikte ekonomik, politik ve hukukî konulara da yer verilmeye başlandı. Gayrimüslimlerle ilişkiler konusu da daha çok Medenî sûrelerde ele alınmıştır.

*Bakara sûresi, Fâtiha sûresindeki, **"Bizi dosdoğru yola ilet"** duasının sanki bir cevabı olarak Kur'ân'ın bir yol gösterme/bir hidâyet olduğu vurgusuyla başlamaktadır. Sûre, ardından inanç esaslarını el alarak inanç bakımından insanları gruplara ayırmakta ve insanın yaratılışı, Kur'ân'ın hidâyeti karşısındaki durumu, sosyal hayatla ilgili meseleleri ve ahlâkî konuları içermektedir. Bu arada Yahudilerin tarihinden uzun uzadıya söz etmektedir.*

Fâtiha sûresinde sözünü ettiğimiz duasının ardından kişi, Allah'tan, kendilerine nimet verilenler grubuna dâhil etmesini, buna karşılık yollarını şaşıranlar ile Allah'ın kendilerine öfkelendiği kimselerden uzak durmaya muvaffak kılmasını istemektedir.

Sûre, Allah'ın nimet verdiği kimselerin özelliklerini ve yollarını şaşırmış olan kimseler ile Allah'ın kendilerine öfkelendiği kimselerin vasıflarını gözler önüne sermektedir. Böylece sûre, inanç bakımından insanları üç gruba ayırmaktadır: Mü'minler, inkâr edenler ve münafıklar.

Sûrenin, bu inanç gruplarını ve onların geçmişlerini dile getirirken önceki din mensuplarının tarihlerinden; sapmalarından ve başarılarından söz etmesinin sebebi, sadece o inanç mensuplarına doğru yolu göstermek, onları İslâm'a davet etmekle sınırlı değildir. Bu, aynı zamanda Müslümanlara da gelecekleri konusunda bir yol göstermedir. Ne de olsa Müslümanlar da önceki inanç mensuplarının geçtikleri sürece benzer bir süreçten geçeceklerdir. O hâlde önceki inanç mensuplarının bu süreç içerisinde işlemiş oldukları hatalarının ve başarılarının sergilenmesi ve bunlara yol açan nedenlerin belirlenmesi Müslümanların da yolunu aydınlatacaktır.

Sûrenin ele aldığı önemli konulardan bir diğeri, insanın yaratılışı konusudur. Burada Hz. Âdem'in yaratılışına, yaratılış öncesinde Allah ile melekler ve Allah ile İblis, hatta Allah ile Âdem arasında geçen diyaloglara yer verilmektedir. Bu diyaloglarda verilen mesajlar sayesinde insanın evrendeki konumu ortaya çıkmaktadır.

Medenî sûreler, inanç meseleleri yanında sosyal hayatla ilgili kurallara ve düzenlemelere de yer verir. Bu sûrede evlilik, boşanma, faiz, Allah yolunda cihad gibi konular da ele alınmaktadır. Bir yönüyle sûre, yeni kurulmakta olan İslâm toplumunun temel ilkelerini belirlemektedir. Bu sebeple bazı müfessirler, Bakara sûresini Kur'ân'ın bir özeti, diğer sûreleri ise bu sûrenin açılımı olarak değerlendirmişlerdir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

الٓمٓ ﴿١﴾ ذٰلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ ف۪يهِ هُدًى لِلْمُتَّق۪ينَ

﴿٢﴾ اَلَّذ۪ينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيُق۪يمُونَ الصَّلٰوةَ

وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴿٣﴾ وَالَّذ۪ينَ

يُؤْمِنُونَ بِمَا اُنْزِلَ اِلَيْكَ وَمَا اُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ

وَبِالْاٰخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ ﴿٤﴾ اُو۬لٰٓئِكَ عَلٰى هُدًى

مِنْ رَبِّهِمْ وَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٥﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla

1. **Elif lâm mîm.**
2. **Bu, bir kitaptır ki onda şüphe yoktur ve muttakîlere bir yol göstermedir.**
3. **Ki onlar gayba inanırlar, namazı dosdoğru kılarlar ve kendilerine verdiklerimizden infak ederler.**
4. **Sana indirilene ve senden önce indirilene iman ederler; onlar âhiret'e de kesin inanırlar.**
5. **İşte onlar, Rab'lerinden doğru bir yol üzeredirler ve kurtuluşa erenler de onlardır!**

Mukattaa/Hece Harfleri

Sûre başlarında bulunan "*elif-lâm-mîm*", "*elif-lâm-râ*", "*hâ-mîm*" gibi ayrı ayrı okunan harflere *mukattaa harfleri* denmektedir. Aynı sebeple *hece harfleri* olarak da adlandırılmışlardır. Kur'ân-ı Kerim'in 29 sûresi bu harflerle başlamaktadır.

Biz biliyoruz ki cahiliye dönemi şiirinde de *"bel"*, *"lâ"*, *"bel lâ"* gibi harfler kullanılmaktaydı. Onlarla kastedilen, sadece muhatabın dikkatini çekmek idi. Söz konusu edatları kullanan kişi muhataba, "Söyleyeceklerimi dikkatle dinle!" mesajını veriyordu. İşte bu noktadan hareketle âlimlerin çoğunluğu, söz konusu harfleri anlamlandırmışlardır. Hiçbir ayırım yapmaksızın bütün âyetleri üzerinde düşünülmesinin istenmiş olması da, Kur'ân'ın âyetleri olan bu harflerin bir anlama sahip olduğunu göstermektedir. Bu âyetler muhataba hiçbir şey anlatmıyor olsaydı, onlar üzerinde düşünülmesinin istenmesi anlamsız olurdu. Allah, kullarını anlamsız bir şey üzerinde emek ve zaman harcamaya çağırmaktan münezzehtir.

Bu harflerin ne anlama geldikleri konusunda Peygamber (s.a.v.)'den bir açıklama nakledilmemiştir. Eğer Peygamber'in bu konuda bir açıklaması bulunsaydı, Kur'ân'ı anlama konusuna çok önem veren ilk devir Müslümanları onu mutlaka naklederlerdi. Sahabenin de bu konuda Peygamber'e soru sorduklarına dair bir bilgi mevcut değildir. Şunu da belirtmek gerekir ki inanmayanların bu harflerin Kur'ân-ı Kerim'de yer almasına ilişkin itirazlarına dair de bir nakil bulunmamaktadır. Gerek sahabenin bu konuda soru sormamış olması ve gerekse inanmayanların itirazlarının olmaması, o dönemde bu harflerin ne anlam ifade ettiğine dair bir kanaatin mevcut olduğunu gösterir. Çünkü ne anlama geldikleri bilinmiyor olsaydı, en azından, Kur'ân'da açık yakalama gayreti içerisinde olanlar bunu dillerine dolar, itiraz ederlerdi. Bundan da anlaşılıyor ki o dönem insanları sözün başında bu şekilde harflerin kullanılmasına aşina idiler.

İlk dönem âlimlerinden bir kısmı bu harflere mana vermemiş; bilgisini Allah'ın kendisine sakladığı sırlar olarak görmüştür. Diğer bir kısmı ise onlara çok değişik anlamlar vermişlerdir.

Her dilde olduğu gibi Arap dilinde de doğrudan ve dolaylı anlatım biçimleri vardır. Dolaylı anlatımdan maksat, kelime ve cümleleri temel anlamlarının dışında kullanmaktır. Bu harflerle de kastedilen, dolaylı anlamlarıdır. Onlara farklı pek çok anlam verilmesinin nedenlerinden biri de bu olmalıdır.

Bu harflerin ne anlama geldiklerini belirlemek için, herkesin kabul edeceği birtakım tespitlerde bulunalım:

a) Arap alfabesinin harf sayısı yirmi dokuzdur. Bu harflerin başında bulundukları sûrelerin sayısı da yirmi dokuzdur.

b) Türk alfabesindeki harflerin sesli harfler ve sessiz harfler, sesli harflerin de kalın sesliler ve ince sesliler olmak üzere kısımlara ayrıldıkları gibi Arap alfabesindeki harfler de fısıltı şeklinde çıkarılan harfler, karın boşluğundan çı-

karılan harfler, dudaklardan çıkarılan harfler, vurgulu harfler vs. kısımlara ayrılır. Bu gruplardan her birinin harf sayısının yarısı sûre başlarında kullanılmıştır (Beydâvî I, 87).

Ayrıca sayısı yirmi dokuz olan alfabe harflerinin yarısına yakını sûre başlarında geçmektedir. Sûre başlarında kullanılan harflerin sayısı on dörttür.

c) Kur'ân'ın indiği dönemde Arap şiirinde de benzer bir kullanım söz konusudur.

d) Bu harflerin başında bulundukları sûrelerde, çoğunlukla bu harflerden hemen sonra Kur'ân-ı Kerim'den söz edilmektedir. Eğer bu harflerden hemen sonra Kur'ân-ı Kerim'den söz edilmemişse, aynı sûrede mutlaka Kur'ân'ın Allah kelâmı olduğuna vurgu yapan ve Kur'ân'la meydan okuyan âyetler zikredilmektedir. Nitekim Bakara sûresinde de mukattaa harflerinden hemen sonra Kur'ân'dan söz edilmektedir.

Bu tespitlerden sonra söz konusu harflerin, Kur'ân'ın icazı ile ilgili olduklarını rahatlıkla söyleyebiliriz. Birçok müfessir de bu görüştedir. Mesela, Yahya b. Ziyâd el-Ferrâ, Kutrub, Müberred gibi dilcilerle Ebû Müslim el-İsfahânî, Zemahşerî, Beydâvî ve İbnu Teymiyye gibi âlimleri bunlar arasında zikredebiliriz.

Sanki bu harflerle anlatılmak istenen şudur: Ey insanlar, konuşmanızda ve yazmanızda siz de malzeme olarak bu harfleri kullanıyorsunuz Kur'ân da bu harfleri kullanıyor. Malzeme aynı malzemedir. O hâlde Kur'ân'ın Allah tarafından olmadığını iddia ediyorsanız, onun bir benzerini getiriniz. Benzerini getiremediğinize göre, Kur'ân'ın Allah'ın kelâmı olduğunu kabul edin, buna inanın.

Netice olarak, Kur'ân'da kimi sûre başlarında geçen bu harfler, şekil olarak Arap şiirinde kullanılan, dikkat çekme amaçlı edatlara benzemekle birlikte Kur'ân'ın icazını ortaya koyma ve Kur'ân'la meydan okuma maksadıyla kullanılmışlardır.

Ebced Hesabı ve Mukattaa Harfleri

Ebced hesabı, alfabe harflerine birtakım sayısal değerler verilerek yapılan bir hesap olup, bundan maksat bazı gaybî bilgilere ulaşmaktır.

Harf ve rakamların birtakım gizli anlamlar taşıdığı ve şifreler içerdiği inancı Yahudi ve Hıristiyanların yanı sıra eski Uzak Doğu dinlerinde ve daha başka din ve medeniyetlerde yaygındır. Haliyle Müslümanlar arasında da bu eğilimlere sahip insanlar olmuştur ve olacaktır. Esasen peygamberlerin vefatla-

rının üzerinden bir müddet geçtikten ve din anlayışında bozulma ve sapmalar ortaya çıktıktan sonra özellikle dinî duyguları güçlü olan kesimlerde gizemli şeylere ve olağanüstülüklere ilgi artar. İşte bunlardan biri de harf ve rakamları şifre olarak görmek ve onlardan birtakım anlamlar çıkarmaktır.

Ebced hesabı, Yahudilerin İbranî alfabesindeki harflere değerler vererek uydurdukları bir hesaptır. Müslümanlardan tasavvufî ve bâtinî eğilimlere sahip kişiler arasında bu hesaba ilgi duyan ve onu gaybî bilgilerin şifresi olarak görenler olmuştur. Sayıları az da olsa müfessirler arasında da bu hesaba ilgi duyanlar vardır.

Bu hesabı kabul edenler, uydurma bir rivâyete dayanırlar. Söz konusu rivâyete göre, bir grup Yahudi Hz. Peygamber'e gelmiş ve bu sûrenin başında geçen "*elif lâm mîm*" harflerini kastederek, İslâm ümmetinin ömrünün ebced hesabına göre sadece 71 yıl olacağını ileri sürmüşlerdir. Bunun üzerine Hz. Peygamber onlara diğer sûrelerin başlarında bulunan mukattaa harfleri hatırlatmış ve onlar da, "*işler karıştı*" diyerek çekip gitmişlerdir (Suyûtî, ed-Durru'l-Mensûr, I, 17).

Rivâyette anlatıldığı gibi gerçekten bu harfler İslâm ümmetinin ömrünü bildiriyor olsaydı, kıyametin ne zaman kopacağını tespit etmek de mümkün olurdu. Çünkü İslâm ümmeti kıyamete kadar kalıcı olacağına göre, onun ömrünü belirlemek, kıyametin ne zaman kopacağını belirlemekle aynı şeydir. En nihayetinde mukattaa harfleri bellidir ve bu harflerin ebced hesabıyla değerleri de bilinmektedir. Bunlar toplanır ve âhiretin ne zaman kopacağı tespit edilir. Nitekim bu hesabı kabul eden müfessirlerden Mukatil b. Süleyman yukarıda aktardığımız benzer bir rivâyet nakleder ve bu riâyette, bir Yahudinin yaptığı hesaba göre İslâm ümmetinin ömrünün 734 sene olacağını nakleder (Mukatil, I, 5). Hâlbuki kıyametin ne zaman kopacağını Allah'tan başkası bilemez. Esasen sadece kıyametin ne zaman kopacağı meselesi değil, bütün gaybî konuların bilgisi Allah katındadır ve bu husus Kur'ân'da açıkça ifade edilmektedir. Allah, dilediği kadarı hariç, peygamberler dışında kimseyi gaybına vakıf kılmayacağını Kur'ân'da haber vermektedir. Ama bazen keşif ve keramet, bazen ebced hesabı perdesi altında, bazen de başka gerekçelerle gayb bilgisine ulaştıklarını iddia edenler olmuştur. Ne var ki bütün bu çabalar, Kur'ân'ın mesajına aykırıdır. Allah, gaybı kimseye bildirmeyeceğini Kur'ân'da belirttiğine göre, ne keşf ve keramet, ne ebced ve cifr hesabı, ne de başka bir şey, gaybtan haber veremez.

"Bu, bir kitaptır ki onda şüphe yoktur ve muttakîlere bir yol göstermedir."

ذَلِكَ kelimesiyle uzaktakine işaret edilir, yani *o* anlamındadır. Tefsir bilginleri, bununla Kur'ân-ı Kerim'in kastedildiğini belirtirler. Bu sebeple de buradaki *"o"*nun *"bu"* işaret zamiri anlamında olduğunu söylerler. (Taberî, I, 96; İbnu Atiyye, I, 142). *"O kitap"* denilmesi, Kur'ân-ı Kerim'in şanını yüceltmek içindir.

Arap dilinde bir şeyi övmek için, o şey yakın dahi olsa uzağa işaret eden bir edat veya zamirle ona gönderme yapılabilir. Kur'ân-ı Kerim Arapça indirildiğinden, bu dilin anlatım biçimlerini kullanması doğaldır.

Kur'ân-ı Kerim'de, *kitap* kelimesiyle bazen Kur'ân-ı Kerim'in kendisi, bazen Tevrat, bazen bunların ve indirilmiş diğer semavî kitapların kaynağı olan Allah katındaki ana kitap ve bazen de evrende cereyan eden her şeyin yazılı olduğu kader/kaza kitabı kastedilir.

Muttakîler, sözlükte, kendilerini tehlikelere karşı koruma altına alanlar; korunmuş kimseler anlamındadır. Kişi, Allah'ın emirlerini yerine getirmek ve yasaklarından sakınmakla kendisini Allah'ın azabına karşı koruma altına alır. Ancak bu nitelik onları Allah'ın azabından korumuş olmakla kalmaz, Allah'ın büyük mükâfatına kavuşmalarına da sebep olur.

Tertip sırasına göre Kur'ân'ın niteliklerinin söz konusu edildiği bu ilk âyette onun bir hidâyet kitabı olduğu anlatılmaktadır. Kur'ân-ı Kerim, beşerî hayatın her alanını düzenler; nasıl inanacağına, nasıl yaşayacağına; Allah ile ve diğer insanlarla ilişkilerini, hatta bazı hususlarda diğer varlıklarla ilişkilerini nasıl düzenleyeceğine rehberlik eder. Fakat Kur'ân-ı Kerim, maddenin nasıl işleneceğini, uzayın nasıl keşfedileceğini anlatmaz. Bu sebeple o, bir fizik, bir biyoloji, bir kimya veya bir astronomi kitabı değildir. Bunların ve benzeri bilimlerin, ilkeleri ve keşifleriyle vardıkları sonuçlar onda aranmaz. O, kalpte başlayan ve hayata uzanan bir hidâyet kitabıdır; insan hayatına yön verir. İnsanın kalbini ve aklını harekete geçirir, hayata bir anlam kazandırır ve disiplin getirir.

Kur'ân'ın doğasına ve misyonuna dikkat çekildikten sonra bu ve sonraki âyetlerde, insanlar inanç açısından iman edenler, inkâr edenler ve münafıklar şeklinde gruplara ayrılmaktadır.

İman Edenler/Muttakîler

Muttakîn: و ق ي kök harflerinden türemiş olan bu kelime yukarıda da ifade edildiği gibi tehlikelere karşı kendilerini koruma altına alanlar, *"korunmuş olanlar"* anlamındadır. Allah'ın emirlerini yerine getirmek ve sakındırdıklarından uzak durmak suretiyle kendilerini Allah'ın azabından korumuş olan kimselere işaret etmek için kullanılır. Muttakîler, söz ve davranışlarını buna göre düzenlerler. Bir sonraki âyette, muttakîlerin bazı nitelikleri sıralanmaktadır. Şöyle ki:

"Ki onlar gayba inanırlar, namazı dosdoğru kılarlar ve kendilerine verdiklerimizden infak ederler."

Muttakîler için şu temel vasıflar zikredilmektedir:

a. Gayba inanırlar.

İnsan için *gayb*, o anda görme kapsamının dışında olan şeydir. Kur'ân-ı Kerim'de çoğunlukla bu anlamda kullanılır. Diğer duyularla da algılanamayan veya insan bilgisinin dışında kalan şeye de gayb denmektedir. "*Gayb âlemi*" deyimi ile de duyularla algılanamayan, insan bilgisinin dışında kalan ve beşerin bilgi edinme yollarıyla bilgisine ulaşılamayan Cennet, Cehennem, melek vs. gibi gaybî şeyler kastedilir. "Gayb âlemi"nin karşıtı "*müşahede âlemi*"dir. Buna göre evrenin tamamı iki kategoriye ayrılmaktadır: Gayb âlemi ve müşahede âlemi.

Âyette geçen "*gayba inanırlar*" ifadesiyle, gayb âlemine giren ve Kur'ân'da sözü edilen şeylerin tamamına inanmak kastedilmektedir. Gayba iman etmek, övgü makamında anılmaktadır. Her ne kadar bu âlem, insan duyularının dışında ve ötesinde ise de vahiy tarafından sunulan birtakım deliller yoluyla varlığına inanılır ve sunulan bu deliller karşısında aklî muhakeme de onun varlığını tasdik eder. O hâlde gayba inanmak, akıl ve muhakeme ile diğer canlılardan ayrılan insana özgü bir meziyettir. Buna karşılık bu yönleriyle meleklerle cinler de bu meziyete sahiptirler. Buna göre, gayba iman, insanın hayvanlar düzeyinden yükselişi anlamına gelmektedir. Gayba iman etmenin dışlanması, insanın müşahede ve gözlem dünyasına hapsedilmesi anlamına gelir ki bu, insanı hayvanlar düzeyine düşürür.

Gayba iman olmadığında, insan düşünce ve muhakemesinde bir kısırlaşmanın, bir düzeysizliğin ortaya çıkması kaçınılmazdır. Aslında gayba iman etmekle insan, sadece gözle görülen duyular âlemini idrak basitliğinden çok daha yukarılara yükselir ve behîmî âlemden yüce âlemlere terfi etmiş olur. Ne var ki müşahede âleminde olup-biten şeyleri sürekli gayba bağlamak da

aynı şekilde insan düşünce ve muhakemesinde bir kısırlaşmaya ve düzeysizliğe yol açar. Dinî emirlere körü körüne bağlı birçok kesimde fiziksel hastalıkların, ekonomik başarısızlıkların, yenilgi ve başarıların, kısaca sosyal olayların tümüyle gaybî faktörlere bağlandığı bir gerçektir. Bu olayların nedenleri üzerinde durup çözüm yolları üretenler, Allah'ın takdirine karşı çıkan münkirler olarak ilan edilmektedir. Karşılaşılan her olayı Allah'ın takdiri ile izah etmek, dünya hayatında olup-biten olaylardan Allah'ı bütünüyle soyutlamak kadar toplum hayatı için tehlikeli bir anlayıştır. İslâm âleminde sosyal bilimlerde gerilemenin nedenlerinden biri de bu anlayıştır. Böylesi kaderci toplumlarda, sosyal problemlere çözüm üretilemez.

Kuşkusuz gayb âlemi ile müşahede âlemi arasında sıkı bağlardan söz etmek mümkün, hatta gereklidir. Ama Yüce Allah, gerek toplumlar için gerek tabiatta meydana gelen olaylar için kanunlar koymuştur ve müşahede âlemindeki olaylar, bu kanunlar çerçevesinde meydana gelmektedir. Bu nedenle Yüce Allah Kur'ân-ı Kerim'de sosyal olayların işleyiş mekanizması için *sünnetullah* tabirini kullanmakta ve *"sünnetullah"*ta hiçbir değişikliğin olmayacağını ifade etmektedir. (Ahzâb 33/62; Fâtır 35/43).

Şunu da belirtmek gerekir ki gayba iman, temelsiz ve rastgele bir inanç değildir. Gayba imanın temelinde müşahede âlemi vardır. Bir peygamberin ancak gayba dair verdiği haberlere iman edilir. Peygamber'e iman ise şehadet âlemindeki kesin bir delile dayalıdır; çünkü bir peygamberin peygamberliği, ancak peygamberliğine dair mucizenin varlığıyla gerçekleşir. Peygamberlerin mucizeleri ise şehadet âlemine girer. Peygamberlere iman edenler, onların elinde meydana gelen ve peygamber olduklarını ispatlayan mucizeleri görür yahut duyar ve bu gördüklerini veya duyduklarını muhakeme süzgecinden geçirir, böylece onların peygamberliklerine iman ederler. Onların peygamberliklerine iman ettikten sonra ise o peygamberlerin gayba dair verdikleri haberlere inanırlar.

b. Namazı dosdoğru kılarlar.

يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ : Namazın dosdoğru, yani farzlarına riayet edilerek ve huşû içerisinde kılınmasıdır. Kur'ân'da namaz hakkında *"yusallûne"* veya *"sallû"* fiilleri yerine *"yukîmûne's-salate"*, *"ekîmu's-salâte"*, *"hâfizû ala's-salavât"* buyurulması dikkat çekicidir. Bu yüzden, *"namazı ikame ederler"* denilmiş olup, bu ifadede "namazı kılarlar" sözünün ifade ettiğinden daha fazla mana vardır ki bu da namazı doğru dürüst, yani rükünlerini tam olarak yerine getirmek ve huşû içerisinde güzelce kılmak ve hatta kıldırmaktır (Elmalılı, I, 186). İşte bu şekliyle namaz, Kur'ân-ı Kerim'de de ifade edildiği gibi kişiyi ahlâk dışı şeylerden

ve kötülüklerden uzaklaştırır. Bazı müfessirler bu kelimeye "namazı vaktinde kılarlar" anlamını verirken, bazıları da "namazlarını kaçırmadan sürekli ve düzenli bir şekilde kılarlar" anlamını vermişlerdir. Bizce bu kelime, söz konusu edilen bu hususların tamamını birlikte içermektedir.

Belin ortası veya kuyruk sokumu anlamına gelen *salât* kelimesi, zamanla bir tür ibadet ve dua anlamında kullanılmaya başlanmıştır. Günün belirli anlarında, belirli rükünleri ile yerine getirilen namaz bu kelime ile ifade edilmektedir. Kur'ân-ı Kerim, indiği dönemde Arapların konuştukları dili kullanmakla birlikte kimi kelimelere yeni anlamlar yüklemiştir. Bu anlamda pek çok kelime vardır. Salât, küfür, nifak bu kelimeler arasındadır. Elbette bu kelimeler yeni anlamlara taşınırken sözlük anlamları göz önünde bulundurulmuştur; ancak bu şekilde kullanılan kelimeler o kadar çoktur ki adeta yeni bir din dili meydana getirilmiştir.

c. Mallarından infak ederler.

Kelime olarak *infak*, malı elden çıkarmak, harcamak anlamına gelmektedir. Bazı âlimler, bu kelimenin kullanıldığı yerlerde, sevap kazanmak için zekât dışında yapılan harcamaların kastedildiğini söylerler. Ancak çoğunluk, maldan ödenmesi zorunlu olan zekâtı da kapsadığı görüşündedir. Hatta kişinin helal yoldan kazanarak aile efradına yaptığı harcamayı da infak kapsamında gören âlimler pek çoktur. Zekâtın verilmesiyle, zekât verilmesi gereken farklı sınıfların temel ihtiyaçları karşılanıyorsa zenginler, zekât miktarının dışında infak etmek zorunda değildir. Bunun ötesindeki infakları nafile (zorunlu olmayan fakat yapıldığında sevap kazanılan şey) türündendir; infak ettiği takdirde sevap kazanır ama infak etmezse günah işlemiş olmaz. Ancak mü'min, malın gerçek sahibinin Allah olduğunu ve bu dünya hayatında elde ettiği mal-mülk ve benzeri bütün imkânların birer imtihan aracı olduğunu bilir. Bu sebeple zorunlu olan zekâtın yanında başka infaklarda da bulunur. Ayrıca zengin Müslümanlar zekâtlarını verdikleri hâlde bile zekât alma durumunda olan sınıfların temel ihtiyaçları karşılanamıyosa, zenginlerin zekât dışında fazladan infak etmek mecburiyetleri vardır.

Muttakîlerin niteliklerinden bu âyette sözü edilen üç nitelik, muttakî olmanın zorunlu hasletleridir. Kişinin bu nitelikleri arttıkça, takvası da o ölçüde artar. O hâlde bu niteliklerle takva arasında sıkı bir ilişki vardır. Kişinin takvası arttıkça gayba imanı, namazını dosdoğru kılması ve infakı artar. Bunlar arttıkça da kişinin takvası fazlalaşır. Takvada eksilme ise bu niteliklerde eksilmeye, bu niteliklerdeki eksilme de takvanın azalmasına sebep olur.

Âyetlerde zikredilen *gayba iman* kalbin payı, *namaz* bedenin payı, *infak* ise

malın payıdır. İnsan ancak bunları gerçekleştirmekle Allah'ın kendisine verdiği kalp/akıl, beden ve malın şükrünü yerine getirmiş olur.

Rabb'in doğru yolu, Peygamber'inin gösterdiği yoldur. Yüce Allah, yolunu insanlara öğretmek üzere peygamberler göndermiştir. Peygamberler, gerekli olan dinin tamamını insanlara bildirmişlerdir. Bu sebeple inananlar, din adına peygamberlerinin kendilerine tebliğ ettikleri dine ne ilavede bulunabilirler ne de ondan herhangi bir şeyi eksiltebilirler. İlave de eksiltme de dini tahriftir.

d. "Sana indirilene ve senden önce indirilene iman eder, âhirete de kesin inanırlar."

Bu âyette de muttakîlerin vasıfları devam etmektedir. Burada yukarıdaki özelliklere üç özellik daha ilave edilmektedir ki bunların hepsi inançla ilgilidir. Korunmuş olanlar, Hz. Muhammed'e indirilen Kur'ân'a inandıkları gibi önceki peygamberlere indirilmiş olan kitaplara da inanırlar. İslâm dini türedi bir din değildir. Önceki dinlerin bir devamıdır. Önceki dinlerin inanç esaları İslâm dininde de aynen devam etmiştir. Onlara iman edenlerden de birtakım ibadetleri yerine getirmeleri ve birtakım ahlâki kurallara uymaları istenmiştir. Kısacası dinler birbirlerinin devamıdır ve aynı gayeyi hedeflemişlerdir.

Korunmuşların diğer bir özelliği ise âhirete kesin olarak inanmalarıdır. Âhirete iman ne kadar güçlü ise Allah'ın emirlerine bağlılık da o derece güçlü olur.

İşte bu özelliklere sahip muttakîlerin durum ve âkıbetleri, grubun son âyetinde şöyle ifade edilmektedir:

"İşte onlar, Rab'lerinden doğru bir yol üzeredirler ve kurtuluşa erenler de onlardır!"

Sûrenin bu bölümünde, sûrede anlatılan inanç gruplarından inananların en seçkinlerinden kısaca söz edilmekte, bir kıyaslama yapabilsin diye diğer inanç gruplarına geçilmektedir.

İnanmayanlar/Kâfirler

Önceki âyetlerde inananlar arasında üstün özelliklere sahip olanlarla bunların akibetleri anlatıldı. Aşağıdaki âyetlerde ise, inkâr edenlerin en kötülerinin özellikleri anlatılmaktadır:

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ ءَأَنْذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ
لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٦﴾ خَتَمَ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوبِهِمْ وَعَلٰى سَمْعِهِمْ وَعَلٰى
أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٧﴾

6. **Kesin olarak inkâr etmiş olanları uyarsan da, uyarmasan da onlar için birdir; onlar inanmayacaklardır.**
7. **Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir. Gözlerinin üzerinde ise bir perde bulunmaktadır. Ve onlar için büyük bir azap vardır.**

كُفْر Küfr: Kelime olarak *örtmek* anlamındadır. Tohumu toprakla örttüğünden dolayı çiftçiye, karanlığıyla her şeyin üzerini örttüğünden dolayı da geceye Arap dilinde *kâfir* denmiştir. Büyük deniz ve büyük nehre de dip ve yataklarını örtmelerinden dolayı aynı isim verilir. Kelime, hakikati örtmeleri nedeniyle inkâr edenlere isim yapılmıştır. Nimeti örtmesinden dolayı nankörlük de aynı kelimeyle ifade edilmiştir. Kelime, *"Bana şükredin, bana karşı nankörlük etmeyin"* (Bakara 2/19) âyetinde bu anlamda kullanılmıştır. Aslında hakikatı inkâr etmek ile nankörlük etmek arasında sıkı bir bağ vardır. Her ikisinde de iyi ve olumlu olan bir şeyin üzeri örtülmektedir.

Mü'minlerden seçkin olanların nitelikleri zikredildikten sonra bu âyette onların tam zıddı vasıflara sahip olan, inkâra şartlanmış kâfirlerden bahsedilmektedir. Âyetlerde inkâr edenlerin belli bir kısmının kastedildiği açıktır. Çünkü âyetin inişinden sonra inkâr edenlerin bir kısmı iman etmiş ve kâfirlerden bir kısmının imana girmesi olayı günümüze kadar devam etmiş, bundan sonra da devam edecektir. Dolayısıyla küfür de iman gibi, statik değil dinamik bir kavramdır.

Âyette كَفَرُوا şeklinde geçmiş zaman kipinin kullanılması, inkâr edenlerden küfrü, bilinçli ve kesin bir kararlılıkla seçenlerin kastedildiğini göstermektedir; çünkü Arap dilinde, geçmiş zaman kipi kullanıldığında geçmiş zaman kastedilmiyorsa, manaya kesinlik kazandırmak hedeflenmiş demektir. Aslında, *el-kâfirûn/inkâr edenler* şeklinde isim olarak değil de *keferû/inkâr ettiler* şeklinde fiil kipinin seçilmiş olması bile, inkârın eylemsel yönünü göster-

mektedir. O hâlde âyette, kesin olarak inkârı seçen ve inkârlarını eyleme dönüştüren kişiler kastedilmektedir. Bunlar İslâm'ın çağrısına önyargılı ve inatçı bir tavırla karşı çıkmış kimselerdir. Bilinçli bir biçimde ve bir muhakeme sonucu bir inkâr söz konusu değildir. Bu nedenle uyarılmaları da uyarılmamaları da birdir. Böylesi kimselerle karşılaşıldığında onlara hakikatı açıklamak için emek vermek, vakti boşa harcamak olur. Öte yandan küfür üzere olduğu halde hakikatla karşılaştığında kalbini İslâm'a açacak nice insan vardır.

Bazı tefsir bilginleri, âyette küfür üzere ölmüş olanların kastedildiğini söylemişlerdir; ancak âyeti, küfür üzere ölmüş olanlara tahsis etmek doğru değildir. Çünkü ölmüşleri uyarmak söz konusu olamayacağından, onların artık iman etmeyeceklerini söylemek de anlamsızdır.

Yaşayan kâfirlere, inanmayacaklarının bildirilmesi, bu inkârları sebebiyle kendilerinin başarılı kimseler olduklarını sanmamalarını sağlar. Bu yaptıkları bir fazilet değildir. Bilakis onların inanmamaları, akıllarını kullanmamaları nedeniyledir. Ayrıca inananların çabalarına rağmen onlar hâlâ inanmamakta direniyorlarsa, inananlar görevlerini yapmışlardır. Bu açıdan, görevlerini yerine getirmiş olmaları konusunda bir tereddütleri olmamalıdır.

"Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir..."

Kâfirlerin kalplerinin mühürlenmesinin Allah'a izafe edilmesi, kalplerinin mühürlenmesinde iradelerinin etkili olmadığı anlamına gelmez. Bilakis inkâr etmeyi kendileri seçmiş, kalplerinin mühürlenmesine kendileri sebep olmuşlardır. İnançsızlığı eylem hâline getirmiş olan bu kimselerin iman ile ilgili gerçekleri inkâr etmeleri bir refleks hâline gelmiştir. Yani bu, bir bakıma ilâhî bir kanundur ve bu yüzden mühürleme fiili Allah'a izafe edilmiştir. Zira kendilerinin yapıp ettiklerinin bir sonucu olmaksızın durup dururken Allah tarafından kalplerinin mühürlenmesi bir haksızlıktır. Kuşkusuz Allah, kullarına haksızlık yapmaktan münezzehtir: *"Bu, yaptıkları sebebiyledir. Çünkü gerçekte Allah, asla kullara zulmedici değildir"* (Âlu İmrân 3/182). Nitekim başka âyetlerde kalplerin mühürlenmesinin sebepleri anlatılmaktadır. Mesela, Mu'min sûresinin 35. âyetinde *büyüklük taslayarak zorbalık yaptıklarından*, Câsiye sûresinin 23. âyetinde *hevalarını tanrı edinmelerinden*, Şûrâ sûresinin 24. âyetinde *Allah'a iftira etmelerinden*, Yûnus sûresinin 74. âyetinde ise *hadlerini aşmalarından* dolayı kalplerinin mühürlendiği anlatılmaktadır.

Tabiînden, İbnu Abbas'ın da talebesi olan Mücahid'in âyetin tefsirinde şöyle dediği nakledilmektedir: "Kalp ele benzer. Kişi her günah işlediğinde bir parmağı kapanır. Nihayet parmakların tamamı kapanır. Elin tamamı kapan-

dıktan sonra da üzerine mühür vurulur" (Taberî, I, 112). O hâlde kalbin mühürlenmesine neden olan, kişinin yaptıklarıdır.

Şiî müfessir Tabatabâî, gözler üzerindeki perdenin Allah'a izafe edilmemesi, kalplerinin mühürlenmesinde kâfirlerin kendilerinin de payları olduğunu göstermektedir, der (Tabatabâî, el-Mîzân, I, 52).

Enfâl sûresinde bu kimseler şöyle tasvir edilmektedir: *"Şüphesiz yeryüzünde debelenenlerin en kötüsü, akıllarını kullanmayan sağırlar ve dilsizlerdir. Allah onlarda bir hayır olduğunu bilseydi, elbette onlara işittirirdi. Onlara işittirseydi de yine sırt çevirerek giderlerdi."* (Enfâl 8/22-23).

Yaşayan kâfirler arasında şahıs olarak belirtilmemiş olsa da bu durumda olanların bulunacağının bilinmesinde elbette birtakım yararlar vardır ve bu sebeple Yüce Allah, böyle kimselerin varlığından Peygamber'i ve bütün mü'minleri haberdar etmektedir.

Kulak ve göz, değerlendirme ve ibret alma yeri olan kalp için malzeme hazırlar. Kalbin mühürlenmesinden sonra eğer kulak mühürlenmiş, gözün üzerine de perde çekilmişse, kalbin mührünün çözülmesinden ümit kesilmiş demektir. Çünkü kulak mühürlenmeyip göz perdelenmemişse bunlar, zamanla kalbin üzerindeki mührün çözülmesine yardımcı olabilirler.

Kur'ân-ı Kerim, kulağı daima gözden önce zikreder. Bunun bir sebebi var mıdır? Bazı tefsir bilginleri önce anılmanın, kulağın gözden daha üstün olduğuna işaret ettiğini söylerler. Bu durumu, kulağın daha fonksiyonel olduğuna bağlamak da mümkündür. Örneğin, kulak her yönden gelen sesleri işittiği hâlde göz, sadece karşısında bulunan eşyayı algılar. Ayrıca uyuyan bir insana seslenerek o insan uykusundan uyandırılır. Oysa gözleri yarı açık şekilde uyuyan bir kimsenin gözlerinin önünden bir görüntü geçtiğinde görme duyusu onu algılamaz. Yine yeni doğan bebeğin duyu organı arasında ilkin kulağın fonksiyonelleştiği, bebeğin görme duyusunun çok sonradan devreye girdiği söylenir.

"...onlar için büyük bir azap vardır."

Kalpleri mühürlenmiş, göz ve kulaklarının üzerine perde çekilmiş olan bu kimselerin varacağı yer, Cehennem olacak ve orada büyük bir azaba çarptırılacaklardır.

Münafıklar

Yüce Allah önce hâlis mü'minlerin niteliklerini, ardından kâfirlerden inkâra şartlanmış, inkârını eyleme dönüştürmüş ve bu nedenle kalpleri mühürlenmiş olanlarının niteliklerini zikrettikten sonra, inanç yönünden üçüncü bir grup olan münafıkları ve onların özelliklerini anlatmaktadır. Münafığın bu ismi alması, içinde gizlediğinin zıddını açığa vurması nedeniyledir. Kelime, tarla faresinin açtığı deliklerden birinin isminden türetilmiştir. Tarla faresi, çiftçiyi aldatmak için iki delik açar ki Arap dilinde bunlardan birine *nâfika'*, diğerine de *kâsiâ'* denmektedir. Böylece tarla faresi çiftçiyi aldatarak elinden kaçmaya çalışır (Kurtubî, I, 195).

İman edenlerin de inkâr edenlerin de tavırları açıktır. Münafıkların tavırları ise kapalı ve karmaşıktır. Muhtemelen bu sebeple, iman edenler ile inkâr edenler hakkındaki anlatımlar açık ve kısa tutulmuştur. Oysa münafıklarla ilgili anlatım, bundan sonraki âyetlerde de görüleceği gibi uzuncadır:

وَمِنَ النَّاسِ
مَنْ يَقُولُ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَبِالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ
﴿٨﴾ يُخَادِعُونَ اللّٰهَ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَمَا يَخْدَعُونَ اِلَّا
اَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿٩﴾ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَهُمُ اللّٰهُ
مَرَضًا وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ ﴿١٠﴾ وَاِذَا قِيلَ لَهُمْ
لَا تُفْسِدُوا فِي الْاَرْضِ قَالُوا اِنَّمَا نَحْنُ مُصْلِحُونَ ﴿١١﴾ اَلَا اِنَّهُمْ هُمُ
الْمُفْسِدُونَ وَلٰكِنْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٢﴾ وَاِذَا قِيلَ لَهُمْ اٰمِنُوا كَمَا اٰمَنَ
النَّاسُ قَالُوا اَنُؤْمِنُ كَمَا اٰمَنَ السُّفَهَاءُ اَلَا اِنَّهُمْ هُمُ السُّفَهَاءُ

وَلٰكِنْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٣﴾ وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ اٰمَنُوا قَالُوا
اٰمَنَّا وَإِذَا خَلَوْا إِلٰى شَيَاطِينِهِمْ قَالُوا إِنَّا مَعَكُمْ إِنَّمَا
نَحْنُ مُسْتَهْزِؤُنَ ﴿١٤﴾ اَللّٰهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ وَيَمُدُّهُمْ
فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿١٥﴾ أُولٰئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الضَّلَالَةَ
بِالْهُدٰى فَمَا رَبِحَتْ تِجَارَتُهُمْ وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ ﴿١٦﴾

8. **İnsanlardan öyleleri de vardır ki "Allah'a ve âhiret gününe inandık" derler; oysa onlar inanmış değillerdir.**

9. (Akıllarınca) **Allah'ı ve inananları aldatmaya çalışıyorlar. Hâlbuki onlar sadece kendilerini aldatıyorlar; ama bunun bilincinde dahi değiller.**

10. **Kalplerinde bir hastalık vardır. Allah da hastalıklarını artırdı. Yalan söylemelerinden dolayı onlara acıklı bir azap vardır.**

11. **Onlara: "Yeryüzünde bozgunculuk yapmayın" denildiğinde, "Biz sadece ıslah edicileriz" derler.**

12. **İyi bilsinler ki asıl bozguncular onlardır. Ne var ki bunun da bilincinde değillerdir!**

13. **Onlara: "Siz de insanların inandığı gibi inanın" denildiğinde, "O beyinsizlerin inandığı gibi mi inanalım?" diye cevap verirler. Bilesiniz ki asıl beyinsizler onlardır, ama bilmezler.**

14. **Onlar, iman etmiş olanlarla karşılaştıklarında, "Biz iman ettik" derler. Şeytanlarıyla baş başa kaldıklarında ise "Kuşkusuz biz sizinle beraberiz, onlarla yalnızca alay ediyoruz" derler.**

15. **Aslında Allah onlarla alay ediyor; azgınlıklarında onlara mühlet veriyor ki bocalayıp dursunlar.**

16. **İşte onlar, hidâyeti verip sapıklığı satın aldılar. Bu sebeple ne ticaretleri kâr etmiştir ne de hidâyet üzeredirler.**

Yukarıda dikkat çektiğimiz gibi münafıkların hayatları karanlık ve karmaşıktır. Hayatları boyunca hile ve tuzak peşindedirler. Bu sebeple yeryüzünde fesat çıkarmak, karakterlerinin bir yansımasıdır.

Fesat, doğruluktan sapma anlamında olup, ıslahın zıddıdır. *"Yeryüzünde fesat çıkarmak"* ise, özet olarak, insanları hak din olan İslâm'dan ve Kur'ân'dan uzaklaştırmaya çabalamak ve inanmayanlarla dostluk yapmak olarak ifade edilmiştir (Kurtubî, I, 202). Ancak âyette *yeryüzünde* denilerek kapsamlı bir ifadenin kullanılışı, bozgunculuklarının insanlar arasındaki olayları aşarak diğer varlıklara ve çevrelerine kadar uzandığına işaret etmek için olmalıdır.

İnanç gibi önemli bir konuda içi dışı birbirine uymayan bir kimsenin, hayatın diğer alanlarında da güvenilir biri olması mümkün değildir. Böyle birinin, çıkarı için yapmayacağı şey yoktur. Bu sebeple münafıklar, toplumları için kâfirlerden daha zararlıdırlar ve bundan dolayı da *"münafıklar, Cehennemin en alt katındadırlar"* (Nisâ 4/145). Şahsî çıkarları gözlerini öyle bürümüştür ki, her şeyin yaratıcısı, her şeye gücü yeten ve bilgisi her şeyi kuşatmış olan Yüce Allah'ı aldatacaklarını sanırlar. Oysa kurdukları tuzaklara düşecek olanlar da kendileridir. İnananlara tuzak kurdukça kurdukları tuzağa kendileri düşerek daha da çıkmazlara girerler, bocalayıp dururlar. Hayattaki faaliyetlerini iman edenleri aldatmak üzere programlamışlardır. Ne var ki hareket ve davranışları dikkatlice takip edildiğinde, içleri ile dışlarının bir olmadığının rahatlıkla farkına varılabilir.

İnanç bakımından ne müşrikler gibi Peygamber'i ve onun getirdiklerini kesin olarak inkâr ederler ne de iman edenler gibi kesin olarak iman ederler. Peygamber ve getirdikleri konusunda şüpheleri var; bir o tarafa bir bu tarafa gidip gelirler.

Bu nedenle onuncu âyette bu gibilerin kalpleri hastalıklı olarak nitelenmiştir.

"Onlara; 'Siz de insanların inandığı gibi inanın denildiğinde, 'O beyinsizlerin inandığı gibi mi inanalım?' diye cevap verirler" âyeti, her ne kadar Allah'a ve âhiret gününe inandıklarını söyleseler ve inananlar gibi davranma gayreti içerisinde olup asıl kimliklerini ve karakterlerini gizlemeye çalışsalar da münafıkların açık verdiklerini ve insanların şüphesini üzerlerine çektiklerini göstermektedir. Açık vermeselerdi bu tür itirazlara maruz kalmazlardı. Bozgunculukla nitelenmeleri de verdikleri bu açıkları sebebiyledir. Ama onlar kendilerini daima farklı ve uyanık kimseler olarak görür, toplumun yararı ve hizmetinde olduklarını savunurlar.

"Şeytanlarıyla baş başa kaldıklarında..." ifadesinden, münafıkların

şeytanlarının farklı bir kesim olduğu anlaşılmaktadır. Medine'de münafıkların Yahudilerle işbirliği içerisinde oldukları bilinmektedir. Nitekim Nisâ sûresinin 139. âyetinde münafıkların mü'minleri bırakıp inkâr edenleri dost edindikleri ifade edilmektedir. Haşr sûresinin 11. âyetinde de münafıklar için *"Kitap Ehli'nin inkârcılarından olan kardeşleri"* ifadesi geçmektedir. Bazı tefsir bilginleri işte bu âyetlerden hareketle, *"şeytanları"* kelimesiyle Yahudilerin kastedildiğini belirtmektedir. Kur'ân'ın indiği dönemde münafıkların şeytanları nasıl var idiyse, bugün de vardır, yarın da onların kardeş edindikleri şeytanları olacaktır ve onlar, şeytanlarıyla işbirliği içinde olmaya devam edeceklerdir. O gün için münafıkların şeytanları Yahudiler olabilir ama münafıkların şeytanlarını Yahudilerle sınırlamamak gerekir.

Bu âyetlerin, sadece o dönemdeki münafıkları kastettiğini düşünmemek gerekir. Bilakis âyetler, münafıkların genel olarak psikolojik yapı ve karakterleri konusunda evrensel niteliklerden söz etmektedir.

"İşte onlar, hidâyeti verip sapıklığı satın aldılar. Bu sebeple ne ticaretleri kâr etmiştir ne de hidâyet üzeredirler."

Ticaret, kâr etmek için yapılır. Münafıklar en değerli şey olan hidâyeti vererek karşılığında sapıklığı satın alan kimselerdir. Böyle bir ticaretin iflasa götüreceği açıktır. İnananlar, hayatlarını Allah'a satarak karşılığında Cenneti satın alırlar. Münafıklara gelince; onlar hayatlarını şeytana satarak karşılığında Cehennemi satın alıyorlar.

مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ الَّذِي اسْتَوْقَدَ نَارًا فَلَمَّا أَضَاءَتْ مَا حَوْلَهُ
ذَهَبَ اللَّهُ بِنُورِهِمْ وَتَرَكَهُمْ فِي ظُلُمَاتٍ لَا يُبْصِرُونَ ﴿١٧﴾ صُمٌّ
بُكْمٌ عُمْيٌ فَهُمْ لَا يَرْجِعُونَ ﴿١٨﴾

17. Münafıkların durumu, ateş yakan bir kimsenin durumuna benzer; tam da ateş çevrelerini aydınlatmışken birden Allah ışıklarını alıverir de onları karanlıklar içinde görmez bir halde bırakıverir.

18. Hem sağırdırlar, hem dilsizdirler ve hem de kördürler. Bu yüzden geri de dönemezler.

Misalden de anlaşıldığı gibi münafıklar bazen çevrelerini görüyor fakat ardından tekrar karanlıklar içerisinde kalıyorlar. Karanlıklara gömülmeleri, ateşin aydınlığının yok olması sebebiyle değil, kendi gözlerinin aydınlığı/hakkı göremeyecek biçimde körleşmesi sebebiyledir. Gerçekler olduğu gibi durmaktadır; ancak onlar bu gerçekleri görememektedirler. Onlar için aydınlık geçici, karanlık ise kalıcı ve aslî durumlarıdır.

İnsan, doğru yolu farklı araçlarla bulabilir: Ya duyduğuna veya gördüğüne dayanarak ya da akletmesi sayesinde doğru yolu bulur. Bu üç araç da işlevini yitirmişse, artık doğru yolu bulması mümkün değildir.

Tefsir bilginleri bu misali farklı yorumlasalar da öne sürülen görüşler arasındaki ortak nokta, münafıkların gerçeği gördükten sonra bundan yararlanamamaları, bocalayıp durmalarıdır. O hâlde münafıklar, işin mahiyetini anladıktan sonra karanlığı aydınlığa tercih etmişlerdir. Ya başlangıçta kalplerini hidâyete kapamamış, ama hidâyeti gördükten sonra ondan vazgeçmişlerdir ya da mü'minler arasında bulunmalarından dolayı zaman zaman hak çağrısından etkilenmiş ve böylece çevreleri aydınlanmış, ancak bu durumları devam etmeyip tekrar karanlığa gömülmüşlerdir.

Her iki izaha göre de münafık kişi, münafıklık nitelemesini, İslâm'a girdikten sonra ondan çıkmakla hak etmektedir. Kısaca her münafık, çok kısa süreliğine de olsa başlangıçta İslâm'ı kabul etmiş ve Müslüman olmuştur. Buna göre, verilen misalde ateşin aydınlatması; İslâm dini ve bu dini anlatan vahyin getirdiği mesajlardır. Kişi İslâm'a girmekle çevresi aydınlanır. Ancak İslâm'dan çıkmasıyla, gören gözü hakkı göremez, duyan kulağı hakkı duyamaz ve konuşan dili de hakkı söyleyemez olur. Sonuç olarak aydınlığın ardından karanlığa gömülür.

Böylece münafıkların özelliği olan *"azgınlıklarında bocalayıp durma hâli"* gerçekleşmektedir. Çünkü onlar, gerçeği duyma noktasında sağır, söyleme açısından dilsiz ve görme bakımından da kördürler.

Bazı tefsir bilginleri, bu misalde, ikiyüzlülükleri nedeniyle münafıkların geçici birtakım yararlar elde ettikleri, ama bu yararların devam etmeyip yine bocalama içerisine girdiklerinin anlatıldığını söylerler ki neticede bu durumları da yukarıda anlatılanlarınkine benzemektedir (Taberî, I, 326). Münafık kişi, Müslüman görünerek bir müddet için müslümanların kendisine güvenmelerini sağlayabilir. Bu sayede ticaretini yürütür. Hatta İslâm toplumunda üst makamlara bile gelebilir. Ancak bu durum uzun süre devam etmez. Nihayet ticaretinde insanları aldattığı ve makamını şahsî çıkarları için kullandığı ortaya çıkar.

Münafıkların durumlarına dair zikredilen misaller, tasvirî anlatımdır. Tas-

virî anlatımlarda, verilen misalin unsurlarının tıpatıp karşılıkları bulunmayabilir. Aslında verilen bu misallerde belağat açısından benzetilen ve benzeyen unsurları bulmaktan çok, bu misallerle anlatılan münafıkların iç dünyalarındaki karmaşa önemlidir. Onların iç dünyalarında bir kararlılık ve huzur yoktur. Sürekli foyalarının ortaya çıkması endişesi içerisindedirler. Ayrıca ikiyüzlülükleri içlerini kemirmekte ve bu sebeple sürekli bir tedirginlik yaşamaktadırlar.

Âyette *aydınlık* kelimesi tekil kipiyle, *karanlıklar* kelimesi ise çoğul kipiyle geçmektedir. Çünkü gerçek tektir; o da Allah'ın dosdoğru yoludur. Bu yol, Allah'ı birlemek ve sadece O'na kulluk etmektir ki, mahza aydınlıktır. Bu yolun dışında pek çok yol vardır ve bunların tamamı karanlık yollardır. Bir âyette şöyle denmektedir: *"Bilin ki bu, benim dosdoğru yolumdur; öyleyse onu izleyin ve diğer yollardan gitmeyin ki o yollar sizi O'nun yolundan saptırmasın"* (En'âm 6/153). Allah yolunun dışında kalan yolların tamamı karanlıktır. Bu sebeple de *karanlıklar* şeklinde çoğul kipiyle zikredilmektedir (İbnu'l-Kayyim, et-Tefsiru'l-Kayyim, s.116-117).

أَوْ كَصَيِّبٍ مِنَ السَّمَاءِ فِيهِ ظُلُمَاتٌ
وَرَعْدٌ وَبَرْقٌ يَجْعَلُونَ أَصَابِعَهُمْ فِي آذَانِهِمْ مِنَ الصَّوَاعِقِ حَذَرَ
الْمَوْتِ وَاللَّهُ مُحِيطٌ بِالْكَافِرِينَ ﴿١٩﴾ يَكَادُ الْبَرْقُ يَخْطَفُ
أَبْصَارَهُمْ كُلَّمَا أَضَاءَ لَهُمْ مَشَوْا فِيهِ وَإِذَا أَظْلَمَ عَلَيْهِمْ قَامُوا وَلَوْ
شَاءَ اللَّهُ لَذَهَبَ بِسَمْعِهِمْ وَأَبْصَارِهِمْ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ
قَدِيرٌ ﴿٢٠﴾

19. Ya da o münafıklar zifiri karanlıklar içerisinde gökgürültüsü ve şimşekle gelen şiddetli bir sağanakta, yıldırımlardan dolayı ölüm korkusuyla parmaklarını kulaklarına tıkayanlar gibidirler. Allah kâfirleri çepeçevre kuşatmıştır.

20. Şimşek neredeyse gözlerini kapıverecek. Önlerini her aydınlattı-

ğında ışığında yürürler, karanlık üzerlerine çökünce de çakılıp kalırlar. Allah dileseydi, işitmelerini ve görmelerini bütünüyle giderirdi. Kuşkusuz Allah her şeye gücü yetendir.

Bu misal de münafıkların içinde bulundukları çıkmazı anlatmaktadır. Zifiri karanlıklar, gök gürlemesi, şimşek, şiddetli yağmur, ölüm korkusu, yollarının bir an için aydınlanması ve hemen ardından karanlıklara gömülmeleri... Seçilen bu kelimeler bile insanda bir korku ve dehşet hissi uyandırmaktadır. İşte münafıklar böylesi bir ruh hâli içerisindedirler. Münafıklıkları sayesinde kısmî birtakım yararlar elde etseler bile hemen ardından dünyaları kararmaktadır.

Bu misalde, yukarıdan inen yağmur vahiydir. Ne var ki münafıklar vahiyden yararlanmamaktadırlar, çünkü inen vahiyde, kendileri açısından yıldırım mesabesinde uyarılar ve onları korkutucu unsurlar bulunuyor. İnen âyetlerde durumları ifşa ediliyor. Buna rağmen arada bir inen âyetleri çıkarları doğrultusunda değerlendirip kimi maddî çıkarlar elde etmiyorlar da değiller. Ne var ki çıkarları kalıcı olmuyor, elde ettikleri yararların tamamı silinip yok oluyor.

Buraya kadar inanç gruplarına dair özet bilgiler verildi. İnsanlar farklı inançlara sahip olsalar da ortak noktaları insan olmaları ve tamamının yaratıcısının Allah olmasıdır. İşte aşağıdaki âyetler, bu noktadan hareketle insanların tamamına hitap etmektedir:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ
مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿٢١﴾ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ فِرَاشًا
وَالسَّمَاءَ بِنَاءً وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ
رِزْقًا لَكُمْ فَلَا تَجْعَلُوا لِلَّهِ أَنْدَادًا وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٢٢﴾
وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِنْ مِثْلِهِ
وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٣﴾

فَاِنْ لَمْ تَفْعَلُوا وَلَنْ تَفْعَلُوا فَاتَّقُوا النَّارَ الَّت۪ي وَقُودُهَا
النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ اُعِدَّتْ لِلْكَافِر۪ينَ ﴿٢٤﴾

21. Ey insanlar! Sizi de sizden öncekileri de yaratan Rabbinize kulluk ediniz ki korunasınız.

22. O, yeryüzünü sizin için bir döşek, göğü de bir çardak yaptı. Gökten su indirip onunla sizin için türlü türlü ürünlerden rızık çıkardı. Öyleyse bile bile Allah'a ortaklar koşmayın.

23. Kulumuza indirdiğimizden herhangi bir kuşku içindeyseniz haydi onun benzeri birinden bir sûre getirin. Ve eğer samimi iseniz, Allah'tan başka tanıklarınızı da çağırın.

24. Ama eğer bunu yapamıyorsanız -ki asla yapamayacaksınız- o hâlde inkârcılar için hazırlanmış, yakıtı insanlarla taşlar olan ateşten sakının.

Üç farklı inanç grubu hakkında kısaca bilgi verildikten sonra Yüce Allah, bütün bu inanç gruplarına yönelerek *"ey insanlar"* diye hitap etmektedir. Çünkü bütün bu farklı inanç gruplarının ortak paydası yukarıda da ifade ettiğimiz gibi insan olmalarıdır. Burada dikkat çekilen husus, şu veya bu şekilde inanıyor olsalar da bütün insanların yaşamlarını sürdürmeleri için gereken ortamı hazırlayanın Allah olduğudur. İnsanlar, Allah'a inanmıyor veya emirlerini yerine getirmiyor olsalar bile Allah onlara bu ortamı hazırlar. Ancak insana yaraşan, kendisine bu ortamı hazırlayan Allah'a kulluk etmesidir. İlk âyette sadece Allah'a kulluk etmeleri ve O'na ortak koşmamaları lazım geldiğinin gerekçelerinden bazıları anlatılmaktadır. Çünkü Yüce Allah, yeryüzünü insanlar için bir döşek yaparak üzerinde yaşamalarına elverişli kılmış, göğü de kendileri için bir çardak yapmıştır. Hayatlarını devam ettirebilmeleri için yukarıdan yağmur indirmiş, bu yağmur sayesinde besinlerini teşkil eden ekinlerin ve meyvelerin yetişmesine imkân vermiştir. Aslında kendilerini yaratan da Allah değil midir?

Kur'ân-ı Kerim bunları dile getirirken, hemen hemen bütün insanların çevrelerinde gördükleri şeylerden ve tabiatta cereyan eden olaylardan söz eder. Yer, gök, dağlar, bitki örtüsü, gece ile gündüzün birbirini takip etmesi, yağmurun yağması, rüzgârların esmesi... Bunlar üzerinde düşünüp sonuçlara varmasını ister. Belki bütün bu varlık ve olaylar, sıkça karşılaşılan şeyler oldukların-

dan, insan onlara karşı duyarsızlaşmaktadır. Kur'ân-ı Kerim bu duyarsızlığın ortadan kalkmasını ve insan hayatının bir anlam kazanmasını istemektedir.

İşte bu noktada, insanların Allah'a nasıl kulluk edecekleri meselesi gündeme gelmektedir. Yüce Allah bu konuda da kullarını tek başlarına ve çaresiz hâlde bırakmamış, onlara rehberlik etsinler diye peygamberler göndermiştir. Yine merhametinin bir sonucu olarak peygamberlerini mucizelerle desteklemiştir ki insanlar gerçek peygamberleri kolayca tespit edebilsinler.

"Kulumuza indirdiğimizden kuşku duyuyorsanız, haydi onun benzeri birinden bir sûre getirin. Ve eğer doğru iseniz Allah'tan başka tanıklarınızı da çağırın."

Evrenin tamamının yaratıcısının Allah olduğu vurgulandıktan sonra insanların dikkatleri Kur'ân-ı Kerim'e çekilmekte ve bütün bunlara rağmen insanlara, eğer Peygamber'e indirilen Kur'ân konusunda bir kuşkuları varsa bunu kanıtlamaları için çağrıda bulunulmaktadır: *"Eğer Kur'ân'ın Allah tarafından indirildiğine dair bir kuşkunuz varsa, Peygamber gibi ümmî birisi tarafından okunan Kur'ân'ın sûrelerinden birine benzer bir sûre getirin."*

Kur'ân Meydan Okuyor

Her peygamber, *peygamberlik mucizesi*[1] ile gönderilir. Hz. Muhammed'in mucizesi ise nesilden nesile intikal edebilen, bir yerden başka bir yere taşınabilen Kur'ân-ı Kerim'dir. Bütün insanlığa gönderilmiş ve gelişinden kıyamete kadar var olacak olan bütün nesillerin peygamberi olan Muhammed (s.a.v.)'in mucizesinin Kur'ân-ı Kerim olması doğaldır. Çünkü Kur'ân-ı Kerim, nesilden nesile ve bir yerden başkasına taşınabilen bir mucizedir. Böylece gönderilişinden kıyamet kopuncaya kadar gelecek olan bütün insanlar bu mucizeyle karşılaşma imkânına sahiptirler.

1 *Mucize* kavramı Kur'ân-ı Kerim'de *âyet* kelimesiyle ifade edilmektedir. Hadislerdeki kullanım da böyledir. Her ne kadar bir peygamberin gerçek peygamber olduğunu ispat eden *peygamberlik âyeti*, muhalifleri âciz bırakma unsuru taşıyor olsa da *âyet* kavramı aslında "*mucize*" kavramından daha tutarlıdır. Çünkü "mucize" kelimesinin zihinde çağrıştırdığı ilk anlam, karşı tarafı âciz bırakmaktır. Zaten kelimenin sözlük anlamı da budur. Oysa *âyet* kelimesi sözlük olarak işaret, alâmet, delil gibi anlamlara gelir. Buna göre *âyet* kelimesi, bir peygamberin peygamberliğine delil ve alâmet olan şeydir. O hâlde âyet kelimesinde muhataba rehberlik etme, ona yol gösterme anlamı mevcuttur. Muhtemelen "mucize" anlamındaki *âyet* kavramı, "Kur'ân'ın cümleleri" anlamındaki âyet kavramıyla karıştırıldığından, zamanla "mucize" kavramı kullanılmaya başlanmıştır.

Yaygın kanaat; Kur'ân'a inanmayanlara önce Kur'ân'ın tamamına benzer getirmeleri konusunda meydan okunduğu, muarızların Kur'ân'ın benzerini getirmekten aciz kalmalarıyla ardından on sûreyle meydan okunduğu, on sûresine benzer getirmekten aciz kalmalarının akabinde de bir sûresine benzer getirmeleri konusunda meydan okunduğu şeklindedir. Böylece benzer getirmekten âciz kalışlarının kesin bir şekilde ispat edilmiş olduğu söylenir.

Bununla birlikte, meydan okumayla ilgili âyetlerin iniş sırası, söylenenin aksine, kesin değildir. Çünkü Kur'ân'ın bir sûresiyle meydan okuma Yûnus sûresinde geçmektedir ve bu sûre, on âyetle meydan okuma âyetinin geçtiği Hûd sûresinden önce indirilmiştir. Öyle görünüyor ki, meydan okumayı konu alan âyetlerdeki incelikler de çoğu zaman göz ardı edilmiş, ayrıntılarda bu inceliklere kimi müfessirler tarafından değinilmiş olsa da mesele bir bütün olarak yeterince değerlendirilememiştir.

Konuyla ilgili ilk âyet, Mekke'de indirilen İsra sûresinde geçmektedir ve bu sûrede geçen âyette Kur'ân'ın tamamıyla meydan okunmuştur. Bu âyette (âyet: 88) sadece Kur'ân'ın benzerinin getirilmesi istenmektedir.

Kur'ân'ın bir sûresine benzer getirilmesi konusunda meydan okunan âyet ise, İsrâ sûresinden sonra indirilmiş olan Yûnus sûresinde geçmektedir (âyet: 38). Bu âyette de herhangi bir kayıt olmaksızın sadece Kur'ân'ın bir sûresinin benzerinin getirilmesi konusunda meydan okunmaktadır. Bu sûre de Mekke'de indirilmiştir. İniş sırası itibarıyla Yûnus sûresinden sonra gelen Hud sûresinde ise on sûreyle meydan okunmaktadır. Ancak burada geçen âyette *"iftira mahsulü on sûre"* kaydı vardır (Hûd 11/13). İftira, içeriği yalan olan şeydir. O hâlde bu âyette, sadece Kur'ân'ın nazmıyla meydan okuma söz konusudur. Varsın içerikleri yönüyle çelişkili ve hatta bütünüyle yalan mahsulü şeyler olsun, nazım/biçim yönünden Kur'ân'ın on sûresine benzer getirilmesi istenmektedir. Bu sûre de Mekke'de yani hicretten önce indirilmiştir.

Kur'ân'ın nazmıyla da meydan okunduğuna dair bir diğer âyet yine Mekke'de indirilmiş olan Tûr sûresinde geçmektedir. Bu âyette şöyle denmektedir:

"Eğer doğru iseler, onun benzeri bir söz meydana getirsinler." (Tûr 52/34)

Görüldüğü gibi âyette *"benzeri bir söz"* denmektedir ki, bununla Kur'ân'ın muhtemelen nazmı kastedilmektedir. Buna göre, İsra sûresinde Kur'ân'ın tamamının hem nazmı ve hem de içeriğiyle meydan okunurken, bu âyette sadece Kur'ân'ın nazmı ile meydan okunmaktadır.

Kur'ân'la sadece nazım bakımından meydan okunduğu gibi sadece içeriğini yani anlamını içeren bir meydan okuma da yapılmaktadır. Nisa sûresinde şöyle denmektedir:

"Kur'ân'ı hiç anlamaya çalışmazlar mı? Eğer o, Allah'tan başkasından gelmiş olsaydı, onda mutlaka birçok çelişki bulurlardı." (Nisâ 4/82)

Bilindiği gibi Kur'ân-ı Kerim peyderpey indirilmiştir. İndiriliş müddeti yirmi üç seneyi bulmaktadır. Kimi âyetleri hicretten önce Mekke'de, kimisi hicretten sonra Medine'de indirilmiştir. Bazı âyetler yolculukta ve hatta savaşta indirilmiş, bir kısmı zaferden sonra, kimisi de barışta indirilmiştir. Bu süre içerisinde Peygamber ve Müslümanlar hayatın her türlü olgusuyla karşı karşıya gelmişlerdir. Fakat bütün bunlara rağmen inanç, ahlâk ve diğer dinî hükümlerin hiçbirinde içerik yönünden birbiriyle çelişen hüküm bulunmamaktadır. Hatta Kur'ân'da üslûb düzeyinde bile olsa bir değişiklik mevcut değildir.

Kur'ân indiği dönemde, geleceğe dair birtakım haberler de vermiştir. Onun Allah tarafından indirildiğine delâlet eden gayba dair bu haberler ve benzeri hususlar, ilgili kaynaklarda yer almaktadır. Kur'ân'ın geleceğe dair verdiği haberlerin aynıyla meydana geldiği bir gerçektir. Ancak Kur'ân-ı Kerim, bu ve benzeri hususları özellikle zikrederek meydan okumamış; meydan okumasını genel tutmuştur.

Konuyla ilgili âyetlerden biri, tefsirini yapmakta olduğumuz Bakara sûresinde yer almaktadır ki bu sûre Hicretten sonra Medine'de indirilmiştir. Bu sûrede geçen yukarıdaki âyette de *"Peygamber'e benzer birinden bir sûre"* getirilmesi konusunda meydan okunmaktadır. Tefsir bilginleri, âyetteki *"min mislihi"* de geçen zamirin hem *"abdinâ"* kelimesine gitmesini hem de *"mimmâ enzelnâ"*deki *"mâ"*ya gitmesinin caiz olduğunu söylerler. Fakat zamirin iki şeye dönmesi mümkün olduğunda kendisine daha yakın olan kelimeye dönmesi tercih edilir. Ayrıca daha önce indirilmiş olan Yûnus sûresinde, Kur'ân'ın bir sûresiyle meydan okunmuştur. O hâlde daha sonra Medine'de indirilmiş olan bu âyette *"Peygamber'e benzer birinden"* kaydının konulması gayet mantıklıdır. Çünkü Peygamber ümmî biri idi; kendisine Kur'ân indirilinceye kadar ne şiir söylemişti ne de okuyup yazdığı olmuştu. Kitapla, okumayla ve felsefî meselelerle bir ilgisi yoktu. Oysa kendisine indirilen bu Kur'ân, inanç meselelerinden, önceki milletlerin başından geçmiş olaylardan, ahlâktan, hukuktan, ekonomiden ve daha pek çok konudan söz etmekte ve gerek nazım gerekse içerik yönüyle muarızlarına bu Kur'ân'ın benzerinin hatta bir sûresinin benzerinin getirilmesi konusunda meydan okumaktadır. Gün geçtikçe Peygamber'in taraftarları çoğalırken, muhaliflerinin gücü azalmakta, hatta topraklarını kaybetmektedirler. Buna rağmen *söz ustası* olmakla bilinen ve övünen muhalifleri, onun getirdiği Kitab'ın bir sûresinin bile benzerini getirememişlerdir.

"...yakıtı insanlarla taşlar olan ateşten sakının."

Cehennemin yakıtı, dünya hayatında insanların Allah dışında taptıkları putlar ile Cehenneme giren insanlar olacaktır. Bu sebeple *"yakıtı insanlarla taşlar olan"* denmektedir. Başka bir âyette de şöyle denmektedir: *"Allah'tan başka taptıkları her şey Cehennem odunudur"* (Enbiyâ 21/98).

وَبَشِّرِ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ
جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ۖ كُلَّمَا رُزِقُوا مِنْهَا مِنْ ثَمَرَةٍ
رِزْقًا ۙ قَالُوا هَٰذَا الَّذِي رُزِقْنَا مِنْ قَبْلُ ۖ وَأُتُوا بِهِ
مُتَشَابِهًا ۖ وَلَهُمْ فِيهَا أَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ ۖ وَهُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٥﴾

25. İman edip salih amel işleyenlere ise şunu müjdele: Kendileri için zeminlerinden ırmaklar akan Cennetler var. Orada kendilerine rızık olarak meyve verildiğinde, "Bu, daha önce bize yiyecek olarak verilmişti" diyecekler. Onlara birbirinin benzeri (yiyecekler) **verilir. Orada onlar için tertemiz eşler vardır ve orada onlar ebedi kalacaklardır.**

Kur'ân-ı Kerim, karşılıklı anlatımı tercih etmektedir. Özellikle kâfirlerin âhiret yurdunda uğrayacakları azaptan veya mü'minlerin kavuşacakları mükâfatlardan söz edilirken bu karşılıklı anlatıma açıkça şahit oluyoruz. Önceki âyette inanmayanların uğrayacakları âkıbet zikredilmişti, hemen ardından iman edip salih amel işleyenlerin âkıbeti anlatılmaktadır. Bu karşılaştırmalı anlatım, okuyucuya mukayese imkânı vermektedir.

Kur'ân-ı Kerim, kurtuluşa ereceklerden söz ederken sürekli olarak iman etme ile salih ameli birlikte zikreder. Çünkü inanmak, kişiyi inancı doğrultusunda davranmaya sevkeder. Kalbe yerleşmiş olan bir inanç mutlaka bu etkiyi gösterir. Peki, *salih amel* nedir?

Rağıb el-İsfahânî ص ل ح maddesinde şöyle demektedir: "Salâh, fesadın zıddıdır. Her iki kelime de daha çok davranışlarla ilgili olarak kullanılır. Kelime, Kur'ân-ı Kerim'de bazen fesadın, bazen de kötülüğün karşılığında kul-

lanılmaktadır. Aynı kökten gelen *sulh* kelimesi de, insanlar arasındaki anlaşmazlığın giderilmesi anlamını taşımaktadır (el-Müfredat, 284). O hâlde dinî bir kavram olarak *salih amel,* dinin emirlerinin yerine getirilmesi ve yasaklarından kaçınılması şeklinde tanımlanabilir. Din, sadece ibadet ve ahlâkî kurallarla ilgilenmez, hayatın diğer alanlarına da hitap eder. İnsanın insanla olan ilişkilerini; insanın, çevresiyle ve evrenle olan ilişkisini ve insanın yaratıcısıyla olan ilişkisini, hatta insanın zaman gibi soyut kavramlarla ilişkisini düzenler; bu konularda kurallar getirir. Mesela, çevreyi kirletmek bir fesat iken, onu korumak ve gözetmek salih ameldir. Tıpkı namaz kılmak, zekât vermek, oruç tutmak gibi.

Âyetin **"orada kendilerine rızık olarak meyve verildiğinde, 'Bu, daha önce bize yiyecek olarak verilmişti.' Onlara birbirinin benzeri** (yiyecekler) **verilir"** kısmıyla ilgili olarak tefsir bilginleri, Cennet meyvelerinin renk ve biçim olarak benzer olduklarını ancak tat ve lezzet bakımından farklılık gösterdiklerini söylemişlerdir. Diğer bir kısmı ise bu âyetle Cennet meyvelerinin şekil ve isim olarak dünya meyvelerine benzediğini, ancak tat ve lezzet bakımından farklı olduğunun anlatıldığını söylemişlerdir. İbnu Abbas'tan da bu anlamda bir rivâyet nakledilmektedir (İbnu Atiyye, I, 201).

"Orada onlar için tertemiz eşler vardır."

Eşler anlamına gelen *ezvac* kelimesi hem erkek eşler için, hem de kadın eşler için kullanılır. Eşlerin temiz olmalarıyla ilgili olarak da bunun; hayız, kan, balgam ve benzeri maddî kirlerden temiz olmaları anlamına geldiği söylendiği gibi, buna manevî kirlerden temiz oldukları anlamını ilave edenler de olmuştur. Kısaca, temiz olmaktan ne kastedilebilecekse, bunların hepsini anlamak gerekir. Zaten Cennet hayatı her bakımdan temiz olmayı gerektirir.

Bazıları, mü'minlerin âhirette kavuşacakları nimetlerden ve kâfirlerin uğrayacakları azaptan söz ederken Kur'ân'ın sembolik bir dil kullandığını; soyut kavramların anlaşılabilmesi için somut örnekler verildiğini söylerler. Onlara göre, aslında bu maddî şeyler âhirette yoktur. Âhirette mü'minler manevî haz duyacak, kâfirler de manevî sıkıntı ve acı içerisinde olacaklardır. Kur'ân-ı Kerim, somut bir dünyada yaşayan insanların anlamalarına imkân vermek için somut kavramlar kullanmaktadır.

Bu görüşte olanların bazıları, maddî şeyleri Cennet gibi kutsal bir yere yakıştıramadıklarından, bazıları da Hint düşüncesindeki ruhçu felsefenin etkisinde kalarak, insanın sadece ruhtan ibaret olduğunu ve dolayısıyla mükâfat yahut cezanın manevî olması gerektiğinden hareket ederler.

Özellikle âhiret yurdu gibi gaybî meseleler, insanın, kendi tahayyülü ile

açıklama yapabileceği konular değildir. Gerçi Kur'ân-ı Kerim, âhiret yurdundan söz ederken somut şeylerin yanında, hiçbir gözün görmediği ve kulağın duymadığı şeylerin de olacağından söz etmektedir. Ne var ki görmediğimiz ve duymadığımız şeylerin de olacağından söz etmek, zikredilen somut şeylerin olmayacağı anlamına gelmez.

اِنَّ اللّٰهَ لَا يَسْتَحْي۪ٓ اَنْ يَضْرِبَ مَثَلًا مَا بَعُوضَةً
فَمَا فَوْقَهَاۜ فَاَمَّا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا فَيَعْلَمُونَ اَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْۚ
وَاَمَّا الَّذ۪ينَ كَفَرُوا فَيَقُولُونَ مَاذَٓا اَرَادَ اللّٰهُ بِهٰذَا
مَثَلًاۢ يُضِلُّ بِه۪ كَث۪يرًا وَيَهْد۪ي بِه۪ كَث۪يرًاۜ وَمَا يُضِلُّ بِه۪ٓ
اِلَّا الْفَاسِق۪ينَۙ ﴿٢٦﴾ اَلَّذ۪ينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللّٰهِ مِنْ بَعْدِ م۪يثَاقِه۪
وَيَقْطَعُونَ مَٓا اَمَرَ اللّٰهُ بِه۪ٓ اَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ
فِي الْاَرْضِۜ اُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٢٧﴾ كَيْفَ تَكْفُرُونَ
بِاللّٰهِ وَكُنْتُمْ اَمْوَاتًا فَاَحْيَاكُمْۚ ثُمَّ يُم۪يتُكُمْ
ثُمَّ يُحْي۪يكُمْ ثُمَّ اِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢٨﴾ هُوَ الَّذ۪ي خَلَقَ
لَكُمْ مَا فِي الْاَرْضِ جَم۪يعًا ثُمَّ اسْتَوٰٓى اِلَى السَّمَٓاءِ
فَسَوّٰيهُنَّ سَبْعَ سَمٰوَاتٍۜ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَل۪يمٌ ﴿٢٩﴾

26. Şüphesiz, Allah sivrisineği de ötesini de örnek vermekten çekinmez. İnananlar onun, Rablerinden gelen bir gerçek olduğunu bilirler. İnkâr edenler ise "Böyle bir örnekle Allah ne kastetmiş olabi-

lir ki?" derler. Oysa Allah onunla birçoklarını saptırır birçoklarını da doğru yola iletir. Aslında onunla fâsıklardan başkasını saptırmaz.

27. Onlar kesin söz verdikten sonra, Allah'a verdikleri o sözü bozarlar. Allah'ın sürdürülmesini emrettiği şeyi keserler ve yeryüzünde bozgunculuk yaparlar. İşte onlar, kaybedenlerin ta kendileridir.

28. Nasıl oluyor da Allah'ı inkâr ediyorsunuz? Oysa ölüydünüz, sizi diriltti; sonra sizi öldürecek ve yine diriltecektir. Sonra da O'na döndürüleceksiniz.

29. Yeryüzünde bulunan her şeyi sizin için yaratan O'dur. Sonra da göğe yönelip onu yedi gök olarak düzenlemiştir. O, her şeyi bilir.

Örneklendirme Kur'ân'a has bir üslup değildir. Sosyal bilimlerin her alanında görüş belirtenler anlatmak istediklerini okuyucularının zihinlerine yaklaştırmak, anlatımlarına canlılık kazandırmak ve muhataplarını ikna etmek için bu yola başvururlar. Kur'ân-ı Kerim de anlatımında *örnekler* verir. Yukarıda 17. ve 18. âyetlerde münafıkların durumlarını anlatmak için Yüce Allah onları karanlıkta ateş yakan ve ateşi sönüveren kimsenin durumuna benzetmiş, 19. ve 20. âyetlerde ise münafıklar, şimşeklerin çaktığı ve göğün yıldırımlar indirdiği bir hava koşulunda yağmura tutulmuş, ölüm korkusu içerisinde parmaklarını kulaklarına tıkayan kimselere benzetilmişti. Kur'ân-ı Kerim'de daha başka örnekler de verilmektedir. Belli ki inanmayanlar, bu örneklendirmelere takılmışlar ve ilâhî bir kitapta bu tür örneklerin yer almaması gerektiğini düşünmüşlerdir.

23. ve 24. âyetlerde Peygamber gibi ümmî bir kimseden Kur'ân'ın bir sûresine benzer getirme konusunda meydan okunmakta idi. İnanmayanlar, bu meydan okumaya cevap verecekleri yerde, münafıklarla ilgili olarak verilen iki örneğe takılmışlardı. *"Allah tarafından indirilmiş kitapta bu kadar basit örnekler zikredilir mi"* tarzında itirazlar yöneltiyorlardı. Oysa örnek getirmekten maksat, verilen örneğin, anlatılmak istenen anlamı taşıyor olmasından hareketle, anlatılmak istenen soyut anlamın somutlaştırılarak anlaşılmasını sağlamaktır. Doğrusu, anlatılmak isteneni anlamaya yanaşmayanların başka hususlara takılmaları normaldir.

İlk âyette geçen ve sivrisinek için kullanılan *ötesini* ifadesi ile sivrisinekten daha basit ve küçük olan bir varlığın mı yoksa ondan daha büyük ve üstün bir varlığın mı kastedildiği konusunda farklı iki görüş ileri sürülmüşse de, bunların ikisinin birlikte kastedilmiş olması mümkündür. Anlatılmak istenen,

basit de olsa, büyük de olsa verilen örnekle neyin kastedildiğini anlamaya çalışmanın gerekliliğidir. Neticede bütün varlıkların yaratıcısı Allah'tır. İnsanlar, basit de olsa hiçbir şeyi yoktan var etme gücüne sahip değillerdir. Verilen örnekle anlatılmak istenen budur.

İnananlar, verilen örnekle anlatılmak isteneni anlamış ve böylece doğru yolu bulmuş; inkâr edenler ise başka şeylere takılarak sapıtmışlardır. Allah'ın onları saptırması da kendilerinin fâsık oluşlarına bağlanmıştır.

Fâsık kelimesi sözlükte *kabuğunu çatlatıp çıkan* anlamındadır. Kur'ân-ı Kerim kelimeyi bu anlamından alarak yeni manalar için kullanmıştır. Söz konusu manalar; küfür ve şirke girmeksizin günah işlemek, yalan söylemek ve sövmek gibi anlamlardır (İbnu'l-Cevzî, Nüzhetu'l-Elibbâ', s.464-465). O hâlde dinî bir terim olarak fâsık, ister dinin sınırlarının dışına çıkmış olsun, ister çıkmamış olsun, Allah'a itaate aykırı davranışta bulunan kişi için kullanılır. Ancak burada fâsık kelimesi dinden çıkma, yani küfür anlamında kullanılmıştır. Kur'ân'da da genel olarak bu anlamda kullanılmaktadır.

Allah'ın verdiği misalleri beğenmeyen ve Allah'a verdikleri sözü bozan bu fâsıklar, Yahudilerle müşrik Araplardan oluşan münafıklardır; ancak bu âyetlerle sadece bu kimselerin kastedildiği elbette ki düşünülemez. Allah'a verdiği sözü bozan her insan, bu âyetlerin kapsamına girer.

Tefsir bilginlerinin bir kısmı, *"Allah'ın sürdürülmesini emrettiği şey"* ile akrabalık bağının kastedildiğini; bir kısmı ise, Peygamber (s.a.v.)'le olması gereken bağın da bu çerçeveye girdiğini söylemektedir. Kimi de çerçeveyi daha geniş tutmaktadır. Haddizatında insanın akrabalarından başlamak üzere bütün insanlarla bağları vardır. Kimileriyle akrabalık bağı, kimileriyle vatandaşlık bağı ve bunların dışında kalan kimselerle de insan olma bağı vardır. Bütün insanlar aynı ana-babadan yaratılmışlardır. Herkesin, şu veya bu şekilde diğer insanlarla bir bağı ve onlara karşı birtakım yükümlülükleri bulunmaktadır.

Burada, inanmayanların Allah'a verdikleri hangi sözü yerine getirmediklerinden, hangi ilişkiyi kestiklerinden ve yeryüzünde ne gibi bir bozgunculuk yaptıklarından bahsedilmemektedir. Sûre dikkatlice okunduğunda, başından itibaren, inanç gruplarının temel özelliklerinden söz edildiği ve bu özelliklere dair ayrıntıya girilmediği görülecektir. Bu soruların cevaplarını Kur'ân'ın tamamında aramak gerekir; çünkü Kur'ân âyetleri birbirlerini tamamlamakta ve açıklamaktadır.

"Nasıl oluyor da Allah'ı inkâr ediyorsunuz? Oysa ölüydünüz, sizi diriltti; sonra sizi öldürecek ve yine diriltecektir. Sonra da O'na döndürüleceksiniz.

Yeryüzünde bulunan her şeyi sizin için yaratan O'dur. Sonra da göğe yönelip onu yedi gök olarak düzenlemiştir. O, her şeyi bilir."

Bu iki âyette fâsıklıkları sebebiyle dinin dışına çıkanlara etkili bir üslupla hitap edilerek, *"yeryüzündeki herşeyi sizler için yaratanın O olduğunu nasıl inkâr ediyorsunuz"* deniyor. O, yeryüzündeki her şeyi sizin için yaratmış, size hayat vermiş, bunun ardından sizi öldürecek ve sonra yine diriltecektir. Bilesiniz ki ikinci dirilişinizde hesap vermek üzere Allah'ın huzuruna çıkacaksınız. Orada hiçbir şeyi gizleyemeyeceksiniz; çünkü Allah her şeyi bilendir.

Küfür kavramı, Allah'ı varlık olarak inkâr etmek şeklinde anlaşılmamalıdır. Kelimenin sözlükte "örtmek" anlamında olduğuna daha önce dikkat çekilmişti. Aslında Allah'ın varlığını inkâr eden bir insan hemen hemen yok gibidir. Problem, Allah'ın isim ve sıfatlarında tevhitten sapmak, daha açık bir ifade ile Allah'ı hakkıyla takdir edememektir. Allah'ın herhangi bir sıfatının veya isminin üstünü örtmek de Kur'ân'da küfür olarak ifade edilmektedir. Burada, nankörlüğün küfre ulaşan şekli anlatılmaktadır.

Âyetin, **"Oysa ölüydünüz, sizi diriltti; sonra sizi öldürecek ve yine diriltecektir. Sonra da O'na döndürüleceksiniz"** kısmından hareketle Kur'ân-ı Kerim'in reenkarnasyonu kabul ettiği ileri sürülmüştür. Bu nedenle reenkarnasyon konusunu kısaca anlatmakta ve gerçekten Kur'ân-ı Kerim'in böyle bir inanca geçit verip vermediğini incelemekte yarar vardır.

Reenkarnasyon

Ruh göçü anlamına gelen reenkarnasyon, ölen kişinin bedeninden çıkan ruhun başka bir bedene girmesini ifade eder. Reenkarnasyona inananların bazılarına göre, bu işlem süreklidir. Bir beden deneyimindeki ruh, o bedende iyi bir davranış ve tavır sergilemişse bir sonraki bedende daha mutlu bir hayat geçirir. Kötü bir hayat yaşamışsa daha düşük bir bedende hatta bir hayvan bedeninde tekrar dünyaya gelebilir. Kimine göre ise, ruh arınıncaya kadar bedenden bedene geçer ve arındığında aslî mekânı olan Allah katına yükselir. Reenkarnasyonu İslâm diniyle bağlantılı olarak ileri sürenler bu son şıkkı savunurlar.

Her iki şekliyle birlikte reenkarnasyonun âhiret inancıyla bağdaşmadığı açıktır. Bu sebeple reenkarnasyona inanmakla birlikte âhirete de inanan bazı kimseler, ruhun arınma sürecinin ancak birkaç kez reenkarne olmakla sınırlı olduğunu söylerler. İşte bu görüşte olanlar, mensup oldukları dinî inançlarla bu öğreti arasında bir uzlaştırma çabası içerisine girerler. Hem reenkarnasyona hem de Kur'ân'a inandıklarını söyleyen bu kimseler, inançlarını Kur'ân

âyetleriyle bağdaştırma çabası içerisine girerler. Delil olarak ileri sürdükleri âyetlerin başında ise, ölüm ve dirilişten söz eden bu âyet-i kerime gelir.

Reenkarnasyona inananlar aklî delil olarak da bireylerin farklı imkânlara sahip olmalarını gösterirler: Bazı kimseler hiçbir şey öğrenme imkânı olmayan bir bölgede dünyaya gelirken, kimileri de refah içinde ve bilgilenme imkânlarının zirvede olduğu bir yörede dünyaya gelmektedir. Yine bazı kimseler çok uzun bir ömür geçirip tecrübelerini arttırarak gerçeği bulma imkânına sahip olurken, kimileri de rüşt çağına eriştikten kısa bir müddet sonra ölmektedir. Farklı imkânlara sahip olan bu insanlar ikinci veya üçüncü kez dünyaya gelip denenmedikleri takdirde adalet sağlanmış olmaz. Kısacası, bireyler eşit imkân ve şartlarda denenmedikçe hepsini aynı gerçeklere ulaşma konusunda sorumlu tutmak adaletle bağdaşmaz, şeklinde gerekçeler ileri sürerler.

Âyetin izahına geçmeden önce ileri sürülen bu aklî delilleri değerlendirelim:

Yüce Allah, peygamber göndermedikçe kimseyi cezalandırmayacağını Kur'ân'da belirtmektedir (İsrâ 17/15). Her peygamber, peygamberliğini ispat eden bir mucizeyle gönderilir. İnsanların sorumlu tutulmaları, peygamberin getirdiği mucizeyle karşılaştıktan sonra başlar. O hâlde mucizeyle karşılaşmayanlar sorumlu olmazlar. Buna göre günümüzde insanların âhirette sorumlu tutulmaları, Peygamberimizin mucizesi olan Kur'ân-ı Kerim'le karşılaşmalarıyla mümkündür. Ayrıca Yüce Allah, hiç kimseye gücünün fevkinde bir sorumluluk yüklemeyeceğini bildirmektedir (Bakara 2/286).

Kimin mucizeyle karşılaştığını ve kimin gücünün neye yetip, neye yetmediğini en iyi Allah bilir. İnsanları yargılayacak, ceza veya mükâfat verecek olan da O'dur. O'nun adaletinden şüphe edilemez. Bunun ötesine geçerek, Kur'ân-ı Kerim'de haber verilenlerin dışında kalan gaybî konuların peşine düşmek, ancak kalp hastalığıyla izah edilebilir.

Bu dünya hayatında herkesin eşit şartlara sahip olması gerektiği iddiasına gelince; bunun gerçekleşmesi mümkün olmadığı gibi buna gerek de yoktur. Asıl olan, herkesin kendi imkânına göre sorumlu tutulmasıdır. Yüce Allah, peygamber göndermedikçe kimseyi sorumlu tutmayacağını bildirmektedir. Peygamberlik mucizesiyle karşılaşanlar ile karşılaşmayanların imkânları farklı olduğuna göre, sorumlulukları da farklı olacaktır. Zengin kimse zekât vermekle sorumlu iken, fakir sorumlu değildir. Âlim kişinin sorumlulukları, cahil kişinin sorumluluklarından fazladır. Bu tür misalleri çoğaltmak mümkündür. Sonuç olarak, insanın sadece yaptıklarını değil, içinden geçenleri, kı-

saca her şeyi bilen Allah, hassas adalet terazisiyle insanları yargılayacaktır. Kimin ne imkânı vardır ve nelerle sorumlu tutulacaktır, bunu en iyi bilen O'dur.

Ruhçu felsefeye dayalı reenkarnasyon inancında, ruh-beden ilişkisi önemli bir konudur. Bu inanca göre bedenin hiçbir fonksiyonu yoktur. Önemli olan sadece ruhtur. Oysa insan, ancak ruh ve bedenin bir araya gelmesiyle kimlik kazanır. İmtihan yurdu olan bu dünya hayatında ruh ve bedeniyle birlikte amel eder. Âhirette amelinin karşılığını ruh ve bedeniyle mükâfat veya ceza olarak görür.

Sonuç olarak; reenkarnasyon inancı, ruhu esas alır ve bedeni hesaba katmaz. Söz konusu inanca mensup olanlar, felsefelerinin yapısından kaynaklanıyor olmalı ki, hangi dinin hâkim olduğu bir toplumda yaşıyorlarsa, birtakım zorlamalarla, o dinin de reenkarnasyonu benimsediğini savunurlar.

Reenkarnasyon inancının bu yönlerine dikkat çektikten sonra şimdi, söz konusu âyetin reenkarnasyon inancıyla bir ilişkisinin olup olmadığı meselesine geçebiliriz.

Kur'ân-ı Kerim Arapça indirilmiştir. O hâlde kullandığı kelimelerle Arapların ne kasdettikleri önemli bir meseledir. Herhalde bu âyeti reenkarnasyona delil gösterenler, âyette geçen *ölüydünüz* kelimesinden, daha önce bir hayatın var olduğunu düşünüyorlar; oysa Arapçada *ölü*, diri olmamak anlamındadır. Dolayısıyla bir şeye *ölü* denmesi için o şeyin, öncesinde bir hayat dönemi geçirmiş olması gerekmemektedir (Zemahşerî, Keşşâf, I, 122; Ebu Hayyân, el-Bahru'l-Muhît, I, 131). Hatta dilci müfessirlerden Ebu Hayyân, Arapların, cemâdâtın hepsi için ölü tabirini kullandıklarını belirtmektedir (Ebu Hayyân, I, 131). Mesela hiç ekilip biçilmemiş tarlaya *ölü tarla* derler ve o tarlanın tarıma açılmasına da *ölü tarlayı diriltme* tabirini kullanırlar. O hâlde **"Ölüydünüz, sizi diriltti, sonra sizi öldürecek ve yine diriltecektir. Sonra da O'na döndürüleceksiniz"** âyetiyle kastedilen şudur:

Ölüydünüz: Dünya hayatına gelmeden önceki durum; yani yoktunuz,

Sizi diriltti: Dünya hayatına geldiniz,

Sonra öldürecek: Kabir hayatı,

Yine diriltecek: Âhiret hayatı

Zaten bu ikinci diriltmeden sonra **"O'na döndürüleceksiniz"** ifadesinden de âhirette Allah'ın huzuruna çıkarılıp hesap vereceğimiz açıkça anlaşılmaktadır.

Âyetin **"Nasıl oluyor da Allah'ı inkâr ediyorsunuz?"** diyerek hayret ifade eden bir cümle ile başlaması, herkesin bildiği bir şeyi anlattığını gösterir.

Oysa reenkarne olduklarını iddia edenler veya buna inananlar, diğer insanlara oranla milyonda bir bile değildirler. Nitekim tefsir bilginleri, *"bizi iki defa öldürdün, iki defa dirilttin"* (Mü'min 40/11) âyetinde anlatılan hususlarla bu âyette anlatılanların aynı şeyler olduğunu söylemişlerdir. Mü'min sûresindeki bu âyetin izahında sahabenin en büyük tefsir bilgini olarak kabul edilen İbnu Abbas'ın ve yine sahabeden İbnu Mes'ud ile başkalarının şöyle dedikleri nakledilir:

"Sizler yaratılmadan önce topraktınız; bu bir ölümdür. Sonra Allah can verip sizi yarattı; bu bir hayattır. Sonra sizi öldürüyor ve kabirlere konuluyorsunuz; bu, ikinci bir ölümdür. Sonra kıyamet gününde sizi diriltecektir; bu da ikinci bir hayattır." (Taberî I, 187; İbnu Atiyye, I, 211; İbnu Kesîr, I, 97; Ebu Hayyân, I, 130).[1]

Kısacası âyet, dünya hayatında ölüp ardından yine bu hayatta diriltilmeyi anlatmadığından reenkarnasyonla hiçbir ilgisi yoktur.

İnsanın Yaratılışı

Sûrenin ilk âyetlerinde değişik inanç grupları hakkında özet bilgiler verildikten, bu inanç gruplarını oluşturan insanların yaratıcılarının Allah olduğuna ve O'na kulluk etmelerinin gerekliliğine dikkat çekildikten sonra onların tamamını ilgilendiren yaratılış kıssasına geçilmektedir. Böylece bütün inanç sahiplerine dünyaya geliş amaçları ve evrendeki konumları hatırlatılmaktadır:

وَاِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ اِنّ۪ي جَاعِلٌ فِي الْاَرْضِ خَل۪يفَةًۜ قَالُٓوا
اَتَجْعَلُ ف۪يهَا مَنْ يُفْسِدُ ف۪يهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَٓاءَۚ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ
بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَۜ قَالَ اِنّ۪ٓي اَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٣٠﴾ وَعَلَّمَ اٰدَمَ
الْاَسْمَٓاءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلٰٓئِكَةِ فَقَالَ اَنْبِؤُ۫ن۪ي بِاَسْمَٓاءِ

1 Tefsir bilginlerinin bir kısmı, ilk ölümün, kişinin doğumuna kadarki bütün geçmiş dönem için kullanıldığını söylerken, bir kısmı da ana rahmine bir nutfe olarak girişinden doğumuna kadarki dönem için kullanıldığını söylemiştir (Aynı kaynaklar).

هٰٓؤُلَٓاءِ اِنْ كُنْتُمْ صَادِق۪ينَ ﴿٣١﴾ قَالُوا سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَٓا اِلَّا
مَا عَلَّمْتَنَاۜ اِنَّكَ اَنْتَ الْعَل۪يمُ الْحَك۪يمُ ﴿٣٢﴾ قَالَ يَٓا اٰدَمُ اَنْبِئْهُمْ
بِاَسْمَٓائِهِمْۚ فَلَمَّٓا اَنْبَاَهُمْ بِاَسْمَٓائِهِمْۙ قَالَ اَلَمْ اَقُلْ لَكُمْ اِنّ۪ٓي اَعْلَمُ غَيْبَ
السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۙ وَاَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ ﴿٣٣﴾

30. Rabbin meleklere: "Yeryüzünde bir halife yaratacağım" dediği zaman dediler ki: "Orada bozgunculuk yapacak ve kan dökecek birini mi yaratıyorsun? Oysa biz seni överek yüceltip, takdis ediyoruz." (Rabbin:) **"Ben sizin bilmediklerinizi bilirim" dedi.**

31. Ve Âdem'e her şeyin ismini öğretti. Sonra onları meleklere sunup, "Dedikleriniz doğru ise haydi şunların isimlerini bana söyleyin" dedi.

32. Dediler ki: "Sen yücesin, bize öğrettiğinden başka hiçbir bilgimiz yoktur. Gerçekten sen, bilensin, hikmet sahibisin."

33. Allah: "Ey Âdem, bu şeylerin isimlerini onlara söyle" dedi. Âdem o şeylerin isimlerini kendilerine söyleyince de (Rabbin) **dedi ki: "Göklerin ve yerin gaybını ben bilirim. Açığa vurduklarınızı da, gizlediklerinizi de bilirim demedim mi?"**

Kelime olarak *halife* bir kimsenin yerine geçen anlamındadır. Ardında başkasını bırakan anlamında olduğunu söyleyenler de olmuştur (Şevkânî, Fethu'l-Kadîr, I, 99). Aynı kökten gelen *halfun;* arka, ardarda gelen nesiller gibi anlamlara gelir (Fîrûzâbâdî, el-Kamûsu'l-Muhît). Kendisindeki bir eksiklikten dolayı geride kalan; çirkin ve kötü kişi anlamlarına geldiğini söyleyenler de olmuştur (İsfahânî, el-Müredat. s.155).

O hâlde *halfun* kelimesiyle arkadan gelen kötü nesiller kastedilirken, *halife* kelimesinde olumluluk anlamı hatta yöneticilik gibi üstün bir makamı devralma anlamı vardır. Bu sebeple devlet başkanlığını yürütene *halife* denmiştir. "*Sizi yeryüzünde halifeler yapacağım*" (En'âm 6/165; Fâtır 35/39) âyetinde de kelime, "siyasî erki ellerinde tutanlar" anlamında kullanılmaktadır. Bu sebep-

na gelen terör olaylarında ve fertler arasındaki kavgalarda öldürülen insan sayısı bu rakamların dışındadır.

Meleklerle olan yarıştırmada Âdem'e *isimlerin öğretilmesi*, Âdem'in (dolayısıyla insanın) yapısında var olan ve onu halifesi olduğu varlıktan farklı kılan, hatta onu yeryüzü hâkimiyeti için meleklerden bile daha ehil kılan bir niteliğidir. Âdem'e *isimlerin öğretilmesi,* onun hem bilgi edinmesi hem de bilgiyi üretme yeteneğine sahip olması anlamı taşımaktadır; çünkü Adem nesli ancak bu sayede yeryüzüne hâkim olur ve yeryüzünü bayındır hâle getirir. Fesat çıkarmasını ve kan dökücülük yönünü engelleyecek olan da onun bu yönüdür. İlk dönem müfessirleri bu hususa dikkat çekmişlerdir. Endülüslü müfessir İbnu Atiyye, âlimlerin çoğunluğuna göre "Âdem'e *isimlerin öğretilmesi*, Allah'ın ona, her şeyin yararını, ne işe yaradığını öğretmesidir," demektedir (İbnu Atiyye, I, 223). *İsimleri bilmesi* nedeniyle insanın yeryüzü hâkimiyeti için meleklerden daha uygun olduğunun ortaya konması da, bu görüşün doğruluğuna delildir. Çünkü melekler, söyledikleriyle yeryüzünde *halife* olmaya daha ehil olduklarını ima ediyorlardı. Yüce Allah, insana isimlerin öğretilmiş olmasını delil göstererek, insanın yeryüzünde halife olmak için daha uygun olduğunu meleklere göstermiştir.

Meleklerin, Âdem'in bozgunculuk çıkaran biri olduğunu, oysa kendilerinin Allah'ı yücelttiklerini ifade etmeleri, yeryüzü hâkimiyetine talip olduklarını gösterir. Yüce Allah'ın *"açığa vurduklarını ve gizlediklerini bildiğini"* hatırlatması da meleklerin bu isteklerine işaret etmektedir. Bunun yanında *"göklerin ve yerin gaybını bildiğini"* hatırlatması ise yeryüzü yönetimi için insanın seçilmesinde isabet ettiğini meleklere göstermesidir. Melekler yaratılışları itibarıyla yeryüzünü imar etmeye elverişli değildirler. Yeryüzündeki şeylere gereksinimleri yoktur ki, imar etme işine girişsinler. Eğer yeryüzü hilafeti meleklere verilmiş olsaydı ne toprak ekilir, ne denizlerde gemiler yüzdürülür, ne de bilim ve teknik gelişirdi.

Kur'ân-ı Kerim'den insanın yaratılışının iki amaca yönelik olduğunu anlıyoruz. Bu amaçlardan biri, yeryüzü hilafetidir; yeryüzünü imar etme ve ona hâkim olmaktır. İnsanın yaratılışındaki diğer amaç ise Allah'a kulluktur. Bu husus Zariyât sûresinin 56. âyetinde şöyle ifade edilmektedir: *"Cinleri ve insanları ancak bana kulluk etsinler diye yarattım."*

İleride insanın yaratılışına dair yapacağımız nakillerden de anlaşılabileceği gibi Tevrat, insanın yaratılış gayesine dair herhangi bir tespitte bulunmamaktadır.

Kur'ân'da zikredilen bütün bu hususlar, hem insanın evrendeki konumunu bilmesi, hem de Yüce Allah'ın, kendisi üzerindeki nimetinin farkında olması bakımından zikredilmiştir.

Âdem'e *isimlerin öğretilmesi*, bütün bilginin kaynağının ve bilgi hazinesinin Allah katında olduğuna işaret etmektedir. İnsanın elde ettiği bilgilerin tamamı bu kaynaktandır. İnsan ne kadar bilgi üretirse üretsin, Allah'ın katındaki bilgiye nispetle ürettiği bilgi, bir hiç mesabesindedir. *"Onlar, bildirdiğinden başka, O'nun ilminden hiçbir şeyi kavrayamazlar"* (Bakara 2/255).

Allah'ın insana aktardığı bilginin bir kısmı, vahiy kanalıyla gelen bilgidir. İnsanın elde ettiği diğer bilgiler ise, yapısına yerleştirilmiş olan bilgi edinme yeteneğini kullanarak elde ettiği bilgidir. Bilgi üretme yeteneğini insana veren Yüce Allah olduğundan, insanın elde ettiği bilginin tamamı Allah'a izafe edilmiştir. Bilginin kaynağı Allah olduğundan O'nun gönderdiği din bilgisi ile beşerî bilgi arasında bir çatışma da söz konusu olamaz. Eğer ortada bir çatışma varsa ya dinî bilginin kaynağı sağlam değildir yahut beşerî bilgi olarak takdim edilen bilgide bir sakatlık vardır; kesin bilgi düzeyine ulaşmamış bir nazariyedir.

Tevrat'a Göre İnsanın Yaratılışı

Tevrat'ta insanın yaratılışına dair anlatılanlar, özet olarak şöyledir:

Yüce Allah gökleri ve yeri, ardından havada uçan kuşları, karada ve denizde yaşayan hayvanları yarattıktan sonra yeryüzüne ve hem karada, hem de denizlerde yaşayan hayvanlara hâkim olsun diye insanı kendi sûreti üzere yarattı ve onu mübarek kıldı. İnsanın yaratılışıyla gökler ve yerin yaratılışı tamamlanmış oldu. Allah bütün bunları altı günde tamamladı. Yedinci günde ise istirahat etti. Allah, yerin toprağından Âdem'in şeklini yaptı ve onun burnuna hayat nefesini üfledi, böylece yaşayan canlı oldu. Rab Allah Aden'de bir bahçe dikti. Bahçede her türlü güzel meyveler veren ağaçlar vardı. Bahçenin ortasına da hayat ağacını ve iyilikle kötülüğü bilme ağacını var etti. Ardından Âdem'i bu bahçeye yerleştirdi, ağaçların meyvelerinden dilediğince yiyebileceğini, fakat iyilik ve kötülüğü bilme ağacından kesinlikle yememesi konusunda onu uyardı: "Çünkü ondan yediğin gün mutlaka ölürsün" dedi.

Allah karada yaşayan hayvanları ve havada uçan kuşları da topraktan yarattı ve onlara ne ad koyacağını görmek için hepsini Âdem'in önüne getirdi. Âdem onlardan her birine ne ad verdi ise, onun adı o oldu. Allah, yalnız olduğu için Âdem'e uygun bir yardımcı yaratmayı düşünüyordu. Fakat yarat-

tığı bu hayvanlar arasında uygun bir yardımcı yoktu. "Ve Rab Allah, adamın (Âdem'in) üzerine derin bir uyku getirdi ve o uyudu; ve onun kaburga kemiklerinden birini aldı ve yerini etle kapladı. Ve Rab Allah, adamdan aldığı kaburga kemiğinden bir kadın yaptı ve onu adama getirdi. Ve adam dedi: Şimdi bu benim kemiklerimden bir kemik ve etimden ettir; buna Nisa denilecek, çünkü o insandan alındı. Bunun için insan anasını ve babasını bırakacak ve karısına yapışacaktır ve bir beden olacaktır. Ve adam ve karısı, ikisi de çıplaktılar ve utançları yoktu."

Kara hayvanlarının en hilekârı olan yılan, kadına geldi ve gerçekten bahçenin ağaçlarının meyvelerinin kendilerine yasaklanıp yasaklanmadığını sordu. Kadın, Rab Allah'ın, bahçenin ağaçlarının meyvelerinden yemelerine izin verdiğini, fakat bahçenin ortasında olan ağacın meyvesini kendilerine yasakladığını, çünkü ondan yedikleri takdirde öleceklerini söylediğini belirtti. "Ve yılan, kadına dedi: Katiyen ölmezsiniz; çünkü Allah bilir ki, ondan yediğiniz gün, o vakit gözleriniz açılacak ve iyiyi ve kötüyü bilerek Allah gibi olacaksınız."

Yasak ağacın meyvesi kadına hoş geldi, meyvesinden alıp yedi, ardından kocasına da yedirdi. İkisinin de gözleri açıldı, çıplak olduklarını bildiler. İncir yapraklarını dikip kendilerine önlükler yaptılar. "Günün serinliğinde bahçede gezmekte olan Rab Allah'ın sesini işittiler; ve adamla karısı Rab Allah'ın yüzünden bahçenin ağaçları arasına gizlendiler. Ve Rab Allah, adama seslenip ona dedi: Neredesin? Ve o dedi: Senin sesini bahçede işittim ve korktum, çünkü ben çıplaktım ve gizlendim. Ve dedi: Çıplak olduğunu sana kim bildirdi? Ondan yeme dediğim ağaçtan yedin mi? Ve adam dedi: Yanıma verdiğin kadın o ağaçtan bana verdi ve yedim. Ve Rab Allah kadına dedi: Bu yaptığın nedir? Ve kadın dedi: Yılan beni aldattı ve yedim. Ve Rab Allah yılana dedi: Bunu yaptığın için, bütün sığırlardan ve bütün kır hayvanlarından daha lanetlisin; karnın üzerinde yürüyeceksin ve ömrünün bütün günlerinde toprak yiyeceksin; ve seninle kadın arasına ve senin zürriyetinle onun zürriyeti arasına düşmanlık koyacağım; o senin başına saldıracak ve sen onun topuğuna saldıracaksın. Kadına dedi: Zahmetini ve gebeliğini ziyadesiyle çoğaltacağım, ağrı ile evlat doğuracaksın ve arzun kocana olacak, o da sana hâkim olacaktır. Ve Âdem'e dedi: Karının sözünü dinlediğin ve Ondan yemeyeceksin, diye sana emrettiğim ağaçtan yediğin için, toprak senin yüzünden lanetli oldu; ömrünün bütün günlerinde zahmetle ondan yiyeceksin; ve sana diken ve çalı bitirecek; ve kır otunu yiyeceksin; toprağa dönünceye kadar, alnının teriyle ekmek yiyeceksin; çünkü ondan alındın; çünkü topraksın ve toprağa döneceksin. Ve adam karı-

sının adını Havva koydu; çünkü bütün yaşayanların anası o oldu. Ve Rab Allah, Âdem için ve karısı için deriden kaftan yaptı ve onlara giydirdi.

Ve Rab Allah dedi: İşte, adam iyiyi ve kötüyü bilmekte bizden biri oldu; ve şimdi elini uzatmasın ve hayat ağacından almasın ve yemesin ve ebediyen yaşamasın diye." (Tekvin, I-III baplardan özetlenerek alınmıştır.)

Kısa Bir Değerlendirme

Sonraki bölümlerde de yer yer Tevrat'tan nakiller yapacağız. Bu alıntılarla hem okuyucumuzu bilgilendirmeyi, hem de Kur'ân ve sahih sünnette yer almadığı hâlde bazı tefsirlerimizde yer alan görüş ve düşüncelere de ışık tutmayı amaçlıyoruz.

Tevrat'ın anlattıklarından, Hz. Âdem'e iki ağacın meyvesinin yasaklandığı anlaşılmaktadır: İyiyi ve kötüyü bilme ağacı, bir de hayat ağacı. Hz. Âdem birincisinden yemiş, ama ikincisinden yememiştir.

Yine bu aktardığımız kısımlardan bile, Tevrat'a insan elinin değdiği ve onda birtakım tahrifatın yapıldığı rahatlıkla anlaşılmaktadır. Çünkü burada insan Allah'a benzetildiği gibi Allah da insana benzetilmektedir. İnsanın Allah'a benzetildiği kısımda "Ve Allah dedi: Sûretimizde, benzeyişimize göre insan yapalım" (Tekvin I/26) denmektedir. Tevrat'ın bu cümlesinin te'vil edilmesi de mümkün değildir. Çünkü hemen sonraki cümlelerde bu husus te'vile imkân bırakmayacak bir şekilde pekiştirilmekte ve şöyle denmektedir: "Ve Allah insanı kendi sûretinde yarattı, onu Allah'ın sûretinde yarattı" (Tekvin I/27). Yaptığımız naklin son kısımlarında da, Âdem'in yasak ağaçtan yediğini fark eden Yüce Allah'ın şöyle dediği anlatılmaktadır: "İşte, adam iyiyi ve kötüyü bilmekte bizden biri gibi oldu" (Tekvin III/22).

Allah'ın insanlara benzetildiği kısımda ise; Allah'ın, günün serinliğinde bahçede gezdiği, Âdem'le Havva'yı bahçede görmediğinde endişelendiği, Âdem'i bulmak için ona seslendiği, Âdem'le Havva'nın yasak ağaçtan yediklerini bilmediği, yediklerinin farkına vardığında ise endişelendiği ifade edilmektedir.

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَٓائِكَةِ اسْجُدُوا لِاٰدَمَ فَسَجَدُٓوا إِلَّٓا إِبْلِيسَ أَبٰى
وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ ﴿٣٤﴾ وَقُلْنَا يَٓا اٰدَمُ اسْكُنْ أَنْتَ

وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ وَكُلَا مِنْهَا رَغَدًا حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا
هٰذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿٣٥﴾ فَأَزَلَّهُمَا الشَّيْطَانُ
عَنْهَا فَأَخْرَجَهُمَا مِمَّا كَانَا فِيهِ وَقُلْنَا اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ
عَدُوٌّ وَلَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ إِلَىٰ حِينٍ ﴿٣٦﴾

34. Hani bir zamanlar meleklere: "Âdem'e secde edin" dedik. İblis hariç hepsi secde ettiler. O diretti ve büyüklük tasladı, böylece kâfirlerden oldu.

35. Dedik ki: "Ey Âdem, sen ve eşin Cennete yerleşin ve dilediğiniz şekilde oradan bol bol yiyin; ancak şu ağaca yaklaşmayın, yoksa zalimlerden olursunuz."

36. Ne var ki şeytan oradan ayaklarını kaydırdı ve onları, içinde bulundukları yerden çıkardı. Biz de: "Birbirinize düşman olarak inin. Belli bir zamana kadar sizler için yeryüzünde bir yerleşme ve yararlanma vardır" dedik.

Daha önceki âyetlerde insanın konumu halife olarak belirlenmişti. Bu âyetlerde ise insanın diğer varlıklarla ilişkilerinden söz edilerek konumuna dair ilave bilgiler verilmektedir. Ancak bu meseleyi ele almadan önce Kur'ân'ın dili kullanışıyla ilgili bir hususa değinmek istiyoruz:

Yüce Allah, 34. âyette olduğu gibi, Kur'ân'ın birçok âyetinde *"dedik, indirdik, biz"* vb. çoğul kipleri kullanmaktadır. Özellikle Arap dilinin üslubunu bilmeyenler zaman zaman bu gibi ifadelere takılmakta ve neden çoğul kipinin kullanıldığını sormaktadırlar.

Arap dilindeki kullanıma göre, bir yönetici, yönetimi altındakilerin kendi emirlerini yerine getireceklerini ve buyrukları doğrultusunda hareket edeceklerini bildiğinden dolayı kendisinden söz ederken *"dedik, yaptık"* gibi ifadeler kullanır (et-Tibyan fî Tefsiri Ğaribi'l-Kur'ân, I, 75). Yani, yönetici kendi büyüklüğünü ifade etmek için çoğul kipi kullanır.

Meleklerin Âdem'e secde etmeleri, insanın yeryüzü yönetimine daha layık

olduğunu kabul etmeleri anlamını taşır. Bunu, eğilerek Âdem'i selamlama şeklinde mi dile getirmişler yoksa başka bir şekilde mi, bilmiyoruz. Ancak kelimenin *kabul etme* anlamı taşıdığına dikkat çekmiştik. O hâlde insanın yeryüzü hâkimiyeti için daha uygun olduğunu kabul ve itiraf etmişlerdir. Yine şunu kesin olarak biliyoruz ki, buradaki secde, ibadet etme anlamında değildir. Çünkü Yüce Allah, kendisinden başkasına ibadeti kesin bir şekilde yasaklamıştır. Haddizatında bilinen şekliyle yere kapanma şeklindeki secdeyi yapmış olmalarında da herhangi bir sakınca yoktur. Çünkü sonuç olarak bu işi Allah'ın emriyle yapmışlardır. Tıpkı Ka'be'ye doğru secde ederken nasıl bu, Ka'be'ye secde etmek ve dolayısıyla Ka'be'ye ibadet etmek anlamı taşımıyorsa, Âdem'e doğru secde etmiş olmaları da Âdem'e ibadet ettikleri anlamına gelmez. Daha önce geçen âyetlerden de anlaşıldığı gibi meleklerin, Âdem'in yeryüzü yöneticiliğine ehil olup olmadığı konusunda şüpheleri vardı. Âdem'e secde etmeleri, onun yeryüzü hâkimiyetine ehil olduğunu kabul ettiklerini simgeler. Ayrıca o yüce varlıkların Âdem'e secde etmeleri, insana verilen değeri anlatması bakımından da önemlidir. Böylece insandan da, kendisine verilen değeri iyi anlaması ve buna yaraşır şekilde davranması istenmektedir.

İblis/Şeytan

Meleklere yöneltilen secde etme emrinin İblis'i kapsaması nedeniyle onun da meleklerden biri olduğunu söyleyen birçok müfessir vardır. Onlara göre İblis, Cennet bekçilerindendi. Cinler yeryüzünde fesat çıkarınca üzerlerine gönderilen melekler ordusunun komutanı idi. Savaş meleklerin zaferiyle bitince İblis, Allah katındaki itibarından dolayı gurura kapıldı. Bu sebeple de yeryüzünde cinlere *halife* olarak yaratılan insanı çekemedi. Secde etmemek için direnip isyan etmesi bundandı. Bu görüşü ileri sürenler, İblis'in cinlerden olduğunu bildiren âyete de (Kehf 18/50) ya cinlerin de aslında meleklerden gelme bir grup olduğunu söylemek yahut Cennet bekçiliği yapan meleklere de bu ismin verildiğini ileri sürmek sûretiyle izah getirmeye çalışırlar. Ne var ki bütün bu çabalara rağmen İblis'in meleklerden olduğuna dair ciddi hiçbir delil bulunmamaktadır. Meleklerden Cennet bekçisi olanlarına cin isminin verildiğine veya cinlerin meleklerden bir grup olduğuna dair ne Kur'ân'da açık bir işaret vardır ne de bu konuda Peygamber'den gelen sahih bir rivâyet bulunmaktadır. Gaybî konularda ya Kur'ân'dan kaynaklanan bir bilgiye yahut Peygamber'den sahih bir senedle nakledilmiş bir rivâyete ihtiyaç vardır.

Ortada kalan husus, Âdem'e secde etme emrinin kapsamına İblis'in girme nedenidir. Yeryüzü, cinleri de ilgilendiren bir yerdir ve onların da yeryü-

zü hâkimiyetinin insana verildiğine tanıklık etmeleri gerekiyordu. Bu sebeple İblis, kendi grubunun temsilcisi olarak orada yer almış olabilir yahut başka bir sûretle bu emrin kapsamına girmiş olabilir. Bazı müfessirler, nasıl insanların atası Hz. Âdem ise, cinlerin atasının da İblis olduğunu ve bu sebeple cinleri temsil etmek üzere bu emrin kapsamına girdiğini söylemektedir. Kur'ân-ı Kerim, İblis'in/şeytanın cin taifesinden olduğunu ve Allah'ın, cinleri ateşin koyu dumanından yarattığını açıkça belirtmektedir (Rahmân 55/15).

İblis niçin büyüklük taslayıp secde etmedi? Başka âyetlerde İblis'in kendisi bunun sebebini insanın çamurdan, kendisinin ise ateşten yaratılmış olmasıyla açıklamaktadır (A'raf 7/12; Hicr 15/33). Müfessirler, İblis'in bu kıyasının reddedilmesinden hareketle, vahyin nasslarını reddetmenin, İblis'in felsefesi olduğunu ve bunu yapanların da bu felsefenin peşinden gidenler olduklarını ileri sürmüşlerdir.

Yaratılıştaki farklılığını gerekçe göstererek üstünlük taslayan İblis'in bu kıyası reddediliyorsa, bütün insanlar aynı nefisten yaratıldıkları hâlde sırf şu veya bu ırktan olması nedeniyle başka ırktan gelen insanlara üstünlük taslayan kimselere ne demeli?

Ama burada bizi asıl ilgilendiren, meselenin Âdem'i ilgilendiren yönüdür. Âdem henüz hayatı yeni tanımaya başlıyorken iki grup varlıkla karşılaşmıştır: Melekler ve İblis. Âdem'in yaratılışına ikisinin de itirazı vardı; melekler itirazlarındaki hatayı anlıyor ve hemen tövbe ediyorlar. Oysa İblis hatasında ısrar ediyor. Sonuçta tövbe eden melekler kurtuluyor, hatasında ısrar eden İblis ise battıkça batıyor ve nihayet kâfirlerden oluyor.

Âdem de, yani insan da hata eder. Aynı şekilde o da hatasından dönme veya hatasında ısrar etme özelliğine sahiptir. Sorumlu olan bu varlığın önüne her iki yol, sonuçlarıyla birlikte seriliyor. Dünya hayatına imtihan olmak üzere gönderilen ve kendisine akıl ve irade verilen insan, iradesini şu veya bu şekilde kullanacaktır. Dilerse meleklerin yolunu, dilerse şeytanın yolunu seçecektir. Bu vesileyle insana, kimin dost kimin düşman olduğu da öğretilmektedir.

Âdem'in Yaşadığı Cennet ve İlk Günah

Hz. Âdem'in Cenneti, kıyamet koptuktan sonra gidilecek mükâfat Cenneti miydi yoksa dünyada bir bahçe mi? Ayrıca yasaklanan ağacın mahiyeti neydi?

Kur'ân-ı Kerim'de bu konularda açık bir ifade bulunmamaktadır. Zaten ihtilaf sebebi de budur. Konuyla ilgili âyetlerden işaret yoluyla veya dolaylı olarak birtakım sonuçlara varılmaya çalışılmaktadır. Bu sebeple bazı müfessir-

ler söz konusu Cennetin mükâfat Cenneti olduğunu söylerken, bazıları da bunun, dünyadaki bahçelerden biri olduğunu söylemektedir.

Yasak ağaç konusunda da farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bazıları bunun, bildiğimiz meyvelerden biri olduğunu söylerken, bazıları da meyve olmadığını söylemektedir. Bu sebeple her iki meselede ileri sürülen görüşler bağlayıcı değildir; konu tamamen ictihadîdir. Bizim burada anlattıklarımız da bu bağlamda alınmalıdır.

Sûrenin otuzuncu âyetinden, Âdem'in yeryüzünde yaratıldığını anlıyoruz. Yaratıldıktan sonra mükâfat Cennetine yani kıyamet sonrası iyi insanların gidecekleri Cennete yükseltildiğine dair bir bilgi de verilmemektedir. Ayrıca o Cennete girenin orada ebedî kaldığı gibi, orada *yasak* diye bir şeyin söz konusu olmadığını da biliyoruz. Bu nedenle Âdem'in Cennetinin yeryüzünde bir bahçe olduğunu ileri süren görüş daha tutarlı gibi görünmektedir. Nitekim Bakara sûresinin 265. âyetinde, Ra'd sûresinin 4. âyetinde ve Sebe' sûresinin 15. âyetinde Cennet kelimesinin dünyadaki bahçeler için kullanıldığı açıktır.

Problem Âdem ve Havva'nın Cennetten çıkarılırken *inin* anlamına gelen اهبطوا kelimesinin kullanılmış olmasıdır. Acaba bu kelimenin kullanılmış olması *gökten yere iniş* anlamına gelir mi? Kelime, sözlükte yukarıdan aşağıya inmek, kötü bir duruma düşmek, ekonomik durumu düşük olmak gibi anlamlara gelir (İbn Manzûr, Lisanu'l-Arab, h-b-t maddesi). O hâlde insanların hayat standartları söz konusu olduğunda bu kelimeyle daha düşük bir hayat düzeyi kastedilmiş olmaktadır. Zaten âyette "Birbirinize düşman olarak" ifadesinin kullanılması, söz konusu ettiğimiz sıkıntılı hayata; hayat düzeyinin düşmesine işaret etmektedir.

Sûrenin ileride söz konusu edilecek 61. âyetinde İsrailoğullarının, tek çeşit yiyeceklerinin olduğunu bahane ederek çöl hayatındaki özgürlükten vazgeçip önceki köleliklerini simgeleyen şehir hayatına dönüş istekleri sonucunda azarlama mahiyetinde *şehre inin* denirken de اهبطوا kelimesi kullanılmaktadır. Âdem ve Havva'ya *inin* denirken de aynı azarlama söz konusudur. Dikkat edilirse, *hubût*'tan önce hem Âdem ile Havva'nın, hem de İsrailoğullarının hayat şartları birbirine benzemektedir. *Hubût*'tan sonraki hayat şartlarında da bir benzeşme söz konusudur. Bu durum, Âdem'in Cennetinin yeryüzünde olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Ayrıca *hubût* kelimesi mecâz olarak rütbe bakımından daha aşağıya inme anlamına da gelmektedir. Bu sebepledir ki dilci Ferrâ, bu kelimenin *zillet* manasına geldiğini söylemektedir (et-Tibyân fî Tefsiri Ğarîbi'l-Kur'ân, I, 78).

Yasak ağacın ne olduğu konusunda da tefsir bilginleri farklı görüşler ile-

ri sürmüşlerdir. Yasak ağacın elma olduğunu, incir olduğunu, buğday vs. olduğunu söyleyenler olmuştur. Biz bu meselede de genel kanaatin dışında düşünüyoruz. Bizce burada kastedilen, cinsel birlikteliktir. Çünkü Kur'ân-ı Kerim kadın erkek ilişkisini anlatırken daima mecazî bir anlatımı tercih etmektedir. Kadın erkek ilişkisinden söz ederken kadınların tarlaya benzetilmeleri gibi (Bakara 2/223). Kur'ân-ı Kerim'de, yasak ağaçtan yemenin hem Âdem ve hem de Havva'ya birlikte izafe edilmesi; kimin önce yediğinden söz edilmemesi ve kadın erkek ilişkisinin meyve verme (nesil) bakımından ağaca benzemesi, dünya edebiyatında da kadının ağaca benzetilmesi gibi nedenlerle burada "yasak ağaç" sözüyle kadın erkek ilişkisinin kastedilmiş olması ihtimali büyüktür.

Ayrıca bunu kadın erkek ilişkisi olarak görmediğimiz takdirde A'raf sûresinde geçen ve daha önce kendilerine gizlenmiş olan avret yerlerinin yasak ağaçtan yediklerinde kendilerine görünmesini (A'raf 7/20-22) izah etmek de zorlaşmaktadır. İblis'in Âdem'i kandırmak için *"ebedilik ağacı"* (Tâhâ 20/121) tabirini kullanması da, bunu çağrıştırmaktadır. İblis bu sözüyle muhtemelen Âdem'e şunu söylemek istiyordu: *"Havva ile yattığın takdirde, çocukların olacak ve böylece soyunu ebedîleştirmiş olacaksın."* İblis, her ne kadar Âdem'i aldatmak için bu sözü söylemiş olsa da onun bu iddiasının doğru olmadığına dair Kur'ân-ı Kerim'de herhangi bir açıklama bulunmamaktadır.

Kıssalar, geçmişte meydana gelmiş olayları anlatıyor olsalar bile, ibret almamız için Kur'ân'da yer alırlar, salt tarihî bilgiler vermek için değil. Yasaklanmış bir yiyecekten yememek, insanın pek de dayanamayacağı bir davranış değildir. Günümüz Müslümanlarından birçoğu, diğer dinî emir ve yasaklara riâyet etmedikleri hâlde haram olduğundan dolayı domuz eti yemezler. Halbuki aynı kişiler kadın erkek ilişkisi konusunda böyle davranmazlar. Belki de bu kıssa ile şu mesaj veriliyor: *Atanız Âdem ve Havva'nın dayanamayıp işledikleri ilk yasak, kadın erkek ilişkisidir. O hâlde siz, bu hususa dikkat edin ve yasak ilişkiye yol açabilecek her türlü davranıştan uzak durun, değilse sizin de ayağınız kayacaktır.*

Bununla birlikte her iki meselede kesin söz söylemek mümkün değildir. İleri sürülen hiçbir görüş bağlayıcı olamaz. Çünkü bir görüşün bütün inananları bağlaması için o görüşün açık bir *nassa* dayalı olması gerekir.

"Birbirinize düşman olarak..."

Tefsir bilginlerinin çoğuna göre buradaki düşmanlıktan maksat, insan ile şeytan arasındaki düşmanlıktır. Âyette tesniye (ikil) değil de, çoğul kipinin kullanılması Âdem, Havva ve şeytanı kapsaması içindir.

Bazıları ise, Âdem ve Havva'dan doğacak nesiller kastedildiğinden dolayı çoğul kipi kullanılmıştır, demektedirler.

İnsan ile şeytan arasındaki düşmanlık, birçok âyette dile getirilmektedir. Zamahşerî, öncelikle Âdem ile Havva'nın kastedildiğini, zürriyetlerinin de onlara tâbi olmasından dolayı çoğul kipinin kullanıldığını söylemektedir. Ona göre birbirine düşmanlık da zürriyetleri arasında gerçekleşecektir. Çünkü insanlar birbirlerine düşmanlık yapmakta, birbirlerini dışlamaktadırlar, demektedir. Her ne kadar Âdem ile Havva arasındaki ilişkinin ve genellikle zürriyetlerinden gelen eşler arasındaki ilişkinin sevgiye dayalı olduğu söylenerek Zemahşerî'nin görüşü reddedilmeye çalışılmışsa da, insanlar arasında sevgi kadar düşmanlık da tarih boyunca olmuş ve günümüzde de devam etmektedir. Hatta kadın cinsi ile erkek cinsi arasında da çoğu zaman rekabet ve çekişme süregelmiştir. Tâhâ sûresinin 123. âyeti de Zemahşeri'nin ileri sürdüğü görüşü desteklemektedir. Burada *inin* anlamına gelen "اهبطا" kelimesi *tesniye* (ikil) olarak kullanılmaktadır. Söz konusu âyet şöyledir:

قَالَ اهْبِطَا مِنْهَا جَمِيعًا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ مِنِّي هُدًى فَمَنِ اتَّبَعَ هُدَايَ فَلَا يَضِلُّ وَلَا يَشْقَى

"Dedi ki: 'Birbirinize düşman olarak ikiniz birlikte oradan inin. Benden size hidâyet geldiğinde, kim benim hidâyetime uyarsa, o sapmaz ve bedbaht olmaz.' " (Tâhâ 20/123).

Âyette, *inin* kelimesi yukarıda da belirttiğimiz gibi ikil olarak zikredilmektedir. Bu sebeple insanlar arası düşmanlıkların kastedilmiş olması daha muhtemeldir. Aslında daha önce melekler de insanın bozgunculuğuna ve kan dökücülüğüne dikkat çekmişlerdi. İnsan ile şeytan arasındaki düşmanlık ise başka âyetlerde dile getirilmektedir. Ancak insanlar arasında düşmanlık duygularının yeşerip gelişmesine sebep olan yine şeytanın kendisidir. Şeytan, Âdem'e secde etmemekte ısrar edip Allah'a isyan edince, Allah onu lanetleyip merhametinden kovmuştu. Bunun üzerine şeytan, insanı aldatmak için izin istemiş ve kendisine bu izin verildiğinde insanı aldatmak için her yola başvuracağını söylemiştir. Bu husus Sâd sûresinde şöyle anlatılmaktadır:

"Hatırla, Rabbin meleklere şöyle demişti: 'Şüphesiz ben çamurdan bir insan yaratacağım. Onu şekillendirip ona ruhumdan üflediğim zaman, ona secdeye kapanın.' Meleklerin tamamı secde etti. Ancak İblis hariç. O büyüklük tasladı ve kâfirlerden oldu. Allah: 'Ey İblis! Ellerimle yarattığıma secde etmekten seni alıkoyan nedir?' dedi. İblis: 'Ben ondan daha hayırlıyım. Beni ateşten yarattın, onu ise çamur-

Aslî Suç/Günah İnancı

Bilindiği gibi Hıristiyanlara göre, Hz. Âdem'in yasak ağaçtan yemesiyle işlemiş olduğu günah nesilden nesile intikal etmektedir. Her insan bu günahı taşıyarak dünyaya gelir. İnsanlığı bu aslî günahtan kurtarmak için kutsal ve eksikliklerden münezzeh birinin kendini feda etmesine, insanlık adına bu günahın cezasını çekmesine ihtiyaç vardır. Çünkü ilâhî adalet, her günahın cezalandırılmasını gerekli kılmaktadır. Yüce Allah, merhametinin bir sonucu olarak Ezelî kelimesini somutlaştırdı ve bu kelime bir bedene girdi. İşte o beden, Hz. İsa'dır. Hz. İsa, çarmıha gerilmekle kendisini feda etmiş ve insanların üzerindeki bu günah yükünü kaldırmıştır.

Doğrusu bu düşünceye katılmak mümkün değildir; çünkü ilâhî adalet, günahın da cezanın da bireyselliğini gerektirir. Günümüz modern hukuku bile suçun/günahın da, cezanın da bireyselliğini kabul etmektedir. Bu konuda Kur'ân-ı Kerimde, *"İnsanların işlediği* (kötü) *fiiller yalnızca kendilerini ilgilendirir ve sorumluluk taşıyan hiç kimseye başkasının sorumluluğu yüklenmez"* (En'âm 6/164) buyurulmaktadır.

Hz. Âdem, işlediği suçun cezasını Cennetten kovularak çekmiş, ardından tövbe ederek de bu günahtan bütünüyle kurtulmuştur. Bütün insanlar günahsız olarak doğarlar. İlahî adaletin gereği de budur.

Hz. Âdem'in işlediği suç konusunda, İslâm kültüründe de Kur'ân'ın anlattıklarıyla bağdaşması mümkün olmayan birtakım görüşler ileri sürülmüştür. Mesela İslâmî bazı kaynaklarda Peygamber'e nispet edilen şöyle bir rivâyet geçmektedir:

"Âdem başını göğe doğru kaldırdı ve 'Muhammed'in hakkı için, beni mutlaka bağışlayasın!' dedi. Allah, 'Muhammed kimdir?' diye kendisine vahyetti. Âdem dedi ki: 'Adın yüce olsun! Beni yarattığın zaman başımı kaldırıp Arş'ına baktım, *Allah'tan başka ilâh yoktur ve Muhammed O'nun elçisidir*, diye yazlıydı. Böylece anladım ki, senin katında kendi isminin yanına ismini yazdığın kimseden daha değerlisi yoktur.' Bunun üzerine Yüce Allah kendisine şöyle vahyetti: 'O, senin soyundan olup peygamberlerin sonuncusudur. O olmasaydı, seni de yaratmazdım." (Suyûtî, ed-Durru'l-Mensûr, I, 142)

Aslında bu ve benzeri rivâyetler, Hıristiyanlık inancındaki Hz. İsa'nın kurtarıcılığının sözde İslâmî versiyonlarıdır. Hıristiyanlara göre, Hz. Âdem'in işlediği suçun günahından insanlığı kurtaran Hz. İsa'dır, bu rivâyetlere göre de Hz. Muhammed'dir. Yine bazı tasavvufî kesimlerde şu veya bu velinin şu kadar kişiyi kurtarıp Cennete sokacağı şeklindeki görüşler de Hıristiyanlıktaki Hz. İsa'nın kurtarıcılığı inancından temelde farksızdır.

Yine Hz. Âdem'in işlediği günahla ilgili olarak Peygamber'e nispet edilen şu rivâyetin de Kur'ân'da anlatılanlarla bağdaşır bir tarafı yoktur. Söz konusu rivâyete göre, Hz. Musa, Hz. Âdem'e, "Yasak ağaçtan yemekle biz insanların tamamının Cennetten çıkarılmasına sebep oldun!" demesi üzerine Hz. Âdem, "Ben yaratılmazdan önce yapmam yazılmış olan bir şeyden dolayı mı beni kınıyorsun?" demiştir (Ahmed b. Hanbel, Müsned, II, 314). Burada tamamen cebriyeci bir anlayış vardır. Ayrıca işlemiş olduğu suçu kaderin üzerine atmak, müşriklerin bakış açısıdır (En'âm 6/148).

Şöyle düşünülebilir: Hz. Âdem yasak ağaçtan yememiş olsaydı, Cennette kalmayacak ve dolayısıyla soyundan gelen bizler de Cennette olmayacak mıydık?

Her şeyden önce Yüce Allah, insanı yeryüzünde yaratmayı kararlaştırmış, *"yeryüzünde bir halife yaratacağım"* demiştir. O hâlde insanlar yeryüzünde yaşamak üzere tasarlanmışlardır. Hz. Âdem'in konulduğu Cennet, yeryüzünde bir bahçe idi. Eşi Havva ile ilişkiye girmesiyle artık çocukları olacak ve yaşadıkları bahçe kendilerine yetmeyecekti. Bu ilişkiden sonra kendi emeğiyle geçinmek mecburiyetinde kaldı. Yasak ağacın da kadın erkek ilişkisi olduğuna daha önce değinmiştik. Hz. Âdem'e getirilen yasak, geçici idi. Bu yasakla Hz. Âdem'in sabrı, emir ve yasaklara karşı dayanıklılığı denendi. Hz. Havva ile ilişkiye girmemiş olsaydı, daha sonra ilişkiye girmesine izin verilecek, yine insanlar çoğalacaktı. Çoğalan insanlar da hâliyle yeryüzünde olacaktı

Sonuç olarak, Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın yasak ağaçtan yemiş olmaları, insanların durumunda bir değişiklik yapmış değildir. Yememiş olsalardı, bilâhare kendilerine izin verildiğinde yine nesilleri çoğalacaktı.

"İnkâr edip âyetlerimizi yalanlayanlara gelince…"

Âyet, sözlükte işaret, bir şeye delalet eden şey gibi anlamlara gelir. Çoğulu *âyât*'tır. Kur'ân-ı Kerim'de "alamet, mucize, ibret, Kur'ân cümleleri" gibi anlamlarda kullanılmaktadır. Bunların hepsi aslında birbirine yakın anlamlardır. Genelde Kur'ân cümleleri için çoğul kipiyle *âyât* kullanılmaktadır. Tabiattaki kimi varlıklardan yahut tabiat olaylarından söz ederken de bunlar "âyet" kelimesiyle ifade edilmektedir. Çünkü tabiattaki varlıklar, hem Allah'ın büyüklük ve kudretine işaret etmekte hem de ibret alınacak şeyler barındırmaktadır. Kur'ân-ı Kerim'in, tabiattaki varlıklar ile tabiat olaylarından söz etmesi, bunlar hakkında insanlara bilgi vermek amacıyla değildir. Zaten verilen örnekler genellikle herkesin hemen her yerde görüp tanık olduğu şeylerdir. Önemli olan; bunlar üzerinde düşünerek onlardan ibret almaktır. Bu sebeple İslâm bilginleri, Müslüman için iki kitabın varlığından söz ederler: Kur'ân-ı Kerim ve evren.

Müslüman, çevresini daima ibret nazarıyla temaşa eder. Aslında hayat böylece daha bir anlam kazanır. İnsan, çevresine karşı yabancılaşmaktan kurtulur. Çevresiyle arasında bir yakınlık ve ünsiyet peyda olur.

Genelde insan, çevresinde her gün olup biten şeylere karşı duyarsızdır. İşte Kur'ân-ı Kerim, insanın çevresinde olup biten şeyler üzerinde düşünmesini isteyerek, bu duyarsızlığı ortadan kaldırmaya çalışmaktadır.

Kur'ân'da "âyet" kelimesinin geçtiği yerde hangi anlamda kullanıldığı, sözün gelişinden çıkarılır.

يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ
اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَوْفُوا بِعَهْدِي أُوفِ بِعَهْدِكُمْ
وَإِيَّايَ فَارْهَبُونِ ﴿٤٠﴾ وَآمِنُوا بِمَا أَنْزَلْتُ مُصَدِّقًا لِمَا مَعَكُمْ
وَلَا تَكُونُوا أَوَّلَ كَافِرٍ بِهِ وَلَا تَشْتَرُوا بِآيَاتِي ثَمَنًا قَلِيلًا وَإِيَّايَ
فَاتَّقُونِ ﴿٤١﴾ وَلَا تَلْبِسُوا الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُوا الْحَقَّ وَأَنْتُمْ
تَعْلَمُونَ ﴿٤٢﴾ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَارْكَعُوا مَعَ
الرَّاكِعِينَ ﴿٤٣﴾

40. Ey İsrailoğulları, size verdiğim nimetimi hatırlayın, bana verdiğiniz sözü yerine getirin ki ben de size verdiğim sözü yerine getireyim ve yalnız benden korkun.

41. Yanınızda bulunanı doğrulayıcı olarak indirdiğime inanın; onu ilk inkâr edenler olmayın, âyetlerimi ucuza satmayın ve yalnız benim azabımdan korunun.

42. Bile bile hakka bâtılı bulayıp hakkı gizlemeyin.

43. Namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin, rükû edenlerle birlikte rükû edin.

İsrail, "Allah'ın kulu" anlamında olup Hz. Yakub'un adıdır. Kelimeye daha başka anlamlar da verilmiştir. Kur'ân-ı Kerim'de de iki âyette (Âlu İmrân 3/93; Meryem 19/58) Hz. Yakub için bu kelime kullanılmıştır. Hz. Yakub, Hz. İbrahim'in oğlu İshak peygamberin oğludur. Yahudiler onun soyundan geldikleri için onlara *İsrailoğulları* denmektedir. Tevrat'ta, Hz, Yakub'un Yüce Allah'la güreşip Allah'ı yenmesi nedeniyle Allah'ın kendisine bu ismi verdiği ileri sürülmektedir (Tekvin 32/24-28).

40. âyetten 142. âyete kadar özellikle İsrailoğullarına hitap edilmektedir. Bu hitapların bir kısmında yumuşak bir dil, bir kısmında ise sert ifadeler kullanılmıştır. Bazen kendilerine verilen nimetler hatırlatılmakta, bazen de tarihte işledikleri suçlar dile getirilmektedir. Yahudilere Kur'ân-ı Kerim'de bu kadar yer verilmiş olması, muhtemelen Yahudilerin, dinler tarihinde işgal ettikleri önemli yer sebebiyledir. Ayrıca Hz. İsa da İsrailoğullarındandır. O hâlde İslâmiyet dışında kitabî dinler olarak bilinen iki büyük din topluluğu, İsrailoğullarına mensuptur.

Peygamberimiz hariç tutulacak olursa Hz. İbrahim'den sonra gelen peygamberlerin tamamı İsrailoğulları içinden çıkmıştır. Bundan daha üstün nimet olur mu? Peygamberler, sadece âhirette insanların mutlu olacakları kuralları getirmezler, tebliğ ettikleri ahlâkî ve sosyal hayatla ilgili kurallar sayesinde insanların dünya hayatında da mutluluğa ermelerini sağlamaktadırlar.

"Ey İsrailoğulları, size verdiğim nimetimi hatırlayın, bana verdiğiniz sözü yerine getirin ki ben de size verdiğim sözü yerine getireyim ve yalnız benden korkun."

Kendilerini hep tarihleriyle bütünleştiren Yahudilere geçmişte verilen nimetler hatırlatılarak, bunun gereğini yerine getirmeleri istenmektedir. Bu nimetlerin bir kısmı ileriki âyetlerde dile getirilecektir. Ama hiç şüphesiz kendilerine verilmiş olan nimetlerin en büyüğü, uzun müddet ardı ardına kendilerine peygamberler gönderilmesidir. Aslında her nimetin bir şükrü olmalıdır. Kendilerine gönderilmiş bunca peygambere karşın yapmaları gereken şükür, kendilerinden olmasa bile gelecek peygambere iman etmeleridir. Hem onlar, geçmişte Allah'a söz vermişlerdir: *"Bilahare gelecek peygamberlere destek olacak ve onların yanında yer alacaklardır."* Her bir peygamber, kendisinden sonra gelecek peygambere uyacakları konusunda tâbilerinden söz almıştır.

Aslında Yahudiler, bir peygamberin geleceği beklentisi içindeydiler. Medine'de anlaşmazlık içerisinde oldukları Araplar, kendilerinden daha güçlüydü ve bekledikleri peygamber geldiğinde Arapların kendilerine yaptıkları birtakım haksızlıkların öcünü almak imkânına kavuşacaklarını düşünüyorlardı.

Haddizatında Araplarla Yahudiler arasındaki çekişme, Hz. İbrahim'in oğulları Hz. İsmail ile (baba bir, anne farklı) üvey kardeşi Hz. İshak dönemine kadar uzanmaktadır. Ancak Yahudiler, gelecek peygamberin yine kendilerinden biri olacağını umuyorlardı. Ne var ki peygamber, çekişmeleri tarihe dayanan Araplar arasından geldi. Aslında Tevrat da bunu haber vermişti. Tevrat'ın Tesniye kitabında şöyle denmektedir: "Allah'ın Rab senin için aranızdan, kardeşlerinden benim gibi bir peygamber çıkaracak; onu dinleyeceksin" (Tesniye XVIII, 15). Yine aynı bölümde şöyle geçmektedir: "Onlar için kardeşleri arasından senin gibi bir peygamber çıkaracağım" (Tesniye XVIII, 18). Peygamberimizin, Hz. Musa ile aynı soydan geldiği ve Yahudilerle akraba olduğu bir gerçektir. Amcalarının soyundan gelen bu peygamber, Tevrat'ı doğrulayan biriydi. Ne var ki Yahudiler kör bir milliyetçiliğe saplanmış ve Tevrat'ta da bu anlayışları doğrultusunda birtakım saptırmalar yaparak dinlerini millîleştirmişlerdi. Günümüzdeki koyu milliyetçi akımlarda da gördüğümüz gibi bu akıma kendilerini kaptıranlar, bütün güzelliklerin sadece kendilerine verilmesini ister, başka milletlere verilen güzellikleri kıskanır veya onları görmezden gelirler. Dışarıya yönelik bütün kapıları sıkı sıkıya kapatır ve o güzellikleri paylaşmayı düşünmezler. İşte Yahudilerin yaptıkları da buydu.

"Yanınızda bulunanı doğrulayıcı olarak indirdiğime inanın; onu inkâr edenlerin ilki olmayın, âyetlerimi ucuza satmayın ve yalnız benden sakının."

Bir çok âyette Kur'ân-ı Kerim'in Tevrat'ı ve İncil'i doğruladığından söz edilmektedir (Mesela Bakara 2/91,97; Âlu İmrân 3/3,29,50; Nisâ 4/47). Bu âyetlerde söz konusu edilen doğrulama ne anlama gelmektedir? Bu, Tevrat'ta ve İncil'de geçen her şeyi doğruladığı anlamına gelir mi?

Kur'ân'ın kendisi Tevrat'ın tahrife uğradığını yani bazı kısımlarının değiştirildiğini beyan etmektedir. Mâide sûresinde Yahudilerin, kelimelerin yerlerini değiştirdikleri ve kendilerine verilenin bir kısmını unuttukları belirtilmektedir (Mâide 5/13). Bir sonraki âyette Hıristiyanların da kendilerine verilenlerden bir kısmını unuttukları ifade edilmektedir. Yine Bakara sûresinde de, bizzat kendi elleriyle yazdıkları şeylerin Allah katından olduğunu iddia ettiklerinden söz edilmektedir (Bakara 2/79).

Kur'ân, Tevrat ve İnciller incelenecek olursa Kur'ân ile bu kitaplar arasında birbiriyle örtüşmeyen âyetlerin var olduğu görülecektir. Biz bu çalışmamızda yer yer bunlara değineceğiz. O hâlde Kur'ân'ın Tevrat ve İncil'i doğrulaması, onların hiçbir değişikliğe uğramadan günümüze geldikleri ve muhteva olarak bu iki kitapta anlatılanlarla bütünüyle uyuştuğu anlamına gelmemektedir.

Acaba Kur'ân'ın bu kitapları doğrulaması, bu kitapların hâlâ geçerliliğini devam ettirdikleri anlamına gelir mi?

Söz konusu âyetler incelendiğinde bu âyetlerin çoğunda "bu doğrulamanın" Yahudi ve Hıristiyanların İslâm'a davet edilmeleri bağlamında zikredildiği görülecektir. Söz konusu âyetlerin bir kısmı şöyledir:

"Allah katından ellerinde bulunanı doğrulayıcı bir kitap geldiğinde, daha önce inkârcılara karşı üstün gelmek için yalvarıp yakardıkları hâlde, evet o bildikleri (Kur'ân) *kendilerine gelince onu inkâr ettiler, artık Allah'ın laneti inkârcıların üstüne olsun."* (Bakara 2/189)

"Ey kendilerine Kitap verilmiş olanlar! Birtakım yüzleri silip dümdüz hâle getirerek onları arkalarına çevirmeden yahut cumartesi halkını lanetlediğimiz gibi lanetlemeden yanınızda bulunanı doğrulayıcı olarak indirdiğimize iman edin. Allah'ın buyruğu mutlaka yerine getirilir." (Nisa 4/47)

"Kendilerine: 'Allah'ın indirdiğine inanın' denildiğinde, 'biz, bize indirilene inanırız' derler ve başkasını, ellerindekini doğrulayan hak olduğu hâlde, inkâr ederler. De ki: 'Gerçekten inanıyor idiyseniz, neden daha önce peygamberleri öldürüyordunuz?' " (Bakara 2/91)

Bu ve daha pek çok âyette Kur'ân'ın, kendinden önceki kitapları doğrulaması, Kitap Ehli'ni İslâm dinine çağırmanın gerekçesi olarak zikredildiğine göre, söz konusu doğrulama, bu kitaplarla amel etmenin meşru olarak geçerliliğini hâlâ devam ettirmediğini gösterir. Çünkü bu doğrulama, şayet meşruiyetlerini devam ettirdikleri anlamına gelmiş olsaydı, ne diye onlara inananlar, Kur'ân-ı Kerim'e inanmaya ve İslâm'a girmeye davet ediliyorlar?

O hâlde bu *doğrulamayla* kastedilen nedir?

Bu konudaki âyetlerin çoğunda söz konusu *doğrulama* İslâm dinine ve Peygamberine inanmanın gerekçesi olarak gösterildiğine göre bununla kastedilen de, Muhammed (s.a.v.)'in peygamberliğine dair mevcut kitaplarında anlatılan hususları itiraf etme; Kur'ân'ın Allah tarafından indirildiğini gösteren hususları doğrulama şeklinde anlaşılmalıdır. Ayrıca ayrıntılara girilmediği takdirde ve özellikle inanç konularında Kur'ân-ı Kerim ile önceki kitaplar arasında genel anlamda bir örtüşme söz konusudur. Yine özellikle inanç konularında Kur'ân-ı Kerim ile Tevrat ve İncil'in tahrif edilmemiş asılları arasında tam bir uyumun var olduğu ve bu konuda tam bir doğrulamanın olduğu muhakkaktır.

Günümüzde mevcut tahrif edilmiş şekillerinde de Tevrat ve İncil'de Peygamberimizin peygamberliğine açıkça delâlet eden hususlar bulunmaktadır.

Bunlara yeri geldiğinde işaret edilecektir. Nitekim yukarıda da bunların bir kısmına işaret etmiştik. O hâlde bu anlamda bir doğrulamadan da söz edilebilir.

"Ey İsrailoğulları, size verdiğim nimetimi hatırlayın, bana verdiğiniz sözü yerine getirin ki, ben de size verdiğim sözü yerine getireyim ve yalnız benden korkun."

Âyet, *"yalnız benden korkun"* ifadesiyle son bulmaktadır. Kur'ân-ı Kerim, birçok âyette Allah'tan korkmayı ifade eden kelimeler kullanmaktadır: *Haşyet, ittika, havf, vecl, rahb, inzâr* ve türevleri bu anlamı ifade eden kelimelerdir. Hiç kuşkusuz Allah'ın adaletsizlik, zulüm ve kapris yapacağından korkulmaz. Bilakis yalnızca O'nun adaletinden korkulur (Hamidullah, Aziz Kur'ân, s.170).

"Yanınızda bulunanı doğrulayıcı olarak indirdiğime inanın; onu inkâr edenlerin ilki olmayın, âyetlerimi ucuza satmayın ve yalnız benden sakının."

Burada Kur'ân-ı Kerim'in, Tevrat'ı doğrulayıcı olduğu ifade edilmektedir. Yukarıda söz konusu doğrulamanın ne anlama geldiğine değinmiştik. Aslında Kur'ân-ı Kerim, içerdiği gerçekler yönüyle Tevrat'ı da kapsamaktadır. Bu nedenle Kur'ân'ı kabul etmek, aslında bütün ilâhî öğretileri kabul etmek anlamına gelir. Ne var ki, Kur'ân'dan önceki ilâhî öğretiler kısmen tahrif edilmiş; insanlar tarafından değişikliklere uğratılmıştır. Elbette ki Kur'ân, bu tahrifleri onaylamaz.

Yine bu âyette Yahudilere hitaben, Kur'ân'ı inkâr edenlerin ilki olmamaları istenmektedir. Biz biliyoruz ki bu âyet Medine'de indirilmiştir ve daha önce Mekke'deki Kureyşli müşrikler Kur'ân'ı inkâr etmişlerdi. O hâlde burada ya Yahudi-Hıristiyanlardan oluşan Ehl-i Kitap arasında ilk inkâr edenler olmayın denmektedir. Yahut Medine Yahudilerine hitap edilerek, Yahudiler arasında ilk olmayın, denmektedir. Kuşkusuz yanlışta ve kötülükte ilk olmak, daha büyük sorumluluk ve daha büyük azabı gerektirir. Haddizatında Yahudiler, Kur'ân'ın mesajıyla karşılaşır karşılaşmaz, iman edenlerden olmalıydılar. Çünkü ellerindeki Tevrat'ta Hz. Muhammed'in gelişini haber veren pek çok âyet vardır. Tevrat, İncil'den çok daha önce indirilmesine rağmen, İncil kadar tahrife uğramamıştır. Kaldı ki, Hıristiyanlar da Tevrat'ta anlatılanlardan kendilerini sorumlu tutuyorlardı. O hâlde bu konuda önderlik etme, öncelikle Yahudilere düşüyordu.

Aslında ilk olmak, sadece zamanlamayı gerektiren bir husus da değildir. Âyetteki ifadeyi, *"inkâr etmek konusunda acele etmeyin"*, şeklinde anlamak da mümkündür. Yani Kur'ân'la karşılaşır karşılaşmaz, yanınızda buna dair bilgi-

leri değerlendirerek daha kısa bir müddet içerisinde bu Kur'ân'a inanmanız ve uzun uzadıya tereddütlere kapılmamanız gerekir, denmektedir.

"Âyetlerimi ucuza satmayın..."

Kendilerini Allah'ın seçilmiş halkı olarak gören Yahudiler, hoşlanmadıkları Araplardan bir peygamberin gelişini hazmedemediler. Bunu dünyevî yararlarına aykırı görüyorlardı. İşte vehmettikleri bu millî yarar endişesiyle Peygamber'e uymadılar. Âhiretlerini, vehmettikleri dünyalık yarar karşılığında sattılar. Peygamberimizin gelişine dair Tevrat'ta yer alan bilgileri örtbas etmeye ve olduğundan farklı yorumlamaya başladılar. Kendi kitaplarını tahrif etmeyi yeğlediler. Böylece bile bile bâtılı hakka bulayıp, hakkı gizlediler.

"Namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin, rükû edenlerle birlikte rükû edin."

Belli ki, Yahudilerin, içinde bulundukları psikolojik durumu aşmaları zordu, bir rûhî terbiyeye ihtiyaçları vardı. Bu terbiye ise, namaz kılmak, zekât vermek ve Allah'a yönelip O'na rükû yapanlarla birlikte olmaktı. Bunları yapmak, onlara bu ruhî terbiyeyi kazandıracaktı.

Aslında onlar bu bilgilere sahiptiler, ancak kendilerini müstağni hissediyorlardı. Bu sebeple Yüce Allah, başkalarına yol göstereceklerine, öncelikle kendilerinin bu bilgiler doğrultusunda hareket etmeleri gerektiğine dikkat çekmektedir.

Kur'ân-ı Kerim, tarihî olaylardan söz ederken, salt tarihî bilgi vermeyi amaçlamaz. Evrensel ibret yönü olmayan bir olay, bir milletin tarihinde ne kadar önemli olursa olsun ona yer vermez. Bu durum, Kur'ân-ı Kerim'in ilk muhatapları olan Araplar için de söz konusudur. Verdiği örnekleri, evrensel boyutta ibret alınacaklar arasından seçer.

أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَتَنْسَوْنَ أَنْفُسَكُمْ وَأَنْتُمْ
تَتْلُونَ الْكِتَابَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٤٤﴾ وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلٰوةِ
وَإِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ ﴿٤٥﴾ الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُمْ
مُلَاقُوا رَبِّهِمْ وَأَنَّهُمْ إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ﴿٤٦﴾

44. Kitabı okuduğunuz hâlde başkalarına iyiliği emredip kendinizi unutur musunuz? Siz hiç mi akletmezsiniz?

45. Sabır ve namazla yardım dileyin. Namaz elbette çok ağır bir iştir; ancak gönlünü Allah'a açmış saygılı kimselere değil!

46. Onlar ki Rablerine kavuşacaklarına ve O'na döneceklerine kesinlikle inanırlar.

İlk âyet, Yahudi bilginlerinin, inanan kimselere yakışmayan tavırlarını sergilemektedir. Onlar, başkalarına iyiliği emrettikleri hâlde kendileri bunu yapmamaktadırlar. Kuşkusuz bu, sadece Yahudi bilginleriyle ilgili bir kusur değildir. Bütün din mensupları arasında bu karakterde din bilginleri mevcuttur. Dolayısıyla âyetteki azarlama, hepsi için geçerlidir. Merhum Seyyid Kutub'un gayet yerinde bir tespiti vardır. Der ki: *"Din, din adamlarının elinde samimi bir inanç olmaktan çıkarılıp bir meslek veya sanat hâline dönüştüğü zaman, onlar tarafından sergilenen, hoşa gitmeyen davranışlar gözlenmeye başlar. Bunlar kalpleriyle inanmadıkları şeyleri dilleriyle söylerler; iyiliği emreder, fakat onu kendileri yapmazlar. İnsanları iyiliğe çağırırlar, ama kendileri ihmal ederler. Allah'ın sözünü tahrif ederler. Kesin ve değişmez nasları, amaçlarına ve arzularına uyacak şekilde yorumlarlar. Görünüşte naslarla uyuşan; fakat gerçekte dinin özüyle çelişen birtakım fetvalar ve teviller ararlar. Amaçları, servet ve makam sahiplerinin arzu ve amaçlarını meşru göstermektedir. Nitekim Yahudi âlimlerinin yaptıkları da buydu."* (Seyyid Kutub, Fi Zilali'l-Kur'ân, I, 104)

Kuşkusuz bilen kişinin sorumluluğu çok daha fazladır. Aklın gereği, bilen kimsenin öncelikle kendisinin o iyiliğe uymasıdır. Bu nedenle âyetin son kısmında, "*Siz hiç mi akletmezsiniz?*" denilerek bu durumda olan bilginlerden kendi durumlarını muhakeme süzgecinden geçirmeleri istenmektedir. Dini bile çıkarlarına âlet eden bilginlere yapılabilecek budur; onları vicdan muhasebesi yapmaya çağırmaktır. Kur'ân da bunu yapmaktadır.

Dinî emirleri yerine getirmek kolay olmakla birlikte bu durum insan psikolojisi ile yakından ilgili bir husustur. Gönlünü Allah'a açmış; O'nun vereceği büyük mükâfata kesinlikle inanmış olan kimseler, zevk duyarak bu emirleri yerine getirirler. Bu sebeple söz konusu emirleri yerine getirmek onlar için kolaydır. Diğerleri içinse zordur. O hâlde kolaylık ve zorluk, insanın inancını ve psikolojisini yakından ilgilendiren bir husustur. Ama insan, kendi psikolojik durumunu düzeltmeye katkıda bulunabilir. Genel olarak Yahudilerin, özel

olarak da din bilginlerinin hakka karşı takındıkları olumsuz tavırlarında psikolojik bozukluklar önemli bir etkendir. Onlara ve onlar gibilere ardından gelen şu âyet tavsiyelerde bulunmaktadır:

"Sabır ve namazla yardım dileyin. Namaz ağır bir iştir, ancak gönlünü Allah'a açmış saygılı kimselere değil!"

Bazı müfessirler burada geçen *sabır* ile orucun kastedildiğini söylerler. Buna göre, namazı kılan ve orucu tutanlar için diğer emirleri yerine getirmek ve dünyevî menfaatlerin baskısından kurtulmak kolaylaşır. Bu sebeple bu iki ibadet, başka emirleri yerine getirmek ve kötülüklerden uzaklaşmak için bir yardım kaynağıdır. Âdeta manevî bir kaynak olarak zikredilmişlerdir. Her iki ibadetin eğitici yönleri olan önemli ibadetler olduklarında şüphe yoktur. Ancak *sabır* kelimesini sözlük anlamı daha kapsamlıdır. Çünkü ne de olsa oruç, sabretmenin araçlarından biridir ve sabır kelimesi zaten bu ibadeti kapsamaktadır.

Namazın eğitici yönü bilinmektedir. Onun gayriahlâkî davranışlardan ve olumsuzluklardan kişiyi uzaklaştırdığı Kur'ân'da çokça ifade edilmektedir. Peygamber (s.a.v.) namazı, evin önünden geçen nehre benzetir. Günde beş vakit namaz kılan kişi, evinin önünden geçen nehirde günde beş kez yıkanan kimseye benzer. Böyle bir kişinin vücudunda kir diye bir şey kalır mı? Günde beş vakit Allah'ın huzuruna çıkan ve karşılıklı konuşuyormuşçasına O'na hitap eden kişi için namaz tükenmez bir yardım kaynağıdır. Ancak yukarıda da işaret edildiği gibi ibadetlerin kişiye yararı, onları yerine getiren kimsenin samimiyeti ve ruh hâliyle yakından ilgilidir. Örneğin namaz, insanın bilincine varan ve samimi kişi için dört gözle beklenen bir ibadettir. Çünkü kişi namazla Allah'ın huzuruna çıkacak ve Allah'a hitap edecektir. Samimi kişi için namaz böyle bir ibadet olduğu hâlde diğerleri için ağır bir yüktür.

Bu sebeple son âyette, *"Onlar ki, Rablerine kavuşacaklarına ve O'na döneceklerine kesinlikle inanırlar"* denilerek, namaz ve sabretmenin bu kimseler için kolay şeyler oldukları ifade edilmektedir.

İslâm karşısında takındıkları olumsuz tavırlarını bırakmaları için İsrailoğullarına, namaz ve sabırdan yardım almaları gerektiği öğütlendikten sonra tarihlerindeki olumlu bir sayfaya dikkat çekilerek gönülleri İslâm'a ısındırılmaya çalışılıyor:

يَا بَنٖٓي اِسْرَٓائٖيلَ اذْكُرُوا
نِعْمَتِيَ الَّتٖٓي اَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَاَنّٖي فَضَّلْتُكُمْ عَلَى الْعَالَمٖينَ
﴿٤٧﴾ وَاتَّقُوا يَوْمًا لَا تَجْزٖي نَفْسٌ عَنْ نَفْسٍ شَيْـًٔا وَلَا يُقْبَلُ مِنْهَا
شَفَاعَةٌ وَلَا يُؤْخَذُ مِنْهَا عَدْلٌ وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ ﴿٤٨﴾

47. Ey İsrailoğulları, size verdiğim nimetimi ve bir zamanlar sizi başkalarına üstün kıldığımı hatırlayın.

48. Hiçbir kimsenin bir başkasının yerine bir şey ödemeyeceği, kimseden bir şefaatin kabul edilmeyeceği ve kimseden fidye alınmayacağı günden sakının. Onlara hiçbir şekilde yardım da edilmeyecektir.

Tarihte Yahudilere verilen nimetler bir kez daha hatırlatılmakta ve kendilerine verilen nimetlerin açılımı bu âyetten itibaren sıralanmaktadır. Burada ve sonraki âyetlerde zikredilenler, dine davet edilen kişinin onurlanacağı şeylerin kendisine hatırlatılmasının da bir metot olduğuna işaret etmektedir. Ancak hep onurlandırılacağı şeylerin hatırlatılması yeterli değildir. Bir de ardından uyarılması gerekir. İşte 48. âyette bu yapılmaktadır. Yahudiler, kimsenin bir başkası yerine bir şey ödemeyeceği; şefaatin de, fidyenin de kabul edilmeyeceği ve herkesin sadece kendi ameliyle başbaşa kalacağı gün konusunda uyarılmaktadırlar. O gün herkes yaptığından sorumlu tutulacaktır.

Yahudiler, peygamberlere ve özellikle Hz. İbrahim'e mensubiyetleri sebebiyle âhirette kendilerinin herhangi bir azaba çarptırılmayacaklarını, olsa bile bunun ancak birkaç gün olacağını söylüyorlardı. Aslında atalarıyla övünen aynı bakış açısı diğer milletlerde de vardır. Onlar da, ne yaparlarsa yapsınlar daima her şeyin en güzelini yaptıklarına inanırlar. Oysa âhirette, kişisel sorumluluk bilinci çerçevesinde sahih bir iman ve salih bir amelle Allah'ın hoşnutluğunu kazanmaktan başka bir kurtuluş yoktur.

İsrailoğullarının başkalarına üstün kılınmaları, ne soylarıyla ilgilidir ne de onlara has bir durumdur. Israiloğullarının iman ettikleri ve peygamberlerin peşinden gittikleri dönemde çevrelerinde yaşayan diğer milletler putperest idiler. İsrailoğullarının üstün kılınmaları bundan kaynaklanmaktadır. O hâlde başkalarına üstün kılınmaları, başkalarının putperest, kendilerinin ise tevhi-

de inandıklar dönem için söz konusudur. Bu durum bütün milletler için geçerlidir. Nitekim Kur'ân-ı Kerim Müslümanlar için de *"en hayırlı ümmet"* (Âlu İmrân 3/110) ifadesini kullanmaktadır. Çünkü Peygamberimizin gelişinden sonra iman eden ve peygamberlerin peşinden gidenler onlardır.

"Hiçbir insanın bir başkasının yerine bir şey ödemeyeceği, kimseden bir şefaatin/aracılığın kabul edilmeyeceği..."

Âyet, sorumluluğun bireysel olduğunu ve bu nedenle de âhirette bireylerin bizzat kendilerinin yapıp ettiklerinin karşılığını göreceklerini anlatmaktadır. Kimsenin bir başkasının yükünü çekmesi söz konusu değildir. Herhangi bir kimsenin, yararlı amellerinin bir kısmını bir başkasına devrederek onu kurtarması da söz konusu olmayacaktır. *"İnsan için çalıştığından başkası yoktur."* (Necm 53/39)

Âyette geçen *şefaat* kelimesi, *çift* anlamına gelip sözlükte *tekil* kelimesinin zıddıdır. Terim anlamı ise, "Allah nezdinde mertebesi yüksek bir kimsenin, günahkâr bir mü'minin günahlarının bağışlanması için Allah'a dua etmesi"dir. Yaşayan bir mü'minin, yaşayan yahut ölmüş birinin bağışlanması için dua etmesi ve yaptığı bu duanın o kişiye faydası olacağı Müslüman âlimlerin tamamı tarafından kabul edilen bir husustur. Ancak âyet-i kerime âhiret hayatından söz etmektedir. İhtilaflı olan konu da, âhirette böyle bir şefaatin olup olmayacağıdır.

Âhiretteki şefaati reddedenler, bu âyeti delil olarak zikreder, âyetin her türlü şefaati reddettiğini söylerler. Şefaati kabul edenler ise, burada inanmayanlar için her türlü şefaatin reddedildiğini, inananların bu kapsama girmediklerini ileri sürerler.

Belirtmek gerekir ki Kur'ân-ı Kerim'de, ahirette üçüncü bir şahsın Allah nezdinde şefaat edeceğini açıkça ifade eden tek bir âyet bulunmamaktadır.

Tefsirini yapmakta olduğumuz bu âyetten de anlaşıldığı üzere, günlük hayatta müşahede ettiğimiz gibi, "kimilerini kayırma ve kimilerinin hakkını yeme" anlamında olan *aracılık* reddedilmektedir. Nitekim Yahudiler, Hz. İbrahim'in soyundan geldiklerini, Allah'ın has milleti olduklarını söyleyerek âhirette kayırılacaklarını, Cehenneme girseler bile ancak birkaç gün yanacaklarını; ama ondan sonra oradan Cehennemden çıkarılacaklarını ileri sürüyorlardı (Bakara 2/80, Âlu İmrân 3/24). Kısacası adaletsizlik anlamına gelen, kişisel bağlardan kaynaklanan her türlü şefaat asla olmayacaktır. Ayrıca insanın Cennete girmesinde de, Cehenneme girmesinde de asıl olan kendi amelidir.

47. âyette İsrailoğullarına nimet verildiğinden ve onların başkalarına üstün kılınmalarından sözedilmişti. Bundan sonraki âyetlerde onlara verilen nimetler sıralanmaktadır:

وَاِذْ نَجَّيْنَاكُمْ مِنْ اٰلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُٓوءَ الْعَذَابِ يُذَبِّحُونَ
اَبْنَٓاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَٓاءَكُمْ وَفٖي ذٰلِكُمْ بَلَٓاءٌ مِنْ رَبِّكُمْ
عَظٖيمٌ ﴿٤٩﴾ وَاِذْ فَرَقْنَا بِكُمُ الْبَحْرَ فَاَنْجَيْنَاكُمْ وَاَغْرَقْنَٓا اٰلَ
فِرْعَوْنَ وَاَنْتُمْ تَنْظُرُونَ ﴿٥٠﴾

49. (Hatırlayın), **bir zaman sizi Firavun taraftarlarından kurtarmıştık. Onlar size azabın en kötüsünü tattırıyorlardı; oğullarınızı boğazlayıp kadınlarınızı sağ bırakıyorlardı. Bunda Rabbiniz tarafından sizin için büyük bir nimet vardır.**

50. (Yine hatırlayın), **bir zaman sizin için denizi yarıp sizi kurtarmış ve siz durup seyrederken Firavun ailesini boğmuştuk.**

Tevrat, Hz. Musa ile Hz. Harun'un Firavun'a giderek İsrailoğullarını salıvermesini istediklerini, ancak Firavun'un buna yanaşmadığını belirtir. Bunun üzerine Allah'ın emriyle Musa değişik mucizeler gösterir. Bu mucizeler, Firavun ve taraftarlarının başına gelen musibetler şeklindedir. Her bir musibet geldiğinde Firavun, Musa'ya, bu musibeti durdurduğu takdirde İsrailoğullarına izin vereceğini söyler ama musibet durdurulduğunda sözünden döner. Musibetler ardarda devam eder. İsrailoğulları Allah'ın nimetlerine kavuşmakta, diğer tarafta Mısırlılar musibetler sebebiyle daha kötü bir duruma düşmektedirler.

Âyetler tarihî olaylardan söz ettikleri hâlde bu olaylar, Kur'ân-ı Kerim'in indiği dönemde yaşayan Medine Yahudilerinin başından geçmiş gibi muhatap kipiyle anlatılmaktadır. Çünkü o günün Yahudileri, kimi konularda inançta tahrifat yapmış olsalar bile geçmişte yaşayan Yahudilerle aynı dine mensup idiler. Kendilerini geçmişleriyle bütünleşmiş olarak görüyorlardı. Bu sebeple

geçmişlerinin başlarından geçenler, kendilerinin başından geçmiş gibi anlatılmaktadır.

Âl, sözlükte *aile* anlamına gelir. Bu sebeple " آلَ فِرْعَوْنَ " *Firavun ailesi* anlamındadır. Ancak burada Firavun'un ordusu ve taraftarları kastedilmektedir. Dikkat edilirse Firavun, asıl ismiyle değil, unvanıyla; yani *Firavun* olarak zikredilmektedir. O hâlde burada *Firavun ailesi* sözüyle, o makamın etrafında kenetlenenler kastedilmektedir. Aynı şekilde *Âlu'n-Nebi* denildiğinde, akrabalık bağı bulunsun veya bulunmasın Peygamber'in dini üzere olanlar kastedilir. Peygamber'e akrabalık bağı bulunsa da, ona inanmayan kişi, onun *âl*inden sayılmaz.

İsrailoğulları Hz. Yusuf döneminde Mısır'a gelmişlerdi. Bunun tam olarak hangi tarihte gerçekleştiği konusunda farklı görüşler ileri sürülmektedir. İleri sürülen tarihler, milattan önce yaklaşık olarak 1400 ile 1700 yılları arasında değişmektedir. (Muhammed Beyyûmi Mehrân, Dirasâtun Tarihiyye mine'l-Kur'âni'l-Kerim, Beyrut-1988, II, 100). Tevrat, İsrailoğullarının 430 yıl Mısır'da kaldıklarını belirtir. (Çıkış, 12/40)

Üvey kardeşleri tarafından kuyuya atılan Hz. Yusuf, oradan geçen bir kervan tarafından çıkarılmış, Mısır'a götürülüp oranın vezirlerinden birine köle olarak satılmıştır. İleride Yusuf sûresinde anlatılacağı üzere burada bir iftiraya uğramış ve hapse atılmıştır. Sonradan iftiraya uğradığı anlaşılarak serbest bırakılmış, dürüstlüğü ve rüya yorumundaki yeteneği gibi sebeplerle Mısır'da vezirliğe kadar yükselmiştir. Mısır ve çevre bölgelerde uzun süren bir kıtlık nedeniyle akrabalarını Mısır'a getirtmiştir.

Tevrat'ın ifadesine göre Mısır'a getirtilenlerin sayısı altmış altı kişidir. Burada bulunan Hz. Yusuf ve çocuklarıyla birlikte İsrailoğullarının toplamı yetmişe ulaşmaktadır (Tekvin 46/26-27). Firavun onları güzel karşılamış ve hayvancılıkla uğraşmaları sebebiyle hayvanlarını otlatmaya müsait bir bölge olan Goşen'e yerleştirmiştir. Ancak Mısırlılar çobanlıkla uğraşanları sevmemekteydiler (Tekvin 46/33-34). Buna rağmen İsrailoğulları Mısır'da Hz. Yusuf sayesinde mutlu günler geçirmişlerdir.

Aradan asırlar geçtikten sonra sayıları çoğalmıştır. İsrailoğulları zamanla, Mısırlıların inançlarını da kabul etmiş ve Mısır yönetiminin vatandaşları olmuşlardır. Hz. Musa döneminde buzağıya olan tutkuları, Mısırlıların inançlarını benimsediklerini göstermektedir. Aslında onlar, Mısır halkının bir parçası hâline gelmişlerdi. Ne var ki farklı bir etnik kökenden geliyorlardı. Bu yüzden Mısır yönetimi onlardan endişe etmeye başlamıştı. Mısır yöneticileri, herhangi bir düşmanla yapacakları bir savaşta onların ihanet ederek düşman ta-

rafını desteklemelerinden korkuyorlardı. Bu sebeple Mısır'ın yöneticileri, İsrailoğullarını şehirlerin mabet ve heykellerinin yapımında, tarımda ve ağır işlerde çalıştırmaya başlamışlardı. Mısırlılar artık onlara köle muamelesi yapmaktaydılar. Nihayet Hz. Yusuf'un Mısır yönetiminde sağladığı başarıları bilmeyen biri, Firavun (kral) olmuş, İsrailoğullarının çoğalıp güçlenmelerinden daha da endişeye kapılmış ve erkek çocuklarını öldürtmeye başlamıştır. Kur'ân-ı Kerim, Firavun'un, aralarına ayrılık tohumları ekerek, onlardan bir grubun erkek çocuklarını öldürüp onları zayıf duruma düşürdüğünü haber vermektedir (Kasas 28/4).

Öldürülmekten kurtulan Hz. Musa, İsrailoğullarını Mısır'dan çıkarır.

Firavun'un Rüyası

Kimi tefsirlerde de yer alan bir rivâyet nakledilir. Buna göre Firavun, bir rüya görmüş ve kâhinlere rüyasının yorumunu yaptırınca onlar, İsrailoğulları soyundan doğacak bir çocuğun ileride kendi hükümranlığına son vereceğini söylemişlerdir. Firavun, kendi mantığına göre, gelecekteki bu olayı durdurmak istemiştir. Dolayısıyla İsrailoğullarının erkek çocuklarının tamamını öldürmeyi kararlaştırmıştır. Ancak erkek çocuklarının tamamının öldürülmesi, Firavun'un taraftarlarınca da tepkiyle karşılanınca kararını, bir sene doğan çocukları öldürmek, ertesi sene doğacakları öldürmemek şeklinde değiştirmek zorunda kaldı. Ne de olsa İsrailoğulları, Mısır toplumunun işçi sınıfını oluşturuyordu. İşçilerini ve kölelerini yitirmeleri durumunda ayak işlerini kendileri yapmak zorunda kalacaklardı.

Ne Kur'ân-ı Kerim'de hatta ne de Tevrat'ta böyle bir şey zikredilmediği hâlde öldürme işini bir rüyaya bağlamak, safdillik olur. Bunu kabul etmek, Firavun'un sadık (doğru çıkan) rüyalar gördüğünü ve kâhinlerin de rüyaları yorumlama yönüyle gaybı bildiklerini iddia etmek anlamına gelir. Belki o günün kültürel şartları içerisinde böyle bir rüya ortaya atarak çocukların öldürülmesini meşrulaştırma çabası içine girilmiştir. Ama bunu söyleyebilmek için bir kanıtın olması gerekir. Kur'ân-ı Kerim, öldürme işini kısmen geniş zaman anlamı ifade eden muzari fiil " يُذَبِّحُونَ " kelimesiyle ifade etmektedir. Ayrıca bazı âyetlerde, çokluk ifade eden *yuzebbihune* formunun kullanılması öldürme işinin çokça yapıldığını gösterir. O hâlde Firavun'un İsrailoğullarının erkek çocuklarını öldürmesi işi, bir defa olmuş bir şey değil, tekerrür eden bir şeydir. Çocukların öldürülmesini, ileride bu çocuklar arasından Firavun'un hâkimiyetine son verecek birinin doğmasına bağlamak, bir bakıma Firavun'un yaptığını meşru göstermek anlamını da taşır. Ne de olsa her yönetici veya yö-

netici sınıflar, bir başkasının, hele başka ırktan birinin, kendi hâkimiyetine son vereceğini bilmesi, onu böyle davranmaya itecektir. Bu rüyayı zikreden müfessirlerin tek olumlu bakışları; Firavun gibi güçlü biri istemese de, mazlumların tarihin seyrini değiştirebilecek bir güce sahip olduklarını anlatmaktır. Ama bu da, bir rüyaya bağlanmamalıdır.

Asıl sebep, Tevrat'ta anlatıldığı gibi İsrailoğullarının çoğalmaları ve bir düşman saldırısında düşman tarafına destek vermelerinden korkulması şeklinde olmalıdır. Gerçi Tevrat, İsrailoğullarının sayılarının, Mısırlıların sayılarını aştığını ve onlardan daha güçlü hâle geldiklerini söylerken abartmış olabilir. Çünkü Mısır, dönemin en büyük ülkelerindendir ve buraya yerleşen İsrailoğullarından yetmiş kişinin dört asır içerisinde Mısırlılardan daha kalabalık bir nüfusa ulaştıklarını söylemek bir abartı olarak görülmektedir. Hem sayıca onlardan daha çok idilerse, ne diye çocuklarının öldürülmesine seyirci kaldılar ve ağır işlerde çalışmaya rıza gösterdiler?

Haddizatında meselenin evrensel bir boyutu da vardır. Azınlıklardan şüphe etmek ve bir düşman saldırısı ihtimalinde onların, düşmanın tarafını desteklemelerinden endişe etmek yaygın bir durumdur. Hele yönetim, Firavun'unki gibi zalim ise, elbette onlardan şüphe edecek, aralarına ayrılık tohumları ekerek onları birbirine düşürecek, bahaneler arayarak savaş güçlerini yok etme yoluna gidecektir. İsrailoğulları da, Mısırlıların inançlarını kabul ettikleri hâlde Firavun'un kendilerinden şüphe etmesinden kurtulamamışlardır. Potansiyel savaşçı olmayan kız çocukları değil de savaşma ihtimali bulunan erkek çocukları öldürülmüş ve aralarına ayrılık tohumları ekilmiştir.

"(Yine hatırlayın), **bir zaman sizin için denizi yarıp sizi kurtarmış ve siz durup seyrederken Firavun ailesini boğmuştuk.**"

Olay, Allah'ın İsrailoğullarına verdiği nimetlerden biridir. İsrailoğulları niçin Mısır'dan çıktılar? Kur'ân-ı Kerim de, Tevrat da Yüce Allah'ın İsrailoğullarını Mısır'dan çıkarmak üzere Hz. Musa'yı görevlendirdiğini ifade eder (A'raf 7/104-105; Taha 20/42; Şuara 26/16-17; Tevrat, Çıkış 3/11). Gaye, İsrailoğullarını hem Firavun'un zulmünden kurtarmak hem de zamanla Mısır'da kaybetmiş oldukları Tevhid inancına; ataları olan Yusuf ve Yakub'un dinine onları tekrar kavuşturmaktır.

Yine hem Kur'ân-ı Kerim hem de Tevrat, çıkış öncesi İsrailoğullarının Firavun tarafından sıkıntılara maruz bırakıldıklarını; esir gibi muamele gördüklerini belirtir. Tevrat'ta konuyla ilgili ayrıntılara girilirken, Kur'ân-ı Kerim diğer kıssalarda olduğu gibi özet anlatımla yetinmektedir. Daha önce de dikkat çektiğimiz gibi Tevrat, Hz. Musa ile Hz. Harun'un, Firavun'a giderek İsrailo-

ğullarını salıvermesini istediklerini ancak Firavun'un buna yanaşmadığını belirtir. Bunun üzerine Allah'ın emriyle Hz. Musa pekçok mucize gösterir. Bu mucizeler, Firavun ve taraftarlarının başına gelen musibetler şeklindedir. Her musibet geldiğinde Firavun, Musa'ya, o musibeti durdurduğu takdirde İsrailoğullarına izin vereceğini söyler. Fakat musibet kaldırıldığında sözünü tutmaz. Musibetler art arda devam eder. İsrailoğulları Allah'ın nimetlerine kavuşmakta, diğer tarafta Mısırlılar başlarına gelen musibetler sebebiyle her seferinde daha kötü bir duruma düşmektedirler. Böylece Mısırlıların gözünde İsrailoğulları itibar kazanmış olur. Tevrat'a göre, bunu fırsat bilen Hz. Musa, İsrailoğullarına, Mısırlı komşularının altın ve gümüş gibi değerli süs eşyalarını ödünç almalarını öğütlemiştir. Böylece Mısır'dan kaçarken, Mısırlıların servetlerini de kaçırmış olacaklardı. Tefsir bilginlerinden bir kısmı da bu olaya yer vermekte, ayrıca bunun İsrailoğulları için caiz kılındığını söylemektedir (Taberî, I, 282; İbnu Atiyye, I, 266; Kurtubî, I, 389). Aslında bu, bir peygambere yakışmayan bir davranıştır. Dolayısıyla Hz. Musa'nın İsrailoğullarına böyle bir tavsiyede bulunduğunu sanmıyoruz. Belki de bunu söyleyen müfessirler, Samirî'nin yaptığı buzağının altınlarının nereden gelmiş olabileceği meselesine bir çözüm olarak bunu zikrediyorlardır. Halbuki Hz. Musa'nın emriyle değil de, bizzat İsrailoğullarının kendileri böyle bir yola başvurmuş olabilirler. Nitekim aynı tefsir bilginleri, Hz. Harun'un, bu altınların getirilmiş olmasına karşı çıktığını ve bu altınları ateşe atarak yaktığını, Samirî'nin de ateşe atılan altınlardan bir buzağı yaptığını zikrederler.

Nihayet Firavun, İsrailoğullarının Mısır'ı terk etmesine izin verir. Hz. Musa gece İsrailoğullarını alır ve onları sahile götürür. İsrailoğulları Mısır'ı terk ettikten sonra Firavun fikir değiştirir, peşlerine düşer. Firavun İsrailoğullarına yaklaştığında İsrailoğulları Hz. Musa'nın önderliğinde kendileri için yarılan denizden geçerler. Firavun da orduları ve savaş arabalarıyla onları takip eder. Fakat denizin ortasına geldiklerinde deniz üzerlerine kapanır, hepsi ölürler.

Kur'ân-ı Kerim, Mısır'dan çıkmazdan önce Hz. Musa'nın bazı mucizelerinden söz eder: Gece vakti İsrailoğullarının Mısır'dan çıktıklarını, denizin onlar için yarıldığını, onları takip eden Firavun'un ordularıyla birlikte denizde boğulduğunu anlatır. Ancak Kur'ân-ı Kerim, olayların ayrıntılarına girmez, olayları özet olarak anlatır.

Âyette Yahudilerin başına gelen sıkıntıların Allah tarafından bir imtihan olduğu belirtilmektedir. İnsan için dünya hayatı bir imtihan olduğuna göre, hayatta karşılaşılan sıkıntılar da, nimetler de birer imtihan aracıdır.

وَاِذْ وٰعَدْنَا مُوسٰٓى اَرْبَعٖينَ
لَيْلَةً ثُمَّ اتَّخَذْتُمُ الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِهٖ وَاَنْتُمْ ظَالِمُونَ ﴿٥١﴾ ثُمَّ
عَفَوْنَا عَنْكُمْ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٥٢﴾ وَاِذْ اٰتَيْنَا
مُوسَى الْكِتَابَ وَالْفُرْقَانَ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿٥٣﴾ وَاِذْ قَالَ
مُوسٰى لِقَوْمِهٖ يَا قَوْمِ اِنَّكُمْ ظَلَمْتُمْ اَنْفُسَكُمْ بِاتِّخَاذِكُمُ الْعِجْلَ
فَتُوبُٓوا اِلٰى بَارِئِكُمْ فَاقْتُلُٓوا اَنْفُسَكُمْ ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ عِنْدَ
بَارِئِكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ اِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحٖيمُ ﴿٥٤﴾

51. (Hatırlayın), **bir zaman Musa ile kırk gece için sözleşmiştik. Onun arkasından siz, zulmederek buzağıyı** (ilâh) **edindiniz.**

52. Bunun ardından şükredersiniz diye sizi affettik.

53. Hani hidâyete eresiniz diye de Musa'ya Kitab'ı ve Furkan'ı vermiştik.

54. (Hatırlayın), **Musa kavmine şöyle demişti: Ey kavmim! Buzağıyı** (ilâh) **edinmekle kendinize zulmettiniz. Gelin, yaratıcınıza tövbe edin ve kendinizi öldürün. Bu, yaratıcınız katında sizin için daha hayırlıdır. Böylece Allah tövbelerinizi kabul etti. Çünkü O, tövbeleri çokça kabul edendir, çok merhametlidir.**

Hz. Musa, İsrailoğullarını Firavun'un baskılarından kurtarıp özgürlüklerine kavuşturduktan sonra Allah'ın çağrısına uyarak kırk gün ibadet etmek üzere dağa çekilir. İsrailoğullarının dinî ve dünyevî hayatlarını düzenleyen Tevrat da bu sırada Hz. Musa'ya vahyedilir. Özellikle tasavvuf geleneğinde kırk sayısına atfedilen önem buradan gelmektedir. Yine dilimizdeki *çile* tabiri de buradan gelmektedir. Farsça'da kırk anlamına gelen *çil/çihil* zamanla *çile* kelimesine dönüşmüştür.

Hz. Musa, ibadete çekildikten bir müddet sonra, Hz. Harun ve az bir kısmı hariç, İsrailoğulları tekrar putperestliğe dönmüşler, Samirî'nin rehberliğin-

de buzağıyı tanrı edinmişlerdir. Bilindiği gibi Mısır'da öküze tapmak yaygındı. Belli ki, efendileri olan Kıptîlerin inancı onları etkilemiş, kalplerinin derinliklerine kadar işlemişti. Özgürlüklerine kavuşmuşlardı ama efendilerine hayranlıkları hâlâ devam ediyordu. Bedenleri özgürlüğe kavuşmuştu ama ruhları henüz bunu sindirememişti. Belki de bu sebeple, tapmak için öküz değil buzağı heykeli yapmışlardı. Çünkü kendilerini efendilerinin düzeyinde görmüyor, daha küçük bir tanrıyla yetiniyorlardı. Rahmân ve Rahîm olan Allah, affediciliği sebebiyle belki şükrederler diye onları affetti.

"Bunun ardından şükredersiniz diye sizi affettik."

Türkçe'de de kullanılan "affetme"nin kök harfleri olan ع ف و "gidermek, yok etmek" gibi anlamlara gelip, suçlu için kullanıldığında, cezası verildikten sonra veya verilmeden önce suçluyu affetmektir. Halbuki غفر kelimesi "ceza verilmeksizin suçlunun bağışlanması" anlamına gelir. Yine Türkçe'de de kullanılan "şükretmek" kelimesi, "gizli ve açık günah işlemekten sakınıp, itaat etmek için gayret etmek" anlamına gelir. Bazıları, "nimeti verene karşı teşekkürlerini yerine getirmede kusurlu olduğunu itiraf etmek" anlamına geldiğini söylerler (Kurtubî, I, 397-398).

Hz. Musa'ya, Sina dağında kırk gün süren ibadetinden sonra İsrailoğullarına nasıl inanacaklarını ve nasıl davranacaklarını yani hidâyeti/doğru yolu gösteren Tevrat verildi.

"Hani hidâyete eresiniz diye de Musa'ya Kitab'ı ve Furkan'ı vermiştik."

Âyette geçen *Kitap* ile Tevrat'ın kastedildiğini tefsir bilginlerinin tamamı söylemektedir. *Furkan* kelimesine ise farklı manalar verilmiştir. Bazıları bununla Tevrat'ın hakkı batıldan ayıran niteliğinin kastedildiğini söylemektedir. Bazıları da, haklı olanı haksız olandan ayıran ya da küfür ile imanı birbirinden ayıran Hz. Musa'ya verilmiş olan mucizelerin kastedildiğini söylerler. Hz. Musa ile düşmanları arasındaki problemleri çözen ve kendisine verilmiş olan zaferin kastedildiğini söyleyenler de olmuştur (Ebu's-Suûd, I, 102). Muhammed Abduh ise *Furkan*'ın, doğruyu yanlıştan ayırt eden insan aklı için de kullanıldığını söylemektedir (Menar, III, 160). Verilen ilk anlam daha tutarlı görünmektedir. Çünkü kitap da, furkan da, Tevrat'ın birer niteliğidir. Allah tarafından yazılı olarak gönderildiğinden kendisine kitap, hak ile batılı birbirinden ayırdığı için de furkan niteliği vardır. Dolayısıyla Tevrat'ın iki niteliği art arda zikredilmiştir. Nitekim Enbiyâ sûresinde *"Musa ve Harun'a Furkan'ı verdik"* denmektedir (Enbiya 21/48).

"(Hatırlayın), **Musa, kavmine şöyle demişti: 'Ey kavmim! Buzağıyı** (ilâh) **edinmekle kendinize zulmettiniz...' "**

Buzağıya tapma, İsrailoğullarının işledikleri ilk suç değildi. İsrailoğulları, Hz. Musa'nın onları Firavun'un zulmünden kurtarmak için giriştiği her aşamada kendisine problemler çıkarmışlardı. Tevrat, Çıkış bölümünde bunların ayrıntılarını vermektedir. Hem bu kez işlemiş oldukları suç, diğerlerinden çok daha büyüktü. Uzun müddet Firavunların hâkimiyetinde yaşadıkları için sözle ikaz edilmeyi artık ciddiye almıyor, ancak fiilî cezaları ciddiye alıyorlardı. Bu sebeple Hz. Musa onlara: *"Ey kavmim! Buzağıyı ilâh edinmekle kendinize zulmettiniz. Gelin yaratıcınıza tövbe edin de kendinizi öldürün. Bu, yaratıcınız katında sizin için daha hayırlıdır"* dedi.

"Kendinizi öldürün" cümlesi üç şekilde anlaşılmıştır:

a) Israiloğullarının tövbesi birbirlerini öldürmek şeklindeydi. Eline kılıcı alan herkes, baba oğul demeden rastladığını öldürdü. Bu görüşte olan müfessirler, karanlık bir bulutun çöktüğünü ve kimin kimi öldürdüğünü bilmediğini söylerler.

b) İbnu Abbas'a dayanan ikinci yoruma göre bundan maksat, buzağıya tapmayanların, buzağıya tapanları öldürmesidir.

c) Üçüncü yorum ise tasavvuf ehli müfessirlere ait olup "şehvetlerinizi ve kötü duygularınızı", kısaca "nefislerinizi öldürün" anlamındadır (Süleyman Ateş, Kur'ân-ı Kerim Tefsiri, I, 149).

Tevrat'ta anlatılanlar birinci yoruma uygundur. Tevrat'ta şöyle denmektedir: *"İsrail'in Allah'ı Rab şöyle dedi: 'Herkes kılıcını beline kuşansın ve ordugâhta kapıdan kapıya dolaşsın ve herkes kendi kardeşini ve herkes kendi arkadaşını ve herkes kendi komşusunu öldürsün.' Ve Levi oğulları, Musa'nın söylediği gibi yaptılar ve kavimden üç bin adam kadar düştü."* (Çıkış 33/27-28)

Öldürmenin gerçek bir öldürme olduğunu söyleyen müfessirler, pek çok kişi öldürüldükten sonra Hz. Musa ile Hz. Harun'un, İsrailoğullarının tükenmek üzere olduklarını haykırarak Yüce Allah'a yalvardıklarını, bunun üzerine Allah'ın, öldürme işinden vazgeçmelerini istediğini ve hem öldürenlerin, hem de öldürülenlerin bağışlandıklarını söylediğini; böylece tövbelerinin kabul edildiğini söylerler (İbnu Kesir, I, 131).

وَإِذْ قُلْتُمْ
يَا مُوسٰى لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتّٰى نَرَى اللّٰهَ جَهْرَةً فَاَخَذَتْكُمُ
الصَّاعِقَةُ وَاَنْتُمْ تَنْظُرُونَ ﴿٥٥﴾ ثُمَّ بَعَثْنَاكُمْ مِنْ بَعْدِ مَوْتِكُمْ
لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٥٦﴾ وَظَلَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْغَمَامَ وَاَنْزَلْنَا
عَلَيْكُمُ الْمَنَّ وَالسَّلْوٰى كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ
وَمَا ظَلَمُونَا وَلٰكِنْ كَانُوا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٥٧﴾

55. (Hatırlayın), **bir zaman: "Ey Musa! Biz Allah'ı açıkça görmedikçe sana inanmayız" demiştiniz. Bunun üzerine siz bakıp dururken sizi yıldırım gürültüsü yakalayıvermişti.**

56. Sonra belki şükredersiniz diye sizi öldükten sonra tekrar diriltmiştik.

57. Bulutu üstünüze gölge yapmıştık. Ayrıca "Size verdiğimiz güzel şeylerden yiyin" (diyerek) **size kudret helvası ve bıldırcın göndermiştik. Onlar bize zulmetmediler, kendi kendilerine zulmettiler.**

Yüce Allah, Yahudilere geçmişlerinden kesitler sunmaya devam ediyor. Başlarına gelen bir musibetin zikredilmesinin ardından, Allah'ın kendilerine verdiği nimetler sıralanıyor. Belki Medine Yahudileri ve onlar gibi düşünenler ibret alırlar diye.

İsrailoğulları materyalist bakış açısının tipik bir örneğini sergilediler. Yaratıkların hiçbirine benzemeyen Allah'ı apaçık bir şekilde görmedikçe inanmayacaklarını söylediler. Olmayacak bir şeyi istemişlerdi. İstekleri reddedildi. Bu isteklerinden dolayı cezaya çarptırıldılar. Allah'tan başka taptıklarının yapamayacağı bir azapla karşılaşınca akılları başlarına geldi. Materyalist bakış açısı, tarih boyunca hiç değişmedi, tıpkı imanî bakış açısının değişmediği gibi. Bunun üzerine gök gürlemesine yakalanıverdiler. Ölmüş yâhut dehşet man-

zarası karşısında korkularından ölmüş gibi elden ayaktan kesildiler. Ardından dirilmiş veya kendilerine gelmişlerdi.

Âyet, dünya hayatında Allah'ın asla görülemeyeceğinin bir delilidir. Çünkü eğer bu mümkün olsaydı, bu isteklerinden dolayı cezalandırılmazlardı. Bu sebeple Peygamberimizin Allah'ı gördüğüne dair görüşlerin tutarsız olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Hz. Aişe'ye Peygamber'in Allah'ı görüp görmediği sorulduğunda böyle bir sorunun sorulmasına hayret etmişti. Allah'ın âhirette görülüp görülmeyeceği meselesine gelince, bu konu daha sonra ele alınacaktır. Ancak âhirette de Allah'ın görülmeyeceğini söyleyenlerin ileri sürdükleri delillerden biri, bu âyettir. Derler ki: Eğer Allah'ın görülmesi âhirette mümkün olsaydı, bu isteklerinden dolayı İsrailoğulları azarlanıp cezalandırılmaz, bu dünyada Allah'ı görmenin mümkün olmadığı anlatılırdı. Allah'ın âhirette görüleceğini söyleyenler ise İsrailoğullarının cezalandırılmaları, aslında bu isteklerinden dolayı değildir; inanmaları için kendilerine yeterli deliller verildiği hâlde inat ederek sürekli yeni isteklerde bulunmalarından dolayıdır, derler.

"Sonra belki şükredersiniz diye sizi ölümünüzün ardından tekrar diriltmiştik."

Müfessirlerin geneli, bu talepte bulunanların genelde yıldırım gürültüsü sebebiyle öldüklerini söylerken bazı müfessirler, önceki âyette *"siz bakıp dururken"* denildiğine göre, gerçek bir ölümle ölmeden umutsuz gözlerle dehşet manzarasını seyretmiş olabilirler demişlerdir.

İster gerçekten ölmüş olsunlar, ister ölmüş gibi baygın düşmüş olsunlar âyet tekrar dirildiklerini veya ayıldıklarını ifade etmektedir. İsrailoğulları bu ve benzeri pek çok olağanüstülüklerle karşılaşmışlardır. Çünkü uzun müddet köle hayatı yaşamışlardı. Muhakeme güçleri âdeta paslanmış, iflas etmişti. Muhakeme güçleri böylesi şok edici vakalarla tekrar faaliyete geçsin diye bir müddet için, duyularıyla algılayabilecekleri olaylara ihtiyaç vardı.

"Bulutu üstünüze gölge yaptık. Ayrıca 'Size verdiğimiz güzel şeylerden yiyin' (diyerek) **size kudret helvası ve bıldırcın gönderdik. Onlar bize zulmetmediler, kendi kendilerine zulmettiler."**

Kendi yaptıkları sebebiyle başlarına gelen felaket dile getirildikten sonra bu âyette kendilerine verilen nimetler sıralanmaktadır: Gündüz vakti, çöl sıcağından korunsunlar diye bulutlar onları gölgeliyor, gece kudret helvası yağdırılıyor, bunun yanında bıldırcın sürüleri kendilerine gönderiliyordu. İsrailoğulları kendilerine verilen bu nimetlere rağmen Allah'ın emirlerine itaat etmeyerek kendi kendilerine zulmettiler.

Kur'ân-ı Kerim, *"kendi kendine zulmetme"* ifadesi, kişinin, başkasına zarar vermediği fakat kendi kendisine haksızlık ettiği durumlar için kullanır. Kişi bu

davranışlarıyla başkasının hakkını yemiş olmaz, sadece kendisine zarar verir. Bu davranışıyla maddî bir menfaat da elde etmez.

Yurda Dönüş

Yüce Allah, halkı inançsız olan ve o sırada Kudüs'te bulunanlarla savaşarak burayı fethetmelerini İsrailoğullarına emreder. Ancak İsrailoğulları buna yanaşmazlar. Bunun üzerine kırk yıl kadar çölde zorlu bir hayat geçirirler. Nihayet burayı fethederler. Ancak değişmez Yahudi karakteri burada da ortaya çıkar:

وَإِذْ قُلْنَا ادْخُلُوا هَٰذِهِ الْقَرْيَةَ فَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ
رَغَدًا وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَقُولُوا حِطَّةٌ نَغْفِرْ لَكُمْ
خَطَايَاكُمْ وَسَنَزِيدُ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٨﴾ فَبَدَّلَ الَّذِينَ ظَلَمُوا
قَوْلًا غَيْرَ الَّذِي قِيلَ لَهُمْ فَأَنْزَلْنَا عَلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا رِجْزًا
ع
مِنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿٥٩﴾

58. (Hatırlayın), **bir zaman, "Şu beldeye girin ve oranın yiyeceklerinden dilediğiniz şekilde bol bol yiyin. Beldenin kapısından secde ederek girin ve 'hıtta** (günah yükümüzü üzerimizden kaldır/bizi affet)**' deyin ki günahlarınızı bağışlayalım ve iyilik yapanlara daha fazlasını verelim" demiştik.**

59. Fakat zulmedenler, kendilerine söyleneni başka sözle değiştirdiler. Bunun üzerine Biz de, yoldan çıkmalarından ötürü o zulmedenlerin üzerine bir azap indirdik.

Bir yer fethedildiğinde secdeye kapanmak ve Allah'tan bağışlanma dilemek, dinî bir gelenektir. Bu husus, Kur'ân-ı Kerim'in birkaç âyetinde ifade edilmektedir. Bu sebeple âlimler, bir yeri fetheden komutanın, oraya ilk girişinde sekiz rekât namaz kılmasını güzel bir davranış olarak görmüşlerdir. Böylece, zafer elde edenler gurura kapılmadan Allah'ın yardımı sayesinde orayı

fethettiklerini bilsinler ve galip geldikleri topluma zulmetmesinler. Ayrıca savaşta ister-istemez birtakım haksızlıklar işlenmiş olabilir. Bu sebeple inananlar, hem Allah'a şükürlerini ifade etmek için secde ederler, hem de işlemiş olabilecekleri günahlardan dolayı Allah'tan bağışlanma dilerler. Mekke'nin fethinden söz eden Nasr sûresinde de: *"Allah'ın yardımı ve fetih gerçekleştiğinde ve insanlar bölük bölük Allah'ın dinine girdiklerinde Allah'ı tenzih ederek O'ndan bağışlanma dile"* denmektedir. Peygamber (s.a.v.) yolculuklarında bile bir beldeye girdiğinde sekiz rekât namaz kılardı.

"Fakat zulmedenler, kendilerine söyleneni başka sözle değiştirdiler..."

Buharî ve başkalarının naklettikleri hadislerde, şehre girerken Yahudilerin makatları üzerinde süründükleri ve lafız olarak "hıtta" kelimesine benzeyen, anlamsız bir tekerleme söyledikleri anlatılır.

Bazı rivâyetlerde, *habbe* (bir tohum tanesi) dedikleri nakledilmektedir (İbnu Kesir, I, 141). Diğer bir kısım rivâyette ise, kendi dillerinde *"kırmızı buğday"* anlamına gelen bir söz söylemişlerdir ki bu söz de telaffuz olarak "hıtta" kelimesine yakındır. Eğer bu rivâyet doğru ise bu sözleriyle, *"günahımızın bağışlanmasını ne diye isteyelim, ganimet zamanıdır"* demek istemişlerdi.

Neticede Yüce Allah'tan bağışlanmayı dileyeceklerine, bağışlanma dilemelerinin istenmesini alay konusu yapmışlardır. Bu sebeple de gökten gelecek bir azabı hak etmişlerdir. Allah'ın verdiği nimetlere şükretmeyenlerin sonu budur.

Ayrıca sözü hepsinin değiştirmediklerini de belirtmek gerekir. Bunu yapanlar, âyette *zalimler* olarak nitelenmişlerdir. Bu nitelemeden de, hepsinin böyle bir eyleme katılmadıklarını anlıyoruz. A'raf sûresinde ise bu durum daha açık bir şekilde dile getirilmekte ve *"onlardan zulmedenler..."* denmektedir. Buna göre aralarında zulmetmeyenler de vardı.

وَاِذِ اسْتَسْقٰى مُوسٰى
لِقَوْمِه۪ فَقُلْنَا اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَۜ فَانْفَجَرَتْ مِنْهُ اثْنَتَا
عَشْرَةَ عَيْنًاۜ قَدْ عَلِمَ كُلُّ اُنَاسٍ مَشْرَبَهُمْۜ كُلُوا وَاشْرَبُوا
مِنْ رِزْقِ اللّٰهِ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْاَرْضِ مُفْسِد۪ينَ ﴿٦٠﴾

60. (Hatırlayın), **bir zaman Musa, kavmi için su dilemişti. Biz de kendisine: "Asânla kayaya vur" demiştik. Bunun üzerine kayadan on iki pınar fışkırmış ve her boy, su alacağı pınarı bilmişti. "Allah'ın rızkından yiyin, için fakat yeryüzünde bozgunculuk çıkararak taşkınlık yapmayın" dedik.**

Bu âyette İsrailoğullarına verilen diğer bir nimetten söz edilmektedir. Bu nimet verildiğinde uyarı da yapılmıştı: *"Yeryüzünde bozgunculuk çıkararak taşkınlık yapmayın."* İnsanoğlu için sıkıntı da, bolluk da bir imtihan aracıdır. Bollukta şımararak taşkınlık yapmak, bozgunculuk çıkarmak yaygındır. Bu sebeple uyarılmışlardı.

İsrailoğulları, her dara düştüklerinde Hz. Musa'ya koşar, ne diye kendilerini Mısır'dan çıkardığını söyler ve kendilerine yapmış olduğu iyiliği, bir kötülük gibi göstermeye çalışırlardı.

Güneşin sıcağından şikâyet ettiler, onları gölgelemesi için kendilerine bulut gönderildi. Açlıktan şikâyet ettiler, kendilerine bıldırcın eti ve kudret helvası gönderildi.

Mısır'dan çıktıktan sonra Tîh sahrasından geçerken Hz. Musa'dan su istediler. Allah'ın emriyle Hz. Musa, asâsını kayaya vurdu ve on iki pınar fışkırdı. Çünkü on iki kabile idiler. Her kabile için ayrı bir göze/pınar belirlendi. Ne var ki onlar, Hz. Musa ile beraberlikleri boyunca birçok mucize ile kendilerine nimetler verildiği hâlde, durmadan yeni isteklerde bulunuyor, şükredecekleri yerde peygamberleri Hz. Musa'ya durmadan sızlanıyor, kafa tutuyor, isyan ediyorlardı. Aşağıdaki âyette bu bitmez tükenmez istek ve isyanları yine gözler önüne serilmektedir:

وَإِذْ قُلْتُمْ
يَا مُوسٰى لَنْ نَصْبِرَ عَلٰى طَعَامٍ وَاحِدٍ فَادْعُ لَنَا رَبَّكَ
يُخْرِجْ لَنَا مِمَّا تُنْبِتُ الْاَرْضُ مِنْ بَقْلِهَا وَقِثَّائِهَا وَفُومِهَا
وَعَدَسِهَا وَبَصَلِهَا قَالَ اَتَسْتَبْدِلُونَ الَّذ۪ي هُوَ اَدْنٰى

بِالَّذٖي هُوَ خَيْرٌۜ اِهْبِطُوا مِصْراً فَاِنَّ لَكُمْ مَا سَاَلْتُمْۜ
وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ وَالْمَسْكَنَةُ وَبَٓاؤُ۫ بِغَضَبٍ
مِنَ اللّٰهِۜ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَانُوا يَكْفُرُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَيَقْتُلُونَ
النَّبِيّٖنَ بِغَيْرِ الْحَقِّۜ ذٰلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ ﴿٦١﴾

61. (Hatırlayın), **bir zaman: "Ey Musa! Doğrusu biz, bir tek çeşit yiyeceğe katlanmayız. Bizim için Rabbine dua et de topraktan yetişen ürünler; sebze, salatalık, sarımsak, mercimek, soğan gibi ürünler çıkarsın" demiştiniz. O da demişti ki: "Daha iyi olanı, daha aşağı olanla mı değiştirmek istiyorsunuz? O hâlde aşağılanmış olarak şehre inin, orada istedikleriniz var." Böylece onlara alçaklık ve yoksulluk damgası vuruldu, Allah'ın gazabına uğradılar. Bütün bunlar, Allah'ın âyetlerini inkâr etmeleri ve haksız yere peygamberleri öldürmeleri yüzündendir. İşte bütün bunlar, isyan etmeleri ve sınırı aşmaları sebebiyledir.**

İnsanın devamlı aynı yiyeceği yemesi bıkkınlık verir. Sürekli yenen, bıldırcın eti ve kudret helvası olsa da. Bunu ifade etmekte de yadırganacak bir durum yoktur. Ancak bunun dile getirilişi ve bunlara alternatif olarak istenen şey önemlidir.

Âyette zikredilen, *"iyi olanı, daha aşağı olanla değiştirme"* ile kastedilen, salt yiyeceklerle ilgili bir konu değildir. İsrailoğulları bu sözle gerçekte, Mısır hayatına duydukları özlemlerini dile getiriyorlardı. Çünkü istedikleri yiyecekleri, Mısır'da yiyorlardı. Yani bir yanda özgürlükle birlikte bıldırcın eti ve kudret helvası, diğer tarafta ise söz konusu ettikleri yiyeceklerle birlikte esirlik hayatı. Onlar, "varsın esir hayatı yaşayalım, yeter ki bu yiyeceklerimiz olsun", diyorlardı. Bu durum âyetin devamındaki ifadelerden anlaşıldığı gibi, bu özlemleri Tevrat'ta da açık bir şekilde dile getirilmektedir. Tevrat'ta aynen şöyle dedikleri anlatılmaktadır: *"Mısır'da parasız yediğimiz balığı ve hıyarları ve karpuzları, pırasaları ve soğanları ve sarımsakları hatırlıyoruz; fakat şimdi canımız kurudu, hiçbir şey yok"* (Sayılar, 11/4-5). Tevrat'ın Çıkış bölümü okunduğunda her bir sı-

kıntı ile karşılaştıklarında, bunu Mısır'daki hayatlarıyla kıyaslayarak Mısır'daki hayatlarının çok daha iyi olduğunu söyledikleri, böylece Mısır'daki hayatlarına özlemlerini dile getirdikleri anlaşılmaktadır.

Tevrat'ın ifadesine göre, bu isteklerini dile getirdikleri sırada aileler çadırlarının önlerine çıkmış, "Mısır'daki hayatımız daha iyiydi" diyerek ağlıyorlardı. Bunun üzerine Allah, Hz. Musa'nın kendilerine şöyle demesini emretmektedir: *"Yarın için kendinizi takdis edin ve et yiyeceksiniz; çünkü: Kim bize et verecek? Çünkü Mısır'da hâlimiz iyi idi, diyerek ağlayışınızı Rabbe işittirdiniz; Rab de size et verecek ve yiyeceksiniz. Bir gün ve iki gün ve beş gün ve on gün ve yirmi gün değil, fakat bütün bir ay, burnunuzdan gelinceye kadar ve size tiksinti verinceye kadar yiyeceksiniz; çünkü aranızda olan Rabbi reddettiniz ve onun önünde: Niçin Mısır'dan çıktık? diyerek ağladınız"* (Sayılar, 11/19-21).

İşte bu sebeple Hz. Musa onlara *"O hâlde aşağılanmış olarak şehre inin, orada istedikleriniz var."* dedi.

Kısacası, İsrailoğulları bayağı olarak kalmakta direniyorlardı. Allah'ın verdiği nimetlere nankörlük ediyor, özgürlüğün değerini anlamıyor; Allah'ın âyetlerini inkâr ediyor ve rehberlik etmek üzere kendilerine gönderilen peygamberleri öldürüyorlardı. Eş'iya, Zekeriya ve Yahya peygamberleri haksız yere öldürmüşlerdi. Halbuki Tevrat, değil bir peygamberi, öldürülmesini gerektirecek meşru bir sebep olmadıkça herhangi bir insanı bile öldürmeyi yasaklamaktadır. O hâlde kedilerine gönderilen Tevrat'ın emirlerini de çiğniyorlardı. Ve işte bundan dolayı *"onlara alçaklık ve yoksulluk damgası vuruldu ve Allah'ın gazabına uğradılar."*

İsrailoğullarının peygamberleri öldürmeleri ve alçaklık ve yoksulluk damgasını yemeleri, Hz. Musa'dan sonraki nesillerde olmuştur. Seyyid Kutub bu konuyla ilgili olarak şöyle demektedir: *"Anılan duruma Hz. Musa'dan birkaç nesil sonra düşmüşlerdir. Ancak âyet, alçaklık, yoksulluk ve ilâhî gazaba çarpılmalarını çabuklaştırarak zikretmiştir. Çunkü böyle bir ifade, onların mercimek, soğan, sarımsak ve kabak gibi şeyleri isteyen durumlarına uygun düşmektedir."* (Fi Zilal, I, 118).

İnatçılıklarına rağmen İsrailoğullarına bunca nimetin verilme sebebi nedir?

Muhtemelen Hz. Musa'nın risaleti, toplumun bütün alanlarıyla ilgili hükümler getiren ilk risalet idi. Belki de bunun sebebi, bütün bir topluluğun dini kabul etmiş olmasıydı. Bundan dolayı toplumun bütün alanlarıyla ilgili düzenlemeler getirilmişti. Ayrıca İsrailoğulları, başkalarının hâkimiyetinde yaşamış, ezilmiş ve horlanmış bir toplumdu. Kendilerine güvenlerini yitirmiş

ve kendi kendilerini yönetme yetenekleri neredeyse yok olmuştu. Böylesi toplumların eğitilmesi, büyük bir çaba ve uzun bir zaman ister. Yine o dönemde çevrelerinde yaşayanlar, putperest idiler. İsrailoğulları, bütün olumsuzluklarına rağmen o günkü şartlar içerisinde elinden tutulacak bir toplumdu.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالنَّصَارَىٰ وَالصَّابِئِينَ
مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ
عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦٢﴾

62. İman edenler, Hıristiyanlar, Yahudiler ve Sabiîlerden Allah'a ve âhiret gününe inanıp iyi işler yapanlar için Rableri katında muhakkak mükâfatları vardır; onlar için bir korku yoktur ve onlar üzülmeyecekler de.

Âyette geçen *"iman edenler"*le kimin kastedildiğine dair farklı görüşler ileri sürülmüştür.

Müfessirlerin çoğu, münafıkların kastedildiğini söylerler. Buna göre âyette, inanıyor gibi görünenler kastedilmektedir.

Bazılarına göre, gerçekten inananlar kastedilmektedir. Buna göre âyet, sadece bir tekrarı ifade etmektedir ve onlardan durumlarını devam ettirmeleri istenmektedir. *"Ey inananlar, inanın"* denmesi gibi.

Bazılarına göre ise İslâm'dan önce inanan Yahudi, Hıristiyan ve Sabiîler kastedilmektedir. Böylece bunlar, Muhammed (s.a.v.)'e ve âhirete inanmakla imanlarını devam ettirmiş olurlar. Böyle biri için din değiştirme diye bir durum söz konusu değildir; imanını devam ettirmektedir.

Neticede *"inananlarla"* kim kastedilirse kastedilsin, Allah'a, âhiret gününe inanan ve yararlı iş yapanlar yani salih amel işleyenler, Rableri katında mükâfata kavuşacaklardır.

Ancak inanç esasları bunlardan ibaret midir? Mesela Muhammed (s.a.v.)'in peygamberliğine iman etmek şart değil midir?

Her şeyden önce şunu belirtmek gerekir ki, Kur'ân-ı Kerim âyetleri birbirlerini açıklamakta, bir yerde açıklanan bir hükme başka bir yerde ilaveler

yapılmaktadır. Bir yerde imanın bir veya birkaç esası zikredilirken, başka bir âyette bunlara başkaları ilave edilmektedir. Bu sebeple bir konuda hüküm verilirken, o konuyla ilgili bütün âyetler göz önünde bulundurulmalıdır.

İslâm'dan başka dine tâbi olanların âhirette kaybedenlerden olacakları Kur'ân'da açıkça belirtilmektedir: *"Kim İslâm'dan başka bir din ararsa, bu ondan asla kabul edilmeyecek ve öteki dünyada kaybedenlerden olacaktır."* (Âlu İmrân 3/85)

Ayrıca Yahudi ve Hıristiyanların, Muhammed (s.a.v.)'e inanmaları, ona destek olmaları, kendi kitaplarına iman etmelerinin bir gereğidir. Çünkü söz konusu kitaplarda Peygamberimizin peygamberliğine işaret eden âyetler vardır. Bunun bir sonucu olarak Yahudi ve Hıristiyanlardan, Peygamberimizin dönemine erişmiş olanlar, ona inanmak ve ona destek vermek zorundadırlar. Kurtuluşa ermeleri buna bağlıdır. A'raf sûresinde bu husus şöyle ifade edilmektedir: *"Onlar ki, yanlarındaki Tevrat'ta ve İncil'de yazılı buldukları o elçiye, o ümmî Peygamber'e uyarlar. O Peygamber onlara iyiliği emreder, onları kötülükten sakındırır ve onlara temiz şeyleri helal, pis şeyleri de haram kılar. Ağırlıklarını ve üzerlerindeki zincirleri indirir. O Peygamber'e inanıp ona saygı gösteren, ona yardım eden ve onunla birlikte gönderilen nura uyanlar var ya, işte kurtuluşa erenler onlardır"* (A'raf 7/157). Ardından gelen âyette de şöyle denmektedir: *"De ki: 'Ey insanlar! Gerçekten ben sizin hepinize, göklerin ve yerin sahibi olan Allah'ın elçisiyim. O'ndan başka tanrı yoktur; O diriltir ve öldürür. O hâlde Allah'a ve ümmî peygamber olan Elçisine -ki o, Allah'a ve O'nun sözlerine inanır- iman edin ve ona uyun ki doğru yolu bulasınız"* (A'raf 7/158).

O hâlde Peygamberimizin çağrısı, Yahudi ve Hıristiyanlar dâhil bütün insanlaradır ve kurtuluşa ermenin biricik yolu, onun yoludur.

Bu arada konuyu yakından ilgilendirmesi sebebiyle Kur'ân'ın kendinden önceki kitapları yani Tevrat ve İncil'i doğrulaması meselesine de değinmek gerekir. Çünkü pek çok âyette Kur'ân'ın kendinden önce indirilmiş olan kitapları doğruladığı anlatılmaktadır. Acaba bu, Kur'ân'ın indirilişinden sonra önceki kitaplara tâbi olanların meşru bir yolda oldukları anlamına gelir mi?

Kuşkusuz peygamberlere gönderilmiş olan kitapların tamamı aynı kaynaktan gelmişlerdir. Bu sebeple birbirlerini doğrulamalarından daha doğal bir şey olamaz. Nitekim bu kitapların tamamında inanç konuları aynıdır. Sosyal hayatın değişmesiyle, sadece sosyal hayatla ilgili kurallarda birtakım değişiklikler söz konusudur. Ayrıca Kur'ân'dan önceki kitaplar zamanla tahrif edilmişler; birtakım ilave veya eksiltmelere maruz bırakılmışlardır. O hâlde Kur'ân'ın önceki kitapları doğrulaması, tahrif edilmemiş ve sonraki nesillere

aktarılması gereken yönlerini içermesi anlamına gelen genel bir doğrulamadır. Ayrıca Kur'ân-ı Kerim, önceki kitapları doğrulamasını, önceki kitaplara iman etmiş olanların kendisine iman etmelerinin gerekçesi olarak göstermektedir:

"Yanınızda bulunanı doğrulayıcı olarak indirdiğime inanın; onu ilk inkâr edenler olmayın, âyetlerimi ucuza satmayın ve yalnız benden sakının." (Bakara 2/41)

Buna göre, mevcut Tevrat ve İncilleri doğrulaması, mevcut hâlleriyle Peygamberimizin peygamberliğine ve Peygamberimize indirilmiş olan Kur'ân-ı Kerim'in Allah'tan gönderildiğine delâlet eden içerikleri/âyetleri için söz konusudur. Zaten Kur'ân-ı Kerim'in önceki kitapları doğrulamasından her söz edildiği yerde, önceki kitapların mensupları Hz. Muhammed'e iman etmeye davet edilmektedirler. O hâlde Kur'ân-ı Kerim'in önceki kitapları doğrulaması, o kitaplara inananların İslâm'a girmeleri için bir gerekçe oluşturması bakımından ileri sürülmektedir. Değilse, mevcut hâlleriyle her bakımdan onları doğrulaması mümkün değildir. Çünkü bu kitaplarla Kur'ân karşılaştırıldığında aralarında birbiriyle çelişen birçok hususun bulunduğu görülmektedir.

Aslında inanç esasları da birbirleriyle iç içedir, birbirlerinden ayrılmazlar. O hâlde Allah'a inanmak, zorunlu olarak O'nun Kitabı olan Kur'ân'a ve peygamber olarak gönderdiği Hz. Muhammed'e inanmayı da gerektirir.

Burada dine davet açısından da önemli bir husus olan ortak noktaların varlığı dile getirilmektedir. Kur'ân'ın, önceki kitapları doğruladığının ifade edilmesi, ortak noktanın dile getirilmesidir.

Eğer âyetten Hıristiyan ve Yahudilerin, İslâm'a girmeden mevcut durumlarını devam ettirmekle birlikte Allah'a ve âhiret gününe inanarak salih amel işlemeleriyle Cennete girebilecekleri neticesini çıkaracak olursak, Sabiîleri nereye oturtacağız? Çünkü Sabiîler hiçbir zaman sahih bir dine sahip olmamışlardır.

Arap dilinde ص ب أ *(s-b-e) din değiştirmek* anlamındadır. Sabiîler ise kimi müfessire göre, Yahudilik, Hıristiyanlık ve Mecûsilik karışımı bir dine sahip olanlardır. Kimine göre de, Allah'ın birliğine inanma dışında dinlerle ilişkileri olmayan bir gruptur. Bazıları da onların meleklere taptıklarını, Ka'be'ye doğru günde beş vakit namaz kıldıklarını ve Kitap olarak da Zebur'u okuduklarını söyler (İbnu Atiyye, I, 301-302). O hâlde her halükârda Sabiîler, doğru bir inanca sahip olmayan bir topluluktur.

Ayrıca Yahudilerin anlatıldığı bir bölümde kurtuluşun, Allah'a ve âhirete iman ile salih amelden geçtiğinin hatırlatılmasının ayrı bir anlamı vardır. Yahudiler, İbrahim'in soyundan gelmeleri nedeniyle Allah'ın seçkin halkı olduk-

larına inanırlardı. Halbuki kurtuluş, bir ırka bağlı bir olay değildir. Allah'ın istediklerini yerine getirmeye bağlı bir husustur.

Bugünkü Kitap Ehli'nin durumunu şöylece özetlemek mümkündür:

a) Peygamberimiz ve onun getirdiği Kur'ân hakkında hiçbir bilgiye sahip olmayanlar: Bunların İslâm karşısında hiçbir sorumlulukları olamaz. Durumları, fetret döneminde yaşayanların durumuna benzer. İslâm'la sorumlu değildirler.

b) Peygamberimizi ve Kur'ân'ı duymakla birlikte bunlar hakkında sağlıklı bir bilgiye sahip olmayanlar: Sağlıklı bir bilgiye sahip olmamaları, kendi din adamlarının İslâm'ı yanlış tanıtmalarından, İslâm hakkında iftira etmelerinden kaynaklanıyor olabilir. Hatta Müslümanların İslâm'ı yanlış tanıtmalarından da kaynaklanabilir veya başka bir sebepten olabilir. Bunların da İslâm karşısında bir sorumlulukları bulunmamaktadır.

c) İslâm daveti eksiksiz olarak kendilerine ulaştırılmış olanlar: Bunlar, İslâm'ı bilip tanımalarına rağmen ihmalleri yahut inatları yüzünden veya kimi çıkarlarını kaybetme endişesiyle İslâm'ı kabul etmeyenlerdir. İşte bunlar sorumludurlar ve bu hâlleriyle âhirette kurtuluşa ermeleri mümkün değildir.

Aslında ilk iki grubun sorumluluğu Müslümanlara aittir. Çünkü Müslümanlar, İslâm'ı başkalarına doğru bir şekilde ulaştırmaktan sorumludurlar. Başkalarını Peygamberimizin mucizesi olan Kur'ân-ı Kerim'le tanıştırmadıkça bu sorumluluklarını yerine getirmiş olmazlar.

Yüce Allah, Yahudilere geçmişlerini hatırlatmaya devam ediyor. Onların, Allah'a verdikleri sözde sebat göstermediklerini hatırlatıyor:

وَاِذْ اَخَذْنَا
مِيثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ الطُّورَ خُذُوا مَا اٰتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ
وَاذْكُرُوا مَا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿٦٣﴾ ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ
فَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ لَكُنْتُمْ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٦٤﴾

وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ الَّذ۪ينَ اعْتَدَوْا مِنْكُمْ فِي السَّبْتِ فَقُلْنَا لَهُمْ
كُونُوا قِرَدَةً خَاسِـ۪ٔينَۚ ﴿٦٥﴾ فَجَعَلْنَاهَا نَكَالًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهَا
وَمَا خَلْفَهَا وَمَوْعِظَةً لِلْمُتَّق۪ينَ ﴿٦٦﴾

63. (Hatırlayın), **bir zaman sizden kesin söz almış ve dağı üzerinize kaldırarak** (demiştik ki): **"Size verdiğimize sımsıkı sarılın ve ondakileri hatırlayın ki korunasınız."**

64. Siz ise, bundan sonra da yüz çevirdiniz. Eğer Allah'ın üzerinizde iyilik ve rahmeti olmasaydı, kuşkusuz kaybedenlerden olurdunuz.

65. Sizden cumartesi günü yasağını çiğneyenleri kesin biliyorsunuz. Bu sebeple onlara: "Aşağılık maymunlar olun" dedik.

66. Bunu, hem çağdaşlarına, hem de sonra gelenlere ibret verici bir ders, takva sahiplerine de bir öğüt kıldık.

Âyette kendilerinden *alınan söz*ün ne olduğu belirtilmemektedir. Ancak hem anlatımdan hem de başka âyetlerden bunun, hakkı bâtıldan ayıran Tevrat'a bağlılık konusunda olduğu anlaşılmaktadır.

Dağ bir tehdit unsuru olarak üzerlerine nasıl kaldırılmıştı? Konu Kur'ân'ın başka âyetlerinde de zikredilmektedir. Ancak dağ, yerinden alınıp havada üzerlerinde mi durdu, yoksa dağın bir parçası üzerlerine düşecekmiş gibi üzerlerine doğru mu uzadı? Bunu bugün için tam olarak cevaplandırmamız mümkün görünmemektedir. A'raf sûresinde buna bir miktar açıklık getirilerek dağın bir gölgelikmiş gibi üzerlerinde durduğu ifade edilmektedir (A'raf 7/177). Ancak anlatımdan, olağanüstü bir durumun söz konusu olduğu, dağın, tepelerine düşecekmiş gibi durduğu anlaşılmaktadır. Olayın, İsrailoğulları tarihinde önemli bir yeri olduğu muhakkaktır. Nitekim Tevrat'ta da olaya yer verilmektedir. Tevrat'ın Çıkış bölümünde olay şöyle anlatılmaktadır: "*Ve vâki oldu ki, üçüncü günde sabah olunca gök gürlemeleri ve şimşekler ve dağ üzerinde koyu bir bulut ve çok kuvvetli boru sesi oldu; ve ordugâhta bulunan bütün kavim titredi. Ve Allah'ı karşılamak için Musa, kavmi ordugâhtan çıkardı ve dağın eteğinde durdular. Ve Sina Dağı hep tütüyordu, çünkü Rab onun üzerine ateş içinde inmişti; ve onun dumanı ocak dumanı gibi çıkıyordu ve bütün dağ çok titredi.*" (Çıkış XIX/16-19).

Kuşkusuz *Allah'ın kitabına bağlılık*, o kitapta istenenleri yerine getirmek ve bu iş üzere kararlılık göstermektir. Yahudiler bu kararlılığı gösterememiş, verdikleri sözü zamanla gevşetmiş yahut tümden unutmuşlardır.

Bu arada şunu belirtelim ki Allah'a, kitabına sımsıkı sarılacaklarına dair söz verip, sonradan verdikleri sözde gevşeklik göstermek yahut onu tümden unutmak, Yahudilere özgü bir durum değildir. Bütün din mensupları için aynı durum söz konusudur. Kur'ân'da anlatılanlar, Yahudi, Hıristiyan veya başkalarını anlatıyor olsa da, öncelikle Müslümanları ilgilendirir. Çünkü Kur'ân'a inanarak onu okuyanlar onlardır. 66. âyette bu anlatılanların, sonraki nesillere ve takva sahiplerine bir ders olduğu söylenirken bu mesaj verilmektedir. O hâlde Kur'ân'a uyacaklarına söz verip, verdikleri bu sözde gevşeklik gösterenler yahut verdikleri bu sözü unutanlar da, Yahudilerle aynı durumdadırlar.

Bu sebeple 63. âyette geçen *"ve ondakileri hatırlayın"* kısmını tefsir ederken Kurtubî, özet olarak şöyle demektedir:

"Ilahî kitaplardan maksat zaten budur; onlarda anlatılanlarla amel etmektir; onları sadece tilavet etmek değildir. Aslında onları sadece tilavet etmek, onları ihmal ederek bir tarafa atmaktır. Allah, Kitabına tâbi olmayı ve gereğiyle amel etmeyi bize emretmektedir. Ne var ki biz Müslümanlar cehalet, başa geçme tutkusu ve hevamızın peşinden gitmemiz sebebiyle bunu terk ettik. Tıpkı Yahudi ve Hıristiyanların kendi kitaplarını terk ettikleri gibi. Kur'ân'ın fiziksel varlığı bir anlam ifade etmez oldu." (Kurtubî, I, 437). Kurtubî, kendi dönemi için bunları söylemektedir. Bu yönüyle bugünkü Müslümanlar, ne yazık ki o zamanın Müslümanlarından daha kötü durumdadırlar.

Günümüz Müslümanlarının kahir ekseriyetinin ya Kur'ân-ı Kerim'le hiçbir bağı yoktur, yahut mevcut bağı, sadece Kur'ân'ı okumaktan ibarettir. Okudukları o Kur'ân kendilerine ne anlatıyor; neleri yapmalarını ve nelerden sakınmalarını istiyor, bunun üzerinde düşünmez, kendilerine ne anlattığını anlamaz, anlama çabası içerisine de girmezler. İmam Gazalî, bu gibilerin durumunu şöyle tasvir ediyor: *"Bunların durumu aynen şu kimsenin durumuna benzer: Bir padişah, yetkililerinden birine bir mektup göndererek memleketinin bir bölgesinde kendisine bir saray yapmasını emreder. Fakat bu yetkili sarayı yapmayıp sadece mektubu her gün okumakla yetinir. Şimdi bu yetkili, padişahın vereceği cezayı hak etmez mi?"*

"Sizden cumartesi günü yasağını çiğneyenleri kesin biliyorsunuz. Onlara: 'Aşağılık maymunlar olun' dedik.

Bunu, hem çağdaşlarına, hem de sonra gelenlere ibret verici bir ders, takva sahiplerine de bir öğüt kıldık."

Cumartesi günü yasağına dair ayrıntılar A'raf sûresinin 163-166. âyetlerinin tefsirinde ele alınacaktır.

Kur'ân-ı Kerim, tarihî bilgi vermeyi amaçlamadığından Yahudilerin başından geçmiş olayları kronolojik bir sıra içerisinde anlatmamaktadır. Burada Yahudilerin başından geçen olaylar, belli bir anlatım düzeni içerisinde anlatılıyor olsa da zaman bakımından hangisinin daha önce hangisinin sonra olduğuna dikkat çekilmemekte, hatta bu olayların belli bir bölgede ve Yahudilerden belli bir grup, hatta bir neslin başından geçip geçmediği de belirtilmemektedir. Anlaşılan o ki bunlar, Yahudilerin tüm tarihî içerisinde değişik zaman ve bölgelerde geçmiş olaylardır.

Yukarıdaki anlatım düzeni içerisinde cumartesi günü yasağına kısaca değinildikten sonra, "inek kesilmesi emri" ayrıntılı bir şekilde ele alınmaktadır:

وَاِذْ قَالَ مُوسٰى لِقَوْمِه۪ٓ
اِنَّ اللّٰهَ يَأْمُرُكُمْ اَنْ تَذْبَحُوا بَقَرَةًۜ قَالُٓوا اَتَتَّخِذُنَا هُزُواًۜ قَالَ
اَعُوذُ بِاللّٰهِ اَنْ اَكُونَ مِنَ الْجَاهِلٖينَ ﴿٦٧﴾ قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ
يُبَيِّنْ لَنَا مَا هِيَۜ قَالَ اِنَّهُ يَقُولُ اِنَّهَا بَقَرَةٌ لَا فَارِضٌ
وَلَا بِكْرٌۜ عَوَانٌ بَيْنَ ذٰلِكَۜ فَافْعَلُوا مَا تُؤْمَرُونَ ﴿٦٨﴾
قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا لَوْنُهَاۜ قَالَ اِنَّهُ يَقُولُ اِنَّهَا
بَقَرَةٌ صَفْرَٓاءُ فَاقِعٌ لَوْنُهَا تَسُرُّ النَّاظِرٖينَ ﴿٦٩﴾
قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا هِيَۙ اِنَّ الْبَقَرَ تَشَابَهَ عَلَيْنَاۜ وَاِنَّٓا
اِنْ شَٓاءَ اللّٰهُ لَمُهْتَدُونَ ﴿٧٠﴾ قَالَ اِنَّهُ يَقُولُ اِنَّهَا بَقَرَةٌ لَا ذَلُولٌ

تُثِيرُ الْاَرْضَ وَلَا تَسْقِي الْحَرْثَۚ مُسَلَّمَةٌ لَا شِيَةَ فِيهَاۜ
قَالُوا الْـٰٔنَ جِئْتَ بِالْحَقِّۜ فَذَبَحُوهَا وَمَا كَادُوا يَفْعَلُونَ ﴿٧١﴾
وَاِذْ قَتَلْتُمْ نَفْسًا فَادّٰرَءْتُمْ فِيهَاۜ وَاللّٰهُ مُخْرِجٌ مَا كُنْتُمْ
تَكْتُمُونَۚ ﴿٧٢﴾ فَقُلْنَا اضْرِبُوهُ بِبَعْضِهَاۜ كَذٰلِكَ يُحْيِ
اللّٰهُ الْمَوْتٰى وَيُرِيكُمْ اٰيَاتِه۪ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٧٣﴾ ثُمَّ قَسَتْ
قُلُوبُكُمْ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ فَهِيَ كَالْحِجَارَةِ اَوْ اَشَدُّ قَسْوَةًۜ وَاِنَّ
مِنَ الْحِجَارَةِ لَمَا يَتَفَجَّرُ مِنْهُ الْاَنْهَارُۜ وَاِنَّ مِنْهَا لَمَا يَشَّقَّقُ
فَيَخْرُجُ مِنْهُ الْمَاءُۜ وَاِنَّ مِنْهَا لَمَا يَهْبِطُ مِنْ خَشْيَةِ اللّٰهِۜ
وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٧٤﴾

67. (Hatırlayın), **bir zaman Musa kavmine: "Allah size bir inek kesmenizi emrediyor" demişti. Onlar da: "Bizimle alay mı ediyorsun?" demişlerdi. Musa da: "Böylesi cahillerden olmaktan Allah'a sığınırım" demişti.**

68. **Dediler ki: "Rabbine bizim için dua et de onun özelliklerini bize bildirsin." Musa dedi ki: "Ne yaşlı, ne de genç, ikisinin ortası, diyor. Artık size emredileni yerine getirin."**

69. **Dediler ki: "Rabbine bizim için dua et de, bize rengini bildirsin." Musa dedi ki: "Bakanların içini ferahlatan sapsarı bir inektir, diyor."**

70. **Dediler ki: "Rabbine bizim için dua et de, onun özelliklerini bize bildirsin, çünkü hangi inek olduğunu karıştırdık. Allah'ın izniyle onu bulacağız."**

71. **Bunun üzerine Musa dedi ki: "Rabbim diyor ki: O, ne boyunduru-**

ğa koşulup çift sürmüş, ne de ekin sulamış, salma, alacası olmayan bir inektir." Dediler ki: "İşte şimdi gerçeği söyledin." Böylece ineği kestiler ama neredeyse bunu yapmayacaklardı.

72. **Hani birisini öldürmüştünüz de bu konuda birbirinize düşmüştünüz. Oysa Allah, gizlediklerinizi ortaya çıkaracaktır.**

73. (Bunun üzerine) **demiştik ki: "Kestiğiniz ineğin bir parçasıyla öldürülene vurun." İşte Allah, belki aklınızı başınıza alırsınız diye, ölüleri böyle diriltir ve size âyetlerini gösterir.**

74. **Fakat bundan sonra kalpleriniz yine taş gibi hatta daha katı oldu. Çünkü taşlardan öyleleri vardır ki, onlardan ırmaklar fışkırır, öyleleri de vardır ki yarılır ve içinden su çıkar. Hatta öyleleri vardır ki, Allah korkusuyla yuvarlanır. Kuşkusuz, Allah yaptıklarınızdan gafil değildir.**

Rivâyette anlatıldığına göre, İsrailoğullarından yaşlı bir zengin vardı. Yakınları, mirasına konmak için adamı öldürdüler ve cenazesini götürüp başka bir köyün meydanına attılar. Sonra da suçu o köyün üzerine atıp, o köy halkından öldürülen adamın diyetini istediler. Hz. Musa, itham edilenlere niçin o adamı öldürdüklerini sordu. Köy halkı da, o adamı öldürmediklerini, masum olduklarını anlattılar. Durum karışık bir hâl alınca Hz. Musa'dan, katilin kim olduğunun ortaya çıkması için Allah'a dua etmesini istediler. Bunun üzerine Yüce Allah, bir inek kesmelerini ve onun bir parçasıyla ölüye vurmalarını, böylece ölünün dirilip katilinin kim olduğunu haber vereceğini vahyetti.

Hz. Musa, kırk günlüğüne Tur'a (dağa) çıktığında geri kalan İsrailoğullarından bir kısmının, Tevhit inancından vazgeçerek Samirî'nin önderliğinde, altından yapılmış bir buzağıya tapmaya yöneldikleri daha önce anlatılmıştı. Yine dikkat çektiğimiz gibi Mısır'da öküze tapanlar vardı ve İsrailoğullarının bunlara karşı bir kompleksleri vardı. Anlaşılan o ki, İsrailoğulları hâlâ buzağı sevgisinden ve öküze tapanlara karşı hissettikleri aşağılık kompleksinden tümüyle kurtulmuş değillerdi. Hâlâ duygularında sığır türünden şeylerin kutsallığı devam ediyordu. İşte bundan kurtulmaları, bu kutsallık duygusunu kökünden kazımaları gerekiyordu. Kişinin Allah'a tam olarak yönelebilmesi için taptığı putunu yıkması, belki öldürmesi gerekir.

Bir inek kesmeleri emredildiğinde, bu emre hemen yanaşmadılar; işi yokuşa sürmek için bahaneler aradılar. Onlar soru sordukça da emir zorlaştırıldı. Başta herhangi bir ineği kesmiş olsalardı, emri yerine getirmiş olurlardı, ama yapmadılar. Onların, ineğin niteliklerine dair sordukları onca soru, inek kül-

tünün kendilerinde ne kadar derin bir etki yaptığını gösterir. Bu kutsallık duygusundan kurtulmaları için de önlerine, en fazla değer verdikleri ineğin nitelikleri kondu: **"Bakanların içini ferahlatan sapsarı bir inek.. ne boyunduruğa koşulup çift sürmüş, ne de ekin sulamış, salma, alacası olmayan bir inek..."** Âyetler neredeyse: *"Hani altından yaptığınız buzağı var ya, işte onu kesin"* diyecek. Altın gibi sapsarı vs.

Hz. Musa suçlunun bulunması için kendilerine bir inek kesmeleri gerektiğini söyleyince bunu hayretle karşılamaları, emri yerine getirmemek için bahane aramaktan başka bir şey değildir. Yine Hz. Musa'ya, *"bizimle alay mı ediyorsun"* demeleri, peygamberlik makamını ve peygamberin şahsiyetinin manevî boyutunu kavrayamadıklarını ortaya koymaktadır. Bir peygamber -hangi meselede olursa olsun- Allah'ın adını anarak insanlarla alay eder mi? Bunun mümkün olabileceğini düşünmüş olmaları bile peygamberlik makamını anlamadıklarını yahut anlamak istemediklerini göstermektedir.

Kesilen ineğin bir parçasıyla öldürülen kişiye vurulduğu ve böylece öldürülen kişinin dirilip katilinin kim olduğunu söylediği âyetlerden anlaşılmaktadır. Ardından **"İşte Allah belki aklınızı başınıza alırsınız diye ölüleri böyle diriltir ve size âyetlerini gösterir"** denilmek sûretiyle ölümden sonra dirilişe işaret edilerek, bu olaydan ibret alınması istenmektedir.

"Fakat bundan sonra kalpleriniz yine taş gibi hatta daha katı oldu..."

Öldürülen kişinin dirilişine ve kendisini öldüren kişinin kim olduğunu söylemesine şahit oldukları hâlde ardından tekrar kalpleri katılaştı. Hem öyle katılaştı ki taştan beter oldu. Öyle taşlar vardır ki onlardan su fışkırabilir. Ama onların kalplerine öyle bir katılık hâkim olmuştu ki artık ondan bir su, bir hayat fışkırması imkânsızdı. İsrailoğulları da taştan su fışkırdığına şahit olmuş, taştan kendileri için on iki göze fışkırmıştı. Ama kalpleri o taştan daha katıydı.

İsrailoğulları bütün bu olağanüstülüklere şahit olmuşlardı. Fiziksel olağanüstülükler bir süre için insanı etkiler, ama kişilerin kendi içlerinde dine ve hakka yönelme duygusu bulunmuyorsa, bu tür olağanüstülüklerin kalıcı bir etkisi olmaz. Elbette insanların dışarıdan bir uyarıcıya ihtiyaçları vardır. Ne var ki içlerinden bir destek olmadıkça dış uyarının bir yararı dokunmaz, etkisi geçicidir.

İsrailoğulları da milliyetçi eğilimleri fazla olan diğer toplumlar gibi kendilerini atalarıyla özdeşleştirirler. Bu yüzden Kur'ân, Yahudilerin geçmişini söz konusu ederek, inişi dönemindeki Yahudilere hitap etmekte ve babalarının işledikleri hatayı kendilerinin tekrar etmemelerini istemektedir. Kuşkusuz bu hitaplar, Yahudiler üzerinden bütün insan topluluklarına yapılmaktadır.

أَفَتَطْمَعُونَ أَنْ يُؤْمِنُوا
لَكُمْ وَقَدْ كَانَ فَرِيقٌ مِنْهُمْ يَسْمَعُونَ كَلَامَ اللّٰهِ ثُمَّ
يُحَرِّفُونَهُ مِنْ بَعْدِ مَا عَقَلُوهُ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٧٥﴾ وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ
اٰمَنُوا قَالُوا اٰمَنَّا وَإِذَا خَلَا بَعْضُهُمْ إِلٰى بَعْضٍ قَالُوا أَتُحَدِّثُونَهُمْ بِمَا
فَتَحَ اللّٰهُ عَلَيْكُمْ لِيُحَاجُّوكُمْ بِهِ عِنْدَ رَبِّكُمْ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٧٦﴾
أَوَلَا يَعْلَمُونَ أَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٧٧﴾ وَمِنْهُمْ
أُمِّيُّونَ لَا يَعْلَمُونَ الْكِتَابَ إِلَّا أَمَانِيَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا
يَظُنُّونَ ﴿٧٨﴾ فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ يَكْتُبُونَ الْكِتَابَ بِأَيْدِيهِمْ ثُمَّ
يَقُولُونَ هٰذَا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ لِيَشْتَرُوا بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا
فَوَيْلٌ لَهُمْ مِمَّا كَتَبَتْ أَيْدِيهِمْ وَوَيْلٌ لَهُمْ مِمَّا يَكْسِبُونَ
﴿٧٩﴾ وَقَالُوا لَنْ تَمَسَّنَا النَّارُ إِلَّا أَيَّامًا مَعْدُودَةً قُلْ
أَتَّخَذْتُمْ عِنْدَ اللّٰهِ عَهْدًا فَلَنْ يُخْلِفَ اللّٰهُ عَهْدَهُ أَمْ تَقُولُونَ
عَلَى اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٨٠﴾ بَلٰى مَنْ كَسَبَ سَيِّئَةً وَأَحَاطَتْ
بِهِ خَطِيئَتُهُ فَأُولٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٨١﴾

وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ اُولٰئِكَ
اَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٨٢﴾

75. Peki, onların size inanacaklarını mı umuyorsunuz? Oysa onlardan öyleleri vardı ki Allah'ın sözünü işitip iyice anladıktan sonra, bile bile onu tahrif ederlerdi.

76. İman edenlerle karşılaştıklarında, "inandık" derler. Baş başa kaldıklarında ise "Allah'ın size açmış olduğu şeyleri Rabbiniz katında aleyhinize bir kanıt getirsinler diye mi onlara anlatıyorsunuz; hiç akletmez misiniz?" derler.

77. Bilmiyorlar mı ki Allah, gizlediklerini de bilir, açığa vurduklarını da.

78. Onlardan bir kısmı ümmîdir; kitabı bilmezler. Bütün bildikleri kuruntulardan ibarettir. Onlar sadece zanna dayanırlar.

79. Kitabı bizzat kendileri yazıp sonra da az bir değere satmak için: "Bu, Allah katındandır" diyenlere yazıklar olsun. Kazandıklarından dolayı yazıklar olsun onlara.

80. Dediler ki: "Sayılı birkaç gün dışında ateş bize asla dokunmayacak." De ki: "Allah'tan bir söz mü aldınız? -ki Allah sözünden asla dönmez.- Yoksa Allah hakkında bilmediğiniz bir şey mi söylüyorsunuz?"

81. Hayır hayır! Bilesiniz ki, kim bir kötülük kazanır da o kötülüğün günahı kendisini çepeçevre kuşatırsa, işte onlar ateş ehlidir. Onlar orada ebedî kalacaklardır.

82. İman edip salih amel işleyenlere gelince, Cennet ehli olanlar işte onlardır! Onlar orada ebedî kalacaklardır.

Âyetler grubunun ilki olan 75. âyette Yahudilerin bir kısmının, Allah'ın sözünü işittikten sonra onu tahrif ettiklerinden söz edilmektedir. Tahrif, bir sözü bile bile asıl anlamından başka bir şekilde yorumlamaktır. Dinî kültürde kelimenin anlamı daha da genişletilmiş ve bilerek Allah'ın sözünü olduğundan başka şekilde yorumlamaya veya eksiltip-ilavelerde bulunmaya tahrif denilmiştir. Kur'ân'dan önceki kitaplar için her iki türlü tahriften söz edilebilir.

Tarih boyunca Kur'ân'ın da metnini değil fakat anlamını tahrif çabaları olmuşsa da bu, sadece kimi dönemler ve kimi çevrelerle sınırlı kalmıştır.

Âyetlerde Yahudilerin geçmişlerine dair anlatıma ara verilerek Kur'ân'ın indiği döneme gelinmektedir. Zaten kıssaların anlatımından maksat tarihî bilgiler vermek değil, alınacak ibretlerdir; geçmişin şimdiki zamana uygulanmasıdır.

Peygamber (s.a.v.) ve ashabı Yahudilerin İslâm'a girmelerini şiddetle arzu ediyorlardı. Çünkü Yahudiler din açısından önemli bir yer işgal ediyorlardı. Her şeyden önce Yahudilerin inançlarıyla İslâmiyet arasında bir yakınlık vardır. Yahudiler de tıpkı Müslümanlar gibi Allah'ın birliğine inanırlar. Ayrıca Yahudilerin kitabı olan Tevrat, Hıristiyanlar tarafından da kabul edilmektedir. Bu sebeple Hıristiyanlar da Tevrat'la amel etmektedirler.

İlk âyet Peygamber döneminde yaşayan sahabilere hitap etmekte, kendi dinleri konusunda samimiyetsiz davrananların İslâm'a girmelerini beklemelerinin boş bir beklenti olduğunu anlatmaktadır. Âyet böyle bir uyarıyı içermekle birlikte bir teselliyi de ihtiva etmektedir. Eğer Yahudiler, Müslümanların bütün çabalarına rağmen hala inanmıyorlarsa bu durum Müslümanları üzmemelidir. Çünkü onların muhatapları kendi dinlerinde bile samimiyetsiz kimselerdir; Allah'ın sözünü işitmiş, onu iyice anlamış, bununla birlikte onu tahrif etmişlerdir. İşte böyle kimseler eğer İslâm'ı kabul etmiyorlarsa kusur Müslümanların değil, o kimselerindir. Bu kimseler o gün var olduğu gibi bugün de vardır. Sadece Yahudiler arasında değil, bütün inanç mensupları arasında böylesi kimseler bulunur. Hatta Müslümanlar arasında da böyleleri vardır ve bunların inançlarını tashih etmelerini beklemek boşunadır.

Allah'ın sözünü iyice anladıktan sonra onu tahrif edenlerden söz edildiğine göre olay geçmişte yaşanmış bir hadisedir. Ayrıca olay, Yahudilerin geçmişlerinden söz edilen bir bölümde geçtiğine göre kastedilenler, Yahudi bilginleridir. Müfessirler de burada Yahudi din bilginleri ve idarecilerinin kastedildiğini söylerler. Yahudiler kitaplarının metninde eksiltme ve arttırma yapmak sûretiyle kitaplarını tahrif etmişlerdir. Ancak burada kastedilen, onların yaptıkları yorum tahrifleridir. Yukarıda da dikkat çektiğimiz gibi metni Allah tarafından koruma altına alındığından Kur'ân-ı Kerim için sadece yorum tahrifi söz konusu olabilir. Günümüzde de geçmiş dönemlerde de bilerek yahut bilmeyerek yorum tahrifinde bulunan Müslümanlar olmuştur.

"İman edenlerle karşılaştıklarında, 'inandık' derler..."

Yahudilerden bazıları münafıklık yaparak, Müslümanlarla karşılaştıklarında inandık der ve Hz. Muhammed'in, kendi kitaplarında anlatılan Peygam-

ber olduğunu; kendi kitaplarının gereği olarak da İslâm'ı kabul etmeleri gerektiğini söylerlerdi. Diğer Yahudiler böyle konuşanları yalnız bulduklarında onları uyarır ve *"Ne diye bu bilgileri onlara veriyorsunuz, âhirette bunu Allah'ın huzurunda aleyhinize bir kanıt olarak kullanacaklardır"* derlerdi.[1] Yüce Allah onların bu durumlarını kastederek: **"Bilmiyorlar mı ki Allah, gizlediklerini de bilir açığa vurduklarını da"** buyurarak onları azarlamaktadır.

Allah inancı, bozulmuş dinlerde de hatta dinsiz toplumlarda da vardır. Mesele Allah'a inanmakta değil, nasıl bir Allah'a inanıldığındadır. Burada Yahudiler kendisinden birtakım bilgilerin saklanabileceği bir Allah'a inanmaktadırlar. Günümüzde de kimileri, Müslüman olduğunu söylüyor ve İslâm'ın temel kitabı olan Kur'ân'a inandığını ileri sürüyor ama Kur'ân'daki kimi hükümlere inanmadığını veya döneminin geçtiğini söyleyebiliyor.

Yahudilerin inançlarındaki çarpıklığın aynısı, Allah'ın indirdiği Kur'ân'a inandığını ve Müslüman olduğunu söylediği halde Allah'ın indirdiği bazı hükümlere karşı çıkan kimselerin inançlarında da vardır.

Kuşkusuz, Allah inancı en bozuk olan topluluklar, bilerek Allah'ın kitabını tahrif edenler; geçici menfaat endişesiyle onu bozuk bir şekilde yorumlayanlardır. Bunlar sadece kendilerini değil, başkalarını da bu bozuk tevilleriyle aldatırlar.

"Onlardan bir kısmı ümmidir; kitabı bilmezler. Bütün bildikleri kuruntulardan ibarettir. Onlar sadece zanna dayanırlar.

Kitabı bizzat kendileri yazıp sonra da az bir değere satmak için: 'Bu Allah katındandır' diyenlere yazıklar olsun. Kazandıklarından dolayı yazıklar olsun onlara."

Bu âyetlerde Kitap Ehli'nin iki grubundan söz edilmektedir: Kitap hakkında bir bilgiye sahip olmayan cahil kesim, bir de bizzat kendi uydurduklarına *"Allah katındandır"* diyen bilginler.

Cahil kesim, din kitapları konusunda bir bilgiye sahip olmadıkları için bu konudaki bilgileri kuruntudan ibarettir; kesin bir bilgi değildir. Bir toplumda din konusundaki bilgileri bu durumda olan geniş bir kitle bulunuyorsa, onları aldatan bilginler grubu da türer. Bu yüzden toplumlar için din eğitimi büyük bir önem arz etmektedir. Din istismarının önüne ancak sağlıklı bir din eğitimi ile geçilebilir.

1 Âyette geçen *feteha* kelimesini *hükmetti* anlamına alan müfessirler âyeti şöyle tefsir etmişlerdir: "Bazı Yahudiler Müslümanlara, geçmişte atalarının da hakkı kabul etmemeleri nedeniyle başlarına büyük felaketlerin geldiğini söylüyorlardı."

Âyette geçen *ümmi* kelimesi, okuma-yazma bilmeyen, cahil kimse demektir. Kelimenin kökeni hakkında iki farklı görüş ileri sürülmüştür. Bunlardan biri, anne manasına gelen *Ümm* kelimesi olduğu şeklindeki görüştür. Bu görüşte olanlar, *annesinden doğduğu gibi kalmış; bilgi edinmemiş* anlamında *ümmi* denildiğini veya genelde anneler, yani kadınlar okuma-yazma işiyle uğraşmadıklarından böyle denildiğini söylerler. Kelimenin *ümmet* kelimesinden geldiğini söyleyenler de vardır. Bu takdirde, halk gibi okuma-yazma bilmeyen anlamındadır. Kelime ister *ümm* kelimesinden, ister *ümmet* kelimesinden gelmiş olsun neticede bu kelime ile okuma yazma bilmeyen cahil kimse kastedilmektedir.

Kur'ân-ı Kerim'de kelime, Arap kavmi karşılığında da kullanılmaktadır. Yahudiler kitaptan anlamaz; okuma yazma bilmezler anlamında Araplara *ümmi* derlerdi. Bu kullanış giderek Araplar hakkında özel isim haline gelmiştir. Özel isim haline geldikten sonra da artık kelimenin sözlük anlamı önemli değildir.

Bu âyette *ümmiler*le kastedilen, kitaplarında yazılanları anlamayanlardır. Kişi kitabı okuyor olsa bile okuduğunu anlamıyorsa ümmi mesabesindedir. Nitekim günümüzde Müslümanların büyük çoğunluğu Kur'ân'ı okumaktadır ama okuduğunu anlamamaktadır. Bunlar da ümmidirler.

"Kitabı bizzat kendileri yazıp sonra da az bir değere satmak için..."

Âyette Tevrat'ın metninde yapılan bilinçli bir tahriften söz edilmektedir. Buna göre Yahudi din bilginleri, bilerek ve Tevrat'ın metninde eksiltmeler, çoğaltmalar ve değişiklikler yaparak onu tahrif etmişlerdir. Neden böyle yaptıklarına ise âyet, *"az bir değere satmak için"* demek sûretiyle bir menfaat karşılığında bunu yaptıklarını söylemektedir. Burada *"az bir değer"* ifadesiyle dünyevi her türlü menfaat kastedilmektedir. Çünkü dünyada elde edilen menfaat ne kadar büyük olursa olsun eğer kişi âhirette bundan dolayı cezaya çarptırılacaksa, menfaat bir hiç mesabesindedir.

Aynı âyette geçen ويل kelimesine gelince, burada da farklı görüşler ileri sürülmüştür. Kelimenin, Cehennemde ateşten bir dağ veya Cehennemde yananların irinlerinin aktığı bir vadi olduğuna dair görüşler vardır. Bu konuda Peygamber (s.a.v.)'e dayandırılan rivâyetler bulunmaktadır. Ancak kelimenin herhangi bir şeyin ismi olduğuna dair bu rivâyetler sahih değildir. Kelime İslâm'dan önce de Arap dilinde olumsuz anlamda kullanılmakta idi. Dilciler, kelimenin kötülüğü ifade etmek için kullanıldığını ve çirkinlik gibi anlamlara geldiğini belirtirler (İbnu Atiyye, I, 331).

Âyetler kitabı tahrif edenlerin iman etmelerinin beklenmemesi gerektiği-

ni belirtmekte ve onlar hakkında *yazıklar olsun* denmektedir. Bunlar, yukarıda da belirttiğimiz gibi dini kendi menfaatlerine alet eden din bilginleri ve idarecilerdir. Kitap Ehli'nin cahillerinden, yani ümmi olanlarından söz edilirken bu tür bir dışlama zikredilmemektedir. Bazı müfessirler bu kesimin cahil olduklarını oysa dinin, insanlardan tahkik ehli olmalarını istediğini ve cahillerin böyle bir konumda olamayacaklarını belirterek bunların da dine girmelerinin beklenmemesi gerektiğini belirtirler. Bizce durum böyle değildir, cahilin cahillik problemi giderilebilir; din konusunda bilgilendirilmeleri sağlanabilir. Bu sebeple öncelikle bu kesimin dine davette muhatap alınması ve sabırla meselelerin içyüzünün onlara anlatılması gerekir. Nitekim müşrik Araplar da bu kesime benziyorlardı. Kitap Ehli olan Yahudi ve Hıristiyanlardan İslâm'a girenler az olduğu halde, İslâm çağrısına kulak verenler daha çok bu kesimden olmuştur.

"Dediler ki: 'Sayılı birkaç gün dışında ateş bize asla dokunmayacak'..."

Dini tahrif eden bilginler, bir bakıma yaptıkları hataları kabul ediyor ve cehennemde ancak kısa bir süre yanacak ama ardından cennete gireceğiz diyorlardı. Böylece onları din bilgini sayan cahil kesimi de aldatıyorlardı.

"Hayır hayır! Bilesiniz ki kim bir kötülük kazanır da günahı kendisini çepeçevre kuşatırsa, işte onlar ateş ehlidir, onlar orada ebedi kalacaklardır."

Dinde vurdumduymazlık ve kimi ameli konularda dinin emir ve yasaklarını çiğnemek, belli bir dereceye kadar kişiyi dinin dışına çıkarmaz ama kişinin günahları kendisini çepeçevre sarmış, hele iş dini istismar ederek tahrife kadar ulaşmışsa artık o kişinin dinle bir ilişkisi kalmamıştır. Bu sebeple müfessirlerin çoğu, burada inançsız kişinin kastedildiğini söylemişlerdir. Diğerleri ise inançsızlık, günahların kendilerini çepeçevre sarmasından kaynaklanmaktadır, derler. Peygamber (s.a.v.) de bir hadisinde, kişi her bir günah işlediğinde kalbinin üzerinde siyah bir nokta oluştuğunu, günahlar çoğaldıkça bu siyah noktaların çoğaldığını ve nihayet simsiyah bir kalp sahibi olduğunda kendisine yöneltilecek iyiliği emretme ve kötülükten sakındırmanın kendisi üzerinde bir etki yapmayacağını belitmektedir.

Kalbi kararan kişi artık işlemiş olduğu günahların esiri olur ve iyiliğe doğru adım atamaz hale gelir.

"İman edip salih amel işleyenlere gelince, işte onlar Cennet ehlidir, onlar orada ebedi kalacaklardır."

Günahları kendilerini çepeçevre sarmış olanların inkârdan kurtulmaları,

ancak yeniden iman etmeleri ve salih amel işlemeleriyle mümkün olabilir. O halleriyle ölenler, inkâr etmiş olarak ölmüş olanlar gibidir. Ama iman edip salih amel işleyenler Cennete girecek ve ebedi orada kalacaklardır.

Burada tekrar İsrailoğullarının tarihine dönüş yapılmakta ve geçmişte kendilerinden alınmış sözler hatırlatılarak vermiş oldukları sözlere gerektiği şekilde riâyet etmedikleri bildirilmektedir:

وَاِذْ اَخَذْنَا
مٖيثَاقَ بَنٖٓي اِسْرَٓائٖيلَ لَا تَعْبُدُونَ اِلَّا اللّٰهَ وَبِالْوَالِدَيْنِ
اِحْسَانًا وَذِي الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاكٖينِ
وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا وَاَقٖيمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ
ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ اِلَّا قَلٖيلًا مِنْكُمْ وَاَنْتُمْ مُعْرِضُونَ ﴿٨٣﴾
وَاِذْ اَخَذْنَا مٖيثَاقَكُمْ لَا تَسْفِكُونَ دِمَٓاءَكُمْ وَلَا تُخْرِجُونَ
اَنْفُسَكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ ثُمَّ اَقْرَرْتُمْ وَاَنْتُمْ تَشْهَدُونَ ﴿٨٤﴾
ثُمَّ اَنْتُمْ هٰٓؤُلَٓاءِ تَقْتُلُونَ اَنْفُسَكُمْ وَتُخْرِجُونَ فَرٖيقًا مِنْكُمْ
مِنْ دِيَارِهِمْ تَظَاهَرُونَ عَلَيْهِمْ بِالْاِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَاِنْ
يَأْتُوكُمْ اُسَارٰى تُفَادُوهُمْ وَهُوَ مُحَرَّمٌ عَلَيْكُمْ اِخْرَاجُهُمْ
اَفَتُؤْمِنُونَ بِبَعْضِ الْكِتَابِ وَتَكْفُرُونَ بِبَعْضٍ فَمَا جَزَٓاءُ
مَنْ يَفْعَلُ ذٰلِكَ مِنْكُمْ اِلَّا خِزْيٌ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَيَوْمَ

الْقِيٰمَةِ يُرَدُّونَ اِلٰٓى اَشَدِّ الْعَذَابِۜ وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا
تَعْمَلُونَ ﴿٨٥﴾ اُو۬لٰٓئِكَ الَّذ۪ينَ اشْتَرَوُا الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا بِالْاٰخِرَةِ
فَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ ﴿٨٦﴾

83. (Hatırlayın), **bir zaman, İsrailoğullarından, "Allah'tan başkasına kulluk etmeyeceksiniz, anne-babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara iyilik edecek, insanlara güzel söz söyleyecek, namazı kılacak ve zekâtı vereceksiniz" diye kesin söz almıştık. Sonra pek azınız dışında yüz çevirerek çekip gittiniz.**

84. (Yine hatırlayın), **bir zaman, "Kanınızı dökmeyecek ve kendinizi yurdunuzdan çıkarmayacaksınız" diye kesin söz almıştık. Siz de tanıklık ederek kabul etmiştiniz.**

85. Ama işte siz, kendinizi öldürüyor, sizden bir grubu yurtlarından çıkarıyorsunuz; günahta ve sınırı aşmada onlara karşı birleşiyor ve size tutsak olarak gelirlerse fidyelerini vererek kurtarıyorsunuz. Hâlbuki onları yurtlarından çıkarmanız size haram kılınmıştı. Yoksa siz, kitabın bir kısmına inanıp bir kısmını inkâr mı ediyorsunuz? Bilesiniz ki sizden bunları yapanların cezası, dünya hayatında ancak zillettir. Âhirette ise cezanın en çetinine çarptırılacaklardır. Allah yaptıklarınızdan habersiz değildir.

86. İşte onlar, âhireti verip karşılığında dünya hayatını satın alanlardır. Onların azabı asla hafifletilmeyecek ve onlara asla yardım edilmeyecektir.

Bütün ilâhî dinlerde inanç esasları aynıdır. Ahlâki kurallar konusunda da bu dinler arasında tam bir birlik vardır. Sadece hukuk konularında sosyal hayattaki değişmeler nedeniyle birtakım değişiklikler olmuştur. Bazen bu değişiklikler, Yahudiler için cumartesi günü çalışma yasağında olduğu gibi, geçici amaçlarla olabilmektedir.

Âyetlerde söz konusu edilen, İsrailoğullarından alınan sözler, dinler arası ortak noktalardır. Burada Yahudilere yapılan tavsiyelerin benzeri Nisa sûresinde Müslümanlara da yapılmaktadır. Şöyle ki: *"Allah'a kulluk edin, O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Anne-babaya, yakın akrabaya, yetimlere, yoksullara, ak-*

raba komşuya, yakın komşuya, diğer komşulara, yakın arkadaşa, yolcuya, ellerinizin altındaki kölelere iyilik edin. Şüphesiz Allah, kendini beğenmiş, böbürlenip duran kimseyi sevmez." (Nisa 4/36.)

İlk âyette hem başkalarına iyi davranmaktan hem de onlara güzel söz söylemekten söz edilmektedir. Başkalarıyla olan ilişkilerimiz, davranışlarımızı veya sözlerimizi ilgilendirir. Böylece âyet her iki ilişkimizin de güzel olmasını öğütleyerek bu iki hususu bir araya getirmektedir.

Bütün dinlerde ibadet vardır. Batıl dinlerde bile mevcut olduğu tarihi verilerden ve günümüzde yaşayan batıl dinlerden anlaşılmaktadır. İbadetlerin başında, belirlenmiş birtakım davranışlar veya ayin ve merasimler eşliğinde tapınılan varlığa dua anlamı taşıyan namaz gelmektedir. Önceki toplumlarda bu ibadet, mabetlerde icra ediliyordu. Tevrat'ta da Tesniye ve Levililer bölümlerinde ve diğer kutsal kitaplarında belli vakitlerde kılınan namazdan söz edilmektedir. Oruç ve zekât da Tevrat'ta zikredilen ibadetler arasındadır.

Namaz, vakti belirlenmiş ibadetlerdendir. Mü'minin miracı olarak kabul edilen bu ibadet, belirli vakitlerde kişiyi Allah'ın huzuruna çıkarır ve doğrudan Allah'a hitap etmesini sağlar. Böylece kişinin önünde manevi ufukların açılmasına yardımcı olur. Bu açılımı yakalamış olan kişi, zorlukları daha kolay aşar.

Zekâta gelince, toplumda zengin-fakir arasında kaynaşmayı sağladığı, gelirin toplum fertleri arasında âdil bir şekilde dağılımına yardımcı olduğu gibi, zekât veren kişiyi maddenin, menfaat ve ihtiras duygularının esaretinden kurtarır. Elindeki imkânları başkalarıyla paylaşmasını öğretir. Elindeki imkânları başkalarıyla paylaşırken bunun, toplumda kendisine bir ayrıcalık sağlamadığını, bilakis bir görevi olduğunu öğretir.

İman eden kişi, iman etmekle Allah'a karşı bu taahhüdün altına girmiş olur, âdetâ bunları yapacağına dair Allah'la bir sözleşme akdetmiş sayılır. İsrailoğulları da Tevrat'a inanmakla bu sözleşmenin gereklerini yerine getireceklerine söz vermişlerdi.

Sonraki âyetlerde İsrailoğullarından bir tek vücutmuş gibi söz edilmekte **"kanınızı dökmeyecek ve kendinizi yurdunuzdan çıkarmayacaksınız"** denmektedir. Âyette *birbirinizin kanını dökmeyin, birbirinizi yurdundan çıkarmayın* denilmeyip onlardan bir şahısmış gibi söz edilmesi, bir inanca bağlı olanların birbirleriyle savaşmalarının yanlışlığına işaret etmekte, savaşta ve barışta tek bir vücut gibi olmalarının gerektiğini anlatmaktadır.

"Ama işte siz kendinizi öldürüyor, sizden bir grubu yurtlarından çıkarıyorsunuz..."

İslâm öncesi Medine'de Evs ve Hazreç isminde iki Arap kabilesi ile Kaynuka, Nadîr ve Kurayza isminde üç Yahudi kabile bulunuyordu. Yahudi kabilelerinden ikisi, Arap kabilelerinden biriyle, diğeri ise öbür Arap kabilesiyle anlaşmalı idi. İki Arap kabilesi arasında savaş eksik olmazdı. Yahudi kabileleri haliyle yandaşları olan Arap kabilenin yanında diğer Yahudilerle savaşıyorlardı. Ama savaş sona erdiğinde Yahudilerin üç kabilesi bir araya gelir ve kendilerinden esir düşenlerin fidyelerini vererek onları kurtarmaya çalışırlardı. İşte âyetteki **"Yoksa siz, kitabın bir kısmına inanıp bir kısmını inkâr mı ediyorsunuz?"** cümlesi buna değinmektedir. Yani Yahudiler, savaşırlarken Tevrat'ın emirlerine uymuyor ama barış yapıldıktan sonra Tevrat'ın emrine uyuyorlar ve esirlerinin fidyelerini birlikte vererek onları esaretten kurtarıyorlardı. Oysa Tevrat'ın emri, putperest olan iki Arap kabilesine karşı tek vücut olmalarını gerektiriyordu. Yahudilerin yaptıkları gibi kitabın bir kısmına inanıp bir kısmını inkâr etmenin cezası, dünya hayatında ancak zillettir. Âhirette ise cezanın en çetinine çarptırılmak olacaktır. Aynı tehdit kuşkusuz, kitabın bazı emirlerini yerine getirip diğer bir kısmını yerine getirmeyen diğer din mensupları için de geçerlidir. Böyle davrananlar, âhireti verip karşılığında dünya hayatını satın almışlardır. Onların azabı asla hafifletilmeyecek ve onlara hiç yardım edilmeyecektir. Kitabın bir kısmına inanıp bir kısmını terk etmek dünyevi endişelerle yapıldığından, bunu yapanlar için: "**İşte onlar, âhireti verip karşılığında dünya hayatını satın alanlardır"** denmektedir.

Aynı bölünmüşlük ile kitabın bir kısmına inanıp bir kısmını inkâr etmek, günümüz Müslümanlarının da içine yuvarlandıkları bir durumdur. Bugün de Müslümanlar farklı kamplarda yer alabilmekte, İslâm'a inanmayanların yanında Müslüman kardeşleriyle savaşabilmektedirler. Bunu yaparken ileri sürdükleri gerekçeler de, Medine'de Yahudilerin ileri sürdükleri gerekçelerle aynıdır: Çıkarlarını gözetmek.

Yine Müslüman toplumlarda dinin bir kısmını kabul edip bir kısmını reddetmek, hayat felsefesi haline getirilmiştir. Haddizatında bu meselede Medine Yahudilerinden daha beter duruma düşmüşlerdir. Çünkü Medine Yahudileri bunu yapmak zorunda olduklarını söylüyorlardı. Oysa günümüz Müslümanlarının büyük bir kesimi bunu benimsemişler, hatta aralarında bunu dinin bir gereği olarak görenler bile vardır.

Din Bölünme Kabul Etmez

Dinin bir kısmını kabul edip bir kısmını reddetmek, dini bölmektir. Bir düşünürün görüşlerinden bir kısmını kabul edip bir kısmını reddetmek mümkündür. Çünkü ne de olsa o düşünceler, bilgisi ve deneyimi sınırlı bir beşerin görüşleridir. Oysa din böyle değildir, bilgisi sınırsız olan, evrenle birlikte

insanı da yaratan Allah tarafından gönderilmiştir. Bu sebeple dinin bir kısmını kabul etmemek kişiyi dinin dışına çıkarır. Bu yüzden de din, bölünme kabul etmez. Aşağıdaki âyette de İsrailoğullarının dini bölme tavırlarının anlatımına devam edilmektedir:

وَلَقَدْ
اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَقَفَّيْنَا مِنْ بَعْدِه۪ بِالرُّسُلِ وَاٰتَيْنَا
عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ وَاَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِۜ اَفَكُلَّمَا
جَٓاءَكُمْ رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوٰٓى اَنْفُسُكُمُ اسْتَكْبَرْتُمْۚ فَفَر۪يقًا
كَذَّبْتُمْ وَفَر۪يقًا تَقْتُلُونَ ﴿٨٧﴾

87. Andolsun, Biz Musa'ya kitabı verdik ve ardından peygamberler gönderdik. Meryem oğlu İsa'ya da açık deliller verdik ve kendisini Kutsal Ruh ile destekledik. Her bir elçi gelip size canınızın istemediği bir şey getirdiğinde büyüklük mü taslayacaksınız! Onlardan kimini yalanladınız, kimini de öldürüyorsunuz?

İsrailoğullarına lütfedilen nimetlerin sayımına ve onların bu nimetlere yaraşır tavırlar sergilemediklerine dair anlatıma devam edilmektedir. Buna göre Hz. Musa'ya kitap verilmiş, ardından peygamberler gönderilmiştir. Yine İsrailoğullarına Hz. İsa gönderilmiş, hak peygamber olduğuna dair kendisine apaçık deliller verilmiş ve Kutsal Ruh ile desteklenmiştir.

Hz. İsa'nın açık delillerle ve kutsal (temiz) ruh ile desteklenmesinin özellikle vurgulanması, kendisine verilen mucizelerin niteliklerine bir işarettir. Çünkü o, Allah'ın izniyle ölüleri diriltmiş, anadan doğma kör olanları ve alaca hastalığına yakalananları bir el dokunuşuyla iyileştirmiştir. Dünyaya geliş şekli de diğer insanlardan farklı olmuştur.

Ruh, yaratılmışlara canlılık, hareket ve kuvvet veren şeydir. Kur'ân-ı Kerim'de Cebrail, Hz. İsa ve Kur'ân hakkında ruh kelimesi kullanılmaktadır. Aslında bu kullanışlarda da kelimenin sözlük anlamı gözetilmiştir. Çünkü her üçünün getirdikleri mesaj ölü kalplere canlılık vermektedir. Nasıl ruh, insa-

nın maddi yönü olan bedenini diriltiyorsa ilâhî mesaj da insanın manevi yönü olan kalbini diriltir.

İsrailoğulları Allah'ın kendilerine bahşettiği bunca nimete rağmen azgınlıklarına devam etmişler, bu nimetlere şükredeceklerine, doğrulardan yüz çevirerek büyüklük taslamışlardır. Daha da ileri giderek, dünya ve âhiret mutluluğunun ilâhî reçetelerini getiren peygamberleri öldürmüşlerdir.

Âyette geçen bütün fiiller geçmiş zaman kipiyle devam ederken, peygamberleri öldürmeleri *öldürüyorsunuz* şeklinde şimdiki zaman kipine dönüşmektedir. Böylece Yahudi tarihinde sürekli tekrarlanan bir özelliğe işaret edilmektedir. Nitekim Kur'ân'ın iniş döneminde de Yahudiler, Peygamberimizi öldürmek için birçok komploya karışmışlardır. Şimdiki zaman kipiyle onların bu niyet ve çabaları da deşifre edilmektedir.

وَقَالُوا قُلُوبُنَا غُلْفٌ بَلْ
لَعَنَهُمُ اللّٰهُ بِكُفْرِهِمْ فَقَلِيلًا مَا يُؤْمِنُونَ ﴿٨٨﴾

88. Kalplerimiz zaten (bilgi ile) **doludur, dediler. Hayır, bilakis Allah, inkârları nedeniyle onlara lanet etmiştir. Onlardan inananlar ne kadar azdır!**

غلف/ğulf: Kılıf anlamına gelmektedir. Kelimeden ne kastedildiği konusunda temelde iki farklı görüş ileri sürülmüştür. Müfessirlerin büyük bir kısmı, *kalplerimiz kılıflıdır* anlamını vermişlerdir. Buna göre Yahudiler: "*Ey Muhammed, kalplerimiz, söylediğin şeylere kapalıdır, onları anlamıyoruz*" demek istemektedirler.

İkinci görüşe göre kelime, ilim kabı anlamına gelmektedir. *Ğuluf* şeklindeki Ebu Amr'ın kıraati de bu anlamı desteklemektedir. (İbnu Kuteybe, Tefsiru Ğaribi'l-Kur'ân, s.58; Ebu's-Suûd, I, 127). Buna göre şunu söylüyorlar: "*Ey Muhammed, kalplerimiz ilimle o kadar doludur ki, senin anlattıklarına kalplerimizde yer yoktur.*"

Aslında her iki anlam da bir noktada buluşmaktadır. Birinci görüş, neticede ikinci görüşe varıp dayanmaktadır. Çünkü "*kalplerimiz, söylediğin şeylere kapalıdır, onları anlamıyoruz*" derken de maksatları, cahil kimseler olduklarını ve söylenenleri anlamayacak kadar geri zekâlı olduklarını anlatmak değildir. Anlatılanlara ihtiyaçları olmadığını, bilgilerinin kendilerine yeterli olduğunu alaylı bir şekilde anlatmak istiyorlar. Zaten Yahudiler, kendilerini ilim

ehli; din, kitap ve ilim gibi şeylerden anlayanlar olarak görüyor ve bu gibi şeyleri bilmemelerini kast ederek Araplara *ümmiyyûn (cahil)*, diyorlardı. Bu yüzden âyete meal verirken "**Kalplerimiz zaten** (bilgi ile) **doludur**" ifadesini tercih ettik.

Yahudiler geçmişte ne idiyseler, Kur'ân'ın indiği dönemde de aynı yapılarını devam ettiriyorlardı. Bağnaz milliyetçi toplumlar, değişime kapalıdırlar; kolay kolay değişmezler. Milliyetçilik ve bağnazlık eğiliminin bir karakteridir bu. Kendilerini daima başkalarından üstün gördükleri için başkalarından gelecek hiçbir çağrıya kulak vermezler. Kendilerini her türlü iyiliğin kaynağı gördükleri için, değişime karşı diretirler. Başkalarına bir iyiliğin isabet etmesini de kıskanırlar. Her milletin milliyetçileri, başka milletlerin milliyetçilerine benzemediklerini ileri sürseler de milliyetçiliğin bizatihi kendisi, ister-istemez içe kapanmayı ve kendisinden başka herkese düşman olmayı gerektirir. Aşağıdaki âyetler Yahudilerin bu yönlerine işaret etmektedir:

وَلَمَّا جَاءَهُمْ كِتَابٌ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَهُمْ
وَكَانُوا مِنْ قَبْلُ يَسْتَفْتِحُونَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا فَلَمَّا جَاءَهُمْ
مَا عَرَفُوا كَفَرُوا بِهِ فَلَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٨٩﴾
بِئْسَمَا اشْتَرَوْا بِهِ أَنْفُسَهُمْ أَنْ يَكْفُرُوا بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ
بَغْيًا أَنْ يُنَزِّلَ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ
فَبَاءُوا بِغَضَبٍ عَلَى غَضَبٍ وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ مُهِينٌ ﴿٩٠﴾
وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ آمِنُوا بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ قَالُوا نُؤْمِنُ بِمَا أُنْزِلَ
عَلَيْنَا وَيَكْفُرُونَ بِمَا وَرَاءَهُ وَهُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقًا
لِمَا مَعَهُمْ قُلْ فَلِمَ تَقْتُلُونَ أَنْبِيَاءَ اللَّهِ مِنْ قَبْلُ إِنْ

كُنْتُمْ مُؤْمِن۪ينَ ﴿٩١﴾ وَلَقَدْ جَٓاءَكُمْ مُوسٰى
بِالْبَيِّنَاتِ ثُمَّ اتَّخَذْتُمُ الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِه۪ وَاَنْتُمْ ظَالِمُونَ
﴿٩٢﴾ وَاِذْ اَخَذْنَا م۪يثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ الطُّورَۜ
خُذُوا مَٓا اٰتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ وَاسْمَعُواۜ قَالُوا سَمِعْنَا
وَعَصَيْنَا وَاُشْرِبُوا ف۪ي قُلُوبِهِمُ الْعِجْلَ بِكُفْرِهِمْۜ
قُلْ بِئْسَمَا يَأْمُرُكُمْ بِه۪ٓ ا۪يمَانُكُمْ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِن۪ينَ ﴿٩٣﴾
قُلْ اِنْ كَانَتْ لَكُمُ الدَّارُ الْاٰخِرَةُ عِنْدَ اللّٰهِ خَالِصَةً مِنْ دُونِ
النَّاسِ فَتَمَنَّوُا الْمَوْتَ اِنْ كُنْتُمْ صَادِق۪ينَ ﴿٩٤﴾ وَلَنْ يَتَمَنَّوْهُ
اَبَدًا بِمَا قَدَّمَتْ اَيْد۪يهِمْۜ وَاللّٰهُ عَل۪يمٌ بِالظَّالِم۪ينَ ﴿٩٥﴾
وَلَتَجِدَنَّهُمْ اَحْرَصَ النَّاسِ عَلٰى حَيٰوةٍۚ وَمِنَ الَّذ۪ينَ اَشْرَكُواۚ
يَوَدُّ اَحَدُهُمْ لَوْ يُعَمَّرُ اَلْفَ سَنَةٍۚ وَمَا هُوَ بِمُزَحْزِحِه۪
مِنَ الْعَذَابِ اَنْ يُعَمَّرَۜ وَاللّٰهُ بَص۪يرٌ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿٩٦﴾ ع

89. **Allah katından ellerinde bulunanı doğrulayıcı bir kitap gelince, daha önce inkârcılara karşı üstün gelmek için yalvarıp yakardıkları halde, evet o bildikleri** (Kur'ân) **kendilerine gelince onu inkâr ettiler. Artık Allah'ın laneti inkârcıların üstüne olsun.**

90. **Allah'ın dilediği kuluna** (vahyini) **lütfetmesini kıskanmaları yüzünden, hakka başkaldırarak Allah'ın indirdiğini inkâr edip karşılığında kendilerini sattıkları şey ne kötüdür! Bu nedenle onlar,**

gazap üstüne gazaba uğradılar. İnkâr ediciler için alçaltıcı bir azap vardır.

91. Kendilerine: "Allah'ın indirdiğine inanın" denildiğinde, "biz, bize indirilene inanırız" derler ve başkasını inkâr ederler. Halbuki (bu Kur'ân) **yanlarındakini tasdik eden bir kitaptır. De ki: "Gerçekten inanıyor idiyseniz, neden daha önce peygamberleri öldürüyordunuz?"**

92. Andolsun, Musa size apaçık delillerle gelmişti. Ama siz onun ardından zulmederek buzağıyı (tanrı) **edindiniz.**

93. Hatırlayın, bir zamanlar Tur'u üstünüze kaldırarak sizden, "Size verdiğimize sımsıkı sarılın ve ona kulak verin" diye kesin söz almıştık. Demişlerdi ki: "Duyduk ama itaat etmedik." İnkârları yüzünden buzağı (sevgisi) **kalplerine içirilmişti. De ki: "Eğer inanıyorsanız inancınız size ne kötü şey emrediyor?"**

94. De ki: "Eğer Allah katında âhiret yurdu başkalarının değil de yalnız sizin ise ve bu sözünüzde samimi iseniz hadi ölümü dileyin!"

95. Fakat işlediklerinden dolayı onu asla dilemeyeceklerdir. Allah, zalimleri bilir.

96. Kesinlikle onları insanlar içinde hayata en düşkün kimseler olarak bulacaksın, hatta Allah'a ortak koşanlardan bile daha çok; onlardan her biri, kendisine bin yıl ömür verilmesini ister. Ne var ki ona ömür verilmesi, onu cezadan kurtaracak değildir. Allah ne yaptıklarını görüyor.

Medine'de yaşayan Yahudiler, Tevrat'ta özellikleri belirtilen son peygamberin gelme zamanının yaklaştığını söylüyor ve bu peygamber geldiğinde müşrik Araplara karşı galip geleceklerini iddia ediyorlardı. Bu son peygamberin kendi soylarından geleceğini umuyorlardı. Ne var ki son peygamber Araplar arasından gönderildi. Bu nedenle Yahudiler, onu inkâr ettiler. İnkârlarının tek nedeni vardı ki o da, son peygamberin kendi soylarından olmamasıdır.

Peygamberler insanların dünya ve âhirette mutlu olmaları için rehberlik ederler. Bu yüzden peygamberlere inanmayanların, onlara karşı gelenlerin kendileri kayıp içerisindedirler; bu yaptıklarının zararları kendilerinedir.

"Kendilerine: 'Allah'ın indirdiğine inanın" denildiğinde, "biz, bize indirilene inanırız' derler..."

Yahudiler Kur'ân'a inanmaya çağrıldıklarında *biz, bize indirilene inanırız*

dediler. Aslında bunu söyleyenler, yanlarında bulunan Tevrat'a da samimi olarak inanıyor değillerdi. Geçmişte de kendilerini Tevrat'a çağıran peygamberleri öldürmüşlerdi. Kur'ân'ın indiği dönemdeki Yahudiler, bunu yapan geçmişlerinin karakterlerini devam ettirdikleri için âyette onlar ile geçmişleri arasında bir ayırım yapmadan, onlara: **"Gerçekten inanıyor idiyseniz, neden daha önce peygamberleri öldürüyordunuz?** denmektedir.

Müteakip âyetlerde de Yahudilerin geçmişleriyle özdeşleştirilmeleri devam etmekte ve geçmişleriyle aynı şahsiyetlermiş gibi kendilerine hitap edilmektedir.

90 ve 91. âyetlerde *Allah'ın indirdiği*'yle kastedilen, Kur'ân-ı Kerim'dir. Ancak Kur'ân-ı Kerim'in kendisi tasrih edilerek zikredilmemekte ve Allah'ın indirdiği bütün kitapları kapsayan bir ifade kullanılmaktadır. Çünkü bu kitaplardan birine samimi olarak inanmak, onu önyargısız olarak anlamaya çalışmak, Kur'ân-ı Kerim'e inanmayı zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle muhatap olan Yahudilerin geçmişte de samimi bir inanca sahip olmadıkları dile getirilmektedir.

Haddizatında Hz. Musa'ya inançları da kararlı bir şekilde devam etmiyordu. Hz. Musa'nın bunca mucizesine şahit oldukları ve Hz. Musa onları esaretten kurtararak bağımsızlıklarına kavuşturduğu halde ayrılışının hemen ardından buzağıya tapmışlardı. Kur'ân-ı Kerim, buzağıya tapmaya dönüşlerini çok etkili bir istiare ile: "**İnkârları yüzünden buzağı** (sevgisi) **kalplerine içirilmişti"** şeklinde ifade etmektedir. İçilen suyun, bedenin her zerresine sirâyeti gibi buzağı sevgisi de, bedenlerinin her zerresine işlemişti.

"Hatırlayın, bir zamanlar Tur'u üstünüze kaldırarak sizden kesin söz almıştık..."

Dağ/Tur üstlerine kaldırıldığında ağızlarıyla *duyduk* demiş, fakat davranışlarıyla *itaat etmedik* demişlerdi. Çünkü dağ/Tur üstlerine kaldırılıp cezalandırılmak üzere tehdit edildikleri bir sırada ağızlarıyla *itaat etmedik* demeleri düşünülemez. Muhtemeldir ki Kur'ân-ı Kerim, verdikleri sözden ne kadar çabuk caydıklarını ifade etmek için bunu sözle ifade etmişler gibi anlatmaktadır. Davranışları *duyduk* şeklindeki sözlerini de geçersiz kılmaktadır. Çünkü önemli olan söylenen söz değil, davranıştır. Sözle davranış arasında bir uyum bulunduğu takdirde söz anlam ifade eder.

Dağın/Tur'un üstlerine kaldırılmasının ne anlama gelebileceği ve İsrailoğullarının tarihinde bu olayın önemli bir yer tuttuğuna Tevrat'tan yaptığımız nakillerle daha önce değinmiştik. (Bakara 2/63).

"De ki: 'Eğer Allah katında âhiret yurdu başkalarının değil de yalnız sizin ise ve bu sözünüzde samimi iseniz hadi ölümü dileyin!"

Yahudiler âhiretin sadece kendilerine ait olduğunu yani cennete sadece kendilerinin gireceklerini söylüyorlardı. Âyet onların bu durumlarını dile getirmektedir. Cennetin size ait olduğu iddianızda samimi iseniz ve kendinize bu denli güveniyorsanız hadi ölümü isteyin, denmektedir. Çünkü gerçekten bu konumda olan kimse için ölüm hiç de korkulacak bir şey değildir. Bilakis, daha büyük nimetlere götüren bir yol, bir kapıdır. Bu yüzden gerçekten inanmış olanlar, ölümden korkmazlar.

Belli ki burada Yahudilerle bir *mubahele* söz konusudur. *Mubahele,* restleşen tarafların ikisinin de, yalancı olan tarafın ölmesi konusunda beddua etmesi anlamındadır.

Yahudiler, buna yanaşmamışlardır: "**Fakat işlediklerinden dolayı onu asla dilemeyeceklerdir.**" Ölümü istemeleri bir yana, Allah'a ortak koşanlardan bile daha çok dünya hayatına bağlıdırlar: "**Kesinlikle onları, insanlar içinde hayata en düşkün kimseler olarak bulacaksın, hatta Allah'a ortak koşanlardan bile daha çok; onlardan her biri, kendisine bin yıl ömür verilmesini ister. Ne var ki ona ömür verilmesi, onu cezadan kurtaracak değildir. Allah, ne yaptıklarını görüyor.**" Ecelin gecikmesi şayet gerçekleşebilecek olsa bile bu durum, kişiyi cezadan kurtarmayacaktır. Zaten ecelin gecikmesi diye bir şey de yoktur.

İnanan kişinin de aslında dünyaya bir bağlılığı vardır. Ancak o, dünya ile âhiretin çatıştığı yerde mutlaka âhireti tercih eder.

Yahudiler, İslâm'a ve Müslümanlara düşmanlık yapmakla yetinmiyor, vahyi Muhammed (s.a.v.)e getiren ve sadece Allah'ın verdiği görevi yerine getirmiş olan Cebrail'e de kin besliyorlardı.

قُلْ مَنْ
كَانَ عَدُوًّا لِجِبْرِيلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلَى قَلْبِكَ بِإِذْنِ اللَّهِ
مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَهُدًى وَبُشْرَى لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٩٧﴾

مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِلّٰهِ وَمَلٰٓئِكَتِهِ وَرُسُلِهِ وَجِبْرِيلَ
وَمِيكَالَ فَاِنَّ اللّٰهَ عَدُوٌّ لِلْكَافِرِينَ ﴿٩٨﴾

97. De ki: Her kim Cebrail'e düşmanlık ederse (bilsin ki,) **kendisinden öncekini doğrulayıcı, inananlara bir rehber ve müjde olarak Kur'ân'ı Allah'ın izniyle senin kalbine indiren O'dur.**

98. Her kim Allah'a, meleklerine, peygamberlerine, Cebrail ve Mikâil'e düşmanlık ederse (bilsin ki,) **Allah da inkâr edenlerin düşmanıdır.**

Bu âyetlerin nüzul sebebine dair pek çok rivâyet bulunmaktadır. Bu rivâyetler, Medine'de yaşayan Yahudilerin Cebrail'e düşmanlıkları ve bu düşmanlığın nedenleriyle ilgilidir. Yahudilerin Cebrail'e düşmanlıklarına dair üç sebep zikredilmektedir:

Birincisi: Yahudi tarihinin ilk dönemlerinde Yahudilerin başına gelen felaketlerin haberi Cebrail tarafından kendilerine aktarılmıştı. Bu yüzden onlar onu, felaket habercisi olarak görüyorlardı.

İkincisi: Hz. Muhammed'e vahyi getirenin Cebrail olmasıdır. Yukarıda da değindiğimiz gibi onlar, peygamberin kendilerinden geleceğini bekliyorlardı. Allah'tan bir lütuf gelecekse onlara göre buna layık olan sadece kendileridir.

Üçüncüsü: Kur'ân'ın, kendi inanç ve davranışlarına şiddetli eleştiriler içermesi ve bu Kur'ân'ın, Hz. Muhammed'e Cebrail'in aracılığıyla vahyedilmiş olmasıdır.

Hâlbuki Cebrail'in, Yahudilerin başlarına gelen haberleri vermesi de Hz. Muhammed'e indirilen vahye aracılık yapması da Allah'ın emriyle gerçekleşmektedir. Ayrıca Yahudilerin başlarına gelen felaketleri yine Yahudilerin kendi yaptıkları sebebiyledir. Ne var ki Yahudiler gibi bağnaz milliyetçi toplumlar, karşılaştıkları hiçbir olumsuzluktan dolayı kendilerini sorumlu tutmaz, suçu hep başkalarında ararlar. Oysa toplumların başına gelen musibetler, kendi yaptıkları sebebiyledir: *"Başınıza gelen herhangi bir musibet, yaptıklarınız sebebiyledir."* (Şûrâ 42/30).

Cebrail sadece bir elçidir; Allah'ın emrini yerine getirmektedir. Hatta onların düşmanı bile olsa, Allah'ın mesajlarını kendilerine ulaştırmakta, böylece kurtuluş reçetesini onlara getirmektedir. Üstelik getirdiği bu mesajlar, elle-

rindeki Tevrat'ı da doğrulayan mesajlardır. Ne var ki bağnazlık gözü kör eder, mantığı ve aklı çalıştırmayı engeller.

"Her kim Allah'a, meleklerine, peygamberlerine, Cebrail ve Mikâil'e düşmanlık ederse (bilsin ki,) **Allah da inkâr edenlerin düşmanıdır."**

Âyet dinin bölünmez bir bütün olduğunu anlatmaktadır. Cebrail'e düşmanlık yaparak Mikail'e dost olunmaz. Birine dost olan, diğerine de dost; birine düşman olan aslında diğerine de düşmandır.

Günümüzde de benzeri tavırlara rastlanmaktadır. Örneğin İslâm'a son derece saygılı olduklarını söyledikleri halde, İslâm'a bağlı ve dini emirleri yerine getirenlere düşmanca tavır takınanlar pek çoktur. Haddizatında dini semboller ve inananlara düşmanlık, dinin kendisine olan düşmanlıktan kaynaklanmaktadır.

Aynı şekilde dini bölerek bazı yönlerine karşı çıkanlara da günümüzde çokça rastlanmaktadır. Bunların da büyük bir kısmı temelde dinin tamamına karşıdırlar. Onların küçük bir kısmının ise Allah ve din tasavvurları, sahih bir Allah ve din tasavvuru değildir.

وَلَقَدْ اَنْزَلْنَٓا
اِلَيْكَ اٰيَاتٍ بَيِّنَاتٍۚ وَمَا يَكْفُرُ بِهَٓا اِلَّا الْفَاسِقُونَ ﴿٩٩﴾
اَوَكُلَّمَا عَاهَدُوا عَهْدًا نَبَذَهُ فَرِيقٌ مِنْهُمْۜ بَلْ اَكْثَرُهُمْ
لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٠٠﴾ وَلَمَّا جَٓاءَهُمْ رَسُولٌ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ
مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَهُمْ نَبَذَ فَرِيقٌ مِنَ الَّذِينَ اُو۫تُوا الْكِتَابَۙ
كِتَابَ اللّٰهِ وَرَٓاءَ ظُهُورِهِمْ كَاَنَّهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٠١﴾

99. Kuşkusuz sana apaçık âyetler indirdik. Onları, yoldan sapmışlardan başkası inkâr etmez.

100. Ne zaman söz verirlerse aralarından bir grup onu bozup atmadı mı? Zaten onların çoğu inanmazlar.

101. Allah tarafından kendilerine yanlarında bulunanı doğrulayan bir elçi geldiğinde kitap verilenlerin bir kısmı gerçeği bilmiyorlarmış gibi Allah'ın kitabını arkalarına attılar.

Peygamber'e indirilen âyetler, açık ve anlaşılırdır. Bu sebeple onları ancak hakkı görmek istemeyenler ve doğru yoldan sapmış olanlar inkâr eder. Kur'ân'ın âyetlerinin açık ve anlaşılır olması bazı âyetlerinin anlaşılmasının zor olmasına engel değildir. Vakıa bazı âyetlerin anlamında çokça ihtilaf edilmiştir. Kur'ân'ın genel yapısı herkes tarafından kolaylıkla anlaşılır olmakla birlikte burada kastedilen, Yahudilerle ilgili âyetlerdir. Taberî'nin de belirttiği gibi burada, Hz. Muhammed'in peygamberliğine delalet eden âyetler kastedilmektedir ki bu âyetlerde Yahudilerin ve Yahudi din bilginlerinin gizledikleri hususlar deşifre edilmekte, Yahudilerin tarihlerine dair bilgiler verilmekte ve kitaplarında mevcut olup ancak bilginlerinin bildiği hususlar anlatılmakta, ayrıca Tevrat'ta yaptıkları tahrifat gözler önüne serilmektedir. Kıskançlıkları ve önyargıları kendilerini köreltmemiş olan Yahudiler, bu âyetlerle karşılaştıklarında Hz. Muhammed'in peygamberliğini apaçık bir şekilde anlarlar.

ف س ق kökünden türeyen ve tomurcuğun kabuğunu çatlatması anlamına gelen فاسق kelimesi, küfür kavramından daha geneldir. Bu sebeple günah işleyen için de, dinden tamamen çıkmış olan için de kullanılır. Kur'ân'ın inişinden sonraki asırlarda, bilahare önemli bazı emirlerini yahut bu emirlerin çoğunu yerine getirmeyen kişi hakkında kullanılmış ve sonuçta bu anlamda terimleşmiştir. Kur'ân-ı Kerim'de ise kelime, çoğunlukla dine inanmayan kâfirler hakkında kullanılmaktadır. Nitekim bu âyette de kâfir anlamında kullanılmıştır.

100. âyette Yahudilerden bir grubun sözünde durmamayı bir alışkanlık haline getirdiği, çoğunun ise gerçekte inanmadıkları anlatılmaktadır. Onlar sadece Kur'ân-ı Kerim'e inanmamakla kalmıyorlardı. Kendi kitaplarına inançları konusunda da samimi değillerdi. Şayet kendi kitaplarına samimiyetle inanıyor olsalardı, bunun zorunlu bir sonucu olarak Kur'ân-ı Kerim'e de inanacaklardı. Çünkü hem kendi kitapları Peygamberimizin niteliklerini haber vermektedir ve hem de Peygamberimize gönderilen Kur'ân, onların kitaplarını doğrulamakta ve kolayca anlaşılan apaçık âyetler içermektedir.

"Allah tarafından kendilerine yanlarında bulunanı doğrulayan bir peygamber geldiğinde kitap verilenlerin bir kısmı, gerçeği bilmiyorlarmış gibi Allah'ın kitabını arkalarına attılar."

Bu âyette arkalarına attıkları kitapla Kur'ân'ın mı, yoksa inandıklarını id-

dia ettikleri Tevrat'ın mı kastedildiği konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bize göre burada kastedilen Tevrat olmalıdır. Çünkü Kur'ân'ı reddetmelerinin temelinde, kendi kitaplarını arkalarına atmış olmaları yatmaktadır. Kitaplarında Hz. Muhammed başta olmak üzere gönderilecek bütün peygamberlere itaat edeceklerine dair söz vermişlerdir. Bir önceki âyette söz konusu edilen, verdikleri sözü tutmamaları da bunu anlatıyor olmalıdır.

وَاتَّبَعُوا مَا تَتْلُوا الشَّيَاطِينُ عَلٰى مُلْكِ سُلَيْمٰنَ وَمَا كَفَرَ
سُلَيْمٰنُ وَلٰكِنَّ الشَّيَاطِينَ كَفَرُوا يُعَلِّمُونَ النَّاسَ
السِّحْرَ وَمَا اُنْزِلَ عَلَى الْمَلَكَيْنِ بِبَابِلَ هَارُوتَ وَمَارُوتَ
وَمَا يُعَلِّمَانِ مِنْ اَحَدٍ حَتّٰى يَقُولَا اِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلَا تَكْفُرْ
فَيَتَعَلَّمُونَ مِنْهُمَا مَا يُفَرِّقُونَ بِه۪ بَيْنَ الْمَرْءِ وَزَوْجِه۪
وَمَا هُمْ بِضَٓارّ۪ينَ بِه۪ مِنْ اَحَدٍ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ وَيَتَعَلَّمُونَ
مَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَلَقَدْ عَلِمُوا لَمَنِ اشْتَرٰيهُ
مَا لَهُ فِي الْاٰخِرَةِ مِنْ خَلَاقٍ وَلَبِئْسَ مَا شَرَوْا بِه۪
اَنْفُسَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿١٠٢﴾ وَلَوْ اَنَّهُمْ اٰمَنُوا وَاتَّقَوْا
لَمَثُوبَةٌ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ خَيْرٌ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿١٠٣﴾

102. (Yahudiler), **Süleyman'ın hâkimiyeti hakkında şeytanların söylediklerine uydular. Oysa Süleyman asla kâfir olmadı. Ancak insanlara büyü öğreten şeytanlar kâfir oldular. Babil'de Harut ve Marut adında iki meleğe bir şey indirilmemişti ki "Biz ancak bir imtihan vasıtasıyız, sakın kâfir olma" desinler ve kimseye bir**

şey öğretmediler ki böylece insanlar onlardan karı ile koca arasını ayıran şeyler öğrensinler. (İnsanlara büyü öğreten o şeytanlar/ cinler de)**, Allah'ın izni olmadıkça bununla kimseye zarar verecek değillerdi. İnsanlar** (o şeytanlardan) **kendilerine zarar veren ve faydası olmayan şeyler öğreniyorlar. Oysa kesin olarak biliyorlardı ki o sihri satın alan kimsenin, âhirette hiçbir payı yoktur. Karşılığında kendilerini sattıkları şey ne kötüdür! Keşke bunu bilmiş olsalardı.**

103. Eğer iman edip korunsalardı, Allah tarafından verilecek ödül daha hayırlı olacaktı. Keşke bilselerdi!

Melekler Sihir Öğretir mi?

Medine Yahudileri, Tevrat'ta Hz. Muhammed'in peygamberliğine delalet eden âyetleri ve Tevrat'ı doğrulayan Kur'ân-ı Kerim'e inanmayı; Kur'ân'ın gerçekten Allah tarafından gönderilmiş bir kitap olup olmadığı meselesini değerlendirmeyi bir tarafa bırakarak Hz. Süleyman'ın hâkimiyeti konusunda büyücülerin söylediklerini yaymayı yeğlemişlerdi. Muhtemelen Hz. Süleyman'ın hâkimiyetini büyü sayesinde elde ettiğini söylüyor, bu arada da Babil'de Harut ve Marut isminde iki meleğin bulunduğunu ve bunların, karı ile koca arasını ayıracak büyüleri insanlara öğrettiklerini, kendilerinin bir imtihan aracı olduklarını söylemeyi de ihmal etmediklerini anlatıyorlardı.

Âyette, Hz. Süleyman'ın iktidar gücünü büyü sayesinde elde ettiğini ileri sürmek, ona küfür isnat etmekle aynı anlama alınmıştır. Böylece burada onun kâfir olmadığını söylemek büyüyle uğraşmadığını söylemek anlamına gelmektedir. "**Ama insanlara büyü öğreten şeytanlar kâfir oldular"** cümlesi bu düşüncemizi desteklemektedir. Çünkü şeytanların kâfir olmaları, insanlara büyü öğretmeleri gerekçesine bağlanmaktadır.

Bununla, peygamberlik iddiasında bulunan Hz. Muhammed'in de aslında büyücü olduğunu, Kur'ân'ın bir büyü olduğunu ve tıpkı Harut ve Marut meselesinde olduğu gibi melek davranışlı birinin de büyü işiyle uğraşabileceğini anlatmaya çalışıyorlardı. Ancak onlara göre Allah'la bağlantısı bulunan iyi biri, büyü ile uğraştığında tıpkı Harut ve Marut misalinde olduğu gibi insanları büyü konusunda uyarmalıdır. Nitekim müşrikler de Kur'ân'ın bir büyü olduğunu; Hz. Muhammed'i bazen büyücü olmakla, bazen de büyülenmiş olmakla itham ettiklerini biliyoruz. Ellerindeki bütün dayanakları tüketen Yahudiler, bu tür yollara başvurmaya başlamışlardı.

Âyetin tefsirine geçmeden önce *sihir* ve Kur'ân'daki kullanışları üzerinde durmakta yarar vardır:

Kelime olarak sihir, muhatabı gerçeğin zıddına yönlendirmek (Hasan el-Mustafavî, et-Tahkîk fi Kelimâti'l-Kur'ân, V, 67) ve onu aldatmaktır. (İsfahânî, el-Müfredât, s.226).

Sihir, sözle karşı tarafı aldatma şeklinde olabileceği gibi davranışlarla da olabilir. Sözle yapılan sihir, kulağa ve zihne hitap eder. Karşı tarafın zihnini bulandırır. Böylece kişi gerçeği tersyüz edilmiş şekliyle görmeye başlar. Davranışlarla yapılan sihir ise göze hitap eder. Muhatap var olmayan bir şeyi varmış gibi görür. Bütün bu aldatmalar, muhatabın farkına varamayacağı gizli yollarla yapılır. Müşrikler Kur'ân-ı Kerim'i sihir diye nitelerken sözle sihri kastediyorlardı. Bununla Kur'ân-ı Kerim'in aslında gerçekleri anlatmadığını fakat parlak üslubuyla insanları büyüleyerek saptırdığını anlatmak istiyorlardı. Davranışlarla karşı tarafın gözünü boyayıp aldatmak ise Hz. Musa'yla yarışmaya giren sihirbazların ip ve değneklerini yürütmeleri şeklinde bir sihirdir. Gerçekte ip ve değneklerde bir hareket yoktur; ama muhatap onları o şekilde görmektedir. Yani olay, bir göz boyamadan ibarettir. Nitekim Hz. Musa'yla yarışan sihirbazlar için: *"İnsanların gözlerini büyülediler"* (A'raf 7/116) denmektedir. Başka bir âyette söz konusu sihirbazlar için şöyle denmektedir: *"Bir de ne görsün! Sihirleri yüzünden ipleri ve değnekleri gerçekten yürüyormuş gibi göründü."* (Taha 20/66).

Bu anlatılan sihir çeşitleri, el çabukluğu ve göz boyamacılık sonucu muhatabı aldatmaktan ibarettir. Bir de şeytan ve cinlerin yardımıyla yapıldığına inanılan bir sihir vardır ki bu iddiaya göre şeytan ve cinler, kendileriyle irtibata geçen kişilere gaipten haberler getirirler, onları olağanüstü birtakım güçlerle donatırlar. Onlar da bu güçlerini kullanarak başkalarına ve tabiat kanunlarına kısmen hükmederler.

Mutezile ve Ehl-i Sünnet'in bazı âlimlerine göre sihir sonucu ortaya çıkan görüntülerin tamamı hayalidir; göz boyamaktan ibarettir, bunların bir gerçekliği yoktur. Diğerlerine göre ise gerçekliği vardır.

Belirtmek gerekir ki Kur'ân-ı Kerim'de söz konusu edilen sihrin tamamı, gerçekliği olmayan göz boyama ve el çabukluğu sonucu olan şeylerdir. Biz de sihrin bir gerçekliğinin bulunmadığı kanaatindeyiz. Çünkü büyü ile uğraşanların çoğunun sefil bir hayat yaşadıklarını biliyoruz. Gerçekten eşyanın hakikatını değiştirme imkânları bulunmuş olsaydı, önce kendilerini bu sefaletten kurtarırlardı. Yöneticileri devirir ve kendileri yönetimlerin başına geçerlerdi.

Büyücülerin güçleri sadece muhataplarının cehaletinden ve zayıf tabiatın-

dan kaynaklanmaktadır. Muhataplarını aldatabilirlerse onlardan kopardıklarıyla geçimlerini sağlarlar. Değilse kendi geçimlerini bile sağlayamazlar.

Sihirbazların cinlere hâkimiyetlerinden yahut cinleri işlerinde kullanmalarından da söz edilemez. Onların yaptıkları sadece muhataplarını aldatmaktır.

Sonuç olarak bizi asıl ilgilendiren, sihrin gerçekliğinin olup olmamasından çok, muhataplar üzerindeki etkisidir. Sihrin gerçekliği olmasa da muhataplar üzerindeki etkisi herkes tarafından kabul edilmektedir.

Sihir hakkında verdiğimiz bu özet malumattan sonra âyetin tefsirine geçebiliriz:

Âyetin anlamına dair çok farklı görüşler ileri sürülmüştür. Farklı görüşlerin kaynağı, "ما انزل"deki "ما"nın olumsuzluk bildiren *nâfiye* mi, yoksa *"o ki"* manasına gelen *ism-i mevsul* mu olduğunda düğümlenmektedir. Müfessirlerin pekçoğu onu *ism-i mevsul* olarak değerlendirmişlerdir. Buna göre âyetin anlamı şöyledir:

"Süleyman'ın hâkimiyeti hakkında şeytanların söylediklerine uydular. Oysa Süleyman asla kâfir olmadı. Ama insanlara büyü ve Babil'de Harut ve Marut adında iki meleğe indirileni öğreten şeytanlar kâfir oldular. (Ne var ki o iki melek) **"Biz ancak bir imtihan vasıtasıyız, sakın kâfir olma" demedikçe kimseye hiçbir şey öğretmiyorlardı. Onlardan, karı ile koca arasını ayıran şeyler öğreniyorlardı."**[1]

Bu anlamı veren müfessirlerden bir kısmı, Harut ve Marut ismindeki bu iki melekle ilgili tamamen uydurma garip bir kıssa naklederler. Kıssa bütünüyle İsrailiyat kaynaklıdır. Müfessirlerin bir kısmı da, bu kıssaya iltifat etmeksizin Allah'ın bu iki meleği böyle bir görevle görevlendirdiğini; haddizatında onların da insanları büyü konusunda uyardıklarını ve bu nedenle büyü öğretmelerinin kendilerine bir sorumluluk yüklemediğini, bilakis Allah'ın emrini yerine getirdiklerini söylerler.

Bazıları da İbnu Abbas'tan yapılan bir rivâyete dayanarak Harut ve Marut'un melek olmayıp büyü işiyle uğraşan iki büyücü olduklarını söylerler.

Yine bazı müfessirler *melekeyn* kelimesinin *melikeyn* şeklindeki kıraatine dikkat çekerek, aslında bunların iki kral olduklarını ileri sürerler.

1 Âyete buna yakın başka anlamlar da verilmiştir. Ancak yaygın anlam yukarıya aldığımız anlam olduğundan bununla yetiniyoruz.

Allah tarafından görevlendirilen bu iki meleğin, büyü konusunda insanları uyardıktan sonra büyü öğrettiklerini ve bu işle Allah tarafından görevlendirilmiş olmaları nedeniyle böyle bir görevi yerine getirmelerinde bir sakınca bulunmadığını söyleyen görüş, ilk bakışta makul gibi görünse de bizce değildir. Çünkü Hz. Süleyman'ın büyü ile hiçbir bağlantısının bulunmadığı ve şeytanların kâfir olmalarının büyü öğretmelerine bağlandığı bir ortamda açıklayıcı yeterli bir gerekçe olmaksızın iki meleğin insanlara büyü öğrettiklerinin ifade edilmesi tutarlı görünmemektedir. Ayrıca büyünün hiçbir fayda vermediği ve salt zarar içerdiği, âyetin **"İnsanlar** (o şeytanlardan) **kendilerine zarar veren ve faydası olmayan şeyler öğreniyorlar."** ifadesinden anlaşılmaktadır. Zarardan başka hiçbir getirisi bulunmayan büyünün melekler tarafından öğretilmesinde ne gibi bir hikmet olabilir? Ayrıca âyetin bu kısmında geçen zamir çoğul, melekleri ilgilendiren kısımda ise hep tesniye (ikil) olarak geçmektedir. Âyetin anlamında tutarlılık ve gramer kuralları gibi sebeplerle âyette geçen "ما"nın nâfiye edatı olduğu görüşünü tercih ettik. Buna göre:

Medine Yahudileri büyücülerin, Hz. Süleyman'ın gücünü büyüden aldığına dair iftiralarına tabi oluyorlardı. Bu arada uydurma şöyle bir kıssa anlatıyorlardı: Babil'de Harut ve Marut adında iki melek vardı. Bunlar insanlara büyü, bir de kişi ile hanımının arasını açacak şeyler öğretiyorlardı. Ne var ki bu iki melek, bu tür şeyleri öğretmeden önce insanları bu konuda uyarıyordu. Oysa Süleyman gücünü büyüden almadığı gibi insanlara bu iki melek gibi uyarıda da bulunmuyordu. Muhammed de tıpkı Süleyman'ın yaptığı gibi hem dini şeylerden söz ediyor hem de gücünü büyüden alıyordu. Ancak bahsettiği bu dini şeylerde samimi olsaydı, Harut ve Marut ismindeki iki meleğin yaptığı gibi insanları uyarırdı.

Şunu da belirtelim ki kıssa, Yahudi kaynaklarından İslâm kültürüne girmekle birlikte çevre kültürlerde de mevcuttur.

İşte âyet Harut ve Marut ismindeki iki melekle ilgili bu kıssayı tümden reddetmekte, böyle bir şeyin vuku bulmadığını; büyü ile uğraşmanın küfür olduğunu ve bu nedenle ne Hz. Süleyman'ın, ne Peygamberimizin ve ne de Harut ve Marut isminde iki meleğin büyü ile hiçbir ilgilerinin bulunmadığını dile getirmektedir.

Bizi bu görüşe götüren diğer bir husus ise âyete bu şekilde anlam verilmediğinde şeytanların Hz. Süleyman hakkında anlattıklarının, âyette dile getirilmemiş olmasıdır. Hâlbuki bizim verdiğimiz anlama göre şeytanların ne anlattıkları ortaya çıkmaktadır. Yukarıda ifade ettiğimiz gibi onlar, Babil'de Harut ve Marut isminde iki meleğin olduğunu ve bunların, büyüyü öğretmeden

önce insanları uyardıklarını, oysa Süleyman'ın böyle bir uyarı yapmadığını, bu sebeple de Allah'la bir ilişkisinin bulunmadığını söylüyorlardı. Medine Yahudilerinin bu kıssayı anlatmadaki amaçları, Peygamberimizin de Allah'la bir ilişkisinin olmadığını ispatlamaktı. Çünkü böyle bir ilişkisi var olsaydı, tıpkı o iki melek gibi uyarıda bulunurdu, diyorlardı.

Kıssalar salt tarihi bilgi vermek üzere Kur'ân'da yer almazlar. Onların Kur'ân'ın indiği döneme ve sonraki dönemlere uzanan birtakım yansımaları vardır. Hz. Süleyman hakkında anlatılan bu olayın, Kur'ân'ın indiği dönemle sonraki dönemlere dair bir yansıması yoksa Kur'ân-ı Kerim'de yer alması anlamsızdır. Kıssanın söz konusu yansıması, bu kıssayı araç edinen Medine Yahudilerinin, Peygamberimizin peygamberliğine karşı çıkmalarıdır.

Kıssanın Kur'ân'ın indiği döneme işaret eden bir diğer yönü, "(İnsanlara büyü öğreten o şeytanlar/cinler de) **Allah'ın izni olmadıkça bununla kimseye zarar verecek değillerdi"** cümlesidir. Bu ifade, Hz. Süleyman dönemindeki büyücülerin, Hz. Süleyman'a herhangi bir zarar veremediklerini anlatmaktadır. Ancak cümle, Yahudilerin bir çabalarını deşifre etmekte ve bu çabalarıyla Hz. Muhammed (s.a.v.)'e bir zarar veremeyeceğine işaret etmektedir. Bilindiği gibi Medine Yahudileri, Hz. Muhammed'e zarar vermek için birçok komplo kurmuşlardı. Bu arada büyücülere de başvuruyor, büyü yoluyla ona zarar vermeyi umuyorlardı. İşte bu ifade hem onların bu çabalarını deşifre etmekte, hem de bu çabalarının boşa gideceğini haber vermektedir.

"Eğer inansalardı ve takva sahibi olsalardı, Allah katındaki ödül daha hayırlıdır. Keşke bilselerdi!"

Böyle şeyler uydurmanın, Peygamber'e komplolar hazırlamanın, ona zarar vermek için büyüden medet ummanın Yahudilere bir yararı olmayacaktır. Onlar için asıl yarar, gerçekten inanıp Allah'ın azabından kendilerini kurtarmalarıdır. Bu, kendileri için çok daha yararlı oldurdu. Keşke bunu bilselerdi!

Daha önce de dikkat çektiğimiz gibi, tarihte vuku bulmuş birtakım olayların Kur'ân'da yer alması, tarihi bilgi verme amacıyla değildir. Amaç, Kur'ân'ın indiği döneme ve geleceğe ışık tutmaktır. Tarihte Yahudilerin yaptıklarından söz edilen bu bölümde, zaman zaman Kur'ân'ın indiği dönemdeki Yahudilerden söz edilmesi, hatta aşağıdaki âyette olduğu gibi kimi zaman Müslümanlara hitap edilmesi, o tarihi bilgiyi güncelleştirme amacı taşımaktadır.

Aşağıdaki âyette de Müslümanlara hitap edilmekte ve Müslümanlar, Yahudileri ilgilendiren bir konuda uyarılmaktadırlar.

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا تَقُولُوا رَاعِنَا وَقُولُوا انْظُرْنَا
وَاسْمَعُوا وَلِلْكَافِر۪ينَ عَذَابٌ اَل۪يمٌ ﴿١٠٤﴾

104. Ey inananlar, râinâ (bizi gözet) **demeyin, unzurnâ** (bize bak) **deyin ve dinleyin. Kâfirler için acıklı bir azap vardır.**

"Ey inananlar..." hitabıyla Müslümanlara hitap edilmesi, kâinatın yaratıcısının onlara verdiği değeri gösterir. Allah onları hem iman etmekle niteliyor hem de muhatap alıyor. Bundan daha büyük şeref olur mu? İşte böyle bir şerefe ulaşmış Müslümanların kullandıkları kelimelerde bile seçici olmaları, kendi düzeylerine uygun kelimeleri kullanmaları gerekir.

"رَاعِنَا" ve "انْظُرْنَا" kelimeleri bakıp gözetme, koruma gibi yakın anlamlara gelmektedir. Ancak "رَاعِنَا" kelimesi, olumsuz birtakım anlamlar da içermektedir. Nitekim Nisa sûresinin 46. âyeti Yahudilerin, bu kelimeyi kullanarak olumsuz birtakım anlamları kastettiklerini söz konusu etmektedir. Söz konusu âyette şöyle denmektedir: *"Yahudi olmuş olanlardan öyleleri var ki sözü çarpıtırlar ve dillerini eğip bükerek ve dine de dil uzatarak: 'Duyduk ama isyan ettik', 'dinleyin ama kulak asmayın' ve 'asıl sen bizi dinle' derler. Şayet, 'duyduk ve itaat ettik', 'dinle ve bizi de gözet' demiş olsalardı kendileri için daha iyi ve daha dürüstçe olurdu. Fakat Allah inkârları sebebiyle onları lanetledi. Bu yüzden pek az iman ederler."* Müfessirlere göre kelimenin içerdiği olumsuz anlamlardan bazıları şunlardır: *"Asıl sen bizim sözümüzü dinle", "Sen bizim çobanımızsın", "Senin bizden farkın ne ki; biz seni nasıl dinliyorsak, sen de bizi dinle", "Biz senden uzağız".*

Bazı müfessirler de kelimenin argo olduğunu ve ancak alay etmek amacıyla kullanıldığını söylerler. (Kelimenin taşıdığı olumsuz anlamlara dair bkz: Râzî, II, 223-224). Aslında âyette inananların رَاعِنَا kelimesini değil انْظُرْنَا kelimesini kullanmaları öğütlendikten sonra *dinleyin* emrinin gelişinde رَاعِنَا kelimesinin taşıdığı olumsuz anlama bir işaret vardır ki o da, bunu söyleyen kişinin, dinleyip itaat etme endişesini taşımadığıdır.

Kısacası âyet mü'minlerin kullandıkları kelimelere dikkat etmelerini; seçici olmalarını, karşıtlarının istismar edeceği kelimeleri kullanmamalarını öğütlemektedir. Özellikle, Peygamber ve dinin üstün değerleri hakkında konuştuklarında daha da dikkatli olmaları gerektiği vurgulanmaktadır. Çünkü dini değerlerle alay etmek, insanı inançsızlığa götüren bir kapıdır. Bu sebep-

le âyetin sonunda **"Kâfirler için acıklı bir azap vardır"** denmektedir. Bile bile Peygamber ve dinin kutsallarıyla alay etmenin insanı küfre götürdüğüne ve bunu yapan kişinin acıklı azaba çarptırılacağına işaret edilmektedir.

Kelime yahut kavram seçimi günümüz Müslümanları için büyük bir sorun olarak durmaktadır. Müslümanlar teknik alanda geri kaldıklarından, bu alanda ithal terimler kullanmak zorunda kalmaktadırlar. Aslında bu alanda ithal kavramlar önemli bir sorun da oluşturmaz. Asıl sorun, sosyal bilimler alanındaki ithal kavramlardadır. Dinî ve kültürel mirasımızın bütün zenginliğine rağmen neredeyse ithal kavramlar kullanmadan konuşamaz ve yazamaz olduk. Hâlbuki kavramlar üretildikleri iklimin hayat felsefesiyle birlikte gelirler.

Yabancı kültürlerin hayatımızın her alanını kuşatması nedeniyle bazen bu kavramları reddetmek, hem yanlış anlaşılmaya neden olabilmekte hem de kişiyi o kavramın tamamen zıttı olan başka bir kavramla özdeşleştirebilmektedir. Örneğin İslâm'ın yönetim konusunda sahih bakış açısını; insana, insan haklarına ve inanç hürriyetine verdiği önemi ortaya koymadan ve inanan-inanmayan toplum fertlerini bu konuda bilgilendirmeden "demokrasi" kavramını reddedecek olursanız, muhatabınız sizi mutlaka totaliter/baskıcı ve zorba rejimlerin taraftarı olarak algılar.

Bunun pek çok sebebi vardır. Ancak en büyük sebep Müslümanların teknoloji alanında olduğu gibi sosyal bilimler alanında da üretken olmayı kaybetmiş olmalarıdır.

Müslüman düşünürler ve sosyal bilimcilerin İslâmî bir düşünce ve bu düşünceyi ifade edecek dil ve kavramları üretmeden toplumsal sorunlara sağlıklı çözümler üretmeleri mümkün görünmemektedir.

Kitap Ehli'nden söz edilirken genelde *Kitap Ehli* şeklindeki hitap kullanılır. Ancak âyette onlardan Peygamber'e karşı edep dışı bir tavır takınanlar söz konusu edildiği için aşağıdaki âyetlerde o kimselerin kâfir olduklarına işaret eden bir anlatım dikkat çekmektedir:

مَا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ وَلَا الْمُشْرِكِينَ
أَنْ يُنَزَّلَ عَلَيْكُمْ مِنْ خَيْرٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَاللَّهُ يَخْتَصُّ
بِرَحْمَتِهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿١٠٥﴾

مَا نَنْسَخْ مِنْ اٰيَةٍ اَوْ نُنْسِهَا نَاْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَٓا اَوْ مِثْلِهَاۜ اَلَمْ تَعْلَمْ
اَنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌ ﴿١٠٦﴾ اَلَمْ تَعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ لَهُ
مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۜ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ
مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَص۪يرٍ ﴿١٠٧﴾

105. Rabbinizden size bir iyilik indirilmesini Kitap Ehli'nden inkârcılar da müşrikler de istemezler. Hâlbuki Allah, rahmetini dilediğine verir. Allah büyük lütuf sahibidir.

106. Herhangi bir âyeti yürürlükten kaldırır yahut unutturursak ondan daha iyisini veya benzerini getiririz. Bilmez misin ki Allah, her şeye gücü yetendir.

107. Bilmez misin, göklerin ve yerin egemenliği Allah'a aittir ve O'ndan başka ne bir koruyucunuz ne de bir yardımcınız vardır.

Âyette geçen *rahmet*'ten maksat, öncelikle Kur'ân ve peygamberlik olmalıdır. Bunlarla birlikte İslâm ümmetine verilmiş diğer nimetler de kastedilmiş olabilir. Ancak ifadelerden, öncelikli olarak bu ikisinin kastedildiği anlaşılmaktadır. Çünkü Yahudiler, kendilerinden birinin peygamber olması beklentisi içerisindeydiler. Ama peygamberlik eskiden beri hoşlanmadıkları Araplardan birine verilince çekememezlik duygusuyla Hz. Muhammed'in peygamberliğini inkâr etmişlerdir.

Toplumlar hatta fertler arasındaki kıskançlık tarih boyunca var olagelmiştir. Nitekim Yüce Allah, işledikleri sebebiyle Âdem ile Havva'yı Cennetten sürgün ettiğinde *"birbirinize düşman olarak inin"* buyurmuştu. İnsanın yaratılışında başkalarına iyilik yapmak duygusu olduğu gibi başkasına haset etme duygusu da vardır. Bu duygu ancak iman ile hafifletilir ya da diğerlerine engel olmadan iyilikte yarışmaya yönlendirilebilir.

Kitap Ehli inkârcıların ve Allah'a ortak koşan müşriklerin kendilerini frenleyecek bir imana sahip olmamaları, iman edenlere Allah'ın lütfetmesini istememelerine sebep olacak, bundan dolayı başka milletten olan birine peygamberlik verilmesini ve ona kitap indirilmesini kıskanacaklardır.

Kur'ân'da Nesih

Sözlükte *nesih* iki anlama gelmektedir. Bir şeyi bir yerden başka bir yere aktarmak, bir de yok etmek. Türkçe'de de kullanılan, *kitabı istinsah etmek*, yani onu bir yerden başka bir yere yazarak aktarmak aynı kökten türetilmiştir. Câsiye sûresinin 29. âyetinde bu anlamda kullanılmaktadır. Bu kullanışıyla ilgili âlimler arasında herhangi bir ihtilaf yoktur. Âlimler arasında ikinci anlam olan *yok etme* ifadesiyle ilgili ihtilaf vardır ve bu ihtilaf ciddi tartışmalara neden olmuştur. Buradaki tartışma, kelimenin sözlük anlamı üzerinde değil, *"daha önce gelmiş olan dinî bir nassla sübût bulmuş bir hükmün, daha sonra gelmiş olan dinî bir nassın hükmü ile kaldırılması"* demek olan terimsel manasının Kur'ân âyetleri için geçerli olup olmadığı noktasındadır. Daha açık bir ifade ile daha önce indirilmiş olan bir âyetin delalet ettiği bir hüküm, daha sonra indirilmiş olan bir âyetin delalet ettiği hükümle kaldırılır mı? İşte tartışma konusu olan husus budur.

Genel eğilim, Kur'ân için böyle bir durumun vaki olduğu ve 106. âyetin de bunu anlattığıdır. Kur'ân'ın kendi bünyesinde nesih konusu hem Kur'ân'da varlığını kabul edenlerce hem de Kur'ân'da böyle bir şeyin bulunmadığını söyleyenlerce önemsenen bir konu -ki bizce de konu önem arz etmektedir- olduğundan, konuyu detaylı bir şekilde incelemek istiyoruz.

Kur'ân'ın kendi bünyesinde neshin var olduğunu, yani Kur'ân'daki bir âyetin diğer bir âyeti neshettiğini söyleyenler, tefsirini yaptığımız bu âyetin yanında Nahl sûresinin 101. âyeti olan, " وَإِذَا بَدَّلْنَا آيَةً مَكَانَ آيَةٍ وَاللّٰهُ أَعْلَمُ بِمَا يُنَزِّلُ قَالُوا إِنَّمَا أَنْتَ مُفْتَرٍ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ: *Bir âyetin yerine bir başka âyeti getirdiğimizde -ki Allah ne indirdiğini daha iyi biliyor- 'sen ancak bir müfterisin dediler. Hayır, onların çoğu bilmezler"* âyetini delil olarak getirirler. Ayrıca Kur'ân'da neshin var olduğuna dair icma bulunduğunu, neshin aklen de caiz olduğunu, çünkü İslâm'ın ilk yayılışında tedrici bir yol izlendiğini; Müslümanların farklı sosyal şartlardan geçtiğini, bu sebeple daha önce indirilmiş olan bir hükmün bilahare kaldırılmasında bir sakınca bulunmadığını söylerler.

Delillerin Değerlendirilmesi

Nahl sûresinin 101. âyetine dair değerlendirmeyi, söz konusu âyetin tefsirinde yapacağız. Ancak burada hemen şunu belirtelim ki Nahl sûresi Mekki bir sûredir ve Kur'ân'da neshin varlığını kabul edenlerin tamamı, İslâm'da ilk nesih olayının, kıblenin değişmesi olduğunu söylerler ki kıble değişikliği, hicretten bir buçuk sene sonra gerçekleşmiştir. Bu sebeple hicretten önce indirilmiş olan bir âyetin Kur'ân'daki bir nesihten söz etmesi düşünülemez.

Tefsirini yapmakta olduğumuz âyete gelince, bu âyetin kıble değişikliğiyle ilgili olarak indirildiği, bütün müfessirlerce kabul edilmektedir. Kur'ân-ı Kerim'de "Kudüs'e yönelin" diye bir emir yoktur. Bununla birlikte Müslümanlar önceleri Kudüs'e yönelerek namaz kılıyorlardı. Nihayet Ka'be'ye yönelmeleri emredilmiştir. O hâlde Kur'ân'da emredilmiş olan bir hüküm için nesih söz konusu değildir. Yani bu konuyla ilgili Kur'ân'da nesh edilmiş bir âyet mevcut değildir. Çünkü namazlarda Kudüs'e yönelmek, Kur'ân'da yer alan bir âyetle karara bağlanmamıştı. Müslümanlar kendilerinden önceki dinlere uyarak namazlarında Kudüs'e yöneliyorlardı.

Âyetin Kur'ân'ın kendi bünyesindeki bir nesihten bahsetmediği siyak-sibaktan da anlaşılmaktadır. Çünkü bu âyete gelinceye kadar Yahudilerin birçok olumsuz tavırlarından, en önemlisi Tevrat'ı tahrif ettiklerinden söz edildi. Bütün bu hususlar Tevrat'ın ve ahkâm ile ilgili konularda Tevrat'ı referans gösteren İncil'in dönemlerinin artık sona erdiğine dair gerekçelerdir. Zaten İncil'in kendisi de tahrif edilmiştir.

Ayrıca âyet şart cümlesi ve cevabından ibarettir. Şart cümleleri bir şeyin mutlaka vuku bulduğunu anlatmaz. Şayet ileri sürülen şart, olası şeylerden ise sadece vuku bulmasının mümkün olduğunu anlatır. O hâlde âyet bir nesihten söz ediyor olsa bile, neshin Kur'ân'da vuku bulduğunun kesin delili olamaz.

Kur'ân'da neshin vuku bulduğuna, yani Kur'ân'da mensuh âyetlerin bulunduğuna dair âlimlerin icma ettiklerine dair iddiaya gelince, bu da doğru değildir. Çünkü neshin yaygın tarifi yukarıda naklettiğimiz tarif olmakla birlikte, onu Kur'ân'ın Levh-i Mahfuz'dan Peygamber'e indirilişi (yani istinsah) anlamında anlayanlar, Kur'ân'ın bir kısım âyetlerinin unutturulması şeklinde anlayanlar, hatta onu geçmiş şeriatların neshi şeklinde anlayanlar da olmuştur. O hâlde neshin mahiyeti ve tanımı konusunda bir ittifak yoktur ki bu tanımların birinde icma'ın vuku bulduğu söylenebilsin.

Ayrıca neshi kabul edenler bile hangi âyetlerin mensuh olduğu konusunda çok farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Birinin mensuh olduğunu söylediği âyete bir diğeri mensuh değildir, diyebilmektedir. Kısacası Kur'ân'da, mensuh olduğunda ittifak edilen tek bir âyet mevcut değildir.

Bu arada, Peygamber (s.a.v.)'den nakledilen, *"şu âyet şu âyeti nesh etmiştir"* şeklinde sahih tek bir hadisin mevcut olmadığını belirtmeliyiz. Sahabeden ve tabiinden nakledilen ve *"şu âyet, mensuhtur veya şu âyet, şu âyeti nesh etmiştir"* şeklinde rivâyetler vardır. Ancak onlar neshi, âmm olan bir lafzın tahsisi, mutlakın takyidi hatta istisna ve müteşabih için de kullanıyorlardı. Bu sebeple on-

ların, neshi *"şu âyet, şu âyetin hükmünü tamamen kaldırmıştır"* anlamında kullandıklarına dair elimizde bir delil mevcut değildir.

Kur'ân'da mensuh âyetlerin bulunduğunu söyleyenlerin ileri sürdükleri akli delile gelince, buna herhangi bir itirazımız yoktur. Yüce Allah, önceki bir şeriatı sonraki bir şeriatle nesh ettiği gibi, önce indirilen bir âyetin hükmünü daha sonra indirdiği bir âyetin hükmü ile nesh edebilir. Gerçekten sosyal hayat şartları değişiklikler arz etmektedir. Örneğin Mekke döneminde Müslümanlar zayıf durumda olduklarından Yüce Allah müşriklerin eziyetlerine katlanmalarını ve karşılık vermemelerini istemiştir. Ama Müslümanlar Medine'ye hicret edip burada güçlendikten sonra müşriklerin saldırılarına karşılık vermeleri istenmiş, hatta böyle bir durumda savaşa katılmayanlar kınanmıştır. O hâlde, Mekke döneminde Müslümanların sabretmelerini ve karşılık vermemelerini emreden âyetlerin hükmü tümden kaldırılmış, yani bu âyetler nesh mi edilmiştir? Şayet Müslümanlar Mekke'ye hicretten sonraki konumlarını hep aynı şekilde devam ettirmiş olsalardı neshin var olduğu söylenebilir ve bunun, aklın da bir gereği olduğu ileri sürülebilirdi.

Dikkat edilirse önceki âyetlerle sonraki âyetler farklı şartlarda indirilmiştir. Her âyet, indiği şartlara bağlıdır. Şartlar değiştiğinde önceki âyetler geçerli olur. Hiç kimse, Kur'ân'ın indiği dönemden sonraki dönemlerde veya herhangi bir bölgede yaşayan Müslümanların, Mekke döneminde yaşayan Müslümanların içinde bulundukları şartları yaşamayacaklarını garanti edemez. Nitekim tarih boyunca kimi dönem ve bölgelerde Müslümanlar bu şartlarda yaşadığı gibi, günümüzde de bu şartlarda yaşayan Müslümanlar pek çoktur.

Netice olarak neshin aklen mümkün olup olmadığı değil, gerçekten bunun Mushaf bünyesinde vuku bulup bulmadığı önemlidir.

Kur'ân-ı Kerim'in bazı âyetlerinin bazı âyetlerini nesh ettiği iddiası, Kur'ân'ın kendisine de ters düşen bir iddia olarak görünmektedir. Çünkü Kur'ân'da neshi kabul edenlerin bizzat kendileri, *"iki âyetin uzlaştırılmasının mümkün olmadığı, yani iki âyet taban tabana çeliştiği durumda neshin var olduğu söylenebilir"* demektedirler. Oysa Kur'ân-ı Kerim kendisinde çelişki bulunduğu iddiasını kesinlikle reddetmektedir: *"Kur'ân'ı derinliğine düşünmeyecekler mi? Eğer o, Allah'tan başkasından gelseydi, onda pek çok çelişki bulurlardı."* (Nisâ 4/82).

Netice olarak, Kur'ân-ı Kerim'in âyetleri arasında bir çelişki bulunmadığına göre bir âyetin diğer bir âyeti nesh etmesi de söz konusu değildir.

Kur'ân'ın kendi bünyesinde nesih iddiasını inceledikten sonra âyetin tefsirine geçebiliriz.

Yahudiler, kendi din anlayışlarıyla çatışan herhangi bir âyet geldiğinde yaygarayı basıyor; şurada burada dedikodu yaparak, *"eğer Muhammed'in söyledikleri gerçekten Allah katından olmuş olsaydı, Yahudilikle uyum içerisinde olması gerekirdi"*, diyorlardı. Kıble değişikliğiyle birlikte kopardıkları yaygara zirveye ulaşmıştı. Hatta çoğu zaman bilginleri dinî bilgilerini gizliyor, kendi uydurmalarına "*Allah katındandır*," diyorlardı. (Bakara, 2/75 ve 79). Muhammed'in söylediklerinin Allah katından kendilerine indirilmiş olanlara ters düştüğünü ileri sürerek, *"biz, bize indirilene inanırız"* (Bakara, 2/91) diyorlardı. Gerçekte bunda da samimi değillerdi, çünkü kendi kitaplarını bizzat kendileri tahrif etmişlerdir. Kendi yanlarındaki kitabı (Tevrat'ı) doğrulayıcı olarak gönderilen Kur'ân'a karşı çıkmaları, (Bakara 2/101) sadece ve sadece kıskançlıklarından ötürüydü. (Bakara, 2/105).

Önceki âyetlerde zikredilenler, niçin Tevrat'ın yürürlükten kaldırıldığının adeta gerekçeleridir. Çünkü Kur'ân-ı Kerim, indirilişinden itibaren insanlar için dini konularda gerekli olan hususları içermektedir. Ayrıca bu haliyle Yahudilerin ellerinde mevcut olan Tevrat zaten tahrif edilmiştir. Yahudilerin Kur'ân'a karşı çıkmaları, ellerinde bulunan sağlıklı bir delilden değil, sadece kıskançlıktan kaynaklanmaktadır.

Tevrat'a göre namazlarda yönelinecek kıble, Kudüs idi. Bir din için kıble, önemli bir semboldür. Kıble değişikliği, Tevrat'ın döneminin son bulduğu, yani Tevrat'ın hükmen nesh edildiği anlamına gelmektedir. O hâlde âyet geçmiş şeriatların neshinden söz etmektedir.

Kuşkusuz Kur'ân'ın, Tevrat'ı ve kendisinden önceki kitapları neshettiğini söylerken bununla Kur'ân'ın Tevrat ve önceki kitaplarda mevcut olan bütün hükümlere aykırı hükümler getirdiğini kastetmiyoruz. Nitekim *"1982 Anayasası, 1961 Anayasasını yürürlükten kaldırmıştır"* denilirken bununla 1982 Anayasasının, 1961 Anayasasında bulunan hükümlerin tamamına aykırı hükümler getirdiği kastedilmemektedir. Bilakis hükümlerin pek çoğu aynıdır. Ne var ki önceki Anayasada bulunan bazı maddeler kaldırılmış, bazıları değiştirilmiş ve birtakım yeni maddeler ilave edilmiştir.

Âyetin bu anlama geldiğini söylediğimizde problem gibi görünen, burada geçen *âyet* kelimesidir. Çünkü burada *âyetin nesh edilmesinden* söz edilmektedir. Kelime olarak âyet; alamet, belirti, delil gibi anlamlara gelmektedir. Kur'ân-ı Kerim'de âyet kelimesi tekil olarak kullanıldığında genellikle pey-

gamberliğin ispatı olan mucize anlamında kullanılmaktadır. Buna göre risaletin kendisi de *âyet* kelimesiyle isimlendirilebilir. Böylece tefsir etmekte olduğumuz âyet, Hz. Musa'nın risaletinin (mesajının) neshedildiğini, döneminin son bulduğunu anlatmaktadır.

Âyette söz konusu edilen *unutturmaya* gelince, özellikle rivâyet tefsirlerinde şu veya bu sûre uzunluğunda sûrelerin indirildikten sonra unutturulduklarına dair birtakım rivâyetler nakledilmektedir. Mesela bu rivâyetlerin bir kısmında ravi: *"Dün akşam, ezberimde olan o sûreyi okumaya çalıştım ama sûreden hiçbir şey hatırlamadım. Gittim Peygamber'e sordum, bana o sûrenin unutturulanlardan olduğunu söyledi,"* şeklinde ifadeler bulunmakta, bazen bir başka sahabinin de aynı şeyle karşılaştığı anlatılmaktadır. Rivâyetlerin bir kısmında ise ravi: *"Şöyle şöyle bir sûre indirilmişti ve o sûre unutturuldu ancak ben o sûreden şu âyeti hatırlıyorum"* şeklinde ifadeler kullanmaktadır.

Her şeyden önce Kur'ân-ı Kerim, bize mütevatir biçimde aktarılmıştır. O hâlde bir şey hakkında *o Kur'ân'dı* (bir âyet veya sûre idi) hükmünün geçerli olabilmesi için o şeyin bize tevatüren gelmiş olması gerekir. Değilse onun -geçmişte de olsa- Kur'ân olduğuna hükmedemeyiz.

Rivâyetlerin bir kısmında sözü edilen *"unutturuldu; ama ondan şu âyeti hatırlıyorum"* şeklindeki ifade mantıklı değildir. Çünkü böyle bir ifadenin altında *"Allah unutturdu; ama benim hafızam, Allah'ın unutturduğunu bile hatırlayacak kadar kuvvetlidir"* gibi bir iddia yatmaktadır.

Ayrıca nesih söz konusu edilirken *metni unutturuldu ama hükmü kalıcıdır* veya *neshedilen bazı âyetler gece indirildi; ama o gecenin sabahında neshedildi* şeklindeki iddialar bir hayalden öteye geçmez. Allah, böyle anlamsız şeyleri yapmaktan münezzehtir.

Kur'ân'da neshin varlığını iddia edenlerin bir kısmı, bir tek âyeti üçe bölerek, âyetin baş tarafı mensuh, son kısmı nasih, ortası ise muhkemdir şeklinde iddialar ileri sürerler ki bu tür iddialar son derece gülünçtür.

Sonuç olarak âyette anlatılan, geçmiş şeriatların neshi yani müddetlerinin son bulduğudur. Ayrıca geçmiş şeriatlar (bu arada Kudüs'e veya Ka'be'ye) yönelme, kaynakları ve dönemleri itibarıyla aynı değerde; ama Peygamberimize indirilmiş olan şeriat, indiği dönem ve sonraki dönemler açısından yani bu dönemlerde insanların sosyal yapılarına uyumu itibarıyla diğer şeriatlardan üstündür.

Önceki âyetten de anlaşıldığı gibi Yahudilerin problemi, peygamberliğin başka milletten birine verilmesi ve ona kitap indirilmiş olmasıdır. Problem, bir

veya iki hükümle ilgili değildir ki burada bir-iki hükmün neshedilmesinden söz ediliyor olsun. Onlar, top yekûn Muhammed'e peygamberlik verilmesinin bizatihi kendisine karşı çıkıyorlardı. O hâlde buradaki nesih bütün bir şeriatın neshiyle ilgili olmalıdır.

"Bilmez misin, göklerin ve yerin egemenliği Allah'a aittir ve O'ndan başka ne bir koruyucunuz, ne de bir yardımcınız vardır."

Kuşkusuz yerin ve göğün egemenliğini elinde tutan Yüce Allah, peygamberlik görevini dilediğine verme ve bir şeriatı, diğer bir şeriatın devamı olarak getirme yetki ve gücüne sahip olduğu gibi, bütün şeriatları nesheden bir şeriat indirme yetki ve gücüne de sahiptir.

Geçmiş şeriatların neshedilmelerinin çeşitli sebepleri vardır. Bunlardan biri de, dinî hükümleri saptırmalarıdır. Bazen hükümleri öylesine saptırmışlardır ki tamiri imkânsız hale gelmiştir. Artık o risaletin neshedilme zamanı gelmiştir. Ayrıca bu gibi tahrifler konusunda Müslümanları da uyarmak gerekir.

Yahudilerdeki dinî sapmalardan birinin, peygamberlere gereken değeri vermemek, onlara sıradan birer insan muamelesi yapmak olduğuna dikkat çekmiştik. Bu bağlamda onlar, peygamberlerinden sürekli isteklerde bulunmuş, onları sonu gelmez sorgulara tabi tutmuşlardır. Aşağıdaki âyetlerde bu konuda Müslümanlar uyarılmakta, onlar gibi davranmamaları istenmektedir:

أَمْ تُرِيدُونَ أَنْ تَسْـَٔلُوا رَسُولَكُمْ
كَمَا سُئِلَ مُوسٰى مِنْ قَبْلُ وَمَنْ يَتَبَدَّلِ الْكُفْرَ بِالْإِيمَانِ
فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ ﴿١٠٨﴾ وَدَّ كَثِيرٌ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ
لَوْ يَرُدُّونَكُمْ مِنْ بَعْدِ إِيمَانِكُمْ كُفَّارًا حَسَدًا مِنْ عِنْدِ
أَنْفُسِهِمْ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْحَقُّ فَاعْفُوا وَاصْفَحُوا حَتّٰى
يَأْتِيَ اللّٰهُ بِأَمْرِهِ إِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٠٩﴾ وَأَقِيمُوا

الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ وَمَا تُقَدِّمُوا لِاَنْفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ
تَجِدُوهُ عِنْدَ اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿١١٠﴾

108. Yoksa siz, daha önce Musa'nın sorgulandığı gibi Resulünüzü sorguya çekmek mi istiyorsunuz? Kim küfrü iman ile değiştirirse elbette doğru yoldan sapmış olur.

109. Kitap Ehli'nden birçoğu kendilerine gerçek belli olduktan sonra sırf içlerindeki kıskançlık nedeniyle, sizi, imanınızdan inkâra döndürmek isterler. Fakat siz Allah'ın buyruğu gelinceye kadar, onları bağışlayın ve onlara ilişmeyin. Kuşkusuz Allah her şeye gücü yetendir.

110. Namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin; kendiniz için önceden her ne iyilik hazırlarsanız onu Allah katında bulacaksınız. Şüphesiz, Allah yaptıklarınızı görendir.

İsrailoğullarının Hz. Musa'dan ne istedikleri burada söz konusu edilmemektedir. Ancak başka âyetlerde onların sık sık Hz. Musa'dan, söylediklerinin doğruluğunu ispatlaması konusunda mucizeler getirmesini, daha ileri giderek kendisinden, Allah'ı, gözleriyle görecekleri şekilde göstermesini istediklerini biliyoruz.

Burada söz konusu edilen, boğazlamaları gereken inekle ilgili soru ve istekleri bile bu konudaki tutumlarını açıkça ortaya koymaktadır. Belli ki âyetler Müslümanların benzer eğilimlere girmeleri üzerine indirilmiş ve Müslümanlar bu konuda uyarılmışlardır. Aslında burada Müslümanların ne istedikleri belirtilmemekte, sadece "**Yoksa siz, daha önce Musa'nın sorgulandığı gibi Resulünüzü sorguya çekmek mi istiyorsunuz?**" denmektedir. Görünen o ki aynı karakteri taşıyan soru ve sorgulamalar kast edilmektedir. Eğer burada gerek İsrailoğullarının Hz. Musa'ya, gerek Müslümanların Hz. Muhammed'e yönelttikleri istekler ayrıntılı biçimde sıralanmış olsaydı okuyucu, verilmek istenen mesajı kaçırır ve misallere takılırdı. Dahası okuyucu, burada anlatılanların sadece onları ilgilendirdiğini zannedebilirdi.

Yahudi propagandasının Müslümanlar üzerinde ne denli etkili olduğunu ilk âyetin üslubundan anlıyoruz. Bunun yanında âyet, hep geçmişleriyle övünen Yahudilere bir uyarıdır da. Geçmişte Yahudilerin sık sık Hz. Musa'ya

gereksiz sorular sordukları; hatta Allah'ı apaçık görme isteğinde bulundukları Kur'ân'da ifade edilmektedir. (Bakara 2/55; Nisâ 4/153). Âyetten anlaşılan, Yahudilerin kışkırtmalarının etkisinde kalan bazı Müslümanların da Peygamber'den uygunsuz isteklerde bulunduklarıdır.

Kuşkusuz, Müslümanları dinlerinden koparmak için yapılmış bu tür propagandalar, sadece Kur'ân'ın iniş dönemindeki Medine Yahudileriyle sınırlı olmuş olsaydı bu âyetin Kur'ân-ı Kerim'de yer almasına gerek olmayabilirdi. Aynı propagandalar gerek sair Yahudiler gerekse diğer İslâm düşmanları tarafından sürekli kullanılacağı için Kur'ân buna dikkat çekmektedir. O hâlde âyette her dönemde ve her bölgede yaşayan Müslümanlara bir uyarı söz konusudur: Sakın, başkalarının oyunlarına gelerek inancınızda şüpheye düşmeyin, imanınızı inkâr ile değiştirmeyin, denmektedir.

Yahudilerin tüm komplo ve hilelerine rağmen Kur'ân-ı Kerim, inananlara kine kin, kötülüğe kötülük ile karşılık vermemelerini; affedici ve bağışlayıcı olmalarını öğütlemektedir. Bazı müfessirler 109. âyette geçen **"fakat siz, Allah'ın buyruğu gelinceye kadar, onları bağışlayın ve onlara ilişmeyin"** ifadesi ile *"şimdilik onlara ilişmeyin"*, denmek istendiğini, nitekim sonraki zamanlarda Yahudilerin Medine'den sürüldüğünü ve *"Allah'ın buyruğunun gelmesiyle"* de kastedilenin bu olduğunu söylerler. *"Allah'ın buyruğunun gelmesiyle"* cümlesinden bu durum kast edilmiş olabileceği gibi kıyamet gününün kastedilmiş olması da muhtemeldir. Gerek o dönemde ve gerek sonraki dönemlerde Müslümanları dinlerinden uzaklaştırma çabaları söz sınırları çerçevesinde kaldığı müddetçe Müslümanların onlara verecekleri cevap da sözle olacaktır. Fiili duruma dönüştüğünde ise verilecek cevap fiili olacaktır. Sonuç olarak, Müslümanların affediciliği ve hoşgörüsü karşı tarafın takınacağı tavra bağlıdır.

"Namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin; kendiniz için önceden her ne iyilik hazırlarsanız onu Allah katında bulacaksınız. Şüphesiz, Allah yaptıklarınızı görendir."

Müslümanların yapacağı şey, başkalarının propagandalarına aldırış etmeden namazlarını dosdoğru kılmak ve zekâtlarını vermektir. Yani Müslümanlar, ibadetlerine devam edecek, Allah'ın emirlerini yerine getirerek sakındırdıklarından sakınacak, bu emirler içerisinde yer alan iyiliği emretme ve kötülükten sakındırma görevlerini yerine getireceklerdir. İbadetlerini yerine getirip emirlere itaat ederken kuşkusuz amelleri boşa gitmeyecek, mükâfatlarını mutlaka göreceklerdir. Bunun mükâfatını verecek olan Yüce Allah'tır ve O, inananların yaptıklarını görmektedir. Müslümanlar ibadetlerini samimiyetle yerine getir-

dikleri takdirde onları yollarından saptırmak isteyenlerin propagandaları etkisiz kalacaktır. İbadetlerini bu şekilde eda etmeleri, Müslümanlara hem dünya huzurunu hem de âhiret mutluluğunu kazandıracaktır.

وَقَالُوا
لَنْ يَدْخُلَ الْجَنَّةَ اِلَّا مَنْ كَانَ هُودًا اَوْ نَصَارٰى
تِلْكَ اَمَانِيُّهُمْ قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ
﴿١١١﴾ بَلٰى مَنْ اَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلّٰهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَلَهُ اَجْرُهُ
عِنْدَ رَبِّهِ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿١١٢﴾
وَقَالَتِ الْيَهُودُ لَيْسَتِ النَّصَارٰى عَلٰى شَيْءٍ وَقَالَتِ النَّصَارٰى لَيْسَتِ
الْيَهُودُ عَلٰى شَيْءٍ وَهُمْ يَتْلُونَ الْكِتَابَ كَذٰلِكَ قَالَ الَّذِينَ
لَا يَعْلَمُونَ مِثْلَ قَوْلِهِمْ فَاللّٰهُ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فِيمَا
كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١١٣﴾

111. **"Sadece Yahudi yahut Hıristiyan olan Cennete girer" dediler. Bu, onların kuruntularıdır. De ki: "Eğer doğru söyleyenlerdenseniz delilinizi getirin."**

112. **Hayır, kim iyilerden olduğu hâlde iyilik yapıp varlığını Allah'a teslim ederse onun mükâfatı Rabbinin katındadır. Onlar için ne bir korku vardır ne de üzüleceklerdir.**

113. **Yahudiler, "Hıristiyanların hiçbir dayanağı yoktur" dediler. Hıristiyanlar da, "Yahudilerin hiçbir dayanağı yoktur" dediler. Hâlbuki her iki grup da, kitabı okuyor. Bilmeyenler de onların dediklerinin benzerini dediler. Şunu bilin ki Allah ayrılığa düştükleri şey hakkında aralarında hüküm verecektir.**

Sıradan bir konuda söz söylerken bile sözün bir dayanağı olmalıdır. Kuşkusuz, din adına konuşmak, daha titiz davranmayı gerektirir. Çünkü din Allah'ındır.

İlk âyette gerek Yahudilerin gerekse Hıristiyanların, Cennetin kendi tekellerinde olduğunu söyledikleri ifade edilerek bu konuda delillerini getirmeleri istenmektedir. Çünkü Yahudilerin de Hıristiyanların da kitapları vardır. Öncelikle bu iddialarının kendi kitaplarına uyup uymadığına bakmalıydılar. İnsanların ellerinde dinlerinin kitabı bulunduğu halde, kitaplarına müracaat etmeden din konusunda birtakım hükümler ileri sürmeleri kendi dinlerine bağlılıkları konusunda samimi olmadıklarını gösterir. Her din mensubu için bu durum aynıdır. Müslümanlar da kendilerine indirilmiş olan Kur'ân'ın ne dediğine bakmadan din konusunda hüküm ileri sürecek olurlarsa söz konusu Yahudi ve Hıristiyanlardan bir farkları kalmaz.

Dinler birbirlerinin devamıdır. Peygamberler de öyle. Her peygamber, kendisinden sonra gelecek peygamberin desteklenmesi konusunda inananlardan söz alır. Buna göre Hıristiyanlık geldiğinde Yahudiliğin, İslâmiyet geldiğinde de Hıristiyanlığın hükmü ortadan kalkmıştır.

"Hayır, kim iyi şeyler yaparak varlığını Allah'a teslim ederse..."

Önceki âyette Yahudi ve Hıristiyanlardan iddialarına dair delil getirmeleri istendi. Burada ise, samimiyetin önemine vurgu yapılmaktadır. Önce delil ve ardından samimiyetle bağlılık. Dinin tamamının dayanağı bu ikisidir.

"Yahudiler, 'Hıristiyanların hiçbir dayanağı yoktur' dediler..."

Yahudiler ve Hıristiyanlar, sadece Müslümanlara düşmanlık yapmakla kalmamış, tarih boyunca birbirleriyle de kavgalı olmuşlardır. Az önce de dikkat çektiğimiz gibi, her iki tarafın da ellerinde kitapları vardır. Öncelikle bu gibi konularda kendi kitaplarına müracaat etmeleri gerekir.

Bilmeyenler sözüyle müşrik Araplar kastedilmektedir. Onlar da Yahudi ve Hıristiyanların bir dayanaklarının bulunmadığını ileri sürdüler. Delil istenmeyip iddialarla yetinilirse, herkes her istediğini söyler.

Yahudilerle Hıristiyanlar arasındaki çekişmeye dikkat çekildikten sonra aşağıdaki âyetlerde Yahudilerin, Müslümanları dinlerinden uzaklaştırmak için kıble değişikliğini dllerine dolamaları konu edinilmekte, bu arada müşriklerin bu konudaki çabalarına da değinilmektedir.

وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنْ مَنَعَ مَسَاجِدَ اللّٰهِ
اَنْ يُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ وَسَعٰى فِي خَرَابِهَاۜ اُو۬لٰٓئِكَ مَا كَانَ
لَهُمْ اَنْ يَدْخُلُوهَٓا اِلَّا خَٓائِفٖينَۜ لَهُمْ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَلَهُمْ
فِي الْاٰخِرَةِ عَذَابٌ عَظٖيمٌ ﴿١١٤﴾ وَلِلّٰهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ
فَاَيْنَمَا تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهُ اللّٰهِۜ اِنَّ اللّٰهَ وَاسِعٌ عَلٖيمٌ ﴿١١٥﴾

114. Allah'ın mescitlerinde O'nun adının anılmasına engel olan ve onları tahrip etmeye çalışan kimseden daha zalim kim olabilir? Aslında bu gibilerin (eğer girerlerse) **ancak korku içinde oralara girmeleri mümkündür. Onlar için dünyada bir zillet, âhirette de büyük bir ceza vardır.**

115. Doğu da batı da Allah'ındır. Öyleyse hangi yöne yönelirseniz Allah'ın yüzü oradadır. Kuşkusuz Allah kuşatıcıdır, bilendir.

Önceki âyetler grubunda Yahudi ve Hıristiyan topluluklarından her birinin diğeri hakkında söyledikleri, iddiaları dile getirilerek ellerinde kitap bulunanların, bir şey ileri sürerken kendi kitaplarına müracaat etmeleri ve iddialarına delil getirmeleri gerektiğinden bahsedildikten sonra söz, benzeri iddialarda bulunan müşriklere getirilerek onların önceki iki gruptan daha zalimce bir iş yaptıkları; Müslümanları Mescid-i Haramdan alıkoydukları anlatılmaktadır. Zulüm bir şeyi kendi yerinden başka bir yere koymaktır. Mescitler Allah'a ibadet etmek için inşa edildiklerine göre, buralarda Allah'ın adının anılmasına engel olmak büyük bir zulümdür.

Âyetler müşriklerden söz etmekle birlikte kuşkusuz, benzeri davranışlar içerisinde olanların tamamını kapsamaktadır. Diğer dinlerin mabetlerini tahrip etmek de aynı sakıncaları doğurur. Çünkü bir dinin mabedini tahrip etmek, o dine saygısızlıktır. Ne de olsa mabetler, insanların kalplerine merhamet aşılayan, başkalarına yardım etmeyi ve Allah'tan korkma duygularını besleyen

merkezlerdir. Mescitlere karşı işlenebilen ve en büyük zulüm olarak nitelenen suçlar iki kategoride değerlendirilmektedir:

a) Allah'ın adının bu mescitlerde anılmasına engel olmak.

b) Onları tahrip etmek.

Mescitler ibadet yerleridir. Burada, ibadeti en geniş manada anlamak gerekir ki o da, Allah'a itaati içeren her şeydir. Allah'ın adının anılmasına engel olmak ise buralarda putların adını anmak, mabetleri ibadete kapatmak, oralarda ibadet edilmesine engel olmak maksadıyla onları başka işler için kullanmak, Allah'ın mesajının bir kısmının veya tamamının buralarda dile getirilmesine engel olmak şeklinde gerçekleşir. Bu, aynı zamanda mescitleri tahrip etmek anlamına da gelir. Biz biliyoruz ki müşrik Arapların, Mescid-i Haram'ın binasını tahrip etmek yahut onu kullanılmaz hale getirmek gibi bir girişimleri olmamıştır. Bununla birlikte onların mescitleri tahrip ettiklerinden ve bu sebeple büyük bir zulüm işlediklerinden söz edilmektedir. Elbette âyet, mescitleri fiilen tahrip etmeyi de kapsamaktadır.

Esasen âyetin anlattıkları, müşrik Arapların yaptıklarıyla da sınırlı değildir. Muhtemelen bundan dolayı mescitler çoğul kipiyle zikredilmiş ve oralarda Allah'ın adının anılmasına engel olunmasının yanında tahrip edilmelerinden de söz edilmiştir. Mescitlerin çoğul kipiyle kullanılmasının diğer bir nedeni ise, önceki âyetlerde kendilerinden söz edilen Yahudi ve Hıristiyanların kendi mabetleri konusunda yaptıklarına göndermede/telmihte bulunmaktadır. Çünkü bu iki zümre havra ve kiliselerinde tevhid inancına aykırı davranışlar sergilemektedirler. Her şeyden önce onlar, Allah'ın dinini tahrif etmişlerdir. Tahrif edilmiş bir dinin ibadethanesinde yapılan ibadetler de bu tahriften nasibini alır.

Yüce Allah mabetleri bu durumlara sokanları hem dünyada hem de âhirette cezalandıracağını haber vermektedir. Nitekim Müslümanları Mescid-i Haram'dan alıkoyan müşrik Araplar, bunun bedelini dünyada da ödemişlerdir. Allah'a ibadetin merkezi durumunda olan mescitleri tahrip edenlerin bu dünya hayatında da cezaya çarptırılacaklarına dair önceki dinlerin tarihinde de İslâm tarihinde de pek çok örnek vardır.

"**Doğu da batı da Allah'ındır. Öyleyse hangi yöne yönelirseniz, Allah'ın yüzü oradadır. Kuşkusuz Allah kuşatıcıdır, bilendir.**"

Medine'ye hicretten sonra namazlarda Ka'be'ye değil de Kudüs'e yönelmek, Müslümanları üzüyordu. Yüce Allah meselenin şu veya bu yöne yönelmek olmadığını; bütün yönlerin Allah'a ait olduğunu bu âyetle haber vermekte, böylece Müslümanları bir bakıma teselli etmektedir.

Âyetin, kıblenin Kudüs'ten Ka'be'ye döndürülmesine Yahudilerin itirazı üzerine indirildiği, böylece önemli olanın yön değil, Allah'ın emrini yerine getirmek olduğunun vurgulandığı da söylenir. Âyetin indiriliş sebebine dair daha başka rivâyetler de nakledilmektedir. İndiriliş sebebi ne olursa olsun âyet, yönlerin kendilerinin bizatihi önemli olmadıklarını, zaten bütün yönlerin Allah'a ait olduğunu, bu sebeple önemli olanın Allah'ın emrini yerine getirmek olduğunu anlatmaktadır.

وَقَالُوا
اتَّخَذَ اللّٰهُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ بَلْ لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ
كُلٌّ لَهُ قَانِتُونَ ﴿١١٦﴾ بَدِيعُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاِذَا قَضٰى
اَمْرًا فَاِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿١١٧﴾

116. "Allah çocuk edindi" dediler. O bundan münezzehtir. Aksine, göklerdeki ve yerdeki her şey O'nundur. Hepsi O'na boyun eğmiştir.

117. O gökleri ve yeri yoktan yaratandır. Bir işe karar verdi mi, yalnızca "ol" der ve o da oluverir.

Allah'a çocuk isnadı hem Hıristiyan ve Yahudiler hem de bazı putperest topluluklar tarafından ileri sürülmüş olmakla birlikte burada sözün bağlamı öncelikle Yahudiler, ikinci planda da Hıristiyanlardır. Bu nedenle bazı müfessirler burada Yahudilerin, bazıları Hıristiyanların kastedildiğini, bazıları ise hem Yahudi hem de Hıristiyanların kastedildiğini söyler, bu arada putperestlerden de bu iddiayı ileri sürenlerin bulunduğuna dikkat çekerler. Burada önemli bir diğer husus, Allah'a çocuk isnat etmekle neyin kastedildiğidir ki bu, âyetin devamından anlaşılmaktadır: **"Aksine, göklerdeki ve yerdeki her şey O'nundur. Hepsi O'na boyun eğmiştir."**

Allah'ın kendisini çocuk edindiği söylenen kişi veya kişiler, Allah'a boyun eğen kul olmaktan çıkarılarak kendilerine ilâhî birtakım güçler verilmekte; göklerde ve yerde bulunan bazı şeylerde mutlak veya sınırlı tasarruf ve yönetim yetkisine sahip olduklarına inanılmaktadır. Daha önce de dikkat çektiğimiz gibi çeşitli dinlere mensup topluluklar arasında Allah'a çocuk isnat edenler vardır. Bunlar arasında bu iddiayı en yaygın şekliyle dile getirenler, Hı-

ristiyanlardır. Hıristiyanların Hz. İsa'ya verdikleri unvanlardan biri, Tanrı'nın Oğlu'dur (ibnullah). Hıristiyanlar bununla Hz. İsa'nın Allah tarafından biyolojik olarak doğurulduğunu kastetmezler. Onlara göre bu, Allah'ın İsa'da bedenleşmesi, Allah'ın İsa'ya hulul etmesi, ezeli ve yaratılmamış mesajının İsa'da var olmasıdır. Onlara göre *"Peder (Tanrı), Ona (İsa'ya) bilgiyi verdi, yargılama ve hayat verme gücünü bağışladı. Tanrı ile insanlar arasında tek arabulucu odur ve özel bir kurtarıcı etkisi vardır."* (Thomas Michel, Hıristiyan Tanrıbilimine Giriş, s. 60, 67).

O hâlde Allah'a çocuk isnat etmek; isnat edilen kişi veya kişilere, Allah'a özgü birtakım güç ve nitelikleri vermek anlamına gelmektedir. Bazı tasavvufi gruplarca, vahşi hayvanların ve yağmur, rüzgâr gibi tabiat güçlerinin Allah tarafından bazı kimselerin tasarrufuna devredildiğine inanılmaktadır. Bu gibi inanışlar da, Allah'a oğul isnat etme kapsamına girmektedir.

İkinci âyette geçen *bedi', ibda'* kelimesinden türetilmiş olup benzeri olmayan bir şeyi ortaya koymak anlamına gelir. Allah hakkında kullanıldığında herhangi bir araç, materyal, zaman ve mekân olmaksızın var etmek anlamındadır. (İsfahânî, el-Müfredat, 38). Buna göre *"bedî'u's-semavati ve'el-ard"*, zaman ve mekân kaydı olmaksızın gökleri ve yeri yoktan var etme, orijinlerini yaratma (Kurtubî, II, 86; İbnu Âşur, et-Tahrir ve't-Tenvir, I, 686) anlamına gelmektedir. O hâlde bazı Müslüman filozofların, Allah'ın, evreni yoktan var ettiğine dair bir bilginin Kur'ân-ı Kerim'de mevcut olmadığı iddiaları doğru değildir.

Gerçi filozofların bu görüşlerinin aslında yanlış anlaşıldığını, çünkü onların farklı bir şeyi kastettiğini söyleyenler olmuştur. Bunu ileri sürenler özet olarak şöyle derler: "*Zaman, ancak hareketin olduğu yerde vardır. Madde yani varlıklar yokken hareket olmadığına göre zaman mefhumu da yoktur. Buna göre, maddenin ezeli olduğunu söylemek, onun varlığıyla zamanın başladığını söylemek anlamına gelir.*"

Gerçekten filozoflar bunu kastediyorlarsa mesele yoktur.

وَقَالَ الَّذ۪ينَ

لَا يَعْلَمُونَ لَوْلَا يُكَلِّمُنَا اللّٰهُ اَوْ تَأْت۪ينَٓا اٰيَةٌۜ كَذٰلِكَ قَالَ

الَّذ۪ينَ مِنْ قَبْلِهِمْ مِثْلَ قَوْلِهِمْۜ تَشَابَهَتْ قُلُوبُهُمْۜ قَدْ بَيَّنَّا

الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿١١٨﴾ اِنَّٓا اَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ

بَشٖيرًا وَنَذٖيرًاۙ وَلَا تُسْـَٔلُ عَنْ اَصْحَابِ الْجَحٖيمِ ﴿١١٩﴾

118. Bilmeyenler dediler ki: "Allah bizimle konuşmalı yahut bize bir âyet (mucize) **gelmeli değil miydi?" Bunlardan öncekiler de aynen onların dediği gibi demişlerdi. Kalpleri birbirine benzemiştir. Gerçekleri bilmek isteyenlere âyetleri açıkladık.**

119. Kuşkusuz, biz seni gerçek ile müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik ve sen Cehennemlik olanlardan hesaba çekilmeyeceksin.

Bilmeyenlerden maksat din hakkında sağlıklı bir bilgiye sahip bulunmayan, okuma-yazma oranı düşük seviyede olan müşriklerdir. Doğrusu onların din hakkındaki bilgileri kulaktan dolma bilgi kırıntıları şeklinde idiyse de Peygamberlerden, peygamberliklerini ispat sadedinde mucize istendiğini ve geçmişte peygamberlerin kevnî mucizeler getirdiklerini biliyorlardı. Bu yüzden Peygamber'den kevnî mucizeler getirmesini istiyorlardı. Bazen de bu konuda ölçüyü kaçırıp bir mucize olarak Allah'ın kendileriyle konuşmasını talep ediyorlardı. Geçmişte Yahudiler de ölçüyü kaçırıp Hz. Musa'dan Allah'ı apaçık bir şekilde göstermesini istemişlerdi. Aynı şekilde Hıristiyanlar da Hz. İsa'dan, kendilerine gökten bir sofra indirmesini talep etmişlerdi.

Kevnî mucize, tabiat kanunlarının dışında cereyan eden olağanüstülüklerdir. Kur'ân'ın değişik yerlerinde müşriklerin bu tür istekleri dile getirilmekte ve bu tür isteklerinin hiçbirine bir cevap verilmemektedir. Bu tür istekleri söz konusu edildiğinde burada olduğu gibi bazen Peygamber'in müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderildiği; onun gerçekleri dile getirdiği ifade edilmekte, bazen de Kur'ân'ın mucize olarak yeterli olduğu anlatılmaktadır. Çünkü Peygamberimizin mucizesi, Kur'ân-ı Kerim'dir. Aslında Peygamber'in müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderildiğini ifade eden cevaplarda da aslında Kur'ân-ı Kerim'in kendisi kastedilmektedir. Çünkü Peygamber müjdeleyip uyarırken bunu Kur'ân âyetleriyle yapmaktadır. Son Peygamber'in peygamberliğini ispat eden mucizesi, bir yerden başka bir yere taşınabilen, bir nesilden diğerine aktarılabilen bir mucize olmalıydı. Kevnî mucizeler, ancak onlara şahit olanları bağlar. Bu nedenle, bütün insanlığa ve gelecek nesillerin tamamına gönderilmiş olan bir peygamberin peygamberliğinin ispatı, kevnî mucizelerle olamaz.

Burada bir vakıa olarak şu tespiti tekrar edelim ki müşriklerin kevnî mucize istekleri bütünüyle reddedilmiş, buna karşın Kur'ân-ı Kerim'in kendisi öne sürülerek ona benzer getirmeleri istenmiştir.

Kuşkusuz, müşriklerin bütün isteklerini karşılamak Allah için çok basit bir şeydir. Ne var ki bu tür istekler müşriklerin samimiyetsizliklerinden ve inatlarından kaynaklanıyordu. En'âm sûresinde şöyle denmektedir: *"Eğer biz, sana bir kâğıda yazılı bir Kitap indirmiş olsaydık ve onlar elleriyle buna dokunsalardı, inkârcılar yine de: 'Bu, apaçık bir büyüden başka bir şey değildir' diyeceklerdi."* (En'âm 6/7).

Âyette öncekilerin de bu tür isteklerde bulundukları ifade edilerek geçmişte peygamberleri inkâr edenlere işaret edilmektedir. Onlar da bu tür isteklerde bulunmuşlardı. Bu sebeple müşriklerin kalpleri, kendilerinden önce gelmiş olan inkârcıların kalplerine benzemektedir. Onlar da inat ederek sürekli ve üst üste mucizeler getirilmesini istemişlerdi. Buna göre karakter, düşünce tarzı, sapıklık ve inatçılık bakımından İslâm'a inanmayanların tamamı birbirine benzemektedir.

Kuşkusuz bir peygamber görevini yerine getirmekle yükümlüdür. İnanıp inanmamak ise muhataplarının sorumluluk alanına girer. Bu sebeple bir peygamber, insanların inanmaması sebebiyle hesaba çekilecek değildir.

Müslümanları dinlerinden uzaklaştırmak için birçok yola başvuran Yahudiler bütün bu çabalarının boşa gittiğini, İslâm'ın yayılmasına engel olamadıklarını görünce, daha önce Mekke döneminde müşriklerin denedikleri, 'din konusunda pazarlık' işine yöneldiler. Peygamber'den, bir müddet için istediklerini yapması kaydıyla kendilerinin de dinlerinden taviz vererek kendisine uyacaklarını söylediler. Muhtemelen bu pazarlık girişimi Kıble değişikliğinden sonra olmuştur. Nitekim bazı müfessirler, kıble değişikliğinden sonra bazı Yahudilerin Peygamber'e gelerek: *"Kıble değişikliğini bir müddet ertele bilahare biz de sana tâbi olalım"* dediklerini naklederler. Bunun üzerine şu âyetler indirilmiştir:

وَلَنْ تَرْضٰى عَنْكَ الْيَهُودُ وَلَا النَّصَارٰى حَتّٰى تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ قُلْ اِنَّ هُدَى
اللّٰهِ هُوَ الْهُدٰى وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ اَهْوَٓاءَهُمْ بَعْدَ الَّذ۪ي جَٓاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ
مَا لَكَ مِنَ اللّٰهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَص۪يرٍ ﴿١٢٠﴾ اَلَّذ۪ينَ اٰتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ

يَتْلُونَهُ حَقَّ تِلَاوَتِهِ أُولٰٓئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَمَنْ يَكْفُرْ بِهِ فَأُولٰٓئِكَ هُمُ
الْخَاسِرُونَ ﴿١٢١﴾

120. Dinlerine uymadıkça Yahudi ve Hıristiyanlar senden asla hoşnut olmayacaklardır. De ki: "Allah'ın yolu, tek doğru yoldur." Eğer sana ilim geldikten sonra onların heveslerine uyacak olursan Allah'tan sana ne bir koruyucu vardır ne de bir yardım edici...

121. Kendilerine verdiğimiz kitabı gerektiği gibi okuyanlar, işte ona iman edenler onlardır. Kim de onu inkâr ederse işte onlar, kaybedenlerin ta kendileridir.

Din diye tercüme ettiğimiz *millet* kelimesi, kök itibarıyla yol anlamına gelmektedir. Bilahare din anlamında kullanılmıştır. Burada da *din* anlamında kullanılmıştır.

Âyet, din üzerine pazarlık yapılamayacağını; gerçek dinin Peygamber'e gönderilen İslâm olduğunu ve bilgiye ulaştıktan sonra dinden tavizler vererek başka bir yola uymanın sapıklık olduğunu, böyle yapıldığı takdirde Allah ile olan ilişkinin bütünüyle kopacağını haber vermektedir.

Peygamber, insanların gönlünü almayı düşünürken elbette kişisel çıkar peşinde değildi. İman konusunda bir zaaftan kaynaklanan bir çabası da olamazdı. Onun bütün çabası Allah'ın dinini tebliğ etmek, böylece görevini yerine getirerek Allah'ın hoşnutluğunu kazanmaktı. Bunu gerçekleştirmek için neredeyse kendisini helak edecek derecede çaba gösteriyor, muhataplarının hatada inat ve ısrar etmelerinden dolayı fevkalade üzülüyordu. Öyle ki Yüce Allah, kendisini bu derece perişan etmesine gerek olmadığını bildiriyordu: *"İnanmıyorlar diye, neredeyse üzüntüden kendini yiyip bitireceksin."* (Şuarâ 26/3).

Başkaları İslâm'ı kabul etmiyor diye mutlaka onlarla orta bir yerde buluşmaya gerek yoktur. Hatta tahrif edilmiş bir din anlayışına sahip olanlar bazen öyle inatçı olurlar ki onların **"Dinlerine uymadıkça Yahudi ve Hıristiyanlar senden asla hoşnut olmazlar."**

Dinlerarası Diyalog

Bu arada günümüzde sıkça sözü edilen *dinde hoşgörü ve dinlerarası diyalog* konusuna değinmek gerekir. Hemen belirtelim ki İslâm, sadece Kitap Ehli ile değil, diğer tüm inanç mensuplarıyla hatta putperestlerle bile diyaloga girmekte bir sakınca görmez, bilakis bunu ister. Kur'ân-ı Kerim, peygamberlerin inanmayan kavimleriyle diyaloglarına dair birçok örnek aktarmaktadır. Daha ilginci, Âdem'e secde konusunda Allah'la İblis arasında geçen diyalogdur. Yüce Allah İblis'e, Âdem'e secde etmekten imtina etmesinin sebebini soruyor, o da kendisinin Âdem'den üstün olduğunu, çünkü kendisini ateşten, Âdem'i ise topraktan yarattığını söylüyor.

Diyalogdan maksat, tarafların birbirlerine baskı yapmaksızın ve inançlarının gereğini yerine getirmelerine engel olmaksızın, inançlarını birbirlerine anlatmayı ve birbirlerini anlamayı içeriyorsa elbette Müslüman böyle bir diyalogdan kaçamaz. Kur'ân-ı Kerim'in hiçbir âyeti, muhaliflerin görüşlerini dile getirmelerine ve toplumlar arasında oluşan ortak ahlâkî değerlerle çelişmedikçe inandıkları şekilde yaşamalarına engel değildir. Bu anlamda İslâm son derece hoşgörülüdür. Müslümanların tarihi bunun güzel örnekleriyle doludur. Ancak İslâm'ın şu veya bu alanından taviz vermek anlamında bir diyaloğa asla yer yoktur. Müslümanlar bu tür pazarlıklara giremezler. Çünkü din, Allah'ındır, Müslümanlar ondan taviz verme imkânına sahip değillerdir.

Ayrıca tarafların, dinlerini başkalarına anlatmama şartı da kabul edilemez. Çünkü dini başkalarına tebliğ etmek, Allah'ın inananlara yüklediği bir görevdir. Burada ancak tedrici bir anlatım söz konusu olabilir. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'in de peyderpey indirildiğini biliyoruz. Muhatapla diyaloga girebilmek için önce ortak noktalar dile getirilir. Ardından kabullenmeye müsait oldukları hususlar anlatılır. Nihayet zamanla dinin tamamı anlatılır. Karşı taraf da kendi görüşlerini dile getirir. Muhatap, İslâm'ı kabul edip etmeme konusunda serbesttir. Aşamaların hiçbirinde muhataba baskı yapılamaz. İslâm dinine girmesi için veya herhangi bir kimsenin herhangi bir inancı kabul etmesi için kimse zorlanamaz. Herkes dilediği inancı seçmekte ve inancının gereklerini yerine getirmekte özgürdür. Yeter ki toplumlar arasında oluşmuş olan genel ahlâki değerlere aykırı hareket edilmesin.

Diyalogun tabiatı gereği tarafların görüşlerinin tartışılması da gündeme gelecektir. Bu sebeple tartışma için adil kurallar belirlenmeli, taraflardan hiçbiri karşı tarafı küçük düşürücü tavırlara girmemelidir. Diyalogda önemli hususlardan biri de hedeflerin belirlenmesidir. Hedef ve kuralları belirlenmeyen diyaloglar, kısır döngüye dönüşür. Bu tür diyaloglardan bir sonuç alınamaz.

"Kitabı gerektiği gibi okuyanlar"la Müslümanların mı yoksa Kitap Ehli'nin mi kastedildiği konusunda farklı görüşler ileri sürülmüşse de, (Taberî, I, 518-519) her iki görüş de neticede aynı noktaya gelmektedir. Çünkü bununla Kitap Ehli'nin kastedildiğini söyleyenler, *şayet Kitap Ehli, kendi kitaplarını önyargısız olarak okuyacak olurlarsa Hz. Muhammed'in gerçek bir peygamber olduğunu görerek ona tâbi olacaklardır*, demektedirler. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'in indirildiği dönemde Medine'de sayıları az da olsa İslâm'ı kabul eden Kitap Ehli vardı.

يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَنِّي
فَضَّلْتُكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿١٢٢﴾ وَاتَّقُوا يَوْمًا لَا تَجْزِي نَفْسٌ عَنْ نَفْسٍ
شَيْئًا وَلَا يُقْبَلُ مِنْهَا عَدْلٌ وَلَا تَنْفَعُهَا شَفَاعَةٌ وَلَا هُمْ
يُنْصَرُونَ ﴿١٢٣﴾

122. Ey İsrailoğulları! Size verdiğim nimetimi ve sizi bir zamanlar başkalarına üstün kıldığımı hatırlayın.

123. Hiçbir kimsenin bir başkasının yerine bir şey ödemeyeceği, kimseden bir şefaatin kabul edilmeyeceği ve kimseden fidye alınmayacağı günden sakının. Onlara hiçbir şekilde yardım da edilmeyecektir.

İlk âyette İsrailoğullarının tarihlerinde peygamberlerin etkili oldukları döneme bir işaret vardır. Söz konusu dönemde kendilerine nimet verilmesi ve diğer milletlere üstün kılınmaları elbetteki şükretmelerini ve gelecek her peygamberi inatçılık yapmaksızın kabul etmelerini gerektirir. Kendilerine bu dönemin hatırlatılması da bu nedenledir. Önceki âyetlerde genellikle tarihlerindeki olumsuz yönlere işaret edilmişti. Burada ise tarihlerinin olumlu yönüne işaret edilmektedir.

Bilindiği gibi Kur'ân-ı Kerim, bazı âyetlerde İsrailoğullarının Allah'ın gazabına uğradıklarını anlatırken burada da kendilerine nimet verildiğinden söz etmektedir. Bu yüzden bu âyet üzerinde detaylı durmamız gerekir. Bunu ge-

rektiren diğer bir husus ise İsrailoğullarının, kendilerini Allah'ın seçkin bir kavmi olarak görmeleri ve bazı bilginlerinin, tefsirini yapmakta olduğumuz âyeti buna delil getirmeleridir.

İsrailoğullarının diğer insanlara üstün kılınmaları ne anlama gelmektedir? Bu bir kavim olarak İsrailoğullarının tamamını kapsar mı? Daha da önemlisi, günümüz İsrailoğulları diğer insanlardan üstün müdür?

Şüphesiz, Yüce Allah'ın kimi ırkları diğerlerine karşı kayırması düşünülemez. İnsanların tamamı Allah'ın kullarıdır ve hepsinin yaratıcısı O'dur: *"Ey insanlar, kuşkusuz biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi boylara ve kabilelere ayırdık. Kuşkusuz, Allah katında en değerli olanınız, takvası en fazla olanınızdır."* (Hucurat 49/13). O hâlde üstün kılınma, bir kavim olarak İsrailoğullarının tamamını kapsamaz. Üstün kılınanlar, İsrailoğullarının inananlarıdır. Nitekim hemen sonraki âyette Hz. İbrahim'in, soyundan gelecekler için duası söz konusu edilecek (Bakara 2/124) ve Yüce Allah, İbrahim'in duasındaki isteğini kabul ettiğini buyururken zalimleri, verdiği sözün dışında tutacaktır.

İsrailoğullarının kendilerinden üstün kılındıkları insanlar ise o gün çevrelerinde yaşayan Mısırlı Firavunlarla Kıptiler ve Şam ile Filistin bölgelerinde yaşayan Ken'anîlerdir ki bunların tamamı o gün putperest idiler. Kuşkusuz Allah'ın birliğine iman eden mü'minler, O'na ortak koşan putperestlerden her zaman için üstündürler.

O hâlde tahrif edilmiş bir Tevrat'a tâbi olan günümüz Yahudilerinin başkalarına üstün kılınmış olmakla hiçbir ilgilerinin olmadığı açıktır. Ama tıpkı diğer insanların tamamına olduğu gibi onlara da hak dine girme, takva sahibi olma yolu açık tutulmuştur. Eğer üstünlük istiyorlarsa hak dine tâbi olsunlar.

"Ve hiç kimsenin başkası adına bir şeyi ödeyemeyeceği, kimseden bir bedel kabul edilmeyeceği, kimseye şefaatin fayda vermeyeceği yardım da edilmeyeceği bir günden korkun."

Yahudiler Hz. İbrahim'in soyundan gelmeleri nedeniyle, ne yaparlarsa yapsınlar, Hz. İbrahim'in âhirette kendilerine şefaat edeceğini, böylece Allah'ın azabından kurtulacaklarına ve O'nun mükâfatına kavuşacaklarına inanıyorlardı. Âyet bunun mümkün olmayacağını anlatmaktadır. Kişi bu dünyada bizzat kendi yaptıklarının karşılığını âhirette görecektir. Allah hiçbir kavmi diğer kavimlere karşı kayırmaz. Bütün kavimler, O'nun yarattığı kullardır. O, adalet sahibidir; yarattığı kulları arasında ayırım yapmaz. Hepsine hem doğru yolu seçme hem de sapıklığı seçme imkân ve yeteneği vermiştir. Dileyen dilediği yolu seçer.

وَاِذِ ابْتَلٰٓى اِبْرٰه۪يمَ رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ فَاَتَمَّهُنَّ قَالَ اِنّ۪ي
جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ اِمَامًا قَالَ وَمِنْ ذُرِّيَّت۪ي قَالَ لَا يَنَالُ عَهْدِي
الظَّالِم۪ينَ ﴿١٢٤﴾ وَاِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِلنَّاسِ وَاَمْنًا وَاتَّخِذُوا
مِنْ مَقَامِ اِبْرٰه۪يمَ مُصَلًّى وَعَهِدْنَا اِلٰٓى اِبْرٰه۪يمَ وَاِسْمٰع۪يلَ اَنْ طَهِّرَا
بَيْتِيَ لِلطَّٓائِف۪ينَ وَالْعَاكِف۪ينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ ﴿١٢٥﴾

124. (Hatırlayın), **bir zamanlar Rabbi İbrahim'i bir takım buyruklarla sınamış, onları tam olarak yerine getirince: "Ben seni insanlara önder yapacağım", demişti. O: "Soyumdan gelecekleri de" deyince,** (Allah): **"Sözüm zalimleri kapsamaz" buyurdu.**

125. Ve o vakit Beyt'i (Ka'be'yi), **insanlar için toplanma ve güvenlik yeri kıldık. Siz de İbrahim'in makamından bir namaz yeri edinin** (orada namaz kılın)**. İbrahim ve İsmail'e: "Tavaf edenler, ibadete kapananlar, rükû ve secde edenler için Ka'be'mi temiz tutun", diye emrettik.**

Kıble değişikliğine Yahudiler itiraz etmişlerdi. Hâlbuki Hıristiyanlar ve müşrik Araplar gibi Yahudiler de kendilerinin Hz. İbrahim'e bağlı olduklarını ileri sürüyorlardı. Ka'be Hz. İbrahim tarafından inşa edildiğine göre buna bir itirazlarının olmaması gerekirdi. Bu nedenle bu âyette Hz. İbrahim'in Ka'be'yle ilişkisi hatırlatılmaktadır. Üstelik Ka'be, yeryüzünde ibadet için inşa edilmiş ilk mabettir.

Hz. İbrahim'in nelerle sınandığı âyette belirtilmemektedir. Bu konuda farklı görüşler ileri sürülmüştür. İbnu Abbas bunun, Allah'ın bütün emir ve yasaklarına uymak olduğunu ve Allah'ın emir ve yasaklarını en mükemmel şekliyle yerine getirenin Hz. İbrahim olduğunu söylemektedir. Bazıları ise bununla insanlara önder olma sorumluluğunun yüklenmesi ve onun, bunu en mükemmel şekliyle yerine getirmiş olması olduğunu söyler.

Âyetin anlatımından Hz. İbrahim'e yüklenen görevin zor bir görev olduğu anlaşılmaktadır ve Hz. İbrahimin, bu zor görevi tam olarak yerine getirdiği ifade edilmektedir. Emredileni tam olarak yerine getirdikten sonra da kendisinin insanlara önder yapılması isteği kabul edilmiştir. Ancak Hz. İbrahim'in, soyundan geleceklerin de insanlara önderler yapılmaları isteği şarta bağlanmış; zalim olmamaları şartı getirilmiştir. Böylece Yahudilere de üstün bir soydan geldiklerini iddia eden diğer millerlere de gönderme yapılmakta; zalim oldukları müddetçe bir peygamberin soyundan gelmelerinin hiçbir anlam ifade etmediği anlatılmaktadır. Allah katında değerli olmanın yolu, Allah'ın emir ve yasaklarına riâyet etmekten geçer.

"Ve o vakit Ka'be'yi, insanlar için toplanma ve güvenlik yeri kıldık. Siz de İbrahim'in makamından bir namaz yeri edinin (orada namaz kılın)**..."**

Beyt kelimesiyle Ka'be kastedilmektedir. Bu kelime daha pek çok âyette bu anlamda kullanılmıştır. Ayrıca Ka'be'den *el-Beytu'l-Haram: Kutsal Ev* (Mâide 5/95), *el-Beytu'l-Atik: Eski Ev veya Eskimez Ev* (Hac 22/29,33), *el-Beytu'l-Ma'mur: Bayındır Ev* şeklinde de söz edilmektedir. Hz. İbrahim ile oğlu Hz. İsmail Ka'be'nin inşaatını bitirdiklerinde, Yüce Allah, burayı tavaf edecek ve burada ibadet edecekler için *evimi* temiz tutun buyurduğundan dolayı Müslümanlar arasında *Beytullah: Allah'ın Evi* olarak da anılmaktadır. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de Yüce Allah, bu âyette olduğu gibi *beytî (evim)* buyurarak burayı kendisine izafe etmiştir.

Kuşkusuz burada Yüce Allah *evim* buyururken, bildiğimiz anlamda mesken edindiği yer anlamı çıkarılmamalıdır. Aksine, dünyanın değişik bölgelerinden ibadet için gelenlerin, bir bakıma Allah'ın misafirlerinin ağırlandığı yer kastedilmektedir. Dolayısıyla burada sembolik bir anlatım söz konusudur. Özellikle hac ibadetinde semboller yoğun bir şekilde kullanılmaktadır.

İnşa edildiği tarihten itibaren Ka'be, her dönemde insanların ibadet için toplandıkları bir mekân olagelmiştir. Hangi inançtan olurlarsa olsunlar çevrede yaşayanların tamamı Ka'be'yi kutsal bilmiş, ona sığınanlara dokunmamışlardır. Yine hem cahiliye döneminde müşrik Araplar ve hem de İslâm döneminde Müslümanlar Ka'be'nin bakımı, temizliği ve tavaf için oraya gelenlerin rahatlığı için tedbirler almışlardır.

Hz. İbrahim Ka'be'yi inşa ederken üstüne bastığına, ayak izinin bulunduğuna inanılan taş veya taşın bulunduğu yere *İbrahim'in makamı* ismi verilmektedir ki Ka'be'nin kuzey doğusunda ve Ka'be'ye 15 metrelik bir mesafede bulunmaktadır. Ancak İbnu Abbas, Mücahid ve Atâ'dan yapılan nakillerde Hac

ibadetinin yapıldığı yerlerin tamamının *İbrahim'in Makamı* olduğu ifade edilmektedir. Bununla Arafat dağı, Muzdelife ve cemrelerin bulunduğu yerlerin kastedildiğini söyleyenler de olmuştur. (Taberî, I, 420).

Buranın namaz kılma yeri edinilmesi hitabının İsrailoğullarına mı, yoksa Müslümanlara mı yönelik olduğu konusunda ihtilaf edilmiştir. İsrailoğullarına yönelik olduğunu söyleyenler, siyâk-sibâkı (sözün bağlamı/öncesi ve sonrasını) göz önünde bulundurarak bunu söylemişlerdir. Buna göre İsrailoğullarına şu mesaj verilmektedir: Kıble değişikliğine niçin karşı çıkıyorsunuz. Siz de biliyorsunuz ki Ka'be, Hz İbrahim tarafından inşa edilmiştir. Hem her vesileyle Hz. İbrahim'e bağlılığınızı ileri sürüyor, onunla iftihar ediyorsunuz, hem de onun inşa ettiği mabedin kıble edinilmesini yadırgıyorsunuz. Bu anlamsız inadınızdan vazgeçin; burayı kıble olarak kabul edin ve oraya giderek namaz kılın.

Ancak söz, İsrailoğulları bağlamında söylenmiş olsa bile hitap geneldir.

Hz. İbrahim Ka'be'yi inşa ettikten sonra soyundan gelenlerin tamamı için dua etmiş; onların insanlara önderler yapılmasını istemişti. Buna karşılık Yüce Allah, duasını kabul ettiğini, fakat soyundan gelecek zalimlerin, verdiği sözün kapsamına girmeyeceğini belirtmişti. Bunun üzerine Hz. İbrahim yaptığı duayı tashih etmektedir:

وَاِذْ قَالَ
اِبْرٰهٖيمُ رَبِّ اجْعَلْ هٰذَا بَلَدًا اٰمِنًا وَارْزُقْ اَهْلَهُ مِنَ الثَّمَرَاتِ مَنْ اٰمَنَ
مِنْهُمْ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ قَالَ وَمَنْ كَفَرَ فَاُمَتِّعُهُ قَلٖيلًا
ثُمَّ اَضْطَرُّهُ اِلٰى عَذَابِ النَّارِ وَبِئْسَ الْمَصٖيرُ ﴿١٢٦﴾
وَاِذْ يَرْفَعُ اِبْرٰهٖيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَاِسْمٰعٖيلُ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا
اِنَّكَ اَنْتَ السَّمٖيعُ الْعَلٖيمُ ﴿١٢٧﴾ رَبَّنَا وَاجْعَلْنَا مُسْلِمَيْنِ لَكَ
وَمِنْ ذُرِّيَّتِنَا اُمَّةً مُسْلِمَةً لَكَ وَاَرِنَا مَنَاسِكَنَا وَتُبْ عَلَيْنَا ج

إِنَّكَ أَنتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿١٢٨﴾ رَبَّنَا وَابْعَثْ فِيهِمْ رَسُولًا
مِّنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِكَ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ
وَيُزَكِّيهِمْ إِنَّكَ أَنتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١٢٩﴾

126. O vakit İbrahim: "Ey Rabbim, burasını güvenli bir belde kıl, halkından Allah'a ve âhiret gününe iman edenleri çeşitli meyvelerle rızıklandır" diye dua etti. Allah buyurdu ki: "Küfredeni bile rızıklandırır, hayattan biraz nasip aldırırım, sonra da onu ateş azabına çarptırırım. Orası ne kötü bir duraktır!"

127. İbrahim, İsmail ile birlikte Ka'be'nin temellerini yükseltirken (şöyle dua ettiler): **"Ey Rabbimiz! Yaptığımızı kabul et. Şüphesiz sen çok iyi işitensin, bilensin.**

128. Ey Rabbimiz! İkimizi de sana teslim olanlardan kıl; soyumuzdan da sana teslim olmuş bir ümmet kıl. Nasıl ibadet edeceğimizi bize göster ve tövbemizi kabul et. Şüphesiz sen tövbeleri çok kabul eden ve merhameti bol olansın.

129. Ey Rabbimiz! İçlerinden, onlara âyetlerini okuyacak, Kitabı ve hikmeti öğretecek ve onları arındıracak bir peygamber gönder. Her zaman her şeye güç yetiren ve her şeyi yerli yerince yapan Sensin.

Hz. İbrahim ve oğlu İsmail Allah'ın emriyle Ka'be'yi inşa etmişlerdi. Ayrıca Yüce Allah, bu mekânın ibadete gelecekler için bir merkez olacağını beyan ediyordu. Bunun sonucunda mahallin önemli bir şehir haline geleceği açıktı. Bu sebeple Hz. İbrahim, **"burasını güvenli bir belde kıl, halkından Allah'a ve âhiret gününe iman edenleri çeşitli meyvelerle rızıklandır"** diye dua etti. Bu defa Hz. İbrahim temkinliydi. Çünkü önceki duasında ayırım yapmaksızın soyundan geleceklerin insanlara önderler olmasını istemişti. Yüce Allah, soyundan gelip zalim olacak olanları kapsamın dışına çıkararak duasını kabul ettiğini belirtmişti. Bu sebeple duasında bu şehrin *"halkından Allah'a ve âhiret gününe iman edenleri çeşitli meyvelerle rızıklandır"*masını istedi. Yüce Allah, **"Küfredeni bile rızıklandırır, hayattan biraz nasip aldırırım, sonra da onu ateş azabına çarptırırım. Orası ne kötü bir durak-**

tır," buyurdu. Adaletinin ve hikmetinin bir gereği olarak inanmayanlara da bu dünya hayatında nimetlerini verir. Her ne kadar toplumlar ve fertler, yaptıkları birtakım fiillerinin cezasını dünya hayatında çekiyorlarsa da genel olarak dünya hayatı cezalandırma yeri değil, imtihan yeridir. İnanç seçiminde tamamen özgür olmaları için dünyevî nimetler konusunda insanlara herhangi bir baskı yapılmaz. Ama âhiret hayatında, yapıp ettiklerinin sonucuyla karşılaşma konusunda özgür değildirler. İnanmayan kişinin varacağı yer Cehennem olacaktır. İnanmayan kişi, *ben burayı beğenmiyorum,* diyemez. Onun için kaçınılmaz sonuçtur orası. İşte bu sebeple inanmayanı *"ateş azabına çarptırırım"* buyururken onu zorlarım anlamına gelen أَضْطَرُّهُ ifadesi kullanılmıştır.

"İbrahim İsmail ile birlikte Ka'be'nin temellerini yükseltirken (şöyle dua ettiler):..."

Âyette *temelleri yükseltme* ifadesine dayanarak genelde müfessirler, Ka'be'nin tarihinin çok eskiye, Hz. Âdem zamanına kadar uzandığını söylerler, hatta onu ilk inşa edenlerin melekler olduğuna dair birtakım rivâyetler naklederler. Onlara göre, Hz. Nuh dönemindeki tufan ile yıkılmış ve üzeri kumla örtülmüştü. Hz. İbrahim temellerini ortaya çıkarmış ve bu temeller üzerinde onu yeniden inşa etmiştir. Bazı müfessirler ise bu konudaki rivâyetlerin kıssacılar tarafından uydurulduğunu, İsrailiyat mahsulü rivâyetler olduklarını söylerler. (Reşid Rıza, I, 466-468).

Ka'be'yi inşa ettikten sonra Hz. İbrahim, Hz. İsmail ile birlikte Allah'a yalvararak bu hizmetlerini kabul buyurmasını, kendileriyle birlikte soylarından gelecekleri de kendisine teslim olanlardan kılmasını, tövbelerini kabul etmesini ve soylarından geleceklere, aralarından onlara Kitab'ı ve hikmeti öğretecek, böylece onları arındıracak bir peygamber göndermesini istemişlerdir. Yüce Allah Hz. Muhammed'i peygamber olarak göndermekle bu dualarını kabul buyurmuştur. Çünkü Hz. Muhammed, Hz. İsmail'in soyundan gelmektedir.

128. âyetteki "من ذريتنا"de geçen "من" edatının açıklayıcı (beyaniyye) olabileceğini söyleyenler olmakla birlikte genel olarak cüz'iyyet (teb'îz) ifade ettiğini söylemişlerdir. Çünkü Hz. İbrahim, daha önce yaptığı duada soyundan geleceklerin önderler kılınmalarını isterken Yüce Allah, aralarında zalim olanların da bulunacağına işaret etmişti. (Kurtubî, II, 126-127). Bu sebeple Hz. İbrahim ve Hz. İsmail dualarında *soyumuzdan*, yani soyumuzdan bir kısmını, diye dua ediyorlar, *soyumuzu* demiyorlar.

Sözlük anlamıyla *âhiret;* öteki, diğeri anlamına gelir. Kur'ân-ı Kerim insan için iki hayattan söz etmektedir. Bunlardan biri, dünya hayatıdır ki Kur'ân-ı Kerim'de bazen dünya hayatı bazen de ilki, birincisi anlamına gelen *ûlâ* kelimesiyle isimlendirilir.

وَمَنْ يَرْغَبُ عَنْ مِلَّةِ
اِبْرٰهٖيمَ اِلَّا مَنْ سَفِهَ نَفْسَهُ وَلَقَدِ اصْطَفَيْنَاهُ فِي الدُّنْيَا
وَاِنَّهُ فِي الْاٰخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحٖينَ ﴿١٣٠﴾ اِذْ قَالَ لَهُ رَبُّهُ اَسْلِمْ قَالَ
اَسْلَمْتُ لِرَبِّ الْعَالَمٖينَ ﴿١٣١﴾ وَوَصّٰى بِهَا اِبْرٰهٖيمُ بَنٖيهِ
وَيَعْقُوبُ يَا بَنِيَّ اِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰى لَكُمُ الدّٖينَ فَلَا تَمُوتُنَّ اِلَّا
وَاَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴿١٣٢﴾ اَمْ كُنْتُمْ شُهَدَٓاءَ اِذْ حَضَرَ يَعْقُوبَ
الْمَوْتُ اِذْ قَالَ لِبَنٖيهِ مَا تَعْبُدُونَ مِنْ بَعْدٖي قَالُوا نَعْبُدُ
اِلٰهَكَ وَاِلٰهَ اٰبَٓائِكَ اِبْرٰهٖيمَ وَاِسْمٰعٖيلَ وَاِسْحٰقَ اِلٰهًا وَاحِدًا
وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ﴿١٣٣﴾ تِلْكَ اُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا كَسَبَتْ
وَلَكُمْ مَا كَسَبْتُمْ وَلَا تُسْـَٔلُونَ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٣٤﴾

130. Kendini bilmezden başka kim İbrahim'in dininden yüz çevirir? Kuşkusuz biz onu bu dünyada seçkin kıldık. O, âhirette de salihlerdendir.

131. Rabbi ona: "Teslim ol" dediğinde o: "Âlemlerin Rabbi'ne teslim oldum" demişti.

132. İbrahim bunu çocuklarına da vasiyet etti, aynı şekilde Yakub da: "Ey oğullarım! Allah sizin için bu dini seçti. Öyleyse siz de ancak teslim olanlar olarak ölün," (dedi).

133. Yoksa siz, Yakub'a ölüm geldiğinde çocuklarına: "Benden sonra neye kulluk edeceksiniz?" dediğinde orada mıydınız? (Çocukları şöyle) **demişti: "Senin ve ataların İbrahim, İsmail ve İshak'ın**

Tanrı'sına tek tanrı olarak kulluk edeceğiz. Biz O'na teslim olmuşuz."

134. Onlar, gelip geçmiş bir ümmettir. Onların kazandıkları onlara, sizin kazandığınız sizedir. Siz, onların yaptıklarından sorguya çekilecek değilsiniz.

Bütün peygamberler aynı inanç kurallarını getirmiş olsalar da sosyal hayatın kimi alanlarıyla helal ve haram gıdalar konusunda getirdikleri mesajlarda birtakım farklılıklar olabilmektedir. İşte bu farklılıklar açısından sonra gelen peygamber, önce gelen peygamberin getirdiği vahyi neshetmektedir. Bu anlamda Peygamberimizin getirdiği şeriat, Hz. İbrahim'in getirdiği şeriatı nesh etmektedir. O hâlde burada Hz. İbrahim'in dininden yüz çevirenler niçin kınanmaktadır?

128. ve 129. âyetlerde Hz. İbrahim ve Hz. İsmail'in dualarından söz edilmişti. Bu dualarında dile getirdikleri hususlardan biri, soylarından bir peygamberin gönderilmesiydi. Söz konusu peygamber Hz. Muhammed'dir. Çünkü Hz. İsmail vasıtasıyla Hz. İbrahim'in soyundan gelen tek peygamber odur. O hâlde burada Hz. İbrahim'in dininden yüz çevirmekten maksat, duasında dile getirdiği, Hz. Muhammed'in peygamberliğini kabul etmemektir. Ayrıca az önce de belirttiğimiz gibi peygamberlerin tamamı inanç konularında aynı ilkeleri getirmişlerdir. Dinin ana gövdesini inanç esasları teşkil eder. Bu inanç konularının temeli ise tevhit inancıdır. Yahudiler de Hıristiyanlar da bu tevhit inancından uzaklaşmışlardır. Bu yönüyle Hz. Muhammed'in dininden yüz çevirmek, Hz. İbrahim'in dininden de yüz çevirmek anlamına gelir.

Yahudiler Hz. İbrahim'e mensup olduklarını ileri sürüyorlardı. Oysa mensubiyet, eğer bir peygamberi ilgilendiriyorsa salt onun soyundan gelmiş olmak bir anlam ifade etmez. Mensubiyetin bir anlam ifade etmesi, o peygamberin getirdiği ilâhî mesaja bağlılıkla olur. Hz. İbrahim de, onun oğullarından olan ve Yahudilerin soyundan geldikleri Hz. Yakub da Allah'a tam olarak teslim olmuş birer Müslüman idiler. O hâlde Hz. İbrahim ve Hz. Yakub'a bağlı olduklarını ileri süren Yahudilerin Allah'a tam olarak teslim olan Müslümanlar olmaları gerekir. Hz. Yakub'un, soyundan gelenlere tavsiyesi de bu olmuştur.

Rivâyet edilir ki Yahudiler Peygamber (s.a.v.)'e gelerek: *"Yakub vefat ettiğinde çocuklarına Yahudiliği tavsiye ettiğini biliyor musun?"* demişlerdi. Bunun üzerine, "**Yoksa siz, Yakub'a ölüm geldiğinde çocuklarına: 'Benden sonra neye kulluk edeceksiniz?' dediğinde orada mıydınız?** (Çocukları şöyle) **demişti: 'Senin ve ataların İbrahim, İsmail ve İshak'ın Tanrı'sına tek**

tanrı olarak kulluk edeceğiz. Biz O'na teslim olmuşuz,' " âyeti indirilmiştir. Bütün peygamberler sadece Allah'a kulluk etmeyi, yani ivazsız garazsız Allah'a teslim olmayı öğütlemişlerdir. Bütün peygamberlerin getirdikleri din, Allah'a teslimiyet üzere kuruludur.

Bölümün son âyetinde evrensel bir gerçeğe işaret edilmektedir: **"Onlar, gelip geçmiş bir ümmettir. Onların kazandıkları onlara, sizin kazandığınız sizedir. Siz onların yaptıklarından hesaba çekilecek değilsiniz."** Bir kavmin geçmişinde olumlu hasletlerin bulunması, o kavme herhangi bir yarar sağlamaz. Atalarının olumlu ya da olumsuz faaliyetleri sebebiyle bir kavim sorguya çekilecek değildir. Böylece Yahudilerin, soylarından dolayı *seçilmiş millet* oldukları şeklindeki iddiaları reddedilirken Hıristiyanların, Hz. Âdem'in yasak ağaçtan yemesi sebebiyle insanlığa yüklenen *ilk günah* doktrinleri de reddedilmektedir. Hıristiyanların bu doktrinine göre Hz. İsa'nın çarmıha gerilmesiyle insanların doğuştan yüklendikleri bu günah üzerlerinden kalkmıştır, yani Hz. İsa insanların üzerindeki bu günahı kaldırmak için kendisini feda etmiştir. İnsanlar, geçmişlerinin yapmış oldukları iyiliklerden dolayı bir üst mertebeye yükselemeyecekleri gibi geçmişlerinin işlemiş oldukları suçlardan dolayı da kınanamazlar.

Kur'ân-ı Kerim bu son âyette, bütün milletler için geçerli olan bu ilkeyi Yahudilere de hatırlatarak onların, geçmişlerindeki olumluluklardan dolayı mükâfatlandırılmayacakları gibi geçmişlerindeki olumsuzluklardan dolayı da sorgulanmayacaklarını bildirmektedir. Başka âyetlerde de bu husus vurgulanmaktadır. Mesela hiç kimsenin, başkasının günahını yüklenmeyeceği, *"hiçbir günahkâr, başka bir günahkârın yükünü çekmez"* (En'âm 7/164) âyetinde; hiç kimsenin bir başkasının yaptıklarından dolayı mükâfatlandırılmayacağı da *"insan için sadece kazandığının karşılığı vardır"* (Necm 53/39) âyetinde açıkça dile getirilmektedir. Kısacası ceza da ferdidir, mükâfat da. Aynı şekilde toplumların işlemiş oldukları iyilikler de suçlar da sadece o toplumları ilgilendirir; sonraki nesiller ne onların iyiliklerinden dolayı övünme hakkına sahiptirler ne de o toplumların suçlarından dolayı cezalandırılmayı yahut kınanmayı hak ederler.

Çok uzun müddet önce yaşamış atalar bir tarafa, peygamberin bile çocuklarına bir faydası olmayacaktır. Nitekim Peygamber (s.a.v.)'in, halası Safiye ve kızı Fatıma'ya şöyle dediği rivâyet edilir: *"Ey Muhammed'in halası Safiye ve ey Muhammed'in kızı Fatıma! Kıyamet günü bana amellerinizle gelin, neseplerinizle değil. Çünkü ben Allah'a karşı size hiçbir şey yapamam."* Yine Peygamber (s.a.v.)'in şöyle dediği nakledilir: *"Ameli kendisini geride bırakmış kişiyi ne-*

sebi öne çıkarmaz." Bir âyette de şöyle denmektedir: "*Sûra üfleneceğinde, artık o gün aralarında hiçbir soy yakınlığı olmayacaktır ve birbirlerine de bir şey sormayacaklardır.*" (Mü'minûn 23/101).

Yahudilerin, geçmişleriyle övünme ve onların başarılarından kendilerine pay çıkarma hastalığı günümüz Müslüman milletlerin tamamına sirâyet etmiştir. Her millet, tarihine toz kondurmamakta, atalarının işlemiş oldukları olumsuz davranışları bile birtakım tevillerle büyük bir başarıymış gibi göstermekte, böylece toplumlarına tarih şuuru aşıladıklarını sanmaktadırlar. Oysa tarih, insanların önüne serilmiş bir tecrübedir. Olumlu ve olumsuz yönlerinin her ikisi gözler önüne serilmeli ki insanlar ondan ibret alsınlar. Olumlu ve olumsuz taraflarının nedenlerinin üzerinde dursunlar. İşlenmiş olan hataları tekrar etmesinler. Çünkü Kur'ân-ı Kerim, bütün Müslümanlar için örnek nesil olan sahabenin hatta peygamberlerin hatalarını dahi gözler önüne sermekte, bu hataları tashih etmekte; nasıl davranmaları gerektiğini anlatmaktadır.

وَقَالُوا كُونُوا هُودًا أَوْ نَصَارَىٰ تَهْتَدُوا ۗ قُلْ بَلْ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ
حَنِيفًا ۖ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٣٥﴾

135. Ayrıca dediler ki: "Yahudi veya Hıristiyan olun ki doğru yolu bulasınız." De ki: "Bilakis Hanif olan İbrahim'in dinine (uyarız)**. O Allah'a ortak koşanlardan değildi."**

Hanîf, kelime olarak meyletmek anlamındadır. Din için kullanıldığında ise batıl dinlerden meylederek hak dine yönelme anlamına gelir. Kelimeye başka anlamlar da verilmiştir. Ancak din konusundaki anlama dair herhangi bir ihtilaf yoktur.

Gerek Yahudiler, gerek Hıristiyanlar kitaplarını tahrif etmiş ve Allah'a ortak koşmuşlardır. Bunu âyetin sonundaki, "**O Allah'a ortak koşanlardan değildi**" cümlesinden anlıyoruz. Yahudi ve Hıristiyan isimlerini almaları da gerçek dinden sapmalarından sonradır. Dinlerinin aslı, Allah'a tam olarak teslim olmayı ve O'nu birlemeyi esas alan İslâm idi. Buna rağmen onlar, tahrif edilmiş olan dinlerine uyulduğu takdirde ancak Cennete girmenin mümkün olabileceğini söylemektedirler. Ayrıca her iki dinin mensupları da kendilerinin Hz. İbrahim'e bağlı, dolayısıyla onun dini üzere olduklarını ileri sürmek-

tedirler. Âyet, bilakis Hz. İbrahim'in hak din üzere olduğunu; onun, Allah'a ortak koşmadığını belirtmektedir. Eğer Yahudi ve Hıristiyanlar gerçekten Hz. İbrahim'e mensup olmayı arzu ediyorlarsa, onların da hak dine; Allah'ı birlemeye, yani Hz. İbrahim'in de dini olan İslâm'a girmeleri gerekir.

Burada, Hz. İbrahim'in Allah'a ortak koşanlardan olmadığının özellikle vurgulanması, Yahudi ve Hıristiyanların tevhit inancını bozduklarına işarettir.

Yaşayan dinler zamanla asıl kaynaklarından uzaklaşırlar. Her din için bu durum kaçınılmazdır. Bu nedenle din mensuplarının zaman zaman kaynaktan uzaklaşıp uzaklaşmadıklarını gözden geçirmeleri gerekir. Görüldüğü gibi burada, Yahudi ve Hıristiyanlar Hz. İbrahim'in dini üzere olduklarını iddia ettikleri halde Yüce Allah, onları Hz. İbrahim'in Hanîf olan, yani sapmalardan uzak asıl dinine çağırmaktadır. Çünkü bazen iddia ile gerçekler örtüşmez. İddianın gerçekliği önemlidir. Aynı durum Müslümanlar için de geçerlidir. Müslümanlar da kendilerinin Hz. Peygamber'in getirdiği gerçek yol üzere olduklarını iddia eder, ama gerçekten o yol üzere olup olmadıklarını test etmezlerse bu iddiaları, Yahudi ve Hıristiyanların iddialarından farklı olmaz.

Yahudi ve Hıristiyan topluluklardan her birinin sadece kendilerinin Cennete gireceklerine dair iddiaları yukarıda dile getirilmiş ve Hz. İbrahim'e bağlı olduklan iddiaları da göz önünde bulundurularak her iki topluluk Hz. İbrahim'in gerçek dinine davet edilerek kendi inançlarının aksine Hz. İbrahim'in dininin samimiyetle bütünleştiği ve onun asla Allah'a ortak koşmadığı kendilerine hatırlatılmıştır.

Kuşkusuz, gerçek din tektir ve bütün peygamberler aynı dini getirmişlerdir. O hâlde gerçek dine bağlı olanlar, bütün peygamberlere ve onların Allah katından getirdiklerine inanırlar. İşte aşağıdaki âyetler bu gerçeği vurgulamaktadır:

قُولُوٓا اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَمَٓا اُنْزِلَ
اِلَيْنَا وَمَٓا اُنْزِلَ اِلٰٓى اِبْرٰه۪يمَ وَاِسْمٰع۪يلَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ
وَالْاَسْبَاطِ وَمَٓا اُو۫تِيَ مُوسٰى وَع۪يسٰى وَمَٓا اُو۫تِيَ النَّبِيُّونَ
مِنْ رَبِّهِمْۚ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِنْهُمْۘ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ﴿١٣٦﴾ فَاِنْ

اٰمَنُوا بِمِثْلِ مَٓا اٰمَنْتُمْ بِه۪ فَقَدِ اهْتَدَوْاۚ وَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّمَا هُمْ ف۪ي شِقَاقٍۚ
فَسَيَكْف۪يكَهُمُ اللّٰهُۚ وَهُوَ السَّم۪يعُ الْعَل۪يمُۜ ﴿١٣٧﴾ صِبْغَةَ
اللّٰهِۚ وَمَنْ اَحْسَنُ مِنَ اللّٰهِ صِبْغَةًۘ وَنَحْنُ لَهُ عَابِدُونَ ﴿١٣٨﴾

136. Deyin ki: "Biz Allah'a, bize indirilene; İbrahim, İsmail, İshak, Yakub ve torunlarına indirilene; Musa'ya, İsa'ya verilene ve peygamberlere Rableri katından verilenlere inandık. Aralarında hiçbir ayırım yapmayız. Ve biz O'na teslim olanlarız.

137. Eğer onlar da sizin inandığınız gibi inanırlarsa şüphesiz doğru yolu bulmuş olurlar. Yüz çevirecek olurlarsa kesin bir ayrılık içerisindedirler. Onlara karşı Allah sana yeter. O işitendir, bilendir.

138. Allah'ın boyasıyla (boyanmışız)**! Boyası Allah'ınkinden daha güzel olan kimdir? Biz yalnızca O'na kulluk ederiz.**

Burada hitap Müslümanlara yöneltilerek gerçek dinin bir ilkesi onların dilinden ifade edilmektedir. Müslümanlar bütün peygamberlere ve bu peygamberlere indirilmiş olan ilâhî mesajlara iman ederler. Eğer Yahudi ve Hıristiyanlar da gerçek dine bağlanmak istiyorlarsa tıpkı Müslümanların yaptığı gibi bütün peygamberlere ve bu arada Hz. Muhammed'e, bütün peygamberlerin getirdiklerine ve bu arada Kur'ân-ı Kerim'e inanmaları, kısacası Allah'ın boyasıyla boyanmaları gerekir. İşte ancak bu gerçek dine bağlananlar Cennete girebilirler; yoksa dinlerini Allah'ın boyasının dışına çıkaranlar, inançlarından samimi olarak Allah'a bağlanmayı çıkarıp bir tarafa atanlar, bununla da yetinmeyip inançlarına şirki karıştırmış olanlar değil.

Geçmiş peygamberlere inanmak, onların getirdikleri şeriatların bütün kurallarıyla günümüzde de geçerli olduğu anlamına gelmez. Müslümanlar önceki peygamberlerin getirmiş oldukları şeriatların o peygamberlerin dönemlerinde geçerli olduklarına inanırlar. Kuşkusuz dinin temelini inanç konuları teşkil eder ve bütün peygamberler aynı inanç esaslarını getirmişlerdir.

"Eğer onlar da sizin inandığınız gibi inanırlarsa şüphesiz doğru yolu bulmuş olurlar. Yüz çevirecek olurlarsa kesin bir ayrılık içerisindedirler. Onlara karşı Allah sana yeter. O işitendir, bilendir."

Geçmişte yaşamış olan peygamberlere inandıklarını söyleyen Kitap Ehli'nin üç yönden Peygamberimize inanıp onun getirdiği vahye bağlanmaları gereklidir:

Birincisi: Önceki peygamberlere indirilmiş olan kitaplar tahrif edilmiştir. O hâlde elde tahrife uğramamış tek ilâhî kitap vardır; Kur'ân-ı Kerim. Kitap Ehli'nin kendileri bile bağnazlığı bir tarafa atarak kendi kitaplarının tahrif edilip edilmediğini gözden geçirecek olsalar bu kitapların tahrif edildiğine kendileri de kanaat getireceklerdir.

İkincisi: Son peygamber olan Peygamberimizin şeriatı önceki şeriatları neshetmiş, onları hükümsüz kılmıştır.

Burada *şeriat* kavramını, sosyal hayatla ve helal-haramla ilgili hükümler anlamında alıyoruz. Kur'ân-ı Kerim'de *şeriat* kelimesi dinin eşanlamlısı olarak kullanılıyor olsa da İslâm kültüründe daha çok bu anlamda kullanılmaktadır.

Üçüncüsü: Her peygamber kendisine inanmış olanlardan, kendisinden sonra gelecek peygambere inanmaları ve ona destek olmaları konusunda söz almıştır. O hâlde Kitap Ehli'nin Peygamberimize iman edip ona destek olmaları, kendi peygamberlerine iman etmelerinin zorunlu bir sonucudur.

"Allah'ın boyasıyla (boyanmışız)**! Boyası Allah'ınkinden daha güzel olan kimdir? Biz yalnızca O'na kulluk ederiz."**

Nedir *Allah'ın boyası*? Bu ifadenin hemen ardından, *"Biz yalnızca O'na kulluk ederiz"* denildiğine göre, Allah'ın boyasıyla, Allah'a kulluk etmek kastediliyor olmalıdır. Belki de Allah'a teslim olma ve sadece O'na kulluk etmenin insan hayatında ortaya çıkan görüntüsünün tamamına *Allah'ın boyası* denmektedir.

Müfessirler burada Hıristiyanların vaftizlerine bir göndermede bulunulduğunu söylerler. Onlar yeni doğan çocuklarını sarımtırak boyalı bir suya batırarak onları gerçek Hıristiyan yaptıklarına inanırlar. Böylece çocuk vaftiz edilmiş olur.

Kur'ân-ı Kerim böyle şeklî ve yapay yollarla gerçek dindarlığa ulaşılamayacağını; boyalı bir suya batıp çıkmakla gerçek dindar olunamayacağını anlatır. Bilakis gerçek dindarlık, Allah'ın indirdiklerine tam olarak iman etmek; Allah'ın boyasıyla boyanmakla olur.

قُلْ اَتُحَاجُّونَنَا فِي اللّٰهِ وَهُوَ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْۚ وَلَنَا اَعْمَالُنَا
وَلَكُمْ اَعْمَالُكُمْۚ وَنَحْنُ لَهُ مُخْلِصُونَۙ ﴿١٣٩﴾ اَمْ تَقُولُونَ اِنَّ
اِبْرٰهٖمَ وَاِسْمٰعٖيلَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ وَالْاَسْبَاطَ
كَانُوا هُودًا اَوْ نَصَارٰىۜ قُلْ ءَاَنْتُمْ اَعْلَمُ اَمِ اللّٰهُۜ وَمَنْ اَظْلَمُ
مِمَّنْ كَتَمَ شَهَادَةً عِنْدَهُ مِنَ اللّٰهِۜ وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ
عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿١٤٠﴾ تِلْكَ اُمَّةٌ قَدْ خَلَتْۚ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلَكُمْ
مَا كَسَبْتُمْۚ وَلَا تُسْـَٔلُونَ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٤١﴾

139. De ki: "Allah hakkında bizimle tartışıyor musunuz? Hâlbuki O bizim de Rabbimizdir, sizin de Rabbinizdir. Ayrıca bizim yaptıklarımız bize, sizin yaptıklarınız sizedir. Biz O'na gönülden bağlanmışız."

140. "İbrahim'in, İsmail'in, İshak'ın, Yakub'un ve torunlarının Yahudi ya da Hıristiyan olduklarını mı söylüyorsunuz?" De ki: Siz mi daha iyi biliyorsunuz yoksa Allah mı? Kim, Allah'ın kendisine verdiği delili gizleyenden daha zalim olabilir? Ama Allah yaptıklarınızı bilmiyor değildir."

141. "Onlar, gelip geçmiş bir ümmettir. Onların kazandıkları onlara, sizin kazandığınız sizedir. Siz onların yaptıklarından hesaba çekilecek değilsiniz."

Ne Allah ne de O'nun dini bir kimsenin tekelindedir. Bir kimse, salt şu veya bu dine yahut millete mensup oluşu sebebiyle Allah katında bir ayrıcalığa sahip olamaz. Bütün insanlar Allah tarafından yaratılmışlardır ve bu anlamda onların tamamı O'nun kullarıdırlar. O hâlde mesele, gönülden Allah'a bağlı olmak ve peygamberinin gösterdiği yoldan gitmektir. Dolayısıyla bu âyetle, Yahudilerin peygamberliğin kendi hakları olduğuna, Allah'ın seçkin kulları ol-

duklarına ve Cennetin kendi tekellerinde bulunduğuna, yine benzeri iddialarda bulunan diğer din mensupları ve milletlerin bu tür iddialarına cevap verilmektedir. Cenneti hak etmek ve Allah'ın sevdiği kullar arasında bulunmak, gönülden O'na bağlı olmakla mümkündür. Ayrıca onlara şöyle denmektedir: *Yaptıklarınızın karşılığını siz göreceksiniz. Biz de kendi yaptıklarımızın karşılığını göreceğiz. Yaptıklarınızdan dolayı bize herhangi bir zarar dokunmaz. Sizi gerçeği çağırıyorsak bu, sizin yararınıza olan bir durumdur.*

"İbrahim'in, İsmail'in, İshak'ın, Yakub'un ve torunlarının Yahudi ya da Hıristiyan olduklarını mı söylüyorsunuz?..."

Burada peygamberlerin Yahudi veya Hıristiyan oldukları şeklindeki iddialar reddedilmektedir. Daha önce dikkat çektiğimiz gibi, Yahudilik ve Hıristiyanlık, tahrif edildikten sonra bu isimleri almışlardır. Kuşkusuz dine verilen isimden çok o dinin muhtevası önemlidir. Ne var ki Yahudi ve Hıristiyanlar, dinlerini tahrif ettikten sonra bu isimleri almışlardır. Dinlerini tahrif etmiş olanlar peygamberlerin mesajlarına uyacaklarına, peygamberlerin mesajlarını zorlama tevillerle kendi anlayışlarına uydururlar. Bütün peygamberlerin getirdikleri dinler, muhteva olarak Allah'a teslim olmayı içerdikleri gibi isim olarak da Allah'a teslimiyet anlamını ifade eden bir isimle isimlendirilirlerdi. Dinlerin farklı isimler almaları, belli kişilere yahut bölgelere nispet edilmeleri şeklinde ortaya çıkmıştır. Nitekim *Yahudi* isminin, Hz. Yakub'un torunu *Yahuda*'dan geldiği, Hıristiyanlığın ismi olan *Nasâra*'nın da Hz. İsa'nın doğduğu köyün adı olan *Nasıra*'dan geldiği söylenir.[1] Bilindiği gibi Hıristiyanlar, kendilerini Mesihî (Mesih İsa'ya mensup) diye de adlandırırlar. Oysa din Allah'ındır. Başka kişilere izafe edilemeyeceği gibi bir peygambere de izafe edilmezler. Dinler, kişi veya bölgeye nispet edildikten sonra artık o kişi veya bölgenin damgasını taşırlar. Bu damgayı taşıdıktan sonra da asıl kaynaktan uzaklaşma başlar ve uzaklaşma açısı büyüyerek devam eder. Bu sebeple Müslüman bilginler İslâmiyet'in *Muhammedîlik*'le isimlendirilmesine karşı çıkmışlardır. Zaman zaman gündeme getirilen *Türk İslâm*'ı da aynı şekilde bir sapmadır ve Yahudilikte olduğu gibi dini millileştirme anlamı taşır.

O hâlde bütün dinlerin aslı, Allah'a teslim olmayı ifade eden *İslâm* idi. İbrahim'in dini de bu idi. Yahudi ve Hıristiyan bilginleri, en azından ilmi noktadan mesele üzerinde durmuş olanları, bu gerçeği biliyorlardı. Bunu bildik-

1. Bazı bilginler *Nasârâ* isminin yardım etmek anlamına gelen ن ص ر kök harflerinden geldiğini söylerler.

leri halde onu halktan gizleyenler, kuşkusuz en büyük zalimlerdir. Kendileri hak yola gelmedikleri gibi başkalarına da engel olmuşlardır.

Üçüncü âyette, bütün din mensuplarının bilmeleri gereken evrensel gerçeğe tekrar işaret edilmektedir: **"Onlar gelip geçmiş bir ümmettir. Onların kazandıkları onlara, sizin kazandığınız sizedir. Siz, onların yaptıklarından hesaba çekilecek değilsiniz."**

Günümüzde bazı Müslüman milletler, geçmişte kendilerinin daha çok İslâm'a hizmet ettiklerini dile getirerek bir ayrıcalık hissine kapılırlar. Âyetlerden de anlaşıldığı gibi bu, Yahudilerin hayat felsefesindeki esaslardan biridir.

Buraya kadar Yahudilerin tarihinden uzunca söz edildi. Anlatımın sonuna doğru, Hz. İbrahim ve soyundan gelen peygamberler gündeme getirilerek kıble değişikliği konusuna bir hazırlık yapıldı. Çünkü Ka'be, Hz. İbrahim ve oğlu İsmail tarafından inşa edilmişti. İşte bundan sonraki bölümde kıble değişikliği farklı boyutlarıyla anlatılmaktadır:

سَيَقُولُ السُّفَهَاءُ مِنَ النَّاسِ مَا وَلّٰيهُمْ عَنْ قِبْلَتِهِمُ الَّتِي
كَانُوا عَلَيْهَا قُلْ لِلّٰهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلٰى صِرَاطٍ
مُسْتَقِيمٍ ﴿١٤٢﴾ وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا
لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا
وَمَا جَعَلْنَا الْقِبْلَةَ الَّتِي كُنْتَ عَلَيْهَا إِلَّا لِنَعْلَمَ مَنْ يَتَّبِعُ
الرَّسُولَ مِمَّنْ يَنْقَلِبُ عَلٰى عَقِبَيْهِ وَإِنْ كَانَتْ لَكَبِيرَةً إِلَّا
عَلَى الَّذِينَ هَدَى اللّٰهُ وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُضِيعَ إِيمَانَكُمْ إِنَّ اللّٰهَ
بِالنَّاسِ لَرَؤُفٌ رَحِيمٌ ﴿١٤٣﴾

142. İnsanların dar kafalıları: "Şu ana kadar yöneldikleri kıbleden onları vazgeçiren nedir?" diyecekler. De ki: "Doğu da batı da Allah'ındır. O dilediğini dosdoğru yola iletir.

143. İşte böylece sizi orta/âdil bir ümmet kıldık ki insanlara tanıklık edesiniz ve Peygamber de size tanıklık etsin. Daha önce yöneldiğin kıbleyi, elçiye uyanları gerisin geriye döneceklerden ayırt etmek için belirlemiştik. Kuşkusuz bu, Allah'ın doğru yola ilettiğinden başkasına çok ağır gelecektir. Allah, imanınızı boşa çıkaracak değildir. Kuşkusuz, Allah insanlara karşı şefkatli ve merhametlidir.

Âyetler, kıble değişikliği konusunda yaygara koparanlar bunu yapmadan önce indirilmiş, böylece yaygara koparacakları önceden haber verilmiştir. سَيَقُولُ kelimesinin başında bulunan س harfi, yakın gelecek için kullanılan bir edattır. Âyet indirildikten sonra muârızlar, susup bu konuda hiçbir söz söylemeyebilirlerdi. Böylece Kur'ân'ı yalancı durumuna sokabilme imkânları vardı. Ne var ki Kur'ân-ı Kerim'i indiren Yüce Allah'tır. O indirilen bu âyete rağmen yaygara koparacaklarını biliyordu. Dar kafalılar " **'Şu ana kadar yöneldikleri kıbleden onları vazgeçiren nedir?' diyecekler,"** dedi ve öyle oldu.

Âyette ayrıca yaygara kopardıklarında Peygamber'in onlara ne cevap vereceği de önceden haber verilmiş olmaktadır.

Kıble değişikliğine karşı çıkan Kitap Ehli ve müşriklerin bunu yaparken **"Şu ana kadar yöneldikleri kıbleden onları vazgeçiren nedir?"** şeklinde soru kipini kullanmaları dikkat çekicidir. Çünkü böylesi durumlarda saf beyinleri bulandırmanın en iyi yollarından birisi soru kipini kullanmaktır.

Kıble değişikliğine farklı kesimlerden itirazlar gelmiştir. Yahudiler, kendi kıbleleri olan Kudüs'ten vazgeçildiği için itiraz etmiş, Münafıklar bunu alay konusu yapmış ve *"Herhalde Muhammed vatanını özledi"* demiş, Müşrik Araplar da: *"Muhammed nihayet hatasını anladı; atalarımızın dinine dönecek"* demişlerdi. Bu kargaşa içerisinde İslâm'dan geri dönenler bile olmuştur.

Birinci âyet, kıble değişikliğini dillerine dolayanların dar kafalı kimseler olduklarını belirtmektedir. Çünkü en nihayet doğu da batı da Allah'ındır ve Allah, kullarından dilediği tarafa yönelmelerini isteyebilir. Önemli olan Allah'ın emrine uymaktır. Bununla birlikte kıble değişikliğinde birtakım amaçlar da hedeflenmektedir.

Bunların ilki 143. âyette de ifade edildiği gibi, imtihandır: **"Daha önce**

yöneldiğin kıbleyi, ancak, elçiye uyanları gerisin geriye döneceklerden ayırt etmek için belirlemiştik." O hâlde kıble değişikliğinin amaçlarından biri, İslâm'a girmiş olanların imtihan edilmeleri; kararlı ve samimi olanların diğerlerinden ayırt edilmeleridir. Cahiliye döneminde de Araplar Ka'be'ye çok büyük bir önem veriyor, onu kavmî şereflerinin bir sembolü olarak görüyorlardı. Oysa İslâm, her türlü bağdan ve özellikle ırkî bağlardan kurtularak sadece Allah'a ve O'nun dinine bağlanılmasını istemektedir. İslâm'ın ilk davetçileri durumunda olan Arapların, cahiliye döneminde kalplerinin derinliklerine kök salmış olan ırkî bağlardan sıyrılmaları gerekiyordu. Yeni dini, milli bir din olarak görenler varsa bunların tasfiye edilmeleri İslâm'ın yararına olacaktı. Bu sebeple bir müddet için Kudüs'e yönelmek, bu amaca hizmet etmiştir. Başta Kudüs kıble olarak belirlendiğinde Ehl-i Kitaptan benzeri duygularla İslâm'a girmiş olanlar da Ka'be'ye yönelme emri geldikten sonra tasfiye edileceklerdi. Çünkü her iki tarafın duygularında Allah'a tam teslimiyet söz konusu değildir.

Müslümanlar ayrıca dinlerini tahrif eden ve dini kendi tekellerinde görenlerin peşinde gidenler olarak algılanmamalıydı. Kendilerine has bir kıblelerinin olması da bu açıdan önemliydi. Çünkü şu veya bu yöne yönelmenin sadece sembolik bir önemi vardır.

Müslümanların Kudüs'e yönelmeleri Kitap Ehli'ni şımartmış, hakkın kendilerinde olduğuna dair propagandalar yapmalarına imkân sağlamıştı. Din konusunda kendilerini aslî unsur olarak görüyorlardı. Ayrıca bunu, Müslümanları kendi saflarına çekme konusunda bir araç olarak kullanma gayretindeydiler.

Müslümanların Kudüs'ten vazgeçerek Ka'be'ye yönelmeleri, Kitap Ehli'nin Müslümanlar konusundaki beklentilerini ortadan kaldırdı. Böylece kıblenin değişmesi, Müslümanlarla Kitap Ehli arasında safların ayrışmasına ve bunun netlik kazanmasına sebep oldu.

"İşte böylece sizi orta/âdil bir ümmet kıldık…"

Sözlükte orta anlamına gelen *vasat* kelimesi burada adalet, bir şeyin iyisi anlamında kullanılmıştır. Araplar bir *şeyin ortası* dediklerinde bununla o şeyin en üstünü ve en iyisini kast ederler. Kurtubî âyetin tefsirinde özet olarak şöyle söylemektedir:

Ka'be nasıl dünyanın tam ortasında ise İslâm ümmeti de orta bir ümmettir. İslâm, aşırılığın her iki ucundan; hem ifrattan hem de tefritten uzaktır. Mesela peygamberlerini tazim konusunda Hıristiyanlar aşırı giderken Yahudiler onlara gereken değeri vermemektedirler. Hâlbuki İslâmiyet hem kendi peygamberi hem de diğer peygamberler hakkında orta bir yol izlemiştir. (Kurtubî, II, 154).

Râzî de *vasat toplum* ifadesine adaletli toplum, daha hayırlı ve daha üstün olan toplum, dinde aşırılıklardan uzak duran ve orta bir yol takip eden toplum gibi anlamlar vermektedir. (Râzî, IV, 97-98).

Çağdaş müfessirler meseleye daha geniş bir açıdan bakmışlardır. Bunlardan Muhammed Esed şöyle demektedir:

"Lâfzen (âyetin kelime anlamı), 'orta bir toplum' yani, aşırılıklar karşısında âdil bir denge gözeten ve hem zevk ve sefahati, hem de mübalağalı bir zühdü reddederek insanın tabiatını ve imkânlarını değerlendirmede gerçekçi ve makul davranan bir topluluk. Kur'ân, sıkça tekrarladığı, hayatın her cephesinde dengeli ve ölçülü olma çağrısı ile uyumlu olarak mü'minlere, hayatlarının bedeni ve maddi yönüne çok fazla ağırlık vermemelerini öğütler; ama aynı zamanda insanın bu 'bedenî hayat' ile ilgili ihtiyaç ve isteklerinin ilâhî iradenin eseri ve bu nedenle de meşru olduğunu kabul eder. Daha ileri bir tahlilde, 'dengeli ve ölçülü' bir toplum ifadesinin, insanın varoluş problemine İslâmî yaklaşımı temsil ettiği söylenebilir: Ruh ve beden arasında fıtrî bir çatışma olduğu görüşünün reddi ve insan hayatının bu ikili cephesindeki tabiî ve ilâhî bütünlüğün açık bir teyidi. İslâm'a özgü olan bu dengeli davranış, doğrudan Allah'ın birliği ve bütün hilkatin temelinde yatan amacın tekliği kavramından doğmaktadır. Böylece, burada 'dengeli ve ölçülü' toplumdan söz edilmesi, Allah'ın birliğinin bir sembolü olarak Ka'be tema'sına uygun düşen bir giriştir." (Muhammed Esed, Kur'ân Mesajı, I, 40).

Çağdaş müfessirlerden Seyyid Kutub ise âyeti şöyle yorumlamaktadır:

"Bu ümmet, bütün anlamlarıyla gerçekten 'orta' bir ümmettir. 'Vasat' kelimesi, ister fazilet ve güzellik anlamına gelen 'vasatah' kökünden türemiş olsun, isterse itidal ve kasd anlamına gelen 'vasat' kökünden gelmiş olsun; yahut isterse asıl anlamıyla 'vasat' kökünden türemiş olsun, her bakımdan 'orta' bir ümmet... Bu ümmet, inanç ve düşüncede orta yolu izler; ne sırf ruhi bir hayata dalar, ne de maddeye boğulur. Aksine o, bedene girmiş bir ruh veya ruha sarılmış bir beden sentezinden meydana gelen fıtrat kanunlarına uyar. Değişik güçlerden meydana gelen bu bünye, muhtaç olduğu bütün gıdaların hakkını tastamam verir. Hayatın korunmasına ve devamına çalışırken, ruhun ilerlemesi ve yükselmesini de ihmal etmez. Arzu ve istekleri, ifrat ve tefrite varmadan, denge ve uyum içerisinde serbest bırakır.

Bu ümmet, düşünce ve şuurda vasattır: Bildiklerini dondurup, deneysel ve pozitif bilimlere kapısını kapatmaz. Her sesin arkasına düşmediği gibi, gülünç bir maymun taklitçiliği de yapmaz. Her şeyden önce kendisinde bulunan düşünce, metot ve esaslarına sımsıkı bağlanır. Sonra bu düşünce ve deney sonuçlarını pratik hayatında görür. Onun daimî özelliği: 'Hakikat mü'minin yitiğidir, nerede bulursa alır' hadis-i şerifidir.

Bu ümmet, düzenleme ve uygulamalarında vasattır: Hayatı büsbütün duygu ve vicdanın emrine terk etmediği gibi tamamen ceza kanunlarına da bırakmaz. Kişisel vicdanları eğitim ve yönlendirmeleriyle ulvîleştirir. Toplumun düzenini de yasal yaptırımlarla güvence altına alır. Böylece ikisini bir arada kaynaştırır. İnsanları, bir diktanın sultasına terk etmediği gibi yalnız vicdanın emirlerine de bırakmaz. Aksine ikisini de birlikte düşünür.

Bu ümmet, insan ilişkilerindeki karşılıklı muamelelerde de vasattır. Kişilerin şahsiyetini ve değer yargılarını göz ardı etmediği gibi onları toplumun veya devletin kişiliğinde de eritmez. İnsanın yalnızca kendi çıkarını düşünen bencil ve açgözlü biri olarak kalmasına da izin vermez. Fakat ferdin kişiliğini geliştiren ve dinamizmini sağlayan itici gücünü ve enerjisini, kişiliğini ve oluşmasını gerçekleştirecek olan tabiî özelliklerini ve fıtrî arzularını serbest bırakır. Sonra bir taraftan taşkınlıkları frenleyecek bazı engeller koyarken, diğer taraftan da topluma hizmet konusunda ferdin isteğini harekete geçirecek etkenler yerleştirir. Bir âhenk ve düzen içerisinde, bireyi topluma yardımcı kılan, toplumu da bireyin koruyucusu durumuna getiren görevler ve sorumluluklarla ilgili düzenlemeler yapar.

Bu ümmet, mekân itibarıyla da vasattır: Yeryüzünün yaşamaya en elverişli yerindedir. Müslümanların üzerinde yaşadığı topraklar, her yönden; doğu, batı, kuzey ve güney yönlerinden, yeryüzünün en orta bölgesinde olagelmiştir. Bu konumuyla da insanlığı gözetlemekte, onlara karşı şahitliği omuzlamakta, sahip olduğu maddî manevî değerleri bütün yeryüzü sakinleriyle paylaşmaktadır. Düşünce ve ruhun meyveleriyle, tabiatın meyveleri onun yoluyla her tarafa yayılmaktadır. Bu hareketi icra ederken de maddesi ve manasıyla birlikte çalışmaktadır.

Bu ümmet zaman bakımından da vasattır: Kendisinden önceki insanlığın çocukluk devresini sona erdirir. -Geldikten- sonra da insanlığın akıl ve olgunluk çağını yaşamasını sağlar. Ortada durup, insanlığın çocukluk döneminden kalma vehimlerini ve hurafelerini silkip atar. İnsanlığın akıl ve duygularla saplantıya düşmesine engel olup, peygamberler döneminden kalma ruhî mirasıyla devamlı gelişen aklî kontrol mekânizmasını birleştirerek, ikisinin arasında doğru yolda yürür." (Kutub, Fî Zilâl, I, 96).

'*Vasat*' kelimesine verilen bütün bu manalarda aslında *âdil olma* anlamı mevcuttur. Çünkü *adalet* kelimesinin kendisinde de dengeli ve ölçülü olma anlamı vardır. Zaten şahitlik yapabilmek için en önemli şart, adalettir.

"...ki insanlara tanıklık edesiniz ve Peygamber de size tanıklık etsin."

Âyette anlatılan *tanık*lığın dünya hayatına mı, yoksa âhirete mi yönelik olduğu konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bunun âhirete yönelik ol-

duğunu söyleyenler olmakla birlikte dünya hayatına yönelik olduğu görüşü daha tutarlı görünmektedir. Tanıklık görevi şu dünya hayatında yapılmakta; başka insanlara İslâm dini tebliğ edilerek insanlar iyiliğe çağırılmakta ve kötülüklerden uzak durmaları istenmektedir. Âyetin, *"Siz insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz; iyiliği emreder, kötülükten sakındırır ve Allah'a inanırsınız."* (Âlu İmrân 3/110) âyetiyle yakın bir ilişkisi vardır. Ancak bu tanıklığın sonuçları, diğer amellerde olduğu gibi âhirette görülecektir.

Rivâyet edilir ki Yahudiler, kıble değişikliği konusunda Müslümanların zihinlerini karıştırmak için kıble değişikliğinden önce vefat eden Müslümanların durumlarının ne olacağını sormuş, uygunsuz birtakım değerlendirmeler yapmışlardır. Bunun üzerine vefat eden Müslümanların akrabaları, meseleyi Peygamber'e ileterek durumun ne olacağını sormuşlardır. **"Allah imanınızı boşa çıkaracak değildir"** cümlesi bu soruya cevap olarak indirilmiştir. Cümlede geçen *iman* kelimesiyle namaz kast edilmektedir. Daha önce Kudüs'e yönelerek kılınan namazların boşa gitmediği anlatılmış olmaktadır. Namazın iman kelimesiyle ifade edilmiş olması, amel ile iman arasındaki sıkı ilişkiyi göstermesi bakımından önemlidir.

Kur'ân-ı Kerim olayların anlatımında her zaman tarihi bir sıra takip etmez. Yukarıda kıble değişikliği sonrası anlatılmışken aşağıdaki âyetlerde olayın kendisi anlatılmaktadır. Ayrıca tarihi bir olay anlatılırken arada olayla ilgili sosyal meselelerden veya inanç meselelerinden söz edilir. Burada da aynı durumu görüyoruz:

قَدْ نَرٰى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَٓاءِۚ
فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضٰيهَاۖ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ
الْحَرَامِۜ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُۜ وَاِنَّ الَّذ۪ينَ
اُو۫تُوا الْكِتَابَ لَيَعْلَمُونَ اَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْۜ وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا
يَعْمَلُونَ ﴿١٤٤﴾ وَلَئِنْ اَتَيْتَ الَّذ۪ينَ اُو۫تُوا الْكِتَابَ

بِكُلِّ اٰيَةٍ مَا تَبِعُوا قِبْلَتَكَۚ وَمَٓا اَنْتَ بِتَابِعٍ قِبْلَتَهُمْۚ
وَمَا بَعْضُهُمْ بِتَابِعٍ قِبْلَةَ بَعْضٍۜ وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ اَهْوَٓاءَهُمْ
مِنْ بَعْدِ مَا جَٓاءَكَ مِنَ الْعِلْمِۙ اِنَّكَ اِذاً لَمِنَ الظَّالِمِينَۢ ﴿١٤٥﴾
اَلَّذِينَ اٰتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ اَبْنَٓاءَهُمْۜ وَاِنَّ
فَرِيقاً مِنْهُمْ لَيَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿١٤٦﴾ اَلْحَقُّ
مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ ﴿١٤٧﴾ وَلِكُلٍّ وِجْهَةٌ
هُوَ مُوَلِّيهَا فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِۜ اَيْنَ مَا تَكُونُوا يَأْتِ بِكُمُ
اللّٰهُ جَمِيعاًۜ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٤٨﴾ وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ
فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِۜ وَاِنَّهُ لَلْحَقُّ مِنْ رَبِّكَۜ
وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿١٤٩﴾ وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ فَوَلِّ
وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِۜ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ
شَطْرَهُ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَيْكُمْ حُجَّةٌۗ اِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ
فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِي وَلِاُتِمَّ نِعْمَتِي عَلَيْكُمْ وَلَعَلَّكُمْ
تَهْتَدُونَ ﴿١٥٠﴾

144. Gerçekten yüzünü yukarı yöneltip baktığını görüyoruz. Şimdi hoşnut olacağın bir kıbleye seni döndürüyoruz. Bundan böy-

le yüzünü Mescid-i Haram'a doğru çevir! Sizler de nerede bulunursanız bulunun yüzünüzü o yana doğru çeviriniz. Kendilerine Kitap verilmiş olanlar da şüphesiz onun, Rablerinden gelen bir gerçek olduğunu kesinlikle bilirler. Allah onların yaptıklarından habersiz değildir.

145. Aslında kendilerine Kitap verilenlerin önüne bütün delilleri getirip koysan da yine senin kıblene uymazlar. Sen de onların kıblesine uyacak değilsin. Onların her biri de, diğerinin kıblesine uyacak değildir. Ama sana ilim geldikten sonra onların batıl tutkularına uyacak olursan, elbette zalimlerden olursun.

146. Kendilerine Kitap verdiklerimiz, onu kendi çocuklarını tanıdıkları gibi tanırlar. Ne var ki onlardan bir grup bile bile gerçeği gizliyor.

147. Gerçek, Rabbindendir. Sakın şüphe edenlerden olma.

148. Her bir topluluğun kendine seçtiği bir yön vardır. Öyleyse iyi işlerde yarışın. Nerede olursanız olun Allah hepinizi bir araya toplayacaktır. Kuşkusuz, Allah her şeye gücü yetendir.

149. Her nereden çıkarsan çık, yüzünü Mescid-i Haram'a çevir. Bilesin ki bu, Rabbinden gelen gerçek bir emirdir. Allah yaptıklarınızdan habersiz değildir.

150. Her nereden çıkarsan çık, yüzünü Mescid-i Haram'a çevir. Sizler de nerede olursanız olun yüzünüzü ona doğru çevirin ki insanların zulmedenlerinden başkalarının size karşı gösterecekleri bir bahaneleri olmasın. Siz onlardan korkmayın. Bilakis benden korkun ki size olan nimetimi tamamlayayım ve böylece doğru yolu bulasınız.

Müslümanların namazlarında Kudüs'e yönelmelerinin Kitap ehli tarafından istismar konusu yapıldığına ve bunu Müslümanlara psikolojik bir baskı aracı olarak kullandıklarına daha önce dikkat çekmiştik. Yahudiler Müslümanların kendi kıblelerine tabi olduklarını söylüyor ve bundan dolayı Müslümanlara üstünlük taslıyorlardı. Müslümanlar bu psikolojik baskıdan kurtarılmalı idi.

Diğer taraftan Ka'be, Hz. İbrahim ve oğlu İsmail tarafından inşa edilmişti. Hz. İbrahim'in dinler tarihinde tevhit konusundaki üstün mücadelesi bilini-

yordu. Ayrıca o, kendisinden sonra gelen bütün peygamberlerin atası ve dinlerin ortak kesişme noktasıydı.

İşte bu ve benzeri nedenlerle Peygamber (s.a.v.), Kıblenin Ka'be olmasını arzu ediyordu.

Kur'ân-ı Kerim'de Kudüs'e yönelmeyi emreden herhangi bir emir yoktur. Kıble değişikliğine kadar da Müslümanların Kudüs'e yönelerek namaz kıldıkları bilinmektedir. Peygamber neye dayanarak Kudüs'e yöneliyor ve Müslümanlara da bunu emrediyordu? Burada iki ihtimal mümkündür; ya yeni bir emir gelinceye kadar Kitap Ehli'nin şeriatlarına uyulmuştur veya Kur'ân-ı Kerim'de yer almayan bir vahiy (vahy-i gayri metluv) ile bu husus Peygamber'e bildirilmiştir. Peygamber, kendisine gelen emri uygular, dinî bir hususu belirleme konusunda kendisinin herhangi bir müdahalesi söz konusu olamaz. Bu yüzden, kendisi Ka'be'ye yönelmeyi arzu ettiği halde bu konuda Allah'tan bir emir gelinceye kadar bu arzusunu uygulamamıştır. Bu husus âyetten açıkça anlaşılmaktadır.

Peygamber (s.a.v.)'in arzusu, namazda Ka'be'ye yönelmekti. Ne var ki kıblenin Kudüs'ten Ka'be'ye dönüşmesi, Peygamber'in arzusunu yerine getirmek için değildi. Bu sebeple 147. âyette, "**gerçek, Rabbindendir**" denmektedir. Yani kıble değişikliği kaçınılmaz bir gerçektir ve bu gerçek Rabbinden gelmektedir; sırf Peygamberin arzusunu yerine getirmek için değil.

"Kendilerine Kitap verdiklerimiz, onu kendi çocuklarını tanıdıkları gibi tanırlar. Ne var ki onların bazısı bile bile gerçeği gizliyor."

Burada *Kitap Ehli* yerine *Kitap verilmiş olanlar* ifadesinden, Kitap Ehli'nin din bilginlerinin kast edildiği anlaşılmaktadır. O hâlde burada söz konusu edilen *tanıma,* din bilginlerini ilgilendiren bir husustur. Acaba onların bilginlerinin, çocukları gibi tanıyıp bildikleri kim ya da neydi? Taberî'nin naklettiği rivâyetlerin tamamına göre tanıyıp bildikleri şey, Ka'be'nin Hz. İbrahim'in kıblesi olduğu meselesidir. (Taberî, II, 16). Diğer müfessirler genelde bununla Hz. Muhammed'in peygamberliğinin kastedildiğini vurgulamakla birlikte Ka'be'nin gerçek kıble ve Hz. İbrahim'in kıblesi olduğu, Kur'ân'ın Allah tarafından indirildiği, Hz. Muhammed'in getirdiklerinin hak olduğu meselelerini de zikrederler.

Haddizatında zikredilen bu hususların hepsi, birbirine bağlı şeylerdir ve zikredilen bu meselelerin tamamını da Kitap Ehli bilginler gayet iyi biliyorlardı.

Müfessirlerin geneli tarafından vurgulanarak zikredilen, Hz. Muhammed'in peygamberliğinin gerçekliği meselesini ele alacak olursak, Kitaplarında Pey-

gamberimize dair işaret ve delilleri bir tarafa bıraksak bile onlar, peygamber kimdir; peygamberliğinin ispatı nasıl olur, bunu gayet iyi biliyorlardı. Biliyorlardı ki peygamberler, peygamberliklerini ispat için mucize getirir ve bu mucizeleriyle insanlara meydan okurlar. Peygamberimiz de peygamberliğinin mucizesinin Kur'ân-ı Kerim olduğunu söylemiş; Kur'ân'ın bir benzerini getirmeleri konusunda meydan okumuştur. Kitap Ehli'nin bilginleri, kitap nedir, Allah tarafından gönderilen kitaplar nelerden söz eder, bunları da biliyorlardı.

Netice olarak onlar, hem Hz. Muhammed'in gerçek bir peygamber olduğunu hem de Ka'be'nin Hz. İbrahim ve oğlu İsmail tarafından kıble olarak inşa edildiğini ve kıble değişikliğinin Allah'ın bir emri olduğunu biliyorlardı. Dinî bilgileri, dünyevî hayatın bir kazanç aracı haline getirmiş olanlar, bu menfaatlerini kaybetmeleri durumunda kendilerine sunulan delillerin gerçekliğine itibar etmezler. İşte bu yüzden, **"kendilerine Kitap verilenlere her türlü delili getirsen de yine senin kıblene uymazlar"** denmektedir.

Peygamberin gerçek bir peygamber olduğunu, tıpkı kendi çocuklarını bildikleri gibi bilseler de ve onun getirdiklerinin Allah katından gelmiş vahiy olduğunu anlasalar da bunların bir kısmı bu gerçekleri gizlemeye devam edeceklerdir. Ancak Müslümanlar, onların gizlemelerine aldırmadan ve onlardan korkmadan bildikleri hak yolda yürümeye devam edeceklerdir. Emirlerine karşı gelindiği takdirde asıl korkulması gereken, Yüce Allah'tır.

"Her bir topluluğun kendine seçtiği bir yön vardır..."

Ka'be'ye yönelmek, sembolize ettiği anlam bakımından önemli olmakla birlikte, salt şu veya bu kıbleye yönelmenin kendisi, dinin özünü ilgilendiren bir husus değildir. Bu yönüyle kıble, diğer din mensuplarıyla tartışma konusu yapılacak bir mesele değildir. O hâlde böylesi meselelerde tartışmaya girmek yerine iyiliklerde yarışmayı tavsiye etmek gerekir. Âyet bunu dile getiriyor olmalıdır.

"Her nereden çıkarsan çık, yüzünü Mescid-i Haram'a çevir. Sizler de nerede olursanız olun yüzünüzü ona doğru çevirin ki insanların size karşı bir bahaneleri kalmasın."

149. âyette Peygamber'e, namazlarda artık Ka'be'ye yönelmesi gerektiğine dair emir bu âyette de tekrar edilmekte ardından bütün Müslümanlara hitap edilerek onların da Kabe'ye yönelmeleri istenmektedir. Ta ki bu konudaki emrin, Peygamber'in kendisine özel bir emir olmadığı anlaşılsın.

Kıble değişikliğinden sonra Ka'be'ye yönelmek, İslâm'ın sembollerinden biri haline gelmiştir. Bu sebeple de büyük öneme sahiptir. Bu emir geldikten sonra Müslümanların bir kısmı namazlarında Kudüs'e yönelmeye devam et-

miş olsalardı, Kitap Ehli'ne önemli bir koz verilmiş olur, değişik yorumlarla inanların akıllarını çelmek için her türlü gayretin içine girerlerdi. Onların eline böyle bir koz vermemek için kıble meselesi tekrar edilerek anlatılmaktadır.

كَمَا أَرْسَلْنَا فِيكُمْ رَسُولًا مِنْكُمْ يَتْلُوا
عَلَيْكُمْ آيَاتِنَا وَيُزَكِّيكُمْ وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ
وَيُعَلِّمُكُمْ مَا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ ﴿١٥١﴾ فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ
وَاشْكُرُوا لِي وَلَا تَكْفُرُونِ ﴿١٥٢﴾

151. Nitekim aranızdan âyetlerimizi size okuyan, sizi arındıran, size Kitap ve hikmeti öğretip bilmediklerinizi size haber verecek olan bir elçi gönderdik.

152. Öyleyse beni anın ki ben de sizi anayım. Bana şükredin; nankörlük etmeyin.

İlk âyet, daha önce söz konusu edilen, Hz. İbrahim ve oğlu İsmail'in dualarını hatırlatmaktadır. Onlar, Ka'be'nin temellerini yükselttikten sonra soylarından gelenler arasından bir peygamber gönderilmesini ve Peygamber'in onları arındırmasını; onlara Kitap ve hikmeti öğretmesini dilemişlerdi.

Müfessirlerin pek çoğu, *hikmet*le Peygamberin sünnetinin kast edildiğini söylemektedirler. Nitekim âyette *"hikmeti öğretme"*, Peygamberle ilişkili kılınmaktadır. Yani Peygamber Kur'ân'da anlatılanları açıklamak ve nazarî bilgileri pratiğe aktararak size öğretmektedir. Ancak hikmeti Peygamber (s.a.v.)'in sünnetiyle sınırlandırmamak gerekir. Aslında hikmet, Kur'ân'ın öğretilmesinin bir sonucudur. Kur'ân'ı öğrenmek ve âyetleri üzerinde düşünmek, hikmeti doğurur. Kuşkusuz Kur'ân'ı anlama ve âyetleri üzerinde düşünme metodunu uygulama görevi, öncelikle Peygamber'e verilmiştir. Dolayısıyla Peygamber'in sünneti, hikmet için bir temel ve bir örnek durumundadır. Peygamber (s.a.v.) Kur'ân'ı ve hikmeti öğretmekle inananları her türlü ahlâk dışı davranışlardan arındırmış; bunun yollarını onlara göstermiştir. Peygamber'in bu öğretileri onlara âhiret mutluluğunu sağladığı gibi dünya mutluluğunu da sağlamaktadır.

Âyette Müslümanlara verilen nimetler sıralanmaktadır. Kendilerine Peygamber gönderilmiştir ve o, Allah'ın âyetlerini okuyarak onları arındırmaktadır. Hikmeti ve bilmedikleri daha nice şeyleri onlara öğretmektedir. Bu sayede dünya ve âhiret mutluluğuna erişmişlerdir. Bunun bir karşılığı olmalıydı. İşte bu bağlamda Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Öyleyse beni anın ki ben de sizi anayım. Bana şükredin; nankörlük etmeyin."

Allah'ı anmak, yani zikretmek üç şekilde gerçekleşir:

Birincisi: Dil ile yapılan zikirdir. Allah'a hamdetmek, O'nu tenzih etmek ve Kur'ân-ı Kerim okumak gibi.

İkincisi: Kalp ile yapılan zikirdir ki düşünmekle ilgilidir. Allah'ın insana verdiği nimetler, evrende olup bitenler ve Kur'ân-ı Kerim'in âyetleri üzerinde düşünmek gibi.

Üçüncüsü: Kişinin davranışlarında Allah'ın emirlerini yerine getirmesi ve yasaklarından sakınmasıyla ortaya çıkan fiilî zikirdir.

Bu zikir çeşitlerinden birincisi, ikincisinin; ikincisi, üçüncüsünün bir mukaddimesi mahiyetindedir. İlk iki zikrin amacı, üçüncüsü olan fiilî zikre ulaşmaktır. Kalple ve dil ile yapılan zikir kişinin davranışlarına uzanıp davranışlarını olumlu yönde etkilemiyorsa yaptığı zikrin pek bir anlamı olmaz. O hâlde kişinin kalbiyle yahut diliyle yapmış olduğu zikirlerin etkisi davranışları üzerinde görülmelidir. Kişi diliyle yahut kalbiyle zikir yaptığı halde davranışlarıyla Allah'ın emirlerine ve yasaklarına muhalefet ediyorsa kişinin yaptığı zikirlerin onun üzerinde bir etkisi yoktur demektir.

Allah'a şükretmeye gelince, verdiği nimetlerden dolayı kişinin, kalbinin derinliklerinde minnettarlık duyması ve O'nun emirlerini yerine getirmesidir. Allah'ın emirlerini yerine getirmemek ve yasaklarını çiğnemek ise nankörlüktür. Âyette Allah, inanan kişiyi bundan sakındırmaktadır. Kısacası kişinin şükretmesi, Allah'ın emirlerini yerine getirmesi ve O'na minnettarlığı kalbinde hissetmesidir. Yasaklarını çiğnemek ise nankörlüktür. O hâlde şükretmek sadece dil ile *"Rabbim, sana şükürler olsun"* demekten ibaret değildir. Kişi davranışlarıyla Allah'a şükrettiğini ortaya koymalıdır.

Nimetler bazen musibetlerle birlikte olur. Dünya imtihan yurdudur. Her imtihan birtakım sıkıntılar içerir. İmtihanın birtakım sıkıntılar içermesi kişinin lehine olabileceği gibi aleyhine de olabilir. İmtihanda başarılı olan için imtihan olması onun lehine, başarısız olanın ise aleyhinedir. Aşağıdaki âyetler

imtihan olmak için inananların dünya hayatında birtakım sıkıntılarla karşılaşacaklarını anlatmaktadır:

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا اسْتَع۪ينُوا
بِالصَّبْرِ وَالصَّلٰوةِۜ اِنَّ اللّٰهَ مَعَ الصَّابِر۪ينَ ﴿١٥٣﴾
وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ ف۪ي سَب۪يلِ اللّٰهِ اَمْوَاتٌۜ بَلْ اَحْيَٓاءٌ وَلٰكِنْ
لَا تَشْعُرُونَ ﴿١٥٤﴾ وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ
مِنَ الْاَمْوَالِ وَالْاَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِۜ وَبَشِّرِ الصَّابِر۪ينَۙ ﴿١٥٥﴾ اَلَّذ۪ينَ
اِذَٓا اَصَابَتْهُمْ مُص۪يبَةٌۙ قَالُٓوا اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّٓا اِلَيْهِ رَاجِعُونَۜ
﴿١٥٦﴾ اُو۬لٰٓئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ وَاُو۬لٰٓئِكَ
هُمُ الْمُهْتَدُونَ ﴿١٥٧﴾

153. **Ey inananlar! Sabır ve namazla yardım isteyin. Kuşkusuz, Allah sabredenlerle beraberdir.**

154. **Allah yolunda öldürülenlere "ölüler" demeyin. Hayır, onlar diridirler; ama siz bunun farkında değilsiniz.**

155. **Muhakkak ki sizi biraz korku ve açlıkla; mal, can ve ürünlerden eksiltmekle imtihan edeceğiz. Sabredenleri müjdele.**

156. **Onlar ki başlarına bir musibet geldiğinde: "Biz Allah'a aidiz ve biz O'na döneceğiz" derler.**

157. **Bunlar o kimselerdir ki Rablerinin nimet ve rahmeti onlar içindir ve doğru yolda olanlar işte onlardır.**

Sabır ve namaz, yukarıda söz konusu edilen, Allah'ı anmak ve O'na şükretmeye destek olan vasıtalardır. İmtihan yeri olan bu dünya hayatının bir ge-

reği olarak insan birtakım sıkıntılarla karşılaşır. Bu sıkıntıların üstesinden ancak sabırla gelinebilir. Elbetteki sabır, hiçbir şey yapmadan işleri oluruna terk etmek değildir, eylem de içerir. Âlimler sabrı genel olarak ikiye ayırırlar: Dini emirleri yerine getirmek üzere sabretmek ve bir de, yasaklardan uzak durmak üzere sabretmek. Sabrın bir üçüncü çeşidi vardır ki o da, musibet ve belalara karşı sabretmektir. Bu yüzden Kur'ân-ı Kerim sabır konusuna büyük önem vermektedir. Hz. Eyyûb, uğradığı hastalığa sabrettiği için kendisi hakkında, *"ne güzel kuldu o!"* denilerek övülmüştür. Kur'ân-ı Kerim sadece sabretmeyi öğütlemekle kalmaz, yollarını da bildirir. İbadetleri yerine getirmek, sabır gerektirdiği gibi sabrın yollarıdır da. Yani insanda sabretme duygusunu geliştiren ve iradeyi güçlendiren hususlardır bunlar. Söz konusu ibadetlerin en önemlilerinden biri şüphesiz, namazdır.

Namaz, iman eden kimsenin Allah'la bağını tazeleyip ona güç katan bir eylemdir. Namazda kişi, bütün evrenin yaratıcısı olan Allah'ın huzuruna çıkmakta ve böylece namaz kılan kişi aracısız olarak ona hitap etmektedir. Kişi namazında Kur'ân'dan pasajlar okur. Allah'ın emir ve yasaklarını hatırlar ve bunları öğrenir. Müjde ve uyarıları üzerinde düşünür. Hayat ve davranışlarını bunlar doğrultusunda test eder. Kur'ân-ı Kerim'in kastettiği namaz, sadece ayakta dikilmek, eğilip kalkmak ve dil ile okumaktan ibaret değildir. Böyle sembolik bir namazı âdet haline getirenlerin ahlâksızlık, günah ve kötülük işlemekte ısrar ettiklerini görüyoruz. Çünkü bu namaz Yüce Allah'ın: *"Şüphesiz namaz, ahlâksızlık ve günahlardan alıkor"* (Ankebut 29/45) sözleriyle dile getirdiği namaz değildir. Bu nedenle namazı bu şekilde kılanları, başlarına istemedikleri bir durum geldiği zaman, insanlar arasında en zayıf kalpli ve en tedirgin kimseler olarak görürüz. Hâlbuki namaz kılan kimseye zayıf kalplilik ve Allah'a güvenmemek yakışmaz.

"Allah yolunda öldürülenlere 'ölüler' demeyin. Hayır, onlar diridirler ama siz bunun farkında değilsiniz."

Ölümün zihinde çağrıştırdığı ilk şey, dünya ile tüm ilişkileri kesmek, dünya hayatındaki etkinliği yitirmek ve sanki bu dünya hayatına gelmemiş gibi unutulup gitmektir. Allah yolunda öldürülenler bir dava uğruna; hakkın ve adaletin hâkim olması ve korunması uğruna canlarını vermiş şehitlerdir. Düşünce ve ideallerine yaptıkları hizmetin etkisi, öldürülmelerinden sonra da devam etmektedir. Bu yönüyle onlar, bu dünya hayatında yaşıyor gibidirler. Ayrıca Allah yolunda öldürülmüş olmakla yokluğa gitmiş değiller; bilakis Allah katında mükâfatlanmaktadırlar. Allah katındaki bir hayatla yaşamaktadırlar ve orada nimetler içerisindedirler. Bu dünya hayatında düşünce ve idealle-

rine yaptıkları hizmetin etkinliği devam etmekle birlikte artık dünyada diri olmakla ilişkileri kesilmiştir. Onların dirilikleri, Allah katında bir diriliktir. Nitekim kastedilen diriliğe Âlu İmrân sûresinin 169. âyetinde, bir ek açıklama getirilmekte: *"Bilakis onlar, Rab'leri katında diridirler"* denmektedir. Buradaki *dirilik* zannedildiği gibi dünya hayatında diri kalmak anlamında değildir. Onların bu dünya hayatıyla ilişkileri kesilmiştir.

"Muhakkak ki sizi biraz korku ve açlıkla; mal, can ve ürünlerden eksiltmekle imtihan edeceğiz. Sabredenleri müjdele."

Dünya hayatında inanan kişinin karşılaşabileceği en büyük sıkıntı öldürülmek olduğundan, Allah yolunda öldürülen şehitlere bir gönderme yapıldıktan sonra konu tekrar inananların bu dünya hayatında karşılaşabilecekleri sıkıntılara getirilmekte; dünya hayatının konumu gereği karşılaşılan tüm olumsuzlukların imtihan vesilesi olduğu ve bu sıkıntılara güzel bir sabırla direnenlerin imtihanı başarıyla tamamladıkları anlatılmaktadır. İnanan kişi, evrenin yegâne hâkiminin Allah olduğunu bilir. Bilir ki Allah'ın izni olmadan bir yaprak dahi kımıldayamaz. Bu nedenle tek sığınak Allah'tır. İşte bu yüzden bir musibetle karşılaştığında, **"Biz Allah'a aidiz ve biz O'na döneceğiz"** der. Bilir ki imtihan yurdunda yaşamaktadır ve karşılaştığı her şey, ölüm de dahil olmak üzere bu imtihanın bir parçasıdır. Bunun sonucu olarak Allah huzurunda hesap verecek; sabrettiği takdirde orada mükâfat görecektir. Bu inancı sayesinde hem dünya hayatında hem de âhirette mutlu olacaktır.

Sabretmek insana ait hasletlerdendir. Çünkü sabır akıl ve iradeyle ilgilidir. Hayvanlarda sabır hasleti yoktur. Çünkü onlarda akıl ve irade bulunmamaktadır.

إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللّٰهِ فَمَنْ
حَجَّ الْبَيْتَ أَوِ اعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِمَا وَمَنْ
تَطَوَّعَ خَيْرًا فَإِنَّ اللّٰهَ شَاكِرٌ عَلِيمٌ ﴿١٥٨﴾ إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ
مَا أَنْزَلْنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالْهُدٰى مِنْ بَعْدِ مَا بَيَّنَّاهُ لِلنَّاسِ
فِي الْكِتَابِ أُولٰئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللّٰهُ وَيَلْعَنُهُمُ اللَّاعِنُونَ ﴿١٥٩﴾ إِلَّا

الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَبَيَّنُوا فَأُولَٰئِكَ أَتُوبُ عَلَيْهِمْ ۚ وَأَنَا
التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿١٦٠﴾ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَمَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ
أُولَٰئِكَ عَلَيْهِمْ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ
﴿١٦١﴾ خَالِدِينَ فِيهَا ۖ لَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ﴿١٦٢﴾
وَإِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ ۖ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَٰنُ الرَّحِيمُ ﴿١٦٣﴾

158. Muhakkak ki Safa ve Merve Allah'ın belirlediği sembollerdendir. Bu sebeple her kim hac veya umre için Ev'i ziyarete gelirse bu ikisi arasında gidip gelmesinde bir sakınca yoktur. Kim gönüllü olarak iyilik işlerse şüphesiz Allah, iyilik yapana bol mükâfat veren ve her şeyi bilendir.

159. İndirdiğimiz apaçık âyetlerimizi ve doğru yolu kitapta insanlara açıkladıktan sonra onu gizleyenler var ya, işte onlardır Allah'ın lanet ettiği ve lanet edebilecek herkes de lanet eder.

160. Ama tövbe edip amellerini düzeltenler ve gerçeği açıklayanlara gelince, işte onların tövbelerini kabul ederim. Ben tövbeleri çok kabul edenim ve çok merhametliyim.

161. İnkâr edenler ve inkârları üzere ölenlere gelince; hiç şüphe yok ki Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların laneti onların üzerinedir.

162. Onlar o lanette ebedi kalacaklardır; ne cezaları hafifletilecek ne de onlara süre verilecektir.

163. Bilesiniz ki ilâhınız tek bir ilâhtır. O'ndan başka ilâh yoktur. O hem Rahmân hem de Rahimdir.

Önceki grupta geçen âyetlerde inananların dünya hayatında karşılaşabilecekleri sıkıntı ve belalardan söz edilmişti. Mekke'nin yakınlarında iki tepe olan Safa ve Merve tepeleri de Hz. İbrahim'in eşi Hâcer'in acı ve sıkıntısını simgeleyen iki tepedir. Hz. İbrahim, Allah'ın buyruğu ile Hâcer'i ve bebeklik

çağındaki oğlu İsmail'i oraya bırakmış ve ayrılmıştı. Susuzluktan kıvranan çocuğunun hayatından endişeye kapılan Hâcer, yardım bulmak amacıyla bu iki tepe arasında koşuşturarak Allah'a yakarıyordu. Nihayet Yüce Allah onu ve oğlunu Zemzem ile mükâfatlandırdı. Hâcer'in bu çetin imtihanı sayesinde bahşedilen bu su günümüze kadar kesintisiz akmaktadır. Sanki bununla inananlara: *"Başınıza gelen bela ve uğradığınız sıkıntılara Hâcer gibi sabreder ve Allah'a bağlılığınızı devam ettirirseniz siz de onun gibi mükâfatlandırılırsınız"* denmektedir.

Müşrik Araplar bilahare bu iki tepeye birer put yerleştirmiş, hac esnasında bu iki tepe arasında gidip gelirken teberrük olarak bunlara ellerini sürmekteydiler. Mekke'nin fethinden sonra her ne kadar burada bulunan putlar kırılıp yok edilmişse de bazı Müslümanlar, bu iki tepe arasında sa'yetmek (hızlıca yürümek) konusunda tereddüde kapılmışlardı. İşte bu tereddütleri sebebiyle bunlar arasında sa'yetmekte bir sakınca yoktur, denmektedir. Böylece Safa ile Merve'nin Allah'ın belirlediği sembollerden oldukları söylenerek onlar arasında sa'y edilmesi istenilmekte, bunlar arasında sa'yetmenin bir sakıncası bulunmadığı belirtilerek de bu istek karşısındaki tereddütler ortadan kaldırılmaktadır.

Âyette geçen *şeâir* kelimesi, sembol; bir şeyi hatırlatan simge, ibadet yeri gibi anlamlara gelir. Böylece bu iki tepe hem Hâcer'in çektiği acıyı hatırlatmakta, hem de hac ibadeti yerine getirilirken sa'y ibadetinin yerini göstermektedir. İnananların bu dünya hayatında karşılaşabilecekleri sıkıntılarından söz edildikten sonra Hâcer'in çektiği acıyı simgeleyen bu iki tepeden söz edilmesi, konu bütünlüğünü göstermektedir.

"İndirdiğimiz apaçık âyetlerimizi ve doğru yolu kitapta insanlara açıkladıktan sonra onu gizleyenler var ya..."

Âyet öncelikle Yahudi ve Hıristiyan bilginlerinden Hz. Muhammed'in peygamberliğine işaret eden ve Kur'ân-ı Kerim'in ona gerçekten Allah tarafından indirildiğine dair Tevrat ve İncil'deki bilgileri gizleyen veya bu amaçla onları te'vil edenleri kapsamaktadır. Âyette bunun açıkça ifade edilmemesi, benzeri her türlü bilgiyi gizleyenleri kapsaması maksadıyladır. Buna göre bildikleri dinî bir gerçeği gizleyen Müslüman âlimler de âyetin kapsamına girmektedir.

"Ama tövbe edip amellerini düzeltenler ve gerçeği açıklayanlara gelince..."

Kişi din bilgini de olsa bilerek hata işleyebilir; dini bir gerçeği gizleyebilir veya onu olduğundan farklı gösterebilir. Yüce Allah tövbe kapısını açık bırakmakta: **"Ben tövbeleri çok kabul edenim ve çok merhametliyim"** demektedir. Tövbe, âyetten de anlaşıldığı gibi sadece *tövbe ettim* demekle olmaz. Sa-

mimiyetle bunu söyledikten veya kalbinden geçirdikten sonra kişinin amellerini düzeltmesi ve işlediği suçu temizlemesi gerekir. Burada işlenen suç, gerçeği gizleme olduğundan, *"ve gerçeği açıklayanlar"* denmektedir. Ama kişi, dinî gerçekleri gizlemeye ve onları farklı yorumlarla başka tarafa çekmeye devam eder ve bu durum üzere ölürse bu takdirde Allah'ın lanetine uğrar; O'nun merhametinden uzak olur. Lanet etme konumunda olan herkesin lanetine maruz kalır; başkalarının kendisi için yapacağı duadan yararlanamaz.

Az önce belirttiğimiz gibi burada tövbenin şartlarından biri, gerçeği *açıklamak*tır. Şayet kişi, gerçeği gizlemek sûretiyle suç işlemişse böyle bir suçtan tövbe etmenin şartlarından biri, gizlediğini açıklamasıdır. Mesela, Peygamberimizin peygamberliğini gizleyen bir Yahudi bilgininin bundan tövbe etmesi, Peygamberimizin peygamber olduğunu ilan etmesidir. Yine herhangi bir kimsenin aleyhinde gizli bir iş çeviren kimsenin, mesela birisine iftirada bulunan kişinin tövbesinin şartlarından biri, kimin yanında o iftirada bulunmuşsa, o kimseye giderek gerçeği açıklamasıdır. Tövbenin diğer şartları ise işlenen suçtan dolayı pişmanlık duymak ve bir daha böyle bir suç işlemeyeceğine samimi olarak azmetmek, aleyhinde suç işlenen kişiden af dilemek, ayrıca işlenen suçtan dolayı herhangi bir kimseye maddi bir zarar gelmişse o zararı telafi etmektir. Kısacası tövbe, sebep olunan tahribatı tamir etmek ve bir daha o suçu işlememeye azmetmektir.

Tövbe, temelde kişi ile Allah arasında gerçekleşen bir şeydir. Kişinin, bir daha o suçu işlemeyeceğine dair samimiyetle Allah'a söz vermesidir. Bir başkası o kişiye yaptığının yanlış olduğunu, kendisine yakışmadığını ve tövbe ederek Allah'ın emirlerine dönmesini öğütleyebilir. Ama hiç kimse, Allah'ın vekiliymiş gibi davranarak bir başkasının tövbesini kabul edemez. Bu sebeple falan veya filan kişinin eli üzere tövbe etmek diye bir şey yoktur. Bilakis bu gibi davranışlar kişiyi şirk batağına sürükleyebilir.

Hıristiyanlar, Hz. İsa'nın çarmıha gerilmesiyle insanlığın aslî günahını yüklendiğini; bu sayede Hz. Âdem'in yasak meyveden yemesiyle insanlığı yüklenmiş olduğu o günahtan kurtardığını ileri sürerler. İleri sürdükleri bu iddia iki açıdan hak ve hukukla bağdaşmaz: Her şeyden önce Hz. Âdem'in, işlemiş olduğu suçtan dolayı soyunun sorumlu tutulması adalete uygun değildir. İkinci olarak da, insanlığın böyle bir günahı varsa Hz. İsa'nın onu yüklenmesi hak ve adalete uygun değildir.

Muhtemeldir ki Hıristiyanlar ilâh kabul ettikleri Hz. İsa'nın büyük işkence ve acılara katlandıktan sonra çarmıha gerilmesine kendilerince makul bir

izah getirme çabalarından dolayı insanlık için *aslî günah* diye bir şey uydurmuşlardır.

"Bilesiniz ki ilâhınız tek bir ilâhtır. O'ndan başka ilâh yoktur. O Rahmân'dır ve Rahimdir."

Allah tektir ve mülkünde ortağı yoktur. Her şeye gücü yetendir. Tapınılmayı hak eden sadece O'dur. Buna rağmen merhameti çoktur. Tövbe edenlerin tövbelerini kabul eder. Gücü elinde tutanlar genellikle affedici değil, ceza vericidirler. Güç ve yetkilerini cezalandırmaktan yana kullanırlar. Ama Allah böyle değildir, gücünü her zaman için affetmekten yana kullanır.

Yüce Allah tek hâkim olmasına rağmen imtihan yeri olan bu dünya hayatında nimetlerini inanan-inanmayan ayırımı yapmadan bütün insanlara verir. Evrendeki her şey insanın yararına sunulmuştur. Bu dünya hayatında çalışan kişi, inanıyor olsun ya da olmasın bu nimetlerden istifade eder. Ancak Yüce Allah, inanan ve inanmayan bütün insanları, bu evren ve evrende olup bitenler üzerinde düşünmeye davet etmektedir.

إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاخْتِلَافِ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ
وَالْفُلْكِ الَّتِي تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِمَا يَنْفَعُ النَّاسَ وَمَا اَنْزَلَ
اللّٰهُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ مَاءٍ فَاَحْيَا بِهِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَبَثَّ
فِيهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ وَتَصْرِيفِ الرِّيَاحِ وَالسَّحَابِ الْمُسَخَّرِ بَيْنَ
السَّمَاءِ وَالْاَرْضِ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿١٦٤﴾ وَمِنَ النَّاسِ
مَنْ يَتَّخِذُ مِنْ دُونِ اللّٰهِ اَنْدَادًا يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللّٰهِ وَالَّذِينَ
اٰمَنُوا اَشَدُّ حُبًّا لِلّٰهِ وَلَوْ يَرَى الَّذِينَ ظَلَمُوا اِذْ يَرَوْنَ الْعَذَابَ
اَنَّ الْقُوَّةَ لِلّٰهِ جَمِيعًا وَاَنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعَذَابِ ﴿١٦٥﴾ اِذْ

تَبَرَّأَ الَّذِينَ اتُّبِعُوا مِنَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا وَرَأَوُا الْعَذَابَ وَتَقَطَّعَتْ
بِهِمُ الْأَسْبَابُ ﴿١٦٦﴾ وَقَالَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا لَوْ أَنَّ لَنَا كَرَّةً
فَنَتَبَرَّأَ مِنْهُمْ كَمَا تَبَرَّءُوا مِنَّا كَذَٰلِكَ يُرِيهِمُ اللَّهُ أَعْمَالَهُمْ
ع
حَسَرَاتٍ عَلَيْهِمْ وَمَا هُمْ بِخَارِجِينَ مِنَ النَّارِ ﴿١٦٧﴾

164. **Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ve gündüzün birbirini takip edişinde, insanlara fayda veren şeylerle yüklü gemilerin denizlerde yüzmelerinde, Allah'ın gökten su indirip onunla yeryüzünü ölümünden sonra diriltmesinde ve orada her türlü canlıyı yaymasında, rüzgârları estirişinde, bulutların yerle gök arasında süzülüşünde aklı olanlar için elbette ibretler vardır.**

165. **Başkalarını Allah'a denk tutan ve Allah'ı sever gibi onları seven insanlar var. Oysa inananlar, Allah'ı her şeyden daha çok severler. Zalimler, azaba uğratılacakları zaman görecekleri gibi, bütün gücün yalnızca Allah'a ait olduğunu ve Allah'ın cezalandırmasının ne çetin olduğunu keşke görselerdi.**

166. **O zaman, peşlerinden gidilenler kendilerini izleyenleri tanımazlıktan gelirler ve cezayı gördüklerinde de aralarındaki bağlar bütünüyle kopar.**

167. **Peşlerinden gidenler diyecekler ki: "Keşke** (bizim için bir fırsat daha olsaydı da) **onların bizi tanımazlıktan geldikleri gibi biz de onları tanımazlıktan gelseydik!" Böylece, Allah yapıp-ettiklerini onlara acı bir pişmanlık kaynağı olarak gösterecektir. Ve onlar, ateşten çıkarılacak değillerdir.**

Allah'ın tekliği inancı, dinin temelidir. Aslında Allah'ın (c.c.) varlığı hakkında tartışma olmamıştır. O'nun varlığını inkâr eden büyük insan toplulukları tarihte de görülmüş değildir. İnkâr, Allah'ın varlığıyla ilgili değil, sıfatları ve yarattıkları arasındaki ilişkiler noktasında olmuş, bu konuda çeşitli görüşler ileri sürülmüş, sıfatlarında Allah'a ortak koşulmuştur.

Allah'ın ilâh olarak tekliği, evrenin yöneticisinin tekliği ilkesini doğurdu-

ğu gibi dinlerin tekliği gerçeğini de doğurur. Meşru ahlâki ve sosyal kurallar da bu ilkeye dayanmaktadır. Ayrıca ibadet edilmeyi; emir ve yasaklarına mutlak olarak uyulmayı da yalnızca O hak etmektedir. Akıl sahibi olup aklını kullanan herkes kendisini çevreleyen evrenden ve evrende olup biten olaylardan bu sonucu çıkarır.

Dikkat edilirse gök, yer, gece ile gündüzün birbirini takip etmesi, rüzgârın esmesi, yağmurun yağması vs. gibi âyette zikredilen tabiat olayları ve olguları insanın her an çevresinde müşahede ettiği şeylerdir. İnsanların belki büyük bir kısmı, sıradan hadiseleri önemsemez ve üzerinde düşünmeye değmez şeyler olarak görür. Oysa Kur'ân, olağanüstü şeylerden nadiren söz eder. Çünkü hayat, olağanlıklar üzere kuruludur. Olağanüstülüklerin vukuu çok nadirdir ve hayat onlar üzere kurulu değildir. Aslında Allah'ın sınırsız gücüne ve bu gücün mükemmelliğine, evrene hâkim olan mükemmel düzen ve ölçülülük daha çok delalet eder. Olağanüstülük, bu mükemmel nizamın bir an için bozulmasıdır. Belki de kimi insanlar, bu mükemmel nizamın tıkır tıkır çalışmasına bakarak asıl yaratıcı gücün, tabiatın kendisi olduğunu sanmasınlar diye nadir de olsa olağanüstülüğe ihtiyaç vardır.

Kur'ân-ı Kerim'in olağanüstülüklerden nadiren söz etmesi ve okuyucunun dikkatini olağan tabiat olaylarına çekmesine ve bunlar üstünde düşünmesini istemesine rağmen özellikle günümüz dindar kesimin bir kısmı olağanüstülüğe büyük bir ilgi duymaktadır. Hatta bu kesimin olağan şeyleri bile olağanüstü imiş gibi görmek ve göstermek eğiliminde oldukları bir gerçektir. Öyle ki olağanüstü olaylar ve bunlardan söz etmek dindar kesimin karakteri, olağanlar ve bunlardan söz etmek de daha çok dine karşı gelenlerin özelliği haline gelmiş; olağanüstülükler Allah'a ait, olağanlar da tabiat kanunlarına aittir şeklinde bir anlayış günümüz insanına hâkim olmuştur. Oysa tabiat kanunlarının yaratıcısı da Allah'ın kendisidir. Bu bakış açısı nedeniyledir ki Kur'ân-ı Kerim'de anlatılan bir çok olağan hadise, bu kesim tarafından olağanüstüymüş gibi algılanmıştır.

Aslında bu bakış açısı sadece Müslümanların dindar kesiminde değil, diğer din mensupları arasında da vardır. O hâlde bu eğilimin ortaya çıkmasında sahih din anlayışından uzaklaşmanın etkisi vardır. Şayet günümüz din anlayışını Kur'ân temelli bir bakış açısı belirliyor olsaydı Müslüman'ın bakış açısına Kur'ân'ın öncelikleri hâkim olurdu.

Sonuç olarak Kur'ân-ı Kerim, okuyucusundan çevresine karşı duyarsız olmamasını, çevresinde olup-bitenleri gözlemlemesini ve bunlar üzerinde dü-

şünmesini, evrene hâkim olan mükemmel nizamdan hareketle Allah'ın birliği sonucunu çıkarmasını ister.

"Ama başkalarını Allah'a denk tutan ve Allah'ı sever gibi onları seven insanlar var..."

Evreni yaratan ve insanın sahip olduklarının tamamını veren Allah olduğu halde kimi insanlar, Allah'ın yaratıklarını O'na denk tutabilmekte ve Allah'ı sever gibi kalbinin derinliklerinden gelen bir sevgi ile onları sevebilmektedir. Âyette söz konusu edilen, *"Allah'a denk tutma"* ile başkasını Allah derecesinde sevmeye işaret ediliyor olmalıdır. Çünkü ne müşrik Araplar ne de Allah'a ortak koşan diğer topluluklar yaratma, rızık verme, yağmur yağdırma ve benzeri tabiat olaylarının meydana getirilmesinde başkasını Allah'a denk görmüşlerdir. Aslında Allah'a ortak koşan bu müşrikler, Allah'ı sevmiyor da değillerdi. Ne var ki başkasını da aynı derecede seviyorlardı. Sevgi, ilk planda kalbî duyguları ilgilendirmekle birlikte bunun, insanın davranışları ve bakış açısıyla da ilgisi vardır. Allah'ı sevdikleri ölçüde başkasını seviyor, yani başkasına o ölçüde bağlanıyor, onu o ölçüde yüceltiyor ve emirlerine o ölçüde itaat edip onu da Allah gibi yüceltiyorlar. Mü'min kişi duasında nasıl Allah'tan istiyorsa, onlar da başkasına dua ediyor ve ondan istiyorlar. Yine mü'min kişi nasıl Allah'a kulluk ediyor; emirlerini her türlü emrin üstünde tutuyorsa, onlar da başkasına kulluk ediyor ve onun emirlerini her türlü emrin üstünde tutuyorlar. Oysa mü'min kişi, Allah sevgisini diğer bütün sevgilerin üstünde tutar; emirlerini diğer bütün emirlerin üstünde görür; Allah'ı yüceltir, duasına Allah'tan başkasını karıştırmaz ve yalnız Allah'tan ister.

"O zaman, peşlerinden gidilenler, kendilerini izleyenleri tanımazlıktan gelirler ve cezayı gördüklerinde de aralarındaki bağlar bütünüyle kopar.

Peşlerinden gidenler diyecekler ki: "Keşke (bizim için bir fırsat daha olsaydı da) **onların bizi tanımazlıktan geldikleri gibi biz de onları tanımazlıktan gelseydik!" Böylece, Allah yapıp-ettiklerini onlara acı bir pişmanlık kaynağı olarak gösterecektir. Ve onlar, ateşten çıkarılacak değillerdir."**

Allah'ı sevme derecesinde başkasını seven ve onları yüceltenler, perdelerin kalktığı âhirette yaptıklarından pişmanlık duyacak ve Allah'a denk tuttukları da kendilerinden uzak duracaklardır. Çünkü onlarla olan bağları, sadece dünyevi menfaatler üzerine kuruluydu. Zaten onlara sahip çıkmaya kalkışacak olsalar buna güçleri yetmeyecektir. Orada onlar kendilerini kurtaramayacaktırlar ki başkalarına sahip çıkabilsinler. Onları izleyenler ise bu yaptık-

larından pişmanlık duyacaklar, ama artık bu pişmanlık fayda vermeyecektir. Çünkü dünyadayken Allah kendilerine akıl ve irade vermiş ve akıllarını kullanmalarını istemişti. Akıllarını başkasına teslim etmişlerse elbetteki suç kendilerinindir. İşledikleri bu suçun cezasını çekeceklerdir.

Tekrar dünya hayatı fırsatını yakalama arzusu içinde olacaklar ama fırsat kaçmıştır artık. Ve bu da, pişmanlıklarına pişmanlık katacaktır.

يَٓا اَيُّهَا
النَّاسُ كُلُوا مِمَّا فِي الْاَرْضِ حَلَالًا طَيِّبًاۘ وَلَا تَتَّبِعُوا
خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِۜ اِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿١٦٨﴾ اِنَّمَا يَأْمُرُكُمْ
بِالسُّٓوءِ وَالْفَحْشَٓاءِ وَاَنْ تَقُولُوا عَلَى اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿١٦٩﴾

168. Ey inananlar! Yeryüzünün temiz ve helal olan şeylerinden yiyin. Şeytanın adımlarını izlemeyin. Çünkü o, sizin için apaçık bir düşmandır.

169. O size sadece kötülüğü, çirkin şeyleri ve Allah hakkında bilmediklerinizi söylemenizi emreder.

Allah'ın, tüm evrenin hâkimi ve yöneticisi olduğu önceki âyetlerde anlatılmıştı. Şimdi söz inananlara getiriliyor ve yeryüzünün temiz ve helal nimetlerinden yararlanmaları isteniyor. Geçmişte de Müslüman ümmetin mensupları arasında bazı helal ve temiz nimetlerden uzak durma eğilimi içerisine girenler olmuştur. Tarihte bu eğilim mensuplarına dair ilginç örnekler nakledilmektedir. Mesela, balığın, gafil olduğu için balıkçının oltasına takıldığını söyleyerek balık yemenin kişiyi aynı gaflete düşüreceği endişesinden hareketle balık etini kendilerine yasaklayanlar, yine şehvet tuzağına düşme korkusuyla kendilerini hadımlaştıranlar olmuştur. O hâlde Kur'ân-ı Kerim'de böyle bir uyarının yer almasına ihtiyaç vardır. Din, insanın temel ihtiyaçlarını asla yasaklamaz.

Ayrıca insanın neleri yiyip neleri yiyemeyeceğine, yani insan için nelerin helal nelerin haram olduğuna karar verme yetkisi, evrenin yaratıcısına aittir. Kuşkusuz, yiyeceklerde asıl olan, onların helal olmalarıdır. Bu yüzden bu-

rada önce temiz olan şeylerin tamamının helal kılındığı anlatılmaktadır. İleride, haram olan yiyeceklerden söz edilecektir. Ancak burada şunu belirtelim ki durup dururken bir yiyecek haram kılınmaz. Haram kılınan şeyler, bugünkü modern ilim bunu tespit etmiş olsun veya olmasın mutlaka insan için zararlı şeylerdir.

İnsanın düşmanı olan şeytan, Allah'ın emirlerinin aksine haram ve çirkin şeyleri insana güzel ve süslü gösterir. Bu alanda başarılı olamazsa, helal olan şeyleri yasaklamaya gayret eder. Az önce buna iki misal zikretmiştik. İnanç konusunda olsun, ibadet konusunda olsun, emir ve yasaklar konusunda olsun, helal-haram konusunda olsun; hâsılı hangi alanda olursa olsun Kur'ân-ı Kerim ve sahih sünnette geçmeyen bir hususu dine ilave etmek, *Allah hakkında bilmediklerimizi söylemek* anlamına gelir.

Şeytanın insana düşmanlığı, Hz. Âdem'e secde edilmesi gündeme geldiği andan itibaren, yani insanlık tarihiyle birlikte başlamaktadır. Şeytan bunun ardından insanı aldatma işine başlamış ve Hz. Âdem ile Havva'yı aldatarak yasak ağaçtan yemelerini sağlamıştır.

Şeytanın insanları daima kötülüklere, Allah'a karşı gelmeye sevk ettiğinden söz edildikten sonra insanların kötülükler üzere devam etmelerinin sebeplerinden birine değinilmektedir ki o da körü körüne ataların peşinden gitmektir:

وَاِذَا ق۪يلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَٓا اَلْفَيْنَا
عَلَيْهِ اٰبَٓاءَنَاۜ اَوَلَوْ كَانَ اٰبَٓاؤُ۬هُمْ لَا يَعْقِلُونَ شَيْـٔاً وَلَا
يَهْتَدُونَ ﴿١٧٠﴾ وَمَثَلُ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا كَمَثَلِ الَّذ۪ي يَنْعِقُ
بِمَا لَا يَسْمَعُ اِلَّا دُعَٓاءً وَنِدَٓاءًۜ صُمٌّ بُكْمٌ عُمْيٌ فَهُمْ
لَا يَعْقِلُونَ ﴿١٧١﴾

170. Onlara: "Allah'ın indirdiğine uyun" dendiğinde de: "Hayır, atalarımızı ne üzere bulduysak ona uyarız" derler. Peki, ataları bir şeye akıl erdiremiyor ve doğruyu seçemiyor idiyseler?

171. O kâfirlere seslenenin durumu, ses ve bağırtıdan başka bir şey duymayanlara bağıranın haline benzer. Onlar sağırdırlar, dilsiz dirler, kördürler, akıl da erdirmezler.

Burada Peygamber ve hak din karşıtlarının temel özelliklerinden biri olan, delilsiz olarak ataların peşinden gitme meselesi söz konusu edilmektedir. Rivâyet edildiğine göre Peygamber (s.a.v.) Yahudileri İslâm'a davet ettiğinde onlar: *"Biz atalarımızı ne üzere bulduysak ona uyarız. Çünkü onlar bizden daha üstün ve daha bilgili idiler"* demişlerdir. Bunun üzerine bu âyet indirilmiştir. Bazı müfessirler de âyetin müşrikler hakkında indirildiğini söylemişlerdir. Kuşkusuz, âyetin kim hakkında indirildiğinin tespiti o kadar önemli bir şey değildir. Çünkü âyet bu bakış açısına sahip olan herkesi kapsar. Her din ve her nesilde bu bakış açısına sahip olanlar vardır. Âyet bunların hepsine hitap etmektedir. Dikkat edilirse âyet, atalarının kesinlikle batıl üzere olduklarını anlatmayı değil, bakış açısının kendisini yargılamaktadır.

Beydâvî, âyetin tefsirinde şöyle demektedir: *"Yani ataları cahil olup din konusunda düşünmeyen ve değerlendirme yapmayan kimseler idiyseler yine mi onlara tâbi olacaklar? Âyet, içtihat ve değerlendirme gücüne sahip olanlar için taklidin caiz olmadığına delildir. Din konusunda başkasına tâbi olana gelince, şayet kişi, ahkâm konusunda Peygamber ve müçtehitlere tâbi olma meselesinde olduğu gibi kendisine tâbi olduğu kimsenin haklı olduğunu bir delile dayalı olarak biliyorsa aslında bu bir taklit değil, bilakis Allah'ın indirdiğine tâbi olmaktır."* (Beydâvî, I, 447).

Âyetin devamında geçen **"Peki, ataları bir şeye akıl erdiremiyor ve doğruyu seçemiyor idiyseler?"** cümlesi, başkasının peşinden giderken bunun bir delile dayalı olması gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır.

Müşrikler veya Yahudiler, hiçbir ayırım yapmaksızın her konuda ataların peşinden gitmeyi savunmaktadırlar. Hâlbuki dinde bilinmesi zorunlu olan kesin bilgiye dayalı hususlarda başkasını taklit etmek asla caiz değildir. (Abduh, Menar, II, 92).

Âyet körü körüne başkasını taklit etmenin doğru olmadığını açıkça ortaya koymaktadır. Ciddi müçtehitlerin tamamı, örneğin meşhur dört mezhep imamı bu konuda uyarılarda bulunmuş ve içtihatlarını izleyecek kimselerin, delillerini bilmelerini ve içtihatlarının Kur'ân ve sünnetle çelişmesi durumunda içtihatlarını izlememelerini söylemişlerdir. Belki her konuda delile ulaşmak ve delili değerlendirmek herkes için mümkün olmayan bir şeydir. Ancak en azından her Müslüman'ın, imkânları çerçevesinde böyle bir çabanın içinde olması gerekir..

Daha önce de işaret ettiğimiz gibi Kur'ân-ı Kerim'de gerek müşriklere gerek Kitap Ehli olan Yahudi ve Hıristiyanlara yönelik hitaplar ve onlara dair anlatılanlar Müslümanları da ilgilendirir. En nihayet onlar da insandırlar ve onların da geçmişlerinde bir peygamber ve sahih bir din anlayışı vardı. Ama zamanla sahih din anlayışından uzaklaştılar. Aynı durum Müslümanlar için de geçerlidir. Eğer Müslümanlar da yaşayan din anlayışlarını Kur'ân ile test etmeden yollarına devam edecek olurlarsa, aynı sonuç onlar için de söz konusudur.

"O kâfirlere seslenenin durumu, bağırıp çağırma sesinden başka bir şey duymayanlara bağıranın haline benzer..."

Âyete farklı anlamlar da verilmiştir. Ancak ortak nokta, hakka kulaklarını tıkayan kimselerin hayvanlara benzetilmiş olmalarıdır. Hayvanlar, kendilerine söylenenleri anlamazlar. Sadece bağırıp çağırma sesi işitirler. Söyleneni anlamadıkları için de sağır hükmündedirler. Özet olarak, körü körüne atalarını taklit edenlere ne söylense anlamazlar. Söylenenler, onlara bir gürültü şeklinde gelir. Anlamaları için öncelikle işitmeleri gerekir. Ayrıca diyaloga girmeliler. Eğer bir şüpheleri varsa bunu dile getirmeleri ve kendilerine söylenenleri akıllarıyla değerlendirmeleri gerekir. Oysa bunlar işitmedikleri gibi dilsizdirler; başkalarıyla diyaloga girip şüphelerini dile getirmezler. Kördürler; çevrelerine bakıp ibret almaz, akıllarını kullanmazlar.

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ
مَا رَزَقْنَاكُمْ وَاشْكُرُوا لِلّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ اِيَّاهُ تَعْبُدُونَ
﴿١٧٢﴾ اِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْز۪يرِ وَمَٓا
اُهِلَّ بِه۪ لِغَيْرِ اللّٰهِۚ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَٓا
اِثْمَ عَلَيْهِۜ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَح۪يمٌ ﴿١٧٣﴾

172. Ey inananlar! Size rızık olarak verdiğimizin temiz ve helal olanlarından yiyin. Eğer sadece Allah'a ibadet ediyorsanız O'na şükredin.

173. Allah size sadece ölü etini, kanı, domuz etini ve Allah'tan başkası adına kesilmiş olan hayvanları haram kılmıştır. Her kim mecbur kalırsa, başkasının hakkına tecavüz etmemek ve ihtiyaç miktarını aşmamak kaydıyla (bunlardan yemesinde) **ona bir günah yoktur. Allah çok bağışlayandır ve çok merhametlidir.**

Yukarıda temiz yiyeceklerin yenmesi istenirken şeytanın bunun aksini istediğine dikkat çekilmişti. Burada yine inananlara hitap edilerek temiz şeyleri yemeleri tekrarlanırken bu kez bunun Allah'a ibadetle ilişkisi gündeme getirilmektedir. Çünkü neyin helal neyin haram olduğunu ancak Allah belirler. Allah'ın emir ve yasaklarına itaat ise ibadettir. İbadet kavramının itaat anlamı taşıdığına daha önce dikkat çekmiştik. Buna göre ibadet kavramının sadece vakti ve şekli belirlenmiş ibadetlerden ibaret olmadığı, daha geniş bir alanı kapsadığı ortaya çıkmaktadır.

İkinci âyette et nevinden olup haram kılınmış yiyecekler sıralanmaktadır ki bunlar ölü eti, kan, domuz eti ve Allah'tan başkası adına kesilmiş hayvanların etleridir.

Kuşkusuz helal kılınan yiyecekler insana yarar veren şeyler, yasaklar ise zararlı şeylerdir. Bu zararların bir kısmı, insanın biyolojik yapısını, diğer bir kısmı ise insanın manevi yapısını ilgilendirir. Aslında dinî emir ve yasakların tamamı fayda ve zarar temeli üzerinde kuruludur. Emirler, insanın maddi veya manevi yapısına yahut her iki yönüne birlikte yararlıdır, yasaklarda ise bunun aksi söz konusudur. Söz konusu fayda ve zararın bir kısmını veya tamamını, özellikle insanın biyolojik yapısını ilgilendiren yönüyle ulaştığımız modern ilimler sayesinde tespit edebiliriz. Ancak burada belirleyici olan, yine de modern ilimlerin vardığı sonuçlar değil, dini metinlerde anlatılanlardır. Mesela burada söz konusu edilen ölü eti, kan ve domuz eti insanın biyolojik yapısını, Allah'tan başkası için kesileni ise manevî yapısını ilgilendirmektedir. Modern ilmin vardığı sonuçlar her zaman için kesin değildir. Şu kısacık ömrümüzde bile modern ilimlerin önceden faydalıdır dediği şeylere bilahare zararlıdır dediğine; yine zararlıdır dediği birtakım şeylerin sonradan yararlı olduğunu söylediğine şahit olduk. Modern ilmin bu tür yanılmaları elbette modern ilimleri bütünüyle göz ardı etmemizi gerektirmez. Hatta bu ilimlerde ilerleme kaydedildikçe hata payının daha da azalacağı muhakkaktır. Bununla birlikte helal ve haramı belirlemek, ilmi sonsuz olan Yüce Allah'ın işidir. Ancak Allah'ın hakkında söz söylemediği hususlarda yahut hastalık gibi durumlarda modern

ilmin vardığı neticeler önem arz etmektedir. Helal olan bir yiyecek, şu veya bu hastalık sebebiyle belli bir kişiye zararlı hale gelmiş olabilir. Bu gibi durumlarda söz konusu kişinin o yiyeceği yemesi dinen de sakıncalı hale gelir. Çünkü bedenimizin de üzerimizde hakkı vardır; ona zararlı olan şeylerden uzak durmamız gerekir.

Emir ve yasaklarda fayda ve zarar gözetilmiş olmakla birlikte naslarda (dini metinlerde) hükmün illeti açıkça belirtilmemişse yapacağımız illet tespiti zannîdir. Bu yüzden illet değişti diyerek nassta belirtilen kat'i hükmün değiştiğine karar veremeyiz. Mesela domuz etinde birtakım parazitlerin varlığı ve bu parazitlerin insanlara zarar verdikleri günümüzde tespit edilmiştir. Buna dayanarak "*domuz etinin haram kılınmasının illeti bu parazitlerdir ve bu parazitlerin, örneğin çok yüksek derecede pişirilerek veya başka bir yolla yok edilebilmesi durumunda domuz etinin helal olacağı*" söylenemez. Çünkü domuz etinin haram kılınmasının sebebinin bu parazitler olduğu nassta belirtilmemiştir. İllet sadece bu parazitler olmayabilir. Hatta bu parazitlerle hiç ilgisi bulunmayan bir illetten dolayı da domuz eti yasaklanmış olabilir. Modern ilim bu gün için söz konusu parazitleri tespit etmişse yarın başka bir sonuçla karşılaşılmayacağını söyleyemeyiz. Bu nedenle günümüzde veya gelecekte modern ilmin vardığı sonuçlara bakarak hükmün değiştiğini söyleme yetkisine sahip değiliz.

Kişi zor durumda kalmışsa haram olan yiyecekten zorunlu ihtiyacını giderecek miktarda yiyebilir. Zor durumda kalmanın anlam ve sınırları nelerdir? Yiyeceği zorunlu miktar ne kadardır? Bu konuda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bu görüşler konuyla ilgili kaynaklarda mevcuttur.

"Allah'tan başkası adına kesilmiş olan hayvanları haram kılmıştır..."

Bu sebeple başkası adına kesilen; üzerinde başkasının adı anılan hayvanın eti de haramdır, yenilemez. Üzerinde adı anılan kişinin inançlı yahut inançsız olması bu konudaki hükmü değiştirmez. Üzerinde Peygamberimizin adı bile anılsa fark etmez. Bu nedenle türbeler adına kesilen hayvanın eti yenmez. Ancak bir türbenin yanında olsa da Allah adına kesilen hayvanın eti yenir.

Allah'tan başkası adına kesilen hayvanın etinin haramlığı tamamen dinî olup tevhid inancını korumayı amaçlamaktadır. Çünkü Allah'tan başkası adına hayvanın kesilmesi putperestlerin işi olup onunla, adına kesilen puta yakınlaşma hedeflenir ki bu da o puta ibadet anlamına gelir.

Hayvanın boğazlanmasında Allah'ın adının anılması niçin bu kadar önem-

senmiştir? Örneğin niçin ekin ekilirken veya biçilirken veya diğer yiyecekler imal edilirken Allah'ın adının anılmış olması şartı koşulmamaktadır? Muhtemeldir ki hayvanın boğazlanmasında can alma söz konusu olduğundan, bu husus önemsenmiştir. Diğer yiyecekler için can alma söz konusu değildir.

إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ
مَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنَ الْكِتَابِ وَيَشْتَرُونَ بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا
أُولَٰئِكَ مَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ إِلَّا النَّارَ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ
يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٧٤﴾
أُولَٰئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الضَّلَالَةَ بِالْهُدَىٰ وَالْعَذَابَ بِالْمَغْفِرَةِ
فَمَا أَصْبَرَهُمْ عَلَى النَّارِ ﴿١٧٥﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ نَزَّلَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ
وَإِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِي الْكِتَابِ لَفِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ ﴿١٧٦﴾

174. Allah'ın indirdiği Kitabtan bir şeyi gizleyen ve onu ucuza satanlar, işte onlar karınlarını ateşten başka bir şeyle doldurmazlar ve kıyamet günü Allah onlarla ne konuşur ne de onları temize çıkarır. Onlar için acıklı bir azap vardır.

175. İşte onlar, hidayete mukabil sapıklığı bağışlanmaya mukabil azabı satın almışlardır. Ateşe karşı ne kadar dayanıklıdırlar!

176. Bu, Allah'ın Kitab'ı gerçekle indirmesinden dolayıdır. Kitap hakkında ayrılığa düşenler, derin bir çıkmazdadırlar.

Âyetin, Peygamberimizin durumunu gizleyen Kitap Ehli bilginleri hakkında indirildiği söylenir. Söz konusu bilginler, Peygamberimizin gerçek bir peygamber olduğunu biliyorlardı. Ancak dünyevî birtakım menfaatleri yitir-

mek korkusuyla bağlılarından bu bilgiyi gizliyorlardı. Kurtubî'nin de dikkat çektiği gibi, âyet özelde söz konusu bilginler hakkında olsa bile menfaat endişesiyle Allah'ın indirdiği her türlü bilgiyi saklayan herkesi kapsar. Bu bilgiyi gizleyen, Kitap Ehli'nden olsun veya Müslüman bir bilgin olsun fark etmez. (Kurtubî, II, 234).

Dünyevî her türlü çıkar, ucuzdur. Değeri ne olursa olsun geçici çıkarlar, ebedî olan âhiret hayatıyla kıyaslandığında bir önemi haiz değildir. Ciddi bir baskı altında olmaksızın dünyevî çıkarlar uğruna herhangi bir dinî gerçeği gizlemek ebedî olan âhiret hayatında cezayı gerektirir. Bunu yapanlar öteki dünyada Allah'ın gazabına uğrarlar ve bu yüzden Allah kendileriyle konuşmaz. Allah'ın onlarla konuşmayacağının âyette belirtilmesi, Allah nezdinde ne denli düşük bir duruma düşeceklerini ve çetin bir azaba uğrayacaklarını anlatmaktadır. Âhirette işledikleri suçu telafi edecek bir şey bulamayacaklarından dolayı temize de çıkamazlar. Onları sadece ve sadece acıklı bir azap beklemektedir. Bunlar, doğru yol karşılığında sapıklığı ve bağışlanma karşılığında da azabı satın almışlardır. Bu yüzden yaptıkları, Allah'a karşı gösterilmiş bir cüretkârlıktan başkası değildir.

Yukarıda da dikkat çekmiştik, Kitaptan bazı şeyleri gizleyenlerden söz edildiğine göre muhataplar, ilâhî bir kitaba sahip olanlardır. Kuşkusuz bu kitaplar, insanlar onlar sayesinde dünyevî çıkarlar elde etsinler diye değil, kapsadıkları gerçekler ortaya çıksın ve bütün insanlar onlardan yararlansın diye indirilmişlerdir.

"Kitap hakkında ayrılığa düşenler, derin bir çıkmazdadırlar."

Burada söz konusu edilen *"ayrılığa düşme"*, âyetin ilk bölümünde vurgulanan *"Kitabın gerçekle indirilmesi"* meselesiyle ilgili olmalıdır. Nitekim müfessirlerin çoğu, buradaki ayrılığa düşmeyi bir kısmına inanıp bir kısmına inanmama, bazı kimselerin onu şiir olmakla nitelerken bazılarının onu sihir olmakla nitelemeleri, bazılarının da onu öncekilerin masalları olmakla nitelemeleri vs. gibi hususlarla açıklamışlardır.

Âyet hakkında yapılan diğer bir yoruma göre ise Allah'ın âyetlerini bilerek asıl anlamlarından başka anlamlara çekenler kastedilmektedir. Dinler, insanların dünya ve âhiret huzuruna kavuşmaları için gönderilmişlerdir. Oysa bu tür yorumlar yapanlar, insanları bölmekle huzur ve mutluluklarına engel olmakla kalmaz, bir de Allah'a iftira suçu işlemiş olurlar.

لَيْسَ الْبِرَّ اَنْ تُوَلُّوا وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ
وَلٰكِنَّ الْبِرَّ مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَالْمَلٰٓئِكَةِ وَالْكِتَابِ
وَالنَّبِيِّنَ وَاٰتَى الْمَالَ عَلٰى حُبِّهٖ ذَوِي الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى
وَالْمَسَاكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّٓائِلِينَ وَفِي الرِّقَابِ
وَاَقَامَ الصَّلٰوةَ وَاٰتَى الزَّكٰوةَ وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ اِذَا عَاهَدُوا
وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَٓاءِ وَالضَّرَّٓاءِ وَحِينَ الْبَأْسِ اُولٰٓئِكَ
الَّذِينَ صَدَقُوا وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ ﴿١٧٧﴾

177. Erdemlilik yüzünüzü doğuya veya batıya çevirmeniz ile ilgili değildir; gerçek erdemlilik kişinin Allah'a, âhiret gününe, meleklere, Kitaba ve peygamberlere inanması; akrabalara, yetimlere, yoksullara, yolcuya, dilenenlere ve boyunduruk altında olanlara sahip olduğu maldan seve seve vermesi, namazı kılıp zekâtı veren olmasıdır. Böyleleri söz verdiklerinde sözlerini yerine getirirler. Sıkıntı, hastalık ve savaş zamanlarında sabrederler. Samimi olanlar, işte bunlardır. Takva sahipleri de ancak bunlardır.

Birr, farz veya nafile olan bütün iyilik ve güzellikleri kapsayan bir kelimedir. Bu nedenle kelimeyi erdemlilik kelimesiyle karşılamayı uygun gördük. Burada kelime sadece amelle bağlantısı olan iyilikleri değil, aynı zamanda inançla ilgili olanları da kapsamaktadır. Zaten inanç ve amel ayrılmaz bir bütündür.

Âyette geçen "على حبه" kısmındaki zamirin hangi kelimeye ait olduğu konusundaki tereddütten dolayı, bu kısma *"kişinin, mala ihtiyacının olduğu bir sırada malından vermesi"*, *"Allah sevgisinden dolayı vermesi"* gibi anlamlar da verilmiştir.

Âyetin kıble değişikliğiyle ilgili olduğu görüşü genel kabul görmüştür. Buna göre âyetin anlattığı temel nokta, ibadetlerde şeklin bizatihi önemsen-

mediğidir. Şu şekilde veya bu şekilde, şu tarafa veya başka tarafa yönelerek namaz kılınabilirdi. Önemli olan Allah'ın emrettiği yöne yönelmektir. Böylece Allah'a iman sınanmış olmaktadır. Müslümanların namazlarında Ka'be'ye yönelişi, Allah'ın emrini yerine getirmelerinden dolayı anlam kazanmaktadır.

Âyet her türlü iyiliği kapsayan *birr* kelimesini tarif etmekle sıdk/samimiyet ve takvanın da *birr* kapsamına giren ve âyette sıralanan hususları yerine getirenlerin bir sıfatı olduğu vurgulanmaktadır. O hâlde *sıdk* ve *takva* gibi kültürümüzde yaygın olan kavramların tarif ve içerikleri Kur'ân'dan çıkarılmalıdır.

Âyetten de anlaşıldığı gibi erdemlilik, sadece inançla gerçekleşmediği gibi yalnızca amellerle de gerçekleşmez. Kişinin erdemli olabilmesi için sahih bir inancın yanında bu inancın gerektirdiklerini de yapması gerekir. "**Samimi olanlar, işte bunlardır. Takva sahipleri de ancak bunlardır.**"

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا

كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلٰىۜ اَلْحُرُّ بِالْحُرِّ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ

وَالْاُنْثٰى بِالْاُنْثٰىۜ فَمَنْ عُفِيَ لَهُ مِنْ اَخ۪يهِ شَيْءٌ فَاتِّبَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ

وَاَدَٓاءٌ اِلَيْهِ بِاِحْسَانٍۜ ذٰلِكَ تَخْف۪يفٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَرَحْمَةٌۜ فَمَنِ اعْتَدٰى

بَعْدَ ذٰلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ اَل۪يمٌ ﴿١٧٨﴾ وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيٰوةٌ يَٓا اُو۬لِي

الْاَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١٧٩﴾

178. Ey iman edenler, öldürülenler hakkında size kısas emredildi. Hüre karşılık hür, köleye karşılık köle ve kadına karşılık kadın. Fakat her kim kardeşi tarafından affedilirse o zaman örfe uygun olarak en güzel biçimde ödeme yapılır. Bu, Rabbiniz tarafından bir hafifletme ve rahmettir. Kim bundan sonra saldırıya kalkarsa, artık ona acıklı bir azap vardır.

179. Ey akıl sahipleri, kısasta sizin için hayat vardır. Umulur ki sakınırsınız.

Buharî'nin İbnu Abbas'tan naklettiğine göre, İsrailoğullarında kısas vardı ama diyet yoktu. Âyette söz konusu edilen hafifletme ve rahmetle kastedilen, kasıtlı öldürmede de diyetin kabul edilebilmesidir. **"Kim bundan sonra saldırıya kalkarsa artık ona acıklı bir azap vardır"** cümlesiyle de diyet alındıktan sonra katili öldürmeye kalkışan kast edilmektedir. (Buhari, Tefsir 25/4228). İsrailoğullarında kısastan başka bir seçeneğin bulunmadığı Tevrat'ta zikredilmektedir. (Tesniye 19; Levililer 24:20; Sayılar 35/16).

Kısasla ilgili hükümler, fıkıh kitaplarıyla ahkâm tefsirlerinde genişçe yer almaktadır. Konuyla ilgili mezheplerin görüşleri ilgili kaynaklarda ayrıntılarıyla anlatılmaktadır. Biz burada bu konulara kısaca değinmekle yetineceğiz. Birinci âyette geçen, **"hüre karşılık hür, köleye karşılık köle ve kadına karşılık kadın"** ifadesini genelde hür bir kimse, hür bir kimseyi öldürürse öldüren hür kişi; köle köleyi öldürürse öldüren köle; bir kadın, bir kadını öldürdüğü takdirde de öldüren kadın öldürülür, demişlerdir. Ama hür bir kişi, bir köleyi öldürür veya aksi olursa; bir erkek bir kadını öldürür veya aksi olursa veyahut bir Müslüman gayr-i müslim birini öldürür veya tersi olursa ne yapılır?

Hanefiler, Mâide sûresinin 45. âyetinde geçen *cana can* ifadesini esas alarak, niteliği ne olursa olsun, öldüren öldürülür demişlerdir. Diğer mezhep mensupları, öldürenin niteliğine bakarak farklı görüşler ileri sürmüşlerdir.

Bazı müfessirler âyetin özel bir durumu anlattığını söylerler. Buna göre âyet, cahiliye döneminde savaşmış iki kabilenin durumuyla ilgili olarak indirilmiştir. Bir kavgada aralarında kadın ve köle olmak üzere birçok kişi öldürülmüştü. Aralarında kan davası henüz sona erdirilmeden İslâmiyet'i kabul eden bu iki kabileden güçlü olanı, öldürülmüş köle ve kadınlarına karşılık karşı tarafın hür erkeklerinden aynı sayıdaki kişinin öldürülmesini istiyordu. Katillerin kendilerinin öldürülmesi gibi bir talep de söz konusu değildi. Bazıları da bunun cahiliye döneminin bir geleneği olduğunu söylemektedir.

Seyyid Kutup âyetin, Mâide sûresinin 45. âyetinin anlattığından farklı bir durumu anlattığını söylemektedir. Ona göre Mâide sûresindeki âyet, belli bir kişiden belli bir kişiye veya belli kişilerden belli bir kişi veya kişilere karşı yapılan saldırılardır. Oysa bu âyet, iki Arap kabilesinin yaptığı gibi, toplu saldırılarla ilgilidir. Yani bir aile diğer bir aileye, bir kabile öbürüne, bir topluluk başka bir topluluğa saldırır, hür, köle, kadın vs. demeden önüne çıkanı öldürür. İşte böyle bir durumda kısas terazisi ortaya konulduğunda bir hür diğerinin hürüne, bir köle diğerinin kölesine, bir kadın diğerinin kadınına karşılık öldürülür. Aksi takdirde bir topluluğun diğerine saldırması gibi toplu tecavüzlerde kısas nasıl uygulanabilir, demektedir. (Seyyid Kutup, fi Zilal, I, 268).

Kur'ân-ı Kerim Allah'ın bir lûtfu olarak önceki şeriatlarda bulunmayan fidye uygulamasını getirmiştir. Öldürülenin mirasçıları, kısas yerine kendilerine fidye verilmesini kabul ettikleri takdirde katil fidye verir ve böylece öldürülmekten kurtulur. Öldürülenin mirasçılarına, katilin en nihayet dinde kardeşleri olduğu hatırlatılarak fidyeye yönelmeleri teşvik edilmekte, böylece aralarındaki kin ve nefret duyguları hafifletilmeye çalışılmaktadır.

179. âyette geçen: **"Kısasta sizin için hayat vardır"** ifadesi, Kur'ân-ı Kerim'e özgü özlü anlatımlardandır. Hemen ifadenin başında geçen, **"Ey akıl sahipleri"** hitabı, aklın önüne alabildiğine geniş bir alan açmakta ve akla, kısasta nasıl hayat olduğunu kendi imkânlarınla araştır, bul, demektedir. Başkasının hayatına son vermek isteyen biri için kısas edilme korkusundan daha caydırıcı bir şey olamaz. Bu caydırıcılığın toplumda cinâyet olaylarını azaltacağı muhakkaktır. Kısasta hayat oluşunun nedenlerinden biri bu olmalıdır.

كُتِبَ عَلَيْكُمْ اِذَا حَضَرَ اَحَدَكُمُ
الْمَوْتُ اِنْ تَرَكَ خَيْرًاۚ اَلْوَصِيَّةُ لِلْوَالِدَيْنِ وَالْاَقْرَبِينَ
بِالْمَعْرُوفِۚ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَؕ ﴿١٨٠﴾ فَمَنْ بَدَّلَهُ بَعْدَ مَا سَمِعَهُ
فَاِنَّمَٓا اِثْمُهُ عَلَى الَّذِينَ يُبَدِّلُونَهُؕ اِنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌؕ ﴿١٨١﴾
فَمَنْ خَافَ مِنْ مُوصٍ جَنَفًا اَوْ اِثْمًا فَاَصْلَحَ بَيْنَهُمْ فَلَٓا اِثْمَ
عَلَيْهِؕ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٨٢﴾

180. Birinize ölüm geldiğinde, eğer ardında mal bırakacaksa ana-babaya ve akrabalara örfe uygun olmak üzere vasiyet etmek, -muttakîler üzerine bir borç olarak- üzerinize yazıldı.

181. Her kim işittikten sonra onu değiştirirse günahı, vasiyeti değiştirenleredir. Kuşkusuz Allah işitendir, bilendir.

182. Her kim, vasiyet edenin haksızlık yapmasından yahut günah işlemesinden endişe edip tarafların arasını bulursa kendisine gü-

nah yoktur. Kuşkusuz Allah çok bağışlayandır ve çok merhamet edendir.

Vasiyetle ilgili bu âyetlerin miras âyetlerinden önce indirildiği müfessirler tarafından belirtilmektedir. Buna göre miras âyetleri geldiğinde hangi mirasçıya ne kadar pay verileceği belirlenmiştir. İslâm'dan önce miras Araplarda sadece erkek akrabalar arasında bölüştürülür, kadınlara mirastan pay verilmezdi. Âyet, ana-baba kaydını koyarak akraba kadınlara da vasiyet edilmesi gerektiğini belirtmektedir. Zaten miras âyetleri geldiğinde akraba kadınların payları açıkça zikredilmiştir.

Müfessirlerin bir kısmı burada söz konusu edilen vasiyetin bir tavsiye mahiyetinde olduğunu ve farz olmadığını söylerken, çoğunluk farz olduğu kanaatindedir. Âyette geçen *borç* ve *üzerinize yazıldı* ifadeleri çoğunluğun görüşlerinde haklı olduğunu göstermektedir.

Yine müfessirlerin pek çoğu, miras âyetlerinin bu âyeti neshettiğini söylerler. Hâlbuki nesih, önceki âyetin hükmünü bütünüyle ortadan kaldırır. Çünkü nesheden hüküm ile neshedilen hüküm arasında tam bir çelişki söz konusu olmalıdır. Miras âyetleriyle bu âyet arasında olsa olsa, mücmel olan bir hükmün tebyini söz konusu olur. Yani miras âyetleri, vasiyet âyetindeki kapalılığı gidermiş ve kimlere ne miktarda pay verileceğini belirlemiştir. Ayrıca âyet, mirasçı olmayan akrabalara da vasiyeti içermektedir ve müfessirlerin tamamı bu durumdaki akrabalar hakkında vasiyetin devam ettiğini söylerler.

Mesele ayrıntılı bir şekilde incelenecek olursa durum şudur: Miras âyetleri gelmeden önce kişi, geride bıraktığı malın tamamı konusunda vasiyet ederdi. Mirasta paylar belirlendikten sonra kişinin, geride bıraktığı malının üçte biri üzerinde vasiyet hakkı kaldı. Bu üçte biri, mirasçı olmayan akrabalarına vasiyet edebileceği konusunda bütün mezhepler ittifak halindedir. Hatta anne-babası gibi normal durumlarda kendisine mirasçı olan akrabaları bazı durumlarda mirastan pay alamazlar. Bu durumda onlar hakkında da vasiyetin geçerli olduğu yine bütün müfessirlerce kabul görmüştür. O hâlde âyetler, sadece mirastan pay alan akrabalara vasiyetin yapılıp yapılamayacağı ile ilgilidir.

Âyet, *örfe uygun* kaydını getirmektedir. Buna göre vasiyet eden kişi mirasçılara haksızlık yapmamak kaydıyla mirasçı durumda olan akrabalarına da vasiyette bulunabilir. 182. âyette de "**Her kim, vasiyet edenin haksızlık yapmasından yahut günah işlemesinden endişe edip tarafların aralarını bulursa kendisine günah yoktur**" denilerek vasiyete tanık olanlara bir gö-

rev yüklenmekte ve vasiyet eden kişinin, örfe uygun hareket etmemesi durumunda müdahale etmeleri istenmektedir.

Netice olarak, Kur'ân'da mensuh (hükmü kaldırılmış) âyetlerin varlığını kabul edenler bile bir şekilde her iki âyet arasında bir uzlaşma sağlanabildiği takdirde nesih yönüne gidilmemesi gerektiğini söylerler. Burada vasiyet âyeti ile miras âyetleri arasında bir çelişki söz konusu olmadığı gibi miras âyetleriyle birlikte vasiyet âyeti de uygulama alanı bulmaktadır. Bu sebeple de nesih yoktur.

Vasiyete şahit olan, tıpkı diğer şahitlik konularında olduğu gibi, bu bilgiyi gizleme yetkisine sahip değildir. Gizlediği takdirde bunun hesabını âhirette verecektir.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ
عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ
لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١٨٣﴾ أَيَّامًا مَعْدُودَاتٍ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ
مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ وَعَلَى الَّذِينَ
يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ فَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَهُوَ
خَيْرٌ لَهُ وَأَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ
﴿١٨٤﴾ شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى
لِلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِنَ الْهُدَى وَالْفُرْقَانِ فَمَنْ شَهِدَ
مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ وَمَنْ كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَى
سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا

يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ وَلِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُوا اللّٰهَ عَلٰى
مَا هَدٰيكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٨٥﴾

183. Ey inananlar, sizden öncekilere yazıldığı gibi, belki sakınırsınız diye sizin üzerinize de oruç yazıldı.

184. Sayılı günler olarak. Sizden her kim hasta yahut yolcu olursa tutamadığı günler sayısınca başka günlerde tutsun. Oruca zor dayanabilenlere ise bir yoksulu doyuracak kadar fidye vardır. Bunun dışında kim gönüllü hayır işlerse kendisi için bu yaptığı iyidir. Oruç tutmanız -eğer bilirseniz- sizin için daha hayırlıdır.

185. O Ramazan ayı ki insanlara doğru yolu gösteren, doğru yolun delillerini içeren ve hakkı batıldan ayıran olarak Kur'ân'ın indirildiği aydır. O hâlde bu aya ulaşanınız onu oruçlu geçirsin. Ama kim de hasta yahut yolcu ise tutamadığı günler sayısınca başka günlerde tutsun. Allah size kolaylık ister, zorluk istemez. O belki şükredersiniz diye (belirlenen günlerin) **sayısını tamamlamanızı ve size doğru yolu gösterdiği için Allah'ı yüceltmenizi ister.**

Oruç ibadeti Hz. Âdem'den bu yana bütün dinlerde farz kılınmıştır. Ancak önceki dinlerde farz kılınan oruç tıpkı İslâmiyet'te olduğu gibi Ramazan ayında ve bir ay şeklinde miydi? Bazı müfessirler, onlarda da orucun Ramazan ayında ve bir ay şeklinde olduğunu, ancak onların bunu zamanla değiştirdiğini söylerler. Bu müfessirlere göre, **"sizden öncekilere yazıldığı gibi"** ifadesiyle kastedilen budur. Diğer müfessirlere göre ise bu ifade ile oruç ibadetinin kendisi kastedilmektedir, müddet ve ayrıntıdaki şekillerde değil. Her halükârda önceki dinlerde de oruç ibadeti farz idi.

İbadetlerin tamamında birtakım hikmetler gözetilmiştir. Oruç ibadetinde de elbette kişinin bedenî yapısı, ruhî yapısı ve toplumun huzur ve düzeni açısından hedeflenen birtakım hikmetler vardır. Orucun etkili bir nefis eğitimi olduğu, herkesin bizzat açlık ve susuzluğu tadarak bu durumda olan fakirlerin durumunu bizzat yaşamasını sağladığı ortadadır. Ayrıca beden sağlığı açısından da birçok yararının bulunduğu söylenmektedir. Biz bunların bir kısmını yahut tamamını bilebiliriz veya bilemeyiz. Ancak hedeflenen bu hikmetler, oruç ibadetiyle gerçekleşir veya onunla kemale ulaşır.

“Sizden her kim hasta yahut yolcu olursa tutamadığı günler sayısınca başka günlerde tutsun. Oruca zor dayanabilenlere ise...”

Yüce Allah, ne ibadetlerde ne de diğer emir ve yasaklarda bize gücümüzün üstünde bir yük yüklemiştir. Hatta bir zorluk da söz konusu değildir. O, bizim için kolaylık diler, zorluk değil. Bu sebeple yolcu ve hastalar, başka günlerde oruçlarını kaza edebilirler. Burada söz konusu edilen hastalığın, geçici bir hastalık olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü ancak geçici bir hastalığı olan bilahare oruç tutabilir. Bir de kalıcı hastalık yahut yaşlılık veya başka bir sebepten dolayı zorlanarak oruç tutabilenler vardır ki bunlar, oruç yerine her gün için bir yoksulu doyuracak kadar fidye verirler.

Zorlukla da olsa oruç tutamayacak kadar çok yaşlı yahut ölümcül bir hastalığa yakalanmış olanların durumu âyette söz konusu edilmemektedir. Âlimlerin önemli bir kısmı, âyette geçen: **“O hâlde bu aya ulaşanınız onu oruçlu geçirsin”** cümlesinden hareketle orucun farziyetinin Ramazan ayının girmesiyle sabit olduğunu söyleyerek bu durumda olanların da fidye vermeleri gerektiğini söylemişlerdir.

Bizce âyet, genel bir durumu anlatmaktadır. Bu gibi kimselerin hali özeldir. Bu kimseler için orucun farziyeti sabit olmaz. Çünkü bunlar hiçbir şekilde oruç tutamadıkları gibi ileride de tutamayacakları kesindir. O hâlde orucun farz oluşuna muhatap olacak bir konumda değillerdir. Nasıl hacca gidecek durumda olmayanlara hac farz değilse ve nasıl fakirler için zekât vermek farz değilse bunlar için de oruç farz değildir. Bu kimseler, oruç tutma ehliyetine sahip değildir ki onlara farz olsun. Bununla birlikte bu durumda olup maddi yönden hali vakti iyi olanların ihtilaftan kurtulmak için fidye vermeleri tavsiye edilebilir.

“O belki şükredersiniz diye (belirlenen günlerin) **sayısını tamamlamanızı ve size doğru yolu gösterdiği için Allah’ı yüceltmenizi ister.”**

İbadetler bir yük gibi görünse de aslında insanın dünya ve âhiret hayatının mutluluğu için gerekli şeylerdir. Bu nedenle Allah’ı yüceltmek ve O’na şükretmek gerekir.

وَاِذَا سَاَلَكَ عِبَادٖي
عَنّٖي فَاِنّٖي قَرٖيبٌ اُجٖيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ اِذَا دَعَانِۙ
فَلْيَسْتَجٖيبُوا لٖي وَلْيُؤْمِنُوا بٖي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ ﴿١٨٦﴾

أُحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ اِلٰى نِسَٓائِكُمْ هُنَّ لِبَاسٌ
لَكُمْ وَاَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ عَلِمَ اللّٰهُ اَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَخْتَانُونَ اَنْفُسَكُمْ
فَتَابَ عَلَيْكُمْ وَعَفَا عَنْكُمْ فَالْـٰٔنَ بَاشِرُوهُنَّ وَابْتَغُوا
مَا كَتَبَ اللّٰهُ لَكُمْ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتّٰى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ
الْاَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْاَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ثُمَّ اَتِمُّوا الصِّيَامَ
اِلَى الَّيْلِ وَلَا تُبَاشِرُوهُنَّ وَاَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ
تِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ فَلَا تَقْرَبُوهَا كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ اٰيَاتِهِ
لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿١٨٧﴾ وَلَا تَأْكُلُوٓا اَمْوَالَكُمْ
بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ وَتُدْلُوا بِهَٓا اِلَى الْحُكَّامِ لِتَأْكُلُوا فَرِيقًا
مِنْ اَمْوَالِ النَّاسِ بِالْاِثْمِ وَاَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١٨٨﴾

186. Kullarım sana beni sorarlarsa; hiç şüphesiz, ben yakınım; dua edenin duasını anında kabul ederim. O hâlde onlar da çağrıma uysunlar ve bana inansınlar ki doğru yolu bulalar.

187. Oruç gecesi kadınlarınıza yaklaşmanız size helal kılındı. Onlar sizin için bir giysidir, siz de onlar için bir giysisiniz. Allah sizin kendinize (hakim olamayıp) **emre aykırı davrandığınızı elbetteki biliyordu. Ama tövbenizi kabul etti ve sizi bağışladı. Artık kadınlarınıza yaklaşın ve Allah'ın sizin için yazdıklarını isteyin. Tan-yerinin beyaz ipliği, siyah ipliğinden sizce ayırt edilinceye kadar yiyin, için. Ardından geceye kadar orucu tamamlayın. Mescitler-**

de itikâfa çekildiğiniz sırada kadınlarınıza yaklaşmayın. Bunlar, Allah'ın sınırlarıdır, bu sınırları aşmayın. Belki korunurlar diye Allah âyetlerini insanlara işte böyle açıklamaktadır.

188. Mallarınızı aranızda haksız şekilde yemeyin. Bilip dururken insanların mallarından bir kısmını yemek için yalan yemin ve yalan şahitlik ederek hâkimlere vermeyin.

Bir önceki grubun son âyetinde Allah'ı yüceltmek ve O'na şükretmekten söz edilmişti. Bazı müfessirler, hemen bunun ardından -açıklamakta olduğumuz âyetlerin ilkinde- Allah'a dua edilmesinden söz edilmesine bakarak, bunun dualardan önce Allah'ı güzel sıfatlarla yüceltip övmenin gerekliliğine bir işaret olduğunu söylerler. (Râzî, V, 94).

Yapacağı duaya Allah'ın anında cevap vereceğini kulun bilmesi ne büyük saadet! Evrenin yaratıcısı, sınırsız güce, merhamete ve sınırsız bilgiye sahip olan Yüce Allah: *"Ben kulumun çağrısını kabul buyuruyorum, o hâlde o da çağrıma uysun, bana inansın"* buyuruyor. Kuluna olan ihtiyacından mı? Hayır, yine kulun kendi yararı için; kulu doğru yolu bulsun diye; dünya ve âhiret mutluluğunu elde etsin diye! Başka bir âyette Yüce Allah kuluna şahdamarından daha yakın olduğunu (Kâf 50/16) belirtmektedir. O hâlde kul, Rabbine dua ederken herhangi bir endişeye kapılmaksızın duasının Allah'a ulaştığından emin olmalı ve araya aracılar sokmamalıdır.

Duanın önemini anlamak için sözü edilen ayeti düşünmek yeterli olacaktır. Çünkü Yüce Allah kitabının on dört yerinde soru sormakta ve ardından cevabını vermektedir. Soru ve cevapların bazısı itikadî konularda bazısı da ibadetle ilgilidir. Bunların cevapları da üç şekilde gelmiştir: Çoğunda *kul* (de:), birinde *fe kul* (de:) buyurulmuştur ki bu *fe* de, cevabın âciliyeti olduğuna ve beklemeden hemen verilmesine işaret eder. Üçüncüsü de dua hakkındaki bu âyettir ki burada: *izâ seeleke ibâdî annî* (Kullarım sana benden sordukları zaman…) *kul* veya *fe kul* diye tasrih edilmeyerek cevabında doğrudan doğruya *fe innî qarîbun* (Hiç şüphesiz, Ben yakınım) buyurularak vasıta kaldırılmış, yakınlık da duaya icabetle açıklanmıştır ki bunda büyük bir incelik vardır. Cenab-ı Allah, duada kulu ile kendisi arasına bir vasıtanın girmesini istemiyor ve sanki diyor ki: *"Kulum, vasıtaya dua vaktinden başkasında muhtaç olabilirse de dua vaktinde benimle onun arasında vasıta yoktur. Ben ona böyle yakınım"* (Elmalılı, I, 665-666).

Oruca dair kurallar içeren 187. âyetten, oruc ibadetinin ilk dönemde farz

kılındığında Müslümanların oruçlu geçirdikleri Ramazan ayı günlerinin gecelerinde de hanımlarına yaklaşmalarının yasak olduğu fakat kendilerine hakim olamayıp bu yasağı çiğnedikleri anlaşılmaktadır. Bu âyetle oruçlu günlerin gecelerinde hanımlarına yaklaşmalarına izin verildiği anlatılmaktadır. Sadece mescitlerde ibadete çekilenler, yani itikâfa girmiş olanlar için bu yasak devam etmektedir. Oruçla ilgili yasaklar, tanyerinin ağarmasından günbatımına kadar devam eder.

Âyette sözü edilen *itikâf,* bir yerleşim biriminde en az bir Müslüman'ın, dünyevî meşgalelerini askıya alarak bir müddet için mescide kapanıp ibadetle meşgul olması şeklinde yapılır. Peygamber (s.a.v.), Ramazan ayının son on gününde Mescitte itikâfa çekilirdi. Vefat ettiği yıl bunu iki katına çıkarmıştır. İtikâfa giren kişi, zorunlu ihtiyaçları dışında mecidin dışına çıkmaz.

"Mallarınızı aranızda haksız şekilde yemeyin. Bilip dururken insanların mallarından bir kısmını yemeniz için, yalan yemin ve yalan şahitlik ederek hâkimlere vermeyin."

Âyet sosyal hayatın adalet üzere devam etmesi için önemli bir kurala dikkat çekmektedir: Aslında ferdî mülkiyet kapsamına giren maldan söz edildiği halde *mallarınızı* denmesi, ümmet arasındaki birliğe ve kişinin mülkiyetinde bulunan malda toplumun hakkının da bulunduğuna bir işarettir. Bu sebeple kişi, ferdî mülkiyeti altında bulunan malı dilediği şekilde saçıp savuramaz. Malın nereden kazanılması gerektiği kurallara bağlandığı gibi nerelere harcanacağı da kurallara bağlanmıştır.

Âyet tarih boyunca ve günümüzde de yaygın olan, zalim hâkimlerle yöneticilere rüşvet vererek mal-mülk elde etmenin haram olduğuna dikkat çekmektedir. Peygamber (s.a.v.)'den nakledilen pek çok hadiste rüşvet verenin de rüşvet alanın da rüşvete aracılık yapanın da Allah'ın rahmetinden kovulduklarını ve Cehenneme gireceklerini haber vermektedir. Haram yemek günah olduğu gibi buna aracılık etmek de günahtır. Bu sebeple özellikle avukatlık mesleğiyle uğraşanların buna dikkat etmeleri; günaha aracılık etmemeleri gerekir.

Orucun temel hikmetlerinden biri de inananların ciddi bir nefis eğitiminden geçmeleri ve herkesin, fakirlerin çektiği sıkıntıyı bizzat yaşayarak öğrenmesi değil midir? O hâlde orucun temelinde de sosyal hayatın birtakım problemlerinin çözümü yatmaktadır.

Modern İlim ve Kur'ân

Günümüzde birçok Müslüman, Kur'ân-ı Kerim'in, modern ilmin buluşlarını on dört asır önce haber verdiğine inanır. Bu inanış bir-iki meseleyle de sınırlı değildir. Neredeyse her bir buluş veya teori gündeme getirildiğinde bu-

nun kaynağı Kur'ân-ı Kerim'de aranır ve bulunur da (!) Ama nedense bunlar modern ilim tarafından keşfedildikten sonra Kur'ân'da aranmaktadır. Öncesinden Kur'ân'da bulunanı hiç olmamıştır. İşte aşağıdaki âyette modern ilim alanına giren bir mesele Peygamber'e sorulmaktadır:

يَسْـَٔلُونَكَ
عَنِ الْأَهِلَّةِ قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ وَلَيْسَ
الْبِرُّ بِأَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا وَلَٰكِنَّ
الْبِرَّ مَنِ اتَّقَىٰ وَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا وَاتَّقُوا اللَّهَ
لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٨٩﴾

189. Sana hilalleri soruyorlar. De ki: "Onlar, insanlar ve hac için vakit ölçüleridir. Erdemlilik, evlere arkalarından girmeniz değildir. Ama gerçekten erdemli olan, Allah'a karşı gelmekten sakınan kişidir. O hâlde evlere kapılarından girin. Allah'a karşı gelmekten sakının ki kurtuluşa eresiniz.

Soru açık; hilallerin kendilerini soruyorlar: İncecik başlayan hilal gittikçe kalınlaşıyor ve nihayet dolunay halini alıyor. Ardından tekrar gittikçe incelen bir hilal şekline dönüşüyor. Bunun nedeni Peygamber'e soruluyor. Ancak verilen cevapta sorunun cevabı yok. Çünkü soru, hilallerin mahiyetiyle ilgilidir. Hâlbuki cevapta hilallerin dini ilgilendiren yönleri üzerinde duruluyor ve onların haccın vaktini belirledikleri, insanlar için diğer hususlarda vakitleri belirleme için ölçüler oldukları ifade ediliyor. Nitekim oruç ibadetinin ve boşanan kadınların iddetlerinin vaktini de hilaller belirliyor.

Ardından, evlere arkalarından girmenin yanlışlığından söz ediliyor, evlere kapıdan girmenin gerekliliği anlatılıyor. Peki, evlere ne diye kapılardan değil de arkadan giriyorlardı? Rivâyet tefsirleri, Medineli Arapların şöyle bir geleneğinden söz eder: Umre yapmak üzere ihrama girdikten sonra herhangi bir sebepten dolayı yola koyulmayıp bir süre oyalanacak olurlarsa evlere kapılarından girmezlerdi. Evin arka tarafında bir gedik açar ve oradan girerler-

di. Bazı rivâyetlerde ise hac dönüşü evlerine kapıdan girmez, evlerin arkalarından girerlerdi. Niçin kapıları bırakıp evin arkasından girdiklerine dair başka rivâyetler de nakledilmektedir. Fakat bunların hiçbirinin artık anlamı kalmadığından, onları zikretme ihtiyacı duymuyoruz.

Peki, evlere arkalarından girmenin hilallerle ne ilgisi var ki bu iki mesele aynı âyette yer almaktadır? Cevap olarak hilallerin hac için vakit bildirmelerinden söz edilmiş olması da ilgi kurulması için yeterli görünmemektedir.

Yukarıda dikkat çektiğimiz gibi soruya verilen karşılık, sorulan sorunun cevabı değildir. O hâlde *evlere arkalarından girmeyin* denirken niçin istenilen cevabın verilmediği anlatılmış oluyor: Peygamber'e böyle bir soru sormak, kapı dururken evlere arkalarından girmeye benzer, deniliyor. Nitekim bazı müfessirler *evlere arkalarından girmenin* bir deyim olduğunu ve bununla, doğru yoldan ayrılmanın kastedildiğini söylemişlerdir. Araplar, yanlış yapan birine doğruyu anlatırken: *işe kapısından girmen gerekir* derler. (Râzî, V, 126). Buna göre Peygamber'in görevi, insanlara astronomiyle ilgili bilgiler vermek değildir. Onun görevi, din konusunda insanları bilgilendirmektir. O hâlde *evlere arkalarından girmek*, Türkçe'deki: *Evin kapısı dururken bacasından girmek* anlamında kullanılan bir deyimdir. Bunun bu anlamda deyimleşmesinin temelinde, söz konusu edilen Medineli Arapların geleneği olabilir. Ama artık söz, deyimleşmiştir ve onu deyim anlamında anlamak gerekir. Nitekim bazı müfessirler bunun, *isteğini yanlış yerde aramak* anlamında olduğunu belirtmişlerdir. Müfessir el-Kasimî, Rağıb el-Isfahanî'den özet olarak şunları nakletmektedir:

"Peygamber'den, hilallerin neden kalınlaşıp inceldikleri sorulmuştu. ***"Evlere arkalarından girmek erdemlilik değildir,"*** *demek sûretiyle onlara, isteğinizi yanlış yerde arıyorsunuz denmektedir. Çünkü bu tür şeylerin bilgisi, peygamberliği ilgilendirmemektedir. Peygamber'e bu tür sorular sormak, yanlış kapıyı çalmaktır. İlimler iki çeşittir: İnsanın geçimini ilgilendiren zanaatlar, yıldızların hareketleri, madenler, bitkiler, hayvanların yapıları gibi konular. Bunları bilmenin yolu Peygamber'e sormak değildir. Bu gibi konular peygamberliği ilgilendirmezler de. İkinci çeşit ilimler ise şeriatı yani dini ilgilendiren ilimlerdir. İşte bunlar Peygamber'e sorularak öğrenilir."* (Kasimî, II, 472-473).

O hâlde âyet, hilallerin durumu gibi astronomi alanına giren meselelerin, Peygamber'in ve dolayısıyla Kur'ân'ın alanına girmediğini anlatmaktadır. Aynı şekilde maddenin işlenişi ve evrenle ilgili diğer buluşlar da mahiyetleri itibarıyla Kur'ân-ı Kerim'in alanına giren konular değildir.

Eğer Kur'ân'ın hedefleri arasında insanları modern ilimler alanında da bilgilendirmek olsaydı, tam da sırasıydı; hilallerin neden ince başlayıp giderek

kalınlaştıkları ve nihayet dolunay haline dönüştükleri anlatılırdı. Şayet *"o gü-nün astronomi bilgisiyle insanlar yapılacak açıklamayı anlayamayacak durumday-dı"* denilecek olursa en azından imalı bir yolla da olsa bunun sebebi anlatılmaya çalışılır ve astronomi bilgisi bir mesafe aldıktan sonra yapılan bu ima çözümlenirdi.

Bundan, Kur'ân-ı Kerim'in modern ilimlere karşı olduğu anlamı da çıkmaz. Bilakis o, birçok âyetinde dikkatleri modern ilmin alanına giren hususlara çekmekte, insanları bu alanlarda çalışmaya teşvik etmektedir. Ancak bir peygamberin veya dinle ilgili bir kitabın görevi, modern ilimlerin keşifleri ve bu konuda varılacak sonuçlarla ilgilenmek değildir. Ayrıca Kur'ân-ı Kerim, tabiat ve evrene dikkat çeken bütün âyetlerde -ki bu konuda pek çok âyet vardır- dikkatli bir dil kullanmış ve modern ilmin ileride varacağı kesin sonuçlarla çelişecek bir ifadeye yer vermemiştir. Bu nedenle *Kur'ân-ı Kerim, modern ilimlerin vardıkları kesin sonuçlarla çelişmez, ama onları önceden haber de vermez.* Konuyla ilgili âyetlerde bu hususlara dikkat çekmeye gayret edeceğiz.

Kur'ân-ı Kerim'in modern ilimlerin evrenle ilgili vardığı sonuçları önceden haber verdiğini ileri sürenler, bununla, onun ilâhî bir kitap olduğunu ispatlamaya çalışırlar, yani bunu Kur'ân'ın bir icazı olarak değerlendirirler. Bizce eğer bu alanda bir icaz aranacaksa Kur'ân-ı Kerim'in, modern ilimlerin vardığı sonuçlarla çelişmeyecek bir dil kullanmış olması yeterlidir. Kaldı ki icaz konusu, derin ihtisas gerektiren alanlarda olmaz. Çünkü bu gibi hususlar, herkesin doğruluklarını tahkik edebileceği hususlar değildir. Din, ortalama seviyedeki her insana hitap ettiğine göre, onun hak din olduğunun ispatı da ortalama seviyedeki her insanın anlayabileceği, doğruluğunu test edebileceği alanlarda olur.

Allah Yolunda Savaşmanın Bazı Kuralları

Savaşmak hayatın bir olgusudur. Bir dinin yahut bir toplumun savaştan yana olmaması, savaşın çıkmaması için yeterli bir sebep değildir. Bir din veya toplum,varlığını devam ettirebilmek için istemese de savaşa girmek zorunda kalabilir. Haksız yere savaşmak ve haksız olarak bir topluma savaş açmak, zulümlerin en büyüğü olduğu gibi savaşmanın zorunlu hale geldiği durumlarda savaşa katılmak da görevlerin en büyüğüdür. Bu sebeple İslâm, savaşı istememesine rağmen, savaşma zorunluluğu ortaya çıktığında onu ibadetlerin en büyüğü sayar. Sıradaki âyetler, Allah yolunda savaşmanın önemli kurallarını anlatmaktadır.

Aşağıdaki âyetlerin öncekilerle münasebetine gelince; önceki âyetlerde

orucun hükümleri ve ardından da hacca dair bazı meselelere değinildi. Çünkü oruç ayı olan Ramazan ayından sonra hac ayları gelmektedir. Hac ayları, haram aylardır; yani savaşın yasaklandığı aylardır. Ama Müslümanlar hac için ihrama girmişken müşrikler saldıracak olurlarsa ne olacaktır? Işte savaşla ilgili şu âyetler, bu münasebetle burada yer almaktadır.

وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ
يُقَاتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴿١٩٠﴾
وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ ثَقِفْتُمُوهُمْ وَأَخْرِجُوهُمْ مِنْ حَيْثُ أَخْرَجُوكُمْ وَالْفِتْنَةُ
أَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ وَلَا تُقَاتِلُوهُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ حَتَّى يُقَاتِلُوكُمْ
فِيهِ فَإِنْ قَاتَلُوكُمْ فَاقْتُلُوهُمْ كَذَلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ ﴿١٩١﴾ فَإِنِ انْتَهَوْا
فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٩٢﴾ وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ
الدِّينُ لِلَّهِ فَإِنِ انْتَهَوْا فَلَا عُدْوَانَ إِلَّا عَلَى الظَّالِمِينَ ﴿١٩٣﴾ الشَّهْرُ الْحَرَامُ
بِالشَّهْرِ الْحَرَامِ وَالْحُرُمَاتُ قِصَاصٌ فَمَنِ اعْتَدَى عَلَيْكُمْ فَاعْتَدُوا
عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا اعْتَدَى عَلَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ
﴿١٩٤﴾ وَأَنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ وَأَحْسِنُوا
إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٩٥﴾

190. Sizinle savaşanlarla Allah yolunda savaşın. Ancak sınırları aşmayın. Kuşkusuz Allah sınırları aşanları sevmez.

191. Onları her nerede yakalarsanız öldürün; sizi çıkardıkları yerden siz de onları çıkarın. Bilesiniz ki fitne, öldürmekten kötüdür.

Ama Mescid-i Haram'da onlar sizinle savaşmadıkça onlarla savaşmayın. Eğer onlar size savaş açarlarsa, siz de onları öldürün. Kâfirlerin cezası işte böyledir.

192. Vazgeçecek olurlarsa kuşkusuz Allah, çok bağışlayıcı ve çok merhametlidir.

193. Fitne kalmayıncaya; din Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın. Ama vazgeçecek olurlarsa zalimlerden başkasına düşmanlık yapılmaz.

194. Haram ay, Haram aya karşılıktır. Yasaklar karşılıklıdır. Bu yüzden, kim size saldırırsa tıpkı size saldırdıkları gibi, siz de onlara saldırın.

195. Allah yolunda harcayın, kendinizi tehlikeye atmayın ve iyilik yapın! Kuşkusuz, Allah iyilik yapanları sever.

Müslümanlara, Mekke dönemi boyunca müşriklerin yaptıkları eziyetlere katlanmaları, fakat dini tebliğ ve yayma işine mutlaka devam etmeleri gerektiği anlatılmıştı. Ancak Müslümanların Medine'ye hicret ederek burada küçük bir devlet kurmalarından sonra durum değişti. Artık Müslümanlar, kendilerine yapılacak saldırılara karşılık vereceklerdir.

Birçok müfessire göre bu âyetler, savaş konusunda indirilmiş ilk âyetlerdir. Müslümanların Müşriklerle yaptıkları ilk savaş olan Bedir savaşından önce indirilmişlerdir. Diğer müfessirlere göre ise savaşa izin veren ilk âyet, Hac sûresinin 39. âyetidir ki bu âyet, haksız yere yurtlarından çıkarılmış olan inananlara savaşma izninin verildiğini anlatmaktadır. Savaş konusunda indirilen ilk âyetin, Hac sûresindeki âyet olduğunu söyleyen müfessirler daha çoktur. Ama her halükârda bu âyetler savaşı konu alan ilk âyetler arasında yer almaktadır. O hâlde Müslümanlar henüz fiilen savaşa girmeden önce savaşın kuralları konusunda bilgilendirilmişlerdir. Bu bağlamda şu kurallar hatırlatılmaktadır:

a) *Sınırları aşmayın:* Bu konu Peygamber (s.a.v.)'in hadislerinde ayrıntılı bir şekilde açıklanmaktadır. Savaşçı olmayan çocuklar, kadınlar, yaşlılar, ibadetle meşgul rahipler, kısacası siviller öldürülmeyecektir. Hatta hayvanlar öldürülmeyecek ve ağaçlar kesilmeyecektir. Ayrıca Müslümanlar öç almak ve şahsi çıkarlar elde etmek için savaşmazlar. Bu sebeple karşı taraftan öldürülmüş olanların cesetleri üzerinde, hakaret anlamına gelebilecek işlemler yapılamaz. Müslümanlar Allah yolunda savaşırlar. Bundan dolayı savaşa başlarken

nasıl Allah'ın emir ve yasaklarının gözetilmesi gerekiyorsa, savaşın seyri ve sona ermesi aşamalarında da bu emir ve yasaklar gözetilmelidir.

b) *Savaşın gerekçesi, fitnedir:* O hâlde savaşın amacı fitnenin ortadan kaldırılmasıdır. Fitne nedir? Sözlükte kelimenin pek çok anlamı vardır. Bu anlamlardan biri, şiddet ve baskı uygulayarak, işkence yaparak inananların inançlarından vazgeçirilmeleri eylemidir. Bu sebeple Mekke döneminde Müslümanların dinlerinden vazgeçirilmeleri için müşriklerin Müslümanlara işkence yapmaları, fitne olarak isimlendirilmiştir. (İbnu Manzûr, Lisanu'l-Arab, XIII, 319). Âyette ifade edilen, *"fitne, öldürmekten kötüdür"* cümlesi de bu anlamda kullanılmıştır. Yani, onların baskı ve terör uygulayarak sizi inancınızdan uzaklaştırmaya çalışmaları, sizin onları öldürmenizden beter bir davranıştır. O hâlde bu davranışlarıyla onlar, öldürülmeyi hak etmişlerdir.

c) *Savaş devam ettiği müddetçe onları nerede görürseniz öldürün:* Görüldükleri yerde öldürülmelerine dair emir mutlak bir emir değil, savaş müddetiyle kayıtlı bir emirdir. Nitekim vazgeçmeleri durumunda Müslümanların da savaşa son vermeleri istenmektedir. Savaş açmış olan bir topluluk, savaşa son verecek olursa, bunlarla savaşmaya son verilmesi emrediliyorsa, Müslümanlara saldırmayan bir topluluğa durup dururken Müslümanların savaş açmaları düşünülemez. Nitekim 193. âyetin sonunda sadece zalimlere düşmanlık yapılacağı ifade edilmektedir.

d) Karşı tarafla savaş durumu devam ediyor olsa bile *Mescid-i Haram bölgesinde onlar savaşmadıkça bu bölgede onlarla savaşılmayacaktır.*

e) Savaşın gerekçesi fitne olduğuna göre, söz konusu *fitne ihtimali ortadan kalktıktan ve hakimiyet Müslümanların eline geçtikten sonra savaş durumuna son verilir*; katliama girişilemez.

f) *Savaş, aslında bir nevi kısastır:* **"Sizi çıkardıkları yerden siz de onları çıkarın." "Haram ay, Haram aya karşılıktır. Yasaklar karşılıklıdır. Bu yüzden, kim size saldırırsa tıpkı size saldırdıkları gibi, siz de onlara saldırın"** cümleleri, savaşın kısas olduğunu gösterir.

g) *Savaş Allah yolunda yapılır:* Kur'ân-ı Kerim'de her nerede inananların savaşmalarından söz ediliyorsa mutlaka *Allah yolunda* kaydı vardır. Bu da savaşın ganimet elde etmek yahut başkalarına hâkimiyet kurmak için yapılmadığını anlatır. Ancak hemen şunu da belirtmek gerekir ki *Allah yolunda* kaydı, günümüzde bazı Batılıların ve bazı müfessirlerin (mesela Taberî, VI, 139) anladığı gibi *din uğruna yapılan kutsal savaş* anlamına da gelmemektedir. Eğer böyle bir amaç güdülmüş olsaydı, savaş sonunda yenilgiye uğrayanlar ya İslâm'ı kabul etmek zorunda kalırlardı yahut öldürülürlerdi. *Allah yolunda* kaydıy-

la kastedilen, hem savaşı başlatırken hem de savaş esnasında Allah'ın emir ve yasaklarına riâyet etmektir. Örneğin bu âyette, savaşın Allah yolunda yapılmış bir savaş sayılabilmesi için Müslümanlara savaş açmış olanlarla savaşılması ve sınırların aşılmaması gereğinden bahsedilmemiştir. Bu kaydın geçtiği bütün âyetler gözden geçirilecek olursa, *dinin yayılması için savaşın* şeklinde bir nitelemenin olmadığı görülecektir. Nitekim başka ameller için "*Allah yolunda*" kaydı zikredildiği halde bu fiillerin dini yayma ile bir ilgisi bulunmamaktadır. Mesela, tefsirini yapmakta olduğumuz Bakara sûresinin 261 ve 262. âyetlerinde *Allah yolunda fakirlere yardım edilmesi* istenmektedir. Savaş, Allah'ın emir ve yasaklarının en fazla çiğnendiği zamanlardan biridir. Bu sebeple Allah'ın emir ve yasaklarına uyulması gerektiğine dikkat çekmek için *Allah yolunda* denilmiştir.

Mekke'li müşrikler, Müslümanları yurtlarından çıkarmışlardı. Artık onlar ya İslâmiyet'in hâkimiyetini kabul edip Müslüman olacaklar yahut Müslümanlara yaptıkları gibi yurtlarından çıkarılacaklardır.

Hac ayları olan Zilka'de, Zilhicce ve Muharrem ayları ile umre ayı olan Recep ayında, karşı taraf bu aylara saygı göstererek savaşa ara verdiğinde, Müslümanlar da bu mübarek aylarda savaşa ara vereceklerdir. Ayrıca Müslümanlara ne tür bir saldırı yapılmışsa Müslümanlar da aynı şekilde bir saldırıyla karşılık vereceklerdir.

"Allah yolunda harcayın, kendinizi tehlikeye atmayın ve iyilik yapın! Kuşkusuz, Allah iyilik yapanları sever."

Müslümanların giriştikleri savaşlar, toplumlarının huzur ve güvenlik içerisinde olmalarını sağlayan savaşlardır. Ayrıca savaş, sadece insan gücüyle icra edilen bir şey de değildir; malî katkıya da ihtiyaç gösterir. Bu âyette Allah yolunda yapılan savaşlara Müslümanların maddî katkıda bulunmaları istenmektedir. Gerek fiilen savaşa katılmak gerekse maddî katkıda bulunmak, Müslümanların âhiret mutluluğuna kavuşmalarını sağladığı gibi dünya hayatında da huzur ve güvenin hâkim olduğu bir toplumda yaşamlarını sürdürebilmeleri açısından önemlidir. O hâlde gerek fiilen ve gerek malî yönden böyle bir savaşa destek vermeyen kişi, kendi eliyle kendisini tehlikeye atmış olur. Rivâyet edilir ki savaş sırasında Müslümanlardan biri, Bizans ordusunun içlerine doğru bir hamle yaptı. Müslüman askerler arasından "*sübhanellah, adam kendi eliyle kendisini tehlikeye attı*" sesleri yükseldi. Bunun üzerine Ebu Eyyüb el-Ensari şöyle dedi: "*Bu âyet, Allah'ın İslâm'ı aziz kıldığı ve taraftarlarının çoğaldığı bir sırada biz Ensar hakkında indi. Biz dedik ki: 'mallarımızın başında dursak ve zarar görmelerini engelleyip onlara baksak daha iyi olur.'* Bunun üzerine "*kendinizi teh-*

likeye atmayın" âyeti indi. Yani tehlike, Allah yolunda cihad etmeyi terk ederek malla uğraşmaktır.

Müslümanların giriştikleri savaşlar saldırı savaşı değil, savunma savaşlarıdır. Bu durum bu âyetlerde de kendini açıkça göstermektedir. İlk âyette, *"Sizinle savaşanlarla Allah yolunda savaşın"* denmektedir. Yani Müslümanlardan, kendilerine savaş açmış olanlarla savaşmaları istenmektedir. 191. âyette *"onları her nerede yakalarsanız, öldürün"* cümlesinden hemen sonra *"sizi çıkardıkları yerden siz de onları çıkarın"* cümlesi gelmektedir. Yani görüldükleri yerde öldürülecek olanlar, birinci âyette ifade edilen, Müslümanlara savaş açmış ve Müslümanları yurtlarından çıkarmış olanlardır. Âyetin anlamı, *Müslümanlar her nerede Müslüman olmayan biriyle karşılaşacak olurlarsa onu öldürsünler* şeklinde değildir. Nitekim âyetin devamında da *"eğer onlar size savaş açarlarsa siz de onları öldürün. Kâfirlerin cezası işte böyledir"* denilerek görüldükleri yerde öldürülecek olan kimselerin kimler oldukları, şüpheye yer bırakmayacak şekilde ortaya konulmaktadır. 193. âyetteki, *"fitne kalmayıncaya; din Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın"* emrinde de yine aynı kişiler kastedilmektedir. Zaten âyetin devamında *"ama vazgeçecek olurlarsa, sadece zalimlere düşmanlık yapılır"* cümlesi de düşüncemizi desteklemektedir.

وَاَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلّٰهِ فَاِنْ اُحْصِرْتُمْ
فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ وَلَا تَحْلِقُوا رُؤُ۫سَكُمْ حَتّٰى يَبْلُغَ الْهَدْيُ
مَحِلَّهُ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا اَوْ بِه۪ٓ اَذًى مِنْ رَاْسِه۪ فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ
اَوْ صَدَقَةٍ اَوْ نُسُكٍ فَاِذَٓا اَمِنْتُمْ فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ اِلَى الْحَجِّ
فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلٰثَةِ اَيَّامٍ فِي الْحَجِّ
وَسَبْعَةٍ اِذَا رَجَعْتُمْ تِلْكَ عَشَرَةٌ كَامِلَةٌ ذٰلِكَ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ اَهْلُهُ
حَاضِرِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿١٩٦﴾

اَلْحَجُّ اَشْهُرٌ مَعْلُومَاتٌۚ فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلَا رَفَثَ
وَلَا فُسُوقَ وَلَا جِدَالَ فِي الْحَجِّۜ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ
يَعْلَمْهُ اللّٰهُۜ وَتَزَوَّدُوا فَاِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوٰى
وَاتَّقُونِ يَٓا اُو۬لِي الْاَلْبَابِ ﴿١٩٧﴾ لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ
اَنْ تَبْتَغُوا فَضْلًا مِنْ رَبِّكُمْۜ فَاِذَٓا اَفَضْتُمْ مِنْ عَرَفَاتٍ
فَاذْكُرُوا اللّٰهَ عِنْدَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِۖ وَاذْكُرُوهُ كَمَا هَدٰيكُمْۚ
وَاِنْ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلِه۪ لَمِنَ الضَّٓالّ۪ينَ ﴿١٩٨﴾ ثُمَّ اَف۪يضُوا
مِنْ حَيْثُ اَفَاضَ النَّاسُ وَاسْتَغْفِرُوا اللّٰهَۜ اِنَّ اللّٰهَ
غَفُورٌ رَح۪يمٌ ﴿١٩٩﴾

196. Hac ve umreyi Allah için eksiksiz yapın. Eğer engellenecek olursanız kolayınıza giden bir kurban kesin. Kurban kesilinceye kadar da başlarınızı traş etmeyin. Sizden her kim hasta yahut baş kısmında herhangi bir rahatsızlığı varsa fidye olarak oruç tutsun yahut sadaka versin veya kurban kessin. Güvende olduğunuz vakit, sizden her kim hacca kadar umre yaparsa, kolayına giden bir kurban kessin. Ama kurbana gücü yetmeyen, hac sırasında üç gün, döndükten sonra da yedi gün olmak üzere -ki bu tam on gün yapar- oruç tutsun. Bütün bunlar, Mescid-i Haram çevresinde oturmayanlar içindir. Allah'tan korkun ve bilin ki Allah'ın cezalandırması gerçekten şiddetlidir.

197. Hac, bilinen aylardadır. Her kim bu aylarda hacca kesin karar verirse bilmeli ki hac esnasında eşine yaklaşmak, çirkin söz ve davranışlarda bulunmak ve kavga etmek yoktur. Her ne iyilik

yaparsanız, Allah onu bilmektedir. Kendiniz için azık hazırlayın, maamnafih azıkların en güzeli, takvadır. Öyleyse Allah'tan korkun ey derin kavrayış sahipleri!

198. Rabbinizden bir lütuf ve bereket isterseniz bunda sizin için bir sakınca yoktur. Arafat'tan kalabalıklar halinde indiğinizde ve Meş'ar-i Haram'da bulunduğunuzda Allah'ı anın. Önceden şaşkın bir durumda iken size doğru yolu gösterdi. O'nu anın.

199. Sonra insanların gruplar halinde akın ettikleri yerden siz de akın edip gelin ve Allah'tan bağışlanma dileyin. Kuşkusuz Allah çok bağışlayandır ve çok merhametlidir.

Hac, meşakkatli bir ibadettir ve hayatta bir defa yapılır. Bu nedenle eksiksiz yerine getirilmesi istenmektedir. Hac için yola çıkılır da herhangi bir sebepten dolayı bir engelle karşılaşılacak olursa, kurban kesilir ve traş olunur. Nitekim Peygamber (s.a.v.) ashabıyla birlikte Hudeybiye'de böyle davranmıştı.

Umrenin farz olup olmadığı konusunda farklı görüşler vardır. Bu konudaki ayrıntılar ilgili kaynaklarda mevcuttur. Âyet, hac aylarında umrenin yapılabileceğini anlatmaktadır. Hac yapmak üzere Mekke'ye giden kişi, şayet bu arada umre yapacak olursa, umre ile haccı bir yolculukta yapmaya Allah onu muvaffak kıldığından dolayı kurban keser. Bu şekilde yapılan hacca *hacc-ı kırân* (birleştirilmiş hac) denilir. Âyetten anlaşılan o ki, umre yapmayıp sadece hac yapan kişinin kurban kesmesine gerek yoktur.

Kırân haccı yapan kimse, orada kesecek kurban bulamaması veya maddî imkânlarının el vermemesi nedeniyle kurban kesememesi durumunda hac esnasında üç gün, hac işlerini bitirdikten sonra da yedi gün oruç tutar. Allah'ın vereceği mükâfatı arzu eden, hac ibadetini bu belirtilen çerçevede yerine getirir. Ama Allah'ın emirlerini yerine getirmeyen, emirlerine karşı gelen ve yasaklarını çiğneyenler, Allah'ın şiddetli azabından korksunlar.

Hac, yukarıda da ifade ettiğimiz gibi meşakkatli bir ibadettir. Bu yüzden sadece hac esnasında değil, her zaman kaçınılması gereken kötü ve kaba sözlerden uzak durmanın, kavga ve tartışmalara girmemenin burada da hatırlatılması doğaldır. Ayrıca hac ibadeti hayatta bir defa yapılan bir ibadettir. Kişinin bu ibadetinden azami derecede yararlanması için bu tür olumsuz davranışlardan uzak durması özellikle gerekmektedir.

"Rabbinizden bir lütuf ve bereket isterseniz bunda bir sakınca yoktur."

Müşrik Araplar döneminde Hac aylarında pazar yerleri kurulur ve ticaret yapılırdı. Müslümanlar, cahiliye döneminde yapılanlar konusunda son derece hassas davranırlardı. Alışveriş yapıldığı takdirde acaba müşriklere benzemiş olur muyuz veya Allah için yapmış olduğumuz hac ibadetimize bir şüphe girmiş olur mu diye endişe içerisindeydiler. Âyet, bu endişeleri ortadan kaldırmak ve kurallarına uyulduğu takdirde ticaretin de Allah'ın bir bereketi olduğunu bildirmek için indirilmiştir. İslâm dini, dünya ile âhireti bütünleştiren bir bakış açısına sahiptir. Önemli olan, sadece dünya peşinde koşup âhireti unutmamaktır. Müslüman hem dünyada hem de âhirette Allah'ın güzellik ve nimetlerini ister, bunun için gayret eder.

Bu pasajlarda yer alan âyetlerin sonuncusunda yer alan, *"Allah'tan bağışlanma dileyin"* emrine de dikkat çekmek gerekir. Niçin günahları sebebiyle kişinin bağışlanma dilemesi istenmektedir, denebilir.

Hemen belirtelim ki kişinin günahlarının bağışlanmasını Yüce Allah'tan dilemesi, her zaman için güzel ve gerekli bir davranıştır. Ancak kişinin ibadetten veya savaşta başarı elde ettikten sonra bağışlanmasını dilemesinin ayrı bir önemi vardır. İbadetlerinde bir eksiği olmuşsa insan bunun için bağışlama dilemiş olur. Böylece, ben ibadet görevimi yerine getirdim, diyerek sanki Allah'a minnet edermiş gibi bir duygudan kurtulmuş olur. Yine ibadetini yerine getirdiği için sanki bu ibadetini duasının kabulü için vesile edinmiş olur vs. Savaşta da aynı durum söz konusudur. Kişi, Allah yolunda savaşmış ve Allah'ın emri karşısında canını bile feda etmekten çekinmediğini kanıtlamıştır. Ancak savaş halinde kimi haksızlıklar da yapmış olabilir. Savaş gibi önemli bir emri yerine getirdiğinden dolayı gurura kapılarak kendisini olduğundan daha faziletli veya önemli biri gibi görme duygusuna kapılabilir. Çünkü başarı, insanoğlunu şımartabilir. İşte bu ve benzeri nedenlerle savaşta zafer elde edildikten sonra Allah'tan bağışlanma dilenmelidir.

فَإِذَا قَضَيْتُمْ مَنَاسِكَكُمْ
فَاذْكُرُوا اللّٰهَ كَذِكْرِكُمْ اٰبَاءَكُمْ
اَوْ اَشَدَّ ذِكْرًا فَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ رَبَّنَا اٰتِنَا

فِي الدُّنْيَا وَمَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ خَلَاقٍ ﴿٢٠٠﴾ وَمِنْهُمْ
مَنْ يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ
حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴿٢٠١﴾ أُولَٰئِكَ لَهُمْ
نَصِيبٌ مِمَّا كَسَبُوا ۚ وَاللَّهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٢٠٢﴾
وَاذْكُرُوا اللَّهَ فِي أَيَّامٍ مَعْدُودَاتٍ ۚ فَمَنْ تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ فَلَا إِثْمَ
عَلَيْهِ وَمَنْ تَأَخَّرَ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ ۚ لِمَنِ اتَّقَىٰ ۗ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا
أَنَّكُمْ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٢٠٣﴾

200. Hac ibadetlerinizi bitirince babalarınızı andığınız gibi, hatta daha güçlü bir şekilde Allah'ı anın; çünkü insanlardan öyleleri var ki: "Rabbimiz, bize yalnızca bu dünyada (nimetler) **ver" derler. Böyle kimselerin âhirette payı yoktur.**

201. Öyle kimseler de vardır ki: "Rabbimiz, bize dünyada da iyilik ver âhirette de iyilik ver ve bizi Cehennemin azabından koru" derler.

202. İşte onlara, kazandıklarından bir pay vardır. Şüphesiz, Allah hesabı süratle görendir.

203. Belirlenmiş günlerde Allah'ı anın. Kim acele edip iki gün içerisinde ayrılırsa onun için hiçbir günah söz konusu olmaz; ayrılmayıp kalana da hiçbir günah yoktur. Allah'ın azabından kendinizi koruyun ve bilin ki en sonunda O'nun huzurunda toplanacaksınız.

Âyetler pasajının ilk âyetinde sözü edilen "**babalarınızı andığınız gibi, hatta daha güçlü bir şekilde Allah'ı anın**" kısmıyla ilgili olarak müfessirler, babaları anma ile Allah'ı anma arasında ne gibi bir ilişki bulunduğu me-

selesi üzerinde durmuşlardır. Bir kısmına göre, cahiliye döneminde müşrik Araplar, hac ibadetini tamamladıktan sonra sesli bir şekilde atalarını anar; onların meziyetlerini sıralayarak onlarla iftihar ettiklerini anlatan konuşmalar yaparlardı. İşte âyette buna atıf yapılarak inananlara, *siz Allah'ı daha güçlü bir şekilde anın* denmektedir. Ancak bu görüş, birçok müfessir tarafından dile getirilmesine rağmen sanki, İslâm'daki hac ibadeti, müşriklerin yaptıkları hac ibadetiyle paralel gitmek mecburiyetinde imiş gibi bir intiba vermesi nedeniyle pek makul görünmemektedir. Diğer bir kısmına göre ise insan, normalde atalarını iyilikle anar, onları iyilik ve faziletin kaynağı olarak görür. İşte âyetin gönderme yaptığı budur. Bize bu görüş daha tutarlı görünmektedir. Konuyla ilgili ileri sürülen diğer görüşler de bu ikinci görüşle bağlantılıdır.

Âyetten, ataların da anılacağı anlamı çıkmaz. Bilakis, atalarınızı anmanızdan daha güçlü bir şekilde Allah'ı anın, denmektedir. İnsanı yücelten, Allah'ı anmaktır. Ataları anmanın insanı yüceltme ile bir ilgisi yoktur.

Rablerinden sadece dünyalık isteyenlerin duasının da, yani Müslüman olmayanın duasının da kabul gördüğü âyetten anlaşılmaktadır. Çünkü âyette bu kimselerin âhirette paylarının olmayacağı dile getirilirken dünyada paylarının olmayacağı söylenmemektedir. Zaten dua, o duada isteneni yapmaya yönelmek ve o konuda çalışmakla anlam kazanır. Kişi dünya için çalışırsa bunun karşılığını dünyada, hem dünya hem de âhiret için çalışırsa bunun karşılığını da hem dünyada hem de âhirette görür.

"Öyle kimseler de vardır ki: 'Rabbimiz, bize dünyada da iyilik ver âhirette de iyilik ver…' derler."

Müslüman hem dünyası için hem de âhireti için Allah'a dua eder. *Dünya iyiliği* kavramı, dünyada dinî emir ve yasaklara uymayı içerdiği gibi, dünya malı ve dünyada insanı mutlu edecek her şeyi kapsar. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki dua, sadece sözle Allah'tan istemekle olup biten bir şey değildir. Sözle yapılan duayı, yukarıda ifade ettiğimiz gibi fiilin de desteklemesi gerekir.

Âlimlerin çoğuna göre 203. âyette söz konusu edilen, *belirlenmiş günler*le kastedilen, Arife günü ile bayram günleridir. Bu günlerde *Allah'ı anmak*tan maksat, farz namazlardan sonra *Allahu ekber, Allahu ekber* diyerek tekbir getirmektir.

Âyetin devamında anlatılanlar ise Mina'da kalış günleridir. Mina'da üç gün kalınır. Ancak kişi acele eder ve iki gün kalacak olursa, bunda da bir sakınca yoktur.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُعْجِبُكَ قَوْلُهُ
فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَيُشْهِدُ اللّٰهَ عَلٰى مَا فٖي قَلْبِهٖۙ
وَهُوَ اَلَدُّ الْخِصَامِ ﴿٢٠٤﴾ وَاِذَا تَوَلّٰى سَعٰى فِي الْاَرْضِ
لِيُفْسِدَ فٖيهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَۜ وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ
الْفَسَادَ ﴿٢٠٥﴾ وَاِذَا قٖيلَ لَهُ اتَّقِ اللّٰهَ اَخَذَتْهُ الْعِزَّةُ
بِالْاِثْمِ فَحَسْبُهُ جَهَنَّمُۜ وَلَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿٢٠٦﴾ وَمِنَ النَّاسِ
مَنْ يَشْرٖي نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللّٰهِۜ وَاللّٰهُ رَؤُ۫فٌ
بِالْعِبَادِ ﴿٢٠٧﴾

204. İnsanlardan öyle kimseler vardır ki dünya hayatına ilişkin sözleri senin hoşuna gider ve Allah'ı da kalbindekine şahit gösterir; oysa yaman bir demegogtur o!

205. İş başına geçtiğinde, yeryüzünde bozgunculuk çıkarmak ve ürünleri ve nesli helak etmek için çalışır. Oysa Allah bozgunculuğu sevmez.

206. Kendisine: "Allah'tan kork" dendiğinde cahiliye taassubu/kibri onu günaha sürükler. Böylesine, Cehennem yeterlidir. Ne kötü bir yataktır orası!

207. İnsanlardan öyle kimseler de vardır ki Allah'ın rızasına ermek için canlarını verirler. Elbette Allah kullarına çok şefkatlidir.

Âyetler her zaman ve her yerde bulunabilecek iki insan tipinden söz etmektedir. Bunlardan biri, saf insanları kandırmayı kendisine meslek edinmiş, kendi çıkarından başka bir şey düşünmeyen münafıktır. Yukarıda 200. âyette anlatılan; sadece dünya hayatının nimetlerinin peşinde koşan tiptir bu. Diğe-

ri ise Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak için canını bile feda etmekten geri kalmayan, gerçekten inanmış olan kişidir. Bu da, 201. âyette anlatılan hem dünya hem de âhiretteki nimetleri isteyen tiptir. Kuşkusuz bu tipler, Kur'ân'nın indiği dönemde de vardı, bugün de vardır. Bunlar belli bir dönem veya bölgeye ait değildir. Hitabın Peygamber'e yöneltilmiş olması, söz konusu tiplerin sadece o döneme ait oldukları anlamına gelmez.

İcraat görülmedikçe söylenen sözlere aldanmamak gerekir. Kişinin fiilleri görülmedikçe, söyledikleri, ne samimi olduğunu ortaya koyar ne de yalancı olduğunu. Bu konuda özellikle münafıklara dikkat edilmelidir. Çünkü onlar toplumda yer edinmek için bütün yetenek ve mesailerinin tamamını bu konuya yoğunlaştırır ve insanları kendilerine inandırmak için büyük çaba harcarlar. İlk âyette inananlara bu durum hatırlatılmakta ve uyanık olmaları istenmektedir.

İkinci âyette geçen حرث kelimesi, tarlayı sürmek ve sulamak gibi tarlada işlem yapmak anlamına gelir. Kelime ayrıca tarlanın kendisi ve tarlada ekilen ekin anlamlarına kullanıldığı gibi kazanç anlamında da kullanılmaktadır. (İbn Manzûr, Lisanu'l-Arab, II, 134). Kelimenin anlamlarını ve marife olarak الحرث şeklindeki kullanılışını göz önünde bulundurduğumuzda âyette, toplumun elde ettiği bütün ürün ve gelirleri anlatmak için kullanıldığını söyleyebiliriz. Bazı müfessirler, *kadınlarınız, tarlalarınızdır* âyetinden hareketle bu âyette eşlerin kast edildiğini söylerler.

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi âyetler grubu, her zaman ve her yerde rastlanabilecek iki tip insandan söz etmektedir. İlk üç âyet güzel söz söyleyen, söylediklerine karşısındakini ikna etmek için Allah'ı şahit gösteren, yeminler eden, samimiyetini ikide bir vurgulama ihtiyacı duyan münafık tipten söz etmektedir ki genelde münafıklar böyledir. Amaçları dünya menfaati olduğundan, başa geçmeyi ve toplumda önemli bir makama gelmeyi amaç edinmişlerdir. Bir makam elde ettiklerinde ise ekini yani kamu gelirlerini çarçur eder, insanlar arasında bozgunculuk çıkarır; makamlarını korumak için toplumu gruplara ayırır ve onları birbirleriyle çarpıştırırlar.

Bu zararları bilinçli olarak mı, yani topluma sırf zarar vermek için mi veriyorlar? Yöneticilik makamlarına gelmeyi isterken amaçları bu mudur?

Sırf bunun için yönetime gelmeyi istemeleri gerekmez. Önemli olan böyle bir sonucun ortaya çıkmasıdır. Karakterleri gereği böyle bir sonuç da mukadderdir. Çünkü hayatlarının amacı dünyalık menfaat elde etmektir. Bunun için her yola başvurmaktan çekinmezler. Hâlbuki idarî makamlar, hizmet ve

fedakârlık isteyen makamlardır. Münafıklar şahsî menfaatlerini her şeyin üstünde tuttukları için ve kamu menfaatiyle şahsî menfaatleri çoğu zaman çatıştığı için kamu menfaatlerine zarar verirler.

"İnsanlardan öyle kimseler de vardır ki Allah'ın rızasına ermek için canlarını verirler. Elbette Allah kullarına çok şefkatlidir."

İkinci tip insan ise Allah'ı hoşnut etmeyi amaçlamıştır. Bunun için canını vermekten bile çekinmez. Gerçekten iman eden, böylesi kimselerdir. Bu sebeple gerçekten inanmış olanlar kamuya zararlı değil bilakis yararlı kimselerdir.

Bu son âyetin, Suheyb b. Sinan er-Rûmî hakkında indirildiği nakledilir. Buna göre Suheyb Mekke'de İslâm'ı kabul edip hicret etmek istediğinde, müşrikler: *"Mekke'ye geldiğinde malın-mülkün yoktu, şimdi malını alıp gitmek mi istiyorsun?"* demişler. Suheyb, hicret etmesine izin vermeleri karşılığında malının tamamını onlara bırakmıştır. Hicret edip geldiğinde Müslümanlar: *"Kazançlı alışveriş yaptın! Çok kazançlı bir alış-veriş yaptın!"* diyerek onu karşıladılar. Sebebini sorduğunda da bu âyetin kendisi hakkında indirildiğini haber verdiler. Hatta Peygamber (s.a.v.)'in iki defa: *"Suheyb kazançlı çıktı. Suheyb kazançlı çıktı"* dediği nakledilir. Kuşkusuz âyet, Suheyb'ın bu durumu dolayısıyla inmiş olsa da hükmü geneldir. Bu durumda olan herkes âyetin kapsamına girer.

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا ادْخُلُوا فِي السِّلْمِ كَٓافَّةًۖ
وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِۜ اِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ
مُب۪ينٌ ﴿٢٠٨﴾ فَاِنْ زَلَلْتُمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَٓاءَتْكُمُ
الْبَيِّنَاتُ فَاعْلَمُوٓا اَنَّ اللّٰهَ عَز۪يزٌ حَك۪يمٌ ﴿٢٠٩﴾
هَلْ يَنْظُرُونَ اِلَّٓا اَنْ يَأْتِيَهُمُ اللّٰهُ ف۪ي ظُلَلٍ مِنَ الْغَمَامِ
وَالْمَلٰٓئِكَةُ وَقُضِيَ الْاَمْرُۜ وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُورُ ﴿٢١٠﴾

208. **Ey iman edenler! Kendinizi tam olarak** (Allah'a) **teslim edin, şeytanın peşinden gitmeyin; çünkü o, sizin için apaçık bir düşmandır.**

209. **En açık deliller size geldikten sonra tökezleyecek olursanız bilin ki Allah güç ve hikmet sahibidir.**

210. **Onlar, Allah'ın bulutlar içerisinde meleklerle birlikte gelmesini mi bekliyorlar?** (Ama o zaman) **son karar verilmiş ve işler** (hesabı görülmek üzere) **Allah'a döndürülmüş olur.**

Âyetin kimler hakkında indiği konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bazı müfessirler, hitabın Müslümanlara olduğunu söylerler. Tıpkı inanmış kimselere: *"Ey iman edenler! İman edin..."* ve Peygamber'e: *"Ey Peygamber! Allah'tan kork..."* hitabında olduğu gibi. Bu takdirde Müslümanlara, *bulunduğunuz hal üzere devam edin ve dinin bütün emirlerine eksiksiz itaat edin* denmektedir.

Bazı müfessirlere göre ise hitap, münafıklaradır. Bu takdirde âyet, *sadece imana girmiş görünmekle yetinmeyin; tam anlamıyla iman edip İslâm'a girin* anlamındadır.

Diğer bir kısım müfessire göre ise hitap Kitap Ehli'nedir ve şu kastedilmektedir: *İslâm gelmeden önce iman edenlerden idiniz, o hâlde İslâm geldikten sonra da İslâm'a girin ve mümin olmaya devam edin* denmektedir.

Âyette geçen السِّلْمِ kelimesiyle İslâm kastedilebileceği gibi barış da kastediliyor olabilir. Aynı şekilde كَافَّةً kelimesiyle muhatapların tamamının İslâm'a veya barışa girmelerinin mi kastedildiği yahut dinin bütün emirlerinin eksiksiz yerine getirilmesinin mi istendiği konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür.

Haddizatında bu görüşlerin tamamı bir anlamda birbirlerini tamamlayan görüşlerdir. O hâlde âyetle bunların tamamı kastediliyor olabilir. En nihayet muhataplardan tam olarak iman etmeleri, dinin bütün emir ve yasaklarına teslim olmaları ve hepsinin iman etmeleriyle ancak barışa ve huzura kavuşabilecekleri anlatılmış olmaktadır. Bu emir ve yasakların bir kısmını kabul edip bir kısmını göz ardı etmek, tamamını kabul etmeyenlerin yaptıkları gibi şeytanın peşinden gitmektir. Böylece insanın önünde iki yol bulunmaktadır: Allah'ın yolu ve şeytanın yolu. Üçüncü bir yol yoktur. İki yolun karmasından oluşturulacak yol, yine şeytanın yolu olacaktır. Kısaca insanlardan, İslâm'ın bütün kurallarına teslim olmaları istenmektedir. Müslüman olmak Kur'ân'ın bir kıs-

mını kabul ederek bir kısmını reddetmekle değil, tamamına teslim olmakla gerçekleşir.

Ama ne yazık ki günümüzde Müslümanların büyük çoğunluğu dinlerini bölmüş, değişik görüş ve gruplara ayrılmıştır. Bir kısmı dinin çerçevesini sınırlamakta; dinin dünyevî işlere sokulmaması gerektiğini savunmaktadır. Bir kısmı da fırka ve mezheplere bölünmüşlerdir. Her fırka veya mezhep kendisini destekliyormuş gibi görünen âyet ve hadislere sarılmakta, diğer âyet ve hadisleri görmezden gelmekte yahut onların mensuh olduklarını söylemektedir. Mensuh olduğunu söyleyemediğinde ise zorlama tevillerle onu kendi mezhebine uydurmaktadır. Hâlbuki din bir bütündür. Ortaya koyduğu kurallar arasında da bir çelişki yoktur.

"En açık deliller size geldikten sonra şayet tökezleyecek olursanız, bilin ki Allah güç ve hikmet sahibidir."

Allah kendi yolunu apaçık delillerle ortaya koyduktan sonra kişi sapacak ve şeytanın oyununa gelecek olursa Allah güçlüdür, elbette onu cezalandırmaya kadirdir. O, hikmet sahibidir; cezalandırması da mükâfatlandırması da yerli yerincedir. Kişi Allah'ın yolunu mu seçecek, şeytanın yolunu mu seçecek buna bu dünya hayatında yine kendisi karar verecektir. Bu nedenle iş işten geçmeden, buna karar vermelidir.

"Onlar, Allah'ın bulutlar içerisinde meleklerle birlikte gelmesini mi bekliyorlar?..."

Allah'a tam olarak teslim olmayanlar neyi bekliyorlar? *"Allah'ın bulutlar içerisinde meleklerle birlikte gelmesini mi?"* Ama o zaman iş işten geçmiş ve imtihan süreci bitmiş olacaktır. Bazı müfessirler bununla ölüm vaktinin gelmesinin kast edildiğini söylemektedirler. O zaman melekler gelip ruhlarını alacaklardır. Katâde bu görüştedir. (Kurtubî, III, 210). Müfessirlerin çoğuna göre ise burada kıyamet günü ile insanların hesaba çekilecekleri zaman kastedilmektedir.

Allah'ın gelmesi meselesine gelince, bilindiği gibi selef âlimleri bu gibi âyetleri te'vil etmezler. Onlara göre, Allah gelecektir; ama O'nun gelişi, bir insanın bir yerden başka bir yere intikali gibi olmayacaktır. Allah gelecektir; ama nasıl gelecektir onu bilmeyiz. Nasıl geleceğini sadece O bilir.

Halef diye bilinen sonraki âlimler ise benzeri âyetlerde izledikleri yolu izlerler; Allah'ın gelişini; hükmünün gelişi, azabının gelişi vs. şeklinde te'vil ederler.

سَلْ بَنِي إِسْرَائِيلَ كَمْ آتَيْنَاهُمْ مِنْ آيَةٍ بَيِّنَةٍ وَمَنْ يُبَدِّلْ نِعْمَةَ اللَّهِ
مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُ فَإِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٢١١﴾ زُيِّنَ لِلَّذِينَ
كَفَرُوا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَيَسْخَرُونَ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ
اتَّقَوْا فَوْقَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَاللَّهُ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٢١٢﴾

211. İsrailoğullarına sor: Onlara nice apaçık mucizeler verdik! Ama Allah'ın nimeti kendisine geldikten sonra onu değiştiren bilsin ki Allah'ın azabı cidden çetindir.

212. İnkâr edenlere dünya hayatı süslü gösterildi. Ama onlar inananlarla alay ediyorlar. Hâlbuki Allah'ın azabından kendilerini koruma altına almış olanlar, kıyamet günü onların üstündedirler. Allah dilediğine sınırsız rızık verir.

İsrailoğullarına pek çok mucize verildiği Kur'ân-ı Kerim'den ve Tevrat'tan anlaşılmaktadır. Onların sadece Hz. Musa döneminde bile pek çok mucize ile karşılaştıklarını biliyoruz. Bu mucizelerin bir kısmı İsrailoğullarının istekleri üzerine verilmiş; diğer bir kısmı ise istekleri olmaksızın, sırf gerçeği görmeleri için verilmiştir. Ancak bunların çoğuna inatçılık ederek karşı koymuş ve yeni mucizeler istemişlerdir. Muhtemelen kendilerine bu kadar çok mucize verilmiş olması, Hz. Musa dönemine kadar yaşamış oldukları sıkıntılarla ilgilidir. Son dönemlerde çektikleri sıkıntılar o kadar artmıştı ki artık köle hayatı yaşamak, sanki içlerine sinmişti. Kendi başlarına karar vermeyi ve kendilerine güveni neredeyse bütünüyle yitirmişlerdi. Aklî değerlendirme yönleri zayıflamıştı. Sürekli ellerinden tutulup yavaş yavaş eğitilmeye ihtiyaç duyar bir hale gelmişlerdi. Kendilerine güven duygusunu tekrar elde etmeleri için buna ihtiyaç vardı. Uzun uğraşılardan sonra ardarda gelen peygamberler sayesinde bu durumdan kurtularak mutlu bir hayata ulaşabilmişlerdi. Ne var ki bu mutluluk dönemi de devam etmedi. Bir müddet sonra tekrar eski inatçılıklarına geri döndüler.

Peygamberimizin peygamberliğine dair kendilerine pek çok delil verilmişti. Kuşkusuz peygamberler, Allah'ın insanlara bahşettiği nimetlerin başında gelirler. Ama İsrailoğulları, Peygamberimizin kendi soylarından gelmeme-

si nedeniyle en büyük tepkiyi gösterdiler. Araplara karşı tarihin derinliklerine dayanan hasetlerini devam ettirdiler. İşte bu hasetleri nedeniyle Allah'ın verdiği nimetten yüz çevirdiler.

Birinci âyetin İsrailoğullarına hitapla başlaması nedeniyle öncelikle onları muhatap aldığı açıktır. Ancak müfessirlerin de dikkat çektikleri gibi âyetin, Allah'ın nimetini değiştirenleri çok çetin bir azabın beklediğini anlatan kısmı geneldir.

İkinci âyet ise öncelikle müşriklere hitap etmektedir. Dünya hayatının süslü gösterilmesi elbette sadece müşriklere özel bir olgu değildir. Dünya hayatının âhiret hayatına nazaran daha süslü gösterilmesi, şeytanın bir çabasıdır. Şeytan bu çabayı her insana karşı gösterir. Ne var ki bu çabanın etkileri, inkâr edenler üzerinde zirveye ulaşır. Artık onlar, bunun etkisinde kalarak âhireti önceleyen inanmışlarla alay ederler.

İnanmayanların hayat felsefesi dün nasıl idiyse bugün de öyledir. Aynı şekilde inanan kimselerin hayat felsefeleri dün ne idiyse bugün de odur. Dün âhirete inanmayanlar, âhireti önceleyen inananlarla nasıl alay ediyor idilerse bugün de alay ediyorlar, yarın da aynısına devam edeceklerdir. Ama güçlü iman sahipleri bunların hiçbirine aldırmadan yollarına devam edecektir. Ebedî olan hayatta inananların üstünlükleri elbette ortaya çıkacaktır.

كَانَ النَّاسُ اُمَّةً وَاحِدَةً فَبَعَثَ اللّٰهُ النَّبِيّ۪نَ مُبَشِّر۪ينَ وَمُنْذِر۪ينَ
وَاَنْزَلَ مَعَهُمُ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِيَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ ف۪يمَا اخْتَلَفُوا
ف۪يهِ وَمَا اخْتَلَفَ ف۪يهِ اِلَّا الَّذ۪ينَ اُو۫تُوهُ مِنْ بَعْدِ مَا جَٓاءَتْهُمُ
الْبَيِّنَاتُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ فَهَدَى اللّٰهُ الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لِمَا اخْتَلَفُوا
ف۪يهِ مِنَ الْحَقِّ بِاِذْنِه۪ وَاللّٰهُ يَهْد۪ي مَنْ يَشَٓاءُ اِلٰى صِرَاطٍ
مُسْتَق۪يمٍ ﴿٢١٣﴾ اَمْ حَسِبْتُمْ اَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُمْ

مَثَلُ الَّذ۪ينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْۜ مَسَّتْهُمُ الْبَأْسَٓاءُ وَالضَّرَّٓاءُ
وَزُلْزِلُوا حَتّٰى يَقُولَ الرَّسُولُ وَالَّذ۪ينَ اٰمَنُوا مَعَهُ مَتٰى
نَصْرُ اللّٰهِۜ اَلَٓا اِنَّ نَصْرَ اللّٰهِ قَر۪يبٌ ﴿٢١٤﴾ يَسْـَٔلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَۜ
قُلْ مَٓا اَنْفَقْتُمْ مِنْ خَيْرٍ فَلِلْوَالِدَيْنِ وَالْاَقْرَب۪ينَ وَالْيَتَامٰى
وَالْمَسَاك۪ينِ وَابْنِ السَّب۪يلِۜ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَاِنَّ اللّٰهَ بِه۪ عَل۪يمٌ ﴿٢١٥﴾

213. İnsanlar tek bir ümmet idiler. Sonra Allah, peygamberleri müjdeleyiciler ve uyarıcılar olarak gönderdi. İnsanların anlaşmazlığa düştükleri konularda aralarında hükmetsin diye de onlarla birlikte gerçeği içeren kitabı indirdi. Ne var ki kitap hakkında anlaşmazlığa düşenler, kendilerine kitap verilenlerdir. Bunlar, kendilerine apaçık delililler geldikten sonra sırf aralarındaki hırs ve kıskançlık nedeniyle anlaşmazlığa düştüler. Sonra Allah, hakkında anlaşmazlığa düştükleri hususlarda inananları, kendi izniyle gerçeğe iletti. Allah dilediğini/dileyeni dosdoğru bir yola iletir.

214. Yoksa sizden öncekilerin başına gelenlerin benzerinin sizin de başınıza gelmeden Cennete gireceğinizi mi sanıyorsunuz? Onlar öyle yoksulluk ve sıkıntıyla karşılaştılar, öyle sarsıntıya uğradılar ki Elçi ve onunla birlikte inananlar: "Allah'ın yardımı ne zaman gelecek?" dediler. Bilesiniz ki, Allah'ın yardımı pek yakındır.

215. Sana neyi infak edeceklerini soruyorlar. De ki: "Malınızdan neyi infak ederseniz anne-baba, akrabalar, yetimler, yoksullar ve yolcular için harcayın. Her ne iyilik yaparsanız kuşkusuz, Allah onu bilmektedir.

Bütün insanlar tek bir nefisten türemişlerdir. Bu durum Kur'ân-ı Kerim'de açıkça ifade edilmektedir. Bilahare insanlar çoğalmış; kabilelere ve milletlere ayrılmışlardır. İnsanlığın atası olan Âdem, Allah'tan vahiy alan biri idi. Onun

peygamber olduğu Kur'ân-ı Kerim'de açıkça ifade edilmemekle beraber, âyetlerin dolaylı anlatımından bunu anlıyoruz. Peygamber (s.a.v.)'den nakledilen hadislerde ise bu durum açıkça ifade edilmektedir. O hâlde insanlığın başlangıcında hak din vardı. Yani insanların farklı inançlara bölünmeleri; hak dine aykırı inançların doğup yayılması, sonradan ortaya çıkmıştır.

Yüce Allah yoldan sapmış kimseleri tekrar doğru yola getirmek için peygamberler göndermiştir. Onlara tabi olanlar doğru yolu bulmuş, diğerleri ise batıl yollarda kalmaya devam etmişlerdir. Ama bir müddet sonra ellerinde peygamberlerin getirdikleri mesajları bulunduranlar da tekrar tefrikaya düşüp bölünmüşlerdir. İnsanlık tarihi bu şekilde devam edegelmiştir. Kitap Ehli diye bilinen Yahudi ve Hıristiyanlar da ellerinde kitapları bulunduğu halde bölünüp fırkalara ayrılmışlardır.

Bölünme ve ihtilafın sebebi ise *bağy;* yani azgınlık olarak anlatılmaktadır. Azgınlığın temelinde hırs ve kıskançlık gibi duygular olması nedeniyle de kelimeyi *"hırs ve kıskançlık"* şeklinde tercüme ettik.

İmtihan yeri olan dünya hayatında yaşayan insanların farklı inançlara bölünmeleri doğaldır. Yüce Allah, insan fıtratına iyiyi seçme eğilimi verdiği gibi kötüyü seçme eğilimi de vermiştir. Haddizatında toplumlara gönderilen Kitaplar, birlik ve düzenlerinin korunması içindi. Fakat hırsları ve birbirlerini haset etmeleri yüzünden birlik ve düzenleri için gönderilmiş olan Kitabı, ayrılığa ve düzenlerinin bozulmasına vesile kıldılar. Hâlbuki kendilerine apaçık deliller gönderilmişti. O hâlde ayrılığa düşmeleri, bilgisizliklerinden kaynaklanmıyordu; aksine bilerek yaptılar. Ama Allah ayrılığa düşülen konularda doğru yolu iman edenlere gösterdi.

İnsanlar her ne zaman hak dinden uzaklaşmışlarsa Allah bir peygamber göndermiştir. Bütün peygamberler aynı dini/inancı tebliğ etmişlerse de o dönemlerin iletişim imkânlarının kısıtlılığı nedeniyle davetleri yerel kalmıştır. Son peygamber Muhammed (s.a.v)'in bütün insanlığa gönderilmesiyle insanlığın tıpkı ilk döneminde olduğu gibi yeniden tek bir çatı altında toplanan bir ümmet olması arzusundan kaynaklanıyor olmalıdır. Önceki peygamberler, din olarak, yani inanç olarak aynı dini getirmiş olmalarına rağmen, hayatın pratikleriyle ilgili şeriatlarında bazı farklılıklar mevcuttu. Son Peygamber, insanlığı tekrar aynı inanç ve aynı şeriat etrafında toplamayı amaçlamaktadır. Önceki peygamberlerin şeriatlarında hayatın pratiklerine dair bazı farklılıkların mevcut olması, insanların sosyal hayatla ilgili farklı aşamalardan geçmeleriyle izah edilmiştir. Son peygamberin gelmesiyle sosyal hayatla ilgili farklılıklar hem asgari seviyeye inmiş hem de iletişim imkânları artmıştır. Bu yüzden

bir peygamberin getirdiği mesajın bütün insanlara ulaştırılması imkânı ortaya çıkmıştır. Ayrıca son peygamberin getirdiği şeriatte bağlayıcı kurallar da azaltılmıştır. Böylece sosyal hayatla ilgili bölgeler arası ve nesiller arası kimi farklılıklara dair uygun kuralları bulma imkânı ve sorumluluğu insanların kendilerine bırakılmıştır.

Son Peygamberle insanların tek çatı altında toplanmaları hedef olarak seçilmişse de bunun henüz gerçekleşmediği ortadadır. Hatta Hz. Muhammed'e ve Kur'ân'a iman edenlerin birliklerinden bile söz etmek mümkün değildir. Zaten Kitap Ehli'nin bölünmüşlüklerinin gündeme getirilmesi, Müslümanların ibret alması içindir. Ama Müslümanlar da ellerinde Kur'ân gibi bir kitap bulunduğu halde bölünüp fırkalara ayrılmışlardır.

Âyette kendilerine apaçık gerçekler geldiği halde bölündüklerinden söz edildiğine göre, birleşme bu gerçekler etrafında olacaktır. Müslümanların bu bölünmüşlükten kurtulmaları, ancak Kur'ân'ın etrafında toplanmalarıyla mümkün olacaktır. Müslümanların bölünmüşlüğünün, Kur'ân'ı farklı yorumlamalarından kaynaklandığı söylenemez. Hatta farklı yorumlamaların çoğu önkabullerden ve şartlanmışlıklardan kaynaklanmaktadır. Şayet kendilerini önkabul ve şartlandırmışlıklardan kurtararak Kur'ân'ı anlamaya çalışsalar, anlama farklılıkları onları birbirine karşıt mezhep ve fırkalara bölecek düzeye ulaşmayacaktı.

Burada şunu belirtmek gerekir ki kurallarına uyarak Allah'ın muradını keşfetme çabaları sonucunda ortaya çıkan farklı görüşler, bölünme şeklinde anlaşılmamalıdır. Bunlar doğal şeylerdir ve olmaları da gerekir. Ama hangisi olursa olsun bir mezhebi desteklemek ve başkalarının görüşlerini reddetmek için yapılan zorlama teviller, dünyevî menfaatler için yapılan yorumlar sonucunda ortaya farklılıklar ve bölünmeler; işte âyette kınanan bölünme budur. (İbnu Aşûr. I, 592).

Kuşkusuz burada irdelediğimiz hususlarla ilgili daha başka şeyler söylemek de mümkündür. Ancak konunun uzamaması için ve söylenebilecek diğer hususları, yeri geldiğinde konuyla ilgili diğer âyetlerin açıklamasında yer vermek düşüncesiyle bu kadarıyla yetiniyoruz.

"Yoksa, sizden öncekilerin başına gelenlerin benzerinin sizin de başınıza gelmeden Cennete gireceğinizi mi sanıyorsunuz?..."

Büyük başarılar büyük sıkıntılarla ve özveriyle elde edilir. Önceki dönemlerde peygamberler ve onlara tâbi olanlar nasıl büyük zorluklara katlanmışlarsa Müslümanlar da benzeri zorluk ve sıkıntılara katlanacaklardır.

İnsanlar ayrılığa düştüklerine göre doğru yolda olan iman edenlerle bu

yoldan sapmış olanlar arasında bir çatışma olacaktır. Tarih boyunca da bu çatışmalar olagelmiştir. Bu nedenle iman edenler daima bu çatışmaya hazırlıklı olmalıdırlar. Geçmişte iman edenler, birçok sıkıntılarla karşılaşmışlardır. Öyle ki peygamber ve onunla birlikte inananlar sarsıntı geçirmiş, Allah'ın yardımı ne zaman gelecektir, diye yakarmışlardır. İşte tam bu sırada Yüce Allah müjdeyi vermektedir: **"Bilesiniz ki Allah'ın yardımı pek yakındır."** Geçmişte meydana gelen bu çatışma elbette Müslümanlar için de söz konusu olacaktır. Müslümanlar bu tür sıkıntıların bir imtihan olduğunu bilmelidir, bu imtihanın sonucunda Allah'ın yardımı gelecektir.

"Sana neyi infak edeceklerini soruyorlar..."

Hayat normal seyrinde devam ederken infaka ihtiyaç vardır. Ancak savaş dönemlerinde bu ihtiyaç daha da artmaktadır. İmtihan vasıtalarından biri de mal ile imtihan olmaktır. Kimi insan bol nimetlerle kimi de yoksulluk ve yoklukla imtihan edilecektir. İmkânları olan sahabîler Peygamber (s.a.v.)'e kime, neyi infak edeceklerini sormuşlardır. Âyette bunlara cevap verilmektedir. Akrabalara yapılan infakta, onların mutlaka fakir olmaları şartı yoktur. Akrabaların dışında kalanlara yapılacak infakta ise fakir veya yolcu olmaları tavsiye edilmektedir. Âyette neyin infak edileceğine bir sınır getirilmemiş, her ne infak edilir ve her ne iyilik yapılırsa Allah'ın bundan haberdar olacağı belirtilmiştir. Buna göre inanan kişi, toplumunun ihtiyaçlarını ve kendi imkânlarını göz önünde bulundurarak ne infak edeceğini kendisi belirler.

193. âyetin sonundaki cümleyi (وَاللّٰهُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ), *"Allah, dilediğini/dileyeni dosdoğru bir yola iletir"* şeklinde tercüme ettik. Çünkü Arap dili grameri açısından *dilediğini* şeklinde tercüme etmek mümkün olduğu gibi, *dileyeni* şeklinde tercüme etmek de mümkündür. Ehl-i Sünnet taraftarları bu tür ifadeleri hep *dilediğini* şeklinde tercüme ederken, Mutezile mezhebi taraftarları ise hep *dileyeni* şeklinde anlamlandırırlar. Dil açısından her iki şekilde tercüme edilmesi de mümkün olduğundan, biz her iki tercümeye yer vermiş oluyoruz.

Ayrıca her iki anlam arasında bir çelişki söz konusu değildir ki bunlardan birini tercih etmek zorunluluğu bulunsun. En nihayet bütün insanların yaratıcısı Allah'tır. Doğru yolu seçme konusunda da batıl yolları seçme konusunda da onları serbest bırakmıştır. O hâlde insanlar kendi istekleriyle hangi yolu seçerlerse seçsinler, Allah'ın dilemesine muhalefet etmiş olmazlar, bilakis O'nun dileğine uygun hareket etmiş olurlar.

İnananlarla inanmayanlar arasındaki anlaşmazlık, savaşa kadar gidebilir. Tarih boyunca da gerek inanç nedeniyle olsun, gerek başka sebeplerle olsun savaşlar olmuştur.

كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ وَهُوَ كُرْهٌ لَكُمْۚ وَعَسٰٓى اَنْ تَكْرَهُوا
شَيْـًٔا وَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْۚ وَعَسٰٓى اَنْ تُحِبُّوا شَيْـًٔا وَهُوَ شَرٌّ لَكُمْۜ
وَاللّٰهُ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢١٦﴾ يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ
الْحَرَامِ قِتَالٍ ف۪يهِۜ قُلْ قِتَالٌ ف۪يهِ كَب۪يرٌۜ وَصَدٌّ عَنْ سَب۪يلِ
اللّٰهِ وَكُفْرٌ بِه۪ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَاِخْرَاجُ اَهْلِه۪ مِنْهُ
اَكْبَرُ عِنْدَ اللّٰهِۚ وَالْفِتْنَةُ اَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِۜ وَلَا يَزَالُونَ
يُقَاتِلُونَكُمْ حَتّٰى يَرُدُّوكُمْ عَنْ د۪ينِكُمْ اِنِ اسْتَطَاعُواۜ وَمَنْ
يَرْتَدِدْ مِنْكُمْ عَنْ د۪ين۪هِ فَيَمُتْ وَهُوَ كَافِرٌ فَاُو۬لٰٓئِكَ حَبِطَتْ
اَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِۚ وَاُو۬لٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِۚ هُمْ
ف۪يهَا خَالِدُونَ ﴿٢١٧﴾ اِنَّ الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَالَّذ۪ينَ هَاجَرُوا
وَجَاهَدُوا ف۪ي سَب۪يلِ اللّٰهِۙ اُو۬لٰٓئِكَ يَرْجُونَ رَحْمَتَ اللّٰهِۜ وَاللّٰهُ
غَفُورٌ رَح۪يمٌ ﴿٢١٨﴾

216. Hoşunuza gitmese de savaşmak size farz kılındı. Hoşunuza gitmeyen bir şey sizin için iyi olabilir; hoşunuza giden bir şey de sizin için kötü olabilir. Allah bilir ama siz bilmezsiniz.

217. Sana haram ayı; onda savaşmayı sorarlar. De ki: "Bu ayda savaşmak büyük suçtur. Ama Allah yolundan alıkoymak, O'nu inkâr etmek, Mescid-i Haram'a girmeye engel olmak ve sakinle-

rini oradan çıkarmak, Allah katında daha büyük bir suçtur. Fitne ise öldürmekten de büyük bir suçtur. (Ellerinden gelse) **sizi dininizden çevirinceye kadar sizinle savaşı sürdüreceklerdir. Sizden her kim dininden döner ve kâfir olarak ölürse işte onların amelleri hem dünyada hem de âhirette boşa gitmiştir. Onlar ateş ehlidir ve orada ebedi kalacaklardır.**

218. İman edenler ve Allah yolunda hicret edip cihad edenler; işte ancak onlar, Allah'ın rahmetini umarlar. Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

Bu sözler savaş bağlamında söylenmiş olmakla birlikte diğer konularda da benzer durumlarla karşılaşabiliyoruz. Çünkü gelecek bizim için mechuldur, beklemediğimiz şeylerle her zaman karşılaşabiliriz.

Genelde insanın hoşuna gitmeyen şeylerde insanın yararı, hoşuna giden şeyler de ise zararı vardır. Aksi mümkün değil miydi? İster istemez akla böyle soru gelmektedir.

Yüce Allah evreni yararlı-zararlı, iyi-kötü, güzel-çirkin ve benzeri karşıtlıklar üzere kurmuştur. İnsanı da bu evrene hakim kılmış ve ona, söz konusu zıtlardan birini seçme imkân ve yeteneğini vermiş, bu dünya hayatını da onun için imtihan yeri kılmıştır. İmtihanın bir gereği olarak ona akıl ve irade vermiştir. Şayet insanın yararına olan şeyler hep kendisinin de hoşuna giden, zevk aldığı şeyler olsaydı, buna karşılık zararına olan şeyler de hoşlanmadığı şeyler olsaydı, ne imtihanın bir anlamı kalırdı, ne de insana verilen akıl ve iradenin bir fonksiyonu olurdu. Bir tutum ya da davranışın makbul addedilmesi, onun değer yüklü olmasındandır; yoksa günlük menfaatlerimiz ya da zararlarımız değildir ölçü olan!

"Sana haram ayı; onda savaşmayı sorarlar. De ki: "Bu ayda savaşmak büyük suçtur..."

Haram aylar, hac aylarıdır. Hz. İbrahim döneminden beri, taraflar çıkarları için zaman zaman bu aylara olan saygınlığı zedelemiş olsalar bile genelde bu ayları saygın olarak kabul etmiş; bu aylarda savaşmaktan uzak durmuşlardır. Daima barıştan yana olan İslâmiyet de bu geleneği devam ettirmiştir. Çünkü İslâmiyet savaş taraftarı bir din değildir. İslâm, savaşı erteleyen yahut engelleyen her fırsatı değerlendirir. Oysa dini duyguların yoğun olduğu bu aylarda Müslümanları savaşa götürmek çok daha kolaydır.

Belli ki bu ayların birinde istenmeyen bir olay vuku bulmuş ve âyet böy-

le bir olay üzerine inmiştir. Nitekim rivâyetlerde de böyle bir olaydan söz edilmektedir. Buna göre, Peygamber (s.a.v.)'in Kureyş kervanlarını izlemek üzere gönderdiği sekiz kişiden oluşan bir gözcü kuvveti, Kureyş kervanlarından biriyle çatışmaya girmiş ve onlardan birini öldürmüştür. Müslümanlar çatışma gününün, Cemaziyelâhirin son günü olduğunu sanıyorlarmış, oysa o gün Recep ayının ilk günü imiş. Haram aylar da Recep ayı ile başladığından, çatışma günü haram aylara giriş gününde gerçekleşmiştir. Bunun üzerine Kureyşliler Muhammed ve arkadaşlarının bu aylara saygı göstermediği şeklinde propaganda yapmışlardır.

Âyet haram aylarda savaşmanın bir suç olduğunu ifade etmekle birlikte Kureyşlilerin daha büyük suçlar işlediklerini belirtmektedir. Çünkü Müslümanları, kendi öz yurtları olan Mescid-i Haram'dan çıkarmışlardır. Bununla da yetinmeyerek, Mekke döneminin on üç yılı boyunca sırf inanmalarından dolayı Müslümanlara işkence yapmışlardır. Müslümanları dinlerinden alıkoymak için her yolu denemişlerdir. Hâlbuki insanları inançlarından zorla vazgeçirmek fitnedir. Fitne ise öldürmekten de büyük bir suçtur. Kureyşli müşrikler, Müslümanlara karşı işte bu suçu işlemişlerdir.

Âyet Müslüman olmayanlarla tartışma metoduna dair bir inceliğe de dikkat çekilmektedir. Şöyle ki:

Şayet karşı taraf, Müslümanların işlemiş oldukları bir hatayı gündeme getirirlerse ve gerçekten böyle bir hata işlenmişse, gündeme getirilen hata olduğu gibi kabul edilir. Ancak karşı taraf, işlenmiş olan bu hatayı büyüterek genelleştirebilirler. Bu nedenle hata itiraf edildikten sonra, onların işlemiş oldukları daha büyük bir hataya dikkat çekilerek meseleyi genelleştirip büyütmelerine engel olunur.

Bu arada hitap Müslümanlara yöneltilerek: **"Sizden her kim, dininden döner ve kâfir olarak ölürse, işte onların amelleri hem dünyada hem de âhirette boşa gitmiştir. Onlar, ateş ehlidir ve orada ebedi kalacaklardır"** denmektedir.

İnanmayanların işkence ve engellemeleri ne boyutta olursa olsun, Müslüman, ancak canını kurtarmak için, kalbi iman üzere kalmak şartıyla görünürde dininden vazgeçmiş gibi davranabilir. Ama gerçekten dinden vazgeçip irtidat edecek olursa dünyada da âhirette de amelleri boşa gitmiş olur.

Müslüman, canını kurtarmak için dininden vazgeçmiş görünebilir, ama bu durumdan kurtulmanın da yolunu araştırır. Müminin temel özelliği olan, bir yolunu bulduğunda da saldırılara karşı direnme ve Allah yolunda savaşma yolunu seçer. Allah'ın rahmetini hak edenler, işte böyle davrananlardır.

Dinden dönmenin, yani irtidat etmenin cezası bu âyette de ifade edildiği üzere ateş ehlinden olmasıdır. Ancak böyle bir kimsenin amellerinin hem dünyada hem de âhirette boşa gitmesi ve bunun sonucunda cehennemi hak etmesi, öldürülmesini gerekli kılmaz. Kur'ân-ı Kerim'in hiçbir âyetinde irtidat eden için dünyevî bir cezalandırmadan söz edilmemektedir.

Savaş/Kıtâl ve Cihad

Bu sûrenin 190-195. âyetlerinin açıklamasını yaparken Allah yolunda savaşmanın önemli bazı kurallarını izah etmeye çalışmıştık. Burada Allah yolunda savaş yani kıtâl ile cihad kavramlarının birbirleriyle olan ilişkilerine kısaca değineceğiz.

Cihad kelime olarak zorluk, meşakkat, bir şeyi gerçekleştirmek için büyük bir çaba harcanması anlamlarına gelir. Dini terminolojide ise hakkı üstün kılmak ve batılı bertaraf etmek için zorluklara katlanmaya işaret eder. Bu, dil ile olabileceği gibi mal ile ve ihtiyaç halinde silaha sarılıp Allah yolunda bilfiil savaşmak sûretiyle de yapılır. Buna göre iyiliği hâkim kılmak ve kötülüğü savmak için harcanan çabaların tamamı cihad kapsamına girer. O hâlde cihad, *kıtâl* kavramından çok daha kapsamlıdır ve *kıtâl* kavramını da içine alır. Allah yolunda harcanan tüm çabaları kapsar.

Cihadın Allah yolunda sayılabilmesi için sırf Allah'ın hoşnutluğunu kazanma endişesiyle yapılması gerekir.

Allah yolunda kıtâl/savaşmak ise kelimeden de anlaşıldığı gibi silahlı eylemi ifade eder. Allah yolunda savaşmak, cihadın zirvesi olarak kabul edilir.

Kıtalın Allah yolunda olabilmesi için:

a) Sırf Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak için yapılması,

b) İslâm'a ve Müslümanlara savaş açanlara yahut buna kesin olarak azmetmiş olanlara karşı yapılması,

c) Aşırı gitme ve haklara tecavüzü kapsamaması gerekir.

Netice olarak cihad, kıtâli de içine alan kapsamlı bir kavramdır. Bu genellik-özellik ilişkisi sebebiyle olmalı ki İslâm kültür tarihinde kıtâl yerine genellikle cihad kavramı kullanılmıştır.

Yukarıdaki âyetlerde savaştan söz edilmişti. Savaş, Müslüman topluma yapılan saldırılara karşı koymak için yapılır. Düşmana karşı koyabilmek, içyapısı düzgün bir toplumu gerektirir. İçeriden çökmüş olan toplumlar dış düşmanlara karşı yeterli ve ciddi bir savunma yapamazlar. Bu nedenle aşağıdaki âyetlerde Müslüman toplumun iç meseleleri ele alınmaktadır.

يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِۜ
قُلْ فِيهِمَٓا اِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِۘ وَاِثْمُهُمَٓا اَكْبَرُ مِنْ
نَفْعِهِمَاۜ وَيَسْـَٔلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَۜ قُلِ الْعَفْوَۜ كَذٰلِكَ
يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَۙ ﴿٢١٩﴾
فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِۜ وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْيَتَامٰىۜ قُلْ اِصْلَاحٌ
لَهُمْ خَيْرٌۜ وَاِنْ تُخَالِطُوهُمْ فَاِخْوَانُكُمْۜ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ الْمُفْسِدَ
مِنَ الْمُصْلِحِۜ وَلَوْ شَٓاءَ اللّٰهُ لَاَعْنَتَكُمْۜ اِنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٢٠﴾

219. Sana içki ve kumarı soruyorlar. De ki: "Her ikisinde hem büyük bir günah, hem de insanlara yararlar vardır. Ancak günahları faydalarından büyüktür." Yine sana ne infak edeceklerini soruyorlar. De ki: "İhtiyacınızdan fazlasını." Belki düşünürsünüz diye Allah âyetlerini size işte böyle açıklıyor.

220. Hem bu dünya hem âhiret hakkında (düşünürsünüz)**. Yine sana yetimleri soruyorlar. De ki: "Onların işlerini düzgün çekip çevirmek hayırlı bir iştir. Şayet onlara karışır da birlikte yaşarsanız, onlar kardeşlerinizdir. Allah kimin bozguncu kimin de işleri düzene sokup düzenleyen olduğunu bilir. Allah dileseydi, sizi zora sokardı. Kuşkusuz, Allah güçlüdür, her şeyi yerli yerince yapandır.**

Nakledildiğine göre, Hz Ömer ve beraberindeki birkaç sahabi Peygamber'e gelmiş, içkinin aklı giderdiğini, ayrıca daha başka zararlarının bulunduğunu belirterek yasaklanmasını istemişlerdi. Bunun üzerine ilk âyet indirilmiştir.

İnsana verilmiş olan nimetlerin başında akıl gelir. İnsanı hayvanlardan ayırt eden temel özelliği de akıl sahibi olmasıdır. Bu nedenle İslâm akla ve ak-

lın korunmasına büyük önem vermiştir. İçki, insanı sarhoş etmekte ve aklını başından almaktadır. Bir an için akıl nimetinden mahrum kalması, kişinin sadece kendisine zarar vermekle kalmaz, ailesiyle ve toplumla olan bağlarına da zarar verir. İçki içmek, kişiyi belli bir zaman için de olsa akıl nimetinden uzaklaştırır. İçkinin kişiye, aileye ve topluma verdiği zararlar herkesçe bilinmektedir. Bu sebeple İslâm'ın içkiye kayıtsız kalması düşünülemezdi.

Kur'ân-ı Kerim'in indiği toplumda, içki içme alışkanlığı mevcuttu. İçki içmek, terk edilmesi zor ve kişide bağımlılık yapan bir alışkanlıktır. Bu nedenle içki, kademeli olarak ortadan kaldırılmıştır. Şunu da belirtelim ki içkiyi söz konusu eden hiçbir âyette içkinin helal olduğu anlatılmamış; inen her bir âyet, içkinin yasaklanması için daha ileri bir adım olmuştur. Kur'ân-ı Kerim, inançla ilgili meselelerde bu şekilde aşamalı bir tavır takınmamış, inanç meseleleriyle ilgili gelen her âyet, kesin tavrını koymuştur. Aşamalı tavır, bağımlılık yapan alışkanlıklarla, gelenekler ve sosyal meseleleri ilgilendiren konularda olmuştur.

Bu âyetten önce indirilmiş ve içkiden söz eden âyetlerde içki dışlanmış, toplum içki konusunda bilgilendirilerek eğitilmiştir. (Nahl 16/67) Böylece bu alışkanlığın kaldırılması için ilk adım atılmıştır. Bu âyette ise içkinin yasaklanmasının hukukî dayanağı zikredilmektedir. Bir şeyin zararı faydasından çok ise o şeyin yasaklanması gerekir. Bununla birlikte müfessirler, içkinin kesin olarak yasaklanmasının, daha sonra indirilmiş olan, Mâide sûresinin 90 ve 91. âyetleriyle olduğunu söylerler. Söz konusu âyetlerde şöyle denmektedir: *"Ey inananlar! İçki, kumar, dikili taşlar ve fal okları, şeytan işi pisliklerdir. O hâlde bunlardan kaçının. Şeytan, içki ve kumar yoluyla aranızda düşmanlık ve kin sokmak, sizi, Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık vazgeçmeyecek misiniz?"* (Mâide 5/90-91).

Âyetlerden anlaşılan, kumarın da içki gibi aşamalı olarak yasaklandığıdır. Çünkü kumar da içki gibi bağımlılık yapan bir alışkanlıktır.

Âyet hem içkinin hem de kumarın birtakım yararlarının da bulunduğunu, ancak zararlarının çok daha fazla olduğunu haber vermektedir. Bu hususun belirtilmesi Kur'ân-ı Kerim'in meselelerin inceliklerini de atlamadığını göstermesi bakımından önemlidir. Vakıa, içkinin kendine göre kalorisi ve besleyici yönü vardır. Ayrıca üretim ve ticareti yoluyla bazı insanlar içkiden yararlanmaktadır. Ne var ki zararları karşısında bu tür yararlarının bulunması içkiyi helal kılmaz. Kumar da aynen içki gibidir. Ne de olsa kumarda kazanan, maddî bir gelir elde etmiştir. Ayrıca kumar da içki gibi kimi insanların geçim-

lerini sağladıkları bir sektördür. Ancak onun da zararları, faydalarından çok daha fazladır. Bu nedenle de yasaklanmıştır.

215. âyette infak konusunda soru sorulduğundan söz edilmişti. Orada daha çok kime infak edileceği anlatılmıştı. Burada ise ne infak edileceği belirtilerek *"ihtiyacınızdan fazlası"* denmektedir. Bazı müfessirler, zekâtı emreden âyetlerin bu âyeti nesh ettiğini söylerler. Hâlbuki *infak* daha genel bir kavramdır, farz olan zekâtı içerdiği gibi nafile olan sadakayı da kapsar. Zekâtla ilgili âyetler, olsa olsa infakın farz olan kısmını kapsamın dışına çıkarmıştır. O hâlde infak, yürürlükte kalmaya devam etmektedir. Ayrıca 215. âyette, **"her ne iyilik yaparsanız, kuşkusuz Allah onu bilmektedir"** denmektedir. Yani ne infak ederseniz, bunun karşılığını göreceksiniz, denmektedir. Bu âyette ise infakın sınırları belirtilmekte ve kişinin, barınak, giyim, yiyecek, sağlık gibi zorunlu ihtiyaçlarından fazlasını infak edebileceği belirtilmektedir. Kuşkusuz bunun anlamı, *"ihtiyacınızdan fazlasını mutlaka infak edin"* demek değildir. Normal durumlarda zekât, infakın zorunlu kısmını içerir. Bundan sonra kişi, nafile olarak her ne infak ederse o, âhireti için azıktır. Ancak kişi âhirete azık hazırlıyorum diyerek çoluk çocuğunun ihtiyacını şuna buna dağıtamaz.

"Yine sana yetimleri soruyorlar..."

Yetimlerle ilgili daha önce indirilen âyette, yetim malı yemenin karınlara ateş doldurmakla aynı olduğu belirtilmişti. Bunun üzerine Müslümanlar, acaba günaha girer miyim, korkusuyla yetimlerin mallarını kendi mallarından, yiyeceklerini de kendi yiyeceklerinden ayırdılar. Tabii bu durum, yetim çocuk barındıran kimseleri ve onlarla ortak ticaret yapanları sıkıntıya soktu. Bunun üzerine yetimlerle ilişkileri konu alan bu âyet indirilmiştir. Âyet, yetimlerin mallarını kendi mallarına karıştıranların gerçekte niyetlerinin ne olduğunun önem arzettiğini belirtmektedir. Yetimlerin mallarını kendi mallarına katarken veya onların mallarıyla ticaret yaparken, şayet yetimlerin yararlarını gözetiyorlarsa, bunda günah değil, bilakis sevap vardır. Ama kişinin niyeti, bu vesileyle yetimin malını yemek ise işte günah o zaman söz konusudur ve daha önce ifade edildiği gibi yetim malı yemek, ateş yemekle eş değerdedir. Kuşkusuz, Allah niyetleri bilendir. O, her zaman kullarına kolaylık diler, zorluk dilemez.

وَلَا تَنْكِحُوا الْمُشْرِكَاتِ حَتّٰى يُؤْمِنَّ وَلَاَمَةٌ مُؤْمِنَةٌ خَيْرٌ
مِنْ مُشْرِكَةٍ وَلَوْ اَعْجَبَتْكُمْ وَلَا تُنْكِحُوا الْمُشْرِك۪ينَ حَتّٰى يُؤْمِنُوا

وَلَعَبْدٌ مُؤْمِنٌ خَيْرٌ مِنْ مُشْرِكٍ وَلَوْ اَعْجَبَكُمْ اُو۬لٰٓئِكَ
يَدْعُونَ اِلَى النَّارِ وَاللّٰهُ يَدْعُٓوا اِلَى الْجَنَّةِ وَالْمَغْفِرَةِ
بِاِذْنِهِ وَيُبَيِّنُ اٰيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٢١﴾

221. Allah'a ortak koşan kadınlarla, onlar imana gelinceye kadar evlenmeyin; çünkü mü'min bir cariye, müşrik bir kadından -velev ki o kadın hoşunuza gitmiş olsun- çok daha iyidir. Allah'a şirk koşan erkeklere onlar imana gelinceye kadar (kızlarınızı) **nikahlamayın; çünkü mü'min bir köle, müşrik bir adamdan -velev ki o adam hoşunuza gitmiş olsun- çok daha iyidir. Allah'a ortak koşanlar, sizi ateşe davet ederken Allah sizi Cennete, izniyle bağışlanmaya davet ediyor ve mesajını insanlara açıklıyor ki ondan ders alabilsinler.**

Evlilik, karşı cinsten iki insanı bir araya getiren önemli, aynı zamanda kalıcı olması düşünülen bir bağdır. Bu nedenle evlenecek iki kişi arasında köklü bir mutabakatın ve uzun bir birlikteliğin olması arzu edilir. Eşlerden her biri diğerini tamamladığına göre, bir bütünlük oluşturmaları ve sağlıklı bir aile kurmaları için birbirlerine uyumlu olmaları gerekir. İşte bu sebeple mü'min bir kişi, Allah'a ortak koşan bir kadınla evlenemez. Aynı şekilde mü'min bir kadın da Allah'a ortak koşan bir erkekle evlenemez. Çünkü Allah'a ortak koşanlar, Cehenneme çağıran kişilerdir. Oysa mü'minler Cennete çağrırlar.

Mü'min bir erkeğin, Allah'a ortak koşan bir kadını beğenmesi, güzelliği ve benzeri dünyevî nedenlerle olabilir. Mü'min bir kadının, Allah'a ortak koşan bir erkeği beğenmesi de aynı nedenlerdendir. Mü'min kişi, âhiret ile dünyanın çatıştığı meselelerde âhireti tercih eder. O hâlde mü'min, Cehenneme çağrı yolunu tercih eden müşrik bir kadınla, evlilik gibi önemli ve kalıcı bir bağ kuramaz. Böyle biriyle evlenmektense çirkin, hatta köle de olsa mü'min bir kadını tercih eder.

Âyet, mü'min erkeklerden söz ederken *evlenin, evlenmeyin* etken kipini kullanırken, mü'min kadınlardan söz ettiğinde *evlendirin, evlendirmeyin* şeklinde ettirgen kipi kullanmaktadır. İşte bundan dolayı âlimlerin çoğu, kadının evliliğinde velisinin rızasını şart koşmuşlardır. Kuşkusuz, velisinin rızasından

önce kadının kendi rızası önemlidir. Kadının rızasından sonra ancak velisinin rızası bir anlam ifade eder. Kimse rıza göstermesi için kadını zorlayamaz. Aslında velinin rızasının şart koşulması, kadının bağımsız olması yahut olmamasıyla da ilgili bir husus değildir. Bilakis, eşinin ileride kendisine takınacağı tavır, boşanma veya dul kalma gibi durumlarla ilgili bir husustur. Bu gibi durumlarda kadın bir dayanağa ihtiyaç duyabilir. Velisinin rızası, bir dayanağının olması bakımından önemlidir.

Şunu da belirtelim ki Hanefî mezhebi âlimlerine göre velinin rızası şart değildir. Bu konuda âlimler arasındaki farklı görüşlerin dayanak ve gerekçeleri ilgili kaynaklarda anlatılmaktadır.

وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ قُلْ هُوَ اَذًى فَاعْتَزِلُوا النِّسَاءَ فِي الْمَحِيضِ
وَلَا تَقْرَبُوهُنَّ حَتّٰى يَطْهُرْنَ فَاِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ
اَمَرَكُمُ اللّٰهُ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ ﴿٢٢٢﴾
نِسَاؤُكُمْ حَرْثٌ لَكُمْ فَأْتُوا حَرْثَكُمْ اَنّٰى شِئْتُمْ وَقَدِّمُوا لِاَنْفُسِكُمْ
وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوا اَنَّكُمْ مُلَاقُوهُ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢٢٣﴾

222. Sana kadınların aybaşı halini soruyorlar. De ki: O bir rahatsızlıktır. O hâlde aybaşı halinde oldukları zaman onlardan uzak durun ve temizleninceye kadar da onlara yaklaşmayın. Temizlendiklerinde Allah'ın size buyurduğu yoldan onlara yaklaşın. Allah, kuşkusuz çokça tövbe edenleri sever ve çokça temizlenenleri sever.

223. Kadınlarınız tarlalarınızdır. O hâlde tarlalarınıza dilediğiniz gibi varın. Kendiniz için hazırlık yapın. Allah'tan korkun ve bilin ki mutlaka O'na kavuşacaksınız. Mü'minleri müjdele.

Âyette geçen محيض kelimesi mimli mastar, ism-i mekân ve ism-i zaman olduğundan, aybaşı hali, aybaşı mekânı ve aybaşı zamanı gibi anlamlarda kullanılır.

Kadın-erkek arasındaki karı-koca münasebeti ve bunu çağrıştıran konular gündeme geldiğinde Kur'ân-ı Kerim, kinayeli lafızlar kullanır. Bütün müfessirler, âyette sözü edilen *uzak durmanın*, kadının kadınlık uzvuyla alakalı olduğunu söylemişlerdir. Yani kinayeli bir anlatım söz konusudur.

Yine âyette sözü edilen *kadınların temizlenmesi*yle, âdet dönemlerinin sona ermesi ve artık eşleriyle ilişkiye girebilecekleri kastedilmektedir. Burada da kinayeli bir kullanım vardır. Karı-koca münasebeti için bir *temizlenmeden* söz edilmektedir. Yani aybaşı halindeki kadının maddî yahut manevî açıdan bir kirlilikten temizlenmesinden söz edilmemektedir. Aybaşı halinin, bir *rahatsızlık* yani bir nevi hastalık olarak nitelenmesi, bu durumdaki kadının, manevî yahut maddî açıdan kirli olmadığını gösterir.

İkinci âyette kadınların tarlalara benzetilmesi de mecazî bir anlam taşır. Bununla kadının tarla gibi bir mülk konumuna düşürüldüğü anlamı çıkmaz. Kadın ile tarla arasında kurulan ilişki; hem tarlanın hem de kadının tohum ekme ve üreme mahalli olmaları yönüyledir. Yukarıda da söz konusu ettiğimiz gibi Kur'ân-ı Kerim bu gibi hususları kinaye ile yahut mecazi ifadelerle anlatır. Zaten kadın, ancak temizlik döneminde hamile kalabilir. Nitekim âyet, temizlenme döneminde kadını tarlaya benzetmektedir.

وَلَا تَجْعَلُوا اللّٰهَ عُرْضَةً لِاَيْمَانِكُمْ اَنْ تَبَرُّوا وَتَتَّقُوا
وَتُصْلِحُوا بَيْنَ النَّاسِ وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٢٤﴾
لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللّٰهُ بِاللَّغْوِ فِي اَيْمَانِكُمْ وَلٰكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا كَسَبَتْ
قُلُوبُكُمْ وَاللّٰهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿٢٢٥﴾ لِلَّذِينَ يُؤْلُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ تَرَبُّصُ
اَرْبَعَةِ اَشْهُرٍ فَاِنْ فَاؤُ فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٢٦﴾ وَاِنْ عَزَمُوا الطَّلَاقَ
فَاِنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٢٧﴾

224. Bir de yeminlerinizi bahane ederek iyilik etmenize, günahlardan sakınmanıza ve insanların arasını düzeltmenize Allah'ı engel kılmayın. Allah, duyan ve bilendir.

225. Allah, dil sürçmesi sonucu yaptığınız yeminlerden sizi sorumlu tutmaz, fakat kalplerinizin kazandığından sorguya çeker. Allah çok bağışlayandır, çok yumuşak davranandır.

226. Kadınlarından uzak duracaklarına yemin edenler için dört ay bekleme süresi vardır. Eğer bu yeminlerinden dönerlerse, şüphesiz Allah çok bağışlayandır, çok merhametlidir.

227. Ama eğer boşamaya karar vermişlerse, muhakkak ki Allah duyandır, bilendir.

Kelime olarak *yemin,* güç ve sağlamlık anlamına gelir. Kişi yemin ettiğinde, Allah'ı sözüne şahit tutarak sözünün geçerliliğine güç kazandırmış olur.

Kişi, yapacağına yahut yapmayacağına dair yemin ettiği davranışın aksine bir davranışın daha hayırlı olduğunu görürse yemininin kefaretini verir ve daha hayırlı olanı yapar. Nitekim Müslim'in naklettiği bir hadiste de Peygamber (s.a.v.) bunu açıkça ifade etmektedir. Bazı kimseler, kendi görevleri yahut hayırlı bir işi yapmayacaklarına dair yemin eder, sonra da yeminlerini bahane ederek görevlerini yahut o hayırlı işi yapmazlar. Âyet, böyle davranılmaması gerektiğini anlatmaktadır. Burada yapılacak şey, yemin kefareti vererek o yemini kaldırmaktır. Hele kişi, sırf görevini yerine getirmemek yahut o iyiliği yapmamak için yemin etmişse, Allah'ı da bu kötü davranışına ortak kılma çabasına girmiş olur. Böylece iki defa suç işlemiştir. Hemen bu gibi tavırlardan uzaklaşması ve bir daha böyle bir davranış içerisine girmeyeceğine dair tövbe etmesi gerekir. **"Eğer bu yeminlerinden dönerlerse şüphesiz Allah çok bağışlayandır, çok merhametlidir"** cümlesi, hanımından uzak duracağına dair yemin eden kimseyi yemininden caydırmak için bir teşvik mahiyetindedir.

Dil sürçmesi yahut alışkanlık sonucu, yani yemin kastedilmeksizin yapılan yeminlerin hiçbir hükmü yoktur. Bu gibi yeminleri yerine getirmemekten dolayı yemin kefaretine de gerek yoktur. Ne var ki yemin etmeyi alışkanlık haline getirmemek gerekir. Bu tür kötü alışkanlıkları olanlar bu alışkanlıklarından kurtulmaya çalışmalıdırlar. O hâlde asıl ve bağlayıcı olan yemin, yemin kastıyla yapılan yemindir.

Âyette geçen *îlâ* kelimesi, yemin anlamındadır. Din dilinde ise kişinin, ka-

rısıyla ilişkide bulunmayacağına dair yemin etmesine *îlâ* denilir. Cahiliye döneminde Araplar *îlâ* yapar, böylece kadın kocasına haram sayılır, ama ondan boşanmış kabul edilmezdi. Kadın çok zor duruma düşmüş olurdu; ne başkasıyla evlenebilirdi ne de kocasıyla evlilik hayatı yaşayabilirdi. İslâmiyet, kadının aleyhinde olan bu durumu düzeltmiştir.

Hanımına yaklaşmayacağına yemin eden kişinin bu yemini geçerlidir. Ancak erkeğin, bu yemini uzun müddet devam ettirmeye hakkı yoktur, en çok dört ay uzatabilir.

وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِاَنْفُسِهِنَّ ثَلٰثَةَ
قُرُوٓءٍ وَلَا يَحِلُّ لَهُنَّ اَنْ يَكْتُمْنَ مَا خَلَقَ اللّٰهُ فٖٓي اَرْحَامِهِنَّ اِنْ كُنَّ يُؤْمِنَّ
بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَبُعُولَتُهُنَّ اَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فٖي ذٰلِكَ اِنْ اَرَادُٓوا
اِصْلَاحاً وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذٖي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ
دَرَجَةٌ وَاللّٰهُ عَزٖيزٌ حَكٖيمٌ ﴿٢٢٨﴾ اَلطَّلَاقُ مَرَّتَانِ فَاِمْسَاكٌ
بِمَعْرُوفٍ اَوْ تَسْرٖيحٌ بِاِحْسَانٍ وَلَا يَحِلُّ لَكُمْ اَنْ تَأْخُذُوا مِمَّٓا اٰتَيْتُمُوهُنَّ
شَيْـٔاً اِلَّٓا اَنْ يَخَافَٓا اَلَّا يُقٖيمَا حُدُودَ اللّٰهِ فَاِنْ خِفْتُمْ اَلَّا يُقٖيمَا
حُدُودَ اللّٰهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فٖيمَا افْتَدَتْ بِهٖ تِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ
فَلَا تَعْتَدُوهَا وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللّٰهِ فَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ
﴿٢٢٩﴾ فَاِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدُ حَتّٰى تَنْكِحَ زَوْجاً غَيْرَهُ
فَاِنْ طَلَّقَهَا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَٓا اَنْ يَتَرَاجَعَٓا اِنْ ظَنَّٓا اَنْ يُقٖيمَا

حُدُودَ اللّٰهِ وَتِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ يُبَيِّنُهَا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٢٣٠﴾
وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ
أَوْ سَرِّحُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَلَا تُمْسِكُوهُنَّ ضِرَارًا لِتَعْتَدُوا وَمَنْ يَفْعَلْ
ذٰلِكَ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ وَلَا تَتَّخِذُوا آيَاتِ اللّٰهِ هُزُوًا وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ
اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَمَا أَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنَ الْكِتَابِ وَالْحِكْمَةِ يَعِظُكُمْ بِهِ وَاتَّقُوا
اللّٰهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٢٣١﴾ وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ
فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ أَنْ يَنْكِحْنَ أَزْوَاجَهُنَّ إِذَا تَرَاضَوْا بَيْنَهُمْ
بِالْمَعْرُوفِ ذٰلِكَ يُوعَظُ بِهِ مَنْ كَانَ مِنْكُمْ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ
الْآخِرِ ذٰلِكُمْ أَزْكٰى لَكُمْ وَأَطْهَرُ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢٣٢﴾

228. **Boşanan kadınlar, üç aybaşı hali beklerler. Onlara, eğer Allah'a ve âhiret gününe inanıyorlarsa, Allah'ın rahimlerinde yarattığını gizlemeleri caiz olmaz. Kocaları arayı düzeltmek istiyorlarsa, bu süre içerisinde onları geri almaya daha fazla hak sahibidirler. Kadınların hakları, örfe uygun olarak yükümlülüklerine denktir. Ancak erkeklerin onlar üzerinde bir dereceleri vardır. Allah güçlüdür, her şeyi yerli yerince yapandır.**

229. **Boşama iki defadır. Sonra ya iyilikle tutmak yahut güzellikle salmaktır. Onlara verdiğinizden bir şey almanız da size helal değildir. Ancak o ikisinin, Allah'ın emirlerini yerine getirmekten endişe etmeleri halinde durum başkadır. Eşlerin Allah'ın emirlerini yerine getirmeleri hususunda endişeniz olacak olursa, kadının, fidye vermesinde ikisi için de bir sakınca yoktur. İşte bunlar**

Allah'ın sınırlarıdır; bunları sakın aşmayın. Her kim Allah'ın sınırlarını aşarsa, işte onlar zalimlerdir.

230. Şayet erkek kadını boşarsa, kadın başka biriyle evlenmedikçe kendisine helal olmaz. Şayet o da kadını boşarsa, Allah'ın sınırlarını koruyabileceklerini düşünüyorlarsa, ilk kocasıyla tekrar evlenmelerinde ikisi için de bir sakınca yoktur. İşte bunlar, Allah'ın sınırlarıdır. Bilen bir topluluğa onları açıklıyor.

231. Kadınları boşadığınızda ve onlar iddetlerini bitirmek üzere iken onları ya iyilikle tutun yahut güzellikle salın. Haklarını çiğneyerek eziyet çektirmek için onları tutmayın. Kim bunu yaparsa, kendisine zulmetmiş olur. Sakın Allah'ın âyetlerini alay konusu yapmayın. Allah'ın üzerinizdeki nimetini, öğüt vermek için size indirdiği kitabı ve hikmeti hatırlayın. Allah'tan korkun. Bilin ki Allah, her şeyi bilir.

232. Kadınları boşadıktan sonra onlar da iddetlerini bitirir ve ardından iyilik üzere anlaşarak kendilerini kocalarına nikâhlamak isterlerse onlara engel olmayın. İçinizde Allah'a ve âhiret gününe iman etmiş olanlara böyle öğüt verilmektedir. Bu, sizin için daha hayırlı ve daha temizdir. Allah bilir, siz bilmezsiniz.

Âyette geçen *kur'* kelimesinin kadının hayız dönemi mi temizlik dönemi mi olduğu konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Hayızlı olduğu dönemdir diyenler, üçüncü hayız döneminin bitmesiyle kadının bekleme süresinin son bulduğunu söylerler. Dolayısıyla üçüncü hayızdan çıkmadıkça kocası onu geri alabilir. Temizlenme döneminin kastedildiğini söyleyenler de üçüncü temizlik döneminin bitmesiyle kadının iddetinin dolduğunu söylerler. (Taberî, II, 227-228).

Cahiliye döneminde boşamanın üzerinden ne kadar geçerse geçsin, erkek, boşamış olduğu kadını geri alma hakkına sahipti. Kur'ân-ı Kerim bunu üç aybaşı dönemiyle sınırlamıştır. Üç dönem geçtikten sonra kocanın hiçbir hakkı kalmaz. Kadın, dilediğiyle evlenebilir.

Hamile kadının bekleme süresi ise çocuğunu doğurmasıdır. Bu sebeple kadın hamile ise bunu gizlememelidir. Öte yandan cahiliye döneminde boşanmış kadın, kocasında gözü varsa, hamile olmadığı halde kocasının geri dönmesi için hamile olduğunu; ama kocasını istemiyorsa, hamile olduğu halde kocası kendisine geri dönmesin diye hamile olmadığını söyleyebiliyordu. Âyet, bunun önüne geçmek için Allah'a ve âhiret gününe iman etmiş bir kadı-

nın bunu yapmaması gerektiğini söylemektedir. Aksi takdirde büyük bir cezaya çarptırılacakları hatırlatılmaktadır.

Şayet kocaları iddetleri dolmadan hanımlarına dönmek istiyorlarsa, buna öncelikle onlar hak sahibidirler. Ancak burada erkek gerçekten barışmak istiyor ve iyi geçineceklerine inanıyorsa eşine dönmeye öncelikle hak sahibidir. Ama boşadığı karısına eziyet çektirmek için bunu yapıyorsa, elbette âhirette bunun hesabını verecektir.

İslâm, her konuda haklarla sorumluluklar arasında denge kurulmasını ister. İslâm'ın her vesileyle öne çıkarıp vurguladığı adaletin anlamı budur. Kadının hak ve yükümlülükleri de bu çerçevede olmalıdır. Ayrıntılarda bile buna önem vermek gerekir. İbnu Abbas'ın bu âyetten dolayı, "Karım benim için nasıl süsleniyorsa, ben de onun için bakımıma özen gösteririm" dediği rivâyet edilir. (Suyûtî, ed-Durru'l-Mensûr, I, 644). Bu sebeple koca, yediğinden karısına yedirmeli, giydiği kalitede onu giydirmeli vs. Ne var ki, boşama yetkisi erkeğe verilmiştir. Kadın, ancak mahkemeye başvurarak kendisini boşatabilir. Bu sebeple erkeklerin kadınlar üzerinde bir derece üstünlükleri vardır. Buradaki üstünlük, daha faziletli olma yönüyle değil, boşama yetkisini elinde bulundurma yönüyledir.

"Boşama iki defadır. Sonra ya iyilikle tutmak yahut güzellikle salmaktır..."

Cahiliye döneminde boşama sınırsız idi. Kişi, karısını kaç kez boşarsa boşasın, iddet içerisinde onu geri alabiliyordu. (Taberî, II, 276). Âyet, dönüşlü boşamayı (ric'î talak) iki defa ile sınırlamaktadır. Karısını iki defa boşayan, ona tekrar dönebilir veya onu tekrar nikâhlayabilir. Önceki âyette anlatılan müddet içerisinde geri dönen, nikâha ihtiyaç kalmaksızın döner. Ama kadın iddetini doldurmuşsa, erkek yeni nikâh kıyarak eşine döner. Yeni nikâh kıymak, yeni evliliğe benzer. Bu sebeple, geri dönme konusunda kadının rızası şarttır.

Ama erkek üçüncü kez boşadığı karısına geri dönemez. O kadın normal şartlarda başkasıyla evlenip boşanmadıkça onu nikâhına alamaz. Kişi, her temizlik döneminde karısını bir talakla boşar. İslâm'ın önerdiği boşama şekli budur. Bir temizlik döneminde veya bir defada üç talakla boşamanın geçerli olup olmadığı tartışmalı konulardandır. Çoğunluk bu şekilde boşamanın, dinde önerilen boşama şekline uymasa da geçerli olduğunu söylemektedir.

Karısını boşayan kişi, eğer onu geri alacaksa, ona güzel davranmalı; tamamen boşayacaksa da haklarını ödeyerek boşamalıdır. Ayrıca boşamanın ardından kadını karalayacak sözler söylememelidir.

Dönüşlü talakla karısını boşamış olan kişi, nikah akdinde karısına verdi-

ği sadak'ı geri almak için oyalama yönüne gitmemelidir. Ama kadın, geri döndüğü takdirde iyi geçinemeyeceklerine kanaat getiriyorsa kesin boşama gerçekleşsin diye kendi gönlünden koparak; kendisini tamamen boşaması karşılığında eşine fidye verebilir.

"Şayet erkek kadını boşarsa, kadın başka biriyle evlenmedikçe kendisine helal olmaz..."

Karısını kesin olarak boşayan, yani üç talakla boşayan kişi, kadın başka biriyle evlenip boşanmadıkça onu nikâhlayamaz. Başka biriyle evlenmesi yapay yollarla olmamalıdır. Bu sebeple boşanmış kadının, yeni evlendiği kocasıyla yatma şartı getirilmiştir. Evlilik yapay olamayacağı gibi boşamanın da normal bir boşama olması gerekir. Kısacası kadın normal şartlarda başka biriyle nikâhlanmış ve yine normal bir şekilde boşanmışsa, ilk kocasıyla evlenmesinde bir sakınca olmaz.

"Kadınları boşayıp iddetlerini doldurduklarında onları ya iyilikle tutun yahut güzellikle salın. Haklarını çiğneyerek zararlarına olsun diye onları tutmayın. Kim bunu yaparsa, kendisine zulmetmiş olur. Sakın Allah'ın âyetlerini alay konusu yapmayın..."

Burada boşamanın ciddi bir olay olduğu konusunda Müslümanlar uyarılmaktadır. Sırf boşama dönemi uzasın, böylece kadın sıkıntı çeksin diye tekrar boşama niyetiyle iddeti dolmadan geri dönmek bir haksızlıktır. Böyle davranan kişi, aslında kendi kendisine de zulmetmiş olur; çünkü âhirette bunun hesabını verecektir. Yine boşama ciddi bir olay olduğundan, kişi oyun olsun diye şaka yaparak karısını boşamamalıdır. Nitekim böyle davrananlara ceza olsun diye Peygamber (s.a.v.) boşamanın gerçekleştiğini söylemiştir. (İbnu Kesir, I, 474). Âyetin, *Bilin ki Allah, her şeyi bilendir,* cümlesi, boşama konusunda kadına karşı içinde birtakım art niyetler besleyenlere bir uyarıdır.

"Kadınları boşar, onlar da iddetlerini bitirir ve ardından iyilik üzere anlaşarak kendilerini kocalarına nikâhlamak isterlerse onlara engel olmayın..."

Dönüşlü talakla boşanmış kadınlara, iddetlerini tamamlayıncaya kadar kocaları geri dönmezse, iddet dolduktan sonra kadın tamamen serbesttir; isterse başka biriyle evlenebilir. Tekrar eski kocasıyla da evlenme imkânına sahiptir. İşte bu âyet, bu konuyu dile getirmekte ve kadınların velilerine hitap etmektedir. Şayet boşanmış olan kadın eski kocasıyla anlaşır ve o ikisi iyi geçineceklerine kanaat getirecek olurlarsa, velilerin buna engel olmamaları istenmektedir.

وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ اَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ اَرَادَ اَنْ يُتِمَّ
الرَّضَاعَةَ وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ
لَا تُكَلَّفُ نَفْسٌ اِلَّا وُسْعَهَا لَا تُضَآرَّ وَالِدَةٌ بِوَلَدِهَا وَلَا
مَوْلُودٌ لَهُ بِوَلَدِه۪ وَعَلَى الْوَارِثِ مِثْلُ ذٰلِكَ فَاِنْ اَرَادَا فِصَالًا
عَنْ تَرَاضٍ مِنْهُمَا وَتَشَاوُرٍ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا وَاِنْ اَرَدْتُمْ
اَنْ تَسْتَرْضِعُوا اَوْلَادَكُمْ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ اِذَا سَلَّمْتُمْ مَا اٰتَيْتُمْ
بِالْمَعْرُوفِ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصٖيرٌ ﴿٢٣٣﴾

233. (Boşanmış) **anneler, çocuklarının emzirilme müddetini tamamlamak isteyen için onları tam iki sene emzirirler. Onların geçimleri ve giyimleri, örfe uygun olarak çocuğun babasına aittir. Herkes gücüne göre sorumlu tutulur. Anne olsun baba olsun, çocuğundan dolayı zarara uğratılmasın. Mirasçıya da aynı yükümlülük vardır. Şayet anne ve baba, aralarında danışarak ve anlaşarak çocuğu sütten kesmek isterlerse, her ikisi için de bir sakınca yoktur. Çocuğunuzu sütanneye vermek isterseniz, vereceğiniz ücreti örfe uygun bir şekilde verirseniz, bunda da bir sakınca yoktur. Allah'tan korkun ve bilin ki Allah, yaptıklarınızı görmektedir.**

Anne de baba da çocuğu koz olarak kullanıp birbirlerine zarar vermeyi, birbirlerini tehdit etmeyi, karşı tarafı sıkıntıya sokmayı amaçlamamalıdır. Mesela anne, çocuğu emzirmekten kaçmamalı, emzirme karşılığı yüksek meblağlar istememelidir. Baba da, çocuğu annesinden ayırarak çocuğunu emzirmesinden onu alıkoymamalı yahut nasıl olsa kendi çocuğunu emzirecektir diyerek, anneye vermesi gerekenden daha az vermeye kalkışmamalıdır.

Anne ve baba, çocuğun gelişme durumuna bakarak -belki bu konuda uzmanlara danışarak- çocuğu emzirme işini iki yıla tamamlamama konusunda anlaşabilirler. Bunu yaparken öncelikle çocuğun yararını göz önünde bulundurmaları gerekir.

Baba, annenin çocuğu emzirmekten kaçınması ya da evlenmek istiyor olması durumunda veya haklı başka bir nedenle çocuğu sütanneye verebilir. Ancak süt annenin hakkını ihmal etmemesi, hak ettiğini tam olarak vermesi şartıyla. Değilse, sütanne çocuğa iyi davranmayabilir; beslenme ve bakımını iyi yapmayabilir.

Şayet baba ölmüşse, babanın sorumluluklarını mirasçıları yerine getirirler.

Âyette çocuğun biyolojik ve psikolojik gelişimine verilen önem açıkça görülmektedir. Günümüz modern bilimi de çocuğun bebeklik döneminde biyolojik ve psikolojik gelişiminin önemine dikkat çekmektedir. Her şeyi bilen Yüce Allah, bu gibi hususların önemi bilinmeden önce bu tavsiyelerde bulunmaktadır. Daha önce de Kur'ân-ı Kerim'in aile konusunu ayrıntılı bir şekilde ele aldığına dikkat çekmiştik. Çünkü hem sağlıklı bir bireyin ve hem de sağlıklı bir toplumun inşası için aile kurumunun sağlam temellere dayandırılması gerekir.

وَالَّذٖينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ اَزْوَاجًا يَتَرَبَّصْنَ بِاَنْفُسِهِنَّ
اَرْبَعَةَ اَشْهُرٍ وَعَشْرًا فَاِذَا بَلَغْنَ اَجَلَهُنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ
فٖيمَا فَعَلْنَ فٖٓي اَنْفُسِهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ
خَبٖيرٌ ﴿٢٣٤﴾ وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فٖيمَا عَرَّضْتُمْ بِهٖ مِنْ خِطْبَةِ

النِّسَاءِ اَوْ اَكْنَنْتُمْ ف۪ٓي اَنْفُسِكُمْۜ عَلِمَ اللّٰهُ اَنَّكُمْ سَتَذْكُرُونَهُنَّ
وَلٰكِنْ لَا تُوَاعِدُوهُنَّ سِرًّا اِلَّٓا اَنْ تَقُولُوا قَوْلًا مَعْرُوفًاۜ
وَلَا تَعْزِمُوا عُقْدَةَ النِّكَاحِ حَتّٰى يَبْلُغَ الْكِتَابُ اَجَلَهُۜ وَاعْلَمُٓوا اَنَّ
اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا ف۪ٓي اَنْفُسِكُمْ فَاحْذَرُوهُۚ وَاعْلَمُٓوا اَنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ
حَل۪يمٌ ﴿٢٣٥﴾ لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ اِنْ طَلَّقْتُمُ النِّسَٓاءَ مَا لَمْ تَمَسُّوهُنَّ
اَوْ تَفْرِضُوا لَهُنَّ فَر۪يضَةًۚ وَمَتِّعُوهُنَّ عَلَى الْمُوسِعِ قَدَرُهُ وَعَلَى
الْمُقْتِرِ قَدَرُهُۚ مَتَاعًا بِالْمَعْرُوفِۚ حَقًّا عَلَى الْمُحْسِن۪ينَ ﴿٢٣٦﴾
وَاِنْ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ اَنْ تَمَسُّوهُنَّ وَقَدْ فَرَضْتُمْ لَهُنَّ
فَر۪يضَةً فَنِصْفُ مَا فَرَضْتُمْ اِلَّٓا اَنْ يَعْفُونَ اَوْ يَعْفُوَا الَّذ۪ي
بِيَدِه۪ عُقْدَةُ النِّكَاحِۜ وَاَنْ تَعْفُٓوا اَقْرَبُ لِلتَّقْوٰىۜ وَلَا
تَنْسَوُا الْفَضْلَ بَيْنَكُمْۜ اِنَّ اللّٰهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَص۪يرٌ ﴿٢٣٧﴾

234. Aranızdan vefat edip de geriye eşler bırakan erkeklerin bu eşleri, dört ay on gün beklerler. İddet sürelerini bitirdikten sonra örfe uygun olarak kendileri hakkında yapacaklarından dolayı size herhangi bir sorumluluk yoktur. Şüphesiz, Allah yaptıklarınızdan haberdardır.

235. Bu durumdaki kadınlara, üstü kapalı bir şekilde evlenme teklifi yapmanızdan yahut onlarla evlenme niyetinizi içinizde saklamanızdan dolayı da size bir sorumluluk yoktur. Allah, onları anacağınızı elbette bilmektedir. Ancak meşru bir söz söyleme-

nin ötesine geçip de onlarla gizlice buluşmayın. İddet süreleri bitinceye kadar da nikâh kıymaya teşebbüs etmeyin. Bilesiniz ki Allah, içinizdekini biliyor, O'ndan sakının. Yine bilesiniz ki Allah, çok bağışlayandır, hemen cezalandırmayıp teenni ile hareket edendir.

236. Kendilerine henüz el sürmediğiniz yahut mehrini belirlemediğiniz kadınları boşamanızdan dolayı size hiçbir sorumluluk yoktur. Yine de -zengin olanınız durumuna göre, fakir olanız da durumuna göre- örfe uygun olarak o kadınlara bir şeyler verin. Bu, iyi davrananlar üzerine bir borçtur.

237. Ama eğer mehirlerini belirlediğiniz halde onlara el sürmeden önce boşarsanız, kendilerinin veya nikâh akdini elinde bulunduran kimsenin bağışlaması durumu hariç, belirlediğinizin yarısı onlarındır. Erkekler olarak size düşenden vazgeçerseniz, bu takvaya daha uygundur. Birbirinize karşı iyi davranmayı unutmayın. Şüphesiz Allah, yaptıklarınızı görür.

Kocası vefat etmiş olan kadınlar dört ay on gün beklerler. Bu süre içerisinde evlenme isteğini açığa vuracak şekilde süslenmez, güzel koku sürünmez ve görücüye çıkmazlar. Sürenin bu şekilde belirlenmesi, kadının hamile kalıp kalmadığının kesin olarak ortaya çıkmasıyla izah edilmiştir. Az da olsa bazı müfessirler bunun, yas müddeti olduğunu söylemişlerdir. Bu sebeple kadının hamile olmadığı kesin olarak ortaya çıksa bile bu müddeti bekleyeceğini söylemişlerdir. Bazıları da her iki sebebi birleştirmiş; hem hamile olup olmadığının ortaya çıkması için hem de yas için bu müddeti bekler, demişlerdir. Ancak yas tutmak; yıkanmamak, tırnaklarını kesmemek, saçını taramamak, yırtık elbise giymek yahut siyah elbiselere bürünmek anlamına alınmamalıdır. Bilakis bu tür şeylerden kaçınmak gerekir. Burada kastedilen, kocası ölmüş olan kadının, evlenme isteğini açığa vuracak şekilde süslenmemesi, giyim kuşamında sade olmasıdır.

Kadın, bu müddeti doldurduktan sonra toplum içerisinde kabul gören ve dinin emir ve yasaklarıyla da çelişmeyen geleneklere uygun olarak süslenebilir, evlenmek istediğini açığa vurabilir, görücüleri kabul edebilir vs. Ne akrabaları ne de yöneticiler onun bu davranışlarını engelleyebilir.

Kadının, söz konusu süre içerisinde evlenme isteğini açığa vurması haram olmakla birlikte, onunla evlenmek isteyen kişi, üstü kapalı söz ve davranışlarla evlenme isteğini ona hissettirebilir. Ancak açık bir şekilde evlenme isteğini

ifade etmesi yahut ahlâka aykırı sözler ve davranışlarda bulunması haramdır. İkinci âyette bu hususlar dile getirilmektedir.

"Kendilerine el sürmeden yahut onlara mehir takdir etmeden kadınları boşamanızdan dolayı size bir sorumluluk yoktur..."

Kadın için bir mehir belirlemeden nikâh geçerli olduğu gibi zifafa girmeden onu boşamak da caizdir. Ancak zifaf gerçekleşmemiş olsa bile bu durumdaki kadına maddî bir şeyler vermek gerekir. Boşayan kişi ekonomik durumuna göre ve toplumda oluşmuş iyi gelenekler çerçevesinde bir şeyler vermelidir. Çünkü mehri belirlemeden nikâh gerçekleşmiş olsa da bilahare mehir ödemesi, evlenen erkek üzerine bir borçtur. Belirlenmemiş mehirlerde mehr-i misil geçerlidir; yani, benzeri kadınlara ne mehir veriliyorsa, o kadına da o miktarda mehir düşer. Kadına verilen bu mehir, kadını sevindirip onurlandırma anlamı taşır. Klasik dönem bazı fıkıh kitaplarında verilen bu mehrin, kadının kadınlık uzvundan yararlanma karşılığı olduğu zikredilir. Eğer bu değerlendirme doğru olmuş olsaydı, kendisiyle zifafa girilmemiş kadın boşandığında boşayan erkeğin o kadına hiçbir şey vermemesi gerekirdi.

237. âyette ise kendisiyle yine zifafa girilmemiş, fakat mehri belirlenmiş kadının boşanması durumu ele alınmaktadır. Bu durumdaki kadına mehrin yarısı verilir. Ancak kadın, hakkının tamamından vazgeçerse, o başka.

"Nikâh akdini elinde bulunduran kimse" ile boşayan kocanın mı, yoksa kadının velisinin mi kastedildiği konusunda farklı görüşler vardır. Hz. Ali'yle birlikte birçok sahabîden ve tabiunun birkısmından nakledilen rivâyetlere göre burada koca kastedilmektedir. (İbnu Kesir, I, 486). Hanefiler de bu görüştedir. Şafiî'nin kavl-i cedidine[1] göre de burada koca kastedilmektedir. Buna göre kocanın, zifafa girmeden önce boşadığı kadına belirlenen mehrin tamamını vermesi kastedilmektedir ki bu, takvaya daha uygundur. Bu görüşte olanlar, mehrin, kadının kendisine ait olduğunu, velisinin bu konuda bağışlama yetkisinin bulunmadığını söylerler.

Nikâh akdini elinde bulunduran ile velinin kastedildiğini söyleyenler ise evlendirilen kızın küçük olması durumunda velinin mehri bağışlama yetkisinin olduğunu söylerler. Malikiler ise böyle bir şart koşmaz, ama veli, kadını evlendiren durumunda olduğu için mehri bağışlama yetkisine de sahiptir, derler. (İbnu Kesir, I, 486).

1 İmam Şafii, Mısır'a gittikten sonra daha önce yaptığı içtihatların bir kısmını değiştirmiştir. Mısır'da değişen görüşlerine "kavl-i cedid: yeni içtihat" denmektedir.

حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلٰوةِ الْوُسْطٰى وَقُومُوا لِلّٰهِ
قَانِتِينَ ﴿٢٣٨﴾ فَاِنْ خِفْتُمْ فَرِجَالًا اَوْ رُكْبَانًا فَاِذَٓا اَمِنْتُمْ
فَاذْكُرُوا اللّٰهَ كَمَا عَلَّمَكُمْ مَا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ ﴿٢٣٩﴾

238. Namazlara ve orta namaza devam edin. Tam bir saygı ile Allah'ın huzurunda durun.

239. Şayet korkulacak bir durumdaysanız yaya olarak yahut binek üzerinde kılın. Tekrar güvenli ortama kavuşursanız, bilmediğiniz şeyleri size öğrettiği şekilde Allah'ı zikredin.

Boşamanın söz konusu edildiği bir bağlamda ara bir cümle ile namaza devam etmekten bahsedilmekte, sanki ilgisiz bir meseleye geçiş yapılmaktadır. Boşama olayı, ister-istemez olumsuz duyguların kabarmasına, taraflar arasında kin ve nefret duygularının yeşermesine neden olur. Bir önceki âyette ise, *birbirinize iyi davranmayı unutmayın,* denilmekte idi. Söz konusu ettiğimiz kin ve nefret duygularına rağmen aralarında iyi davranmaya onları sevk edecek, onları dünyevi ihtiraslardan uzaklaştıracak en etkili şey elbette namazdır. Namaz insanları olumlu duygularla donatır, onları aşırılık ve kabalıklardan uzaklaştırır. Muhtemelen bu sebeple arada namaz zikredilmiş, kendilerine Allah ve âhiret hatırlatılmıştır.

Orta namazın hangi vakit olduğuna dair farklı görüşler ileri sürülmüştür. Ama genelde ikindi namazı olduğu söylenmektedir. Belki de bu konuda açık ve net bir ifadenin bulunmaması, her vakit namazının, orta namaz olabileceğinin düşünülmesini sağlamak, böylece hiçbir vaktin kaçırılmaması gerektiğini zihinlere yerleştirmektir. *Orta* kelimesi, en üstün olan anlamına da gelir. Namazlar zikredildiği halde ayrıca *orta namaz* şeklinde zikredilmesi de zaten bu namazın önemine işaret etmektedir.

"Tam bir saygı" şeklinde tercüme ettiğimiz *kunut* kelimesi, konuşmayı keserek susmak, namazda dua, huşû, kulluğu ikrar, ibadeti tam olarak yerine getirmek (Lisanu'l-Arab, k-n-t maddesi) gibi anlamlara gelir.

Namaz hiçbir sûrette kazaya bırakılamaz. Kişi ne durumda olursa olsun vakit namazlarını kılmalıdır. Bu sebeple duruma göre kolaylaştırılmış; güven-

lik sebebiyle durup kılmak problemli ise yürüyerek; yaya yürürken kılmak problemli ise binek sırtında kılınması istenmiştir. Ayrıca hastalık gibi sebeplerle ayakta kılamayan kimseden oturarak, oturarak da kılamıyorsa işaretlerle namaz kılması istenmiştir. Bilindiği gibi namaz için abdest şart koşulmuştur. Ancak abdest alma imkânı olmayanlar teyemmüm ederek namazlarını kılarlar. Öte yandan Hanefî mezhebinde olmasa da, diğer mezheplerde kimi şartlarda bazı vakitlerin takdim ve tehirine izin verilmiştir. Buna göre öğle ile ikindi, akşam ile yatsı namazları birleştirilerek kılınır. Kısacası, namazın kaçırılması için hiçbir bahane bırakılmamıştır. Namazın kaçırılması ancak unutma, uykudan uyanamama gibi sebeplerle olabilir ki unutan kişi hatırladığında, uyuyan kişi de uyandığında kaçırdığı namazı kılar.

وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا وَصِيَّةً
لِأَزْوَاجِهِمْ مَتَاعًا إِلَى الْحَوْلِ غَيْرَ إِخْرَاجٍ فَإِنْ خَرَجْنَ
فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِي مَا فَعَلْنَ فِي أَنْفُسِهِنَّ مِنْ مَعْرُوفٍ
وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٤٠﴾ وَلِلْمُطَلَّقَاتِ مَتَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ
حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ ﴿٢٤١﴾ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ
لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٢٤٢﴾

240. Vefat edip de ardında eşler bırakanlar, eşlerinin evlerinden çıkarılmayarak bir yıl geçimlerinin sağlanmasını vasiyet etsinler. Şayet bu dul eşlerin kendileri çıkarlarsa, bundan dolayı size bir sorumluluk yoktur. Allah güçlüdür, her şeyi yerli yerince yapandır.

241. Boşanmış kadınlara da örfe uygun olarak geçimlerini sağlama hakkı vardır ki bunun sağlanması muttakîler üzerine bir borçtur.

242. Allah, âyetlerini size işte böyle açıklar ki akıllarınız ersin.

240. âyet, ölmek üzere olan erkeklerin, geride kalan eşlerinin bir yıllığı-

na evden çıkarılmamalarını ve geçimlerinin bu müddet boyunca sağlanmasını vasiyet etmelerini istemektedir. Müfessirler genelde bu âyetin yukarıda geçen "*Vefat edip de geriye eşler bırakanların bu eşleri, dört ay on gün beklerler.*" (Bakara 2/234) âyetiyle nesh edildiğini söylerler. (Beydâvî, I, 537; Kurtubî, III, 226). Onlara göre eşi ölmüş kadının evde kalma süresi bu âyetle, nafakası miras payını belirten âyetle nesih edilmiştir. Yine onlara göre, her ne kadar Kur'ân'ın tertibi içerisinde nesh eden 234. âyet önce ise de nüzûl bakımından sonradır. Neshin söz konusu olabilmesi için hem iki âyetin aynı şeyi konu edinmesi hem de hükümlerinin taban tabana zıt olması gerekir. Oysaki âyetler farklı durumları anlatmaktadır. 234. âyet, kadının zorunlu bekleme süresini ifade ederken bu âyette, ölmek üzere olan kocalarından, kadın evde kalmak istediği takdirde bir yıla kadar kalması konusunda vasiyet etmeleri istenmektedir. Bu nedenle âyetler arasında bir nesihten söz edilemez.

241. âyette, boşanan kadına giyim, nafaka gibi yararlanacağı şeyler verilmesi gerektiği anlatılmaktadır. Boşanmış kadına verilene, *mut'a* denmektedir. Kendisiyle zifafa girilmemiş ve mehir miktarı belirlenmiş kadın hariç, diğer boşanmış kadınların tamamının bu âyetin kapsamına girdiği konusunda âlimler arasında ittifak vardır. Kendisiyle zifafa girilmemiş fakat mehri belirlenmiş kadına *mut'a* verilip verilmeyeceği konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Az sayıda âlim, mehri belirlenmemiş ve kendisiyle zifafa girilmemiş kadını da bu statüde değerlendirmektedir.

Boşanmış kadına verilecek mut'anın hükmü konusunda da ihtilaf vardır. Âlimlerin çoğu bunun farz olmadığı kanaatindedir. Seleften Zeyd b. Eslem, Said b. Cübeyr ve başka âlimler mut'anın farz olduğunu söylerler. (İbnu Kesir, I, 499-500) Müfessir Taberî de bu görüştedir. (Taberî, II, 583-584). Taberî'nin Zeyd b. Eslem'den naklettiği bir rivâyete göre, "*Zengin, durumuna göre, fakir olan da durumuna göre, örfe uygun olarak o kadınlara onları sevindirecek bir şeyler verin. Bu, iyi davrananlar üzerine bir borçtur,*" (Bakara 2/236) âyeti indirildiğinde biri, "iyilik yapmak istesem mut'a veririm, istemesem vermem" demiş, bunun üzerine tefsirini yapmakta olduğumuz "**Boşanmış kadınlara da örfe uygun olarak maddî bir yararlandırma vardır ki bunun verilmesi muttakîler üzerine bir borçtur**" âyeti indirilmiştir. (Taberî, II, 584). Böylece âyet, Allah'ın emirlerine karşı gelmek istemeyen ve kendisini Allah'ın azabından koruma altına almak isteyen boşanmış olan kadına mut'a verilmesi gerektiğini anlatmaktadır.

Ölüm korkusu, bütün insanlarda vardır. Bu gibi korkuları aşmak için nazarî bilgilerdense geçmiş milletlerin başlarından geçeni anlatmak daha et-

kilidir. Bundan sonraki bölüm, yer yer öğüt almayı içeren ve insan psikolojisine de hitap eden uyarıcı âyetler eşliğinde, geçmiş milletlerin başlarından geçen olaylara yer vermektedir.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ
وَهُمْ أُلُوفٌ حَذَرَ الْمَوْتِ فَقَالَ لَهُمُ اللَّهُ مُوتُوا ثُمَّ
أَحْيَاهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ
النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٢٤٣﴾ وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَاعْلَمُوا
أَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٤٤﴾ مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ
اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ أَضْعَافًا كَثِيرَةً
وَاللَّهُ يَقْبِضُ وَيَبْسُطُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢٤٥﴾

243. Sayıları binlerce olduğu halde ölüm korkusuyla yurtlarını terk edip kaçanları görmedin mi? Allah, onlara: "Ölün" dedi. Sonra da onları diriltti. Allah insanlara karşı lütuf ve ikram sahibidir. Fakat insanların çoğu şükretmez.

244. O halde Allah yolunda savaşın. Kuşkusuz Allah, her şeyi bilen, her şeyi işitendir.

245. Kimdir o kişi, Allah'a güzel bir borç versin de Allah da ona verdiğinin karşılığını kat be kat arttırsın. Allah, daraltır ve genişletir. Hep O'na döndürüleceksiniz.

Yurtlarını terk edip kaçanlar kimlerdi? Sayıları tam olarak kaçtı? Niçin yurtlarını terk ettiler? Burada bu konuda açık bir bilgi verilmemekle birlikte, Peygamber'e **"görmedin mi?"** diye hitap edildiğine göre, Peygamber bu konuda kesin bir bilgiye sahipti. Çünkü burada *"görmedin mi?"* ifadesi, bilmiyor musun, anlamındadır. Değilse, Peygamberin böyle bir olayı bizzat görmediği

kesindir. İfadeyi bu anlamda aldığımız takdirde bu bilgiyi Kitap Ehli'nden öğrenmiş olmasında da bir sakınca yoktur. Zemahşerî, *"görmedin mi"* ifadesinin hayret verici şeyler için kullanıldığını, dolayısıyla anlamın: *"Bu duruma hayret etmez misin?"* olduğunu söyler. Dolayısıyla *"görmedin mi"* ifadesi, bu açıdan, bir olay hakkında bilgisi bulunmayan ve o hadiseye şahit olmayan kimse için de kullanılır. (Zemahşerî, I, 290.)

Kur'ân-ı Kerim, ölüm korkusuyla yurtlarını terk edenlerin kimlikleri hakkında bilgi vermediği gibi sayılarını da tam olarak vermemektedir. Ancak âyetten çok sayıda oldukları anlaşılmaktadır. Ölüm korkusuyla niçin kaçtıklarını da sonraki âyetlerden anlıyoruz. Bazı müfessirler, yurtlarından kaçmalarını veba hastalığına bağlar. Sonraki âyetlerde, inananlardan, Allah yolunda savaşmaları istendiğine göre, düşman saldırısına karşı yurtlarını savunmamış, korkup kaçmışlardır, demek daha doğru olur.

Allah tarafından verilen ölüm emrine gelince, bununla gerçek ölüm kastediliyor olabildiği gibi bayılma ve benzeri hususlar da kastedilmiş olabilir. Çünkü her iki durumun sonuçları aynıdır. Kuşkusuz, Yüce Allah bayıltıp ayıltmaya da öldürüp diriltmeye de kadirdir.

Âyette, sayıları düşman saldırısına karşı koymaya yeterli olduğu halde karşı koymayıp kaçanların aslında ölü hükmünde oldukları da anlatılmış olmaktadır. Hatta çarpışarak ölmüş olsalardı onurluca bir davranış olurdu. Bu nedenle ikinci âyette, inananlara onurlu olan yolu seçmeleri önerilmekte, öldürülme ihtimali olsa bile Allah yolunda savaşmaları ve vatanlarını düşman saldırılarına karşı korumaları istenmektedir. Ecel, Allah'ın elinde olan bir şeydir. Savaşla da olsa, savaşsız da olsa, vakti geldiğinde gerçekleşir. Canını Allah yolunda veren kişi, canını Allah'a ödünç vermiştir ve bunun mükâfatını âhirette mutlaka alacaktır. O hâlde gerçekten iman etmiş olan kişi, gerektiğinde canını vermekten çekinmez.

"Kimdir o kişi, Allah'a güzel bir borç versin de Allah da ona verdiğinin karşılığını kat be kat arttırsın. Allah, daraltır ve genişletir. Hep O'na döndürüleceksiniz."

Savaşa katılım, canla olabileceği gibi malla da olabilir. Bu nedenle Allah yolunda malla savaşa destek olmak, Allah'a malını ödünç vermek anlamına gelir. Malını Allah'a ödünç vermiş olanı, Allah mutlaka mükâfatlandıracaktır.

"Allah daraltır ve genişletir."

Zenginlik de fakirlik de Allah'ın elindedir. O hâlde Allah'a ödünç vermekten daha kazançlı bir alışveriş olamaz. Aslında canları vermek de almak da; aynı şekilde malı vermek de almak da Allah'a aittir. Ama yine de O, ken-

di yolunda canını veya malını vereni mükâfatlandırır. Bunu kendisine verilmiş ödünç bir şey olarak değerlendirir.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الْمَلَإِ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ مِنْ بَعْدِ مُوسَى
إِذْ قَالُوا لِنَبِيٍّ لَهُمُ ابْعَثْ لَنَا مَلِكًا نُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ
قَالَ هَلْ عَسَيْتُمْ إِنْ كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ أَلَّا
تُقَاتِلُوا قَالُوا وَمَا لَنَا أَلَّا نُقَاتِلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَقَدْ
أُخْرِجْنَا مِنْ دِيَارِنَا وَأَبْنَائِنَا فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ
الْقِتَالُ تَوَلَّوْا إِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ
﴿٢٤٦﴾ وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ اللَّهَ قَدْ بَعَثَ لَكُمْ طَالُوتَ
مَلِكًا قَالُوا أَنَّى يَكُونُ لَهُ الْمُلْكُ عَلَيْنَا وَنَحْنُ أَحَقُّ
بِالْمُلْكِ مِنْهُ وَلَمْ يُؤْتَ سَعَةً مِنَ الْمَالِ قَالَ إِنَّ اللَّهَ
اصْطَفَاهُ عَلَيْكُمْ وَزَادَهُ بَسْطَةً فِي الْعِلْمِ وَالْجِسْمِ
وَاللَّهُ يُؤْتِي مُلْكَهُ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ
﴿٢٤٧﴾ وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ آيَةَ مُلْكِهِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ
التَّابُوتُ فِيهِ سَكِينَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَبَقِيَّةٌ مِمَّا

تَرَكَ اٰلُ مُوسٰى وَاٰلُ هٰرُونَ تَحْمِلُهُ الْمَلٰٓئِكَةُۜ
اِنَّ فٖي ذٰلِكَ لَاٰيَةً لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنٖينَ ﴿٢٤٨﴾ ع
فَلَمَّا فَصَلَ طَالُوتُ بِالْجُنُودِۙ قَالَ اِنَّ اللّٰهَ مُبْتَلٖيكُمْ
بِنَهَرٍۚ فَمَنْ شَرِبَ مِنْهُ فَلَيْسَ مِنّٖيۚ وَمَنْ لَمْ يَطْعَمْهُ
فَاِنَّهُ مِنّٖٓي اِلَّا مَنِ اغْتَرَفَ غُرْفَةً بِيَدِهٖۚ فَشَرِبُوا
مِنْهُ اِلَّا قَلٖيلًا مِنْهُمْۜ فَلَمَّا جَاوَزَهُ هُوَ وَالَّذٖينَ
اٰمَنُوا مَعَهُۙ قَالُوا لَا طَاقَةَ لَنَا الْيَوْمَ بِجَالُوتَ
وَجُنُودِهٖۜ قَالَ الَّذٖينَ يَظُنُّونَ اَنَّهُمْ مُلَاقُوا اللّٰهِۙ
كَمْ مِنْ فِئَةٍ قَلٖيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثٖيرَةً
بِاِذْنِ اللّٰهِۜ وَاللّٰهُ مَعَ الصَّابِرٖينَ ﴿٢٤٩﴾ وَلَمَّا بَرَزُوا لِجَالُوتَ
وَجُنُودِهٖ قَالُوا رَبَّنَٓا اَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَثَبِّتْ
اَقْدَامَنَا وَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرٖينَۜ ﴿٢٥٠﴾ فَهَزَمُوهُمْ
بِاِذْنِ اللّٰهِۙ وَقَتَلَ دَاوُدُ جَالُوتَ وَاٰتٰيهُ اللّٰهُ
الْمُلْكَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَهُ مِمَّا يَشَٓاءُۜ وَلَوْلَا دَفْعُ

اللّٰهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَفَسَدَتِ الْاَرْضُ
وَلٰكِنَّ اللّٰهَ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿٢٥١﴾ تِلْكَ اٰيَاتُ اللّٰهِ
نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ وَاِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٢٥٢﴾

246. Musa'dan sonra, İsrailoğullarının ileri gelenlerini görmedin mi? Peygamberlerinden birisine: "Bize bir hükümdar gönder ki Allah yolunda savaşalım," demişlerdi de (peygamberleri)**: "Ya size savaş yazılır da savaşmazsanız?" demişti. Onlar da: "Yurtlarımızdan çıkarılmış ve çocuklarımızdan uzak düşürülmüşken ne diye Allah yolunda savaşmayalım ki?" demişlerdi. Ama kendilerine savaş yazılınca içlerinden pek azı hariç, geri dönüp kaçtılar. Allah zalimleri iyi bilir.**

247. Peygamberleri onlara demişti ki: "Allah hükümdar olarak size Talut'u gönderdi." Bunun üzerine: "Kendisine çok mal verilmediği halde o bize nasıl hükümdar olsun, hükümdarlığı ondan daha çok hak ediyoruz?" demiştiler. Peygamberleri de şöyle demişti: "Allah size onu seçti, ilim ve beden gücü yönünden onu üstün kıldı. Allah her şeyi kuşatan ve her şeyi bilendir."

248. Peygamberleri onlara: "Hükümdarlığının alameti, Tabut'un/sandukanın size gelmesidir. O Tabut'ta, Rabbinizden bir huzur ve Musa'nın ailesi ile Harun'un ailelerinin bıraktıklarından bir kalıntı vardır. O Tabut'u da melekler taşıyacaktır. Eğer inanmış iseniz bunda muhakkak bir alamet vardır" demişti.

249. Talut askerlerle yola çıkınca demişti ki: "Allah sizi bir nehir ile imtihan edecek. Kim ondan içerse, benden değildir; ondan tatmayanlarsa bendendir. Ancak bir avuç içebilir; (önemli değil).**" İçlerinden az bir kısmı hariç nehirden içtiler. Talut ve iman edenler birlikte nehri geçince "bugün Calut ve askerlerine karşı koyacak gücümüz yoktur," demişlerdi. Allah'ın huzuruna varacaklarına inanlar ise: "Nice az sayıdaki topluluk, Allah'ın izniyle çok sayıdaki topluluğu yenmiştir. Allah sabredenlerle beraberdir" dediler.**

250. Calut ve askerleriyle savaşmak üzere savaş meydanına çıktıkla-

rında da şöyle demişlerdi: "Ey Rabbimiz, bize bol sabır ihsan et, bize dayanaklılık ver ve inançsız topluluğa karşı bize yardım et."

251. Sonunda Allah'ın izniyle onları yendiler; Davud Calut'u öldürdü. Allah ona (Davud'a) **hükümdarlık ve hikmet verdi, dilediğini ona öğretti. Eğer Allah'ın, insanları birbirleriyle savması olmasaydı yeryüzü mutlaka bozulurdu. Lakin Allah, bütün insanlara karşı lütuf sahibidir.**

252. İşte bunlar, Allah'ın âyetleridir. Onları sana oldukları gibi anlatıyoruz ve sen, Allah tarafından gönderilen elçilerdensin.

246. ayette anlatılan olayın Hz. Musa'dan sonra gerçekleştiği belirtilmekle yetinilmekte, ancak o dönemdeki peygamberin ismi verilmemektedir. Çünkü peygamberin isminin verilmesi, kıssadan alınacak ibrete bir katkı sağlamayacaktır. Anlatılan kıssada o peygamberin kimliği değil, İsrailoğullarının davranışları öne çıkmaktadır.

Bununla birlikte söz konusu peygamberin Samuel olduğunu Kitab-ı Mukaddes'ten öğreniyoruz. Yine olay cereyan ettiğinde söz konusu peygamberin gayet yaşlı olduğunu da, Kitab-ı Mukaddes'ten öğreniyoruz.

O dönemde Amalika'lılar, İsrailoğullarına saldırmış, yurtlarının çoğunu ele geçirmişlerdi. Bunun üzerine İsrailoğullarının ileri gelenleri toplanıp peygamberleri Samuel'e gitmişler ve kendisinden, başlarına bir hükümdar tayin etmesini ve bu hükümdarın komutasında işgale uğramış yurtlarını geri almak istediklerini söylemişlerdir. Peygamberleri bu takdirde savaşmanın kendilerine farz kılınacağını söylemiş; savaşıp savaşmayacaklarını sorduğunda da yurtlarını ve çocuklarını kaybettiklerini, bu sebeple mutlaka savaşmak istediklerini belirtmişlerdir. O zaman peygamberleri, Talut'u kendilerine hükümdar tayin ettiğini açıklamıştır. Talut'un fakir biri olduğunu ve bu sebeple kendilerinin hükümdar olmaya daha layık olduklarını söyleyerek itiraz etmişlerdir. Halbuki hükümdar olmak, akıl ve bilgi ister, özellikle o dönemde askerlere komuta etmek, cesaretli ve bedenen güçlü olmayı da gerektirir.

Peygamberleri, Talut'un (Hz. Musa ve Harun'un ailelerinin geri bıraktıkları eşyanın bulunduğu sanduka) meziyetini onlara anlattı. Talut'un uygun bir hükümdar olduğuna alamet; Hz. Musa'ya indirilmiş Tevrat'ın korunduğu sandık olan Tabut'un Amalikalılardan geri gelmesidir, dedi. Ama bütün bunlar, itirazlarına yeterli bir çözüm olmuş mudur? Belki başka itirazları ve bu itirazlara verilen başka cevaplar da söz konusu olmuştur. Ancak Kur'ân-ı Kerim, bu kadarlık bir anlatım ile yetinmektedir. Çünkü Kur'ân-ı Kerim, sûrenin konu

bütünlüğü içerisinde kıssanın gerekli yönlerini anlatmakla yetinir, kıssanın ayrıntılarına girmez.

Hz. Musa ile Hz. Harun'dan kalma kutsal emanetlerle Hz. Musa'ya verilen sayfalar ve Tabut yanlarında bulunduğunda Yahudilerin huzur buldukları nakledilir. Ancak, çocuklarını yitirdiklerini belirttikleri halde, niçin Tabut'tan söz etmediklerine dair bir bilgi aktarılmamaktadır. Belki de Tabut'tan bütünüyle ümitlerini kesmişlerdi.

Talut, askerleriyle savaşmak üzere yola koyulduğunda askerde bir disiplinsizlik görmüş olmalı ki onları eğitmek maksadıyla geçecekleri nehirden su içmemelerini, eğer çok susamış ve mutlaka içeceklerse, bir avuçla yetinmelerini istemiştir. Ne var ki bir kısmı hariç diğerleri nehirden bolca su içmiştir.

Kur'ân-ı Kerim Talut'un emrine uymayıp nehirden bol bol su içenlerin sonucu hakkında bir bilgi vermemektedir. Anlatımdan anlaşılan, su içenlerin nehri geçmedikleridir. Böylece Talut'un askerlerinin sayısı azalmıştır. Disipline uymayanların olması, belki de diğer askerleri de etkileyecekti. Bunların tasfiye edilmeleri, savaşın sonucu açısından daha hayırlı olacaktı.

Savaş meydanına geldiklerinde askerlerin bir kısmı, o gün düşmanla savaşacak durumda olmadıklarını söylemişlerdir. Aslında askerler bir sınavdan geçmişlerdi. Nitekim 249. âyette, Talut'la birlikte nehri inananların geçtikleri anlatılmaktadır. Ama tehlike yaklaştıkça, ancak çok güçlü imana sahip olanlar sebat gösterebiliyordu. Hele söz konusu olan, savaş ve ölüm ise âhiret inancı çok güçlü olanlar ancak buna sabredebilirler. İşte bu kimseler, o gün savaşamayacaklarını söyleyenlere şöyle demişlerdir: **"Nice az sayıda bir topluluk, Allah'ın izniyle çok sayıdaki topluluğu yenmiştir. Allah, sabredenlerle beraberdir"**

Calut ve ordusuyla savaş meydanında karşı karşıya geldiklerinde de o güçlü inanca sahip olanlar: **"Ey Rabbimiz, bize sabır ihsan et, bize dayanaklılık ver ve inançsız topluluğa karşı bize yardım et."** diye dua etmişlerdir. Onlar, kesin olarak biliyorlardı ki, zafer Allah'ın elindedir.

Bu savaşta orduda bulunan Hz. Davud, düşman ordusunun komutanı olan Calut'u öldürmüş, böylece zafer, İsrailoğullarının olmuştur. Bilahare Hz. Davud'a da hükümdarlık ve peygamberlik verilmiştir.

"Eğer Allah'ın, insanları birbirleriyle savması olmasaydı yeryüzü mutlaka bozulurdu." Yeryüzüne hâkim olan bu kural, Talut'un Calut'u mağlup etmesi bağlamında söylendiği için müfessirler, *"zalim ve kötülere karşı direnen ve onlara savaş açan iyi kimseler olmasaydı yeryüzü bozguna uğrardı"* kanaatini dile getirmişlerdir. Dedikleri doğrudur. Ancak âyette bu durum sarih

bir şekilde ifade edilmemektedir. Yani *"Allah, iyilerle kötüleri savmasaydı"* denilmemektedir. Bu sebeple müfessirlerin yaptıkları açıklamaya şunu da ilave etmek yerinde olur: *"Uzun müddet hâkimiyetin bir millet yahut bir sülalede devam etmesi, kaçınılmaz olarak zulüm ve despotluğu doğurur. Bu da yeryüzünde fesat ve bozgunculuğun kaynağıdır. İşte bu nedenle hâkimiyet ve gücün tarih boyunca el değiştirdiğini görüyoruz."* Neticede bir topluma bir dönemde iyiler hâkim olsa da onlardan sonra gelenler, hâkimiyetin avantajları ve diğer sebeplerle zamanla hayırlı ataların yolundan ayrılır, zulüm ve haksızlığa başvurur, diğer taraftan hâkimiyetin verdiği imkânlarla gevşeklik ve tembelliğe sürüklenirler. Ayrıca müfessirler eğer dedikleri bütünüyle geçerli olsaydı her savaşta iyilerin galip gelmesi gerekirdi.

Daha önce de dikkat çekmiştik; toplumların tâbi oldukları kanunlar vardır. Toplumlar bu kanunlar çerçevesinde mutlu veya mutsuz, zengin veya fakir, muktedir veya zayıf duruma düşerler. Toplumları ilgilendiren hususlarda esrarengizliklere ve gizemlere yer yoktur. Bu sebeple bazı çevrelerin yeryüzü düzeninin, kırk kişiden oluşan ve *"abdâl"* diye bilinen kişiler sayesinde ayakta durduğu; insanların belâ ve sıkıntılarının bunlar sayesinde defedildiği şeklindeki görüşün hiçbir dinî dayanağı bulunmamaktadır. Bu anlamda birtakım rivâyetler Peygamber (s.a.v.)'e de nispet edilmektedir. (Kurtubî, III, 169). Bu rivâyetlere göre abdâl diye bilinen kimseler Şam'da bulunmaktadır. Bir rivâyete göre ise bir kısmı Irakta yaşamaktadır. Hâlbuki Peygamber döneminde Şam bölgesi fethedilmemiştir ve bu bölgede Müslüman yoktur. Belli ki bu rivâyetleri uyduranlar, dünyayı Şam ve Irak'tan ve bu bölgelerin çevresinden ibaret sanıyorlardı.

Kuşkusuz, Yüce Allah adaleti hep hâkim kılabilir, elinde güç bulunduranların diğerlerine zulmetmelerine engel olabilir, savaşlarla ortaya çıkan acıları insanlık yaşamayabilirdi. Ancak insanlar imtihan edilmek için yaratılmışlardır. Bu sebeple insanoğlu, hem iyilik hem de kötülük yapmaya eğilimli olarak yaratılmış, bunun yanında ona irade verilmiştir. Yaşadığı bu dünya hayatı geçicidir. Varedilmiş kalıcı olan, âhiret hayatıdır. Bu sebeple dünyada haksızlık ve zulüm hiçbir zaman eksik olmayacaktır.

"İşte bunlar, Allah'ın âyetleridir. Onları sana oldukları gibi anlatıyoruz..."

Bu âyetler grubunun son âyeti, sözü edilen kıssanın gerçek hayattan alındığını anlatmaktadır. Zaten Kur'ân-ı Kerim kıssalarının tamamını gerçek hayattan almıştır.

Bu âyetlerle, Müslümanları Allah yolunda savaş ve infaka çağıran yukarıdaki âyetler arasında sıkı bir ilişki vardır. Anlaşılan o ki bazı Müslümanlar, Peygamberimizin cihad çağrısına olumlu karşılık verme konusunda tereddüt göstermiş ve korkuya kapılmışlardır. Bunun ne denli kötü ve kınanmış bir davranış olduğu, geçmiş milletlerin hayatlarından örnekler verilerek anlatılmaktadır.

تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلٰى بَعْضٍۘ مِنْهُمْ مَنْ كَلَّمَ اللّٰهُ وَرَفَعَ
بَعْضَهُمْ دَرَجَاتٍۜ وَاٰتَيْنَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ وَاَيَّدْنَاهُ
بِرُوحِ الْقُدُسِۜ وَلَوْ شَٓاءَ اللّٰهُ مَا اقْتَتَلَ الَّذ۪ينَ مِنْ بَعْدِهِمْ مِنْ بَعْدِ
مَا جَٓاءَتْهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَلٰكِنِ اخْتَلَفُوا فَمِنْهُمْ مَنْ اٰمَنَ وَمِنْهُمْ
مَنْ كَفَرَۜ وَلَوْ شَٓاءَ اللّٰهُ مَا اقْتَتَلُوا وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَفْعَلُ مَا يُر۪يدُ ﴿٢٥٣﴾

253. İşte o elçilerin bir kısmını diğerlerine üstün kıldık; onlardan kimileriyle Allah konuşmuş kimilerinin de derecelerini yükseltmiştir. Meryem oğlu İsa'ya apaçık deliller verdik ve onu Kutsal Ruh ile destekledik. Allah dileseydi, onlardan sonra gelenler, kendilerine apaçık deliller geldikten sonra birbirleriyle çatışmazlardı. Ne var ki karşıt görüşlere ayrıldılar; onlardan bazısı inandı, bazısı da inkâr etti. Buna rağmen Allah dileseydi, yine de çatışmazlardı. Fakat Allah, dilediğini yapar.

Bütün Peygamberler Allah tarafından seçilmiş mümtaz insanlardır. Yüce Allah onları, mesajlarını insanlara ulaştırmaları için seçmiş ve göndermiştir. Peygamberlerin, öncelikle kendileri Allah'ın mesajları gereğince hareket eder, insanlara rehberlik eder, insanları eğitir ve onlara örnek olurlar. Bu sebeple de ortak üstün meziyetlere sahiptirler. Peygamber olmaları, Allah'ın vahyini olduğu gibi kavrayıp yine olduğu gibi insanlara aktarmaları, vahye herhangi bir şey katmamaları, kendilerine verilmiş olan görevleri eksiksiz yerine getirmeleri, görevlerini yerine getirirken mükâfatlarını sadece ve sadece Allah'tan bek-

lemeleri gibi hususlarda hepsi eşittirler. Bu gibi konularda aralarında bir fark yoktur. Bununla birlikte şahsi birtakım meziyetler yönüyle aralarında birtakım farklılıklar vardır. Mesela bu âyette de ifade edildiği üzere Hz. Musa, Allah ile konuşmuştur. Hz. İsa'ya da apaçık deliller verilmiştir. Örneğin o, beşikteyken konuşmuş, Allah'ın izniyle ölüleri diriltmiş, anadan doğma körü ve alaca hastalığına yakalananların bazılarını iyileştirmiştir. Peygamberimiz Muhammed ise son peygamber olması, bütün insanlığa gönderilmesi ve kendisine Kur'ân verilmesi gibi hususlarda diğer peygamberlere üstün kılınmıştır. Özet olarak bazı peygamberlerin özel birtakım meziyetleri vardır ve bu meziyetler itibarıyla diğerlerinden üstündürler.

Âlimlerin çoğu Peygamberimiz Muhammed (s.a.v)'in son peygamber olması, bütün insanlığa gönderilmesi, kendisine Kur'ân verilmesi gibi nedenleri zikrederek diğer peygamberlerin hepsinden üstün olduğunu söylemişlerdir. "Beni diğer peygamberlerden üstün tutmayın" hadisini de, Peygamberimizin bu sözü, alçak gönüllülüğü ve Müslümanların diğer din mensuplarıyla bu konuda bir yarışma ve çekişmeye girmemesi arzusuyla söylediğini ifade etmişlerdir. (İbnu Kesir, I, 510).

Belirtmek gerekir ki Kur'ân-ı Kerim, bazı peygamberlerin bazılarından üstün olduğuna işaret etmekle birlikte, peygamberlere dair bir üstünlük sıralaması yapmadığı gibi Peygamberimizin diğer bütün peygamberlerden üstün olduğunu da belirtmemiştir. Bu konuda Peygamber'den nakledilmiş bir hadis de bulunmamaktadır. Bu sebeple böylesi konuları Allah'a havale etmek en doğrusudur. Şu veya bu peygamberin diğerlerinden üstün olduğunu söylemenin pratik hayatımıza yahut inancımıza bir katkısı da zaten bulunmamaktadır.

Âyette Hz. İsa'nın özellikle zikredilmesi, muhtemelen hakkında farklı görüşlerin çokça dile getirilmiş olması sebebiyledir. Yahudiler Hz. İsa'nın itibarını lekelemeye çalışıp annesine iftira atarken Hıristiyanlar ona tanrılık vasfı atfetmişlerdir. Böylece İsa'nın Allah'ın bir elçisi olduğu belirtilerek İsa'ya apaçık belgelerin verildiği ve Kutsal Ruh'la desteklendiği vurgulanarak Hıristiyanlara; İsa'yı ve annesini tebrie ve tezkiye sadedinde ise Yahudilere gereken cevap verilmiştir.

"**Allah dileseydi onlardan sonra gelenler, kendilerine apaçık belgeler geldikten sonra birbirleriyle çatışmazlardı...**"

Şüphesiz insanların çatışıp birbirlerine savaş açmalarının tek nedeni, bir kısmı inanırken diğerlerinin inkâr etmeleri değildir. Ama farklı inançlara bölünmeleri de çatışma nedenidir ve bu âyette bu neden dile getirilmektedir. Yu-

karıda da dikkat çektiğimiz gibi dünya hayatı imtihan yeridir. İmtihanın gereği ise insanların özgür bir iradeye sahip olmalarıdır. İnsanlar, savaşları da kendi özgür iradeleriyle çıkarırlar.

Dinler insanları ihtilafa düşürmek ve çatıştırmak için gelmemişlerdir. Bilakis insanların mutluluk ve huzur içinde yaşamaları; birbirlerine adalet ve güzellikle muamele etmeleri için gelmişlerdir. Ayrıca hiçbir din, mensuplarından, inanmayanlara saldırıp onlarla savaşmalarını istemez. Aksine saldırı ve baskılar hep inanmayanlardan gelmiştir. Bununla birlikte tarih sadece inananlarla inanmayanlar arasında cereyan edenlere değil, aynı dinin farklı mezhepleri arasındaki çatışma ve savaşlara da çokça şahit olmuştur. Tarih farklı Yahudi mezhepleri arasındaki savaşları, yine farklı Hıristiyan mezhepleri arasındaki çatışmaları kaydetmektedir. Ne gariptir ki Hıristiyanlık daha çok sevgi ve merhameti dile getirmesine rağmen mezhep kavgaları en çok Hıristiyanlar arasında vuku bulmuştur.

Denebilir ki mezhep kavgaları açısından en temiz tarih, yine İslâm tarihidir. Haddizatında mezhepler, hatta dinler arasındaki çatışmaların büyük çoğunluğu, din kisvesine büründürülmüş siyasi ve ekonomik çıkar kavgalarıdır.

Kur'ân-ı Kerim dinde tefrika ve ihtilaf konusuna dikkatleri çekmekte, ihtilafa düşmemeleri konusunda Müslümanları uyarmaktadır. O, bütün dinlerin aynı kaynaktan geldiğine, hatta aynı din olduklarına dikkat çekmektedir. *"Dini dosdoğru ayakta tutasınız ve onda ayrılığa düşmeyesiniz diye Nuh'a emrettiğini, sana vahyettiğini; İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya emrettiğini size de din kıldı."* (Şûrâ 42/13).

Allah Teâlâ Müslümanlara, tefrikaya düştükleri takdirde nasıl bir yol izlemeleri gerektiğini de göstermektedir: *"Ey inananlar! Allah'a itaat edin, Peygamber'e itaat edin ve sizden olan idarecilere de. Herhangi bir hususta anlaşmazlığa düştüğünüz takdirde, -Allah'a ve âhiret gününe gerçekten inanıyorsanız- onu Allah ve Resulüne arz edin."* (Nisâ 4/59).

Âyetin, **"Fakat Allah, dilediğini yapar"** cümlesiyle sona ermesi, Allah'ın, hâşâ, hikmetsiz iş yaptığı anlamına gelmez. Allah, kullarına zulmetmez. Bu dünya hayatında insanları birbirleriyle çatışıp savaşacak bir yapıda yaratmışsa elbetteki bunun da bir hikmeti vardır ve bu hikmetlerden biri, yukarıda geçen 251. âyette izah edilmektedir. İnsanlara zulmedenlere engel olmak, ancak onlara savaş açmak ve onları hâkimiyetten uzaklaştırmakla mümkündür.

يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُٓوا اَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاكُمْ مِنْ قَبْلِ اَنْ يَأْتِيَ
يَوْمٌ لَا بَيْعٌ فٖيهِ وَلَا خُلَّةٌ وَلَا شَفَاعَةٌۜ وَالْكَافِرُونَ هُمُ
الظَّالِمُونَ ﴿٢٥٤﴾

254. Ey iman edenler! Hiçbir alışverişin, hiçbir dostluğun ve hiçbir şefaatin bulunmadığı gün gelmeden önce size rızık olarak verdiğimizden infak edin. Kâfirler/nankörler, zalimlerin ta kendileridir.

Âyet, âhireti hatırlatarak inananları infak etmeye çağırmaktadır. İnfak, hayır yolunda maldan harcama yapmaktır. Zekâtla birlikte diğer nafile sadakaları da içine alır. Yüce Allah elde avuçta ne varsa hepsini infak etmemizi istemiyor. Nitekim *"size rızık olarak verdiğimizden"* ifadesinde geçen "مِن" edatı, bir kısmı anlamına gelmektedir. O hâlde bize verilenin bir kısmını infak etmemiz istenmektedir.

Âhiret günü öyle bir gündür ki kimi insanlar, kendilerini kurtarmak için fidye vermek isteyecek ama kabul edilmeyecektir. Sanki âyet infak etmeyenlere şöyle seslenmektedir: Fidye vereceksen bu dünya hayatında ver. Çünkü öyle bir gün gelecek ki fidye vermek isteyeceksin ama fidyen kabul edilmeyecektir. Yine bu dünya hayatında dostların ve şefaatçilerin belki sana birtakım yararlar sağlayabilir ama o gün, bunların da sana hiç bir yararı olmayacaktır.

Şefaatin inkâr edenlere bir yararının olmayacağı kanaati yaygındır. Oysa mü'minlere hitap edilen bu âyette hesap gününde onlar için de şefaatin olmadığı açık bir şekilde ifade edilmektedir.

Âyette infak emredildikten sonra, *"kâfirler, zalimlerin ta kendileridir"* denmektedir. Buna göre infak etmeyenlerin kâfir oldukları anlatılmaktadır. Daha önce de belirttiğimiz gibi *küfür* kelimesi örtmek, nankörlük etmek gibi anlamlara gelmektedir. Kur'ân-ı Kerim'de bu kelime her zaman için Allah'ı, Peygamber'i yahut inanç esaslarından birinin inkârı anlamında kullanılmaz. Dinde günah olarak kabul edilen ameller için de kullanılır. Çünkü bu tür amellerin inanç esaslarını inkâr etmek anlamındaki küfürle de bir ilişkisi vardır. İnanan kişi bir an için duygularına kapılarak veya bilmeyerek günah işleyebilir. Günah olan fiilleri işlemek onda ârızî bir durumdur. Buradaki infak etmeyi zekât anlamına alan Beyzâvî, âyetin tefsirinde şöyle demektedir: *"Burada,*

zekât vermeyenler kastedilmektedir. Kendilerine zulmedenler onlardır. Çünkü malı, olması gerekenden başka konuma oturtmuşlar ve harcanmaması gereken yere harcamışlardır. Böylece zekâtı vermeyenlere güçlü bir tehdit olsun diye 'kâfirler' kelimesi kullanılmıştır. Ayrıca zekât vermemenin, inkâr edenlerin bir vasfı olduğu hatırlatılmaktadır." (Beydâvî, s. 551).

Zulüm, eksik yapmak yahut fazla yapmak sûretiyle bir şeyi yerli yerince yapmamak yahut da gerektiği yerde ve gerektiği zamanda yapmamak anlamına gelir. (İsfahânî, el-Mufredat, s.315). Bu nedenle *zulüm* ve *zalim* kelimelerinin anlamı çok geniştir. Her *zulüm* ve *zalim* kelimesi geçtiğinde bunu, başkasının hakkına tecavüz eden, anlamına almamak gerekir. Burada, nankör kişi, infak etmediğinden dolayı zalim olarak nitelenmiştir. Yukarıda da dikkat çektiğimiz gibi, dinin emirlerine aykırı her davranışın inkâr anlamında kâfirlikle açık veya kapalı bir bağlantısı vardır.

Hiçbir alışverişin, hiçbir dostluğun ve hiçbir şefaatin bulunmadığı gün gelmeden yapılacak ilk şey, sahih bir inanca sahip olmaktır. O gün insana fayda verecek olan, işte bu inançtır. Aşağıdaki âyette bu inancın önemli unsurlarına işaret edilmektedir:

اَللّٰهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۚ اَلْحَيُّ الْقَيُّومُۚ لَا تَأْخُذُهُ
سِنَةٌ وَلَا نَوْمٌۜ لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِۜ
مَنْ ذَا الَّذ۪ي يَشْفَعُ عِنْدَهُٓ اِلَّا بِاِذْنِه۪ۜ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ اَيْد۪يهِمْ وَمَا
خَلْفَهُمْۚ وَلَا يُح۪يطُونَ بِشَيْءٍ مِنْ عِلْمِه۪ٓ اِلَّا بِمَا شَٓاءَۚ وَسِعَ
كُرْسِيُّهُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَۚ وَلَا يَؤُ۫دُهُ حِفْظُهُمَاۚ وَهُوَ الْعَلِيُّ
الْعَظ۪يمُ ﴿٢٥٥﴾

255. Allah ki O'ndan başka ilâh yoktur; her zaman diridir ve koruyup yönetendir. O'nu ne gaflet basar ne de uyku tutar. Yeryüzünde ve gökte ne varsa O'nundur. İzni olmadan kim O'nun katın-

da şefaat edebilir? O halihazırda olanları da daha sonra olacak olanları da bilir. İzin verdiği kadarı müstesna, hiç kimse O'nun ilmine bütünüyle vakıf olamaz. O'nun Kürsüsü bütün gökleri ve yeri kaplamıştır. Onları koruyup gözetmek kendisine zor gelmez. Pek yüce ve çok büyük olan O'dur.

Âyetin faziletine dair Peygamber (s.a.v.)'den rivâyetler nakledilmektedir. Bir âyetin veya sûrenin diğerlerinden faziletli oluşu ne anlama gelir? Her şeyden önce şunu belirtelim ki Kur'ân-ı Kerim'in tamamı Allah'ın kelamıdır. Bu yönüyle bir kısmının diğer kısımlarına üstünlüğü söz konusu olamaz. O hâlde kaynağı itibarıyla Kur'ân'ın bir kısmı diğer bir kısmından üstün değildir.

Peki, üstünlük âyet ve sûrelerin içerikleri yönünden midir? Çoğu araştırmacı, üstünlüğün bu açıdan olduğunu söylemektedir. Kuşkusuz kimi konular diğerlerinden çok daha önemlidir. Ancak bu önem konunun kendisinden mi, yoksa okuyucunun o konuya daha çok ihtiyaç duymasından mı kaynaklanmaktadır? Sebepler farklı olabilir; ister şu yönden ister başka yönden ister her zaman ister bazen kimi âyet veya sûreler diğerlerinden daha fazla bir önem kazanmaktadır.

Âyete'l-kürsi olarak bilinen bu âyet çok yüce hakikatleri ifade etmektedir. Yüce Allah'ın diğer varlıklara benzemediği ve O'nun yüce olduğu, bu âyette mükemmel bir anlatımla dile getirilmektedir. Ne gökte ne de yerde O'ndan başka ilâh vardır. Kendisine ibadet edilmeyi hak eden yalnızca O'dur. O'nun emirleri bütün emirlerin üstündedir. O hep diridir. Gökte ve yerde ne varsa hepsi O'nundur ve O'nun yönetimindedir. Bu dünya hayatında O'nun emirlerine karşı gelen varsa bu da O'nun izniyle olmaktadır. İmtihan gereği O buna izin vermektedir. O'nun bilgisinden hiçbir şey kaçmaz. İzni olmadıkça hiç kimse O'nun katında şefaatçi olamaz. Çünkü şefaatin tamamı O'nundur.

Allah Teâlâ âhirette herhangi bir kimseye şefaat izni verecek midir? Kanaatimizce O'nun izninden söz edilmesi, böyle bir *iznin* verileceği anlamına gelmez. Sadece *izinsiz* böyle bir şeyin olamayacağını anlatır. Allah'ın âhirette herhangi bir kimseye böyle bir izin vereceğine dair Kur'ân'da bir bilgi mevcut değildir. Mesela, *izninden* söz eden bu âyette ilminin sınırsızlığından ve tek hâkim oluşundan söz edilmesi sebebiyle böyle bir *iznin* verilmeyeceğini anlamak mümkündür. Çünkü herkesin ne olduğunu en iyi bilen Allah olduğundan, o gün herhangi bir aracılığa ihtiyaç kalmamaktadır. Yine tek hâkim O olduğuna ve şefaatin tamamı kendisine ait olduğuna göre, ne diye bir başkasını bu işte kendisine ortak kılsın ki!

Önceki âyette *o gün şefaat diye bir şeyin olmayacağı,* hem de müminlere hitaben belirtildiğine göre, bu âyetteki, *Allah'ın iznini* başka şekilde yorumlamamız ve Allah'ın o gün bazı kimselere izin vereceği şeklinde anlamamız tutarlı görünmemektedir.

"O halihazırda olanları da daha sonra olacak olanları" ifadesinden ne kast edildiği konusunda farklı şeyler söylenmiştir. Ancak bu yorumlardan çıkan sonuç, Allah'ın tüm zaman ve mekânlarda olanı bildiğidir. Bu ifadenin hemen ardından ilminin kuşatıcılığının dile getirilmiş olması da bu anlamı desteklemektedir. Biz bu ifade ile, *"insanların bildikleri ve bilmedikleri"*nin kast edildiğini ileri süren görüşü tercih ediyoruz.

Kürsü ile ne kast edildiği konusunda da farklı görüşler ileri sürülmüştür. Halef denilen sonraki dönem âlimleri, *Kürsü* ve *Arş* gibi kelimeleri te'vil etmiş ve bunlarla ilim yahut kudretin kast edildiğini söylemişlerdir. Selef dediğimiz, İslâm'ın ilk dönem âlimleri bu kelimeleri te'vil etmemiş; burada ifade edildiği gibi *"Allah'ın Kürsüsü ve Arşı vardır; ama biz bunların mahiyetlerini bilemeyiz"* demişlerdir. Bu konudaki tartışma uzmanlarınca bilinmektedir. Biz her iki tarafın da çok iyi niyetlerle ve çaba harcayarak bu görüşleri ileri sürdüklerine inanmakla birlikte selef âlimlerinin görüşlerinin nakil yönünden de akıl yönünden de daha isabetli olduğunu düşünüyoruz.

لَٓا اِكْرَاهَ فِي الدّ۪ينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّۚ
فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللّٰهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ
الْوُثْقٰى لَا انْفِصَامَ لَهَاۜ وَاللّٰهُ سَم۪يعٌ عَل۪يمٌ ﴿٢٥٦﴾
اَللّٰهُ وَلِيُّ الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا يُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّورِۜ
وَالَّذ۪ينَ كَفَرُٓوا اَوْلِيَٓاؤُ۬هُمُ الطَّاغُوتُ يُخْرِجُونَهُمْ
مِنَ النُّورِ اِلَى الظُّلُمَاتِۜ اُو۬لٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِۚ هُمْ
ف۪يهَا خَالِدُونَ ﴿٢٥٧﴾

256. Dinde (hiçbir) **zorlama yoktur. Çünkü artık doğruluk sapıklıktan apaçık ayrılmıştır. O hâlde kim, tağutu** (şeytani güçleri) **reddeder ve Allah'a inanırsa asla kopmayacak kulpa tutunmuştur. Allah her şeyi duyan, her şeyi bilendir.**

257. Allah iman edenlerin dostudur; onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır. İnkâr edenlere gelince onların dostları tağutlardır (şeytani güçlerdir)**; onları aydınlıktan karanlıklara sürüklerler. İşte onlar ateş halkıdırlar. Onlar orada ebedi kalacaklardır.**

İlk âyetin nüzul sebebine dair farklı olaylar zikredilir. Hepsindeki ortak nokta, inançlarını değiştirmek için insanlara baskı yapılmasının yanlışlığıdır. Nakledilen olaylardan biri şöyledir: Ensar'dan Ebu'l-Huseyn isminde birinin iki oğlu, Peygamber Medine'ye gelmeden önce Şam'dan gelen bir ticaret kervanında bulunanların çağrısına uyarak Hıristiyan olmuş ve kervanla birlikte Şam'a gitmişlerdir. Peygamber'in Medine'ye hicretinden birkaç yıl sonra Ebu'l-Huseyn'ın oğulları tekrar Şam'a dönmek üzere Medine'ye gelmişler ve babaları onları İslâm'a davet etmiş, İslâm'ı kabul etmedikleri takdirde de Şam'a dönmelerine izin vermeyeceğini söylemiştir. Olay, Peygamber'e haber verilmiş ve baba göz göre göre oğullarının Cehenneme gitmelerine müsaade edemeyeceğini söyleyerek oğullarının İslâm'ı kabul etmeleri için ısrar etmiştir. İşte bu olay üzerine âyet inmiş ve baba ısrarından vazgeçmiştir. (Taberî, III, 10; İbnu Kesir, I, 521).

Nüzul sebebine dair rivâyetler olmasa da âyetin, inançlar üzerinde baskı yapmayı yasakladığı açıktır. Haddizatında inançlar üzerinde baskı yapmak, o inançları engellemek ve ortadan kaldırmak anlamına gelmiş olsaydı İslâm'ın kendisi yayılma imkânı bulamazdı. Çünkü inançlarından vazgeçmeleri için Müslümanlara olmadık işkenceler yapılmıştır. Müslümanlar yurtlarından ve mallarından edilmişler, hatta aralarında işkence altında can verenler olmuş, ama inançlarından vazgeçmemişlerdir. İnançları sebebiyle baskı yapıldığında insanlar inançlarından vazgeçmiş görünürler ama inançlarını kalplerinde gizlerler. Ayrıca onlara baskı yapan topluma ve yöneticilerine kin beslemeye başlarlar. Bu da bir toplumun içten içe kemirilmesine neden olur. Müslümanlar kendi hayatlarında bunu yaşamışlardı ve bunun topluma bir yarar sağlamadığını biliyorlardı. O hâlde baskıya gerek yoktur. Dileyen doğruyu bulabilir.

Kendi inançlarının tutarlılığından şüphesi olanlar, başkalarının inançlarına baskı yaparlar. İnanç konusunda bir Müslüman'ın başkasına baskı yapmamasının gerekçesi âyette belirtilmektedir. **"Artık doğruluk sapıklıktan apa-**

çık ayrılmıştır." Kur'ân-ı Kerim'de inanç özgürlüğüne dair daha pek çok âyet vardır. İnananların bu konuda oluşabilecek her türlü tereddütleri ortadan kaldırılmıştır. İnsanların farklı inançlara mensup olmalarının, Allah'ın iradesinin bir gereği olduğu hatırlatılarak şöyle denmektedir: *"Rabbin dileseydi yeryüzündekilerin tamamı inanırdı. Buna rağmen sen mi insanları mü'min olsunlar diye zorlayacaksın?"* (Yûnus 10/99).

Yine pek çok âyette peygamberlerin sadece uyarıcı ve müjdeci oldukları, zorba ve baskıcı olmadıkları anlatılmaktadır. Allah tarafından gönderilmiş peygamberler bile inanç konusunda baskı yapamazken iman edenlerin baskı yapma yetkileri kesinlikle yoktur.

Kişi inancında ve diğer insanlara dolaysız yahut dolaylı biçimde herhangi bir zarar vermeyen davranışlarında tamamen özgürdür. Ancak hidâyet yolunu göz ardı ettiği takdirde bu yaptıklarının karşılığına öteki dünyada katlanmak zorundadır. İslâm'ın inanmayanlara mesajı budur.

Tağut kelimesi, Kur'ân-ı Kerim'de bazen şeytan, bazen putlar ve bazen de Allah'a ortak koşulan düzmece ilâhlar anlamında kullanılmaktadır. Kelimenin sözlük anlamı azgınlık ve zorbalıktır. Çağdaş müfessirler, kelimenin lügat manası ile anlam genişliğini göz önünde bulundurarak, Allah'ın emir ve yasaklarını, kısaca dinin öngördüğü hayat nizamını reddeden sistem ve kurumları, Allah'ın emir ve yasaklarına karşı kendi emir ve yasaklarına uymayı isteyen kişileri de *tağut* olarak isimlendirmişlerdir. Bu konuda Mevdudi şöyle demektedir: *"Eğer bir kimse Allah'a isyan eder ve O'nun kullarını kendine boyun eğmeye zorlarsa o zaman tağut'tur. Böyle bir kimse şeytan, rahip, dinî veya politik lider, kral veya bir devlet olabilir. Bu nedenle bir kimse tağutu reddetmedikçe Allah'a inanmış sayılmaz."* (Tefhimu'l-Kur'ân, I, 202).

Çağımız müfessirlerinden Seyyid Kutup da âyetin tefsirinde benzer şeyler söylemektedir.

"Allah, iman edenlerin dostudur; onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır…"

Allah, iman edenlerin velisidir. Allah'ın isimlerinden biri de Veli'dir. İman edenlere yardım eder, onların dostudur, evrenin tamamının sahibi ve yöneticisidir. Başka âyetlerde ise iman edenlerin Allah'ın velileri/dostları oldukları ifade edilmektedir. O hâlde dostluk karşılıklıdır. Allah, dostu olduğu iman edenleri, *"karanlıklardan aydınlığa çıkarır."*

Kur'ân-ı Kerim inanç konusunda baskı yapmayı, yukarıda da belirttiğimiz gibi bütünüyle reddetmektedir. İnanç konusunda takip edilecek yol, ikna yoludur. Kur'ân bunu yaparken insanları, çevrelerinde olup biten üzerinde

düşünmeye çağırmakta ve geçmişte inananlarla inanmayanlar arasında vuku bulmuş olan tartışmalardan örnekler vermektedir. Aşağıdaki iki örnek bunlardandır:

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِي حَاجَّ إِبْرَاهِيمَ فِي رَبِّهِ
أَنْ آتَاهُ اللَّهُ الْمُلْكَ إِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّيَ الَّذِي يُحْيِي
وَيُمِيتُ قَالَ أَنَا أُحْيِي وَأُمِيتُ قَالَ إِبْرَاهِيمُ فَإِنَّ اللَّهَ
يَأْتِي بِالشَّمْسِ مِنَ الْمَشْرِقِ فَأْتِ بِهَا مِنَ الْمَغْرِبِ فَبُهِتَ
الَّذِي كَفَرَ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٢٥٨﴾
أَوْ كَالَّذِي مَرَّ عَلَىٰ قَرْيَةٍ وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَىٰ عُرُوشِهَا قَالَ أَنَّىٰ
يُحْيِي هَٰذِهِ اللَّهُ بَعْدَ مَوْتِهَا فَأَمَاتَهُ اللَّهُ مِائَةَ عَامٍ ثُمَّ
بَعَثَهُ قَالَ كَمْ لَبِثْتَ قَالَ لَبِثْتُ يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ
قَالَ بَلْ لَبِثْتَ مِائَةَ عَامٍ فَانْظُرْ إِلَىٰ طَعَامِكَ وَشَرَابِكَ
لَمْ يَتَسَنَّهْ وَانْظُرْ إِلَىٰ حِمَارِكَ وَلِنَجْعَلَكَ آيَةً لِلنَّاسِ
وَانْظُرْ إِلَى الْعِظَامِ كَيْفَ نُنْشِزُهَا ثُمَّ نَكْسُوهَا لَحْمًا فَلَمَّا
تَبَيَّنَ لَهُ قَالَ أَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٥٩﴾

258. Allah kendisine hükümdarlık bağışladı diye İbrahim ile Rabbi hakkında tartışanı görmedin mi? Hani İbrahim: "Rabbim, hayat

verir ve öldürür" dedi. Hükümdar: "Ben de hayat verir ve öldürürüm" dedi. İbrahim: "Şüphesiz Allah Güneşi doğudan getiriyor, sen de onu batıdan getirsene" dedi. Bunun üzerine o kâfir şaşakaldı. Allah zulmeden topluluğu hidâyete erdirmez.

259. Yahut o kimse gibisini (görmedin mi)**? Duvarları ve çatıları yıkılıp harabeye dönmüş bir kasabaya uğramıştı da: "Allah bütün bunları böyle öldükten sonra nasıl diriltebilir?" demişti. Bunun üzerine Allah, onu yüz yıl süreyle ölü bıraktıktan sonra tekrar diriltereк: "Bu halde ne kadar kaldın?" diye sormuştu.** (Adam): **"Bir gün veya bir günden daha az kaldım" dedi.** (Allah): **"Hayır, yüz yıl kaldın. Yiyeceğine ve içeceğine bak, hiç bozulmamış; bir de eşeğine bak! Seni insanlara bir ibret kılacağız. Bir de şu kemiklere bak, onları nasıl birleştirip sonra onlara et giydiriyoruz" dedi.** (Bütün olup bitenler) **kendisine apaçık belli olunca,** (adam): **"Şimdi biliyorum ki Allah, her şeye kadirdir" dedi.**

Önceki iki âyette, tağuttan ve tağutların insanları aydınlıktan karanlığa sürüklemelerinden, Allah'ın ise insanları aydınlığa çağırmasından ve inananları karanlıklardan aydınlığa çıkarmasından söz edilmişti. Bu iki âyette anlatılan olaylar, önceki iki âyette anlatılanların pratik hayata uygulanmalarıdır. 258. âyette hükümdar tağutu, Hz. İbrahim ise inanan kişiyi temsil etmektedir. İkinci olayda yüz yıl süreyle ölü bırakılan kişi ise karanlıkta iken Allah'ın kendisine lütfettiği deliller sayesinde aydınlığa kavuşan birini anlatmaktadır.

Kendisinden söz edilen hükümdarın Nemrut olduğu söylenir. Nemrut'un hükümdarlığının anılması, yönetimde Allah'a ortak koşması sebebiyle olmalıdır. Allah'a ortak koşanların tamamında Allah'a inanç vardır, fakat Allah'ın bazı yetkilerini kişi veya kurumlara verirler. Nemrut da kendisini mutlak yönetici, vatandaşlarını da kendisinin kulları olarak görüyordu; istediğini öldürme, istediğini hayatta bırakma yetkisinin kendisinde olduğunu; her ne emrederse, halkının bunları yerine getirmek zorunda olduklarını sanıyordu. Bu yüzden o, bir tağuttu. Hz. İbrahim'le Allah konusunda tartışmaya girdi. Hz. İbrahim kendisine hayat veren ve öldürenin Allah olduğunu ve bu sebeple de Allah'ın emirlerinin, her türlü emirden üstün olduğunu söylüyordu. Bunun üzerine Nemrut: **"Ben de hayat verir ve öldürürüm"** dedi.

Nakledilir ki Nemrut, bu söylediğini ispatlamak için iki adam getirtmiş ve bunlardan birini öldürmüş, diğerini de salıvererek İbrahim'e: *"Bak ben de hem öldürüyor hem de hayat veriyorum"*, demişti. Kuşkusuz İbrahim'in söz konusu ettiği hayat verme ve öldürme ile Nemrut'un yaptığı şey aynı değildi. Ama

o inceliği Nemrut kavrayabilir miydi ki! Bu yüzden Hz. İbrahim, bu inceliği anlatma ihtiyacı duymadı ve o tağutu susturacak şu soruyu sordu: **"Rabbim güneşi doğudan doğduruyor, sen de onu batıdan doğdur?"** Kâfir şaşkına döndü. Ama o bir zalimdi ve Allah zalimleri hidâyete kavuşturmazdı. Zalimin yapacağı, zorbalığa başvurmaktı. İbrahim'e bir ders vermek gerekiyordu. En iyi ders onu ateşe atmaktı.

"Yahut o kimse gibisini görmedin mi? Duvarları ve çatıları yıkılıp harabeye dönmüş bir kasabaya uğramıştı da: 'Allah, bütün bunları böyle öldükten sonra nasıl diriltebilir?' demişti..."

Bu olayda yer, zaman ve şahsın kim olduğu belirtilmemektedir. Kur'ân kıssalarında bu gibi hususlar, şayet okuyucunun kıssadan çıkaracağı ders ve ibrete bir katkıları varsa onlara yer verilir, değilse kapalı geçilir. Çünkü anlatılan kıssalarda tarihi bilgi vermek kastedilmemektedir.

Allah'ın kudreti hakkında şüphe içerisinde olan biri, büyük bir felakete uğramış bir şehre uğruyor, Allah'ın kudretinin bile bu şehri yeniden kurmaya gücünün yetmeyeceğini düşünüyor. Yemeğini yemek üzere bir yere oturuyor ve oracıkta ölüyor. Yüz yıl sonra diriltiliyor. Ne kadar bu durumda kaldığı sorulduğunda ise bir gün veya daha az bir müddet kaldığını söylüyor. Yiyecek ve içeceğine bakması isteniyor, onlar oldukları gibi tazeliklerini muhafaza ediyorlar. Eşeğine bakması isteniyor, eşeği ölmüş, etleri çürümüş, kemikler biri birinden koparak bir yığın haline gelmiş. Ve Allah o kemiklere et giydirilerek eşeği de diriltiyor. Böylece o kişi Allah'ın sonsuz kudretine inanıyor, karanlıktan kurtularak aydınlığa kavuşuyor.

Söz konusu kişinin şüphesi; o şehrin başına gelen felakette ölmüş, enkaz altında kalmış ve cesetleri parçalanmış kişilerin tekrar dirilebilecekleri hususunda olmalıdır. Nitekim kemikleri dağılmış eşeğinin diriltilmesi kendisine gösteriliyor. Böylece olayda Allah'ın, insanları karanlıklardan aydınlığa kavuşturma gücü de kanıtlanmış oluyor.

Anlatılan bu iki olayda önemli bazı dini meselelere de göndermeler yapılmaktadır. Mesela birinci olayda Nemrut, Hz. İbrahim'in getirdiği deliller karşısında çıkmazlara giriyor, ama yine de iman etmiyor. Demek ki inancı ispat için delilin varlığı da kimi muhataplar için yetmiyor. Delil de getirseniz onlar inkârlarına devam ediyorlar. Yüz yıl ölü kalan kişi ise deliller karşısında iman ediyor.

Yüz yıl ölü kalan kişi, ne kadar müddetle ölü kaldığı konusundaki soruya bir gün veya daha az bir müddet kaldığını söylüyor. Çoğu insan şunu soruyor: Ta eski dönemlerde ölmüş olan bir kimse, kıyamet kopuncaya kadar ölü

bekliyor. Diğer tarafta kıyamete yakın bir zamanda ölecekler var. Bu ikisi arasında ölü kalma müddetini nasıl algılayacaklar? Anlatılan olay, bu konuya da açıklık getiriyor: Ölü duran kişinin zaman algısı, bizimkinden farklıdır. Yüz yıl ölü kalmış olan kişi, bu sürenin bir gün olduğunu zannediyor. O hâlde yüz yılı bir gün olarak algılıyor.

Özellikle ikinci olay, ölümden sonraki dirilişe ve Allah'ın buna kadir olduğuna kesin bir delildir. Canlıları, daha önce bir benzerleri olmadığı halde yaratan, onları tekrar diriltmeye elbette kadirdir. Eğer bir zorluk söz konusu olsaydı bu, ilk yaratma için olurdu.

وَاِذْ قَالَ اِبْرٰه۪يمُ رَبِّ اَرِن۪ي كَيْفَ تُحْيِ الْمَوْتٰىۜ قَالَ اَوَلَمْ تُؤْمِنْۜ
قَالَ بَلٰى وَلٰكِنْ لِيَطْمَئِنَّ قَلْب۪يۜ قَالَ فَخُذْ اَرْبَعَةً مِنَ الطَّيْرِ
فَصُرْهُنَّ اِلَيْكَ ثُمَّ اجْعَلْ عَلٰى كُلِّ جَبَلٍ مِنْهُنَّ جُزْءًا ثُمَّ
ادْعُهُنَّ يَأْت۪ينَكَ سَعْيًاۜ وَاعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ عَز۪يزٌ حَك۪يمٌ ﴿٢٦٠﴾

260. Hani bir zamanlar İbrahim, "Rabbim! Ölüleri nasıl dirilttiğini bana göster" dedi. Allah, "İnanmıyor musun?" deyince, "elbetteki inanıyorum, ama kalbimin yatışması için" dedi. Bunun üzerine Allah şöyle dedi: "Dört kuş al ve onları kendine alıştır. Sonra onların her bir parçasını bir dağın üzerine koy, ardından onları çağır, hızla sana geleceklerdir. Bilesin ki Allah, güçlüdür her şeyi yerli yerince yapandır.

Burada anlatılan olay, konu olarak önceki iki olayın bir devamıdır. Burada da Allah'ın kudreti ve ölümden sonra diriliş söz konusu edilmektedir. Ancak Hz. İbrahim'in Allah'ın ölüleri nasıl dirilttiğini öğrenme isteği, Allah'ın buna gücünün yetip yetmeyeceğine dair bir şüphesinden kaynaklanmıyor. Bilakis Hz. İbrahim Allah'ın ölüleri dirilttiğini kabul ediyor. Çünkü *"Rabbim! Ölüleri nasıl dirilttiğini bana göster"* diyor. Yüce Allah'ın, *"İnanmıyor musun?"* sorusuna da, *"elbetteki inanıyorum,"* karşılığını veriyor. O hâlde Hz. İbrahim'in Allah'ın gücü konusunda bir şüphesi yoktur, *"Kalbimin yatışması için"* diyor. Bu bir me-

rak, Allah'ın sırlarından birini öğrenme merakıdır. Belki de Allah'ın azameti karşısında coşkuyla dolu olan kalbini yatıştırmak istiyor.

Âyette geçen "فَصُرْهُنَّ" kelimesine farklı anlamlar verilmiştir. Kelimeye müfessirlerin farklı manalar vermeleri, kök harfleri olan "ص ر ر"nin sözlükte farklı anlamlar taşımasından dolayıdır. İbnu Fâris, kelimenin kök manalarını vermeyi amaçladığı *Mu'cemu Mekayîsi'l-Luğa* isimli eserinde kelimeye dört farklı mana vermektedir. Şöyle ki:

a) Fiil olarak, parayı keseye koymaya denir. Çıkının kendisine de *surre* denmektedir.

b) Yükseltmek, dikmek. Tepeliklere de *sırar* denir.

c) Hem soğuk hem de sıcak anlamında kullanılır. Susuzluğa *sarîre* denir.

d) Ses. Daha çok yüksek sesler için kullanılır. (İbn Faris, Mu'cemu Mekayisi'l-Luğa, III, 282-284) Zemahşeri de kelimeye aynı anlamları vermektedir. (Zemahşeri, Esasu'l-Belağa, s.353).

Kelimenin kök anlamları fazla olunca haliyle mecazî anlamları da çok olacaktır. Müfessirler kelimenin kök ve mecazî anlamlarını da göz önünde bulundurarak âyete farklı anlamlar vermişlerdir. Konuyu uzatmamak için mecazi anlamlar üzerinde durmuyoruz. Zaten bizi daha çok müfessirlerin kelimeye verdikleri anlamlar ilgilendirmektedir.

Müfessirler kelimeye, kelimenin sonunda bulunan zamirle birlikte şu anlamları vermişlerdir:

a) Onları kendine bağla (alıştır).

b) Onları parçala.

c) Onları yönlendir.

d) Onlara seslen.

Kelime izahlarına yer veren bütün tefsirlerde bu anlamların verildiğine dikkat çekilmekle birlikte müfessirlerin tercihleri farklıdır. Bir kısmı şu anlamı tercih ederken, diğeri öteki anlamı tercih etmektedir. Biz ilk anlamı tercih ediyoruz. Çünkü diğer anlamların Hz. İbrahim'in isteğiyle bir bağlantısı bulunmamaktadır. Hz. İbrahim, ölülerin nasıl diriltildiğini öğrenmek istiyor. Cevapta, onları kendine bağlayabilirsen, yani kendine alıştırabilirsen dirilmeleri için onları çağırman yeterlidir, deniyor. Yüce Allah kendisi ile yaratıklar arasında böyle bir bağın mevcut olduğunu ve bu nedenle de *gelin* diye seslendiğinde onların koşup geldiklerini/geleceklerini anlatıyor.

Kuşkusuz burada Hz. İbrahim'in isteğine, bütün yönleriyle apaçık bir ce-

vap verilmiyor, bilakis cevabın ipuçları veriliyor. Çünkü can verme de ölüm de insanın bütün yönleriyle kavrayabileceği bir olgu değildir. O hâlde cevapta ipuçlarıyla yetinilmesi doğaldır. Bu sebeple can verme ve öldürme söz konusu olduğunda çoğunlukla "هو يحيي ويميت (*O'dur can veren ve öldüren*)" Yahut, "انا احيي واميت (*can veren ve öldüren benim*)" vurgusu yapılarak can verme ve öldürme, Allah'a tahsis edilmektedir.

مَثَلُ
الَّذِينَ يُنْفِقُونَ اَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ اَنْبَتَتْ
سَبْعَ سَنَابِلَ فِي كُلِّ سُنْبُلَةٍ مِائَةُ حَبَّةٍ وَاللّٰهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ
يَشَاءُ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٦١﴾ اَلَّذِينَ يُنْفِقُونَ اَمْوَالَهُمْ
فِي سَبِيلِ اللّٰهِ ثُمَّ لَا يُتْبِعُونَ مَا اَنْفَقُوا مَنًّا وَلَا اَذًى لَهُمْ
اَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٢٦٢﴾
قَوْلٌ مَعْرُوفٌ وَمَغْفِرَةٌ خَيْرٌ مِنْ صَدَقَةٍ يَتْبَعُهَا اَذًى
وَاللّٰهُ غَنِيٌّ حَلِيمٌ ﴿٢٦٣﴾ يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تُبْطِلُوا صَدَقَاتِكُمْ
بِالْمَنِّ وَالْاَذٰى كَالَّذِي يُنْفِقُ مَالَهُ رِئَاءَ النَّاسِ وَلَا
يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ صَفْوَانٍ عَلَيْهِ
تُرَابٌ فَاَصَابَهُ وَابِلٌ فَتَرَكَهُ صَلْدًا لَا يَقْدِرُونَ عَلٰى شَيْءٍ
مِمَّا كَسَبُوا وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿٢٦٤﴾

261. Allah yolunda mallarını infak edenlerin durumu, yedi başak veren ve her başağında yüz tane bulunan bir tohuma benzer. Çünkü Allah dilediğine kat kat verir. Allah her şeyi kuşatan her şeyi bilendir.

262. Mallarını Allah yolunda infak eden, sonra da bunu başa kakmayan ve incitmeyenlerin mükâfatları Rablerinin katındadır. Onlar için ne korku vardır ve ne de üzüntü.

263. Güzel bir söz ve bağışlama, ardından bir incitme gelen bir sadakadan hayırlıdır. Allah kendine yeterlidir ve sabırlıdır.

264. Ey inananlar! Allah'a ve âhiret gününe inanmadığı halde mallarını insanlara gösteriş için harcayan kimse gibi başa kakarak ve eziyet ederek sadakalarınızı boşa çıkarmayın. Onun durumu, üzerinde bir miktar toprak bulunan kayanın durumuna benzer. Üzerine bir sağanak yağdığında onu cascavlak bırakır. Onlar, kazandıklarından hiçbir şey elde edemezler. Allah hakikatin üzerini örten topluluğu hidâyete erdirmez.

İnfakın Allah katında büyük bir mükâfat kazandıracağı güzel bir misalle anlatılmaktadır. Kulun yapmış olduğu iyiliklere bu denli büyük bir mükâfatla karşılık verilmesi, Allah'ın lütuf ve merhametinin sonucudur. Kuşkusuz, bereket ve üretimin simgesi olan başağın misal verilmesi de dikkat çekicidir. Tohum olarak toprağa atılan üründen kat kat fazlasını almak tarımın temel niteliğidir. Verilen misalde ekilen tohum bire yediyüz vermektedir. Yüce Allah merhametinin ve lütfunun bir gereği olarak iyiliği 10'dan 700'e kadar katlayarak mükâfatlandırır.

Âyetler grubunda, en değerli infaktan daha az değerli olanına doğru bir sıralama söz konusu gibidir.

İnfakın en değerlisi ilk âyette anlatılmaktadır. Bu âyette başa kakmadan söz edilmemiş olması, muhtemelen böyle bir durumun söz konusu olmayacağı infaktan bahsediliyor olmasındandır. Bu da toplumun yararına yapılan infaktır. Eğitim ve benzeri hayır kurumları, vakıflar, toplumun savunmasını ve dinin yüceltilmesini amaçlayan Allah yolunda savaş gibi yerlere yapılan infaktır. Genelde toplumun yararına yapılan infakta başa kakma söz konusu olmaz. Çünkü böyle bir infakta muhatap belli bir kişi veya kişiler değildir.

Bir alt mertebedeki infak ise başa kakmanın söz konusu yapılabileceği infaktır. Bu ise muhtaç ve fakirlere yapılan infaktır.

Üçüncü derecedeki infak ise muhtaç ve fakirlere verecek malı bulunmadığında onlara güzel söz söyleyerek gönüllerini almaktır. Bu meseleyi dile getiren 263. âyetin, Mecelle'de yer alan ve kötülükleri savmanın yararlı şeyleri yapmaktan önce geldiğini belirten maddeye işaret ettiği söylenir.

Dördüncü derecedeki infaka gelince, gösterişin ve başa kakmanın bulaştığı infaktır. Böyle bir infakın infak edene hiçbir mükâfat getirmeyeceği anlatılmaktadır. Üzerinde bir miktar toprak bulunan kayanın üzerindeki bu toprak, nasıl şiddetli bir sağanakta -ki toprak, tıpkı infak gibi verim ve bereketin kaynağıdır- yağmur nasıl o toprağı silip süpürüyorsa başa kakma ve gösteriş de yapılan o infakın sevabını alıp götürür.

وَمَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ اَمْوَالَهُمُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللّٰهِ وَتَثْبِيتًا
مِنْ اَنْفُسِهِمْ كَمَثَلِ جَنَّةٍ بِرَبْوَةٍ اَصَابَهَا وَابِلٌ فَاٰتَتْ اُكُلَهَا
ضِعْفَيْنِ فَاِنْ لَمْ يُصِبْهَا وَابِلٌ فَطَلٌّ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ
﴿٢٦٥﴾ اَيَوَدُّ اَحَدُكُمْ اَنْ تَكُونَ لَهُ جَنَّةٌ مِنْ نَخِيلٍ وَاَعْنَابٍ
تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ لَهُ فِيهَا مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ وَاَصَابَهُ
الْكِبَرُ وَلَهُ ذُرِّيَّةٌ ضُعَفَاءُ فَاَصَابَهَا اِعْصَارٌ فِيهِ نَارٌ
فَاحْتَرَقَتْ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيَاتِ لَعَلَّكُمْ
تَتَفَكَّرُونَ ﴿٢٦٦﴾

265. Allah'ın rızasını kazanmak arzusuyla ve kalplerini sağlamlaştırmak için mallarını infak edenler, verimli bir tepede ekilmiş bahçe gibidir. O bahçe bol yağmur aldığında iki kat ürün verir. Oraya bol yağmur yağmadığında bile en azından bir çisinti olur. Allah yaptıklarınızı bilir.

266. Sizden biriniz, kendisi ihtiyarlamış ve çocukları da bakıma muhtaç durumdayken zemininden pınarların aktığı; hurma, asma ve her türlü meyvesi olan bahçesinin kavurucu bir kasırga ile yanmasını ister mi? Belki düşünürsünüz diye Allah mesajlarını işte böyle açıklar.

Cimrilikten uzak durarak ve mal hırsını aşarak Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak için mallarını infak edenler, her halükârda kazançlıdırlar. Onlar Allah yolunda infak etmeye kendilerini alıştırmış, böylece kalblerini sağlamlaştırmış, şeytanın vesveselerini ve cimrilik duygularını bir tarafa atmışlardır. Onların durumu tıpkı verimli bir tepeye ekilmiş bahçeye benzer. Yüksek yerler daha bol güneş alır ve havayı daha iyi teneffüs eder. Manzaraları da daha güzeldir. Bu bahçeden mutlaka verim alınır; yağmur bol yağmışsa verim boldur. Ama yağmur bol yağmamışsa mutlaka çisinti vardır. Bu durumda da mutlaka bir miktar verim alınır. Bahçenin bol yağmur yahut çisinti ile su alması, infak eden kişinin samimiyetiyle ilgili bir durumdur. Bol yağmur, samimiyet ve iyi niyetle yapılan infaktır. Çisintide de samimiyet ve iyi niyet vardır ama önceki kadar değil!

İkinci âyette verilen misal ise infak etmiş, ama daha sonra yaptığı infaktan alacağı sevabı, gösterişe meyletmesi yahut başa kakması sebebiyle silip süpürülmüş olan kimse için verilmiştir. Burada kişinin infak etmesi, her türlü meyveyi içeren bahçeye; infakından alacağı mükâfatı silip süpüren davranışları da, kavurucu kasırgaya benzetilmiştir. Daha önce çocuklarının geçimini sağlayan bu kişi, geçimi için çocuklarına muhtaç duruma düşen yaşlı birine benzetilmiştir. Ne var ki çocukları da henüz bakıma muhtaç durumdadır.

Hz. Ömer, bu âyetle ilgili olarak ashaba: *"Bu âyet, kim hakkında inmiştir? Ne dersiniz?"* diye sormuş. Oradakiler: *"Allah daha iyi bilir"* demişler. Hz. Ömer verdikleri bu cevaba kızmış ve *"Biliyoruz yahut bilmiyoruz deyin"* demiştir. Orada bulunan İbnu Abbas: *"Ey mü'minlerin emiri, âyetle ilgili benim düşündüğüm şeyler var"* demiştir. Bunun üzerine Hz. Ömer: *"Yeğenim! Bildiğini söyle ve kendini küçümseme"* demiştir. İbnu Abbas da şöyle demiştir: *"Âyet, zengin birini anlatmak üzere bir benzetme yapmaktadır. Bu adam, önceleri Allah'a itaat üzere amel eden biriyse de sonraları, sonra şeytan ona musallat olmuş ve nihayet bu kişi Allah'ın emirlerine aykırı hareket etmeye başlamıştır. Dolayısıyla şeytan onun amellerini boşa çıkartmıştır."* (Rivâyet, Buhari'ye aittir.)

Hz. Ömer'in orada bulunanların verdikleri cevaba kızması anlamlıdır. Çünkü Kur'ân-ı Kerim, onu anlamamız ve onunla amel etmemiz için indiril-

miştir. Âyetlerin manalarını anlamaya çalışmadan onları Allah'ın bilgisine havale etmemiz doğru değildir. Âyetlerin bilgisini Allah'a havale edeceksek dini nasıl öğrenecek, ona nasıl inanacak ve onunla nasıl amel edeceğiz? Âyetin anlamını bilmiyorsak bilmediğimizin farkında olup onu anlamak için araştırır veya bir bilene sorarız.

Bu benzetmelerle mallarını infak eden kimselerin bütün durumları tasvir edilmektedir.

Yukardaki âyetlerde infakın önemi ve mallarını infak eden kimselerin durumları anlatılıyordu. Aşağıdaki âyetlerde ise infak edilecek şeylere ve bunların vasıflarına açıklık getirilmektedir.

يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُٓوا اَنْفِقُوا مِنْ طَيِّبَاتِ
مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّٓا اَخْرَجْنَا لَكُمْ مِنَ الْاَرْضِ وَلَا تَيَمَّمُوا
الْخَبٖيثَ مِنْهُ تُنْفِقُونَ وَلَسْتُمْ بِاٰخِذٖيهِ اِلَّٓا اَنْ تُغْمِضُوا
فٖيهِ وَاعْلَمُٓوا اَنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ حَمٖيدٌ ﴿٢٦٧﴾ اَلشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ
الْفَقْرَ وَيَأْمُرُكُمْ بِالْفَحْشَٓاءِ وَاللّٰهُ يَعِدُكُمْ
مَغْفِرَةً مِنْهُ وَفَضْلًا وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلٖيمٌ ﴿٢٦٨﴾
يُؤْتِي الْحِكْمَةَ مَنْ يَشَٓاءُ وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ اُوتِيَ
خَيْرًا كَثٖيرًا وَمَا يَذَّكَّرُ اِلَّٓا اُولُوا الْاَلْبَابِ ﴿٢٦٩﴾

267. Ey iman edenler! Kazandığınız güzel şeylerden ve sizin için topraktan bitirdiklerimizden infak edin. Ama size verildiğinde küçümseyerek bakışlarınızı çevirmeden kabul etmeyeceğiniz bayağı şeyleri infak için seçmeyin. Bilesiniz ki Allah, muhtaç değildir ve her türlü övgüye layıktır.

268. Şeytan sizi fakirlikle korkutur ve size cimrilik yapmanızı önerir. Oysa Allah, kendisinden bir bağışlanma ve bol nimet vaat eder. Allah her şeyi kuşatan ve her şeyi bilendir.

269. Allah, dilediğine hikmet verir. Her kime de hikmet verilmişse doğrusu ona büyük iyilik edilmiştir. Ama derin kavrayış sahipleri dışında kimse bunu düşünüp anlayamaz.

267. âyette sözü edilen *"Kazanılan güzel şeyler"*le maddi ve manevi yönden güzel şeyler kastedilmektedir. Bir malın manevî yönden güzel olması, helal yollardan kazanılmış olmasıdır. Maddî yönden güzel olması ise düşük kalitede olmamasıdır. Rivayet edilir ki sahabe, sadakayı teşvik eden âyetler indiğinde, muhtaç kimseler yesin diye hurma salkımlarını getirip mescide asarlardı. Aralarından bazıları, kendilerinin yemedikleri döküntü hurmaları getirmeye başladılar. İşte bunun üzerine bu âyet indi. İnfak ederken, kendisine infak edilen kişiyi rencide etmemek gerektiği gibi infak edilen malın kalitesine de dikkat etmek gerekir. Özellikle farz olan zekâtta bu durum çok daha önemlidir. Hangi malın zekâtı veriliyorsa, o malın kalitesinde zekât vermek gerekir. Ama o kaliteden vermek fakirin yararına değilse düşük kaliteden, fakat sayıyı arttırarak vermek caiz görülmüştür. Mesela ayakkabı mağazası olan bir kişi, mağazasında bulunan ayakkabıların değerini hesaplayarak para ödeyebileceği gibi, kırk ayakkabıdan birini de verebilir. Şayet mağazasında çok kaliteli ayakkabıların yanında modası geçmiş veya düşük değerde ayakkabılar bulunur ve bunlardan fakirlere vermesi fakirlerin yaptıkları işe daha münasip düşüyorsa mağazasında bulunan ayakkabıların tamamının değerini tespit eder ve zekât vermesi gereken miktar üzerinden daha düşük ayakkabılardan daha çok sayıda ayakkabıyı fakirlere dağıtabilir. Misali biraz daha açarak rakamlarla ifade edecek olursak; mağaza sahibi lüks ayakkabılardan yüz adedini zekât olarak vermesi gerekmektedir. Ancak zekât alanlar fakir insanlar olduklarından bu lüks ayakabıları işte kullanamazlar. Mağaza sahibi, yüz ayakkabı vereceğine daha ucuz ve onları alacakların işine de gelecek üç yüz ayakkabı dağıtır.

Kuşkusuz, malın değerli olanından infakta bulunmak, Allah'ın buna ihtiyacından değil, toplumun düzen ve huzurunun sağlanması maksadına matuf olarak insanların ihtiyacı sebebiyledir. **"Allah muhtaç değildir ve her türlü övgüye layıktır."**

"Şeytan sizi fakirlikle korkutur ve size cimrilik yapmanızı önerir. Oysa Allah, kendisinden bir bağışlanma ve bol nimet vaat eder. Allah her şeyi kuşatan, her şeyi bilendir."

Fahşâ sözlükte, ahlâk dışı çirkin şeylerdir. Ancak Araplar, cimriliği de bir ahlâksızlık olarak gördüklerinden, cimri kimseye *fâhiş* derlerdi. Bu sebeple kelimeyi *cimrilik* diye tercüme ettik.

Şeytanın insana düşmanlığı insanlık tarihiyle birlikte başlamıştır. O, Hz. Âdem döneminden beri insanı doğru yoldan saptırmak için Allah'tan izin almış, izin aldıktan sonra bunu gerçekleştirmek için her yola başvuracağını söylemiştir. O hâlde şeytanın saptırma yolları çeşit çeşittir. Bu sebeple Kur'ân-ı Kerim'de şeytanın değişik saptırma yollarına değinilmektedir. İnfaktan engelleme konusunda başvurduğu yollar bu âyette dile getirilmektedir. Kişi infaka yeltendiği sırada kulağına fakir düşeceğini fısıldayarak onu korkutur. Bu noktada başarılı olamadığı takdirde, kişinin elde ettiği sevabı yok etmek için uğraşır. Daha önceki âyetlerde söz konusu edildiği şekliyle onu gösteriş yapmaya sürükler, infakta bulunduğu kimseyi aşağılaması ve yaptığı iyiliği başına kakması için değişik yollara başvurur.

Şeytanın çağrısına uymayıp Allah'ın çağrısına uyan ve malını infak edene, günahlarından bağışlanma ve Allah'ın lütfuna kavuşma vardır. Allah her şeyi kuşatıcıdır; bağışı boldur ve bu bağışa elbetteki gücü vardır. O her şeyi bilendir. Kimin kendi emrine uyduğunu kimin de şeytanın yolundan gittiğini, infak ederken ne niyetle infak ettiğini bilir.

"Allah, dilediğine hikmet verir. Her kime de hikmet verilmişse doğrusu ona büyük iyilik edilmiştir. Ama derin kavrayış sahipleri dışında kimse bunu düşünüp anlayamaz."

Allah dilediğine/dileyene hikmeti verir. Ancak kulun da bu anlamda bir çaba içerisinde olması gerekir. Âyet, iki anlamı da içermektedir. Allah'ın dilemesi olmadıkça hiçbir şey olmaz. Kul da dilemedikçe Allah o kula vermez. Çaba kuldan, verme ise Allah'tandır.

Hikmet; yararlı ilim, mantık tutarlılığı; hem söz, hem de davranışlardaki tutarlılıktır; her şeyi yerli yerince yapmaktır. İşte bu anlamıyla hikmet, büyük bir hayırdır. Kime hikmet verilmişse ona büyük bir iyilik yapılmıştır. Böyle bir iyiliğe kavuşmak, elbette çaba gerektirir, samimiyet ve sabır ister. Bunun değerini ise ancak sağlam akıl sahipleri anlar ve takdir eder.

Din öğrenimi ve eğitimi Kur'ân'ın kendisinden değil de sadece ilmihal ve fıkıh kitapları üzerinden yapılınca, sadece din öğrenimi söz konusu olur; okuyucu sadece bilgilenir, eğitilmez. Mesela, söz konusu kitaplarda infak konusu incelendiğinde burada zekâtın hangi mallardan, ne miktarda ve kimlere verileceği gibi konular anlatılır. Halbuki Kur'ân-ı Kerim anlatımıyla âdeta bu kurallara can vermekte ve okuyucusunu infak etmesi için harekete geçirmekte-

dir. Çünkü bu anlatımda verilen misaller ve yapılan tasvirler; infakın yararına ve infak etmeyenlerin uğrayacağı cezalara dair bilgiler, okuyucu üzerinde derin etkiler bırakmaktadır.

وَمَا اَنْفَقْتُمْ مِنْ نَفَقَةٍ اَوْ نَذَرْتُمْ مِنْ نَذْرٍ فَاِنَّ اللّٰهَ
يَعْلَمُهُ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ اَنْصَارٍ ﴿٢٧٠﴾ اِنْ تُبْدُوا
الصَّدَقَاتِ فَنِعِمَّا هِيَ وَاِنْ تُخْفُوهَا وَتُؤْتُوهَا
الْفُقَرَاءَ فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَيُكَفِّرُ عَنْكُمْ مِنْ سَيِّئَاتِكُمْ
وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٢٧١﴾

270. Her ne infak eder yahut her ne adarsanız Allah onu mutlaka bilir. Zalimlerin ise yardımcıları yoktur.

271. Sadakalarınızı açıktan yaparsanız ne güzel, ama onları gizler de fakirlere öyle verirseniz sizin için daha hayırlıdır ve günahlarınızdan bir kısmı için keffaret olur. Şüphesiz Allah yaptığınız her şeyden haberdardır.

Her ne infak edilmişse; ister Allah rızası için yapılmış olsun ister gösteriş için yapılmış olsun ister başka bir nedenle infak edilmiş olsun Allah mutlaka bunu bilir ve mükâfatını da o şekilde verir. Adanan adaklar da böyledir. Allah neyin adandığını ve niçin adandığını bilir.

Adak, kişinin bir şeye karar vererek o şeyi yapmaya kendisini yükümlü kılmasıdır. Kişinin kendisini yükümlü kıldığı şey, mal ile ilgili olabileceği gibi oruç, namaz ve benzeri fiilî bir ibadet de olabilir.

Malını infak etmekten kaçınmak yahut başkasının Allah yolunda malından infakta bulunmasına engel olmak bir zulümdür ve bu zulmü yapanların yardımcısı yoktur.

Müfessirlerin çoğu 271. âyetin nafile sadakalarla ilgili olduğunu söylerler. Çünkü bu sadakaların gizli verilmesi daha faziletlidir. Gizli verildiğinde hem alan kişi küçük düşme gibi bir duyguya kapılmaz hem de veren kişi gösteriş

gibi olumsuz duygulardan uzak kalır. Oysa farz olan zekât böyle değildir. Bunun aleni verilmesi evladır. Bununla birlikte bazı durumlarda farz olan sadakayı gizli vermek, yine bazı sebeplerle nafile olan sadakayı aleni vermek daha faziletli olabilir. Örneğin, nafile olan sadakayı aleni vermek, başkalarının da sadaka vermelerine teşvik olacaksa aleni vermek evla olur.

Âyette *fakirleriniz* değil de *fakirler* denmesinden dolayı bazı müfessirler burada Yahudi ve Hıristiyan fakirlerinin kastedildiğini söylerler. (Taberî, III, 93).

"Ve günahlarınızdan bir kısmı için keffaret olur."

O hâlde sadaka vermenin iki işlevi vardır: Bunlardan biri, sadaka veren kişinin sevap kazanması, ikincisi ise günahlarının bağışlanmasıdır. Ancak verilen sadakanın bağışlanmasına vesile olduğu günah, kul hakkı karışmamış olanıdır. Şayet kul hakkı karışmış ise hakkın iadesi ile helalleşmek gerekir.

لَيْسَ عَلَيْكَ هُدٰيهُمْ
وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَهْدٖي مَنْ يَشَٓاءُۜ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ
فَلِاَنْفُسِكُمْۜ وَمَا تُنْفِقُونَ اِلَّا ابْتِغَٓاءَ وَجْهِ اللّٰهِۜ
وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ يُوَفَّ اِلَيْكُمْ وَاَنْتُمْ
لَا تُظْلَمُونَ ﴿٢٧٢﴾ لِلْفُقَرَٓاءِ الَّذٖينَ اُحْصِرُوا فٖي سَبٖيلِ اللّٰهِ
لَا يَسْتَطٖيعُونَ ضَرْبًا فِي الْاَرْضِ يَحْسَبُهُمُ الْجَاهِلُ
اَغْنِيَٓاءَ مِنَ التَّعَفُّفِۚ تَعْرِفُهُمْ بِسٖيمٰيهُمْۚ لَا يَسْـَٔلُونَ
النَّاسَ اِلْحَافًاۜ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَاِنَّ اللّٰهَ بِهٖ
عَلٖيمٌ ﴿٢٧٣﴾ اَلَّذٖينَ يُنْفِقُونَ اَمْوَالَهُمْ بِالَّيْلِ

وَالنَّهَارِ سِرًّا وَعَلَانِيَةً فَلَهُمْ اَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْۚ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٢٧٤﴾

272. Onları hidâyete erdirmek sana ait değildir. Aksine, Allah dilediğini hidâyete erdirir. Her ne iyilik yaparsanız kendiniz için yapmış olursunuz. Siz sadece Allah'ın rızasına kavuşmak için infak edersiniz. Ayrıca her ne iyilik yaparsanız o size tastamam ödenir ve size asla haksızlık yapılmaz.

273. Allah yolunda alıkonulmuş, yeryüzünde dolaşma imkânı bulamayan kimselere (sadakalarınızı verin)**. İffetlerinden dolayı, cahiller onları zengin sanırlar. Onları simalarından tanırsın. İnsanlardan ısrar ederek herhangi bir şey istemezler. Her ne iyilik ederseniz, Allah mutlaka onu bilir.**

274. Mallarını gece-gündüz ve gizli-açık infak edenlerin Rableri katında mükâfatları vardır. Onlar için herhangi bir korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir.

Peygamber tebliğ ile yani Allah'ın mesajlarını insanlara iletmek ve ihtiyaç hissettikleri yerde bu mesajları açıklamakla görevlidir. Bunlara inanmak ve onlarla amel etmek, insanlara bırakılmıştır. İnsanların hidâyete ermeleri, onların bunu istemeleri ve Allah'ın buna izin vermesiyle mümkündür. O hâlde insanlara sadaka verirken bunu, İslâm'a girmeleri için baskı aracı olarak kullanmamak gerekir. Çünkü onları hidâyete erdirmek, onların istekleriyle Allah'ın isteğine bağlı bir husustur.

Âyetin iniş sebebine dair farklı rivâyetler nakledilmekle birlikte bu rivâyetler arasındaki ortak nokta, Müslümanların Müslüman olmayanlara sadaka vermekten çekindikleri ve bu âyetin inişiyle artık Müslüman olmayanlara da sadaka vermeye başladıklarıdır. İbnu Abbas'ın belirttiğine göre bu âyet ininceye kadar Müslümanlar Müslüman olmayanlara sadaka vermezlerdi. Bu âyet indikten sonra Müslüman olmayan fakirlere de sadaka vermeye başladılar.

O hâlde âyet İslâm'ı kabul etmeleri için insanlara sadaka vermenin baskı aracı olarak kullanılmasını yasaklamaktadır. Nitekim iniş sebebiyle ilgili bazı rivâyetlerden, bazı Müslümanlarda böyle bir eğilimin ortaya çıkması üzerine

âyetin indirildiği ve âyetin inişinden sonra söz konusu Müslümanların bu eğilimden vazgeçtikleri anlatılmaktadır.

Netice olarak âyet, Müslüman olmayan fakirlere, akraba olsunlar veya olmasınlar sadaka verilebileceğini belirtmektedir. Müslüman infak ederken Allah rızası için infak eder. Müslüman olmayana infak etmekten dolayı da sevabını alır. Ancak infak etmekle Allah'ın rızası hedeflendiğine göre, Müslüman olmayanlara yapılacak infak, şayet kendilerine infak yapılanların Müslümanlara eziyet etmelerine destek olacaksa caiz olmaz.

"Allah yolunda alıkonulmuş, yeryüzünde dolaşma imkânı bulamayan kimselere (sadakalarınızı verin)**. İffetlerinden dolayı cahiller onları zengin sanırlar. Onları simalarından tanırsın. İnsanlardan ısrar ederek herhangi bir şey istemezler. Her ne iyilik ederseniz Allah mutlaka onu bilir."**

Bu âyette, sadaka verilecekler arasında özel bir sınıf tavsiye edilmektedir. Bu özel sınıf, vaktini dini hizmetlerle geçirmektedir. Be sebeple de geçimini sağlayacak imkân bulamamaktadır. Peygamber (s.a.v.) döneminde Suffa ashabı bu durumdaydı. Hatta âyetin onlar hakkında indiği rivâyet edilir. Âyette de ifade edildiği gibi bunlar:

a) Bütün vakitleri dinî hizmetlerde geçiyordu.

b) Nafakalarını temin etme imkânına sahip değillerdi.

c) İffetli kimselerdi. Bundan dolayı da durumlarını iyi bilmeyenler onları zengin sanırdı.

d) Bu durumları simalarından anlaşılırdı.

e) İnsanlardan ısrar ederek herhangi bir şey istemezlerdi.

İslâm henüz yeni yayılıyordu ve İslâm'a giren bazı kimseler, evini yurdunu terk ederek Medine'ye geliyordu. Geçimlerini sağlayacak imkânları yoktu. İşte bu kimsesiz ve fakir insanlar Suffe ashabını teşkil etmektedir. Bunlar her zaman için Peygamber'in emrinde idiler. Vakitlerini Kur'ân-ı Kerim'i ezberlemek, İslâm'ı öğrenmek ve öğretmekle geçiriyor, savaşlara katılıyor, bir yere eğitimci olarak gitmek gerekiyorsa oraya gidiyorlardı. Bunlar iffetli insanlardı, muhtaç olduklarını hissettirmemeye çalışıyorlardı.

Tekkelerde yaşayan bazı sufiler, kendileriyle Suffe ashabı arasında bir benzerlik bulunduğunu söyleyerek kendilerine sadaka verilmesini isterler. Gerçek şu ki Suffe ashabıyla tekkelerde yaşayan kimseler arasında önemli farklar vardır. Genelde tekkelere doluşanlar, salt Allah'ı zikretmek ve ibadetle meşgul olmak için buralarda toplanmaktadırlar. Suffe ashabı da Kur'ân-ı Kerim'i ezber-

leme ve İslâm'ı öğrenme işiyle meşgul oluyorlardı, fakat geçimlerini sağlayacak imkânları yoktu, kimsesiz insanlardı ve oturacak evleri bile yoktu. Dikkat edilirse âyette, geçimlerini elde etmekten alıkonulmalarını ifade eden "أُحْصِرُوا" kelimesi, meçhul kipte zikredilmektedir. Yani kendi kendilerini alıkoymuş değillerdi, alıkonmuşlardı. Demek ki Suffe ashabı cihada katılıyor ve bir yere eğitimci olarak gitmeleri söz konusu olduğunda gidiyorlardı. Hâlbuki tekkelere doluşanlar, genelde bunu mecbur kaldıkları için değil, kendi istekleriyle bu hayatı tercih ediyordu. Son zamanlarda ise birçoğu cihada katılmamak için bunu yapıyordu.

Âyette, imkânları bulunmayan kimselere yardım edilmesi istenirken, onlara Allah'ı zikretmek ve Allah'a ibadet etmekle meşgul oldukları için yardımda bulunulması istenmiyor, fakir oldukları için isteniyor.

"İnsanlardan ısrar ederek herhangi bir şey istemezler."

Zorunlu kalmadıkça, dilenmek caiz görülmemiştir. Âyette *"ısrar ederek"* denmesi, ısrarın olmadığı dilenmenin caiz olduğu anlamına gelmez. Dilencilerin genel tavırları ısrar ederek istemek olduğu için âyette böyle denmiştir.

"**Mallarını gece-gündüz ve gizli-açık infak edenlerin Rableri katında mükâfatları vardır. Onlar için korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir.**"

İnfak etmenin belli bir zamanı yoktur. Âyette geçen *"gece-gündüz"* tabiri, her zaman anlamına gelmektedir. İnfak etmenin belli bir vakti olmadığı gibi kişinin, helal yoldan kazanarak çoluk çocuğunun geçimi için harcama yapması da infak olarak değerlendirilir; kişi bundan da sevap kazanır.

Yukarıdaki âyetlerde sırf Allah'ın rızasına kavuşmaktan ve dünyevi hiçbir karşılık beklemeksizin mallarını infak edenlerden söz edildi. Aşağıdaki âyetlerde ise bunun zıttı bir durumdan; hiçbir emek harcamadan başkasının mallarını yiyen faizcilerden söz edilmektedir.

اَلَّذِينَ يَاْكُلُونَ الرِّبٰوا لَا يَقُومُونَ اِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذِى يَتَخَبَّطُهُ
الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَالُوا اِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبٰوا
وَاَحَلَّ اللّٰهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبٰوا فَمَنْ جَاءَهُ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّهِ

فَانْتَهٰى فَلَهُ مَا سَلَفَۜ وَاَمْرُهُٓ اِلَى اللّٰهِۜ وَمَنْ عَادَ فَاُو۬لٰٓئِكَ
اَصْحَابُ النَّارِۚ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٧٥﴾ يَمْحَقُ اللّٰهُ الرِّبٰوا وَيُرْبِي
الصَّدَقَاتِۜ وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ اَثِيمٍ ﴿٢٧٦﴾
اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ
وَاٰتَوُا الزَّكٰوةَ لَهُمْ اَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْۚ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ
وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٢٧٧﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَذَرُوا
مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبٰٓوا اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٢٧٨﴾ فَاِنْ لَمْ تَفْعَلُوا
فَاْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُولِهٖۚ وَاِنْ تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُؤُ۫سُ
اَمْوَالِكُمْۚ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ ﴿٢٧٩﴾ وَاِنْ كَانَ
ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ اِلٰى مَيْسَرَةٍۜ وَاَنْ تَصَدَّقُوا خَيْرٌ لَكُمْ
اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٢٨٠﴾ وَاتَّقُوا يَوْمًا تُرْجَعُونَ فِيهِ اِلَى اللّٰهِ
ثُمَّ تُوَفّٰى كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٢٨١﴾

275. Faiz yiyenler şeytanın çarptığı kimse gibi kalkarlar. Çünkü onlar: "Alışveriş de faiz gibidir" demişlerdi. Oysa Allah alışverişi helal, faizi ise haram kılmıştır. Bundan böyle her kim, Rabbinden kendisine bir öğüt gelmesinden hemen sonra faize son verirse önceki kazançları kendisinindir ve onun hakkında karar vermek artık Allah'a kalmıştır. Ama bundan sonra kim faize dönerse, işte onlar ateş halkıdır, onlar orada ebedî kalacaklardır.

276. Allah faizi yok edip ortadan kaldırır, sadakaları ise arttırır. Allah hiçbir günahkâr nankörü sevmez.

277. İnanıp salih amel işleyenlerin, namazı kılanların ve zekâtı verenlerin elbette Allah katında ecirleri vardır. Onlar için ne korku vardır ne de onlar üzüleceklerdir.

278. Ey iman edenler! Allah'tan korkun, gerçekten inanmışsanız faizin artakalanından vazgeçin.

279. Eğer bunu yapmazsanız, bilin ki Allah ve elçisi tarafından bir savaş açılmıştır. Ama tövbe ederseniz, anaparanız sizindir. Böylece ne haksızlık etmiş olursunuz ne de haksızlığa uğramış olursunuz.

280. Borçlu eğer darda ise durumu düzelinceye kadar beklenmelidir. Ama bilmiş olsanız ki borcu bağışlamanız sizin için daha hayırlıdır.

281. Allah'a döneceğiniz, sonra da haksızlığa uğramadan herkesin kazancının tam olarak verileceği gün konusunda sakının.

Âyette geçen "*cin çarpması*", bir deyim olup dengesini kaybetmiş kişi hakkında kullanılır.

Faiz yiyenler mahşer günü cin çarpmış gibi sağa sola yalpalayarak ve ayakları biri birine dolanarak kalkarlar, bir türlü dengelerini bulamazlar. Bazı müfessirler bunun, dünya hayatındaki hallerini tasvir olduğunu söylerler. Bu müfessirlere göre, faiz yiyenleri maddi ihtiras o denli etkisine almıştır ki akılları maddi kazançlarında takılı durur ve bu takıntıdan dolayı cin çarpmış gibi dengesizdirler. Bunun dünya hayatıyla ilgili olduğunu belirten Muhammed Abduh, âyetlerde bunun âhirette olacağına dair bir işaret bulunmadığını ve bu konudaki rivâyetlerin de uydurma olduğunu söylemektedir. (Tefsiru'l-Menar, III, 94-95). Yine, âyetin faiz yiyenlerin dünya hayatındaki durumlarını tasvir olduğunu söyleyen Seyyid Kutub ise şöyle demektedir:

"Hiçbir manevi tehdit, bu somut, canlı ve hareketli tablo kadar duygular üzerinde etkili olamaz. Şeytan tarafından çarpılmış ve donakalmış insan tablosu... İnsanların sıkça görüp bildiği bir tablo... Âyet-i Kerime, bu tabloyu, duyguların korkutulması konusundaki uyarıcı rolünü yerine getirmesi, faizcilerin duygularını harekete geçirmesi, onları sarsıp ekonomik düzenlerinin alışkanlıklarından ve kendilerine kâr sağlayan hırslarından çekip çıkarması için gözler önüne getiriyor. Bu tablo, eğitici etkisi bakımından yerine göre yararlı bir araç olduğu gibi aynı zamanda ger-

çek bir olguyu da ifade etmektedir. Gerçekte tefsirlerin büyük çoğunluğunda bu korkunç tablodaki 'kalkış'ın, diriliş günündeki kalkış olduğu kanısı yer almaktadır. Ancak, bize göre, bu tablo şu yeryüzünde insan hayatında bizzat gerçekleşen bir olgudur. Ayrıca kendisinden sonra gelen, Allah ve Resulüne karşı savaşmaktan korkutan âyet-i kerimeye de uygun düşmektedir. Biz, şu anda bu savaşın varlığının sürdüğünü, faiz düzeninin ağına düşüp, hummaya tutulmuş gibi çırpınan sapık insanlığın başına musallat olduğunu görüyoruz."

Bu arada cahiliye döneminde faiz uygulamalarına değindikten sonra sözü günümüze getirerek şöyle devam etmektedir:

"Çağdaş kapitalist düzenin, geçen dört asırda, oluştuğu ilk günlerde bu konuda şüphe söz konusu olmuş olsa bile bu asırların deneyiminde şüpheye asla yer kalmamıştır.

Bugün içinde yaşadığımız dünya; aklı başında olan kişiler, düşünürler, bilginler ve araştırmacıların itiraf ettiği ve Batı uygarlığının merkezi olan bölgeleri dolaşan seyyah ve gözlemcilerin gördüğü gibi bu bölgelerdeki maddi uygarlığın tüm görkemine, sanayi ürünlerinin gelişmişliğine, gözleri kamaştıran maddi refahın tüm görüntülerine rağmen her yönüyle sıkıntı, ızdırap, korku, sinirsel ve ruhsal hastalıkların yaygın olduğu bir dünyadır.

Üstelik bu dünya sürekli; yaygın, öldürücü ve sinirsel savaşların orada-burada bir türlü bitmeyen ızdırapların tehdidi altındadır.

Bu maddî uygarlığın, maddî refahın birçok bölgedeki kolaylığının, geçim sıkıntısının olmayışı ve rahatlığın dahi ortadan kaldıramadığı iğrenç ve uğursuz bir bedbahtlıktır.

Görmemek için kendi kendine gözlerini perdelemeyen herkesin görmek istediği sürece yüz yüze geleceği bir gerçektir bu. Amerika, İsviçre ve maddî refahı olan birçok ülkede insanların genelde maddî açıdan bir sorunlarının olmadığı bir gerçektir. Ancak insanlar mutlu değildirler. Zengin oldukları halde sıkıntı, yüzlerinden okunuyor. Yoğun üretim faaliyetinde bulundukları halde doyumsuzluk hayatlarını yiyip bitiriyor. Bu doyumsuzluklarını kimi zaman çılgınlık ve haykırışlar ile, kimi zaman ilginç görüntü ve aykırılıklarla, kimi zaman da cinsel ve ruhî sapıklıklarla dışa vururlar. Ardından kaçma ihtiyacını duyarlar, kendilerinden, içinde yaşadıkları boşluktan, hayatın akışından ve nimetlerinden bir nedeni görülmeyen bedbahtlıktan kaçmaya başlıyorlar, intihar etmekle, çılgınlıklar yapmakla ve anormalliklerle kaçıyorlar. Sonra bu sıkıntı, boşluk ve hiçlik duygusu hiçbir zaman peşlerini bırakmıyor, rahat yüzü göstermiyor bu zavallılara. (...) Bu belli başlı ve büyük sebebin bir şıkkını da faiz belası ve gelişen ve fakat gelişmesinin iyilik ve bereketini tüm insanlığa aynı düzeyde dağıtmak sûretiyle dengeli ve eşit bir şekilde gelişmeyen, ancak, bankalar-

daki bürolarına kapanan bir avuç para babası faizcinin menfaatini gözeten ekonomi belası oluşturmaktadır. Bu faizci para babaları sanayi ve ticareti, garantili ve belirli faizlerle borçlandırmakta, böylece sanayi ve ticareti belli bir yöne yöneltmektedirler. Bu yolun da ilk hedefi, herkesin onunla mutlu olacağı ve herkese düzenli iş ve garantili geçim sağlayacak ve herkese ruhsal güven ve toplumsal huzur hazırlayacak şekilde insanlığın sorunlarını ve ihtiyaçlarını gidermekten ziyade milyonların ezilmesi, yoksulluğu ve hayatlarının bozulması ve bütün insanlığın hayatına şüphe, sıkıntı ve korku tohumlarının ekilmesi pahasına da olsa en fazla kâr gerçekleştirecek üretimi sağlamaktır."

Âyet, faiz yiyenlerin, faizin de alış-veriş gibi olduğunu öne sürdüklerine dikkat çekmektedir. Günümüzde de faizi meşru görenlerin bakış açıları böyledir. Onlara göre, ticarette sermayeden kâr etmek meşru olduğuna göre borca yatırılan paradan faiz almak da meşrudur. Oysa alış-veriş ile faiz arasında önemli farklar bulunmaktadır:

1. Her şeyden önce alış-verişte kazanma ihtimali yüksek bile olsa kaybetme ihtimali de vardır. Oysa faizde kaybetme ihtimali hiç yoktur. Bu sebeple faiz, sermaye sahibi zenginlerin kaybetme ihtimali olmaksızın sürekli daha zengin olmalarını sağlayan haksız bir yoldur.

2. Alış-verişte hem emeğin hem de beyin gücünün etkisi vardır. Oysa faizde harcanan bir emek yoktur. Faizde sadece zaman faktörü vardır. Borç müddeti arttıkça kâr da yükselir. O hâlde faizde bir bedel söz konusu değildir. Hâlbuki alış-verişte elde edilen kazancın bir bedeli vardır.

3. Faize malını veren kişi, üretken olmaktan çıkar. Hâlbuki o parayı faize yatırmamış olsaydı onu çalıştırır; onunla ticaret yapar yahut bir iş yeri açar ve kendisi de çalışırdı.

4. Faiz insanların birbirlerine karşılıksız borç vermelerini; yardımlaşmalarını ortadan kaldırır. Hâlbuki karşılıksız borç verme, toplum fertleri arasında dayanışma ve sevgi bağlarını arttırır. Faizde ise bunun tam aksi bir durum söz konusudur. Çünkü faiz, zenginlerin fakirleri sömürmelerine neden olur. Zengin ile fakir arasındaki uçurumu arttırır. Aralarında düşmanlık duygularının yeşermesine sebep olur.

5. Faiz, enflasyonun önemli nedenlerinden biridir.

6. Faizle alınan paranın ticarette kullanılması yahut kişinin faizle aldığı parayı geçimi için kullanması arasında da ciddi bir fark bulunmamaktadır. Geçim için faizli para alan kişi açısından meseleye bakıldığında, belki parayı alan kişi için daha büyük zararlar söz konusudur; ama ticaret için faizli kredi alan kişi, ister-istemez ödeyeceği faiz miktarını maliyete yükleyecek ve bunun far-

kını da müşteriden alacaktır. Bu durumda zarar, müşterilerin tamamına yüklenmektedir. Ayrıca faizli kredi alan kişi, şayet faiz farkını maliyete yüklediğinden dolayı diğerleriyle rekabet edemez duruma düşecek olursa, çok büyük zararlara uğraması da söz konusu olabilir.

İşte bu saydığımız ve burada saymadığımız birçok nedenle Yüce Allah faizi haram, alış-verişi helal kılmıştır.

Âyet faiz yasağı gelinceye kadar faizden elde edilen kazanç ve alış-verişlerden doğan kârların sermaye sahibine ait olduğunu belirtmektedir. Ancak âyetin devamında böyle bir kimsenin durumunun Allah'a havale edilmesinin belirtilmesi ne anlama gelmektedir? Artık faizden vazgeçip tövbe ettiğinden dolayı Allah kendisini af edecek anlamında mıdır, yoksa elinde faizden elde ettiği kazanç duruyor ise bunu yiyip yememe konusunda Allah'tan korksun demek midir? Her iki durumu da söz konusu eden müfessirler olmuştur. Kuşkusuz elde ettiği kazanç elinde duruyorsa bunu iade etmesi, en azından ahlâki bir davranıştır; şüpheden kurtulmanın yolu da budur. Ama bir gerçek vardır ki o da faiz yasağı geldikten sonra faiz yemeye devam edenlerin varacağı yer Cehennem olacaktır.

Faizli kazancın bereketten mahrum bırakılması, hem Allah'ın o kişinin kazancına bereketsizliği koyması, -mesela musibetlere maruz kalması şeklinde de ortaya çıkabilir- hem de fakir kimselerin kendisine nefret beslemeleri sonucunda olabilir. Allah, mal verdiği kimsenin elindeki malı haram yollarda harcamasını sevmez. Allah'ın sevgisinden mahrum olmak inanan kişi için büyük bir kayıp anlamına gelir.

"Ama bundan sonra kim faize dönerse, işte onlar ateş halkıdır, onlar orada ebedi kalacaklardır."

Müfessirler genelde faiz yiyenin ebedî olarak Cehennemde kalışını, uzun müddet kalma yahut faizin helal olduğunu kabul ederek kâfir olmasıyla izah etmişlerdir. Bu konuya değinen Muhammed Abduh şöyle demektedir:

"Müfessirler, akait ve fıkıhta günahların ebedi olarak Cehennemde kalmayı gerektirmediği şeklindeki kurala uyarak 'ebedi kalmayı' te'vil etmişlerdir. Bu sebeple onların çoğu burada: 'Inanç olarak faizi helal gören ve faizin helal olduğu görüşüne dönen kimse kastedilmektedir' demişlerdir. Bazıları da bunun, haram olan bir şeyi helal görmeyle bir ilgisinin bulunmadığını; sözün, faiz yemeyle ve faizin haram kılınmasından önceki görüşleri olan 'faiz, alışveriş gibidir' şeklindeki görüşleriyle ilgili olduğunu söylemişlerdir. Çünkü ebedi Cehennemde kalmayla ilgili tehdit, eğer sadece faizin helal olduğuna inanmakla ilgili olsaydı fiilen faizi yiyene bir ceza tehdidi yoktur demektir. Gerçek o ki Kur'ân-ı Kerim, kelamcıların ve fukahanın yazdıkla-

rının üstündedir. Dinde söylenen her söz, ona irca edilir. İnsanların sözlerine uysun diye âyetlerin te'vil edilmesi caiz değildir. Burada ebedi kalmaya dair tehdit, kasten adam öldürme âyetinde söz konusu edilen ebedi kalmayla aynıdır. Orada, âyetin lafızlarında kasten adam öldürmeyi helal kılmayı kastetmeye götürecek bir durum bulunmamaktadır. Râzî'nin, mezhepdaşları olan Eş'arileri savunmak için buradaki âyeti, büyük günah işleyenin ebedi Cehennemde kalacağını söyleyenlerin aleyhine bir delil olarak getirmesi ise şaşılacak bir şeydir. Ebedi kalmayı, çok uzun müddet kalmakla te'vil etmek, bu te'vilden daha tutarlıdır.

Bizim görüşümüz şudur:

Her iman diye isimlendirilen, o imana sahip olan kişiyi ebedî olarak ateşte kalmaktan korumaz. İki çeşit iman vardır:

Kişinin, kendisi üzere yetiştiği yahut kendisine izafe edildiği ve çatışmaya girmeme şeklinde de olsa o imana mensup olanlarla uyum içerisinde olduğu icmâlî iman.

Bir de kesin bir inançtan kaynaklanan ve sağlıklı bir bilgiye dayalı olan, delillere dayalı olarak zihne yerleşmiş, içten kabullenme sebebiyle insanın iç dünyasını etkileyen ve insanın davranışları üzerinde etkili olan ve iradesine hükmeden iman.

Bu irade her ortamda sahibini etkiler. Ancak cehalet ve unutma gibi nedenlerle kişi bu iradesinin etkisinin dışında kalabilir. Halbuki faiz, şehvetin kabarması ve öfke gibi cehalet yahut da kendini yitirme ile kişiye galebe çalan ve unutma sonucu ortaya çıkan günahlardan değildir. Öfke ve şehvetin kabarması sonucu ortaya çıkan günahlarda kişi kendini yitirir ve unutma gafletine girer. Bu tür günahlarla birlikte olan iman, -Allah'ın izniyle- kişiyi ebedi Cehennemde kalmaktan korur. Ne var ki bu iman, bilerek büyük günahlara ve ahlâksızlıklara dalmakla; dünya ve lezzet sevgisini Allah'ın dinine ve bu dinde bulunan hikmet ve yararlara tercih etmekle birlikte bulunmaz.

Birinci çeşit iman, sadece şekilci ve sanal bir imandır. Allah katında onun bir değeri yoktur. Çünkü Allah, hadiste de ifade edildiği gibi şekil ve sözlere değil kalbe ve amellere değer verir." (Tefsiru'l-Menâr, III, 98-99).

"İnanıp salih amel işleyenlerin, namazı kılanların ve zekâtı verenlerin elbette Allah katında ecirleri vardır. Onlar için ne korku vardır ne de onlar üzüleceklerdir."

Kur'ân-ı Kerim günah işleyenlerden söz ettikten sonra, salih amel işleyenlerden; iman etmeyenlerden söz ettikten sonra da iman edenlerden söz eder. Böylece okuyucuya bir karşılaştırma imkânı verir. Ayrıca günah işleyenlerden uzunca söz edilmesi, okuyucunun duygularına bir kasvet ve bir karamsarlı-

ğın çökmesine neden olur. Bu duyguların dağılması için, inananlardan ve salih amel işleyenlerden söz edilmesi gerekir. İşte bu yüzden âyette namaz kılanlardan ve zekât verenlerden bahsedilmekte ve bunlar için bir korkunun bulunmadığı ve üzülmeyecekleri anlatıldıktan sonra tekrar faiz yiyenlere dönülmektedir.

Bu âyette olduğu gibi Kur'ân-ı Kerim'de kurtuluşa erenlerden söz edilirken mutlaka imanla birlikte salih amel de zikredilmektedir. Bu da Abduh'un yukarıda aktardığımız yorumunu desteklemektedir.

"Ey inananlar! Allah'tan korkun ve gerçekten inanmışsanız faizin artakalanından vazgeçin."

Maddî menfaatleri tepmek güçlü bir imanı gerektirir. Bu sebeple *"ey inananlar"* diye başlayan bu âyette, *"gerçekten inanıyorsanız faizin artakalanından vazgeçin"* denmektedir. Faiz de içki gibi aşamalı olarak yasaklanan hususlardandır. Bu âyetle faizin her türlüsü kesin olarak yasaklanmıştır. Bundan böyle faiz yiyenler, bilsinler ki Allah ve Rasûlü onlara savaş açmıştır.

Faizden vazgeçenler, sadece anaparalarını alabilirler. Böylece ne kendileri haksızlığa uğramış olurlar ne de başkalarına haksızlık etmiş olurlar. Ancak anaparalarını geri alırken, borçlu olan kimse, eli darda ise ona mühlet verilmesi gerekir. Yüce Allah, bu durumda alacaklıların anaparalarından da vazgeçmelerinin kendileri için daha hayırlı bir davranış olacağını bildirmektedir.

Âyetler grubu âhiret gününü hatırlatmakla son bulmaktadır. Faiz yiyenler de faizden vazgeçenler de o günü hatırlamalılar. O gün, herkes, yaptıklarının sonucuyla karşılaşacaktır.

Allah yolunda malı infak etmek anlatıldı. Malını Allah yolunda infak eden kişi, anaparanın dahi karşılığını bu dünya hayatında beklememektedir. Infak etmenin fazileti dile getirildi. Faiz ve bunun zararları anlatıldı. Şimdi de borç vermenin kurallarını düzenleyen âyete sıra geldi. Müdayene âyeti olarak bilinen bu âyet, Kur'ân-ı Kerim'in en uzun âyetidir.

يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُٓوا اِذَا تَدَايَنْتُمْ بِدَيْنٍ اِلٰٓى اَجَلٍ مُسَمًّى فَاكْتُبُوهُۜ
وَلْيَكْتُبْ بَيْنَكُمْ كَاتِبٌ بِالْعَدْلِ وَلَا يَأْبَ كَاتِبٌ اَنْ يَكْتُبَ
كَمَا عَلَّمَهُ اللّٰهُ فَلْيَكْتُبْ وَلْيُمْلِلِ الَّذٖي عَلَيْهِ الْحَقُّ وَلْيَتَّقِ

اللّٰهَ رَبَّهُ وَلَا يَبْخَسْ مِنْهُ شَيْـٔاًۜ فَاِنْ كَانَ الَّذ۪ي عَلَيْهِ الْحَقُّ
سَف۪يهاً اَوْ ضَع۪يفاً اَوْ لَا يَسْتَط۪يعُ اَنْ يُمِلَّ هُوَ فَلْيُمْلِلْ
وَلِيُّهُ بِالْعَدْلِۜ وَاسْتَشْهِدُوا شَه۪يدَيْنِ مِنْ رِجَالِكُمْۚ فَاِنْ
لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَاَتَانِ مِمَّنْ تَرْضَوْنَ
مِنَ الشُّهَدَٓاءِ اَنْ تَضِلَّ اِحْدٰيهُمَا فَتُذَكِّرَ اِحْدٰيهُمَا الْاُخْرٰىۜ
وَلَا يَأْبَ الشُّهَدَٓاءُ اِذَا مَا دُعُواۜ وَلَا تَسْـَٔمُٓوا اَنْ تَكْتُبُوهُ
صَغ۪يراً اَوْ كَب۪يراً اِلٰٓى اَجَلِه۪ۜ ذٰلِكُمْ اَقْسَطُ عِنْدَ اللّٰهِ وَاَقْوَمُ
لِلشَّهَادَةِ وَاَدْنٰٓى اَلَّا تَرْتَابُٓوا اِلَّٓا اَنْ تَكُونَ تِجَارَةً حَاضِرَةً
تُد۪يرُونَهَا بَيْنَكُمْ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ اَلَّا تَكْتُبُوهَاۜ
وَاَشْهِدُٓوا اِذَا تَبَايَعْتُمْۖ وَلَا يُضَٓارَّ كَاتِبٌ وَلَا
شَه۪يدٌۜ وَاِنْ تَفْعَلُوا فَاِنَّهُ فُسُوقٌ بِكُمْۜ وَاتَّقُوا
اللّٰهَۜ وَيُعَلِّمُكُمُ اللّٰهُۜ وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَل۪يمٌ ﴿٢٨٢﴾

282. Ey iman edenler! Belli bir vakte kadar borç verir yahut alırsanız onu yazın. Bir yazıcı aranızda onu tarafsızca yazsın. Yazıcı, Allah'ın öğrettiği gibi yazmaktan kaçınmasın, yazsın. Borçlu da yazdırsın; Allah'tan korksun ve ondan hiçbir şey eksiltmesin. Şayet borçlunun aklî veya bedenî bir zafiyeti varsa yahut yazdıramaz bir durumda ise onun yerine velisi âdil bir şekilde yazdırsın. Ve aranızdan iki erkek şahit tutun. Eğer iki erkek bulun-

mazsa razı olacağınız şahitlerden bir erkek ve iki kadın şahit tutun ki kadınlardan biri hata yaparsa diğeri ona hatırlatsın. Şahitler, çağırıldıklarında kaçınmasınlar. Az olsun, çok olsun vade tarihiyle birlikte yazmaktan üşenmeyin. Böyle yapmak Allah katında daha âdil, şahitlik yapmak için daha sağlıklı ve şüpheye düşmemenize daha uygundur. Ama eğer o anda aranızda alış-veriş şeklinde bir ticaret yapıyorsanız, onu yazmamanızda bir sakınca yoktur. Alış-veriş yaptığınız zaman da şahit bulundurun. Ancak bundan dolayı ne yazıcı ne de şahit; zarara uğratılmasın, eğer onlara bir zarar verecek olursanız, bilin ki bu yaptığınız, Allah'ın emrine karşı gelmektir. Allah'tan korkun! Allah size öğretiyor! Allah, her şeyi bilendir!

Kur'ân-ı Kerim toplumsal huzura önem verir. Bu sebeple fertler arasıda çıkabilecek anlaşmazlıklara karşı önceden tedbir alınmasını ister. Böylece hem fertlerin haklarının korunmasını garanti altına almış olur hem de çıkabilecek anlaşmazlıklara karşı tedbir alır. Borcun yazılmasını istemesinin nedeni budur.

Âyet, açıklamaya ihtiyaç duymayacak kadar açıktır. Belki burada üzerinde durulması gereken husus, neden iki kadının şahitliklerinin bir erkeğin şahitliğine denk tutulduğu meselesidir. Âyet bunun nedenini açıkça belirtmekte ve bunu unutkanlık olarak izah etmekte, **"kadınlardan biri hata yaparsa diğeri hatırlatsın"** demektedir. Ayette geçen *"diğeri hatırlatsın"* ifadesinden muhtemel *hatanın* unutma olduğu anlaşılmaktadır. O halde bir erkeğe karşın iki kadının şahitlik etmelerinin istenmesi daha az inançlı yahut daha az faziletli olmayla bir ilgisi yoktur. Aslında akıl ve muhakeme ile de bir ilgisi bulunmamaktadır. Gerekçe tamamen unutmakla ilgilidir.

Unutmanın değişik sebepleri vardır. Mesela, kişi, bir şeye ilgi duymadı mı onu daha çabuk unutur. Unutmanın başka sebepleri de vardır.

Âyet, ticarî bir konudan söz etmektedir. Modern toplumlarda da ve önceki toplumlarda da kadının ticarî hayatla ilgisi, erkeğe nazaran daha azdı. En azından ticaretle uğraşan erkeklerin sayısı, ticaretle uğraşan kadınlarla kıyaslanmayacak kadar fazlaydı. Mümkündür ki ilgisinin azlığı nedeniyle ticari konularda kadın, erkekten daha çok unutkandır. İki kadının şahitliklerinin bir erkeğe bedel olmasının nedeni budur. Eğer günümüzde sosyal hayatta meydana gelen değişiklikler sebebiyle unutma nedenleri ve kadının erkeğe nazaran unutkanlığı bilimsel metotlarla kesin olarak ölçülebiliyorsa, ikisinin unutkanlıklarının eşit düzeyde olduğu tespit edilebilirse illetin değiştiği hükmüne varılır ve bir kadının şahitliği bir erkeğin şahitliğine denk kabul edilir. Çünkü

illetin değişmesiyle hükmün değişmesi, genel bir kuraldır. Özellikle hükmün illeti Kur'ân-ı Kerim veya sahih sünnette yer alıyorsa, durum budur. Çünkü hükmün illeti Kur'ân ve sahih sünnette açık bir ifade olarak yer alıyorsa, hükmün illeti kesin olarak biliniyor demektir. Şayet bir de illetin değiştiği tespit edilirse o zaman hüküm de değişir.

Kadının ticaret alanında unutkanlığı yaratılışının bir gereği de olabilir. Bu takdirde ticarî konularda iki kadının şahitliği bir erkeğin şahitliğine denk olması hususu kalıcı olur. Bu, bilimsel metotlarla yapılacak araştırmalar sonucu verilecek bir karardır.

Aslında şahitlik yapmak bir hak değil bir görevdir, hem de sıkıntılı bir görevdir. Bu sebeple âyet, şahitlikten kaçınılmaması gerektiğini öğütlemektedir. Ne var ki her bahane ile İslâm'a saldırmak isteyenler, kadının şahitliği meselesini problem haline getirmişlerdir. Değilse problem edilecek bir tarafı yoktur. Manevî sorumluluk taşımayan kimselerin şahit olarak yazılmaktan kaçındıklarını biliyoruz. Bir trafik kazasında gözleri önünde kazanın cereyan ettiği kimselerin kaçta kaçı şahitliğe yanaşmaktadır ki?!

Gerek yazıcı ve gerek şahit zarara uğratılmamalıdır. Onlar, kendilerine düşen görevi yerine getirmişlerdir. İşlerinin aksatılması, lüzumundan fazla bekletilerek işlerinden alıkonulmaları, şayet yazıcı bir ücret karşılığında yazmışsa ücretinin verilmemesi veya eksik verilmesi onlara zarar verme kapsamına girer. Onlara herhangi bir zarar vermek, Allah'a itaatin dışına çıkmak anlamına gelir, fâsıklıktır. Bunu yapanlar, Allah'ın cezalandırmasına uğrayacaklardır. Kuşkusuz Allah her şeyi bilendir.

وَاِنْ كُنْتُمْ عَلٰى سَفَرٍ وَلَمْ تَجِدُوا كَاتِبًا فَرِهَانٌ مَقْبُوضَةٌ فَاِنْ
اَمِنَ بَعْضُكُمْ بَعْضًا فَلْيُؤَدِّ الَّذِى اؤْتُمِنَ اَمَانَتَهُ
وَلْيَتَّقِ اللّٰهَ رَبَّهُ وَلَا تَكْتُمُوا الشَّهَادَةَ وَمَنْ يَكْتُمْهَا فَاِنَّهُ
اٰثِمٌ قَلْبُهُ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ﴿٢٨٣﴾ لِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوَاتِ
وَمَا فِى الْاَرْضِ وَاِنْ تُبْدُوا مَا فِى اَنْفُسِكُمْ اَوْ تُخْفُوهُ

يُحَاسِبْكُمْ بِهِ اللّٰهُ فَيَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ
وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌ ﴿٢٨٤﴾

283. Eğer yolculukta olup yazacak birini bulamazsanız rehin almak da yeterlidir. Eğer birbirinize güveniyorsanız; kendisine güven duyulan, bu güvene uygun davransın ve Rabbi olan Allah'tan korksun. Sakın şahitliği gizlemeyin. Çünkü şahitliği gizleyenin kalbi günahkârdır. Bilesiniz ki Allah neler yaptığınızı bilmektedir.

284. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Kalplerinizdekini açığa vursanız da gizleseniz de Allah ondan dolayı sizi sorguya çeker. Dilediğini bağışlar dilediğini cezalandırır. Allah, her şeye gücü yetendir.

Yolculukta kişilerin yazmayı bilmemeleri yahut yazacak malzeme bulamamaları durumunda bir şeyi rehin almaları tavsiye edilmektedir. Alacaklı, alacağını elde edinceye kadar rehin aldığı şeyi güvence olarak saklar. Borçlu kişi borcunu ödemediği takdirde, alacaklı o rehin aldığı şeyden alacağını alır ve artakalan bir şey varsa onu borçluya iade eder. Bu rehin işlemi, yazma yerine geçen bir güvencedir.

Ama kişiler birbirlerine güveniyorlarsa kendisine güven duyulan borçlu borcunu tam zamanında ödesin ve kendisine olan güveni istismar etmesin. Bilsin ki Allah, olayın şahididir.

Âyet, şu anlatılan hususları da hesaba katarak şahitlik yapmaktan kaçınmanın doğru olmadığını, şahitliği gizlemenin kalbî bir sorumluluk zafiyetinden kaynaklandığını, bu sebeple şahitliği gizlemenin ancak kalbi günahkâr olan kimselerin işi olduğunu ifade etmektedir.

Sûrenin sonuna doğru, göklerde ve yerde ne varsa hepsinin Allah'a ait olduğunun ve gizli açık ne varsa Allah'ın hepsinden haberdar olduğunun, ayrıca bütün bunlardan dolayı insanın sorguya çekileceğinin vurgulanması, anlamlıdır.

Sûrede birçok konudan söz edildi; inanç konuları, değişik dinlere mensup milletlerin geçmişleri, mevcut milletlerin onlarla ilişkileri, ibadet ve mu-

amelat konuları, ahlâkî konular, aile kurumunu ilgilendiren meseleler, faiz, borç gibi ticarî meseleler, insanın değişik alanlarla ilgili sorumlulukları anlatıldı. İşte bunlardan sonra sûrenin sonuna yaklaşırken, her şeyin sahibinin Allah olduğu, Allah'ın insanları hesaba çekecek güçte olduğu ve dilediğini bağışlayıp dilediğine ceza vereceği ifade ediliyor. Ama kuşkusuz O, cezalandırırken de mükâfatlandırırken de âdildir.

Rivâyet edilir ki, **"Kalplerinizdekini açığa vursanız da gizleseniz de Allah ondan dolayı sizi sorguya çeker"** âyeti indirildiğinde sahabîler, Peygamber'e gelerek: *"Namaz, oruç, cihat ve zekât gibi gücümüzün yettiği şeylerle sorumlu tutulduk. Bunları yapabiliyoruz. Fakat bu âyet indirildi, buna gücümüz yetmez"* dediler. Peygamber onlara: "Sizden önce Kitap Ehli olan Hıristiyan ve Yahudiler gibi işittik ve isyan ettik mi demek istiyorsunuz? Hayır, siz, işittik ve itaat ettik, deyin" buyurdu. Sahabe, "işittik ve itaat ettik" deyince bundan sonraki âyetler indirildi.

Müfessirlerden bazıları aşağıda gelecek olan, *"Allah kimseye gücünün yetmediğini yüklemez"* âyetiyle bu âyetin nesh edildiğini, yani hükmünün kaldırıldığını söylerler. Hâlbuki söz konusu âyet buradaki kapalılığı açıklamakta ve içinizden geçip gücünüz dışında olan kısmından sorumlu değilsiniz, demektedir. Bunlar da kuruntu ve vesvese gibi şeylerdir. Oysa insanın içine yerleşmiş kin, nefret, başkalarına tuzak kurma gibi kalbi amelleri vardır ve bunlar çoğu zaman irademiz dâhilinde olan şeylerdir. En azından çaba gösterecek olursak bunları içimizden atabilir yahut bu duyguları zayıflatabiliriz. İşte bu gibi şeylerden elbetteki sorguya çekileceğiz. İnsanın dış temizliği iç temizliğiyle, dış bozuklukları da iç kirliliğiyle başlar. Bu nedenle Allah'ın huzuruna çıkıp hesap vereceğine inanan her insan, iç eğitime; kalp ve gönül eğitimine önem verir.

آمَنَ الرَّسُولُ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِ
مِنْ رَبِّهِ وَالْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ آمَنَ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ
وَرُسُلِهِ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ وَقَالُوا سَمِعْنَا
وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ ﴿٢٨٥﴾ لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ
نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ

رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا اِنْ نَسِينَا اَوْ اَخْطَاْنَا رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا
اِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا
مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ وَاعْفُ عَنَّا وَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا
اَنْتَ مَوْلٰينَا فَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ٢٨٦

285. Peygamber, Rabbinden kendisine indirilene inandı. Mü'minler de inandılar. Hepsi Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine inandılar ve "peygamberlerini birbirlerinden ayırt etmeyiz" dediler. Yine dediler ki: "İşittik ve itaat ettik, bağışlama sendendir ey Rabbimiz! Varış sanadır."

286. Allah hiç kimseye gücünün yetmediğini yüklemez. Kişinin yaptığı her iyilik kendinedir; yaptığı her kötülük de kendi aleyhinedir. "Ey Rabbimiz, unuttuk yahut yanıldıysak bizi tutup sorguya çekme! Ey Rabbimiz, bizden öncekilere yüklediğin gibi üstümüze ağır bir yük yükleme! Ey Rabbimiz, asla tâkat getiremeyeceğimiz şeyleri bize yükleme! Bizden sil, bizi yarlığa, bize merhamet et! Sen bizim mevlâmızsın! Artık kâfirler güruhuna karşı da bize yardım et!"

Müslümanlar, Yahudi ve Hıristiyanların yaptıklar gibi peygamberler arasında ayırım yapmaz, hepsine inanırlar. Hâlbuki Yahudi ve Hıristiyanlar peygamberlerin bazılarına inanmazlar. Burada Peygamberler arasında ayrım yapmama, hepsinin her yönden eşit olduklarına inanmak anlamında değildir. Nitekim bu sûrenin 253. âyetinde bir kısmının diğerlerinden üstün oldukları belirtilmişti. Bazı nitelikleriyle bazı peygamberler diğer peygamberlerden üstündür. Ancak peygamber olma ve peygamberlere inanılması gerektiği yönüyle aralarında bir ayrım yapılmaz. Hepsi aynı dini tebliğ etmiş; hepsi Allah'ın birliğine, diğer peygamberlere ve ahirete gününe iman etmeye, hâsılı Allah yoluna çağırmışlardır. Hepsi de Allah tarafından gönderilen vahiyleri olduğu gibi insanlara aktarmışlar, söz ve davranışlarıyla insanlara örnek olmuşlardır. Bu gibi hususlarda aralarında bir ayırım söz konusu değildir.

Müslümanlar Allah'ın emirlerine karşı çıkmaz, emir ve yasaklarına uyma konusunda bahaneler ileri sürmez **"İşittik ve itaat ettik, bağışlama sendendir ey Rabbimiz! Varış sanadır,"** derler.

"Allah kimseye gücünün yetmediğini yüklemez."

Âyetin bu kısmının, 284 numaralı âyeti nesh etmediğine, sahabîlerin endişelerini gidermek üzere bir açıklama olarak inzâl edildiğine yukarıda dikkat çekmiştik.

Kişiler hayır işlediklerinde bunun yararı kendilerinedir. Aynı şekilde kötülük yaptıklarında da bunun cezasını kendileri çekerler; Allah'a herhangi bir zarar veremezler.

Âyetin geri kalan kısmı, inananlara nasıl dua edeceklerini öğretmektedir. Duanın başlangıcında **"Ey Rabbimiz, unuttuk yahut yanıldıysak bizi tutup sorguya çekme!"** denmektedir. Unutma ve yanılma, insanın yaratılışında var olan olgulardır. Ancak unutma yahut yanılma, kişinin ilgi ve özen göstermemesinden kaynaklanıyorsa, o kişi sorumludur. Böyle bir unutma ve yanılma sonucu ortaya çıkan olumsuzluklardan dolayı tövbe etmek ve dinî konularda daha çok özen göstermek gerekir.

Burada geçen duadan, bizden öncekilere ağır yükler yüklendiği anlaşılmaktadır. Ancak öncekilere daha ağır yükler yüklenmiş olması, inatçılıklarından ve vurdumduymazlıklarından dolayı olmuştur. Nitekim bu sûrede, Yahudilerin bu tür tavırlarından bazı örnekler zikredilmişti.

3.
Âlu İmrân Sûresi

Hicretin üçüncü yılında Medine'de indirilmiştir. 200 âyettir. Sûrede İmrân ailesinden söz edildiği için ***'İmrân ailesi'*** *anlamına gelen* ***'Âlu İmrân'*** *ismini almıştır. İmrân Hz. Meryem'in babasıdır.*

Sûre iki temel konu etrafında dönüp dolaşmaktadır.

Bunlardan birincisi, Kitap Ehli ile diyalogdur. Bakara sûresinde Yahudilerden daha çok söz edilmişti. Burada ise Hıristiyanlara daha çok yer verilmektedir. Sûrenin ilk bölümü, Necrânlı Hıristiyanlardan hicretin ikinci yılında Peygamber'e gelen ve onunla din konusunda tartışan heyetin ileri sürdükleri meselelerle ilgilidir.

Yemen, Kûfe ve başka bölgelerde "Necrân" ismiyle bilinen yerleşim birimleri vardı. Burada sözü edilen heyet Yemen'de bulunan Necrân bölgesinden gelmişti. Sözü edilen Necrân bölgesi o dönemin önemli Hıristiyan merkezlerinden biriydi. Ka'be'ye nazire olarak burada bir mabet inşa edilmiş olup orada çok sayıda Hıristiyan din âlimi ve adamı bulunuyordu. İşte bu bölgenin Hıristiyanlarından bir heyet başlarında ileri gelenleri ve din âlimleri olduğu halde Medine'ye gelmişti. Peygamber onları kendi mescidine yerleştirdi ve orada ibadet etmelerine izin verdi.

Heyet uzun bir müddet bu mescitte misafir edilmiştir. Hıristiyan heyetle, özellikle Hz. İsa'yı ilâhlık derecesine yükseltmeleri meselesi ele alınıp tartışılmış ve heyet, Allah'ı birlemeye çağrılmıştır. Onlar Hz. İsa'nın babasız dünyaya gelmesini söz konusu ederek bundan dolayı onun bir ilâh olduğunu öne sürüyorlardı. Hatırlanacağı üzere Bakara sûresinde Hz. Âdem'in yaratılışından bahsedilmişti. Burada ise

Hz. İsa'nın yaratılışından söz edilmekte ve Hz. Âdem'in yaratılışına göndermeler yapılmaktadır. Çünkü bu ikisinin yaratılışı diğer insanların yaratılışından farklıdır. Hıristiyanlar Hz. İsa'nın farklı yaratılışını ilâh oluşuna yorumlamışlardır. Oysa Hz. Âdem hem babasız hem de annesiz dünyaya gelmiştir. Yine Hıristiyanların çok yakından tanıdıkları Hz. Yahya, çok yaşlı bir baba ve kısır bir anneden dünyaya gelmiştir. Bu farklılıklar söz konusu kişilerin ilâh olduklarını değil, Allah'ın yaratma konusunda sonsuz alternatiflere kadir olduğunu gösterir.

Sûrede bu vesileyle Hıristiyan ve Yahudilerin kimi sapmaları dile getirilmekte, bu arada Müslümanlar da benzeri sapmalar konusunda uyarılmakta, Hıristiyan ve Yahudiler İslâm'a davet edilmektedir. Kur'ân-ı Kerim geçmiş olaylardan söz ederken tarihi bilgiler vermeyi değil, toplumsal hayatı, onun ilke ve esaslarını kavratmayı amaçlar. Geçmişte yaşanan olaylara göndermeler yapar. Kısacası amaç, yaşanmakta olan hayattır; yaşanmakta olan hayata yön vermek ve onu düzenlemek için geçmişten ibret alınmasını ister. Böylece anlatılan tarihi olaylar da canlılık kazanır.

İkinci temel konu ise Müslümanları derinden yaralayan Uhud Savaşı ile alakalıdır. Bedir Savaşı'nda büyük bir zafer kazanan Müslümanlar bu savaşta yenilgiye uğramışlardır. O halde bu savaş bütün detaylarıyla incelenmeli ve sonuçta Müslümanların yenilgiye uğrama sebepleri ortaya konulmalıydı. Çünkü başarıyı getiren sebepler olduğu gibi yenilginin de sebepleri vardır. İşte bu sûrede Müslümanların kendi hataları sebebiyle yenildikleri ve Peygamber'in emirlerine tam olarak uymadıklarından bozguna uğradıkları anlatılmaktadır. Ayrıca Allah yolunda savaşmanın ve şehit düşmenin, sıkıntılara karşı tahammül ve sabır göstermenin önemi dile getirilmektedir.

Sûrenin ilk bölümünün, Necrânlı Hıristiyan heyetin Medine'de Peygamber'i ziyaret etmesi üzerine indirildiği bu konuda nakledilen rivayetlerden anlaşılmaktadır. Esasen sûrenin ilk bölümünde söz edilen meselelerden de bu sonucu çıkarmak mümkündür.

Sûrenin giriş bölümünde, Hristiyan inançlarına dair meselelere geçmeden önce; Kur'ân'dan, Hz. Muhammed (s.a.v)den, muhkem - müteşâbih gibi Kur'ân âyetlerinin kısımlarından, Allah katında geçerli dinin İslâm olduğundan bahsetmekte, ardından da Tevrat ve İncil'in

Allah tarafından insanları hidâyete kavuşturmak üzere indirildikleri, Kur'ân-ı Kerim'in ise bu kitaplardan sonra indirildiği, bu kitapları indirenin Allah olduğu ve O'na ortak koşulmaması gerektiği anlatılmaktadır.

Necrânlı Hıristiyanlar, Hz. İsa'nın ilâh olduğuna inanıyorlardı. Nitekim diğer Hıristiyanlardan pek çoğu buna inanmaktadır. Hıristiyanların, bu batıl inançlarını Peygamber mescidinde, hem de Peygamber'in huzurunda dile getirip savunabilme imkânı bulmaları, İslâm'ın inanç ve ifade özgürlüğüne verdiği önemi göstermesi bakımından çok önemlidir. Heyet, Allah'a ortak koşma anlamını taşıyan inançlarını savunurken fiili hiçbir baskıyla karşılaşmamıştır.

Olayın dikkat çeken diğer bir yönü ise tartışmanın Peygamber Mescidinde yapılmış olmasıdır. O dönemde mescit sadece bir mabet değil, aynı zamanda Müslümanların dünyevî meselelerini görüştükleri parlamentoları, askeri meselelerin konuşulduğu karargâhları, dinî eğitimin yapıldığı eğitim merkezleri, hâsılı din ve dünya ile ilgili bütün önemli kararların alındığı bir merkez idi. Gelen heyet bu mescitte kalmış, ibadetlerini de Kudüs'e yönelerek yine bu mescitte yerine getirmişlerdir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

الٓمٓ ﴿١﴾ اَللّٰهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۙ الْحَيُّ الْقَيُّومُۜ ﴿٢﴾ نَزَّلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ

مُصَدِّقاً لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَاَنْزَلَ التَّوْرٰيةَ وَالْاِنْج۪يلَۙ ﴿٣﴾ مِنْ قَبْلُ هُدًى

لِلنَّاسِ وَاَنْزَلَ الْفُرْقَانَۜ اِنَّ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا بِاٰيَاتِ اللّٰهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَد۪يدٌۜ

وَاللّٰهُ عَز۪يزٌ ذُو انْتِقَامٍ ﴿٤﴾ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَخْفٰى عَلَيْهِ شَيْءٌ فِي الْاَرْضِ وَلَا

فِي السَّمَٓاءِۜ ﴿٥﴾ هُوَ الَّذ۪ي يُصَوِّرُكُمْ فِي الْاَرْحَامِ كَيْفَ يَشَٓاءُۜ

لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الْعَز۪يزُ الْحَك۪يمُ ﴿٦﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla

1. Elif lâm mim.

2. Allah ki O'ndan başka ilâh yoktur; her zaman diridir ve koruyup yönetendir.

3-4. Kitabı gerçeği açıklayıcı ve kendinden öncekileri doğrulayıcı olarak sana indirdi. Daha önce yol gösterici olarak Tevrat ve İncil'i de indirmişti. Furkan'ı da indirdi. Allah'ın âyetlerini inkâr edenler için gerçekten acıklı bir azap vardır. Allah güçlüdür ve intikam alıcıdır.

5. Şüphesiz ne yerde ne de gökte; hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz.

6. Sizi rahimlerde dilediği gibi şekillendiren O'dur. Kendisinden başka ilâh yoktur; güçlüdür ve her şeyi yerli yerince yapandır.

Sûre başlarındaki mukattaa harflerine dair bilgi Bakara sûresinin başında verilmiş ve bu harflerin, Kur'ân'ın icazı ile ilgili oldukları ifade edilmişti.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi sûrenin ilk bölümü Necrân heyetinin gelişi münasebetiyle indirilmiştir. Necrânlılar Hıristiyan idiler ve Kur'ân'ın Allah tarafından indirildiğini kabul etmiyorlardı. Ayrıca Kitap Ehli içerisinde Arap

olanlar, sadece Necrânlılardı. O halde onlara aktarılacak ilk şey Kur'ân'ın Allah tarafından indirildiği ve bunun delillerinin anlatılması olmalıydı. İşte sûrenin ilk âyeti bu görevi yerine getirmektedir.

İkinci âyet *Âyetu'l-Kürsî* olarak bilinen âyetin ilk cümlesidir. (Bakara 2/255). Cümlenin burada tekrar edilmesi, yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Necrân Hıristiyanlarının Hz. İsa hakkında ileri sürdükleri iddialar sebebiyledir. Onlar Hz. İsa'nın ilâh olduğunu söylüyorlardı. Oysa ilâh, her zaman diri olan ve yönetendir. Hz. İsa bu özelliklere sahip olmadığına göre ilâh olamaz. Üstelik Hıristiyanlar Hz. İsa'nın Yahudiler tarafından çarmıha gerildiğine inanırlar. Başkaları tarafından idam edilen biri ilâh olabilir mi? Hâlbuki mevcut İncillere göre Hz. İsa çarmıha gerildiğinde: *"Allah'ım! Allah'ım! Beni niçin terk ettin"* diyerek çaresizliğini dile getirmiştir. Bu denli çaresiz duruma düşebilen ve acılar içerisinde inleyen biri ilâh olamaz.

Ayrıca kilise Hz. İsa'nın çarmıha gerilmekle, Hz. Âdem ve Havva'nın işledikleri suçtan insanlığı kurtardığını söyler. Hâlbuki mevcut İncillere göre Hz. İsa çarmıha gerilmeyi istememiştir. Çarmıha gerilmeyi istemediği hatta mevcut İncillere göre kendilerinden birinin fedakârlık yaparak kendi yerine geçmesi için şakirtlerine âdeta yalvardığı anlatılmaktadır. Aslında bu tablodan, Hıristiyanlığın insanlığı aslî günahtan kurtarma doktrini de çıkmaz.

Kısacası *Kayyum* olmayan ve yönetip gözetmeyen ilâh olamaz.

"Kitabı gerçeği açıklayıcı ve kendinden öncekileri doğrulayıcı olarak sana indirdi..."

Âyette geçen *hak,* batılın zıttı olup gerçeğe uygunluk anlamındadır. Buna karşın *batıl* ise gerçekliği olmayan ve olgularla uyuşmayan manasında kullanılır. O halde *Kur'ân'ın gerçeği açıklayıcı olarak indirilmesi*, onun Allah tarafından olduğunun gerçekliği, bu gerçekliğe kendi kendisinin yeterli bir delil oluşu, anlattığı inanç kuralları ve verdiği haberlerin olgu ve gerçeklere uygunluğu manasındadır. Bu temel anlamına dayalı olarak *hak* kelimesi adalet manasında da kullanılmaktadır.

Kur'ân-ı Kerim'in kendinden önce indirilmiş olan kitapları doğrulamasının ne anlama geldiğine (Bakara 41.) ve eldeki Tevrat ve İncil'in her söylediğinin Kur'ân-ı Kerim tarafından doğrulandığı manasında alınmaması gerektiğine daha önce değinmiştik. Tevrat ve İncil'in Allah tarafından indirildikleri belirtildikten sonra Kur'ân'ın *Furkan* olarak isimlendirilmesi de buna dikkat çekmektedir. Çünkü *furkan*, hakkı batıldan ayırt eden anlamındadır. Bununla, Tevrat ve İncil'e yanlışların karıştığı ve Kur'ân'ın bunları ayıkladığı anlatılmaktadır.

Kur'ân-ı Kerim hakkı batıldan ayıran ve bütünüyle gerçek olan bir kitap olması hasabiyle âyetlerini yalanlayanlar, elbette çetin bir azabı hak etmişlerdir. Bu sebeple âyet şu cümlelerle son bulmaktadır: **"Allah'ın âyetlerini inkâr edenler için gerçekten acıklı bir azap vardır. Allah güçlüdür ve intikam alıcıdır."** Elbette Yüce Allah çok bağışlayan ve tövbeleri kabul edendir. Onun bu yönünü ortaya koyan pek çok âyet vardır. Allah'ın mahza adalet olduğu, iyi ile kötünün asla bir tutulmaması gerektiği ve tüm bunların Kur'ân'da sarahaten ifade edildiği âyetlerle anlatılır. Bütün bu gerçekler ortadayken hala inkârda ısrar etmek, Allah'ın adaleti gereği, buna denk bir cezaya hazır olmak anlamına gelir.

"Şüphesiz ne yerde ne de gökte; hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz."

Allah'a hiçbir şeyin gizli kalmayacağının burada dile getirilmesini iki nedene bağlamak mümkündür:

Birincisi: Hz. İsa'nın böyle bir kudret ve niteliğe sahip olmadığı ve dolayısıyla ilâh olamayacağıdır. Çünkü o kendisinin asılacağını bilmiyordu. Saklanmasına rağmen yakalandı.

İkincisi: Allah'ın Tevrat ve İncil'e karışmış olan yanlışları bildiğine ve indirdiği Kur'ân ile bu yanlışları düzelttiğine işaret etmektir. Kur'ân'ın gerçeği açıklayıcı olarak indirildiği vurgusu da bunu anlatır. Allah, kullarının yararına olan şeyleri sonsuz bilgisi sayesinde bilir. İndirdiği her kitap kendi dönemi için en uygun kuralları içerir. Ayrıca kimin bu kitaplara gerçekten inandığı ve kimin inanmadığı halde inandığını iddia ederek münafıklık yaptığı, Allah'a gizli değildir.

"Sizi rahimlerde dilediği gibi şekillendiren O'dur."

Sûrenin ilk bölümünün Necrân Hıristiyanlarının Medine'ye gelerek din konusunda Peygamberle tartışmaları akabinde indirildiğini biliyoruz. Hıristiyanlar Hz. İsa'nın babasızız dünyaya gelişini, onun ilâhî bir yönünün olduğuna delil sayıyorlardı. Âyet onların bu iddialarına bir cevaptır.

Hz. İsa'yı da ana rahminde şekillendiren yine Yüce Allah'tır. O halde babasız yaratılmış olan Hz. İsa'nın ilâh olması mümkün değildir. Ayrıca rahimlerde insanları şekillendiren İsa değil, Allah Teala olduğuna göre, İsa kesinlikle bir ilâh değildir.

Âyet Allah'ın güçlü olduğunu ve her şeyi yerli yerince yaptığını belirtmekle son bulmaktadır. Böylece Allah'ın, sûrenin başından buraya kadar anlatılanları yapma gücüne sahip olduğu ve bu olup bitenlerin hepsinin bir hikmete binaen gerçekleştiği ifade edilmektedir. Dolayısıyla âyet sonlarında yapılan,

Allah'a ilişkin nitelemeler, o âyetin veya o âyetle birlikte önce gelen âyetlerin içerikleri ile güçlü ve anlamlı bir ilişkiye sahiptir.

Yukarıdaki âyetlerle sûreye giriş yapıldıktan sonra Necrânlı Hıristiyanlarla yapılan tartışma konularına geçilmektedir. Buraya kadarki âyetler bu tartışmaya bir giriş mahiyetinde idi.

هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ
الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ فَأَمَّا الَّذِينَ
فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ
تَأْوِيلِهِ وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا
بِهِ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿٧﴾ رَبَّنَا لَا تُزِغْ
قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ ﴿٨﴾
رَبَّنَا إِنَّكَ جَامِعُ النَّاسِ لِيَوْمٍ لَا رَيْبَ فِيهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُخْلِفُ الْمِيعَادَ ﴿٩﴾

7. **O'dur sana Kitab'ı indiren! Onun âyetlerinin bir kısmı muhkemdir ve bunlar Kitabın anasıdır. Diğerleri ise müteşâbihtir. Kalplerinde eğrilik bulunanlar fitne ve onları tevil arzusuyla onun müteşâbihlerinin peşine düşerler. Oysa onun tevilini ancak Allah bilir. İlimde derinleşenler ise: "Biz onlara inandık; hepsi Rabbimizin katındandır" derler. Sağduyu sahiplerinden başkası düşünüp öğüt almaz.**
8. **Rabbimiz! Bizi hidâyete erdirdikten sonra kalplerimizi eğriltme! Ve kendi katından bize bir merhamet bağışla. Hiç şüphesiz Sen, çok bağışta bulunansın.**
9. **Rabbimiz! Elbette Sen, insanları, kendisinde hiçbir kuşku bulun-**

mayan bir günde toplayacaksın. Şüphesiz Allah, verdiği sözden caymaz.

İlk âyet Kur'ân-ı Kerim'i muhkem ve müteşâbih olmak üzere iki kısma ayırmaktadır. Âyetin açıklamasına geçmeden önce muhkem, müteşâbih ve tevil kelimelerinin ne anlama geldiği, ayrıca âyette nerede vakfetmek gerektiği (durağın nerede olduğu) üzerinde durmamız gerekir.

Muhkem kelimesi sözlükte; sağlam, sağlam kılınmış anlamına gelmektedir. Zulme engel olması nedeniyle yargıca *hâkim* denilmiştir ki *muhkem*le aynı kökten gelmektedir. (İbnu Fâris, Mu'cemu Mekayisi'l-Luğa, II, 91)

Müteşâbih ise birbirine benzeyen birey ve cüzleri bulunan şeylerle, kendisinde karışıklık ve iltibas bulunan şeye denir. (Zemahşeri, Esasu'l-Belağa, s.447).

Kelimelerin terim olarak ne anlama geldiği konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Ancak yaygın kanaate göre, tek bir anlama gelen âyetler *muhkem*, birden fazla anlama gelebilenler ise *müteşâbih*tir. Bu görüş diğerleri arasında en yaygın olanıdır.

Tevil kelimesi ise sözlükte âkibet ve varılan sonuç anlamındadır. Kur'ân'ın indiği dönemde kelimenin anlamı budur. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'in diğer âyetlerinde de bu anlamda kullanılmaktadır. Bilahare kelime tefsir manasında kullanılmış ve terimleştikten sonra da, *"zahir manasından başka bir manaya delalet ettiğini gösteren bir delil sebebiyle sözün asıl manasından başka bir manaya taşınması"* anlamında kullanılmaya başlanmıştır.

Bütün dillerde kelimeler zaman içerisinde ilk konuldukları anlama yakın yahut farklı yeni anlamlar kazanabilirler. Kur'ân'ın Arapçanın yazılı belgesi ve dinin temel kitabı olması sebebiyle özellikle onda kullanılan kelimelerin Arapça orijinal anlamlarını kaybetmesi nadir olmakla birlikte yakın yahut farklı bir anlama kavuşan Arapça kelimeler yok değildir. *Tevil* kelimesi de bunlardandır. Kelime Kur'ân'da, zikrettiğimiz sözlük anlamında kullanılmıştır. Hadislerde de aynı durum söz konusudur. Fakat kelime tefsir kelimesiyle yakın bir anlam taşıdığından, zaman içerisinde bu anlama taşınmış ve ardından az önce söz konusu ettiğimiz anlamda terim haline gelmiştir.

Kur'ân-ı Kerim cahiliye döneminde kullanılan bazı kelimeleri yeni anlamlara taşımıştır. Ancak *tevil* bu kelimelerden değildir. Kelime Kur'ân-ı Kerim'de yeni bir anlama taşınmadığına göre, haliyle indiği dönemde o günkü Arapların kullandığı anlamda kullanılmaktadır. Kur'ân'daki bir kelime, inişinden sonra-

ki dönemlerde kazandığı anlamlarla açıklanamaz. O halde Kur'ân'da geçen *tevil* kelimesi de onun indiği dönemde ne anlamda kullanılıyor idiyse bu kelimenin geçtiği âyetlerde de onu o anlamla tefsir etmeliyiz.

Kelimenin, Kur'ân'ın indirildiği dönemde, sözün varacağı sonuç anlamında kullanıldığına yukarıda dikkat çekmiştik. Buna göre haberî cümlelerde tevil, haber verilen şeyin kendisi iken inşaî cümlelerde, söylenen şeyin yerine getirilmesidir.[1] Mesela âhirette gerçekleşecek şeyleri anlatan âyetlerin tevili, âhirette o şeylerin gerçekleşmesidir. Bunu A'raf sûresinde geçen şu âyette açıkça görüyoruz: "*Onun tevilinden başka ne bekliyorlar? Tevilinin geldiği gün önceleri onu unutanlar, 'Rabbimizin elçileri bize gerçeği getirmişlerdi. Acaba bize şefaat edecek şefaatçiler var mı? Veya geri gönderilip de yaptıklarımızdan başkasını yapabilecek miyiz?' diyecekler.*" (A'raf 7/53).

Bu âyette tevilin, Kur'ân'ın âhirete dair anlattıklarının gerçekleşmesi anlamında kullanıldığı gayet açıktır.

İnşaî cümlelerin tevili ise cümlede söylenenin yerine getirilmesidir. Mesela *buraya gel* cümlesinin tevili, kendisine emir verilen kişinin oraya gelmesidir.

Tevil kelimesine tefsir manası verenler de olmuştur. Nitekim müfessirlerin ileri gelenlerinden İbnu Cerir et-Taberî, meşhur "Câmiu'l-Beyân an Te'vili Âyi'l-Kur'ân" adlı tefsirinde kelimeyi bu anlamda kullanmaktadır. Ne var ki Kur'ân'ın indiği dönemde kelime bu anlamda kullanılmamakta idi.

Kelimenin tefsir anlamında olduğunu söyleyenler, durağın yerine göre âyete farklı anlamlar vermişlerdir. Buna göre, şayet durak/vakfe Allah kelimesi üzerinde olursa âyetin anlamı yukarıda mealini verdiğimiz şekildedir. Ancak bu görüşte olanlar, tevil kelimesine tefsir anlamı verdikleri için, müteşâbihlerin anlamını sadece Allah bilir, derler. Buna destek olarak da İbnu Abbas'tan şöyle bir rivâyet naklederler:

Kur'ân dört kısımdır:

a.) Herkesin tevilini bilmek zorunda olduğu kısım ki bunlar helal ve haram konularıdır.

b.) Arap dilini bilmeleri nedeniyle Arapların tevilini bildiği kısım.

c.) Ancak âlimlerin tevilini bildiği kısım.

d.) Allah'tan başka kimsenin tevilini bilmediği kısım.

Rivâyette geçen *tevil* kelimesini tefsir anlamına aldıkları için de sonuncu

1 Haberî cümleler, haber içeren, bir yargı bildiren cümlelerdir. İnşaî cümleler ise doğrulanmaya yahut yalanlanmaya konu olmayan cümlelerdir.

şıkka misal olarak *kıyametin ne zaman kopacağı* meselesi ile *mukattaa harflerini* zikrederler ve bunların tefsirini kimse bilemez, derler. Nitekim kimi kaynaklarda İbnu Abbas'ın bu görüşü nakledilirken "Kur'ân'ın tefsiri dört kısımdır..." denmektedir.

Rivâyette geçen *tevil* kelimesini, yukarıda anlattığımız, âkibet ve işlerin varacağı sonuç anlamına aldığımızda rivâyette herhangi bir problem yoktur. Haddizatında bu anlama alınması da gerekir. Çünkü Kur'ân-ı Kerim'de kıyametin ne zaman kopacağını anlatan bir âyet yoktur. Bu yüzden o âyeti anlamak yahut anlamamak da söz konusu değildir. Bilakis Kur'ân-ı Kerim kıyametin ne zaman kopacağını Allah'tan başka hiç kimsenin bilmeyeceğini anlatmaktadır. *Kıyametin ne zaman kopacağını kimse bilemez* denildiğinde de bunun anlamı açıktır.

Misal olarak *mukattaa* harflerini zikretmelerine gelince, onlarla ilgili açıklamayı Bakara sûresinin başında yapmıştık. Kaldı ki İbnu Abbas'ın kendisi bu harflere anlam vermiş, yani onları tefsir etmiştir. İbnu Abbas'ın, bu harflerin anlamlarının sadece Allah tarafından bilinebileceğini söylediği halde onlara anlam vermeye kalkışması ise düşünülemez.

Şayet bu âyette durak/vakfe *ve'r-râsihune fi'l-ilm* üzerinde ise takdirde âyete şöyle anlam verirler:

"O'dur sana Kitab'ı indiren! Onun âyetlerinin bir kısmı muhkemdir. Ve bunlar Kitabın anasıdır. Diğerleri ise müteşâbihtir. Kalplerinde eğrilik bulunanlar, fitne ve onları tevil arzusuyla onun müteşâbihlerinin peşine düşerler. Oysa onun tevilini ancak Allah ve ilimde derinleşenler bilir. "Biz onlara inandık. Hepsi Rabbimizin katındandır" derler. Sağduyu sahiplerinden başkası düşünüp öğüt almaz."

Durağın burada olduğunu söyleyenler, müteşâbihlerin anlamını Allah ve ilimde derinleşenler bilir, derler.

Âyete bu şekilde anlam verme sonraki asırlarda yaygınlaşmakla birlikte durağın bu şekilde olması, yani *ve'r-râsihune fi'l-ilm* üzerinde yapılması, Arapça dil kurallarına uymaz. Çünkü bu takdirde, *derler* anlamına gelen *yeqûlûne* fiilinin faili (öznesi) ortadan kalkacaktır. Bu cümlede failin olabilmesi için bu fiilin başında bir *vav* harfinin bulunması gerekir. Cümledeki eksiklik, dikkat edilirse mealinden de anlaşılmaktadır. Zaten sahabeden *ve'r-râsihune fi'l-ilm* üzerinde vakfe yapan bir kıraat rivâyet edilmiş değildir.

Âyette geçen *tevil* kelimesini tefsir anlamında alanlar, durağın nerede olduğu meselesini, müteşâbihlerin tevil, yani tefsir edilmesi konusuyla bağlantılı olarak gündeme getirir ve ilimde derinleşmiş olanlar müteşâbihleri tevil ede-

bilir, derler. Bu meselenin daha iyi anlaşılması için *müteşâbihlerle* ve bunların *tevili* ile neyi kast ettiklerini anlamak gerekir.

Müteşâbihlerle gaybî konular ve bu gaybî konular arasında özellikle Allah'ın sıfatları kast edilmektedir. Bilindiği gibi *selef* dediğimiz ilk dönem bilginleri Allah'ın yüzü, eli, yukarıda oluşu ve benzeri haberi sıfatlarla Allah'ın istivâ'sı ve gelmesi gibi fiili sıfatlarını tevil etmez, onları olduğu gibi kabul eder ve öylece inanırlardı. Sonra gelen halef âlimleri ise genelde bunları tevil etmişlerdir. Mesela Allah'ın yüzünü rızası ile, elini kudreti ile, istiva'sını hakimiyet ve istila etmesi ile, gelmesini de rahmetinin gelmesi ile tevil etmişlerdir.

Allah'ın sıfatlarını tevil etme işi önce Mutezile tarafından yapılmış, bilahare Ehl-i Sünnet Mezhepleri olan Eş'arî ve Maturidî mezhepleri tarafından devam ettirilmiştir. Böylece Allah'ın sıfatlarını tevil etmekten dolayı Ehl-i Sünnet ile Mutezile arasındaki çatışma ilk dönem âlimlerinin mezhebini takip eden Selefîlerle Eş'arî ve Maturîdiler arasına taşınmıştır. Eş'arîlerle Maturîdiler, ilk dönem âlimlerinin mezhebini devam ettiren Selefîleri *müşebbihe* (Allah'ı yaratılmışlara benzetenler) olmakla, Selefîler de diğerlerini Allah'ın sıfatlarını *ta'til* (işlevsiz kılmak) ile itham etmişlerdir. Tartışma günümüze kadar devam etmiştir.

Âyetle ilgili bu ön bilgileri verdikten sonra âyetin açıklamasına geçebiliriz:

Âyet, *"O'dur sana Kitab'ı indiren!"* diyerek indirme işini Allah'a hasr etmektedir. Yani başkası değil, Allah onu indirmiştir, demektedir. *İndirme/inzal* kelimesi de başkası hakkında değil, Allah hakkında kullanılır. Kur'ân'ın yüce bir makamdan indirildiğini ifade etmek ve öncelikle bunu kalplere kazımak için bu kelime kullanılmış, *"O'dur sana Kitab'ı veren!"* denilmemiştir. Kur'ân'ın kelime seçimindeki dikkat derecesi dahi onun Allah katından oluşuna bir delildir.

Bunun ardından âyet, Kur'ân âyetlerini *muhkem* ve *müteşâbih* olmak üzere ikiye ayırmakta, müteşâbihlerin peşinde koşanları hasta kalpliler ve fitneciler olarak tanımlamaktadır. Muhkem âyetler ise *kitabın anası* olarak tanımlanmıştır. Kur'ân-ı Kerim'de *fitne* kavramı, Allah'a ortak koşma, inkâr, Allah'ın yolundan alıkoyma gibi anlamlara gelir.

Sûrenin ilk bölümünün Necrân Hıristiyanlarının Medine'ye gelerek inanç konularında Peygamberle tartışmaları üzerine indirildiğine yukarıda değinmiştik. O halde Necrân heyeti, Kur'ân-ı Kerim'in *müteşâbih* âyetlerini gündeme getirerek inançlarına destek arayışı içerisine girmişlerdi. Bilindiği gibi Hıristiyanların çoğu Hz. İsa'nın, Allah'ın oğlu ve bir ilâh olduğuna inanırlar. Taberî'nin naklettiğine göre Hz. İsa'nın ilâh olduğunu söyleyen Hıristiyanlar onun, ölüyü diriltmesini, hastayı iyileştirmesini, gaybdan haber vermesini, ça-

murdan bir kuş şekli yapıp ona üflemesiyle canlanıp kuş olmasını delil getiriyorlardı.

Onun Allah'ın oğlu olduğunu söylerken de diğer insanlar gibi bir babasının olmamasını ve beşikte konuşmasını gerekçe gösteriyorlardı. Taberî, Peygamber'in (s.a.v.) heyet içerisinde bulunan iki din bilginine İslâm'a girmelerini teklif ettiğinde aralarında şöyle bir konuşmanın geçtiğini nakleder.

- İslâm'a girin.

- Biz zaten Müslümanız.

- Hayır, siz İslâm'a girmiş değilsiniz, İslâm'a girin.

- Biz senden önce İslâm'ı kabul etmişiz.

-Yalan söylüyorsunuz. Allah'ın oğlunun olduğunu söylemeniz, haça tapmanız ve domuz eti yemeniz, Müslüman olmadığınızı gösterir.

- Peki onun (İsa'nın) babası kim ey Muhammed?

Hıristiyanlar Hz. İsa'nın üç ilâhtan biri oluşuna da, Kur'ân-ı Kerim'de *yaptık, yarattık, hükmettik vs.* gibi çoğul kipinin kullanılışını delil getiriyorlardı. (Taberî, III, 162-163). Kur'ân-ı Kerim'de Hz. İsa'nın, *"Allah'ın kelimesi"* (Âlu İmrân 3/45) ve *"O'ndan bir ruh"* (Nisa 4/171) olduğunu anlatan âyetleri de gündeme getirdikleri nakledilmektedir. (Taberî, III, 162,177; İbnu Teymiyye, *Fetâvâ*, XVII, 389).

Söz konusu edilen hususlar heyetteki bilginlerin iddia ettiği sonuçlara götürmese de Kur'ân-ı Kerim'de yer almaktadır. Yeri geldikçe bu hususlarla kastedilen anlam açıklanacaktır. Burada işaret etmek istediğimiz husus, yapısı itibarıyla bu âyetlerin, tevhit inancına aykırı anlamlara çekilebilecek âyetler olmalarıdır. O halde müteşâbihler değişik sebeplerle farklı anlamlara çekilebilecek âyetlerdir.

Muhkem âyetler ise *ummu'l-kitab/kitabın anası* olarak nitelenmişlerdir. Arapçada *umm* kelimesi, bildiğimiz anne anlamının yanında asıl, kaynak, kendisine başvurulan, anlamlarına gelmektedir. Buna göre *müteşâbi*h âyetlere anlam verirken *muhkem* âyetlere başvurulmalı, onlarda anlatılanlarla çelişen sonuçlardan uzak durulmalıdır. Çünkü Kur'ân âyetleri birbirlerini açıklar, aralarında çelişki olmaz.

O halde *muhkem* âyetler, *müteşâbihlerin* aksine başka anlamlara çekilemeyen, anlamları açık, *müteşâbih* âyetlerin doğru anlaşılmasına da kaynaklık eden ve kendilerine başvurulması gereken âyetlerdir.

İlimde derinleşmiş olanlar, kalplerinde hastalık bulunanlar gibi müteşâbihlerde anlatılan şeylerin peşine takılmaz, **"Biz onlara inandık; hepsi Rab-**

bimizin katındandır" derler. Bu âyetleri anlamaya çalıştıklarında, *muhkem* âyetlere başvururlar.

Özetleyecek olursak, *tevil* kelimesi, işlerin âkibeti anlamında olduğuna göre, bir sözün tevili, o sözde anlatılan olayın yahut nesnenin kendisidir. Kalplerinde hastalık bulunanlar, değişik anlamlara çekilebilen ve gayba dair konuları anlatan âyetlerin peşine takılır, muhkem âyetleri hesaba katmayıp onları hevalarına göre tefsir ederler. Hâlbuki bu âyetler, *muhkem* âyetler kaynak kabul edilerek, yani onlara başvurularak anlaşılmalıdır.

İlimde derinleşmiş olanlar, bilirler ki Allah'ın dileği dışında hiçbir şey olmaz. Bu yüzden daima Allah'ın korumasına sığınır ve şöyle dua ederler:

"Rabbimiz! Bizi hidâyete erdirdikten sonra kalplerimizi eğriltme. Ve kendi katından bize bir merhamet bağışla. Hiç şüphesiz sen çok bağışta bulunansın."

Daha önce de dikkat çektiğimiz gibi, duanın anlam kazanması, kişinin irade ve davranışlarıyla desteklenmesine bağlıdır. Kişi, diliyle kalbinin hidayetten başka tarafa döndürülmemesini istemekle birlikte irade ve davranışları bunun aksine ise bu duasının bir anlamı yoktur. Yüce Allah bir kimsenin kalbini hidayetten başka tarafa döndürüyorsa, kişi bunu irade ve amelleriyle istiyor demektir. Nitekim bir âyette şöyle geçmektedir: *"Onlar yoldan sapınca Allah da kalplerini saptırdı."* (Saff 61/5). Başka bir âyette de şöyle denmektedir: *"Sonra dönüp gittiler. Allah da kalplerini döndürdü"* (Tövbe /127).

Kişi, Rabbinden yüz çevirir ve hakkı gördüğü halde ondan uzaklaşırsa Allah da kalbini doğru yoldan uzaklaştırır. Kuşkusuz, Allah kullarına haksızlık etmez. Kendine haksızlık eden, kulun kendisidir. O halde kul kendi kendisini kınamalıdır.

"Rabbimiz! Elbette Sen, insanları, kendisinde hiçbir kuşku bulunmayan bir günde toplayacaksın. Şüphesiz Allah verdiği sözden caymaz."

İlimde derinleşmiş olanların, dualarının sonunda âhirete olan kesin inançlarını dile getirmeleri önemlidir. Çünkü kişiyi hayırlı işler yapmaya sevkeden en güçlü inanç âhiret inancıdır. Kalp temizliğinin ve Allah korkusunun temelinde bu inanç yatmaktadır. Kişi, iyilik yapmanın doğru bir davranış olduğuna ne kadar kanaat getirirse getirsin, âhirete kesin bir inancı yoksa o şeyleri yapmaya onu sevkeden güçlü bir etken yok demektir. Kötülüklerden sakınma konusunda da ahiret inancından daha etkilisi yoktur.

Kuşkusuz, tevhit inancını yitirmiş olan bir toplulukla yapılacak tartışmanın ilki tevhit inancıyla ilgili olmalıdır. Tevhit inancını yitirmiş olanlar nezdinde en önemli değer ise maddi güce sahip olmaktır:

Kur'ân-ı Kerim zenginlikleri ve güçleriyle gururlananlara dair pek çok örnekler zikretmektedir. Çoğunlukla bunlar ya âhirete inanmayan yahut âhirette de aynı şekilde zengin ve güçlü olacaklarını zanneden bedbahtlardır. Sanırlar ki bu zenginlik ve güçleri âhirette kendilerine azabın dokunmasına engel olacaktır. *"Dediler ki: 'Biz malları ve çocukları daha çok kimseleriz; cezalandırılacak değiliz."* (Sebe' 34/35). *"Bahçesine girdi ve kendisine zulmederek dedi ki: 'Bunun yok olacağını düşünmem, asla. Kıyametin kopacağını da sanmam; Rabbimin huzuruna götürülsem bile kesinlikle bundan daha iyisini bulurum.'"* (Kehf 18/35-36).

Kur'ân'ın zikrettiği bu ve benzeri misallerde anlatılan kimseler her dönemde rastlanacak tipler olmakla birlikte özellikle Kur'ân-ı Kerim'in indirildiği dönemde bu yönüyle kendilerinden bahsedilenler, servet ve kudretleriyle gururlanan müşrikler ve Yahudilerdir. Çünkü o dönemde Müslümanlar hem fakirdiler hem de yeterince güçlü değildiler. Hatta Peygamber'in kendileriyle tartıştığı Necrânlı Hıristiyanlar da hem hatırı sayılır bir askeri güce sahiptiler hem de zengin idiler.

قَدْ كَانَ
لَكُمْ اٰيَةٌ فِي فِئَتَيْنِ الْتَقَتَا فِئَةٌ تُقَاتِلُ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ
وَاُخْرٰى كَافِرَةٌ يَرَوْنَهُمْ مِثْلَيْهِمْ رَأْيَ الْعَيْنِ وَاللّٰهُ
يُؤَيِّدُ بِنَصْرِهِ مَنْ يَشَاءُ اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَعِبْرَةً لِاُولِي الْاَبْصَارِ ﴿١٣﴾

13. Karşı karşıya gelen iki toplulukta sizin için bir ibret vardır: "Onlardan biri, Allah yolunda vuruşan bir topluluktu; diğeri ise berikilerin, göz görmesi ile kendilerinden iki kat fazla gördükleri kâfir bir topluluktu." Elbette Allah, dilediğini yardımıyla destekler. Kuşkusuz bunda akıl sahipleri için alınacak bir ibret vardır.

Âyetin o gün yaşayanların tanıklık ettikleri Bedir savaşına mı, tarihte tekerrür eden olaylara mı, yoksa Bakara sûresinde anlatılan Talut ve Calut kıssasına mı işaret ettiği konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Hangi taraf karşı tarafı kendisinin iki katı olarak görmüştü? Bu konuda da farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bu farklı anlamalara göre, muhatapların Müslümanlar mı,

Medine Yahudileri mi, müşrikler mi yahut bütün inkârcılar mı olduğu hakkında yine farklı görüşler ileri sürülmüştür.

Âyetin Necrânlı Hıristiyanlarla ilgili tartışmanın söz konusu edildiği bir bağlamda geçmesinden ve Bakara sûresinin sonlarına doğru Talut ve Calut kıssasından söz edilmiş olmasından dolayı burada söz konusu edilen inançlı az sayıdaki toplulukla Talut ordusunun kast edilmiş olduğu düşünülebilir. Savaş meydanına kadar Talut ordusunun ne kadar fire verdiği ve sayılarının çokça azalmasına rağmen Hz. Davud'un Calut'u öldürmesiyle inanan topluluğun galip geldiği Bakara sûresinde anlatılmıştı. Ancak Enfâl sûresinin 44. âyetinde anlatılanlar, burada Bedir savaşının kast edilmiş olması ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Müfessirlerin çoğunluğu da âyette Bedir savaşının kastedildiğini söylemektedir. Bedir savaşından söz edilen Enfâl sûresinde Müslümanların müşriklerin gözünde çok ve aynı şekilde müşriklerin ise Müslümanların gözünde az gösterildiğinden bahsedilmektedir.

Biliyoruz ki Bedir'de Müslümanların sayısı 314 iken düşman müşrik ordusu 950 kişi idi. Yani düşmanın sayısı, Müslümanların sayısının üç katıydı. Araç gereç bakımından da Müslümanlardan çok daha güçlüydüler. Âyette ise onları kendilerinin iki katı olarak gördüklerinden söz edilmektedir. Yani Müslümanlar kendilerinin üç katı olan orduyu kendilerinin iki katı olarak görmüşlerdir. O halde karşı tarafın sayısı, olduğundan daha az gösterilmiştir. Ayrıca, yine Enfâl sûresinde Müslümanların durumu ne olursa olsun kendilerinin, iki katı bir topluluğa galip gelecekleri anlatılmaktadır. (Enfâl 8/66).

Bu anlattıklarımızdan da anlaşılacağı üzere, karşı tarafı kendilerinin iki katı olarak görenler inanmayan topluluk değil, inanan topluluktur. Aslında anlatımdan da bunun inanan topluluk olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü âyetin anlatımının merkezinde, inananlar topluluğunun durumu vardır. O halde "*görüyorlardı*" fiilinin faili/öznesi inanan topluluktur.

Necrânlı Hıristiyanların din konusunda yaptıkları tartışma üzerine indirilmiş âyetler bölümünde Bedir savaşından söz edilmesi normal karşılanması gereken bir durumdur. Çünkü sonuçta burada söz konusu edilen, misal kabilinden bir husus olup Bedir'de galip gelen Müslümanların inananlar topluluğu olduğu, yani hak yolda bulundukları anlatılmaktadır.

Netice olarak burada Bedir savaşının kastedilmiş olması ihtimali daha kuvvetlidir. Tarihten misal olarak Firavun ve taraftarları verilmişti. Bir de o dönemde yaşayanların tanıklık ettikleri Bedir savaşının misal verilmesi gayet doğaldır.

Peygamber (s.a.v.) Bedir savaşının kazanılmasından sonra Medine Yahudilerini toplamış ve Bedir savaşında Müslümanların galip geldiklerinden bahsederek onları İslâm'a davet etmiştir. Yahudiler de Müslümanların galibiyetlerini hak yolda olduklarının bir delili olarak kabul etmiş ve İslâm'a girmeye hazırlanmışlardı. Ne var ki bazı bozguncular, acele etmeyelim sürekli muzaffer olup olamayacaklarını görelim, demişler, Uhud savaşındaki bozgundan sonra da İslâm'a girmekten vazgeçmişlerdir. Peygamber onları İslâm'a davet ettiğinde Yahudiler, Peygamber'e savaştan anlamayan bir topluluğu yendiğini, oysa kendilerinin yaman savaşçılar olduklarını söylemişlerdir.

Kanaatimizce bu anlamdaki rivâyetler, muhatapların sadece Yahudiler olduğunu göstermez. Bizce muhatap alınanlar sadece Yahudiler değil, kendilerine İslâm mesajı ulaşan herkestir. O halde o gün için inkâr edenlerin tamamı muhatap alınmıştır.

Önceki âyetlerde inkâr edenlerin zenginlikleri ve güçleriyle gururlandıkları anlatılmıştı. Aşağıdaki âyetlerde ise gücün ve zenginliğin insanlara hoş gösterildiği, fakat âhiretteki nimetlerin bunlardan çok daha üstün olduğu anlatılmaktadır:

زُيِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ وَالْبَنِينَ وَالْقَنَاطِيرِ
الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ
وَالْأَنْعَامِ وَالْحَرْثِ ذَٰلِكَ مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا
وَاللَّهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الْمَآبِ ﴿١٤﴾ قُلْ أَؤُنَبِّئُكُمْ بِخَيْرٍ
مِنْ ذَٰلِكُمْ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي
مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَأَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ
وَرِضْوَانٌ مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ ﴿١٥﴾
الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا إِنَّنَا آمَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَقِنَا

عَذَابَ النَّارِ ﴿١٦﴾ اَلصَّابِرِينَ وَالصَّادِقِينَ وَالْقَانِتِينَ
وَالْمُنْفِقِينَ وَالْمُسْتَغْفِرِينَ بِالْاَسْحَارِ ﴿١٧﴾

14. Kadınlar, oğullar, altın ve gümüş yığınları, salma atlar, davarlar ve ekinlere tutku insanoğluna çekici gösterilmiştir. Bunlar, dünya hayatının geçici metâıdır. Oysa varılacak yerin güzellikleri Allah katındadır.

15. De ki: "Bunlardan daha iyisini size haber vereyim mi? Muttakiler için Rableri katında, içinde ebedi kalacakları altlarından ırmaklar akan cennetler vardır. Ayrıca orada tertemiz eşler ve Allah'ın hoşnutluğu vardır. Allah kullarını görür.

16. O kullar ki: "Rabbimiz! Biz kesin olarak inandık. Günahlarımızı bağışla ve bizi ateşin azabından koru" derler.

17. (İşte bunlar) **sabredenlere, doğru olanlara, buyruğa boyun eğenlere, infak edenlere ve seherlerde günahlarının bağışlanmasını dileyenleredir.**

Yukarıda sûrenin ilk bölümlerinin Necrânlı Hıristiyan heyetinin Medine'ye gelerek Peygamber'le din konusunda tartışmaları üzerine indirildiğine dikkat çekmiştik. Yine heyet içerisinde din bilginlerinin de var olduğunu belirtmiştik. Yapılan tartışmalar sonucunda özellikle din bilginleri Peygamber'in gerçek bir peygamber olduğunu anlamışlardı. Ne var ki dünya nimetlerine olan tutkuları bu gerçeği itiraf etmelerine engel oluyordu. Özellikle dinî duyguları güçlü fakat cahil toplumlarda dini istismar eden ve dünyalık menfaatler peşinde koşan din bilginleri, dini istismar ederek dünyalık elde etmeye başlarlar. Necrân Hıristiyanlarının başına gelen de buydu. Dolayısıyla öncelikle gerçeği gizleyenlerin problemlerine değinmek gerekiyordu. Gerçeği gizleyenler dünya nimetlerine tutku derecesinde bağlanmışlardı. Dolayısıyla bu konuda uyarılmaları gerekiyordu. İlk âyet bu nimetleri saymakta ve âhiretteki nimetlerin bunlardan çok daha üstün olduğunu vurgulamaktadır.

Söz konusu nimetleri insanların gözünde kim süslemiştir? Bazı müfessirler, insanları aldatmak için bu süslemeyi şeytanın yaptığını söylerler. Bazıları da insanları imtihan amacıyla Allah'ın bu nimetleri süslü gösterdiğini söylerler. Nitekim bir âyette imtihan edilmeleri nedeniyle, yeryüzündeki şeyleri süs

haline getirenin Allah olduğu anlatılmaktadır. (Kehf 18/7). Bu nimetleri sevmeyi insanın yaratılışına yerleştiren Allah'tır. Ancak bu sevgiyi tutku derecesine vardıran ve insanın kalıcı olan Cennet nimetlerine karşı geçici olan bu nimetleri tercih etmesinde etkili olan ise şeytandır.

Din hiçbir zaman insandaki fıtrî duyguları yok etmeye çalışmaz. Bilakis onları dengeli ve ölçülü kılmaya çalışır. Bu nedenle dünya nimetlerinden yararlanmayı yasaklamaz. Müslümanlar dualarında, *"Rabbimiz, bize dünyada da iyilik ver, âhirette de iyilik ver ve bizi cehennem azabından koru"* derler. (Bakara 2/201) Süslü gösterilen bu şeylerle karşı karşıya olan insan bunları görerek âhiret yurdunu isterse Allah, ona büyük mükâfatlar verir. Ama kişi kendisini bu süslü gösterilen şeylere kaptırır ve tutkuları onu Allah yolundan alıkoyarsa işte bu tutkular onun için cehennem yakıtı olur.

Netice olarak insan fıtratının bir gereği olan, dünya nimetlerini sevmenin ve istemenin, hatta kişinin onları duasında gündeme getirmesinin din açısından hiçbir sakıncası yoktur. Ancak tutku derecesinde bunları sevmek, onlara bağlanmak ve onları kalıcı olan âhiret nimetlerine tercih etmek, işte sakınca buradadır. Bu sebepledir ki Peygamber'den şöyle demesi istenmektedir: **"Bunlardan daha iyisini size haber vereyim mi? Muttakiler için Rableri katında, içinde ebedi kalacakları altlarından ırmaklar akan cennetler vardır. Ayrıca orada tertemiz eşler ve Allah'ın hoşnutluğu vardır."** Bunlar kalıcı nimetler olup elbette geçici dünya nimetlerine tercih edilmelidir. Kendilerini Allah'ın azabından korumak isteyenler, yani takva sahipleri bunları tercih ederler.

Âhiret nimetlerini tercih, dünya nimetleriyle âhiret nimetleri karşı karşıya geldiği zaman söz konusudur. Buna karşılık dünya nimetlerini istemek âhiret nimetlerini istemekle çatışmıyorsa dünya nimetlerini istemekte bir mahzur yoktur.

"O kullar ki 'Rabbimiz! Biz kesin olarak inandık. Günahlarımızı bağışla ve bizi Ateşin azabından koru' derler."

Kendilerini Allah'ın azabına karşı koruma altına almış kimseler yani muttakiler, burada günahlarının bağışlanması için inançlarıyla tevessül ediyorlar ve *"Rabbimiz! Biz kesin olarak inandık."* O halde *"Günahlarımızı bağışla ve bizi Ateşin azabından koru"* diyorlar. Dinde makbul olan tevessül de kişinin, duasında kendi sağlam inancını veya yaptığı salih amelini vesile kılmasıdır. İnsanın imanı ve ameli yaratılmış olduğuna göre, başka yaratılmışlarla da tevessül edilir, şeklinde ki bir kıyas yanlıştır, geçersizdir. Çünkü kişinin iman ve ame-

li kendi çabalarının sonucudur ve bir başkası kendi ameli değildir. Bu yüzden başkasını kişinin ameline kıyaslamak hatalı bir kıyastır.

"(İşte bunlar) **sabredenler, doğru olanlar, buyruğa boyun eğenler, infak edenler ve seherlerde günahlarının bağışlanmasını dileyenlerdir.**"

Onlar Allah'ın emirlerini yerine getirmeye ve Allah'ın yasaklarından uzak durmaya devam eder, başlarına gelen musibetlere de sabrederler. Söz ve davranışlarında doğrudurlar. İçleri ve dışları birdir. Allah'ın yoluna samimiyetle bağlıdırlar. Allah'ın buyruklarına boyun eğer, ibadetlerine devam eder, Allah korkusunu kalplerinin derinliklerinde hissederler. Günahlarının bağışlanmasını Allah'tan diler ve özellikle bunu seher vaktinde yaparlar. Dua etmenin belli bir zamanı olmasa da seher vaktinde dua etmek daha makbuldür. İşte cenneti bunlar hak etmektedir.

شَهِدَ اللّٰهُ اَنَّهُ لَٓا اِلٰهَ
اِلَّا هُوَ وَالْمَلٰٓئِكَةُ وَاُولُوا الْعِلْمِ قَٓائِمًا بِالْقِسْطِ لَٓا اِلٰهَ
اِلَّا هُوَ الْعَزٖيزُ الْحَكٖيمُ ﴿١٨﴾ اِنَّ الدّٖينَ عِنْدَ اللّٰهِ الْاِسْلَامُ
وَمَا اخْتَلَفَ الَّذٖينَ اُوتُوا الْكِتَابَ اِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَٓاءَهُمُ
الْعِلْمُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ وَمَنْ يَكْفُرْ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ فَاِنَّ اللّٰهَ سَرٖيعُ
الْحِسَابِ ﴿١٩﴾ فَاِنْ حَٓاجُّوكَ فَقُلْ اَسْلَمْتُ وَجْهِيَ لِلّٰهِ وَمَنِ
اتَّبَعَنِ وَقُلْ لِلَّذٖينَ اُوتُوا الْكِتَابَ وَالْاُمِّيّٖنَ ءَاَسْلَمْتُمْ
فَاِنْ اَسْلَمُوا فَقَدِ اهْتَدَوْا وَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّمَا عَلَيْكَ
الْبَلَاغُ وَاللّٰهُ بَصٖيرٌ بِالْعِبَادِ ﴿٢٠﴾

18. Allah kendisinden başka ilâh olmadığına adaletle tanıklık eder; melekler ve ilim sahipleri de. O'ndan başka ilâh yoktur. O mutlak güç sahibidir ve her şeyi yerli yerince yapandır.

19. Şüphesiz, Allah katında din, İslâm'dır. Kitap verilmiş olanlar kendilerine ilim geldikten sonra, sırf aralarındaki hırs ve azgınlık sebebiyle ayrılığa düştüler. Kim Allah'ın âyetlerini inkâr ederse (bilsin ki) **Allah, hesabı çok çabuk görendir.**

20. Şu halde yine seninle tartışmaya girecek olurlarsa de ki: "Kendimi Allah'a teslim ettim; bana tabi olanlar da ettiler." Kendilerine kitap verilmiş olanlara ve ümmilere de ki: "Siz de teslim oldunuz mu?" Teslim olurlarsa doğru yola girmişlerdir. Ama yüz çevirecek olurlarsa sana sadece tebliğ etmek düşer. Allah, kulları görür.

Tanıklık; tanığın söz ve davranışları ile verdiği haber ve açıklamaları içerir. Buna göre tanığın tanıklık ettiği mesele hakkında kesin bir bilgisi ve inancı vardır. Bu bilgisini sözlü ve yazılı olarak dile getirmektedir. Onu başkalarına iletmekte ve onlara açıklamalarda bulunmaktadır. Söz konusu o bilgiyi aktarırken de muhatap için bağlayıcı bir delil olmasını amaçlamaktadır.

Burada Allah'ın tanıklığı bütün boyutlarıyla gerçekleşmektedir. Yapılan tanıklık sınırsız bilgi ve kudret sahibi olan Allah'ın tanıklığıdır. Bunu sözleriyle de dile getirmektedir. Kimin tanıklığı evrendeki bütün gerçekleri bilen Allah'ın tanıklığından daha güvenilir olabilir ki! Evrene yerleştirdiği deliller de O'nun fiillerinin eseri olup onlar da tanıklığının fiilî delilleridir. Bu tanıklığın muhatapları ise insanların tamamıdır. Allah Teala bütün insanları, tanıklık ettiği hususları kabul etmeye çağırmaktadır. Melekler ve ilim sahipleri de bu tanıklığa katılmaktadır. Güvenirlilikte Allah'tan sonra melekler ve ilim adamları gelir.

Bilgiden sonra tanıkta aranan en önemli nitelik, adalet sahibi olmaktır. Burada gösterilen tanıklar bu yönden en üst düzeydedir. Melekler, Allah'ın emirlerine harfiyyen riayet eden varlıklardır. Burada tanık olarak gösterilen ilim adamları da kuşkusuz adaleti ayakta tutan kimselerdir.

Tanıklığa konu olan iki husus vardır: Allah'tan başka ilâh olmadığı ve Allah katındaki dinin İslâm olduğu. Bu sebeple âyet, sonra gelecek olan ve Allah katında geçerli dinin İslâm olduğunu bildiren âyete bir mukaddime mahiyetindedir.

Allah'ın her şeyin yaratıcısı olduğunu; yağmuru yağdıranın ve rızkı vere-

nin O olduğunu, tanrı edindikleri diğer varlıkların hepsinden daha yüce olduğunu Allah'a ortak koşan kimseler de kabul etmektedir. Allah'a ortak koşmak, ulûhiyetine ortak koşmak şeklindedir ki o da, O'na kulluk etmek ve O'na itaat etmek konusunda ortak koşmaktır. Ayrıca helal ve haram kılma yetkisini başkasına vermek, emirlerine aykırı olan hususlarda başkasına itaati kabullenmek; bu gibi konularda başkasına hâkimiyet hakkı tanımak, O'ndan başkasına dua etmek ve o başkasının duaya icabet etme gücünün var olduğuna inanmak gibi hususlardır. Çünkü dua ibadettir. Peygamber (s.a.v.), duanın, ibadetin özü olduğunu belirtmektedir. Bu yüzden başkasına dua etmek, yani ihtiyacının giderilmesi için başkasından yardım istemek, başkasına ibadet etmek anlamına gelir. Kısacası ulûhiyet Allah'ın hâkimiyet ve yönetimini ilgilendirmektedir. Bu ayrıcalıkları Allah'tan başkasına vermek yahut başkasını bu konuda O'na ortak kılmak, başkasını ilâh edinmek olur. Âyette O'ndan başka ilâh bulunmadığı ifade edildikten sonra âyetin sonunda O'nun mutlak güç sahibi olduğunun belirtilmesi de bu söylediklerimizi desteklemektedir.

"Şüphesiz, Allah katında din, İslâm'dır..."

Allah'ın ve O'nunla birlikte meleklerin ve ilim sahiplerinin tanıklık ettiği ikinci husus budur.

İslâm teslimiyettir. Bütün dinler başlangıçta Allah'a teslimiyete dayanır. Dolayısıyla bütün peygamberlerin dini İslâm'dır. Getirdikleri mesajlarda helal-haram konusunda amellerin bazı şekil ve ayrıntılarındaki kimi farklılıklar bulunsa da hepsinin tebliğ ettikleri din, Allah'a teslimiyet temeli üzerine kuruludur. Ancak zamanla mensupları Allah'ın yanı sıra başka ilâhlar uydurmuş ve tam teslimiyet giderek bozulmuştur. Allah'a tam teslimiyetin yavaş yavaş ortadan kalkmasının nedeni âyetin devamında şöyle anlatılmaktadır:

"Kitap verilmiş olanlar kendilerine ilim geldikten sonra sırf aralarındaki hırs ve azgınlık sebebiyle ayrılığa düştüler."

Ayrılığa düşmeleri, kendilerine gönderilen kitaptan uzaklaşarak hevalarını öne çıkarmaları; kendi çıkarlarının peşine takılmaları sebebiyle olmuştur. Böylece Allah'a teslimiyetten uzaklaştılar ve başka şeylere teslim oldular.

Burada Necrânlı Hıristiyanlara, kendilerine kitap verilmiş olmasına rağmen ayrılığa düştükleri hatırlatılmakta ve Allah katında dinin İslâm olduğu belirtilerek İslâm'ı kabul etmeleri için üstü kapalı bir çağrı yapılmaktadır. Siz de gelin Allah katında tek geçerli din olan İslâm'a girin, denmektedir.

Bazı müfessirler bu âyetle Yahudilerin bazıları da Hıristiyanların kastedildiğini söylerler. Âyet Necrân Hıristiyanları vesilesiyle indirilmiş olsa da anlamı geneldir. Hatta âyet din konusunda ihtilafa düşen Müslümanlar için de

geçerlidir. Peygamber'in söylediklerini kabul etmeyip onunla tartışmaya girenler, Allah'a teslimiyetlerini yitirmiş kimselerdir. Bu sebeple Peygamber'e, kendisiyle tartışmaya girenleri teslimiyete çağırması tavsiye edilmektedir. "**Şu halde seninle tartışmaya girecek olurlarsa de ki: 'Kendimi Allah'a teslim ettim; bana tabi olanlar da teslim ettiler.' Kendilerine kitap verilmiş olanlara ve ümmilere de ki: 'Siz de teslim oldunuz mu?' Teslim olularsa doğru yola girmişlerdir. Ama yüz çevirecek olurlarsa sana sadece tebliğ etmek düşer. Allah, kulları görür.**" Peygamber'in bu çağrısı kıyamete kadar bakidir. Bütün insanlar hangi çağ ve coğrafyada yaşıyorlarsa yaşasınlar bu çağrıya muhataptırlar.

Günümüzde Müslümanlar arasında tefrika ve bölünme Peygamber'in bu çağrısını görmezden gelmeleri nedeniyledir. Mezhebî ayrılıklar samimi anlayış farklılıklarından ve delillere dayalı olmaktan kaynaklanıyorsa mesele yoktur. Nitekim bundan kaynaklandıkları müddetçe mezhepler ümmetin bölünmesine sebep olmazlar. Ancak bu görüş farklılıkları taassuba dönüşür; her bir mezhep mensubu mezhebinin dayandığı delillerin doğruluğunu Kur'ân'la ve Peygamber'in sahih sünnetiyle test etmeden, sırf mezhebinin görüşüdür diye savunmaya kalkışırsa bu âyetin kapsamına girer ve azgınlık sebebiyle ayrılmış olanlar sınıfına dâhil olur. Üstelik Kur'ân ve Sünneti mezhebine uydurmaya çalışırsa onun durumu daha da vahimdir.

Teslimiyet, Allah'a inanmanın ve bu inançta samimi olmanın özüdür. Bütün peygamberlerin çağrıları *teslimiyet*'edir. Ama insanlar bu çağrıdan yüz çevirecek olursa peygamberin görevi sadece tebliğ etmektir, insanları buna zorlamak değil. Âhiret hayatı olmasaydı insanlar buna zorlanacaktı. Ama âhiret vardır ve insanlar bu dünya hayatında yaptıklarının karşılığını orada göreceklerdir. Peygamberlerin çağrısını göz ardı edenler orada cezalarını çekeceklerdir. Bu yüzden dünya hayatında inanç seçimi konusunda insanlar özgür bırakılmışlardır. Ne peygamber ne de bir başkası, hak dini kabul etsinler diye insanları zorlayamaz.

İslâm dini inanç esasları ve gayesi bakımından daha önce gönderilen dinlerle tam bir uyum içerisinde ise de sosyal hayata dair kurallar bakımından kimi farklılıklar ve hususiyetler arz eder. Çünkü daha önce indirilmiş olan kitaplar kendi dönemlerindeki sosyal hayatla uyum içerisinde idiler. Önceki çağlarda insanlar belli bir bölgede yaşar, geçimlerini o yörenin şartlarına uygun olarak yine belirli alanlardan sağlar, diğer bölgelerde yaşayan insanlarla çok sınırlı bir ölçüde iletişim ve etkileşimleri olurdu. Toplumların hayatları gittikçe değişmiştir. Sosyal hayat farklılaşmış ve geçim alanları çoğalıp karma-

şık bir hal almış; toplumlar arasında iletişim ve birbirleriyle ilişkileri mahiyet ve derece bakımından artmıştır. O halde toplumları düzenleyen kurallarda da buna paralel bir değişim ve gelişmeye ihtiyaç vardı. Son din olan İslâm elbette mevcut toplumların sosyal hayatına daha uyumlu ve onların hayatlarına daha yeterli kurallar içermektedir. Bu nedenle önceki peygamberlerin tabilerinin tamamının İslâm çatısı altında toplanması gerekmektedir. Yine bu yüzden, artık Allah katında geçerli tek din, İslâm'dır. Dinler sadece ahiretteki mutluluk için değil, dünya hayatındaki mutluluğu da temin için gönderilirler. Bu hedefi sadece son din olan İslâm gerçekleştirebilir.

إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ
بِآيَاتِ اللَّهِ وَيَقْتُلُونَ النَّبِيِّينَ بِغَيْرِ حَقٍّ وَيَقْتُلُونَ
الَّذِينَ يَأْمُرُونَ بِالْقِسْطِ مِنَ النَّاسِ فَبَشِّرْهُمْ
بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٢١﴾ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ
فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴿٢٢﴾

21. Allah'ın âyetlerini inkâr edenler, haksız yere peygamberleri öldürenler ve adaleti öğütleyen insanların canına kıyanlar yok mu, onlara çok acı bir azabı müjdele!

22. İşte hem dünyada hem de âhirette amelleri boşa gidenlerdir onlar ve onlara yardım edecek kimse de yoktur.

Peygamberleri haksız yere öldürenler Yahudilerdir. Başka âyetlerde de bu husus belirtilmektedir. Onların çok sayıda peygamberi öldürmesi Kitab-ı Mukaddes'te de haber verilir. (I, Krallar, 18/4 ve devamı; Matta, 14/10).

Aslında peygamberleri öldürmüş olanlar Kur'ân-ı Kerim'in indiği dönemdeki Yahudiler değil, onların atalarıdır. **"Onlara çok acı bir azabı müjdele"** sözünün muhatabı ise Kur'ân'ın indiği dönemde yaşayan Yahudilerdir. Çünkü Peygamber'in geçmişte yaşamış ve ölmüş kimseleri acıklı bir azapla müjdeleyecek hali yoktur. Çünkü bu durumda suçun ferdîliği ilkesi çiğnenmiş olur.

Hiç kimsenin bir başkasının işlemiş olduğu suçtan dolayı hesaba çekilemeyeceğini ve çekilmeyeceğini Kur'ân-ı Kerim'in kendisi belirtmektedir. Adalet de bunu gerektirir.

Atalarının yaptıklarından Medineli Yahudilerin sorumlu tutulmalarının iki sebebi olmalıdır:

Birincisi: Yahudiler aşırı milliyetçi bir kavimdir; atalarının başarılarını kendi başarıları olarak görür ve bundan kendilerine bir pay çıkarırlar. Ayrıca atalarının işlediği suçları da savunur ve bunları iyi bir davranış olarak gösterirler. O halde geçmişleriyle kendi kendilerini ilzam ediyor ve onların suçlarını da yüklenmiş oluyorlar. Bir suçun doğruluğunu savunan suçu bizzat işleyen kadar suçlu olmasa da yine de suç işlemektedir. Ayrıca bir suçu savunmak başkalarını da o suçu işlemeye teşvik etmektir. O halde âhirette bu suçun cezasını çekmelidir.

İkincisi: Geçmişte atalarının haksız yere peygamberleri öldürmelerine karşın Kur'ân-ı Kerim'in indiği dönemde Yahudiler peygamberimizi öldürmek için birçok tuzak hazırlamış, fakat başarılı olamamışlardır. O halde haksız yere peygamber öldürme çabaları hâlâ devam etmektedir. Suç işleme konusundaki bu kararlılıkları ve çabalarından dolayı elbette âhirette onlara bir ceza terettüp edecektir.

Bu ve benzeri âyetler Medine Yahudilerinin Peygamber'e suikast niyetlerini de ifşa etmekte ve Peygamber'i öldürdükleri takdirde çetin bir azaba çarptırılacakları kendilerine haber verilmektedir.

Âyette niçin, *haksız yere peygamberleri öldürmeleri,* denmiştir? Peygamberler öldürülmeyi hak edecek bir suç işlemezler ki böyle bir kaydın konulmasına ihtiyaç duyulsun. Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi milliyetçilik ideolojisine kendilerini kaptırmış olanlar atalarının işlemiş olduğu suçlara da bahane bulurlar ve işlemiş olduklarını suç olmaktan çıkarırlar. Bu sebeple *haksız yere* kaydına ihtiyaç vardır. Ayrıca bu kayıtla Yahudilerin işledikleri suçun çirkinliği de tekit edilmiştir.

"Onlara çok acı bir azabı müjdele" cümlesinde *müjdele* kelimesinin kullanılması, onlara hakaret olsun diyedir. Ne de olsa onlar işlemiş oldukları suçlardan dolayı bir de övünüyor; iyi bir şey yaptıklarını ileri sürüyorlar. Bundan dolayı *müjdele* kelimesi takındıkları tavra uygun düşmektedir.

"İşte hem dünyada hem de âhirette amelleri boşa gidenlerdir onlar ve onlara yardım edecek kimse de yoktur."

Toplumların hem dünyevî hem de uhrevî saadetin mesajlarını ve kuralla-

rını tebliğ eden peygamberlerle, adaleti ayakta tutmaya çalışanları öldürenler, dünya hayatında toplumlarını bu iyilik önderlerinden mahrum ettikleri için hem kendilerinin hem de toplumlarının dünya ve âhiret hayatlarını karartırlar. Âhirette kendilerine yardımcı da bulamayacaklardır.

Yahudiler, Hz. İbrahim'in soyundan geldikleri için işledikleri suçlar konusunda Hz. İbrahim'in âhirette kendilerine şefaatçi olacağını sanıyorlardı. Hâlbuki ne soyun ne de bu dünya hayatında işgal edilen makamların âhirette bir yararı olacaktır. Bilakis herkes kendi ameliyle yargılanacaktır.

Âyetler her ne kadar Yahudilerin yaptıklarını dile getiriyor olsa da kuşkusuz, Yahudileri bu konuda izleyen diğer din ve milletlere mensup kimseler de bu âyetlerde dile getirilen tehdide muhataptır.

"Allah'ı zalimlerin yaptıklarından habersiz sanma! Sadece, onları gözlerin dehşetle bakakalacağı bir güne erteliyor. O gün başlarını dikerek koşacaklar, dönüp kendilerine bile bakmayacaklar; kalpleri de bomboş olacaktır. İnsanları azabın geleceği gün konusunda uyar. O gün zalimler: 'Ey Rabbimiz! Yakın bir süreye kadar bize mühlet ver de çağrına uyalım ve peygamberlerin izinden gidelim' diyecekler. Onlara denecek ki: 'Daha önce sonunuzun gelmeyeceğine siz yemin etmemiş miydiniz? Siz kendilerine zulmedenlerin yurtlarında oturdunuz. Onlara ne yaptığımızı biliyordunuz. Size misaller de vermiştik. Şimdi onlar tuzaklarını kurdular; ama Allah katında onlar için de kurulmuş tuzak var; isterse onların tuzağı, dağları yerinden oynatacak olsun! Sakın Allah'ın peygamberlerine verdiği sözden cayacağını sanmayasın. Şüphesiz Allah güç sahibidir ve intikam alıcıdır. O gün yer başka bir yere, gökler de başka göklere dönüştürülür ve insanlar, bir olan ve gücü her şeye yeten Allah'ın huzuruna çıkacaklardır." (İbrahim 14/42-48).

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِنَ الْكِتَابِ يُدْعَوْنَ إِلَى
كِتَابِ اللَّهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ يَتَوَلَّى فَرِيقٌ مِنْهُمْ وَهُمْ مُعْرِضُونَ
﴿٢٣﴾ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا لَنْ تَمَسَّنَا النَّارُ إِلَّا أَيَّامًا مَعْدُودَاتٍ
وَغَرَّهُمْ فِي دِينِهِمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٢٤﴾ فَكَيْفَ إِذَا جَمَعْنَاهُمْ

لِيَوْمٍ لَا رَيْبَ فِيهِ وَوُفِّيَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٢٥﴾

23. Kitaptan kendilerine bir pay verilenleri görmedin mi, aralarında hükmetsin diye Allah'ın Kitabına çağırılıyorlar da sonra aralarından bir grup yüz çevirerek gidiyor.

24. Bunun sebebi, onların: "Ateş, sayılı birkaç gün dışında asla bize dokunmayacaktır" demeleridir. Uydurdukları yalanlar dinlerinde kendilerini aldatmaktadır.

25. Peki, geleceği konusunda hiçbir kuşku bulunmayan günde onları topladığımızda ve hiç kimseye haksızlık edilmeyip herkese yaptıklarının karşılığı tam olarak verildiğinde, bunların durumları ne olacaktır?

Kendilerine kitaptan bir pay verilmiş olanlarla, Yahudiler kastedilmektedir. Onlar kendilerine indirilen Tevrat'ı tahrif etmiş olsalar bile Tevrat'ın bir kısmı tahrif edilmemiştir ve hâlâ birtakım gerçekleri içermektedir. Kendilerine kitaptan bir payın verilmiş olmasının belirtilmesi kitabın tamamına sahip olmadıklarını göstermektedir. Tevrat'ın Hz. Musa'nın vefatından yüzlerce yıl sonra yazıldığı araştırmacılar tarafından kabul edilmektedir. Eldeki Tevrat da bunu ispatlamaktadır. Çünkü eldeki Tevrat'ta Hz Musa'nın ölümünden ve nereye gömüldüğünden, otuz gün boyunca İsrailoğullarının Hz. Musa'nın ölümüne ağladıkları belirtildikten sonra bir daha İsrailoğulları arasında böyle büyük bir peygamberin gelmediğinden söz edilmektedir. (Tesniye 34/5-12). İsrailoğulları arasında bir daha böyle yüce bir peygamberin gelmediğinden söz edildiğine göre, günümüzdeki mevcut Tevrat yazılıncaya kadar birkaç peygamber gelip geçmiş olmalıdır. İncillerin de Hz. İsa'nın vefatından çok sonra kaleme alındıkları bilinmektedir. Bazı müfessirler aralarında hükmetsin diye çağırıldıkları hususun, ellerindeki Tevrat'ta Peygamberimizin peygamberliğine delalet eden işaretler olduğunu söylerler. Gerçekten de tahrif edilmiş olsa da elimizdeki Tevrat'ta Peygamberimizin peygamberliğine delalet eden deliller mevcuttur. Ancak "**aralarında hükmetsin diye**" kaydı bulunduğuna göre, bu ayette, aralarında vuku bulmuş bir olaydan bahsediliyor olmalıdır. Nitekim diğer müfessirler bunun bir zina hadisesiyle alakalı olduğunu söylerler. Yahu-

diler, bir zina vakası olduğunda, şayet zina eden, soylu kabul ettikleri biri ise recim cezasını uygulamazlardı. Ama sıradan biri ise Tevrat'ın hükmüne uyarak onu recmederlerdi.. Peygamber döneminde vuku bulmuş bir olayda da aynı şeyi yapmak istediler. Zina yapanlar, soylu kabul edilen kişilerdendi ve bu sebeple Yahudiler, onlara recim cezasının tatbik edilmemesini istiyorlardı. İşte âyet bu olayı kastetmektedir. Âyet belli bir olay üzerine indirilmiş olsa da benzeri bütün olaylar için geçerlidir. Burada Yahudilerin kendi kitapları ve şeriatları konusunda samimi olmadıkları anlatılmaktadır.

Şurası açıktır ki Kur'ân-ı Kerim, tarihte vuku bulan, ancak ve sonraki nesillerin hayatlarını ilgilendirmeyen olayları gündeme getirmez. En azından indiği çağda yahut sonraki çağlarda sözü edilen olaydan alınacak bir ibret bulunmuyorsa o olaydan bahsetmesine gerek yoktur. Hatta Kur'ân'ı okuyan ve onu kendisine din kitabı olarak kabul eden Müslümanların kendi hayatlarına dair bir gönderme içermiyorsa olaya yer vermesi anlamsız olacaktır. O halde Yahudiler bağlamında indirilmiş olan bu âyetlerin Müslümanlara da verecek mesajı vardır. Yahudiler arasında yüz çevirenler olduğu gibi Müslümanlar arasında da Kur'ân'dan yüz çevirenler vardır. Yine Yahudiler arasında ne yaparlarsa yapsınlar cehennemde sayılı birkaç gün kalacaklarına inananlar olduğu gibi Müslümanlar arasında da böyle düşünenler vardır.

Netice olarak Yüce Allah, böyle düşünenlere şöyle hitap ediyor: "**Peki, geleceği konusunda hiçbir kuşku bulunmayan günde onları topladığımızda ve hiç kimseye haksızlık edilmeyip herkese yaptıklarının karşılığı tam olarak verildiğinde, bunların durumları ne olacaktır?**"

Buna rağmen Yahudiler sırf Hz. İbrahim'le akrabalıklarından dolayı, **"ateş, sayılı birkaç gün dışında asla bize dokunmayacaktır"** diyorlardı. Dinlerinde yaptıkları bu tahrif ve eklemelerin cezasını âhirette elbette göreceklerdir.

قُلِ اللّٰهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَٓاءُ
وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَٓاءُۘ وَتُعِزُّ مَنْ تَشَٓاءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشَٓاءُۜ
بِيَدِكَ الْخَيْرُۜ اِنَّكَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدٖيرٌ ﴿٢٦﴾ تُولِجُ الَّيْلَ

فِي النَّهَارِ وَتُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَتُخْرِجُ الْحَيَّ
مِنَ الْمَيِّتِ وَتُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَتَرْزُقُ مَنْ تَشَاءُ بِغَيْرِ
حِسَابٍ ﴿٢٧﴾

26. De k: "Mülkün sahibi olan Allah'ım! Mülkü dilediğine verirsin dilediğinden çekip alırsın. Dilediğini yüceltir dilediğini alçaltırsın. Her türlü hayır senin elinledir. Muhakkak ki Sen, her şeye gücü yetensin.

27. Geceyi gündüzün içine dürüp koyarsın; gündüzü de gecenin içine. Ölüden diriyi çıkartırsın; diriden de ölüyü. Ve dilediğine hesapsız rızık verirsin.

Hıristiyanlar Hz. İsa'ya ilâhlık payesi veriyorlardı. Yahudiler de peygamberliğin İsrailoğulları arasından birine verilmesi gerektiğini ileri sürüyorlardı. Müşrikler ise yiyip içen, çarşı ve pazarlarda dolaşan bir insanın peygamber olamayacağını ileri sürüyorlardı. İşte bu iki âyet bu batıl inançların tamamına cevaptır. Allah mülkün tamamının sahibidir; mülkü dilediğine verir ve dilediğinden çekip alır. Ölüyü diriden, diriyi ölüden çıkarır. Dilediğini yüceltir, dilediğini alçaltır. Geceyi gündüze, gündüzü geceye geçirir. Hz. İsa'nın böyle bir gücü olmadığına göre, ilâh olamaz. Ayrıca bu niteliklere sahip olan Allah, dilerse peygamberini başka bir milletten seçer. Dilerse peygamberini meleklerden, dilerse yiyip içen ve pazarlarda dolaşan kimseler/insanlar arasından seçer. O'nun yaptıklarına karşı koyabilecek yoktur. Ama kuşkusuz, her yaptığını yerli yerince, hikmete ve adalete uygun olarak yapar.

İyiliklerin tamamı O'nun elindedir, onları dilediğine verir.

İyilikler Allah'a izafe edilir, ama kötülüğün yaratıcısı O ise de, kötülükler O'na izafe edilmez. *"İyilik ve kötülük O'nun elindedir"* denmez. O, kötülüğün kendisine izafe edilmesinden münezzehtir.

"Geceyi gündüzün içine dürüp koyarsın; gündüzü de gecenin içine."

Gecenin yerine gündüzü, gündüzün yerine de geceyi geçirir. Bunlardan her birini kısaltır veya uzatır. O'nun her yaptığı bir hikmete dayalı olduğundan bunu kullarının yararı için yapar.

"Ölüden diriyi çıkartırsın; diriden de ölüyü."

Allah Teala İnsanları ve diğer canlıları yoktan var etmiştir. Tohum ve çekirdeklerden ekinleri ve ağaçları yeşerten O'dur. Canlıları öldüren ve ölmüş insanları âhirette diriltecek olan da O'dur. Yumurtadan kuşları çıkaran da O'dur, kuşlardan yumurtaları çıkaran da O'dur. Evrende her ne olup bitiyorsa O'nun bilgi ve iradesi çerçevesinde olmaktadır. Her şeyin sahibi olduğuna göre, dilediğine hesapsız rızık vermeye de kadirdir. O halde kulların bir istekleri olduğunda başkasından değil yalnızca, O'ndan istemelidirler.

Yüce Allah hayatı değişim yasası üzerine kurmuştur. Bunların bir kısmında insan iradesinin bir etkisi yoktur. Tabiatta olup bitenler insan iradesinin dışında gerçekleşen olaylardır. Örneğin gece ile gündüzün değişimi böyledir. Ancak toplumsal olayların değişiminde insan iradesinin büyük bir payı vardır. Hatta bunların kahir ekseriyeti tamamen insan iradesinin sonucudur. Sadece, toplumsal hayatı ilgilendirmesine rağmen birine peygamberlik verilmesi hadisesi istisnadır, bunda insan iradesinin hiçbir rolü yoktur. Peygamberlik insan çabasıyla ulaşılabilecek bir makam değildir. Tamamen Allah iradesinin belirlediği bir şeydir. Kuşkusuz, Allah peygamberliği sıradan kişilere vermez. Karakter, yetenek, zekâ, akıl vs. gibi peygamberlik görevinin icrasında temel teşkil edecek hususlarda üstün kişilere verir. Ama yine de bunu belirleyen ilâhî iradedir. Yüce Allah peygamber olarak seçeceği kişiyi önceden peygamber olmaya hazırlar. Çünkü vahiy ağır bir yüktür ve kişinin buna hazırlanması gerekir. Hz. İsa'ya peygamberlik veren de Yüce Allah'ın kendisidir.

Sosyal hayatla ilgili diğer meselelerde; âyette sözü edilen mülkü dilediğine vermesi ve dilediğinden çekip alması yahut dilediğini yüceltip dilediğini alçaltması gibi meselelerde, daha açık bir ifade ile yönetim ve güce ulaşma ve bunlardan uzaklaşma, imanı seçme yahut seçmeme gibi konularda insan iradesinin açık ve inkâr edilemez bir etkisi vardır. Hatta belirleyici etken, insan iradesidir. Nitekim günümüzde güç ve iktidarın genelde zalim ve gayr-i Müslimlerin elinde olduğunu, nice inanan kişinin de şurada-burada yoksulluk ve mahrumiyet içerisinde yaşadığını görüyoruz. Yani Yüce Allah şu inançsız zalimlere iktidar, güç ve zenginliği bir bağış olarak mı veriyor?! Diğer tarafta iman edenleri O mu süründürüyor?! Şu İslâm âlemine bakın ki çoğu, alenen ya da örtük bir şekilde sömürge devletlerdir. Durup dururken Allah mı bunu diliyor?! Yüce Allah zalimleri mi kayırıyor?!

O halde âyette bu gibi hususların Allah'a izafe edilmesinin farklı bir sebebi ve anlamı olmalıdır. Yüce Allah siyasî, iktisadî, içtimaî sahalarda birtakım yasalar koymuştur. Toplumların refah ve huzura kavuşması, alçalıp yücelmeleri bu yasalar çerçevesinde olmaktadır. Nitekim Yüce Allah Kur'ân-ı Kerim'de:

"Bir toplum kendini değiştirmedikçe Allah onları değiştirmez" (Ra'd 13/11) buyurmaktadır. O halde mevcut konumunu değiştiren, toplumun kendisidir. Ancak söz konusu değişimin yasalarını belirleyen ve onlara hükmedip yöneten, Allah'tır. Allah kayyûmdur; gerek tabiat olaylarını ve gerek hayatla ilgili bu sürekli değişimi yönetmektedir. Bu gibi hususların Allah'a izafe edilmelerinin sebebi bu olmalıdır. Çünkü evrende olup-biten her şey Allah'ın iradesi çerçevesinde gerçekleşmektedir. Bu nedenledir ki kelam âlimleri, bu meseleleri anlatabilmek için Allah'ın iradesini tekvinî ve teşriî olmak üzere ikiye ayırmışlardır. Teşriî irade Allah'ın meşru gördüğü olaylara taalluk eden iradesidir. Tekvinî irade ise meşru olsun veya olmasın, evrene hâkim kıldığı yasalara taalluk eden ve yaratmayı ifade eden iradesidir.

Kısaca evrende olup-biten her şey Allah'ın iradesi çerçevesinde gerçekleşmektedir. Allah bu dünya hayatını bir imtihan yurdu olarak belirlediğinden, herhangi bir olguyu, meşru ve adalete uygun olup olmadığına bakmaksızın tekvinî iradesiyle yaratır. Bu anlamda her şey Allah'a bağlıdır, yaratıcısı O'dur. Her iki alanda da sebebi yaratan ve sebep ile varlık arasında bağ kuran Allah'tır. Ayrıca insanı da ve insana şunu veya bunu seçme iradesini veren de O'dur. O halde olup biten her şeyin bu anlamda Allah'a izafe edilmesi doğrudur.

Bu dünya hayatında bol rızkı/serveti Müslüman'a da verir kâfire de. Çünkü servet elde etmek için birtakım yasalar koymuştur. Bu yasalara sarılan, servet elde etmek için çalışan, mümin de olsa kâfir de olsa peşinden koştuğu serveti elde eder. Bu nedenle gerek günümüzde ve gerek geçmişte kâfirlerin bazen müminlerden daha zengin oluşlarına şaşmamak gerekir. Belki kâfir kişi servet toplarken helal-haram oluşuna dikkat etmez; ancak mümin, serveti helal yollardan kazanmak zorundadır.

Bütün bunlara gücü yeten Allah, Yahudiler veya başkaları istemese de elbette Araplardan bir peygamber göndermeye kadirdir.

لَا يَتَّخِذِ الْمُؤْمِنُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ
الْمُؤْمِنِينَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ فَلَيْسَ مِنَ اللّٰهِ فِي شَيْءٍ إِلَّا
أَنْ تَتَّقُوا مِنْهُمْ تَقِيَّةً وَيُحَذِّرُكُمُ اللّٰهُ نَفْسَهُ وَإِلَى اللّٰهِ الْمَصِيرُ ﴿٢٨﴾

قُلْ اِنْ تُخْفُوا مَا فٖي صُدُورِكُمْ اَوْ تُبْدُوهُ يَعْلَمْهُ اللّٰهُ وَيَعْلَمُ
مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدٖيرٌ ﴿٢٩﴾
يَوْمَ تَجِدُ كُلُّ نَفْسٍ مَا عَمِلَتْ مِنْ خَيْرٍ مُحْضَرًا وَمَا عَمِلَتْ مِنْ سُوءٍ تَوَدُّ
لَوْ اَنَّ بَيْنَهَا وَبَيْنَهُ اَمَدًا بَعٖيدًا وَيُحَذِّرُكُمُ اللّٰهُ نَفْسَهُ وَاللّٰهُ رَؤُفٌ
بِالْعِبَادِ ﴿٣٠﴾

28. Müminler müminleri bırakıp da kâfirleri dost edinmesinler. Kim bunu yaparsa Allah'la ilişiği kesilmiş olur. Ancak onlardan kendinizi korumak için böyle yapmanız müstesna... Bununla beraber Allah, asıl kendisinden korkmanız hususunda sizi uyarıyor. Dönüş Allah'adır.

29. De ki: "İçinizde gizlediğinizi de ve açığa vurduğunuzu da Allah bilir. Göklerde ve yerde varolanları da bilir. Allah, her şeye güç yetirendir.

30. Herkes, ne iyilik işlediyse ve ne kötülük yaptıysa onu karşısında hazır bulacağı gün, yaptığı kötülükle kendisi arasında uzak bir mesafenin olmasını ister. Allah, asıl kendisinden korkmanız hususunda sizi uyarıyor. Allah, kullara çok merhametlidir.

Önceki grupta yer alan âyetlerde Allah'ın sınırsız gücü dile getirilmiş; o âyetlerin tefsirinde anlattığımız çerçevede alanın da, verenin de O olduğu anlatılmıştı. O halde iman edenlerin, iman edenler dururken gayr-i müslimlerle dostluk kurmamaları ve iman edenlere karşı onlarla işbirliğine girmemeleri gerekir. Burada yasaklanan dostluk, iman edenlere karşı gayr-i müslimlerle işbirliğine girmektir. Bu, askeri bir birliktelik olabileceği gibi siyasi, ekonomik vs. gibi bir birliktelik de olabilir. Burada önemli olan bu birliktelikten dolayı başka Müslümanların zarar görmeleridir.

Kuşkusuz bunun anlamı Müslümanların hiçbir zaman gayr-i müslimlerle işbirliği içerisine girmeyecekleri değildir. Müslümanlara karşı olmayan ve Müslümanların yararına olacağı düşünülen ittifaklar elbette kurulabilir. Nite-

kim Peygamber (s.a.v.) Medine'ye geldiğinde orada bulunan Yahudileri de içine alacak bir sözleşme yazdırmış ve bu sözleşme gereği onları dinlerinde serbest bırakmış, müminlere karşı düşmanlık yapmamaları koşuluyla taraflardan her birinin diğerine yardım etmesini zorunlu kılmıştı.

Gayr-i müslimler Müslümanlara karşı iyi niyetli ve barışçı tavır içerisinde oldukları müddetçe Müslümanların da onlara iyi davranmaları zorunlu olduğu gibi onlarla ittifaklar da kurabilirler. Hatta Kur'ân-ı Kerim böyle bir ilişkiyi güzel karşılamaktadır: *"Allah sizi, din hakkında sizinle savaşmayan ve sizi yurtlarınızdan çıkarmayanlara iyilik etmekten ve onlara adaletli davranmaktan menetmez. Çünkü Allah, adaletle davrananları sever."* (Mümtehine 60/8).

O halde Kur'ân-ı Kerim Müslüman olmayanlarla olan ilişkilerimizde onların İslâm'a ve Müslümanlara karşı takındıkları tavrı önemsemektedir. Bu anlamda pek çok âyet vardır. Bu âyetlerden bir kısmı şöyledir:

"Ey iman edenler, Sizden önce kendilerine kitap verilenlerden dininizi alay ve oyun konusu edinenleri ve kâfirleri dost edinmeyin. Allah'tan korkun; eğer inanıyorsanız." (Mâide 5/57)

"Ey iman edenler, iman edenleri bırakıp da kâfirleri dost edinmeyin. Allah'a aleyhinizde olacak açık bir delil mi vermek istiyorsunuz" (Nisa 5/144)

"Ey iman edenler, Yahudileri ve Hıristiyanları dost edinmeyin. Onlar birbirlerinin dostlarıdır. Sizden kim onları dost edinirse o, onlardandır. Allah, zalim toplumu doğru yola iletmez." (Mâide 5/51).

"Ey iman edenler, Benim de sizin de düşmanınız olan kimseleri dost edinmeyin." (Mümtehine 60/1).

İslâm'a karşı düşmanlık içerisinde iseler, çok yakın akraba dahi olsalar onlarla dostluk kurulamaz ve onlara taraftarlık yapılamaz: *"Allah'a ve âhiret gününe inanan bir toplumun -babaları, oğulları, kardeşleri, ırkdaşları da olsa- Allah'a ve elçisine düşman olanlarla dostluk ettiğini göremezsin."* (Mücadele 58/22).

Dikkat edilirse onlarla dostlukların yasaklandığını bildiren âyetlerde onların Allah'a, elçisine, İslâm dinine ve Müslümanlara karşı takındıkları düşmanca tavırlardan söz edilmektedir. Bu durumda olan kâfirlerle dostluğun cezası da elbette büyük olacaktır: "**Kim bunu yaparsa Allah'la ilişiği kesilmiş olur.**"

Hanefî, Şafiî ve Hanbelî mezheplerinin âlimleri savaşta kâfirlerden yardım istemeyi iki şartla kabul etmişlerdir. Bunlardan birincisi, onlara ihtiyaç duyulması, ikincisi ise Müslümanlara onlardan bir zarar gelmeyeceğinden emin olunmasıdır.

Müfessirler, Müslümanların, stratejik önemi bulunan sırlarını kâfirlere aktarmayı da kâfirlerle dostluk kapsamında değerlendirmişlerdir. Nitekim bu husus Kur'ân-ı Kerim'de şöyle ifade edilmektedir: *"Ey iman edenler, sizden olmayanları sırdaş edinmeyin; (Çünkü) onlar, size kötülük etmekten asla geri durmaz ve sizin sıkıntıya düşmenizi isterler. Gerçekten de kin ve öfkeleri ağızlarından taşmaktatır. Sinelerinin gizledikleriyse daha büyüktür. Size bu konudaki ayetleri açıklamış bulunuyoruz; eğer akledersenız... Siz onları seversiniz, ama onlar, tüm kitaplara inansanız da sizi sevmezler."* (Âlu İmrân 3/118-119).

Âyette zikredilen *veli* kelimesi dost ve yandaş anlamlarına geldiği gibi yönetici anlamına da gelmektedir. Bu nedenle âlimler bu âyete dayanarak bir kâfirin Müslümanlara yönetici olamayacağını söylemişlerdir. (Cassas, Ahkâmu'l-Kur'ân, II, 11).

"Ancak onlardan kendinizi korumak için böyle yapmanız müstesna."

Müslüman birey yahut topluluk, canlarına veya mallarına kesin zarar geleceği şartlarda kendilerini zararlarından korumak için sadece zahirî davranışlarında kâfirlere yandaş görünebilirler ki buna *takiyye* denmektedir. Bununla birlikte söz konusu zararın derecesi ve hangi alanlarda *takiyye* yapılabileceği hakkında farklı görüşler ileri sürülmüştür. İbnu Abbas takiyyeyi, kişinin kalbi iman üzere olduğu halde ve öldürme veya günah bir fiili işleme şeklinde olmaksızın, sadece konuşmalarıyla kâfirlere yandaş gibi davranması şeklinde tanımlamaktadır.

Şunu da belirtmek gerekir ki *takiyye* sadece bir ruhsattır, zorunlu bir şey değildir. Hatta âlimlerin çoğu *takiyye* yapmamayı daha erdemli bir davranış olarak görmüşlerdir. Bu husus âyetin devamından da anlaşılmaktadır: "**Bununla beraber Allah, kendisinden korkmanız hususunda sizi uyarıyor. Dönüş Allah'adır.**"

Kâfirlere veya kötülük işleyenlere karşı takiyye kapsamında değerlendirilebilecek tavır ve davranışlar; dinden dönmeyi içermeyen, müslümanlara herhengi bir zarar getirmeyen ve günahla ilişkisi olmayan gönül alıcı sözler ve tebessüm gibi davranışlardır. Ancak bu gibi davranışlar iman eden kesimi diğerlerinin gözünde ikiyüzlü ve mürai durumuna düşürüyorsa iman edenlerin bundan kesinlikle sakınması gerekir.

Bu arada üzerinde durulması gereken bir başka husus içten gelen bir sevgi ile sevmek, güzel davranmak ve adalete uymak meselesidir. İman eden kişi hiçbir zaman, iman etmemiş birini kalbî bir yakınlıkla sevemez. Allah bir göğüste iki kalp yaratmamıştır ki biriyle Allah ve elçisini, diğeriyle de Allah ve

elçisini sevmeyeni sevsin. İyi davranmaya gelince, iman eden kişi ortada dine hakaret ve benzeri durumlar söz konusu olmadıkça inanmayanlara iyi davranır.

Adalet konusuna gelince, Müslüman'ın her halükârda riayet etmesi gereken bir husustur. Karşı tarafın inanan veya inanmayan olması, hatta din düşmanı olması durumunda bile Müslüman'ın adaletten şaşmaması gerekir.

Kuşkusuz, Allah kalbi fiillerimizi de açıktan yaptıklarımızı da bilir. Ayrıca gerek kalbi davranışlarımızdan ve gerek diğer davranış ve sözlerimizden bizi sorguya çekecektir: **"İçinizde gizlediğinizi de açığa vurduğunuzu da Allah bilir. Göklerde ve yerde ne varsa hepsini bilir. Allah her şeye güç yetirendir."**

Anlattıklarımızı maddeler halinde özetleyecek olursak:

a) Mümin, her halükârda iman edenlere karşı iman etmeyenlerle dost olamaz ve onlardan yardım isteyemez.

b) Mümin, canını ve malını korumak için *takiyye* yapabilir. Ancak *takiyye* sadece bir ruhsattır.

c) Mümin, iman edenlerin stratejik değeri olan sırlarını inanmayanlara aktaramaz.

d) Mümin, iman edenlerin aleyhine olmayan durumlarda inanmayanlarla siyasi, ekonomik ve benzeri alanlarda işbirliği yapabilir.

Birey için söz konusu ettiğimiz bu hususlar, Müslüman toplum ve devletler için de aynen geçerlidir.

قُلْ اِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللّٰهَ فَاتَّبِعُون۪ي يُحْبِبْكُمُ اللّٰهُ
وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْۜ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَح۪يمٌ ﴿٣١﴾ قُلْ اَط۪يعُوا اللّٰهَ
وَالرَّسُولَۚ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْكَافِر۪ينَ ﴿٣٢﴾

31. De ki: "Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhametlidir."

32. De ki: "Allah'a ve Elçi'ye itaat edin." Yüz çevirecek olurlarsa muhakkak ki Allah kâfirleri sevmez.

Herkes Allah'ı sevdiğini ve dolayısıyla Allah'ın da onu sevdiğini ileri sürer. Peygamberle tartışan Necrânlı Hıristiyanlar, diğer Hıristiyanlar gibi kendilerinin Allah'ın evlatları ve bu sebeple de Allah'ın sevdiği kullar olduklarını ileri sürüyorlardı.

Allah sevgisi dil ile söylenen ve kalplerde kalan bir duygudan ibaret değildir. Davranışlarla da ispat edilmesi gerekir. Aslında her samimi sevginin davranışlara yansıyan yönleri vardır. Burada Allah'ı sevmenin delili, peygamberine uymak şeklinde belirlenmiştir. Peygamber'in gösterdiği yoldan gitmeyen birinin Allah'ı seviyorum demesi bir iddiadan öteye geçmez. Daha açık bir ifade ile bu iddiasında yalancıdır. Peygamber sevgisi de aynı şekilde Peygamber'in yolunu izlemekle kanıtlanır. Davranış ve ahlâkı Peygamber'in davranış ve ahlâkına uymayan birinin Peygamber'i sevdiğini söylemesi bir iddiadan ibarettir.

"Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın."

Allah'ın kulunu sevmesi; Kulunun günahlarını bağışlaması, günahlarını örtmesi, ona nimet vermesi ve ona merhamet etmesidir. Kul, Allah'a yöneldiğinde Yüce Allah bu yönelişi geri çevirmez. İyilik yollarını ona kolaylaştırır.

Allah'ın sevgi ve rızasına kavuşmak ancak Peygamberinin getirdiği Kitabı ve onun sünnetini tasdik etmek, emirlerine uyarak sakındırdıklarından uzak durmakla gerçekleşir. Hemen sonrasında gelen âyetin, **"Allah'a ve Elçi'ye itaat edin"** şeklindeki cümlesi de bunu anlatmaktadır; yani, Allah'ı sevme iddiasında samimi iseniz Allah'a ve elçisine itaat etmekle bunu fiilen ispat edin.

"Yüz çevirecek olurlarsa muhakkak ki Allah kâfirleri sevmez."

Burada Allah'a ve Peygamber'e itaat etmekten yüz çevirmek küfür olarak nitelenmektedir. Bu, iman ve amelin birbiriyle ne kadar sıkı ilişkisi olduğunu göstermektedir. Nasıl Allah ve Peygamber sevgisi kişinin davranışlarına yansıyorsa Allah'a ve Peygamber'e iman da mutlaka kişinin davranışlarına yansır. Değilse, iman bir iddiadan öteye geçmez. Allah kendisine ve peygamberine iman etmeyenleri, emirlerine itaat etmeyenleri ve yasakladıklarından sakınmayanları sevmez.

إِنَّ اللَّهَ
اصْطَفَىٰ آدَمَ وَنُوحًا وَآلَ إِبْرَاهِيمَ وَآلَ عِمْرَانَ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿٣٣﴾
ذُرِّيَّةً بَعْضُهَا مِنْ بَعْضٍ ۗ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٣٤﴾

33. Allah, Âdem'i, Nuh'u, İbrahim ailesini ve İmrân ailesini insanlara üstün ve seçkin kıldı.

34. Onlar bir soy olarak birbirlerinden gelmişlerdir. Allah işitendir ve bilendir.

Hz Âdem ve Hz. Nuh'tan söz edilirken birey olarak, Hz İbrahim ve İmrân anlatılırken aileleriyle birlikte zikredilmektedir. Çünkü ilk ikisi, peygamberliğe yalnız kendileri mazhar olmuşken Hz. İbrahim ve İmrân'ın ailelerinden birçok peygamber gelmiştir. Yine ilk ikisi insanlık tarihi içerisinde köşe taşı durumundadırlar. Hz. Âdem hem ilk insan hem de ilk peygamberdir. İkinci Âdem olarak kabul edilen Hz. Nuh ile insanlık için yeni bir dönem başlamıştır. İnsanların değişik milletlere ayrılışı ve yeryüzünün değişik bölgelerine dağılmaları Hz. Nuh'tan sonra gerçekleşmiştir. Getirilen şeriat kuralları açısından da Hz. Nuh bir dönüm noktasıdır. Nakledildiğine göre kız kardeş, teyze ve hala gibi çok yakın akrabalar ile evliliğin yasaklanması onun dönemi ile başlamıştır.

Üçüncü sırada zikredilen Hz İbrahim, kendisinden sonra gelen peygamberlerin atası olarak bilinmektedir. Ondan sonra gelen peygamberlerin tamamı onun soyundan gelmişlerdir. Peygamberimiz de Hz. İbrahim'in soyundan gelmektedir. Ardından İmrân ailesinden söz edilmesi, muhtemelen ileride Hz. Meryem ve Hz. İsa'dan genişçe söz edilecek olmasındandır.

O halde burada Hz. İbrahim ailesi ile İmrân ailesinden maksat, bu ailelerden gelen peygamberlerdir. Elbette bu ifadeler, Hz. İbrahim ve İmrân'ın soyundan her gelenin, diğer insanlardan üstün kılındığı anlamına gelmez. Hadizatında peygamber olan kimselerin aileleri, kendilerine ilk iman eden ve onların peşinden gidenlerdir: *"İnsanlardan İbrahim'e en yakın olanı, onun peşinden gidenlerle şu Peygamber ve iman edenlerdir."* (Alu İmrân 3/68). Ayrıca Bakara sûresinde Hz. İbrahim'in, kendi soyundan gelenlerin insanlara önderler olmalarını isteyen duası söz konusu edildiğinde onlardan zalim olacakların buna

mazhar olmayacakları Allah tarafından beyan edilmiştir. Yani soyun kendisinin herhangi bir önemi yoktur. İsrailoğullarının âlemlere üstün kılınmaları da aynı şekilde İsrailoğulları soyundan gelmiş olmalarından kaynaklanmıyordu. Üstün kılındıkları dönemde kendileri iman edenler ve çevrelerinde yaşayan diğer milletler ise putperestti. O halde İsrailoğullarının üstün kılınmaları, inananların inanmayanlara üstün kılınmaları anlamındadır.

Peygamberler hayatlarını diğer insanların dünya ve âhiret mutluluklarına adamış kimselerdir. Onlar insanlara rahmet olarak gönderilmişlerdir. Diğer insanlara üstün oluşları da bu sebepledir.

Peygamberlerin soyları bir olduğu gibi aralarında manevi bir birlik de söz konusudur. Çünkü hepsi aynı inanç esaslarına davet etmiş; hepsi aynı dini tebliğ etmişlerdir.

إِذْ قَالَتِ امْرَاَتُ
عِمْرٰنَ رَبِّ اِنّ۪ي نَذَرْتُ لَكَ مَا ف۪ي بَطْن۪ي مُحَرَّرًا فَتَقَبَّلْ مِنّ۪يۚ
اِنَّكَ اَنْتَ السَّم۪يعُ الْعَل۪يمُ ﴿٣٥﴾ فَلَمَّا وَضَعَتْهَا قَالَتْ رَبِّ اِنّ۪ي
وَضَعْتُهَٓا اُنْثٰىۜ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا وَضَعَتْۜ وَلَيْسَ الذَّكَرُ كَالْاُنْثٰىۚ
وَاِنّ۪ي سَمَّيْتُهَا مَرْيَمَ وَاِنّ۪ٓي اُع۪يذُهَا بِكَ وَذُرِّيَّتَهَا مِنَ الشَّيْطَانِ
الرَّج۪يمِ ﴿٣٦﴾ فَتَقَبَّلَهَا رَبُّهَا بِقَبُولٍ حَسَنٍ وَاَنْبَتَهَا نَبَاتًا
حَسَنًاۙ وَكَفَّلَهَا زَكَرِيَّاۜ كُلَّمَا دَخَلَ عَلَيْهَا زَكَرِيَّا الْمِحْرَابَۙ
وَجَدَ عِنْدَهَا رِزْقًاۚ قَالَ يَا مَرْيَمُ اَنّٰى لَكِ هٰذَاۜ قَالَتْ هُوَ
مِنْ عِنْدِ اللّٰهِۜ اِنَّ اللّٰهَ يَرْزُقُ مَنْ يَشَٓاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٣٧﴾
هُنَالِكَ دَعَا زَكَرِيَّا رَبَّهُۚ قَالَ رَبِّ هَبْ ل۪ي مِنْ لَدُنْكَ ذُرِّيَّةً

طَيِّبَةً اِنَّكَ سَمِيعُ الدُّعَاءِ ﴿٣٨﴾ فَنَادَتْهُ الْمَلٰٓئِكَةُ وَهُوَ
قَٓائِمٌ يُصَلّ۪ي فِي الْمِحْرَابِ اَنَّ اللّٰهَ يُبَشِّرُكَ بِيَحْيٰى مُصَدِّقًا بِكَلِمَةٍ
مِنَ اللّٰهِ وَسَيِّدًا وَحَصُورًا وَنَبِيًّا مِنَ الصَّالِح۪ينَ ﴿٣٩﴾ قَالَ
رَبِّ اَنّٰى يَكُونُ ل۪ي غُلَامٌ وَقَدْ بَلَغَنِيَ الْكِبَرُ وَامْرَاَت۪ي عَاقِرٌ
قَالَ كَذٰلِكَ اللّٰهُ يَفْعَلُ مَا يَشَٓاءُ ﴿٤٠﴾ قَالَ رَبِّ اجْعَلْ ل۪ٓي اٰيَةً قَالَ
اٰيَتُكَ اَلَّا تُكَلِّمَ النَّاسَ ثَلٰثَةَ اَيَّامٍ اِلَّا رَمْزًا وَاذْكُرْ رَبَّكَ
كَث۪يرًا وَسَبِّحْ بِالْعَشِيِّ وَالْاِبْكَارِ ﴿٤١﴾

35. Hani İmrân'ın hanımı şöyle demişti: "Rabbim! Karnımdakini kayıtsız şartsız Sana adadım. Benden kabul et. Şüphesiz ki Sen işitensin ve bilensin."

36. Onu doğurduğunda -ki Allah, onun ne doğurduğunu daha iyi bildiği halde- dedi ki: "Rabbim! Ben onu kız doğurdum. Oysa erkekle kız bir olmaz. Ona Meryem adını verdim. Kovulmuş şeytana karşı onu ve soyunu korumanı Senden diliyorum"

37. Rabbi, onu güzel bir şekilde kabul buyurdu; onu güzel bir bitki gibi besleyip büyüttü. Zekeriyya'yı da onun bakımı ile görevlendirdi. Zekeriyya onun yanına özel mabede her girdiğinde orada bir rızık bulur ve "Ey Meryem, bu sana nereden geliyor?" derdi. O da: "Bu, Allah katındandır. O, dilediğine hesapsız rızk verir" derdi.

38. İşte orada Zekeriyya Rabbine dua etti: "Rabbim! Katından bana temiz bir soy bağışla. Şüphesiz, Sen duaları işitensin" derdi.

39. Mabette durmuş namaz kılarken melekler ona seslendi: "Allah sana, Allah'tan gelen bir kelimeyi doğrulayıcı, efendi, iffetli ve salihlerden bir peygamber olarak Yahya'yı müjdeler."

40. Dedi ki: "Rabbim! Bana ihtiyarlık gelip çattığı, üstelik karım da

kısır olduğu halde nasıl oğlum olur?" (Allah) **buyurdu ki: "İşte böyle, Allah dilediğini yapar."**

41. "Rabbim! Bana bir alamet ver" dedi. (Allah) **buyurdu ki: "Senin için alamet, üç gün boyunca, işaretle anlaşmak dışında insanlarla konuşmamandır. Artık Rabbini sıkça an ve sabah-akşam şanını yücelt!."**

Nakledildiğine göre, eski dönemlerde kişiler evlatlarını mabetlere adayabiliyorlardı. Mabede adanan kişi oranın bakımıyla uğraşır, oraya gelenlerin rahat ibadet etmeleri için mabede hizmet eder ve orada Allah'a ibadetle meşgul olurdu. İmrân'ın hanımı da Hz. Meryem'e hamile kaldığında doğacak çocuğunu bu şekilde adayacağına Allah'a söz vermişti. Ancak kız doğurduğunda kızın böyle bir göreve elverişli olmayacağını düşünerek: **"Rabbim! Ben onu kız doğurdum. Oysa erkekle kız bir olmaz. Ona Meryem adını verdim. Kovulmuş şeytana karşı onu ve soyunu korumanı Senden diliyorum"** dedi. Bu sözleriyle aslında ne yapacağını bilemediğini ve şaşkın bir durumda olduğunu ifade ediyordu.

Sözün gelişinden, İmrân'ın hanımının, *"Oysa kız erkek gibi değildir"* demesi beklenirdi. Çünkü onun kastı, kızın, erkek gibi mabedin bakımına elverişli olmadığıdır. Anlaşılan o ki İmrân'ın hanımı erkek çocuğu doğuracağına öyle şartlanmıştı ki ağzından önce erkek kelimesi çıkmıştı. Bunu ancak o anki psikolojisi ile izah edebiliriz. Ama Zemahşeri gibi bazı müfessirler bu cümlenin, İmrân'ın hanımına ait değil, Allah'a ait olduğunu söylerler. (Zemahşeri, I, 186). Buna göre anlatılmak istenen şudur: Allah onun ne doğurduğunu; ne kadar yüce bir evlat doğurduğunu gayet iyi bilmektedir. Onun doğurduğu bu kız erkek gibi değil, ondan üstündür.

Karnındaki çocuğu mabede adarken: *"kayıtsız şartsız"* ifadesini kullanan İmrân'ın hanımının, bu sözüyle, çocuğun tamamen mabet işlerine adandığını, dolıyısıyla dünyevi hiçbir işle meşgul olmayacağını bütün müfessirler söylemektedir.

"Rabbi, onu güzel bir şekilde kabul buyurdu; onu güzel bir bitki gibi besleyip büyüttü. Zekeriyya'yı da onun bakımı ile görevlendirdi. Zekeriyya onun yanına özel mabede her girdiğinde orada bir rızık bulur ve "Ey Meryem, bu sana nereden geliyor?" derdi. O da: "Bu, Allah katındandır. O, dilediğine hesapsız rızk verir" derdi.

Yüce Allah Hz. Meryem'in annesinin adağını kabul etti. Böylece Hz. Meryem, zamanını mabette geçirecekti. Hz. Musa ve Harun'un kız kardeşlerinin

ismi de Meryem idi. Bu sebeple Meryem ismi İsrailoğulları arasında çok makbul bir isim olmuştur. Yine bu yüzden annesi, ona bu ismi verdiğine vurgu yapmaktadır.

Hz. Meryem'in teyzesinin kocası olan Hz. Zekeriyya'nın Hz. Meryem'in bakımını ne zaman üstlendiği ve Hz. Meryem'in kaç yaşında mabede getirildiği konusunda da farklı şeyler söylenmektedir. Müfessirlerin birçoğu Hz. Meryem'in doğduğu sıralarda babası İmrân'ın vefat ettiğini ve ta o zamandan itibaren Hz. Zekeriyya'nın onun bakımını üstlendiğini söylerler. Mabede hizmet edecek yaşa geldiğinde de onu mabede getirmiş ve efendilerinin kızı olması hasebiyle mabetten sorumlu kişiler de bu sırada Hz. Meryem'in geçimini üstlenmek istemişlerdir. Bunun üzerine kur'a çekilmiş ve kur'ada Hz. Zekeriya çıktığından, onun bakım ve geçimi ile meşgul olmaya da o devam etmiştir. Zekeriyya, Meryem'e bir zarar gelmesin diye mabetten ayrıldığında mabedin kapısını kilitlerdi.[1] Fakat her geldiğinde Hz. Meryem'in yanında yiyecek bir şeyler bulurdu. Müfessirler çoğunlukla bu yiyeceklerin olağanüstü bir yoldan geldiğini söylerler. Hz. Zekeriyya'nın, bu yiyeceklerin nereden geldiğini sorması üzerine, Meryem'in; **"Bu, Allah katındandır. O, dilediğine hesapsız rızık verir"** şeklindeki cevabından sonra, Zekeriyya'nın; **"Rabbim, katından bana temiz bir soy bağışla. Şüphesiz, Sen duaları işitensin"** şeklinde dua etmesi, müfessirlerin görüşünü teyit etmektedir. Çünkü sonraki âyetlerden de anlaşıldığı gibi Zekeriyya yaşlı biridir ve hanımı kısırdır. Hz. Meryem'e olağanüstü bir yolla yiyecek geldiğini görünce, bir çocuğunun olması konusunda ümitlenmiş ve bu duasını yapmıştır. Evrene *olağan* dediğimiz kanunları hâkim kılan Allah, elbette bu kanunları değiştirebilir.

Bununla birlikte söz konusu yiyeceklerin olağanüstü bir yolla geldiğini bir inanç esası olarak kesin bir şekilde kanıtlayacak bir delil yoktur. Allah olağanüstü bir yolla o yiyeceği verebileceği gibi, herhangi bir kulunu da bu işle görevlendirmiş olabilir. Yiyeceğin olağan bir yoldan gelmiş olması Meryem'in: **"Bu, Allah katındandır. O, dilediğine hesapsız rızk verir"** demesine de engel değildir. İnançlı bir kul, kendisine olağan yoldan gelen nimetlerin de Allah tarafından olduğunun bilincindedir. O bilir ki evrende olup biten her şey, Allah'ın bilgisi ve iradesi dâhilindedir. Bu yüzden olağan yoldan olup biten şeyler de Allah'a izafe edilir. Yiyeceklerin olağanüstü mü yoksa olağan bir yolla mı geldiğini tartışmak ve bunu çekişme konusu yapmak, muhalif görüş ile-

1 Mihrap kelimesi sözlükte kapalı alanın içinde yüksekçe yer ve oda gibi anlamlara gelmektedir. Günümüzde halk arasında mescitlerde imamın namaz kıldırmak için durduğu yere denmektedir.

ri sürenleri itham etmek, Müslümanlar arasında çatışma ve bölünmelere neden olmaktan başka bir işe yaramaz. Bir olayın olağanüstü veya olağan bir yolla gerçekleştiğini söylemek ile Allah'ın kudretine sınır getirmek başka şeylerdir. Olağan dediğimiz şey Allah'ın evrene hâkim kıldığı genel geçer yasalara uygunluktur. Allah'ın evrene hâkim kıldığı yasaların hiç aksamadan mükemmel bir şekilde işlemesi Allah'ın kudretini göstermiyor da, bu kurallardan birinin bir an için değişmesi mi Allah'ın kudretini gösteriyor?!

Ancak yine de biz, yiyeceklerin olağanüstü bir yolla geldiğini söyleyen müfessirlerin büyük çoğunluğuna katıldığımızı belirtmek isteriz. Çünkü kendisi yaşlı ve hanımı da kısır bir kadın olduğu halde Hz. Zekeriyya'nın, Allah'tan kendisine çocuk vermesi için dua etmesi bunu desteklemektedir. Hz. Meryem'in, rızkın Allah katından olduğunu söylemesinin ardından Hz. Zekeriyya'nın kendisine çocuk verilmesi için dua etmesinden bunu anlıyoruz. **"İşte böyle, Allah dilediğini yapar."**

"Allah sana, Allah'tan gelen bir kelimeyi doğrulayıcı, efendi, iffetli ve salihlerden bir peygamber olarak Yahya'yı müjdeler."

Müfessirler *"Allah'tan gelen bir kelimeyi doğrulayıcı"* ifadesinde sözü edilen *kelime* ile Hz. İsa'nın kastedildiğini söylerler. Çünkü Hz. İsa diğer insanların dünyaya geldikleri yolla dünyaya gelmemiş, Allah'ın *ol* emri ile annesi kendisine hamile kalmıştır. Yani onun dünyaya gelmesi, bir sözcük olan *ol* emriyle gerçekleşmiştir. Ayrıca bundan sonraki âyetlerde Hz. İsa'nın doğumundan bahsedilmiş olması ve onun *kelime* olarak nitelenmesi de bunu teyit etmektedir.

Her peygamber kendisine inananlardan, kendisinden sonra gelecek peygamberi destekleyeceklerine dair söz almıştır. Hz. Yahya da kendisine inananlardan bunu istemiştir. Hz. Yahya ile Hz. İsa'nın doğumları arasında kısmi bir benzerlik söz konusudur. Çünkü Hz. İsa babasız dünyaya gelmiş, Hz. Yahya ise çok yaşlı bir baba ve kısır bir anneden dünyaya gelmiştir.

Hz. Zekeriyya'nın, çocuğu olacağı müjdesini aldıktan sonra **"Rabbim! Bana bir alamet ver"** demesi, gelen bu müjdeye inanmamasından değil, tıpkı Hz. İbrahim'in, *"inanıyorum ama kalbimin yatışması için..."* demesi gibi, bir yandan kalbinin yatışması diğer yandan da verilen bu müjdeye nasıl şükretmesi gerektiğini öğrenmek içindir. (Allah) **buyurdu ki: "Senin için alamet, üç gün boyunca, işaretle anlaşmak dışında insanlarla konuşmamandır. Artık Rabbini sıkça an ve sabah-akşam şanını yücelt!."**

Olağanüstü olaylar zinciri devam etmektedir. Yaşlı biri olan Hz. Zekeriyya'nın kısır olan hanımından bir çocuğunun olması, daha olağanüstü olan Hz. İsa'nın doğumuna bir mukaddime şeklinde zikredilmiştir. Bundan sonraki âyetlerde Hz. İsa'nın doğumu anlatılmaktadır:

وَاِذْ قَالَتِ الْمَلٰٓئِكَةُ
يَا مَرْيَمُ اِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰيكِ وَطَهَّرَكِ وَاصْطَفٰيكِ عَلٰى
نِسَٓاءِ الْعَالَمِينَ ﴿٤٢﴾ يَا مَرْيَمُ اقْنُتِي لِرَبِّكِ وَاسْجُدِي وَارْكَعِي
مَعَ الرَّاكِعِينَ ﴿٤٣﴾ ذٰلِكَ مِنْ اَنْبَٓاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهِ اِلَيْكَ
وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ اِذْ يُلْقُونَ اَقْلَامَهُمْ اَيُّهُمْ يَكْفُلُ مَرْيَمَ وَمَا
كُنْتَ لَدَيْهِمْ اِذْ يَخْتَصِمُونَ ﴿٤٤﴾

42. Hani melekler şöyle demişti: "Ey Meryem! Allah seni üstün kılıp seçti, seni arındırdı ve diğer kadınlara tercih edip üstün kıldı".

43. "Ey Meryem! Rabbine içtenlikle itaat et. Secdeye kapan ve rükûa gidenlerle beraber rükûa git."

44. Bunlar, vahiy yoluyla sana bildirdiğimiz gayb haberleridir. Hangisi Meryem'in sorumluluğunu üstlenecek diye kalemleriyle kur'a çekerlerken sen onların yanında değildin. Tartıştıklarında da yanlarında değildin.

Yüce Allah, emirlerine itaat edenleri bu dünyada da âhirette de mükâfatlandırır. Meryem'in sorumluluğunu üstlenmesine karşılık Hz. Zekeriya'ya Hz. Yahya'yı bağışlamış, Meryem'e de Hz. İsa'yı vermiş ve onu diğer kadınlara üstün kılmıştır. Üstün insanlara verilen nimetlerin artması, Allah'a olan itaat ve şükürlerini arttırır, onları şımartmaz. Meleklerin Meryem'den istedikleri ve onun da yaptığı budur: **"Ey Meryem! Rabbine içtenlikle itaat et. Secdeye kapan ve rükûa gidenlerle beraber rükûa git."** Madem Allah seni seçmiş ve diğer kadınlara üstün kılmış, bu nimetin şükrünü eda et.

Yüce Allah'ın Hz. Meryem'i seçmesi ve mabede adanmasını kabul buyurması, üstün bir ahlâk üzere eğitilmesiyle izah edilebilir. Bazı müfessirler bunu, Hz. Meryem'in diğer kadınlar gibi âdet görmemesi ve kendisine hiçbir erkeğin dokunmaması ile izah etmişlerdir. Bizce bunların Hz. Meryem'in seçkin olma-

sıyla hiçbir ilgisi yoktur. Âdet hali biyolojik bir olaydır. Vakti geldiğinde kadının bunu yaşaması sağlık alametidir. Bir kadının helal yoldan evlenmesi de onun değerini azaltacak bir durum değildir.

“Bunlar, vahiy yoluyla sana bildirdiğimiz gayb haberleridir…”

Zekeriyya, Yahya, Meryem ve İsa’nın kıssaları, mabede adanan Meryem’in sorumluluğunu kim üstlenecek diye bu göreve talip olanlar arasında kur’a çekilmesi, bunun için aralarında yapmış oldukları tartışmalar; bütün bu hususlar, Peygamber’in kendiliğinden bilebileceği şeyler değildir. Bunlar ancak vahiyle bilinebilecek şeylerdir. Dolayısıyla Peygamber’in bunları haber vermesi, peygamberlik iddiasının doğruluğuna delalet eder.

Şunu da belirtelim ki burada zikredilen hususlar ne Tevrat’ta ne de İncil’de geçer. Meryem’in sorumluluğunu üstlenmeyle ilgili kur’a çekme işi, Hz. İsa’nın doğumuna bir giriş mahiyetinde bulunan âyetlerden sonra aşağıdaki âyetlerde ele alınmaktadır. Burada onun doğumu ve çocukluk dönemindeki önemli olaylar anlatılmaktadır:

إِذْ قَالَتِ الْمَلٰٓئِكَةُ يَا مَرْيَمُ
إِنَّ اللّٰهَ يُبَشِّرُكِ بِكَلِمَةٍ مِنْهُ اسْمُهُ الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ
مَرْيَمَ وَجِيهًا فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ ﴿٤٥﴾
وَيُكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلًا وَمِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٤٦﴾ قَالَتْ
رَبِّ أَنّٰى يَكُونُ لِي وَلَدٌ وَلَمْ يَمْسَسْنِي بَشَرٌ قَالَ كَذٰلِكِ اللّٰهُ
يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ إِذَا قَضٰى أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ
﴿٤٧﴾ وَيُعَلِّمُهُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرٰيةَ وَالْإِنْجِيلَ ﴿٤٨﴾
وَرَسُولًا إِلٰى بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنِّي قَدْ جِئْتُكُمْ بِاٰيَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ أَنِّي

أَخْلُقُ لَكُمْ مِنَ الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ فَأَنْفُخُ فِيهِ فَيَكُونُ
طَيْرًا بِإِذْنِ اللّٰهِ وَأُبْرِئُ الْأَكْمَهَ وَالْأَبْرَصَ وَأُحْيِ الْمَوْتٰى
بِإِذْنِ اللّٰهِ وَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا تَأْكُلُونَ وَمَا تَدَّخِرُونَ فِي بُيُوتِكُمْ
إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَآيَةً لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٤٩﴾
وَمُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرٰيةِ وَلِأُحِلَّ لَكُمْ بَعْضَ
الَّذِي حُرِّمَ عَلَيْكُمْ وَجِئْتُكُمْ بِآيَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ فَاتَّقُوا
اللّٰهَ وَأَطِيعُونِ ﴿٥٠﴾ إِنَّ اللّٰهَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ
هٰذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ﴿٥١﴾

45. Melekler demişlerdi ki: "Ey Meryem! Allah kendisinden bir 'kelime'yi sana müjdeliyor ki adı Meryem oğlu İsa Mesih'tir. O hem dünyada hem de âhirette itibarlı olup (Allah'a) **çok yakın olanlardandır."**

46. "Hem Beşikte iken hem de yetişkin bir erkek olarak insanlarla konuşacak ve iyi kimselerden olacaktır."

47. "Rabbim! Bana hiçbir insan dokunmamışken benim nasıl çocuğum olsun!" dedi. (Melek): **"İşte böyle, Allah dilediğini yaratır. Bir şeyin olmasını diledi mi ona, 'ol' der ve o da oluverir" dedi.**

48. "Allah ona kitabı, hikmeti, Tevrat'ı ve İncil'i öğretecek.

49. Ve bir peygamber olarak İsrailoğullarına şöyle diyecek: 'Şüphesiz ben, Rabbinizden size bir mucize getirdim, Size çamurdan bir kuş şekli yapacağım, ona üfüreceğim ve Allah'ın izniyle o, kuş olacak. Anadan doğma körü ve alacalıyı iyileştireceğim. Allah'ın izniyle ölüyü dirilteceğim. Evlerinizde ne yiyor ne biriktiriyorsunuz size haber vereceğim. İnanıyorsanız, şüphesiz bunda sizin için bir delil vardır.

50. Önümdeki Tevrat'ı doğrulayıcı olarak ve size haram kılınan bazı şeyleri helal kılmak için (geldim). **Rabbinizden size bir mucize getirdim, Allah'tan korkun ve bana itaat edin.**

51. Şüphesiz Allah benim de Rabbimdir, sizin de Rabbinizdir. O'na ibadet edin. Bu, dosdoğru yoldur.'"

Hz. Meryem, Hz. Zekeriyya'nın gösterdiği ihtimam ve 42. , 43. âyetlerde söz konusu edildiği gibi meleklerin telkinleri sayesinde iffetli ve Allah'ın emirlerine bağlı biri olarak yetişmişti. Meryem ergenlik çağına geldiğinde yalnız başına olduğu bir gün Cebrail genç bir erkek suretinde ona göründü. Hz. Meryem çok korkmuştu. Gencin kendisine zarar vereceğinden endişelendi ve ona: *"Eğer Allah'tan korkun varsa senden Allah'a sığınıyorum"* dedi. Cebrail, Allah tarafından gönderildiğini belirterek: **"Ey Meryem! Allah kendisinden bir 'kelime'yi sana müjdeliyor ki adı Meryem oğlu İsa Mesih'tir. O hem dünyada hem de âhirette itibarlı olup** (Allah'a) **çok yakın olanlardandır."** dedi.

Hz. İsa'ya niçin *kelime* dendiğine dair farklı izahlar getirenler olmakla birlikte tercih edilen görüş, daha önce de değindiğimiz gibi *ol* emriyle annesinin ona hamile kalmasıdır. Yani annesinin ona hamile kalması, Allah'ın sözünün sonucudur. Gerçi bütün varlıkların yaratılışı *ol* emri ile olmuştur; ama burada Hz. İsa'nın yaratılışının farklılığına işaret vardır. Diğer varlıkların yaratılışlarında olağan sebepler rol oynasa da Hz. İsa'nın yaratılışında bildik ve olağan sebepler bulunmamaktadır.

Kendisine niçin *Mesih* dendiği konusunda da farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bu görüşlerden biri, anadan doğma körün gözlerini ve alacalıya eliyle mesh ederek iyileştirdiği için ona *Mesih* dendiği şeklindedir. İbranice *Mesih*'in peygamber ve kral manasına geldiği ve ona bu yüzden *Mesih* adı verildiği de söylenir. (Abdulvahhab en-Neccar, Kasasu'l-Enbiya', s.449).

Hz. İsa'nın beşikte konuşması, annesi Meryem için de önemli idi. Çünkü Meryem evli değildi. İnsanların dillerinden kurtulması için buna ihtiyaç vardı. Aksi takdirde insanların kendisi hakkında yapacakları dedikoduya karşı söyleyebileceği bir sözü olmazdı.

Hem beşikte iken hem de yetişkin bir erkek olduğunda insanlarla konuşacak olmasına gelince, beşikte konuştuğunda yetişkin biri gibi anlaşılır ve tutarlı şeyler söyleyeceğine işaret olsun diyedir. Ayrıca yetişkin çağında kendisine gelen vahyi insanlara tebliğ etmiştir. Bu sebeple diğer insanlarla yaptığı vahiy tebliği şeklindeki konuşma, ayrı bir önem arz etmektedir.

İbnu Kesir peygamberlere verilen mucizeler konusunda özet olarak şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

Her peygamber, dönemine uygun mucizelerle desteklenmiştir. Mesela Hz. Musa döneminde sihir ve sihirbazlık revaçta idi. Yüce Allah bütün sihirbazları hayrete düşürecek mucizelerle onu gönderdi. Nitekim sihirbazlar, Hz. Musa'nın eli üzere cereyan eden mucizelerin Allah katından olduğuna kesin kanaat getirmiş, bu nedenle hemen İslâm'ı kabul ederek Allah'ın seçkin kullarından olmuşlardır.

Hz. İsa ise tıp ve tabiat bilimlerinin revaçta olduğu bir dönemde geldi. Yüce Allah da onu bu alanlara dair mucizelerle destekledi. Bir doktor, cansız şeylere nasıl can verebilir ki? Yahut anadan doğma körleri ve alaca hastalığına yakalanmış kimseleri bir dokunuşla nasıl iyileştirebilir ki? (İbnu Kesir, I, 364-365).

Peygamberlerin mucizelerinin kamuoyunda ilgi ve yankı bulması için İbnu Kesir'in ve daha pek çok müfessirin bu değerlendirmeleri bizce de yerinde ve tutarlı tespitlerdir.

Hz. Meryem, meleğin söyledikleri karşısında şaşırıp kalmıştı. Hiçbir erkek kendisine dokunmamışken nasıl çocuğu olabilirdi? Meleğin cevabı çok net idi: **"İşte böyle, Allah dilediğini yaratır. Bir şeyin olmasını diledi mi ona 'ol' der ve o da oluverir."**

Doğrusu Meryem'in kendisi bu tür olağanüstülüklere alışıktı. Kendisine Allah katından yiyecek gelmemiş miydi? Buna rağmen hayat olağanüstülükler üzere değil, olağan olaylar ve kanunlar üzere kuruludur. Bu sebeple olağanüstü bir durumla karşılaştığında şaşırması doğaldır.

İsrailoğulları koyu bir maddeciliğe kapılmışlardı. Her şeye âcil menfaatleri açısından bakıyor, kendi dinlerini maddi menfaatlerinin aracı kılmaktan ve bile bile onu tahrif etmekten çekinmiyorlardı. Yeni peygamberliğe dikkatlerinin çekilmesi için olağanüstü hadiselere ihtiyaç vardı. İşte bu yüzden Hz. İsa'ya ölüleri diriltmek, anadan doğma körü ve alaca hastalığına yakalanmışları bir dokunuşla iyileştirmek, çamurdan yapılmış kuş şekline üfürmekle onu canlı bir kuş haline getirmek, evlerinde ne yiyip ne biriktirdiklerini onlara söyleyerek gaipten haber vermek gibi mucizeler verilmiştir.

Peygamberimizden önceki peygamberlerin peygamberlikleri belli bir döneme ait idi. Sosyal hayattaki ve insanın biyolojik yapısındaki değişimler, bazen de toplumun yerel özellikleri sebebiyle o topluma has birtakım yasaklar veya helaller konmuş olurdu. Bir sonra gelen peygamberin getirdiği vahiyde bu helal veya haramların bir kısmı değişime uğrardı. Kuşkusuz, bunlar çok sayıda değildi. Mesela, Yahudilikte iç yağı yemek ve Cumartesi günü çalışmak

yasaktı. Hz. İsa bu yasakları kaldırmıştır. Peygamberimizle haram ve helaller artık değişmeyecek şekilde vaz' ve tesis edilmiştir.

"Önümdeki Tevrat'ı doğrulayıcı olarak..."

Elbette her peygamber peygamberliğini ispatlayan mucizeler getirir; ancak peygamberliğin kanıtlarından bir başkası da her elçinin önceki elçilerin yoluna tabi olmasıdır. Hz. peygamber bu geleneğin son halkasıdır. "De ki: 'Ben, türedi bir elçi değilim." (Ahkâf 46/9) âyeti de bu gerçeğe parmak basar. Çünkü bütün peygamberler aynı dine çağırırlar. Ayrıca her peygamber, inananlarından, kendisinden sonra gelecek peygambere inanmaları ve ona destek olmaları konusunda söz alır.

Böylece Hz. İsa hem gösterdiği olağanüstülükler hem de Tevrat'ın yolunu izlemek ile peygamberliğine dair her türlü kuşkuyu ortadan kaldırmıştı.

فَلَمَّٓا اَحَسَّ عٖيسٰى مِنْهُمُ
الْكُفْرَ قَالَ مَنْ اَنْصَارٖٓى اِلَى اللّٰهِۜ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ نَحْنُ
اَنْصَارُ اللّٰهِۚ اٰمَنَّا بِاللّٰهِۚ وَاشْهَدْ بِاَنَّا مُسْلِمُونَ ﴿٥٢﴾
رَبَّنَٓا اٰمَنَّا بِمَٓا اَنْزَلْتَ وَاتَّبَعْنَا الرَّسُولَ فَاكْتُبْنَا مَعَ
الشَّاهِدٖينَ ﴿٥٣﴾ وَمَكَرُوا وَمَكَرَ اللّٰهُۜ وَاللّٰهُ خَيْرُ الْمَاكِرٖينَ ع
﴿٥٤﴾ اِذْ قَالَ اللّٰهُ يَا عٖيسٰٓى اِنّٖى مُتَوَفّٖيكَ وَرَافِعُكَ اِلَيَّ وَمُطَهِّرُكَ
مِنَ الَّذٖينَ كَفَرُوا وَجَاعِلُ الَّذٖينَ اتَّبَعُوكَ فَوْقَ الَّذٖينَ كَفَرُوٓا
اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِۚ ثُمَّ اِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَاَحْكُمُ بَيْنَكُمْ فٖيمَا
كُنْتُمْ فٖيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٥٥﴾ فَاَمَّا الَّذٖينَ كَفَرُوا فَاُعَذِّبُهُمْ

عَذَابًا شَدٖيدًا فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِۘ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرٖينَ

﴿٥٦﴾ وَاَمَّا الَّذٖينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُوَفّٖيهِمْ اُجُورَهُمْ

وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمٖينَ ﴿٥٧﴾ ذٰلِكَ نَتْلُوهُ عَلَيْكَ مِنَ الْاٰيَاتِ

وَالذِّكْرِ الْحَكٖيمِ ﴿٥٨﴾

52. **İsa onların inkâr edecekerini, "Allah'a giden yolda yardımcılarım kimlerdir?" dedi. Havariler dediler ki: "Biz Allah'ın yardımcılarıyız. Allah'a inandık. Sen de şahit ol ki bizler Allah'a teslim olanlarız."**

53. **"Rabbimiz! İndirdiğine inandık ve Peygamber'e uyduk. Artık bizi şahitlerle beraber yaz."**

54. (Ötekilerse) **tuzak kurdular, Allah da tuzak kurdu. Allah tuzak kuranların en iyisidir.**

55. **O zaman Allah buyurdu ki: "Ey İsa! Seni vefat ettireceğim, seni kendime yükselteceğim, seni inkâr edenlerden temizleyeceğim ve senin peşinden gidenleri kıyamet gününe kadar inkârcılardan üstün kılacağım. Sonra dönüşünüz banadır; ihtilafa düşmüş olduğunuz hususlarda aranızda hükmedeceğim.**

56. **İnkâr edenlere gelince, onları dünyada da âhirette de cezalandıracağım. Onların yardımcıları da yoktur."**

57. **İnanıp salih amel işleyenlere gelince, onların mükâfatlarını eksiksiz verecektir. Allah zalimleri sevmez.**

58. **İşte bunu, âyetlerden ve hikmetlerle dolu Zikir'den sana okuyoruz.**

Hz. İsa her türlü kuşkuyu ortadan kaldıracak şekilde Allah tarafından gönderilmiş bir peygamber olduğunu ortaya koymuştu. Ne var ki bütün çabalarına rağmen İsrailoğullarından kendisine inananlar pek azdı. Tarihlerinde peygamberlerin canlarına kıymış olan İsrailoğulları onu da öldürerek ortadan kaldırmaya yöneldiler. Hz. İsa çevresinde toplananlar arasında da şüphelendikleri olmalı ki "**Allah yolunda yardımcılarım kimlerdir?**" dedi. Az sayı-

daki Havari: **"Biz Allah'ın yardımcılarıyız. Allah'a inandık. Sen de şahit ol ki bizler Allah'a teslim olanlarız. Rabbimiz! İndirdiğine inandık ve Peygamber'e uyduk. Artık bizi şahitlerle beraber yaz"** dediler. Peygamberlere gerçekten inanan kimselere yaraşır bir tavır sergilediler. Dünyanın her tarafında ve her dönemde yaşayıp baskılara ve sıkıntılara maruz kalanların yapacağı bir duadır bu.

"Ötekilerse Tuzak kurdular, Allah da tuzak kurdu. Allah tuzak kuranların en iyisidir."

Nakledildiğine göre, İsrailoğullarının inkâr edenleri Hz. İsa'yı öldürmek için birtakım planlar yaptılar. Daha önce de annesi Hz. Meryem'e iftira atmışlardı. Kendisini Roma İmparatoru Pilatus'a jurnal ettiler; Hz. İsa'nın halkı devlete karşı ayaklandıran bir *anarşist* olduğunu ileri sürdüler! Onu halkın inançlarını bozan ve karıştıran bir büyücü olarak göstermeye çalıştılar! Nihayet Kral, cezalandırmaları için kendi elleriyle onu Yahudilere teslim etti. Pilatus putperest olduğu halde Hz. İsa'nın bu suçu işlemiş olduğunu gösteren hiçbir delile rastlamamıştı. Bu sebeple Kralın kendisi onu cezalandırmayı düşünmüyordu. Bu, onların kurdukları tuzaklardan sadece bir tanesidir. Ama onu öldürecekleri yerde belki de kendilerinden olan birini öldürdüler. O kişiyi Hz. İsa sanmışlardı. Böylece kurmuş oldukları tuzak, aleyhlerine işledi. Kazdıkları kuyuya kendileri düştüler. Allah Hz. İsa'yı onların çirkin emellerinden kurtardı; onu vefat ettirerek kendisine yükseltti. "**Allah da tuzak kurdu"** cümlesiyle kastedilen, Hz. İsa yerine kendilerinden birini asmaları hadisesi olmalıdır.

Kur'ân-ı Kerim, Nisa sûresinin 157. âyetinin tefsirinde de belirtileceği gibi, Hz. İsa'nın yerine bir başkasını öldürdüklerine dair açık bir bilgi vermemektedir. Söz konusu âyette "**onlara öyle göründü"** denmektedir. Bu ifadeden, kimseyi öldürmedikleri halde Hz. İsa'yı öldürdüklerini sandıkları anlaşılabileceği gibi, bir başkasını öldürmelerine rağmen Hz. İsa'yı öldürdüklerini zannettikleri sonucu da çıkabilir. (Söz konusu âyetin tefsirine bak.)

"Ey İsa! Seni vefat ettireceğim, seni kendime yükselteceğim..."

İsa'nın vefat ettirilmesinin ne anlama geldiğine dair pek çok ihtilaf olduğu malumdur. Genelde, Hz. İsa'nın vefat etmediği; bedeniyle birlikte göğe kaldırıldığı, kıyamete yakın bir zamanda tekrar yeryüzüne indirileceği inancı hâkimdir. Hıristiyanlar da Hz. İsa'nın tekrar yeryüzüne ineceğine inanırlar. Onlara göre, yakalanıp çarmıha gerilerek öldürülmüş, bir müddet sonra dirilip göğe yükselmiştir. Zamanı geldiğinde tekrar yeryüzüne inecektir.

Olağan dışı bir yolla dünyaya gelmiş olan Hz. İsa'nın olağan dışı bir şekilde bedeniyle birlikte göğe kaldırılıp Allah'ın dilediği bir zamanda tekrar yeryüzüne indirilmesi, elbette Allah'ın gücü dâhilinde olan bir şeydir. Allah, di-

lediği her şeyi yapmaya kadirdir. Allah'ın kudretinden şüphe etmek, Allah'a olan inancı da ortadan kaldırır. Ama Allah'ın bir şeye kadir olması o şeyin mutlaka olduğu veya olacağı anlamına gelmez. Bir konu eğer Allah'ın Kitabında anlatılıyorsa dil kuralları içerisinde onu anlamaya çalışmak gerekir. Biz de Hz. İsa'nın göğe bedenen yükseltilip yükseltilmediği meselesini bu çerçevede anlamaya çalışacağız.

Hz. İsa'nın dünya hayatının son bulması, bu âyet dışında iki yerde söz konusu edilmektedir. Nisa sûresinin 157. ve 158. âyetlerinde Yahudilerin onu öldürmedikleri ve onu çarmıha germedikleri, Allah'ın onu kendisine yükselttiği anlatılmaktadır. Mâide sûresinin 116. ve 117. âyetlerinde ise şöyle denmektedir:

"Allah: 'Ey Meryem oğlu İsa! Sen mi insanlara beni ve annemi Allah'ın yanı sıra iki ilâh edinin dedin?' buyurduğunda, diyecek ki: "Hâşâ, Sen yücesin, hakkım olmayan bir şeyi söylemek bana yakışmaz. Şayet böyle bir şey söylemiş olsaydım, bunu elbette bilirsin. Sen içimde olanı bilirsin ama ben Senin içinde olanı bilemem; görülmeyenleri bilen ancak Sensin. Ben onlara, bana emrettiklerinden başkasını söylemedim. Benim ve sizin Rabbiniz olan Allah'a kulluk edin, dedim. Ben onlar arasında olduğum sürece onlara tanıktın. Beni vefat ettirdiğinde onları gözetleyen yalnızca Sendin ve ancak Sen her şeye tanıksın."

Kur'ân-ı Kerim'de *tevaffâ* kelimesi bu âyetlerle birlikte 24 yerde geçmektedir. Bu âyetler içerisinde sadece En'âm sûresinin 60. âyetinde uyku anlamında kullanılmıştır. Söz konusu âyet: **"Geceleyin sizi vefat ettiren, gündüzün de ne işlediğinizi bilen..."** şeklindedir. O halde kelime, bu âyet dışında bütün âyetlerde ölüm anlamında kullanılmaktadır. Bu âyette uyku anlamında kullanıldığına dair lafzi karine (ipucu) vardır ve o da, *gece* kelimesi ile hemen sonrasında "**gündüzün de ne işlediğinizi bilen...**" sözlerinin zikredilmiş olmasıdır. Bu karinelerden dolayı bu âyette vefatın uyku anlamında olduğunu anlıyoruz.

Sözlükte de kelime, tamamlanmak ve son bulmak anlamındadır. (İbnu Faris, Mu'cemu Makayîsi'l-Luğa, v-f-y maddesi) Tevaffâ kelimesi insan hayatı ile ilgili bir durumu anlatmak üzere kullanıldığında, insan hayatının tamamen sona ermesi, yani ölmesi anlamına gelir. O halde kelime *ölüm* anlamındadır, başka bir anlamda kullanılması için karineye ihtiyaç vardır. Hz. İsa hakkında kullanıldığı bu âyette onu başka anlama hamletmemiz için herhangi bir karine (sebep, gerekçe) mevcut değildir.

Âyette geçen "**seni kendime yükselteceğim**" cümlesi karine olabilir mi? Dikkat edilirse bu cümlenin hemen ardından "**seni inkâr edenlerden temizleyeceğim**" cümlesi bulunmaktadır. Cümlede *temizleme* kelimesinin manevi

bir anlam taşıdığı açıktır. O halde önceki cümlede geçen *yükseltme* kelimesi de manevi bir anlamda kullanılmış olmalıdır. Yani **"seni yükseltmek sûretiyle temizleyeceğim"** denmektedir. Nitekim birçok âyette salih kişiler için *yükseltme* kelimesi, manevi makamın yükseltilmesi anlamında kullanılmaktadır. Mesela Bakara sûresinin 253. âyetinde, İnşirah sûresinin 4. âyetinde, Yusuf sûresinin 76. âyetinde ve daha başka âyetlerde bu anlamda kullanılmıştır. Mesela yine Hz. İdris için: **"Biz onu yüce bir makama yükselttik"** (Meryem 19/57) denmektedir. Kaldı ki yükseltilme, ölümden sonra ruhun yükseltilmesi anlamında da kullanılmış olabilir. Nitekim ölen salih kişilerin ruhlarının yükseltildiği, hadislerde belirtilmektedir.

Ayrıca meallerini yukarıya aldığımız Mâide sûresinin 116. ve 117. âyetlerinde Hz. İsa ile Allah arasında geçen diyalog dikkatlice okunduğunda da Hz. İsa'nın vefat ettiği anlaşılmaktadır. Âhirette olacak bu diyalogda Hz. İsa vefatından sonra olup bitenlerden haberi olmadığını açıkça ifade etmektedir. Eğer yükseltilişinden bir müddet sonra indirilmiş olsaydı, göğe yükseltildikten sonra Hıristiyanların kendisini ilâh edindiklerine kendisi de tanıklık edecekti. Yukarıda zikrettiğimiz Mâide sûresinin 117. âyetindeki **"Ben onlar arasında olduğum sürece onlara tanıktın. Beni vefat ettirdiğinde onları gözetleyen yalnızca Sendin ve ancak Sen her şeye tanıksın"** ifadesinden, Hz. İsa'nın kendi ölümünden sonra Hıristiyanların yapıp ettiklerinden haberdar olmadığı açıkça anlaşılmaktadır.

Allah'ın gücü elbette her şeye yeter. Fakat O'nun her yaptığında mutlaka bir hikmet vardır. Şimdi bedenen göğe yükseltilmiş olan İsa tekrar dünyaya indirildiğinde peygamber olarak indirilmeyeceğine göre bunun ne anlamı vardır?

Belli ki İsa'nın tekrar yeryüzüne indirileceği inancı, Hıristiyanlardan Müslümanlara geçmiştir. Çıkmazlara düşen ve karşılaştıkları problemleri aşma konusunda kendilerine güvenini yitiren toplumlar, olağanüstü güce sahip bir lider beklentisi içerisine girerler. Böyle birini zihinlerinde yaratır yahut yaşayan liderlerinde böyle bir güç vehmeder, vehimlerini dile getirir ve sonra da bu vehimlerine kendileri de gerçekmiş gibi inanmaya başlarlar.

Konuyla ilgili hadislere gelince, hem bu hadisler arasında çelişkiler vardır, hem de bu haberler âhâd haber kategorisindedir. Âhâd haberler ise âlimlerin çoğu tarafından inanç konularında delil olarak kabul görmemektedir. Söz konusu rivayetlerde Hz. İsa'nın, Peygamberimizin şeriatına uyacağı söylenerek bir peygamber olarak inmeyeceği anlatılmak istenmektedir. İsa ne suç işledi ki kendisine verilen peygamberlik makamı elinden alınmış olsun! Hem Peygamberimizin şeriatına uyması, onu peygamber olmaktan çıkarmaz ki. Başka pey-

gamberin şeriatıyla amel eden nice peygamber vardır. Buna göre Hz. İsa inerse *hatemu'n-nebiyyîn* (peygamberlerin sonuncusu) olmaz mı? Hâlbuki Kur'ân-ı Kerim'de peygamberlerin sonuncusunun Peygamberimiz olduğu açıkça ifade edilmektedir. (Ahzâb 33/40).

Sıraladığımız gerekçelerle Hz. İsa'nın öldüğüne ve bir daha yeryüzüne inmeyeceğine inanıyoruz.

Netice olarak buradaki âyetlerin esas amacı, Hz. İsa'nın bedenen yükseltilip yükseltilmediği meselesini gündeme getirmek değil, onun faziletini ve Allah katındaki yüce makamını dile getirmektir.

"Senin peşinden gidenleri kıyamet gününe kadar inkârcılardan üstün kılacağım."

Hz. İsa'nın peşinden gidenler, tevhit inancına bağlı olanlardır. Çünkü Hz. İsa tevhide çağırmıştır. Onun yolu, bütün peygamberlerin yoludur. Ona ilâh diyenler, elbette ki onun peşinden gidenler olarak görülemezler. Bu nedenle Hz. İsa'nın peşinden gidenler aslında Müslümanlardır.

إِنَّ مَثَلَ عِيسٰى عِنْدَ اللّٰهِ كَمَثَلِ
اٰدَمَ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٥٩﴾ اَلْحَقُّ
مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُنْ مِنَ الْمُمْتَرِينَ ﴿٦٠﴾ فَمَنْ حَاجَّكَ
فِيهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ فَقُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ اَبْنَاءَنَا
وَاَبْنَاءَكُمْ وَنِسَاءَنَا وَنِسَاءَكُمْ وَاَنْفُسَنَا وَاَنْفُسَكُمْ
ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَلْ لَعْنَتَ اللّٰهِ عَلَى الْكَاذِبِينَ ﴿٦١﴾
اِنَّ هٰذَا لَهُوَ الْقَصَصُ الْحَقُّ وَمَا مِنْ اِلٰهٍ اِلَّا اللّٰهُ وَاِنَّ اللّٰهَ لَهُوَ
الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٦٢﴾ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ بِالْمُفْسِدِينَ ﴿٦٣﴾

59. İsa'nın Allah katında durumu, Âdem'in durumu gibidir: Allah onu topraktan yarattı ve sonra ona: "Ol" dedi.

60. Gerçek, Rabbindendir. Sakın şüphe edenlerden olma.

61. Sana gelen ilimden sonra artık kim seninle bu konuda tartışacak olursa de ki: "Gelin, oğullarımızı ve oğullarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı çağıralım ve bizzat biz ve siz, bir araya gelelim de sonra içten bir yakarışla yalvararak yalan söyleyenlere Allah'ın lanetini dileyelim.

62. Bunlar, elbette doğru anlatımlardır. Allah'tan başka ilâh yoktur. Muhakkak ki Allah çok güçlüdür ve her şeyi yerli yerince yapandır.

63. Yine de yüz çevirecek olurlarsa elbette Allah, bozguncuları bilir.

Yahudilerin Hz. İsa'nın annesi Hz. Meryem hakkındaki iftiralarına değinmiştik. Hıristiyanlar ise Hz. İsa'nın babasız dünyaya gelmesini, onun birtakım ilâhî sıfatlar taşıdığına delil olarak ileri sürüyorlardı. Oysa Âdem topraktan yaratılmıştı ve onun ne annesi vardı ne de babası. Ama bu şekilde varlık alemini teşrif etmesine rağmen o da ilâhî vasıflara sahip değildi. Hz. İsa'nın da yaratılışı, Hz. Âdem'in yaratılışı gibidir. Hz. Âdem topraktan şekillendirilmiş ve Yüce Allah'ın ona *ol* demesiyle canlanmıştır. Hz. İsa da *ol* emriyle hayat bulmuştur. Bu gibi olağan dışı yaratılmalardan dolayı kişi ilâh olmaz. Bilakis bu gibi hususlar Yaratıcının kudretini gösterir. O halde olağan dışı bir yoldan yaratılmış olan İsa da ilâh değil, Allah'ın bir kuludur. Ölüyü diriltmesi, anadan doğma körü bir dokunuşla iyileştirmesi gibi mucizeleri de Allah'ın emir ve izniyle gerçekleştirilmiş şeylerdir. **"Gerçek Rabbindendir. Sakın şüphe edenlerden olma."**

Bu açıklamadan sonra hitap Peygamberimize yönetiliyor:

"Sana gelen ilimden sonra artık kim seninle bu konuda tartışacak olursa de ki: "Gelin, oğullarımızı ve oğullarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı çağıralım ve bizzat biz ve siz, bir araya gelelim de sonra içten bir yakarışla yalvararak yalan söyleyenlere Allah'ın lanetini dileyelim."

Sûrenin başında da belirttiğimiz gibi sûrenin ilk bölümü, Necrân Hıristiyanlarından oluşan bir heyetin Medine'ye gelerek Hıristiyanlık ve İslâm konusunda Peygamberle tartışmaya girişmeleri üzerine indirilmiştir. Peygam-

ber (s.a.v.), heyeti misafir etmiş ve onlara Hz. İsa'nın ilâh olmadığını, bilakis Allah'ın kulu bir insan olduğunu anlatmış ve onları İslâm'a çağırmıştır. Fakat onlar, Hz. İsa'nın ilâh olduğunda ısrar etmiş; onun *Allah'ın oğlu* olup insan suretinde bir ilâh olduğunu söylemişlerdir. Tartışma diyalogla başlamıştı. Peygamber onlara kendisinin gerçek bir peygamber olduğunu delilleriyle ispatlamış, Hz. İsa'nın ilâh olduğuna dair iddialarını ise delilleriyle çürütmüştü. Sordukları her soruya güçlü delillerle cevap vermiş, ardından kendisi onlara soru sormuştu. Ancak deliller karşısında onlar inat ediyor, böylece diyalog gittikçe kısır bir tartışmaya dönüşüyordu. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) onları *mubahaleye* çağırmıştır.

Mubahale, tartışan iki taraftan her birinin, hangi taraf yalancı ise ona lanet etmesidir. Necrânlı heyet Peygamber'in bu çağrısına karşı bir gün, (bir rivâyete göre üç gün) mühlet istemiştir. Bu arada Medine'de bulunan Yahudilere danışmışlar. Yahudiler onlara *mubahele* yapmamalarını tavsiye etmişler ve gerçekten peygamber ise başlarına felaket geleceğini söylemişlerdir. Bunun üzerine Peygamber'e gelerek *mubahele*ye girişmeyeceklerini haber vermişlerdir. Haddizatında lanetleşmekten çekinmeleri Hz. Muhammed'in peygamberliğini itiraf etmeleri anlamına gelmektedir. Buna rağmen İslâm'ı kabul etmemiş, her yıl Safer ve Recep aylarında birer takım elbise vermek üzere antlaşma yaparak yurtlarına dönmüşlerdir. Peygamber (s.a.v.) onlara baskı yapma veya cezalandırma yoluna gitmemiş, dinlerini devam ettirme konusunda onları serbest bırakmış ancak tuttukları yolun hatalı olduğunu da onlara anlatılmıştı.

Mubahele ile ilgili birtakım rivâyetler de nakledilmiştir. Bu rivâyetlere göre âyet indirildiğinde Peygamber (s.a.v.) Hasan, Hüseyin, Fatıma ve Ali'yi yanına alarak *mubahele* için gitmiş, ama Hıristiyanlar gelmemişlerdir.

Söz konusu rivâyetler daha çok Şiî kaynaklarda yer almakla birlikte Ehl-i Sünnet kaynaklarında da bu rivâyetler yer almaktadır.

Bu rivâyetler çerçevesinde âyet değerlendirilirken; *kendimiz*le Hz. Peygamber ile Ali'nin, *çocuklarımız*la Hasan ve Hüseyin'in, *kadınlarımız*la da Fatıma'nın kastedildiği söylenir. Şiî âlimler Hz. Ali'nin üstünlüğünün Kur'ân-ı Kerim'le de sabit olduğuna dair delillerden biri olarak bu ayeti ileri sürerler.

Hatta *kadınlarımız* çoğul kipiyle sadece Fatıma'nın nasıl kastedildiğine dair zorlama birtakım teviller yaparak bunun mümkün olduğunu belirtirler. (Şiîlerin bu tür değerlendirmeleri için bak. Tabatabai, III, 230-232).

Abduh'un da belirttiği gibi bir kişinin, kadınlarımız tabiriyle eşleri dururken kızını kastetmesi Arap dilinde olmayan bir kullanıştır. Bu rivâyetlerin hedefi bellidir. Şia tarafından uydurulan bu haberlerin o kadar çok propaganda-

sı yapılmıştır ki bu haberler Ehl-i sünnet kaynaklarına da girmiştir. (Menar, III, 322).

Hâlbuki âyetin maksadı açıktır. Hıristiyanlara, çoluk çocuklarınızı toplayarak hepiniz gelin, biz Müslümanlar da çoluk çocuk hepimiz toplanalım ve lanetleşelim denmektedir. *Kendimiz, çocuklarımız, kadınlarımız* denirken belli şahıslar kastedilmeyip taraflardan hiç kimsenin lanetleşmenin dışında kalmaması anlatılmaktadır. Zaten Necrân heyetinde ne kadınlar vardı ne de çocuklar. Altmış kişiden oluştuğu söylenen heyetin tamamı erkek idi.

Reşid Rıza'nın belirttiğine göre, Şia'nın bu rivayeti karşısında boş durmayan bir kısım Sünniler de şu hadisi uydurmuşlardır: *"Âyet nazil olduğu zaman Rasulullah; Ebu Bekir, Ömer, Osman ve Ali ile bunların oğullarını çağırdı."* (Menar, III, 322).

"Yine de yüz çevirecek olurlarsa elbette Allah, bozguncuları bilir."

Gerekli deliller ortaya konmuştu. Allah'ın bir ortağının olmadığı, O'nun tek ilâh olduğu, Hz. İsa'nın ilâh olamayacağı anlatılmıştı. Ne var ki Necrânlılar ısrarlıydılar. Yeterli delil getirildikten sonra Peygamber ne yapabilirdi ki? Ayrıca *mubaheleye* yanaşmamaları, kendi inançlarına tam olarak güvenmediklerini de göstermektedir. Ne var ki bu dünya hayatında insanlar, şu şekilde inanacaksın diye zorlanamaz. Ama Allah kimin neye, niçin inandığını; neyi, niçin reddettiğini gayet iyi bilir.

Necrânlı Hıristiyanlar hatalarında ısrar etseler de Kur'ân diyalogdan vazgeçmiyor, Necrânlılar üzerinden Kitap Ehli'nin tamamını gerçek din olan İslâm'a çağırıyor. Çünkü dinlerine gerçekten inansaydılar *mubahele*den kaçmazdılar. Madem kendi dininize olan inancınız sağlam değil, o halde İslâm'a gelin:

قُلْ يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا اِلٰى كَلِمَةٍ سَوَٓاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ
اَلَّا نَعْبُدَ اِلَّا اللّٰهَ وَلَا نُشْرِكَ بِه۪ شَيْـًٔا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا
بَعْضًا اَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللّٰهِ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِاَنَّا
مُسْلِمُونَ ﴿٦٤﴾ يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تُحَٓاجُّونَ ف۪ٓي اِبْرٰه۪يمَ وَمَٓا
اُنْزِلَتِ التَّوْرٰيةُ وَالْاِنْج۪يلُ اِلَّا مِنْ بَعْدِه۪ۜ اَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٦٥﴾

هَٰٓأَنتُمْ هَٰٓؤُلَآءِ حَٰجَجْتُمْ فِيمَا لَكُم بِهِۦ عِلْمٌ فَلِمَ تُحَآجُّونَ فِيمَا لَيْسَ
لَكُم بِهِۦ عِلْمٌ وَٱللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٦٦﴾ مَا كَانَ إِبْرَٰهِيمُ
يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا وَلَٰكِن كَانَ حَنِيفًا مُّسْلِمًا وَمَا
كَانَ مِنَ ٱلْمُشْرِكِينَ ﴿٦٧﴾ إِنَّ أَوْلَى ٱلنَّاسِ بِإِبْرَٰهِيمَ لَلَّذِينَ
ٱتَّبَعُوهُ وَهَٰذَا ٱلنَّبِىُّ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَٱللَّهُ وَلِىُّ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿٦٨﴾

64. De ki: Ey Kitap Ehli! Sizinle bizim aramızda ortak olan bir kelimeye geliniz: "Allah'tan başkasına kulluk etmeyelim, O'na hiçbir şeyi ortak koşmayalım ve Allah'ı bırakıp da birbirimizi rabler edinmeyelim. Yine de yüz çevirecek olurlarsa o zaman şöyle deyin: "Şahit olun ki bizler Müslümanlarız."

65. Ey Kitap ehli! İbrahim hakkında ne diye çekişiyorsunuz? Oysa Tevrat da İncil de kesinlikle ondan sonra indirildi. Hiç düşünmez misiniz?

66. İşte siz, böylesiniz! Hadi hakkında bilgi sahibi olduğunuz hususlarda tartıştınız; fakat bilgi sahibi olmadığınız hususlarda ne diye tartışıyorsunuz? Oysa Allah bilir siz bilmezsiniz.

67. İbrahim ne Yahudi idi ne de Hıristiyan; ama o, Allah'ı birleyen bir Müslüman idi. Üstelik o, Allah'a ortak koşanlardan da değildi.

68. İnsanlardan İbrahim'e en yakın olanı, onun peşinden gidenler ile şu Peygamber ve iman edenlerdir. Allah da inananların dostudur.

Peygamber (s.a.v.) sadece müşrik Arapları değil, Yahudi ve Hıristiyanları, hatta karşılaştığı herkesi İslâm'a davet etmişti. Davette ortak noktalardan hareket etmek ve bu noktaları ilk basamak olarak almak esastır. İşte bu sebeple **"sizinle bizim aramızda ortak olan bir kelimeye geliniz"** denmektedir.

Yapılan bu çağrı günümüzde çokça gündeme getirilen, dinler arası diyalogu çağrıştırmaktadır. Daha önce de dikkat çektiğimiz gibi sûrenin bu âyetleri de dâhil ilk bölümü, Necrân'lı Hıristiyanların dini konularda görüşme ve tartışma yapmak üzere Medine'ye gelişleri vesilesiyle indirilmiştir. Biz de bu âyet

vesilesiyle günümüzde sıkça gündeme getirilen diyalog hakkındaki kanaatimizi özet olarak anlatmak istiyoruz.

Bir bakıma âyet diyalogun temel başlığını oluşturmaktadır. Önce tevhit konusundan başlamak gerekir. Dikkat edilirse bu âyette kelime-i tevhidin yani "la ilâhe illallah"ın anlamı dile getirilmektedir: Allah'a ortak koşulmayacak ve din âlimleri Rab konumuna yükseltilmeyecektir. Zaten Rab konumuna yükseltildikleri anda tevhit bozulmuş olur. Bu, başlangıç noktasıdır. Eğer taraflar din mensubu olarak muhatap alınacaksa önce bu konuda anlaşmak gerekir. Ardından diğer konular gelir. Diğer konularda da önce ortak olan görüşler tespit edilir, ardından öteki meslelere geçilir.

Taraflar birbirlerine baskı uygulamazlar. Ancak baskı uygulamamak; dinini diğer tarafa anlatmamak, diğer tarafı dinine davet etmemek anlamına gelmez kavga etmeden ve baskı yapmadan oturup dinî konuları tartışmak anlamına gelir. Neticede taraflardan biri, diğer tarafın dinini kabul edebilir. Kabul etmese bile taraflar bir birlerini yakından tanımış olurlar. Zaten İslâm, inançlar üzerinde baskı yapmayı ve inanç farklılığından dolayı kavgaya tutuşmayı ve savaşmayı yasaklayan bir dindir.

Diyalog, ortak olmayan hususları dile getirmemek yahut ileri sürülen dinlerin karmasından bir din oluşturmak şeklinde de olmaz. Bu gibi hususlar belki siyasi konularda uzlaşma şeklinde siyasiler arasında gündeme gelebilir. Ama gerçekten kendi dininin Allah tarafından gönderildiğine inanan bir kimseden, kendi inancına başkasını davet etmemesi yahut dininin bir kısmından vazgeçmesi düşünülemez.

Günümüzde dinler arası diyaloga *İbrahimî dinler* şeklinde bir başlık seçilmesi bizce Müslüman'ın kabul edeceği bir başlangıç noktası değildir. Çünkü din, Allah'ındır; peygamberlerin ortaya koydukları bir şey değildir. Elbette günümüz *diyalog* kuralları konusunda söylenebilecek başka hususlar da vardır. Ancak bir parantez açarak ana hatlarıyla meseleyi özetlemeğe çalıştık.

Bütün hak dinler insanları Allah'a kulluk etmeye, O'na ortak koşmamaya çağırmışlardır. Ne var ki hak dinlere tabi olanlar, zaman içerisinde değişik sebeplerle bu temelden uzaklaşmışlardır. Yahudi ve Hıristiyanlar Allah'tan başkasına kulluk etmemeye, O'na hiçbir şeyi ortak koşmamaya ve birbirlerini rab edinmemeye çağrıldıklarına göre, her iki din mensupları, dinlerine bu konularda birtakım şeyler karıştırmışlardır. Nitekim Tevbe sûresinin otuz birinci âyetinde din âlimlerini rab edindikleri, din konusunda onlara helal ve haram kılma yetkisi tanıdıkları anlatılmaktadır. Hıristiyanlar buna ilave olarak Hz. İsa'ya insanları cezalandırma ve bağışlama yetkisi vermiş; yine kiliseye, yapı-

lacak bağışlar karşılığında günahları bağışlama ve kimilerini aforoz etme yetkisi tanımışlardır. Hâlbuki bütün hak dinler Allah'ın birliği temeli üzerine kurulmuşlardır.

Yine de yüz çevirecek olurlarsa o zaman şöyle deyin: "Şahit olun ki bizler Müslümanlarız."

Muhataplar din âlimlerine yeni bir din inşa etme yetkisi gibi yetkiler tanıyarak Allah'ı birlemeye yanaşmayacak olurlarsa Müslümanlar, Allah'ı birlemeye devam edecek ve Allah'ın yetkilerinden bir kısmını insanlara vermeye yanaşmayacaklardır.

Şunu da belirtelim ki bu âyet-i kerime, Peygamber (s.a.v.)'in Kitap Ehli'nden olan Heraklius, Mukavkis ve başkalarına gönderdiği ve onları İslâm'a davet eden mektuplarında da yer almaktadır. Bu da dine çağrı konusunda öne çıkarılması gereken ilk meselenin, ortak koşmadan Allah'ı birlemek olduğunu ve bu meselenin aynı zamanda dinin temel direği olduğunu göstermektedir. Dinin diğer kuralları bu temele dayanmadıkça herhangi bir anlam ifade etmez.

"Ey Kitap Ehli! İbrahim hakkında ne diye çekişiyorsunuz? Oysa Tevrat da İncil de kesinlikle ondan sonra indirildi. Hiç düşünmez misiniz?"

Dinlerine bu konularda birtakım şeyler karıştırmış olan Yahudi ve Hıristiyanlar birbirleriyle tartışmaya girerek taraflardan her biri, Hz. İbrahim'in kendi dinlerinde olduğunu söylüyordu. Hâlbuki Tevrat ve İncil Hz. İbrahim'den çok sonra indirilmişti. Aslında Tevrat ve İncil'in tahrif edilmemiş halleri ile Hz. İbrahim arasında elbette sıkı bir ilişki vardır. Ama âyette Kur'ân-ı Kerim'in indiği dönemdeki Yahudilerin ellerindeki Tevrat ile Hıristiyanların ellerindeki İncil kastediliyor olmalıdır. Bunu 67. âyetten anlıyoruz. Çünkü bu âyette Hz. İbrahim'in Yahudi veya Hıristiyan olmadığı anlatılmaktadır. Yahudilik ve Hıristiyanlık söz konusu kitapların tahrif edilmiş şekillerinin dinleridir. Bu dinlerin aslı, yani tahrif edilmemiş halleri, Allah'a teslim olmayı ifade eden İslâm'dır. Hâlbuki tahrif edilmiş şekilleri olan Yahudilik ve Hıristiyanlıkta Allah'a ortak koşma söz konusudur. Bu nedenle Hz. İbrahim'in Yahudi ve Hıristiyan olmadığı ifade edildikten sonra onun ortak koşmadığı dile getirilmektedir.

"İnsanlardan İbrahim'e en yakın olanı, onun peşinden gidenler ile şu Peygamber ve iman edenlerdir. Allah da inananların dostudur."

O halde Hz. İbrahim'e yakın olmak, Allah'a ortak koşmamak ile ilgili bir husustur. İşte bu nedenle Peygamber (s.a.v.) ve ona inanan Müslümanlar, Hz. İbrahim'e herkesten daha yakındırlar. Çünkü onlar Allah'a ortak koşmuyorlar.

Daha önce de yer yer dikkat çektiğimiz gibi Allah'a ortak koşmak, Allah'a ait niteliklerden bir veya birkaçını Allah'tan başkasına vermektir.

Yukarıda zikredilen güçlü delillere cevap veremeyen Kitap Ehli, Müslümanları dinlerinden vazgeçirmek için taktikler geliştiriyor, kendilerince karşı saldırıya geçiyorlar:

وَدَّتْ طَائِفَةٌ مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يُضِلُّونَكُمْ وَمَا
يُضِلُّونَ اِلَّا اَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿٦٩﴾ يَا اَهْلَ الْكِتَابِ
لِمَ تَكْفُرُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَاَنْتُمْ تَشْهَدُونَ ﴿٧٠﴾
يَا اَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَلْبِسُونَ الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُونَ الْحَقَّ
وَاَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٧١﴾ وَقَالَتْ طَائِفَةٌ مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ اٰمِنُوا
بِالَّذٖٓي اُنْزِلَ عَلَى الَّذٖينَ اٰمَنُوا وَجْهَ النَّهَارِ وَاكْفُرُوٓا اٰخِرَهُ
لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٧٢﴾ وَلَا تُؤْمِنُوٓا اِلَّا لِمَنْ تَبِعَ دٖينَكُمْ قُلْ اِنَّ
الْهُدٰى هُدَى اللّٰهِ اَنْ يُؤْتٰىٓ اَحَدٌ مِثْلَ مَٓا اُوتٖيتُمْ اَوْ يُحَٓاجُّوكُمْ
عِنْدَ رَبِّكُمْ قُلْ اِنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللّٰهِ يُؤْتٖيهِ مَنْ يَشَٓاءُ وَاللّٰهُ
وَاسِعٌ عَلٖيمٌ ﴿٧٣﴾ يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهٖ مَنْ يَشَٓاءُ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ
الْعَظٖيمِ ﴿٧٤﴾

69. Kitap Ehli'nden bir grup, ne yapıp edip sizi saptırmak istediler; ama onlar, kendilerinden başkasını saptıramazlar. Üstelik bunun farkına da varmazlar. Ama bunun bilincinde değiller.

70. Ey Kitap Ehli! Görüp durduğunuz halde Allah'ın âyetlerini niçin inkâr ediyorsunuz?

71. Ey kitap Ehli! Niçin hakka batılı karıştırıyor ve bilip durduğunuz halde hakkı gizliyorsunuz?

72. Kitap Ehli'nden bir grup şöyle dedi: "Müminlere indirilene günün başlangıcında inanın, günün sonunda da inkâr edin ki belki onlar da dönerler.

73. Ama siz dininize uyanlardan başkasına sakın inanmayın." De ki: "Doğru yol Allah'ın yoludur. Size verilenin benzerinin başka birine verilmesinden veya Rabbinizin huzurunda aleyhinize delil getirebilecekleri için mi (böyle söylüyorsunuz)**?" De ki: "Lütuf Allah'ın elindedir; onu dilediğine verir. Allah, kuşatandır ve bilendir.**

74. Rahmetini dilediğine tahsis eder. Allah büyük lütuf sahibidir.

Müfessirler âyetlerin iniş sebebi olarak Kur'ân'ın indiği dönemde meydana gelmiş birtakım olaylar naklederler. Özellikle Yahudi hahamlardan bir grubun olumsuz çabalarından söz ederler. Sözü edilen hahamlar, gözlerine kestirdikleri sahabilere giderek İslâm hakkında birtakım şüpheler ortaya atıyor ve ardından o sahabilere İslâm'dan vazgeçmelerini öneriyorlardı. Kuşkusuz, Kitap Ehli'nin bu tür çabaları Kur'ân-ı Kerim'in indiği dönemde de vardı, tarih boyunca da olmuştur, günümüzde de vardır ve var olmaya devam edecektir. Ama bu çabalar, gerçekten inanmış olanlara herhangi bir zarar vermez. Bu çabalar içerisinde olanlar sadece kendi suçlarını arttırmış olurlar. Müslümanları dinlerinde kuşkuya düşürmek için harcadıkları bu çabalara rağmen Kur'ân-ı Kerim, sakin bir üslupla uyarılarına devam ediyor:

"Ey kitap Ehli! Görüp durduğunuz halde Allah'ın âyetlerini niçin inkâr ediyorsunuz?

Ey Kitap Ehli! Niçin hakka batılı karıştırıyor ve bilip durduğunuz halde hakkı gizliyorsunuz?"

Bu çabalar içerisinde olan Kitap Ehli, aslında kendi kitaplarına olan inançlarında samimi olsalar ve dönüp kendi kitaplarını önyargısız olarak anlamaya çalışsalar İslâm'ın hak din olduğunu ve onu tebliğ etmiş olan Muhammed'in Allah tarafından gönderilmiş bir peygamber olduğunu görürler. Aslında yapmaları gereken, kendilerine yöneltilmiş olan İslâm'a girmeleri konusundaki çağrıyı ve İslâm'ın onlara sunduğu delilleri önyargısız olarak değerlendirmektir.

"Kitap Ehli'nden bir grup şöyle dedi: 'Müminlere indirilene günün başlangıcında inanın, günün sonunda da inkâr edin ki belki onlar da dönerler. Ama siz, dininize uyanlardan başkasına sakın inanmayın."

Müslümanları dinlerinden saptırmak için çabalayanların çok değişik yollara başvurdukları muhakkaktır. Burada başvurdukları yollardan biri gündeme getirilmektedir ki o da, bu çaba içerisinde olanların Müslüman gibi görünüp ardından inkâr etmeleridir. Böylece Müslümanları saptırmaya çalışırlar. Günümüzde de bu çaba içerisinde olan oryantalistlerin bazılarının aynı yolu izlediklerini görürüz. Nitekim bazı oryantalistler İslâm Peygamberini ve İslâm'ı öyle överler ki ancak inanan biri böyle yapar, dersiniz. Ardından Peygamber ve İslâm hakkında öyle iftiralar atarlar ki şaşırıp kalırsınız. Günümüzde bilimsellik ve tarafsızlık perdesi altında bu tür tavırlara çokça şahit oluyoruz.

Bazen de Müslümanlar arasında kabul gören şahsiyetleri kullanarak bu çabalara girerler. O şahsiyetleri göklere çıkararak Müslümanların sempatisini kazanmaya çalışır, kendilerini tarafsız göstermeye gayret ederler. Ama övdükleri o şahsiyetlerin bağlı olduğu İslâm'ı karalar, hatta bazen, İslâm'ın birtakım engelleyici yönleri olmasaydı o kişilerin çok daha büyük şahsiyetler olacaklarını söylerler.

De ki: 'Doğru yol Allah'ın yoludur. Size verilenin benzerinin başka birine verilmesinden veya Rabbinizin huzurunda aleyhinize delil getirebilecekleri için mi (böyle söylüyorsunuz)**?' De ki: Lütuf Allah'ın elindedir, onu dilediğine verir. Allah kuşatıcıdır ve bilendir."**

Bir dinin her söylediğine inanmak ile o din mensuplarının her söylediğine inanmak farklı şeylerdir. Bir dine inanan, elbette ki o dinin her söylediğine inanır. Ancak o dinin mensupları içerisinde yalan söyleyeni vardır, hile yapanı vardır, günahkârı vardır vs. Ayrıca doğru söz, farklı inanç mensupları tarafından da söylenebilir. Burada Kitap Ehli, dışarıdan gelebilecek her türlü görüş ve söyleme kendilerini kapalı tutmak için **"Ama siz, dininize uyanlardan başkasına sakın inanmayın"** diyorlar. Âyette Kitap Ehli'nin bu tavırlarının sadece ve sadece kıskançlık sebebiyle olduğu anlatılmaktadır. Ama Allah'ın lütfu çok geniştir ve onu dilediğine verir. Burada söz konusu edilen *lütuf* ile Muhammed (s.a.v.)'e peygamberliğin verilmesi olduğu, bağlamdan anlaşılmaktadır. Ama Allah'ın lütfu elbette bununla sınırlı değildir. Şayet inananları kıskanan bu Kitap Ehli kimselerin kendileri iman edip hak yolu seçecek olsalardı onlar da Allah'ın lütfundan yararlanacaklardı.

وَمِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ اِنْ تَأْمَنْهُ بِقِنْطَارٍ يُؤَدِّه۪ٓ
اِلَيْكَۚ وَمِنْهُمْ مَنْ اِنْ تَأْمَنْهُ بِد۪ينَارٍ لَا يُؤَدِّه۪ٓ اِلَيْكَ اِلَّا مَا
دُمْتَ عَلَيْهِ قَٓائِمًاۜ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَالُوا لَيْسَ عَلَيْنَا فِي الْاُمِّيّ۪نَ
سَب۪يلٌۚ وَيَقُولُونَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٧٥﴾ بَلٰى
مَنْ اَوْفٰى بِعَهْدِه۪ وَاتَّقٰى فَاِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَّق۪ينَ ﴿٧٦﴾ اِنَّ
الَّذ۪ينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللّٰهِ وَاَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَل۪يلًا اُو۬لٰٓئِكَ
لَا خَلَاقَ لَهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللّٰهُ وَلَا يَنْظُرُ اِلَيْهِمْ
يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَلَا يُزَكّ۪يهِمْۖ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَل۪يمٌ ﴿٧٧﴾
وَاِنَّ مِنْهُمْ لَفَر۪يقًا يَلْوُ۫نَ اَلْسِنَتَهُمْ بِالْكِتَابِ لِتَحْسَبُوهُ
مِنَ الْكِتَابِ وَمَا هُوَ مِنَ الْكِتَابِۚ وَيَقُولُونَ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ
وَمَا هُوَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِۚ وَيَقُولُونَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ وَهُمْ
يَعْلَمُونَ ﴿٧٨﴾

75. Kitap Ehli'nden öylesi var ki ona yüklerle emanet bıraksan sana onu eksiksiz geri verir. Ama onlardan öylesi de vardır ki ona bir kuruş emanet bıraksan tepesinde dikilip durmadıkça onu sana geri vermez. Bu da onların: "Ümmilere karşı bizim herhengi bir

sorumluluğumuz yoktur" demelerinden dolayıdır. Bile bile Allah'a karşı yalan söylüyorlar.

76. Hayır, kim sözünü tastamam yerine getirir ve korunursa şüphesiz ki Allah, muttakileri sever.

77. Allah'a verdikleri sözü ve yeminlerini değersiz bir şeye satanlar var ya işte onların âhirette hiçbir payı yoktur. Kıyamet gününde Allah onlarla konuşmayacak, onların yüzüne bakmayacak ve onları aklamayacaktır. Onlar için acıklı bir azap vardır.

78. Onlardan öyle bir grup da var ki kitaptan olmadığı halde onu kitaptan sanasınız diye dillerini kitap ile eğip bükerler. Allah katından olmadığı halde "o, Allah katındandır" derler. Bile bile Allah'a karşı yalan söylerler.

Hakkı ehline teslim etmek önemli bir meziyettir. Kitap Ehli'nin olumsuz yanları sıralanırken yeri geldiğinde olumlu yanları da gündeme getirilmektedir. Aralarında öylesi kimseler var ki onlara tonlarca mal emanet etsen emanete ihanet etmez ve onu geri verirler. Ama öyleleri de var ki ona her ne emanet etsen mutlaka ihanet eder. Emanete ihanet edenler, bütün inanç mensupları arasında vardır. Bu kimseler bunu yaparken, inançlarına ters düşüyor olabilirler. İnançlarına ters düşerek bunu yapıyorlarsa elbette kusur inandıkları dinde değil kendilerindedir. Ancak burada anlatılan bu değildir. Burada Yahudilerin Tevrat'ta yaptıkları bir tahriften söz edilmektedir. Yahudilerin tahrif ettikleri Tevrat'a göre Yahudiler, Allah'ın seçilmiş kullarıdır. Diğer insanların tamamı ise Yahudilere hizmet etmek üzere yaratılmışlardır. Bu nedenle onlara göre kendilerinden başkalarının malları onlar için helaldir. Bu malları hangi yoldan elde ederlerse etsinler onlar için mubahtır. Bu, inançlarının bir gereğidir. Bunun Allah tarafından kendilerine verilen bir hak olduğunu söylerler. Bu sebeple, **"Ümmilere karşı bizim herhangi sorumluluğumuz yoktur"** diyorlar. Yani onların mallarını yememiz ve haklarını çiğnememiz bizim için sakıncalı ve günah değildir. (İbnu Âşûr, IV, 775). Onlar özelde Arapları *ümmi* olarak nitelerler. Ancak diğer milletleri de, kendi dinlerine mensup olmadıklarından dolayı *ümmi* statüsü içerisinde değerlendirirler. Kendi tahriflerinin sonucu olan bu inançlarını Yüce Allah reddetmekte, "**bile bile Allah'a karşı yalan söylüyorlar**" dedikten sonra kendi kuralını şöyle ifade etmektedir: **"Hayır, kim sözünü yerine getirir ve korunursa şüphesiz Allah muttakileri sever.**"

İnsanların birtakım temel hakları vardır. İnanç farklılığı bu temel hakları ortadan kaldırmaz. Bu sebeple Müslümanlar kime karşı olursa olsun sözlerini tutar ve kendilerine düşen görevleri yerine getirirler. Bir rivâyette şöyle denmektedir: "Yahudiler, ümmilere karşı bize bir sorumluluk yoktur, dediklerinde Rasulullah: '*Allah düşmanları yalan söylüyor*' dedi. '*Cahiliyeye ait olan her şey ayaklarımın altındadır; ancak emanet hariç. Çünkü sahibi iyi olsun kötü olsun emanet sahibine teslim edilir.*" (İbnu Mace, Menasik 84; Ebu Davud, Menasik 54).

Mevcut muharref Tevrat, Yahudiler dışında kalan bütün milletlere karşı düşmanca bir tavır takınmakla birlikte özellikle Araplar söz konusu olunca bu düşmanlığı daha da artmakta, Araplara ait ne varsa hepsinin yakılıp yıkılmasını istemektedir. Mesela Tesniye kitabının yedinci babında şöyle denmektedir: "*Allah'ın Rab, onları senin önünde ele vereceği ve sen onları vuracağın zaman; onları tamamen yok edeceksin; onlarla ahdetmeyeceksin ve onlara acımayacaksın.*" Dikili taşlarını bile yıkmayı emreden eldeki Tevrat, hayvanlarını, hatta ağaçlarını kesmeyi emretmektedir. Çünkü mevcut Tevrat'a göre Allah'ın, tek kutsal ve seçkin bir kavmi vardır; Yahudiler. (Tevrat, Tesniye 7. bap). Yine elimizdeki Tevrat'a göre Allah, Mısır'dan ayrılmadan önce Yahudilere, Mısırlıların altın gümüş ve elbiselerini ödünç alarak kaçırmalarını emretmiştir. (Çıkış, 12/36) Ayrıca eldeki Tevrat'a göre, bir Yahudi başka dinden birine ödünç verdiğinde faizini alması caizdir. (Tensiye 24/21).

Belirtmek gerekir ki günümüzde Müslümanlar arasında da benzeri eğilimlere sapan ve Müslüman olmayanların mallarının Müslümanlar için helal olduğunu ileri sürenler vardır. Genelde bu görüşü ileri sürenler, bazı fakihlerin "*İslâm yurdu olmayan bölgelerde Müslüman olmayanların mallarının faiz yahut fasit akitler yoluyla yemenin caiz olduğunu*" söylediklerini belirtirler. Her ne kadar fukahadan bu görüşe kâil olanlar bulunsa da fakihlerin büyük çoğunluğu bunu caiz görmemektedir. Üstelik caiz olduğunu söyleyenler de karşı tarafın gönül rızalarının varlığını şart koşmaktadırlar. Fakihlerden hiçbiri yalan söyleyerek, aldatarak yahut çalarak Müslüman olmayanların mallarına el konmasının helal olduğunu söylememektedir.

Tevrat indirildiğinde, Yahudilerin çevresinde bulunan Araplarla diğer milletler putperest idiler. Bu nedenle Tevrat'ın bu milletlere olumsuz bakması doğaldır. Ancak düşmanlığın bu derece ileri götürülmesinin ve hak yemenin Allah tarafından emredildiğini söylemenin elbette meşru bir yanı yoktur. Belli ki Yahudiler işi, Allah'ın kendilerine emrettiğinden çok öteye götürmüş; Tevrat'ı tahrif ederek habbeyi kubbe yapmışlardır.

"Hayır, kim sözünü tastamam yerine getirir ve korunursa şüphesiz ki Allah muttakileri sever."

Bilakis durum Yahudilerin ileri sürdükleri gibi değildir. Allah emanete ihanet etmeyi ve başkasına haksızlık etmeyi emretmez. Verilen sözün yerine getirilmesini başkalarının haklarına tecavüz edilmemesini ister. Böyle davranarak kendilerini Allah'ın cezalandırmasına karşı koruma altına alanları sever.

"Allah'a verdikleri sözü ve yeminlerini değersiz bir şeye satanlar var ya, işte onların âhirette hiçbir payları yoktur..."

Yahudiler pek çok konuda Allah'a verdikleri sözü bozmuşlardır. Bunların en önemlileri, yeni bir peygamber geldiğinde ona tabi olacaklarına ve kendisine yardımcı olacaklarına dair Allah'a vermiş oldukları sözü yerine getirmemiş olmaları ve bir önceki âyette ifade edilen ümmilerin mallarını yeme konusunda takındıkları tavırdır. Oysa onlar emanete ihanet etmeyeceklerine ve âdil davranacaklarına dair Allah'a söz vermişlerdi. Allah'a vermiş oldukları bu sözleri ve ettikleri yeminleri dünyalık şeyler için bozmuşlardır.

Onlar bütün bunları yaparken âhirette Yüce Allah'ın gözdeleri olacaklarını, işlemiş oldukları bu tür basit kusurlarından (!) dolayı cezalandırılmayacaklarını ve azizlerinin kendilerine şefaat edeceklerini ileri sürüyorlar. Bilakis Allah hem onların hem de onlar gibi davranan diğer insanların yüzlerine bakmayacak ve onlara değer vermeyecektir. Böyle kimseler için acıklı bir azap vardır.

"Onlardan öyle bir grup da var ki kitaptan olmadığı halde onu kitaptan sanasınız diye dillerini kitap ile eğip bükerler. Allah katından olmadığı halde 'o, Allah katındandır' derler. Bile bile Allah'a karşı yalan söylerler."

Yahudilerin Tevrat'ı tahrifleri, yukarıda anlatılan hususla sınırlı değildir. Birçok konuda tahrifin her çeşidine başvurmuşlardır. Dini, kitapların tahrifi, kitapların metinlerini eksiltmek, arttırmak veya değiştirmek şeklinde olabileceği gibi din bilginlerinin mevcut metni bilerek yanlış yorumlamaları şeklinde de olabilir. Burada söz konusu edilen tahrif, ikinci çeşit tahrife giren bir tahrif şeklidir. Sözü edilen din bilginleri diğerlerinin o kitabı okuyamamalarından yararlanarak, kitaptan bir âyet okuyormuş gibi kitapta olmayanı kitaptanmış gibi gösteriyorlar.

Bu ayetin hemen ardından Hz. İsa'dan bahsedildiği için burada anlatılan tahrifin Hıristiyanları da kapsadığını söyleyenler olmuştur. Aslında Yahudilerin de Hıristiyanların da tahrifin her iki türünü de gerçekleştirdikleri bir vakıadır. Hatta Kur'ân'ın metninde eksiltme ve arttırma şeklindeki tahrif Müslümanlar arasında vaki olmasa da yorum tahrifi yapanlar hep olagelmiştir. Zaten

diğer din mensupları hakkında yapılan uyarılar sadece onlar için değil, Müslümanlar için de geçerlidir. Bile bile yorum tahrifi ve dili eğip bükerek tahrif, ne yazık ki günümüz Müslümanları arasında çokça rastlanan bir husustur.

Her zaman ve her yerde, bütün din mensupları arasında cahil kesimi din konusunda yanlış yerlere yönlendiren din bilginleri olmuştur. Çoğu zaman saf duygularla bunların peşine takılan cahil kimselerin bundan korunması, belli bir düzeyde de olsa dinleri hakkında sağlıklı bir bilgiye sahip olmakla ancak gerçekleşebilir. Bunun yolu da bu kesimin, dinlerinin temel kaynağı olan kitap hakkında bilgi sahibi olmalarından geçer. En azından Kur'ân'ı anlayarak okuyan halk kesimi, çok açık meselelerde aldatılamazlar.

مَا كَانَ لِبَشَرٍ اَنْ يُؤْتِيَهُ اللّٰهُ الْكِتَابَ
وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ ثُمَّ يَقُولَ لِلنَّاسِ كُونُوا عِبَادًا لِي
مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلٰكِنْ كُونُوا رَبَّانِيِّنَ بِمَا كُنْتُمْ تُعَلِّمُونَ
الْكِتَابَ وَبِمَا كُنْتُمْ تَدْرُسُونَ ﴿٧٩﴾ وَلَا يَأْمُرَكُمْ اَنْ تَتَّخِذُوا
الْمَلٰٓئِكَةَ وَالنَّبِيِّنَ اَرْبَابًا اَيَأْمُرُكُمْ بِالْكُفْرِ بَعْدَ اِذْ اَنْتُمْ
مُسْلِمُونَ ﴿٨٠﴾

79. Allah'ın kendisine kitap, hüküm ve peygamberlik verdiği hiç bir beşere: "Allah'ı bırakıp bana kulluk edin" demesi mümkün değildir. Aksine: "Öğrenmekte olduğunuz kitap ve okuyup incelemeniz gereğince Rabbaniler olun " (der).

80. Size melekleri ve peygamberleri rabler edinmenizi istemesi de yaraşmaz. Siz Müslümanlarken hiç o size inkâr etmeyi tavsiye eder mi?

Bazı müfessirler bu âyetlerle Hz. İsa'nın kastedildiğini söylerken bazıları da Peygamberimizin kastedildiğini söylemişlerdir. Hz. İsa'nın kastedildiğini

söyleyen müfessirler âyetlerin, Hıristiyanların Hz. İsa'yı ilâh edinmelerine cevap olduğunu söylerler. Buna göre âyetler, Necrân Hıristiyanlarının Hz. İsa'nın ilâh olmadığını söylemesinden dolayı Peygamberin onu küçülttüğünü ve kendisine hakaret ettiğini ileri sürmeleri üzerine indirilmiştir. Böylece bu âyetler onlara cevap teşkil etmektedir.

Bazı müfessirler ise Necrân Hıristiyanları ile Medine'deki Yahudi âlimlerinin: *"Ey Muhammed! Hıristiyanların İsa'ya taptıkları gibi sana tapmamızı mı istiyorsun?"* demeleri üzerine bu âyetlerin indirildiğini söylerler.

Bir rivayete göre de biri Peygamber'e gelerek. *"Herhangi bir kimseyi selamladığımız gibi mi seni selamlayalım, yoksa sana secde ederek mi selamlayalım?"* demesi üzerine bu âyetler indirilmiştir.

Âyetler ister Hz. İsa hakkında indirilmiş olsun ister Peygamberimiz hakkında indirilmiş olsun bir peygamberin, ister kendisine ister meleklere veya Allah dışında herhangi bir varlığa kulluk etmeye çağırması asla düşünülemez. Ne Hz. İsa bunu istemiştir ne Peygamberimiz istemiştir ne de başka bir peygamber. Onlar sadece Allah'a kulluk edilmesini istemişlerdir.

Peygamberler Allah tarafından seçilmiş müstesna kullardır. Allah'a ait birtakım yetki ve görevlerin kendilerine de verildiğini hiçbir peygamber söylememiştir. Onlara böyle bir şeyi yakıştırmanın onları sevmekle ve onları yüceltmekle de bir ilgisi yoktur. Hz. İsa'yı ilâhlaştırma sapması, Peygamberimiz hakkında da bazı Müslüman çevrelerde görülebilmektedir. Genellikle bu tür iddialar, *peygamber sevgisi* bağlamında ileri sürülmektedir. Bu tavırlara karşı gelenler de Peygamber sevgisinden yoksun olmakla itham edilmektedir. Tıpkı Necrân Hıristiyanlarının yaptığı gibi; onlar da Hz. İsa'nın ilâh olmadığını söyleyen Peygamberimizi Hz. İsa'ya düşmanlık yapmakla suçlamışlardı.

İlk âyette geçen "ربانيون : *rabbaniyyun*" kelimesi *rabbanî* kelimesinin çoğulu olup ilmiyle amel eden din bilgini anlamındadır. (Beydâvî, II, 56). Kelimenin kök manasını göz önünde bulunduran bazı âlimler, terbiye etme ve eğitme anlamlarına dikkat çekerek, *"ilimle birlikte toplum yönetimi ve toplumun ıslahından anlayan bu alanda çalışanlara"* bu ismin verildiğini söylerler. (Kurtubî, IV, 122). Buna göre *rabbani,* ilmiyle amel eden ve toplumda iyiliği emrederek kötülükten sakındıran kimselere denmektedir.

Kendisine ibadet edilmesini isteyen kişinin, muhataplarından, Allah'a ibadet etmelerini reddetmesi gerekmez, kendisiyle birlikte Allah'a ibadet edilmesini istiyor olabilir. Oysa ibadetin sadece Allah'a yapılması gerekir: *"Dini arındırarak Allah'a ibadet et. Bilesiniz ki arındırılmış din Allah'ındır."* (Zümer 39/2-3). Hangi çeşidi olursa olsun, ibadete başkalarını karıştırmak, şirke açılan bir kapıdır. Allah'a yapılan duada aracılar koymak, açılan bu kapılardan biridir. Bazı

kimseler, *"günahlarımız çok, bu sebeple Allah'ın huzuruna çıkıp O'ndan istemeye yüzümüz yok."* yahut: *"Kralların huzuruna bile aracısız çıkılamıyor, Allah'ın huzuruna aracısız nasıl çıkarız?"* gibi dinde yeri olmayan bahanelerle dualarına yaratılmışları aracı kılarlar.

Allah bize şahdamarımızdan daha yakındır. Sınırsız merhamet ve bilgi sahibidir. Böyle biri için aracı konulmaz. O, *"Bana dua edin size icabet ederim"* (Ğafir 40/60) buyurmaktadır. Ayrıca kralların huzuruna aracısız çıkılamıyorsa bu durum, kralların insan olmalarından kaynaklanmaktadır. İnsanlar kralların huzuruna çıkamıyorsa ya o kralların zalim oluşlarından yahut huzurlarına çıkacak kimselerin kendilerine bir zarar vermelerinden korktuklarından dolayıdır. Bu sebeple krallar rastgele kişilerin huzurlarına çıkmalarına engel olurlar. Haşâ ne Allah zalimdir, ne de insanlar O'na bir zarar verebilir.

وَاِذْ اَخَذَ اللّٰهُ مِيثَاقَ النَّبِيّٖنَ لَمَٓا اٰتَيْتُكُمْ
مِنْ كِتَابٍ وَحِكْمَةٍ ثُمَّ جَٓاءَكُمْ رَسُولٌ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَكُمْ
لَتُؤْمِنُنَّ بِهٖ وَلَتَنْصُرُنَّهُ قَالَ ءَاَقْرَرْتُمْ وَاَخَذْتُمْ عَلٰى ذٰلِكُمْ
اِصْرٖى قَالُٓوا اَقْرَرْنَا قَالَ فَاشْهَدُوا وَاَنَا۬ مَعَكُمْ مِنَ
الشَّاهِدٖينَ ﴿٨١﴾ فَمَنْ تَوَلّٰى بَعْدَ ذٰلِكَ فَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ
الْفَاسِقُونَ ﴿٨٢﴾ اَفَغَيْرَ دٖينِ اللّٰهِ يَبْغُونَ وَلَهُٓ اَسْلَمَ مَنْ فِي
السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَاِلَيْهِ يُرْجَعُونَ ﴿٨٣﴾

81. Hani Allah vaktiyle peygamberlerden şöyle söz almıştı: "Size kitap ve hikmeti verdikten sonra yanınızda bulunanı doğrulayan bir peygamber geldiğinde kesinlikle ona inanacak ve onu destekleyeceksiniz. Bunu kabul edip kesin olarak sorumluluğu yüklendiniz mi?" dedi. Onlar da: "Kabul ettik" dediler. "O halde şahit olun; ben de sizinle beraber şahit olanlardanım." dedi.

82. Artık bundan da dönerlerse, onlar hepten fasık olanlardır.

83. Allah'ın dininden başkasını mı arıyorlar? Oysa göklerdekilerin ve yerdekilerin tamamı ister istemez O'na teslim olmuşlardır ve O'na döndürüleceklerdir.

Âyetin, "*peygamberlerden alınan söz*" kısmına, "*peygamberlerin ümmetlerinden aldıkları söz*" şeklinde anlam verilmiştir. Buna göre "*söz almanın*" öznesi/faili, peygamberler olup kendilerinden söz alınanlar, cümlenin gelişinden anlaşıldığı için hazfedilmiştir.

Âyetin söz konusu edilen kısmı, ister bu şekilde ister diğer şekilde anlaşılsın neticede aynı anlam kastedilmektedir. Çünkü peygamberlerden bu anlamda söz alınmışsa onlar da bunu ümmetlerine aktarmış ve onlardan söz almışlardır. Yani peygamberlerden alınan söz, o peygamberlerin ümmetlerini de bağlamaktadır. Peygamberler bu sözü ümmetleri adına vermişlerdir. Bunu şu şekilde yorumlamak mümkündür: Şayet bir peygamber, peygamberimiz gelinceye kadar yaşamış olsaydı, o peygamber de kendisine inanacak ve ona yardımcı olacaktı. Bir peygamberin kendisi bunu yapmak durumunda olduğuna göre, tabileri evleviyetle bunu yapmalıdırlar.

Peygamberlerin tamamı aynı dini tebliğ etmişlerdir. Bu sebeple her peygamber, kendinden önceki peygamberin devamıdır ve önceki her peygamber de kendinden sonra gelecek peygamberi desteklemeye söz vermiştir. Verilen bu söz, aslında hem kendisi hem de kendisine tabi olanlar adına verilmiştir. Bu sebeple peygamber tabileri, gelen peygamberi desteklemek zorundadır. Böyle yapması peygambere olan inancının bir gereğidir. Buna göre bütün insanlar, son peygamber olan Muhammed (s.a.v.)e inanmak ve ona destek olmak zorundadır. Allah kendisini de buna tanık olarak göstermektedir. "**Artık bundan da dönerlerse, onlar hepten fasık olanlardır.**" O halde Kitap ehli olarak bilinen Yahudi ve Hıristiyanlar dâhil bütün insanlardan Hz. Muhammed'e inanmayan ve onun dinine destek olmayanların tamamı, *fasık* kapsamına girmektedirler. *Fasık* kelimesinin, Kur'ân-ı Kerim'de genellikle dinden sapmış, yani kâfir anlamında kullanıldığına daha önce dikkat çekmiştik.

O halde, verdikleri bu sözü yerine getirmeyenler Allah'ın dininden başka bir dinin peşine takılmış sayılırlar.

"Allah'ın dininden başkasını mı arıyorlar? Oysa göklerdekilerin ve yerdekilerin tamamı ister istemez O'na teslim olmuşlardır ve O'na döndürüleceklerdir."

Allah'ın dini, tıpkı evrenin Allah'ın emirlerine teslim olması gibi, Allah'a

tam teslim olmayı ifade eden bir dindir. Açıktır ki âyetteki *"göklerde ve yerdekilerin tamamı ister istemez O'na teslim olmuşlardır"* cümlesi, Allah'ın evrene hâkim kıldığı kanunlarla mükellef olmayan varlıkların uymalarını anlatıyor. Burada *"ister istemez"* denildiğine göre, tam bir itaat söz konusudur. Râzi, âyette sözü edilen teslim olmayı, evrendeki her şeyin, varlığa gelme ve yok olma konusunda Allah'ın emirlerine tam tam olarak itaat etmesi şeklinde anlamaktadır. (Râzi, VIII, 122). Biz bunu genişleterek, sadece var olma ve yok olma konusunda değil, her varlığın kendisi için tayin edilen tabiat kanunlarının tamamına da itaat etmesi şeklinde anlıyoruz. Mesela bir ağacın yetişmesi ve meyve verme işlevini yerine getirmesi, gereken şartların oluşmasıyla gerçekleşir. Gerekli şartlar oluştuktan sonra meyve vermezlik edemez, mutlaka meyvesini verir. Tabiat kanunlarının tamamında aynı durum söz konusudur. Aynı şekilde insanlar da biyolojik açıdan ister-istemez bu kanunlara uyarlar. Hiçbir insan ben yaşlanmayacağım, acıkmayacağım vs. diyemez.

Tabiat kanunlarında fiilî ve tam bir itaat söz konusudur. Aynı şekilde Allah'ın dini de tam bir itaati gerektirir. Sadece söz ile dile getirilen teslimiyet, teslimiyet değildir. İstenen, fiilen ve eksiksiz teslimiyettir.

قُلْ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَمَٓا اُنْزِلَ عَلَيْنَا وَمَٓا اُنْزِلَ عَلٰٓى اِبْرٰه۪يمَ
وَاِسْمٰع۪يلَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ وَالْاَسْبَاطِ وَمَٓا اُو۫تِيَ مُوسٰى
وَع۪يسٰى وَالنَّبِيُّونَ مِنْ رَبِّهِمْۖ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِنْهُمْۘ
وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ﴿٨٤﴾ وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْاِسْلَامِ د۪ينًا
فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُۚ وَهُوَ فِي الْاٰخِرَةِ مِنَ الْخَاسِر۪ينَ ﴿٨٥﴾

84. De ki: "Allah'a bize indirilene; İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakub'a ve torunlarına indirilenlere; Musa'ya, İsa'ya ve (diğer) **peygamberlere verilenlere inandık. Aralarında ayrım yapmayız. Biz yalnız O'na teslim olanlarız."**

85. Kim İslâm'dan başka bir din ararsa o din ondan kabul edilmeyecek ve o kimse âhirette kaybedenlerden olacaktır.

Kur'ân-ı Kerim peygamberlerin tebliğ ettiği dinin birliği meselesini sıkça gündeme getirir. İslâm, önceki peygamberlerin tebliğ ettikleri dinin bir devamıdır. Bu sebeple Müslüman, aralarında ayırım yapmaksızın önceki peygamberlerin tamamına ve onlara indirilen kitapların hepsine inanır. Bütün peygamberlerin getirdikleri din şahıslara, kurumlara, ırklara, kısacası hiçbir yaratılmışa değil, Allah'a teslim olmaya çağırır. **"Biz yalnız ona teslim olanlarız"** cümlesi bunu anlatmaktadır. Bütün ilâhî dinler sadece Allah'a teslim olmayı emreder.

Âyette, Kur'ân'a inanma, önceki peygamberlere indirilen kitaplara inanma meselesinden önce zikredilmektedir. Hâlbuki önceki peygamberlere indirilmiş kitaplar zaman itibarıyla Peygamberimize indirilen Kur'ân-ı Kerim'den öncedir. Bunun sebebi şöyle izah edilmiştir: Öncekilere neyin indirildiği ancak bize indirilen Kur'ân-ı Kerim'le bilinir. Çünkü önce indirilmiş olanlar sabit ve kesintisiz bir senetle bize ulaşmış değildir. Bir kısmı kaybolmuştur. Geriye kalanların sahihliği ise şüphelidir. O halde asıl olan, bize indirilendir. Buna göre bize indirilenin belirttiği kimselerin peygamberliğine ve onlara ne indirildiği konusundaki beyanlarına iman ederiz. Ayrıca yine bize indirilenden, bütün peygamberlere aynı dinin indirildiğini biliyor ve buna iman ediyoruz. (Menar, III, 357).

"Kim İslâm'dan başka bir din ararsa din ondan kabul edilmeyecek ve o kimse âhirette kaybedenlerden olacaktır."

Bir önceki gruptaki âyetlerin açıklamasında ifade ettiğimiz gibi burada söz konusu edilen teslimiyet, sadece dil ile ifade edilen bir teslimiyet değil, fiili bir teslimiyettir de. Allah'a olan bu fiilî teslimiyetin adı, İslâm'dır. Kim Allah'a teslimiyetten başka bir din ararsa kendisinden kabul edilmeyecek ve o, âhirette kaybedenlerden olacaktır. Peygamberler bu dine çağırmışlardır. Onlar insanları kendi koydukları emir ve yasaklara uymaya çağırmazlar. Aynı şekilde kim insanları kendi emir ve yasaklarına uymaya çağırıyorsa İslâm'a çağırmıyor demektir. Bu sebeple İslâm'dan başka bir dini seçenin bu seçimi Allah katında kabul görmeyecektir.

كَيْفَ
يَهْدِي اللّٰهُ قَوْمًا كَفَرُوا بَعْدَ اِيمَانِهِمْ وَشَهِدُوا اَنَّ الرَّسُولَ
حَقٌّ وَجَٓاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ
﴿٨٦﴾ اُو۬لٰٓئِكَ جَزَٓاؤُ۬هُمْ اَنَّ عَلَيْهِمْ لَعْنَةَ اللّٰهِ وَالْمَلٰٓئِكَةِ
وَالنَّاسِ اَجْمَع۪ينَ ﴿٨٧﴾ خَالِد۪ينَ ف۪يهَا لَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ
وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ﴿٨٨﴾ اِلَّا الَّذ۪ينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ
وَاَصْلَحُوا فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَح۪يمٌ ﴿٨٩﴾ اِنَّ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا
بَعْدَ ا۪يمَانِهِمْ ثُمَّ ازْدَادُوا كُفْرًا لَنْ تُقْبَلَ تَوْبَتُهُمْ وَاُو۬لٰٓئِكَ
هُمُ الضَّٓالُّونَ ﴿٩٠﴾ اِنَّ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا وَمَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ
فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْ اَحَدِهِمْ مِلْءُ الْاَرْضِ ذَهَبًا وَلَوِ افْتَدٰى بِه۪
اُو۬لٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ اَل۪يمٌ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِر۪ينَ ﴿٩١﴾

86. **İman ettikten, bu Elçi'nin hak olduğuna tanıklık ettikten ve kendilerine apaçık kanıtlar geldikten sonra inkâr eden bir topluluğu Allah nasıl doğru yola kavuşturur? Allah böylesi zalimler güruhunu doğru yola kavuşturmaz.**

87. **Onların cezası: Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların lanetine uğramaktır.**

88. **Sonsuza kadar o lanette kalacaklardır. Azapları hafifletilmeyecek ve onlara mühlet de verilmeyecektir.**

89. **Ancak daha sonra tövbe edip durumlarını düzeltenler bunlar dışındadır. Çünkü Allah çok bağışlayandır çok merhametlidir.**

90. İman ettikten sonra inkâr eden ve inkârlarını inatla ısrar ederek arttıranlara gelince, onların tövbeleri kabul edilmeyecektir. Onlar, dinden sapmış olanların ta kendileridir.

91. Gerçek şu ki inkâr eden ve inkârcılar olarak da ölenlerin hiçbirinden, dünya dolusu altını fidye olarak verseler de kabul edilmeyecektir. Onlar için çok acı bir azab vardır; üstelik kendileri için hiç bir yardımcı da yoktur.

Bu âyetlerle Yahudilerin mi, yoksa dinlerinden dönen Müslümanların mı kastedildiği konusunda iki görüş nakledilmiştir. Yukarıda geçen 72. âyette Müslümanları dinlerinde kuşkuya düşürmek için sabah İslâm'a girip akşam İslâm'dan çıkmayı öneren Yahudilerden söz edilmişti. Bazı müfessirler bu âyetlerle o Yahudilerin kastedildiğini söylerler. Bu görüşte olanlara göre Yahudilerin, Peygamber'in hak olduğuna tanıklık etmeleri, onun gerçek bir peygamber olduğunu bilmeleriyle izah edilmiştir. Çünkü ellerindeki kitapta Peygamber'in hak peygamber olduğuna işaret eden deliller vardır.

Bazıları da bunların propagandalarına kanarak İslâm'dan dönenlerin kastedildiğini söylerler. Nitekim Yahudilerin bu propagandalarına aldanarak İslâm'dan dönenlerin bulunduğuna dair rivâyetler de nakledilmektedir. Hatta bunlardan bir kısmının tekrar İslâm'a döndükleri de rivâyet edilmişir.

Âyetlerle ister sözü edilen Yahudiler ister bunların propagandalarına kanarak İslâm'dan dönenler kastedilmiş olsun. Burada anlatılan ceza, bu vasıftaki herkesi kapsamaktadır.

"Allah böylesi zalimler güruhunu doğru yola kavuşturmaz."

Allah'ın insanları doğru yola kavuşturması yahut doğru yoldan saptırması, insanların seçimleriyle vuku bulan bir durumdur. Dolayısıyla bu âyetlerde anlatıdığı şekliyle onları doğru yola kavuşturmaması, zalim oluşları sebebiyledir. Kulun irade ve çabası olmaksızın Allah ne kimseyi hidâyete kavuşturur ve ne de saptırır. Dolayısıyla hidâyet ve sapma, insanın seçimiyle olan bir şeydir. Hayatları işledikleri zulüm üzere devam eden ve bu sebeple de doğru yoldan sapmış olarak ölenler; Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların lanetlerine müstahak olacaklardır. Azapları hafifletilmeyecek ve hiçbir kurtuluş umutları da olmayacaktır.

Bu âyete dayanarak bazı müfessirler inanmayanlara lanet okumanın caiz olduğunu söylemişlerdir. Bazıları ise sadece küfür üzere öldükleri kesin olan Firavun, Haman, Ebu Leheb gibilere lanet okumanın caiz olduğunu söylerler.

"Ancak daha sonra tövbe edip durumlarını düzeltenler bunlar dışındadır. Çünkü Allah çok bağışlayandır çok merhametlidir. "

Yüce Allah sadece din dairesinde kalıp günah işlemiş olanlar için değil, dinden dönmüş olanlar için de tövbe kapısını açık bırakmaktadır. Bu konuda İbnu Abbas'tan şöyle bir rivâyet nakledilmektedir: *"Ensardan birisi, Müslüman olduktan sonra tekrar şirke düşer. Sonra bu yaptığına pişman olur ve akrabaları aracılığıyla Peygamber'e haber gönderip; kendisi için tövbe yolunun açık olup olmadığını sorar. Bunun üzerine 86-89. âyetler iner.* Dolayısıyla tövbe edip gerçekten durumunu düzeltenlerin tövbesi kabul edilir. Nitekim İbnu Abbas'ın bahsettiği şahsın, tövbe ettikten sonra durumunun tamamen düzeldiği nakledilmektedir. (İbnu Kesir, II, 58-59).

"İman ettikten sonra inkâr eden ve inkârlarını inatla ısrar ederek arttıranlara gelince, onların tövbeleri kabul edilmeyecektir. Onlar, dinden sapmış olanların ta kendileridir."

Önceki âyette, İslâm'dan döndükten sonra tövbe edenlerden söz edilmiş ve bunların tövbelerinin kabul edileceği belirtilmişti. Bu âyette ise İslâm'dan çıktıktan sonra bununla yetinmeyerek inkârını arttıran ve İslâm'a karşı saldırgan bir tavır takınanlardan söz edilmektedir. Çünkü inkârlarının artması, ancak hakka karşı saldırgan bir tutum benimsemeleriyle mümkündür. Bunların inkârları katmerleşmiştir. Bu durumdakilerin tövbelerinin kabul edilmemesine gelince, müfessirlerden birçoğu, ölüm anı gelip perde kalktığında bunların tövbelerinin kabul edilmeyeceğini söylerler. Buna delil olarak Nisa sûresinin 18. âyetini zikrederler. Bu âyette şöyle denmektedir: *"Tövbe, ne kötülük işleyip dururken ölüm kendisine geldiği zaman 'Şimdi ben tövbe ettim' diyenler içindir ne de inkârcı olarak ölenler içindir. İşte onlar için acıklı bir azap hazırlamışızdır."* Çünkü bu durumda imtihan ortamı söz konusu olmadığından, bundan sonra tövbe etmenin bir yararıda olmayacaktır.

Bazı müfessirler ise bu âyetin, tıpkı Nisa sûresinin 137. âyetinde anlatılan, irtidat edip tekrar İslâm'a dönen ve ardından tekrar irtidat eden kimsenin durumuna benzediğini söylerler. (Kasimî, IV, 885). İkinci kez irtidat eden kişinin artık tövbesinin kabul edilmeyeceği söz konusu âyette anlatılmaktadır. Buradaki anlatımda da aynı şey söylenmektedir. İrtidat eden kişi bununla yetinmeyip saldırgan bir tavır takınacak olursa artık onun tövbesi kabul edilmez. Bu konuda İbnu Abbas'tan şöyle bir rivâyet nakledilmektedir: *"Bir topluluk, Müslüman olduktan sonra dinden dönmüş (irtidat etmiş), sonra tekrar İslâm'a girip ardından yine dinden dönmüş. Ardından bu kimseler akrabaları aracılığıyla Peygamber'den durumlarını sormuşlardı. Bunun üzerine bu âyet inmişti."*

Aslında bu kimselerin tövbelerinde de bir ciddiyet olmaz. Hâlbuki tövbenin kabul edilmesi için, tövbe eden kişinin samimi olması gerekir. Bu kimselerde ise samimiyet ve ciddiyet diye bir şey kalmamıştır.

"Gerçek şu ki inkâr eden ve inkârcılar olarak da ölenlerin hiçbirinden, dünya dolusu altını fidye olarak verseler de kabul edilmeyecektir..."

Buhari ve Müslim'in naklettikleri bir hadiste kıyamet gününde, inkâr eden birinin getireceği ve kendisine, *"Ne dersin, dünya dolusu altının olsa onu fidye olarak verir miydin?"* deneceği, onun da *"Evet, verirdim"* demesinden sonra kendisine: *"Ama vakti zamanında senden daha azı ve kolayı istenmişti"* deneceği nakledilmektedir. Çünkü imtihan dönemi bitmiştir. Ahiret, bu dünya hayatında yapılanların karşılığının alınacağı yerdir. Zaten orada ödenecek fidye de yoktur. Yani böyle bir imkânları olmuş olsaydı dahi kendilerinden fidye kabul edilmeyecekti. Bu da onların ne kadar çaresiz, ne denli kötü bir duruma düşeceklerini gösterir.

لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتّٰى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ
فَإِنَّ اللّٰهَ بِهِ عَلِيمٌ ﴿٩٢﴾

92. Sevdiğiniz şeylerden infak etmedikçe gerçek erdeme ulaşamazsınız; her ne infak ederseniz şüphesiz Allah onu bilir.

İslâm'ın en çok önem verdiği hususlardan biri, fakirlerin gözetilmesidir. Kur'ân-ı Kerim değişik vesilelerle fakirlere yardım etmeyi teşvik etmekte ve Allah katında bunun büyük bir mükâfatının olacağını hatırlatmaktadır.

Bu âyet indirildiğinde Peygamber'in sahabesinin, sevdikleri mallarını Allah yolunda infak konusunda adeta yarıştıklarını gelen rivâyetlerden anlıyoruz. Mesela, Müslümanların en zenginlerinden olan Ebu Talha, malları arasında en çok sevdiği ve Medine'de Peygamber Mescidinin tam karşısında olan bir hurmalığını Allah yolunda infak etmiştir. Ebu Talha, Peygamber'e gelerek: *"Allah, 'sevdiğinizden dağıtmadıkça gerçek erdeme ulaşamazsınız' buyuruyor. Benim en sevdiğim malım ise Beyrahâ bahçesidir. Onu Allah yoluna bağışlıyorum. Onun iyiliğini umuyor ve Yüce Allah katında bana azık olmasını ümit ediyorum; Ey Allah'ın Resulü, Allah'ın sana gösterdiği şekilde onu kullan"* demiştir. Bunun üze-

rine Peygamber, onu akrabalarına dağıtmasını uygun gördüğünü söylemiş ve o da bahçeyi akrabaları arasında bölüştürmüştür.

Zeyd b. Hârise malları arasında en çok sevdiği *Sebel* isimli atını Allah yolunda bağışlamıştır. Hz. Ömer'in oğlu, karşılığında kendisine bin dinar teklif edilen kölesi Nâfi'i azat etmiş, Hz Ömer de Hayber'de payına düşen ve çok değerli olan araziyi bağışlamak istemiş, ancak Peygamber (s.a.v.) gelirini bağışlamasını önermiştir. Hz. Peygamber'in bu uygulamasında da aslında fakirlerin yararı gözetilmektedir. Bu uygulamadan anlıyoruz ki; bir kimsenin, fakirlerden daha iyi işlettiği bir mülkünü Allah yolunda bağışlamak yerine gelirini bağışlaması daha uygundur. Kaynaklar bu konuda daha pek çok rivâyet nakletmektedir. Ancak bu naklettiklerimiz bile sahabenin, Allah'ın emirlerini yerine getirme konusunda ne kadar büyük ve samimi bir çaba içerisinde olduklarını göstermeye yeterlidir. İşte bu yüzdendir ki onlar Kur'ân-ı Kerim'de övülmüş üstün bir nesildir.

Allah yolunda infak etmek, imanın bir sonucudur. Kişi Allah yolunda infak edip Allah sevgisini mal sevgisinin üstünde tutmadıkça iyiler sınıfına yükselemez.

Âyette geçen *birr* kelimesinin ne anlama geldiğini Bakara sûresinin 188. âyetinin tefsirini yaparken açıklamış ve kelimenin, iyiliklerin toplamı için kullanıldığını belirtmiştik.

كُلُّ الطَّعَامِ كَانَ حِلًّا لِبَنِي إِسْرَائِيلَ إِلَّا
مَا حَرَّمَ إِسْرَائِيلُ عَلَى نَفْسِهِ مِنْ قَبْلِ أَنْ تُنَزَّلَ التَّوْرَاةُ قُلْ فَأْتُوا
بِالتَّوْرَاةِ فَاتْلُوهَا إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٩٣﴾ فَمَنِ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ
الْكَذِبَ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٩٤﴾
قُلْ صَدَقَ اللَّهُ فَاتَّبِعُوا مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ
مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿٩٥﴾

93. Tevrat indirilmezden önce İsrail'in kendisine haram kıldığı şeyler dışında, yiyeceklerin tamamı İsrail Oğullarına helal idi. De ki: "Eğer doğru söylüyorsanız haydi Tevrat'ı getirip okuyun!"

94. Artık bundan sonra kim Allah'a karşı yalan söylerse işte onlar zalimlerin ta kendileridir.

95. De ki: "Allah gerçeği söylemiştir. Öyleyse Allah'ı birleyen İbrahim'in dinine uyun. O, Allah'a ortak koşanlardan değildi."

İsrail kelimesi ile Hz. Yakub kastedilmektedir. Tevrat'ın Tekvin bölümünde de Hz. Yakub bu isimle anılmaktadır. Yahudilerin *İsrailoğulları* adını almaları, onun soyundan gelmeleri sebebiyledir. Ancak burada Hz. Yakub'un kendisi değil, onun kavmi olan İsrailoğulları kastedilmektedir.

Öyle anlaşılıyor ki İsrailoğulları, kendilerine yasaklanan bazı yiyeceklerin Kur'ân-ı Kerim tarafından helal kılınmasını yadırgamış ve buna itiraz etmişlerdir. Âyetler onların bu itirazlarına bir cevap olarak indirilmiştir. (Şevkâni, I, 401-402).

Hz. Yakub'un deve eti ve sütünü kendisine yasakladığından söz edilir. Bazı rivâyetlere göre ise bir nevi damar hastalığına yakalanması nedeniyle etlerin damar ve sinirlerini kendisine yasaklamıştı. Bazı yiyecekleri neden kendisine yasakladığı konusunda daha başka gerçekler de nakledilir, ama bunlar üzerinde durma ihtiyacı duymuyoruz.

Âyet, onun bazı yiyecekleri kendisine yasakladığından söz etmektedir. İsrailoğulları da ataları Hz. Yakub'un kendisine yasakladığı şeyleri kendilerine yasaklamışlardır. Ayrıca âyetten de anlaşıldığı gibi Tevrat da İsrailoğullarına bazı yasaklar getirmiştir. Söz konusu yasaklar İsrailoğullarının zulümleri sebebiyle konmuş, ceza ve eğitim amaçlı yasaklardır. Bu durum Nisa ve En'âm sûrelerinde dile getirilmektedir. Konuyla ilgili âyetlerde şöyle denmektedir: *"Yahudilerin yaptıkları zulüm ve birçok kimseyi Allah yolundan alıkoymaları, ayrıca kendilerine yasaklanmış olduğu halde faiz almaları ve insanların mallarını haksız yere yemeleri nedeniyle önceden kendilerine helal kılınmış temiz ve hoş şeyleri onlara haram kıldık."* (Nisa 4/160-161). *"Yahudilere tırnaklı hayvanların hepsini haram kıldık. Sığır ve koyunların ise sırtlarında ve bağırsaklarında bulunanlarla kemiklerine karışanlar dışındaki iç yağlarını onlara haram kıldık. İşte böyle, azgınlıkları sebebiyle onları cezalandırdık."* (En'âm 6/146).

Bazı yiyeceklerin sadece İsrailoğullarına yasaklanmış olması, işlemiş oldukları suçların yanı sıra mala ve maddî şeylere olan düşkünlükleri sebebiyle

olmalıdır. Böylece kendilerindeki aşırı mal ve dünya sevgisi dengelenmek ve törpülenmek istenmiştir. Yahudilere Cumartesi günü çalışma yasağının getirilmiş olması da aynı amaçla olmalıdır.

Yahudiler kendilerine yasak olan şeylerin Hz. İbrahim döneminde de yasak şeyler olduğunu söylüyorlardı. Böylece bir yandan zulümleri sebebiyle bazı yiyeceklerin kendilerine haram kılındığı gerçeğini örtbas etmeye, diğer yandan da bu şeylerin helal olduğunu söyleyen Peygamberimizin gerçek bir peygamber olmadığını ispatlamaya çalışıyorlardı. Oysa ellerindeki Tevrat'ta da bu gerçekler mevcuttu. Bu sebeple kendilerine meydan okunarak **"Eğer doğru söylüyorsanız haydi Tevrat'ı getirip okuyun!"** denmektedir.

Yahudilerin gerçekleri gizlediklerine dair birçok âyet pek çok meseleyi gündeme getirmektedir. Buna rağmen bu yaptıklarından geri dönmeleri için kapı açık bırakılmakta, ayrıca bu yaptıklarının Allah'a ortak koşma anlamına geldiği hatırlatılarak şöyle denmektedir: "**Öyleyse Allah'ı birleyen İbrahim'in dinine uyun. O, Allah'a ortak koşanlardan değildi.**"

İsrailoğullarının itirazlarından biri de Müslümanların daha önce namazlarında yöneldikleri Kudüs'ten vazgeçerek Mescid-i Haram'a doğru yönelmeleridir. Bu sebeple aşağıdaki âyetlerde Mescid-i Haram'ın önemi dile getirilmektedir:

إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ
مُبَارَكًا وَهُدًى لِلْعَالَمِينَ ﴿٩٦﴾ فِيهِ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مَقَامُ إِبْرَاهِيمَ
وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ
إِلَيْهِ سَبِيلًا وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ ﴿٩٧﴾

96. Doğrusu insanlık için inşa edilen ilk mabed, Mekke'de o çok bereketli ve alemlere bir hidayet kaynağı olan evdir.

97. Onda apaçık deliller ve İbrahim'in makamı vardır. Oraya giren güvende olur. Yolculuğuna gücü yetenlerin haccetmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır. Kim inkâr ederse kuşkusuz, Allah'ın insanlara ihtiyacı yoktur.

Kıblenin Kudüs'ten Ka'be'ye çevrilmesinden sonra Yahudiler uzun müddet buna karşı çıkmışlar, Müslümanlarla bu konuyu tartışmışlar ve Kudüs'ün Ka'be'den üstün olduğunu ileri sürmüşlerdir. Hâlbuki Ka'be, insanların ibadeti için inşa edilmiş ilk evdir. Kendilerinin de çok büyük bir değer verdiklerini iddia ettikleri Hz. İbrahim tarafından inşa edilmiştir. Hz. İbrahim'in makamı da buradadır. Oysa Kudüs'teki mabet Hz. Süleyman tarafından inşa edilmiştir ve Hz. Süleyman, Hz. İbrahim'den asırlar sonra yaşamıştır.

'İnsanlık için..." ifadesinden, Ka'be'nin insanların ibadeti için inşa edilen ilk ev olduğunu anlıyoruz. Ka'be'den önce inşâ edilmiş pek çok ev vardı; ancak inşa edilen bu evler, oturmak içindi. Ka'be ise sadece ibadet için inşa edilmiştir. Belki de Ka'be'den önce ibadet için inşâ edilmiş evler de vardı; ancak o mabetler, sadece o bölgede yaşayanlar için inşâ edilmişti. Ka'be ise sadece Mekke'de yaşayanlar için değil, bütün insanlar için inşâ edilmiştir.

Kur'ân-ı Kerim'den anlaşılan, Hac ibadetinin de ilk olarak Hz. İbrahim döneminde farz kılındığıdır. Nitekim Hz. İbrahim, oğlu İsmail ile Ka'be'yi inşa ettikten sonra Yüce Allah, kendilerine şöyle emretmiştir: *"Tavaf edenler, ibadete kapananlar, rükû ve secde edenler için Ka'be'mi temiz tutun."* (Bakara 2/125). Aynı husus, Hac sûresinin 26. âyetinde de ifade edilmektedir.

Ka'be sadece Araplar tarafından değil Yahudiler, Hıristiyanlar hatta Mecusîler ve Budistler tarafından da itibar gören bir yer idi. Çevre bölgelerde yaşayan bütün din mensupları şu veya bu şekilde dinleri ile Ka'be arasında bir bağ kuruyordu. Onu inşa eden Hz. İbrahim, güvenli bir yer olması için de dua etmişti. (Bakara 2/126). Bu sebeple komşu milletler buraya sığınanlara zarar vermeme konusunda özen gösteriyorlardı.

Bu vesileyle şunu belirtelim ki Ka'be'nin henüz yeryüzünde hiçbir şey yokken melekler tarafından inşa edildiği veya Âdem'le birlikte yaratıldığı, onu ilk tavaf edenin Âdem olduğu, Hz. Nuh dönemindeki tufanda batmaması için Allah tarafından yükseltildiği veya söz konusu tufanda yıkıldığı, Yüce Allah'ın İbrahim'e onu tekrar inşa etmesini emrettiği şeklindeki rivâyetler sahih değildir. (Geniş bilgi için bk. Beyyûmî Mehran, Dirase Tarihiyye mine'l-Kur'ân'il-Kerim, I, 184-185).

Hz. İbrahim döneminde başlayan hac ibadeti sonraki peygamberler döneminde de devam etmiştir. Nitekim Hz. Musa hayvanlarını sulamaları için Hz. Şuayb'ın kızlarına yardım ettiğinde kendisini babalarına götürmüşlerdi. Hz. Şuayb Musa'ya şöyle demişti: *"Bana sekiz hac çalışmana karşılık bu iki kızımdan*

birini sana nikâhlamak istiyorum." Hz. Şuayp, sekiz yıl yerine, sekiz hac demektedir. Hac ibadeti yılda bir kez yapıldığından, bu ifade ile sekiz yıl kastedilmiştir. Ancak Hz. Şuayb'ın sekiz yıl yerine sekiz hac demesi, o dönemde de hac ibadetinin yapıldığını ve herkes tarafından bunun bilindiğini göstermektedir.

Ka'be'nin mübarek, yani bereketli kılınması, birçok yönden insanlara yararlı olması anlamındadır. Kuşkusuz, bu makamın insanlara yararı, orada ibadet etmeleriyle sınırlı olmamalıdır. Özellikle hac aylarında ilmî toplantılar, Müslümanların, hatta bütün insanların sosyal ve siyasal problemlerine dair faaliyetler yapılabilir. Ekonomi, sanayi ve teknolojiye dair fuarlar ve benzeri etkinlikler düzenlenebilir. İslâm öncesi Arapların burada şiir ve hitabet gibi edebi etkinlikler düzenlediklerini ve ticaret fuarları tertip ettiklerini biliyoruz. Aynı etkinlikler günümüzde de zenginleştirilerek düzenlenebilir. Bu tür etkinlikler düzenlendiği takdirde Ka'be'nin insanlara hidâyet kaynağı olması daha kapsamlı olur.

Hac ibadetini kısa bir sürede bitirmek isteyen için bu ibadet birkaç günde tamamlanabilir. Ancak hac etkinlikleri Şevval, Zilkade ve Zilhicce ayları boyunca devam eder. Bakara sûresinin 197. âyetinde haccın belirli aylarda yapıldığı anlatılmaktadır. Bu sebeple söz konusu ettiğimiz etkinlikler bu ayların bütününe yayılacak şekilde programlanabilir.

"Onda apaçık deliller ve İbrahim'in makamı vardır. Oraya giren güvende olur. Yolculuğuna gücü yetenlerin haccetmesi Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır. Kim inkâr ederse kuşkusuz Allah'ın insanlara ihtiyacı yoktur."

Orada bulunan açık delillerin neler olduğuna âyet-i kerimede ayrıntılarıyla temas edilmese de Hz. İbrahim'in makamının orada oluşu, söz konusu delillerden biri olarak zikredilmektedir. En azından bu delil, Ka'be'nin, Hz. Süleyman'ın Kudüs'te inşa ettiği mabetten çok daha önce inşa edildiğini gösterir orasının güvenli kılınmış olması da insanlığa sağladığı yararlardan bir diğeridir.

Âyetten Hac ibadetinin Müslümanlar için de farz kılındığı anlaşılmaktadır.

Kitap Ehli'nin İslâm'a yöneltikleri itirazlar cevaplandırıldıktan sonra onlara uyarılar yapılmakta ve İslâm'ı engellemeye çalışmalarının, cehalet sebebiyle değil, kasıtlı olduğu ifade edilmektedir:

قُلْ يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِۗ وَاللّٰهُ شَه۪يدٌ عَلٰى
مَا تَعْمَلُونَ ﴿٩٨﴾ قُلْ يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَصُدُّونَ عَنْ سَب۪يلِ اللّٰهِ
مَنْ اٰمَنَ تَبْغُونَهَا عِوَجاً وَاَنْتُمْ شُهَدَٓاءُۜ وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ
عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٩٩﴾

98. De ki: "Ey Kitap Ehli, Allah yaptıklarınızı görüp dururken niçin Allah'ın âyetlerini inkâr ediyorsunuz?"

99. De ki: "Ey Kitap Ehli, niçin, bizzat kendiniz şahitler olduğunuz halde Allah yolunun çarpık olmasını arzu ederek inananları o yoldan çevirmeye çalışıyorsunuz? Allah yaptıklarınızdan habersiz değildir.

Kişinin öğrenme imkânı olduğu halde bilmemesi mazeret sayılmazken bilerek Allah'ın emirlerine muhalefet etmesi elbette daha büyük bir suçtur. Bu âyetlerde anlatıdığı kadarıyla Kitap Ehli'nin burada inkâr ettikleri husus, Tevrat indirilmezden önce helal olan yiyeceklerin Tevrat'la birlikte yasaklandığı konusu ile Ka'be'nin yeryüzünde ibadet için kurulan ilk mabet olduğu meselesidir. Yahudiler bunu inkâr etmekle Hz. Muhammed'in peygamberliğini inkâr etmeyi amaçlıyorlardı. Onlara göre kıbleyi değiştiren ve Tevrat'ta yasaklanan yiyecekleri helal kılan biri peygamber olamaz. Çünkü Kudüs'e yönelmek de Tevrat'ta yasaklanan yiyecekler de bütün peygamberler tarafından haber verilmiştir. Hâlbuki onlar bu iddialarının gerçek dışı olduğunu biliyorlardı. Allah da bunu bildiklerine tanıklık etmektedir.

Peygamberimizin peygamberliğini inkâr eden Kitap Ehli işte böyle bir suç işlemektedir. Önceki âyetlerde de Kitap Ehli'nin bu durumu gündeme getirilmişti. Onlar, bildikleri gerçeklere uymamakla yetinmemekte bir de Müslümanları doğru yoldan çevirmeye çalışmaktadırlar.

Kuşkusuz Kitap Ehli'nin bu tavırları o gün ile sınırlı olmuş olsaydı bu tavırlarının Kur'ân'da yer almasına gerek olmayabilirdi. Ama bu tavırlarını tarih boyunca devam ettirmişler ve görünen o ki kıyamete kadar da devam ettireceklerdir. Kur'ân-ı Kerim, Kitap Ehli'nin bu engellemelerinin kıskançlık sonucu olduğunu belirtmektedir: *"Kitap Ehli'nden birçoğu, kendilerine gerçek belli ol-*

duktan sonra sırf içlerindeki kıskançlık nedeniyle sizi, imanınızdan inkâra döndürmek isterler." (Bakara 2/109)

Kitap Ehli'nin bu tavırlarını tekrarlayan herkes, hangi dine veya dünyevî sisteme bağlı olursa olsun aynı suçu işlemektedir ve Kitap Ehli'nin uğrayacağı âkibete uğrayacaktır.

Sûrenin başından itibaren Kitap Ehli'nin olumsuz tavırları sergilenmektedir. Bundan sonra hitap Müslümanlara yöneltilerek Allah'ın kendilerine çizmiş olduğu hayat tarzı ve bunun kuralları anlatılmaktadır.

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُٓوا اِنْ تُط۪يعُوا فَر۪يقاً مِنَ الَّذ۪ينَ
اُو۫تُوا الْكِتَابَ يَرُدُّوكُمْ بَعْدَ ا۪يمَانِكُمْ كَافِر۪ينَ ﴿١٠٠﴾
وَكَيْفَ تَكْفُرُونَ وَاَنْتُمْ تُتْلٰى عَلَيْكُمْ اٰيَاتُ اللّٰهِ وَف۪يكُمْ رَسُولُهُۜ
وَمَنْ يَعْتَصِمْ بِاللّٰهِ فَقَدْ هُدِيَ اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَق۪يمٍ ﴿١٠١﴾
يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ حَقَّ تُقَاتِه۪ وَلَا تَمُوتُنَّ اِلَّا وَاَنْتُمْ
مُسْلِمُونَ ﴿١٠٢﴾ وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللّٰهِ جَم۪يعاً وَلَا تَفَرَّقُوا وَاذْكُرُوا
نِعْمَتَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ اِذْ كُنْتُمْ اَعْدَٓاءً فَاَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ
فَاَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِه۪ٓ اِخْوَاناًۚ وَكُنْتُمْ عَلٰى شَفَا حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ
فَاَنْقَذَكُمْ مِنْهَاۜ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اٰيَاتِه۪ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٠٣﴾

100. Ey inananlar! Kendilerine kitap verilenlerin bir grubuna uyarsanız imanınızdan sonra sizi inkâr edenlere döndürürler.

101. Allah'ın âyetleri size okunduğu ve Allah'ın Elçisi aranızda olduğu halde nasıl inkâr edersiniz? Her kim Allah'a sımsıkı tutunursa şüphesiz doğru yola erişmiştir.

102. Ey inananlar! Allah'tan nasıl sakınılması gerekiyorsa öylece sakının ve tam anlamıyla O'na teslim olmadan can vermeyin.

103. Allah'ın ipine hep birlikte sımsıkı sarılın ve parçalanmayın; Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın: Hani siz birbirinize düşmandınız da kalplerinizin arasını uzlaştırdı. Böylece onun verdiği nimetle birbirinize kardeş oldunuz. Siz ateşten bir uçurumun kenarındaydınız da oradan sizi o kurtardı. Allah âyetlerini işte böyle size açıklıyor ki hidâyet bulasınız.

Kitap Ehli bile bile Allah'ın âyetlerini inkâr etmekle kâfir olmuşlardır. Müslümanları da İslâm'dan döndürerek kendi durumlarına benzetmeye çalışmaktadırlar. Onların bu çabaları başka âyetlerde de dile getirilmektedir: *"Kitap Ehli'nden birçoğu, gerçek kendilerine belli olduktan sonra sırf içlerindeki kıskançlık nedeniyle sizi, imanınızdan inkâra döndürmek isterler."* (Bakara 2/109).

Âyet, insanlığın önünde iki alternatif bulunduğunu belirtmektedir: Allah'a itaat yahut başkasına itaat. Başkasına itaati tercih eden, inkârı, yani küfrü tercih etmiştir. Özellikle insanlık için çıkarılmış en hayırlı ümmet olan Müslümanlar, insanlığın önderleri olmaları gerekirken başkasına itaati Allah'a itaate tercih etmişlerse hem kendi varlık sebeplerine ters düşmüş olurlar hem de inkâr batağına saplanmış olurlar. Âyette bu husus açıkça ifade edilmektedir. Çünkü Kitap Ehli'nden bir gruba uydukları takdirde, inkâr edenler safına girmiş olacakları belirtilmektedir.

Müfessirlerin çoğuna göre, âyet, Yahudiler hakkında indirilmiştir. İslâm'ın getirdiği ilkeler ve sağladığı barış ve istikrar ortamı sebebiyle çok uzun zamandan beridir Medine'de bulunan Evs ve Hazrec kabileleri arasındaki çatışmalar son bulmuş, İslâm sayesinde birbirlerine kardeşçe davranmaya başlamışlardı. Düşmanlık duyguları kardeşlik sevgisine dönüşmüştü. Bunu gören Yahudiler, bu iki kabile arasında vuku bulan savaşları hatırlatarak onları birbirlerine düşürmeye çalıştılar; etkili de oldular. Kabile mensupları birbirleriyle tartışmaya ve birbirlerine karşı üstünlüklerini, geçmişteki savaşlarla övünerek dile getirmeye başladılar. Nihayet fitne büyüdü, silahlarını kuşanarak birbirlerini meydana çıkmaya çağırdılar. Bunu duyan Peygamber, muhacirlerin ileri gelenlerini de yanına alarak derhal oraya gitti, onlara İslâm nimetini ve İslâm kardeşliğini hatırlattı. Bunun bir Yahudi komplosu olduğunu anlayıp kucaklaştılar. Âyetlerin bu olay üzerine indiği söylenir. (Taberî, IV, 17; Kurtubî, IV .155).

"Allah'ın âyetleri size okunduğu ve Allah'ın Elçisi aranızda olduğu halde nasıl inkâr edersiniz?"

Size indirilen âyetleri dikkatlice okur ve üzerinde düşünürseniz Yahudilerin sizleri dininizden döndürme gayretleri boşa gidecek ve sizi doğru yoldan saptıramayacaklardır. Çünkü elinizdeki Kur'ân, tahrif edilmiş haliyle ellerindeki Tevrat'tan elbette ki daha tutarlıdır.

İman edenlerin inançlarını korumalarının yolu Kur'ân ile birlikteliklerini devam ettirmeleridir. Kur'ân'ın indiği dönem için durum böyleydi ve günümüzde de aynıyla böyledir. Kur'ân'la birlikteliği bulunmayan Müslüman, her zaman için aldatmalara karşı korunaksızdır. O gün için Kitap Ehli ve müşrikler Müslümanları dinlerinden döndürmeye çalışıyordu. Bugünse hem Kitap Ehli hem de beşeri sistemlerin mensupları bunu yapmaktadır. Bunlara karşı korunmanın yolu Kur'ân'la birlikteliği devam ettirmektir.

Müslümanlar için korunmanın ikinci kaynağı ise Peygamber (s.a.v.)'dir. Kur'ân'ın indiği dönemde Peygamber (s.a.v.)'in kendisi Müslümanlar arasında bulunuyordu ve Müslümanlar problemlerini ona arz ediyorlardı. Kur'ân'dan anlamadıkları bir şeyle karşılaştıklarında onu Peygamber'e soruyorlardı. Bugün de Müslümanların elinde Peygamber (s.a.v.)'in sünneti vardır. Söz konusu sünnet her ne kadar Kur'ân ölçüsünde zapt edilmemiş ve ona birtakım uydurma rivâyetler karışmış olsa da, elde sahih rivâyetler de vardır. Müslümanlar Kur'ân-ı Kerim'in yanında bu sahih rivâyetlere sarılarak kendilerini koruyabilirler. Bunun yolu, İslâm ismi altında günümüz Müslümanlarının atalarından devraldıkları şeylerin tamamına sarılmaları değildir. Zamanla her din anlayışında birtakım sapmalar olur. Müslümanların din anlayışında da birtakım sapmalar olmuştur. Söz konusu sapmalar Kur'ân ve sahih sünnet'in ışığında düzeltilmediği takdirde zaman geçtikçe bu sapmaların artması kaçınılmazdır.

"Ey inananlar! Allah'tan nasıl sakınılması gerekiyorsa öylece sakının."

Bazı müfessirler bu âyetin, *"gücünüz yettiği kadar Allah'a karşı gelmekten sakının"* (Teğabün 64/16) âyetiyle nesh edildiğini söylerler. Onlara göre, kişinin, Allah'ın bütün emir ve yasaklarına riayet etmeye, yani hakkıyla sakınmaya gücü yetmez. Hâlbuki Allah'ın, insanı, gücünün yetmediği şeyden sorumlu tutması düşünülemez. Dinin emirleri, insanın gücünün dışında emirler değildir. *"Allah kimseye gücünün yetmediğini yüklemez."* (Bakara 2/286). Kişinin Allah'a karşı gelmekten, yani O'nun yasaklarına aykırı hareket etmekten sakınması, imkânlarıyla ilgili bir husustur. Allahtan nasıl sakınılması gerekiyorsa öylece sakınılmasıyla kasdedilen de budur. Kaldı ki İslâm'ın emir ve yasak

ları uyulabilir kurallardır. Allah insanların güçlerinin yetmediği şeyleri onlara yüklememiştir.

"O'na teslim olmadan can vermeyin."

Ölümün ne zaman geleceği, insanın belirleyebileceği bir husus değildir. Bu ifade ile anlatılmak istenen, her zaman için kişinin İslâm üzere olması gerektiğidir. Çünkü her an için ölüm gelebilir. O halde ey Müslümanlar, İslâm üzere devam edin. Başkalarına uyarak ve onların peşinden giderek, inkâr edenler sınıfına girmeyin. Değilse aniden ölümle karşılaşabilir ve Allah korusun, imansız olarak can verebilirsiniz.

"Allah'ın ipine hep birlikte sımsıkı sarılın, parçalanmayın..."

*"Allah'ın ipi"*yle Kur'ân-ı Kerim'in kast edildiği, müfessirlerin çoğunun tercihidir. Nitekim Peygamber (s.a.v.) de bir hadisinde Kur'ân-ı Kerim'in, Allah'ın gökten yere uzatılmış ipi olduğunu belirtmektedir. Müslümanların birlik ve beraberliğinin adresi odur. İnsanlar farklı hedefler etrafında kenetlenebilirler; ancak Müslümanların Müslüman kalarak birlikteliklerinden söz edilecekse bunun yolu, Kur'ân'ın etrafında kenetlenmekden geçmektedir.

Yukarıda da dikkat çektiğimiz gibi müfessirlerin çoğuna göre, bu âyetler, İslâm'ın yayılmasından hoşnut olmayan Yahudilerin, İslâm'a girmiş olan Evs ve Hazrec kabilelerini birbirlerine düşürme girişimleri üzerine indirilmiştir. Söz konusu kabileler, İslâm'a girmeden önce birbirlerine düşman idiler. Aralarında uzun süren savaşlar olmuştu, ama İslâm'a girdikten sonra kardeş oldular. Aralarındaki savaş ve düşmanlık son buldu. Bunu çekemeyen Yahudiler, onları birbirlerine düşürmek için kışkırtıcı sözlerle geçmişte aralarında geçen savaşlardan söz ettiler ve iki kabile mensupları Yahudilerin bu oyunlarına geldiler, çok geçmeden aralarında tartışmaya ve birlerine karşı eski üstünlüklerini övünerek anlatmaya başladılar. Fitne büyüdü, taraflar kılıçlarını kuşanarak birbirlerine meydan okudular ve birbirlerini savaşa davet ettiler. Haber Peygamber (s.a.v.)e ulaştığında Muhacirlerin de ileri gelenlerini yanına alarak oraya gitti. İslâm'ın nimetini ve bu sayede kardeş olduklarını onlara hatırlattı. İşte o zaman Yahudilerin oyunlarına geldiklerini anladılar. Peygamber'in verdiği öğütler sayesinde kalpleri yatıştı ve düşmanlığı bir tarafa atarak tekrar kardeş oldular. İslâm'ın öğretileri etrafında tekrar kenetlendiler.

Günümüzde de aynı oyun devam etmektedir. Geçmişte birçok Müslüman kavim, İslâm'ın onlara aşıladığı iman kardeşliği sebebiyle başka Müslüman bir kavmin bulunduğu bölgeye gelip yerleşmişlerdir. Müslümanların yaşadıkları her bölgede değişik ırktan pek çok Müslüman yaşamaktadır. Ne var

ki modern çağda revaç bulan ırkçı akımlar onları bölmüş ve onları birbirlerine düşürmüştür.

Günümüzde Müslümanların birlikte hareket etmelerinden her söz edildiğinde fitne ve fesat odakları harekete geçmekte, geçmişte olup bitenler abartılarak ve çoğu zaman saptırılarak her kavmin ırkçı damarları canlandırılmaya çalışılmaktadır. İslâm'a düşman olanlar bu görevlerini kıyamete kadar devam ettireceklerdir. Önemli olan Müslümanların bu oyuna gelmemeleridir. Ne yazık ki günümüzde Müslüman milletlerin her biri, kendi geçmişiyle övünerek diğer Müslüman milletleri küçük görmektedir. Bu milletlerden her biri, başka inanç mensuplarının bazı meziyetlerini dile getirseler bile Müslüman bir millet söz konusu olduğunda onların meziyetlerini dile getirmek bir tarafa, ayıplarını, hatta onlarda olmayan kusurları onlara yamayarak anlatmaktadırlar. Bunun sonucu günümüzde İslâm ümmeti paramparça olmuştur. İşte bu yüzden günümüzde çatışmaların çoğu, Müslümanların yaşadıkları bölgelerde ve Müslümanların Müslümanlarla çatışması şeklinde cereyan etmektedir. Bu acıklı durumdan kurtulmanın yolu, Yüce Allah'ın belirttiği gibi gökten yeryüzüne uzanan Allah'ın ipi olan Kur'ân'a sarılmaktır. "**Allah, âyetlerini işte böyle size açıklıyor ki hidâyet bulasınız.**"

Müslümanlar birlik olarak Kur'ân-ı Kerim'in emir ve yasakları üzerinde kenetlenmeleri emredildikten sonra bunun nasıl gerçekleşeceği aşağıdaki âyetlerde anlatılmaktadır:

وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ اُمَّةٌ يَدْعُونَ اِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ
وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٠٤﴾ وَلَا تَكُونُوا
كَالَّذِينَ تَفَرَّقُوا وَاخْتَلَفُوا مِنْ بَعْدِ مَا جَٓاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ
وَاُولٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٠٥﴾

104. Sizden, hayra çağıran ve iyiliği tavsiye edip kötülükten sakındıran bir ümmet olsun. İşte onlar, kurtuluşa erenlerdir.

105. Kendilerine apaçık deliller geldikten sonra bölünüp ayrılığa düşenler gibi de olmayın. İşte onlar için büyük bir azap vardır.

Âyetteki "من" harfi "bir kısım" anlamına gelen *tab'îziyye* edatı olarak alındığında, anlam: **"Sizden, hayra çağıran ve iyiliği tavsiye edip kötülükten sakındıran bir topluluk bulunsun"** şeklindedir. Ama *beyâniyye* olarak alındığında, âyet; *"iyiliği emreden ve kötülükten sakındıran bir ümmet olun"* anlamına gelir.

Her iki görüşü de savunanlar olmuştur. Birinci görüşü savunanlar şöyle derler: Ümmet içerisinde cahil olanlar, hasta veya yaşlı olup bu işi yapmaktan âciz olanlar vardır. Bunlar iyiliği emredip kötülükten sakındırma işini yapamazlar. Bu durumlarından dolayı bu işten sorumlu değildirler. Ayrıca iyiliği emredip kötülükten sakındırma işi *farz-ı kifaye* olup ümmet içerisinde bir topluluğun bunu yapması ile bu farz ümmetin tamamından kalkmış olur.

İkinci görüşü savunanlar ise bu sûrede gelecek olan: *"Siz, insanlar için çıkarılmış en hayırlı bir ümmetsiniz; iyiliği tavsiye eder, kötülükten sakındırır ve Allah'a inanırsınız"* (Alu İmrân 3/110) âyetini delil olarak gösterirler. Âyette, iyiliği emretme ve kötülükten sakındırma ümmetin tamamına farz kılınmıştır. Peygamber (s.a.v.) kötülüğe engel olma işinin elle, dille veya kalple yapılacağını söylemektedir. İslâm âlimleri, kişi bir kötülüğü eliyle engellemeye güç yetiremiyorsa bunu diliyle yapar. Buna da gücü yetmiyorsa en azından kalbiyle buğz eder, derler.

İyiliği emretme ve kötülükten sakındırma geniş bir alan olup bazı konularda kollektif çalışmayı gerektirir. Çünkü bu konular uzmanlık işidir ve bu gibi konularda sadece uzmanlar çalışırlar. Uzman olmayanlar maddi imkânlarıyla veya başka imkânlarla katkıda bulunurlar. Sözkonusu uzmanlık gerektiren konularda yetişmiş elaman yoksa onları yetiştirmek ümmetin tamamının sorumluluğundadır; Farz-ı kifaye konumunda olan uzmanlık alanları artık farz-ı ayn olur. O alanlarda uzman yetiştirmek ümmetin her bir ferdi için farz olur. Bu sebeple biz buradaki "من" harfinin *beyaniyye* olduğu kanaatindeyiz.

İslâm, insanların dünya ve âhiret mutluluğuna ermeleri için gönderilmiştir. Bu sebeple mahza iyiliktir. İslâm ümmeti bencil ve sadece kendisini düşünen bir ümmet değildir, diğer insanların da bu iyilikten yararlanmalarını ister ve onları buna çağırır. Müslümanların, İslâm'ın diğer insanlara ulaşmasını istemeleri o insanlar üzerine tahakküm kurma amacıyla değildir, bilakis onları da iyiliğe ortak kılmak içindir.

Müslümanlar diğer insanları iyiliğe çağırırken, kendi aralarında da iyiliği emreder ve kötülükten sakındırırlar. Bu yönüyle *"İyiliği emretme ve kötülükten sakındırma"* Müslüman'ın toplumuna karşı duyarsız kalamayacağını anlatır.

Hatta Müslüman sadece içinde yaşadığı topluma karşı değil, insanlığın tamamına karşı duyarlıdır. Her birey, toplumuna ve bütün insanlığa iyiliğin hâkim olması ve kötülüklerin ortadan kaldırılması konusunda görevlidir.

Burada şu hususa dikkat çekmek gerekir ki birey, bu görevini yerine getirmekle aslında kendi kendisini kurtarmış olur. Çünkü bunu yapmadığı takdirde kendi görevini ihmal etmiştir. Bu sebeple âyet, "**işte onlar kurtuluşa erenlerdir**" cümlesiyle son bulmaktadır. Başkasına iyiliği öneren ve onun kötülüklere kaymasını önleyen kişi başkasını kurtarmış olmuyor, kendisini kurtarmış oluyor. Bunun içindir ki birey bu görevini yerine getirirken mükâfatını sadece Allah'tan bekler, insanlardan herhangi bir karşılık beklemez.

"Kendilerine apaçık deliller geldikten sonra bölünüp ayrılığa düşenler gibi de olmayın. İşte onlar için büyük bir azap vardır."

Yukarıda Müslümanların birlik ve beraberliklerinin, Kur'ân'ın onlar için koyduğu kurallar ve âyette sözü edilen *"apaçık deliller"* etrafında kenetlenmeleriyle olacağına değinmiştik. İşte bu kurallardan biri, iyiliği emretmek ve kötülükten sakındırmaktır. Ümmetin bireyleri bu görevlerini yerine getirmedikleri takdirde ümmet bölünüp parçalanır.

Kur'ân'ın Müslümanları ısrarla birliğe çağırması ve ihtilafa düşmekten onları şiddetle sakındırması elbette boşuna değildir. O bir hususa vurgu yapıyorsa o şey vuku bulacak demektir. Ne yazık ki Müslümanlar da tıpkı kendilerinden önceki Kitap ehli olan Yahudi ve Hıristiyanlar gibi ihtilafa düşmüşler birçok fırkaya ayrılmışlardır. Peygamber (s.a.v.) de hadislerinde buna işaret etmektedir. İslâm ümmetinin bölünmesinin değişik nedenleri vardır. Daha önceki âyetler grubunda bölünmenin nedeni dış etkenler olarak anlatılmaktaydı. Burada ise iç etkenlerden söz edilmektedir.

Tarih boyunca Müslümanlar birlik olduklarında düşmanları onlara herhangi bir zarar verememiş, birlikleri bozulduğunda ise hep gerilemiş ve düşmanlarına av olmuşlardır. Günümüzde Müslüman milletler en çok horlanan, sömürülen ve ezilen milletler arasında yer almaktadır. Savaşların çoğu, Müslümanların yaşadıkları bölgelerde cereyan etmektedir. Birçok Müslüman millet yurdundan sürülmüştür. Herhalde günümüzde olduğu kadar tarihin hiçbir döneminde müslümanlar arasına bu kadar tefrika girmemiş, Müslümanlar bu kadar parçalanmamışlardır. Bu da, mevcut duruma düşmelerinin en önemli nedenlerinden birinin parçalanıp bölünmeleri olduğunu göstermektedir.

Hz. Osman'ın öldürülüşünden itibaren Müslümanlar arasına tefrikalar girmiş; Müslümanlar da parçalanmaya, bölünmeye başlamışlardır. Bu bölünmenin kimi zaman günümüzde olduğu gibi dozu artmış, kimi zaman azal-

mıştır. İslâm tarihinin ilk dönemlerinde başlayan ve İslâm ümmetinin tarihi boyunca bölünmenin iki büyük parçasını oluşturan Ehl-i Sünnet ve Şia arasındaki bölünmenin hâlâ devam etmesi ne acıdır. Bölünmenin temelinde yatan meselenin geçmişte olup bitmiş olaylar olması ise aslında trajikomiktir. Peygamber'den sonra hilafet Hz. Ebu Bekir'in hakkı mıydı yoksa Hz. Ali'nin hakkı mıydı? Şunun hakkıydı veya diğerinin hakkıydı demek problemi çözmemektedir. Artık olan olmuştur. Zamanı geri getirip Hz. Ali'yi Ebu Bekir'in yerine halife tayin etmek mümkün olmadığına göre, ihtilafı devam ettirmenin ne anlamı vardır?

Müfessir Râzî Kitap Ehli arasındaki bölünmeleri şöyle anlatır: "*Batıl tevillerle parçalanıp mezheplere bölündüler ve böylece dinde ayrılığa düştüler. Mezhep mensuplarının işi gücü kendi mezheplerini savunmak oldu. Bu grupların her birinin başına bir din âlimi geçti ve kendilerinin hak üzere, başkalarının ise batıl üzere olduğunu iddia etmeye başladı*". Râzî bunları belirttikten sonra sözü Müslümanların durumuna getirir ve şöyle devam eder: "*Diyorum ki: İnsafla değerlendirecek olursan zamanımızın âlimlerinin de bu durumda olduklarını görürsün. Allah'ın affını ve merhametini dileriz.*" (Râzî, VIII, 169).

Müslümanlar için böyle bir tehlike söz konusu olmasaydı onlara hitaben, "**Kendilerine apaçık deliller geldikten sonra bölünüp ayrılığa düşenler gibi de olmayın**" denmezdi. Aslında apaçık deliller elde mevcuttur. Söz konusu deliller, Kur'ân-ı Kerim'in âyetleridir. Bütün Müslümanlar Kur'ân-ı Kerim'e inandıklarına göre, aralarındaki ihtilafı kaldırmak için önyargılardan uzak bir şekilde Kur'ân-ı Kerim'i anlamaya çalışmalı, anladıklarıyla amel etmelidirler.

Sırf içtihat farklılıklarından doğan ihtilaflar, burada söz konusu edilen tefrikadan ayrı tutulması gereken bir husustur. Çünkü kimi metinlerin farklı anlaşılması kaçınılmaz bir durumdur. Zaten bu tür farklı anlayış ve ihtilaflar, ümmetin birliğine zarar veren şeyler değildir. Biz biliyoruz ki müctehid imamların en yakın öğrencileri arasında bile farklı içtihatlar ve görüşler ortaya çıkmıştır. Fakat aralarındaki bu görüş farklılıkları birbirlerine karşı besledikleri sevgi ve saygıya zarar vermemiştir.

Gerek dış gerekse iç etkenlerin etkisinden kurtulup birliği devam ettirmenin yolu "*apaçık deliller*" etrafında kenetlenmektir.

Yüce Allah yukarıda Yahudilerin birtakım olumsuz tavırlarını gündeme getirmişti. Ardından Yahudiler bu olumsuz tavırlarından dolayı uyarılmış ve hakka çağrılmışlardı daha sonra gelen âyetlerde ise aynı olumsuz tavırlar konusunda Müslümanlar uyarılmıştı. Aşağıdaki âyetlerde söz konusu tavırlar neticesinde âhirette durumun nasıl olacağı anlatılmaktadır:

يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ
وُجُوهٌ فَأَمَّا الَّذِينَ اسْوَدَّتْ وُجُوهُهُمْ أَكَفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ
فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿١٠٦﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ ابْيَضَّتْ
وُجُوهُهُمْ فَفِي رَحْمَةِ اللَّهِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١٠٧﴾ تِلْكَ آيَاتُ اللَّهِ
نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ وَمَا اللَّهُ يُرِيدُ ظُلْمًا لِلْعَالَمِينَ ﴿١٠٨﴾
وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ
ع
الْأُمُورُ ﴿١٠٩﴾

106. Bazı yüzlerin parladığı ve bazı yüzlerin da karardığı günde yüzleri kararanlara (denir ki): **"Siz, inandıktan sonra inkâr mı ettiniz? Öyleyse inkârınızdan dolayı tadın cezayı!"**

107. Yüzleri parlayanlara gelince, Allah'ın rahmeti içindedirler ve orada ebedi kalacaklardır.

108. İşte bunlar, Allah'ın âyetleridir; sana onları gerçek olarak okuyoruz. Allah âlemler için herhangi bir zulüm murat etmez.

109. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Bütün işler de Allah'a döndürülecektir.

Söz konusu edilen günün hesap verme günü olduğu açıktır. Amel defterleri alındıktan sonra cehennemliklerin yüzü pişmanlıklarından ve yaptıklarının kötülüğünden dolayı kararacak, cennetliklerin ise sevinçten yüzleri parıldayacaktır. 106. âyet, **"Öyleyse inkârınızdan dolayı tadın cezayı!"** cümlesiyle bitmekte ve 108. âyet, **"Allah âlemler için herhangi bir zulüm murad etmez."** cümlesiyle son bulmaktadır. Bu cümlelerle Allah'ın adaleti vurgulanmaktadır. Yüzleri kararanlar ve cezaya çarptırılanlar olacaksa bu, o kimselerin yaptıkları sebebiyledir. Allah'ın hiç kimseye haksızlık yapmayacağının ifade edilmesi için de son cümlede *"âlemlere"* kelimesi kullanılmıştır ki zulme

maruz kalabilecek herkesi kapsasın. Allah ne inananlara zulmeder ne de inanmayanlara. Cezalandırması adalet çerçevesinde olduğu gibi mükâfatı da adalet çerçevesinde olacaktır.

Her ne kadar âhirette bütün inanmayanların yüzleri kararacak ve bütün iman edenlerin yüzleri parıldayacak olsa da âyetler kendilerinden önceki âyetlerle birlikte değerlendirildiklerinde; yüzleri kararacakların başında iyiliği emredip kötülükten sakındırma görevini yapmayan ve tefrikaya düşerek dinlerini parçalayanlar olacaktır. Yüzleri parıldayanların başında ise iyiliği emredip kötülükten sakındıranlar ve Kur'ân'a sarılarak dinlerini parçalamayıp bölünmeyenler olacaktır.

Kuşkusuz Yüce Allah hesap gününde zulmetmediği gibi bu dünya hayatında da kimseye zulmetmez. İmtihan yurdunda olduğumuzdan dolayı haksızlık gibi görünen kimi olaylar âhiretle dengelenecektir. Mesela başlarına musibet geldiği halde sabredenler, âhirette mükâfatlarını alacaklardır.

Âyetler öylesine söylenmiş şeyler değildir. Bunlar, evrenin yaratıcısı tarafından söylenen şeylerdir. **"İşte bunlar, Allah'ın âyetleridir; sana onları gerçek olarak okuyoruz."**

Bütün işler eninde sonunda Allah'ın huzuruna götürülecek ve Allah adaletiyle hükmedecektir.

كُنْتُمْ خَيْرَ اُمَّةٍ اُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ
بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَلَوْ اٰمَنَ
اَهْلُ الْكِتَابِ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ مِنْهُمُ الْمُؤْمِنُونَ وَاَكْثَرُهُمُ
الْفَاسِقُونَ ﴿١١٠﴾ لَنْ يَضُرُّوكُمْ اِلَّٓا اَذًى وَاِنْ يُقَاتِلُوكُمْ
يُوَلُّوكُمُ الْاَدْبَارَ ثُمَّ لَا يُنْصَرُونَ ﴿١١١﴾ ضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ
اَيْنَ مَا ثُقِفُٓوا اِلَّا بِحَبْلٍ مِنَ اللّٰهِ وَحَبْلٍ مِنَ النَّاسِ وَبَٓاؤُ

بِغَضَبٍ مِنَ اللّٰهِ وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الْمَسْكَنَةُ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ
كَانُوا يَكْفُرُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَيَقْتُلُونَ الْاَنْبِيَٓاءَ بِغَيْرِ حَقٍّ
ذٰلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ ﴿١١٢﴾

110. Siz insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz; iyiliği tavsiye eder, kötülükten sakındırır ve Allah'a inanırsınız. Kitap Ehli iman etseydi kendileri için daha hayırlı olurdu. Aralarında inananlar var; ama çoğu, yoldan çıkmıştır.

111. Onlar incitmekten başka size asla zarar veremeyecekler. Sizinle savaşa tutuşsalar geri dönüp kaçarlar ve sonra da yardımcı bulamazlar.

112. Nerede bulunurlarsa bulunsunlar, kendilerine aşağılık damgası vurulmuştur; meğerki Allah'tan ve insanlardan bir destek bulalar. Allah'ın gazabına uğramışlardır ve üzerlerine miskinlik damgası vurulmuştur. Bütün bunlar, Allah'ın âyetlerini inkâr etmeleri ve hiç sebepsiz peygamberleri öldürmeleri sebebiyledir. Üstelik isyan ederek sınırı da aşıyorlardı.

İslâm ümmetinin temel özelliklerinden biri, *hayırlı ümmet* olmasıdır. İslâm ümmetinin bu niteliği kazanması ve Allah'a gerçekten inanması, iyiliği emredip kötülükten sakındırması nedeniyledir. İslâm ümmeti hayrın, yani iyiliğin sadece kendisine has olmasını istemez; diğer milletlerin de bu hayırdan nasiplenmelerini ister. Ümmet bu üç niteliği kendinde taşıdığı sürece hayırlı ümmet niteliğini devam ettirir ve diğer milletlerden üstün olur.

Bu niteliklere sahip olanlar başta Peygamber (s.a.v.) ve onunla birlikte ashabıdır. Onlar iyiliği emredip kötülükten sakındırmış, Allah yolunda cihad etmiş ve Allah için yurtlarını terk ederek O'nun yolunda hicret etmişlerdir. Hicret eden Müslümanları Medine'de bulunan Ensar barındırmış ve mallarını onlarla paylaşmışlardır. Onlar batıl tevillere saparak geçici dünya menfaatleri için dinlerini bölmemiş, tefrikaya düşmemişlerdir.

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi İslâm ümmeti, hayrın sadece kendisine ait olmasını istemez; diğer milletlerin de İslâm'a girerek hayırlı ümmete katılmasını ister. Zaten hayırlı ümmet olmasının sebeplerinden biri, diğer milletleri de

bu hayra ortak olmaya çağırmasıdır. Kitap Ehli'nden bir kısmı bu çağrıya icabet etmiştir, fakat bunların sayısı pek azdır. Aslında İslâm'a girenler, daha çok Kitap Ehli arasından olmalıydı, çünkü kitaplarında Peygamberimizin vasıfları anlatılmaktadır. Ne var ki Kur'ân'ın indiği dönemde o bölgede yaşayan müşriklerin neredeyse tamamı İslâm'ı kabul ettiği halde Kitap Ehli olan Yahudi ve Hıristiyanlardan İslâm'ı kabul edenlerin sayısı azdır.

Elbette bunun birtakım sebepleri vardır. Yukarıda Yahudilerin kıskançlıklarından söz edildi. Peygamber'in Araplardan gelmesini içlerine sindiremediler. Yine din adamlarının toplum içerisinde edindikleri konumu kaybetme endişelerinden dolayı dini tahrif ederek dindaşlarının İslâm'ı kabul etmelerine engel olduklarından bahsedildi. Bu da önemli sebeplerden biridir. Bir diğer sebep ise dine bağlılığın taklide dönüşmüş olmasıydı. Din ile bütün irtibatları taklitten ibaret olanlar yeni durumlara karşı daima olumsuz tavır takınırlar. Daha önceki açıklamalarda bu hususa kısmen yer verildi. Burada taklidi ilgilendiren ve zikredilmeye değer diğer bir sebep ise dini deliller üzerinde düşünmeden dini gelenek haline getirmeleri ve bunun sonucunda kendilerini irşad edilmekten müstağni görmeleridir. Günümüz Müslümanları arasında da bu eğilimi müşahede ediyoruz. Öyle ki onlara Kur'ân âyetlerini okusanız ve Peygamber'in sünnetinden deliller getirseniz, getirilen bu delilleri anlıyor olsalar dahi anlamazdan gelir ve geçmişi taklitte ısrar ederler. Hatta onlara âyet ve sünnetten delil getirmeniz hoşlarına bile gitmez, onları duymazlıktan gelirler.

İyiliği emretmek ve kötülüklerden sakındırmak, zor kullanmayı içermez. Özellikle iyiliği emredip kötülükten sakındırıyorum diye Müslüman olmayanlara zorla İslâm'ı kabul ettirmek, asla caiz olmayan bir davranıştır. İnanmak, kalbi ilgilendiren bir husustur. Baskı ve şiddet kalpteki inancı değiştirmeyeceğine göre, bu yolla iman ettiğini söyleyen kimse aslında iman etmiş değildir ve böyleleri, İslâm'a inanmadığını açıkça söyleyenlerden daha zararlıdır. Baskı ve şiddet inanmaya değil, bilakis dinden uzaklaşmaya neden olur.

"Onlar incitmekten başka size asla zarar veremeyecekler. Sizinle savaşa tutuşsalar geri dönüp kaçarlar ve sonra da yardımcı bulamazlar."

Âyet, Yahudileri kastetmektedir. Müfessirlerin çoğunluğu bu görüştedir. Kur'ân-ı Kerim'in indiği dönemde Yahudilerin Müslümanlara verdikleri zarar, sözleriyle Müslümanları incitmekten öteye geçememiş ve kendileriyle yapılan savaşlarda sürekli bozguna uğramışlardır. Bu âyet indiği zaman onlarla henüz savaş yapılmamıştı. Dolayısıyla âyet, Kur'ân'ın verdiği gaybî haberler-

den birini içermektedir. Verdiği diğer gaybî haberler gibi bu haber de aynen vuku bulmuştur. Ancak âyet sadece o dönemi anlatmamaktadır. Günümüzde Müslümanlar Ehl-i Kitap karşısında mağlubiyetler yaşıyorsa bunun sebebi, İslâm ümmetinin, kendisini en hayırlı ümmet kılan değerleri yitirmiş olmasıdır. Bugün İslâm ümmeti tefrikaya düşmüş ve birliğini yitirmiştir. İyiliği emretme ve kötülükten sakındırma görevini hakkıyla yerine getirmemektedir. Ayrıca İslâm ümmetinde inanç zaafiyeti baş göstermiştir. Kısacası İslâm ümmeti, kendisini diğer topluluklardan üstün kılan niteliklerini yitirmiştir. Bu sebeple Allah'ın yardımı Müslümanlarla beraber değildir. Bir âyette şöyle denmektedir: *"Ey inananlar! Allah'a* (dinine) *yardım ederseniz O da size yardım eder ve ayaklarınızı kaydırmaz."* (Muhammed 47/7).

"Nerede bulunurlarsa bulunsunlar, kendilerine aşağılık damgası vurulmuştur; meğerki Allah'tan ve insanlardan bir destek bulalar..."

Âyetlerin Yahudiler hakkında indirildiğine yukarıda işaret etmiştik. Bu âyetlerin inişlerinin üzerinden on dört asırdan fazla zaman geçti. Ne var ki buğün bile Yahudiler dünyanın değişik bölgelerine dağılmış durumdadırlar ve âdeta bir sürgün hayatı yaşamaktadırlar. Bulundukları her bölgede değişik milletler tarafından dışlanmış, horlanmışlardır. Dünya servetinin önemli bir bölümüne sahip olmalarına rağmen yakın zamana kadar bir devletleri dahi olmamıştır. Yine yakın zamanda kurdukları devlet silah bakımından çok güçlü olmasına rağmen halkına huzur ve güven temin edememektedir. Devletlerini zulüm temeli üzerine kurmuşlardır. O toprakların asıl sahibi olan Filistinlilerin çoğunu yurtlarından sürmüşlerdir. Geri kalanlarına olmadık işkenceler yapıyor, onları katliama tabi tutuyorlar. Silah ve teknik imkânlar bakımından Filistinlerle, hatta bütün İslâm âlemiyle kıyas kabul etmeyecek ölçüde üstün olmalarına rağmen kendi devletlerinin sınırları içerisinde tedirgindirler, huzursuzdurlar. Haddizatında söz konusu devletlerini de başkalarının desteğiyle kurabilmişlerdir.

Kur'ân-ı Kerim'de yeryüzünde Yahudilerin, iki kez yükselme kaydedecekleri ve kibirlendikçe kibirlenecekleri, daha sonra zulmedip fesat çıkaracakları anlatılmaktadır. (İsrâ, 17/4).

Âyette geçen حبل kelimesi müfessirlerin çoğu tarafından *zimmet* veya *ahid* kelimeleriyle karşılanmıştır. *Zimmet* kelimesiyle koruma, eman verme; *ahid* kelimesiyle de güvence ve sözleşme gibi anlamlar kast edilmektedir. Biz kelimenin sözlük anlamını da göz önünde bulundurarak *destek* kelimesiyle tercüme ettik. Çünkü حبل kelimesi sözlükte ip ve urgan manasına gelmektedir. Mamafih kelime, zimmet ve ahid kelimelerinin ifade ettiği, koruma ve güvence verme şeklinde de tercüme edilebilir. Yine müfessirler âyetin "**Meğer-**

ki Allah'tan ve insanlardan bir destek bulalar" kısmını yorumlarken çoğunlukla, *"Müslümanların zimmetini kabul ederlerse o başka"* şeklinde açıklamışlardır.

Müslümanlar zimmetlerine girenlere hep iyi davranmışlardır. Tarih boyunca kimi konularda İslâm'ın emirlerinden sapmış olsalar bile farklı inanç mensuplarına genelde iyi davranmışlardır. Müslümanların hâkimiyetinde yaşayan Yahudiler de güven içerisinde olmuş, inançlarının emrettiği şekilde yaşama imkânı bulmuş; zulüm ve baskıya maruz kalmamışlardır. Hıristiyanların hâkimiyetinde yaşayan Yahudiler ise hiçbir zaman Müslümanların hâkimiyetinde yaşayanlar kadar huzurlu olmamışlardır.

Biz âyetin daha genel bir konudan bahsettiğini düşünüyoruz. Şöyle ki:

Allah'ın destek yahut zimmeti, toplumların huzur ve güven içinde onurlu yaşamaları için öngördüğü kural ve kaidelere uymak şeklinde anlaşılabilir. *"İnsanlardan destek"* konusuna gelince, bununla Yahudi olmayan kimselerin kastedildiği açıktır. Bunlar Müslüman da olabilirler, başka inanç mensupları da olabilirler; çünkü ayette kimlerin kastedildiği tasrih edilmemiştir.

Yahudiler kendi öz varlıklarına dayanarak zilletten kurtulamamışlardır. Örneğin, bugün dünyada kendi öz varlıklarına dayanarak ayakta durabilen nice devlet vardır. Söz konusu devletler ne silah bakımından ne ekonomi bakımından ne de diğer yönlerden, güçlü devletler değillerdir. Yahudilerin kurdukları İsrail devletine gelince, silah gücüne, dünya Yahudilerinin ekonomik ve siyasal desteğine ve sanayi bakımından gelişmiş bir ülke olmasına rağmen varlığını Hıristiyan olan Amerika, İngiltere ve diğer devletlerin desteğine borçludur. Söz konusu devletler desteklerini çektikleri anda İsrail yok olmaya mahkûmdur.

Aslında İsrail devletinin kuruluşu da Yahudilerin kendi öz varlıklarına dayalı olmamıştır. Uluslararası dengeler Yahudilerin Filistin'e yerleştirilmelerini ve orada bir devlet kurmalarını uygun görmüştür. Ayrıca günümüz Müslüman toplumlarının içine düştükleri durumu da göz ardı etmemek gerekir. Bu devletlerin neredeyse tamamı halklarıyla kavgalıdır; yöneticilerinin birçoğu makamlarını korumak için emperyalist güçlerin maşası durumundadır. Hatta demokratik seçimlerle iktidara gelenler de varlıklarını devam ettirmek için güçlü devletlerle iyi geçinme ve çoğu zaman onların kuklası olma ile karşı karşıyadırlar.

Müslüman milletler iç ve dış etkenlerle bölünmüş ve birbirlerine düşman hale gelmişlerdir. Müslüman toplumların içine düştükleri bu durum hakkında daha pek çok şey söylemek mümkündür. Durumları akıl sahipleri için anlatılmaya ihtiyaç bırakmayacak ölçüde apaçık ortadadır. İsrail devletinin Müs-

lümanlar üzerindeki zulüm ve baskılarını devam ettirme imkânı bulmasının sebebi de işte budur.

Yahudilerin niçin ancak başkalarının yardımı sayesinde huzur bulacakları ise âyetin sonunda şöyle açıklanmaktadır: **"Bütün bunlar, Allah'ın âyetlerini inkâr etmeleri ve hiç sebepsiz peygamberleri öldürmeleri sebebiyledir. Üstelik isyan ederek sınırı da aşıyorlardı. "**

Âyetler Medine'de yaşayan Yahudilere hitap etmektedir. Biz biliyoruz ki Medine'de o gün yaşayan Yahudiler bir peygamber öldürmüş değillerdi. O halde niçin peygamberleri öldürdüklerinden söz edilmektedir?

Daha önce de dikkat çektiğimiz gibi, Medine'de yaşayan Yahudiler kendilerini geçmişleriyle bütünleşmiş görüyor ve kendilerini öylece takdim ediyorlar ve atalarından miras aldıkları birtakım haklara sahip olduklarını ileri sürüyorlardı. Kur'ân-ı Kerim geçmişlerinin başarıları ve meziyetleri yanında olumsuz yönlerinin de bulunduğunu onlara hatırlatmaktadır. Ayrıca Medine'de yaşayan Yahudiler Peygamberimizi öldürmek için birtakım komplolar peşindeydiler. Böylece bu niyet ve çabaları deşifre edilmiş ve yüzlerine vurulmuş oluyordu. Daha önemlisi, hayat felsefelerindeki olumsuzluktu. Onlar geçmişte peygamberleri öldüren atalarının hayat felsefelerini devam ettiriyordu. Peygamberimizi öldürme çabaları bunu ortaya koymaktadır. O halde asıl mesele onların hayata ve olaylara bakışlarıdır. Kur'ân-ı Kerim'in, geçmişte olmuş olaylarla indiği döneme dair olayları iç içe anlatmasının nedeni de budur. Geçmişle gelecek arasında bağ kurmaktır. Geçmiş dönemlerde yaşamış olan Yahudiler hakkında Kur'ân-ı Kerim'de dile getirilen hususların o günkü Yahudiler hakkında geçerli olmasının nedeni de budur.

Kur'ân-ı Kerim her vesileyle adaleti öne çıkarır ve mensuplarına adaletli davranmalarını emreder. Buraya kadarki âyetlerde Kitap Ehli'nin yanlışları gündeme getirildi. Oysa bir dinin bütün mensuplarının aynı düzeyde iyi yahut aynı düzeyde kötü olması düşünülemez. Elbette Kitap Ehli'nin iyileri de vardır. Aşağıdaki âyetlerde onların iyileri anlatılmaktadır:

لَيْسُوا سَوَاءً
مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ أُمَّةٌ قَائِمَةٌ يَتْلُونَ آيَاتِ اللَّهِ آنَاءَ اللَّيْلِ
وَهُمْ يَسْجُدُونَ ﴿١١٣﴾ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ

وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُسَارِعُونَ
فِي الْخَيْرَاتِ وَأُولَٰئِكَ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١١٤﴾ وَمَا يَفْعَلُوا
مِنْ خَيْرٍ فَلَنْ يُكْفَرُوهُ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالْمُتَّقِينَ ﴿١١٥﴾

113. Hepsi de bir değildir; Kitap Ehli'nden özleri ve sözleriyle hakikat üzere olan öyle bir topluluk da vardır ki gece boyunca secdeye kapanarak Allah'ın âyetlerini okurlar.

114. Allah'a ve âhiret gününe inanırlar, iyiliği tavsiye edip kötülükten sakındırırlar ve iyiliklerde yarışırlar. İşte onlar iyilerdendir.

115. Onların yaptığı hiçbir iyilik karşılıksız bırakılmayacaktır. Allah muttakileri gayet iyi bilir.

Müfessirlerin büyük çoğunluğu, âyetlerin, Kitap Ehli'nden olup İslâm'a girmiş olanları anlattığını söylerler. (Zeccac, Maâni'l-Kur'ân, I, 460; Ebu Ca'fer en-Nahhas, İ'rabu'l-Kur'ân, I, 401; İbnu Kesir, II, 87). Âyetlerin iniş sebebine dair de bu müfessirler şöyle derler: Yahudilerden bazıları İslâm'a girdiklerinde İslâm'ı kabul etmeyenleri bunlar için: *"Onlar zaten kötülerimiz idiler. İyilerimiz olsaydılar dinimizi terk etmezlerdi,"* demişlerdir. Bu ve benzeri sözleri üzerine bu âyetler indirildi. (Suyûtî, Lubabu'n-Nukûl, s.55).

Böylece onlara göre âyet, Yahudi bilgin ve münkirlerinin iddialarını reddetmekte ve İslâm'ı kabul edenlerinin iyi insanlar olduklarını ve bu iyiliklerinin karşılıksız bırakılmayacağını anlatmaktadır.

Çağdaş müfessirlerden Muhammed Abduh ise âyette *Kitap Ehli* denildiğini ve Kur'ân-ı Kerim'de Müslümanların bu kavramla tanımlanmadıklarını; aslında onların bu şekilde tanımlanmaya da ihtiyaçları bulunmadığını ve bu kavramın Yahudi ve Hıristiyanlar hakkında kullanıldığını belirterek müfessirlerin görüşlerine karşı çıkmaktadır. O, özetle şöyle demektedir:

Âyet vakıayı açıklama konusunda ilâhî adaletin bir sonucu olup Allah'ın dininin, bütün peygamberlerin dilleri üzere indirilmiş tek bir din olduğunun da delilidir. Her kim bu dine boyun eğer, bu dine göre samimiyetle amel eder; iyiliği emredip kötülükten sakındırırsa salih kimselerdendir. Ilahî adaletin bir sonucu olarak âyet, ayrıca samimi olduklarını gayet iyi bilen ve iyiliği emredip kötülükten sakındıran Ki-

tap Ehli'nin Kur'ân hakkında oluşabilecek şüphelerini de ortadan kaldırmaktadır. Değilse bu kimseler, "bu Kur'ân gerçekten Allah katından olsaydı, dinimize mensup fasıklarla bizi eşit tutmazdı, oysa biliyoruz ki biz gerçekten mümin kişileriz ve bu konuda samimiyiz" diyeceklerdi. Kur'ân-ı Kerim bu gerçeği dile getirmekle onların kalplerini de İslâm'a ısındırmaktadır.

Kuşkusuz Kitap Ehli'nin bir kısmının, dinlerinde var olan miktarıyla hak üzere olmaları, kitaplarının bir kısmının kaybolmuş olmasıyla ve ellerindeki kitaplarının bir kısmının tahrif edilmiş olmasıyla da çelişmez. Nitekim hadislerin bir kısmı anlam ile nakledilmiş olmasına ve bir kısmı zayıf veya mevzu olmasına rağmen onların bir kısmını zaptedip samimiyetle elinde bulunan hadislerle amel eden kimseye Sünnet-i Seniyye'ye bağlıdır, deriz. (Menar, IV, 71-72.)

Kur'ân-ı Kerim, zerre miktarı iyilik işleyenlerin âhirette bunun karşılığını göreceklerini, aynı şekilde zerre miktarı kötülük işleyenlerin de bu yaptıklarının karşılığını göreceklerini haber vermektedir. (Zilzal 99/7-8). Kitap Ehli'nden samimi olanlarının işlemiş olduklarının âhirette karşılığını görmeleri, adaletin bir gereğidir.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنْ تُغْنِيَ عَنْهُمْ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ مِنَ اللَّهِ
شَيْئًا وَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١١٦﴾ مَثَلُ
مَا يُنْفِقُونَ فِي هَٰذِهِ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَثَلِ رِيحٍ فِيهَا صِرٌّ
أَصَابَتْ حَرْثَ قَوْمٍ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ فَأَهْلَكَتْهُ وَمَا ظَلَمَهُمُ اللَّهُ
وَلَٰكِنْ أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿١١٧﴾

116. İnkâr edenlerin ne malları ne de evlatları Allah'a karşı onları koruyabilecektir. İşte onlar cehennemliklerdir ve orada ebedi kalacaklardır.

117. Bu dünya hayatındaki infakları, kendi kendilerine zulmeden bir topluluğun ekinlerine musallat olan ve onu donduran bir rüzgâra benzer. Allah onlara zulmetmemiştir, onlar kendilerine zulmetmişlerdir.

Âyette söz konusu inkârcılarla edenlerle kimlerin kastedildiği konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bazı müfessirlere göre, Medine'de yaşayan Yahudiler kastedilmektedir. İbnu Abbas'tan da bu görüş nakledilmektedir. Nitekim daha önceki âyetlerde de Kitap Ehli'nden söz edilmekteydi.

Bazı müfessirlere göre ise Kureyş müşrikleri kastedilmektedir. Çünkü Kureyşliler mal mülk sahibi olmakla övünüyor, hatta Peygamber için, "*Muhammed gerçek bir peygamber olsaydı, Rabbi onu şu fakirlikte bırakmaz, ona bolca malmülk verirdi*" diyorlardı.

Âyette kimler kastediliyor olursa olsun, inkâr edenlerin hayat felsefeleri maddî gücü kutsayan bir felsefedir. Onlara göre en büyük güç, maddî güçtür. Maddi gücün açamayacağı kapı yoktur. Sebe' sûresinde bu bakış açısı şöyle dile getirilmektedir: "*Bizim mallarımız ve çocuklarımız daha çok, biz azaplandırılacak değiliz.*" (Sebe', 34/35). Yüce Allah mal ve çocuklarının âhirette kendilerine hiçbir fayda vermeyeceğini bildirmektedir.

"Bu dünya hayatındaki infakları, kendi kendilerine zulmeden bir topluluğun ekinlerine musallat olan ve onu donduran bir rüzgâra benzer. Allah onlara zulmetmemiştir, onlar kendilerine zulmetmişlerdir."

İnfakta bulunmuş olsalar bile inkârları, dondurucu bir rüzgâra benzer ve bu dondurucu rüzgâr, nasıl ekini telef ediyorsa onların bu infaklarının sevabını da heba eder. Zaten onların bu dünya hayatındaki infakları da çoğunlukla dünyevî amaçlar taşımaktadır. Gösteriş içindir veya benzeri nedenlerledir. Yapılan amellerin değer ifade etmesi, daha açık bir ifade ile kişiyi Cennet'e götürecek boyuta ulaşması, ancak o kişinin iman sahibi olmasıyla mümkündür. İman temeli üzerine kurulu olmayan iyi ameller boşa gidecektir. Bu nedenle söz konusu infaklarının boşa gitmesi, Allah'ın onlara bir haksızlık yaptığı anlamına gelmez. İman etmemekle kendi kendilerine zulmetmişlerdir.

İnanmayanların hayır kurumlarına veya fakirlere yaptıkları yardımlar, çoğunlukla gösteriş içindir. Hatta bazen bu yardımlarıyla insanları hak yol olan İslâm'dan uzaklaştırmayı amaçlarlar. Nitekim Mekke müşrikleriyle Medine Yahudilerinin insanları İslâm'dan uzak tutmak için bu tür yardımlarda bulunduklarını biliyoruz. Elbette bu gibi kimselerin yaptıkları bu yardımların kendilerine hiçbir yararının dokunmayacağı aşikârdır. Ne var ki sırf yardım olsun diye ve insanlara merhamet duygularından kaynaklanan yardımların inanmayanlara bir yararının olmayacağını söylemek de mümkün değildir. Bu yardımları onları cehennem azabından kurtarmayacak olsa bile azaplarının hafifletilmesine yardımcı olabilir.

Önceki âyetlerde inanmayanların daha ziyade olumsuz tavırları dile ge-

tirildi. İnsanlar Müslüman olanlar ve olmayanlar şeklinde iki gruba ayrılsa bile Müslümanlarla diğerleri arasında birtakım ilişkilerin olması kaçınılmazdır. Sûrenin bundan sonraki âyetlerinde, Müslüman olmayanlarla ilişkiler konusu ağırlıklı olmak üzere doğrudan Müslümanları ilgilendiren meseleler üzerinde durulmaktadır:

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا
بِطَانَةً مِنْ دُونِكُمْ لَا يَأْلُونَكُمْ خَبَالًاۜ وَدُّوا مَا عَنِتُّمْۚ
قَدْ بَدَتِ الْبَغْضَٓاءُ مِنْ اَفْوَاهِهِمْۚ وَمَا تُخْف۪ي صُدُورُهُمْ اَكْبَرُۜ
قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْاٰيَاتِ اِنْ كُنْتُمْ تَعْقِلُونَ ﴿١١٨﴾ هَٓا اَنْتُمْ
اُو۬لَٓاءِ تُحِبُّونَهُمْ وَلَا يُحِبُّونَكُمْ وَتُؤْمِنُونَ بِالْكِتَابِ
كُلِّه۪ۚ وَاِذَا لَقُوكُمْ قَالُٓوا اٰمَنَّاۗ وَاِذَا خَلَوْا عَضُّوا عَلَيْكُمُ الْاَنَامِلَ
مِنَ الْغَيْظِۜ قُلْ مُوتُوا بِغَيْظِكُمْۜ اِنَّ اللّٰهَ عَل۪يمٌ بِذَاتِ
الصُّدُورِ ﴿١١٩﴾ اِنْ تَمْسَسْكُمْ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْۘ وَاِنْ تُصِبْكُمْ
سَيِّئَةٌ يَفْرَحُوا بِهَاۜ وَاِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا لَا يَضُرُّكُمْ كَيْدُهُمْ
شَيْـٔاًۜ اِنَّ اللّٰهَ بِمَا يَعْمَلُونَ مُح۪يطٌ ﴿١٢٠﴾

118. Ey iman edenler, sizden olmayanları sırdaş edinmeyin; (Çünkü) **onlar, size kötülük etmekten asla geri durmaz ve sizin sıkıntıya düşmenizi isterler. Gerçekten de kin ve öfkeleri ağızlarından taşmaktatır. Sinelerinin gizledikleriyse daha büyüktür. Size bu konudaki ayetleri açıklamış bulunuyoruz; eğer aklederseniz.**

119. Siz onları seversiniz, ama onlar, tüm kitaplara inansanız da sizi sevmezler. Sizinle karşılaştıklarında, "inandık" derler. Yalnız kaldıklarında ise size olan öfkelerinden dolayı parmaklarını ısırırlar. De ki: "Öfkenizden çatlayın." Şüphesiz, Allah kalplerinde olanı bilir.

120. Size bir iyilik dokunacak olsa bu, onları üzer. Başınıza bir kötülük gelse sevinirler. Siz sabreder ve korunursanız hileleri size hiçbir zarar vermez. Çünkü Allah yaptıklarını kuşatmıştır.

"بطانة" kelimesi insan için kullanıldığında, bir kimsenin gizli sırlarına vakıf olan kişi, yani sırdaş anlamındadır. Müslüman, bir başka Müslümanın ya da Müslüman topluluğun aleyhine sonuç doğuracak gizli bir bilgiyi Müslüman olmayanlara veremez.

Daha önce de dikkat çektiğimiz gibi, Medine'de yaşayan Arap Evs ve Hazreç kabilelerinin Yahudilerle dostlukları vardı. Müslüman olduktan sonra da söz konusu kabilelerin Yahudilerle dostlukları devam etti. Devam eden bu dostluk sebebiyle zaman zaman bir Müslüman, diğer Müslümanların aleyhine kullanılabilecek sırları Yahudi dostlarına aktarabiliyordu. İşte âyet bu konuda Müslümanları uyararak dikkatli olmaları, bu gibi konularda Müslüman olmayanlara sır vermemeleri gerektiğini bildirmektedir. Âyet Evsli ve Hazreçli Müslümanların Yahudilerle olan ilişkilerini söz konusu etmekle birlikte içerdiği hükümler elbette ki geneldir.

İslâm evrensel bir dindir. Bu sebeple Müslüman olmayanlarla bütün ilişkileri koparmayı istemesi düşünülemez. Ancak kurulacak ilişkinin birtakım ilkeleri vardır: İyi ilişkiler kurmakla, hatta dostlukla sırdaşlığı birbirine karıştırmamak gerekir. Müslüman, diğer inanç mensuplarının tamamıyla iyi ilişkiler içerisinde olur. Bunda hiçbir sakınca yoktur. Özellikle adalet söz konusu olduğunda fiilen kendisiyle düşmanlık içerisinde olanlara bile adaletle davranır. Her zaman ve her ortamda adaletli olmak, Müslüman'ın değişmez vasfıdır.

Müslüman olmayanlarla dostluk konusuna gelince, bunu Müslüman olmayanın duruşu belirler. Müslüman olmayan kişi veya kişiler eğer Müslümanlara karşı düşmanca bir tavır içerisinde değillerse onlarla dost olmakta bir sakınca yoktur. Mümtehine sûresinde bunun ölçüleri şöyle belirlenmiştir: *"Allah din konusunda sizinle savaşmayan, sizi yurtlarınızdan çıkarmayan kimselere iyilik etmenizi, onlara âdil davranmanızı yasaklamaz. Şüphesiz Allah âdil davrananları sever. Allah sizi ancak, sizinle din konusunda savaşan, sizi yurtlarınızdan çıkaran*

ya da çıkarılmanız için destek verenleri dost edinmekten meneder. Kim onları dost edinirse işte onlar zalimlerin ta kendileridir." (Mümtehine, 60/8-9).

Müslüman olmayanların, İslâm'a ve Müslümanlara karşı takındıkları tavır farklı farklıdır. Burada, en düşmanca tavır takınanlar söz konusu edilmektedir. **"Onlar, size kötülük etmekten asla geri durmaz ve sizin sıkıntıya düşmenizi isterler. Gerçekten de kin ve öfkeleri ağızlarından taşmaktatır. Sinelerinin gizledikleriyse daha büyüktür."** Bu tipler daha çok Yahudilerle müşrikler arasından çıkar. Nitekim başka bir âyette şöyle denmektedir: *"İman edenlere düşmanlık etme konusunda insanların en katı olanlarının Yahudilerle ve bir de Allah'a ortak koşanlar olduğunu görürsün."* (Mâide 5/82). Her ne kadar âyette bunlar söz konusu edilerek, **"onları sırdaş edinmeyin"** deniliyorsa da Müslümanların aleyhine olabilecek sırlar diğer gayr-i Müslimlere de verilemez. Çünkü bugün dostça olan ilişkiler yarın tersine dönebilir.

Ebu Hanife hariç diğer Mezhep imamları bu âyete dayanarak düşman tarafların birbirleri aleyhindeki şahitliklerini kabul etmezler.

"Siz sabreder ve korunursanız, hileleri size hiçbir zarar vermez. Çünkü Allah yaptıklarını kuşatmıştır."

İslâm düşmanlarının işi, Müslümanlara ve İslâm'a zarar vermektir. Onlar bu gayelerine ulaşmak için hilelere başvurabilir, komplo ve entrikalar düzenleyebilirler. Bundan daha doğal bir şey olamaz. Buna karşı Müslümanların yapacağı şey sabırlı olmak, Allah'ın emirlerine riayet etmek, sakındırdıklarından uzak durmak üzere sabretmek ve düşmanın hilelerine karşı korunma önlemlerini almaktır.

Günümüzde İslâm dünyası birçok alanda düşmanlarının saldırı ve hilelerine maruz kalmıştır. Mağlubiyetlerine de genellikle dış faktörleri gerekçe gösterirler. Oysa âyetten anlaşılan, mağlubiyette dış faktörlerinin etkisi olduğu gibi iç faktörlerinin de etkisinin olduğudur. Dış faktörler Müslümanların galip oldukları dönemlerde de mağlup oldukları dönemlerde de vardır. O halde yapılması gereken, iç faktörler üzerinde yoğunlaşmak, yani zaaf yönlerini tespit ederek bunları gidermeye çalışmaktır. Çünkü dış faktörlerin etkili olmaları, ancak içerideki dengelerin bozulmasıyla mümkün olur.

وَاِذْ غَدَوْتَ مِنْ اَهْلِكَ
تُبَوِّئُ الْمُؤْمِن۪ينَ مَقَاعِدَ لِلْقِتَالِۜ وَاللّٰهُ سَم۪يعٌ عَل۪يمٌۙ ﴿١٢١﴾

إِذْ هَمَّتْ طَائِفَتَانِ مِنْكُمْ أَنْ تَفْشَلَا وَاللَّهُ وَلِيُّهُمَا وَعَلَى اللَّهِ
فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١٢٢﴾ وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ بِبَدْرٍ وَأَنْتُمْ أَذِلَّةٌ
فَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٢٣﴾ إِذْ تَقُولُ لِلْمُؤْمِنِينَ
أَلَنْ يَكْفِيَكُمْ أَنْ يُمِدَّكُمْ رَبُّكُمْ بِثَلَاثَةِ آلَافٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ
مُنْزَلِينَ ﴿١٢٤﴾ بَلَى إِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا وَيَأْتُوكُمْ مِنْ فَوْرِهِمْ هَٰذَا
يُمْدِدْكُمْ رَبُّكُمْ بِخَمْسَةِ آلَافٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُسَوِّمِينَ ﴿١٢٥﴾
وَمَا جَعَلَهُ اللَّهُ إِلَّا بُشْرَىٰ لَكُمْ وَلِتَطْمَئِنَّ قُلُوبُكُمْ بِهِ
وَمَا النَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ﴿١٢٦﴾ لِيَقْطَعَ
طَرَفًا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَوْ يَكْبِتَهُمْ فَيَنْقَلِبُوا خَائِبِينَ ﴿١٢٧﴾
لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبَهُمْ
فَإِنَّهُمْ ظَالِمُونَ ﴿١٢٨﴾ وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ يَغْفِرُ
لِمَنْ يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٢٩﴾

121. **Hani sen, iman edenleri savaş mevzilerine yerleştirmek üzere erkenden ailenin yanından ayrılmıştın. Allah işitendir ve bilendir.**

122. **Hani sizden bir bölük dağılıp da geri dönmüştü; halbuki Allah'tı onların velisi ve mü'minler O'na tevekkül etmeliydiler.**

123. **Güçsüz durumda olduğunuz halde Bedir'de Allah size yardım etmişti. Öyleyse Allah'tan korkun ki şükrediciler olasınız.**

124. Hani sen iman edenlere: "Rabbinizin, indirilen üç bin melekle sizi desteklemesi size yetmez mi?" diyordun.

125. Evet, şayet sabreder ve Allah'tan gereğince sakınırsanız, aniden üzerinize saldıracak olurlarsa Rabbiniz, işaretleyen beş bin melekle yardımınıza koşar.

126. Allah bunu, ancak size bir müjde olsun ve kalpleriniz onunla güvene kavuşsun diye böyle takdir buyurmuştur. Yardım, ancak mutlak güç sahibi ve her şeyi yerli yerince yapan Allah katındandır.

127. İnkâr edenlerin bir kısmını kökünden kessin veya perişan etsin de onlar da mağlup olarak çekip gitsinler diye (Allah böyle yapmıştır).

128. O konuda senin yapabileceğin hiçbir şey yoktur; Allah ya tövbelerini kabul edip onları af eder ya da zalim oldukları için onlara azab eder.

129. Filhakika göklerde olanlar da yerde olanlar da Allah'ındır; dilediğini bağışlar dilediğine azap eder. Allah çok bağışlayandır ve çok merhametlidir.

Müfessirlerin büyük çoğunluğuna göre bu âyetlerden başlamak üzere 179. âyete kadarki âyetler Uhud Savaşı münasebetiyle indirilmiştir. Kur'ân-ı Kerim'in kıssaları aktarma üslubu burada da hâkimdir. Kur'ân'daki kıssalar olaylar zinciri şeklinde olmadığı gibi bir olayın ayrıntılı bir şekilde anlatımı şeklinde de değildir. Arada yerleştirilen öğütler ve kimi kurallarla birlikte olayla ilgili tablolara işaret edilmektedir.

Siyer kitaplarında Uhud savaşı özet olarak şöyle anlatılır:

Peygamber Mekke müşriklerinin Bedir Savaşında uğradıkları yenilginin öcünü almak ve Arap kabileleri arasında sarsılan itibarlarını tekrar elde etmek için Medine'ye saldırı hazırlığı içinde olduklarını haber alır. Bunun üzerine ashabını toplayarak bir durum değerlendirmesi yapar. Münafıkların lideri Abdullah b. Übey ile arkadaşları ve Müslümanların bir kısmı, Medine'de kalıp düşmanı beklemeyi önerirler. Bir kısmı ise Müslümanların korktukları izlenimini vermemek için düşmanı Medine dışında karşılamayı daha akıllıca buldular. Bu ikinci görüşü önerenler daha çok genç Müslümanlarla daha önce yapılmış olan Bedir savaşına katılmayan veya İslâm'ı henüz kabul edenlerden oluşuyordu. Peygamber de ilk görüşü önerenlerden yanaydı. İkinci görüşü savu-

nanlar görüşlerinde diretip: *"Bizim korktuğumuzu sanacaklar, çıkalım ve onları Medine dışında karşılayalım"* deyince, Peygamber (s.a.v.) de ikinci görüşe meyletti ve evine giderek savaş için kuşandı.

Bu arada, düşmanı Medine dışında karşılayalım diyenler Peygamber'in yüzündeki hoşnutsuzluğu hissetmiş ve ısrar ettiklerinden dolayı pişman olmuşlardı. Durumu kendisine iletip ısrarlarından vazgeçtiklerini söylediler. Ne var ki Peygamber, *"savaş için kuşandıktan sonra savaş elbiselerini çıkarmanın bir peygambere yakışmayacağını"* belirterek savaşmak üzere çıkılmasını istedi. Peygamber'in kendisi de Medine'de düşmanı bekleme eğiliminde olmasına rağmen, Müslümanların çoğunluğu aksi görüşte olduklarından Medine'nin dışında düşmanı karşılama kararı almasından ve Medine dışında savaşı yapmak üzere silahlar kuşandıktan sonra tekrar bundan vazgeçilmesi, ister istemez Müslümanlar arasında kararsızlığın doğurduğu bir psikolojik endişeye sebebiyet verecekti. Belki bu durumda Müslümanların korkup Medine dışında düşmanı karşılamaktan vazgeçtikleri şayiası yayılacak ve karar değişikliği bu söylentiye bir dayanak teşkil edecektir.

Müslümanlar yaklaşık bin kişi idiler. Düşman ordusu ise üç bin civarındaydı. Ordu toplandıktan sonra Peygamber (s.a.v.) orduyu teftiş etti ve çocuk yaşta kişilerin de savaşmak üzere geldiklerini gördü. Bunları seçip geri gönderdi. Yola çıkıldıktan bir müddet sonra Münafıkların lideri Abdullah b. Übey Peygamber'i kastederek *"Bana karşı çıkarak çoluk çocuğun sözüne uydu, ben bir savaş görmüyorum"* diyerek çoğu münafıklardan oluşan üç yüz kişilik bir grupla Medine'ye geri döndü. Bunun üzerine -122. âyette anlatıldığı gibi- Müslümanlardan Hazrec kabilesine mensup Seleme oğullarıyla Evs kabilesinden Harise oğulları da neredeyse münafıklarla Medine'ye geri dönecekti. Sonuçta Müslüman ordunun sayısı yedi yüze inmişti.

Müslüman ordu cumartesi sabahı yola koyuldu. Uhud dağına vardıklarında Peygamber, sırtları dağa gelecek şekilde orduyu savaş düzenine soktu. Elli okçuyu da Abdullah İbnu Cübeyr komutasında dağın karşısında bulunan tepeye yerleştirdi. Okçular geçidi koruyacak ve düşman ordusunun, Müslüman orduyu arkadan kuşatmasına engel olacaklardı. Peygamber (s.a.v.), yerlerini terk etmemeleri konusunda okçuları sıkı sıkıya tembih etti. Müslümanlar galip gelseler de mağlup olsalar da kendilerine haber gönderilmedikçe yerlerini terk etmemelerini emretti.

Nihayet iki ordu savaşa tutuştu. Savaş kızışınca düşman ordusu dağılıp kaçmaya başladı. Bunu gören okçulardan bir kısmı, *artık Müslümanlar galip geldi, savaş bitti, biz de payımıza düşen ganimetleri alalım* diyerek yerlerini terk

ettiler. Okçuların komutanı, gitmemelerini ve yerlerini terk etmemelerini söylediyse de bunun bir yararı olmadı. Geçidi bekleyen yedi veya sekiz okçu kalmıştı. Kaçışan düşman ordusu içerisinde bunun farkına varanlar oldu. Halid b. Velid komutasındaki birlik geçitte arta kalan okçuları aşarak İslâm ordusuna arkadan saldırdı. Düşman ordusunun ana kuvveti de takip edilmediklerini görünce geri dönüp saldırıya geçtiler. Müslümanlar arada kalmışlardı. Bu sırada düşman ordusunun okçularından birinin oku Peygamber (s.a.v.)'e isabet etti. Bir anda Peygamber'in şehit edildiğine dair sesler duyuldu. Galip durumda olan Müslümanlar, arkadan yapılan bu saldırı ve Peygamber'in şehit edildiği haberi karşısında darmadağın oldular. Dağa doğru kaçışmaya başladılar. Bilahare toparlanıp düşmanı takip etmeye koyuldularsa da kayda değer bir şey elde edemediler. Bu savaştan yetmiş Müslüman şehit düştü.

Siyer kitaplarında anlatılan bu olayların tamamına yakını âyetlerde de dile getirilmektedir. Ancak Peygamber'in önce Medine'de kalıp düşman ordusunu burada karşılama görüşünde olup sonradan ikinci görüşe meylettiğine dair bir anlatım veya bir ima âyetlerde bulunmamaktadır. Yine münafıkların, ordu yola koyulduktan bir müddet sonra geri döndüklerine dair Kuran'da her hangi bir açıklama da mevcut değildir. Ancak 122. âyette geçen, **"Hani sizden bir bölük dağılıp da geri dönmüştü"** cümlesinden, münafıkların da yola çıkmış olabilecekleri düşüncesine varılabilir. Yani denebilir ki iman edenlerden bu iki grubun vazgeçmeye kalkışması, münafıkların geri dönmeleri esnasında gerçekleşmiş olmalıdır. Yine bu sûrenin ileride gelecek olan 166. ve 167. âyetlerinde anlatılanlardan ima yollu da olsa böyle bir netice çıkarmak mümkündür.

"Evet, şayet sabreder ve Allah'tan gereğince sakınırsanız, aniden üzerinize saldıracak olurlarsa Rabbiniz, işaretleyen beş bin melekle yardımınıza koşar."

Âyette geçen ve işaretleyen kelimesiyle karşıladığımız مُسَوِّمِينَ kelimesi, vav harfinin fethasıyla *musevvemin* şeklinde de okunmuştur. Bu takdirde anlamı, *işaretlenmiş* şeklindedir. Bazı müfessirler *işaretleyen* kelimesiyle, meleklerin, atlarının kuyruklarını bağlamalarının kastedildiğini, *işaretlenmiş* kelimesiyle de kendilerini diğer askerlerden ayırt eden giysilerinin kastedildiğini söylerler. (Zeccac, Meâni'l-Kur'ân, I, 467).

123. ve 124. âyetlerden, üç bin meleğin daha önce Bedir Savaşında Müslümanların yardımına geldiklerini anlıyoruz. Bedir'de meleklerin yardıma geldikleri, Enfâl sûresinin 9. âyetinde de anlatılmaktadır. Bedirde bu melekler fiilen savaşa katılmışlar mıdır yoksa bu ifadeyle sadece iman edenlerin moralle-

rinin yükseltilip düşman tarafın morallerinin bozulması mı kastedilmiştir? Bu konuya Enfâl sûresinde yer vereceğiz.

125. âyette sözü edilen beş bin meleğin, Uhud Savaşı'nda iman edenlerin yardımına gelip gelmediği konusunda müfessirler ihtilaf etmişlerdir. Ancak gelmediklerini söyleyenlerin görüşleri daha tutarlı görünmektedir. Çünkü söz konusu meleklerin gelmeleri, inananların savaşta "*sabredip korunmaları*" şartına bağlanmıştır. Oysa iman edenler bu savaşta bu şartı yerine getirmemiş ve okçular uyarılmalarına rağmen yerlerini terk etmişlerdir.

"O konuda senin yapabileceğin hiçbir şey yoktur; Allah ya tövbelerini kabul edip onları af eder ya da zalim oldukları için onlara azab eder.

Filhakika Göklerde olanlar da yerde olanlar da Allah'ındır; dilediğini bağışlar dilediğine azap eder. Allah çok bağışlayandır ve çok merhametlidir."

Bu âyetlerin ne zaman ve hangi sebeple indirildikleri ihtilaflı olmakla birlikte müfessirlerin çoğu, Peygamber (s.a.v.)'in müşriklere beddua etmesi üzerine indirildiğini söylemektedir. Konuyla ilgili rivâyetlerden bir kısmı, Peygamber'in savaşta yanağının yarılıp dişinin kırılması üzerine, "*peygamberlerine bunu yapan bir topluluğu Allah nasıl kurtuluşa erdirir!*" dediğini ve namazlarda aleyhlerine beddua ettiğini söylerler. Bunun üzerine bu âyetler inerek Peygamber'e bu yaptığının doğru olmadığı; onlara azap edilmesi yahut onların İslâm'a girmeleri konusunda kendisini ilgilendiren bir durumun bulunmadığı; kendisine düşen görevin, sadece İslâm'ı tebliğ etmek olduğu anlatılmıştır. Allah dilerse onları bağışlar, dilerse cezalandırır. Bu uyarı geldikten sonra Peygamber (s.a.v.) yaptığı beddualara son vermiş ve bir daha kendisine karşı çıkanlara beddua etmemiştir. Belki bu tavır, İslâm'a karşı gelenlerin İslâm'a ısınmalarına vesile olur. Nitekim Uhud Savaşı'na katılanların bir kısmı inkârına devam etmekle birlikte bir kısmı İslâm'ı kabul etmiştir.

Peygamber'e beddua etmemesi konusundaki uyarıdan sonra, göklerde ve yerde olan her şeyin Allah'a ait olduğu belirtilmektedir. Bağışlama ve cezalandırma yetkisi sadece O'na aittir. Ayet aynı zamanda Hıristiyan din bilginlerinin uydurduğu *günah çıkarma* ve *aforoz etme* ritüel ve kurumunu da bütünüyle reddetmektedir. Ahireti ilgilendiren konularda din âlimlerinin bir yetkisi yoktur. Hâlbuki *günah çıkarma* ve *aforoz etme* meselelerinde yetki tamamen Hıristiyan din âlimlerine verilmiştir.

Düşmana karşı yapılan savaşlarda başarılı olmak, toplumun inanç ve ahlâkının düzeltilmesiyle mümkündür. İçyapısı bozuk ve yozlaşmış toplumlar,

düşmana yeterince mukavemet gösteremezler. Nitekim Müslümanların Uhud Savaşı'nda yenilgiye uğramalarının temel nedenlerinden birisi, Peygamber'in yerleştirdiği ve yerlerini asla terk etmemeleri konusunda uyardığı okçuların bir an önce ganimetten pay kapmak için mevzilerini terk etmeleridir. Onların bu davranışı hem itaat konusundaki eksikliklerinden hem de bir dünyalık menfaati, Allah'ın âhirette vaat ettiği o büyük mükâfata tercih etmelerinden kaynaklanıyordu. İşte aşağıdaki âyetler, toplumun içyapısını kuvvetlendirmeyi ilgilendiren bazı meseleleri ele almaktadır.

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا تَأْكُلُوا الرِّبٰٓوا اَضْعَافًا مُضَاعَفَةًۖ
وَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَۚ ﴿١٣٠﴾ وَاتَّقُوا النَّارَ الَّت۪ٓي اُعِدَّتْ لِلْكَافِر۪ينَۚ
﴿١٣١﴾ وَاَط۪يعُوا اللّٰهَ وَالرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَۚ ﴿١٣٢﴾
وَسَارِعُٓوا اِلٰى مَغْفِرَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمٰوَاتُ
وَالْاَرْضُۙ اُعِدَّتْ لِلْمُتَّق۪ينَۙ ﴿١٣٣﴾ اَلَّذ۪ينَ يُنْفِقُونَ فِي السَّرَّٓاءِ
وَالضَّرَّٓاءِ وَالْكَاظِم۪ينَ الْغَيْظَ وَالْعَاف۪ينَ عَنِ النَّاسِۜ وَاللّٰهُ
يُحِبُّ الْمُحْسِن۪ينَۚ ﴿١٣٤﴾ وَالَّذ۪ينَ اِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً اَوْ ظَلَمُٓوا
اَنْفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللّٰهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْۖ وَمَنْ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ
اِلَّا اللّٰهُۖ وَلَمْ يُصِرُّوا عَلٰى مَا فَعَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿١٣٥﴾
اُو۬لٰٓئِكَ جَزَٓاؤُ۬هُمْ مَغْفِرَةٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَجَنَّاتٌ تَجْر۪ي
مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِد۪ينَ ف۪يهَاۜ وَنِعْمَ اَجْرُ الْعَامِل۪ينَۜ ﴿١٣٦﴾

130. Ey iman edenler! Kat kat artan faizi yemeyin. Allah'tan korkun ki kurtuluşa eresiniz.

131. İnkâr etmiş olanlar için hazırlanmış olan ateşten korunun.

132. Allah'a ve Elçiye itaat edin ki size merhamet edilsin.

133. Rabbinizin bağışlamasına ve takva sahipleri için hazırlanmış gökler ve yer kadar geniş olan bir cennete koşun.

134. Onlar bollukta ve darlıkta Allah yolunda infak ederler. Onlar, öfkelerini yenen ve insanları affedenlerdir. Allah iyilik edenleri sever.

135. Yine onlar, bir kabahat işlediklerinde veya kendilerine zulmettiklerinde Allah'ı anıp günahları için bağışlanma dileyenler -Zaten Allah'tan başka günahları kim bağışlar ki- ve bilerek işlediklerinde ısrar etmeyenlerdir.

136. İşte onların mükâfatları, Rablerinden bir bağışlanma ve içinde ebedi kalacakları, zemininden ırmaklar akan cennetlerdir. İyi ameller işleyenlerin mükâfatı ne de güzeldir!

Savaştan söz edilen bir bölümde sosyal hayatı ilgilendiren bu âyetlerin niçin yer aldığına yukarıda değinmiştik.

İlk âyette müşrik Arapların uyguladıkları bir faiz çeşidinden söz edilmektedir. Buna göre borçlunun borcunu ödeme vakti gelir de ödeyemediğinde alacaklı, kişinin borç miktarını bir kat arttırma karşılığında ödeme vadesini uzatırdı. Her vadesi gelip de borçlu borcunu ödeyemediğinde borç miktarı katlanırdı. Böylece asıl borcun miktarı kat kat artardı. Buna *nesie* veya *bileşik faiz* denmektedir. Bakara Sûresi'nin 275-281. âyetlerinin tefsirinde faizle ilgili ayrıntılı bilgi verilmiştir.

Kuşkusuz kat kat artan faizin söz konusu edilmiş olması, bu vasıfta olmayan faizin helal olduğu anlamına gelmez. Burada sadece kat kat faizin ne denli çirkin olduğu ve cezasının korkunçluğu anlatılmaktadır. Çünkü kat kat faizi dile getiren âyetten hemen sonraki âyette şöyle denmektedir:

"İnkâr etmiş olanlar için hazırlanmış olan ateşten korunun."

Ebu Hanife, işlenmiş hiçbir günah sebebiyle, inkâr etmiş olanlar için hazırlanan ateşle iman edenlerin bu denli korkutulmadığını belirtmektedir. (Âlûsî, IV, 55). Müfessirlerin çoğu bu tehdidin faizi helal görenler için olduğunu söylerken, bazıları da söz konusu faizin kişideki imanı söküp attığını ve bu

yüzden inkâr edenler için hazırlanmış olan ateşe o kişinin de atılacağını söylemişlerdir. (Kurtubî, IV, 202).

Müfessirlerden Vahidi'ye göre âyet, faiz yiyen inanmış kimselerin söz konusu ateşe girmeyecekleri ümidini vermektedir. Çünkü söz konusu ateşin inkâr edenler için hazırlanmış olduğu belirtilmektedir.

"Allah'a ve Elçi'ye itaat edin ki size merhamet edilsin."

Faiz yeme bağlamında âyet genel bir anlam içermektedir. Faiz yiyen, Allah'a ve Peygamber'e itaat etmediği için Allah'ın rahmetinden nasıl uzaklaştırılıyorsa diğer hususlarda itaat etmeyenler de Allah'ın rahmetinden öylece uzaklaştırılırlar. Allah'a ve Peygamber'e itaat, iman etmiş kişinin vasfıdır. İman eden kişinin itaatsizliği söz konusu olduğunda kalbî bir pişmanlık duyar ve tövbe eder.

"Rabbinizin bağışlamasına ve takva sahipleri için hazırlanmış gökler ve yer kadar geniş olan bir cennete koşun."

Faiz yiyerek âhiretinizi karartacağınıza gökler ve yer kadar geniş olan cennete koşun. Faiz yiyerek ne kadar kâr ederseniz ediniz göklerle yer kadar geniş olan cennetin yerini tutamaz. Bilakis iman eden kişiye yakışan, bu cenneti elde etmek için darlıkta ve bollukta Allah yolunda infak etmektir. Ama insan şu veya bu sebeple hata yapacak olursa tövbe kapısı açıktır. Allah'tan başka günahları bağışlayacak da yoktur.

Bazı müfessirler bu âyete dayanarak cennetin genişliğinin yerle gök arasındaki mesafe kadar olduğunu söylemişlerdir. Bazıları da *göklerle yer kadar* ifadesinden cennetin çok geniş olduğunun anlatılmak istendiğini belirtmişlerdir. (İbnu Kesir, II, 101).

"Onlar bollukta ve darlıkta Allah yolunda infak ederler. Onlar, öfkelerini yenen ve insanları affedenlerdir. Allah iyilik edenleri sever.

Yine onlar, bir kabahat işlediklerinde veya kendilerine zulmettiklerinde Allah'ı anıp günahları için bağışlanma dileyenler -Zaten Allah'tan başka günahları kim bağışlar ki- ve bilerek işlediklerinde ısrar etmeyenlerdir."

Bu iki âyette cennete girecek muttakilerin beş önemli niteliğinden bahsedilmektedir. Daha önce de dikkat çektiğimiz gibi Kur'ân-ı Kerim'deki bazı kavramlar zaman içerisinde farklı anlamlara taşınmışlardır. Günümüzde hâkim dini kültürde anlam kaymasına uğramış kavramlar vardır. Bu yüzden söz konusu kavramlar, Kur'ân-ı Kerim'de kullanıldığı anlamlarla tam bir uyum içerisinde değildir. Anlam kaymasına uğrayan kavramlardan biri de *muttaki* kav-

ramıdır. Günümüzde daha ziyade köşesine çekilmiş, zikirle meşgul olan, çoğu zaman geçimini dahi kendisi kazanmayan ve toplumla sağlıklı bir ilişkisi bulunmayan kimselere muttaki denmektedir. M*uttaki* kavramının daha iyi anlaşılabilmesi için burada zikredilen nitelikleri maddeler halinde açıklamaya çalışacağız:

1. *Bollukta ve darlıkta Allah yolunda infak ederler.* Faizden söz edilirken muttakilerin bu niteliklerinin birinci sırada zikredilmesi, Allah yolunda infak etmenin faizin tam karşıtı bir tavır olması nedeniyledir. Çünkü faiz, zenginlerin, dara düşen kimselerin bu durumundan istifade etmeyi ve haksız bir şekilde onların mallarını yemeyi ifade eder.

Kur'ân-ı Kerim'de faizden her söz edildiğinde ardından zekât ve sadaka vermekten yani Allah yolunda infak etmekten söz edilir.

Muttaki kişi mali imkânı nispetinde Allah yolunda infak eder. Nitekim Hz. Aişe'nin bir defasında bir üzüm tanesi infak ettiği nakledilir. Hadiste de "*Bir hurmanın yarısıyla bile olsa ateşten korunun*" denmektedir. O halde infak etmek için zengin olmak gerekmez. Ama muttaki kişinin imkânları arttığında Allah yolunda daha çok infak eder. Böylece *darlıkta ve bollukta infak etmesi* kişiyi ateşten koruyan önemli faktör haline gelir.

2. *Öfkelerini yenerler.* Onları öfkelendirecek bir durumla karşılaştıklarında, öfkelerini karşı tarafa söz yahut davranışlarıyla yansıtacak güce sahip olmalarına rağmen kendilerini kontrol eder, itidal sınırını aşmaz ve intikam duygusuna kendilerini kaptırmazlar.

3. *İnsanları affederler.* Kendilerine karşı işlenen suçtan dolayı karşı tarafa bir ceza terettüp ettiği ve kendileri de bu cezayı uygulayacak durumda bulundukları halde affedici olurlar.

Bazı müfessirler burada söz konusu edilen affediciliğin, öfkeyi yenmekten daha ileri boyutta bir davranış olduğunu söylerler. Affeden kimse alacağı haktan vazgeçtiği için Allah kendisine mükâfatını verir: "*Bir kötülüğün karşılığı, onun gibi bir kötülüktür* (ona denk bir cezadır). *Ama kim affeder ve arayı düzeltirse onun mükâfatı Allah'a aittir.*" (Şûrâ 42/40).

Burada Peygamber (s.a.v.)'in önceki âyetlerde söz konusu edilen, Uhud Savaşı'nda yerlerini terk eden okçuları affedişine de bir gönderme vardır.

Gerek öfkeyi yenme ve gerek affetmede dikkat edilecek husus, bu davranışın karşı tarafı azdırmamasıdır. Bir başka deyişle af, acziyet olarak algılanmamalıdır. Eğer böyle bir durum söz konusu ise affetmemek evlâdır.

4. *İyilik yaparlar.* Bu vasıf öfkeyi yenme ve affedici olmaktan daha üstün

bir derecedir. Önemine binaen muttakilerde bulunması gereken, *iyilik yapmak*, diğer maddelerden bağımsız bir ifade ile "**Allah iyilik yapanları sever**" şeklinde dile getirilmiştir.

Âyetin Arapça orijinalinde ifade edildiği şekliyle *ihsan* (iyilik etmek) iki çeşittir. Yaratıcıya kullukta ihsan ki Peygamber (s.a.v.) bir hadisinde bu ihsan türünü; *"Allah'ı görüyormuşçasına O'na ibadet etmendir. Sen O'nu görmüyorsan da O seni görmektedir"* şeklinde dile getirmektedir.

Diğer çeşidi ise insanlara iyilik etmektir. Bu da insanlara dinî ve dünyevî yararın ulaşması için çabalamak ve onlara dokunabilecek dinî ve dünyevî zararları defetmeye çalışmaktır. Buna göre, iyiliği emretmenin ve kötülükten sakındırmanın bütün çeşitleri bu kapsama girmektedir

Nakledilir ki geçmişte salih kimselerden birinin kölesi kendisini son derece öfkelendirecek bir davranışta bulunur. Bunun üzerine o salih kişi, kölesinden intikam almaya kalkışır.

Köle kendisine bu âyeti hatırlatarak: *"Öfkelerini yenenler"* der.

Salih kişi: *"Öfkemi yendim"* der.

Köle: *"İnsanları affedenler"* der.

Salih kişi: *"Seni affettim"* deyince,

Köle: *"Allah iyilik edenleri sever"* der.

Bunun üzerine o salih kişi: *"Git, Allah rızası için seni azad ediyorum"* karşılığını verir.

5. *Bir kötülük yaptıklarında veya kendilerine zulmettiklerinde Allah'ı anıp günahları için bağışlanma dilerler.* Muttakîler, başkalarına zararı dokunan bir davranışta bulunduklarında o zararı ortadan kaldırdıktan sonra Allah'tan bağışlanma dilerler. Ama zararı sadece kendilerine dokunan bir günah işlediklerinde, pişmanlık duyup bir daha o günahı işlememeye azmederek Allah'tan bağışlanma dilerler. Bu vasıflarından dolayı da, "**bilerek işledikleri üzerinde ısrar etmezler**".

İşte yer ve gök genişliğindeki cennet bu muttakiler için hazırlanmıştır.

قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ سُنَنٌ فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ
فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ﴿١٣٧﴾

هَٰذَا بَيَانٌ لِّلنَّاسِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةٌ لِّلْمُتَّقِينَ ﴿١٣٨﴾
وَلَا تَهِنُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَنتُمُ الْأَعْلَوْنَ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٣٩﴾
إِن يَمْسَسْكُمْ قَرْحٌ فَقَدْ مَسَّ الْقَوْمَ قَرْحٌ مِّثْلُهُ ۚ وَتِلْكَ
الْأَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا
وَيَتَّخِذَ مِنكُمْ شُهَدَاءَ ۗ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ ﴿١٤٠﴾
وَلِيُمَحِّصَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَيَمْحَقَ الْكَافِرِينَ ﴿١٤١﴾ أَمْ حَسِبْتُمْ
أَن تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَعْلَمِ اللَّهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنكُمْ
وَيَعْلَمَ الصَّابِرِينَ ﴿١٤٢﴾

137. **Sizden önce nice hayat tarzları/yasaları gelip geçti. Hele bir yeryüzünde dolaşın da görün; yalanlayanların sonu nasıl olmuştur!**

138. **Bu, insanlara bir açıklama, takva sahipleri için bir yol gösterme ve bir öğüttür.**

139. **Öyleyse gevşemeyin ve üzülmeyin. Şayet inanmışlardansanız, mutlaka siz üstünsünüz.**

140. **Eğer size bir yara dokundu ise** (daha önce) **o heriflere de yara dokunmuştu. İşte bu günleri insanlar arasında döndürür dururuz. Böylece Allah sizden iman edenleri bilsin ve sizden şahitler tutsun. Allah zalimleri sevmez.**

141. (Sonuçta) **Allah iman edenleri arındırsın ve inkâr edenleri mahvetsin.**

142. **Yoksa Allah sizden cihada gidenleri ortaya çıkarmadan ve sabredenleri belirlemeden cennete gideceğinizi mi sandınız?**

Uhud yenilgisinden sonra Müslümanların büyük bir moral çöküşüne uğradıkları muhakkaktır. Bir yandan bu çöküntüyü nasıl aşacaklarını düşünürken bir yandan da niçin yenildiklerini üzerinde kafa yoruyorlardı. Kendileri iman eden taraf olmalarına rağmen nasıl ve niçin yenilgiye uğramışlardı? Allah'ın desteği olmalı değil miydi? Belki de bugün olduğu gibi Müslümanlar, inandıktan sonra artık yenilgiye uğramayacaklarını sanıyorlardı.

سنن kelimesi, سنة kelimesinin çoğuludur. Kelime, kendine yol açıp peş peşe gelen suyun o yolu izlemesi anlamından alınarak gidip gelinen yol, tabi olunan hayat tarzı/modeli anlamlarına aktarılmıştır. O halde سنن kelimesini toplumsal kanunlar olarak anlayabiliriz. Kur'ân-ı Kerim, birçok âyette toplumsal kanunlara işaret etmektedir. Mesela Bedir savaşından söz edilirken savaş yasalarına dair şöyle denmektedir: *"O inkâr edenlere anlat, eğer vazgeçerlerse geçmişte yaptıkları bağışlanacak, ama tekrar dönecek olurlarsa öncekilere uygulanan örnek/yasa daha önce geçmişti (onu beklesinler)."* (Enfâl 8/38). Yine geçmiş milletlerin peygamberleriyle ilişkilerinden söz edilirken: *"Oysa öncekilerin örneği/yasası geçmiştir,"* denmektedir. Daha pek çok âyette toplumsal kanunlara işaret edilmektedir. Hatta bu yasalarda değişikliğin olamayacağına da Kur'ân-ı Kerim'de dikkat çekilmektedir. (İsrâ 17/56,77, Fâtır 35/43, Feth 48/23, İnsan 76/28). Eğer Müslümanlar kültürel hayatlarında Kur'ân'la beraberliklerini istenilen şekilde devam ettirmiş olsalardı, sosyoloji ve benzeri toplumu konu alan sosyal ilimler öncelikle Müslümanlar arasında gelişirdi.

Bundan önceki âyetlerde müminlerin, kendilerine kin besleyen düşmanlarından sırdaş edinmemeleri, ardından Uhud Savaşı ve bu savaşta Müslümanların başına gelenler, Bedir Savaşı'nda nasıl galip geldikleri, ardından muttakiler ve vasıfları vs. gibi meseleler işlenmektedir. Bütün bunlar ve burada anlatılanlar toplumsal hayata dair kurallara ışık tutmaktadır. Müslümanlar toplumlara dair bu ilâhî yasalar üzerinde düşünmeli ve onlardan ibret almalılar.

Müslümanlar kendilerinden önce yaşamış ümmetlerin başlarından geçenleri gözden geçirecek olsalar durumun zannettikleri gibi olmadığını göreceklerdir. Allah iman edenlere yardım eder, ama iman edenlerin de yardımı hak etmeleri, sabredip sebat göstermeleri ve sıkıntılara göğüs germeleri gerekir. İman edenler kimi zaman korku ve açlıkla, kimi zaman da savaştaki yenilgilerle imtihan olunurlar. Sabrederlerse sonuç mutlaka onların lehine olacaktır. O halde gevşeklik göstermemeli, Uhud'daki yenilginin moral bozukluğu ve üzüntüsünü üzerlerinden atmalılar. İmtihanı kaybedip yalanlayanlar durumuna düşecek olurlarsa yalanlayanların uğrayacakları âkibete uğrayacaklardır. Kısacası, salih kimselerin yolundan giderseniz, sonuçta siz galip gelecek-

siniz. Gevşeyip üzülür ve bu bozgunluğu üzerinizden atamayıp nihayet doğru yoldan sapacak olursanız hem dünyayı hem de âhireti kaybedersiniz, denmektedir.

Müslümanlar önceki toplumların durumlarını araştırıp inceleyecek olsalar görecekler ki Yüce Allah, başarıya götüren birtakım yasalar koymuş olup bu yasalara sarılanlar kâfir de olsalar başarıya ulaşırlar. Ama bu yasaların gereğince hareket etmeyenler mümin de olsalar yenilgiye uğrarlar. Uhud'da Müslümanların başına gelenlerin bizzat kendilerinden kaynaklandığı ileride 165. âyette dile getirilecektir.

"Bu, insanlara bir açıklama, takva sahipleri için bir yol gösterme ve bir öğüttür."

Uhud yenilgisinden sonra Müşriklerle münafıklar *"Muhammed gerçekten bir peygamber olsaydı yenilgiye uğramazdı"* demeye başladılar. Bu sebeple âyet, geçmiş milletlerin başından geçenlerden ibret almayı iman edenlere tavsiye ettiği gibi, müşrik ve münafıklara yönelik *"bir açıklama"* olduğunu dile getirmektedir. Ne var ki bundan ancak muttakiler öğüt alıp bu açıklamayı bir yol gösterme olarak değerlendireceklerdir. Öyleyse ey iman edenler korkmayın, **"gevşemeyin ve üzülmeyin. Şayet inanmışlardansanız mutlaka siz üstünsünüzdür."**

Eğer size bir yara dokundu ise (daha önce) **o heriflere de yara dokunmuştu.**

Ey inananlar! Eğer Uhud'da siz yara almış, yenilgiye uğramışsanız, onlar da Bedir'de yara almış, yenilgiye uğramışlardı. Ama onlar korkmadılar, gevşeklik göstermediler, toparlandılar ve üzerinize geldiler. Nihayet sizi yenilgiye uğrattılar. O halde mazeretiniz yoktur. Hem sizin, Allah'ın yardımı konusunda bir umudunuz var, onların böyle bir umutları da yoktu. *"O düşmanla karşılaşma konusunda gevşeklik göstermeyin. Eğer siz acı çekiyorsanız, kuşkusuz onlar da sizin çektiğiniz gibi acı çekiyorlar. Üstelik siz, Allah'tan onların beklemedikleri şeyleri bekliyorsunuz."* (Nisa 4/104).

"İşte bu günleri insanlar arasında döndürür dururuz."

Acı günler; felaket ve musibetler insanlar arasında döner durur. Bazen hak taraftarları acı çeker, bazen diğerleri. Aynı şekilde galibiyet de böyledir, insanlar arasında devrettirilir. Ama nihai sonuç elbette ki iman edenlerindir. Bunun nedeni âyetin devamından anlaşılmaktadır: **"Böylece Allah sizden iman edenleri bilsin ve sizden şahitler tutsun."** Eğer iman edenler sürekli galip gelecek olsalar imtihanın anlamı kalmaz. O zaman münafıklar da nasıl olsa Müslümanlar galip geliyor diye sırf ganimet elde etmek için savaşa ka-

tılırlardı. Oysa kaybetme ihtimali olunca ancak güçlü bir imana sahip olanlar savaşa katılır ve böylece arınma imkânı bulurlar. Günlerin insanlar arasında döndürülmesi de yukarıda söz konusu ettiğimiz toplumlara dair ilâhî yasalar cümlesindendir.

"Yoksa Allah sizden cihada gidenleri ortaya çıkarmadan ve sabredenleri belirlemeden cennete gideceğinizi mi sandınız?"

Şüphesiz, Allah henüz cihada gidilmeden, kimin cihada katılıp kimin cihada katılmayacağını biliyordu. Ancak Allah'ın bu tür bilgisinden dolayı kişiler için mükâfat yahut ceza terettüp etmez. O halde buradaki, *"Allah'ın bilmesi"* ile kastedilen, Allah'ın ezeli ilmiyle bildiği şeyin vaki olduktan sonraki haline dair bilgidir. Ceza ve mükâfat bu bilgiyle ilgilidir. Ancak o zaman ceza ve mükâfat vakıaya uygun olur.

Böylece Müslümanların her zaman galip gelmemelerinin nedenleri daha iyi anlaşılmaktadır.

وَلَقَدْ كُنْتُمْ تَمَنَّوْنَ الْمَوْتَ مِنْ قَبْلِ
اَنْ تَلْقَوْهُۖ فَقَدْ رَاَيْتُمُوهُ وَاَنْتُمْ تَنْظُرُونَ ﴿١٤٣﴾ وَمَا مُحَمَّدٌ
اِلَّا رَسُولٌۚ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُۜ اَفَائِنْ مَاتَ اَوْ قُتِلَ
انْقَلَبْتُمْ عَلٰٓى اَعْقَابِكُمْۜ وَمَنْ يَنْقَلِبْ عَلٰى عَقِبَيْهِ فَلَنْ يَضُرَّ
اللّٰهَ شَيْـًٔاۜ وَسَيَجْزِي اللّٰهُ الشَّاكِرِينَ ﴿١٤٤﴾ وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ
اَنْ تَمُوتَ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ كِتَابًا مُؤَجَّلًاۜ وَمَنْ يُرِدْ ثَوَابَ
الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَاۚ وَمَنْ يُرِدْ ثَوَابَ الْاٰخِرَةِ نُؤْتِهِ مِنْهَاۜ
وَسَنَجْزِي الشَّاكِرِينَ ﴿١٤٥﴾ وَكَاَيِّنْ مِنْ نَبِيٍّ قَاتَلَۙ مَعَهُ

رِبِّيُّونَ كَثِيرٌ فَمَا وَهَنُوا لِمَا أَصَابَهُمْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَمَا
ضَعُفُوا وَمَا اسْتَكَانُوا وَاللّٰهُ يُحِبُّ الصَّابِرِينَ ﴿١٤٦﴾ وَمَا كَانَ
قَوْلَهُمْ إِلَّا أَنْ قَالُوا رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَإِسْرَافَنَا فِي أَمْرِنَا
وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا وَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿١٤٧﴾ فَاٰتٰيهُمُ اللّٰهُ
ثَوَابَ الدُّنْيَا وَحُسْنَ ثَوَابِ الْاٰخِرَةِ وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٤٨﴾

143. Şüphesiz ölümle karşılaşmadan önce ölümü arzu ediyordunuz. Hadi öyleyse şimdi kendi gözlerinizle bakıp onu görmektesiniz.

144. Muhammed yalnızca bir elçidir, kendisinden önce de elçiler gelip geçti. Şimdi o ölür yahut öldürülürse gerisin geri dönecek misiniz? Her kim gerisin geriye dönerse bilsin ki Allah'a hiçbir zarar vermeyecektir. Halbuki Allah şükredenleri mükâfatlandıracaktır.

145. Hiç kimse kendisi için tayin edilmiş bir vadeden önce, Allah'ın izni olmadan ölemez. Her kim dünya menfaatini isterse ondan kendisine veririz. Kim de âhiret mükâfatını isterse ondan kendisine veririz. Şükredenleri mutlaka mükâfatlandıracağız.

146. Nice peygamber vardır ki onunla birlikte birçok Allah dostu da savaşmıştı. Onlar Allah yolunda başlarına gelen sıkıntılardan dolayı ne yıldılar, ne za'fiyet gösterdiler ne de kendilerini küçük düşürdüler. Şüphesiz, Allah sabredenleri sever.

147. Onlar sadece şunu söylemekle yetindiler: "Rabbimiz! Günahlarımızı ve işimizdeki aşırılıklarımızı bağışla, adımlarımızı sağlam tut ve kâfirler güruhuna karşı bize yardım et."

148. Bunun üzerine Allah onlara hem bu dünya nimetlerini hem de âhiretin en güzel nimetlerini verdi. Zira Allah, iyilik edenleri sever.

İlk âyette geçen *ölüm*, savaşla tefsir edilmiştir. Bedir Savaşı'na katılmamış bazı Müslümanların Uhud savaşında Medine dışına çıkarak düşmanla mey-

danda savaşma arzularına dikkat çekmiştik. Bunlar savaşa çok arzulu idiler, ancak savaş meydanının zannettikleri gibi olmadığını gördüler. Okçuların yerlerini terk etmeleriyle Müslümanların yenilgiye uğradığı esnada bunlar da kaçmaya başladılar. İşte âyet bu hususu dile getirmekte *ve "hani siz savaşmaya çok arzuluydunuz, işte savaş meydanı, savaştan niçin kaçıyorsunuz?"*, demektedir. Sıkıntılarla karşılaşmadan önce konuşmak kolaydır, ama sıkıntılar gelip çattığında sebat gösterenler azdır. Zor anlarda ciddiyet belli olur. Günümüzde de benzeri tavırlar içinde olan nice Müslüman görürüz. Sair zamanlarda mangalda kül bırakmayan bu kişiler, sıkıntıyı gördüklerinde sıvışıp kaybolurlar.

Böylece âyet her mümin kişiye gurura kapılmaması gerektiğini ve kuruntularla gerçeklerin bir olmadığını anlatmaktadır. Bir şeye kalkışmadan önce onun hesabının iyi yapılması gerekir.

Peygamber (s.a.v.) bir hadisinde şöyle buyurmaktadır: *"Düşmanla karşı karşıya gelmeyi temenni etmeyin. Savaştan uzak kalmayı Allah'tan dileyin. Ama düşmanla karşı karşıya geldiğinizde sabredin. Bilesiniz ki cennet, kılıçların gölgesindedir."* (Müslim, Cihad 20).

"Muhammed yalnızca bir elçidir, kendisinden önce de elçiler gelip geçti. Şimdi o ölür yahut öldürülürse gerisin geri dönecek misiniz?..."

Hz. Peygamber savaşta yanağından isabet aldığında, ordu saflarında onun öldürüldüğü söylentisi yayılmış, bunun üzerine Müslümanlar daha da paniğe kapılmış, neredeyse savaş meydanını tümüyle terk edip kaçacak duruma gelmişlerdi. Hatta zayıf inançlı bazı kimseler: *"Keşke Abdullah b. Übeyy'e haber göndersek de Ebu Süfyan'dan bizim için güvence istese"* demişlerdi. Oysa Muhammed sadece bir elçidir. Kendisinden önce de nice elçiler gelmiş; kimi ölmüş kimisi de öldürülmüştür. Muhammed öldürüldüyse, onu peygamber olarak gönderen Allah diridir. Dini de kıyamete kadar bâki kalacaktır. Muhammed'in öldürülmesinden dolayı gerisin geriye dönenler sadece kendilerine zarar verirler Allah'a hiçbir zarar veremezler. Dayanıp sebat gösterenleri ise Allah elbette mükâfatlandıracaktır. Hem bu kaçanlar bilmelidirler ki *"Hiç kimse Allah'ın izni olmadan ölmez."*

Peygamber (s.a.v.) vefat ettiğinde Müslümanların bir kısmı şaşkına dönmüşler, ne yapacaklarını bilemez durumda kala kalmıştılar. Peygamber'in evinin önünde bir telaş ve kargaşa vardı. Peygamber'in ölümünü kabullenemeyenlerden birisi de Hz. Ömer idi. Hz. Ebu Bekir cenazenin yanından çıktı ve *"Ey Ömer, otur"* dedi. Ömer oturmadı, ancak onun çevresindekiler Ebu Bekir'i dinlemek üzere yanaştılar. Zor zamanların adamı ve Müslümanların ilk halife-

si büyük insan Hz. Ebu Bekir onlara şöyle hitap etti: *"Muhammed'e tapan varsa bilsin ki Muhammed ölmüştür. Ama her kim Allah'a tapıyorsa Allah diridir, O ölmez."* Hz. Ebu Bekir ardından: *"Muhammed yalnızca bir elçidir, kendisinden önce de elçiler gelip geçtiler. Şimdi o ölür yahut öldürülürse gerisin geriye mi döneceksiniz?"* âyetini okudu. Olayı aktaran İbnu Abbas diyor ki: *"Ebu Bekir bu âyeti okuyuncaya kadar sanki insanlar bu âyetin indirilmiş olduğunu bilmiyorlardı. Ardından herkes karşılaştığı kimseye âyeti okumaya başladı."* (İbnu Kesir, II, 109).

Âyetin işaret ettiği hususlardan biri de, şahısların başına gelen musibetlerin o kişilerin hak yolda yahut batıl üzere olduklarına delil getirilemeyeceğidir. Çünkü geçmişte öldürülen peygamberlerin de bulunduğunu ve onların da birçok musibete maruz kaldığını biliyoruz. Ayrıca bunu çevremizde de müşahede ediyoruz; nice iman eden musibetlere maruz kalırken ve nice inkârcı nimet ve bolluk içerisinde yaşamaktadır.

Hayat bir imtihandır. İmtihan yokluk ve sıkıntı ile olabileceği gibi nimet ve bollukla da olur. İnsan bedeninin hastalıklara maruz kalması yahut sağlıklı olması, o insanın sahih bir inanca yahut bozuk bir inanca sahip olmasıyla ilgili değildir. Sağlık kurallarına riayet edip etmemekle ilgili bir husustur. Her ne kadar dinî kurallara riayet edilirken, temizliğe dikkat etmek, haram yiyeceklerden uzak durmak vs. gibi nedenlerle sağlık konusunda bir korunma işlevi söz konusu ise de hastalanmanın başka sebepleri de vardır. O halde bireylerin musibetlere uğraması, imanlı olmaları veya olmamalarıyla izah edilemez. Ancak toplumların durumu böyle değildir. Toplumların başına gelen musibetler, o toplumların yaptıklarıyla ilgilidir.

İnsanların birçoğu hoşlanmadıkları birinin başına bir musibet geldiğinde *"Allah'ından buldu, Allah intikamımızı aldı"* gibi şeyler söylerler. Sevdikleri birine bir musibet uğradığında ise, *"Allah'ın dostudur; Allah ona bu dünya hayatında çektiriyor ki âhirete günahsız olarak intikal etsin ve orada bolca mükâfatlandırılsın"* derler. Kuşkusuz insanların musibete maruz kalıp kalmamaları inançlarıyla ilgili bir hadise değildir. Dünya hayatında olup biten her şey imtihan vesilesidir. İnsanlar nimetlerle imtihan oldukları gibi sıkıntılarla da imtihan edilirler.

"Her kim dünya menfaatini isterse ondan kendisine veririz. Kim de âhiret mükâfatını isterse ondan kendisine veririz."

Âhirette birtakım mükâfatlara ulaşmanın kuralları olduğu gibi dünya hayatında mükâfatlara ulaşmanın da kuralları vardır. İnsanlar bu kurallardan hangisine uyarlarsa o konudaki mükâfatlara ulaşırlar. Dünya hayatında mükâfata ulaşmak isteyen onun kurallarına uyar ve mükâfatı elde eder. Âhiret ha-

yatında mükâfata ulaşmak isteyen o kurallara uyar ve âhirette mükâfata ulaşır. Eğer müşrikler Uhud'da mükâfata kavuşmuşlarsa savaşın kurallarına uymuş ve böylece galip gelmişlerdir. Müslümanların okçuları Peygamber'in tavsiyesine uymamış; yerlerini terk etmiş ve böylece Müslümanlar savaşta yenilgiye uğramışlardır. Allah'ın adaleti de bunu gerektirir. Yüce Allah, durup dururken herhangi bir kimseyi mükâfatlandırmayacağı gibi cezalandırmaz da. Mükâfata nail olmak da ve cezaya çarptırılmak da insanın kendi seçimiyle ilgili bir husustur.

Burada üzerinde durulması gereken diğer bir nokta şudur: Bazı insanlar âhireti hiç hesaba katmaksızın sırf dünya hayatında başarıya ulaşmanın yollarını ararlar ve başarıya da ulaşırlar. Ancak böylelerinin âhirette hiçbir payı yoktur. Kuşkusuz âhiret hayatında mükâfata ulaşmak, dünya hayatındaki mükâfat ve başarıları göz ardı etmeyi gerektirmez. Bilakis Yüce Allah dünya hayatındaki payın da unutulmaması gerektiğini hatırlatır. (Kasas 28/77). İman edenler, âhirette güzellik ve mutluluğu istedikleri gibi dünya hayatında da güzellikleri ve mutluluğu isterler. (Bakara 2/201). Ne var ki iman edenler hiçbir zaman sadece dünya hayatının peşinde koşmaz ve sadece dünya hayatında mükâfatlara kavuşmayı dilemezler.

Daha önceki âyetlerde Müslümanlara geçmişten ibret almaları gerektiği anlatılmıştı. Önceki milletlerde her ne pahasına olursa olsun peygamberleri etrafında kenetlenen Allah dostları vardı. "**Nice peygamber vardır ki onunla birlikte birçok Allah dostu da savaşmıştı. Onlar Allah yolunda başlarına gelen sıkıntılardan dolayı ne yıldılar, ne za'fiyet gösterdiler ne de kendilerini küçük düşürdüler. Şüphesiz, Allah sabredenleri sever.**" O halde Müslümanlara yaraşan en az onlar kadar sabretmek ve yılgınlığa kapılmamaktır. O Allah dostları böylesi durumlarda sadece şunu söylediler: **"Rabbimiz! Günahlarımızı ve işimizde aşırılıklarımızı bağışla, adımlarımızı sağlam tut ve kâfirler güruhuna karşı bize yardım et."** Şüphesiz **gerçek mü'minler,** dilleriyle bunları söylemekle yetinmiyor, gereğini davranışlarıyla da ortaya koyuyorlardı.

Âyetler grubunun ilkinde de ifade edildiği gibi, Allah kendi yolunda cihad edenleri ve sabredenleri denemeden cennete girmek o kadar kolay değildir.

Kuşkusuz Allah bu şekilde sabredenlere hem dünyada ve hem de âhirette mükâfat verecektir.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ تُطِيعُوا الَّذِينَ كَفَرُوا
يَرُدُّوكُمْ عَلَى أَعْقَابِكُمْ فَتَنْقَلِبُوا خَاسِرِينَ ﴿١٤٩﴾
بَلِ اللَّهُ مَوْلَاكُمْ وَهُوَ خَيْرُ النَّاصِرِينَ ﴿١٥٠﴾ سَنُلْقِي
فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ بِمَا أَشْرَكُوا بِاللَّهِ
مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَمَأْوَاهُمُ النَّارُ
وَبِئْسَ مَثْوَى الظَّالِمِينَ ﴿١٥١﴾

149. Ey iman edenler! Kâfirlere itaat edecek olursanız sizi gerisin geriye döndürürler ve asıl işte o zaman kaybedenlerden olursunuz.

150. Bilakis sadece Allah'tır mevlânız. O yardımcıların en iyisidir.

151. Haklarında Allah'ın hiçbir delil indirmediği şeyleri O'na ortak koştuklarından dolayı kâfirlerin kalplerine korku salacağız. Barınakları da cehennemdir. Zalimlerin barınakları ne kötüdür.

Müfessirlerin birçoğu Peygamber'in öldürüldüğü şayiası yayıldığında müşriklerin, *"Peygamber'dir dediğiniz kişi öldürüldü, eğer gerçekten peygamber olmuş olsaydı öldürülmezdi, gelin eski dininize geri dönün"* anlamına gelen sözleriyle ilgili olarak 149. âyetin indirildiğini söylerler. Buna göre âyet savaş esnasında indirilmiştir.

Âyetlerin savaş sırasında indirildikleri muhtevalarından da anlaşılmaktadır. O halde burada söylenecek şey; âyetlerin Uhud Savaşı bağlamında indirildikleridir. Fakat sıkıntılar savaşlarla sınırlı olmadıklarına göre, âyetlerin savaşla birlikte genel bir durumdan söz ettiğini söylemek daha doğru olur. Sıkıntılı anlar insan için en kritik anlardır. Doğal olarak; inanmayanlar fırsatları değerlendirecek ve özellikle iman edenlerin günümüzde olduğu gibi sıkıntılı anlarını fırsat bilerek onları dinlerinden vazgeçirmeye çalışacaklardır.

Müslümanlar kimi dönemlerde kendilerini güçsüz görebilir, hatta gerçekten de güçsüz olabilirler. İşte bu gibi durumlarda inanmayanların aldatıcı yol ve yöntemlerine kanmamalıdırlar. Aksi takdirde farkında olmadan Allah'tan

ve O'nun yolundan uzaklaşacak ve nihayet küfre sapacaklardır. O halde başlarına ne gelirse gelsin bunun kendileri için bir imtihan olduğunun bilincinde olmalı, gücün tamamının Allah'ın elinde olduğunu, O'nun yolunda yollarına devam ettikleri takdirde sonunda kendilerine yardım edeceğini bilmeliler.

Bu gibi sıkıntılı durumlarda iman eden kişi ruhsal bir çöküş yaşıyorsa her türlü din karşıtı telkinlere açıktır. Bu sebeple ardından gelen âyette Yüce Allah Müslümanları ruhsal açıdan takviye etmekte ve onların dostu ve koruyucusu olduğunu hatırlatmaktadır: **"Bilakis sadece Allah'tır mevlânız ve O, yardımcıların en iyisidir."** Eğer Allah'ın koruyuculuğu devam ediyorsa mesele yoktur. Çünkü Allah gücü her şeye yetendir, yerin ve göklerin hâkimidir.

Sıkıntıları aşmanın yolu elbette ki inanmayanlara tabi olmak değildir. Eğer iman edenler onlara tabi olurlarsa âhiretlerini yitirecekleri gibi dünyalarını da yitirirler. İnançları üzerinde sebat gösterir ve gereğini yapacak olurlarsa er geç bu sıkıntıları aşar ve bu dünya hayatında da üstünlüğü elde ederler: *"Allah içinizden iman edip salih amel işleyenleri, kendilerinden önce geçenleri egemen kıldığı gibi yeryüzünde mutlaka egemen kılacağına, onlar için hoşnut olduğu dinlerini iyice sağlamlaştıracağına ve yaşadıkları korkularının ardından kendilerini mutlaka güvenliğe kavuşturacağına dair söz vermiştir."* (Nur, 24/55). Allah iman edenlere bunu vaat etmektedir. Kuşkusuz Allah vadini yerine getirecektir. İman edenlerin mevlası O'dur ve yardım edenlerin en iyisi yine kendisidir.

"Allah'ın haklarında hiçbir delil indirmediği şeyleri O'na ortak koştuklarından dolayı kâfirlerin kalplerine korku salacağız. Barınakları da cehennemdir. Zalimlerin barınakları ne kötüdür."

Bugün için inanmayanlar eğer galip gelmişlerse bu, onların kalplerinde var olan korkunun bütünüyle ortadan kalktığını göstermez. Öte yandan eğer günümüzde Müslümanların kalpleri daha çok korkuyla doluysa bu da, iman zafiyetinden kaynaklanan bir durumdur. Buna bakarak Kur'ân'ın söylediklerinin gerçeklerle bağdaşmadığı ileri sürülemez.

وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللّٰهُ
وَعْدَهُٓ اِذْ تَحُسُّونَهُمْ بِاِذْنِه۪ۚ حَتّٰٓى اِذَا فَشِلْتُمْ
وَتَنَازَعْتُمْ فِي الْاَمْرِ وَعَصَيْتُمْ مِنْ بَعْدِ
مَٓا اَرٰيكُمْ مَا تُحِبُّونَۜ مِنْكُمْ مَنْ يُر۪يدُ الدُّنْيَا

وَمِنْكُمْ مَنْ يُر۪يدُ الْاٰخِرَةَۚ ثُمَّ صَرَفَكُمْ عَنْهُمْ
لِيَبْتَلِيَكُمْۚ وَلَقَدْ عَفَا عَنْكُمْۜ وَاللّٰهُ ذُو فَضْلٍ
عَلَى الْمُؤْمِن۪ينَ ﴿١٥٢﴾ اِذْ تُصْعِدُونَ وَلَا تَلْوُنَ عَلٰٓى
اَحَدٍ وَالرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ ف۪ٓي اُخْرٰيكُمْ فَاَثَابَكُمْ
غَمًّا بِغَمٍّ لِكَيْلَا تَحْزَنُوا عَلٰى مَا فَاتَكُمْ
وَلَا مَٓا اَصَابَكُمْۜ وَاللّٰهُ خَب۪يرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٥٣﴾
ثُمَّ اَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ بَعْدِ الْغَمِّ اَمَنَةً نُعَاسًا يَغْشٰى طَٓائِفَةً مِنْكُمْۙ
وَطَٓائِفَةٌ قَدْ اَهَمَّتْهُمْ اَنْفُسُهُمْ يَظُنُّونَ بِاللّٰهِ غَيْرَ الْحَقِّ ظَنَّ
الْجَاهِلِيَّةِۜ يَقُولُونَ هَلْ لَنَا مِنَ الْاَمْرِ مِنْ شَيْءٍۜ قُلْ اِنَّ الْاَمْرَ
كُلَّهُ لِلّٰهِۜ يُخْفُونَ ف۪ٓي اَنْفُسِهِمْ مَا لَا يُبْدُونَ لَكَۜ يَقُولُونَ
لَوْ كَانَ لَنَا مِنَ الْاَمْرِ شَيْءٌ مَا قُتِلْنَا هٰهُنَاۜ قُلْ لَوْ كُنْتُمْ ف۪ي بُيُوتِكُمْ
لَبَرَزَ الَّذ۪ينَ كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقَتْلُ اِلٰى مَضَاجِعِهِمْۚ وَلِيَبْتَلِيَ
اللّٰهُ مَا ف۪ي صُدُورِكُمْ وَلِيُمَحِّصَ مَا ف۪ي قُلُوبِكُمْۜ وَاللّٰهُ عَل۪يمٌ بِذَاتِ
الصُّدُورِ ﴿١٥٤﴾ اِنَّ الَّذ۪ينَ تَوَلَّوْا مِنْكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِۙ اِنَّمَا
اسْتَزَلَّهُمُ الشَّيْطَانُ بِبَعْضِ مَا كَسَبُواۚ وَلَقَدْ عَفَا اللّٰهُ عَنْهُمْۜ
اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ حَل۪يمٌ ﴿١٥٥﴾

152. **Allah size verdiği sözü tutmuştu da siz onları** (Allah'ın) **izni ile kırıp geçiriyordunuz hani! Ama ne zaman ki Allah size arzu ettiğiniz şeyleri gösterdi, işte o zaman gevşeklik gösterdiniz, yapılacak iş hususunda tartışmaya girdiniz ve itaatsizlik ettiniz. Kiminiz dünyayı istiyordu kiminiz ise âhireti. Sonra, imtihan etmek için sizi onlardan uzaklaştırdı. Şüphesiz sizi affetmişti. Allah iman edenlere lütufkârdır.**

153. **O zaman Peygamber arkanızdan seslendiği halde siz kimseye dönüp bakmadan yukarıya doğru tırmanarak kaçıyordunuz. Elinizden kaçana da başınıza gelene de üzülmeyesiniz diye size keder üstüne keder verdi. Şüphesiz Allah yaptıklarınızdan haberdardır.**

154. **Sonra bu keder ve sıkıntının ardından size bir güven ve bir kısmınızı etkisi altına alan bir uyku verdi. Bir grup da vardır ki canları onları daha çok endişelendiriyordu. Allah hakkında cahiliye zannı gibi gerçek dışı bir zan besliyor ve diyorlardı ki: "Bizim bu olanlarda herhangi bir sorumluluğumuz mu var?** (yok ki!)**." De ki: "Bütün iş Allah'ındır." Onlar sana açıklayamadıklarını içlerinde gizliyor ve diyorlar ki: "Şayet bu işte bizim yetki ve sorumluluğumuz olsaydı, burada katledilmezdik." De ki: "Evlerinizde olsaydınız da öldürülmeleri takdir edilenler devrilip kalacakları yerlere kendiliklerinden çıkar giderlerdi. Allah bunu, sinelerinizde gizlediklerinizi yoklamak ve kalplerinizde olanı temizlemek için yaptı. Allah sinelerde olanları bilir.**

155. **İki ordunun karşılaştığı gün, şeytan sizden yüz çevirip gidenleri yaptıkları bazı hatalardan dolayı yoldan kaydırdı. Ama yine de Allah onları affetti. Şüphesiz Allah bağışlayıcıdır ve sabırlıdır.**

Yüce Allah müminlere, sabredip emirlerine uydukları takdirde zafere ulaşacaklarını vaat etmişti. Nakledilir ki ordu Medine'ye döndükten sonra sahabeden bazıları, Uhud'da bunların niçin başlarına geldiğini sorduğunda bu âyetler inmişti. Haddizatında sahabeden bazılarının bu şekilde serzenişte bulunmuş olmalarına ihtiyaç olmadan da mevcut durumun vuzuha kavuşturulmasına ihtiyaç vardı.

Müslümanlar savaşın ilk safhasında üstün idiler. Düşman ordusu kaçışmaya başlamıştı. Zaten okçuların yerlerini terk etmeleri, düşmanın, Müslüman ordusunun yenildiğini görmeleri üzerine olmuştu. Oysa Peygamber on-

lara savaşın seyri ne olursa olsun kendilerine haber gelinceye kadar yerlerini terk etmemelerini emretmişti. Ne var ki okçuların büyük bir kısmı yerlerini terk ettiler. İşte ilk âyet bu durumu dile getirmektedir: **"Allah size verdiği sözü tutmuştu da siz onları Allah'ın izni ile kırıp geçiriyordunuz hani! Ama ne zaman ki Allah size arzu ettiğiniz şeyleri gösterdi, işte o zaman gevşeklik gösterdiniz, yapılacak iş hususunda tartışmaya girdiniz ve itaatsizlik ettiniz."**

Okçuların yerlerini terk etmeleri ganimet toplama maksadıyla olmuştu. **"Kiminiz dünyayı istiyordu"** cümlesi bunu anlatmaktadır. Okçuların büyük bir kısmının yerlerini terk etmeleri üzerine Müslümanlar yenilgiye uğramış ve dağa doğru kaçmaya başlamışlardı. Buna rağmen okçuların komutanı ile birlikte sekiz okçu yerlerini terk etmeyip kahramanca savaştılar. Otuz kadar sahabi de, kaçmayıp Peygamber'in çevresinde kenetlendiler. **"Kiminiz ise âhireti istiyordu"** cümlesiyle de bunlar kastedilmektedir.

"O zaman Peygamber arkanızdan seslendiği halde siz kimseye dönüp bakmadan yukarıya doğru tırmanarak kaçıyordunuz..."

Okçuların ganimet toplama hırsıyla yerlerini terk etmeleri üzerine daha önce de dikkat çektiğimiz gibi henüz İslâm'a girmemiş olan Halid b. Velid bir birliğin başında okçuların tuttuğu geçidi yarıp geçmiş, bunu gören ve kaçışmakta olan düşman ordusunun diğer birlikleri de geri dönerek Müslümanlara karşı saldırıya geçmişlerdi. Müslümanlar canlarını kurtarmak endişesiyle tepeliklere doğru kaçışmaya başlamışlardı. Peygamber (s.a.v.) ve onunla birlikte savaş alanında kalan Müslümanlar kaçışanlara seslenerek Peygamber'in etrafında toplanmalarını haykırmışlarsa da kaçışan Müslümanlar buna aldırış etmeden kaçmaya devam etmişlerdir.

"Elinizden kaçana da başınıza gelene de üzülmeyesiniz diye size keder üstüne keder verdi."

Âyetin bu kısmıyla ilgili farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bazı müfessirler *Peygamber'in sözünü dinlemeyip onu kederlendirdiğinizden dolayı Allah sizi de kederlendirdi* anlamını vermişlerdir. Bazıları da *daha büyük kederin olma ihtimaline karşın size daha küçük bir keder verdi. Böylece Müslümanlar o büyük kederle karşılaşmadıklarından, yani yenilgiyi ucuz atlattıklarından dolayı savaşı kaybetmiş olmalarına üzülmeyeceklerdir,* demişlerdir. Muhtemel daha büyük keder, düşman ordusunun Medine üzerine yürüyüp burayı tahrip etmesi veya Peygamber'in öldürülmesi vs. gibi hususlarla izah edilmiştir. Kısacası Müslümanlar işlemiş oldukları hata sebebiyle daha büyük zararlara uğrayabilirlerdi. İşte bu zarara uğramamış olmaktan dolayı teselli bulacaklardır.

Müslümanlardan sebat göstermiş olanlarının üzerine Yüce Allah bir huzur indirmiştir. Bu huzur duygusu onları rahatlatmış ve tatlı bir uykuya dalmış gibi güven duymuşlardır. Müslümanların sebat gösterenleri böyle bir rahatlık duygusu içine girmişken diğerleri canlarının kaygısına düşmüş ve Allah hakkında cahiliye düşüncelerine kapılmışlardır. İslâmiyet'in artık sonunun geldiğini düşünmeye başlayan bazı Müslümanlar Medine'de kalmış olmaları durumunda bu şeylerin başlarına gelmeyeceğini iddia etmişlerdi. Hâlbuki insanın ne zaman öleceği, yani eceli belirlenmiştir. O kimselerin ecelleri gelmişse evlerinde oturuyor olsalar dahi yine öleceklerdi.

"İki ordunun karşılaştığı gün, Şeytan sizden yüz çevirip gidenleri yaptıkları bazı hatalardan dolayı yoldan kaydırdı. Ama yine de Allah onları affetti. Şüphesiz Allah bağışlayıcıdır ve sabırlıdır."

Burada, yerlerini terk eden okçular kastedilmektedir. Okçuların işledikleri bu hata, şeytanın onların ayaklarını kaydırması olarak anlatılmaktadır. Yani okçuların işledikleri bu hata, kendi öz yapı ve karakterlerinin sonucu olmayıp arızî bir hata idi. Bu tür hatalar musibetlerin başa gelmesine sebep olmayan ve Allah tarafından affedilen hatalardır.

Uhud savaşında Müslümanların yenilgiye uğramaları şeytanın saptırmasıyla olmuştu. O halde Müslümanların bu konuda uyarılmaları; şeytanın oyunlarına gelen kâfirler gibi olmamaları ve buna benzer konularda dikkatlerinin çekilmesi gerekiyordu:

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا تَكُونُوا
كَالَّذ۪ينَ كَفَرُوا وَقَالُوا لِاِخْوَانِهِمْ اِذَا ضَرَبُوا فِي الْاَرْضِ
اَوْ كَانُوا غُزًّى لَوْ كَانُوا عِنْدَنَا مَا مَاتُوا وَمَا قُتِلُوا لِيَجْعَلَ
اللّٰهُ ذٰلِكَ حَسْرَةً ف۪ي قُلُوبِهِمْ وَاللّٰهُ يُحْي۪ وَيُم۪يتُ وَاللّٰهُ
بِمَا تَعْمَلُونَ بَص۪يرٌ ﴿١٥٦﴾ وَلَئِنْ قُتِلْتُمْ ف۪ي سَب۪يلِ اللّٰهِ
اَوْ مُتُّمْ لَمَغْفِرَةٌ مِنَ اللّٰهِ وَرَحْمَةٌ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ ﴿١٥٧﴾
وَلَئِنْ مُتُّمْ اَوْ قُتِلْتُمْ لَاِلَى اللّٰهِ تُحْشَرُونَ ﴿١٥٨﴾

156. Ey iman edenler! Yolculuğa çıkan veya savaşa giden kardeşleri hakkında: "Yanımızda kalsalardı ölmeyecekler ya da öldürülmeyeceklerdi" diyen inkârcılar gibi olmayın. Allah bu saplantıyı onların kalplerine çöreklenip kalan bir dert olarak bırakır. Allah dirilten ve öldürendir; Allah işlediklerinizi görür.

157. Şayet Allah yolunda öldürülür yahut ölürseniz, Allah'ın bağışlaması ve rahmeti, onların toplayıp yığdıklarından daha hayırlıdır.

158. Ve eğer ölür yahut öldürülürseniz mutlaka Allah'ın huzurunda toplanacaksınız.

Burada, *inkârcılar* ile münafıklar kastedilmektedir. Bunlar, aralarından biri ölür yahut öldürülürse *"şöyle olsaydı o kişi ölmez yahut öldürülmezdi"* gibi yorumlar yaparlardı. Nitekim münafıklar, Uhud Savaşı'na katılıp şehit düşen Müslümanlar hakkında, *"bize uyup savaşa katılmasalardı ölmezlerdi"* demişlerdi. Âyette öncelikle münafıklar kastediliyor olsa da, onlar gibi düşünen herkes bu kapsama girer. Âyet, olmuş şeyler hakkında özellikle ölüm hakkında bu tür yorumlar yapmamaları gerektiğini Müslümanlara anlatmaktadır. Böylesi yorumlar sadece geride kalan dost ve akrabalarının kalplerine keder verir. Hâlbuki daha önceki âyetlerde de ifade edildiği gibi ölüm, Allah'ın izni ve takdiriyle olan bir şeydir. Birinin eceli gelmişse hiçbir şey onu geciktiremez. Haddizatında her şey ölüm gibidir ve gerçekleştikten sonra onu geri getirmek mümkün değildir. Ne var ki sonuçları bakımından ölüm daha bir önem kazanmaktadır. Bu sebeple ölüm meselesinin özellikle vurgulanması doğaldır.

İslâm'da kaza ve kader inancı, kişinin, yaptığı şeyleri yapmak zorunda olduğu anlamına gelmez. Kaza ve kader olacak şeyleri Allah'ın önceden bilmesinden ibarettir. Allah yapacakları şeylerde insanları serbest bırakmıştır. Ne var ki insanın bilgisi ve iradesi sınırlıdır. Müslüman'ın yapması gereken, yapabileceği bir şeyi yapmadan önce o şeyin yararlı olup olmadığını değerlendirmesi sonra onu fiiliyata dökmesidir. Fakat bir şey vuku bulduktan sonra, bilinmelidir ki o şey naçar vuku bulacaktı. Onu geri getirmek mümkün değildir. Burada yapılabilecek tek şey olan bitenden ibret almaktır.

Kaldı ki Müslüman'ın savaşa katılması, ulvî değerlerini saldırılardan korumak içindir. Bu değerleri ayaklar altında çiğnenecek olursa Müslüman için yerin altı yerin üstünden daha hayırlıdır. Çünkü ölüm bir yok oluş değil, başka bir hayata geçiştir. Müslüman eğer üstün değerleri için öldürülmüşse yeni

hayatında Allah'ın mükâfatına kavuşmuş olacak ve daha mutlu bir hayata geçiş yapmış olacaktır.

Birçok savaşa katılmış olan fakat hastalanarak yatağında ölen Halid b. Velid'in ölüm döşeğinde şöyle dediği nakledilir: *"Vücudumda kılıç veya mızrak yarası almamış tek karış yer yoktur. Ama yine de develerin yattıkları yerde öldükleri gibi kendi yatağımda ölüyorum. Korkakların gözlerini uyku bürümesin! Onlar Yüce Allah'ın şöyle buyurduğunu duymadılar mı? 'Hiç kimse kendisi için tayin edilmiş bir vadeden önce, Allah'ın izni olmadan ölemez'"* (Âlu İmrân 3/145).

İnkâr edenler bütün meseleleri dünya hayatı açısından değerlendirirler; bir şey dünya hayatında kâr getiriyorsa onlara göre iyidir, ama zarar getiriyorsa mutlaka zararlıdır. Müslüman, Allah yolunda yaptığı bir savaşta öldürülüp şehit düşse bile inkâr edenin o savaşta galip gelerek ganimet elde etmesinden çok daha kârlı bir durumdadır: **"Şayet Allah yolunda öldürülür yahut ölürseniz, Allah'ın bağışlaması ve rahmeti, onların toplayıp yığdıklarından daha hayırlıdır."**

Savaşta şehit düşen de öldüren de savaşa katılmamış olanlar da en nihayetinde Allah'ın huzuruna çıkıp hesap verecektir.

فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللّٰهِ
لِنْتَ لَهُمْۚ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَۖ
فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْاَمْرِۚ فَاِذَا عَزَمْتَ
فَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِۜ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ ﴿١٥٩﴾ اِنْ يَنْصُرْكُمُ اللّٰهُ
فَلَا غَالِبَ لَكُمْۚ وَاِنْ يَخْذُلْكُمْ فَمَنْ ذَا الَّذ۪ي يَنْصُرُكُمْ مِنْ بَعْدِه۪ۜ
وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١٦٠﴾

159. Allah'ın rahmeti sayesinde yumuşak davrandın. Eğer kaba ve katı kalpli olsaydın senin yanından dağılıp giderlerdi. Öyleyse onları affet, onlar için mağfiret dile ve yapacağın işler hakkında

onlara danış. Karar verince de Allah'a tevekkül et. Allah tevekkül edenleri sever.

160. Allah size yardım ederse sizi yenecek yoktur. Ve eğer sizi yüzüstü bırakırsa kendisinden başka kim size yardım edebilir? İşte bu sebeple Müminler Allah'a tevekkül etsinler.

Âyetlerin Uhud Savaşı'ndan sonra indirildiği söylenir. Uhud Savaşı'ndaki yenilgi, sahabeden bir kısmının Peygamber'in emirlerine muhalefet etmelerinden kaynaklanmıştı. Buna rağmen bu âyetlerde Peygamber'in sahabesine yumuşak davrandığı belirtilmekte ve ondan, bu mü'minleri affetmesi hatta bağışlanmaları için Allah'a dua etmesi istenmektedir. Ne de olsa bu, sahabenin savaş konusundaki ilk hatasıydı.

Uhud Savaşı'ndan hemen sonra indirilen bir âyette Peygamber (s.a.v.)'e **"yapacağın işler hakkında onlara danış"** emrinin verilmiş olması dikkat çekicidir. Çünkü Uhud Savaşı'ndan önce Peygamber (s.a.v.) onlarla istişare etmiş ve sonuçta Medine dışında düşman ordusunu karşılama kararı alınmıştı. Hâlbuki Medine'de kalıp düşmanı burada karşılama görüşü de ileri sürülmüştü. Hatta Peygamber'in de buna meylettiği belirtilmektedir. Uhud Savaşı'ndan önce yapılan meşveret sonucunda alınan kararın yanlış olması, Peygamber (s.a.v.)'i ashabıyla meşveret yapmaktan alıkoyabilirdi. İşte bu nedenle savaştan hemen sonra onlara danışması özellikle vurgulanmıştır. Buna göre, idareci, görüşünde haklı bile olsa meşveret sonunda ortaya çıkan karara uyar. Bilahare idarecinin görüşünün daha isabetli olduğu ortaya çıksa bile diğer hususlarda tekrar meşverete gitmesi gerekir. Aslında meşveret, yani toplumun görüşü bireyin görüşünden daha isabetlidir. Peygamber (s.a.v.), hakkında dini nass bulunmayan önemli işlerin tamamında ashabıyla istişare yapardı. Şayet bir konuda dini bir nass bulunuyorsa o konuda istişare yapılmaz; sadece dini nassta belirtilen emir uygulanır.

Hakkında nass bulunmayan ve ihtisas gerektirmeyen yahut gizlilik önemi bulunmayan konularda Peygamber, Müslümanların tamamıyla istişare yapardı. Özel konularda ise dar çerçeveli istişarelerde bulunurdu. Bunun dışında meşveret için ayrıntılı kurallar getirilmemiştir. Böylece Müslümanlara, kendi dönemleri ve o dönemin şartları çerçevesinde meşveretle kastedilen hedefin en üst düzeyde gerçekleşmesi için uygun olan şekil ve yolu seçmelerine imkân verilmiştir. Sahabe de Peygamber'in bu uygulamalarını kendilerine örnek almışlardır.

Meşveret edilecek meseleler dini nasslarla hükümleri açıkça belirlenmiş

meseleler değildir. Yani meşveretle akait meseleleri, ibadet konuları yahut helal ve haram gibi hususlar belirlenmez. Şayet böyle bir durum olsaydı dinin kendisi, meşveret yoluyla beşerin ortaya koyduğu bir kurum olurdu. O halde meşveret, hakkında dinî bir hüküm bulunmayan dünyevi meselelerde yapılır. Bu prensip Mekke'de indirilen Şura sûresinde belirlenmiştir: *"Onların işleri kendi aralarında meşveretledir"* (Şûrâ 42/36).

Kur'ân-ı Kerim meşvereti emrettiği ve Peygamber (s.a.v.) uygulamalarıyla ona büyük bir önem verdiği halde sonraki Müslüman yöneticilerin meşverete gereken değeri vermedikleri bir vakıadır.

"Karar verince de Allah'a tevekkül et. Allah tevekkül edenleri sever."

Bir meseleyle ilgili olarak meşveret yapıldıktan ve mesele enine boyuna tartışılıp değerlendirildikten sonra karar verecek olursan Allah'a tevekkül et; ortaya çıkan kararı uygula.

Herhangi bir konuda adım atmak için gerekli tüm hazırlıklar yapılmış olsa da Allah'a tevekkül etmek gerekir. Zaten tevekkül ile kastedilen de budur. Çünkü başarıya ulaşmak için sebepler yalnız başına yeterli değildir. Allah'ın yardımı da gerekir. İşte Allah'a tevekkülün anlamı budur. Meşveret yapılıp karar alındıktan ve idareci icraata başladıktan sonra, görüş ileri sürenlerin görüşlerini değiştirmiş olmaları idareciyi icraatına devam etmekten alıkoymamalıdır. Böyle bir durum, gevşekliğe ve tereddütlere sebep olur. Bu, otoriteyi zaafa uğratır. Ama ortaya çıkacak sonuç otoritenin zaafa uğramasından daha olumsuz olacaksa ehveni şer olan seçenek tercih edilir; yönetici icraattan vazgeçer ve kendisine önerilen yeni görüşü yürürlüğe koyar.

Tevekkül, burada da anlatıldığı gibi değerlendirme ve istişarede bulunduktan sonra karar verip icraata geçme; yani bütün sebeplere sarıldıktan sonra, batıl yollara sapmadan sabretme durumunda söz konusu olur. Sebeplere sarılmadan tevekkül olmaz. Bunu ifade eden pek çok âyet vardır. Mesela, Hz. Yakub'un çocuklarına tavsiyesini içeren şu âyet söz konusu âyetlerdendir: *"Oğullarım! Tek bir kapıdan değil, ayrı ayrı kapılardan girin. Ama Allah katında size bir faydam olmaz, hüküm ancak Allah'ındır, O'na tevekül ettim, tevekkül edenler de O'na tevekkül etsinler."* (Yusuf 12/67). Burada Hz Yakub hem kendisinin tevekkül ettiğini belirtiyor hem tevekkülü tavsiye ediyor hem de çocuklarına, sebeplere sarılarak tedbir almalarını istiyor. Bizzat Yüce Allah peygamberlerine sebeplere sarılmayı emrediyor. Mesela, Hz. Musa'ya İsrailoğullarını Mısır'dan çıkarmasını emrederken Firavun'un verebileceği zarardan korunmaları için şu

tavsiyede bulunuyor: *"Kullarımı geceleyin yola çıkar; şüphesiz takip olunacaksınız."* (Duhân 44/23).

"Allah size yardım ederse sizi yenecek yoktur. Ve eğer sizi yüzüstü bırakırsa kendisinden başka kim size yardım edebilir? İşte bu sebeple Müminler Allah'a tevekkül etsinler."

Kuşkusuz, Allah'ın yardımı kulun irade ve çabası olmaksızın gelmez. O'nun yardımını hak etmek gerekir. Yardımını hak etmek ise O'nun toplumlara hâkim kıldığı kanun ve kurallara uymakla olur. Bedir Savaşı'nda Müslümanlar başarıya ulaşmak için Allah'ın koyduğu kanunlara riayet etmiş ve böylece O'nun yardımını hak etmişlerdir. Uhud'da ise söz konusu kanunlara riayet etmedikleri için Yüce Allah melekleri yardıma göndermemiştir.

وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ اَنْ يَغُلَّ
وَمَنْ يَغْلُلْ يَأْتِ بِمَا غَلَّ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ثُمَّ تُوَفّٰى كُلُّ
نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١٦١﴾ اَفَمَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَ اللّٰهِ كَمَنْ
بَٓاءَ بِسَخَطٍ مِنَ اللّٰهِ وَمَأْوٰيهُ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَص۪يرُ ﴿١٦٢﴾
هُمْ دَرَجَاتٌ عِنْدَ اللّٰهِ وَاللّٰهُ بَص۪يرٌ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿١٦٣﴾ لَقَدْ
مَنَّ اللّٰهُ عَلَى الْمُؤْمِن۪ينَ اِذْ بَعَثَ ف۪يهِمْ رَسُولًا مِنْ اَنْفُسِهِمْ
يَتْلُوا عَلَيْهِمْ اٰيَاتِه۪ وَيُزَكّ۪يهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ
وَالْحِكْمَةَ وَاِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَف۪ي ضَلَالٍ مُب۪ينٍ ﴿١٦٤﴾

161. Bir peygamberin emanete hıyanet etmesi düşünülemez. Kim emanete hıyanet ederse kıyamet günü hıyanet ettiği o şeyle gelir. Sonra da hiçbir haksızlığa uğramaksızın herkese hak ettiği eksiksiz verilir.

162. Allah'ın rızasına uygun davranan, Allah'ın gazabına uğrayan ve bu yüzden varacağı yer cehennem olan gibi midir? Orası, varılacak ne kötü yerdir.

163. Onlar Allah katında derece derecedirler. Allah yaptıklarını görmektedir.

164. Şüphesiz Allah, daha önce apaçık bir sapıklıkta olmalarına rağmen aralarından kendilerine âyetlerini okuyan, onları arındıran ve onlara Kitabı ve hikmeti öğreten bir Peygamber göndermekle iman edenlere büyük bir lütufta bulunmuştur.

İbnu Abbas'tan nakledilen bir rivayete göre, Bedir'de ganimet olarak ele geçen mallar içinde bulunan bir kumaş parçası kaybolmuş ve bazıları *"Herhalde Allah'ın Resulü almıştır"* demişlerdir. Onların bu sözleri üzerine ilk âyet indirilmiştir.

Başka rivâyetlere göre ise önceki âyetler gibi bu âyet de Uhud Savaşı'yla ilgilidir. Buna göre, Uhud Savaşı'nda geçidi korumakla görevli okçular, ilk anda düşmanın bozguna uğradığını görünce *"Korkarız ki Peygamber, 'herkesin aldığı şey kendisinindir' der ve bizim elimize bir şey geçmez"* diyerek mevzilerini terk etmişler bu da Müslümanların yenilgiye uğramasına sebep olmuştur. Böylece Peygamber hakkındaki bu düşüncelerinin yanlış olduğu ve bir peygamberin kamu malına ihanet etmesinin mümkün olmadığı anlatılmaktadır.

Kamu malına yahut kendisine teslim edilmiş emanete hıyanet eden kişi, ahirette o mal boynuna dolanmış olarak haşrolunur. Böylece o kişinin bu durumu mahşer günü bütün insanlara teşhir edilir. O gün herkese hakkı tam olarak verilecek ve haksızlığa uğrayanın hakkı, haksızlık yapandan alınacaktır.

Savaş bağlamında zikredilen bu âyette savaşa katılanlara ciddi bir uyarı söz konusudur. Çünkü genelde savaşa katılanlar, yükte hafif olan şeyleri aşırır, onları kendilerine saklarlar. O aşırılan ganimet ise yine kamu malıdır, devlete teslim edilmesi gerekir. Bu şekilde aşırıp devlete teslim etmemek büyük günahlardan sayılmıştır. Bununla birlikte ganimet malından çalanlara hırsızlık cezası uygulanmaz, tazir cezası uygulanır. Aşırdıkları mal da hazineye devredilir. Aşırılan, ganimete girmiyorsa başkasının malını çalmak yahut gaspetmek suçlaması çerçevesinde değerlendirilir. Mevzilerini terk eden okçular da böyle şeyler için mevzilerini terk etmişlerdi.

"Allah'ın rızasına uygun davranan, Allah'ın gazabına uğrayıp varacağı yer cehennem olan gibi midir?..."

Allah'a itaat eden, kamu malına hıyanet etmeyen ve böylece Allah'ın rıza-

sını kazananlarla Allah'a itaat etmeyen, kamu malına hıyanet eden ve bunun sonucunda Allah'ın gazabına uğrayanlar bir midir? Allah'ın gazabına uğrayanların varacağı yer cehennemdir, orası ne kötü bir yerdir.

"Onlar Allah katında derece derecedirler. Allah, yaptıklarını görmektedir."

Allah hıyanet edenleri ve günah işleyenleri bildiği gibi rızası doğrultusunda gayret edenleri de bilir. Aynı şekilde günahkârlar da Allah katında kademe kademedirler. Kötülük edenler kendi aralarında derece derece oldukları gibi iyilik edenler de kendi aralarında derece derecedirler. Kuşkusuz bu dereceleri ve aralarındaki ince farkları, ilmi kuşatıcı olan Allah bilir. İnsan sadece dış amelleriyle değil, iç amelleriyle de ölçülür. İnsanlar dış amelleri itibariyla birbirleri hakkında genel kanaatlere sahip olabilirler. Ancak birbirlerinin içlerinden geçirdiklerini, niyetlerini, kalplerinin temiz veya kirli olduğunu bilemezler.

"Şüphesiz Allah daha önce apaçık bir sapıklıkta olmalarına rağmen aralarından kendilerine âyetlerini okuyan, onları arındıran ve onlara Kitabı ve hikmeti öğreten bir Peygamber göndermekle iman edenlere büyük bir lütufta bulunmuştur."

Lütufların en büyüğü dünya ve âhiret mutluluğudur. İnsanlar bu iki mutluluğu peygamberler vesilesiyle elde ederler. O halde Allah'ın insanlara en büyük lütfu, onlara peygamber göndermesidir. Bu sebeple bir peygamberin kamu malına hıyanet etmesi söz konusu bile olamaz; bilakis, Allah'ın müminlere en büyük lütfu olarak görülmelidir.

İşte Allah'ın iman edenlere bu lütfu maddeler halinde şöyle sıralanmaktadır:

1. Daha önce sapıklıkta oldukları halde Allah aralarından kendilerine bir peygamber göndermiştir. Her ne kadar Hz. Muhammed bütün insanlara gönderilmiş ve âlemlerin tamamına bir rahmet ise de o günün Araplarının arasından gönderilmiş olması, Allah'ın onlara ilave bir lütfudur. Bu sayede onlar, Peygamber'in davetini daha kolay anlamış ve bu çağrıya daha çabuk icabet etmişlerdir. O halde onlar da kendilerine verilen bu fazladan nimetin kadrini bilmeliler. Çünkü sorumluluk imkânlarla mütenasiptir.

Bazı müfessirler, *aralarından* sözüyle insan bir peygamberin gönderilmiş olmasının kastedildiğini söylerler. Çünkü peygamber örneğin bir melek olmuş olsaydı insanların onunla iletişim kurmaları zor olurdu. Bu takdirde Allah'ın söz konusu lütfu bütün insanlara verilmiştir.

2. Bu Peygamber onlara Allah'ın âyetlerini okuyor. Şüphesiz Allah'ın

âyetlerini bizzat peygamberin kendisinden duymak, onun açıklama ve rehberliğine şahit olmak ayrı bir mutluluktur. Bazı müfessirler buradaki âyetlerle kevni âyetlerin kastedildiğini söylerler. Buna göre Peygamber, çevrelerinde olup biten tabiat olaylarını nasıl okuyacaklarını; onlardan nasıl ibret alacaklarını öğretmiştir. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'in birçok âyetinde Güneş, Ay, yıldızlar, yağmurun yağması vs. gibi tabiat olaylarının Allah'ın birer âyeti olduğu belirtilmektedir.

3. O Peygamber onları putperestliğin kalıntılarından ve cahiliye ahlâkından arındırmaktadır.

4. Onlara *Kitap* ve *hikmeti* öğretmektedir. Bazı müfessirlerin ikinci maddede sözü edilen âyetlerle kevni âyetlerin kastedildiğini söylediklerine dikkat çekmiştik. Buna göre buradaki Kitap ve hikmetten maksat, salt dinî şeyler; akait, ibadet vs. gibi hususlardır. Müfessirlerin önemli bir kısmı ise burada geçen hikmetle Peygamber'in sünnetinin kastedildiğini söylerler.

أَوَلَمَّا
أَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةٌ قَدْ أَصَبْتُمْ مِثْلَيْهَا قُلْتُمْ أَنّٰى هٰذَا
قُلْ هُوَ مِنْ عِنْدِ أَنْفُسِكُمْ إِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٦٥﴾
وَمَا أَصَابَكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ فَبِإِذْنِ اللّٰهِ وَلِيَعْلَمَ الْمُؤْمِنِينَ
﴿١٦٦﴾ وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ نَافَقُوا وَقِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا قَاتِلُوا فِي سَبِيلِ
اللّٰهِ أَوِ ادْفَعُوا قَالُوا لَوْ نَعْلَمُ قِتَالًا لَاتَّبَعْنَاكُمْ هُمْ لِلْكُفْرِ يَوْمَئِذٍ
أَقْرَبُ مِنْهُمْ لِلْإِيمَانِ يَقُولُونَ بِأَفْوَاهِهِمْ مَا لَيْسَ فِي
قُلُوبِهِمْ وَاللّٰهُ أَعْلَمُ بِمَا يَكْتُمُونَ ﴿١٦٧﴾ اَلَّذِينَ قَالُوا لِإِخْوَانِهِمْ
وَقَعَدُوا لَوْ أَطَاعُونَا مَا قُتِلُوا قُلْ فَادْرَؤُا عَنْ أَنْفُسِكُمُ الْمَوْتَ
إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٦٨﴾

165. İki katını onlara verdiğimiz bir musibet sizin başınıza geldiğinde; "Bu da nereden çıktı?" dediniz öyle mi! De ki: "O kendinizdendir". Doğrusu Allah'ın her şeye gücü yeter.

166. İki topluluğun karşılaştığı gün başınıza gelen, Allah'ın izniyledir. Bunu Allah, müminleri ayırt etmek için yapmıştır.

167. Bir de münafıklık yapanları bilsin diyedir. Onlara: "Gelin Allah yolunda savaşın, hiç olmazsa savunma yapın" denildiğinde, "Eğer savaş olacağını bilseydik peşinizden gelirdik" dediler. O gün onlar, imandan çok inkâra yakındılar. İçlerinde olmayanı ağızlarıyla söylüyorlar. Ama Allah gizlediklerini çok iyi bilmektedir.

168. Onlar kardeşleri için: "Bizi dinlemiş olsalardı öldürülmezlerdi" dediler. De ki: "Doğru söylüyorsanız eğer (ölümü) **kendinizden savın bakalım".**

Uhud Savaşı'nın Müslümanlar üzerinde büyük bir etki bıraktığını gerek tefsirini yaptığımız bu âyetlerden gerekse önceki âyetlerden anlıyoruz. Müslümanlar kâh bu yenilgiye üzülüyor ve gelecek konusunda karamsar düşüncelere dalıyor kâh niçin yenilgiye uğradıkları üzerinde düşünüyorlardı. Kafaları karmakarışık düşüncelerle doluyordu. Bu nedenle sûrede bazen teselli ediliyor bazen de yenilgilerinin kendi hataları sonucu olduğu belirtilerek bir yandan azarlanıyorlar, diğer yandan kendilerine çeki-düzen vermeleri için uyarılıyorlardı.

Daha önce de işaret ettiğimiz gibi kişilerin başına gelen musibetler her zaman için yaptıkları sebebiyle olmayabilir. Çünkü dünya hayatı imtihan yeridir ve insanlar sıkıntılarla da imtihan olurlar. Ancak toplumların başlarına gelen musibetler, bireyin başına gelen musibetlerden farklıdır. Onlar toplumların yaptıkları sebebiyledir. Bu âyette de söz konusu edilen musibet, böyle bir musibettir.

İlk âyette müslümanlara Uhud Savaşı'nda yenilgiye uğramışlarsa Bedir'de bunun iki katını karşı tarafa yaptıkları Müslümanlara hatırlatılmaktadır. Çünkü Uhud'da Müslümanlar yetmiş şehit vermişlerdi. Hâlbuki Bedir'de karşı taraftan yetmiş kişiyi öldürmüş ve bir o kadarını da esir almışlardı. Ayrıca Bedir'de müşrikler tam ve açık bir yenilgiye uğradılar. Uhud'da Müslümanların yenilgileri bu ölçüde değildi, tam bir yenilgi sayılmazdı. Çünkü Müslümanlar bozguna uğramanın ardından toparlanmış ve düşman ordusunun pe-

şinden giderek onları tekrar savaş meydanına çağırmışlardır. Oysa düşman ordusu korkup kaçmıştır.

Daha önce de dikkat çektiğimiz gibi her savaşta Müslümanlar galip gelmiş olsaydı münafıklar, gerçekten iman edenlerden ayırt edilmeyecekti. Ayrıca Müslümanlar da hayata hâkim olan kanunlara tabidirler. Savaşın gereklerini yerine getirmedikleri takdirde onlar da yenilgiye uğrarlar. Nitekim burada savaşta yenilgiye uğramalarının kendi yaptıkları sebebiyle olduğu onlara hatırlatılmaktadır. Eğer sabretmiş ve kendilerini korumuş olsalardı Allah beş bin melekle onlara yardım edeceğine söz vermişti. Allah'ın her şeye güç yetirmesi, hâkim kıldığı kurallara uymayanları galip getireceği anlamına gelmez. Yüce Allah bu dünya hayatında sebeplere sarılmayı başarının yasası kılmıştır. İster iman eden olsun ister inkâr eden olsun ancak sebeplere sarılanlar galip gelirler.

Bu sebeple **"İki topluluğun karşılaştığı gün başınıza gelen, Allah'ın izniyledir"** denmektedir. Yani Allah'ın koyduğu kurallar çerçevesindedir. Allah bu dünya hayatını imtihan yeri kılmıştır. Böylece Allah savaşı ortada bırakır ki gerçekten inanmış olanlar ve münafıkları delillere dayalı olarak ortaya çıkarsın: *"İnananları bilsin diye. Bir de münafıkları bilsin diye."* Nitekim Uhud savaşında münafıklar savaş meydanına gelmemiş gelmeyişlerine gerekçe olarakda birçok bahane uydurmuşlardır: **"Onlara: "Gelin Allah yolunda savaşın, hiç olmazsa savunma yapın" denildiğinde, "Eğer savaş olacağını bilseydik peşinizden gelirdik" dediler. O gün onlar, imandan çok inkâra yakındılar. İçlerinde olmayanı ağızlarıyla söylüyorlar. Ama Allah gizlediklerini çok iyi bilmektedir. Onlar kardeşleri için: "Bizi dinlemiş olsalardı öldürülmezlerdi" dediler. De ki: "Doğru söylüyorsanız eğer** (ölümü) **kendinizden savın bakalım".**

وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ
أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ ﴿١٦٩﴾ فَرِحِينَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ
مِنْ فَضْلِهِ وَيَسْتَبْشِرُونَ بِالَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا بِهِمْ مِنْ خَلْفِهِمْ
أَلَّا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿١٧٠﴾ يَسْتَبْشِرُونَ بِنِعْمَةٍ
مِنَ اللَّهِ وَفَضْلٍ وَأَنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٧١﴾

169. Allah yolunda öldürülenlerin ölüler olduğunu sanma sakın. Bilakis onlar Allah katında diridirler, rızıklandırılıyorlar.

170. Allah'ın kendilerine bahşettiğine seviniyorlar ve arkalarından henüz kendilerine katılmamış olanlara bir korku ve üzüntü duymayacakları muştusunu vermek istiyorlar.

171. Allah'tan gelen bir nimeti ve lütfu; Allah'ın, iman edenlerin ecrini kesinlikle zayi etmeyeceğini müjdelemek istiyorlar.

Münafıklar şehit düşenler hakkında, *savaşa gitmeyip yanımızda kalmış olsalardı öldürülmezlerdi* diyor ve böylece geride kalan Müslümanların üzüntülerini artırmaya ve onlarda hasret ve pişmanlık duyguları oluşturmaya gayret ediyorlardı. Yüce Allah şehit düşenlere bu dünya hayatını ve nimetlerini terk etmelerinden dolayı üzülmenin gereksiz olduğunu; onların yokluğa gitmediklerini, aksine o şehitlerin Allah katında daha güzel nimetlerle mükâfatlandırıldıklarını bildiriyor.

Şehitlerin diri olmaları ve Allah'ın nimetlerinden yararlanmaları gaybî bir konu olup konunun ayrıntılarını ve mahiyetini bilemeyiz. Gaybî konuları ancak dini nassların haber verdiği ölçüde bilebiliriz. Gaybı bilmediğimiz için bu konuda nassların bize verdiği bilgi de bir boyutuyla eksik bir bilgidir. Olaya bizzat şahit olmadığımız için keyfiyetini bilemeyiz.

Allah yolunda savaşa gitmek her zaman için öldürülme anlamına da gelmez. Hatta bazen gitmemek öldürülme anlamına gelebilir. Çünkü kendilerini düşmanlarına karşı savunmayan milletlerin varlığına başka milletler göz diker.

Bakara sûresinde de dikkat çektiğimiz gibi, şehitlerin diriliği bu dünya hayatında bir dirilik değil, Allah katında bir diriliktir. Orada diridirler ve orada rızıklandırılıyorlar. Ayrıca kendilerinin peşinden gelecek mümin kardeşlerine müjdeler vermek istiyorlar; vardıkları yerde korku ve üzüntüye sebep olacak bir şey olmadığını; bilakis kendilerine verilen nimetler sayesinde dünyadakinden çok daha mutlu bir hayat yaşadıklarını söylemek istiyorlar.

Bu âyetlerden, ölümden sonra hesap gününe kadar yani berzah âleminde mükâfat ve nimetlendirmenin var olduğu hatta bu âlemde yaşayanların kendi aralarında haberleştikleri anlaşılmaktadır. Çünkü burada söz konusu edilen müjdeleme, kıyametin kopmasından öncesini anlatmaktadır.

الَّذِينَ
اسْتَجَابُوا لِلّٰهِ وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَٓا اَصَابَهُمُ الْقَرْحُ لِلَّذِينَ
اَحْسَنُوا مِنْهُمْ وَاتَّقَوْا اَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿١٧٢﴾ اَلَّذِينَ قَالَ لَهُمُ
النَّاسُ اِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ
اِيمَانًا وَقَالُوا حَسْبُنَا اللّٰهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ ﴿١٧٣﴾
فَانْقَلَبُوا بِنِعْمَةٍ مِنَ اللّٰهِ وَفَضْلٍ لَمْ يَمْسَسْهُمْ سُٓوءٌ وَاتَّبَعُوا
رِضْوَانَ اللّٰهِ وَاللّٰهُ ذُو فَضْلٍ عَظِيمٍ ﴿١٧٤﴾ اِنَّمَا ذٰلِكُمُ الشَّيْطَانُ
يُخَوِّفُ اَوْلِيَٓاءَهُ فَلَا تَخَافُوهُمْ وَخَافُونِ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٧٥﴾

172. Bunlar, aldıkları yaradan sonra bile Allah ve Peygamber'in çağrısına uyanlardır. Onlardan, iyilik edip korunanlara ise büyük bir mükâfat vardır.

173. İnsanlar kendilerine; "Düşmanlarınız size karşı bir ordu topladı, onlardan sakının" dediklerinde, bu, onların imanlarını arttırdı ve "Allah bize yeter, O en güzel vekildir" dediler.

174. Bunun üzerine, kendilerine bir kötülük dokunmadan Allah'ın nimet ve lütfuyla geri döndüler. Böylece Allah'ın rızasına uymuş oldular. Allah büyük lütuf sahibidir.

175. İşte o şeytandır; kendi dostlarını korkutan (ve onlarla da sizi korkutmak isteyen)**: Eğer siz iman etmiş kimseler iseniz onlardan korkmayın, sadece benden korkun.**

Müşrikler Uhud'da galip geldikten sonra Mekke'ye dönerken yolda pişman oldular; *Müslümanları yenmişken ne diye Medine'ye kadar uzanıp Müslümanların kökünü kazımadık,* dediler ve geri dönmeye karar verdiler. Bu kararlarını haber alan Peygamber, onları karşılamak üzere sadece Uhud savaşına ka-

tılmış Müslümanları çağırdı. Uhud Savaşı'na katılanlar dışında hiç kimsenin katılmasına müsaade etmedi. Savaşa katılanlar arasında Uhud savaşında yaralananlar da vardı. Aslında Peygamber'in kendisi de yaralılar arasındaydı. Çünkü bu savaşta yanağı yarılmış, dişi kırılmış, alnı ve alt dudağı yaralanmıştı. Müslümanlar yaralarına ve yorgunluklarına aldırmadan Peygamber'in çağrısına uydular. Peygamberle birlikte yola koyulanların yetmiş kişi olduğu rivâyet edilir. Müslümanlar *Hamrau'l-Esed* denilen mevkiye geldiklerinde düşman ordusu korkuya kapılarak Mekke'ye doğru süratle yol almaya başladı.

Gelinen yerin isminden dolayı bu gazve *Hamrau'l-Esed* Gazvesi olarak bilinmektedir. Bu gazve Uhud Savaşı'nın bir uzantısı şeklindedir.

Düşman ordusunun komutanı Ebu Süfyan, oradan geçen bir kervanda bulunanlara: *"Muhammed'e rastlarsanız, söyleyin gelip hepsinin kökünü kazıyacağız"* demişti. Kervandakiler bu haberi Müslümanlara ilettiklerinde verilen bu haber sadece Müslümanların imanını arttırmıştı. Düşmanla karşılaşmaya daha da istekli oldular. Hâlbuki benzeri bir haber karşı tarafa ulaştığında düşman ordusu Mekke'ye yönelmiş ve kaçmaya başlamıştı. Çünkü cesaret, gerçek iman sahiplerinin işidir. Samimi bir imana sahip olanlar korkak olamazlar.

"İnsanlar kendilerine; "Düşmanlarınız size karşı bir ordu topladı, onlardan sakının" dediklerinde, bu, onların imanlarını arttırdı ve "Allah bize yeter, O en güzel vekildir" dediler.

Bunun üzerine kendilerine bir kötülük dokunmadan, Allah'ın nimet ve lütfuyla geri döndüler. Böylece Allah'ın rızasına uymuş oldular. Allah büyük lütuf sahibidir."

Nakledilir ki Ebu Süyan, Uhud'da savaş meydanını terk ederken: *"Ey Muhammed, tekrar karşılaşmamız Küçük Bedir mevsimi olsun, orada çarpışırız istersen"* demiş, Peygamber de sahabesinden birine, kendisine olumlu cevap vermesi için seslenmesini söylemişti.

Vakit geldiğinde Ebu Süfyan *Merru'z-Zahran* denilen yere gelip ordusunu yerleştirdi, fakat içine bir korku girdi ve durumu öğrenmek istedi, Müslümanlar gerçekten gelecekler mi diye. Peygamber de hazırlığını yapıyordu. Bunu haber alan Ebu Süfyan, gerisin geriye kaçtı. Peygamber de yetmiş kişiyle birlikte yola koyulmuştu. Küçük Bedir'e geldiklerinde düşman kaçmıştı. Küçük Bedir, bir pazar yeriydi ve o gün pazarın kurulma günüydü. Müslümanlar yanlarında getirdikleri erzak ve malzemeleri pazarda sattılar ve büyük kazançlarla Medine'ye döndüler.

Âyetlerin bu olayı anlattıkları nakledilir.

"İşte o şeytandır; kendi dostlarını korkutan (ve onlarla da sizi korkutmak isteyen): **Eğer siz iman etmiş kimseler iseniz onlardan korkmayın, sadece benden korkun."**

Nasıl melekler iman edenleri cesaretlendirip morallerini yükseltmeye çalışıyorsa şeytan da müminlere düşmanlarından korkmalarını telkine çalışır. Diğer taraftan Müslümanların düşmanlarını Müslümanlara karşı cesaretlendirir. Oysa mümin bilir ki evreni yaratan Allah kendisinin dostu ve yardımcısıdır.

Uhud Savaşı'nda Müslümanların yenilgiye uğramaları üzerine bazı münafıklar, inkârlarını açıkça ortaya koymaya başlamış ve *"Muhammed gerçek bir peygamber olsaydı yenilgiye uğramazdı"* türünden sözler söylemeye başlamışlardır. Bu durum Peygamber'i fazlasıyla üzüyordu. Aşağıdaki âyetler, Peygambe'ri teselli etmek için indirilmiştir.

وَلَا يَحْزُنْكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ إِنَّهُمْ لَنْ يَضُرُّوا
اللَّهَ شَيْئًا يُرِيدُ اللَّهُ أَلَّا يَجْعَلَ لَهُمْ حَظًّا فِي الْآخِرَةِ وَلَهُمْ عَذَابٌ
عَظِيمٌ ﴿١٧٦﴾ إِنَّ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الْكُفْرَ بِالْإِيمَانِ لَنْ يَضُرُّوا
اللَّهَ شَيْئًا وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٧٧﴾ وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا
أَنَّمَا نُمْلِي لَهُمْ خَيْرٌ لِأَنْفُسِهِمْ إِنَّمَا نُمْلِي لَهُمْ لِيَزْدَادُوا إِثْمًا وَلَهُمْ
عَذَابٌ مُهِينٌ ﴿١٧٨﴾ مَا كَانَ اللَّهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى مَا أَنْتُمْ
عَلَيْهِ حَتَّى يَمِيزَ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُطْلِعَكُمْ
عَلَى الْغَيْبِ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَجْتَبِي مِنْ رُسُلِهِ مَنْ يَشَاءُ فَآمِنُوا
بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَإِنْ تُؤْمِنُوا وَتَتَّقُوا فَلَكُمْ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿١٧٩﴾

وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَبْخَلُونَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ هُوَ خَيْرًا لَهُمْ
بَلْ هُوَ شَرٌّ لَهُمْ سَيُطَوَّقُونَ مَا بَخِلُوا بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلِلَّهِ
مِيرَاثُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١٨٠﴾

176. İnkârda yarışıp duranlar seni kaygılandırmasın. Onlar Allah'a hiçbir zarar veremezler. Allah istiyor ki âhirette onların hiçbir payı olmasın. Onlar için büyük bir azap vardır.

177. İman karşılığında küfrü satın almış olanlar Allah'a hiçbir şekilde zarar veremezler. Onlar için acıklı bir azap vardır.

178. İnkâr etmiş olanlar, kendilerine mühlet vermemizin kendi yararlarına olduğunu sakın sanmasınlar. Onlara mühlet veriyoruz ki iyice günaha batsınlar. Onlar için alçaltıcı bir azap vardır.

179. Allah pis olanı temiz olandan ayırt edinceye kadar iman edenleri içinde bulunduğunuz şu durum üzere bırakacak değildir. Allah size gaybı bildirecek de değildir. Fakat Allah, elçilerinden dilediğini seçer. O halde Allah'a ve elçilerine iman edin; Zira iman eder ve korunursanız, sizin için büyük bir mükâfat vardır.

180. Allah'ın lütfundan kendilerine verdiğinde cimrilik edenler, onu kendileri için hayır sanmasınlar. Bilakis bu, kendileri için bir şerdir. Cimrilik ettikleri şey kıyamet günü boyunlarına kasnak gibi geçirilecektir. Göklerin ve yerin mirası Allah'ındır. Allah yaptıklarınızdan haberdardır.

Peygamber inkâr edenlerin durumuna üzülüyor ve bu durumdan kurtulmaları için var gücüyle uğraşıyordu. İnkâra şartlanmış olanlar her fırsatı değerlendirmeye çalışıyor ve bu gibi durumlarda âdeta inkâr kasırgası estiriyorlardı. Onların durumuna üzülen Peygamber'in özellikle bu gibi durumlarda üzüntüsü daha da artıyordu. Çünkü o, insanların hak yolu bulmaları için seçilmişti. İnsanların kurtuluşu ise tebliğ ettiği mesajı kabul etmeleriyle mümkündü. Kendisine yüklenen görevin bilincindeydi. Bu sorumluluğu kalbinin derinliklerinde hissediyordu. Büyük bir çaba harcıyor, bu yolda durup dinlenmek bilmiyordu. Nitekim başka âyetlerde Peygamber (s.a.v.)'in neredeyse

kendisini helak edercesine çaba harcadığı anlatılmakta ve onlar için kendisini helak etmemesi gerektiği anlatılmaktadır: *"İmana gelmiyorlar diye neredeyse kendini helak edeceksin"* (Şuarâ 26/3) Onları bu duruma düşüren yine kendileridir. Onların bu durumları, Allah'a hiçbir zarar vermez; Allah mutlaka dinini yüceltecek ve Peygamber'ine yardım edecektir. Allah'ın yasası budur; kimi iman edecek kimi de inkâr edecektir.

"İnkâr etmiş olanlar kendilerine mühlet vermemizin kendi yararlarına olduğunu sakın sanmasınlar. Onlara mühlet veriyoruz ki iyice günaha batsınlar. Onlar için alçaltıcı bir azap vardır."

Birçok kimse inkâr edenlerden bir kısmının bu dünya hayatının birçok nimetinden istifade ettiğini ve buna karşılık inanan birçok kimsenin de sıkıntı içerisinde bir hayat geçirdiğini görür, buna hayret eder. Hatta bazıları bu durumu görerek iman konusunda şüpheye düşmektedir. Öyle ki bazıları da acaba şu inanmıyor dediklerimiz hak üzere mi ki, diye düşünür.

Hemen belirtmek gerekir ki bu dünya hayatında nimetlere ulaşmak yahut nimetlerden mahrum kalmak Allah tarafından kurallara bağlanmıştır. Söz konusu kurallar hem inananlar hem de inanmayanlar için geçerlidir. Kurallarına riayet eden başarıya ulaşır, riayet etmeyen ise başarısızlık içerisinde bocalar durur. Bu, dünya hayatının imtihan yeri olmasının bir gereğidir. Kuşkusuz inanmayanların dünya hayatında cezalandırıldıkları da vakidir. Fakat bu, her zaman için tekerrür eden bir durum değildir. Ayrıca inanmayanların bu dünya hayatında cezayla karşılaşmaları, ahlâksızlıkları, günahları ve inançsızlıklarının düzeyiyle ilgili bir durumdur. İşledikleri günahlarla ve yaptıkları haksızlıklarla kendi toplumlarının düzenini bozar, toplumu sınıflara ve parçalara ayırarak birbirlerine düşman hale getirirler. Yani söz konusu toplumların cezalandırılmaları da Allah'ın toplumlar için koyduğu yasalar çerçevesindedir. Bu yasalar dışındaki olağanüstü cezalandırmalar nadir olaylardandır. Her inanmayan mutlaka ceza ve musibetle karşılaşır diye bir kural yoktur. Değilse dünya hayatının imtihan yeri olmasının sırrı ortadan kalkar.

Âyet, inkâr edenlere uyarıda bulunmakta, bu dünya hayatında işlerinin yolunda gitmesinin onları aldatmaması gerektiğini hatırlatmaktadır. Bilakis onların bu durumları günahlarının artmasına sebep olabilir. Bunun sonucunda daha büyük bir cezayı hak ederler. Bazen onların bu durumları, onları bu dünya hayatında daha çok şımarıklığa sürükler, böylece bu dünya hayatında da cezayı hak ederler.

Onlara mühlet verilmesi ve bu sebeple günahlarının artması ise Allah'ın

bir zulmü olarak düşünülmemelidir. Çünkü her an için inkârdan dönmek onların imkânları dâhilindedir.

"Allah pis olanı temiz olandan ayırt edinceye kadar iman edenleri içinde bulunduğunuz şu durum üzere bırakacak değildir. Allah size gaybı bildirecek de değildir. Fakat Allah, elçilerinden dilediğini seçer. O halde Allah'a ve elçilerine iman edin; Zira iman eder ve korunursanız, sizin için büyük bir mükâfat vardır."

İnsanlar bu dünya hayatına imtihan için gönderildiklerine göre burada imtihan ortamının oluşması gerekir. Bu yüzden insanlar bazen sıkıntılarla ve bazen da bollukla imtihan edilirler. Böylece gerçekten iman etmiş olanlar ve münafıklar birbirlerinden ayrılmış olur. Özellikle sıkıntılı dönemler insanların imtihan edilmeleri için çoğu zaman daha uygun ortamlardır. Nitekim Uhud Savaşı'nda, böyle bir durum doğmuş ve münafıklar savaşmaktan vazgeçip Medine'ye dönmüşlerdi. Yine bir kısmı, Müslümanların yenilgiye uğramaları üzerine inkârlarını açıkça ortaya koymuştu. O halde bu gibi ortamlar, pis olanın temizden ayırt edilmesi için daha uygun ortamlardır.

İmtihan ortamının oluşmasının şartlarından biri de gaybın bilinmemesidir. Allah gayb bilgisini kendisine saklamıştır. Bu bilgiyi peygamberler hariç kimseye açmayacağını da bildirmektedir. Şüphesiz peygamberlerin gayb konusundaki bilgileri de, sadece Allah'ın kendilerine bildirdiklerinden ibarettir. Gaybî konuların tamamını peygamberlerine bildirmesi diye bir şey söz konusu değildir. Peygamberler sadece Yüce Allah'ın kendilerine bildirdiği hususları ve bildirdiği kadarıyla bilirler.

Peygamberlere bildirilen gayb, onlara indirilen kitaplardan ibaret midir? Mesela, Peygamberimizin gayb konusundaki bilgisi, Kur'ân-ı Kerim'de gayba dair anlatılanlardan ibaret midir? Yoksa bunun yanında Allah'ın kendisine bildirdiği şeyler var mıdır? Tabiidir ki eğer Kur'ân-ı Kerim'de anlatılanlardan ibaret ise bu konuda Peygamber ile diğer insanlar arasındaki fark sadece kendisine gelen vahyi insanlardan önce öğrenmiş olmasından ibarettir. Gelen Kur'ân âyetlerini tebliğ etmesiyle arada hiçbir fark kalmamaktadır. Aradaki fark bundan ibaret ise *"Allah size gaybı bildirecek de değildir. Fakat Allah elçilerinden dilediğini seçer"* âyeti bizce anlamsız olurdu. Çünkü indirilen kitapların, indirilmeleriyle birlikte insanlara tebliğ edilmeleri emredilmiştir. Eğer peygamberlerin gayb bilgileri tebliğ ettikleri vahiyden ibaret olsaydı, bu konuda onlarla diğer insanlar arasında bir fark olmazdı.

Müfessirlerin ve diğer âlimlerin büyük çoğunluğuna göre Peygamberimizin gayb konusundaki bilgisi Kur'ân-ı Kerim'de anlatılanlardan ibaret değildir.

Aslında buradaki âyette, *"Allah size gaybı bildirecek de değildir. Fakat Allah elçilerinden dilediğini seçer"* denilirken sözün akışı Kur'ân'da gaybla ilgili anlatılanlar değildir. Bağlamı, kimin gerçekten iman edenlerden olduğu kimin de münafık olduğu meselesidir. Peygamber dışındakiler, insanların kalplerine vakıf olarak kimin gerçekten iman ettiğini kimin münafık olduğunu bilemezler. Peygamber de ancak Allah'ın kendisine münafıklardan kimliğini bildirdiğini bilebilir, diğerlerini bilmez. O halde âyeti Kur'ân-ı Kerim'de anlatılanlarla sınırlandırmak isabetli görünmemektedir. Bununla birlikte konuyla ilgili âyetlerden ve âyetlerin bağlamlarından gerek Peygamberimizin gerekse diğer peygamberlerin, kendilerine indirilmiş olan kitaplar dışındaki gaybla ilgili bilgilerinin çok kısıtlı olduğu anlaşılmaktadır. Bu sebeple Peygamberimiz gaybı bilmediğini belirtmektedir. (En'âm 6/50; A'raf 7/188). Ayrıca gaybla ilgili olarak bildikleri, tebliği gerekli olan hususlar arasında ise zaten onu insanlara tebliğ ederler.

Kısacası peygamberlere verilen gayb bilgisi, diğer gaybî konuları bildikleri anlamına gelmez. Belli olaylara taalluk eden ve o olaylarla sınırlı bilgilerdir. Ayrıca bunlar da Allah'ın iradesine kalmış şeylerdir. İnsanların din olarak sorumlu olduğu şeyler, elbette peygamberlere gönderilen kitaplarda mevcut olan hususlardır. Peygamberler de bunları saklamayıp insanlara tebliğ ederler. Ayrıca bunları insanlara tebliğ etmek, onlar için bir görev ve bir zorunluluktur.

Burada mutlaka belirtilmesi gereken bir husus şudur: Allah'ın, bilgisinin sadece kendisine ait olduğunu bildirdiği hususlar, mesela, kıyametin ne zaman kopacağı, ölülerin nasıl diriltileceğine dair hususlar, peygamberlere bildirilen gaybi konular arasında olamazlar. Bazıları, *Peygamber aslında kıyametin ne zaman kopacağını biliyordu ama tevazu gösterip bunu açıklamadı* yahut *Peygamber, Allah'ın en sevdiği kuludur, seven sevdiğinden sırlarını esirger mi,* türünden değerlendirmeler yapar ve netice olarak Peygamber'in kıyametin ne zaman kopacağını bildiğini ileri sürerler. Bu tür iddialar, Allah'ın ve Peygamber'inin bize bildirdıkleriyle bağdaşmaz.

"Allah'ın lütfundan kendilerine verdiğinde cimrilik edenler, onu kendileri için hayır sanmasınlar. Bilakis bu, kendileri için bir şerdir. Cimrilik ettikleri şey kıyamet günü boyunlarına kasnak gibi geçirilecektir. Göklerin ve yerin mirası Allah'ındır. Allah yaptıklarınızdan haberdardır."

Mülkün tamamı Allah'ındır. Yeryüzü ve gökyüzündeki her şey O'nundur. Mallarında cimrilik yapıp onları Allah yolunda harcamayanlar aslında Allah'ın mülkü olan bu malları Allah'ın kullarından esirgiyorlar. İnsanın mal üzerindeki mülkiyeti, bir bakıma tasarruf mülkiyetidir; geçicidir. Mülkün asıl sahibi

Allah'tır. Peygamber (s.a.v.)'in, zekâtını ödemeyen kişinin malının âhirette yılana dönüşeceğini ve boynuna dolanan bu yılanın, *ben senin malınım* diyerek o kişiyi tepesinden ısıracağını belirttiğine dair rivâyetler vardır.

Önceki âyetlerde Allah yolunda savaştan ve bu savaşa katılmanın mükâfatından söz edilmişti. Tefsirini yapmakta olduğumuz âyetlerde ise söz, Allah yolunda mallarını infak etme konusunda cimrilik yapanlara getirilmekte ve inananlardan Allah yolunda mallarını infak etmeleri istenmektedir. Çünkü toplumların hayatlarını sağlıklı bir şekilde sürdürebilmeleri ve dış saldırılara karşı kendilerini koruyabilmeleri canlarından ve mallarından fedakarlık etmelerine bağlıdır.

لَقَدْ سَمِعَ اللّٰهُ قَوْلَ الَّذ۪ينَ قَالُٓوا اِنَّ اللّٰهَ فَق۪يرٌ وَنَحْنُ
اَغْنِيَٓاءُ سَنَكْتُبُ مَا قَالُوا وَقَتْلَهُمُ الْاَنْبِيَٓاءَ بِغَيْرِ
حَقٍّ وَنَقُولُ ذُوقُوا عَذَابَ الْحَر۪يقِ ﴿١٨١﴾ ذٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ
اَيْد۪يكُمْ وَاَنَّ اللّٰهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِلْعَب۪يدِ ﴿١٨٢﴾ اَلَّذ۪ينَ قَالُٓوا
اِنَّ اللّٰهَ عَهِدَ اِلَيْنَٓا اَلَّا نُؤْمِنَ لِرَسُولٍ حَتّٰى يَأْتِيَنَا
بِقُرْبَانٍ تَأْكُلُهُ النَّارُ قُلْ قَدْ جَٓاءَكُمْ رُسُلٌ مِنْ قَبْل۪ي
بِالْبَيِّنَاتِ وَبِالَّذ۪ي قُلْتُمْ فَلِمَ قَتَلْتُمُوهُمْ اِنْ كُنْتُمْ
صَادِق۪ينَ ﴿١٨٣﴾ فَاِنْ كَذَّبُوكَ فَقَدْ كُذِّبَ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ
جَٓاؤُ بِالْبَيِّنَاتِ وَالزُّبُرِ وَالْكِتَابِ الْمُن۪يرِ ﴿١٨٤﴾

181. Şüphesiz, Allah, "Allah, bir fakirdir biz ise zenginiz" diyenlerin sözünü işitti. Hem bu sözlerini hem de hiç sebepsiz peygamberleri öldürmelerini elbette kaydedeceğiz ve onlara: "Tadın bakalım yakıcı azabı!" diyeceğiz.

182. Bu, yaptıklarınız sebebiyledir. Şüphesiz, Allah kullara zulmetmez.

183. "Ateşin yiyeceği bir kurban (mucizesi) **getirmedikçe hiçbir peygambere inanmama konusunda Allah bizden söz aldı." diyenlere şöyle de: "Benden önce apaçık belgeler ve dediğinizi yapan peygamberler gelmişti size. Doğru sözlülerden idiyseniz, onları niçin öldürmüştünüz peki?"**

184. Şayet seni yalanladılarsa (bil ki) **senden önce apaçık belgeler, sayfalar ve aydınlatıcı kitap getiren elçiler de yalanlamıştı.**

Rivâyet edilir ki *"Allah'a güzel bir borç verecek var mı?"* (Bakara 2/245) âyeti indirildiğinde Yahudiler Peygamber'e gelerek: *"Ey Muhammed! Rabbin fakir mi ki kullarından borç istiyor? Oysa biz zenginiz"* demişler bunun üzerine 181. âyet indirilmişti.

Bir toplum atalarının başlattığı ve işlediği günahları kanıksarsa o toplumda bu günahları işlemek gelenek haline gelir ve o toplumun fertleri de geçmişlerinin işlediği günaha ortak olurlar. Oysa toplumlarda olması gereken dinamik yapı, gerek geçmişlerinde gerekse yaşadıkları dönemde işlenen günahlara kayıtsız kalmamaları; bunları engellemeye çalışmalarıdır.

İnsanların işlediği iyi ve kötü bütün ameller kaydedilmektedir. Burada bu yakışıksız sözlerinin ve peygamberleri haksız yere öldürmelerinin kaydedileceğinin özellikle belirtilmiş olması, onları tehdit etmek içindir. Yoksa, insanın iyi veya kötü bütün yaptıkları zaten kaydedilmektedir.

Daha önce de değindiğimiz gibi Yahudilerin geçmişte peygamberleri öldürmelerine Kur'ân'da birkaç kez değinilmiş olması, Kur'ân-ı Kerim'in indiği dönemde yaşayan Yahudilerin de Peygamberimizi öldürmek için hazırladıkları komplolara işaret etmek içindir. Geçmişte atalarının peygamberleri öldürmelerinden o günkü Yahudilerin sorumlu tutulmalarının nedenlerinden biri, Peygamberimize hazırlamış oldukları bu komplolardır.

Yahudiler Hz. Yahya ve Hz. Zekeriya'yı öldürmüşlerdir. Onların bu tavırları Hz. İsa tarafından daha genel bir şekilde dile getirilmiştir. O şöyle demektedir: *"Ey Kudüs! Kendisine gönderilen peygamberleri öldüren, onları taşlayan Kudüs!"* (Matta XXIII, 37). Nitekim Hz. İsa'yı da öldürmeye kalkışmışlardı. Geçmişte peygamberleri öldüren, Kur'ân'ın indiği dönemde de Peygamber'i öldürmek için komplolar hazırlayan o Yahudilere ve onların yolundan gidenlere âhirette **"Yakıcı azabı tadın"** denilecektir. Kısacası onların gideceği yer cehennemdir.

"Bu, yaptıklarınız sebebiyledir. Şüphesiz Allah kullara zulmetmez."

Kuşkusuz herkes bu dünya hayatında yaptığının karşılığını öteki dünyada görecektir. İşte bu sözleri söyleyen ve haksız yere peygamberleri öldüren Yahudiler ahirette yakıcı azaba çarptırılacaklardır. Cehenneme girmeleri bu yaptıkları nedeniyledir.

"Ateşin yiyeceği bir kurban (mucizesi) **getirmedikçe hiçbir peygambere inanmama konusunda Allah bizden söz aldı." diyenlere şöyle de: "Benden önce apaçık belgeler ve dediğinizi yapan peygamberler gelmişti size. Doğru sözlülerden idiyseniz, onları niçin öldürmüştünüz peki?"**

Yahudilerden bir topluluk Peygamber (s.a.v.)'e gelerek: *"Tevrat'ta ateşin yiyeceği bir kurban getirmedikçe hiçbir peygambere inanmayacağımıza dair söz alındı. Hatta bu ateş gökten indiğinde hafif bir hışırtı ile gelir. Sen de bize bunu göstermedikçe sana inanmayız"* demişlerdi. Bunun üzerine bu âyet indirildi. Aslında bu söyledikleri Allah hakkında uydurulmuş bir iftiradan ibaretti. En nihayet ateşin kurbanı yemesi, tarihlerinde vuku bulmuş mucizelerden biridir, ama bir peygambere inanmaları için o peygamberin mutlaka o mucizeyi göstermesi şart koşulmamıştı. Peygamberlerin getirdikleri mucizelerin tamamının aynı olması gerekmez. Kendi peygamberlerinin her birinin mucizelerinin farklı olmasından dolayı onlar da bunu biliyorlardı.

Peygamberlerin getirdikleri dine inanmak istemeyenler her dönemde benzer bahaneler uydurmuşlardır. Bu da, ileri sürdükleri bahanelerden biridir. Suret-i haktan görünen Yahudiler, inanmamakla yetinmemiş, mucizeler ve aydınlatıcı kitapla gönderilen peygamberleri öldürmüşlerdir.

"Şayet seni yalanladılarsa (bil ki) **senden önce apaçık belgeler, sayfalar ve aydınlatıcı kitap getiren elçiler de yalanlamıştı."**

Âyetler grubunun bu son âyeti, muhtevasından da anlaşıldığı gibi Peygamber'i teselli etmektedir. Peygamber sonuçta bir insandır. Akıl ve mantığının yanında duyguları da vardır. İnsanların inatları ve batıl yolda ısrarları ister istemez Peygamber'i üzüyordu. İşte bu ve benzeri âyetler Peygamber'i teselli etmekte; kâfirler tarafından yalanlanan ilk peygamber olmadığı, kendisinden önceki peygamberlerin de yalanlandığı ve tıpkı kendisine indirilen Kur'ân-ı Kerim gibi aydınlatıcı kitapların o peygamberlere indirildiği ama bunun bazı kimselere fayda vermediği hatırlatılmaktadır. O halde inkâr edenlerin yalanlamaları onu yıldırmamalı ve kendisi de hak bildiği yolda yürümelidir. Kuşkusuz Peygamber'e yapılan bu hatırlatmalar ve teselliler onun yolunda devam edenler için de gereklidir.

كُلُّ نَفْسٍ
ذَائِقَةُ الْمَوْتِ ۗ وَإِنَّمَا تُوَفَّوْنَ أُجُورَكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۖ
فَمَنْ زُحْزِحَ عَنِ النَّارِ وَأُدْخِلَ الْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَ ۗ وَمَا
الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ ﴿١٨٥﴾ لَتُبْلَوُنَّ
فِي أَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ وَلَتَسْمَعُنَّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا
الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَمِنَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا أَذًى كَثِيرًا ۚ وَإِنْ
تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ ذٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ ﴿١٨٦﴾

185. Her can ölümü tadacaktır. Ve kıyamet günü yaptıklarınızın karşılığı size eksiksiz verilecektir. Artık kim ateşten uzaklaştırılır da cennete konursa o, gerçekten kurtulmuştur. Dünya hayatı aldatıcı bir metâdan başka bir şey değildir.

186. Mallarınız ve canlarınız konusunda kesinlikle sınanacaksınız ve doğrusu hem sizden önce kendilerine kitap verilmiş olanlardan hem de müşriklerden bir çok incitici söz duyacaksınız. Ama sabreder ve korunursanız şüphesiz bu, yapılması için kararlılık gerektiren işlerdendir.

Kavminin yalanlamasına karşı Peygamber teselli edildikten ve Peygamber'e Yahudilerin zenginlikleriyle övünüp gerçeği görmemek için inat ettiklerine ve sürekli mucize getirilmesi konusundaki isteklerde bulunmalarına aldırış etmemesi öğütlendikten sonra burada her canlının ölümü tadacağı ve herkesin bu dünya hayatında yaptıklarının karşılığını mutlaka tastamam alacağı anlatılmaktadır. Böylece Müslümanlara, diğerleri gibi dünyanın güzelliklerine aldanmamaları ve bütün bunların geçici olduğu hatırlatılmaktadır. Dünya hayatında kötülük işleyenler de salih amel işleyenler de Allah yolunda cihada gidenler de, cihattan geri duranlar da elbette ölecektir. Ama ölüm bir son değil-

dir, yeni bir hayata başlangıçtır. Kıyamet gününde insanlar bu dünya hayatında yaptıklarının karşılıklarını görecek ve ateşten uzaklaştırılıp cennete girenler büyük bir mükâfata kavuşacaklardır. O halde akıllı kişi, dünya hayatının geçici zevklerine aldanıp o ebedi mükâfatı kaçırmamalıdır.

"Mallarınız ve canlarınız konusunda kesinlikle sınanacaksınız..."

Dünya hayatı imtihan yurdu olduğuna göre bu dünya hayatında inananlar da elbette sınanacaktır. Söz konusu sınamalardan biri de inananlara yöneltilen incitici sözler, alay etmeler ve olumsuz propagandalardır. İşte inkâr edenlerin bu tür tavırlarına karşı sabredenler, yani bu sınamalar sonucunda Allah'ın emirlerine uymaya devam edip yasaklarından kaçınanlar ve böylece kendilerini koruma altına almış olanlar, öteki dünyada kurtuluşa ereceklerdir.

Bazı müfessirler âyetin Müslümanlara savaşmanın emredilmesinden önce indirildiğini ve bu sebeple burada Müslümanlara sabretmelerinin tavsiye edildiğini söylerler. Bunu söyleyen müfessirlere göre, âyette geçen bu hüküm, savaşı emreden âyetlerin indirilmesiyle neshedilmiştir. Doğrusu müfessirlerin bu görüşüne katılmak mümkün değildir; çünkü sözle yapılan eziyetin cevabı, sözle karşılık vermektir. Sözle eziyet edene savaş açmak değildir. Ayrıca her zaman için güzel mücadele etme yolu tercih edilmiştir. (Kurtubî, IV, 304). Savaşa mecbur kalmadıkça savaş yoluna başvurulmaz.

وَاِذْ اَخَذَ اللّٰهُ م۪يثَاقَ الَّذ۪ينَ اُو۫تُوا الْكِتَابَ لَتُبَيِّنُنَّهُ
لِلنَّاسِ وَلَا تَكْتُمُونَهُۘ فَنَبَذُوهُ وَرَٓاءَ ظُهُورِهِمْ وَاشْتَرَوْا بِه۪
ثَمَناً قَل۪يلاًۜ فَبِئْسَ مَا يَشْتَرُونَ ﴿١٨٧﴾ لَا تَحْسَبَنَّ الَّذ۪ينَ يَفْرَحُونَ
بِمَٓا اَتَوْا وَيُحِبُّونَ اَنْ يُحْمَدُوا بِمَا لَمْ يَفْعَلُوا فَلَا تَحْسَبَنَّهُمْ
بِمَفَازَةٍ مِنَ الْعَذَابِۚ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَل۪يمٌ ﴿١٨٨﴾ وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ
وَالْاَرْضِۜ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌ ﴿١٨٩﴾

187. Bir vakit de Allah, kendilerine Kitap verilenlerden; "Kitabı insanlara açık-seçik açıklayacak ve onu gizlemeyeceksiniz" diye söz almıştı da onlar, o sözü hiçe saydılar ve onu düşük bir bedel karşılığında sattılar. Satın aldıkları şey ne kötüdür!

188. Kendilerine verilenden dolayı şımaran ve yapmadıkları şeylerle övülmek isteyen kimseleri bir şey sanma. Onların azaptan kurtulacaklarını da sanma sakın! Onlar için acıklı bir azap vardır.

189. Göklerin ve yerin egemenliği Allah'ındır. Allah her şeye gücü yetendir.

Bir önceki grupta geçen âyetlerde Müslümanların birtakım sıkıntılarla karşılaşacakları anlatılmıştı. Müslümanlar bu sıkıntılar ve muhaliflerinden gelebilecek baskılar sebebiyle, kendilerinden önce Kitap verilmiş olanların yaptığı gibi hataya düşerek gerçekleri gizlememeleri konusunda uyarılmaktadırlar. Eğer siz de onlar gibi gerçekleri gizleyecek olursanız, onların uğramış olduğu sonuçla karşılaşacaksınız. İşte bu yüzden Kitap Ehli'nin yaptıkları sıkça gündeme getirilmektedir.

Kitap Ehli'nin gizlediği neydi?

Müfessirler burada onlardan alınan sözün, Peygamberimizin peygamberliğini itiraf olduğunu söylerler. Bazıları buna İslâm dinini de ilave ederler ki Peygamberimizin peygamberliğini gizlemekle İslâm'ın hak din olduğunu gizlemek sonuçta aynı şeylerdir. Ayrıca söz konusu edilen hususların kendileri kast ediliyor bile olsa neticede bunlar birer örnektir. O halde kitaptan yapılan her türlü gizleme elbette ki kınanacak bir davranıştır.

Bu tür gizlemelerin amacı uhrevî olamaz, bunun amacı dünyevîdir. Uhrevî olana karşılık dünyevî her türlü bedel, düşük bir bedel olarak kabul edilir. Müslümanlar da dünyevî bir bedel karşılığında Kur'ân-ı Kerim'den herhangi bir gerçeği gizleyecek olsalar, aynı şekilde Kur'ân'ı düşük bir bedel karşılığında satmış olurlar.

Âyette iki husustan söz edilmektedir: Kitabı insanlara açık seçik beyan etmemek ve bir de gizlemek.

Kasten gizleme amacı olmaksızın da Kitabın açık-seçik insanlara anlatılmaması söz konusu olabilir. Mesela, günümüzde Müslümanların dindar kesiminin Kur'ân'la ilişkileri çok sıkı gibi görünmektedir. Müslüman toplumların yaşadığı her şehirde yüzlerce hatta binlerce Kur'ân hafızı vardır. Evlerde hatimler indirilmektedir. Pek çok toplantıda Kur'ân'dan aşırlar okunmakta, cadde ve evlerde, radyo ve televizyonlarda Kur'ân okunmaktadır. Ama bu kadar

okunmasına rağmen Kur'ân'ın anlamını bilenler, okunan Kur'ân'ı anlayanlar yok denecek kadar azdır. Bundan olsa gerek, Kur'ân okuyan ve onu dinleyenlerin pek çoğu, Kur'ân okuma işi bittikten sonra Kur'ân'da anlatılanlarla bağdaşmayan davranışlar sergilemektedir. Belki okuduğunu anlayanlar çoğalacak olsa bu davranışların bir kısmı ortaya çıkmayacaktır. Bunda, Kur'ân'ı anlayanların onu açık-seçik beyan etmemelerinin ve halkın da onu anlama isteğinin olmayışının etkisi de çok büyüktür.

"Kendilerine verilenden dolayı şımaran ve yapmadıkları şeylerle övülmek isteyen kimseleri bir şey sanma. Onların azaptan kurtulacaklarını da sanma sakın! Onlar için acıklı bir azap vardır."

Bazı müfessirler bu âyetin Yahudiler hakkında indirildiğini söylerken bazıları da müşrikler hakkında indirildiğini ileri sürmektedir. Ancak âyet kim hakkında indirilmiş olursa olsun, bu davranışta bulunan herkesi kapsamaktadır. Nitekim yukarıda açıklamakta olduğumuz âyetler grubunun Müslümanlara, bu tavır içinde olan Kitap Ehli'ne benzememeleri konusunda bir hitap olduğuna değinmiştik.

Âyet olumsuz davranışlara dair iki husustan söz etmektedir. Bunlardan biri, kişinin başarılarından yahut elde ettiği şeylerden dolayı şımarması, ikincisi de yapmadığı şeylerle övünmesidir.

Samimiyetle inanan kişi başarılarından yahut eline geçenden dolayı Allah'a şükreder, bunlardan dolayı şımarmaz. Ancak şımarma ve elde ettiği başarıların dile getirilmesi sırasında sevinmeyi birbirine karıştırmamak gerekir. Kişinin bundan dolayı sevinmesi yahut bundan hoşlanması şımarma değildir. Önemli olan bu durumun, kişiyi kendisini yitirecek dereceye düşürmemesi ve bundan dolayı gurura kapılmamasıdır.

Yapmadığı şeylerden dolayı övülmeyi istemek insanlar arasında yaygın bir eğilimdir. Hiç kuşkusuz bu eğilimin en kötüsü, kişinin kendisinin bu tür girişimlerde bulunmasıdır. Bundan da kötüsü, bu eğilimin dinle ilgili hususlarda ortaya çıkmasıdır. Birçok kimse yönetici kesimin yahut halkın takdirlerini kazanmak için Kur'ân âyetlerini yanlış tevil ederek kendilerini din hamisi ve savunucusu konumunda gösterme çabası içerisine girer. Bu tür davranışlar kişide münafıklık eğiliminin var olduğunun göstergesidir.

إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمٰوَاتِ
وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَآيَاتٍ لِأُولِي الْأَلْبَابِ ﴿١٩٠﴾

اَلَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللّٰهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلٰى جُنُوبِهِمْ
وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هٰذَا
بَاطِلًا سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴿١٩١﴾ رَبَّنَا اِنَّكَ مَنْ تُدْخِلِ
النَّارَ فَقَدْ اَخْزَيْتَهُ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ اَنْصَارٍ ﴿١٩٢﴾ رَبَّنَا
اِنَّنَا سَمِعْنَا مُنَادِيًا يُنَادِي لِلْاِيمَانِ اَنْ اٰمِنُوا بِرَبِّكُمْ
فَاٰمَنَّا رَبَّنَا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّئَاتِنَا
وَتَوَفَّنَا مَعَ الْاَبْرَارِ ﴿١٩٣﴾ رَبَّنَا وَاٰتِنَا مَا وَعَدْتَنَا عَلٰى رُسُلِكَ
وَلَا تُخْزِنَا يَوْمَ الْقِيٰمَةِ اِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْمِيعَادَ ﴿١٩٤﴾
فَاسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ اَنّ۪ي لَٓا اُض۪يعُ عَمَلَ عَامِلٍ مِنْكُمْ مِنْ ذَكَرٍ
اَوْ اُنْثٰى بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍ فَالَّذ۪ينَ هَاجَرُوا وَاُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ
وَاُوذُوا ف۪ي سَب۪يل۪ي وَقَاتَلُوا وَقُتِلُوا لَاُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ
وَلَاُدْخِلَنَّهُمْ جَنَّاتٍ تَجْر۪ي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ ثَوَابًا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ
وَاللّٰهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الثَّوَابِ ﴿١٩٥﴾

190. Göklerin ve yerin yaratılışında ve gece ile gündüzün birbirini takip edişinde aklı olanlar için elbette deliller vardır.

191. Onlar ki ayakta iken, otururken ve yanları üzere yatarken Allah'ı anarlar; göklerle yerin yaratılışını düşünürler de (şöyle derler):

"Rabbimiz! Bunu boş yere yaratmadın. Eksikliklerden münezzehsin. Bizi ateşin azabından koru!

192. Rabbimiz! Sen kimi ateşe tıkacaksan, artık onu hakir ve zelil etmişsindir.

193. Rabbimiz! 'Rabbinize iman edin' diyerek imana davet eden bir münadiyi duyduk ve hemencecik inandık. Rabbimiz! Günahlarımızı bağışla, kabahatlerimizin, kusurlarımızın üstünü ört ve canımızı iyilerle birlikte al.

194. Rabbimiz! Peygamberlerin aracılığıyla söz verdiklerini bize ver de kıyamet günü bizi rezil etme. Gerçek şu ki sen, sözünden caymazsın."

195. Rableri dualarını kabul etti (ve buyurdu ki): **"Erkek olsun, kadın olsun -ki hep birbirinizdensiniz-, iyilik edenlerinizin iyiliğini boşa çıkarmam. Hicret eden, yurtlarından çıkarılan ve benim yolumda eziyete uğrayanların; savaşanların ve katledilenlerin günahlarını mutlaka örteceğim. Elbette onları, Allah'tan bir mükâfat olarak, zeminlerinde ırmakların çağlayıp aktığı cennetlere koyacağım." Allah, nimetin en güzeli O'nun yanındadır.**

Bu âyetler grubunun önceki âyetler grubuyla ilişkisi nedir?

Önceki âyetlerde Kitab'ı açık-seçik anlatmayan ve gizleyenlerden; ayrıca yapmadıkları şeylerle övülmek isteyenlerden söz edilmişti. Onlar ellerinin altında bulunan kitapta anlatılanlardan etkilenmiyorlarsa evrene baksınlar. Belki evrendeki açık işaretleri okuyacak olsalar o zaman hakkı bulurlar. O zaman belki Yüce Allah'ın insanlara kendi aralarından bir peygamber göndermesini anlar bu peygambere iman ederler. Yine Kitap Ehli ve müşrikler Peygamber'den hep olağanüstülükler istiyorlardı. Bu isteklere verilen cevapta, Kur'ân'ın, Peygamber'in peygamberliğine yeterli delil olduğu anlatılmıştır. Burada ise olağanüstülüklere takılacağınıza, olağan şeyler üzerinde düşünseniz yine Allah'ın bir peygamber göndermesinin normal bir hadise olduğunu ve bu peygamberin de Muhammed (s.a.v.) olduğunu anlarsınız, denmektedir. İlk âyette bunlar anlatılmaktadır.

"Onlar ki ayakta iken, otururken ve yanları üzere yatarken Allah'ı anarlar..."

Burada insanın sürekli üzerinde bulunduğu üç durumdan söz edilmektedir. İnsan ya ayaktadır ya oturmaktadır yahut yan üstü yatmaktadır. Demek

ki akıl sahiplerine yakışan, her durumda Allah'ı anmak ve yaratıkları üzerinde düşünmektir. Daha önce Bakara sûresinin 152. âyetinin tefsirinde zikrin üç çeşidinden söz etmiş bunların dil ile yapılan zikir, kalp ile yapılan zikir ve fiili zikir olduğunu belirtmiştik.

İnsanın hem ayakta hem oturur vaziyette hem de yan üstü yatarken yapabileceği zikir kalp ile yapılanıdır. Âyetin devamında, **"göklerle yerin yaratılışını düşünürler"** denilmesi de burada konu edinilen zikrin kalp ile yapılanı yani evren üzerinde düşünmek şeklinde olan zikir olduğuna işaret etmektedir. Bu zikir çeşidi için birtakım özel hareketler, abdest yahut boy abdesti gibi temizlik şartları, avret yerlerini örtme gibi gereklilikler de yoktur. Buna rağmen evren ve evrende olup biten üzerinde düşünmek bir ibadettir.

İşte bu düşünme sonucunda akıl sahibi şu sonuca varır: **"Rabbimiz! Bunu boş yere yaratmadın."** Evrenin tamamı içindekilerle birlikte gayesiz yaratılmamışlardır. Evren üzerinde düşünen akıllı kişi, onun sadece dünya hayatı gibi kısa bir müddet için yaratılmadığını; hayatın bu dünya hayatıyla son bulmayacağını ve bu dünya hayatı sonucunda hesap vereceğini anlar. Bu nedenle de: "**Eksikliklerden münezzehsin. Bizi ateşin azabından koru! Rabbimiz! Sen kimi ateşe tıkacaksan, artık onu hakir ve zelil etmişsindir.** " diye dua eder.

Aklı başında olan ve aklını kullanan kişi, hak olan çağrılara kulak verir. İcabet etmekte gecikmez ve bahaneler aramaz: "**Rabbimiz! 'Rabbinize iman edin' diyerek imana davet eden bir münadiyi duyduk ve hemencecik inandık. Rabbimiz! Günahlarımızı bağışla, kabahatlerimizin, kusurlarımızın üstünü ört ve canımızı iyilerle birlikte al."** diye dua eder.

"Rabbimiz! Peygamberlerin aracılığıyla söz verdiklerini bize ver de kıyamet günü bizi rezil etme. Gerçek şu ki sen, sözünden caymazsın."

Rableri de bu samimi çağrılarına cevap verir: **"Erkek olsun, kadın olsun -ki hep birbirinizdensiniz-, iyilik edenlerinizin iyiliğini boşa çıkarmam. Hicret eden, yurtlarından çıkarılan ve benim yolumda eziyete uğrayanların; savaşanların ve katledilenlerin günahlarını mutlaka örteceğim. Elbette onları, Allah'tan bir mükâfat olarak, zeminlerinde ırmakların çağlayıp aktığı cennetlere koyacağım." Allah, nimetin en güzeli O'nun yanındadır.**" Dua edenin şu veya bu ırktan olması, erkek veya kadın olması, günahkâr olması yahut olmaması fark etmez. Allah samimiyetle kendisine yönelen herkesin duasını kabul eder.

لَا يَغُرَّنَّكَ تَقَلُّبُ الَّذِينَ كَفَرُوا
فِي الْبِلَادِ ﴿١٩٦﴾ مَتَاعٌ قَلِيلٌ ثُمَّ مَأْوٰيهُمْ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمِهَادُ
﴿١٩٧﴾ لٰكِنِ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا
الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا نُزُلًا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ وَمَا عِنْدَ اللّٰهِ خَيْرٌ
لِلْأَبْرَارِ ﴿١٩٨﴾ وَإِنَّ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَمَنْ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَمَا أُنْزِلَ
إِلَيْكُمْ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِمْ خَاشِعِينَ لِلّٰهِ لَا يَشْتَرُونَ
بِآيَاتِ اللّٰهِ ثَمَنًا قَلِيلًا أُولٰئِكَ لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ
إِنَّ اللّٰهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿١٩٩﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا
وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٢٠٠﴾

196. **İnkâr edenlerin yeryüzünde diledikleri şekilde dolaşmaları seni yanıltmasın.**

197. **Az bir yararlanmadır bu. Sonra varacakları yer cehennemdir. Ne kötü bir yataktır o!**

198. **Halbuki Rablerinden korkanlara; Allah'tan bir konaklama yeri olarak, içlerinde ebedi kalacakları ve zeminlerinde ırmakların çağlayıp aktığı cennetler vardır.**

199. **Kitap Ehli'nden öyleleri var ki Allah'a, size indirilene ve kendilerine indirilene inanırlar. Allah'a derin bir saygıyla boyun eğerler. Allah'ın âyetlerini az bir değere satmazlar. İşte onların Rableri katında mükâfatları vardır. Allah hesabı çabuk görendir.**

200. **"Ey inananlar! Sabredin; sabırla sebat edin, cihada hazırlıklı olun ve Allah'tan korkun ki kurtuluşa eresiniz."**

Bazı müminlerin: *"Bizler açlık ve sıkıntılarla boğuşurken, Allah düşmanları bolluk ve nimet içerisindedirler"* şeklinde serzenişte bulunmaları üzere 196. âyetin indirildiği nakledilir. Bazı rivâyetlerde ise bu durumun inanmayanlar tarafından dile getirildiği söylenir. Haddizatında bunu kimin dile getirdiği pek de önemli değildir. İnanmayanlardan kimin; Yahudiler mi, yoksa Arap müşriklerin mi bolluk içerisinde oldukları meselesi de önemli değildir. Vakıa böylesi durumlarla çokça karşılaşıyoruz. Günümüzde de Müslüman olmayan pek çok ülke halkı bolluk içerisinde yaşarken birçok Müslüman ülke halkları da yoksulluk ve sıkıntılarla boğuşmaktadır.

Hitap Peygamber (s.a.v.)'e olmakla birlikte hedef bu şekilde düşünen Müslümanlardır. Çünkü Peygamber'in kendisi bu tür şeyleri problem edinecek biri değildir.

Dünya hayatında nimetlere gark olmak, zengin olmak vs. gibi konular, insanların kendi çabalarıyla elde ettikleri şeylerdir.

Sûrenin birçok yerinde inananlarla inanmayanlar arasındaki mücadelelerden ve birtakım problemlerden söz edildi. Bu sebeple sûre "**Ey inananlar! Sabredin, daha sabırlı olun, cihada hazırlıklı olun ve Allah'tan korkun ki kurtuluşa eresiniz**" âyetiyle son bulmaktadır.

Âyet düşmana karşı mücadelede dört unsura dikkat çekmektedir.

1. *Sabretmek:* Sabır, hayatın her alanında önemlidir. Ama düşmanla mücadelede sabrın önemi çok daha belirgindir. Her alanda başarıya ulaşmanın araçlarından biri sabırdır. Sabrın üç derece olduğu söylenir:

a.) Bela ve musibetlere karşı sabır.

b.) Allah'ın emirlerini yerine getirmek üzere sabır.

c.) Allah'ın yasaklarından kaçınmak üzere sabır.

Sabretmenin önemi Kur'ân-ı Kerim'in başka âyetlerinde de dile getirilmektedir.

2. *Daha sabırlı olmak:* Müfessirlerin belirttiklerine göre burada kastedilen düşmandan daha sabırlı ve sebatkâr olmaktır. (Zemahşeri, I, 460). Başarının temel şartlarından birisi sabretmek olduğuna göre, inananlar inanmayanlardan daha sabırlı olmalıdırlar ki onlara galip gelebilsinler.

3. *Cihada hazırlıklı olmak:* Âyette geçen رَابِطُوا kelimesi *at bağlamak* kök anlamından gelmekte olup sınırda düşmana karşı nöbet tutmak manasındadır. Bu sebeple kelimeyi, *"cihada hazırlıklı olun"* şeklinde tercüme ettik. Cihada hazırlıklı olmanın en önemli unsurlarından biri, kuşkusuz silah gibi savaş araç-gereçlerine sahip olmaktır. *"Onlara karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet ve savaş atları hazırlayın ki bunlarla Allah'ın düşmanını, sizin düşmanınızı ve sizin bilme-*

diğiniz fakat Allah'ın bildiği diğer düşmanları korkutasınız." (Enfâl 8/60). Müslüman, saldırgan değildir ve olmamalıdır. Ancak düşmanın şerrinden korunmak, düşman saldırılarına karşı daima hazırlıklı olmayı gerektirir.

4. *Allah'tan korkmak:* Takva kelimesi kişinin kendisini Allah'ın gazap ve cezalandırmasından koruması anlamındadır. Bu sebeple kelimeyi, *"Allah'tan korkmak"* şeklinde anlamlandırdık. Allah'tan korkmayan kişi her türlü kötülüğü yapmaya meyillidir. Allah'tan korkan ise Allah'ın emirlerini yerine getirir ve sakındırdıklarından sakınır. İşte düşmanla yapılan mücadelede başarılı olmanın unsurlarından biri de Allah'tan korkmaktır.

Burada söz konusu edilen dört şart/ilke hem dünyada hem de âhirette başarıya ulaşmanın temel unsurlarındandır.

4.
Nisâ Sûresi

Kadınlar *anlamına gelen bu sûre Medine'de Hicret'in 1. - 5. yılları arasında indirilmiştir. 176 âyettir.*

Sûre, İslâm toplumunun temellerinin atıldığı bir dönemde indirilmiştir. Mekke'de indirilen sûreler daha çok inanç meselelerinden söz ediyordu. Medine'de Müslümanlar yeni bir devlet kurmuşlardı. Bu nedenle sosyal meselelere ait kurallarla ahlâkî değerlerin belirlenmesi gerekiyordu. Ayrıca sağlıklı bir toplumun, sağlıklı bir aile yapısına dayalı olması gerektiği açıktır. Bu nedenle evlilik kuralları, kadın ile kocasının hak ve görevleri, miras konuları, hâkimin sorumlulukları, hüküm verirken hiçbir ayrıcalık gözetmeden sadece hak ve adaletin göz önünde bulundurulmasının gerekliliği gibi konulara sûrede geniş yer verilmektedir. Sûrenin adından da anlaşıldığı gibi kadınlarla ilgili birçok hüküm ve değerlendirme de gündeme getirilmektedir.

Sûre, insanlığın kardeşliğine vurgu yapıp bütün insanlığın tek bir canlıdan yani Âdem'den türediğini ifade ettikten sonra; çocukların, kadınların ve yetimlerin haklarının gözetilmesini istemektedir. Ardından evlilik ve miras konuları anlatılmaktadır. Bilahare temizlik, namaz, Allah yolunda savaş, yöneticilere itaat gibi konulara yer verilmektedir.

Müslümanlar Medine'ye hicret ettikten sonra Kitap Ehli'nin yanında, İslâm toplumu içinde yeni ortaya çıkan, görünürde Müslüman, fakat kalplerinde iman olmayan bir sınıfla; münâfıklarla karşılaştılar. Bu sebeple sûrede bu konularla ilgili olarak da bilgi verilmektedir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذ۪ي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا
زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالاً كَث۪يراً وَنِسَٓاءًۚ وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذ۪ي تَسَٓاءَلُونَ بِه۪
وَالْاَرْحَامَۜ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَق۪يباً ﴿١﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla

1. **Ey insanlar! Sizi tek bir nefisten yaratan, ondan da eşini yaratan ve ikisinden de pek çok erkek ve kadın** (var edip) **yayan Rabbinizden korkun. Kendisi adına birbirinizden taleplerde bulunduğunuz Allah'tan korkun ve akrabalık bağlarını gözetin. Şüphesiz, Allah sizi sürekli gözetleyicidir.**

Kur'ân-ı Kerim iman etmiş olanlara hitap ettiği gibi iman etmeyenlere de hitap eder. Çünkü o, bütün insanlığa gönderilmiş bir kitaptır. Kur'ân'a henüz iman etmemiş olanların tamamı, iman etmeye aday kimselerdir. Bu sebeple bazı âyetlere "Ey insanlar!" hitabıyla başlanmaktadır. Nisa sûresi de bu hitapla başlamaktadır. Sûrenin Medine'de, hicretten bir sene sonra indirilmeye başlandığına dikkat çekmiştik. Bilindiği gibi sûrenin indirildiği sırada Medine'de henüz İslâm'ı kabul etmemiş müşrik Araplar ve Yahudiler bulunmaktaydı. Müslümanlar artık bu insanlarla birlikte yaşayacaklardı. O halde hem Müslümanlara hem de diğerlerine, insanların tamamının aynı ana babadan geldiklerini, aralarında böyle bir bağın bulunduğunu hatırlatmakta yarar vardı. İlk âyet, bu hususu dile getirmektedir: "**Ey insanlar! Sizi tek bir nefisten yaratan, ondan da eşini yaratan ve ikisinden de pek çok erkek ve kadın** (var edip) **yayan Rabbinizden korkun....**"

Yüce Allah insanların tamamının aynı nefisten geldiklerini hatırlatarak kendilerini bu şekilde yaratan Rablerinin azabından korunmalarını istemektedir.

İnsanlığın tamamının tek bir nefisten yaratılmış olmasının Allah'ın azabından korunmakla ne ilişkisi olabilir?

Dikkat edilirse bu sûrede yetimlerin hakları, miras meseleleri, nikâh akdi, kadınlarla ilgili konularla savaşın pek çok meselelerinden söz edilmektedir.

Böyle bir ortamda insanların tamamının tek bir nefisten geldiklerine dikkat çekilerek söze başlanması önemlidir. Bütün insanlar bir ana ve babadan geldiklerine göre başka bir insanın hakkına tecavüz söz konusu olduğunda aslında kişi, kendisiyle akrabalık bağı olan ve kendisiyle aynı soydan gelen birinin hakkına tecavüz etmiştir.

"Ey insanlar!" hitabı, daha çok Mekke'de indirilmiş sûrelere özgü bir hitaptır ve bu hitapla öncelikle Mekke müşrikleri kastedilmektedir. Hâlbuki bu sûre Medine'de indirilmiştir. Burada öncelik ve ayrım söz konusu olmaksızın bütün insanları ilgilendiren bir husustan söz edilmektedir ki o da bütün insanların bir tek nefisten yaratılmış olmalarıdır. Bundan dolayı sûreye bu hitapla başlanmıştır.

Geçmişte aynı şeyi söyleyenler olmakla birlikte özellikle günümüzde bazı müfessirler *tek nefis* ile Hz. Âdem'in kastedilmediğini, bilakis insan cinsinin kastedildiğini söylerler. Bununla şunu kastederler: Bütün insanlar için bir asıl, bir maya vardır. (Buna insanlık özü dersek); tüm insanlar bu özden yaratılmışlardır. Âdem de bu özden/nefisten yaratılmıştır Havva da.

Doğrusu bu görüşe katılmak mümkün görünmemektedir; çünkü bu ifadenin devamında *"ondan da eşini yaratan"* denmektedir. Eğer *tek nefisle* söz konusu edilen *insanlık özü* kastedilmişse bu özün eşi kimdir? Âdem mi, Havva mı? Ayrıca, âyetin devamında, *"ikisinden de pek çok erkek ve kadın* (var edip) *yayan"* denmektedir. Burada söz konusu edilen ikisiyle, Âdem ve insanlık özü mü, yoksa Havva ve insanlık özü mü kastedilmektedir? Belki bu âyetten önceki âyetlerde Âdem'den söz edilmiş olsaydı tek nefisten insanlık özünün kastedilmiş olduğu söylenebilirdi. Ne var ki âyet, sûrenin ilk âyetidir. Bu sebeple "زَوْجَهَا"nın sonundaki "هَا" zamirini "نَفْسٍ وَاحِدَةٍ"den başka bir yere göndermemiz mümkün değildir. O halde *tek nefis*'le kastedilen, Hz. Âdem'dir. Yüce Allah, eşi Havva'yı Âdem'den yaratmış; ikisinden de pek çok erkek ve kadın türetmiştir. *Tek nefis* ile Hz. Âdem kastedildiği halde dişilik zamiri olan "هَا"nın kullanılması "نَفْسٍ" kelimesinin lafız olarak dişi olmasından kaynaklanmaktadır.

Bize öyle geliyor ki özellikle günümüzde bu görüşü ileri sürenler, kadın haklarını savunmayı amaçlıyorlar. Çünkü onlara göre *tek nefis* ile Âdem kastediliyorsa haliyle Havva, Âdem'den yaratılmış olacak ve bu da Havva'nın ikinci plana itilmiş olmasına sebep olacaktır. Bu görüşte olanların bazıları da, "Kur'ân-ı Kerim'de bütün insanların Âdem'den yaratıldığının apaçık zikredilmemiş olduğunu" belirterek, ileride insanların tamamının Âdem'den yaratılmadıkları ispatlanacak olursa ve mesela beyaz ırkın atasının ayrı, zencilerin atalarının ayrı, sarı ve kızılderililerin atalarının ayrı olduğu ortaya çıkarsa zor duruma düşeriz endişesini taşıyor olmalılar. Kur'ân'da apaçık zikredilmemiş

bir hususu Kur'ân'ın kesin bir görüşü olarak takdim edemeyiz diyorlar. Muhammed Abduh bu görüşünü Menar tefsirinde bu âyetin tefsiri münasebetiyle detaylı bir şekilde açıklamaktadır. (Menar, IV, 266-268).

Tevrat, Havva'nın Âdem'in kaburga kemiğinden yaratıldığını belirtir. (Tekvin, II/23). Bu husus, sahih kabul edilen bir hadiste de dile getirilmektedir. Kur'ân-ı Kerim'de ise böyle bir bilgi mevcut değildir.

Havva'nın Âdem'den yaratılmış olması, gerçekten, kadının erkeğe nazaran ikinci planda olduğu, daha açık bir ifade ile ondan daha aşağı bir seviyede bulunduğu anlamına gelir mi?

Bizce bundan böyle bir anlam çıkarmak mümkün değildir. Mesela, Hz. İsa da Meryem'den doğmuştur ve babası yoktur. Oysa Hz. İsa Meryem'den üstündür. Dolayısıyla birisinin diğerinden yaratılmış olması ikincisini değersiz kılmaz. Bilakis birbirlerinin parçası oldukları ve birbirlerine ihtiyaçları bulunduğu anlamına gelir. Nitekim Tevrat da kadının erkekten yaratılmış olmasını, erkeğin sevgi ile karısına bağlanacağı ve onunla tek beden haline geleceği anlamında gündeme getirmektedir. (Tekvin, II/25).

"Akrabalık bağlarını gözetin."

Müfessirler bu ifadeyle yakın akrabaların kastedildiğini söylemektedir. Oysa âyet, bütün insanlara hitap etmekle ve bütün insanların tek nefisten yaratıldığını ifade etmekle söze başladığına göre burada kastedilen bütün insanlar arasındaki akrabalık olmalıdır. Ama bütün insanlar akrabalık bağıyla birbirlerine bağlı olsalar da yakın akrabanın bağı elbette ki daha güçlüdür.

وَاٰتُوا الْيَتَامٰٓى اَمْوَالَهُمْ وَلَا
تَتَبَدَّلُوا الْخَبٖيثَ بِالطَّيِّبِ وَلَا تَأْكُلُٓوا اَمْوَالَهُمْ اِلٰٓى اَمْوَالِكُمْ اِنَّهُ كَانَ حُوبًا
كَبٖيرًا ﴿٢﴾ وَاِنْ خِفْتُمْ اَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامٰى فَانْكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ
مِنَ النِّسَٓاءِ مَثْنٰى وَثُلٰثَ وَرُبَاعَ فَاِنْ خِفْتُمْ اَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً اَوْ مَا
مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ ذٰلِكَ اَدْنٰٓى اَلَّا تَعُولُوا ﴿٣﴾ وَاٰتُوا النِّسَٓاءَ صَدُقَاتِهِنَّ
نِحْلَةً فَاِنْ طِبْنَ لَكُمْ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ نَفْسًا فَكُلُوهُ هَنٖٓيـًٔا مَرٖٓيـًٔا ﴿٤﴾

2. **Yetimlere mallarını verin. Pis olanı temiz olanla değiştirmeyin. Onların mallarını kendi mallarınıza katarak yemeyin; çünkü bu, büyük bir günahtır.**
3. **Yetimler konusunda adaletli davranmayacağınızdan korkarsanız hoşunuza giden kadınlardan ikişer, üçer, dörder olmak üzere evlenin. Ama eğer adaleti gözetemeyeceğinizden korkarsanız bu takdirde bir kadınla yahut ellerinizin sahip olduklarıyla yetinin. Adaletten sapmamanıza en uygun olanı da budur.**
4. **Kadınlara mehirlerini gönül hoşluğuyla verin. Şayet bunun bir kısmını gönülden size geri verecek olurlarsa onu da afiyetle yiyin.**

Burada *yetim* ile yetimlik dönemini yeni aşmış kişi kastedilmektedir. Cahiliye döneminde biri ölür ve ardında ergenlik çağına ermemiş küçük çocuklar bırakırsa akrabalardan biri o yetim çocukların vasisi olur ve mallarının gözetimini de üstlenirdi. Ancak yetim çocuk ergenlik çağına ulaşıp malının yönetimini devralacağı zaman vasilerden bazıları yetimin hakkını tam olarak vermez yahut hile yollarıyla yetimin değerli mallarına karşılık ona değeri daha düşük mallardan verirdi. Malının yönetimini üstlendiği dönemlerde de yetimin mallarını kendi mallarına katarak âdil olmayan harcamalarda bulunurdu. Bakara sûresinde de belirttiğimiz gibi vasinin yetimin malını kendi malına katması şayet yetimin lehine olacaksa bunda bir sakınca yoktur. Mesela, kişi kendi malıyla kazançlı bir ticaret yapıyorsa yetimin mallarını sermayesine katarak yetimi de bundan yararlandırmasında herhangi bir sakınca bulunmamaktadır. Burada anlatılmak istenen, yetimin malını yemek için hileli yollara başvurmaktır. Âyette, vasi olan kişinin, maddî değeri daha fazla da olsa kendine bıraktığı ve aslında yetimin hakkı olan mallar, pis olmakla nitelenmiş; bunun yerine yetime verdiği mallar, maddî değeri daha düşük de olsa temiz olmakla nitelenmiştir.

İslâm döneminde vasi tayini devam ettiği gibi günümüzde de mahkemeler, yetimlerin mallarının gözetimi için vasi tayin etmektedir. Ayrıca her dönemde vasiler hileli yollarla yetimin malını kendi emelleri doğrultusunda kullanma imkânlarına şu veya bu ölçüde sahiptirler. O halde âyette yapılan tavsiye bütün dönemler için geçerlidir.

Hukuki tedbirlerle yetimlerin hakları bir dereceye kadar korunabilir. Ne var ki bu hukuki tedbirlerin yanında en mükemmel koruma, insanların vicdanlarına hitap ve âhirette bu yaptıklarının bedellerinin kendilerine ödetileceğini ihtardır.

"Yetimler konusunda adaletli davranmayacağınızdan korkarsanız hoşunuza giden kadınlardan ikişer, üçer, dörder olmak üzere evlenin."

Âyet, yetim kızların gerek mallarının gerek kendilerinin korunmalarını amaçlamaktadır. Yetim kızla evlenmenin hangi durumlarda aleyhine olacağına dair farklı hususlar dile getirilmiştir: Mehrinin az verilmesi, malının istismar edilmesi, kendisine iyi davranılmaması vs. Âyet, yetim kızların aleyhine olabilecek durumların tamamını kapsamakta ve "onların aleyhine olabilecek davranışlarda bulunmaktansa önünüz açık, dörde kadar diğer kadınlarla evlenebilirsiniz" demektedir.

İslâm hukukunda kötülüklerin önüne geçilmesi, yararların temin edilmesinden önce gelir. Bütün işlerde asıl olan, yapılacak işin artı ve eksilerini ölçüp biçtikten sonra eyleme geçmektir. Müslüman'ın, her işinde böyle davranması gerekir. Eyleme geçmeden önce en çok enine boyuna ölçülüp hesaplanması gereken ise evliliktir. İşte âyet buna dikkat çekmektedir.

Din belli bir sınıf, dönem veya millete gönderilmemiştir. İndirilişinden kıyamet kopuncaya kadar insanların tamamına hitap etmektedir. İnsanların ihtiyaçları farklı farklıdır. O halde bu farklılıklar da gözetilerek olabildiğince adalete riayet yolu bulunmalıdır. Bazen birden fazla kadınla evlenme erkekler için bir ihtiyaç haline gelmektedir. Şöyle ki:

a) Kadın kısırdır ve erkeğin maddi imkânı birden fazla kadını geçindirmeye müsaittir. Erkek çocuk sahibi olmak ve neslini devam ettirmek isteyebilir. Çünkü bu istek insanda fıtrîdir. Bu takdirde erkek ya mevcut hanımını boşayacak veya ikinci bir hanımla evlenecektir.

b) Kadın şu veya bu sebeple kadınlık görevini yerine getirmeye uygun olmayabilir. Bu takdirde de koca ya o kadını boşayacak yahut ikinci bir hanım getirecektir.

c) Kimi dönemlerde ve kimi bölgelerde savaş ve benzeri sebeplerle erkeklerin sayısı azalmaktadır. Çünkü savaşlarda ve iş kazalarında daha çok erkekler ölmektedir. Bu takdirde bazı erkeklerin birden fazla kadınla evlenmeleri kadınların da yararınadır.

d) Bilindiği gibi kadınların özel hallerinde onlarla ilişkiye girmek caiz değildir. Onların sağlıkları açısından da buna ihtiyaç vardır. Ayrıca kimi kadınlarda bu dönem uzun sürebilmektedir. Oysa erkeği kısıtlayacak herhangi bir dönem bulunmamaktadır. Kendine hâkim olamayan erkekler böylesi durumlarda birden fazla kadınla evlenebilirler.

Söz konusu bu gibi özel durumları çoğaltmak mümkündür. Bu gibi du-

rumlarda erkeğin birden fazla kadınla evlenmesi, toplumun huzur ve güveni açısından da önemlidir.

Âyette *"ikişer, üçer, dörder"* denmesi, evlenme izninde kadın sayısının sınırsız olduğu anlamına gelir mi? Âyetin sonunda, adaletin gözetilmemesinden endişe edildiği takdirde bir tane ile yetinilmesinin söylenmiş olması, sayının en çok dört olabileceğini göstermektedir. Şayet bu sayılar söylendikten sonra bu durum dile getirilmemiş olsaydı, sayının sınırsız olabileceği anlaşılabilirdi. Nitekim Peygamber dönemindeki uygulamalar da sayının dörtten fazla olamayacağını göstermektedir. Çünkü dörtten fazla eşi olanlara, fazla olan eşleri serbest bırakmaları emredilmiştir. Günümüz toplumlarının birçoğunda birden fazla kadınla evlenmek hukuken yasaklanmıştır. Ne var ki pratikte durum hiç de öyle değildir.

Kur'ân-ı Kerim tek kadınla evliliği tercih etmekte ve haksızlık yapmanın önüne geçmek için tek evliliği tavsiye etmektedir. **"Ama eğer adaleti gözetemeyeceğinizden korkarsanız bu takdirde bir kadınla yahut ellerinizin sahip olduklarıyla yetinin. Adaletten sapmamanıza en uygun olanı da budur."**

Bazıları İslâm öncesi dönemde erkeklerin çok kadınla evlenmelerinin yaygın olduğunu, Kur'ân'ın o günkü şartlar içerisinde sayıyı ancak dörde indirebildiğini; aslında Kur'ân'ın bu konuda bir süreç başlattığını söyleyerek zamanla Müslümanların bu sayıyı tek kadınla sınırlandırmaları gerektiğini ileri sürmektedir.

Her şeyden önce şunu belirtmek gerekir ki Kur'ân-ı Kerim'in ne bu konuda ne de diğer konularda başlatıp da sonuca bağlamadığı tek bir konu bulunmamaktadır. Çünkü eğer böyle olsaydı, din tamamlanmış olmazdı. Şurası da bir gerçektir ki bütün dinlerde ilk nesiller her türlü fedakârlığı göze alabilen nesillerdir. Onlar inançlarını değiştirmiş, yurtlarını terk etmiş ve her an için canını feda etmeyi göze alabilmişlerdir. İnancını değiştiren ve canını feda edebilen bir kişinin sosyal konulardaki değişimlere ayak uyduramaması diye bir durum söz konusu olamaz. Belki kimi durumlarda tedricilik (aşamalı hüküm koyma süreci) söz konusudur ama bu süreç de Peygamber döneminde tamamlanmıştır.

Genel olarak ilk nesiller kendilerini dine uydururken sonrakiler birtakım tevillerle dini kendilerine uydururlar. İlk nesil mensupları, her işlerini kitaba uyarak tanzim ederken; sonrakiler, her işlerini kitaba uydurarak yapma alışkanlığı kazanırlar.

İslâm öncesinde çok kadınla evlenmenin çok yaygın olduğu sadece bir

iddiadan ibarettir. Hele hele her bir erkeğin çok sayıda kadınla evli olduğunu söylemek hiç de doğru değildir. Evlenilecek kadınlara dair bir sınırın bulunmadığı doğrudur. Ancak böyle bir serbestliğin var olması, pratikte de bunun yaygın olduğu anlamına gelmez. Zaten bütün toplumlarda savaş sonrası gibi özel durumlar hariç, kadın erkek oranları birbirine çok yakındır. Çok kadınla evlenme çok yaygın olmuş olsa erkeklerin büyük bir kısmı evlenecek kadın bulamaz. O halde İslâm öncesinde birden fazla kadınla evli olanların sayısı sanıldığı gibi fazla değildir. Anlattığımız sebepten dolayı buna imkân da yoktur.

Dikkat çekilmesi gereken diğer bir husus ise nikâh akdinde kadının taraf olduğudur. Kimse herhangi bir kadını ilk eş olmaya yahut ikinci, üçüncü veya dördüncü eş olmaya zorlayamaz. O halde ikinci, üçüncü veya dördüncü kuma olmaya rıza gösteren de kadının kendisidir. Sadece cariyelerin böyle bir seçim hakları bulunmamaktadır; onlar efendilerine aittir. Her ne kadar birden fazla kadınla evlenme durumunda adaletsiz davranma endişesi olduğunda kişinin cariyeleriyle yetinmesi önerilmişse de bu, kişilerin hiçbir kayıt ve şart olmaksızın cariyelere diledikleri şekilde davranabilecekleri anlamına gelmez. Kuşkusuz cariyelerin hakları hür kadının hakları düzeyinde değildir. Rızalarının şart koşulmaması, mehirlerinin olmaması, söz konusu ettiğimiz farklılıklar arasındadır. Ancak insan olarak onların da birtakım hakları vardır ve bu hakların gözetilmesi gerekir.

Cariyeler savaş esirleridirler. Savaş esiri olan birinin, hür kimsenin bütün haklarına sahip olmaması doğaldır. Esasen onların cariye edinilmeleri onlara bir cezadır. Burada yapılacak şey, cezalar arasında bir kıyaslamanın yapılmasıdır. Verilen bu cezanın mevcut hukuktaki karşılığı, esir kamplarıdır. Ayrıca cariyelerle evlenildiğinde bir bakıma onlar için hürriyete kavuşma yolu da açılmış demektir. Çünkü bir cariye çocuğunun olmasıyla *ummu'l-veled* statüsüne kavuşmuş olur ve artık efendisi onu bir başkasına satamaz ve bir başkasıyla evlendiremez. Efendisinin ölmesi durumunda da tamamen hürriyetine kavuşmuş olur. Ayrıca işlenen bazı suçların kefareti olarak da hürriyetlerine kavuşmaları mümkündür. Köle ve cariyelerin hürriyetlerine kavuşturulmalarının önemli sevaplar arasında zikredildiği de unutulmamalıdır. İşte bu sebeplerle karşılıklı yahut karşılıksız salıverilmelerine karar verilmeyen esirlerin ve bundan dolayı da cariye yapılanların önemli bir kısmı birkaç yıl sonra hürriyetlerine kavuşmuş olurlar. Bazı dönem ve bazı durumlarda gerek cariyelik ve köleliğin, gerek birden fazla kadınla evlenmenin istismar edilip haksızlıkların yapılmış olması, haksızlık yapan kimseleri bağlar, İslâm'ı değil.

"Kadınlara mehirlerini gönül hoşluğuyla verin. Şayet bunun bir kısmını gönülden size geri verecek olurlarsa onu da afiyetle yiyin."

İslâmiyet nikâh akdinde erkeğin kadına mehir (maddi karşılık) vermesini öngörür. Verilen bu mehir kadın ile erkek arasındaki sevgi bağlarını güçlendirmeyi amaçladığı gibi kadın için bir güvencedir de. Çünkü kadına verilen mehir tamamen kadının mülkiyetine geçer. Kadın onu istediği şekilde kullanma yetkisine sahiptir. Dilerse bir kısmını eşine bağışlayabilir.

Âyet, hem erkek bu mehiri kadına verirken hem kadın onu kocasına bağışlarken bunun tamamen gönül rızasıyla olması gerektiğine dikkat çekmektedir. Gönül rızası olmaksızın hanımına verdiği mehri geri alan erkek büyük bir vebal yüklenmiş olur.

وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَاءَ أَمْوَالَكُمُ الَّتِي جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ قِيَامًا وَارْزُقُوهُمْ
فِيهَا وَاكْسُوهُمْ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا ﴿٥﴾ وَابْتَلُوا الْيَتَامٰى حَتّٰى إِذَا
بَلَغُوا النِّكَاحَ فَإِنْ آنَسْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُوا إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ
وَلَا تَأْكُلُوهَا إِسْرَافًا وَبِدَارًا أَنْ يَكْبَرُوا وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا
فَلْيَسْتَعْفِفْ وَمَنْ كَانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ فَإِذَا دَفَعْتُمْ
إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ فَأَشْهِدُوا عَلَيْهِمْ وَكَفٰى بِاللَّهِ حَسِيبًا ﴿٦﴾

5. **Allah'ın sizin için geçim kaynağı kıldığı mallarınızı aklı ermezlere vermeyin; ancak o mallardan onları da rızıklandırın, onları giydirin ve onlara güzel bir söz söyleyin.**

6. **Yetimleri deneyin; evlilik çağına geldiklerinde ise onlarda olgunlaşma görürseniz hemen mallarını kendilerine verin. Onlar büyümeden önce, israf ederek tezelden mallarını yemeyin. Her kim zengin ise iffetli davransın da tenezzül etmesin. Her kim de fakirse ancak meşru bir şekilde yesin. Bir de mallarını kendilerine teslim ederken onlara karşı şahit tutun. Ama hesap görücü olarak Allah yeter.**

Sefih, kelime olarak aklı ermemek anlamına gelmektedir. Bazı müfessirler bununla kadınların ve küçük çocukların kastedildiğini söylemişlerdir. Ancak bunun kapsamına kadınların sokulması yukarıda geçen dördüncü âyette anlatılanlarla bağdaşmamaktadır. Çünkü o âyette kadınlara mehirlerinin tam olarak verilmesi hem de gönül hoşnutluğu içinde verilmesi emredilmekte ve kadının bu mehirde tam yetki sahibi olduğu anlatılmaktaydı. Ardından da kadının sahip olduğu bu malı yerli yerince kullanamayacağına dair ima yollu da olsa bir ifade bulunmamaktadır. O halde kadının malını kullanırken aklının ermediğini söylemek, bu anlatılanlarla tam bir çelişki doğurur. Hem kadının malını kocasına hibe edebileceğinin belirtilmiş olması da aslında kadının kendi malı üzerinde tam bir yetkiye sahip olduğunu gösterir.

Altıncı âyette yetim çocuklardan ve onların evlilik çağına, yani ergenlik çağına geldiklerinde denenmelerinin; mallarını yeterince yerinde kullanıp kullanamayacaklarının sınanmasının arzu edilmesi, öncelikle bu kelimeyle küçük çocukların kastedildiğini göstermektedir. Ama ister kadın olsun, ister erkek olsun evlilik çağında oldukları halde ruhi bir hastalığa yakalanıp mallarını güzel bir şekilde kullanma yeteneklerini yitirmeleri durumunda bunlar da, *sefih* kapsamına girerler.

Âyette söz konusu edilen mallar, aslında *sefih* diye tanımlanan kimselerin mülkiyetlerinde olan mallardır. Âyette bu mallar için *mallarınızı* denmektedir. Çünkü mal, bir kişinin mülkiyetinde de olsa o malda kamunun payı vardır.

Bazı müfessirler ise bununla o kişilerin mallarının kastedilmediğini, bilakis bu gibi kimselere sadaka verilmemesinin istendiğini söylerler. Yani mallarınızdan bu gibi kimselere sadaka vermeyin, denmektedir.

Âyet, kendi mülkiyetinde olan malları kullanma ehliyetini yitirmiş yahut elde edememiş olan kimselerin mallarına *hacr* konulmasını istemekte ve bu malların kullanımı için tayin edilecek kişinin bu mallardan o aklı ermeyen kişinin yedirilip içirilmesini, ihtiyaçlarının giderilmesini ve ona iyi davranılmasını emretmektedir.

İkinci âyette ise yetimlerin kendi mallarını kullanabilecek ehliyete sahip olup olmadıklarının sınanmasını; şayet bu ehliyete sahip konuma gelmişlerse mallarının kendilerine devredilmesini, bu işleme de şahit tutulmasını istemektedir. Yetimlerin mallarına vasi tayin edilen kişi eğer zengin ise yetimin malından yememelidir. Ama fakir ise malın gözetimini üstlenmesinden dolayı usulüne uygun olarak yemesinde bir sakınca yoktur; ne var ki yetimin malının gelirinden kendisine bir pay ayırıp biriktirmesi caiz değildir.

لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ
مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ مِمَّا قَلَّ مِنْهُ أَوْ كَثُرَ نَصِيبًا
مَفْرُوضًا ﴿٧﴾ وَإِذَا حَضَرَ الْقِسْمَةَ أُولُو الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينُ
فَارْزُقُوهُمْ مِنْهُ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا ﴿٨﴾ وَلْيَخْشَ الَّذِينَ
لَوْ تَرَكُوا مِنْ خَلْفِهِمْ ذُرِّيَّةً ضِعَافًا خَافُوا عَلَيْهِمْ فَلْيَتَّقُوا اللَّهَ
وَلْيَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا ﴿٩﴾ إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَى
ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيرًا ﴿١٠﴾ ع

7. **Erkeklere ana babanın ve akrabaların bıraktıklarından bir pay vardır. Kadınlara da ana babanın ve akrabaların bıraktıklarından bir pay vardır. Az da olsa çok da olsa, bırakılanda bir pay vardır.**
8. **Yakınlar, yetimler ve yoksullar miras taksiminde hazır bulunurlarsa onları da ondan rızıklandırın ve onlara güzel bir söz söyleyin.**
9. **Şu kimseler ki; şayet kendi çocuklarını bakıma muhtaç bir halde geride bıraksalardı, onlar için endişe ederlerdi; bunlar** (başkalarının yetimleri için de) **endişe duysunlar ve Allah'tan korkup doğru, düzgün söz söylesinler.**
10. **Yetimlerin mallarını haksızlık yaparak yiyenler, sadece karınlarına bir ateş tıkamaktadırlar.**

Erkeklerin mirasta payları olduğu gibi kadınların da payları vardır. Bırakılmış olan mirasın az veya çok olması, erkeklerin veya kadınların mirastan mahrum edilmelerini gerektirmez. Herkes kendi payına düşeni alır. İlerideki âyetlerde bu paylar belirtilmektedir. Mirasçı durumunda olanların şu veya bu yaşta olmaları da paylarını almalarına engel değildir. Kur'ân-ı Kerim, kendi kendini açıklayan bir kitaptır. Burada sadece mirastan pay alacaklar belirtilmekte, ileride bu payların miktarları zikredilmektedir.

Miras bölüştürülürken miras payı bulunmayan akrabalar, yetim ve yoksullar orada hazır bulunacak olurlarsa onların da gönülleri alınmalıdır. Kuşkusuz onların belirlenmiş bir hakları yoktur. Duruma göre mirasçıların gönlünden kopacak bir miktar verilir. Bu, günümüz modern hukukunda verilen miras intikal vergisine benzer bir şeydir. Doğrusu günümüz modern hukukunda bu miktar belirlenmiştir. Ancak alınan bu vergi günümüzde kamu yararına harcanmak üzere alınmakta; Kur'ân-ı Kerim ise bunun, miras taksiminde hazır bulunanlara verilmesini istemektedir. Hazır bulunanlar yetim ve yoksul iseler zaten buna ihtiyaçları vardır. Böylece gönülleri alınmış olur. Akraba iseler haset duyguları kabarmamış olur.

"Şu kimseler ki; şayet kendi çocuklarını bakıma muhtaç bir halde geride bıraksalardı, onlar için endişe ederlerdi; bunlar (başkalarının yetimleri için de) **endişe duysunlar ve Allah'tan korkup doğru, düzgün söz söylesinler."**

Âyetle kimlerin kastedildiği konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. İbnu Abbas'tan da nakledilen bir görüşe göre, ölmek üzere olan kişi vasiyetini yaptığında orada hazır bulunanlar kastedilmektedir. Âyetle, orada hazır bulunanlara, ölecek adamı yönlendirip arkasında bırakacağı korumasız çocuklarını ihmal edecek şekilde vasiyet etmesini sağlamalarının yanlışlığına işaret edilmektedir. İşte bu kimselere, siz de arkanızda korumasız çocuklar bırakabileceğinizi düşünün, adamın arkasında bırakacağı malları şuraya buraya vasiyet etmesi için onu yönlendirmeyin, denmektedir.

Gerçekten de ölmek üzere olan kişi, korku kapısını çaldığından çocuklarını ihmal ederek başkalarına vasiyette bulunabilir. Hele hazır bulunanlar kendisini buna teşvik ederlerse bunu rahatlıkla yapabilir ve çocuklarını ihmal edebilir.

Diğer bir görüşe göre burada yetimlerin vasilerine hitap edilmektedir. Onlara, kendilerinin de bir gün arkalarında yetimler bırakabilecekleri hatırlatılarak gözetimlerini üstlendikleri yetimlere iyi davranmaları öğütlenmektedir.

Bir başka görüşe göre ise âyet, mirasın taksimi esnasında hazır bulunan kimselerden orada hazır bulunan yetim ve yoksullara bir şeyler verilmesini engelleyenlere hitap etmektedir. Onlara, bir gün kendi çocuklarının da yetim ve yoksul kalabilecekleri hatırlatılarak o yetim ve yoksullara bir şeyler verilmesine engel olmayın, denmektedir. Bu görüşü dile getiren Muhammed Abduh, günlük hayattan da misal vererek, daha çok zengin kimselerin mirasları taksim edilirken orada hazır bulunanların kendilerini mirasçılara sevimli göstermek ve mallarını koruyormuş izlenimini vermek için bunu yaptıklarına dikkat

çekmektedir. İşte bu kimselere, bir gün kendi çocuklarının da yetim ve yoksul düşerek miras taksiminde hazır bulunacakları hatırlatılmaktadır.

Hülasa, bu âyette herkese, bir gün kendi çocuklarının da yetim kalabilecekleri hatırlatılarak yetimlere ve yoksul kimselere iyi davranılmasını öğütlemektedir. Bu sebeple âyet, ileri sürülen bu görüşlerin hepsini kapsamaktadır.

Âyetler grubu yetimlerin gözetilmesini etkili bir yolla dile getirdikten sonra yetim malı yeme konusunda çetin bir tehditle son bulmaktadır: **"Yetimlerin mallarını haksızlık yaparak yiyenler, sadece karınlarına bir ateş tıkamaktadırlar."**

يُوصٖيكُمُ اللّٰهُ فٖٓي اَوْلَادِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْاُنْثَيَيْنِۚ
فَاِنْ كُنَّ نِسَٓاءً فَوْقَ اثْنَتَيْنِ فَلَهُنَّ ثُلُثَا مَا تَرَكَۚ وَاِنْ
كَانَتْ وَاحِدَةً فَلَهَا النِّصْفُۜ وَلِاَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَاحِدٍ
مِنْهُمَا السُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ اِنْ كَانَ لَهُ وَلَدٌۚ فَاِنْ لَمْ يَكُنْ
لَهُ وَلَدٌ وَوَرِثَهُٓ اَبَوَاهُ فَلِاُمِّهِ الثُّلُثُۚ فَاِنْ كَانَ لَهُٓ اِخْوَةٌ
فَلِاُمِّهِ السُّدُسُ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصٖي بِهَٓا اَوْ دَيْنٍۜ
اٰبَٓاؤُكُمْ وَاَبْنَٓاؤُكُمْۚ لَا تَدْرُونَ اَيُّهُمْ اَقْرَبُ لَكُمْ نَفْعاًۜ
فَرٖيضَةً مِنَ اللّٰهِۜ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلٖيماً حَكٖيماً ﴿١١﴾
وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ اَزْوَاجُكُمْ اِنْ لَمْ يَكُنْ
لَهُنَّ وَلَدٌۚ فَاِنْ كَانَ لَهُنَّ وَلَدٌ فَلَكُمُ الرُّبُعُ
مِمَّا تَرَكْنَ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصٖينَ بِهَٓا اَوْ دَيْنٍۜ

وَلَهُنَّ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْتُمْ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَكُمْ
وَلَدٌ فَإِنْ كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ فَلَهُنَّ الثُّمُنُ مِمَّا
تَرَكْتُمْ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ تُوصُونَ بِهَا أَوْ دَيْنٍ
وَإِنْ كَانَ رَجُلٌ يُورَثُ كَلَالَةً أَوِ امْرَأَةٌ وَلَهُ أَخٌ
أَوْ أُخْتٌ فَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا السُّدُسُ فَإِنْ كَانُوا
أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ فَهُمْ شُرَكَاءُ فِي الثُّلُثِ مِنْ بَعْدِ
وَصِيَّةٍ يُوصَى بِهَا أَوْ دَيْنٍ غَيْرَ مُضَارٍّ وَصِيَّةً
مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَلِيمٌ ﴿١٢﴾

11. **Çocuklarınız hakkında Allah size şunu tavsiye ediyor: Erkeğe iki dişinin payı kadarı vardır. Tamamı kadın olup ikiden fazla iseler, bıraktığının üçte ikisi onlarındır. Tek kadın ise yarısı onundur. Ölenin çocuğu varsa anne ve babasının her birine bıraktığının altıda biri vardır. Çocuğu olmayıp anne ve baba da mirasçı iseler üçte bir annenindir. Ancak erkek kardeşleri varsa altıda bir annenindir. Bütün bunlar, ölenin yaptığı bir vasiyet yerine getirildikten ve şayet bir borcu varsa ödendikten sonradır. Babalarınız mı çocuklarınız mı, bunlardan hangisinin size fayda bakımından daha yakın olduğunu bilemezsiniz. Tüm bunlar, Allah tarafından belirlenmiş birer fariza olarak** (tayin edilmiştir). **Şüphesiz, Allah her şeyi bilen ve her şeyi yerli yerince yapandır.**

12. **Hanımlarınızın çocukları yoksa bıraktıklarının yarısı sizindir. Şayet çocukları varsa bıraktıklarının dörtte biri sizindir. Bütün bunlar, ölen hanımların yaptığı bir vasiyet yerine getirildikten ve eğer varsa bir borcu, ödendikten sonradır. Şayet sizin çocuklarınız yoksa bıraktığınız mirasın dörtte biri onlarındır. Şayet çocuk-**

larınız varsa bıraktığınızın sekizde biri onlarındır. Bütün bunlar, yaptığınız bir vasiyet yerine getirildikten ve eğer varsa bir borcunuz, ödendikten sonradır. Bir erkek ya da kadına kelâle yoluyla mirasçı olunuyor da o kimsenin (geride) **bıraktığı anne-babası ve çocukları olmayıp bir erkek veya kız kardeşi bulunuyorsa onlardan her birine altıda bir vardır. Eğer kardeşler ikiden çoksa, üçte birde ortaktırlar. Bütün bunlar, yapılan bir vasiyetin yerine getirilmesinden ve eğer varsa bir borcu, ödendikten sonradır. Bu, haksızlık yapılmadan yerine getirilmelidir. Tüm bunlar, Allah tarafından bir tavsiye, bir buyruk olarak** (tayin edilmiştir). **Allah bilendir ve yumuşak davranandır.**

Kur'ân-ı Kerim'de en çok ayrıntıya girilen konuların başında miras konuları gelmektedir. Mirasçılara ne kadar pay verileceği konusuna giriş yapılırken bunun, Allah'ın bir tavsiyesi/buyruğu olduğu belirtilmektedir. Burada tavsiyeyi günlük hayatımızda kullandığımız anlamıyla değil, inananların mutlaka yerine getirmeleri gereken bir buyruk olarak anlamak gerekir.

Az önce belirttiğimiz gibi miras konusu aile kurumuyla ilgili diğer meselelerde olduğu gibi Kur'ân-ı Kerim'de ayrıntılı bir şekilde incelenen konulardandır. Burada mirasçıların her birinin payı ve değişik durumlarda kime ne kadar verileceği açık bir şekilde anlatılmaktadır. Günümüzde çokça gündeme gelmesi nedeniyle bizim burada üzerinde durmak istediğimiz husus, erkeğe kadının iki payının verilmesinin nedenleridir. Acaba Kur'ân-ı Kerim, bazılarının iddia ettiği gibi gerçekten erkekleri kayırmakta mıdır?

Meseleye İslâm'ın oluşturmak istediği toplum yapısında erkek ve kadına yüklediği sorumluluk ve görevler açısından bakılmadığı takdirde böyle bir sonuca varmak mümkündür. Hâlbuki bir sistemin bir meseleye bakışı diğer meselelerden soyutlanarak yalnız başına alınıp değerlendirilemez. O halde meseleyi İslâm'ın kendi sistemi içerisinde değerlendirmemiz gerekir.

İslâm'da kadına hiçbir malî sorumluluk yüklenmemiştir; sorumluluk tamamen erkeklere aittir. Ailenin geçiminden erkek sorumludur. Kadın evli değilse geçimi babasına, erkek kardeşlerine veya erkek çocuklarına; evli ise kocasına aittir. Barınması, beslenmesi, giyimi, sağlık giderleri vs. saydığımız erkeklere aittir. Ayrıca kadın evlenirken kocasından mehir alır. Mirastan da ona belli bir pay vardır. Bu aldıkları üzerinde ne kocasının ne babasının ve ne de başka bir akrabasının bir hakkı vardır.

Netice olarak kadının malî hiçbir sorumluluğu bulunmadığı halde sorum-

luluk tamamen erkeklere yüklenmiştir. Mesele salt ekonomik açıdan ve erkekle kadının malî yükümlülükleri açısından değerlendirildiğinde kadının kayrıldığını söylemek bile mümkündür. Çünkü erkeğin aldığı miras kendisinin, eşinin ve çocuklarının geçimine hatta duruma göre annesinin ve kız kardeşlerinin geçimlerine harcandığı halde kadının mirastan aldığı payı harcamak zorunda olduğu hiçbir alan bulunmamaktadır. Sadece; babası, kocası, erkek kardeşleri ve yetişkin erkek çocukları yoksa; bu takdirde aldığını kendi geçimine harcar. "**Şüphesiz ki Allah her şeyi bilen ve her şeyi yerli yerince yapandır.**"

12. âyette sözü edilen "kelâle", baba ve oğul dışında olan akrabalar için kullanılır. Buna göre âyette, ölüp de geride baba ya da oğul bırakmayan kimse kastedilmektedir.

تِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ ط
وَمَنْ يُطِعِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْر۪ي مِنْ تَحْتِهَا
الْاَنْهَارُ خَالِد۪ينَ ف۪يهَا ط وَذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظ۪يمُ
﴿١٣﴾ وَمَنْ يَعْصِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَيَتَعَدَّ حُدُودَهُ
يُدْخِلْهُ نَاراً خَالِداً ف۪يهَا وَلَهُ عَذَابٌ مُه۪ينٌ ع ﴿١٤﴾

13. Bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Her kim Allah'a ve elçisine itaat ederse, Allah onu, içinde ebedî kalacağı, zemininde ırmakların çağlayıp aktığı cennetlere koyar. İşte bu, büyük kurtuluştur.

14. Her kim de Allah'a ve elçisine karşı gelir ve O'nun sınırlarını aşarsa onu da içinde ebedî kalacağı cehenneme tıkar. Onun için alçaltıcı bir azap vardır.

Had kelimesi sözlükte sınır anlamına gelir. *Hudûdullah* Allah'ın sınırları demektir. Sûrenin başından itibaren buraya kadar anlatılan hususlar, Allah'ın sınırlarıdır. Mükellefler, yani Allah'ın emir ve yasaklarına uyma ehliyetine sa-

hip bulunanlar, bu sınırları aşamazlar. Bu sınırlar çerçevesinde hareket edenleri Allah, zemininde ırmakların aktığı cennetlerde ağırlar.

Allah'a itaat, Peygamber'i kanalıyla bildirdiği dinî kurallara uymaktır. Peygamber'ine itaat da aslında Peygamber'in Allah'tan getirdiği bu kurallara uymaktır. Bu sebeple Peygamber'e itaat, Allah'a itaatin kendisidir. Farklı iki itaat söz konusu değildir. Nitekim bu durum sûrenin sekseninci âyetinde, "**Elçi'ye itaat eden, Allah'a itaat etmiştir**" şeklinde dile getirilmektedir.

"Peygamber'e itaat, Allah'a itaat ile aynı şey ise ne diye tekrar edilmiştir?" şeklinde bir soru sorulabilir. Bilindiği gibi Kur'ân-ı Kerim'de Peygamber (s.a.v.)'in *beyan edici* olduğu da ifade edilmektedir. O hâlde Peygamber, Kur'ân-ı Kerim'de nazarî bilgileri pratiğe aktarmakta, kapalı âyetleri açıklamaktadır. Yüce Allah kendisine bu görevi vermiştir. O hâlde Peygamber'in emir ve yasakları da tıpkı Kur'ân-ı Kerim'deki emir ve yasaklar gibi bağlayıcıdır. Yeter ki bu emir ve yasakların, Peygamber'in kendisinden sadır olduğu kesin olarak belirlenmiş olsun. Hatta Peygamber'in içtihatları da aynı şekilde bağlayıcıdır. Çünkü Peygamber'in yanılması durumunda vahiy, ona yanıldığını haber vermiş ve onu düzeltmiştir. Peygamber'e itaat emredildiği gibi Kur'ân-ı Kerim'de Peygamber, iman edenlere örnek de gösterilmiştir. Örnek alınması istenen Peygamber'in hataları ve yanılmaları düzeltilmemiş olursa o hata ve yanılmalar da örnek olarak gösterilmiş olur ki Yüce Allah'ın hata ve yanılmaları örnek göstermesi düşünülemez.

"Her kim de Allah'a ve elçisine karşı gelir ve O'nun sınırlarını aşarsa onu da içinde ebedî kalacağı cehenneme tıkar. Onun için alçaltıcı bir azap vardır."

Kişinin yanılması, bir an için hevasına uyarak günah işlemesi bağışlanabilecek bir şeydir. Ama bilerek ve ısrar ederek Allah ve Elçisine karşı geliyor; Allah'ın çizdiği sınırları aşıyor; bu konuda bir pişmanlık da duymuyorsa o ebedi ve alçaltıcı bir azabı hak etmiştir. Onun varacağı yer cehennem olacaktır.

وَالّٰت۪ي يَأْت۪ينَ الْفَاحِشَةَ مِنْ نِسَٓائِكُمْ فَاسْتَشْهِدُوا
عَلَيْهِنَّ اَرْبَعَةً مِنْكُمْۚ فَاِنْ شَهِدُوا فَاَمْسِكُوهُنَّ
فِي الْبُيُوتِ حَتّٰى يَتَوَفّٰيهُنَّ الْمَوْتُ اَوْ يَجْعَلَ اللّٰهُ لَهُنَّ

سَبِيلًا ﴿١٥﴾ وَالَّذَانِ يَأْتِيَانِهَا مِنْكُمْ فَاٰذُوهُمَا
فَإِنْ تَابَا وَأَصْلَحَا فَأَعْرِضُوا عَنْهُمَا إِنَّ اللّٰهَ كَانَ تَوَّابًا
رَحِيمًا ﴿١٦﴾

15. Sevicilik yapan kadınlarınıza karşı aranızdan dört şahit getirin. Şahitler buna şahitlik yapacak olurlarsa ölüm onları alıp götürünceye veya Allah onlar hakkında bir yol gösterinceye kadar o kadınları evde tutun.

16. Aranızdan o işi yapan iki erkek olursa onlara eziyet edin. Eğer tövbe eder ve durumlarını düzeltirlerse artık onlardan vazgeçin. Şüphesiz, Allah tövbeleri çok kabul edendir ve çok merhametlidir.

Müfessirlerin cumhuruna göre, birinci âyetle zina eden kadınlar, ikinci âyetle de zina eden erkekler kastedilmektedir. Buna göre, kadın zina ettiğinde ölünceye kadar evde hapsedilir veya ıslah-ı nefs ederek evlenir. Böylece bu çirkin davranışa bir daha yönelmesi ortadan kalkmış olur. Zina eden, eğer erkek ise eziyet edilerek cezalandırılır. Yine cumhura göre, bu âyetler, İslâm'ın ilk dönemlerinde geçerli olan hükümleri içerirler. Çünkü bilahare Nur sûresinin ikinci âyetinde, zina eden kadın ve erkeğin her birine yüz değnek vurulmasını emreden âyetiyle bu iki âyette anlatılan hükümler neshedilmiş veya açıklanmıştır. Yine cumhura göre, Nur sûresinde söz konusu edilen yüz değnek cezası, bekârlar içindir. Evlilere dair hüküm, hadislerle belirlenmiştir ve o da taşlanarak öldürülmeleridir. Müfessirlerin çoğunluğu böyle demekle birlikte iki âyeti de farklı şekillerde anlayanlar olmuştur.

Âyetler hakkında sağlıklı bir sonuca varmak için burada geçen bazı kelimeler üzerinde durmak gerekir.

Burada üzerinde durulması gereken ilk kelime اَلْفَاحِشَةَ kelimesidir. Kelime çirkin söz ve çirkin davranış anlamına gelir. Zina anlamında da kullanılmaktadır. Kocasının izni olmaksızın evden dışarı çıkan kadına, hatta sözleriyle kayınlarına eziyet eden yahut sövüp sayan kadına da Arap dilinde *fahişe* denmektedir. (Lisanu'l-Arab, VI, 325). Kısacası kelime, türevleriyle birlikte, sını-

rı aşan ve çirkin kabul edilen her davranış için kullanılmaktadır. Öyle ki cimriliğin karşılığında bile kullanılır. (İbnu Faris, Mu'cemu Mekayîsi'l-Luğa, IV, 478).

15. âyetin başında geçen اللاَّتِي kelimesi التي kelimesinin çoğulu olup *o kadınlar* anlamına gelmektedir.

16. âyetin başında geçen اللَّذَانِ kelimesi ise الذي kelimesinin tesniyesi/ikil kipi olup *o iki erkek* anlamına gelmektedir. Ancak bu âyetlerin İslâm'ın ilk dönemine ait hükümler içerdiklerini ve bilahare içerdikleri hükümlerin kaldırıldığını söyleyen müfessirlerin bir kısmı, bu kelimeyle zina eden erkek ve kadının kastedildiğini söylerken bir kısmı ise kelime her ne kadar tesniye ise de onun çoğul anlamında olduğunu ve onunla iki erkek değil erkeklerin kastedildiğini söylerler.

Bu konuda söylenenleri değerlendirmek için üzerinde durduğumuz son kelime ile başlayalım:

اللَّذَانِ kelimesiyle zina eden erkek ve kadının kastedilmesi mümkün değildir. Çünkü bu takdirde zina eden kadınlar için iki hüküm ortaya çıkmaktadır. 15. âyette, ölünceye veya Allah onlara bir yol gösterinceye kadar hapis cezası, 16. âyette ise zina eden erkekleri de kapsayan eziyet edilmeleri cezası. Buna göre, kadınlar hakkında iki farklı ceza ortaya çıkmaktadır. Sonuç olarak 15. âyette kadınların cezası anlatıldığına göre onları 16. âyetin kapsamına alamayız.

Kelime tesniye olmakla birlikte bununla çoğulun kastedildiği şeklindeki iddiaya gelince, her ne kadar Arap dilinde tesniyenin çoğul anlamında kullanılması caiz ise de birinci âyette kadınlar için اللاَّتِي kelimesi çoğul kipiyle kullanıldığı halde ikinci âyette erkekler için tesniye kipinin çoğul anlamında kullanıldığını söylemek bir zorlamadır. Asıl olan, kelimenin kendi kip anlamında kullanılmasıdır.

Sevicilik kelimesiyle mealini verdiğimiz الْفَاحِشَةَ kelimesine gelince, kelimenin sözlük anlamının her türlü çirkin söz ve davranışı içerdiğine dikkat çekmiştik. Burada dört şahitten bahsedildiğine göre kelime zina ve zina benzeri fiiller için kullanılmış olmalıdır. Zina ile ilgili hüküm Nur sûresinde belirtildiğine göre burada birinci âyette kadınlar arası seviciliğin, ikinci âyette ise erkekler arası livatanın kastedildiği ortaya çıkmaktadır. Nitekim Mücahid'den de bu anlamda bir görüş nakledilmektedir. (İbnu Kesir, II, 235). Kelimenin bu iki fiil için kullanıldığının delili ise birinci âyette kadınlar için çoğul kipinin

kullanılması, ikinci âyette ise erkekler için tesniye kipinin kullanılmış olmasıdır. Çünkü sevicilik, bir anda birçok kadın arasında topluca olabildiği halde livata sadece iki erkek arasında olabilmektedir. Ayrıca bu iki âyeti söz konusu ettiğimiz anlamlarda almadığımız takdirde her dönemde toplumlarda var olan bu iki çirkin fiil için Kur'ân-ı Kerim'de başka herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Fahişe kelimesi, Ankebut sûresinin 28. âyetinde de eşcinsellik için kullanılmıştır. Orada eşcinsellik için kullanıldığı konusunda âlimler arasında hiçbir ihtilaf yoktur.

Bu âyetlerin İslâm'ın ilk dönemlerinde geçerli olan hükümleri içerdikleri, bilahare Nur sûresinin ikinci âyetinde zina eden kadın ve erkeğin her birine yüz değnek vurulmasını emreden âyetiyle bu iki âyette anlatılan hükümlerin neshedilmiş veya açıklanmış olduğunun ileri sürüldüğüne yukarıda değinmiştik. Bu görüşü ileri sürenler, bekâr kadınlarla ilgili hüküm Nur sûresindeki âyetle neshedilmiştir; evli kadınlar ise bu konuda nakledilen hadisler gereği recm edilirler yani taşlanarak öldürülürler, demektedirler. Hâlbuki âyette لَهُنَّ سَبِيلًا denmektedir. Bundan anlaşılan, Allah'ın açacağı yolun, lehlerine bir yol olduğudur. Aleyhlerine bir yol açılacak olsaydı, عليهن denilirdi. Eğer bilahare onlara açılan yol, recm edilmeleri yahut celd/sopa vurma cezası olsaydı bu, lehlerine değil aleyhlerine bir yol olurdu. O halde âyette kastedilen, seviciliktir. Bu işi yapan kadınlar, hapsedilirler; hapis halindeyken ölür yahut evlenirler. Böylece onlara bir yol açılmış olur.

Önceki âyette birtakım suçlardan söz edilmiş ve Allah'ın tövbeleri çokça kabul ettiği dile getirilmişti. Aşağıdaki âyetlerde ise tövbenin kabul şartları anlatılmaktadır:

إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللّٰهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوٓءَ بِجَهَالَةٍ
ثُمَّ يَتُوبُونَ مِنْ قَرِيبٍ فَاُو۬لٰٓئِكَ يَتُوبُ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ ۜ
وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١٧﴾ وَلَيْسَتِ التَّوْبَةُ لِلَّذِينَ
يَعْمَلُونَ السَّيِّـَٔاتِ ۚ حَتّٰٓى اِذَا حَضَرَ اَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ اِنّ۪ي

تُبْتُ الْـٰٔنَ وَلَا الَّذ۪ينَ يَمُوتُونَ وَهُمْ كُفَّارٌۜ اُو۬لٰٓئِكَ
اَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا اَل۪يمًا ﴿١٨﴾

17. Allah'ın kabulünü üstlendiği tövbe, cehaletle kötülük işleyip sonra da hemen tövbe edenlerinkidir. İşte onlar, Allah'ın tövbesini kabul ettikleridir. Allah bilendir ve her şeyi yerli yerince yapandır.

18. Yoksa, kötülükleri yapmaya devam edenler için de tövbe söz konusu değildir. Öyle ki bunlardan birine ölüm gelip çattığında; "Şu an gerçekten tövbe ettim" der... Kâfirler olarak can verenler için de (tövbe) **söz konusu olmaz. İşte bu kimselere çok acı bir azap hazırlamışızdır.**

Cehaletle kötülük işlemek, o davranışın kötü bir davranış olduğunu bilmeden onu işlemek anlamında değildir. Çünkü *cehalet* kelimesi Arap dilinde sadece basit bilgisizlik anlamında kullanılmamaktadır. Şehvet ve arzuların kişinin aklını çelmesi yahut kızgınlık ve öfke ile kişinin muhakeme yeteneğini yitirerek hakkı unutması durumunu ifade etmek için de bu kelime kullanılır. Mesela Hz. Yusuf; *"O kadınlara meyledersem cahillerden olurum"* diyor. (Yusuf 12/33). Burada Hz. Yusuf, *hevama kapılıp günah işlersem cahillerden olurum*, demektedir. Kişi gerçekten inanan biri ise bilerek ve sonuçlarını değerlendirerek Allah'ın emirlerine karşı gelmez. Bir an için kendini boşlukta bulur ve öylece günah işler. Yaptığını enine boyuna değerlendirmemiş ve duygularıyla hareket etmiş olur. Yaptığı bir kızgınlık eseridir yahut heva ve şehvet duygularının baskısı altında kaldığından, muhakeme etmeden attığı bir adımdır. İşte bu şekilde kötülük işleyenler, kendilerine geldiklerinde hemen tövbe edecek olurlarsa Allah tövbelerini kabul eder.

Müfessirlerin çoğu, *"hemen ardından tövbe etmekle"*, ölmeden önce yani kişinin can çekişmeye başladığı ana kadarki vaktin kastedildiğini söylerler. Gerekçeleri ise ikinci âyetteki "**Yoksa, kötülükleri yapmaya devam edenler için de tövbe söz konusu değildir. Öyle ki bunlardan birine ölüm gelip çattığında; "Şu an gerçekten tövbe ettim" der...**" cümlesidir. Hâlbuki birinci âyet, her günah işleyenin tövbesinin kabul edileceği zamanı belirtirken, ikinci âyet hiçbir günahkârın tövbesinin kabul edilmeyeceği anı belirtmekte-

dir. Yani âyet, tövbe ile ilgili iki uç noktayı anlatmaktadır. Bu iki uç arasında kalan hususlar âyette anlatılmamaktadır.

Gerçek o ki günah işlemenin üzerinden zaman geçtikçe ve kişi günah işlemeye devam ettikçe kalbi kararır ve duyarlılığını yitirir. Sonuçta günahları onu çepeçevre sarar. Aslında böyle birinin tövbe etmesi de zorlaşır. Tövbesini sürekli erteler ve nihayet ölüm gelip çatar.

Günahlar kişinin inancını ve toplumların huzur ve güvenliklerini yiyip bitiren kemirgenler gibidir. Onlara bir an önce son verilmediği takdirde hem kişinin inancını hem de toplumların huzur ve güvenini kemirir bitirirler.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَحِلُّ
لَكُمْ أَنْ تَرِثُوا النِّسَاءَ كَرْهًا وَلَا تَعْضُلُوهُنَّ لِتَذْهَبُوا
بِبَعْضِ مَا آتَيْتُمُوهُنَّ إِلَّا أَنْ يَأْتِينَ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ
وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ فَإِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسَى
أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا ﴿١٩﴾
وَإِنْ أَرَدْتُمُ اسْتِبْدَالَ زَوْجٍ مَكَانَ زَوْجٍ وَآتَيْتُمْ
إِحْدَاهُنَّ قِنْطَارًا فَلَا تَأْخُذُوا مِنْهُ شَيْئًا أَتَأْخُذُونَهُ
بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُبِينًا ﴿٢٠﴾ وَكَيْفَ تَأْخُذُونَهُ وَقَدْ
أَفْضَى بَعْضُكُمْ إِلَى بَعْضٍ وَأَخَذْنَ مِنْكُمْ مِيثَاقًا
غَلِيظًا ﴿٢١﴾

19. Ey iman edenler, kadınlara zorla mirasçı olmanız size helal değildir. Ve açık bir şekilde hayasızlık yapmadıkları sürece onlara verdiklerinizin bir kısmını ellerinden almak için onları sıkıştırmayın. Onlara iyi davranın. Şayet onlardan hoşlanmıyorsanız, olabilir ki hoşlanmadığınız bir şeyde Allah birçok hayır kılmıştır.

20. Bir eşi bırakıp da onun yerine başka bir eş almak isterseniz öncekine yüklerle mehir vermiş olsanız bile ondan bir şey geri almayın. Bir iftira ve apaçık bir günah olarak onu geri alacak mısınız (şimdi)**?!**

21. Onu nasıl alabilirsiniz, değil mi ki birbirinizle kaynaşıp baş başa kalmıştınız ve onlar sizden çok kesin bir söz almıştı.

İlk âyette sözü edilen, *"kadınlara mirasçı olma"*, iki şekilde anlaşılmıştır: Bunlardan birincisi, kadının malına mirasçı olma ümidiyle kişinin hoşlanmadığı bir kadınla evlenmesidir. Kadın zengin biridir ve kişi aslında o kadından hoşlanmamaktadır; sadece, şayet kadın ölürse malına mirasçı olurum düşüncesiyle o kadınla evlenmektedir. İkinci görüş ise kadının bizzat kendisine mirasçı olma düşüncesidir. Buna göre âyet, cahiliye döneminde var olan bir geleneği ortadan kaldırmaktadır. Yine buna göre, ölen kişinin akrabalarından biri, kendi elbisesini o kadının üzerine attı mı artık o kadın üzerinde hak sahibi olurdu. Buhari İbnu Abbas'tan şöyle bir rivayet nakletmektedir: *"Cahiliye döneminde adam öldüğü zaman akrabaları, onun geride kalan eşi üzerinde daha çok hak sahibi kabul edilirlerdi. İsterlerse onlardan biri onunla evlenir, isterlerse onu başkasıyla evlendirir, isterlerse de evlendirmezlerdi."* (Fethu'l-Bâri, VIII, 184). Başka rivayetlerde de kadın güzel ise onunla evlenirler, çirkin ise onunla evlenmedikleri gibi başkalarıyla evlenmesine de müsaade etmez, elleri altında tutarlardı. Kadın ölünce de malına mirasçı olurlardı, denmektedir. Yine bu rivayetlerin bir kısmında, ancak mehrini ölen eşinin yakınlarına vermesi kaydıyla evlenmesine müsaade ederlerdi, denmektedir. Rivayetlerde burada anlatılanlara benzer ve kadınlara haksızlık içeren uygulamalardan söz edilmekte, âyetin bu haksızlıkları ortadan kaldırmak için indirildiği anlatılmaktadır.

"Ve açık bir şekilde hayasızlık yapmadıkları sürece onlara verdiklerinizin bir kısmını ellerinden almak için onları sıkıştırmayın."

Erkek, kadını boşadığı takdirde kadına nikâh akdinde vermeyi taahhüt ettiği mehre kesinlikle dokunamaz. Arap cahiliye döneminde de sonraki dönemlerde de hanımını boşamak isteyen, fakat mehrini geri versin diye ona kötü davrananlar olabilmektedir. Kendisine kötü davranır ki kadın, *"bana ver-*

diğin mehri sana geri vereyim de beni boşa" desin. Ancak ahlâk dışı bir davranışı söz konusu ise o başka. Kuşkusuz kişi eşinin herhangi bir davranışından gerçekten hoşlanmayabilir. Hoşlanmamasında haklı da olabilir. Ancak hoşlanmadığı her davranışından dolayı onu boşama yolunu seçmemelidir. **"Şayet onlardan hoşlanmıyorsanız, olabilir ki hoşlanmadığınız bir şeyde Allah birçok hayır kılmıştır."** Boşama olmaksızın bir müddet beklenmesi gerekir. Olabilir ki bir müddet sonra eşine sevgi besler ve mutlu bir hayat geçirirler.

Bir müddet sabredildiği halde eğer beraber geçinmenin mümkün olmadığı kesin olarak ortaya çıkarsa elbette ki erkeğin kadını boşamasında bir sakınca yoktur.

"Bir eşi bırakıp da onun yerine başka bir eş almak isterseniz öncekine yüklerle mehir vermiş olsanız bile ondan bir şey geri almayın. Bir iftira ve apaçık bir günah olarak onu geri alacak mısınız (şimdi)**?!"**

Onu nasıl alabilirsiniz, değil mi ki birbirinizle kaynaşıp baş başa kalmıştınız ve onlar sizden çok kesin bir söz almıştı."

Kesin olarak birlikte yaşama mümkün görünmediğinde kişi hanımını boşayabilir, ama nikâh akdinde kendisine verdiği mehri geri alamaz. Çünkü o mehir bir müddet için de olsa o eşiyle beraber kalmasının bir ödülüdür. Eşiyle uzun veya kısa bir hayat sürmüştür, buna saygı göstermesi gerekir. Ayrıca boşadıktan sonra da kadına iyilikte bulunmaya devam etmelidir. Çünkü ne de olsa bir müddet için o kadınla birlikte olmuş ve hayatı onunla paylaşmıştır.

Görüldüğü gibi âyetler ayrıntılarına varıncaya kadar kadına yapılabilecek haksızlıkları dile getirmekte ve buna engel olacak tedbirlere yer vermektedir.

Evlenilecek kadınlara iyi davranılması öğütlendikten sonra hangi kadınlarla evlenmenin caiz olmadığı, aşağıda sıralanmaktadır:

وَلَا تَنْكِحُوا مَا نَكَحَ اٰبَٓاؤُ۬كُمْ مِنَ النِّسَٓاءِ
اِلَّا مَا قَدْ سَلَفَۜ اِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَمَقْتاًۜ وَسَٓاءَ
سَب۪يلاً ﴿٢٢﴾ حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ اُمَّهَاتُكُمْ وَبَنَاتُكُمْ
وَاَخَوَاتُكُمْ وَعَمَّاتُكُمْ وَخَالَاتُكُمْ وَبَنَاتُ الْاَخِ

وَبَنَاتُ الْاُخْتِ وَاُمَّهَاتُكُمُ الّٰت۪ٓي اَرْضَعْنَكُمْ
وَاَخَوَاتُكُمْ مِنَ الرَّضَاعَةِ وَاُمَّهَاتُ نِسَٓائِكُمْ
وَرَبَٓائِبُكُمُ الّٰت۪ي ف۪ي حُجُورِكُمْ مِنْ نِسَٓائِكُمُ الّٰت۪ي
دَخَلْتُمْ بِهِنَّۘ فَاِنْ لَمْ تَكُونُوا دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَلَا
جُنَاحَ عَلَيْكُمْۘ وَحَلَٓائِلُ اَبْنَٓائِكُمُ الَّذ۪ينَ
مِنْ اَصْلَابِكُمْۙ وَاَنْ تَجْمَعُوا بَيْنَ الْاُخْتَيْنِ اِلَّا مَا قَدْ
سَلَفَۜ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ غَفُوراً رَح۪يماًۙ ﴿٢٣﴾
وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَٓاءِ اِلَّا مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْۚ كِتَابَ
اللّٰهِ عَلَيْكُمْۚ وَاُحِلَّ لَكُمْ مَا وَرَٓاءَ ذٰلِكُمْ اَنْ تَبْتَغُوا
بِاَمْوَالِكُمْ مُحْصِن۪ينَ غَيْرَ مُسَافِح۪ينَۜ فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِه۪ مِنْهُنَّ
فَاٰتُوهُنَّ اُجُورَهُنَّ فَر۪يضَةًۜ وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ ف۪يمَا
تَرَاضَيْتُمْ بِه۪ مِنْ بَعْدِ الْفَر۪يضَةِۜ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَل۪يماً حَك۪يماً ﴿٢٤﴾

22. Geçmişte olmuş vakalar hariç babalarınızın evlendiği kadınlarla evlenmeyin. Bu kesinlikle çok çirkin, çok iğrenç bir şeydi. O ne fena bir adetti.

23. Anneleriniz, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız ve teyzeleriniz, erkek kardeşlerinizin kızları ve kız kardeşlerinizin kızları, sizi emziren analarınız, sütkardeşleriniz, eşlerinizin anaları, ken-

dileriyle zifafa girmiş olduğunuz eşlerinizden olup evinizde bulunan üvey kızlarınız size haram kılınmıştır. Şayet onlarla zifafa girmemişseniz o zaman sizin için bir sakınca yoktur. Öz oğullarınızın hanımlarını ve iki kız kardeşi bir arada tutmanız da (size haram kılınmıştır); **ancak geçen geçmiştir. Şüphesiz, Allah çok bağışlayandır ve çok merhametlidir.**

24. Sahip olduğunuz cariyeler hariç evli kadınlarla evlenmeniz de haram kılındı. Bu, Allah'ın size buyruğudur. Bu sayılanların dışındakilerin tamamına gayr-ı meşru bir yolla değil de iffetli bir evlilik yapmak şartıyla mallarınızı vererek talip olmanız size helal kılındı. Onlardan faydalanmanıza karşılık kararlaştırılmış olan mehirlerini verin. Mehir belirlendikten sonra kendi aranızda razılaşmanızda bir sakınca yoktur. Şüphesiz, Allah bilendir ve her şeyi yerli yerince yapandır.

Âyetlerin içerdiği hükümler açıktır. Bununla birlikte bu iki âyette anlatılanları kısaca açıklamakta yarar vardır. Ahkâm tefsirleriyle fıkıh kitaplarında bu âyetlere dayandırılan birçok hüküm zikredilmektedir. Ancak biz çalışmamızda fıkhî meselelerin ayrıntılarına girmemeyi tercih ettik.

İlk âyette, babanın geride kalan hanımıyla evlenmek haram kılınmaktadır. Ne var ki cahiliye döneminde üvey anneleriyle evlenenler vardı. Yukarıda da belirttiğimiz gibi cahiliye döneminde ölen kişinin akrabalarından biri, ölen kişinin hanımının üzerine kendi elbisesini atarsa o kadının kendisine mirasçı olurdu. Hatta ölen kişinin oğlunun üvey annesi üzerinde daha hak sahibi olduğu nakledilir. İşte ölen kişinin oğlu geride kalan üvey annesinin üzerine kendi elbisesini atmışsa onunla evlenirdi. Bu konularla ilgili yasaklar gelmeden önce bu tür evlilikler yapmış olanlar için herhangi bir günah söz konusu değildir.

İkinci âyette ise nesep, süt veya nikâh sebebiyle evlenilmesi yasaklanan kadınlar sıralanmaktadır. Buna göre:

a) Anne ile evlenmek haram kılınmıştır. Annenin annesi, babanın annesi; kısaca yukarıya doğru ninelerin tamamı bu yasak kapsamı içerisindedir.

b) Kişinin kendi kızıyla evlenmesi haram kılınmıştır. Aynı şekilde kız olsun erkek olsun evlatlarının kızlarıyla evlenmesi de bu yasak kapsamındadır. Fakihlerin çoğu, kişinin gayr-i meşru kızlarının da bu kapsama girdiğini söylerler.

c) Kız kardeşle evlenmek haram kılınmıştır. Anne-baba bir yahut anne bir veya baba bir bütün kız kardeşler bu kapsamın içerisindedir.

d) Kişinin halasıyla evlenmesi haramdır. Aynı şekilde dedelerin kız kardeşleriyle evlenmek de haramdır.

e) Teyzeyle evlenmek haramdır.

f) Kız ve erkek kardeşlerin kızlarıyla evlenmek haramdır. Bu yoldan aşağıya doğru gelen bütün yeğenlerle evlenmek de aynı yasak kapsamının içerisindedir.

g) Sütanne ve sütkardeşlerle evlenmek de haramdır. Peygamber (s.a.v.) bir hadisinde: *"Nesepten dolayı haram olanların hepsi, süt emmeden dolayı da haramdır"* (Müslim, Kitabu'r-Rada') buyurmaktadır.

Süt emmekten dolayı evlenmenin haram oluşuyla ilgili teferruat, mesela, bir defa süt emme ile haramlığın gerçekleşip gerçekleşmediği gibi konular fıkıh kitaplarında anlatılmaktadır.

h) Kendisiyle zifafa girilmiş kadının kızıyla evlenmek haramdır. Kendileriyle zifafa girilmeden boşanmış olan kadının kızıyla evlenmekte ise bir sakınca yoktur.

i) Kişinin kendi öz oğullarının hanımlarıyla/gelinleriyle evlenmesi haramdır. Aynı şekilde kendi sütoğlu olan kişinin hanımıyla evlenmesi de bu kapsama dahildir.

j) İki kız kardeşle aynı anda evlenmek de haramdır. Aynı şekilde bir kadını teyzesi, halası, erkek veya kız kardeşlerinin kızlarıyla aynı anda evlenmek de haram kılınmıştır. Bu son husus, hadislerle belirlenmiştir.

k) Evli kadınlarla evlenmek de haram kılınmıştır. Ancak esir düşen bir cariye ile evlenmek caizdir. Esir düştüğünde hamile ise doğum yapıncaya kadar kendisiyle yatmak caiz olmaz.

"Ancak geçen geçmiştir."

Geçmişte iki kız kardeşle aynı anda evli olmak caiz görülüyordu. Bu âyetle söz konusu âdet ortadan kaldırılmış ve geçmişte bu şekilde evlilik yapmış olanlar, bu âyetten sonra eşlerinden birini boşamıştır. Âyetteki ifadeler, geçmişte bu şekilde yapılmış olan evliliklerin devam edebileceğini değil, böyle bir yasak geçmişte olmadığından dolayı kişiye günah yazılmayacağını anlatmaktadır.

Son âyetin, "**Onlardan faydalanmanıza karşılık kararlaştırılmış olan mehirlerini verin. Mehir belirlendikten sonra kendi aranızda razılaşmanızda bir sakınca yoktur**" kısmının tefsirine dair farklı rivayetler nakledilmektedir. Âyetle neyin kastedildiği konusunda İbnu Abbas'tan da farklı iki görüş rivayet edilmektedir. Onlardan birine göre, bu âyette bildiğimiz normal nikâh kastedilmektedir. Diğer rivayete göre ise bu âyette mut'a kastedilmekte-

dir. Bu iki görüş Mucahid'den de nakledilmektedir. (Taberî, IV, 11-12). Mut'a, belli bir ücret karşılığında belli bir süre için yapılan evliliktir.

Ehl-i Sünnet bu konuda genelde iki görüş ileri sürmektedir. Bu görüşlerden birine göre, âyet tamamen normal nikâhı anlatmaktadır. Âyetin mut'a nikâhıyla hiçbir ilgisi yoktur. Bu görüşte olanlara göre, mut'anın hükmü hadislerde belirtilmiştir. Peygamber (s.a.v.) mut'a nikâhını önce serbest bırakmış, sonra da neshetmiştir. Serbest bırakma da neshetme de sünnetle olmuştur.

İkinci görüşe göre -ki çoğunluk bu görüştedir- âyet mut'a nikâhıyla ilgilidir. Ancak bilahare neshedilmiştir. Âyetin ne ile neshedildiği konusunda da farklı görüşler nakledilmektedir. Kimine göre, Talak sûresinde kadının iddetinin gözetilerek boşanması gerektiğini bildiren ilk âyeti ile Bakara sûresinde kadının boşandıktan sonra iddet bekleyeceğini bildiren 228. âyetle neshedilmiştir. Çünkü söz konusu âyetlerde eşlerin birbirlerinden ayrılmalarının, ancak erkeğin boşaması, kadının da iddet müddetini tamamlamasıyla gerçekleşeceği belirlenmiştir. Hâlbuki mut'a nikâhında bu iki husus bulunmamaktadır. Kimine göre ise Nisa sûresinin 12. âyeti olan, eşin mirasçı olacağını bildiren âyetle nesih edilmiştir. Çünkü mut'a nikâhında miras söz konusu değildir. Bu konuda başka âyetler de zikredilmiştir. Kimine göre de Peygamberin sünnetiyle nesih edilmiştir.

Peygamber tarafından mut'a nikâhının kaç kez serbest bırakılıp yasaklandığı konusunda da farklı rivayetler nakledilmektedir. Kimi rivayetlere göre bir kez kimine göre iki kez kimine göre de üç kez serbest bırakılıp ardından yasaklanmış ve son yasaklamada ise bu yasağın kıyamete kadar devam edeceği belirtilmiştir. Son kez serbest bırakılıp yasaklanmasının Hayber'de mi yoksa Mekke fethinde mi olduğu konusunda da ihtilaf edilmiştir.

Şii âlimlere göre ise mut'a nikâhı hem Kur'ân'ın bu âyetiyle hem de Peygamber'den nakledilen hadislerle kıyamete kadar serbesttir. Çünkü onlara göre neshedilip edilmediği meselesi bir tarafa, âyette فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ denmektedir. Kur'ân-ı Kerim'in indiği dönemde mut'a nikâhı biliniyordu ve bu nikâh şekli "استمتاع" kelimesiyle ifade ediliyordu. Ayrıca İbnu Abbas, Abdullah b. Mes'ud, Ubey b. Ka'b, Katade, Mücahid, Süddi, İbnu Cübeyr, Hasan-ı Basrî ve benzeri sahabi ve tabiinden bu görüş nakledilmektedir. (Tabataî, el-Mizan, IV, 272). Onlara göre bu konudaki hüküm neshedilmiş de değildir.

Netice olarak gerek İbnu Abbas'tan ve gerek diğer sahabilerden bu konuda nakledilen rivayetler çelişkilerle doludur. Bu nedenle Ehl-i Sünnet âlimleri mut'ayı haram saymakla birlikte mut'a yapana zina cezası uygulanmayacağını söylerler.

وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ مِنْكُمْ طَوْلًا اَنْ يَنْكِحَ الْمُحْصَنَاتِ
الْمُؤْمِنَاتِ فَمِنْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ مِنْ فَتَيَاتِكُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ط
وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِاِيمَانِكُمْ ط بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍ ج فَانْكِحُوهُنَّ
بِاِذْنِ اَهْلِهِنَّ وَاٰتُوهُنَّ اُجُورَهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ
مُحْصَنَاتٍ غَيْرَ مُسَافِحَاتٍ وَلَا مُتَّخِذَاتِ اَخْدَانٍ ج فَاِذَا
اُحْصِنَّ فَاِنْ اَتَيْنَ بِفَاحِشَةٍ فَعَلَيْهِنَّ نِصْفُ مَا عَلَى
الْمُحْصَنَاتِ مِنَ الْعَذَابِ ط ذٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ الْعَنَتَ مِنْكُمْ ط
وَاَنْ تَصْبِرُوا خَيْرٌ لَكُمْ ط وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٥﴾
يُرِيدُ اللّٰهُ لِيُبَيِّنَ لَكُمْ وَيَهْدِيَكُمْ سُنَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ
وَيَتُوبَ عَلَيْكُمْ ط وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٢٦﴾
وَاللّٰهُ يُرِيدُ اَنْ يَتُوبَ عَلَيْكُمْ وَيُرِيدُ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ
الشَّهَوَاتِ اَنْ تَمِيلُوا مَيْلًا عَظِيمًا ﴿٢٧﴾ يُرِيدُ اللّٰهُ
اَنْ يُخَفِّفَ عَنْكُمْ ج وَخُلِقَ الْاِنْسَانُ ضَعِيفًا ﴿٢٨﴾

25. Sizden mümin, hür kadınlarla evlenmeye güç yetiremeyenler, sahip olduğunuz mümine cariyelerden biriyle evlensin. Elbette Allah sizin imanınızı daha iyi bilmektedir. Siz birbirinizden türediniz. O hâlde iffetli olmaları; zinadan kaçınmaları ve dost edinme-

miş olmaları şartı, efendilerinin de izniyle onlarla evlenin ve onlara ücretlerini/mehirlerini örfe uygun olarak verin. Evlendikten sonra zina ederlerse onlara hür kadınlara verilen cezanın yarısı vardır. Bunlar, içinizden günah işlemekten sakınanlaradır. Ama sabrederseniz sizin için daha hayırlıdır. Allah çok bağışlayandır ve çok merhametlidir.

26. Allah size her şeyi açıklamak, size sizden öncekilerin yollarını göstermek ve tövbelerinizi kabul etmek istiyor. Allah bilendir ve her şeyi yerli yerince yapandır.

27. Allah sizin tövbe etmenizi murad eder; arzularına uyanlar ise sizin büyük bir sapıklığa meyletmenizi isterler.

28. Allah yükünüzü hafifletmeyi murad eder; çünkü insan zayıf yaratılmıştır.

Buradaki âyetler önceki gruptaki âyetlerde anlatılanların tamamlayıcısı durumundadır. Daha önce, kendileriyle evlenilemeyecek kadınlar anlatıldıktan sonra bunlar dışındakilerle evlenmenin caiz olduğu anlatılıyordu. Bu gruptaki âyetlerin birincisinde ise hür kadınlarla evlenme imkânı bulamayanlara, iffetli ve mümin cariyelerle evlenmeleri tavsiye edilmekte ve suç işlemeleri durumunda cariyelere verilecek cezanın hür kadınlara verilen cezanın yarısı olduğu belirtilmektedir. Efendisinden başka biriyle evlenen cariyeye mehir ödeneceği de ifade edilmektedir. Gerek fıkıh kitapları ve gerek ahkâm konularıyla ilgilenen tefsirler, cariyelerin durumlarıyla ilgili ayrıntılı bilgiler verirler. Ancak günümüzde cariyelik gibi bir durum söz konusu olmadığı için bu konuları anlatma ihtiyacı duymuyoruz.

Grubun diğer âyetlerinde ise dini ilgilendiren konularda Allah'ın bu konuların tamamını açıkladığı; inananlara rehberlik etsin diye başta peygamberler olmak üzere geçmişteki inananların hayat tarzlarının gözler önüne serildiği anlatılmakta; inananların hatalarından dönmeleri için Allah'ın tövbe kapısını açık tuttuğu ve tövbe etmelerini teşvik ettiği dile getirilmektedir.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ
آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ

تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ وَلَا تَقْتُلُوٓا اَنْفُسَكُمْ اِنَّ اللّٰهَ
كَانَ بِكُمْ رَح۪يمًا ﴿٢٩﴾ وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ عُدْوَانًا وَظُلْمًا
فَسَوْفَ نُصْل۪يهِ نَارًاۜ وَكَانَ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَس۪يرًا
﴿٣٠﴾ اِنْ تَجْتَنِبُوا كَبَٓائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنْكُمْ
سَيِّـَٔاتِكُمْ وَنُدْخِلْكُمْ مُدْخَلًا كَر۪يمًا ﴿٣١﴾ وَلَا تَتَمَنَّوْا
مَا فَضَّلَ اللّٰهُ بِه۪ بَعْضَكُمْ عَلٰى بَعْضٍۜ لِلرِّجَالِ نَص۪يبٌ مِمَّا
اكْتَسَبُواۜ وَلِلنِّسَٓاءِ نَص۪يبٌ مِمَّا اكْتَسَبْنَۜ وَسْـَٔلُوا اللّٰهَ
مِنْ فَضْلِه۪ۜ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَل۪يمًا
﴿٣٢﴾ وَلِكُلٍّ جَعَلْنَا مَوَالِيَ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ
وَالْاَقْرَبُونَۜ وَالَّذ۪ينَ عَقَدَتْ اَيْمَانُكُمْ فَاٰتُوهُمْ نَص۪يبَهُمْۜ
اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ شَه۪يدًا ﴿٣٣﴾

29. Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda haksız yolla yemeyin; ancak karşılıklı bir uzlaşma ile yaptığınız ticaret yoluyla yemeniz helaldir. Kendinizi de öldürmeyin. Şüphesiz Allah size karşı merhametlidir.

30. Kim haddini aşarak ve zulmederek bunu yaparsa onu bir ateşe sokarız ki, bu, Allah'a kolaydır.

31. Eğer size yasaklanan büyük günahlardan sakınırsanız küçük günahlarınızı siler ve sizi onurlu bir makama yerleştiririz.

32. Allah'ın sizden birinizi diğerine üstün kıldığı şeylere göz dikip

durmayın. Erkeklere de hak ettiklerinden bir pay vardır ve kadınlara da. Allah'ın lütfunu isteyin, şüphesiz Allah her şeyi çok iyi bilendir.

33. (Ey insanlar), **her biriniz için; anne-baba ve akrabaların bıraktıkları mallara mirasçı olacak yakınlar belirlemişizidir. Kendileriyle ahitleştiğiniz kimselere de paylarını verin. Şüphesiz ki Allah her şeye şâhittir.**

İman sadece kalpte olan bir inanç değildir, kişinin hayatı ve davranışları üzerinde de etkisi vardır. Bu sebeple dinî emir ve yasaklar gündeme getirildiğinde genellikle *"ey iman edenler"* hitabıyla söze başlanır. Böylece inanan muhataplara bu emir ve yasaklara uymalarının, imanlarının bir gereği olduğu hatırlatılmış olur. Çünkü iman ile amelin bütünüyle birbirlerinden ayrılmaları mümkün değildir.

"Haksız yolla" şeklinde tercüme ettiğimiz "بِالْبَاطِلِ" kelimesi, hak kelimesinin zıddıdır. İnsanların mallarını haksız yolla yemek, şeriatın gösterdiği yolların dışına çıkarak mal elde etmektir ki bir karşılık veya gönül rızası olmaksızın başkasının malını yemektir.

Ticarî hayatta aldatmak ve karaborsacılık yapmak haksız yolla mal elde etmeye girer. Aynı şekilde karşı tarafın rızası olsa bile dinin yasakladığı faiz ve kumar gibi haram yollarla mal elde etmek de bu kapsamın içerisindedir.

Âyette *mallarınız* kelimesinin kullanılışı dikkat çekicidir. Çünkü mal belli bir kimsenin mülkiyetinde olup o kişinin o mal üzerindeki hakları koruma altına alınmış olsa bile aslında kamunun da o malda hakkı vardır. Nitekim belli bir mal varlığına ulaşanlar, kamu yararına bu mallarından harcamak; zekâtını vermek mecburiyetindedirler. Kamunun mülkiyetinde olan ise aslında Allah'ın mülkiyetindedir. Bu sebeple bir kimsenin mülkiyetinde olan mala yapılan haksız bir girişim mal sahibinin kendisinden dahi gelse aslında kamunun malına, hatta Allah'ın mülkiyetine yapılan haksız girişim gibidir. Kişinin mülkiyeti, tasarruf mülkiyetidir. Aynı şekilde kamu mülkiyeti de tasarruf mülkiyetidir. Malın gerçek sahibi Allah'tır. Diğer yandan *mallarınız* denilmesi herkesin, başkasının malını kendi malı gibi koruması gerektiğine dikkat çekilmektedir. Aynı şekilde *birbirinizi öldürmeyin* yerine *kendinizi öldürmeyin* denmesi de dikkat çekicidir. Peygamber'in de bir hadisinde dile getirdiği gibi *Müslümanlar tek bir vücut gibidir. Birinin zarar görmesi, diğerinin zarar görmesi* demektir.

Müslümanlar dinin emirlerini yerine getirecek olurlarsa diğer milletlere

iyilikte örnek olacak bir toplum kurar; insanlar için çıkarılmış hayırlı bir ümmet olurlar.

Başkasının malını yemek veya canına kıymak büyük günahlardandır. Başkasının hakkına tecavüz şeklindeki suçlardan tövbe etmek, ancak zarara uğramış kişilerin zararlarını telafi etmekle mümkündür. Böylesi günahları Allah başka türlü affetmez. Allah, kendisine ortak koşmak hariç, küçük günahları bağışlar. "**Eğer size yasaklanan büyük günahlardan sakınırsanız, küçük günahlarınızı siler ve sizi onurlu bir makama yerleştiririz.**"

İbnu Abbas ve İbnu Mes'ud'dan nakledilen rivayetlere göre Nisa sûresinin başından buraya kadar anlatılan yasakların tamamı burada söz konusu edilen büyük günahlar kapsamına girmektedir.

Büyük günahların sayısı ve sıralamasına dair farklı görüşler ileri sürülmüştür. Genel olarak büyük günahlar, kendilerinden söz edilmesinin ardından cehennem azabıyla yahut Allah'ın laneti ile yahut azapla tehdidin söz konusu edildiği günahlar şeklinde tanımlanmışlardır. Bir hadiste şöyle denmektedir: *"Şu yedi helak edici şeyden sakının: Allah'a ortak koşmak, büyü yapmak, haksız yere Allah'ın yasakladığı cana kıymak, faiz yemek, yetim malı yemek, savaşta geri dönüp kaçmak, bir şeyden habersiz masum inanmış kadınlara zina suçu atmak."* (Buhari ve Müslim).

"Allah'ın sizden birinizi diğerine üstün kıldığı şeylere göz dikip durmayın. Erkeklere de hak ettiklerinden bir pay vardır ve kadınlara da. Allah'ın lütfunu isteyin, şüphesiz Allah her şeyi çok iyi bilendir."

Erkeklerin kendilerine has özel meziyetleri olduğu gibi kadınların da kendilerine has özel meziyetleri vardır. Nitekim âyetin, kadınların da erkekler gibi cihada katılma ve cihad sevabı alma istekleri üzerine indirildiği rivayet edilmektedir. Âyetin bağlamı düşünüldüğünde kadınların erkeklerden daha az miras almalarının öncelikle kastedildiğini söyleyebiliriz. Âyetin sadece kadınlarla erkekler arasındaki farklılıklarla ilgili olmadığını, erkek kadın ayırımı olmaksızın hasede konu olan hususların tamamını kapsadığını söyleyenler de olmuştur. Başkasını haset eden kişi sadece kendisini sıkıntıya sokmuş olur. Oysa başkasını haset etmek yerine, Allah'ın kendisine de lütfetmesini istemelidir. Allah'ın hazineleri sonsuzdur; dilediğine dilediğini verir, yeter ki kul gayret etsin. Allah birine üstünlük vesilesi olan bir şey vermişse *"şüphesiz Allah her şeyi çok iyi bilendir."* O kişi, çabasıyla o üstünlüğü hak etmiştir. Ayrıca kişiye verilmiş olan her bir imkân o kişinin imtihanı açısından bir araçtır.

"(Ey insanlar), **her biriniz için; anne-baba ve akrabaların bıraktıkla-**

rı mallara mirasçı olacak yakınlar belirlemişizidir. Kendileriyle ahitleştiğiniz kimselere de paylarını verin. Şüphesiz ki Allah her şeye şâhittir."

Daha önceki âyetlerde malların haksız yere yenmesi yasaklanmış, ardından başkasına mal vs. gibi bir nedenden dolayı üstünlük tanınmışsa bunun haset edilmemesi gerektiği anlatılmıştı. Genellikle mal elde etme, kişinin emeğiyle elde ettiği bir şeydir. Burada ise kişinin emeğinin bulunmadığı miras konusuna geçilmektedir.

Tek nefisten türemiş olmaları sebebiyle insanlar arasında bir bağ varsa da yakın akrabalık bağı çok daha güçlüdür. İşte burada miras üzerinde hak sahibi olanlar söz konusu edilmektedir. Mirasçı olmak, anne ve baba yoluyla gerçekleşen akrabalık sonucudur. Bir de ahitleşme sonucu ortaya çıkan mirasçı olma vardır ki bu, *"kendileriyle ahitleştiğiniz kimseler"* kapsamına girmektedir. Eşlerin arasındaki bağ soy akrabalığı değil, ahitleşme sonucu ortaya çıkan bir bağdır ve bundan dolayı da kişiler birbirlerine mirasçı olurlar. Ayırım yapılmaksızın mirasçıların hepsine miras paylarının verilmesi gerekir. Kuşkusuz, Allah, olup biten her şeye tanıklık etmektedir.

اَلرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَٓاءِ بِمَا فَضَّلَ اللّٰهُ بَعْضَهُمْ
عَلٰى بَعْضٍ وَبِمَٓا اَنْفَقُوا مِنْ اَمْوَالِهِمْ فَالصَّالِحَاتُ
قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللّٰهُ وَالّٰت۪ي
تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ
وَاضْرِبُوهُنَّ فَاِنْ اَطَعْنَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَب۪يلًا
اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيًّا كَب۪يرًا ﴿٣٤﴾ وَاِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا
فَابْعَثُوا حَكَمًا مِنْ اَهْلِه۪ وَحَكَمًا مِنْ اَهْلِهَا اِنْ يُر۪يدَٓا
اِصْلَاحًا يُوَفِّقِ اللّٰهُ بَيْنَهُمَا اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَل۪يمًا خَب۪يرًا ﴿٣٥﴾

34. Erkekler, kadınlar üzerinde yöneticidirler; çünkü hem Allah onlardan birini diğerinden üstün yaratmıştır hem de erkekler, mallarından harcama yaparlar. O yüzden saliha kadınlar itaatkârdırlar. Allah'ın kendilerini korumasına karşılık onlar da mahremiyete dikkat ederler. Dik başlı davranarak yukarıdan bakmalarından endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin, onları yataklarda yalnız bırakın ve onları dövün; ancak size itaat ederlerse onları incitmek için bahane aramayın. Allah, gerçekten de yücedir ve büyüktür.

35. Eğer o çiftin ayrılmasından endişe ederseniz erkeğin ailesinden bir hakem, kadının ailesinden de bir hakem gönderin. Şayet barışmak istiyorlarsa Allah onları uzlaştırır. Şüphesiz ki Allah bilendir, haberdar olandır.

32. âyette, insanların bazılarının diğer bazılarına üstün kılınmasının bir haset sebebi olmaması gerektiğine değinilmiş, Allah yolunda savaşa katılmaları ve mirasta daha fazla pay almaları sebebiyle erkeklerin kadınlara tercih edilmelerinin de bu kapsama girdiğine dikkat çekilmişti. İşte burada bunun gerekçesi dile getirilmektedir.

قوام/kavvâm: Yöneten, bakım ve gözetimini üstlenen anlamında olan bu kelime, ayağa kalkmak anlamına gelen ق و م kökünden türetilmiştir. (Lisanu'l-Arab; Kitabu'l-Ayn) İbnu Abbas âyete anlam verirken, *"erkekler, kadınların yöneticileridir"* demiştir. (İbnu Atiye, el-Muharraru'l-Veciz, II, 47). Kelimenin sözlük anlamından ve İbnu Abbas'ın âyete verdiği anlamdan, erkeğin ailenin reisi olduğu sonucunu çıkarıyoruz. Erkeğin ailenin reisi olması iki sebebe bağlanmıştır. Bunlardan biri, yaratılıştan gelmedir; diğeri ise sonradan kazanılmıştır.

Erkekler, yaratılışları itibarıyla bedenen daha güçlüdür. Bu sebeple Allah yolunda savaş ve ailenin geçimi gibi hususlar erkeklere yüklenmiş, buna karşılık mirasta kendilerine kadınlardan daha fazla pay verilmiştir. Erkeğin ailenin reisi olmasını sağlayan ve sonradan kazanılmış olan özelliği ise nikâh akdinde kadına verdiği mehir ve ailenin geçimini üstlenmiş olmasıdır. Kuşkusuz ailenin geçiminin erkeğe yüklenmiş olması, birinci sebep olan, bedenen daha güçlü olmasıyla da ilgili bir husustur.

Erkeğin bu iki yönden kadından üstün olması, kadına baskı uygulayacağı anlamına gelmediği gibi tek tek her bir erkeğin her bir kadından üstün olduğu anlamına da gelmez. Kocasından daha güçlü olan kadın da vardır. Burada hüküm geneldir. Genel olarak erkekler ve kadınların durumu böyledir.

Aile reisliğinin erkeğe verilmesinin başka sebepleri de olabilir. Mesela genelde erkekler kadınlardan daha soğukkanlıdır ve onlarda mantık ön plandadır. Kadınlarda ise duygusallık daha ağır basmaktadır. Soğukkanlı olmak, karar verirken duygusallığa kapılmamak, yöneticilik açısından önemli bir husustur. Bununla birlikte kocasından daha soğukkanlı, karar verirken duygusallığa kapılmadan daha temkinli davranan kadınlar da elbette vardır. Ancak az önce dikkat çektiğimiz gibi bu tür kurallar belirlenirken erkeklerle kadınların geneli gözetilmiştir. Önemli olan sorumluluklarla yükümlülükler arasında bir dengenin var olmasıdır. Bakara sûresinin 228. âyetinde bu kural dile getirilmiştir.

Erkeğin aile reisi olması, mutlak hakimi olduğu anlamına gelmez. Daha önceki âyetlerde belirtildiği gibi erkeğin mirasta payı olduğu gibi kadınların da payı vardır. Nikâh akdinde kadına mehir verilmektedir. Gerek miras olarak kendisine düşen pay konusunda ve gerek mehir olarak aldığı konusunda karar sahibi tamamen kadının kendisidir. Aile reisinin bunlar üzerinde herhangi bir yetkisi bulunmamaktadır. Erkeğin reisliği evlilik hayatıyla ilgili meselelerde geçerlidir. Kadının temel hakkı olan örfe uygun bir şekilde akrabalarını ziyaret etmesine yine örfe uygun olarak sosyal hayatını ve faaliyetlerini yürütmesine kocası engel olamaz. Daha önce de dikkat çektiğimiz gibi *örf,* dinin ve aklın uygun gördüğü geleneklerdir.

Birçok müfessir ve fakih, ailenin nafakasını temin edemeyen erkeğin reislik hakkının da ortadan kalktığını söylemektedir. (Muhammed İzzet Derveze, ed-Dustûru'l-Kur'ânî ve'Sunneti'n-Nebeviyye fi Şuûni'l-Hayat, II, 204).

Peygamber (s.a.v.) bir hadisinde şöyle demektedir: *"Kadınların en hayırlısı, kendisine baktığında seni mutlu eden, kendisinden bir şey istediğinde sana itaat eden ve senin gıyabında malını ve kendisini koruyandır."* (Beyhaki). Buna karşın erkeğin en hayırlısına dair de şöyle demektedir: *"Sizin en hayırlınız ailesine karşı en iyi davrananınızdır. Ben ailesine en iyi olanınızım."*

Haddizatında farklı özellikleriyle kadın ve erkek aile yuvasında birbirlerini tamamlayarak bir bütün oluştururlar. Erkek dışarıda ailenin geçimi için uğraşırken kadın da ev işlerini yürütür ve ailenin geleceğini oluşturan çocukların yetiştirilmesiyle uğraşır.

Özetlemek gerekirse buradaki reislikten maksat, her istediğini yapabilen bir yöneticilik değildir. Kocanın nafaka vs. gibi konularda karısını gözetmesi, ona rehberlik etmesi, hem kendisinin hem de karısının haklarını koruması anlamında alınmalıdır. Yönetilen konumunda olan kadın ise iradesi ortadan kaldırılmış, her ne yaparsa kocası tarafından güdülen biri konumunda değildir. Kendi iradesiyle nikâh akdini yapmış ve yine kendi iradesiyle bunu devam

ettirmektedir. Herhangi bir haksızlığa maruz kalması durumunda durumunu hakime intikal ettirme yetki ve iradesine sahiptir. (Muhammed İzzet Derveze, a.g.e.,II, 204).

"O yüzden saliha kadınlar itaatkârdırlar. Allah'ın kendilerini korumasına karşılık onlar da mahremiyete dikkat ederler."

Bazı müfessirler bununla kadına Allah'ın yüklediği görevler ve kocasının haklarını korumasının kastedildiğini söylerler. Bazıları ise namusunu korumasının kastedildiğini söylemektedir. Kuşkusuz, kadının kocasının gıyabında koruması gereken en önemli şey, namusudur. Elbette kadın namusunu korurken bunu öncelikle kendi şahsiyetini korumak için yapar; kendisinin bir kimliği vardır ve bu nedenle namusunu öncelikle kendi kimliği için korur. Bununla birlikte bu kimliğine zarar verdiğinde bundan kocasının kimliği de zedelenmiş olur. Eşler arasında geçen özel sohbetleri ve kocasının ailesiyle ilgili özel hususlar da korunması gereken hususlar arasındadır. Aynı şekilde kocanın da hanımına karşı bu tür sorumlulukları vardır.

Âyette *"Allah'ın kendilerini korumasına karşılık onlar da mahremiyete dikkat ederler."* şeklinde kapalı bir ifadenin zikredilmiş olması gizlilik kapsamına giren ve başkasına aktarılıp açığa çıktığında aile yapısına zarar veren her hususu kapsaması içindir.

"Dik başlı davranarak yukarıdan bakmasından endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin, onları yataklarda yalnız bırakın ve onları dövün. Size itaat ederlerse onları incitmek için bahane aramayın."

Endişe ettiğiniz şeklinde Türkçeye çevirtdiğimiz "تَخَافُونَ/tahafûne" kelimesini *bildiğiniz* kelimesiyle açıklayan pek çok müfessir vardır. O halde burada hiçbir delile dayanmayan endişe ve korku değil, bir delil ve bilgiye dayalı olan korku ve endişeye işaret edilmektedir.

Dik başlı davranıp yukarıdan bakma olarak karşıladığımız "نُشُوز /nuşûz" kelimesi, sözlükte "yüksek olma" anlamındadır. Kadın için kullanıldığında ise *kocasına karşı kendisini üstün gören, kocasına karşı üstünlük taslayan, itaatsiz, kocasından başka bir erkekte gözü olan* anlamlarına gelmektedir. Erkek için kullanıldığında ise *karısına kaba davranan, onu döven* anlamındadır. (İbnu Faris, Mu'cemu Makayîsi'l-Luğa).

Bazı müfessirler bununla; kocasının kendisiyle birleşmesine karşı çıkan kadının kastedildiğini söylerken bazıları da; kadının Allah'ın itaat etmesini istediği bütün konularda kocasına karşı çıkmasını bunun kapsamına sokmuşlardır. Bazıları ise kocasından başkasında gözü olan kadının kastedildiğini söylemişlerdir. Biz bu kelime ile söz konusu edilen hususların tamamının kas-

tedildiği kanaatini taşıyoruz. Kelimenin sözlük anlamı bunu gerektirmektedir. Buna göre kocasına karşı üstünlük taslayan, itaat etmesi gereken hususlarda isyankâr tavırlarda bulunan veya başkasında gözü olan kadına, önce bu yaptığının Allah'ın emirlerine uymadığı münasip bir dille ve yol göstererek kendisine söylenir. Kadın önceki tutum ve davranışlarından vazgeçmezse yatakta yalnız bırakılır. Yine vazgeçmeyecek olursa dövülür. Tefsir âlimleri genelde bu hususların sırasıyla uygulanması gerektiğini söylerler.

"Yatakta yalnız bırakmanın" ne anlama geldiği konusunda da farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bazı müfessirlere göre, bunun anlamı, ayrı yataklarda yatmaktır. Bazılarına göre aynı yatakta yatılır, ama kendisiyle konuşulmaz ve karı-koca münasebetinde bulunulmaz. Bazılarına göre ise, karı-koca münasebetinde bulunulabilir; ama koca, eşinden hoşnut olmadığını hissettirmek için sırtını döner vs.

Mesele, kadını yaptığından vazgeçirmek olduğuna göre, hanımının huyunu en iyi bilen kocadır. Bunlardan hangisini uygulamanın daha eğitici olacağını kendisi daha iyi bilir.

Kadının dövülmesi meselesine gelince, Peygamber hadislerinde sabit olduğu üzere incitici bir şekilde olmaması ve yüze vurulmaması gerekir. Bazı müfessirler bunun, misvak veya mendille dövmek şeklinde olacağını söylemişlerdir. Şafiî de dövmenin sadece mubah, dövmemenin ise daha erdemli bir davranış olduğunu söylemektedir. Nitekim Peygamber (s.a.v.)'in hanımlarından hiçbirini hiçbir sûrette dövmediği bilinmektedir.

Neticede söylenen bu üç aşama eğitim amaçlı olup bir sonuç alınacaksa yapılacak şeylerdir; cezalandırma amaçlı değildir. Koca bunlardan bir sonuç alamayacağına inanıyorsa aşamaların hiçbirine başvurmaz.

"Ancak size itaat ederlerse onları incitmek için bahane aramayın."

Birinci aşamada veya diğer aşamalarda kadın uslanmış ise koca artık geçmişte böyle davrandığını söyleyerek eşini incitici sözler söylememelidir.

"Allah, gerçekten de yücedir ve büyüktür."

Allah, erkeğin kadın üzerindeki yöneticiliğinden çok daha yücedir. Bu sebeple erkek şayet hanımına haksızlık edecek olursa Yüce Allah o erkeği cezalandırmaya kadirdir. Aynı şekilde erkek, hanımının hatalarını affedecek olursa Yüce Allah o erkeği affetmeye de çok daha kadirdir.

"Eğer o çiftin ayrılmasından endişe ederseniz erkeğin ailesinden bir hakem, kadının ailesinden de bir hakem gönderin. Şayet barışmak istiyorlarsa Allah onları uzlaştırır. "

ettirmektedir. Herhangi bir haksızlığa maruz kalması durumunda durumunu hakime intikal ettirme yetki ve iradesine sahiptir. (Muhammed İzzet Derveze, a.g.e.,II, 204).

"O yüzden saliha kadınlar itaatkârdırlar. Allah'ın kendilerini korumasına karşılık onlar da mahremiyete dikkat ederler."

Bazı müfessirler bununla kadına Allah'ın yüklediği görevler ve kocasının haklarını korumasının kastedildiğini söylerler. Bazıları ise namusunu korumasının kastedildiğini söylemektedir. Kuşkusuz, kadının kocasının gıyabında koruması gereken en önemli şey, namusudur. Elbette kadın namusunu korurken bunu öncelikle kendi şahsiyetini korumak için yapar; kendisinin bir kimliği vardır ve bu nedenle namusunu öncelikle kendi kimliği için korur. Bununla birlikte bu kimliğine zarar verdiğinde bundan kocasının kimliği de zedelenmiş olur. Eşler arasında geçen özel sohbetleri ve kocasının ailesiyle ilgili özel hususlar da korunması gereken hususlar arasındadır. Aynı şekilde kocanın da hanımına karşı bu tür sorumlulukları vardır.

Âyette *"Allah'ın kendilerini korumasına karşılık onlar da mahremiyete dikkat ederler."* şeklinde kapalı bir ifadenin zikredilmiş olması gizlilik kapsamına giren ve başkasına aktarılıp açığa çıktığında aile yapısına zarar veren her hususu kapsaması içindir.

"Dik başlı davranarak yukarıdan bakmasından endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin, onları yataklarda yalnız bırakın ve onları dövün. Size itaat ederlerse onları incitmek için bahane aramayın."

Endişe ettiğiniz şeklinde Türkçeye çevirtdiğimiz "تَخَافُونَ/tahafûne" kelimesini *bildiğiniz* kelimesiyle açıklayan pek çok müfessir vardır. O halde burada hiçbir delile dayanmayan endişe ve korku değil, bir delil ve bilgiye dayalı olan korku ve endişeye işaret edilmektedir.

Dik başlı davranıp yukarıdan bakma olarak karşıladığımız "نُشُوز /nuşûz" kelimesi, sözlükte "yüksek olma" anlamındadır. Kadın için kullanıldığında ise *kocasına karşı kendisini üstün gören, kocasına karşı üstünlük taslayan, itaatsiz, kocasından başka bir erkekte gözü olan* anlamlarına gelmektedir. Erkek için kullanıldığında ise *karısına kaba davranan, onu döven* anlamındadır. (İbnu Faris, Mu'cemu Makayîsi'l-Luğa).

Bazı müfessirler bununla; kocasının kendisiyle birleşmesine karşı çıkan kadının kastedildiğini söylerken bazıları da; kadının Allah'ın itaat etmesini istediği bütün konularda kocasına karşı çıkmasını bunun kapsamına sokmuşlardır. Bazıları ise kocasından başkasında gözü olan kadının kastedildiğini söylemişlerdir. Biz bu kelime ile söz konusu edilen hususların tamamının kas-

tedildiği kanaatini taşıyoruz. Kelimenin sözlük anlamı bunu gerektirmektedir. Buna göre kocasına karşı üstünlük taslayan, itaat etmesi gereken hususlarda isyankâr tavırlarda bulunan veya başkasında gözü olan kadına, önce bu yaptığının Allah'ın emirlerine uymadığı münasip bir dille ve yol göstererek kendisine söylenir. Kadın önceki tutum ve davranışlarından vazgeçmezse yatakta yalnız bırakılır. Yine vazgeçmeyecek olursa dövülür. Tefsir âlimleri genelde bu hususların sırasıyla uygulanması gerektiğini söylerler.

"Yatakta yalnız bırakmanın" ne anlama geldiği konusunda da farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bazı müfessirlere göre, bunun anlamı, ayrı yataklarda yatmaktır. Bazılarına göre aynı yatakta yatılır, ama kendisiyle konuşulmaz ve karı-koca münasebetinde bulunulmaz. Bazılarına göre ise, karı-koca münasebetinde bulunulabilir; ama koca, eşinden hoşnut olmadığını hissettirmek için sırtını döner vs.

Mesele, kadını yaptığından vazgeçirmek olduğuna göre, hanımının huyunu en iyi bilen kocadır. Bunlardan hangisini uygulamanın daha eğitici olacağını kendisi daha iyi bilir.

Kadının dövülmesi meselesine gelince, Peygamber hadislerinde sabit olduğu üzere incitici bir şekilde olmaması ve yüze vurulmaması gerekir. Bazı müfessirler bunun, misvak veya mendille dövmek şeklinde olacağını söylemişlerdir. Şafiî de dövmenin sadece mubah, dövmemenin ise daha erdemli bir davranış olduğunu söylemektedir. Nitekim Peygamber (s.a.v.)'in hanımlarından hiçbirini hiçbir sûrette dövmediği bilinmektedir.

Neticede söylenen bu üç aşama eğitim amaçlı olup bir sonuç alınacaksa yapılacak şeylerdir; cezalandırma amaçlı değildir. Koca bunlardan bir sonuç alamayacağına inanıyorsa aşamaların hiçbirine başvurmaz.

"Ancak size itaat ederlerse onları incitmek için bahane aramayın."

Birinci aşamada veya diğer aşamalarda kadın uslanmış ise koca artık geçmişte böyle davrandığını söyleyerek eşini incitici sözler söylememelidir.

"Allah, gerçekten de yücedir ve büyüktür."

Allah, erkeğin kadın üzerindeki yöneticiliğinden çok daha yücedir. Bu sebeple erkek şayet hanımına haksızlık edecek olursa Yüce Allah o erkeği cezalandırmaya kadirdir. Aynı şekilde erkek, hanımının hatalarını affedecek olursa Yüce Allah o erkeği affetmeye de çok daha kadirdir.

"Eğer o çiftin ayrılmasından endişe ederseniz erkeğin ailesinden bir hakem, kadının ailesinden de bir hakem gönderin. Şayet barışmak istiyorlarsa Allah onları uzlaştırır. "

Aile içi anlaşmazlık, kadının serkeşliğinden kaynaklanabileceği gibi erkeğin kabalık ve haksız davranışlarından da kaynaklanıyor olabilir. Ama ister kadının, ister erkeğin davranışlarından kaynaklıyor olsun, önce aile içinde bir çözüme kavuşturulmalıdır. Yukarıda sözünü ettiğimiz, *öğüt verme, yatakları ayırma* ve nihayet *dövme* gibi aşamalar çözümü aile içerisinde arama çabalarıdır. Aile içi çabalar fayda vermemiş ve aralarındaki anlaşmazlık ailenin yıkılması aşamasına gelmişse sorumluluk mevkiinde olanlar, erkek tarafından bir ve kadın tarafından bir kişiyi aralarını uzlaştırmak veya ayrılmalarına karar vermek üzere görevlendirir. Çünkü ailenin iç meselelerini en iyi bilenler, kendi akrabalarıdır. Görevlendirilecek kişiler durumu değerlendirir ve bir sonuca varırlar. Aralarını uzlaştırmak mümkün ise öncelikle bu yolu denerler. Ama aralarını bulmak mümkün değilse boşanmalarına karar verirler. Bu konudaki ayrıntılar fıkıh kitaplarında mevcuttur.

Sûrenin başından itibaren aile yapısıyla ilgili birtakım hükümlerden söz edildi. Miras meseleleri anlatıldı. Ayrıca bu hükümlerin anlatımına başlarken insanların tek nefisten yaratıldıklarına dikkat çekilmiş ve bunun bir sonucu olarak insanların sadece Allah'a kulluk etmelerinin gerekliliği ifade edilmişti. Bu aşamada sûre, yine sadece Allah'a ibadet edilmesi gerektiğini hatırlatarak aile konusunda yaptığı tavsiyelerden daha geniş bir çerçeveye yönelmektedir.

وَاعْبُدُوا اللّٰهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِه۪ شَيْـٔاً وَبِالْوَالِدَيْنِ
اِحْسَاناً وَبِذِي الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاك۪ينِ
وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبٰى وَالْجَارِ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ بِالْجَنْبِ
وَابْنِ السَّب۪يلِۙ وَمَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْۜ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ
مَنْ كَانَ مُخْتَالاً فَخُوراًۙ ﴿٣٦﴾ اَلَّذ۪ينَ يَبْخَلُونَ وَيَأْمُرُونَ
النَّاسَ بِالْبُخْلِ وَيَكْتُمُونَ مَٓا اٰتٰيهُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِه۪ۜ
وَاَعْتَدْنَا لِلْكَافِر۪ينَ عَذَاباً مُه۪يناًۚ ﴿٣٧﴾

وَالَّذِينَ يُنْفِقُونَ اَمْوَالَهُمْ رِئَٓاءَ النَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ
وَلَا بِالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَمَنْ يَكُنِ الشَّيْطَانُ لَهُ قَرِينًا فَسَٓاءَ قَرِينًا
(٣٨) وَمَاذَا عَلَيْهِمْ لَوْ اٰمَنُوا بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَاَنْفَقُوا
مِمَّا رَزَقَهُمُ اللّٰهُ وَكَانَ اللّٰهُ بِهِمْ عَلِيمًا (٣٩) اِنَّ اللّٰهَ لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ
ذَرَّةٍ وَاِنْ تَكُ حَسَنَةً يُضَاعِفْهَا وَيُؤْتِ مِنْ لَدُنْهُ اَجْرًا
عَظِيمًا (٤٠)

36. Allah'a kulluk edin ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Anne babaya, akrabaya, yetimlere yoksullara, akraba olan komşuya ve yabancı komşuya, yakın arkadaşa, yolcuya, elinizin altındakilere iyilik edin. Şüphesiz, Allah kendini beğenenleri ve böbürlenenleri sevmez.

37. Onlar, kendileri cimrilik ettikleri gibi başkalarını da cimriliğe teşvik eden ve Allah'ın kendilerine lütfundan vermiş olduğu nimetleri gizleyen kimselerdir. Ama biz inkâr edenler için alçaltıcı bir azap hazırladık.

38. Onlar Allah'a ve âhiret gününe inanmadıkları hâlde insanlara gösteriş olsun diye mallarını infak ederler. Dostu şeytan olana gelince; ne kötü bir dosttur o!

39. Bunlar Allah'a ve âhiret gününe inansalardı ve Allah'ın kendilerine verdiğinden O'nun yolunda harcasalardı ne zararları olurdu ki? Allah, onları çok iyi bilmektedir.

40. Şüphesiz ki Allah zerre miktarı haksızlık etmez. Yapılan iyiliği ise kat kat arttırır ve ayrıca kendi katından büyük mükâfat verir.

Müslüman'ı diğerlerinden ayıran iki temel özellikten söz edilmektedir. Bunlardan birincisi, tevhit inancıdır.

İbadetin genel anlamıyla Allah'a itaat etmek olduğuna daha önce dikkat

çekmiştik. İbadet sadece Allah'a yapılınca, O'na ortak koşmak kendiliğinden ortadan kalkar. Bu sebeple *"Allah'a kulluk edin"* dendikten sonra *"O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın"* denmesi Allah'a kulluğu pekiştirici bir anlam taşımaktadır.

Âyette *"hiçbir şeyi"* denmek suretiyle her türlü ortak koşma dışlanmaktadır. Tevhit, yani Allah'a ortak koşmamak, bütün peygamberlerin mesajlarının temelini teşkil etmektedir. Bu sebeple Kur'ân-ı Kerim gerek cahiliye dönemi Arap müşriklerin gerekse Kitap Ehli'nin Allah'a ortak koşma şekillerinden söz etmektedir. Arap müşriklerinin ortak koşmaları, putlarını Allah katında aracı ve şefaatçi görmeleri ve onlara tevessül ederek Allah katında ihtiyaçlarının giderilmesi konusunda aracılık yapabileceklerine inanmaları şeklindeydi. Kur'ân'da konuyu aydınlatan pek çok âyet yer almaktadır. Mesela, Yûnus sûresinde şöyle denmektedir: *"Allah'ı bırakıp da kendilerine ne fayda ne de zarar verebilecek olan şeylere tapıyorlar ve 'Bunlar, Allah katında şefaatçilerimizdir.' diyorlar."* (Yûnus 10/18). Yine Zümer sûresinde şöyle denmektedir: *"İyi bil ki halis din ancak Allah'ındır. O'ndan başka birtakım dostlar tutanlar da şöyle demektedirler: 'Biz onlara sadece bizi Allah'a daha çok yaklaştırsınlar diye ibadet ediyoruz.' "* (Zümer 39/3). Burada söz konusu edilen ibadet, dua esnasında, o dost edinilenlerin aracı kılınmalarıdır. Kitap Ehli'nden Hıristiyanların bir kısmı Hz. İsa'yı, bir kısmı annesini, bir kısmı da din âlimlerini Allah'a ortak koşmuşlardır. Tevbe sûresinde şöyle denmektedir: *"Hahamlarını, rahiplerini, bir de Meryem oğlu Mesih'i, Allah'la birlikte rabler edindiler. Oysa tek İlah'a ibadet etmeleri emredilmişti."* (Tevbe 9/31). Din âlimlerini rabler edinmeleri, onlara helal kılma ve haram kılma yetkisini tanımalarıdır.

Somut şeyler Allah'a ortak koşulabileceği gibi soyut şeyler de Allah'a ortak koşulabilir. Nitekim Furkan sûresinde şöyle denmektedir: *"Hevasını/kötü duygularını kendisine tanrı edinen kimseyi gördün mü?"* (Furkan 25/43).

Müslüman'ı diğerlerinden ayıran diğer özellik ise akrabalarından başlamak üzere diğer insanlara iyilik etmesidir. Bu husus şöyle ifade edilmektedir: "**Anne babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, akraba olan komşuya ve yabancı komşuya, yakın arkadaşa, yolcuya, elinizin altındakilere iyilik edin. Şüphesiz, Allah kendini beğenenleri ve böbürlenenleri sevmez.**"

Allah'a kulluk etme ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmamanın hemen ardından ana babaya iyi davranılmasının istenmesi, ana babaya iyi davranmanın önemini göstermektedir. Nitekim İsra sûresinde de aynı şekilde Allah'a ibadetten sonra ana babaya iyi davranılmasının gereği üzerinde durulmaktadır.

Söz konusu âyette şöyle buyurulmaktadır: *"Rabbin, yalnız Kendisine tapmanızı ve ana babaya iyilik etmeyi buyurmuştur. Eğer ikisinden biri veya her ikisi senin yanında iken ihtiyarlayacak olursa onlara karşı "Öf" bile demeyesin, onları azarlamayasın. İkisine de hep tatlı söz söyleyesin."* (İsra 17/23). Zaten ana babasına merhamet etmeyen kimsenin başkalarına merhamet etmesi beklenemez. Bunun yanında ana babanın da güçlerinin yetmediği şeyleri çocuklarından istememeleri, şahsiyetlerini geliştirmelerine engel olmamaları, çocuklarıyla eşleri arasına girmemeleri, çocuklarının yeteneklerine uygun meslek seçimine engel olmamaları gerekir.

Âyet, ana babadan başlayarak iyilik etme çerçevesini genişletmektedir. Bu arada günümüzde önem arz eden bir hususa dikkat çekmek gerekir: Hıristiyan misyonerler ekonomik imkânlarını kullanarak muhtaç kimselere yaptıkları yardımları Hıristiyanlık misyonerliklerinin bir aracı olarak kullanmaktadır. Bu yolla fakir birçok toplumda etkili oldukları da bir gerçektir. Bu sebeple Müslümanlar, öncelikle kendi fakirlerine yardım eli uzatmalı ve onları misyonerlerin tuzaklarından kurtarmalıdır.

"Allah kendini beğenenleri ve böbürlenenleri sevmez."

Kendini beğenmiş kişi ile vakar sahibi kişiyi karıştırmamak gerekir. Kendini beğenmiş kişi kendisini başkalarından üstün görür ve her hususta daha çok hak sahibi olduğu varsayar.Vakar sahibi olansa kendi şahsiyetini başkasına ezdirmez. Günümüzde kendini beğenme ve böbürlenme daha çok cahiliye damarı olan, geçmişle övünme şeklinde kendini göstermektedir. Bireylerin bireylere karşı böbürlenmeleri çirkin ve yasak olduğu gibi milletlerin başka milletlere karşı kendilerini üstün görüp böbürlenmeleri de çirkin ve yasaktır. Gerçekten inanmış olan biri cahiliye damarından kaynaklanan bu tür övünmelere iltifat etmez. Çünkü o, hakkın ve üstün değerlerin savunucusudur.

"Onlar, kendileri cimrilik ettikleri gibi başkalarını da cimriliğe teşvik eden ve Allah'ın kendilerine lütfundan vermiş olduğu nimetleri gizleyen kimselerdir. Ama biz inkâr edenler için alçaltıcı bir azap hazırladık."

Böbürlenme ve kendini başkalarından üstün görmenin sonuçlarından biri de cimriliktir. Bu gibiler olsa olsa gösteriş için harcama yaparlar. Ancak burada söz konusu olan sadece mal konusunda değil, ilim ve benzeri konulardaki cimriliği de kapsar. Çünkü başkalarına iyilik etmek sadece mali yardımda bulunmayı kapsamaz; olabilecek her türlü yardımı kapsar. Böyleleri şeytanı arkadaş ve dost seçmişlerdir ve onlar için alçaltıcı bir azap hazırlanmıştır. "**Şüphesiz, Allah zerre miktarı haksızlık etmez. Yapılan iyiliği ise kat**

kat arttırır ve ayrıca kendi katından büyük mükâfaat verir." Allah kimseye zulmetmez. Kötülük yapmış olanların cezaları misliyle verilirken iyilik yapanların mükâfatı katlanarak verilecektir

فَكَيْفَ اِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ اُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ
عَلٰى هٰٓؤُلَٓاءِ شَهِيدًاۜ ﴿٤١﴾ يَوْمَئِذٍ يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَعَصَوُا
الرَّسُولَ لَوْ تُسَوّٰى بِهِمُ الْاَرْضُۜ وَلَا يَكْتُمُونَ اللّٰهَ حَدِيثًا ﴿٤٢﴾

41. Asıl her ümmetten bir şahit ve seni de onlara aleyhine bir şahit olarak getirdiğimizde durumları ne olacaktır?

42. İşte o gün inkâr edip Peygamber'e karşı çıkmış olanlar yerle bir edilmeyi isteyeceklerdir; ne var ki Allah'tan hiçbir şeyi gizleyemeyeceklerdir.

Kıyamet günü insanlar hesaba çekildiklerinde Allah'ın adaleti gereği tanıklar da çağırılacaktır. Kişinin yaptıklarına kendi elleri, ayakları, kısacası bütün organları şahitlik edecektir. Amellerinin işlendiği mekân bile şahitlik yapacaklar arasındadır.

Yüce Allah geçmişi ve geleceği bilen o kuşatıcı bilgisine rağmen insanları hesaba çekerken şahitlerin şahitliklerine de başvuracaktır. Oysa kimsenin yaptığını inkâr etme gücü de olmayacaktır.

Âyetlerde peygamberlerin ümmetleri konusundaki şahitliklerinden söz edilmektedir. Peygamberler Allah'ın mesajlarını ümmetlerine ilettiklerine; onlara doğru hayat şeklini öğrettiklerine dair şahitlik yapacaklardır. Ayrıca kendi dönemlerinde yüz yüze muhatap oldukları kimselerden kimlerin kendilerine inandıklarına ve kimlerin kendilerine karşı geldiklerine dair şahitlik edeceklerdir. Peygamberlerin bu şahitlikleri kendi dönemlerinde yaşayan insanlar içindir. Nitekim âhirette Hz. İsa ile Allah arasında şöyle bir diyalogun geçeceği Kur'ân-ı Kerim'de haber verilmektedir: *"Allah, 'Ey Meryem oğlu İsa! Sen mi insanlara beni ve annemi Allah'tan başka iki tanrı olarak benimseyin dedin?' demişti de, 'Hâşâ hak olmayan sözü söylemek bana yaraşmaz; eğer söylemişsem, şüp-*

hesiz Sen onu bilirsin; Sen benim içimde olanı bilirsin; ben Senin içinde olanı bilmem; doğrusu görülmeyeni bilen ancak Sensin' demişti, 'Ben onlara sadece 'Rabbim ve Rabbiniz olan Allah'a kulluk edin' diye bana emrettiğini söyledim. Aralarında bulunduğum müddetçe onlar hakkında şahit idim. Beni aralarından aldığında onları Sen gözlüyordun. Sen her şeye şahitsin.'" (Mâide 5/116-117). O halde peygamberlerin bu anlamdaki şahitlikleri sadece yaşadıkları dönemle sınırlıdır. Hz. İsa kendisinden sonra Hıristiyanların, kendisini ve annesini iki ilâh edindiklerine dair şahitlik yapmamaktadır. Çünkü kendisi bunu bizzat müşahede etmemiştir.

Bu diyalogdan hareketle peygamberlerin ümmetlerinden geri kalanlar hakkındaki şahitlikleri, ümmetlerinden dini tahrif edenler; dinde bid'at çıkaranlar hakkında olacaktır. Peygamberlere o tahrifleri ve bid'atleri kendilerinin mi ümmetlerine tebliğ ettikleri sorulacaktır. Onlar da bunları kendilerinin tebliğ etmediklerini, bilakis Allah'tan aldıkları vahyi olduğu gibi tebliğ ettiklerini söyleyecek ve meseleyi Allah'ın şahitliğine havale edeceklerdir.

"İşte o gün inkâr edip Peygamber'e karşı çıkmış olanlar yerle bir edilmeyi isteyeceklerdir; ne var ki Allah'tan hiçbir şeyi gizleyemeyeceklerdir."

Peygamber'e karşı gelenler hesap günü yaptıklarıyla ilgili şahitler getirildiğinde yerle bir olmayı, yani yok olmayı isteyeceklerdir. Tabii bunu arzu etmeleri, peygamberlerine karşı mahcup oluşlarından dolayı değil, yaratıcılarına karşı mahcup duruma düşmüş olmalarından ve O'na karşı görevlerini yerine getirmemiş olmalarından dolayıdır. İnsanları hesaba çekecek ve yargılayacak olan Allah'tır. İnsanlar peygamberlerinin huzuruna çıkıp onlara hesap vermeyecekler, Allah'ın huzuruna çıkıp O'na hesap vereceklerdir.

Burada yerle bir olmayı istemelerine Nebe' sûresinde açıklık getirilmekte, toprak olmayı isteyecekleri anlatılmaktadır. O gün için yaptıklarını gizleme imkânına da sahip değillerdir. İşlediklerine tanıklık etmiş olan canlı ve cansız varlıklar dile gelecek ve tanıklık edecektir. Bir daha dünya hayatına dönüş de olmayacak ve iş işten geçmiş olacaktır.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلٰوةَ وَأَنْتُمْ سُكَارٰى
حَتّٰى تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ وَلَا جُنُبًا إِلَّا عَابِرِي سَبِيلٍ حَتّٰى

تَغْتَسِلُوا وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُمْ
مِنَ الْغَائِطِ أَوْ لَامَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا
صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ
عَفُوًّا غَفُورًا ﴿٤٣﴾

43. Ey iman edenler! Sarhoşken ne dediğinizi bilinceye kadar; cünüpken de yıkınıncaya kadar namaza yaklaşmayın; ancak yoldan geçenler bunun dışındadır. Hasta iseniz veya yolcu iseniz yahut biriniz tuvaletten gelmişse veya kadınlarla birbirinize dokunmuş ve su bulamamışsanız o zaman temiz bir toprak bulup yüzlerinize ve ellerinize sürün. Şüphesiz ki Allah affedicidir, bağışlayıcıdır.

Arap dilinde *cenabet/cünüb* kelimeleri sözlükte uzak olmak, yabancı olmak anlamlarına gelir. Türkçeye de geçmiş olan ve yine bu anlamda kullanılan ecnebi kelimesi de aynı kökten gelmektedir. Terim olarak anlamı ise cinsel birleşmeden sonra veya rüya görme sonucunda meninin akmasıyla kişinin temizlikten uzaklaşma halidir.

Rivayetler, içki yasağının kesin olarak gelmesinden önce namaz kıldıran bir sahabinin okuduğu bir sûreyi yanlış okuması üzerine âyetin indirildiği şeklindedir.

Bilindiği gibi içkinin yasaklanması tedrici bir şekilde olmuştur. Bazı müfessirlere göre içkinin yasaklanmasına ilk adım bu âyetle atılmıştır. Bazılarına göre ise içkiyle ilgili indirilmiş olan ilk âyette içkinin yasağına dair ilk adım atılmıştı. Söz konusu âyet, Nahl sûresinin, *"Hurma ağaçlarının meyvelerinden ve üzümlerden hem içki hem de güzel bir rızık edinirsiniz"* (Nahl 16/67) âyetidir. Çünkü âyet içkiyi güzel rızkın dışına çıkarmaktadır. Bu konuda farklı görüşler de ileri sürülmüştür. Mekke'de indirilmiş olan âyetlerde içkinin zararlarına işaret edilmiş ve âhiret şarabının bu zararlardan uzak olduğu ifade edilmişti. Mekke'de içkinin zararlarına işaret eden âyetleri içkinin yasağına dair ilk adım kabul edersek tefsirini yapmakta olduğumuz âyet, ikinci adımı teşkil etmektedir.

Namaz, ibadetlerin başında gelir. O, inanan kişinin miracı; Allah'ın huzu-

runa çıkışı ve kulun, Allah'ına hitabıdır. Böyle bir durumda kişinin Rabbine ne dediğini bilmesi elbette gereklidir. Ne dediğini bilmenin kapsamına, neyi telaffuz ettiğini ve telaffuz ettiklerinin anlamını bilmek girer. Bazı âlimler namazda okunanın anlamını bilmeyi şart koşmanın özellikle Arap olmayanlar için bir zorluk doğuracağını ve âyetle sadece, neyi telaffuz ettiğini bilmek gerektiğinin kastedildiğini söylerler. Bazıları ise Kur'ân'ın hem lafız ve hem de mana olduğunu, namazda Kur'ân okuma emredildiğine göre, namaz kılan kişinin hem okuduğu lafızları hem de okuduğu bu lafızların anlamını bilmesi gerektiğini söylerler. Bu görüşte olanlar, kişinin, namazda okuduğu âyetlerden en azından birinin anlamını bilmesi ve bu anlamın üzerinde düşünmesi gerektiğini belirtir ve bunu bir rükün olarak kabul ederler. Her ne olursa olsun namazın mükemmeliyeti, namazda okunanların anlamlarının bilinmesi ve bunlar üzerinde tedebbür edilmesi/düşünülmesiyle gerçekleşir.

Bazı müfessirler tefsirini yapmakta olduğumuz bu âyetle birlikte içki konusundaki bütün âyetlerin, içkiyi bütünüyle yasaklayan Mâide sûresinin 90. âyetiyle neshedildiğini söylerler. Biz Kur'ân'ın âyetleri arasında bir neshin bulunmadığını Bakara sûresinin ilgili âyeti münasebetiyle açıklamıştık. (Bakara 2/106). Burada da bir nesihten söz edilemez. Kuşkusuz, Kur'ân sadece namaz sırasında değil, bütün zamanlarda içkiyi yasaklamaktadır. İslâm, bütün insanlığa gönderilmiştir ve Kur'ân-ı Kerim'in indiriliş sürecinde söz konusu olan tedriciliğin İslâm'a yeni girenler için geçerli olmayacağını söyleyemeyiz. Ayrıca sarhoş olma, yani belli ölçülerde muhakemesini yitirme sadece içkiyle ortaya çıkan bir durum değildir. Nitekim bir hadiste, uyku sersemi olan kişinin o haliyle namaz kılmaması gerektiği belirtilmektedir. İnsanın akıl ve muhakemesini yitirmesi sadece içki ve uyku sersemliğiyle sınırlı da değildir. Bunlara ilaveten şunu da zikretmek gerekir ki insan zayıf yaratılmıştır ve doğru yoldan sapması her zaman ihtimal dâhilindedir. Sair zamanlarda içki içmek bir günah ise sarhoşken namaz kılmak ilave bir günahtır.

Müfessirlerin bir kısmı "إِلَّا عَابِرِي سَبِيلٍ" ile yolcunun kastedildiğini söylemişlerdir. Nitekim Türkçe meallerin hemen hemen tamamında bu ifade "yolcu, misafir" şeklinde karşılanmıştır. Hâlbuki âyetin devamında yolcunun durumu ayrıca ele alınmaktadır. Bu sebeple biz bunu "yoldan geçen" ifadesi ile karşıladık. Çünkü عَابِرِ سَبِيلٍ yoldan geçen anlamındadır. (Lisanu'l-Arab). Burada "إِلَّا عَابِرِي سَبِيلٍ" ifadesinin, namaz kılınan yerden, yani mescitten geçmek zorunda olanlar için kullanıldığı kanaatindeyiz. Nitekim müfessirler, âyetin tefsirinde, cünüp kişinin mescitten geçmesi veya mescide girip oturması konuları üzerinde durmuşlardır. Yine birçok rivayet sahabenin bir kısmının evlerinin

mescide açıldığını ve cünüp olduklarında mescitten geçmek zorunda kaldıklarını söylerler. O halde âyetin anlatmak istediği şudur:

"Ey iman edenler! Sarhoşken ne dediğinizi bilinceye kadar; cünüpken de yıkınıncaya kadar namaza yaklaşmayın; ancak yoldan geçenler bunun dışındadır." (İbnu Kesir II, 275). Mescide cünüp iken yaklaşılamıyorsa bu durumda olan kimsenin namaz kılamayacağı açıktır.

"Hasta iseniz veya yolcu iseniz yahut biriniz tuvaletten gelmişse veya kadınlarla birbirinize dokunmuş ve su bulamamışsanız o zaman temiz bir toprak bulup yüzlerinize ve ellerinize sürün. Şüphesiz ki Allah affedicidir, bağışlayıcıdır."

Hasta kişi, şayet su kullanması hastalığına zarar veriyorsa, boy abdesti için de namaz abdesti için de teyemmüm eder. Bu konuda âlimler arasında hiçbir ihtilaf yoktur. Mukim olsun veya yolcu olsun su bulamadığında kişinin teyemmüm edeceği konusunda da âlimler arasında hiçbir ihtilaf bulunmamaktadır.

O halde âyette *yolcu*'nun zikredilmesinin sebebi nedir? Âlimler yolcunun zikredilmesini, genelde yolculukta su bulunmaması sebebine bağlar. Fıkhî mezheplerin görüşü budur. Vakıa su bulunduğu halde yolcuların teyemmüm yaptıklarına dair bir rivayete de rastlamadık. Ancak Muhammed Abduh, su bulunduğu halde teyemmüm yaparak namaz abdesti ya da boy abdesti almanın bir ruhsat olduğunu söylemektedir:

"Âyetten anlaşılan; hasta ve yolcunun, su bulsalar dahi teyemmüm yapacaklarıdır. Âyeti, zorlama bir yorumla kendi mezhebine uydurma gayreti içerisinde olmayan her okuyucu bunu rahatlıkla anlar. Âyetin tefsirine dair yirmi beş tefsire baktım, doyurucu bir bilgi ve zorlanmalardan uzak bir görüş bulamadım. Sonra tekrar Kur'ân'a döndüm ve âyetin anlamının gâyet açık olduğunu gördüm. Kur'ân, sözün en fasihi, en beliği ve en açık olanıdır. Arap dilini bilen ve üsluplarından anlayan kişi için âyetin anlamı gayet açıktır." (Menar, V, 119).

Abduh'un öğrencisi Muhammed Reşid Rıza üstadının bu sözlerini yorumlarken özet olarak şöyle demektedir:

"Müfessirler, âyetin zor anlaşılan, problemli âyetlerden olduğunu söyler. Kur'ân âyetlerinin anlaşılmasında, söz konusu ettikleri problem ve zorluklar yoktur. Problem sadece Kur'ân'dan sonra ortaya çıkmış mezheplerini temel kabul eden rivayet ve ıstılah düşkünü kimseler için vardır. Bunlar Kur'ân'ı kendi mezheplerine arz ederler; Kur'ân şayet kendi mezheplerine uygun düşüyor yahut azıcık zorlanarak onu kendi mezheplerine uydurabiliyorlarsa, sevinirler. Değilse o âyeti anlaşılması zor, problemli âyetlerden sayarlar. Hâlbuki Kur'ân'ın kendisine indirildiği Pey-

gamber (s.a.v.) ve Raşit Halifelerden bilinen kesin kural şudur: Bu dinin ilk kaynağı Kur'ân'dır. Allah'ın hükmü önce onda aranır; bulunduğu takdirde alınır ve o varken bir kaynağa ihtiyaç duyulmaz. Ayrıca biliyoruz ki yolcuya namazın kasr edilmesi, namazların cem'i ve Ramazanda iftar etmesi ruhsat olarak verilmiştir. Dinde namaz ve oruca nispetle çok daha az önemli olan abdest konusunda böyle bir ruhsatın verilmiş olması yadırganacak bir şey değildir." Ayrıca Reşid Rıza sahabilerin yolculukta su bulduklarında abdest aldıklarına dair rivayetlerin, sadece, bu ruhsatı kullanmadıklarını gösterdiği kanaatindedir. (Menar, V, 119-121).

O halde Abduh ve öğrencisi Reşid Rıza'ya göre teyemmüm yapılabilmesi için üç şart vardır:

a.) Hastalık.

b.) Yolculuk.

c.) Su bulamamak.

"kadınlarla birbirinize dokunmuş..."

Buradaki dokunmanın salt dokunma mı yoksa dokunmadan fazlası mı olduğu konusunda mezheplerin farklı görüşleri vardır.

Buraya kadar İslâm toplumuna yönelik hükümlerden söz edildi. Aile yapısından toplumla ilgili meselelere; dar çerçeveden daha geniş çevreye geçiş yapıldı. Ancak Müslümanlar da kendilerinden önce gelip geçmiş, hatta Müslümanlardan sonra da devam edecek olan Kitap Ehli'nin uğradıkları akıbetlerle her zaman için karşı karşıyadır. Bu sebeple dinin hükümleri karşısında takındıkları tavırların gözler önüne serilmesi, Kur'ân'a bağlılıklarını devam ettirmeleri gereken Müslümanlar için ibretle müşahede edilecek ve dersler çıkarılacak hususlardandır:

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِنَ الْكِتَابِ
يَشْتَرُونَ الضَّلَالَةَ وَيُرِيدُونَ أَنْ تَضِلُّوا السَّبِيلَ ﴿٤٤﴾
وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِأَعْدَائِكُمْ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ وَلِيًّا وَكَفَىٰ بِاللَّهِ نَصِيرًا ﴿٤٥﴾
مِنَ الَّذِينَ هَادُوا يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ وَيَقُولُونَ سَمِعْنَا
وَعَصَيْنَا وَاسْمَعْ غَيْرَ مُسْمَعٍ وَرَاعِنَا لَيًّا بِأَلْسِنَتِهِمْ وَطَعْنًا

فِي الدِّينِ وَلَوْ أَنَّهُمْ قَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَاسْمَعْ وَانْظُرْنَا لَكَانَ
خَيْرًا لَهُمْ وَأَقْوَمَ وَلَٰكِنْ لَعَنَهُمُ اللَّهُ بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُونَ
إِلَّا قَلِيلًا ﴿٤٦﴾

44. Kendilerine Kitaptan bir pay verilmiş olanları görmüyor musun? Yoldan sapmışlığı satın alıyorlar ve sizin de yolunuzu şaşırmanızı istiyorlar.

45. Allah sizin düşmanlarınızı daha iyi bilir. Bir dost olarak Allah yeter; bir yardımcı olarak da Allah yeter.

46. Yahudileşenlerden öyleleri var ki kelimeleri yerlerinden oynatarak çarpıtırlar ve dillerini eğip bükerek ve dine de dil uzatarak: "Duyduk ama isyan ettik", "dinleyin ama kulak asmayın" ve "asıl sen bizi dinle" derler. Şayet, "duyduk ve itaat ettik", "dinle ve bizi gözet" demiş olsalardı bu, haklarında daha hayırlı ve daha doğru olurdu; fakat inkârları sebebiyle Allah onları lanetledi. Bu yüzden, pek azı müstesna, iman etmezler.

Burada söz konusu edilenler Peygamber dönemi Yahudileridir. "*Kendilerine Kitaptan bir pay verilmiş*"*tir.* Çünkü onlar, kendilerine verilmiş olan vahyin bir kısmını unutmuşlardır. (Mâide 5/13,14). O halde siz ey Müslümanlar, size gönderilmiş olan Kitaba sahip çıkın ve onu koruyun.

Kur'ân-ı Kerim önceki kitapların aksine hem indiği dönemde yazılmıştır hem de Müslümanlar tarafından ezberlenerek korunmuştur. Ancak metnin korunmuş olması Müslümanların hayatında da Kur'ân'ın her zaman olması gerektiği gibi anlaşıldığını ve yaşandığını göstermez. Onlar korunmuş olan Kur'ân'ın tamamına yönelmezlerse tıpkı Yahudilerin içine düşmüş olduğu duruma düşerler. Nitekim bu süreç sonunda Yahudiler, gerçek dinden yüz çevirdikleri gibi gerçek dine sarılmış olan Müslümanları da saptırmak çabası içerisine girmişlerdir. "*Yoldan sapmışlığı satın alıyorlar ve sizin de yoldan çıkmanızı istiyorlar.*" Allah onların bu durumlarını gayet iyi bilmektedir.

"**Yahudileşenlerden öyleleri var ki ...**"

Bütün peygamberler İslâm'ı getirmişlerdir. Bu nedenle de bütün peygamberler Müslüman idiler. Ancak onlara tabi olanlar sonradan dini bozmuş, baş-

ka isimler almışlardır. Buradaki *"Yahudileşenler"* ifadesi, Yahudilerin, dinlerini dejenere ettikten sonra bu ismi aldıklarına işaret etmektedir.

Din konusunda samimi olmayanların tavırlarını Peygamber (s.a.v.) döneminde yaşayan Yahudiler sergiliyordu. Onlar vahyin bir kısmını unutmakla yetinmemiş bir de ellerinde var olan vahyi çarpıtmışlardı. Belki de dininin tamamına sahip olmayanların yahut sahip olmak istemeyenlerin sergileyecekleri tavırdır bu. Bu gibi kimseler vahyi duysalar bile duyduklarını çarpıtır ve farklı mecralara çekerler ve bununla yetinmeyip başkalarını da bunu yapmaya teşvik ederler. İşte bu yüzden İslâm'la karşılaştıklarında Kitap Ehli'nin birçoğu İslâm'a girmedi. Onlardan İslâm'a girenlerin sayısı pek az olmuştur. Hâlbuki Peygamber'e muhatap olan müşriklerin büyük bir kısmı iman etti. Dışarıdan bakıldığında öncelikle Yahudilerin iman etmeleri gerekiyordu. Onlar din nedir, peygamber nedir bilen kimseler idiler. Âhirete inanıyorlardı. Bir peygamberin peygamberliğinin ispatının mucize ile olduğunu biliyordu. İşbu yüzden Peygamber de onlara Kur'ân ile meydan okumuştu. Oysa müşrikler bunlardan habersizdiler.

Kuşkusuz bu tavırlar Yahudilere has değildir. Şayet onlara has olmuş olsaydı Kur'ân-ı Kerim'de yer almasına ihtiyaç duyulmazdı. Ne de olsa Kur'ân-ı Kerim, Yahudilerin tarihlerini anlatmayı amaçlayan bir kitap değildir. Dini kendilerine uyduran ve dinden geçinenler, hele dinlerini millileştirmiş olanların, gerçekleri kabul etmeleri çok zordur.

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اُوتُوا الْكِتَابَ اٰمِنُوا بِمَا نَزَّلْنَا مُصَدِّقاً
لِمَا مَعَكُمْ مِنْ قَبْلِ اَنْ نَطْمِسَ وُجُوهاً فَنَرُدَّهَا عَلٰٓى اَدْبَارِهَٓا
اَوْ نَلْعَنَهُمْ كَمَا لَعَنَّٓا اَصْحَابَ السَّبْتِۜ وَكَانَ اَمْرُ اللّٰهِ مَفْعُولاً
﴿٤٧﴾ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَغْفِرُ اَنْ يُشْرَكَ بِه۪ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَشَٓاءُۚ
وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللّٰهِ فَقَدِ افْتَرٰٓى اِثْماً عَظ۪يماً ﴿٤٨﴾

47. Ey kendilerine Kitap verilmiş olanlar! Birtakım yüzleri silip onları arkalarına çevirmeden yahut cumartesi halkını lanetlediğimiz

gibi lanetlemeden yanınızda bulunanı doğrulayıcı olarak indirdiğimize iman edin. Allah'ın buyruğu mutlaka yerine getirilir.

48. Şüphesiz, Allah kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz. Bundan başkasını ise dilediğine bağışlar. Allah'a ortak koşan, elbette büyük bir günah işlemiş olur.

*"Yüzlerin silinip arkalarına çevrilmesi"*nin ne anlama geldiği konusunda farklı görüşler ileri sürüldüğü gibi bunun dünya hayatında mı yoksa âhirette mi gerçekleşeceği konusunda da ihtilaf edilmiştir. Ancak dünya hayatıyla ilgili olduğunu söyleyenler çoğunluktadır.

"طمس" kelimesi sözlükte silmek, izlerini ve çizgilerini yok etmek anlamlarına gelmektedir. Kelimeyi sözlük anlamıyla alanlar; buradaki ifadenin, yüzlerinin devetabanı gibi dümdüz olacağı; göz, burun ve ağız çizgilerinin yok olacağını anlamında değerlendirmişlerdir. Bu görüşte olanlar, *"onları arkalarına çevirmeden"* sözünden de görüşlerine dayanak bulmuş ve yüzlerinin tıpkı enseleri gibi dümdüz olacağını söylemişlerdir. Bazıları da yüzlerinin tıpkı enseleri gibi kıllı olacağını ileri sürmüştür. Peki, böyle bir şey olmuş mudur? Bu görüşleri ileri sürenler bunun gerçekleşmediğini, çünkü o Yahudiler arasında İslâm'ı kabul edenlerin de bulunduğunu söylemektedir. Hâlbuki aralarında İslâm'ı kabul edenlerin var olması İslâm'ı kabul etmeyenlerin cezalarının hafifletilmesini gerektirmez, bilakis ağırlaştırır. En azından bu durum, İslâm'ın kabul görecek bir şekilde onlara iletilmiş olduğunu gösterir.

Bazı müfessirler ise *"yüzlerin silinip arkalarına çevrilmesi"*ni hüsrana uğramaları, itibarlarını yitirmeleri yahut dönüşü olmayan bir sapıklığa saplanmaları anlamında alırlar. İşte bu görüşte olanlar o Yahudilerin oradan kovularak geldikleri yer olan Şam'ın ücra köşelerine sürüldüklerini ve iş işten geçtiği için de arkalarına dönüp hasret içerisinde geride bıraktıkları yurtlarına baktıklarını söylerler. Netice olarak burada anlatılmak istenen şudur: Son pişmanlığın fayda vermeyeceği ana kadar inat etmeyin ve bu dini kabul edin.

"Şüphesiz, Allah kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz. Bundan başkasını ise dilediğine bağışlar. Allah'a ortak koşan elbette büyük bir günah işlemiş olur."

Şirk koşmak, iman nurunun kalbe ulaşmasını engelleyen kalın bir örtüdür. Kişiyi de toplumları da yiyip bitiren bir virüstür. Bütün günahların kaynağını teşkil eder. Dinler, şirkin zıttı olan tevhidi/Allah'ın birliği inancını yerleştirmek için gönderilmiştir. Tevhit sayesinde kişi, benzerlerinin boyunduruğundan kurtulur. Bu sebepledir ki Hz. Ebu Bekir yönetime geçtiğinde: *"Sizden*

daha hayırlınız olmadığım halde başınıza geçtim. Şayet doğru yolda devam edersem bana yardımcı olun ama saparsam beni düzeltin" demişti. Tevhide inanan kişi, kimseye bağımlı olmadığı için yöneticiler yoldan saptığında çekinmeden onlara karşı koyabilir. Oysa şirk, kişiyi benzerlerinin boyunduruğuna sokar ve kendine güvenini azaltır. Müşrik olarak ölen kişinin âhirette hiçbir kurtuluşu yoktur. Allah böyle birini bağışlamayacağını bildirmektedir. Ancak kişi dünya hayatında şirk koştuğu için tövbe etmiş ve tevhide yönelmişse, o başka. Tövbe şirki sildiği gibi diğer büyük günahları da siler. Yeter ki kişi tövbesinde samimi olsun ve bir daha o kötülüğü işlememeye azmetsin.

Şirk dışında kalan diğer büyük günahları işleyip tövbe etmeden ölenlere gelince, Allah bunlardan dilediğini bağışlar. Ehl-i Sünnet'in görüşü budur. Mutezile'ye göre ise şirk ve diğer büyük günahlar arasında herhangi bir fark yoktur. Her ikisi de tövbe ile bağışlanır. Peki, arada hiç mi fark yoktur? Onlara göre, istisna hem olumlu hem de olumsuzdan yapılmaktadır. Zemahşerî bunu şöyle açıklıyor: *"Âyette şöyle deniliyor gibidir: Allah, dilediğine şirki bağışlamaz ama şirkin dışında kalan günahları dilediğine bağışlar; kısacası birincisiyle tövbe etmeyen, ikincisiyle de tövbe eden kastedilmektedir."* (Zemahşeri, I, 519-520).

Belirtmek gerekir ki âyette tövbe edenler veya etmeyenler meselesini söz konusu etmeksizin günahkârların bağışlanması gündeme getirilmektedir. Belki de tövbe konusunun öne çıkartılması âyette şirkten söz edilmesinden dolayıdır. Çünkü şirk koşan kişi şayet tövbe etmişse artık onun hakkında şirkten söz edilmez. Kuşkusuz Allah birini bağışlayacaksa bir hikmete dayalı olarak bağışlar. Eğer bağışlamayacaksa bir hikmete mebni olarak bağışlamaz. Yani iradesi hikmetine tabidir. Bazı kimseler cehaletleri sebebiyle günah işlerler, bazı kimseler de bilerek ve planlayarak bunu yaparlar. Elbette bu iki sınıf aynı durumda değildir. *"Allah'ın kabulünü üstlendiği tövbe, cehaletle kötülük işleyip sonra da hemen ardından tövbe edenlerinkidir. İşte onların tövbesini Allah kabul eder."* (Nisa 4/17). Ayrıca bazı kimseler de vardır ki günah işlerler, daha sonra da tövbe etmezler; ancak tövbe etmeseler de birçok iyilik yapar ve böylece *"iyilikleri kötülükleri siler."* (Hûd 11/114). *"Temizlenen kurtuluşa ermiştir"* (A'lâ 87/14) âyetlerinin çerçevesine girmiş olurlar.

Bazı kimselerin inancında Allah'a tam bir bağlılık söz konusudur; Allah'tan hiçbir zaman ümidini kesmezler vs. Şüphesiz Allah durup dururken kimi kullarını kimilerine tercih ederek birini bağışlayıp diğerini bağışlamazlık etmez. Yani bağışlamanın da kıstasları vardır ve bu kıstaslar Kur'ân-ı Kerim'de belirtilmektedir.

Bir hadiste şöyle denmektedir: *"Zulüm üç türlüdür: Bir zulüm var ki Allah onu affetmez. Bir zulüm var ki Allah onu affeder. Bir zulüm de var ki Allah mutlaka onun hesabını sorar. Allah'ın affetmediği zulüm şirktir. Çünkü şirk büyük bir zulümdür. Allah'ın affedeceği zulüm, kulların kendi kendilerine yaptıkları zulümdür. Rableri ile kendileri arasındaki işlerde yaptıkları hatalardır. Allah'ın mutlaka hesap soracağı zulüm ise kulların birbirlerine karşı işledikleri haksızlıklardır."*

Kitap Ehli'ne yöneltilmiş uyarılar bağlamında Allah'a ortak koşmanın bağışlanmayacağının belirtilmiş olması, Kitap Ehli'nde şirk inancının varlığı sebebiyledir.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ
يُزَكُّونَ أَنْفُسَهُمْ بَلِ اللّٰهُ يُزَكِّي مَنْ يَشَاءُ وَلَا يُظْلَمُونَ
فَتِيلًا ﴿٤٩﴾ اُنْظُرْ كَيْفَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ وَكَفٰى
بِهِ إِثْمًا مُبِينًا ﴿٥٠﴾ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِنَ الْكِتَابِ
يُؤْمِنُونَ بِالْجِبْتِ وَالطَّاغُوتِ وَيَقُولُونَ لِلَّذِينَ
كَفَرُوا هٰؤُلَاءِ أَهْدٰى مِنَ الَّذِينَ اٰمَنُوا سَبِيلًا ﴿٥١﴾
أُولٰئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللّٰهُ وَمَنْ يَلْعَنِ اللّٰهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ نَصِيرًا ﴿٥٢﴾
أَمْ لَهُمْ نَصِيبٌ مِنَ الْمُلْكِ فَإِذًا لَا يُؤْتُونَ النَّاسَ نَقِيرًا ﴿٥٣﴾
أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلٰى مَا اٰتٰيهُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهِ فَقَدْ اٰتَيْنَا
اٰلَ إِبْرٰهِيمَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَاٰتَيْنَاهُمْ مُلْكًا عَظِيمًا ﴿٥٤﴾ فَمِنْهُمْ
مَنْ اٰمَنَ بِهِ وَمِنْهُمْ مَنْ صَدَّ عَنْهُ وَكَفٰى بِجَهَنَّمَ سَعِيرًا ﴿٥٥﴾

49. Şu kendilerini tezkiye edip duranları görmedin mi? Hayır, ancak Allah dilediğini tezkiye eder ve onlara en ufak bir haksızlık yapılmaz.

50. Bak! Nasıl da Allah'a karşı yalan uyduruyorlar. Oysa bu, apaçık bir günah olarak yeter.

51. Kitaptan kendilerine bir pay verilenleri görmedin mi? Cibt'e (hurafelere, aşağılık şeylere) **ve Tağut'a inanıyorlar. Ayrıca inkârcılar için, "Bunlar inananlardan daha doğru yoldadır" diyorlar.**

52. İşte onlar Allah'ın lanetlediği kimselerdir ve Allah'ın lanetlediği kimseye hiçbir yardımcı bulamazsın.

53. Yoksa onların hükümranlıktan bir payları mı var? Eğer böyle olsaydı insanlara bir çekirdek kırıntısı bile vermezlerdi.

54. Yoksa onlar Allah'ın kendi lütfundan nimetler verdiği insanları mı çekemiyorlar? Oysa biz, İbrâhim âline/ailesine de kitap ve bilgelik vermiş onlara da büyük bir hükümranlık bağışlamıştık.

55. Böyleyken bile onlardan ona inananlar da oldu yüz çevirenler de. Çılgın bir alev olarak cehennem yeter.

Yahudi ve Hıristiyanlar kendilerini Allah'ın dostu ve yakınları olarak görüyor ve Allah'ın kendilerini kayıracağını ileri sürüyorlardı. Nitekim Yahudiler yaptıklarına karşılık ateşin ancak sayılı birkaç gün kendilerine dokunacağını söylüyorlardı. Bu sebeple ne yaparlarsa yapsınlar kendilerinin kurtuluşa erenlerden olduklarını ve Allah'ın kendilerini bağışlayacağını iddia ediyorlardı. Ne yazık ki günümüzde Müslümanlardan da kendilerini bu şekilde görenler vardır. Yahudi ve Hıristiyanlara yapılan bu hitap, onların durumuna düşmüş Müslümanlar için de geçerlidir. Daha önce de şuna dikkat çekmiştik: Geçmişteki ümmetlerin işlemiş oldukları hatalara ve yoldan çıkmalarına dair Kur'ân'da yer alan örnekler, Müslümanların ibret alıp aynı hataları tekrar etmemeleri içindir.

Önemli olan kişilerin kendi kendilerini aklaması değil, Allah'ın onları aklamasıdır. Ama Allah, kendi kendisini aklama çabası içerisindedir diye o kişiye haksızlık etmez: *"Onlara en küçük bir haksızlık yapılmaz."* Ancak Allah adına konuşmak da elbette büyük bir günahtır. Dini bir konuda ya da Allah hakkında bir şey söylendiğinde mutlaka kesin bir delile dayanmak gerekir. "**Bak! Nasıl da Allah'a karşı yalan uyduruyorlar. Oysa bu, apaçık bir günah olarak yeter.**"

"Kitaptan kendilerine bir pay verilenleri görmedin mi? Cibt'e (hurafe ve aşağılık şeylere) **ve Tağut'a inanıyorlar ve inkârcılar için, 'Bunlar inananlardan daha doğru yoldadır' diyorlar."**

Cibt, kendisinde hiçbir hayır bulunmayan aşağılık şey demektir. Büyücü ve kâhine de *cibt* denmektedir. Burada hurafeye dayalı vehimler kastedilmektedir. Çünkü onlarda da hayır yoktur; onlar, tamamen asılsız ve aşağılık şeylerdir. *Tağut* ise sözlükte haddi aşma ve isyankârlık anlamındadır. Buradan hareketle Allah'tan başka tapınılan her şeye *tağut* denmiştir.

Nakledildiğine göre, Yahudilerin ileri gelenlerinden bazıları, beraberlerinde din âlimleri olan hahamlarını da alarak Kureyş'e gitmiş ve Müslümanlara karşı savaşmalarını teşvik için: *"İşte bunlar Yahudi âlimleridir, önceki kitaplar hakkında bilgi sahibi kimselerdir. Sorun onlara sizin dininiz mi daha doğru Muhammed'in dini mi?"* demişlerdir. Kureyşliler bunu sorunca da o hahamlar, "*siz, Muhammed ve onun peşinden gidenlerden daha doğru yoldasınız*" demişlerdir. İşte bu olay üzerine bu âyet indirilmiştir. Oysa din mensupları, eğer dinlerinde samimi iseler hiçbir zaman dinle bir ilişkisi bulunmayanları din mensuplarının üstünde tutamazlar. "**İşte onlar Allah'ın lanetlediği kimselerdir ve Allah'ın lanetlediği kimseye hiçbir yardımcı bulamazsın."** Bu davranışları nedeniyle Allah'ın rahmetinden uzaklaştırılmışlardır. Herhangi bir yardımcıları da yoktur.

Günümüz dünyasında Yahudilerin Hıristiyanlardan büyük bir destek ve yardım gördükleri bir gerçektir. Oysa âyette yardım görmeyecekleri anlatılmaktadır. O halde âyet gerçekle çelişmiyor mu?

Yahudiler İslâmiyet'in gelişinden bu yana yeryüzünde ciddi bir hâkimiyet ve üstünlük kuramamışlardır. Başkalarına karşı takındıkları tavır sebebiyle tarihleri sürgünlerle ve sıkıntılarla doludur. Huzuru Müslümanların hâkimiyetinde bulundukları dönem ve bölgelerde bulmuşlardır. Başlarına gelen sıkıntılar, hep başkalarına takındıkları olumsuz tavırlar sebebiyledir. Yüzyıllardır hâkimiyet yüzü görmeyen Yahudiler nihayet geçen yüzyılın yarısında Filistin topraklarında Hıristiyanların yardımıyla bir devlet kurma imkânına sahip olmuşlardır. Devletlerini kurmalarının üzerinden altmış yıl geçmiştir. Uzun tarihleri göz önünde bulundurulduğunda altmış yıl hatta bir veya iki asır sözü edilmeyecek kadar kısa bir süredir. Filistin'de işledikleri zulümler sebebiyle kurdukları bu devletin ömrü de pek uzun olmayacaktır.

Bu konuda üzerinde düşünülmesi gereken hususlardan biri de günümüz Müslümanlarının içinde bulundukları durumdur. Ne yazık ki Yahudilerin karşısında durabilecek gerçek bir Müslüman toplumdan söz etmek güç-

tür. Dinine samimiyetle bağlı topluluklardan oluşan birlik içerisinde bir İslâm ümmetinden söz edemeyiz.

"Kuşkusuz, Allah kendi dinini samimiyetle destekleyenleri destekler" (Hac 22/40). Yine Yüce Allah gerçek müminleri galip getireceğini vaat etmektedir: *"Müminlere yardım etmek, üzerimize bir borçtur"* (Rum 30/47). Allah çoğul kipiyle *müminler* demektedir. Müslümanlar, günümüzde sergiledikleri dağınıklık sebebiyle bir araya gelecek *çoğul* konumunda değillerdir.

Yahudiler, müşrikleri desteklemeleri ve onları Müslümanlardan üstün tutmaları sebebiyle kınandıktan sonra cimrilikleri sebebiyle de kınanmaktadırlar:

"**Yoksa onların hükümranlıktan bir payları mı var? Eğer böyle olsaydı insanlara bir çekirdek kırıntısı bile vermezlerdi.**"

Yahudilerin inanç yapılarından kaynaklanan bir durumdur bu; başkasının yararlarını hiçbir zaman düşünmezler. Ellerinde ne kadar imkân bulunursa bulunsun başkasına bir kırıntı bile vermezler. Bununla da yetinmeyip daima başkalarına haset ederler: "**Yoksa onlar Allah'ın kendi lütfundan nimetler verdiği kimseleri mi çekemiyorlar?**"

48. âyette kendilerine Kitap verilenler Kur'ân'a iman etmeye çağrılmış ve iman etmeyenler tehdit edilmişti. Sonra gelen âyetlerde ise onların bu çağrıya karşı takındıkları tavırlar gündeme getirilmiş ve bir kısmının iman ettiği, bir kısmının ise inkâr ettiği anlatılmıştı. İşte bu iki âyette her iki grubun akıbeti anlatılmaktadır.

إِنَّ الَّذِينَ
كَفَرُوا بِآيَاتِنَا سَوْفَ نُصْلِيهِمْ نَارًا كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُودُهُمْ
بَدَّلْنَاهُمْ جُلُودًا غَيْرَهَا لِيَذُوقُوا الْعَذَابَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَزِيزًا
حَكِيمًا ﴿٥٦﴾ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ
تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا لَهُمْ فِيهَا أَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ
وَنُدْخِلُهُمْ ظِلًّا ظَلِيلًا ﴿٥٧﴾

56. Âyetlerimizi inkâr edenleri, hiç şüphesiz, ateşe atacağız; derileri her yanıp döküldüğünde onları başka derilerle değiştireceğiz ki azabı tatsınlar. Şüphesiz ki Allah (buna) **güç yetendir her şeyi yerli yerince yapandır.**

57. İman edip salih amel işleyenlere gelince, onları, zeminlerinde çağlayıp aktığı, içlerinde ebedi kalacakları cennetlere yerleştireceğiz. Onlar için orada tertemiz eşler vardır. Onları koyu bir gölgeliğe (ebedi mutluluğa) **eriştireceğiz.**

Emirlerine uyanları mükâfatlandırması uymayanları ise cezalandırması Allah'ın adaletinin bir gereğidir. İnanmaları için gerekli olan bütün kanıtlar getirildiği halde hala inanmamakta direnenler, çok acıklı bir azaba çarptırılacaklardır; ateşe atılacaklar ve azabı tam olarak tatsınlar diye derileri her pişip döküldüğünde yenileriyle değiştirilecektir. Âyet, Allah'ın aziz ve hakîm olduğunu belirtmekle son bulmaktadır. *Aziz,* Allah'ın her şeye güç yetiren olduğunu ve bir engel tanımadığını ifade eder. *Hakîm* ise Allah'ın, her şeyi bir hikmete dayalı olarak yaptığını; yaptığı her şeyin yerli yerince ve hikmete uygun olduğunu ifade eder. O halde âyetin bu iki sıfatla son bulması, Allah'ın onlara bu cezayı vermeye kadir olduğunu ve bu cezanın da hikmete uygun olduğunu anlatır.

İnkâr edenlere karşın iman edip salih amel işleyenlerin mükâfatı ise ebedi mutluluk olacaktır. Ahirette kurtuluşa erdirecek iman, 57. âyette olduğu gibi beraberinde salih amel bulunan imandır. Çünkü gerçek bir imanın kişinin amellerine yansımaması mümkün değildir.

Sûrede buraya kadar aile hukukundan, yetimlerin mallarının gözetilmesinden, malların batıl yollarla yenilmemesinden, İslâmiyet'in diğer insanlara ulaştırılmasından ve Kitap Ehli'nin olumsuz bazı tavırlarından söz edildi. Bu arada Yahudilerin ehliyetsiz ve adaletsiz kişilerin elinde perişan bir duruma düştüklerine göndermeler yapıldı. İslâm ümmetinin sosyal hayatı için kural edinmesi gereken pek çok şey dile getirildi.

Şimdiki âyetlerde ise İslâm toplumunun kendisi üzerinde yükselmesi gereken üç temel esastan söz edilmektedir. Bunlar gerçekleştirilmeksizin sûrenin başından beri gündeme getirilen hususların gerçekleşmesi mümkün değildir:

اِنَّ اللّٰهَ يَأْمُرُكُمْ اَنْ تُؤَدُّوا الْاَمَانَاتِ
اِلٰٓى اَهْلِهَاۙ وَاِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ اَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِؕ
اِنَّ اللّٰهَ نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهٖؕ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ سَمٖيعاً بَصٖيراً ﴿٥٨﴾ يَٓا اَيُّهَا
الَّذٖينَ اٰمَنُٓوا اَطٖيعُوا اللّٰهَ وَاَطٖيعُوا الرَّسُولَ وَاُولِي الْاَمْرِ مِنْكُمْۚ
فَاِنْ تَنَازَعْتُمْ فٖي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ اِلَى اللّٰهِ وَالرَّسُولِ اِنْ كُنْتُمْ
تُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِؕ ذٰلِكَ خَيْرٌ وَاَحْسَنُ تَأْوٖيلاً ﴿٥٩﴾

58. Allah emanetleri ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi size emrediyor. Doğrusu Allah size ne güzel öğüt veriyor. Şüphesiz, Allah her şeyi işiten ve her şeyi görendir.

59. Ey iman edenler! Allah'a itaat edin, elçiye itaat edin ve sizden olan iş/yönetim sahiplerine de. Bir şeyde anlaşmazlığa düşerseniz -eğer Allah'a ve âhiret gününe inanıyorsanız- onu Allah'a ve Elçiye havale edin. Bu hem daha iyidir hem de sonucu itibarıyla daha güzeldir.

Burada İslâm toplumunun üzeride bina edilmesi gereken üç temel husustan söz edilmektedir: Emanet, adalet ve itaat.

Emanetle idarecilerin halka karşı sorumluluklarının mı yoksa genel emanetin mi kastedildiği konusunda farklı görüşler ileri sürülmüşse de genel anlamda emanetin kapsamına yöneticilerin halka karşı sorumlulukları da girmektedir. Ancak âyetin devamı göz önünde bulundurulduğunda burada emanet kavramıyla daha çok yöneticilerin sorumluluklarının kastedildiği söylenebilir.

Emanet kavramı ister maddi ister manevi bir şey olsun temelde bir kimseye emanet edilen şey anlamında kullanılır. Kur'ân-ı Kerim'de emanetin bu iki alanla da ilgili kullanımları vardır. Emaneti üç kısma ayırmak mümkündür:

a.) *Allah'ın emaneti:* Yüce Allah'ın insana vahiy yoluyla gönderdiği emir ve yasakların tamamını içerir. Kişi bu emir veya yasakları çiğnediğinde Allah'ın emanetine ihanet etmiş olur.

b.) *İnsanların emaneti:* Kişinin kendisine verilmiş olan, ancak aynı zamanda başkalarının da haklarını içeren hususların tamamı bunun kapsamına girer. Mesela kişiye teslim edilmiş olan herhangi bir malı ihanet etmeden sahibine iade etmesi, başkalarının sırlarını gizlenip ifşâ etmemesi, onları aldatmaması ve onlara karşı dürüst olması bu emanetin kapsamına girer.

Yine yöneticilerin halka âdil davranmaları, birine görev verirken ehil olana vermeleri, toplumun yararını gözetmeleri; âlimlerin bilgilerini saklamadan başkalarını bu bilgilerinden yararlandırmaları bu emanetin kapsamına girer. Hangi konuda olursa olsun uzmanların uzmanlık alanlarına giren hususlarda toplumlarına yararlı olmaları ve kişinin eşine, yakın akrabalarına ve diğer insanlara karşı görevlerini yerine getirmesi de bu emanetin kapsamına girer.

c.) *İnsanın kendi emaneti:* Kişiye verilen nimetlerin tamamı, hatta kişinin kendi bedeni ve yetenekleri kendisine verilmiş birer emanettir. (Merağī, V, 70).

Peygamber (s.a.v.) bir hadisinde kıyametin ne zaman kopacağını soran birine: *"Emanet yitirildiğinde"* karşılığını vermiş kişi, *"emanet nasıl yitirilir?"* diye sorduğunda da: *"İş ehlinden başkasına verildiğinde artık kıyameti bekle"* buyurmuştur. (Buhari, İlim 59). Burada kastedilen kıyamet o toplumun kıyameti olmalıdır. Çünkü eğer bununla asıl kıyametin kopması kastedilmiş olsaydı yeryüzünde şu veya bu bölgede işin ehli olmayanlara teslim edilmesi hep gündemde kalmıştır.

"İnsanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi size emrediyor."

İslâm toplumunun sahip olması gereken ikinci nitelik adalettir. Kur'ân-ı Kerim her vesile ile adalete vurgu yapar. Burada *"insanlar arasında"* denilmek suretiyle din, ırk, akraba, sınıf vs. gibi hususları göz ardı ederek hiçbir ayırım yapmadan insanlar arasında adaletle hükmedilmesi gerektiği anlatılmaktadır. Mâide sûresinde insanlar arasında hükmedildiğinde duygularının etkisinde kalmamaları gerektiği Müslümanlara hatırlatılarak şöyle denmektedir: *"Ey inananlar! Allah için hakkı ayakta tutan ve adaletle şahitlik edenler olun. Bir topluluğa duyduğunuz kin sizi adaletsizliğe sevketmesin; adaletli olun. Takvaya en yakın olan da budur. Allah'a karşı gelmekten sakının; çünkü Allah yaptıklarınızı bilmektedir."* (Mâide 5/8). Başka bir âyette de Peygamber'in kendisine adaletle hükmetmesi hatırlatılmaktadır: *"Onlar sürekli yalana kulak verir durmadan haram yerler. Artık Sana gelirlerse ister aralarında hüküm ver istersen onlardan yüz çevir. Onlardan*

yüz çevirirsen sana hiçbir zarar veremezler. Ama eğer hüküm verirsen aralarında adaletle hükmet. Hiç şüphesiz ki Allah adaletten ayrılmayanları sever." (Mâide 5/42). Peygamber'in hüküm verirken adaletle hükmedeceği ortadadır. Ancak Peygamber'in şahsında bütün inananlara hitap edilmekte ve böylece adaletin önemine de işaret edilmiş olmaktadır.

"İnsanlar arasında hüküm vermek" hâkimlerin hüküm vermesini kapsadığı gibi yöneticilerin topluma dair aldıkları kararları hatta basit şeylerde görüşüne başvurulan veya hakem tayin edilen kişilerin verdikleri kararları da içine alır. İşte bütün bu hususlarda Müslüman adaletten şaşmamalıdır.

Emanet ve adaleti yitiren toplumlar yaşama şanslarını da yitirirler.

İslâm toplumunun sahip olması gereken üç temel hususun üçüncüsü olan *itaat* meselesi ise aşağıdaki ayette anlatılmaktadır:

"Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Elçiye itaat edin ve sizden olan iş/yönetim sahiplerine de. Bir şeyde anlaşmazlığa düşerseniz, -eğer Allah'a ve âhiret gününe inanıyorsanız- onu Allah'a ve Elçi'ye havale edin. Bu, hem daha iyidir hem de sonucu itibarıyla daha güzeldir."

Burada söz konusu edilenler hem Müslüman fert içindir hem de Müslümanlara ait bir yönetim içindir. Âyete *"Ey inananlar!"* hitabıyla başlanması, söz konusu emirlere itaat etmenin imanın bir gereği olduğunu anlatmak maksadıyladır. Nitekim bu husus, *"eğer Allah'a ve âhiret gününe inanıyorsanız"* cümlesiyle daha da pekiştirilmektedir.

Âyet, İslâm dininin yasama kaynaklarını anlatmaktadır. Haddizatında yasamada tek kaynak Allah'tır. Çünkü diğer kaynaklar bu kaynağa dayanmaktadır. Eğer Allah Peygamber'e itaati emretmemiş olsaydı Peygamber kaynak olmazdı. Yine iş ve yönetim ehline itaati emretmemiş olsaydı o zaman âmir konumunda olanların verdikleri emirlerin din açısından hiçbir önemi olmazdı. Allah'a itaat ise Kur'ân-ı Kerim'de anlatılanlara itaat etmek anlamına gelir. Zira Allah, indirdiği vahiy vasıtasıyla insanlara hitap etmektedir.

İtaat kelimesinin Peygamber hakkında ikinci defa tekrar edilmesi, Peygamber'e itaati pekiştirmek içindir. Çünkü dini insanlara tebliğ eden ve bu konuda aracılık yapan Peygamber'dir. Ayrıca Peygamber, dini tebliğ konusunda masumdur; hata yapmaması için Allah tarafından korunmaktadır. Aynı şekilde bütün peygamberler vahyi tebliğ konusunda masumdur. Bu sebeple din konusunda yapmış oldukları tebliğlere uymak bir zorunluluktur. İçtihatlarında yanılmaları söz konusu olduğunda da bu yanılgı Allah tarafından vahiy yoluyla düzeltilmektedir. Bu sebepledir ki Peygamber, inananlara örnek gösterilmiştir.

Peygamber'e itaat, sağlığında bizzat kendisine itaat etmekle olur. Ölümünden sonra ona itaat, ancak kendisinden nakledilen sünnetine ve hadislerine itaat şeklinde olabilir. Bununla birlikte Peygamber'e atfedilen bir sünnet veya hadis sahih yolla nakledilmiş olsa bile Peygamber'in yüz yüze söyledikleri ölçüsünde bağlayıcı değildir. Zira araya o sünnet veya hadisi rivayet eden kimseler girmiştir ve onların ne âdil oluşları, ne de hafızalarına olan güven Allah tarafından gönderilen kesin delillerle beyan edilmiştir. Hatta tevatür yoluyla nakledilen rivayetler için bile böyle bir sabitlik söz konusu değildir. Elbette bu, tevatür yahut sahih bir yolla nakledilen rivayetlerin bir değer taşımadıklar anlamına gelmez. Nakledilen her rivayetin subûtu ölçüsünde bir değeri vardır. Peygamber'in bu yollarla nakledilen sünnet ve hadisleri olmasaydı özellikle dinin amelî kısmını yerine getirmek mümkün olmazdı. Örneğin Peygamber'in Sünnetine itibar edilmediği takdirde namazın nasıl kılınacağını Kur'ân'dan çıkarmak mümkün görünmemektedir. Kur'ân'da kıyamdan, kıraatten, secde etmekten, rukûa gitmekten söz edilir ama bunların nasıl yapılacağı belirtilmez. Peygamber'in Sünneti olmaksızın namazın şeklini belirlemek bile mümkün değildir.

"Sizden olan iş/yönetim sahiplerine de"

İş ve yönetim sahipleri, yani *ulu'l-emr* ile kimler kastedilmektedir?

Müfessirlerin bu konuda söylediklerini üç madde halinde toparlamak mümkündür:

a.) Raşit halifelerdir.

b.) Yöneticiler ve askeri komutanlardır.

c.) Din bilginleridir.

Raşit halifelerin uygulamalarının din açısından ayrı bir önemi vardır. Çünkü söz konusu halifeler Peygamber'in eğitiminden geçmiş ve sahabe tarafından yönetime seçilmiş seçkin kişilerdir. Ancak âyetin sadece onları kastettiğini söylemek için elde çok güçlü bir delile ihtiyaç vardır. Kur'ân-ı Kerim kıyamete kadar hükümleri devam edecek bir kitaptır. Hükümleri bir dönem veya bölgeyle sınırlanamaz. Yöneticilere itaatin farz olabilmesi için Raşit halifeler örnek olarak gösterilebilir. Yani onların yolundan giden, onlar gibi Allah'ın emir ve yasaklarını gözeten yöneticilere itaat farzdır.

Aslında Âyette *ulu'l-emr* denmek sûretiyle itaat edilecek kimseleri bizzat belirlememiş olması anlamın daha geniş bir alanı içine alması içindir. Bu sebeple kavram, söz konusu sınıfları kapsadığı gibi işin uzmanı olan diğer insan-

ları da içerir. Bununla birlikte âyetin siyakı yöneticileri ilgilendirdiğinden, öncelikle onları kastettiğini söylemek mümkündür.

Müfessirler, âyette geçen *"sizden"* ifadesinden hareketle yöneticinin Müslüman ve İslâm'ın emir ve yasaklarına önem veren biri olmasını şart koşmuşlardır. Ayrıca *itaat* kelimesinin Allah ve Peygamber hakkında tekrar edildiği halde *ulu'l-emr* ifadesinde tekrar edilmemesini, *ulu'l-emr* olan kimselerin verdikleri emirlerin, Allah'ın ve Peygamber'inin emirlerine uymadığı, daha açık bir ifade ile onların emirleriyle çeliştiği takdirde onlara itaat edilemeyeceği sonucunu çıkarmışlardır. Nitekim Peygamber (s.a.v.) de: *"Allah'a isyan eden yaratılmışa itaat yoktur"* buyurmaktadır.

Bu konuda Elmalılı şöyle demektedir: *"Dikkate değer kayıtlardan birisi de müminlere hitap edilerek 'sizden' kaydıdır ki manası apaçıktır. Müminlerden olmayan idarecilere itaat etmek dinen vacip kılınmamıştır. Bu hususta itaat değil, varsa bir anlaşmaya riayet etmek söz konusu olacaktır. Fakat itaat etmenin vacip olmamasından mutlaka isyan etmenin gerekli olduğunu anlamaya kalkışmamalıdır. İtaatin vacip olmaması, isyan etmenin vacip olmasını gerektirmeyeceğinden, itaat mecburiyetinde bulunmamakla isyan mecburiyetinde bulunmak arasında fark vardır. İsyan hakkı başka, isyan etme vazifesi yine başkadır."*

"Bir şeyde anlaşmazlığa düşerseniz, -eğer Allah'a ve âhiret gününe inanıyorsanız- onu Allah'a ve Elçi'ye havale edin."

İslâm'ın ilk kaynağının Kur'ân-ı Kerim olduğuna yukarıda değinmiştik. Ardından Peygamber (s.a.v.)'in sünneti gelir. Yine Allah'a itaatle Kur'ân'ın emirlerinin, Peygamber'e itaatle de sünnetinin kastedildiğine dikkat çekmiştik. Bu tercihlerden sonra akla şu soru gelmektedir: Ne diye anlaşmazlığa düşerseniz anlaşmazlığınızı Allah'a ve Elçisine götürün, denmektedir? Zaten her işte Müslüman bu kaynaklara müracaat etmiyor mu?

Kur'ân ve sünnette açıkça anlatılan hususlarda Müslümanların anlaşmazlığa düşmeleri diye bir mesele olmaz. Kur'ân ve sünnette açıkça belirtilen hususlarda Müslüman'ın yapacağı şey, bunlara uymaktır. Belki Kur'ân ve sünnette açıkça anlatıldığı halde anlaşmazlığa düşenlerin, o meselenin bu iki kaynakta açıkça ahlatıldığını bilmiyorlarsa o takdirde bu iki kaynağa başvurmalarından söz edilebilir. Netice olarak genelde Müslümanların anlaşmazlığa düşecekleri şey, Kur'ân ve sünnette açıkça belirtilmeyen hususlarla ilgili olmalıdır. İşte bunun için müfessirlerin önemli bir bölümü, burada içtihadın kastedilmiş olduğunu söylerler. Müçtehitler Kur'ân ve sünnetteki genel prensiplerden veya naslardaki illetten hareketle yeni hükümler çıkarırlar. Müçtehitler bu

konuda ittifak edecek olurlarsa Müslümanların buna uymaları gerekir. İhtilaf ederlerse çıkan hükümlerden daha doğru bulduklarına uyarlar.

Sonuç olarak İslâm yönetiminin bu iki âyette anlatılan temel nitelikleri: Emanete riayet etmek, adaleti gözetmek ve itaattir. Yine yönetimde meselelerin çözümü konusunda takip edilecek temel kurallar:

a.) Meselelerin çözümünde önce Kur'ân'a başvurmak.

b.) Kur'ân'da açık bir hüküm yoksa Kur'ân'ın açıklaması durumunda olan Peygamber'in sünnetine başvurmak.

c.) Kur'ân ve sünnette açık hükümler yoksa ve bu konuda konunun uzmanları aynı görüşü paylaşıyorlarsa bu görüşe uymak (icma).

d.) Şayet konunun uzmanları o konuda ittifak etmiyorlarsa ileri sürülen görüşler arasında Kur'ân ve sünnet'e göre daha tutarlı görülene (kıyasa) uymak. Kur'ân ve sünnette açık nass bulunmuyorsa benzeri nasslardan kıyas yoluyla çıkarılanların en uygun olanı seçilir. Bununla birlikte toplumun yönetimi bu içtihatlardan birini seçmişse herkesin fiilen buna uyma mecburiyeti vardır. Kişilerin şayet yönetimin seçtiği içtihada aykırı görüşleri varsa bu görüşlerini dile getirmekte serbesttir. Ne var ki fiili bir durum söz konusu olduğunda yönetimin seçtiği içtihat uygulanır.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ آمَنُوا بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمَا
أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ يُرِيدُونَ أَنْ يَتَحَاكَمُوا إِلَى الطَّاغُوتِ
وَقَدْ أُمِرُوا أَنْ يَكْفُرُوا بِهِ وَيُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُضِلَّهُمْ
ضَلَالًا بَعِيدًا ﴿٦٠﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا إِلَى مَا أَنْزَلَ اللّٰهُ
وَإِلَى الرَّسُولِ رَأَيْتَ الْمُنَافِقِينَ يَصُدُّونَ عَنْكَ صُدُودًا
﴿٦١﴾ فَكَيْفَ إِذَا أَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ
أَيْدِيهِمْ ثُمَّ جَاؤُكَ يَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ إِنْ أَرَدْنَا إِلَّا إِحْسَانًا

وَتَوْفِيقًا ﴿٦٢﴾ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ يَعْلَمُ اللَّهُ مَا فِي قُلُوبِهِمْ
فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَعِظْهُمْ وَقُلْ لَهُمْ فِي أَنْفُسِهِمْ قَوْلًا
بَلِيغًا ﴿٦٣﴾

60. Sana indirilene ve senden önce indirilene inandıklarını ileri süren şu kimseleri görmedin mi, Tağut'un önünde yargılanmak istiyorlar? Halbuki onu reddetmekle emrolunmuşlardı. Şeytan da onları doğru yoldan pek uzak bir sapkınlıkla yoldan çıkarmak istiyor.

61. Kendilerine; "Allah'ın indirdiğine ve Elçiy'e gelin" dendiğinde münafıkların büsbütün senden uzaklaştıklarını görürsün.

62. Daha evvel yaptıkları şeyler sebebiyle başlarına bir musibet gelip çattığında nice olur halleri? Sonra koşup sana geldiler de; "Bizim iyilik etmekten ve arayı bulmaktan başka hiç bir kastımız yoktu." diyorlar.

63. İşte bunlar var ya, Allah onların kalplerinde olanı bilir. Onun için sen onlara aldırma. Onlara öğüt ver ve onları derinden etkileyecek bir söz söyle.

Âyetlerin nüzul sebebine dair farklı rivayetler nakledilmektedir. Ancak bu farklı rivayetlerin tamamı, Müslüman olduklarını iddia ettikleri halde sırf şahsi menfaatleri için Allah ve Elçi'sinin hükmüne razı olmayıp bu emirleri tanımayan yönetim veya yargı mercilerine başvuranları içermektedir. Kısaca âyetler her zaman ve her yerde bulunabilecek münafık kişilerden söz etmektedir.

Tağut, Allah dışında ibadet edilen, yani mutlak bir itaatle itaat edilen kişi veya kurumlardır.

Âyetler, Allah'ın indirdiğiyle yargılanmayı istemenin, imanın sahihliği için bir şart olduğunu anlatmaktadır. İster onlara inanmamaktan kaynaklansın, ister şüpheden kaynaklansın yahut azgınlık ve isyandan kaynaklansın Allah'ın hükümlerini reddetmek, kişiyi İslâm'ın dışına çıkartır. Haddizatında İslâm sadece kabulden ibaret değildir, bir de İslâm'ın karşıtı olan hususları reddetmeyi de gerektirir: "**Halbuki onu reddetmekle emrolunmuşlardı.**"

Tağut karşısında muhakeme olma isteğinin, şeytanın bir aldatmacası olduğuna dikkat çekildikten sonra, Allah ve Elçisine yaklaşmamanın münafıklıktan kaynaklandığı ifade edilmektedir: "**Kendilerine: 'Allah ve Elçi'ye gelin' denildiğinde münafıkların büsbütün senden uzaklaştıklarını görürsün.**"

"Daha evvel yaptıkları şeyler sebebiyle başlarına bir musibet gelip çattığında nice olur halleri? Sonra koşup sana geldiler de; "Bizim iyilik etmekten ve arayı bulmaktan başka hiç bir kastımız yoktu." diyorlar."

İkiyüzlü münafık tiplerin bir toplumda çoğalması o toplumun birtakım musibetlere maruz kalmasına sebep olur. Münafıklar sadece toplumlarının musibetlere maruz kalmasına sebep olmaz, ikili oyunları sebebiyle kendileri de bazen çıkmazlara girer, zor durumda kalırlar. Kendileri bozgunculuk yapmalarına rağmen söz konusu duruma düştüklerinde de sureti haktan görünerek **"Bizim iyilik etmekten ve arayı bulmaktan başka hiçbir kastımız yoktu"** derler.

"İşte bunlar var ya, Allah onların kalplerinde olanı bilir. Onun için sen onlara aldırma. Onlara öğüt ver ve onları derinden etkileyecek bir söz söyle."

Şüphesiz ki Allah herkesin kalbindekini bilir. Bu hususun burada dile getirilmesi, söz konusu kimseler için bir tehdittir. Bu kimseler Müslümanlardan bir karşı tavır görmeliler. Müslümanlar takınacakları bu karşıt tavırlarla kendilerinden hoşnut olmadıklarını onlara hissettirmeli. Ayrıca etkili sözlerle de bu yaptıklarının yanlışlığı onlara anlatılmalıdır. Çünkü karşı tavır takınılmadığı takdirde alanı daha da boş bulur, daha çok zarar verirler.

وَمَا اَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ اِلَّا لِيُطَاعَ بِاِذْنِ
اللّٰهِ وَلَوْ اَنَّهُمْ اِذْ ظَلَمُوا اَنْفُسَهُمْ جَاؤُكَ فَاسْتَغْفَرُوا
اللّٰهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللّٰهَ
تَوَّابًا رَحِيمًا ﴿٦٤﴾ فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتّٰى
يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي اَنْفُسِهِمْ

حَرَجًا مِمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا ﴿٦٥﴾
وَلَوْ أَنَّا كَتَبْنَا عَلَيْهِمْ أَنِ اقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ أَوِ اخْرُجُوا مِنْ دِيَارِكُمْ
مَا فَعَلُوهُ إِلَّا قَلِيلٌ مِنْهُمْ وَلَوْ أَنَّهُمْ فَعَلُوا مَا يُوعَظُونَ بِهِ لَكَانَ
خَيْرًا لَهُمْ وَأَشَدَّ تَثْبِيتًا ﴿٦٦﴾ وَإِذًا لَآتَيْنَاهُمْ مِنْ لَدُنَّا أَجْرًا
عَظِيمًا ﴿٦٧﴾ وَلَهَدَيْنَاهُمْ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا ﴿٦٨﴾ وَمَنْ يُطِعِ
اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَأُولَٰئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ
النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولَٰئِكَ
رَفِيقًا ﴿٦٩﴾ ذَٰلِكَ الْفَضْلُ مِنَ اللَّهِ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ عَلِيمًا ﴿٧٠﴾

64. Biz, herhangi bir elçiyi, ancak Allah'ın izniyle kendisine itaat edilsin diye göndermişizdir. Onlar kendilerine zulmettiklerinde sana gelip Allah'tan bağışlanma isteselerdi; Elçi de onlar için bağışlanma dileseydi elbette Allah'ı, tövbeleri çok kabul edici ve çok merhametli bulurlardı.

65. Hayır! Rabbine andolsun ki aralarında anlaşmazlığa düştükleri şeylerde seni hakem tayin etmedikçe, sonra da senin verdiğin hükmü, içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın tamamen kabul etmedikçe iman etmemişlerdir.

66. Şayet onlara; "Kendinizi öldürün" yahut "Yurtlarınızdan çıkın" diye emretmiş olsaydık, pek azı dışında bunu yapmazlardı. Kendilerine verilen öğüdü yerine getirmiş olsalardı, kuşkusuz bu, onlar için hem daha iyi hem daha sağlam olurdu.

67. O zaman onlara kendi katımızdan büyük bir ecir verirdik.

68. Ve onları doğru bir yola eriştirirdik.

69. Her kim Allah'a ve Elçi'ye itaat ederse işte onlar, Allah'ın kendile-

rine nimet verdiği peygamberlerle, özü sözü bir olanlarla, şehitler ve salih kimselerle beraberdirler. Onlar ne iyi arkadaştırlar!

70. Bu lütuf Allah'tandır. Zaten bilen olarak da Allah yeter!

Peygamberler, herhangi bir sebep olmaksızın öylesine seçilip de insanlara gönderilmiş değildirler. Onların peygamberlikle görevlendirilmeleri, kendilerine itaat edilsin diyedir. Bu sebeple Peygamber dururken anlaşmazlıkları *Tağut*'a götürenler, büyük bir suç işlemektedir. Ayrıca Peygamber'e itaat, Peygamber'in kendi şahsına yapılmış bir itaat değildir, Allah'a itaattir. İşte bu nedenle *"Allah'ın izniyle"* kaydı zikredilmektedir. O halde Peygamber'e itaatsizlik eden aslında Allah'a itaatsizlik etmiştir.

Kendilerine zulmeden bu kimseler ne diye Peygamber'e gelip orada tövbe ediyorlar? Çünkü Peygamber dururken *Tağut*'a gitmekle Peygamber'in kendisini de üzmüşlerdir. Bu sebeple Peygamber'e gelerek ondan da özür dilemeleri gerekmektedir.

"Hayır! Rabbine andolsun ki aralarında anlaşmazlığa düştükleri şeylerde seni hakem tayin etmedikçe, sonra da senin verdiğin hükmü, içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın tamamen kabul etmedikçe iman etmemişlerdir."

Yukarıda, Peygamber'in hükmünü bırakıp *Tağut*'un hükmünü tercih edenlerden söz edilmişti. Burada Yüce Allah kendisine yemin ederek kişilerin gerçek bir imana kavuşmaları için kendilerinde şu üç hasletin bulunması gerektiğini belirtmektedir:

a.) Aralarında anlaşmazlığa düştükleri hususlarda Peygamber'i hakem kabul etmeleri.

b.) Peygamberin verdiği hüküm konusunda içlerinde hiçbir sıkıntı duymamaları; peygamber'in verdiği hükmü gönül hoşluğuyla kabul edip bunu içlerine sindirmeleri.

c.) Peygamber'in verdiği hükme kayıtsız şartsız itaat etmeleri.

Peygamber'in verdiği hükümler karşısında bu üç hasleti kendilerinde bulundurmayanlar, gerçek bir imana sahip değildir.

Peygamber'e itaat ve onun verdiği hükümleri kabul etmek, tarihte kalmış bir mesele değildir. Günümüzde onun getirdiği vahyin verdiği hükümleri kabul etmeyenlerin durumu da aynıdır.

"Şayet onlara; "Kendinizi öldürün" yahut "Yurtlarınızdan çıkın" diye emretmiş olsaydık, pek azı dışında bunu yapmazlardı. Kendileri-

ne verilen öğüdü yerine getirmiş olsalardı, kuşkusuz bu, onlar için hem daha iyi hem daha sağlam olurdu."

Allah'a samimiyetle iman öyle bir şeydir ki Allah kişiye canından ve yurdundan vazgeçmesini emredecek olsa mümin olan, tereddütsüz bunu yapar. Hâlbuki Tağut'a gidenler geçici maddi menfaatleri için Allah'ın hükmünden vazgeçmişlerdir.

Aslında Allah, insanların pek azının ancak katlanabileceği ağır teklifler emretmemekte, bilakis her insanın yerine getirebileceği kolay tekliflerle insanları sınamaktadır. Ayrıca yerine getirilmesi istenen hususlar hem yerine getirilmesi kolay şeylerdir hem de bunları yerine getirmek sayesinde insanlar âhiret hayatında mutluluğu yakalayacakları gibi dünya hayatında da mutluluğu yakalarlar.

Bununla birlikte din, Allah yolunda cihad gibi pek de kolay olmayan şeyleri de emretmektedir. Ama yerine getirilmesi kolay olmayan bu hususlar da yine insanın hem dünya hem de âhiret hayatındaki mutluluğu elde etmesi içindir:

"**Kendilerine verilen öğüdü yerine getirmiş olsalardı, kuşkusuz bu, onlar için hem daha iyi hem daha sağlam olurdu."**

Âyetin bu kısmı ile sonraki âyetler ileride gündeme getirilecek Allah yolunda cihad konusuna bir hazırlık mahiyetindedir.

Sûrenin başından buraya kadarki âyetlerde İslâm toplumunun içyapısı ve güvenliğiyle ilgili konular yer aldı. Aşağıdaki âyetlerde ise İslâm toplumuna dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı alınacak tedbirler sıralanmaktadır:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا خُذُوا حِذْرَكُمْ فَانْفِرُوا ثُبَاتٍ أَوِ انْفِرُوا
جَمِيعًا ﴿٧١﴾ وَإِنَّ مِنْكُمْ لَمَنْ لَيُبَطِّئَنَّ فَإِنْ أَصَابَتْكُمْ
مُصِيبَةٌ قَالَ قَدْ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيَّ إِذْ لَمْ أَكُنْ مَعَهُمْ شَهِيدًا
﴿٧٢﴾ وَلَئِنْ أَصَابَكُمْ فَضْلٌ مِنَ اللَّهِ لَيَقُولَنَّ كَأَنْ لَمْ تَكُنْ
بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُ مَوَدَّةٌ يَا لَيْتَنِي كُنْتُ مَعَهُمْ فَأَفُوزَ فَوْزًا

عَظِيمًا ﴿٧٣﴾ فَلْيُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ الَّذِينَ يَشْرُونَ
الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا بِالْاٰخِرَةِۜ وَمَنْ يُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ
فَيُقْتَلْ اَوْ يَغْلِبْ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ اَجْرًا عَظِيمًا ﴿٧٤﴾
وَمَا لَكُمْ لَا تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ
وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا اَخْرِجْنَا مِنْ هٰذِهِ الْقَرْيَةِ
الظَّالِمِ اَهْلُهَاۚ وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّاۚ وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ
نَصِيرًاۜ ﴿٧٥﴾ اَلَّذِينَ اٰمَنُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا
يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ الطَّاغُوتِ فَقَاتِلُوا اَوْلِيَاءَ الشَّيْطَانِ اِنَّ
كَيْدَ الشَّيْطَانِ كَانَ ضَعِيفًا ﴿٧٦﴾

71. Ey iman edenler! Önlemlerinizi alın da duruma göre bölük bölük ya da topluca sefere çıkın.

72. Aranızdan mutlaka ağırdan alıp da geride kalacak ve başınıza bir felaket geldiğinde şöyle diyecek olanlar çıkacaktır. "Onlarla beraber bulunmamam Allah'ın bana bir lütfudur."

73. Ama Allah'tan size bir nimet erişirse böyleleri -sizinle onun arasında bir dostluk yokmuş gibi, "Keşke onlarla beraber olsaydım da büyük bir başarı elde etseydim (der).

74. Öyle ise bu dünya hayatına karşılık âhireti satın alanlar Allah yolunda savaşsınlar. Allah yolunda savaşan ister öldürülsün ister galip gelsin mutlaka ona büyük bir mükâfat vereceğiz.

75. "Rabbimiz! Halkı zalim olan bu bölgeden bizi kurtar ve katından bize bir koruyucu, katından bize bir yardımcı gönder" diye yalva-

ran çaresiz erkekler, kadınlar ve çocuklar (varken) **size ne oluyor da Allah yolunda savaşmıyorsunuz?**

76. İnananlar Allah yolunda savaşır. İnkâr edenler ise Tağut yolunda savaşır. O halde (ey müminler) **şeytanın dostlarına karşı savaşın. Şüphesiz ki şeytanın hilesi-düzeni zayıftır.**

حِذْر/hızr kelimesi muhtemel bir tehlikeye karşı önlem almak manasındadır. Âyetin öncesi ve sonrası göz önünde bulundurulduğunda dış düşmanlara karşı önlem almanın amaçlandığı anlaşılmaktadır. Dış güvenlik için önlem almak çok geniş bir konudur. Her zaman için saldırılara karşı hazırlıklı olmak; iç problemlerimizi çözmek, düşmana karşı koyabilecek silah hazırlığı yapmak, düşmanın gücünü öğrenmek, düşmanla ilgili istihbarat bilgileri toplamak, düşmanın sosyal yapısı hakkında bilgi elde etmek, bulunduğu bölgenin coğrafi yapısı hakkında bilgi toplamak, düşman birden fazla ise onlar arasındaki ittifak ve ihtilaf noktalarını bilmek gibi hususlar önlem alma kapsamına girmektedir. Aslında İslâm dini savaştan yana değildir, ancak savaş, sadece bir tarafın isteyip istememesiyle ilgili bir mesele değildir. Bu gibi konularda önlemler almak, savaşın çıkmasını da engelleyebilir. Peygamber (s.a.v.) düşman topraklarında casuslar bulundurur ve düşmanın hazırlıklarını izletirdi.

Savaş için önlem almak, savaş öncesi önlemleri gerektirdiği gibi savaş esnasında da önlem almayı gerektirir. Savaşın durumuna göre Müslümanlar ordularını bölüklere ayırır ve ihtiyaç miktarınca savaşa gönderir. Ama ihtiyaç duyuyorlarsa ve savaşın gerekleri de bunu mecbur kılıyorsa top yekûn savaşa katılmak da mümkündür.

"Aranızdan mutlaka geride kalan olacak..."

Bu âyette, her dönemde ve her bölgede her zaman için bulunabilecek insan tiplerinden birine dikkat çekilmektedir. Bazı müfessirler bunların münafıklar olduklarını söylerler. Çünkü Müslümanlara saldırılırken savaştan kaçmanın, mümin kimsenin vasfı olamayacağını belirtirler. Kuşkusuz, münafıklar böyledir. Ancak savaş gibi can tehlikesinin olduğu yerde zayıf bir imana sahip olanlar da böyle davranabilir. Bu nedenle müteakip âyetlerde bunlar savaşa teşvik edilerek şöyle denmektedir:

"Öyle ise bu dünya hayatına karşılık âhireti satın alanlar Allah yolunda savaşsınlar. Allah yolunda savaşan ister öldürülsün ister galip gelsin mutlaka ona büyük bir mükâfat vereceğiz."

Yine imanî ve insanî duyguları tahrik edilerek bu tavırlarının onlara yakışmadığı etkili ifadelerle dile getirilmektedir:

"Rabbimiz! Halkı zalim olan bu bölgeden bizi kurtar ve katından bize bir koruyucu ve katından bize bir yardımcı gönder' diye yalvaran çaresiz erkekler, kadınlar ve çocuklar (varken) **size ne oluyor da Allah yolunda savaşmıyorsunuz?"**

Müslümanların savaşı bu üstün gayeler içindir, yani zulme uğramış insanları kurtarmak içindir. Müslümanların Allah yolunda savaşı, ganimet elde etmek için veya başka ülkeleri sömürmek için değildir. Oysa inanmayanlar Tağut için savaşır; bozgunculuk çıkarmak, başkalarının hakkını yemek, başkalarına zulmetmek için savaşır: **"İnananlar Allah yolunda savaşır. İnkâr edenler ise Tağut yolunda savaşır. O halde** (ey müminler) **şeytanın dostlarına karşı savaşın. Şüphesiz ki şeytanın hilesi-düzeni zayıftır."** Şeytani gayeler için savaştıklarından, onlardan korkmamak gerekir. Onlara karşı gösterilecek bir direnme onları gerisin geriye püskürtür.

Hayatın tamamı bir imtihan vasıtası olmakla birlikte zor durumlar yahut büyük nimetlere erişmek, imtihan için köşe taşları ve bireylerin kişiliklerinin sınanması için önemli ölçütlerdir.

Yukarıdaki âyetlerde münafıklar ve zayıf kişilikli insanların tavırlarından söz edildi. Aşağıdaki âyetler ise bu konuların bir açılımı mahiyetindedir.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ قِيلَ لَهُمْ كُفُّوا أَيْدِيَكُمْ
وَأَقِيمُوا الصَّلَوٰةَ وَآتُوا الزَّكَوٰةَ فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ إِذَا فَرِيقٌ
مِنْهُمْ يَخْشَوْنَ النَّاسَ كَخَشْيَةِ اللّٰهِ أَوْ أَشَدَّ خَشْيَةً وَقَالُوا رَبَّنَا
لِمَ كَتَبْتَ عَلَيْنَا الْقِتَالَ لَوْلَا أَخَّرْتَنَا إِلَى أَجَلٍ قَرِيبٍ قُلْ مَتَاعُ الدُّنْيَا
قَلِيلٌ وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ لِمَنِ اتَّقَى وَلَا تُظْلَمُونَ فَتِيلًا ﴿٧٧﴾ أَيْنَمَا تَكُونُوا
يُدْرِكْكُمُ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنْتُمْ فِي بُرُوجٍ مُشَيَّدَةٍ وَإِنْ تُصِبْهُمْ حَسَنَةٌ

يَقُولُوا هٰذِهٖ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ وَاِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَقُولُوا هٰذِهٖ مِنْ عِنْدِكَ
قُلْ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ فَمَالِ هٰٓؤُلَٓاءِ الْقَوْمِ لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ حَدٖيثًا ﴿٧٨﴾
مَٓا اَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللّٰهِ وَمَٓا اَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ
وَاَرْسَلْنَاكَ لِلنَّاسِ رَسُولًا وَكَفٰى بِاللّٰهِ شَهٖيدًا ﴿٧٩﴾

77. Kendilerine, "ellerinizi çekin, namazı kılın ve zekâtı verin" denenleri görmedin mi? Savaşmaları farz kılınınca ise içlerinden bir kısmı; insanlardan, Allah'tan korkar gibi, hatta daha da fazla korktular ve "Rabbimiz! Bize savaşı yazdın, keşke bize biraz mühlet verseydin!" dediler. De ki: "Bu dünya geçimliği az bir müddettir. Oysa âhiret muttaki kimse için daha hayırlıdır. (Bilesiniz ki) **hiçbiriniz bir iplik kadar bile haksızlığa uğramayacaktır.**

78. Her nerede olursanız olun, sağlam kalelerde bile olsanız ölüm gelip size yetişir. Onlara bir iyilik ulaşsa "Bu, Allah'tandır" derler. Ama bir kötülük isabet etse "Bu, senin yüzündendir" derler. De ki: "Hepsi Allah tarafındandır." Bu topluluğa ne oluyor ki neredeyse hiçbir söz anlamıyorlar.

79. Sana gelen herhangi bir iyilik gelirse o, Allah'tandır. Herhangi bir kötülük de gelirse o, sendendir. (Ey Muhammed!) **Seni biz insanlara, bir elçi olarak gönderdik. Buna tanık olarak Allah yeter.**

Bazı müfessirler birinci âyetin Mekke'de İslâm'a girmiş ve müşriklerin eziyetlerine maruz kalmış olan bazı Müslümanları kastettiğini söylemektedir. Nitekim bu konuda birtakım rivayetler de nakledilmektedir. Bazı müfessirler ise âyetin Medine'de İslâm'a girmiş Evs ve Hazreç kabilelerine mensup olanların bir kısmı ile ilgili olduğunu söylerler. Bu ikinci görüşe göre, İslâm'dan önce bu iki kabile arasında bitmez tükenmez savaşlar vardı. Kabileler birbirileriyle savaşmak için adeta bahane arıyorlardı. Savaşları da hep haksızlık ve zulüm üzere, cahiliye duygularına dayalı idi. İslâm, yaptıkları bu savaşların zulüm olduğunu onlara anlattı. Nihayet İslâm'a girdikten sonra zulüm üzere yaptıkları bu savaşlardan vazgeçtiler. Ancak henüz İslâm için savaşacak derecede eğitilme-

dikleri bir dönemdeydiler ki Müslümanların Mekke müşrikleriyle savaşmalarına izin verildi. İslâm'a henüz girmiş olan bu kimselerin bir kısmı savaşa isteksiz davrandı. İşte âyet bu Müslümanları anlatmaktadır.

Savaşma izni verilmezden önce Müslümanlardan bazıları, "savaş izni çıksın da savaşalım" diyorlardı. Ne var ki savaş izni çıktığında bunların bir kısmı savaşmaktan korkmuş ve **"Rabbimiz! Neden bize savaşmayı emrettin? Keşke bize biraz mühlet verseydin!"** demişlerdir. Bunlar savaşı istediklerinde, kendilerine, namazı dosdoğru kılmaları ve zekâtı vermeleri emrediliyordu. Çünkü savaş gibi büyük işlere kalkışmak, ciddi hazırlık ve donanım ister. İşte bu hazırlık ve donanımın önemli bir kısmı, dosdoğru namaz kılmak ve zekât vermektir. Bu nedenle âyetin İslâm'a henüz girmiş Evs ve Hazreçli Müslümanların bazılarıyla ilgili olarak indirildiğini söyleyen müfessirlerin görüşlerine katılıyoruz. Bunlar, imanı zayıf kimselerle münafıklardan oluşuyordu. Kişi ciddi bir şekilde kendi kendisini eğitmedikçe taşkınlık yaparak büyük istekler peşinde koşmamalıdır. Çünkü büyük zorluklarla karşılaştığında yeteri derecede donanımı olmadığından her şeyi yitirebilir.

Savaştan kaçınmaları, dünyadan biraz daha yararlanma düşüncesinden kaynaklanıyordu. Hâlbuki dünya geçimliği hem âhiretteki nimetler karşısında çok basittir hem de dünya hayatı âhiret hayatına nazaran çok kısadır. Kaldı ki insan ancak eceliyle ölür. Savaşa gitmek demek, mutlaka öldürülmek demek değildir. Kişinin eceli gelmişse savaşa gitmese de, hatta çok korunaklı kalelerde korunmaya çalışsa bile ölüm onu bulabilir.

İmanı zayıf olan bu kimseler ve münafıklar, bir mükâfata eriştiklerinde bu, Allah katındandır, diyorlardı. Başlarına bir musibet geldiğinde ise onu Peygamber'in üzerine atıyorlardı. Hâlbuki mükâfat ve nimetin yaratıcısı da ve başa gelen musibetlerin yaratıcısı da Allah'tır. Nimete erişmenin kural ve imkânlarını da musibete uğramanın kural ve yollarını da Allah yaratmıştır.

Nimetler de musibetler de çoğunlukla kişinin kendisinin yaptıkları nedeniyledir. İnsanlar bir nimete eriştiklerinde şımarıp bunu kendilerine izafe etmekten ve başkasının katkılarını görmezlikten gelmekten hoşlanırlar. Karşılaştıkları musibet ve başarısızlıklarını daima başkalarının üzerine atarlar. O olumsuzluklarda temel sebep kendileri oldukları halde bunu görmezlikten gelirler.

Nimete erişmekten dolayı insan şımarmasın ve karşılaştığı olumsuz şeylerin sorumluluğunu kendisi yüklensin diye Yüce Allah: **"Sana gelen herhangi bir iyilik gelirse o, Allah'tandır. Herhangi bir kötülük de gelirse o, sendendir.** " buyurmaktadır.

مَنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ اَطَاعَ اللّٰهَۚ وَمَنْ تَوَلّٰى فَمَٓا اَرْسَلْنَاكَ
عَلَيْهِمْ حَف۪يظًاۜ ﴿٨٠﴾ وَيَقُولُونَ طَاعَةٌۘ فَاِذَا بَرَزُوا مِنْ عِنْدِكَ
بَيَّتَ طَٓائِفَةٌ مِنْهُمْ غَيْرَ الَّذ۪ي تَقُولُۚ وَاللّٰهُ يَكْتُبُ
مَا يُبَيِّتُونَۚ فَاَعْرِضْ عَنْهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِۜ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَك۪يلًا ﴿٨١﴾
اَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْاٰنَۜ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللّٰهِ لَوَجَدُوا
ف۪يهِ اخْتِلَافًا كَث۪يرًا ﴿٨٢﴾

80. Elçi'ye itaat eden, gerçekte Allah'a itaat etmiştir. Yüz çevirene gelince biz seni onlara bir bekçi olarak göndermedik.

81. İtaat ettik derler; fakat yanından ayrıldıklarında aralarından bir kısmı gece karanlığında senin dediklerinden bambaşka şeyler kurarlar. Allah, onların gece tasarladıklarını kaydetmektedir. Onlardan yüz çevir ve Allah'a dayan. Dayanak olarak Allah yeter.

82. Kur'ân'ı düşünmüyorlar mı? Eğer o, Allah'tan başkasından gelseydi onda pek çok çelişki bulurlardı.

Rivayet edilir ki Peygamber (s.a.v.)'in: *"Beni seven Allah'ı sevmiştir ve bana itaat eden Allah'a itaat etmiştir"* demesi üzerine münafıklar: *"Şuna bak, bizi Allah'tan başkasına ibadet etmekten sakındırıyor ama kendisi şirk koşuyor; Hıristiyanların İsa'yı rab edinmeleri gibi kendisini rab edinmemizi istiyor"* demişler, bunun üzerine grubun ilk ayeti olan 80. âyet indirilmiştir.

Peygamber'e itaat Allah'a itaat gibidir. Çünkü Peygamber ancak Allah'ın emrettiğini emreder ve ancak O'nun sakındırdığından sakındırır. Elbette ki dinin sahibi Allah'tır, Peygamber değil; ancak o, Allah'ın emrettiklerini tebliğ eder. Onun görevi sadece elçilik yapmaktır. Bu sebeple âyette, Muhammed'e itaat edin, değil; "Elçi'ye" itaat edin, denmektedir. Böylece onun elçilik yönü öne çıkarılmaktadır. Elçi, emir ve yasaklar koyan yahut kurallar belirleyen kişi değildir. O, sadece kendisini elçi olarak gönderenin isteklerini iletir ve bunu

gözetleyen de Allah'tır. Peygamber elçilik görevini yaptıktan sonra insanların kendisine inanıp inanmamasından sorumlu değildir.

Peygamber bir şeyin yapılmasını istediğinde yahut bir şey söylediğinde eğer bu istenen veya söylenen dini bir konuyla ilgili ise sahabe hemen onu yapardı. Söylediği bir şey şayet dünyevî meselelerle ilgili ise Peygamber'e bunun vahiy olup olmadığını sorarlardı. Şayet vahiy olduğunu söylerse yine tereddütsüz uygularlardı. Ama kendi görüşü olduğunu söylerse söylediğini değerlendirir, aksini düşünüyorlarsa bunu kendisine anlatır, Peygamber de onların görüşlerini daha tutarlı bulursa ona uyardı.

Şunu belirtelim ki günümüzde hâkim olan dünyevî alan anlayışı ile İslâm'ın dünyevî alan anlayışı birbirinden farklıdır. Günümüzde dünyevî alan denilince dünya hayatına ait günlük meseleler ve sosyal hayatın tamamı kastedilmektedir. Hâlbuki İslâm açısından dünyevî alan, ziraat, tıp, savaş teknikleri ve benzeri hususlardır. Günlük meseleler ve sosyal hayatın çeşitli alanları dinin kapsamı içerisindedir.

"İtaat ettik derler; fakat yanından ayrıldıklarında aralarından bir kısmı gece karanlığında (senin dediklerinden bambaşka şeyler) **kurarlar."**

Müfessirlerin çoğuna göre, bu âyet münafıklar hakkında inmiştir. Çünkü böyle bir tavır ancak münafıklara yaraşır. Bazı müfessirler de burada, daha önce savaş isteyip savaş izni çıktığında savaşa gitme konusunda tereddüt gösteren inancı zayıf Müslümanların kastedildiğini söylemektedir. Sonuçta her iki görüşe göre, sağlıklı bir imana sahip olan birinin böyle davranması doğru değildir. Bu kimseler gerçekten Peygamber'in peygamberliğinden şüphe ediyorlarsa Peygamber'in peygamberliğinin ispatı olan Kur'ân'a baksınlar:

"Kur'ân'ı düşünmüyorlar mı? Eğer o, Allah'tan başkasından gelseydi onda pek çok çelişki bulurlardı."

Eğer bu Kur'ân Allah'tan başkası tarafından indirilmiş olsaydı, mesela, Muhammed'in kendi kitabı olsaydı, gece kendi aralarında yaptıkları planlardan nasıl haberdar olabilirdi? Eğer Kur'ân üzerinde düşünselerdi onun hakka çağırdığını, verdiği haberlerin aynıyla gerçekleştiğini, hiç kimsenin bir benzerini getiremediğini ve yirmi üç seneye yakın bir müddet içerisinde peyderpey indirildiği halde âyetleri arasında hiçbir çelişki bulunmadığını görürlerdi. Hâlbuki Kur'ân-ı Kerim indirilmeye başlandığında Peygamber yalnızdı. Başlangıçta ona inananlar çok azdı ve bu inananlar Mekke'de olmadık işkencelere maruz kalmışlardı. Ardından Medine'ye hicret edildi. Müslümanların sayısı arttıkça arttı, düşmanlarına karşı zaferler elde ettiler. Kısa bir müddet içerisin-

de Arabistan Yarımadası'nın tamamına hâkim oldular; dönemin en büyük imparatorlukları olan Bizans ve İran'ı yendiler.

Bu kadar farklı şartlarda yaşayan Peygamber'e indirilmiş olan bu Kur'ân'ın anlattıklarında hiçbir çelişki bulunmamaktadır. Eğer bu Kur'ân bir insan tarafından yazılmış olsaydı durum böyle olmazdı; çünkü biz biliyoruz ki insanların gençliklerinde düşündükleriyle yaşlılıklarında düşündükleri, yine mahkûm durumdayken düşündükleriyle hâkim ve güçlü bir konuma kavuştuklarında düşündükleri arasında farklılıklar vardır. Hâlbuki Kur'ân-ı Kerim, inişinin üzerinden on dört asır geçmesine rağmen kimse onda bir çelişki bulamadığı gibi anlattıklarıyla gerçekler arasında herhangi bir çelişki de tespit edilebilmiş değildir. Ayrıca bu kitabı getirmiş olan Peygamber ümmi biriydi; kendisine Kur'ân-ı Kerim indirilinceye kadar okuma-yazma bilmezdi. Bir filozof da değildi. Kendisine bu Kur'ân indirilinceye kadar Kur'ân'ın değindiği konularla ilgili iddia ve önerileri de yoktu.

Âyetten çıkarılacak önemli bir sonuç da Kur'ân üzerinde düşünmenin herkes için bir görev ve bir farz olduğudur. Çünkü burada münafıklardan, Kur'ân üzerinde düşünmeleri istenmektedir. Bir münafığın bile Kur'ân âyetleri üzerinde düşünüp sağlıklı bir sonuca varması ihtimal dâhilinde görülebiliyorsa elbette ki herhangi bir Müslüman da bu yolla sağlıklı sonuçlara varabilir. Bu konuya değinen müfessir Râzî özet olarak şöyle demektedir:

"Kur'ân'ın anlamlarının ancak Peygamber veya masum imam tarafından bilinebileceğini ileri sürenlerin aksine âyet, Kur'ân'ın anlamlarının açık ve bilinir olduğuna delalet etmektedir. Çünkü durum eğer iddia ettikleri gibi olsaydı onlardan, Kur'ân âyetleri üzerinde düşünerek Kur'ân'ın Allah katından olduğunu öğrenmeleri istenmezdi. Onlardan Kur'ân âyetleri üzerinde düşünerek ve bu âyetleri anlayarak Kur'ân'ın Allah kelamı olduğu ve Peygamber'in gerçek bir peygamber olduğu sonucuna varmaları istenmektedir.

Yine âyet taklidi reddetmekte ve delillere dayanarak gerçeklere ulaşılması gerektiğini anlatmaktadır. Çünkü Yüce Allah burada münafıklardan, delillerine dayanarak Peygamber'in peygamberliğinin gerçekliğine ulaşmaları istemektedir." (Râzî, X, 197).

Çağımız müfessirlerinden Muhammed Abduh, Râzî'nin bu söylediklerine dikkat çektikten sonra şöyle demektedir:

"Kitab'ı üzerinde düşünmemizi ve onun Kitab'ına dayanarak sonuçlara varmamızı emreden, bizzat Allah'ın kendisidir. O halde hiç kimse Allah'ın bize emrettiğini yasaklama yetkisine sahip değildir. Müçtehit imamların tamamı Kur'ân'ı rehber edinmenin ve Kur'ân'dan alıkoyan, onu göz ardı eden taklidi reddetmenin ge-

rekliliğini dile getirmiş ve kendilerini itaat edilen din koyucusu konumunda takdim etmemişlerdir. Onlar sadece, belki hidayet bulurlar diye insanlara yol göstermişlerdir. Peşinden gidilecek bir sözlerinin ve itaat edilecek bir yetkilerinin bulunmadığını itiraf eden mukallitler, taklidin gerekliliğini ve bağımsız düşünmenin haram olduğunu ileri sürmüşlerdir. Aslında bu, din adına halkı köleleştirmek ve onları kendilerine itaat ettirmek isteyen diktatör idareci ve kralların oyunundan başka bir şey değildir. Allah'tan, bunu başaramamışlardır. Sen biliyorsun ki hem diktatörlüğü kabul etmek hem de Kur'ân'a uymak, yanyana gelmesi mümkün olmayan bir çelişkidir...

Taklidin batıl olduğunu söylerken her Müslüman'ın, fıkhın bütün konularında delillerden içtihadî hükümler çıkarma hususunda İmam Malik ve İmam Şafiî gibi olmasının imkân dahilinde olduğunu ve böyle olması gerektiğini söylemiyoruz. Bizim söylediğimiz şudur: Her Müslüman'ın kendi gücü çerçevesinde Kur'ân üzerinde düşünmesi ve Kur'ân'la yolunu bulması bir görevdir; Kur'ân'ı göz ardı ederek onu ihmal etmesi ise caiz değildir. Müçtehit veya mukallit olsun bir Müslüman'ın, kendisinin Kur'ân'dan anlamış olduklarına bir başkasının sözünü tercih etmesi caiz değildir. Müslüman'ın Kur'ân'sız dini bir hayat sürmesi de düşünülemez." (Menar Tefsiri, V, 296-297).

وَاِذَا جَٓاءَهُمْ اَمْرٌ مِنَ الْاَمْنِ اَوِ الْخَوْفِ
اَذَاعُوا بِهٖ وَلَوْ رَدُّوهُ اِلَى الرَّسُولِ وَاِلٰٓى اُو۬لِي الْاَمْرِ مِنْهُمْ
لَعَلِمَهُ الَّذٖينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ
وَرَحْمَتُهُ لَاتَّبَعْتُمُ الشَّيْطَانَ اِلَّا قَلٖيلًا ﴿٨٣﴾ فَقَاتِلْ فٖي
سَبٖيلِ اللّٰهِ لَا تُكَلَّفُ اِلَّا نَفْسَكَ وَحَرِّضِ الْمُؤْمِنٖينَ عَسَى اللّٰهُ
اَنْ يَكُفَّ بَأْسَ الَّذٖينَ كَفَرُوا وَاللّٰهُ اَشَدُّ بَأْسًا وَاَشَدُّ
تَنْكٖيلًا ﴿٨٤﴾ مَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً حَسَنَةً يَكُنْ لَهُ نَصٖيبٌ مِنْهَا

وَمَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً سَيِّئَةً يَكُنْ لَهُ كِفْلٌ مِنْهَا وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى
كُلِّ شَيْءٍ مُقِيتًا ﴿٨٥﴾

83. Onlara güven yahut korku konusunda bir haber geldiğinde onu yayarlar. Oysa onu Peygamber'e veya kendilerinden bu işin ehli olanlara götürselerdi aralarında sonuç çıkarmaya kadir olanlar, onu bilirdi. Allah'ın size bol nimeti ve rahmeti olmasaydı pek azınız müstesna, şeytana uyardınız.

84. Sen Allah yolunda savaş; çünkü sen ancak kendinden sorumlusun. İnananları da teşvik et. Umulur ki Allah, inkâr edenlerin gücünü kırar. Hiç kuşkusuz Allah'ın hem gücü daha büyüktür hem cezalandırması daha ağırdır.

85. Kim güzel bir işte aracılık ederse bundan ona bir pay vardır. Kim de kötü bir şeyde aracılık yaparsa bundan dolayı ona da bir pay vardır. Allah her şeye gücü yetendir.

Burada münafıkların diğer bir özelliği ele alınmaktadır ki o da savaş, yönetim yahut güvenliği ilgilendiren sırları ifşa etmeleri ve her duyduklarını yaymalarıdır. Oysa bu gibi meselelerin çözüm yeri Peygamber yahut işin uzmanı olan kişilerdir. Âyette geçen *ulu'l-emr* işin ehli anlamındadır. Hangi konudan söz ediliyorsa o işin uzmanları kastedilmektedir. Mesele yönetimi gerektiriyorsa o işin *ulu'l-emr*'i, yöneticilerdir. İlmi gerektiriyorsa o işin *ulu'l-emr*'i, âlimlerdir vs. Toplumun güvenliğini ilgilendiren meseleler, uzmanlarına danışılarak çözüme bağlanacak meselelerdir. Kişi iyi niyetli bile olsa hatta yönetici de olsa toplumun güvenliğini ilgilendiren meselelerde danışması ve en uygun davranışı bulmak için araştırma yapması gerekir, kendi başına karar veremez. Bu şekilde davrananlar Allah'ın nimetinden mahrum kaldıkları gibi şeytanın yolunu da izlemektedirler.

"Sen Allah yolunda savaş; çünkü sen ancak kendinden sorumlusun..."

Önceki âyette münafıkların cihad konusundaki tavırları; cihada olan isteksizlik ve Müslümanları cihaddan alıkoymak için çevirdikleri entrikalar gündeme getirildikten sonra burada söz Peygamber'e yönlendirilmekte ve münafıkların bu tavırlarına aldırmadan Allah yolunda savaşması istenmekte-

dir. Peygamber'e yapılan bu çağrı aynı zamanda inananların tamamına yapılmış bir çağrı ve emirdir. Nitekim âyetin kendisinde de Peygamber'den inananları savaşa teşvik etmesi istenmekte ve karşı taraf ne kadar güçlü olursa olsun inananların yardımcısı olan Allah'ın onlardan daha güçlü olduğu ve kendisine karşı çıkanlara ise cezalandırmasının çok çetin olacağı dile getirilmektedir.

"Kim güzel bir işte aracılık ederse bundan ona bir pay vardır..."

İyiliğe çağrı yapan ve buna destek olanlar bundan dolayı sevap kazanacakları gibi kötülüğe çağıran ve buna destek olanlar da bundan dolayı sorumludur. Peygamber, inananları Allah yolunda savaşmaya teşvik etmekle iyilik konusunda aracılık yapmaktadır. İnananlar bu çağrısına icabet edecek olurlarsa kendi sevaplarından bir şey eksilmeksizin kendisi de bundan dolayı bir pay alır. Aynı şekilde Müslümanları savaşmaktan alıkoymak için çaba harcayan münafıklar da kötülüğe aracılık etmektedir ve bu çağrılarına uyacak olanlar olursa onların günahından bir şey eksilmeksizin bunlar da günah yüklenmiş olur.

Netice olarak aracılık yapmak ve destek olmaktan dolayı da mükâfat veya ceza söz konusudur. İyiliğe aracı olanlar sevap kazanırken kötülüğe aracı olanlar günah yüklenmektedir. Ayrıca iyiliğe aracılık yapanlar da kötülüğe aracılık yapanlar da Allah'ın bu yaptıklarından haberdar olduğunu; iyiliğe aracılık edene mükâfatlandırmaya ve kötülüğe aracılık edeni de cezalandırmaya gücü yettiğini bilmelidir. İslâm toplumu toplumsal meselelere duyarlı bireylerden oluşur. Mümin kişi toplumunda olup biten şeylere kayıtsız kalamaz. Ama İslâmî anlayışın bozulmasından sonra toplumsal meselelere duyarsız, kendi köşesinde sönük ve silik bir hayat geçirenler, muttaki olarak nitelendirildi. Öyle bir anlayış hâkim oldu ki varlığı ile yokluğu arasında hiçbir fark bulunmayan konumda olanlar din adına yüceltilirken, toplumsal meselelere aktif olarak katılanlar dışlanır oldu.

وَاِذَا حُيِّيتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِاَحْسَنَ
مِنْهَٓا اَوْ رُدُّوهَاۜ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ حَسِيبًا ﴿٨٦﴾
اَللّٰهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۜ لَيَجْمَعَنَّكُمْ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ لَا رَيْبَ فِيهِۜ
وَمَنْ اَصْدَقُ مِنَ اللّٰهِ حَد۪يثًا ﴿٨٧﴾

86. Size bir selam verildiği zaman siz ya daha güzeliyle karşılık verin yahut aynıyla mukabelede bulunun. Şüphesiz, Allah her şeyi hakkıyla hesab eder.

87. Allah! O'ndan başka ilâh yoktur! Sizi kıyamet günü kesin olarak toplayacaktır. Bunda şüphe yoktur. Allah'tan daha doğru sözlü kim olabilir?

*Selam*ın Arap dilinde "tahiyye" kelimesiyle ifade edilmesi, İslâm öncesinde selamlamalarında "حياك الله : Allah sana ömürler versin" şeklinde olmasından dolayıdır. İslâmiyet geldiğinde selamı "السلام عليكم : Huzur ve barış üzerinize olsun" şeklinde değiştirmiştir. Bu, selamın kısa şeklidir. Uzun şekli ise "السلام عليكم ورحمة الله وبركاته : Barış, huzur ve Allah'ın rahmet ve bereketi üzerinize olsun" şeklindedir.

Selâm insanlar arasındaki sevgiyi arttırır. Kişi karşılaştığı birine: "Barış, huzur, Allah'ın rahmet ve bereketi üzerinize olsun" diyerek ona iltifat ederken, bundan dolayı muhatabın gönlünde hissedeceği sevinç ve huzur, kendisine bu duayı yapan kimseye duyacağı yakınlık ortadadır. Bu nedenle Peygamber (s.a.v.): "*Selamı aranızda yaygınlaştırınız*" (Müslim, İman 93) buyurmuştur.

Selam vermek emredildiği gibi selamı aynı güzel sözlerle yahut daha güzeliyle almak da emredilmiştir. Sünnet olan, yürüyenin oturana, binek üzerinde bulunanın yürüyene, küçüğün büyüğe ve azın çoğa selam vermesidir.

İbnu Abbas'ın şöyle dediği nakledilmektedir: *"Allah'ın halkından her kim sana selam verirse selam veren Mecusi bile olsa selamını al. Çünkü Yüce Allah: 'Size bir selam verildiği zaman siz ya daha güzeliyle karşılık verin yahut aynıyla mukabelede bulunun' buyurmaktadır."*

Allah'ın huzuruna çıktığında her kişinin, selam vermenin de almanın da hesabını vereceğini bildirmek için âyet, **"şüphesiz Allah her şeyi hakkıyla hesab eder"** sözleriyle son bulmaktadır.

Peygamber'e, cihad etmesi ve Müslümanları da cihada katılmaları için teşvik etmesi barış dönemlerinde ise insanlara iyi davranılması ve selam verilmesi, böylece insanlar arasındaki sevginin pekiştirilmesi ifade edildikten sonra herkesin bu konularda ve diğer konularda Allah'ın huzuruna çıkarılıp hesap vereceği, sonraki şu âyette toplu bir şekilde dile getirilmektedir: **"Allah! O'ndan başka ilâh yoktur! Sizi kıyamet günü kesin olarak toplayacaktır, bunda şüphe yok. Allah'tan daha doğru sözlü kim olabilir?"**

فَمَا لَكُمْ فِي الْمُنَافِقِينَ فِئَتَيْنِ
وَاللّٰهُ اَرْكَسَهُمْ بِمَا كَسَبُوا اَتُرِيدُونَ اَنْ تَهْدُوا مَنْ اَضَلَّ اللّٰهُ
وَمَنْ يُضْلِلِ اللّٰهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ سَبِيلًا ﴿٨٨﴾ وَدُّوا لَوْ تَكْفُرُونَ كَمَا
كَفَرُوا فَتَكُونُونَ سَوَاءً فَلَا تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ اَوْلِيَاءَ حَتّٰى يُهَاجِرُوا
فِي سَبِيلِ اللّٰهِ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَخُذُوهُمْ وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ
وَلَا تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿٨٩﴾ اِلَّا الَّذِينَ يَصِلُونَ اِلٰى
قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ اَوْ جَاؤُكُمْ حَصِرَتْ صُدُورُهُمْ
اَنْ يُقَاتِلُوكُمْ اَوْ يُقَاتِلُوا قَوْمَهُمْ وَلَوْ شَاءَ اللّٰهُ لَسَلَّطَهُمْ عَلَيْكُمْ
فَلَقَاتَلُوكُمْ فَاِنِ اعْتَزَلُوكُمْ فَلَمْ يُقَاتِلُوكُمْ وَاَلْقَوْا اِلَيْكُمُ
السَّلَمَ فَمَا جَعَلَ اللّٰهُ لَكُمْ عَلَيْهِمْ سَبِيلًا ﴿٩٠﴾ سَتَجِدُونَ
اٰخَرِينَ يُرِيدُونَ اَنْ يَأْمَنُوكُمْ وَيَأْمَنُوا قَوْمَهُمْ كُلَّمَا رُدُّوا اِلَى
الْفِتْنَةِ اُرْكِسُوا فِيهَا فَاِنْ لَمْ يَعْتَزِلُوكُمْ وَيُلْقُوا اِلَيْكُمُ السَّلَمَ
وَيَكُفُّوا اَيْدِيَهُمْ فَخُذُوهُمْ وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ ثَقِفْتُمُوهُمْ
وَاُولٰئِكُمْ جَعَلْنَا لَكُمْ عَلَيْهِمْ سُلْطَانًا مُبِينًا ﴿٩١﴾

88. Size ne oluyor ki münafıklar hakkında iki gruba bölünüyorsunuz? Hâlbuki Allah yaptıkları yüzünden onları baş aşağı etmiştir.

Allah'ın saptırdığını siz mi yola getirmek istiyorsunuz? Allah'ın saptırdığı kimseye sen asla bir yol bulamazsın.

89. Onlar sizin de kendileri gibi inkâr etmenizi ve böylece kendileriyle eşit olmanızı istiyorlar. Bu nedenle Allah yolunda hicret etmedikleri müddetçe onlardan dostlar edinmeyin. Şayet vazgeçecek olurlarsa onları yakalayın ve bulduğunuz yerde öldürün. Onlardan ne bir dost ne de bir yardımcı edinin.

90. Ancak aranızda antlaşma bulunan bir topluluğa sığınanlar yahut sizinle veya kendi topluluklarıyla razı olmadıkları için kalpleri sıkıntıyla dolu olarak size gelenler müstesna. Allah isteseydi onları başınıza bela ederdi de onlar da sizinle savaşırdı. Şayet onlar sizi bırakıp da bir kenera çekilir; sizinle savaşmayıp barış önerisinde bulunurlarsa bu durumda Allah size, onların aleyhine olacak bir yol vermemiştir.

91. Hem sizden ve hem de kendi topluluklarından güvende olmak isteyen başkalarını da göreceksiniz. Bunlar fitneye her sürüklendiklerinde ona hemen dalarlar. Bunlar sizi bırakıp da bir kenara çekilmezlerse, barış önerisinde bulunmaz ve (sizden) **el çekmezlerse onları yakalayın ve bulduğunuz yerde öldürün. İşte bunların aleyhlerine size apaçık bir yetki verdik.**

Âyetler münafıkların takındıkları tavırlardan örnekler sunmakta ve Müslümanların, söz konusu münafıklar hakkında iki görüşe ayrıldıklarından söz etmektedir. Bu münafıkların kimliği hakkında farklı görüşler ileri sürülmektedir. Genelde Hicretten sonra Medine'ye gelerek Müslüman olduklarını ifade eden, bir müddet sonra da izin isteyerek Medine'den ayrılan ve müşrikleri el altından destekleyen çevre kabilelerden oluşan bir topluluk oldukları söylenir. Çağımız müfessirlerinden Mevdûdi'ye göre, bunlar Mekke'de ve Arabistan'ın diğer bölgelerinde, İslâm'ı kabul eden, fakat Medine'ye hicret etmeyen münafıklarla ilgilidir. Onlar önceden olduğu gibi, kendi kabileleriyle birlikte yaşıyorlar ve onların İslâm ve Müslümanlar aleyhinde yaptıkları bütün düşmanca hareketlerde rol alıyorlardı.

Bu durum böyle kimselere karşı nasıl davranılacağını kestiremeyen Müslümanlar için büyük bir sorun olmuştu. Müslümanlardan bazıları onların Müslüman oldukları görüşündeydi. Çünkü onlar kelime-i şehâdet getiriyor, namaz kılıyor, oruç tutuyor, Kur'ân okuyorlardı; dolayısıyla onlara nasıl kâfir gibi davranılabilirdi?

Allah Müslümanlar arasındaki bu anlaşmazlığı çözüme bağlıyor ve onlara nasıl davranacaklarını bildiriyor.

Bu pasajı anlayabilmek için Medine'ye hicret etmeyen Müslümanların neden münafık olarak ilân edildiklerini bilmek gerekir. Aksi takdirde hem bu pasaj hem de Kur'ân'daki benzer pasajlar iyi anlaşılamaz. Hz. Peygamber (s.a) Medine'ye hicret ettikten sonra, orada İslâm'ın tüm kurallarının uygulanabileceği bir ortam meydana getirildiğinde, herhangi bir beldede yaşayıp da ezilen ve İslâmî emirleri tam anlamıyla yerine getiremeyen tüm Müslümanların Medine'ye, '*İslâm Yurdu*'na hicret etmeleri konusunda genel bir çağrı yapıldı. Bunun sonucunda hicret etme imkânına sahip olanlar derhal yola koyuldular; yurtlarını, akrabalarını çıkarlarını İslâm'dan çok sevdikleri için hicret etmeyenler münafık olarak ilân edildiler." (Tefhimu'l-Kur'ân, I, 343).

Burada kendilerinden bahsedilenlerin kimlikleri hakkında daha faklı şeyler de ileri sürülmüştür. Aslında kimlikleri o kadar önemli değildir. Çünkü şayet bunlar, başka dönemlerde ve başka bölgelerde rastlanılan tipler olmasaydılar Kur'ân-ı Kerim'de yer almazlardı. Belli ki bunlar, Müslümanların saflarında ve Müslümanların yanında yer almamakta, bilakis Müslümanların düşmanlarına tarafgirlik göstermekte ve onlara destek olmaktadırlar. Her dönemde Müslümanlara, *aslında biz sizden yanayız* deyip fiilen İslâm düşmanlarına destek verenler, böylece davranışlarıyla hangi safta olduklarını ortaya koyanlar vardır. O gün Müslümanların bir kısmı, bu münafıkların sözlerine bakarak onların Müslüman olduklarını söylüyorlardı. Bugün de Müslümanların bir kısmı, benzeri münafıkların sözlerine bakarak oların Müslüman olduklarını söylemektedir. Oysa önemli olan söylenen sözler değil, takınılan tavırlardır. İşte ilk âyet, davranışlarıyla hangi safta olduklarını ortaya koyanlar hakkında Müslümanların bölünmemeleri gerektiğini anlatmaktadır.

"Hâlbuki Allah yaptıkları yüzünden onları baş aşağı etmiştir. Allah'ın saptırdığını siz mi yola getirmek istiyorsunuz?"

Allah'ın onları saptırması, âyette de belirtildiği gibi yaptıkları sebebiyledir. Durup dururken Allah kimseyi ne saptırır ne de onu hidâyete erdirir. Sapmayı da hidayeti de seçen insanın kendisidir. Allah, hidayet yollarını da sapıtma yollarını da yaratmış ve ayrıca insana doğru yolu göstermiştir. Artık bunlardan birini seçmek insanın kendisinin bileceği bir şeydir. Bu münafıkların günahları kendilerini çepeçevre sarmış ve baş aşağı sapıklığa yuvarlanmışlardır. Bu duruma düştükleri için de bir başkasının vereceği nasihatin ve önlerine konacak delillerin hiçbir yararı olmayacaktır.

"Şayet vazgeçecek olurlarsa onları yakalayın ve bulduğunuz yerde öldürün. Onlardan ne bir dost ne de bir yardımcı edinin."

Bunlar sadece İslâm'dan vazgeçtikleri için kendileriyle savaşılmıyor, âyetin başında da ifade edildiği gibi: "**Onlar, sizin de kendileri gibi inkâr etmenizi ve böylece kendileriyle eşit olmanızı istiyorlar.**" O halde bunlar, İslâm'dan dönmekle yetinmemiş, Müslümanların da kendileri gibi İslâm'dan vazgeçmeleri için çeşitli çabalar içerisine girmişlerdir. Hatta bu çabalarını savaşa kadar götürmüşlerdir. Çünkü sonraki âyette bunlarla hangi durumlarda savaşılmayacağı şu şekilde anlatılmaktadır: "**Ancak aranızda antlaşma bulunan bir topluluğa sığınanlar yahut sizinle veya kendi topluluklarıyla razı olmadıkları için kalpleri sıkıntıyla dolu olarak size gelenler müstesna. Allah isteseydi onları başınıza bela ederdi de onlar da sizinle savaşırdı. Şayet onlar sizi bırakıp da bir kenera çekilir; sizinle savaşmayıp barış önerisinde bulunurlarsa bu durumda Allah size, onların aleyhine olacak bir yol vermemiştir.**" O halde sırf dinden dönmüş olmaları, savaş sebebi değildir. Müslümanlardan uzak durur, savaşmak istemez ve barışçıl bir tavır takınacak olurlarsa Müslümanların da onlara karşı takınacağı tavır barış olacaktır. Bu takdirde Müslümanlar onlara herhangi bir zarar veremez.

Burada anlatılanlardan anlaşılıyor ki bir kimse veya topluluk sırf irtidat ettiklerinden dolayı öldürülemez. Öldürülmeleri, Müslümanlara karşı savaş açmaları şartına bağlıdır.

"Hem sizden ve hem de kendi topluluklarından güvende olmak isteyen başkalarını da göreceksiniz. Bunlar fitneye her sürüklendiklerinde ona hemen dalarlar. Bunlar sizi bırakıp da bir kenara çekilmezlerse, barış önerisinde bulunmaz ve (sizden) **el çekmezlerse onları yakalayın ve bulduğunuz yerde öldürün. İşte bunların aleyhlerine size apaçık bir yetki verdik."**

Âyette öncekilerden farklı bir grup anlatılmaktadır. Bunlar, tabir caizse eyyamcı tiplerdir, hiçbir ciddiyetleri yoktur. O an kimin yanında bulunurlarsa kendilerini onlardan gösterirler. Müslümanların yanına geldiklerinde Müslüman olduklarını söyler, inanmayanların yanına gittiklerinde de inanmadıklarını söylerler. Bunlar, fitneye, yani şirke her sürüklendiklerinde tereddütsüz dalarlar. Bu yapılarına rağmen şayet Müslümanlarla barış içerisinde yaşamak istiyorlarsa onlara da dokunulamaz. Ancak Müslümanlardan ellerini çekmez; fırsat bulduklarında düşmanca tavırlar takınırlarsa yakalandıkları yerde öldürülürler.

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ اَنْ يَقْتُلَ مُؤْمِنًا اِلَّا خَطَـًٔا وَمَنْ قَتَلَ
مُؤْمِنًا خَطَـًٔا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ
اِلٰٓى اَهْلِهِ اِلَّآ اَنْ يَصَّدَّقُوا فَاِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ عَدُوٍّ
لَكُمْ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَاِنْ
كَانَ مِنْ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ فَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ
اِلٰٓى اَهْلِهِ وَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ
فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ تَوْبَةً مِنَ اللّٰهِ وَكَانَ
اللّٰهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿٩٢﴾ وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا
فَجَزَٓاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا وَغَضِبَ اللّٰهُ عَلَيْهِ
وَلَعَنَهُ وَاَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا ﴿٩٣﴾

92. Bir mümin bir mümini, ancak hataen öldürmüş olabilir. Bir mümini hataen öldüren kimse inanmış bir köle azat eder ve -onların vazgeçmesi hariç- öldürülenin ailesine teslim edilmesi gereken bir de diyet öder. Şayet öldürülen kişinin kendisi inanmış biri olup size düşman bir topluluğa mensup ise (diyet) **inanan bir köleyi özgürlüğe kavuşturmaktadır. Ama antlaşma bulunan bir halktan ise hem ailesine kan bedelini ödemek ve hem de inanmış bir köleyi özgürlüğüne kavuşturmaktır. Bulamayan içinse** (diyet)**, Allah tarafından tövbesinin kabulü için, art arda iki ay oruç tutmaktır. Allah bilendir, her şeyi yerli yerince yapandır.**

93. Kim de inanan birini kasten öldürürse onun cezası içinde ebedi

kalacağı cehennemdir. Allah gazap etmiştir ona ve lanetlemiştir onu. Ayrıca ona çok çetin bir azap da hazırlamıştır.

Aile hukuku dışında Kur'ân-ı Kerim'in ayrıntılı bir şekilde ele aldığı ahkâm konularından biri, adam öldürme konusudur. Kur'ân-ı Kerim'in bu mesele üzerinde ayrıntılı bir şekilde durması, cana ve toplum huzuruna verdiği önem sebebiyledir. Bilindiği gibi dinin temel hedeflerinden biri de canı korumaktır.

İslâm can güvenliğine bu denli önem verdiği halde günümüzde insan canının en ucuz olduğu bölgeler arasında Müslümanların yaşadığı bölgelerin yer alması düşündürücüdür ve Müslüman toplumların İslâmî öğretilerden ne kadar uzaklaştıklarının açık bir göstergesidir.

Önceki âyetlerde Müslüman görünüp İslâm düşmanlarına destek vererek İslâm'a ve Müslümanlara ihanet eden münafıklarla savaş emredildikten ve zimmîlerin can güvencesi gündeme getirildikten sonra bu âyetlerde Müslümanlarla antlaşmalı olanların öldürülemeyeceği belirtilmekte, ardından inanmış kimseleri öldürmenin hükümleri anlatılmaktadır. Masum bir insanı öldürmek en büyük günahlardandır. İnanmış kişi, Allah'ın haklarına riayet ettiği gibi insanların haklarına da riayet eder. Bu sebeple inanmış birinin, mümin olsun veya kâfir olsun haksız yere bir insanı öldürmesi asla caiz değildir. Ancak öldürme kastı olmaksızın hataen adam öldürmek herkesin başına gelebilecek bir durumdur. İşte âyetlerde bu husus gündeme getirilmektedir. Hataen öldürme bir hata sonucunda vuku bulmuş olsa da dikkatli davranmama ve özen göstermeme gibi unsurları içermesi bakımından bir cezayı gerektirmektedir. Ayrıca öldüren kişiye verilecek ceza, maktulun akrabalarının intikam duygularını köreltmesi ve gönüllerinin alınması bakımından önemlidir. Günümüzde özellikle trafik kazaları sebebiyle hataen öldürme yaygınlaşmıştır. Bu sebeple konu üzerinde durmakta yarar vardır.

Âyetlerde hataen öldürmenin üç muhtemel şekli gündeme getirilmektedir. Buna göre:

a) İslâm yurdunda Müslüman birinin hataen öldürülmesi durumunda öldüren kişi kan bedelini ödemenin yanında mümin bir köleyi de azat eder; meğerki öldürülenin mirasçıları durumunda olan akrabaları kan bedelini bağışlamış olsunlar. Bu takdirde öldüren, kan bedelini ödemez ama mümin bir köleyi özgürlüğüne kavuşturur.

b) Kendileriyle antlaşma bulunmayan bir savaş yurdunda akrabaları Müslüman olmayan Müslüman birini hataen öldürme durumunda bunun cezası

inanmış bir köleyi özgürlüğüne kavuşturmaktır. Mirasçı durumundaki akrabaları düşman oldukları için onlara kan bedeli verilmez. Çünkü kendilerine verilen bu bedelin Müslümanlara karşı kullanılma ihtimali vardır.

c) Mirasçıları Müslümanlarla antlaşmalı olan bir topluluktan birini hataen öldürenin cezası ise tıpkı İslâm yurdunda Müslüman birini öldürmenin cezasında olduğu gibi mirasçı durumundaki akrabalarına kan bedelini ödemenin yanında mümin bir köleyi özgürlüğüne kavuşturmasıdır. Çünkü Müslümanlarla antlaşmalı olan birinin can güvenliği İslâm yurdunda yaşayan Müslüman birinin can güvenliği kadar önemlidir.

"Bulamayan içinse (diyet)**, Allah tarafından tövbesinin kabulü için, art arda iki ay oruç tutmaktır."**

Özgürlüğüne kavuşturacağı bir köle bulamazsa yahut özgürlüğüne kavuşturulacak köle olduğu halde öldüren kişi mali imkânlara sahip değilse bu takdirde öldüren kişi art arda iki ay oruç tutar.

"Kim de inanan birini kasten öldürürse onun cezası içinde ebedi kalacağı cehennemdir. Allah gazap etmiştir ona ve lanetlemiştir onu. Ayrıca ona çok çetin bir azap da hazırlamıştır."

Bir mümini kasten öldürmek, şirkten sonra en büyük günahlardandır. Böyle birinin tövbesinin kabul edilip edilmeyeceği konusu âlimler arasında ihtilaf vardır. İbnu Abbas'a göre bir mümini kasten öldüren kişinin tövbesi kabul edilmez. Bu konudaki ihtilaf, konuyla ilgili nakledilen rivayetlerden kaynaklanmaktadır. Doğrusu Kur'ân-ı Kerim Yüce Allah'ın kendisine ortak koşma dışında kalan günahları dilediği kimseye bağışlayacağını belirtmektedir. (Nisa 4/48).

Kasten adam öldürmenin dünyadaki cezası ise kısastır; yani öldüren kişinin öldürülmesidir. Ne var ki öldürülenin velileri, kısastan vazgeçip diyet/kan bedeli alabilirler. Kasten adam öldürmenin diyeti, ağırlaştırılmış diyet olup hataen öldürmenin iki katı yahut üçte bir veya dörtte bir fazlasıdır.

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ
اٰمَنُٓوا اِذَا ضَرَبْتُمْ ف۪ي سَب۪يلِ اللّٰهِ فَتَبَيَّنُوا وَلَا تَقُولُوا
لِمَنْ اَلْقٰٓى اِلَيْكُمُ السَّلَامَ لَسْتَ مُؤْمِناًۚ تَبْتَغُونَ

عَرَضَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا فَعِنْدَ اللّٰهِ مَغَانِمُ كَث۪يرَةٌ
كَذٰلِكَ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلُ فَمَنَّ اللّٰهُ عَلَيْكُمْ
فَتَبَيَّنُوا اِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَب۪يرًا ﴿٩٤﴾

94. Ey inananlar! Allah yolunda savaşa çıktığınız zaman her durumu iyice anlayıp dinleyerek açıklığa kavuşturun; dolayısıyla size selam veren hiç kimseye, dünya hayatının geçici menfaatine göz dikerek "sen mümin değilsin" demeyin; çünkü Allah katında pek çok ganimet vardır. Daha önce siz de böyleydiniz; ama Allah size lütfetti. O halde her durumu iyice dinleyerek açıklığa kavuşturun. Şüphesiz Allah yaptıklarınızdan haberdardır.

Kritik alanlarla önemli hususlarda daha dikkatli ve daha ihtiyatlı davranmak elbette çok daha önem arz etmektedir. Âyetin iniş sebebiyle ilgili pek çok rivayet zikredilse de bu rivayetlerin tamamı bir ortak konuda birleşir. Söz konusu rivayetlere göre, savaşa çıkan Müslümanlar, yanında mal mülkü veya koyunları bulunan biriyle karşılaşmışlar ve o şahıs kendilerine selam vererek kendisinin Müslüman olduğunu beyan etmiştir. Buna rağmen ashâb-ı kiram, o kişinin, can korkusuyla ve malını koruma endişesiyle böyle davrandığını sanarak onu Müslüman kabul etmeyip öldürmüşlerdir. Peygamber (s.a.v.) bundan dolayı kendilerini azarlamış ve öldürülen kişinin mallarını iade etmelerini ve ayrıca kan bedelini ödemelerini emretmiştir. Peygamber, bu öldürme olayını hataen öldürme olarak saydığı için öldürülenin ailesine diyet ödenmesini ve öldürenin bir Müslüman köleyi özgürlüğüne kavuşturmasını emretmiştir. Şayet kasten öldürme olarak kabul etmiş olsaydı onu öldüren sahabilere kısas uygulanırdı.

Müslüman biri, kendileriyle Müslümanların savaş halinde bulundukları inanmayan bir topluluktan olan inanmayan biriyle karşılaştığında inanmayan o kişi kelime-i tevhid getirecek olursa, yani "Allah'tan başka ilâh bulunmadığına tanıklık ederim" diyecek olursa o kimseyi öldürmesi caiz olmaz. Nitekim savaş esnasında "Allah'tan başka ilâh bulunmadığına tanıklık ederim" diyen birini, korkudan söylemiştir diye öldüren Üsame'yi Peygamber (s.a.v.); "Kal-

bini yarıp baktın mı ki?" diyerek azarlamıştır. (Müslim). Kişinin kalbini yarıp bakmak mümkün olmadığına göre, söylediğini kabul etmek gerekir. Benzeri bir olay Halid b. Velid hakkında da nakledilmektedir.

Âyet, Müslümanların ganimet elde etmek için savaşa çıkmalarının Müslümanlara yakışmayacak bir davranış olduğunu anlatmakta, Allah'ın yanında hem bu dünyada hem de âhirette ganimetlerin pek çok olduğunu; İslâm'ın emirlerine sadakatle uydukları takdirde hem bu dünyada hem de âhirette bu ganimetlerden Allah'ın onları yararlandıracağını belirtmektedir. Ayrıca savaş, ancak saldırgan kâfirlere karşı yapılır. Bu sebeple selam verip barış dileğinde bulunanlara karşı savaş açılmaz.

"Daha önce siz de böyleydiniz; ama Allah size lütfetti."

İlk dönemlerde müşriklerin baskı ve işkenceleri nedeniyle bazı Müslümanlar İslâm'a girdiklerini gizliyorlardı. Ancak belli ölçüde güçlendikten sonra açıktan, İslâm'a girdiklerini ilan etmişlerdir. Bu cümle ile Müslümanlara, bu kişi de tıpkı sizin gibi kavminin korkusuyla İslâm'a girdiğini gizliyor olabilir, bu nedenle hemen o kişiye Müslüman değilsin dememeli, durumu iyi araştırılmalı, denmektedir.

Bu cümle ile şu husus da kastediliyor olabilir: Önceleri siz de inanmıyordunuz, bu adam da şu anda gerçekten inanmıyor olabilir, ama size Müslüman olduğunu söyledikten sonra kalbinde ne gizlediğini araştırmanıza gerek yoktur. O, bu davranışıyla barış istediğini ortaya koymuştur. Barış isteyen birini öldürmemelisiniz.

لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُولِي الضَّرَرِ وَالْمُجَاهِدُونَ
فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ بِأَمْوَالِهِمْ
وَأَنْفُسِهِمْ عَلَى الْقَاعِدِينَ دَرَجَةً وَكُلًّا وَعَدَ اللَّهُ الْحُسْنَى وَفَضَّلَ
اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٩٥﴾ دَرَجَاتٍ مِنْهُ
وَمَغْفِرَةً وَرَحْمَةً وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٩٦﴾

95. Müminlerden özür sahibi olmaksızın oturanlarla Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihad edenler bir olmaz. Allah cihad edenleri derece bakımından oturanlara üstün kılmıştır. Gerçi Allah onların hepsine de güzellik/cennet vaat etmiştir ama cihad edenleri çok büyük bir ödül vaat ederek oturanlardan üstün kılmıştır.

96. Kendi katından dereceler, bağışlama ve rahmet vaat ederek. Allah çok bağışlayıcı ve çok merhametlidir.

Arapçada *cihad*, var gücüyle gayret etmek, çabalamak anlamlarına gelir. Dolayısıyla kelime, Allah yolunda savaşmayı içerdiği gibi Allah yolunda harcanan her üstün çabayı da içermektedir.

Âyetlerde, cihada mallarıyla ve canlarıyla katılanlarla cihada katılmayıp oturanlar arasında bir karşılaştırma yapılmakta ve cihada katılanların çok daha üstün oldukları anlatılmaktadır. Ancak ilk âyet, hastalık yahut başka meşru mazereti bulunanları bu karşılaştırmanın dışında bırakmaktadır. Çünkü bu durumda olanların şayet cihada katılmaya elverişli bir durumları olsaydı cihada katılırlardı; yani buna niyetleri vardı. Mazereti sebebiyle katılamasa da aslında imkan bulup cihada katılmayı istediklerinden bu müminler de cihada katılmış gibi sevap alırlar. Nitekim Peygamber (s.a.v.) bir hadisinde: *"Biz bir vadiyi geçmedik ki arkamızda mazeretinden dolayı kalmış olanlar bizimle beraber olmasınlar"* buyurmaktadır. (Buhari, Müslim, Tirmizi). Yine Ebu Davud'un naklettiği bir hadiste şöyle denmektedir: "Peygamber, *'Medine'de öyle kimseler var ki geçtiğiniz her vadide, yürüdüğünüz her yerde ve infak ettiğiniz her şeyde onlar sizinle beraberdir'* dedi. Dediler ki: *'Ey Allah'ın Elçisi, nasıl oluyor da bizimle beraber oluyorlar?'* Bunun üzerine Peygamber şöyle dedi: *'Evet, mazeretleri onları bizimle gelmekten alıkoymuştur."*

Meşru bir mazereti bulunmayanların cihada katılmamaları meselesine gelince; fakihler âyette "**Allah onların hepsine de güzellik/cennet vaat etmiştir**" denilmesi sebebiyle cihadın farz-ı kifaye olduğunu söylemişlerdir. Çünkü cihada katılmamış olanlara da cennet vaat edildiğine göre, cihada gitmemek, haram işlemek anlamına gelmemektedir. Ancak farz-ı kifaye, yeterince yerine getirilmediğinde farz-ı ayn olur. Buna göre, Müslümanların bir kısmı savaşa katılır, bu görevi diğerlerine ihtiyaç bırakmayacak şekilde yerine getirirlerse cihad diğerlerine farz olmaz. Ancak Müslümanların düşmanla savaşma şartları oluşur, ama kimse savaşa katılmazsa yahut katılanlar bu görevi hakkıyla yerine getirecek sayıda değillerse savaşa katılmak, meşru mazereti bulunmayan Müslümanların her birine farz olur.

Ayrıca cihada katılmak farz-ı ayn olmasa da âyette de ifade edildiği gibi savaşa katılanlar, savaşa katılmayanlardan çok daha üstündür.

إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّاهُمُ
الْمَلَائِكَةُ ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ قَالُوا فِيمَ كُنْتُمْ قَالُوا كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ
فِي الْأَرْضِ قَالُوا أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُوا فِيهَا فَأُولَٰئِكَ
مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَسَاءَتْ مَصِيرًا ﴿٩٧﴾ إِلَّا الْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ
وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ لَا يَسْتَطِيعُونَ حِيلَةً وَلَا يَهْتَدُونَ سَبِيلًا
﴿٩٨﴾ فَأُولَٰئِكَ عَسَى اللَّهُ أَنْ يَعْفُوَ عَنْهُمْ وَكَانَ اللَّهُ عَفُوًّا
غَفُورًا ﴿٩٩﴾ وَمَنْ يُهَاجِرْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يَجِدْ فِي الْأَرْضِ مُرَاغَمًا كَثِيرًا
وَسَعَةً وَمَنْ يَخْرُجْ مِنْ بَيْتِهِ مُهَاجِرًا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ يُدْرِكْهُ
الْمَوْتُ فَقَدْ وَقَعَ أَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿١٠٠﴾

97. Kendilerine zulmetmektelerken meleklerin canlarını aldığı kimselere "Ne durumdaydınız?" diye sorulur. Onlar da "Biz yeryüzünde ezilmiş zavallılardık" diye cevap verdiler. Melekler: "Allah'ın yeryüzü geniş değil miydi? Hicret etseydiniz ya!" dediler. İşte bunların varacakları yer cehennemdir. Orası ne kötü gidiş yeridir.

98. Ne var ki gerçekten ezilen ve hiç bir yol bulamayan erkekler, kadınlar, çocuklar bunun dışındadır.

99. Böylelerini, umulur ki Allah bağışalar. Allah affedendir, bağışlayandır.

100. Allah yolunda hicret eden kimse yeryüzünde gidecek çok yer de bulur genişlik de (bulur). **Her kim** (kötülüklerden kaçarak) **Allah'a**

ve Elçisine hicret etmek maksadıyla evini terk edip çıkar da sonra kendisine ölüm ulaşırsa kuşkusuz onun mükâfatı Allah'a aittir. Allah çok bağışlayıcıdır çok merhametlidir.

Yüce Allah önceki âyette kendi yolunda savaşa gidenlerin, meşru bir mazereti bulunmadığı halde gitmeyip evlerinde oturanlardan üstün olduklarını belirttikten sonra burada ciddi bir mazeret bulunmadığı halde Müslümanların safına geçmeyen, din için bir çaba sarf etmeyen ve zillet içerisinde yaşamayı tercih eden kimseleri ele almaktadır.

İlk âyette, göç etme imkânı bulduğu halde buna gücü yetmediğini bahane ederek küfür diyarında kalmaya devam eden kimseler kınanmaktadır. Bunların kim oldukları konusunda farklı rivayetler nakledilmekle birlikte dünya hayatını tercih etmekten, tembellikten yahut korkaklıklarından dolayı güçleri yettiği halde Müslümanlara katılmayanlardan bahsedilmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Bu konudaki rivayetlerde de çoğunlukla Müslümanlarla birlikte hicret etmeyip Mekke'de kalan Müslümanların kastedildiği belirtilir. Âyet, iniş döneminde belli kimseleri kastediyor olsa bile benzeri konumda olan sonraki asır Müslümanlarını kastettiği de açıktır .

Bu tercihleri sebebiyle bu kimseler kendi kendilerine zulmetmişler; Allah yolunda hicret etmeyi terk edip küfür diyarında azgınlık ve zulümlere sessiz kalmayı hatta bazen onlara ortak olmayı yeğlemişlerdir. İşte bunların varacakları yer cehennemdir. Çünkü samimi ve güçlü bir inanç kişiyi harekete geçirir, inançlarının gereğini yapmaya sevk eder.

Bazı müfessirler, bunların varacakları yerin cehennem olduğunun zikredilmesine binaen söz konusu kimselerin önce Müslüman bile olsalar bilahare İslâm'dan çıktıklarını söylerler.

Gerçekten hicret etme imkânı bulamayanlar, hicret etmemekten dolayı sorumlu değildir. Allah, insanları güçlerinin yetmediği bir şeyden dolayı sorumlu tutmaz.

Burada üzerinde durulması gereken bir husus, Buhari ve başka hadis kitaplarının naklettikleri *"Fetihten sonra hicret yoktur"* anlamındaki hadistir. Çünkü bazı âlimler hadisi mutlak manada almış ve Mekke'nin fethinden sonra dinî bir hicretin söz konusu olamayacağını söylemişlerdir. Bilindiği gibi Müslümanlar Mekke'de müşriklerin baskı ve işkenceleriyle karşılaşmış; orada hayatlarını devam ettirmeleri, dinî emirleri yerine getirmeleri ve dini başkalarına yaymaları âdeta imkânsız hale gelmişti. Ayrıca İslâm sadece ferdi ibadetleri içeren bir din değildir. Toplumun yapılandırılmasını gündemine alan, iş-

lenen suçlara cezalar getiren ve bu cezaların uygulanmasını isteyen bir dindir. O halde inananları baskılardan korumak, insanlara haklarını vermek, İslâm'ı yaymak ve dinin gerek emirlerini yerine getirmek gerekse işlenen suçlara öngördüğü cezaları uygulamak için bir devlete ihtiyaç vardı. Mekke müşrikleri Müslümanlara böyle bir imkânı tanıyacak gibi görünmüyorlardı. Binaenaleyh müminler bu hususları gerçekleştirme imkânına kavuşacakları Medine'ye hicret etmişlerdir. Vahiy de henüz tamamlanmış değildi. Dinî emir ve yasakların pek çoğu Medine'de indirilmiştir. Mekke'de kalıp Medine'ye hicret etmeyenler dinin bu yeni emirlerini öğrenme imkânına da sahip değillerdi.

Söz konusu ettiğimiz hususlar açısından Mekke'den Medine'ye hicreti değerlendirecek olursak:

a.) Mekke'de kalıp hicret etmeyenler, müşriklerin baskıları altında onursuzca bir hayata razı olmuşlardır.

b.) Mekke'de kalmakla Medine'de indirilen vahiylerden habersiz kalmış, dinlerini öğrenme imkânına kavuşmamışlardır.

c.) Medine'ye hicret eden ve orada bir devlet kuran Müslümanların kendilerini saldırılara karşı korumaları ve dini yaymaları için ihtiyaç duydukları insan gücünden onları mahrum bırakmışlardır.

Zikrettiğimiz bu şartların oluştuğu her ortamda hicret etme imkânlarına sahip olan Müslüman için hicret etmek farzdır. Peygamber (s.a.v.)'in: *"Mekke'nin fethinden sonra hicret yoktur"* sözü, Mekke'de yaşayan Müslümanların artık Medine'ye hicret etmelerine ihtiyaç kalmamıştır anlamında olmalıdır. Çünkü artık Müslümanlar güçlenmiştir. Dolayısıyla bir yerde toplanmalarına ihtiyaç kalmamıştır. Ayrıca Mekke'de yaşayacak Müslümanlar bundan böyle hem dinlerini öğrenme ve dini emirleri yerine getirme hem de onurlu bir hayat sürme imkânına kavuşmuşlardır.

"Allah yolunda hicret eden kimse yeryüzünde gidecek çok yer de bulur genişlik de (bulur)**."**

Kişinin iyi bir şey yapmaya niyet etmesi, kendisine niyet etme mükâfatı kazandırır. Niyet ettiği o iyi şeyi gerçekleştirmek üzere harekete geçmesi ise elbette ki daha büyük bir mükâfatı gerektirir. Burada, hicret etme eylemine girişen ve bu yolda iken ölen kişi için söz konusu edilen mükâfat aslında bu çerçeveye dâhil edilebilecek diğer amellerin hepsi için de geçerlidir.

Yukarıdaki âyetlerde Allah yolunda savaş ve hicret konuları anlatıldı. Bazı ibadetler savaş ve yolculuk esnasında ertelenebilir. Ancak namaz ibadeti hiçbir şekilde ihmali mümkün olmayan bir ibadettir. Oysa savaş ve yolculuk, emniyetin en az olduğu durumlardır. İşte bu durumlarda namazın nasıl kılınacağı aşağıdaki âyetlerde anlatılmaktadır:

وَاِذَا ضَرَبْتُمْ
فِي الْاَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ اَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلٰوةِ اِنْ خِفْتُمْ
اَنْ يَفْتِنَكُمُ الَّذٖينَ كَفَرُوا اِنَّ الْكَافِرٖينَ كَانُوا لَكُمْ عَدُوًّا مُبٖينًا ١٠١
وَاِذَا كُنْتَ فٖيهِمْ فَاَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلٰوةَ فَلْتَقُمْ طَٓائِفَةٌ مِنْهُمْ
مَعَكَ وَلْيَأْخُذُٓوا اَسْلِحَتَهُمْ فَاِذَا سَجَدُوا فَلْيَكُونُوا مِنْ
وَرَٓائِكُمْ وَلْتَأْتِ طَٓائِفَةٌ اُخْرٰى لَمْ يُصَلُّوا فَلْيُصَلُّوا مَعَكَ
وَلْيَأْخُذُوا حِذْرَهُمْ وَاَسْلِحَتَهُمْ وَدَّ الَّذٖينَ كَفَرُوا
لَوْ تَغْفُلُونَ عَنْ اَسْلِحَتِكُمْ وَاَمْتِعَتِكُمْ فَيَمٖيلُونَ عَلَيْكُمْ مَيْلَةً
وَاحِدَةً وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ اِنْ كَانَ بِكُمْ اَذًى مِنْ مَطَرٍ اَوْ كُنْتُمْ
مَرْضٰٓى اَنْ تَضَعُٓوا اَسْلِحَتَكُمْ وَخُذُوا حِذْرَكُمْ اِنَّ اللّٰهَ اَعَدَّ
لِلْكَافِرٖينَ عَذَابًا مُهٖينًا ١٠٢ فَاِذَا قَضَيْتُمُ الصَّلٰوةَ
فَاذْكُرُوا اللّٰهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلٰى جُنُوبِكُمْ فَاِذَا اطْمَاْنَنْتُمْ
فَاَقٖيمُوا الصَّلٰوةَ اِنَّ الصَّلٰوةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنٖينَ كِتَابًا
مَوْقُوتًا ١٠٣

101. Yolculuğa çıktığınız zaman inanmayanların size bir oyun etmesinden endişe ederseniz ya da size bir fenalık yapmasından endişe ederseniz, namazı kısaltmanızda bir sakınca yoktur. Şüphesiz inanmayanlar sizin için apaçık bir düşmandır.

102. Ve sen de aralarında olup onlara namaz kıldıracağın vakit bir grup seninle birlikte namaza dursun; silahlarını da yanına alsın. Secde ettikten sonra (bu grup) **gerinize çekilip dursunlar da namazı kılmayan bir başka grup gelsin ve seninle namaz kılsın. Onlar da tedbirli olsunlar ve silahlarını yanlarına alsınlar. İnanmayanlar silahlarınızı ve araç-gereçlerinizi ihmal etmenizi ve böylece ansızın üzerinize çullanmayı çok arzu ederler. Fakat yağmur yahut hastalık** (gibi bir sebep)**ten dolayı sıkıntıya düşerseniz silahlarınızı bırakmanızda bir sakınca yoktur. Ama tedbirli olun. Şüphesiz Allah inkâr edenler için alçaltıcı bir azap hazırlamıştır.**

103. Namazı bitirdiğinizde ayakta iken de otururken de uzanmış halde olduğunuzda da Allah'ı anın. Yeniden güvenliğe kavuştuğunuzda namazı tam kılın; çünkü namaz müminler için vakti belirlenmiş bir farzdır.

Âyetlerin sadece savaş için çıkılan yolculukları mı yoksa bütün yolculukları mı kapsadığı konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Ancak âyetlerin savaş bağlamını konu edindiği açıktır. Savaş esnasında kılınan bu namaza *korku namazı* denmiştir. Söz konusu namazın şekli konusunda da farklı görüşler ileri sürülmüştür. Burada sözü edilen *kasr*'ın (kısaltmanın) rekât sayısıyla mı yoksa tehlikenin durumuna göre namazın oturarak veya yürüyerek kılınması gibi hususiyetlerle mi ilgili olduğu konusunda ihtilaf edilmiştir. Bu tür ayrıntıları fıkıh kitaplarına bırakarak âyette açık bir şekilde dile getirilmek istenen hususları kısaca açıklamakta yarar görüyoruz.

Âyette anlatıldığına göre, savaşa katılanlardan bir grup imamın arkasında saf tutarken diğerleri nöbette beklerler. Namazın bir rekâtı tamamlandıktan sonra nöbet tutanlar imamın arkasına geçer ve bu sefer de o rekâtı tamamlayanlar nöbete geçerler. Nöbet tutanların silahlarını kuşanmış olarak nöbet tutacakları açıktır. Âyet namaz esnasında imamın arkasında saf tutup ve namaz kılanların da silahlarını kuşanmış olarak namaz kılmalarını söylemektedir. Yani âyette, *Allah'ın huzurunda namaza durmuşuz, düşman bize hiçbir zarar veremez* gibi bir duyguya kapılmasınlar, daima savaşa hazırlıklı olsunlar, den-

mektedir. Ancak silahları kuşanmış olarak namaza durmak bir sıkıntıya sebep olacaksa bu takdirde silahlarını bir tarafa koyabilirler.

"Namazı bitirdiğinizde ayakta iken de otururken de uzanmış halde olduğunuzda da Allah'ı anın. Yeniden güvenliğe kavuştuğunuzda namazı tam kılın."

Namazın emredilmesinin hikmetlerinden biri de kişinin Allah'ı unutmaması, her an O'nu anmasıdır. Mümin korku dönemlerinde de namazdan sonra ayakta iken de otururken de uzanmış yan yatarken de Allah'la bağlantısını koparmamalı, O'nu anmalı, O'na dua etmeli; bu duygularını kalbiyle ve diliyle yapmalıdır. Korku ortamı ortadan kalktıktan sonra namaz kılma şekli normal zamanlardaki gibi olacaktır.

"Çünkü namaz müminler için vakti belirlenmiş bir farzdır."

Korku döneminde de namaz kılınması, namazın belli vakitlerle kayıtlanmış olmasından dolayıdır. Böylesi dönemlerde namaz kısaltılır, şekli değiştirilerek kolaylaştırılır ama ihmal edilemez.

Burada ifade edilmesi gereken diğer bir husus ise korku ve savaş dönemlerinde bile cemaatle namaz kılınmasından söz edilmesinin cemaatle namaza verilen önemi göstermesidir.

وَلَا تَهِنُوا فِي ابْتِغَاءِ الْقَوْمِ إِنْ تَكُونُوا تَأْلَمُونَ
فَإِنَّهُمْ يَأْلَمُونَ كَمَا تَأْلَمُونَ وَتَرْجُونَ مِنَ اللّٰهِ مَا لَا
يَرْجُونَ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١٠٤﴾

104. (Düşmanınız olan) **topluluğun peşine düşmede gevşeklik göstermeyin. Eğer siz acı çekiyorsanız onlar da acı çektiğiniz gibi acı çekiyorlar. Üstelik siz, onların Allah'tan umut etmedikleri şeyleri de umut ediyorsunuz. Şüphesiz ki Allah, her şeyi bilen ve her şeyi yerli yerince yapandır.**

Korku namazı anlatıldıktan sonra sıra savaş konusuna gelmiştir. İnananlar Allah'a bağlılıkları ve hem dünyada Allah'ın yardımını umdukları için hem

de âhirette O'nun vereceği mükâfata inandıkları için savaş konusunda gevşeklik göstermemeliler. Savaşın acı tarafları vardır; ama en nihayet bu durum karşı taraf için de söz konusudur. Hem onların, inananların Allah'tan beklentileri gibi bir beklentileri de yoktur. O halde düşman savaşmak için saldırıyorsa Müslüman daha azimli bir şekilde ona karşılık vermelidir. Çünkü mümin, savaşta öldürülecek olursa şehit olacaktır; şehitlerinse mükâfatı pek büyüktür. Karşı taraftan öldürülen için böyle bir mükâfat olmadığı gibi gideceği yer de cehennem olacaktır. Kuşkusuz, Allah şu olup bitenlerin hepsini bilmektedir. Şayet bu konularda emir ve kurallar öneriyorsa bütün bunlar, uyulması gereken şeylerdir. Ayrıca bu emir ve kuralların tamamında inananların gözetildiği konusunda da inanan kimsenin hiçbir şüphesi olmamalıdır.

İslâm toplumunun dış saldırılara karşı korunması için inananların düşmana karşı tedbirli ve savaşa hazır olmaları anlatıldıktan sonra aşağıdaki âyetlerde İslâm toplumunun iç düzeninin korunması için ayırımcılıktan uzak durulması gerektiği ele alınmaktadır. Çünkü iç düzeni sağlayamayan toplumlar dış saldırılara karşı kendilerini koruyamazlar.

إِنَّا أَنْزَلْنَا
إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا
أَرٰيكَ اللّٰهُ وَلَا تَكُنْ لِلْخَائِنِينَ خَصِيمًا ﴿١٠٥﴾
وَاسْتَغْفِرِ اللّٰهَ إِنَّ اللّٰهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿١٠٦﴾ وَلَا تُجَادِلْ
عَنِ الَّذِينَ يَخْتَانُونَ أَنْفُسَهُمْ إِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ
خَوَّانًا أَثِيمًا ﴿١٠٧﴾ يَسْتَخْفُونَ مِنَ النَّاسِ وَلَا يَسْتَخْفُونَ
مِنَ اللّٰهِ وَهُوَ مَعَهُمْ إِذْ يُبَيِّتُونَ مَا لَا يَرْضٰى مِنَ الْقَوْلِ وَكَانَ
اللّٰهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطًا ﴿١٠٨﴾ هَا أَنْتُمْ هٰؤُلَاءِ جَادَلْتُمْ عَنْهُمْ

فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا فَمَنْ يُجَادِلُ اللّٰهَ عَنْهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ اَمْ مَنْ
يَكُونُ عَلَيْهِمْ وَكِيلًا ﴿١٠٩﴾ وَمَنْ يَعْمَلْ سُٓوءًا اَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ
ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللّٰهَ يَجِدِ اللّٰهَ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿١١٠﴾ وَمَنْ يَكْسِبْ اِثْمًا
فَاِنَّمَا يَكْسِبُهُ عَلٰى نَفْسِهِ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١١١﴾
وَمَنْ يَكْسِبْ خَطِيٓئَةً اَوْ اِثْمًا ثُمَّ يَرْمِ بِهِ بَرِيٓئًا فَقَدِ احْتَمَلَ
بُهْتَانًا وَاِثْمًا مُبِينًا ﴿١١٢﴾ وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكَ
وَرَحْمَتُهُ لَهَمَّتْ طَٓائِفَةٌ مِنْهُمْ اَنْ يُضِلُّوكَ وَمَا
يُضِلُّونَ اِلَّٓا اَنْفُسَهُمْ وَمَا يَضُرُّونَكَ مِنْ شَيْءٍ
وَاَنْزَلَ اللّٰهُ عَلَيْكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَكَ مَا لَمْ
تَكُنْ تَعْلَمُ وَكَانَ فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكَ عَظِيمًا ﴿١١٣﴾

105. Allah'ın sana gösterdiği şekilde insanlar arasında hükmedesin diye sana Kitabı gerçek üzere gönderdik. O halde hainlerden yana taraf olma.

106. Allah'tan bağışlanma dile, şüphesiz Allah çok bağışlayandır ve çok merhametlidir.

107. Kendi kendilerine hainlik etmiş olanları savunma. Şüphesiz, Allah hem hain hem de günah işlemekte olanlerı sevmez.

108. Onlar, insanlardan gizlemeye çalışırlar da Allah'tan gizlemezler. O'nun hoşlanmadığı sözü gece tasarlarken O, onlarla beraberdir. Allah, onların yaptıklarının hepsini kuşatmıştır.

109. Haydi siz dünya hayatında onları savundunuz, peki, âhirette

Allah'a karşı onları kim savunacak ya da kim onların koruyucusu olacaktır?

110. **Halbuki bir kimse kim kötülük işler yahut kendisine zulmeder de sonra Allah'tan bağışlanma dilerse Allah'ı çok bağışlayıcı çok merhametli bulacaktır.**

111. **Dolayısıyla her kim bir günah işlerse, bunu ancak kendi aleyhine yapmış olur. Şüphesiz ki Allah, her şeyi bilen, her şeyi yerli yerince yapandır.**

112. **Kim de bir hata yapar yahut suç işler de sonra onu bir suçsuzun üzerine atarsa muhakkak ki bir bühtanı ve apaçık bir günahı yüklenmiş olur.**

113. (Ey Muhammed!) **Allah'ın sana lütfu ve merhameti olmasaydı muhakkak onlardan bazısı seni saptırmaya kalkışırdı. Haddizatında onlar, kendilerinden başkasını saptıramaz ve sana hiçbir zarar veremezler. Çünkü Allah sana bu Kitabı indirmiş, hikmeti** (vermiş), **bilmediğini öğretmiştir. Allah'ın sana olan lütfu gerçekten büyük olmuştur.**

Kur'ân-ı Kerim'in gönderiliş sebeplerinden biri de toplum düzenini sağlamak ve bunu sağlarken adaleti gözetmektir. Taberî ve daha başka müfessirlerin naklettiklerine göre, yukarıdaki âyetler, bir zırh çalıp bu işi bir Yahudi'nin boynuna atan Tu'me b. Ubeyrık isimli Müslüman biri hakkında indirilmiştir. Çalma işinin nasıl gerçekleştiği, hırsızın tek kişi mi olduğu yoksa başkalarıyla birlikte mi bunu yaptığı ve zırhın kime ait olduğu gibi ayrıntılarda rivayetler arasında farklılıklar varsa da ortak nokta, Müslüman olan birinin bir zırh çaldığı ve hırsızlık işini bir Yahudi'nin üzerine attığıdır. Yahudi, kendisinin o zırhı çalmadığını, onu çalanın bir Müslüman olduğunu ve zırhı o Müslüman'ın getirip yanına emanet bıraktığını söylemiş, Yahudilerden buna şahitlik edenler de olmuştu. Hırsızın akrabaları Peygamber'e gitmişler "kendilerinin şerefli insanlar olduklarını ve asıl hırsızın o Yahudi" olduğunu söylemiş, buna şahitlik etmişler idi. Peygamber meseleyi enine-boyuna tahkik etmeden masum olan Yahudi'nin aleyhine hüküm verecekken bu âyetler indirilmiştir. Suçlu olduğu ortaya çıkınca da o Müslüman dinden dönerek Mekke'deki müşriklerin yanına kaçmıştır.

Böylece ilk âyet Peygamber'e hitaben: "*Allah'ın sana indirdiği Kitaba göre meseleleri enine boyuna inceleyerek ve adaleti gözeterek hükmet. Bu kitap gerçekleri içermektedir. Bir Müslüman dahi olsa eğer o hain biri ise onu savunma. Aleyhine*

dahi olsa adaleti gözet. Karar verirken her iki tarafı da dinle, ileri sürdükleri hususları iyi araştır ve öylece karar ver" demektedir. Hüküm verme makamında olan hâkimin, şahsî ve dinî eğilimlerinin etkisinde olmaması ve taraflara eşit davranması gerekir. Peygamber'in kendisine bu uyarılar yapılıyorsa elbette ki sıradan hâkimler bu uyarılara daha muhtaçtır.

Bu hususlar Peygamber'e hatırlatıldıktan sonra olayı yeterince tahkik etmeden karar vermeye kalkıştığından dolayı bağışlanma dilemesi istenmektedir: "**Allah'tan bağışlanma dile, şüphesiz Allah çok bağışlayandır ve çok merhametlidir.**"

"Onlar, insanlardan gizlemeye çalışırlar da Allah'tan gizlemezler. O'nun hoşlanmadığı sözü gece tasarlarken O, onlarla beraberdir."

İnsanlar, başkalarını oyuna getirmek ve suçlarını başkalarının üstüne atmak için birtakım planlar yapabilir ve bunu insanlardan gizleyebilir ama Allah'tan gizlemeleri mümkün değildir. Çünkü Allah her şeyi bilendir; suç işleyenler o suçu planladıklarında onların yanı başındadır. Böyleleri dünya hayatında onları savunacak kimseler bulabilirler ama âhirette onları Allah'a karşı kim koruyacaktır? Onları savunanları da Allah'a karşı koruyacak bir güç bulunmamaktadır. Peygamber'in şahsına yöneltilen hitaptan bütün inananların sorumlu olduklarını ifade etmek için olmalı ki ardından hitap inananların tamamına yöneltilmektedir: "**Haydi siz dünya hayatında onları savundunuz, peki, âhirette Allah'a karşı onları kim savunacak ya da kim onların koruyucusu olacaktır?**

"Halbuki bir kimse kim kötülük işler yahut kendisine zulmeder de sonra Allah'tan bağışlanma dilerse Allah'ı çok bağışlayıcı çok merhametli bulacaktır."

Kur'ân-ı Kerim, *"kendisine zulmeden"* ifadesini kişinin, dünyada maddi bir karşılık görmeden günah işlemesi için kullanır. Yalan yere şahitlik de bu günahlardandır. Dolayısıyla bununla, hırsızlık yapan Tu'me'nin hırsızlık yapmadığına şahitlik eden yakınları kastedilmektedir. Onlar bu şahitliği yapmakla kendileri maddi bir karşılık elde etmemişler fakat günah işlemek suretiyle kendi kendilerine zulmetmişlerdir. *"Kötülük işleyen"* ifadesiyle de hırsızlık yapan Tu'me'nin kendisi ve eğer hırsızlık yapma işinde kendisiyle birlikte ortak olanlar var idiyse bunlar kastedilmiştir. Genel bir hüküm ifade etsin diye de âyete *"her kim"* ifadesiyle başlanmıştır. Gerek hırsızlık yapanlar ve gerek onları temize çıkarmak için yalan şahitlik yapanlar Allah'tan bağışlanma dilerlerse Allah'ı çok bağışlayıcı ve çok merhametli bulacaklardır. Ancak başkasının hak-

kını yiyerek yahut başka bir zarar vererek günah işlemiş olanların bağışlanma istekleri ancak verdikleri zararı hak sahibine iade etmeleriyle mümkün olur.

Günah işleyenler dünya hayatında maddi bir karşılık elde ediyor olsa bile *"bunu ancak kendi aleyhine yapmış olurlar."*

"(Ey Muhammed!) **Allah'ın sana lütfu ve merhameti olmasaydı muhakkak onlardan bazısı seni saptırmaya kalkışırdı...**"

Eğer Allah'ın koruması olmasaydı Rasûlüllah, Tu'me lehine yalan şahitlik yapanların ileri sürdüklerine aldanacaktı. Şüphesiz Peygamber (s.a.v.) bir beşerdir ve insanların anlattıklarına bakarak hükmünü verir. Ancak Allah kendisini korumuş ve onu aldatmaya çalışanlar, "**kendilerinden başkasını saptıramaz**" ve ona hiçbir zarar veremezler. Aslında Peygamber (s.a.v.) tarafların konuşmalarından şüphelendiği durumlarda onlara birtakım hatırlatmalarda bulunur, güzel konuşmaları nedeniyle kendisini aldatabileceklerini ancak Allah'ı aldatmalarının mümkün olmadığını ve asıl mükâfat ve caza verecek olanın da Allah olduğunu söyler, uyarıda bulunurdu.

لَا خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِنْ نَجْوٰيهُمْ إِلَّا مَنْ أَمَرَ بِصَدَقَةٍ أَوْ مَعْرُوفٍ
أَوْ إِصْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللّٰهِ
فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١١٤﴾ وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ
مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدٰى وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ
نُوَلِّهِ مَا تَوَلّٰى وَنُصْلِهِ جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا ﴿١١٥﴾

114. Onların toplanıp gizlice konuşmalarının çoğunda hiçbir hayır yoktur. Ancak sadaka vermeyi, iyilik yapmayı ve insanların arasını düzeltmeyi amaçlayanlar hariç. Bunları, Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak için yapan kimseye ise büyük bir mükâfat vereceğiz.

115. Doğru yol kendisi için apaçık ortaya çıktıktan sonra Peygambere karşı çıkan ve inananların yolundan başkasına uyan kimseyi

yöneldiği tarafa yönlendirir ve onu cehenneme atarız. Orası gidilecek ne kötü bir yerdir.

Âyetler, önceki âyetlerin devamı mahiyetindedir. Yukarıda, kendi kendilerine haksızlık eden ve yaptıkları hırsızlığı Yahudi'nin üzerine atmak için kendi aralarında gizli planlar kuran Tu'me ve arkadaşlarını konu alıyordu. Burada ise konu genelleştirilerek gizli konuşmalar kısımlara ayrılmakta ve değerlendirilmektedir. Buna göre sadaka vermeyi, iyilik yapmayı, insanların arasını düzeltmeyi ve insanların yararına olan benzeri hususları amaçlayan, böylece Allah'ın hoşnutluğunu gözeten gizli konuşmalar, yasaklanan konuşma kapsamına girmez. Zaman zaman bu tür hususlarda da gizli konuşmaya ihtiyaç vardır. Mesela bir kişiye yardım etmeyi konu alan konuşmalar aleni yapıldığında o kişi rencide edilebilir. Bunda Allah'ın hoşnutluğu amaçlansa bile o kişiyi rencide eden bir davranış olduğu için tasvip edilecek bir davranış değildir. İyilik yapmak yahut birine iyiliği tavsiye etmek de böyledir. Herkesin huzurunda birine bir iyilik tavsiye edildiğinde o kişi kendisini küçük düşürülmüş hissedebilir. Hatta insanların büyük çoğunluğu böyledir. İşte bu gibi durumlarda gizli konuşmakta bir sakınca olmadığı gibi tercih edilmesi gereken bir davranıştır.

Ticaret, tarım ve benzeri meselelerde ise ihtiyaç duyulan konularda gizli konuşmakta bir sakınca yoktur. Hatta bazen diğerlerini meşgul etmemek için gizli konuşmak daha doğru bir davranıştır. Ancak çevrede bulunanlar kendileri aleyhinde konuşulduğu yahut bir şeylerin kendilerinden gizlendiği gibi bir duyguya kapılacaklarsa gizli konuşmak edebe aykırıdır.

"Doğru yol kendisi için apaçık ortaya çıktıktan sonra Peygamber'e karşı çıkan ve inananların yolundan başkasına uyan kimseyi, yöneldiğine yönlendirir ve onu cehenneme atarız. Orası ne kötü bir yerdir."

Hidayeti de sapıklığı da seçen, insanın kendisidir. Kişi neyi seçerse Allah da kişiyi o yöne yönlendirir. Yüce Allah doğru yolu seçmeye insanları zorlamadığı gibi sapıklığı seçmeye de zorlamaz. Ayrıca insanların, Peygamber'in mesajından sorumlu olmaları için peygamberlik mucizesiyle karşı karşıya gelmeleri gerekir. Peygamberimizin mucizesi ise Kur'ân-ı Kerim'dir. O halde insanların sorumlu olmaları için Kur'ân-ı Kerim'le karşı karşıya gelmeleri gerekir.

Peygamber'in getirdiği mesaja tabi olmayanlar üç sınıftır:

a.) Bir kısmı delilleri değerlendirir ama o yolun hak olduğu sonucuna varamayabilir. Böylesi kimseler şayet gerçekten samimi iseler mazurdurlar, cezalandırılmazlar.

b.) Bir kısmına ise İslâm mesajı ulaşmamıştır yahut bozulmuş şekliyle ulaşmıştır. Bunlar da mazur sayılırlar ve cezalandırılmazlar.

c.) Bir kısmı da hak yolu delilleriyle bulmuş; ama buna rağmen hak yola karşı çıkmaktadır. İşte bunların varacağı yer cehennemdir.

Bazı âlimler âyette geçen, *"inananların yolundan başkasına uyan kimseyi"* ifadesinden icmâ'ın dinde bir kaynak olduğu sonucunu çıkarmışlardır. Çünkü burada *"inananların yolu"* ayrıca zikredilmiştir. Müslüman müçtehitlerin bir mesele üzerinde birleşmeleri ve o konuda aynı görüşü ileri sürmeleri anlamına gelen icmâ, dinî kaynaklardan biri olarak kabul edilmektedir. Bu sebeple inananların ittifak ettikleri bir hususta onlara aykırı davranmak Peygamber'in yolundan da bir sapma olarak görülür. Ancak icmâ'ın gerçekleşeceği topluluğun vasıfları ve icmâın şartları konusunda âlimler arasında bir ittifak yoktur. Bütün âlimlerin içtihadî bir konuda aynı görüşü paylaştıkları da pek görülmüş bir şey değildir. Bu sebeple denebilir ki icmâ, pratik hayatta ancak geçici meselelerde inananların ittifak ettikleri konularda söz konusu olabilir. Örneğin, İslâmî kuralları benimseyen bir parlamentonun bir konuda ittifakla karar alması, herkesin fiilen o karara uymasını zorunlu kılmaktadır. O konuda farklı bir görüşe sahip olan kimse o görüşünü gerekçeleriyle birlikte belirtir ama davranışlarında ittifak edilen karara uymak zorundadır.

اِنَّ اللّٰهَ لَا يَغْفِرُ اَنْ يُشْرَكَ بِهٖ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ
ذٰلِكَ لِمَنْ يَشَٓاءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللّٰهِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا
بَعِيدًا ﴿١١٦﴾ اِنْ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهٖٓ اِلَّٓا اِنَاثًا وَاِنْ يَدْعُونَ
اِلَّا شَيْطَانًا مَرِيدًا ﴿١١٧﴾ لَعَنَهُ اللّٰهُ وَقَالَ لَاَتَّخِذَنَّ
مِنْ عِبَادِكَ نَصِيبًا مَفْرُوضًا ﴿١١٨﴾ وَلَاُضِلَّنَّهُمْ وَلَاُمَنِّيَنَّهُمْ
وَلَاٰمُرَنَّهُمْ فَلَيُبَتِّكُنَّ اٰذَانَ الْاَنْعَامِ وَلَاٰمُرَنَّهُمْ
فَلَيُغَيِّرُنَّ خَلْقَ اللّٰهِ وَمَنْ يَتَّخِذِ الشَّيْطَانَ وَلِيًّا مِنْ دُونِ

اللّٰهِ فَقَدْ خَسِرَ خُسْرَانًا مُبِينًا ﴿١١٩﴾ يَعِدُهُمْ
وَيُمَنِّيهِمْ وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطَانُ اِلَّا غُرُورًا ﴿١٢٠﴾ اُو۬لٰٓئِكَ
مَأْوٰيهُمْ جَهَنَّمُ وَلَا يَجِدُونَ عَنْهَا مَحِيصًا ﴿١٢١﴾
وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ
تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا اَبَدًا وَعْدَ اللّٰهِ حَقًّا
وَمَنْ اَصْدَقُ مِنَ اللّٰهِ قِيلًا ﴿١٢٢﴾

116. Şüphesiz ki Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz. Bundan başka dilediği kişinin bütün günahlarını bağışlar. Her kim Allah'a ortak koşarsa büsbütün sapıtmıştır.

117. Onlar, O'nun yanı sıra ancak birtakım dişilere dua ediyorlar/yalvarıyorlar ve yine onlar aslında ancak azılı bir şeytana dua ediyorlar/yalvarıyorlar.

118. Allah lanet etsin ona; şöyle demişti: "Kullarından mutlaka belirlenmiş bir pay edineceğim."

119. "Onları mutlaka saptıracağım, boş kuruntulara daldıracağım ve onlara emredeceğim; hayvanların kulaklarını yaracaklar. Yine emredeceğim; Allah'ın yarattıklarını değiştirecekler." Kim Allah'ı değil de şeytanı kendisine bir dost edinirse elbette apaçık bir hüsrana uğramış olur.

120. (Şeytan) **onlara vaatte bulunuyor, onları ümitlendiriyor. Ancak şeytanın onlara vaat ettiği şeyler sadece bir aldatmadan ibarettir.**

121. İşte onların varacağı yer cehennemdir ve ondan kaçıp kurtulacakları bir yer de bulamayacaklardır.

122. İnanıp salih amel işleyenlere gelince, onları zeminlerinde ırmakların çağlayıp aktığı ve içlerinde ebedi kalacakları cennetlere yerleştireceğiz. Allah'ın va'di haktır. Kim Allah'tan daha doğru sözlü olabilir?

Konu Tu'me b. Ubeyrık'ın hırsızlık yaparak bunu bir Yahudi'nin üzerine atması olayını merkeze alarak devam ediyor. Aslında günah işleyen bir Müslüman'ın nihayet inkâra varan serüveni anlatılıyor: Hırsızlık yapıyor, durumunun ortaya çıkmasından endişe ederek bunu bir Yahudi'nin üzerine atıyor. Vahyin Peygamber'i durumdan haberdar etmesiyle de Tu'me Peygamber'e karşı çıkıyor ve nihayet irtidat ederek müşriklere katılıyor. Oysa günah işledikten sonra samimiyetle tövbe etmiş olsaydı sonucu böyle olmayacaktı. Kuşkusuz Tu'me'nin bu serüveni sadece kendisini ilgilendiriyor olsaydı Kur'ân-ı Kerim'de yer almazdı. Günahta ısrar ve inatçılık, her zaman ve her yerde Tu'me'nin işlediği serüvene benzer serüvenlerin yaşanmasına neden olabilir.

Tu'me'nin içine yuvarlandığı sonuç, Allah'a ortak koşmak olmuştur. Allah, diğer günahları dilediğine bağışlar; ama kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz. O halde Allah'a ortak koşmak, sapıtmanın zirvesidir.

"Onlar, O'nun yanısıra ancak birtakım dişilere dua ediyorlar/yalvarıyorlar. Onlar aslında ancak inatçı şeytana yalvarıyorlar."

Bazı müfessirler burada geçen *"dişi"* ile ölülerin kastedildiğini söylerken bazıları da böyle bir ifade kullanılmasın, müşrik Arapların taptıkları putların dişi isimler taşımasından kaynaklandığını söylerler. Nitekim müşrik Araplar, taptıkları putların *"Allah'ın kızları"* olduklarını iddia ediyorlardı.

Arap dilinde *di*şinin acziyet ve zayıflık ifade ettiği bilinmektedir. O halde bu ifadeyi, kişinin isteğini karşılama konusunda aciz olandan istemesi, şeklinde anlamamızda bir sakınca yoktur. Ölülerin yahut cansız şeylerin kişinin isteğine karşılık veremeyecekleri açıktır. Bir canlının gücünü aştığı bilinen şeyleri canlıdan istemek de onu bir ölüden istemekle aynı şeydir. Ayrıca canlı olsun veya ölü olsun, Allah'ın gücü çerçevesinde olan hususlardan birini bir başkasından istemek bu âyetin kapsamına girmektedir.

Dua etmek, ibadet anlamı taşır. Zümer sûresinde müşrik Arapların putlarına tapma sebepleri: *"Bizi Allah'a yaklaştırsınlar diye onlara ibadet ediyoruz"* (Zümer 39/3) şeklinde ifade edilmektedir. Yani putlar, aracı konumunda idiler. Müşrik Araplar o putların yaratıcı olduklarına, rızkı verdiklerine, yağmuru yağdırdıklarına inanmıyorlardı. Bu durum birçok âyette şöyle dile getirilmektedir: *"Onlara: 'Gökleri ve yeri yaratan, güneşi ve ayı buyruğu altında tutan kimdir?' diye soracak olursan, 'kuşkusuz Allah'tır' diyeceklerdir.'* (Ankebut 29/61; Lokman 31/25; Rum 39/38; Zuhruf 43/9). *"De ki: 'Gökten ve yerden sizi besleyen kimdir? Kulak ve gözlerin sahibi kimdir? Diriyi ölüden çıkaran, ölüyü de diriden çıkaran kimdir? Her işi düzenleyen kimdir?' Onlar: 'Allah'tır' diyecekler."* (Yûnus 10/31). Neml 64. ve Fâtır 3. âyette de aynı hususlar dile getirilmektedir.

Müşriklerin yaptıklarına benzer davranışlar günümüzde Müslüman ol-

duklarını ileri süren bazı kimseler tarafından tevessül yahut şefaat ismi altında yapılmaktadır. Bunlar, Allah'ı zalim krallara benzeterek nasıl bir kralın huzuruna aracısız çıkılamıyorsa Allah'ın huzuruna da aracısız çıkılamayacağını ileri sürer ve bu yaptıklarına itiraz edenleri de Ehl-i Sünnet çizgisinin dışına çıkmakla yahut aracı koydukları kişilere düşmanlıkta bulunmakla suçlarlar. Aslında bunlar, şeytanının oyununa geldikleri için *"inatçı şeytana yalvarıyorlar."*

"Allah lanet etsin ona; şöyle demişti: "Kullarından mutlaka belirlenmiş bir pay edineceğim..."

O inatçı şeytanın tek bir hedefi vardır; insanı aldatmak. Bu görevini yerine getirmek için her yola başvurur; Allah'a ortak koşmalarını sağlayamazsa onları günaha sürüklemeye çalışır. Allah'a karşı görevlerini yerine getirmemeleri için gayret sarf eder. Bunda başarılı olamazsa ibadetlerine gösteriş katmaya çalışır vs. Onları birtakım kuruntularla ve umutlarla oyalar durur. Âhirtteki cennete karşılık onlara dünyada cennet vaat eder. Allah yolunda infak ettikleri takdirde fakir düşeceklerini vesvese eder vs. Hâsılı, aldatmak için her yola başvurur.

119. âyette hayvanların kulaklarını yarmadan söz edilirken Arapların beş doğum yapan ve beşinci doğumunda erkek doğuran devenin kulaklarını yarıp putlara adamaları olayına işaret edilmektedir. Putlara adanan bu deve salıverilir ve bir daha yük vurmak için kullanılmazdı.

Âyette şeytanın emirlerinden birinin de, *"Allah'ın yarattıklarını değiştirmek"* olduğu dile getirilmektedir. Müfessirler, develerin kulaklarının yarılmasının da Allah'ın yarattığını değiştirmek olduğuna dikkat çektikten sonra bu ifadeyi çok daha geniş bir çerçevede yorumlamışlardır.

Bazı müfessirler bunun, insanın fıtratının değiştirilmesi anlamına geldiğini söylemektedir. İbnu Abbas'tan nakledilen bu görüş, Taberî tarafından da desteklenmektedir. (Taberî, V, 285). Ancak âyeti, fiziki yapıyla ilgi olarak yorumlayanların görüşü daha isabetli görünmektedir.

Allah'ın yarattığını değiştirme konusunda ilk akla gelen, yaratılışın temel yapısını değiştirmektir. Örneğin, hayvanların hadımlaştırılması ve erkekliklerinin yok edilmesidir.

Yine erkeğin birtakım operasyonlarla kadınlaştırılması da bu kapsamda değerlendirilir. Ancak çift cinsiyetli kişilerin, hangi cinsiyeti ağır basıyorsa birtakım operasyonlarla o yönün etkinleştirilmesi, yaratılışı değiştirme olarak değerlendirilmemelidir. Kısaca, yaratılış bozukluklarının düzeltilmesi ile normal yaratılışın değiştirilmesi birbirine karıştırılmamalıdır.

Buhari'de rivayet edilen; dövme yapan ve yaptıranları, yüz kıllarını alanları ve güzel görünmek için dişlerini seyrekleştirenleri lanetleyen ve bunun,

Allah'ın yaratılışını değiştirme olduğunu ifade eden hadise bakarak güzel görünmek için yapılan çabalara âlimlerin bir kısmı karşı çıkar ya da çerçeveyi dar tutarken bir kısmı sürme çekilmesine, güzel koku sürünmeye ve kına yakmaya Peygamber'in karşı çıkmamasına, hatta bunların teşvik etmesine bakarak bu konudaki çerçeveyi geniş tutmuştur. Bu konudaki rivayetlerin tamamı göz önünde bulundurulduğunda, kişinin kimliğini örtecek şekildeki aşırı süslenme ve cerrahi operasyonların yasaklandığı söylenebilir..

Gerek yaratılışı değiştirme ve gerek diğer hususlarda şeytanın aldatmasına kananlar ve onu dost edinenler âhirette büyük bir hüsrana uğrayacaklardır.

لَيْسَ بِأَمَانِيِّكُمْ وَلَا
أَمَانِيِّ أَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزَ بِهِ وَلَا يَجِدْ لَهُ
مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿١٢٣﴾ وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ
مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَٰئِكَ يَدْخُلُونَ
الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ نَقِيرًا ﴿١٢٤﴾ وَمَنْ أَحْسَنُ دِينًا مِمَّنْ
أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ وَاتَّبَعَ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ
حَنِيفًا وَاتَّخَذَ اللَّهُ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا ﴿١٢٥﴾ وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ
وَمَا فِي الْأَرْضِ وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُحِيطًا ﴿١٢٦﴾ ع

123. Ne sizin kuruntularınızla ne de Kitap Ehli'nin kuruntularıyla olur. Kötülük yapan, bu yüzden cezalandırılır ve Allah dışında kendisine başka ne bir koruyucu bulabilir ne de bir yardımcı.

124. Erkek olsun, kadın olsun her kim mümin olarak iyi işler yaparsa işte onlar cennete girerler ve onlara zerrece haksızlık yapılmaz.

125. Hem iyilik yapıp hem de kendisini Allah'a teslim eden ve içtenlikle İbrahim'in yoluna tabi olandan daha güzel dini olan kimdir? Zaten Allah da İbrahim'i (bu sebeple) **dost edinmişti.**

126. Göklerde ve yerde olan her şey Allah'ındır ve Allah her şeyi kuşatıcıdır.

أماني insanın sevdiği ve arzu ettiği bir şeyi istemesi ve temenni etmesidir. Kelime, genel olarak hayal mahsulü ve gerçekliği olmayan temenniler ve boş kuruntular için kullanılır. Burada da bu anlamda kullanılmıştır. Boş kuruntularla iş olmaz. Herkes yaptığının karşılığını görecektir. Şeytan Kitap Ehli'ni boş kuruntularla avutuyordu. Onların, Allah'ın seçkin kulları olduklarını ve bu sebeple ateşin ancak sayılı günler onlara dokunabileceği kuruntusunu aşılıyordu. Peygamberlerin hep kendilerinden geldiğini, dolayısıyla bu peygamberlerin onlara şefaat edeceğini söyleyip duruyordu. Bu ve benzeri kuruntularla, onlara, cennete girebileceklerine dair hayaller kurdurtuyordu. Oysa ancak samimi inanca dayalı güzel davranışlar imana değer katar ve onu geçerli kılar. İnsanı cennete götürecek olan budur: "**Erkek olsun, kadın olsun her kim mümin olarak iyi işler yaparsa işte onlar cennete girerler ve kendilerine zerrece haksızlık yapılmaz.**"

Din samimiyetle Allah'a teslim olmaktır. Hz. İbrahim'in dini de bu idi. Hz. İbrahim samimiyetle Allah'a teslim olmuştu ve davranışlarıyla bunu ispatlamıştı. İşte bu sebeple Allah onu dost edinmişti. Onun yolunda olduklarını söyleyenler de bunu yapmalıdır: **"Hem iyilik yapıp hem de kendisini Allah'a teslim eden ve içtenlikle İbrahim'in yoluna tabi olandan daha güzel dini olan kimdir? Zaten Allah da İbrahim'i** (bu sebeple) **dost edinmişti."**

Taberî, âyetin Kitap Ehli ile Müslümanlar arasında din konusunda yapılmış olan bir tartışma üzerine indirildiğini belirtir. Buna göre, Kitap Ehli kendi kitap ve peygamberlerinin daha önce geldiğini, kendilerinin İbrahim'in dini üzere olduklarını ve ancak Yahudi veya Hıristiyan birinin cennete girebileceğini söylerken Müslümanlar da kendi kitap ve peygamberlerinin son peygamber olduğunu ve bu sebeple kendi kitaplarının önceki kitaplara hâkim olduğunu, kendi peygamberleri son peygamber olduğu için ancak kendi peygamberlerine tabi olunmakla cennete girilebileceğini söylemişlerdi. İşte bu tartışma üzerine yukarıdaki âyetler inerek cennete girmenin iddialarla ve kuruntularla olamayacağını; cennete girmenin yolunun sağlam bir inanç ve güzel amellerle olacağını beyan etmiştir. (Taberî, IV, 288-289).

Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Hepsinde tasarruf yetkisine sahip olan O'dur. O halde iyi amelleri mükâfatlandırma ve kötü amelleri cezalandırmaya da O kadirdir.

وَيَسْتَفْتُونَكَ فِي النِّسَاءِ قُلِ اللّٰهُ يُفْتِيكُمْ فِيهِنَّ
وَمَا يُتْلٰى عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ فِي يَتَامَى النِّسَاءِ الّٰتِي
لَا تُؤْتُونَهُنَّ مَا كُتِبَ لَهُنَّ وَتَرْغَبُونَ اَنْ تَنْكِحُوهُنَّ
وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الْوِلْدَانِ وَاَنْ تَقُومُوا لِلْيَتَامٰى بِالْقِسْطِ
وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِهِ عَلِيمًا ﴿١٢٧﴾
وَاِنِ امْرَاَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزًا اَوْ اِعْرَاضًا فَلَا جُنَاحَ
عَلَيْهِمَا اَنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا وَالصُّلْحُ خَيْرٌ وَاُحْضِرَتِ
الْاَنْفُسُ الشُّحَّ وَاِنْ تُحْسِنُوا وَتَتَّقُوا فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ
خَبِيرًا ﴿١٢٨﴾ وَلَنْ تَسْتَطِيعُوا اَنْ تَعْدِلُوا بَيْنَ النِّسَاءِ وَلَوْ
حَرَصْتُمْ فَلَا تَمِيلُوا كُلَّ الْمَيْلِ فَتَذَرُوهَا كَالْمُعَلَّقَةِ وَاِنْ
تُصْلِحُوا وَتَتَّقُوا فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿١٢٩﴾ وَاِنْ
يَتَفَرَّقَا يُغْنِ اللّٰهُ كُلًّا مِنْ سَعَتِهِ وَكَانَ اللّٰهُ وَاسِعًا حَكِيمًا ﴿١٣٠﴾

127. Kadınlar hakkında senden fetva soruyorlar. De ki: "Onlar hakkında fetvayı size Allah veriyor:" Kendileri için kararlaştırılmış olan haklarını vermediğiniz ve kendileriyle evlenmek istediğiniz yetim kadınlarla ezilen çocuklar hakkında ve bir de yetimlere adaletle davranmanız konusunda kitapta olanlar size okunmaktadır. Doğrusu iyilik olarak her ne yaparsanız Allah onu kesin olarak bilir.

128. Bir kadın eğer kocasının kendisine karşı serkeşlik etmesinden veya kendisine yüz çevirip uzaklaşmasından korkarsa aralarında anlaşarak problemlerini çözmelerinde her ikisine de bir günah yoktur. Çünkü karşılıklı anlaşma daha iyidir. Nefislerse kıskançlığa dünden razıdır. Şayet iyilik yapar da Allah'tan sakınırsanız elbette ki Allah, yaptığınız herşeyden haberdardır.

129. Ne kadar özen gösterip gayret etseniz de eşleriniz arasında adaleti gerçekleştiremezsiniz. Bari büsbütün birine meyledip de diğerini askıdaymış gibi bırakmayın. Ama iyi davranarak uzlaşır ve haksızlık yapmaktan sakınırsanız elbette ki Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhametlidir.

130. Şayet (eşler) **ayrılırlarsa nimetinin genişliği sebebiyle Allah onlardan herbirini diğerinden müstağni kılar. Allah lütfu bol olandır, her şeyi yerli yerince yapandır.**

Bu âyetlerde ele alınan konular sûrenin baş taraflarında anlatılanların bir devamıdır. Kadın, aile ve öksüz çocuklar gibi konularla ilgili ilk kısımlarda geçmeyen bazı meseleler burada gündeme getirilmektedir.

Fetva sormak, dini konularda hükmü açıkça beyan edilmeyen bazı hususların hükmünü sormak anlamındadır. Âyette bahsedilen konularla ilgili hükümlerin bir kısmının önceden muhataplara bildirildiği ve onlara, okudukları kitapta bunların mevcut olduğu ifade edilmektedir. Aslında kitaba yapılan bu gönderme ile Kur'ân'ın okunup anlaşılmak ve onda anlatılanlarla amel edilmek için indirildiği anlatılmakta, Allah kitabında bir hüküm verilmişse artık o konuda bir başkasına sormanın yersizliği hatırlatılmaktadır. Kur'ân'da yer aldığı söylenen bu konu, söz konusu kimselere âdil davranılması gerektiğidir. Kuşkusuz herkese, hatta inanmayanlara da âdil davranılması gerekir. Ancak âyette söz konusu edilen kimseler genelde haklarını yeterince savunamayacak durumda olan kimselerdir. Bu sebeple onlara âdil davranılması gerektiğinin ayrıca vurgulanması icap etmiştir.

"Bir kadın eğer kocasının kendisine karşı serkeşlik etmesinden veya kendisine yüz çevirip uzaklaşmasından korkarsa..."

نُشُوز kelimesi sözlükte, tepe anlamına gelmektedir. Kadın için kullanıldığında, kocasına karşı çıkması, ondan nefret etmesi, ona kin beslemesi ve onu adam yerine koymaması gibi anlamlara gelir. Koca için kullanıldığında da karısına kötü davranması, ona katı davranıp dövmesi anlamlarına gelir. (Lisanu'l-Arab; Kitabu'l-Ayn; es-Sıhah, n-ş-z maddesi).

Kadının, kocasının tavırlarına dair algılaması her zaman gerçekçi olamayabileceği gibi erkeğin hanımı hakkındaki algılaması da gerçekçi olmayabilir. Örneğin, kadın kocasının kendisine iltifat etmediğini, kendisiyle ilgilenmediğini, yeterince harçlık vermediğini düşünebilir. Bu kanaatleri gerçekçi olabileceği gibi beyinin birtakım maddi veya manevi problemlerinden, hatta bazen dışarıdaki problemlerini eve taşımak istemeyen beylerin hanımını huzursuz etmeme kaygısından bile kaynaklanıyor olabilir. Bu sebeple kadının da erkeğin de eşi hakkındaki kanaatlerinde dikkatli ve kanaatlerini test edici bir tavır içerisinde olmaları gerekir. Çünkü her iki taraf da meseleleri değerlendirirken sadece kendi cephelerinden olaya bakıyor olabilirler. Bu sebeple sıkıntılarını öncelikle birbirlerine açmaları ve bu durumu, anlaşarak aşmaya çalışmaları gerekir.

Kadının kocası hakkındaki bu kanaatleri gerçekçi de olabilir. Kur'ân-ı Kerim bu durumda bir çözüm yoluna varmalarını öğütlemektedir. Mesela, kadın birtakım haklarından fedakârlık yapabilir. Olabilir ki bu durum geçicidir ve bir müddet sonra düzelme söz konusu olacaktır. Çünkü evlilik kurumu önemli bir kurumdur. Eşlerin her ikisinin de bu kurumun yıkılmasından sonrasını hesaba katmaları gerekir. Yuva yıkıldıktan sonra ne olacaktır? Daha iyi bir duruma mı kavuşacaklardır yoksa daha beter bir duruma mı sürükleneceklerdir? Bütün bunlar hesaba katılmalıdır.

"Ne kadar özen gösterip gayret etseniz de eşleriniz arasında adaleti gerçekleştiremezsiniz. Bari büsbütün birine meyledip de diğerini askıdaymış gibi bırakmayın..."

Aile kurumuyla ilgili olarak kadınlara birtakım öneriler yapıldıktan sonra bu âyetle birlikte hitap erkeklere yönlendirilmektedir. Âyetin muhatapları, birden fazla eşi bulunan erkeklerdir. Sûrenin baş tarafında 3. âyette, erkeklerin en çok dört kadınla evlenebilecekleri ifade edilmiş ve tam adalet peşinde olanlara yahut adaletli davranmayacak olanlara bir eşle yetinmeleri tavsiye edilmişti. İşte burada birden fazla eşi bulunan ve âdil davranma kaygısı taşıyanlara birtakım öğütler verilmektedir. Eşler arasında duygusal yönden tam bir adaletin gerçekleşmesinin mümkün olmadığına işaret edilmektedir. Eşlere âdil davranmak ancak zahiri davranışlarla ilgili olabilir. O halde duygular yönüyle âdil davranma çabasından vazgeçip davranışlarda âdil olmak gerekir. Çünkü duygulara hükmetmek çoğu zaman mümkün değildir. Ancak duygular kişiyi etkisine alarak onu diğer eşini veya eşlerini boşluktaymış gibi bırakmaya sürüklememelidir. En azından erkeğin, davranışlarında âdil davranarak diğer eşini veya eşlerini bu durumda bırakmaması gerekir.

"Şayet (eşler) **ayrılırlarsa nimetinin genişliği sebebiyle Allah onlardan herbirini diğerinden müstağni kılar..."**

Boşama en son çare olmalıdır. Eşler kendilerine önerilen bu hususları yerine getirdikleri halde ve gösterdikleri bütün çabalara rağmen evlilik yürümüyorsa boşama bir çözüm yoludur. Başka bir çözüm yolunun kalmadığı evliliklerde eşler sırf geçim kaygısıyla evliliği devam ettirmeye kalkmasınlar. Allah'ın nimeti boldur; onlara bir çıkar yol gösterecektir.

Allah'ın aile kurumuna, öksüzlere ve zayıf kimselere dair bu öğüt ve emirleri, kendisinin ihtiyacı olmasından kaynaklanmıyor. Bilakis buna ihtiyacı olanlar, insanların kendileridir. İşte aşağıdaki âyetler Allah'ın, göklerde ve yerde ne varsa hepsinin sahibi ve hâkimi olduğunu belirterek verilen bu emir ve öğütlerin, kendisinin bunlara ihtiyaç duymasından kaynaklanmadığını anlatmaktadır:

وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِۜ وَلَقَدْ وَصَّيْنَا
الَّذٖينَ اُو۫تُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَاِيَّاكُمْ اَنِ اتَّقُوا اللّٰهَۜ وَاِنْ
تَكْفُرُوا فَاِنَّ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِۜ وَكَانَ
اللّٰهُ غَنِيًّا حَمٖيدًا ﴿١٣١﴾ وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِۜ
وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَكٖيلًا ﴿١٣٢﴾ اِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ اَيُّهَا النَّاسُ
وَيَأْتِ بِاٰخَرٖينَۜ وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى ذٰلِكَ قَدٖيرًا ﴿١٣٣﴾
مَنْ كَانَ يُرٖيدُ ثَوَابَ الدُّنْيَا فَعِنْدَ اللّٰهِ ثَوَابُ
الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِۜ وَكَانَ اللّٰهُ سَمٖيعًا بَصٖيرًا ﴿١٣٤﴾

131. Göklerde ve yerde olan her şey Allah'ındır. Sizden önce kendilerine kitap verilenlere de size Allah'ın azabına karşı korunmanızı öğütledik. Eğer inkâr ederseniz bilin ki göklerde ve yerde ne var-

sa hepsi Allah'ındır. Allah hiçbirşeye ihtiyaç duymayacak kadar zengindir, övgüye değerdir.

132. Göklerde ve yerde olanlar Allah'ındır. Dolayısıyla vekil olarak Allah yeter.

133. Ey insanlar! Dilerse sizi yok eder de başkalarını getirir. Allah'ın buna da gücü yeter.

134. Dünya nimetini isteyen bilsin ki dünya nimeti de âhiret nimeti de Allah'ın elindedir. Allah her şeyi işiten ve her şeyi görendir.

Dinin özü, evrenin yaratıcısına teslim olmaktır. Esasen Allah tarafından indirilmiş olan bütün dinlerin özü budur. Din olarak gönderilmiş olan kuralların tamamı bu öz üzere kuruludur ve insanın yararı içindir. Bu kuralların yerine getirilmesinde Allah'ın herhangi bir menfaati söz konusu değildir. Allah'ın bunlara ihtiyacı yoktur: **"Eğer inkâr ederseniz bilin ki göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Allah hiçbirşeye ihtiyaç duymayacak kadar zengindir, övgüye değerdir."** Müslim'in naklettiği kudsî hadise göre Peygamber (s.a.v.) şöyle demiştir: *"Ey kullarım! Sizin bana zarar verebilmeniz söz konusu değil ki bana yardım etmeniz söz konusu olsun. Ayrıca bana fayda verme gücünüz yok ki bana fayda veresiniz. Başlangıcınızdan sonunuza kadar tamamınız; insanlarınızla cinlerinizle sizin en muttaki olanınız gibi olsanız, benim hükümranlığıma bir katkınız olmaz. Yine başlangıcınızdan sonunuza kadar tamamınız; insanlarınızla cinlerinizle sizin en kötünüz gibi olsanız, benim hükümranlığımdan bir şey eksilmez. İnsanlarınızla cinlerinizle tamamınız bir tarafta olup hepiniz benden isteseniz ve her birinizin istediğini yerine getirecek olsam benim katımdakilerden eksiltebileceği ancak bir denizden bir iğne deliğinin eksilteceği kadardır. Ey kullarım! Amelleriniz sizindir; onları bir bir sizin için tespit ediyorum ve karşılıklarını tam olarak size vereceğim. O halde iyilik bulan, Allah'a şükretsin, başka bir şeyle karşılaşan ise sadece kendisini kınasın."*

Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ın olduğuna göre O, evrende dilediğini yapma gücüne de sahiptir. Ancak dilediğini yapma gücüne sahip olması, kuralsız ve adaletsiz şeyler yapacağı anlamına gelmez. Adaletle hükmetmeyi kendisi seçmiştir. İnsanları helak etmesi yahut bir kısmını hâkimiyetten düşürüp başkalarını onların yerine geçirmesi işini de adalet çerçevesinde yürütür ve elbette buna gücü yeter:

"**Ey insanlar! Dilerse sizi yok eder ve başkalarını getirir. Allah'ın buna gücü yeter.**"

Âyet, Peygamber'e eziyet eden ve hak yola gelmemek için inat eden müşriklere tehdit içermektedir. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Allah'ın birilerini yok edip başkalarını yerlerine getirmesi, keyfi bir davranış değildir. Helâk edilenler yok olmayı, yerlerine getirilenler de yerlerine getirilmeyi hak etmişlerdir. Nitekim başka bir âyette şöyle denmektedir: *"Eğer yüz çevirirseniz Allah yerinize başka bir toplum getirir ve onlar, sizin benzeriniz olmayacaklar."* (Muhammed, 47/38). O halde yerlerine getirilmiş olmaları, benzerleri olmamalarından kaynaklanmaktadır.

"Dünya nimetini isteyen bilsin ki dünya nimeti de âhiret nimeti de Allah'ın elindedir. Allah her şeyi işiten ve her şeyi görendir."

Sadece dünya nimetlerine tamah eden, bilsin ki dünya nimetleri de âhiretteki nimetler de Allah'ın elindedir. O halde sadece dünya nimetleriyle yetinmeyin ve onlarla birlikte âhiret nimetlerini de isteyin. Allah bu isteğinizi duyar. O, evrendeki her şeyi, olup bitenlerin tamamını görmektedir. Âyet her iki nimet çeşidinin birlikte istenebileceğini, başka bir ifade ile dinin, dünya ve âhiret nimetlerini birlikte hedeflediği ve bunların birbirleriyle uzlaşmalarının mümkün olduğunu anlatmaktadır. Zaten din sadece âhiret nimetleri ve mutluluğunu değil, bunlarla birlikte dünya nimet ve mutluluğunu da hedeflemektedir.

Yukarıdaki âyetlerde kadınlar, yetimler ve zayıf kimseler hakkında âdil davranılması istenmişti. Adalet İslâm toplumunun temel özelliklerinden biridir. Kuşkusuz adalet, sadece adı geçen sınıflarla sınırlı değildir. Gerçi haklarını savunma konusundaki imkânlarının azlığı nedeniyle bu sınıflar öncelikli olarak anılmaları gerekirdi ve öyle oldu. Aşağıdaki âyetler adalet çerçevesini insanların tamamını içine alacak şekilde genişletmektedir:

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا كُونُوا قَوَّام۪ينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَٓاءَ لِلّٰهِ وَلَوْ عَلٰٓى
اَنْفُسِكُمْ اَوِ الْوَالِدَيْنِ وَالْاَقْرَب۪ينَۚ اِنْ يَكُنْ غَنِياًّ اَوْ فَق۪يراً فَاللّٰهُ
اَوْلٰى بِهِمَا فَلَا تَتَّبِعُوا الْهَوٰٓى اَنْ تَعْدِلُواۚ وَاِنْ تَلْوُٓا اَوْ تُعْرِضُوا
فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَب۪يراً ﴿١٣٥﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا

اٰمِنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِه۪ وَالْكِتَابِ الَّذ۪ي نَزَّلَ عَلٰى رَسُولِه۪
وَالْكِتَابِ الَّذ۪ٓي اَنْزَلَ مِنْ قَبْلُۜ وَمَنْ يَكْفُرْ بِاللّٰهِ وَمَلٰٓئِكَتِه۪
وَكُتُبِه۪ وَرُسُلِه۪ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَع۪يدًا ﴿١٣٦﴾

135. Ey iman edenler! Kendiniz, ana-babanız ve akrabalarınız aleyhine de olsa Allah rızası için hakikate şahitlik yaparak adaleti ayakta tutun. Söz konusu şahıs zengin de olsa fakir de olsa Allah'ın hakkı herbirinden önce gelir. Öyleyse boş arzularınıza uyarak adaletten uzaklaşmayasınız. Şayet eğip büker yahut yüz çevirirseniz bilesiniz ki Allah, yaptıklarınızdan haberdardır.

136. Ey iman edenler! Allah'a, Elçi'sine, Elçi'sine indirdiği Kitab'a ve önceden indirilmiş olan Kitab'a olan inancınıza sımsıkı sarılın. Her kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, elçilerini ve âhiret gününü inkâr ederse pek uzak sapıklığa düşmüştür.

İslâm toplumunun temel özelliklerinden biri, adalet toplumu olmasıdır. Adalet toplumu olması için de Allah'ın rızasını her türlü menfaatin üstünde tutması gerekir. Şahsi menfaatlerini üstün tutan kimsenin adaleti ayakta tutması mümkün değildir. قَوَّامِينَ kelimesi, mübalağa kipi olup bir şeyi en mükemmel ve titiz bir şekilde yerine getirmeyi ifade eder. O halde âyet inananlardan, adaletin gerçekleşmesi için var güçleriyle çaba sarf etmelerini ve son derece titiz davranmalarını istemektedir.

Adalet sadece hâkimlerle yöneticilerin faaliyetlerini kapsamaz, günlük hayatta kişilerin davranış ve tutumlarını da ilgilendirir. Bu sebeple âyet, tek tek her iman edeni her an için ilgilendiren bir meseledir. Başkası hakkında adalet zordur ama kişinin kendisini ve akrabalarını ilgilendiren meselelerde âdil davranması çok daha zordur. Bu sebeple âyet *"kendiniz, ana-babanız ve akrabalarınız aleyhine de olsa"* kaydını özellikle zikretmektedir. O halde iman eden kişi, bu gibi konularda tavrını tekrar tekrar gözden geçirmelidir.

Hakkında şahitlik yapılan kişi zengin biri olup şahitlik yapanın kendisinden beklentileri olabilir yahut kişi fakirdir ve şahitlik yapan, merhamet duygularıyla fakirden yana tavır takınabilir. Bu gibi hususları gözetmektense Allah'ın emirlerini gözetmek çok daha önce gelir. **"Öyleyse boş arzularınıza uyarak adaletten uzaklaşmayasınız. Şayet eğip büker yahut yüz çevirirseniz bilesiniz ki Allah, yaptıklarınızdan haberdardır."**

İman bölünemez. İmanı bölenler adaleti de tam olarak gerçekleştiremezler. Bu sebeple adaletin tam olarak ayakta tutulması emredildikten sonra, iman edenlere, inançlarına sımsıkı sarılmaları emredilmektedir: **"Ey iman edenler! Allah'a, Elçi'sine, Elçi'sine indirdiği Kitab'a ve önceden indirilmiş olan Kitab'a olan inancınıza sımsıkı sarılın. Her kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, elçilerini ve âhiret gününü inkâr ederse pek uzak sapıklığa düşmüştür."**

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ ازْدَادُوا
كُفْرًا لَمْ يَكُنِ اللَّهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ سَبِيلًا ﴿١٣٧﴾ بَشِّرِ
الْمُنَافِقِينَ بِأَنَّ لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٣٨﴾ الَّذِينَ يَتَّخِذُونَ الْكَافِرِينَ
أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ أَيَبْتَغُونَ عِنْدَهُمُ الْعِزَّةَ فَإِنَّ
الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا ﴿١٣٩﴾ وَقَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ
أَنْ إِذَا سَمِعْتُمْ آيَاتِ اللَّهِ يُكْفَرُ بِهَا وَيُسْتَهْزَأُ بِهَا فَلَا تَقْعُدُوا
مَعَهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ إِنَّكُمْ إِذًا مِثْلُهُمْ
إِنَّ اللَّهَ جَامِعُ الْمُنَافِقِينَ وَالْكَافِرِينَ فِي جَهَنَّمَ جَمِيعًا ﴿١٤٠﴾
الَّذِينَ يَتَرَبَّصُونَ بِكُمْ فَإِنْ كَانَ لَكُمْ فَتْحٌ مِنَ اللَّهِ قَالُوا أَلَمْ
نَكُنْ مَعَكُمْ وَإِنْ كَانَ لِلْكَافِرِينَ نَصِيبٌ قَالُوا أَلَمْ نَسْتَحْوِذْ
عَلَيْكُمْ وَنَمْنَعْكُمْ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فَاللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ
الْقِيَامَةِ وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا ﴿١٤١﴾

137. İman edip sonra inkâr edenleri, sonra iman edip tekrar inkâr edenleri, ardından inkârlarında daha da ileri gidenleri muhakkak ki Allah ne bağışlayacaktır ne de doğru yola eriştirecektir.

138. Münafıklara acıklı bir azabın olduğunu müjdele.

139. Onlar (o kimselerdir) **ki iman edenlerin yanı sıra inkâr edenleri de dost ediniyorlar. Onların yanında güç ve onur mu buluyorlar? Hâlbuki güç ve onurun tamamı Allah'ındır.**

140. Allah Kitap'ta size şunu indirdi: Allah'ın âyetlerinin inkâr edildiğini ve onlarla alay edildiğini gördüğünüz zaman, başka bir söze geçinceye kadar bunu yapanların yanında oturmayın; yoksa kesinlikle onlar gibi olursunuz. Bilesiniz ki Allah, münafıklarla inkâr edenlerin tamamını cehennemde toplayacaktır.

141. Onlar (o kimselerdir) **ki sizi gözetleyip dururlar. Şayet size Allah'tan gelen bir fetih olsa "Sizin yanınızda değil miydik?" derler. İnkâr edenlerin zaferden bir payı olursa** (bu sefer onlara)**: "Size üstünlük sağlayarak sizi şu inananlardan korumadık mı?" derler. Kıyamet günü Allah aranızda hüküm verecek ve inkâr edenlerin inananlara zarar vermelerine asla müsaade etmeyecektir.**

İlk âyette ki, iman edip sonra inkâr edenler ardından yine iman edip sonra tekrar inkâr eden ve sonra da inkârlarında ileri gidenlerle kimlerin kastedildiği konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Taberî'nin de tercih ettiği görüşe göre, bununla Kitap Ehli kastedilmektedir. Onlar Hz. Musa'ya inanmış sonra onu inkâr etmiş, ardından Hz. İsa'ya iman etmiş ve bilahare onu da inkâr etmiş ve Peygamberimiz geldiğinde onu da inkâr emek suretiyle inkârlarında ileri gitmişlerdir. İşte Allah'ın bağışlamayacağı ve hidâyete kavuşturmayacağı kimseler bunlardır. Bu görüşe göre, burada bir ümmetin tarih içerisindeki serüveni anlatılmaktadır; bir bireyin hayatı içerisinde geçebilecek olaylar değil.

Diğer görüşe göre ise bunlarla münafıklar kastedilmektedir. Bunlar iman ile küfür arasında gider gelirler. Nihayet inkârları daha da katılaşır, onda ısrar eder ve bu hal üzere ölürler.

Bizce de âyet, her dönemde ve her yerde görülebilen bu münafık tipleri anlatmaktadır. Nitekim hemen sonra gelen âyette "**Münafıklara acıklı bir azabın olduğunu müjdele**" denmesinden de münafıkların kastedildiği anlaşılmaktadır. Bu tipler iman üzere karar kılmaz ve imana girdikten sonra tekrar inkâra dönerler. İman, oturaklı bir kişilik ister ve imanın tadına varan, onu bir daha terk etmek istemez. Dolayısıyla bunların imana girişleri de ciddi bir

şekilde olmamıştır. Her imandan dönüşlerinde inkârları daha da katmerleşir. Nihayet hidâyete erecek yapıyı ve hakikati kavrayacak istidatlarını yitirirler. Artık Allah'ın rahmet ve bağışını hak etmeyecekleri bir konuma düşerler. Kuşkusuz, Allah'ın rahmeti geniştir ve O, durup dururken herhangi bir kimseyi rahmetinden mahrum etmez. Ancak bu kimselerin ruhları o denli kirlenmiştir ki hidâyete erişecek özü bütünüyle yitirmişlerdir.

"Onlar (o kimselerdir) **ki inananları bırakıp yanısıra inkâr edenleri de dost ediniyorlar..."**

İnananları bırakıp inkâr edenlerin yanında yer almak, başlı başına kişiyi dinin dışına çıkaran bir davranıştır. Böyle bir davranış, kişinin İslâm inancına sahip olmadığının bir göstergesidir. Bu âyetle 141. âyet, Medine münafıklarının tavırlarını sergiliyor olsalar da aslında her nesilde bu özelliklere sahip münafıklar bulunur; âyet, bunların tavırlarını da anlatmaktadır. Aradaki 140. âyette ise bir yandan söz konusu münafıkların bir davranışlarını anlatırken bir yandan da hem münafıklara hem de gerçekten inanmış olanlara bir uyarıda bulunmaktadır. Münafıklar Yahudi din bilginlerinin yanında oturarak onlardan Kur'ân aleyhinde şeyler dinlerlerdi. Burada yapılan uyarı şudur: **"Allah'ın âyetlerinin inkâr edildiğini ve onlarla alay edildiğini gördüğünüz zaman, başka bir söze geçinceye kadar bunu yapanların yanında oturmayın."** Orada oturma yasağı, Allah'ın âyetleri inkâr edildiği veya onlarla alay edildiği zaman, inanan kişinin bunlara gereken cevabı verememesi durumundadır. Şayet inanan kişi bu yapılanlara cevap verme imkânına sahipse konuşma âdâbı çerçevesinde bu söylenenlere cevap verir. Cevap verme imkânı olduğu müddetçe söylenenleri sonuna kadar dinler. Kendisine söz sırası geldiğinde veya cevap vermek için uygun bir ortam bulduğunda gereken cevabı verir. Nitekim Peygamber (s.a.v.), daha önce Âlu İmrân sûresinde belirttiğimiz gibi Necrân Hıristiyanlarının İslâm'a itirazlarını hem de kendi mescidinde dinlemiş ardından yaptıkları itirazlara cevap vermiştir. Zaten Müslüman olmayanları dinlemeden ve onların neye itiraz ettiklerini bilmeden onları İslâm'a davet etmek de mümkün değildir.

Âyetlerde münafıkların tavırları net bir şekilde ortaya konmaktadır. Nitekim bu tür davranışlarını günümüzde de müşahede ediyoruz. Onlar daima garibin yanında görünüp ganimetten pay almak isterler. Gayeleri, üstün değerleri sadece maddi çıkarlarıdır.

Burada dikkat çekilmesi gereken bir husus şudur: Âyette, inananlar bırakılıp inkâr edenlerin dost edinilmesinden söz edilmektedir. O halde Müslümanlarla savaş halinde olan gayr-i müslimler kastedilmektedir. Müslümanların hâkimiyetinde yaşayan gayr-i müslimler bu hükmün kapsamı dışındadır.

Onlarla dostça ilişkiler kurulabilir ve onlara devlet kurumlarında yöneticilik görevi de verilebilir. Yeter ki onlara verilen görev, Müslümanları aşağılayıcı duruma düşürmeye sebep olabilecek bir anlam ve içerik taşımasın.

إِنَّ الْمُنَافِقِينَ يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ وَإِذَا قَامُوا إِلَى
الصَّلَوٰةِ قَامُوا كُسَالَىٰ يُرَآؤُنَ النَّاسَ وَلَا يَذْكُرُونَ اللَّهَ إِلَّا
قَلِيلًا ﴿١٤٢﴾ مُذَبْذَبِينَ بَيْنَ ذَٰلِكَ لَا إِلَىٰ هَٰؤُلَاءِ وَلَا إِلَىٰ
هَٰؤُلَاءِ وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ سَبِيلًا ﴿١٤٣﴾

142. Münafıklar Allah'ı aldatıyorlar, oysa O'dur onları aldatan. Namaza kalktıkları zaman üşene üşene kalkarlar. İnsanlara gösteriş yaparlar. Onlar Allah'ı çok az hatırlarlar.

143. Arada yalpalayıp dururlar; ne bunlara bağlanırlar, ne de diğerlerine... Allah'ın şaşırttığı kimseye sen asla yol bulamazsın.

Kuşkusuz, Allah'ı aldatmak mümkün olmadığı gibi Allah'ın insanları aldatması da söz konusu olamaz. Burada anlatılmak istenen; onların Allah'ın elçisini aldatma çabası içerisinde oldukları ve bunun, Allah'ı aldatmaya kalkışmakla eş değer de olduğudur. Böylece yaptıklarının ne kadar çirkin bir davranış olduğu ortaya konulmaktadır. Allah'ın onları aldatması ise Elçisini aldatmaya kalkışmalarından dolayı onları cezalandırması anlamındadır. Yani Allah'ın elçisine oyun oynamaya kalkarken asıl kendilerine oyun oynuyor ve kendi kendilerine tuzak kurmuş oluyorlar.

Şu münafıklar namaza kalktıkları zaman üşene üşene kalkarlar. Şayet sağlıklı bir inanca sahip olmuş olsalardı kişinin namazında Allah'ın huzuruna çıktığını ve dolaysız bir şekilde Allah'a hitap etme bahtiyarlığına erişmiş olduğunu bilirlerdi. Onların namaz kılmalarında bu anlayış olmadığı için sadece insanlara gösteriş yapar, bununla onları aldatmaya çalışırlar. Böyleleri Allah'ı ancak nadir durumlarda hatırlayan kimselerdir.

Onlar bu tavırlarıyla ne inananlardan yanadır ne de inanmayanlardan. Bütün çabaları geçici menfaatler elde etmektir. Sapıklığı kendileri seçmişlerdir. Böylece Allah'ın insanlar için koyduğu kanunlar çerçevesinde Allah'ın sap-

tırdığı kimselerdir. Kendileri hidâyete yönelmedikçe hiç kimse onları hidâyete yönlendiremez.

يَا أَيُّهَا
الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ
أَتُرِيدُونَ أَنْ تَجْعَلُوا لِلَّهِ عَلَيْكُمْ سُلْطَانًا مُبِينًا ﴿١٤٤﴾ إِنَّ
الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرْكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ وَلَنْ تَجِدَ لَهُمْ نَصِيرًا
﴿١٤٥﴾ إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَاعْتَصَمُوا بِاللَّهِ وَأَخْلَصُوا
دِينَهُمْ لِلَّهِ فَأُولَئِكَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ وَسَوْفَ يُؤْتِ اللَّهُ
الْمُؤْمِنِينَ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١٤٦﴾ مَا يَفْعَلُ اللَّهُ بِعَذَابِكُمْ
إِنْ شَكَرْتُمْ وَآمَنْتُمْ وَكَانَ اللَّهُ شَاكِرًا عَلِيمًا ﴿١٤٧﴾

144. Ey iman edenler! Müminlerin yanı sıra bir de tutup inkâr edenleri dost edinmeyin. Allah'a kendi aleyhinize olacak apaçık bir delil mi vermek istiyorsunuz?

145. Münafıklar kesinlikle cehennemin en alt tabakasına atılacaklar ve onlara bir yardımcı bulamayacaksın.

146. Ancak tövbe edip durumlarını düzeltenler, Allah'a sımsıkı sarılanlar ve dinlerini sadece Allah için yaşayanlar hariç. İşte onlar, iman edenlerle birliktedirler ve Allah, iman edenlere büyük bir mükâfat verecektir.

147. Eğer siz şükreder, iman ederseniz, Allah sizi ne diye azaba uğratsın ki? Şüphesiz, Allah şükredenlere her zaman karşılığını veren ve her şeyi bilendir.

Yukarıda münafıkların tutumları anlatıldıktan sonra burada, iman edenlere onlar gibi olmamaları tavsiye edilmektedir. Münafıklar inanmayanları dost ve sırdaş edinmişti. Şayet iman edenler de bunu yaparlarsa onlar gibi davranmış ve kendi aleyhlerine olacak apaçık bir delili -ki bu delil inanmayanlara dost ve sırdaş olmaktır- vermiş olurlar. Bunun cezası ise münafıkların cezası olan cehennemin en alt tabakasına atılmaktır. Âyet aleyhinde delil olmaksızın Allah'ın kimseyi cezalandırmayacağının da kanıtıdır. Daha önce de dikkat çektiğimiz gibi âyette söz konusu edilen dost edinme, İslâm'a ve Müslümanlara karşı düşmanca tavırlar içerisinde olan kâfirlerle ilgilidir. Sırdaşlıktan maksat da Müslümanların aleyhine olacak sırları bu gibi kimselere anlatmaktır. Yoksa İslâm devletinin vatandaşı olan veya Müslümanlarla savaş halinde olmayan kâfirlerle dostluklar kurulabilir, Müslümanlar aleyhinde olmayan sırlar da onlarla paylaşılabilir; bunda bir sakınca yoktur.

Ancak Allah, tövbe kapısını açık tutmaktadır. Tövbeyi sadece söz ile söyleyerek değil davranışlarıyla da ortaya koyanlar; işte onlar inananlarla birliktedirler. Allah'ın inananlara hazırladığı büyük mükâfata kavuşacaklardır. Allah kendisine şükredici bir tavır içerisinde olanları mutlaka mükâfatlandırır. Allah'ın nimetleri o kadar çoktur ki O'nun şükredenlere bu nimetleri vermesi, hazinelerinden bir şey eksiltmez. Bu sebeple Allah'ın, hazinelerinden bir şey eksilir diye insanları cezalandırması diye bir durum söz konusu değildir. İnsanlara azap vermekten ve onları cezalandırmaktan dolayı büyüklüğünü ve hükümranlığını ispatlaması diye bir durum da söz konusu değildir. Kısacası insanlara ceza vermesinde bir yararı yoktur: **"Eğer siz şükreder, iman ederseniz, Allah sizi ne diye azaba uğratsın ki?"**

لَا يُحِبُّ اللّٰهُ الْجَهْرَ بِالسُّٓوءِ مِنَ الْقَوْلِ اِلَّا مَنْ ظُلِمَۜ وَكَانَ اللّٰهُ سَم۪يعًا
عَل۪يمًا ﴿١٤٨﴾ اِنْ تُبْدُوا خَيْرًا اَوْ تُخْفُوهُ اَوْ تَعْفُوا عَنْ سُٓوءٍ
فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَفُوًّا قَد۪يرًا ﴿١٤٩﴾

148. Allah zulme uğrayan kimseden başkasının bir kötülüğü açıkça dile getirmesinden hoşlanmaz. Allah işitendir, bilendir.

149. Bir iyiliği açığa vurur veya gizler yahut affederseniz (Allah mutlaka bunu bilir)**. Hiç şüphesiz ki Allah affedicidir, her şeye gücü yetendir.**

Çirkin sözün açıkça söylenmesini Allah sevmez. Çünkü çirkin sözlerin açıkça ifade edilmesi başkalarını da o sözleri söylemeye teşvik edebilir. Ancak zulme uğrayan kişinin, kendisine yapılmış olan zulmü dile getirmesi ve kendisine zulmedenin aleyhine beddua etmesi caizdir. Çünkü zulmeden kişi iyilikle anılmayı hak etmemektedir. Ancak zulme uğrayan kişinin de gerek kendisine yapılmış olan zulmü dile getirirken ve gerek beddua ederken ölçülü olması; kendisine yapılmış olan zulmü abartmaması ve beddua ederken söverek ölçüyü kaçırmaması gerekir. Ama affedici olması kendisi açısından daha hayırlıdır. Aslında bu gibi meselelerde kötülük ve haksızlığın yeni kötülük ve haksızlıklara sebep olmaması hedeflenir. Şayet zulmeden kişinin zulmünün dile getirilmesi, o kişinin zulmüne engel teşkil edecek yahut başkalarının ibret almasına vesile olacaksa dile getirilmesi gerekir. Ama bunun dile getirilmesi kin ve nefret duygularını alevlendirerek daha başka kötülüklere vesile olacaksa bunun dile getirilmemesi gerekmektedir.

Bir bakıma âyet, daha önce münafıkların durumunu ifşa eden âyetlere de bir gerekçedir. Allah bunda bir yarar görmemiş olsaydı münafıkların durumunu gizler, onu açığa vurmazdı. Ancak onlar bu davranışlarıyla birçok kimseye zarar vermişlerdi. Durumlarının ifşa edilmesini hak etmişlerdi. Ayrıca insanları zararlarından korumak için de buna ihtiyaç vardı.

"Bir iyiliği açığa vurur veya gizler yahut affederseniz (Allah mutlaka bunu bilir)**. Hiç şüphesiz ki Allah affedicidir her şeye gücü yetendir."**

Yapılan iyilik ister maddi ister manevi olsun; dil ile yapılsın veya bedenle yapılmış olsun Allah bütün bunlardan haberdardır. Yapılacak olan iyiliğin başkalarına örneklik teşkil etmesi veya iyilik yapan kişi hakkında kötü zanların bertaraf edilmesi söz konusu ise açıktan yapılmasında yarar vardır. Değilse veya açığa vurulmasında iyiliği işleyen açısından veya bir başkası açısından bir olumsuzluğa neden olacaksa gizli yapılması tercih edilir. Ancak ister açıktan yapılsın ister gizli Allah ondan haberdardır ve onun karşılığını mutlaka verecektir.

Âyetin, Allah'ın affedici olduğunun belirtilmesiyle son bulması, inananları affedici olmaya teşviktir. Ancak daha önce de belirttiğimiz gibi şayet affedici olmak, suç işleyeni teşvik edecek yahut şımartacak ise affedici olmamak gerekir. Nitekim Yüce Allah da bazı kimseleri affetmeyip cezalandırmaktadır.

Yukarıdaki âyetlerde münafıkların durumları anlatılmıştı. Aşağıdaki âyetlerde ise peygamberlerin bir kısmına inanmayan, böylece Allah ile elçilerinin arasını ayıran Kitap Ehli'nin durumu anlatılmaktadır:

إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ
وَيُرِيدُونَ أَنْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ اللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيَقُولُونَ نُؤْمِنُ
بِبَعْضٍ وَنَكْفُرُ بِبَعْضٍ وَيُرِيدُونَ أَنْ يَتَّخِذُوا بَيْنَ ذَٰلِكَ سَبِيلًا
﴿١٥٠﴾ أُولَٰئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ حَقًّا وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا
مُهِينًا ﴿١٥١﴾ وَالَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَلَمْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ
أَحَدٍ مِنْهُمْ أُولَٰئِكَ سَوْفَ يُؤْتِيهِمْ أُجُورَهُمْ وَكَانَ اللَّهُ
غَفُورًا رَحِيمًا ﴿١٥٢﴾

150. Allah'ı ve Elçisini inkâr edenler, Allah ile Elçilerinin arasını ayırmak isteyenler ve "bir kısmına inanır bir kısmını inkâr ederiz" diyerek ikisi arasında bir yol tutturmak isteyenler...

151. İşte onlar, gerçekten inkâr edenlerin ta kendileridir. Ve biz o inkâr edenlere alçaltıcı bir azap hazırladık.

152. Allah'a ve elçilerine inanan ve onlar arasında bir ayırım yapmayanlara gelince, işte onlara (Allah) **mükâfatlarını verecektir. Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhametlidir.**

Allah'ı inkâr etmek Allah'ın yaratıcı olduğunu, öldüren ve diriltenin O olduğunu yahut rızık verici olduğunu inkâr etmekle sınırlı değildir. Hatta Allah hakkında bu hususları inkâr edenler hemen hemen yok gibidir. Allah'ı inkâr etmek, isim ve sıfatlarından birini; Allah'ın niteliklerinden birini inkâr etmekle de gerçekleşir. Allah'ın elçilerine iman ve onları inkâr etmek de böyledir. Peygamber'in peygamberliğine zarar veren bir hususu kabul etmek, Peygamber'in peygamberliğini inkâr etmek demektir. Hatta Allah'ın elçisini inkâr etmek, Allah'ı inkâr etmek anlamına gelir.

Geçmişte de günümüzde de Allah'ın varlığını kabul eden fakat Allah'ın bir peygamber göndermeyeceğini ileri sürenler olagelmiştir. Bunlar görüşlerini desteklemek sadedinde bazen bir insanın Allah'la iletişime girmesinin mümkün olmadığını bazen Allah'ın böyle ufak-tefek şeylerle uğraşmayacağını bazen Allah'ın insana akıl ve irade verdiğini ve bu sebeple başka bir yol göstericiye ihtiyaç olmadığını söylerler. Bu gibi sözleriyle Allah hakkındaki inançlarının da eksik olduğunu ve inandıkları Allah'ın, bütün kemal sıfatlarıyla muttasıf bir Allah olmadığını ortaya koymuş olurlar. Çünkü eğer Allah birini peygamber seçmişse o kimseyle iletişim kurmayı kendisi sağlayacaktır. O'nun hakkında imkânsız diye bir şey yoktur. O her şeye kadirdir. Ayrıca Allah sonsuz merhamete sahiptir. Kullarına akıl ve irade vermiş olsa bile merhametiyle onlara rehberlik eden bir peygamber de gönderir. Bu, O'nun merhametinin bir sonucudur.

Kitap Ehli'nden Yahudiler, Hz. Musa'ya inanır fakat Hz. İsa ve Hz. Muhammed'e inanmazlar. Hıristiyanlar da Hz. Musa ve İsa'ya inanırlar ama Hz. Muhammed'e inanmazlar. Böylece Allah'ın elçileri arasında ayırım yaparlar. Oysa bir peygamberin peygamberliğini ispat yolu bellidir. Peygamber olan kişi peygamberlik mucizesi getirir ve onunla muhaliflerine meydan okur. Ayrıca bütün peygamberler, aynı inanç esaslarını savunmuşlar ve şekil olarak bazı farklılıklar arz etse de aynı ibadetleri getirmişlerdir. Ahlâk bakımından üstün insanlardır. Hayat tarzları ve hayat felsefeleri aynıdır. Çıkar peşinde koşmamış, insanlara rehberlik etmişlerdir. Inandığını iddia ettiği peygambere gerçekten inanan kişi, diğer bir peygambere de rahatlıkla inanır. İşte bu sebeple peygamberlerin bir kısmına inanıp bir kısmını reddedenler için müteakip âyette: **"İşte onlar, gerçekten inkâr edenlerin ta kendileridir"** denmektedir.

"Allah'a ve elçilerine inanan ve onlar arasında bir ayırım yapmayanlara gelince, işte onlara (Allah) **mükâfatlarını verecektir..."**

Âyet peygamberler arasında ayırım yapmadan hepsine inananları, yani Müslümanları kastetmektedir. Müslümanlar peygamberlerin tamamına inanırlar. İslâmiyet herkese kapısını açık tutmaktadır. Peygamberler arasında ayırım yapmadan hepsine inanmak isteyenler bu kapıdan içeri girebilirler. Böylece geçmişte yaptıklarının tamamı bağışlanacaktır. "**Allah çok bağışlayıcıdır çok merhametlidir.**"

يَسْـَٔلُكَ اَهْلُ الْكِتَابِ اَنْ تُنَزِّلَ عَلَيْهِمْ
كِتَابًا مِنَ السَّمَاۤءِ فَقَدْ سَاَلُوا مُوسٰۤى اَكْبَرَ مِنْ ذٰلِكَ فَقَالُوۤا
اَرِنَا اللّٰهَ جَهْرَةً فَاَخَذَتْهُمُ الصَّاعِقَةُ بِظُلْمِهِمْ ثُمَّ اتَّخَذُوا
الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِ مَا جَاۤءَتْهُمُ الْبَيِّنَاتُ فَعَفَوْنَا عَنْ ذٰلِكَ
وَاٰتَيْنَا مُوسٰى سُلْطَانًا مُبِينًا ﴿١٥٣﴾ وَرَفَعْنَا فَوْقَهُمُ
الطُّورَ بِمِيثَاقِهِمْ وَقُلْنَا لَهُمُ ادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَقُلْنَا لَهُمْ
لَا تَعْدُوا فِي السَّبْتِ وَاَخَذْنَا مِنْهُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا ﴿١٥٤﴾
فَبِمَا نَقْضِهِمْ مِيثَاقَهُمْ وَكُفْرِهِمْ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَقَتْلِهِمُ الْاَنْبِيَاۤءَ
بِغَيْرِ حَقٍّ وَقَوْلِهِمْ قُلُوبُنَا غُلْفٌ بَلْ طَبَعَ اللّٰهُ عَلَيْهَا بِكُفْرِهِمْ فَلَا
يُؤْمِنُونَ اِلَّا قَلِيلًا ﴿١٥٥﴾ وَبِكُفْرِهِمْ وَقَوْلِهِمْ عَلٰى مَرْيَمَ بُهْتَانًا
عَظِيمًا ﴿١٥٦﴾ وَقَوْلِهِمْ اِنَّا قَتَلْنَا الْمَسِيحَ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ رَسُولَ اللّٰهِ
وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلٰكِنْ شُبِّهَ لَهُمْ وَاِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ
لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ اِلَّا اتِّبَاعَ الظَّنِّ وَمَا قَتَلُوهُ يَقِينًا
﴿١٥٧﴾ بَلْ رَفَعَهُ اللّٰهُ اِلَيْهِ وَكَانَ اللّٰهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿١٥٨﴾ وَاِنْ
مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ اِلَّا لَيُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ يَكُونُ
عَلَيْهِمْ شَهِيدًا ﴿١٥٩﴾

153. Kitap Ehli, kendilerine gökten bir kitap indirmeni istiyorlar. Onlar, bundan daha büyüğünü Musa'dan istemiş; "Bize Allah'ı apaçık göster" demişlerdi de zulümleri sebebiyle onları yıldırım çarpmıştı. Kendilerine apaçık deliller geldikten sonra bile buzağıya tapmışlardı. Tüm bunlara rağmen bu yaptıklarını affettik ve Musa'ya apaçık bir güç ve yetki verdik.

154. Söz vermeleri sebebiyle Tur'u üzerlerine kaldırdık ve onlara: "O kapıdan secde ederek girin" dedik. Ayrıca onlara: "Cumartesi gününde taşkınlık yapmayın" dedik. Kendilerinden sağlam bir söz aldık.

155. Verdikleri sözü bozmaları, Allah'ın âyetlerini inkâr etmeleri, hiç bir sebep yokken peygamberleri öldürmeleri ve "kalplerimiz zaten doludur" demeleri sebebiyle (onları cezalandırdık). **Bilakis inkârları sebebiyle kalplerini mühürledik. Bu yönden, pek azı müstesna, iman etmezler.**

156. İnkârları ve Meryem'e korkunç bir iftira atmaları sebebiyle...

157. Bir de "Biz, Allah'ın elçisi Meryem oğlu Mesih İsa'yı öldürdük" dedikleri için. Aslında onu ne öldürdüler ne de çarmıha gerdiler; sadece onlara öyle göründü. Onun hakkında anlaşmazlığa düşenler, ondan yana tam bir kuşku içerisindedirler. Onun hakkında gerçek bir bilgileri yoktu; sadece zanna uymuşlardır. Kesin olan şu ki onu öldürmediler.

158. Hayır, Allah onu kendi katına yükseltti. Allah gerçekten güçlüdür ve her şeyi yerli yerince yapandır.

159. Kitap Ehli'nden kimse yok ki ölümünden önce ona inanmış olmasın. Kıyamet günü de (Isa) **onlara karşı tanıklık edecektir.**

Burada, İsrailoğullarının takındıkları inatçı tavırları sergilenmektedir. Her inatçı münkir gibi onlar da sürekli Peygamber'den peygamberliğini ispatlayacak deliller istediler. Peygamber'in Allah tarafından gönderilen bir elçi olduğuna tanıklık eden ve semavi bir yazı ile yazılmış bir kitabın kendilerine indirilmesini istiyorlardı. Nakledildiğine göre bu kitabın kendi toplulukları adına veya kendi din bilginleri adına indirilmesini istiyorlardı. Kuşkusuz bu isteklerinde samimi değillerdi. Nitekim En'âm sûresinde kâğıttan bir Kitap indirilmiş olsaydı ve elleriyle ona dokunsalardı yine de inanmayacaklardı, "*Bu, apaçık bir büyüden başkası değildir*" diyeceklerdi, denmektedir. (En'âm, 6/7). Söz

konusu istekleri, En'âm sûresinin müteakip âyetlerinde sıralanmaktadır. Esasında gerek Kitap Ehli'nin gerekse müşriklerin Peygamberimizden tabiat kanunlarına aykırı kevni mucize isteklerinin tamamı reddedilmiş, gerekçe olarak da öncekilerin bu tür mucizeleri reddetmeleri gösterilmiştir. (İsra 17/59). Son peygamberin göze yahut duyulara hitap eden ve belli bir dönem ve belli bir nesle ait mucizeler yerine her dönem ve her nesle hitap eden, bir yerden başka bir yere taşınabilen Kur'ân-ı Kerim gibi bir mucizesi olmalıdır. Çünkü son peygamber belirli bir nesil veya birkaç nesle değil kıyamete kadar gelecek bütün nesillere gönderilmiştir. Bu nedenle mucizesinin duyulara hitap eden geçici bir mucize değil kalıcı bir mucize olması gerekiyordu.

Onların inanmaları delil eksikliğinden değil inatçılıklarından kaynaklanıyordu. Onların bu inatçı kesimi Hz. Musa'dan da sürekli mucize istiyorlardı, hatta Allah'ı apaçık görme isteğinde bulunmuşlardı. Allah'ı apaçık olarak görmek istemeleri, Allah hakkındaki inançlarının da bozukluğuna bir delildir. Çünkü onların bu istekleri Allah'ın görülen bir cisim gibi olduğunu sanmalarından kaynaklanmaktadır. Onlar Hz. Musa'nın asayı yılana çevirip büyücülerin yaptıklarını yutma mucizesine, koynundan çıkardığı elinin bembeyaz kesilmesi mucizesine ve denizin yarılması mucizesine şahit olduktan sonra yine de buzağıya tapmışlardı. Bunun üzerine Yüce Allah dağı/Tur'u üstlerine tehdit olarak kaldırmış ve onlar birtakım sözler vermişlerdi. Ne var ki verdikleri bu sözleri tutmamış ve cezalandırılmışlardı. Yahudilerin geçmişteki ve Kur'ân-ı Kerim'in indirildiği dönemdeki inatçılıkları sadece geçmişe ait bir olgu olsaydı, Kur'ân-ı Kerim'de bunların dile getirilmesine ihtiyaç olmazdı. Âyetler daha sonraki dönemlerde benzeri inatçılıkları sergileyecek kimseleri de içine almaktadır.

"Tüm bunlara rağmen bu yaptıklarını affettik ve Musa'ya apaçık bir güç ve yetki verdik."

Âyetin bu kısmında dönemde yaşayan ve inat eden Yahudilerin affedildiklerinin ifade edilmesinde Peygamber döneminde Yahudilerden inat edenlerin de affedileceklerine bir işaret vardır. Ayrıca Hz. Musa'ya apaçık bir delil verildiğinin ifade edilmesi de Peygamberimize de apaçık bir delilin verileceğine ve onun da muhaliflerine galip geleceğine bir işaret vardır.

"Kalplerimiz zaten doludur" ifadesini *"kalplerimiz örtülüdür"* veya *"kalplerimiz kılıflıdır"* şeklinde tercüme etmek de mümkündür. Bu ifade ile kalplerinin ilimle dolu olduğunu ve onun Peygamberin anlatacaklarına ihtiyaçları olmadığını anlatmak istiyorlardı. Bu nedenle *doludur* ifadesiyle tercüme etmeyi tercih ettik.

Yahudiler bununla yetinmemiş iffetli Hz. Meryem'e de korkunç bir iftirada bulunmuş ve yine Meryem gibi iffetli ve salih bir kimse olan Yusuf en-Neccar ile zina ettiğini ileri sürmüşlerdir.

Yahudilerin övünerek ileri sürdükleri hususlardan biri de Hz. İsa'yı öldürdüklerini söylemeleridir. Kur'ân-ı Kerim bu iddialarını kesin bir dille yalanlamaktadır: **"Aslında onu ne öldürdüler ne de çarmıha gerdiler; sadece onlara öyle göründü. Onun hakkında anlaşmazlığa düşenler, ondan yana tam bir kuşku içerisindedirler. Onun hakkında gerçek bir bilgileri yoktu; sadece zanna uymuşlardır. Kesin olan şu ki onu öldürmediler."** Yüce Allah, *ulu'l-azm* olan başka peygamberleri de benzeri olaylarda öldürülmekten kurtarmıştır. Örneğin, Hz. Nuh'u tufanda boğulmaktan, Hz. İbrahim'i ateşte yanmaktan, Hz. Musa'yı Firavun'un elinden ve Peygamber (s.a.v.)'i de müşriklerden korumuştur. Kur'ân-ı Kerim, Hz. İsa'nın öldürülmediği gibi çarmıha da gerilmediğini belirtmektedir.

Hıristiyanlara göre Hz. İsa'yı on iki şakirdinden biri olan Yahuda ele vermiş ve Hz. İsa çarmıha gerilerek öldürülmüş, kefenlenip toprağa verildikten üç gün sonra dirilerek göğe yükseltilmiştir. (Matta, 26-28. baplar). Diğer İncillerde konu kimi farklılıklarla anlatılmaktadır. Dirildikten sonra kaç gün yaşadığı konusunda da farklı görüşler ileri sürülmektedir.

Hıristiyanlara göre, Hz. İsa insanlığın günahlarına kefaret olmak üzere gelmiş; Hz. Âdem'in işlediği ezeli suçu insanlığın üzerinden kaldırmak için gönderilmiş ve çarmıha gerilmekle de bu görevini yerine getirmiştir. Bu sebeple Hz. İsa'nın çarmıha gerildiğini kabul etmeyen bir Hıristiyan, Hıristiyanlık dininden çıkmış olur.

Onlara göre Hz. İsa'nın gelişiyle *İlahî Krallık* başlamıştır. İsa kıyamete yakın tekrar gelecek ve bu krallık, İsrailoğullarına mahsus geçici bir krallık değil, evrensel ve mistik bir krallık olacaktır.

"Sadece, onlara öyle göründü."

Bu ifadeden, hiç kimseyi öldürmedikleri halde Hz. İsa'yı öldürdükleri zannına kapıldılar anlamı çıktığı gibi, başka birini öldürdüler ve onu Hz İsa sandılar anlamı da çıkar. Nitekim müfessirler, Hz. İsa'nın yerine başka birini astılar ve onu Hz. İsa sandılar, demektedir. Bazı rivayetlerde o gün Hz. İsa'nın yanına topladığı ve kendilerine yemek verdiği on bir havarisinin de Hz. İsa'ya benzetildiklerini ve Hz. İsa'ya gelenlerin aralarından birini öldürüp onu Hz. İsa sandıkları söylenmektedir. Bazı rivayetlerde de şöyle denmektedir: Hz. İsa kendi benzeyişine girip kendi yerine öldürülmeyi kabul eden kimseye cennet vaat edildiğini söylemiş ve bunun üzerine havarilerden biri bu işe gönüllü ta-

lip olmuştur. (Rivayetler için bk. Taberî, VI, 15-17). Durum ne olursa olsun, Hz. İsa'yı öldürmedikleri, fakat bu konuda şüpheye girdikleri Kur'ân'ın anlattıklarından açıkça anlaşılmaktadır.

"Hayır, Allah onu kendi katına yükseltti."

Buradaki yükseltmenin ne anlamda olması gerektiğine dair söyleyeceklerimizi Âlu İmrân sûresinin 55. âyetinin tefsirinde açıklamıştık. Daha geniş bilgi için oraya bakılabilir.

"Kitap Ehli'nden kimse yok ki ölümünden önce ona inanmış olmasın. Kıyamet günü de (İsa) **onların aleyhine tanıklık edecektir."**

Kitap Ehli'nden her bir kişi ne zaman Hz. İsa'ya iman ediyor veya edecek? *Ölümü* kelimesiyle Hz. İsa'nın ölümü mü yoksa Kitap Ehli'nden her bir kişinin ölümü mü kastediliyor?

İkinci soruya verilecek doğru cevap, birinci soruya verilecek cevabı da belirliyor. Kimin ölümünün kastedildiği konusunda müfessirler de genelde iki görüş naklederler. Fakat kimi şu görüşe meylederken diğeri öbür görüşe meylediyor veya durumu muallâkta bırakıp bir tercih yapmıyor.

Meselenin önemi, aşağıda anlatacaklarımızdan anlaşılacaktır. Şöyle ki:

Genel kanaate göre, Hz. İsa bedenen göğe yükseltilmiştir ve kıyamete yakın bir dönemde yeryüzüne inerek haçı kıracak, domuzu öldürecek, cizyeyi kaldıracaktır. O, gökten inerek bunları yaptığında gerçeği Kitap Ehli'ne anlatacak ve onlar da İslâm'ı kabul edecekler. Buna göre Kitap Ehli'nden her birinin Hz. İsa'ya iman etmesi bu sırada gerçekleşecektir. Böylece birinci sorunun cevabı da ortaya çıkmaktadır ki o da, Hz. İsa'nın yeryüzüne inmesinden sonra eceliyle ölmeden önce o dönemde yaşayan Kitap Ehli'nden her bir ferdin ona iman edeceğidir. İbnu Abbas'ın bu görüşte olduğu nakledilmektedir. Yine nakledilir ki Haccâc: "Bu âyeti her okuduğumda içime kuşku düşer. Çünkü Yahudi'nin boynuna vuruyorum, adam ölüyor ama ondan bu sözü duymuyorum" dediğinde Şehr b. Havşeb şöyle demiştir: "Yahudi'ye ölüm geldiğinde melekler, yüzüne ve arkasına vurur ve 'Ey Allah düşmanı! İsa sana peygamber olarak geldi, sen onu yalanladın' derler. Yahudi: 'Onun Allah'ın kulu olduğuna inandım' der. Melekler Hıristiyan'a da: 'İsa sana peygamber olarak geldi ama sen onun Allah ve Allah'ın oğlu olduğunu ileri sürdün' derler. O da: 'Ben onun Allah'ın kulu olduğuna inandım' der. Yani ölmeden önce Kitap Ehli, Hz. İsa'ya iman edecekler ama bu imanlarının onlara faydası olmayacaktır." Şehr b. Havşeb bunları anlattıktan sonra Haccac doğruldu ve bunları kimden naklediyorsun, dedi. Şehr b. Havşeb: "Bunları bana Muhammed b. Ali b. el-Hanefiyye anlattı" şeklinde cevap verdi. (Râzî, XI, 103-104).

Peygamber (s.a.v.)'e izafe edilen kimi rivayetler Hz. İsa'nın gökten ineceği ve bu sırada Kitap Ehli'nin kendisine inanacakları görüşünü destekliyor olsa da âyetin devamı bunu reddetmektedir. Çünkü âyetin devamında: "**Kıyamet günü de** (İsa) **onların aleyhine tanıklık edecektir**" denmektedir. Kur'ân-ı Kerim incelenecek olursa "*şehide*" kelimesi "*alâ*" ile kullanıldığında aleyhte şahitlik yapmak anlamına geldiği görülür. Zaten Arap dilinde de bu anlamda kullanılmaktadır. Eğer Hz. İsa yere indirildiğinde Kitap Ehli'nden her bir fert ona inanacak ve böylece İslâm'a girecekse ne diye kıyamet günü aleyhlerine tanıklık etsin ki? Böyle bir şey olacaksa aleyhlerine değil, lehlerine tanıklık etmesi gerekir. Ayrıca âyette Kitap Ehli'nden her bir kişinin ona iman edeceğinden söz edilmekte ve bu, belirli bir dönemle kayıtlanmamaktadır.

O halde âyet neyi anlatıyor?

İnsanoğlu ölmek üzere iken gerçeğin tamamı gözlerinin önüne serilir. Ancak bu esnada gerçeği kabul etmek kişiye bir yarar getirmez. Bu an, tövbenin kabul edilmediği andır. İşte bu sırada Kitap Ehli'nden Yahudiler, Hz. İsa'nın gerçek bir peygamber olduğuna, Hıristiyanlar da onun Allah'ın oğlu olmayıp Allah'ın kulu ve peygamberi olduğuna inanacak, ancak onların Hz. İsa hakkındaki inançlarını bu sırada düzeltmeleri kendilerine bir yarar sağlamayacaktır. Kısaca, âyetin anlattığı, iş işten geçtikten, yani ruh boğaza dayandıktan sonra Hz. İsa'nın sadece bir peygamber olduğunu itiraf edecekleri ama bu itiraflarının kendilerine bir yararının olmayacağıdır.

Ayrıca Mâide sûresinin 116. âyetinde ahirette Allah ve Hz. İsa arasında geçen bir diyalogdan Hıristiyanların kendisini ve annesini ilâh edindiklerinden haberdar olmadığı anlaşılmaktadır. Eğer Hz. İsa gerçekten inecek olsaydı, Hıristiyanların kendisini ve annesini ilâh edindiklerini bilirdi. (Daha geniş bilgi için söz konusu âyetin tefsirine bakılabilir.)

فَبِظُلْمٍ مِنَ الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ
طَيِّبَاتٍ أُحِلَّتْ لَهُمْ وَبِصَدِّهِمْ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ كَثِيرًا ﴿١٦٠﴾ وَأَخْذِهِمُ
الرِّبٰوا وَقَدْ نُهُوا عَنْهُ وَأَكْلِهِمْ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَأَعْتَدْنَا
لِلْكَافِرِينَ مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٦١﴾ لٰكِنِ الرَّاسِخُونَ

فِي الْعِلْمِ مِنْهُمْ وَالْمُؤْمِنُونَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمَا
أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَالْمُقِيمِينَ الصَّلٰوةَ وَالْمُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ وَالْمُؤْمِنُونَ
بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ اُولٰٓئِكَ سَنُؤْتِيهِمْ اَجْرًا عَظِيمًا ﴿١٦٢﴾

160. **Zulmettikleri ve birçok kimseyi Allah'ın yolundan alıkoydukları için Yahudilere, kendilerine helal kılınmış bazı şeyleri haram kıldık.**

161. **Bir de, kendilerine yasak kılındığı halde faizi almalarından ve batıl yollarla insanların mallarını yemeleri sebebiyle** (böyle yaptık). **Onlardan inkâr edenlere can yakıcı bir azap hazırladık.**

162. **Fakat onlardan ilimde derinleşmiş olanlara ve iman edenlere -ki bunlar, sana indirilene ve senden önce indirilene iman ederler- namazı dosdoğru kılanlara, zekâtı verenlere, Allah'a ve âhiret gününe inananlara gelince, işte onlara büyük bir mükâfat vereceğiz.**

Dinde emir ve yasaklar insanların yarar ve zararları gözetilerek belirlenmiştir. Yani her bir emirde insanların yararı, yasaklanan her bir yasakta da insanların zararı söz konusudur. Sözü edilen yarar ve zararlar, maddi olabileceği gibi ruhî açıdan da olabilir. İsrailoğullarına daha önce helal iken bazı şeylerin yasaklanması, yine bu kurala dayalıdır. Burada anlatılmak istenen, eğer normal davranmış olsalardı normal helal kılma ve haram kılma kanunlarına tabi olurlardı. Ancak onlar başkalarına zulmettiler, kendilerine haram kılındığı halde faizi yediler, batıl yollarla insanların mallarını ellerine geçirdiler. İşte bu sebeple daha önce helal kılınmış bazı şeyler onlara haram kılındı. Anlaşılan o ki bu yasakları çiğneye çiğneye kendilerinde belli bir karakter oluşmuştur ve bunun ortadan kaldırılması için helal dairesi kendileri için daraltılmıştır. Peygamberimizden önce indirilmiş olan şeriatların tamamı geçici olduklarından, emir ve yasaklar da mahalli unsurlar taşıyabilir. Ancak bu durum son Peygamberle rayına oturmuştur.

Helal bazı şeylerin Yahudilere yasaklanmasının, işledikleri zulüm sebebiyle olduğu belirtildikten sonra âyetin devamında işledikleri bu zulmün açılımı yapılmaktadır ki o da; birçok kimseyi Allah'ın yolundan alıkoymaları, ken-

dilerine yasaklandığı halde faiz yemeleri ve insanların mallarını batıl yollarla ele geçirmeleri olduğu anlatılmaktadır. Elimizde olan Tevrat'a göre, bir Yahudi Yahudi olmayan birinden faiz alabilir; ama Yahudi'den faiz alamaz. (Tesniye XXIII, 19-20). Yahudilerin faiz yemeleriyle bu husus kastediliyor olabilir. Çünkü Allah'ın böyle bir şeyi onlara emretmiş olması düşünülemez. Ayrıca bu gün elimizde bulunan Tevrat'ta, Yahudilere bir zamanlar kendilerinin de Mısır'da garip oldukları hatırlatılarak garip kimselere haksızlık yapmamaları istenmektedir. (Çıkış XXIII, 9). Bu hususlar göz önünde bulundurulduğunda Yahudi olmayandan faiz alınmasının sonradan Tevrat'a Yahudiler tarafından ilave edildiği anlaşılmaktadır.

Günahlar iki çeşittir: İnsanlara haksızlık etmek ve bir de gerçek dinden yüz çevirmek. Burada söz konusu edilen Yahudiler, bu iki çeşit günahı da işliyorlardı.

Yahudilerin haksızlıkları daha çok maddiyata olan düşkünlükleri sebebiyledir. Kendilerine verilen, Cumartesi günü çalışma yasağı ve iç yağları yeme yasağı gibi hususlar da maddi cezalardır. O halde onlara verilen cezalar, işledikleri suçlara mütemasil şeylerdir.

Bu gibi hususlar dile getirilirken, kuşkusuz Peygamber döneminde yaşayan Medine Yahudileri kastediliyordu.

İşledikleri bütün bu suçlara rağmen sayıları az da olsa Yahudiler arasında ilimde derinleşmiş olan, Peygamberimizin peygamberliğini kabul edip diğer Müslümanlar gibi iman eden, namazı dosdoğru kılan, cimrilik yapmayarak zekâtlarını verenler, âhirete inanıp bunun gereğince amel edenler vardı. İşte bunlar için büyük bir mükâfat vardır. Allah'ın gönderdiği hak dini bozan Yahudiler, başka din mensuplarının ve İsrail soyundan gelmeyenlerin Yahudilik dinine girmelerini kabul etmez. Hâlbuki bütün dinlerin kaynağı Allah'tır ve insanların tamamı Allah'ın kullarıdır. Allah'ın dininin Allah'ın kullarına kapalı tutulması başlı başına bir zulümdür. Ayrıca Yahudilerden ilimde derinleşmiş bazı kimselerin İslâmiyet'i gerçek bir din kabul etmeleri, bu dinin gerçek bir din olduğunun delilidir. O halde Yahudiler bu yaptıklarından vazgeçmeli ve kendilerine de kapısını açık tutan bu gerçek dine gelmeliler.

اِنَّٓا اَوْحَيْنَٓا اِلَيْكَ كَمَٓا اَوْحَيْنَٓا اِلٰى نُوحٍ وَالنَّبِيّٖنَ مِنْ بَعْدِه۪ۚ
وَاَوْحَيْنَٓا اِلٰٓى اِبْرٰه۪يمَ وَاِسْمٰع۪يلَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ وَالْاَسْبَاطِ

وَعِيسٰى وَاَيُّوبَ وَيُونُسَ وَهٰرُونَ وَسُلَيْمٰنَۚ وَاٰتَيْنَا دَاوُ۫دَ
زَبُورًاۚ ﴿١٦٣﴾ وَرُسُلًا قَدْ قَصَصْنَاهُمْ عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُ وَرُسُلًا
لَمْ نَقْصُصْهُمْ عَلَيْكَؕ وَكَلَّمَ اللّٰهُ مُوسٰى تَكْل۪يمًاۚ ﴿١٦٤﴾ رُسُلًا
مُبَشِّر۪ينَ وَمُنْذِر۪ينَ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللّٰهِ حُجَّةٌ
بَعْدَ الرُّسُلِؕ وَكَانَ اللّٰهُ عَز۪يزًا حَك۪يمًا ﴿١٦٥﴾ لٰكِنِ اللّٰهُ يَشْهَدُ
بِمَٓا اَنْزَلَ اِلَيْكَ اَنْزَلَهُ بِعِلْمِه۪ۚ وَالْمَلٰٓئِكَةُ يَشْهَدُونَؕ
وَكَفٰى بِاللّٰهِ شَه۪يدًا ﴿١٦٦﴾

163. Nuh ve ondan sonraki peygamberlere vahyettiğimiz gibi sana da vahyettik. İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakub'a, torunlarına, İsa'ya, Eyüb'e, Yûnus'a, Harun'a ve Süleyman'a da vahyettik. Davud'a da Zebur'u verdik.

164. Daha önce bazı elçileri sana anlattık, bazı elçileri de sana anlatmadık. Ve Allah Musa ile gerçekten konuştu.

165. Müjdeleyici ve uyarıcı elçiler gönderdik ki bu elçilerden sonra insanların Allah'a karşı bir bahaneleri kalmasın. Allah güçlüdür ve her şeyi yerli yerince yapandır.

166. Fakat Allah sana indirdiğine şahitlik eder; onu bilerek indirmiştir. Melekler de buna şahitlik ederler. Şahit olarak Allah yeter.

Kitap Ehli, Peygamberimizden peygamberliğinin ispatı sadedinde kendilerine Allah'tan bir kitap getirmesini istedikleri, yukarıdaki âyetlerde ifade edilmişti. Bir bakıma nasıl Hz. Musa'ya Tevrat bir defada indirildiyse ona da bir defada bir kitabın indirilmesini ve üstelik bu kitabın kendilerine hitaben getirilmesini istiyorlardı. Hâlbuki Kitap Ehli sadece Hz. Musa'nın peygamberliğine inanmıyordu, yukarıdaki âyette sözü edilen bütün peygamberlerin peygamberliklerine inanıyorlardı ve sözü edilen bu peygamberler arasında Hz. Musa hariç diğerlerine topluca bir kitap indirilmiş değildir. Her peygambe-

rin peygamberliğini ispat eden farklı bir mucizesi vardır. Nitekim Yüce Allah, Hz. Musa ile konuştuğu halde diğer peygamberle doğrudan konuşmuş değildir. Ama Hz. Musa ile dolaysız olarak konuşmuş olması, diğer peygamberlerin peygamber olmadıkları anlamına gelmez. Önemli olan, peygamberin getirdiği mucize ile meydan okuması ve insanların, peygamberin mucizesine benzer bir şey getirememeleridir. Ayrıca bütün peygamberler aynı hususları getirmişlerdir. Tarafsız olarak değerlendirme yapan kişi her bir peygamberin, kendisinden önce gelmiş olan peygamberlerin izleyicisi olduğu sonucuna varır. O halde Peygamberimizden Hz. Musa'nın mucizelerine benzer mucizeler getirmesini istemek, bir inatlaşmadan başka bir şey değildir.

Yüce Allah'ın peygamberleri, peygamberliklerini ispat eden mucizelerle desteklemesinin sebebi, "**peygamberlerden sonra insanların Allah'a karşı bir bahaneleri kalmasın**" diyedir. Eğer insanlara peygamber gönderilmemiş olsaydı inanmayan insanların geçerli bir bahanesi olurdu.

"Fakat Allah sana indirdiğine şahitlik eder; onu bilerek indirmiştir. Melekler de buna şahitlik ederler. Şahit olarak Allah yeter."

Bütün bu gerçeklere rağmen Ey Muhammed, Kitap Ehli hala inanmıyorlarsa Allah senin peygamberliğine şahitlik etmektedir. Melekler de buna şahitlik etmektedir. Sana inanmayanların hiçbir gerekçeleri yoktur. Onların inkârları, hakkı kabul etme karşısında inatçılıklarından başka bir şey değildir.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ
اللَّهِ قَدْ ضَلُّوا ضَلَالًا بَعِيدًا ﴿١٦٧﴾ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَظَلَمُوا
لَمْ يَكُنِ اللَّهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ طَرِيقًا ﴿١٦٨﴾ إِلَّا
طَرِيقَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا وَكَانَ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا
﴿١٦٩﴾ يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمُ الرَّسُولُ بِالْحَقِّ مِنْ رَبِّكُمْ
فَآمِنُوا خَيْرًا لَكُمْ وَإِنْ تَكْفُرُوا فَإِنَّ لِلَّهِ مَا فِي
السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١٧٠﴾

167. İnkâr edenler ve Allah'ın yolundan alıkoyanlar, şüphesiz ki onlar, doğru yoldan pek uzak bir sapıklıkla yoldan çıkmışlardır.

168. İnkâr edenleri ve zulmedenleri Allah elbette bağışlayacak değildir; onları bir yola da kavuşturacak değildir.

169. Onları ancak içinde ebedi kalacakları cehennem yoluna iletir. Bu, Allah'a kolaydır.

170. Ey insanlar! Elçi, Rabbinizden gerçeği getirdi. Kendi iyiliğiniz için iman edin o halde! İnkâr edecek olursanız (bilin ki) **göklerde ve yerde olanlar Allah'ındır. Allah her şeyi bilendir, her şeyi yerli yerince yapandır.**

Kişinin hakkı kabul etmemesi ile başkalarını hakikate varmaktan alıkoyması elbette aynı şey değildir. Kendisi hakkı kabul etmediği gibi başkasının da hakkı kabul etmesini engellemek iki kat suç işlemek anlamındadır. Bunlar, küfür önderleri olarak kabul edilirler. Bu sebeple bu durumda olanlar daha derin bir sapıklık içerisindedir.

"İnkâr edenleri ve zulmedenleri Allah elbette bağışlayacak değildir; onları bir yola da kavuşturacak değildir."

Bu âyette kendilerinden bahsedilenler, bir önceki âyette anlatılan kimselerin aynısı olabilir. Çünkü başkalarını gerçek dinden alıkoymakla başkalarına zulmetmişlerdir. Ama kendileri inkâr etmekle birlikte başkalarını da engellemenin yanında daha pek çok haksızlıklar yapanlar; başkalarının haklarına değişik alanlarda tecavüz etmiş olanlar da kastediliyor olabilir. Allah'ın genel geçer yasalarına göre bu durumda olanlar, fıtratlarını bozdukları için Allah onları bağışlayacak değildir. Yaptıkları sebebiyle öyle karaktersiz bir duruma yuvarlanmışlar ki bunların artık doğru yola gelmeleri mümkün değildir. Onların varacağı yer cehennemdir.

"Ey insanlar! Elçi, Rabbinizden gerçeği getirdi. Kendi iyiliğiniz için iman edin o halde!"

Kitap Ehli'nin ileri sürdükleri şüpheler reddedildikten sonra burada hitap bütün insanlara yönlendirilmiş ve gerçeği getiren Elçi'ye inanmaları istenmektedir. Bu Elçi'ye inanmaları kendi yararlarınadır. O halde ona inanmalarına Allah'ın herhangi bir ihtiyacı yoktur. Çünkü **"göklerde ve yerde olanlar Allah'ındır."** Ayrıca Allah her şeyi bilendir. Kimin gerçeği kabul ettiğini ve kimin onu reddettiğini bilir.

يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا ف۪ي د۪ينِكُمْ وَلَا تَقُولُوا عَلَى اللّٰهِ اِلَّا الْحَقَّۜ
اِنَّمَا الْمَس۪يحُ ع۪يسَى ابْنُ مَرْيَمَ رَسُولُ اللّٰهِ وَكَلِمَتُهُۚ اَلْقٰيهَٓا
اِلٰى مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِنْهُۘ فَاٰمِنُوا بِاللّٰهِ وَرُسُلِه۪ۜ وَلَا تَقُولُوا ثَلٰثَةٌۜ
اِنْتَهُوا خَيْرًا لَكُمْۜ اِنَّمَا اللّٰهُ اِلٰهٌ وَاحِدٌۜ سُبْحَانَهُٓ اَنْ يَكُونَ لَهُ
وَلَدٌۢ لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِۜ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَك۪يلًا ﴿١٧١﴾
لَنْ يَسْتَنْكِفَ الْمَس۪يحُ اَنْ يَكُونَ عَبْدًا لِلّٰهِ وَلَا الْمَلٰٓئِكَةُ
الْمُقَرَّبُونَۜ وَمَنْ يَسْتَنْكِفْ عَنْ عِبَادَتِه۪ وَيَسْتَكْبِرْ
فَسَيَحْشُرُهُمْ اِلَيْهِ جَم۪يعًا ﴿١٧٢﴾ فَاَمَّا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ فَيُوَفّ۪يهِمْ اُجُورَهُمْ وَيَز۪يدُهُمْ مِنْ فَضْلِه۪ۚ وَاَمَّا
الَّذ۪ينَ اسْتَنْكَفُوا وَاسْتَكْبَرُوا فَيُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا اَل۪يمًاۙ
وَلَا يَجِدُونَ لَهُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلِيًّا وَلَا نَص۪يرًا ﴿١٧٣﴾

171. **Ey Kitap Ehli! Dininizde aşırı gitmeyin ve Allah hakkında sadece gerçeği söyleyin. Meryem oğlu İsa Mesih sadece Allah'ın Elçi'si, Meryem'e attığı kelimesi ve O'ndan bir ruhtur. O halde Allah'a ve elçilerine iman edin.** (Allah) **üçtür demeyin. Kendi iyiliğiniz için vazgeçin! Allah ancak tek bir ilâhtır. O, çocuğu olmaktan münezzehtir. Göklerde ve yerde olanlar O'nundur. Vekil olarak Allah yeter.**

172. **Ne Mesih böbürlenip de Allah'a kul olmaktan uzak durur ne de yakınlaştırılmış melekler. Kim O'na kulluk etmeye tenezzül etmez ve büyüklük taslarsa** (bilsin ki) **O, hepsini huzurunda toplayacaktır.**

173. İnanıp salih amel işleyenlere mükâfatlarını tam olarak verecek ve lütfundan onlara daha fazlasını da verecektir. (Kulluktan) **çekinip büyüklük taslayanlara da acı bir azap verecek; Allah dışında ne bir dost ne de bir yardımcı bulabileceklerdir.**

Dinde aşırılık dinin kimi emir ve yasaklarını eksiltme şeklinde olabileceği gibi arttırma şeklinde de olabilir. Yahudiler daha çok dinin emir ve yasaklarını eksiltme ve onları yok sayma gibi bir yol izlerken Hıristiyanlar ise daha çok dini emirleri arttırma ve zorlaştırma şeklinde bir yol izlemişlerdir. Yine dini değer ve şahsiyetler konusunda Yahudiler onlara verilmesi gereken değeri azaltma yönüne gitmişken Hıristiyanlar ise onları daha da yüceltme yönüne gitmişlerdir.

Önceki âyetlerde Yahudilerin aşırılıklarından söz edilmişti. Bu âyetlerde ise Hıristiyanların aşırılıklarından söz edilmektedir. Hıristiyanlar Hz. İsa ve annesine ilâhlık vasfı vermiş, ayrıca dinde olmayan bazı şeyleri dine ilave etmişlerdir. Oysa Hz. İsa sadece Allah'ın bir elçisidir. Bir kulun yükselebileceği en üstün derece de budur. Ne var ki onun dünyaya gelişi diğer insanlardan farklı olmuştur. O, Allah'ın *"Meryem'e attığı kelimesi"*dir. Hz. İsa'ya *kelime* denilmesi, onun, Allah'ın *kün*:ol emriyle dünyaya gelmesi sebiyledir. İsa'nın *"O'ndan bir ruh olması"*, Onun bir parçası olduğu anlamına gelmez. Yalnızca Allah'ın yarattığı ve erdemli niteliklerle donattığı ruhlardan bir olduğu anlamına gelir. Aslında mevcut İncillerde de Allah'ın tek olduğunu bildiren âyetler vardır. Mesela Markos İncil'inde Yahudi Yazıcılardan birinin, Hz. İsa'ya gelerek bütün emirler içerisinde ilk sırada olan emri sormuş ve Hz. İsa ona şöyle demiştir: "Birincisi, 'Dinle ey İsrail! Allah'ımız Rab, bir olan Rabdir. Ve Rab Allah'ını bütün yüreğinle, bütün canınla, bütün fikrinle ve bütün kuvvetinle seveceksin. Bunlardan daha büyük başka emir yoktur.'" (Markos 12/29). Ne var ki mevcut İnciller tahrif edildikleri için Allah'ın tekliğini ifade ettikleri gibi aksini de ifade edebilmektedir. "Aslında teslis (üçleme) inancının, Hıristiyanlığa özgü bir şey olmadığı, eski Hintlilerde, Mısırlılarda, Yunanlılarda ve Avrupa kavimlerinde mevcut olan bu inancın, İskenderiye Yeni Eflatunculuk felsefesiyle ve özellikle eski putperestliğin etkisinde bulunan Bizans İmparatoru ve papazlarının marifetiyle Hıristiyanlığa adapte edildiği bilimsel araştırmalarla ortaya çıkmıştır." (Süleyman Ateş, Kur'ân-ı Kerim Tefsir, II, 723).

"Bazı şeylerin Allah'a izafe edilmesi, onların Allah yanındaki değer ve itibarını belirtir. *Beytullah, nâkatullah* (Allah'ın evi, Allah'ın devesi) sözleri, Ka'be ve Salih'in devesinin, Allah katındaki değerini belirtir. Ahdullah (Allah'ın ahdi) de ahdin önemini ifade eder." (Süleyman Ateş, a.g.e., II, 722).

Kulluğunu bilen insan her konuda gerçeğin peşinde olmalıdır; ama Allah söz konusu olunca bu hassasiyet daha özen ister. Bu sebeple, "**Allah hakkın-**

da sadece gerçeği söyleyin" denmektedir. Çünkü Allah hakkındaki inancın bozulması, hayatın tamamındaki dengeleri bozar.

"Ne Mesih böbürlenip de Allah'a kul olmaktan uzak durur ne de yakınlaştırılmış melekler. Kim O'na kulluk etmeye tenezzül etmez ve büyüklük taslarsa (bilsin ki) **O, hepsini huzurunda toplayacaktır."**

Hz. İsa'nın kendisi Allah'ın kulu olduğunun bilincindedir. O, Allah'ın büyüklüğünü bilir ve O'na kulluk görevini yerine getirir. Yakınlaştırılmış melekler de böyle davranırlar.

Kuşkusuz, Hz. İsa hakkında Hıristiyanların aşırı gittiklerini hatırlatan bu âyetler, sadece Hıristiyanlara hitap etmemekte, diğer milletlere ve bu arada Müslümanlara da peygamberleri konusunda dikkat etmelerini öğütlemektedir. Nitekim Peygamber (s.a.v.) de bir hadisinde buna dikkat çekmekte ve şöyle demektedir: "Beni, Hıristiyanların Meryem oğlu İsa'yı övdükleri gibi övmeyin. Çünkü ben Allah'ın kuluyum. Benim hakkımda Allah'ın kulu ve Resulü, deyin". (Buharî, Enbiya 48; İbnu Hanbel, Musned, I, 23-24). Aslında peygamberleri peygamberlik makamının üstüne çıkararak onlara Allah'a ait birtakım sıfatları yakıştırmak onlara saygı değildir. Onlara saygı göstermek, gösterdikleri yolu izlemekle olur.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ بُرْهَانٌ مِنْ رَبِّكُمْ
وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ نُورًا مُبِينًا ﴿١٧٤﴾ فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا
بِاللَّهِ وَاعْتَصَمُوا بِهِ فَسَيُدْخِلُهُمْ فِي رَحْمَةٍ مِنْهُ
وَفَضْلٍ وَيَهْدِيهِمْ إِلَيْهِ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا ﴿١٧٥﴾

174. Ey insanlar! Şüphesiz Rabbinizden size kesin bir delil geldi: Size apaçık bir nur indirdik.

175. Allah'a inanıp O'na sımsıkı sarılanlara gelince, Allah onları kendinden bir rahmet ve lütuf içine alacak ve onları kendine (giden) **bir yola; dosdoğru bir yola kavuşturacaktır.**

Yahudilerin hak dinden saptıkları ve din adına ipe-sapa gelmez iddiaları gündeme getirilip bunlara cevaplar verildikten sonra, 170. âyette hitap bütün insanlara yöneltilmişti. Ardından gelen âyetlerde Hıristiyanların sapmaların-

173. İnanıp salih amel işleyenlere mükâfatlarını tam olarak verecek ve lütfundan onlara daha fazlasını da verecektir. (Kulluktan) **çekinip büyüklük taslayanlara da acı bir azap verecek; Allah dışında ne bir dost ne de bir yardımcı bulabileceklerdir.**

Dinde aşırılık dinin kimi emir ve yasaklarını eksiltme şeklinde olabileceği gibi arttırma şeklinde de olabilir. Yahudiler daha çok dinin emir ve yasaklarını eksiltme ve onları yok sayma gibi bir yol izlerken Hıristiyanlar ise daha çok dini emirleri arttırma ve zorlaştırma şeklinde bir yol izlemişlerdir. Yine dini değer ve şahsiyetler konusunda Yahudiler onlara verilmesi gereken değeri azaltma yönüne gitmişken Hıristiyanlar ise onları daha da yüceltme yönüne gitmişlerdir.

Önceki âyetlerde Yahudilerin aşırılıklarından söz edilmişti. Bu âyetlerde ise Hıristiyanların aşırılıklarından söz edilmektedir. Hıristiyanlar Hz. İsa ve annesine ilâhlık vasfı vermiş, ayrıca dinde olmayan bazı şeyleri dine ilave etmişlerdir. Oysa Hz. İsa sadece Allah'ın bir elçisidir. Bir kulun yükselebileceği en üstün derece de budur. Ne var ki onun dünyaya gelişi diğer insanlardan farklı olmuştur. O, Allah'ın *"Meryem'e attığı kelimesi"*dir. Hz. İsa'ya *kelime* denilmesi, onun, Allah'ın *kün*:ol emriyle dünyaya gelmesi sebiyledir. İsa'nın *"O'ndan bir ruh olması"*, Onun bir parçası olduğu anlamına gelmez. Yalnızca Allah'ın yarattığı ve erdemli niteliklerle donattığı ruhlardan bir olduğu anlamına gelir. Aslında mevcut İncillerde de Allah'ın tek olduğunu bildiren âyetler vardır. Mesela Markos İncil'inde Yahudi Yazıcılardan birinin, Hz. İsa'ya gelerek bütün emirler içerisinde ilk sırada olan emri sormuş ve Hz. İsa ona şöyle demiştir: "Birincisi, 'Dinle ey İsrail! Allah'ımız Rab, bir olan Rabdir. Ve Rab Allah'ını bütün yüreğinle, bütün canınla, bütün fikrinle ve bütün kuvvetinle seveceksin. Bunlardan daha büyük başka emir yoktur.'" (Markos 12/29). Ne var ki mevcut İnciller tahrif edildikleri için Allah'ın tekliğini ifade ettikleri gibi aksini de ifade edebilmektedir. "Aslında teslis (üçleme) inancının, Hıristiyanlığa özgü bir şey olmadığı, eski Hintlilerde, Mısırlılarda, Yunanlılarda ve Avrupa kavimlerinde mevcut olan bu inancın, İskenderiye Yeni Eflatunculuk felsefesiyle ve özellikle eski putperestliğin etkisinde bulunan Bizans İmparatoru ve papazlarının marifetiyle Hıristiyanlığa adapte edildiği bilimsel araştırmalarla ortaya çıkmıştır." (Süleyman Ateş, Kur'ân-ı Kerim Tefsir, II, 723).

"Bazı şeylerin Allah'a izafe edilmesi, onların Allah yanındaki değer ve itibarını belirtir. *Beytullah, nâkatullah* (Allah'ın evi, Allah'ın devesi) sözleri, Ka'be ve Salih'in devesinin, Allah katındaki değerini belirtir. Ahdullah (Allah'ın ahdi) de ahdin önemini ifade eder." (Süleyman Ateş, a.g.e., II, 722).

Kulluğunu bilen insan her konuda gerçeğin peşinde olmalıdır; ama Allah söz konusu olunca bu hassasiyet daha özen ister. Bu sebeple, "**Allah hakkın-**

da sadece gerçeği söyleyin" denmektedir. Çünkü Allah hakkındaki inancın bozulması, hayatın tamamındaki dengeleri bozar.

"Ne Mesih böbürlenip de Allah'a kul olmaktan uzak durur ne de yakınlaştırılmış melekler. Kim O'na kulluk etmeye tenezzül etmez ve büyüklük taslarsa (bilsin ki) **O, hepsini huzurunda toplayacaktır."**

Hz. İsa'nın kendisi Allah'ın kulu olduğunun bilincindedir. O, Allah'ın büyüklüğünü bilir ve O'na kulluk görevini yerine getirir. Yakınlaştırılmış melekler de böyle davranırlar.

Kuşkusuz, Hz. İsa hakkında Hıristiyanların aşırı gittiklerini hatırlatan bu âyetler, sadece Hıristiyanlara hitap etmemekte, diğer milletlere ve bu arada Müslümanlara da peygamberleri konusunda dikkat etmelerini öğütlemektedir. Nitekim Peygamber (s.a.v.) de bir hadisinde buna dikkat çekmekte ve şöyle demektedir: "Beni, Hıristiyanların Meryem oğlu İsa'yı övdükleri gibi övmeyin. Çünkü ben Allah'ın kuluyum. Benim hakkımda Allah'ın kulu ve Resulü, deyin". (Buharî, Enbiya 48; İbnu Hanbel, Musned, I, 23-24). Aslında peygamberleri peygamberlik makamının üstüne çıkararak onlara Allah'a ait birtakım sıfatları yakıştırmak onlara saygı değildir. Onlara saygı göstermek, gösterdikleri yolu izlemekle olur.

يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَٓاءَكُمْ بُرْهَانٌ مِنْ رَبِّكُمْ
وَاَنْزَلْنَٓا اِلَيْكُمْ نُورًا مُب۪ينًا ﴿١٧٤﴾ فَاَمَّا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا
بِاللّٰهِ وَاعْتَصَمُوا بِه۪ فَسَيُدْخِلُهُمْ ف۪ي رَحْمَةٍ مِنْهُ
وَفَضْلٍ وَيَهْد۪يهِمْ اِلَيْهِ صِرَاطًا مُسْتَق۪يمًا ﴿١٧٥﴾

174. Ey insanlar! Şüphesiz Rabbinizden size kesin bir delil geldi: Size apaçık bir nur indirdik.

175. Allah'a inanıp O'na sımsıkı sarılanlara gelince, Allah onları kendinden bir rahmet ve lütuf içine alacak ve onları kendine (giden) **bir yola; dosdoğru bir yola kavuşturacaktır.**

Yahudilerin hak dinden saptıkları ve din adına ipe-sapa gelmez iddiaları gündeme getirilip bunlara cevaplar verildikten sonra, 170. âyette hitap bütün insanlara yöneltilmişti. Ardından gelen âyetlerde Hıristiyanların sapmaların-

dan ve asılsız iddialarından söz edilerek bunlara gerekli cevaplar verildi. Burada hitap tekrar Yahudi ve Hıristiyanları da içine alacak şekilde bütün insanlara yöneltilmiş ve 174. âyete *"Ey insanlar!"* hitabıyla başlanmıştır.

Müfessirler *"kesin delil"* ile Peygamber'in, *"indirilen nur"* ile de Kur'ân-ı Kerim'in kastedildiğini belirtir.

Peygamber Muhammed (s.a.v.) okuma-yazma bilmez bir ümmi idi. Herhangi bir eğitim kurumunda yetişmediği gibi aile içinde de bir eğitim görmüş değildi. Hatta yaşadığı Kureyş kabilesinin ahlâkî yapısından hoşlanmadığı için onların meclislerine de uzun boylu katılmıyordu. Gerçi bu tür meclislerde olsa olsa şiir, neseb ilmi ve Arap tarihinden söz edilirdi. Ancak Kureyşlilerin ahlâki yapılarından hoşlanmadığı için bu meclislerle de bir ilgisi yoktu. Kısacası peygamberlikten sonra gündeme getirdiği konulara dair ne bir eğitimi vardı ne de bir hazırlığı.

İlk muhatabı olan kavmi arasında peygamberlikten önce kırk yıl yaşamıştı ve bütün kavmi onu güvenirliliği ile tanırdı. Bu sebeple kendisine "*el-Emin*: güvenilir kişi" diyorlardı.

Peygamber'in peygamberlik öncesi hayatı ve kavmi arasında güvenilir kişi olarak bilinmesi, onun gerçek bir peygamber olduğunun diğer bir kanıtıdır.

Ona indirilen Kur'ân-ı Kerim ise apaçıklığı ve anlaşılırlığı; konuları apaçık bir şekilde ortaya koyması, insanlara rehberlik etmesi; getirdiği inanç esasları ve ahlâki kurallarla toplumsal meselelere önerdiği çözümler bakımından bir aydınlıktır. İnsanlığı putperestlik karanlığından Allah'ı birleme aydınlığına, zulüm ve haksızlıklardan adalete kavuşturan bir nurdur.

Bu sebeple ona inananlar Allah'ın rahmet ve lütfuna kavuşmuş, dosdoğru yola ulaşmışlardır.

يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللّٰهُ يُفْت۪يكُمْ فِي الْكَلَالَةِ اِنِ امْرُؤٌا هَلَكَ لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ وَلَهُٓ
اُخْتٌ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ وَهُوَ يَرِثُهَٓا اِنْ لَمْ يَكُنْ لَهَا وَلَدٌ فَاِنْ كَانَتَا
اثْنَتَيْنِ فَلَهُمَا الثُّلُثَانِ مِمَّا تَرَكَ وَاِنْ كَانُٓوا اِخْوَةً رِجَالًا وَنِسَٓاءً فَلِلذَّكَرِ
مِثْلُ حَظِّ الْاُنْثَيَيْنِ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اَنْ تَضِلُّوا وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَل۪يمٌ ﴿١٧٦﴾

176. Senden fetva istiyorlar. De ki: "Birinci dereceden mirasçı bırakmayan kimse hakkında size Allah fetva veriyor. Çocuğu olmayıp bir kız kardeşi olan erkek kişi öldüğünde, terekesinin yarısı kız kardeşinindir. Böyle bir kişinin çocukları olmayan kız kardeşi ölecek olursa terekesinin tamamına mirasçı olur. Şayet ölen bu kişinin iki kız kardeşi varsa terekenin üçte ikisi onlarındır. Şayet erkek kardeşler ve kız kardeşler varsa erkek iki kadın payı alacaktır." Allah size (bunları) **açıklıyor ki sapmayasınız. Allah her şeyi bilendir.**

Fetva istemek, dini bir alanda herhangi bir konunun açıklanmasını, o konuda aydınlatılmayı istemektir. Âyette hakkında bilgi istenilen *kelale* ise müfessirlerin çoğuna göre, öldüğünde geride anne-baba ve çocuk bırakmayan kimsedir. Burada bu durumdaki kimsenin bıraktığı mirasın kimlere kalacağı ve nasıl paylaşılacağı sorulmaktadır.

Nisâ sûresi insanların tek nefisten türediklerini ifade ettikten ve mal konusunda güçsüz kimselerin mallarının gözetilmesi ve onlara haksızlık yapılmamasını ifade ettikten sonra miras konularını anlatmakla başlamıştı. Bu son âyet de yine miras meselelerinden birini gündeme getirmektedir. Yine ilk âyette insanların tek nefisten yaratıldıkları ifade edilmiş, Allah'ın insanlar üzerinde sürekli gözetleyici olduğu vurgulanmıştı. Burada da âyet, Allah'ın her şeyi bildiğini belirtmekle son bulmaktadır. Böylece sûre içerisinde Yahudi ve Hıristiyanların geçmişlerine dair verilen bilgilerin ve bu arada zikredilen ilâhî hükümlerin bir bilgiye dayalı olduğu; bunların, her şeyi bilen Allah'ın hükümleri olduğu belirtilmektedir.

Özet olarak sûre, aile ilişkileriyle konuya girerek toplumsal birtakım ilişkilere geçiş yapmakta, bu arada İslâm toplumuna muhalif güçler tarafından yapılan saldırılara cevaplar vermektedir. Böylece toplumun maddi alanda korunması gerektiği gibi manevi alanda da korunması gerektiği gösterilmektedir. Günümüzde de İslâm toplumunun maruz kaldığı sömürü çeşitlerinden biri, kültür emperyalizmidir. Ancak kültür emperyalizmine yine kültürle karşılık verilebilir. Maddi yasaklarla, kitap toplatmakla, filmleri, uydu antenlerini yasaklamakla, kilise ve havraların inşaına engel olmakla değil. Nitekim sûre içerisinde muhalif güçlerin itirazları ve ileri sürdükleri hususlar dile getirilmiş ve bunlara cevaplar verilmiştir. Kur'ân-ı Kerim'in hiçbir âyetinde muhaliflerin konuşmalarına engel olun yahut onları dünyevi cezalarla cezalandırın, denilmemektedir.

İndeks

Hayat Kaynağı

Kur'an Tefsiri

Prof. Dr.
M. Sait Şimşek

2

BEYAN

Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri, Beyan Yayınları'nın 530. kitabı olarak yayına hazırlandı; editör Prof. Dr. Fethi Ahmet Polat, kapak düzeni Yusuf Kot, dizgi ve sayfa düzeni Osman Arpaçukuru, baskı ve cilt İstanbul Matbaacılık Ltd. Şti. (Gümüşsuyu Cad. No: 21/B Zeytinburnu-İstanbul, 0212 482 51 66) tarafından gerçekleştirildi ve Ocak 2012'de İstanbul'da yayımlandı.

ISBN 978-975-473-518-5 (II. cilt)
ISBN 978-975-473-516-1 (I-V takım)

Sertifika No: 14723

BEYAN YAYINLARI Ankara Cad. 49 • 34112 Cağaloğlu-İstanbul
Tel: +90.212. 512 76 97 - Tel-Faks: 526 50 10
www.beyanyayinlari.com
bilgi@beyanyayinlari.com

Prof. Dr. M. Sait Şimşek

Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri

2. Cilt

BEYAN

İçindekiler

5.
Mâide Sûresi

Medine'de indirilmiş olup 120 âyettir. Adını 112. âyette geçen ve sofra anlamına gelen ***mâide*** *kelimesinden almaktadır. İleride anlatılacağı üzere Havariler, Hz. İsa'dan, peygamberliğinin ispatına dair Allah katından kendilerine bir sofra indirilmesini istemişlerdir. İşte sûre adını buradan almaktadır. Akitler sûresi olarak da bilinir. Sûrede birçok akitten söz edilmesi sebebiyle bu isimlendirme sûrenin muhtevasına daha uygun görünmektedir..*

Bu Sûrenin en son indirilen sûre olduğu ve topluca indirildiğini belirten rivayetler sahih görülmemekle birlikte, (Derveze, Nüzul Sırasına Göre Kur'ân Tefsiri, VII, 3) muhtevasından son dönemlerde indirilen sûreler arasında yer aldığı anlaşılmaktadır. Çünkü dinin tamamlandığını belirten âyet bu sûrede yer almaktadır. Sosyal hayatla ilgili hükümlerin yoğunluğu da sûrenin son indirilen sûreler arasında yer aldığını göstermektedir.

Kitap Ehli'yle ilişkiler konusu da bu sûrede yoğun bir şekilde incelenen konular arasındadır. Bu bağlamda Kitap Ehli'nin, kendilerine indirilen vahyin bir kısmını yitirdikleri bir kısmını da hevalarına uyarak gizledikleri belirtilmekte, Kur'ân'ın önceki kitaplara hakemliği ve hâkimliği vurgulanmaktadır. Kitaplarını tahrif etmeleri ve hevalarını gerçeklerden üstün tutmalarından dolayı da batıl birtakım inançlara yöneldikleri dile getirilmektedir. Bu sebeple Kur'ân, önceki kitaplarda bulunan tahrifleri düzeltmekte ve Allah'ın sahih dinine sarılmak isteyenleri Kur'ân-ı Kerim'e davet etmektedir. Haddizatında bütün peygamberlerin getirdikleri din/inanç esasları aynı olmakla birlikte onların günlük hayatı düzenleyen şeriatları arasında birtakım farklılık-

lar bulunmaktadır. En son kitap olması nedeniyle Kur'ân-ı Kerim, indirilişinden itibaren kıyamete kadar insanlık için en yararlı kuralları içermektedir.

Kitap Ehli'ne dair bu meseleler gündeme getirilirken Müslümanların toplumsal düzenlerine ilişkin kurallar anlatılmaktadır ki Kitap Ehli'ne dair verilen bilgilerin temel hedefi de Müslümanların ibret almalarını temin etmektir. Bu bağlamda iyiliği emretmek ve kötülükten sakındırmak, iyilikler üzere yardımlaşmak ve inanmayanlara yandaşlık etmemek, aşırılıklardan sakınmak, ne pahasına olursa olsun adaletten sapmamak Müslümanlara emredilen kurallar arasında yer almaktadır.

Bu temel kuralları gündeme getiren sûre göklerdeki ve yerdeki egemenliğin Allah'a ait olduğunu bildiren âyetle son bulmaktadır.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ
يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُٓوا اَوْفُوا بِالْعُقُودِۜ اُحِلَّتْ لَكُمْ بَه۪يمَةُ الْاَنْعَامِ
اِلَّا مَا يُتْلٰى عَلَيْكُمْ غَيْرَ مُحِلِّي الصَّيْدِ وَاَنْتُمْ حُرُمٌۜ اِنَّ اللّٰهَ يَحْكُمُ
مَا يُر۪يدُ ﴿١﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا تُحِلُّوا شَعَٓائِرَ اللّٰهِ وَلَا الشَّهْرَ
الْحَرَامَ وَلَا الْهَدْيَ وَلَا الْقَلَٓائِدَ وَلَٓا اٰمّ۪ينَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ
يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنْ رَبِّهِمْ وَرِضْوَانًاۜ وَاِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُواۜ
وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ اَنْ صَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ
اَنْ تَعْتَدُواۢ وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوٰىۖ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى
الْاِثْمِ وَالْعُدْوَانِۖ وَاتَّقُوا اللّٰهَۜ اِنَّ اللّٰهَ شَد۪يدُ الْعِقَابِ ﴿٢﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Ey iman edenler! Sözleşmelere bağlı kalın. İhramda iken avlanmayı meşru saymamanız şartıyla size okunup açıklanacak olanlar dışındaki hayvanlar size helal kılındı. Şüphesiz ki Allah istediği gibi hükmeder.**

2. **Ey iman edenler! Allah'ın sembollerine, haram aya, kurbanlara** (özellikle) **gerdanlıklı kurbanlara ve Rablerinden bir lütuf ve bir hoşnutluk isteyerek Beyt-i Haram'a koşanlara saygısızlık etmeyin. İhramdan çıktığınızda avlanabilirsiniz. Sizi Mescid-i Haram'dan alıkoymalarından dolayı bir kavme duyduğunuz öfke, taşkınlık yapmanıza sebep olmasın. İyilik ve takva üzere yardımlaşın; günah ve düşmanlığı arttırmada değil! Allah'tan korkun, şüphesiz Allah'ın azabı çetindir.**

Kelime olarak *akit*; bağlamak, düğüm atmak, bir şeyin iki ucunu bir araya getirmek anlamına gelir. Bu sözlük anlamdan hareketle kelime sözleşmeler için de kullanılır olmuştur. *Söz vermeye* nazaran daha kati bir bağlayıcılık ifade eder.

Burada yerine getirilmesi istenen sözleşmelerin tamamı zikredilmiyor olsa da Allah ile kullar ve kulların kendi aralarındaki sözleşmelerin kastedildiği açıktır. Burada ve sonraki âyetlerde söz konusu sözleşmelerin önemli bir kısmının ayrıntıları verilmektedir. İman eden kişi açısından Allah'ın her bir emri, Allah ile kul arasındaki sözleşme anlamını taşır. İslâm sadece Allah ile kul arasındaki ilişkileri düzenleyen bir din değildir. Aslında hiçbir ilâhî din sadece Allah ile kullar arasındaki ilişkiyi düzenlemekle yetinmez. Hepsi insanlar arası sosyal hayatı da düzenler. Hatta insanların hayvanlar ve cansız varlıklarla ilişkilerini de düzenlerler. Nitekim bu iki âyetle hemen ardından gelen âyetlerde, yenilmesi caiz olan-olmayan hayvanlar, avlanmanın caiz olmadığı zamanlar, savaşılmayacak aylar ve mekânlar vs. gibi hususlar anlatılmaktadır.

Sûrenin ilk âyetinin girişinde "**Ey iman edenler! Sözleşmelere bağlı kalın**" denmesi, sözleşmelere bağlılığın dinde ne denli önemsendiğini açıkça ifade etmektedir. Çünkü sözleşmelere bağlı kalınması istenirken *"Ey iman edenler!"* diye hitap edilmesi, iman ile sözleşmelere bağlılık arasındaki ilişkiye dikkat çekmekte; böylece sözleşmelere bağlılığın imanın bir gereği olduğu dile getirilmektedir.

Ardından hemen eti helal kılınan hayvanlardan söz edilmekte, bilahare haram kılınanlar dile getirilmektedir. Helal olanlarla konuya başlanması, helal olmanın asıl olduğuna dikkat çekmek için olmalıdır.

İkinci âyette geçen, **Allah'ın sembolleri**yle Allah'ın bütün emir ve yasaklarının mı, hac ibadetiyle ilgili hususların mı, yoksa Haram/kutsal bölgede bulunan mekânların mı kastedildiği konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Allah'ın bütün emir ve yasaklarına saygı gösterilmesi gerektiği açıktır. Ancak sözün bağlamı hac ibadeti ve kutsal mekânların kastedildiğini söyleyen görüşü desteklemektedir.

"Rablerinden bir lütuf ve bir hoşnutluk isteyerek Beyt-i-Haram'a koşanlara saygısızlık etmeyin."

Bazı müfessirler burada müşriklerin kastedildiğini, böylece umre yapmak üzere gelen müşriklere engel olunmaması gerektiğinin anlatıldığını söylemektedir, ancak bu hükmün, *"Ey iman edenler! Müşrikler ancak bir pisliktir. Bu yıllarından sonra artık Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar"* (Tevbe 9/24) âyetiyle de nesih edildiğini söylerler. Bunların yanı sıra âyetin Müslümanlar hakkında indirildiğini, Mekke'ye gelen Müslüman hacılara engel çıkarılmaması gerektiğini

söyleyen müfessirler de vardır. İzzet Derveze, *"Rablerinden bir lütuf ve hoşnutluk isteyerek.."* ifadesinden hareketle burada Müslüman hacıların kastedilmiş olması gerekir, demektedir. (Derveze, VII, 12). Biz de Derveze'nin bu değerlendirmesine katılıyoruz. Rablerinden lütuf ve hoşnutluğunu isteyerek Beytu'l-Haram'a gelenler, Müslümanlardır. Bu sebeple âyetin mensuh olması söz konusu değildir.

"Sizi Mescid-i Haram'dan alıkoymalarından dolayı bir kavme duyduğunuz öfke, taşkınlık yapmanıza sebep olmasın."

Âyetin bu kısmında Mekke müşriklerinin kastedildiği açıktır. Aslında onlar, sadece Müslümanların Mescid-i Haram'ı ziyaret etmelerine engel olmakla kalmamış, aynı zamanda Müslümanları yurtlarından çıkarmış ve güçsüz Müslümanlara olmadık işkenceler uygulamışlardı. Yurtlarını ve mallarını terk ederek Medine'ye hicret eden Müslümanlara burada da rahat vermemiş, saldırganlıklarına devam etmişlerdi. Onların bu zulüm ve saldırganlıkları sebebiyle Müslümanların onlara karşı öfke ve kızgınlık duymaları doğaldır. Ancak bu öfke ve kızgınlık Müslümanları saldırgan yapmamalıdır. Çünkü onlar insanlara, bu arada kendilerine haksızlık ve zulmetmiş olanlara da aydınlığı götürecek, hak ve adaleti taşıyacak olan kimselerdir. Bu misyona sahip olanlar, insanlara daha hoş görülü davranmak mecburiyetindedirler.

حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالدَّمُ وَلَحْمُ الْخِنْزِيرِ وَمَٓا اُهِلَّ لِغَيْرِ اللّٰهِ
بِهٖ وَالْمُنْخَنِقَةُ وَالْمَوْقُوذَةُ وَالْمُتَرَدِّيَةُ وَالنَّطِيحَةُ وَمَٓا اَكَلَ السَّبُعُ اِلَّا
مَا ذَكَّيْتُمْ وَمَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ وَاَنْ تَسْتَقْسِمُوا بِالْاَزْلَامِ
ذٰلِكُمْ فِسْقٌ اَلْيَوْمَ يَئِسَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ دِينِكُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ
وَاخْشَوْنِ اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَاَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي
وَرَضِيتُ لَكُمُ الْاِسْلَامَ دِينًا فَمَنِ اضْطُرَّ فِي مَخْمَصَةٍ غَيْرَ مُتَجَانِفٍ
لِاِثْمٍ فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣﴾

3. **Ölü, kan, domuz eti ve Allah'tan başkası adına kesilenler; ayrıca boğularak, dövülerek, yukarıdan düşerek, boynuzlanarak ölmüş olanlarla yırtıcı hayvanlar tarafından parçalanarak yenmiş olanlar size haram kılındı. Ancak yetişip de kestikleriniz hariç. Yine putlar için kesilenlerle fal oklarıyla kısmet aramanız** (size haram kılınmıştır)**. İşte bunlar, yoldan çıkmaktır. İnkâr edenler bugün dininizden umutlarını kestiler. Öyleyse onlardan korkmayın; Benden korkun. Bugün dininizi sizin için kemale erdirdim ve nimetimi üzerinize tamamladım; sizin için din olarak da İslâm'ı beğendim. Kim günaha eğiliminden değil de zorunluluk sonucu** (bunlardan yerse)**, şüphesiz Allah çok bağışlayıcıdır çok merhametlidir.**

Allah'ın her yasağının ve emrinin mutlaka bir hikmetinin bulunduğuna daha önce dikkat çekmiş ve söz konusu emir ve yasaklarda insanların yararlarının gözetildiğini belirtmiştik. İnsanın bir maddi ve bir de ruhi, yani manevi yönü olduğu için söz konusu yararlar bazen insanın maddi yönüyle, yani bedeniyle, bazen de manevi yönüyle ilgilidir. Günümüz modern ilminin ilerlemesi sayesinde insanın bedenini ilgilendiren emir ve yasakların önemli bir kısmının nedenini anlayabiliyoruz. Ancak helal ve haramlar, modern ilmin vardığı sonuca göre belirlenmez. Çünkü modern ilmin vardığı sonuç kesin olamayabileceği gibi insanın manevi yönünü ilgilendiren hususlar modern ilmin kapsamı dışında olan hususlardır.

Burada yenilmesi haram on şey zikredilmektedir. Şöyle ki:

Ölü: Bununla herhangi bir öldüreni olmaksızın kendiliğinden ölmüş olan hayvan kastedilmektedir. Şer'i bir şekilde boğazlanmış olan yahut av hayvanının öldürdüğü hayvanlar bunun kapsamına girmez. Çoğunlukla bu şekilde ölmüş olan hayvanlar hastalık sebebiyle ölmüşlerdir. Etleri ölümlerine sebep olan mikropları taşımaktadır. Sadece deniz hayvanlarının etleri, bu hükmün dışındadır. Bazı durumlar hariç genel olarak onların etleri yenebilir.

Kan: Burada kastedilen; ciğer, dalak gibi katı kan değil, sıvı kandır. Vücuttaki mikrop ve zehirler de aslında kana karışırlar ve hayvanın kanı akıtıldığında onunla birlikte dışarı atılırlar. Yine mikroplu olmayan kan vücuttan dışarı çıktıktan hemen sonra bozulmakta ve sağlığa zararlı hale gelmektedir. Hayvan kesilip kanı akıtıldıktan sonra etlerinin damar ve sinirlerinde kalan kanın etle birlikte yeniyor olmasında bir sakınca yoktur.

Domuz eti: Domuz etinin yenmesi haramdır. Yahudilikte de yenmesi haram sayılmıştır. Hıristiyanlar, domuz etinin kendilerine helal kılındığını ileri

sürerler. Sindirimi en zor etlerden biri olduğu ve etinin trişin ve tenya taşıdığı da söylenir. Bunların bağırsaklarda hastalıklara, akciğer, karaciğer, beyin ve gözlerde kistlerin oluşmasına neden oldukları zikredilir.

Kur'ân-ı Kerim'de domuz etinin yasaklanmasının nedeni zikredilmemektedir. Bu sebeple modern ilmin verdiği imkânlarla söz konusu edilen sakıncalar ortadan kaldırılabilse de domuz etinin haramlığı ortadan kalkmaz. Kur'ân'ın kendisinde bu sakıncalar zikredilmiş olsaydı bu sakıncaların ortadan kalkmasıyla domuz etinin helal olacağı söylenebilirdi.

Allah'tan başkası adına kesilen: Canı veren de alan da Allah'tır. Bu sebeple ancak, Allah'ın adı zikredilerek kesilen hayvanların eti yenir. Cahiliye döneminde müşrikler, hayvanı boğazlarken: *"Lât adına, Uzzâ adına..."* diyerek keserlerdi. İslâmiyet sırf onların bu davranışlarına bir tepki olsun diye değil, yukarıda zikrettiğimiz sebepten dolayı Allah'ın adının anılmasını istemektedir. Ziyaretler, türbeler adına kesilen hayvanların da etleri yenmez. Buradaki yasak maddi herhangi bir sebepten dolayı değil, manevi sebepten dolayıdır.

Boğularak ölmüş olan hayvanlar: Her ne şekilde olursa olsun boğulmuş hayvanların da eti yenmez. Ölü hayvanın etinin yenmeyeceği yukarıda belirtilmişti. Boğularak öldürülmüş olan hayvanın ayrıca zikredilmesinin sebebi, ölmüş olan hayvanda dışarıdan bir fail bulunmadığı halde burada bir failin eliyle boğulmuş olabileceğidir. Hayvanın ölümü şer'i usullerle kesme şeklinde gerçekleşmediğinden yenmesi caiz değildir. Boğularak ölmüş olan hayvanın kanı akıtılmadığı için haram olan kan vücudunda kalmıştır.

Dövülerek ölmüş olan: Bu hayvan da şer'i usullere göre kesilmediğinden haramdır.

Yukarıdan düşerek ölmüş olan: Bu da tıpkı ölmüş olan veya boğularak yahut dövülerek öldürülmüş hayvan gibidir. Bunun da can vermesi, şer'î usullerle gerçekleşmediğinden yenmesi haram kılınmıştır.

Boynuzlanarak ölmüş olanlar: Başka bir hayvan tarafından boynuzlanarak öldürülmüş hayvandır. Bu kategorideki hayvanların da tıpkı ölmüş hayvan gibi yenmesi caiz değildir.

Yırtıcı hayvan tarafından parçalanarak yenmiş olanlar: Kurt, aslan, kaplan vs. gibi yırtıcı bir hayvan tarafından parçalanarak yenmiş hayvandan arta kalan kısımlar yenemez. Cahiliye döneminde Araplar, yırtıcı hayvanlardan arta kalanları yerlerdi.

"Ancak yetişip de kestikleriniz hariç."

Boğulmakta olan, yaralanmış olan, boynuzlanmış olan, yüksekten düş-

müş olan, trafik kazasında çarpılmış olan veya başka bir sebeple can çekişmekte olan hayvanın henüz canı tam olarak çıkmamışsa; mesela, gözünü kıpırdatan, ayağını çırpan, kuyruğunu oynatan, kısacası canının çıkmadığına dair herhangi bir hareketi olan hayvana yetişilip şer'i kesimle boğazlanırsa yenmesi caizdir.

"Yine putlar için kesilenlerle fal oklarıyla kısmet aramanız (size haram kılınmıştır). **İşte bunlar yoldan çıkmaktır."**

Âyette geçen ve kelime olarak dikmeler anlamına gelen النُّصُبِ kelimesiyle putların kendilerinin mi, yoksa putları ululamak için çevrelerinde dikilen ve üzerlerinde kurbanların kesildiği taşların mı kast edildiği konusunda farklı görüşler vardır. Ama neticede burada putları yüceltmek için kurbanlar kesilmektedir. Kuşkusuz, eğer mesele sadece Arapların söz konusu uygulamalarını kast etmek olsaydı böyle bir şeyin Kur'ân'da yer almasına ihtiyaç olmazdı. Peygamber, ashabına bu şekilde kurban kesmemelerini söyler, mesele biterdi. Meselenin evrensel bir boyutu olmalı ki Kur'ân'da buna yer verilmiştir. Bu sebeple burada anlatılan; Allah'tan başkası adına kesilen yahut bir başkasından yarar geleceği umularak kesilen hayvanların kast edilmiş olmasıdır.

Araplar önemli bir işe niyetlendiklerinde şans oku çektirirlerdi. Nakledildiğine göre bu oklar Kureyş'in en büyük putu olan Hübel'in bekçisinin elinde bulunan bir torbada bulunurdu. Şans oku çektirmek isteyen kişi bekçiye bir miktar para verir, kendi adına bir ok çekmesini isterdi. Okta ne yazıyorsa ona göre davranırdı. Aslında mesele bu okların nasıl çekildiği, nerede oldukları ve üzerlerinde nelerin yazıldığı meselesi değildir; Yüce Allah insana akıl ve irade vermişken kişinin işlerini tesadüflere terk etmesidir.

"İslâm şeriatının bunları yasaklamasındaki hikmet açıktır. Bunlar insanı vehimlere, bunalımlara, yanlış işler yapmağa, kararsızlığa sevk eder. İnsan Allah'ın kendisine bahşettiği akıl ile yapacağı işi iyice tartmalı, bilenlere danışmalı ve bir şeye karar verince de yapmalıdır. Kuş uçurtarak onun sağa sola gitmesinden, atılan taştan, kum üzerine el ile vurulan noktalardan anlam çıkarmak, insanı birçok hayırlı işten mahrum eder veya birçok yanlış işe sürükler." (Süleyman Ateş, Kur'ân-ı Kerim Tefsiri, II, 738). Günümüzde olduğu gibi burçlardan ve kahve falı vs. gibi şeylerden anlam çıkararak tavır belirlemek de aynı kategoridedir.

"İnkâr edenler bugün dininizden umutlarını kestiler. Öyleyse onlardan korkmayın; Benden korkun."

Âyette geçen **bugün** ile veda haccının arife gününün kastedildiği ve bu âyetlerin Peygamber'in veda hutbesini okuduğu bir sırada indirildiği nakledi-

lir. Âyet mutlaka belli bir zaman diliminde indirilmiştir. Ancak *bugün* kelimesi ile mutlaka belli bir gün mü kastediliyor? Zemahşeri der ki: Bundan kasıt gün değil şimdiki zaman ve ona yakın ve bitişik diğer zamanlardır. "Dün gençtim, bugün ihtiyarım" sözünde olduğu gibi." (Zemahşeri, I, 604).Yani burada belli bir gün değil, uzun bir zaman kastedilmektedir. Ama her iki görüşe göre neticede artık Müslümanların güçlü bir konuma geldikleri ve müşriklerin onları dinlerinden vazgeçirmekten umutlarını kestiklerini anlatmaktadır. Aslında inananlar, bir gün güçlü duruma geçecekleri ve düşmanlarına galip gelecekleri konusunda hiçbir zaman ümitsizliğe düşmemişlerdi.

"**Bugün dininizi sizin için kemale erdirdim ve nimetimi üzerinize tamamladım; sizin için din olarak da İslâm'ı beğendim. Kim günaha eğiliminden değil de zorunluluk sonucu** (bunlardan yerse), **şüphesiz Allah çok bağışlayıcıdır çok merhametlidir.**"

Peygamber (s.a.v.)'in, bu âyetin inişinden seksen bir veya seksen iki gün sonra vefat ettiği rivayet edilir. Yine rivayet edilir ki Peygamber'in söz konusu hutbesinden bir gün sonra da Bakara sûresinin 281. âyeti olan "*Allah'a döneceğiniz, sonra da haksızlığa uğramadan herkesin kazancının tam olarak verileceği gün konusunda duyarlı olunuz*" âyeti indirilmiş ve böylece Kur'ân'ın indirilişi de tamamlanmıştır.

Yine âyetle ilgili nakledilen rivayetlerden birine göre; "Hz. Ömer'in halifeliği zamanında bir gün Yahudilerden birisi: "Ey mü'minlerin emiri, Kitabınızda okuduğunuz bir âyet var; eğer bu, bizim Yahudi toplumuna inmiş olsaydı o günü bayram yapardık" demiş. Hz. Ömer, "Hangi âyet?" diye sorduğunda Yahudi bu âyetten söz etmiştir. Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a.) de " Biz o günü ve o gün bu âyetin Hz. Peygamber'e nerede indirildiğini biliyoruz. Cuma günü, Arife günü indirildi" demiş ve böylece o günün bayramımız olduğuna işaret etmiştir. İbnu Abbas'ın, bu âyetle ilgili olarak "âyet bayram günü ve cuma günü, iki bayramın birleştiği bir günde indi" dediği nakledilmiştir."[1]

Bazı âlimler ise Kur'ân'dan ahkâm konusunda son indirilen âyetin bu olduğunu, ancak Peygamber (s.a.v.)'in vefatına kadar vahyin inmeye devam ettiğini ve bu âyetten sonra indirilen âyetlerde ahkâma dair bir şey bulunmadığını söylemişlerdir.

Sonuç olarak âyet, Kur'ân'dan en son indirilen âyettir veya en son indirilen âyetler arasındadır. Ama her iki görüşe göre de Kur'ân'ın indirilişinin son bulmasıyla din de tamamlanmıştır. Dinin inançları, ibadetleri, emirleri, yasak-

1 Buhâri; 2, 33.

ları, kısaca bütün hükümleri Kur'ân'ın indirilişinin sona ermesiyle tamamlanmıştır. O halde din, Kur'ân'dan ibarettir. Kur'ân'da dayanağı bulunmayan herhangi bir şey din olamaz. Kur'ân'da olan bir şeyi din olarak kabul etmemek, dinin kendisini eksiltmek anlamına gelir. Peygamber'in sünneti ise Kur'ân'ı açıklar ve Kur'ân'ı açıklama konusunda sünnet vazgeçilmez bir kaynaktır.

يَسْـَٔلُونَكَ مَاذَٓا اُحِلَّ لَهُمْۜ قُلْ
اُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُۙ وَمَا عَلَّمْتُمْ مِنَ الْجَوَارِحِ مُكَلِّبِينَ تُعَلِّمُونَهُنَّ مِمَّا
عَلَّمَكُمُ اللّٰهُ فَكُلُوا مِمَّٓا اَمْسَكْنَ عَلَيْكُمْ وَاذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ عَلَيْهِ
وَاتَّقُوا اللّٰهَ اِنَّ اللّٰهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٤﴾ اَلْيَوْمَ اُحِلَّ لَكُمُ
الطَّيِّبَاتُۜ وَطَعَامُ الَّذِينَ اُو۫تُوا الْكِتَابَ حِلٌّ لَكُمْ وَطَعَامُكُمْ
حِلٌّ لَهُمْ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الَّذِينَ
اُو۫تُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ اِذَٓا اٰتَيْتُمُوهُنَّ اُجُورَهُنَّ مُحْصِنِينَ
غَيْرَ مُسَافِحِينَ وَلَا مُتَّخِذ۪ٓي اَخْدَانٍۜ وَمَنْ يَكْفُرْ
بِالْاِيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ وَهُوَ فِي الْاٰخِرَةِ مِنَ الْخَاسِر۪ينَ ﴿٥﴾

4. **Sana kendilerine neyin helal kılındığını soruyorlar. De ki: "Hoş ve temiz şeyler size helal kılındı. Allah'ın size öğrettiği ile eğiterek yetiştirdiğiniz av hayvanlarına gelince, onların sizin için yakaladıklarını da yiyin: ancak üzerine Allah'ın adını anın. Allah'tan korkun. Şüphesiz, Allah hesabı çabuk görendir."**
5. **Bugün, temiz şeyler size helal kılındı. Kendilerine Kitap verilenlerin yemeği size helaldir; sizin yemeğiniz de onlara helaldir. Mü'min iffetli kadınlar ve kendilerine sizden önce Kitap verilenlerin iffet-**

li kadınları zina etmeksizin, gizli dost tutmaksızın, namuslu bir şekilde mehirlerini ödediğiniz takdirde size helâldir. İman etmeyi reddedene gelince, şüphesiz ki ameli boşa gitmiştir. O, âhirette de kaybedenler arasındadır.

Âyetlerin Peygamber'e yöneltilmiş bir soru üzerine indiği açıktır. Haram yiyecekler sıralandıktan sonra helal olan yiyeceklerin sıralanması, konuyu bütünüyle vuzuha kavuşturan bir anlatımdır.

Tayyibât, hoş ve güzel; selim insan fıtratının lezzetli ve güzel kabul ettiği şeyler demektir. Kelimenin zıt anlamlısı olan *habîsât* ise çirkin olan ve tiksinti veren şeyler demektir. Her iki kelime de maddi şeyler hakkında kullanıldığı gibi manevi şeyler için de kullanılmaktadır. *Tayyibât* helal kılınmışken *habisât* haram kılınmıştır. Helal ve haramları belirleme konusunda bunlar birer ölçüdür.

Eğitilmiş av hayvanlarının yakaladıkları da helal kılınmıştır. Âyette, **"sizin için yakaladıklarını yiyin"** dendiğinden av hayvanlarının yakalayıp da yedikleri avın etini yemek caiz değildir. **"Üzerine Allah'ın adını anın"** ifadesiyle, avcı hayvan ava gönderilirken besmele çekmenin mi yoksa avlanmış hayvan yenirken üzerine Allah'ın adının anılmasının mı kastedildiği konusunda farklı görüşler vardır. Biz bu gibi fıkıhla ilgili ayrıntıları genellikle ilgili kaynaklara havale ediyoruz.

İkinci âyette, **"kendilerine Kitap verilenlerin yemeği size helaldir"** denirken bununla Ehl-i Kitap'ın kestikleri hayvanların etlerini yemenin helal olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü yiyeceklerin haram kılınması, hayvanların kesme şekliyle ilgili bir husustur. Kestikleri hayvanların etleri helal ise haliyle diğer yemekleri de helal olacaktır. Reşid Rıza, bu konuda mezheplerin görüşlerini ayrıntılarıyla naklettikten sonra şu sonuca varmaktadır:

"Meşhur dört mezhebin kaynaklarından ve onlardan önce gelmiş olan selef imamlarının sözlerinden aktardıklarımızı dikkatlice incelediğimizde dinimizde bizzat haram kılınan şeyler ne ise Kitap Ehli'nin yemeklerinden bize haram kılınanların da aynı olduğunu görürüz ki, bize bizzat haram kılınan şeyler; leş, domuz eti ve akıtılmış kandır." (Menar, VI, 215-216).

Kitap Ehli'nin hanımlarından söz edilirken kullanılan, الْمُحْصَنَات kelimesinin iffetli kadınlar anlamında mı yoksa hür kadınlar anlamında mı olduğu konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Kur'ân-ı Kerim'de kelime, bu iki anlamın yanında evli kadınlar manasına da gelir. Ancak burada evli kadınla-

rın kastedilmediği açıktır. Kelime sözlükte, *koruma altında olanlar* anlamındadır. Bu konuda pek çok farklı görüş ileri sürülmüştür.

Bazıları burada Kitap Ehli ile Tevrat ve İncil'in aslına inananlar mı yoksa tahrif edilmiş şekline inananlar mı kastediliyor meselesini ortaya atarak Ehl-i Kitap'ın mevcut inançlarında şirkin var olduğunu ve bu sebeple gerek yemeklerinin gerekse hanımlarının bize helal olamayacağını ileri sürmektedir. Hâlbuki Kur'ân-ı Kerim indirildiğinde de onların kitapları tahrif edilmişti. Kur'ân-ı Kerim, onların yemeklerini yemenin, hanımlarıyla evlenmenin helal olduğunu söylerken de onlar Kur'ân'ın istediği şekilde bir tevhit inancına sahip değillerdi.

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُٓوا اِذَا قُمْتُمْ اِلَى الصَّلٰوةِ فَاغْسِلُوا
وُجُوهَكُمْ وَاَيْدِيَكُمْ اِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُؤُ۫سِكُمْ
وَاَرْجُلَكُمْ اِلَى الْكَعْبَيْنِۜ وَاِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُواۜ وَاِنْ
كُنْتُمْ مَرْضٰٓى اَوْ عَلٰى سَفَرٍ اَوْ جَٓاءَ اَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ الْغَٓائِطِ
اَوْ لٰمَسْتُمُ النِّسَٓاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَٓاءً فَتَيَمَّمُوا صَع۪يدًا طَيِّبًا
فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَاَيْد۪يكُمْ مِنْهُۜ مَا يُر۪يدُ اللّٰهُ لِيَجْعَلَ
عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ وَلٰكِنْ يُر۪يدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ
عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٦﴾ وَاذْكُرُوا نِعْمَةَ اللّٰهِ
عَلَيْكُمْ وَم۪يثَاقَهُ الَّذ۪ي وَاثَقَكُمْ بِه۪ٓۙ اِذْ قُلْتُمْ سَمِعْنَا
وَاَطَعْنَاۘ وَاتَّقُوا اللّٰهَۜ اِنَّ اللّٰهَ عَل۪يمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٧﴾

6. Ey iman edenler! Namaz kılmak istediğinizde yüzlerinizi ve dirseklere kadar ellerinizi yıkayınız. Başlarınızı meshediniz; her iki topuğa kadar ayaklarınızı da. Eğer cünüp iseniz, temizleniniz. Hasta iseniz yahut yolcu iseniz yahut biriniz hacet yerinden gelmişseniz yahut kadınlara dokunmuş ve su bulamazsanız temiz bir toprağa teyemmüm ediniz. Yüzlerinize ve ellerinize ondan sürünüz. Allah size güçlük çıkarmak istemez; bilakis sizi temizlemek ve üzerinizdeki nimetini tamamlamak ister ki şükredenlerden olasınız.

7. Allah'ın size verdiği nimetleri ve "Duyduk ve itaat ettik" dediğinizde onunla sizi bağladığı sözü hatırlayın ve Allah'tan korkun. Şüphesiz ki Allah, göğüslerdekini bilendir.

Davud ez-Zahiri, **"namaz kılmak istediğinizde..."** denildiğine göre, her namaz kılmak isteyenin mutlaka abdest alması gerekir, der. Ancak müfessirlerin büyük çoğunluğu, bunun sadece abdesti olmayan kişi için söz konusu olacağını söylemektedir. Buna göre abdestiniz yoksa abdest alın, denmektedir. Büyük çoğunluğun bu konudaki dayanağı, amelî sünnettir. Bu konuda sahabeden pek çok rivayet nakledilmiştir. Peygamber'in kendisi sair zamanlarda her ne kadar her namaz için ayrı bir abdest alıyor idiyse de Mekke fethi sırasında bir abdestle birkaç vakit namaz kılmıştır. Bunu büyük kalabalıkların hazır olduğu bir sırada yapması, caiz olduğunu göstermesine yorumlanmaktadır. Bilindiği gibi Peygamber, Kur'ân'ı tebyin etmekle görevlendirilmiştir. Onun ibadet konularını ayrıntılarıyla tebliğ ettiği konusunda da âlimlerin ittifakı vardır. İbadet meseleleri içtihat konusu olacak meseleler olmadığından, Peygamber tarafından ayrıntılarıyla açıklanmışlardır. Üstelik abdesti bozan şeylerin âyette zikredilmiş olması da bizim için önemli bir delildir. Bir namazın vaktinin bitip de diğer namazın vaktinin girmiş olması abdesti bozan şeyler arasında zikredilmediğine göre, daha önce abdest almış olan kişi şayet abdestini bozacak bir durumla karşılaşmamış ise abdestli olma hali devam etmektedir.

Abdest emrinin Mekke'nin erken dönemlerinden itibaren uygulandığını biliyoruz. Bundan olsa gerek âyet abdestten bahsediyor olsa bile *teyemmüm âyeti* olarak bilinir. Çünkü onunla teyemmüm meşru kılınmıştır. Nüzul sebebi olarak nakledilen rivayetler de bunu desteklemektedir. Mamafih Mekke'nin erken dönemlerinden itibaren namaz için abdest alma şeklindeki Peygamber'in uygulaması Kur'ân'la da desteklenmiş ve yasalaştırılmıştır.

Bilindiği gibi ayakların yıkanacağı yahut mesh edileceği meselesi, âyetin

وَامْسَحُوا بِرُؤُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ kısmında geçen وَأَرْجُلَكُمْ kelimesindeki kıraat farklılığına bağlı olarak ciddi ihtilafların yaşanmasına sebep olmuştur. Ehl-i Sünnet ile Şia arasında ihtilaflı bir meseledir. Bu konuda Elmalılı Hamdi Yazır şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

"İbnü Kesir, Ebu Amr, Asım'dan Ebu Bekir Şu'be, Hamze, Ebu Cafer, Halefü'l-Âşir kırâetlerinde (lâm) cer ile esre şeklinde; geri kalanlarda, yani Nâfi, İbnü Âmir, Âsım'dan Hafs, Kisai, Yakub kırâetlerinde nasb ile üstün şeklinde okunur. Nasb (üstün); ayaklarını, yüz ve el gibi 'yıkayın' emrine bağlanmasında; cerr (esre) de 'meshedin' hükmüne bağlanmasında açıktır. Ve bu iki kırâetin birbirine uyumu açısından bir mezheb ihtilafı ortaya çıkmıştır. Zira birine göre ayaklar yıkanacak, diğerine göre de mesh ile yetinilebilecek görünüyor. Bunun en güzel en doğru çözüm şekli, çıplak ayakların yıkanması, meşhur sünnet ile sabit olduğu üzere abdestle giyilmiş mest ve fotin üzerine de meshedilmesidir. Ehl-i Sünnet'in çoğunluğunun mezhebi budur. 'Kaffâl Tefsiri'nde, sahabeden yalnız İbnü Abbas ve Enes b. Malik, tabiinden İkrime ve Şa'bi ve Ebu Cafer Muhammed b. Aliyyi'l-Bâkır'dan, 'ayaklarda abdestin farzı, mesh' olduğu nakledilmiştir ki Şia'dan İmamiyye'nin mezhebi budur. Bütün fakihlerin çoğunluğu ve tefsirciler ise 'ayaklarda abdestin farzı, yıkamak' olduğunu beyan etmişlerdir. Zahiriye'nin başkanı olan Davud-ı İsfahanî de 'Her ikisinin cem'i (toplanması) vacib' olduğunu söylemiştir ki bu da Zeydiye imamlarından Nasır Lilhakk'ın görüşüdür. Hasenü'l-Basrî ile Muhammed b. Cerir et-Taberî de mükellefin, meshetme ile yıkama arasında serbest olduğunu söylemişlerdir. Bunların tartışması fıkıh kitaplarında genişçe yapılmıştır. Burada ancak şu kadar söyleyelim ki çıplak ayaklara meshetmeyi caiz görmek âyetin sonun da 'sizi temizlemek istiyor' diye açıklanan temizlik hikmetine kesin olarak aykırı bulunduğu ve hele yıkanmamış kirli ayaklarla camilere girmenin, temizlik şöyle dursun, normal temizlik ile bile uyuşmasının mümkün olmadığı ortadadır. Nitekim ayaklarını güzelce yıkamamış ve ökçelerinde biraz kuruluk kalmış olanlar hakkında Resulullah 'Vay şu ökçelerin ateşten haline' buyurmuş ve tekrar yıkanmasını emretmiştir. Bir de maksat mesih olsaydı 'başlarınızı' gibi 'ayaklarınızı' demek yeterli olur; 'topuklara kadar' kaydına hiç de gerek kalmazdı. Bu da farzın esasının yıkamak olduğuna ve meshin buna dayanması lazım geldiğine işaret eder. Kısaca ayaklar hakkında yıkamak emri muhkem, mesh emri mücmeldir ve sünneti seniyye ile açıklanmıştır. (Elmalılı, V, 1584-1585).

"Allah'ın size verdiği nimetleri ve 'Duyduk ve itaat ettik' dediğinizde onunla sizi bağladığı sözü hatırlayın ve Allah'tan korkun. Şüphesiz ki Allah göğüslerdekini bilendir."

Âyet ile gerek burada söz konusu edilmiş olan gerekse söz konusu edil-

memiş olan bütün nimetlerin hatırlanması istenmekte ve iman etmekle kişinin Allah'ın bütün emirlerini duymuş ve kabul etmiş olduğu anlatılmaktadır. İman etmiş sayılmak için kişinin mutlaka *"duydum ve itaat ettim"* sözünü telaffuz etmesi gerekmez, iman etmekle bunu söylemiş kabul edilir.

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا كُونُوا قَوَّام۪ينَ لِلّٰهِ شُهَدَٓاءَ
بِالْقِسْطِۘ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ عَلٰٓى اَلَّا
تَعْدِلُواۜ اِعْدِلُواۜ هُوَ اَقْرَبُ لِلتَّقْوٰىۘ وَاتَّقُوا اللّٰهَۜ
اِنَّ اللّٰهَ خَب۪يرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿٨﴾ وَعَدَ اللّٰهُ الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا
وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِۙ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَاَجْرٌ عَظ۪يمٌ ﴿٩﴾
وَالَّذ۪ينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَٓا اُو۬لٰٓئِكَ اَصْحَابُ
الْجَح۪يمِ ﴿١٠﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَتَ اللّٰهِ
عَلَيْكُمْ اِذْ هَمَّ قَوْمٌ اَنْ يَبْسُطُٓوا اِلَيْكُمْ اَيْدِيَهُمْ
فَكَفَّ اَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْۚ وَاتَّقُوا اللّٰهَۜ وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ
الْمُؤْمِنُونَ ﴿١١﴾

8. Ey iman edenler! Allah için adaleti ayakta tutup gözeten tanıklar olun! Bir topluluğa olan kininiz, sizi adaletsizliğe sürüklemesin. Adaletli olun. Bu, takvaya daha uygundur. Allah'tan korkun! Şüphesiz ki Allah, yaptıklarınızdan haberdardır.

9. Allah, inanan ve salih amel işleyenlere söz vermiştir; onlar için bir bağışlanma ve büyük bir mükâfat vardır.

10. İnkâr edip âyetlerimizi yalanlayanlara gelince, onlar cehennem ehlidir.

11. Ey iman edenler! Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın; hani bir topluluk size darbe vurmaya yeltenmişti de Allah, ellerini sizden çektirmişti. Allah'tan korkun. Ve inananlar sadece Allah'a tevekkül etsinler.

Kitap Ehli'nin olumsuz tavırları, İslâm'a ve Müslümanlara besledikleri kin ve düşmanlık, bazı Müslümanların zihninde, *"öyle ise onlara ne yaparsak caizdir"* şeklinde bir düşüncenin yerleşmesine neden olabilir. İşte ilk âyette Müslümanların böyle bir duyguya kapılmalarının önüne geçilmekte, iman etmiş olmakla Allah'la akdetmiş oldukları sözleşmenin bir gereği olan, *adaleti ayakta tutmaları* kendilerine hatırlatılmaktadır. Karşı taraf ne kadar zalim ve seviyesiz olursa olsun Müslüman adaletten ayrılamaz. Adaletli olmak ve adaleti ayakta tutmak Müslüman'ın, inancına bağlılığının bir gereğidir. Tanıklıkta da Müslüman, tanıklık yapacağı kimsenin akraba olup olmamasına, dünyevi makamına, soydaşı olup olmamasına, aynı ülkenin vatandaşı olup olmamasına hatta dindaşı olup olmamasına bakmaksızın adalete uygun şekilde şahitlik yapmak zorundadır. Söz konusu şahitlikle sadece mahkemelerde hâkim önünde yapılan şahitlik değil, günlük konuşmalarda, yazılan makalelerde, telif edilen kitaplarda hâsılı insanın bütün eylem, davranış ve konuşmaları hakkında da geçerlidir ve bu konularda da yapılan şahitlikler zapt edilmektedir ve bunlardan dolayı da insanlar sorguya çekilecektir.

Adaletli davranmanın öneminden olmalı ki âyetin sonu âyetin baş tarafında dile getirilen adaletli davranmanın gerekliliğini pekiştirmekte ve inananlara şu uyarıda bulunmaktadır: "**Allah'tan korkun! Şüphesiz Allah, yaptıklarınızdan haberdardır.**" Allah, iman edip salih amel işleyenleri mükâfatlandıracak, inkâr edenleri de kendi yaptıkları sebebiyle cehenneme atacaktır.

"Ey iman edenler! Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın; hani bir topluluk size darbe vurmaya yeltenmişti de Allah, ellerini sizden çektirmişti. Allah'tan korkun. Ve inananlar sadece Allah'a tevekkül etsinler."

Âyetin nüzul sebebine dair nakledilen rivayetlerin hemen tamamı, Peygamber (s.a.v.)'e yapılan saldırıların engellenmesiyle ilgilidir. Söz konusu rivayetlerin birine göre, bir bedevi, peygamber'i öldürmek için kılıcını çekmiş ve *"Seni elimden şimdi kim kurtaracak?"* demişti. Peygamber; *"Allah"* cevabını ver-

mişti. O zaman o şahsın elindeki kılıç yere düşmüş ve o şahıs İslâm'ı kabul etmişti.

Başka bir rivayette ise o kişi, kılıcının elinden düşmesi üzerine başını bir ağaç kütüğüne vura vura ölmüştür.

Âyetin nüzul sebebine dair diğer bir rivayette ise Peygamber (s.a.v.), beraberinde sahabesinin ileri gelenleriyle birlikte Nadîr oğullarına gitmişti. Çünkü aralarında antlaşma vardı. Bu antlaşma gereğince Peygamberle savaşmayacak ve diyet konusunda Peygamber'e yardımcı olacaklardı. Antlaşmanın gereğini yerine getirmeleri için onlara gitmişti. Ashabıyla birlikte Peygamber'i de bir duvarın dibine oturttular kendilerine hazırladıklarını söyleyerek gizlice büyük bir kayayı dama çıkardılar. Bu taşla Peygamber'i ve arkadaşlarını öldüreceklerdi. Cebrail komplolarını Peygamber'e haber vermiş, böylece Yüce Allah, arkadaşlarıyla birlikte onu kurtarmıştır. İşte âyet bu olay üzerine indirilmiştir.

Sadece peygamber'e yapılan saldırılar ve Allah'ın onu koruması konusunda indirildiğine dair rivayetler tutarlı görünmemektedir. Peygamber'in korunması her ne kadar inanmış olanların tamamını ilgilendiren bir husus olsa da inanmış olanlara darbe vurmaya yeltenenler de bir topluluktur, bir kişi değildir. Ama nüzul sebebi ne olursa olsun biz biliyoruz ki İslâm'ın ilk döneminde gerek Peygamber gerekse diğer Müslümanlar, düşmanlarının komplolarıyla pek çok kez karşılaşmış Allah da onları pek çok kez korumuştu. Âyet bu genel durumu anlatıyor olmalıdır. Binaenaleyh düşmanlarının komplo ve saldırıları hiçbir zaman Müslümanları etkilememiştir denilemezse de Allah'ın söz konusu koruması birçok kez görülmüştür.

Önceki Müslümanlar için gerçekleşmiş olan bu himayenin zikredilmesi, hem sonradan gelecek olan Müslümanlara bir örnektir hem de sıkıntı ve zorluklara katlanmaları konusunda psikolojik bir destektir. Müslümanlar asla düşmanlarından korkmamalıdır. Korkulacak biri varsa, emirlerine muhalefet edildiği takdirde Allah'tır. Ama inanmış olanlar, O'nun emirlerine uyarak O'na dayanırlar. Bilirler ki O, her zaman kendilerinin yardımcısıdır.

Burada, mü'minlerin, Peygamber'in Allah katından getireceği emir ve yasaklara bağlı kalacaklarına dair vermiş oldukları sözden bahsedildi. Kuşkusuz aynı sözler kendilerinden önceki milletler tarafından da peygamberlerine verilmişti. O halde önceki milletlerin vermiş oldukları bu sözler karşısında almış olduğu tavır, Müslümanların yollarını da aydınlatacaktır. İşte aşağıdaki âyetlerde İsrailoğullarının vermiş oldukları sözler ve bunlara karşı aldıkları tavır anlatılmaktadır:

وَلَقَدْ اَخَذَ اللّٰهُ م۪يثَاقَ بَن۪ٓي اِسْرَٓائ۪يلَۚ
وَبَعَثْنَا مِنْهُمُ اثْنَيْ عَشَرَ نَق۪يباًۜ وَقَالَ اللّٰهُ اِنّ۪ي مَعَكُمْۜ
لَئِنْ اَقَمْتُمُ الصَّلٰوةَ وَاٰتَيْتُمُ الزَّكٰوةَ وَاٰمَنْتُمْ بِرُسُل۪ي
وَعَزَّرْتُمُوهُمْ وَاَقْرَضْتُمُ اللّٰهَ قَرْضاً حَسَناً لَاُكَفِّرَنَّ
عَنْكُمْ سَيِّـَٔاتِكُمْ وَلَاُدْخِلَنَّكُمْ جَنَّاتٍ تَجْر۪ي
مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُۚ فَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذٰلِكَ مِنْكُمْ
فَقَدْ ضَلَّ سَوَٓاءَ السَّب۪يلِ ﴿١٢﴾ فَبِمَا نَقْضِهِمْ م۪يثَاقَهُمْ
لَعَنَّاهُمْ وَجَعَلْنَا قُلُوبَهُمْ قَاسِيَةًۚ يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ
عَنْ مَوَاضِعِه۪ۙ وَنَسُوا حَظّاً مِمَّا ذُكِّرُوا بِه۪ۚ وَلَا تَزَالُ
تَطَّلِعُ عَلٰى خَٓائِنَةٍ مِنْهُمْ اِلَّا قَل۪يلاً مِنْهُمْ فَاعْفُ
عَنْهُمْ وَاصْفَحْۜ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُحْسِن۪ينَ ﴿١٣﴾
وَمِنَ الَّذ۪ينَ قَالُٓوا اِنَّا نَصَارٰٓى اَخَذْنَا م۪يثَاقَهُمْ فَنَسُوا
حَظّاً مِمَّا ذُكِّرُوا بِه۪ۖ فَاَغْرَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ
وَالْبَغْضَٓاءَ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِۜ وَسَوْفَ يُنَبِّئُهُمُ اللّٰهُ

بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ ﴿١٤﴾ يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ
قَدْ جَٓاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ كَث۪يرًا مِمَّا
كُنْتُمْ تُخْفُونَ مِنَ الْكِتَابِ وَيَعْفُوا عَنْ كَث۪يرٍ
قَدْ جَٓاءَكُمْ مِنَ اللّٰهِ نُورٌ وَكِتَابٌ مُب۪ينٌ
﴿١٥﴾ يَهْد۪ي بِهِ اللّٰهُ مَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَهُ سُبُلَ
السَّلَامِ وَيُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّورِ
بِاِذْنِه۪ وَيَهْد۪يهِمْ اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَق۪يمٍ ﴿١٦﴾

12. Allah İsrailoğullarından kesin bir söz almıştı. Onlardan, aklı ve irfanıyla temayüz eden on iki adam seçmiştik. Allah onlara demişti ki: "Ben sizinle birlikteyim, eğer namazı dosdoğru kılar, zekâtı verir, elçilerime inanıp onları destekler ve Allah'a da güzel bir borç verirseniz kesinlikle günahlarınızı bağışlarım ve sizi zeminlerinde ırmakların çağlayıp aktığı cennetlere koyarım. Artık bundan sonra sizden kim inkâr ederse doğru yoldan elbette sapmış olur."

13. Vermiş oldukları sözü bozmaları sebebiyle onları lanetledik ve kalplerini katılaştırdık; öyle ki artık onlar, kelimeleri delalet ve bağlamlarından saptırıyorlar. Kendilerine belletilenlerden bir kısmını da unuttular. İçlerinden pek azı müstesna, daima onlardan kaynaklanan bir hıyanete muttali olacaksın. Yine de onları bağışla; onlara aldırma! Muhakkak ki Allah, iyilik edenleri sever.

14. "Biz Hıristiyanlarız" diyenlerden de söz almıştık. Ne yazık ki onlar da kendilerine belletilenlerden bir kısmını unuttular. Bu sebeple aralarına kıyamete kadar sürecek düşmanlık ve kin saldık. Allah yaptıklarını kendilerine haber verecektir.

15. Ey Kitap Ehli! Size Elçimiz geldi Kitaptan gizleyedurduklarınızın

birçoğunu size açıklıyor, birçoğundan da geçiyor. Kesinlikle size Allah'tan bir nur ve apaçık bir Kitap geldi.

16. Allah hoşnutluğunu gözetenleri onunla esenlik yollarına eriştiriyor; izniyle onları karanlıklardan kurtarıp aydınlığa eriştiriyor ve onları doğru bir yola iletiyor.

İsrailoğulları on iki boydan oluşuyordu ve her boyu bir reis temsil ediyordu. Reisler kendi boylarından sorumluydu; onlar adına karar alıyor ve onlar adına söz veriyordu. Toplumsal yapı bu şekilde kurulmuştu. Allah, Hz. Musa aracılığıyla bu temsilcilerden Tevrat'a uyacaklarına dair söz almış ve **"namazı dosdoğru kılar, zekâtı verir, elçilerime inanıp onları destekler ve Allah'a da güzel bir borç verirseniz kesinlikle günahlarınızı size bağışlarım ve sizi zeminlerinde ırmakların çağlayıp aktığı cennetlere koyarım,"** *buyurmuştu.*

Ne var ki Allah'a vermiş oldukları sözü bozdular. Sözlerini bozmaları sebebiyle de Allah onları rahmetinden uzaklaştırdı. Zamanla İsrailoğulları'nın kalpleri de katılaştı. Nihayet Allah'tan kendilerine gönderilmiş olan Tevrat'ı tahrif ettiler.

Allah'a verdikleri sözü bozanlar, başkalarına ihanet etmekten hiç çekinmez. Şüphesiz, Yahudilerin bu yaptıklarını yapanlar, hangi dinden olurlarsa olsunlar, Allah'ın rahmetinden kovulurlar; kalpleri de tıpkı Yahudilerin kalpleri gibi katılaşır. Müslümanlar bu kuralın dışında değildir. Zaten bu hususun Kur'ân'da yer almasının nedeni Müslümanların bundan ibret almalarıdır.

Kur'ân-ı Kerim bazı âyetlerinde Yahudilerden ellerindeki Tevrat'a müracaat etmelerini isterken ve Kur'ân-ı Kerim'in, Tevrat'ı doğrulayan bir kitap olduğunu söylerken bazı âyetlerde ise onun Yahudiler tarafından tahrif edildiğini belirtmektedir. Sözü *tahrif etmek,* onu değiştirmek anlamına gelir. Sözü değiştirmek ise onu eksiltmek, arttırmak yahut anlamını olduğundan başka tarafa çekmek şeklinde olabilir. O halde tahrif edilmiş söz denirken tahrif edilmezden önceki durumu bütünüyle değiştirilmiş anlamına gelmeyebilir. Kısacası Tevrat bazı yanlışların yanında doğruları da içermeye devam etmektedir.

Kur'ân-ı Kerim'in Tevrat'ı doğrulamasının ne anlama geldiğine daha önce değinmiştik. Yahudilerden Tevrat'a müracaat etmeleri istenirken, bazen Yahudilerin Tevrat'a da uymayan davranışlarına dikkat çekilmekte, bazen Tevrat'ta Hz. Muhammed'in peygamberliğine işaret eden hususlar hatırlatılmakta ve bazen de Tevrat'ta mevcudiyetini devam ettiren doğrulara gönderme yapılmaktadır.

Tevrat'ta, Yahudilerin hem yorum hem de lafız tahrifi yaptıklarını bildiren âyetlerden biri, aşağıdaki âyettir:

"Öyle ki artık onlar, kelimeleri delalet ve bağlamlarından saptırıyorlar. Kendilerine belletilenlerden bir kısmını da unuttular."

Eldeki Tevrat'ın, Hz. Musa dönemindeki Tevrat olmadığını aslında Yahudi ve Hıristiyan tarihçileri de kabul etmektedir. Çünkü Buhtunnasr döneminde Babil'de Yahudiler esir alındıklarında ellerindeki Tevrat nüshasını kaybetmişlerdi. Yahudilerde Tevrat'ı ezberleme geleneği de yoktu. Kendi ülkelerine dönmelerine izin verildikten sonra Tevrat, kâhin Azra tarafından yeniden yazılmıştır. Hz. Musa döneminde indirilmiş olan bir kitabın Hz. Musa'nın ölümünden bahsetmesi düşünülemez. Tevrat'tan olduğu kabul edilen Tesniye kitabında Hz. Musa'nın Moab diyarında öldüğü, Beyt-peor karşısındaki derede gömüldüğü ve otuz gün boyunca İsrailoğullarının Hz. Musa'nın ölümüne ağladıkları belirtildikten sonra bir daha Musa gibi bir Peygamber'in İsrailoğulları arasında gelmediği anlatılmaktadır. (Tesniye, 34/5-12). Bu ifadeden anlaşılıyor ki Hz. Musa ölmüş ve elimizdeki Tevrat yazılıncaya kadar arada pek çok peygamber gelip geçmiş ama Hz. Musa gibisi gelmemiştir.

Kendilerine indirilmiş olan Tevrat'ın bir kısmını unuttukları da yine Yahudilerin diğer kutsal kitaplarında anlatılanlardan anlaşılmaktadır. Çünkü Yahudilerce kabul gören II. Tarihler kitabının 12. babında şu cümleler yer almaktadır: "Ve Rehoboam'ın yaptığı işler, ilk işleri de son işleri de peygamber Şemaya'nın ve Gören İddo'nun sözlerinde, nesep sırasına göre yazılı değil midir?" Oysa bugünkü Tevrat'ta Şemaya Peygamber'in ve Gören İddo'nun sözleri diye bir bölüm yoktur. Yine Yeşu kitabının 10. babında Yaşar kitabından söz edilir ki, Tevrat'ta böyle bir kitap bulunmamaktadır. Yahudilerin diğer kutsal kitaplarında Tevrat'a göndermeler yapılmaktadır, hâlbuki söz konusu edilen şeyler elimizdeki Tevrat'ta yer almamaktadır." (İzzet Derveze, VII, 61-62).

"İçlerinden pek azı müstesna, daima onlardan kaynaklanan bir hıyanete muttali olacaksın. Yine de onları bağışla; onlara aldırma! Muhakkak ki Allah, iyilik edenleri sever."

Medine'de Kitap Ehli olarak Yahudiler vardı. Bu sebeple Peygamber (s.a.v.) Medine'ye geldiğinde onlarla iyi geçinmeye özen gösterdi; onlarla barış içerisinde yaşamak için antlaşmalar yaptı. Buna göre Yahudiler Müslümanlarla savaşmayacak, düşmanlarına destek çıkmayacaklardı. Buna karşılık onlar da Medine'de canları ve malları konusunda güven içerisinde yaşayacaklardı. Kısa bir müddet sonra antlaşmaya riayet etmedikleri gibi Peygamber'i öldürmek

için komplolar düzenlediler. Onlar Allah'a verdikleri sözü tutmayan bir topluluktu; Peygamber'ine verdikleri sözü nasıl tutsunlardı ki?

Peygamberle yaptıkları anlaşmayı bozdular. Bununla da yetinmeyerek işi Peygamber'i öldürmeye yeltenecek kadar ileri götürdüler. Aslında bu entrikaları onlara savaş ilan edilmesinin meşru gerekçelerini oluşturmuştu. Peygamber onları silah zoruyla Medine'den çıkarabilirdi. Ama o, barış yolunu seçti. On gün içerisinde Medine'yi terk etmelerini, terk etmeyenlerle savaşacağını bildirdi. Münafıkların lideri Abdullah b. Übey, Medine'yi terk etmemelerini, gerektiğinde iki bin adamıyla canları pahasına kendileriyle birlikte Müslümanlara karşı savaşacağını el altından onlara bildirdi. Bunun üzerine Yahudilerin reisi Huyay b. Ahtab -ki Peygamber'i öldürmek için komplo kuran kişiydi- Peygamber'e haber göndererek Medine'yi terk etmeyeceklerini ve savaşmaya hazır olduklarını bildirdi.

Peygamber (s.a.v.) Yahudilerin savaş istediklerini ve başka türlü Medine'yi terk etmeyeceklerini anlamıştı. Ordusunu hazırladı ve Yahudileri kalelerinde muhasara altına aldı. Müslümanlarla başa çıkamayacaklarını anlayınca ve münafıkların liderinden bekledikleri yardım da gelmeyince Yahudiler Medine'yi terk etmeyi kabul ettiler. Peygamber, silahları hariç develerine yükleyebilecekleri mallarını götürmelerine izin verdi.

Peygamber (s.a.v.), onları kalelerinde kılıçtan geçirebilecek durumdaydı. Ancak Allah: *"Onları bağışla; onlara aldırma"* buyurmuştu.

" 'Biz Hıristiyanlarız' diyenlerden de söz almıştık. Ne yazık ki onlar da kendilerine belletilenlerden bir kısmını unuttular..."

Hıristiyanlardan da tıpkı Yahudilerden söz alındığı gibi Allah'ın emirlerine itaat edeceklerine ve gelecek peygamberlere inanıp onlara destek olacaklarına dair söz alınmıştı. Ne var ki onlar da Yahudiler gibi sözlerinde durmadılar ve Yahudilerin Tevrat'ı unutmaları gibi kendilerine belletilen İncil'i unuttular, onu tahrif ettiler.

Bilinen dört İncil, Hz. İsa'nın hayat hikâyesini anlatır, bu arada Hz. İsa'nın sözlerine de yer verir. Onlara İncil denmesinin sebebi, Hz. İsa'ya indirilmiş olan İncil'den söz etmeleri ve bu İncil'den bazı pasajları içermeleri nedeniyledir. Nitekim Pavlus, Selaniklilere gönderdiği birinci mektubunda Allah'ın İncili'nden (2/3,5,9) bir de Mesih'in İncili'nden (3/3) söz etmektedir. Yine Galatyalılara gönderdiği mektupta "Sizi Mesih'in inâyetinde çağırandan böyle çabukça farklı bir İncil'e dönmekte olduğunuza şaşıyorum" (I/6) demektedir. Bu da tahrif edilmiş İncillere yönelmenin, Hıristiyanlığın ilk asrında başladığını

göstermektedir. Henüz ilk çağda yetmiş kadar İncil'in ortaya çıktığı söylenir. (Menar III, 290).

Kur'ân-ı Kerim indirildiği dönemde Hıristiyanların elinde pek çok İncil bulunmasına rağmen, hep tek İncil'den söz etmektedir. Hz. İsa'ya birden fazla İncil'in indirilmiş olması düşünülemez. Zaten eldeki mevcut İnciller de aslında Hz. İsa'nın hayatını anlatan ve yer yer onun tebliğlerine yer veren kitaplardır.

Kilisenin muteber kabul ettiği dört İncil, Hz. İsa'dan çok sonra kaleme alınmışlardır. En erken dönemde yazıldığı kabul edilen Matta İncili, Hz. İsa'dan kırk bir yıl sonra yazılmıştır. Yazıldıktan sonra da zaman içerisinde kendisine ilaveler yapıldığı bizzat Hıristiyan araştırmacılar tarafından kabul edilmektedir. Mevcut bu İncillerin ilk yazıldıkları dillerdeki nüshaları da ne yazık ki mevcut değildir. Her tercüme mutlaka tahrifler içerir demek istemiyoruz ama bu tercümelerin sıhhat derecelerini tespit etme imkânına sahip değiliz. Ayrıca bu İncillerde birbirleriyle çelişen birçok husus vardır.

"Bu sebeple aralarına kıyamete kadar sürecek düşmanlık ve kin saldık."

Aralarında kıyamete kadar sürecek düşmanlık ve kinin sebebi âyette de belirtildiği gibi kendilerine Hz. İsa tarafından tebliğ edilen İncil'i unutmalarıdır. Tevrat çok daha önce indirilmiş olmasına rağmen İncil'deki tahrif daha çoktur. Aslında ortada üzerinde ittifak ettikleri bir İncil bile yoktur.

Hıristiyanlık merhameti öne çıkarmasına rağmen mezhep kavgaları en çok Hıristiyanlar arasında cereyan etmektedir. Aralarında ittifak edecekleri bir İncil bulamadıkları için de aralarındaki çatışmalara son verebilmek için çareyi, dini dünya hayatından uzak tutmakta aramışlardır. Yönetimler genelde buna özen göstermelerine rağmen aralarındaki mezhep çatışması özellikle Katoliklerle Protestanlar arasında hala devam etmektedir.

"Ey Kitap Ehli! Size Elçimiz geldi Kitap'tan gizleyedurduklarınızın birçoğunu size açıklıyor, birçoğundan da geçiyor. Kesinlikle size Allah'tan bir nur ve apaçık bir Kitap geldi."

Yahudilerin kitaplarını tahrif etmelerinden ve Allah'a verdikleri sözü tutmamalarından söz edildikten sonra ardından Hıristiyanların bu durumu dile getirildi. Bu âyette ise her iki tarafa hitap edilmekte ve her iki taraf, Muhammed (s.a.v.)'e inanmaya davet edilmektedir.

Müfessirler, Kitap Ehli'nin gizlemiş oldukları şeylerin, Hz. Muhammed'in peygamberliğine delalet eden hususlarla recm âyeti ve cumartesi yasağını çiğ-

neyenlerin akıbeti gibi hususlar olduklarını söylerler. (Kurtubî, VI, 118). Âyet herhangi bir mesele veya meseleleri belirtmediğine göre bunlarla birlikte varsa gizlemiş oldukları diğer hususları da kapsamaktadır. Kur'ân-ı Kerim, gizlemiş oldukları bazı şeyleri açığa vurmakta ve ihtiyaç olmadığından dolayı da bazılarına değinmemektedir.

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ
قُلْ فَمَنْ يَمْلِكُ مِنَ اللّٰهِ شَيْـًٔا إِنْ أَرَادَ أَنْ يُهْلِكَ
الْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا
وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا
يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٧﴾
وَقَالَتِ الْيَهُودُ وَالنَّصَارٰى نَحْنُ أَبْنَاءُ اللّٰهِ وَأَحِبَّاؤُهُ قُلْ
فَلِمَ يُعَذِّبُكُمْ بِذُنُوبِكُمْ بَلْ أَنْتُمْ بَشَرٌ مِمَّنْ خَلَقَ يَغْفِرُ لِمَنْ
يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ
وَمَا بَيْنَهُمَا وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ ﴿١٨﴾ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَاءَكُمْ
رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ عَلٰى فَتْرَةٍ مِنَ الرُّسُلِ أَنْ تَقُولُوا مَا جَاءَنَا
مِنْ بَشِيرٍ وَلَا نَذِيرٍ فَقَدْ جَاءَكُمْ بَشِيرٌ وَنَذِيرٌ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ
شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٩﴾

17. "Allah, Meryem oğlu Mesih'tir" diyenler kesinlikle kâfir olmuşlardır. De ki: "Şayet Allah Meryem oğlu Mesih'i, anasını ve yeryüzündekilerin tamamını yok etmeyi isteseydi kim O'ndan bir şey kurtarabilir ki? Göklerin ve yerin ve bunlar arasında bulunanların tamamının mülkiyeti Allah'a aittir. O, dilediğini yaratır. Allah, her şeye gücü yetendir.

18. Yahudilerle Hıristiyanlar, "Biz Allah'ın oğulları ve sevdikleriyiz" dediler. De ki: "O halde günahlarınızdan dolayı ne diye size azap veriyor?" Bilakis sizler de yarattığı insanlar arasındasınız; dilediğini bağışlar dilediğine azap verir. Göklerle yerin ve bunlar arasında bulunanların tamamının mülkiyeti Allah'a aittir. Dönüş de O'nadır.

19. Ey Kitap Ehli! Bize ne bir müjdeci geldi ne de bir uyarıcı, demeyesiniz diye peygamberlerin arkasının kesildiği bir sırada size açıklamalar yapmak için elçimiz geldi. İşte size bir müjdeci ve bir uyarıcı geldi! Allah her şeye gücü yetendir.

Farklı şekillerde tezahür etse de Hz. İsa'nın ilâh olduğu inancı, Hıristiyanlar arasında yaygın bir inançtır. İçlerinde *"Hz. İsa Allah'ın ta kendisidir ve ilâhî sıfatların tamamını taşımaktadır"* diyenleri belki de çok azdır ama Allah'ın kimi vasıflarını ona verenler, teslise inanıp onun üç uknumdan biri olduğunu söyleyenler çok yaygındır ve bugün yaşayan üç büyük mezhep olan Katolik, Ortodoks ve Protestan mensupları arasında hâkim görüştür. Hatta Katoliklerle Ortodokslar teslise inanmayanları Hıristiyan bile saymazlar.

Hz. İsa'nın insan mı ilâh mı yoksa hem insan hem de ilâh mı olduğu konusu, Hıristiyanlar arasında asırlar boyu tartışıla gelmiştir. Ancak 325 yılında İznik, 431 yılında Efes ve 451 yılında Kadıköy konsillerinde alınan kararlarla hem insanî hem de ilâhî olmak üzere iki tabiatı bulunduğu, Allah'ın oğlu olması hasebiyle de teslisin bir uknumunu teşkil ettiği resmen ilan edilmiştir.

Yuhanna İncil'inde Kelam'ın Allah olduğu (I/1) ve Hz. İsa'da bedenleştiği (I/14) açıkça ifade edilmektedir.

O halde Hıristiyanlar Hz. İsa'nın tabiatı konusunu içinden çıkılmaz karmakarışık bir hale sokmakta, neticede şu veya bu şekilde Hz. İsa'ya ilâhlık vasfı vermektedirler. Ona ilâhlık tabiatı vermeleri, doğumunun farklı oluşundan kaynaklanmaktadır. Bu nedenle âyet, **"O, dilediğini yaratır. Allah her şeye gücü yetendir,"** ifadesiyle son bulmaktadır. Yani yüce Allah Hz. İsa'yı baba-

sız dünyaya getirmişse bu O'nun gücü dâhilinde olan bir şeydir. Onun bu şekilde doğmuş olması, ilâh olmasını gerektirmez.

Kur'ân-ı Kerim, Hz. İsa'ya ilâhlık vasfı vermelerini, küfre girme olarak niteledikten sonra çok etkili bir delil ile bu iddialarını reddetmektedir:

"Şayet Allah Meryem oğlu Mesih'i, anasını ve yeryüzündekilerin tamamını yok etmeyi isteseydi kim O'ndan bir şey kurtarabilir ki?"

Hıristiyanlara göre, Hz. İsa Yahudiler tarafından çarmıha gerilerek idam edilmiştir. Eğer o bir ilâh ise ölümlerin en kötüsü olan çarmıha gerilerek öldürülmekten nasıl oldu da kendini koruyamadı? Öyle ki yine onların anlattıklarına göre, Hz. İsa kendisini kurtarması için Allah'a yalvarmış, ama Rabbi onun bu isteğine cevap vermemiştir. Matta İncil'inde aynen şöyle denmektedir: *"Ve altıncı saatten dokuzuncu saate kadar, bütün yeryüzüne karanlık çöktü. Ve dokuzuncu saate doğru, İsa: Eli, Eli lama sabaktani? Yani: Allah'ım, Allah'ım, beni niçin bıraktın? diye, yüksek sesle bağırdı. Orada duranlardan bazıları bunu işitince: Bu adam İlya'yı çağırıyor, dediler. Ve hemen onlardan biri koşup bir sünger aldı, onu sirke ile doldurup bir kamış üzerine taktı ve ona içirdi. Başkaları da dediler: Bırak, görelim, İlya onu kurtarmağa gelecek mi? Ve İsa yüksek sesle yine bağırdı ve ruhu verdi."* (Matta XXVII/45-50). Burada anlatıldığına göre, Hz. İsa çarmıha gerilmek istemiyor, kendisini kurtarması için Allah'a yalvarıyor ama Allah da onu kurtarmıyor. Böyle birinin ilâh olması mümkün mü?

"Yahudilerle Hıristiyanlar, 'Biz Allah'ın oğulları ve sevdikleriyiz' dediler..."

Gerek Tevrat'ta gerekse İncillerde *İbnullah: Allah'ın oğlu* kavramı çokça geçmektedir. Her iki kitapta da söz konusu kullanışlar bir arada değerlendirildiğinde bununla *Allah'ın sevdiği kimse* anlamı çıkmaktadır. Bu kavramın karşıtı ise *İbnu İblis: şeytanın oğlu*'dur. Yuhanna İncilinde Hz. İsa ile Yahudiler arasında şöyle bir konuşmanın geçtiği nakledilmektedir: "Hz. İsa Yahudilere: *Siz babanızın işlerini yapıyorsunuz dedi. Ona dediler: Biz zinadan doğmadık; bizim bir babamız var o da Allah'tır. İsa onlara dedi: Eğer Allah sizin babanız olsaydı, beni severdiniz; çünkü ben Allah'tan çıkıp geldim; çünkü ben kendiliğimden de çıkıp gelmedim, fakat o beni gönderdi. Neden söylediğimi anlamıyorsunuz? Çünkü benim sözümü dinlemiyorsunuz. Siz babanız, İblistensiniz ve babanızın heveslerini yapmak istiyorsunuz. O başlangıçta katil idi ve hakikatte durmadı; çünkü kendisinde hakikat yoktur. Yalan söylediği zaman, kendisininkinden söyler, çünkü o yalancıdır ve yalanın babasıdır."* (Yuhanna VIII/41-44). Matta İncilinde Hz. İsa'nın dağ üzerinde verdiği vaazda: *"Ne mutlu sulh edicilere; çünkü onlar Allah oğulları çağırılacaklar"* (Matta V/9) dediği anlatılmaktadır. Yine Pavlus'un Romalılara gönderdiği mektupta *"Allah'ın ruhu ile sevk edilenlerin hepsi Allah'ın oğullarıdır"* (Pavlu-

sun Romalılara Mektubu VIII/14) denmektedir. *Allah'ın oğlu* kavramı Tevrat ve İncillerde başka peygamberler için, hatta salih kullar için de kullanılmaktadır.

Netice olarak Allah'ın oğlu, Allah'ın sevdiği kulları ve O'nun emrettiği yolu tavizsizce takip edenler anlamında kullanılmaktadır. Âyette *Allah'ın oğulları* dendikten sonra gelen *sevdikleriyiz* ifadesi, Allah'ın oğulları kavramını açıklamaktadır.

"De ki: 'O halde günahlarınızdan dolayı ne diye size azap veriyor?'"

Söz konusu azabın âhirette uğrayacakları azap mı yoksa dünyada mı gerçekleşeceği konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Ancak bizzat kendilerinin de kabul edecekleri bir azap etmekten söz edildiğine göre, dünyada gerçekleşmiş olandan söz edildiği görüşü daha güçlü görünmektedir. Dünya hayatında gerek Yahudilerin gerekse Hıristiyanların uğradıkları cezalandırmalar olagelmiştir. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'in indirildiği dönemde de işledikleri haksızlıklar sebebiyle Yahudiler ve Hıristiyanlar Müslümanların eliyle cezalandırılıyorlardı. İşte âyetin bu bölümünde, eğer gerçekten Allah'ın oğulları ve sevdikleri iseniz ne diye cezalandırılıyorsunuz, denmektedir. Bir baba çocuklarına azap çektirmeyeceği gibi, seven de sevdiğine azap çektirmez.

"Bilakis, sizler de yarattığı insanlar arasındasınız; dilediğini bağışlıyor dilediğine azap veriyor."

Bilakis Yahudileri de Hıristiyanları da Müslümanları da yaratan Yüce Allah'tır. Bütün insanlar Allah'ın kullarıdır. Allah, kullarına zulmederek bir kısmını kayıracak değildir. Allah'ın sevdiği kullardan olmak, ancak O'nun istediği şekilde iman etmek, emrettiklerini yerine getirmek ve yasaklarından sakınmakla mümkündür. Allah, bağışlanmanın sebeplerine sarılanları bağışlar, sarılmayanlara ise azap verir. O, yerde ve göklerde ne varsa hepsinin sahibi ve hâkimidir. İnsanlar tövbe ederek bağışlanmayı hak etmiş olsalar da hak etmemiş olsalar da O'nun huzuruna çıkacak ve hesap vereceklerdir.

"Ey Kitap Ehli! Bize ne bir müjdeci geldi ne de bir uyarıcı, demeyesiniz diye peygamberlerin arkasının kesildiği bir sırada size açıklamalar yapmak için elçimiz geldi. İşte size bir müjdeci ve bir uyarıcı geldi! Allah her şeye gücü yetendir."

İnsanların Allah tarafından sorumlu tutulmaları için bir peygamberle karşılaşmaları gerekir. Bu, Allah'ın merhametinin bir sonucudur; uyarıcı ve müjdeleyici göndermeden kimseyi cezalandırmaz. Şimdi ey Kitap Ehli, peygamberlerin üzerinden uzun bir zaman geçti, size peygamber olarak Muhammed'i gönderiyoruz. Artık bir bahaneniz kalmamıştır. Hem siz Peygamber'in niteliklerini bilen insanlarsınız. Kitap nedir, hesap ve sorumluluk nedir, biliyorsunuz. Biliyorsunuz ki Allah mükâfat vermeye de ceza vermeye de kadirdir.

Ayrıca daha önce peygamber göndermeye kadir olan Allah elbette ki yeni bir peygamber göndermeye de kadirdir; size yeni bir peygamber göndermiştir; Abdullah'ın oğlu Muhammed (s.a.v).

وَاِذْ قَالَ مُوسٰى لِقَوْمِه۪ يَا قَوْمِ اذْكُرُوا نِعْمَةَ
اللّٰهِ عَلَيْكُمْ اِذْ جَعَلَ ف۪يكُمْ اَنْبِيَٓاءَ وَجَعَلَكُمْ مُلُوكاًۗ وَاٰتٰيكُمْ
مَا لَمْ يُؤْتِ اَحَداً مِنَ الْعَالَم۪ينَ ﴿٢٠﴾ يَا قَوْمِ ادْخُلُوا الْاَرْضَ
الْمُقَدَّسَةَ الَّت۪ي كَتَبَ اللّٰهُ لَكُمْ وَلَا تَرْتَدُّوا عَلٰٓى اَدْبَارِكُمْ
فَتَنْقَلِبُوا خَاسِر۪ينَ ﴿٢١﴾ قَالُوا يَا مُوسٰٓى اِنَّ ف۪يهَا قَوْماً جَبَّار۪ينَۗ
وَاِنَّا لَنْ نَدْخُلَهَا حَتّٰى يَخْرُجُوا مِنْهَاۚ فَاِنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا
فَاِنَّا دَاخِلُونَ ﴿٢٢﴾ قَالَ رَجُلَانِ مِنَ الَّذ۪ينَ يَخَافُونَ اَنْعَمَ اللّٰهُ
عَلَيْهِمَا ادْخُلُوا عَلَيْهِمُ الْبَابَۚ فَاِذَا دَخَلْتُمُوهُ فَاِنَّكُمْ
غَالِبُونَ وَعَلَى اللّٰهِ فَتَوَكَّلُٓوا اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِن۪ينَ ﴿٢٣﴾
قَالُوا يَا مُوسٰٓى اِنَّا لَنْ نَدْخُلَهَٓا اَبَداً مَا دَامُوا ف۪يهَا فَاذْهَبْ
اَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَٓا اِنَّا هٰهُنَا قَاعِدُونَ ﴿٢٤﴾ قَالَ رَبِّ اِنّ۪ي
لَٓا اَمْلِكُ اِلَّا نَفْس۪ي وَاَخ۪ي فَافْرُقْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ الْقَوْمِ
الْفَاسِق۪ينَ ﴿٢٥﴾ قَالَ فَاِنَّهَا مُحَرَّمَةٌ عَلَيْهِمْ اَرْبَع۪ينَ سَنَةًۚ
يَت۪يهُونَ فِي الْاَرْضِۜ فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْفَاسِق۪ينَ ﴿٢٦﴾

20. Bir zamanlar Musa, kavmine şöyle demişti: "Ey kavmim! Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın: Hani O, içinizden peygamberler çıkarmış, sizi kendi kendinizin efendisi yapmış ve hiç kimseye vermediğini size vermişti.

21. Ey kavmim! Allah'ın sizin için yazdığı kutsal yere girin; sakın gerisin geriye dönmeyin yoksa kaybedenlerden olursunuz."

22. Dediler ki: "Ey Musa! Orada zorbalardan oluşan bir kavim var. Onlar oradan çıkmadıkça kesinlikle oraya giremeyiz; ama onlar oradan çıkarlarsa oraya gireriz."

23. (İçlerinde, Allah'tan) **korkan ve Allah'ın da kendilerini nimetine eriştirdiği iki kişi; "Onlara kapıdan hücum edin. Unutmayın, oradan girerseniz galip gelirsiniz. Eğer inanıyorsanız Allah'a güvenin" dediler.**

24. Dediler ki: "Ey Musa! Onlar orada oldukça oraya asla giremeyiz. Sen ve Rabbin gidin de savaşın. Biz burada kalacağız."

25. (Musa:) **"Rabbim! Ben ancak kendime ve kardeşime söz geçirebiliyorum, Bizimle şu yoldan çıkmış kavmin arasını ayır." dedi.**

26. Bunun üzerine (Allah) **dedi ki: "Orası onlara kırk yıl boyunca yasak kılındı. Bu süre boyunca yeryüzünde şaşkın şaşkın dolaşsınlar. Şu halde sen bu yoldan çıkmış kavim için üzülme."**

Yahudilerin tarihlerinden bir kesit Peygamber'e hatırlatılıyor: Hz. Musa onları Firavunların zulmünden kurtarmıştı. Bununla birlikte işlerine gelmeyen emirlerini yerine getirmemişlerdi. Hz. Musa onlara: **"Ey kavmim! Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın"** demiş ardından da bu nimetleri sıralamıştı

Mısır'dan çıkarılarak Firavun ve adamlarının baskılarından kurtarılıp hürriyete kavuşturulmalarından sonra İsrailoğulları'na Allah'ın kendilerine verdiği üç nimetten söz edilmektedir:

a.) *Aralarından peygamberler çıkarılmıştır.* Nitekim Hz. Musa döneminde, Hz. Musa ile birlikte kardeşi Hz. Harun da kendilerine peygamber olarak gönderilmiştir. Daha önce de kendilerine peygamberler gönderildiği gibi bu iki peygamberden sonra da kendilerine peygamberler gönderilmiştir. Peygamberlerin gönderilmiş olması, nimetlerin en büyüğüdür. Çünkü peygamberler hem dünya mutluluğunun hem de âhiret mutluluğunun yollarını gösterirler.

b.) İsrailoğullarına verilen ikinci nimet, *onların kendi kendilerinin efendi-*

si olmalarıdır. Âyette geçen "وَجَعَلَكُمْ مُلُوكًا" ifadesi *onları hükümdarlar yaptık* anlamında değildir. Çünkü hem hepsinin hükümdar olması mümkün değildir hem onlardan hükümdar olanların sayısı pek azdır hem de Hz. Musa döneminde aralarından hükümdar çıkmış değildi. Bunun sonucu olarak başka milletlere hükmeden bir kavim de değillerdi. Arap dilinde kişinin evi, barınağı varsa ve geçim sıkıntısı çekmiyorsa ona, krallar gibi yaşıyor anlamında, *kral* denebiliyor. Nitekim ilk dönem müfessirleri de söz konusu ifadeyi bu şekilde açıklamışlardır. Bilindiği gibi İsrailoğulları köle hayatı yaşıyorlardı. Hz. Musa onları bu hayattan kurtarmış ve onları özgürlüklerine kavuşturmuştur.

c.) Onlara verilen nimetlerin üçüncüsü de *kimseye verilmeyen nimetlerin onlara verilmiş olmasıdır*. Nitekim Mısır'dan çıkmalarından sonra çölde kaldıkları müddet içerisinde bıldırcın eti ve helva verilmiş, boyları sayısınca gözelerden kendilerine su fışkırtılmıştır. Burada, "*kimseye verilmeyen*" denirken bununla, o dönemde çevrelerinde yaşayan ve genellikle putperest olan toplumlar kastedilmektedir. Yoksa Allah Teala'nın İsrailoğulları'na iltimas geçtiği gibi bir anlam çıkarılmamalıdır.

Hz. Musa, Allah'ın kendilerine verdiği bu nimetleri sıralayarak onlara yüklenecek göreve kalplerini ısındırmaya çalışmaktadır. Böyle yapmakla, bu nimetleri size veren size yüklenecek şu görevi de başarmanıza yardımcı olacaktır, demektedir:

"Ey kavmim! Allah'ın sizin için yazdığı kutsal yere girin; sakın gerisin geriye dönmeyin; yoksa kaybedenlerden olursunuz."

Âyette sözü edilen yerin Filistin toprakları olduğu söylenir. Bazıları buna Şam'ı da katarlar. Hz. Musa on iki boydan oluşan İsrailoğulları'nın her boyundan bir temsilci seçmiş ve bunları söz konusu toprakları araştırmak ve bu topraklar hakkında bilgi almak üzere görevlendirmişti. Keşif heyeti geri döndüğünde oranın çok bereketli bir yer olduğunu, halkının refah içerisinde yaşadığını fakat orada yaşayanların çok güçlü insanlar olduklarını, şehirlerinin çok muhkem yapıldığını, oradakilerin güç ve kuvveti karşısında kendilerini çekirgeler gibi hissettiklerini ifade ettiler. Bunun üzerine İsrailoğulları oraya girmemek için isyan etti: **"Ey Musa! Orada zorbalardan oluşan bir kavim var. Onlar oradan çıkmadıkça kesinlikle oraya giremeyiz; ama onlar oradan çıkarlarsa oraya gireriz."** dediler. Hâlbuki o güne kadar Hz. Musa'nın rehberliğinde adeta başarılması mümkün olmayan şeyler başarılmıştı. En önemlisi, asırlardır süren, Mısırlılara köleliklerine son verilmişti. Ama henüz kölelik ruhunu üzerlerinden atamamışlardı. Hz. Musa daha önce kendilerine verilmiş olan nimetleri sıralayarak bunlar üzerinde düşünmelerini sağlamaya çalıştı; sabırlı bir eğitici olarak akıllarını ve iradelerini kullanmalarına yardımcı oluyordu. Ama onların kendisine verdikleri cevap: **"Ey Musa! Orada zor-**

balardan oluşan bir kavim var. Onlar oradan çıkmadıkça kesinlikle oraya giremeyiz; ama onlar oradan çıkarlarsa oraya gireriz.” olmuştu.

Bu arada aralarından iki kişi devreye girdi, kavimlerini ikna etmek için Hz. Musa'ya yardımcı olmaya çalıştılar: **“Onlara kapıdan hücum edin. Unutmayın oradan girerseniz galip gelirsiniz. Eğer inanıyorsanız Allah'a güvenin”** dediler. Ama bu da fayda vermedi. Tevrat'ın anlattıklarına göre bu iki kişi, keşif heyetinde yer almışlardı. Ancak İsrailoğulları Hz. Musa'ya yardımcı olmaya kalkışan bu iki kişiye çok öfkelendiler. Neredeyse onları taşlayıp öldürmek istediler. O iki kişi şunu anlatmak istiyorlardı: Karşı tarafın bütün varlığı, maddi güce sahip olmalarıdır. Bizim ise inancımız var, bir davamız var. Allah'a güvenirsek, tıpkı daha önce başarılı olduğumuz gibi burada da başarılı olacağız Allah bize yardım edecek. Şehre kapısından girelim; saldırıya biz geçelim, onlar savunmada olsunlar. Bu bize bir moral verecek ve onların morallerini bozacaktır.

Ne var ki Hz. Musa ve bu iki kişinin çabaları fayda vermedi. İsrailoğulları: **“Ey Musa! Onlar orada oldukça oraya asla giremeyiz. Sen ve Rabbin gidin de savaşın. Biz burada kalacağız.”** dediler.

Hz. Musa, kendisi aralarında olduğu halde inançları bu denli zayıflamış bir kavme ne diyebilirdi ki? Artık bunlardan bir hayır gelmeyeceğini anlamıştı: **“Rabbim! Ben ancak kendime ve kardeşime söz geçirebiliyorum, Bizimle şu yoldan çıkmış kavmin arasını ayır.”** dedi. Bunun üzerine İsrailoğulları kırk yıl boyunca çöllerde sürünmeye mahkûm edilmişlerdir:

Tevrat'ın Sayılar kitabının 13. ve 14. babında bu kıssa uzun uzadıya anlatılmakta; inatlarının sonucu olarak düşmanlarının saldırılarına hedef oldukları, düşmanlarının onları kırıp geçirdikleri ve leşlerinin çöllerde çürümesinin Allah tarafından takdir edildiği dile getirilmektedir.

Netice olarak burada her ne kadar Yahudilerin geçmişine dair bir olay anlatılıyorsa da aslında esas maksat, onları İslâm'a davet eden Peygamber'i tesellidir. Ona, şu Yahudiler seni dinlemiyor ve çağrına icabet etmiyorlarsa geçmişte onları Mısırlıların zulmünden kurtaran Hz. Musa'yı da dinlememişlerdi, denmektedir.

Yahudilerin, Hz. Peygamber'in çağrısına hasetlerinden dolayı icabet etmedikleri yukarıda anlatıldı. Oysa Peygamber'in peygamberliğine delalet eden ellerinde çok açık delililler vardı. Buna rağmen Peygamber'i öldürmeye kalkışmışlar komplolar kurmuşlardı. Bir bakıma Hz. Peygamber'e, Yahudilerin yaptıklarına şaşmaması ve bundan dolayı üzülmemesi gerektiği anlatılmaktadır. Çünkü Hz. Âdem'in iki oğlu da sırf bu sebeple, yani kıskançlık yüzünden tartışmışlar; nihayet biri diğerini öldürmüştü. Bu Yahudiler de o katilin izini takip ediyorlar:

وَاتْلُ

عَلَيْهِمْ نَبَاَ ابْنَيْ اٰدَمَ بِالْحَقِّ اِذْ قَرَّبَا قُرْبَانًا فَتُقُبِّلَ مِنْ اَحَدِهِمَا

وَلَمْ يُتَقَبَّلْ مِنَ الْاٰخَرِ قَالَ لَاَقْتُلَنَّكَ قَالَ اِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللّٰهُ

مِنَ الْمُتَّق۪ينَ ﴿٢٧﴾ لَئِنْ بَسَطْتَ اِلَيَّ يَدَكَ لِتَقْتُلَن۪ي مَٓا اَنَا بِبَاسِطٍ

يَدِيَ اِلَيْكَ لِاَقْتُلَكَ اِنّ۪ٓي اَخَافُ اللّٰهَ رَبَّ الْعَالَم۪ينَ ﴿٢٨﴾

اِنّ۪ٓي اُر۪يدُ اَنْ تَبُٓوأَ بِاِثْم۪ي وَاِثْمِكَ فَتَكُونَ مِنْ اَصْحَابِ

النَّارِ وَذٰلِكَ جَزٰٓؤُا الظَّالِم۪ينَ ﴿٢٩﴾ فَطَوَّعَتْ لَهُ نَفْسُهُ

قَتْلَ اَخ۪يهِ فَقَتَلَهُ فَاَصْبَحَ مِنَ الْخَاسِر۪ينَ ﴿٣٠﴾ فَبَعَثَ اللّٰهُ

غُرَابًا يَبْحَثُ فِي الْاَرْضِ لِيُرِيَهُ كَيْفَ يُوَار۪ي سَوْاَةَ

اَخ۪يهِ قَالَ يَا وَيْلَتٰٓى اَعَجَزْتُ اَنْ اَكُونَ مِثْلَ هٰذَا الْغُرَابِ

فَاُوَارِيَ سَوْاَةَ اَخ۪ي فَاَصْبَحَ مِنَ النَّادِم۪ينَ ﴿٣١﴾

مِنْ اَجْلِ ذٰلِكَ كَتَبْنَا عَلٰى بَن۪ٓي اِسْرَٓائ۪يلَ اَنَّهُ مَنْ قَتَلَ

نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ اَوْ فَسَادٍ فِي الْاَرْضِ فَكَاَنَّمَا قَتَلَ

النَّاسَ جَم۪يعًا وَمَنْ اَحْيَاهَا فَكَاَنَّمَٓا اَحْيَا النَّاسَ

جَمِيعًا ۚ وَلَقَدْ جَاءَتْهُمْ رُسُلُنَا بِالْبَيِّنَاتِ ثُمَّ إِنَّ
كَثِيرًا مِنْهُمْ بَعْدَ ذَٰلِكَ فِي الْأَرْضِ لَمُسْرِفُونَ ﴿٣٢﴾

27. **Onlara Âdem'in iki oğlunun haberini gerçeği üzere anlat. Hani kurban sunduklarında birinden kabul edilmiş, diğerinden ise kabul edilmemişti de** (kabul edilmeyen)**: "Seni öldüreceğim" demişti.** (Diğeri ise) **şöyle cevap vermişti: "Allah sadece muttakilerden kabul eder.**

28. **Beni öldürmeye kalkışsan bile ben seni öldürmeye çalışmam. Ben, âlemlerin Rabbi Allah'tan korkarım.**

29. **"İsterim ki benim günahımı da kendi günahını da yüklenip ateş ehlinden olasın. Çünkü zalimlerin cezası budur."**

30. **Nihayet nefsi, kardeşini öldürmeye kendisini teşvik etti ve onu öldürdü. Böylece hüsrana uğrayanlardan oldu.**

31. **Kardeşinin cesedini nasıl gizleyeceğini ona göstermek üzere Allah toprağı eşeleyen bir karga gönderdi.** (Bunu gören katil:) **"Eyvah! Şu karga gibi de olamadım ki kardeşimin cesedini gömebileyim!" dedi. Artık o, pişmanlığa düşenlerden olmuştu.**

32. **İşte bundan dolayı İsrailoğulları'na şunu yazdık: Her kim, bir cana ya da yeryüzünde bir bozgunculuk çıkarmaya karşılık olmaksızın bir kimseyi öldürürse bütün insanları öldürmüş gibidir. Kim de onu yaşatırsa bütün insanları yaşatmış gibidir. Elçilerimiz onlara kesinlikle açık delillerle geldiler. Ama onların çoğu bundan sonra da yeryüzündeki taşkınlıklarına devam etmektedirler.**

Müfessirlerin çoğunluğuna göre, ilk âyette sözü edilen iki oğul, Hz. Âdem'in bizzat kendi oğullarıdır. Böylece meleklerin dile getirdikleri, insanın kan dökücülüğü, ilk nesilde kendisini göstermiş oldu. Tevrat'ın Tekvin kitabında kıssa Kur'ân-ı Kerim'de anlatılandan daha ayrıntılı olarak anlatılmaktadır. İki kardeşten katil olanın Kayîn -ki Müslüman tarihçiler buna Kabil adını verirler- öldürülenin ise Habil olduğu söylenmektedir.

İki kardeş Allah'a kurban takdim etmişler, Habil'in kurbanı kabul edilirken Kabil'in kurbanı kabul edilmemiştir. Kardeşler, kendilerinden birinin

kurbanının kabul edilip diğerinin kabul edilmemesini nasıl anladılar; Kur'ân-ı Kerim bundan söz etmemektedir. Ancak anlatımdan anlaşılan her ikisinin de bu sonucu gayet iyi anladıklarıdır.

Kurbanı kabul edilmeyen Kabil, kurbanının kabul edilmemesi sebebiyle Habil'i kıskanmış ve onu öldüreceğini söylemiştir. Doğrusu kurbanının kabul edilmeyişinde kardeşinin hiçbir suçu yoktu; ama kıskançlık duyguları, hiçbir suçu bulunmayan kardeşini öldürmesi için kendisini tahrik ediyordu. Kardeşinin, *"seni öldüreceğim"* demesine karşı Habil'in cevabı; **"Allah sadece muttakilerden kabul eder. Beni öldürmeye kalkışsan bile ben seni öldürmeye çalışmam. Ben, âlemlerin Rabbi Allah'tan korkarım."** şeklinde olmuştur. Yani, *"Ben sana karşı bir suç işlemiş değilim. Eğer kurbanın kabul edilmediyse suçu kendinde ara. Çünkü yüce Allah, sadece muttakilerin kurbanlarını kabul eder. Sen de samimiyetle Allah'a yönelir, emirlerini yerine getirirsen senin de kurbanını kabul eder. Ama bir suçum olmadığı halde yine de beni öldürmeye kalkışacak olursan ben seni öldürmek için karşılık vermeyeceğim. Çünkü ben Allah'tan korkarım; suç işlemek için elimi kaldırdığımı Allah görsün istemem. Kötülüğe kötülükle karşılık vermem."* Habil kardeşine engel olabilir diye şunu da ilave etti: **"İsterim ki benim günahımı da kendi günahını da yüklenip ateş ehlinden olasın. Çünkü zalimlerin cezası budur."** Yani, *"hiçbir suçum olmadığı halde beni öldürmeye kalkışacak olursan bilesin ki benim günahımı da yüklenmiş olursun kendi günahını da. Zaten kurbanının kabul edilmemesinin sebeplerinden biri de bu tür davranışlarındır. Böyle davrandığın takdirde bilesin ki Allah zalimleri cezasız bırakmaz. Bu takdirde cehennem ehlinden olmuş olursun."*

Ne var ki Habil'in bu sözleri bir fayda vermedi ve Kabil onu öldürdü.

"Kardeşinin cesedini nasıl gizleyeceğini ona göstermek üzere Allah toprağı eşeleyen bir karga gönderdi..."

Kabil kardeşinin cesedini nasıl gömeceğini kargadan öğrenir. Kardeşinin cesedini nasıl gömeceğini bilmemesi, olayın Âdem'in bizzat oğulları arasında cereyan ettiğini gösterir. Çünkü Kabil cesedin toprağa gömüleceğini bilmiyordu. Ayrıca olay, insanın dünya hayatına başlarken pek bir şey bilmediğini fakat öğrenme yeteneği sayesinde çevresinde olup biten şeyleri çabucak öğrendiğini de gösterir.

Bir karganın yol göstericiliğine muhtaç duruma düşmekten Kabil pişman olmuş ve ne kadar büyük bir suç işlemiş olduğunu anlamış ama artık iş işten geçmişti. Allah'ın emrine karşı her gelişin sonu pişmanlık ve hüsrandır.

“İşte bundan dolayı İsrailoğulları’na şunu yazdık: Her kim, bir cana ya da yeryüzünde bir bozgunculuk çıkarmaya karşılık olmaksızın bir kimseyi öldürürse bütün insanları öldürmüş gibidir. Kim de onu yaşatırsa bütün insanları yaşatmış gibidir...”

Yukarıda, Kabil’in suçsuz yere Habil’i öldürdüğü anlatıldı. İnsanoğlu, sırf haset duygusuyla bir başkasını öldürebiliyor. O halde ciddi bir tedbirin alınmasına ihtiyaç vardır. Adalet, suç ile cezanın birbirlerine denk olmasını gerektirir. Suçsuz yere başkasını öldürenin kendisi de öldürülür. İşlediği suça denk bir ceza ile. Ama öldürülen kişinin kendisi de bir başka masumu öldürmüş yahut yeryüzünde bozgunculuk çıkarmışsa o zaman o başka.

“**Bir cana kıyan, bütün insanları öldürmüş gibidir.”**

Müfessirler cümleyi tefsir ederken suçsuz yere birini öldüren kişinin öldürdüğü kişi yerine başkasını da öldürebilirdi derler. Çünkü öldürdüğü kişinin de bir suçu yoktu bu diğerinin de. Suçsuz yere birini öldürebiliyorsa öldürme işini, yaşayan bütün insanlara yöneltebilirdi, derler. Bu söylediklerini göz ardı etmemekle birlikte âyetin, bunun yanında şunları da anlattığını düşünüyoruz:

Hz. Âdem’in iki oğlu arasında cereyan eden bir öldürme olayından hemen sonra bu hususun zikredilmesi anlamlıdır. Çünkü bütün insanlar Âdem’den yaratılmışlardır. Aslında dikkatlice düşünülecek olursa her bir kişi, kendi soyundan geleceklerin Âdem’idir. O halde bir kişiyi öldüren, o kişinin soyundan gelecek olanları da öldürmüş gibidir. Mesela, eğer Hz. Âdem’in iki oğlu var idiyse ve biri diğerini öldürdüyse bu, şu anlama gelir: Eğer öldürülen öldürülmemiş olsaydı şu anda mevcut insanlar ikiye katlanmış olurdu.

Ayrıca insan psikolojisiyle uğraşanlar, ilk cana kıymanın çok zor olduğunu ama bir defa kişi bir cana kıydı mı artık başka bir cana kıymasının kendisi için çok kolay olduğunu söylerler. O halde suçsuz yere bir cana kıyan kişi öldürme konusunda zor aşamayı geçmiştir. Bundan sonra gözünü kırpmadan bir başkasını, rahatlıkla öldürebilir.

Bir canın yaşatılmasını sağlayan kişi ise hem o canı hem de o candan gelecek nesilleri kurtarmış olur.

إِنَّمَا
جَزٰٓؤُا الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي
الْاَرْضِ فَسَادًا اَنْ يُقَتَّلُوٓا اَوْ يُصَلَّبُوٓا اَوْ تُقَطَّعَ
اَيْدِيهِمْ وَاَرْجُلُهُمْ مِنْ خِلَافٍ اَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْاَرْضِ
ذٰلِكَ لَهُمْ خِزْيٌ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ عَذَابٌ
عَظِيمٌ ﴿٣٣﴾ اِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ قَبْلِ اَنْ تَقْدِرُوا عَلَيْهِمْ
فَاعْلَمُوٓا اَنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣٤﴾

33. Allah ve elçisiyle savaşanların ve yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışanların cezası: (Doğrudan) **Öldürülmeleri veya asılmaları yahut ellerinin ve ayaklarının çapraz kesilmesi yahut da oradan sürülmeleridir. İşte bu, dünya hayatında onlar için bir aşağılanmadır. Âhirette de onlar için büyük bir azap vardır.**

34. Ancak onları ele geçirmenizden önce tövbe edenler hariç. Bilesiniz ki Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.

Âyetlerin kimler hakkında indirildiğine dair farklı görüşler ileri sürülmüştür. Ancak bu görüşleri iki temele oturtabiliriz. Bunlardan biri, âyetlerin kâfirler hakkında indirildiği görüşüdür. Ancak bu görüş pek taraftar bulmamıştır. Çünkü kâfirlerle yapılacak savaş ve savaş sonucunda takip edilecek kurallar bellidir. Bu kurallar arasında, çaprazlama el ve ayak kesme şeklinde bir cezalandırma yoktur. Muhtemelen bu görüşü ileri sürenler, *"Allah ve elçisiyle savaşanlar"* ifadesinden bu sonuca varmışlardır. Bu görüşte olanların bir kısmı, buradaki ifadenin mecaz olduğunu ve bununla, Müslümanlara savaş açanların kastedildiğini söylerler. Kuşkusuz, Allah'la savaşılması, lügat anlamıyla mümkün değildir. Bu sebeple burada mecazi bir anlatımın olduğu doğrudur. Ancak bu âyette, Allah ve elçisine savaş açmanın, Müslümanlara savaş açmak an-

lamına geldiği iddiası tutarlı değildir. Bu ifadenin devamında söz konusu edilen, **"yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışanlar"** ifadesi bizce konuya açıklık getirmektedir. Buna göre Allah ve elçisi yeryüzüne huzur ve güvenin hâkim olmasını ister. Allah ve elçisinin bu isteklerini ortadan kaldırma eylemi içerisinde olanlar, Allah ve elçisine savaş açmış olmaktadır.

İkinci görüş ise İslâm'ın hâkim olduğu bir bölgede yol kesiciliği/eşkıyalık yapanların kastedildiğini ileri sürer. Bunu yapan Müslüman da olsa Allah ve elçisine savaş açmış olur. Âlimlerin büyük çoğunluğu bu görüştedir. Âyetlerin nüzul sebebine dair İbnu Abbas'tan nakledilen rivayet de bu görüşe aykırı değildir. Söz konusu rivayete göre, âyetler şu sebeple indirilmişlerdir: Peygamber (s.a.v.) Kitap Ehli'nden bir toplulukla antlaşma yapmıştı. Ancak onlar antlaşmayı bozdular, yol kestiler ve yeryüzünde bozgunculuk çıkardılar. (Kurtubî, VI/149).

Âyetlerin yol kesenlerle ilgili olduğunu söyleyenler, bu âyetlerin Müslümanlar hakkında indirildiğini söylüyor olsalar bile önemli olan, yol kesen kişinin Müslüman olması değildir. Önemli olan, İslâm hâkimiyetinin bulunduğu bölgelerde yol kesicilik yapmaktır.

Âyetlerin nüzul sebebine dair diğer bir rivâyet de bu ikinci görüşü desteklemektedir. Buna göre Ureyne'den bir kısım halk Medine'ye gelmiş ve Müslüman olduklarını açıklamışlardı. Hava değişimi nedeniyle hastalanmış ve karın sancısına tutulmuşlardı. Peygamber zekâttan toplanan beytu'l-mal develerinin otladıkları yere onları göndererek bunların sütlerinden içip geçinmelerini ve hastalıklarını da bu develerin idrarlarıyla tedavi etmelerini emretmişti. Bir müddet sonra tamamen sıhhatlerini kazanıp iyileşince dinden dönmüşler ve çobanların gözlerine diken batırarak patlatmış işkence yaparak onları öldürmüşler, develeri sürüp götürmüş; tecavüz etmişlerdi. Nihayet bu eşkiyalar takip edilerek yakalanmışlardı. Kimi rivayetlere göre yakalanan bu kimselerin gözlerine mil çekilmiş ve güneşin altında ölüme terk edilmişlerdir. Böylece indirilmiş olan bu âyetler, gözlerine mil çekmenin hatalı bir davranış olduğunu, Müslümanların bir daha böyle bir şey yapmamaları gerektiğini anlatmakta ve böyle kimselere uygulanacak cezanın ne olduğunu bildirmektedir.

Nüzul sebebine dair nakledilen bu rivayetler de âyetlerin yol kesicilik ve eşkıyalık konusuyla ilgili olduklarını göstermektedir. Zaten âlimlerin büyük çoğunluğunun bu görüşte olduğuna yukarıda değinmiştik.

"...doğrudan öldürülmeleri veya asılmaları yahut ellerinin ve ayaklarının çapraz kesilmesi yahut da oradan sürülmeleridir."

Âlimlerin bir kısmı, âyetin bu kısmında geçen أَوْ kelimesinin muhayyerlik

(iki seçenekten herkangi birini seçme hakkı) bildirdiğini söylemişlerdir. Dolayısıyla devlet başkanı burada zikredilen cezalardan birini seçme yetkisine sahiptir. Bu suçu işleyenlere burada zikredilen cezalardan birini uygular. Bir kısım âlimler ise kelimenin burada muhayyerlik bildirmediğini, işledikleri suça göre, zikredilen cezalardan birinin uygulanacağını söylemişlerdir. Buna göre, sadece korku salıp mal gasp etmişlerse çaprazlama bir el bir ayak kesilir, hem mal gasp edip hem de adam öldürmüşlerse el ve ayakları çaprazlama kesildikten sonra asılırlar. Sadece adam öldürmüşlerse bu takdirde öldürülürler. Korku salmış ama adam öldürmemiş ve mal gasp etmemişlerse o bölgeden başka yere sürülürler.

"Ancak onları ele geçirmenizden önce tövbe edenler hariç. Bilesiniz ki Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir."

Eşkıyalık yapan bu kimseler ele geçirilecekleri kesinlik kazanmadan önce kendileri bu yaptıklarının kötü bir davranış olduğunu görerek tövbe eder ve gelip teslim olacak olsalar affedilirler; onlara, sözü edilen cezalardan hiçbiri uygulanmaz. Ancak âlimlerin büyük çoğunluğuna göre, affedilmeleri, insanlara verdikleri zararın da affedileceği anlamına gelmez. Kimin malını gasp etmişlerse o malı iade eder yahut bedelini öderler. Adam öldürmüşlerse kan bedelini öderler. Ama öldürülen kişinin mirasçıları onları bedel ödemekten muaf tutarsa o başka.

Âyette söz konusu edilen cezalar, devlet tarafından verilecek cezalardır. Devlet halkının güvenliğini sağlamakla yükümlüdür. Halkın güvenliğini ortadan kaldıranlar, devletin bu görevine zarar vermiş olurlar ve bundan dolayı devlet onları cezalandırabilir. Devlet vatandaşlara verilmiş olan zararları affetme yetkisine sahip değildir. Bu konuda af yetkisi, malına ve canına zarar verilmiş kimselerin elindedir.

يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُوا
اتَّقُوا اللّٰهَ وَابْتَغُٓوا اِلَيْهِ الْوَسٖيلَةَ وَجَاهِدُوا فٖي
سَبٖيلِهٖ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٣٥﴾

35. Ey iman edenler! Allah'tan korkun O'na yaklaşmaya yol arayın ve O'nun yolunda cihad edin ki kurtuluşa eresiniz.

Vesile, kelime olarak hükümdar katında üstün dereceye sahip olmak, yakınlık, kendisi sebebiyle başkasına yakınlık elde edilen şey, ihtiyaç gibi anlamlara gelir. (Lisânu'l-Arab)

Kendisinden önce yaşayan ilk üç neslin görüşlerini derlemekle bilinen Taberî, *vesile* kelimesinin yakınlık anlamına geldiğini ve burada, *Allah'ı hoşnut edecek amellerle Allah'a yaklaşma gayreti içerisinde olun* denmek istendiğini belirtmektedir. (Taberî, IV, 226). O, selefin görüşlerini de *"yakınlık"*, *"amellerle" "Allah'a yaklaşma" ve "Allah'ın hoşnut olacağı amellerle O'na yaklaşma"* şeklinde nakletmektedir. Haddizatında diğer tefsirlerde de seleften yapılan nakillerin tamamı bu anlamdadır. İbnu Kesir de selefin görüşlerini bu şekilde aktardıktan sonra bu konuda müfessirler arasında bir ihtilaf bulunmadığını belirtmektedir. (İbnu Kesir, III, 96-97). Sonraki müfessirler de aynı görüşü ileri sürmüşlerdir. (Ebu's-Suûd, III, 32).

Âlûsî, âyetin tefsirinde; İbnu'l-Enbârî ve başkalarının, İbnu Abbas'tan, vesilenin ihtiyaç anlamına geldiğini naklettiklerini belirtir ve buna göre âyetin manasının şu olduğunu söyler: *Allah'a yönelerek ihtiyaçlarınızı O'ndan isteyin. Çünkü göklerin ve yerin anahtarları O'nun elindedir. Sakın başkalarına yönelerek ihtiyaçlarınızın giderilmesini istemeyin. Aksi takdirde bir çöpten yardım isteyen zavallı durumuna düşersiniz.* (Âlûsî, VI, 124).

Yine çağımız müfessirlerinden Elmalılı da aynı şeyleri söylemektedir:

Dilimizde bilindiği üzere "vesile", kendisiyle bir gayeye ulaşılan, yani yaklaşılan sebep, yaklaşma sebebi demektir ki "mâbihittakarrub" (kendisiyle yaklaşılan şey) mânâsına, sadece "kurbet" (yaklaşma) da denilir. Nitekim Hasen, Mücahid, Atâ, Abdullah b. Kesir gibi birçok selef tefsircileri "yani yakınlık" diye tefsir etmişlerdir. Katâde, Allah'a itaat ve hoşnut olacağı amel ile yaklaşınız, diye anlatmış; Sûddî de "yani istemek ve yakınlık" diye ifade etmiştir ki, hem "ibtiğâ" (isteme)yi hem "vesile"yi açıklamaktır. İbnü Zeyd de "muhabbet (sevgi) ile Allah'a kendinizi sevdirmeye çalışınız" demiş ve "Onların taptıkları da Rablerine bir yol arar, her biri Allah'a daha çok yaklaşmak için çalışır" (İsrâ, 17/57) âyetini okumuştur. Şu halde mânânın özeti: "Biz mü'miniz, Allah bizi yalnız iman ile sever deyip de ciddiyetsiz olmayınız. Allah'tan korkunuz, kötü ahlâktan ve çirkin amelden sakınınız. Sonra yalnız korkmak ve sakınmakla da kalmayınız, iradenizi sarfedip gerekli sebeplere de teşebbüs ediniz. Allah'ın emirlerini yerine getiriniz ve bununla da kalmayınız, Allah'a yaklaşmak için daima vesile arayınız. Her fırsattan istifade ile kendi gönlünüz ve isteğinizle farzlar ve vacipler dışında güzel güzel işler, Allah'ın rızasına uygun ameller yaparak kendi tarafınızdan da kendinizi Allah'a sevdirmek isteyiniz. İsteyerek, yalvararak çalışınız ve uğraşınız" demektir. Ve bunda "Mü'min kulum bana

nafile ibadetlerle yaklaşmaya devam eder" kudsî hadisinin mânâsının yerleştirilmiş bulunduğu açıktır. "Vesîle cennette bir makamdır" hadis-i şerifi vesilenin ahirete ait önemini anlatır. Kısaca vesile, lazımdır. Ve onu bulmak için isteyip aramak ve başvurmak da gereklidir. Çünkü vesilenin vesilesi de iman ve ittika (korunma) ile istek ve iradedir. Ve şu halde asıl vesile Allah'a yaklaşma kasdı ve sevme arzusudur. Ve işte bu kast ve niyet ile sebepleri araştırma, güzel ahlâk ve güzel amel gibi Allah'ın rızasına uygun hoş vesileler hazırlamakla kulluk için koşmayı emretmektedir. Ve bunun içindir ki buna, mücahede emri katılmıştır. İman, ittikâ ile; ittikâ, vesileyi aramakla; vesileyi arama da mücahede ile tamam olur. (Elmalılı, III, 1669-1670).

Yaptığımız bu nakillerden de anlaşıldığı gibi selef âlimleriyle birlikte onlardan sonra gelen müfessirler de özet olarak vesileyi, kişiyi Allah'a yaklaştıracak salih ameller olarak anlamışlardır. Hal böyleyken son asırlarda peygamberlerin yahut muttaki kişilerin şahıslarıyla tevessül, ihtiyaçların ve sıkıntıların giderilmesi için onlara dua etme yahut onları dualarında aracı kılma, mezarlarına gidilerek onlardan yardım isteme Müslümanlar arasında yaygınlaşmıştır. Putperestlikten kalma bu tür anlayışlara karşı çıkanlar ise bu görüşleri savunanlar tarafından Ehl-i Sünet dışı olarak ilan edilmişler, en azından peygamberlere ve tevessül ettikleri salih kişilere karşı olmakla, onlara düşmanlık yapmakla itham edilmişlerdir. Bu sebeple meseleyi daha ayrıntılı bir şekilde incelemeye ihtiyaç vardır.

Tevessülü savunanlar delil olarak Hz. Ömer'in; *"Allah'ım! Kuraklık olduğunda sana Peygamberimizle tevessül ediyorduk; şimdi Peygamberimizin amcasıyla sana tevessül ediyoruz, bize yağmur yağdır!"* sözünü delil olarak ileri sürmektedirler. Haddizatında Hz. Ömer'in bu sözü tevessülü savunanların lehine değil, aleyhlerine bir delildir. Çünkü burada anlatılan olay şudur:

Bilindiği gibi mevsim kurak geçtiğinde Müslümanlar yağmur duasına çıkar, yağmur yağdırması için Allah'a dua ederlerdi. Peygamber (s.a.v.) hayatta iken Peygamber'in kendisi de yağmur duasına çıkıyordu. Ancak onun vefatından sonra sahabe, Peygamber'in amcası Abbas'ı yağmur duasına götürmüşlerdir. Hz. Ömer de bu sözünde bunu söylemektedir. Şayet ölülerle yahut orada hazır bulunmayan şahıslarla tevessül caiz olmuş olsaydı, elbette ki Peygamber'in ölüsü henüz hayatta olan amcası Abbas'a tevessülden çok daha tercih edilecek bir şeydir. O halde Hz. Ömer'in, "*Peygamberimizin amcasıyla sana tevessül ediyoruz*" sözü, *"Allah'ım! Amcasını dua etmek üzere getirdik, onun duasına tevessül ediyoruz"* demektir.

Tevessül savunucularının ileri sürdükleri diğer bir delil, âmâ hadisidir. Bu hadiste, âmâ birinin Peygamber (s.a.v.)'e gelerek, gözleri görmediği için mes-

cide gidip gelmekte sıkıntı çektiğini ve Peygamber'den gözlerinin açılması için Allah'a dua etmesini istemiştir. Peygamber kendisine abdest alıp iki rekât namaz kıldıktan sonra 'Allah'ım onu (Peygamber'i) hakkımda şefaatçi kıl' diye dua etmesini söylemiştir. Belli ki kişi, bu konuda Peygamber'in duasını almış ve kendisi de bu duanın şefaatiyle gözlerinin açılması konusunda Allah'a dua etmiştir. Yani burada da Peygamber'in dua ve şefaatine tevessül söz konusudur, Peygamber'in şahsına değil. (İbnu Ebi'l-İzz, Şarhu'l-Akideti't-Tahaviyye, I, 161; Reşid Rıza, Menar, VI, 309).

Şahıslarla tevessülü savunanların, salih amelle tevessül edildiğine göre şahıslarla da tevessül caizdir, çünkü salih amel de yaratılmıştır şahıslar da şeklindeki kıyaslarına gelince, bu, batıl bir kıyastır. Çünkü kişi kendi amelini vesile kıldığında vesile kıldığı şey, yani tevessül ettiği şey kendi amelidir. Başkasının duasını vesile kılması meselesine gelince, bu da iddia ettiklerinden farklı bir şeydir. Çünkü o kişi kendisinden dua isteyen için dua etmiş olup bu duayı isteyen kişi, o duanın kabul olması için dua etmektedir. Hz. Ömer'in söz konusu ettiğimiz sözü de bu anlamdadır.

Tekrar edelim ki şayet ölülerle yahut hazır bulunmayanlarla tevessül caiz olsaydı, sahabe, Hz Peygamber'in amcası Abbas'la tevessül etmez; o yaşlı haliyle onu şehrin dışına çıkarıp yağmurun yağması için dua etmesini istemezlerdi. Dua etmek bir ibadettir. (Tirmizi, Tefsir 2/16; İbnu Mace, Dua 1). İbadette aracı konulmaz.

Kur'ân-ı Kerim'de bu âyetle birlikte vesile kelimesi iki yerde geçmektedir. Geçtiği ikinci yer İsra sûresidir. Orada şöyle buyrulmaktadır: *"Onların yalvardıkları da Rablerine daha yakın olmak için vesile ararlar. Ve O'nun merhametini umarlar, azabından korkarlar."* (İsra 17/57). İbnu Abbas'tan nakledilen görüşe göre, bu âyette sözü edilen "yalvardıkları kimseler" Hz. Uzeyr, Hz. İsa ve annesi Meryem'dir. Bunların kendileri de vesile arıyorlarsa her halde onların tevessül edecekleri herhangi bir şahıs değildir, salih amelleridir.

İbnu Teymiyye, tevessül ile ilgili risalesinde şu tespitlerde bulunur.

"Hz. Ömer'in belirttiği gibi Resûlüllah'ın duası ve şefaatiyle tevessüle gelince, burada Hz. Peygamber'in kendisiyle değil, hayatta olan amcası Abbas'la tevessül etmişlerdir. Şayet bizzat Hz. Peygamber'in zatıyla tevessül söz konusu olsaydı bu şekilde yapılan tevessül, Hz. Abbas'la yapılan tevessül'den daha evla olurdu. Hz. Peygamberle tevessülde bulunmayıp Abbas'la tevessüle başvurduklarına göre, anlaşılmaktadır ki onun sağlığında yapılan şey, vefatıyla artık imkânsız hale gelmiştir. Yalnız ona iman ve itaat tarzındaki tevessül böyle değildir ve devamlı meşrudur.

Şu halde tevessül lafzıyla üç anlam kastedilmektedir:

1. Hz. Peygamber'e itaatle tevessül: Bu, farz olup iman ancak bu itaatle bütünlüğe ulaşır.

2. Hz. Peygamber'in dua ve şefaatiyle tevessül: Bu ise onun sağlığında ve ayrıca Müslümanlar onun şefaatiyle tevessül ederlerken kıyamet gününde olabilir.

3. Allah'a karşı Resûlüllah'ın zatına yemin ederek istemek anlamında onunla tevessül ki bu, sahabenin yağmur duasında ve başka işlerde onun ne sağlığında ne vefatından sonra ne kabri başında ne de başka bir yerde hiç yapmadıkları bir şeydir. Ashab arasında meşhur dualar içinde de böyle bir şeye rastlanmamaktadır. Bu konuya ilişkin bazı rivayetler sadece merfû veya mevkuf, ama zayıf hadislerde yahut da Allah izin verirse ileride açıklayacağımız gibi sözü delil teşkil etmeyen kimselerden nakledilmiştir.

Buna karşılık İmam Ebu Hanife ile Hanefi fukahasının görüşü şudur: 'Böyle bir şey caiz olamaz'. Onlar şöyle de diyerek bu tarz tevessülü yasaklamışlardır. 'Hiçbir yaratık aracılığıyla Allah'tan talepte bulunulamaz'. 'Hiç kimse: Ya Rabbi, Peygamber'inin hakkı için senden istiyorum, diyemez. Ebu'l-Huseyn el-Kudûri, 'Şerhu'l-Kerhi' adlı önemli fıkıh kitabının 'Mekruhlar' bölümünde şöyle der: 'Bunu, Hanefî mezhebine mensup birçok fakih söylemiştir'.

Bişr b. El-Velid der ki: Ebu Yusuf, İmam Ebu Hanife'nin şöyle dediğini bize anlattı: 'Kişiye yakışan, Allah'a, yalnızca O'na yönelerek dua etmesidir." (İbn Teymiye Külliyatı, I, 279-280).

Müfessir Âlûsi, Peygamber'in zatıyla tevessülü kabul etse de âyetin tefsirinde şöyle demektedir:

"Bazıları bu âyeti salih kimselerden istiğasede bulunmak (yardım dilemek), onları kul ile Allah arasında aracılar olarak görmenin ve Allah'a karşı onlarla yemin etmenin caiz olduğuna delil getirir; 'falanın hakkı için bize şunu ver' derler. Onlardan kimi de orada hazır bulunmayan veya ölmüş olan birine; 'Ey falan, Allah'a dua et ki bize şunu şunu versin' derler. Bunun, bir nevi Allah'a yaklaşmaya yol arama olduğunu ileri sürer ve Peygamber'in şöyle dediğini rivayet ederler: 'Aciz kaldığınız işlerle karşılaştığınızda kabirlerdekilerden yardım dileyin'. İleri sürdükleri bu şeylerin caiz olmakla uzaktan yakından alakası yoktur.

Bu meselede sözün doğrusu şudur: Yaratılmış birinden yardım dilemek ve dua etmesini istemek anlamında onu vesile kılmak meselesi; şayet kişi hayatta olan biri ise kesinlikle caizdir. Hatta bu, dua isteyen kişinin, kendisine dua etmesi için ricada bulunduğu kişinin daha üstün olmasıyla ilgili bir husus da değildir. Bilakis üstün olan bir kişinin, üstünlükte kendisinden daha aşağıda olan birinden dua talep etmesi de caizdir. Nitekim sahih bir rivayette, Peygamber (s.a.v.)'den umreye gitmek üzere izin isteyen Hz. Ömer'e Hz. Peygamber, 'Kardeşim, dua ederken bizi unut-

ma" demiş ve kendisinden Üveys el-Karanî'den kendisi için mağfiret dilemesini istemiştir... Ancak kişi ölmüş biri ise yahut orada hazır değil ise bunun caiz olmadığında ve sonradan çıkmış bid'atlerden olduğunda hiçbir âlimin şüphesi yoktur." (Âlûsi, VI, 124-125).

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ أَنَّ
لَهُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ لِيَفْتَدُوا بِهِ مِنْ
عَذَابِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَا تُقُبِّلَ مِنْهُمْ ۚ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٣٦﴾
يُرِيدُونَ أَنْ يَخْرُجُوا مِنَ النَّارِ وَمَا هُمْ بِخَارِجِينَ مِنْهَا
وَلَهُمْ عَذَابٌ مُقِيمٌ ﴿٣٧﴾

36. Şüphesiz ki inkâr edenler, yeryüzündeki herşeye ve bir o kadarına sahip olsalar ve bunları, kıyamet gününün azabından kurtulmak için fidye olarak verseler de bu onlardan asla kabul edilmeyecektir. Onlar için elim bir azap vardır.

37. Onlar ateşten çıkmak isterler; ancak çıkacak değillerdir. Onlar için sürüp giden bir azap vardır.

Kıyametin kopmasıyla birlikte imtihan dönemi bitmiş âhiret hayatı başlamış olur. Âhiret hayatı, insanların dünya hayatında yaptıklarının karşılığını görecekleri bir hayattır. Bu sebeple âhiret hayatında kurtuluş isteniyorsa bunun yolu imandan ve salih amelden geçer. Vesile arayanlar buna tevessül etsinler. Kurtuluşun bedeli bu dünya hayatında ödenmelidir. Gerçek dinden sapmış olanlar, şu veya bu kişinin kendilerini cehennem azabından kurtaracağına inanır yahut falanın şefaatiyle kurtulacaklarını ileri sürer ve bedeli başkasına ödetmeye çalışırlar. Oysa kurtuluşa ermek için temel dayanak kişinin kendi imanı ve amelidir.

Âhirette inkâr edenlerin ellerinde herhangi bir sermayeleri yoktur ama şayet yeryüzündekilerin hepsine ve bir o kadarına sahip olup bunların tamamı-

nı kurtuluş için fidye olarak teklif edecek olsalar yine de onlardan kabul edilmeyecektir.

Taberî'nin naklettiğine göre Nafi' b. el-Azrak, İbnu Abbas'a: "Ey gözü kör olmuş ve aklı da kör olmuş kişi! Yüce Allah: **'Onlar ateşten çıkmak isterler ancak çıkacak değillerdir.'** buyurduğu halde bir topluluğun ateşten çıkarılacağını söylüyorsun öyle mi?" demiştir. Bunun üzerine İbnu Abbas ona şu karşılığı vermiştir: "Yazıklar olsun sana! Âyetin öncesini oku, bu âyet inkâr edenler hakkında indirilmiştir." (Taberî, IV, 228).

وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوٓا
اَيْدِيَهُمَا جَزَٓاءً بِمَا كَسَبَا نَكَالًا مِنَ اللّٰهِ وَاللّٰهُ عَز۪يزٌ حَك۪يمٌ ﴿٣٨﴾
فَمَنْ تَابَ مِنْ بَعْدِ ظُلْمِه۪ وَاَصْلَحَ فَاِنَّ اللّٰهَ يَتُوبُ عَلَيْهِ
اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَح۪يمٌ ﴿٣٩﴾ اَلَمْ تَعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ لَهُ مُلْكُ
السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ يُعَذِّبُ مَنْ يَشَٓاءُ وَيَغْفِرُ لِمَنْ
يَشَٓاءُ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌ ﴿٤٠﴾

38. **Yaptıklarına bir karşılık ve Allah'tan da** (herkese) **bir ibret olsun diye hırsız erkek ve hırsız kadının ellerini kesiniz. Allah üstündür, her şeyi yerli yerince yapandır.**
39. **Her kim yaptığı haksızlığın ardından tövbe eder de durumunu düzeltirse şüphe yok ki Allah tövbesini kabul eder. Muhakkak ki Allah çok bağışlayandır çok merhamet edendir.**
40. **Bilmez misin ki göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır; dilediğine azap eder ve dilediğini bağışlar. Allah, her şeye gücü yetendir.**

İslâmiyet sadece ferdi ilgilendiren inanç, ibadet ve ahlâkî konuları değil toplumsal düzeni de hedeflemiştir. Zaten inanç, ibadet ve ahlâk gibi konuların toplumsal meselelerden soyutlanması da mümkün değildir.

Can ve malın korunması dinin temel hedefleri arasındadır. Bu sebeple can ve mala verilen zararları şiddetli cezalarla cezalandırmayı öngörmüştür. Bunun sebebi toplumun huzur ve güvenine verilen önemdir.

Kur'ân-ı Kerim'de cezası belirlenen suçlar çok az sayıdadır: Cana kıyma, yukarıda sözü edilen eşkıyalık, hırsızlık, zina, iffetli kadınlara zina isnadı Kur'ân-ı Kerim'de cezası belirlenen suçlardır. Diğer konularda işlenen suçlar zamana ve Müslümanların içtihatlarına bırakılmıştır. Bu suçlarda hâkim, suçlunun durumuna ve suçun işlendiği ortama bakarak verilecek ceza konusunda takdir yetkisini kullanır. Kur'ân'ı Kerim'de miktarı ve keyfiyeti belirlenmemiş bu tür cezalara İslâm Hukukunda ta'zîr cezası denmektedir. Müslüman hukukçular, ta'zir cezalarının, Kur'ân-ı Kerim'de belirlenmiş cezaları aşmaması gerektiğini söylemişlerdir.

Âyetler, hırsız erkek ve kadının elinin kesileceğini açıkça ifade etmektedir. Ancak asgari olarak ne miktarda çalan kimsenin elinin kesileceği, eli kesildikten sonra tekrar hırsızlık yapan kimseye ne gibi bir ceza verileceği belirtilmemektedir. Bu gibi hususlar, Kur'ân'ın açıklaması durumunda olan hadislerde belirtilmiştir.

Bazı âlimler, malı çalınan kişinin hırsıza ceza verilmemesini istemesi durumunda bu isteğinin göz önünde bulundurulabileceğini ileri sürmüştür. Ancak Kur'ân-ı Kerim'de böyle bir şeyden söz edilmemektedir. Hâlbuki adam öldürme konusunda durum böyle değildir. Öldürülen kimsenin mirasçıları konumunda olan kimselerin cezayı affedebileceği Kur'ân'da açıkça zikredilmiştir. Belki de bundan dolayı hırsızlık cezasıyla ilgili olarak "*Allah'tan da herkese bir ibret olarak ellerini kesiniz*" denmektedir.

Hırsıza verilen el kesme cezası, ağır bir ceza olarak görülebilir. Belirtmek gerekir ki İslâm'ın öngördüğü cezalar İslâm'ın oluşturduğu toplum için geçerlidir. İslâm toplumunda kumar, piyango, faiz gibi, herhangi bir emek harcamadan mal-mülk edinmek yasaklanmıştır. Ayrıca servet sahipleri zekâtlarıyla, fitreleriyle ve sadakalarıyla fakirleri gözetmek zorundadır. Böylece zengin ile fakir arasındaki uçurum ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. Diğer yasak ve emirlerle kişinin asgari geçim düzeyi neredeyse garanti altına alınmıştır. Bu sebeple gerçekten aç olduğu için hırsızlık yapmış kimsenin eli kesilmez. Nitekim Hz. Ömer kıtlık yılında hırsızlık yapanın elini kesmemiştir.

İşlenen suçlarda Kur'ân'da zikredilen cezaların uygulanabilmesi için suçun dört dörtlük bir suç olması gerekir. Bu nedenle İslâm hukukçuları *hadler/cezalar şüpheler sebebiyle ortadan kalkar* demişlerdir.

"Her kim yaptığı haksızlığın ardından tövbe eder de durumunu

düzeltirse şüphe yok ki Allah tövbesini kabul eder. Muhakkak ki Allah çok bağışlayandır çok merhamet edendir."

Sözün bağlamı hırsızlık olduğuna göre, bu âyette sözü edilen tövbe de öncelikle hırsızlıkla ilgili olmalıdır. Yani kim,yaptıklarına pişman olup tövbe eder, hırsızlıktan vaz geçerse; ardından durumunu düzeltirse şüphesiz ki Allah onun tövbesini kabul eder. Acaba tövbe, hırsızlığın cezası olan elin kesilmesi cezasını da ortadan kaldırır mı? Âlimlerin çoğu kişinin tövbe etmesinin, hırsızlığının cezası olan elinin kesilmesi cezasını ortadan kaldırmadığı kanaatindedir. Bazı âlimler hırsızın tövbesinin, kendisine uygulanan el kesme cezası olduğunu söylemişlerdir. İbnu Abbas da bu görüştedir. (Taberî, IV, 230). Tabiinden bazı âlimler ise tövbesinin el kesme cezasını da ortadan kaldırdığını söylemişlerdir. Âyetin devamında **"muhakkak ki Allah çok bağışlayandır, çok merhametlidir"** denmiş olması da bu görüşü desteklemektedir. (Razi, XI, 230).

Eşkıyalık yapanların ele geçirilmezden önce tövbe etmeleri durumunda cezalarının ortadan kalktığı, önceki âyetlerde dile getirilmişti. Hemen ardından hırsızlıktan söz edilip, hırsızlığın cezası zikredildikten sonra tövbe ettikleri takdirde Allah'ın tövbelerini kabul edeceği ve hırsızın cezası zikredilirken **"Allah'tan başkalarına bir ibret olarak"** ifadesi ile bu cezanın gerekçelendirilmesi, Tabiin'den bazı âlimlerin yukarıda naklettiğimiz görüşlerini desteklediği söylenebilir. Çünkü malı çalınan kişiyi ilgilendiren husus, malının kendisine iade edilmesidir. Böylece malı çalınan kişinin, herhangi bir hakkı kalmamaktadır. Allah da hırsızın tövbesini kabul ettiğine göre, onu cezalandırmak için ortada herhangi bir gerekçe kalmamaktadır. Ancak hırsızlık yapan kişiyi eşkıyalık yapan kişiye kıyasladığımız takdirde, hırsızlık yapan kişinin, ele geçirilmezden önce gelip hırsızlığı kendisinin yaptığını itiraf etmesi ve kimin malına zarar vermişse bunu telafi etmesi gerekir. Buna göre, yakalandıktan sonra 'tövbe ettim' demesinin kendisine bir yararı yoktur. Çünkü yakalandıktan sonra tövbesinde samimi olduğunu ölçecek bir kıstas yoktur.

"Bilmez misin ki göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır; dilediğine azap eder ve dilediğini bağışlar. Allah, her şeye gücü yetendir."

Burada, Peygamber'e, göklerin ve yerin mülkünün Allah'a ait olduğu hatırlatılarak bu durumu insanlara haber vermesi istenmektedir. Kuşkusuz, Allah dilediğini cezalandırır ve dilediğini bağışlar ama bunu adaleti çerçevesinde yapar. Nitekim önceki âyette **"Her kim haksızlığın ardından tövbe eder de durumunu düzeltirse şüphe yok ki Allah tövbesini kabul eder. Muhakkak ki Allah çok bağışlayandır çok merhamet edendir"** denilmekteydi. Yani Allah tövbe eden ve durumunu düzelteni bağışlamaktadır.

يَٓا اَيُّهَا الرَّسُولُ
لَا يَحْزُنْكَ الَّذ۪ينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ مِنَ الَّذ۪ينَ قَالُٓوا
اٰمَنَّا بِاَفْوَاهِهِمْ وَلَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْۚ وَمِنَ الَّذ۪ينَ هَادُوا
سَمَّاعُونَ لِلْكَذِبِ سَمَّاعُونَ لِقَوْمٍ اٰخَر۪ينَ لَمْ يَأْتُوكَۜ
يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ مِنْ بَعْدِ مَوَاضِعِه۪ۚ يَقُولُونَ اِنْ اُو۫ت۪يتُمْ
هٰذَا فَخُذُوهُ وَاِنْ لَمْ تُؤْتَوْهُ فَاحْذَرُواۜ وَمَنْ يُرِدِ
اللّٰهُ فِتْنَتَهُ فَلَنْ تَمْلِكَ لَهُ مِنَ اللّٰهِ شَيْـٔاًۜ اُو۬لٰٓئِكَ
الَّذ۪ينَ لَمْ يُرِدِ اللّٰهُ اَنْ يُطَهِّرَ قُلُوبَهُمْۜ لَهُمْ فِي
الدُّنْيَا خِزْيٌ وَلَهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ عَذَابٌ عَظ۪يمٌ ﴿٤١﴾
سَمَّاعُونَ لِلْكَذِبِ اَكَّالُونَ لِلسُّحْتِۜ فَاِنْ جَٓاؤُ۫كَ فَاحْكُمْ
بَيْنَهُمْ اَوْ اَعْرِضْ عَنْهُمْۚ وَاِنْ تُعْرِضْ عَنْهُمْ فَلَنْ يَضُرُّوكَ
شَيْـٔاًۜ وَاِنْ حَكَمْتَ فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِۜ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ
الْمُقْسِط۪ينَ ﴿٤٢﴾ وَكَيْفَ يُحَكِّمُونَكَ وَعِنْدَهُمُ التَّوْرٰيةُ
ف۪يهَا حُكْمُ اللّٰهِ ثُمَّ يَتَوَلَّوْنَ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَۜ وَمَٓا اُو۬لٰٓئِكَ
بِالْمُؤْمِن۪ينَ ﴿٤٣﴾

41. **"Ey Peygamber! Ağızlarıyla "İnandık" deseler de kalpleriyle inanmayanlardan ve yalana kulak kesilen; sana gelmeyip de hepsi de** (sizden olmayan) **bir topluluğa kulak veren, kelimeleri delaletinden ve bağlamlarından saptırarak çarptıran ve "Şayet size şu şey verilirse hemen alıverin; ama o verilmezse uzak durun" diyen Yahudilerden inkârda yarışıp duranlar seni üzmesin! Çünkü Allah'ın fitneye düşmesini murat ettiği bir kimse için sen hiçbir şey yapamazsın. Onlar, Allah'ın kalplerini temizlemek istemediği kimselerdir. Onlar için dünyada bir rezillik vardır; ahirette de onlarındır büyük bir azap!**

42. **Onlar her türlü yalana kulak veren her türlü haramı yiyen kimselerdir. Sana gelecek olurlarsa ister aralarında hüküm ver ister onlardan yüz çevir. Şayet yüz çevirip de ilgilenmeyecek olursan sana hiçbir zarar veremezler. Ama aralarında hükmedecek olursan adaletle hükmet. Şüphesiz ki Allah âdil davrananları sever.**

43. **İçerisinde Allah'ın hükmü bulunan Tevrat kendi yanlarında olduğu halde nasıl oluyor da hem seni hakem seçiyorlar hem de** (verdiğin hükümden) **yüz çeviriyorlar? Esasen onlar, inanmış değildir.**

Hitap Peygamber'e olmakla birlikte bütün Müslümanları ilgilendirmektedir. Aynı şekilde İslâm'a karşı önyargılı olanların tamamı her zaman ve her yerde âyette sözü edilen davranışlar içerisine girebilir.

Âyetlerde münafıkların kastedildiği açıktır. Çoğunlukla burada kendilerinden söz elden münafıkların Medine'deki Yahudi münafıklar oldukları söylenir. Söz konusu münafıklar Peygamber'e gelerek onun anlatacaklarını dinleyecekleri yerde Peygamber'in yanına gelmeye tenezzül etmeyen Yahudi din âlimlerinin yanına gider, onları dinlerlerdi. Yahudi âlimleri ise özellikle Peygamberimizin peygamberliğine dair Tevrat'ta bulunan pasajları çarpıtarak, din hakkında yalan yanlış bilgiler anlatırlardı. Kuşkusuz din konusunda bilgi edinmek isteyenlerin öncelikle din konusunda sağlıklı bilgiler veren kaynaklara müracaat etmeleri gerekir. Hatta dini reddeden ve ona karşı çıkanların da yapması gereken, dini kendi kaynaklarından öğrenmektir.

Âyetin سَمَّاعُونَ لِلْكَذِبِ سَمَّاعُونَ لِقَوْمٍ آخَرِينَ لَمْ يَأْتُوكَ kısmını *"Onlar yalana kulak kesiliyorlar. Onlar aslında senin yanına gelmiyorlar, başka bir topluluk için kulak veriyorlar"* yani başkalarına casusluk yapmak ve senin söylediklerini çarpıtarak onlara aktarmak için gelip seni dinliyorlar, şeklinde de anlamlandırmak mümkündür. Buna göre Peygamber'e gelerek onu çokça dinleyen birtakım kimse-

ler, sırf başkalarına sözlerini çarpıtarak aktarmak için dinliyorlardı. Nitekim günümüzde de bazı kimseler, dinî kitapları kendilerince dinin açıklarını yakalamak için okur ve buralarda okuduklarını da çarpıtarak dine saldırırlar.

Âyetin nüzulüne dair pek çok rivayet nakledilmektedir. Konuyla ilgili nakledilen rivayetlerin ortak anlatımı şudur:

Yahudiler, zina ve hırsızlık gibi suçlarla ilgili Tevrat'ta belirtilen cezaları aristokrat sınıfa uygulamaz, birtakım yalan-yanlış yorumlarla cezaları kaldırırlardı. Fakir biri hırsızlık yaparsa elini keser, aristokrat biri çalacak olursa bu cezayı uygulamazlardı. Yine fakir biri zina edecek olursa ona recim cezasını uygular ama aralarında soylu kabul edilen biri zina ederse recim cezasını uygulamazlardı. Konuyla ilgi rivayetlerin çoğuna göre, Yahudiler arasında soylu kabul edilen biri zina etmişti. Bu gibi durumlarda Peygamber'e gelir ve Peygamber'in verdiği ceza, kendi aralarında uyguladıkları cezadan daha hafif ise bunu kabul eder, değilse reddederlerdi. *"Şayet size şu şey verilirse onu hemen alın ama o verilmezse uzak durun"* sözüyle bunun kastedildiği söylenmektedir.

"Çünkü Allah'ın fitneye düşmesini murat ettiği bir kimse için sen hiçbir şey yapamazsın. Onlar, Allah'ın kalplerini temizlemek istemediği kimselerdir. Onlar için dünyada bir rezillik vardır; ahirette de onlarındır büyük bir azap!"

Yüce Allah onları sınamış; bunun sonucunda azgınlıkları ortaya çıkmıştır. Bu sebeple onlar için senin yapabileceğin bir şey yok ey Muhammed! Allah'ın kanunlarını değiştiremezsin. Bu kanunlar çerçevesinde azgınlıkları tescil edilmiştir. Senin yapabileceğin sadece tebliğ etmektir. Zaten görevin de budur. Bu sebeple küfürde yarışmaları seni üzmesin.

Onların azgınlıkları öyle bir düzeye ulaşmıştır ki Allah'ın iradesi onların kalplerini inkârdan ve münafıklıktan arındırmaya yönelmez. O'nun iradesi, hikmetinin gerektirdiği yöne; hem fertler için hem de toplumlar için adaleti çerçevesinde ortaya koyduğu kurallara yönelir. Onlar öyle azgın ve bozuk bir karaktere sahip olmuşlar ki artık bu durum onların ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir; artık oraya hidayet ışığı ulaşmaz. Onlar, öğüt alma ve hakkı bulma yeteneklerini kaybetmişlerdir. Bir gün münafıklıkları gün yüzüne çıkacak, bu dünyada rezil olacaklardır. Âhirette ise çetin bir azaba çarptırılacaklardır. Bu, onlar için kaçınılmaz sondur.

"Sana gelecek olurlarsa ister aralarında hüküm ver..."

Âyetlerin iniş sebebiyle ilgili rivayetlere yukarıda kısaca değinmiş ve bir zina olayı nedeniyle indirildiklerinin, çoğu rivayette belirtildiğine değinmiştik. Bazıları da bunun bir katil olayıyla ilgili olduğunu belirtmektedir.

Peygamber'e, isterse aralarında hükmetmesi isterse onları kendi halleriy-

le baş başa bırakmasının, sadece muahid/anlaşmalı olan Yahudileri mi yoksa İslâmî yönetimin vatandaşı olan zimmîleri mi kapsadığı konusunda da farklı görüşler ileri sürülmüştür. İslâm hukukçuları çoğunlukla zimmîlere İslâm ceza hukukunun uygulanacağını söylemişlerdir. Dolayısıyla söz konusu muhayyerliğin, sadece, Müslümanlarla antlaşmalı olup aralarındaki cezai bir problemin sonuca bağlanması konusunda aralarında hükmetmeleri için Müslümanlara başvuran zimmîler için geçerli olduğunu söylemişlerdir. Ancak kendi aralarında işledikleri suçlarda kendi ceza hukuklarının uygulanacağını söyleyenler de olmuştur. Hatta bazı âlimlere göre eğer Müslümanlar aralarında hüküm vermek istemiyorlarsa kendi kitapları ile muhakeme olunmalarına mecbur edebilirler. (Derveze, VII, 104).

Bu konudaki görüş farklılıklarını bir tarafa bırakacak olursak âyet, Peygamber'e ve dolayısıyla Müslüman yöneticilere, gayr-i müslim olanlar arasında hüküm vereceklerse İslâm'ın hükümlerine göre adaletle hüküm vermelerini; aralarında hüküm vermek istemiyorlarsa bundan da çekinmemelerini öğütlemektedir.

"İçerisinde Allah'ın hükmü bulunan Tevrat kendi yanlarında olduğu halde nasıl oluyor da hem seni hakem seçiyorlar hem de (verdiğin hükümden) **yüz çeviriyorlar? Esasen onlar, inanmış değildir."**

Tevrat'ın zina cezasıyla ilgili hükmü recimdir, yani zina edenlerin taşlanarak öldürülmeleridir. Tevrat'ın Tesniye kitabının 22 ve 23. baplarında zina edenlerden kimlerin öldürüleceği ayrıntılarıyla verilmektedir.

Daha önce dikkat çektiğimiz gibi Yahudilerden Peygamber (s.a.v.)'e gelenler şuna bakıyorlardı: Şayet Peygamber, Tevrat'ta belirtilen cezadan daha hafif bir ceza takdir ederse bunu kabul ediyor, değilse reddediyorlardı. Ancak âyet-i kerime Yahudilerin bu tavırlarındaki daha başka bir noktaya dikkat çekmektedir ki o da kendi kitaplarına olan inançlarıdır. İnanan bir kimsenin inandığı kitap dururken başka bir hüküm merciine başvurması ayette sorgulanmakta ve böyle bir kimsenin aslında kendi kitabına olan inancının sağlam bir inanç olmadığı, hatta o kitaba inanmadığı ifade edilmektedir.

Belirtmek gerekir ki günümüz Müslümanlarının pek çoğu bu konuda o günkü Yahudilerden farklı bir durumda değildir. İşte burada Yahudilere, "madem Tevrat'a inanıyorsunuz, ne diye Tevrat'la hükmetmiyorsunuz da gelip Peygamber'den aranızda hükmetmesini istiyorsunuz!" sorusu sorulmaktadır. Aynı soru, Yahudilerin yaptıklarının aynısını yapan Müslümanlara da yöneltilmelidir. Kuşkusuz bir dine gerçekten inanan, o dinin kitabına da inanır; kendi dininin kitabı dururken muhakeme olmak için başka bir hukuk veya dinin kitabına müracaat etmez.

إِنَّٓا اَنْزَلْنَا التَّوْرٰيةَ فٖيهَا هُدًى وَنُورٌۚ يَحْكُمُ
بِهَا النَّبِيُّونَ الَّذٖينَ اَسْلَمُوا لِلَّذٖينَ هَادُوا وَالرَّبَّانِيُّونَ
وَالْاَحْبَارُ بِمَا اسْتُحْفِظُوا مِنْ كِتَابِ اللّٰهِ وَكَانُوا
عَلَيْهِ شُهَدَٓاءَۚ فَلَا تَخْشَوُا النَّاسَ وَاخْشَوْنِ وَلَا تَشْتَرُوا
بِاٰيَاتٖي ثَمَنًا قَلٖيلًاۜ وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ
فَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ ﴿٤٤﴾ وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ
فٖيهَٓا اَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِۙ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ وَالْاَنْفَ
بِالْاَنْفِ وَالْاُذُنَ بِالْاُذُنِ وَالسِّنَّ بِالسِّنِّۙ وَالْجُرُوحَ
قِصَاصٌۜ فَمَنْ تَصَدَّقَ بِهٖ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَهُۜ وَمَنْ
لَمْ يَحْكُمْ بِمَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ فَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٤٥﴾
وَقَفَّيْنَا عَلٰٓى اٰثَارِهِمْ بِعٖيسَى ابْنِ مَرْيَمَ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ
مِنَ التَّوْرٰيةِ وَاٰتَيْنَاهُ الْاِنْجٖيلَ فٖيهِ هُدًى وَنُورٌۙ وَمُصَدِّقًا
لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرٰيةِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةً لِلْمُتَّقٖينَ ﴿٤٦﴾
وَلْيَحْكُمْ اَهْلُ الْاِنْجٖيلِ بِمَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ فٖيهِۜ وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ
بِمَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ فَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٤٧﴾

44. Şüphesiz, kendisinde bir yol gösterme ve nur bulunan Tevrat'ı biz indirdik. Teslim olmuş nebiler Yahudilere onunla hükmediyorlardı. Hahamlar ve bilginler de böyle yaptılar. Çünkü onlar Allah'ın kitabını korumakla görevlendirilmişlerdi aynı zamanda onun doğruluğuna da tanık idiler. O halde insanlardan korkmayın, benden korkun. Benim âyetlerimi basit bir pahaya satmayın. Her kim Allah'ın indirdikleriyle hükmetmezse onlar kâfirlerin ta kendileridir.

45. Orada (Tevrat'ta) **onlara cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş diye yazdık. Yaralar da kısasa tâbidir. Ama kim de sadakasına sayıp bu hakkından vazgeçerse bu, onun için bir keffârettir. Her kim Allah'ın indirdikleriyle hükmetmezse onlar zalimlerin ta kendileridir.**

46. Onların izleri üzere kendinden öncekini doğrulayıcı olarak Meryem oğlu İsa'yı gönderdik. Ona, içinde bir rehberlik ve bir nur bulunan ve Tevrat'ı doğrulayan; muttakilere bir mev'ize ve bir rehberlik olan İncil'i verdik.

47. İncil ehli, Allah'ın onda indirdikleriyle hükmetsinler. Her kim Allah'ın indirdikleriyle hükmetmezse onlar fasıkların ta kendileridir.

İsrailoğulları Mısırlıların zulmünden Tevrat sayesinde kurtulmuşlardı. Mısırlıların zulmünden kurtulmalarının ardından Yüce Allah nasıl inanacaklarını, nasıl davranacaklarını, tâbi olacakları ahlâki kuralları ve toplumlarını düzenleyen hukuki kuralları ayrıntılarıyla ortaya koyan Tevrat'ı indirdi. Tevrat bu gibi konuları ayrıntılı bir şekilde ele almaktadır. Çünkü İsrailoğulları uzun yıllar Mısırlıların hâkimiyetinde köle hayatı yaşamışlardı. Özgürce karar verme alışkanlığı kazanmamış toplumların ayrıntılı talimatlara ihtiyacı vardır. Bu sebeple toplumsal hayatla ilgili meselelerin ayrıntılı kurallara bağlanması gerekiyordu. Hz. Musa'dan sonra gelen İsrailoğulları peygamberleri de Tevrat'la hükmetmişlerdi.

Tevrat'ı koruma görevi, söz konusu peygamberlerin ardından Yahudi din bilginlerine verilmiştir. Ancak onlar bu görevlerini hakkıyla yerine getirmemiş, zamanla işi dini tahrif etmeye kadar götürmüşlerdir. Kur'ân-ı Kerim indirildiği dönemde din bilginleri dünyevi çıkarları için dini tahrif ediyor, kimi hususları da korkularından dolayı gizliyorlardı. İşte bu nedenle Yüce Allah: **"Öyleyse insanlardan korkmayın, benden korkun. Benim âyetlerimi**

basit bir paha karşılığında satmayın" buyurmaktadır. Kuşkusuz dini, geçici olan bu dünyaya ait neyin karşılığında satarlarsa satsınlar, az bir pahadır. Bile bile dini gizleyenler veya bir konuda dinin açık bir hükmü varken başka bir hükümle hüküm verenler *kâfirlerin ve zalimlerin* ta kendileridir.

"Orada (Tevrat'ta) **onlara cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş diye yazdık. Yaralar da kısasa tabidir."**

İsrailoğullarına kısasın emredildiği, bu âyette açıkça ifade edilmektedir. Nitekim Tevrat'ın Çıkış kitabıyla Levililer kitabında bu husus ayrıntılı bir şekilde verilmektedir. Bu hususun burada zikredilmesi ise Yahudilerin kısas cezasını bazı fertlere uygularken birtakım tevillerle bazılarına uygulamadıklarına dikkat çekmek içindir. Hâlbuki âyetin devamından da anlaşıldığı gibi kısas cezalarını affetme yetkisi yöneticilerin yahut din bilginlerinin değil, bizzat suça muhatap olmuş kişilere aittir.

"Onların izleri üzere kendinden öncekini doğrulayıcı olarak Meryem oğlu İsa'yı gönderdik. Ona, içinde bir rehberlik ve bir nur bulunan ve Tevrat'ı doğrulayan; muttakilere bir mev'ize ve bir rehberlik olan İncil'i verdik."

"Onların izleri üzere Meryem oğlu İsa'yı.." denirken bununla Hz. İsa'nın, Tevrat'ın ahkâmıyla amel eden önceki peygamberler kastedilmektedir. Buna göre eli altında bulunan Hz. İsa ve Hıristiyanlar Tevrat'taki ahkâmdan sorumludur. Bu husus Matta İncil'inde de açıkça ifade edilmektedir: *"Sanmayın ki ben şeriatı yahut peygamberleri yıkmağa geldim; ben yıkmağa değil, fakat tamam etmeğe geldim. Çünkü doğrusu size derim: gök ve yer geçip gitmeden, her şey vaki oluncaya kadar, şeriattan en küçük bir harf veya bir nokta bile yok olmayacaktır."* (Matta, V, 17-18). O halde Hz. İsa Tevrat'taki ahkâm âyetlerinde geçen hükümleri kabul etmiş fakat bunlara ilaveler yapmıştır. Ancak Pavlos, Bizans gibi güçlü bir imparatorluğun topraklarında Hıristiyanlığı yayabilmek için Hıristiyanlığı dünya hayatına hitap eden şeriattan ayıklama çabası içine girmiştir.

"İncil ehli, Allah'ın onda indirdikleriyle hükmetsinler…"

Hıristiyanların İncil ile hüküm vermelerinin istenmesi, Kur'ân-ı Kerim'in indirilmesinden sonra da İncil'in hükümleriyle amel etmenin meşru olduğunu anlatmak için değildir. Bilakis burada da Hıristiyanların samimiyeti ölçülmekte, Yahudiler gibi eğip bükerek kitaplarını tahrif etmemeleri istenmektedir. Aslında mevcut kitaplarına olan inançlarında samimi olup kitaplarında anlatılanları önyargısız değerlendirecek olsalar Peygamberimizin peygamberliğinin gerçek olduğunu anlar ve ona tabi olurlar. Bununla birlikte kitapları tahrif edilmiş olsa da ister kitaplarına olan imanları samimi olsun veya ol-

masın İslâmî yönetimin hâkim olduğu yerlerde kendi kitaplarıyla muhakeme edilme hakkına sahiptirler. İslâm bunu inanç hürriyeti ve inancı doğrultusunda yaşama hakkı olarak değerlendirir.

44. 45. ve 47. âyetlerin sonlarında geçen *"onlar kâfirlerin... zalimlerin... fasıkların ta kendileridir"* şeklindeki nitelemelerin aynı kimseler hakkında mı kullanıldığı, yani Allah'ın hükmettikleriyle hükmetmeyenler hem kâfir, hem zalim hem de fasık kimseler midir; yoksa bu âyetler, Allah'ın hükmettikleriyle hükmetmeyenlerin değişik durumlarını mı anlatmaktadır? Daha önemlisi bu nitelemelerin sadece Kitap Ehli hakkında mı yoksa Müslümanlar hakkında da geçerli olup olmadıkları konularında farklı görüşler ileri sürülmüştür.

Önemine binaen bu nitelemelerin Müslümanlar hakkında kullanılıp kullanılamayacakları meselesini öncelikle inceleyelim:

Bazı müfessirler söz konusu nitelemelerin sadece Yahudiler hakkında geçerli olduğunu söylerken bazıları da birinci ve ikinci nitelemenin Yahudiler hakkında, üçüncüsünün ise Hıristiyanlar hakkında olduğunu söyler. Bazıları da ilk iki nitelemenin Kitap Ehli hakkında, son nitelemenin ise genel olduğunu söylemiştir. İlk nitelemenin Müslümanlar, diğer iki nitelemenin ise Kitap Ehli hakkında olduğunu söyleyen ve başka görüşler ileri sürenler de olmuştur. (farklı görüşler için bk. Taberî, IV, 254-255).

Öyle anlaşılıyor ki daha çok tabiinden bu anlamda nakledilen görüşlerin bir kısmı o günkü durumu anlatmaktadır. O gün için Allah'ın indirdiğiyle hükmetmemek Kitap Ehli'nin bir davranışıydı. Bu nedenle bu nitelemeler Kitap Ehli hakkında geçerlidir, demişlerdir. Mamafih nakledilen görüşlerin diğer bir kısmında ise söz konusu nitelemelerin Müslümanlar hakkında geçerli olmadığını açıkça belirtenler de olmuştur.

Söz konusu nitelemelerin sadece İsrailoğullarıyla ilgili olduğunu söyleyenlerin bulunduğunu ifade eden birine Huzeyfe (r.a)'ın verdiği cevap dikkat çekicidir: *"Bu İsrailoğulları sizin için ne iyi kardeştirler doğrusu! Acı olan her şey onlara, her tatlı şey de size! Allah'a yemin olsun ki adım adım onların yollarından gidecek ve onların gördüğünü göreceksiniz."* (İbnu Humam es-San'ânî, Tefsiru Abdirrezzak, Beyrut-1991, I, 186; Taberî, IV, 253). Hasan-ı Basri, Şa'bi ve Süddî de bu âyetlerin Müslümanları kapsadığını söylerler. (İbnu Humam es-Sanânî, I, 186-187; İbnu Kesir, III, 110-111).

İbnu Abbas da bu âyetlerle Kitap Ehli kastedilmekle birlikte Allah'ın indirdiğini inkâr edenlerin kâfir, ama onu kabul ettiği halde onunla hükmetmeyenin zalim ve fasık olduğunu söylemektedir. (İbnu Kesir, III, 111).

İbnu Abbas'ın bu görüşü, daha sonra gelen Ehl-i Sünnet'ten pek çok mü-

fessirin benimsediği görüş olmuştur. Aslında bu görüş sadece Allah'ın indirdiğiyle hükmetme konusunda değil, diğer emir ve yasakları inkâr veya onları çiğneme konularında da esas alınmıştır. Buna göre, dinin bir konudaki emrini yahut yasaklamasını bilerek inkâr eden kâfir, emir ve yasakları çiğneyen ise zalim ve fasıktır.

Bazı müfessirlere göre de burada söz konusu edilen küfür, zulüm ve fasıklık, gerçek anlamlarının dışında bir küfür, zulüm ve fasıklıktır; bu ifadeler Allah'ı ve âhiret gününü inkâr anlamında veya dinden çıkaran bir küfür anlamında değildir. Yani bu ifadeler, Allah'ın indirdikleriyle hükmetmeyi ihmal edenlerin suçlarının büyüklüğünü anlatmak içindir. (Derveze, Nüzul Sırasına Göre Kur'ân Tefsiri, VII, 105). Bu görüş, Süfyan-ı Sevrî, İbnu Cüreyc, Atâ b, Ebi Rabah'tan nakledilmiştir. Aslında bu görüş, yukarıda İbnu Abbas'tan naklettiğimiz görüşün bir açılımıdır. Nitekim bu görüşün kendisi İbnu Abbas'tan da nakledilmektedir. (Taberî, IV, 256).

Âyetler her ne kadar Yahudi ve Hıristiyanlar hakkında indirilmiş olsalar da sebebin özel oluşu hükmün genel oluşuna engel değildir. Ayrıca bu âyetlerin sonunda söz konusu nitelemeler zikredilirken şart kipi olarak "مَنْ" kelimesinin kullanılması da bunu desteklemektedir. Çünkü söz konusu kelime, "her kim ...se/sa" anlamındadır ki genellik ifade eder. (Kasimî, Mahasinu't-Te'vil, VI, 1999). Yani kim olursa olsun Allah'ın indirdikleriyle hükmetmeyenler kâfir, zalim ve fasıktır.

Reşid Rıza, âyetlerin tefsirinde şöyle demektedir:

"Âyetler üzerinde azıcık da olsa düşünecek olursan birinci âyette küfür, ikincisinde zulüm ve üçüncüsünde fasıklık nitelemesindeki ifade inceliğini yakalayabilirsin. Söz konusu kelimeler (küfür, zulüm ve fısk kelimeleri) hem sözlük anlamlarıyla hem de âlimlerin terimleştirdikleri anlamlarında kullanılmışlardır. Çünkü birinci âyette yasamadan, hidayet ve nuru içeren kitabın indirilişinden, peygamberlerin ve hikmet sahibi âlimlerin bu kitapla amel ederek onunla hüküm vermelerinden ve bu kitabın korunmasının tavsiye edilmesinden söz edilmektedir. Bu sebeple bu kitabın hidayet ve nurundan yüz çevirerek ve başkasını tercih ederek onu kabul etmediğinden dolayı onunla hükmetmekten uzak duran her kişi, onu inkâr ediyor demektir. Bu, açık bir husustur. Öylesine verdiği hüküm kitaptaki hükme aykırı düşen yahut o konudaki bilgisizliğinden dolayı kitaptaki hükmü terk etmiş sonra da Allah'a tövbe etmiş olan kimse bu nitelemenin kapsamına girmez. İşte bu durumda olan kimse kitaptaki hüküm ile hükmetmemesinden dolayı günahkâr biridir ve Ehl-i Sünnet bu durumdaki kimseyi tekfir etmekten sakınmıştır. Kelamın bağlamı da yaptığımız gerekçelendirmeye delalet etmektedir.

İkinci âyette ise imanın temeli ve dinin açıklaması durumunda olan kitabın

kendisinden söz edilmektedir. bunun da ötesinde, cana kıyan ve bedenin organlarına zarar veren kimseye adalet ve eşitlik çerçevesinde ceza verilmesinden söz edilmektedir. İşte bu gibi şeylerde Allah'ın indirdiğiyle hükmetmeyen, zalimdir. Nitekim bu anlattığımız da âyette açıktır.

Üçüncü âyete gelince, İncil'in hidayetinden söz edilmektedir ki İncil'de anlatılanların çoğu öğütler, adap ve sadece lafızların zahirine değil yasa koyanın muradına ve gözettiği hikmete uygun bir şekilde şeriatı ayakta tutmaya teşvik nevinden şeylerdir. İşte İncil'in bu rehberliği çerçevesinde hükmetmeyenler, günah işlemek ve şeriatın edepleri dışına çıkmakla fasık olmuşlardır.

Günümüzde Müslümanlardan pek çoğu, önceki din mensupları gibi Allah'ın kendilerine indirdiğinin bir kısmını terk ederek başka yasalar ve hükümler ihdas etmişlerdir. Doğruluğuna inandıkları bir tevile gitmeksizin Allah'ın kitabında indirdiği hükümleri terk edenler, hiç şüphesiz durumlarına göre her üç âyetteki nitelemeleri yahut bunların bir kısmını hak ederler. Örneğin, Allah'ın kitabındaki hırsızlık cezasının, iftira cezasının veya zina cezasının, bu suçlara uygun olmayan cezalar olduklarını ileri sürer ve bu cezaları uygun karşılamayıp beşeri cezaları bunlara tercih eden kimseler, kesin olarak kâfirdir. Ama başka bir nedenle Allah'ın kitabındaki hükümlerle hükmetmeyen, şayet söz konusu hükmünde birilerinin hakkının kaybolmasına sebep oluyor yahut adaleti veya eşitliği terk ediyorsa zalimdir, değilse sadece fasıktır. Çünkü fasıklık kavramı, söz konusu kavramlardan daha kapsamlıdır. Her kâfir ve her zalim fasıktır ama her fasık, kâfir veya zalim değildir." (Menar, VI, 404-405).

Reşid Rıza, Hindistan'ın Pencap vilâyetinin müftüsü Mevlevi Nuruddin'in yönelttiği, İngilizlerin hâkim olduğu ve onların kanunlarının yürürlükte olduğu Hindistan'da bir Müslüman'ın hâkimlik yapmasının caiz olup olmadığı konusundaki sorusuna ise ayrıntılı bir cevap vermektedir. Söz konusu cevabında bir Müslüman'ın, Allah'ın Kitabında indirdiği hükümlerin adalete daha uygun ve uygulanmaları gereken hükümler olduklarına inanmamasının mümkün olmadığına ve böyle birinin aslında Müslüman sayılamayacağına dikkat çektikten sonra özet olarak şöyle demektedir:

Müslüman kişinin Müslümanların yararını gözetmesi gerekir. Müslümanlara dokunması kesin olan zararı hafifletmek de Müslümanların yararı kapsamında görülmelidir. Ama kişi sadece geçimini sağlamayı amaçlıyorsa böyle bir göreve gelmesi caiz değildir. Ancak bu göreve gelecek kişi dâhil bütün Müslümanların İngiliz yönetiminden ve Allah'ın Kitabı'ndaki hükümlere uymayan bu kanunlardan kurtulmak için çaba içerisinde olmaları onlar için bir görevdir. Ayrıca böyle bir görevi yürütecek kişinin bu görevi yürütmesinin, ne ölçüde İngilizlerin yönetimine destek ve söz konusu yönetimin devamına yardımcı olacağını da hesaba katması gerekir. Müslü-

man kişi, bütün bu hususları göz önünde bulundurarak Müslümanların yararını gözetmelidir. (Menar, VI, 406-407).

İzzuddin b. Abdilaziz b. Abdisselam da Müslüman olmayanların İslâm yurdunu istila etmeleri durumunda şayet Müslümanlar için başka bir alternatif yoksa zararlardan daha hafif olanı tercih etme kuralına uymaları gerektiğini belirtir. Yine adalet sahibi birini yönetime geçirmeleri imkânları çerçevesinde değilse ve daha az zalim olanı seçme imkânları mevcut ise zararlardan daha hafif olanı seçme kuralına uyarak bunu yapmaları gerektiğini belirtir. (Kavaidu'l-Ahkâm fi Masalihi'l-Enam, Kahire-tarihsiz, I, 73-74).

Çağımız müfessirlerinden Mevdûdi bazı müfessirlerin, söz konusu âyetlerin yalnızca Kitap Ehli hakkında geçerli olduklarını söylediklerini fakat Kur'ân'ın ifadesinden böyle bir şeyin hiç de anlaşılmadığını söylemektedir. (Mevdûdi, Tefhim, I, 486).

İbnu Mesud ve Hasan-ı Basri de Allah'ın indirdiğiyle hükmetmeyenler, şayet bu yaptıklarının doğru bir davranış olduğuna inanıyorlarsa ister Yahudi ister Müslümanlardan olsunlar hem kâfir, hem zalim hem de fasık olurlar, demişlerdir. (Kurtubî, VI, 190).

Önceki âyetlerde Tevrat ve İncil'in, kendileriyle hükmedilsin diye İsrailoğulları'na indirildikleri ve İsrailoğulları'nın bu kitaplar hakkında takındıkları tavırlar dile getirildi. Şimdi ise indirilmiş olan kitaplar arasında en mükemmeli olan ve kendinden önceki kitapları doğrulayan, onları koruyup gözeten Kur'ân-ı Kerim karşısında takınılması gereken tavır üzerinde durulacaktır:

وَاَنْزَلْنَٓا اِلَيْكَ

الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقاً لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ وَمُهَيْمِناً

عَلَيْهِ فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ وَلَا تَتَّبِعْ اَهْوَٓاءَهُمْ

عَمَّا جَٓاءَكَ مِنَ الْحَقِّ لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجاً

وَلَوْ شَٓاءَ اللّٰهُ لَجَعَلَكُمْ اُمَّةً وَاحِدَةً وَلٰكِنْ لِيَبْلُوَكُمْ فٖي مَٓا اٰتٰيكُمْ

فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ اِلَى اللّٰهِ مَرْجِعُكُمْ جَمٖيعاً فَيُنَبِّئُكُمْ

بِمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٤٨﴾ وَاَنِ احْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَا اَنْزَلَ اللّٰهُ
وَلَا تَتَّبِعْ اَهْوَاءَهُمْ وَاحْذَرْهُمْ اَنْ يَفْتِنُوكَ عَنْ بَعْضِ مَا اَنْزَلَ اللّٰهُ
اِلَيْكَ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَاعْلَمْ اَنَّمَا يُرِيدُ اللّٰهُ اَنْ يُصِيبَهُمْ بِبَعْضِ
ذُنُوبِهِمْ وَاِنَّ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ لَفَاسِقُونَ ﴿٤٩﴾ اَفَحُكْمَ
الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ وَمَنْ اَحْسَنُ مِنَ اللّٰهِ حُكْمًا لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿٥٠﴾

48. Kitabı sana, eli altında bulduğu kitapları doğrulayan doğrulayıcı ve onları denetleyici olarak hakikati ortaya koymak için gönderdik. Öyleyse Allah'ın indirdiğiyle aralarında hükmet! Ve sana gelen hakikatten sonra tutunup da onların hevasına uyma! Sizden her biriniz için bir şeriat ve yol belirledik. Elbette Allah dileseydi hepinizi bir tek ümmet yapardı. Ne var ki size verdiği şeylerde sizi denemek istediği için (böyle yaptı). **O halde iyiliklerde yarışın. Hepinizin dönüşü Allah'a olup hakkında anlaşmazlığa düştüğünüz şeyleri O size haber verecektir.**

49. Aralarında Allah'ın indirdiğiyle hükmet; onların hevalarına uyma. Ayrıca Allah'ın sana indirdiğinin bir kısmından seni saptırmalarından sakın. Şayet yüz çevirirlerse bil ki Allah, bir kısım günahları nedeniyle onlara bir musibet tattırmak istiyor. Gerçekten insanların pek çoğu fasıktır.

50. Yoksa onlar hâlâ cahiliye hükmünü mü istiyorlar? Kesin inanç sahipleri için Allah'tan daha güzel hüküm veren kimdir?

Kur'ân'ın kendinden önceki kitapları doğrulayıcı olmasının ne anlama geldiğine daha önce değinmiştik. Burada Kur'ân-ı Kerim'in kendinden önceki kitaplara karşı diğer bir vasfı dile getirilmektedir ki o da *müheymin* oluşudur. Kelime sözlükte, şahitlik eden, koruyup kollayan, yöneten, güvenilen gibi anlamlara gelmektedir. (Lisanu'l-Arab. H-M-N maddesi). Buna göre Kur'ân-ı Kerim kendinden önceki kitaplara tanıklık etmekte, onları insanların tahriflerinden arındırmakta ve onlarda nelerin tahrif edildiğini ortaya koymaktadır. Bu konuda güvenilen bir kitaptır. Nitekim bu sûrenin 13. ve 14. âyetlerinde

Kitap Ehli'nin, kendilerine indirilmiş olan vahyin bir kısmını tahrif ettikleri ve bir kısmını da unuttukları anlatılmıştı. Bu da Kur'ân'ın *muheymin* oluşunun, kitaplarındaki eksiltme ve değiştirmeleri düzelten bir kitap olduğu anlamına geldiğini göstermektedir. İşte bu nedenle Kitap Ehli muhakeme için Peygamber'e gelecek olurlarsa **"Allah'ın indirdiğiyle aralarında hükmet. Onların hevalarına uyup haktan sapma"** denmektedir. Yani sana gelecek olurlarsa ey Peygamber, aralarında Kur'ân ile hükmet. Ama kendi aralarında kendi kitaplarıyla hükmedebilirler.

"Sizden her biriniz için bir şeriat ve yol belirledik. Elbette Allah dileseydi hepinizi bir tek ümmet yapardı. Ne var ki size verdiği şeylerde sizi denemek istediği için (böyle yaptı)**."**

Peygamberlerin tamamı aynı dini tebliğ etmişlerdir. Yani tamamı aynı inanç esaslarını anlatmışlardır. İnanç esasları açısından getirdikleri dinde hiçbir farklılık yoktur. Ancak şeriat kapsamına giren şeylerde birtakım farklılıklar mevcuttur. Kelime olarak şeriat, su kaynağına giden patika anlamındadır. Din dilinde ise helal-haram ve toplumun düzenlemesine dair kurallar anlamında kullanılmaktadır. İşte bu gibi konularda peygamberler arasında farklılıklar olabilmektedir. Buna göre peygamberlerin dinleri tek, ama şeriatları muhteliftir. Allah dileseydi şeriatlarını de tek yapardı. Ancak ilâhî irade, insanların yararlarını gözeterek şeriatlarının farklı farklı olmasını diledi. Çünkü toplumsal hayatın ihtiyaçları değişkenlik arz etmektedir. Bununla birlikte bilginlerin şeriat ile dini birbirlerinin eş anlamlıları olarak kullandıkları da bilinmektedir.

"O halde iyiliklerde yarışın. Hepinizin dönüşü Allah'a olup hakkında anlaşmazlığa düştüğünüz şeyleri O size haber verecektir."

Kuşkusuz dinin ve şeriatların hedefi, iyiliklerin hâkim olmasıdır. O halde Müslümanlar da diğerleri de iyiliklerde yarışsınlar. Madem herkes kendi dininin hak olduğuna inanıyor, o halde bundan dolayı çekişecekleri yerde iyilikte yarışsınlar. Farklılıkları çekişme ve düşmanlık konusu yapmasınlar. Aralarındaki ihtilafı Yüce Allah kıyamet günü sonuca bağlayacaktır.

Âyette *iyilik* nitelemesinin kullanılması dikkat çekicidir. Sanki muhataplara, takip ettiğiniz yolun *iyilik* olup olmadığına dikkat edin de öyle yarışın denmektedir. Hz. Muhammed'in yolunun iyilik olduğu ortadadır. Hem onun peygamberliği mucize ile de sabittir. O halde ey Kitap Ehli! İyilik olduğu kat'i olan Muhammed'in yoluna gelin ve öylece yarışın, şeklinde imada bulunulmaktadır.

"Aralarında Allah'ın indirdiğiyle hükmet; onların hevalarına uyma. Ayrıca Allah'ın sana indirdiğinin bir kısmından seni saptırmalarından sakın. Şayet yüz çevirirlerse bil ki Allah, bir kısım günahları ne-

deniyle onlara bir musibet tattırmak istiyor. Gerçekten insanların pek çoğu fasıktır."

Kitap Ehli'nin muhakeme edilmek için Peygamber'e gelmeleri durumunda Kur'ân ile hükmetmesi tekrar edilerek bunun ne kadar önemli olduğuna ve mutlaka Kur'ân'la hükmetmesi gerektiğine işaret ediliyor. Yüce Allah herhangi bir kimseye durup dururken azap vermez. Azap verirse mutlaka azap verdikleri bunu hak etmişlerdir. Nitekim burada, onlara azap verilmesinin sebebi, yüz çevirmeleri olarak beyan edilmiştir. Söz konusu azaplandırma dünya hayatında da olabilir âhirette de. İnsanların haksızlık ve zulümleri belli bir düzeye ulaştığında dünyada da cezalandırılırlar. Ama âhirette herkes yaptığının karşılığını mutlaka görecektir.

Kur'ân sadece okunmak için değil, uygulanmak için de indirilmiştir. Kitap Ehli'nden olsun diğer inanç gruplarından olsun İslâm'a muhalif olanlar önce Kur'ân'ın bütünüyle uygulanmaması için gayret ederler; buna güçleri yetmediği takdirde en azından bir kısmının uygulanmaması için çaba harcarlar. Kuşkusuz, bunu her zaman aleni bir şekilde yapmaz; aldatma ve saptırma yollarına da başvururlar. Onların saptırma çabaları konusunda Peygamber'e yapılan uyarı elbette ki Müslümanlar için de geçerlidir.

Belirtmek gerekir ki günümüzde sadece İslâm'ın muhaliflerinden değil, Müslüman olarak bilinenlerden de bu çabalar içerisine girenler vardır. Kur'ân'ın bütün emir ve yasaklarına sıkıca sarılmanın İslâm'ı başkalarının gözünde itici hale getirdiğini; İslâm'ın bazı hükümlerinin artık devrinin geçtiğini hem de din adına ileri sürenlerin sayısı az değildir. Kendilerince İslâm'ı başkalarına sevdirmek için birtakım tevil ve zorlamalarla Kur'ân'ın bazı hükümlerini saptırdıkları bilinmektedir. Bu tür çabalar ister İslâm'ın muhalifleri tarafından yapılmış olsun isterse Müslüman kimseler tarafından yapılmış olsun dini saptırmak çerçevesine girer.

Dine davet ederken dinin tebliğinde önceliklerin gözetilmesi, savunulabilir bir şeydir, hatta olması gereken bir husustur. Ama dini saptırmaya kimsenin hakkı ve yetkisi yoktur. Eğer böyle bir saptırmaya ihtiyaç olsaydı, buna en çok Kur'ân'ın indiği dönemde ihtiyaç duyulurdu.

Sonuç olarak indirilen Kur'ân'ın bir kısmından saptırma konusunda âyetin uyarıda bulunması hem önemli hem de dikkat çekicidir.

"Yoksa onlar hâlâ cahiliye hükmünü mü istiyorlar? Kesin inanç sahipleri için Allah'tan daha güzel hüküm veren kimdir?"

Peygamber'in verdiği hükümden yüz çevirecek olurlarsa cahiliye hükmünü istiyorlar demektir. Buna göre Allah'ın indirdiğiyle hükmetmeyen, cahiliye hükmüyle hüküm vermektedir. İslâmiyet kendi verdiği hükmün dışındaki

hükümlerin tamamını cahiliye hükmü olarak tanımlamaktadır. Çünkü Yüce Allah'ın verdiği hüküm, tüm zamanları kapsayan sınırsız ilminin bir sonucudur. Oysa insanların verdikleri hüküm sınırlı bir bilgiye dayanmaktadır. Kaldı ki verdikleri hükümlerin büyük bir kısmında o sınırlı bilgilerine dayandıkları da görülmekte; üstelik heva ve hevesleri de söz konusu hükümlerine karışabilmektedir. O halde cahiliye, tarihin belli bir kesitinde gerçekleşmiş ve geçmişte kalmış bir şey değil, yinelenen bir olgudur.

Âyette, cahiliye hükmünün gündeme getirildiği bağlam ise çıkarcılık esasına dayalı hükmü tercih etmeleri idi. Bir fert yahut bir toplum, *hüküm verme* söz konusu olduğunda adalet, hakkaniyet gibi üstün değerleri bir tarafa atarak sadece kendi geçici dünya menfaatini gözetiyorsa cahiliye hükmünü tercih ediyor demektir.

Hüküm Allah'a ait olmakla birlikte bu dünya hayatı imtihan yeri olduğundan, Allah hâkimiyetini devreye sokarak insanları kendi hükümlerine tâbi olmaya davet etmektedir. Yani bu dünya hayatında Allah'ın izin vermesi anlamında hâkimiyet yine Allah'a ait olmakla birlikte görünürde hâkimiyet insanlara bırakılmıştır; Allah'ın hükmüne göre hâkimiyetlerini icra edecek olurlarsa âhirette bunun mükâfatını görecek, değilse bunun cezasını çekeceklerdir. Şüphesiz, en güzel hüküm, Allah'ın verdiği hükümdür. **"Allah'tan daha güzel hüküm veren kim olabilir?"**

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَىٰ أَوْلِيَاءَ بَعْضُهُمْ
أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَإِنَّهُ مِنْهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ
الظَّالِمِينَ ﴿٥١﴾ فَتَرَى الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ يُسَارِعُونَ فِيهِمْ يَقُولُونَ
نَخْشَىٰ أَنْ تُصِيبَنَا دَائِرَةٌ فَعَسَى اللَّهُ أَنْ يَأْتِيَ بِالْفَتْحِ أَوْ أَمْرٍ مِنْ عِنْدِهِ
فَيُصْبِحُوا عَلَىٰ مَا أَسَرُّوا فِي أَنْفُسِهِمْ نَادِمِينَ ﴿٥٢﴾ وَيَقُولُ الَّذِينَ
آمَنُوا أَهٰؤُلَاءِ الَّذِينَ أَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ إِنَّهُمْ لَمَعَكُمْ حَبِطَتْ
أَعْمَالُهُمْ فَأَصْبَحُوا خَاسِرِينَ ﴿٥٣﴾

51. Ey iman edenler, Yahudi ve Hıristiyanları dostlar edinmeyin! Onlar biribirlerinin dostlarıdır. Sizden her kim onları dost edinirse o da onlardandır. Şüphesiz ki Allah, zalim bir topluluğu hidayete erdirmez.

52. Kalplerinde hastalık olanların, "Başımıza bir felaket gelmesinden korkuyoruz" diyerek onlara koştuklarını görürsün. Umulur ki Allah bir zafer verir ya da katından bir buyruk gönderir de böylece onlar içlerinde gizlediklerine pişman olurlar.

53. İnananlar da (o zaman)**, "Bunlar mıydı sizinle beraber olduklarına dair var güçleriyle Allah'a yemin edenler?" derler. Onların amelleri boşa gitmiştir. Böylece hüsrana uğrayanlardan olmuşlardır.**

Bu ve sonraki âyetlerin Ubâde b. es-Sâmit, Abdullah b. Übey ve tâbileri hakkında indirildikleri nakledilir. Ancak âyetlerin indirilişinden sonra Ubâde yaptığından pişmanlık duyarak vazgeçmiş, Abdullah b. Übey ise bir gün Yahudiler galip gelir korkusuyla Yahudilerle beraberliğini devam ettirmiştir. Müslüman birinin başka bir dine mensup olanlarla dostluğunun ölçülerine dair geniş bilgi Âlu İmrân sûresinin 28. âyetinin tefsirinde verilmişti.

Burada şunu kısaca belirtelim ki, Müslüman olmayanları dost edinme ile onlara iyi davranmayı birbirine karıştırmamak gerekir. İyi ve âdil davranmak her zaman için Müslüman'dan beklenen bir şeydir. Hatta yerine göre Müslüman, gayr-i müslime iyilik bile yapar. *"Allah sizi, din hakkında sizinle savaşmayan ve sizi yurtlarınızdan çıkarmayanlara iyilik etmekten, onlara adaletli davranmaktan menetmez. Çünkü Allah adaletle davrananları sever. Allah sizi ancak, sizinle din konusunda savaşan, sizi yurtlarınızdan çıkaran ve çıkarılmanız için destek verenleri dost edinmekten sakındırır. Kim onları dost edinirse işte onlar zalimlerin ta kendileridir."* (Mümtehine 60/8-9).

Taberî'ye göre, burada kastedilen kimse, Müslümanlara karşı Yahudi ve Hıristiyanlara yardımcı olarak onlara dost olan kimsedir. Çünkü Müslümanlara karşı başka din mensubuna yardımcı olup onu dost edinen, onların dinini benimsiyor demektir. Onların dininden razı olan ve benimseyen kimse, haliyle başka din mensubuna karşı olur. (Taberî, IV, 277).

"Kalplerinde hastalık olanların, "Başımıza bir felaket gelmesinden korkuyoruz" diyerek onlara koştuklarını görürsün. Umulur ki Allah bir zafer verir ya da katından bir buyruk gönderir de böylece onlar içlerinde gizlediklerine pişman olurlar."

Âyetlerin kimler hakkında indirildiğine yukarıda işaret etmiştik. İşte bunlardan münafıkların lideri İbnu Übey ve tâbileri, bir gün Yahudilerin ellerine imkân geçer ve hâkim duruma gelirler endişesiyle onlara yardımlarını devam ettirmişlerdir. Kuşkusuz, âyetler belli olaylar üzerine indirilmiş olsa da hükümleri geneldir. Günümüzde de Müslüman olduklarını iddia eden nice topluluklar, birtakım dünyevi yararlar karşılığında diğer Müslüman topluluklara karşı gayr-i müslimlerle beraberliklerini devam ettirmektedir. Günümüzde özellikle devlet adamları arasında bu tipler pek çoktur. Kur'ân'ın indiği dönemde bu davranış içerisinde olanların kuruntuları boşa çıktığı gibi bugün de bu tür kuruntular inşallah boşa çıkacaktır. Müslümanlardan görünüp el altından düşmana yardımcı olan bu kimseler, haddi zatında işlerin kızıştığı dönemlerde el altından yardım ettikleri düşmana da yüz çevirirler. **"İnananlar da** (o zaman), **"sizinle beraber olduklarına dair var güçleriyle Allah'a yemin edenler bunlar mıdır?" derler. Onların amelleri boşa gitmiştir. Böylece hüsrana uğrayanlardan olmuşlardır."**

Önceki âyetlerde Müslüman görünen münafıklardan söz edilmişti. Bunlar Müslüman göründükleri halde Yahudilerle dostluklarını devam ettiriyor ve onlara destek veriyorlardı. Kısacası İslâm toplumunda dinden dönmüş bireylerden söz ediliyordu. Sözün bağlamına uygun olarak aşağıdaki âyetlerde İslâm'dan çıkan topluluklardan söz edilmektedir:

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ
عَنْ د۪ينِه۪ فَسَوْفَ يَأْتِي اللّٰهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُٓ اَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِن۪ينَ
اَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِر۪ينَ يُجَاهِدُونَ ف۪ي سَب۪يلِ اللّٰهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ
لَٓائِمٍ ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْت۪يهِ مَنْ يَشَٓاءُ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَل۪يمٌ ﴿٥٤﴾
اِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللّٰهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذ۪ينَ اٰمَنُوا الَّذ۪ينَ يُق۪يمُونَ الصَّلٰوةَ
وَيُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ ﴿٥٥﴾ وَمَنْ يَتَوَلَّ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَالَّذ۪ينَ
اٰمَنُوا فَاِنَّ حِزْبَ اللّٰهِ هُمُ الْغَالِبُونَ ﴿٥٦﴾

54. Ey iman edenler! Sizden her kim dininden dönerse (bilsin ki) **Allah'ın onları onların da Allah'ı sevdiği bir topluluk getirir. Onlar inananlara karşı alçak gönüllü, inkâr edenlere karşı onurlu kimselerdir. Allah yolunda cihad eder ve kınayanın kınamasından korkmazlar. İşte bu, Allah'ın lütfu olup onu dilediğine bağışlar. Allah, lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir.**

55. Sizin dostunuz ancak Allah, O'nun elçisi ve iman etmiş olanlardır ki; namazı ikame ederler, zekatı verirler; Allah karşısında da boyun eğmişlerdir.

56. Kim Allah'ı, Elçisini ve iman etmiş olanları dost edinirse bilsin ki Allah'ın taraftarlarıdır galip gelecek olanlar.

Âyetler İslâm dinini topluca terk eden gruplardan söz etmektedir. Peki bu âyetlerin inişi sırasında dinden toplu dönüşler olmuş muydu?

O sıralarda toplu dinden dönüşler yahut bunun emareleri mevcut değildi. Bu nedenle âyetler, gelecekte vuku bulacak bir olaydan haber vermekte ve verilen bu haber Kur'ân'ın mucizelerinden biri olarak değerlendirilmektedir.

Peygamber'in vefatına yakın dinden dönen topluluklar olmuşsa da toptan dinden dönüş hareketleri vefatından hemen sonra başlamıştır. Dinden dönenlerin bir kısmı bütünüyle dinden vazgeçerken bir kısmı da namaz kılmaya ve oruç tutmaya devam edeceklerini fakat zekât vermeyeceklerini bildirmişlerdir. 55. âyette, **"Sizin dostunuz ancak Allah, O'nun elçisi ve iman etmiş olanlardır ki; namazı ikame ederler, zekatı verirler; Allah karşısında da boyun eğmişlerdir,"** denilerek zekâta gönderme yapılması muhtemelen bundan dolayıdır.

Kurtubî'nin naklettiğine göre İbnu İshak şöyle demektedir: Mekke, Medine ve Bahreyn'deki Müslümanlar hariç, Arap kabileleri İslâm'dan dönmüşlerdir. Halife seçilen Hz. Ebu Bekir, Halid b. Velid komutasındaki bir orduyu bunlar üzerine göndermiş ve onları yenilgiye uğratmıştır. Hatta nakledildiğine göre, dinden dönenler üzerine gönderilen ordunun büyük çoğunluğu, henüz yeni İslâm'a giren Yemen kabilelerinden oluşuyordu. (Kurtubî, VI, 219-220).

Kuşkusuz, âyetleri sadece Peygamber'in vefatından hemen sonra ortaya çıkmış olaylara bağlamak da doğru değildir. Çünkü âyetler, her dönemde gerçekleşmesi mümkün olan dinden dönmelerin tamamını içermektedir. Ayrıca burada söz konusu edilen topluca dinden dönüş ile bir topluluğun tek tek bütün bireylerinin dinden dönmeleri de değildir. Önemli olan o topluluğun genelinin ve özellikle toplum yapısının dinin dışına çıkmasıdır.

Bir önceki grupta geçen âyetleri de göz önünde bulundurduğumuzda burada dinden dönmeden söz edilirken sözün bağlamı, Müslümanların aleyhine olacak şekilde müslüman olmayanları dost edinmektir. O halde bir topluluğun bütün fertleri dinden dönmemiş ve bu davranışı benimsemiyor olsa da o topluluğun geneli Müslümanlara karşı Müslüman olmayanların destekçisi durumuna dönüşmüşse o topluluk toplum olarak dinden dönmüş kabul edilir. Nitekim söz konusu bu topluluğun yerine gelecek olan topluluğun sıfatları sıralanırken, **"Onlar inananlara karşı alçak gönüllü, inkâr edenlere karşı onurlu kimselerdir"** denmektedir.

Önceki âyetlerde Yahudi ve Hıristiyanların dost edinilmemeleri gerektiğini, çünkü onların sadece birbirlerinin dostu olduklarını; dolayısıyla onların Müslümanları dost edinmelerinin düşünülemeyeceği anlatılmıştı. Aşağıda, dost edinilmemelerine dair başka bir gerekçeye yer verilmiştir:

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا
الَّذ۪ينَ اتَّخَذُوا د۪ينَكُمْ هُزُوًا وَلَعِبًا مِنَ الَّذ۪ينَ اُو۫تُوا الْكِتَابَ مِنْ
قَبْلِكُمْ وَالْكُفَّارَ اَوْلِيَٓاءَۚ وَاتَّقُوا اللّٰهَ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِن۪ينَ ﴿٥٧﴾
وَاِذَا نَادَيْتُمْ اِلَى الصَّلٰوةِ اتَّخَذُوهَا هُزُوًا وَلَعِبًاۜ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ
لَا يَعْقِلُونَ ﴿٥٨﴾ قُلْ يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ هَلْ تَنْقِمُونَ مِنَّٓا اِلَّٓا اَنْ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ
وَمَٓا اُنْزِلَ اِلَيْنَا وَمَٓا اُنْزِلَ مِنْ قَبْلُۙ وَاَنَّ اَكْثَرَكُمْ فَاسِقُونَ ﴿٥٩﴾ قُلْ
هَلْ اُنَبِّئُكُمْ بِشَرٍّ مِنْ ذٰلِكَ مَثُوبَةً عِنْدَ اللّٰهِۜ مَنْ لَعَنَهُ اللّٰهُ وَغَضِبَ عَلَيْهِ
وَجَعَلَ مِنْهُمُ الْقِرَدَةَ وَالْخَنَاز۪يرَ وَعَبَدَ الطَّاغُوتَۜ اُو۬لٰٓئِكَ شَرٌّ
مَكَانًا وَاَضَلُّ عَنْ سَوَٓاءِ السَّب۪يلِ ﴿٦٠﴾

57. **Ey iman edenler! Sizden önce kendilerine kitap verilenlerden dininizi alay ve oyun konusu edinenleri ve inkâr edenleri dostlar edinmeyiniz. Eğer gerçekten iman edenlerdenseniz Allah'tan korkunuz!**

58. **Namaza çağırdığınızda onu alay ve oyun konusu edinirler. Bu, onların akıllarını kullanmayan bir topluluk olmalarındandır.**

59. **De ki: "Ey Kitap Ehli! Bize niçin kin besliyorsunuz. Sırf bizim Allah'a iman ettiğimiz gibi hem bize indirilene hem de bizden öncekilere iman etmemiz; sizinse çoğunuzun fasık olmasından dolayı değil mi?"**

60. **"Allah katında** (bu yaptıklarına karşılık) **asıl kötü cezaya düçar olacakları size haber vereyim mi? Onlar Allah'ın lanetlediği, gazab ettiği, aralarından maymunlar ve domuzlar çıkardığı;** (üstelik kendileri de) **Tağut'a tapan kimselerdir. İşte onlar, yeri en kötü olanlardır; yoldan en çok sapanlardır."**

Daha önce kendilerine kitap verilenlerle Yahudi ve Hıristiyanların, inkâr edenlerle de müşriklerin kast edildiği açıktır. Kuşkusuz, bir din mensubu olan Müslümanlarla alay etmek, Kitap Ehli olan Yahudi ve Hıristiyanlara yakışmayan bir davranıştır. Ancak zamanla dini emirlere riayet etmekten uzaklaşmış, bazı konularda müşriklerin güdümüne girmişlerdi. Peygamberimizin gelişinden sonra hakkı kabul etme konusunda inatları hırçınlığa varacak düzeye ulaşmıştı. Belki de Kitap Ehli'nden İslâm'ı kabul edenlerin sayılarının az olması bundandır. Oysa ki Kur'ân-ı Kerim, Kitap Ehli'ni müşriklerden ayrı tutmakta; yemeklerinin yenilebileceğini ve kadınlarıyla evlenilebileceğini anlatmaktadır. Ayrıca onlarla tartışırken özen gösterilerek en güzel şekilde tartışılmasını tavsiye etmektedir. (Nahl 16/125).

Bu âyette dinin kendisiyle alay etmeleri söz konusu edilirken ikinci âyette dinde özel bir yeri olan namazla alay etmeleri gündeme getirilmektedir. Nakledildiğine göre ezan okunduğunda Kitap Ehli'nden ezanla alay edenler vardı. Oysa ezanda söylenenlerin çoğu, Kitap Ehli'nin dinî duygularını okşayan sözlerdir. **"Bu, onların gerçekten akıl erdirmeyen bir topluluk olmalarındandır..."**

"De ki: "Ey Kitap Ehli! Bize niçin kin besliyorsunuz. Sırf bizim Allah'a iman ettiğimiz gibi hem bize indirilene hem de bizden öncekilere iman etmemiz; sizinse çoğunuzun fasık olmasından dolayı değil mi?"

Müslümanların bütün suçu Allah'a, kendilerine indirilene ve daha önce peygamberlere indirilmiş olana inanmaları mı? Bundan dolayı mı Müslümanlarla alay ediyorsunuz? Yoksa kendi içinizdeki fasıkları ıslah edemediğiniz için mi Müslümanları kıskanıyorsunuz? Kuşkusuz Kitap Ehli'nin problemleri sadece buydu. Yoksa Allah tarafından indirilmiş olan bir kitaba gerçekten inanmış olan bir kimse Allah'ı ve O'nun dinini yücelten biriyle alay edebilir mi?

Âyet, bir yandan bu etkili ifadelerle Kitap Ehli'ni uyarmaya çalışırken bir yandan da inat ve tekebbürlerinin ne düzeye ulaştığına işaret etmektedir. Alay etmeleri de bu inatçılık ve tekebbürlerinden kaynaklanıyordu.

"Allah katında (bu yaptıklarına karşılık) **asıl kötü cezaya düçar olacakları size haber vereyim mi? Onlar..."**

Âyette verilen haber, onları ilgilendirmektedir. Çünkü *Allah'ın lanetlediği, gazap ettiği, aralarından maymunlar ve domuzlar çıkardığı zaman zaman Tağut'a da tapan kimseler,* onların atalarıdır. Halbuki onlar, hep geçmişleriyle övünür, hatta bundan dolayı da kendilerinin çok üstün olduklarını savunurlar. Buna göre âyet, siz Müslümanlarla alay edeceğinize övündüğünüz geçmişinize; cumartesi yasağını çiğnemelerinden dolayı maymunlaşan, domuzlaşan atalarınıza bakın, Filhakika sizler bununla da yetinmediniz; şeytani güçler olan Tağutlara taptınız. Dolayısıyla sizin de o atalarınızdan farkınız yoktur ve âhirette atalarınızla birlikte çok ağır bir cezaya çarptırılacaksınız..

Aralarından maymunlar ve domuzlar çıkarıldığı meselesi, A'râf sûresinin 163-166. âyetlerinin tefsirinde detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

وَإِذَا جَاءُوكُمْ قَالُوا آمَنَّا
وَقَدْ دَخَلُوا بِالْكُفْرِ وَهُمْ قَدْ خَرَجُوا بِهِ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا يَكْتُمُونَ ﴿٦١﴾
وَتَرَىٰ كَثِيرًا مِنْهُمْ يُسَارِعُونَ فِي الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَأَكْلِهِمُ السُّحْتَ
لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٦٢﴾ لَوْلَا يَنْهَاهُمُ الرَّبَّانِيُّونَ وَالْأَحْبَارُ
عَنْ قَوْلِهِمُ الْإِثْمَ وَأَكْلِهِمُ السُّحْتَ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَصْنَعُونَ ﴿٦٣﴾

61. Size geldiklerinde: "İnandık" derler. Oysa onlar, inkârlarıyla birlikte geldiler ve onunla birlikte çıktılar. Ama Allah gizlediklerini çok iyi bilmektedir.

62. Onların pek çoğunun günah işlemede, haddi aşmada ve her kötülüğü boğazlarına indirmede birbirleriyle yarıştıklarını görürsün. Yaptıkları şey ne kötüdür!

63. Onların din adamları ve hahamları, onları günah söylemekten ve her türlü kötülüğü boğazlarına indirmekten alıkoysalar ya. Onlar, ne kötü davranıyorlar!

Bu âyetler de İslâm diniyle ve namazla alay eden ve onları eğlence konusu yapan Yahudilerin iç yüzlerini deşifre etmeye ve günah işleme konusunda ne denli cüretkâr ve vurdumduymaz olduklarını gözler önüne sermeye devam etmektedir.

İlk âyetin Yahudilerden bir grup hakkında indirildiği nakledilmektedir. Bunlar Peygamber (s.a.v.)'in yanına gelirken inandıklarını söylüyor. Halbuki ne Peygamber'e geldiklerinde inanma niyetleri vardı ve ne de Peygamber'in yanından çıktıklarında. İnkâr edenler olarak Peygamber'in yanına geldiler ve yine inkârları üzere onun yanından ayrıldılar.

Haddi zatında Peygamber (s.a.v.) Medine'ye geldiğinde Yahudiler hakkında indirilen âyetlerde yumuşak bir üslup kullanılıyordu, ancak kötü davranışları ve bile bile gerçekleri gizleyerek inat etmeleri, içyüzlerini gözler önüne seren sert âyetlerin indirilmesine neden oldu.

Onlar kötülük işlemekle kalmıyor, kötülük işleme konusunda kendi aralarında yarışıyorlardı. Din bilginleri de bu yaptıklarına seyirci kalıyordu. Hâlbuki din bilginlerinin görevleri, onları uyarmak ve bu yaptıklarına engel olmaya çalışmaktır. Bir toplumun din bilginleri de bozulmuşsa artık o toplumu kötülüklerden alıkoyacak, onları uyaracak kim olabilir ki? Müfessirler, bir kötülüğe karşı sesiz kalanın, o kötülüğü işlemiş olduğuna ve iyiliği emretmekle kötülüklerden sakındırmanın din bilginleri için bir görev olduğuna bu âyetin delil olduğunu söylemektedir. (Kurtubî, VI, 237).

Kuşkusuz, Yahudilere yapılan bu uyarılar sadece Yahudileri ilgilendiren hususlar değildir. Aynı şey Müslümanlar ve Müslüman din bilginleri için de geçerlidir. Ne yazık ki Yahudi din bilginlerinin bu tavırlarına benzer tavırlar içerisinde olan Müslüman din bilginlerinin sayısı az değildir. Din bilgilerinin

uyarıcılık ve rehberlik görevlerini yapmayan toplumlar, eğer günah bataklığına saplanmışlarsa dünya hayatında da birtakım cezalara çarptırılırlar.

وَقَالَتِ الْيَهُودُ يَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ غُلَّتْ أَيْدِيهِمْ وَلُعِنُوا بِمَا قَالُوا بَلْ
يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ يُنْفِقُ كَيْفَ يَشَاءُ وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ
مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا وَأَلْقَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ
وَالْبَغْضَاءَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ كُلَّمَا أَوْقَدُوا نَارًا لِلْحَرْبِ أَطْفَأَهَا
اللَّهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ ﴿٦٤﴾

64. Yahudiler: "Allah'ın eli sıkıdır" dediler. Bu söyledikleri sebebiyle onların elleri bağlanmış ve lanete uğramışlardır. Bilakis O'nun iki eli de sonuna kadar açıktır; O, dilediği şekilde dağıtır. Andolsun, Rabbinden sana indirilenler onlardan pek çoğunun taşkınlıklarını ve inkârlarını arttıracaktır. Böylece Biz onların arasına kıyamet gününe dek sürecek düşmanlık saldık ve onlar her ne zaman bir savaş ateşi yakmışlarsa Allah onu söndürmüştür. Yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışırlar, oysa Allah, bozguncuları sevmez.

Eli sıkı olmakla kastedilen, cimrilik; *eli açık* olmakla kastedilen ise cömertliktir. Türkçemizde de bu deyimlerin karşılığı aynıdır. Yahudiler Allah'ın elinin sıkı olduğunu söylerken bununla Müslümanların fakir olduklarını kastediyor *ve "gerçek bir dine sahip olsaydınız, Allah size zenginlik ve güç verirdi"* demek istiyorlardı. Ancak bunu kastediyor olsalar bile Allah hakkında böyle bir söz sarf etmeleri, Allah inancı konusundaki ciddiyetsizliklerini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte gerek burada gerek başka yerlerde hem Yahudiler hem de diğer topluluklar hakkında *şöyle dediler* dendiğinde bununla o din mensuplarının veya toplulukların tamamının o şeyi söyledikleri kastedilmez. Aralarında böyle sözler söyleyen bir topluluğun var olduğuna işaret eder. Bazen de bununla kamuoyunun düşüncesi kastedilir.

Kuşkusuz hak üzere olmanın tek göstergesi, güçlü ve zengin olmak değildir. Ancak hayatın sadece dış görünüşüne aldananlar böyle bir değer yargısına sahiptir.

Bazı müfessirler ise *Allah'ın eli sıkıdır* ifadesiyle Yahudileri gözetmediğini kastettiklerini söylemişlerdir. Çünkü Muhammed (s.a.v.)'in Medine'ye hicret edişinden sonra Yahudilerin maddi durumları gittikçe kötüye gitmiş bu sebeple, Allah bize karşı cimrileşti, demeye başlamışlardır.

"Andolsun, Rabbinden sana indirilenler, onlardan pek çoğunun taşkınlıklarını ve inkârlarını arttıracaktır."

Yahudilerin Araplara olan düşmanlıklarının kökenlerine Bakara sûresinin tefsirinde değinmiştik. Özellikle son Peygamber'in Araplardan olması söz konusu düşmanlıklarına yeni boyutlar katmıştır. Belki son indirilen vahiyle geçmişte yaptıklarının gündeme getirilmesi onları daha da düşmanca tavırlar takınmaya sürüklemiş olmalıdır. Çünkü Kur'ân-ı Kerim'de bu hususlar dile getirilmemiş olsaydı, bu hususların bir kısmı diğer milletler tarafından bilinmeyecekti. Her hususta milliyetçi bir bakış açısına sahip olan Yahudiler için geçmişleri çok önemlidir. Çünkü milliyetçi toplumlar, geçmişlerinin başarısını kendi başarıları olarak görürler. Olumsuz taraflarını ise ya görmezlikten gelip üstünü örter yahut yorumlayarak onların da bir fazilet olduğunu savunurlar.

O günkü Yahudilerin Araplara düşmanlıklarının önemli bir nedeni de tek değer yargıları zenginlik ve dünyevi güç olan o günün Yahudilerinin zenginlik ve güçlerini yavaş yavaş kaybetmeleridir.

"Böylece Biz, onların arasına kıyamet gününe dek sürecek düşmanlık ve kin saldık."

Bazı müfessirler burada söz konusu edilen düşmanlığın, Yahudiler ve Hıristiyanlar arasındaki düşmanlık olduğunu söylemektedir. Gerçi Yahudiler ve Hıristiyanlar arasında tarih boyunca süregelen bir kin ve nefretin varlığı bilinmektedir. Ancak burada sadece Yahudilerden söz edilmektedir. Bu sebeple burada kastedilen, Yahudilerin kendi aralarındaki düşmanlıktır. Bakara sûresinin 84. ve 85. âyetlerinin tefsirinde Peygamberimiz döneminde Medine'de yaşayan Yahudilerden bir kısmının Arap Hazreç kabilesini, diğer bir kısmının da yine Arap olan Evs kabilesini desteklediklerine değinmiştik. Bu iki kabilenin yanında yer alan bu Yahudiler, haddizatında bu kabilelerin ikisine de düşmanlık ve nefret duyguları içerisindeydi. Ne var ki o dönemde bu iki kabile Medine'de güçlü kabileler idi.

Aşırı milliyetçi olan Yahudilerin kendi aralarında düşman olmaları yadırganabilir. Ama ne var ki bu tür duygular, insanlarda menfaat ve çıkar duygula-

rını geliştirir. İnsanların çıkarları içinse bir sınır yoktur. Bu tür duygulara kendilerini kaptırmış insanlarda hakkaniyet ve adalet duyguları körelir. Bu sebeple basit çıkarları için her zaman birbirleriyle de çatışmaya hazırdırlar. Âyetin devamında ifade edildiği gibi mevcut devletleriyle de yeryüzünde bozgunculuk yapmaya, dünya güvenliğini tehlikeye sokmaya, kin ve nefret tohumları saçmaya devam ediyorlar. Ama tarih boyunca ne Peygamber'e karşı ne de dinlerine samimiyetle bağlı Müslümanlara karşı galebe çalmış değillerdir.

Günümüzde İsrail devletinin kurulmuş olması ve bu devletin Filistinliler karşısında üstünlük kazanmış olması, anlattığımız hususlara aykırı değildir. Peygamber'in gelişinin üzerinden on dört asırdan fazla zaman geçmiştir. Bu müddet zarfında Yahudiler, ömrü henüz bir asrı geçememiş ve esasen kendilerinden başkalarının desteğiyle kurulan bir devlete güçlükle sahip olabilmişlerdir. Azgınlıkları sebebiyle bu devleti devam ettirmeleri de şüphelidir. Diğer yandan günümüzde Müslümanların ne kadar Müslüman oldukları ve İslâm'a ne kadar bağlı oldukları da ayrı bir konudur.

وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْكِتَابِ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَكَفَّرْنَا عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ
وَلَأَدْخَلْنَاهُمْ جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿٦٥﴾ وَلَوْ أَنَّهُمْ أَقَامُوا التَّوْرَاةَ
وَالْإِنْجِيلَ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِمْ مِنْ رَبِّهِمْ لَأَكَلُوا مِنْ فَوْقِهِمْ
وَمِنْ تَحْتِ أَرْجُلِهِمْ ۚ مِنْهُمْ أُمَّةٌ مُقْتَصِدَةٌ ۖ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ سَاءَ
مَا يَعْمَلُونَ ﴿٦٦﴾

65. Kitap Ehli şayet iman etseler ve takvalı olsalardı kötülüklerini örter ve nimetlerle donatılmış cennetlere onları koyardık.

66. Şayet onlar Tevrat'ı, İncil'i ve onlara indirileni hakkıyla uygulasalardı, muhakkak üstlerinden ve ayaklarının altından yerlerdi. İçlerinde orta yolu tutan bir topluluk vardır ama çoğu ne kötü şeyler yapmaktadır.

لَسْتُمْ عَلٰى شَيْءٍ حَتّٰى تُقٖيمُوا التَّوْرٰيةَ وَالْاِنْجٖيلَ وَمَٓا اُنْزِلَ اِلَيْكُمْ
مِنْ رَبِّكُمْؕ وَلَيَزٖيدَنَّ كَثٖيرًا مِنْهُمْ مَٓا اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ
طُغْيَانًا وَكُفْرًاۚ فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرٖينَ ﴿٦٨﴾
اِنَّ الَّذٖينَ اٰمَنُوا وَالَّذٖينَ هَادُوا وَالصَّابِؤُ۫نَ وَالنَّصَارٰى
مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَا خَوْفٌ
عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦٩﴾

67. Ey Peygamber! Rabbinden sana indirilenleri tebliğ et. Şayet bunu yapmazsan, O'nun mesajını yaymamış olursun. Ve Allah seni insanlardan koruyacaktır. Şüphesiz ki Allah, inkâr eden topluluğu hidayete erdirmez.

68. De ki: "Ey Kitap Ehli! Tevrat, İncil ve Rabbinizden size indirilenleri hakkıyla uygulamadıkça herhangi bir şeye dayanmış olmazsınız." Kuşkusuz, Rabbinden sana indirilenler onlardan pek çoğunun azgınlığını ve inkârını arttıracaktır. O halde hakikati inkâr edenler için üzülme.

69. İman edenler, Yahudiler, Sabiîler ve Hıristiyanlardan Allah'a ve âhiret gününe inanıp iyi işler yapanlar için Rableri katında muhakkak mükâfatları vardır; onlar için herhangi bir korku olmadığı gibi onlar üzülmeyecekler de...

Kitap Ehli'nin yalpalamalarına ve Peygamber'e karşı saldırganlıklarının artmasına rağmen Yüce Allah Peygamber'inden kendisine gelen mesajı kararlı bir şekilde tebliğ etmesini istemekte ve bunu yapmadığı takdirde peygamberlik görevini yerine getirmiş sayılmayacağını haber vermektedir. Mesajın tebliğ edilmesi gerektiğine dair emir, şüpheye ve tereddüde yer bırakmayacak şekilde açık ve nettir. O halde Peygamber, kendisini elçi olarak gönderen Yüce Allah'ın bu emri karşısında hiçbir tereddüt göstermemeli ve insanların zarar vermelerinden korkmamalıdır. Nitekim Yüce Allah Elçisine, insanların zarar vermelerinden kendisini koruyacağını da bildirmektedir.

Peygamber'in Allah'tan gelen mesajları insanlara tebliği ettiğinde hiçbir şüphe yoktur. Muhtemelen burada emrin açık ve net bir şekilde verilmesi, Kitap Ehli'nin engellemelerine karşın tereddüt göstermemesi ve kendisine gelen mesajların hepsini eksiksiz ve apaçık bir şekilde tebliğ etmesinin gerekliğinin hatırlatılması içindir.

Âyetin öncesinde de sonrasında da Kitap Ehli olan Yahudi ve Hıristiyanlardan söz edilmektedir. Bu, Peygamberimizin Yahudi ve Hıristiyanlara da gönderildiğini göstermektedir. Nitekim Taberî, âyetin, bu sûrede birtakım olumsuzlukları gündeme getirilen, kitaplarını da tahrif etmiş olan Yahudi ve Hıristiyanlar hakkında indirildiğini ve âyetle yüce Allah'ın, elçisine Kur'ân-ı Kerim'i onlara tebliğ etmesini emrettiğini belirtmektedir. (Taberî, IV, 307). Bu sûrenin 15. ve 19. âyetlerinde de Peygamberimizin Kitap Ehli'ne gönderildiği açıkça ifade edilmektedir. 19. âyette şöyle denilmekte idi:

"Ey Kitap Ehli! Bize ne bir müjdeci geldi ne de bir uyarıcı, demeyesiniz diye peygamberlerin arkasının kesildiği bir sıra da size açıklamalar yapmak için elçimiz geldi. İşte size bir müjdeci ve bir uyarıcı geldi! Allah her şeye gücü yetendir."

Bakara sûresinde de Yahudilerden söz edilirken şöyle denmektedir:

"Allah katından ellerinde bulunanı doğrulayıcı bir kitap geldiğinde, daha önce inkârcılara karşı üstün gelmek için yalvarıp yakardıkları halde, evet o bildikleri (Kur'ân) *kendilerine gelince onu inkâr ettiler, artık Allah'ın laneti inkârcıların üstüne olsun."* (Bakara 2/89)

Şiiler, bu âyetin Hz. Ali'nin hilafetine delil olduğunu söyler. Onlara göre Peygamber'in insanlara tebliğ etmekten çekindiği husus, Hz. Ali'nin kendisinden sonra halife olmasıdır. İnsanların amcası oğlunu kayırıyor demesinden endişe ediyordu. Bu nedenle Peygamber, Allah'ın kendisinden yapmasını istediği şeyi, Hz. Ali'nin hilafetini insanlara tebliğ etmeyi erteliyor, münasip zamanı kolluyordu. (Tabatabai, el-Mizan VI, 48). Nihâyet Hac dönüşü Gadir-i Hum'da bunu ilan etti.

Şii müfessirler bu sonuca varmak için âyetin öncesi ve sonrasıyla gerek konu bakımından ve gerekse indirilişi yönüyle herhangi bir bağlantısının bulunmadığını; yalnız başına müstakil olarak indirildiğini söylerler. Ayrıca âyette, *"Allah seni insanlardan koruyacaktır"* dendiğini, diğer hükümlerin ve hatta risaletin tamamının tebliğ edilmesi noktasında Peygamber'in bir korkusunun söz konusu olmadığını, ancak Hz. Ali amcasının oğlu olduğundan, kendisinden sonra onu kendisine vekil tayin etmesinin hoş karşılanmayacağından endişe ettiğini belirtirler. Ancak Veda Haccı dönüşü Gadir-i Hum denilen yere geldiğinde bu âyet indirilmiştir. Bunun üzerine Peygamber, orada-

kilere bir konuşma yapmış ve Hz. Ali'nin elini tutarak: *"Ben kimin mevlası isem Ali de onun mevlasıdır"* demiştir.

Ehl-i sünnet âlimleri bu sözün Hz. Ali'nin hilafetine delalet etmediğini, *mevla* kelimesinin Kur'ân-ı Kerim'de yöneticilik anlamında yardım etme ve sevgi manasında kullanıldığını; haddizatında bütün mü'minlerin birbirlerinin velileri olduklarının Kur'ân-ı Kerim'de açıkça ifade edildiğini belirtirler.

Kuşkusuz, imamet meselesi Kur'ân-ı Kerim'de yahut Peygamber'in sözlerinde açıkça tasrih edilmiş olsaydı bu haber bütün Müslümanlar arasında süratle yayılır ve kimin halife seçileceği konusu Müslümanlar arasında tartışma konusu olmazdı. Hz. Ali'nin kendisi de önceki halifeler seçildiğinde böyle bir konuyu gündeme getirmemiş; benim hakkımda şu âyet indirildi, dememiştir. Çevresi de böyle bir meseleyi gündeme getirmiş değildir. Böyle bir şey olmuş olsaydı Hz. Ali gibi bir cengâverin takiyye yaparak bunu gizlemesi düşünülemez; kınayanların kınamasına aldırmadan bunu açıkça söyler, Allah'ın emrinin yerine getirilmesini canı pahasına savunurdu.

"Şüphesiz Allah, inkâr eden topluluğu hidayete erdirmez."

Daha önce birkaç kez dikkat çektiğimiz gibi hidayet yahut sapıklığı seçen insanın kendisidir. Burada da Yüce Allah, inkâra şartlanmış kimseleri doğru yola hidayet ettirmeyeceğini haber vermektedir. Allah'ın onları doğru yola hidayet ettirmemesi, inkârları sebebiyledir.

"De ki: "Ey Kitap Ehli! Tevrat, İncil ve Rabbinizden size indirilenleri hakkıyla uygulamadıkça herhangi bir şeye dayanmış olmazsınız." Kuşkusuz, Rabbinden sana indirilenler onlardan pek çoğunun azgınlığını ve inkârını arttıracaktır. O halde hakikati inkâr edenler için üzülme."

Tevrat ve İncil'i uygulamalarından maksadın ne olduğuna daha önce değinmiştik. Burada şunu belirtelim ki dinlerin tamamının kaynağı birdir. Ancak helal-haram ve sosyal meselelerle ilgili hükümlerde dönemin şartları gözetilmiş, bu nedenle de bu gibi konularda önceki vahiyle sonra gelen vahiy arasında kimi farklılıklar bulunabilmiştir. Bu anlamda Kur'ân-ı Kerim, indiği dönem ve sonrasındaki toplumlar için önceki kitaplardan daha uygundur.

"İman edenler, Yahudiler, Sabiîler ve Hıristiyanlardan Allah'a ve âhiret gününe inanıp iyi işler yapanlar için Rableri katında muhakkak mükâfatları vardır; onlar için herhangi bir korku olmadığı gibi onlar üzülmeyecekler de."

Önceki âyetlerde Kitap Ehli'nin Tevrat ve İncil'i hakkıyla uygulamadıkları

belirtilmişti. O halde onlar yeniden iman etmeye ve salih amel işlemeye çağırılmaktadırlar. Âyetin tefsiri, Bakara sûresinin 62. âyetinde geçmişti.

لَقَدْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ
وَأَرْسَلْنَا إِلَيْهِمْ رُسُلًا كُلَّمَا جَاءَهُمْ رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوَى
أَنْفُسُهُمْ فَرِيقًا كَذَّبُوا وَفَرِيقًا يَقْتُلُونَ ﴿٧٠﴾
وَحَسِبُوا أَلَّا تَكُونَ فِتْنَةٌ فَعَمُوا وَصَمُّوا ثُمَّ تَابَ اللَّهُ
عَلَيْهِمْ ثُمَّ عَمُوا وَصَمُّوا كَثِيرٌ مِنْهُمْ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِمَا
يَعْمَلُونَ ﴿٧١﴾

70. İsrailoğullarından kesin söz almış ve onlara elçiler göndermiştik. Ama her ne zaman bir elçi canlarının istemediği şeyleri onlara getirdiyse bir kısmını yalanladılar; bir kısmını ise öldürüyorlar.

71. Ve herhangi bir fitne olmayacağını zannettiler de kör ve sağır kesildiler. Daha sonra Allah yine tövbelerini kabul etti; ancak içlerinden pek çoğu yine kör ve sağır kesildi. Allah, onların yaptıklarını herhalde görmektedir.

Burada İsrailoğullarının tarihlerinin genel bir yapısından söz edilmektedir ki o da kendilerinden söz alınmış olması ve bu sözü tutmamalarıdır. Âyetin ifadesinden de anlaşıldığı gibi bu, İsrailoğullarının tarihlerinde tekrar eden bir husustur. Onlara her ne zaman bir elçi gelip de arzularına aykırı emir ve yasaklar getirmişse karşı çıkıp isyan etmiş; Peygamberleri yalanlamış ya da öldürmüşlerdir.

Âyette, *peygamberleri yalanladılar,* denildiği halde peygamberleri öldürmelerinden söz edilince *öldürüyorlar* denmektedir. Peygamberleri öldürme istekleri Kur'ân-ı Kerim'in indirildiği dönemde de devam ediyordu. Çünkü

Medine'den sürülünceye kadar Peygamberimizi öldürmek için komplolar peşinde koşmuşlardır. Âyet böylece bu durumlarını da ifşa etmektedir..

71. âyette, bütün bu yaptıklarına rağmen İsrailoğullarının sanki hiçbir kötülük işlememiş gibi kendilerinden emin oldukları ve bu yaptıklarından dolayı Allah'ın kendilerini hesaba çekmeyeceğini zannettikleri anlatılmaktadır. Ama kuşkusuz Allah bu yaptıklarını biliyor ve yaptıklarından dolayı onları sorguya çekecektir.

Yukarıdaki âyetlerde Kitap Ehli'nden Yahudilerin inanç konusunda olumsuz tavırları anlatılmıştı. Aşağıdaki âyetlerde ise yine Kitap Ehli'nden olan Hıristiyanların Allah inancı konusundaki olumsuz tavırları anlatılmaktadır:

لَقَدْ كَفَرَ الَّذ۪ينَ قَالُٓوا اِنَّ اللّٰهَ هُوَ
الْمَس۪يحُ ابْنُ مَرْيَمَۜ وَقَالَ الْمَس۪يحُ يَا بَن۪ٓي اِسْرَٓائ۪يلَ
اعْبُدُوا اللّٰهَ رَبّ۪ي وَرَبَّكُمْۜ اِنَّهُ مَنْ يُشْرِكْ بِاللّٰهِ فَقَدْ
حَرَّمَ اللّٰهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ وَمَأْوٰيهُ النَّارُۜ وَمَا لِلظَّالِم۪ينَ
مِنْ اَنْصَارٍ ﴿٧٢﴾ لَقَدْ كَفَرَ الَّذ۪ينَ قَالُٓوا اِنَّ اللّٰهَ ثَالِثُ
ثَلٰثَةٍۢ وَمَا مِنْ اِلٰهٍ اِلَّٓا اِلٰهٌ وَاحِدٌۜ وَاِنْ لَمْ يَنْتَهُوا عَمَّا
يَقُولُونَ لَيَمَسَّنَّ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ اَل۪يمٌ
﴿٧٣﴾ اَفَلَا يَتُوبُونَ اِلَى اللّٰهِ وَيَسْتَغْفِرُونَهُۜ وَاللّٰهُ غَفُورٌ
رَح۪يمٌ ﴿٧٤﴾ مَا الْمَس۪يحُ ابْنُ مَرْيَمَ اِلَّا رَسُولٌۚ قَدْ خَلَتْ
مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُۜ وَاُمُّهُ صِدّ۪يقَةٌۜ كَانَا يَأْكُلَانِ الطَّعَامَۜ

انْظُرْ كَيْفَ نُبَيِّنُ لَهُمُ الْاٰيَاتِ ثُمَّ انْظُرْ اَنّٰى يُؤْفَكُونَ
﴿٧٥﴾ قُلْ اَتَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَمْلِكُ لَكُمْ
ضَرًّا وَلَا نَفْعًا وَاللّٰهُ هُوَ السَّمٖيعُ الْعَلٖيمُ ﴿٧٦﴾

72. **"Allah, Meryem oğlu Mesih'tir" diyenler kesinlikle kâfir olmuşlardır. Hâlbuki Mesih: "Ey İsrailoğulları! Hem benim Rabbim hem de sizin Rabbiniz olan Allah'a kulluk edin" demişti. Unutmayın ki her kim Allah'a ortak koşarsa Allah o kimseye cenneti haram kılmıştır. O kimsenin varacağı yer de Cehennemdir. Ve bu zalimlerin hiçbir yardımcısı yoktur.**

73. **"Allah, üçün üçüncüsüdür" diyenler kesinlikle kâfir olmuşlardır. Çünkü bir tek ilâh dışında hiçbir ilâh yoktur. Şu söylediklerinden vazgeçmezlerse şüphesiz onlardan inkâr edenlere acı bir azap dokunacaktır.**

74. **Hâlâ mı Allah'a tövbe edip O'ndan bağışlanma dilemiyorlar? Şüphesiz ki Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.**

75. **Meryem oğlu Mesih sadece bir elçidir. Ondan önce de pek çok elçi gelip geçmiştir. Onun annesi, özüyle sözü aynı, dürüst bir kadındır.** (Herkes gibi) **o ikisi de yemek yerdi. Bak, mesajları onlara nasıl açıklıyoruz! Sonra yine bak, nasıl yüz çeviriyorlar!**

76. **De ki: "Allah'ı bırakıp da size herhangi bir zarar ya da faydası olmayacak şeylere mi kulluk ediyorsunuz?" Oysa yalnız Allah'tır her şeyi bilen, her şeyi işiten.**

İlk iki âyet Hıristiyanların Hz. İsa'dan sonra inançlarına karıştırdıkları teslis/üçleme inancından söz etmektedir. Hz. İsa'nın ölümünden çok sonra yazılmış olan mevcut İncillerde bile teslis akidesi açık bir şekilde ifade edilmemektedir. Bilakis tevhit inancını ifade eden pek çok ifade vardır. Mesela Markos İncil'inde Hz. İsa şöyle demektedir: *"Ve talimat olarak insan emirlerini öğretip boş yere bana taparlar. Siz Allah'ı bırakıp insanların ananesini tutuyorsunuz."* (Markos, 7/7-8). Yine Matta İncilinde şöyle bir olay anlatılmaktadır: *"İblis, İsa'yı çok yüksek bir dağa götürdü ve ona dünyanın bütün ülkelerini ve onların izzetini gös-*

terdi. İblis ona dedi ki: 'Eğer yere kapanıp bana tapınırsan, bütün bu şeyleri sana veririm.' O zaman da İsa ona dedi: 'Çekil, şeytan, çünkü: Rab Allah'ına tapınacak ve yalnız ona kulluk edeceksin diye yazılmıştır.'" (Matta 4/9-11) Ne var ki sonradan Hıristiyanlar arasında teslis inancı yaygınlaşmış ve bu sapma, inançlarının bir parçası haline gelmiştir. Bu inancın Hıristiyanlığa Pavlos tarafından sokulduğu söylenir.

Teslis inancına göre, Allah, üç asıldan meydana gelmektedir ki bunlar Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'tur. Hıristiyan teologlar, bir üçtür, üç de birdir gibi bir safsata ileri sürer. Buna göre bunlardan her biri, diğerlerinin aynıdır. Sonuçta onlara göre Mesih, Allah'tır, Allah da Mesih'tir. *"Allah bir çocuk edindi, dediler. Buna dair ne kendilerinin bir bilgileri vardır ve ne de atalarının. Ağızlarından çıkan söz ne ağırdır! Söyledikleri, yalandan başka bir şey değildir,"* (Kehf 18/4-5).

Hıristiyan teologları da bu saçma inancı izah etmekte zorluk çeker, sonuçta muhatabına: "*Mantığını cebine koy ve öylece inan*" demekten başka bir çıkar yol bulamazlar. Bu saçmalıklarını izah bakımından İzharu'l-Hak yazarının naklettiği şu olay, çıkmazlarını gâyet güzel bir şekilde ortaya koymaktadır:

"Nakledilir ki üç kişi Hıristiyanlığı kabul eder. Papazlardan biri onlara Hıristiyanlıktaki zorunlu inanç kurallarını ve özellikle teslis akidesini öğretir. Bir gün papazın dostlarından biri ziyaretine gelir. Dostu papaza sorar: 'Zorunlu inanç kurallarını öğrendiler mi?' Papaz: 'Elbette" der ve onlardan birini çağırır, kendisine teslis inancını sorar. Adam cevap verir: 'Bana ilâhların üç olduğunu öğrettin; bunlardan biri göktedir, ikincisi bakire Meryem'den doğanıdır, üçüncüsü ise bu ikinci ilâh otuz yaşına geldiğinde kendisine güvercin suretinde inenidir.' Papaz kızar ve onu kovar. İkincisini çağırır ve ona sorar. Adam cevap verir: 'Bana şunu öğrettin: İlahlar üç idi, bunlardan biri çarmıha gerildi, geriye iki ilâh kaldı' der. Papaz onu da kovar ve üçüncüsünü çağırır. Bu üçüncüsü diğerleri gibi değildir; zeki biridir. Ayrıca kendisine belletilen inanç esaslarını belleme konusunda çok dikkatlidir. Papaza cevap verir: 'Efendim, bana öğrettiklerini efendi Mesih sayesinde çok güzel anladım ve tam olarak ezberledim. İmdi, bir üçtür, üç de birdir. Onlardan biri çarmıha gerildi ve öldü. Hepsi bir olduklarından dolayı da hepsi ölmüş oldu, şu anda ilâh yoktur. Yoksa üçü bir değil miydi?" (İzharu'l-Hak'tan naklen, Reşid Rıza, Menar, VI, 487-488).

İşte Kur'ân-ı Kerim, böyle bir inancın küfür olduğunu pekiştirerek ifade etmekte ve böyle inananların varacağı yerin cehennem olacağını belirtmektedir. Buna rağmen Allah'a ortak koşan Hıristiyanlara da tövbe kapısı açıktır. *"Şüphesiz Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir"*.

“Meryem oğlu Mesih sadece bir elçidir. Ondan önce de pek çok elçi gelip geçmiştir. Onun annesi, özüyle sözü aynı, dürüst bir kadındır. (Herkes gibi) **o ikisi de yemek yerdi. ”**

Hz. İsa sadece bir peygamberdir. Kendisinden önce de peygamberler gelip geçmiştir. Babasız dünyaya gelmiş olması şayet ilâh olmasını gerektiriyor olsaydı, Hz. Âdem hem anasız ve hem de babasız dünyaya gelmiştir. Hz. İsa da annesi de birer insan idiler. Onlar da diğer insanlar gibi yer-içer, uyur, yeryüzünde dolaşırlar. Soğuktan sıcaktan etkilenirler. Bu durumda olanlar ilâh olabilirler mi?

Başka âyetlerde de peygamberlerin yemek yedikleri belirtilmektedir. (Enbiya 21/8; Furkan 25/20). Peygamberlerin bu yönlerine vurgu yapılması, peygamberlerin de diğer insanlar gibi birer insan olduklarına dikkat çekmek içindir.

“De ki: “Allah’ı bırakıp da size herhangi bir zarar ya da faydası olmayacak şeylere mi kulluk ediyorsunuz?” Oysa yalnız Allah’tır her şeyi bilen, her şeyi işiten.”

Bazı müfessirler burada sadece Hz. İsa’nın kastedildiğini söylerken bazıları da Hz. İsa ile birlikte annesinin de kastedildiğini söylemektedir. Yani size zarar yahut yarar verme gücüne sahip olmayan İsa’ya yahut annesine ne diye tapıyorsunuz?

Bir peygamber eğer yarar yahut zarar verme gücüne sahip değilse bir velinin buna güç yetirmesi evleviyetle mümkün değildir. Ama ne yazık ki günümüzde pek çok Müslüman, peygamber yahut veli dedikleri zatlardan yardım/medet istemekte; onlara dua etmektedir. Daha önce de dikkat çektiğimiz gibi dua ibadettir. Bir kimsenin zarar ve yarar verme gücüne sahip olduğuna inanarak ona dua etmek, yani ondan istemek ise onu ilâh edinmek anlamına gelir.

قُلْ يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا ف۪ي د۪ينِكُمْ غَيْرَ الْحَقِّ
وَلَا تَتَّبِعُٓوا اَهْوَٓاءَ قَوْمٍ قَدْ ضَلُّوا مِنْ قَبْلُ وَاَضَلُّوا
كَث۪يرًا وَضَلُّوا عَنْ سَوَٓاءِ السَّب۪يلِ ﴿٧٧﴾ لُعِنَ الَّذ۪ينَ
كَفَرُوا مِنْ بَن۪ٓي اِسْرَٓائ۪يلَ عَلٰى لِسَانِ دَاوُ۫دَ وَع۪يسَى

ابْنِ مَرْيَمَ ذٰلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ ﴿٧٨﴾
كَانُوا لَا يَتَنَاهَوْنَ عَنْ مُنْكَرٍ فَعَلُوهُ لَبِئْسَ مَا كَانُوا
يَفْعَلُونَ ﴿٧٩﴾ تَرٰى كَثِيرًا مِنْهُمْ يَتَوَلَّوْنَ الَّذِينَ
كَفَرُوا لَبِئْسَ مَا قَدَّمَتْ لَهُمْ اَنْفُسُهُمْ اَنْ سَخِطَ اللّٰهُ
عَلَيْهِمْ وَفِي الْعَذَابِ هُمْ خَالِدُونَ ﴿٨٠﴾ وَلَوْ كَانُوا
يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالنَّبِيِّ وَمَا اُنْزِلَ اِلَيْهِ مَا اتَّخَذُوهُمْ
اَوْلِيَاءَ وَلٰكِنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٨١﴾

77. Ey Kitap Ehli! Dininiz konusunda hakikati bir tarafa bırakıp da aşırılıklara dalmayın. Daha önce sapmış, pek çok kimseyi de saptırmış ve kendilerini de itidal yolundan uzaklaşmış kimselerin tutkularına uymayın.

78. İsrailoğullarından inkâr edenler, Davud'un ve Meryem oğlu İsa'nın diliyle lanetlenmişlerdir. Çünkü onlar isyan etmiştirler; üstelik sınırları da aşıyorlardı.

79. İşledikleri bir kötülükten birbirlerini vazgeçirmezlerdi. Ne kadar da kötü davranışlar sergiliyorlardı.

80. Onlardan birçoğunun, inkâra düşenleri dost edindiklerini görürsün. Benliklerinin kendilerine sunduğu şey ne kötüdür! İşte bu sebeple Allah onlara öfkelenmiştir; azapta ebedi kalacak olanlar da onlardır.

81. Şayet Allah'a, Peygamber'e ve ona indirilene inanmış olsalardı, o onları dost edinmezlerdi. Ne var ki onlardan pek çoğu doğru yoldan sapmıştır.

Önceki âyetlerde anlatılan konu bu âyetlerde de devam etmektedir. 77. âyette, Hıristiyanların Hz. İsa ve annesini ilâhlık makamına yükseltmelerine gönderme yapılarak aşırı gitmemeleri; Hz. İsa ve annesini oldukları makamdan daha yükseğe yükseltmemeleri istenmektedir. Bu konuda aşırı gidilmesi, bir önceki grupta geçen âyette ifade edildiği üzere onların fayda ve zarar verebileceklerine inanılması, Allah'ın izni olmaksızın helal ve haram yetkisinin onlara verilmesi vs. gibi Allah'a ait hususların kendilerine verilmesidir. Bu konuda peygamberler yetkili değilse onların tabileri durumunda olanların bu yetkiye sahip olamayacakları açıktır.

Kitap Ehli olan Hıristiyanlara geçmişlerinin bu hususlarda aşırı gittikleri hatırlatılarak onların peşlerinden gitmemeleri öğütlenmektedir. Kendilerinden öncekiler sapmakla da kalmamış, başkalarını da itidal yolundan saptırmışlardır. Kuşkusuz itidal yolu, İslâm'ın kendisidir. Şayet Kitap Ehli itidal yolundan ayrılmak istemiyorlarsa bunun yolu İslâm'ı kabul etmeleridir.

Daha önce birkaç kez dikkat çektiğimiz gibi Yahudi yahut Hıristiyanlar hakkında yapılan uyarıların tamamı aynı zamanda Müslümanlara da yapılmış sayılır. Çünkü aynı akıbet Müslümanları da beklemektedir. Nitekim Peygamber (s.a.v); *"Dinde aşırı gitmekten sizi sakındırıyorum. Çünkü sizden öncekiler dinde aşırı gitmekten dolayı helak olmuşlardır"* buyurmaktadır. (Nesai, Menasiku'l-Hacc 218; İbnu Mace, Menasik 63) Yine şöyle buyurmaktadır: *"Hıristiyanların Meryem oğlu İsa'yı andıkları gibi beni anmayın. Ben sadece bir kulum; 'Allah'ın kulu ve elçisi' deyin."* (Buhari, el-Enbiyâ 48).

Bu gibi âyetlere ve Peygamber'in bu hadislerine rağmen Müslümanlar arasında da dini zorlaştırmayı bir dindarlık göstergesi olarak görenler vardır. Bu tür aşırılıklar, dini emir ve yasaklara karşı halkın büyük kesimini bir soğukluğa itmekte; dinin emir ve yasaklarının yerine getirilebilir şeyler olmadığı eğilimi insanlar arasında yayılmaktadır. Bundan da önemlisi inançla ilgili aşırılıklardır. Ne yazık ki Müslümanlar arasında da Peygamber'i ve salih kimseleri ilâhlık derecesine yükseltenler bulunmakta, kendilerine bu tavırlarının yanlışlığını hatırlatanları da Peygamber sevgisinden yoksun yahut söz konusu salih kişilerin düşmanı olarak yaftalamaktadırlar. Bu tür aşırılıklara engel olmanın yolu, geniş halk kesimlerinin de dini temel kaynaklarından öğrenmeye yönelmeleriyle mümkündür.

"İsrailoğullarından inkâr edenler, Davud'un ve Meryem oğlu İsa'nın diliyle lanetlenmişlerdir. Çünkü onlar isyan etmiştirler; üstelik sınırları da aşıyorlardı.

İşledikleri bir kötülükten birbirlerini vazgeçirmezlerdi. Ne kadar da kötü davranışlar sergiliyorlardı."

İsrailoğullarının özelikle Hz. Davud ve Hz. İsa'nın dili üzere lanetlenmiş olduklarının zikredilmesi, bu iki peygamber döneminde İsrailoğullarının aşırılıklarının arttığını gösterir. Çünkü lanetlenme, Allah'ın lütuf ve merhametinden uzak olma anlamına gelir ki çok ağır bir cezalandırmadır ve ancak önemli suçlar hakkında gündeme getirilir. Yapılan nakillerde Hz. Davud döneminde onun diliyle lanetlenenler, Cumartesi günü çalışma yasağını çiğneyenlerdir. Haddizatında Cumartesi yasağını çiğneyenler, sadece dinin bir emrini yerine getirmemekle kalmıyor aynı zamanda tevilleriyle dini tahrif ediyor; emir ve yasakları yozlaştırıyorlardı. Nakledildiğine göre, Cumartesi yasağını çiğneyenler, Eyle limanında yaşayanlardı. Bunlar Cuma günü çukur kazıyor veya cuma günü ağlarını kuruyor ve Cumartesi günü bu çukurlara düşen yahut ağlara takılan balıkları pazar günü topluyorlardı. Böylece Cumartesi çalışma yasağına uyduklarını ileri sürüyorlardı. O halde bu tavırlarında dini emir ve yasaklarla oynama söz konusuydu.

Âyetler Kitap Ehli'nin lanetlenmelerini üç sebebe bağlamaktadır:

a.) İsyan etmek,

b.) Aşırı gitmek,

c.) işledikleri kötülüklerden birbirlerini sakındırmamak.

İlk iki sebebin kapsamına genel hususlar girdiği gibi Cumartesi yasağı da girmektedir. Yahudilerin Hz. İsa'ya karşı takındıkları tavır ve işi Hz. İsa'nın canına kastetmeye kadar götürmelerini yine bu iki sebep kapsamında değerlendirebiliriz.

Üçüncü sebep olan birbirlerini kötülüklerden sakındırmamalarına gelince, toplumların çöküşlerine neden olan en önemli sebeplerdendir. Çünkü kötülüklere seyirci kalan kimseler, zamanla kötülükleri işlemeye bir ünsiyet kazanır ve bir müddet sonra kendileri de kötülükleri işlemeye başlar. Rivayet tefsirlerinde Yahudilerin bu durumlarına dair pek çok rivayet nakledilmektedir. Bu rivayetlerde kötülüklere seyirci kalan kimselerin de zamanla o kötülükleri işlemeye başladıkları anlatılmaktadır. İbnu Kesir âyetin tefsirinde İmam Ahmed'in Adiy b. Umeyre'den rivâyet ettiği şu hadisi nakleder: *"Yüce Allah bireysel günahlardan dolayı topluma azap indirmez. Ama toplum kendi içinde bir münkerin işlendiğini görür de bunu engellemeye gücü yettiği halde bunu yapmaz, münker işlenmeye devam edilirse Allah, ferdin işlediği günah için toplumu cezalandırır."* (İbnu Kesir, III, 104).

"Onlardan birçoğunun, inkâra düşenleri dost edindiklerini görürsün. Benliklerinin kendilerine sunduğu şey ne kötüdür! İşte bu sebeple Allah onlara öfkelenmiştir; azapta ebedi kalacak olanlar da onlardır."

Kitap Ehli'nin geçmişlerinden söz edilirken söz, Medine'de yaşayan Yahudilere getiriliyor. Çünkü o dönem Yahudileri ile ataları arasında sıkı bir bağ vardı. Onlar kendilerini hep geçmişleriyle özdeşleştiriyorlardı.

Bazı müfessirlere göre burada *inkâr edenler*le müşrik Araplar, bazılarına göre ise münafıklar kastedilmektedir. Biz biliyoruz ki Müslümanlara karşı Yahudilerin bu iki kesimle de ilişkileri vardı. Yahudilerin bu kesimlerle ilişkileri, kendi inançları konusundaki samimiyetsizliklerini ortaya koyan bir durum idi. Onların bu durumları, hemen ardından gelen âyette dile getirilmektedir: **"Şayet Allah'a, Peygamber'e ve ona indirilene inanmış olsalardı, onları dost edinmezlerdi. Ne var ki onlardan pek çoğu doğru yoldan sapmıştır."** İşte bu sebeple Allah onlara öfkelenmiş olup onlar azapta ebedi kalacaklardır.

Yukarıdaki âyetlerde Kitap Ehli'nin olumsuz tavırları gündeme getirilmişti. Bu konu aşağıdaki âyetlerde sonuca bağlanmaktadır. Konu sonuca bağlanırken iman edenler karşısında takındıkları iki tavırdan söz ediliyor. Bunlardan biri son derece olumsuz iken diğeri gayet olumludur:

لَتَجِدَنَّ
أَشَدَّ النَّاسِ عَدَاوَةً لِلَّذِينَ آمَنُوا الْيَهُودَ وَالَّذِينَ
أَشْرَكُوا وَلَتَجِدَنَّ أَقْرَبَهُمْ مَوَدَّةً لِلَّذِينَ
آمَنُوا الَّذِينَ قَالُوا إِنَّا نَصَارَىٰ ذَٰلِكَ بِأَنَّ مِنْهُمْ
قِسِّيسِينَ وَرُهْبَانًا وَأَنَّهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ﴿٨٢﴾
وَإِذَا سَمِعُوا مَا أُنْزِلَ إِلَى الرَّسُولِ تَرَىٰ أَعْيُنَهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ مِمَّا
عَرَفُوا مِنَ الْحَقِّ يَقُولُونَ رَبَّنَا آمَنَّا فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ ﴿٨٣﴾

وَمَا لَنَا لَا نُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَمَا جَٓاءَنَا مِنَ الْحَقِّ وَنَطْمَعُ اَنْ يُدْخِلَنَا
رَبُّنَا مَعَ الْقَوْمِ الصَّالِحِينَ ﴿٨٤﴾ فَاَثَابَهُمُ اللّٰهُ بِمَا قَالُوا
جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَذٰلِكَ جَزَٓاءُ
الْمُحْسِنِينَ ﴿٨٥﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَٓا اُو۬لٰٓئِكَ
اَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿٨٦﴾

82. İnsanlar arasında iman edenlere en şiddetli düşmanlık besleyenlerin Yahudiler ve Allah'a ortak koşanlar olduğunu göreceksin. Yine inananlara en çok yakınlık duyanların ise "Biz Hıristiyanız" diyenleri bulacaksın. Çünkü onlar içinde öyle papazlar ve rahipler vardır ki büyüklük taslamazlar.

83. Elçi'ye indirileni duydukları zaman, hakkı tanıdıklarından dolayı gözlerinden yaşlar boşaldığını görürsün. Derler ki: "Rabbimiz, iman ettik, bizi de hakka tanık olanlarla birlikte yaz."

84. "Rabbimizin bizi salihler topluluğuna katmasını arzu edip dururken ne diye Allah'a ve bize gelen hakka inanmayalım?"

85. Söyledikleri sebebiyle Allah onları, zeminlerinde ırmakların çağlayıp aktığı cennetlerle ödüllendirmiştir. Orada ebedi kalıcıdırlar. İyilerin mükafatı budur işte.

86. Âyetlerimizi inkâr edenlere gelince; Cehennem ehli olanlar da onlardır işte.

Âyetlerdeki hitap, direkt olarak Peygamber'e yapılmış olup *bulursun, görürsün* şeklindeki ifadeler de âyetin Peygamber dönemini tasvir ettiğini gösterir. Ancak bu tasvirlerin Kur'ân-ı Kerim'de yer almaları, sonraki çağlara da bunların uzanacağına bir işarettir. Yahudilerin Müslümanlara düşmanlıkları tarih boyunca devam etmiştir. Aslında Müslümanlara karşı takındıkları tavır,

genel olarak tarihleri boyunca peygamberlere takındıkları tavırdan farklı değildir. Nitekim geçmişte de onlar, kendilerine gönderilmiş olan peygamberleri öldürmüşlerdir. Yahudilerin Müslümanlara düşmanlıkları Allah'a ortak koşanlardan bile daha şiddetli olmuştur. Bu sebeple düşman olarak Allah'a ortak koşanlardan önce zikredilmişlerdir. (Kasimî, VI, 2116). Hıristiyanlar açısından meseleye bakıldığında ilk dönemde Müslümanlara karşı gayet yumuşak davranmışlardır. Sonraki dönemlerde zaman zaman düşmanlıkları artmışsa da Yahudiler seviyesine ulaşmadığı gibi genelde daha yumuşak bir tavır içerisinde olmuşlardır.

Âyette hangi Hıristiyanların kastedildiği konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bazı rivayetlerde Necaşi yönetimindeki Habeşli Hıristiyanlar oldukları söylenirken, bazılarında Yemen'in Necrân bölgesindeki bazı Hıristiyanlar oldukları ileri sürülür. Bazı rivayetlerde ise bunların Şam bölgesinde yaşayan Hıristiyanlar oldukları söylenmektedir. Vakıa İslâm'ın ilk dönemlerinde Arabistan yarımadasında yaşayan Hıristiyanların pek çoğu İslâm'ı kabul etmiştir. İslâm'ı kabul etmeyenler ise İslâm'ın, Müslüman olmayanlara tanıdığı inanç ve ibadet özgürlüğünden yararlanmış ve mevcudiyetlerini günümüze kadar devam ettirmişlerdir.

Hıristiyanların söz konusu tavırları, aralarında mütevazı ve hakka karşı büyüklük taslamayan papaz ve rahiplerin bulunması sebebine bağlanmaktadır. İşte aralarında bulunan bu kimseler, Kur'ân-ı Kerim'i duydukları zaman gözleri yaşla dolup hemen İslâm'ı kabul ediyorlar. Diyorlar ki; *"Rabbimiz, iman ettik, bizi hakka tanıklık edenlerle birlikte yaz."* Yani hakka tanıklık eden Müslümanlarla birlikte yaz. Çünkü Müslümanlar hem Hz. Muhammed'in peygamberliğine ve kendisinden önce gönderilmiş olan peygamberlerin peygamberliğine hem de onların hakkı tebliğ ettiklerine tanıklık etmektedir.

Yine şöyle derler: *"Rabbimizin bizi erdemli ve dürüst topluluğa sokmasını arzu ettiğimiz halde ne diye Allah'a ve bize gelen hakka inanmayalım?"* Yahudiler gibi hakka karşı büyüklük taslayıp inat etmiyorlar. Hakkı kabul etmeleri sebebiyle de Yüce Allah, altlarından ırmakların aktığı cennetlerle onları mükâfatlandıracaktır. Elbette Yüce Allah, iyilik edenleri ödüllendirecektir.

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا تُحَرِّمُوا طَيِّبَاتِ
مَٓا اَحَلَّ اللّٰهُ لَكُمْ وَلَا تَعْتَدُواۜ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَد۪ينَ ﴿٨٧﴾
وَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللّٰهُ حَلَالاً طَيِّباًۖ وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذ۪ٓي
اَنْتُمْ بِه۪ مُؤْمِنُونَ ﴿٨٨﴾

87. Ey iman edenler! Allah'ın size helal kıldığı hoş şeyleri haram kılmayın ve sınırı aşmayın. Allah sınırı aşanları sevmez.

88. Hem Allah'ın size rızık olarak verdiklerinden, helal ve temiz olanları yiyiniz hem de kendisine inanmakta olduğunuz Allah'tan korkunuz.

Hitap bu âyetlerde Müslümanlara yöneltilerek bu sûrenin 77. âyetinde dile getirilen dinde aşırılık konusuna dikkat çekiliyor. Âyetlerin iniş sebebine dair rivayetlerin tamamında bu konuya vurgu yapılmaktadır. Bu rivayetlere göre sahabeden bazıları Hıristiyan papaz ve rahiplerini kendilerine örnek alarak dünya hayatının pek çok nimetinden uzak durmaya kalkışmış; kimi, gece uyumayıp ibadet etmeyi kimi hanımlarına yaklaşmamayı kimi sürekli oruç tutmayı ve kimi de asla et yememeyi yol edinmeye karar vermiş, hatta bir kısmı bu kararlarını uygulamaya bile sokmuştu. Bazıları erkeklik organlarını kesmeyi bile düşünmüştü. Bazıları, "*papazlar, gece-gündüz evsiz yurtsuz diyar diyar dolaşarak bir dinî hizmetten başka bir dinî hizmete koşuşturuyor; dünyevi lezzetlerin birçoğundan uzak duruyor, kendilerini manastırlara kapatıp sürekli ibadetle meşgul oluyor da biz ne diye bunu yapmıyoruz*" diyordu. (Taberî, V, 8-12). Nakledildiğine göre, Ebu Bekir, Ali, İbnu Mesud, Ömer'in oğlu Abdullah, Ebu Zerr, Selman-ı Farisi vs. gibi büyük sahabiler bu eğilime yönelmiş olanlar arasındaydı. (et-Tenvir ve't-Tahrir, II, 1187).

Âyetler indirilerek bu davranışların dinde yasaklanan aşırılıklardan olduğu anlatılmıştır.

Peygamber döneminde üç kişinin şöyle bir karar aldıkları nakledilir: Bunlardan biri, "*Ben artık gece hiç uyumayacağım ve geceyi ibadetle geçireceğim*" demiş; diğeri, "*Ben artık gündüzleri hep oruçlu geçireceğim*" demiş; üçüncüsü de

"*Ben bundan böyle hanımlarımla hiç yatmayacağım*" demişti. Peygamber, kendilerine haber gönderip onları çağırmış ve "*Şöyle şöyle kararlar aldığınızı duydum, doğru mu?*" diye sormuş. "*Doğru, ey Allah'ın Elçisi, biz bununla sadece hayır işlemeyi murat ettik*" demişler. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "*Ama ben gece hem uyurum hem de ibadet ederim; bazı günler oruç tutarım bazı günler tutmam; hanımlarımla da yatarım. Benim yolumdan ayrılan, benden değildir*" (Taberî, V, 9).

Âyette geçen, "*sınırı aşmayın; Allah, sınırı aşanları sevmez*" cümlesi de müfessirlerin bir kısmı tarafından, Allah'ın helal kıldığı güzel ve hoş şeylerin yasaklanmasıyla ilgili olduğunu söylenmektedir. Yani bu müfessirlere göre, bu şeyleri kendisine yasaklayan kişi, sınırı aşmıştır ve böyle birini Allah sevmez. Bazıları ise âyetin bu kısmının, helalleri aşıp haram işleyenleri kastettiğini söylemiştir. Aslında her iki görüşün birlikte kastedilmiş olduğunu söylemek de mümkündür. Çünkü her iki durumda da sınırı aşma söz konusudur.

İkinci âyet, birinci âyetin anlamını pekiştirmektedir.

لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللّٰهُ بِاللَّغْوِ فٖٓي اَيْمَانِكُمْ
وَلٰكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا عَقَّدْتُمُ الْاَيْمَانَۚ فَكَفَّارَتُهُٓ
اِطْعَامُ عَشَرَةِ مَسَاكٖينَ مِنْ اَوْسَطِ مَا تُطْعِمُونَ اَهْلٖيكُمْ
اَوْ كِسْوَتُهُمْ اَوْ تَحْرٖيرُ رَقَبَةٍۜ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلٰثَةِ
اَيَّامٍۜ ذٰلِكَ كَفَّارَةُ اَيْمَانِكُمْ اِذَا حَلَفْتُمْۜ وَاحْفَظُٓوا اَيْمَانَكُمْۜ
كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اٰيَاتِهٖ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٨٩﴾

89. Allah, düşünmeden ağzınızdan kaçan yeminlerinizden dolayı sizi sorumlu tutmaz, ama bilerek ve isteyerek yaptığınız yeminlerden dolayı sizi sorumlu tutar. Bunun keffâreti, ailenizdekilere yedirdiklerinizin orta hallisinden on yoksulu doyurmak yahut onları giydirmek veya bir köleyi özgürlüğüne kavuşturmaktır. Buna

imkân bulamayan içinse üç gün oruç tutmak vardır. İşte, yemin ettiğinizde yeminlerinizin keffâreti budur. O halde yeminlerinize bağlı olunuz. Allah, şükretmeniz için âyetlerini size açıklamaktadır.

Önceki âyetlerde hayatın meşru birtakım nimetlerini kendilerine yasaklayanlardan bahsedilmiş ve bunun hatalı bir davranış olduğu belirtilmişti. Söz konusu âyetlerin, kendilerini ibadete adayan, meşru dünya nimetlerinden bir kısmını kendilerine yasaklayan bazı sahabilerin davranışları üzerine indirildiğini belirtmiştik. İşte sözünü ettiğimiz yukarıdaki âyetler indirilince bu kimseler dediler ki: *"Ey Allah'ın Elçisi, bu durumda yaptığımız yeminler ne olacak?"* Bunun üzerine âyetin indirildiği nakledilir.

Lağv yemini, yemin kastı olmaksızın ağız alışkanlığıyla yapılan yemindir. Bu tür bir yemin yapmış olan kişi, söylediğinin aksine davranacak olursa yaptığı bu yeminden dolayı keffâret ödeme sorumluluğu yoktur.

Yemin kastıyla yapılan yeminler tutulmaması durumunda keffâret gerekir ki âyette bunlar şöyle sıralanmaktadır: Kişi, normalde ailesine yedirdiği yemeklerden on fakiri doyurur veya on kişiyi giydirir yahut bir köleyi özgürlüğüne kavuşturur. Kişi, sıralanan bu hususlardan birini seçmekte serbesttir. Buna gücü yetmeyenler -ki Ebu Hanife'ye göre zekât verecek kadar malı bulunmayandır- üç gün oruç tutarlar.

Yedirilecek on kişinin bir günlük yiyeceklerinin mi yoksa bir öğünlük yiyeceklerinin mi kastedildiği konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Rivayetlerden anlaşılan her iki uygulamanın da geçerli olacağıdır.

Burada, yedirmekten maksat, mutlaka yemek verilmesi değildir. On kişilik yemek bedeli de verilebilir. Ebu Hanife'ye göre verilecek bedel, on kişilik fitre bedelidir.

Konuyla ilgili diğer ayrıntılar, fıkıh kitaplarıyla ahkâm tefsirlerinde yer almaktadır.

"O halde yeminlerinize bağlı olunuz."

Aslında Müslüman, normalde verdiği her sözü yerine getirmek durumundadır. Verdiği sözü yerine getirmemek, münafıklık alametlerinden biri olarak kabul edilmiştir. Hele kişi, verdiği söze yemin katarak Allah'ı bu söylediğine şahit tutmuşsa elbette ki bu sözü yerine getirmesi daha çok istenir. Bununla birlikte insanlar, bazen de değişik nedenlerle, dolduruşa gelip *Allah'a yemin ederim ki şunu yapamayacağım* yahut *yapmayacağım* dedikleri, gaybı bilmedik-

lerinden dolayı da bu konuda çokça yanıldıkları bir vakıadır. İşte bu gibi durumlarda yemin eden kişi, yukarıda söz konusu ettiğimiz keffâreti ödeyerek yahut üç gün oruç tutarak yeminini bozar ve söylediklerinin aksini yapar. Nitekim Peygamber de *"Bir şeye yemin eder de sonra başkasını ondan daha iyi bulacak olursan, yemininden dönme bedeli verir, sonra iyi olan işi yapsın"* buyurmaktadır. (Buhari-Müslim).

يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُٓوا اِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْاَنْصَابُ وَالْاَزْلَامُ
رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٩٠﴾ اِنَّمَا يُرِيدُ
الشَّيْطَانُ اَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَٓاءَ فِي الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ
وَيَصُدَّكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللّٰهِ وَعَنِ الصَّلٰوةِ فَهَلْ اَنْتُمْ مُنْتَهُونَ ﴿٩١﴾
وَاَطِيعُوا اللّٰهَ وَاَطِيعُوا الرَّسُولَ وَاحْذَرُوا فَاِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَاعْلَمُٓوا اَنَّمَا
عَلٰى رَسُولِنَا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿٩٢﴾ لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
جُنَاحٌ فِيمَا طَعِمُٓوا اِذَا مَا اتَّقَوْا وَاٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
ثُمَّ اتَّقَوْا وَاٰمَنُوا ثُمَّ اتَّقَوْا وَاَحْسَنُوا وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿٩٣﴾

90. Ey iman edenler! İçki, kumar, dikili taşlar ve fal okları ancak şeytan işi birer pisliktir. O halde, kurtuluşa ermek için bunlardan uzak durun.

91. Şeytan, içki ve kumar sayesinde sadece aranıza düşmanlık ve kin sokmak ve sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak istiyor. Artık vazgeçecek misiniz?

92. Allah'a itaat edin, Elçi'ye itaat edin ve tedbirli olun. Şayet yüz çevirecek olursanız bilin ki Peygamber'e düşen sadece apaçık tebliğ etmektir.

93. İman eden ve salih amel işleyenler şayet sakınır, iman eder ve sa-

lih amel işler, sonra yine sakınır ve iman eder, sonra yine sakınır ve iyilikte bulunurlarsa tatmış olduklarından dolayı bir sakınca yoktur. Şüphesiz ki Allah iyilik edenleri sever.

Helal bazı şeyleri kendilerine yasaklayanlardan yukarıda söz edilmiş ve bu konularda sınırların aşılmaması istenmişti. Bu âyetler konunun bir devamı mahiyetindedir. Sanki bu âyetlerde kendinize asıl yasaklamanız gereken hususlar işte bunlardır, denmektedir. Ayrıca helallerin yasaklanması sınırı aşmak olduğu gibi yasakların işlenmesi de sınırı aşmaktır.

İçkinin kademeli olarak yasaklandığına Bakara sûresinin tefsirinde değinmiştik. Buradaki birinci ve ikinci âyetler, içki konusuna son noktayı koymaktadır: İçki, kumar, dikili taşlar ve fal okları, bütün bunlar şeytan işi pis şeylerdir. O halde iman eden kimselerin bunlardan kesin olarak uzak durmaları gerekir. Kumar konusunda da burada kesin adım atılmaktadır. Çünkü Bakara sûresinin 219. âyetinde içki ve kumarın zararlarının yanında birtakım yararlarından söz edilmiş ve zararların daha fazla olduğu vurgulanmıştı. Her ne kadar söz konusu yararlar her zaman için söz konusu olsa da burada sadece zararları dile getirilmekte ve kesinlikle bunlardan uzak durulması istenmektedir. Birtakım yararlarının bulunması, yasaklanmalarına engel değildir. Çünkü zararları sağladıkları yararlardan çok daha fazladır.

Âyetlerin nüzul sebeplerine dair birtakım rivayetler nakledilmektedir. Bu rivayetlerin bir kısmı, Müslümanların içkiyle ilgili ısrarlı soruları üzerine indirildiklerini söylerken bir kısmı da içkinin olumsuzluklarına dair olayların meydana gelmesi üzerine indirildiklerini beyan etmektedir. Söz konusu rivayetlerden birinde şöyle denmektedir: Muhacir ve Ensar'dan oluşan bazı sahabiler, Ensar'dan birinin evinde toplanır, içki içerler. Sarhoş olduklarında karşılıklı övünmeye başlarlar. Nihayet iş kavgaya döner ve onlardan birinin burnu kırılır. İşte bu olay üzerine yukarıdaki âyetler iner.(Taberî, V, 33-34). Şeytan, o gün olduğu gibi bu gün de içki ve kumar sayesinde insanlar arasında kin ve düşmanlık tohumları ekmeye devam etmektedir.

Ebu Büreyde, babasından şunu nakleder: *"Helal olduğu için bir mecliste içki içiyorduk. Bir ara kalktım, selam vermek üzere Rasulüllah'a uğradım; meğer içkiyi yasaklayan şu âyetler inmiş:*

"Ey iman edenler! İçki, kumar, dikili taşlar ve fal okları ancak şeytan işi birer pisliktir. O halde, kurtuluşa ermek için bunlardan uzak durun. Şeytan, içki ve kumar sayesinde sadece aranıza düşmanlık ve kin sokmak ve sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak istiyor. Artık vazgeçecek

misiniz?" hemen koşup arkadaşlarıma haber verdim ve âyetleri okudum. Ellerinde içki kapları vardı. Kimi bir kısmını içmiş kimininse kabı ağzında, içiyordu. Âyetleri duyar duymaz ellerinde ne varsa döktüler ve 'Vazgeçtik ey Rabbimiz! Vazgeçtik ey Rabbimiz!' dediler." (Taberî, V, 34).

İçkiyi yasaklayan bu âyetler indirildiğinde sahabe, evlerindeki içkileri sokaklara dökmüş, içki kaplarını yıkamış, hatta bir kısmı bu kapları kırıp atmıştı. Âlimlerin bir kısmı, hem âyetlerin içkiyi pis olmakla nitelemesi hem de sahabenin içki kaplarını yıkamaları, hatta bir kısmının onları kırmalarına bakarak içkinin içilmesi gibi kendisinin de pis olduğunu ve içkiye bulaşmış şeylerin yıkanması gerektiğini söylemişlerdir. Bir kısmı ise içkinin pisliğinin manevi olduğunu, içilmesinin pislik olduğunu; fakat maddi yönden pislik olmadığını, bu sebeple de içki bulaşmış bir kabın yıkanmasının gerekmediğini söylemişlerdir. Bu meseleyi değerlendiren İbnu Âşûr özet olarak şöyle demektedir:

"İçkiye dokunulması, elbise veya bedene bulaşması durumunda yıkanıp yıkanmayacağı meselesinde; yani içkinin pisliğinin manevi mi yoksa maddi mi olduğu konusunda âlimler ihtilaf etmişlerdir. Bir kısmı, tıpkı diğer necis şeylerde olduğu gibi yıkanması gerektiğini söylemiştir. Yani âyette geçen rics/pislik kelimesinin kapsamı içine giren her şey için geçerli kabul etmişlerdir. Ancak dikili taşlar ve fal okları için bunu söyleyen hiç kimse yoktur. Yani bunlara dokunmaktan dolayı yıkama söz konusu değildir. Rivayetlerde içkinin bizatihi kendisinin necis olduğuna dair bir dayanak da bulunmamaktadır. Enes'ten yapılan rivayette içki içme yasaklandığında sahabenin içki kaplarını yıkamaları meselesine gelince; bu içkiden uzak durma konusunda aşırı titizliğin ve meseleyi enine boyuna incelemeden bir an önce içkinin bütün izlerini yok etmeyi istemenin bir sonucudur. Görmüyor musun, sahabenin bir kısmı içki kaplarını bile kırmıştır. Hâlbuki kapların kırılması gerektiğini söyleyen hiçbir âlim yoktur. Peygamber (s.a.v.) de kendilerine böyle bir şey emretmiş değildir. Hatta bazı âlimler, sahabenin içkilerini sokaklara dökmelerini de içkinin bizatihi kendisinin necis olmadığına delil getirmişlerdir. Eğer necis olmuş olsaydı sokaklara dökmezlerdi. Çünkü necis olan bir şeyi sokaklara dökmek caiz değildir. Ben de söz konusu pisliğin manevi olduğu, içkinin bizzat kendisinin necis olmadığı kanaatindeyim." (İbnu Âşûr, s.1194).

Nusub/ensâb kelimesiyle *ezlam* kelimelerinin ne anlama geldiği, bu sûrenin 3. âyetinin tefsirinde geçmişti.

Razi, zorlanmalara sapmadan insaf ölçüleri içerisinde değerlendiren kişinin, bu âyetle her türlü sarhoş edici içkinin haram kılındığını anlayacağını söyler. Çünkü Yüce Allah, *"Şeytan, içki ve kumar sayesinde sadece aranıza düşmanlık ve kin sokmak ve sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak istiyor."*

dedikten sonra *"Artık vazgeçecek misiniz?"* buyurmaktadır. O halde içki içmenin yasaklanması, içkinin söz konusu olumsuzlukları kapsaması nedeniyledir. Açıktır ki söz konusu olumsuzluklar, içkinin sarhoş ediciliğinden kaynaklanmaktadır. Buna göre her sarhoş edici olan da aynı şekilde yasaklanmıştır. Ama kişi inat ederse inadın ilacı yoktur. (Razi, XII, 82).

Yine âyette söz konusu edilen *"Allah'ı anma"* ile kastedilen, Allah'ı kalbde anmak olmalıdır. Çünkü burada içkinin namazdan alıkoyduğu da zikredilmektedir ki namaz, Allah'ı dil ile zikretmeyi de içerir. Nitekim Hz. Ömer: *"Allah'ın emir ve yasakları söz konusu olduğunda Allah'ı hatırlamak, onu dil ile zikretmekten üstündür"* demektedir. (İbnu Âşûr, 1195).

"Allah'a itaat edin, Elçi'ye itaat edin ve tedbirli olun. Şayet yüz çevirecek olursanız bilin ki Peygamber'e düşen sadece apaçık tebliğ etmektir."

Hem burada söz konusu edilen yasaklar hususunda hem de diğer meselelerde Allah'a ve Peygamber'ine itaat edin. Şeytana da muhalefet edin, çünkü o, aranıza kin ve düşmanlık sokmak ister. Ama Allah'a ve Peygamber'ine itaat etmezseniz, Peygamber'e düşen görev sadece apaçık bir şekilde Allah'ın emir ve yasaklarını tebliğ etmektir. Hidayet Allah'tandır. İnsanlar Peygamber'in çağrısına uymuyorlarsa Peygamber'in bunda bir suçu yoktur. Yüce Allah hidayeti bulmaları için insanlara akıl ve irade vermiş üstelik peygamberler göndermiş ve bu peygamberler onlara doğru yolu açık-seçik bir şekilde göstermişlerdir. Artık sorumluluk insanların kendilerine kalmıştır, isterlerse doğru yolu tutar ve bunun mükâfatını görürler isterlerse tutmaz, bunun cezasına katlanırlar.

"İman eden ve salih amel işleyenler şayet sakınır, iman eder ve salih amel işler, sonra yine sakınır ve iman eder, sonra yine sakınır ve iyilikte bulunurlarsa tatmış olduklarından dolayı bir sakınca yoktur. Şüphesiz ki Allah, iyilik edenleri sever."

Genelde müfessirler bu âyetin, yukarıda sözü edilen yasaklar gelmezden önce ölen ve bu yasakları işlemiş bulunan Müslümanların durumunu anlattığını söyler. Yani söz konusu kimseler, bu yasakları işlemiş olduklarından dolayı herhangi bir günah işlemiş sayılmaz. Çünkü işledikleri dönemde yasaklanmamışlardı.

Âyetin şu söylenenler üzerine indirildiğini kabul edecek olursak onu şu şekilde anlamlandırmak gerekir: *"İman etmiş ve salih amel işlemiş olanlar şayet sakınmış, iman etmiş ve salih amel işlemiş..."* Bu görüşte olanlar, âyette geçen إذا kelimesinin haddizatında gelecek için kullanıldığını fakat bazen geçmiş için de kullanıldığını söylerler. Gerçekten söz konusu kelimenin geçmiş için kulla-

nılışı Kur'ân-ı Kerim'de de mevcuttur. Hatta içkinin ve kumarın kesin olarak yasaklanmalarından sonra daha önce ölmüş olanların durumlarının ne olacağı sorusu, o dönem yaşayan Müslümanların zihinlerine takılmış ve bu sorularına cevap olarak âyet indirilmiş olabilir. Dahası, söz konusu yasaklama geldikten sonra yaşayanlar da daha önce içki içmelerinden ve kumar oynamalarından dolayı kendilerine bir günah yazılmış olup olmadığını da merak etmiş olabilir. Böylece âyet geçmişte bu yasakları işlemelerinden dolayı kendileri için de bir günahın bulunmadığı konusunu cevaplandırmış olmaktadır. Kısaca, ölmüş olanlar ve sizler eğer iman etmiş, salih amel işlemiş ve sakınmışlarsa/sakınmışsanız, o dönemde bu yasakları çiğnemiş olmalarında/olmanızda bir sakınca yoktur, demektedir. Ancak âyetin daha geniş bir anlam içermesi için إِذَا kelimesinin aslî manası olan, gelecek için kullanılışını esas alarak âyete meal verdik. Buna göre âyet şunu anlatmaktadır: İman eder, salih amel işler ve söz konusu yasakları da çiğnemez ve sakınırsanız yediklerinizden dolayı herhangi bir sakınca doğmayacaktır.

Hatırlanırsa, yukarıda geçen 87. âyette helal şeyleri kendilerine yasaklayanlardan söz edilmiş ve böyle davranmamaları istenmişti. Muhtemelen bu âyet, 87. âyete gönderme yapmakta ve yasaklar çiğnenmedikçe yenilenlerden dolayı bir sakıncanın bulunmadığı hatırlatılarak pekiştirilmektedir. Çünkü araya yasaklar girdikten sonra kimileri, *"ne olur ne olmaz, biz yine tedbirli olalım; şunları yemesek ne olur"* gibi bir duyguya kapılabilir.

Âyette geçen üç tane sakınmanın, yani takvanın ne anlama geldiği konusunda da farklı görüşler ileri sürülmüştür.

Taberî'ye göre sakınmaya ilişkin ilk emir; Allah'ın emrini kabul etme, doğrulama ve pratikte uygulama anlamında kullanılmıştır. İkincisi; bu tavır üzerinde devam etmeyi ifade etmektedir. Üçüncüsü ise nafile ibadetlerle Allah'a kulluk yaparak O'na yaklaşma anlamını içermektedir. (Taberî, V, 36).

Beğavi'ye göre ilki şirkten sakınmak; ikincisi bu hali sürdürmek, üçüncüsü ise salih ameller işlemek demektir.

Bazı müfessirlere göre, ilki ölmüş olanlara, ikincisi o gün yaşayanlara, üçüncüsü ise gelecek kuşaklara yöneliktir.

Bazılarına göre ise her üçü, birbirlerini pekiştirmektedir. Böylece Allah'ın emirlerine uyma ve yasaklarından sakınmanın ne derece önemli bir husus olduğu pekiştire pekiştire anlatılmış olmaktadır. Müslümanlar ancak böylelikle üstün derecelere ulaşabilir.

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَيَبْلُوَنَّكُمُ اللّٰهُ بِشَيْءٍ مِنَ الصَّيْدِ تَنَالُهُٓ اَيْد۪يكُمْ
وَرِمَاحُكُمْ لِيَعْلَمَ اللّٰهُ مَنْ يَخَافُهُ بِالْغَيْبِۚ فَمَنِ اعْتَدٰى بَعْدَ ذٰلِكَ فَلَهُ
عَذَابٌ اَل۪يمٌ ﴿٩٤﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَاَنْتُمْ حُرُمٌۜ
وَمَنْ قَتَلَهُ مِنْكُمْ مُتَعَمِّداً فَجَزَٓاءٌ مِثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ يَحْكُمُ بِه۪ ذَوَا
عَدْلٍ مِنْكُمْ هَدْياً بَالِغَ الْكَعْبَةِ اَوْ كَفَّارَةٌ طَعَامُ مَسَاك۪ينَ
اَوْ عَدْلُ ذٰلِكَ صِيَاماً لِيَذُوقَ وَبَالَ اَمْرِه۪ۜ عَفَا اللّٰهُ عَمَّا سَلَفَۜ
وَمَنْ عَادَ فَيَنْتَقِمُ اللّٰهُ مِنْهُۜ وَاللّٰهُ عَز۪يزٌ ذُو انْتِقَامٍ ﴿٩٥﴾
اُحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ وَطَعَامُهُ مَتَاعاً لَكُمْ وَلِلسَّيَّارَةِۚ وَحُرِّمَ
عَلَيْكُمْ صَيْدُ الْبَرِّ مَا دُمْتُمْ حُرُماًۜ وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذ۪ٓي اِلَيْهِ
تُحْشَرُونَ ﴿٩٦﴾

94. **Ey iman edenler! Kuşkusuz, Allah ellerinizin ve mızraklarınızın erişeceği bir kısım avlarla sizi sınayacak ki hiç kimsenin görmediği yerlerde kendisinden kimlerin korktuğunu ortaya çıkarsın. Artık bundan sonra kim sınırları aşarsa ona can yakıcı bir azap vardır.**

95. **Ey iman edenler! İhramlı iken av hayvanlarını öldürmeyin. Sizden her kim bile bile bir av hayvanını öldürürse onun cezası, evcil hayvanlardan öldürdüğüne denk sizden adalet sahibi iki kişinin belirleyeceği bir hayvanın Ka'be'ye götürülerek kurban edilmesi yahut işlediğine karşılık yoksullara yemek yedirmesi veya yaptığını karşılayacak miktarda oruç tutmasıdır ki bununla yaptığının cezasını tatsın. Allah, geçmiştekileri bağışlamıştır. Ama kim tekrar**

bunu yaparsa Allah ondan intikam alır. Şüphesiz Allah güçlüdür, intikam alıcıdır.

96. Size (gezgin kimselere) **bir geçimlik olarak deniz avı yapmak ve bunlardan yemek sizlere helal kılındı. Ama ihramlı olduğunuz sürece kara avı size haram kılınmıştır. Huzurunda toplanacağınız Allah'tan korkun.**

Hac ibadetine saygı olarak bu ibadet müddetince birtakım kısıtlamalar getirilmiştir. Avlanma yasağı bunlardan biridir. Hac, hayatta bir defa yapılması zorunlu olan bir ibadettir. Bu nedenle sair zamanlarda mubah olan birtakım hususların bu ibadet esnasında yasaklanması doğaldır.

Yukarıdaki âyetlerde içki ve kumar gibi şeylerin yasak olduğundan söz edilmişti. Bu gibi şeylerden kaçınmak, nispeten kolaydır. Ne de olsa bunlar hem haramdır hem de insanlara zararlıdır. Ancak sair zamanlarda yenen helal şeylerden uzak durmak nefse ağır geldiğinden, bunlardan uzak durabilmek kişinin Allah'ın emir ve yasaklarına karşı samimiyet ve içtenliğini ölçme bakımından önemlidir. Burada kişinin samimiyeti test edilmektedir. Nitekim âyetin kendisinde de bunun imtihan amaçlı olduğu; kimsenin görmediği yerde kişinin samimiyet ve ihlâsının test edilmesi için bu yasağın getirildiği anlatılmaktadır. Münafıklar, insanlardan korktukları için sadece göz önünde Allah'ın yasaklarını çiğnemekten sakınırlar. Oysa gerçekten Allah'a inanmış kişi için birinin onu görüp görmemesi o kadar önemli değildir. İnanan kişi bilir ki, başkası onu görmese de Allah kendisini görmektedir. Mükâfatlandırma veya cezalandırma yetkisine sahip olan da sadece Yüce Allah'tır.

Âyette "bir kısım avlar" denilmek suretiyle avın her çeşidinin yasaklanmadığına işaret edilmektedir. 96. âyette buna bir açıklama getirilerek deniz hayvanlarının yasak kapsamının dışında oldukları belirtilmektedir.

Söz konusu yasağı çiğneyenler için âhirette can yakıcı bir azap vardır. Çünkü kişinin samimiyeti test edilmiş; yasağı çiğneyen kişinin samimi olmadığı ortaya çıkmıştır.

Bir av hayvanını öldüren kişi, buna keffâret olarak evcil hayvanlardan benzerini keser ve onu Ka'be'nin çevresinde bulunan fakirlere yedirir.

Burada söz konusu edilen yasak, ihrama girildikten sonra başlar, ihramdan çıkıncaya kadar devam eder.

Neyin av hayvanı sayılıp sayılmadığı, ceza yerine getirilirken hangi av hayvanına hangi evcil hayvanın tekabül ettiği ve benzeri meseleler fıkıh kitapla-

rında ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır. Burada sadece şunu belirtmemizde yarar vardır: Peygamber (s.a.v.) bir hadisinde şöyle buyurmaktadır: *"Beş hayvan vardır ki onları öldürene, öldürdüğünden dolayı bir günah yoktur: Fare, karga, çaylak, akrep, kuduz köpek"* (Müslim, Hac, 77). Bazı rivayetlerde yılan bunlara ilave edilmekte bazılarında da insanlara zarar veren serkeş hayvanlar zikredilmektedir. Bu rivayetlerden anlaşılıyor ki insanlara zarar veren hayvanları öldürmekte bir sakınca bulunmamaktadır.

جَعَلَ اللّٰهُ الْكَعْبَةَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ قِيَامًا
لِلنَّاسِ وَالشَّهْرَ الْحَرَامَ وَالْهَدْيَ وَالْقَلَٓائِدَۜ ذٰلِكَ لِتَعْلَمُٓوا
اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَاَنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ
عَل۪يمٌ ﴿٩٧﴾ اِعْلَمُٓوا اَنَّ اللّٰهَ شَد۪يدُ الْعِقَابِ وَاَنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ
رَح۪يمٌۜ ﴿٩٨﴾ مَا عَلَى الرَّسُولِ اِلَّا الْبَلَاغُۜ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ
وَمَا تَكْتُمُونَ ﴿٩٩﴾ قُلْ لَا يَسْتَوِي الْخَب۪يثُ وَالطَّيِّبُ وَلَوْ اَعْجَبَكَ
كَثْرَةُ الْخَب۪يثِۚ فَاتَّقُوا اللّٰهَ يَٓا اُو۬لِي الْاَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ
تُفْلِحُونَ ﴿١٠٠﴾

97. Allah Kabe'yi, o kutsal Ev'i; insanların maişeti için bir vesile kılmıştır; Kutsal Ayı / Ayları, Hac kurbanını ve gerdanlık takılı kurbanlıkları da... Bütün bunlar şunu bilesiniz diyedir: Allah, göklerde ve yerde olanları biliyor; zaten hiç kuşku yoktur ki O her şeyi bilendir.

98. Şunu da bilesiniz ki Allah'ın cezalandırması çok çetindir. Aynı zamanda O, hem çok bağışlayandır hem çok merhamet edendir.

99. Elçi'ye düşen, tebliğden başka bir şey değildir. Açıkladıklarınızı da gizlediklerinizi de bilen Allah'tır.

100. De ki: Kötü ve çirkin olanların çokluğu seni etkilemiş olsa bile kötü ve çirkin olanla iyi ve güzel olan birbirine müsavi değildir. O halde ey akıl sahipleri kurtuluşa ermek için Allah'tan gereğince sakınınız!

Önceki âyetlerde Ka'be'nin çevresi olan Harem bölgesinden ve ihramlı iken avlanmanın yasak oluşundan söz edilmişti. Böyle bir yasaklamanın orada yaşayanlara ne gibi bir yararı olduğu sorusu sorulabilir. İşte burada bu tür muhtemel bir soruya cevap verilmekte ve bunun, orada yaşayan insanlara yararı bulunduğu anlatılmaktadır. Kutsal Ev'in insanlara yararlarından en önemlisi, orada emniyetin hâkim olmasıdır. Bu öyle bir emniyettir ki orada yaşayan ve insanlara bir zararı dokunmayan yabani hayvanları da kapsamaktadır. Bu bölgede avlanma yasaklanmışsa oradaki av hayvanları da emniyettedir demektir.

İnsanların akın akın gelmesi sebebiyle Ka'be çevresinde yaşayanlara büyük imkânlar sağlamaktadır. Nitekim Ka'be'nin inşasından bu yana bütün dönemlerde insanlar orayı ziyaret etmekte böylece orası hem manevi bakımdan hem de ticari faaliyetlerin olması nedeniyle maddi bakımdan orada yaşayanların yararına olmuştur. Hz. İbrahim de oğlu İsmail ile annesini buraya yerleştirirken şöyle dua etmişti: *"Rabbimiz! Ben çocuklarımdan bir kısmını namazı dosdoğru kılmaları için senin Kutsal Ev'inin yanında, ekinsiz bir vadiye yerleştirdim. Artık sen de insanlardan bir kısmını onlara meylettir. Ve onları bazı meyvelerle rızıklandır ki şükretsinler."* (İbrahim 14/37).

Yine hac ayları olan *Kutsal Aylar* da orada yaşayanların yararına uygun olan yasaklamalar içerir. Çünkü bu aylarda savaş yapılmaz. Cahiliye döneminde de bu aylara saygı gösterilir ve savaşa ara verilirdi.

Yine hac mevsiminde kesilen kurbanlıklar da o bölgede yaşayanların yararınadır. Çünkü orada kesilen bu kurbanlıkların etleri orada yaşayan fakirlere dağıtılmaktadır. Hatta günümüzde ulaşım imkânlarının artması ve etlerin uzun müddet saklanabilmesi sebebiyle kesilen bu kurbanlardan dünyada musibetlere uğramış bütün insanların ve açlık problemıyle karşı karşıya gelen bölgelerde yaşayanların yararına sunulabilmektedir.

Hac kurbanlıkları zikredildikten sonra, boyunlarına gerdanlık takılmış (ip geçirilmiş) kurbanlıkların zikredilmesi, kurbanının boynuna ip geçirilmiş olsa bile orada bağlı duran kurbanlığa kimsenin dokunmadığına dikkat çek-

mek içindir. Nitekim cahiliye döneminde kişi açlıktan ölse bile o kurbanlığa dokunmazdı. (Razi, XII, 100).

"Bütün bunlar şunu bilesiniz diyedir: Allah, göklerde ve yerde olanları biliyor; zaten hiç kuşku yoktur ki O her şeyi bilendir."

Bilindiği gibi cahiliye döneminde Araplar arasında kabile savaşları ve çapulculuk yaygın idi. Sürekli bir kabile diğerine saldırıyor, mallarını yağmalıyordu. Ama bu katı kalpli insanlar, Kutsal Aylar girdi mi aralarındaki savaşları ve çapulculuğu durduruyorlardı. Harem bölgesine de saygı gösteriyor ve buraların emniyetine önem veriyorlardı. Allah söz konusu aylar ve mekânı kutsal kıldı ki hiç olmazsa bu aylarda ve söz konusu mekânda emniyet ve huzur gerçekleşsin. Yüce Allah, bütün zaman ve mekânları kapsayan bilgisiyle Arapların bu Kutsal Aylara ve mekâna saygı duyacaklarını biliyordu.

"Şunu da bilesiniz ki Allah'ın cezalandırması çok çetindir. Aynı zamanda O, hem çok bağışlayandır hem çok merhamet edendir."

Önceki âyetlerde Allah'ın insanlara lütuf ve merhameti dile getirilmişti. Yukarıda sözü edilen kutsallarla ilgili hükümler insanların güvenliği, dirlik ve düzeni için konulmuştur. Allah, insanlara verdiği bunca nimete rağmen onları başıboş bırakacak değildir. Onlara akıl ve irade vermiş, buna ilave olarak onlara yol göstersinler diye peygamberler göndermiştir. İnsanları sorumlu tuttuğuna göre mükâfatı ve cezalandırması da olacaktır. Verdiği nimetlerin büyüklüğünden dolayı cezalandırması da çetin olacaktır. Ama yine de O'nun merhameti ve bağışlaması boldur. Suç işlemiş olsa bile kendisine yönelene merhamet eder ve onu bağışlar.

İman, havf ve reca (korku ve ümit) söz konusu olduğunda diriliğini korur. Âyet bu iki hususu birlikte barındırmaktadır: Allah'ın cezalandırması çetindir (havf/korku unsuru), ama bağışlama ve merhameti de boldur (reca/ümit unsuru).

"Elçi'ye düşen, tebliğden başka bir şey değildir. Açıkladıklarınızı da gizlediklerinizi de bilen Allah'tır."

Peygamber'in görevi sadece kendisine indirileni insanlara iletmektir, cezalandırma yetkisi yoktur. Bu yetki Allah'a aittir. Ayrıca Peygamber, insanların gizlediklerini bilmez. İnsanların açığa vurduklarını da gizlediklerini de bilen Allah'tır. Mükâfat ve cezayı da bu kapsamlı bilgisine göre yapacaktır. Ra'd sûresinde yüce Allah Peygamber'e hitaben şöyle buyurmaktadır: "*Sana düşen, sadece tebliğ etmektir; hesap görmek ise bize düşer*" (Ra'd 13/40).

“Kötü ve çirkin olanların çokluğu seni etkilemiş olsa bile kötü ve çirkin olanla iyi ve güzel olan birbirine müsavi değildir. O halde ey akıl sahipleri kurtuluşa ermek için Allah’tan gereğince sakınınız!”

Birtakım sakındırmalar ve teşvikler önceki âyetlerde dile getirilmişti. Bu âyetle daha önce anlatılanlar topluca bir değerlendirmeye tâbi tutulmaktadır: Kötü ile iyi bir olmaz.

Burada kötülükle hem maddi hem de manevi kötülük kastediliyor olmalıdır. Dolayısıyla bu ifadeler sadece somut şeyleri değil, soyut şeyleri de hatta bazı müfessirlere göre insanları da içine alır. İnsanlar arasında kötü, inkâr edenlere; iyi ise iman edenlere tekabül eder. İnsanlar için kullanıldığında, iman eden ile inkâr eden bir değildir, denmektedir. Maddi şeyler için kastedildiğinde, helal şeyler ile haram şeyler bir değildir, denmektedir. Soyut anlamlar için kullanıldığında, iman ile küfür, ahlâk ile ahlâksızlık vs. gibi bütün anlamlar kastedilmektedir.

Çokluk her zaman insanların ilgisini çeker. En basitinden bir düşünce bir toplumda yaygın ise daha akıllıca ve daha tutarlı gibi algılanır. Yine haram şeylerin birçoğu dış görünüşü itibarıyla çekici olabilir. Oysa haram olması nedeniyle manevi açıdan kötüdür. Kimi toplumlarda inanmayanlar çoğunluktadır vs. İyi ve kötü değerlendirmesi yapılırken çokluğuna yahut yaygınlığına veya sadece dış görünüşüne bakılmamalı; hem maddi ve hem de manevi açıdan güzel ve iyi olduğuna bakılmalıdır. İnsanların çoğu tarafından itibar gören bir inanç veya düşünceye, salt bu sebeple iyi diyemeyiz. Bu sebeple âyette iyi ve kötü nitelemeleri zikredildikten sonra, *“ey akıl sahipleri”* denilerek insanlardan bu gibi konularda akıllarını kullanmaları istenmektedir. Aklını kullanan kişi çokluğa değil, gerçeğe bakar ve Allah’tan korkar. İşte kurtuluşa erecek olanlar bunlardır.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءَ إِنْ تُبْدَ لَكُمْ
تَسُؤْكُمْ وَإِنْ تَسْأَلُوا عَنْهَا حِينَ يُنَزَّلُ الْقُرْآنُ تُبْدَ لَكُمْ
عَفَا اللَّهُ عَنْهَا وَاللَّهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿١٠١﴾ قَدْ سَأَلَهَا
قَوْمٌ مِنْ قَبْلِكُمْ ثُمَّ أَصْبَحُوا بِهَا كَافِرِينَ ﴿١٠٢﴾

101. Ey iman edenler! Açıklanacak olması halinde sizi sıkıntıya sokacak şeyler hakkında soru sormayın. Kur'ân indiriliyorken onları sorarsanız, onlar size açıklanır. Allah onları bağışlamıştır. Zaten Allah, çok bağışlayıcıdır, hilm sahibidir.

102. Sizden önceki bir topluluk da o tür sorular, sormuştu da sonra o soruları sebebiyle kafirlerden olmuşlardı.

Âyetlerin nüzul sebebine dair farklı rivayetler nakledilmektedir. Bu rivayetlerin bir kısmına göre, hac emredildiğinde Peygamber (s.a.v.)'e bunun her yıl mı yapılacağının sorulduğunu, Peygamber'in bu soru karşısında sustuğunu ve soru üç defa tekrar edildiğinde ise *"evet diyecek olsaydım, size her yıl farz olmuş olurdu ve siz de bunu yapamazdınız. Size neyi tebliğ ettiysem, onunla yetinin. Sizden öncekiler, peygamberlerine çok soru sormaları nedeniyle helak oldular. Size bir şeyi emredecek olursam gücünüz yettiğince onu yerine getirin, sizi bir şeyden sakındırırsam ondan uzak durun"* dediği nakledilir. İşte bu sorular üzerine yukarıdaki âyetler indirilmiştir. Rivayetlerin bir kısmında ise Peygamber insanlara hitap etmek üzere bir gün minbere çıkmış ve *"bugün neyi sorarsanız cevaplandıracağım"* demiştir. Bunun üzerine halk arasında babasından başkasına nispet edilen biri kalkmış ve babasının kim olduğunu sormuş, Peygamber; *"Baban, falan kişidir"* karşılığını vermiştir. İşte bu ve benzeri sorular üzerine bu âyetler indirilmiştir. Bu ikinci kısım rivayetler göz önünde bulundurulduğunda sorulan soruların din konusunda değil, şahsi meselelerle ilgili olduğunu görürüz. Böylece bu âyetler, Peygamber'i peygamberlikle ilgisi bulunmayan sorularla meşgul etmeyin, demektedir. (İbnu Âşûr, 1213). Bir kısım rivayetlerde ise bazı münafıkların sırf alay etmek için, *"devem nerede?"* gibi sorular sordukları ve âyetlerin bu tür sorular üzere indirildikleri anlatılmaktadır.

Fahruddin er-Razi, âyetlerin kendilerinden önceki âyetlerle ilişkilerinden söz ederken üç vecihten bahsetmektedir. Bunlardan birincisi: Yüce Allah, *"Peygamber'in görevi sadece tebliğ etmektir"* buyurmuştu. Bununla sanki şu anlatılıyor: Peygamber size ne verdiyse onu alın ve ona bağlı kalın. Peygamber'in size tebliğ etmediği bir konuda soru sormayın ve o konuda ileri geri konuşmayın. Mümkün ki o konuya lüzumsuz dalmanız sebebiyle birtakım emirler gelir de onları yerine getirmekte zorluk çekersiniz.

İkinci vecih şöyledir: *"Elçi'nin görevi sadece tebliğ etmektir"* âyeti indirildiğinde bu ifade aynı zamanda Peygamber'in peygamber olduğunun iddiasını da taşımaktadır. Bunun üzerine inkâr edenler, peygamber olduğuna dair mucize getirmesi isteğinde bulundu. Aslında Peygamber'in peygamberliğine dair

mucizeler gelmişti fakat onlar sırf inat olsun diye tekrar tekrar mucize istiyorlardı. Kâfirlerin bu istekleri karşısında inananların da kalplerinde bu tür eğilimler doğuyordu. Böylece inananlara bu tür şeylere eğilim göstermemeleri anlatılmış oldu. Çünkü söz konusu mucizeler geldiğinde onları inkâr edenler helak olacaktı.

Üçüncü vecih: 99. âyetin *"Ve Allah, sizin açıkladığınızı da gizlediğinizi de bilir"* kısmıyla ilgilidir. Böylece, işleri zahirleri üzere bırakın; gizli kalmış şeyleri sormayın çünkü onlar ortaya çıktığında sıkıntıya girersiniz, denmektedir. (Razi, XII, 104-105).

Nüzul sebebine dair rivayetler burada olduğu gibi diğerlerinde de Kur'ân'ın indirilişi döneminde yaşamış olan sahabenin kendi içtihatlarıdır. Bu sebeple bazen bir âyetle ilgili farklı rivayetler nakledilmektedir. Ravi bir olaya şahit olmuş ardından âyet indirilmiş ve bu sebeple de ravi, âyetin o olay üzerine indirildiğini söylemiştir. İsabet etmiş de olabilir etmemiş de olabilir. Yani âyetle olay arasında bağlantı kuranlar, Kur'ân-ı Kerim'in indirilişine şahit olmuş olanlardır. Ancak nüzul sebebi Kur'ân-ı Kerim'in kendisinde bildiriyorsa; mesela, *"şu husus sana soruldu, de ki"* şeklindeki âyetler, nüzul sebebine dair kesin delillerdir. Bunun dışında kalan ve rivayet şeklinde bize aktarılan hususlar kesin deliller olarak kabul edilemez.

Bu âyetler indirildiğinde söz konusu olayların hepsi cereyan etmiş olabilir. Ama âyetler mutlaka şu olay için indirilmiştir, demek kolay değildir.

Biz biliyoruz ki din konusunda gerek konuyla ilgili âyetler indirildikten sonra gerekse indirilmezden önce Peygamber'e birtakım sorular sorulmuştur. Nitekim bu tür soruların sorulduğunu; *"Sana şunu sorarlar, de ki"* şeklindeki âyetlerden anlıyoruz. Peygamber'den nakledilen hadislerden de ona pek çok soru sorulduğunu ve bu sorulara cevap verildiğini biliyoruz. Ayrıca bazı müfessirler de âyette geçen, *"Kur'ân indiriliyorken onları sorarsanız, onlar size açıklanır"* ifadesinden, gerekli konularda soru sorulabileceği hükmünü çıkarmışlardır. O halde bu âyetlerde özel birtakım durumlar söz konusu ediliyor olmalıdır.

Her şeyden önce bu sûrenin üçüncü âyetinde dinin tamamlandığı ifade edilmişti. Sûrenin de son indirilen sûrelerden olduğu bilinmektedir. Kur'ân-ı Kerim, ibadet ve miras gibi konuların dışında ayrıntıya girmemekte, genel kurallarla yetinmektedir. Ayrıntılar, insanlara bırakılmıştır. İnsanlar yaşadıkları dönem ve şartlar çerçevesinde o ayrıntılar hakkında kendileri karar verirler.

Âyet, sorulacak soruların alanlarını belirtmediğine ve *"Açıklanacak olursa sizi sıkıntıya sokacak şeyler"* denilerek genel bir ifade kullandığına göre, âyetin,

nüzul sebebine dair zikredilen şahsi durumları ve Razi'nin belirttiği, ikide bir mucize istekleri gibi meseleleri kapsadığını söylemek mümkündür. Çünkü Kur'ân-ı Kerim'de anlatılanlardan öncekilerin sorup da inkâr ettikleri ve bundan dolayı helak oldukları hususların mucizeler olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Yahudilerin, Bakara sûresinde sözü edilen ineğin niteliklerine dair bitmez tükenmez soruları ve Allah'ı apaçık görme istekleri burada hatırlanmalıdır. Kısacası âyetler, lüzumsuz ayrıntılara girmeyi ve gereksiz sorular sormayı yasaklamaktadır.

مَا جَعَلَ اللّٰهُ
مِنْ بَحِيرَةٍ وَلَا سَٓائِبَةٍ وَلَا وَصِيلَةٍ وَلَا حَامٍ وَلٰكِنَّ الَّذِينَ
كَفَرُوا يَفْتَرُونَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ وَاَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿١٠٣﴾
وَاِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا اِلٰى مَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ وَاِلَى الرَّسُولِ قَالُوا حَسْبُنَا
مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ اٰبَٓاءَنَا اَوَلَوْ كَانَ اٰبَٓاؤُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ شَيْـٔاً وَلَا
يَهْتَدُونَ ﴿١٠٤﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا عَلَيْكُمْ اَنْفُسَكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ
مَنْ ضَلَّ اِذَا اهْتَدَيْتُمْ اِلَى اللّٰهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعاً فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ
تَعْمَلُونَ ﴿١٠٥﴾

103. Allah bahîre, sâibe, vasîle ve hâm'dan hiçbirini meşru kılmamıştır. Ne var ki inkâr edenler yalan uydurarak Allah'a iftira ediyorlar ve onların çoğu akıl erdirmezler.

104. Kendilerine, "Allah'ın indirdiğine ve Elçi'ye gelin" denildiğinde "atalarımızı üzerinde bulduğumuz şey bize yeter" derler. Ya ataları bir şey bilmeyen ve doğru yolu bulamayan kimseler idilerse?

105. Ey iman edenler! Siz kendinizden sorumlusunuz; siz doğru yolda

oldukça sapmış olanlar size zarar veremezler. Hepinizin dönüşü Allah'adır. O da yapmış olduklarınızı sizlere haber verecektir.

İlk âyette Arap cahiliye döneminde kutsal kabul edilen bazı evcil hayvanlar anlatılmaktadır. Şöyle ki:

Bahîre: Kulağı yarılan hayvan anlamına gelir. Cahiliye döneminde Araplar beş doğum yapmış ve beşinci doğumunda erkek doğurmuş olan devenin kulağını yararlardı. Artık bu deve kutsal sayılırdı; sırtına yük vurulmaz, kendisine binilmez ve kesilmezdi. Tüyünden de yararlanılmazdı. Bir yerden su içmek istediğinde yahut bir yerde otlamak istediğinde ona engel olmazlardı. İstediği gibi özgürce dolaşırdı.

Sâibe: Kendi başına bırakılan hayvan anlamındadır. Cahiliye döneminde Araplar hastalık yahut sıkıntı dönemlerinde hastalığının iyileşmesi için yahut sıkıntının giderilmesi için putlarına bir deve adarlardı ki buna sâibe denilirdi. Bahîre'de olduğu gibi ona da binilmez, yük vurulmaz, herhangi bir şekilde ondan yararlanılmaz; serbest bırakılırdı. On doğum yapmış olan ve tamamında dişi yavru doğurmuş olan deve de sâibe sayılırdı.

Vasîle: Koyun dişi doğurursa kendilerinin, erkek doğurursa ilâhlarının olurdu. Eğer ikisini birden doğurursa *"kardeşine ulaştı"* derlerdi. Bu dişiden dolayı erkeğini de kurban etmezlerdi ki, buna vasîle denilirdi.

Hâm: Bir erkek devenin dölünden on batın doğarsa onun sırtını haram sayar ve hiçbir sudan ve otlaktan menetmez, *"onun sırtı yasaklandı"* derlerdi ki buna *"hâm"* denirdi.

Sözü edilen bu hayvanlarla ilgili kimi farklılıklar içeren tanımlamalar da yapılmıştır. Bizce bu tanımlar o kadar önemli şeyler de değildir. Önemli olan tevhit inancından sapmış olanların kendi uydurdukları kutsallardır. Cahiliyetin söz konusu kutsalları isim olarak zikredilmiş olsa bile benzeri her türlü uygulama için aynı hükümler geçerlidir. Ayrıca bu kutsamalarda mantığın aranmadığı, âyetin, *"onların çoğu akıl erdiremezler"* ifadesinden anlaşılmaktadır. Din, Peygamber'in Allah'tan alıp tebliğ ettikleridir. Bu tebliğ edilenlerin de bir mantığı vardır. Oysa insanların din olarak uydurduklarının bir mantığı bulunmamaktadır. Benzeri uygulamaları günümüz Müslümanları arasında da görmek mümkündür. Örneğin, Anadolu'nun bazı bölgelerinde yatırların çevresinde bulunan ağaçlar kuruyup odun haline gelseler de o odunlara dokunulmaz, hatta çevreye dağılanları toplanarak yatırın sınırları içerisine alınır. Yine bazı yatırların yanında bulunan göl ve sularda bulunan balıkların yenilmesinin caiz olmadığına inanılır.

"Kendilerine, "Allah'ın indirdiğine ve Elçi'ye gelin" denildiğinde "atalarımızı üzerinde bulduğumuz şey bize yeter" derler. Ya ataları bir şey bilmeyen ve doğru yolu bulamayan kimseler idilerse?"

Bir şeyler uydurup iftira olarak Allah'a nispet ederler ama Allah'ın Peygamber'i tarafından Allah'ın yoluna çağırıldıklarında, biz atalarımıza uyarız, derler. Kişi veya toplumlar, kendilerinden öncekilerin yollarını takip edebilirler. Ne var ki onları takip etmeden önce kendilerinden öncekilerin gerçekten doğru yolda olup olmadıklarını değerlendirmeleri gerekir. Sırf kendi geçmişleridir diye onları takip edemezler. Değerlendirme yapmadan ataların peşinden gitmek, dinden sapmış olanların takip ettikleri yollardandır. Bu nedenle âyet, *"Ya ataları bir şey bilmeyen ve doğru yolu bulamamış kimseler idilerse?"* şeklinde son bulmaktadır. Demek ki değerlendirme yaptıktan sonra atalarının gerçekten bilen kimseler olduklarını ve doğru yol üzere bulunduklarını tespit etmiş olsalardı, onları takip etmelerinde bir sakınca olmayacaktı.

Günümüzde Müslümanlar arasında da atalara bağlılık çok güçlü bir duygudur. Hatta hiçbir değerlendirme yapmaksızın bağlanmanın çok yaygın olduğunu söylemek mümkündür. Kendilerince değerlendirme yapanlar da atalarının yaşadıkları dönemde çevre milletler içerisinde daha itibarlı olduklarına, kendilerinin ise bu itibar düzeyini yakalayamadıklarına bakarak atalarına bağlılık duyguları daha çok güç kazanmaktadır. Özellikle dindar kesimde buna sık sık şahit olmaktayız. Hâlbuki toplumların düşüşü de yükselişi de bireylere nazaran daha uzun süreçlerde gerçekleşir. Düşüşün yahut yükselişin sebepleri oluştuktan uzun bir müddet sonra etkileri görülür. Düşüşe geçen bir toplum, düşüşe geçtiği anda çevre toplumlardan ileri bir düzeyde olabilir. Ama onun geleceği, daha aşağılara düşmektir.

Sonuç olarak bir değerlendirme yapmaksızın körü körüne atalara bağlılık, Müslüman'ın yolu değildir.

"Ey iman edenler! Siz kendinizden sorumlusunuz; siz doğru yolda oldukça sapmış olanlar size zarar veremezler. Hepinizin dönüşü Allah'adır. O da yapmış olduklarınızı sizlere haber verecektir."

İnanmayanlar cehalet üzere yollarına devam ediyorlarsa siz kendinize bakın. Siz doğru yol üzere devam ettiğiniz sürece onların sapıklık üzere olmalarının size herhangi bir zararı dokunmaz.

Kuşkusuz, âyet ne Müslümanların diğer milletlere İslâm'ı tebliğ etmemelerini ne de Müslümanların kendi aralarında iyiliği emretmek ve kötülükten sakındırmayı bırakmalarını istemektedir. Müslümanların İslâm'ı diğer milletlere tebliğ etmeleri ve kendi aralarında iyiliği emredip kötülükten sakındırma-

ları gerektiği başka âyetlerde anlatılmaktadır. Burada anlatılmak istenen şudur: Ey iman etmiş olanlar, siz kendi sorumluluğunuz gereği İslâm'ı başkalarına tebliğ görevinizi olması gereken şekilde yapıyor ve yine iyiliği emretmekle kötülüklerden sakındırmayı usulleri çerçevesinde yerine getiriyorsanız görevinizi hakkıyla eda etmişsiniz demektir. Artık başkalarının hidayete aldırış etmemeleri kendilerini ilgilendiren bir husustur ve bundan dolayı siz herhangi bir zarara uğrayacak değilsiniz.

Hz. Ebu Bekir'in, halka hitap ederken yaptığı bir konuşmada Allah'a hamd ettikten sonra şöyle dediği rivayet edilir: *"Ey insanlar!* ***'Ey iman edenler! Siz kendinizden sorumlusunuz; siz doğru yolda oldukça sapmış olanlar size zarar veremezler…'*** *âyetini okuyor ve onu anlaşılması gerekenden başka şekilde yorumluyorsunuz. Hâlbuki ben Allah'ın Peygamberi'nin şöyle dediğini duydum: 'İnsanlar bir kötülüğü görüp onu değiştirmeye gayret etmezlerse Allah'ın onların hepsini cezalandırması söz konusudur'"* (Ahmed b. Hanbel, Müsned, I/5).

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا شَهَادَةُ بَيْنِكُمْ اِذَا حَضَرَ اَحَدَكُمُ
الْمَوْتُ ح۪ينَ الْوَصِيَّةِ اثْنَانِ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ اَوْ اٰخَرَانِ مِنْ غَيْرِكُمْ
اِنْ اَنْتُمْ ضَرَبْتُمْ فِي الْاَرْضِ فَاَصَابَتْكُمْ مُص۪يبَةُ الْمَوْتِۜ تَحْبِسُونَهُمَا
مِنْ بَعْدِ الصَّلٰوةِ فَيُقْسِمَانِ بِاللّٰهِ اِنِ ارْتَبْتُمْ لَا نَشْتَر۪ي بِه۪ ثَمَنًا
وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبٰىۙ وَلَا نَكْتُمُ شَهَادَةَ اللّٰهِ اِنَّٓا اِذًا لَمِنَ
الْاٰثِم۪ينَ ﴿١٠٦﴾ فَاِنْ عُثِرَ عَلٰٓى اَنَّهُمَا اسْتَحَقَّٓا اِثْمًا فَاٰخَرَانِ يَقُومَانِ
مَقَامَهُمَا مِنَ الَّذ۪ينَ اسْتَحَقَّ عَلَيْهِمُ الْاَوْلَيَانِ فَيُقْسِمَانِ
بِاللّٰهِ لَشَهَادَتُنَٓا اَحَقُّ مِنْ شَهَادَتِهِمَا وَمَا اعْتَدَيْنَٓا اِنَّٓا
اِذًا لَمِنَ الظَّالِم۪ينَ ﴿١٠٧﴾ ذٰلِكَ اَدْنٰٓى اَنْ يَأْتُوا بِالشَّهَادَةِ عَلٰى

وَجْهِهَٓا اَوْ يَخَافُٓوا اَنْ تُرَدَّ اَيْمَانٌ بَعْدَ اَيْمَانِهِمْ وَاتَّقُوا
اللّٰهَ وَاسْمَعُوا وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ﴿١٠٨﴾

106. **Ey iman edenler! Herhangi birinize ölüm emareleri geldiğinde o vaziyet esnasında aranızdaki şahitlik içinizden iki adil adam olsun; şayet ölüm felaketi yolculukta başınıza geldiyse bu sefer sizlerden olmayan başka iki adam olsun. Bunları namazdan sonra alıkorsunuz da şüphelendiğiniz zaman; "Akraba bile olsa bir çıkar karşılığı yeminimizi satmayacağız; Allah'ın şahitliğini izlemeyeceğiz; aksi takdirde günahkardan oluruz" diye yemin ettirirsiniz.**

107. **Fakat sonradan bu ikisinin bir günah işledikleri anlaşılacak olursa ölmüş kişiye daha yakın hak sahibi iki kişi önceki iki kişinin yerlerine geçer ve "Şahitliğimiz o ikisinin şahitliğinden daha doğrudur; Biz hakikatten ayrılmadık; değilse zalimlerden oluruz" diye Allah'a yemin ederler.**

108. **Böyle yapılması onların, şahitliği gereği gibi yapmaları yahut yeminlerinden sonra yeminlerinin kabul edilmeyeceğinden çekinip korkmalarına daha uygundur. Allah'tan korkun ve** (O'nun sözlerini) **dinleyip itaat edin. Allah yoldan sapmış olanları hidayete erdirmez.**

Âyetler, ölmek üzere olan kişinin yapacağı vasiyet ve bu vasiyetin önemiyle ilgilidir. Ölümünün yaklaştığını hisseden kişi âdil iki şahit huzurunda vasiyetini yapar. Ama ölümün ne zaman geleceği belli değildir; kişi, seyahatteyken de ölüm gelip çatabilir. Âyette geçen *"sizden olmayan iki kişiyi şahit tutun"* ifadesiyle böylesi durumlar kasdediliyor. Âyette anlatılanla Müslüman olmayan iki kişinin mi, yoksa ölümü yaklaşmış kişinin çevresinden olmayan iki kişinin mi kastedildiği konusunda ihtilaf edilmiştir. Ne var ki burada zorunlu bir durumdan söz edilmektedir. Kişi, başka diyarlarda olduğundan adalet sahibi iki Müslüman bulamıyorsa başka dinlere mensup olanlardan bulabildikleriyle yetinmek durumundadır.

Kişinin akrabaları ihtiyaç duyuyorlarsa vasiyet konusunda şahitlik yapanlara yemin ettirebilir. Yine şahitler konusunda bir endişeleri varsa akraba olanlardan iki kişi, kendi şahitliklerinin daha doğru olduğu konusunda yemin ederek şahitlik yapar ve bunların şahitliği geçerli olur. Kuşku duymak elbet-

te bir gerekçeye dayalı olmalıdır. Aslında somut deliller, şahitlikten daha güçlü delillerdir.

Şahitliğin namazdan sonraya ertelenmesi, şahitlik yapanların doğruyu söylemeleri konusunda daha etkili olması bakımından zikredilmiştir. Söz konusu namazın, gayr-i Müslim şahitler itibarıyla onların dini ayinlerini kapsadığını söyleyenler olmuştur. Çünkü onlar da Allah'a ve O'nun huzurunda hesap vereceklerine inanmaktadırlar.

Şahitlik yapacaklara âyetlerin mütemadiyen günah olgusunu hatırlatması, insanların hakları konusuna ne derece önem verilmesi gerektiğini bildirmesi bakımından dikkat çekicidir.

يَوْمَ يَجْمَعُ اللّٰهُ الرُّسُلَ فَيَقُولُ مَاذَٓا اُجِبْتُمْۜ قَالُوا لَا عِلْمَ
لَنَاۜ اِنَّكَ اَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ﴿١٠٩﴾ اِذْ قَالَ اللّٰهُ يَا عِيسَى ابْنَ
مَرْيَمَ اذْكُرْ نِعْمَت۪ي عَلَيْكَ وَعَلٰى وَالِدَتِكَۢ اِذْ اَيَّدْتُكَ بِرُوحِ
الْقُدُسِ تُكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلًاۚ وَاِذْ عَلَّمْتُكَ
الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرٰيةَ وَالْاِنْج۪يلَۚ وَاِذْ تَخْلُقُ
مِنَ الطّ۪ينِ كَهَيْـَٔةِ الطَّيْرِ بِاِذْن۪ي فَتَنْفُخُ ف۪يهَا فَتَكُونُ طَيْرًا
بِاِذْن۪ي وَتُبْرِئُ الْاَكْمَهَ وَالْاَبْرَصَ بِاِذْن۪يۚ وَاِذْ تُخْرِجُ
الْمَوْتٰى بِاِذْن۪يۚ وَاِذْ كَفَفْتُ بَن۪ٓي اِسْرَٓائ۪يلَ عَنْكَ اِذْ جِئْتَهُمْ
بِالْبَيِّنَاتِ فَقَالَ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ اِنْ هٰذَٓا اِلَّا سِحْرٌ مُب۪ينٌ
﴿١١٠﴾ وَاِذْ اَوْحَيْتُ اِلَى الْحَوَارِيّ۪نَ اَنْ اٰمِنُوا ب۪ي وَبِرَسُول۪يۚ قَالُٓوا
اٰمَنَّا وَاشْهَدْ بِاَنَّنَا مُسْلِمُونَ ﴿١١١﴾

109. Allah peygamberleri topladığı gün: "Size ne cevap verildi?" diyecek "Bizim bir bilgimiz yok, gaybları bilen yalnızca sensin, sen" diyecekler.

110. O zaman Allah şöyle diyecektir: "Ey Meryem oğlu İsa! Senin ve annenin üzerindeki nimetimi hatırla! Hani seni, beşikte iken ve yetişkin bir adam olarak insanlarla konuşman için Ruhu'l-Kudüs ile desteklemiştim! Sana Kitab'ı, hikmeti, Tevrat'ı ve İncil'i öğretmiştim hani! Yine benim iznimle çamurdan bir kuş heykeli yapıyordu da ona üflediğinde benim iznimle kuş oluyordu. Anadan doğma körü ve alacalıyı benim iznimle iyileştiriyordun. Hani benim iznimle ölüyü diriltiyordun. Yine İsrailoğullarına belgelerle geldiğinde onlardan inkâr edenler: "Bu ancak apaçık bir sihirdir" demişlerdi de onların sana zarar vermelerini engellemiştim.

111. Hani Havarilere "Bana ve elçime inanın" diye vahyettim de "İnandık; sen de şahit ol ki bizler teslim olanlardanız" demişlerdi.

Peygamberlerin sorgulanacakları husus peygamberlik görevlerini, yani Allah'tan gelen vahyi insanlara tebliğ edip etmedikleridir. Burada peygamberlere yöneltilen soru, peygamberlerin sorgulanmaları anlamında değil, şahitlikleri konusundadır. Yüce Allah o sınırsız ilmiyle her şeyi; açık ve gizli ne varsa olup bitenlerin tamamını bildiği halde insanları sorguya çekerken adaletinin bir gereği olarak sorgu belgelere dayandırılacak ve delilleri insanların gözlerinin önüne serecektir. Sorulan soruya peygamberlerin: *"Bizim bir bilgimiz yok, gaybları bilen yalnızca sensin"* şeklinde karşılık vermeleri, bazı müfessirlerce o günün dehşet ve korkunçluğu karşısında verilen bir cevap şeklinde değerlendirilmiştir. Sorunun sorulduğu anda korkuya kapılacak ve bu cevabı vereceklerdir. Ancak bir müddet sonra kendilerini toparlayacak ve şahitlik edeceklerdir. Çünkü peygamberlerin ümmetlerine karşı şahitlik yapacakları Kur'ân-ı Kerim'de anlatılmaktadır. *"Her ümmetten bir şahit ve seni de bunlara şahit olarak getirdiğimizde durumları ne olacaktır?"* (Nisa 4/41).

Bazı müfessirler ise peygamberlerin verecekleri bu cevabı şöyle yorumlamışlardır: Peygamberler meseleyi Allah'ın ilmine havale ediyorlar. Çünkü kendilerinin bilgileri sınırlıdır; vefatlarından sonra ümmetlerinin ne yaptığını bilmezler. Kendilerine bizzat muhatap olmuş kimselerin ise sadece zahiri hallerini bilirler *"Yani ümmetlerimizin içlerinde gizlediklerini, arkamızdan neler yaptıklarını ancak sen bilirsin, açıkta bize gösterdiklerini de sen bizden daha iyi bilirsin, diyecekler"* (Elmalılı, III, 1838). Kendi bilgilerinin olmadığını ifade ettik-

ten sonra Allah'ın bilgisini ifade etmek için "*allâm/çok bilen*" mübalağa kipini kullanmaları, Allah'ın sonsuz bilgisi karşısında kendi bilgilerinin azlığına işaret etmek içindir. İleride 117. âyette Hz. İsa'nın şöyle diyeceği anlatılmaktadır: "*Aralarında bulunduğum sürece onlara tanıktım sonra beni vefat ettirince onları gözetleyen sensin*".

Yukarıda da dikkat çektiğimiz gibi burada sorgulama peygamberlerin kendilerine değil, ümmetlerine yöneliktir.

"O zaman Allah şöyle diyecektir: "Ey Meryem oğlu İsa! Senin ve annenin üzerindeki nimetimi hatırla"

Hz. İsa'ya bütün nimetler verildiği ve peygamberliğini ispat eden mucizeler bahşedildiği halde ümmetinden bir kısmı, onu öldürmeye kalkışmış ve onu büyücü olmakla itham etmişlerdir. Bilahare bir kısmı ise bütün bu nimetleri ona veren Allah olduğu halde Hz. İsa'yı Allah'a ortak koşmaya kalkışmışlardır.

Hani Havarilere "Bana ve elçime inanın" diye vahyettim de "İnandık; sen de şahit ol ki bizler teslim olanlardanız" demişlerdi.

Havarilerin inanmaları, İsa'ya verilen nimetler arasında sayılmaktadır. Çünkü İsrailoğullarının büyük çoğunluğu Hz. İsa'ya inanmamış, hatta inanmamakla da kalmamış kendisine karşı saldırgan bir tavır takınmışlardır.

Havari kelimesi sözlükte, *bembeyaz* anlamındadır. Terim olarak Hz. İsa'ya samimi olarak bağlı olanlar için kullanılmaktadır. Bu sebeple Havariler samimi Müslümanlar idiler. Hz. İsa'ya tam bir bağlılıkla bağlı idiler.

Müfessirler âyette geçen *vahyettim* kelimesini, *ilham ettim* anlamında almışlardır.

إِذْ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ
يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ أَنْ يُنَزِّلَ عَلَيْنَا
مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ قَالَ اتَّقُوا اللّٰهَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١١٢﴾
قَالُوا نُرِيدُ أَنْ نَأْكُلَ مِنْهَا وَتَطْمَئِنَّ قُلُوبُنَا وَنَعْلَمَ

أَنْ قَدْ صَدَقْتَنَا وَنَكُونَ عَلَيْهَا مِنَ الشَّاهِدِينَ ﴿١١٣﴾
قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ اللَّهُمَّ رَبَّنَا أَنْزِلْ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ تَكُونُ لَنَا
عِيدًا لِأَوَّلِنَا وَآخِرِنَا وَآيَةً مِنْكَ وَارْزُقْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿١١٤﴾
قَالَ اللَّهُ إِنِّي مُنَزِّلُهَا عَلَيْكُمْ فَمَنْ يَكْفُرْ بَعْدُ مِنْكُمْ فَإِنِّي أُعَذِّبُهُ عَذَابًا
لَا أُعَذِّبُهُ أَحَدًا مِنَ الْعَالَمِينَ ﴿١١٥﴾

112. Hani bir zamanlar Havariler; "Ey Meryem oğlu İsa! Rabbin bize gökten bir sofra indirebilir mi?" demişlerdi. İsa; "Gerçekten iman etmiş kimselerseniz, Allah'tan korkun" demişti.

113. (Onlar); **"İstiyoruz ki ondan yiyelim de kalplerimiz sükûn bulsun; bize hakikati söylediğini bilelim ve ona tanıklık edenlerden olalım." dediler.**

114. Meryem oğlu İsa dedi ki: "Allah'ım, Rabbimiz! Bize gökten bir sofra indir; o, öncekilerimize de sonrakilerimize de bir bayram ve senden bir işaret olsun. Bize rızık ver; zaten sen, rızık verenlerin en iyisisin."

115. Allah dedi ki: "Ben onu size indireceğim. Ama sizden her kim bundan sonra da inkâr ederse âlemlerde hiç kimseye vermediğim bir ceza ile onu cezalandıracağım."

Burada anlatılan, mâide/sofra hadisesi, sûreye ismini veren hadisedir. Müfessirlerden bir kısmı, Havariler, *"Rabbin bize gökten bir sofra indirebilir mi?"* şeklinde istekte bulunduklarında henüz yeni iman ettiklerini veya aralarında cahil olanların bunu talep ettiklerini söylerken bir kısmı da buradaki, *indirebilir mi?* şeklindeki ifadenin, *indirir mi?* anlamında olduğunu, yani *Ey İsa! Rabbinden böyle bir istekte bulunursan isteğini kabul eder mi?* demek istediklerini söylemektedir. (Kurtubî,VI, 364-365). Çünkü havariler imana yeni girmiş olsalar da Allah'ın buna gücünün bulunduğunu biliyorlardı. Sonraki âyetten de Allah'ın gücünü sınama anlamında bu istekte bulunmadıkları, bilakis Hz. Isa'dan bir mucize istedikleri anlaşılmaktadır. Çünkü âyette şöyle dedikleri

belirtilmektedir: **"İstiyoruz ki ondan yiyelim de kalplerimiz sükûn bulsun; bize hakikati söylediğini bilelim ve ona tanıklık edenlerden olalım."** O halde mesele, Hz. İsa'nın isteğinin ne ölçüde Allah tarafından kabul gördüğünü müşahede etmek istemeleridir. Yine burada geçen, *"ona tanıklık edenlerden olalım"* şeklindeki ifadeleri, bu olayı, dine davet etme konusunda kullanmak istediklerini göstermektedir: Bu olayı gözlerimizle gördüğümüzü söyleyelim, bunu insanlara anlatalım ve insanların inanmaları için bunu kullanalım.

Söz konusu istekleri yerine getirildi mi? Bazı müfessirler, Yüce Allah'ın: **"Ben onu size indireceğim. Ama bundan sonra, sizden kim inkâr ederse âlemlerde hiç kimseye vermediğim bir ceza ile onu cezalandıracağım"** şeklindeki tehdidinden sonra bu isteklerinden vazgeçtiklerini ve böylece sofranın indirilmediğini söylerler.

Acaba böyle bir istek İncil'de yer almakta mıdır? Havariler, "**öncekilerimize de sonrakilerimize de bir bayram ve senden bir işaret olsun"** dediklerine göre Hıristiyanlık tarihinde bunun bir izi olmalıdır. Ve eğer indirilmişse Hıristiyanların bunu bir bayram olarak kutlamaları gerekmez mi?

Mevcut İncil'lerde Hz. İsa'nın birkaç ekmekle binlerce kişiyi doyurduğuna dair mucizeler anlatılmaktadır. Anlatımların birinde şöyle denmektedir: Binlerce kişi toplanmıştı. Hz. İsa'nın o toplananlara hitabı uzun sürmüş ve toplananlar acıkmıştı. Şakirtler, toplanan bu binlerce kişinin acıktıklarını ve karınlarını doyurmak için çevre çiftliklere gitmelerini Hz. İsa'ya önermişler, bunun üzerine Hz. İsa kendilerine yanlarındaki yiyeceği onlarla paylaşmalarını söylemişti. Fakat şakirtler yanlarında ancak beş (bir olayda ise yedi) ekmek ve iki balık bulunduğunu ve bunların bu kadar kişiye yetmeyeceğini söylemişlerdi. Nihayet şükran duasından sonra ekmekleri kırıntılar halinde böldükleri ve binlerce kişinin karnı doyduktan sonra ekmeğin arttığı anlatılmaktadır.(Markos, 6, 8; Luka 9.). Markos İncil'inin 8. babında söz konusu olaylardan biri şöyle anlatılmaktadır:

"O günlerde yine büyük bir kalabalık oldu. Yiyecekleri olmadığından şakirtlerini yanına çağırıp onlara: 'Halka acıyorum, çünkü üç gündür benimle beraberler ve yiyecek bir şeyleri yok. Eğer onları evlerine aç salıverirsem, yolda bayılacaklar, hem bazıları uzak yerden geldiler. Şakirtleri ona cevap verdiler: 'Bu ıssız yerde bunları ekmekle nereden doyuralım?' Onlara sordu: 'Kaç ekmeğiniz var?', 'yedi' dediler. Yere otursunlar diye halka emretti ve yedi ekmeği alıp şükrettikten sonra kırdı, önlerine koymak üzere şakirtlerine verdi; onlar da halkın önlerine koydular. Birkaç balıkları da vardı; şükran duasını ettikten sonra, bunları da önlerine koysun-

lar diye onlara söyledi. Yediler ve doydular; artan parçalardan yedi sepet kaldırdılar. Dört bin kişi kadar idiler."

Her ne kadar buradaki anlatım ile Kur'ân-ı Kerim'deki anlatım arasında tam bir benzerlikten söz edilemezse de büyük kalabalıkların toplandığından söz edilmesi ve olağanüstü bir şekilde beş-altı kişilik yemekle binlerce kişinin doyurulmuş olduğunun anlatılması, Kur'ân-ı Kerim'de sözü edilen sofrayı çağrıştırmaktadır. Bilindiği gibi Kur'ân-ı Kerim kıssalardan söz ederken ayrıntılara girmemektedir. Mevcut İncillerde tahrifat yapılmış olduğunu da göz önünde bulundurduğumuzda yukarıda yaptığımız alıntılarda Kur'ân-ı Kerim'de söz konusu edilen sofradan söz ediliyor olabilir. Mümkündür ki Havariler, bu sırada Hz. İsa'dan bir mucize ile bu kalabalıkların gökten indirilen bir sofra ile doyurulmalarını istemiş ve bu kadar büyük kalabalığın toplandığını görünce bunun yıldönümlerinin bayram şeklinde bir araya gelinerek yemek yeme şöleni şeklinde kutlanmasını istemişlerdir.

Bugün için Hıristiyanların böyle bir bayramı kutlamadıklarını biliyoruz. Ancak Hıristiyanların baskılardan dolayı ilk dönemlerde kendilerini gizlemek zorunda kaldıklarını da biliyoruz. Bu sebeple büyük kalabalıklar şeklinde toplanamamış ve toplanma bir gelenek haline gelmemiştir. Ayrıca "Kudüs'te hem Müslümanların hem de Hıristiyanların saygı gösterdikleri kutsal bir yer vardır ki Davud Peygamber adıyla bilinen imaretin içinde 'sofra evi (Beytu'l-Mâide)' diye anılır. Bu da gösteriyor ki Hıristiyanların tamamı ya da içlerinden bir grubu, Hz. İsa'nın ve Havarilerin üzerine inen sofradan söz ediyorlardı, bunu kuşaktan kuşağa aktarıyorlardı." (Derveze, VII, 206).

وَاِذْ قَالَ اللّٰهُ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ
ءَاَنْتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِي وَاُمِّيَ اِلٰهَيْنِ مِنْ دُونِ اللّٰهِ قَالَ
سُبْحَانَكَ مَا يَكُونُ لِي اَنْ اَقُولَ مَا لَيْسَ لِي بِحَقٍّ اِنْ كُنْتُ قُلْتُهُ فَقَدْ
عَلِمْتَهُ تَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِي وَلَا اَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِكَ اِنَّكَ اَنْتَ عَلَّامُ

الْغُيُوبِ ﴿١١٦﴾ مَا قُلْتُ لَهُمْ اِلَّا مَٓا اَمَرْتَنٖى بِهٖٓ اَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ رَبّٖى
وَرَبَّكُمْۚ وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهٖيدًا مَا دُمْتُ فٖيهِمْۚ فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنٖى كُنْتَ
اَنْتَ الرَّقٖيبَ عَلَيْهِمْۜ وَاَنْتَ عَلٰى كُلِّ شَیْءٍ شَهٖيدٌ ﴿١١٧﴾
اِنْ تُعَذِّبْهُمْ فَاِنَّهُمْ عِبَادُكَۚ وَاِنْ تَغْفِرْ لَهُمْ فَاِنَّكَ اَنْتَ الْعَزٖيزُ
الْحَكٖيمُ ﴿١١٨﴾ قَالَ اللّٰهُ هٰذَا يَوْمُ يَنْفَعُ الصَّادِقٖينَ صِدْقُهُمْۜ لَهُمْ
جَنَّاتٌ تَجْرٖى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدٖينَ فٖيهَٓا اَبَدًاۜ رَضِىَ اللّٰهُ
عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُۜ ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظٖيمُ ﴿١١٩﴾ لِلّٰهِ مُلْكُ
السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا فٖيهِنَّۜ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَیْءٍ قَدٖيرٌ ﴿١٢٠﴾

116. **Allah, "Ey Meryem oğlu İsa! Sen mi insanlara Allah'ın yanı sıra beni ve annemi de iki ilâh edinin dedin?" buyurduğunda İsa diyecek ki: "Hâşâ! sen yücesin;hakkım olmayan bir şeyi söylemek bana yakışmaz. Eğer böyle bir şey söylemiş olsaydım elbette sen bunu bilirdin. Sen, benim içindekileri bilirsin ama ben senin içindekileri bilemem. Görülmeyenleri bilen ancak sensin!**

117. **Ben onlara, bana emrettiklerinden başkasını söylemedim; benim ve sizin Rabbiniz olan Allah'a kulluk edin, dedim. Ben onlar arasında olduğum sürece onlara tanıktım. Ne var ki beni vefat ettirdiğinde onları gözetleyen yalnızca Sendin ve ancak Sen her şeye tanıksın.**

118. **Onları cezalandırırsan; kuşkusuz onlar Sen'in kullarındır. Ama bağışlayacak olursan; kuşkusuz Sen güçlüsün ve her şeyi yerli yerince yapansın."**

119. **Allah der ki: "Bu, doğru söyleyenlere doğruluklarının fayda vereceği gündür. Onlar için zeminlerinde ırmakların çağlayıp aktı-**

ğı içinde ebedi kalacakları cennetler vardır. Allah onlardan hoşnuttur; onlar da O'ndan. İşte büyük kurtuluş odur!"

120. Göklerle yerin ve bu ikisi arasında bulunanların mülkü ve egemenliği Allah'ındır. O, her şeye gücü yetendir.

Hz. İsa ile Yüce Allah arasındaki bu diyalog, âhirette gerçekleşecektir. Çünkü Hz. İsa hayatta iken Hıristiyanlar kendisini ve annesini iki ilâh edinmemişlerdi. Müfessirlerin çoğu bu görüştedir. (Kurtubî, VI, 373; İbnu Âşûr, 1237; Kasimi, VI, 2220). Bir kısmı ise Yüce Allah Hz. İsa'yı göğe yükselttiğinde bunun gerçekleştiğini söylemişlerdir. Ne var ki Allah'ın: *"Bu, doğru söyleyenlere doğruluklarının fayda vereceği gündür"* buyruğundan da bunun âhirette gerçekleşeceği anlaşılmaktadır. Buna göre Hz. İsa Hıristiyanların kendisini ve annesini ilâh edindiklerine tanık olmamıştır. O halde bu olay, Hz. İsa'nın tekrar dünyaya geleceği görüşünün tutarlı olmadığını göstermektedir. Çünkü tekrar dünyaya gelmiş/gelecek olsaydı Hıristiyanların kendisini ve annesini ilâh edindiklerine tanık olması gerekir.

Müfessirlerin çoğu, Allah ile Hz. İsa arasında cereyan edecek bu konuşmanın âhirette gerçekleşeceğini söylemelerine rağmen, bir kısmı Hz. İsa'nın canlı olarak göğe yükseltildiğini ve tekrar dünyaya indirileceğini söylemektedir. Ancak böyle bir şey olmuş olsaydı, Hz. İsa'nın, dünyaya tekrar geldikten sonra buna tanıklık ettiğine dair bir ifadesi, en azından bir iması olmalı değil miydi? Oysa Hz. İsa **"Ben onlar arasında olduğum sürece onlara tanıktım. Ne var ki beni vefat ettirdiğinde onları gözetleyen yalnızca Sendin ve ancak Sen her şeye tanıksın."** diyecektir. Aralarında olduğu sürece olup bitene tanıklık ettiğini belirttikten sonra vefatından sonraki bilginin tamamını Allah'a havale etmektedir. Dolayısıyla kendisi bu konuda hiçbir bilgiye sahip değildir.

Kuşkusuz Hz. İsa'nın yahut başka salih kimselerin ilâh edinilmeleri onların suçu değildir. Suç, onları ilâh edinenlerdedir.

"Onları cezalandırırsan; kuşkusuz onlar Senin kullarındır. Ama bağışlayacak olursan; kuşkusuz Sen güçlüsün ve her şeyi yerli yerince yapansın."

Yüce Allah, Hıristiyanların Hz. İsa ve annesini iki ilâh edindiklerini, yani Allah'a ortak koşmaya işi vardırdıklarını belirttikten sonra Hz. İsa'nın onların bağışlanmasını talep etmesi ne anlama gelir? Hz. İsa ümmetine olan şefkatinden dolayı mı böyle diyecektir? Müşriklerin bağışlanmayacağını bilmiyor mu?

Bu konuda farklı değerlendirmeler yapılmıştır. Bizim bu konudaki kanaatimiz şudur:

Hz. İsa bu sözüyle işi tamamen Allah'a havale etmektedir. Kendisi tebliğ görevini yapmış ve tek Allah'a inanmaları gerektiğini onlara söylemiştir. Allah, aralarında sapanları cezalandıracak kendisinin tebliği üzere devam edenleri ise bağışlayacaktır. Nitekim sözünü, *"sen bağışlaması ve merhameti çok olansın"* şeklinde değil de *"kuşkusuz sen güçlüsün ve her şeyi yerli yerince yapansın"* şeklinde bitirmesi de onlardan şirke düşenler için bağışlama dilemediğini veya böyle bir imada bulunmadığını göstermektedir. *"Ya Rabbi! Sen gerekeni yapma gücüne sahipsin cezalandırman da bağışlaman da yerli yerincedir"* demektedir. Eğer bağışlamayı istemesi söz konusu olmuş olsaydı sözünü, *"sen bağışlaması ve merhameti çok olansın"* şeklinde bitirirdi.

"Göklerle yerin ve bu ikisi arasında bulunanların mülkü ve egemenliği Allah'ındır. O, her şeye gücü yetendir."

Hıristiyanların Hz. İsa ve annesini iki ilâh edinmeleri gündeme getirildikten sonra göklerin ve yerin egemenliğinin bütünüyle Allah'a ait olduğunun zikredilmesi, Hıristiyanların söz konusu inançlarının ve benzeri inançların batıl olduğunu gösterir. Ayrıca bu sûrede Kitap Ehli'nin diğer batıl inançları, helal ve harama dair birtakım hükümler ve İslâm dininin tamama erdiği konuları dile getirilmişti. Sûrenin bu âyetle bitirilmesi bu açıdan da mükemmel bir sonuçlandırmadır.

6.

En'âm Sûresi

*165 âyet olup birkaç âyeti hariç Mekke'de indirildiği konusunda ittifak vardır. Sadece bazı âyetlerinin Medine'de indirildiği söylenir. Fatiha sûresi hariç tutulacak olursa Mushaf'ın tertibi içerisinde ilk Mekkî sûredir. Kendisinden önceki Bakara, Âlu İmrân, Nisâ ve Mâide sûreleri Hicret'ten sonra indirilmiş Medenî sûrelerdir. En'âm sûresinin, Mekke'de, bir defada, peygamberliğin dördüncü yılında indirildiği söylenir. Sûre adını 136-142. âyetler arasındaki âyetlerde birkaç kez geçen **"en'âm"** kelimesinden almaktadır. Kelime; koyun, sığır ve deve sürülerini meydana getiren hayvanların ortak adıdır.*

Mekkî sûrelerde İslâm toplumuna dair siyasi, ekonomik ve hukuki kurallar anlatılmaz. Allah yolunda savaş gibi meselelerden, Kitap Ehli olan Yahudi ve Hıristiyanlardan söz edilmez. Hatta münafıklardan da söz edilmez. Bu sûrelerde inançla ilgili meseleler yer alır. Mekkî sûrelerin temel özelliklerini şöylece sıralayabiliriz:

a.) Muhataplar Allah'ı birlemeye ve sadece O'na ibadet etmeye çağırılır. Bunun gerekçe ve delilleri serdedilir.

b.) Peygamberlikten ve peygamberlerin mucizelerinden söz edilir.

c.) Kıyametin kopması, âhirette hesap verme, cennet ve cehennem gibi konular anlatılır.

d.) Toplum için gerekli ahlâkî genel kurallardan söz edilir ve müşriklerin bu kurallara uymadıkları, haksız yere kan akıttıkları ve yetimlerin hakkını yedikleri anlatılır.

e.) Peygamberlerin ve geçmiş milletlerin kıssalarına yer verilir. Zalim ve günahkâr toplulukların helak oluşları anlatılır. Böylece inanmayan ve zalimce davranan müşrik toplulukların bunlardan ibret almaları istenir. Bu arada Peygamber teselli edilerek yalanlanan ilk peygamber olmadığı, geçmişte de Allah'a ortak koşanların inat ettikleri dile getirilir.

İfade üslubu bakımından Mekkî sûrelerde cümleler kısa ve vurgular çok güçlüdür.

Bu sûrede de ilâhlık, risalet, öldükten sonra dirilme gibi konulardan bahsedilir. Özellikle tevhit konusu neredeyse bütün kurallarıyla anlatılır. Ayrıca Allah'ın dinine davet kuralları da sûrede yer almaktadır.

Tevhit kuralları anlatılırken, bunun zıttı olan putperestlik şekilleri de gözler önüne serilmekte ve çürütülmektedir.

Müfessir Râzî, itikadi konulardan bahseden bu sûrenin bir defada indirilmesinden, itikadi konuların ertelenemeyecek ve hemen öğrenilmesi gereken konular oldukları sonucunu çıkarmaktadır. Hâlbuki sosyal meselelerle ilgili ahkâm konuları, olaylar oluştukça ihtiyaca göre peyderpey indirilmiştir. (Râzî, XII, 141).

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذ۪ي خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَجَعَلَ الظُّلُمَاتِ وَالنُّورَ ثُمَّ
الَّذ۪ينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ يَعْدِلُونَ ﴿١﴾ هُوَ الَّذ۪ي خَلَقَكُمْ مِنْ ط۪ينٍ ثُمَّ قَضٰٓى
اَجَلًاۜ وَاَجَلٌ مُسَمًّى عِنْدَهُ ثُمَّ اَنْتُمْ تَمْتَرُونَ ﴿٢﴾ وَهُوَ اللّٰهُ فِي السَّمٰوَاتِ
وَفِي الْاَرْضِۜ يَعْلَمُ سِرَّكُمْ وَجَهْرَكُمْ وَيَعْلَمُ مَا تَكْسِبُونَ ﴿٣﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Her türlü övgü Allah'a mahsustur ki O gökleri ve yeri yaratmış, karanlıkları ve aydınlığı var etmiştir. Bundan sonra bile inkâr edenler Rablerine denkler tutuyor.**
2. **O'dur sizi çamurdan yaratan ve sonra da bir ecel takdir eden. Belirlenmiş bir ecel de O'nun katındadır. Buna rağmen siz hâlâ şüphe ediyorsunuz.**
3. **Hâlbuki O, göklerde de Allah'tır yerde de... Gizlinizi, açığınızı da bilir; neler kazanmakta olduğunuzu da bilir.**

eden Allah'ın, ikinci yaratılışı gerçekleştiremeyeceğine olan inançları, ayrıca bu varlıkların hiçbirini yaratma kudretine sahip olmayan putları Allah'a denk tutmaları hayretle karşılanmaktadır. *"Bu Araplardan hiçbiri, bütün bunların Lât veya Hübel veya Uzza ya da bir başka tanrı veya tanrıçalar tarafından yaratıldığına inanıyor değildi. Bu bakımdan Allah kendilerine sanki 'Ey aptal insanlar! Kendiniz göklerin ve yerin yaratıcısının Allah olduğunu kabul ederken, nasıl olur da daha başka tanrılar edinir ve önlerinde secde ederek kendilerine kurbanlar keser, ihtiyaçlarınızı onlara sunar ve yardımlarını dilersiniz?' demektedir."* (Mevdûdi, I, 465).

Âyetin, *"Bundan sonra bile Rablerine denkler tutuyorlar."* kısmını, *"Rablerinden sapıyorlar"* şeklinde anlamlandıran müfessirler de vardır. Yani inkâr edenler hak yoldan saparak putlara tapıyorlar. (Şinkîti, Edvâu'l-Beyân, II, 161).

Bazı âlimler, burada geçen karanlıklar ve aydınlık ile bildiğimiz gece karanlığı ve gündüzün aydınlığı olduğunu söylerken (Kasimî, VI, 2237) bazıları da karanlıklarla inkâr ve inkâr yollarının, aydınlık ile de iman ve iman yolunun kastedildiğini söyler. Karanlıkların çoğul kipiyle, aydınlığın da tekil kipiyle zikredilmesinden hareketle de inkâr yollarının pek çok olduğunu ve yine inkârın ayrışmayı getirdiğini, iman yolunun ise tek ve birleştirici olduğunu söylemişlerdir. (Elmalılı, III, 549-550.) Bazıları ise her iki hususun da âyetin kapsamına girdiğini belirtir. (Kurtubî, VI, 386).

"O'dur sizi çamurdan yaratan ve sonra da bir ecel takdir eden. Belirlenmiş bir ecel de O'nun katındadır. Buna rağmen siz hâlâ şüphe ediyorsunuz."

Burada söz konusu edilen ecellerle ilgili farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bazıları birinci ecelle insanın ömrünün son bulması, Allah katında belirlenmiş ecelle de kıyametin kopması, yani dünya hayatının son bulmasının kastedildiğini söylemektedir. Bazıları da insan hayatından bu güne kadar gerçekleşmiş olanı birinci ecel, ikincisi de o kişinin ölümüdür demektedir. Buna göre şu ana kadar kişinin yapıp ettikleri bilinmektedir, ancak ne zaman öleceğinin bilgisi Allah katındadır. Ebu Müslim de buna yakın bir yorum yapar. Ona göre ilk ecel ile geçmişlerin ecelleri kastedilmektedir. Allah katında belirlenmiş ecelle de henüz yaşamakta olanların ecelleri kastedilmektedir. Bunların ecellerini Allah'tan başkası bilemez. (Râzî, XII, 153).

Müfessir Râzî, İslâm filozoflarına göre insan için iki ecel bulunduğunu belirtir. Biri tabiî olan eceldir. İkincisi ise gerçekleşecek olan eceldir. Tabiî ecel insanın herhangi bir dış etkenle karşılaşmadığı takdirde yaşayabileceği süredir. İkincisi ise hastalık, kaza vs. gibi dış etkenlerle gerçekleşecek olan eceldir. İşte bu eceli Allah'tan başka kimse bilemez. (Râzî, XII, 153-154). Elmalı-

lı böyle bir anlayışın, ölüm öncesi hayatta sebeplere, sağlık bilgisine, tedaviye, dış etkenlere karşı korunmanın önemini göstermesi bakımından birtakım yararları bulunduğunu ancak bunu iki ecel şeklinde anlamanın doğru olmadığını belirtir. Çünkü fiilen vaki olacak olan ecel birdir. İnsanın gerçek ömrü de o vaki olacak olan eceldir. Kişinin doğal bir şekilde ölmesi yahut dış etkenlerle ölmesi, en nihayet kendisine takdir edilmiş olan ecelle gerçekleşir.(Elmalılı, III, 555-556).

"Hâlbuki O, göklerde de Allah'tır yerde de... Gizlinizi, açığızı da bilir; neler kazanmakta olduğunuzu da bilir."

Günümüz cahil Müslümanları arasında Allah'ın her yerde olduğu şeklinde bir kanaat vardır. Nispeten daha bilgili olan bazı Müslümanlarsa, bu âyetle Zuhruf sûresindeki *"O gökte de ilâhtır, yerde de ilâhtır. O, her şeyi yerli yerince yapan ve her şeyi bilendir."* (Zuhruf 43/84) âyetini bu iddialarına delil olarak zikrederler. Oysaki bu iki âyet de Allah'ın her yerde zat olarak var olduğunu değil ulûhiyetiyle, hâkimiyetiyle, kudretiyle ve ilmiyle her yerde olduğunu anlatmaktadır.

Müfessir İbnu Kesir şöyle demektedir:

"Müfessirler Allah'ın her yerde olduğunu ileri süren görüşlerin doğru olmadığı konusunda ittifak ettikten sonra değişik görüşler ileri sürmüşlerdir. Görüşlerin en doğrusu, Allah'ın göklerde ve yerde ibadet edilen (mabud) olduğunu söyleyen görüştür. Yani inkâr eden insanlarla cinler hariç göktekiler ve yerdekiler O'na ibadet ederler, O'nu birlerler, yerde ve gökte hâkim ve ibadet edilen olduğunu kabul ederler, O'nu Allah diye isimlendirirler, kendisini severek ve kendisinden korkarak O'na yalvarırlar." (İbnu Kesir, III, 235).

Elmalılı ise âyeti şöyle tefsir etmektedir:

"Hâlbuki O Allah hem göklerde, hem yerde ibadet edilen bir Allah'tır. Sizin sırrınızı, cehrinizi, gizlinizi, açığınızı bilir. İyi-kötü, gizli-aşikâr her ne kazanıyor, her neyi hak ediyorsanız onu da bilir. O takdir edilen ecel gelince hak ettiklerinizi tamamen verir." (Elmalılı, III, 558).

"Hâlbuki O, gökte de Allah'tır yerde de" denildikten sonra, *"gizlinizi, açığınızı da bilir; neler kazanmakta olduğunuzu da"* denilmesi de bilgisiyle gökte ve yerde olduğu; bilgisinin dışına hiçbir şeyin çıkamayacağı anlatılmaktadır.

Önceki âyetlerde Allah'ın birliği, ölümden sonra diriliş ve Allah'ın mükemmel sıfatlarla muttasıf olduğu konusu gündeme getirilmiş ve inkâr edenlerin bu konulardaki tutarsızlıkları ifade edilmişti. Onların bu konulardaki tutarsızlıkları peygamberlik inancıyla ilgili şüphelerinden kaynaklanmaktadır.

İşte aşağıdaki âyetlerde inkâr edenlerin şüpheleri dile getirilerek bunlara cevaplar verilmektedir:

وَمَا تَأْتِيهِمْ
مِنْ اٰيَةٍ مِنْ اٰيَاتِ رَبِّهِمْ اِلَّا كَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ ﴿٤﴾ فَقَدْ كَذَّبُوا بِالْحَقِّ
لَمَّا جَاءَهُمْ فَسَوْفَ يَأْتِيهِمْ اَنْبٰٓؤُا مَا كَانُوا بِهٖ يَسْتَهْزِؤُنَ ﴿٥﴾ اَلَمْ يَرَوْا
كَمْ اَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ قَرْنٍ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْاَرْضِ مَا لَمْ نُمَكِّنْ لَكُمْ
وَاَرْسَلْنَا السَّمَاءَ عَلَيْهِمْ مِدْرَارًا وَجَعَلْنَا الْاَنْهَارَ تَجْرٖي مِنْ تَحْتِهِمْ
فَاَهْلَكْنَاهُمْ بِذُنُوبِهِمْ وَاَنْشَاْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ قَرْنًا اٰخَرٖينَ ﴿٦﴾

4. **Rablerinin âyetlerinden onlara bir âyet gelmeyedursun, hemen ondan yüz çevirirler.**
5. **Nitekim bu hakikat de kendilerine geldiğinde onu yalanladılar. Fakat neyle alay ettiklerine dair haberler kendilerine gelecektir.**
6. **Onlardan önce nice nesilleri helak ettiğimizi görmediler mi? Hâlbuki size vermediğimiz imkânları onlara vermiş, gökten onlara bol bol yağmur yağdırmış ve** (evlerinin) **önünden nehirler akıtmıştık. Ama günahları sebebiyle onları helak ettik ve yerlerine başka bir nesil var ettik.**

Âyet kelimesinin delil, alamet gibi manalara geldiğine değinmiştik. Genellikle Kur'ân-ı Kerim'de tekil olarak kullanıldığında Allah'ın varlığının, birliğinin, kudretinin, bir peygamberin peygamberliğinin delili, yani mucizesi anlamında kullanılmaktadır. O halde sözlük anlamıyla Kur'ân-ı Kerim'deki kullanılışı arasında tam bir örtüşme söz konusudur.

Burada konu peygamberlik olduğundan âyetle kastedilen de peygamberliği ispat eden mucizedir. İnkâr edenler önceki peygamberlerin peygamberliklerini ispat eden her bir delille karşılaştıklarında nasıl yüz çeviriyor idilerse Peygamberimizin peygamberliğini ispat eden her bir delille karşılaştıklarında

da aynı şekilde yüz çevirerek birtakım şüpheler ileri sürüyor ve alay ediyorlardı. *"Rablerinden yeni bir uyarı onlara geldiğinde, onlar mutlaka onu alaya alarak ve kalpleri de gaflette olduğu halde onu dinlerler."* (Enbiyâ, 21/2).

"Fakat neyle alay ettiklerine dair haberler kendilerine gelecektir."

Fakat yakında Peygamber'le alay etmenin cezasını göreceklerdir. Nitekim Peygamber'le alay eden müşrik Araplar, *Bedir*'de ilk acı yenilgiye uğramış ve bu yenilgi süreci Arap yarımadasından köklerinin kazınmasıyla son bulmuştur.

Sûrenin başından buraya kadar, inkâr edenlerle ilgili üç aşamadan söz edildi. Birinci aşama, deliller üzerinde düşünmeme ve çevrelerinde olup bitenden ibret almamalarıydı. İkinci aşama, kendilerine sunulan delilleri yalanlamalarıydı. Üçüncü aşama ise yalanlamakla kalmayıp kendilerine sunulan peygamberlik delillerini alaya almalarıdır. (Râzî, XII, 157). İşte bu aşamaya ulaştıklarında Yüce Allah onları tehdit etmekte ve bu alaylarının sonucuyla yakında karşılaşacaklarını haber vermektedir. Oysa kendilerinden önce peygamberleri yalanlayanlardan ibret almalıydılar:

"Onlardan önce nice nesilleri helak ettiğimizi görmediler mi? Hâlbuki o nesillere size vermediğimiz imkânları vermiş, gökten onlara bol bol yağmur yağdırmış ve evlerinin önünden nehirler akıtmıştık. Ama günahları sebebiyle onları helak ettik ve yerlerine başka bir nesil var ettik."

Âyette geçen *"görmediler mi?"* ifadesi ya bizzat gözle görülen şeyler için yahut kesin bir bilgiye dayalı şeyler için kullanılır. Burada geçmiş nesillerden söz edildiğine göre, gözle görmenin anlatılmamış olduğu açıktır. O halde burada kesin bir bilgiden söz edilmektedir. Dini bir kitaba sahip olmayan, okuma-yazmanın da yok denecek kadar az olduğu müşrik Araplar bunu nereden bilebilirler ki diye düşünmek mümkündür.

Ancak Arap yarımadasında hem Yahudiler hem de Hıristiyanlar yaşıyordu. Ayrıca Araplar arasında okuma yazma yaygın değildi, ama ticaretle uğraşan bir toplum idiler. Kur'ân-ı Kerim onların ticaret için yaptıkları yaz ve kış seyahatlerinden söz etmektedir. Yine onlar, Bizans ile Uzak Doğu arasındaki ticaret kervanlarının yolu üzerinde bulunuyorlardı. Hatta Arap yarımadasının güneyinde bulunan Araplar, Bizans'ın ticaret mallarını Yemen'e, kuzeyinde yaşayanlarsa İran'ın mallarını Yemen'e götürme işini üstlenmişlerdi. Yemen'e götürülen bu mallar Uzak Doğu'dan gelen mallarla değiş-tokuş ediliyordu. Kısacası müşrik Arapların çevre milletlerle sıkı ilişkileri vardı.

Yine Arap yarımadasında yaşamış ve helak olmuş Âd ve Semûd kavimle-

ri vardı ki bunlar güçlü ve zengin Arap kavimleriydi. Kureyş müşrikleri ticaret için sefer yaptıklarında Âd ve Semûd kavimlerinin harabelerinin yanından geçiyorlardı. Bu sebeple müşrik Arapların geçmiş milletlerle ilgili bilgileri vardı. O halde *"görmediler mi?"* ifadesinin kullanılması, onların söz konusu ilişkilerle elde ettikleri bilgi göz önünde bulundurularak kullanılmıştır. Bu bilgiye dayanarak ibret almaları gerekiyordu.

Karn kelimesi bir dönemde yaşayanlar anlamındadır. (İsfahani, Müfredat, s.401). Ancak bu sürecin ne kadar olduğu konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Yetmiş yıl olduğunu söyleyenler olduğu gibi yüzyıldan fazla olduğunu söyleyenler de vardır. Dilci müfessirlerden Zeccâc; bir peygamber, büyük bir âlim yahut krallardan birinin krallık döneminde yaşayanlar anlamında olduğunu belirtir. O halde kelimeyi toplumların uğradıkları dönemlerden biri, tarihi bir dönem şeklinde anlamak mümkündür. Hatta bu anlamı, Kur'ân-ı Kerim'deki kullanılışına daha yakındır. (Reşid Rıza, VII, 306). Daha serbest bir ifadeyle bir medeniyeti ifade etmektedir. (Esed, I, 224).

Medeniyetler durup dururken çökmez. Onları çökerten, o medeniyetleri kuran toplumların kendi yapıp ettikleridir, Kur'ân'ın ifadesiyle zulüm ve günahlarıdır.

وَلَوْ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ كِتَابًا فِي قِرْطَاسٍ فَلَمَسُوهُ بِأَيْدِيهِمْ لَقَالَ الَّذِينَ
كَفَرُوا إِنْ هٰذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ ﴿٧﴾ وَقَالُوا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ
مَلَكٌ وَلَوْ أَنْزَلْنَا مَلَكًا لَقُضِيَ الْأَمْرُ ثُمَّ لَا يُنْظَرُونَ ﴿٨﴾
وَلَوْ جَعَلْنَاهُ مَلَكًا لَجَعَلْنَاهُ رَجُلًا وَلَلَبَسْنَا عَلَيْهِمْ
مَا يَلْبِسُونَ ﴿٩﴾

7. Sana kâğıda yazılı bir kitap indirmiş olsaydık ve elleriyle ona dokunmuş olsalardı o inkâr edenler; "Bu, apaçık bir sihirdir" diyeceklerdi.

8. **Bir de dediler ki: "Ona bir melek indirilmeli değil miydi?" Ama bir melek indirmiş olsaydık iş bitirilirdi de hiç bekletilmezlerdi.**
9. **Eğer onu bir melek kılsaydık kesinlikle onu bir adam suretine sokar, içine düştükleri şüpheye onları** (yine) **düşürürdük.**

Müşrik Araplar güçlü olduklarını ileri sürerek, asıl kendilerinin hak üzere olduklarını ve eğer Muhammed hak yolda olmuş olsaydı kendisinin ve Müslümanların fakir kimseler olmamaları gerektiğini söylüyorlardı. Yüce Allah önceki asırlarda kendilerinden çok daha güçlü olan toplumların zulüm ve günahları sebebiyle helak olduklarını hatırlattıktan sonra ileri sürdükleri diğer iddialarına geçilmektedir.

Müşrik Araplar kimi zaman peygamberin bir insan değil bir melek olması gerektiğini kimi zaman da bir meleğin gelip Muhammed'in bir peygamber olduğunu söylemesi gerektiğini ileri sürüyorlardı. Bazen Allah tarafından kendilerine yazılı bir metin gelmesi gerektiğini ve yazılı metinde Muhammed'in bir peygamber olduğunun yazılması gerektiğini söylüyor; bazen de Peygamber'den, cennetteki köşkünün kendilerine gösterilmesini istiyorlardı. Gerçekte bütün bu istekleri inatlarını sergiliyordu. Çünkü inanacak olsalardı inanmaları için yeterli deliller vardı. Peygamber (s.a.v.), onların bu inatlarına üzülüyor, belki de bazen, *"Ne olurdu Allah, bu isteklerini yerine getirse"* diye içinden geçiriyordu.

İşte Yüce Allah elleriyle dokunacakları yazılı bir metin indirilmiş olsa bile onların inanmayacaklarını haber vererek Elçisine bu isteklerine aldırmamasını ve bundan dolayı üzülmemesini öğütlemektedir. En nihayet onlara böyle bir metin indirilecek olsa *"Bu, apaçık bir sihirdir"* diyeceklerdi.

"Bir de dediler ki: "Ona bir melek indirilmeli değil miydi?" Ama bir melek indirmiş olsaydık iş bitirilirdi de hiç bekletilmezlerdi"

Müşrikler bu âyette de gökten bir melek indirilmesini istiyorlar. Furkan sûresinde de bu istekleri zikredilmektedir. (Furkan 25/7). Orda, bir meleğin gelmesini ve bu meleğin kendilerini uyarmasını istiyorlar.

Bu istekleri Peygamberin ancak melek olması gerektiği iddialarının tam zıddıdır. Çünkü onlar insanlar gibi yemek yiyen, çarşılarda dolaşan birinin peygamber olamayacağını; Peygamber olduğunu iddia eden birinin olsa olsa insanlara üstünlük taslama peşinde olduğunu ileri sürüyorlardı.

Kuşkusuz burada, iddiaları, meleği apaçık bir şekilde kendilerinin de görmeleri gerektiğidir. Değilse Peygamber'e vahyi getiren zaten bir melekti.

Âyette geçen *"iş bitirilirdi"* ifadesi neyi anlatıyor? Ayrıca melek geldiğinde niçin iş bitiyor?

İşin bitmesiyle, kıyametin kopmasının kastedildiğini söyleyenler olmuşsa da bununla muhatapların helak olmalarının kastedildiğini söyleyenlerin görüşü daha tutarlıdır.

Onlar, meleğin aslî suretiyle kendilerine gelmesini istiyorlardı. Bazıları buradan hareketle, melek kendi suretinde geldiğinde onu görenlerin dehşete kapılıp korkularından öleceklerini söylerler. Bunlara göre, *işin bitmesi* bundan dolayıdır.

Zamahşeri, kendi suretinde meleğin gelmesi durumunda dehşete kapılıp korkudan ölmelerini alternatiflerden biri olarak zikretmekle birlikte ona göre, melek kendi suretinde inip onu kendi gözleriyle gördükleri takdirde, her şey apaçık ortaya çıkacaktır ki bu, imtihana aykırıdır. Böyle bir durumda kişinin hak veya batıl yollarından birini seçmesi diye bir şey söz konusu olmaz. Teklif ortadan kalkar. Bu sebeple de helak edilirler demektedir. (Keşşaf, II, 6).

Biz Kur'ân-ı Kerim'in de bütünlüğünü göz önünde bulundurarak şu görüşü tercih ediyoruz:

Peygamberlerin mucizeleriyle ilgili Allah'ın ortaya koyduğu bir kural vardır. Buna göre, inanmayanlar bir peygamberden belli bir mucize getirmesini ister; o Peygamber'in eli üzere istedikleri mucize vuku bulur da inanmayanlar inanmamakta ısrar ederlerse Allah onları helak ile cezalandırır. Bu toplu helak işini melekler yerine getirir. Yüce Allah, son Peygamber'in ümmetini bu şekilde helak etmeyi istememektedir. (Reşid Rıza, Menar, VII, 314).

Helak olmaları, Zamahşeri'nin dediği gibi artık imtihanın anlamsız bir hale gelmesinden dolayı da olabilir, inatlarının bir cezası da.

"Eğer onu bir melek kılsaydık kesinlikle onu bir adam suretine sokar, içine düştükleri şüpheye onları (yine) **düşürürdük."**

Peygamberin görevi, insanlara dini tebliğ etmek ve onu yaşayarak insanlara örnek olmaktır. Şayet bir melek peygamber olarak gönderilseydi, kendisinin insanlarla iletişimi ve insanların kendisiyle iletişimi çok zor olacağı gibi tebliğ ettiklerini bizzat yaşayarak insanlara örnek olması da mümkün olmazdı. Bu sebeple Yüce Allah, peygamber olarak bir meleği göndermesi durumunda onu da insan suretinde yaratacağını ifade etmektedir.

Bu anlattıklarımızdan şöyle bir soru akla gelebilir: İnsanın melekle ve meleğin insanla iletişim kurması zor olduğuna göre, peygamberler meleklerle nasıl iletişim kurmuşlardır?

Peygamberler, melekle iletişim kurabilmeleri için özel bir eğitime tabi tutulmuşlardır. Onlar farkında olsunlar veya olmasınlar Allah tarafından ta küçüklüklerinden böyle bir iletişime hazır hale getirilmişlerdir. Her şeyi sınırsız bilgisiyle kuşatan Yüce Allah, onları bu iş için eğitmiştir. Be sebeple onlar seçkin insanlardır.

Yüce Allah, bir meleği peygamber olarak gönderecek olsaydı onu bir insan suretine sokacağı için inkâr edenlerin bu konudaki şüpheleri yine devam edecekti.

Peygamber inancı konusundaki sapma, peygamberleri oldukları makamdan daha aşağıda görme şeklinde olabileceği gibi onları olduklarından daha yüce görme şeklinde de olabilir. Peygamberleri oldukları makamdan aşağı görenler onları da menfaatleri peşinde koşan ve menfaatleri için insanları aldatan kimseler olarak görürler. Onları oldukları makamın üstünde yüceltenler ise onlara Allah'a ait birtakım sıfatlar verirler. Bu sapmalardan birincisini genelde sapmış olan Yahudilerde, ikincisini de genellikle sapmış olan Hıristiyanlarda bariz bir şekilde görürüz. Ancak daha önce de benzeri konularda dikkat çektiğimiz gibi bu sapmaları Yahudi yahut Hıristiyanlara özgü sapmalar olarak göremeyiz. Her iki sapmanın benzerlerinin İslâm ümmeti içerisinde de görülmesi mümkündür. Zaten önceki ümmetlerin sapmaları, Müslüman ümmet için de söz konusu olmayacak olsaydı Kur'ân-ı Kerim'in bunlara dikkat çekmesine gerek kalmazdı.

Peygamberleri melek olarak görmek yahut melek olmaları gerektiğini iddia etmek, ikinci sapma çeşidine girer.

Peygamber (s.a.v.) hakkında kimi çevrelerin ileri sürdükleri *"o bir beşerdi ama beşer gibi değildi"* şeklindeki tekerleme de bu ikinci sapma çeşidine girer. Söz konusu tekerlemeyi ileri sürenler, *"De ki: 'Ben sadece sizin gibi bir beşerim. Bana ilâhınızın bir tek ilâh olduğu vahyedildi"* (Kehf 18/110; Fussilet 41/6) âyetini delil olarak zikrederler. Böylece kendisine vahiy gelmesi sebebiyle beşer gibi olmadığını söylerler. Hâlbuki âyet-i kerimenin *"Bana ilâhınızın bir tek ilâh olduğu vahyedildi"* kısmı, beşer gibi olmadığını anlatmıyor, sadece kendisine gelen vahiyde Allah'ın tek olduğunun anlatıldığını belirtiyor. Aynı şekilde İsra sûresinin 93. âyetinde de *"Ben elçi olarak gönderilen bir beşerden başka bir şey değilim"* ifadesinde de beşer olduğu vurgulanıyor. Yani elçi olarak gönderilmiş olması, beşer gibi olmadığını anlatmamaktadır. Söz konusu tekerlemeyi ileri sürenlerin birçoğunun Peygamber (s.a.v.)'e insanüstü sıfatlar yakıştırdıklarını da göz ardı etmemek gerekir.

Belirtmek gerekir ki Peygamber'e insanüstü vasıflar atfedenler genelde bunu *Peygamber sevgisi* olarak nitelemektedir. Kuşku yok ki gerçek Peygamber sevgisi, Peygamber'in gösterdiği yoldan gitmektir. Onun getirdiği dinle uyuşmayan iddialarla Peygamber sevgisi olmaz. Değilse Hz. İsa'yı ilâhlaştıran Hıristiyanlar da hak yolda olurlardı.

وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِنْ قَبْلِكَ
فَحَاقَ بِالَّذِينَ سَخِرُوا مِنْهُمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿١٠﴾ قُلْ
سِيرُوا فِي الْأَرْضِ ثُمَّ انْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ﴿١١﴾

10. Kuşkusuz senden önce de peygamberlerle alay edilmişti de onlardan alay edenleri, alay ettikleri şey kuşatıvermişti.

11. De ki: "Dolaşın yeryüzünde ve sonra görün; yalanlayanların akıbeti nasıl olmuştur."

Birinci âyette Peygamber (s.a.v.) teselli edilmekte ve kendisinden önce de birçok peygamberle alay edildiği hatırlatılmaktadır. Ancak bu alay edenler, dünya hayatında da cezayı hak etmektedirler. Bu sebeple, *"onlardan alay edenleri, alay ettikleri şey kuşatıverdi"* denildikten sonra, *"Yeryüzünde dolaşın da yalanlayanların akıbeti nasıl olmuş bir görün"* denmektedir. Peygamberlerle alay eden bu toplumlar bu dünya hayatında da cezalandırılmış ve helak olmuşlardır.

İslâm'a inanmayanlar İslâm'ı tenkit edebilir. Aynı şekilde Peygamber'i de eleştirebilirler. Dünya hayatında bunlar, herhangi bir cezayı hak etmezler. Bunların cezaları âhirette verilecektir. Ama gerek İslâm'la gerekse Peygamberle alay etmeye kimsenin hakkı yoktur. Bu davranışlarda bulunanlar dünyada da cezalandırılmayı hak ederler. Çünkü alay etmenin kendisi insanlıkla bağdaşmaz ve insanlığın seviyesini düşürür. Alayı alışkanlık haline getirmiş birey ve toplumlarda ciddiyet aranmaz.

قُلْ لِمَنْ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ قُلْ لِلّٰهِ كَتَبَ عَلٰى
نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ لَيَجْمَعَنَّكُمْ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ
اَلَّذِينَ خَسِرُوا اَنْفُسَهُمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٢﴾ وَلَهُ مَا سَكَنَ
فِي الَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿١٣﴾ قُلْ اَغَيْرَ اللّٰهِ
اَتَّخِذُ وَلِيًّا فَاطِرِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَهُوَ يُطْعِمُ وَلَا يُطْعَمُ
قُلْ اِنّ۪ي اُمِرْتُ اَنْ اَكُونَ اَوَّلَ مَنْ اَسْلَمَ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ
الْمُشْرِكِينَ ﴿١٤﴾ قُلْ اِنّ۪ي اَخَافُ اِنْ عَصَيْتُ رَبّ۪ي عَذَابَ يَوْمٍ
عَظِيمٍ ﴿١٥﴾ مَنْ يُصْرَفْ عَنْهُ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمَهُ وَذٰلِكَ
الْفَوْزُ الْمُبِينُ ﴿١٦﴾

12. **De ki: "Kimindir göklerde ve yerde olanlar?" De ki: "Allah'ındır." Bizzat rahmet etmeyi üzerine farz kılmıştır. Varlığında hiçbir şüphe olmayan kıyamet gününde sizi kesinlikle toplayacaktır. Ama kendilerine yazık edip herşeylerini yitirenler; işte onlar inanmazlar.**

13. **Gece vaktinde ve gündüz vaktinde barınan her ne varsa O'nundur. O her şeyi işitendir her şeyi bilendir.**

14. **De ki: "Gökleri ve yeri yoktan var eden ve herkesi, herşeyi doyuran; ancak kendisi doyurulmaktan münezzeh olan Allah'tan başka rab mı edineyim?" De ki: "Teslim olanların ilki olmam bana emredildi." Sakın Allah'a ortak koşanlardan olma!**

15. **De ki: "Rabbime karşı gelecek olursam, büyük bir günün cezasından korkarım".**

16. Her kim o gün esirgeyip kollanmışsa mutlaka Allah ona merhamet etmiştir. İşte budur apaçık kurtuluş!

Önceki âyetlerde Peygamber teselli edilmişti. Bu âyetlerde ise ondan âdeta atağa geçmesi istenmektedir.

Göklerle yerin egemenliğinin Allah'a ait olduğunu müşrikler de kabul ediyorlardı. Bu sebeple herhangi bir gerekçe zikredilmeden âyette sorulan soruya, "Allah'tır" cevabı verilmektedir. Bu husus Ankebut sûresinde açıkça beyan edilmektedir: *"Kendilerine gökleri ve yeri kim yarattı ve güneşle ayı kim hizmetinize verdi? diye soracak olursan 'Allah'tır' diyecekler."* (Ankebut 29/61). Müşrikler buna inandıkları halde âhireti kabul etmiyorlardı. *"Kemikler çürüyüp dağıldıktan sonra kim onları toplayıp diriltecek?"* diyorlardı. Göklerle yerin egemenliği kendisinin olan Yüce Allah, rahmetinin bir sonucu olarak âhiret hayatını öngörmüştür ve elbette bu hayatı var etmeye kadirdir. Rahmetinin bir sonucu olarak âhirette insanları adaletle yargılayacak ve yine amellerinin karşılığını adalete uygun bir şekilde verecektir. Yine rahmetinin bir sonucu olarak kötülük işleyenlerin cezasını misliyle verirken iyilik edenlerin mükâfatlarını katlayarak verecektir. Bu, O'nun lütfudur. Çünkü Yüce Allah merhamet etmeyi kendi üzerine yazmış; kendisine bir ilke edinmiştir. Rahmetinin diğer bir tecellisi ise inanmayanlara bu dünya hayatında mühlet vermesi ve onları hemen cezalandırmamasıdır. Bu süre içerisinde tövbe ederek dönenlerin hem geçmişte işlemiş oldukları bağışlanır hem de âhirette bu mükâfatı elde ederler.

Buhari ve Müslim'in naklettikleri bir rivayete göre Yüce Allah, yaratıkları yarattığında kendi katında Arşın üzerinde: "Rahmetim gazabımı geçmiştir" diye yazmıştır.

Buna rağmen Allah'ın kudret ve rahmetini hakkıyla değerlendiremeyen, Allah'ın kendilerine verdiği aklı kullanmayan ve böylece hidayetten kendilerini mahrum bırakanlar âhirete inanmazlar.

"Gece (vaktin)de ve gündüz (vaktin)de barınan her ne varsa O'nundur. O her şeyi işitendir her şeyi bilendir."

İlk âyette göklerle yerden söz edildi ki bu ikisi tüm mekânları kapsamaktadır. Bu âyette ise gece ile gündüz zikredilmektedir ki bu da tüm zamanları kapsar. Evrende her ne olup bitiyorsa mekân olarak göklerde veya yerde cereyan etmekte, zaman olarak da gece veya gündüz meydana gelmektedir. Böylece yüce Allah hem tüm mekânların hem de tüm zamanlarını egemenliğinin

kendisine ait olduğunu haber vermektedir. Tüm mekân ve zamanların, kısacası her şeyin egemenliğini elinde tutan Yüce Allah, elbette ki insanları tekrar diriltmeye ve dünya hayatında işlemiş oldukları amellerin karşılığını vermeye kadirdir.

Tüm mekân ve zamanların hâkimi olan, istediğini yapabilme gücüne sahiptir. Buna rağmen O, rahmet ve adaleti kendisi için zorunlu olan şeyler olarak görmektedir.

"De ki: "Gökleri ve yeri yoktan var eden ve herkesi, herşeyi doyuran; ancak kendisi doyurulmaktan münezzeh olan Allah'tan başka rab mı edineyim…"

Âyette geçen *fâtır* kelimesi, Türkçedeki *yaratma* kelimesiyle yakından ilgilidir. Sözlükte, bir şeyi başkası yarmamışken yarmak anlamındadır. İbnu Abbas'tan şöyle bir rivâyet nakledilir: *"Fâtır'ın manasını bilmiyordum. İki bedevi, bir kuyu hakkında muhakeme edilmek üzere bana geldi. Biri: 'Ben başladım; ilk önce onu ben yardım' dedi. Bunların sözlerinden fâtırın ne anlama geldiğini öğrendim."* (İbnu Âşûr, 1259).

Âyette geçen *veli* kelimesi ise yardımcı, dost, yönetici gibi anlamlara gelmektedir.

O halde âyet-i kerime şunu anlatmaktadır: Yeri ve gökleri yoktan var eden, bana yediren ve bunun karşılığında kendisi için bir şey istemeyen yaratıcı varken başkasını mı rab edinip emirlerine uyayım? Bu, olacak şey değildir. İşte bu sebeple Peygamber (s.a.v.)'e şöyle demesi emredilmektedir: *"Teslim olanların ilki olmam bana emredildi"*.

Gökleri ve yeri yoktan var eden ve rahmetinin bir gereği olarak âhireti yaratan Yüce Allah bu dünya hayatını imtihan yeri kılmış ve emirlerine teslim olmamızı istemiştir. İşte bu sebeple Peygamber'e *"Rabbime karşı gelecek olursam, büyük bir günün cezasından korkarım"* demesi emredilmektedir. Kuşkusuz *"Her kim o gün esirgeyip kollanmışsa mutlaka Allah ona merhamet etmiştir. İşte budur apaçık kurtuluş!"*

Yukarıdaki âyetlerde tüm zaman ve mekânların egemenliğinin Allah'a ait olduğu ve bu nedenle O'na itaat etmek gerektiği anlatılmıştı. Aşağıdaki âyetlerde ise söz konusu egemenliğin özellikle insanın hayatı ve amelleri açısından bir açılımı yapılmaktadır:

وَاِنْ يَمْسَسْكَ اللّٰهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُ
اِلَّا هُوَ وَاِنْ يَمْسَسْكَ بِخَيْرٍ فَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌ ﴿١٧﴾
وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِه۪ وَهُوَ الْحَك۪يمُ الْخَب۪يرُ ﴿١٨﴾
قُلْ اَيُّ شَيْءٍ اَكْبَرُ شَهَادَةً قُلِ اللّٰهُ شَه۪يدٌ بَيْن۪ي وَبَيْنَكُمْ وَاُوحِيَ اِلَيَّ هٰذَا
الْقُرْاٰنُ لِاُنْذِرَكُمْ بِه۪ وَمَنْ بَلَغَ اَئِنَّكُمْ لَتَشْهَدُونَ اَنَّ مَعَ اللّٰهِ اٰلِهَةً
اُخْرٰى قُلْ لَا اَشْهَدُ قُلْ اِنَّمَا هُوَ اِلٰهٌ وَاحِدٌ وَاِنَّن۪ي بَر۪يٓءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ ﴿١٩﴾

17. Allah sana bir zarar verecek olursa O'ndan başka kimse onu gideremez. Sana bir iyilik verecek olursa da şüphesiz O, her şeye gücü yetendir.

18. O'dur, kulları üzerinde tam hâkimiyet sahibi ve O'dur, her şeyi yerli yerince yapan ve her şeyden haberdar!

19. De ki: "Tanıklık etme bakımından hangisi daha büyüktür?" De ki: "Benimle sizin aranızda Allah şahittir ki bu Kur'ân bana vahyolundu ki sizi ve ulaştığı herkesi uyarayım. Allah'tan başka ilâhlar bulunduğuna cidden tanıklık ediyor musunuz?" De ki: "Ben buna tanıklık etmem". De ki: "Şüphesiz O, tek bir ilâhtır ve ben, sizin ortak koştuklarınızdan uzağım."

Yukarıdaki 14. âyette göklerin ve yerin egemenliği Allah'ın elinde olduğu halde Allah'tan başka dost edinmenin akıllıca bir tavır olmayacağı anlatılmıştı. Bir bakıma buradaki âyetler Allah'ın mutlak egemenliğinin bir açılımını yaparken Allah'ın dost edinilmesinin gerekçeleri de anlatmaktadır. Çünkü hem dünya hayatında ve hem de âhirette insan bir sıkıntıya maruz kaldığında o sıkıntıyı kaldıracak olan ve bir iyilik vermek istediğinde de buna gücü yeten yalnızca Allah'tır. Allah sadece sıkıntıları kaldırma ve iyilik verme meselesinde değil, her konuda *"kulları üzerinde tam hâkimiyet sahibidir."* Ayrıca bu hâkimiyet insanlarla da sınırlı değildir, evrenin tamamını kapsamakta-

dır. Hâkimiyetine kimseyi ortak kılmamıştır. O halde inanan kişi, sadece O'nu dost edinmeli ve isteklerini yalnızca O'na yöneltmelidir. *"Allah'ı bırakıp da sana fayda ya da zarar vermeyecek olan şeylere yalvarma"* (Yûnus 10/106). *"Allah'la birlikte hiç kimseye yalvarma"* (Cin 72/18).

"De ki: 'Tanıklık etme bakımından hangisi daha büyüktür?...."

Kuşkusuz, zamanların ve mekânların, evrende bulunan her şeyin yegâne hâkimi olan Yüce Allah'ın tanıklığı üstünde bir tanıklık olamaz. O'nun tanıklığı her türlü kuşkuyu ortadan kaldıran bir tanıklıktır.

Burada Peygamber (s.a.v)'den, kendisi ile muhalifleri arasında Allah'ı tanık göstermesi istenmektedir. Reşid Rıza, yüce Allah'ın Peygamber (s.a.v.) hakkındaki tanıklığının üç şekilde gerçekleştiğini belirtmektedir:

Birincisi: Kur'ân-ı Kerim'de haber verdikleridir. Yüce Allah Kitab'ında, Muhammed'in kendisi tarafından gönderilen bir elçi olduğunu, onu bütün insanlara müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdiğini haber vermektedir.

İkincisi: Onu pek çok mucize ile desteklemesidir ki bunların en büyüğü ve sürekli olanı Kur'ân-ı Kerim'dir. Peygamberliğine karşı çıkanlara, Kur'ân'ın benzerini getirmeleri konusunda meydan okumuş ve onlar, benzerini getirmekten âciz kalmışlardır. Yine Kur'ân-ı Kerim'de Peygamber'ine yardım edeceğini haber vermiş ve verdiği haber gerçekleşmiştir. Ayrıca geleceğe dair birçok haberler vermiş ve bunlar aynıyla vuku bulmuştur.

Üçüncüsü: Daha önce göndermiş olduğu kitaplarda verdiği haberlerdir. Şu anda Yahudi ve Hıristiyanların ellerinde bulunan kitaplarda söz konusu haberler hâlâ mevcuttur. (Reşid Rıza, Menar, VII, 339-340).

"Bu Kur'ân bana vahyolundu ki sizi ve ulaştığı herkesi uyarayım."

Peygamberimizin peygamberlik mucizesi, Kur'ân-ı Kerim'dir. Son Peygamber'in mucizesi her yere taşınabilir ve nesilden nesile aktarılabilir olmalıydı. *"Ulaştığı herkesi uyarayım"* ifadesi, Peygamber (s.a.v.)'in insanların tamamına gönderildiğini açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Çünkü âyette Kur'ân-ı Kerim'in ulaştığı herkesin uyarıya muhatap olduğu anlatılmaktadır. Yine bu âyetten, Kur'ân-ı Kerim'in ulaşmadığı kimselerin uyarılmamış sayılacakları anlaşılmaktadır.

tabi olan kimsenin, tıpkı Rasûlüllah (s.a.v.)'in davet ettiği gibi davet etmesi ve onun uyardığı şekilde uyarması bir görevdir." (İbnu Kesir, III, 240).

Müfessir Kadı Beydâvî, âyetin tefsirinde, Kur'ân-ı Kerim'in kendisine ulaşmadığı kimsenin Kur'ân'ın hükümleriyle sorumlu olmayacağını söylemektedir. (*Beydâvî*, II, 183).

Âyetin tefsirinde Reşid Rıza ise özet olarak şöyle demektedir:

Kur'ân-ı Kerim ile yapılan davete itibar edilir. Kur'ân'ın kendisine ulaşmadığı kimseye davet ulaşmış sayılmaz. Bu takdirde o kişi İslâm'dan sorumlu değildir. İslâm davetini tebliğ konusunda kelami kurallar ve bu ilmin dayandığı nazari delillerle yapılan tebliğ ile insanlar için hüccet kesinleşmiş olmaz. Selef-i salihinden sonra ne yazık ki günümüz Müslümanları, Kur'ân ile davet etmeyi Kur'ân'ı ve onu açıklayan sünneti öğrenmeyi terk etmişler, kelamcılarla fakihleri taklit etmeyi yeğlemişlerdir.

İbnu Abbas'tan Peygamber'e izafe edilen bir rivâyette şöyle denmektedir: "Kur'ân'ın kendisine ulaştığı kimse benimle yüz yüze gelmiş gibidir." Kur'ân-ı Kerim hem lafzı hem de manası itibarıyla tevatür yoluyla aktarıldığından, Peygamber sonrası dönemde kendisine Kur'ân'ın ulaştığı kimseler, onu Peygamber'in kendisinden duymuş gibidirler. Aracılar ne kadar çok olursa olsun, önemli değildir. Çünkü Kur'ân-ı Kerim, kâmilen o kimseye ulaşmıştır. Çoğu mana ile nakledilen hadislerde bu özellik bulunmamaktadır. Mana ile nakledildiklerinden, bu rivayetler içtihat alanına girmişlerdir. Muhammed b. Ka'b el-Kurazî'nin, âyetin tefsirinde şöyle dediği nakledilir: "Kur'ân'ın kendisine ulaştığı kimse Peygamber'i görmüş gibidir." Rivayetin bir varyantının sözleri ise şöyledir: "Kur'ân'ın kendisine ulaşıp manasını anlayan kimse Peygamber'i görmüş ve onunla konuşmuş gibidir." Yine Ubey b. Ka'b'ın şöyle dediği nakledilir: "Peygamber (s.a.v.), bazı esirlerle karşılaştı ve onlara; 'İslâm'a çağırıldınız mı?' diye sordu. 'Hayır' dediler. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.), onları salıverdi ve ***'Bu Kur'ân bana vahyolundu ki sizi ve ulaştığı herkesi uyarayım'*** *âyetini okuduktan sonra: 'İslâm'a davet edilmediklerinden dolayı onları salıverin; güvenlik içinde olacakları yere varıncaya kadar dokunmayın' dedi.* (Menar, VII, 341-342).

كَذِبًا اَوْ كَذَّبَ بِاٰيَاتِه۪ۜ اِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ﴿٢١﴾ وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَم۪يعًا
ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذ۪ينَ اَشْرَكُٓوا اَيْنَ شُرَكَٓاؤُ۬كُمُ الَّذ۪ينَ كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٢٢﴾ ثُمَّ
لَمْ تَكُنْ فِتْنَتُهُمْ اِلَّٓا اَنْ قَالُوا وَاللّٰهِ رَبِّنَا مَا كُنَّا مُشْرِك۪ينَ ﴿٢٣﴾ اُنْظُرْ
كَيْفَ كَذَبُوا عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٢٤﴾

20. Kendilerine Kitap verdiklerimiz onu çocuklarını tanıdıkları gibi tanırlar. Kendilerine yazık edip de herşeylerini yitirenler; işte onlar iman etmezler.

21. Yalan yere Allah'a iftira eden yahut âyetlerini yalanlayandan daha zalim kim vardır? Kuşkusuz, zalimler asla kurtuluşa ermezler.

22. Hepsini toplayacağımız gün o ortak koşanlara diyeceğiz: "Allah'a ortak olduklarını ileri sürdükleriniz nerede?"

23. Artık, "Yemin olsun Rabbimiz Allah'a! Biz ortak koşan değildik" demekten başka bir mazeretleri kalmaz.

24. Bir bak ki, kendi aleyhlerine nasıl da yalan söylüyorlar! Uydurdukları şeyler de yanlarından yitip gitti!

Kitap Ehli'nin Hz. Muhammed'in peygamberliğini kabul etmemeleri, kendi kitaplarında anlatılanlara da uymamaları anlamına geldiği için inançlarında samimi olmadıklarını gösterir. Daha önce de dikkat çektiğimiz gibi tahrif edilmiş olsalar bile ellerindeki Tevrat ve İncil'de Hz. Muhammed'in peygamberliğine işaret eden açık deliller vardır. Bu kitaplarda anlatılanlar, Hz. Muhammed'i o kadar açık biçimde işaret etmektedir ki kendi öz çocuklarını tanıdıkları gibi onu tanımamaları imkânsızdır. Buna rağmen hakkı gizliyorlarsa kendilerini kaybedenler sınıfına bizzat kendileri katılmış oluyorlar ve bu sebeple de iman etmezler.

Kuşkusuz, Peygamber'in gerçek bir peygamber olduğunu her Hıristiyan yahut Yahudi olan bilemez. Sadece onların bilginleri bunu bilebilir.

"Yalan yere Allah'a iftira eden yahut âyetlerini yalanlayandan daha zalim kim vardır? Kuşkusuz, zalimler asla kurtuluşa ermezler."

Bazı müfessirler, âyetin müşrikler hakkında indirildiğini söylerken bazıları Kitap ehli hakkında indirildiğini bazıları da her ikisi hakkında indirildiğini söylemektedir. Bizce de bu üçüncü görüş daha doğrudur. Hatta Allah'a iftira eden, kimi âyetlerini veya hepsini yalanlayan diğer milletlerle din mensupları da âyetin kapsamı içerisindedir. Allah'a iftira eden, Allah'ın söylemediğini O'na söyleten, âyetlerini bile bile yanlış yorumlayan Müslümanlar da âyetin kapsamına girmektedir. Çünkü âyet, genel bir ifade kullanmakta ve yalan yere Allah'a iftira eden kimseden daha zalim birinin olamayacağını söylemektedir. Her dinin mensupları arasında böyleleri vardır. Kaldı ki âyet belli bir topluluk hakkında indirilmiş olsaydı bile aynı suçu işleyen diğerlerini de içerirdi.

Günümüzde, Müslüman olmayanların dayattıkları ve Müslümanlar arasında yaygın bir şekilde taraftar bulan, İslâm'ın dünya hayatıyla ilgili ahkâmını ortadan kaldıran yorumlar, yalan yere Allah'a iftira etmek kapsamındadır. *Ilımlı İslâm* patenti ile ileri sürülen bu anlayış, Kur'ân-ı Kerim'i olduğu gibi anlamayı değil, onu çağa uydurmayı amaçlamaktadır. Kur'ân-ı Kerim'i olduğu gibi anlayıp anlatmayı amaçlamayan bu ve benzeri çabalar, dini tahrif etmek ve yalan yere Allah'a iftira etmekten başka bir şey değildir.

Hepsini toplayacağımız gün o ortak koşanlara diyeceğiz: "Allah'a ortak olduklarını ileri sürdükleriniz nerede?"

Bütün insanların hesap vermek üzere Allah'ın huzurunda toplatıldıkları gün ortak koşanlara, o ortak koştuklarının nerede oldukları sorulacaktır. Daha önce de birkaç kez dikkat çektiğimiz gibi yaratma, hayat verme, öldürme gibi konularda Allah'a ortak koşma yaygın değildir. Ortak koşan Araplar da bu gibi konularda ortak koşmuyorlardı. Ortak koşma daha çok ibadet, yalvarma ve dua hususlarında yaygın bir şekilde görülmektedir. Müşrik Araplar yardım isteme, şefaat etme gibi konularda Allah'a ortak koşuyor, kendilerinden yardım istedikleri o ortak koştuklarının kendilerine yardım edeceklerine, şefaat edeceklerine ve kendilerini Allah'a yaklaştıracaklarına inanıyorlardı.

Günümüzde Allah'a ortak koşmak daha çok ahkâm konularında kendini göstermektedir. Allah'ın Kur'ân'da hükmünü belirttiği meselelerde hüküm verme yetkisini bir kuruma veya şahsa tanımak, Allah'a ortak koşmaktır. Çünkü Kur'ân-ı Kerim'de hüküm vermenin Allah'a ait olduğu (En'âm 6/57; Yusuf 12/40,67) belirtilmektedir. Dolayısıyla Allah'a ait bir yetkiyi başkasına tanımak, onu Allah'a ortak koşmak anlamına gelmektedir.

"Artık, "Yemin olsun Rabbimiz Allah'a! Biz ortak koşan değildik" demekten başka bir mazeretleri kalmaz.

"Bir bak ki, kendi aleyhlerine nasıl da yalan söylüyorlar! Uydurdukları şeyler de yanlarından yitip gitti!"

Allah'a ortak koşanlar, hesaba çekildiklerinde Allah'a ortak koşmadıklarını söylemekten başka söyleyecek söz bulmayacaklardır. Yani dünya hayatında iken Allah'a ortak koştuklarını inkâr edeceklerdir.

Âyet, Kur'ân'ın müşkil âyetlerinden biridir. Çünkü daha başka âyetlerde müşriklerin, Allah'a ortak koştuklarını itiraf edecekleri beyan edilmektedir. Nahl sûresinde ortak koştuklarıyla karşılaştıklarında, *"Rabbimiz! Bunlar, seni bırakıp da kendilerine tapmış olduklarımız ortaklarımızdır"* diyecekleri anlatılmaktadır. (Nahl 16/86). Yine Nisa sûresinin 42. âyetinde Allah'tan hiçbir sözü gizlemeyecekleri anlatılmaktadır. Mücadele sûresinin 18. âyetinde ise tıpkı dünya hayatında Müslümanları aldatmak için yalan söyledikleri gibi yeminler ederek Allah'ı aldatmaya kalkışacakları anlatılmaktadır.

Müfessirlerin de dikkat çektikleri gibi hesap günü uzun sürecek ve insanlar farklı aşamalardan geçecektir. O halde bu aşamaların her birinde ortak koşanlar farklı tavırlar sergileyeceklerdir. Bir defasında ortak koştuklarını itiraf ederken, başka bir defasında bunu inkâr edeceklerdir.

Rivayet edildiğine göre biri İbnu Abbas'a gelerek bu âyetle Nisa sûresinin 42. âyetindeki Allah'tan hiçbir sözü gizlemeyecekleri âyetini sormuş, o da şu karşılığı vermiştir: Yüce Allah'ın iman edenlerin günahlarını bağışladığını ve ancak namaz kılanların cennete gireceklerini gördüklerinde birbirlerine, *gelin yaptığımızı inkâr edelim* diyecekler. O zaman Allah'a ortak koşmadıklarını söyleyeceklerdir. Bunun üzerine Allah, ağızlarının üzerini mühürleyecek bu defa elleri ve ayakları aleyhlerine şahitlik edecektir. Böylece hiçbir sözü Allah'tan gizleyemeyeceklerdir. (İbnu Kesir, III, 241). Zemahşeri ise ortak koşanların çelişkili sözlerini, şaşkınlıklarına ve kapıldıkları dehşete vermekte; sorguya çekilen kimsenin böyle çelişkili sözler söyleyebileceğini belirtmektedir. (Zemahşeri, II, 11).

Yüce Allah, Peygamber'ine ve bütün inananlara kendisine ortak koşanların, nasıl kendi kendilerini yalanladıklarını ve âhirette ortak koştuklarının onlardan nasıl uzaklaştıklarını ibretle değerlendirmelerini istemektedir.

وَمِنْهُمْ مَنْ يَسْتَمِعُ اِلَيْكَ وَجَعَلْنَا عَلٰى قُلُوبِهِمْ اَكِنَّةً اَنْ يَفْقَهُوهُ
وَفٖٓي اٰذَانِهِمْ وَقْرًا وَاِنْ يَرَوْا كُلَّ اٰيَةٍ لَا يُؤْمِنُوا بِهَا حَتّٰٓى اِذَا جَٓاؤُ۫كَ
يُجَادِلُونَكَ يَقُولُ الَّذٖينَ كَفَرُوٓا اِنْ هٰذَٓا اِلَّٓا اَسَاطٖيرُ
الْاَوَّلٖينَ ﴿٢٥﴾ وَهُمْ يَنْهَوْنَ عَنْهُ وَيَنْـَٔوْنَ عَنْهُ وَاِنْ يُهْلِكُونَ اِلَّٓا
اَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٦﴾

25. Onlardan seni dinleyenler de vardır; ancak onların da kalplerinin üzerine dinlediklerini anlamalarını engelleyen örtüler; kulaklarına da bir ağırlık koyduk. Onlar her mucizeyi tek tek görseler de ona inanmazlar. Nihayet sana geldiklerinde çekişerek derler ki: "Bu, evvelkilerin masallarıdır".

26. Onlar hem başkalarını ondan sakındırırlar hem de kendileri ondan uzak dururlar. Aslında onlar sadece kendilerini helak ediyorlar da farkında değiller.

Müşrikler arasında, Kur'ân-ı Kerim'i okuduğunda Peygamber'i dinlemeye gelenler de vardı. Ne var ki bu dinlemelerinin kendilerine bir yararı olmazdı. Çünkü bunların kalpleri perdelenmişti, kulakları da Kur'ân'ı duymuyordu. Çünkü kulakları Kur'ân'a karşı sağırdı. Kulaklarıyla duysalar bile kalpleriyle onu kabullenemiyorlardı. Kuşkusuz Müşrikler de diğer inkâr edenler gibi farklı farklı idiler. Kimi anlamak için Kur'ân-ı Kerim'i dinliyordu ama onu anlayacak kapasiteye sahip değildi. Kimi de Kur'ân-ı Kerim'i dinlediğinde anlıyor ve etkileniyordu. Bu sebeple de dinlememeyi tercih ediyor ve başkalarının dinlemesine de engel oluyorlardı. Bu kesim, inadından İslâm'ı kabul etmiyordu. Bu sebeple başkalarının Kur'ân'ı dinlemelerine engel oluyorlardı. Çünkü etkilenmelerinden korkuyorlardı. Ama gerek anlama kapasitesine sahip olup onu dinlemeyenler gerekse anlama kapasitesine sahip bulunmayanlar Kur'ân-ı Kerim'i öncekilerin masalları olarak tavsif ediyorlardı. Oysa böyle demekle sadece kendi kendilerine zarar veriyorlardı.

وَلَوْ تَرٰٓى اِذْ وُقِفُوا عَلَى النَّارِ فَقَالُوا
يَا لَيْتَنَا نُرَدُّ وَلَا نُكَذِّبَ بِاٰيَاتِ رَبِّنَا وَنَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢٧﴾
بَلْ بَدَا لَهُمْ مَا كَانُوا يُخْفُونَ مِنْ قَبْلُ وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ
وَاِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿٢٨﴾ وَقَالُوا اِنْ هِيَ اِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا وَمَا
نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ ﴿٢٩﴾ وَلَوْ تَرٰٓى اِذْ وُقِفُوا عَلٰى رَبِّهِمْ قَالَ اَلَيْسَ هٰذَا بِالْحَقِّ
قَالُوا بَلٰى وَرَبِّنَا قَالَ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٣٠﴾
قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِلِقَاءِ اللّٰهِ حَتّٰٓى اِذَا جَاءَتْهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً
قَالُوا يَا حَسْرَتَنَا عَلٰى مَا فَرَّطْنَا فِيهَا وَهُمْ يَحْمِلُونَ اَوْزَارَهُمْ عَلٰى
ظُهُورِهِمْ اَلَا سَاءَ مَا يَزِرُونَ ﴿٣١﴾ وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا اِلَّا لَعِبٌ
وَلَهْوٌ وَلَلدَّارُ الْاٰخِرَةُ خَيْرٌ لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ اَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٣٢﴾

27. Ateşin başında durdurulduklarında; "Keşke dünyaya tekrar döndürülsek de Rabbimizin ayetlerini yalanlamasak ve inananlardan olsak." dediklerini bir görsen!

28. Hayır, daha önce gizledikleri şeyler karşılarına çıktı. Geri döndürülselerdi yasaklandıkları şeyleri yine yaparlardı. Onlar kesinlikle yalan söylüyorlar.

29. Demişlerdi ki: "Dünya hayatımızdan başka bir hayat yoktur ve tekrar diriltilecek de değiliz."

30. Rablerinin huzurunda durdurulduklarında onları bir görsen! Rab-

leri onlara diyecek: "Bu, gerçek değil midir?" Onlar: "Evet, Rabbimiz hakkı için gerçektir" diyecekler. Rableri de: "Tadın o halde azabı; yaptığınız inkâr sebebiyle" diyecektir.

31. Allah'ın huzuruna çıkmayı yalanlayanlar gerçekten de kaybettiler. Nihayet kıyamet ansızın çıkıp geldiğinde günahlarını sırtlarında taşıyarak; "Yazıklar olsun bize! Kıyameti göz ardı ettik" diyecekler. Dikkat edin! Taşıdıkları o yük ne kötüdür!

32. Dünya hayatı bir oyun ve eğlenceden ibaret değil de nedir? Elbette muttakiler için ahiret yurdu çok daha hayırlıdır. Aklınızı kullanmaz mısınız?

Ateşin başında durdurulmaları, ateşe gireceklerinin kesinleşmesini bilmeleri anlamında olabileceği gibi gerçek anlamda ateşin başına getirilip orada durdurulmaları manasına da gelebilir. İşte o zaman yaptıklarına pişman olacak ve *keşke dünya hayatına döndürülseydik de yalanlayanlardan olmasaydık ve iman edenler arasına girseydik*, diyecekler. Ne var ki iş işten geçmiştir, artık dünyada yaptıklarının karşılığını alma zamanıdır.

Daha önce gizledikleri şeylerin karşılarına çıkması ifadesi değişik şekillerde yorumlanmıştır. Şöyle ki:

a.) Dünya hayatında yapmış oldukları kötülüklerin amel defterlerinde karşılarına çıkması,

b.) Gurur duyup mutluluklarına sebep olacağını sandıkları amellerinin boşa gittiğini görmeleri,

c.) Gizlemiş oldukları inkârlarıyla Allah'ın âyetlerini yalanlamalarının karşılarına çıkması,

d.) Peygamber'in gerçek bir peygamber olduğuna dair bilgi ve kanaatlerinin ortaya çıkması. Esasen Peygamber'in Allah tarafından gönderilmiş gerçek bir peygamber olduğunu biliyorlardı ama sırf inatlarından ve tekebbürlerinden dolayı bunu gizliyorlardı. İşte bu gizlemelerinin ortaya çıkması vs. gibi anlamlarla yorumlanmıştır.

"Geriye döndürülselerdi yasaklandıkları şeyleri yine yaparlardı. Onlar kesinlikle yalan söylüyorlar."

Şayet dünya hayatına döndürülecek olsalar yine inkâr edecekler yine Allah'a ortak koşacaklar yine Allah'ın âyetlerini yalanlayacaklar, kısaca daha önce ne yapmışlarsa aynısını yapacaklardır. Nitekim bu dünya hayatında nice

insan bir sıkıntıyla karşılaştığında Allah'ın yoluna gireceğini söyler ama sıkıntıyı aşmasından bir müddet sonra eski hayatına geri döner.

Şayet geri döndürülecek olsalar imtihan gereği yine aynı şartlarla karşı karşıya gelecek ve daha önce ne yapıyor idiyseler, aynı şeyleri yapacaklardır.

Kur'ân-ı Kerim, birçok âyetinde reenkarnasyonu reddetmektedir. Bu âyet de reenkarnasyon inancını reddeden âyetlerdendir.

"Demişlerdi ki: 'Dünya hayatımızdan başka bir hayat yoktur, tekrar diriltilecek de değiliz."

Geri döndürülecek olsalar tıpkı daha önce dedikleri gibi hayatımız dünya hayatından ibarettir ve ondan başka bir hayat yoktur, diyeceklerdir. Âhiret inancı olmayan kişiler sadece kendi âhiret hayatlarında hüsrana uğramakla kalmaz, toplumların dünya hayatını da ifsat ederler. Çünkü bu kişiler sadece kendi çıkarlarını düşünürler. Kötülük işlemekten onları alıkoyacak olan, sadece dünyevi şan ve şöhrettir. Bu sebeple fırsatını buldular mı işlemeyecekleri bir kötülük yoktur.

"Rablerinin huzurunda durdurulduklarında onları bir görsen!..."

Rableri huzuruna çıktıklarında her şeyi itiraf edecekler ama bunun bir yararı olmayacaktır. Yaptıklarının karşılığında şiddetli azaba çarptırılacaklardır. Yüce Allah kimseye herhangi bir haksızlık yapmayacak; iyilik edenlere de kötülük işlemiş olanlara da adaletiyle hükmedecektir. Bu sebeple kötülük işlemiş olanlara: *"Öyleyse inkârınız sebebiyle tadın azabı"* denilecektir.

"Allah'ın huzuruna çıkmayı yalanlayanlar gerçekten de kaybettiler. Nihayet kıyamet ansızın çıkıp geldiğinde..."

İki kıyametten söz edilir: Biri, insanın ölümü ki buna küçük kıyamet denir, ikincisi de yeryüzündeki bütün canlıların ölümüyle sonuçlanan büyük kıyamettir. Burada küçük kıyametin kastedildiği söylenir. (Kasimî, VI, 2285). İnsan, ölümüyle her şeyin bittiğini, bir daha dünyaya dönmeyeceğini anlar; ama inanmayanlar geri dönme arzularını beyan ederler. Ne var ki iş işten geçmiş, artık hüsrana uğramışlardır. Allah'la karşılaşıp hesap vereceklerine inanmayan bu kimseler, mezarda amelleriyle karşılaşırlar. Nakledildiğine göre ameli çok çirkin, pis kokan bir insan suretinde kabirde onunla birlikte kalır. Kıyamet koptuğunda da ameli: *"Dünya hayatında lezzet ve şehvetlerle seni taşıdım, şimdi sen beni taşıyacaksın"* der ve sırtına binerek onu cehenneme götürür. İyi insanın ameli ise güzel görünümlü, güzel kokular sürünmüş bir insan suretine girer. Kıyamet koptuğunda: *"Dünya hayatında hep sen beni sırtında taşıdın, şimdi sırtıma bin ben seni taşıyacağım"* der ve onu cennete taşır. (Taberî, V, 179).

"Dünya hayatı bir oyun ve eğlenceden ibaret değil de nedir? Elbette muttakiler için ahiret yurdu çok daha hayırlıdır. Aklınızı kullanmaz mısınız?"

Kimin dünya hayatı bir oyun ve eğlenceden ibarettir? Bu konuda iki görüş ileri sürülmüştür. Bu görüşlerden birine göre, burada kastedilen hayat, inkâr eden kâfirin hayatıdır. Çünkü inanmayan kişi büyük bir tutku ile bu dünya hayatına bağlıdır. Nitekim İbnu Abbas da bu âyetle müşriklerin ve münafıkların hayatlarının kastedildiğini söylemektedir. İşte âyet, böyle bir kimseye dünya hayatının basitliğini; dünya hayatına bu denli bağlanmamak gerektiğini, onun oyun ve eğlence gibi gelip geçici bir hayat olduğunu anlatmaktadır. Çünkü dünya hayatı bizatihi kötülenecek bir hayat değildir. Nitekim salih kişi, bu hayatta iyi ameller işleyerek cenneti hak etmektedir. Bu sebeple salih kişi için bu dünya hayatı oyun ve eğlenceden ibaret değildir. (Râzî, XII, 200).

Diğer görüşe göre ise burada hem kâfirin hem de mü'min kişinin bu dünya hayatında elde ettiği lezzet ve geçirdiği hoş vakitler kastedilmektedir. Çünkü insanoğlu oyun ve eğlence ile vakit geçirirken hoş bir vakit geçirir ama oyun ve eğlencenin bitmesiyle geçirdiği bu hoş vakti sanki geçirmemiş olur ve bir pişmanlık hâsıl olur. Dünya hayatı da aynen öyledir; gelip geçidir ve sonunda pişmanlık ve hasret çekmekten başka bir şey yoktur. (Râzî, XII, 200).

Kuşkusuz, âhiret yurdu, kendisini Allah'ın azabından koruyacak amellere sahip insan için çok daha güzeldir. Çünkü orada gelip-geçici bir yararlanma değil, ebedi bir lezzet söz vardır.

قَدْ نَعْلَمُ

إِنَّهُ لَيَحْزُنُكَ الَّذ۪ي يَقُولُونَ فَإِنَّهُمْ لَا يُكَذِّبُونَكَ وَلٰكِنَّ الظَّالِم۪ينَ

بِاٰيَاتِ اللّٰهِ يَجْحَدُونَ ﴿٣٣﴾ وَلَقَدْ كُذِّبَتْ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ

فَصَبَرُوا عَلٰى مَا كُذِّبُوا وَاُو۫ذُوا حَتّٰٓى اَتٰيهُمْ نَصْرُنَا وَلَا

مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِ اللّٰهِ وَلَقَدْ جَٓاءَكَ مِنْ نَبَاِ۬ى الْمُرْسَل۪ينَ ﴿٣٤﴾

وَاِنْ كَانَ كَبُرَ عَلَيْكَ اِعْرَاضُهُمْ فَاِنِ اسْتَطَعْتَ اَنْ تَبْتَغِيَ

نَفَقًا فِى الْاَرْضِ اَوْ سُلَّمًا فِى السَّمَٓاءِ فَتَأْتِيَهُمْ بِاٰيَةٍۜ وَلَوْ
شَٓاءَ اللّٰهُ لَجَمَعَهُمْ عَلَى الْهُدٰى فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْجَاهِلٖينَ ﴿٣٥﴾
اِنَّمَا يَسْتَجٖيبُ الَّذٖينَ يَسْمَعُونَۜ وَالْمَوْتٰى يَبْعَثُهُمُ اللّٰهُ ثُمَّ اِلَيْهِ
يُرْجَعُونَ ﴿٣٦﴾ وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ اٰيَةٌ مِنْ رَبِّهٖۜ قُلْ اِنَّ اللّٰهَ قَادِرٌ
عَلٰٓى اَنْ يُنَزِّلَ اٰيَةً وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٧﴾

33. **Onların söylediklerinin seni üzdüğünü elbette biliyoruz. Onlar aslında seni yalanlamıyorlar; fakat o zalimler Allah'ın âyetlerini inkâr ediyorlar.**

34. **Gerçek o ki senden önce de elçiler yalanlandılar; fakat o elçiler, yardımımız kendilerine ulaşıncaya kadar sözlerinin yalanlanmasına ve kendilerine eziyetler edilmesine sabrettiler. Öyle ya, Allah'ın verdiği sözü değiştirecek hiç kimse yoktur. Şüphesiz ki peygamberlerin haberlerinden bir kısmı sana da ulaşmıştır.**

35. **Yüz çevirmeleri ağırına gittiyse ve o nedenle onlara** (daha ikna edici) **bir mucize getirmek için yerin dibine inebilecek yahut merdivenle göğe yükselebilecek durumda isen,** (durma yap;) **ama** (şunu unutma ki) **Allah dileseydi elbette hepsini hidayet üzere toplardı. O halde cahillerden olma.**

36. **Ve yine unutma ki ancak işitenler çağrıya cevap verirler. Ölülere gelince; Allah onları diriltecektir, sonra O'na döndürüleceklerdir.**

37. **Dediler ki: "Kendisine Rabbinden bir mucize indirilmeli değil miydi?" De ki: "Elbette Allah bir mucize indirmeye kadirdir." Fakat onların çoğu bilmiyor.**

yalanlamadıklarını bilakis Allah'ın âyetlerini yalanladıklarını haber vermektedir. Kuşkusuz Allah bu yalanlamalarından dolayı onları cezalandırmaya kadirdir ve onları çetin bir ceza ile cezalandıracaktır.

Sûrenin başından buraya kadar defalarca müşriklerin, inatlarını dile getiren sözleri aktarılmakta, *buna karşılık Peygamber'den onlara şöyle şöyle demesi, istenmektedir.* Soru ve isteklerine cevap verildiği halde onlar inatlarında ısrar etmeye devam etmektedirler. Bu anlatımdan inatlarının sürüp gideceği de anlaşılmaktadır. Bu sebeple devam eden bu tartışma süreci içerisinde Peygamber'e böyle bir teselli verilmektedir.

Ebu Cehil'in, Peygamber'e; *"Biz seni yalanlamıyoruz; sen doğru birisin fakat senin getirdiklerini yalanlıyoruz"* dediği nakledilir.

Bazı âlimler ise kalben ne Peygamber'i ve ne de onun getirmiş olduğu mucizeleri, yani âyetleri yalanlıyorlardı. Sırf hasetleri sebebiyle onu yalanlıyorlardı, derler. Taberî, âyetin tefsirinde Süddî'den şöyle bir olay nakleder: Bedir günü Ahnes, Ebu Cehil'i bir kenara çeker ve *"İkimiz başbaşayız kimse söylediklerimizi duymuyor; şimdi bana söyle; şu Muhammed doğru mu, söylüyor, yalan mı?"* diye sorar. Ebu Cehil: *"Hâlâ anlamadın mı, Allah'a yemin ederim ki doğru söylüyor, o hiçbir zaman yalan söylemedi. Ama Kusay oğulları sancağı, hacılara su verme işini ve peygamberliği alırlarsa diğer Kureyşlilere ne kalır?"* karşılığını verir. Belli ki kâfir, hasedinden dolayı İslâm'ı yalanlıyordu. Yine o kâfir; peygamberlik nedir, Allah'a karşı sorumluluk ne anlama gelir, âhiret nedir, ceza ve mükâfat nedir, bunları takdir edip değerlendirecek kapasiteye sahip değildi.

Râzî, onların aslında Peygamber'i yalanlamadıkları fakat Peygamber'in söylediklerini inkâr ettikleri meselesinde dört alternatif zikreder. Şöyle ki:

a.) Alenen kendisini yalanlıyorlardı ama kalplerinde ve kendi aralarında gizli konuştuklarında onu yalanlamıyorlardı. Bununla birlikte Kur'ân-ı Kerim ve peygamberlik konusunu inkâr ediyorlardı.

b.) Peygamber'e, 'sen yalancısın' demiyorlardı. Çünkü onlar çocukluğundan beri uzun müddet onu denemiş, hatta güvenirliliği sebebiyle ona *el-Emin* demişlerdi. Ancak peygamberliğini inkâr ediyorlardı. Bir hastalığa yakalanmış ve hayalinde kendisini peygamber olarak görüyor, diyorlardı.

c.) Peygamber'in çağrısının gerçek olduğuna dair kesin mucizeler olduğu halde, onu yalanlama konusunda ısrar ettikleri için yüce Allah; *onlar, aslında seni yalanlamıyor beni yalanlıyorlar* buyurdu.

d.) Benim zihnime takılan bir görüş vardır ki o da şöyledir: *"Onlar aslında seni yalanlamıyorlar,"* bu yalanlama ile bizzat seni yalanlamayı amaçlamı-

yorlar, bilakis mucizenin, Peygamber'in peygamberliğine delalet etmesini yalanlıyorlar. İşte bunun için *"fakat o zalimler, Allah'ın âyetlerini inkâr ediyorlar"* denmektedir. Yani onlar her mucizeye sihirdir, diyorlar. Böylece mucizenin, birinin peygamberliğine delalet ettiğini kabul etmiyorlar. O halde onlar bizzat seni yalanlamayı amaçlamıyorlar, bütün peygamberleri toptan reddediyorlar. (Râzî, XII, 205).

"Gerçek o ki senden önce de elçiler yalanlandılar; fakat o elçiler, yardımımız kendilerine ulaşıncaya kadar sözlerinin yalanlanmasına ve kendilerine eziyetler edilmesine sabrettiler..."

Önceki peygamberlerin yalanlandıkları, eziyet çektikleri ve söylenenlere katlanarak sabrettikleri Kur'ân-ı Kerim'in başka âyetlerinde de tekrar edilen bir konudur. Bu konunun dile getirildiği bütün yerlerde Peygamber'i teselli vardır. Çünkü başkalarının da kendisinin çektiği sıkıntıları çekmiş olmasını bilmesi, kendisini bir nebze rahatlatıyordu. İnsan böyle bir psikolojiye sahiptir. Peygamber de bir insandır ve aynı psikolojik yapıya sahiptir. Ayrıca önceki peygamberlerin bu sıkıntılara katlanarak sabrettikleri ve sonuçta Allah'ın yardımının geldiğinin belirtilmesi, söz konusu teselliyi bir umuda çevirmekteydi. Burada anlatılanlar Allah'ın verdiği bir söz ve hâkim kıldığı yasalar hükmündedir. *"Allah'ın verdiği sözü değiştirecek yoktur."* O, yasalarını böyle belirlemiştir. Bu yasalar gereği hak yolda olanlar sabredip sebat gösterecek olurlarsa sonuçta mutlaka galip gelirler.

Yüz çevirmeleri ağırına gittiyse ve o nedenle onlara (daha ikna edici) **bir mucize getirmek için yerin dibine inebilecek yahut merdivenle göğe yükselebilecek durumda isen,** (durma yap;) **ama** (şunu unutma ki) **Allah dileseydi elbette hepsini hidayet üzere toplardı. O halde cahillerden olma.**

Bu âyet de Peygamber'i teselli etmeye devam etmektedir. Kendisine inanmayan ve bu konuda inatlarına devam eden kavmi, Peygamber'i fevkalade üzüyordu. Birilerine üzülen, o birilerine bir şeyler yaparak onu bu durumdan kurtarmak ister, ama yapabileceği hiçbir şey yoksa en azından kendi sorumluluğunun kendisine yapmış olduğu baskıdan kurtulmuş olur.

Peygamber'in o inanmayan kavmi, sürekli kendisinden mucizeler istiyorlardı. Mucize getirmek, Peygamber'in kendi gücü dâhilinde olan bir şey değildi. Hem, Allah yasalarını böyle planlamıştır; kimileri inanır kimileri de inanmaz. Allah dileseydi, kuşkusuz, hepsini hidayet üzere bir araya getirirdi.

Âyette *cehalet,* akıllı olmanın zıttı olarak değil, bilginin zıttı olarak kullanılmaktadır. Yani Ey Peygamber! Allah'ın toplumlar hakkında koyduğu yasa-

ları öğren; bu konuda bilgisiz kalmayasın, denmektedir. (Reşid Rıza, Menar, VII, 382).

"Ve yine unutma ki ancak işitenler çağrıya cevap verirler. Ölülere gelince; Allah onları diriltecektir, sonra O'na döndürülecekler."

Daha önceki âyetlerde inanmamakta inat edenlerin kalplerinin üstünde perdeler olduğundan söz edilmişti. İşte kalplerinin üstünde perde olmasından dolayı onlar ölü mesabesindedir. Neml sûresinin 80. âyetinde de inkârda inat edenler ölülere benzetilerek Peygamber'e sesini onlara duyuramayacağı ifade edilmektedir. Bu gibi kimseler ancak âhirette gaflet uykusundan uyanırlar ki o zaman imtihan dönemi son bulmuş olur.

Bu âyette de Peygamber teselli edilerek, onlar çağrına icabet etmiyorlarsa senin bunda bir kusurun yoktur, çünkü onlar ölü mesabesindedir, denmektedir.

Ayrıca hem Peygamber'e hem de İslâm'ı tebliğ edenlere, kalpleri bu şekilde ölmüş olanlarla vakit harcamamaları ve kalbi diri olanlara yönelmeleri hatırlatılmaktadır.

"Dediler ki: 'Kendisine Rabbinden bir mucize indirilmeli değil miydi?' De ki: 'Elbette Allah bir mucize indirmeye kadirdir.' Fakat onların çoğu bilmiyor."

Tek amaç Peygamber'i zor durumda bırakmak olan mucize istekleri hidayet sebebi olamaz. Çünkü bu amacı olanlara istedikleri mucize getirilmiş olsa bile ona inanmazlar. Ayrıca bu şekildeki teklifler üzere mucize getirilecek olsa, buna inanmayanlar helak olmayı hak ederler. Bu, Allah'ın bir yasasıdır. Fakat onların çoğu bu yasayı bilmez.

Muhaliflerin kevnî mucize isteklerinin tamamı reddedilmiştir. İsteklerinin reddedilmesinin nedenlerinden biri, az önce zikrettiğimiz helak meselesidir. Bir diğer neden ise bu şekildeki mucizelerin sadece onu görenlere hitap etmesidir. Hâlbuki İslâm kıyamete kadar gelecek nesillerin tamamına ve nerede yaşıyorlarsa yaşasınlar insanların tamamına hitap eden bir dindir. O halde bu dinin Peygamber'inin mucizesi de bir nesilden diğerine aktarılabilen ve bir yerden başka bir yere taşınabilen bir mucize olması gerekiyordu. İşte bu özelliklere sahip olan mucize, Kur'ân-ı Kerim'dir.

وَمَا مِنْ دَابَّةٍ
فِي الْأَرْضِ وَلَا طَائِرٍ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ إِلَّا أُمَمٌ أَمْثَالُكُمْ
مَا فَرَّطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّهِمْ يُحْشَرُونَ ﴿٣٨﴾ وَالَّذِينَ
كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا صُمٌّ وَبُكْمٌ فِي الظُّلُمَاتِ مَنْ يَشَإِ اللَّهُ يُضْلِلْهُ
وَمَنْ يَشَأْ يَجْعَلْهُ عَلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٣٩﴾

38. Yeryüzünde yürüyen hiçbir hayvan ve iki kanadıyla uçan hiçbir kuş yoktur ki sizin gibi birer ümmet olmasın. Kitapta hiçbir şeyi eksik bırakmadık. Sonra onlar Rableri huzurunda toplanacaklardır.

39. Âyetlerimizi yalanlayanlar karanlıklar içindeki sağırlar ve dilsizlerdir. Allah kimi dilerse saptırır ve dilediğini de dosdoğru yola yöneltir.

Âyetlerin kendilerinden önceki âyetlerle ilişkisi konusunda genellikle şu görüş ileri sürülmüştür: Müşriklerin mucize istekleri yukarıda dile getirilmiş ve Yüce Allah'ın mucize indirmeye kadir olduğu, ne var ki bunda insanlar için bir yarar görmediği anlatılmıştı. Âyetlerle Allah'ın kudretinin büyüklüğü; sadece insanları değil, hayvanları da gözettiği anlatılmakta ve böylece, mucize indirmekte şayet bir yarar bulmuş olsaydı onu da yapardı, denmektedir.

Diğer bir görüşe göre ise aradaki ilişki, Allah huzurunda toplanarak hesap verme konusuyla ilgilidir. Şöyle ki: Nasıl insanlar Allah'ın huzurunda toplanıp hesap verecek, haksızlığa uğrayan haksızlık yapandan hakkını alacaksa aynı şekilde hayvanlar da Allah'ın huzurunda toplanacak ve onlardan haksızlığa uğrayanı kendisine haksızlık yapandan hakkını alacaktır.

Yeryüzünde yürüyen hayvanlarla kanatlarıyla uçan kuşların bize benzer ümmetler olması konusunda da farklı görüşler ileri sürülmüştür:

Onlar da sizin gibi sınıflandırılmış topluluklardır ve kendi isimleriyle bilinirler.

Yaratılmış olma bakımından bize benzerdirler.

Onlar da inanan insanlar gibi Allah'ı bilir, O'nu tenzih eder ve O'na hamdederler.

Allah nasıl insanların bütün yapacaklarını bir kitapta tespit etmişse hayvanların yapacaklarını da tespit etmiştir.

Allah, nasıl bizi yaptıklarımızdan dolayı hesaba çekecekse hayvanları da hesaba çekecektir.

Müfessirler genellikle söz konusu ettiğimiz bu hususları zikretmekle birlikte başka benzerlikler de zikretmişlerdir. Mesela İbnu Âşûr, benzerliği şöyle açıklamaktadır: Söz konusu benzerlik, insanlarda nasıl ırk ve neviler arasında kendine has birtakım özellikler varsa hayvanlarda da aynı durum vardır. Yani her bir hayvan ırkının kendisini hayatta tutan özellikleri vardır ve Allah, onlara kendisini hayatta tutan bu şeyleri yapmayı ilham etmiştir. Ayrıca nasıl insanların hayatı geçici olup ecelleri belirlenmişse hayvanların da hayatları geçicidir ve belirlenmiş ecelleri vardır. İbnu Âşûr Rablerinin huzurunda toplanmaları/haşir olmalarını da ölümleriyle izah etmektedir. (İbnu Âşûr, 1286).

Muhtemelen benzerlik yönünün âyette açıkça zikredilmemiş olması, söz edilmesi gereken benzerliklerin çokluğu ve okuyucunun, söz konusu benzerlikler konusunda kafa yormasının istenmesi sebebiyledir. Nitekim günümüzde yapılan araştırmalarda hayvanların kendi aralarında iletişim kurmaları, eğitilmeleri gibi konularda insanlara benzer birçok yönlerinin bulunduğu ortaya çıkarılmıştır.

"Kitapta hiçbir şeyi eksik bırakmadık. Sonra onlar, Rableri huzurunda toplanacaklardır."

Buradaki "kitap" ifadesiyle Kur'ân-ı Kerim'in mi yoksa Levh-i Mahfuz'da olup bitecek olan, her şeyin yazılı bulunduğu kitabın mı kastedildiği konusunda farklı iki görüş vardır. Râzî, iki görüşün bulunduğunu belirttikten sonra Kur'ân-ı Kerim'in kastedildiğine dair görüşü tercih eder. Ona göre, tekil bir ismin başına *el* takısı gelip o isim yakın geçmişte zikredilmemişse zihinde o isimle canlanan şey kastedilmiş olur. "Kitap" dendiğinde Müslüman'ın zihnine Kur'ân-ı Kerim geldiği için burada Kur'ân-ı Kerim'in kastedilmiş olduğu görüşünü tercih etmek gerekir. Tercihini yaptıktan sonra da Kur'ân-ı Kerim'de tıp, matematik gibi ilimlerle birçok ilimlerin ayrıntıları bulunmadığı halde *"Kitapta hiçbir şeyi eksik bırakmadık"* sözüyle bunun nasıl bağdaştığı konusu üzerinde durur ve Kur'ân-ı Kerim'in din konusunu içerdiğini dolayısıyla dinî konularda bir eksik bırakmadığını belirtir. (Râzî, XII, 217-218).

Kurtubî ise Levh-i Mahfûz'un kastedildiği görüşünü tercih eder. Ama Kur'ân-ı Kerim kastedilmiş ise bununla Kur'ân-ı Kerim'in, din konusunda her şeyi açık veya kapalı bir şekilde ihtiva ettiği, kapalı kısımların Peygamber (s.a.v.) tarafından yahut icma veya kıyas yoluyla açıklanacağını anlattığını belirtir. (Kurtubî, VI, 430).

"Âyetlerimizi yalanlayanlar karanlıklar içindeki sağırlar ve dilsizlerdir. Allah kimi dilerse saptırır ve dilediğini de dosdoğru yola yöneltir."

Âyetlerimizi yalanlayanların başka bir delile "evet" demeleri mümkün değildir; çünkü âyetlerimizden daha güçlü bir delil bulunmamaktadır. Bu sebeple onları görmezden gelenler, sağır olup hakkı duymamalarının, dilsiz olup hakkı söylememelerinin yanında üstelik zifiri karanlıklara gömülmüş durumdadırlar. Bunların hidâyete kavuşmaları mümkün değildir. İşte Allah bu gibileri saptırır ve delillere açık olanları hidayete kavuşturur. Şüphe yok ki Yüce Allah ne kimseyi sapıklığa zorlar ne de kimseyi zorla hidayete getirir.

قُلْ اَرَاَيْتَكُمْ

اِنْ اَتٰيكُمْ عَذَابُ اللّٰهِ اَوْ اَتَتْكُمُ السَّاعَةُ اَغَيْرَ اللّٰهِ تَدْعُونَ

اِنْ كُنْتُمْ صَادِق۪ينَ ﴿٤٠﴾ بَلْ اِيَّاهُ تَدْعُونَ فَيَكْشِفُ مَا تَدْعُونَ

اِلَيْهِ اِنْ شَٓاءَ وَتَنْسَوْنَ مَا تُشْرِكُونَ ﴿٤١﴾ وَلَقَدْ اَرْسَلْنَٓا اِلٰٓى اُمَمٍ

مِنْ قَبْلِكَ فَاَخَذْنَاهُمْ بِالْبَأْسَٓاءِ وَالضَّرَّٓاءِ لَعَلَّهُمْ يَتَضَرَّعُونَ

﴿٤٢﴾ فَلَوْلَٓا اِذْ جَٓاءَهُمْ بَأْسُنَا تَضَرَّعُوا وَلٰكِنْ قَسَتْ

قُلُوبُهُمْ وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٤٣﴾ فَلَمَّا نَسُوا

مَا ذُكِّرُوا بِه۪ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ اَبْوَابَ كُلِّ شَيْءٍ حَتّٰٓى اِذَا فَرِحُوا

بِمَا أُوتُوا أَخَذْنَاهُمْ بَغْتَةً فَإِذَا هُمْ مُبْلِسُونَ ﴿٤٤﴾

فَقُطِعَ دَابِرُ الْقَوْمِ الَّذِينَ ظَلَمُوا وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٤٥﴾

40. De ki: "Ne dersiniz, Allah'ın azabı size gelse yahut üzerinize kıyamet kopsa Allah'tan başkasına mı yakarıp çağrıda bulunursunuz? Sözünüzde doğru iseniz söyleyin."

41. Bilakis, yalnız O'na yakarıp çağrıda bulunursunuz. O zaman (Allah) **yakarıp çağrıda bulunmanızı gerektiren durumu dilerse giderir. Ve siz Allah'a ortak koştuklarınızı unutursunuz.**

42. (Ey Muhammed), **bize yalvarıp yakarsınlar diye biz senden önceki ümmetlere de elçiler göndermiş ve onları da sıkıntılar ve darlıklarla karşı karşıya bırakmıştık.**

43. Bari bu tazyikimiz başlarına geldiği zaman yalvarıp yakarsaydılar; Ne var ki kalpleri katılaştı ve şeytan yaptıklarını onlara güzel gösterdi.

44. Onlara hatırlattıklarımız unuttuklarında her şeyin kapısını onlara açtık. Nihayet verdiklerimizle şımarınca, ansızın onları yakalayıverdik de tüm ümitlerini yitirmiş bir halde kala kaldılar.

45. Böylece zulmeden kavmin kökü kazınmış oldu. Hamdolsun âlemlerin Rabbine!

Müşrik Araplar önemli bir sıkıntıyla karşılaştıklarında Allah'a ortak koşmuş olduklarını bırakır, Allah'a dua ederlerdi. İlk âyet bu durumu anlatmakta ve size bir faydası dokunmayan şu ortak koştuklarınıza sair zamanlarda ne diye ibadet ediyorsunuz, demektedir. İkinci âyette **"Bilakis, yalnız O'na yakarıp çağrıda bulunursunuz"** denilerek ciddi sıkıntılarla karşı karşıya kaldıklarında yaptıklarına göndermede bulunmaktadır. İnsan fıtratı da bunu gerektirmektedir.

Bu durum, insan fıtratında tevhid inancının doğuştan var olduğuna bir işarettir. Böylesi durumlarda insanın ön yargıları, kendi kendini aldatmaları ve zihnini iğreti olarak meşgul eden şeyler ortadan kalkar, kişi doğrudan Allah'a yakarır.

Allah'a ortak koşanların bu durumu başka âyetlerde de dile getirilmektedir: *"Gemiye bindikleri zaman dini sırf Allah'a has kılarak O'na yakarırlar. On-*

ları karaya çıkarıp kurtardığımızda ise bir bakarsın ki Allah'a ortak koşuyorlar." (Ankebût 29/65). *"Onları bir dalga gölgelikler gibi kapladığında dini sırf Allah'a has kılarak O'na yakarırlar. Allah onları kurtardıktan sonra karaya çıkınca onlardan ancak bir kısmı orta yolu tutar"* (Lokman 31/32).

İkinci âyette geçen **"yakarıp çağrıda bulunmanızı gerektiren durumu dilerse giderir"** ifadesiyle bu dünya hayatında Allah'ın nimetlerinin inananların yanısıra inanmayanlara da verildiği olgusundan hareketle Yüce Allah'ın bu dünya hayatında inanmayanların da dualarını bazen kabul ettiğine delil olarak getirilmiştir. (İbnu Âşûr, 1292).

"(Ey Muhammed), **bize yalvarıp yakarsınlar diye biz senden önceki ümmetlere de elçiler göndermiş ve onları da sıkıntılar ve darlıklarla karşı karşıya bırakmıştık."**

40. âyette ortak koşanlara bir cezalandırma tehdidi söz konusudur. Bu âyette söz konusu tehdidin önceki ümmetlerde gerçekleştiği dile getirilmekte, böylece ortak koşanlar daha ciddi bir şekilde uyarılmaktadır.

İnsan, yaratılışı gereği sıkıntı ve darlık anlarında kendi durumunu gözden geçirmeye eğilimlidir. Bu anlarda Allah'a dua etme ve O'na sığınma ihtiyacını daha çok hisseder. Bu sebeple sıkıntı ve darlıkla imtihan bir bakıma insan için bir eğitim aracıdır. Ne var ki bazı insanların kalpleri o kadar katılaşmış ve ortak koşma bataklığına öylesine saplanmışlardır ki bu imtihan sonrasında da uslanmazlar. Şeytan, yaptıklarını kendilerine güzel gösterir. İşte bunlar, daha büyük bir cezayı hak ederler.

İbnu Âşûr, sıkıntı ve darlıkla cezalandırmanın iki sebebi bulunduğunu, bunlardan birinin; Peygamber'i yalanlamaktan sakındırılma olduğunu, diğerinin ise inkâr edenlerin gözleri önünde Peygamber'e ikramda bulunma olduğunu söylemektedir. (İbnu Âşûr, 1.293). Çevre toplumlarla gelecek nesillerin bundan ibret almalarını da ilave olarak zikredebiliriz.

"Onlara hatırlattıklarımızı unuttuklarında her şeyin kapısını onlara açtık. Nihayet verdiklerimizle şımarınca, ansızın onları yakalayıverdik de tüm ümitlerini yitirmiş bir halde kala kaldılar."

Yukarıda söz konusu edilen, sıkıntı ve darlıkla imtihan ve bundan öğüt almamaları sonucunda başlarına gelecek daha büyük ceza arasında bir de ara dönemden bahsedilmektedir. Fakirlik, hastalık, savaş gibi darlık ve sıkıntılarla imtihan olmalarının ardından bir rahatlama ve türlü türlü nimetlere kavuşma dönemi başlar. Bu dönemlerde genel olarak insanlar kendilerine Allah tarafından vahiy yoluyla gelmiş ikazları unuturlar. Toplumda şımarıklar çoğalır ve nihayet ansızın toplumu çökerten helak edici azap gelir. Toplum çaresiz bir duruma düşer. **"Böylece zulmeden kavmin kökü kazınmış oldu."**

"Hamdolsun âlemlerin Rabbine!"

Yukarıda anlatılan aşamalardan sonra şımaran insanların zararları kendilerine vermiş oldukları zararla kalmaz, hem kendi toplumlarında yaşayan diğer kişilere hem de çevrelerindeki toplumlara zararlı hale gelirler. Bu sebeple köklerinin kazınmasından dolayı Allah'a şükredilmektedir. Allah bu tür toplumları doğal afetlerle yahut diğer toplumların eliyle cezalandırmadığı takdirde giderek yeryüzü fesada uğrar. O halde bu tür toplumların cezalandırılması, Allah'tan insanlara bir rahmet ve lütuftur; adaletinin de bir gereğidir. Buna hamdetmek gerekir.

قُلْ اَرَاَيْتُمْ اِنْ اَخَذَ اللّٰهُ سَمْعَكُمْ وَاَبْصَارَكُمْ وَخَتَمَ عَلٰى قُلُوبِكُمْ
مَنْ اِلٰهٌ غَيْرُ اللّٰهِ يَأْتِيكُمْ بِهِ اُنْظُرْ كَيْفَ نُصَرِّفُ الْاٰيَاتِ ثُمَّ هُمْ
يَصْدِفُونَ ﴿٤٦﴾ قُلْ اَرَاَيْتَكُمْ اِنْ اَتٰيكُمْ عَذَابُ اللّٰهِ بَغْتَةً
اَوْ جَهْرَةً هَلْ يُهْلَكُ اِلَّا الْقَوْمُ الظَّالِمُونَ ﴿٤٧﴾ وَمَا نُرْسِلُ
الْمُرْسَلِينَ اِلَّا مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ فَمَنْ اٰمَنَ وَاَصْلَحَ فَلَا خَوْفٌ
عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٤٨﴾ وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا يَمَسُّهُمُ
الْعَذَابُ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿٤٩﴾

46. **De ki: "Söyleyin bakalım, Allah kulaklarınızla gözlerinizi alsa ve kalplerinizi mühürlese Allah'tan başka hangi tanrı onları size geri getirebilir?" Bak, nasıl türlü türlü delil getiriyoruz ama onlar yine yüz çeviriyorlar?**
47. **De ki: "Söylesenize, Allah'ın azabı size ansızın yahut göz göre göre gelse zalim kavimden başkası mı helak olur?"**
48. **Biz gönderilen elçileri ancak müjdeleyici ve uyarıcı olarak göndeririz. Artık kim iman eder ve durumunu düzeltirse onlara bir korku yoktur; onlar üzülmeyeceklerdir de.**

49. Âyetlerimizi yalanlayanlara gelince, yoldan çıkmış olmaları sebebiyle onlara azap dokunacaktır.

Bu âyetler de yukarıda geçen âyetler gibi Allah'ın birliğinin delillerini dile getirmektedir. Buraya kadar zikredilen âyetlerde Allah'ın nimetleri ve sınırsız gücü ifade edilerek bu nimetleri verenin yüce Allah olduğuna ve O'nun her şeye gücü yettiğine işaret edilmiş; dolayısıyla itaat ve kulluğun sadece O'na yapılması, O'na ortak koşulmaması gerektiği; insanları yaratan kendisi olduğuna göre dua ve ibadetlerde Allah'a aracılar konulmaması gerektiği anlatılmıştır.

Kuşkusuz Allah'a ortak koşmak sadece bu anlatılan hususlardan ibaret değildir. Allah'a inandığını, hatta O'nun birliğini ve her şeye kadir olduğunu söylediği halde, Allah'ın insanlara gösterdiği yolun ve Allah'ın sosyal hayata dair koyduğu kuralların döneminin geçtiğini söylemek de Allah'a ortak koşmaktır. Allah'ın sınırsız bir ilme ve mükemmel bir adalete sahip olduğunu, kullarına çok merhametli olduğunu bilen ve buna inanan; ancak bir başkasının yahut kendisinin görüşünü Allah'ın koyduğu kurallardan üstün tutan kişi, bir başkasını veya kendisini Allah'tan daha bilgili, daha merhametli yahut daha adaletli olarak görüyor, demektir.

O halde ortak koşma şekilleri pek çoktur. Allah ile kul arasında aracılar koymak ve bir başkasının Allah'ın mükemmel sıfatlarından daha mükemmel sıfatlara sahip olduğunu kabul etmek de Allah'a ortak koşmaktır. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de kişinin kendi hevasını ilâh edinmesinden, yani kendi hevasını Allah'a ortak koşmasından söz edilmektedir.

Kur'ân-ı Kerim'e ilk muhatap olan müşrik Araplar da sair zamanlarda ve bölgelerde yaşayan ve Allah'a ortak koşanlar da biliyorlardı ki Allah onların kulak ve gözlerini alacak ve kalplerini perdeleyecek olsa buna engel olacak hiçbir güç yoktur. Ortak koştuklarının da buna güç yetiremeyeceğini biliyorlardı.

"De ki: Ne dersiniz, Allah'ın azabı size ansızın yahud göz göre göre gelse zalim kavimden başkası mı helak olur?"

Âyetler grubunun ilki olan 46. âyette kulak ve gözlerini alma ve kalplerini perdelemeden söz edilirken bu âyette cezalandırma genelleştirilmekte ve bedenlerinin tamamını yok eden bir cezalandırmadan söz edilmektedir. O halde ibadet edilmeye layık olan, hem cezalandırma yetkisine sahiptir hem de insana verilmiş olan nimetlerin tamamının kaynağı olan O'dur. İnsana zarar veya fayda verme yetkisine sahip olmayana ibadet edilmez.

Allah söz konusu cezalandırmayı ansızın yapabilme gücüne sahip olduğu gibi önceden bunu insanlara haber verme; mukaddimelerini ve buna işaret eden delilleri gösterme yetkisine de sahiptir. Ayrıca Allah âdil olduğu için ancak zalim olan toplumları bu şekilde cezalandırır.

"Biz gönderilen elçileri ancak müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderiririz. Artık kim iman eder ve durumunu düzeltirse onlara bir korku yoktur; onlar üzülmeyeceklerdir de."

Allah'ın gönderdiği peygamberler, inanmaları için insanları zorlamazlar. Onların görevi sadece müjdelemek ve uyarmaktır. İnanıp iyi işler yapanlara hem bu dünya hayatında hem de âhiret hayatında mutluluk müjdeler, inanmayan ve kötü amel işleyenleri de ceza ve azap konusunda uyarırlar. Bu yollardan birini seçmek insanların iradelerine kalmıştır. İman eden ve iyi işler yapanlar için korkulacak bir durum yoktur. Onlar hem dünya hayatında hem de ahirette mutlu olacak ve üzülmeyeceklerdir.

"Âyetlerimizi yalanlayanlara gelince, yoldan çıkmış olmaları sebebiyle onlara azap dokunacaktır."

Önceki âyette, iman eden ve durumlarını düzeltenlerden söz edildi ve onlar için korkulacak bir durumun bulunmadığı ifade edildi. Onlar bu dünyada da ahirette de üzülmeyeceklerdir. Bu âyette ise onların tam karşıtı olan ve Allah'ın âyetlerini yalanlayanlardan söz edilmektedir ki bunlar, hem dünyada hem de âhirette kendilerine azap dokunacak kesimdir. Önceki âyette geçen *iman edenler*in bu âyetteki karşıtı olarak *âyetleri yalanlayanlar,* yine önceki âyetteki *durumlarını düzeltenlerin* karşıtı olarak da *yoldan çıkmış olanlar* yani *fasıklar* olarak zikredilmektedir. Daha önce de dikkat çektiğimiz gibi fasık kelimesi, hem inkâr edenler hem de itaatten çıkarak günah işleyenler için kullanılır. Burada amelleri sebebiyle yoldan çıkmış inkâr edenler kastedilmektedir. İşte bunlar mutlaka cezalandırılacaklardır.

قُلْ لَا أَقُولُ لَكُمْ عِنْدِي خَزَائِنُ
اللّٰهِ وَلَا أَعْلَمُ الْغَيْبَ وَلَا أَقُولُ لَكُمْ إِنِّي مَلَكٌۚ إِنْ أَتَّبِعُ إِلَّا
مَا يُوحٰى إِلَيَّۜ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمٰى وَالْبَصِيرُۜ أَفَلَا

تَتَفَكَّرُونَ ۝٥٠ وَأَنْذِرْ بِهِ الَّذِينَ يَخَافُونَ أَنْ يُحْشَرُوا إِلَىٰ
رَبِّهِمْ لَيْسَ لَهُمْ مِنْ دُونِهِ وَلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ
۝٥١ وَلَا تَطْرُدِ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ
يُرِيدُونَ وَجْهَهُ مَا عَلَيْكَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ وَمَا مِنْ
حِسَابِكَ عَلَيْهِمْ مِنْ شَيْءٍ فَتَطْرُدَهُمْ فَتَكُونَ مِنَ الظَّالِمِينَ ۝٥٢
وَكَذَٰلِكَ فَتَنَّا بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لِيَقُولُوا أَهَٰؤُلَاءِ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْهِمْ
مِنْ بَيْنِنَا أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَعْلَمَ بِالشَّاكِرِينَ ۝٥٣ وَإِذَا جَاءَكَ
الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِنَا فَقُلْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَىٰ
نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ أَنَّهُ مَنْ عَمِلَ مِنْكُمْ سُوءًا بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابَ مِنْ بَعْدِهِ
وَأَصْلَحَ فَأَنَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ۝٥٤ وَكَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ
وَلِتَسْتَبِينَ سَبِيلُ الْمُجْرِمِينَ ۝٥٥

50. De ki: "Ben size, 'Allah'ın hazineleri yanımdadır' demiyorum. Gaybı da bilmiyorum. 'Ben bir meleğim' de demiyorum. Ben sadece bana vahyolunana uyuyorum." De ki: "Kör ile gören bir olur mu? Siz hiç düşünmez misiniz?"

51. Allah'tan başka herhangi bir hamileri ya da şefaatçileri olmayan ve Rablerinin huzurunda haşredilmekten korkanları takva sahibi olabilmeleri için onunla uyar.

52. Rablerinin hoşnutluğunu dileyerek sabah-akşam O'na dua eden-

leri kovma. Onların hesabından sen sorumlu olmadığın gibi senin hesabından da onlar sorumlu değildir. Dolayısıyla onları kovman durumunda zalimlerden olursun.

53. **İşte böyle, onları birbirleriyle sınadık ki, "Allah nimetini içimizden bunlara mı uygun gördü?" diyeler. Allah şükredenleri en iyi bilen değil midir?**

54. **Âyetlerimize iman edenler sana geldiklerinde onlara de ki: "Selam size! Sizden her kim, bilmeden bir kötülük işler sonra da tövbe edip durumunu düzeltirse** (bilsin ki) **Rabbinizin bizzat kendisi rahmet etmeyi üzerine farz kılmıştır. Şüphesiz Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhametlidir."**

55. **Âyetlerimizi işte böyle ayrıntılı bir şekilde açıklıyoruz ki suçluların yolu iyice belli olsun.**

Yukarıdaki âyetlerde de ifade edildiği gibi müşrikler Peygamber'den mucize getirmesini istemişlerdi. Yine, kendilerine vaat ettiği azabı hemen getirmesini istiyor, söz konusu azabın ne zaman geleceğini, kıyametin ne zaman kopacağını haber vermesini istiyorlardı. Bir peygamberin sonsuz bir güce ve her tür bilgiye sahip olması gerektiğini vehmediyorlardı. Yine bir peygamberin melek olması gerektiğini çarşı pazarda dolaşan bir insanın peygamber olamayacağını ileri sürüyorlardı. Bir beşer peygamber olacak olsa beşeriyet vasıflarından sıyrılarak meleklik sıfatlarına sahip olması gerektiğini zannediyorlardı.

İşte bu âyette söz konusu istek ve sorularına cevap verilmekte; **"Ben size, 'Allah'ın hazineleri yanımdadır' demiyorum"** ki size istediğinizde mucize getireyim, **"Gaybı da bilmiyorum"** ki azabın size ne zaman geleceğini ve kıyametin ne zaman kopacağını size haber vereyim. Yine size **"ben bir meleğim' de demiyorum"** ki çarşı pazarda dolaşmayayım ve yemek yemeyeyim. **"Ben sadece bana vahyolunana uyuyorum."** Din olarak size haber verdiklerimin tamamı, vahiy yoluyla Allah tarafından bana gönderilenden ibarettir. Allah, vahyi ile beni şereflendirdi ve ben sadece vahiy yoluyla bana geleni size haber veriyorum. Düşünseydiniz, benden, hesabı yapılmamış rastgele isteklerde bulunmazdınız.

Belirtmek gerekir ki müşrik Arapların peygamber tasavvurları, onlara has bir tasavvur değildir. Şayet böyle olmuş olsaydı bu görüşlerinin Kur'ân-ı Kerim'de yer almasına gerek olmazdı. Çünkü Kur'ân-ı Kerim bize salt tarihi bilgiler verme amacında değildir. Bilakis söz konusu tasavvur, vahyin saf öğretilerinden uzaklaşmış bütün toplumlar arasında yaygın bir şekilde vardır. Nite-

kim vahyin saf öğretilerinden uzaklaşmış Müslümanlar arasında da bu tür düşünceler yaygındır. Kur'ân-ı Kerim'de müşriklerin kevni mucize isteklerinin tamamı reddedildiği halde günümüz Müslümanları arasında Peygamber'e isnat edilen binlerce kevni mucize vardır ve bu anlatımlar dikkatlice değerlendirildiğinde mucizelerin kaynağı Peygamber'in kendisiymiş gibi bir hava estirilmektedir. Yine Peygamber'in gaybî bilgilere sahip olduğunu; hatta kıyametin ne zaman kopacağını bile bildiğini fakat tevazu göstererek bunu haber vermediğini; Peygamber'in Allah'ın sevgili kulu olduğunu ve sevenin, sevdiğinden sırlarını esirgemediğini; bu sebeple yüce Allah'ın, bütün sırlarını Peygamber'le paylaştığını söyleyenler vardır.

Yine Müslümanlar arasında sadece Peygamber'in değil, kimi zevatın da bu güçlere sahip bulunduklarını; göklerde ve yerde tasarruf yetkisine sahip olduklarını, gaybı bildiklerini ve meleklerden daha üstün seviyelere çıktıklarını iddia edenler vardır.

Peygamberlerin diğer insanlara nazaran kimi gaybî konuları bildikleri bir vakıadır. Nitekim Peygamberimiz, Cebrail (a.s.)'i kendi gözleriyle görmüş, ondan vahiy almış, vahyi duymuş ve kavramıştır. Peygamberliği ilgilendiren kimi gaybi meselelere vakıf olduğu Kur'ân-ı Kerim tarafından da dile getirilmektedir: *"Hiç kimseye gaybını bildirmez; ancak seçtiği elçiler hariç."* (Cin 72/26). Ancak bu, hiçbir zaman peygamberlerin gaybî bilme gücüne sahip oldukları yahut her gaybı bildikleri anlamına gelmez. Çalışarak gaybî bilgi elde etmeleri yahut mevcut bilgilerini artırmaları mümkün değildir. Onların bu konudaki bilgileri, Allah'ın kendilerine bildirdiği ve onların peygamberlik görevlerini ilgilendiren hususlardan ibarettir, mutlak gaybı bilmezler.

"Allah'tan başka herhangi bir hamileri ya da şefaatçileri olmayan ve Rablerinin huzurunda haşredilmekten korkanları takva sahibi olabilmeleri için onunla uyar."

Uyarılar bu kimselere yararlıdır. Bunlar bilirler ki Allah'tan başka hakiki bir dost, bir şefaatçi yoktur. Bunlar kesinlikle inanırlar ki Allah'ın huzurunda hesap vereceklerdir. Hazırlıklarını buna göre yaparlar. Bilirler ki kurtuluşun biricik yolu, Allah'ı hoşnut etmektir ve bunun yolu da Allah'ın emirlerini yerine getirmek ve yasaklarından uzak durmaktan geçer. Ancak bu yolla takvalı olur, kendilerini Allah'ın azabından korur ve nimetlerine erişebilirler.

"Rablerinin hoşnutluğunu dileyerek sabah-akşam O'na dua edenleri kovma..."

Kureyş'in ileri gelenlerinden bazılarının Peygamber'den, inanmış fakir kesimi çevresinden uzaklaştırmasını istemeleri üzerine âyetin indirildiği nakledilir. İbnu Mesud'dan nakledilen bir rivayete göre Kureyş'in ileri gelenlerinden

bir grup Peygamber'e geldiklerinde onun yanında Habbâb, Suhayb, Bilal, Ammar gibi Müslümanların fakirleri bulunuyordu. Kureyş'in ileri gelenleri: *"Bunların çevrende toplanmalarına ve senin topluluğun olmalarına razı mısın? Allah, aramızdan nimetini şunlara mı vermiş? Şimdi biz bunların peşinden mi gedeceğiz?"* gibi sözler söylemişler ve bunun üzerine bu âyet indirilmiştir. (Taberî, V, 200).

Kureyş'in ileri gelenlerinin bu istekleri karşısında Peygamber (s.a.v.) ne yapmıştır? Râzî'ye göre Kureyş'in ileri gelenleri geldiklerinde Peygamber (s.a.v.), söz konusu fakirlerin yanlarından kalkıp Kureyş'in ileri gelenlerini ayrı bir yerde karşılıyordu. Nihayet Kehf sûresindeki *"Rablerinin hoşnutluğunu dileyerek sabah akşam O'na dua edenlerle beraber olmaya sabret, dünya hayatının güzelliğini isteyerek onlardan gözünü ayırma..."* (Kehf 18/28) âyeti indirildi. Bu âyetin indirilişinden sonra Hz. Peygamber fakir sahabilerin yanından ayrılmaktan vazgeçti. (Râzî, XII, 234).

Diğer müfessirlere göre, Peygamber bunu yapmaya niyetlenmiş, ama bu âyet indirildiğinden dolayı böyle bir uygulamaya gitmemiştir. (Kasimi, VI, 2324). Belirtmek gerekir ki âyetlerin anlatımından, Peygamber (s.a.v.)'in böyle bir uygulamaya gittiğine dair bir işaret bulunmamaktadır.

Sadece Peygamberimizin değil, bütün peygamberlerin davetlerine ilk icabet edenler genellikle fakir kimseler; en çok karşı koyanlar ise muhafazakârlar, şımarık zenginler ve makam sahipleri olmuştur.

Ashabın sabah-akşam Allah'a dua etmeleri, namazlarını kılmalarıyla izah edildiği gibi duanın sürekliliğiyle de izah edilmiştir; yani her zaman Allah'a dua edenler kastedilmiştir.

Bu gibi kimselerin kovulması cezalandırılmaları anlamına gelecekti; oysa onlar cezalandırılmayı hak edecek bir şey yapmamışlardı. Ayrıca Peygamber kimsenin vekili de değildir. **"Onların hesabından sen sorumlu olmadığın gibi senin hesabından da onlar sorumlu değildir."** İnananlar iyi ameller yaptıklarında bunu Peygamber için yapmazlar, sırf Allah için yaparlar. Onları sorguya çekecek olan da Peygamber değil, Allah'tır. Bu sebeple Allah'ın emirlerine muhalif bir davranışta bulunacak olurlarsa Peygamber'den değil, Allah'tan korkarlar. Çünkü onları Peygamber hesaba çekmeyecek, Allah hesaba çekecektir. Onların yapacaklarından dolayı Peygamber'in herhangi bir zararı yahut kârı da sözkonusu değildir. Bu sebeple bu konuda Peygamber ciddi bir şekilde uyarılmakta, "**Buna rağmen onları kovarsan zalimlerden olursun"** buyrulmaktadır.

"İşte böyle, onları birbirleriyle sınadık ki 'Allah nimetini içimizden bunlara mı uygun gördü?' diyeler. Allah, şükredenleri en iyi bilen değil midir?"

Dünya hayatı imtihan yeri olduğuna göre insanlar değişik vesilelerle imtihan edilirler. Burada da toplumun ileri gelenleri fakirlerle imtihan ediliyor. Mekke müşrikleri, sair zamanlarda inkâr edenler gibi toplumun fakirlerinin kendilerinden daha üstün bir makama geçmelerini içlerine sindiremiyor ve **"Allah nimetini içimizden bunlara mı uygun gördü?"** diyerek fakir Müslümanları küçümsüyor, bunların ardından İslâm'a girmeyi kendilerine yediremiyorlardı. Kuşkusuz Allah kendisine şükredenleri daha iyi bilir.

"Âyetlerimize iman edenler sana geldiklerinde onlara de ki: Selam size! Sizden her kim, bilmeden bir kötülük işler sonra da tövbe edip durumunu düzeltirse (bilsin ki) **Rabbinizin bizzat kendisi rahmet etmeyi üzerine farz kılmıştır. Şüphesiz Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhametlidir."**

Yukarıdaki âyetlerde, Peygamber'e müşriklerin isteklerine uyarak fakir Müslümanları yanından uzaklaştırmaması gerektiği ve onları uzaklaştırmaya kalkıştığı takdirde zalimlerden olacağı uyarısı yapıldıktan sonra burada onlara ve diğer bütün iman edenlere nasıl davranması gerektiği anlatılmaktadır. Peygamber'e değil onları yanından uzaklaştırmak, bilakis onları selamlayarak karşılamak öğütleniyor. Peygamber'e; gelen kişi sana selam verirse sen de buna karşılık ona selam ver, denebilirdi. Ama Peygamber'den, inananların gelişlerini gördüğünde iltifat ederek sevinçle onları karşılaması ve ayrıca onlara şu müjdeyi vermesi istenmektedir: **"Sizden her kim, bilmeden bir kötülük işler sonra da tövbe edip durumunu düzeltirse** (bilsin ki) **Rabbinizin bizzat kendisi rahmet etmeyi üzerine farz kılmıştır. Şüphesiz Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhametlidir."** Böylece kötülük işlemiş olsalar bile şayet bu kötülüklerinden dönerek tövbe etme eğilimi taşıyorlarsa Peygamber'den, onları bu şekilde karşılaması istenmektedir.

"Âyetlerimizi işte böyle ayrıntılı bir şekilde açıklıyoruz ki suçluların yolu iyice belli olsun."

İnananların yolu belirlenip onların, bir kötülük işledikten sonra hemen tövbe ederek durumlarını düzelttikleri anlatılınca, suçluların yolları da kendiliğinden belirlenmiş olmaktadır.

قُلْ اِنّ۪ي نُه۪يتُ اَنْ اَعْبُدَ الَّذ۪ينَ
تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ قُلْ لَٓا اَتَّبِعُ اَهْوَٓاءَكُمْ قَدْ ضَلَلْتُ

إِذًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُهْتَدِينَ ﴿٥٦﴾ قُلْ إِنِّي عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِّن رَّبِّي
وَكَذَّبْتُم بِهِ ۚ مَا عِندِي مَا تَسْتَعْجِلُونَ بِهِ ۚ إِنِ الْحُكْمُ إِلَّا
لِلَّهِ ۖ يَقُصُّ الْحَقَّ ۖ وَهُوَ خَيْرُ الْفَاصِلِينَ ﴿٥٧﴾ قُل لَّوْ أَنَّ
عِندِي مَا تَسْتَعْجِلُونَ بِهِ لَقُضِيَ الْأَمْرُ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ ۗ
وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِالظَّالِمِينَ ﴿٥٨﴾

56. De ki: "Allah'tan başka yakarıp da çağrıda bulunduklarınıza ibadet etmekten nehyedildim." De ki: "Sizin heveslerinize uymayacağım; aksi takdirde sapıtmış olurum, hidayete erenlerden olmamış olurum."

57. De ki: "Şüphesiz ben, Rabbimden apaçık bir delile dayanmaktayım; siz ise onu yalanladınız. Acele gelmesini istediğiniz şey de benim yanımda değildir. Hüküm sadece Allah'ındır. O, gerçeği anlatır ve hakkı batıldan en iyi ayırandır."

58. De ki: "Acele gelmesini istediğiniz şey şayet benim yanımda olsaydı, benimle sizin aranızdaki iş bitirilirdi. Allah zalimleri en iyi bilendir."

Yukarıda geçen âyetlerde putların ilâh olmaları delillerle reddedildi. Onlara tapanlara bir ceza gelecek olsa söz konusu putların onlara yardım edemeyeceği, Allah'ın onların görme ve işitme duyularını yok etmesi durumunda taptıkları putların bunları geri getiremeyeceği vs. gibi konular dile getirilerek bunları yapamayan putların ilâh olamayacakları delillerle ispat edildi.

Karşı tarafın da âyetlerde anlatılanların Allah katından olduğunu kesin olarak bilmesi için âyetler, **"de ki"** kelimesiyle başlamaktadır. Ayrıca birinci âyette Peygamber (s.a.v.)'e, Allah'tan başkasına ibadet etmeyeceğini söylemesi istendikten sonra, onların heveslerine uymayacağını söylemesi de istenmiştir. Böylece onların hiçbir delile dayanmadan heva ve heveslerine uydukları anlatılmakta, Peygamber'in kendilerine uyabileceği hayalleri ortadan kaldırılmaktadır. Yine âyette, **"Allah'tan başka yakarıp da çağrıda bulundukları-**

nız" dendikten sonra **"ben onlara ibadet etmem"** denilmesi, duanın ibadet olduğunu göstermektedir. Çünkü burada Peygamber (s.a.v.) *"Ben onlara ibadet etmem"* derken *"onlara dua etmem"* demektedir. Dua, şu bildiğimiz tabiata hâkim olan zahiri sebepler dışında bir iyiliğin celbi yahut bir zararın bertaraf edilmesini istemektir. O halde tabiata hâkim olan şu bildiğimiz zahiri sebepler dışında birinin, iyilik edebilme yahut zarar verebilme gücüne sahip olduğuna inanmak, ona ilâhlık makamı vermektir yani onu Allah'a ortak koşmaktır. Allah'tan başkasına dua etmemek tevhidin en önemli unsurlarındandır. Değilse kişi sapıtmış olur ve hidayet üzere olmaz.

"De ki: Şüphesiz ben, Rabbimden apaçık bir delile dayanmaktayım; siz ise onu yalanladınız."

Peygamber'in elinde Kur'ân-ı Kerim gibi apaçık bir delil vardır. Müşriklere Kur'ân'la meydan okumuş ve bu Kitab'ın Allah'ın katından olmadığını ileri sürüyorsanız bir benzerini getirin diyerek meydan okumuştur. Onlar ise benzerini getirmekten aciz kalmışlardır. Bu meydan okumaya cevap vereceklerine Kur'ân-ı Kerim'in eskilerin masalları olduğunu, büyü mahsulü olduğunu söylemekten ve Peygamber'i şair yahut büyücü olmakla itham etmekten başka bir şey yapamamışlardır. Kur'ân-ı Kerim'in bir benzerini getirmekten aciz kalıp da attıkları iftiralar da tutmayınca, kendilerine vaat edilen cezanın gelmesini istemişlerdir. Ne var ki Peygamber'in görevi tebliğ etmekten ibarettir; ceza vermek onun elinde değildir. **"Acele gelmesini istediğiniz şey de elimde değildir."** Peygamber (s.a.v.) hâşâ Allah'ın ortağı değildir ki cezalandırma yahut mükâfatlandırma yetkisine sahip olsun. **"Hüküm sadece Allah'ındır."** İnkarcıların ne zaman cezalandırılacaklarına sadece O karar verir. Şayet cezalandırma Peygamber'in elinde olmuş olsaydı çoktan onları cezalandırırdı da iş olup biterdi. **"Acele gelmesini istediğiniz şey şâyet benim yanımda olsaydı, benimle sizin aranızdaki iş biterdi. Allah, zalimleri en iyi bilendir."**

وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ
لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَا تَسْقُطُ
مِنْ وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٍ فِي ظُلُمَاتِ الْأَرْضِ

وَلَا رَطْبٍ وَلَا يَابِسٍ اِلَّا ف۪ي كِتَابٍ مُب۪ينٍ ﴿٥٩﴾

وَهُوَ الَّذ۪ي يَتَوَفّٰيكُمْ بِالَّيْلِ وَيَعْلَمُ مَا جَرَحْتُمْ بِالنَّهَارِ ثُمَّ يَبْعَثُكُمْ

ف۪يهِ لِيُقْضٰٓى اَجَلٌ مُسَمًّىۚ ثُمَّ اِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ ثُمَّ يُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ

﴿٦٠﴾ وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِه۪ وَيُرْسِلُ عَلَيْكُمْ حَفَظَةًۜ حَتّٰٓى اِذَا

جَٓاءَ اَحَدَكُمُ الْمَوْتُ تَوَفَّتْهُ رُسُلُنَا وَهُمْ لَا يُفَرِّطُونَ ﴿٦١﴾ ثُمَّ

رُدُّٓوا اِلَى اللّٰهِ مَوْلٰيهُمُ الْحَقِّۜ اَلَا لَهُ الْحُكْمُ وَهُوَ اَسْرَعُ الْحَاسِب۪ينَ ﴿٦٢﴾

59. Gaybın anahtarları yalnızca O'nun yanındadır; Onları O'dan başkası bilemez. Karada ve denizde olanları da O bilir. Bir yaprak düşmez ki O bilmesin ve yine yerin karanlıklarında bir tane; yaşkuru hiçbir varlık da yoktur ki apaçık bir kitapta bulunmasın.

60. O'dur geceleyin sizi öldüren ve gündüz ne yaptığınızı bilen; sonra belirlenmiş bir süre tamamlansın diye gündüzün sizi uyandırıp kaldıran. Sonra dönüşünüz O'nadır. Sonra da O, işledikleriniz; size haber verecektir.

61. O'dur kulları üzerinde mutlak egemen olan ve O size, gözetleyip kaydedenleri gönderir. Nihayet birinize ölüm gelip çattığında elçilerimiz vazifelerinde kusur etmeksizin onların ruhunu kabzeder.

62. Sonra gerçek mevlaları olan Allah'a döndürülüp teslim edilirler. Bilesiniz ki hüküm sadece O'nundur ve O, hesaba çekenlerin en hızlısıdır.

Allah'ın ilmi o kadar geniş ve ihatalıdır ki gaybın anahtarları O'nun yanındadır. Burada anahtarların mecazi anlamda kullanıldığı açıktır. Çünkü anahtar, maddi şeyler için söz konusudur. Değerli maddi şeyler bir yerlere konularak kapılar kilitlenir. Burada da gayb bilgileri değerli şeylere benzetilerek onlar insanlardan gizli tutulmuştur. O bilgiler ancak anahtarlarını elinde tutan tarafından bilinir.

Anahtarlar diye çevirdiğimiz *mefatih* kelimesi, kapıları kilitlenip saklanan *hazineler*in kendisi ile de anlamlandırılmıştır. Buna göre "*mefatihu'l-gayb*", **"gaybın hazineleri"** anlamındadır. Peki, bu terkiple ne kastedilmektedir?

Sözün bağlamı göz önünde bulundurulduğunda gaybın anahtarları ile öncelikle yukarıda sözü edilen zalimlere cezanın ne zaman geleceğinin bilgisidir. Ancak terkibin bu anlamdan ibaret olmadığı açıktır. Bütün müfessirler de bu görüştedir. Zalimlerin cezaları, henüz gerçekleşmemiş bir ceza olduğuna göre, *gaybın anahtarları/hazineleri* ile kastedilen, henüz gerçekleşmemiş olan bütün olayların bilgisidir. Onları O'ndan başka kimse bilemez. Peygamberler de böyle bir bilgiye sahip değildir. Yüce Allah bütün bu gaybları bildiği gibi şu anda var olan bütün şeyleri, ayrıntılarıyla bilir. Öyle ki karada ve denizde ne varsa hepsini bilir; hiçbir yaprak düşmez ki onu bilmesin. Toprağın altına gömülen taneyi bile bilir. Yaş-kuru ne varsa bunların tamamı O'nun bilgisindedir. Bizler, çevremizde varlığa çıkmış şeyleri biliriz. Bilgimiz sadece çevremizde olup bitenlerle sınırlıdır. Oysa O, şu anda yerde ve gökte, kısaca evrenin tamamında olup biten şeylerin hepsinden haberdardır.

Bu âyetin tefsiri ile ilgili olarak Buhari'nin naklettiği ve gaybın anahtarları diye şöhret bulan beş bilinmeyenle ilgili rivâyet Lokman sûresinin sonundaki ilgili âyetin tefsirinde değerlendirilecektir.

"O'dur geceleyin sizi öldüren ve gündüz ne yaptığınızı bilen; sonra belirlenmiş bir süre tamamlansın diye gündüzün sizi uyandırıp kaldıran. Sonra dönüşünüz O'nadır. Sonra da o, işledikleriniz size haber verecektir."

و ف ى kelimesi bir şeyi tam olarak yapmak anlamına gelir. Kelimenin, bu sözlük anlamından hareketle ölüm için de kullanıldığı bilinmektedir. Çünkü ölen kişinin hayatla ilişkileri bütünüyle son bulmaktadır. Kur'ân-ı Kerim'de iki âyette; bu âyetle Zümer sûresinin 42. âyetinde kelime uyku anlamında kullanılmıştır. Burada geçen *gece* ve *gündüz* ifadeleri, kelimenin burada da uyku anlamında kullanıldığını göstermektedir. Zümer sûresinde de uyku anlamında kullanıldığı lâfzî karinelerden anlaşılmaktadır. Çünkü söz konusu âyette Allah'ın insanların canlarını/nefislerini ölüm esnasında ve uykularında aldığı/vefat ettirdiği ifade edildikten sonra uykusunda ölmeyenlerin nefislerini geri gönderdiği anlatılmaktadır.

Kelimenin uyku anlamında kullanılması, uykunun ölüme benzer yönlerinin olması nedeniyledir. Ancak söz konusu kelimenin uyku anlamında kulla-

nılması durumunda, mutlaka bu anlamda kullanıldığına delalet eden lafzî bir karîne mevcut olmalıdır.

Bir önceki âyette gaybın anahtarlarının Allah'ın yanında olduğu anlatılmıştı. Bu âyette insanın eceline dair bilgisinin de Allah'ın yanında olduğu anlatılmaktadır. Kimin ne zaman ve nerede öleceğinin bilgisi de Allah'ın yanındadır. Ayrıca insan, bu dünya hayatına imtihan edilmek için geldiğinden ölümünden sonra, Allah'ın huzuruna çıkacak ve yaptıkları kendisine haber verilecektir.

"O'dur kulları üzerinde mutlak egemen olan ve O size, gözetleyip kaydedenleri gönderir. Nihayet birinize ölüm gelip çattığında elçilerimiz vazifelerinde kusur etmeksizin onların ruhunu kabzeder."

Bilgisi tüm zaman ve mekânları; geçmiş ve geleceği kapsamasına ve hem kullarına hem de evrenin tamamına tam egemen olmasına rağmen Yüce Allah, kullarının yaptıklarını tamamen gözetleyip kaydeden melekler gönderir. İnsanların amellerini gözetleyip zapt eden melekler göndermesi hem adaletinin bir gereğidir hem de emir ve yasakları konusunda kullarının daha titiz davranmalarını sağlamak içindir. Çünkü Yüce Allah, bilgi ve egemenliğinin sınırsızlığına rağmen ne yaptıklarını kullarına haber verecek, meleklerin yazdıklarını önlerine serecektir. Bir bakıma melekler şahitlik edeceklerdir. Ceza ve mükâfatı takdir edecek ve bu konuda hüküm verecek olan Allah olduğuna göre, şahitleri çağıracak ve olup-biten konusunda şahitlik yapmalarını isteyecektir. Şahitlik yapanlar, insanları gözetleyip yaptıklarını yazıya geçiren meleklerden ibaret değildir; insanların kendi organları da şahitlik yapacaklardır. Ayrıca insanın amellerinin kaydedildiğini bilmesi, yaptıkları konusunda daha titiz davranmasını sağlar.

Nihayet bu dünya hayatının sonu geldiğinde Yüce Allah bu işle görevli meleklerini görevlendirir, onlar da görevlerini hiçbir sapma olmaksızın yerine getirir ve eceli gelmiş kişinin canını alırlar.

"Sonra gerçek mevlaları olan Allah'a döndürülüp teslim edilirler. Bilesiniz ki hüküm sadece O'nundur ve O, hesaba çekenlerin en hızlısıdır."

Sonra bütün insanlar Allah'a döndürülür; O'nun huzuruna çıkarılırlar. Orada hüküm de hâkimiyet de sadece ve sadece Allah'ındır. Bu dünya hayatında hüküm Allah'ın ise de sorumluluk gerektiren meselelerde insanlar serbesttir. Allah'ın hükmüne uygun hareket ederlerse âhirette bunun mükâfatını alırlar, aykırı davranacak olurlarsa cezasıyla karşılaşırlar. Ama âhirette böy-

le bir durum söz konusu değildir; mutlak olarak hüküm de hâkimiyet de Allah'ındır. Ancak adaletinin bir gereği olarak insanlar hesaba çekilecek ve muhakeme edileceklerdir. Yaptıkları bir bir önlerine serilecek ve buna şahit de getirilecektir. İnsanların bu şekilde muhakemeleri çok süratli bir şekilde yapılacaktır. Allah hakkında hiçbir şey imkânsız değildir.

قُلْ مَنْ يُنَجِّيكُمْ مِنْ ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ تَدْعُونَهُ تَضَرُّعًا
وَخُفْيَةً لَئِنْ أَنْجَانَا مِنْ هٰذِهِ لَنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ ﴿٦٣﴾ قُلِ اللّٰهُ
يُنَجِّيكُمْ مِنْهَا وَمِنْ كُلِّ كَرْبٍ ثُمَّ أَنْتُمْ تُشْرِكُونَ ﴿٦٤﴾ قُلْ هُوَ
الْقَادِرُ عَلٰى أَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عَذَابًا مِنْ فَوْقِكُمْ أَوْ مِنْ تَحْتِ
أَرْجُلِكُمْ أَوْ يَلْبِسَكُمْ شِيَعًا وَيُذِيقَ بَعْضَكُمْ بَأْسَ بَعْضٍ اُنْظُرْ
كَيْفَ نُصَرِّفُ الْاٰيَاتِ لَعَلَّهُمْ يَفْقَهُونَ ﴿٦٥﴾ وَكَذَّبَ بِهِ قَوْمُكَ
وَهُوَ الْحَقُّ قُلْ لَسْتُ عَلَيْكُمْ بِوَكِيلٍ ﴿٦٦﴾ لِكُلِّ نَبَإٍ مُسْتَقَرٌّ
وَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٦٧﴾

63. De ki: "Şayet bizi bundan kurtarırsa kesinlikle şükredenlerden oluruz" diye O'na içten içe yalvarıp yakardığınızda sizi karanın ve denizin karanlıklarından kim kurtarıyor?"

64. De ki: "Sizi ondan da türlü türlü sıkıntılardan da Allah kurtarıyor; fakat siz daha sonra yine O'na ortak koşuyorsunuz."

65. De ki: "Üstünüzden ve ayaklarınızın altından size azap göndermeye yahut sizi fırkalara bölerek birbirinize düşürmeye elbette O kadirdir." Bak, anlasınlar diye âyetlerimizi nasıl türlü türlü açıklıyoruz!

66. Kavmin, (bu Kur'ân) **hakikatin ta kendisi olduğu halde, onu yalanladı. De ki: "Ben, yaptıklarınızın sorumlusu değilim!"**

67. Her haberin gerçekleşeceği bir zaman vardır. Yakında bunu bileceksiniz.

Burada, Peygamber (s.a.v.)'den, insanlara büyük sıkıntılara düştüklerinde neler yaptıklarını hatırlatması istenmektedir. İnsan büyük sıkıntılarla karşı karşıya geldiğinde samimi olarak içinden Allah'a yalvarmaya başlar: Bu durumdan beni kurtaracak olursan sana şükredenlerden olurum, der.

Bazı müfessirler burada söz konusu edilen *gizli gizli yalvarma* ile kişinin o durumda içten davrandığının, samimi bir şekilde Allah'a yalvarmasının kastedildiğini söyler. Gerçekten de insanın yapısı böyledir. Bu gibi durumlarda Allah dışında ilâh edindiklerini unutur; takıntılarını hatırlamaz olur ve içten Allah'a yalvarır. Ama sıkıntıyı atlattı mı, eski durumuna döner.

Bütün bu âyetlerde anlatılanlar tevhit inancının yerleşmesini sağlamak içindir. Değişik durumlar gündeme getirilip bu durumlarda kişinin sadece Allah'a sığındığı hatırlatılarak sair zamanlarda da tek sığınağın ve ibadet edilmeye layık tek varlığın Allah olduğu anlatılmaktadır.

Kuşkusuz, Peygamber (s.a.v.) sadece tebliğ edicidir, insanların vekili değildir. Allah'tan geleni insanlara tebliğ eder. Azap verme yahut mükâfatlandırma yetkisi yoktur. Yalanlayanlar bir cezaya tabi tutulacaklarsa bunda da onun bir etkisi yoktur. Azap göndermek sadece Allah'ın elinde olan bir şeydir.

وَإِذَا رَأَيْتَ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِي آيَاتِنَا
فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ وَإِمَّا يُنْسِيَنَّكَ
الشَّيْطَانُ فَلَا تَقْعُدْ بَعْدَ الذِّكْرَى مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٦٨﴾
وَمَا عَلَى الَّذِينَ يَتَّقُونَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ وَلَكِنْ ذِكْرَى
لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿٦٩﴾ وَذَرِ الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ لَعِبًا

وَلَهْوًا وَغَرَّتْهُمُ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا وَذَكِّرْ بِهِ أَنْ تُبْسَلَ نَفْسٌ بِمَا
كَسَبَتْ لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ وَإِنْ
تَعْدِلْ كُلَّ عَدْلٍ لَا يُؤْخَذْ مِنْهَا أُولٰئِكَ الَّذِينَ أُبْسِلُوا بِمَا
كَسَبُوا لَهُمْ شَرَابٌ مِنْ حَمِيمٍ وَعَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا
يَكْفُرُونَ ﴿٧٠﴾

68. Âyetlerimize ulu orta dalanları gördüğünde başka bir konuya girinceye kadar derhal onlardan yüz çevir. Şeytan sana bunu unutturursa hatırladıktan sonra artık o zalimler güruhuyla oturma.

69. Gerçi kendilerini koruyan kimselere onların hesaplarından herhangi bir sorumluluk yoktur. Fakat bu, korkup sakınırlar diye bir hatırlatmadır.

70. Dinlerini oyun ve eğlence edinenleri ve kendilerini dünya hayatının aldattığı kimseleri boşver de (Kur'ân'la) **şu uyarıda bulun: Her nefis yapıp ettikleri sebebiyle rehin tutulacaktır; onun Allah'tan başka ne bir koruyucusu ne de bir şefaatçisi olacaktır. Ayrıca her neyi fidye vermek isterse istesin, kabul edilmeyecektir. Onlar, yaptıkları yüzünden rehin tutulacak olanlardır. Inkâr etmiş oldukları için onlara kızgın bir içecek ve çok acıklı bir azap vardır.**

Grubun ilk âyeti Peygamber'in şahsında, iman edenlerin tamamına hitap etmektedir. İnanan kişi, çevresinde olup bitene seyirci kalamaz. Başka bir ifade ile inanan kişi duyarlıdır; özellikle söz konusu olan Allah'ın âyetleri ise asla kayıtsız kalamaz.

Âyette, inkâr edenlerin meclislerinin ne zaman terk edilmesi gerektiği ve terk etmenin hükmü açık bir şekilde anlatılmamaktadır. Ancak Kur'ân-ı Kerim birbirini açıklayan bir kitaptır. Nisa sûresinde bu husus şöyle açıklanmaktadır: *"Allah Kitap'ta size şunu indirdi: Allah'ın âyetlerinin inkâr edildiğini ve onlarla alay edildiğini gördüğünüz zaman, başka bir söze geçmedikleri müddetçe bunu*

yapanların yanında oturmayın." Orayı terk etmemenin hükmü de âyetin sonunda şu şekilde verilmektedir: *"Yoksa kesinlikle onlar gibi olursunuz."* (Nisa 4/140).

O halde bir mecliste Kur'ân âyetleri hakkında ileri geri konuşuluyor; onlarla alay ediliyorsa inanan kişinin görevi, doğruyu anlatmak, meclistekileri bu konuda uyarmaktır. *"Hatırlat, hatırlatma fayda verecekse"* (A'lâ 87/9).

İnanan kişinin buna imkânı yoksa onların bu yaptıklarına katılmadığını ifade etmek ve yerine göre onları protesto etmek için meclislerini terk eder. Belki sözlerle ifade edemediğini bu şekilde onlara ifade etmiş olur.

O halde inkârı gündeme getirdikleri ve dinî gerçeklerle alay ettikleri sırada münkirlerin meclislerinden uzak durmak gerekir. Ancak İslâm, herkese açık bir dindir. Bu sebeple inkâr edenlerle bütün ilişkileri kesmeyi emretmez. Ondan dolayıdır ki âyet, **"başka bir konuya girinceye kadar"** kaydını koymaktadır. Ayrıca, yukarıda da belirttiğimiz gibi inanan kişinin konuşup gerçekleri anlatma imkânı varsa meclisi terk etmektense gerçekleri anlatması evladır. Ayrıca konu ciddi ise münkirler neyi inkâr ediyor olurlarsa olsunlar onlarla oturup gerçekleri tartışmak gerekir. Nitekim Peygamber (s.a.v.), Necrânlı Hıristiyanlarla, hem de kendi mescidinde inanç konularını tartışmış ve onlara gerçekleri anlatmıştır. Dolayısıyla bir mü'min, şayet tartışmada karşısındakilerden tamamıyla ümidini kesmiş; delillere itibar etmediklerini, kör bir inada kapıldıklarını anlarsa o zaman meclisi terk edebilir.

İnkâr edenler Allah'ın âyetleriyle alay etmeye başladıklarında inanan kişi şu veya bu sebeple orayı terk etmekle ilgili Allah'ın emrini unutacak olursa hatırladığında nasıl davranması gerektiği de âyette açık bir şekilde dile getirilmektedir: **"Şeytan sana bunu unutturursa hatırladıktan sonra artık o zalimler güruhuyla oturma."**

İbnu Abbas'a göre, âyet, Müslümanlardan dine lakayt davranan, heva ve heveslerine uyan kimseleri kastetmektedir. (Taberî, V, 229). Kendisini Allah'ın azabından korumayı isteyen kişi, bu gibi Müslümanların Kur'ân âyetleriyle alay etmeye başladıkları yahut hevalarına göre Kur'ân âyetlerini yorumlamaya koyulduklarını görürse onların meclislerinden uzak durmalıdır.

Bizce de âyet geneldir; hem inkâr edenleri hem de onlar gibi davranan Müslümanları içermektedir.

Âyetteki hitap inananların tamamını içermekle birlikte öncelikle Peygambere'dir. Peki, şeytan Peygamber'e unutturur mu?

Bazı müfessirler burada hitap her ne kadar Peygamber'e ise de haddizatında şeytanın Peygamber'e unutturması diye bir durum söz konusu değildir. O halde hitap Peygamber üzerinden diğer inananlaradır, demişlerdir. Diğer

müfessirler ise farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Ancak bütün âlimler, dini tebliğ ve ahkâmını açıklama konusunda peygamberlerin unutması diye bir durumun söz konusu olmayacağını söylemişlerdir.

"Gerçi kendilerini koruyan kimselere, onların hesaplarından herhangi bir sorumluluk yoktur. Fakat bu, korkup sakınırlar diye bir hatırlatmadır."

Müfessirlerin bir kısmı âyeti şöyle anlamışlardır:

İnanan kimseler için, Allah'ın âyetleriyle alay edenlerin bu yaptıklarına gönülden rıza göstermedikçe meclisi terk etmedikleri için herhangi bir günah yoktur. Çünkü orayı terk etmemeleri, yaptıklarına rıza gösterdikleri anlamına gelmez. (Taberî, V, 229-230). Onların orayı terk etmeleri, sadece o alay edenlere veya zayıf imanlılara bir hatırlatmadır. Belki alay edenler bu yaptıklarından vazgeçerler yahut o zayıf imanlılar onlara katılmaktan sakınır.

Diğer müfessirler ise Nisa sûresinde geçen, *"Allah Kitap'ta size şunu indirdi: Allah'ın âyetlerinin inkâr edildiğini ve onlarla alay edildiğini gördüğünüz zaman, başka bir söze geçmedikleri müddetçe bunu yapanların yanında oturmayın. Yoksa kesinlikle onlar gibi olursunuz."* (Nisa 4/140) âyetini delil getirerek ancak meclisi terk etmeleri ve onlardan yüz çevirmeleri durumunda inananlar için o alay edenlerin günahlarından bir pay yoktur, demektedirler.

"Dinlerini oyun ve eğlence edinenleri ve kendilerini dünya hayatının aldattığı kimseleri boşver."

Dinlerini oyun ve eğlence edinmelerinin anlamı nedir? Bu durum farklı şekillerde açıklanmıştır. Şöyle ki:

Onların din olarak uyguladıkları şeyler, nefisleri temizleyen ve ahlâkı olgunlaştıran şeyler olmadığı gibi Allah'ı hoşnut eden ve kişiye dünya ve âhiret mutluluğunu sağlayan şeyler de değildir. Topluma ve medeniyete herhangi bir yararı söz konusu olmadığından, vakti boşa harcamaktan başka bir işe yaramazlar. Oyun olması bu anlamdadır. Çünkü oyun, bir yararı olmayan şeye vakit harcamaktır. Bu tür şeylerle uğraşırken sıkıntılarını unutma işi de eğlencedir.

Diğer bir açıklama şekli, kendisiyle sorumlu tutuldukları İslâm'ı alay ve eğlence konusu edinmeleridir.

Bir diğeri ise kendi hevalarına uygun bir din ortaya koymalarıdır. İşlerine gelen emirleri yerine getirir, işlerine gelmeyeni değiştirir, başka şekilde uygularlar.

Dinin oyun ve eğlence edinilmesinin diğer bir izahı ise şöyle açıklanmıştır: Kişi dinî emir ve yasaklara uyarken delillere dayandırılmalıdır.Oysa dinlerini oyun ve eğlence edinenler, ancak dünyevi bir menfaat elde ettikleri za-

man dinin emirlerine uyarlar. (Râzî, XIII, 27). İşte bu kimseler, dünya hayatına aldanarak âhiretlerini satmış ve ona karşılık dünya hayatını tercih etmişlerdir. Yine bu kimselerin halleriyle baş başa bırakılmaları istenmekte ancak halleriyle baş başa bırakılmazdan önce şu uyarının yapılması öğütlenmektedir: **"Allah'tan başka ona ne bir koruyucu ve ne de şefaatçi vardır; her neyi fidye vermek isterse istesin kabul edilmeyecektir. Onlar yaptıkları yüzünden rehin tutulacak olanlardır. İnkâr etmiş oldukları için onlara kızgın bir içecek ve çok acıklı bir azap vardır."**

قُلْ اَنَدْعُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَنْفَعُنَا وَلَا
يَضُرُّنَا وَنُرَدُّ عَلٰٓى اَعْقَابِنَا بَعْدَ اِذْ هَدٰينَا اللّٰهُ كَالَّذِي
اسْتَهْوَتْهُ الشَّيَاطِينُ فِي الْاَرْضِ حَيْرَانَ لَهُٓ اَصْحَابٌ
يَدْعُونَهُٓ اِلَى الْهُدَى ائْتِنَا قُلْ اِنَّ هُدَى اللّٰهِ هُوَ الْهُدٰى
وَاُمِرْنَا لِنُسْلِمَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٧١﴾ وَاَنْ اَقِيمُوا الصَّلٰوةَ
وَاتَّقُوهُ وَهُوَ الَّذِٓي اِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٧٢﴾ وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ
السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ وَيَوْمَ يَقُولُ كُنْ فَيَكُونُ
قَوْلُهُ الْحَقُّ وَلَهُ الْمُلْكُ يَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ عَالِمُ
الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ ﴿٧٣﴾

71. De ki: "Biz hiç Allah'ın yanı sıra tutup bir de bizlere fayda ya da zarar veremeyen şeylere dua eder miyiz? Ve Allah bizi hidayete erdirdikten sonra gerisin geriye döner miyiz? Hani şu şeytanların yeryüzünde ayartmasıyla yolunu yitirip de şaşkın dolaşan adam gibi (olur muyuz)**? Oysa onun, "Bize gel!" diyerek doğru yola çağı-**

ran arkadaşları da vardır. De ki : "Doğru yol yalnızca Allah'ın yoludur ve bizler Alemlerin Rabbine teslim olmakla emrolunduk."

72. "Namaz kılın, Allah'tan korkun, O'dur huzurunda toplanacağınız (şeklinde emrolunduk)."

73. O'dur gökleri ve yeri olması gerektiği şekilde yaratan. "Ol" dediği gün hemen oluverir. Sözü gerçektir. Sur'a üfleneceği gün, egemenlik yalnızca O'nundur. Görünmeyenleri de görünenleri de bilir. O'dur, her şeyi yerli yerince yapan, her şeyden haberdar olan.

Önceki âyetlerde Allah'ı birlemenin delilleri anlatılmış; kara ve denizin karanlıklarından onları kurtaranın sadece Allah olduğu; azap vermeye sadece O'nun kadir olduğu hatırlatılmıştı.

Nakledilir ki müşrikler, Müslümanlardan Muhammed'in dinini bırakıp kendilerine tabi olmalarını istemiş ve bunun üzerine bu âyetler indirilmiştir. (İbnu Kesir, III, 274). Başka bir rivâyete göre ise Hz. Ebu Bekir ile oğlu hakkında indirilmişlerdir. Bu rivayete göre oğlu Abdurrahman kendisini putlara tapmaya davet etmişti. Kuşkusuz her zaman ve her dönemde Müslümanları tevhitle bağdaşmayan inançlara davet edenler olmuştur ve olacaktır. Her zaman ve her dönemde Müslümanların verecekleri cevap: **"Allah'ı bırakıp bize ne fayda ne de zarar verebilen şeylere yalvaralım da Allah bizi doğru yola kavuşturduktan sonra gerisin geriye mi dönelim?... Doğru yol ancak Allah'ın yoludur ve âlemlerin Rabbine teslim olmakla emrolunduk."** olmalıdır. Allah gökleri ve yeri boşuna yaratmamıştır. Ayrıca O, her şeye kadirdir; bir şeyin olmasını diledi mi ona "ol" der, hemen oluverir. O gayb âlemini de şahadet âlemini de bilir. Böyle bir Allah dururken ne fayda ne zarar verebilme gücü olan başkalarına yalvarılır mı?

Müşrik Araplar kendilerinin Hz. İbrahim'in dininden olduklarını ve onun yolundan gittiklerini söylüyorlardı. Gerçi bu iddia sadece müşrik Araplar tarafından ileri sürülmüyordu; Yahudi ve Hıristiyanlar da aynı iddiayı ileri sürüyorlardı. Ne var ki buradaki âyetler, direkt olarak putlara tapmayı gündeme getirdiklerinden muhataplar Arap müşrikleridir.

Yukarıdaki âyetlerde tevhidin delilleri anlatıldı. Fayda ve zarar verme gücüne sahip olmayanlara ibadet etmenin yanlışlığına dikkat çekildi. Aşağıdaki âyetler de aynı konuya devam etmektedir. Bu kez burada, müşrik Arapların ataları olarak kabul ettikleri ve peşinden gittiklerini sandıkları Hz. İbrahim'in dili üzere tevhidin delilleri sıralanmakta ve müşrik Arapların Hz. İbrahim'in takipçileri olamayacakları anlatılmaktadır:

وَاِذْ قَالَ اِبْرٰهٖيمُ لِاَبٖيهِ اٰزَرَ اَتَتَّخِذُ اَصْنَامًا اٰلِهَةً اِنّٖٓي
اَرٰيكَ وَقَوْمَكَ فٖي ضَلَالٍ مُبٖينٍ ﴿٧٤﴾ وَكَذٰلِكَ نُرٖٓي اِبْرٰهٖيمَ
مَلَكُوتَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَلِيَكُونَ مِنَ الْمُوقِنٖينَ ﴿٧٥﴾
فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ الَّيْلُ رَاٰ كَوْكَبًا قَالَ هٰذَا رَبّٖي فَلَمَّٓا اَفَلَ
قَالَ لَٓا اُحِبُّ الْاٰفِلٖينَ ﴿٧٦﴾ فَلَمَّا رَاَ الْقَمَرَ بَازِغًا قَالَ
هٰذَا رَبّٖي فَلَمَّٓا اَفَلَ قَالَ لَئِنْ لَمْ يَهْدِنٖي رَبّٖي لَاَكُونَنَّ مِنَ
الْقَوْمِ الضَّٓالّٖينَ ﴿٧٧﴾ فَلَمَّا رَاَ الشَّمْسَ بَازِغَةً قَالَ هٰذَا رَبّٖي
هٰذَٓا اَكْبَرُ فَلَمَّٓا اَفَلَتْ قَالَ يَا قَوْمِ اِنّٖي بَرٖٓيءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ
﴿٧٨﴾ اِنّٖي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذٖي فَطَرَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ حَنٖيفًا
وَمَٓا اَنَا مِنَ الْمُشْرِكٖينَ ﴿٧٩﴾

74. Bir vakit İbrahim, babası Azer'e şöyle demişti: "Putları ilâhlar mı ediniyorsun? Doğrusu ben seni ve kavmini apaçık bir sapıklık içinde görüyorum"

75. Kesin inananlardan olması için İbrahim'e göklerin ve yerin egemenliğini şu şekilde gösteriyorduk:

76. Gece kendisini bürüyünce bir yıldız gördü. "İşte bu, benim Rabbimdir" dedi. Ama (yıldız) **batınca, "Ben, batıp gidenleri sevmem" dedi.**

77. Ay'ı doğarken gördüğünde, "İşte bu benim Rabbimdir" dedi. Ay da batınca, "Rabbim beni doğru yola iletmezse kesinlikle sapıtan topluluktan olurum" dedi.

78. Güneşi doğarken gördüğünde, "İşte budur benim Rabbim, bu

daha büyük" dedi. Fakat güneş de batınca, şöyle dedi: "Ey kavmim! Ben, ortak koştuklarınızdan kesinlikle uzağım."

79. "Ben, bütün samimiyetimle yüzümü gökleri ve yeri yaratana çevirdim ve ben ortak koşanlardan değilim."

Putlara tapmanın tarihi çok eskilere dayanmaktadır. Hz. Nuh'a muhalefet edenler: *"Sakın ilâhlarınızı bırakmayın; Ved, Suva', Yağus, Yaûk ve Nesr'den asla vazgeçmeyin"* (Nuh 71/23) dediklerine göre, putlara tapma, Nuh öncesine kadar uzanmaktadır. Putlar genelde tapınılan şeylerin sembolleri şeklindedir. Örneğin, güneşe tapanlar, güneşe bir sembol yapıyor ve ona tapıyor; aya tapanlar ona bir sembol yapıyor ve ona tapıyor vs.

Putlara tapanlar genellikle, o putların sembolize ettikleri şeylerin veya kimselerin Allah katında aracı olduklarına yahut Allah'ın, bir takım yetkileri onlara devrettiğine inandıkları için onlara tapıyorlardı. Böylece o putları Allah'a ortak koşuyorlardı. Puta tapıcıların bir kısmı ise onların zorunlu varlıklar olduklarına inanıyorlar ve bu sebeple onlara tapıyorlardı. Bu kesim, Allah'ın varlığını bütünüyle inkâr eden kesimdir.

Âzer Hz. İbrahim'in babası mıydı yoksa amcası mıydı? Âzer onun ismi mi lakabı mı yoksa babasının taptığı putun ismi miydi? Bu konuda pek çok görüş ileri sürülmüştür. Bizce bu gibi konular çok tali meseleler olup tefsirlerde bu meselelerin uzun uzadıya anlatılması Kur'ân'ın anlatmak istediklerinden uzaklaştırıcı hususlardır.

Bir peygamberin yakın akrabalarının bile Allah'a ortak koşanlardan olabileceğinin anlatılması dinin, peygamberin kendi eseri olmadığını bilakis Allah'ın eseri olduğunu; bir peygamberin birilerine hidayet bağışlama veya birilerini cennete sokma gibi bir yetkisinin bulunmadığını; peygamberin görevinin sadece ve sadece Allah'tan geleni tebliğ etmek olduğunu anlatması bakımından önemlidir. Peygamberlerin birilerine fayda sağlama yahut zarar verme yetkileri yoktur.

Putperest Arapların ataları kabul ettikleri Hz. İbrahim, putperest olan babasına: **"Putları ilâhlar mı ediniyorsun? Doğrusu ben seni ve kavmini apaçık bir sapıklık içinde görüyorum"** demişti.

"Kesin inananlardan olması için İbrahim'e göklerin ve yerin egemenliğini şu şekilde gösteriyorduk."

Allah'tan başkasına tapanların, O'na ortak koşanların hepsi ve siz ey müşrik Araplar, sizler de Hz. İbrahim gibi gökleri ve yeri görüyorsunuz. Sizler de

Hz. İbrahim'in vardığı sonuca varabilir, Allah'tan başkasına tapmanın doğru yoldan sapma olduğu sonucuna varabilirsiniz. Yeter ki çevrenizde olup bitenleri ciddi bir muhakemeye tabi tutunuz.

"Gece kendisini bürüyünce bir yıldız gördü. 'İşte bu, benim Rabbimdir' dedi. Ama yıldız batınca, 'Ben batıp gidenleri sevmem' dedi..."

Hz. İbrahim gerçekten böyle bir tecrübeden geçti mi yoksa yıldızlara, aya ve güneşe tapan babası ve kavmine, tuttukları yolun yanlışlığını göstermek ve onlarla bunu tartışmak için mi böyle dedi?

Bu konuda çok farklı görüşler ileri sürülmüştür:

Bazı müfessirler, **"İşte bu, benim Rabbimdir"** sözlerinin Âzer'e, *"Ben batıp gidenleri sevmem"* şeklindeki sözlerin ise Hz. İbrahim'e ait olduğunu;

Bazıları, *"İşte bu, benim Rabbimdir"* sözünde soru edatının hazfedildiğini ve bu sözle kastedilenin: "Bu mudur benim Rabbim?" olduğunu;

Bazıları, Hz. İbrahim *"İşte bu, benim Rabbimdir"* derken içinden, *"onlar öyle diyorlar"* dediğini;

Bazıları, *"İşte bu, benim Rabbimdir"* derken onlarla alay etmek için bunu söylediğini;

Bazıları, henüz buluğ çağına ermeden çocukluk yaşlarında bu sözleri söylediğini;

Bazıları da kavmine rehberlik ederek onlara yol göstermek için böyle dediğini ileri sürmektedir.

Bu görüşler arasında en yaygın olanları son ikisidir.

Çocukluk yaşlarında olduğu bir sırada bu olayların geçtiğini söyleyenler, Siyer ve Meğâzî yazarı Muhammed b. İshak'ın İbnu Abbas'tan naklettiği rivayet ile Taberî gibi bir müfessirin bu rivayeti tasvip ederek aktarması sebebiyle bu görüşü tercih etmişlerdir..

Özet olarak rivâyet şöyledir:

Hz. İbrahim'in doğumu yaklaştığında müneccimler dönemin hükümdarı Nemrud'a gelerek falan yılın filan ayında doğacak İbrahim isminde birinin, toplumun dininden ayrılacağını ve toplumun taptığı putları kıracağını haber vermişler. Nemrud o ay içerisinde doğacak çocukların tamamının öldürülmesini emretmiş. Hz. İbrahim'in annesi hamileliğini gizlemiş. Doğum anı geldiğinde de bir mağaraya giderek onu orada doğurmuş ve mağaranın kapısını kapatmıştı. İbrahim'in annesi her gece mağaraya gider, bebeğinin ihtiyaçlarını görüp gelirdi. İbrahim, henüz on beş aylık bir çocukken -ki her ay, sanki bir

sene geçmiş gibi büyüyordu- annesinden, kendisini dışarı çıkartmasını istemiştir. Hz. İbrahim çevresine şöyle bir bakmış, "bu gökleri ve yeri yaratan kim olabilir?" demiştir. Düşünmeye koyulmuş, gece vakti çıkarıldığı için gökte parıldayan bir yıldız görmüş, "bu benim rabbimdir, bu evreni yaratan O'dur" demiştir. Ardından ay doğmuş ve ay daha büyük olduğu için onun, rabbi olabileceğini söylemiştir. Gece bitip gündüz olunca da güneşin ışınlarının her yeri kapladığını ve öncekilerin kaybolduğunu görmüş, bunun üzerine güneşin yaratıcı olması gerektiğini söylemiş ama akşam olup güneş batınca da batanları sevmediğini; bunların yaratıcı olamayacaklarını söyleyerek nihayet Allah'ın varlığının asla kaybolmayan mutlak bir varlık olması gerektiği sonucuna ulaşmıştır. (Taberî, V, 248-249).

Müfessirlerin çoğunun meylettiği görüş, söz konusu rivayetin uydurma olduğu şeklindedir. Bu müfessirler, Hz. İbrahim'in toplumuyla konuyu tartışma bağlamında bunları gündeme getirdiğini; onlara, bu putlara tapıyorsunuz; ama yıldızlar, ay ve güneş bu putlardan çok daha büyük varlıklardır. Onlar bile tapılmaya layık değiller, demek istediğini iddia etmişlerdir.

Şimdi de bu müfessirlerden birkaçının görüşlerini kısaca aktaralım:

Zemahşeri'nin görüşü:

Hz. İbrahim putlara, yıldızlara, aya ve güneşe tapan kavmini doğru yola iletmek için uğraşıyordu. Bunu yaparken insanlara kılavuzluk etmek ve doğru düşünmeyi öğretmek yolunu seçmişti. Gördükleri bütün bu varlıkların bir yaratıcısının olduğunu, varlıkların değişkenliğini onlara göstermek suretiyle de bunu yapan bir varlığın bulunduğunu ve onun da Allah olduğunu anlatıyordu. Hasmının batıl üzere olduğunu bilip ona insafla yaklaşan, kendi görüşlerine bağnazca bir tavırla bağlı olmadığını hasmına hissettirip onun görüşlerini olduğu gibi aktararak "bu, benim rabbimdir" dedi. Çünkü bu tavır, karşı taraf üzerinde daha etkilidir. Karşı tarafın iddialarını bir bir ele alarak delillerle onları çürütme yolunu seçti. (Zemahşeri, II, 30-31).

Râzî'nin görüşü:

Râzî, muhakkik âlimlerin çoğunun yukarıda aktardığımız rivâyete dayalı görüşe karşı çıktıklarını, bunu on yönden çürüttüklerini belirtir. İleri sürdüğü yönlerden bir kısmı şöyledir:

Yıldızların rab olduklarını söylemek, küfre girmektir. Bu husus âlimlerin icmaı ile sabittir. Yine âlimler, peygamberlere küfür isnat etmenin caiz olmadığı hususunda ittifak etmişlerdir..

Hz. İbrahim bu olaydan önce Rabbini delil ile biliyordu. Nitekim bu olaydan

*önce babasına: **"Putları ilâhlar mı ediniyorsun? Doğrusu ben seni ve kavmini apaçık bir sapıklık içinde görüyorum"** demişti.*

Allah, Hz. İbrahim'e göklerin ve yerin egemenliğini; göklere ve yere kimin sahip ve malik olduğunu bu olaydan önce göstermişti.

*Kur'ân-ı Kerim'de Hz. İbrahim hakkında; **"Rabbine temiz bir kalple gelmişti"** (Saffat 37/84) denmektedir. Kuşkusuz, temiz kalbin mertebelerinin asgarisi, küfrü barındırmamasıdır. Yine Hz. İbrahim'i överek; **"Şüphe yok ki İbrahim'e de doğru yolu daha önce göstermiştik"** (Enbiya 21/51) buyurmaktadır. Yani biz ona doğru yolu henüz rüşt çağına ermeden göstermiştik.*

*Yüce Allah olayı anlattıktan sonra; **"İşte bu, kavmine karşı İbrahim'e verdiğimiz delilimizdir"** (En'âm 6/83) buyurmaktadır; " kendisine karşı" dememektedir. Bu da gösteriyor ki, söz konusu diyalog kavmine doğru yolu göstermek için kavmi ile kendisi arasında geçmiştir; Hz. İbrahim'in doğru yolu bulması için değil!* (Râzî, XIII, 47-48).

İbnu Kesir'in görüşü:

İbnu Kesir bu konudaki ihtilaflara dikkat çektikten sonra özet olarak şöyle demektedir:

*Gerçek o ki bu olayda Hz. İbrahim kavmiyle tartışıyordu; onlara, putlara tapmanın yanlışlığını anlatıyordu. Burada anlatılanların onun düşünce süreci olduğu nasıl söylenebilir ki Yüce Allah onun hakkında: **"Şüphe yok ki İbrahim'e de doğru yolu daha önce göstermiştik. Biz onu biliyorduk. Hani babasına ve kavmine: 'Şu tapmakta olduğunuz heykeller de nedir?' demişti."** (Enbiya 21/51-52) buyurmaktadır. Yine Yüce Allah şöyle buyurmuştur: **"İbrahim, Allah'a içtenlikle boyun eğen bir ümmet idi; ortak koşanlardan değildi."** (Nahl 16/120).*

Reşid Rıza da İbnu İshak'ın naklettiği haberin uydurma olduğunu, söz konusu kıssayı, Müslümanların dinlerini bulandırmak ve böylece insanların onlara olan güvenlerini sarsmak için bu ve benzeri kıssaları Müslümanlara telkin eden Yahudilerden aldığını belirtir. Aynı şekilde İbn Ebî Hâtîm, benzeri bir rivayeti, hadis âlimlerinin yalancı dedikleri ve adı Muhammed b. Mervan olan müfessir Süddi es-Sağir'den nakleder. Yine Taberî'nin İbnu Abbas'a dayandırdığı rivayet de Abbas oğullarının mevlâsı olan Ali b. Talha'nın mursellerinden olup Ahmed b. Hanbel bu şahıs hakkında, reddedilen birtakım rivayetleri vardır, demiştir. Yahya b. Maîn, bu şahsın naklettiği rivayetlere pek güvenilemeyeceğini belirtmiş, İbn Ebî Hâtîm rivâyetlerinin delil olamayacağını söylemiş, Buhari ve İbnu'l-Kattan da onu güvenilir bulmamışlardır. (Menar, VII, 557).

Reşid Rıza bunları belirttikten sonra, âlimlerin cumhuruna göre Hz. İbra-

him'in burada, bilahare reddetmek üzere kavminin görüşlerini aktararak tartışma metodunu kullandığını; görüşlerini aktararak onlara kendisinin de görüşlerine katıldığı izlenimini verdiğini ve ardından onların görüşlerini çürüttüğünü zikreder. (Menar, VII, 558).

Eski tarihçilerin, sosyal hayatın kendisini tahlil etmek yerine meseleleri rüya yahut gelecekten haber veren müneccim ve kâhinlerin kehanetleriyle izah etmeye çalışmaları, çokça müşahede ettiğimiz bir olgudur. Nitekim Hz. Musa döneminde Firavun'un İsrailoğullarının erkek çocuklarını öldürmesini de müneccim ve kâhinlerin geleceğe dair verdikleri haberlere dayandırdıklarını biliyoruz. Firavun'un İsrailoğullarının erkek çocuklarını öldürmesinin bu anlatılanlarla bir ilgisinin bulunmadığını Bakara sûresinin 49. âyetinin tefsirinde belirtmiştik. Hz. İbrahim hakkında nakledilen bu olay da bir tarihçi olan İbnu İshak'a dayandırılmaktadır. Her ne kadar İbnu İshak özellikle siyer konusunda güvenilir tarihçiler arasında yer alıyorsa da özellikle geçmiş peygamberlerle ilgili anlattıklarına güvenmemiz için bir neden bulunmamaktadır. Biz biliyoruz ki Araplar, İslâm öncesi konularda Kitap Ehli'nin anlattıklarına dayanıyorlardı. Çünkü İslâm öncesine dair tarihi bilgileri yalnızca şifahen aktarılan mitolojilerden oluşuyordu. Reşid Rıza'nın da belirttiği gibi İbnu İshak'ın Hz. İbrahim hakkında naklettiği söz konusu olayın kaynağı Yahudilerden başkası değildir. Haddizatında tarihte Nemrud adında bir hükümdarın ismi de Arapların tarih kitaplarıyla Tevrat'ta geçmektedir. Başka tarihlerde böyle bir isim mevcut değildir. Nemrud ismi, bir zamanlar Asurlulara başkentlik eden bir şehrin ismidir. (Muhammed Beyyûmî Mehran, Dirasâtun Tarihiyyetun mine'l-Kur'âni'l-Kerim, I, 117).

Her şeyden önce müneccim ve kâhinlerin gelecek hakkında sahih haberler verebileceklerine dair dayanak nedir? Kur'ân-ı Kerim gayb bilgisinin sadece Allah'a ait olduğunu, gaybın anahtarlarının O'nun elinde bulunduğunu açıkça beyan etmektedir. Hem bu müneccim ve kâhinler Hz. İbrahim henüz doğmadan önce onun adını, hangi yılın kaçıncı ayında doğacağını ve kavminin dinine muhalefet edeceğini biliyorlar da annesinin kendisini hangi mağarada doğurup saklayacağını niçin bilmiyorlar? Yine Hz. Musa olayında, İsrailoğulları arasında doğacak bir çocuğun Firavun'u tahtından edeceğini madem biliyorlar, kendilerinin de müdavimi ve danışmanlığını yaptıkları sarayda gözleri önünde büyüyen Hz. Musa'nın Firavun'u tahtından edecek şahıs olduğunu niçin bilmiyorlar?

Âyetin bizim açımızdan önemi, çevremizde olup bitenleri daima dikkatle değerlendirmeye tabi tutmamız konusunda bir uyarı olmasıdır.

Peygamberlerin görevi tebliğ etmektir. İnanmaları için insanları zorlaya-

mazlar. İnsanlara doğruyu en güzel üsluplarla tebliğ eder, onları dine çağırırlar. Kavimleri çağrılarına uymayacak olursa onlar kendi yollarına devam ederler. İşte Hz. İbrahim, kavmiyle yaptığı tartışmada son noktayı koyuyor: "**Ben, bütün samimiyetimle yüzümü gökleri ve yeri yaratana çevirdim ve ben, ortak koşanlardan değilim**" diyor.

وَحَاجَّهُ قَوْمُهُ قَالَ اَتُحَاجُّٓونّ۪ي
فِي اللّٰهِ وَقَدْ هَدٰينِۜ وَلَٓا اَخَافُ مَا تُشْرِكُونَ بِه۪ٓ اِلَّٓا اَنْ يَشَٓاءَ
رَبّ۪ي شَيْـًٔاۜ وَسِعَ رَبّ۪ي كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًاۜ اَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ ﴿٨٠﴾
وَكَيْفَ اَخَافُ مَٓا اَشْرَكْتُمْ وَلَا تَخَافُونَ اَنَّكُمْ اَشْرَكْتُمْ
بِاللّٰهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِه۪ عَلَيْكُمْ سُلْطَانًاۜ فَاَيُّ
الْفَر۪يقَيْنِ اَحَقُّ بِالْاَمْنِۚ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَۘ ﴿٨١﴾
اَلَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُٓوا ا۪يمَانَهُمْ بِظُلْمٍ اُو۬لٰٓئِكَ لَهُمُ الْاَمْنُ وَهُمْ
مُهْتَدُونَ ﴿٨٢﴾ وَتِلْكَ حُجَّتُنَٓا اٰتَيْنَاهَٓا اِبْرٰه۪يمَ عَلٰى قَوْمِه۪ۜ
نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ مَنْ نَشَٓاءُۜ اِنَّ رَبَّكَ حَك۪يمٌ عَل۪يمٌ ﴿٨٣﴾

80. Kavmi onunla tartışmaya girişince onlara dedi ki: " Beni hidayete eriştirmişken Allah hakkında benimle tartışıyor musunuz? Rabbimin dilediği şeyler hariç ben, kendilerini ortak koştuğunuz şeylerden de korkmuyorum. Rabbim ilmen her şeyi kuşatmıştır. Hâlâ öğüt almayacak mısınız?

81. Siz, hakkında hiçbir delil indirmediği şeyleri Allah'a ortak koş-

makten korkmuyorken O'na ortak koştuklarınızdan ben ne diye korkayım ki? Eğer biliyorsanız (deyin bakalım); **iki gruptan hangisi güven içinde olmaya daha layıktır?"**

82. İman edip de imanlarına herhangi bir zulüm karıştırmayanlar var ya; işte güven onlar içindir ve onlar hidayete ermişlerdir.

83. İşte bunlar, kavmine karşı İbrahim'e verdiğimiz hüccettimizdir. (Biz,) **dilediğimiz kimselerin derecelerini yükseltiriz. Şüphe yok ki Rabbin her şeyi yerli yerince yapandır, her şeyi bilendir.**

Hz. İbrahim'in kavmi, sadece Allah'a ibadet etmek ve sadece O'na dua etmek gerektiği konusunda onun getirdiği delillere karşı çıkmış, Allah'la kendileri arasında aracı ve şefaatçi ilâhlar edinmelerinin göklerin ve yerin yaratıcısı olan Allah'a iman etmeye aykırı olmadığını ileri sürmüşlerdir. Bununla da yetinmemiş, bu konuda kendisiyle tartışmaya girişmişler, ilâhlarının kendisine zarar verecekleri tehdidini savurmuşlardı. Buna karşılık Hz. İbrahim, kendisini hidâyete kavuşturanın Allah'ın kendisi olduğunu belirtmiştir. O'nun ilminin her şeyi kuşattığını, bu nedenle ortak koştukları putlardan korkması için hiçbir sebep bulunmadığını, ortak koştuklarının yarar veya zarar verme yetkilerinin bulunmadığını, zarar verme ve yararlandırma yetkisinin sadece Allah'a ait olduğunu, hem kendisinin göklerde ve yerde olup bitenler konusunda yapmış olduğu tefekkürün de kendisini bu sonuca ulaştırdığını onlara alatmıştır. Ardından onlara şöyle demiştir:

"Allah'ın hakkında size hiçbir delil indirmediği şeyi Allah'a ortak koşmaktan korkmadığınız halde ben O'na ortak koştuğunuzdan ne diye korkayım ki?"

Aslında korkma konumunda olan Hz. İbrahim değil, ona karşı çıkanların kendileridir; çünkü onlar bütün evreni yaratan, ilmi her şeyi kuşatan, fayda ve zarar verme yetkisini elinde bulunduran Allah'a ortak koşmaktadırlar. Şayet evrenin ve onların da yaratıcısı olan Allah bu konuda bir şey söylemiş ve ortak koştuklarından korkun demiş olsaydı o zaman bunlardan korkmak gerekirdi. İbrahim biliyordu ki her şey Allah'ın iradesi çerçevesinde cereyan etmektedir. Allah böyle bir şey buyurmadığına göre, korkulacak olan sadece O'dur. O halde asıl korkması gerekenler, başkasını O'na ortak koşanlardır. **"İman eden ve imanlarına herhangi bir zulüm karıştırmayanlar, işte güven onlar içindir ve onlar hidayete ermişlerdir."** İman edenler ve imanlarına şirki karıştırmamış olanlar, işte onlar için korkulacak bir durum yoktur. Eğer düşünmüş olsalardı durumun böyle olduğunu anlayacaklardı.

Buhari ve Müslim'in de yer verdikleri bir rivayette *"İman eden ve imanlarına herhangi bir zulmü karıştırmayanlar..."* âyeti indirildiğinde sahabiler: *"Hangimiz kendisine zulmetmiyor ki?"* demişler, bunun üzerine, *"Allah'a ortak koşmak, kuşkusuz büyük bir zulümdür"* (Lokman 31/13) âyeti indirilmiştir. İndirilen bu âyetle, zulmün burada ortak koşma anlamında olduğu açıklanmıştır.

"Bu, kavmine karşı İbrahim'e verdiğimiz delilimizdir. Dilediğimizin derecelerini yükseltiriz. Şüphesiz Rabbin her şeyi yerli yerince yapan ve her şeyi bilendir."

Burada anlatılanlar, kavminin iddialarına karşı Hz. İbrahim'e Yüce Allah'ın verdiği kanıtlardır. Kuşkusuz vahiy en büyük kanıttır. Ama Yüce Allah Hz. İbrahim'e akli muhakeme gücü de vermiştir. Hz. İbrahim, hem vahyin kendisine getirdikleriyle hem de muhakeme gücüyle muhaliflerinin itirazlarını tek tek çürütmüş ve Allah'tan kendisine gelen doğruları ispatlamıştır. Kuşkusuz yüce Allah her şeyi bilendir ve her ne vahyetmişse bir hikmete mebni olarak vahyetmiştir.

وَوَهَبْنَا
لَهُٓ اِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَۜ كُلًّا هَدَيْنَاۚ وَنُوحًا هَدَيْنَا مِنْ قَبْلُ
وَمِنْ ذُرِّيَّتِه۪ دَاوُ۫دَ وَسُلَيْمٰنَ وَاَيُّوبَ وَيُوسُفَ وَمُوسٰى
وَهٰرُونَۜ وَكَذٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِن۪ينَۙ ﴿٨٤﴾ وَزَكَرِيَّا وَيَحْيٰى
وَع۪يسٰى وَاِلْيَاسَۜ كُلٌّ مِنَ الصَّالِح۪ينَۙ ﴿٨٥﴾ وَاِسْمٰع۪يلَ وَالْيَسَعَ
وَيُونُسَ وَلُوطًاۜ وَكُلًّا فَضَّلْنَا عَلَى الْعَالَم۪ينَۙ ﴿٨٦﴾ وَمِنْ اٰبَٓائِهِمْ
وَذُرِّيَّاتِهِمْ وَاِخْوَانِهِمْۚ وَاجْتَبَيْنَاهُمْ وَهَدَيْنَاهُمْ اِلٰى صِرَاطٍ
مُسْتَق۪يمٍ ﴿٨٧﴾ ذٰلِكَ هُدَى اللّٰهِ يَهْد۪ي بِه۪ مَنْ يَشَٓاءُ

مِنْ عِبَادِهِ ۚ وَلَوْ اَشْرَكُوا لَحَبِطَ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٨٨﴾
اُو۬لٰٓئِكَ الَّذ۪ينَ اٰتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ ۚ فَاِنْ يَكْفُرْ بِهَا
هٰٓؤُلَٓاءِ فَقَدْ وَكَّلْنَا بِهَا قَوْمًا لَيْسُوا بِهَا بِكَافِر۪ينَ ﴿٨٩﴾
اُو۬لٰٓئِكَ الَّذ۪ينَ هَدَى اللّٰهُ فَبِهُدٰيهُمُ اقْتَدِهْ ۜ قُلْ لَٓا
اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ اَجْرًا ۜ اِنْ هُوَ اِلَّا ذِكْرٰى لِلْعَالَم۪ينَ ﴿٩٠﴾

84. O'na İshak ve Yakub'u hediye ettik. Hepsini de doğru yola kavuşturduk. Daha öncesinde de Nuh'u ve onun zürriyetinden Davud, Süleyman, Eyyub, Yusuf, Musa ve Harun'u doğru yola kavuşturmuştuk. İyilik edenlere işte böyle mükâfat veririz.

85. Zekeriyya, Yahya, İsa ve İlyas, hepsi salihlerdendi.

86. İsmail, Elyasa', Yûnus ve Lut'u da. Hepsini âlemlere üstün kıldık.

87. Atalarından, soylarından ve kardeşlerinden (bir kısmını da)**. Onları seçtik ve doğru yola kavuşturduk.**

88. İşte bu, Allah'ın hidayetidir; kullarından dilediğini onunla hidâyete kavuşturur. Eğer onlar ortak koşmuş olsalardı yaptıklarının hepsi boşa giderdi.

89. İşte bunlardır kendilerine kitap, bilgelik ve peygamberlik verdiğimiz kimseler. Onlar bunu inkâr edecek olurlarsa onu inkâr etmeyecek bir topluluğu onların yerine getiririz.

90. İşte bunlardır doğru yola kavuşturduklarımız. Öyleyse onların doğru yoluna uy. De ki: "Bundan dolayı sizden bir ücret istemiyorum. O, herkes için bir hatırlatmadan başka bir şey değildir."

Hz. İbrahim'in bütün çabasına rağmen kavminin inkâr etmede ısrar etmesi üzerine yüce Allah İbrahim'in çabalarını boşa çıkarmamış; kavmi yerine kendisine İshak ve Yakub'u bağışlamıştır. Âyetin sonundaki, **"İyilik edenlere işte böyle mükâfat veririz"** cümlesi buna işaret ediyor olmalıdır.

İshak, İbrahim'in oğlu, Yakub da İshak'ın oğlu yani İbrahim'in torunudur.

Burada İsmail'in zikredilmemesi, Hz. İbrahim'in yaşının ilerlemiş olduğu bir sırada ve kısır olan hanımı Sare'den İshak'ın doğmuş olması sebebiyledir. Sanki burada da Hz. İbrahim'in iyi çabalarına bir mükâfat olarak İshak'ın hediye edildiği hatırlatılmaktadır. Ayrıca hem bu âyette hem de onu takip eden âyette İsrailoğulları'nın peygamberleri sıralanmaktadır.

Kuşkusuz her peygamberi öne çıkartan bazı meziyetleri vardır. Kimi Hz. İbrahim misalinde olduğu gibi peygamberlik yanında bilgelikle donatılmıştır kimi de Hz. Davud, Hz. Süleyman, Hz. Eyyub, Hz. Yusuf, Hz. Musa ve Hz. Harun misalinde olduğu gibi bu dünya hayatında peygamberlik görevinin yanında yöneticilik görevi yüklenmiştir. Hz. Eyyub, Hz. Yusuf, Hz. İsmail gibi kimileri de büyük sıkıntılarla karşılaşmış ama bu sıkıntılara katlanmıştır. Bazıları, kavimleri tarafından şiddetle dışlanmış, hatta öldürülmüş; ama öldürülme anına kadar tebliğ görevini aldırmadan yerine getirmiştir. Hz. Zekeriya, Hz. İsa, Hz. Yahya ve Hz. İlyas gibileri de zahidane bir hayat yaşamış; dünyanın geçici zevk ve süsüne aldırmamıştır.

Burada da peygamberler bu özellikleri yönüyle gruplandırılarak zikredilmektedir.

Bütün bu üstünlüklerine rağmen şayet onlar, **"ortak koşmuş olsalardı yaptıklarının hepsi boşa giderdi."** Âyetten, inancın ne denli önemli olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır. Kuşkusuz; amel etmek önemli bir şeydir ama iman temeldir. Temel olmayınca amelin bir anlamı kalmamaktadır. Şunu da belirtmek gerekir ki cevap cümlesi, şart cümlesinin gerçekleşmesine bağlıdır. Burada *"ortak koşmuş olsalardı"* şart cümlesi, *"yaptıklarının hepsi boşa giderdi"* cümlesi de cevap cümlesidir. Bu tür şart ve cevap içeren cümleler, söz konusu edilen hususun meydana gelmesinin mümkün olduğunu gösterir; mutlaka meydana geldiğini veya geleceğini değil. Hatta bazen meydana gelmesi mümkün olmayan şeyler için bir faraziye olarak da bu tür ifadeler kullanılabilir; *"De ki: Rahmân'ın bir çocuğu olsaydı kulluk edenlerin ilki olurdum"* (Zuhruf 43/81) âyetinde olduğu gibi. Tefsirini yapmakta olduğumuz âyet de böyledir. Biz biliyoruz ki peygamberlerden hiçbiri Allah'a ortak koşmamıştır.

"İşte bunlardır kendilerine kitap, bilgelik ve peygamberlik verdiğimiz kimseler. Onlar bunu inkâr edecek olurlarsa onu inkâr etmeyecek bir topluluğu onların yerine getiririz."

Müfessirler inkâr edenlerle Kureyş müşriklerinin; inkâr etmeyecek topluluk ile de Müslümanların kastedildiğini belirtirler. En'âm sûresi Mekkî bir sûredir. Bilindiği gibi Mekke'de Müslümanlar güçsüz bir durumda idi. Kimse onların bir gün gelip hâkim duruma geçeceklerini tahmin etmiyordu. Burada

Mekke müşriklerine, bu dini kabul etmedikleri takdirde onu kabul edecek bir topluluğun mutlaka olacağı haber verilmektedir. Bu sebeple Râzî'nin de belirttiği gibi âyet, Müslümanların galip geleceklerini önceden haber vermektedir. (Râzî, XIII, 69). Ama kuşkusuz âyet o dönemi anlatmakla sınırlı değildir. Bu sebeple İslâm dinine mensup olanlar arasında da bu dini yüklenmekten vazgeçecek olanlar olursa onu sırtlanacak birileri çıkar ve bunlar mutlaka galip geleceklerdir. Allah'ın dini herhangi bir topluluğun tekelinde olmadığı gibi o topluluğa mecbur da değildir. Bir topluluk vazgeçecek olursa başka bir topluluk onu üstlenecektir.

"İşte bunlardır doğru yola kavuşturduklarımız. Öyleyse onların doğru yoluna uy."

Söz konusu peygamberlerin ve burada ismi geçmeyen diğer peygamberlerin yolu, Allah'a teslimiyet idi. Bütün peygamberlerin inanç konularında aynı hususları getirdiklerine daha önce değinmiştik. Peygamberler, sadece sosyal hayatla ilgili bazı meselelerle helal-haram konularındaki bazı meselelerde birbirlerinden farklı kurallar getirmişlerdir. Bu sebeple burada Peygamber'in kendinden önceki peygamberlerin yolundan gitmesi emredilmektedir. Peygamber, inanç ahlâk ve genel kurallar gibi konularda kendisinden önceki peygamberlerin yolunu takip etmektedir. Âyetin devamı olan **"Bundan dolayı sizden bir ücret istemiyorum. O, herkes için bir hatırlatmadan başka bir şey değildir! "** cümlesi, söz konusu ettiğimiz genel kurallar içerisinde değerlendirilmesi gereken şeylerdir. Bütün peygamberler, dini insanlara tebliğ etmekten dolayı insanların kendilerinden herhangi bir mükâfat beklememiş, sadece hatırlatmakla yetinmişlerdir; ayrıca inanmaları için insanları zorlamamışlardır.

Yukarıdaki âyetlerde birçok peygamberden söz edildi. Özellikle Hz. İbrahim ve onun soyundan gelen peygamberlere vurgu yapıldı. Böylece Peygamberimiz Muhammed'in peygamberliğini anlatmaya bir hazırlık yapılarak onun, kendisinden önceki peygamberlerin yolundan gittiği ve tıpkı onlar gibi Allah'ın vahyini insanlara tebliğ etme karşılığında insanlardan bir karşılık beklemediği anlatıldı. Aşağıdaki âyetlerde bu konu ele alınmaktadır:

لِلنَّاسِ تَجْعَلُونَهُ قَرَاطِيسَ تُبْدُونَهَا وَتُخْفُونَ كَثِيرًا وَعُلِّمْتُمْ
مَا لَمْ تَعْلَمُوا أَنْتُمْ وَلَا آبَاؤُكُمْ قُلِ اللَّهُ ثُمَّ ذَرْهُمْ فِي خَوْضِهِمْ يَلْعَبُونَ
﴿٩١﴾ وَهَٰذَا كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ مُصَدِّقُ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ
وَلِتُنْذِرَ أُمَّ الْقُرَىٰ وَمَنْ حَوْلَهَا وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ
يُؤْمِنُونَ بِهِ وَهُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ ﴿٩٢﴾

91. (Onlar) **Allah'ı gereği gibi tanımadılar. Çünkü "Allah hiçbir beşere hiçbir şey indirmiş değildir" dediler. De ki: "İnsanlara bir aydınlık ve yol gösterici olarak Musa'nın getirdiği ve sizin de parça parça sayfalar halinde düzenleyip gösterdiğiniz ama çoğunu gizlediğiniz, böylece sizin de atalarınızın da bilmediği pekçok şeyin öğretildiği Kitab'ı kim indirdi?" Sen; "Allah!" de ve sonra da bırak onları, boş şeylere dalıp oyalansınlar.**

92. Bu, Anakent ve çevresini uyarman için indirdiğimiz, kendinden öncekini doğrulayan mübarek bir Kitaptır. Âhirete inananlar ona da inanırlar ve onlar, namazlarına devam ederler.

91. âyetin Medine'de indirilen âyetler arasında olduğu söylenir. Âyetin Mekke'de ve müşrikler hakkında indirildiğini söyleyen müfessirler de vardır. Medine'de indirildiğini söyleyenler, Yahudilerden birkaç kişinin, **"Allah hiçbir beşere hiçbir şey indirmiş değildir"** derken inadına bunu söylediklerini belirtir ve âyetin devamının da bunu kanıtladığını ifade ederler. Mekke'de indirildiğini söyleyenler ise Allah'ın bir beşer olan Hz. Musa'ya vahiy indirdiğini Yahudilerin bildiğini, bu sebeple bir beşere vahiy verilmeyeceğini ileri sürenlerin Mekke müşrikleri olması gerektiğini söylerler ve müşriklerin bu iddialarının Kur'ân'da değişik âyetlerde belirtildiğini ifade ederler.

Âyetin Mekke'de indirildiğini söyleyenler, Ebu Amr ve İbnu Kesir'in kıraatlerini esas alırlar ki buna göre âyetin ilgili kısmının anlamı şöyledir: *"İnsanlara bir aydınlık ve yol gösterici olarak Musa'nın getirdiği ve onların parça par-*

ça sayfalar halinde düzenleyip gösterdikleri ama çoğunu gizledikleri... Kitab'ı kim indirdi?"

Bu kıraate göre, müşrik Araplar Yahudilere Hz. Muhammed'in peygamberliği konusunu soruyorlardı. Yahudiler de Tevrat'ın Hz. Muhammed'in peygamberliğine dair anlatımlarını gizleyerek müşrik Araplara onun bir peygamber olamayacağını anlatıyorlardı.

Sonuç olarak, bir beşere vahiy indirilmediğini söyleyenler insanlığın tarih boyunca tanık olduğu gerçeklere aykırı bir iddiada bulunuyor ve açıkça iftira ediyorlardı. Bu denli açık bir gerçeği görmezlikten gelenlere yapılacak şey, onları iddialarıyla baş başa bırakmaktır.

"Bu, Anakent ve çevresini uyarman için indirdiğimiz mübarek ve kendinden öncekini doğrulayan bir Kitaptır. Âhirete inananlar, ona inanırlar ve onlar, namazlarına devam ederler."

Mübarek kelimesi Arap dilinde bolluk, bereketlilik, karar bulma gibi anlamlara gelir. Kur'ân'ın bu kelimeyle nitelenmesi, yararlarının çokluğuna işarettir. Kur'ân bu nitelemenin yanı sıra kendisini daha başka sıfatlarla da nitelemektedir: Zikir/hatırlatma, Furkan/hakkı batıldan ayıran, Hakîm/her şeyi yerli yerince açıklayan, Mübîn/açıkça ortaya koyan, Ahsenu'l-Hadis/sözün en güzeli, en-Nebeu'l-Azîm/büyük ve önemli haber gibi.

Müşrik Araplar, Yahudilere Tevrat indirildiği gibi bize de kitap indirilmiş olsaydı onlardan daha çok kitabımıza bağlı kalırdık, diyorlardı ya; işte onlara bir kitap; bereketi bol bir kitap!

Anakent ile Mekke kastedilmektedir. Din açısından Mekke, kentlerin anası sayılır. Yeryüzünde kurulan ilk mabet Mekke'dedir. İslâm'ın doğuş yeridir. Müslümanların haccettikleri yerdir; toplanma yeridir. Kısacası kentlerin anası, merkezidir. Dünyanın değişik kentlerinde yaşayan Müslümanlar burayı kıble edinmişlerdir. İslâm burada doğmuş ve buradan halka halka çevreye yayılmıştır. Merkez burası kabul edildiğinden, çevresi, yeryüzünün tamamıdır. İbnu Abbas, *çevresi* kelimesini tefsir ederken, doğudan batıya yeryüzünün tamamı, demektedir. (Taberî, V, 271). Nitekim tefsirini yapmakta olduğumuz bu sûrenin 19. âyetinde, *"bu Kur'ân bana vahyolundu ki sizi ve ulaştığı herkesi uyarayım"* denmektedir. Yine 90. âyette istisnasız herkese bir hatırlatma olduğu belirtilmektedir. Hz. Muhammed'in peygamberliğinin evrenselliğine dair Kur'ân-ı Kerim'de daha pek çok âyet vardır. *"Seni insanların tamamına müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik."* (Sebe' 34/28). *"Âlemlere uyarıcı olsun diye kuluna Furkan'ı indiren ne kutludur"* (Furkan 25/1) âyetleri söz konusu âyetlerdendir.

Bu dünya hayatına gönderilişlerinin amacı ve hayatlarının anlamı üzerinde duranlar; bu işi ciddiye alanlar, bu Kur'ân'a inanırlar. Bu sebeple **"Âhirete inananlar, ona inanırlar"** denmektedir. Âhirete inanmayanlar hayatlarının anlamını kavrayamamış kimselerdir. Bu sebeple böyle bir inanca ihtiyaç duymuyorlar.

وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ
افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا اَوْ قَالَ اُو۫حِيَ اِلَيَّ وَلَمْ يُوحَ اِلَيْهِ شَيْءٌ وَمَنْ
قَالَ سَاُنْزِلُ مِثْلَ مَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُۜ وَلَوْ تَرٰٓى اِذِ الظَّالِمُونَ
ف۪ي غَمَرَاتِ الْمَوْتِ وَالْمَلٰٓئِكَةُ بَاسِطُٓوا اَيْد۪يهِمْۚ اَخْرِجُٓوا اَنْفُسَكُمْۜ
اَلْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ بِمَا كُنْتُمْ تَقُولُونَ عَلَى اللّٰهِ غَيْرَ الْحَقِّ
وَكُنْتُمْ عَنْ اٰيَاتِه۪ تَسْتَكْبِرُونَ ﴿٩٣﴾ وَلَقَدْ جِئْتُمُونَا فُرَادٰى
كَمَا خَلَقْنَاكُمْ اَوَّلَ مَرَّةٍ وَتَرَكْتُمْ مَا خَوَّلْنَاكُمْ وَرَٓاءَ ظُهُورِكُمْۚ
وَمَا نَرٰى مَعَكُمْ شُفَعَٓاءَكُمُ الَّذ۪ينَ زَعَمْتُمْ اَنَّهُمْ ف۪يكُمْ شُرَكٰٓؤُا۬ۜ
لَقَدْ تَقَطَّعَ بَيْنَكُمْ وَضَلَّ عَنْكُمْ مَا كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٩٤﴾

93. Yalan yere Allah'a iftira eden veya kendisine bir şey vahyedilmediği halde, "bana vahyedildi" ya da "Allah'ın indirdiği gibisini ben de indiririm" diyenden daha zalim kim olabilir? O zalimleri can çekişirlerken, melekler de ellerini uzatmış: "Canlarınızı verin, Allah'a karşı söylediğiniz gerçek dışı şeylerden ve âyetlerine karşı küstahça böbürlenmenizden dolayı bugün alçaltıcı bir ceza ile cezalandırılacaksınız." derken bir görsen!

94. Şüphesiz, sizi ilk defa yarattığımız gibi bize teker teker geldiniz.

Size verdiklerimizi de arkanızda bıraktınız. Kendinizle ilgili olarak, Allah'ın ortakları olduklarını iddia ettiğiniz şefaatçilerinizi de yanınızda görmüyoruz. Çünkü artık aranızdaki (bağlar) **kesinlikle kopmuş; ileri sürdükleriniz de sizden ayrılıp gitmişlerdir.**

Kendisine hiçbir şey vahyedilmediği halde "bana vahyedildi" diyenden daha zalim kimse yoktur. Kur'ân'ın bir benzerini getirebileceğini iddia eden de aynı şekilde en zalim kimsedir. Bazı müfessirler, Kur'ân'ın icazını kabul etmeyenin de böyle olduğunu söyler; çünkü Kur'ân'ın icazını kabul etmeyen, bir benzerinin getirilebileceğini kabul ediyor demektir.

Ehl-i Kitap âlimlerinden bir kısmı sürekli Allah'la irtibat halinde olduklarını ileri sürmektedir. Aynı şekilde Müslüman mutasavvıflar arasında bu tür iddialarda bulunanlar olmuştur. Peygamberler dışında bu tür iddialar ileri sürenler, vasıfları ne olursa olsun bu âyetin kapsamına girerler.

Bu tür iddialarda bulunanların ecelleri geldiğinde ruhlarını teslim etmek istemezler; fakat melekler onlara: **"Canlarınızı verin, Allah'a karşı söylediğiniz gerçek dışı şeylerden ve âyetlerine karşı böbürlenmenizden dolayı bugün alçaltıcı bir ceza ile cezalandırılacaksınız"** diyeceklerdir.

"Şüphesiz, sizi ilk defa yarattığımız gibi, bize teker teker geldiniz..."

İnsan öldüğünde ameli dışında hiçbir şey beraberinde olmayacaktır. Dünya hayatına nasıl yalnız başına ve yanında hiçbir şey olmaksızın gelmişse Allah'ın huzuruna da öylece çıkacaktır. Geride kalan malları, makamları ve iktidarları onlara hiçbir fayda sağlamayacaktır. Hatta Buharî'nin de aktardığı bir hadiste, insanların yanlarında ve üstlerinde hiçbir örtü olmaksızın çırılçıplak mahşer yerinde toplanacakları belirtilmektedir. Peygamber'e, kadın erkek karışık bir şekilde mi? diye sorulduğunda: "O gün herkes kendi derdiyle meşgul, kimse kimsenin farkına varmayacaktır" karşılığını vermiştir. (Buharî, Kitabu'l-Enbiyâ).

Allah'a ortak koştukları ve kendilerine Allah katında şefaat etmelerini bekledikleri aracıları da onları yalnız bırakacaktır.

سَكَنًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ حُسْبَانًا ذٰلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ
﴿٩٦﴾ وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ النُّجُومَ لِتَهْتَدُوا بِهَا فِي ظُلُمَاتِ
الْبَرِّ وَالْبَحْرِ قَدْ فَصَّلْنَا الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٩٧﴾ وَهُوَ الَّذِي
اَنْشَاَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ فَمُسْتَقَرٌّ وَمُسْتَوْدَعٌ قَدْ فَصَّلْنَا
الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَفْقَهُونَ ﴿٩٨﴾ وَهُوَ الَّذِي اَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً
فَاَخْرَجْنَا بِهِ نَبَاتَ كُلِّ شَيْءٍ فَاَخْرَجْنَا مِنْهُ خَضِرًا نُخْرِجُ مِنْهُ
حَبًّا مُتَرَاكِبًا وَمِنَ النَّخْلِ مِنْ طَلْعِهَا قِنْوَانٌ دَانِيَةٌ
وَجَنَّاتٍ مِنْ اَعْنَابٍ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُشْتَبِهًا وَغَيْرَ
مُتَشَابِهٍ اُنْظُرُوا اِلٰى ثَمَرِهِ اِذَا اَثْمَرَ وَيَنْعِهِ اِنَّ فِي ذٰلِكُمْ لَاٰيَاتٍ
لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٩٩﴾

95. Taneyi ve çekirdeği yaran şüphesizki Allah'tır; canlıyı ölüden çıkarır ve ölüyü canlıdan çıkarır. İşte sizin Allah'ınız budur. Ne diye yüz çeviriyorsunuz?

96. Tanyerini yaran da O'dur. Geceyi dinlenme zamanı, güneşle ayı ise bir hesap için yaratmıştır. İşte bu, her şeye galip gelenin, her şeyi bilenin takdiridir.

97. Karanın ve denizin karanlıklarında yön bulasınız diye sizin için yıldızları var eden de O'dur. Bilenler için âyetleri ayrıntılı açıkladık.

98. O, sizi tek bir nefisten yaratandır. Bilesiniz ki bir yerleşme yeri ve bir de dinlenme yeri vardır. Kavrayanlar için âyetleri ayrıntılı açıkladık.

99. O, gökten bir su indirendir. Her şeyin filizini onunla çıkardık ve ondan bitirdiğimiz yeşillikten üst üste binmiş taneler, hurmaların tomurcuklarından sarkan salkımlar, üzüm bağları, zeytinler ve narlar türetiyoruz; (hepsi de birbirine) **benzeyen ve benzemeyen şekillerde... Ürün vermeye başladıkları anda bir bak ürünlerine bir de olgunlaşmış hallerine! Kuşkusuz, şu size gösterilenlerde inanan bir toplum için ibretler vardır.**

Bu âyetlerde sonsuz güç ve bilgisi nedeniyle yalnızca Allah'a ibadet edilmesi ve hiçbir varlığın O'na denk tutulmaması veya ortak kılınmamasının gerekçeleri anlatılmaktadır. Bu sebeple âyetler önceki âyetlerde işlenen konunun devamı şeklindedir. Çünkü önceki âyetlerde tevhit konusu, ardından peygamberlik konusu ve ölümden sonra diriliş konusu işlenmişti. Burada önceki âyetlerde anlatılan konulara ek olarak Allah'ın kadir olduğu ve ibadet edilmeye yalnızca O'nun layık olduğu anlatılmaktadır.

Âyetlerde anlatılan hususlar açıktır: Zaman ve mekân olarak evrende olup bitenlerin tamamı Allah'ın elindedir; tanyerini yaran, yağmuru yağdıran, tohum tanelerini yeşerten, yeşeren filizleri büyütüp onlara meyve verdirten; kısacası bütün bu hususların kural ve kanunlarını ortaya koyan ve bu kanunları yöneten O'dur.

Yüce Allah'ın gücü ve birliğine dair burada sıralanan delillerin tamamı, çevremizde meydana gelen ve her gün müşahede ettiğimiz olağan şeylerdir. Daha önce de dikkat çekmiştik, Allah'ın gücü söz konusu edildiğinde genelde insanlar olağanüstülükler arar. Oysa Kur'ân, öncelikle olağan dediğimiz tabiata hâkim kanunlara dikkat çeker. İnsanları bunlar üzerinde düşünmeye çağırır. Evrene hâkim olan bu mükemmel kanunların, Allah'ın kudretinin bir eseri olduğunu belirtir.

"O, sizi tek bir nefisten yaratandır. Bilesiniz ki bir yerleşme yeri ve bir de dinlenme yeri vardır. Kavrayanlar için âyetleri ayrıntılı açıkladık."

*Tek nefis*le ne kastedildiği meselesine Nisa sûresinin ilk âyetinin tefsirinde yer vermiştik. Burada şunu ilave etmek yerinde olur: İnsanlar tek bir nefisten yaratılmalarına rağmen sonradan kabile ve halklara bölünmüşlerdir. Bu şekilde bölünmeleri, birbirlerini tanımaları içindir; çatışma sebebi olsun diye değildir. Zaten tek bir nefisten yaratılmalarının hatırlatılması da onları birbirlerine bağlayan bağın varlığına ve aralarında çatışmanın olmaması gerektiğine bir işarettir.

Yerleşme yeri diye çevirdiğimiz *mustekar* kelimesi ile dinlenme yeri diye çevirdiğimiz *mustevda'* kelimelerinden ne kastedildiği konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bazı müfessirler yerleşme yeri ile babaların bellerinin kastedildiğini; insanı meydana getiren nutfenin erkeğin belinde yerleşik olduğunu, dinlenme yeri yani mustevda' olarak da annelerin rahimleri olduğunu söylerler. Çünkü nutfe burada bir mola verir ve sonra dünyaya gelir.

Elmalılı, âyetin tefsirinde şöyle der:

"Yani hepiniz bir nefisten meydana gelmiş olduğunuz halde her birinizin bir istikrar haliniz, bir istîda haliniz var. Sırt omurgasından rahime, rahimden dünyaya, dünyadan kabre, kâh yerleşme, kâh emanet olarak bırakılma, iki nöbetleşen hâl içindesiniz yahut kiminiz istikrar yeri, kiminiz istîda yeri, bazınız erkek, bazınız dişi. Yahut kiminizin yerleşme yeriniz, kiminizin emanet bırakma yeri var; bazınız döl sahibi, bazınız rahim sahibi; bazınızın karargâhı, evi, vatanı var, bazınız gurbette, yolculukta veya göçebe..." (Elmalılı, IV, 38).

Kur'ân-ı Kerim çevremizde olup biten tabiat olaylarından söz ederken evrende mevcut şeylerin insanların yararı için olduklarını belirtmekle modern ilimler alanında çalışma yapmaya muhataplarını teşvik etmektedir. Evrende bulunan şeyler insanların yararlanmalarına sunulduklarına göre, insanlar bu alanlarda çalışacak ve evrende bulunan şeylerden daha çok yararlanmak konusunda araştırmalar yapacaktır. Ancak Kur'ân-ı Kerim'in ve gönderilen peygamberlerin görev alanları bu gibi konuları araştırmak olmadığından, onlar ne modern ilimlerin çalışma metotlarını belirler ne de modern ilmin vardığı/varacağı sonuçları önceden haber verirler. Bu gibi alanlarda yapılacak araştırmalar, tamamen insanların kendilerine bırakılmıştır.

90. ayette anlatılanlar da dediğimizi desteklemektedir. Bu ayette gökten indirilen su ile tanelerin yeşerdiği ve nihayet ürün verdikleri anlatılıyor ve inanan kimselerin bunları gözlemleyip onlardan ibretler çıkardıkları ifade ediliyor. Herkesin her zaman ve her yerde gözlemleyebileceği şeyler dile getiriliyor; ama modern ilimlerin alanlarına girilip söz konusu ürünlerin neden ve nasıl yetiştikleri gündeme getirilmiyor. Bu gibi meseleler modern ilimlerin alanına girmektedir ve insanlar çalışarak bunları bulacaklardır.

وَجَعَلُوا لِلّٰهِ شُرَكَاءَ الْجِنَّ وَخَلَقَهُمْ
وَخَرَقُوا لَهُ بَنِينَ وَبَنَاتٍ بِغَيْرِ عِلْمٍ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا

يَصِفُونَ ﴿١٠٠﴾ بَدِيعُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ اَنّٰى يَكُونُ لَهُ وَلَدٌ وَلَمْ
تَكُنْ لَهُ صَاحِبَةٌ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٠١﴾
ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمْ لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ فَاعْبُدُوهُ وَهُوَ
عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ ﴿١٠٢﴾ لَا تُدْرِكُهُ الْاَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ
الْاَبْصَارَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ ﴿١٠٣﴾ قَدْ جَاءَكُمْ بَصَائِرُ مِنْ رَبِّكُمْ
فَمَنْ اَبْصَرَ فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ عَمِيَ فَعَلَيْهَا وَمَا اَنَا عَلَيْكُمْ بِحَفِيظٍ
﴿١٠٤﴾ وَكَذٰلِكَ نُصَرِّفُ الْاٰيَاتِ وَلِيَقُولُوا دَرَسْتَ وَلِنُبَيِّنَهُ
لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿١٠٥﴾

100. **Bir de tutup cinleri Allah'a ortak koştular. Hâlbuki cinleri de** (O) **yaratmıştır. Bir bilgiye dayanmaksızın O'na oğullar ve kızlar da yakıştırdılar. O, münezzehtir ve onların bu nitelemelerinden yücedir.**

101. **Gökleri ve yeri yoktan var edendir. Eşi olmadığı, her şeyin yaratıcısı O olduğu ve her şeyi bildiği halde O'nun nasıl bir çocuğu olabilir?**

102. **İşte Rabbiniz Allah budur! O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. O her şeyin yaratıcısıdır; öyleyse O'na kulluk edin. O, her şeyi koruyup gözetendir.**

103. **Gözler O'nu göremez; ama O, gözleri görür. O, bol lütuf sahibidir, her şeyden haberdardır.**

104. **Rabbinizden size apaçık deliller geldi; kim ki görürse kendi lehinedir, kim de kör olursa kendi aleyhinedir. Ben başınızda bir bekçi değilim.**

105. İşte biz delilleri böyle türlü türlü getiririz; (varsın onlar,) **"ders almıştır" desinler; biz de onu, bilenlere açıklayalım.**

Müşrik Arapların asıl inançları putperestlik idi. Putları vardı ve bu putların kendileriyle Allah arasında aracılık yaptıklarına inanıyorlardı. Ancak elde mevcut bir kitapları bulunmadığından, komşu milletlerin inançlarından bir şeyler alarak kendi inançlarına katıyorlardı. Sabiîlerden, Mecusilerden, yıldızlara tapanlardan, şeytana tapanlardan, Yahudi ve Hıristiyanlardan birtakım inançlar almışlardı. Bu nedenle inançları arasında bir bütünlük aranmazdı. Ne var ki Kur'ân'da müşrik Araplara izafe edilen her inancın hepsi tarafından paylaşılmadığını da hesaba katmak gerekir. Onlara izafe edilen inançlar onların yalnızca bir kesimi tarafından kabul görüyor olabilir. Müşriklerin diğer inanç gruplarından aldıkları inançlardan biri de cinleri Allah'a ortak koşma inancıdır. Cinlere tapma, eski milletlerde yaygın bir inançtı. Eski Yunanların ve Romalıların da cinlere taptıkları bilinmektedir.

Müşrik Araplar, cinlerin evrende birtakım tasarruflarının olduğuna inanıyor ve bu sebeple de zarar vermelerine karşı birtakım muskalar kullanıyor, onlara yaklaşmak için kurbanlar takdim ediyorlardı. Yine bu inançları sebebiyle cinlerin kâhinlere haberler aktardıklarını, şairlerin cinleri bulunduğunu ve bu cinlerin şairlere ilham verdiklerini söylüyorlardı. Onlara göre cinlerin Allah'la bir bağlantıları vardı. Bu sebeple cinlerin bir çeşidi olarak kabul ettikleri meleklerin Allah'ın kızları olduklarına inanıyorlardı: **"O'na oğullar ve kızlar yakıştırdılar."** Hâlbuki Allah cinlerin de şeytanların da meleklerin de yaratıcısıdır. Kuşkusuz, Allah müşrik Arapların bu nitelemelerinden ve evrende Allah'la birlikte tasarrufta bulunanların varlığına inanan başka kimselerin nitelemelerinden münezzehtir.

Evrenin tamamının; görünen ve görünmeyen şeylerin yaratıcısı Allah'tır: **"Gökleri ve yeri yoktan var edendir. Eşi olmadığı, her şeyin yaratıcısı O olduğu ve her şeyi bildiği halde, O'nun nasıl bir çocuğu olabilir!"**

Allah'a çocuk isnat etmek, çoğu inançlarda evrenin evirilip çevrilmesinde Allah'a ortak koşmak anlamına gelir. Evrende tasarruf yetkisine sahip bulunduklarına inandıkları kişi veya topluluklara Allah'ın oğlu/oğulları veya Allah'ın kızı/kızları, derler. Allah her şeyin yaratıcısı olduğu halde O'nun oğlu veya kızı yani evrenin tasarrufunda ortağı olabilir mi? Ayrıca Allah her şeyi bilendir, eğer oğlu veya kızı olsaydı, onların da her şeyi bilen olmaları gerekirdi.

"İşte Rabbiniz Allah budur! O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Her şeyin yaratıcısıdır; öyleyse O'na kulluk edin. O, her şeyi koruyup gözetendir."

Allah her şeyin yaratıcısı olduğuna göre, evrenin yalnızca bir ilâhı / yöneticisi vardır ve O da Allah'tır. Sadece O'na kulluk edilir. O her şeyin yaratıcısı, yöneticisidir ve onlara rızık verendir.

"Gözler O'nu göremez; ama O, gözleri görür. O, bol lütuf sahibidir, her şeyden haberdardır."

Âyetin amacı, insanların Allah'ı görmedikleri halde Allah'ın onları her zaman gördüğünü hatırlatmak, böylece her ne yapıyorlarsa Allah'ın onları gördüğü bilinciyle hareket etmelerini sağlamaktır. "Ey insan! Sen Allah'ı görmüyorsun; ama Allah seni görüyor. O halde davranışlarına dikkat et." Ancak bu ve benzeri âyetler, Ehl-i Sünnet ile Mu'tezile arasında, Allah'ın âhirette görülüp görülmeyeceği konusunda uzun ve sert tartışmalar yaşanmasına yol açmıştır. Bir taraf diğerini, anlama ve kavrama zafiyetiyle itham ederken diğeri bu tarafı, sapıklıkla itham etmiştir.

Ehl-i Sünnet, Allah'ın görülmeyeceğini ifade eden âyetlerin inanmayanlar için olduğunu yahut dünya hayatıyla sınırlı olduğunu söylerken Mu'tezile, âyetlerin genel olduğunu ve âhiret hayatını da içine aldığını belirtir. Mu'tezile, Allah'ın görülebilmesi için bir mekânda, bir yönde ve cisim olması gerektiğini, oysa Allah'ın bunlardan münezzeh olduğunu söylerken Ehl-i Sünnet, söz konusu şartların dünya hayatındaki görme ile olduğunu, âhirette durumun farklı olacağını; dünyevi şartlar kalktığında O'nu görmemizin mümkün olacağını söylemektedir. Yine Ehl-i Sünnet içerisinde, rüyada Allah'ı görebildiğimiz ve rüyanın ölümün bir benzeri olduğunu ve rüyada O'nu görmemizin, âhirette göreceğimizin bir delili olduğunu ileri sürenler olmuştur.

Ehl-i Sünnet'ten bazıları şöyle demektedir: Âyette *idrak*'ten söz edilmektedir. İdrak, görmekten daha özel bir durumdur. Çünkü idrak, bir şeyin hakikatini ve mahiyetini bilmektir. Mesela ayı gören bir kimse ayın hakikatini ve mahiyetini bilmeyebilir. Bu sebeple Allah'ın idrak edilememesi, görülmemesi anlamına gelmez. (İbnu Kesir, III, 303). Allah'ın ahirette görülmesi meselesinde Ehl-i Sünnet'le Mu'tezile arasındaki tartışma bu şekilde sürüp gitmektedir.

Az önce belirttiğimiz gibi âyet, insanlara yaptıklarının Allah tarafından görüldüğünün hatırlatılmasını ve bu sebeple insanın davranışlarına dikkat etmesi gerektiği konusunda bir uyarıyı amaçlamaktadır. Biz de burada bunu hatırlatmakla yetiniyoruz.

"Rabbinizden size apaçık deliller geldi; kim ki görürse kendi lehinedir, kim de kör olursa kendi aleyhinedir. Ben başınızda bir bekçi değilim."

Kuşkusuz, Allah'ın bizim inanmamıza ve emirlerini yerine getirip sakındırdıklarından sakınmamıza ihtiyacı yoktur. Bu sebeple, *"biz olmasaydık, Allah'a ibadet eden olmazdı; o halde biz ne kadar O'na muhtaç isek, O da bize o kadar muhtaçtır"* türü sözler, imanla bağdaşması mümkün olmayan sözlerdir. Bu tür sözler ne kadar tevil edilip temize çıkarılmaya çalışılırsa çalışılsın, Allah'a karşı işlenmiş büyük bir suçtur. İnsanlar inanır, salih amel işlerlerse kendi lehlerinedir, Allah'ın bundan bir kazancı yoktur. İnanmayan da kendi aleyhine bir iş yapmış olur, Allah'a bundan dolayı bir zarar gelmez.

Bir peygamberin görevi, sadece tebliğ etmektir; insanları inanmaya zorlamak değildir. Tebliğ etmekle peygamber görevini yerine getirmiş olur. İnanmaları için başkalarını zorlamaya yetkisi de bulunmamaktadır.

"İşte biz delilleri işte böyle türlü türlü getiririz; varsın onlar, 'ders almıştır' desinler; biz de onu, bilenlere açıklayalım."

Deliller getirildikten sonra karşı taraf ne derse desin, önemli değildir. Önemli olan, getirilmiş olan delilleri çürütüp çürütemedikleri, aksini ispat edip edemedikleridir. Kur'ân-ı Kerim deliller serdettikçe, muhalifler ya sivrisinek misalinde olduğu gibi böyle delil mi olur, diyorlardı yahut birileri Peygamber'e bunları öğretiyor, günümüz deyimiyle 'beyni yıkanmış' diyorlardı. Bazen de büyücüdür, büyü gücüyle bunları yapıyor, demekteydiler. Oysa yapmaları gereken şey, kendilerine sunulan delilleri çürütmeleri ve bunların aksini ispat etmeleridir. Bunu yapmadıkça ve yapamayacaklarına göre, ne deseler boştur.

Yüce Allah bu âyette Peygamber'ine, o müşriklerin söylediklerine aldırmamasını buyurmaktadır. Varsın onlar, "ders almıştır" desinler, önemli değil. Hakikate elbette kulaklarını açanlar olacaktır. Ama hiç kimse hakikate kulak vermezse bir önceki âyette de ifade edildiği gibi Allah'a herhangi bir zarar veremezler.

اِتَّبِعْ مَٓا اُوحِيَ اِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَۚ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۚ
وَاَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكٖينَ ﴿١٠٦﴾ وَلَوْ شَٓاءَ اللّٰهُ مَٓا اَشْرَكُواۜ وَمَا
جَعَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفٖيظاًۚ وَمَٓا اَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكٖيلٍ ﴿١٠٧﴾

106. Rabbinden sana vahyedilene uy. O'ndan başka ilâh yoktur. Ortak koşanlardan yüz çevir.

107. Eğer Allah dilemiş olsaydı ortak koşmazlardı. Ama biz seni onlar üzerinde bir bekçi tayin etmediğimiz gibi onların sorumlusu da değilsin.

Önceki grup âyetlerde Peygamber'e, onu reddedenlerin sözlerine itibar etmemesi tavsiye edilmişti. Buradaki ayette ise ne yapacağı anlatılmaktadır: Ey Muhammed! Sen Rabbinden sana gelen vahye tabi ol. Çünkü Rabbinden başka ilâh; emirlerine itaat edilecek hiç kimse yoktur. Türlü türlü deliller getirdiğin halde onlar bu delillere aldırmayıp senin hakkında ileri-geri konuşmaya başlarlarsa onlardan yüz çevir.

İkinci âyette, **"Allah dileseydi ortak koşmazlardı"** denilmesi, Allah'ın inanmayanların iman etmelerini istemediği anlamına gelmez. Gerek iman etme gerekse inkâr etme konusunda Allah'ın bir zorlamasının olmadığı anlamına gelir. Çünkü bu söz, gerek önceki âyetlerde gerekse Peygamber'in onlara bekçi olmadığının, yaptıklarından da sorumlu tutulmayacağının anlatıldığı bir bağlamda söylenmektedir. Yani; ey Peygamber! İman etmeleri için onları zorlamak söz konusu olsaydı bunu Allah yapardı; onları ortak koşmamaya zorlardı, denmektedir. Bu husus Yûnus sûresinde açıkça ifade edilmektedir: *"Rabbin dileseydi yeryüzündekilerin hepsi inanırdı. İnanmaları için sen mi insanları zorlayacaksın."* (Yûnus 10/99). Burada, Allah'ın dilemesinin, zorlama karşılığında kullanıldığı açıktır. İmtihan için bu dünya hayatına gönderildiklerinden dolayı iman etmekte de inkâr etmekte de insanlar serbest bırakılmışlardır. Allah, yukarıda da ifade edildiği gibi inanmaları için çeşit çeşit delil getirmekte ve önlerini açmaktadır. İnanmak yahut inanmamak onlara kalmış bir şeydir.

Burada, Allah'ın dilemesinin onlara bir baskı şeklinde anlaşılamayacağı, ileride gelecek olan 148. âyetten de anlaşılmaktadır. Çünkü söz konusu âyette ortak koşanların; *"Allah dileseydi biz de babalarımız da ortak koşmazdık"* şeklindeki iddialarına karşılık, *"yanınızda bize göstereceğiniz bir bilgi var mı? Siz ancak zanna uyuyorsunuz ve yalnızca tahminde bulunuyorsunuz"* (En'âm 6/148) denmektedir. Dolayısıyla ortak koşmalarını Allah'ın dilemesine bağlamaları reddedilmektedir. Allah bu konuda onları zorlamış değildir; kendileri bunu seçmişlerdir. Kuşkusuz, Allah'ın iradesi dışında hiçbir şey gerçekleşmez. Ne var ki insanın iman etmesi, inkâr etmesi, iyi işler yahut kötü işler yapması, Allah'ın iradesiyle insanlara verilmiştir. O'nun iradesi ile insanlar bu gibi konularda serbest bırakılmışlardır. İman ve imansızlık, iyi amel veya kötü amel

sonucunda mükâfat veya ceza görmek için adalet de bunu gerektirir ve şüphesiz ki Allah en âdil olandır.

Yukarıdaki âyetlerde Peygamber'e, Allah'tan kendisine gelen vahyi tebliğ etmesi, müşriklerin saldırılarına karşı onlardan yüz çevirmesi anlatıldı. İnsanlardan kiminin Peygamber'in davetini kabul etmesinin kimilerinin de reddetmesinin Allah'ın bir yasası olduğunu; bu konuda insanların serbest bırakıldıklarını, inanç konusunda baskının doğru olmadığı ve peygamberlerin, insanların başlarına dikilmiş bekçiler olmadıkları anlatıldı. Aşağıdaki âyetlerde ise insanları dine davet konusunda önemli bir hususa dikkat çekilmektedir:

وَلَا تَسُبُّوا الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ فَيَسُبُّوا اللّٰهَ عَدْوًا بِغَيْرِ
عِلْمٍ كَذٰلِكَ زَيَّنَّا لِكُلِّ اُمَّةٍ عَمَلَهُمْ ثُمَّ اِلٰى رَبِّهِمْ مَرْجِعُهُمْ
فَيُنَبِّئُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٠٨﴾ وَاَقْسَمُوا بِاللّٰهِ جَهْدَ
اَيْمَانِهِمْ لَئِنْ جَاءَتْهُمْ اٰيَةٌ لَيُؤْمِنُنَّ بِهَا قُلْ اِنَّمَا الْاٰيَاتُ عِنْدَ
اللّٰهِ وَمَا يُشْعِرُكُمْ اَنَّهَا اِذَا جَاءَتْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٠٩﴾
وَنُقَلِّبُ اَفْـِٔدَتَهُمْ وَاَبْصَارَهُمْ كَمَا لَمْ يُؤْمِنُوا بِهٖ
اَوَّلَ مَرَّةٍ وَنَذَرُهُمْ فٖى طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿١١٠﴾
وَلَوْ اَنَّنَا نَزَّلْنَا اِلَيْهِمُ الْمَلٰٓئِكَةَ وَكَلَّمَهُمُ الْمَوْتٰى وَحَشَرْنَا
عَلَيْهِمْ كُلَّ شَيْءٍ قُبُلًا مَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا اِلَّا اَنْ يَشَاءَ اللّٰهُ
وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ يَجْهَلُونَ ﴿١١١﴾

108. Onların Allah'ın yanı sıra yalvarıp durduklarına sövmeyin ki (aşırılık yaparak) **bilgisizce onlar da Allah'a sövmesinler. Zira biz**

her ümmete yaptığını işte böylece güzel gösterdik. Nihayet dönüşleri Rablerinedir; (Allah) **yaptıklarını onlara haber verecektir.**

109. Kendilerine bir mucize gelmesi durumunda ona mutlaka inanacaklarına dair tüm kararlılıklarıyla Allah'a yemin ettiler. De ki: "Mucizeler yalnızca Allah'ın yanındadır." Mucizeler geldiğinde de iman etmeyeceklerini size ne bildirecektir ki?

110. Biz onların kalplerini ve gözlerini ters çeviririz de evvelce inanmadıkları gibi (inanmazlar) **ve onları azgınlıkları içerisinde bocalar halde bırakırız.**

111. Şayet onlara melekleri indirseydik, ölüler onlarla konuşsaydı ve kanıt olacak her şeyi toplayıp karşılarına koysaydık Allah dilemedikçe yine inanmazlardı; ama onların çoğu bunu bilmiyor.

Nakledilir ki Müslümanlar, müşriklerin Allah'a ortak koştuklarına sövünce onlar da Müslümanların taptıklarına, yani Allah'a sövüyorlardı. İlk âyet, Müslümanlara bunu yasakladı. (Taberî, V, 309). Her ne kadar müşrikler Allah'a inanıyor idiyseler de Müslümanların onların ilâhlarına sövmeleri onları öfkelendiriyor ve Allah'a sövmelerine sebep oluyordu. Her inanç mensubu, haliyle kendi inancının daha üstün olduğuna inanır. Bu sebeple öncelikle kendi değerlerini savunmayı öne çıkarır. Âyette geçen **"(aşırılık yaparak) bilgisizce onlar da Allah'a sövmesinler"** ifadesinden bunun kastedildiği söylenmektedir. Bu sebeple özellikle tartışma esnasında Müslüman'ın daha dikkatli davranması beklenir.

Sövme, hakaret içeren hususlardır, değilse Allah'a ortak koşulanlara ibadet etmenin caiz olmadığını, onların zarar verme ve yararlandırma gücüne sahip bulunmadıklarını, kısacası ibadet edilmeyi hak etmediklerini söylemek sövme değildir. Nitekim Muhammed sûresinin 12. âyetinde Allah'a ortak koşanlar hayvanlara benzetilmekte, hatta A'râf sûresinin 179. âyetiyle Furkan sûresinin 44. âyetinde hayvanlardan daha şaşkın oldukları anlatılmaktadır. O halde sövmemenin anlamı, İslâm'ı tebliğ etmemek değildir.

İslâmiyet herkese açık bir dindir. Henüz İslâm'a girmemiş olanlara dini ulaştırmak ve onları İslâm'a davet etmek Müslümanlar için bir görevdir. O halde bu görevin en iyi ve en verimli şekilde yerine getirilmesi gerekir.

Müfessirler âyete daha geniş bir anlam vermişlerdir. Bu sebeple dine davet, şayet fayda yerine zarar getiriyorsa bundan vazgeçmek gerektiğini söylerler. Aynı şekilde Allah'ın emrine itaat, şayet ma'siyete sebep oluyorsa onu terk

etmek gerekir. Çünkü olumsuzlukların ortadan kaldırılması, yararların elde edilmesinden önce gelir.

Fıkıhçılar, *sedd-i zerayi,* yani "kötülüklere sebep olan kapıların kapatılması" kuralını bu âyete dayandırırlar.

"Kendilerine bir mucize gelmesi durumunda ona mutlaka inanacaklarına dair tüm kararlılıklarıyla Allah'a yemin ettiler..."

Müşrikler Hz. Musa'nın, Hz. İsa'nın ve öncekilerden bildikleri peygamberlerin mucizelerine benzer bir mucize istiyorlardı. Böyle bir mucize kendilerine getirildiği takdirde iman edeceklerine dair yemin ediyorlardı. Yüce Allah Peygamber'ine; **"Mucizeler yalnızca Allah'ın yanındadır"** demesini emretmektedir. Peygamber'in kendisi mucize getiremez. Peygamber evren üzerinde tasarruf yetkisine sahip değildir ki evrene hâkim kanunlardan birini altüst ederek mucize getirebilsin.

Taberî'nin naklettiğine göre Kureyş müşrikleri Peygamber'e gelerek; "Ey Muhammed! Musa'nın bir asası olduğunu ve bu asayı taşa vurarak ondan on iki pınar fışkırttığını, İsa'nın ölüleri diriltiğini, yine Semûd kavmine bir deve gönderildiğini haber veriyorsun. Sen de bize bu tür mucizelerden getir ki sana inanalım" demişler. Bunun üzerine Peygamber; "Size ne getirmemi istiyorsunuz?" diye sormuş, "Bize Safa tepesini altın yap" demişlerdir. Peygamber; "Dediğinizi yapsam bana inanır mısınız?" diye sormuş, "Evet, Allah'a yemin ederiz ki hepimiz sana uyarız" karşılığını vermişlerdir. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) dua etmiş, ardından Cebrail gelerek; "İsteğin yerine getirilecek, dilediğin altın olacak. Ne var ki mucize geldikten sonra inanmayanları cezalandıracağız. Ama istersen, onları kendi halleriyle baş başa bırak, nihayet onlardan tövbe eden, tövbe edecektir" demiştir. Bunun üzerine Peygamber isteğinden vazgeçmiş, "Tövbe edecek olan tövbe etsin" demiştir. İşte âyet bu olay üzerine indirilmiştir. (Taberî, V, 312). Haddizatında mucizeler gelmiş olsa bile inanmayanlar yine inanmayacaklardı: **"Mucizeler geldiğinde de iman etmeyeceklerini size ne bildirecektir ki?"**

Daha önce de dikkat çekmiştik; inanmayanların bu tür mucize isteklerinin tamamı reddedilmiştir. Son peygamber olan Peygamberimizin mucizesi Kur'ân-ı Kerim'dir. Son Peygamber'in mucizesinin bir nesilden diğerine aktarılabilen, bir yerden başka bir yere taşınabilen bir mucize olması gerekiyordu, öyle de oldu.

"Biz onların kalplerini ve gözlerini ters çeviririz de evvelce inanmadıkları gibi (inanmazlar) **ve onları azgınlıkları içerisinde bocalar halde bırakırız."**

Bir kez kalpleri inanmamak üzere şartlanmış ve bu hal üzere mühürlenmiştir. Ne kadar mucize getirilirse getirilsin kalpleri mühürlenmiş olduğu o durum üzere kalacaklardır: *"Rabbinin sözünü/cezasını hak etmiş olanlar, can yakıcı azabı görmedikçe, kendilerine her türlü mucize gelse bile inanmazlar."* (Yûnus 10/96-97).

"Onlara melekleri indirseydik ve ölüler onlarla konuşsaydı..."

109. âyette, müşriklerin kendilerine bir mucize getirildiği takdirde inanacaklarına dair var güçleriyle yemin ettikleri ifade edilmişti. Oysa inanmak mucize ve delillerin çokluğuyla değildir. Getirilen mucize ve deliller karşısında muhalif susturulabilir, hatta inandığını da söyleyebilir; ama inanmak, gönülden kabul etmek işidir. Kişi, diliyle inandığını söyleyebilir, ancak bunu içine sindiremiyorsa inanmış sayılmaz.

İnsanoğlu için bu dünya hayatı bir imtihan olduğuna göre, bu dünya hayatından sonra söz konusu olacak olan mükâfat veya ceza, insanın kendi seçimiyle yaptığı amellere dayalı olacaktır. İnsanın kendisi eğer iman etmiyorsa Allah'ın kendisini imana zorlaması hiçbir anlam ifade etmez.

Âyet, Mu'tezile ile Ehl-i Sünnet arasında tartışma konusu olan âyetlerdendir. Ehl-i Sünnet iman etmenin de inkâr etmenin de tamamen Allah'ın dileğiyle olan şeyler olduğunu, evrende olup biten her şeyin Allah'ın dilemesiyle gerçekleştiğini söyler. Mu'tezile ise özellikle insanın ceza ve mükâfatlandırılmasına konu olan şeylerde insan iradesinin tamamen özgür olduğunu ve Allah'ın adaletinin de bunu gerektirdiğini belirtir. Bu sebeple bu âyette söz konusu edilen *Allah'ın dilemesi*ni, zorlaması anlamında almışlar ve bunun aksi bir durumun, Allah'ın adaletine aykırı olacağını söylemişlerdi.

Haddizatında Yüce Allah insanın önüne iki yol sermiştir; iman yolu ve bir de inkâr yolu. İnsana da bu yollardan birini seçme iradesi vermiştir. İnsan iman yolunu da seçse inkâr yolunu da seçse Allah'ın dilemesinin/iradesinin dışına çıkmış olmaz.

وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ
عَدُوًّا شَيَاطِينَ الْاِنْسِ وَالْجِنِّ يُوحِي بَعْضُهُمْ اِلٰى بَعْضٍ
زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُورًا وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ مَا فَعَلُوهُ فَذَرْهُمْ وَمَا

يَفْتَرُونَ ﴿١١٢﴾ وَلِتَصْغٰٓى اِلَيْهِ اَفْـِٔدَةُ الَّذ۪ينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ
وَلِيَرْضَوْهُ وَلِيَقْتَرِفُوا مَا هُمْ مُقْتَرِفُونَ ﴿١١٣﴾ اَفَغَيْرَ اللّٰهِ اَبْتَغ۪ي حَكَماً
وَهُوَ الَّذ۪ٓي اَنْزَلَ اِلَيْكُمُ الْكِتَابَ مُفَصَّلاًۜ وَالَّذ۪ينَ اٰتَيْنَاهُمُ
الْكِتَابَ يَعْلَمُونَ اَنَّهُ مُنَزَّلٌ مِنْ رَبِّكَ بِالْحَقِّ فَلَا تَكُونَنَّ
مِنَ الْمُمْتَر۪ينَ ﴿١١٤﴾ وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقاً وَعَدْلاًۜ
لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِه۪ۚ وَهُوَ السَّم۪يعُ الْعَل۪يمُ ﴿١١٥﴾

112. İşte böyle, her Peygamber'e insan ve cin şeytanlarından bir düşman tayin ettik. Onlar yanıltıp aldatmak için birbirlerine süslü sözler fısıldarlar. Rabbin dileseydi bunu yapamazlardı. O halde sen onları iftiralarıyla baş başa bırak.

113. Âhirete inanmayanların kalpleri o süslü söze yönelsin de ondan hoşnut kalsınlar; ve işkencelerini işlesinler.

114. Kitabı size ayrıntılı olarak indirdiği halde Allah'tan başka bir hakem mi arayayım? Üstelik kitap verdiğimiz kimseler de onun, Rabbinden hakikate uygun olarak indirildiğini bilirler. O halde kuşkuya düşenlerden olma.

115. Rabbinin sözü, hem doğruluk hem de adalet bakımından artık tamamlanmıştır. O'nun sözlerini hiç kimse değiştiremez. O, her şeyi duyan, her şeyi bilendir.

Peygamberlik zor bir görevdir. Peygamberler muhaliflerinin çetin itirazları ve düşmanlıklarıyla karşılaşmışlardır. Peygamberimiz de aynı itiraz ve düşmanlıklara muhatap olmuştur. İlk ayette, Peygamber'e yapılan düşmanlığın sadece ona yapılmadığı; kendisinden önce gelen Peygamber'e de düşmanlık yapıldığı bildirilerek hem bir tespit yapılmış hem de bu konuda kendisi teselli edilmiştir.

şeytanlarıyla, insanları aldatmak için görevlendirilmiş şeytanlarla cinleri aldatmak için görevlendirilmiş şeytanların kastedildiğini söylemişlerdir. Bunlardan her biri diğerine, görevli bulunduğu kimseleri nasıl aldattığını anlatır, ona aldatma taktikleri verir. **"Aldatmak için birbirlerine süslü sözler fısıldarlar"** cümlesiyle kastedilen budur. (Taberî, VIII, 4).

Diğer müfessirler ise burada kastedilenin, insan cinsinden olan şeytanlarla cin nevinden olan şeytanlar olduğunu söylemişlerdir.

Her halükârda insanlardan da şeytanlık görevini üstlenenler, yani insanları aldatan ve onları günah işlemeye sevk edenler vardır. Peygamber'e düşmanlık yapan bu nevi insanlar pek çoktur. Âyette söz konusu edilen *fısıldama* ile de başkalarının göremeyeceği şekilde gizli iletişim kastedilmektedir.

Sonuç olarak yüce Allah Peygamber'ine, kavminin kendisine karşı gelmelerine ve davetine icabet etmemelerine üzülmemesini, çünkü kendisinden önce diğer peygamberlerin de başına bu tür olayların geldiğini hatırlatarak getirdiği delillere aldırmamaları durumunda onları iftiralarıyla baş başa bırakmasını tavsiye etmektedir. Çünkü Allah dilemiş olsaydı bunu yapamayacaklardı. İmtihan için yaratıldıklarından, imtihanın kuralları durumun böyle olmasını gerektirmektedir. Ta ki, **"Âhirete inanmayanların kalpleri o süslü söze yönelsin de ondan hoşnut kalsınlar ve işlediklerini işlesinler."**

"Kitabı size ayrıntılı olarak indirdiği halde Allah'tan başka bir hakem mi arayayım?..."

Allah, dinî konuları ayrıntılı bir şekilde anlatan kitabı size indirdiği halde O'ndan başka hakem kabul etmem mümkün değildir. Allah'ın hakemliğini bırakıp sizin heva ve heveslerinize uyacak değilim. Sizler benden birtakım harikaları içeren mucizeler istiyor ve bunların aramızda hakem olmasını istiyorsunuz ama her söylediği doğru çıkan ve adaletle hüküm veren şu Kur'ân-ı Kerim bana indirildi. Bu Kur'ân sizin istediğiniz mucizelerden çok daha büyük ve yüce değil mi?

Şu Kitap Ehli kendi kitaplarına gerçekten inanıyor olsalardı Kur'ân-ı Kerim'in Allah katından olduğuna inanır, Hz. Muhammed'in gerçekten peygamber olduğunu itiraf ederlerdi. Çünkü şu tahrif edilmiş şekliyle de olsa ellerindeki Tevrat ve İncil Hz. Muhammed'in gerçek bir peygamber olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Kitaplarında anlatılanlar da Peygamber'in peygamberliğinin delilidir.

"O halde kuşkuya düşenlerden olma."

Hitap Peygamber'e olmakla birlikte sözün asıl muhatabı Müslümanlardır.

İnsanlar inanmıyor ve karşı çıkıyorlar diye dininiz konusunda şüpheye düşmeyin, denmektedir; çünkü

"Rabbinin sözü, hem doğruluk hem de adalet bakımından artık tamamlanmıştır. O'nun sözlerini hiç kimse değiştiremez. O, her şeyi duyan, her şeyi bilendir."

Kur'ân'ın verdiği haberlerin tamamının doğruluğu ortaya çıktığı gibi verdiği hükümlerin hepsinde de adaleti gözettiği ortaya çıkmıştır. Kur'ân, Tevrat ve İncil'de Hz. Muhammed'in peygamberliğine delalet eden hususların var olduğunu söylemiş ve bunun gerçekliği ortaya çıkmıştır. Aynı şekilde Peygamber'in Allah tarafından destekleneceği ve bu sayede onun muhaliflerine galip geleceğini belirtmiş, bu da gerçekleşmiştir. Hâsılı verdiği haberlerin hepsinin doğruluğu ispatlanmıştır. Çünkü Kur'ân Allah'tandır ve Allah'ın sözlerini değiştirecek yoktur. Allah, her şeyi işiten, her şeyi bilendir.

وَاِنْ تُطِعْ اَكْثَرَ
مَنْ فِي الْاَرْضِ يُضِلُّوكَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ اِنْ يَتَّبِعُونَ اِلَّا
الظَّنَّ وَاِنْ هُمْ اِلَّا يَخْرُصُونَ ﴿١١٦﴾ اِنَّ رَبَّكَ هُوَ اَعْلَمُ
مَنْ يَضِلُّ عَنْ سَبِيلِهِ ج وَهُوَ اَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿١١٧﴾

116. Şayet yeryüzündekilerin çoğunluğuna uyarsan seni Allah'ın yolundan saptırırlar. Onlar ancak zanna uyarlar. Onlar sadece tahminde bulunurlar.

117. Şüphesiz ki senin Rabbin yolundan sapanları en iyi bilendir. O, doğru yolda olanları da en iyi bilir.

İns ve cin şeytanlarının yaldızlı sözlerle insanları aldattıkları yukarıdaki âyetlerde dile getirilmiş ve Peygamber'den Kur'ân'a bağlı kalması ve başkalarının söylediklerine aldırış etmemesi, bilakis bütün insanları Kur'ân'a çağırması istenmişti. Burada ise çoğunluğa uymaması istenmektedir. O dönemde Hz. Peygamber'in çevresindeki insanların pekçoğu müşrikti. Doğru ve gerçek, mutlaka çoğunluğun savunduğudur, denilemez. Her zaman için yeryü-

zünün çoğunluğu batıl düşünceleri savunagelmiştir. Bu sebeple çoğunluk hakikatin ölçüsü değildir. Deliller ortaya çıktıktan sonra cahillerin söylediklerine iltifat etmemek gerekir.

Yeryüzünün çoğunluğu elbette ki saptırmak için uğraş veren kimseler değildir. Saptırmayı uğraş edinen belli bir kesimdir. Zaten âyette de **"yeryüzünün çoğunluğuna uyacak olursan..."** denmektedir. Yani onların tuttukları yolu yol edinecek olursan yahut yeryüzünün çoğunluğuna nasıl bir yol takip edeyim diye soracak olursan seni saptırırlar denmektedir. Çünkü onların elinde herhangi bir delil bulunmamaktadır. Onlar sadece zan ve tahmine uyuyorlar.

Peygamber döneminde yaşayan müşriklerin ellerindeki delil, babalarını o inanış üzere görmüş olmalarıdır. Oysa Kur'ân şöyle der: *"Babaları akıl erdiremeyen kimseler idilerse yine mi onlara uyacaklar?"* Günümüzde ulusçu anlayışlar takıntısıyla aynı anlayış Müslümanların da birçok kesimine hâkimdir. Kimileri, İslâm öncesi atalarının ne denli büyük insanlar olduklarından söz ederken kimileri de Müslüman atalarından devraldıkları din anlayışını hiç sorgulamaksızın savunmaktadır.

"Şüphesiz ki senin Rabbin yolundan sapanları en iyi bilendir. O, doğru yolda olanları da en iyi bilir."

Yoldan sapmanın ya da gerçek din üzere olmanın ölçüsü, Allah'ın bize gönderdiği Kur'ân'dır. Hidayet üzere olmanın ölçüsü de yine Kur'ân'a bakılarak belirlenebilir.

Yukarıda, Peygamber'den yeryüzünün çoğunluğuna uymaması istendikten sonra kendisine ve dolayısıyla inananların tamamına hidayetin, yani doğru yolun Allah'ın emirlerine uymak olduğu söylenmektedir. Doğru yola uymanın bir uzantısı, kesilen hayvan üzerine Allah'ın adının anılmasıdır:

فَكُلُوا مِمَّا
ذُكِرَ اسْمُ اللّٰهِ عَلَيْهِ اِنْ كُنْتُمْ بِاٰيَاتِه۪ مُؤْمِن۪ينَ ﴿١١٨﴾
وَمَا لَكُمْ اَلَّا تَأْكُلُوا مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ اللّٰهِ عَلَيْهِ وَقَدْ فَصَّلَ لَكُمْ مَا
حَرَّمَ عَلَيْكُمْ اِلَّا مَا اضْطُرِرْتُمْ اِلَيْهِ وَاِنَّ كَث۪يرًا لَيُضِلُّونَ

بِأَهْوَائِهِمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِالْمُعْتَدِينَ ﴿١١٩﴾ وَذَرُوا
ظَاهِرَ الْإِثْمِ وَبَاطِنَهُ إِنَّ الَّذِينَ يَكْسِبُونَ الْإِثْمَ سَيُجْزَوْنَ
بِمَا كَانُوا يَقْتَرِفُونَ ﴿١٢٠﴾ وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذْكَرِ اسْمُ اللَّهِ
عَلَيْهِ وَإِنَّهُ لَفِسْقٌ وَإِنَّ الشَّيَاطِينَ لَيُوحُونَ إِلَى أَوْلِيَائِهِمْ
لِيُجَادِلُوكُمْ وَإِنْ أَطَعْتُمُوهُمْ إِنَّكُمْ لَمُشْرِكُونَ ﴿١٢١﴾ أَوَمَنْ
كَانَ مَيْتًا فَأَحْيَيْنَاهُ وَجَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَمْشِي بِهِ فِي
النَّاسِ كَمَنْ مَثَلُهُ فِي الظُّلُمَاتِ لَيْسَ بِخَارِجٍ مِنْهَا
كَذَلِكَ زُيِّنَ لِلْكَافِرِينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٢٢﴾

118. (Allah'ın) **âyetlerine iman edenlerseniz üzerine Allah'ın adının anıldığı şeylerden yiyin.**

119. **Çaresiz kaldığınız haller müstesna, neleri haram kıldığını Allah size detaylı bir şekilde açıklamışken üzerine Allah'ın adının anıldığı şeylerden ne diye yemeyesiniz ki? Şüphesiz ki insanların çoğu arzularına uyarak bilgisizce saptırıyorlar. Rabbin aşırı gidenleri en iyi bilendir.**

120. **Günahın açığını da gizlisini de terk edin. Çünkü günah kazananlar işledikleri suçlar sebebiyle mutlaka cezalandırılacaklardır.**

121. **Üzerine Allah'ın adının anılmadığı şeyleri yemeyin;çünkü o, kesinlikle bir günahtır. Sizinle tartışsınlar diye şeytanlar dostlarına fısıldarlar. Onlara itaat edecek olursanız gerçekten siz de** (Allah'a) **ortak koşanlar olursunuz.**

122. **Ölü iken diriltttiğimiz ve kendisine insanlar arasında yürüyebileceği bir aydınlık verdiğimiz kimse karanlıklar içinde bocala-**

yıp ondan çıkamayan kimse gibi midir? İşte, yaptıkları şeyler inkârcılara böyle süslü gösterilmiştir.

Müşrikler yiyeceklerde helal-harama riayet etmiyorlardı. Ayrıca hayvanlarını boğazlarken putlarının adlarını anarak boğazlıyorlardı. Kendi kendine ölmüş hayvanın etini yemekte de bir sakınca görmüyorlardı. Hatta Müslümanlara; *"Hem Allah'a inandığınızı söylüyor hem de Allah'ın öldürdüğünü (kendi kendine ölmüş olan hayvanı) yemiyor, kendi öldürdüklerinizi yiyorsunuz"* diyorlardı. Onlara göre hayvan boğazlama şekli, ibadet konularından biriydi ve inançla ilişkisi vardı. Hayvan boğazlamayı bir inanç meselesi olarak gördüklerinden, sırf taptıkları putlar için de hayvan boğazladıkları olurdu.

Başkası adına hayvanları boğazlamak, Allah'a ortak koşmak olarak kabul edilmiştir. Günümüzde kimi Müslümanlar tarafından türbeler adına kesilen hayvanlar da bu kapsama girmektedir.

Ayetler grubunun ilki olan 118. âyette, sadece Allah'ın adının anıldığı hayvanların yenilmesinin caiz olduğu anlatılmaktadır. Allah'a inanılıyorsa Allah'ın emrettiği şekilde boğazlanan hayvanın eti yenir. Bu sebeple âyette *"Allah'a inanıyorsanız"* kaydı konulmuştur. Ardından gelen âyette "**Çaresiz kaldığınız haller müstesna, neleri haram kıldığını Allah size detaylı bir şekilde açıklamışken üzerine Allah'ın adının anıldığı şeylerden ne diye yemeyesiniz ki?"** ifadeleri de bunu açıklamaktadır. Sadece darda kalıp da açlığı sebebiyle sağlığı tehlikeye giren kişinin, helal yiyecek bulamadığı takdirde haram kılınmış yiyeceklerden yemesine izin verilmiştir. Helal kılma ve haram kılma yetkisi Allah'a aittir. İster din adına olsun ister başkası adına olsun Allah'la birlikte başkasına bu yetkiyi vermek kişiyi şirke götürür.

"Şüphesiz ki insanların çoğu arzularına uyarak bilgisizce saptırıyorlar. Rabbin aşırı gidenleri en iyi bilendir."

Müfessir Râzî âyetin bu kısmının, salt taklit yoluyla söz söylemenin caiz olmadığına delil olduğunu söylemektedir. Çünkü salt taklit yoluyla söz söylemek heva ve hevese uymaktır. (XIII, 166).

"Günahın açığını da gizlisini de terk edin. Çünkü günah kazananlar işledikleri suçlar sebebiyle mutlaka cezalandırılacaklardır."

Türkçeye günah olarak çevirdiğimiz *ism* kavramı dinde yasaklanan şeylerin tamamı için kullanılır. Yasaklanan bu hususlar, davranışlar ve sözlerden oluşabileceği gibi, kalbin alanına giren tekebbür, haset, kötü niyet besleme gibi duygular ve hatta yasaklanmış batıl inançlar da olabilir. Bazı müfessirler, *gizli*

*günahlar*la bunların kastedildiğini söylemektedir. Buna göre âyette, yasaklanmış söz ve davranışlardan da uzak durun, içinizden geçirdiğiniz olumsuz duygularla batıl inançlardan da uzak durun denmektedir. Diğer müfessirler ise burada gizliden işlenen dince yasak söz ve davranışlarla birlikte açıktan yapılanlar kastedilmektedir, demişlerdir. Bir bakıma günahların, yani haram olan şeylerin her çeşidinden uzak durun, denmektedir. Kuşkusuz, Yüce Allah açıktan yapılanları bildiği gibi gizli yapılanları da kalpte olanları da bilir. Ayrıca Yüce Allah, durup dururken hiç kimseyi cezalandırmaz; işlenen günahlar sebebiyle cezalandırır.

"Üzerine Allah'ın adının anılmadığı şeyleri yemeyin;çünkü o, kesinlikle bir günahtır. Sizinle tartışsınlar diye şeytanlar dostlarına fısıldarlar. Onlara itaat edecek olursanız gerçekten siz de Allah'a ortak koşanlar olursunuz."

Üzerine Allah'tan başkasının adının anıldığı hayvanların etlerinin haram olduğu konusunda âlimlerin tamamı ittifak halindedir. Burada da kastedilen, bu şekilde kesilmiş olan hayvanların etleridir. Bu sebeple *"çünkü o, kesinlikle bir günahtır"* denmektedir. Üzerine hiçbir şeyin adı anılmadan kesilen hayvana gelince, Şafii'ye göre, kesen kişi kasten Allah'ın adını anmamış olsa bile o hayvanın etinden yemek caizdir, yeter ki Allah'tan başkasının adı anılmamış olsun. Ebu Hanife'ye göre ise kasten Allah'ın adı anılmamışsa o hayvanın eti haram olur. Ama kesen kişinin ihmalkârlığından yahut unutmasından dolayı Allah'ın adını anmamışsa her iki mezhebe göre, böyle bir hayvanın etinden yemekte hiçbir sakınca yoktur.

Eti yenen ve yenmeyen hayvanlar konusunda ins ve cin şeytanları, dostlarına birtakım şeyler fısıldar ve haram şeyleri yemeleri konusunda yaldızlı sözler söylerler. Bunların görüşlerine itaat edenler Allah'a ortak koşmuş olurlar. Çünkü daha önce de ifade ettiğimiz gibi helal kılma ve haram kılma yetkisi Allah'a aittir. Bu yetkiyi başkasına tanıyan, onu Allah'a ortak koşmuş olur. Ama kişi başkasına itaat olarak değil de öylesine haram kılınmış etlerden yerse günah işlemiş olur, Allah'a ortak koşmuş olmaz.

"Ölü iken dirilttiğimiz ve kendisine insanlar arasında yürüyebileceği bir aydınlık verdiğimiz kimse karanlıklar içinde bocalayıp ondan çıkamayan kimse gibi midir? İşte, yaptıkları şeyler inkârcılara böyle süslü gösterilmiştir."

Allah'ın haram kıldıklarını helal kılanlar hiçbir delile dayanmayan ve karanlıklar içerisinde bocalayıp ondan çıkamayanlardır. Yaptıkları kendilerine süslü gösterilmiştir. Onlar da bu süse aldanarak hayatlarına dair hiçbir sor-

gulama yapmaksızın karanlıklarda bocalayıp duruyor ve aydınlık ile karanlığı birbirinden ayırt edemiyorlar. Oysa iman hidayetiyle diriltilenler ne yaptıklarını, ne yapacaklarını biliyorlar. Onlar aydınlıkta yürüyen kimse gibidir.

وَكَذٰلِكَ
جَعَلْنَا ف۪ي كُلِّ قَرْيَةٍ اَكَابِرَ مُجْرِم۪يهَا لِيَمْكُرُوا ف۪يهَاۜ وَمَا يَمْكُرُونَ
اِلَّا بِاَنْفُسِهِمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿١٢٣﴾ وَاِذَا جَٓاءَتْهُمْ اٰيَةٌ قَالُوا
لَنْ نُؤْمِنَ حَتّٰى نُؤْتٰى مِثْلَ مَٓا اُو۫تِيَ رُسُلُ اللّٰهِۘ اَللّٰهُ اَعْلَمُ
حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُۜ سَيُص۪يبُ الَّذ۪ينَ اَجْرَمُوا صَغَارٌ
عِنْدَ اللّٰهِ وَعَذَابٌ شَد۪يدٌ بِمَا كَانُوا يَمْكُرُونَ ﴿١٢٤﴾
فَمَنْ يُرِدِ اللّٰهُ اَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْاِسْلَامِۚ
وَمَنْ يُرِدْ اَنْ يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقاً حَرَجاً كَاَنَّمَا
يَصَّعَّدُ فِي السَّمَٓاءِۜ كَذٰلِكَ يَجْعَلُ اللّٰهُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذ۪ينَ لَا يُؤْمِنُونَ
﴿١٢٥﴾ وَهٰذَا صِرَاطُ رَبِّكَ مُسْتَق۪يماًۜ قَدْ فَصَّلْنَا الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ
يَذَّكَّرُونَ ﴿١٢٦﴾ لَهُمْ دَارُ السَّلَامِ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَهُوَ وَلِيُّهُمْ بِمَا كَانُوا
يَعْمَلُونَ ﴿١٢٧﴾

123. İşte böyle, her kentte, suçluları oranın ileri gelenleri kıldık ki orada birtakım planlar tezgâhlasınlar. Oysa bunların tezgâhladıkları planlar kendilerine karşıdır ama bunun farkında değiller.

124. Onlara her mucize geldiğinde, "Allah'ın elçilerine verilenlerin benzerini bize getirmedikçe inanmayız" dediler. Oysa Allah, risaletini kime vereceğini en iyi bilendir. Suç işleyenlere tezgâhladıkları planlar sebebiyle yakında Allah katından bir aşağılanma ve şiddetli bir azap ulaşacaktır.

125. Allah kimi doğru yola iletmek isterse onun gönlünü İslâm'a açar. Kimi de saptırmak isterse onun da göğsünü sanki gökte yukarı tırmanıyormuş gibi daraltılmış, sıkılmış kılar. Allah, kendisinde hayır bulunmayan her şeyi inanmayanların başına sarar.

126. Bu, Rabbinin dosdoğru yoludur. Elbette biz, ibret alan kimselere âyetleri ayrıntılı bir şekilde açıkladık.

127. Rableri katında esenlik yurdu onlarındır. Ve yaptıkları sebebiyle O'dur onların dostu.

Peygamberlere karşı gelenler arasında toplumun ileri gelenleri önemli bir yer tutar. İleri gelenler genelde eleştiriye kapalı kişilerdir. En doğru ve en tutarlı yolda kendilerini görür, diğer insanları küçümserler. Ayrıca toplumda oluşabilecek yeni bir yapılanma, mevcut konumlarını yitirmelerine neden olabilir. Bu sebeple peygamberlerin karşısına dikilen sınıflar arasında yer alırlar. Halk üzerinde de etkileri büyüktür. İşte bu kesim kendilerinden emin olarak peygamberlere birtakım tezgâhlar kurar, fakat sonunda bu kurdukları tezgâhlara kendileri düşerler.

Peygamber (s.a.v.) döneminde Mekke'nin ileri gelenleri de böyle davranıyorlardı. Âyet, Peygamber'e bu konuda yalnız olmadığını, önceki peygamberlerin de başına bu tür şeyler geldiğini anlatmaktadır.

Benzeri durumu günümüz Müslümanları da yaşamaktadır. Genelde İslâm âleminin yöneticileri ve toplumun ileri gelenleri koltuklarını korumak için dış güçlerle işbirliği içerisindedir. Buna karşın toplumlarına seslenirken kendilerini büyük milli kahramanlar olarak takdim eder ve bütün çabalarının halka hizmet olduğunu anlatırlar. Ama sonunda kurdukları tezgâha kendileri düşerler.

"Onlara her mucize geldiğinde, 'Allah'ın elçilerine verilenlerin benzerini bize getirmedikçe inanmayız,' dediler…"

Bazı müfessirler burada önceki peygamberlere verilen mucizelere benzer mucizelerin, örneğin, Hz. Musa'nın denizi yarması, Hz. İsa'nın ölüyü diriltmesi ve anadan doğma körü iyileştirmesi türü mucizelerin getirilmesini istediklerı anlatılmaktadır, demişlerdir. (Taberî, VIII, 25). Daha önce de dikkat çektiğimiz gibi Peygamberimizin mucizesi Kur'ân-ı Kerim'dir. Bu sebeple müşrikle-

rin, tabiat kanunlarının dışında cereyan eden kevni mucize isteklerinin tamamı Kur'ân'da reddedilmiştir.

Bazıları da burada, tıpkı peygamberlere elçi melekler geldiği gibi, müşrikler, kendilerine de elçi melekler gelmesini, kısacası kendilerinin de peygamber olmaları gerektiğini anlattıklarını söylerler. Nitekim Mekke müşriklerinin ileri gelenlerinden bazıları, eğer peygamberlik Kureyş'ten birine verilecekse Kureyş'in ileri gelenlerinden birine verilmelidir, diyorlardı. (İbnu Kesir, III, 324).

Haddizatında Kur'ân-ı Kerim'de müşriklerin bu iki istekleri de değişik sûrelerde gündeme getirilmektedir. İnanmak istemedikleri için daha pek çok bahane ileri sürmüşlerdi. Ancak âyetin devamında, *"Allah peygamberliğini vereceği kimseyi daha iyi bilir"* denmesi, ikinci görüşün daha tutarlı olduğunu göstermektedir.

Âyetin devamında ifade edildiği gibi bu iddiaları ileri süren Mekke müşriklerinin ileri gelenleri, kurdukları planların altında kalmışlardır. Âhirette ise şiddetli bir azaba çarptırılacaklardır.

"Allah kimi doğru yola iletmek isterse onun gönlünü İslâm'a açar..."

Allah, insanı yaratırken iki yönlü yaratmıştır. Bu iki yönlülüğüyle insan dilerse hidayet yolunu, dilerse sapıklık yolunu seçer. Yüce Allah hidayet yolunu seçmenin de sapıklık yolunu seçmenin de yasalarını koymuştur. Kimseye şu yolu yahut diğerini seç diye baskı yapmaz. Bu yollardan birini seçme konusunda insan tamamen serbesttir. Hidayet ve sapıklığın Allah'a izafe edilmesi, söz konusu yasaları koyması sebebiyledir.

Her türlü delili reddeden, sürekli mucizeler isteyen, tezgâhlar kurarak insanları aldatan kimseler, bu yaptıkları sebebiyle İslâm'ı kabullenme istidatlarını ortadan kaldırmışlardır. Bunlar fıtratlarını bozmuş ve kötü amelleriyle kalplerini kirletmiş kimselerdir. Tıpkı yükseklere tırmanan kimse gibi kalpleri daralmış ve tıkanmıştır. Gerçekler kalplerine yol bulmaz. Delilleri kabul etmeye gönülleri açık olanlara gelince, işte onlar İslâm'ı kabul etme istidatlarını muhafaza ediyorlar. Bunlar, körü körüne ileri gelenlerin peşine takılmayan, kendilerini onlara şartlandırmış olmayan kimselerdir. Gönülleri İslâm güneşini algılamaya müsaittir. Delille karşılaştıklarında gönülleri açılır ve onu kabul ederler.

"Bu, Rabbinin dosdoğru yoludur. Elbette biz, ibret alan kimselere âyetleri ayrıntılı bir şekilde açıkladık."

Yüce Allah, gerçekleri gözler önüne serer, doğru yolunu ortaya koyar. İbret alma ve doğru yolu seçme, insana kalmış bir şeydir. Eğer hidayet ve sapık-

lık konusunda Allah'ın bir zorlaması söz konusu olsaydı, **"ibret alan kimselere âyetleri ayrıntılı bir şekilde açıkladık"** denmezdi.

وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ قَدِ اسْتَكْثَرْتُمْ
مِنَ الْإِنْسِ وَقَالَ أَوْلِيَاؤُهُمْ مِنَ الْإِنْسِ رَبَّنَا اسْتَمْتَعَ بَعْضُنَا
بِبَعْضٍ وَبَلَغْنَا أَجَلَنَا الَّذِي أَجَّلْتَ لَنَا قَالَ النَّارُ مَثْوَاكُمْ
خَالِدِينَ فِيهَا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ إِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿١٢٨﴾
وَكَذَلِكَ نُوَلِّي بَعْضَ الظَّالِمِينَ بَعْضًا بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ
﴿١٢٩﴾ يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ أَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِنْكُمْ يَقُصُّونَ
عَلَيْكُمْ آيَاتِي وَيُنْذِرُونَكُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَذَا قَالُوا
شَهِدْنَا عَلَى أَنْفُسِنَا وَغَرَّتْهُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَشَهِدُوا
عَلَى أَنْفُسِهِمْ أَنَّهُمْ كَانُوا كَافِرِينَ ﴿١٣٠﴾

128. "Ey cinler topluluğu! İnsanlardan birçok kişiyi saptırdınız." diye onların hepsini topladığı gün insanlardan olan dostları; 'Rabbimiz, biz birbirimizden yararlandık ve nihayet bize tayin ettiğin sürenin soruna geldik.' derler. Allah buyurur ki: "Peki öyleyse, Allah'ın aksini dilemesi müstesna ebedi kalmak üzere ateştir yeriniz." Şüphesiz Rabbin her şeyi yerli yerince yapandır, her şeyi bilendir.

129. İşte yaptıkları sebebiyle biz zalimlerin bir kısmını bir kısmının peşine böyle takarız.

ذٰلِكَ اَنْ لَمْ يَكُنْ
رَبُّكَ مُهْلِكَ الْقُرٰى بِظُلْمٍ وَاَهْلُهَا غَافِلُونَ ﴿١٣١﴾
وَلِكُلٍّ دَرَجَاتٌ مِمَّا عَمِلُواۜ وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ
عَمَّا يَعْمَلُونَ ﴿١٣٢﴾ وَرَبُّكَ الْغَنِيُّ ذُو الرَّحْمَةِۜ
اِنْ يَشَاْ يُذْهِبْكُمْ وَيَسْتَخْلِفْ مِنْ بَعْدِكُمْ مَا يَشَٓاءُ
كَمَٓا اَنْشَاَكُمْ مِنْ ذُرِّيَّةِ قَوْمٍ اٰخَرِينَۜ ﴿١٣٣﴾ اِنَّ مَا تُوعَدُونَ
لَاٰتٍۙ وَمَٓا اَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ ﴿١٣٤﴾ قُلْ يَا قَوْمِ اعْمَلُوا
عَلٰى مَكَانَتِكُمْ اِنّ۪ي عَامِلٌۚ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَۙ
مَنْ تَكُونُ لَهُ عَاقِبَةُ الدَّارِۜ اِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ﴿١٣٥﴾

131. Bu böyledir; çünkü Rabbin, halkı habersiz iken kentleri zulüm ile helak etmez.

132. Herkesin yaptıklarına göre dereceleri vardır ve Rabbin onların yaptıklarından habersiz değildir.

133. Rabbin kimseye ihtiyacı olmayandır, rahmet sahibidir. Sizi nasıl bir başka topluluğun soyundan var edip getirmişse dilerse sizi de yok eder ve sizin aranızdan yerinize dilediklerini getirir.

134. Vaat olunduklarınız mutlaka gelecektir ve siz asla onu engelleyemezsiniz.

135. De ki: "Ey kavmim! Konumunuzun gerektirdiğini yapın; ki ben yapmaktayım. Mamafih akıbet yurdunun kime kısmet olacağını yakında bileceksiniz. Zalimler katiyen iflah olmaz!

131. âyetten iki mana anlaşılıyor: Bunlardan biri, helak edilecek kimselere uyarı gelmeden onları helak etmek zulümdür. Bu sebeple Allah, uyarmadan onları helak etmez, yani onlara zulmetmez. İkinci anlam ise kent halkı zalim olsa da Allah uyarmadan onları helak etmez. Müfessirler genelde ikinci görüşü tercih etmiş ve her millete bir peygamber gönderildiğini belirtmişlerdir. Bu peygamberler, insanları Allah'ın emirlerine muhalefet etmeme konusunda uyarmışlardır. Ancak müfessirlerin ikinci görüşü tercih etmiş olmaları, Allah'ın kullarına zulmedebileceği görüşünü tercih ettikleri anlamına gelmez. Allah'ın kullarına zulmetmeyeceği, başka âyetlerde dile getirilmiştir. Aslında bu âyeti de her iki anlama yormakta bir sakınca yoktur. Çünkü bir âyet iki anlama alınabiliyor ve söz konusu iki anlam birbirleriyle çelişmiyorsa her iki anlama da hamledilmesinde bir sakınca yoktur.

132. âyet iman edenlerin de inkâr edenlerin de amellerine göre dereceleri bulunduğunu belirtmektedir. İnsanlar önce inananlar ve inanmayanlar şeklinde ikiye ayrılır. İnananlar cennete, inanmayanlar ise cehenneme gideceklerdir. Ne var ki cennet de cehennem de kademe kademedir. İnananlar amellerine göre cennetin yüksek kademelerinde yer alırken inanmayanlar da amellerine göre cehennemin daha alt kademelerinde yer alır. Yüce Allah herkesin işlemiş olduğu iyi ve kötü bütün amellerini bilmektedir.

"Rabbin kimseye ihtiyacı olmayandır, rahmet sahibidir. Sizi nasıl bir başka topluluğun soyundan var edip getirmişse dilerse sizi de yok eder ve sizin aranızdan yerinize dilediklerini getirir."

Yüce Allah inkâr edenlerin inkârlarına ihtiyaç duymadığı gibi iman edenlerin imanlarına da ihtiyacı yoktur; bilakis kullarının kendisine ihtiyacı vardır. İnsanlara peygamberler göndermesi, insanlara olan ihtiyacından değil, onlara merhametinin bir sonucudur. Peygamberler insanlara birtakım yükümlülükler getiriyorlarsa yine Allah'ın merhametinin bir sonucudur. Çünkü getirilen yükümlülüklerin tamamı insanların yararlarınadır. Yine merhametinin bir sonucu olarak insanlar emirlerine karşı çıktıklarında onlara mühlet verir, hemen cezalandırmaz. Onları cezalandırmadan önce uyarılar yapar. Eğer mevcut nesilleri yaşatıyorsa onlara ihtiyacından değildir, bilakis onları yok edip yerlerine yeni nesiller getirmeye de kadirdir: *"İşte siz, Allah yolunda bağışta bulunmaya çağırılıyorsunuz. Ama içinizden kimileri cimrilik ediyor. Kim cimrilik ederse kendisine cimrilik etmiş olur. Allah her şeye karşı zengindir, siz ise muhtaçsınız. Eğer yüz çevirirseniz, yerinize başka bir topluluk getirir ve onlar sizin gibi olmayacaklardır."* (Muhammed 47/38). Nitekim Yüce Allah, tarihte de bunu yapmış,

Kur'ân-ı Kerim'in indiği sırada hâkim olan müşriklerin yerine Müslümanları hâkim kılmıştır.

"Vaat olunduklarınız mutlaka gelecektir ve siz asla onu engelleyemezsiniz."

Önceki âyette Yüce Allah dünyadaki bir ceza konusunda inkâr edenleri uyarmıştı. Burada da âhiretteki azaptan söz edilmektedir. İnkâr edenleri acıklı bir azabın beklediği, hem bu sûrenin önceki âyetlerinde hem de değişik sûrelerde ifade edilmektedir. Bu, kesinlikle olacak ve kimse buna engel olamayacaktır.

"De ki: Ey kavmim! Konumunuzun gerektirdiğini yapın; ki ben yapmaktayım..."

Sûrenin Mekke'de indirildiğine işaret etmiştik. Bilindiği gibi Mekke'de Müslümanlar büyük sıkıntılar içerisindeydi ve müşriklerin baskı ve işkenceleri alabildiğine devam ediyordu. Müşrikler Peygamber'in çağrılarına baskı ve işkenceyle karşılık veriyorlardı. Buna rağmen Yüce Allah Peygamber'inden, inkâr edenlere; *"Ey kavmim!"* diye hitap etmesini diledi. Böylece katı kalpleri yumuşatılmak isteniyordu. Ama bu hitapla birlikte, **"bildiğinizde ısrar ediyorsanız, bu durumunuzu devam ettirin, ben de görevimi yapmaya devam edeceğim, akıbetin kime ait olacağını göreceğiz"** demesi de emredildi.

Âyet; gelecek konusunda bir meydan okumada bulunmakta ve sonucu haber vermektedir. Sonuç: Müslümanlara işkence ve baskı yapan o müşrikler yenilgiye uğramış, Mekke'den hicret etmek mecburiyetinde kalan Müslümanlar sonunda Mekke'yi fethetmiş, Mekke'yi fethetmekle kalmamış, henüz Peygamber hayatta iken Arap yarımadasının tamamına hâkim olmuşlardır. Peygamber, kavminden kendisini yalanlayanların tamamına hâkim olmuştur. O'nun vefatından kısa bir müddet sonra da o dönemin en büyük iki imparatorluğundan biri olan Sâsâni imparatorluğuna son verilmiş, Bizans imparatorluğuyla yapılan savaşlarda Bizanslılar yenilgiye uğratılmıştır. Zulmün hâkim olduğu o topraklara adalet egemen olmuştur: *"İnkâr edenler peygamberlerine: 'Ya bizim dinimize dönersiniz yahut sizi memleketimizden çıkarırız' dediler. Rableri peygamberlere: 'Biz haksızlık edenleri yok edeceğiz, onlardan sonra yeryüzüne sizi yerleştireceğiz. Bu, makamımdan ve tehdidimden korkanlar içindir.' diye vahyetti. Peygamberler yardım istediler ve her inatçı zorba hüsrana uğradı."* (İbrahim 14/13-15).

وَجَعَلُوا لِلّٰهِ مِمَّا ذَرَاَ مِنَ الْحَرْثِ وَالْاَنْعَامِ
نَصِيبًا فَقَالُوا هٰذَا لِلّٰهِ بِزَعْمِهِمْ وَهٰذَا لِشُرَكَٓائِنَاۚ
فَمَا كَانَ لِشُرَكَٓائِهِمْ فَلَا يَصِلُ اِلَى اللّٰهِۚ
وَمَا كَانَ لِلّٰهِ فَهُوَ يَصِلُ اِلٰى شُرَكَٓائِهِمْۜ سَٓاءَ
مَا يَحْكُمُونَ ﴿١٣٦﴾ وَكَذٰلِكَ زَيَّنَ لِكَث۪يرٍ
مِنَ الْمُشْرِك۪ينَ قَتْلَ اَوْلَادِهِمْ شُرَكَٓاؤُ۬هُمْ
لِيُرْدُوهُمْ وَلِيَلْبِسُوا عَلَيْهِمْ د۪ينَهُمْۜ وَلَوْ شَٓاءَ
اللّٰهُ مَا فَعَلُوهُ فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ ﴿١٣٧﴾
وَقَالُوا هٰذِه۪ٓ اَنْعَامٌ وَحَرْثٌ حِجْرٌۗ لَا يَطْعَمُهَٓا اِلَّا مَنْ نَشَٓاءُ
بِزَعْمِهِمْ وَاَنْعَامٌ حُرِّمَتْ ظُهُورُهَا وَاَنْعَامٌ لَا يَذْكُرُونَ
اسْمَ اللّٰهِ عَلَيْهَا افْتِرَٓاءً عَلَيْهِۜ سَيَجْز۪يهِمْ بِمَا كَانُوا
يَفْتَرُونَ ﴿١٣٨﴾ وَقَالُوا مَا ف۪ي بُطُونِ هٰذِهِ الْاَنْعَامِ
خَالِصَةٌ لِذُكُورِنَا وَمُحَرَّمٌ عَلٰٓى اَزْوَاجِنَاۚ وَاِنْ يَكُنْ مَيْتَةً
فَهُمْ ف۪يهِ شُرَكَٓاءُۜ سَيَجْز۪يهِمْ وَصْفَهُمْۜ اِنَّهُ حَك۪يمٌ
عَل۪يمٌ ﴿١٣٩﴾ قَدْ خَسِرَ الَّذ۪ينَ قَتَلُٓوا اَوْلَادَهُمْ سَفَهًا

بِغَيْرِ عِلْمٍ وَحَرَّمُوا مَا رَزَقَهُمُ اللّٰهُ افْتِرَاءً عَلَى اللّٰهِ
قَدْ ضَلُّوا وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ ﴿١٤٠﴾

136. Allah'ın yarattığı ekinlerden ve hayvanlardan Allah'a bir pay ayırdılar ve "Bu Allah'ındır" dediler kendi zanlarınca; "Bu da ortak koştuklarımızın." Ortak koştukları için olanlar Allah'a ulaşmazmış da Allah için olanlar ortak koştuklarına ulaşırmış (!) **Pek fena bir hüküm veriyorlar!**

137. Üstelik o ortak koştukları, hem kendilerini helak etmek hem dinlerini karıştırıp bozmak için müşriklerden pek çoğuna evlatlarını katletmeyi de güzel gösterdi. Elbette Allah dileseydi bunu yapamazlardı. O halde onları, uydurduklarıyla baş başa bırak.

138. Kuruntularına uyarak: "Şu hayvanlar ve ekinler yasaklanmıştır; istediklerimizden başkası onları yiyemez. Bunlar da sırtlarına binilmesi yasak hayvanlardır" dediler. Bir kısım hayvanları da Allah'ın adını anmadan boğazlarlar ve bunları da Allah adına uydurarak yaparlar. İftiralarından dolayı yakında Allah onları cezalandıracaktır.

139. Ayrıca dediler ki: "Bu hayvanların karınlarındaki yavrular sadece erkeklerimize aittir, kadınlarımıza ise haramdır." Yok, eğer ölü (doğar) **ise o zaman onlar** (hepsi de) **bunda ortaktır. Şu nitelemelerinden dolayı** (Allah) **onları yakında cezalandıracaktır. O, her şeyi yerli yerince yapandır her şeyi bilendir.**

140. Herhangi bir bilgiye dayanmaksızın akılsızlık ederek çocuklarını öldürenler ve Allah'a iftira ederek Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiğini yasaklayanlar var ya; işte onlar kesinlikle hüsrana uğramışlardır ve doğru yolu bulamamışlardır.

şırsa onu geri iade etmezlerdi. Allah'a ayırdıkları payı misafirlere, fakir ve miskinlere yedirirlerdi. Putlara ayırdıkları payı ise putların bakıcılarına verirlerdi. Oysa ayırdıkları bu payların ve kendilerine bıraktıklarının da asıl yaratıcısı Allah'tır. Dolayısıyla o malların asıl sahibi ve maliki O'dur. O halde şuna veya buna pay ayırma konusunda emirleri dinlenecek olan O'dur. O'na pay ayırır gibi putlara pay ayırmak ve bu paydan dolayı putlara yakın olma arzusu; bu putlardan birtakım ihtiyaçlarının giderilmesini istemek, onlara kurbanlar adamak ve onları kendileriyle Allah arasında aracı kılmak, işte bu davranışlar, o putları Allah'a denk tutma anlamına gelir. Merhum Elmalılı, âyetin tefsirinde, Allah'a ortak koşmanın toplum hayatında sebep olduğu ekonomik ve sosyal olumsuzluklara dikkat çektikten sonra şöyle demektedir: *"Bununla beraber âyetin ifade şekli iyice düşünüldüğü zaman anlaşılır ki bu yalnız Arap müşriklerinin bu âdet ve mezhebini tasvir etmek değil, bütün müşrikliğin amelî bakımından milletleri yok yere masraflara soktuğu ve nasıl ekonomik hastalığa düçar edip dînî, dünyevî perişanlıklarla akıbet zararına sürüklediğini göstermektedir. Burada iman ve şirki, önce biri inanca biri amele ait olmak üzere iki açıdan düşünmelidir. Önce inanç açısından Allah'ı birleyen bir mü'minin Allah'tan başka hakem ve Allah'ın hükmünden başka hüküm tanımadığı için bütün iş ve hareketlerinde yalnız o ölçüden hareket etmesi ve bundan dolayı kâr ve kazancında Allah'tan başkasının hükmü adına bir kazanç sevdasında bulunmayacağı gibi Allah'tan başkasının hükmü adına bir masraf da yapmaması ve ne harcarsa yalnız hak ve adaletli olan Allah'ın hükmü adına ve yalnız ilâhî kanuna uygun bir harcama seçmesi gerekir. Ve böyle olan harcamaların da hepsi sonuç itibarıyla hayırlı ve faydalı olur. İnanç bakımından böyle olan Allah'ı birleyen bir mü'min bu iman ve inancını amel açısından da böyle tatbik edebilirse inanç ve amel bakımından tam mü'min, kâmil bir müslüman olur."* (Elmalılı, IV, 98).

36. âyetteki **"Pek fena bir hüküm veriyorlar!"** cümlesi, putlara ayırdıkları pay ile ilgili bakış açılarıdır. Çünkü putları da Allah gibi kendilerine yaklaşılması gereken; ihtiyaçları gideren, zarar verebilen, tıpkı Allah'a itaat edildiği gibi itirazsız ve sorgulamasız kendilerine itaat edilmesi gereken bir varlık konumuna oturtuyorlar ki bu niteliklere sahip olan gerçekte sadece Allah'tır.

Bu, bazı çevrelerde türbelere ayrılan paya benziyor. Hatta Müslüman olduklarını iddia eden bu çevreler, Allah'a ayırdıkları paydan çok türbelere yahut efendilerine ayırdıkları paya özen gösterirler: Allah'ın payından bir şey eksilirse Allah daha merhametlidir, affeder, derler. Yine kimi çevrelerde namazla ilgili buna benzer benzetmeler yapılır. Bu çevreler derler ki: *"Farz namazlar Allah'a aittir, sünnet namazlar ise Peygamber'e. Aman ha, sünnet namazlarınıza çok daha fazla dikkat edin, çünkü Peygamber Allah kadar merhametli değildir."*

Oysa sünnet namazları da Allah için kılınır. Ancak Peygamber için hiçbir şekilde hiçbir namaz kılınmaz.

"Üstelik o ortak koştukları, hem kendilerini helak etmek hem dinlerini karıştırıp bozmak için müşriklerden pek çoğuna evlatlarını katletmeyi de güzel gösterdi... "

Çocuk öldürmek değişik şekillerde kendini gösteriyordu: Fakirlikten yahut fakir düşme endişesinden dolayı (En'âm 6/151, İsra 17/31). Ya da ileride utanılacak bir iş yapar yahut statü itibarıyla düşük birine kalbini kaptırır endişesiyle kız çocuklarını öldürmek gibi. Bir de kimi çocukları putlara adayarak öldürüyorlardı. Mesela kişi, *"şu kadar çocuğum doğar ve yaşarsa birini putlara kurban edeceğim"* derdi.

Ey Muhammed! "**Allah dileseydi, bunu yapamazlardı.**" Bu sebeple onların bu yaptıklarına üzülme. **"Onları iftiralarıyla baş başa bırak."**

"Kuruntularına uyarak: 'Şu hayvanlar ve ekinler, yasaklanmıştır; istediklerimizden başkası onları yiyemez...."

Yine Allah'a iftira ederek kendi kendilerine hüküm veriyor, *"Şu hayvanlar ve ekinler, yasaklanmıştır"* diyorlardı. Oysa Allah bu konuda onlara herhangi bir bilgi vermemiştir ve neyin helal, neyin haram olduğunu belirleme hükmü Allah'a aittir. Müfessir Taberî, âyetin tefsirinde şöyle demektedir: *"Bu, yüce Allah'ın şu müşrik cahillerin durumuna ilişkin verdiği bir haberdir. Onlar, kendi kendilerine ve bu konuda Allah tarafından kendilerine verilmiş bir izin söz konusu olmaksızın haramlar ve helaller belirliyorlardı."* (Taberî, VIII, 44) Hangi hayvanları ne sebeple yasakladıkları, Mâide sûresinin 103. âyetinin tefsirinde anlatılmıştı.

"Ayrıca dediler ki: Bu hayvanların karınlarındaki yavrular sadece erkeklerimize aittir, kadınlarımıza ise haramdır."

Müşriklerin bu konularda helal ya da haram belirleme örneklerinden biri de bu âyette anlatılmaktadır. Onlar, binilmeleri ve sırtlarına yük vurulması haram edilen beş nesil doğuran develerin, putlara adanan develerin ve gebe develerin yavrularının sadece erkeklere helal olduğunu, kadınlara ise haram olduğunu söylüyorlardı. Yavru diri doğarsa böyle davranıyorlardı; ama ölü doğarsa o zaman erkek-kadın hepsi bunda ortak oluyorlardı. Yukarıda da dikkat çektiğimiz gibi helal kılma ve haram kılma Allah'a ait bir yetkidir. Allah'tan gelmiş bir hüküm bulunmadan şu helaldir veya haramdır demek, ilâhlık taslamaktan başka bir şey değildir.

Rivâyet edildiğine göre, kız çocuklar mahrum edilerek sadece erkek çocuklara vakıf yapanlar, bu cahiliye âdetine uymuş sayılmaktadır.

Allah'ın ne dediğine bakmaksızın bu tür hükümler ileri sürenler elbette ki Allah'ın azabıyla karşı karşıya kalacaklardır. Kuşkusuz Allah'ın hükümleri yerli yerincedir ve Allah her şeyi bilendir.

"Herhangi bir bilgiye dayanmaksızın akılsızlık ederek çocuklarını öldürenler ve Allah'a iftira ederek Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiğini yasaklayanlar var ya; işte onlar kesinlikle hüsrana uğramışlardır ve doğru yolu bulamamışlardır."

Çocuklarını bu gibi gerekçelerle öldürenler, olsa olsa bilgisiz ve cahil ahmaklardır. Ayrıca bu gibi şeyleri meşru görenlerle kendiliklerinden helal-haram tayinine kalkışanlar, Allah'a iftira etmişlerdir. Bunlar hem çocuklarını kaybettiklerinden dolayı hem de âhirette bu yaptıklarının cezasıyla karşı karşıya kalacakları için hüsrana uğramış kimselerdir. Bu katılıkları sebebiyle de hidayeti seçmeyeceklerdir.

وَهُوَ الَّذ۪ٓي اَنْشَاَ
جَنَّاتٍ مَعْرُوشَاتٍ وَغَيْرَ مَعْرُوشَاتٍ وَالنَّخْلَ وَالزَّرْعَ
مُخْتَلِفًا اُكُلُهُ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُتَشَابِهًا
وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍۜ كُلُوا مِنْ ثَمَرِه۪ٓ اِذَٓا اَثْمَرَ وَاٰتُوا حَقَّهُ يَوْمَ
حَصَادِه۪ۘ وَلَا تُسْرِفُواۜ اِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِف۪ينَۙ ﴿١٤١﴾ وَمِنَ
الْاَنْعَامِ حَمُولَةً وَفَرْشًاۜ كُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللّٰهُ وَلَا
تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِۜ اِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُب۪ينٌۙ ﴿١٤٢﴾
ثَمَانِيَةَ اَزْوَاجٍۚ مِنَ الضَّاْنِ اثْنَيْنِ وَمِنَ الْمَعْزِ اثْنَيْنِۜ

قُلْ آٰلذَّكَرَيْنِ حَرَّمَ اَمِ الْاُنْثَيَيْنِ اَمَّا اشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ
اَرْحَامُ الْاُنْثَيَيْنِ نَبِّؤُ۫ن۪ي بِعِلْمٍ اِنْ كُنْتُمْ صَادِق۪ينَ ﴿١٤٣﴾
وَمِنَ الْاِبِلِ اثْنَيْنِ وَمِنَ الْبَقَرِ اثْنَيْنِ قُلْ آٰلذَّكَرَيْنِ حَرَّمَ
اَمِ الْاُنْثَيَيْنِ اَمَّا اشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ اَرْحَامُ الْاُنْثَيَيْنِ اَمْ كُنْتُمْ
شُهَدَٓاءَ اِذْ وَصّٰيكُمُ اللّٰهُ بِهٰذَا فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى
اللّٰهِ كَذِباً لِيُضِلَّ النَّاسَ بِغَيْرِ عِلْمٍ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي
الْقَوْمَ الظَّالِم۪ينَ ﴿١٤٤﴾

141. **Çardaklı ve çardaksız bahçeleri; farklı ürünleri ve tatlarıyla hurmaları ve ekinleri, zeytinleri ve narları; benzeşen ve benzeşmeyenleriyle yaratan O'dur. Meyve verdiğinde meyvesinden yiyin ve hasat günü hakkını verin; israf etmeyin, çünkü O, israf edenleri sevmez.**

142. (Çeşit çeşit) **hayvanları da** (O yarattı)**; kimi yük taşır kiminin yününden döşek yapılır. Allah'ın size rızık olarak verdiğinden yiyin. Şeytanın adımlarını izlemeyin. O, sizin için açık bir düşmandır**

143. **Sekiz çift: Koyundan iki, keçiden iki... De ki: "İki erkeği mi iki dişiyi mi yoksa iki dişinin rahimlerinde bulunanı mı haram kıldı? Doğru söylüyorsanız bir bilgiye dayanarak bana cevap verin."**

144. **Develerden iki ve sığırlardan iki... De ki: "O iki erkeği mi, iki dişiyi mi yoksa o iki dişinin rahimlerinde bulunanı mı haram kıldı? Yoksa Allah size bunları buyururken orada mıydınız?" İnsanları saptırmak için bir bilgiye dayanmaksızın Allah'a yalan yere iftira edenden daha zalim kim vardır? Şüphesiz ki Allah, zalimler güruhunu doğru yola kavuşturmaz.**

Bu âyetlerde, Allah'ın insanlara verdiği nimetler sıralanmaktadır. Emirlerine riayet edilmeyi hak eden, elbette ki insanlara bu nimetleri verendir. Kendisi insanlardan bir karşılık beklemeden bu nimetleri onlara vermektedir. Onlardan istediği, birbirlerini gözetmeleridir. Bu sebeple Allah, hasat günü hakkının verilmesini istiyor. Bunu isterken de yine insanların yararlarını gözetiyor.

Âyetler Mekke'de indirilmiştir. Mekke'de zekât/öşür emredilmiş miydi? Bu konuda farklı görüşler ileri sürülmektedir. Bazı âlimlere göre, zekât İslâm'ın ilk dönemlerinde namazla birlikte veya ondan kısa bir süre sonra Mekke'de farz kılınmıştır. Çünkü İslâm'ın ilk dönemlerinde zekâta ihtiyaç duyan fakirler çoktu. O sıralarda İslâm'ı kabul eden kimseler genellikle akrabaları tarafından dışlanıyordu. Dolayısıyla zekâta şiddetle ihtiyaç vardı. (İbnu Âşûr, 1442). Enes b. Malik, İbnu Abbas, Said b. Museyyeb ve İmam Malik bu görüştedir. Bu görüşü benimseyen başka âlimler de vardır. Bu âlimlere göre, Mekke döneminde indirilmiş olan Müzzemmil ve Beyyine sûrelerinde de zekât emredilmektedir. Diğer âlimlere göre ise zekât ve öşür Medine'de emredilmiştir. Dolayısıyla söz konusu sûrelerde emredilen, zekâtın dışında bir sadakadır. Söz edilen sadakanın malların kaçta kaçından ve kimlere verileceği Müslümanların kendilerine bırakılmıştır.

141. âyette topraktan elde edilen nimetler sıralanmakta, onu takip eden âyette ise hayvanlardan söz edilmektedir. Topraktan elde edilenlerin yenilmesi konusunda müşriklerle Müslümanlar arasında bir ihtilaf yoktur. Belki de topraktan elde edilen mahsullerin önce zikredilmesi bu nedenledir. Ne var ki İslâmiyet, hem toprak gelirlerinde hem de hayvanlarda fakir ve muhtaçlara hak tanımıştır.

Şeytan, insanı aldatmak için her konuda devrededir. Ama bu konuların başında mal-mülk meselesi gelmektedir. Bu sebeple âyette şeytanın adımlarının peşinden gidilmemesi özenle vurgulanmış ve onun, insanın apaçık bir düşmanı olduğu hatırlatılmıştır.

"Sekiz çift: Koyundan iki, keçiden iki..."

Zevc, çift anlamına gelir ve hem erkek hem de dişi için kullanılır. Çoğulu *ezvâc* şeklinde gelir. Müşriklerin, bazı hayvanların etlerini kendilerine haram kıldıklarına yukarıda değinilmişti. Neye dayanarak bu çiftlerden birini haram kılıyor, diğerini helal kılıyorlar? Ellerinde Allah'tan gelen bir emir mi var? Onlar ki bir Peygamber'e inanmıyor ve ellerinde bir Peygamber'in Allah'tan getirdiği bir kitap da mevcut değildir. Hayvanın rahminden çıktığına göre, ne diye biri haram, diğeri helal olsun? Erkekle dişi arasında ayırım yaparak birini helal, diğerini haram kılmanın hiçbir dayanağı yoktur.

144. âyette ise büyükbaş hayvanlardan söz edilmekte ve bir önceki küçükbaş hayvanlarla ilgili sorular sorulmaktadır. Yine burada, "*yoksa Allah size bunları buyururken orada mıydınız?*" denilerek haram kılma ve helal kılma yetkisinin sadece Allah'a ait olduğu belirtilmekte ve onların ellerinde Allah'tan gelen bir delil bulunmadığına vurgu yapılmaktadır. Kuşkusuz ki Allah, bazı hayvanların etlerini helal bazılarınınkini de haram kılarken bir sebebe dayalı olarak bunu yapmaktadır. Oysa müşriklerin ellerinde ileri sürebilecekleri bir sebep de bulunmamaktadır. Kısacası Kur'ân-ı Kerim müşrik Arapların düştüğü bu çelişkilere düşmemektedir. Eğer Kur'ân, Allah'tan başkası tarafından indirilmiş olsaydı, onda pek çok çelişki bulunurdu.

قُلْ لَا اَجِدُ ف۪ي مَٓا اُو۫حِيَ اِلَيَّ مُحَرَّمًا
عَلٰى طَاعِمٍ يَطْعَمُهُٓ اِلَّٓا اَنْ يَكُونَ مَيْتَةً اَوْ دَمًا مَسْفُوحًا
اَوْ لَحْمَ خِنْز۪يرٍ فَاِنَّهُ رِجْسٌ اَوْ فِسْقًا اُهِلَّ لِغَيْرِ اللّٰهِ
بِه۪ۚ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَاِنَّ رَبَّكَ غَفُورٌ
رَح۪يمٌ ﴿١٤٥﴾ وَعَلَى الَّذ۪ينَ هَادُوا حَرَّمْنَا كُلَّ
ذ۪ي ظُفُرٍۚ وَمِنَ الْبَقَرِ وَالْغَنَمِ حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ شُحُومَهُمَٓا
اِلَّا مَا حَمَلَتْ ظُهُورُهُمَٓا اَوِ الْحَوَايَٓا اَوْ مَا اخْتَلَطَ
بِعَظْمٍۜ ذٰلِكَ جَزَيْنَاهُمْ بِبَغْيِهِمْۘ وَاِنَّا لَصَادِقُونَ ﴿١٤٦﴾
فَاِنْ كَذَّبُوكَ فَقُلْ رَبُّكُمْ ذُو رَحْمَةٍ وَاسِعَةٍۚ وَلَا يُرَدُّ
بَأْسُهُ عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِم۪ينَ ﴿١٤٧﴾

145. De ki: "Bana vahyolunanlar içinde bir kimsenin yemesi haram kılınanların sadece şunlar olduğunu biliyorum: Ölü hayvan,

akıtılmış kan, domuz eti -ki o, pisliktir- ve Allah'tan başkası adına boğazlandığı için bir günah simgesine dönüşen herhangi bir hayvan. Mecbur kalan kimse taşkınlık yapmadan ve sınırı aşmadan bunlardan da yiyebilir. Şüphesiz Rabbin çok bağışlayıcı, çok merhametlidir.

146. Yahudilere de tırnaklı hayvanların tamamını ve sığırlarla koyunların sırtlarındaki yağlarla bağırsaklarında taşıdıkları yağları ve kemiklere karışanlar dışındaki iç yağları haram kıldık. Aşırı gitmeleri sebebiyle onları bu şekilde cezalandırdık. Kuşkusuz biz, doğru sözlüyüzdür.

147. Ama yine de seni yalanlayacak olurlarsa de ki: "Rabbiniz engin merhamet sahibidir. Ancak, O'nun cezası suçlulardan geri çevrilmez."

Yukarıda, müşriklerin bazı hayvanları haram kıldıklarından ve onların bir delile dayanmaksızın bu tür hükümler verdiklerinden söz edildi. Burada ise Peygamber'in dili üzere bütün etlerin helal kılındığı anlatıldıktan sonra bunlardan istisna olanlar, yani haram kılınanlar anlatılmaktadır ki bunlar ölü eti, akıtılmış kan, domuz eti ve Allah'tan başkası adına kesilmiş olan hayvandır. Bu âyet Mekke'de indirilmiştir. Medine'de indirilmiş olan şu âyette ise eti haram kılınanlar hakkında daha geniş bilgi verilmektedir: *"Ölü, kan, domuz eti ve Allah'tan başkası adına kesilenler, ayrıca boğularak, dövülerek, yukarıdan düşerek, boynuzlanarak ölmüş olanlar ve yırtıcı hayvan tarafından parçalanarak yenmiş olanlar size haram kılındı. Ancak canları çıkmadan kestikleriniz hariç."* (Mâide 5/3).

Haram kılınan şeylerin bazılarının zararları açıktır. Ölü eti, akıtılmış kan ve domuz eti gibi. Bunların yasaklanmalarındaki hikmet, insan bedenine zararlı oluşlarıdır. Modern ilim bu hususları bugün için tespit etmiş olsun veya olmasın, bunların haram kılınmaları mutlaka insana zararlı oluşlarından dolayıdır. Haram kılınanların bir kısmının da zararı batinidir, açıkça görülmeyebilir. Allah'tan başkası adına kesilmiş olan hayvanın eti gibi. Tahlil edilecek olursa bunların eti ile Allah adına kesilmiş olan hayvanın eti arasında bir fark yoktur. O halde bunun zararı, insanın manevi yönüyle ilgilidir. Çünkü canı veren Allah'tır. Allah adına olmaksızın herhangi bir canlının canına son verilemez.

Bununla birlikte açlıkla karşı karşıya kalıp başka da yiyecek bir şey bulamayan kimse şayet açlık sağlığına zarar verecek ölçüde ise aşırı gitmeksizin aç-

lık ihtiyacını giderecek şekilde yasaklanmış olan bu etlerden yiyebilir: **"Şüphesiz ki Rabbin, çok bağışlayıcı ve çok merhametlidir."**

İslâm'da yasaklanan şeyler, kalıcı bir yasaklama ile yasak edilmişlerdir. Dinler birbirlerinin devamı olduklarına göre, önceki dinlerde kimi yasaklamaların geçici olması tabiidir. Yahudilikteki cumartesi günü çalışma yasağı getirilmesi ve hayvanların iç yağlarından bir kısmının yenmesinin haram kılınması böyledir. *"Yahudilerin yaptıkları zulüm ve birçok kimseyi Allah'ın yolundan alıkoymaları sebebiyle, kendilerine helal kılınmış bazı şeyleri onlara haram kıldık."* (Nisa 4/160).

İslâm dininde ceza olsun diye bir yasaklama söz konusu değildir. Haramlar mutlaka görünür yahut görünmez bir zarardan dolayıdır.

Yahudilere tırnaklı hayvanların çatal tırnaklı olanlarının mı, tek tırnaklı olanlarının mı yoksa tamamının mı yasaklandığı konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Ancak âyetten, koyun ve sığır dışında bütün tırnaklı hayvanların haram kılındığı anlaşılmaktadır.

Tırnaklı hayvanlardan Yahudilere helal ve haram kılınanlarla ilgili elimizdeki mevcut Tevrat'ta şöyle denmektedir: *"Hiçbir mekruh şey yemeyeceksin. Yiyebileceğiniz hayvanlar şunlardır: Sığır, koyun ve keçi, geyik ve ceylan, sığın, dağ keçisi, karaca, ahu ve dağ koyunu. Ve hayvanlar arasında tırnağı yarık ve tırnağı çatal olan ve geviş getiren her hayvanı yiyebilirsiniz. Fakat geviş getiren yahut tırnağı yarık olanlardan şunları yemeyeceksiniz: Deve ve tavşan ve kaya porsuğu, çünkü geviş getirirler fakat çatal tırnaklı değildirler. Onlar size murdardır. Ve domuz, çünkü çatal tırnaklıdır fakat geviş getirmez; o size murdardır. Bunların etinden yemeyeceksiniz ve leşlerine dokunmayacaksınız."* (Tesniye 14/3-8).

"Ama yine de seni yalanlayacak olurlarsa de ki: 'Rabbiniz engin merhamet sahibidir. Ancak, O'nun cezası suçlulardan geri çevrilmez."

Bazı müfessirler burada Yahudilerin kastedildiğini söylerken bazıları müşriklerin kastedildiğini bazıları ise her iki grubun kastedildiğini söylemektedir. Yahudiler, kendilerine ceza olarak birtakım hükümlerin konulmuş olmasını reddediyorlardı. Merhamet sahibi olan Allah, nasıl olur da ceza vermek için birtakım yasaklar koyar, diyorlardı. Buna göre, âyet, Allah'ın yine rahmet sahibi olduğunu, hatta rahmetinin çok geniş olduğunu, fakat rahmetinin geniş olmasının, suçluları cezalandırmasına engel olmadığını anlatmaktadır. Haddizatında âyet, bu anlamıyla benzeri itirazlar yöneltecek grupların hepsine cevaptır. Allah'ın rahmet kapısı inkâr edenlerin hepsine açıktır; yeter ki doğru yola gelsinler. Hatta suç işleyenleri cezalandırmasında da rahmet vardır. Çün-

kü cezalandırmakla, ibret almalarını sağlayabilir ve onları doğru yola götürebilir. Şayet kendileri bundan ibret almayacaklarsa başkaları onların zulmünden kurtarılmış olur yahut başkalarının ibret almaları sağlanmış olur.

سَيَقُولُ الَّذِينَ أَشْرَكُوا
لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكْنَا وَلَا آبَاؤُنَا وَلَا حَرَّمْنَا مِنْ شَيْءٍ ۗ
كَذَٰلِكَ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ حَتَّىٰ ذَاقُوا بَأْسَنَا ۗ قُلْ هَلْ
عِنْدَكُمْ مِنْ عِلْمٍ فَتُخْرِجُوهُ لَنَا ۗ إِنْ تَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ
وَإِنْ أَنْتُمْ إِلَّا تَخْرُصُونَ ﴿١٤٨﴾ قُلْ فَلِلَّهِ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ ۚ فَلَوْ
شَاءَ لَهَدَاكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿١٤٩﴾ قُلْ هَلُمَّ شُهَدَاءَكُمُ الَّذِينَ
يَشْهَدُونَ أَنَّ اللَّهَ حَرَّمَ هَٰذَا ۚ فَإِنْ شَهِدُوا فَلَا تَشْهَدْ
مَعَهُمْ ۚ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَالَّذِينَ
لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ وَهُمْ بِرَبِّهِمْ يَعْدِلُونَ ﴿١٥٠﴾

148. Ortak koşanlar: "Allah dileseydi ne biz ortak koşardık ne de babalarımız; bir şeyi de haram kılmazdık" diyecekler. Onlardan öncekiler de çetin azabımızı tadıncaya kadar böyle yalanlamışlardı. De ki: "Yanınızda, çıkarıp da bize açıklayacağınız bir bilgi var mı? Siz sadece zanna tabi oluyor ve sadece saçmalıyorsunuz."

149. De ki: "Kesin delil Allah'ındır. O dileseydi hepinizi doğru yola eriştirirdi."

150. De ki: "Allah'ın bunu haram kıldığına tanıklık edecek tanıklarınızı getirin." Şayet onlar tanıklık edecek olurlarsa sen (asla) **onlarla birlikte tanıklık etme; âyetlerimizi yalanlayanların, âhirete inanmayanların ve Rablerine başkalarını denk tutanların heveslerine uyma!**

Müşriklerin, inkârlarını Allah'ın dilemesine bağlamaları başka âyetlerde de ifade edilmektedir. Burada, **"Allah dileseydi ne biz ortak koşardık ne de babalarımız; bir şeyi de haram kılmazdık"** denilmekte, Nahl sûresinde de şöyle dedikleri ifade edilmektedir: *"Ortak koşanlar dediler ki: Allah dileseydi ne biz O'nun dışında bir şeye tapardık ne de babalarımız; O'nun emri dışında da bir şeyi haram kılmazdık."* (Nahl 16/35).

Olumsuz davranışlarını kaderin üstüne atmak, başarılarını ise kendilerine mal etmek, müşriklerin belirgin bir özelliğidir. A'râf sûresinde de bu eğilimleri şöyle dile getirilmektedir: *"Ne zaman utanç ve tiksinti verici bir iş işleseler, 'biz atalarımızı da bu işi işler bulduk; hem Allah bunu bize emretmişti' derler."* (A'râf 7/28).

Müşriklerin inançları daha çok heva ve hevese dayalı olduğundan onlarda suçunu kaderin üzerine atma, temel bir eğilimdir; ancak bu eğilimi diğer insanlarda, hatta Müslümanların bazısında da görmek mümkündür. Kuşkusuz bütün bunlar, cehaletten kaynaklanan şeylerdir.

Âyet müşriklerin bu iddialarını kesin bir dille reddetmektedir. Bir deliliniz varsa gösterin, demektedir. Ayrıca geçmişlerinin bu gibi iddialarından ötürü cezalandırıldıklarını da ifade etmektedir. Onlar bu iddialarıyla bir yandan Allah'ın kendilerini buna zorladığını ifade ediyor ve bir yandan da alay ediyorlardı. Yalanlama ve inatlarının bir sonucuydu bu söyledikleri. Yüce Allah'ın birilerini bir yolu seçmeye zorladıktan sonra onu cezalandırması elbette ki mümkün değildir.

Âyetin ortak koşanlara verdiği bu cevaplar, aynı zamanda cebriye eğilimi içerisinde olan herkese de cevaptır.

"De ki: 'Kesin delil Allah'ındır. O dileseydi hepinizi doğru yola eriştirirdi."

Kuşkusuz ki Allah dileseydi, ortak koşanlardan hiçbiri ortak koşmaz, Allah'ın emrettiklerini harfi harfine yerine getirir, başka türlü hareket edemezlerdi. Ne var ki Allah, insanları serbest bırakmıştır; dileyen tevhidi seçer dile-

yen ise ortak koşmayı. O her ne kadar kullarının doğru yolda olmasını diliyorsa da buradaki dileme, onlara yol gösterme, onlara peygamber gönderme ve doğru yolu bulmaları için onlara deliller getirme şeklinde tecelli eder; zorlama şeklinde değil. Ama iki yol arasında seçim yapmayı insanın kendisine bırakmıştır. Yani iki yoldan birini seçmenin insanın kendisine bırakılması da O'nun dilemesi çerçevesinde gerçekleşen bir şeydir. Kısacası Yüce Allah, batıl yolların seçilmesine razı değildir, ama bu yolları insanların seçmesi, izin vermesinin dışına çıkış anlamına gelmez.

"De ki: "Allah'ın bunu haram kıldığına tanıklık edecek tanıklarınızı getirin." Şayet onlar tanıklık edecek olurlarsa sen asla onlarla birlikte tanıklık etme; âyetlerimizi yalanlayanların, âhirete inanmayanların ve Rablerine başkalarını denk tutanların heveslerine uyma!"

Allah'a ortak koşanlar, daha önce de dikkat çekildiği gibi bazı hayvanların etlerini haram kılıyorlardı. Ayrıca ortak koşmalarını Allah'ın iradesine bağlıyor ve sanki Allah kendilerini buna zorlamış gibi tavır takınıyorlardı. İşte bu gibi iddialarına cevap olarak bu konuda tanıklarınız varsa tanıklarınızı getirin, denmektedir. Haliyle tanık olarak getirecekleri ya kendilerinin bilgilerine güvendikleri kimseler olacaktı yahut zaman zaman başvurdukları Yahudi bilginleri olacaktı. Her ne kadar âyet Mekke'de indirilmiş ise de Mekkeli müşrikler Peygamber'e cevap vermek için bazen Medine'deki Yahudilere müracaat ediyorlardı. Hem müşriklerin önderlerine hem de Yahudilerin bilginlerine güven olmayacağından, âyette, "**tanıklık edecek olurlarsa onlarla birlikte sen** (asla) **tanıklık etme**" denilmekte ve ardından bunun gerekçesi şöyle ifade edilmektedir: "**Âyetlerimizi yalanlayanların, âhirete inanmayanların ve Rablerine başkalarını denk tutanların heveslerine uyma!**"

قُلْ تَعَالَوْا أَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ أَلَّا تُشْرِكُوا بِهِ
شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ
مِنْ إِمْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَإِيَّاهُمْ وَلَا تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ

مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَۚ وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ
اللّٰهُ اِلَّا بِالْحَقِّۜ ذٰلِكُمْ وَصّٰيكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿١٥١﴾
وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ اِلَّا بِالَّتِي هِيَ اَحْسَنُ حَتّٰى يَبْلُغَ اَشُدَّهُۚ
وَاَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِۚ لَا نُكَلِّفُ نَفْسًا اِلَّا
وُسْعَهَاۚ وَاِذَا قُلْتُمْ فَاعْدِلُوا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبٰىۚ وَبِعَهْدِ اللّٰهِ
اَوْفُواۜ ذٰلِكُمْ وَصّٰيكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَۙ ﴿١٥٢﴾ وَاَنَّ هٰذَا
صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُۚ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ
عَنْ سَبِيلِهِۜ ذٰلِكُمْ وَصّٰيكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١٥٣﴾

151. De ki: "Gelin, Rabbinizin size neyi yasakladığını size anlatayım: O'na hiçbir şeyi ortak koşmayacaksınız, anne-babanıza iyilik edeceksiniz ve yoksulluktan dolayı çocuklarınızı öldürmeyeceksiniz; çünkü size de onlara da rızkı biz veririz. Utanç verici şeylerin açığına da gizlisine de yaklaşmayın. Haklı bir gerekçe olmadan Allah'ın yasakladığı cana kıymayın. İşte akledip anlarsınız diye Allah sizlere bunları ferman buyurdu.

152. Yetişkin oluncaya kadar yetimin malına -onun iyiliği için olmadıkça- yaklaşmayın. Ölçü ve tartıya tam olarak adaletle uyun. Hiç kimseye gücünün üstünde sorumluluk yüklenmez. Konuştuğunuzda, yakın akraba bile olsa âdil olun. Allah'a verdiğiniz sözü tam olarak yerine getirin. Öğüt alırsınız diye Allah sizlere bunları ferman buyurdu.

153. İşte bu, benim dosdoğru yolumdur; ona uyunuz. Diğer yollardan gitmeyiniz ki o yollar sizi Allah'ın yolundan ayırmasın. Sakınıp korunursunuz diye Allah sizlere bunları ferman buyurdu.

Allah'a ortak koşanların bir delile dayanmaksızın birtakım şeyleri haram kıldıkları yukarıda anlatılmış ve bu iddialarına cevap verilmiş; onların sadece zanlarına tabi oldukları ve bunun sonuncunda da saçmaladıkları dile getirilmişti. Burada asıl yasaklanan şeylerin neler olduğu Peygamber'in söylemesi istenerek anlatılmakta ve onlara, şu işlediğiniz saçmalıkları bırakın da gelin, gerçekleri dinleyin denmektedir:

Âyetler grubunun ilki olan 151. âyette beş husus dile getirilmektedir:

a.) **Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmayacaksınız:** Her şeyin temeli inançtır. Öncelikle inancınızı düzeltin ve Allah'a ortak koşmaktan vazgeçin. Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmasaydınız, helal ve haram kılma yetkisinin sadece Allah'a ait olduğunu bilirdiniz.

b.) **Anne-babanıza iyilik** *(edeceksiniz)***:** Allah'a ortaksız iman ettikten sonra anne-babaya iyilik edilmesinin zikredilmesi, bu hususun ne denli önemli olduğunu göstermektedir. Hayatı boyunca insanın ihtiyaçları, başta Yüce Allah tarafından, ikinci sırada ise anne-babası tarafından karşılanmaktadır. Bu sebeple anne-babaya iyi davranmanın ikinci sırada yer alması gerekirdi.

c.) **Yoksulluktan dolayı çocuklarınızı öldürmeyeceksiniz:** Anne-babanın hakları zikredildikten sonra çocukların hakları zikredilmektedir. Müşrik Arapların namus gayretiyle kız çocuklarını öldürmenin yanında fakirlikten dolayı da çocuklarını öldürdükleri nakledilir. Kur'ân-ı Kerim'de iki yerde fakirlikten dolayı çocukların öldürülmemesi gerektiğinden söz edilir. Bu yerlerden biri, tefsirini yapmakta olduğumuz âyettir ki burada *yoksulluktan dolayı* denmektedir. İkinci yer ise İsra sûresinin 31. âyetidir. Orada ise *yoksulluk korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin,* denmektedir.

O halde bu âyette baba fiilen fakirdir, kendi mevcut ailesinin geçiminin derdine düşmüştür. Bu sebeple burada **"size de onlara da rızkı biz veririz."** denilmiş, önce mevcut ailenin rızkının verileceği zikredilmiştir. İsra sûresindeki âyette ise konu şöyle anlatılmaktadır: Baba, mevcut ailenin rızkını temin etmektedir ama yeni çocuğun rızkını temin etme endişesi vardır. Bu sebeple orada çocukların verilmesi ifadesi ebeveynin rızkının verilmesinden önce zikredilir.

d.) **Utanç verici şeylerin açığına da gizlisine de yaklaşmayın:** Âyette geçen *fevâhiş* kelimesi, zina ile birlikte gayr-i ahlâki davranışların tamamını içeren bir kelimedir. Çoğunlukla insanlar, utanç verici bu şeyleri gizli olarak işler. Müşrik Araplarda da kimi gayr-i ahlâki davranışlar gizli olarak işlenirdi. Bütün gayr-i ahlâki şeyleri içersin diye âyette bunların gizli işleneninden de sakınılması gerektiği vurgulanmaktadır.

e.) **Haklı bir gerekçe olmadan Allah'ın yasakladığı cana kıymayın:** Haklı gerekçe, haksız yere ve bilerek bir insanı öldüren kimsenin öldürülmesi ile savaşta düşmanı öldürmektir. Ayrıca meşru yönetime karşı silahlı isyana kalkışanlar yakalandıklarında onlara ölüm cezası verilebilir. Bu hususların dışında bir cana kıymak, en büyük suçlardandır.

"Yetişkin oluncaya kadar yetimin malına -onun iyiliği için olmadıkça- yaklaşmayın. Ölçü ve tartıya tam olarak adaletle uyun. Hiç kimseye gücünün üstünde sorumluluk yüklemeyiz. Konuştuğunuzda, yakın akraba bile olsa âdil olun. Allah'a verdiğiniz sözü (tam olarak) **yerine getirin. Öğüt alırsınız diye Allah sizlere bunları ferman buyurdu."**

Birinci âyette sakınılması anlatılan hususlar, açık hususlar idi. Bu âyette sakınılması istenilen hususlar ise çoğu kimsenin farkına varamadığı ince hususlardır. Burada ise dört husus sayılmaktadır:

a.) **Yetişkin oluncaya kadar yetimin malına -onun iyiliği için olmadıkça- yaklaşmayın:** Yetim çocukların mallarında vasileri tasarrufta bulunur. Vasi durumunda olan kişi, kendi malına gösterdiği özenin daha fazlasını yetimlerin mallarına göstermelidir. Şayet vasi durumunda olan kişi fakir ise bu malları gözetmesinin karşılığında aşırıya gitmemek kaydıyla kendisi de bir pay alabilir. Ama zengin ise yememesi tavsiye edilmiştir: *"Zengin olan, o mallardan yemesin. Ama fakir ise usûlüne uygun olarak yesin"* (Nisa 4/6).

b.) **Ölçü ve tartıya tam olarak adaletle uyun:** Kuşkusuz dikkat edilmesi gereken sadece yetim malı değildir, diğer insanların malları konusunda da dikkatli olmak gerekir. Ne var ki yetim malına verilen zararın günahı daha büyüktür. Burada ölçü ve tartının tam yapılması istenmektedir. Ancak öyle durumlar olur ki ölçü ve tartıya tam olarak riayet etmek mümkün olmayabilir. İşte bu gibi durumlar için *"hiç kimseye gücünün üstünde sorumluluk yüklemeyiz"* denmektedir. O halde kişi, gücü çerçevesinde olan şeylerden sorumludur.

c.) **Konuştuğunuzda, yakın akraba bile olsa âdil olun:** Ölçü ve tartıda adil olmanız gerektiği gibi söz söylerken de adil olmanız gerekir. Genellikle insanlar, yakın akraba söz konusu olduğunda ne pahasına olursa olsun onun tarafını tutmayı ve onun lehinde söz söylemeyi normal, hatta gerekli görürler. Bu sebeple yakın akraba vurgusu âyette zikredilmektedir. Hatta kişi kendi aleyhine bile olsa adil olmalıdır. Müşrik Araplar, *"zalim de olsa mazlum da olsa kardeşine yardım et"* derlerdi. Peygamber (s.a.v.), *"zalim kardeşine yardım, onun zulüm yapmasına engel olmaktır"* şeklinde bu deyişlerini düzeltmiştir.

Günümüz etnik ve milliyetçi akımları, tıpkı cahiliye dönemi Araplarının

anlayışına benzemektedir. Özellikle dış politika söz konusu olduğunda hemen hemen herkes, dış politikanın milli menfaatlere dayalı olmasını politikanın bir gereği olarak görmektedir. Oysa Müslüman, davranışlarında olduğu gibi sözlerinde de adil olmak; haktan yana olmak mecburiyetindedir.

d.) **Allah'a verdiğiniz sözü tam olarak yerine getirin:** Allah'ın, Peygamber'i kanalıyla vermiş olduğu emir ve yasaklara tam olarak uyun.

Sonuncu tavsiyesi ise şu aşağıdaki âyette yapılan tavsiyedir:

e.) **"İşte bu, benim dosdoğru yolumdur, ona uyun; diğer yollardan gitmeyin ki, sizi O'nun yolundan ayırmasın. Bunu size tavsiye ediyor ki azabından korunasınız."**

Son tavsiye olan, Allah'ın yoluna uymak, önceki tavsiyeleri de içeren bir ifadedir. Allah'ın yoluna uymamak, başka yollara uymak anlamına gelir. Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde Abdullah b. Mesut'tan naklettiği bir rivâyette şöyle denmektedir: *"Rasulullah (s.a.v.) bize bir çizgi çizdi ve 'Bu Allah'ın yoludur,' dedi. Ardından o çizginin sağına ve soluna çıkan çizgiler çizdi ve 'Bunlar da yollardır; her bir yolun üzerinde o yola çağıran bir şeytan vardır' dedi. Ardından da bu âyeti okudu."* (Müsned, hadis no: 4142).

Buradaki *tavsiye/ferman* olursa da olur olmazsa da olur anlamında bir tavsiye değil, bilakis Allah'ın, uyulmasını istediği direktifleridir. Ayrıca, uyulması istenen bu direktifleri içeren üç âyetin de **"bunu size tavsiye ediyor"** ifadeleriyle son bulması, bunların önemine işaret etmektedir. Zikredilen hususlar, dinin temeli olan hususlardır. Kişi ancak bunları yerine getirdiğinde Allah'ın azabından kendisini korumuş olur.

ثُمَّ آتَيْنَا
مُوسَى الْكِتَابَ تَمَامًا عَلَى الَّذِي أَحْسَنَ وَتَفْصِيلًا لِكُلِّ شَيْءٍ
وَهُدًى وَرَحْمَةً لَعَلَّهُمْ بِلِقَاءِ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُونَ ﴿١٥٤﴾ وَهَذَا
كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ فَاتَّبِعُوهُ وَاتَّقُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ
﴿١٥٥﴾ أَنْ تَقُولُوا إِنَّمَا أُنْزِلَ الْكِتَابُ عَلَى طَائِفَتَيْنِ

مِنْ قَبْلِنَا وَاِنْ كُنَّا عَنْ دِرَاسَتِهِمْ لَغَافِل۪ينَۙ ﴿١٥٦﴾ اَوْ تَقُولُوا
لَوْ اَنَّٓا اُنْزِلَ عَلَيْنَا الْكِتَابُ لَكُنَّٓا اَهْدٰى مِنْهُمْۚ فَقَدْ
جَٓاءَكُمْ بَيِّنَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَهُدًى وَرَحْمَةٌۚ فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنْ
كَذَّبَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَصَدَفَ عَنْهَاۜ سَنَجْزِي الَّذ۪ينَ يَصْدِفُونَ
عَنْ اٰيَاتِنَا سُٓوءَ الْعَذَابِ بِمَا كَانُوا يَصْدِفُونَ ﴿١٥٧﴾

154. Ayrıca, iyilik edene nimetimizi tamamlamak için her şeyin açıklaması, bir hidayet ve bir rahmet olarak Musa'ya Kitab'ı verdik ki Rableriyle karşılaşmaya inansınlar.

155. Bu da indirdiğimiz kutlu bir Kitaptır. Öyleyse ona ittiba edin ve takva sahibi olun ki merhamete mazhar olasınız.

156. Ve "Bizden önce iki gruba kitap indirildi ve biz onların öğretilerinden habersizdik."

157. Ya da "Eğer bize Kitap indirilmiş olsaydı onlardan daha çok doğru yolda olurduk." demeyiniz. İşte size Rabbinizden kesinlikle açık bir delil, bir rehberlik ve bir rahmet geldi. Allah'ın âyetlerini yalanlayandan ve onlardan yüz çevirenden daha zalim kim olabilir? Âyetlerimizden yüz çevirenleri, yüz çevirmelerinden dolayı en kötü azapla cezalandırırız.

Kuşkusuz, peygamberlik çalışıp çabalamakla elde edilen bir makam değildir. Bu sebeple âyetten, *'iyi çabalarının sonucu olarak Musa'ya Tevrat'ı verdik'* sonucu çıkarılmamalıdır. Bilakis iyilik edenlere nimetlerimizi verdiğimiz gibi, *'Musa da iyi bir insan idi ve ona Tevrat'ı verdik'* şeklinde anlaşılmalıdır. Şüphesiz peygamberler, iyi çabalarıyla da üstün insanlardır. Yüce Allah, kime peygamberlik vereceğini en iyi bilendir.

Kur'ân-ı Kerim'in birçok yerinde, Hz. Musa'ya Tevrat verildiği belirtildikten sonra Kur'ân'dan söz edilir. Böylece Kur'ân ile Tevrat'ın aynı kaynaktan geldikleri anlatılır. Nitekim yukarıda Peygamber'in dili üzere sıralanan on tavsiye/on emir, Tevrat'ta da yer almaktadır. (Bkz: Çıkış 20. bap).

156. ve 157. âyetlerden de müşrik Araplar, Yahudi ve Hıristiyanlara indirilen kitaplar gibi kendilerine de kitap indirilmiş olsaydı ona, Yahudi ve Hıristiyanların kitaplarına bağlılıklarından daha çok bağlanacaklarını söyledikleri anlaşılmaktadır. 155. âyette; *"İşte size kutlu bir kitap, hem de kendi dilinizde. Ona tabi olun. Ona tabi olursanız takvalı olursunuz, yani kendinizi Allah'ın azabına karşı koruma altına almış olursunuz. Siz takvalı olursanız Allah'ın size olan merhameti artacaktır"* denmektedir.

Size bu kutlu kitabı indirdik ki, **"Ve 'Bizden önce iki gruba kitap indirildi ve biz onların öğretilerinden habersizdik' demeyesiniz."**

Arap yarımadasında Yahudiler de Hıristiyanlar da yaşıyordu. Bu sebeple müşrik Araplar, bu iki din mensubu hakkında bilgi sahibiydiler; onlara Tevrat ve İncil'in verildiğini de biliyorlardı.

Ey Araplar, artık bir bahaneniz kalmamıştır. **"Eğer bize Kitap indirilmiş olsaydı, onlardan daha çok doğru yolda olurduk,"** diyordunuz. **"İşte size Rabbinizden kesinlikle açık bir delil, bir rehberlik ve bir rahmet geldi."** Bundan böyle bu kitaptan yüz çevirirseniz sizden daha zalim kim olabilir?

هَلْ يَنْظُرُونَ اِلَّٓا اَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ اَوْ يَأْتِيَ رَبُّكَ اَوْ يَأْتِيَ بَعْضُ
اٰيَاتِ رَبِّكَۜ يَوْمَ يَأْتٖي بَعْضُ اٰيَاتِ رَبِّكَ لَا يَنْفَعُ نَفْسًا اٖيمَانُهَا
لَمْ تَكُنْ اٰمَنَتْ مِنْ قَبْلُ اَوْ كَسَبَتْ فٖٓي اٖيمَانِهَا خَيْرًاۜ قُلِ انْتَظِرُٓوا اِنَّا
مُنْتَظِرُونَ ﴿١٥٨﴾ اِنَّ الَّذٖينَ فَرَّقُوا دٖينَهُمْ وَكَانُوا شِيَعًا لَسْتَ
مِنْهُمْ فٖي شَيْءٍۜ اِنَّمَٓا اَمْرُهُمْ اِلَى اللّٰهِ ثُمَّ يُنَبِّئُهُمْ بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿١٥٩﴾
مَنْ جَٓاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ اَمْثَالِهَاۚ وَمَنْ جَٓاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزٰٓى
اِلَّا مِثْلَهَا وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١٦٠﴾

158. Neyi bekliyorlar? Kendilerine meleklerin gelmesini mi? Rabbinin gelmesini mi? Yoksa Rabbinin bazı âyetlerinin gelmesini mi? Rabbinin bazı âyetleri geldiği zaman, daha önce iman etmemiş yahut inancıyla herhangi bir iyilik yapmamış olan kimsenin imanı kendisine bir yarar sağlamaz. De ki: "Bekleyin; biz de bekliyoruz!"

159. Dinlerini parça parça edip de fırkalara bölünenler var ya, senin onlarla hiçbir ilişkin yoktur. Onların işi Allah'a kalmıştır. Allah ileride onlara neler yaptıklarını bildirecektir.

160. Kim bir iyilikle gelirse kendisine yaptığının on katı vardır. Kim de bir kötülükle gelirse ancak yaptığı kadarıyla cezalandırılır da kendilerine haksızlık edilmez.

Allah'ın birliği ve Hz. Muhammed'in gerçek bir peygamber olduğuna dair yeterli deliller getirilmiştir. Çünkü bu konudaki deliller yeterince ortaya konulmadan muhatapların ceza ile tehdit edilmeleri söz konusu olmaz. Sûrenin bu kısmına kadar bu konularda pek çok delil getirilmişti. Bütün bu delillerden sonra iman etmeyenler neyi bekliyorlar?

Kendilerine meleklerin gelmesini mi?

Müfessirler genelde *meleklerin gelmes*ini, canlarını alan meleklerin gelmesiyle tefsir etmişlerdir. Melekler canlarını almaya geldiklerinde artık imtihan dönemi son bulmuştur. Şayet melekler, dünyevi bir ceza ile onları cezalandırmak ve onları helak etmek için gelmiş olsalar yine imtihan dönemi bitmiştir, demektir.

Rabbinin gelmesini mi?

Rabbin gelişi, kıyamet gününde gerçekleşecektir. (Bakara 2/210). Kıyamet koptuktan sonra yine imtihan dönemi bitmiş olacaktır.

Rabbinin bazı âyetlerinin gelmesini mi?

Müfessirler genelde bununla güneşin batıdan doğması gibi kıyametin çok yaklaştığına dair alametlerin ortaya çıkmasının kastedildiğini söylemektedir. Bu sırada da artık imtihan dönemi bitmiş olur. Âyetin bağlamı, müfessirlerin bu görüşlerini destekler görünmektedir. Ama bununla dünyevi cezalandırma alametleri kastediliyor olsa bile yine o cezalandırılan kimseler için imtihan dönemi bitmiş demektir.

"Daha önce iman etmemiş yahut inancıyla herhangi bir iyilik yapmamış olan kimsenin imanı kendisine bir yarar sağlamaz."

İmtihan dönemi bittikten sonra kişinin iman etmesinin hiçbir anlamı kalmaz. Söz konusu imanın kendisine hiçbir faydası olmayacaktır. Mu'tezile âyetin, **"inancıyla bir iyilik yapmamış olan"** kısmının, iman etmiş, fakat salih amel işlememiş kimseye imanının hiçbir fayda vermeyeceğini anlattığını söylemektedir. Ehl-i Sünnet ise bu bölümün, tövbe eden kimsenin tövbesinin kendisine yarar getirmeyeceğini anlattığını söylemektedir.

"Dinlerini parça parça edip de fırkalara bölünenler var ya, senin onlarla hiçbir ilişkin yoktur. Onların işi Allah'a kalmıştır. Allah ileride onlara neler yaptıklarını bildirecektir."

Hz. Ali'nin *farrakû* kelimesini *fârakû* şeklinde okuduğu ve bu şekilde okuyan başkalarının da bulunduğu nakledilir. Taberî bu iki kıraate dikkat çektikten sonra şöyle bir değerlendirme yapar: *"Bu konuda sözün doğrusu, şöyle denilmesidir: Bu iki kıraat de bilinen kıraatlerdir; kıraat imamlarından bir kısmı birini, diğerleri de ötekini okumuşlardır. Haddizatında her ikisi manaca birdir, farklı değildir. Çünkü her sapıtan kişi dininden ayrılmıştır."* (Taberî, VIII, 104).

Müfessirler genelde burada Yahudi ve Hıristiyanların kastedildiğini söylerler. Çünkü onlar peygamberlerinin dinini parçalamış ve her biri ayrı bir dine mensupmuş gibi grup ve mezheplere ayrılmış; bu grup ve mezhepler etrafında öbeklenenler kendi mezheplerine taassupla bağlanarak diğer mezhep mensuplarıyla çatışmaya girmişlerdir. Bu görüşte olanlara göre müşriklerin durumunu anlatıldıktan sonra bu âyetle Kitap Ehli'ne geçiş yapılmaktadır. (Ebu's-Suûd, III, 206). Bazı müfessirler ise İslâm ümmetinden bid'at ehlinin kastedildiğini söylemektedir. Haddizatında âyet Mekke'de indirilmiştir ve öncelikle Müşrik Arapları kastediyor olması daha mantıklı gelmektedir. Ancak bir kesimi öncelikle kastediyor olması, benzeri durumdaki diğer kesimleri kapsamasına elbette engel değildir.

Taberî ve İbnu Kesir, ilk iki görüşü aktardıktan sonra doğru görüşün, âyetin genel anlamlı olduğunu söyleyen görüş olması gerektiğini ifade ederler. Allah'ın dininden ayrılan ve ona aykırı düşen herkes bu âyetin kapsamına girer. (Taberî; VIII, 104-107; İbnu Kesir, III, 372-373

O halde âyetle öncelikle kimin kastedildiği o kadar önemli bir mesele değildir. Kim bu duruma düşmüşse âyetin kapsamına girmektedir. Bu duruma düşmeyenler, 153. âyette sözü edilen, doğru yoldan ayrılmayanlardır. Söz konusu âyette şöyle deniliyordu. *"İşte bu, benim dosdoğru yolumdur, ona uyun ve diğer yollardan gitmeyin ki sizi O'nun yolundan ayırmasın."* Peygamber'in gösterdiği yoldan ayrılanlar, Allah'ın yolundan başka bir yol tutmuşlardır. Kuşkusuz Peygamber'in yolunda olmak, onun yolunda olduğunu iddia etmekle olup bi-

ten bir mesele değildir. Müşrik Araplar da kendilerinin İbrahim'in dini üzere olduklarını iddia ediyorlardı. Peygamber'in gerçek yolu araştırılıp gerçeğin ne olduğu tespit edildikten sonra onun yolu takip edildiğinde ancak o zaman Peygamber'in yolunun izlendiği söylenebilir.

Yahudi ve Hıristiyanlar kadar olmasa da Müslümanlar arasında da bir bölünme ve parçalanmanın olduğu bir vakıadır. Bunun sosyal birtakım sebeplerinin yanında din anlayışından kaynaklanan sebepleri de vardır. Din anlayışından kaynaklanan sebeplerin başında, Kur'ân ve sahih Sünnet'in dışında birtakım din anlayışlarının yaygın olması gelir. Çoğu Müslüman, Kur'ân ve Sünnet'ten çok bağlı bulunduğu grup, mezhep ve tarikat önderlerinin ne dediğine bakmaktadır. Kuşkusuz bu her grup, mezhep ve tarikat mensubunun Kur'ân ve Sünnet'i göz ardı ettiği anlamına alınmasa bile genel yapı Kur'ân ve Sünnet'in göz ardı edilmesi şeklindedir. Meselelerin inceliklerine vakıf olamayan ve olma imkânına sahip bulunmayanlar bir dereceye kadar mazur görülebilir; ama buna imkânı olanların mazur görülmeleri mümkün değildir.

Müslümanların, parçalanmışlıklarının bedelini ağır ödedikleri bir gerçektir. Müslümanlar için tekrar Kur'ân ve sahih Sünnet'in etrafında kenetlenmenin ve birlik olmanın dışında bir yol bulunmamaktadır. Hem dünyalarının imarı hem de âhiretleri için kaçınılmaz olan budur.

Sosyal sebeplerin başında ise Müslümanların pek çoğunun dünyevi menfaatlerini uhrevi menfaatlerin üstünde tutmaya başlamış olmaları gelir. Ayrıca Müslümanlar arasında ırkçılık ve bölgecilik hastalığı yayılmıştır. Hak ve hukuka ve üstün değerlere aldırmadan birçok Müslüman ırk, bölge, grup, mezhep, tarikat vs. gibi ayrışmalara kendisini kaptırmıştır.

"Kim bir iyilikle gelirse kendisine yaptığının on katı vardır kim de bir kötülükle gelirse ancak yaptığı kadarıyla cezalandırılır da kendilerine haksızlık edilmez."

Yüce Allah adalet, lütuf ve merhametinin bir gereği olarak iyilikleri katlayarak mükâfatlandırdığı halde işlenen suçları misliyle cezalandırmaktadır.

قُلْ اِنَّن۪ي هَدٰين۪ي رَبّ۪ٓي اِلٰى صِرَاطٍ
مُسْتَق۪يمٍۚ د۪ينًا قِيَمًا مِلَّةَ اِبْرٰه۪يمَ حَن۪يفًاۚ وَمَا كَانَ
مِنَ الْمُشْرِك۪ينَ ﴿١٦١﴾ قُلْ اِنَّ صَلَات۪ي وَنُسُك۪ي وَمَحْيَايَ وَمَمَات۪ي لِلّٰهِ رَبِّ

الْعَالَمِينَ ﴿١٦٢﴾ لَا شَرِيكَ لَهُ وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ ﴿١٦٣﴾
قُلْ أَغَيْرَ اللَّهِ أَبْغِي رَبًّا وَهُوَ رَبُّ كُلِّ شَيْءٍ وَلَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ
إِلَّا عَلَيْهَا وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى ثُمَّ إِلَى رَبِّكُمْ مَرْجِعُكُمْ
فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿١٦٤﴾ وَهُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلَائِفَ
الْأَرْضِ وَرَفَعَ بَعْضَكُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِيَبْلُوَكُمْ فِي مَا
آتَاكُمْ إِنَّ رَبَّكَ سَرِيعُ الْعِقَابِ وَإِنَّهُ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٦٥﴾

161. De ki: "Rabbim beni dosdoğru bir yola iletti ki bu yol, Hanif olan İbrahim'in sapasağlam, yolu ve dinidir. Hakikat, o, şirk koşanlardan değildi."

162: De ki: "Benim namazım da ibadetim de hayatım ve ölümüm de âlemlerin Rabbi olan Allah içindir."

163. O'nun hiçbir ortağı yoktur. Bana böyle emredildi ve ben, Müslümanların ilkiyim.

164. De ki: "Allah her şeyin Rabbi iken O'ndan başka bir Rab mi arayayım? Herkesin kazandığı kendisinedir ve hiç kimse başkasının yükünü taşımaz. Sonra dönüşünüz Rabbinizedir. Ve O hakkında ihtilafa düştüğünüz hususları size haber verecektir.

165. Sizi yeryüzünün halifeleri yapan ve verdikleri konusunda sizi sınamak için bazılarınızın derecesini bazılarından üstün kılan O'dur. Şüphesiz ki Rabbin cezayı çabuk görendir. Üstelik O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir."

İnanç konularını işleyen sûre bu âyetlerle son bulmaktadır. Sûrenin pek çok âyeti, Peygamber'e hitaben *"de ki"* şeklinde başlıyordu. Bu âyetler de Peygamber'e, **"de ki"** emirleriyle başlamaktadır. Bu son âyetlerin ilkinde, Peygamber'den hem müşrik Araplara hem de bütün insanlara kendisini doğru

yola iletenin Allah olduğunu ilan etmesi istenmektedir. Allah'ın kendisini hidayete kavuşturduğu din, İbrahim'in dinidir. Araplar da çevrede yaşayan Yahudi ve Hıristiyanlar da kendilerini Hz. İbrahim'e nispet ediyorlardı. Eğer gerçekten Hz. İbrahim'in dini üzere iseler Hz. İbrahim, Allah'a ortak koşanlardan değildi. O, her türlü eğrilikten ve sapmadan uzak bir din üzereydi.

Peygamber'in, kendisini hidayete kavuşturanın Allah olduğunu, Allah'ın dini üzere olduğunu ilan etmesi, bir iddiadan ibaret değildir. Çünkü onun namazı da diğer ibadetleri de hayatı ve ölümü de Allah içindir. Hayatının tamamını, Allah'ın rızasına kavuşmak üzere düzenlemiştir. O, başka şeyler uğruna hayatını feda etmiyordu. Hayvanları, başkasının adıyla kesmiyordu. Allah'tan başkasına dua etmiyordu ve başkasına boyun eğmiyordu. Her şeyi verenin ve var olanları alma gücüne sahip olanın Allah olduğunu biliyordu. Allah'ın dinini benimseyen ve Hz. İbrahim'in izinden giden böyle davranır. Gerçek tevhit budur. Allah'a gerçekten kul olanlar böyle davranır. Peygamber'e, böyle davranmasını Allah emretmiştir ve Allah'ın emrini ilk yerine getiren ve bu emre teslim olan odur: **"Bana böyle emredildi ve ben, Müslümanların ilkiyim."**

"De ki: 'Allah her şeyin Rabbi iken O'ndan başka bir Rab mi arayayım?..."

Varlığın yaratıcısı ve egemeni olduğu halde Allah'tan başka Rab mi arayayım? Böyle bir şey düşünülemez. Ey Allah'a ortak koşanlar! O ortak koştuklarınızın da Rabbi Allah'tır; onların yaratıcısı ve onlara egemen olandır. O dururken bunlardan istenir mi? Bunlara ibadet edilir mi? Bunlar adıyla hayvan kesilir mi? Ama siz bu söylediklerimi kabul etmiyorsanız, **"herkesin kazandığı kendisinedir ve hiç kimse başkasının yükünü taşımaz. Sonra dönüşünüz Rabbinizedir."** Yaptığınızın hesabını O'nun huzuruna çıktığınız zaman vereceksiniz. Ben O'nun huzuruna çıkıp hesap vereceğimi biliyorum ve ona göre davranıyorum. Siz de bildiğinizi yapın. O'nun huzuruna çıktığımız gün her şey ortaya çıkacaktır.

"Sizi yeryüzünün halifeleri yapan ve verdikleri konusunda sizi sınamak için bazılarınızın derecesini bazılarınızdan üstün kılan O'dur..."

Allah sizi yeryüzünün halifeleri kıldı. Yeryüzünü imar ediyorsunuz; bir nesil gidiyor ardından diğer nesil geliyor, bu işi devam ettiriyor. (İbnu Kesir, III, 379). Akıl ve zekâ yönünden, güç yönünden, mal-mülk sahibi olma yönünden, ahlâk ve diğer hususlar yönünden, kiminiz kiminizden üstündür. Yeryüzünün imarı ve dünya hayatının imtihan yeri oluşu da bunu gerektirir. Toplumsal hayat, insanlar arasında bu tür farklılıkların oluşunu zorunlu kılmaktadır.

İnanç konularını ele alan sûre, hem Allah'ın cezalandırmasının çok süratli olduğunu hem de O'nun çok bağışlayıcı ve çok merhametli olduğunu bildiren şu ifadelerle son bulmaktadır: **"Şüphesiz ki Rabbin cezayı çabuk görendir. Üstelik o, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir."** Çünkü bu inanç esaslarının indirilmesi sonucunda insan onları ya inkâr edecek ve cezalandıracaktır ve yahut onlara iman edecek, imanı gereğince amel edecek ve böylece Allah'ın bağışlama ve merhametine nail olacaktır.

7.
A'râf Sûresi

Mekkî sûrelerin en uzunu olmakla birlikte diğer Mekkî sûreler gibi tevhît, âhiret ve peygamberlik gibi inanç konularından söz eder. Özellikle peygamberlik ve İslâm'a davet bu sûrede en geniş şekilde ele alınmıştır. Konuları itibarıyla En'âm sûresiyle paralellik arz eder. Bir bakıma En'âm sûresinde anlatılan konuların detayları burada anlatılır. O da En'âm sûresi gibi Mekki dönemin son yıllarında indirilmiştir. Peygamber kıssalarının en yoğun zikredildiği sûrelerdendir. 206 âyettir.

Sûre, adını 46. ve 47. âyetlerde geçen ***a'râf*** *kelimesinden almaktadır. Bu kelimeyle ne kastedildiği söz konusu âyetlerin tefsirinde anlatılacaktır. Sûre başka adlarla da anılmıştır.*

Sûre Kur'ân-ı Kerim'in yüceliğinden, gösterdiği doğru yolun öneminden bahsederek söze başlar. Ardından dinin temel inançları olan ibadet ve yasama konularında Allah'a ortak koşma, ölümden sonra diriliş ve Hz. Muhammed'in peygamberliği gibi konuları ele alır. Bu arada önceki peygamberlerin kıssalarından söz eder ve peygamberleri yalanlayanları sert bir üslupla eleştirir. Böylece peygamber oluşu üzerinden uzun zaman geçmesine rağmen hâlâ Peygamber'i yalanlamakta inatla ısrar eden Mekke müşriklerine mesajlar verir. Evrenin yaratılışı, insanın yaratılışı, şeytanın insanın düşmanı olduğu ve daima onu aldatma peşinde koştuğu, sûrenin ele aldığı konular arasındadır.

Bu gerçekler sûrede gündeme getirilirken sevdirme ya da korkutma temalarının kullanıldığı iki ayrı yönteme başvurulduğu dikkat çeker.

Allah'ın verdiği nimetler hatırlatılarak bunlara şükredilmesi gerektiği anlatılır ve insanlar, O'nun gönderdiği Peygamber'e inanmaya teşvik edilir. Peygamberleri yalanlayanlara yöneltilen sert uyarılarla Mekke müşriklerine korkutucu mesajlar gönderilir.

Yukarıda da dikkat çektiğimiz gibi sûre Mekke döneminin son yıllarında indirilmiştir. Müslümanlar bir müddet sonra Medine'ye hicret edeceklerdir. Medine'de ise Yahudiler vardır. Bu sebeple sûrenin sonuna doğru Kitap Ehli'ne hitaplar yer almaya başlar.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

الٓمٓصٓ ﴿١﴾ كِتَابٌ اُنْزِلَ اِلَيْكَ فَلَا يَكُنْ فِي صَدْرِكَ حَرَجٌ مِنْهُ
لِتُنْذِرَ بِهِ وَذِكْرٰى لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٢﴾ اِتَّبِعُوا مَا اُنْزِلَ اِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ وَلَا
تَتَّبِعُوا مِنْ دُونِهِ اَوْلِيَاءَ قَلِيلًا مَا تَذَكَّرُونَ ﴿٣﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Elif lâm mim sâd.**
2. (Bu,) **bir kitaptır; sana indirilen... Kendisiyle uyarıda bulunasın; mü'minlere de bir hatırlatma olsun diye. O halde sakın bundan dolayı kalbinde herhangi bir sıkıntı olmasın.**
3. **Rabbinizden size indirilene uyun. O'nun yanı sıra başka hâmilere tâbi olmayın. Ne kadar az öğüt alıyorsunuz!**

Sûre başlarındaki mukattaa harflerinin ne anlama geldiği konusunda Bakara sûresinin başında bilgi vermiştik. Bu harflerin Kur'ân'ın meydan okumasıyla ilgili olduğunu ve bu sebeple başında bulunduğu sûrelerde Kur'ân'la meydan okunduğunu burada tekrar hatırlatmış olalım.

İkinci âyette Kitab'ın, yani Kur'ân-ı Kerim'in indiriliş sebebinin insanları uyarmak ve iman edenlere hatırlatmada bulunmak olduğu anlatılmaktadır. Peygamber, kendisinin mucizesi olan Kur'ân'la insanları uyaracaktır. Ayrıca iman edenler bu Kitab'ı okuyacak, ondan dinlerini ve nasıl inanıp nasıl davranacaklarını öğrenecekler ve böylece Allah'ın emirlerini hatırlayacak, öğüt alacaklardır. O halde Kur'ân'ın okunması da bu sebeplerle olmalıdır. Burada sözü edilen hatırlatma, uyarı ve öğüt alma, ancak Kur'ân'ın anlaşılarak okunması ve âyetleri üzerinde derinlemesine düşünülmesi yoluyla gerçekleşir. Anlamını bilmeden Kur'ân okuyan kişi için bunların hiçbiri söz konusu değildir.

"O halde sakın bundan dolayı kalbinde herhangi bir sıkıntı olmasın."

Söz konusu edilen sıkıntı Kur'ân-ı Kerim'in ilâhî bir kitap olduğu konusundaki bir sıkıntı değil, Kur'ân'la uyarma ve hatırlatmanın etkili olup olmayacağı konusundaki endişeden kaynaklanan bir sıkıntıdır. Kur'ân-ı Kerim'in

birçok âyetinde belirtildiği gibi müşrikler, Peygamber'den kevni bir takım olağanüstülükler getirmesini istiyorlardı. Bu tür isteklerine karşılık Kur'ân-ı Kerim'in yeterli olduğu kendilerine hep hatırlatılmıştır. Eğer gerçekten inanmak ve Muhammed (s.a.v.)'in gerçek bir peygamber olup olmadığını sınamak istiyorlarsa Kur'ân-ı Kerim'e baksınlar.

Müşrikler Peygamber'in Kur'ân-ı Kerim'den indirilenleri insanlara tebliğ etmesine engel olmak için her yola başvurmaktan çekinmiyorlardı. Çünkü Kur'ân-ı Kerim'in insanlar üzerindeki etkisini bizzat müşahede ediyorlardı. Bundan dolayı okunduğunda etkisinde kalmasınlar diye insanların kulaklarını tıkamalarını istiyorlardı. Böylece Kur'ân'ı duymalarına engel olacaklarını düşünüyorlardı. İşin garibi bunu isteyenlerin bir kısmı gece gizlice Kur'ân'ı dinlemeye geliyor ve dinledikleri Kur'ân'dan etkileniyorlardı. Bu sebeple en korktukları şey Kur'ân'ın insanlara duyurulmasıydı. Kur'ân'ın insanlar tarafından duyulmasını engellemek için Peygamber'in canına kıyma planları yapıyor ve bunu gerçekleştirmek için her yola başvurmaktan çekinmiyorlardı. İşte Peygamber için söz konusu edilen sıkıntı, bu tür endişelerden kaynaklanan bir sıkıntı idi. Nitekim şu âyetler söz konusu sıkıntının sebeplerini açıklamaktadır: *"Ona bir hazine indirilmeli değil miydi? Veya yanında bir melek gelmeli değil miydi? demelerinden dolayı neredeyse sana vahyolunanların bir kısmını terk edeceksin ve göğsün daralacak. Sen bir uyarıcısın ve Allah her şeye kefildir."* (Hûd 11/12). *"Kuşkusuz söylediklerinden dolayı kalbinin daraldığını biliyoruz."* (Hicr 15/97). *"Sabret! Sabrın ancak Allah'tandır. Onlara üzülme. Kurdukları plândan da sıkılma."* (Nahl 16/127).

Sonuç olarak Peygamber'in sıkıntısı, müşriklerin, Kur'ân'dan yüz çevirip peygamberliğinin ispatı için başka şeyler peşinde koşmaları, inkâr etmekte inatla ısrar etmeleri ve bununla da yetinmeyerek birtakım plan ve tuzaklar kurmaya kalkışmalarıdır.

"Rabbinizden size indirilene uyun. O'nun yanı sıra başka hâmilere tâbi olmayın. Ne kadar az öğüt alıyorsunuz!"

Önceki âyette hitap Peygamber'e iken burada bütün insanlara yöneltilmektedir. Peygamber'e yöneltilen hitapta Kur'ân'ın kendisine indirilmesinin sebebinin uyarma, hatırlatma ve öğüt alma olduğu, insanların inanmamakta inat etmelerinden ve mucize isteklerinden dolayı sıkıntı duymaması gerektiği anlatılıyordu. Bu âyette hitap bütün insanlara yönetilirken Kitab'ın onlara indirilmesinin gerekçesi ona inanmaları, ona uymaları ve başka hiç kimsenin emirlerine ve yol göstermesine uymamaları olarak açıklanıyor. Bu Kitab'a inanan, gerek din adına ve gerekse başka nedenlerle yapılan ve bu Kitab'a uyma-

yan her türlü çağrıya iltifat etmez. Çünkü Allah'ın indirdiği hükümlerle çelişen hükümlere uymak caiz değildir. (Razi, XIV, 18.)

وَكَمْ مِنْ قَرْيَةٍ
اَهْلَكْنَاهَا فَجَٓاءَهَا بَأْسُنَا بَيَاتًا اَوْ هُمْ قَٓائِلُونَ ﴿٤﴾ فَمَا كَانَ دَعْوٰيهُمْ
اِذْ جَٓاءَهُمْ بَأْسُنَٓا اِلَّٓا اَنْ قَالُٓوا اِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٥﴾ فَلَنَسْـَٔلَنَّ
الَّذِينَ اُرْسِلَ اِلَيْهِمْ وَلَنَسْـَٔلَنَّ الْمُرْسَلِينَ ﴿٦﴾ فَلَنَقُصَّنَّ عَلَيْهِمْ
بِعِلْمٍ وَمَا كُنَّا غَٓائِبِينَ ﴿٧﴾ وَالْوَزْنُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ فَمَنْ ثَقُلَتْ
مَوَازِينُهُ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٨﴾ وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ
فَاُولٰٓئِكَ الَّذِينَ خَسِرُٓوا اَنْفُسَهُمْ بِمَا كَانُوا بِاٰيَاتِنَا يَظْلِمُونَ ﴿٩﴾
وَلَقَدْ مَكَّنَّاكُمْ فِي الْاَرْضِ وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَايِشَ قَلِيلًا
مَا تَشْكُرُونَ ﴿١٠﴾

4. **Nice kenti yok ettik. Azabımız onlara, geceleyin yahut onlar gündüz öğle uykusunda iken geliverdi.**

5. **Azabımız onlara geldiğinde ; "Biz gerçekten zalîmlerdendik" itirafından başka bir haykırışları olmamıştı.**

6. **Kendilerine elçiler gönderilenlere de soracağız mutlaka, gönderilen elçilere de soracağız.**

7. **Onlara, olan-bitenleri kesin bir bilgiyle mutlaka anlatacağız; çünkü biz, hazır bulunmayanlardan değildik**

8. **O gün tartı dosdoğrudur.** (İyilik) **kefeleri ağır gelen kimselerse işte onlardır kurtuluşa erenler.**

9. "(İyilik) **kefeleri hafif çekenlere gelince; onlar da ayetlerimize haksızlık ettikleri için kendilerini kayba uğratanlardır."**

10. Sizi yeryüzünde yerleştirdik ve size orada geçimlikler yarattık. Ne de az şükrediyorsunuz.

Bir önceki âyette insanlardan, Rableri katından kendilerine indirilene uymaları, başka önderler edinerek onlara uymamaları istenmiş ve çok az öğüt aldıkları dile getirilmişti. Ardından burada nice kent halkının helak edildiğinin zikredilmesi, söz konusu toplumların niçin helak edildiklerini ortaya koymaktadır. Onların helak olmalarının sebebi, peygamberlerinin çağrılarını göz ardı etmeleri, başka önderlerin peşinden gitmeleri ve az öğüt almalarıdır. Her ne kadar sûrenin sonraki bölümlerinde birçok peygamberin kıssasına yer verilerek peygamberlerinin çağrılarını kimlerin göz ardı ettiklerine dair örnekler veriliyor olsa da sâkinleri helak edilen kentlerin listelerinin verilmemesi anlama zenginlik ve evrensellik katmak içindir. Dünyanın hangi döneminde ve her nerede peygamberlerine karşı gelmeleri sebebiyle helak edilenler varsa bunların hepsi âyetin kapsamına girmektedir.

Âyette, "**Azabımız onlara, geceleyin yahut onlar gündüz öğle uykusunda iken geliverdi.**" denilmesi bu tür cezalandırmaların, toplumun beklemediği bir anda yani onlar tam bir gaflet içerisindeyken geldiğine işarettir.

"Azabımız onlara geldiğinde ; "Biz gerçekten zalimlerdendik" itirafından başka bir haykırışları olmamıştı."

İnsanlar genellikle işledikleri suçları itiraf etmezler; aksine ya işlediklerinin suç olmadığını söylerler yahut başkasının üzerine atarlar. Bir başkasını bulamazlarsa şeytanın yahut nefislerinin kendilerini aldattığını söyleyerek yine kendi suçlarını üstlenmezler. Suçlarını itiraf etmeleri, çıkış yollarının bütünüyle tıkanması durumuyla karşı karşıya geldiklerindedir. Azapla karşı karşıya gelen toplumlar da öyle zor bir konumda olurlar ki suçlarını itiraf etmekten başka çıkar yol bulamazlar. Ne var ki iş işten geçmiştir. Önemli olan, vakit varken suçlarının farkına varıp tövbe etmeleriydi.

Yukarıda geçen, suçu itiraf olayı, dünya hayatında gerçekleşen bir olaydır. Aşağıdaki âyetler ise âhiretle ilgilidir. Burada ara vermeden dünya cezasından âhiret cezasına bir geçiş yapılmaktadır:

"Kendilerine elçiler gönderilenlere de soracağız mutlaka, gönderilen elçilere de soracağız."

Allah'ın, ancak peygamber gönderdiği toplumları sorguya çekmesi adalet

ve merhametinin bir sonucudur. Kendilerine peygamber gönderilmiş olanlar mutlaka sorguya çekileceklerdir. Peygamber'e nasıl bir tavır takınmışlar? Bunun hesabını vereceklerdir. Peygamber'in mucizesiyle karşılaşmamış olanlara gelince bunlar için bir sorumluluk bulunmamaktadır.

Gönderilmiş olan elçilerin sorguya çekilmeleri görevlerini hakkıyla yerine getirip getirmedikleri konusunda mı yoksa ümmetlerinin kendilerine ne karşılık verdikleri ve nasıl bir tavır takındıkları; tebliğlerini kabul edip etmedikleri konusunda mı olacaktır? Her iki görüş de müfessirler tarafından dile getirilmiştir. Ümmetlerinin kendilerine icabet edip etmedikleri konusunda peygamberlere sorulması aynı zamanda inkâr edenler için bir uyarıdır. Çünkü peygamberlerinin aleyhlerinde şahitlik etmeleri durumunda kesinlikle varacakları yer cehennem olacaktır.

Bu âyet, *"Suçlulara, günahları sorulmaz"* (Kasas 28/78), âyetiyle Rahmân sûresinde geçen: *"O gün, insanlara da cinlere de suçları hakkında soru sorulmaz"* (Rahmân 55/39) âyetleriyle ilk bakışta çelişir gibi görünmektedir. Oysa aralarında herhangi bir çelişki yoktur. Çünkü tefsirini yaptığımız bu âyette işlediklerinin kendilerine haber verileceği anlatılmaktadır. Oysa diğer iki âyette işlemiş oldukları suçları öğrenme isteğiyle kendilerine soru sorulmayacağı belirtilmektedir. (İbnu Âşûr, 1491). Bazı müfessirler ise arada çelişki gibi görünen bu hususu, kıyamet gününün uzunluğu ve değişik safhalara sahip oluşuyla izah etmişlerdir. Kimi safhalarda suçlulara soru sorulup onlarla konuşulurken, kimi safhalarda onlara ne soru sorulur ve ne de onlarla konuşulur, demişlerdir.

"Onlara, olan-bitenleri kesin bir bilgiyle mutlaka anlatacağız; çünkü biz, hazır bulunmayanlardan değildik"

Yaptıklarının tamamını; gizlisini de açığını da Yüce Allah gözlerinin önüne serecektir. Çünkü Yüce Allah gizlediklerini de açığa vurduklarını da bilmektedir. O'nun bilgisi dışında bir şey yapmamışlardır; yapamazlar da. Çünkü O'nun bilgisi her şeyi kuşatır. Buna rağmen Yüce Allah insanların yaptıklarına şahitler getirir. Çünkü O'nun adaleti bunu gerektirmektedir.

"O gün tartı dosdoğrudur."

Sorguya çekilme olacağına göre, sorgunun sonunda bir değerlendirme de olacaktır. Yüce Allah burada, değerlendirmenin âdil olacağını belirtmektedir. Amellerin ne gibi bir âletle ve nasıl tartılacağını bilemeyiz. Ancak bunun adalete uygun olacağını biliyoruz. İnsan, dünya hayatında işlemiş olduğu amelin miktarı ne olursa olsun onunla karşılaşacaktır: *"Kim zerre ağırlığınca bir iyilik yaparsa onu görecek ve kim zerre ağırlığınca bir kötülük yaparsa onu görecektir."*

(Zelzele 99/7-8). Amelleri ölçme âletlerinin/terazilerin kurulduğu gün amelleri ağır gelenler kurtulacak, hafif gelenler ise kaybedecektir. Ameli hafif gelenlerin kaybetmeleri kendi yaptıklarının, ağır gelip kurtuluşa erenlerin kazançlı çıkmaları da kendi yaptıklarının sonucu olacaktır.

Amellerin tartılması için kullanılacak tartı âleti, yani *mîzân*, somut bir tartı âleti midir yoksa bununla amellerin âdil bir şekilde değerlendirilmesi mi kastedilmektedir. Selefin çoğunluğu böyle bir âletin varlığından söz etmektedir. Selefin bir kısmı ise bununla amellerin âdil bir şekilde değerlendirilmesinin kastedildiğini, böyle bir âletin olmadığını söylemektedir. Mucahid, Dahhak ve A'meş bu görüşte olanlar arasındadır. (İbnu Âşûr, 1492). Sonraki âlimlerin çoğunluğu da böyle bir tartı âletinin varlığından söz etmektedir. Kuşkusuz önemli olan amellerin âdil bir şekilde değerlendirilmesidir. Tartı âleti olmuş veya olmamış önemli bir husus değildir.

"Sizi yeryüzünde yerleştirdik ve size orada geçimlikler yarattık. Ne de az şükrediyorsunuz."

Önceki âyetlerde, Peygamber'e inanmamanın kötü sonucu konusunda muhataplar uyarılmış, bu uyarı üzerinden Peygamber'e ve onun getirdiklerine inanmaya davet edilmişlerdi. Buradaki âyetler grubunun ilk âyetinde ise Allah tarafından kendilerine verilmiş olan nimetler hatırlatılarak Peygamber'e ve onun getirdiklerine inanmaya davet edilmektedirler:

Ey insanlar! Sizi yeryüzüne yerleştirdik ve yeryüzünde geçiminizi sağlamanız için size imkânlar tanıdık. Size verilen bu nimetlere şükretmeniz; gönderdiğimiz Peygamber'e iman etmeniz ve onun size getirdiklerine uymanız gerekir.

Uyarı ve tehditten sonra nimetlerin hatırlatılması ve bu yolla dine davet edilmeleri, farklı insan psikolojilerini gözetme bakımından önemlidir. Çünkü bazı insanlar uyarı ve tehditlerden etkilenirken bazıları kendilerine yapılmış olan iyiliklerden etkilenir.

وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ ﴿١٢﴾ قَالَ فَاهْبِطْ مِنْهَا فَمَا يَكُونُ لَكَ أَنْ تَتَكَبَّرَ فِيهَا
فَاخْرُجْ إِنَّكَ مِنَ الصَّاغِرِينَ ﴿١٣﴾ قَالَ أَنْظِرْنِي إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿١٤﴾
قَالَ إِنَّكَ مِنَ الْمُنْظَرِينَ ﴿١٥﴾ قَالَ فَبِمَا أَغْوَيْتَنِي لَأَقْعُدَنَّ لَهُمْ صِرَاطَكَ
الْمُسْتَقِيمَ ﴿١٦﴾ ثُمَّ لَآتِيَنَّهُمْ مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ وَعَنْ
أَيْمَانِهِمْ وَعَنْ شَمَائِلِهِمْ وَلَا تَجِدُ أَكْثَرَهُمْ شَاكِرِينَ ﴿١٧﴾ قَالَ اخْرُجْ مِنْهَا
مَذْءُومًا مَدْحُورًا لَمَنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنْكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿١٨﴾

11. **Sizi yarattık, sonra size şekil verdik ve sonra da meleklere: "Âdem'e secde edin" dedik. Derhal secde ettiler. Ama İblis hariç, o, secde edenlerden olmadı.**

12. (Allah) **buyurdu: "Sana emrettiğimde secde etmekten seni alıkoyan neydi?" Dedi ki: "Ben ondan daha hayırlıyım. Çünkü beni bir ateşten yarattın, onu ise bir çamurdan."**

13. (Allah) **buyurdu ki: "Öyleyse in oradan; orada büyüklük taslamak haddin değildir. Defol! Sen kesinlikle alçaltılanlardansın."**

14. (İbilis): **"İnsanların diriltileceği güne kadar bana mühlet ver" dedi.**

15. (Allah): **"Mühlet verilenlerdensin" buyurdu.**

16. (İblis): **"Beni saptırdığın için ben de senin dosdoğru yolunun üzerine kurulacağım" dedi.**

17. **"Sonra önlerinden ve arkalarından, sağlarından ve sollarından onlara sokulacağım da sen onların birçoğunun şükretmediğini göreceksin."**

18. (Allah) **buyurdu: "Çık oradan; kınanmış ve kovulmuş olarak. Onlardan her kim sana uyacak olursa, andolsun ki cehennemi sizin hepinizden dolduracağım."**

Önceki âyetler grubunun son âyetinde, Allah'ın insanlara verdiği nimet-

ler hatırlatılarak Allah'ın gönderdiği Peygamber'e inanmaları ve onun getirdiklerine uymaları istenmişti. Burada ilk âyette, söz konusu ettiğimiz husus, yani Allah'ın insanlara verdiği nimetler konusu devam etmekle birlikte yeni bir konuya geçiş sağlanmaktadır ki o da insan-şeytan ilişkisidir.

Âyette çoğul kipi kullanılarak *sizi yarattık* deniliyorsa da maksat, Hz. Âdem'in yaratılışıdır. Bilindiği gibi Hz. Âdem topraktan yaratılmış; önce toprağa su karıştırılarak çamur haline getirilmiş, çamura şekil verilmiş, ardından birtakım aşamalardan geçirilmiş ve nihayet ona ruh üfürülmüştür. Daha önce meleklere, Âdem'e ruh verildiğinde kendisine secde etmeleri konusunda emir verilmiş ve İblis hariç melekler ona secde etmişlerdir. İblis, Âdem'in topraktan kendisinin ise ateşten yaratılmış olduğunu gerekçe göstererek Âdem'e secde etmemiş ve böylece Allah'ın emrini yerine getirmemiştir. Bunun üzerine Yüce Allah kendisini cennetten kovmuştur. Büyüklenmeden dolayı şeytanın secde etmemesi sebebiyle Yüce Allah bunun tam zıddı olan bir niteleme ile şeytanın alçaltılanlardan olduğunu söylemektedir. Allah'ın emirlerine karşı büyüklük taslayanların akıbeti alçaltılmışlıktan başka ne olabilir ki? Konu Bakara sûresinin 34-36. âyetlerinin tefsirinde geçti. Daha geniş bilgi için oraya bakılabilir.

"(İblis): **'Beni saptırdığın için ben de senin dosdoğru yolunun üzerine kurulacağım' dedi."**

"Sonra önlerinden ve arkalarından, sağlarından ve sollarından onlara sokulacağım da sen onların pek çoğunun şükretmesini göreceksiniz."

Kuşkusuz, sapan İblis'in kendisidir. Burada sapmasını Allah'a bağlaması, her kötülük işleyen kişinin işlediği kötülüğe sebep olarak başkasını göstermesi nevinden bir davranış olmalıdır. Yukarıda da değinmiştik, genelde insanlar da bir kötülük işlediklerinde suçu başkasının üzerine atarlar. İblis burada Hz. Âdem'in yaratılışı sebebiyle saptığını anlatıyor da olabilir. Çünkü Âdem'in yeryüzünde halife olmasını çekememiştir. Bu yüzden insanları doğru yoldan saptırmak için sürekli bir çaba içerisindedir.

İnsana düşman olan İblis'in öncelikli hedefi, insanları Allah'ın yolundan saptırmaktır. *Allah'ın dosdoğru yolunun üzerinde oturması* öncelikle bu yolu insanlara kapatma çabası içerisinde olduğunu ifade eder. İblis'in, **"önlerinden ve arkalarından, sağlarından ve sollarından onlara sokulacağım"** şeklindeki sözleri ise insanları aldatmak için bütün çarelere başvuracağını ifade etmektedir. İbnu Abbas'tan yapılan bir rivayete göre, *"önlerinden ve arkalarından"* sözleriyle âhiret ve dünya hayatı, *"sağlarından ve sollarından"* sözleriyle de

insanların işlemiş oldukları iyilikler ve kötülükler kastedilmektedir. (Taberî, VIII, 136). Buna göre, İblis âhiret hayatını da dünya hayatını da insanın işlemiş olduğu iyilikleri de kötülükleri de insanları Allah'ın dosdoğru yolundan saptırmak için aracı kılmaya çalışacağını ifade etmektedir.

(Allah) **buyurdu: "Çık oradan; kınanmış ve kovulmuş olarak. Onlardan her kim sana uyacak olursa, andolsun ki cehennemi sizin hepinizden dolduracağım."**

13. âyette de İblis'in cennetten çıkması kendisine emredilmişti. Oradan çıkmasının sebebi anlatılmaktaydı. Burada ise nasıl bir durumda oradan çıkarıldığı anlatılmaktadır. Ayrıca burada hem kendisinin hem de kendisine tabi olacakların cehenneme atılacağı haber verilmektedir.

"Pek çoğunun şükretmediğini göreceksin."

Şeytanın insanlar hakkındaki bu hükmü bir zandan ibaretti. Âdem ve Havva hakkındaki gözlemleri kendisini bu sonuca vardırmış, insanların çoğunun şükredenlerden olmayacaklarını söylemişti. Acıdır ki şeytanın bu zannı gerçek çıkmıştır. Nitekim Sebe' sûresinde şöyle denmektedir: *"İblis, kuşkusuz onlar hakkındaki zannını gerçekleştirdi. İnanan bir topluluk hariç onlar da ona uydular."* (Sebe' 34/20).

وَيَٓا اٰدَمُ اسْكُنْ اَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ فَكُلَا مِنْ حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا
تَقْرَبَا هٰذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿١٩﴾ فَوَسْوَسَ لَهُمَا الشَّيْطَانُ
لِيُبْدِيَ لَهُمَا مَا وُر۪يَ عَنْهُمَا مِنْ سَوْاٰتِهِمَا وَقَالَ مَا نَهٰيكُمَا رَبُّكُمَا
عَنْ هٰذِهِ الشَّجَرَةِ اِلَّٓا اَنْ تَكُونَا مَلَكَيْنِ اَوْ تَكُونَا مِنَ الْخَالِد۪ينَ
﴿٢٠﴾ وَقَاسَمَهُمَٓا اِنّ۪ي لَكُمَا لَمِنَ النَّاصِح۪ينَۙ ﴿٢١﴾ فَدَلّٰيهُمَا بِغُرُورٍ
فَلَمَّا ذَاقَا الشَّجَرَةَ بَدَتْ لَهُمَا سَوْاٰتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ
عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ وَنَادٰيهُمَا رَبُّهُمَٓا اَلَمْ اَنْهَكُمَا عَنْ تِلْكُمَا

الشَّجَرَةِ وَاَقُلْ لَكُمَٓا اِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمَا عَدُوٌّ مُب۪ينٌ ﴿٢٢﴾
قَالَا رَبَّنَا ظَلَمْنَٓا اَنْفُسَنَا وَاِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ
مِنَ الْخَاسِر۪ينَ ﴿٢٣﴾ قَالَ اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّۚ وَلَكُمْ فِي الْاَرْضِ
مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ اِلٰى ح۪ينٍ ﴿٢٤﴾ قَالَ ف۪يهَا تَحْيَوْنَ وَف۪يهَا تَمُوتُونَ وَمِنْهَا
تُخْرَجُونَ ﴿٢٥﴾

19. Ey Âdem! Sen ve eşin cennete yerleşin ve dilediğiniz yerden yeyin; fakat şu ağaca yaklaşmayın, değilse zalimlerden olursunuz.

20. Şeytan, gizlenmiş olan avret yerlerini kendilerine göstermek için onlara fısıldadı ve dedi ki: "Rabbiniz size bu ağacı, sırf melek olursunuz yahut ebedi kalanlardan olursunuz diye yasakladı."

21. Ayrıca onlara yemin de etti: "Ben sadece size samimiyetle öğüt verenlerdenim."

22. Böylece ikisini de aldattı. Ağacı tadar tatmaz avret yerleri kendilerine görünüverdi ve onlar cennet yapraklarıyla üzerlerini örtmeğe koyuldular. Bunun üzerine Rableri onlara seslendi: "Size o ağaç hakkında yasak koymamış mıydım? Şeytanın apaçık düşmanınız olduğunu size söylememiş miydim?"

23. Dediler ki: "Rabbimiz! Kendimize zulmettik; bizi bağışlamaz ve bize merhamet etmezsen, kaybedenlerden oluruz."

24. Buyurdu ki: "Birbirinize düşman olarak inin. Belli bir müddete kadar yeryüzünde yerleşecek ve geçineceksiniz."

25. Buyurdu ki: "Orada yaşayacak, orada ölecek ve oradan çıkarılacaksınız."

Âdem ile Havva'nın cenneti, yasak ağaç, avret yerlerinin kendilerine görünmesi, cennetten çıkarılmaları gibi konular, Bakara sûresinin 34-36. âyetlerinin tefsirlerinde geniş bir şekilde ele alındı. Daha geniş bilgi için oraya müracaat edilebilir.

Şeytan, insanları kandırmak için her yola başvuracağını ve çoğunu saptıracağını söylemişti. Bazı müfessirler Hz. Âdem'in şeytanın sözüne aldanmasını deneyimsizliğine bağlamaktadır. Çünkü şeytan kendisinden önce yaratılmıştı, Âdem'e göre deneyim sahibiydi. Hz. Âdem'in aldanmasında bu ve başka sebepler rol oynamış olabilir. Ancak bunlar tali sebeplerdir. Çünkü Kur'ân-ı Kerim Hz. Âdem'in, Allah'ın kendisine yapmış olduğu uyarıları unuttuğunu, Allah'ın talimatına riayet etme konusunda kararlılık göstermediğini belirtmektedir. (Tâhâ 20/115). Bazı âlimler Hz. Âdem'in bir peygamber olduğunu, Allah'ın emrine aykırı hareket etmesinin ise peygamberlerin masumiyetine aykırı olduğunu ileri sürerek yasak ağaçtan yemesinin tamamen sanal bir şey olduğunu yahut kendisinden kaynaklanmayan bir sebeple unuttuğunu söylemektedir.

Her şeyden önce Hz. Âdem'in o zaman peygamber olduğuna dair elde hiçbir delil bulunmamaktadır. Muhtemelen yasak ağaçtan yiyip cennetten çıkarıldıktan ve tövbe ettikten sonra kendisine peygamberlik verilmiştir. Bilindiği gibi onun peygamber olduğuna dair Kur'ân'da sarih bir bilgi mevcut değildir. Peygamber olduğu hadislerde zikredilmektedir. Ama yasak ağaçtan yediğinde kendisine peygamberlik verilmiş olsun ya da olmasın bu konuda hiçbir kusuru yoksa ne diye yüce Allah onu ve eşi Havva'yı cezalandırmış, onlar da **"Rabbimiz! Kendimize zulmettik; bizi bağışlamaz ve bize merhamet etmezsen, kaybedenlerden oluruz"** demişlerdir.

Kuşkusuz, Hz. Âdem'in bu tavrının bizim açımızdan büyük bir önemi var ki yüce Allah bu hususu bize hatırlatmaktadır. Âdem, Allah'ın emirleri karşısında umursamaz bir tavır içerisinde olmasaydı yasak ağaçtan yemez ve cezalandırılmazdı. Ancak Hz. Âdem ve eşi, yasak meyveden yedikten sonra işledikleri suçun farkına varmış ve tövbe etmişler, bu açıdan da sonradan gelecek nesillere örnek olmuşlardır: İnsan şu veya bu sebeple günah işleyebilir. Ama günahından döner de tövbe eder, bir daha o günahı işlemezse yüce Allah onu bağışlar. Yeter ki tövbesinde samimi olsun.

Yirmi dördüncü âyette sözü edilen düşmanlığın, kimler arasında olduğu meselesi, Bakara sûresinin 36. âyetinin tefsirinde anlatılmıştı.

يَا بَنِي آدَمَ قَدْ أَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُوَارِي سَوْآتِكُمْ
وَرِيشًا وَلِبَاسُ التَّقْوَى ذَلِكَ خَيْرٌ ذَلِكَ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ لَعَلَّهُمْ
يَذَّكَّرُونَ ﴿٢٦﴾ يَا بَنِي آدَمَ لَا يَفْتِنَنَّكُمُ الشَّيْطَانُ كَمَا
أَخْرَجَ أَبَوَيْكُمْ مِنَ الْجَنَّةِ يَنْزِعُ عَنْهُمَا لِبَاسَهُمَا لِيُرِيَهُمَا
سَوْآتِهِمَا إِنَّهُ يَرَاكُمْ هُوَ وَقَبِيلُهُ مِنْ حَيْثُ لَا تَرَوْنَهُمْ إِنَّا جَعَلْنَا
الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَاءَ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٢٧﴾

26. Ey Âdemoğulları! Size avret yerlerinizi örtecek bir giysi ve bir de süs indirdik. Ancak takva giysisi; işte o, hepsinden daha hayırlıdır. Tüm bunlar Allah'ın âyetlerindendir; gerek ki öğüt alalar.

27. Ey Âdemoğulları! Şeytan ana-babanızın avret yerlerini onlara göstermek için giysilerini soyup onları cennetten çıkardığı gibi sizi de aldatmasın. Çünkü o ve kabilesi, onları görmediğiniz bir yerden sizi görürler. Biz şeytanları inanmayanların dostları yaptık.

Hz. Âdem ile Havva yasak ağaçtan yedikten sonra avret yerleri kendilerine görünmüş; avret yerlerini çevrelerinde buldukları ağaç yapraklarıyla örtmeye başlamışlardır. Yasak ağaçtan yemeleri ve avret yerlerinin kendilerine görünmesinin ne anlama geldiğini Bakara sûresinin ilgili âyetlerinin tefsirinde anlatılmıştı. Cennetten çıkarıldıktan sonra artık örtünmeleri gerekmektedir. Müfessirler bu âyetin, örtünmenin farz olduğuna delil olduğunu söyler. (Kurtubî, (VII, 182). Nerelerin örtünmesi gerektiği ve erkek ile kadın arasındaki farklar, fıkıh kitaplarıyla ahkâm tefsirlerinde ayrıntılarıyla verilmektedir. Hanefi mezhebine göre erkeğin diz ile göbek arası, kadının ise elleri ve yüzü hariç vücudunun tamamı avrettir. Aralarında Taberî'nin de bulunduğu bazı âlimler, erkeğin avret yerinin sadece ön ve arka edep yerleri olduğunu ileri sürmektedir.

Bazı müfessirler âyetin, müşrik Arapların Ka'be'yi çıplak olarak tavaf etmelerinin çirkinliğine işaret etmek için indirildiğini söyler. Kureyş kabilesi hariç müşrik Araplar Ka'be'yi çıplak tavaf ediyorlardı. Yeni elbisesi olan, elbisesiyle tavaf ediyor fakat tavaftan sonra üzerindeki elbiseyi atıyordu; kimse de o elbiseyi kullanmıyordu. (İbnu Kesir, III, 398),

Burada, *indirme;* yaratma, bağışlama, takdir etme, yasalaştırma anlamındadır. Bazı müfessirler insanların giysilerinin temelde yağan yağmura dayalı olduğu için *indirme* kelimesinin kullanıldığını ileri sürmektedir. Çünkü bitkilerden yapılan giysiler de yağmurun indirilmesine, hayvanların yünlerinden yapılan giysiler de aynı şekilde hayvanların beslenmesi için yağmurun indirilmesine ihtiyaç vardır.

Rîş kelimesi ise elbisenin insan bedenini örtmenin yanında bir süs olduğunu ifade etmek için kullanılmıştır. Bu kelime aynı zamanda rahat ve müreffeh hayat, nimet ve mal için de kullanılır.

"Ancak takva giysisi; işte o, hepsinden daha hayırlıdır."

Avret yerlerinin örtülmesi ve elbisenin süs oluşu ile takva giysisi arasında yakın bir ilişki vardır. Çünkü her ikisi de giysidir; biri vücudun ayıplarını örterken takva da kalbin ayıplarını örter. O halde örtülerden her biri diğerini gerekli kılmaktadır. Çünkü vücudun çıplaklığının ortaya çıkardığı utanma duygusu, Allah'tan utanma ve O'ndan korkma duygusundan kaynaklanır. Allah'tan utanmayan ve O'ndan korkmayan için çıplaklıktan utanma gibi bir duygu söz konusu değildir.

Örtünme medeniyetin bir sonucu olduğu halde günümüzde çıplaklığın medeniyet ve ileriliğin simgesi haline getirilmesi enteresandır. Üstelik modern bilim anlayışına göre, ilk insanlar çıplak yahut yarı çıplak yaşıyorlardı.

Vücudun örtülmesi, utanma duygusundan kaynaklanır. Utanma duygusunun kaynağı ise imandır. Bu sebeple Peygamber; *"Utanmıyorsan dilediğini yap"* buyurmuştur.

"Ey Âdemoğulları! Şeytan ana-babanızı avret yerlerini onlara göstermek için giysilerini soyup cennetten çıkardığı gibi sizi de aldatmasın. Çünkü o ve kabilesi, onları görmediğiniz bir yerden sizi görürler. Biz şeytanları inanmayanların dostları yaptık."

Avret yerlerinin kendilerine görünmesinin anlamının karı-koca münasebeti olduğunu Bakara sûresinin ilgili âyetlerinin tefsirinde açıklamış ve Kur'ân-ı Kerim'in, kadın-erkek ilişkisini daima mecazi anlatımla dile getirdi-

ğine dikkat çekmiştik. İşte bu âyette insanlar bu konuda uyarılmakta, ataları Âdem'in bundan dolayı cennetten çıkarıldığı hatırlatılmaktadır. Şeytan'ın ve kabilesinin özellikle bu konuda, yani insanları aldatma konusunda ne denli tehlikeli olduğunu ifade etmek için de **"o ve kabilesi, görmediğiniz bir yerden sizi görürler"** denmektedir. Kuşkusuz, düşmanın en tehlikeli olanı, görünmeden yaklaşanıdır. Bu sebeple hiç kimse *ben şeytan falan görmüyorum, benimle ne alakası var,* demesin. Bilsin ki şeytan daima pusuda beklemektedir.

Âyet ayrıca şeytanın insanları kandırmak için gizli yöntemlere de başvurduğuna işaret etmektedir. Allah'ı dost edinmeyenler, şeytanı dost edinmişlerdir. Bu sebeple inanmayanlar şeytanın dostlarıdır.

Mutezili âlimler bu âyete dayanarak cinlerin asla insanlar tarafından görülmeyeceğini söylemektedir. Ehl-i Sünnet âlimleri ise cinlerin normalde insanlar tarafından görülmediğini; ama bunun, asla görülmeyecekleri anlamına gelmediğini söylerler. Buna delil olarak da Peygamber (s.a.v.)'in cinleri gördüğüne ve onlardan birini mescidin sütunlarından birine bağladığına, yine İbnu Mes'ud'un, Kur'ân-ı Kerim'i dinlemeye gelen Nusaybin cinlerini gördüğüne dair rivayetleri delil getirirler.

Şunu belirtmek gerekir ki Kur'ân-ı Kerim, Peygamber'in cinleri gördüğüne dair işaret yollu da olsa bir anlatıma yer vermemektedir. Bilakis O, cinlerin gelip Kur'ân-ı Kerim'i dinlediklerini ancak Allah'ın kendisine haber vermesiyle öğrenmiştir. İlgili âyette cinlerin Kur'ân'ı dinledikleri şöyle anlatılmaktadır: *"De ki: Cinlerden bir topluluğun dinleyip sonra şöyle dedikleri bana vahyolundu: 'Gerçekten biz, harika bir Kur'ân okuyuş duyduk' "* (Cin 72/1).

وَاِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً
قَالُوا وَجَدْنَا عَلَيْهَا اٰبَاۤءَنَا وَاللّٰهُ اَمَرَنَا بِهَا قُلْ اِنَّ اللّٰهَ
لَا يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاۤءِ اَتَقُولُونَ عَلَى اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢٨﴾
قُلْ اَمَرَ رَبّ۪ي بِالْقِسْطِ وَاَق۪يمُوا وُجُوهَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ

وَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ كَمَا بَدَاَكُمْ تَعُودُونَ ﴿٢٩﴾
فَرِيقًا هَدٰى وَفَرِيقًا حَقَّ عَلَيْهِمُ الضَّلَالَةُ اِنَّهُمُ اتَّخَذُوا الشَّيَاطِينَ
اَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَيَحْسَبُونَ اَنَّهُمْ مُهْتَدُونَ ﴿٣٠﴾

28. Kötü/çirkin bir şey işlediklerinde: "Babalarımızı bu hal üzere bulduk; hem Allah da bunu emretmişti zaten" derler. De ki: "Allah kötülüğü/çirkinliği emretmez. Hakkında bilginiz olmayan şeyleri mi O'nun adına uydurup söylüyorsunuz?"

29. De ki: "Benim Rabbim adaleti emretmiştir. Her secde yerinde yüzünüzü O'na doğrultun; dini O'na özgü kılarak O'na yakarıp çağrıda bulunun. İlkin sizi yarattığı gibi O'na döneceksiniz."

30. O, bir grubu hidayete erdirdi; diğer grup içinse sapkınlık kaçınılmaz olmuştur; çünkü onlar Allah'ın yanı sıra şeytanları da dostlar edinmişlerdir; hem de hidayette olduklarını düşünerek...

Atalara körü körüne bağlılık, Allah'a ortak koşanların yoludur. Zuhruf sûresinde bu husus şöyle ifade edilmektedir: *"Senden önce de hangi memlekete bir uyarıcı göndermişsek mutlaka oranın varlık sahibi şımarıkları: 'Biz babalarımızı bir din üzerinde bulduk; biz de onların izlerine uyarız' dediler."* (Zuhruf 43/23). Birçok âyette bu anlayışları, "ya babaları bir şeye akıl erdiremiyor idiyse..." "Ya babaları, bir şey bilmiyor ve hidayete ermemiş kimseler idilerse..." gibi ifadelerle reddedilmektedir. Ne var ki onlar bunu Allah'ın emri olarak da görüyorlardı. Çünkü onlara göre, ataları Allah'ın emrine riayet eden kimselerdi.

Âyet, kötü ve çirkin olduğu ortada olan bir davranışı sırf ataları onu yapıyordu diye savunan herkesi kınamaktadır. (İbnu Âşûr, 1516). Kıyamete kadar insanlığa hidayet yolunu gösteren Kur'ân-ı Kerim'in geçmişte kalmış bir gerekçelendirmeyi dile getirmesi düşünülemez. O, evrensel yönleri olan olaylara yer verir. Bu nedenle, müşriklerin körü körüne atalarının peşinden gitmesini Kur'ân eleştiriyor ve rededıyorsa bu, aynı yolu kullananların sonraki dönemlerde de olacağına işarettir. Onun çifte standardı da yoktur. Dolayısıyla Müslümanların da bu tür davranışlarını reddetmektedir.

Söz konusu davranışlar **"Allah, kötülüğü emretmez"** sözleriyle redde-

dilmekte, aynı zamanda genel bir kural da ortaya konulmaktadır: Allah asla kötülüğü ve çirkin şeyleri emretmez. Ancak şeytan kötü ve çirkin şeyleri emreder: *"O size sadece kötülüğü ve çirkin şeyleri, Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri söylemenizi emreder."* (Bakara 2/169).

Hüsün-kubuh/güzel-çirkin meselesinde kelamcılar arasında şöyle bir tartışma söz konusudur: Allah bir şeyi emrettiği için mi o şey hasendir yoksa o şey hasen olduğu için mi Allah onu emretmektedir? Yine Allah bir şeyi yasakladığı için mi o şey kabihtir yoksa kabih olduğu için mi Yüce Allah onu yasaklamaktadır?

Bu konuda âlimlerin bir kısmı, Allah bir şeyi emrettiği için o şey hasen, bir şeyi yasakladığı için de o şey kabihtir, demişlerdir. Kanaatimizce bu âyet ve onu takip eden aşağıdaki âyet bu görüşü reddetmektedir. Çünkü âyette *"Allah kötülüğü emretmez"* denmektedir. O halde kötülük, yani kabihlik, Allah'ın emretmeyeceği o şeyin kendisinde mevcuttur ve bu sebeple Allah onu emretmemektedir. Eğer kabihlik o şeyin kendisinde olmasaydı Allah'ın onu emretmesiyle o şey hasen olurdu.

"De ki: Benim Rabbim adaleti emretmiştir. Her secde yerinde yüzünüzü O'na doğrultun; dini O'na özgü kılarak O'na yakarıp çağrıda bulunun. İlkin sizi yarattığı gibi O'na döneceksiniz."

Âyette geçen *qıst* kelimesi adalet anlamındadır. Adalet ise genel anlamıyla dengeli olma; ifrat ve tefritten uzak durma; orta yol anlamına gelir. Dinin bütün emirlerinde aşırılıklardan uzak olma söz konusudur. Tartışılan hüsün-kubuh açısından bakıldığında adalet yani hasen olma, Allah'ın emrettiği davranışın kendisinde vardır ve bu sebeple Allah onu emretmiştir.

Yüce Allah ibadetlerimizde sadece O'na yönelmemizi istemektedir. Müşrik Araplar günahkâr insanın bir aracı olmaksızın Allah'tan istekte bulunamayacağına inanıyor ve bu sebeple dua ve ibadetlerinde Allah'ın sevgili kulları olduklarına inandıkları kimselerle tavassutta bulunuyorlardı. Mü'min kişi ibadetlerinde ve duasında aracı koymaz. Dini, yani itaati sadece Allah'a özgü kılar ve O'na yönelir, O'ndan ister ve sadece O'na itaat eder. Dinin temeli budur.

Ancak yüce Allah kimseyi buna zorlamaz. Dünya hayatını imtihan yurdu olarak belirlediğinden, insanları serbest bırakmıştır. İnsan bu dünya hayatında yaptığının hesabını mutlaka verecektir. İlk yaratmayı gerçekleştiren Allah ikinci yaratmayı gerçekleştirmeye de kadirdir: **"İlkin sizi yarattığı gibi O'na döneceksiniz."**

Allah kendisine dost olanları hidayete erdirir; şeytana dost olanların varacakları yol ise sapıklıktan başkası olmayacaktır:

"O, bir grubu hidayete erdirdi; diğer grup içinse sapkınlık kaçınılmaz olmuştur; çünkü onlar Allah'ın yanı sıra şeytanları da dostlar edinmişlerdir; hem de hidayette olduklarını düşünerek..."

İnsanlar hesaba çekildiklerinde iki grup olacaklardır. Bunlardan kurtuluşa erişecek olanlar, Allah'ın hidayete kavuşturduğu kimseler olacaktır. Diğer grup ise sapıklığı hak etmiştir. Sapıklığı hak etmeleri yaptıklarının bir sonucudur. Çünkü onlar şeytanı dost edinmişlerdi. Bu grup muhakeme yeteneklerini öylesine yitirmişlerdir ki (ya da "muhakemede bulunmaktan o kadar uzaktırlar ki") şeytanı dost edindikleri halde kendilerinin hidayet üzere olduklarını sanırlar. Kötülük işledikleri halde iyilik işlediklerini sananlar, amelleri en çok boşa gitmiş olanlardır. (Kehf 18/103-104).

Âyet, inanmayanların hidayet üzere olduklarını sanmalarının kendilerine bir yarar sağlamayacağını anlatmaktadır. Peygamberler apaçık delillerle gelirler. Ne var ki inanmayanlar öyle bağnazdırlar ki bu delilleri değerlendirmeye bile tenezzül etmezler. Bu sebeple hidayet üzere olduklarını sanmalarından dolayı mazur görülmezler.

يَا بَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا
تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ ﴿٣١﴾ قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي
أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ قُلْ هِيَ لِلَّذِينَ آمَنُوا فِي
الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا خَالِصَةً يَوْمَ الْقِيٰمَةِ كَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ
يَعْلَمُونَ ﴿٣٢﴾ قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّيَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ
وَالْإِثْمَ وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَأَنْ تُشْرِكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا
وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٣٣﴾ وَلِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ فَإِذَا جَاءَ
أَجَلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴿٣٤﴾

31. Ey Âdemoğulları! Bütün mescitlerde güzel giysilerinizi giyin. Yiyin, için; fakat israf etmeyin. O, israf edenleri sevmez.

32. De ki: "Allah'ın kulları için yarattığı süsü ve temiz yiyecekleri kim haram kılmış!" De ki: "Bunlar, ahirette sadece kendilerinin olmak üzere dünya hayatında inananlar için meşru şeylerdir." Bilenler topluluğuna âyetlerimizi işte böylece ayrıntılı açıklıyoruz.

33. De ki: "Rabbim bana, açık ve gizli çirkin işleri, günahı ve haksız yere saldırganlık yapmayı kesin olarak haram kılmıştır; hakkında hiç bir delil indirmediği bir şeyi O'na ortak koşmamızı ve bilgi sahibi olmadığınız konularda Allah adına sözler uydurmanızı da..."

34. Ve her ümmet için bir ecel vardır; ecelleri tamam olduğunda ise ne bir saat ertelenir ne de bir saat öne alınırlar.

Yukarıda, müşrik Arapların Ka'be'yi çıplak tavaf ettiklerine ve atalarından kalma bu geleneği Allah'ın bir emri imiş gibi görmelerine değinmiştik. 26. âyette ise yüce Allah'ın örtünmeyi emrettiği ve bunun, insanın avret yerlerini örten bir süs olduğu dile getirilmişti. Burada da ilk âyette bu husus vurgulanarak tekrar edilmektedir. Ancak giyinme meselesine yeme ve içme ilave edilmiş, fakat israfa gidilmemesi istenmiştir. Burada, yeme-içmeden söz edilmesinin hacla bir ilgisi olduğu nakledilmektedir. Çünkü müşrik Araplar haccederken az yemek yiyor ve yemeklerini yağsız yapıyorlardı. Böylece hac işine daha çok önem vermiş olduklarına inanıyorlardı. Bugün de bazı kimseler yırtık-pırtık elbiselerle ve saçı-başı dağınık perişan bir şekilde Allah'ın huzuruna çıkmanın daha uygun bir davranış olduğunu sanmaktadır. Âyet, bu tür anlayışları da reddetmektedir. Bilakis, Allah'ın huzuruna temiz ve düzenli giysilerle çıkmak gerekir. İşte bundan dolayı **"Bütün mescitlerde güzel giysilerinizi giyin"** denmektedir.

Yeme ve içmeyle ilgili bu ifade, cahiliye döneminde hac mevsiminde Allah'ın evine giden müşrik hacıların takındıkları tavır vesileyle burada zikredilmiş olup bu davranışlarının yanlışlığına işaret olsa bile ifade edilen hüküm geneldir ve bütün zamanları kapsar.

İsraf haramı helâl kılmak, helâlı haram yapmak veya yeme-içme ve süs eşyasında aşırı gitmektir. Yeme-içmede aşırıya gitmemek insan sağlığı açısından da önemli bir husustur. Din, insan sağlığını bozan az yemeyi yasakladığı gibi çok yemeyi de yasaklamaktadır.

"De ki: Allah'ın kulları için yarattığı süsü ve temiz yiyecekleri kim haram kılmış?"

O günün müşriklerinin Ka'be'yi tavaf ederken örtünmemeleri, çok az yemek yemeleri, et yememeleri ve yağ kullanmamaları, kendilerinin uydurdukları şeylerdi. Bu yolla yücelme anlayışı sadece o dönem müşriklerine has bir anlayış değildir. Onlardan önce de sonra da bu yolla yüceleceklerini sananlar olmuştur. Nitekim Müslümanlar arasında da manevi yönden yücelmek ve nefsi öldürmek maksadıyla kaba dokumalı kumaşları yumuşak dokumalara tercih eden, et yemeyi hoş görmeyenler olmuştur. Oysa bunlar, Allah'ın inananlara verdiği güzel şeylerdir. İsrafa düşmemek kaydıyla bunlardan istifade edilmelidir. Allah'ın haram kılmadığı bir şeyi haram saymak, haram saydığı bir şeyi helal saymak gibidir. Bir delile dayanmaksızın bir şeyin helal yahut haram olduğunu söylemek, Allah'a iftira etmekle eşdeğerdir. Bu gibi kimseler asla kurtuluşa eremezler. (Nahl 16/116).

"Bunlar, ahirette sadece kendilerinin olmak üzere dünya hayatında inananlar için meşru şeylerdir."

Temiz yiyecekler ve elbiseler, bu dünya hayatında inananlara ait olmakla birlikte inanmayanlar da onlardan istifade ederler. Ancak âhirette bunlar sadece inananlara ait olacaktır.

"De ki: Rabbim bana, açık ve gizli çirkin işleri, günahı ve haksız yere saldırganlık yapmayı kesin olarak haram kılmıştır..."

Allah katında yüce makamlara ulaşacağız vehmiyle Allah'ın yarattığı yiyecek ve giysileri kendilerine yasaklayanlara, sadece çirkin şeylerin Allah tarafından yasaklandığı hatırlatılmaktadır. Çirkin şeylerin açıkça işleneni yasak kılındığı gibi gizlice işleneni de yasaklanmıştır.

Âyet bütün kötülükleri kapsasın diye çirkin şeylerin yanında günah şeyleri de zikretmektedir. Kötülüklerin en büyükleri ise haksız yere saldırganlık, hakkında hiçbir delil bulunmayanı Allah'a ortak koşmak ve Allah hakkında bilmediği şeyi söylemektir.

"Ve her ümmet için bir ecel vardır; ecelleri tamam olduğunda ise ne bir saat ertelenir ne de bir saat öne alınırlar."

Yüce Allah toplumlara bir süre tanımakta, onlara fırsat vermektedir. Bu fırsatı değerlendirenler peygamberlerin çağrılarına icabet ederler. Bu çağrıya icabet etmeyenler ise âhirette azabı hak ettikleri gibi bu dünya hayatında sonlarını getirirler. İşlenmiş olan kötülükler, gayr-ı ahlâki davranışlar ve günahlar, zulüm ve haksızlıklar toplumların sonlarını hazırlayan davranışlardır. Yüce Allah mühlet verir, ama ihmal etmez. Ümmetler yükselişlerini de sonlarını da

kendileri hazırlarlar. Bununla birlikte ümmetlerin ecellerini ancak Allah bilir. Çünkü ümmetlerin sonlarının dolması gizli ve açık günahların toplamıyla ilgili bir olaydır. Sosyologlar ancak toplumların çöküşlerinde görünür olan olumsuzlukları tespit ederler; gizli olanları ve kalplerden geçenleri tespit edemezler. Bununla birlikte beşeri değerlendirmeler, zahirde olan olayları dikkate almak durumundadır.

يَا بَنٖٓي اٰدَمَ
اِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ رُسُلٌ مِنْكُمْ يَقُصُّونَ عَلَيْكُمْ اٰيَاتٖيۙ فَمَنِ اتَّقٰى وَاَصْلَحَ
فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٣٥﴾ وَالَّذٖينَ كَذَّبُوا
بِاٰيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَٓا اُو۬لٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِۚ هُمْ فٖيهَا
خَالِدُونَ ﴿٣٦﴾ فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا اَوْ كَذَّبَ
بِاٰيَاتِهٖۜ اُو۬لٰٓئِكَ يَنَالُهُمْ نَصٖيبُهُمْ مِنَ الْكِتَابِۜ حَتّٰٓى اِذَا جَٓاءَتْهُمْ
رُسُلُنَا يَتَوَفَّوْنَهُمْۙ قَالُٓوا اَيْنَ مَا كُنْتُمْ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِۜ قَالُوا
ضَلُّوا عَنَّا وَشَهِدُوا عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ اَنَّهُمْ كَانُوا كَافِرٖينَ ﴿٣٧﴾
قَالَ ادْخُلُوا فٖٓي اُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ مِنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ فِي
النَّارِۜ كُلَّمَا دَخَلَتْ اُمَّةٌ لَعَنَتْ اُخْتَهَاۜ حَتّٰٓى اِذَا ادَّارَكُوا فٖيهَا
جَمٖيعًاۙ قَالَتْ اُخْرٰيهُمْ لِاُو۫لٰيهُمْ رَبَّنَا هٰٓؤُ۬لَٓاءِ اَضَلُّونَا فَاٰتِهِمْ
عَذَابًا ضِعْفًا مِنَ النَّارِۜ قَالَ لِكُلٍّ ضِعْفٌ وَلٰكِنْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٣٨﴾

وَقَالَتْ اُو۫لٰيهُمْ لِاُخْرٰيهُمْ فَمَا كَانَ لَكُمْ عَلَيْنَا مِنْ فَضْلٍ
فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ ﴿٣٩﴾

35. Ey Âdemoğulları! Aranızdan size her ne zaman ayetlerimi anlatan elçiler gelir de her kim takvalı davranıp kendini düzeltirse işte onlar için herhangi bir korku yoktur; onlar üzülmeyeceklerdir de!

36. Âyetlerimizi yalanlayıp büyüklük taslayanlara gelince, işte onlar ateş ehlidirler ve orada ebedi kalacaklardır.

37. Allah'a karşı yalan söyleyip iftira eden veya âyetlerini yalanlayan kimseden daha zalim kim olabilir? Onlara kitaptaki payları erişecektir. Nihayet canlarını alacak elçilerimiz gelip de onlara; "Allah'ın yanı sıra kendilerine yakarıp çağrıda bulunduklarınız nerede?" dediklerinde, "Bizi yüz üstü bırakıp da yitip gittiler." karşılığını verirler. Böylece inkârcı oldukları konusunda kendi aleyhlerine şahitlik ederler.

38. (Allah onlara) **"Sizden önce gelip geçmiş insanlardan ve cinlerden topluluklarla birlikte cehenneme girin" diyecektir. Her bir grup girdiğinde yandaşını lanet edecektir. Nihayet hepsi orada toplandıklarında sonrakiler, öncekiler hakkında: "Rabbimiz! İşte bunlar bizi saptırdı, onlara ateşten iki kat azap ver" diyecekler. Allah diyecek ki: "Her biriniz için iki kat azap vardır; lâkin bilmiyorsunuz."**

39. Öncekiler de sonrakilere: "Sizin bize karşı ne üstünlüğünüz vardı? Tadın bakalım azabı; yaptıklarınız sebebiyle..."

İlk âyet genel bir durumu anlatmaktadır. Buna göre hangi topluma bir peygamber gelir de o peygambere iman ederek takvalı olur, yani kendisini Allah'ın azabından koruyacak davranışlarda bulunur ve davranışlarını peygamberin talimatı doğrultusunda düzeltirse işte bunlar için âhirette korkulacak bir durum söz konusu değildir. Onlar üzülmeyecek ve yapmış olduklarına pişmanlık duymayacaklardır.

"Âyetlerimizi yalanlayıp büyüklük taslayanlara gelince, işte onlar ateş ehlidirler ve orada ebedi kalacaklardır."

Âyet kelimesinin alamet, delil gibi anlamlara geldiğine daha önce dikkat çekmiştik. Peygamber'in peygamberliğini ispat eden ve günümüzde *peygamberlik mucizesi* olarak bilinen hususlara da Kur'ân-ı Kerim *âyet* ismini vermektedir. Burada **'âyetlerimizi yalanlayanlar'** şeklinde genel bir ifade kullanıldığına göre, Allah'ın varlığına, sıfatlarına ve göndermiş olduğu peygamberlerin doğruluğuna delil olan bütün hususlar kastediliyor olmalıdır. Kuşkusuz buna Kur'ân-ı Kerim âyetleri de girmektedir. Çünkü onlar da peygamberin peygamberliğine delalet eder; insan tarafından ortaya konması mümkün olmayan bir üsluba sahip olmalarının yanında yine insan tarafından ortaya konması mümkün olmayan mükemmel hükümler içerirler. Büyüklenip Allah'ın bu âyetlerinden yüz çevirenler, **"işte onlar ateş ehlidirler ve orada ebedi kalacaklardır."**

Bunlardan daha zalimi yoktur. Çükü bunlar Allah'a iftira etmekte ve O'nun haram kılmadığını haram kılmakta veya helal kıldığını haram saymakta, O'nun emretmediği şeyleri emrediyor gibi göstermektedirler.

"İşte onlara kitaptaki payları erişecektir."

Burada *kitap* kelimesiyle Kur'ân-ı Kerim'e işaret ediliyorsa, Kur'ân-ı Kerim'de kendileri için zikredilen azabın onlara erişeceği kastedilmektedir. Ama kaderlerin yazılı olduğu kitap kastediliyorsa o kitapta yazılı bulunan şeylerin; rızıklarının, amellerinin, ecellerinin, ceza ve mükâfatlarının vs. gibi hususların başlarına geleceği anlatılmış olmalıdır. Müfessirler bu iki görüşü de ileri sürmüşlerdir.

Onlar kitapta yazılı olan şeyleri yaşarlarken nihayet ecelleri gelir. İşte bu sırada başlarına gelecekler, trajik bir sahne şeklinde tasvir edilmektedir. Melekler canlarını almak için gelmişlerdir. Onlara:

—Allah'ın yanı sıra kendilerine yakarıp çağrıda bulunduklarınız nerede? diyecekler.

O ortak koşanlar:

—Bizi yüz üstü bırakıp da yitip gittiler. karşılığını verecekler.

Böylece işlediklerini bizzat kendileri itiraf edeceklerdir.

Karar:

—Sizden önce gelip geçmiş insanlardan ve cinlerden topluluklarla birlikte cehenneme girin.

Müfessirlerin çoğunluğuna göre, bu kararı onlara Allah bildirecektir. Bazı müfessirler ise bu kararı cehennem bekçileri onlara bildirecekler, demişlerdir. Ama kararı bildirenler cehennem bekçileri olsa da karar Allah'ındır. Allah on-

ları muhatap almaya değer bulmadığı için cehennem bekçileri kararı bildireceklerdir.

Trajik sahne burada son bulmamaktadır. Cehenneme atılırlarken kendi aralarında tartışma ve hesaplaşma başlayacaktır:

"Her bir grup girdiğinde yandaşına lanet edecektir."

Hepsi cehenneme atılıp orada bir araya geldiklerinde tartışma devam etmektedir. Sonrakiler öncekiler hakkında şöyle diyecekler (Burada *öncekiler* ve *sonrakiler*le ya zaman içinde ardı ardına gelenler veya statü itibarıyla birbirlerini takip edenler kastedilmektedir):

—**Rabbimiz! İşte bunlar bizi saptırdı, onlara ateşten iki kat azap ver,** diyecekler.

Yüce Allah şöyle buyuracak:

—**Her biriniz için iki kat azap vardır; lâkin bilmiyorsunuz.**

Öncekiler de sonrakilere şöyle diyecekler:

—**Sizin bize karşı ne üstünlüğünüz vardı? Tadın bakalım azabı; yaptıklarınız sebebiyle..."**

Bu dünyada kötülük üzere yardımlaşanların cehennemdeki tartışmaları böylece sürüp gidecektir.

إِنَّ الَّذِينَ كَذَّبُوا
بِآيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَا لَا تُفَتَّحُ لَهُمْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَلَا يَدْخُلُونَ
الْجَنَّةَ حَتَّىٰ يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ ۚ وَكَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُجْرِمِينَ
﴿٤٠﴾ لَهُم مِّن جَهَنَّمَ مِهَادٌ وَمِن فَوْقِهِمْ غَوَاشٍ ۚ وَكَذَٰلِكَ نَجْزِي
الظَّالِمِينَ ﴿٤١﴾

40. Âyetlerimizi yalanlayan ve onlara karşı büyüklük taslayanlara gelince göklerin kapıları onlar için asla açılmaz ve deve iğnenin deliğinden geçmedikçe de cennete giremezler. Suçluları işte böyle cezalandırırız.

41. Onlar için cehennemden bir yatak ve üstlerinde de örtüler vardır. Zalimleri işte böyle cezalandırırız.

Allah'ın âyetlerini yalanlayanlara göklerin kapılarının açılmaması, onlara bereket ve rahmet kapılarının açılmaması, amellerinin ve dualarının kabul edilmemesi, öldükten sonra ruhlarının göklere yükseltilmemesi, cennetin göklerde olduğu varsayımıyla cennete girmeyecekleri gibi anlamlarla anlamlandırılmıştır. Haddizatında verilen bu anlamlar arasında bir çelişki söz konusu değildir. Çünkü âyette anlatılan, Allah'ın âyetlerini yalanlayan kimsenin Allah'ın merhamet ve bereketiyle bağlarının kesilmesidir. Böyle bir kimsenin ameli kabul edilmez, ölümünden sonra ruhu göklere yükseltilmez ve cennete giremez.

Deve anlamına gelen *cemel* kelimesi, halat anlamına gelen *cummel* şeklinde de okunmuştur. Ancak bu şekildeki kıraat mütevatir değildir, şâz bir kıraattir. Deve ile iğnenin deliği arasında bir münasebetin olmaması savıyla bazı müfessirler bu şâz kıraate sarılmış, söz konusu kelimeye halat anlamı vermişlerdir. Mamafih seleften de kelimeye bu anlamı verenlerin olduğu nakledilmektedir. Deve, Arapların günlük hayatlarında yakından tanıdıkları, dar kapılardan geçmediğini ve ancak geniş kapılardan geçtiğini bildikleri bir hayvandır. Hemen öncesinden *göklerin kapısından* söz edilmesi deve ile iğne deliği arasında bir münasebetin kurulması için yeterlidir. Kaldı ki deyimlerde mantıkî münasebet her zaman kurulamayabilir. Türkçe'deki *baklayı ağzından çıkarmak* ve *kulak asmak* deyimlerinde olduğu gibi. İncillerde (Matta, XIX/24; Markos, X/25 ve Luka XVIII/25) aynı deyimin geçmesi de bu görüşü desteklemektedir. Mamafih kelimeye deve manasını verenler de halat manasını verenler de âyette mümkün olmayan bir şeyin anlatıldığını; Allah'ın âyetlerini yalanlayanların ve onlara karşı büyüklük taslayanların cennete giremeyeceklerinin dile getirildiğini söylerler.

"Onlar için cehennemden bir yatak ve üstlerinde de örtüler vardır. Zalimleri işte böyle cezalandırırız."

Üstlerinde örtüler olduğundan bahsedilmesi, cehennemin onları çepeçevre sardığını anlatmak içindir. Çünkü söz konusu örtü de cehennem ateşinden olacaktır. Bir önceki âyette **"suçluları işte böyle cezalandırırız"** denmişti. Burada da **"zalimleri işte böyle cezalandırırız"** denmekte, böylece onların hem suçlu hem de zalim oldukları anlatılmaktadır.

Yatak-yorgan, insanın uzanıp dinlenmesi içindir. Yatak ve yorganlarının ateşten olduğunun söylenmesi, cehennemde asla rahat yüzü görmeyecekleri-ni ifade eder.

وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَا نُكَلِّفُ
نَفْسًا اِلَّا وُسْعَهَاۤ اُو۬لٰۤئِكَ اَصْحَابُ الْجَنَّةِۚ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ
﴿٤٢﴾ وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِنْ غِلٍّ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ الْاَنْهَارُ
وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي هَدٰينَا لِهٰذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِيَ
لَوْلَاۤ اَنْ هَدٰينَا اللّٰهُۚ لَقَدْ جَاۤءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا بِالْحَقِّۜ وَنُودُۤوا
اَنْ تِلْكُمُ الْجَنَّةُ اُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٤٣﴾

42. İman ederek sâlih amel işleyenlere gelince -ki biz, her kişiye ancak taşıyabileceği yükü yükleriz- işte onlar cennet ehlidir ve onlar orada ebedi kalacaklardır.

43. Zeminlerinden ırmakların çağlayıp aktığı o zaman artık sinelerindeki her tür olumsuz duygu ve düşünceyi silip atmışızdır; onlar da şöyle demektedirler: "Her türlü övgü, bizi bu doğru yola eriştiren Allah'adır. Allah bizi bu doğru yola eriştirmeseydi bu doğru yola erişemezdik. Rabbimizin elçileri gerçeği getirdiler" Onlara seslenilir: "İşte size o cennet ki yaptıklarınız sebebiyle ona mirasçı kılındınız."

Allah'ın âyetlerini yalanlayanların durumu anlatıldıktan sonra iman eden ve sâlih amel işleyenlerin durumuna geçilmektedir. Öncekiler hem suçlu hem de zalim idiler. Ama bunlar yararlı işler yapmışlardır. Öncekiler alevler içerisinde olacaklardır. Bunlar ise altlarından nehirlerin aktığı bahçelerde olacaklardır. Öncekiler cehennemde toplandıklarında birbirleriyle tartışmaya girecek, birbirlerine lanet yağdıracaklardır. Ama iman edenler, şayet birbirlerine

karşı bazı olumsuz duygu ve düşüncelere sahiplerse bunlar da silinip atılacak, birbirlerine içten, samimi dost olacaklardır.

İlk âyette, **"her kişiye ancak taşıyabileceği yükü yükleriz"** denilmesi, cenneti kazanmak ve ebedi nimetlere kavuşmak için insanın tahammül sınırını aşan şeyler yapması gerekmediğini bilakis her insanın bunları başarabileceği anlatılmaktadır.

Cennet, insanın iman etmesi ve işlediği sâlih amellerin bir karşılığı mıdır yoksa tamamen Allah'ın bir bağışı mıdır? Bazı müfessirler ikinci âyette cennetin inananlara miras olarak verileceğinden hareketle tıpkı mirasın bir emek karşılığında olmaması gibi cennetin de insanın emeğinin karşılığı değil, tümüyle Allah'ın bir bağışı olduğunu söylerler. Nitekim Buhari ve Müslim'in de naklettikleri bir hadiste Peygamber (s.a.v.)'in şöyle dediği nakledilir: "Kimse ameliyle cennete giremez. 'Sen de mi ya Rasulallah' dediler. 'Evet, ben de. Ancak Allah'ın fazl u rahmetiyle olursa o başka' demiştir."

Kur'ân-ı Kerim'de birçok âyette cennetin insanın yaptığı iyilikler sayesinde elde edileceği anlatılmaktadır. Nitekim bu âyette de aynı husus vurgulanmaktadır. Ancak yine bu âyette ve başka âyetlerde cennetin inananlara miras kalacağı da ifade edilmektedir. Yukarıda naklettiğimiz hadiste de bu durum dile getirilmektedir.

Belirtmek gerekir ki cennet ve cennetteki nimetler, insanın bu geçici dünya hayatında yaptıklarıyla ölçüldüğünde cennet, kıyas kabul etmeyecek derecede büyük bir mükâfattır; amellerin tam bir karşılığı değildir. O halde bu mükâfatın elde edilmesinde hem insanın amelinin bir payı vardır hem de Allah'ın lütuf ve fazlının. Ancak Allah'ın bu lütuf ve fazlının gerçekleşmesi için mutlaka iman ve sâlih amel gerekir. Bu sebeple inanan kişi amelleriyle mağrur olmamalı ve iyilikleri Allah'tan bilmelidir. İnanan kişinin terbiyesi bunu gerektirir.

وَنَادٰٓى اَصْحَابُ الْجَنَّةِ اَصْحَابَ النَّارِ اَنْ قَدْ وَجَدْنَا مَا وَعَدَنَا رَبُّنَا
حَقًّا فَهَلْ وَجَدْتُمْ مَا وَعَدَ رَبُّكُمْ حَقًّاۜ قَالُوا نَعَمْۚ فَاَذَّنَ مُؤَذِّنٌ
بَيْنَهُمْ اَنْ لَعْنَةُ اللّٰهِ عَلَى الظَّالِمِينَۙ ﴿٤٤﴾ اَلَّذِينَ يَصُدُّونَ عَنْ
سَبِيلِ اللّٰهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجًاۚ وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ كَافِرُونَ ﴿٤٥﴾

وَبَيْنَهُمَا حِجَابٌ وَعَلَى الْأَعْرَافِ رِجَالٌ يَعْرِفُونَ كُلًّا بِسِيمَاهُمْ
وَنَادَوْا أَصْحَابَ الْجَنَّةِ أَنْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ لَمْ يَدْخُلُوهَا وَهُمْ
يَطْمَعُونَ ﴿٤٦﴾ وَإِذَا صُرِفَتْ أَبْصَارُهُمْ تِلْقَاءَ أَصْحَابِ النَّارِ قَالُوا رَبَّنَا
لَا تَجْعَلْنَا مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٤٧﴾

44. Cennet ehli ateş ehline; "Biz, Rabbimizin bize vaat ettiklerini tam olarak gerçekleşmiş bulduk. Rabbinizin size vaat ettiklerini siz de tam olarak gerçekleşmiş buldunuz mu?" diye seslenir. "Evet" derler. O zaman aralarından gür sesli biri yüksek sesle ilan eder: "Allah'ın laneti şol zâlimlerin üzerinedir"

45. Onlar, Allah yolundan alıkoyan ve onu eğip bükmek isteyenlerdir; onlar ahireti de inkâr etmektedir.

46. İki taraf arasında bir perde vardır. Ve A'râf üzerinde de erler vardır; (cennetliklerin ve cehennemliklerin) **her birini yüzlerinden tanıyan cennet ehline: "Selam size!" diye seslenirler. Bunlar oraya girmeyi uman, fakat henüz girmemiş olanlardır.**

47. Gözleri ateş ehlinin tarafına kayınca da "Rabbimiz, bizi zalimler güruhuyla, beraber kılma" derler.

İlk âyette cennet ehli ve cehennem ehli arasında geçecek karşılıklı bir konuşmadan söz edilmektedir. Cennet ehli cennette toplandıktan sonra cehennemde toplanan cehennem ehline seslenecekler: **"Biz, Rabbimizin bize vaat ettiklerini tam olarak gerçekleşmiş bulduk. Rabbinizin size vaat ettiklerini siz de tam olarak gerçekleşmiş buldunuz mu?"** Yani bizler, yüce Rabbimizin elçilerinin dili üzere bize vaat edilen nimet ve güzelliklerin gerçek olduğunu gördük, sizler de size dünya hayatında haber verildiği gibi cehennem ve azabının gerçek olduğunu gördünüz mü? Cehennem ehlinin cevabı **"evet"** olacaktır.

Orada gerçekleşecek olan bu konuşmanın şimdiden haber verilmesi, muhatapların şimdiden hangi grup içerisinde yer almak istediklerini seçmeleri için bir uyarıdır.

İki taraf arasında söz konusu konuşma geçtikten sonra bir çağrıcı şöyle seslenecektir: **"Allah'ın laneti şol zâlimlerin üzerine olsun."**

Çağrıcının lanetlediği zalimler sonraki âyette şöyle tanıtılmaktadır: **"Onlar ki Allah yolundan alıkoydular, onu eğri göstermeye çalıştılar. Onlar âhireti de inkâr ediyordular."**

"İki taraf arasında bir perde vardır. Ve A'râf üzerinde de erler vardır; (cennetliklerin ve cehennemliklerin) **her birini yüzlerinden tanıyan cennet ehline: "Selam size!" diye seslenirler. Bunlar oraya girmeyi uman, fakat henüz girmemiş olanlardır."**

A'râf kelimesi bir şeyin en yüksek kısmı anlamına gelir. Horozun ibiği ve atın yelesi anlamında da kullanılan *urf* kelimesinin çoğuludur. Buna göre A'râf cennet ile cehennem arasındaki duvar/sur anlamındadır. Aradaki bu surun üzerinde duran ve cennet ehline **"Selam size!"** diye sesleneceklerin kimler oldukları hakkında farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bunların melekler yahut peygamberler olduklarını söyleyenler vardır. Buna göre henüz cennet ehli cennete girmemişlerdir. İkinci bir görüşe göre söz konusu kimseler, iyilikleri ve kötülükleri eşit olup cennetlikler cennete ve cehennemliklerle de cehenneme yerleştirilinceye kadar kendileri hakkında verilecek kararı A'râf üzerinde bekleyenlerdir. Bunlar, cennete girmeyi uman fakat henüz girmemiş olan kimselerdir. Bir yandan cennettekilere: **"Selam size!"** diye sesleniyor **"Gözleri ateş ehlinin tarafına kayınca da; Rabbimiz, bizi zalimler güruhuyla birlikte bulundurma"** diyorlar. Gözleri, hep cennet ehlinin üzerindedir, gıpta ile onları seyrediyorlar. Bu sebeple **"Gözleri ateş ehlinin tarafına kayınca..."** denmektedir.

A'râf ehliyle ilgili anlatılanlardan öyle anlaşılıyor ki onlar, dünya hayatında insanları dışarıdan gözlemlemiş kimselerdir. Buradaki konumları da buna benzemektedir. Bu sebeple onların melekler olduklarını söyleyen görüşün daha tutarlı olduğu görülmektedir.

عَلَيْكُمْ وَلَٓا اَنْتُمْ تَحْزَنُونَ ﴿٤٩﴾ وَنَادٰٓى اَصْحَابُ النَّارِ اَصْحَابَ
الْجَنَّةِ اَنْ اَف۪يضُوا عَلَيْنَا مِنَ الْمَٓاءِ اَوْ مِمَّا رَزَقَكُمُ اللّٰهُۜ قَالُوٓا اِنَّ اللّٰهَ
حَرَّمَهُمَا عَلَى الْكَافِر۪ينَۙ ﴿٥٠﴾ اَلَّذ۪ينَ اتَّخَذُوا د۪ينَهُمْ لَهْوًا
وَلَعِبًا وَغَرَّتْهُمُ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَاۚ فَالْيَوْمَ نَنْسٰيهُمْ كَمَا نَسُوا لِقَٓاءَ
يَوْمِهِمْ هٰذَاۙ وَمَا كَانُوا بِاٰيَاتِنَا يَجْحَدُونَ ﴿٥١﴾

48. A'râf ehli, yüzlerinden tanıdıkları bazı kimselere de seslenerek derler ki: "Çokluğunuz ve büyüklük taslamanız size bir yarar sağlamadı.

49. Allah'tan kendilerine bir rahmet ulaştırmayacağına dair yemin ettiğiniz kimseler bunlar mıydı?" (Cennetliklere yönelerek): **"Girin cennete! Sizin için herhangi bir korku yoktur; hem siz mahzun da olmayacaksınız."**

50. Cehennem ehli cennet ehline: "Üzerimize suyunuzdan ya da Allah'ın rızık olarak size verdiklerinden dökün" diye seslenirler. Onlar da derler ki: "Doğrusu Allah inkâr edenlere bunları yasaklamıştır."

51. O kimseler ki dinlerini bir oyun, bir eğlence edindiler de dünya hayatı onları aldattı. "Onlar, bugünle karşılaşacaklarını nasıl unuttular, âyetlerimizi nasıl inkâr ettilerse Biz de onları bugün unutacağız"

48. âyette *çokluğunuz* şeklinde tercüme ettiğimiz جَمْعُكُمْ kelimesi, *biriktirdiğiniz servet* şeklinde de tercüme edilebilir. Her iki tercüme de müşriklerin dünya hayatındaki güçlerinin öteki dünyada onlara yarar sağlamayacağını anlatmaktadır. Şayet gerçekten âhiret diye bir şey varsa bu dünya hayatında güçlü olanların gücü öbür hayatta da onlara yararı olacaktır diye düşünüyorlardı. Oysa dünya hayatında güçlü olmanın öteki hayatta hiçbir yararı olmayacaktır: *"Şüphesiz, sizi ilk defa yarattığımız gibi, bize teker teker geldiniz. Size verdiklerimizi ardınızda bıraktınız. Aranızda Allah'ın ortakları olduklarını iddia ettiğiniz şefa-*

atçilerinizi yanınızda görmüyoruz. Aranızdaki bağlar kesinlikle kopmuş; ileri sürdükleriniz sizden ayrılmışlardır." (En'âm 6/94).

Müşrikler, özellikle aralarında güçsüz ve fakir olan kimselerin İslâm'ı kabul etmelerini alay konusu yapıyor, *bunlar mı cennete girecek!* diyorlardı. İşte A'râf ehli bu tür sözlerini onlara hatırlatarak: **"Allah'tan onlara bir rahmet dokunmayacağına dair yemin ettiğiniz kimseler bunlar mıydı?"** diye sesleneceklerdir. Ardından cennetliklere dönecek ve **"Girin cennete! Sizin için ne bir korku vardır, ne de üzüleceksiniz,"** diyeceklerdir.

Sahip oldukları mal ve güçten dolayı böbürlenen ve fakir oluşlarından dolayı inananları hor gören cehennemlikler, inanan ve cennete girmiş olanlara yalvararak: **"Üzerimize bolca su dökün yahut Allah'ın size bahşettiği yiyecekten verin,"** diye seslenecekler. Onların cevabı şöyle olacaktır: **"Doğrusu Allah inkâr edenlere bunları yasaklamıştır."** Kuşkusuz cehennemliklerin karşılaşacakları bu sahneler acılarına acı katacak, daha da aşağılanmış olacaklardır.

"O kimseler ki dinlerini bir oyun, bir eğlence edindiler de dünya hayatı onları aldattı..."

Dinlerini eğlence ve oyun edindiler ifadesi iki şekilde anlaşılabilir:

Birincisi: Onların, eğlence ve oyunu din edindikleridir.

İkincisi ise; dini alaya almalarıdır.

Her iki görüş de müfessirler tarafından dile getirilmiştir. Bu kimseler dünya hayatına kendilerini kaptırmış olduklarından bir gün gelip Allah'ın huzurunda hesap vereceklerini göz ardı etmişler ve Allah'ın gönderdiği âyetlere karşı umursamaz bir tavır içerisine girmişlerdi. İşte bu sebeple âhirette hiçbir itibarları olmayacaktır.

وَلَقَدْ جِئْنَاهُمْ بِكِتَابٍ فَصَّلْنَاهُ عَلٰى عِلْمٍ هُدًى وَرَحْمَةً
لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٢﴾ هَلْ يَنْظُرُونَ اِلَّا تَأْوٖيلَهُۜ يَوْمَ يَأْتٖي
تَأْوٖيلُهُ يَقُولُ الَّذٖينَ نَسُوهُ مِنْ قَبْلُ قَدْ جَٓاءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا
بِالْحَقِّۚ فَهَلْ لَنَا مِنْ شُفَعَٓاءَ فَيَشْفَعُوا لَنَٓا اَوْ نُرَدُّ فَنَعْمَلَ غَيْرَ

الَّذ۪ي كُنَّا نَعْمَلُ قَدْ خَسِرُٓوا اَنْفُسَهُمْ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا
يَفْتَرُونَ ﴿٥٣﴾ ع

52. Kuşkusuz biz onlara, bir bilgiye dayalı olarak açıkladığımız, inanan bir toplum için bir hidayet ve rahmet kaynağı olan bir Kitap getirdik.

53. Mutlaka onun te'vilini mi bekliyorlar? Te'vilinin geldiği gün daha önce onu göz ardı edenler: "Rabbimizin elçileri, kesinlikle gerçeği getirmişler, şimdi bize şefaat edecek kimse var mıdır ki bize şefaat etsin yahut geri gönderilsek de daha önce yapmış olduklarımızdan başka türlüsünü yapsak" derler. Doğrusu, kendilerini hüsrana uğrattılar. Uydurdukları şeyler de terk edip kayboldu.

Onlara şanı yüce bir Kitap indirdik. Her şeyi kuşatan bilgimizle onların neye ihtiyaç duyacaklarını, dünya hayatında ve öteki hayatta mutluluklarını sağlayacak hususları bilerek bu Kitapta indirdik. İndirdiğimiz bu kurallar, doğru yola ileten ve muhataplara rahmet olacak kurallardır. Din olarak ihtiyaç duyacakları hususların hepsini de bu Kitapta onlara açıkladık.

"Mutlaka onun te'vilini mi bekliyorlar? Te'vilinin geldiği gün..."

İnanmaları için Peygamber mucize ile gönderildi ve onlara her şeyi apaçık ortaya koyan bir Kitap getirdi. Ama onlar bunu göz ardı ettiler. Kitapta sözü edilen kıyametin kopmasını ve onlara verilecek olan azabı beklediler.

Azap gelip çattığında ise peygamberlerin gerçek olduğunu kabul edecekler ama iş işten geçmiş olacaktır. Yüce Allah peygamberleri ikrar edeceklerini belirttikten sonra iki istekte bulunacaklarını ifade etmektedir: Evvela onlara şefaat edecek kimse var mı diye arayışa girecekler. İkinci istekleri ise peygamberleri doğrulamak için tekrar dünya hayatına geri gönderilmek şeklinde olacaktır. Bu iki isteklerinin boş şeyler olduğu ve isteklerinin kabul edilmeyeceği âyetin sonundaki **"Doğrusu, kendilerini hüsrana uğrattılar. İftiraları onları terk edip kayboldu"** şeklindeki sözlerden dolaylı olarak anlaşılmaktadır. Başka âyetlerde ise bu isteklerinin kabul edilmeyeceği açıkça ifade edilmiştir: *"Şefaatçilerin şefaati onlara bir yarar sağlamayacaktır."* (Müddessir 74/48). *"O suçluları bir görsen! Rablerinin huzurunda başlarını öne eğmiş olarak,*

'Rabbimiz! Gördük ve duyduk, bizi geri gönder ki iyi iş yapalım, biz kesin inandık' (diyecekler). *Dileseydik kuşkusuz herkesi doğru yola getirirdik. Ama tarafımızdan şu söz kesinlik kazanmıştır: Kesinlikle cehennemi cinler ve insanlarla dolduracağım. Bu günümüze kavuşmayı göz ardı etmenizden dolayı tadın bakalım. Biz de sizi göz ardı ediyoruz. Yaptıklarınıza karşılık sonsuzluk cezasını tadın."* (Secde 32/12-14).

Başka bir âyette dünya hayatına geri gönderilmiş olsalar daha önce yaptıklarını yapacakları anlatılmaktadır: *"Geriye döndürülseler de yine sakındırıldıkları şeyleri yapacaklar. Onlar, kesinlikle yalan söylüyorlar."* (En'âm 6/28). Naklettiğimiz bu âyetler reenkarnasyonun olmayacağını kesin olarak ortaya koymaktadır.

إِنَّ رَبَّكُمُ اللّٰهُ الَّذ۪ي خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ
ف۪ي سِتَّةِ اَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ يُغْشِي الَّيْلَ النَّهَارَ
يَطْلُبُهُ حَث۪يثًاۙ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ مُسَخَّرَاتٍ بِاَمْرِه۪ۜ
اَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْاَمْرُۜ تَبَارَكَ اللّٰهُ رَبُّ الْعَالَم۪ينَ ﴿٥٤﴾ اُدْعُوا رَبَّكُمْ
تَضَرُّعًا وَخُفْيَةًۜ اِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَد۪ينَۚ ﴿٥٥﴾ وَلَا تُفْسِدُوا
فِي الْاَرْضِ بَعْدَ اِصْلَاحِهَا وَادْعُوهُ خَوْفًا وَطَمَعًاۜ
اِنَّ رَحْمَتَ اللّٰهِ قَر۪يبٌ مِنَ الْمُحْسِن۪ينَ ﴿٥٦﴾ وَهُوَ الَّذ۪ي يُرْسِلُ
الرِّيَاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِه۪ۜ حَتّٰىٓ اِذَٓا اَقَلَّتْ سَحَابًا ثِقَالًا
سُقْنَاهُ لِبَلَدٍ مَيِّتٍ فَاَنْزَلْنَا بِهِ الْمَٓاءَ فَاَخْرَجْنَا بِه۪ مِنْ كُلِّ
الثَّمَرَاتِۜ كَذٰلِكَ نُخْرِجُ الْمَوْتٰى لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٥٧﴾

وَالْبَلَدُ الطَّيِّبُ يَخْرُجُ نَبَاتُهُ بِإِذْنِ رَبِّهِ وَالَّذِي خَبُثَ لَا يَخْرُجُ
إِلَّا نَكِدًا كَذَلِكَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَشْكُرُونَ ﴿٥٨﴾

54. Şüphesiz ki Rabbiniz gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra da Arş'a kurulan; gündüzü, durmadan onu kovalayan gece ile örten; güneşi, ayı ve yıldızları emrine boyun eğer halde yaratandır.Bilesiniz ki yaratma ve buyruk sadece O'nundur. Allah yücedir ve âlemlerin Rabbidir.

55. Rabbinize yalvara yalvara, için için dua edin. Herhalde O, aşırı gidenleri sevmez.

56. İyi bir düzene girmişken, artık yeryüzünde bozgunculuk çıkarmayın. Ürpererek ve umutla O'na yalvarın. Allah'ın rahmeti elbette iyilik yapanlarla beraberdir.

57. O'dur rahmetinin hemen önünde rüzgârları müjdeci olarak gönderen. Nihayet rüzgârlar ağır bulutları yüklendiğinde onu ölü bir memlekete sevk ederiz; onunla yağmur indirir, arkasından her türlü ürün çıkarırız. İşte biz ölüleri de bunun gibi çıkaracağız. Gerek ki ibret alasınız.

58. Hoş memlekete gelince; Allah'ın izni ile onun bitkisi hemen çıkıverir. Fena olanınsa çıkmaz; (çıkanlar sadece) **işe yaramayanlardır. Şükreden topluluk için âyetlerimizi işte böyle türlü türlü açıklarız.**

Arap dilinde *yevm/gün* kelimesi, bildiğimiz gün anlamında kullanıldığı gibi mutlak olarak zaman ve belli bir dönem anlamında da kullanılır. Bildiğimiz yirmi dört saatlik gün, göklerle yerin oluşup düzene girmelerinden sonra söz konusu olduğuna göre, burada altı dönem/aşama kastediliyor olmalıdır. Kuşkusuz ki Yüce Allah, evrenin tamamını aşamalara tabi tutmadan bir anda yaratabilirdi. Ancak O'nun hikmeti, evreni aşama aşama yaratmayı uygun görmüştür. Belki de böyle yaratması ilminin genişliğine, kudretinin yüceliğine ve yaptıklarını bir düzen ve program çerçevesinde yaptığına ilave bir delildir.

Bazı müfessirler söz konusu günlerle bildiğimiz haftanın günlerinin kastedildiğini söyler ve bu konuda Ebu Hüreyre'den bir hadis naklederler. (Müslim, Kitabu Sıfatı'l-Kıyame ve'l-Cenneti ve'n-Nar, VIII/127). Söz konusu riva-

yette haftanın yedi gününde nelerin yaratıldığı tek tek belirtilir. Bu arada Hz. Âdem'in de yedinci günde yaratıldığı ifade edilir.

Her şeyden önce söz konusu rivayet Kur'ân-ı Kerim'e aykırıdır. Çünkü Kur'ân-ı Kerim'de yaratmanın altı günde bittiği ifade edildiği halde bu rivayette yedi gün sıralanmaktadır. Rivayette, Hz. Âdem'in yaratılışının yedinci günde olabileceği; çünkü onun yaratılışının, göklerin ve yerin yaratılışıyla ilgisi olmadığı, tüm bunlar altı günde yarıldıktan sonra Adem'in yedinci güne tesadüf eden günde yaratıldığı kastedilmiş olmalıdır da denemez. Çünkü belli ki rivâyette ilk yaratılış sırasıyla verilmektedir. Bu sebeple Buhari ve başka hadis bilginleri bu rivayetin aleyhinde bulunmuş ve Ebu Hüreyre'nin bunu, israiliyatı rivayet eden Ka'bu'l-Ahbar'dan aktarmış olabileceğini söylemişlerdir. (İbnu Kesir, III, 422).

Allah'ın Arş'a istiva etmesi/kurulması meselesine gelince, bu konuda pek çok şey söylenmiştir. Halef dediğimiz sonraki dönem âlimleri, genelde istiva kelimesini istila etme, hâkimiyeti altına alma, yönetme gibi anlamlarda değerlendirmişlerdir. Önceki dönem âlimleri ise tevile gitmeden, onu, olduğu gibi kabul etmişlerdir.

Selef âlimleri, nasıl Allah'ın duymasının veya görmesinin keyfiyetini bilmediğimiz halde öylece inanıyorsak Allah'ın fiillerini dile getiren sıfatlarına da öylece inanırız. Tıpkı diğer sıfatlarda olduğu gibi nasıllığını bilmeyiz, derler. İmam Malik'e Allah'ın Arş'ına nasıl istivâ ettiği sorulduğunda: *"İstiva'ın (Arap dilinde) ne anlama geldiği bilinmiyor değildir. Nasıl istivâ ettiğini biz bilemeyiz. Allah'ın istivâ ettiğine inanmak gerekir. Bu gibi konularda soru sormak ise bid'attir"* karşılığını vermiştir. (Âlûsî, IV, 134).

Allah'ın haberî ve fiilî sıfatları konusundaki tevil, Mu'tezile tarafından başlatılmıştır. Ehl-i Sünnet âlimleri daha önce buna karşı çıkmışlarsa da sonraki dönemlerde onların da bir kısmı tevil yolunu izlemişlerdir. Hatta bazıları, bu gibi hususları tevil etmenin Ehl-i Sünnet'in temel görüşü olduğunu sanır yahut bunu bu şekilde göstermeye çalışır.

Allah'ın Arş'a kurulmasını, ister mahiyetini bilmediğimiz ve bunu yaratıklarının herhangi bir şeye kurulup oturması gibi olmadığını söylediğimiz bir kurulma şeklinde anlayalım ister hâkimiyeti altına alma ve yönetme şeklinde; sonuçta anlatılmak istenen, Allah'ın gökleri ve yeri o yüce kudretiyle yönettiğidir. Nitekim bu anlam, âyetin devamından da anlaşılmakta güneş, ay ve yıldızların Allah'a itaat ettikleri, yaratma ve buyruğun sadece O'na ait olduğu ve O'nun âlemlerin Rabbi olduğu anlatılmaktadır.

"Rabbinize yalvara yalvara, için için dua edin. O, aşırı gidenleri sevmez."

Yalvara yalvara diye çevirdiğimiz تَضَرُّعًا kelimesine bazı müfessirler, *sesli olarak* anlamını vermişlerdir. Çünkü söz konusu kelime, *sesli yalvarma* anlamına da gelmektedir. Bazı müfessirler ise kelimenin sadece *yalvarma, muhtaçlığını ifade etme* anlamına geldiğini söylemişlerdir. Bunların bir kısmına göre duanın sessiz yapılması gerekir. Nitekim seslerini yükselterek dua edenlere Peygamber (s.a.v.): *"Siz ne bir sağıra ne de uzaktaki birine dua ediyorsunuz; dua ettiğiniz Allah, duyandır, yakındır" demiştir.* (Buhari, Kitabu'l-Cihad 56; Müslim, Kitabu'z-Zikri ve'd-Dua, 48). İbadet ve duada samimiyet çok önemlidir. Sessiz dua daha içtendir, riya ve gösterişten uzaktır.

Netice olarak bazı âlimler, duanın sessiz olması gerektiğini savunurken bazıları sesli duanın olabileceğini ve yasaklananın, sesi yükseltip bağırarak dua etmek olduğunu söylemişlerdir. Buna göre bağıra çağıra dua etmek, bütün Müslüman âlimlere göre haram kılınmıştır.

Âyetin sonundaki **"O, aşırı gidenleri sevmez"** cümlesi, öncelikle dua konusundaki aşırılıkları içerir. Duada aşırı gitme, hem bu âyette sözü edilen hususlara riayet etmemek hem de diğer âyetlerde sözü edilen, Allah'la birlikte başkasına yahut Allah'tan başkasına dua etmek gibi hususları içerir. Yapılacak şeyler varken fiili hiçbir şey yapmadan sadece söz ile dua etmek de aşırı gitme kapsamına girer.

"İyi bir düzene girmişken, artık yeryüzünde bozgunculuk çıkarmayın..."

Âyet herhangi bir alan belirtmemektedir. Bu sebeple toplumsal hayatı ilgilendiren sosyal ve siyasal alanın; ekonomi, din ve ahlâk alanlarının tamamı âyetin kapsamına girmektedir. İnsanı ve onun toplumsal hayatını ilgilendiren bütün konular âyetin kapsamı içerisindedir. Hatta ekolojik dengeyi bozmak da âyetin kapsam alanına giren hususlar arasındadır. Çünkü ekolojik dengenin bozulması insanların sağlıklarını ve sosyal hayatlarını bozan hususlardandır.

Bir önceki âyette yalvararak ve gizlice Allah'a dua edilmesi istenmişti. Burada da ürpererek ve Allah'ın mükâfatına kavuşmayı, azabındansa uzak olmayı umarak dua edilmesi istenmektedir. Çünkü ancak böyle biri yeryüzünde fesat çıkarmaz. Allah'ın rahmeti bu şekilde dua eden ve yeryüzünde bozgunculuk çıkarmayanlara yakındır.

"O'dur rahmetinin hemen önünde rüzgârları müjdeci olarak gönderen..."

Kur'ân-ı Kerim'de rîh/rüzgâr kelimesi tekil olarak insanlara ve çevreye zarar veren rüzgâr için kullanır, çoğul olarak riyâh/rüzgârlar kelimesi ise daima insanlara yararı dokunan rüzgâr için kullanılır. Yirmi üç yıllık uzun bir zaman diliminde indirilmiş olan Kur'ân'da bu tür lafzî inceliklerin bulunması, Kur'ân-ı Kerim'in ilâhîliğine işaret eden hususlardandır.

Tabiat olayları ile dini konuları mezcederek anlatım, Kur'ân-ı Kerim'in üslup özelliklerindendir. Böylece okuyucunun zihnine Kur'ân-ı Kerim ve tabiat olaylarının aynı kaynaktan olduğu düşüncesi yerleştirilmektedir. Bunun sonucunda inanan kişi kendisini bu evrende yabancı hissetmez, bilakis evrenle uyum içerisinde olduğunu hisseder.

Yağmur yağdırmazdan önce rüzgârlar göndermesi de Allah'ın rahmetinin bir sonucudur. Ancak buradaki rahmet sadece iman edenlere has değildir; inanan-inanmayan herkesi kapsar.

Yüce Allah rüzgârın esmesi, yağmurun yağması, bitkilerin yeşermesi ve benzeri tabiat olayları için birtakım kural ve kanunlar koymuştur ve bu kural ve kanunların yöneticisi kendisidir. Söz konusu kuralları koyan da yöneten de kendisi olduğundan bu gibi olayları kendisine izafe eder.

Yağmur yağdıran ve bu yağmurla ölmüş bitkileri yeniden yeşerten Yüce Allah ölmüş insanları da yeniden diriltmeye kadirdir.

"Hoş memlekete gelince; Allah'ın izni ile onun bitkisi hemen çıkıverir. Fena olanınsa çıkmaz; (çıkanlar sadece) **işe yaramayanlardır. Şükreden topluluk için âyetlerimizi işte böyle türlü türlü açıklarız."**

İbnu Abbas'a göre, burada bir benzetme söz konusudur. Hoş toprak inanan kimseye, fena toprak da inanmayan kişiye benzetilmiştir. (Âlûsî, IV, 148). Katâde ise şöyle demektedir: *"İnanan kişi Allah'ın Kitabını duydu ve onu aklıyla kavrayıp ondan yararlandı; tıpkı bol yağmur alıp bitkisi yeşeren bereketli toprak gibi... Kâfir kişi ise tamamen bunun aksinedir."* (Kasimî, VII, 2759).

مِنْ قَوْمِهٖٓ اِنَّا لَنَرٰيكَ فٖي ضَلَالٍ مُبٖينٍ ﴿٦٠﴾ قَالَ يَا قَوْمِ لَيْسَ بٖي
ضَلَالَةٌ وَلٰكِنّٖي رَسُولٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمٖينَ ﴿٦١﴾ اُبَلِّغُكُمْ
رِسَالَاتِ رَبّٖي وَاَنْصَحُ لَكُمْ وَاَعْلَمُ مِنَ اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٦٢﴾
اَوَعَجِبْتُمْ اَنْ جَٓاءَكُمْ ذِكْرٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَلٰى رَجُلٍ مِنْكُمْ لِيُنْذِرَكُمْ
وَلِتَتَّقُوا وَلَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٦٣﴾ فَكَذَّبُوهُ فَاَنْجَيْنَاهُ وَالَّذٖينَ
مَعَهُ فِي الْفُلْكِ وَاَغْرَقْنَا الَّذٖينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا اِنَّهُمْ
كَانُوا قَوْمًا عَمٖينَ ﴿٦٤﴾ ع

59. Andolsun, Nûh'u elçi olarak kavmine gönderdik. O da varıp dedi ki: "Ey Kavmim! Allah'a ibadet edin; çünkü O'ndan başka ilâhınız yoktur. Size gelecek büyük bir günün azabından korkuyorum."

60. Kavminden ileri gelenler: "Biz seni apaçık bir sapkınlık içinde görüyoruz" dediler.

61. Dedi ki: "Ey kavmim! Bende bir sapkınlık yok; aksine ben, âlemlerin Rabbi tarafından (gönderilmiş) **bir elçiyim."**

62. Size Rabbimin mesajlarını iletiyorum ve size (bütün içtenliğimle) **öğüt veriyorum. Bilmediğiniz şeyleri Allah'ın yardımıyla biliyorum.**

63. Sizi uyarması için, sizin de Allah'tan sakınmanız ve bu sayede merhamet edilmeniz aranızdan bir adama Rabbinizden bir öğüt gelmesine şaşırdınız mı?"

64. Bunun üzerine onu yalanladılar. Biz de onu ve onunla beraber gemide bulunanları kurtardık; âyetlerimizi yalanlayanları ise suya batırdık. Çünkü onlar, kör bir topluluktu.

Sûrenin bu bölümünde peygamber kıssalarına yer verilmektedir. Söz konusu kıssaların iki temel amacı vardır. Bunlardan biri, Peygamber (s.a.v.)'i teselli etmektir. Böylece Peygamber'e, inkâr edenlerin inatlarının sadece kendi döneminin bir özelliği olmadığı, kendisinden önceki peygamberlerin de bu tür inatçılarla karşı karşıya geldikleri ve buna rağmen o peygamberlerin, Allah tarafından kendilerine verilen görevi yerine getirdikleri hatırlatılarak teselli edilmektedir. İkinci temel amaç ise inananların, iman-küfür mücadelesinde geçmişten ibret almalarıdır.

Sözü edilen bu iki temel amacın yanı sıra anlatılan kıssalarda şunlar da amaçlanmaktadır: İman edenler bilsinler ki İman-küfür mücadelesinde iman edenler tarih boyunca galip gelmişlerdir. Ayrıca iman etmeyenler de bilsinler ki inanmayanların cezalandırılmaları hep âhirete ertelenmiyor, bazen bu dünya hayatında da cezalandırılıyorlar.

Burada dikkat çekilmesi gereken diğer bir husus da şudur: Kur'ân-ı Kerim'de anlatılan kıssalar hangi ortamda indirilmişlerse o ortamda meydana gelen olaylara ışık tuttukları gibi Kur'ân-ı Kerim'in indirilişinden sonraki dönemlere de ışık tutarlar. Mesela, gündeme getirilen Hz. Nûh, Hûd, Sâlih ve Lût kıssaları, indirildikleri dönemde Mekke'de cereyan eden olaylara ışık tutmaktadır. O dönemde Mekke'de benzeri ortamlara şahit olunmuştur. Bununla birlikte Peygamber dönemindeki putperestlik de inkâr da sadece o döneme ait olmayıp her asır için geçerli bir durumdur. Sonraki dönemlerde de benzeri ortamlar söz konusu olacaktır ve indirilmiş olan bu kıssalar o dönemlere de hitap etmektedir.

İlk kıssa, ilk resul olan Hz. Nûh ile ilgilidir. Hz. Nûh'un kavmi de müşrik Araplar gibi sâlih kimselerin putlarını yapıp onlara tapmış ve onları ibadetlerinde aracı kılmışlardır. İbnu Abbas'tan rivayet edildiğine göre, insanlık tarihinde ilk defa sâlih insanları kutsallaştıran ve hatıralarını yaşatmak için onların put ve heykellerini yapan ve sonra da bu put ve heykellere tapanlar Hz. Nûh'un kavmidir. (Buhârî, VI, 199; Taberî, XXIX, 71). Hz. Nûh'un kavminin tapmış oldukları putlara bilahare Arapların da taptıkları nakledilir. (Beyyûmî Mehran, IV, 13).

Hz. Nûh, kavmine: **"Ey Kavmim! Allah'a kulluk edin; çünkü O'ndan başka ilâhınız yoktur. Size gelecek büyük bir günün azabından korkuyorum"** demişti. Onlar ise onu sapıklıkla itham ettiler. Tapmış oldukları sâlih kişiler -günümüzde yaygın kullanımıyla evliya- Allah'a yakın iyi kimseler olduklarından, onların Allah katında kendilerine şefaat edeceklerine inanıyorlardı.

İnkâr edenlerin bakış açısı o gün ne idiyse bugün de odur. O gün Hz. Nûh'u sapıklıkla, yolunu şaşırmışlık ve kafası ermezlikle suçluyorlardı, bugün

de kendilerini Allah'a ibadet ve itaate davet edenleri gericilikle ve dünyadan habersiz olmakla suçluyorlar.

Âyette sözü edilen *büyük gün* ile kıyamet günü kastediliyor olmalıdır. Her ne kadar âyetler grubunun son âyeti olan 64. âyette Hz. Nûh ve taraftarlarının tufanda gemiye bindirilerek kurtulduklarından söz ediliyorsa da Kur'ân-ı Kerim, geçmiş olayların sürelerine bakmaksızın, çok uzun dönemleri bir çırpıda geçiverir. Çünkü onun hedefi tarihi olayları anlatmak değil, ibret alınacak yönleri gündeme getirmektir. Bu sebeple bununla tufan kastedilmiş olma ihtimali yok gibidir. Çünkü Hz. Nûh bu sözünü davetinin ilk dönemlerinde söylemişti. O bu sözünü söylediğinde kavminin inkârda ısrar edeceklerini ve nihayet tufanla helak edileceklerini nereden bilecekti?

63. âyette dile getirilen, Hz. Nûh'un kavminden inkâr edenlerin aralarından birinin Allah'ın elçisi olmasını yadırgamaları, ileride kıssaları anlatılan peygamberler döneminde ve Peygamberimiz döneminde devam etmiştir. Çünkü onlar Allah tarafından gönderilmiş birinin melek olması gerektiğini savunuyorlardı.

Uzun davet sürecine rağmen Hz. Nûh'un kavminden ancak çok azı iman etmiş, geri kalanlar inkârlarında devam etmişlerdir. Bunun üzerine Hz. Nûh, kavminin bu davranışını Allah'a şikâyet etmişti. Yüce Allah, o ana kadar iman etmiş olanlar dışında kavminden kimsenin iman etmeyeceğini bildirince (Hûd 11/36) Hz. Nûh, kavmine beddua etmiş, helak edilmelerini talep etmiştir. (Hûd 11/26). Nihayet yüce Allah Nûh'tan bir gemi yapmasını istemiştir. Hz. Nûh gemi yapımına başlayınca kavmi, *"şimdi de marangozluğa mı başladın"* diyerek alay etmişlerdir. (Hûd 11/37-39).

وَاِلٰى عَادٍ اَخَاهُمْ هُودًاۜ قَالَ يَا قَوْمِ
اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهُۜ اَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٦٥﴾ قَالَ
الْمَلَاُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ اِنَّا لَنَرٰيكَ فِي سَفَاهَةٍ
وَاِنَّا لَنَظُنُّكَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٦٦﴾ قَالَ يَا قَوْمِ لَيْسَ بِي
سَفَاهَةٌ وَلٰكِنِّي رَسُولٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦٧﴾

أُبَلِّغُكُمْ رِسَالَاتِ رَبِّي وَأَنَا لَكُمْ نَاصِحٌ أَمِينٌ ﴿٦٨﴾ أَوَعَجِبْتُمْ
أَنْ جَاءَكُمْ ذِكْرٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَلَىٰ رَجُلٍ مِنْكُمْ لِيُنْذِرَكُمْ وَاذْكُرُوا
إِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَاءَ مِنْ بَعْدِ قَوْمِ نُوحٍ وَزَادَكُمْ
فِي الْخَلْقِ بَسْطَةً فَاذْكُرُوا آلَاءَ اللَّهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ
﴿٦٩﴾ قَالُوا أَجِئْتَنَا لِنَعْبُدَ اللَّهَ وَحْدَهُ وَنَذَرَ مَا كَانَ
يَعْبُدُ آبَاؤُنَا فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٧٠﴾
قَالَ قَدْ وَقَعَ عَلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ رِجْسٌ وَغَضَبٌ أَتُجَادِلُونَنِي
فِي أَسْمَاءٍ سَمَّيْتُمُوهَا أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ مَا نَزَّلَ اللَّهُ بِهَا
مِنْ سُلْطَانٍ فَانْتَظِرُوا إِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِينَ ﴿٧١﴾
فَأَنْجَيْنَاهُ وَالَّذِينَ مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَقَطَعْنَا دَابِرَ
الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَمَا كَانُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٧٢﴾

65. Âd'a da kardeşleri Hûd'u (gönderdik). **"Ey Kavmim! Allah'a kulluk edin çünkü O'ndan başka ilâhınız yoktur. Hâlâ sakınmaz mısınız?" dedi.**

66. Kavminden inkâr edenlerin ileri gelenleri: "Biz senin beyinsizce bir davranışta bulunduğunu görüyor ve kesinlikle yalancılardan olduğunu düşünüyoruz" dediler.

67. Dedi ki: "Ey kavmim! Bende bir beyinsizlik yok aksine ben, âlemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir elçiyim.

68. Size Rabbimin mesajlarını iletiyorum ve ben sizin için güvenilir bir öğütçüyüm.

69. Sizi uyarması için aranızdan biri aracılığıyla Rabbinizden size bir hatırlatma gelmesine şaşırdınız mı? Hatırlasanıza! Hani Nûh'un kavminden sonra onların yerine sizi hâkimler kılmış ve yaratılışta size daha fazla boy-bos vermişti. O halde Allah'ın nimetlerini hatırlayın ki kurtuluşa eresiniz."

70. Dediler ki: "Sen bize, yalnızca Allah'a ibadet edelim ve babalarımızın taptıklarını bırakalım diye mi geldin? Eğer doğru söyleyenlerden isen bizi kendisiyle tehdit ettiğin şeyi getir de görelim!"

71. Dedi ki: "Hiç şüphesiz artık Rabbinizden size bir azap ve bir gazap vaki olmuştur. Kendileri için Allah'ın hiçbir delil indirmediği, sadece sizin ve babalarınızın taktığı isimler hakkında mı benimle tartışıyorsunuz? O halde bekleyin, kuşkusuz ben de sizinle birlikte bekleyenlerdenim."

72. Biz de onu ve beraberindekileri kendimizden bir rahmetle kurtardık. Âyetlerimizi yalanlayıp da ve inanmamış olanların köklerini kestik.

Âd, Yemen'de (bazı tarihçilere göre Arabistan yarımadasının kuzeyinde) yaşamış en eski Arap kabilelerinden biridir. Kur'ân-ı Kerim'in indiği dönemde Araplar arasında bu kabile biliniyor ve hakkında pek çok şey anlatılıyordu. Güçleri ve zenginlikleriyle şöhret bulmuşlardı. Burada 69. âyette ve başka sûrelerde onların bu yönlerine işaret edilmektedir. (Fussilet 41/15; Fecr 89/6-8). Tevrat, Âd kavminden söz etmez. Ancak Batlamyus tarihinde ve Eski Yunan kaynaklarında bu kavimden söz edilmekte, ismi İrem olan şehirleriyle birlikte anılmaktadırlar. (Beyyûmî; Mehrân, I, 243).

Peygamberler, gönderildikleri kavimden seçilirler. Bu sebeple **"Âd'a da kardeşleri Hûd'u** (gönderdik)" denmektedir. Ancak bu, karşılaşmaları durumunda o peygamberin başka kavimden olan birine hakkı tebliğ etmediği anlamına gelmez. Geçmiş peygamberler döneminde iletişim imkânlarının yetersizliği sebebiyle her peygamber ancak kendi kavmiyle ilgileniyordu. Peygamberimiz döneminde söz konusu imkânların artması nedeniyle o, bütün insanlığa gönderilmiştir. Daha önce de dikkat çektiğimiz gibi sanki Yüce Allah insanlığı tarihin ilk dönemlerinde olduğu gibi tekrar tek çatı altında toplamak istemektedir.

Hûd'un kavminden kendisine inananlar olmuştu. Bu sebeple âyette **"kav-**

minden inkâr edenlerin ileri gelenleri" denmektedir. Ancak toplumda hâkimiyet, inkâr edenlerin elindeydi. Hûd'un çağrısına, kavminin inkâr edenlerinin ileri gelenleri de Hz. Nûh'un kavminin ileri gelenlerinin verdikleri cevaba benzer bir cevap vermişlerdi: **"Seni beyinsizce bir davranış içerisinde görüyor ve kesinlikle yalancılardan olduğunu düşünüyoruz."**

Hz. Hûd, kavminin bu kabalığına karşın, **"Ey kavmim! Bende bir beyinsizlik yok; aksine ben, âlemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir elçiyim"** demiş, Allah'ın kendilerine verdiği imkân ve nimetleri onlara hatırlatmıştır.

Zemahşeri, sapıklık ve geri zekâlılık gibi ithamlarla karşı karşıya kalan peygamberlerin bunları görmezlikten gelerek verdikleri yumuşak cevaplara dikkat çeker ve iman edenlerin de bu davranışlarını örnek edinmeleri gerektiğini söyler. Hâlbuki peygamberleri bu vasıflarla itham edenler, insanların en sapkınları ve en geri zekâlıları idiler. (Zemahşeri, II, 87).

"Sizi uyarması için aranızdan biri aracılığıyla Rabbinizden size bir hatırlatma gelmesine şaşırdınız mı?..."

İnanmamakta direnenlerin bu ve benzeri sözleri Hz. Nûh hakkında da dile getirdiğine, aynı bakış açısının Peygamberimiz döneminde de devam ettiğine orada dikkat çekmiştik.

Hz. Hûd'un kavmi olan Âd kavminin bedenî güçleri ve boylarıyla ilgili birtakım rivayetlerde anlatılan abartılı ifadelerin sahih olmadığına burada dikkat çekmek gerekir. En nihayet Kur'ân-ı Kerim'in burada anlattığı, onların kendi dönemlerinde o bölgelerde yaşayanlardan boy-bos bakımından daha iri ve güçlü olduklarıdır.

"Dediler ki: "Sen bize, yalnızca Allah'a ibadet edelim ve babalarımızın taptıklarını bırakalım diye mi geldin?.."

Hz. Hûd'un kavmi, peygamberlere inanmayanların genel tavrı olan gelenekçi tavrı takınıyor ve atalarına körü körüne bağlılıklarını tekrar ediyorlardı. Onlar atalarının doğru yolda olduklarına, âhirette kendilerine şefaat edeceklerine ve Allah katında aracı olacaklarına inanıyorlardı. Sâlih kulların, sandıkları gibi bir şefaatlerinin söz konusu olmadığını söylemeyi de o sâlih kişilere hakaret ve onları aşağılama şeklinde anlıyorlardı. Yine tüm zamanların inatçı gelenekçileri gibi kendilerine sunulan delilleri inceleyeceklerine Hz. Hûd'a, **"Eğer doğru söyleyenlerden isen bizi tehdit ettiğin şeyi getir de görelim!"** dediler.

Onlar, kendilerine sunulan delilleri değerlendirmeye yanaşmıyorlardı. İleride de yanaşmayacakları kesinlik kazanmıştı. Bu sebeple Hz. Hûd: **"Hiç**

şüphesiz artık Rabbinizden size bir azap ve bir gazap vaki olmuştur. Kendileri için Allah'ın hiçbir delil indirmediği, sadece sizin ve babalarınızın taktığı isimler hakkında mı benimle tartışıyorsunuz? O halde bekleyin, kuşkusuz ben de sizinle birlikte bekleyenlerdenim." dedi. Onlar, korkunç sesi olan bir rüzgârla helak edildiler. Öyle bir rüzgâr ki insanları kurumuş saman çöpleri gibi savuruyor, yerden yere vuruyordu.

وَاِلٰى ثَمُودَ اَخَاهُمْ صَالِحًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ
مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهُ قَدْ جَاءَتْكُمْ بَيِّنَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ
هٰذِهِ نَاقَةُ اللّٰهِ لَكُمْ اٰيَةً فَذَرُوهَا تَأْكُلْ ف۪ٓي اَرْضِ اللّٰهِ
وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوٓءٍ فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابٌ اَل۪يمٌ ﴿٧٣﴾
وَاذْكُرُٓوا اِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَٓاءَ مِنْ بَعْدِ عَادٍ وَبَوَّاَكُمْ
فِي الْاَرْضِ تَتَّخِذُونَ مِنْ سُهُولِهَا قُصُورًا وَتَنْحِتُونَ
الْجِبَالَ بُيُوتًا فَاذْكُرُٓوا اٰلَٓاءَ اللّٰهِ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْاَرْضِ
مُفْسِد۪ينَ ﴿٧٤﴾ قَالَ الْمَلَاُ الَّذ۪ينَ اسْتَكْبَرُوا مِنْ قَوْمِه۪
لِلَّذ۪ينَ اسْتُضْعِفُوا لِمَنْ اٰمَنَ مِنْهُمْ اَتَعْلَمُونَ اَنَّ صَالِحًا
مُرْسَلٌ مِنْ رَبِّه۪ قَالُٓوا اِنَّا بِمَٓا اُرْسِلَ بِه۪ مُؤْمِنُونَ ﴿٧٥﴾ قَالَ
الَّذ۪ينَ اسْتَكْبَرُٓوا اِنَّا بِالَّذ۪ٓي اٰمَنْتُمْ بِه۪ كَافِرُونَ ﴿٧٦﴾
فَعَقَرُوا النَّاقَةَ وَعَتَوْا عَنْ اَمْرِ رَبِّهِمْ وَقَالُوا يَا صَالِحُ

ائْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا إِنْ كُنْتَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٧٧﴾ فَأَخَذَتْهُمُ
الرَّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جَاثِمِينَ ﴿٧٨﴾ فَتَوَلَّىٰ عَنْهُمْ
وَقَالَ يَا قَوْمِ لَقَدْ أَبْلَغْتُكُمْ رِسَالَةَ رَبِّي وَنَصَحْتُ
لَكُمْ وَلَٰكِنْ لَا تُحِبُّونَ النَّاصِحِينَ ﴿٧٩﴾

73. **Semûd'a ise kardeşleri Sâlih'i** (gönderdik). **Dedi ki: "Ey Kavmim! Allah'a kulluk edin; çünkü O'ndan başka ilâhınız yoktur. Size Rabbinizden apaçık bir delil geldi: bir mucize olarak işte Allah'ın devesi! Onu bırakın, Allah'ın arzında otlansın. Sakın ona bir kötülük yapmayın; yoksa acıklı bir azap sizi yakalar!**

74. **Hatırlasanıza! Hani Nûh'un kavminden sonra onların yerine sizi hâkimler kılmış ve ovalarında köşkler kurup dağlarında kayadan evler yonttuğunuz yeryüzüne yerleştirmişti. O halde Allah'ın nimetlerini hatırlayın. Fesat çıkararak yeryüzünü kötülüğe boğmayın."**

75. **Kavminin büyüklük taslayanlarından ileri gelenler, aralarında küçümsedikleri iman etmiş olanlara, "Sâlih'in gerçekten Rabbi tarafından gönderildiğine dair bir bilginiz var mı?" dediler. Onlar da "Biz, onunla birlikte gönderilenlere iman ederiz." dediler.**

76. **O büyüklük taslayanlar: "Sizin iman ettiklerinizi biz inkâr etmekteyiz" dediler.**

77. **Rablerinin emrine baş kaldırdılar, deveyi kestiler ve "Ey Sâlih, eğer sen gerçekten peygamber isen kendisiyle bizi tehdit edip durduğun o azabı getir bize" dediler.**

78. **Bu yüzden onları hemen bir sarsıntı yakaladı ve yerlerinde diz üstü çöke kaldılar.**

79. (Sâlih de) **onlardan yüz çevirdi ve şöyle dedi: "Ey kavmim! Rabbimin mesajını bildirmiş ve** (içtenlikle) **öğüt vermiştim. Ama siz,** (içtenlikle) **öğüt verenleri sevmiyordunuz."**

Semûd kavmi de Âd kavmi gibi Hz. İbrahim'den önce yaşamış eski Arap kabilelerinden biridir. Hatta bazı tarihçiler onların Âd kavminin kalıntıları olduklarını söylemektedir. Âyette de onların ardından geldikleri, yerlerine o bölgeye hâkim oldukları anlatılmaktadır. Şam ile Hicaz arasında Hicr diye bilinen bölgede yaşadıkları söylenir. Tevrat'ta da sözü edilen Semûd kavminin taşlık bir bölgede yaşadıkları konusunda ittifak vardır. Kur'ân-ı Kerim de onların dağlarda kayaları yontarak ev yaptıklarından söz etmektedir. Kurdukları şehrin kalıntıları hâlâ mevcuttur. Kur'ân-ı Kerim'in indirildiği dönemde Hicaz'dan gelen ticaret kervanları Semûd kavminin bu arkeolojik kalıntıları arasından geçmekte idi.

Semûdlular daha önce tevhit üzere idiler. Belki de Âd kavminin başına gelenlerden ibret almışlardı. Ne var ki onlar da diğer topluklar gibi zamanla şirke kaydılar, bozgunculuk çıkarmaya başladılar. İşte bu sırada yüce Allah, Hz. Sâlih'i onlara peygamber olarak gönderdi. Hz. Sâlih diğer peygamberler gibi insanları Allah'ın birliğine iman etmeye ve sadece O'na ibadet etmeye çağırmıştı.

Çağrısını reddedip bir mucize getirmesini istediklerinde onlara deve mucizesi gelmişti. Hz. Sâlih'in: **"Size Rabbinizden apaçık bir delil geldi; bir mucize olarak işte Allah'ın devesi!"** demesi, böyle bir mucizeyi getirmenin kendi elinde olan bir şey olmadığını ifade etmek içindir.

Hz. Sâlih: **"Onu bırakın, Allah'ın arzında otlansın. Sakın ona bir kötülük yapmayın yoksa acıklı bir azap sizi yakalar"** diyerek onları uyardı. Deveye bir zarar vermeleri durumunda üç gün içerisinde cezalandırılacaklarını onlara haber verdi.

Diğer peygamberlerin çağrılarında olduğu gibi Hz. Sâlih kavminden de önce mustazaf olanlar kendisine inanmışlardır. Toplumların ileri gelenleri, yani zenginlerle yönetici kesimler, toplumların mevcut yapısının değişmesini istemezler; çünkü onlar o mevcut yapı içerisinde ileri gelenler olmuşlardır. Özellikle, değişim şayet mazlumların haklarını savunuyor, toplumda adaletin hâkim olmasını istiyor ve toplum fertlerinin insan olarak eşitliklerini öngörüyorsa... Etraf, böylesi çağrılara amansız düşman kesilir ve bu çağrıları yapanları bozguncu ve toplumun huzurunu bozan yıkıcılar olarak görürler.

Hz. Sâlih: **"Hatırlasanıza! Hani Nûh'un kavminden sonra onların yerine sizi hâkimler kılmış ve ovalarında köşkler kurup dağlarında kayadan evler yonttuğunuz yeryüzüne yerleştirmişti. O halde Allah'ın nimetlerini hatırlayın. Fesat çıkararak yeryüzünü kötülüğe boğmayın."** diyerek Allah'ın bahşettiği nimetleri onlara hatırlatarak bu yolla onları Allah'a

iman edip sadece O'na tapmalarını ve yeryüzünde fesat çıkarmamalarını istedi. Ne var ki mevcut konumlarını yitirme endişesiyle, **"Kavminin büyüklük taslayanlarından ileri gelenler, aralarında küçümsedikleri iman etmiş olanlara, "Sâlih'in gerçekten Rabbi tarafından gönderildiğine dair bir bilginiz var mı?" dediler. Onlar da "Biz, onunla birlikte gönderilenlere iman ederiz."** dediler. Haddizatında ileri gelen kodamanlar, soru sorarak gerçeği öğrenme peşinde değillerdi. Küçümsedikleri mü'minlerle alay ediyorlardı. Bu sebeple inanmış olanların, **"Biz, onunla birlikte gönderilenlere iman edenleriz."** demelerinden hemen sonra **"Sizin iman ettiklerinizi biz inkâr etmekteyiz."** demişlerdi.

Burada şu hususa da dikkat etmek gerekir: İnkâr edenler Hz. Sâlih'e söz geçiremeyeceklerini anlayınca onun taraftarlarına yönelmiş ve onları tehdit etmeye başlamışlardır. Bu, inanmayanların her dönemde uyguladıkları taktiklerden biridir. Güçlü imana sahip olanlara bir şey yapamayacaklarını anlayınca imanı zayıf olanlara yahut güçsüz kimselere yönelirler ve onları inançlarından vazgeçirmek için tehditler savururlar.

Böylece **"Rablerinin emrine baş kaldırdılar, deveyi kestiler ve 'Ey Sâlih, eğer sen gerçekten peygamber isen kendisiyle bizi tehdit edip durduğun o azabı getir bize' dediler."**

Allah hiçbir topluma veya kişiye zulmetmez. Bu yaptıkları yüzünden **"onları hemen bir sarsıntı yakaladı ve yerlerinde diz üstü çöke kaldılar."**

"(Sâlih de) **onlardan yüz çevirdi ve şöyle dedi: 'Ey kavmim! Rabbimin mesajını bildirmiş ve** (içtenlikle) **öğüt vermiştim. Ama siz,** (içtenlikle) **öğüt verenleri sevmiyordunuz."**

Allah uyarmadan hiçbir toplumu helak etmez. Hz. Sâlih'in kavmini de helak etmeden önce Hz. Sâlih'in dili üzere uyarmıştı.

وَلُوطًا

وَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ قَالُوا أَخْرِجُوهُمْ
مِنْ قَرْيَتِكُمْ إِنَّهُمْ أُنَاسٌ يَتَطَهَّرُونَ ﴿٨٢﴾ فَأَنْجَيْنَاهُ
وَأَهْلَهُ إِلَّا امْرَأَتَهُ كَانَتْ مِنَ الْغَابِرِينَ ﴿٨٣﴾ وَأَمْطَرْنَا
عَلَيْهِمْ مَطَرًا فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ ﴿٨٤﴾

80. Lût'u da (gönderdik)**. O, kavmine şöyle demişti: "Sizden önce milletlerden hiçbirinin yapmadığı bir iğrençliği mi yapıyorsunuz?"**

81. Siz kadınların yanı sıra erkeklere de şehvetle yaklaşıyorsunuz! Yok yok, siz haddi aşan bir topluluksunuz."

82. Kavminin cevabı: "Şehrinizden onları çıkarın; çünkü onlar temiz kalmak istiyorlarmış!" demekten başkası olmadı.

83. Biz de bunun üzerine karısı hariç, onu ve yandaşlarını kurtardık; (karısı) **geride kalanlardan olmuştu.**

84. Üzerlerine öyle bir yağmur yağdırdık ki... Bir bak, suçluların hali nic'oldu.

Hz. Lût, Hz. İbrahim'in kardeşinin oğludur. Hz. İbrahim'e inanmış ve yolculuklarında kendisiyle birlikte olmuş, yine Mısır'a birlikte gitmişlerdi. Zamanla zengin olmuş ve hayvanlarını otlatmak için Hz. İbrahim'in de onayıyla Ürdün yöresinde Ölü Deniz yakınlarında bulunan Sedûm bölgesine yerleşmişti. Önceki peygamberlerden söz edilirken "kardeşleri" ifadesi kullanıldığı halde burada Hz. Lût için bu ifade kullanılmamaktadır. Çünkü Hz. Lût, o yöre halkından değildi, sonradan gelip buraya yerleşmişti. O bölgede yaşayanlar, genelde Ken'anîlerden oluşmakla birlikte farklı aşiretlerden oraya gelip yerleşenler de vardı.

Sûrede art arda zikredilen kıssaların dördüncüsü Hz. Lût'un kıssasıdır. Diğer kıssalarda peygamberlerin, şirki terk ederek Allah'ı birlemeye çağırdıkları kavimlerinden bahsedilirken burada Hz. Lût'un onları, işlemekte oldukları o iğrenç fiillerinden vazgeçirmeye çalıştığından söz edilmektedir. Çünkü onlar, kendilerinden önce hiçbir kavmin işlemediği o iğrenç işi yapıyorlardı.

Kadınların yanı sıra erkeklere de şehvetle yanaşıyorlardı. Hayvanlar bile onların bu yaptıklarını yapmaz. O halde bütün canlıların fıtratlarına ters düşen bu davranıştan öncelikle uzak durmaları gerekir. Kuşkusuz sapkınlıkların temelinde tevhit inancından sapmanın önemli bir payı vardır; ancak bu tür sapmalar, tevhit inancından sapmanın da ötesinde davranışlardır.

"Kavminin cevabı: "Şehrinizden onları çıkarın; çünkü onlar temiz kalmak istiyorlarmış!" demekten başkası olmadı."

İman edenleri yurtlarından kovmak, başka bir ifade ile kendileri gibi inanmayanları salt farklı inanca sahip olmaları ve kendilerinden farklı düşündükleri için yurtlarından sürmek yahut sürme girişiminde bulunmak, tarih boyunca münkirlerin yapageldiği davranışlardandır. Lût kavmi de aynı davranışı sergilemiştir. İnkâr edenlerin söyleyecek meşru ve makul sözleri olmadığından işi kaba kuvvete döker, inananları yurtlarından sürmeye kalkışırlar.

"Biz de bunun üzerine karısı hariç, onu ve yandaşlarını kurtardık; (karısı) **geride kalanlardan olmuştu."**

Hz. Lût'un hanımı inanmayanlardan olduğu için o da helak edilenlerdendi. Hz. Nûh'un hanımı ile oğlunun ve Hz. Lût'un hanımının helak edilmesi, akrabalık bağının iman konusunda hiçbir öneminin olmadığını ve Allah nezdinde itibar sahibi olmak için bu bağa ihtiyaç olmadığını anlatır. Allah katında değerli olmak ya da olmamak, sadece iman ve salih amel kıstasıyla ölçülebilen bir durumdur. Kimse kimsenin günah yükünü çekmeyeceği gibi hiç kimse sevaplarına karşılık verilecek mükâfattan herhangi birine herhangi bir şey bağışlayamaz.

وَاِلٰى مَدْيَنَ اَخَاهُمْ شُعَيْبًاۜ قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ
مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهُۜ قَدْ جَٓاءَتْكُمْ بَيِّنَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ
فَاَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ اَشْيَٓاءَهُمْ
وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْاَرْضِ بَعْدَ اِصْلَاحِهَاۜ ذٰلِكُمْ خَيْرٌ
لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَۚ ﴿٨٥﴾ وَلَا تَقْعُدُوا بِكُلِّ

صِرَاطٍ تُوعِدُونَ وَتَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ مَنْ اٰمَنَ
بِهٖ وَتَبْغُونَهَا عِوَجًا ۚ وَاذْكُرُوٓا اِذْ كُنْتُمْ قَلِيلًا
فَكَثَّرَكُمْ ۖ وَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ
﴿٨٦﴾ وَاِنْ كَانَ طَٓائِفَةٌ مِنْكُمْ اٰمَنُوا بِالَّذٖٓي اُرْسِلْتُ
بِهٖ وَطَٓائِفَةٌ لَمْ يُؤْمِنُوا فَاصْبِرُوا حَتّٰى يَحْكُمَ
اللّٰهُ بَيْنَنَا ۚ وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ ﴿٨٧﴾

قَالَ الْمَلَاُ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا مِنْ قَوْمِهٖ لَنُخْرِجَنَّكَ يَا شُعَيْبُ وَالَّذِينَ
اٰمَنُوا مَعَكَ مِنْ قَرْيَتِنَٓا اَوْ لَتَعُودُنَّ فٖي مِلَّتِنَا ۜ قَالَ اَوَلَوْ كُنَّا
كَارِهٖينَ ﴿٨٨﴾ قَدِ افْتَرَيْنَا عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا اِنْ عُدْنَا فٖي مِلَّتِكُمْ بَعْدَ
اِذْ نَجّٰينَا اللّٰهُ مِنْهَا ۜ وَمَا يَكُونُ لَنَٓا اَنْ نَعُودَ فٖيهَٓا اِلَّٓا اَنْ يَشَٓاءَ
اللّٰهُ رَبُّنَا ۜ وَسِعَ رَبُّنَا كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا ۜ عَلَى اللّٰهِ تَوَكَّلْنَا ۜ رَبَّنَا
افْتَحْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ قَوْمِنَا بِالْحَقِّ وَاَنْتَ خَيْرُ الْفَاتِحٖينَ ﴿٨٩﴾
وَقَالَ الْمَلَاُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهٖ لَئِنِ اتَّبَعْتُمْ شُعَيْبًا اِنَّكُمْ
اِذًا لَخَاسِرُونَ ﴿٩٠﴾ فَاَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَاَصْبَحُوا فٖي دَارِهِمْ
جَاثِمٖينَ ﴿٩١﴾ اَلَّذِينَ كَذَّبُوا شُعَيْبًا كَاَنْ لَمْ يَغْنَوْا فٖيهَا ۚ اَلَّذِينَ

كَذَّبُوا شُعَيْبًا كَانُوا هُمُ الْخَاسِرِينَ ﴿٩٢﴾ فَتَوَلّٰى عَنْهُمْ وَقَالَ يَا قَوْمِ
لَقَدْ اَبْلَغْتُكُمْ رِسَالَاتِ رَبّ۪ي وَنَصَحْتُ لَكُمْۚ فَكَيْفَ اٰسٰى عَلٰى
قَوْمٍ كَافِر۪ينَ ﴿٩٣﴾

85. **Medyen'e de kardeşleri Şuayb'ı** (gönderdik). **Dedi ki: "Ey Kavmim! Allah'a kulluk edin; çünkü O'ndan başka ilâhınız yoktur. Size Rabbinizden apaçık bir delil geldi: Ölçüyü ve tartıyı tam yapın da insanların mallarını eksiltmeyin. Bir düzene girmişken artık yeryüzünde bozgunculuk çıkarmayın. Eğer mü'minlerden iseniz böylesi sizin için daha hayırlıdır.**

86. **Bir de Allah'a iman edenlere tehditler savurup O'nun yolundan alıkoyarak ve o yolun çarpık olmasını arzu edip durarak her yolun başında oturmayın. Hatırlasanıza! Bir zamanlar siz pek az idiniz de sizi çoğaltmıştı. Bir bakın, bozguncuların akıbeti nic'oldu.**

87. **Sizlerden bir grup benim getirdiğime inanmış, bir grup da inanmamışsa Allah aramızda karar verinceye kadar sabredin. O, hüküm verenlerin en iyisidir."**

88. **Kavminden büyüklük taslayan ileri gelenler dediler ki: "Ey Şuayb! Seni ve seninle birlikte iman etmiş olanları ya memleketimizden çıkaracağız ya da dinimize geri döneceksiniz." Dedi ki: "İstemiyor olsak da mı?**

89. **"Allah bizi kurtardıktan sonra tekrar sizin dininize dönecek olursak Allah'a iftira etmiş oluruz. Rabbimizin dilemesi hariç ona dönmemiz bizim için söz konusu olamaz. Rabbimiz ilmiyle her şeyi kuşatmıştır. Biz yalnız Allah'a tevekkül ettik. Rabbimiz! Bizimle kavmimiz arasında hakikati ortaya çıkar da bir çözüm getir. Sen çözüm getirenlerin en hayırlısısın."**

90. **Kavminden inkâr edenlerin ileri gelenleri, "Şuayb'a inanacak olursanız o zaman kesinlikle kaybedenlerden olursunuz" dediler.**

91. **Bunun üzerine o müthiş sarsıntı onları yakaladı ve kendi yurtlarında diz üstü çökekaldılar.**

92. Şuayb'ı yalanlayanlar sanki oralarda hiç yaşamamış oldular; Şuayb'ı yalanlayanlar kaybedenler oldular.

93. (Şuayb da) **onlardan yüz çevirdi ve şöyle dedi: "Ey kavmim! Rabbimin mesajını bildirmiş ve size içtenlikle öğüt vermiştim. Artık inanmayan insanlara ne diye üzüleyim ki?"**

Şuayb'ın kavmi olan Medyenliler, Şam ve Hicaz arasında Ölü denizin yakınlarında yaşamış ve sonradan Araplaşmış olan bir kavimdir. Allah'a ortak koşan bu kavim ticaretle uğraşıyordu. Burada zikredilen en önemli özellikleri ölçü ve tartıda hile yapmalarıdır. Yüce Allah bu kavme Hz. Şuayb'ı peygamber olarak göndermiştir.

Âyette Hz. Şuayb'ın peygamberlik mucizesinin ne olduğu belirtilmemekte ve sadece **"Size Rabbinizden apaçık bir delil geldi"** denmektedir. Belki de mucizesi, Allah'tan başkasına tapmalarının ve ticarette yapmış oldukları hilelerin yanlışlığını onlara anlatması ve bu konuda kendilerine savunacak bir dayanak bulamamalarıdır. Bununla birlikte Kur'ân-ı Kerim, geçmişten söz ederken her ne olmuşsa onu anlatmayı hedeflemediğinden, bildiğimiz türden duyulara hitap eden mucizesi olduğu halde onu zikretmemiş de olabilir.

Hz. Şuayb'ın toplumuna yapmış olduğu çağrı dört temel hususu içermektedir:

a.) Ticarette dürüstlük ve toplumda fesat çıkarmamak.

b.) İnsanları Allah'ın yolundan alıkoymamak.

c.) İnanç özgürlüğü.

d.) Başkasını ortak koşmadan sadece Allah'a ibadet etmek.

Çünkü gönderildiği toplum ticarette dürüst değildi, fesat çıkarıyorlardı ve tevhit inancından uzak oldukları gibi insanları Allah yolundan alıkoyuyor ve inanç konusunda baskı yapıyorlardı.

Ticarette dürüst davranmamak ve toplumsal huzuru bozmak; akla gelebilecek bütün haksızlıklar, ibadette başkasını Allah'a ortak koşmak ve Allah'ın yolundan alıkoyarak inananlar üzerinde baskı uygulamak sadece âhirette azabı gerektiren hususlar değildir. Böylesi toplumlar bu dünya hayatında da bunun cezasını görürler. Bu sebeple âyetin sonundaki **"Eğer mü'minlerden iseniz böylesi sizin için daha hayırlıdır"** cümlesi sadece âhirete yönelik değildir, dünya hayatını da kapsamaktadır. Nitekim Hz, Şuayb'ın kavmi bu yaptıklarından dolayı bir sarsıntı ile helak edilmişlerdir.

"Bir de Allah'a iman edenlere tehditler savurup O'nun yolundan

alıkoyarak ve o yolun çarpık olmasını arzu edip durarak her yolun başında oturmayın...."

İnanç konusunda tahammülsüzlük, inanmayanların geleneğidir. İnananları inançlarından alıkoymak, inananları tehdit etmek ve nihayet onları yurtlarından çıkarmak, hemen hemen bütün peygamberlerin karşılaştıkları bir tavırdır. Günümüzde de aynı tahammülsüzlüğü müşahede ediyoruz.

Muhataba, kendisine verilmiş olan nimetlerin hatırlatılması yoluyla dine çağırılması Kur'ân-ı Kerim'de başka sûrelerde de yer almaktadır. Ne de olsa insan yaratılışı itibarıyla kendisine yapılmış olan iyiliklere karşı minnettarlık duyar. Bu nedenle, **"hatırlayın, bir zamanlar az idiniz, sizi çoğalttı"** denmektedir. Ayrıca Yüce Allah tabiat olayları konusunda olsun toplumlarla ilgili olaylar konusunda olsun insanlardan daima çevrelerinde olup bitenden ibret almalarını istemektedir. Bu sebeple âyet, **"bozguncuların akıbetlerinin ne olduğuna bir bakın,"** ifadesiyle son bulmaktadır.

"Sizlerden bir grup benim getirdiğime inanmış, bir grup da inanmamışsa Allah aramızda karar verinceye kadar sabredin. O, hüküm verenlerin en iyisidir."

Hz. Şuayb'ın inanmayanların iman etmelerinden ümidini kestiği anlaşılmaktadır. Bu sebeple artık Allah tarafından son hükmün verilmesi beklentisi içerisine girmiştir. Söz konusu karar, âhirette olabileceği gibi bu dünya hayatında helakleriyle son bulacak karar da olabilir. Ama Allah'a ortak koşanlar da bilirler ki Allah hükmedenlerin en iyisidir; O, hükmünü adaletle verecektir. O hem hükmünü verendir ve hem de verdiği hükmü uygulayandır.

"Kavminden büyüklük taslayan ileri gelenler dediler ki: 'Ey Şuayb! Seni ve seninle birlikte iman etmiş olanları ya memleketimizden çıkaracağız..."

Hz. Şuayb'ın kavminin inkâr edenleri her dönem ve her yerde inkâr eden toplumların sergiledikleri tavrı sergilemiş ve inananları, eski inançlarına dönmedikleri takdirde bölgeden sürmekle tehdit etmişlerdir. Hz. Şuayb'ın cevabı: **"İstemiyor olsak da mı?"** şeklinde olmuştur. Yani istemiyor olsak da mı bizi zorla dininize döndüreceksiniz? Yine yurdumuzdan çıkmayı istemiyor olsak da mı bizi yurdumuzdan süreceksiniz?

Onlar, bu tehditle inananları inançlarından vazgeçireceklerini sanıyorlardı. Sanıyorlardı ki iman edenler, sırf yurtlarında kalmak için her türlü ahlâksızlığa razı olacak ve onursuz yaşamayı tercih edecekler. İnananlar asla böyle bir şeye razı olmayacaklardı. Onlar Rablerinin emirlerine uymayı her türlü dünyevi sevgilerden üstün tutarlar. İşte bu sebeple onların cevabı şöyle

olmuştur: **"Allah bizi dininizden kurtardıktan sonra tekrar sizin dininize dönecek olursak Allah'a iftira etmişiz demek olur. Rabbimizin dilemesi hariç ona dönmemiz bizim için söz konusu olamaz. Rabbimiz ilmiyle her şeyi kuşatmıştır. Biz yalnız Allah'a tevekkül ettik. Rabbimiz! Bizimle kavmimiz arasında hakikati ortaya çıkar da bir çözüm getir. Sen çözüm getirenlerin en hayırlısısın."**

Sûrenin başında da belirttiğimiz gibi sûre Mekke'de indirilmiştir. Henüz iman edenler Medine'ye hicret etmemişlerdir. Böylece bir yandan Müslümanlara öz yurtlarından çıkarılabilecekleri haber verilmekte, diğer yandan inanmayanlara, inananları yurtlarından çıkaranların akıbetlerinin yok olmak olduğu hatırlatılmaktadır. Neticede uyarılara aldırmayan Şuayb'ın kavmi gibi Mekke müşrikleri de uyarılara aldırmadıkları için tarihin karanlığına gömülmüşlerdir. İnananlara baskı yapan ve zayıf konumda olanları dinlerinden vazgeçirip eski dinlerine geri dönmeleri için olmadık işkence ve baskılara başvuran Mekke müşriklerinin kendileri ya dinlerinden vazgeçip iman yolunu seçmişlerdir ya da yurtlarından çıkardıkları inananların eli üzere can vermişlerdir. Tıpkı Hz. Şuayb'ın kavminden inkâr edenler gibi, **"sanki oralarda hiç yaşamamış gibi oldular."** Kaybedenler, onlar oldular.

وَمَٓا اَرْسَلْنَا ف۪ي قَرْيَةٍ مِنْ نَبِيٍّ اِلَّٓا اَخَذْنَٓا
اَهْلَهَا بِالْبَأْسَٓاءِ وَالضَّرَّٓاءِ لَعَلَّهُمْ يَضَّرَّعُونَ ﴿٩٤﴾ ثُمَّ بَدَّلْنَا
مَكَانَ السَّيِّئَةِ الْحَسَنَةَ حَتّٰى عَفَوْا وَقَالُوا قَدْ مَسَّ اٰبَٓاءَنَا
الضَّرَّٓاءُ وَالسَّرَّٓاءُ فَاَخَذْنَاهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٩٥﴾
وَلَوْ اَنَّ اَهْلَ الْقُرٰٓى اٰمَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَرَكَاتٍ مِنَ
السَّمَٓاءِ وَالْاَرْضِ وَلٰكِنْ كَذَّبُوا فَاَخَذْنَاهُمْ بِمَا كَانُوا
يَكْسِبُونَ ﴿٩٦﴾ اَفَاَمِنَ اَهْلُ الْقُرٰٓى اَنْ يَأْتِيَهُمْ بَأْسُنَا بَيَاتًا

وَهُمْ نَائِمُونَ ﴿٩٧﴾ اَوَاَمِنَ اَهْلُ الْقُرٰٓى اَنْ يَأْتِيَهُمْ بَأْسُنَا ضُحًى
وَهُمْ يَلْعَبُونَ ﴿٩٨﴾ اَفَاَمِنُوا مَكْرَ اللّٰهِ فَلَا يَأْمَنُ مَكْرَ اللّٰهِ
اِلَّا الْقَوْمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٩٩﴾ اَوَلَمْ يَهْدِ لِلَّذِينَ يَرِثُونَ الْاَرْضَ
مِنْ بَعْدِ اَهْلِهَٓا اَنْ لَوْ نَشَٓاءُ اَصَبْنَاهُمْ بِذُنُوبِهِمْ وَنَطْبَعُ عَلٰى
قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ﴿١٠٠﴾ تِلْكَ الْقُرٰى نَقُصُّ عَلَيْكَ
مِنْ اَنْبَٓائِهَا وَلَقَدْ جَٓاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانُوا
لِيُؤْمِنُوا بِمَا كَذَّبُوا مِنْ قَبْلُ كَذٰلِكَ يَطْبَعُ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوبِ
الْكَافِرِينَ ﴿١٠١﴾ وَمَا وَجَدْنَا لِاَكْثَرِهِمْ مِنْ عَهْدٍ
وَاِنْ وَجَدْنَٓا اَكْثَرَهُمْ لَفَاسِقِينَ ﴿١٠٢﴾

94. **Hangi kente bir peygamber gönderdiysek oranın halkını mutlaka yoksulluk ve darlığa uğrattık ki yalvarıp yakarsınlar.**

95. **Ardından o darlığın yerini genişlikle değiştiririz ki refahı tatsınlar ve "Atalarımız da darlığa uğramış, bolluğa kavuşmuşlardı" desinler. İşte tam bu sırada ne olup bittiğinin farkında değillerken onları kıskıvrak yakalamıştık.**

96. **Şayet o kentlerin sakinleri inanıp da takva sahibi olsalardı, göklerin ve yerin bereketini onlara açardık; ne var ki yalanladılar. Bunun üzerine biz de yaptıkları sebebiyle onları kıskıvrak yakaladık.**

97. **Kentlerin sakinleri geceleyin uyurken cezamızın onlara gelmesinden emin mi oldular?**

98. **Yoksa kentlerin sakinleri kuşluk vakti eğlenirlerken cezamızın kendilerine gelmesinden emin mi oldular?**

99. Onlar, Allah'ın tuzağından emin mi oldular? Allah'ın tuzağından ancak kaybetmiş olan topluluklar emin olur.

100. Önceki sahiplerinden sonra yeryüzüne mirasçı olanlar, hâlâ şunun farkına varmadılar mı? Eğer biz dileseydik günahlarından dolayı başkalarına bir felaket getirirdik. Kalplerini de mühürlerdik de artık işitmezlerdi.

101. İşte o kentlerin haberlerinden bir kısmını sana anlatıyoruz. Onlara peygamberleri apaçık delillerle gelmişlerdi. Ancak önceden yalanladıklarını doğrulayacak değillerdi. Allah, inkâr edenlerin kalplerini işte böyle mühürler.

102. Gerçek şu ki onların çoğunda verdikleri bir söze bağlılık görmedik; her ne kadar pek çoğunun da yoldan çıkmış olduğunu görsek de...

Bu gruptaki âyetlerden önceki âyetlerde değişik peygamberlerin kıssalarına yer verildi. Bu gruptaki âyetler ise o kıssalar için bir sonuç mahiyetindedir. Burada özellikle helak edilmiş olan toplumlar için geçerli olan toplumsal kanunlara dair genel kurallar dile getirilmektedir. (İbnu Âşûr,1595).

Peygamberlerinin çağrılarına karşı gelen toplumlar önce sıkıntılara maruz kalırlar ki bu durumdan kurtulmak için Allah'a yalvarsınlar; çünkü insan, yaratılışı itibarıyla sıkıntılarla karşı karşıya geldiğinde tavırlarını daha çok gözden geçirme ihtiyacı duyar. Böylece belki zalimler zulümlerini ve büyüklük taslayanlar da ne kadar âciz olduklarını anlarlar; kısacası hakka karşı direnenler belki bu tavırlarını gözden geçirirler. Burada söz konusu edilen sıkıntı ve darlık, peygamber gönderilip peygamberin çağrısına karşı gelmelerinden sonraki sıkıntı ve darlıktır. İmtihan edilmek için sıkıntının ardından bollukla karşılaşır, sıkıntı ve darlıktan önceki durumlarına dönerler. Tabii peygamberler bu hususlarla ilgili uyarılarda bulunur ve başlarına gelen bu durumlardan ibret almalarını öğütlerler. Ama helak olacak toplumlar bundan da ibret almaz, **atalarımız da böylesi sıkıntılara uğramış ve bollukla karşılaşmışlardı,** derler.

İşte tam bu sırada Allah'ın azabı gelip çatar ve neye uğradıklarının bilmezler.

Muhakemesiz toplumlar sıkıntıyla karşılaştıklarında umutsuzluğa düşer, karamsar olurlar. Bolluğa kavuştuklarında da şımarır, geçmişte çektikleri sıkıntıları unuturlar.

Kuşkusuz bu âyetler sadece geçmişi ilgilendiren anlatımlar içermiyor. Aslında sadece bu âyetler değil geçmişte olup bitenleri anlatan bütün âyetler tarihi bilgi vermek maksadıyla olmayıp ibret alınması maksadıyladır. Örneğin, bir asırdır İslâm dünyası büyük sıkıntılarla imtihan olmaktadır. Bu nedenle günümüz Müslümanlarının da bu âyetlerden alacakları pek çok ibretler vardır.

"Şayet o kentlerin sakinleri inanıp da takva sahibi olsalardı, göklerin ve yerin bereketini onlara açardık..."

Bereket, âhirette kendisinden dolayı herhangi bir sorumluluk bulunmayan güzel nimetler için kullanılır.

Önceki âyetlerde peygamberlerine karşı gelen toplumların helak edildikleri anlatılmıştı. Şayet onlar, peygamberlerine karşı gelmeyip de getirdiklerine uymuş olsalardı helak olmayacaklardı. O halde toplumların kendileri, kendi kaderlerini tayin ediyor ve kendi tarihlerini kendileri yazıyorlar.

Eğer peygamberlerinin dediklerine uysalardı birbirlerine haksızlık etmeyecek ve zulmetmeyeceklerdi. Bilakis birbirlerine yardımcı olacak ve birbirlerini gözeteceklerdi. Hem dünyada hem de âhirette mutlu olacaklardı.

İnsanlar peygamberlerin getirdiklerine uyacak olsalar, tabiî âfetlere karşı bile korunaklı olurlar. Ülkemizde sıkça rastlanan depremi ele alalım: Belediyeler inşaat ruhsatı verirken görevlerini adalete uygun yapacak olsa; zemin araştırmaları yapıp ona göre ruhsat verecek olsa, müteahhitler işlerini sağlam yapıp inşaata ruhsat veren mühendisler görevlerini gerçekten yerine getirse ve aynı şekilde işçiler işlerine hile karıştırmasa elbette yapılacak binalar depreme daha dayanıklı olacaktır; çünkü peygamberler sadece namaz kılın, oruç tutun şeklindeki emirlerle ibadet kurallarını getirmiyorlar; işinizi sağlam yapın, işlerinize hile karıştırmayın gibi emirler de getiriyorlar.

Kuşkusuz âhiret inancı taşıyanlar, rüşvet almayanlar, adalete uyanlar, işlerini sağlam yapanlar ve işlerine hile karıştırmayan ahlâklı insanlar inşaata da hile karıştırmazlar. Bu inanç ve ahlâki kurallar peygamberler tarafından insanlara tebliğ edilmiştir. O halde bunlardan sapmış olan toplumlar, peygamberlerin talimatlarından da sapmış olur.

97. ve 98. âyetlerde peygamberlerin öğretilerinden sapmış olan toplumların, beklemedikleri bir anda cezalandırmayla karşı karşıya gelecekleri anlatılmaktadır.

"Onlar, Allah'ın tuzağından emin mi oldular? Allah'ın tuzağından ancak kaybetmiş olan topluluklar emin olur."

Allah'ın tuzağı ile kastedilen, inkâr eden toplumların ansızın cezayla karşı-

laşmalarıdır. İnkâr edenlerin beklemedikleri bir anda ansızın cezaya uğramaları, 98. âyette ifade edilmişti. Bu sebeple burada zikredilen *tuzak* orada anlatılanları isimlendirme mahiyetindedir. Yoksa Allah, avcıların veya gücü yetmeyenlerin yakalamak istediklerine tuzak kurmaları anlamında tuzak kurmaz. O'nun gücü her şeye yeter. İnanan toplumlar, Yüce Allah'ın sadece âhirette değil, bu dünya hayatında da cezalandırmaya kadir olduğunu bilirler; bu sebeple daima her iki cezaya karşı uyanık haldedirler. Ancak hüsrana uğramış toplumlar bu cezalara karşı vurdumduymaz bir tavır sergilerler.

Ayrıca şunu da belirtelim ki cezanın beklemedikleri bir anda ansızın gelmesi ceza konusunda uyarılmadıkları anlamına gelmez. Peygamberleri onları uyarmış ve getirdikleri emir ve yasaklara uymadıkları takdirde âhirette mutlaka cezayla karşılaşacaklarını, fakat dünya hayatında da ilave bir cezayla cezalandırılabileceklerini söylemiştir. Onlar ise ne bu uyarılara kulak vermişlerdir ne de onlara inanmışlardır.

"Önceki sahiplerinden sonra yeryüzüne mirasçı olanlar..."

Yukarıda kıssaları anlatılan toplumlar Kur'ân'ın ilk muhatapları olan Arapların yaşadıkları topraklarda yaşamışlardır. Araplar o toprakları, helak olmuş o toplumlardan miras almışlardı. Bu sebeple âyetin ilk muhatapları Araplardır. Âyetlerin bağlamından bunu anlıyoruz. Ancak Kur'ân-ı Kerim birçok yerde muhatapları ismen zikretmez ki anlam evrenselleşsin ve herkes kendisini âyetlerin muhatabı olarak hissetsin.

Geçmişte yaşamış toplumların başlarına gelenler ve onların yapıp ettikleri, sonraki toplumlar için ibret alınacak şeylerdir. Yeryüzü kimseye kalıcı mülk değildir. Ayrıca geçmiş toplumların başından geçmiş olayların Kur'ân-ı Kerim'de yer alması, toplumların da belli kanunlarının bulunduğunu gösterir. Yaşayan toplumlar, kendilerinden önce helak edilmiş toplumlar gibi günahları sebebiyle helak edilebileceklerini bilmeliler. Geçmiş toplumlar günah işleye işleye nihayet kalpleri mühürlenmiş ve cezayı hak etmişlerdi. Kimi toplumlar, yapıp ettiklerinin olumsuz sonuçlarını gördüklerinde ibret alır ve tövbe ederler kimi toplumlar ise ibret almaz, işlediklerine devam ederler. Nihayet kalpleri mühürlenir. Böylece verilen öğütleri duymaz olurlar ve cezalandırılmayı hak ederler. Mevcut toplumlar da işledikleri günahlar karşısında aymaz bir tavır sergileyecek olurlarsa zamanla onların da kalpleri mühürlenecek ve nihayet cezayı hak edeceklerdir. Geçmişte helak olmuş toplumların helak edilmeleri rastlantı sonucu değil, yapıp etmeleri sebebiyledir.

Âyet, Kur'ân-ı Kerim'in kendilerine indiği müşrik Arapları uyardığı gibi günümüzdeki toplumlara da ve gelecek toplumlara da bir uyarıda bulunmaktadır.

"İşte o kentlerin haberlerinden bir kısmını sana anlatıyoruz..."

Önceki âyetlerde kavmi helak olmuş peygamberlerden ve onların helak sebeplerinin peygamberlerini yalanlamaları, inkâr ve günahta ısrar etmeleri olduğu anlatıldı. Burada hitabın Peygamberimize yöneltilmesi Peygamber'i teselli etmek içindir; çünkü kendisinin de o dönemdeki muhatabı olan müşrik Araplar inkâr ve günah işlemekte ısrar ediyorlardı. Böylece Peygamber'e inkârda ısrar edenlerin sadece kendi kavmi olmadığı, önceki kavimler içerisinde de böyle davrananların bulunduğu anlatılıyordu. Önceki kavimlerin cezalandırılmalarının gerekçesi bu âyette de tekrar edilmekte ve bunun, inkârda ısrar etmeleri ve günah işlemeye devam etmeleri sebebiyle kalplerinin mühürlenmesi olduğu ifade edilmektedir. Bir sonraki âyette bu gerekçeye şu husus da ilave edilmektedir:

"Gerçek şu ki onların çoğunda verdikleri bir söze bağlılık görmedik; her ne kadar pek çoğunun da yoldan çıkmış olduğunu görsek de..."

Âyette geçen عَهْدٍ/ahd kelimesi, verilen söz anlamındadır. Sözleşme için kullanılan muahede kelimesi de buradan gelmektedir. Müfessirler buradaki *ahd* ile kastedilenin, Yüce Allah'ın insanların fıtratlarına yerleştirdiği gerçeği bulma kabiliyeti; Allah'ın varlığı, birliği, hakkı kabul etme gibi konulara yatkınlık olduğunu söylemişlerdir. Fıtratlarına bunların yerleştirilmesi ise kâlûbelâda Allah'a verdikleri sözden kaynaklanmaktadır. O halde her insan, bu gibi konularda Allah'a söz vermiş olarak doğar. İşte *"gerçek şu ki onların çoğunda verdikleri bir söze bağlılık görmedik"* cümlesiyle kastedilen budur.

Burada geçmiş peygamberlerden Hz. Mûsa ile kavminin kıssası, yukarıda zikredilen kıssalara ilave edilmektedir. Önceki peygamberlerin ümmetleri helak olmuşlardı. Hz. Mûsa'nın ümmetinin mensupları ise bugün de yeryüzünün değişik bölgelerinde bulunmaktadır. O halde helak olup yok olmuş milletlerin kıssalarından, yaşayan bir milletin geçmişine dair kıssaya geçiş yapılmaktadır.

ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ
مُوسٰى بِاٰيَاتِنَٓا اِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَا۬ئِه۪ فَظَلَمُوا بِهَاۚ
فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِد۪ينَ ﴿١٠٣﴾ وَقَالَ
مُوسٰى يَا فِرْعَوْنُ اِنّ۪ي رَسُولٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَم۪ينَۙ ﴿١٠٤﴾

حَق۪يقٌ عَلٰٓى اَنْ لَٓا اَقُولَ عَلَى اللّٰهِ اِلَّا الْحَقَّۜ قَدْ جِئْتُكُمْ بِبَيِّنَةٍ
مِنْ رَبِّكُمْ فَاَرْسِلْ مَعِيَ بَن۪ٓي اِسْرَٓائ۪يلَۜ ﴿١٠٥﴾ قَالَ اِنْ كُنْتَ جِئْتَ
بِاٰيَةٍ فَاْتِ بِهَٓا اِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِق۪ينَ ﴿١٠٦﴾ فَاَلْقٰى عَصَاهُ فَاِذَا
هِيَ ثُعْبَانٌ مُب۪ينٌۚ ﴿١٠٧﴾ وَنَزَعَ يَدَهُ فَاِذَا هِيَ بَيْضَٓاءُ لِلنَّاظِر۪ينَ
﴿١٠٨﴾ قَالَ الْمَلَاُ مِنْ قَوْمِ فِرْعَوْنَ اِنَّ هٰذَا لَسَاحِرٌ عَل۪يمٌۙ ﴿١٠٩﴾
يُر۪يدُ اَنْ يُخْرِجَكُمْ مِنْ اَرْضِكُمْۚ فَمَاذَا تَأْمُرُونَ ﴿١١٠﴾ قَالُٓوا
اَرْجِهْ وَاَخَاهُ وَاَرْسِلْ فِي الْمَدَٓائِنِ حَاشِر۪ينَۙ ﴿١١١﴾ يَأْتُوكَ
بِكُلِّ سَاحِرٍ عَل۪يمٍ ﴿١١٢﴾ وَجَٓاءَ السَّحَرَةُ فِرْعَوْنَ قَالُٓوا اِنَّ لَنَا
لَاَجْراً اِنْ كُنَّا نَحْنُ الْغَالِب۪ينَ ﴿١١٣﴾ قَالَ نَعَمْ وَاِنَّكُمْ
لَمِنَ الْمُقَرَّب۪ينَ ﴿١١٤﴾

103. **Sonra onların ardından Mûsa'yı mucizelerimizle Firavun ve adamlarına gönderdik. Ama onlar, kalkıp da onları inkâr ettiler. Bozguncuların akıbetlerinin nasıl olduğuna bir bak!**

104. **Mûsa dedi ki: "Ey Firavun! Şüphesiz ki ben âlemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir elçiyim.**

105. **Allah hakkında gerçekten başkasını söylememek benim için öncelikli bir görevdir. Rabbinizden apaçık bir delille size geldim. O halde İsrailoğullarını benimle gönder."**

106. **O da dedi ki: "gerçekten doğruyu söyleyenlerden isen ve gerçekten bir delil getirdiysen onu göster bakalım."**

107. **Bunun üzerine** (Mûsa), **âsâsını yere attı. Bir de ne görsünler, koca bir ejderha oldu.**

108. **Ve sıyırıp elini çıkardı. Bir de ne görsünler, bakanlar için bembeyaz bir el!**

109. **Firavun'un adamları dediler ki: "Kesinlikle bu, çok mahir bir sihirbazdır.**

110. **"Sizi yurdunuzdan çıkarmak istiyor; o halde ne emredersiniz?"**

111. (Yine) **Dediler ki: "Onu da kardeşini de eğle ve şehirlere toplayıcılar gönder.**

112. **Mahir sihirbazların hepsini sana getirsinler."**

113. **Ve sihirbazlar Firavun'a geldiler. "Galip gelen biz olursak bizim için elbet bir mükâfat vardır!" dediler.**

114. **O da "Evet" dedi; "Üstelik en gözde yakınlardan olacaksınız." dedi.**

İlk âyet daha önce kıssaları zikredilen Nûh, Hûd, Sâlih, Lût ve Şuayb peygamberden sonra Hz. Mûsa'nın peygamber olarak gönderildiğini ifade etmektedir. Hz. Mûsa Kur'ân-ı Kerim'de adı en çok geçen peygamberdir. Hz. Mûsa'nın kıssası da Kur'ân-ı Kerim'de çokça geçmektedir. O, kapsamlı bir şeriatla gönderilmişti. Ümmeti olan Yahudiler de Kur'ân-ı Kerim'in indirildiği dönemde Arap yarımadasında bulunuyorlardı. Kur'ân-ı Kerim'in Hz. Mûsa'dan çokça bahsetmesinin hikmeti bu olsa gerek. Yine Kur'ân-ı Kerim'de mucizeleri en çok zikredilen odur.

Hz. Mûsa, Firavun'u ve adamlarını dine çağırdıysa da asıl daveti İsrailoğulları'na yönelikti. Firavun iman etmeyecek olursa ve İsrailoğulları'na zulmetmeye devam ederse İsrailoğulları'nı Mısır'dan çıkaracaktı. İsrailoğulları Hz. Yusuf döneminde buraya gelmişlerdi. Buraya geldiklerinde itibar da görmüşlerdi. Ancak sonraki hükümdarlar döneminde gözden düştüler ve zulme uğradılar. Hz. Mûsa, Firavun ve adamlarına peygamberliğine delalet eden delillerle geldiğini söyledi. Onlara mucizeler gösterdi. Ne var ki Firavun ve adamları bu mucizeleri inkâr etti.

Firavun, dönemin en güçlü hükümdarı idi. Güçlü bir orduya sahipti. Bu gücüyle yeryüzünde fesat çıkarıyordu. Ama o ve orduları Hz. Mûsa ve İsrailoğullarını takip ederken Kızıldeniz'de boğulmuşlardır. Firavun gibi güçlü bir hükümdarın ordusuyla birlikte suya gömülmesi, elbette ibret alınacak bir hu-

sustur. Bu nedenle âyet, **"Bozguncuların akıbetlerinin nasıl olduğuna bir bak!"** cümlesiyle buna dikkat çekmektedir.

"Bunun üzerine (Mûsa), **âsâsını yere attı. Bir de ne görsünler, koca bir ejderha oldu."**

Ve sıyırıp elini çıkardı. Bir de ne görsünler, bakanlar için bembeyaz bir el!"

Firavun, Hz. Mûsa'dan gerçekten Allah tarafından görevlendirilmiş bir peygamber olduğuna dair mucize getirmesini istemişti. İşte bu iki âyette Hz. Mûsa'nın gösterdiği iki mucizeden söz edilmektedir. Birinci mucize âsâ mucizesidir ki Hz. Mûsa asasını yere attığında koca bir ejderhaya dönüştü. Çeviklikte ise küçük bir yılan gibiydi. Yılana dönüşen asanın oradakilere saldırdığına ve Firavun'un tahtını terk edip kaçtığına dair nakledilen rivayetlerin hiçbiri sahih değildir. Bununla birlikte orada bulunanların ne tepki gösterdikleri konusunda herhangi bir bilgiye sahip değiliz. Kur'ân-ı Kerim sadece Firavun'un adamlarının ona söylediklerinden söz etmektedir. İkinci mucizesi ise elini cebinden çıkarması ve elin parıl parıl parıldamasıdır.

Hz. Mûsa bu iki mucizeyi gösterdikten sonra Firavun'un vezirleri, askeri komutanları ve kâhinlerinden oluşan adamları: **"Kesinlikle bu, çok mahir bir sihirbazdır. Sizi yurdunuzdan çıkarmak istiyor; o halde ne emredersiniz?"** dediler. Ardından şunu ilave ettiler: **"Onu da kardeşini de eğle ve şehirlere toplayıcılar gönder. Sana mahir sihirbazların hepsini sana getirsinler."**

Firavun, adamlarının teklifini kabul eder. Hz. Mûsa ile yarıştırmak üzere büyücüleri toplar. Büyücüler: **"Galip gelen biz olursak bizim için elbet bir mükâfat vardır!"** dediler. Firavun: **"Evet" dedi; "Üstelik en gözde yakınlardan olacaksınız."** dedi.

Firavun, ülkesindeki sihirbazları toplamıştır. Hz. Mûsa ile yarışacakları alan belirlenmiş ve halk da orada toplanmıştır. Belki Hz. Mûsa'yı önemsememelerinden belki de nezaket kurallarına uyarak sihirbazlar söze başlar ve şöyle derler;

قَالُوا يَا مُوسٰى اِمَّا اَنْ تُلْقِيَ وَاِمَّا اَنْ نَكُونَ
نَحْنُ الْمُلْقِينَ ﴿١١٥﴾ قَالَ اَلْقُوا فَلَمَّا اَلْقَوْا سَحَرُوا اَعْيُنَ
النَّاسِ وَاسْتَرْهَبُوهُمْ وَجَاؤُ بِسِحْرٍ عَظِيمٍ ﴿١١٦﴾ وَاَوْحَيْنَا

إِلٰى مُوسٰٓى اَنْ اَلْقِ عَصَاكَۚ فَاِذَا هِيَ تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَۚ ﴿١١٧﴾
فَوَقَعَ الْحَقُّ وَبَطَلَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَۚ ﴿١١٨﴾ فَغُلِبُوا هُنَالِكَ
وَانْقَلَبُوا صَاغِرِينَۚ ﴿١١٩﴾

115. (Sihirbazlar): **"Ey Mûsa! Sen mi atacaksın yoksa atanlar biz mi olalım" dediler.**

116. (Mûsa): **"Atın" dedi. Attıklarında insanların gözlerini büyülediler ve onlara korku saldılar, büyük bir sihir gösterdiler.**

117. Biz de Mûsa'ya: "Asanı atıver" diye vahyettik. Bir de ne görsünler! O, onların uydurduklarını yutuveriyor.

118. Böylece gerçek ortaya çıktı ve onların yaptıkları boşa gitti.

119. İşte oracıkta yenildiler ve küçük düşürülmüş oldular.

Sihirbazlar kendilerinden emin idiler. Bütün hazırlıklarını yapmış, sopalarını ve iplerini getirmişlerdi. Kendileri gibi bir sihirbaz olduğuna inandıkları Mûsa'yı mağlup edeceklerine ve Fravun'un kendilerine vereceği mükâfata kavuşacaklarına kesin olarak inanıyorlardı. Hz. Mûsa'nın Firavun'un huzurunda âsâsını attığını ve âsânın koca bir yılana dönüştüğünü biliyorlardı. Kendileri de bunu yapabiliyorlardı. Bu sebeple Hz. Mûsa'ya âsâsını kendisinin mi önce atacağını yoksa kendilerinin mi önce atacaklarını sordular. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi bu tavırları, ya Mûsa'yı yeneceklerine olan inançlarından yahut yarışma nezaketine uymalarından kaynaklanıyordu. Bu sebeple Mûsa'yı muhayyer bırakmışlardı. Hz. Mûsa ise Allah'ın yardımından emin idi. Allah kendisini yalnız bırakmayacak ve ona yardım edecekti. Bu rahatlık içinde büyücülere âsâlarını atmalarını söyledi. Sopalarını attılar. Attıkları sopaların bir gerçekliği yoktu. Ama insanlar o sopaları yılan şeklinde görüyorlardı. Yaptıkları insanların gözlerini boyamaktan ibaretti. Yine de büyük bir büyü ortaya koymuşlardı. İnsanlar, yılan şekline dönüşen sopalarından korkuya kapılmışlardı. Aslında Hz. Mûsa da atılan bu sopaların yılan haline dönüştüklerini görmüş ve kendisi de içinde bir korku hissetmişti. Ancak yüce Allah onu teskin etti ve galip geleceğini haber verdi. (Tâhâ 20/66-68).

Yüce Allah Mûsa'ya âsâsını atmasını söyledi. Hz. Mûsa'nın attığı asa bü-

yük bir ejderhaya dönüşmüştü. Ejderha, sihirbazların attıkları ve yılana dönüşmüş olan sopalarını bir bir yuttu. Böylece gerçek ortaya çıkmıştı. Sopalarının bir gerçekliklerinin olmadığı, sadece insanların gözlerini boyadıkları ve insanların onları bundan dolayı yılan şeklinde gördükleri anlaşılmıştı. Hak, batıla galip gelmişti.

Toplantıyı düzenleyen Firavun ve adamları halkın gözü önünde oracıkta küçük düşürülmüşlerdi. Plânları boşa çıkmış, yenilgiye uğramışlardı.

وَاُلْقِيَ السَّحَرَةُ سَاجِدِينَۚ ﴿١٢٠﴾
قَالُٓوا اٰمَنَّا بِرَبِّ الْعَالَمِينَۙ ﴿١٢١﴾ رَبِّ مُوسٰى وَهٰرُونَ ﴿١٢٢﴾ قَالَ
فِرْعَوْنُ اٰمَنْتُمْ بِه۪ قَبْلَ اَنْ اٰذَنَ لَكُمْۚ اِنَّ هٰذَا لَمَكْرٌ مَكَرْتُمُوهُ
فِي الْمَد۪ينَةِ لِتُخْرِجُوا مِنْهَٓا اَهْلَهَاۚ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿١٢٣﴾ لَاُقَطِّعَنَّ
اَيْدِيَكُمْ وَاَرْجُلَكُمْ مِنْ خِلَافٍ ثُمَّ لَاُصَلِّبَنَّكُمْ اَجْمَع۪ينَ ﴿١٢٤﴾
قَالُٓوا اِنَّٓا اِلٰى رَبِّنَا مُنْقَلِبُونَۚ ﴿١٢٥﴾ وَمَا تَنْقِمُ مِنَّٓا اِلَّٓا اَنْ اٰمَنَّا
بِاٰيَاتِ رَبِّنَا لَمَّا جَٓاءَتْنَاۜ رَبَّنَٓا اَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَتَوَفَّنَا
مُسْلِم۪ينَ ﴿١٢٦﴾

120. Sihirbazlar ise secdeye kapandılar.

121. "Âlemlerin Rabbine iman ettik" dediler.

122. "Mûsa ve Harun'un Rabbine."

123. Firavun dedi ki: "Ben size izin vermeden ona inandınız, öyle mi? Hiç şüphesiz bu, ahalisini çıkarmak için şehirde kurduğunuz bir plândır. Ama yakında anlarsınız;

124. Ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama keseceğim. Sonra da hepinizi asacağım!"

125. Onlar da "Biz zaten Rabbimize döneceğiz" dediler.

126. "Sen, sırf Rabbimizin âyetleri bize ulaştığında onlara inandık diye bize hınç besliyorsun. Ey Rabbimiz! Bize sabırlar ver ve Müslümanlar olarak canımızı al."

Sihirbazlar Hz. Mûsa'nın yaptığının sihir eseri olmadığını gayet iyi anladılar; çünkü onlar sihrin ne olduğunu herkesten çok iyi biliyorlardı. Bu işin uzmanıydılar. Bu sebeple Hz. Mûsa'nın sopasının kendi iplerini ve sopalarını yuttuğunu görünce gerçek karşısında duraksamaksızın secdeye kapandılar. Hz. Mûsa'nın sihirbaz olmadığını ve Allah tarafından desteklendiğini anlamışlardı.

Onların secdeye kapanmaları Allah'a idi; Mûsa'ya veya Firavun'a değil. Bu sebeple **"Âlemlerin Rabbine iman ettik, Mûsa ve Harun'un Rabbine"** dediler. Tabii bu sözleriyle Firavun'un ilâhlık iddiasını da reddetmiş oluyorlardı.

"Firavun dedi ki: Ben size izin vermeden ona inandınız, öyle mi? Hiç şüphesiz bu, ahalisini için şehirde kurduğunuz bir plândır. Ama yakında anlarsınız;

Ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama keseceğim. Sonra da hepinizi asacağım!"

Firavun, otoritesinin sarsıldığını hissetmişti. Üstelik olup bitene halk da şahit olmuştu. Oysa kendisi ilâhlık iddiasında bulunuyordu. Ama tam bir yenilgiye uğramıştı. Halkı da sihirbazlar gibi Hz. Mûsa'ya inanabilirdi. Oradakilerin zihinlerini bulandırmak için sihirbazlarla Mûsa'nın kendisine bir komplo hazırladıklarını; önceden kendi aralarında bu şekilde davranacaklarına dair gizli bir anlaşma yaptıklarını, halkını şehirden kovmayı ve onları vatanlarından sürmeyi amaçladıklarını söyledi. Ardından da sihirbazları tehdit ederek, göreceksiniz! **"Ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama keseceğim. Sonra da hepinizi asacağım!"** dedi.

Firavun tüm çabasının vatanı korumak ve halkın huzur içerisinde yaşamlarını sürdürmelerini sağlamak olduğunu oradakilere vehmettirmek istiyordu. Elinde gücü bulunduran zalimlerin her zaman ve her yerde yaptığı gibi vatan, millet dedi ve tehditler savurdu; çünkü hak karşısında söyleyecek başka bir sözü yoktu. Zalimler, halklarını ikna edecek delillere sahip olmayınca kuvvete başvurur, tehditler savururlar.

Firavun'un yapabileceği de buydu; sihirbazları asmak! Ama Firavun'un bu tehditleri de sihirbazları yıldırmadı. Onlar, artık gerçekten Mûsa'ya inan-

mışlardı. Nasıl olsa bir gün ölecek ve Rablerine kavuşacaklardı. Yine her zaman ve her yerde gerçekten inanmış olanlar gibi davrandılar ve **"Zaten Rabbimize döneceğiz"** dediler. Firavun kendilerini öldürmese de bir gün gelecek ve öleceklerdi. Böylece ölümden korkmadıklarını açık bir dille ifade ettiler. Başlarına gelecekler için kendilerine kuvvet ve dayanıklılık vermesi için Allah'a dua ettiler: **"Ey Rabbimiz! Bize sabırlar ver ve Müslümanlar olarak canımızı al!"**

وَقَالَ الْمَلَأُ مِنْ قَوْمِ فِرْعَوْنَ أَتَذَرُ مُوسَىٰ
وَقَوْمَهُ لِيُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَيَذَرَكَ وَآلِهَتَكَ ۚ قَالَ
سَنُقَتِّلُ أَبْنَاءَهُمْ وَنَسْتَحْيِي نِسَاءَهُمْ وَإِنَّا فَوْقَهُمْ قَاهِرُونَ
﴿١٢٧﴾ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ اسْتَعِينُوا بِاللَّهِ وَاصْبِرُوا ۖ إِنَّ
الْأَرْضَ لِلَّهِ يُورِثُهَا مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ ۖ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ
﴿١٢٨﴾ قَالُوا أُوذِينَا مِنْ قَبْلِ أَنْ تَأْتِيَنَا وَمِنْ بَعْدِ مَا جِئْتَنَا ۚ
قَالَ عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَنْ يُهْلِكَ عَدُوَّكُمْ وَيَسْتَخْلِفَكُمْ فِي الْأَرْضِ
فَيَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ ﴿١٢٩﴾

127. Firavun kavminin ileri gelenleri dediler ki: "Peki yeryüzünde bozgunculuk çıkarsınlar, seni ve ilâhlarını bırakıp gitsinler diye Mûsa ve kavmini serbest mi bırakacaksınız?" Firavun dedi ki: "Oğullarını öldürecek, kızlarını sağ bırakacağız. Elbette onları ezecek üstünlükteyiz."

128. Mûsa, halkına: "Allah'tan yardım dileyin ve sabredin. Muhakkak ki yeryüzü Allah'ındır; kullarından dilediğini ona mirasçı kılar. Sonuç, takva sahiplerinindir" dedi.

129. Onlar da "Sen bize gelmeden önce de geldikten sonra da bize eziyet edildi" dediler. O da dedi ki: "Pek yakında Rabbiniz düşma-

nınızı helak edecek ve nasıl davranacağınızı görmek için de onların yerine sizi yeryüzüne hâkim kılacaktır.”

Firavun'un, sihirbazları cezalandıracağını söylediği halde Hz. Mûsa ve kavmine dair herhangi bir cezalandırmadan söz etmemesi yakın adamlarını kaygılandırmıştı; çünkü sihirbazların iman etmeleri halkı etkileyebilir ve halk Mûsa'nın dinini kabul edebilirdi. Ayrıca sihirbazlar da nihayet Firavun'un adamlarıydılar; ama bugün Firavun onları idam etmekle tehdit etmektedir. Mûsa hayatta kaldıkça kendileri de sihirbazların düştükleri duruma düşebilirlerdi. O halde Mûsa ve taraftarlarının ortadan kaldırılmaları sihirbazların ortadan kaldırılmalarından çok daha önemli idi. Bu sebeple Mûsa ve ona tabi olanlar konusunda Firavun'u kışkırttılar.

Firavun'un kendisini itaat edilmesi gereken en yüce tanrı şeklinde takdim ettiğini biliyoruz. O halde ileri gelenler: “**seni ve ilâhlarını bırakıp gitsinler diye mi**” derken hangi ilâhları kastediyorlardı? Mısırlıların değişik ilâhlara taptıklarını biliyoruz. Firavun da ilâhlardan birinin oğlu olarak kabul edilmesi münasebetiyle ilâhlardan biriydi. Bazı müfessirler Mısırlıların diğer ilâhlara taparken Firavun'dan izin aldıklarını söylüyor ve kastedilen bu tanrılardır, diyorlar. Mısırlıların tanrılarının karmaşık bir yapı arz ettiği bilinmektedir. Ayrıca Firavun'un tanrılık iddiasında bulunmazdan önce söz konusu ilâhlara taptığı da söylenmektedir. Bilinen bir gerçektir ki Mısırlılar Firavunlar döneminde çok tanrılı idiler. Şu veya bu şekilde Firavun da bu tanrıları onaylıyor ve onlara saygı gösteriyordu. Mevcut toplum hiyerarşisi içerisinde bu tanrıların bir yeri ve önemi vardı. Çok tanrıcı ve Tanrıya ait otoriteyi bölüştüren bir inanç yapısında kendi içinde bir tutarlılık beklememek gerektiği de unutulmamalıdır.

İleri gelenlerin kışkırtmalarından sonra Firavun'un: **“Oğullarını hep öldüreceğiz ve kızlarını sağ bırakacağız. Elbette onları ezecek üstünlükteyiz”** diyerek Hz. Mûsa'dan söz etmemesi, Hz. Mûsa'nın gösterdiği mucize karşısında korkuya kapılmış olmasından kaynaklanıyor olabilir. Diğer yandan, Hz. Mûsa'dan söz etmemekle yandaşlarına Hz. Mûsa'yı önemsemediği intibaını da vermiş oluyordu. Mü'min sûresinde ise Firavun'un: **“Bırakın beni Mûsa'yı öldüreyim. O zaman Rabbine dua etsin** (de onu kurtarsın)**...”** dediği belirtilmektedir. Belli ki Mü'min sûresinde söz konusu edilen bu sözler, Firavun'un, bilahare meclisindeki adamlarıyla görüşmeleri sırasında söylediği sözlerdir. Çünkü orada, Firavun'un meclisinden olup Hz. Mûsa'ya inanan ve Hz. Mûsa'yı savunan birinden söz edilmektedir.

Bu gibi farklı anlatımlar, Kur'ân kıssalarının kimi yerde ortamına uygun olarak aktarılan sözlerin gerçekte olmamış şekillerle ifade edildiğini göstermez. Bilakis olayla ilgili gerçekten söylenmiş farklı sözlerin bulunduğunu gösterir. Kur'ân Allah kelamıdır ve Allah, söylenmemiş sözleri söylenmiş gibi göstermeye ihtiyaç duymaz. O, bütün sözlerinde gerçekliği hedeflemiştir. Belli ki burada Firavun'un bu sûrede geçen sözleri, olayın hemen akabinde söyledikleri, Mü'min sûresinde söyledikleri ise bilahare kendi meclisini toplayıp görüşmeler yapıldığı bir sırada söyledikleridir.

Firavun'ların İsrailoğulları'nın erkek çocuklarını öldürüp kız çocuklarını bırakmalarının sebeplerine Bakara sûresinin 49. âyetinin tefsirinde değinmiştik. Firavun, taraftarlarına moral vermek istiyordu. Onlar da biliyorlardı ki Firavun dilediği zaman İsrailoğulları'na dilediği kötülüğü yapabilirdi. Bunun örneklerini geçmişte yaşamışlardı.

Kuşkusuz, Firavun'un tehditleri İsrailoğulları'nı fazlasıyla korkutmuştu. O güne kadar Firavunlar hep bunu yapmış; İsrailoğulları'nın sayılarının arttığı ve Firavun'ları tehdit eder sayıya ulaştığı sıralarda birtakım bahaneler uydurarak erkek çocuklarını öldürtmüşlerdi. Hz. Mûsa kavmini rahatlatmak için:

"Allah'tan yardım dileyin ve sabredin. Muhakkak ki yeryüzü Allah'ındır; kullarından dilediğini ona mirasçı kılar. Sonuç, takva sahiplerinindir." demişti.

Hz. Mûsa'nın bu sözlerinin tam olarak karşılık bulduğunu söyleyemeyiz. Gerçekten inanan ve iman kalbine kök salmış olanlar için Hz. Mûsa'nın bu sözleri yeterliydi. Ne var ki İsrailoğulları henüz böyle bir imana sahip değillerdi. **"Sen bize gelmeden önce de geldikten sonra da bize eziyet edildi."** dediler. Hz. Mûsa'nın kendilerine peygamber olarak gönderilmesinin onlara bir yarar sağlamadığını ve Firavun'un baskılarının devam ettiğini söylüyorlardı. Hatta kendilerine peygamber olarak gönderilmesinin, kendilerine yapılan eziyeti arttırdığını ima ediyorlardı. Tevrat'ta, Mûsa ve Harun'un Firavun'a gidip İsrailoğulları'nı serbest bırakmasını istemelerinden sonra Firavun'un, İsrailoğulları'nın yaptıkları işleri arttırdığı ve onlara daha çok eziyet ettiği, bu durumu şikâyet etmek üzere Firavun'a gittiklerinde olumlu cevap verilmediği, bu sırada yolda Hz. Mûsa ve Harun'la karşılaştıkları ve onlara: "Firavun'un gözünde bizi kötü gösterdiniz, onun eline koz verdiniz" şeklinde şikâyette bulundukları nakledilir. (Tevrat, Çıkış, 5. bap).

Firavun eziyetlerini arttırmış olabilir; ama İsrailoğulları'na düşen sabredip direnmek idi; şikâyet etmek, Mûsa ve Harun'u bu durumdan sorumlu tutmak değildi. İsrailoğullarının o bakış açısının günümüz Müslümanları arasında yaygın olduğuna dikkat çekmek gerekir.

Hz. Mûsa kavmine sabredip direnmeleri durumunda **"Pek yakında Rabbiniz düşmanınızı helak edecek ve nasıl davranacağınızı görmek için de onların yerine sizi yeryüzüne hâkim kılacaktır."** dedi.

Bir önceki âyette yeryüzünün Allah'a ait olduğu belirtilmişti. Yeryüzü O'na ait olduğuna göre, dilediğini ona mirasçı kılar. Ancak yeryüzüne mirasçı kılacağı kimseler, emrini yerine getiren kimseler olacaktır. Böylece Hz. Mûsa Allah'ın emirlerini yerine getirdikleri takdirde İsrailoğulları'nın yeryüzüne hâkim olacaklarını söylüyordu. Kuşkusuz yeryüzüne mirasçı olmak ve yeryüzüne hâkim olmak, yüce Allah'ın koyduğu kanun ve kuralları yerine getirmekle mümkündür; değilse salt böyle bir niyete sahip olmak ve bunu temenni etmek yeterli değildir.

وَلَقَدْ اَخَذْنَٓا اٰلَ فِرْعَوْنَ بِالسِّن۪ينَ
وَنَقْصٍ مِنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿١٣٠﴾
فَاِذَا جَٓاءَتْهُمُ الْحَسَنَةُ قَالُوا لَنَا هٰذِه۪ۚ وَاِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ
يَطَّيَّرُوا بِمُوسٰى وَمَنْ مَعَهُۜ اَلَٓا اِنَّمَا طَٓائِرُهُمْ عِنْدَ اللّٰهِ وَلٰكِنَّ
اَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٣١﴾ وَقَالُوا مَهْمَا تَأْتِنَا بِه۪ مِنْ اٰيَةٍ لِتَسْحَرَنَا
بِهَاۙ فَمَا نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِن۪ينَ ﴿١٣٢﴾ فَاَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الطُّوفَانَ
وَالْجَرَادَ وَالْقُمَّلَ وَالضَّفَادِعَ وَالدَّمَ اٰيَاتٍ مُفَصَّلَاتٍ
فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْماً مُجْرِم۪ينَ ﴿١٣٣﴾ وَلَمَّا وَقَعَ عَلَيْهِمُ
الرِّجْزُ قَالُوا يَا مُوسَى ادْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِنْدَكَۚ لَئِنْ كَشَفْتَ
عَنَّا الرِّجْزَ لَنُؤْمِنَنَّ لَكَ وَلَنُرْسِلَنَّ مَعَكَ بَن۪ٓي اِسْرَٓائ۪يلَۚ ﴿١٣٤﴾ فَلَمَّا

كَشَفْنَا عَنْهُمُ الرِّجْزَ اِلٰٓى اَجَلٍ هُمْ بَالِغُوهُ اِذَا هُمْ يَنْكُثُونَ ﴿١٣٥﴾
فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَاَغْرَقْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ بِاَنَّهُمْ كَذَّبُوا
بِاٰيَاتِنَا وَكَانُوا عَنْهَا غَافِلٖينَ ﴿١٣٦﴾ وَاَوْرَثْنَا
الْقَوْمَ الَّذٖينَ كَانُوا يُسْتَضْعَفُونَ مَشَارِقَ الْاَرْضِ
وَمَغَارِبَهَا الَّتٖي بَارَكْنَا فٖيهَا وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ الْحُسْنٰى
عَلٰى بَنٖٓي اِسْرَٓائٖيلَ بِمَا صَبَرُوا وَدَمَّرْنَا مَا كَانَ يَصْنَعُ
فِرْعَوْنُ وَقَوْمُهُ وَمَا كَانُوا يَعْرِشُونَ ﴿١٣٧﴾

130. **Öğüt alırlar diye Firavun taraftarlarını uzun süren bir kuraklık ve ürünleriden verim azlığıyla cezalandırdık.**

131. **Onlara bir iyilik gelince, "Bu zaten bizim hakkımızdır" dediler. Başlarına bir kötülük geldiğinde de bunu Mûsa ve onunla birlikte olanların uğursuzluğuna yordular. Bilesiniz ki uğursuzlukları Allah katındadır. Ne var ki onların çoğu bunu bilmez.**

132. **Onlar şunu da söylediler: "Bizi büyülemek için ne delil getirirsen getir, sana inanacak değiliz."**

133. **Biz de üzerlerine su baskınını, çekirgeyi, haşeratı, kurbağaları ve kanı ayrı ayrı mucizeler olarak gönderdik. Ama onlar büyüklük tasladılar ve suçlu bir kavim oldular.**

134. **Azap üzerlerine çökünce, "Ey Mûsa! Sana verdiği sözün hürmetine Rabbine dua et; üzerimizdeki şu cezayı kaldıracak olursan sana iman edeceğiz ve İsrailoğullarını seninle göndereceğiz." dediler.**

135. **Erişecekleri belli bir vakte kadar üzerlerinden cezayı kaldırdığımızda hemen verdikleri sözü bozdular.**

136. Biz de âyetlerimizi yalanlamaları ve onlardan gafil kalmaları sebebiyle kendilerinden intikam aldık ve onları denizde boğduk.

137. Hor görülüp ezilen o kavmi de ülkenin içini bereketli kıldığımız doğu ve batı taraflarına mirasçı kıldık. Sabretmeleri sebebiyle Rabbinin İsrailoğullarına verdiği güzel söz gerçekleşti. Firavun ve kavminin eserlerini ve yetiştirdikleri bahçeleri yerle bir ettik.

Senetun kelimesinin çoğulu olan *sinîn* kelimesini kapsamlı bir kuraklık şeklinde tercüme ettik. Çünkü söz konusu kelime marifelik takısı olan elif ve lam ile birlikte kullanıldığında, kurak yıl anlamında kullanılmaktadır. Burada elif ve lam takısı ile birlikte çoğul şeklinde kullanılması, İbnu Âşûr'un da belirttiği gibi kuraklığın yıllarca sürdüğünü ifade etmek için değil; kuraklığın, ülkenin bütün topraklarını kapsadığını ifade etmek için olmalıdır. (İbnu Âşûr, 1619).

Hz. Mûsa büyücüleri yenilgiye uğratmasından sonra uzun yıllar Mısır'da kalmıştır. Harun (a.s) ile birlikte İsrailoğulları'nı beraberlerinde götürmek için Firavun'a her gittiklerinde Firavun bir engel çıkarmış, her bir sıkıntıyla karşılaştığında da İsrailoğullarını serbest bırakacağına söz vermiş; ancak sıkıntıyı atlattığında verdiği sözü tutmamıştır. Yüce Allah insanları cezalandırmak için acele etmediği gibi Firavun ve taraftarlarını cezalandırmak için de acele etmemiştir. Bu hususu 131. âyetten anlıyoruz. Firavun ve taraftarları her bir bolluk ve nimetle karşılaştıklarında **"Bu bizim hakkımızdır"** demişler, sıkıntı karşılaştıklarında ise bunu Hz. Mûsa ve beraberlerindekilerin uğursuzluğuna yormuşlardır. Oysa onlar bunlarla imtihan ediliyorlardı. Uğradıkları sıkıntılar ve başlarına gelen belalar da aslında kendi yaptıkları sebebiyle idi. İnkâr edenlerin tavrı hep böyle olagelmiştir. Hâlbuki iman eden insanlar bir nimetle karşılaştıklarında bunu Allah'tan bilir, bir sıkıntıyla karşılaştıklarında ise bunun, işledikleri günahlar sebebiyle olduğuna inanır, tövbe eder ve Allah'a bağlılıklarını tazelerler.

Cahiliye döneminde Araplar bir yolculuğa çıktıklarında ilk karşılaştıkları kuşun kendilerine göre sağ tarafa doğru uçtuğunu görürlerse bunu yolculukları için uğurlu sayar, sol tarafa uçtuğunu görürlerse bunu da uğursuzluğa yorarlardı. İlk dönemlerde *tetayyur* kelimesi hem iyi şans hem de uğursuzluk anlamında kullanılırken muhtemelen zulüm ve haksızlıkların çoğalması sonucu hayata karamsar bakmanın doğurduğu psikolojiyle söz konusu kelimeyi sadece uğursuzluk anlamında kullanmaya başladılar. *Şu'm* ve *teşâum* de aynı anlamda, yani uğursuzluk anlamında kullanılmaktadır. İslâm'da herhan-

gi bir şeyi uğursuzluğa yorma yasaklanmıştır. Çünkü böyle bir anlayış olayları sebeplerinden başka sebeplere bağlamaya ve böylece hayatı yanlış değerlendirme sonucuna götürür. Hatta bir hadiste bir şeyde uğursuzluk aramanın şirk olduğu ifade edilmektedir. Buna karşın iyiye yorma hoş karşılanmıştır. Kuşkusuz iyiye yorma iyiye yorumlanan olayın gerçekten uğurlu şeylerle karşılaşmanın bir delili veya alameti olmasından kaynaklanmamaktadır. İnsan psikolojisini olumlu etkilemesinden dolayı hoş karşılanmış olmalıdır.

"Onlar şunu da söylediler: 'Bizi büyülemek için ne delil getirirsen getir; sana inanacak değiliz.' "

Sihirbazların iman etmeleri onları etkilemeliydi. Ama onlar daha da inat ettiler. İyiliklerle de ve cezalandırmalarla da sınandılar ama fayda vermedi. İnkâr kalplerine kök salmıştı. İmtihan yolunun her türlüsünü kapadılar; **ne delil getirsen getir; iman etmeyeceğiz** dediler.

"Biz de üzerlerine su baskınını, çekirgeyi, haşeratı, kurbağaları ve kanı ayrı ayrı mucizeler olarak gönderdik. Ama onlar büyüklük tasladılar ve suçlu bir kavim oldular."

Tevrat'ın Çıkış kitabının sekizinci ve dokuzuncu bölümlerinde burada söz konusu edilen cezaların aralıklarla uygulandıkları anlatılmaktadır. Her defasında Mûsa ile Harun Firavun'a gittikleri ve İsrailoğulları'nı salıverilmesini, değilse Mısırlıların cezalandırılacağını söyledikleri, fakat her defasında Firavun'un inat ederek İsrailoğulları'nı salıvermediği anlatılır.

İsrâ sûresinde yüce Allah'ın Hz. Mûsa'ya bu türden dokuz mucize verdiğinden söz edilir. Ancak burada onlardan beş tanesi zikredilmektedir.

Firavun'un İsrailoğulları'na izin vermemesi, kuşkusuz, İsrailoğulları'nın Firavun'a yapmış oldukları hizmetlerin öneminden dolayı idi.

Her defasında Firavun ve taraftarları, gelen cezaların durması halinde iman edeceklerini söylemiş; fakat cezalara ara verilince iman etmekten vazgeçmişlerdir. Sonunda daha büyük cezayla karşılaşmışlardır: **"Biz de âyetlerimizi yalanlamaları ve onlardan gafil kalmaları sebebiyle kendilerinden intikam aldık ve onları denizde boğduk."**

Âyetlerden de anlaşıldığı gibi yüce Allah'ın bu tür cezalandırmaları, insanların akıllarını başlarına alıp iman yolunu seçmeleri için uyarı mahiyetindedir. Ancak toplum her türlü uyarıyı reddedecek olursa artık ölümcül bir ceza ile cezalandırılır.

İbnu Âşûr, burada anlatılanlardan İslâm ümmetinin de ibret alması gerek-

tiğini ve mevcut nimetlerin ortadan kalkmasının Allah'ın gazabı için bir uyarı olduğunu söyler. (İbnu Âşûr, 1619).

"Hor görülüp ezilen o kavmi de ülkenin içini bereketli kıldığımız doğu ve batı taraflarına mirasçı kıldık. Sabretmeleri sebebiyle Rabbinin İsrailoğulları'na verdiği güzel söz gerçekleşti. Firavun ve kavminin eserlerini ve yetiştirdikleri bahçeleri yerle bir ettik."

Sabredip direnmeleri nedeniyle yüce Allah İsrailoğulları'nı mükâfatlandırdı; Firavun'un hükmettiği topraklara hükmettiler.

Firavun İsrailoğulları'nın erkek çocuklarının öldürülmesini emretmişti. Hz. Mûsa'nın annesi de oğlunun bu katliamdan kurtulması için Nil'e bırakmş ve bu yolla Mûsa kurtulmuştu. Hz. Mûsa'yı sudan kurtaran Allah, Firavun'u suda boğup helak etti. Üstelik Firavun'un hükmettiği topraklara mirasçı kıldı.

Ülkenin doğu ve batısının nereler olduğu konusunda farklı görüşler ileri sürülmüşse de İsrailoğulları'nın, kendilerine vaat edilmiş olan Şam ve Filistin topraklarına hükmettikleri tarihi bir vakıadır. Hatta Hz. Mûsa'nın bir müddet için Mısır'a hükmettiği de nakledilmektedir.

Reşid Rıza, bu âyetlerden, iki yönüyle ibret alınması gerektiğini belirtir:

Birincisi: İman ve vahyin Hz. Mûsa ve Harun üzerindeki etkisini Kur'ân okuyucusunun iyi düşünmesi gerekir. Onlar asırlardır kavimlerini ezen, onlara olmadık zulümler yapan yeryüzünün en büyük hükümdarına ve en büyük devletine karşı direndiler. O hükümdara çağrıda bulundular; inkârdan, azgınlıktan ve İsrailoğulları'na zulmetmekten vazgeç, dediler. Onu uyardılar, tehdit ettiler. Onları salıvermesi gerektiğine dair ona deliller getirdiler, apaçık mucizelerle ona karşı koydular. Sonunda kavimlerini onun zulmünden kurtardılar.

Allah'a ve peygamberine iman eden Müslümanlar da buradan hareketle kendi durumlarını düşünsünler. Yüce Allah peygamberlere vaat ettiği gibi iman edenlere de vaat etmektedir: O'nun emirlerini yerine getirdikleri takdirde onları galip getireceğini peygamberlerinin dili üzere haber vermektedir: Zalim devletlerin gücünü kendi gözlerinde büyütmesinler. Allah'ın bir veya iki kişi sebebiyle yardım ettiği hakkın gücü, yenilmez diye bilinen devletleri dize getirir. Allah'ın dinine yardım edene Allah yardım eder. Yüce Allah iman edenlere yardım etmeyi üzerindeki bir hak olarak görmektedir.

İkincisi: Günümüzde Yahudiler bu kutsal toprakları Arapların elinden almak istiyorlar. -Reşid Rıza'nın bu sözlerinin İsrail devletinin kuruluşundan çok önce olduğu bilinmelidir.- *Taraflardan her biri bu toprakların Allah tarafından kendilerine vaat edildiğini ileri sürüyorlar. Oysa Allah bu toprakları Hz. İbrahim'in*

zürriyetine vaat etmiştir. Allah'ın emirlerini uyguladıkları dönemlerde hem Yahudilere hem de Araplara bu toprakları nasip etmiştir.

Burada her iki tarafın, kendi peygamberleri döneminde işledikleri hataya işaret etmek gerekir:

Hz. Mûsa onları Mısır'dan çıkardıktan sonra İsrailoğulları hiçbir gayret göstermeden bu toprakların kendilerine verilmesini istediler. Bu topraklara hâkim olan kimselerin güç ve kuvvet sahibi olduklarını ileri sürerek Hz. Mûsa'ya: "Git Rabbinle birlikte onlarla savaş, biz burada oturup bekleyeceğiz" dediler. Bu sebeple Yüce Allah onları kırk yıl çölde süründürdü; o topraklara giremediler. Aynı şekilde Hz. İsmail'in soyundan gelen Araplar da sayılarının azlığına rağmen Allah'ın yardımıyla Bedir galibiyetinden sonra gurura kapıldılar, hata etseler bile kendilerine vaat edildiği üzere galip geleceklerini sandılar. Ama Uhut'ta yenilgiye uğrayınca akıllarını başlarına aldılar. Allah'ın, mü'minleri galip getireceğine dair vadinin mutlak olmadığını, Allah'ın dinine yardım etmeleri kaydına bağlı olduğunu anladılar." (Menar, IX, 100-101).

وَجَاوَزْنَا بِبَنِيٓ إِسْرَٓائِيلَ الْبَحْرَ فَأَتَوْا عَلٰى قَوْمٍ يَعْكُفُونَ عَلٰٓى
أَصْنَامٍ لَهُمْۚ قَالُوا يَا مُوسَى اجْعَلْ لَنَٓا إِلٰهًا كَمَا لَهُمْ اٰلِهَةٌۜ
قَالَ إِنَّكُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ ﴿١٣٨﴾ إِنَّ هٰٓؤُلَٓاءِ مُتَبَّرٌ مَا هُمْ فِيهِ
وَبَاطِلٌ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٣٩﴾ قَالَ أَغَيْرَ اللّٰهِ أَبْغِيكُمْ إِلٰهًا
وَهُوَ فَضَّلَكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿١٤٠﴾ وَإِذْ أَنْجَيْنَاكُمْ مِنْ اٰلِ فِرْعَوْنَ
يَسُومُونَكُمْ سُٓوءَ الْعَذَابِۚ يُقَتِّلُونَ أَبْنَٓاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ
نِسَٓاءَكُمْۜ وَفِي ذٰلِكُمْ بَلَٓاءٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَظِيمٌ ﴿١٤١﴾

138. İsrailoğulları'nı denizden geçirdik. Derken bir kavme vardılar ki oturmuş kendilerine mahsus putlara tapıyorlar. Dediler ki:

"Ey Mûsa! Bunların nasıl tanrıları varsa bize de bir tanrı yap." (Mûsa) **dedi ki: "Siz, kesinlikle cahil bir toplumsunuz!**

139. Bunların içinde bulundukları bu hâl yıkılmaya mahkûmdur ve yaptıkları da tümden boştur."

140. Dedi ki: "Sizi insanlara üstün kılan Allah olduğu halde size başka bir tanrı mı bulacağım?"

141. Hem hatırlasanıza! Size işkencenin en kötüsünü yapan Firavun'un adamlarınadn sizi kurtarmıştık; oğullarınızı öldürüyor, kızlarınızı sağ bırakıyorlardı. İşte bu, Rabbinizin sizi büyük bir sınamasıdır."

Hz. Mûsa ve Firavun arasında geçen olaylar anlatıldı. Hz. Mûsa'nın kavmini Firavun'un zulmünden kurtardığı belirtildi. Burada ise kavmini Firavun'un zulmünden kurtardıktan sonraki süreçte kavmiyle aralarında geçen bazı olaylardan söz edilmektedir.

Denizi geçtikten sonra İsrailoğulları'nın karşılaştıkları putperest kavmin kimler olduğu hakkında farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bunların Arapların bir boyu olduğunu söyleyenler olduğu gibi Mısır'dan bir topluluk olduklarını söyleyenler de vardır. Kur'ân-ı Kerim bunların kim oldukları konusunda herhangi bir bilgi vermemektedir. Birçok kıssada olayın nerede ve kimlerin başından geçtiğine değinilmez; çünkü Kur'ân'ın tarihi bilgi verme gibi bir amacı bulunmamaktadır. Kur'ân sadece bu kıssalardan ibret alınmasını ister. İnsan toplumlarının birbirlerine benzediklerine dikkat çekerek Müslümanların benzer hataları tekrar etmemeleri için bu tür kıssaları aktarır.

Kuşkusuz, tevhit inancıyla henüz tanışmış, üstelik peygamberleri de başlarında yaşıyorken İsrailoğulları'nın putlara tapma inancına dönmek istemesi ilginçtir ve bundan çıkarılacak önemli ibretler vardır.

Beğavî, İsrailoğulları'nın bu isteklerinin Allah'ın birliği konusundaki şüphelerinden kaynaklanmadığını söylemektedir. Ona göre, bunun anlamı şudur: *" 'Yüceltec eğimiz ve onu yüceltmekle yüce Allah'a yaklaşacağımız bir şey (put) yap.' Bunun inanca zarar vermeyeceğini sandılar."* (Beğavi, II, 194.).

Tevhit inancına sahip toplumların putperestliğe geçişi dinî liderlerin ve toplumdaki sâlih kimselerin yüzü suyu hürmetine ihtiyaçların giderilmesini Allah'tan istemekle başlar. İsteme, yani din diliyle dua, araya bir aracı sokulmaksızın sadece Allah'tan istemedir. Duada aracılar koymak, Allah'la birlikte bu aracılara da ibadet etmek anlamını taşır. Bu şekilde başlayan Allah'a ortak koşma, gittikçe o aracıların kendilerinden istemeye; onlara yakarmaya, dikilen putlarını tavaf etmeye, onlardan medet ummaya; bizatihi bu aracıların

iyilikleri celp etme ve kötülükleri defetme gücüne sahip olduklarına inanmaya dönüşür.

Karşılaştıkları toplumun putlarına benzer bir put yapılmasını isteyen İsrailoğulları'na Hz. Mûsa'nın verdiği cevap: **"Siz, kesinlikle cahil bir toplumsunuz! Bunların içinde bulundukları bu hâl yıkılmaya mahkûmdur ve yaptıkları da tümden boştur. Sizi insanlara üstün kılan Allah olduğu halde size başka bir tanrı mı bulacağım?"** şeklinde olmuştur. Kur'ân dilinde cehalet, bilgi sahibi olmama değil; muhakeme sahibi olmama anlamındadır. Çünkü Hz. Mûsa'dan bu istekte bulunanlar, bu isteklerinin tevhit inancıyla çelişmediğini düşünüyorlardı. Ama tutarlı bir muhakemeye sahip olsaydılar bu isteklerinin Allah'a ortak koşma anlamına geldiğini fark ederlerdi.

İsrailoğulları'nın, denizi geçtikten sonra karşılaştıkları putperest kavimden etkilenerek Hz. Mûsa'dan kendilerine de bir put yapmasını istemeleri reddedildikten bir müddet sonra böyle bir ilâh edinme tutkuları tekrar depreşecek ve buzağıyı ilâh edinip ona tapacaklardır.

Geçmişte Müslümanların bu konudaki hassasiyetlerini göstermesi bakımından Hz. Ömer'in, altında Peygamber (s.a.v.)'in sahabesiyle biatlaştığı ağacı kesmesi dikkat çekicidir. Bazı Müslümanlar, sırf o ağaç altında biat yapıldığından dolayı gidip o ağacın altında namaz kılıyorlardı. Bu durumdan endişe eden Hz. Ömer o ağacı kestirmiştir.

İsrailoğulları'nın insanlara üstün kılınmaları, o gün için tevhit inancına sahip olmaları ve çevrelerinde yaşayan Mısır'lılarla Arapların putperest olmaları sonucudur. O halde üstün kılınmaları soylarından gelen bir haslet nedeniyle değildir. Tevhit inancından vazgeçtikleri an söz konusu üstünlükleri de ortadan kalkmıştır. Her zaman ve her yerde hangi toplum tevhit inancına sahip ise o toplum diğer toplumlardan üstündür.

İsrailoğulları'nın üstün kılınmalarının bir açılımı olarak onlara şu husus da hatırlatılmaktadır:

وَوٰعَدْنَا مُوسٰى ثَلٰثٖينَ لَيْلَةً وَاَتْمَمْنَاهَا بِعَشْرٍ فَتَمَّ
مٖيقَاتُ رَبِّهٖٓ اَرْبَعٖينَ لَيْلَةًۚ وَقَالَ مُوسٰى لِاَخٖيهِ هٰرُونَ
اخْلُفْنٖى فٖى قَوْمٖى وَاَصْلِحْ وَلَا تَتَّبِعْ سَبٖيلَ الْمُفْسِدٖينَ
﴿١٤٢﴾ وَلَمَّا جَٓاءَ مُوسٰى لِمٖيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُۙ قَالَ رَبِّ

اَرِنٖٓي اَنْظُرْ اِلَيْكَۜ قَالَ لَنْ تَرٰيني وَلٰكِنِ انْظُرْ اِلَى
الْجَبَلِ فَاِنِ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَسَوْفَ تَرٰيني فَلَمَّا تَجَلّٰى
رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا وَخَرَّ مُوسٰى صَعِقًا فَلَمَّٓا اَفَاقَ
قَالَ سُبْحَانَكَ تُبْتُ اِلَيْكَ وَاَنَا اَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٤٣﴾
قَالَ يَا مُوسٰٓى اِنّٖي اصْطَفَيْتُكَ عَلَى النَّاسِ بِرِسَالَاتٖي وَبِكَلَامٖي
فَخُذْ مَٓا اٰتَيْتُكَ وَكُنْ مِنَ الشَّاكِرٖينَ ﴿١٤٤﴾ وَكَتَبْنَا لَهُ
فِي الْاَلْوَاحِ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَوْعِظَةً وَتَفْصٖيلًا لِكُلِّ شَيْءٍ فَخُذْهَا
بِقُوَّةٍ وَأْمُرْ قَوْمَكَ يَأْخُذُوا بِاَحْسَنِهَاۜ سَاُورٖيكُمْ دَارَ
الْفَاسِقٖينَ ﴿١٤٥﴾

142. **Biz, Mûsa ile otuz gün için vaatleştik ve buna on gün daha eklemiştik. Böylece Rabbinin belirlediği süre kırk güne tamamlanmıştı. Mûsa kardeşi Harun'a: "Halkım hakkında vekilim ol ve iyi davran, bozguncuların yolunu izleme" dedi.**

143. **Mûsa bizimle sözleştiği yere gelip Rabbi kendisiyle konuşunca, "Rabbim! Kendini bana göster de sana bakayım" dedi. O: "Beni asla göremezsin; fakat dağa bak, şayet yerinde durursa sen de beni görebileceksin" dedi. Rabbi dağa tecelli edince dağı paramparça etti. Mûsa da baygın bir şekilde yere yığıldı. Ayıldığı zaman, "Seni her türlü eksiklikten tenzih ederim, tövbe ettim sana; ben inananların ilkiyim" dedi.**

144. (Allah) **Buyurdu ki: "Ey Mûsa! Sana mesajlarımı vermek ve seninle konuşmak suretiyle seni seçip insanlara üstün kıldım. Sana verdiklerime sıkı sarıl ve şükredenlerden ol."**

145. Levhalarda ona her şeyden bir öğüt ve her şeyin ayrıntılı bir açıklamasını yazdık. Onlara sıkı sıkıya sarıl ve kavmine de emretti onlara en güzel şekilde bağlansınlar. Yakında size, yoldan çıkmışların yurdunu göstereceğim.

Bir peygambere dünya hayatını ilgilendiren kurallar o peygambere inanmış olanların bağımsızlığa kavuşmalarından sonra gelir. Çünkü başka bir yönetimin boyunduruğunda bu kuralların tam olarak uygulanması mümkün değildir. Peygamberlerin ve peygamberlere tabi olanların yönetime talip olmaları da bu nedenledir. Nitekim Peygamber'imize de sosyal hayatla ilgili kurallar Medine'ye hicret etmesinden sonra indirilmiştir.

İsrailoğulları Mısır'dan çıktıktan sonra Tih çölüne gelmiş kırk yıl boyunca evsiz barksız şaşkın bir şekilde çölde yaşamışlardır. Yüce Allah özgürlüğüne kavuşmuş olan İsrailoğulları'na şeriatını iletmek üzere Hz. Mûsa'yı çölün yakınında bulunan Tûr'a çağırmıştır. Kırk günlüğüne Tûr'a çağırılan Hz. Mûsa, yine kendisi gibi bir peygamber olan kardeşi Harun'u yerine vekil bırakmıştır.

Özellikle tasavvufî çevrelerde kırk sayısına atfedilen önem buradan gelmektedir. Yine dilimizdeki çile tabiri de buradan gelmektedir. Farsça'da kırk anlamına gelen "çil/çihil" zamanla çile kelimesine dönüşmüştür.

"Mûsa bizimle sözleştiği yere gelip Rabbi kendisiyle konuşunca, "Rabbim! Kendini bana göster de sana bakayım" dedi. O: "Beni asla göremezsin..."

Yüce Allah'ın Hz. Mûsa ile konuşması yine Hz. Mûsa'nın Allah'ı görmek istemesi, değişik itikadi mezheplere bağlı kelamcılar arasında tartışma konusu olmuş hususlardır.

Ehl-i Sünnet âlimleri yüce Allah'ın Hz. Mûsa ile konuştuğunu kabul eder. Bunlardan selef âlimleri ve onları takip eden selefiler, konuşmanın nasıl cereyan ettiği konusu üzerinde durmaz ve bu gibi konuların gaybi konular olduklarını; bu gibi konularda sahih bir nakil bulunmadıkça bir şey söylemenin mümkün olmadığını söylerler. Muteahhirun diye bilinen diğer Ehl-i Sünnet âlimleri ise değişik izahlar getirmekle birlikte onlar da konuşmanın gerçekleştiğini belirtirler.

Mu'tezili âlimlerin bir kısmı buradaki konuşmanın kesin bilgi anlamında kullanıldığını söylerken bir kısmı da Allah'ın ağaçta konuşma yetisini yarattığını ve böylece ağaçtan Hz. Mûsa'ya seslendiğini söylemektedir.

Bize göre selef âlimlerinin tuttuğu yol daha tutarlıdır. Belirttikleri gibi

konuşmanın nasıl cereyan ettiğini bilemeyiz. Konuşmanın gerçekleştiğini ve Yüce Allah yarattıklarına benzemediğinden konuşmasının da yarattıklarının konuşmasına benzemediğini söylemekle yetinir ve idrakimizin, nasıl konuştuğunu anlamaya müsait olmadığını itiraf ederiz.

Allah'ın görülmesi meselesine gelince, Hz. Mûsa Yüce Allah'ın kendisiyle konuşmasına dayanarak Yüce Allah'tan kendisini görmesini istemiş fakat Yüce Allah bunun mümkün olmadığını belirtmiştir. Ehl-i Sünnet söz konusu imkânsızlığın dünya hayatı ile sınırlı olduğunu ve bir şeyin görülebilmesi için onun var olmasının yeterli olduğunu söylemiştir. Yine Ehl-i Sünnet'e göre tefsirini yapmakta olduğumuz bu âyet de görülmenin caiz olduğunu göstermektedir. Eğer Allah'ı görmek caiz olmasaydı Hz. Mûsa böyle bir talepte bulunmazdı. Ayrıca burada Allah'ın görülmesi, dağın yerinde durup istikrar bulmasına bağlanmıştır. Oysa istikrar bulması mümkün olan bir husustur. Mümküne bağlanmış olan bir şartın gerçekleşmesi de mümkündür.

Mu'tezile ise hem bu dünyada ve hem de âhirette Allah'ın görülmesinin mümkün olmadığını söylemiştir. Çünkü Allah'ın görülebilmesi için cisim olması, bir mekânda ve bir yönde olması gerekir. Bu niteliklere sahip olmayan bir şey var olabilir ama görülemez. Görülmeye konu olabilecek şeylerin cisim olmaları ve bir mekânda bulunmaları gibi hususlar âhiret yurdu için de geçerlidir. Ayrıca tefsirini yapmakta olduğumuz bu âyet, Allah'ın görülmesinin mümkün olmadığını göstermektedir. Verilen dağ misali görülmenin imkânsızlığını anlatmak içindir. Ayrıca âyette لَنْ تَرَانِي ifadesinde geçen لَنْ geleceğin tamamını kapsar ve geleceğin tamamında görülmenin mümkün olmadığını anlatır.

Bu konuda gerek Ehl-i Sünnet'in ve gerek Mu'tezilenin görüşlerini desteklemek için ileri sürdükleri başka deliller de vardır.

Kanaatimize göre âhirette Allah'ın görüleceği yahut görülemeyeceği meselesi herkesi bağlayıcı bir inanç konusu değildir. Çünkü herkesin inanmak zorunda olduğu şeyler hem hakkındaki dini nassın sabit olması ve hem de o nassın delaletinin kesin olması gerekir. Böylesi konularda kişi hangi delillere gönlü yatıyorsa ona inanır fakat kendisi gibi inanmayanı dalâlet içinde olmakla itham etmeye hakkı yoktur.

Yüce Allah dağa tecelli ettiğinde dağ o büyüklük ve katılığına rağmen paramparça olduğuna göre Hz. Mûsa'ya görünmüş olsaydı Hz. Mûsa yok olup gidecekti. Bu nedenle baygın bir şekilde yere yığılmıştır. Hatalı bir istekte bulunmaktan dolayı da ayıldığında tövbe etmiştir.

"(Allah) **Buyurdu ki: "Ey Mûsa! Sana mesajlarımı vermek ve senin-**

le konuşmak suretiyle seni seçip insanlara üstün kıldım. Sana verdiklerime sıkı sarıl ve şükredenlerden ol."

Hz. Mûsa, Allah'ı görmek isterken olmaması gereken bir istekte bulunmuş ve isteği kabul edilmemiş ise de o, peygamberlik için seçilmiş ve diğer insanlardan üstün biridir. Yüce Allah'ın kendisine ismiyle hitap ederek "Ey Mûsa" demesi de ona verilen değeri gösterir. Yüce Allah, kendisiyle konuştuğunu hatırlatarak diğer peygamberler arasında kendisine ayrı bir değer verdiğini bildirmektedir. Ancak bir insana farklı nimetlerin verilmiş olması onun Allah'ın emir ve yasaklarına karşı daha gevşek davranmasını gerektirmez. Bilakis bu, emir ve yasaklara bağlılığını ve şükrünü daha çok arttırmalıdır.

Hz. Mûsa'ya kendisine verilen emir ve yasaklara sarılıp şükretmesinin istenmesi ile Allah'ı görme gibi ilave isteklerde bulunmaması da ima edilmektedir.

"Levhalarda ona her şeyden bir öğüt ve her şeyin ayrıntılı bir açıklamasını yazdık. Onlara sıkı sıkıya sarıl ve kavmine da emret onlar da en güzeline sarılsınlar. Yakında size, yoldan çıkmışların yurdunu göstereceğim."

Önceki âyette Hz. Mûsa'dan istenen *'Allah'ın emirlerine sarılması'*na açıklama getirilmekte ve bunların kendisine indirilen levhalarda ayrıntılı bir şekilde açıklandığı belirtilmektedir.

Hz. Mûsa ve kavmine gösterileceği belirtilen 'yoldan çıkmışların yurdu'-nun neresi olduğu konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Yurtları gösterilecekler, yoldan çıkmışlıkları sebebiyle helak edilmiş kimselerin yurdudur. O halde bununla İsrailoğulları'nın uğrayacakları helak edilmiş yerler kastedilmiştir. Hz. Mûsa'ya, yakınlarında bulunan ve İsrailoğulları'nın fethedeceği Şam bölgesinde yaşayan Amâlika'nın yurdu da kastedilmiş olabilir. Buna göre, Hz. Mûsa'ya buraları fethedeceği müjdesi verilmiştir.

Yüce Allah, **"Levhalarda ona her şeyden bir öğüt ve her şeyin ayrıntılı bir açıklamasını yazdık"** buyururken levhaların bizzat kendisi tarafından yazıldığını söylemek istemiyor, yazma emrinin kendisi tarafından verildiğini anlatıyor; kendisi emretmiş, melekler de yazmıştır. Yüce Allah bir işi kendisine izafe ederken çoğu zaman o işin kendi emri yahut izni dahilinde yapıldığını belirtmektedir.

سَاَصْرِفُ عَنْ اٰيَاتِيَ الَّذ۪ينَ يَتَكَبَّرُونَ فِي
الْاَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّۜ وَاِنْ يَرَوْا كُلَّ اٰيَةٍ لَا يُؤْمِنُوا بِهَاۚ
وَاِنْ يَرَوْا سَب۪يلَ الرُّشْدِ لَا يَتَّخِذُوهُ سَب۪يلًاۚ وَاِنْ يَرَوْا
سَب۪يلَ الْغَيِّ يَتَّخِذُوهُ سَب۪يلًاۜ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا
وَكَانُوا عَنْهَا غَافِل۪ينَ ﴿١٤٦﴾ وَالَّذ۪ينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا وَلِقَٓاءِ
الْاٰخِرَةِ حَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْۜ هَلْ يُجْزَوْنَ اِلَّا مَا كَانُوا
يَعْمَلُونَ ﴿١٤٧﴾

146. Yeryüzünde haksız yere büyüklük taslayanları âyetlerimden uzaklaştıracağım. Onlar tek tek her âyeti görseler de ona iman etmeyeceklerdir. Doğru yolu görseler onu yol edinmezler; ama azgınlık yolunu görseler onu yol edinirler. Bu, âyetlerimizi yalanlamalarından ve onlardan gafil oluşlarından kaynaklanmaktadır.

147. Âyetlerimizi ve âhireti yalanlayanların amelleri boşa gitmiştir. Şimdi onlar, bu yaptıklarının karşılığında başka bir şeyle mi cezalandırılacaklardır?

İbret, işaret ve delil anlamına gelen *âyet* kelimesi Kur'ân'da dört şey için kullanılır:

a.) Evrende bulunan ve Allah'ın ilim, kudret, adalet vs. gibi isim ve sıfatlarına delalet eden her şeydir. Din literatüründe buna "kevnî âyetler" denir.

b.) Bir peygamberin peygamberliğine delil olan ve peygamberlik mucizesi olarak adlandırılan hususlar.

c.) İbret ve işaret.

d.) Kur'ân-ı Kerim'in âyetleri. Çünkü Kur'ân âyetleri, hem Peygamberi-

miz'in peygamberliğine delalet eder hem de birinci maddede zikredilen, Allah'ın isim ve sıfatlarına.

Burada, söz konusu anlamların tamamı kastedilmektedir. Büyüklük taslayanlar ne kevni âyetlerden ibret alırlar ne de diğerlerinden. Kur'ân'ın âyetlerine, içerdiği hüküm ve ahlâkî kurallara uymak onlara ağır gelir; eğilim ve arzularına uymaz. Çünkü büyüklük taslamak, öyle bir hastalıktır ki müzmin ve ağır hastalıklara yakalanmış kimseler gibi çevrelerini ve çevrelerinde olup bitenleri sağlıklı bir şekilde değerlendiremezler. Doğru yolun doğruluğunu bu yüzden yol edinmezler.

وَاتَّخَذَ قَوْمُ مُوسٰى مِنْ بَعْدِه۪ مِنْ حُلِيِّهِمْ
عِجْلًا جَسَدًا لَهُ خُوَارٌۜ اَلَمْ يَرَوْا اَنَّهُ لَا يُكَلِّمُهُمْ وَلَا
يَهْد۪يهِمْ سَب۪يلًاۢ اِتَّخَذُوهُ وَكَانُوا ظَالِم۪ينَ ﴿١٤٨﴾ وَلَمَّا
سُقِطَ ف۪ٓي اَيْد۪يهِمْ وَرَاَوْا اَنَّهُمْ قَدْ ضَلُّواۙ قَالُوا لَئِنْ لَمْ
يَرْحَمْنَا رَبُّنَا وَيَغْفِرْ لَنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِر۪ينَ ﴿١٤٩﴾
وَلَمَّا رَجَعَ مُوسٰٓى اِلٰى قَوْمِه۪ غَضْبَانَ اَسِفًاۙ قَالَ بِئْسَمَا خَلَفْتُمُون۪ي
مِنْ بَعْد۪يۚ اَعَجِلْتُمْ اَمْرَ رَبِّكُمْۚ وَاَلْقَى الْاَلْوَاحَ وَاَخَذَ بِرَأْسِ اَخ۪يهِ يَجُرُّهُ
اِلَيْهِۜ قَالَ ابْنَ اُمَّ اِنَّ الْقَوْمَ اسْتَضْعَفُون۪ي وَكَادُوا يَقْتُلُونَن۪يۘ فَلَا
تُشْمِتْ بِيَ الْاَعْدَٓاءَ وَلَا تَجْعَلْن۪ي مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِم۪ينَ ﴿١٥٠﴾ قَالَ
رَبِّ اغْفِرْ ل۪ي وَلِاَخ۪ي وَاَدْخِلْنَا ف۪ي رَحْمَتِكَۘ وَاَنْتَ اَرْحَمُ الرَّاحِم۪ينَ ﴿١٥١﴾

148. **Mûsa'nın** (Tûr'a gitmesinin) **ardından kavmi, süs eşyalarından böğüren bir buzağı heykelini benimsediler. Peki, onlar onun kendileriyle konuşmadığını ve kendilerine bir yol göstermediğini görmediler mi ki tutup da onu benimseyip zalimler oldular.**

149. **Ve ne zaman ki yaptıklarından bin pişman olup da saptıklarını farkettiler; "Rabbimiz bize acımaz ve bizi bağışlamazsa, kesinlikle kaybedenlerden oluruz" dediler.**

150. **Mûsa kızgın ve üzgün bir halde kavmine dönünce, "Arkamdan ne kötü şeyler yapmışsınız! Rabbinizin emrinin acele gelmesini mi istediniz?" dedi ve elindeki levhaları atıp kardeşinin saçlarından tuttu; kendine doğru çekmekteyken O; "Ey anamın oğlu! Bu topluluk beni zayıf görüp, hırpaladı; düşmanları bana güldürme. Beni bu zalimler güruhuyla bir tutma!" dedi.**

151. **Bunun üzerine Mûsa; "Ey Rabbim! Beni ve kardeşimi bağışla, bize merhamet et! Sen merhametlilerin en merhametlisisin" dedi.**

İsrailoğulları uzun müddettir Mısır halkıyla birlikte yaşıyorlardı. Bu beraberlik onlarda derin izler bırakmıştı. Tevhit inancı çözülmüştü. Nitekim denizi geçtikten sonra putlara tapan bir kavim görmüş ve Hz. Mûsa'dan kendilerine de tapacakları bir put yapmasını istemişlerdi. Hz. Mûsa, bu isteklerine şiddetle karşı çıkmış ve onları azarlamıştı. Hz. Mûsa'nın Tûr'a kırk günlüğüne çıkması onlar için bir fırsat olmuş, Hz. Harun'un tüm itirazlarına rağmen bir buzağı heykeli yapıp ona tapmaya başlamışlardı. Bugünkü Tevrat nüshasında sözkonusu heykeli yapanın Hz. Harun olduğu iddiası (Çıkış 32/1-2) iftiradan başka bir şey değildir. Bir peygamberin put yaparak şirk inancına hizmet etmesi düşünülemez. Tevrat'ta yer alan Hz. Harun'un kavmine tapınmaları için bir buzağı heykeli yapmış olduğu iddiası, Tevrat'ın tahrif edildiğinin bir delilidir.

Hz. Mûsa, Tur'dan dönüp kavminin kırk gün içinde ne hale geldiğini görünce onları ağır bir şekilde azarlamış, onlar da pişmanlık duyup Allah'ın merhametine sığınmışlardı.

Hz.Mûsa 30 günlüğüne Tûr'a çıkmıştı; fakat orada kalacağı müddet 40 güne çıkarılmıştı. Bu sebeple ümmeti 30 gün sonra gelmesini beklerken gelmemişti. Âyetin **"Rabbinizin emrinin acele gelmesini mi istediniz?"** kısmı genelde bununla ilişkilendirilerek Hz. Mûsa'nın şöyle demek istediği söylenir: "Benim öldüğümü mü sandınız? Hani peygamberlerinin ölümünün üzerinden zaman geçince mensuplarının dinlerini bozdukları gibi ne çabuk inan-

cınızı bozdunuz?" şeklinde anlaşılmıştır. Yapılan bu yorumlara katılmakla birlikte âyette asıl amaçlananın, sözü edilen bozulma sonunda gelecek ceza olduğu görüşündeyiz. Yani peygamberlerinin ölümünden bir süre sonra bozuldukları ve nihayet dünyada cezalandırıldıkları gibi siz de cezanın bir an önce gelmesini mi istiyorsunuz, şeklindedir. Nitekim sonra gelen aşağıdaki âyetler de buna işaret etmektedir:

إِنَّ الَّذِينَ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ سَيَنَالُهُمْ غَضَبٌ مِنْ رَبِّهِمْ
وَذِلَّةٌ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَكَذٰلِكَ نَجْزِي الْمُفْتَرِينَ ﴿١٥٢﴾ وَالَّذِينَ
عَمِلُوا السَّيِّـَٔاتِ ثُمَّ تَابُوا مِنْ بَعْدِهَا وَاٰمَنُوا إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا
لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٥٣﴾

152. Buzağıyı benimseyenlere dünya hayatında Allah'tan bir gazap ve bir aşağılanma erişecektir; çünkü biz müfterileri işte böyle cezalandırırız.

153. Kötülükleri işleyip ardından tövbe ederek iman edenlere gelince şüphesiz ki bunun ardından Rabbin çok bağışlayandır, çok merhametlidir.

Buzağıyı ilâh edinenlerin Hz. Mûsa'nın Tûr'dan gelişinden ve onları azarlamasından sonra tövbe ettikleri 149. âyette anlatılmaktadır. Tövbe ettiklerine göre o kimseler affedilmiş ve dünya hayatında cezalandırılmamışlardır. O halde bu âyetlerden genel geçer evrensel bir anlam çıkarılıp sunulmaktadır. Eğer o kimseler tövbe etmeyip buzağıya tapmaya devam etmiş olsalardı dünya hayatında cezalandırılacaklardı, bu nedenle kimler tevhid inancını bozup şirke sapar sonra da o şirk üzere devam ederlerse dünya hayatında da cezalandırılırlar. 152. âyetin sonundaki "**Müfterileri işte böyle cezalandırırız**" cümlesi bunu anlatmaktadır. Buna göre tevhid inancını değiştirip şirke sapanlar, ardından tövbe etmez ve şirki devam ettirirlerse mutlaka dünya hayatında da cezalandırılmaya tabi tutulurlar. Ancak kötülük işleyip ardından tövbe edenler, cezalandırılmazlar.

وَلَمَّا سَكَتَ عَنْ مُوسَى الْغَضَبُ
اَخَذَ الْاَلْوَاحَ وَفِي نُسْخَتِهَا هُدًى وَرَحْمَةٌ لِلَّذِينَ هُمْ لِرَبِّهِمْ
يَرْهَبُونَ ﴿١٥٤﴾ وَاخْتَارَ مُوسَى قَوْمَهُ سَبْعِينَ رَجُلًا
لِمِيقَاتِنَا فَلَمَّا اَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ قَالَ رَبِّ لَوْ شِئْتَ اَهْلَكْتَهُمْ
مِنْ قَبْلُ وَاِيَّايَ اَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ السُّفَهَاءُ مِنَّا اِنْ هِيَ
اِلَّا فِتْنَتُكَ تُضِلُّ بِهَا مَنْ تَشَاءُ وَتَهْدِي مَنْ تَشَاءُ اَنْتَ
وَلِيُّنَا فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَاَنْتَ خَيْرُ الْغَافِرِينَ ﴿١٥٥﴾
وَاكْتُبْ لَنَا فِي هٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْاٰخِرَةِ اِنَّا هُدْنَا
اِلَيْكَ قَالَ عَذَابِي اُصِيبُ بِهِ مَنْ اَشَاءُ وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ
كُلَّ شَيْءٍ فَسَاَكْتُبُهَا لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ وَيُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ
وَالَّذِينَ هُمْ بِاٰيَاتِنَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٥٦﴾

154. Musa'nın öfkesi dinince, içerisindeki kayıtlarda Rablerinden korkanlar için bir rehberlik ve bir rahmet bulunan levhaları aldı.

155. Mûsa, belirlediğimiz vakitte bizimle buluşmak için kavminden yetmiş kişi seçti. Ama onları bir sarsıntı tutunca Mûsa dedi ki: "Rabbim! Dileseydin onları da beni de daha önce helak ederdin. İçimizdeki beyinsizlerin işledikleri yüzünden bizi helak mi ede-

ceksin? Bu, ancak senin bir imtihanındır; onunla dilediğini saptırır, dilediğini doğru yola iletirsin. Sen bizim velimizsin; bizi bağışla, bize acı. Sen bağışlayanların en iyisisin!

156. Bize bu dünyada da bir iyilik yaz ahirette de. Biz, hiç şüphe yok ki sana yöneldik." Allah buyurdu ki: "Azabıma dilediklerimi uğratırım. Rahmetim ise her şeyi kuşatmıştır. Onu takva sahiplerine, zekâtı verenlere ve âyetlerime inananlara yazacağım."

Hz. Mûsa kavmine dönüşünde öfkesinden elindeki levhaları yere atmıştı. Öfkesi yatışınca yaptığı hatanın farkına varmış hemen o levhaları yerden kaldırmıştı. Onun bu davranışının Kur'ân'da yer alması muhtemelen öfkenin bir peygambere bile yanlışlar yaptıracağının gözler önüne serilmesi, öfke anında karar vermemek gerektiğine dikkat çekmek içindir. Ama kişi öfkeye kapılıp bilinçsizce bir yanlış yaparsa öfkesi yatışır yatışmaz hatasını telafi yönüne gitmelidir. Hz. Mûsa da bunu yapmıştır.

155. âyette belirlenmiş buluşma vakti ile kastedilen, Hz. Mûsa'nın otuz ve ardından on gün ilavesiyle kırk gün süren ve levhaları aldığı Tûr'a ilk çıkışı mıdır? Yoksa ikinci kez çıkış mıdır? Bu konuda âlimler ihtilaf etmişlerdir. Bazı âlimler **"içimizdeki beyinsizlerin işledikleri yüzünden"** ifadesiyle buzağıya tapma olayının kastedildiğini söyleyerek 'kavminden yetmiş kişiyi temsilci olarak seçmiş ve tövbe etmek üzere onlarla Tûr'a çıkmıştır' demişlerdir. Bazıları da ikinci bir çıkışı olmamıştır; levhaları aldığı çıkışı kastedilmiştir, demişlerdir. Bu görüşte olanlar; çıkarken onları bir sarsıntının tutması ve şiddetli bir deprem oluyormuş gibi sarsılmaları, Allah'ı açıkça görme isteklerinden (Bakara 2/55) kaynaklanmıştır, demişlerdir.

İsrailoğulları'nın isteği üzere Hz. Mûsa'nın, Allah'tan kendisini açıkça göstermesini istemesinin reddedilmesi ve bundan dolayı sarsıntıya tutulmaları sebebiyle Mu'tezile ve Ehl-i Sünnet arasında Allah'ın âhirette görülüp görülmeyeceği konusunda kelâmî tartışmalar meydana gelmiştir. Bizce mesele zorunlu inanç meselelerinden değildir. Görüleceğini söyleyenler de birtakım yorumlarla bu sonuca varıyorlar görülmeyeceğini söyleyenler de. O halde mesele içtihadîdir. Kişi delillerden hangisini daha kuvvetli buluyorsa ona inanabilir.

اَلَّذٖينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ
النَّبِيَّ الْاُمِّيَّ الَّذٖي يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا عِنْدَهُمْ فِي
التَّوْرٰيةِ وَالْاِنْجٖيلِ يَأْمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهٰيهُمْ
عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَٓائِثَ
وَيَضَعُ عَنْهُمْ اِصْرَهُمْ وَالْاَغْلَالَ الَّتٖي كَانَتْ عَلَيْهِمْ
فَالَّذٖينَ اٰمَنُوا بِهٖ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ وَاتَّبَعُوا النُّورَ
الَّذٖٓي اُنْزِلَ مَعَهُٓ اُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٥٧﴾ قُلْ يَٓا اَيُّهَا
النَّاسُ اِنّٖي رَسُولُ اللّٰهِ اِلَيْكُمْ جَمٖيعًا الَّذٖي لَهُ مُلْكُ
السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ يُحْيٖي وَيُمٖيتُ فَاٰمِنُوا
بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ النَّبِيِّ الْاُمِّيِّ الَّذٖي يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ
وَكَلِمَاتِهٖ وَاتَّبِعُوهُ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٥٨﴾

157. Onlar, ellerindeki Tevrat'ta ve İncil'de yazılı bulunan ümmî peygambere uyarlar. Bu peygamber onlara iyiliği emreder, kötülükten sakındırır. Temiz şeyleri helal, pis şeyleri haram kılar. Onların ağırlıklarını kaldırır, üzerlerindeki zincirleri çözer. Ona iman eden, ona saygı gösterip yardım eden ve onunla birlikte gönderilen nura/Kur'ân'a uyanlar; işte bunlardır kurtuluşa erenler.

158. De ki: "Ey insanlar! Ben sizin hepinize Allah'ın elçisiyim; O Allah ki göklerin ve yerin mülkü ve hükümranlığı O'nundur. O'ndan başka ilâh yoktur. O, diriltendir, öldürendir. O halde Allah'a ve onun ümmi elçisine iman edin- kaldı ki o elçi de Allah'a ve O'nun

sözlerine iman etmektedir-. Evet, ona tâbi olun ki doğru yolu bulasınız. "

Yukarıda anlatılan Hz. Mûsa kıssası ve İsrailoğulları'nı temsil eden yetmiş kişilik bir heyetle Tur'a çıkışı sırasında yaşanan sarsıntıdan Allah'a yakarıp bağışlama dilemesi ve bunun üzerine yüce Allah'ın, *"Azabıma dilediklerimi uğratırım. Rahmetim ise her şeyi kuşatmıştır. Onu takva sahiplerine, zekâtı verenlere ve âyetlerime inananlara yazacağım"* buyruğundan sonra Peygamberimize iman ve ona tabi olma konusuna bir geçiş yapılmaktadır. Bu seri geçiş ile tövbe edip Hz. Mûsa'ya tabi olanların Peygamberimize tabi olanlarla aynı kimseler oldukları izlenimi verilmektedir. Gerçekten de durum aynen öyledir. Bedenler elbet farklıdır; ama Mûsa'ya inananlar nasıl bir inanca ve bakış açısına sahip idilerse Peygamberimize iman edenler de o inanç ve bakış açısına sahiptirler. İşte bu gerekçeyle Kitap Ehli Yahudi ve Hıristiyanlar Peygamberimize iman edip ona tabi olmaya davet edilmekte; imanınızı devam ettirmek istiyorsanız bu davete icabet edin, denmektedir.

Kitap Ehli Peygamberimize iman etmeye davet edilirken onun şu vasıfları buna gerekçe olarak zikredilmektedir:

1. Ellerinde bulunan Tevrat ve İncil'de bu Peygamber haber verilmekte ve onun vasıfları anlatılmaktadır. O halde Peygamber'e iman etmeleri kitaplarına iman etmelerinin de bir gereğidir.

2. Bu Peygamber ümmidir, İsrailoğulları'ndan değildir ve bu husus kitaplarında da yazılıdır.

"Ümmî" kelimesinin kökü ve anlamı konusunda üç görüş ileri sürülmüştür:

a.) Ümmü'l-kurâ/kentlerin anası olarak bilinen Mekke şehrindendir yani Mekkelidir.

b.) Çoğunluğu okuma-yazma bilmeyen ve bu sebeple Yahudiler tarafından "ümmîler" diye isimlendirilen Araplardandır. Yahudiler İsrailoğullarından olmayan bütün milletlere "ümmi/yabancı/cahil" derlerdi. Ancak ilişkileri daha çok Araplarla idi ve özellikle bu vasfı onlar için kullanırlardı.

c.) Annesinden doğduğu gibi olan yani okuma-yazma bilmeyen.

Peygamberlik gelinceye kadar peygamberimizin okuma-yazma bilmediği bilinmektedir.

3. Bu Peygamber onlara iyiliği emrediyor ve onları kötülükten sakındırıyor.

4. Temiz şeyleri helal, pis şeyleri haram kılıyor.

5. Üzerlerindeki ağırlıkları kaldırıyor, zincirlerini çözüyor.

İşlemiş oldukları birtakım hatalar nedeniyle Yahudilere getirilmiş olan cumartesi çalışma yasağı, iç yağı yeme yasağı ve başka ağır cezalardan bir kısmı Peygamberimizin getirdiği şeriat ile kaldırılmış, bir kısmı da hafifletilmiştir.

Hıristiyanlar da aslında kendilerine emredilmemiş olan ruhbanlığı kendilerine farz kılmışlardı. Peygamberimizin getirdiği şeriatla din adamlarına farz kıldıkları bu emir de kaldırılmıştır.

6. Bu Peygamber'in kendisine bir kitap verilmiştir. Bu kitap bir nurdur; ona iman edenlerin yolunu aydınlatır. O aynı zamanda bu Peygamber'in mucizesidir.

7. Yine bu Peygamber insanların tamamına gönderilmiştir. O göklerin ve yerin sahibi olan Allah tarafından hepinize gönderilmiştir.

İşte bu gerekçelerle Yahudi ve Hıristiyanlar, Peygamber'e iman edip ona uymaya davet edilmekte ve **"Ona iman eden, ona saygı gösterip yardım eden ve onunla birlikte gönderilen nura/Kur'ân'a uyanlar; işte bunlardır kurtuluşa erenler… O Peygamber'e tabi olun ki doğru yolu bulasınız."** buyrulmaktadır.

وَمِنْ قَوْمِ مُوسٰٓى اُمَّةٌ يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَبِه۪ يَعْدِلُونَ ﴿١٥٩﴾
وَقَطَّعْنَاهُمُ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ اَسْبَاطًا اُمَمًاۜ وَاَوْحَيْنَٓا
اِلٰى مُوسٰٓى اِذِ اسْتَسْقٰيهُ قَوْمُهُٓ اَنِ اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَۚ
فَانْبَجَسَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًاۜ قَدْ عَلِمَ كُلُّ اُنَاسٍ
مَشْرَبَهُمْۜ وَظَلَّلْنَا عَلَيْهِمُ الْغَمَامَ وَاَنْزَلْنَا عَلَيْهِمُ الْمَنَّ
وَالسَّلْوٰىۜ كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْۜ وَمَا ظَلَمُونَا
وَلٰكِنْ كَانُٓوا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿١٦٠﴾ وَاِذْ قِيلَ

لَهُمُ اسْكُنُوا هٰذِهِ الْقَرْيَةَ وَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ
شِئْتُمْ وَقُولُوا حِطَّةٌ وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا
نَغْفِرْ لَكُمْ خَطِيئَاتِكُمْ سَنَزِيدُ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٦١﴾
فَبَدَّلَ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ قَوْلًا غَيْرَ الَّذِي قِيلَ لَهُمْ
فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِجْزًا مِنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا
يَظْلِمُونَ ﴿١٦٢﴾

159. Mûsa'nın kavminden doğru yolu gösteren ve o yol sebebiyle de adil davranan bir topluluk vardı.

160. Biz onları oymaklar halinde on iki kabileye ayırdık. Kavmi kendisinden su isteyince Mûsa'ya, "Asanı taşa vur!" diye vahyettik. (Vurur vurmaz) **Ondan on iki pınar fışkırdı. Her bir oymak içeceği yeri belledi. Bulutu üzerlerine gölge yaptık. Üzerlerine kudret helvası ve bıldırcın indirip "verdiğimiz bu nimetlerden yeyin" dedik. Onlar aslında bize zulmetmediler, yalnızca kendilerine zulmediyorlardı.**

161. O zaman onlara şöyle denmişti: "Şu şehre yerleşin ve oradan dilediğiniz gibi yararlanıp yiyin. Bağışlanma dileyip secde ederek kapıdan girin ki suçlarınızı bağışlayalım. Görevlerini en iyi yapanlara daha fazlasını veririz."

162. Sonra içlerinden zalim olanlar kendilerine söylenen sözü değiştirdiler. Biz de haksızlık etmeleri sebebiyle üzerlerine gökten bir azap gönderdik.

159. âyette, doğru yola götürenlerin kimler olduğu konusunda iki görüş ileri sürülmüştür. Bu görüşlerden biri, kastedilenlerin Hz. Mûsa döneminde yaşayan ve buzağıya tapma eylemine karışmayıp onun yolunda sebat gösterenler olduğudur. Diğer bir görüşe göre ise Hz. Mûsa'dan sonra onun yo-

lundan sapmayan ve Peygamberimiz döneminde de o doğrultuda yaşayıp ona iman eden kimselerdir.

İster birinci görüşte sözü edilenler olsun ister ikinci görüşte kastedilenler olsun İsrailoğulları'nın sapmalarından ve peygamberlerinin yolundan ayrılıp hatada ısrar etmelerinden söz edilen bir ortamda onlardan hak yol üzerinde sabredenlerin de bulunduğu zikredilerek, azınlıkta kalan bu kimselerin haklarını teslim etmek gerekiyordu ve Kur'ân da bunu yapmaktadır.

Onların hakkı teslim edildikten sonra tekrar yoldan sapmışlara dönülmektedir.

Hz. Yakub'un soyundan gelen İsrailoğulları on iki kabileden oluşuyordu. Hz. Mûsa onları vaad edilen topraklara götürürken Sinâ çölünde kırk yıl kadar dolaşmış ve bu sırada birtakım sıkıntılar yaşamışlardı. Ancak bu süreçte bile Allah lütfuyla onlara birtakım nimetler vermiştir. Verdiği bu nimetler arasında yer alan, çöl ortasında ve her kabileye bir tane düşecek şekilde on iki pınarın çıkarılması, üzerlerine kudret helvası ve bıldırcın indirilmesi burada zikredilmektedir. Kendilerine verilen bu nimetlere şükretmeleri gerekirken çoğu nankörlük yolunu seçmiş ve Allah'ın buyruklarını bozup değiştirmeye kalkışmış, bu sebeple de cezalandırılmayı hak etmişlerdir.

161. ve 162. âyetlerde İsrailoğlulları'ndan günah yüklerinin üzerlerinden indirilip bağışlanma dilemeleri anlamına gelen "hıttâ" demeleri istendiğinde onlar, günahlarının bağışlanmasını isteyecekelri yerde sözü değiştirip başka şeyler söyledikleri ifade edilmektedir. (Daha geniş bilgi için Bakara Sûresinin 58. âyetinin tefsirine bakılabilir.)

وَسْـَٔلْهُمْ عَنِ الْقَرْيَةِ الَّتِي كَانَتْ
حَاضِرَةَ الْبَحْرِ إِذْ يَعْدُونَ فِي السَّبْتِ إِذْ تَأْتِيهِمْ
حِيتَانُهُمْ يَوْمَ سَبْتِهِمْ شُرَّعًا وَيَوْمَ لَا يَسْبِتُونَ
لَا تَأْتِيهِمْ كَذَٰلِكَ نَبْلُوهُمْ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ١٦٣

وَاِذْ قَالَتْ اُمَّةٌ مِنْهُمْ لِمَ تَعِظُونَ قَوْمًاۙ اللّٰهُ مُهْلِكُهُمْ اَوْ مُعَذِّبُهُمْ
عَذَابًا شَدِيدًاۜ قَالُوا مَعْذِرَةً اِلٰى رَبِّكُمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿١٦٤﴾
فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهٖٓ اَنْجَيْنَا الَّذِينَ يَنْهَوْنَ عَنِ السُّٓوءِ
وَاَخَذْنَا الَّذِينَ ظَلَمُوا بِعَذَابٍ بَٔيٖسٍ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿١٦٥﴾
فَلَمَّا عَتَوْا عَنْ مَا نُهُوا عَنْهُ قُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خَاسِٔينَ ﴿١٦٦﴾

163. Onlara deniz kıyısında bulunan o kent halkının durumunu sor. Balıklar, avlanma yasağı bulunan cumartesi gününde onlara sürüyle geliyor, cumartesi günü gibi tazim etmedikleri günlerde ise gelmiyordu. Yoldan çıkmaları sebebiyle onları işte böyle sınıyorduk.

164. Her ne zaman içlerinden bir topluluk, "Allah'ın helak edeceği veya şiddetli bir azaba uğratacağı kimselere ne diye öğüt veriyorsunuz" demişse onlar şu cevabı vermişlerdi: "Rabbimiz katında bir mazeretimiz olsun; hem belki de onlar vazgeçer."

165. Vakta ki yapılan nasihatları unuttular. Biz de kötülükten menedenleri kurtardık, zulmederek haksızlığa sapanları ise yoldan çıkmış olmaları sebebiyle çetin bir azaba uğrattık.

166. Azgınlık edip kendilerine yasaklananı çiğnedikleri için de onlara, "Aşağılık maymunlar olun!" dedik.

Peygamber (s.a.v.)'den, İsrailoğulları'na deniz kıyısında bulunan ve cumartesi çalışma yasağını çiğneyen topluluğun durumunu sorması istenmektedir. Sözkonusu topluluk, balık sürüleri cumartesi günü kıyıya akın ederken sair günler kıyıya yanaşmayınca değişik hilelerle cumartesi günü çalışma yasağını delmişlerdi. Zaten cumartesi çalışma yasağının getirilmesi de dünyaya olan düşkünlükleri sebebiyle idi.

Peygamber bunu nereden bilebilirdi? Sözü edilen topluluk onların tarihine aitti ve Peygamber bu konuda onlardan herhangi bir bilgi edinmiş değil-

di. O, Mekke'den Medine'ye gelmişti ve Yahudilerin tarihine dair bir öğrenimi yoktu. Onlardan herhangi birinden bu konuda bir bilgi de almış değildi. Ona bunu haber veren, kendisine Kitâb'ı indirmiş olan Yüce Allah'tır. Aslında sadece bu konuda soru sormuş olması bile onun bir peygamber olduğu sonucuna varmaları için yeterliydi.

Aralarından bir kısmı yasağı çiğneyenleri uyarırken bir kısmı da yaptıklarından dolayı cezalandırılacak kimseleri uyarmanın bir anlamı olmadığını söylüyordu. Uyarı yapanlar onlara şu cevabı vermişlerdi: **"Rabbimiz katında bir mazeret olsun; hem belki de onlar vazgeçer."** Çünkü toplumu uyarmayanlar o fiili işlemeseler bile cezalandırılanlarla birlikte cezalandırılırlar. Nitekim uyarı görevini yapanların kurtarıldıkları 165. âyette belirtilmektedir.

وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكَ لَيَبْعَثَنَّ عَلَيْهِمْ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَنْ يَسُومُهُمْ
سُوءَ الْعَذَابِ ۗ إِنَّ رَبَّكَ لَسَرِيعُ الْعِقَابِ ۖ وَإِنَّهُ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٦٧﴾
وَقَطَّعْنَاهُمْ فِي الْأَرْضِ أُمَمًا ۖ مِنْهُمُ الصَّالِحُونَ وَمِنْهُمْ
دُونَ ذَٰلِكَ ۖ وَبَلَوْنَاهُمْ بِالْحَسَنَاتِ وَالسَّيِّئَاتِ لَعَلَّهُمْ
يَرْجِعُونَ ﴿١٦٨﴾

167. İşte o zaman Rabbin kıyamet gününe kadar onlara en ağır cezayı verecek kimseleri üzerlerine göndereceğini ilan etti; çünkü Rabbin cezayı en hızlı verendir. Aynı zamanda O bağışlayandır, merhamet edendir.

168. Onları ayrı ayrı topluluklar halinde yeryüzüne dağıttık. İçlerinden bazıları iyidir bazıları ise değil. Vazgeçip dönerler diye onları bazen bollukla, bazen de sıkıntılarla denedik.

Yahudiler, İsrail devleti kuruluncaya kadar yüzlerce yıl devletsiz olarak başkalarının boyunduruğunda yaşamışlardır. Günümüzdeki İsrail devleti de ancak Yahudilerin bir kısmını barındırmakta ve devletin tüm gücüne rağmen sınırları içinde yaşayanlar da sürekli bir korku içinde hayatlarını sürdürmektedirler.

Yahudilerin bunca yüzyıl başka milletlerin boyunduruğunda yaşamaları elbette Allah'ın onlar için tayin ettiği bir kader değil, onların yaptıkları nedeniyledir. Ama tövbe kapısı onlar için de açıktır. Yaptıkları kötülüklerden tövbe eder ve hakka bağlanırlarsa yüce Allah çok bağışlayandır, çok merhametlidir.

Yahudilerin tarihleri boyunca bozgunculuk yapmaları sadece başkalarının boyunduruğunda bir hayat sürmeleriyle sonuçlanmamış, kendi aralarında bölünmüş, gruplar halinde yeryüzünün değişik bölgelerine dağılmışlardır.

Yukarıda da belirtmiştik, bir topluluğun çoğunluğunun batıl yolları seçip hakka karşı çıkması aralarında iyi olan kimselerin hakkını vermemeyi gerektirmez. Bu sebeple 168. âyette aralarında iyilerinin de bulunduğuna dikkat çekilmektedir. Ancak bunların sayılarının diğerlerine göre çok daha az olması, başka milletlerin boyunduruğuna girmelerine ve birliklerini koruyup yeryüzünün değişik bölgelerine dağılmalarına yol açmıştır.

Yüce Allah 168. âyetin sonunda bütün insanlar için geçerli olan bir kuraldan söz etmektedir ki o da hayatta karşılaşılan her şeyin bir imtihan vesilesi olduğudur. İsrailoğulları'nın da bazen bolluk içinde olmaları bazen de sıkıntılarla karşılaşmaları, ibret alıp iyi yola dönmeleri için imtihan vesilesi olan şeylerdir.

فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ وَرِثُوا الْكِتَابَ يَأْخُذُونَ
عَرَضَ هٰذَا الْاَدْنٰى وَيَقُولُونَ سَيُغْفَرُ لَنَا وَاِنْ يَأْتِهِمْ
عَرَضٌ مِثْلُهُ يَأْخُذُوهُ اَلَمْ يُؤْخَذْ عَلَيْهِمْ مِيثَاقُ الْكِتَابِ اَنْ
لَا يَقُولُوا عَلَى اللّٰهِ اِلَّا الْحَقَّ وَدَرَسُوا مَا فِيهِ وَالدَّارُ الْاٰخِرَةُ
خَيْرٌ لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ اَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٦٩﴾ وَالَّذِينَ يُمَسِّكُونَ

بِالْكِتَابِ وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ اِنَّا لَا نُضِيعُ اَجْرَ الْمُصْلِحِينَ ﴿١٧٠﴾

وَاِذْ نَتَقْنَا الْجَبَلَ فَوْقَهُمْ كَاَنَّهُ ظُلَّةٌ وَظَنُّوا اَنَّهُ وَاقِعٌ بِهِمْ

خُذُوا مَا اٰتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ وَاذْكُرُوا مَا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١٧١﴾

169. Onların ardından Kitab'a mirasçı olan birtakım kimseler geldi ki onlar, "Nasıl olsa bağışlanacağız" diyerek şu dünyanın geçici menfaatlerinin peşine takıldılar. Önlerine benzeri bir menfaat çıksa onun da peşine düşerler. Peki, bunlardan Allah hakkında gerçek olandan başka bir şey söylemeyeceklerine dair kitabın öngördüğü bir söz alınmamış mıydı? Kitap'ta var olanları okuyup öğrenmemişler miydi? Hakikat, ahiret yurdu Allah'tan sakınanlar için daha hayırlıdır.Hâlâ mı aklınızı kullanmıyorsunuz?

170. Kitaba sımsıkı sarılan ve namazlarını dosdoğru kılanlara gelince, şüphesiz ki biz iyilik için çalışanların ecrini zâyi etmeyiz.

171. Bir zamanlar da dağı üzerlerine gölge gibi kaldırmıştık. Dağın üzerlerine düşeceğini sanmışlardı. "Size verdiğimiz kitaba sıkıca sarılın ve içindekini hatırlayın ki Allah'ın azabına karşı korunaklı olasınız."

Önceki Yahudilerin arasında sayıları az da olsa iyi kimseler vardı. Fakat daha sonra öyle kimseler geldi ki hem Tevrat'ı öncekilerden miras alıp okudular ve içindekileri öğrendiler, hem de geçici dünya menfaatleri için Tevrat'ı gözardı ettiler. Önlerine dünyalık bir menfaat çıktığında haram olduğuna aldırmadan "Nasıl olsa bağışlanacağız" deyip o menfaate sarıldılar.

Muhtemelen sözü edilen bu kötü nesil Peygamber döneminde Medine'de yaşayan Yahudilerdir.

Kuşkusuz buradaki uyarı, "Nasıl olsa Peygamber bize şefaat edecektir" yahut "Biz Müslümanız, Allah bizi kayırır" veya "Birkaç günlüğüne cehennemde yanar, sonra cennete gideriz" deyip haramları işlemekten sakınmayan Müslümanlar için de geçerlidir.

Müfessirlerin çoğuna göre 171. âyette sözü edilen dağın üzerlerine kaldırılması fiilen gerçeklemiş olup Kitab'ın emirlerine sıkı sıkıya sarılmaları için

korkutma amaçlı olmuştur. Bir kısım müfessirlere göre ise deprem olmuş ve bu depremde dağın üzerlerine düşeceğini sanmışlardı. Her ne surette gerçekleştiyse gerçekleşsin yeryüzünde olup biten tabiat olayları, kendilerine has sebepleri olsa da insanın imtihanı ile yakından ilgilidir. Nimetler de sıkıntılar da insanın imtihan edilmesi ve ibret alması içindir.

وَاِذْ اَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنٖٓي اٰدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَاَشْهَدَهُمْ
عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْۚ اَلَسْتُ بِرَبِّكُمْۜ قَالُوا بَلٰىۚ شَهِدْنَاۚ اَنْ تَقُولُوا يَوْمَ
الْقِيٰمَةِ اِنَّا كُنَّا عَنْ هٰذَا غَافِلٖينَۙ ﴿١٧٢﴾ اَوْ تَقُولُٓوا اِنَّمَٓا اَشْرَكَ
اٰبَٓاؤُ۬نَا مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا ذُرِّيَّةً مِنْ بَعْدِهِمْۚ اَفَتُهْلِكُنَا بِمَا
فَعَلَ الْمُبْطِلُونَ ﴿١٧٣﴾ وَكَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ وَلَعَلَّهُمْ
يَرْجِعُونَ ﴿١٧٤﴾

172. Bir zamanlar Rabbin Âdemoğullarının sırtlarından zürriyetlerini alıp onları kendilerine tanık tutarak demişti ki: "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" Onlar da "Elbette ki öyledir; biz buna tanık olduk" dediler. Aksi takdirde kıyamet günü ya "Biz bundan habersizdik" derdiniz.

173. Ya da "Önce atalarımız şirk koşmuşlardı. Biz de nihayet onlardan sonra gelen bir nesiliz. Yanlış yapanların yüzünden bizi helak mi edeceksin?" derdiniz.

174. Olur da vazgeçersiniz diye âyetleri böyle ayrıntılı bir şekilde açıklıyoruz.

İnsanların kendi nefislerine tanık tutularak Allah'ın Rab olduğuna tanıklıkları geçmişte fiilen vuku bulmuş bir olay mıdır yoksa bununla insan fıtratına Allah'ın varlığını ve sadece O'na kulluk etmenin gerektiğini kabullenmesinin yerleştirilmiş olması mı kastedilmektedir? İki görüş de ileri sürülmüştür.

Ancak ilk görüşü ileri sürenler de bunun sonucunda Allah'ın varlığının ve sadece O'na kulluk etmenin insan fıtratına yerleştirilmiş olduğunu söylerler. O halde iki görüş de insanın, Allah'ın varlığını ve O'na kulluğu kabullenmiş bir fıtrat üzere yaratıldığını söylemektedir; yoksa insan aklıyla Allah'ın varlığını ispat etmek mümkün olmazdı. Çünkü insan aklı, benzeri benzere kıyas ederek sonuca varır. Allah'ın bir benzeri olmadığından, insan aklının çalışma metotlarıyla Allah'ın varlığı ispat edilemez.

Aslında insan fıtratına Allah'ın varlığının ve sadece O'na kulluk etmenin gerekliliğinin yerleştirilmiş olması, kıyas yoluyla varılacak sonuçtan çok daha güçlü bir bilgi kaynağıdır. Bundan dolayı insan özbenliğinde Allah'ın varlığını ve sadece O'na kulluk etmenin gerekliliğini hissetmektedir. Böylece Allah'ın varlığını inkâra ve O'na başkasını ortak koşmaya götürebilecek her türlü bahanenin önüne geçilmektedir. Bu sebeple ortak koşanların, gerçekte önce atalarının ortak koştuğunu, kendilerinin sadece onları takip eden bir nesil oldukları şeklindeki bahanelerinin kabul edilmeyeceği; her şeyden önce içlerinde hissettikleri fıtratlarının buna imkân vermeyeceği hatırlatılmaktadır.

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَاَ الَّذ۪يٓ اٰتَيْنَاهُ اٰيَاتِنَا فَانْسَلَخَ
مِنْهَا فَاَتْبَعَهُ الشَّيْطَانُ فَكَانَ مِنَ الْغَاو۪ينَ ﴿١٧٥﴾ وَلَوْ شِئْنَا
لَرَفَعْنَاهُ بِهَا وَلٰكِنَّهُٓ اَخْلَدَ اِلَى الْاَرْضِ وَاتَّبَعَ هَوٰيهُۚ
فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ الْكَلْبِۚ اِنْ تَحْمِلْ عَلَيْهِ يَلْهَثْ اَوْ تَتْرُكْهُ
يَلْهَثْۜ ذٰلِكَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذ۪ينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَاۚ فَاقْصُصِ
الْقَصَصَ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴿١٧٦﴾ سَٓاءَ مَثَلًا الْقَوْمُ الَّذ۪ينَ
كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا وَاَنْفُسَهُمْ كَانُوا يَظْلِمُونَ ﴿١٧٧﴾ مَنْ يَهْدِ اللّٰهُ
فَهُوَ الْمُهْتَد۪يۚ وَمَنْ يُضْلِلْ فَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿١٧٨﴾

175. Kendisine verdiğimiz delillerden/âyetlerden sıyrılıp şeytanın peşine takılan ve böylece azgınlardan olan kimsenin haberini onlara anlat.

176. Elbette şayet dilemiş olsaydık o delillerle onu yükseltirdik; ama o, heveslerinin peşine düştü ve dünyaya saplanıp kaldı. Onun durumu şu köpeğin durumuna benzer: Üzerine varsan da dilini çıkarıp solur ilgilenmeyip bıraksan da dilini çıkarıp solur. Âyetlerimizi yalanlayan topluluğun durumu işte budur. Şimdi sen bu kıssayı anlat; gerek ki düşüneler.

177. Âyetlerimizi yalanlayan ve böylece kendilerine zulmeden o kimseler ne kötü bir örnektir.

178. Allah kimi doğru yola iletmişse o hidayettedir. Kimi de saptırmışsa onlar kaybedenlerin ta kendileridir.

Âyetlerde verilen misalle belli bir şahıs değil, benzeri durumda olan herkes anlatılmaktadır.

Yukarıda, Allah'ın varlığı ve O'na kulluğun insan fıtratına yerleştirildiğinden söz etmiştik. İnsan fıtratına yerleştirilen bu husus peygamberlerin getirdiklerini kabullenmeye bir temel teşkil etmektedir.

175. âyette *"delillerden sıyrılma"* ifadesi, âdeta insana bir elbise gibi giydirilmiş olan bu yapıdan sıyrılıp çıkmasını anlatmaktadır. Kendisini bir zırh gibi koruyan bu elbiseden sıyrılıp çıkan kişi ortada kalmıştır ve onun gideceği yer şeytanın peşine takılmaktan başka bir şey olmayacaktır.

Kuşkusuz, Allah dileseydi o kişiye delillerini zorla kabul ettirir, bu delillerle onu yükseltirdi. Lakin yüce Allah insanı bu dünya hayatında imtihan için yaratmıştır, bu nedenle onu dilediği şekilde davranmakta serbest bırakması adaletinin bir gereğidir. Bu delilleri kendisi akledip bulacak ve onlara uyacaktır. Ne var ki o, dünya hayatına çakılıp kalmakta, dünyevî lezzetlerden başka bir şey düşünmemektedir. Ona delil getirsen de getirmesen de o tıpkı her halükarda dilini sarkıtıp derin derin soluyan köpek gibi dünya hırsına kapılmış olup başkasına aldırış etmemektedir.

"Allah kimi doğru yola iletmişse o hidayettedir. Kimi de saptırmışsa onlar kaybedenlerin ta kendileridir."

Allah'ın insanları doğru yola iletmesi yahut saptırması Allah'ın fiilen müdahalesi şeklinde olmaz. Nitekim 75. ve 76. âyetlerde delillerden sıyrılıp çıkan kimseyi, dileseydi delillere zorla bağlı hale getirebileceğini, fakat bunu yapma-

dığını anlatmaktaydı. O halde bu âyette hidayet ve sapmayı kendisine izafe etmesi, bunlar için koyduğu kuralları anlatmaktadır, fiilen müdahalesini değil.

وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ لَهُمْ قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ
بِهَا وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَا يُبْصِرُونَ بِهَا وَلَهُمْ آذَانٌ لَا يَسْمَعُونَ بِهَا أُولَٰئِكَ
كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ أُولَٰئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ ﴿١٧٩﴾ وَلِلَّهِ
الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ فَادْعُوهُ بِهَا وَذَرُوا الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي أَسْمَائِهِ
سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٨٠﴾ وَمِمَّنْ خَلَقْنَا أُمَّةٌ يَهْدُونَ بِالْحَقِّ
وَبِهِ يَعْدِلُونَ ﴿١٨١﴾

179. Hiç şüphesiz ki cinlerden ve insanlardan pek çoğunu cehennem için yarattık. Onların kalpleri vardır; ama onunla anlamazlar, gözleri vardır; ama onlarla görmezler, kulakları vardır; ama onlarla işitmezler. Onlar hayvanlar gibidir, hatta daha da şaşkındırlar. İşte asıl gafiller onlardır.

180. Oysa en güzel isimler Allah'ındır; o halde O'nu onlarla çağırın ve O'nun isimleri hakkında inkâra sapanları kendi hallerine bırakın. Yapmakta olduklarının cezasına onlar pek yakında çarptırılacaklardır.

181. Yarattıklarımız içerisinde hakka götüren ve onun sayesinde âdil davranan bir topluluk da vardır.

Cinlerden ve insanlardan bir kısmının cehennem için yaratılmış olması, hiç suçları yokken dahi cehennemde yansınlar diye yaratıldıkları anlamına gelmez. Yüce Allah ezeli bilgisi ile bazı cinlerin ve insanların kendilerini cehenneme götürecek amelleri yapacağını bilmesi sonucunda bu ifadeyi kullanmıştır. Nitekim bu ifadenin devamında âyet, Allah'ın onlara kalp verdiğini; fakat kalplerini kullanıp akletmediklerini; onlara göz verdiğini; fakat ibret naza-

rıyla bakmadıklarını, kulak verdiğini; fakat hakkı işitmek istemediklerini beyan etmektedir. Bu kimseler hayvanlar gibidir, hatta onlardan da şaşkındırlar.

Kur'ân'ın indiği dönemde *kalp* kelimesi akıl ve vicdan anlamında kullanılırdı. Burada akıl manasında kullanılmıştır.

Sözkonusu kimseler şayet akıllarını kullansalar, çevrelerine ibret nazarıyla baksalar ve kendilerine sunulan delilleri işitselerdi Allah'tan başkasına kulluk etmezlerdi. Onlar Allah'a has isimlerin/sıfatların bazılarını Allah'tan başkasına vererek O'na ortak koştular. Hâlbuki en güzel isimler/sıfatlar Allah'a aittir. Ortak koşanlar bunlardan bazılarını inkâr etseler de iman edenler bunlarla Allah'a dua etmelidirler. Bir gün gelecek ve o inkâr edenler kalp, göz ve kulaklarını kullanmadıkları için bu yaptıklarının cezasını göreceklerdir.

"Yarattıklarımız içerisinde hakka götüren ve onun sayesinde âdil davranan bir topluluk da vardır."

İnsanların ve cinlerin tamamı elbette kötü ve cehennemlik değildir; iyi ve cennetlik kimseler de vardır. İyi olmayı onlar hak etmişlerdir; çünkü onlar hakka rehberlik ederler ve âdil davranırlar.

وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا سَنَسْتَدْرِجُهُمْ
مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨٢﴾ وَأُمْلِي لَهُمْ إِنَّ كَيْدِي مَتِينٌ ﴿١٨٣﴾ أَوَلَمْ
يَتَفَكَّرُوا مَا بِصَاحِبِهِمْ مِنْ جِنَّةٍ إِنْ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿١٨٤﴾ أَوَلَمْ
يَنْظُرُوا فِي مَلَكُوتِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا خَلَقَ اللَّهُ مِنْ شَيْءٍ
وَأَنْ عَسَىٰ أَنْ يَكُونَ قَدِ اقْتَرَبَ أَجَلُهُمْ فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَهُ
يُؤْمِنُونَ ﴿١٨٥﴾ مَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ وَيَذَرُهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ
يَعْمَهُونَ ﴿١٨٦﴾

182. Âyetlerimizi yalanlayanları bilmedikleri bir şekilde adım adım yıkıma doğru götürürüz.

183. Ve ben onlara uzun süre de tanırım; çünkü benim tuzağım çok sağlamdır.

184. Düşünmediler mi ki arkadaşları asla cinlenmemiştir/deli değildir. O apaçık bir uyarıcıdan başkası değildir.

185. Göklerin ve yerin hükümranlığını, Allah'ın yarattığı şeylere ve ecellerinin yaklaşmış olabileceğini de mi düşünmüyorlar? Peki bu söze değil de artık hangisine inanacaklar?

186. Allah kimi şaşırtmışsa artık onun için hiçbir yol gösterici yoktur. Allah onları azgınlıkları içinde şaşkın şaşkın bırakır.

Âyetlerin dört çeşit olduğunu, bunlardan bir çeşidinin evren ve evrendeki olaylar olduğunu; diğerlerinin peygamberlere peygamberliklerini ispat için verilen olağanüstülükler olduğunu, diğerlerinin Kur'ân âyetleri olduğunu, bir diğerinin ise ibret alınacak olaylar olduğunu yukarıda belirtmiştik. Aslında bunların dördü de birbiriyle ilişkilidir; bu çeşitlerden biri üzerinde düşünen ve bu delillerin götürdüğü yere giden, diğerlerinden de ibret alır. Onlardan birini yalanlamak ise kişiyi diğerlerini yalanlamaya ve onlardan ibret almamaya götürür.

Burada öncelikle peygamberlere verilen olağanüstülükler kastedilmektedir.

İnkâr edenler mal ve güçleriyle övünürler. İnkârcı toplumlar yıkıma doğru kademe kademe giderler. Hatta bazen mal ve güç yönünden birtakım başarılar bile elde eder; bu sayede daha da şımarırlar. Allah'ın toplumlar için koyduğu kanunları bilmediklerinden, elde ettikleri bu başarılarla şımardıkça şımarırlar ve yıkımlarının sebeplerini oluştururlar.

183. âyette, Allah'ın tuzağının çetin olduğu belirtilmektedir. Aslında Allah tuzak kurmaz. *Tuzak* kelimesinin kullanılması, inkâr edenlerin mü'minlere birtakım tuzaklar hazırlamalarından dolayıdır.

"Düşünmediler mi ki arkadaşları asla cinlenmemiştir/deli değildir. O, apaçık bir uyarıcıdan başkası değildir."

Araplar cin çarpması sonucu insanların delirdiklerine inanırlardı. Peygamber'i de cin çarpmış biri olarak görüyorlardı.

Âyette Peygamber'den *arkadaşınız* diye söz edilirken onun peygamberlik öncesinde uzun müddet aralarında yaşadığına dikkat çekilmiştir. Hem, peygamberlik öncesinde ona itibar da ediyorlardı. Aralarında, güvenilir biri anla-

mına gelen *el-emin* olarak değerlendiriyorlardı. Ama onları putlara tapmaktan vazgeçmeye davet ettikten sonra ona cinlenmiş dediler.

Kur'ân-ı Kerim muhakemeyi ilgilendiren her konuda muhataplarını muhakeme edip düşünmeye çağırmaktadır. Müşrikler Peygamber'i cinlenmiş olmakla suçlayınca aynı metodu devam ettirerek onları düşünmeye davet eder:

"Göklerin ve yerin hükümranlığını, Allah'ın yarattığı şeylere ve ecellerinin yaklaşmış olabileceğini de mi düşünmüyorlar? Peki bu söze değil de artık hangisine inanacaklar?"

"Allah kimi şaşırtmışsa artık onun için hiçbir yol gösterici yoktur. Allah onları azgınlıkları içinde şaşkın şaşkın bırakır."

Benzeri âyetler için yukarda yaptığımız açıklamalar burada da geçerlidir. Aslında onları şaşkınlık ve sapıklığa sürükleyen şey Allah'ın fiilî müdahalesiyle ortaya çıkmış bir durum değildir. Onların akıl, göz ve kulaklarını işlevsiz kılmaları, göklerin ve yerin hükümranlığı hakkında ya da Allah'ın yarattığı şeyler ve çevrelerinde olup biten olaylar üzerinde düşünüp onları hakkıyla değerlendirip düşünmemelerine yol açmıştır.

يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسٰيهَا قُلْ إِنَّمَا
عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّي لَا يُجَلِّيهَا لِوَقْتِهَا إِلَّا هُوَ ثَقُلَتْ فِي السَّمٰوَاتِ
وَالْأَرْضِ لَا تَأْتِيكُمْ إِلَّا بَغْتَةً يَسْـَٔلُونَكَ كَأَنَّكَ حَفِيٌّ عَنْهَا
قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللّٰهِ وَلٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨٧﴾
قُلْ لَا أَمْلِكُ لِنَفْسِي نَفْعًا وَلَا ضَرًّا إِلَّا مَا شَاءَ اللّٰهُ وَلَوْ
كُنْتُ أَعْلَمُ الْغَيْبَ لَاسْتَكْثَرْتُ مِنَ الْخَيْرِ وَمَا مَسَّنِيَ السُّوءُ
إِنْ أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿١٨٨﴾

187. "Ne zaman gelip demir atacak?" diye sana kıyametten soruyorlar. De ki: "Onun bilgisi sadece Rabbimin yanındadır. Onu tam vaktinde ortaya çıkaracak olan O'dur. Göklerde ve yerde olanlara (bu vakti bilmek) **kaldıramayacakları kadar ağır gelir." Kıyamet ancak umulmadık bir anda başınızda kopuverir. Sanki sen onu bilip de gizliyormuşsun gibi ısrarla sana soruyorlar. De ki: "Onun bilgisi sadece Rabbimin yanındadır. Ne ki insanların çoğu bunu bilmez."**

188. De ki: "Allah dilemedikçe kendime hiçbir fayda sağlayamam, hiçbir zarar da veremem; zira eğer gaybı bilseydim pek çok hayır elde ederdim; üstelik bana hiçbir kötülük de dokunmazdı. Ama ben, iman eden bir topluluk için bir uyarıcı ve bir müjdeleyiciden başkası değilim."

Kıyametin ne zaman kopacağı mü'min-kâfir herkesin merakını celbeden bir meseledir. Bu sebeple Peygamber'e bu soruyu kimin sorduğunu incelemeye gerek yoktur. Zaten mesele genel bir meraka tekabül etmeyip de sadece birkaç kişiyle ilgili olsaydı Kur'ân'da yer almasına gerek olmazdı.

Soruya verilen cevap açık ve nettir: **"Onun bilgisi sadece Rabbimin yanındadır. Onu tam vaktinde ortaya çıkaracak olan O'dur."** Ne bir peygamber ne de bir melek bu bilgiye sahiptir. Ne zaman kopacağını sadece ve sadece Yüce Allah bilmektedir.

Ebced yahut cifir hesaplarıyla kıyametin ne zaman kopacağına dair ileri sürülenler tamamen batıl görüşlerdir. Aynı şekilde, 'Peygamber'in aslında kıyametin ne zaman kopacağını bildiği; ama tevazuundan yahut açıklamaya mezun olmadığından ne zaman kopacağını söylemediği yahut bir sır olarak bazı kimselere bunu söylediği ve onların da bu sırrı muhafaza ettikleri, şeklindeki iddialar da tamamen batıldır. Bu tür iddialar hem Allah'ı hem de Peygamber'i yalancı konumuna düşürür; üstelik bu, onlara açık bir iftiradır.

Âyetten anlaşılan o ki insanlar modern ilimlerde ne denli ilerleme kaydederlerse etsinler kıyametin kopma vaktinin bilgisine ulaşamayacaklardır. Belki birtakım tahminler ileri sürülecektir; fakat bu tahminler hiçbir zaman bilgi düzeyine ulaşamayacaktır.

Kıyametin kopması, insanların, yaptıklarının hesabını verecekleri anın gelmesi demektir. İnanmayan kişi işlemiş olduğu kötülükleri içinde hisseder ve korkuya kapılır. İman eden kişi de acaba ne gibi eksiklerim var diye endişe eder. Evrendeki bütün varlıkların düzeni bozulur; gök yarılır, yıldızlar saçılıp dağılır, dağlar hallaç pamuğu gibi savrulur vs. Bu sebeple kıyametin ağır etkisi canlılarda da cansız varlıklarda da kendini gösterir.

Kıyametin ne zaman kopacağını bilip de bunu gizliyormuş gibi ısrarlı iddialara karşı Peygamber'den şöyle demesi istenmektedir:

De ki: "Allah dilemedikçe kendime hiçbir fayda sağlayamam, hiçbir zarar da veremem; zira eğer gaybı bilseydim pek çok hayır elde ederdim; üstelik bana hiçbir kötülük de dokunmazdı. Ama ben, iman eden bir topluluk için bir uyarıcı ve bir müjdeleyiciden başkası değilim."

Peygamber de bir insandır; Allah'ın bilgisini kimseye vermediği kıyamet saatini bilmediği gibi diğer gaybi meseleleri de bilemez. Allah dilemedikçe kendisine fayda ya da zarar verme gücüne bile sahip değildir. Eğer gaybı biliyor olsaydı mesela savaşlarda nasıl davrandığı takdirde zafere ulaşacağını yahut nasıl davrandığı takdirde savaşı kaybedeceğini bilirdi.

Peygamber'den ayrıca şu hususa dikkat çekmesi de istenmektedir: **"Ama ben, iman eden bir topluluk için bir uyarıcı ve bir müjdeleyiciden başkası değilim."**

هُوَ الَّذ۪ي خَلَقَكُمْ
مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ اِلَيْهَاۚ فَلَمَّا
تَغَشّٰيهَا حَمَلَتْ حَمْلًا خَف۪يفًا فَمَرَّتْ بِه۪ۚ فَلَمَّٓا اَثْقَلَتْ دَعَوَا اللّٰهَ رَبَّهُمَا
لَئِنْ اٰتَيْتَنَا صَالِحًا لَنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِر۪ينَ ﴿١٨٩﴾ فَلَمَّٓا اٰتٰيهُمَا
صَالِحًا جَعَلَا لَهُ شُرَكَٓاءَ ف۪يمَٓا اٰتٰيهُمَاۚ فَتَعَالَى اللّٰهُ عَمَّا
يُشْرِكُونَ ﴿١٩٠﴾ اَيُشْرِكُونَ مَا لَا يَخْلُقُ شَيْـًٔا وَهُمْ يُخْلَقُونَۘ ﴿١٩١﴾
وَلَا يَسْتَط۪يعُونَ لَهُمْ نَصْرًا وَلَٓا اَنْفُسَهُمْ يَنْصُرُونَ ﴿١٩٢﴾
وَاِنْ تَدْعُوهُمْ اِلَى الْهُدٰى لَا يَتَّبِعُوكُمْۜ سَوَٓاءٌ عَلَيْكُمْ

أَدَعَوْتُمُوهُمْ أَمْ أَنْتُمْ صَامِتُونَ ﴿١٩٣﴾ إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ
اللّٰهِ عِبَادٌ أَمْثَالُكُمْ فَادْعُوهُمْ فَلْيَسْتَجِيبُوا لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ
صَادِقِينَ ﴿١٩٤﴾ أَلَهُمْ أَرْجُلٌ يَمْشُونَ بِهَا أَمْ لَهُمْ أَيْدٍ يَبْطِشُونَ بِهَا
أَمْ لَهُمْ أَعْيُنٌ يُبْصِرُونَ بِهَا أَمْ لَهُمْ آذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا
قُلِ ادْعُوا شُرَكَاءَكُمْ ثُمَّ كِيدُونِ فَلَا تُنْظِرُونِ ﴿١٩٥﴾
إِنَّ وَلِيِّيَ اللّٰهُ الَّذِي نَزَّلَ الْكِتَابَ وَهُوَ يَتَوَلَّى الصَّالِحِينَ ﴿١٩٦﴾
وَالَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَكُمْ وَلَا
أَنْفُسَهُمْ يَنْصُرُونَ ﴿١٩٧﴾ وَإِنْ تَدْعُوهُمْ إِلَى الْهُدَى لَا يَسْمَعُوا
وَتَرَاهُمْ يَنْظُرُونَ إِلَيْكَ وَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ ﴿١٩٨﴾

189. Sizi tek bir nefisten yaratan ve yanında huzur bulsun diye eşini de ondan yaratan O'dur. Erkek eşini sarıp örtünce eşi hafif bir yük yüklenir ve bu durumda bir süre geçer. Yükü ağırlaştığında ikisi de Rableri olan Allah'a şöyle dua ederler: "Bize sağlıklı bir çocuk verirsen kesinlikle şükredenlerden oluruz."

190. Allah onlara sağlıklı bir çocuk verince, verdiği şey hususunda O'na ortak koşmaya başlarlar. Allah onların ortak koşmalarından yücedir.

191. Şimdi onlara hiçbir şey yaratmayıp kendileri yaratılmış olanları mı ortak koşuyorlar?

192. Kaldı ki o şeyler onlara yardım edemeyeceği gibi kendilerine de yardımları dokunmaz.

193. Şayet onları doğru yola çağırsanız size karşılık vermezler. Esasen onları çağırsanız da susup dursanız da onlar için farketmez.

194. Allah'ın yanı sıra kendilerine yakarıp çağrıda bulunduklarınız da sizin gibi kullardır. Eğer haklı iseniz haydi onlara yakarıp çağrıda bulunun da size karşılık versinler.

195. Onların, yürüyecek ayakları var mı? Yoksa tutup kavrayacak elleri mi var? Görebilecek gözleri mi var? Yoksa işitecek kulakları mı? De ki: "Şu ortak koştuklarınızı çağırın da bana bir tuzak kurun ve bana hiç göz açtırmayın, süre tanımayın!"

196. Çünkü benim koruyucum, bana Kitab'ı indiren Allah'tır. O, iyileri koruyup kollar.

197. O'nun dışında yalvarıp yakardıklarınız ne size yardım edebilirler ne de kendilerine yardımları olur.

198. Onları doğru yola çağırsanız işitmezler. Sana baktıklarını görürsün; fakat görmezler.

Müfessirler genel olarak 189. âyette sözü edilen *tek nefis* ile Âdem'in, *eşi* kelimesiyle de Havvâ'nın kastedildiğini söylerler. Buna göre, Havva Âdem'den yaratılmıştır. İnsan nasıl ki bir parçası olduğu için evladını seviyorsa erkek de esasen kendisinin bir parçası olan eşini sever. Bazı müfessirler ise Havva'nın da Âdem gibi yaratıldığını, yani Âdem'in yaratıldığı özden yaratıldığını söylerler. Bu görüşte olan müfessirler, tek nefis ile Âdem'in ve eşiyle de Havva'nın kastedilmesi durumunda, 189. âyette anlatıldığı üzere, çocukları olduktan sonra şirke düşmüş olmaları gerekirdi, demektedirler. Oysa Âdem ve Havva hayatlarının hiçbir döneminde şirke bulaşmamışlardır.

Kanaatimizce tek nefisle Âdem, eşiyle de Havva kastedilmekle birlikte şirke düşenlerle başkaları kastedilmektedir. Onlara yapılan atıf sadece insanların aslına dikkat çekmek içindir. Daha açık bir ifade ile şirke düşen insanlara, Âdem ve Havva'nın şahsında asılları hatırlatılmaktadır; Allah, atan olan Âdem'i yoktan var etmiş eşi Havva'yı da ondan yaratmıştır. Kulluk, yaratana yapılır; yaratan olmayana değil.

Kur'ân-ı Kerim sürekli, yaratma gücüne sahip olana kulluk etmek gerektiğini, yaratma gücüne sahip olmadıkları için Allah'a ortak koşulanların ilâh olmayı hak etmediklerini anlatır.

191-194. âyetlerde bu hususa dikkat çekilmektedir. 195-198. âyetlerde ise Kur'ân'ın nazil olduğu dönemde müşrik Arapların, cansız şeyleri Allah'a ortak koşarak daha da tutarsız olduklarına dikkat çekilmektedir. Çünkü on-

lar tutacak eli, yürüyecek ayakları, işitecek kulakları ve görecek gözleri olmayanları Allah'a ortak koşuyor; bunlara yalvarıp yakarıyor; onlara dua ediyorlar.

خُذِ الْعَفْوَ
وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ ﴿١٩٩﴾ وَإِمَّا يَنْزَغَنَّكَ
مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللّٰهِ إِنَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٠٠﴾ إِنَّ
الَّذِينَ اتَّقَوْا إِذَا مَسَّهُمْ طَائِفٌ مِنَ الشَّيْطَانِ تَذَكَّرُوا فَإِذَا هُمْ
مُبْصِرُونَ ﴿٢٠١﴾ وَإِخْوَانُهُمْ يَمُدُّونَهُمْ فِي الْغَيِّ ثُمَّ لَا يُقْصِرُونَ ﴿٢٠٢﴾
وَإِذَا لَمْ تَأْتِهِمْ بِآيَةٍ قَالُوا لَوْلَا اجْتَبَيْتَهَا قُلْ إِنَّمَا أَتَّبِعُ مَا يُوحَى
إِلَيَّ مِنْ رَبِّي هَذَا بَصَائِرُ مِنْ رَبِّكُمْ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِقَوْمٍ
يُؤْمِنُونَ ﴿٢٠٣﴾ وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا
لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٢٠٤﴾ وَاذْكُرْ رَبَّكَ فِي نَفْسِكَ
تَضَرُّعًا وَخِيفَةً وَدُونَ الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ بِالْغُدُوِّ
وَالْآصَالِ وَلَا تَكُنْ مِنَ الْغَافِلِينَ ﴿٢٠٥﴾ إِنَّ الَّذِينَ عِنْدَ رَبِّكَ
لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ وَيُسَبِّحُونَهُ وَلَهُ يَسْجُدُونَ ﴿٢٠٦﴾

199. Sen, bağışlayıcı olmayı benimse! İyi olanı emret ve de cahillerden yüz çevir.

200. Şeytandan bir kışkırtma gelirse Allah'a sığın. Şüphesiz ki O işitendir, bilendir.

201. Takva sahipleri, şeytandan bir dürtü geldiğinde hemen (Allah'ın emrini) **hatırlarlar ve bir de bakarsın ki olan biteni kavramaktadırlar.**

202. Şeytanın kardeşlerine gelince, şeytanlar onları azgınlığa sürükler de onlar görevlerini aksatmadan yaparlar.

203. Ve sen onlara bir mucize/âyet getirmediğinde, "Bir mucize getirmeli değil miydin?" derler. De ki: "Ben sadece Rabbimden bana gelen vahye uyarım. Bunlar Rabbinizden gelen delillerdir ve iman eden bir topluluk için bir rehberlik ve bir rahmettir."

204. Öyleyse Kur'ân okunduğunda onu dinleyin ve sessiz olun ki rahmete ulaşasınız.

205. Rabbini yalvara yalvara, için için sabah akşam an da gafillerden olma.

206. Rabbinin katında bulunanlar O'na kullukta kibre kapılmazlar. Sürekli olarak O'nu yüceltir ve yalnızca O'nun önünde secdeye kapanırlar.

Küfür üzere şartlanmış olup da inanmak istemeyen kimselere delillerin fayda vermediği, onların, azgınlıkları içerisinde debelenip duracakları yukarıda anlatıldıktan sonra burada yüce Allah, Peygamberine, davet ederken sebat etmesini, kolaylaştırıcı olmasını ve yumuşak davranmasını öğütlemektedir.

Grubun ilk âyeti olan 199. âyette dinî ahlâkın üç temel kuralı dile getirilmektedir: Kolaylaştırmak, iyiliği emretmek ve cahillere aldırmamak.

Kolaylaştırma anlamı verdiğimiz *afv* kelimesi daha geniş anlamlara gelmekle birlikte sözkonusu anlamların tamamında kolaylaştırma anlamı gözetilmektedir. Kolaylıkla verilebilen, kolaylıkla alınabilen, kolaylıkla yerine getirilebilen şeylerin fazlasına da afv denir. Türkçemize de geçmiş olan *affetmek*, işleri kolaylaştıran bir davranıştır.

Peygamber'den, her şeyde kolaylaştırıcı olması istenmektedir. Zaten dinin kendisi de kolaydır. Zorlaştırmak, insanlara güç yetiremeyecekleri şeyleri yüklemek, onları sıkıntıya sokar, dinden uzaklaştırır.

Kolaylaştırmaktan, dinin emir ve yasaklarını gözardı etmek gibi bir anlam çıkarılmamalıdır. Çünkü dinin emir ve yasaklarına uymak bizatihi kolayca ye-

rine getirilebilecek şeylerdendir. Ama kişinin özel bir durumu varsa mesela, bir rahatsızlığından dolayı abdest alamıyorsa teyemmüm yapar, ayakta duramıyorsa oturarak namazını kılar vs.

Dinî ahlâkın ikinci kuralı, örfü/iyiliği emretmektir. Örf, akılların güzel bulduğu, insanların gönüllerinin yattığı ve dinin emirlerine aykırı olmayan yahut dinî emirlerle örtüşen şeylerdir.

Dinî ahlâkın üçüncü temel kuralı ise cahillere aldırmamak ve onlardan uzak durmaktır. Cahil kişi bilgi sahibi olmayan değil, muhakemesini kullanmayan kişidir. Ona delil getirsen, delile aldırmaz, bilakis ona delil getirenle alay eder, hakaretlerde bulunur. Bununla birlikte bu gibi kimselere de kolaylaştırıcı ve affedici olmak esastır.

Şeytanın görevi daima kötülüğe teşvik etmek, iyiliğe engel olmaktır. Bu sebeple 200. âyette hem Peygamber'e hem de onun ümmetine; şeytandan bir kışkırtmayla karşılaştıklarında Allah'a sığınmaları tavsiye edilmektedir.

Takva sahipleri, yani daima Allah'ın azabından korunma endişesi taşıyanlar şeytanın dürtülerine karşı uyanıktırlar. Bu gibi durumlarda hemen Allah'ın o konudaki emir ve yasaklarını hatırlar, gerçeği görür ve gereğini yerine getirirler.

Şeytan takva sahipleriyle daha çok uğraşsa da dostları üzerinde baskı kurmayı ve onların sapıklıkta sebat göstermeleri için gayret etmeyi de ihmal etmez.

İnanmayanlar, kendilerini savunmak için sürekli bahaneler ararlar. İleri sürdükleri bahanelerden biri, Peygamberimizin diğer peygamberler gibi duyulara hitap eden kevnî mucizeler getirmemesidir. Kuşkusuz, kevnî mucize Allah'ın elindedir ve peygamberine bu tür mucizeler vermeye kadirdir. Ne var ki son peygamber, sadece bir nesile veya bir bölgeye gönderilmiş bir peygamber değildir. O, gelişinden itibaren kıyamete kadar tüm insanlara gönderilmiştir. Öyleyse peygamberliğini ispat eden mucizesinin bir bölgeden başka bölgeye taşınabilir, bir nesilden diğerine aktarılabilir bir mucize olması gerekir ki o da Kur'ân-ı Kerim'dir. İnişinden itibaren Kur'ân, meydan okumaktadır: Kur'ân'ın Allah kelamı olmadığını, Hz. Muhammed'in de peygamber olmadığını düşünüyorsanız onun bir benzerini getirin, demektedir.

İnanmayanların kevnî âyet istemelerine karşın Hz. Peygamber'den onlara şöyle demesi istenmektedir: **"Ben sadece Rabbimden bana gelen vahye uyarım. Bunlar Rabbinizden gelen delillerdir ve iman eden bir topluluk için bir rehberlik ve bir rahmettir."** Yani, istediğiniz türden mucize getir-

mek, benim elimde olmayan bir husustur; ben sadece Rabbimden gelen vahye uyarım. Peygamberliğime delil istiyorsanız, işte Kur'ân. Delil olarak o yeterlidir. Siz bu Kur'ân'dan yararlanmıyorsanız da o, iman edenlere doğru yolu gösteriyor. O'nun rahmeti size yaramasa da inanlara yarıyor.

Öyleyse ey iman edenler, Kur'ân okunduğunda pür dikkat onu dinleyin. Onu anlamak için her gerekeni yapın; onu okurken bağırıp çağırmayın; aksine kısık bir sesle okuyun ki anlama konusunda dikkatleriniz dağılmasın. Bu Kur'ân sizi Allah'a kul olmaya çağırıyor; o halde siz de bu çağrıya uyun ve sadece O'na kul olun.

8.
Enfâl Sûresi

Bedir savaşından hemen sonra hicretin ikinci yılında indirilmiştir. Enfâl ismini alması, ilk âyetinde ***enfâl*** *kelimesinin geçmesi nedeniyledir. Kelime ganimet anlamındadır. Bedir savaşından söz ettiği için "Bedir Sûresi" olarak da isimlendirilmiştir. Sûrenin bölümleri arasında tam bir bütünlük vardır. Bu sebeple sûrenin bir defada veya Bedir savaşından sonra bölümler halinde indirildiği söylenir. Sûrenin tamamı 75 âyettir.*

Sûre Bedir savaşını konu edindiği için haliyle savaşa ve savaş sonrası elde edilen ganimetlere dair hükümler içermektedir. Ancak sûrelerin temel bir konuları olsa da o konuyu ilgilendiren yan konulara da yer verdikleri malumdur. Örneğin, bu sûrede Allah'ın emirlerine muhalefetten sakınma, Peygamber'e itaat, Müslümanların arasını bulmak namaz kılmak, Allah yolunda infak etmek, savaşa hazırlıklı olmak; birlik olup bölünmeden uzak durmak, savaşlarda dinin tayin ettii sınırları aşmamak; âhiret hayatı ve toplumsal düzenlemeler gibi konulara değinilmektedir. Aslında bu konuların tamamı bir yönüyle ganimet meselesini ilgilendirmektedir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ
يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْاَنْفَالِ قُلِ الْاَنْفَالُ لِلّٰهِ وَالرَّسُولِ فَاتَّقُوا اللّٰهَ
وَاَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ وَاَط۪يعُوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِن۪ينَ
(١) اِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذ۪ينَ اِذَا ذُكِرَ اللّٰهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَاِذَا تُلِيَتْ
عَلَيْهِمْ اٰيَاتُهُ زَادَتْهُمْ ا۪يمَانًا وَعَلٰى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ (٢) اَلَّذ۪ينَ
يُق۪يمُونَ الصَّلٰوةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ (٣) اُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ
حَقًّا لَهُمْ دَرَجَاتٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَمَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَر۪يمٌ (٤)

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Sana ganimetler hakkında sorular yönetiyorlar. De ki "Ganimetler Allah'a ve Elçi'ye aittir. Bu sebeple şayet sizler iman edenlerdenseniz Allah'tan sakınıp korkun; aranızı düzeltin ve Allah'a ve elçisine itaat edin."**
2. **Mü'minler ancak o kimselerdir ki Allah'ın adı anıldığı zaman kalpleri titrer; kendilerine O'nun âyetleri okunduğu zaman da bu âyetler onların imanını artırır. Ve onlar Rablerine tevekkül ederler.**
3. **Namazlarını titizlikle kılar, onlara rızık olarak verdiklerimizden infak ederler.**
4. **İşte onlardır gerçek mü'minler. Rableri katında onlar için yüksek dereceler, bir bağışlanma ve değerli bir rızık vardır.**

Enfâl kelimesi fazlalık ve hibe anlamına gelen *nefel* kelimesinin çoğuludur. (Lisanu'l-Arab). Günümüzde sünnet namazlar olarak bilinen nafile namazlar da aynı kökten gelmektedir. Çünkü bunlar da kılan için zorunlu olmayan, fazladan kılınan namazlardır. Aynı şekilde ganimetlere de bu isim veril-

miştir. Nitekim burada ganimet kastedilmektedir. Çünkü o da Müslümanların mallarına fazladan katılmış olmaktadır.

Enfâl'in, savaşta özel gayreti olan kişilere verilen ödüller olduğunu söyleyenler de olmuştur. İbnu Abbas'a bu kelimenin, ganimetin karşılığı olduğu görüşü izafe edildiği gibi bu görüş de izafe edilmektedir. (İbnu Kesir, III, 543; Kasimî, VIII, 3003).

Bedir savaşından sonra ganimetlerin dağıtımı konusunda tartışma çıkması üzerine bu âyetlerin indirildikleri söylenir. Âyetin devamından bu husus anlaşılmaktadır. Tartışmanın çıkması üzerine bu ganimetlerin kime ait oldukları sorulmuş, *"Ganimetler Allah'a ve Resûlüne aittir"* cevabı verilmiştir.

Buradaki ganimetlerin hangi tür ganimet oldukları ve bunların Allah'a ve Resûlüne ait olmalarının ne anlama geldiği konusunda farklı şeyler söylenmişse de anlatımdan, ganimetlerin tamamının kastedildiğini söyleyen görüşün daha tutarlı olduğu anlaşılmaktadır. Ganimetlerin Allah ve resûlüne ait olduklarının ifade edilmiş olması gayet anlamlıdır. Ayrıca savaşın niçin yapıldığına da ışık tutmaktadır. Çünkü savaş, ganimet elde etmek için yapılmaz. Bunun sonucu olarak elde edilmiş olan ganimetlerin tamamı, Allah ve resûlüne aittir. O halde Allah nasıl emrederse, kime dağıtılacağını buyuruyorsa Resûl onu icra eder ve dağıtır. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi *enfâl, nefel*'in çoğulu olup *fazladan olan* anlamındadır. O halde ganimetler herhangi bir kimsenin zorunlu hakkı değil, Allah'ın fazladan verdiği ihsan ve lütfudur. Tartışan tarafların hiçbirinin hakkı değildir.

"Mü'minler ancak o kimselerdir ki Allah'ın adı anıldığı zaman kalpleri titrer; kendilerine O'nun âyetleri okunduğu zaman da bu âyetler onların imanını artırır. Ve onlar Rablerine tevekkül ederler."

Kelam ehli, imanın artması ve eksilmesi konusunda çetin tartışmalara girmişlerdir. Mesele iman meselesi olunca da tartışmalar zaman zaman muhataplarıı itham dercesine ulaşmıştır.

Öncelikle şunu belirtelim ki Kur'ân-ı Kerim'de imanın artmasından söz edilmektedir ama eksilmesinden söz edilmemektedir. O halde meseleyi imanın artması ve eksilmesi ekseni üzerinde değil, artmasının ne anlama gelebileceği çerçevesinde düşünmek gerekir. Mü'min kişi, her bir Kur'ân âyeti indirildiğinde yahut her bir Kur'ân âyetiyle karşılaştığında o âyete iman eder, böylece nicelik bakımından imanı artar. Mü'minin imanın artması için gerekli olan hususlardan biri, Kur'ân âyetleri üzerinde tedebbür etmek ve onları hakkıyla anlamaya çalışmaktır.

Ayrıca Kur'ân-ı Kerim'de amel de iman olarak isimlendirilmiştir. Mesela

Bakara sûresinin 143. âyetinde geçen *iman* kelimesiyle namazın kastedildiği âlimler tarafından ifade edilmektedir. Yine Kur'ân-ı Kerim'de kurtuluşa götüren imandan söz edilirken mutlaka beraberinde salih amel zikredilir. Kısacası iman ile amel arasında çok sıkı bir ilişki vardır. Öyle ki amelsiz iman olmaz. Başka bir ifade ile iman, mutlaka beraberinde ameli getirir. İşte bir âyet indirildiğinde yahut her bir âyetle karşılaştığında mü'min kişi, o âyette istenen ameli yapmakla amel anlamında olan imanı artar. O halde gerçek mü'min, imana konu olan bütün hususlara tam olarak iman eden, söz ve davranışlarıyla da Allah'ın emir ve yasaklarını gözeten kişidir.

Sonuç olarak tasdik anlamına gelen imanda artmadan söz edilebilir, eksilmeden söz edilemez. Bu alanda eksilme imanı tümden götürür. Kur'ân-ı Kerim'de imanı gerektiren bir hususu inkâr eden kimse imandan çıkmış olur. Tasdik anlamına gelen iman konusunda imanın kuvvetinden ve zayıflığından söz edilebilir, eksilmesinden değil. Ama amel anlamına gelen imanda eksilme de artma da söz konusudur. Bu da gösteriyor ki iman donuk ve durağan değil, canlı ve değişken bir yapıdır.

İman ve amel ilişkisini göz önünde bulundurarak meseleyi formüle edecek olursak amelde eksilme tasdik anlamında olan imanda zayıflamayı, amelde artma ise tasdik anlamında olan imanda kuvvetlenmeyi beraberinde getirir. Hiç ameli olmayanın ise imanı hiç yoktur, demektir. Amelsiz iman sadece henüz yeni iman etmiş kişi için söz konusu olabilir.

"Namazlarını titizlikle kılar, onlara rızık olarak verdiklerimizden infak ederler."

Allah'tan hakkıyla sakınanlar ve böylece kendilerini Allah'ın azabına karşı koruma altına almış olanlar, arayı düzeltenler ve Allah ile Resûlüne itaat edenler namazlarında dikkatlidirler ve Allah'ın kendilerine verdiği rızıktan infak ederler.

Yukarıdaki âyetlerde gerçek mü'minlerin beş vasfı zikredilmektedir:

a.) Allah'ın adı anıldığında kalpleri titrer. İmanları ile duyguları arasında tam bir iletişim vardır. Allah'ın yasaklarını çiğnemekten korkar ve emirlerini yerine getirmekten dolayı da mutluluk duyarlar.

b.) Allah'ın âyetleri kendilerine okunduğunda imanları artar. Öğrendikleri emirleri yerine getirirler, âyetlerindeki hikmetler üzerinde düşünürler. Böylece imanları daha da güç kazanır.

c.) Sadece Rablerine tevekkül ederler, başkasına değil. Sebeplere sarılırlar ve bilirler ki o sebepleri yaratan da Allah'ın kendisidir. Şunu da bilirler ki

Allah'ın izni olmadan hiçbir şey olmaz. Bu sebeple dualarına başkalarını karıştırmaz sadece O'na dua eder, sadece O'ndan isterler.

d.) Namazlarını titizlikle yerine getirirler. Namazın hem rükû ve sücûd gibi şeklî kurallarına uyarlar hem de huşû ve namazda okunanları tedebbür gibi namazın iç rükünlerine riayet ederler. Kimin huzurunda durduklarının ve O'nun huzuruna çıkarken ne söylediklerinin bilincindedirler.

e.) Allah'ın kendilerine verdiği maldan infak ederler. Zekâtlarını verir, fakirleri gözetir, iyiliğin topluma hâkim olması ve kötülüklerin toplumdan uzaklaştırılması için katkıda bulunurlar.

Yüce Allah bu grubun son âyetinde bunların mükâfatını şöyle dile getirmektedir: **"İşte onlardır gerçek mü'minler. Rableri katında onlar için yüksek dereceler, bir bağışlanma ve değerli bir rızık vardır."**

كَمَا أَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنْ بَيْتِكَ بِالْحَقِّ وَإِنَّ فَرِيقًا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ
لَكَارِهُونَ ﴿٥﴾ يُجَادِلُونَكَ فِي الْحَقِّ بَعْدَمَا تَبَيَّنَ كَأَنَّمَا يُسَاقُونَ
إِلَى الْمَوْتِ وَهُمْ يَنْظُرُونَ ﴿٦﴾ وَإِذْ يَعِدُكُمُ اللّٰهُ إِحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ
أَنَّهَا لَكُمْ وَتَوَدُّونَ أَنَّ غَيْرَ ذَاتِ الشَّوْكَةِ تَكُونُ لَكُمْ
وَيُرِيدُ اللّٰهُ أَنْ يُحِقَّ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ وَيَقْطَعَ دَابِرَ الْكَافِرِينَ
﴿٧﴾ لِيُحِقَّ الْحَقَّ وَيُبْطِلَ الْبَاطِلَ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُونَ ﴿٨﴾

5. **Bu durum tıpkı, mü'minlerden bir kısmı isteksiz olsa da Rabbinin seni hak yolunda evinden savaşa çıkarmasına benzer.**
6. **Gerçek ortaya çıktıktan sonra da onlar, göz göre göre ölüme sürükleniyorlarmış gibi seninle tartışıyorlar.**
7. **Hatırlayın, Allah iki topluluktan birini size vaat etti de siz, kuvvetsiz olanın sizin olmasını arzu ediyordunuz. Oysa Allah, kelimele-**

riyle hakkı gerçekleştirmeyi ve inkâr edenlerin kökünü kazımayı diler.

8. **Böylece, suçluların hoşuna gitmese de hakkı apaçık bir şekilde ortaya çıkarsın, batılın da batıllığını ispat edip ortadan kaldırsın.**

Ganimetin Allah ve resûlüne ait oluşu, Peygamber'in Bedir savaşı için evinden çıkarılmasına benzetilmektedir. Bazı mü'minler Peygamber'in savaşı tercih etmesini hoş karşılamamışlardı. Ganimetin Allah ve resûlüne ait oluşundan da hoşlanmayanlar olacaktır. Ama nasıl Peygamber'in savaşı tercih etmesi mü'minlerin yararına olmuşsa ganimetin Allah'a ve resûlüne ait olması da mü'minlerin yararına olacaktır. (İbnu Âşûr, VII, 1717).

Müslümanlar Medine'ye hicret ettikten bir müddet sonra zulme uğramış olarak yurtlarından çıkarılmış olmaları sebebiyle, kendilerine bunları yapan Mekke müşrikleriyle savaşmalarına izin verilmişti. Artık Müslümanlar, kendilerini haksız yere yurtlarından çıkarmış olan Kureyş Müşrikleriyle savaşacak güce ulaşmışlardı. Diğer tarafta müşrikler, Müslümanları Medine'de de rahat bırakmıyor ve çevre kabilelerle Müslümanlar aleyhine ittifaklar kurarak onları Medine'de de boğmaya çalışıyorlardı. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) Medine çevresine seriyeler göndermeye başladı. Seriye, küçük topluluklardan oluşan askeri birliklerdir.

Seriyelerin amaçlarını şöylece sıralamak mümkündür:

a.) Çevre güvenliğini sağlamaktır. Kureyş'in, Müslümanlara karşı çevre kabilelerle ittifaklar kurma gayreti içerisine girdiğine yukarıda da dikkat çekmiştik. Bu kabilelerin güvenliği sağlandığı takdirde Kureyş'le ittifaklar kurmalarının önüne geçilecekti.

b.) Kureyş'in ticaret kervanlarının önünü kesmek. Çünkü müşrikler Müslümanları Mekke'den çıkarmış ve mallarına da el koymuşlardı.

c.) Düşman ordularının olası hareketlerini gözetlemek; buna göre tedbir almak.

d.) En önemlisi, düşmana göz dağı vermek ve Müslümanların da artık bir güç olduklarını anlatmak.

Peygamber (s.a.v.) Ebu Süfyan'ın ticaret kervanının Şam'dan Mekke'ye doğru gelmekte olduğunu haber alınca beraberinde 313 veya 317 kişiyle kervanı karşılamaya çıktı. Ancak Ebu Süfyan da Müslümanların kervanı ele geçirmek için yola çıktıklarını haber aldı. Bunun üzerine Mekke'ye bir atlı gön-

dererek yardım istedi. Kureyşliler 1300 kişilik savaşçı ile kervanın yardımına koştular. Kervan Müslümanlarla karşılaşmamak için yolunu değiştirmişti. Müslümanlar kervanı yakalayacaklarını sandıkları yere geldiklerinde kervanın yolunu değiştirdiğinin farkına vardılar; ya kervanı yakalamak için peşine düşeceklerdi yahut Mekke'den gelen savaşçılarla karşılaşıp onlarla savaşacaklardı. Peygamber ne yapacakları konusunda karar vermek için ashabının görüşünü almak istedi. Sahabenin bir kısmı kervanın peşine düşmeyi bir kısmı ise Mekke'den gelen savaşçılarla karşılaşıp onlarla savaşmayı önerdi. En sonunda savaşma kararı alındı. Müslümanların ilk savaşlarıydı bu. Onları yurtlarından çıkarmış ve Mekke dönemi boyunca onlara olmadık işkenceler yapmış olan düşmanı kati bir bozguna uğratmış ve büyük bir zafer kazanmışlardı.

Âyet, Bedir savaşı olarak bilinen bu savaşı söz konusu etmektedir.

"Gerçek ortaya çıktıktan sonra onlar da göz göre göre ölüme sürükleniyorlarmış gibi seninle tartışıyorlar."

Peygamber (s.a.v.) savaştan yana tavrını ortaya koyduktan sonra bazı Müslümanların hala savaş konusunda Peygamberle tartışması yadırganır bir şeydir. Mü'minlerden bazıları savaş için hazırlıklı olmadıklarını; savaş araç gereçlerini yanlarına almadıklarını ileri sürerek diretiyorlardı. Hâlbuki sûrenin 1. ve 2. âyetlerinde Allah ve resûlüne itaat etmeleri istenmiş ve Allah'ın adı anıldığında mü'minlerin kalplerinin titremesi gerektiği dile getirilmişti. Peygamber savaştan yana tavrını koyduğuna göre Allah da Müslümanların, kervanın peşine takılmaktan vazgeçip savaşa yönelmelerini istiyordu. Allah'ın savaşmalarını istediği, bir sonraki âyette yer alan *"Oysa Allah, kelimeleriyle hakkı gerçekleştirmeyi ve inkâr edenlerin kökünü kazımayı diler"* ifadesinden ve onu takip eden 8. âyetten anlaşılmaktadır. Hem Allah iki topluluktan birini onlara vaat etmişti: Ya kervanı ele geçireceklerdi yahut savaşta galip geleceklerdi. Ama onlar güçsüz olan kervanı tercih ediyorlardı. Çünkü kervanla birlikte sadece kırk silahlı kişi vardı ve bunların hakkından gelmeleri gayet kolay olacaktı.

إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَابَ لَكُمْ أَنِّي مُمِدُّكُمْ بِأَلْفٍ
مِنَ الْمَلَٓئِكَةِ مُرْدِفِينَ ﴿٩﴾ وَمَا جَعَلَهُ اللّٰهُ إِلَّا بُشْرٰى

وَلِتَطْمَئِنَّ بِهِ قُلُوبُكُمْ وَمَا النَّصْرُ اِلَّا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ
اِنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿١٠﴾ اِذْ يُغَشِّيكُمُ النُّعَاسَ اَمَنَةً مِنْهُ وَيُنَزِّلُ
عَلَيْكُمْ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً لِيُطَهِّرَكُمْ بِهِ وَيُذْهِبَ عَنْكُمْ رِجْزَ
الشَّيْطَانِ وَلِيَرْبِطَ عَلٰى قُلُوبِكُمْ وَيُثَبِّتَ بِهِ الْاَقْدَامَ ﴿١١﴾
اِذْ يُوحِي رَبُّكَ اِلَى الْمَلٰٓئِكَةِ اَنِّي مَعَكُمْ فَثَبِّتُوا الَّذِينَ اٰمَنُوا
سَاُلْقِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ فَاضْرِبُوا فَوْقَ
الْاَعْنَاقِ وَاضْرِبُوا مِنْهُمْ كُلَّ بَنَانٍ ﴿١٢﴾ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ شَٓاقُّوا
اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَمَنْ يُشَاقِقِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ فَاِنَّ اللّٰهَ
شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿١٣﴾ ذٰلِكُمْ فَذُوقُوهُ وَاَنَّ لِلْكَافِرِينَ
عَذَابَ النَّارِ ﴿١٤﴾

9. Hatırlayın o anı ki Rabbinizden yardım dilemiştiniz de Rabbiniz size: "Ben size peş peşe sıralanmış bin melekle yardım edeceğim." diyerek icabet etmişti.

10. Allah bunu sadece bir müjde olsun ve kalpleriniz onunla huzur bulsun diye yapmıştı; yoksa nusret Allah'tan başkası yanında değildir. Şüphesiz ki Allah her şeye gücü yetendir, her şeyi yerli yerince yapandır.

11. Hatırlayın, hani size bir uyuklama vermişti de onda huzur bulmuştunuz. Yine üzerinize yukarıdan bir yağmur indirmişti ki sizi onunla temizlesin, şeytanın pisliğini üzerinizden gidersin ve kalplerinize kuvvet verip ayaklarınızı yere sağlam bastırsın.

12. Hani Rabbin meleklere: "Ben sizinle beraberim; haydin iman edenlere dayanıklılık verin! Ben, inkâr edenlerin kalplerine korku salacağım. O halde vurun boyunlarına ve vurun onların tek tek tüm parmaklarına!" diye vahyetmişti.

13. Çünkü onlar, Allah'a ve elçisine baş kaldırdılar. Kim Allah'a ve elçisine karşı gelirse, şüphesiz ki Allah'ın cezalandırması çetindir.

14. İşte cezanız; tadın onu! İnkâr edenler için bir de ateş azabı vardır.

İbnu Abbas, Hz. Ömer'in şöyle dediğini anlatır: "Bedir günü Peygamber (s.a.v.) Müşriklerin 1000 kişilik ordusuna şöyle bir baktı. Kendi ashabı 300 kadar ancak vardı. Bunun üzerine Kıbleye yöneldi ve ellerini yukarıya kaldırarak Rabbine yakarmaya başladı: *"Allah'ım, bana vaat ettiğini gerçekleştir! Allah'ım, bana vaat ettiğini bana ver! Allah'ım şu küçük Müslüman topluluğunu yok edersen yeryüzünde sana ibadet eden kalmaz!"* Bunun üzerine *"Hatırlayın o anı ki Rabbinizden yardım dilemiştiniz..."* âyet indirildi." (Muslim, Kitabu'l-Cihad ve's-Siyer).

Kuşkusuz Peygamber Allah'ın vaat ettiği zaferi vereceğinden emindi. Belki de ashabının morallerini yükseltmek için bu duayı yapmıştır. Hatta insan olarak endişeye kapılması da aslında Allah'a olan güvenine bir zarar getirmez. Bir insan olarak Peygamber o andaki kulluk görevini yapmaktadır. Şüphesiz onun Allah'a tevekkülü tam idi. Ama tevekkül sebeplere sarılmayı da gerektirir. O da sebeplere sarıldı ve Allah'a dua etti. Fiilen yapabileceği başka bir şey de yoktu.

Peki, yüce Allah melekler göndermeden de Müslümanlara yardım edip onları galip getiremez miydi? Ardından gelen âyet böyle bir soruya cevap vermektedir: *"Allah bunu sadece bir müjde olsun ve kalpleriniz onunla huzur bulsun diye yaptı."* İnananlar için meleklerin gelişi, zaferin kendilerinin olacağına dair bir müjde idi. Böylece kalpleri de huzura kavuşmuş oldu. İman edenlerin kalpleri huzurla dolarken 12. âyette ifade edildiği gibi meleklerin gelmesi düşman ordusunun kalbine bir korku saldı. Bir tarafta galip geleceklerinden emin, moralleri son derece yüksek mü'minler; diğer tarafta ise korkuya kapılmış müşrikler. Ama mü'minler zaferi yine de Allah'tan beklemeliler. Çünkü *"yardım ancak Allah'tandır. Şüphesiz ki Allah her şeye gücü yetendir ve her şeyi yerli yerince yapandır."*

Müslümanlar, meleklerin yardımının yanında bir uyuklama ve yağmur ile de desteklendiler. Uyuklama hem yorgunluklarını üzerlerinden attı hem de düşman korkusunu kalplerinden söküp çıkardı. Müslümanlar su kuyula-

rının bulunduğu yerden uzakta sabahlamışlardı. Sabah uyandıklarında Müslümanlar bir umutsuzluğa kapılmış, Şeytan da bunu fırsat bilerek kalplerine birtakım vesveseler sokmaya çalışmıştı. Yağmurun yağmasıyla su ihtiyaçları giderilmiş oldu. (Taberî, VI, 195). Yağmurun diğer bir yararı da uyuşukluklarını gidermesi olmalıdır; böylece şeytanın pisliklerini üzerlerinden temizledi. Artık hem ruhen huzurlu hem de bedenen daha dinç idiler. Sıra savaşmaya gelmişti:

"O halde vurun boyunlarına ve vurun onların tek tek tüm parmaklarına!"

Buradaki hitabın meleklere olduğunu, dolayısıyla Bedir'de meleklerin de savaştıklarını söyleyenler olmuştur. Ancak 10. âyette meleklerin gelişlerinin sadece Müslümanlara müjde ve kalplerinin huzur bulması için olduğu ifade edilmektedir. Bu sebeple hitabın inananlara olduğunu söyleyen görüş daha tutarlıdır. (Reşid Rıza IX, 566-567) Müfessir Taberî de bu görüştedir. (Taberî, VI, 198). Yine müfessirlerin bir kısmı, *"O halde vurun..."* cümlesinin Allah'a ait olduğunu söylerken bazıları da meleklere ait olduğunu söylemektedir.

Yüce Allah kimseye zulmetmez. Dolayısıyla bir sebep yokken kimseyle savaşılmaz. Müşrikler haksız yere Müslümanları yurtlarından çıkararak Allah'a ve Elçisine karşı çıkmışlardı: "**Çünkü onlar, Allah'a ve elçisine başkaldırdılar. Şüphesiz ki Allah'ın cezalandırması çetindir.**"

Yapılan bu savaşın, müşriklerin Allah ve elçisine karşı koymaları sebebiyle olması ne anlama gelmektedir? Allah'ı tevhit etmemeleri ve peygamberinin bir peygamber olduğunu kabul etmemeleri, daha açık bir ifadeyle İslâm'a girmemeleri mi? Şunu tekrar belirtelim ki Kur'ân-ı Kerim birbirini açıklayan bir kitaptır. Müşriklerle neden savaşıldığı ve müşriklerin ne yaptıkları Kur'ân'ın değişik sûrelerinde anlatılmaktadır. Her şeyden önce onlar haksız yere Müslümanları yurtlarından çıkarmışlardı. Müşriklerle savaşa izin veren ilk âyetler olduğu söylenen Hac sûresinde şöyle denmektedir: *"Kendileriyle savaşılanlara zulme uğramaları nedeniyle izin verildi. Şüphesiz ki Allah, onlara yardım etmeye kadirdir. Onlar, sırf Rabbimiz Allah'tır dedikleri için yurtlarından çıkarıldılar."* (Hac 22/39-40). Kaldı ki müşrikler Müslümanları haksız yere yurtlarından çıkarmakla da kalmamış hicret eden Müslümanların mallarını gasp edip alıkoymuş, inanç hürriyetine engel olarak Müslümanlara baskı ve işkence uygulamış ve sırf inandıkları için öldürülen Müslümanlar bile olmuştur.

Sonuç olarak Allah'a ve peygamberine karşı gelmeleri, Allah'ın peygamberi vasıtasıyla insanlara tebliğ ettiği Kur'ân'da savaşa sebep olan şeyleri işlemiş olmalarıdır. Onlar barışın devamı için gerekli kuralları çiğnemişlerdir. Bu

sebeple dünya hayatında cezalandırılmakla kalmayacak ahirette de ateşi boylayarak ikinci kez cezalandırılacaklardır.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ
كَفَرُوا زَحْفًا فَلَا تُوَلُّوهُمُ الْأَدْبَارَ ﴿١٥﴾ وَمَنْ يُوَلِّهِمْ يَوْمَئِذٍ
دُبُرَهُ إِلَّا مُتَحَرِّفًا لِقِتَالٍ أَوْ مُتَحَيِّزًا إِلَى فِئَةٍ فَقَدْ بَاءَ
بِغَضَبٍ مِنَ اللَّهِ وَمَأْوَاهُ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٦﴾
فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ
وَلَٰكِنَّ اللَّهَ رَمَىٰ وَلِيُبْلِيَ الْمُؤْمِنِينَ مِنْهُ بَلَاءً حَسَنًا
إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٧﴾ ذَٰلِكُمْ وَأَنَّ اللَّهَ مُوهِنُ كَيْدِ
الْكَافِرِينَ ﴿١٨﴾ إِنْ تَسْتَفْتِحُوا فَقَدْ جَاءَكُمُ الْفَتْحُ وَإِنْ تَنْتَهُوا
فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَإِنْ تَعُودُوا نَعُدْ وَلَنْ تُغْنِيَ عَنْكُمْ فِئَتُكُمْ
شَيْئًا وَلَوْ كَثُرَتْ وَأَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٩﴾

15. Ey iman edenler! Büyük bir düşman ordusuyla toplu hâlde karşılaşacak olursanız sakın arkanızı dönüp de kaçmayın!

16. Geri dönüp tekrar savaşmak üzere bir tarafa çekilmek ya da başka bir gruba katılmak maksadı dışında o gün her kim onlara arkasını dönüp kaçarsa bilsin ki Allah'ın gazabına uğramıştır. Bu gibilerin varacağı yer cehennem olacaktır. Orası ne kötü bir varış yerdir.

17. (Şunu da bilin ki) **Onları siz öldürmediniz; Alah öldürdü. Attığın zaman da sen atmadın lakin Allah attı. Bunu, iman edenleri güzel bir imtihanla imtihan etmek için yaptı. Şüphesiz Allah her şeyi işiten ve her şeyi bilendir.**

18. **İşte böyle! Allah inanmayanların tuzağını boşa çıkartır.**

19. **Şayet zafer istiyor idiyseniz, işte size zafer. Eğer bir son verirseniz, sizin için daha hayırlıdır. Yok, eğer dönerseniz biz de döneriz. Sayıca çok olsa bile topluluğunuzun size hiçbir faydası olmaz. Şüphesiz ki Allah inananlarla beraberdir.**

Âyetler Bedir savaşından söz etmektedir. Ancak Kur'ân-ı Kerim olaylardan söz ederken yer, zaman ve şahısları genellikle açıklamaz ki okuyucu belli bir olaya şartlanmasın, anlatılanların sadece o olayı ilgilendirdiğini sanmasın. Buna bağlı olarak da anlatım evrensellik kazansın, dile getirilen hususlar benzeri bütün olaylara uygulansın.

Zahf kelimesi sözlükte, karın üstü sürünme, ağır bir şekilde yol alma anlamındadır. Bu sebeple bu kelimeyle, teçhizatlı büyük ordular kastedilmektedir. Çünkü böylesi ordular, kalabalık oluşlarından dolayı sürünürmüş gibi görünür ve ağır hareket ederler.

İlk iki âyet, sayıca sizden çok bir orduyla karşılaşacak olursanız gerisin geriye dönmeyin, aksine onlarla savaşın, demektedir. Gerisin geri dönmek, iki şartla mümkündür: Bunlardan biri, savaş taktiği gereği geri çekilmektir. İkincisi ise başka birliğe iltihak ederek onlarla birlikte savaşmaktır. Bu iki şart hariç savaşta geri çekilme yasaklanmaktadır.

Bazı âlimler, bunun sadece Bedir savaşına mahsus olduğunu söyler. Bu görüşte olanlara göre âyette geçen *o gün* ifadesinden Bedir günü kastedilmektedir. Bunun Bedir savaşına has bir durum olmadığını söyleyenler ise *o gün* ile Bedir savaşının yapıldığı günün değil, büyük bir düşman ordusuyla karşılaşıldığı günün kastedildiğini söylemektedir. (Kasimî, VIII, 2964). Bazı âlimler ise söz konusu yasağın Peygamber'in bizzat katıldığı savaşlar için geçerli olduğunu, çünkü geri çekilenlerin katılabileceği başka bir birliğin bulunmadığını belirtir.

Biz âyetlerde anlatılanların Bedir savaşına yahut Peygamber (s.a.v.)'in dönemine has olmadığı kanaatindeyiz. Eğer böyle bir durum olsaydı, mesele açık bir şekilde ifade edilirdi. Dolayısıyla her zaman için savaştan kaçmak, büyük günah olarak kabul edilmiştir.

Bununla birlikte askerlerin kesinlikle telef olacakları bilindiği halde savaşa girilir mi?

Bazı âlimler meselenin değerlendirmesini savaşanların kendilerine bırakmış kesin telef olma söz konusu ise askerin çekilebileceğini söylemişlerdir. Çekilen asker, başka bir birliğe katılıp tekrar savaşmak üzere geri çekilmiş kabul edilir. (Kasimi, VIII, 2964-2965).

Rivayet edildiğine göre Abdullah b. Ömer, Peygamber (s.a.v.)'in bulunmadığı bir çatışmada sıkışık bir duruma düşünce arkadaşlarıyla birlikte geri çekilmişti. Sonra yaptıklarını kendi aralarında değerlendirmiş, Allah'ın gazabını gerektirecek bir davranışta bulundukları sonucuna varmışlardı. Ardından, *"Medine'ye gizlice girelim ve Peygamber'i görelim, eğer tövbemiz kabul edilirse orada kalalım, edilmezse başımızı alıp gidelim"* demişlerdi. Sabah namazından önce Peygamber'i görerek durumu kendisine arz edince Peygamber şöyle buyurmuştu: *"Siz, savaştan kaçanlar değil, tekrar savaşmak üzere geri çekilenlersiniz."* (Ebu Davud, Cihad. 106).

Tefsirini yapmakta olduğumuz bu sûrenin 65-66. âyetlerinde, Müslümanların sayıca kendilerinden kaç kat daha çok ordularla savaşabilecekleri anlatılmaktadır. 65. âyette bire on, ikinci âyette ise bire iki oranları verilmektedir. O halde duruma göre bire on kat fazla sayıdaki orduyla veya bire iki kat sayıdaki orduyla savaş söz konusu olduğunda savaş taktiği ve başka bir birliğe katılma şartları dışında Müslümanların savaş alanından çekilmeleri kesinlikle büyük günahlar arasındadır. Söz konusu iki âyet arasında nesih bulunduğuna dair iddiaya ileride yer verilecektir.

Sonuç olarak âlimlerden bazıları, öldürülmeleri kesin olduğunda tek kişinin onlarca kişiyle ya da küçük bir birliğin kendisinden çok fazla olan birliğe karşı savaşmasını uygun görmemiş, bazıları ise Müslümanların ne kadar cesur olduklarını karşı tarafa kabul ettirerek düşmanın psikolojisini bozmak gayesiyle savaşmalarının caiz olduğunu söylemişlerdir. (Sabûnî, Tefsiru Âyâti'l-Ahkâm, I, 598-599).

Bu anlatılanlar savaş meydanında çarpışmakta olan orduları ilgili hususlardır. Ama düşman ordusu Müslümanların içlerine kadar girmişlerse asker-sivil, kadın-erkek ayırımı olmaksızın Müslümanların tamamı top yekûn savaşa katılmak zorundadır.

"(Şunu da bilin ki) **Onları siz öldürmediniz; Alah öldürdü. Attığın zaman da sen atmadın lakin Allah attı...."**

Nakledilir ki iki ordu karşı karşıya geldiğinde Allah Resûlü: *"Allah'ım, işte Kureyş meydan okuyor ve senin Resûlünü inkâr ediyor. Allah'ım, bana vaat ettiğini senden istiyorum"* dedi. Bu sırada Cebrail (a.s.) geldi ve Peygamber'e: *"Bir avuç*

toprak al ve onlara doğru at" dedi. Resûlüllah bir avuç toprak alarak üzerlerine fırlattı ve *"Yüzleri kurusun"* buyurdu. Gözüne toprak isabet etmeyen müşrik kalmadı. Gözlerini ovuşturmaya başladılar. Bu sırada Müslümanlar onlara saldırdı. Öldürdüklerini öldürdüler, esir aldıklarını esir aldılar. Sonuçta Müslümanlar galip geldi. Savaş sona erdiğinde Müslümanlar arasında kahramanlığıyla övünen ve *"şöyle kestim, şöyle vurdum, şöyle esir aldım"* türü sözler söyleyenler oldu. Bunun üzerine bu âyetler indirildi. (Bu konudaki rivâyetler için bk. Taberî, VI, 204-205; İbnu Kesir, III, 570-572; Suyûtî, ed-Durru'l-Mensûr, IV, 35-37).

Âyetlerin indiriliş sebeplerine dair yukarıdaki rivayetlerin yanı sıra bir de 9.-11. âyetlerde anlatılanları hatırlamak yerinde olur. Bedir savaşında Müslümanlar meleklerle desteklenmiş, savaş öncesi bir uyku ve yağan yağmur sayesinde hem dinlenmiş hem de su ihtiyaçlarını karşılamışlar ve böylece kalplerine sebat verilirken düşman ordusunun kalplerine de korku salınmıştır.

İşte bu hususlar göz önünde bulundurulduğunda atmanın ve öldürmenin Allah'a nispet edilmesi daha rahat anlaşılmaktadır. Toprağı avuçlayıp atan Peygamber'dir ancak o toprağı düşman ordusunun gözlerine ulaştıran ve tek tek hepsine isabet ettiren yüce Allah'tır. Böyle olmamış olsaydı ne atılan bir avuç toprak düşmana ulaşmış olurdu ne de hepsinin gözüne ayrı ayrı isabet ederdi. Yine düşmana karşı kazandıkları zaferden dolayı havalara giren bazı Müslümanlara da siz onları öldürmediniz denilirken, atılan toprağın düşman askerlerinin, gözlerine isabet ettiği, müşriklerin, gözleriyle meşgul oldukları bir sırada mü'minlerin onlara saldırdığını, meleklerin yardımını ve düşman ordusunun kalplerine korku salınmış olmasını hesaba katmamaları hatırlatılmış olmaktadır. Bu sebeple âyette ne Cebriyecilerin, ne de vahdet-i vücut görüşüne kâil olanların iddialarını ispat vardır. Cebriyeciler bu âyete dayanarak kulun fiilleri konusunda hiçbir etkisinin olmadığını, kulların, rüzgârın önünde sürüklenen bir tüy gibi kaderin elinde hareket ettiğini söyler. Vahdet-i vücutçular ise Allah ile evrenin birliğini, evrende var olan her şeyin Allah'ın tezahürü (madde şeklinde ortaya çıkışı) olduğunu ileri sürerler. *"Bunda vahdet-i vücud veya ittihat değil, fiillerin yaratılışı, görünüşteki etkilerinin ötesinde ve üstünde olan gizli ve hakiki etkinin ispatı ve gerçek etken olan Allah'ın gücü ve kuvveti söz konusudur. Aslında ortada atan ve atılan, gazi olan ve ölen yok değil, ancak bütün bunların üstünde mutlak kudret sahibinin emrinin ve iradesinin geçerliliği vardır. Aslında bunların hiçbiri tek tek veya hepsi birden Allah değildir. Fakat hepsinin varlığı üzerinde yegâne etki gücüne sahip, hepsi üzerinde hükümran bir Allah vardır ki bütün sebepler ve âmiller, gizli ve açık tesirler ve bunların sonuçları netice itibarıyla O'nun hükmü altındadır"* (Elmalılı, IV, 390).

Allah böyle yaptı ki mü'minler zafer, ganimet, düşmandan esir alma gibi güzel şeylerle imtihan olsunlar. *"Şüphesiz Allah her şeyi duyan, her şeyi bilendir."*

"İşte böyle! Allah inanmayanların tuzağını boşa çıkartır."

Kureyşli müşrikler Müslümanlardan üç, dört kat fazla bir sayıyla gelmişlerdi. Niyetleri, henüz güç kazanmadan İslâm'ın ve Müslümanların kökünü kazımaktı. Onlar bu niyetle gelmişlerdi ama kendileri yenilgiye uğradılar.

Müslümanlar ve müşrikler arasında cereyan eden ilk savaş olan Bedir savaşında inanmayanların tuzaklarının boşa çıkartılacağının ifade edilmiş olması, Müslümanlara da bir müjde idi; gelecekte de Müslümanların zaferler elde edecekleri haber verilmiş oluyordu. (İbnu Kesir, III, 572).

"Şayet zafer istiyor idiyseniz, işte size zafer. Eğer bir son verirseniz…"

Hitap müşrikleredir. Onlar büyük bir başarı elde etme dileğiyle gelmişlerdi. *"İşte size zafer"* denilirken onlarla kinayeli bir şekilde alay ediliyor. *"Ne umdunuz, ne buldunuz"* deniliyor. Büyük bir zafer bekliyordunuz ama yenildiniz; bundan ibret alın. Bu yaptıklarınızdan vazgeçerseniz, sizin için daha hayırlıdır. Müslümanlara karşı zafer kazanacağız diyerek yine büyük güçlerle saldırmaya ve onların köklerini kazımaya kalkarsanız biz de onlara bir daha yardım ederiz. Asıl yenilgiye uğrayan siz olursunuz. Sayınızın çokluğuna güvenmeyin, bunun size bir fayda vermediğini gördünüz. Çünkü *"Allah inananlarla beraberdir."*

يَٓا اَيُّهَا
الَّذ۪ينَ اٰمَنُٓوا اَط۪يعُوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَوَلَّوْا عَنْهُ وَاَنْتُمْ
تَسْمَعُونَ ﴿٢٠﴾ وَلَا تَكُونُوا كَالَّذ۪ينَ قَالُوا سَمِعْنَا
وَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ﴿٢١﴾ اِنَّ شَرَّ الدَّوَٓابِّ عِنْدَ اللّٰهِ الصُّمُّ
الْبُكْمُ الَّذ۪ينَ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٢٢﴾ وَلَوْ عَلِمَ اللّٰهُ ف۪يهِمْ خَيْراً
لَاَسْمَعَهُمْ وَلَوْ اَسْمَعَهُمْ لَتَوَلَّوْا وَهُمْ مُعْرِضُونَ ﴿٢٣﴾

24. Ey iman edenler! Allah ve Resulü size hayat verecek şeylere sizi çağırdıklarında icabet edin. Şunu kesin olarak bilin ki Allah kişi ile kalbi arasına girer. Ve hakikat, O'nun huzurunda toplanacaksınız.

25. Üstelik öyle fitneden de sakının ki asla içinizden sadece zalimlere isabet etmekle yetinmez. Bilesiniz ki Allah'ın cezalandırması şiddetlidir.

26. Hatırlayın ki bir zamanlar çevrenizde hor görülüp ezilen az sayıda bir topluluktunuz ve insanların kaşla göz arasında işinizi bitirmesinden korkuyordunuz. Ancak Allah sizi himaye edip yurt verdi ve yardımıyla destekledi. Şükredersiniz diye de size temizinden rızık verdi.

27. Ey iman edenler! Bile bile size emanet edilenlere hıyanet etmek suretiyle sakın Allah'a ve elçisine hıyanet etmeyin!

28. Bilesiniz ki mallarınız ve çocuklarınız sizin için birer imtihandır. Allah'ın katında ise çok büyük bir mükâfat vardır.

29. Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakınırsanız size (iyiyi kötüden ayıran) **bir temyiz kabiliyeti verir; kötülüklerinizi örter ve sizi bağışlar. Allah büyük lütuf sahibidir.**

Bazı müfessirlere göre, burada sözü edilen çağrı, Allah ve resûlünün savaşa dair çağrılarıdır. Onların bu çağrılarına icabet etmek, âhirette mutluluğa sebeptir. Savaşta şehit düşseniz bile âhirette sizin için büyük bir mükâfat vardır ve asıl hayat yeri orasıdır, denmektedir. Ayrıca düşman saldırılarına karşı koyanlar dünyevi hayatlarını da kurtarmış olurlar ve rahat bir hayat yaşarlar.

Bazı müfessirler ise bununla kalp diriliğinin kastedildiğini söylerler. İnsanın bir madde bir de mana yönü vardır. İnsanın mana yönü yani kalbinin diriliğine, Allah ve resûlünün çağrısına uymaya bağlıdır. İçinde Allah'a iman, Allah sevgisi ve Allah korkusu bulunmayan kalp ölü mesabesindedir. Müfessirler cehaletin ölüme, hayatın da ilme benzetildiğini söylemektedir. İşte Allah ve Resûlünün çağrıları bu ölü olan kalbi diriltir. O halde buradaki çağrı savaşla sınırlı değildir; Allah ve resûlünün çağrılarının tamamını içeren bir çağrıdır.

Her ne kadar önceki âyetlerde savaştan söz ediliyor ise de âyetin devamı ile onu takip eden âyetlerden, ikinci görüşün daha tutarlı olduğunu düşünüyoruz.

lardan biri ölümdür. Bu anlamlandırmaya göre, ölüm gelip çatmadan Allah ve Resûlünün çağrısına uyunuz, denmektedir. Ölüm gelip çatarsa artık değerlendirme yapamaz, Allah ve resûlünün çağrısına uymak isteseniz bile iş işten geçmiş olur. (Kasimi, VIII, 2975). İkinci anlamlandırma ise Allah'ın, insanın kalbinden geçirdiklerini bildiği ve kalbine hükmettiğidir. Buna göre Allah, insanların kalplerinden geçeni; kimin samimi kimin samimi olmadığını bilir. Bu sebeple hiç kimse kalbinde sakladığı niyetini ve duygularını Allah'tan saklayamaz. İnsanın kalbi sadece Allah'a açıktır, hiçbir insan başka bir insanın kalbine girerek o kişinin kalbinde ne sakladığını bilemez. Yine Allah insanların kalplerine hükmeder ve ona müdahale eder; inanç ve duygularını değiştirebilir. (İbnu Kesir, III, 575-576; Kasimî, VIII, 2975). Bu sebeple *"insanı, çarpık yahut sapık arzuların eliyle yanlış yollara düşmekten ve dolayısıyla, 'aklını kullanmayan sağır ve dilsiz kimseler'den olmaktan ancak Allah'tan yana diri tutulan bir bilinç ve duyarlığın alıkoyabileceği ve ancak böyle bir bilinç ve duyarlığın, insanı 'hayat veren çağrıya' yani, eğri ile doğrunun ne olduğu konusundaki derin idrake ve buna göre davranma iradesine bağlı tutabileceği dile getiriliyor."* (Esed, I, 325).

"Üstelik öyle fitneden de sakının ki asla içinizden sadece zalimlere isabet etmkele yetinmez. Bilesiniz ki Allah'ın cezalandırması şiddetlidir."

Fitne, Kur'ân-ı Kerim'de geniş anlamları içine alan bir kelimedir. Kök anlamı, saflık derecesini ölçmek için altının ateşte eritilmesi işlemidir. Bu kök anlamından hareketle değişik anlamlara taşınmıştır. Kur'ân-ı Kerim'de insanın cehennem ateşine atılması, azap, azaba sebep olan şey, imtihan, imtihan aracı, dinden alıkoyma, kargaşa gibi anlamlara gelir. (Isfahanî, f-t-n maddesi).

Burada, toplumun huzurunu bozan ve toplumu kargaşaya sürükleyip birbirlerine düşman kamplara bölen her türlü fitne kastedilmektedir. Toplumda böyle bir bölünme ve kargaşa ortaya çıktığında sadece bu fitneyi çıkaranlar değil, toplumun tamamı zarar görür. Peygamber (s.a.v.) bir hadisinde, bir toplumda ahlâk dışı davranışlarda bulunanlar yayılır da toplumun diğer fertleri buna karşı çıkma imkânları bulunduğu halde karşı çıkmazlarsa Allah, hem o ahlâk dışı davranışlarda bulunanları ve hem de buna ses çıkarmayanları cezalandırır, buyurmaktadır. (İbnu Kesir, III, 578). Başka bir hadisinde de *"İyiliği emredecek ve kötülükten alıkoyacaksınız, iyiliği teşvik edeceksiniz. Değilse Allah hepinizi bir azapla cezalandıracak yahut kötülerinizi başınıza geçirecek, sonra iyileriniz iyiliğe çağırsa bile kimse onlara aldırmayacaktır."* (Ahmed b. Hanbel, Musned, V, 390).

Müfessirler genelde burada Hz. Osman ve sonrasında sahabe arasında çı-

kan fitnelerin kastedildiğini söyler. (Bu konudaki rivâyetler için bk.Taberî, VI, 218; İbnu Kesir, III, 577-578; Suyûtî, ed-Durru'l-Mensûr, IV, 44-45). Kuşkusuz burada anlatılanları sadece o döneme hasretmek doğru değildir. Burada zikredilen, toplumlarla ilgili genel geçer bir kuraldır. İslâm âlemi, ilk asırlardan bu yana Ehl-i Sünnet ile Şia arasındaki ihtilaflardan kaynaklanan pek çok sıkıntı çekmiş ve çekmeye devam etmektedir.

Âyet, toplumlarında ortaya çıkan ahlâk dışı davranışlar konusunda iyi kimselere de bir ihtardır: Kötü kimselerin işlemiş oldukları kötülüklerle mücadele etmediğiniz takdirde sizler de cezalandırılacaksınız.

Bir toplumda bireyler, toplumsal problemlere karşı duyarlı olmadıkça o toplum sağlıklı bir toplum olamaz. Bundan dolayı İslâm toplumunun temel niteliklerinden biri, iyiliği emretmek ve kötülüklerden sakındırmaktır.

"Hatırlayın ki bir zamanlar çevrenizde hor görülüp ezilen az sayıda bir topluluktunuz ve insanların kaşla göz arasında işinizi bitirmesinden korkuyordunuz...."

Hitabın muhacirlere olduğunu söyleyenler olduğu gibi, bütün Müslümanlara olduğunu söyleyenler de olmuştur. Aslında her iki kesime hitap olduğunu söylemeye engel bir durum yoktur. Müslümanlar Mekke'de küçük bir azınlık idi. Mekke müşrikleri onlara olmadık işkenceler uyguladıkları halde karşı koyacak güçleri yoktu. Nihayet Allah onlara Medine'yi sığınacakları bir yer yaptı ve buraya hicret ettiler. Hicretten kısa bir müddet sonra da Bedir'de Mekkeli müşriklerle karşı karşıya geldiler. Allah'ın yardımıyla onları yendiler. Daha önce Mekke'de iken düşmanları sadece Mekke müşrikleriydi. Medine'ye hicret ettikten sonra sayıları bir miktar artmıştı ama düşmanları da kat kat artmıştı. Mekkeli müşriklere Medine'deki müşrikler, Yahudiler ve münafıklar ilave olmuş, o dönemde dünyanın iki süper gücü olan İran ve Bizans da onlara düşman kesilmişti. Bütün düşmanlar, Müslümanları yok etmek peşindeydi. Ama Müslümanlar Allah'ın yardımıyla yollarına devam etti. O günün düşmanları ve o dönemin iki süper gücü yok oldu ama Müslümanlar hala vardır. Ne var ki bugün de Müslümanlar büyük bir kuşatma ve saldırıya maruz kalmışlardır. Hiçbir medeniyet ve toplum sürgit mevcut konumunu devam ettiremez; inişler ve çıkışlar olacaktır. Bu sebeple kuşatma altında olsalar bile varlıklarını devam ettiren Müslümanların da elbet çıkış yolu olacaktır. Çıkışlarını gerçekleştiremeyen toplumlar, varlıklarını devam ettiremeyenlerdir.

"Ey iman edenler! Bile bile size emanet edilenlere hıyanet etmke suretiyle sakın Allah'a ve elçisine hıyanet etmeyin!"

Hıyanet, emanete riayet etmemektir. Burada emaneti de hıyaneti de geniş anlamlarıyla anlamak gerekir. Emrettiklerini yerine getirmemek ve yasak-

larını çiğnemek, Allah'a ihanetin; Peygamber'in yolundan gitmemek ve o zaman devlet başkanı olması hasebiyle İslâm toplumunun sırlarını ifşa etmek, kamu malına zarar vermek, ganimetlerden çalmak Peygamber (s.a.v.)'e hıyanettir. Bilgileri dışında mallarına zarar vermek, emanet ettikleri herhangi bir şeye zarar vermek veya sırlarını ifşa etmek de insanlara hıyanet cümlesindendir. (Kasimî, III, 2978). Yine kişinin görevlerini yerine getirmemesi, mesela memurların veya idarecilerin görevlerini ihmal etmeleri kamuya karşı işlenen hıyanetin; kişinin kendi canına zarar veren ve sağlığına zarar getiren davranışlarda bulunması kendisine hıyanet kapsamına giren hususlardır.

Âyetin nüzul sebebine dair farklı rivayetler nakledilir. Bu rivayetlerde yukarıda anlatılan hıyanet çeşitleri zikredilir. (Taberî,VI, 221-223; İbnu Kesir, III, 581-582).

Âyette *bilerek* kaydının konmuş olması bilerek işlenen suç ve günahların bilmeden işlenenlerden çok daha kötü bir davranış olduğunu göstermek içindir.

Önceki âyette Allah'ın nimetleri ve bu nimetlere şükretmenin gerekliliği anlatılmıştı. Şükretmenin çeşitlerinden biri de Allah'ın belirlediği sınırlarda durmak ve onları çiğnememek yani hıyanet etmemektir. Hıyanet genelde mal sevgisinden veya akrabaları kayırmaktan kaynaklanır. Bir sonraki âyet buna dikkat çekmektedir:

"Bilesiniz ki mallarınız ve çocuklarınız sizin için birer imtihandır. Allah'ın katında ise çok büyük bir mükâfat vardır."

Fitne kelimesinin anlamlarına yukarıda dikkat çekmiş ve anlamlarından birinin imtihan olduğunu belirtmiştik. Burada bu anlamı vermeyi uygun gördük.

Mal ve çocuklar imtihan araçlarıdır; onlar yüzünden insanlar bazen hıyanette bulunabilir. Bu sebeple burada mal ve çocukların fitne/imtihan aracı oldukları zikredilmektedir. Ancak mal ve çocukların imtihan aracı oluşları, onların dışlanmalarını gerektirmez. Burada, insana bir emanet olan mal ve çocuklar konusunda ahlâki değerlere riayetin önemine ve buna riayet edilmediği takdirde insanın azapla cezalandırılmasına sebep olacaklarına dikkat çekme vardır. Ayrıca imtihan sadece azabı değil, mükâfatı da gündeme getirir. İmtihan sonucunda başarılı olmak da başarısız olmak da söz konusudur. Mesela malını helal yoldan kazanıp helal yolda harcayan, zekâtını veren ve fakirleri gözeten kimse malı sayesinde sevap kazanır, mükâfatı hak eder.

"Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakınırsanız size, (iyiyi kötüden ayıran) **bir temyiz kabiliyeti verir; kötülüklerinizi örter ve sizi bağışlar. Allah büyük lütuf sahibidir."**

İyiyi kötüden ayırabilme kabiliyeti olarak tercüme ettiğimiz *furqân* kelimesini kurtuluş, çıkış yolu şeklinde anlamlandıranlar da olmuştur. Ancak bizim verdiğimiz anlamı veren müfessirler daha çoktur. Zaten iyiyi kötüden ayırma yeteneğine sahip olan, neticede bir çıkış yolu bulur ve kurtuluşa erer. İnsan menfaatten, kaprislerden, kin ve nefret gibi duygulardan, dengesiz ve aşırı sevgiden kendini ne ölçüde uzak tutabilirse doğru karar verme yeteneği de o ölçüde gelişir. Allah'a karşı gelmekten sakınma, insanda söz konusu ettiğimiz etkileri azaltan bir olgudur. İnsan aklı bu etkilerden uzak kalabildiği ölçüde daha tutarlı kararlar verir. Bu sebeple Allah'a karşı gelmekten sakınma, yani takva ile doğru karar verme arasında yakın bir ilişki vardır. İnsan aklının hata yapması, eksik bilgiden yahut sözünü ettiğimiz duyguların etkisinden kaynaklanır.

وَاِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذٖينَ كَفَرُوا
لِيُثْبِتُوكَ اَوْ يَقْتُلُوكَ اَوْ يُخْرِجُوكَ وَيَمْكُرُونَ وَيَمْكُرُ اللّٰهُ
وَاللّٰهُ خَيْرُ الْمَاكِرٖينَ ﴿٣٠﴾ وَاِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيَاتُنَا
قَالُوا قَدْ سَمِعْنَا لَوْ نَشَاءُ لَقُلْنَا مِثْلَ هٰذَا اِنْ هٰذَا اِلَّا
اَسَاطٖيرُ الْاَوَّلٖينَ ﴿٣١﴾ وَاِذْ قَالُوا اللّٰهُمَّ اِنْ كَانَ هٰذَا هُوَ
الْحَقَّ مِنْ عِنْدِكَ فَاَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِنَ السَّمَاءِ
اَوِ ائْتِنَا بِعَذَابٍ اَلٖيمٍ ﴿٣٢﴾ وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَاَنْتَ
فٖيهِمْ وَمَا كَانَ اللّٰهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ ﴿٣٣﴾
وَمَا لَهُمْ اَلَّا يُعَذِّبَهُمُ اللّٰهُ وَهُمْ يَصُدُّونَ عَنِ الْمَسْجِدِ
الْحَرَامِ وَمَا كَانُوا اَوْلِيَاءَهُ اِنْ اَوْلِيَاؤُهُ اِلَّا الْمُتَّقُونَ

وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٤﴾ وَمَا كَانَ صَلَاتُهُمْ
عِنْدَ الْبَيْتِ اِلَّا مُكَاءً وَتَصْدِيَةً فَذُوقُوا الْعَذَابَ
بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٣٥﴾

30. **Yine o vakti de hatırla, inanmayanlar seni bütünüyle etkisiz hale getirmek, öldürmek veya sürüp çıkarmak için tuzak kuruyorlardı. Onlar sana tuzak kurarken Allah da karşı tuzak kuruyordu. Allah tuzak kuranların en iyisidir.**

31. **Kendilerine âyetlerimiz okunduğunda, "Artık işittik! İstesek biz de bunun bir benzerini söyleriz. Zaten o, eskilerin masallarından başka bir şey değildir" dediler.**

32. **Bir vakit de onlar; "Allah'ım! Eğer o** (kitap) **katından gelen bir gerçek ise gökten üzerimize taşlar yağdır veya bize acıklı bir azap ver" demiştiler.**

33. **Halbuki sen aralarında iken Allah onlara azap verecek değildir. Bağışlanmayı dileyip duruyorlarken de Allah onlara azap verecek değildir.**

34. **Ama Mescid-i Haram'dan alıkoyup duruyorlarken Allah'ın onlara azap vermesini gerektirecek başka neleri olabilir ki? Üstelik onlar oranın gerçek koruyucuları ve bakıcıları da değildir. Oranın asıl koruyucuları ve bakıcıları, Allah'tan hakkıyla sakınıp korkanlardır; ne ki onların çoğu bilmez.**

35. **Zaten Kâ'be'nin yanında tapınmaları da ıslık çalmaktan ve el çırpmaktan öte gitmez. Tadın o halde azabı; inkâr edip durmamıza karşılık!**

Gün geçtikçe Medine'de İslâm'a girenler çoğalıyordu. Müslümanlardan Medine'ye hicret edenler de olmuştu. Peygamber'in de Medine'ye giderek onların başına geçmesiyle yıllardır işkence ettikleri Müslümanların kendileri için bir tehlike olmalarından endişe eden Müşrikler, buna çare aramak için *Daru'n-nedve*'de toplandılar. Kimi Muhammed'i bir eve hapsedip bağlayalım, evi tamamen kapatalım ve sadece yemeği için bir gedik bırakalım, ölünceye kadar orada kalsın, dedi. *"Bütünüyle etkisiz hale getirmek'* ifadesiyle kastedilen budur.

Kimi, uzaklara sürgüne gönderilmesini teklif etti. Ebu Cehil ise her kabileden bir gencin seçilmesini ve bunların Muhammed'i suikastle öldürmelerini teklif etti. Her kabileden bir genç seçilip bu gençler birlikte onu öldürecekleri için, kendisinin kabilesi bütün kabilelere karşı intikam almak için harekete geçemeyecekti. *"öldürmek veya sürüp çıkarmak için onlar sana tuzak kurarken"* ifadesiyle de bu iki görüş kastedilmektedir. Nihayet Ebu Cehil'in teklifi kabul gördü. Bunun üzerine hicret etmesi için Allah kendisine izin verdi. Cebrail, müşriklerin kurdukları bu komployu Peygamber'e haber verdi ve o gece yatağında yatmamasını söyledi. O da Ali'yi kendi yatağına yatırdı ve Ebu Bekir'le birlikte Medine'ye hicret etti. Böylece Müşriklerin kurdukları tuzak boşa çıkmış oldu.

Kuşkusuz yüce Allah tuzak kurmaz; tuzak kurmaya ihtiyacı da yoktur. Allah'ın *tuzak kurması,* müşriklerin tuzaklarını boşa çıkarması anlamındadır. O, tuzak kuranların tuzağını boşa çıkardığı gibi tuzak kuranların kendi kurdukları tuzağa düşmelerini de sağlar.

"Kendilerine âyetlerimiz okunduğunda, 'Artık işittik! İstesek bunun bir benzerini biz de söyleriz. Zaten o, eskilerin masallarından başka bir şey değildir' dediler."

Kur'ân âyetlerini işittiklerinde Mekke müşriklerinin böyle demeleri, İslâm'a karşı ne denli inatla karşı koyduklarını gösterir. Aslında Kur'ân-ı Kerim onlara meydan okumuştu da onlar Kur'ân'ın bir sûresine dahi benzer getirememişlerdi. Oysa onlar hitabet ve şiirle ilgili panayırlar düzenleyen dil ustalarıydılar. Ama Kur'ân'ın bir sûresine dahi benzer getirmeye kalkışmaktan çekindiler. Çünkü getiremeyeceklerini biliyorlardı. Bununla birlikte Kur'ân'la karşılaştıklarında, *biz de benzerini getirebiliriz* demekten ve Kur'ân'ın geçmişlerin masalları olduğunu söylemekten geri kalmıyorlardı.

Nakledilir ki Nadr b. Hâris adındaki kişi İran topraklarına gidiyor, orada İran krallarından Rüstem'le ve diğer krallarla ilgili hikâyeler derliyor, oradan Yahudi ve Hıristiyanlara uğruyor ve geçmiş milletlere dair hikâyeler dinleyerek bunlarla Kur'ân'a benzer getirme çabalarına giriyordu. Ne var ki anlattıkları bir işe yaramıyor ve insanlar İslâm'ı seçmeye devam ediyordu. O da anlattıklarının Kur'ân'ın anlattıkları düzeyinde olmadığını biliyordu. Ama İslâm'a karşı beslediği kinden dolayı insanları İslâm'a girmekten alıkoymak için bunu yapmaya devam etti. Bu şahıs bilahare Müslümanlara esir düşmüş ve öldürülmüştür.

Nadr'ın yaptığı, dil açısından Kur'ân'ın benzerini getirmek değildi. Çünkü o da diğer müşrikler de dil açısından bir benzerinin getirilemeyeceğini gayet iyi biliyorlardı. Onun yaptığı; içerik açısından benzerini getirme çabasıydı; ne var ki bu çabası da boşa gitmişti.

"Bir vakit de onlar 'Allah'ım! Eğer o (kitap) **katından gelen bir ger-**

çek ise gökten üzerimize taşlar yağdır veya bize acıklı bir azap ver' demiştiler."

Şayet burada sözü edilen müşrikler samimi insanlar olmuş olsaydılar *"Allah'ım bu kitap senin katından ise kendi katından olduğuna dair bize doyurucu bir bilgi ver ve bizi de ona inanmaya yönlendir"* anlamında bir dua yapmaları gerekirdi. Ama İslâm'a olan düşmanlıkları o denli katı ve inkârda devam etme inatları o kadar ileri idi ki Kur'ân gerçekten Allah katından indirilmişse ona inanmaktansa gökten yağan taşlarla cezalandırılmayı yeğliyorlardı.

Günümüzde de aynı inatla İslâm'a düşmanlıklarını sürdürenler vardır. Böyle olmasaydı bu âyetin Kur'ân'da yer almasının bir anlamı olmazdı. Bir görüş ileri sürüldüğünde bunun gayet makul ve mutlaka uyulması gereken bir görüş olduğunu söylediği halde söz konusu görüşün dinden kaynaklandığını öğrendiğinde ona şiddetle karşı çıkan nice kimseler vardır.

"Halbuki sen aralarında iken Allah onlara azap verecek değildir. Bağışlanma dileyip duruyorlarken de Allah onlara azap verecek değildir."

Yüce Allah'ın toplumları cezalandırma konusunda kuralları vardır. Bir peygamber kavmi içerisinde iken o kavim yok edici bir helak ile cezalandırılmaz. Peygamberin ve ona tabi olanların oradan uzaklaşmaları gerekir. İman edenlerin bu tür toplu cezalara maruz kalmamaları, toplumlarında ortaya çıkan kötülüklerle mücadele etmelerine bağlıdır. İyiliği emretme ve kötülükten sakındırmayı bırakırlarsa onlar da toplumlarıyla birlikte cezalandırılırlar. Yine âyette de ifade edildiği gibi suç işlemiş olanlar pişmanlık duyar ve bağışlanmayı dilerlerse yine o toplum cezalandırılmaz. Ayrıca her günah dünyada cezalandırılmayı gerektirmediği gibi her ceza da mutlaka o toplumun kökten yok edilmesi şeklinde tahakkuk etmez. Cezalar da derece derecedir. Mesela, Mekke müşrikleri, Müslümanları yurtlarından çıkarmaları ve onlara işkence uygulamaları sebebiyle bilahare Mekke'nin Müslümanlar tarafından fethedilmesiyle cezalandırılmışlardır.

"Ama Mescid-i Haram'dan alıkoyup duruyorlarken Allah'ın onlara azap vermesini gerektirecek neleri olabilir ki?..."

Müşriklerin, Müslümanları ibadet gayesiyle de olsa Mescid-i Haram'dan alıkoydukları ortada iken cezalandırılmalarına engel bir durum yoktur. Mekkeliler hicretten itibaren Müslümanların Mescid-i Haram'a girmelerini engelliyorlardı. Hatta daha öncesinde bile buraya giren Müslümanlara eziyet ediyorlardı. Hâlbuki onlar, müşrik olmaları ve bozgunculuk çıkarmaları nedeniyle Mescid-i Haram'ın yönetimini ellerinde bulunduracak ehliyette de değildiler. Bu halleriyle Ka'be'yi inşa eden Hz. İbrahim'in temsilcileri de olamazlardı. Hak sahibi olmak ve ehil olmak yahut Hz. İbrahim'in temsilcisi olmak soy

sop ile ilgili bir şey değildir. Hz. İbrahim'in müşriklerle hiçbir bağlantısı olamaz. Nitekim soyundan gelenler için dua ettiğinde, duasının zalim ahfadı için geçrli olmayacağı kendisine bildirilmiştir. Mescid-i Haram'a asıl ehil olanlar, kendilerini şirkten koruma altına almış olanlardır. Ancak müşrikler bunu anlamazlar. Onlar, her şeyin soya dayalı olduğunu, soya dayalı bir hak ve ehliyetin var olduğunu sanırlar.

"Zaten Kâ'be'nin yanında tapınmaları da ıslık çalmaktan ve el çırpmaktan öte gitmez. Tadın o halde azabı; inkâr edip durmamıza karşılık!"

Müşriklerin Mescid-i Haram'a ehil olmamalarının gerekçelerine bu âyette de devam edilmektedir. Önceki âyette Müslümanları buraya girmekten alıkoydukarı ifade edilmişti. Eziyet ederek Müslümanları oradan uzaklaştıramadıklarında ise ibadetlerine engel olmak için ıslık çalıp alkış tutuyorlardı. Bazı müfessirler ise onların Ka'be çevresindeki ibadetleri bu şekildeydi demektedir. Buna göre, müşrikler Kâ'be'yi çıplak olarak tavaf eder, ıslık çalar ve alkış tutarlardı. (İbnu Kesir; III, 593; Kasimî, VIII, 2989-2992).

İster Müslümanları engelleme amacıyla bunu yapıyor olsunlar ister gerçekten kendi ibadet merasimleri bu şekilde olmuş olsun bu tarz bir ibadet, peygamberlerin tebliğ ettikleri ibadet şekilleri arasında bulunmamaktadır. Sonradan çıkarılan ibadet şekilleri bid'attir. Bütün din mensupları arasında sonradan çıkarılmış bid'atler vardır. Müslümanlar da benzeri bid'atler uydurmuşlardır.

İbnu Teymiye, Allah'a yaklaşmak ve O'na ibadet etmek maksadıyla bir araya gelerek alkış tutmanın, şarkı söylemenin, tef çalmanın, ney üflemenin İslâm diniyle ilgisi bulunmayan hususlar olduğunu belirtir. O şöyle demektedir: *Ne Peygamber bunu yapmıştır ne de halifeleri... Üstelik müctehid imanlardan bunu hoş karşılayan da yoktur. Ne de sahabe, tabiin veya onların peşinden gelen nesilde İslâm ülkesinin herhangi bir bölgesinde bunu uygulayan Müslümanlar olmuştur. Sema' olarak bilinen bu bid'at, ilk üç nesilden sonra ortaya çıkmıştır. Şafiî, Ahmet b. Hanbel ve diğer imamlar bu gibi şeyleri hoş karşılamamış, bu tür meclislerden uzak durmuşlardır. İbrahim b. Edhem, Fudayl b. İyâz, Ma'ruf el-Kerhi, Ebu Süleyman ed-Dârânî, Ahmed b. Ebi'l-Huvvâri, Serî Sekatî ve benzeri ilk dönem sûfîleri de bu tür meclislere katılmamışlardır.* (İbnu Teymiye'den naklen, Kasimî, VIII, 2993).

Burada şu hususu belirtmek gerekir ki bu gibi şeylerin ibadet niyetiyle yapılması ile başka niyetlerle yapılması farklı şeylerdir. Burada kınanan, bu gibi şeylerin Allah'a yakınlaşma ve ibadet maksadıyla yapılmasıdır.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنْفِقُونَ
أَمْوَالَهُمْ لِيَصُدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ فَسَيُنْفِقُونَهَا ثُمَّ
تَكُونُ عَلَيْهِمْ حَسْرَةً ثُمَّ يُغْلَبُونَ وَالَّذِينَ كَفَرُوا
إِلَى جَهَنَّمَ يُحْشَرُونَ ﴿٣٦﴾ لِيَمِيزَ اللَّهُ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ
وَيَجْعَلَ الْخَبِيثَ بَعْضَهُ عَلَى بَعْضٍ فَيَرْكُمَهُ جَمِيعًا
فَيَجْعَلَهُ فِي جَهَنَّمَ أُولَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٣٧﴾ قُلْ لِلَّذِينَ
كَفَرُوا إِنْ يَنْتَهُوا يُغْفَرْ لَهُمْ مَا قَدْ سَلَفَ وَإِنْ يَعُودُوا
فَقَدْ مَضَتْ سُنَّتُ الْأَوَّلِينَ ﴿٣٨﴾ وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى
لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ فَإِنِ انْتَهَوْا
فَإِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٣٩﴾ وَإِنْ تَوَلَّوْا فَاعْلَمُوا
أَنَّ اللَّهَ مَوْلَاكُمْ نِعْمَ الْمَوْلَى وَنِعْمَ النَّصِيرُ ﴿٤٠﴾

36. **İnkâr edenler, Allah'ın yolundan alıkoymak için mallarını harcıyorlar; harcayacaklar da! Lâkin daha sonra bu onların aleyhine dönen bir pişmanlık kaynağı olup çıkacaktır; en nihayet onlar mağlub edilirler. İnkâr edenlerse cehenneme sevkedilirler.**

37. **Bu, Allah'ın pis olanı temiz olandan ayıklayıp pis olanların bir kısmını bir kısmı üzerinde toplaması, sonra da hepsini üst üste yığarak cehenneme atması içindir. İşte onlardır hüsrana uğrayanlar.**

38. **O inkâr edenlere de ki: "Yaptıklarına son verirlerse geçmişte yaptıkları bağışlanacaktır; ama direnip devam edecek olurlarsa geçmiştekilere yapılan uygulama bellidir."**

39. Fitne ortadan kalkıncaya ve dinin tamamı Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın. Şayet yaptıklarına son verirlerse kuşkusuz ki Allah yaptıklarını görmektedir.

40. Yüz çevirirlerse biliniz ki Allah sizin mevlânızdır. O, ne güzel Mevlâ ve ne güzel yardımcıdır.

Âyetin Ebu Süfyan hakkında indirildiği söylenir. Ebu Süfyân Uhud savaşında taşradan gelip Mekke civarına yerleşen garibanlardan iki bin kişiyi ücret karşılığında Müslümanlara karşı savaşa sokmuştu (Taberî, VI, 244-245). Bedir yenilgisinden sonra aynı şahıs Mekke zenginlerine gitmiş ve savaşa hazırlık olarak onlardan mal toplamıştır. Yine değişik savaşlar için Mekke zenginlerinin çok miktarda harcama yaptıkları nakledilmektedir. Ama savaşlarda müşrikler hep kaybetmişler. Yapmış oldukları harcamalar, bir pişmanlık duygusuyla kalplerine oturmuştur. Dünyada yenilgi ve pişmanlıkla cezalandırıldıkları gibi âhirette de bu yaptıklarından dolayı şiddetli bir azaba çarptırılacaklardır.

Kuşkusuz, İslâm'ı engellemek için İslâm'a karşı olanların yaptıkları harcamalar, o dönemle sınırlı olsaydı bunun Kur'ân-ı Kerim'de yer almasına ihtiyaç duyulmazdı. Benzeri çabalar, her dönemde var olagelmiştir. Günümüzde de bu yolda pek çok servetler harcanmaktadır. Pek çok bölgede İslâm karşıtı okullar, kurslar açılmakta, zavallı birçok Müslüman da çocuklarını buralara göndermektedir. Artık insanların büyük bir kısmının tek endişesi vardır; bu dünya hayatı. Çocukları bu dünya hayatında iyi bir meslek edinsin de ne olursa olsun. Hıristiyan misyonerler, İslâm âleminde felaket bölgelerini kollamakta, deprem, savaş ve benzeri felaketlerden sonra buralara yerleşerek Müslüman çocuklarını kendi memleketlerine götürmekte veya felaket bölgelerinde oluşturdukları barınma yerlerinde onları İslâm'dan vazgeçirmeye gayret etmektedir.

Müslümanlar Müslümanlıklarını devam ettirmek ve dinlerinin gereğini yapmak üzere gayret gösterir, bunda ısrarlı olurlarsa mutlaka galip gelecekler; İslâm karşıtları da hem bu dünyada hem de âhirette kaybedenlerden olacaklardır. Müslümanların bu başarıları ve inkâr edenlerin de kaybedişleri, **"pis olanı temiz olandan ayıklayıp pis olanların bir kısmını bir kısmı üzerinde toplaması, sonra da hepsini üst üste yığarak cehenneme atması içindir. İşte onlardır hüsrana uğrayanlar."**

"O inkâr edenlere de ki: "Yaptıklarına son verirlerse geçmişte yaptıkları bağışlanacaktır..."

İnkâr edenler ve İslâm'dan alıkoymak için mallarını harcayanlar, hatta Bedir savaşında Müslümanları öldürmüş olanlar şayet bu yaptıklarından vazgeçecek ve Müslüman olacak olurlarsa durum ne olacaktır? Çünkü bunlar geçmişte suç işlemişlerdir. Dünya hayatında bunlara ceza verilecek mi? Âhirette bir cezaya çarptırılacaklar mı? İşte âyet bu sorulara cevap vermektedir. Buna göre, inkârından vazgeçip İslâm'ı kabul eden kimsenin geçmişte yaptıklarının tamamı bağışlanır. İslâm'dan önce işlemiş olduğu suçlardan dolayı hem bu dünya hayatında cezalandırılmaz, hem de âhirette. Sadece o şahısta kul hakkı varsa, mesela birinin malını çalmış veya ona zarar vermişse bazı âlimlere göre, bunu telafi etmesi gerekir. (Kurtubî, VII, 401).

Âyet hem akla gelebilecek bu tür sorulara cevap vermekte hem de İslâm kapısının herkese açık olduğunu ilan etmektedir. Bu çağrıya icabet etmeyenlere de Bedir'de ve geçmiş dönemlerde inkârda ısrar edenlerin akıbetini hatırlatmaktadır: **"Ama direnip devam edecek olurlarsa geçmiştekilere yapılan uygulama bellidir."**

"Fitne ortadan kalkıncaya ve dinin tamamı Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın. Şayet yaptıklarına son verirlerse kuşkusuz Allah, yaptıklarını görmektedir."

Müfessirlerden önemli bir kısmı burada fitne kavramının şirk anlamında kullanıldığını söylemektedir. (Taberî, VI, 248; Beyzâvî, s.106; Ebu's-Suûd, IV, 21; Âlûsî, X, 8). Bu müfessirler genelde âyete, şirk ortadan kalkıncaya kadar onlarla savaşın anlamını vermektedir. Mesela Âlûsî, *"Şirk yok oluncaya; mensuplarının helak olmasıyla veya öldürülme korkusuyla dinlerinden vazgeçip batıl dinlerin tamamı ortadan kalkıncaya kadar onlarla savaşın"* demektedir.

Ancak İslâm'ın savaştaki hedefi, gerçekten şirki ortadan kaldırmak olsaydı bir bölge fethedildikten yahut o bölge savaşla veya savaşsız teslim olduktan sonra o bölge insanlarına İslâm'a girmeleri teklif edilir, kabul etmedikleri takdirde hepsinin öldürülmesi gerekirdi. Oysa yüce Allah, inanç konusunda bir zorlamanın yapılmayacağını bildirmektedir. (Bakara 2/256). İslâm'ın amacı şirki ortadan kaldırmaktır; ama zorla değil. İnsanlara İslâm'ı tebliğ ederek ve onları ikna ederek bu amacına ulaşmak ister. Şayet bu müfessirlerimiz, haklı gerekçelerle başlamış olan bir savaşa son vermenin gerekçelerinden biri, karşı tarafın şirkten vazgeçerek Müslüman olmaları olduğunu söylemiş olsalardı yahut insanları ikna yoluyla şirki ortadan kaldırmak olduğunu söylemiş olsalardı isabet etmiş olurlardı.

Kur'ân-ı Kerim'de *fitne* kelimesinin kullanıldığı anlamlardan birinin, baskı uygulayarak inançtan alıkoymak olduğuna daha önce birkaç kez dikkat

çekmiştik. Burada da bu anlamda kullanılmaktadır. Çünkü âyet, Müslümanlar üzerinde inanç konusunda baskı ortadan kaldırılıncaya kadar Müslümanların savaşmalarını emretmektedir.

Âyetin anlamının tam olarak vuzuha kavuşması, *"dinin tamamı Allah'ın oluncaya kadar"* kısmının iyi anlaşılmasına bağlıdır. Şirk ortadan kalkıncaya ve batıl dinlerin tamamı yeryüzünden silininceye kadar onlarla savaşın görüşünü ileri sürenlerin dayanaklarından biri, âyetin bu kısmıdır.

Fitne kelimesi, iman edenler üzerinde baskı uygulamak suretiyle onları dinden uzaklaştırma çabası olduğuna göre, dinin tamamının Allah'a ait olması, Allah'ın dinine bağlı olanların, kullarını sadece Allah'a ait kılarak hiçbir baskıyla karşılaşmadan dinlerinin gereklerini yerine getirme imkânına kavuşmalarıdır. Zaten inançlar söz konusu olduğunda İslâm bunların hepsine de özgürlük tanımaktır. Çünkü din seçme konusunda kimseye baskı yapılamaz. (Bakara 2/256). İnsanlar, kendi iradeleriyle inançlarını seçebiliyorlarsa bu konuda dinin tamamen Allah'a ait olması gerçekleşmiştir, demektir. Hatta Müslümanlar, başka inanç sahiplerine Müslüman olmaları için baskı uygulayacak olurlarsa Allah'ın inanç seçme konusunda dinine uymadıklarından, dini Allah'a ait kılmamış olurlar.

İslâm'a göre, savaş dini yaymak için yapılmaz, İslâm dinine yapılan baskılar ve Müslümanların haklarına tecavüz gibi sebeplerle yapılır. Eğer savaşın amacı dini yaymak olsaydı fethedilen yerlerde yaşayanlar, İslâm'ı seçmek için zorlanırlardı. İnsanları İslâm'ı seçmeleri konusunda zorlamak, Müslümanlar arasında münafıkların sayısını arttır. Münafıkları artan toplum ise içten içe çürümeye ve kendi sonunu hazırlamaya başlar.

Müslümanlara inançlarından dolayı baskı yapanlara da İslâm'ın kapısı açıktır. **"Şayet yaptıklarına son verirlerse kuşkusuz ki Allah yaptıklarını görmektedir."** İnkârlarından ve size baskı yapmaktan vazgeçer; sizinle savaşmaya son verirlerse Allah onları bağışlayacaktır. Ama **"Yüz çevirirlerse biliniz ki Allah sizin mevlânızdır. O, ne güzel Mevlâ ve ne güzel yardımcıdır."** Allah iman edenlerin yardımcısı olacaktır.

وَاعْلَمُوا اَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَاَنَّ لِلّٰهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ
وَلِذِي الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ

اِنْ كُنْتُمْ اٰمَنْتُمْ بِاللّٰهِ وَمَٓا اَنْزَلْنَا عَلٰى عَبْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ
يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِۜ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌ ﴿٤١﴾ اِذْ اَنْتُمْ
بِالْعُدْوَةِ الدُّنْيَا وَهُمْ بِالْعُدْوَةِ الْقُصْوٰى وَالرَّكْبُ
اَسْفَلَ مِنْكُمْۜ وَلَوْ تَوَاعَدْتُمْ لَاخْتَلَفْتُمْ فِي الْم۪يعَادِۙ وَلٰكِنْ
لِيَقْضِيَ اللّٰهُ اَمْراً كَانَ مَفْعُولاًۙ لِيَهْلِكَ مَنْ هَلَكَ
عَنْ بَيِّنَةٍ وَيَحْيٰى مَنْ حَيَّ عَنْ بَيِّنَةٍۜ وَاِنَّ اللّٰهَ لَسَم۪يعٌ
عَل۪يمٌۙ ﴿٤٢﴾ اِذْ يُر۪يكَهُمُ اللّٰهُ ف۪ي مَنَامِكَ قَل۪يلاًۜ وَلَوْ
اَرٰيكَهُمْ كَث۪يراً لَفَشِلْتُمْ وَلَتَنَازَعْتُمْ فِي الْاَمْرِ
وَلٰكِنَّ اللّٰهَ سَلَّمَۜ اِنَّهُ عَل۪يمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٤٣﴾
وَاِذْ يُر۪يكُمُوهُمْ اِذِ الْتَقَيْتُمْ ف۪ٓي اَعْيُنِكُمْ قَل۪يلاً وَيُقَلِّلُكُمْ
ف۪ٓي اَعْيُنِهِمْ لِيَقْضِيَ اللّٰهُ اَمْراً كَانَ مَفْعُولاًۜ وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ
الْاُمُورُ ﴿٤٤﴾

41. **Allah'a ve hak ile batılın birbirinden ayrıldığı gün** (yani iki topluluğun karşılaştığı gün) **kulumuza indirdiğimize iman etmişseniz bilesiniz ki ganimet olarak ele geçirdiğiniz her ne varsa beşte biri Allah'a, Elçi'ye, akrabaya, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlaradır. Şüphesiz, Allah her şeye gücü yetendir.**

42. **Hani siz vadinin beri yamacında, onlar uzak yamaçta ve kervan ise sizden daha aşağıda bulunuyordu. Eğer** (böyle olsun diye) **söz-**

leşmiş olsaydınız karşılaşma yeri ve zamanı konusunda ihtilaf ederdiniz. Lakin Allah, olmasını istediği şeyi gerçekleştirmek için böyle yaptı. Böylece helak olan apaçık bir delil gördükten sonra helak olsun, sağ kalanlar da yine apaçık bir delilden sonra yaşasın. Şüphesiz ki Allah işitendir, bilendir.

43. Hani o zaman Allah sana onları rüyanda az gösteriyordu ya. Şayet onları çok göstermiş olsaydı bozguna uğrardınız ve savaş konusunda aranızda ihtilaf çıkardı. Fakat Allah sizi kurtardı. Şüphesiz O, kalplerde olanı bilir.

44. Karşılaştığınızda da olmasını istediği şeyi gerçekleştirmek için Allah sizin gözünüzde onları onların gözünde sizi az gösteriyordu. Ve hakikat, bütün işler Allah'a döndürülür.

Ganimet, savaşta Müslümanların ele geçirdikleri mallardır. Savaşmadan ele geçirilene *fey'* denir. *Enfâl* kelimesi ise ganimet anlamında kullanılmaktadır. Kelimenin savaşta özel gayreti olanlara fazladan verilen ödüller olduğunu söyleyenlerin olduğuna da sûrenin ilk âyetinde dikkat çekmiştik.

Sûrenin ilk âyetinde Enfâl'in Allah ve Resûlüne ait olduğu söylenirken burada beşte birinin Allah ve Resûlüne ait olduğu ifade edilmektedir. O halde bu âyetle ilk âyet arasında bir çelişki var mıdır?

Kelime savaşta özel gayreti olanlara verilen ödüller anlamına alındığında da iki âyet arasında herhangi bir çelişki bulunmamaktadır. Ganimet anlamına alındığında da ortada bir çelişki yoktur. Sûrenin başında Enfâl'in Allah ve Resûlüne ait oluşunun vurgulanmasının nedenlerine dikkat çekmiş, ganimet konusunda sahabeden bazılarının tartışmaları üzerine âyetin indirildiğini belirtmiş ve Bedir savaşında gaybi yardımlardan söz etmiştik. Buna göre âyet, ganimetin taksimi konusunda hüküm bildirmekten çok imanî bir meseleyi gündeme getirmekte, başarıları Allah'a izafe edin, denmektedir. Burada ganimetin kimler arasında nasıl taksim edileceği tali bir meseledir. Âyet, ganimetlerin taksimi açısından hüküm ifade ediyor olsa bile iki durum arasında yine bir bir çelişki bulunmamaktadır. Şöyle ki:

Tefsirini yapmakta olduğumuz âyette sözü edilen taksim bir örneklemedir. Ganimetler gerçekten Allah ve resulüne aittir. Allah ve resulüne ait bulunan ganimetlerin nerede harcanacağı Peygamber (s.a.v.) ve ondan sonra da devlet başkanlarının verecekleri kararlara bağlıdır. Nitekim Mekke fethedildiğinde Mekkelilerin malları taksim edilmemiş, kendi halkına bırakılmıştır. Bu görüşü Malikî mezhebinden Mâzirî ileri sürmekte ve Malikî mezhebine bağlı

bazı âlimler tarafından benimsendiğini kaydetmektedir. (Kurtubî, VIII, 2-3). Ayrıca Hz. Ömer'in de Irak topraklarını savaşa katılanlara taksim etmediğini ve önceki toprak sahiplerine bıraktığını biliyoruz.

Belirtmek gerekir ki müçtehitler, genelde bu âyette anlatılan taksimi esas almışlar ve beşte birin Allah ve Peygamber'e, geri kalanın ise savaşçılara ait olduğunu söylemişlerdir. Ancak Allah ve Peygamber'e ait olan beşte birin, daha sonra gelecek olan devlet başkalarına verilip verilmeyeceği konusunda ihtilaf etmişlerdir.

Âyetin anlatım düzeninden anlaşılan, burada sözü edilen yetim ve akrabalar, şehit düşen kimselerin arkalarında bıraktıkları yetim çocukları ve akrabalarıdır. Allah ve Resûlüne ayrılan beşte bir paydan bir kısmı bunlara verilir.

"Hani siz vadinin beri yamacında, onlar da uzak yamaçta, kervan ise sizden daha aşağıda bulunuyordu..."

Âyet, Bedir savaşında Müslümanların ve müşriklerin konumlarını anlatıyor. Buna göre, Müslüman ordusu vadinin Medine tarafındaki yamacında, müşrik ordusu ise vadinin Mekke tarafındaki yamacında bulunuyordu. Hatırlatmak gerekir ki Müslümanlar, Ebu Süfyan'ın başında bulunduğu ticaret kervanını ele geçirmek için çıkmışlardı. Bunu haber alan Ebu Süfyan, kervanın rotasını değiştirmiş sahile yakın bir yerlere kaydırmıştı. Burası Bedir'e sadece üç mil uzaklıktaydı. Kervanı korumak için muhafızları da vardı. Böylece Müslümanlar bu muhafız güç ile müşrik ordusu arasında kalmışlardı.

Kur'ân-ı Kerim anlattığı olayların yer ve zamanı konusunda ayrıntılara girmez. Burada bu ayrıntılara girmesinin sebebi nedir?

Zemahşeri bu soruya şöyle cevap verir:

Bu ayrıntılara girilmesinin sebebi, düşman ordusunun güçlü bir konumda ve Müslüman ordusunun ise çok güçsüz bir konumda olduğunu anlatmaktır. Çünkü düşman ordusu hem sayıca daha fazla, hem silah bakımından daha güçlü ve hem de bulundukları yer bakımından çok daha olumlu bir konumda idi. İslâm ordusu ise hem sayıca çok daha az hem silah bakımından yetersiz hem de bulunduğu yerin konumu itibarıyla çok olumsuz bir durumda idi. Müslümanların bulunduğu yer kumluk bir yerdi ve hareket imkânları kısıtlıydı. Burada su da yoktu. Oysa düşmanın bulunduğu yerin zemini sağlamdı ve suyu vardı. Ordunun hareket kabiliyeti fazlaydı. Üstelik Müslümanlar, düşmanın iki gücü arasında kalmıştı. Kısaca *"Eğer sözleşmiş olsaydınız, karşılaşma yeri ve zamanı konusunda ihtilaf ederdiniz."* Buna rağmen İslâm ordusu galip gelmişse bunu Allah'ın yardımı dışında bir şeyle izah etmek mümkün değildir. (Zemahşeri, II, 190). *"Lakin Allah, olmasını istediği şeyi gerçekleştirmek için böy-*

le yaptı. Böylece helak olan apaçık bir delil gördükten sonra helak olsun, sağ kalanlar da yine apaçık bir delilden sonra yaşasın. Şüphesiz ki Allah işitendir, bilendir."

"Hani o zaman Allah sana onları rüyanda az gösteriyordu ya..."

Bedir savaşından önce Peygamber (s.a.v.) rüyasında düşman ordusunu daha az görmüştü. Rüyasını olduğu gibi sahabeye anlattı. Onlar da bundan dolayı moral bulmuşlardı.

Ne var ki söz konusu savaşta düşman ordusu, Müslümanların üç katından fazlaydı. Silah bakımından da daha güçlü idi. Bu sebeple Müslümanların moral takviyesine ihtiyaçları vardı. Belki gördüğü rüya, sayıca az olmaları, moralsizlik ve zayıflık anlamındaydı. Ancak Peygamber, rüyasını yorumlamadan ashabına anlatmıştı. Yorumlamaması, savaşta olmaları nedeniyle idi. Âyette de anlatıldığı gibi şayet onları çok görmüş olsaydı ve rüyasını bu şekliyle anlatmış olsaydı savaşıp savaşmama konusunda Müslümanlar tereddüt gösterecek, aralarında ihtilaf çıkacaktı.

Sonraki 44. âyette de Müslümanların kâfirlerin gözünde az gösterildiğinden söz edilmektedir. Çünkü onlar zaten çok idiler. Müslümanları daha az görmeleri, savaşı pek ciddiye almamalarını sağladı.

Bütün bunlar, Yüce Allah'ın gerçekleştirmek istediklerinin gerçekleşmesi içindi. Kuşkusuz O, hiç savaş olmaksızın da inkâr edenleri doğal bir âfetle yenilgiye uğratabilirdi. Ancak karşı tarafın gerçeği görmesi için bu olup bitenler daha etkili olacaktı. Müslümanlar da nasıl olsa Allah karşı tarafı doğal âfetlerle yenilgiye uğratıyor diyerek ciddiyetsizlik ve tembelliğe sürükleneceklerdi.

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُٓوا اِذَا لَق۪يتُمْ فِئَةً فَاثْبُتُوا
وَاذْكُرُوا اللّٰهَ كَث۪يراً لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَۚ ﴿٤٥﴾
وَاَط۪يعُوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ
ر۪يحُكُمْ وَاصْبِرُواۜ اِنَّ اللّٰهَ مَعَ الصَّابِر۪ينَۚ ﴿٤٦﴾ وَلَا تَكُونُوا

كَالَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطَرًا وَرِئَاءَ النَّاسِ وَيَصُدُّونَ
عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَاللَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ ﴿٤٧﴾ وَإِذْ زَيَّنَ
لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ وَقَالَ لَا غَالِبَ لَكُمُ الْيَوْمَ
مِنَ النَّاسِ وَإِنِّي جَارٌ لَكُمْ فَلَمَّا تَرَاءَتِ الْفِئَتَانِ نَكَصَ عَلَىٰ
عَقِبَيْهِ وَقَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِنْكُمْ إِنِّي أَرَىٰ مَا لَا تَرَوْنَ
إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ وَاللَّهُ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٤٨﴾ إِذْ يَقُولُ
الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ غَرَّ هَٰؤُلَاءِ دِينُهُمْ
وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٤٩﴾

45. Ey iman edenler! Bir düşman grubuyla karşılaştığınız zaman dayanıklık gösterin; Allah'ı da çokça anın ki kurtuluşa eresiniz.

46. Ayrıca Allah'a ve resulüne itaat ediniz. Birbirinizle çekişmeyiniz; sonra korkuya kapılır da zayıf düşersiniz. Ve sabredin; hiç kuşkusuz, Allah sabredenlerle beraberdir.

47. Taşkınlıkta bulunarak ve insanlara çalım satarak yurtlarından çıkan ve insanları Allah yolundan alıkoyan kimseler gibi olmayın, Allah elbette onların yaptığı her şeyi kuşatmıştır.

48. Hani şeytan onlara tüm yapıp ettiklerini güzel ve yerinde gösterip demişti ki: "Bugün size hiç kimse galip gelemez; üstelik ben de sizin yanınızdayım." Ama iki topluluk birbirinin görüş mesafesine girince şeytan gerisin geri kaçıp şöyle dedi: "Ben, elbette sizlerden uzağım, şurası kesin ki ben sizin görmediklerinizi görenim. Ben Allah'tan hakikaten korkmaktayım; çünkü Allah, azabı çok çetin olandır."

49. O sıra münafıklar ve kalplerinde hastalık bulunanlar, "bunları dinleri aldattı" diyorlardı. Oysa her kim Allah'a tevekkül ederse bilmelidir ki Allah cidden güçlüdür, her şeyi yerli yerince yapandır.

Bedir savaşında Müslümanlar, Allah'ın olağanüstü yardımlarına mazhar olmuşlardı. Ancak bu, her zaman tekerrür edecek bir şey değildir. Çünkü o savaşta Müslümanlar yenilmiş olsaydı İslâm'ın yeryüzünden silinmesi anlamına gelirdi. Nitekim Peygamber (s.a.v.)'in de bu anlamda bir duası vardır. Ancak Müslümanların yapacakları her savaşta bu gerçekleşecek değildir. O halde savaşın normal kuralları konusunda Müslümanların uyarılması gerekiyordu. İşte bu âyetlerde bunlar anlatılmaktadır.

İlk âyette Müslümanlardan düşman ordusuyla karşılaşmaları durumunda sebat ederek direnmeleri ve Allah'ı çokça anmaları istenmektedir. Zaten sebat gösterip direnmezlerse Bedir'de sözü edilen, Allah'ın olağanüstü yardımı da söz konusu olmaz.

Savaşta Allah'ı anmanın iman eden savaşçıya ne denli bir moral takviyesi olduğunu inanmayanlar anlayamaz. Reşid Rıza'nın naklettiğine göre, Balkanlar savaşında Türk komutanlar bir ara askere namaz kılmayı ve ezan okumayı yasaklamış, "vatan için, vatan adıyla ve vatanın onuru için savaşmak gerektiğine" dair nutuklar atmışlar. Ne var ki Türk ordusu yenilgiye uğramıştır. Bunun üzerine komutanlar, tekrar ezana izin vermiş, sarıklı imamlar bütün tabura gönderilmiş ve onlara namaz kıldırmışlardır. O günün gazetelerinin anlattıklarına göre, askerler sevinçlerinden gözyaşları dökmüş, moral bulmuşlar ve Bulgarları yenmişler. (Reşid Rıza, Menar, X, 25-26).

"Ayrıca Allah'a ve resulüne itaat ediniz. Birbirinizle çekişmeyiniz; sonra korkuya kapılır da zayıf düşersiniz. Ve sabredin; hiç kuşkusuz, Allah sabredenlerle beraberdir."

Hem savaş konusundaki bu emir ve tavsiyeler hem de diğer konularla ilgili emir ve tavsiyelerde Allah ve Resûlüne itaat edin. Nitekim Uhud savaşındaki yenilgi, okçuların, Peygamber'in emirlerine itaat etmemeleri sonucunda olmuştu.

Bu emir ve tavsiyeler üzerinde bir araya geliniz. Bir orduda her kafadan bir ses geliyorsa o ordunun düşmana karşı galip gelmesi düşünülemez. Aranızda çekişme varsa kalplerinize de korku yerleşir zayıf düşersiniz.

"Taşkınlıkta bulunarak ve insanlara çalım satarak yurtlarından çıkan ve insanları Allah yolundan alıkoyan kimseler gibi olmayın, Allah elbette onların yaptığı her şeyi kuşatmıştır."

Müslümanlardan, Kureyş müşriklerinin durumundan ibret almaları istenmektedir. Kureyş ordusu kervanı kurtarmak için gelmişti. Ebu Sufyan, ticaret kervanın yolunu değiştirmiş aşağı yoldan götürmüştü. Kervan'a artık bir zarar gelmeyeceğini anlamış ve Kureyş ordusuna haber göndererek, *"kervanı kurtarmak için geldiniz, kervan kurtuldu, geri dönün"* demişti. O sırada Bedir'de Arapların panayırları vardı. Ebu Cehil ordunun geri dönmesini kabul etmedi. *"Buraya gelmişken develeri boğazlar kendimize ziyafet çekeriz. İçkilerimizi içer ve şarkıcılar şarkılarını söyler, eğleniriz. Böylece Arap kabileleri haşmetimizi görür, gözlerini korkuturuz"* demişti.

İşte burada Müslümanlara, müşriklerin bu taşkınlıkları gibi taşkınlıklarda bulunmamaları tavsiye edilmektedir. (Beğavî, I, 365; Âlûsî, X, 14). Müslümanlar hiçbir zaman şan ve şöhret için ya da boş bir gurur için savaşa çıkmazlar, çıkamazlar.

Müşrikler o ruh halleriyle şeytanın aldatmasına uygun bir ortama girmişti. Şeytan bu yaptıklarını onlara güzel göstermiş ve *"bugün sizi yenecek kimse yoktur, ben de sizin yanınızdayım"* demişti. Nihayet iki ordu karşı karşıya geldiğinde gerisin geriye dönmüş ve *"Ben, elbette sizlerden uzağım, şurası kesin ki ben sizin görmediklerinizi görenim. Ben Allah'tan hakikaten korkmaktayım; çünkü Allah, azabı çok çetin olandır."* demişti. Şeytan bunu söylerken bazı müfessirlere göre, insan suretine girmiştir. Suretine girdiği kişi Süraka b. Malik'tir. Yolda müşrikler kendisiyle karşılaşmış ve o da âyette zikredilen sözlerle onları savaşa teşvik etmiş, savaş meydanına geldiğinde ise onlarla beraber olmaktan vazgeçmiştir. Bazılarına göre ise şeytan bunu kendi kendisine sessizce yahut müşriklerin kalplerine fısıldayarak söylemiştir. (Kasimî, VIII, 3013-3014).

"O sıra münafıklar ve kalplerinde hastalık bulunanlar, 'bunları dinleri aldattı' diyorlardı..."

Münafıklar ve kalplerinde hastalık bulunanlar aynı kimseler midir? Bu konuda farklı görüşler ileri sürülmüştür. (İbnu Kesir, II, 419; VIII, 3015). Bazı müfessirler kalplerinde hastalık bulunmanın, münafıkların sıfatı olduğunu belirterek aradaki "vav" harfinin te'kid/pekiştirme ifade ettiğini söyler. Bazıları da burada sözü edilen kalplerinde hastalık bulunanların münafıklardan farklı bir grup olduklarını söylemektedir. (Taberî, VI, 266). Biz de farklı kimseler olduklarını söyleyenlerin görüşlerine katılıyoruz. Her ne kadar Kur'ân-ı Kerim'de münafıklar, kalplerinde hastalık bulunanlar şeklinde nitelenmişse de (Bakara 2/10) bu, münafıkların sadece bir niteliğidir. Kalbine henüz iman tam olarak yerleşmemiş kimselerin kalpleri de henüz sağlıklı bir kalp değildir. Buna göre:

Münafıklar, içlerinde iman etmedikleri halde iman ediyor görünenlerdir.

Kalplerinde hastalık bulunanlar ise iman henüz kalplerine kök salmamış olan ve bazen şüpheye düşerek imanı sarsılan, bazen de diğer mü'minler gibi imanlarıyla huzur duyanlardır. Kuşkusuz, imanın ölçülmesi, savaş gibi zor durumlarda sınanmak ile olur.

İşte bu münafıklarla zayıf imanlı kimseler, müşrik ordusunun Müslümanların üç katı olduğunu ve savaş araç-gereçleri bakımından çok daha güçlü olduğunu ve Müslümanların, korkmadan düşman ordusu karşısında saf tuttuklarını görünce şaşırmış ve *"bunları dinleri aldattı"* demişlerdir. Ama iman edenler şunu kesinlikle bilirler ki: *"Her kim Allah'a tevekkül ederse şüphesiz Allah güçlüdür ve her şeyi yerli yerince yapandır."*

وَلَوْ تَرٰٓى
اِذْ يَتَوَفَّى الَّذ۪ينَ كَفَرُوا الْمَلٰٓئِكَةُ يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ
وَاَدْبَارَهُمْۚ وَذُوقُوا عَذَابَ الْحَر۪يقِ ﴿٥٠﴾ ذٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ
اَيْد۪يكُمْ وَاَنَّ اللّٰهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِلْعَب۪يدِۙ ﴿٥١﴾ كَدَأْبِ اٰلِ
فِرْعَوْنَۙ وَالَّذ۪ينَ مِنْ قَبْلِهِمْۜ كَفَرُوا بِاٰيَاتِ اللّٰهِ فَاَخَذَهُمُ
اللّٰهُ بِذُنُوبِهِمْۜ اِنَّ اللّٰهَ قَوِيٌّ شَد۪يدُ الْعِقَابِ ﴿٥٢﴾
ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ لَمْ يَكُ مُغَيِّرًا نِعْمَةً اَنْعَمَهَا عَلٰى قَوْمٍ حَتّٰى
يُغَيِّرُوا مَا بِاَنْفُسِهِمْۙ وَاَنَّ اللّٰهَ سَم۪يعٌ عَل۪يمٌۙ ﴿٥٣﴾ كَدَأْبِ اٰلِ
فِرْعَوْنَۙ وَالَّذ۪ينَ مِنْ قَبْلِهِمْۜ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِ رَبِّهِمْ فَاَهْلَكْنَاهُمْ
بِذُنُوبِهِمْ وَاَغْرَقْنَٓا اٰلَ فِرْعَوْنَۚ وَكُلٌّ كَانُوا ظَالِم۪ينَ ﴿٥٤﴾

50. Meleklerin, inkâr edenlerin yüzlerine ve arkalarına vura vura "tadın cehennem azabını" diyerek canlarını alırken bir görseydin!

51. İşte bu, yaptıklarınız sebebiyledir. Şüphesiz ki Allah kullara zulmetmez.

52. Tıpkı Firavun yandaşları ve onlardan öncekilerin başına gelenler gibi... Allah'ın âyetlerini inkâr ettiler. Allah da günahları sebebiyle onları kıskıvrak yakaladı. Şüphesiz, Allah güçlüdür ve cezalandırması çetindir.

53. Bu böyledir; çünkü Allah, bir kavim kendini değiştirmedikçe o kavme verdiği nimeti değiştirmez. Allah elbette her şeyi işiten ve her şeyi bilendir.

54. Tıpkı Firavun yandaşları ve onlardan öncekilerin başına gelenler gibi... Rablerinin âyetlerini inkâr ettiler. Biz de günahları sebebiyle onları helak ettik Firavun taraftarlarını da suda boğduk. Onların hepsi zalim idiler.

Müfessirler genelde ilk âyette sözü edilen kimselerin Bedir savaşına katılmış Mekke müşrikleri olduğunu söyler. (Taberî, VI, 267; Vahidî, el-Veciz, s.444; Suyûtî, ed-Durr IV, 80). Hatta bazıları, savaş esnasında Müslümanlar yüzlerine vururken meleklerin arkadan onlara vurduklarını söylerler ki meleklerin savaşa katılmadıkları ve sadece mü'minlere moral takviyesi olsun diye göründükleri âyetlerin anlatımından açıkça anlaşılmaktadır. Haddizatında bunun Bedir savaşına katılmış müşriklere has olduğunu söylemek de bize tutarlı gelmemektedir. İbnu Kesir bununla ilgili olarak şöyle demektedir: "Olay her ne kadar Bedir vakası sebebiyle inmiş olsa da her inkâr eden için geçerlidir. Bu sebeple Yüce Allah, tahsis ifade eden bir ifade kullanmamıştır. Nitekim En'âm sûresinde de şöyle buyrulmaktadır: *"O zalimleri can çekişirlerken bir görsen! Melekler ellerini uzatmış şöyle diyorlardı; 'canlarınızı verin, Allah'a karşı söylediğiniz gerçek dışı şeylerden ve âyetlerine karşı böbürlenmenizden dolayı bugün alçaltıcı bir ceza ile cezalandırılacaksınız.'* (En'âm V/93)." (İbnu Kesir, II, 421). Kuşkusuz, ölüm esnasında veya cehenneme götürülürken bu muameleye tabi tutulmaları kendilerine yapılan bir haksızlık değildir. Yaptıkları sebebiyle bunlar başlarına gelmektedir: "**İşte bu, yaptıklarınız sebebiyledir, Şüphesiz ki Allah kullara zulmetmez.**"

"Tıpkı Firavun yandaşları ve onlardan öncekilerin başına gelenler gibi... Allah'ın âyetlerini inkâr ettiler..."

Mekke müşriklerinin Bedir'de uğradıkları yenilgi ve meleklerin bu şekilde canlarını alışları kendi inkârları sebebiyledir. Nitekim onlar gibi davranan Firavun taraftarları ve Hz. Nuh'un kavmi, Âd ve Semûd kavimleri gibi daha önceki münkirler de yaptıkları sebebiyle cezalandırılmışlardı. Onlar da aynen bunlar gibi Allah'ın peygamberlerine verdiği mucizeleri inkâr etmiş, peygamberlere karşı gelmiş ve kendilerini çok güçlü sanmışlardı. Şüphesiz ki Allah daha güçlüdür, gücüne sınır yoktur. Cezalandırması da çok çetindir.

"Bu böyledir; çünkü Allah, bir kavim kendini değiştirmedikçe o kavme verdiği nimeti değiştirmez. Allah elbette her şeyi işiten ve her şeyi bilendir."

Kavim kelimesi nekre/belirsiz getirilmiştir. Kelimenin bu şekilde kullanılması genellik ifade etsin diyedir. Yani hangi kavim olursa olsun kendini değiştirmedikçe Allah o kavme verdiği nimeti değiştirmez. Kavimlerin nimetleri elde edişleri de böyledir. İnançlarıyla, ahlâk ve davranışlarıyla bir nimeti hak eder ve o nimeti elde ederler. O nimeti hak eden inanç ve davranışlardan vazgeçince de o nimeti yitirirler. Allah'ın adaleti bunu gerektirir. Âyetin **"Şüphesiz Allah her şeyi işiten ve her şeyi bilendir"** cümlesiyle son bulması, toplumlarda olup biten her şeyden haberdar olduğunu ve toplumlardaki değişimleri sürekli takip ettiğini; adaleti çerçevesinde değişimlerin olduğunu; toplumlardaki değişimlerin kuralsız olmadığını vurgulamak içindir. Toplumların kaderi, toplumların davranışlarına göre şekillenmiştir. Yüce Allah bunun böyle olmasını dilemiştir.

Allah, tabiata birtakım kurallar/kanunlar hâkim kıldığı gibi toplumları da birtakım kurallara/kanunlara tabi tutmuştur. Nasıl tabiatta rastgele şeyler meydana gelmiyorsa toplumlarda da böyledir.

Müslüman toplumlar bugün içinde bulundukları durumu bu çerçevede değerlendirmelidirler. İslâm'ın ilk dönemlerinde Müslümanlar küçük bir azınlıktı. O günün süper güçleriyle baş edebildiler. İslâm'ın ilk doğuşunda hâkim olan iki büyük süper gücü dize getirdiler. Adaleti dünyaya hâkim kıldılar. Diğer inanç mensuplarına adaleti götürdüler, inançlarının gereğini yerine getirmelerine imkân verdiler. Ama bugün İslâm topraklarında kendi inançlarını rahat yaşayamıyor ve dile getiremiyorlar. Topraklarının birçoğu yabancılar tarafından işgal edilmiştir. Yer altı zenginlikleri başkaları tarafından sömürülmektedir. Dünyanın her tarafında horlanır hale gelmişlerdir. Allah elbette zalim değildir. Bir toplum kendi kendini değiştirmedikçe Allah o topluma verdiği nimeti geri almaz. O halde kusuru önce kendilerinde aramalılar. Yüce Allah, toplumlara birtakım kuralları hâkim kılmıştır. Toplumlar bu kurallara göre şekillenir, itibar görür yahut itibardan düşerler. Söz konusu kurallar konusunda Allah toplumları kayırmadığı gibi onları dışlamaz da.

Milliyetçi akımlar o denli yaygınlaştı ki toplumlar nefis muhasebesi yapamaz hale geldi. Artık tutarsız taraflarını tespit edip onları düzeltme yerine olumsuz taraflarını savunur ve onları bir mükemmeliyetmiş gibi ileri sürer oldular.

Tarih ilmi de işlevini yitirdi. Her toplum tarihini kutsallaştırır oldu. Oysa tarih ilmi, hataları tekrar etmemek ve olumlu tarafları devam ettirmek içindir. İslâm toplumları, geçmişte işledikleri hataları tespit ederek bunlardan kurtulma tedbirleri alacakları yerde, başarısızlıklarını hep başkalarının üzerine atarak hatalarında ısrar etmeye devam ediyor. "**İşte bu, yaptıklarınız sebebiyledir. Şüphesiz ki Allah kullara zulmetmez.**"

"Tıpkı Firavun yandaşları ve onlardan öncekilerin başına gelenler gibi... Rablerinin âyetlerini inkâr ettiler..."

Kendini değiştirip daha önce ellerindeki mevcut nimetleri yitirenlere burada misal verilmektedir. Onlar ellerindeki nimeti yitirmekle de kalmamış, bir de cezalandırılmışlardır. Firavun yandaşları suda boğulmakla, onlardan öncekiler ise farklı yollarla helak edilmişlerdir. Ama hepsi de zulümleri sebebiyle hem ellerindeki nimetleri yitirmişlerdir hem de cezalandırılmışlardır. Cezalandırılmaları, tamamen Allah'ın toplumlara hâkim kıldığı kurallar ve kanunlar çerçevesinde gerçekleşmiştir. Allah hiçbir topluma zulmetmez.

Bu âyet, 52. âyetin bir tekrarı gibi görünmektedir. Oysa 52. âyet, peygamberleri yalanlama geleneği ile, bu âyet ise toplumların değişime uğramalarıyla ilgilidir. (Kurtubî, VIII, 31).

إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللّٰهِ الَّذِينَ كَفَرُوا فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ
﴿٥٥﴾ الَّذِينَ عَاهَدْتَ مِنْهُمْ ثُمَّ يَنْقُضُونَ عَهْدَهُمْ فِي كُلِّ
مَرَّةٍ وَهُمْ لَا يَتَّقُونَ ﴿٥٦﴾ فَإِمَّا تَثْقَفَنَّهُمْ فِي الْحَرْبِ فَشَرِّدْ
بِهِمْ مَنْ خَلْفَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿٥٧﴾ وَإِمَّا تَخَافَنَّ مِنْ قَوْمٍ
خِيَانَةً فَانْبِذْ إِلَيْهِمْ عَلَى سَوَاءٍ إِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْخَائِنِينَ ﴿٥٨﴾
وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَبَقُوا إِنَّهُمْ لَا يُعْجِزُونَ ﴿٥٩﴾

55. Muhakkak ki Allah katında canlıların en kötüsü, inkârda bulunan ve sonuç olarak îmân etmeyenlerdir

56. Onlar, kendileriyle anlaşma yaptığın kimselerdir ki anlaşmaların ardından her defasında verdikleri sözleri hiç sakınmadan bozarlar.

57. Dolayısıyla eğer savaşta onları karşında bulursan öyle bir darbe vur ki, geride kalanları darmadağın etsin berikiler de akıllanıp ibret alsın.

58. "Mamafih, şayet bir topluluğun hıyanet etmesinden endişe duyacak olursan sen de buna karşılık antlaşmayı bozduğunu onlara ilan et; çünkü Allah hainlik edenleri sevmez."

59. İnkâr edenler paçayı kurtardıklarını sanmasınlar; onlar kesinlikle (bizi) **aciz bırakamazlar.**

Bir topluluğun inanmıyor olması, Müslümanların onlara savaş açmalarına sebep değildir. Ama Müslümanlarla antlaşma yapıp tek taraflı ve Müslümanlara haber vermeden antlaşmayı bozmaları savaş sebebidir.

Ayetlerde Medine Yahudileri anlatılmaktadır. Peygamber Medine'ye hicret ettiğinde dışarıdan Medine'ye yapılabilecek saldırılara karşı ortak savunma yapmak konusunda onlarla antlaşma yapmıştı. Mekke müşrikleri Medine'ye saldırdıklarında Müslümanların yanında yer alacaklarına el altından Mekke müşriklerine destek vermişlerdir.

İnkâr etmeye kendilerini şartlandırmış olmaları ve bu davranışları nedeniyle canlıların en kötüsü olmakla nitelenmişler ve savaşta bu gibi antlaşmaları tekrar tekrar bozanlarla karşı karşıya geldiklerinde başkalarına örnek olacak şekilde perişan edilmeleri istenmektedir.

"Mamafih, şayet bir topluluğun hıyanet etmesinden endişe duyacak olursan sen de buna karşılık antlaşmayı bozduğunu onlara ilan et; çünkü Allah hainlik edenleri sevmez."

Müslümanlar tek taraflı ve karşı tarafa haber vermeden antlaşmayı bozamazlar. Antlaşmayı bozmaları karşı tarafın ihanetine bağlıdır. Ancak karşı tarafın ihanet edeceğine dair kanaat delillerle desteklenen güçlü bir kanaat olmalıdır. Ayette تَخَافَنَّ kelimesinin sonunda tekit "nûnu" bulunması , bu sebeple getirilmiştir. Yani ihanet edeceklerine dair güçlü bir endişeniz varsa antlaşmayı bozarsınız denmektedir. İhanet edeceklerine dair bu şekilde güçlü bir endişe olsa bile antlaşmanın bozulduğu karşı tarafa bildirilmeden antlaşma bozulmuş sayılmaz.

Ayette sözü edilen, iki tarafın eşit olması, iki tarafın da antlaşmanın bozulduğunu bilme konusunda eşit olmalarıdır.

وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ
بِهِ عَدُوَّ اللّٰهِ وَعَدُوَّكُمْ وَآخَرِينَ مِنْ دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمْ
اللّٰهُ يَعْلَمُهُمْ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ يُوَفَّ
إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ ﴿٦٠﴾

60. Onlara karşı elinizden geldiğince kuvvet ve bağlı atlar hazır bulundurun. Böylece Allah'ın düşmanını ve sizin düşmanınızı, onların yanı sıra sizin bilmediğiniz fakat Allah'ın bildiği başka düşmanlarınızı yıldırmış olursunuz. Allah yolunda her ne harcarsanız karşılığı size tastamam verilir; hak kaybına da uğratılmazsınız.

Düşman için kuvvet hazırlamanın gayesi, ayetten de açıkça anlaşıldığı gibi düşmanı yıldırmak, Müslümanlara karşı saldırgan tutumlarına engel olmaktır; savaşa girişip onları öldürmek değildir.

Savaşa daima hazırlıklı olmak ve güçlü olmak bilinen düşmanların yanında kötü niyetlere sahip toplumların da Müslüman topluma göz dikmesine engel olur. Nitekim önceki âyetlerde sözü edilen Medine Yahudileri Müslümanları çok güçlü bulmuş olsalardı antlaşmayı bozmaz ve müşriklere destek vermezlerdi. Savaşa taraftar olmayan Müslümanlar güçlü olmalılar ki savaşa engel olsunlar.

وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا
وَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٦١﴾

وَاِنْ يُر۪يدُٓوا اَنْ يَخْدَعُوكَ فَاِنَّ حَسْبَكَ اللّٰهُۜ هُوَ الَّذ۪ٓي اَيَّدَكَ
بِنَصْرِه۪ وَبِالْمُؤْمِن۪ينَۙ ﴿٦٢﴾ وَاَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْۜ لَوْ اَنْفَقْتَ مَا ف۪ي
الْاَرْضِ جَم۪يعاً مَٓا اَلَّفْتَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ اَلَّفَ بَيْنَهُمْۜ
اِنَّهُ عَز۪يزٌ حَك۪يمٌ ﴿٦٣﴾

61. Eğer barışa yanaşırlarsa sen de ona yanaş ve Allah'a tevekkül et. Şüphesiz ki O, işitendir, bilendir.

62. Şayet seni aldatmak isterlerse şüphesiz ki Allah sana yeter. Çünkü O seni, hem kendi yardımıyla hem de mü'minlerle destekledi.

63. Ve iman edenlerin kalplerini birbirine kaynaştırdı. Eğer sen yeryüzündekilerin tamamını da harcasaydın onların kalplerini yine kaynaştıramazdın; ama Allah onları birbirine ısındırdı. Çünkü O, son derece güçlüdür, her şeyi yerli yerince yapandır.

Müslüman toplum savaşa taraftar olmasa da savaşın çıkması mukadderdir. İslâm'ın doğuşunda da Müslümanlar savaştan uzak durmaya çalışmış, ama müşriklerin baskı ve işkencelerine maruz kalmış, dinlerinden vazgeçmeleri için kendilerine şiddet uygulanmış ve yurtlarından çıkarılmışlardır. Müslümanlar bu zulme engel olmak için savaşmak zorunda kalmışlardır. Başlamış olan bir savaşta bile şayet inkâr edenler barışa yanaşır ve iman etmiş olanları dinlerinden vazgeçirme konusundaki baskılarından vazgeçecek olurlarsa Müslümanların da barışa yanaşmaları istenmektedir. Çünkü Müslümanlar galip gelmek için yahut ganimet elde etmek için savaşmazlar; kendilerine yapılan saldırılara ve baskılara engel olmak için savaşırlar.

İnanmayanların barışa yanaşmaları hile sonucu olabilir ve toparlanıp güç kazandıktan sonra tekrar Müslümanlara saldırabilirler. Ama bu konuda kesin bir delil olmadıkça sırf böyle bir ihtimal var diye Müslümanlar barışa yanaşmaktan kaçınamazlar; işte bu sebeple Peygamber'e, sen de barışa yanaş ve Allah'a tevekkül et, denmektedir. Barışa yanaşma konusunda söz konusu ettiğimiz ihtimalden dolayı tereddüdü ortadan kaldırmak için, **"Şayet seni al-**

datmak isterlerse şüphesiz ki Allah sana yeter. Çünkü O seni, hem kendi yardımıyla hem de mü'minlerle destekledi." denmektedir.

"Ve iman edenlerin kalplerini birbirine kaynaştırdı. Eğer sen yeryüzündekilerin tamamını da harcasaydın onların kalplerini yine kaynaştıramazdın; ama Allah onları birbirine ısındırdı. Çünkü O, son derece güçlüdür, her şeyi yerli yerince yapandır."

İslâm'dan önce Evs ve Hazreç kabileleri arasında pek çok savaş olmuştu. Ayrıca Arap yarımadasına hâkim olan kabilecilik yapısı, her an için bir kabile ile diğer kabilenin çatışmasına zemin hazırlıyordu. İlişkiler daima kabile menfaati ve kabile mensuplarını koruyup gözetmeye dayalıydı. İslâm kabilecilik anlayışını ortadan kaldırdı. Mekke'den Medine'ye hicret eden Muhacirleri Medineli Ensar bağırlarına bastı, mallarını onlarla paylaştı. Evs ve Hazreç kabileleri arasındaki çatışma durdu. Birbirleriyle çatışmak ve savaşmak için bahane arayanların kalpleri birbirlerine ısındı ve birbirlerine kardeş oldular.

يَٓا اَيُّهَا النَّبِيُّ حَسْبُكَ اللّٰهُ وَمَنِ اتَّبَعَكَ
مِنَ الْمُؤْمِن۪ينَ ﴿٦٤﴾ يَٓا اَيُّهَا النَّبِيُّ حَرِّضِ الْمُؤْمِن۪ينَ عَلَى الْقِتَالِؕ
اِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عِشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِۚ وَاِنْ
يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ يَغْلِبُٓوا اَلْفًا مِنَ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ
لَا يَفْقَهُونَ ﴿٦٥﴾ اَلْـٰٔنَ خَفَّفَ اللّٰهُ عَنْكُمْ وَعَلِمَ اَنَّ ف۪يكُمْ ضَعْفًاۜ
فَاِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ صَابِرَةٌ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِۚ وَاِنْ يَكُنْ
مِنْكُمْ اَلْفٌ يَغْلِبُٓوا اَلْفَيْنِ بِاِذْنِ اللّٰهِؕ وَاللّٰهُ مَعَ الصَّابِر۪ينَ ﴿٦٦﴾

64. Ey Peygamber! Allah sana ve sana tabi olan mü'minlere yeter.

65. Ey Peygamber! Mü'minleri savaşa teşvik et. Şayet sizden sabreden yirmi kişi olursa bunlar kâfirlerden iki yüzüne; yüz kişi olursa binine galip gelirler. Çünkü onlar anlamayan bir topluluktur.

66. Ama şu anda Allah, sizde bir zafiyet bulunduğunu bildiğinden, hakkınızdaki (yükümlülüğü) **hafifletti. Dolayısıyla eğer sizden sabırlı yüz kişi olursa Allah'ın izniyle iki yüz kişiyi, bin kişi olursa iki bin kişiyi yener. Allah, sabredenlerle beraberdir.**

64. âyet *"Ey Peygamber! Allah ve sana tabi olan mü'minler sana yeter"* şeklinde de anlaşılmaya müsaittir.

Önceki âyetlerde barışa yanaşılması ve savaştan uzak durulması istenmişti. Ne var ki savaş bir tarafın iradesine bağlı değildir. Müslümanlar savaştan kaçınmaya çalışsa da savaşmak zorunlu hale gelebilir. İşte savaşın sebepleri olur ve savaşmak zorunlu hale gelirse Allah'ın koruma ve yardımının yeterli olduğu anlatılmaktadır.

65. ayette, savaşın sebepleri oluşur ve savaşmak zorunlu hale gelirse Peygamber'den, mü'minleri savaşmaya teşvik etmesi istenmektedir.

65. ve 66. âyetlerin bir vakıayı mı haber verdikleri yoksa Müslümanların, kendilerinin kaç katı olan düşman ordusuyla savaşmak zorunda olduklarını mı anlattıkları konusunda farklı görüşler olmakla birlikte bir vakıayı haber veriyor olsalar bile Müslümanlar kendilerinden sayıca fazla olan orduyla karşılaştıklarında nasıl davranmaları gerektiği konusunda da bu âyetlere müracaat edilebileceği açıktır. Kaldı ki Peygamber döneminde Müslümanlar, kendilerinin on katı olan bir düşmanla savaşmamışlardır.

Bazı müfessirler 65. ve 66. âyetler arasında nesih bulunduğunu ve 66. âyette anlatılanların 65. âyette anlatılanların hükmünü kaldırdığını söylerler. Buna göre, önce Müslümanlardan kendilerinin on katı olan düşman ordusuyla savaşmaları istenmiş ve bu miktardaki düşman ordusundan kaçmaları haram kılınmıştı. Daha sonra ancak iki katları olan düşmandan kaçmaları haram kılınmış, böylece ilk hüküm neshedilmiştir. Oysa âyetler dikkatlice incelendiğinde 66. âyette Müslümanlardaki bir zafiyetten söz edildiği ve âyetinde bu sebeple indiği ifade edilmektedir. O halde âyetler, şartlara göre Müslümanların kendilerinin kaç katı olan düşman ordusuna karşı sebat göstereceklerini dile getirmekte ve savaştan kaçmalarının caiz olmadığını anlatmaktadır.

Müslüman ordusu şayet psikolojisi iyi ve teçhizatı da yeterli ise kendilerinin on katı kadar olan bir düşman ordusuyla savaşmalı ve savaş meydanından kaçmamalıdır. 66. âyette ise, moral ve teçhizat bakımından bir zafiyet söz konusu ise zafiyetin durumuna göre davranmaları gerektiği anlatılmaktadır. Ama askerin psikolojisi ne kadar bozuk, teçhizatı ne kadar az olursa ol-

sun iki katları kadarki orduyla savaşmaları ve savaş meydanını terk etmemeleri gerekmektedir.

مَا كَانَ لِنَبِيٍّ اَنْ يَكُونَ لَهُٓ اَسْرٰى حَتّٰى يُثْخِنَ فِي الْاَرْضِۜ
تُر۪يدُونَ عَرَضَ الدُّنْيَاۗ وَاللّٰهُ يُر۪يدُ الْاٰخِرَةَۜ وَاللّٰهُ عَز۪يزٌ
حَك۪يمٌ ﴿٦٧﴾ لَوْلَا كِتَابٌ مِنَ اللّٰهِ سَبَقَ لَمَسَّكُمْ ف۪يمَٓا
اَخَذْتُمْ عَذَابٌ عَظ۪يمٌ ﴿٦٨﴾ فَكُلُوا مِمَّا غَنِمْتُمْ حَلَالًا
طَيِّبًاۘ وَاتَّقُوا اللّٰهَۜ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَح۪يمٌ ﴿٦٩﴾

67. Hiçbir peygambere, savaşıp zafer kazanmadan esir alması yakışmaz. Siz dünyanın geçici menfaatini istiyorsunuz; oysa Allah âhireti istiyor. Allah, gücüne karşı konulamayan mutlak güç sahibidir, her şeyi yerli yerince yapandır.

68. Allah tarafından önceden verilmiş bir yazgı/hüküm olmasaydı aldıklarınızdan ötürü size büyük bir azap dokunurdu.

69. Ama bundan böyle elde ettiğiniz ganimetlerden helal bir şekilde ve temiz temiz yiyin. Allah'tan korkun. Şüphesiz ki Allah çok bağışlayandır, çok merhametlidir.

Müfessirlerin çoğu bu âyetlerle Müslümanların Bedir'de esir almalarının kınandığını ve esir almayıp savaş meydanında bu esirleri öldürmeleri gerektiğinin anlatıldığını söylerler. Bunlara göre, Müslümanların düşmanla yaptığı ilk savaşta onlardan daha çok kişinin öldürülmesi düşmanın gözünü korkuturdu. Bundan böyle Müslümanlarla savaşmaya korkar ve savaşa girişecek olsalar bile endişe ve moral bozukluğu içinde girişirlerdi.

Peygamber, alınan esirlere ne yapacakları konusunda ashabıyla meşverette bulunmuş; Hz. Ömer öldürülmelerini önerirken Hz. Ebu Bekir, fidye karşılığı serbest bırakılmalarını istemiştir. Hz. Ali ise müşriklerin ileri gelenleri konumunda olanların öldürülmesini istemiştir. Peygamber, Hz. Ebu Bekir'in gö-

rüşünü tercih etmiş, esirlerden fidye alınması karara bağlanmış ve uygulanmıştır.

Bazı rivayetlerden, olayın hemen ardından bu âyetlerin indirildiği ve esirlerin öldürülmeyip fidye alınmasının kınanarak; **"Allah tarafından önceden verilmiş bir hüküm olmasaydı aldıklarınızdan ötürü size büyük bir azap dokunurdu"** buyrulduğu anlaşılmaktadır. Bazı müfessirler ise henüz yeni bir zafer kazanmış olan Müslümanların psikolojisi bozulmasın diye bir süre sonra bu âyetlerin indiğini ileri sürmüştür. Bunlara göre, bu âyet, Bedir savaşında evla olanın, müşrik esirlerin fidye karşılığında serbest bırakılmamaları olduğunu anlatmaktadır. (İbnu Âşûr, X, 62).

Esirlerin fidye karşılığında serbest bırakılmaları kınama konusu olabilir mi? Haddizatında esirler hakkında uygulanacak genel kurallardan biri fidye almaktır. (Muhammed 47/4). Bu sebeple fidye alınması kınama konusu olamaz. Ama fidye alınmasının kınanması henüz Müslümanların güçlenmekte olduğu ve bu durumun Bedir savaşındaki esirlere has bir durum olduğu şeklinde anlaşılıyorsa durum başkadır. Nitekim İbnu Abbas fidye alınması yahut karşılıksız salıverilmeleriyle ilgili Muhammed sûresinin 4. âyetinin, Müslümanların güç elde etmelerinden sonra indirildiğini belirtmektedir. (Taberî, XIV, 59).

Kınamanın muhatabının Peygamber mi yoksa Müslümanlar mı olduğu konusunda ihtilaf vardır. Müfessirlerin çoğu muhatabın Peygamber olduğunu söylemektedir. Çünkü 67. ayette, kınama konusu yapılan davranışın bir Peygamber'e yakışmayan bir davranış olduğu açıkça ifade edilmiştir. Bazı müfessirler ise esirlere ne yapılacağı konusunda Peygamber'in ashabına danıştığını ve danışma sonucunda fidye alınmasının kararlaştırıldığını beyan etmektedir. Buna göre Peygamber değil, fidye alınmasını isteyen sahabiler kınanmıştır.

Ömer Rıza Doğrul, kınamanın esir yahut fidye alma ile bir ilgisinin bulunmadığını söylemektedir. O, bu konuda şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

"Müfessirler bu âyet ile onu takip eden ayetin Bedir'de alınan esirlerin fidye mukabilinde serbest bırakılmalarına işaret ettiğini, bu ayetlerle bu hareketin kaldırıldığını söylerler. Fakat bu ayetlerin bambaşka şeylere işaret ettiklerini gösteren delail vardır.

Evvela, burada Peygamber'in esir alması için harp etmesi şart olduğu söyleniyor. Bedir muharebesinde de böyle olmuştur. Ayetin aslında Peygamber'in 'ishan' etmesi lazım geldiği söylenmektedir. Bunun manası 'çok kan dökmek' değildir. Manası, düşmanla, fakat şiddetli bir surette savaşmak, harp ederek düşmanı yenmektir. İmam Fahrettin Razi, Vakidi'nin bu kelimeye verdiği manayı nakleder: 'Bir şe-

yin ishani, onun kuvvetleşmesi, sertleşmesidir. Bir adam güçlü, kuvvetli olur ve yenerse ona eshane, yani ishan etti denilir.' Ve şunu ilave eder: birçok müfessirler eshane kelimesini fazla kan dökmek manasına alırlar. Sebebi, bir saltanatın ancak kan dökmekle kuvvet bulduğuna kani olmalarıdır. O halde bu kelimeye bu manayı vermek, sırf tahminden ibarettir. Nitekim Kur'ân'da aynı kelime başka bir yerde mağlup etmek manasında kullanılır. Sûre-i Muhammed, 4'üncü âyet.

Saniyen, esir almak ve serbest bırakmak keyfiyeti aynı sûrenin yetmişinci ayetinde beyan olunarak müslümanların esir aldıklarını ve fidye kabul ettiklerini, müslümanların ellerinde esir bulunduğunu gösteriyor. O halde esirlerin katli lazım gelseydi bunlar hayatta kalmazdı. Bunun böyle olması bu ayetin böyle bir şey emretmediğini göstermeye kafidir.

O halde bu âyeti kerimede bahis mevzuu olan nedir?

Evvelce de izah olunduğu vech ile Müslümanlardan bir kısmı Kureyş'in silahsız kervanına hücum ederek onu ele geçirmeğe ve kervanın adamlarını esir almaya taraftardılar. Gerçi müşrikler, Müslümanlara karşı buna mümasil hareketlerde bulunuyorlardı. Fakat böyle bir hareket, bir peygambere yaraşmazdı. Bir peygamberin esir alması için harp etmesi, galip gelmesi gerektir. O halde bu âyet-i kerime harp etmeden esir almanın gayri meşru olduğunu gösteriyor. Esir, ancak muharebede alınabilir. Âyeti kerimedeki 'Siz dünya malını istiyorsunuz' nazmı, kervana ve kervanın mallarına işaret ediyor. Sûrenin 69'uncu ayetinde 'Aldığınız ganimetleri helal ve pak yiyin' denilmesi de esirleri serbest bırakmak mukabilinde alınan fidyenin de helal olduğunu gösteriyor." (Ömer Rıza Doğrul, Tanrı Buyruğu Kur'ânı Kerim Tercüme ve Tefsiri, İstanbul-1934, s.268).

يَٓا اَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِمَنْ ف۪ٓي اَيْد۪يكُمْ مِنَ الْاَسْرٰٓىۙ اِنْ يَعْلَمِ اللّٰهُ ف۪ي قُلُوبِكُمْ
خَيْراً يُؤْتِكُمْ خَيْراً مِمَّٓا اُخِذَ مِنْكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْۜ وَاللّٰهُ غَفُورٌ
رَح۪يمٌ ﴿٧٠﴾ وَاِنْ يُر۪يدُوا خِيَانَتَكَ فَقَدْ خَانُوا اللّٰهَ مِنْ قَبْلُ
فَاَمْكَنَ مِنْهُمْۜ وَاللّٰهُ عَل۪يمٌ حَك۪يمٌ ﴿٧١﴾

70. Ey Peygamber! Elinizde bulunan esirlere de ki: "Allah kalbinizde bir hayır olduğunu bilirse sizden alınandan daha hayırlısını size

verir ve günahlarınızı bağışlar. Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir."

71. Eğer sana ihanet etmek isterlerse (unutmasınlar ki) **bundan önce de Alah'a ihanet etmişlerdi de Allah sana, onlar aleyhine imkân vermişti. Allah bilendir ve her şeyi yerli yerince yapandır.**

Anlatımdan, esirler henüz Müslümanların elinde iken, en azından bir kısmı onların elindeyken kınamaya konu olan ayetlerle birlikte bu ayetler indirilmiştir. Çünkü Peygamber'den, onlara şu hitabı yapması istenmektedir: **"Allah kalbinizde bir hayır olduğunu bilirse sizden alınandan daha hayırlısını size verir ve günahlarınızı bağışlar. Allah çok bağışlayandır ve çok merhametlidir."** Hitap, esirlerin gönüllerini okşayıcı ve Müslüman oldukları takdirde fidye olarak verdiklerinden çok daha fazlasını ileride kazanacaklarını bildiren bir hitaptır. Meseleye esirler açısından bakıldığında, hem esir düşmeleri onlar için onur kırıcı olmuştur, hem de fidye olarak mallarını verdiklerinde fakir düşeceklerdir. Kuşkusuz İslâm, insanların gönüllerini fethetmeyi öncelemektedir. Bu nedenle İslâm'a girme arzusu taşıyanlara umut verici bir konuşmaya ihtiyaç vardı.

Peygamber'den böyle bir konuşma yapmasının istenmesi, insanları İslâm'a kazandırmak için içinde bulundukları her durumun değerlendirilmesi gerektiği anlamına gelir.

"**Eğer sana ihanet etmek isterlerse** (unutmasınlar ki) **bundan önce de Alah'a ihanet etmişlerdi de Allah sana, onlar aleyhine imkân vermişti. Allah bilendir ve her şeyi yerli yerince yapandır."**

Kuşkusuz, salıverilen esirler arasında salıverildikleri takdirde tekrar Müslümanlarla savaşacak olanlar da çıkacaktı. Her ne kadar salıverildiklerinde tekrar Müslümanlarla savaşmayacaklarına dair söz alınmış olsa da verdiği sözü tutmayanlar olacaktır. Ama böyle bir ihtimal var diye salıverilmemeleri yahut öldürülmeleri doğru olmazdı. Peygamber ve Müslümanlar müsterih olsun, salıverilen bu esirler şayet ihanet edeceklerse daha önce Allah'a ihanet ettiler ve bunun cezası olarak şimdi Müslümanların elinde esirdirler. Yarın yine ihanet ederlerse elbette yine cezalandırılacaklardır. İnsanların hak ve hukukunun söz konusu olduğu durumlarda varsayımlar üzerine hüküm bina edilmez; adalete uygun hareket edilir ve tevekkül edilir.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا
وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ آوَوْا
وَنَصَرُوا أُولَٰئِكَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ وَالَّذِينَ آمَنُوا
وَلَمْ يُهَاجِرُوا مَا لَكُمْ مِنْ وَلَايَتِهِمْ مِنْ شَيْءٍ حَتَّىٰ يُهَاجِرُوا وَإِنِ
اسْتَنْصَرُوكُمْ فِي الدِّينِ فَعَلَيْكُمُ النَّصْرُ إِلَّا عَلَىٰ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ
وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٧٢﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا
بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ إِلَّا تَفْعَلُوهُ تَكُنْ فِتْنَةٌ فِي الْأَرْضِ
وَفَسَادٌ كَبِيرٌ ﴿٧٣﴾ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ
اللَّهِ وَالَّذِينَ آوَوْا وَنَصَرُوا أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا لَهُمْ
مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٧٤﴾ وَالَّذِينَ آمَنُوا مِنْ بَعْدُ وَهَاجَرُوا
وَجَاهَدُوا مَعَكُمْ فَأُولَٰئِكَ مِنْكُمْ وَأُولُو الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ
أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٧٥﴾

72. İman edip hicret edenler, Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihad edenler ve barındırıp yardım edenler var ya işte onlar birbirlerinin velileri/dostlarıdır. İman edip hicret etmeyenlere gelince hicret etmedikleri müddetçe onların sizlere herhangi bir velayet/dostluk ilişkileri yoktur. Eğer din konusunda sizden yardım isterlerse aranızda sözleşme bulunan bir kavmin aleyhine olmadıkça onlara yardım etmeniz gerekir. Allah yaptıklarınızı görmektedir.

73. Kâfirler de birbirlerinin velisi/dostudur. Eğer velayetin/dostluğun gereğini yapmazsanız yeryüzünde hem bir fitne çıkar hem de büyük bir kargaşa olur.

74. İman edip Allah yolunda hicret eden ve cihad edenler ile barındırıp yardım edenler var ya işte onlardır gerçek mü'minler. Ve onlar için bir bağışlanma ve değerli bir rızık vardır.

75. Daha sonra iman edip hicret eden ve sizinle birlikte cihada katılanlar da sizlerdendir; ancak aralarında hısımlık bulunanlar Allah'ın kitabına göre birbirlerinin daha yakın velisi/dostudur. Şüphesiz ki Allah her şeyi bilir.

72. âyette geçen *veli* kelimesi geniş bir anlama sahiptir. Burada vatandaşlık bağı kastedilmektedir. İslâmî bir yönetimin sınırları içerisinde yaşayan Müslümanlar velayet bağı ile birbirlerine bağlıdırlar. Yönetimin sınırları dışında bulunan Müslümanlar ise velayet bağı ile değil, iman kardeşliği bağıyla bağlıdırlar. Bu sebeple hicret etmemiş olan Müslümanların velayet bağıyla Medine'de bulunan Müslümanlarla bir bağlantıları yoktu. Din kardeşliğinin gerektirdiği konularda Müslümanların onlarla ilişkileri de vatandaşı bulundukları yönetimle yapılmış olan antlaşmalara göredir. Antlaşmalar elveriyor ise din kardeşliğinin yükümlülükleri yerine getirilir.

Başka bir yönetimin vatandaşı olan Müslümanların yönetimleri onları kendi vatandaşlarından farklı muameleye tabi tutarlar ve inançlarından dolayı bir baskıya maruz kalacak olurlarsa uluslar arası hukuka aykırı olmamak kaydıyla Müslümanlar onlara yardım eder ve din kardeşliği sorumluluklarını yerine getirirler.

Belirtmek gerekir ki müfessirlerin bir kısmı velayet ve kardeşlik bağını mirasla izah etmiş ve velayet bağı bulunmayanların birbirlerine mirasçı olmayacaklarını söylemişlerdir. Âyet sözü edilen bağları mirasla sınırlamayıp daha genel anlatım kullandığına göre olaya daha geniş bir açıdan bakmak daha tutarlı olacaktır.

"Kâfirler de birbirlerinin velisi/dostudur. Eğer velayetin/dostluğun gereğini yapmazsanız yeryüzünde hem bir fitne çıkar hem de büyük bir kargaşa olur."

Kâfirler de birbirlerinin velileridir. Onlar birbirlerine destek olurlar. O halde şayet mü'minler kendi aralarında birbirlerinin velileri olmaz ve yöne-

timleri dışındaki Müslümanlara din kardeşliğinin gerekli kıldığı desteği vermezlerse yeryüzünde fitne ve kargaşa olur.

Fitne kelimesinin Kur'ân-ı Kerim'de özellikle inanca engel olma anlamında olduğuna daha önce birkaç kez dikkat çekmiştik. İnanmayanların, Müslümanların inanmalarına genelde tahammül etmediklerine ve Müslümanları inançlarından geri çevirme konusunda değişik baskılara yöneldiklerine de daha önce dikkat çekmiştik. İşte Müslümanları inançlarından geri çevirmek için yapılacak zulümlere Müslümanlar engel olmaya çalışmadıkları takdirde dinden döndürmelerin ve kargaşaların olacağı anlatılmaktadır.

"İman edip Allah yolunda hicret eden ve cihad edenler ile barındırıp yardım edenler var ya işte onlardır gerçek mü'minler. Ve onlar için bir bağışlanma ve değerli bir rızık vardır."

İmanından dolayı kişi dünya hayatında bir bedel ödemeyle karşı karşıya geldiğinde bedel ödemeyi göze almışsa sınanmış ve gerçek bir imana sahip olduğunu göstermiştir. Kur'ân'ın indiği dönemde hem Mekke'den hicret edenler hem de onları Medine'de barındırıp onlara yardım edenler inançları için bedel ödemeyi göze almışlardır. Bedel ödemeyi göze almalarından dolayı büyük mükâfatlara nail olmuşlardır. Bir müddet sıkıntı çektikten sonra bunu atlatmış, dünya hayatında da değerli rızık elde etmişlerdir.

"Daha sonra iman edip hicret eden ve sizinle birlikte cihada katılanlar da sizlerdendir; ancak aralarında hısımlık bulunanlar Allah'ın kitabına göre birbirlerinin daha yakın velisi/dostudur. Şüphesiz ki Allah her şeyi bilir."

Önceki âyette sözünü ettiğimiz bedel ödeme, bunun karşılığını görme, âyetin inmesinden sonra da devam eden bir husustur.

Mekke muhacirleri ve Medineli ensar, velayet ve din kardeşliğinin gerektirdiği fedakârlık ve dayanışmayı göstermişlerdir. Ne var ki imanla birlikte kan akrabalığı, miras gibi başka dayanışma ve yardımlaşmayı da gerekli kılmaktadır.

9.
Tevbe

Medine'de Hicret'in 9. yılından itibaren inmeye başlamıştır. En son indirilen sûre olduğunu söyleyenler de vardır. 129 ayettir. 102-118. ayetlerinde tövbe ve tövbenin şartlarından söz edildiği için bu adı almıştır. "Berâe" kelimesiyle başladığından dolayı bu isimle de bilinmektedir. Sûre kendisinden önceki Enfâl sûresiyle tam bir konu bütünlüğüne sahip olup âdeta Enfâl sûresinin bir devamıdır. Enfâl sûresi Bedir savaşı akabinde, bu sûre de Tebük seferi sıralarında indirilmiştir ve her iki sûrenin temel konusu savaşla ilgili hükümlerdir. Öyle ki her iki sûrenin tek sûre olduklarını söyleyenler bile olmuştur. (Âlûsî, X, 41).

Sûre indirildiği sırada Müslümanlar Arap yarımadasında siyasi ve askeri bir güç haline gelmişti. Şam'dan Medine'ye gelen tüccarlar Bizans imparatoru Heraklius'un Müslümanlara karşı savaş hazırlığı içinde olduğunu ve Şam'da yerleşmiş olan Rumlara, geçim meşgalelerinden vazgeçerek savaş hazırlığı yapmaları için bir yıllık nafaka dağıttığını, Bizans'ın hâkimiyetinde yaşayan ve kendileri de Hıristiyanlığı seçen bazı Arap kabilelerinin de bu hazırlığa katıldıklarını Peygamber'e haber verirler. Peygamber (s.a.v.) de savaş hazırlığını yapar ve Şam'a doğru yola çıkar. Tebük'e geldiğinde burada konaklar. Heraklius'a mektup gönderir. On beş gün burada bekler. Heraklius'un savaşmak istemediğini anlayınca da geri döner. Bu arada Bizans'tan zulüm gören bazı Arap kabileleri de Müslümanlara cizye vermeyi kabul eder. Böylece Müslümanlar savaşmadan bazı Arap kabilelerini kendilerine bağlamış olurlar. O dönemin süper gücü Bizans'ın Müslümanlarla savaşı göze almaması Müslümanlara büyük bir itibar kazandırır.

Tevbe sûresi başında besmele bulunmayan tek sûredir. Bunun sebebiyle ilgili müfessirler değişik görüşler ileri sürmüşlerdir. En yaygın görüş, besmele ile sûrenin içerik bakımından uyuşmadığını gerekçe göstermektedir. Çünkü besmele güvence ifade ettiği halde sûre müşriklere antlaşmaların son bulduğunu bildirmektedir. Artık müşrikler ve Müslümanlar arasında savaştan başka bir çıkar yolun bulunmadığı sûrede anlatılmaktadır. Bununla birlikte bizce bu konudaki en tutarlı görüş Peygamber (s.a.v.)'in vahiy kâtiplerine besmeleyi yazmalarına dair bir beyanatının olmamış olmasıdır. Hz. Osman'a bu sûrenin başında besmelenin bulunmamasının sebebi sorulduğunda, "Zaman olurdu, Peygamber'e birkaç bölümü olan sûreler inerdi. Kendisine bir şey indiğinde de kâtipleri çağırır ve 'bu ayetleri falan şeylerin zikredildiği sûrelere koyun' derdi. Enfâl sûresi, Medine'de inen sûrelerin ilklerindendir. Berâe ise son inen sûrelerdendir. Ben bu iki sûrenin bir tek sûre olduğunu sandım. Ama Peygamber, hayatında Berâe'nin Enfâl'den olduğunu açıklamadı. Bu sebeple ikisini peş peşe yazdım ve araya besmele koymadım. Bunu yedi uzun sûreye kattım." (Beğavî, II, 265; Kurtubî, VIII, 60; Şevkânî, II, 481) şeklinde cevap vermiştir.

Kuşkusuz, Peygamber'in besmelenin sûrenin başında olacağına dair bir beyanatının olmaması bir sebebe bağlıdır. Ama kendisinden bir açıklama olmadıkça böylesi bir konuda görüş beyan etmek de kolay değildir. Ayrıca Peygamber'in böyle bir beyanı olmadığından ilk nesiller dâhil günümüze kadar sûrenin başına besmelenin yazılmaması, Kur'ân-ı Kerim'in korunması ve ona ilave ya da eksiltmede bulunulmaması konusunda gösterilmiş olan hassasiyeti ortaya koyması bakımından önemlidir.

Sûre Müslümanların müşriklerle yapmış oldukları antlaşmaların süresi, antlaşmalara bağlılık, antlaşmaları bozma gibi meselelerle konuya bir giriş yapmaktadır. Burada müşriklere dört ay mühlet verilmektedir. Ardından necis olmaları sebebiyle bundan böyle Mescid-i Haram'a yaklaştırılmayacakları bildirilmektedir.

Sûre savaş meselelerine dair hükümlerle devam etmektedir: Savaşta inanç esastır. Bir Müslüman, kâfir olan akrabalarını dost edinip onları Allah ve resulüne karşı tercih edemez. Gerekirse Allah ve resulü için bunlarla bile savaşmaktan kaçınmaz.

Savaş gibi önemli meselelerde münafıklar hemen kendilerini gösterir, Müslümanların yenilgiye uğramaları için değişik hilelere başvururlar. Savaştan söz eden bu sûrede münafıkların iç yüzü de ortaya konulmakta, İslâm toplumuna yaptıkları tahribatlar gündeme getirilerek aşağılanmaktadırlar.

بَرَٓاءَةٌ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُولِهٖٓ اِلَى الَّذ۪ينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِك۪ينَۜ ﴿١﴾
فَس۪يحُوا فِي الْاَرْضِ اَرْبَعَةَ اَشْهُرٍ وَاعْلَمُٓوا اَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللّٰهِۙ وَاَنَّ اللّٰهَ
مُخْزِي الْكَافِر۪ينَ ﴿٢﴾ وَاَذَانٌ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُولِهٖٓ اِلَى النَّاسِ يَوْمَ
الْحَجِّ الْاَكْبَرِ اَنَّ اللّٰهَ بَر۪ٓيءٌ مِنَ الْمُشْرِك۪ينَۙ وَرَسُولُهُۜ فَاِنْ تُبْتُمْ فَهُوَ
خَيْرٌ لَكُمْۚ وَاِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَاعْلَمُٓوا اَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللّٰهِۜ وَبَشِّرِ الَّذ۪ينَ
كَفَرُوا بِعَذَابٍ اَل۪يمٍۙ ﴿٣﴾ اِلَّا الَّذ۪ينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِك۪ينَ ثُمَّ
لَمْ يَنْقُصُوكُمْ شَيْـًٔا وَلَمْ يُظَاهِرُوا عَلَيْكُمْ اَحَدًا فَاَتِمُّٓوا اِلَيْهِمْ
عَهْدَهُمْ اِلٰى مُدَّتِهِمْۜ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَّق۪ينَ ﴿٤﴾ فَاِذَا انْسَلَخَ الْاَشْهُرُ
الْحُرُمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِك۪ينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَخُذُوهُمْ وَاحْصُرُوهُمْ
وَاقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصَدٍۚ فَاِنْ تَابُوا وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ
وَاٰتَوُا الزَّكٰوةَ فَخَلُّوا سَب۪يلَهُمْۜ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَح۪يمٌ ﴿٥﴾
وَاِنْ اَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِك۪ينَ اسْتَجَارَكَ فَاَجِرْهُ حَتّٰى يَسْمَعَ كَلَامَ
اللّٰهِ ثُمَّ اَبْلِغْهُ مَأْمَنَهُۜ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٦﴾

1. **Allah ve resulünden antlaşma yapmış olduğunuz müşriklere** (bu) **bir ihtardır.**

2. **Bu topraklarda dört ay daha serbestçe dolaşın. Fakat şunu bilin ki**

Allah'ı aciz bırakamazsınız ve Allah, inkâr edenleri er-geç rezil rüsva edecektir.

3. (Yine bu), **bu en büyük hac günü Allah ve resulünden insanlara bir duyurudur: Şüphesiz ki Allah müşriklerden beridir; resulü de öyle... Bu sebeple eğer tövbe edecek olursanız bu sizin için daha iyidir. Ama yüz çevirecek olursanız bilesiniz ki Allah'ı aciz bırakamazsınız. O inkâr edenleri acıklı bir azapla müjdele!**
4. **Ancak kendileriyle antlaşma yaptığınız ve size karşı yükümlülüklerini tam olarak yerine getiren; size karşı başkasına arka çıkmayanlar bunun dışındadır. Süresi doluncaya kadar onlara verdiğiniz sözü tutunuz. Hiç kuşku yok ki Allah, sınırlarını aşmaktan korkanları sever.**
5. **Haram aylar bittiğinde müşrikleri her nerede bulursanız öldürün; onları yakalayın, kuşatma altına alın, onlar için her geçitte pusuya yatın; fakat tövbe edip namazı kılar, zekâtı verirlerse onlara ilişmeyin. Şüphesiz ki Allah bağışlayandır, merhamet edendir.**
6. **Ve eğer müşriklerden biri senden güvence dileyip yanına gelmek isterse gelmesi için güvence ver ki Allah'ın kelamını dinleyebilsin. Sonra onu güvende olacağı yere ulaştır, çünkü bunlar bilmeyen bir topluluktur.**

Berâe, bir işten veya sorumluluktan ilişkiyi kesmek anlamındadır. Burada müşriklerle tüm ilişkilerin kesilmesinin, onlarla yapılmış olan antlaşmaların son bulduğunun bir ilanı şeklinde olduğu için *ihtar* kelimesiyle tercüme edilmiştir.

Toplumların, yapmış oldukları antlaşmalara bağlı kalmaları önemli bir husustur. Güvende olmaları, yapılmış antlaşmalara bağlı kalınmasıyla mümkündür. Bu sebeple Kur'ân-ı Kerim, Müslümanların yapmış oldukları antlaşmalara bağlı kalmalarını istemektedir. Öyle ki karşı tarafın antlaşmalara ihanet edeceklerine dair kesin bulgular bulunduğunda bile Müslümanlar ancak karşı tarafı haberdar ettikten sonra antlaşmayı bozabilirler. (Enfâl 8/58). Ne var ki antlaşmalara bağlılık tek tarafın dikkat etmesiyle halledilecek bir mesele değildir. Karşı taraf veya tarafların da aynı özeni göstermesi gerekir.

Peygamber (s.a.v.) her vesileyle komşuları olan Yahudilerle ve müşriklerle antlaşmalar yaparak çatışmalara girmeden barış içerisinde İslâm'ı tebliğ etmek peşindeydi. Medineli Yahudilerle antlaşma yaptı. Ama Yahudiler, Mekkeli müşriklere tarafgirlik yaptılar. Müslümanlara karşı müşriklere yar-

dım ederek antlaşmayı bozdular. Mekkeli müşrikler, Mekke dönemi boyunca haksız yere Müslümanlara eziyet ettiler. Onları yurtlarından sürdüler. Onlarla da Hudeybiye'de bir antlaşma yaptı. Haddizatında o sırada Müslümanlar güçlüydü ama yine de savaştan kaçınmak için onlarla antlaşma yapıldı. Hatta bu antlaşmada müşriklere taviz sayılabilecek maddeler de vardı. Bu antlaşmaya göre Huzaa kabilesi Müslümanların, Benu Bekr kabilesi ise Kureyşli müşriklerin koruması altına alınmıştı. Ama Benu Bekr kabilesi, haksız yere Müslümanların himayesinde olan kabileye saldırdı. Mekkeli müşrikler de onlara silah yardımında bulundular. Böylece antlaşmayı bozmuş oldular. (Beğavî, II, 266).

Peygamber (s.a.v.) Tebûk gazvesine çıktığında münafıklar etrafa korku salmaya koyulmuş, müşrikler de Peygamberle yapmış oldukları antlaşmaları bozmuşlardı. Bunun üzerine Allah Müslümanlara antlaşmaları bozmalarını emretmiştir. (Beğavî, II, 266). Tebûk, Bizans'a karşı yapılmış bir seferdir. Bizans o günün süper gücü idi. Müşrikler Bizans'ın Müslümanlara ölümcül bir darbe vuracağını, en azından bütünüyle güçlerini yok edeceğini sanmışlardı. Bu sebeple antlaşmaların kurallarına riayet etmediler.

Hicretin dokuzuncu yılında Peygamber hacca gitmek istedi. Ancak müşriklerin Hac'da Ka'be'yi çıplak tavaf etmeleri sebebiyle vazgeçti ve Hz. Ebu Bekir'i hacca gideceklerin başına Hac emiri olarak tayin etti. Berâe sûresinin baş taraflarının hac ibadetinin yapıldığı dönemde okunmasını emretmişti. Hz. Ebu Bekir gittikten sonra, akrabası olarak Hz. Ali'nin, sûrenin söz konusu kısmını insanlara okumasını uygun gördü ve Hz. Ali'yi bu iş için Mekke'ye gönderdi. Belki de Arapların geleneklerine göre, antlaşmaların yapılması yahut bozulması ancak idarecinin kendisi veya yakın akrabalarından biri tarafından dile getirilmesi gerekiyordu. Müşriklerin bir bahanelerinin kalmaması isteniyordu. (Maturidi, II, 380). Böylece müşriklerle antlaşmaların bozulduğu ilan edilmiş oluyordu. Bundan böyle onlar haccedemeyecekler ve Ka'be'yi çıplak tavaf edemeyecekler. (Tevbe 9/28). Ayrıca sûrenin Hac'da okunmasından itibaren müşriklere dört ay mühlet verildi. Antlaşmaları bu süreden önce bitenlere de dört ay süre tanınmış oldu. Bu müddet zarfında Müslümanlar onlara saldırmayacaktı. O halde bu süre içerisinde oturup düşünsünler: *Tövbe edecek olurlarsa kendileri için daha iyidir. Hem dünya hayatında mutlu olacaklar hem de ahirette. Ama yüz çevirecek olurlarsa bilsinler ki Allah'ı aciz bırakamazlar. Yüce Allah o inkâr edenleri acıklı bir azapla cezalandıracaktır.*

"Ancak kendileriyle antlaşma yaptığınız ve size karşı yükümlülüklerini tam olarak yerine getiren; size karşı başkasına arka çıkmayanlar bunun dışındadır..."

كَيْفَ يَكُونُ لِلْمُشْرِك۪ينَ عَهْدٌ عِنْدَ اللّٰهِ وَعِنْدَ رَسُولِه۪
اِلَّا الَّذ۪ينَ عَاهَدْتُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِۚ فَمَا اسْتَقَامُوا
لَكُمْ فَاسْتَق۪يمُوا لَهُمْۜ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَّق۪ينَ ﴿٧﴾ كَيْفَ
وَاِنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ لَا يَرْقُبُوا ف۪يكُمْ اِلًّا وَلَا ذِمَّةًۜ
يُرْضُونَكُمْ بِاَفْوَاهِهِمْ وَتَأْبٰى قُلُوبُهُمْۚ وَاَكْثَرُهُمْ
فَاسِقُونَۚ ﴿٨﴾ اِشْتَرَوْا بِاٰيَاتِ اللّٰهِ ثَمَنًا قَل۪يلًا فَصَدُّوا
عَنْ سَب۪يلِه۪ۜ اِنَّهُمْ سَٓاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٩﴾ لَا يَرْقُبُونَ
ف۪ي مُؤْمِنٍ اِلًّا وَلَا ذِمَّةًۜ وَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْمُعْتَدُونَ ﴿١٠﴾
فَاِنْ تَابُوا وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتَوُا الزَّكٰوةَ فَاِخْوَانُكُمْ
فِي الدّ۪ينِۜ وَنُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿١١﴾ وَاِنْ
نَكَثُٓوا اَيْمَانَهُمْ مِنْ بَعْدِ عَهْدِهِمْ وَطَعَنُوا ف۪ي د۪ينِكُمْ فَقَاتِلُٓوا
اَئِمَّةَ الْكُفْرِۙ اِنَّهُمْ لَٓا اَيْمَانَ لَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَنْتَهُونَ
﴿١٢﴾ اَلَا تُقَاتِلُونَ قَوْمًا نَكَثُٓوا اَيْمَانَهُمْ وَهَمُّوا
بِاِخْرَاجِ الرَّسُولِ وَهُمْ بَدَؤُ۫كُمْ اَوَّلَ مَرَّةٍۜ اَتَخْشَوْنَهُمْۚ
فَاللّٰهُ اَحَقُّ اَنْ تَخْشَوْهُ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِن۪ينَ ﴿١٣﴾

قَاتِلُوهُمْ يُعَذِّبْهُمُ اللّٰهُ بِاَيْد۪يكُمْ وَيُخْزِهِمْ وَيَنْصُرْكُمْ عَلَيْهِمْ
وَيَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُؤْمِن۪ينَۙ ﴿١٤﴾ وَيُذْهِبْ غَيْظَ قُلُوبِهِمْ
وَيَتُوبُ اللّٰهُ عَلٰى مَنْ يَشَٓاءُ وَاللّٰهُ عَل۪يمٌ حَك۪يمٌ ﴿١٥﴾
اَمْ حَسِبْتُمْ اَنْ تُتْرَكُوا وَلَمَّا يَعْلَمِ اللّٰهُ الَّذ۪ينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ
وَلَمْ يَتَّخِذُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلَا رَسُولِه۪ وَلَا الْمُؤْمِن۪ينَ وَل۪يجَةً
وَاللّٰهُ خَب۪يرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٦﴾

7. Müşriklerin Allah ve resulü katında nasıl bir ahitleri olabilir ki? Ancak Mescid-i Haram yanında kendileriyle ahit yaptıklarınız şayet bunun dışındadır. Şayet bunlar size karşı dürüst davranırlarsa siz de onlara dürüst davranın. Allah elbet sakınıp korkanları sever.

8. Başka nasıl olabilir ki? Aleyhinizde ellerine bir fırsat geçse ne hakkınızda antlaşma gözetirler ne de yemin. Ağızlarıyla gönüllerinizi almaya çalışırlar; ama kalpleri buna rıza göstermez. Onların çoğu yoldan çıkmıştır.

9. Allah'ın âyetlerini az bir değere sattılar da Allah'ın yolundan alıkoydular. Gerçekten bunlar ne kötü şeyler yaptılar!

10. Onlar bir mü'mine karşı ne antlaşma gözetirler ne de yemin. Aşırı gidenler işte bunlardır.

11. Şayet tövbe eder, namazı kılar ve zekâtı verirlerse onlar da artık din kardeşlerinizdir. Bilmek isteyen bir topluluk için âyetleri böyle ayrıntılı açıklarız.

12. Ama ahitlerinden sonra yeminlerini bozar ve dininizi karalamaya kalkışırlarsa işte bu durumda o küfür önderleriyle savaşın; çünkü onların yeminleri yoktur artık. Ola ki vazgeçerler.

13. Yeminlerini bozan, Resul'ü sürüp çıkarmaya kalkışan ve size karşı saldırıyı ilk başlatan bir toplulukla ne diye savaşmayasınız ki?

Yoksa onlardan korkuyor musunuz? Şayet mü'minlerdenseniz bilesiniz ki asıl korkmanız gereken, Allah'tır.

14. Onlarla savaşın ki Allah ellerinizle onları cezalandırsın, rezil rüsva etsin, onlara karşı size yardım edip zafer versin ve böylece mü'min topluluğun yüreklerine su serpsin.

15. Onların kalplerindeki öfkeyi gidersin. Allah dilediğini bağışlar. Allah bilendir ve her şeyi yerli yerince yapandır.

16. Yoksa siz, Allah daha içinizden kimlerin cihad ettiğini ve Allah'tan, elçisinden ve inananlardan başkasını dost edinmediğini bilmişken kendi halinize bırakılacağınızı mı sandınız? Oysa Allah yaptıklarınızdan haberdardır.

Müşriklerin Allah ve resulü katında bir antlaşmalarının/güvencelerinin kalmaması onların müşrik olmaları nedeniyle değil; bilakis antlaşmayı bozmuş olmaları sebebiyledir. Çünkü Mescid-i Haram'ın yanında kendileriyle antlaşma yapılanlar da müşrik idiler. Ama antlaşmalarına bağlı kaldıkları için onlara herhangi bir şekilde dokunulmamıştır. Bundan sonra da antlaşmalarına bağlı kaldıkları müddetçe Müslümanlar tarafından güvence içinde kalacaklardır: **" Şayet bunlar size karşı dürüst davranırlarsa siz de onlara dürüst davranın."** Mescid-i Haram'ın yanında kendileriyle antlaşma yapılmış olan ve antlaşmaya sadık kalan kabile veya kabilelerin kimler oldukları konusunda farklı görüşler ileri sürülmüşse de bunların müşrik olduklarında ittifak vardır. Zaten sözün gelişinden de bunların müşrik oldukları anlaşılmaktadır.

Öncekilerin antlaşmayı bozduklarının açıkça zikredilmemesi, sözün bağlamından anlaşılması nedeniyledir. Bunlar, inkâra sapmakla kalmamış, Müslümanları Mescid-i Haram'a sokmamış ve kurbanların yerlerine ulaşmalarına engel olmuş kimselerdir. (Fetih 48/25). Aşağıdaki ayetlerden de bunların antlaşmalara bağlı kalmayan kimseler oldukları anlatılmaktadır:

"Başka nasıl olabilir ki? Aleyhinizde ellerine bir fırsat geçse ne hakkınızda antlaşma gözetirler ne de yemin. Ağızlarıyla gönüllerinizi almaya çalışırlar; ama kalpleri buna rıza göstermez. Onların çoğu yoldan çıkmıştır.

Allah'ın âyetlerini az bir değere sattılar da Allah'ın yolundan alıkoydular. Gerçekten bunlar ne kötü şeyler yaptılar!

Onlar bir mü'mine karşı ne antlaşma gözetirler ne de yemin. Aşırı gidenler işte bunlardır."

Âyette geçen إِلًّا kelimesi, akrabalık şeklinde de anlamlandırılmıştır. (Zamahşeri, Esasu'l-Belağe, s.20). Antlaşma, yakın dost, verilmiş kesin söz şeklinde de anlamlandıranlar olmuştur. Biz kelimeyi *yemin* şeklinde tercüme ettik; çünkü yemin de verilmiş kesin sözdür.

Bilindiği gibi cahiliye döneminde Araplar akrabalık bağına önem verirlerdi. Müslümanlarla onlar arasında bir akrabalık bağı vardı. Şayet burada bu anlamda kullanılmışsa Müşrik Arapların, İslâm'a olan düşmanlıkları sebebiyle akrabalık bağını bile gözetmedikleri anlatılmaktadır.

Müşriklerle yapılmış olan antlaşmaların Allah ve resulü katında iptal edilmesinin sebebi bu üç ayette anlatılmaktadır. Ama İslâmiyet kapıyı daima açık bırakmaktadır. Yukarıda da ifade edildiği gibi bunlar için Müslüman olmanın dışında hiçbir yol kalmamıştır: Ya Müslüman olurlar veya onlarla savaşılır. Çünkü defalarca antlaşmaları bozmuşlardır. Onlara güvenip tekrar antlaşma yapılması düşünülemezdi: **"Şayet tövbe eder, namazı kılar ve zekâtı verirlerse onlar da artık din kardeşlerinizdir. Bilmek isteyen bir topluluk için âyetleri böyle ayrıntılı açıklarız."**

Kişinin, İslâm toplumunun bir üyesi, diğer Müslümanların kardeşi statüsüne ulaşabilmesi için namaz kılması ve zekât vermesi gerekir. Değilse kişi bu statüye kavuşamaz. Çünkü kişinin Müslüman olduğuna itimat edebilmemiz, onun namaz kılmasına, zekâtı vermesine ve gücü yetiyorsa Ramazan orucunu tutmasına bağlıdır. Bunları yapmıyorsa Müslüman olduğuna güven olmaz. (Reşid Rıza, X, 205). Bu, amel etmenin ne denli önemli olduğunu göstermektedir. Çünkü kişinin Müslümanlığının insanlar arasında da sübut bulması dinin emrettiği amelleri yerine getirmesiyle mümkündür.

"Ama ahitlerinden sonra yeminlerini bozar ve dininizi karalamaya kalkışırlarsa işte bu durumda o küfür önderleriyle savaşın; çünkü onların yeminleri yoktur artık. Ola ki vazgeçerler."

İslâm'ı, karalamaya kalkışmaları, antlaşmayı bozduklarının delilidir. Burada anlatılmak istenen, onlarla savaşılabilmesi için antlaşmayı bozduktan sonra mutlaka İslâm'ı karalamaları değildir. Çünkü antlaşmayı bozmaları başlı başına savaş sebebidir. O halde burada antlaşmayı bozma alametlerinden biri anlatılmaktadır ki o da İslâm'ı karalamalarıdır.

Kuşkusuz, İslâm'a sadece çeşitli eleştiriler yöneltmeleri, İslâm'ı karaladıkları anlamına gelmez. Karalamaktan maksat iftira etmektir, sövmektir, hakaret etmektir vs. Aynı şekilde Allah'ı, Peygamber (s.a.v.)'i, Kur'ân-ı Kerim'i karalamaları da antlaşmayı bozmalarının delili olarak kabul edilir.

"Yeminlerini bozan, Resul'ü sürüp çıkarmaya kalkışan ve size karşı saldırıyı ilk başlatan bir toplulukla ne diye savaşmayasınız ki?"

Muhtemelen Mekke'nin fethinden sonra, müşriklerle savaşma konusunda sahabenin bir kısmı gevşeklik göstermişti. Âyetin devamında "**Yoksa onlardan korkuyor musunuz?**" ifadesinden, söz konusu gevşekliğin korkudan kaynaklandığı söylenebilir. Ancak Mekke'nin fethinden sonra müşriklerin korkulacak bir güçlerinin kalmadığı düşünülecek olursa bu ifade sadece savaşa teşvik, tabir caizse Müslümanları savaşa kışkırtma anlamı taşımaktadır. Şayet bu ikinci şıkkı tercih edecek olursak belki sahabenin bir kısmı, onların ileride Müslüman olacakları ümidini taşıyor veya artık korkulacak bir güçlerinin kalmadığını düşünüyordu. Oysa kendileriyle savaşılması istenen bu kimseler antlaşmalarını bozmuş, Peygamber'i yurdundan sürmeye kalkışmış, üstelik Müslümanlara ilk saldıranlar onlar olmuştur. O halde onlarla savaşmamak için hiçbir bahane kalmamıştır.

Burada sözü edilen, *Peygamber'i sürüp çıkarmaktan* maksat, Peygamber'in Mekke'den Medine'ye hicret olayı değildir. Çünkü bu olay, kendileriyle antlaşma yapılmazdan öncedir. Burada sözü edilen olay, hicretin sekizinci yılında Mekke'nin fethinde gerçekleşmiştir. Mekke fethedildiğinde çevre müşrik kabilelerinin yaptıkları kastedilmektedir. Bunlar Müslümanlarla yaptıkları antlaşmaları bozan ve Mekke müşriklerinin yardımına koşup onlarla birlikte Müslümanlara karşı savaşmaya kalkışanlardır. (İbnu Âşûr, VI, 132).

Âyet, Peygamber dönemini anlatmakla birlikte sonraki dönemlerde de Müslümanlarla yaptıkları antlaşmaları bozan, Müslümanlara ihanet etmeye kalkışan ve Müslümanlarla savaşı başlatan düşmanların tamamı için geçerlidir. İşte bu gibi durumlarda savaşta gevşeklik göstermek, Allah'ın bu gibilerle savaşma emrini yerine getirmemektir. Asıl korkulması gereken durum budur. Emirlerine muhalefetten dolayı *asıl korkulması gereken, Allah'tır.*

"Onlarla savaşın ki Allah ellerinizle onları cezalandırsın, rezil rüsva etsin, onlara karşı size yardım edip zafer versin ve böylece mü'min topluluğun yüreklerine su serpsin.

Onların kalplerindeki öfkeyi gidersin. Allah dilediğini bağışlar. Allah bilendir ve her şeyi yerli yerince yapandır."

Şunun altını çizmek gerekir ki İslâm'a göre, savaş asla öç almak, karşı tarafa zarar vermek ve onları kılıçtan geçirmek değildir. Ama her fırsat bulduklarında ihanet eden, sözlerine hiç güvenilmeyen, daima fitne fesat kaynağı olanların da cezalandırılması gerekir ki başkaları bundan ibret alsın. Âyetlerin anlatımından bu hususlar açıkça anlaşılmaktadır.

Ayrıca âyetlerin mü'minleri savaşa teşvik bağlamında nazil olduğu da hesaba katılmalıdır.

"Yoksa siz, Allah daha içinizden kimlerin cihad ettiğini ve Allah'tan, elçisinden ve inananlardan başkasını dost edinmediğini bilmişken kendi halinize bırakılacağınızı mı sandınız? Oysa Allah yaptıklarınızdan haberdardır."

Yaşadığımız dünya hayatı bir imtihan yurdu olduğundan insanlar şu veya bu şekilde deneneceklerdir. Cihat etmek durumunda kalmak söz konusu imtihanın bin parçasıdır. *"Buradaki hitap İslâm'ı henüz yeni kabul eden Müslümanlara yönelikti. Onlara şu anlatılmak isteniyordu: 'Artık siz İslâm'ı kabul etmiş bulunuyorsunuz, Islâm'ı mü'minlerin gayretleriyle ülkede hâkim güç haline geldiği için değil, Hakk'ın rızası ve iradesi onda olduğu için kabul etmiş olduğunuzu ispatlayacak imtihan konusunda inandırıcı bir delil getirmek mecburiyetindesiniz. Canınızı, malınızı, yakınlarınız ve dostlarınızı Allah rızası için ve O'nun yolunda feda etme durumunda olmanız, bu konuda vereceğiniz imtihanın özünü teşkil eder. Ancak o zaman siz, gerçek mü'minler olarak kabul edileceksiniz."* (Mevdûdî, II, 213).

مَا كَانَ لِلْمُشْرِكِينَ اَنْ يَعْمُرُوا
مَسَاجِدَ اللّٰهِ شَاهِدِينَ عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ بِالْكُفْرِ اُو۬لٰٓئِكَ حَبِطَتْ
اَعْمَالُهُمْ وَفِي النَّارِ هُمْ خَالِدُونَ ﴿١٧﴾ اِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ
اللّٰهِ مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَاَقَامَ الصَّلٰوةَ وَاٰتَى
الزَّكٰوةَ وَلَمْ يَخْشَ اِلَّا اللّٰهَ فَعَسٰٓى اُو۬لٰٓئِكَ اَنْ يَكُونُوا مِنَ الْمُهْتَدِينَ
﴿١٨﴾ اَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَٓاجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ اٰمَنَ
بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَجَاهَدَ فٖي سَبٖيلِ اللّٰهِ لَا يَسْتَوُ۫نَ

عِنْدَ اللّٰهِ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿١٩﴾ اَلَّذِينَ اٰمَنُوا
وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ اَعْظَمُ
دَرَجَةً عِنْدَ اللّٰهِ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْفَٓائِزُونَ ﴿٢٠﴾
يُبَشِّرُهُمْ رَبُّهُمْ بِرَحْمَةٍ مِنْهُ وَرِضْوَانٍ وَجَنَّاتٍ لَهُمْ فِيهَا نَعِيمٌ
مُقِيمٌ ﴿٢١﴾ خَالِدِينَ فِيهَا اَبَدًا اِنَّ اللّٰهَ عِنْدَهُٓ اَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿٢٢﴾

17. İnkârlarına bizzat kendileri tanıklık eden müşriklerin Allah'ın mescitlerini imar etmeleri söz konusu bile olamaz. Onlar, amelleri boşa gitmiş kimselerdir ve cehennemde ebedi kalacaklardır.

18. Allah'ın mescitlerini ancak Allah'a ve âhiret gününe iman eden, namazı kılan, zekâtı veren ve sadece Allah'tan korkanlar imar edebilir. Ancak bunların doğru yolda oldukları kabul edilir.

19. Yoksa siz hacılara su verme ve Mescid-i Haram'ı imar etme (işini yapan kimse)**yi, Allah'a ve âhiret gününe iman edip bir de Allah yolunda cihat eden kimseyle bir mi tutuyorsunuz? Allah katında bunlar bir değildir. Allah zalimleri doğru yola eriştirmez.**

20. İman edenlerin ve hicret edip Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihat edenlerin mertebeleri Allah katında daha büyüktür. Kurtuluşa ermiş olanlar, işte bunlardır.

21. Rableri, kendinden bir rahmet ile, bir hoşnutluk ve cennetlerle onları müjdelemektedir. Onlar için orada kesintisiz nimetler vardır.

22. Ebedi olarak kalacaklardır orada; çünkü en büyük mükâfat yalnızca Allah katındadır.

Bilindiği gibi Peygamber (s.a.v.), Hz. Ali'yi Mekke'ye göndermiş, müşriklerin o yıldan itibaren hacca gelemeyecekleri uyarısında bulunmasını istemişti. Burada da Allah'ın mescitlerini imar etmenin, inkâr edenlerin yapacakları bir iş olmadığı dile getirilmektedir.

Mescitlerin imarı denilirken ilk akla gelen, onların onarımı, temizlenmesi, aydınlatılması vs. gibi hususlar olmakla birlikte onlarda Allah'tan başkasına ibadet edilmemesi daha öncelikli bir husus olarak görülmelidir. Onların imarı, öncelikle orada Allah'ı anmak, orada namaz kılmak ve hayırlı şeyler yapmakla olur. (Maturidi, II, 391). Çünkü onlar Allah'a ibadet edilmek için inşa edilmiş yerlerdir. Bu sebeple Allah'a ortak koşanların orada ibadet etmeleri tutarlı bir davranış değildir. (İbnu Âşûr, VI, 139-140). Onların buna ne hakları ne de yetkileri vardır.

Burada anlatılanlar bütün mescitler için geçerlidir. Ancak burada sözün bağlamı Mescid-i Haram olduğundan, hüküm öncelikle onunla ilgilidir. Müşrikler Mescid-i Haram'ın bakım ve onarım işiyle meşgul olduklarını söylüyor ve bununla övünüyorlardı. Hâlbuki onlar putlara tapmak için bunu yapıyorlardı, Allah'a tapmak için değil. Bu sebeple onlar Mescid-i Haram'ı imar etmiyor, bilakis tahrip ediyorlardı. (Maturidi, II, 391). Bu sebeple "**Allah'ın mescitlerini ancak Allah'a ve âhiret gününe iman eden, namazı kılan, zekâtı veren ve sadece Allah'tan korkanlar imar edebilir.**"

"Yoksa siz hacılara su verme ve Mescid-i Haram'ı imar etme (işini yapan kimse)**yi, Allah'a ve âhiret gününe iman eden..."**

Âyetin müşriklere mi yoksa Müslümanlara mı hitap ettiği konusunda farklı iki rivayet bulunmaktadır. Bu rivayetlerden birine göre, âyet müşrikler hakkında indirilmiştir. Onlar, Mescid-i Haram'ın bakım ve onarımını ve hacılara su vermeyi üstlendiklerinden dolayı övünüyorlardı. Âyet onların bu övünmelerinin bir anlam ifade etmediğini anlatmak için indirilmiştir. Diğer bir rivayete göre ise sahabeden biri, Medine Mescidi'nde şöyle bir söz söyledi: *"İslâm'ı kabul etmeden sonra, hac vakti hacılara su vermekten daha iyi bir iş göremiyorum."* Başka bir sahabi söze katılıp: *"Hayır, bana kalırsa Ka'be'nin bakım ve onarımı daha üstündür"* dedi. Bir diğeri ise: *"Allah yolunda cihat etmek bunların hepsinden üstündür"* diyerek söze karıştı. İşte bu konuşmalardan sonra bu âyet indirilmiştir. (İbnu Atiyye, II, 16).

Âyetin müşriklere hitaben indirildiği kabul edilecek olursa samimiyetten kaynaklanmayan dinî merasimlerin bir değerinin olmadığını anlattığı düşnülür. Onlar bu işleri yapıyorlardı ama zulüm etmekten de geri kalmıyorlardı. Asıl değerli olan, bu tür amellerin temellerinde var olması gereken, Allah'a ve âhiret gününe iman etmek ve bu inançtan kaynaklanan, Allah yolunda gayret edip cihad etmektir.

Müslümanlar hakkında indirilmişse burada sözü edilen, hacılara su vermek gibi hususların bir değer olmakla birlikte Allah'a ve ahirete iman etmek,

Allah yolunda cihat etmek, bu şeklî amellerden üstündür, denmektedir. Ayrıca cihadın diğer amellerden çok üstün olduğu ifade edilmektedir. Çünkü Allah yolunda cihad, diğer bedeni ibadetlere benzememektedir. Ayrıca cihadda hem büyük bir zorluk vardır hem de canı feda etmek söz konusudur.

Âyetin sonundaki "**Allah zalimleri doğru yola eriştirmez**" cümlesi, ayetin müşriklere hitap ettiğini çağrıştırmaktadır. Yani yüce Allah, gerçek dini benimsemeyen ve inançlarını şirkten arındırmayan kimseleri doğru yola iletmez. Bu kimseler istedikleri kadar Ka'be'yi onarıp bakımını yapsınlar ve hacıların su ihtiyacını karşılasınlar önemli değildir.

Ancak sonraki âyet, hitabın Müslümanlara olduğunu belirten rivayeti desteklemektedir. Çünkü sonraki ayette "**İman edenlerin, hicret edip Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihad edenlerin mertebeleri Allah katında daha büyüktür. Kurtuluşa ermiş olanlar, işte bunlardır,**" denmektedir. İnanmayanların amellerinin hiçbir değeri yoktur. Oysa bu ayette Allah'a iman etmenin, hicret edip malıyla ve canıyla Allah yolunda cihad etmenin Allah katında daha değerli olduğu anlatılmaktadır. Yani burada ameller arasında bir kıyaslama söz konusu edilmektedir.

Her iki rivayeti destekleyen dayanaklar bulunduğundan dolayıdır ki müfessirler de bu konuda iki görüşe ayrılmış; kimi, ayetin Müslümanlara hitap ettiğini söylerken kimileri de müşriklere hitap ettiğini söylemiştir.

Doğrusu âyet kime hitap ediyorsa etsin, ileri sürülen iki görüş arasındaki ortak nokta dinî ritüellerin anlam ifade edebilmesi için samimiyete ve imana dayalı olması gerektiğidir.

Hicret edip mallarıyla ve canlarıyla Allah yolunda cihad edenlerin kurtuluşa erecekleri kesindir. "**Rableri, kendinden bir rahmet ile, bir hoşnutluk ve cennetlerle onları müjdelemektedir. Ebedi olarak kalacaklardır orada; çünkü en büyük mükâfat yalnızca Allah katındadır.**"

Önceki ayette, iman edenler üç vasıfla nitelendirilmişlerdi: İman etmek, hicret etmek, bir de malıyla ve canıyla Allah yolunda cihad etmek. İşte bu üç vasfa karşılık kendilerine üç şey müjdelenmektedir: Allah'ın rahmeti, Allah'ın hoşnutluğu ve cennet.

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا تَتَّخِذُٓوا اٰبَٓاءَكُمْ وَاِخْوَانَكُمْ
اَوْلِيَٓاءَ اِنِ اسْتَحَبُّوا الْكُفْرَ عَلَى الْا۪يمَانِۜ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ
فَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٢٣﴾ قُلْ اِنْ كَانَ اٰبَٓاؤُ۬كُمْ
وَاَبْنَٓاؤُ۬كُمْ وَاِخْوَانُكُمْ وَاَزْوَاجُكُمْ وَعَش۪يرَتُكُمْ وَاَمْوَالٌ
اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَاكِنُ
تَرْضَوْنَهَٓا اَحَبَّ اِلَيْكُمْ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُولِه۪ وَجِهَادٍ ف۪ي
سَب۪يلِه۪ فَتَرَبَّصُوا حَتّٰى يَأْتِيَ اللّٰهُ بِاَمْرِه۪ۜ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي
الْقَوْمَ الْفَاسِق۪ينَ ﴿٢٤﴾

23. Ey iman edenler! Babalarınız ve kardeşleriniz şayet küfrü imana tercih etmişlerse onları dost edinmeyiniz. Sizden her kim onları dost edinirse işte onlar zalimlerin ta kendileridir.

24. De ki: "Babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, aşiretiniz, kazandığınız mallar, kötüye gitmesinden korktuğunuz bir ticaret ve hoşunuza giden evler size Allah'tan, resulünden ve Allah yolunda cihad etmekten daha hoş görünüyorsa ise artık Allah'ın emri gelinceye kadar bekleyin. Şüphesiz, Allah fasıklar topluluğunu hidayete kavuşturmaz.

Akraba sevgisi insanın yaratılışında var olan bir olgudur. Bu sebeple İslâmiyet de bunu kökten söküp atmayı hedeflemez. Hatta Müslüman olmasalar bile kişinin akrabaları karşısında akrabalıktan kaynaklanan birtakım sorumlulukları vardır. O halde burada sözü edilen *dost edinme*nin sınırlarını iyi belirlemek gerekir.

Yasaklanan dostluk, inananlar bırakılarak inkâr edenlerle beraber olmak, onlara taraftar olmak, onların yanında Müslümanlara karşı savaşmak, mü'minlerin ifşa edilmemesi gereken sırlarını onlara iletmek gibi hususları içeren dostluktur. İnkâr eden kişi ne kadar yakını olursa olsun; babası veya kardeşi bile olsa inanan kişi, sözü edilen sınırları aşan bir dostluk kuramaz. Ama bunun dışında kalan akrabalık bağının gerekli kıldığı hususları yerine getirir.

Âyetin Mekke'nin fethinden önce indirildiğini ileri sürenler, Mekke'de kalıp hicret etmeyi reddedenler hakkında indirildiğini söyler. Mekke'nin fethinden sonra indirildiğini ileri sürenler ise Mekke fethinden sonra çevre kabilelerle savaşılmasına karşı çıkanlar hakkında indirildiğini söylemektedir. Bunların çevre kabileler içerisinde akrabaları, sırdaş edindikleri dostları vardı ve bu sebeple karşı çıkıyorlardı, diyorlar. Ama sonra gelen âyetlerde Huneyn savaşından söz edilmesi, âyetin Mekke'nin fethinden sonra indirildiğini göstermektedir. Bununla birlikte âyet ne sebeple ve ne zaman indirilmişse indirilsin, her zaman ve her yerde geçerli genel bir hüküm içermektedir.

Âyette tek kişinin yine tek kişiyle dostluğu gündeme getirilmektedir. Ancak iman eden kişinin inkâr eden başkalarıyla veya iman eden bir topluluğun inkâr eden başka bir toplulukla sözü edilen dostluğu da âyetin kapsamına girmektedir. (Âlûsi, X, 70). Çünkü bir kişinin diğer bir kişiyle dostluğu yasak ise toplulukların diğer topluluklarla bu anlamda dostluğu da haliyle yasak olacaktır. İman eden kişi veya toplum yeni bir yol ve yeni bir bakış açısı, yeni bir inanç sistemi seçmiştir, cahiliye toplumlarının bakış açılarıyla yoluna devam edemez.

Akrabaları bile olsa inkâr edenleri sözü edilen sınırları aşmak suretiyle dost edinenler, onları sevenler ve onlara tarafgir olanlar, **"işte onlar zalimlerin ta kendileridir."** Dostluğu yerli yerince oturtmadıkları, Allah'ı ve Allah'ın Elçisini sevmeyenleri sevdikleri için ve cahiliye damarından arınmadıkları için zalimdirler.

"De ki: 'Babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, aşiretiniz, kazandığınız mallar...'"

Bu âyet bir önceki âyetin sebebidir. İman eden kişi inkâr eden babasını kardeşlerini ve diğer akrabalarını dost ediniyorsa bu, onların sevgilerini Allah ve elçisinin sevgisine üstün tutmasından kaynaklanmaktadır ki bu, ona yakışmayan bir tutumdur. Çünkü akraba sevgisi, içgüdüden kaynaklanan bir sevgidir. Oysa iman eden kişi içgüdüleriyle değil, imanının gerektirdiği mantık çerçevesinde tavrını belirler. İçgüdüden kaynaklanan sevgi, dünya hayatına aittir. Dünya sevgisi ile dinin hükümleri çatıştığında iman eden kişiye yaraşan, di-

nin hükümlerini tercih etmektir. Böylesi durumlarda kan bağı değil, din bağı öne geçmelidir.

Kuşkusuz ki akraba sevgisi, mal, mesken, vatan ve benzeri şeylerin sevgisi, yukarıda da dikkat çektiğimiz gibi insanın yaratılışında var olan hususlardır. Bunları sevmenin her zaman için Allah ve Peygamber sevgisiyle çeliştiği söylenemez. Önemli olan, Allah ve Peygamber sevgisinin bu sevgilerden baskın olması ve arada bir çelişme söz konusu olduğunda Allah ve Peygamber sevgisinin tercih edilmesidir.

لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللّٰهُ ف۪ي مَوَاطِنَ
كَث۪يرَةٍ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ اِذْ اَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ
تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْـٔاً وَضَاقَتْ عَلَيْكُمُ الْاَرْضُ بِمَا
رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُمْ مُدْبِر۪ينَ ﴿٢٥﴾ ثُمَّ اَنْزَلَ اللّٰهُ سَك۪ينَتَهُ
عَلٰى رَسُولِه۪ وَعَلَى الْمُؤْمِن۪ينَ وَاَنْزَلَ جُنُوداً لَمْ تَرَوْهَا
وَعَذَّبَ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا وَذٰلِكَ جَزَٓاءُ الْكَافِر۪ينَ ﴿٢٦﴾
ثُمَّ يَتُوبُ اللّٰهُ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ عَلٰى مَنْ يَشَٓاءُ وَاللّٰهُ
غَفُورٌ رَح۪يمٌ ﴿٢٧﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُٓوا اِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ
نَجَسٌ فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ بَعْدَ عَامِهِمْ هٰذَا
وَاِنْ خِفْتُمْ عَيْلَةً فَسَوْفَ يُغْن۪يكُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِه۪ٓ
اِنْ شَٓاءَ اِنَّ اللّٰهَ عَل۪يمٌ حَك۪يمٌ ﴿٢٨﴾

25. Şurası kesin ki Allah size birçok yerde yardım edip nusret verdi; Huneyn günü de öyle... Hani o gün sayıca çok oluşunuz hoşunuza gitmişti de neticede size hiçbir faydası dokunmamıştı. Üstelik o genişliğine rağmen yeryüzü de size dar gelmişti. Sonra da arkanızı dönerek kaçmıştınız.

26. Fakat daha sonra Allah, resulü ve mü'minler üzerine sekînetini indirmiş; gözle görmediğiniz askerler indirmiş ve kâfirleri ise azaba çarptırmıştı. Kâfirlerin cezası işte budur.

27. Tüm bunlardan sonra bile Allah, dilediğinin tövbesini kabul eder. Allah çok bağışlayandır ve çok merhametlidir.

28. Ey iman edenler! Müşrikler yalnızca bir pislikten ibarettir. O sebeple bu yıldan sonra artık Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar. Eğer muhtaç duruma düşmekten endişe ettiyseniz bilin ki Allah dilerse sizi lutfu ile zenginleştirecektir. Allah elbette her şeyi bilen, her şeyi yerli yerince yapandır.

Müslümanların Müslüman olmayanlarla dostluklarını kesmeleri ve Allah'la resulünün sevgisini akraba, mal, mesken gibi hususlara tercih etmeleri kendilerinin yararınadır. Bu sevgi kimi zaman dünya hayatının bazı menfaatlerinden yararlanmaya mani olsa da ahirette büyük bir mükâfata sebep olur. Müslümanlar, Allah'ın istediği bu tavrı takındıkları takdirde karşılaştıkları zor durumlarda Allah kendi katından kendilerine yardım eder.

Söz konusu yardım düşman ordusunun aleyhine ve İslâm ordusunun lehine olacak şekilde bazen yağmur yağdırma, bazen fırtına estirme ve bazen de melek gönderme şeklinde olmuştur. Kuşkusuz Müslümanlar savaş hazırlıklarını ve stratejilerini belirlerken olağanüstü bir şekilde Allah'ın yardımının geleceğini hesaba katarak yapmazlar. Ancak Allah'ın yardımının gelme ihtimalinin zihinlerinde oluşu onlara moral verir ve kendilerini daha güçlü hissetmelerine sebep olur.

Burada özellikle Huneyn savaşının zikredilmesinin elbette bir sebebi vardır. Bu savaşta Müslümanlar çokluklarıyla gururlanmış ama bu gururlanma sırasında yenilgiye uğramışlardır. Ardından Allah'ın ve resulünün emrine sarılınca galip gelmişlerdir. Siyer kitaplarında anlatıldığı üzere bu savaşta Müslüman ordu on iki bin sayısına ulaşmıştır ki Peygamber (s.a.v.)'in hayatında bu sayıda bir orduyla savaşa çıkılmış değildir. Hatta bazı Müslümanlar, *"biz bugün azlık sebebiyle yenilgiye uğramayız"* deyip çokluklarıyla övünmüşlerdi. Ancak Müslümanlar Huneyn vadisine girdiklerinde köşe bucakta pusu kuran düşman ordusu Müslümanlar üzerine saldırdı. Her taraftan düşman ordusunun

okları yağıyordu. Müslümanlar sağa-sola kaçışmaya başladılar. *Yeryüzü o genişliğine rağmen daralmıştı.*

Peygamber (s.a.v.) Müslümanlardan kendi etrafında toplanmalarını; kendisinin Allah'ın elçisi Abdullah oğlu Muhammed olduğunu söylediyse de çok az sayıda kişi etrafında toplandı. Peygamber (s.a.v.) gür sesli olan amcası Abbas'a, kaçışanlara seslenmesini ve özellikle Rıdvan biatinde bulunanları anmasını istedi. Sonra Ensar'a seslendi. Sonra başkalarına. Seslenilen Müslümanlar koşarak Peygamber'in etrafında toplanıp kahramanca savaşmaya başladılar. Bir yandan Peygamber kaçışanlara sesleniyor; kendisinin gerçek peygamber olduğunu onlara hatırlatıyor, *"yalan yok ben peygamberim, ben Abdulmattalib'in oğluyum"* diyor ve etrafında kenetlenmelerini istiyordu. Kaçışanlar, arkadaşlarının kahramanca savaşıp direndiklerini görünce onlar da kaçmaktan vazgeçip savaşa döndü. Nihayet zafer Müslümanların olmuştu. Müslümanlar aralarında altı bin esir, yirmi dört bin deve, dört bin okka gümüşün bulunduğu müşriklerin mallarını, hayvanlarını ve çocuklarını ele geçirdiler: "**Fakat daha sonra Allah, resulü ve mü'minler üzerine sekînetini indirmiş; gözle görmediğiniz askerler indirmiş ve kâfirleri ise azaba çarptırmıştı. Kâfirlerin cezası işte budur.**" Böylece iman edenler, gerçek zaferin Allah'ın elinde olduğunu bizzat tecrübe ederek öğrenmiş oldular. Ayette sözü edilen sekîne huzursuz ve tedirgin olmanın zıttı olan huzur ve itmi'nan duymaktır.

Gözle görülmeyen askerler ile meleklerin kastedildiği müfessirlerce belirtilmektedir. Müslümanlar indirilen melekleri bizzat görmemişler; ama içlerine dolan huzur ve sükûnet indirilen bu meleklerin etkisiyle olmuş ve bunu kalplerinde hissetmişlerdir.

"Tüm bunlardan sonra bile Allah, dilediğinin tövbesini kabul eder. Allah çok bağışlayandır ve çok merhametlidir."

O müşrikler antlaşmaları bozmuş olmalarına ve iman edenlere pusu kurup onlarla savaşmalarına rağmen inkârda inat etmeyip İslâm'a gelecek olsalardı, Allah tövbelerini kabul edecekti. Nitekim Huneyn'de Müslümanlara pusu kuran Hevazin kabilesi bu savaşta yenilgiye uğradıktan sonra tövbe ederek Müslüman olmuştu. İleri gelenleri Peygamber (s.a.v.)'e gelerek İslâm'a girdiklerini bildirmiş ve esirlerle mallarının geri verilmesini istemişlerdi. Peygamber (s.a.v.) taksimatın yapıldığını, mallarla esirler arasında bir tercih yapmalarını; ama hangi tercihi yaparlarsa yapsınlar ancak Müslümanlara danıştıktan ve Müslümanlar bunu kabul ettikleri takdirde mallarını veya esirleri geri verebileceğini bildirmişti. Onlar da esirler arasında kadınların da bulunduğunu hatırlatarak esirlerinin geri verilmesini istemişlerdir. Peygamber (s.a.v.) Haşimoğullarının paylarına düşenlerin geri verileceğini söyledikten sonra diğer Müslümanlara, paylarına düşen esirleri geri verip vermeyeceklerini sor-

muş, onlar da esirlerin geri verilmesini gönül rızasıyla kabul etmişlerdir. (Beğavi, II, 280).

"Ey iman edenler! Müşrikler yalnızca bir pislikten ibarettir. O sebeple bu yıldan sonra artık Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar. Eğer muhtaç duruma düşmekten endişe ettiyseniz..."

Daha önce inkârcı olmaları sebebiyle müşriklerin Mescid-i Haram'ı onarmalarının mümkün olmadığı anlatılmış ve bundan böyle Mescid-i Haram'a yaklaşmaları yasaklanmıştı. Orada yaşayan o müşriklerin Mescid-i Haram'dan uzak tutulmalarının bir gerekçesi daha dile getirilmektedir ki o da onların pislik oluşlarıdır. Allah'a ortak koşmaları nedeniyle onlar manevi bir pisliktir. Zaten kelime insan hakkında kullanıldığında o kişinin karaktersiz ve aşağılık biri olduğu anlatılmak istenir. Onları Mescid-i Haram'dan uzaklaştırma görevi ise iman edenlere verilmiştir.

Bilindiği gibi Mekke cahiliye döneminde de en önemli merkez durumunda idi; çevrede yaşayan kabileler panayırlar münasebetiyle burada toplanıyordu. Ka'be'yi ziyarete gelenler kurbanlarıyla ve ticaret mallarıyla geliyordu. Bu sebeple burası dinî bir merkez olduğu gibi aynı zamanda ticari bir merkez idi. Müşriklerin Mescid-i Haram'a yaklaştırılmamaları, bu ekonomik faaliyeti engelleyecekti. İşte bu nedenle "**Eğer muhtaç duruma düşmekten endişe ettiyseniz bilin ki Allah dilerse sizi lutfu ile zenginleştirecektir. Allah elbette her şeyi bilen, her şeyi yerli yerince yapandır."** buyrulmaktadır. Bu da gösteriyor ki salt ekonomik nedenlerle İslâm inancı aleyhine inanmayanlara birtakım tavizler verilemez.

Maturidî, müşriklere getirilen bu yasağın zimmîleri kapsamadığını söylemektedir. (Maturidî, II, 396).

قَاتِلُوا الَّذِينَ
لَا يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ
مَا حَرَّمَ اللّٰهُ وَرَسُولُهُ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ
اُو۫تُوا الْكِتَابَ حَتّٰى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ
ع
صَاغِرُونَ ﴿٢٩﴾

29. Kendilerine kitap verilenlerden Allah'a ve ahiret gününe inanmayan, Allah ve resulünün yasakladığını haram saymayan ve hak dini din edinmeyenlerle aşağılanmış bir şekilde kendi elleriyle cizye verecekleri zamana kadar savaşın.

Müşriklerle savaş konusundan Kitap Ehli ile savaş konusuna geçiş yapılmaktadır. Hatta âyetin Kitap Ehli ile savaşı gündeme getiren ilk âyet olduğu söylenir. (İbnu Kesir, IV, 74).

Hem müşriklerle hem de Kitap Ehli ile antlaşmalar yapılmıştı. Müşrikler antlaşmaları bozdu. Bunun üzerine Mekke fethedildi. Ardından çevre kabilelerle de savaşıldı ve oralar da fethedildi. Arap topraklarında İslâmiyet gün geçtikçe yayılıyordu. İslâmiyet'in hâkimiyet sınırları gittikçe Bizans'ın sınırlarına yaklaşıyordu. Bunun üzerine Bizans, hâkimiyetleri altında ve Şam bölgesinde bulunan Gassanîleri Müslümanlar aleyhine kışkırtmaya ve onlar üzerinden Müslümanlarla savaşma planları yapmaya başladı. Medine'de bulunan Yahudiler de Hendek savaşında antlaşmalara riayet etmemiş, Müşrik ordularına yardım etmişlerdi. Bu sebeple müşriklerle savaş işi sonuca bağlandıktan ve müşriklerin gücü ortadan kaldırıldıktan sonra sıra Kitap Ehli olan Yahudi ve Hıristiyanlara gelmişti.

Ayette üç unsurdan söz edilmektedir:

a.) Allah'a ve ahiret gününe inanmamak,

b.) Allah ve resulünün haram saydıklarını haram saymamak,

c.) Bir de hak dini din edinmemek.

Özellikle birinci unsur, Kitap Ehli'nde bulunmamaktadır. Çünkü hem Yahudiler hem de Hıristiyanlar, Allah'a da ahiret gününe de inanmaktadır. Bu sebeple müfessirlerden birçoğu, bir çıkış yolu olarak onların Allah inancına şirk unsurları katmalarını ve ahirete gereği şekilde inanmamalarını göstermişlerdir. Çünkü Yahudiler Üzeyir'in Allah'ın oğlu olduğunu ileri sürüyor, Hıristiyanlar da teslise inanıyorlardı. Yine onlar din âlimlerini rab edinmişlerdir. Ayrıca Hıristiyanlar, müşriklerin adetlerine benzer şekilde cennette arsa satmaya kalkmışlardır. O halde tevhide de ahirete de inanmıyor kabul edilirler. (Maturidi, II, 398; İbnu Atiye, III, 21; Razi, XVI, 28-29). Aynı görüşü savunan Mevdûdi şöyle demektedir:

"Ehl-i Kitap'tan Allah'a ve Ahiret Günü'ne inandıklarını iddia edenler, aslında onların hiçbirine inanmadılar. Çünkü Allah'ı yegâne tek Tanrı ve bir Rab olarak tanıyan, kabul eden ve O'nun sıfatları, O'na yapılan ibadetler ve O'nun güç ve

kudreti konusunda başka herhangi bir şeyi ortak koşmayan kişi, ancak gerçekten Allah'a inanmış demektir. Hâlbuki 'şirk'in, bu tarifine göre, gerek Hıristiyanlar gerekse Yahudiler, müteakip ayetlerde de açıklandığı gibi, şirkin içindeydiler. Bu nedenle Allah'a inandıkları yolundaki iddiaları anlamsızdır. Aynı şekilde onlar, ölümden sonra dirilişe inanmış olmalarına rağmen ahirete de gerçekten inanmadılar. Zira bu yeterli değildir. Kişinin, dirilişin vuku bulacağı günde insanın iman ve amelini esas alan mutlak adaletin icra edileceğine de inanması gerekir. Aynı şekilde, hiçbir fidye, keffâret ve herhangi bir "veli" ile olan hiçbir "manevi" yakınlığın fayda vermeyeceğine inanmalıdır. Bunlar olmaksızın ahirete inanmanın tümüyle anlamsız olduğu izah gerektirmeyecek kadar açıktır. Ve bu açıdan bakılınca Yahudi ve Hıristiyanlar imanlarını bozmuşlardır. Çünkü onlar, bu tür şeylerin hesap gününde onları, adalete karşı koruyup himaye edeceğine inanmışlardır." (Mevdûdi, II, 219).

Ardından gelen 30. ayette Yahudilerin, Üzeyir'in Allah'ın oğlu olduğunu iddialarıyla Hıristiyanların, Hz. İsa'nın Allah'ın oğlu olduğuna dair iddiaları, yine 31. ayette her iki kesimin de din âlimlerini rab edindiklerine dair meselenin gündeme getirilmesi bu görüşü destekler gibi görünmektedir.

İbnu Âşûr'a göre, kendileriyle savaşılanlarda bulunan nitelikler zikredilmiştir; bu niteliklerin hepsinin bulunması gerekmez. Buna göre, söz konusu edilen niteliklerin tamamı müşriklerde var; ama Kitap Ehli'nde hak dini din edinmeme niteliği mevcuttur. Çünkü Kitap Ehli hem Allah'a ve ahiret gününe inanmaktadır hem de dinlerinde Allah'ın haram kıldığını haram kılmaktadırlar. O halde onlar sadece savaş sebeplerinden olan hak dine inanmama niteliği taşımaktadırlar. Ona göre her atıf harfi olan و harfinden sonra الَّذِينَ ism-i mevsulu tekrar edilmiş gibidir. (İbnu Âşûr, VI, 164-165).

O halde ona göre, âyetin anlamı şöyledir: "**Allah'a ve ahiret gününe inanmayanlarla Allah'ın ve resulünün yasakladığını haram saymayanlarla ve kendilerine kitap verilenlerden hak dini din edinmeyenlerle aşağılanmış bir şekilde kendi elleriyle cizye verecekleri zamana kadar savaşın.**"

Bizim kanaatimiz o ki, gerek Kitap Ehliyle yapılan savaşlarda gerekse müşriklerle yapılan savaşlarda onların inançları sebep değildir. Sebep, inançları olmuş olsaydı onlardan cizye alınması da caiz olmaz; öldürülmek veya Müslüman olmaktan başka bir alternatif bırakılmazdı. Nitekim gerek müşriklerle gerekse Kitap Ehliyle yapılan savaşlar onların antlaşmaları bozmaları ve Müslümanlara karşı saldırgan bir tavır almaları sebebiyle gerçekleşmiştir. O halde bu ayette sıralanan hususlar savaşın sebebi değildir; onlarla yapılacak savaşta Müslümanları motive etmek ve kimlerle savaştıkları konusunda onları bilgilendirmek amaçlı beyanlardır.

Gerek müşriklerin ve gerekse Kitap Ehli'nin antlaşmaları bozmaları bir fırsatı da beraberinde getirmiştir. Artık onlar Arap yarımadasından silinecek ve burası İslâm'ın merkez üssü haline getirilecektir.

Cizye, İslâm devletinde yaşayan ve Müslüman olmayan vatandaşların erkeklerinden alınan vergidir. Kendilerine sağlanan can ve mal güvenliğinden dolayı bu vergi alınır. Müslüman olmayanlar buna karşılık askerlik hizmetinden muaftır. Askerlikten muaf tutulmalarının daha başka sebepleri de olabilir; ama önemli olan inançlarına ters düşen davranışlara zorlanmamalarıdır. Çünkü Müslümanlar, şartlar tahakkuk ettiğinde o kimselerin dindaşlarıyla da savaşabilirler. Onlar da askerlik yapmaya zorlanacak olurlarsa inançlarına aykırı olarak kendi dindaşlarıyla savaşmak durumunda kalırlar.

Cizye vermeleri bir bakıma İslâm devletinin vatandaşlığını kabul ettiklerinin ve böyle yaşamaya niyetli olduklarının sembolik ifadesidir. Cizyenin kimlerden, hangi şartlarda ve ne miktarda alınacağı konusu fıkıh kitaplarıyla ahkâm tefsirlerinde ayrıntılı bir şekilde verilmektedir.

وَقَالَتِ الْيَهُودُ عُزَيْرٌ ابْنُ اللّٰهِ وَقَالَتِ
النَّصَارَى الْمَسِيحُ ابْنُ اللّٰهِ ذٰلِكَ قَوْلُهُمْ بِاَفْوَاهِهِمْ
يُضَاهِؤُنَ قَوْلَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَبْلُ قَاتَلَهُمُ
اللّٰهُ اَنّٰى يُؤْفَكُونَ ﴿٣٠﴾ اِتَّخَذُوا اَحْبَارَهُمْ
وَرُهْبَانَهُمْ اَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَالْمَسِيحَ ابْنَ
مَرْيَمَ وَمَا اُمِرُوا اِلَّا لِيَعْبُدُوا اِلٰهًا وَاحِدًا
لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ سُبْحَانَهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٣١﴾
يُرِيدُونَ اَنْ يُطْفِؤُا نُورَ اللّٰهِ بِاَفْوَاهِهِمْ وَيَاْبَى اللّٰهُ

إِلَّا أَنْ يُتِمَّ نُورَهُ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ﴿٣٢﴾
هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ
لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ ﴿٣٣﴾

30. Yahudiler, "Üzeyir Allah'ın oğludur" dediler. Hıristiyanlar da "Mesih Allah'ın oğludur" dediler. Bu, daha önceki inkârcıların sözlerine özenerek ağızlarında geveledikleri sözleridir onların. Kahretsin onları Allah, nasıl da uyduruyorlar!

31. Allah'ın yanı sıra hahamlarını ve rahiplerini, bir de Meryem oğlu İsa'yı rab ediniyorlar. Oysa tek bir İlah'tan başkasına kulluk etmemeleri kendilerine emredilmişti. Hiçbir ilâh yok; sadece O var! O, ortak koştuklarından münezzehtir.

32. Allah'ın nurunu ağızlarıyla söndürmek istiyorlar. Ama Allah, kâfirler istemese de nurunu tamamlamaktan başkasına rıza gösterip imkân vermez.

33. O'dur Resulünü doğruya rehberlik ve hak din ile gönderen. Bu sebeple müşrikler istemese de onu, dinin tamamını tebliğe muvaffak kılacaktır.

Kur'ân-ı Kerim'de *Üzeyir*'in ismi sadece bu ayette geçmektedir. Bunun dışında kendisi hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Peygamber olduğunu söyleyenler olmuşsa da sonraki âyette Kitap Ehli'nin din âlimlerini rab edinmelerinden söz edildiğine göre, onun Yahudi din âlimlerinden biri olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü bu ikinci âyette Hz. İsa din âlimleri kapsamına girmesin diye ismen zikredilmektedir. Diğer yönden din âlimlerini rab edindiklerinin vurgulanması, *"Allah'ın oğlu"* tabirinden ne anlaşılması gerektiği konusuna ışık tutmaktadır.

Üzeyir isminin İbranice'deki aslı Ezra'dır. Kitab-ı Mukaddes'te onun ismiyle anılan bir bölüm bulunmaktadır. Yahudi tarihinde Üzeyr'in önemli bir yeri bulunmaktadır. Söz konusu bölümde Allah'ın şeriatının bilgini, kâhin ve Allah'ın elinin üzerinde olduğu kişi olarak tanımlanmaktadır. (Ezra, 7/1-12). Fars kralı Artahşaşta tarafından Tevrat'ı uygulamak ve mabedi yeniden ihya

etmek ve sürgünden Kudüs'e dönen Yahudilere rehberlik etmek üzere görevlendirilmiştir.

"Yahudilerin inancına göre, Babil sürgünü sırasında kaybolduktan sonra Tevrat'ı yeniden toparlayıp cem ve tanzim eden, az çok bugünkü formu ve muhtevasıyla 'tedvin' eden kişidir o. Dolayısıyla, sonraki Yahudilikte hâkim olacak olan, kendine has, resmi ve standart Yahudi din kurumunun kurucusudur." (Encyclopedia Britannica 1963, IX, 15'den naklen Muhammed Esed, I, 358). İslâmî kaynaklarda da din bilgilerinin başı olan Ezra'nın unutulmuş olan Tevrat'ı ezberinden yeniden yazdığı ifade edilmektedir. (İbnu Âşûr, VI, 168). Üzeyr'in bu üstün vasıfları sebebiyle Yahudiler nezdinde büyük bir itibara sahip olduğu bilinmektedir. Kendisine verilen bu değer sebebiyle Yahudilerden kimilerinin kendisine birtakım ilâhî güçler atfetmeleri mümkündür.

Yahudilerde *'Üzeyir'in Allah'ın oğlu'* olduğuna dair bir inancın olmadığını iddia edenler olmuştur. Gerçekten Kitab-ı Mukaddes'te de böyle bir ifade geçmemektedir. Ancak Kitab-ı Mukaddes'te böyle bir ifadenin geçmemesi Yahudiler arasında bu görüşü ileri sürenlerin bulunmadığı anlamına gelmez. Kaldı ki elimizde mevcut Tevrat'ta *"İsrail benim oğlumdur"* (Çıkış, IV/22-23). Yine kutsal kitaplarından olan Yeremya'da *"Çünkü ben İsrail'e babayım, Efraim de ilk oğlumdur"* (Yeremya, XXXI/9) ifadeleri yer almaktadır. O halde Üzeyir için *"Allah'ın oğlu"* ifadesi Yahudilerin anlayışlarına uzak bir kullanım değildir.

Şunu da belirtmek gerekir ki Kur'ân-ı Kerim, bir inancı yahut ameli bir dinin mensuplarına yahut bir topluluğa izafe ederken o din mensuplarının yahut topluluğun fert fert tamamının o inancı kabul ettiklerini yahut o ameli işlediklerini anlatmaz; aralarında o inancı kabul eden yahut o ameli işleyenlerin bulunduğunu anlatır. Müfessirler Üzeyir'in Allah'ın oğlu olduğuna dair inancın Medine Yahudilerinin bir kısmında mevcut olduğunu söylerler. İbnu Abbas'tan nakledilen bir rivayete göre, din âlimlerinden dördünün bu görüşü ileri sürdükleri ifade edilmektedir. Rivayette bu bilginlerin adları da verilmektedir. (İbnu Atiye, III, 23). Rivayette adları geçen bu dört kişi, Peygamber (s.a.v.)'e gelerek *"Kıblemizi terk ettin ve Üzeyir'in Allah'ın oğlu olmadığını ileri sürdün. Bu durumda biz sana nasıl tabi olalım!"* demişlerdir. (Taberî, VI, 110-111).

Bundan da önemlisi, Kur'ân-ı Kerim'de geçen bu ifadeye o dönem Yahudilerinin itiraz etmemiş olmalarıdır. Şayet aralarında böyle bir inanca sahip olanlar bulunmamış olsaydı, Kur'ân'ın indirildiği dönemde, İslâm'ın açığını yakalamak için daima pusuda bekleyen, zaman zaman da müşriklere bu konuda taktikler veren Medine Yahudileri buna itiraz ederlerdi. Böyle bir itirazları olmuş olsaydı Müslüman âlimler de bu itiraza yer verirlerdi. Çünkü Müs-

lüman âlimler değişik konularda müşriklerin ve Yahudilerin itirazlarına yer vermektedirler.

Hıristiyanların Hz. İsa'yı *Allah'ın oğlu* şeklindeki nitelemeleri sadece Peygamber döneminde değil, eski zamanlardan beri bilinmektedir. Günümüzde de Hıristiyanlar bu ifadeyi kullanmaktadır. Aynı ifade elimizde mevcut İncillerde de çok defa tekrar edilmektedir.

"Bu, daha önceki inkârcıların sözlerine özenerek ağızlarında geveledikleri sözleridir onların. Kahretsin onları Allah, nasıl da uyduruyorlar!"

Yahudiler *"Üzeyir Allah'ın oğludur"*, Hıristiyanlar da *"Mesih Allah'ın oğludur"* demekle kendilerinden önce bu tür şeyleri söyleyen müşriklere benzemişlerdir. Ayrıca Allah'ın soyundan geldiğini ileri süren imparatorlara ve meleklerin Allah'ın kızları olduğunu iddia eden Arap müşriklerine benziyorlar. Çünkü Arapların bu tür şirkleri Hıristiyanların şirklerinden önce vardı. Yahudilerin Üzeyir'in Allah'ın oğlu olduğunu ileri sürmeleri Yahudiliğin ortaya çıkışından çok sonra olmuştur. Bu sebeple Arapların bu şekilde şirk koşmaları, Yahudilerin bu sözü söylemelerinden öncedir.

Belirtmek gerekir ki gerek Doğu'da gerekse Batı'da Allah'ın oğlu ve Allah'ın kimi kişilere hulûl ettiği türü inançlar Hind Brahmanizminde, Budistlerde, Çin ve Japonya'da, Eski İranlılarla Mısırlılarda, Yunan ve Roma halkları arasında mevcuttu. (Reşid Rıza, X, 399). Âyet öncelikle Arapları kastetmekle birlikte bu bölgelerde hâkim olan bu inançları da kastetmektedir.

"Allah'ın yanı sıra hahamlarını ve rahiplerini, bir de Meryem oğlu İsa'yı rab ediniyorlar…"

Âyet, Kitap Ehli'nin Üzeyir ve İsa'ya Allah'ın oğlu derken neyi kastettiklerine açıklık getirmektedir. Bu, Ehl-i Kitap'ın onları Rab edinmeleri, yani ilâhî birtakım vasıfları onlara vermeleridir. Onları Rab edinmeleri, bazı alanlarda onları Allah'a benzer bir otorite tanımalarıdır. Kitab Ehli'nde ilâhî birtakım vasıfları insanlara verme işi peygamberlerle de sınırlı değildir, din âlimlerine de bu vasıfları verdikleri vakidir. İşte bu âyette bu husus dile getirilmektedir. Gerek Yahudiler gerekse Hıristiyanlar arasında din âlimlerinin helal ya da haram kılma yetkisine sahip olduklarına inananlar vardır. Adiy b. Hatim henüz yeni İslâm'a girdiği bir sırada bu âyet inmiş ve Peygamber (s.a.v.)'e giden Adiy ile Peygamber arasında şu konuşma cereyan etmiştir:

— Ey Allah'ın Resulü! Biz onlara kulluk etmiyorduk ki?

— Onlar, Allah'ın helal kıldığını haram, haram kıldığını helal kılıyorlardı ve siz de onlara uymuyor muydunuz?

— Evet.

— İşte burada söylenen de odur. (Razi, XVI, 37).

Razi bu rivayeti naklettikten sonra Müslümanların bu konudaki durumlarına dair şu değerlendirmeyi yapmaktadır: *"Üstadımız, efendimiz, muhakkiklerin ve müçtehitlerin sonuncusu[1] (Allah kendisinden razı olsun) dedi ki: 'Fakihlerin mukallitlerinden bir grupla karşılaştım. Bazı meselelerde mezheplerine ters düşen birçok âyeti onlara okudum. Ne o âyetlerde anlatılanları kabul ettiler ne de o ayetlere iltifat ettiler. Hayretler içerisinde bana bakakaldılar. Demek istiyorlardı ki geçmişimizden gelen rivayetler bu âyetlere aykırı olduğu halde bu âyetlerin zâhirleriyle amel etmek mümkün mü?"* İyi düşünecek olursan bu hastalığın dünya ehlinin çoğunun damarlarında mevcut olduğunu görürsün. (Razi, XVI, 37). Razi döneminde böyleleri pek çoktu, günümüzde ise oranları daha da artmıştır.

Dinde bilinmesi zorunlu olan hususlarda din âlimleri şayet Allah'ın helal kıldığına haram haram, kıldığına da helal diyor ve halk da bu konularda onlara uyuyorlarsa onları Rab ediniyorlar demektir. (İbnu Âşûr, VI, 170). "**Oysa tek bir İlah'tan başkasına kulluk etmemeleri kendilerine emredilmişti. Hiçbir ilâh yok; sadece O var! O, ortak koştuklarından münezzehtir.**"

Kuşkusuz, Kitap Ehli hakkında söylenenler Müslümanlar için de geçerlidir. Müslümanlardan da aynı duruma düşenler olursa onlar da din âlimlerini Rab ediniyorlar demektir. Bu gibi hususların Kitap Ehli'ne has olduğunu düşünmek, dini anlamamaktır ve cehaletin bir sonucudur. Cehalet ise insanı kurtaramaz. Allah'ın yetkilerini kişi veya kurumlara devretmek, helal kılma ve yasaklama yetkisini onlara tanımak, onları rab edinmek anlamına gelir. Böyle birinin Allah inancı sağlam bir inanç değildir. Kitap Ehli'nin de Allah'a oğul isnat etmeleri; oğulluk isnat ettikleri bu kimselere ilâhî birtakım vasıflar vermeleri, bir de din âlimlerine helal haram kılma yetkisi tanımaları, Allah hakkındaki inançlarını anlamsız kılmıştır.

"Allah'ın nurunu ağızlarıyla söndürmek istiyorlar. Ama Allah, kâfirler istemese de nurunu tamamlamaktan başkasına rıza gösterip imkân vermez."

29. ayette Müslümanlardan, Kitap Ehli'yle savaşmaları istenmişti. Ardın-

1 Razi'nin saygı duyduğu ve ilimlerini takdir ettiği iki hocası vardır: Babası ve Bağavî. Bu sebeple ikisinden birini kastediyor olmalıdır.

dan onların olumsuz tavırları gündeme getirilmişti. Burada da onların bir başka çirkin tavırları, çirkin diğer bir tavırları gündeme getirilerek Müslümanları onlarla savaşma konusunda bir teşvik vardır. Onlar İslâm'ın parlayan aydınlığını bir üfürüşte söndürmek istiyorlar. Ama Allah buna izin vermeyecek, nurunu tamamlayacaktır. Nitekim kısa bir süre içerisinde İslâmiyet uzak bölgelere kadar yayılmış; sahabe döneminde Arabistan yarımadasının tamamı fethedilmiş, İran ve Kuzey Afrika'nın tamamı İslâm ülkesine katılmıştı. Söz konusu topraklar sadece fethedilmekle kalmamış, buralarda yaşayanların büyük çoğunluğu İslâm'ı din olarak seçmişti. O günün ulaşım imkânları içerisinde bir insan fethedilen yerlerin merkez şehirlerini dolaşmaya kalksaydı bekli de ömrü buna yetmezdi. Kuşku yok ki o günün Müslümanlarının kalitesinde bugün de Müslüman olsa İslâmiyet aynı hızla yayılacaktır. Dikkat edilirse ilk dönem Müslümanlarının fethettikleri bölgelerin büyük çoğunluğu hala Müslüman'dır. İlk dönem Müslümanları, inançlara baskı uygulamamış, Müslüman olsun veya olmasın herkese adil davranmışlardır.

"O'dur resulünü doğruya rehberlik ve hak din ile gönderen. Bu sebeple müşrikler itemese de onu, dinin tamamını tebliğe muvaffak kılacaktır."

Madem Allah peygamberini hak din ile göndermiştir o halde onun bu dini tebliğ misyonunu bütünüyle yerine getirmesine yardımcı da olacaktır. Müşrikler istemese de bu görev tamamlanacaktır. Müşrikler Kur'ân'ın insanlara ulaşıp onları etkilemesini önlemek için Kur'ân'ın dinlenilmesine engel olmaya çalışmışlar (Fussilet 41/36), Müslüman olanları dinlerinden döndürmek için baskı ve işkence uygulamışlar ve bu tedbirler işe yaramayınca da Peygamber'in kendisini öldürmek için suikastler tertip etmişlerdir. Ancak teşebbüsleri akamete uğramıştır. Nihayet Peygamber Müslümanlarla birlikte Medine'ye hicret etmiş, ama müşrikler yine saldırılarıyla İslâm'ın bütünüyle vuzûha kavuşup anlaşılır hale gelmesi için ellerinden geleni yapmışlardır.

Âyete verdiğimiz meâl ve yaptığımız yorum önceki âyetle de tam uyum içerisindedir. Çünkü önceki ayette **"Allah'ın nurunu ağızlarıyla söndürmek istiyorlar. Ama Allah, kâfirler istemese de nurunu tamamlamaktan başkasına rıza gösterip imkân vermez."** denilmekteydi. Nurun tamamlanabilmesi için vahyin tamamının Peygamber'e gelmesi ve onun da kendisine gelen vahyi insanlara tebliğ etmesiyle mümkündür. İşte tefsirini yapmakta olduğumuz âyette Allah bu konuda peygamberine destek olacağını, ona yardım edeceğini ve Allah desteği sayesinde Peygamber'in bu zor işin hakkından geleceğini haber vermektedir.

Fetih sûresinin 28. âyeti ile ve Saff sûresinin 9. ayetinde de benzeri ifadeler yer almaktadır. Diğer âyetlerin ikisinde de hitap müşrikleredir ve ikisinin de anlatım bağlamı (siyak) aynıdır. Burada olduğu gibi Saff sûresinde de söz konusu ayetten önce Allah'ın nurunu ağızlarıyla söndürmek istedikleri ve inkâr edenler istemese de Allah'ın nurunu tamamlayacağı aynı kelimelerle dile getirilmektedir.

Âyete verdiğimiz meâl İbnu Abbas'tan nakledilen bir rivayette dile getirilenle aynıdır. (Taberî, XIV, 215). Buna rağmen müfessirlerin ekseriyeti âyete farklı bir manâermişlerdir. Türkçe meâllerin tamamına yakınında bu farklı manâ tekrar edilmiştir. Müfessirlerin verdiği manâ ve yaptıkları yorumlar, Fetih sûresinin 28. âyetiyle Saff sûresinin 9. âyetinin tefsirinde incelenip değerlendirilecektir.

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُٓوا اِنَّ كَث۪يرًا مِنَ الْاَحْبَارِ وَالرُّهْبَانِ
لَيَأْكُلُونَ اَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَيَصُدُّونَ
عَنْ سَب۪يلِ اللّٰهِۜ وَالَّذ۪ينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ
وَلَا يُنْفِقُونَهَا ف۪ي سَب۪يلِ اللّٰهِۙ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ اَل۪يمٍۙ ﴿٣٤﴾
يَوْمَ يُحْمٰى عَلَيْهَا ف۪ي نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوٰى بِهَا جِبَاهُهُمْ
وَجُنُوبُهُمْ وَظُهُورُهُمْۜ هٰذَا مَا كَنَزْتُمْ لِاَنْفُسِكُمْ
فَذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْنِزُونَ ﴿٣٥﴾

34. Ey iman edenler! Yahudi din bilginleriyle Hıristiyan din bilginlerinin birçoğu halkın mallarını haksız yere yiyiyorlar ve Allah'ın yolundan alıkoyuyorlar. Bir de altın ve gümüşü biriktirip Allah yolunda harcamayanlar var ya işte onları acıklı bir azapla müjdele.

35. Bu biriktirdiklerinin cehennem ateşinde kızdırılıp alınlarına, böğürlerine ve sırtlarına bastırılacağı gün onlara denir ki: "İşte bun-

lar kendiniz için yığıp sakladıklarınız! O halde tadın bakalım yığıp saklıyor olduklarınızı!"

İnsanların mallarını haksız yere yemek, malı, meşru olmayan yollardan elde etmektir. Yahudi din âlimleriyle Hıristiyan din âlimlerinden birçoğu dini istismar ederek meşru olmayan yollardan mal biriktirme yoluna gitmişlerdir. Söz konusu din âlimleri, Allah katında insanlara şefaatçi olacaklarını, günahlarının bağışlanmasını sağlayacaklarını telkin ederek yahut halk nezdinde itibar sahibi olan kimselerin türbedarlığını yapıp insanlar bu türbelere hediye verdiklerinde, kurban kestiklerinde veya mallarını vakfettiklerinde bağışlanacaklarını, ihtiyaçlarının karşılanacağını, hastalıklardan kurtulacaklarını anlatarak mallarını alıyorlardı. Hıristiyan din âlimlerinin günahları bağışlama ve cennetten arsa satma adına insanlardan para aldıkları bilinmektedir. Kimilerine cenneti vaat ederken, onlara karşı gelenlerin de cehennemlik olduklarına karar veriyorlardı.

Türbedarlık yaparak geçinme Müslümanlar arasında da yaygın bir hastalıktır. Yine hatim indirme ve mevlit karşılığında para alma gibi davranışları da bunlara ilave etmek gerekir. Kuşkusuz, Peygamber (s.a.v.): "*Sizden öncekilerin yaptıklarını sizler de aynen yapacak adım adım, karış karış onları takip edeceksiniz*" (Buhari, IV, 169; Müslim, IV, 2054) sözünü boşuna söylememiştir.

Bu gibi davranışların kendisi Allah'ın dininden, tevhit inancından insanları alıkoymaktır. Âyette geçen "**Allah'ın yolundan alıkoyarlar"** ifadesi, öncelikle bu tür davranışları kapsar. Kısaca bu din âlimleri, dine sarılmayın, ibadetlerinizi yerine getirmeyin, dinin emirlerini yerine getirmeyin diyerek insanları dinden alıkoymazlar; bilakis bunların propagandasını yaparlar. Ama yaptıkları telkinlerle insanları, dinin temeli olan tevhitten uzaklaştırırlar. Halk nezdinde bu gibi kimselerin itibar sahibi olmaları bizi aldatmamalıdır. Halkın bir kesimi nezdinde itibar sahibi olmasalar zaten dini istismar edemezler.

Kur'ân-ı Kerim, ifadelerinde çok dikkatlidir. Bu sebeple Yahudi ve Hıristiyan âlimlerinden hepsinin değil, birçoğunun bu tür davranışlar içerisinde olduklarını söylemektedir.

Ayrıca söz konusu din âlimlerinin, insanların mallarını haksız yere nasıl yedikleri konusunu kapalı bırakmış ki âyet, dini istismar ederek yapılan bütün gayri meşru yolları kapsasın. Örneğin, gerek geçmişte gerekse günümüzde idarecilerin gayr-i meşru davranışlarını halk nezdinde meşru gösterme çabasını, mevki ve itibar kazanmak için idarecilerin ve gayr-i İslâmî sistemlerin hoşuna gidecek şekilde dini yorumlama işini de âyette sözü edilen *halkın mal-*

larını haksız yere yemek ve Allah'ın yolundan alıkoymak olarak değerlendirmek gerekir.

Âyetin "**Bir de altın ve gümüşü biriktirip Allah yolunda harcamayanlar var ya işte onları acıklı bir azapla müjdele**" kısmının, sözü edilen Yahudi ve Hıristiyan din bilgileriyle ilgili mi yoksa Müslümanlarla mı ilgili olduğu konusunda farklı görüşler vardır. Bununla birlikte her iki kesime de hitap ettiğini söyleyen müfessirler pek çoktur. Bizce de hitap her iki kesimedir. Zaten Kitap Ehli bilginleri bunu yaptıklarından dolayı kınanıyorlarsa aynı şeyi yapan Müslümanlar da bu kınamanın kapsamına girerler.

Mal biriktirme; Kur'ân-ı Kerim'in ifadesiyle kenz nedir? Mal biriktirmek bütünüyle yasak mıdır? Bunun sınırı nedir?

Sahabeden nakledilen rivayetlere göre, malının zekâtını veren mü'min kenz yapmış olmaz. Buna göre, zekâtını verenler Allah yolunda harcama yapmış olurlar. Ancak yine sahabeden Ebu Zerr'e göre, kişinin ihtiyacından fazlasını biriktirmesi kenze girer. Her iki görüşle ilgili rivayetler için bk. Taberî, VI, 117-119; Bağavi, II, 287-288; İbnu Âşûr, VI, 176-178).

Müfessirlerin çoğu da sahabenin çoğunluğu gibi genelde kenz yapmayı, zekât vermeme ile izah etmişlerdir. Ancak İbnu Âşûr'un da belirttiği gibi zekât bu ayetten önce emredilmişti. Normal durumlarda infak zekâtı içerir. Ama arızî durumlarda, mesela Müslümanların bir musibete uğramaları gibi durumlarda zekât dışında Allah yolunda harcama zorunlu hale gelir, yani farz olur. (İbnu Âşûr, VI, 176-177). Bazıları ise her halükârda altın ve gümüşü, yani parayı stok etmenin ekonomik hareketliliği engelleyeceğinden câiz olmadığını söylemişlerdir.

"Bu biriktirdiklerinin cehennem ateşinde kızdırılıp alınlarına, böğürlerine ve sırtlarına bastırılacağı gün onlara denir ki: "İşte bunlar kendiniz için yığıp sakladıklarınız! O halde tadın bakalım yığıp saklıyor olduklarınızı!"

Alınları, böğürleri ve sırtlarından maksat, vücudun tamamıdır. Çünkü vücudun her bir kısmı dağlanınca farklı bir acı duyulur. İşte mallarını biriktirip Allah yolunda harcamayanların cezaları budur. Bu mallar cehennem ateşinde kızdırılıp vücutları onlarla dağlanınca melekler: **"İşte bunlar kendiniz için yığıp sakladıklarınız! O halde tadın bakalım yığıp saklıyor olduklarınızı!"** diyeceklerdir.

إِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِنْدَ
اللّٰهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا فِي كِتَابِ اللّٰهِ يَوْمَ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ
وَالْاَرْضَ مِنْهَا اَرْبَعَةٌ حُرُمٌ ذٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ فَلَا تَظْلِمُوا
فِيهِنَّ اَنْفُسَكُمْ وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً كَمَا
يُقَاتِلُونَكُمْ كَافَّةً وَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ ﴿٣٦﴾
اِنَّمَا النَّسِيٓءُ زِيَادَةٌ فِي الْكُفْرِ يُضَلُّ بِهِ الَّذِينَ كَفَرُوا
يُحِلُّونَهُ عَامًا وَيُحَرِّمُونَهُ عَامًا لِيُوَاطِؤُا عِدَّةَ مَا حَرَّمَ
اللّٰهُ فَيُحِلُّوا مَا حَرَّمَ اللّٰهُ زُيِّنَ لَهُمْ سُٓوءُ اَعْمَالِهِمْ
وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿٣٧﴾

36. Ayların sayısı, Allah katında on iki olup bunların dördü haram aylardır. Gökleri ve yeri yarattığı gün Allah'ın Kitab'ında bu böyledir. Dosdoğru din işte budur. Öyleyse bu aylarda kendinize zulmetmeyin, müşriklerin sizinle topyekûn savaştıkları gibi siz de onlarla topyekûn savaşın. Ve bilin ki Allah muttakilerle beraberdir.

37. Bir ayın haramlığını diğer aya bırakma âdeti inkârda ileri gitmekten başka bir şey değildir; inkârcılar bununla saptırılırlar. Allah'ın yasakladığı sayıya uyarlamak için o (değiştirilen ayı) **bir yıl helal, bir yıl haram sayıyorlar. Böylece Allah'ın haram kıldığını helal kılmak istiyorlar. Kötü amelleri kendilerine güzel gösterildi. Allah da kâfirler güruhunu hidayete eriştirmez.**

Haram aylardan; Zilkade, Zilhicce ve Muharrem muhtemelen Hac için; Recep ayı da Umre için haram sayılmıştır. Araplar, Hz. İbrahim ve Hz. İsmail'in şeriatlarında bu aylarda savaşmanın haram kılındığını, dolayısıyla bu ayların kutsal aylar olduklarını kabul ediyorlardı. İslâmiyet de bu aylarda savaşmayı yasaklamıştır. Ancak Araplar değişik nedenlerle bu ayların bazen sayılarını bazen de vakitlerini değiştiriyorlardı. Niçin bu değişiklikleri yaptıklarına dair farklı sebepler zikredilmektedir. Belki de zikredilen bu sebeplerin tamamı söz konusu idi. Yani aylarda her değişiklik yaptıklarında bunun sebebi farklı olabiliyordu. Ama genelde, savaşmak istediklerinde bu aylardan birine denk gelmişlerse ayı erteledikleri için uygulamalarına, erteleme anlamına gelen *nesî'* dediklerine dair görüş ağır basmaktadır. İşte ayların yerlerini değiştirmek veya onları ertelemek, inkârda ileri gitmek olarak değerlendirilmiştir. O halde Allah'ın zaman, mekân ve sosyal meselelerle ilgili hükümlerine uymamak; onlara karşı gelmek inkâr, yani küfür olarak değerlendirilir.

"Gökleri ve yeri yarattığız gün Allah'ın Kitab'ında bu böyledir" cümlesi ile muhtemelen yüce Allah'ın evrene hâkim kıldığı *tabiat kanunları* kastedilmektedir. Yüce Allah gökleri ve yeri yarattığı gün, onlara böyle bir düzen vermiş; ayların on iki olmasını ve bu aylardan dördünün haram aylar olmasını dilemiştir. Bu kanunlara uymak, aynı zamanda Allah'ın emirlerine uymaktır. Tabiata hâkim kanunları Allah'ın yerine koyma gibi bir anlayışa tepki olarak Müslümanlar arasında *tabiat kanunları* sözünden rahatsızlık duyanlar vardır. Oysa tabiata bu kanunları hâkim kılan, bu kanunları düzenleyen Yüce Allah'ın kendisidir. Bu sebeple Müslüman, evrene hâkim olan bu kanunlarla çelişkiye düşmemeye çalışmalıdır.

Müslümanlar haram aylara saygı gösterir, bu aylarda savaşmazlar. Ama müşrikler bu ayların saygınlığını tanımayıp saldıracak olurlarsa Müslümanlar da karşılık verir, savaşırlar: **"müşriklerin sizinle topyekûn savaştıkları gibi siz de onlarla topyekûn savaşın."** Kuşkusuz Allah'ın koyduğu sınırları aşmayan, emirlerini yerine getiren ve yasaklarından sakınan; savaşma ve savaşmama konularında da bunlara riayet eden mü'minleri Allah sever ve onlarla birlikte olur. "**Ve bilin ki Allah, muttakilerle beraberdir.**"

"Allah, inkâr eden topluluğu doğru yola eriştirmez."

Yüce Allah insanları inkâra zorlamadığı gibi hidayete de zorlamaz. Hem hidayeti hem de sapkınlığı isteyen insanın kendisidir. Bu sebeple şu inkâr edenlerin kendileri küfür yolunu seçmişlerse Allah onları zorla hidayete sokacak değildir.

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ
اٰمَنُوا مَا لَكُمْ اِذَا ق۪يلَ لَكُمُ انْفِرُوا ف۪ي سَب۪يلِ اللّٰهِ
اثَّاقَلْتُمْ اِلَى الْاَرْضِؕ اَرَض۪يتُمْ بِالْحَيٰوةِ الدُّنْيَا مِنَ
الْاٰخِرَةِۚ فَمَا مَتَاعُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا فِي الْاٰخِرَةِ اِلَّا
قَل۪يلٌ ﴿٣٨﴾ اِلَّا تَنْفِرُوا يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا اَل۪يمًا
وَيَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ وَلَا تَضُرُّوهُ شَيْـًٔاؕ
وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌ ﴿٣٩﴾ اِلَّا تَنْصُرُوهُ فَقَدْ
نَصَرَهُ اللّٰهُ اِذْ اَخْرَجَهُ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا ثَانِيَ اثْنَيْنِ
اِذْ هُمَا فِي الْغَارِ اِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِه۪ لَا تَحْزَنْ
اِنَّ اللّٰهَ مَعَنَاۚ فَاَنْزَلَ اللّٰهُ سَك۪ينَتَهُ عَلَيْهِ وَاَيَّدَهُ
بِجُنُودٍ لَمْ تَرَوْهَا وَجَعَلَ كَلِمَةَ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا السُّفْلٰىؕ
وَكَلِمَةُ اللّٰهِ هِيَ الْعُلْيَاؕ وَاللّٰهُ عَز۪يزٌ حَك۪يمٌ ﴿٤٠﴾
اِنْفِرُوا خِفَافًا وَثِقَالًا وَجَاهِدُوا بِاَمْوَالِكُمْ
وَاَنْفُسِكُمْ ف۪ي سَب۪يلِ اللّٰهِؕ ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٤١﴾

38. Ey iman edenler! Size, "Haydi cihada çıkın!" denildiğinde ne oldu da yere çakılıp kaldınız? Yoksa ahirete karşılık dünya hayatını mı tercih ettiniz? Oysa dünya hayatının hazzı ahiretinkine kıyasla çok daha azdır.

39. Şayet savaşa çıkmazsanız Allah sizi acıklı bir azapla cezalandırır ve yerinize başka bir topluluk getirir ve siz de O'na hiçbir zarar veremezsiniz. Allah her şeye gücü yetendir.

40. Şayet ona (Peygamber'e) **yardım etmezseniz biliniz ki Allah, kâfirler iki kişiden ikincisi olarak onu çıkardıklarında; ikisi mağarada iken o, arkadaşına; "Üzülme, hiç şüphe yok ki Allah bizimle beraberdir." derken ona yardım etmişti. O zaman Allah ona sekinetini indirmiş; görmediğiniz ordularla onu desteklemiş ve inkâr edenlerin sözünü bütünüyle yere düşürmüştü. Allah'ın sözüne gelince, o en yücedir. Allah her şeye gücü yetendir ve her şeyi yerli yerince yapandır.**

41. İster hafif ister ağır olarak; her hâlukarda çıkın savaşa! Mallarınızla ve canlarınızla Allah yolunda cihad edin. Bu sizin için daha hayırlıdır; şayet bilirseniz.

İnkâr edenlerin ve Kitap Ehli'nin olumsuz ve çirkin tavırları önceki âyetlerde dile getirilmişti. O halde sıra, Müslümanları onlarla savaşmaya teşvik etmeye gelmiştir. İşte bu âyetlerde, şartlar ne denli çetin olursa olsun Müslümanlar Allah yolunda cihada teşvik edilmektedir.

Müfessirlerin belirttiğine göre âyetler Tebük seferi sebebiyle indirilmiştir. Mekke fethi, Huneyn ve Taif gazveleri henüz yeni yapılmış Müslümanlar yorgun düşmüşlerdi. Mevsim yaz idi ve hava çok sıcaktı. O yıl kurak geçmişti ve hasat mevsimiydi. Zaten az olan mahsul de, yerde kalacaktı. Ayrıca Bizans gibi güçlü bir imparatorlukla savaşılacaktı. Netice olarak savaştan kaçınmak için her türlü sebep vardı. Bu sebeplerle Müslümanlar arasında savaşa gitmeyi ağırdan alanlar vardı.

Ne var ki savaşa çıkmak da zorunlu bir hal almıştı. Bizans'ın bazı Hıristiyan Arap kabilelerini yanına alarak Medine'yi istila edeceği haberi Peygamber'e ulaşmıştı. Bu haber öyle yayılmıştı ki her an Bizans'ın saldırısı bekleniyordu.

Peygamber (s.a.v.) sefer hazırlığına başladı ve Müslümanları savaşa çağırdı. İslâm hukukçuları, devlet başkanının savaşa çağrı yapması durumunda, çağrı kime yönelik ise onların tamamının savaşa katılması farz olur, demişlerdir. Çünkü bu çağrıya icabet etmeyi ağırdan alanlar şiddetli bir dille kınanmakta, dünya hayatını ahiret hayatına tercih edenler olarak değerlendirilmektedir. Peygamber onları yücelere yükselmeye çağırıyorken onlar aşağılara, yani yere çakılmayı tercih ediyorlardı. Bu, ahirete ve orada yüce Allah'ın iman edenlere vaat ettiği büyük mükâfata gerçekten inanmış olanların tavrı olamaz!

Âyetler Tebük seferi nedeniyle indirilmiş olsalar da her dönem ve her bölgede bu durumda olan Müslümanlara hitap etmektedir. Hayatlarını ve hedeflerini ekonomik çıkar üzere kuranlar ahirete gerçekten inanmış olamaz. Gerçekten inanıyor olsalar, dünya hayatı nimetlerinin ahirette yüce Allah'ın iman edenlere hazırladığı nimetler karşısında bir hiç olduğunu bilirler.

"Şayet savaşa çıkmazsanız Allah sizi acıklı bir azapla cezalandırır ve yerinize başka bir topluluk getirir ve siz de O'na hiçbir zarar veremezsiniz. Allah her şeye gücü yetendir."

Bu âyet de genel toplumsal bir kuralı dile getirmektedir. Kendilerine yapılacak saldırılara karşı koymayanlar, hem bu dünyada düşmanın çizmeleri altında ezilir ve onursuzca bir hayat yaşarlar hem de ahirette Allah'ın emirlerine uymadıkları için cezalandırılırlar.

İslâm dini son dindir. Bu sebeple de Allah onu sahipsiz bırakmaz. Bir topluluk ona sahip çıkmazsa başka bir topluluk sahiplenir. Bu din ne bir ırkın ne bir topluluğun ne de bir bölgenin mahkûmudur. Âyetle öncelikle sahabe nesli kastedilmekte ve savaşa çıkmadıkları takdirde yerlerine başka bir topluluğun getirileceği ifade edilmektedir. İslâm dini ilk dönem Müslümanları olan sahabeye mahkûm ve onların sahiplenmelerine muhtaç değilse onlardan sonra hiç kimseye muhtaç ve mahkûm olamaz. Hangi topluluk olursa olsun cihadı terk etmişse alnına onursuzluk ve haysiyetsizlik damgası vurulmuştur.

"Şayet ona (Peygamber'e) **yardım etmezseniz biliniz ki Allah, kâfirler iki kişiden ikincisi olarak onu çıkardıklarında; ikisi mağarada iken o, arkadaşına; "Üzülme, hiç şüphe yok ki Allah bizimle beraberdir." derken ona yardım etmişti..."**

Tebük seferine katılmayanların çoğu münafıktı. Peygamber'in Tebük'te büyük bir darbe yiyeceğini düşünüyorlardı. Ama Peygamber daha önce de böyle zor durumlarla karşılaşmıştı ve Allah yardımına koşmuştu. Mekke'den çıktığında yanında Ebu Bekir'den başka kimse yoktu. Müşriklerin takibinden kurtulmak için bir mağaraya sığındılar. Düşman mağaranın kapısına kadar gelmişti. Bu sırada Hz. Ebu Bekir yakalanacaklarından endişeye kapılmıştı. Peygamber (s.a.v.), **"O zaman Allah ona sekinetini indirmiş; görmediğiniz ordularla onu desteklemiş ve inkâr edenlerin sözünü bütünüyle yere düşürmüştü. Allah'ın sözüne gelince, o en yücedir. Allah her şeye gücü yetendir ve her şeyi yerli yerince yapandır."** âyetinde işaret edildiği gibi Allah'ın yardımı onlarla beraber olmuştu. Bedir savaşında da Müslümanların sayısı az, düşman ise güçlüydü. Ama Allah bu savaşta peygamberini görünmez bir orduyla, yani meleklerle desteklemişti. Kuşkusuz, Allah gücü her şeye yetendir. Bu sebeple O'nun sözü daima en yücedir.

Burada, *Allah'ın sözü* ile tevhit kastediliyor olabileceği gibi Müslümanların galip geleceğine dair verdiği söz ve iradesi de kastediliyor olabilir. Allah'ın sözünün yüce olduğuna gerçekten iman edenlerin herhangi bir durumda ümitsizliğe kapılmaları düşünülemez.

"İster hafif ister ağır olarak; her hâlukarda çıkın savaşa! Mallarınızla ve canlarınızla Allah yolunda cihad edin. Bu sizin için daha hayırlıdır; şayet bilirseniz."

"**İster hafif ister ağır olarak...**" sözleri çok geniş bir anlama sahiptir. Cihada çıkılması emredildiğinde, bundan hoşlansanız da hoşlanmasınız da zor da olsa kolay da olsa zengin de olsanız fakir de silahınız olsa da olmasa da şartlarınız uygun olsa da olmasa da genç ve sağlıklı olsanız yaşlı ve hasta da olsanız savaşa gitmelisiniz.

Daha önce de dikkat çekmiştik. İslâm, toprak fethetmek ve insanları hâkimiyeti altına almak maksadıyla savaş açmaz, İslâm'ın öngördüğü savaş savunma savaşıdır; düşman saldırısına karşı koymaktır. Bu sebeple devlet başkanının savaş çağrısına her müslüman mutlak surette olumlu cevap vermelidir. Çünkü Müslümanların mevcudiyetleri ve hürriyetleri tehlike altındadır. Bu sebeple savaşa katılmak, Müslümanların hem dünyaları hem de ahiretleri için daha hayırlıdır.

Müslümanlara cihad konusunda genel çağrı yapıldığında, mesela, yatalak olanlar, gözü görmeyenler vs. gibi gerçekten tam bir mazereti olanlar bu çağrıdan muaftır. Diğerlerinin tamamının bu çağrıya icabet etmeleri gerekir.

لَوْ كَانَ عَرَضًا قَرِيبًا وَسَفَرًا قَاصِدًا لَاتَّبَعُوكَ وَلٰكِنْ
بَعُدَتْ عَلَيْهِمُ الشُّقَّةُ وَسَيَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ لَوِ اسْتَطَعْنَا
لَخَرَجْنَا مَعَكُمْ يُهْلِكُونَ اَنْفُسَهُمْ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ اِنَّهُمْ
لَكَاذِبُونَ ﴿٤٢﴾ عَفَا اللّٰهُ عَنْكَ لِمَ اَذِنْتَ لَهُمْ حَتّٰى
يَتَبَيَّنَ لَكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَتَعْلَمَ الْكَاذِبِينَ ﴿٤٣﴾ لَا

يَسْتَأْذِنُكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ اَنْ يُجَاهِدُوا
بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِالْمُتَّقِينَ ﴿٤٤﴾ اِنَّمَا
يَسْتَأْذِنُكَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ
وَارْتَابَتْ قُلُوبُهُمْ فَهُمْ فِي رَيْبِهِمْ يَتَرَدَّدُونَ ﴿٤٥﴾ وَلَوْ
اَرَادُوا الْخُرُوجَ لَاَعَدُّوا لَهُ عُدَّةً وَلٰكِنْ كَرِهَ اللّٰهُ انْبِعَاثَهُمْ
فَثَبَّطَهُمْ وَقِيلَ اقْعُدُوا مَعَ الْقَاعِدِينَ ﴿٤٦﴾ لَوْ خَرَجُوا فِيكُمْ
مَا زَادُوكُمْ اِلَّا خَبَالًا وَلَاَوْضَعُوا خِلَالَكُمْ يَبْغُونَكُمُ
الْفِتْنَةَ وَفِيكُمْ سَمَّاعُونَ لَهُمْ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ ﴿٤٧﴾
لَقَدِ ابْتَغَوُا الْفِتْنَةَ مِنْ قَبْلُ وَقَلَّبُوا لَكَ الْاُمُورَ حَتّٰى
جَاءَ الْحَقُّ وَظَهَرَ اَمْرُ اللّٰهِ وَهُمْ كَارِهُونَ ﴿٤٨﴾

42. Şayet kolay elde edilir bir menfaat ve normal bir sefer olsaydı mutlaka peşine takılırlardı. Fakat bu meşakkatli yol onlara uzak geldi. Kendilerini paralarcasına, "gücümüz olsaydı mutlaka sizinle beraber çıkardık" diye Allah üzerine yemin edecekler. Kendilerini helâke sürüklüyorlar. Oysa Allah onların kesin olarak yalan söylediklerini bilmektedir.

43. Allah seni affetsin, kimin doğru söylediği ve kimin yalan söylediği senin için tam olarak ortaya çıkmadan ne diye onlara izin verdin?

44. Allah'a ve ahiret gününe iman edenler, mallarıyla ve canlarıyla cihad etmeleri söz konusuyken senden izin istemezler. Allah muttakileri gayet iyi bilmektedir.

45. **Senden izin isteyenler sadece Allah'a ve ahiret gününe iman etmeyenlerdir. Onların kalpleri de şüpheye düşmüştür; hem bu şüphelerinde bocalayıp dururlar.**

46. **Eğer onlar çıkmayı gerçekten isteselerdi herhalde bunun için bir hazırlık yaparlardı. Fakat Allah onların harekete geçmelerini istemedi ve bu yüzden onları bulundukları yere çakılı bıraktı. Ve onlara dendi ki: "Oturun bakalım siz de diğer oturanlarla birlikte!"**

47. **Şayet sizinle birlikte çıkmış olsalardı aranıza bir nifak sokmaktan başka size katkıları olmadığı gibi sizleri birbirinize düşürmek için aranıza da sokuldulardı; üstelik içinizde onlara kulak verenler de vardır. Mamafih Allah zalimleri bilendir.**

48. **Aslında onlar bundan önce de fitne çıkarmaya çalışmışlar ve sana karşı türlü türlü düzenler kurmuşlardı. Nihayet onlar istemese de hak yerini buldu; Allah'ın isteği galip geldi.**

İlk âyet, seferden geri kalanların içyüzünü ortaya koymakta ve izin isterken ileri sürdükleri mazeretlerin uydurma mazeretler olduğunu haber vermektedir. Kolay elde edilir bir ganimet olsaydı savaştan geri kalmayacaklarını haber vermektedir. Büyük zorluklara katlanmak zayıf iradeli kimselerin işi değildir. Onlar daima bu tür durumlarda mazeretler uydururlar.

Savaştan geri kalanların çoğunlukla münafıklardan oluştuğuna dikkat çekmiştik. Bir kısmı ise zayıf iradeli korkak kimselerdi. Bu karakterde insanlara her toplumda rastlanır.

Belirtmek gerekir ki sefere katılanların sayısı göz önünde bulundurulacak olursa sefere katılmayanların sayısı devede kulak mesabesindeydi. Çünkü siyer yazarlarının naklettiklerinden, bu sefere katılanların sayısının otuz bin civarında olduğu anlaşılmaktadır. Sefere katılmayanlar ise ancak yüz kişi kadardı.

Ayette, "وَسَيَحْلِفُونَ :*Yemin edecekler*" dendiğine göre bu âyet, gelip yemin etmelerinden önce indirilmiş olmalıdır. Kelimenin başında gelen **"sîn"** harfi Arap dilinde yakın gelecek için kullanılır. Âyet, seferden geri kalanların gelip yemin edeceklerini önceden haber verdiği ve **"gücümüz olsaydı mutlaka sizinle beraber çıkardık"** diyeceklerini söylediği halde sefer sonrası gelip bu sözleri söylemişlerdi. Bu da Kur'ân-ı Kerim'in icaz yönlerinden biridir. Âyet, seferden geri kalanların gelip bu şekilde yemin edeceklerini haber verdiği gibi Müslümanların Tebük seferinden zaferle döneceklerini de haber ver-

mektedir. Çünkü âyet, Müslümanlar zaferle geri döndükten sonra şu seferden geri kalanlar gelip şöyle şöyle diyeceklerdir, demektedir.

"Allah seni affetsin, kimin doğru söylediği ve kimin yalan söylediği senin için tam olarak ortaya çıkmadan ne diye onlara izin verdin?"

Kuşkusuz bir peygambere yaraşan, her şeyin delillerini iyice tahkik ettikten sonra karar vermektir. Savaştan muaf tutulmak isteyenler birtakım mazeretler ileri sürmüş ve Peygamber de insani duygularla mazeretlerini kabul etmişti. Bu sebeple izin vermesinden dolayı Peygamber'e bir uyarı söz konusu olsa da âyete Peygamber'in bu yaptığından dolayı affedilmesiyle başlanmış olması, cümlenin soru formatında olması ve daha sonra gelecek olan 47. âyette, sefere katılmış olsalardı Müslümanlara zararları dokunurdu denilmesi uyarıyı hafifletmektedir. Şunu da ifade etmek gerekir ki kimseye şu veya bu şekilde izin verilmeyeceğine dair bir vahiy yoktu. Bu sebeple Peygamber (s.a.v.) içtihat etmiş ve karar vermiştir. Ancak içtihat ederken gerekli unsurların da tam olarak yerine getirilmediği bir gerçektir. Uyarının sebebi de budur.

Peygamberler de insandır ve içtihatlarında hata edebilirler. Ne var ki onlar insanlara örnek gösterildikleri için söz konusu içtihatları vahiy tarafından düzeltilir. Peygamberler kendilerine gelen vahyi aktardıklarında asla hata yapmazlar. Bu konuda onlar masumdurlar, yani Allah tarafından korunmuşlardır. Hata yapmaları ancak içtihatlarında mümkündür.

Âyet, Peygamber'in şahsında elbette ki Müslümanlara da hitap etmekte; özellikle toplumu ilgilendiren bu tür önemli kararlar verilirken delillerin tamamının toplanması gerektiğini anlatmaktadır.

"Allah'a ve ahiret gününe iman edenler, mallarıyla ve canlarıyla cihad etmeleri söz konusuyken senden izin istemez. Allah muttakileri gayet iyi bilmektedir."

Allah'a ve ahiret gününe iman etmiş olanlar cihada katılmamak için gelip senden izin istemezler ve mazeretler ileri sürmezler. Bilakis birtakım mazeretleri varsa bunların ortadan kalkması için çalışır, savaşa katılmak için hazırlık yaparlar. Allah'a ve ahiret gününe gerçekten iman ettikleri halde savaşa katılamayan meşru mazeret sahiplerine gelince, zaten Peygamber (s.a.v.) bunları savaşa katılmaya çağırmamıştı. (İbnu Âşûr, VI, 211).

Allah'a ve âhiret gününe iman etmemiş olanlar ise bahanelerinin ortadan kalkması için önceden bir hazırlık yapmadılar. Söz konusu bahanelerinin ortadan kalkması konusunda bir gayretleri de olmamıştır. "**Eğer onlar çıkmayı gerçekten isteselerdi herhalde bunun için bir hazırlık yaparlardı.**" Gerçekten iman etmiş olanların hazırlık yapması ve iman etmemiş olanların böyle bir hazırlık yapmaması, Peygamber'in göz önünde bulundurması gereken deliller olmalıydı. Kısacası Peygamber, ileri sürdükleri mazeretleri ortadan kal-

dırmak için neden hiç çaba harcamadıklarını onlara sormalı, gerçek niyetlerini ortaya çıkarmalıydı. Bunlar ayırt edici delillerdir.

“Fakat Allah onların harekete geçmelerini istemedi ve bu yüzden onları bulundukları yere çakılı bıraktı. Ve onlara dendi ki: “Oturun bakalım siz de diğer oturanlarla birlikte!

Şayet sizinle birlikte çıkmış olsalardı aranıza bir nifak sokmaktan başka size katkıları olmadığı gibi sizleri birbirinize düşürmek için aranıza da sokuldulardı; üstelik içinizde onlara kulak verenler de vardır. Mamafih Allah zalimleri bilendir.”

Bu iki âyet, hem bir gerçeği haber vermektedir hem de delilleri tam olarak ortaya koymadan onlara izin verdiği için hatalı davrandığı kendisine bildirilen Peygamber’e teselli bulunmaktadır. Peygamberler sıradan kimseler değillerdir. Allah’tan gelebilecek en hafif uyarıları bile ciddiye alırlar ve büyük üzüntü duyarlar. İşte bu iki âyette anlatılanlar, Peygamber’in bu üzüntü ve pişmanlığını hafifletici mahiyettedir.

Âyetlerin dile getirdikleri gerçekler ise açıktır. Bu münafıklar savaşa katılmış olsalardı savaş safhalarında engelleyici ve Müslümanların morallerini bozucu tavırlar içerisine gireceklerdi. Onların bu davranışlarından etkilenen Müslümanlar da olacaktı.

“Aslında onlar bundan önce de fitne çıkarmaya çalışmışlar, sana karşı türlü türlü düzenler kurmuşlardı. Nihayet onlar istemese de hak yerini buldu; Allah’ın isteği galip geldi.”

Nitekim Uhud savaşında da bu münafıklar savaş için yola çıktıktan sonra birtakım bahaneler uydurarak geri dönmüşlerdi.(İbnu Âşûr, VI, 219; Kasimî, VIII, 3170). Peygamber (s.a.v.)’i davasından vazgeçirme konusundaki entrikaları ise Kur’ân-ı Kerim‘in birçok ayetinde dile getirilmektedir.

وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ ائْذَنْ لِي وَلَا تَفْتِنِّي أَلَا فِي الْفِتْنَةِ
سَقَطُوا وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ ﴿٤٩﴾ إِنْ تُصِبْكَ
حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ وَإِنْ تُصِبْكَ مُصِيبَةٌ يَقُولُوا قَدْ أَخَذْنَا
أَمْرَنَا مِنْ قَبْلُ وَيَتَوَلَّوْا وَهُمْ فَرِحُونَ ﴿٥٠﴾ قُلْ لَنْ

يُصِيبَنَٓا اِلَّا مَا كَتَبَ اللّٰهُ لَنَاۚ هُوَ مَوْلٰينَاۚ وَعَلَى اللّٰهِ
فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿٥١﴾ قُلْ هَلْ تَرَبَّصُونَ بِنَٓا اِلَّٓا
اِحْدَى الْحُسْنَيَيْنِۜ وَنَحْنُ نَتَرَبَّصُ بِكُمْ اَنْ يُصِيبَكُمُ اللّٰهُ
بِعَذَابٍ مِنْ عِنْدِه۪ٓ اَوْ بِاَيْدٖينَاۘ فَتَرَبَّصُٓوا اِنَّا مَعَكُمْ
مُتَرَبِّصُونَ ﴿٥٢﴾ قُلْ اَنْفِقُوا طَوْعًا اَوْ كَرْهًا لَنْ يُتَقَبَّلَ
مِنْكُمْۜ اِنَّكُمْ كُنْتُمْ قَوْمًا فَاسِقٖينَ ﴿٥٣﴾ وَمَا
مَنَعَهُمْ اَنْ تُقْبَلَ مِنْهُمْ نَفَقَاتُهُمْ اِلَّٓا اَنَّهُمْ كَفَرُوا
بِاللّٰهِ وَبِرَسُولِه۪ وَلَا يَأْتُونَ الصَّلٰوةَ اِلَّا وَهُمْ
كُسَالٰى وَلَا يُنْفِقُونَ اِلَّا وَهُمْ كَارِهُونَ ﴿٥٤﴾
فَلَا تُعْجِبْكَ اَمْوَالُهُمْ وَلَٓا اَوْلَادُهُمْۜ اِنَّمَا يُرٖيدُ اللّٰهُ لِيُعَذِّبَهُمْ بِهَا
فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَتَزْهَقَ اَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ ﴿٥٥﴾
وَيَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ اِنَّهُمْ لَمِنْكُمْۜ وَمَا هُمْ مِنْكُمْ وَلٰكِنَّهُمْ قَوْمٌ
يَفْرَقُونَ ﴿٥٦﴾ لَوْ يَجِدُونَ مَلْجَأً اَوْ مَغَارَاتٍ اَوْ مُدَّخَلًا لَوَلَّوْا
اِلَيْهِ وَهُمْ يَجْمَحُونَ ﴿٥٧﴾

49. Aralarında, "Bana izin ver; başımı belaya sokma" diyenler var. Ama bilesiniz ki onlar belânın ta içine düşmüşlerdir. Cehennem elbette inkârcıları kuşatmıştır.

50. **Şayet sana bir iyilik ulaşsa bu, onları üzer. Ama başına bir musibet gelecek olsa "Biz tedbirimizi önceden almıştık" der ve sevinerek dönüp giderler.**

51. **De ki: "Allah'ın bizim için yazdığından başkası başımıza gelmeyecektir. O bizim koruyucumuzdur." O halde mü'minlere düşen yalnızca Allah'a tevekkül etmeleridir.**

52. **De ki: "Bizim başımıza iki iyilikten birinin değil de** (kötü bir şeyin) **gelmesini mi bekliyorsunuz; ya Allah'ın kendi katından göndereceği ya da bizim ellerimizle verilecek bir cezanın başınıza gelmesini... O halde gözleyin bakalım; biz de sizinle beraber gözlemlemekteyiz.**

53. **De ki: "İster gönüllü, ister gönülsüz infak edin; sizden asla kabul edilmeyecektir. Çünkü siz, yoldan çıkmış bir topluluksunuz."**

54. **Onların infaklarının kabul edilmemesinin yegane sebebi; sadece Allah'ı ve elçisini inkâr etmeleri,** (buna binaen) **üşenerek yönelmeleri hariç namaza gelmemeleri ve nihayet gönülsüzce vermeleri hariç infakta bulunmamalarıdır.**

55. **O halde onların malları da seni imrendirmesin çocukları da. Allah bunlarla ancak dünya hayatında onlara azap vermeyi ve canlarının da inkârcılar olarak çıkmasını murad ediyor.**

56. **Kesinlikle sizden olduklarına dair Allah'a yemin de ediyorlar. Gerçekte onlar sizden değildir. Aksine onlar korkudan ödleri patlayan bir topluluktur.**

57. **Bir sığınak, bir mağara yahut girecek bir delik bulsalardı can havliyle koşarak oraya yönelirlerdi.**

Nakledildiğine göre, Peygamber (s.a.v.) Bizans'la savaşmak için çağrı yaptığında münafıkların ileri gelenlerinden biri: *"Ben kadınlara düşkün biriyim, kadınları görünce sabredemem. Bizanslıların kadınları güzel olur, başımı belâya sokma"* diyerek savaşa katılmamak için izin istemiş Peygamber de ondan yüz çevirmiş ve ona izin vermiştir. (Taberî, X,148-149; Bağavi, II, 299). Güya günaha düşmekten korkuyormuş! Ama günahları sebebiyle cehennem böylelerini kuşatmıştır.

Bu tür davranışlar sadece münafıklara has değildir. Hayırlı ameller işlemek varken, günaha girerim korkusuyla o hayırlı amellerden uzak duran niceleri vardır.

"Şayet sana bir iyilik ulaşsa bu, onları üzer. Ama başına bir musibet gelecek olsa "Biz tedbirimizi önceden almıştık" der ve sevinerek dönüp giderler."

O münafıklar içlerinden Müslümanlara kin beslerler. Çünkü inanmadıkları halde Müslüman görünüyor ve Müslüman gibi davranmak mecburiyetinde kalıyorlar. Elbette bu, onlara ağır geliyordu. Bu sebeple Peygamber (s.a.v.) iyi bir şeye kavuştuğunda üzülürler; başına bir sıkıntı geldiğinde sevinirler ve *"iyi ki önceden tedbirimizi aldık da peygamberim diyen şu kimsenin peşinden gitmedik"* derler.

Haddizatında bu gibi kimselerin kalpleri şüphelerle doludur. Ne tam inanabiliyorlar ne de gönül huzuruyla inkâr edebiliyorlar. İman ile imansızlık arasında gidip geliyorlar.

"De ki: "Allah'ın bizim için yazdığından başkası başımıza gelmeyecektir. O bizim koruyucumuzdur." O halde mü'minlere düşen yalnızca Allah'a tevekkül etmeleridir."

Müslümanların başına bir musibet geldiğinde sevinen ve bir nimete eriştiklerinde üzülen şu münafıklara, sevinmelerinin yersiz olduğu anlatılıyor. Çünkü Müslümanların başına gelen her şey ancak Allah'ın yazdığıdır. Müslümanlar savaşlarda yenilirlerse ahirette bunun mükâfatını alacaklardır. Galip geldiklerinde ise hem dünyada nimetlere erişmiş olurlar hem de ahirette. O halde Müslümanlar bu savaşlarda yenildiklerinde ahiretlerine azık hazırlamış olurlar. Bu sebeple münafıkların sevinçleri kursaklarında kalsın. (İbnu Atiye, III, 42).

Mü'minler savaşlarda galip gelseler de yenilseler de kazançlı olduklarından, Allah'a tevekkül etsinler. Allah, mü'minlerden düşman için silah vs. gibi tedarik görmelerini istiyor; emirlerine sarılmalarını ve yasaklarından kaçınmalarını, savaş söz konusu olduğunda da korkmadan kahramanca savaşmalarını emrediyor. O halde savaş için gerekli hazırlıklarını yapmış, sorumluluklarını yerine getirmiş ; dolayısıyla Allah'ın emirlerine ittiba etmişlerse artık Allah'a tevekkül etsinler, O'na güvensinler. O, onların mevlasıdır; onları korur.

Yüce Allah bu dünya hayatında işlerin nasıl yürüyeceğine dair birtakım kurallar koymuştur. Tevekkül bu kuralları göz ardı etmek değil, bu kuralların gereğini yerine getirmektir. Çünkü bu kuralları toplumlara ve evrene hâkim kılan da Allah'ın kendisidir. O'nun koyduğu kuralları göz ardı eden O'na tevekkül etmiş olur mu?

"De ki: "Bizim başımıza iki iyilikten birinin değil de (kötü bir şeyin) **gelmesini mi bekliyorsunuz; ya Allah'ın kendi katından göndereceği ya da bizim ellerimizle verilecek bir cezanın başınıza gelmesini... O halde gözleyin bakalım; biz de sizinle beraber gözlemlemekteyiz."**

Bir önceki âyette **"Allah'ın bizim için yazdığından başkası başımıza gelmeyecektir."** denmişti. Müslümanlar haklı bir savaşa katılmışlarsa ya yenilir ve şehit olurlar yahut galip gelirler. Her iki durumda da Müslümanlar kârlıdır. Şehit olmuşlarsa mükâfatlarını ahirette alacaklardır. Ama galip gelmişlerse hem bu dünya da kârlıdırlar hem de Allah'ın emrini yerine getirdiklerinden dolayı ahirette mükâfat alacaklardır. Kısacası Müslümanlar için gazi olmak da mükâfattır, şehit düşmek de. Oysa münafıklar, hem dünya hayatında yurtlarını savunmamanın onursuzluğunu yaşayacaklar veya onlarla savaş nedeni oluşması durumunda Müslümanların elleriyle cezalandırılacaklar, hem de ahirette bu davranışlarından dolayı acıklı bir azapla cezalandırılacaklardır. O halde zaman Müslümanların değil, münafıkların aleyhine çalışmaktadır.

"De ki: "İster gönüllü, ister gönülsüz infak edin; sizden asla kabul edilmeyecektir. Çünkü siz, yoldan çıkmış bir topluluksunuz."

49. âyetin tefsirinde, Peygamber tarafından savaşa çağrı yapıldığında münafıkların ileri gelenlerinden birinden söz edilmişti. Bu zat hanımlara düşkün biri olduğunu, bu sebeple de savaşa katılmak istemediğini söylüyordu. İşte bu zatın Peygamber'e; *"Ben savaşa katılmayayım; ama para yardımında bulunayım"* demesi üzerine bu âyetin indirildiği nakledilir. (İbnu Atiye, III, 44). Âyet bu vesileyle indirilmiş olsa bile hükmü geneldir ve imana dayalı olmayan amellerin ahirette kabul görmeyeceğini anlatmaktadır. (Suyûtî, el-İklil, s.141).

Belirtmek gerekir ki bu gibi kimselerin amellerinin ahirette kabul görmemesi, münafık olduklarından şüphe edilen yahut münafık oldukları bilinen kimselerden zekât gibi mali sorumlulukların alınmayacağı anlamına gelmez. Burada anlatılmak istenen, ahirette mükâfat görmeyecekleridir.

Âyette yaptıkları bağışların kabul görmemesi fasıklıklarına, yani hak yoldan ayrılmış olmalarına bağlanmaktadır. Bir sonraki âyet yoldan çıkmış olmalarını şöylece açıklığa kavuşturmaktadır: **"Onların infaklarının kabul edilmemesinin yegâne sebebi; sadece Allah'ı ve elçisini inkâr etmeleri,** (buna binaen) **üşenerek yönelmeleri hariç namaza gelmemeleri ve nihayet gönülsüzce vermeleri hariç infakta bulunmamalarıdır.**

O halde onların malları da seni imrendirmesin çocukları da. Allah bunlarla ancak dünya hayatında onlara azap vermeyi ve canlarının da inkârcılar olarak çıkmasını murad ediyor."

Münafıkların özelliklerinden biri de mala mülke düşkün olmalarıdır. Bu sebeple mal-mülk elde etmek için büyük çabalar harcarlar. Malları eksilecek diye titrer dururlar. Onların mal konusunda psikolojileri böyledir. Müslümanlar münafık olduklarını bilmesinler diye zekât verir, infakta bulunurlar; ama zekât vermek, infakta bulunmak onlar için büyük bir işkencedir. O halde malı kazanmaları da harcamaları da onlar için bir eziyet, bir işkencedir.

İslâm toplumunda yaşıyor olmaları hasebiyle evlatları da çoğunlukla Müslüman olarak yetişir. Çocuklarının yahut torunlarının Müslüman olarak yetişmesi de onlar için ayrı bir işkencedir.

Netice olarak ahiretleri harap olan münafıklar sürekli kendilerini gizlemek ve istemedikleri şeyleri yapmak zorunda kaldıkları için bu dünya hayatında da mutlu değillerdir. Bu sebeple ne mallarının çokluğu ne de çoluk çocuk sahibi olmalarından dolayı imrenilecek durumdadırlar.

Sürekli kendilerini gizleme ve Müslüman olarak görünme çabaları onları ürkek hale getirmiştir. İnanmadıkları halde Müslümanlardan olduklarını ispatlamak için çabalar dururlar: **"Kesinlikle sizden olduklarına dair Allah'a yemin de ediyorlar. Gerçekte onlar sizden değildir. Aksine onlar korkudan ödleri patlayan bir topluluktur."**

Korkularından dolayı savaşa katılmamak için **"bir sığınak, bir mağara yahut girecek bir delik bulsalardı, can havliyle koşarak oraya yönelirlerdi."**

وَمِنْهُمْ مَنْ يَلْمِزُكَ فِي الصَّدَقَاتِ
فَإِنْ أُعْطُوا مِنْهَا رَضُوا وَإِنْ لَمْ يُعْطَوْا مِنْهَا إِذَا هُمْ
يَسْخَطُونَ ﴿٥٨﴾ وَلَوْ أَنَّهُمْ رَضُوا مَا آتَاهُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ
وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ سَيُؤْتِينَا اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَرَسُولُهُ
إِنَّا إِلَى اللَّهِ رَاغِبُونَ ﴿٥٩﴾ إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسَاكِينِ
وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ
وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِنَ
اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٦٠﴾

58. Onlar arasından sadakalar konusunda sana dil uzatanlar da var. O sadakalardan kendilerine verilirse hoşnut olurlar; verilmediğinde ise o an köpürürler.

59. Allah'ın ve resulünün verdiğine razı olsalardı ve "Allah bize yeter; Allah bize lütfundan verecektir; resulü de... Hem biz Allah'a gönül bağlayanlardanız" deselerdi ya.

60. Sadakalar Allah'tan kesin bir buyruk olarak yalnızca fakirlere, miskinlere, sadakaları toplama işinde çalışanlara, kalpleri ısındırılacak olanlara, kölelere, borçlulara, Allah yolunda olanlara ve yolda kalmışlaradır. Allah, her şeyi bilen ve her şeyi yerli yerince yapandır.

Münafıkların temel karakterlerinden biri de hoşnut olma, kızma, övme ve yermelerinde kriterlerinin maddi çıkar olmasıdır. Onlar için tek değer budur. Manevi şeylerin onlar için hiçbir anlamı yoktur.

Münafıkların bu tavırları zekâtın farz kılınmasıyla ortaya çıkmıştır. Bilindiği gibi zekât, mal varlığı belli bir sınırı aşan kimselerin belirli miktarda paradan ya da tarım ürünlerinin gelirinden vs. verilen sadakalardır. Zekâtın emredilişinden sonra toplanan bu sadakalar büyük bir yekûn tutuyordu. Peygamber (s.a.v.), bu malları ileride kendilerinden bahsedilecek olan sınıflara veriyordu. Bu malların dağıtımı söz konusu olduğunda münafıklar Peygamber hakkında ileri-geri konuşmuş ve Peygamber'in, kendi adamlarını kayırdığını ve âdil davranmadığını ileri sürmüşlerdi. Âyetler bu tür dedikoduların yapılması üzerine indirilmiştir. (Taberî, X, 156).

Doğrusu maddi çıkarlara düşkün olma bakımından insanların bu gibi şeylere en uzak olanı ve yine insanların en adaletle davrananı bulunan Peygamber (s.a.v.)'in taksimine razı olmalıydılar. Yine yüce Allah hazineleri sonsuz olandır. Bu gibi şeylere tenezzül edeceklerine yüce Allah'tan lütfunu isteselerdi kendileri için daha hayırlı olurdu. Ama mal bölüştürmesini kim yaparsa yapsın, maddeden başka bir şey düşünmeyen ve bunun sonucunda cimrilik kuyusunda debelenenler mutlaka kendilerine haksızlık yapıldığını söyleyeceklerdir.

"Sadakalar Allah'tan kesin bir buyruk olarak yalnızca fakirlere, miskinlere, sadakaları toplama işinde çalışanlara, kalpleri ısındırılacak olanlara, kölelere, borçlulara, Allah yolunda olanlara ve yolda kalmışlaradır. Allah, her şeyi bilen ve her şeyi yerli yerince yapandır."

Peygamber (s.a.v.)'in sadakaları taksimi konusunda ileri-geri konuşan münafıkların hemen tamamı zengin kimselerdi. Bununla birlikte sadakalardan kendilerine pay verilmesini istiyorlardı. O halde sadakanın/zekâtın kimlere verilmesi gerektiğine dair açık bilgilere ihtiyaç vardı. Hem mal sevgisi sadece münafıklara has bir mesele de değildir. Zekâtın kimlere verileceği belirlenmeyecek olursa Müslümanlar arasında da önemli problemler olacaktı. İşte bu âyet zekâtın kimlere verileceğini açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Zekât verilecek sekiz sınıf vardır. Zekâtın mutlaka bu sekiz sınıfa bölüştürülmesi âlimler tarafından şart koşulmamıştır. Doğru olanı, bu değişik sınıflar içerisinde ihtiyaçlar göz önünde bulundurularak yöneticilerin öngördükleri kimselere dağıtılmasıdır. (İbnu Âşûr, VI, 237).

Fakir kim, miskin kim?

Âlimler bunların farklı iki sınıf olduklarını söylemişlerdir. Aksi görüşler ileri sürülmüş olsa da çoğunluk, miskinin fakire nazaran daha kötü durumda olan kimse olduğunu söylemektedir. Kimine göre miskin, fakir olup çalışamayacak durumda olan kimsedir. Kimine göre hiçbir malı bulunmayandır. Bu naklettiklerimizden farklı görüşler ileri sürenler de olmuştur. Bununla birlikte âlimlerin çoğu miskinin, fakirden daha perişan durumda olduğunu söylemektedir.

Reşid Rıza bu görüşe karşı çıkar. Ayette bu izlenimi veren bir üslup bulunmadığı kanaatindedir; çünkü ona göre, şayet miskinler fakirlerden daha perişan durumdaki insanlara denseydi o zaman miskinlere daha fazla özen gösterilmesi gerektiğine dair âyette mutlaka bir işaret bulunurdu. Ona göre, miskin, iffetinden dolayı fakirliğini gizleyen kimsedir. (Reşid Rıza, X, 570-571). O halde sadaka verilirken sadece fakir olduklarını söyleyen kimselerle yetinmemeli, fakirliğini kimseye hissettirmemeye çalışan kimseler de mutlaka araştırılmalı, bulunmalıdır. Fakir ise zekât verecek kadar malı bulunmayan herkestir.

Miskinin, İslâm yurdunda yaşayan gayr-i Müslim fakirler olduğunu söyleyenler de olmuştur. Böyle bir görüş İkrime'den nakledilmektedir. (Taberî, X, 159; İbnu Atiye, III, 48). Maturidi, münafıkların sadakalardan kendilerine de bir pay verilmesini istemelerinden sonra sadakanın kime verileceğinin bu âyette belirtilmesinin, sadakanın sadece Müslümanlara verileceğini gösterdiğini söyler. (Maturidi, II, 419).

Zekâtın verileceği üçüncü sınıf ise zekât toplama ve dağıtma işiyle uğraşanlardır. Bunların fakir olması gerekmez. Bu işte çalıştıkları için emeklerinin karşılığı olarak zekâttan pay alırlar.

Bir diğer sınıf, kalpleri İslâm'a ısındırılacak olanlardır. Bunlar ya İslâm'a yakın olup Müslüman olmaları ümit edilenlerdir yahut İslâm'a aşırı şekilde düşman olup mala olan düşkünlükleri göz önünde bulundurularak İslâm'a ve Müslümanlara düşmanlıkları ortadan kaldırılmak istenen kimselerdir. İslâm'a daha yeni girmiş olan ve imanı henüz zayıf olanlar da bu sınıfa dâhil edilmiştir. (İbnu Âşûr,VI, 236).

Âlimlerin bir kısmı, İslâm'ın güçlenmesi sebebiyle Hz. Ömer döneminden itibaren bu sınıfa zekât verilmesi hükmünün neshedildiğini, yani kaldırıldığını söyler. Ancak Allah'ın Kitab'ında yer alan bir hükmün insanlar tarafından neshedilmesi düşünülemez. Her hüküm, şartları tahakkuk ettiğinde o hüküm yürürlüğe girer. Kimi dönemlerde kalpleri İslâm'a ısındırılacak kimseler olmayabilir; ama bunun her zaman ve her yerde böyle olacağını söyleyemeyiz.

Kendilerine zekât verilecek beşinci sınıf kölelerdir. Ayette geçen *rikab* kelimesi boyun anlamına gelene *rakabe*'nin çoğuludur. Kelime, Kur'ân-ı Kerim'de köle ve cariyeler için özellikle kölelikten kurtarılmaları söz konusu olduğunda kullanılır. Kölelik, dönemin şartlarının ve savaşların zorunlu kıldığı sonuçlardan biridir. Bununla birlikte İslâmiyet'in kölelikten insanların kurtarılması için fon ayırması, köleliği ortadan kaldırma isteğini ortaya koymaktadır. Efendileriyle bir meblağ karşılığında hürriyetine kavuşması konusunda antlaşma yapan köleler bu fondan yararlanırlar. Ayrıca kölenin satın alınarak hürriyetine kavuşturulması da zekâttan karşılanabilir.

Altıncı sınıf ise borçlu olan kimselerdir. Bunlara zekât verilebilmesi için üzerlerindeki borçların günah işleme suretiyle oluşmamış olması yahut borçlu kişinin o günahlardan tövbe etmiş olması gerekir.

Yedinci sınıftaki, *Allah yolunda olanlar*la fiilen savaşa katılanlar kastedilmektedir. *"Bu fasıldan sadece fakirlik ve teçhizat yetersizliği sebebiyle savaşa katılamayanların mı yoksa zengin olsun fakir olsun bütün gazilerin mi yararlanabileceği konusunda görüş ayrılığı vardır. Hanefî mezhebinde bu imkân birinci durumla sınırlı tutulmuştur. Bazı İslâm âlimlerine göre ise bu fasıldan, hac ve umre yapacaklara, öğrenim görenlere zekât verilebilir; hatta cami, okul, hastane yapımı gibi işleri üstlenmiş hayır kurumlarına ödenek ayrılabilir. Günümüz İslâm âlimlerinin birçoğu, ayette bu ifadeyi İslâm'ın ve Müslümanların yararına olan her türlü faaliyet şeklinde anlamaktadırlar."* (Hayrettin Karaman ve arkadaşları, Kur'ân Yolu, III, 59).

Allah yolunda cihad kıtalden, yani savaşmaktan çok daha geniş bir anlam taşımaktadır. Bu sebeple yukarıdaki alıntı bizce de uygun ve yerinde bir değerlendirmedir.

Sekizinci sınıf olan, *yolda kalmışlara* gelince bunların, memleketinden uzakta, gurbette parasız-pulsuz kalan kimseler oldukları bellidir. Kendi memleketlerinde zengin olmaları önemli değildir.

Mal, toplumların sosyal hayatlarının önemli unsurlarından biridir. Bu sebeple servetin toplumlarda dengeli bir şekilde dağılımı, o toplumların huzur ve güvenliği bakımından büyük önem arz eder. Günümüz İslâm toplumlarının en büyük sıkıntılarından biri, servetin dengeli bir şekilde dağılmaması; tekel ve kartellerin denetiminde olmasıdır. Fakirliğin, sefaletin, hırsızlık, rüşvet, gasp, kapkaççılık hatta cinayetlerin bir kısmı ve diğer birçok sosyal problemlerin en önemli amillerinden biri, kuşkusuz servetin dengeli bir şekilde dağılmamış olmasıdır. Hatta Hıristiyan misyonerlerin İslâm âleminde etkileri çok az olsa da propagandalarına kananların kahir ekseriyeti, fakir ve ihmal edilmiş kesimlerdendir. Hıristiyan misyonerler bu insanların fakirliklerini istismar ediyor; hastalarını tedavi ettiriyor, onlara iş imkânları sunuyor veya direkt olarak onlara para yardımında bulunuyorlar. Herhalde günümüz Müslüman toplumunda zenginlerin tamamı zekâtlarını verecek olsalardı, fakirlik problemi çözülür, bizler de daha huzurlu ve daha güvenli bir toplum olurduk.

وَمِنْهُمُ الَّذ۪ينَ يُؤْذُونَ
النَّبِيَّ وَيَقُولُونَ هُوَ اُذُنٌ قُلْ اُذُنُ خَيْرٍ لَكُمْ يُؤْمِنُ
بِاللّٰهِ وَيُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِن۪ينَ وَرَحْمَةٌ لِلَّذ۪ينَ اٰمَنُوا مِنْكُمْ
وَالَّذ۪ينَ يُؤْذُونَ رَسُولَ اللّٰهِ لَهُمْ عَذَابٌ اَل۪يمٌ ﴿٦١﴾
يَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ لَكُمْ لِيُرْضُوكُمْ وَاللّٰهُ وَرَسُولُهُ اَحَقُّ
اَنْ يُرْضُوهُ اِنْ كَانُوا مُؤْمِن۪ينَ ﴿٦٢﴾ اَلَمْ يَعْلَمُوا اَنَّهُ
مَنْ يُحَادِدِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ فَاَنَّ لَهُ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدًا ف۪يهَا

ذٰلِكَ الْخِزْيُ الْعَظٖيمُ ﴿٦٣﴾ يَحْذَرُ الْمُنَافِقُونَ اَنْ تُنَزَّلَ
عَلَيْهِمْ سُورَةٌ تُنَبِّئُهُمْ بِمَا فٖي قُلُوبِهِمْ قُلِ اسْتَهْزِؤُا
اِنَّ اللّٰهَ مُخْرِجٌ مَا تَحْذَرُونَ ﴿٦٤﴾ وَلَئِنْ سَاَلْتَهُمْ
لَيَقُولُنَّ اِنَّمَا كُنَّا نَخُوضُ وَنَلْعَبُ قُلْ اَبِاللّٰهِ وَاٰيَاتِهٖ
وَرَسُولِهٖ كُنْتُمْ تَسْتَهْزِؤُنَ ﴿٦٥﴾ لَا تَعْتَذِرُوا
قَدْ كَفَرْتُمْ بَعْدَ اٖيمَانِكُمْ اِنْ نَعْفُ عَنْ طَٓائِفَةٍ مِنْكُمْ
نُعَذِّبْ طَٓائِفَةً بِاَنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمٖينَ ﴿٦٦﴾

61. **İçlerinden öyleleri de var ki Nebi'yi incitiyor ve "O,** (her söyleneni dinleyen) **bir kulaktır." diyorlar. De ki: "O, sizin için bir hayır kulağıdır; Allah'a inanır, mü'minlere güvenir; sizden iman edenlere de bir rahmettir." Allah'ın elçisini incitenlere gelince onlar için acı bir azap vardır."**

62. **Sizin gönlünüzü hoş etmek için yüzünüze karşı Allah'a yemin ederler. Oysa gerçekten inanıyor idiyseler öncelikle Allah'ı ve elçisini hoşnut etmeliydiler.**

63. **Şunu bilmediler mi ki Allah'a ve elçisine her kim meydan okuyup karşı çıkarsa ona, içinde ebedi kalacağı cehennem ateşi vardır. İşte budur büyük rezillik!**

64. **O münafıklar, içlerinde gizlediklerini açığa çıkaracak bir sûrenin inmesinden endişe ediyorlar. De ki: "Alay edin bakalım; o endişelendiğiniz şeyi Allah nasıl olsa ortaya çıkaracaktır."**

65. **Onlara soracak olursan, anında; "Biz sadece lafa dalmış, şakalaşıyorduk." diyeceklerdir. De ki: "Siz Allah'la, âyetleriyle ve resulüyle mi alay ediyordunuz?"**

66. **Boşuna mazeret ileri sürmeyin; siz iman etmenin ardından küfüre**

girdiniz. Sizden bir topluluğu bağışlasak bile mücrim olmaları sebebiyle diğer topluluğu cezalandıracağız.

İlk âyette, münafıklar Peygamber'i *kulak* olmakla nitelerken her söyleneni muhakeme etmeden dinleyip kabul eden saf biri olduğunu anlatmak istiyorlardı. Bununla Peygamber'in gözettiği üstün değerlerinin ve bir muhakemesinin bulunmadığını, kim ne derse ona kandığını söylüyor ve böylece onu insanların gözünden düşürmek istiyorlardı. Haddizatında Peygamber'in bunu vehmettirecek bir tavrı da yoktu. Belki de şeriatın emirlerine uyarak zahire göre hükmetmesi ve münafıklara sair Müslümanlar gibi davranması, onlarda her söylediklerine kandığı intibaını uyandırmıştır. Âyetin devamında ithamlarına verilen cevapta bu husus sezinlenmektedir. Ama asıl mesele, hayatlarını hep başkalarını uyutup kandırma üzere kurmuş olan, kendilerini çok zeki ve uyanık gören münafıkların Peygamber hakkında bu tür şeyler söylemeleridir.

Nakledildiğine göre münafıklardan bir kısmı aralarında konuşurken Peygamber (s.a.v.) hakkında ileri geri söz etmişler ve içlerinden bazıları: *"Onun hakkında böyle dedikodu yapmayınız, korkarız ki kulağına gider de o zaman bizim için iyi olmaz."* demişler. Culas b. Suveydî: *"Biz dilediğimizi söyleriz; sonra da onun yanında söylediğimizi inkâr ederiz, üstüne bir de yemin bastırdık mı o da hemen bizim doğru söylediğimize inanır. Muhammed duyduğuna inanan bir kulaktır."* demiş. İşte bunu açıklamak üzere buyruluyor ki: *O bir kulaktır,* derler. Yani ne söylenirse dinler, reddetmez; kabul olunup olunmayacağı ayırt etmez ve yutar. Sanki kendisi bütünüyle bir kulaktan ibaretmiş gibi. (Bağavi, II, 306).

Bu ithamlarına cevap olarak sanki şöyle deniyor: Evet, onun söylenenleri dinlediği doğrudur. Ama onların iddia ettikleri gibi değil, sadece hayırlı şeyleri ve toplumun yararına olan şeyleri dinler. Toplumu yöneten birinin zaten böyle olması gerekiyor. Ayrıca Peygamber her söyleneni dinlese de her söyleneni kabul ettiği söylenemez. O, iman edenlerin söylediklerine güveniyor; üstelik onun böyle davranması, mü'minler için bir rahmettir. Ama sözleriyle Peygamber'i aldatma peşinde olanlar, gerek bu davranışlarıyla gerekse Peygamber hakkında ileri sürdükleri ithamları sebebiyle ona eziyet ediyorlar. Bu sebeple de onlar için acıklı bir azap vardır.

"Sizin gönlünüzü hoş etmek için yüzünüze karşı Allah'a yemin ederler. Oysa gerçekten inanıyor idiyseler öncelikle Allah'ı ve elçisini hoşnut etmeliydiler."

O münafıklar Peygamber'i incitecek sözler söylüyorlardı. Tabii ki bu davranışları Müslümanları öfkelendiriyordu. İşte bu sebeple Müslümanlara gele-

rek böyle şeyler söylemediklerine dair yemin ediyor ve onların gönlünü almaya çalışıyorlardı. Oysa asıl Allah ve resulünün hoşnut edilmeleri gerekir. Onları hoşnut etmeleri ise bu tür iddiaları yaymaktan vazgeçmeleriyle mümkündür. Çünkü Allah, gizli olan şeyleri hatta kalpten geçenleri de bilir ve ihtiyaç halinde bunları peygamberine bildirir. Dünya ve ahirette mutlu olmanın yolu da Allah ve resulünü hoşnut etmekten geçer. Yalnızca insanları hoşnut etmenin özellikle ahirette hiçbir değeri yoktur. Yoksa o münafıklar "**Bilmiyorlar mı ki Allah ve resulüne karşı koyan için cehennem ateşi vardır, orada ebedi kalacaktır. Büyük rezillik işte budur.**" Eğer bunu bilmiyorlarsa gerçekten iman etmiş olmazlar.

"O münafıklar, içlerinde gizlediklerini açığa çıkaracak bir sûrenin inmesinden endişe ediyorlar..."

Münafıkların iman ile küfür arasında gidip geldiklerine dikkat çekmiştik. Onların kalpleri ne iman ile mutmain oluyordu ne de inkâr üzere mutmain oluyorlardı. Netice olarak kalpleri şüphelerle doluydu. Bir yandan Peygamber hakkında iftiralarda bulunurken bir yandan da bu durumlarını ifşa edecek bir sûrenin indirilmesinden korkuyorlardı. Böyle bir sûre indirilecek olsa mü'minlerin gönüllerini almaları da artık mümkün olmayacaktı.

Onların bu korkularına cevap olarak **"De ki: Alay edin bakalım; o endişelendiğiniz şeyi Allah nasıl olsa ortaya çıkaracaktır."** Nitekim bu sûre (Tevbe sûresi) onların gizlediklerini açığa çıkaran bir sûredir. Çünkü sûre onların kendi aralarında ne söylediklerini, kalplerinde gizlediklerini bir bir sıralamaktadır.

"Onlara soracak olursan, anında; "Biz sadece lafa dalmış, şakalaşıyorduk." diyeceklerdir. De ki: "Siz Allah'la, âyetleriyle ve resulüyle mi alay ediyordunuz?"

Rivayet olunduğuna göre, Hz. Peygamber, Tebük seferine çıkarken münafıklardan bir süvari bölüğü de önde gidiyor ve kendi aralarında Kur'ân'la ve Peygamber'le alay ediyorlardı: *"Şu adama bakın, Şam kalelerini ve köşklerini fethetmek istiyor(!)"* diyorlardı. Yüce Allah, resulüne bunu haber verdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber *"Şu bölüğü durdurunuz."* buyurdu ve yanlarına vardı, *"Siz şöyle şöyle dediniz."* dedi. Onlar da yemin ederek *"Hayır, Ya Resulallah, hayır vallahi; ne senin ne ashabının hakkında kötü bir şey söylemedik; sadece yol yorgunluğunu unutturmak için şakalaşıp eğleniyorduk."* diye cevap vermişlerdi.

İleri sürdükleri mazeret, kabahatlerinden büyüktür. Din konusu yarenlik yapılacak ve eğlenip vakit geçirilecek konulardan elbette değildir. Burada dolaylı olarak mü'minlere de bir uyarı vardır. Mü'min kişi, dini konuları eğlen-

ce konusu yapmamalıdır. Ne yazık ki günümüzde birçok Müslüman bu gaflete düşmekte özellikle din âlimlerini alay ve eğlence konusu yapmaktadır. Öyle ki Müslüman olduğunu iddia eden pek çok kimse Müslümanlardan söz ettiğinizde müstehzi tavırlar içerisine girebilmektedirler. Allah ve resulünden ve onların buyruklarından söz ettiğinizde *"sen hala oralarda mısın?!"* gibi tavırlar takınabilmektedirler.

"Boşuna mazeret ileri sürmeyin; siz iman etmenin ardından küfüre girdiniz. Sizden bir topluluğu bağışlasak bile mücrim olmaları sebebiyle diğer topluluğu cezalandıracağız."

O münafıkların içlerinde gizledikleri ve başka kimsenin bulunmadığı bir sırada kendi aralarında konuştukları böylece yüzlerine vurulmuş oldu. Onlar İslâm'a girdiklerini, mü'min olduklarını beyan etmiş; ama Allah ve resulüyle alay etmekle de küfre girmişlerdir. Allah ve resulüyle alay ederken başkasının bulunmadığı bir sırada kendi aralarında bunu yapmışlardı; ama vahiy, yaptıklarını Peygamber'e haber vermiş, böylece küfre girdikleri yüzlerine vurulmuştur.

Bunu yapan o münafıklardan bağışlanacak olanlar, gerçekten tövbe edip bu yaptıklarından vazgeçen ve samimi olarak İslâm'a girenlerdir. Ama diğerleri, suçları sebebiyle cezalandırılacaklardır.

اَلْمُنَافِقُونَ
وَالْمُنَافِقَاتُ بَعْضُهُمْ مِنْ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمُنْكَرِ وَيَنْهَوْنَ
عَنِ الْمَعْرُوفِ وَيَقْبِضُونَ اَيْدِيَهُمْ نَسُوا اللّٰهَ فَنَسِيَهُمْ
اِنَّ الْمُنَافِقِينَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٦٧﴾ وَعَدَ اللّٰهُ الْمُنَافِقِينَ
وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْكُفَّارَ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا هِيَ
حَسْبُهُمْ وَلَعَنَهُمُ اللّٰهُ وَلَهُمْ عَذَابٌ مُقِيمٌ ﴿٦٨﴾

كَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ كَانُوا أَشَدَّ مِنْكُمْ قُوَّةً وَأَكْثَرَ أَمْوَالًا
وَأَوْلَادًا فَاسْتَمْتَعُوا بِخَلَاقِهِمْ فَاسْتَمْتَعْتُمْ بِخَلَاقِكُمْ كَمَا
اسْتَمْتَعَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ بِخَلَاقِهِمْ وَخُضْتُمْ كَالَّذِي
خَاضُوا أُولَٰئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأُولَٰئِكَ
هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٦٩﴾ أَلَمْ يَأْتِهِمْ نَبَأُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ
قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَقَوْمِ إِبْرَاهِيمَ وَأَصْحَابِ مَدْيَنَ
وَالْمُؤْتَفِكَاتِ أَتَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانَ
اللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَٰكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٧٠﴾

67. Münafıkların erkekleri ve kadınları birbirlerindendir; kötülüğü emredip iyiliğe engel olurlar ve ellerini de sıkı tutarlar. Onlar Allah'ı unuttular; bu sebeple Allah da onları unuttu. Gerçek şu ki münafıklar yoldan çıkmışlardır.

68. Allah münafık erkeklere, münafık kadınlara ve kâfirlere içinde ebedi kalacakları cehennem ateşini vaat etmektedir. Bu, onlara yeter. Ayrıca Allah onları lanetlemiştir ve onlar için kalıcı bir azap vardır.

69. (Ey münafıklar!) **Siz de kendinizden öncekiler gibisiniz. Halbuki onlar sizden güçlü idiler. Malları ve evlatları daha çoktu. Sizden öncekiler nasıl kendi paylarına düşen kadar zevku sefa sürdülerse siz de kendi payınıza düşen kadarıyla zevku sefa sürdünüz ve onların daldıklarına sizler de dalıp gittiniz. Dünyada da ahirette de yaptıkları boşa gidenler işte onlardır; hüsrana uğrayanlar da onlardır.**

70. Kendilerinden öncekilerin; Nûh, Âd ve Semûd kavimlerinin; İbrahim'in kavminin, Medyen halkının ve başları üstüne ters düşen şehirlerin haberi onlara gelmedi mi? Elçileri onlara apaçık muci-

zeler getirmişti. Demek ki Allah onlara zulmetmiş değildi; aksine onlardı kendilerine zulmeden.

Münafıkların erkekleri de kadınları da birbirlerine benzer. Mü'min bireylerin aksine her ikisi de kötülüğü emreder, iyiliğe engel olurlar. Emrettikleri kötülük, öncelikle kendilerinde mevcut olan ve Peygamber (s.a.v.)'in hadisinde belirtilen şu hususlardır: *"Münafığın alameti üçtür: Konuştuğunda yalan söyler, söz verdiğinde sözünü tutmaz ve kendisine bir şey emanet edildiğinde ona ihanet eder."* (Buhari ve Müslim). Nitekim yukarıdaki âyetlerde de onların bu hasletlerine dikkat çekilmişti. Yine onlar cihadı ve Allah yolunda infakı engellemeye çalışırlar.

Toplumlarında yaşanan problemlere biganedirler, sorumluluk hissetmezler; fakirlere, düşkünlere muhtaçlara yardım etmezler. Bu gibi konularda elleri çok sıkıdır. Harcama yapacak olsalar gösteriş için yaparlar ki bunun Allah katında hiçbir değeri yoktur.

İslâm'a duydukları kin ve nefret sebebiyle hayatlarında, düşünce ve davranışlarında doğru yoldan saparak Allah'ı unuttular. İnkâra o denli daldılar ki Allah'a itaat akıllarına gelmez oldu. Allah da lütuf ve rızasından onları mahrum ederek onları umursamaz oldu, unuttu. Çünkü onlar yoldan çıkmış kimselerdir. İnançta yoldan çıkmışlardır, amelde yoldan çıkmışlardır. Allah'ın yolundan ayrılınca da şeytanla buluşmuşlardır. Şeytan ise taraftarlarına sadece kötülük aşılar ve Allah'ın yolundan uzaklaştırır.

"Allah münafık erkeklere, münafık kadınlara ve kâfirlere içinde ebedi kalacakları cehennem ateşini vaat etmektedir..."

Allah, onları lütfundan mahrum ettiği için o münafık erkekler ve münafık kadınlar tıpkı kâfirler gibi cehennem ateşinde olacaklardır. Haddizatında onlar, görünürde kimi İslâmî amelleri işliyor ve Müslüman olduklarını söylüyor iseler de açıktan inkâr edenlerden daha kötüdürler. Bu sebeple cehennem ateşinde oldukları ifade edildikten sonra tehdit olarak "**O, onlara yeter**" denmektedir. Allah onları lanetlemiş, lütfundan uzak tutmuştur. Onlar o cehennemde ebedi kalacaklardır. Münafıkların ve inkâr edenlerin durumu hep bu şekilde olagelmiştir. Dinden çıkmış, doğru yoldan sapmış ve sapıklığa düşmüş bu karakter, yeni görülen bir şey değildir. İnsanlık tarihinde bunun pek çok benzerleri ve örnekleri vardır. Bunlardan önce de insanlık tarihinde bu türden örneklere rastlanmıştır. Daha önce bu karaktere sahip kimseler, dünya hayatında kendilerine takdir edilen nasiplerinden istifade ettikten sonra dosdoğru fıtrattan ve tutarlı yoldan ayrılmalarının doğal bir sonucu olarak, yaptıklarına uygun düşecek bir akıbete uğramışlardır. Oysa bu yolun eski yolcuları kendi-

lerinden daha güçlüydü. Servetleri ve çocukları daha fazlaydı. Fakat tüm bu imkânları onlara bir yarar sağlamadı ve kendilerini kurtaramadı.

Kur'ân-ı Kerim bu topluluğa kendilerinden öncekilerin akıbetlerini hatırlatıyor. Aynı yolu izlemeleri sebebiyle aynı akıbet onları da beklemektedir. Onların uğradıkları akıbete uğramamak için önlem almalarını hatırlatıyor ki belki bu şekilde doğru yolu bulurlar:

"Malları ve evlatları daha çoktu. Sizden öncekiler nasıl kendi paylarına düşen kadar zevku sefa sürdülerse siz de kendi payınıza düşen kadarıyla zevku sefa sürdünüz ve onların daldıklarına sizler de dalıp gittiniz..."

İnsanlar her dönemde ve her bölgede birbirlerine benzer. İmanlı kimseler imanlı kimselere ve münafıklar da münafıklara benzer. Bu sebeple burada, münafıklara, geçmişte kendilerinden önce yaşamış münafıkların hayatlarından ibret almaları tavsiye edilmektedir. Önceki münafıklar da mallarıyla ve çocuklarıyla övünüyorlardı. Ey bugünün münafıkları, siz de bunlarla övünüyorsunuz. Öncekilerin bütün çabaları bu dünyadan zevk almaktı. Kendilerine düşen payı da aldılar. Onların yüce değerlere bir bağlılıkları yoktu. Hak, adalet, kötülükleri ortadan kaldırıp iyilikleri hâkim kılmak gibi bir dertleri yoktu. Hayvanlar gibi yaşadılar; zevklerinin peşinde koştular ve maddi çıkarları için şuna buna saldırdılar, onun bunun kuyusunu kazdılar, batıla daldılar, hakkı unuttular; ama nihayet bu dünya hayatı son buldu. Ahirette zaten bir payları yoktur. Siz ey günün münafıkları sizin de davranışlarınız, hayata bakışınız onların davranışlarına ve hayata bakışlarına benziyor. Sizler de onlar gibi batıla dalmış gidiyorsunuz. Sizin akıbetiniz de aynen onlarınki gibi olacaktır. Sizin de dünya hayatınız bir gün son bulacak ve ahirette hüsrana uğrayanlardan olacaksınız. Sağlam bir inanca sahip olmadığınız takdirde bu dünya hayatında gösteriş olsun diye yapmış olduğunuz iyilikler aynen öncekilerin yaptıkları gibi boşa gidecektir.

İnanmayanlardan, ibret alma ve kendine çekidüzen verme dönemi bitmeden ibret almaları istenerek geçmiştekilerin başlarına gelenler onlara hatırlatılmaktadır:

"**Kendilerinden öncekilerin; Nûh, Âd ve Semûd kavimlerinin; İbrahim'in kavminin, Medyen halkının ve başları üstüne ters düşen şehirlerin haberi onlara gelmedi mi? Elçileri onlara apaçık mucizeler getirmişti. Demek ki Allah onlara zulmetmiş değildi; aksine onlardı kendilerine zulmeden.**"

Bu âyette sayılanların malları daha fazlaydı; çocukları da. Onlara da peygamberleri açık delillerle gelmişti. Hz. Nuh'un kavmine Allah bol nimetler

vermişti. Hz. Nuh'un getirdiği delilleri yalanladılar. Böylece tufan ile helak oldular. Hz. Hûd'un kavmi olan Âd kavmi de helak oldu. Hâlbuki güç ve kuvvetleriyle meşhur idiler. Güçlü olmaları onlara fayda vermedi. Rüzgârla helak oldular. Hz. Salih'in kavmi olan Semûd kavmi, çok dayanıklı muhteşem köşkler yapmışlardı; ama korkunç bir sarsıntı ile helak oldular. Hz. Lut'un kavmi de öncekiler gibi peygamberlerinin getirdiği açık delillere aldırmadı. Ahlâksızlıklara daldılar. Onların da başlarına taş yağdı, şehirleri altüst oldu. Başlarına bu musibetler gelirken Allah onlara haksızlık etmemiş, zulmetmemişti. O'nun kurallarında zulmetmek yoktur. Ama kendileri kendilerine zulmettiler ve söz konusu musibetleri hak ettiler.

وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ اَوْلِيَٓاءُ بَعْضٍ يَاْمُرُونَ
بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُق۪يمُونَ الصَّلٰوةَ
وَيُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ وَيُط۪يعُونَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ اُو۬لٰٓئِكَ
سَيَرْحَمُهُمُ اللّٰهُ اِنَّ اللّٰهَ عَز۪يزٌ حَك۪يمٌ ﴿٧١﴾ وَعَدَ اللّٰهُ
الْمُؤْمِن۪ينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْر۪ي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ
خَالِد۪ينَ ف۪يهَا وَمَسَاكِنَ طَيِّبَةً ف۪ي جَنَّاتِ عَدْنٍ
وَرِضْوَانٌ مِنَ اللّٰهِ اَكْبَرُ ذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظ۪يمُ ﴿٧٢﴾

71. Mü'ının erkekler ve mü'min kadınlar da birbirlerinin velisidir. İyiliği emreder, kötülükten sakındırırlar; namazı dosdoğru kılar, zekâtı verir ve Allah ile resulüne itaat ederler. İşte onlara Allah merhamet edecektir. Allah her şeye gücü yetendir ve her şeyi yerli yerince yapandır.

72. Allah, mü'min erkeklere ve mü'min kadınlara zeminlerinde ırmakların çağlayıp aktığı, içinde ebedi kalacakları cennetler ve Adn cennetlerinde hoş ve güzel meskenler vaat etmiştir. Allah'tan gelecek hoşnutluk ise bunların hepsinden daha büyüktür. İşte asıl büyük kurtuluş da budur.

Münafık erkeklerle kadınların birbirlerinden oldukları 67. ayette ifade edilmişti. Burada ise mü'min erkeklerle mü'min kadınların birbirlerinin velileri oldukları ifade edilmektedir.

Kur'ân-ı Kerim, mü'minler hakkında *birbirlerinin velileridirler* ifadesini kullanmaktadır. Kâfirlerin de birbirlerinin velileri olduklarını belirtmektedir. Ancak Kur'ân'da böyle bir kullanım münafıklarla ilgili olarak herhangi bir şekilde geçmemektedir. Çünkü iman edenlerin de kâfirlerin de bağlı oldukları bir inançları vardır ve bu inanç onları birbirlerine bağlamaktadır. Bu inanç bağı sebebiyle birbirlerine dostturlar ve birbirlerini desteklerler. Münafıkları ise birbirlerine bağlayan böyle bir bağ yoktur. Onlar için üstün değer sadece ve sadece kendi maddi menfaatleridir. Bu sebeple münafıklar hakkında *onlar birbirlerindendirler* denmemektedir. (Maturidi, II, 427). Birbirlerinden oluşları bir kimlik ve bir şahsiyet oluşturmaz. Bu sebeple münafıkların birlikteliği bir bilince dayalı değildir; birbirlerine tabidirler, birbirlerini taklit ederler. Oysa *birbirlerinin velisi olma* şeklindeki bir ifade, bu ifadeye konu olanların her birinin bir şahsiyetlerinin olduğunu, birbirlerine eşit olduklarını ve bağlılıklarının bir bilince dayalı olduğunu anlatır. (İbnu Âşûr, VI, 262). Mü'minleri bir araya getiren bu birliktelik imana bağlı olmalarıdır. Söz konusu bağlılık geçici değil, sağlam temellere dayalıdır. Mü'min erkekler ve mü'min kadınlar savaş dönemlerinde de diğer dönemlerde de birbirlerinin kardeşleridir; birbirlerine yardım eder ve gerek mali konularda gerek diğer sosyal meselelerde birbirlerine destek olurlar.

Burada, inanmış erkek ve inanmış kadınların birbirlerinin velileri olduklarının vurgulanması, erkeğin yanında kadının şahsiyetinin de İslâm toplumunda kökleşmesini sağlamak içindir. Kadının İslâmî sorumlulukları yerine getirme konusunda aile, siyaset ve sosyal alanlarda erkekle eşit olduğuna, özellikle de iyiliği emretme, kötülükten alıkoyma, topluma faydalı olan her alanda ve konuda erkekle bir dayanışma ve yardımlaşma içinde olduğuna işaret edilmektedir. (Derveze, VII, 378-379).

Münafıklar birbirlerine kötülüğü emrediyor ve birbirlerini iyilikten sakındırıyorlardı. Oysa mü'minler birbirlerine iyiliği emrediyor ve birbirlerini kötülükten sakındırıyorlar.

Münafıklar Allah'ı unutmuşlardı, oysa mü'minler namazı kılıyor ve sürekli Allah'ı hatırlıyorlar.

Münafıklar mali konularda elleri sıkı olup infaktan uzak dururken mü'minler zekâtlarını veriyor, fakirlerini gözetiyorlar.

Mü'minler Allah'a ve resulüne itaat ediyorlar. Oysa münafıklar haktan saparak fısku fucura düşüyorlar.

Bu vasıfları sebebiyle mü'minler birbirlerine veli olmuşlar ve Allah'ın o engin merhametine, rızasına kavuşmuşlardır. Bunun tabiî sonucu olarak da zeminlerinde ırmakların aktığı Adn cennetine gireceklerdir. *Adn* kelime olarak bir yerde ikamet etmek, orada karar kılmak anlamlarına gelir. Altın, gümüş, elmas ve benzeri değerli şeylerin filizi için de bu kelime kullanılmaktadır. O halde mü'minler ebedi nimetler içerisinde olacaklardır. Allah'ın hoşnutluğu, sayılan bu nimetlerden çok daha üstündür. Mü'minler, Allah'ın kendilerinden hoşnut olmasından dolayı çok daha büyük bir haz duyacaklardır. Bütün bu nimetleri veren O'dur. O, gözün görmediği, kulağın duymadığı daha nice nimetler verecektir.

يَٓا اَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِق۪ينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ
وَمَأْوٰيهُمْ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَص۪يرُ ﴿٧٣﴾ يَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ مَا قَالُوا
وَلَقَدْ قَالُوا كَلِمَةَ الْكُفْرِ وَكَفَرُوا بَعْدَ اِسْلَامِهِمْ وَهَمُّوا
بِمَا لَمْ يَنَالُوا وَمَا نَقَمُٓوا اِلَّٓا اَنْ اَغْنٰيهُمُ اللّٰهُ وَرَسُولُهُ
مِنْ فَضْلِه۪ فَاِنْ يَتُوبُوا يَكُ خَيْرًا لَهُمْ وَاِنْ يَتَوَلَّوْا يُعَذِّبْهُمُ
اللّٰهُ عَذَابًا اَل۪يمًا فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَمَا لَهُمْ فِي الْاَرْضِ
مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَص۪يرٍ ﴿٧٤﴾ وَمِنْهُمْ مَنْ عَاهَدَ اللّٰهَ لَئِنْ اٰتٰينَا
مِنْ فَضْلِه۪ لَنَصَّدَّقَنَّ وَلَنَكُونَنَّ مِنَ الصَّالِح۪ينَ ﴿٧٥﴾ فَلَمَّٓا
اٰتٰيهُمْ مِنْ فَضْلِه۪ بَخِلُوا بِه۪ وَتَوَلَّوْا وَهُمْ مُعْرِضُونَ ﴿٧٦﴾
فَاَعْقَبَهُمْ نِفَاقًا ف۪ي قُلُوبِهِمْ اِلٰى يَوْمِ يَلْقَوْنَهُ بِمَٓا اَخْلَفُوا

اللّٰهَ مَا وَعَدُوهُ وَبِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ ﴿٧٧﴾ اَلَمْ يَعْلَمُوا
اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ سِرَّهُمْ وَنَجْوٰيهُمْ وَاَنَّ اللّٰهَ عَلَّامُ
الْغُيُوبِ ﴿٧٨﴾ اَلَّذ۪ينَ يَلْمِزُونَ الْمُطَّوِّع۪ينَ مِنَ الْمُؤْمِن۪ينَ
فِي الصَّدَقَاتِ وَالَّذ۪ينَ لَا يَجِدُونَ اِلَّا جُهْدَهُمْ فَيَسْخَرُونَ
مِنْهُمْ سَخِرَ اللّٰهُ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَل۪يمٌ ﴿٧٩﴾
اِسْتَغْفِرْ لَهُمْ اَوْ لَا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ اِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْع۪ينَ
مَرَّةً فَلَنْ يَغْفِرَ اللّٰهُ لَهُمْ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِه۪
وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِق۪ينَ ﴿٨٠﴾

73. Ey Peygamber! İnkâr edenlere ve münafıklara karşı cihad et ve onlara karşı sert davran. Onların varacakları yer cehennem olacaktır. O, ne kötü yerdir!

74. Allah'a yemin ederek söylemediklerini ileri sürüyorlar. Oysa onlar inkâr sözünü kesin olarak ifade ettiler ve İslâm'ı kabul etmelerinin ardından küfre girdiler. Ulaşamadıkları şeyi elde etmeye yeltendiler. Onlar, başka değil, sadece Allah ve resulünün, lütfundan kendilerine zenginlik vermesinden dolayı intikam almaya kalkıştılar. Şimdi, şayet yaptıklarından geri dönerlerse onlar için daha hayırlı olur; ama yüz çevirecek olurlarsa Allah onları bu dünyada da ahirette de çok acı bir azapla cezalandıracaktır. Onlar için yeryüzünde herhangi bir koruyucu da bulunmayacaktır, bir yardımcı da bulunmayacaktır.

75. Onlardan kimileri, "Allah lütfundan bize verirse biz de iyi yolda harcama yapacağız ve iyilerden olacağız" diye Allah'a söz vermişlerdi.

76. Ama Allah lütfundan onlara verdiğinde onda cimrilik ettiler ve aldırmayıp yüz çevirdiler.

77. Allah'a verdikleri sözü tutmamalarının ve yalan söylemelerinin bir sonucu olarak Allah, kendisiyle karşılaşacakları güne kadar süren bir nifakı kalplerine yerleştirdi.

78. Bilmiyorlar mı ki Allah onların sırlarını da bilir fısıldaştıklarını da... Kuşkusuz, Allah bütün gizlilikleri bilir.

79. Sadaka verme konusunda gönüllü olarak fazladan veren mü'minlere ve güçlerinin ancak yettiğinden ötesini bulamayanlara dil uzatıp onlarla alay edenlerle Allah aslında alay etmiştir. Onlar için acıklı bir azap vardır.

80. Onlar için ister bağışlanma dile ister dileme farketmez; bilesin ki onlar için yetmiş kere bağışlanma dilesen dahi Allah onları bağışlamayacaktır. Bunun sebebi Allah ve resulünü inkâr etmeleridir. Ve elbette Allah yoldan çıkmışları doğru yola iletmez.

Cehd kökünden gelen *cihâd,* üstün gayret sarf etmek anlamındadır. Kelime savaşmak için kullanıldığı gibi diğer hususlarda çaba harcamak ve gayret etmek için de kullanılır. Burada kendileriyle cihad edilecek iki gruptan söz edilmektedir: Kâfirler ve münafıklar. Ayette münafıkların zikredilmesinden dolayı buradaki cihad kelimesinin ne anlamda kullanıldığına dair farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Bazı müfessirler kâfirlere karşı cihadın silah ile münafıklara karşı yapılacak olanınsa dil ile olacağını söylemektedir. Bazı müfessirlerse münafıklara karşı cihadın had cezalarının onlara uygulanması ile gerçekleşmiş olacağını söylemişlerdir. Bu görüşte olanlar, münafıkların had cezalarını gerektiren suçları daha çok işlemeleri sebebiyle burada özel bir vurgunun yapıldığını ayrıca söylerler. Kimi de münafıklarla cihadın, şüphelerini ortadan kaldırmak için delil getirmek ve delillerle onları ilzam etmek tarzında olacağını söyler. Bazı müfessirler ise burada her iki grup hakkında savaşın kastedildiğini ve burada sözü edilen münafıkların, inkârlarını açığa vurmuş olan münafıkların, yani artık inkârcılar safına geçmiş olanların kendisi olduğunu söyler.

Gerek inkâr edenlerle gerekse münafıklarla söz ile cihad her zaman ve zeminde yapılması gereken bir şeydir. Silahla cihad etmeye gelince, bunun şartlarının tahakkuk etmesi gerekir. Çünkü inkâr edenlerle bile başka bir sebep yokken sırf inkârcı olmaları sebebiyle savaşılamaz. O halde hem inkâr edenlere hem de münafıklara karşı yapılacak cihad, durum ve şartların gerektirdiği şekilde bazen savaş ile bazen dil ile olur. (İbnu Kesir, IV118-119).

Onlara sert davranma meselesine gelince bilindiği gibi sert davranmak, yumuşak davranmanın zıttıdır. Mü'minlere karşı yumuşak davranma birçok âyette dile getirilmiştir. O halde gerek inkâr edenlere gerekse münafıklara yumuşak davranılmayacak, onlara karşı taviz verilmeyecektir. Ancak onlara sert davranma, yahut taviz vermeme, onlara haksızlık etmek ve onlara karşı âdil davranmamak sınırına ulaşmamalıdır. Belirtmek gerekir ki burada, onlara karşı sert davranılması ifadesi onları cezalandırma makamında söylenmiştir. Bu sebeple buradan inkâr edenlere ve münafıklara karşı sürekli asık suratlı olma sonucu çıkarılmamalıdır. Yukarıda 61. âyette, münafıkların peygamber hakkında ileri sürdükleri, *herkesin söylediklerini dinliyor* şeklindeki iddiaları dile getirilmişti. İşte böyle bir izlenim söz konusu olması durumunda onlara surat asılması ve sert davranılması gerekir. O halde onlara karşı takınılacak tavır, ortam ve şartlara göre farklılık arz edebilir. Müslümanların gücü yoksa yahut münafıkların İslâm hakkında taşıdıkları şüpheleri giderecek bir sürece ihtiyaç varsa bu süreç içerisinde olara yumuşak davranılır. Değilse onlara sert davranmak gerekir ki âyet de böyle bir ortamda indirilmiştir.

Hem inkâr edenlerin hem de münafıkların ahiretteki cezaları ise âyetin sonunda şöyle ifade edilmektedir: **"Onların varacakları yer cehennem olacaktır. O, ne kötü yerdir!"**

"Allah'a yemin ederek söylemediklerini ileri sürüyorlar. Oysa onlar inkâr sözünü kesin olarak ifade ettiler..."

Söyledikleri ve söylemediklerine dair yemin ettikleri *küfür sözü*nün ne olduğu âyette belirtilmemektedir. Âyetin indirilişine dair rivayetler, burada sözü edilen küfür kelimesinin, Peygamber'in peygamberliğine dil uzatma ve onun peygamberliğiyle alay etme ile ilgilidir. Kuşkusuz, Peygamber'in peygamberliğine dil uzatmak ve onunla alay etmek, küfürdür. Mesela, bu rivayetlerin birinde, bir münafığın, *"Muhammed'in şu söyledikleri doğru ise bu takdirde biz eşeklerden de beteriz"* dediği nakledilir. Başka bir rivayette anlatıldığına göre, Tebük seferi sırasında Peygamber'in develerinden biri kaybolmuştur. Müslümanlar deveyi aramaya çıktıklarında münafıklar bu olayı alaya alıp Peygamber için *"Adam gökten haber alıyor, ama devesinin nerede olduğunu bilmiyor."* demişlerdir. Bu konuda daha başka rivayetler de nakledilmektedir.

Onların küfre girmelerine neden olan sözün ne olduğu âyette belirtilmemektedir. Ne de olsa Müslümanlar Kur'ân'ı tilavet etmekle ve onu namazlarında okumakla ibadet etmektedir. Bu sebeple zorunlu bir durum olmadıkça bu tür küfür sözlerinin Kur'ân'da yer almasına ihtiyaç duyulmamış olabilir. Zaten münafıkların kendileri de söylediklerinin arkasında durmamış, böyle bir sözü

söylediklerine dair kendilerinden hesap sorulduğunda yemin ederek o sözü söylemediklerini ileri sürmüşlerdir.

Şayet küfre sokan bu sözü onlardan sadece biri söylemiş ise çoğul kipi kullanılan bu söz hepsine nispet edilebilir mi?

Burada önemli olan, diğerlerinin bu sözü tasvip eder davranışlar içerisine girmiş olmalarıdır. Bir sözü tasvip ettiğini ifade eden, o sözü söylemiş kabul edilir. Zaten rivayetlerin bir kısmından, hepsinin söyleneni tasvip ettikleri ve tasvip eder şekilde sözler söyledikleri de anlaşılmaktadır.

65. ayette, onların Allah ve resulüyle alay ettikleri, kendilerine bunun sebebi sorulduğunda da yarenlikti bizimki **"Biz sadece lafa dalmış, şakalaşıyorduk."** dedikleri anlatılmıştı. Kuşkusuz, Allah ve resulü alaya alınıp eğlenilecek kimseler değildir.

Münafık dendiği zaman çoğunlukla İslâm'ı kabul ettikten sonra tekrar önceki inancına dönen; ancak zahiren yine Müslüman olarak kendini takdim eden insanlar anlaşılır. Ancak İslâm'ı hiçbir zaman içinde kabul etmediği halde Müslüman görünenleri de olabilir. Önemli olan içinden inanmadığı halde inanıyor gibi görünmeleridir. Burada, Müslüman olduktan sonra İslâm'dan vazgeçmelerinden söz edilmektedir. İslâm'ı kabul etmeleri görünürde olabileceği gibi onlar gerçekten inanmış da olabilirler. Ama küfrü gerektiren söz ve davranışlarından dolayı artık İslâm'dan çıkmışlardır.

"Ulaşamadıkları şeyi elde etmeye kalkıştırlar" sözünden ne kastedildiği konusunda farklı şeyler söylenmiştir. Ancak müfessirlerin çoğu bununla Peygamber (s.a.v.)'i öldürme planlarının kastedildiğini söylemişlerdir. Peygamber, Allah'ın koruması altında olduğundan ona zarar veremezler. Aynı şekilde Allah'ın yayılmasını murat ettiği İslâm'ın yayılmasına da engel olamazlar.

Medine'de İslâm'ın otoritesi gittikçe güçleniyordu. İslâm güçlendikçe İslâm toplumunda yaşayan gerçek mü'minlerin de münafıkların da refah seviyeleri yükseliyordu. Onlara da ganimetlerden pay veriliyordu. Ayrıca Müslümanların güçlenmesiyle Medine bir cazibe merkezi haline gelmişti. Değişik bölgelerden insanlar akın akın buraya geliyorlardı. Dolayısıyla Peygamber'in varlığı aslında münafıklar için de bir lütuf idi. Ancak münafıklar, güzelliğe kötülükle karşılık veren bir karaktere sahiptiler.

Bununla birlikte yüce Allah, tövbe kapısını onlara açık bırakmıştır: "**Şimdi, şayet yaptıklarından geri dönerlerse onlar için daha hayırlı olur; ama yüz çevirecek olurlarsa Allah onları bu dünyada da ahirette de çok acı bir azapla cezalandıracaktır. Onlar için yeryüzünde herhangi bir koruyucu da bulunmayacaktır, bir yardımcı da bulunmayacaktır."**

55. âyette de onların hem dünya hayatında hem de ahirette cezaya çarptırılacakları belirtilmişti. İleriki âyetlerde de onların bu durumları dile getirilecektir.

"Onlardan kimileri, "Allah lütfundan bize verirse elbette biz de iyi yolda harcama yapacağız ve iyilerden olacağız" diye Allah'a söz vermişlerdi.

Ama Allah lütfundan onlara verdiğinde ise onda cimrilik ettiler ve aldırmayıp yüz çevirdiler."

Âyette, münafıklardan diğer bir grubun durumu dile getirilmektedir. Onlar Allah'a verdikleri sözü bile yerine getirmeyen kimselerdir. Burada kendilerinden bahsedilenler, zengin oldukları takdirde Allah yolunda infak edeceğiz diyen; fakat zengin olduklarında Allah'a verdikleri sözü unutan kimselerdir. Bu isteklerinde samimi olmadıklarından, zengin olduklarında bilakis daha çok azgınlaşırlar. Bundan dolayı burada onların nankörlükleri ortaya konmaktadır.

Kuşkusuz, samimi bir niyetle bir kimsenin, *"Allah bana lütfederek ihsanda bulunursa ben de başkalarını gözetirim"* demesi yahut bunu kalbinden geçirmesinde herhangi bir sakınca yoktur. Hatta kişi bu samimi duygularından dolayı sevap da kazanabilir. Ne var ki münafıkların bu tür söylemlerinde herhangi bir samimiyet bulunmamaktadır. Onlar bu konuda Allah karşısında söz verdikleri halde imkânlara kavuşunca yüz çevirip daha da cimrileşmektedir.

"Allah'a verdikleri sözü tutmamalarının ve yalan söylemelerinin bir sonucu olarak Allah, kendisiyle karşılaşacakları güne kadar süren bir nifakı kalplerine yerleştirdi."

İnsan, yapısı itibarıyla bir davranışı sürekli tekrarlarsa bu, onda bir alışkanlık meydana getirir. Nihayet bu alışkanlık kökleşip karakter haline gelir. Münafıklar da böyle kimselerdir. Zamanla münafıklık onların karakteri haline gelir. Bu, tamamen onların kusurlarının ve yalan söylemeyi alışkanlık haline getirmelerinin bir sonucudur.

Razi, ayetin tefsirinde, verdiği sözü yerine getirmemenin münafıklık duygularını kişide yeşerteceğini ve bu sebeple Müslüman kişinin verdiği söze azami özen göstermesi gerektiğini belirtir. (XVI, 139).

Peygamber (s.a.v.) bir hadisinde münafığın üç alametinin bulunduğunu belirtir:

a.) Konuştuğunda yalan söyler.

b.) Söz verdiğinde verdiği sözünü tutmaz.

c.) Kendisine bir şey emanet edildiğinde ona hıyanet eder. (Buhari, Şehâdât, 28; Müslim, İman, 107).

Bu alametlerden birini taşıyan, münafıklık hasletlerinden birini taşıyor demektir.

"Bilmiyorlar mı ki Allah onların sırlarını da bilir fısıldaştıklarını da... Kuşkusuz, Allah bütün gizlilikleri bilir."

Âyet, münafıkları azarlayarak Allah hakkında inançlarındaki gaflete dikkat çekmektedir. Onlar, insanlardan birtakım şeyleri gizleyebilirler; ama Allah'tan hiçbir şeyi gizleyemezler. Allah onların İslâm ve İslâm Peygamberi hakkında gizlediklerini bilmektedir. Çünkü evrendeki hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz. Bu sebeple Allah açıktan yaptıklarını da gizli gizli kendi aralarında konuştuklarını da hatta kalplerinde gizledikleri niyetlerini de bilir.

"Sadaka verme konusunda gönüllü olarak fazladan veren mü'minlere ve güçlerinin ancak yettiğinden ötesini bulamayanlara dil uzatıp onlarla alay edenlerle Allah aslında alay etmiştir. Onlar için acıklı bir azap vardır."

Nakledildiğine göre, Peygamber (s.a.v.), Müslümanları sadaka vermeye teşvik ettiğinde sahabenin bir kısmı fazla fazla, bir kısmı da sırf Peygamber'in çağrısına icabet etmemiş olmamak için gücü yettiğince az miktarda sadaka getirmişti. Münafıklar, çok getirenler için, *"bunlar gösteriş olsun diye veriyorlar"*; az getirenler için de *"Allah ve resulünün buna ihtiyacı yok"* gibi sözler sarf etmişti. Bunun üzerine bu âyet indirilmiştir. (Müslim, Zekât, 72). Münafıkların kendileri infak ettiklerinde gösteriş olsun diye infak ettiklerinden, samimi Müslümanları da kendileri gibi sanıyorlar. (Maturidi, II, 433).

Âyetin orijinalinde **"Aslında Allah onlarla alay etti"** denmektedir. Bundan maksat ise Allah'ın onları alay edilecek konuma düşürmesidir. Bu sebeple *Allah onları maskaraya çevirdi* şeklinde bir tercüme de yanlış olmaz.

Âyet, Müslümanlara dil uzatma ve onlarla alay etmeyi yasaklamaktadır. (Suyûtî, el-İklil, s.143).

"Onlar için ister bağışlanma dile ister dileme farketmez; bilesin ki onlar için yetmiş kere bağışlanma dilesen dahi Allah onları bağışlamayacaktır. Bunun sebebi Allah ve resulünü inkâr etmeleridir. Ve elbette Allah yoldan çıkmışları doğru yola iletmez."

Bu âyet indirilinceye kadar; Peygamber (s.a.v.)'in onlar için bazen dua ettiği ve *"Rabbim! Kavmimi bağışla çünkü onlar bilmiyorlar"* dediği nakledilir. Ancak bu âyetin inişinden sonra bağışlanmaları konusunda dua etmeyi bırakmış-

tır. Bazı müfessirler ise âyetin, Peygamber'i muhayyer bıraktığını ve bu ayetin inişinden sonra da onların bağışlanması konusunda dua etmeye devam ettiğini söylemişlerdir. Hatta bir rivayete göre, bu âyetin inişinden sonra da Hz. Ömer'in, Peygamber (s.a.v.)'in bağışlanmaları için dua ettiğini duyduğu ve *"Ey Allah'ın Resulü! Allah kendilerini bağışlamayacağını sana bildirdiği halde hala münafıkların bağışlanması için dua mı ediyorsun?"* diye sorduğu, bunun üzerine Peygamber (s.a.v.)'in şöyle dediği nakledilir: *"Ya Ömer, Allah beni muhayyer bıraktı; ben de dua etmeyi seçtim. Yetmiş defadan fazla dua ettiğim takdirde bağışlanacaklarını bilsem, bunu yapardım"* demiştir. (İbnu Atiye, III, 64).

Ne var ki âyetin lafzından, katiyetle bağışlanmayacakları anlaşılmaktadır. Çünkü Arap dilinde *yetmiş*, çokluktan kinayedir; yani *ne kadar bağışlanmaları için dua edersen et, bağışlanmayacaklardır, demektir.* Bu sebeple bu kesin ifadeden sonra Peygamber (s.a.v.)'in bağışlanmaları için dua ettiğini söylemek tutarlı görünmemektedir.

Âyet, Münafikûn sûresindeki, *"Onlar için bağışlanma dilesen de dilemesen de birdir"* (Münafikûn 63/6) âyetini pekiştirmekte ve onların asla bağışlanmayacaklarını bildirmektedir. Âyette bunun sebebi de belirtilerek "**Allah ve resulünü inkâr etmeleridir**" denmektedir. Bağışlanmaları, ancak Allah ve resulünü inkâr etmekten vazgeçerek tövbe etmeleriyle mümkündür; Peygamber de olsa başka birinin bağışlanmalarını dilemesiyle değil.

فَرِحَ الْمُخَلَّفُونَ بِمَقْعَدِهِمْ
خِلَافَ رَسُولِ اللّٰهِ وَكَرِهُٓوا اَنْ يُجَاهِدُوا بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ
ف۪ي سَب۪يلِ اللّٰهِ وَقَالُوا لَا تَنْفِرُوا فِي الْحَرِّ قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ اَشَدُّ
ع حَرًّا لَوْ كَانُوا يَفْقَهُونَ ﴿٨١﴾ فَلْيَضْحَكُوا قَل۪يلًا وَلْيَبْكُوا كَث۪يرًا
جَزَٓاءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٨٢﴾ فَاِنْ رَجَعَكَ اللّٰهُ اِلٰى طَٓائِفَةٍ مِنْهُمْ
فَاسْتَأْذَنُوكَ لِلْخُرُوجِ فَقُلْ لَنْ تَخْرُجُوا مَعِيَ اَبَدًا وَلَنْ تُقَاتِلُوا مَعِيَ

عَدُوًّا اِنَّكُمْ رَضِيتُمْ بِالْقُعُودِ اَوَّلَ مَرَّةٍ فَاقْعُدُوا مَعَ الْخَالِفِينَ
(٨٣) وَلَا تُصَلِّ عَلٰٓى اَحَدٍ مِنْهُمْ مَاتَ اَبَدًا وَلَا تَقُمْ عَلٰى قَبْرِهٖ
اِنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهٖ وَمَاتُوا وَهُمْ فَاسِقُونَ (٨٤) وَلَا
تُعْجِبْكَ اَمْوَالُهُمْ وَاَوْلَادُهُمْ اِنَّمَا يُرِيدُ اللّٰهُ اَنْ يُعَذِّبَهُمْ بِهَا
فِي الدُّنْيَا وَتَزْهَقَ اَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ (٨٥) وَاِذَٓا اُنْزِلَتْ
سُورَةٌ اَنْ اٰمِنُوا بِاللّٰهِ وَجَاهِدُوا مَعَ رَسُولِهِ اسْتَأْذَنَكَ
اُو۬لُوا الطَّوْلِ مِنْهُمْ وَقَالُوا ذَرْنَا نَكُنْ مَعَ الْقَاعِدِينَ (٨٦)
رَضُوا بِاَنْ يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ وَطُبِعَ عَلٰى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ
لَا يَفْقَهُونَ (٨٧)

81. Allah elçisinin aksine geride bıraktırılmış olanlar oturup kaldıklarına sevinmişlerdi. Mallarıyla ve canlarıyla Allah yolunda cihad etmekten hoşlanmamışlardı. Üstelik "Bu sıcakta savaşa gitmeyin" dediler. De ki: "Cehennem ateşi daha sıcaktır!" Keşke bunu anlasalardı.

82. Artık onlar, kazanmış oldukları şeyler sebebiyle az gülsün çok ağlasınlar.

83. Şayet Allah seni onlardan bir grubun yanına geri döndürür de onlar da (başka bir savaşa) **çıkmak için senden izin isterlerse onlara de ki: "Artık benimle asla çıkamazsınız ve benimle birlikte herhangi bir düşmanla asla savaşamazsınız. Çünkü siz, ilkinde oturup geri kalmaya razı oldunuz; artık geri kalanlarla birlikte oturun."**

84. Onlardan ölen hiçbiri üzerine namaz kılma, kabri başında (da) **durma! Çünkü onlar Allah ve resulünü inkâr edip yoldan çıkmışlar olarak ölmüşlerdir.**

85. O halde onların malları da seni imrendirmesin çocukları da. Allah bunlarla ancak dünya hayatında onlara azap vermeyi ve canlarının da inkârcılar olarak çıkmasını murad ediyor.

86. "Allah'a iman edin ve resulüyle birlikte cihada çıkın" diye bir sûre indirildiğinde onlardan mal-mülk sahibi olanlar senden izin isterler ve "Bizi bırak, oturanlarla beraber olalım." derler.

87. Geride kalanlarla beraber olmaya razı oldular da kalpleri mühürlendi. İşte bu yüzden artık anlamazlar.

Tebük seferi yaz sıcağında yapılmıştı. Peygamber (s.a.v.) bu sefere çağrı yaptığında münafıklar, kendileri savaşa katılmadıkları gibi *"Bu sıcakta savaşılır mı, savaşa siz de gitmeyin"* diyerek başkalarını da savaşa katılmamaya teşvik ettiler. Peygamber'den izin almakla onu ve Müslümanları uyuttuklarını sanıp sevinmişlerdi. Ne var ki âyet onların bu durumlarını ifşa ederek sevinçlerini kursaklarında bıraktı.

Şayet iman etmiş olsalardı, savaştan geri kalmış olmaktan dolayı sevinmezler; bilakis üzülürlerdi. Çünkü iman etmiş olan kişi Allah'ın emrini yerine getirmemiş olmaktan dolayı sevinmez, aksine üzülür. Nitekim ileride de gündeme getirileceği gibi imkânsızlıkları sebebiyle savaşa katılamayan mü'minler bu durumlarına çok üzülmüşlerdir.

Sevinmelerinin sebeplerinden biri de bu konuda Peygamber (s.a.v.)'den savaşa katılmama konusunda izin koparmış olmalarıydı. Böylece hem savaşa katılmamış oluyorlardı hem de Müslümanlar nezdinde itibarlarını yitirmemiş oluyorlardı. Oysa Peygamberin onlara izin vermesi, savaş sırasında Müslümanlara verebilecekleri zarara engel olmak içindi. Sevinçleri kursaklarında kalmış ve içyüzleri vahiy tarafından gözler önüne serilmiştir. "**Artık onlar, kazanmış oldukları şeyler sebebiyle az gülsün çok ağlasınlar.**" Savaştan geri kalmış olanların yapacağı şey budur.

"Şayet Allah seni onlardan bir grubun yanına geri döndürür de onlar da (başka bir savaşa) **çıkmak için senden izin isterlerse..."**

Münafıklar ganimet elde etmenin ve itibarlarını tekrar elde edip yeniden Müslümanları aldatabilmenin fırsatlarını kollayacaklardır. Bu sebeple bundan sonra herhangi bir cihada çıkma söz konusu olduğunda şayet münafıklar çıkmak için Peygambere başvuracak olurlarsa Peygamberin buna izin vermemesi isteniyor.

Bundan böyle söz konusu münafıklar asla Peygamberin yanında cihada

çıkma şerefine nail olamayacaklardır. Hatta aralarında gerçekten tövbe etmiş olanlar çıksa bile, daha önce cihada çıkmayıp oturmayı tercih ettiklerinden dolayı bir ceza olarak savaşa katılmalarına izin verilmeyecektir. (İbnu Aşur, VI, 283).

"Onlardan ölen hiçbiri üzerine namaz kılma, kabri başında (da) **durma! Çünkü onlar Allah ve resulünü inkâr edip yoldan çıkmışlar olarak ölmüşlerdir."**

Nakledilen bazı rivayetlerde, Peygamber (s.a.v.)'in münafıkların ileri gelenlerinden Abdullah b. Übeyy'in cenaze namazını kılması üzerine; bazılarında ise kılmaya teşebbüs etmesi üzerine bu ayetin indirildiği söylenir. (Maturidi, II, 436; İbnu Atiye, III, 67). Nakledilen bazı rivayetlerde Abdullah b. Übeyy'in oğlunun iyi bir Müslüman olduğu ve babası vefat ettiğinde Peygamber (s.a.v.)'in cenaze namazını kıldırmasını bu oğlunun rica ettiği belirtilir. Bununla birlikte birçok âlim bu rivayetlerin sıhhatinden şüphe etmektedir.

Âyetten açıkça anlaşılıyor ki kâfir olarak ölmüş olanların cenaze namazı kılınmaz. Ayrıca bağışlanmaları için gerek öldükleri zaman kabirleri başında gerekse diğer zamanlarda dua edilmez.

Bilindiği gibi münafık, zahirde Müslüman görünen; fakat içinden inkâr eden kişidir. Haddizatında bu gibi kimseler Müslüman muamelesi görürler ve cenaze namazları da kılınır. Ancak burada sözü edilen münafıklar, söz ve davranışlarıyla kâfir olduklarını açıkça ortaya koymuşlardır. Bu sebeple bunların kâfir oldukları zahiren de sübut bulmuştur. Ne var ki kendileri, Müslüman olduklarını iddia etmektedirler.

Günümüzde de bu tür münafıklar pek çoktur. Söz ve davranışlarında kâfir oldukları açıkça ortaya çıkmaktadır. Ama onlar Müslüman olduklarını iddia ediyorlar.

Bu kimselerin Allah'ı ve resulünü inkâr ettikleri, yani kâfir oldukları ifade edildikten sonra yoldan çıkmış oldukları, yani fasık oldukları beyan edilmektedir. Fasık kelimesi kâfir için kullanıldığı gibi kişiyi küfürden çıkarmayan sapmalar için de kullanılır. Bu ikinci kullanımı, kâfir kelimesinden ehvendir. Bunlar hakkında daha şiddetli olan küfür kelimesi kullanıldıktan sonra daha ehven olan fasıklık kelimesi niçin kullanılmıştır? Bu meseleye değinen müfessirler bunu şöyle izah ederler: Kişi kâfir de olsa inancında samimi olabilir. Ama yalan söylemek, aldatmak, münafıklık yapmak gibi fasıklık kelimesinin kapsadığı anlamlar, bütün din mensupları tarafından dışlanan çirkin davranışlardır. (Razi, XVI, 153; Şevkânî, II, 566).

Ardından gelen âyette "**O halde onların malları da seni imrendirmesin çocukları da. Allah bunlarla ancak dünya hayatında onlara azap vermeyi ve canlarının da inkârcılar olarak çıkmasını murad ediyor.**" denilerek söz konusu münafıkların mallarının ve çocuklarının çok olmasının Peygamber (s.a.v.)'i imrendirmemesi gerektiği ve onlara bir meylinin olmaması lazım geldiği anlatılmaktadır. Mal ve çocuklar, dünya hayatına ait şeylerdir. Ahirette ve Allah katında bunların bir değeri yoktur.

Bu sûrenin 55. ayetinde de aynı husus dile getirilmişti. İnsanı dünyaya bağlayan hususların başında mal ve çocuk sevgisi gelmektedir. Bu sebeple bu hususun tekrar gündeme getirilmesi ve Peygamber'in şahsında Müslümanların bu konuda tekrar uyarılmaları doğaldır.

Netice olarak bu iki âyet Peygamber'den ve dolayısıyla mü'min kimselerden münafıklara karşı takınmaları gereken tavırları açıkça ortaya koymaktadır:

a.) Bu kimseler mü'minlerin saflarının dışına itilecek ve dışlanacaklardır.

b.) Mü'minler, yaptıkları savaş ve mücadelelerinde bunlara safları arasında yer vermeyeceklerdir.

c.) Bu kimselerin cenaze namazlarını kılmayacak ve bağışlanmaları için dua etmeyeceklerdir.

d.) Bu gibi kimselerin mala ve güce sahip olmaları Müslümanların onlara meyletmelerine sebep olmamalıdır.

" 'Allah'a iman edin ve Resulüyle birlikte cihad edin' diye bir sûre indirildiğinde onlardan mal-mülk sahibi olanlar senden izin isterler ve 'Bizi bırak, oturanlarla beraber olalım' derler."

İmanın Allah yolunda cihad etmekten önce zikredilmesi, cihadın ancak sağlıklı bir iman ile anlam kazanmasından dolayıdır. Böylece münafıklara, cihad meselesinden önce sizin doğru bir iman ile iman etmeniz gerekir, denmektedir. Sağlıklı bir imana sahip olmayan, hem isteyerek cihada gitmez hem de gidecek olursa cihadından dolayı sevap kazanmaz.

Münafıklar her cihada çağırıldıklarında onlardan mal-mülk sahipleri cihaddan kaçmak için bahaneler uydurarak izin isterler. Burada mal-mülk sahibi olanların zikredilmesi öncelikle bunların cihada katılmalarının gerekliliğinden dolayıdır. Çünkü mal-mülk sahipleri daha çok savaşa gitme imkânlarına sahiptir.

Genellikle kadınlar savaşa katılmazlar. Kadınlar dışında savaşa katılmayanlar sakat kimseler, yaşlılar ve çocuklardır. Gücü ve sağlığı yerinde birinin kadınlar, yaşlılar ve çocuklarla birlikte kalmaya talip olması, o günün toplumunda esasen bütün toplumlarda hoş karşılanmayacak bir davranıştır. Bu sebeple takip eden ayette "**Geride kalanlarla beraber olmaya razı oldular**" denmektedir. Onlar bu davranışları ve aşağılanmayı bile içlerine sindirdiklerinden dolayı **"Kalpleri de mühürlenmiştir. Bu yüzden anlamazlar."**

لٰكِنِ الرَّسُولُ وَالَّذ۪ينَ اٰمَنُوا مَعَهُ
جَاهَدُوا بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ وَاُو۬لٰٓئِكَ لَهُمُ الْخَيْرَاتُ
وَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٨٨﴾ اَعَدَّ اللّٰهُ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْر۪ي
مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِد۪ينَ ف۪يهَا ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظ۪يمُ ﴿٨٩﴾

88. Ama Peygamber ve onunla birlikte iman edenler mallarıyla ve canlarıyla cihad ettiler. İşte iyilikler onlarındır; kurtuluşa erenler de onlardır.

89. Allah onlar için zeminlerinde ırmakların çağlayıp aktığı, içinde ebedi kalacakları cennetler hazırlanmıştır. İşte büyük başarı da budur!

Münafıkların cihad çağrısı karşısında takındıkları tavra mukabil iman edenler mallarıyla ve canlarıyla Allah yolunda cihada koşmuşlardır. Bu sebeple de iman edenler iyilikleri hak etmiş, kurtuluşa ermişlerdir. Allah'ın çağrısına icabet etmelerinden dolayı temelli kalacakları, büyük nimetler içeren cennetleri Allah onlar için hazırlamıştır. Hâlbuki yaptıkları sebebiyle münafıkların kalpleri mühürlenmiş ve cehennemi hak etmişlerdir.

Cennet ve cehennem insanların yaptıklarının karşılığıdır. İnsanlar yaptıkları iyi amellerle cenneti, kötü amellerle de cehennemi hak ederler.

وَجَٓاءَ الْمُعَذِّرُونَ مِنَ الْاَعْرَابِ لِيُؤْذَنَ لَهُمْ وَقَعَدَ
الَّذٖينَ كَذَبُوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُؕ سَيُصٖيبُ الَّذٖينَ كَفَرُوا
مِنْهُمْ عَذَابٌ اَلٖيمٌ ﴿٩٠﴾ لَيْسَ عَلَى الضُّعَفَٓاءِ وَلَا عَلَى الْمَرْضٰى
وَلَا عَلَى الَّذٖينَ لَا يَجِدُونَ مَا يُنْفِقُونَ حَرَجٌ اِذَا نَصَحُوا لِلّٰهِ
وَرَسُولِهٖؕ مَا عَلَى الْمُحْسِنٖينَ مِنْ سَبٖيلٍؕ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحٖيمٌۙ
﴿٩١﴾ وَلَا عَلَى الَّذٖينَ اِذَا مَٓا اَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لَٓا اَجِدُ
مَٓا اَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِۖ تَوَلَّوْا وَاَعْيُنُهُمْ تَفٖيضُ مِنَ الدَّمْعِ
حَزَنًا اَلَّا يَجِدُوا مَا يُنْفِقُونَؕ ﴿٩٢﴾ اِنَّمَا السَّبٖيلُ عَلَى
الَّذٖينَ يَسْتَاْذِنُونَكَ وَهُمْ اَغْنِيَٓاءُۚ رَضُوا بِاَنْ يَكُونُوا مَعَ
الْخَوَالِفِۙ وَطَبَعَ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٩٣﴾
يَعْتَذِرُونَ اِلَيْكُمْ اِذَا رَجَعْتُمْ اِلَيْهِمْؕ قُلْ لَا تَعْتَذِرُوا
لَنْ نُؤْمِنَ لَكُمْ قَدْ نَبَّاَنَا اللّٰهُ مِنْ اَخْبَارِكُمْؕ وَسَيَرَى اللّٰهُ عَمَلَكُمْ
وَرَسُولُهُ ثُمَّ تُرَدُّونَ اِلٰى عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ
بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٩٤﴾ سَيَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ لَكُمْ اِذَا انْقَلَبْتُمْ
اِلَيْهِمْ لِتُعْرِضُوا عَنْهُمْؕ فَاَعْرِضُوا عَنْهُمْؕ اِنَّهُمْ رِجْسٌؗ

وَمَأْوٰيهُمْ جَهَنَّمُۚ جَزَٓاءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٩٥﴾ يَحْلِفُونَ
لَكُمْ لِتَرْضَوْا عَنْهُمْۚ فَاِنْ تَرْضَوْا عَنْهُمْ فَاِنَّ اللّٰهَ لَا يَرْضٰى
عَنِ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ﴿٩٦﴾

90. Bedevilerden mazeret ileri sürenler de kendilerine izin verilmesi için geldiler. Allah'a ve resulüne yalan söyleyenler ise oturup kaldılar. Onlardan inkâr edenlere acıklı bir azap ulaşacaktır.

91. Güçsüz kimselere, hastalara ve harcama imkânı olmayanlara; Allah'a ve resulüne karşı samimi olmaları şartıyla herhangi bir sorumluluk yoktur. Zira iyilik edenlerin aleyhine bir yol olmaz. Allah çok bağışlayandır ve çok merhametlidir.

92. Kendilerine binek sağlaman için sana gelip "Sizi taşıyacak binek bulamadım" dediğinde harcayacak bir şey bulmadıklarından dolayı üzüntüden gözleri yaş dökerek geri dönenlere de bir sorumluluk yoktur.

93. Ancak şunlar aleyhine yol vardır ki; zengin oldukları halde senden izin isterler. Onlar geride kalanlarla birlikte olmaktan hoşlandılar. Allah da kalplerini mühürledi. Onlar artık bilmezler.

94. Onlara döndüğünüzde size mazeret beyan ediyorlar. De ki: "Mazeret ileri sürmeyin; size inanmayacağız! Çünkü Allah ahvalinizden bize haber verdi. Bundan sonra da Allah yaptıklarınızı görecektir; Resulü de. Sonra gizli-açık her şeyi bilenin huzuruna döndürüleceksiniz. O zaman neler yapıyor idiyseniz size haber verecektir.

95. Onlara döndüğünüzde, kendilerinden hesap sormamanız için Allah'a yemin edecekler. İlişmeyin onlara; çünkü onlar pisliktir. Yaptıklarının karşılığı olarak varacakları yer ise cehennemdir.

96. Kendilerinden hoşnut olasınız diye size yemin edecekler. Siz onlardan hoşnut olsanız bile Allah, yoldan çıkmışlardan kesinlikle hoşnut olmayacaktır.

İlk âyette, mazeret ileri sürdükleri belirtilen bedevilerin, gerçekten mazereti bulunan mü'min bedeviler mi yoksa mazeretleri bulunmadığı halde ma-

zeret uyduran münafık bedeviler mi olduğu müfessirlerce tartışılmıştır. İbnu Abbas ve Mucahid, bunların gerçekten mazereti bulunan samimi mü'minler olduklarını söyler. Katade ise bunların mazeret uyduran münafıklar olduklarını söylemektedir. (Taberî, VI, 209-210). Aradaki ihtilaf hem الْمُعَذِّرُونَ kelimesinin farklı okunuşlarından hem de mazeret beyan edenlerin gelişleri söz konusu edildikten sonra "**Allah'a ve resulüne yalan söyleyenler ise oturup kaldılar,**" cümlesinin zikredilmesinden kaynaklanmaktadır. Mazeret beyanıyla gelen bedevilerin gerçekten mazeretleri bulunan samimi mü'minler olduklarını söyleyenler, bu cümle ile onların tam karşıtı olan kimselerin zikredildiğini söylerler.

Bunların münafık kimseler olduklarını söyleyenler ise şehirli münafıkların durumları zikredildikten sonra burada bedevi münafıkların durumunun ele alındığını, "**Allah ve resulüne yalan söyleyenler ise oturup kaldılar,**" cümlesinin ise söz konusu münafıklar arasında gelerek yalan mazeret uydurup izin isteyenlerin yanında izin istemeye dahi gelmeyenlerinin bulunduğunu gösterdiğini savunurlar.

الْمُعَذِّرُونَ kelimesinin farklı kıraatlerle okunması, mazeret beyan edenler içerisinde gerçekten mazeret sahibi olanların yanında mazeret uyduranların da bulunduğunu ifade etmek için olabilir. Âyetin devamında "**Onlardan inkâr edenlere acıklı bir azap ulaşacaktır**" denilmesi de bunlar arasında mazereti olmadığı halde mazeret uyduranlar bulunduğu için zikredilmiştir.

Âyette sözü edilen bedeviler, çölde yaşayan ve hayvancılıkla geçinen kimselerdir. Bunlar yerleşik bir hayat yaşamayan hayvanları için otlak arayan göçebelerdir. Yaşam şartları karakterlerine yansımış, sert tabiatlı insanlardır. İslâmiyet bütün insanlara gönderildiğine göre, bu kesimin de ihmal edilmemesi gerekiyordu. Bu sebeple Peygamber (s.a.v.) bunların da İslâm'a kazandırılması için çaba harcamıştır. Nitekim sert tabiatlarına rağmen aralarında samimi Müslümanlar da yetişmiştir.

"Güçsüz kimselere, hastalara ve harcama imkânı olmayanlara; Allah'a ve resulüne karşı samimi olmaları şartıyla herhangi bir sorumluluk yoktur..."

Değişik kesimlerin mazeret beyan ederek savaşa katılmama izni istemeleri gündeme getirildikten sonra burada, kimlerin mazeretlerinin geçerli olduğu anlatılmaktadır. Buna göre yaşlılık ve sakatlık gibi sebeplerle savaşa katılacak gücü olmayanlar, hastalar ve maddi imkânları yetersiz kimseler savaşa katılmadıklarından dolayı sorumlu tutulamazlar.

Peygamber (s.a.v.) döneminde bugünkü anlamda kurumlaşmış profesyo-

nel bir ordu yoktu. Savaşa katılan kişi ya silahını, araç-gereçlerini ve bineğini kendisi temin ederdi ya da bunların ihtiyaçlarını ekonomik imkânları bulunan zengin Müslümanlar karşılardı. Bu sebeple savaşa katılacak kişinin kendi masraflarını karşılayacak, geride bıraktığı ailesinin geçimini sağlayacak maddi imkânlara sahip olması önemliydi. Bu imkânlara sahip olmayan kişiler, savaştan muaf tutulurlardı.

Ancak savaşa katılmayacak bu kimselerin Allah'a ve resulüne sadık olmaları; diğer kimseleri savaştan alıkoyacak davranış ve sözlerde bulunmamaları, bilakis savaşı teşvik etmeleri şartına bağlanmıştır. Bu kimseler gerçek mazeretleri bulunduğundan dolayı sorumlu değildir. Bu sebeple de savaşa gitmekten muaf tutulmuşlardır. Bu, Allah'tan bir bağışlama ve bir merhamet sebebiyledir. Ancak bu gibi kimseler savaşta ifa edebilecekleri lojistik destek vs. gibi konularda yetkililerin uygun gördükleri görevleri yerine getirirler. (Razi, XVI, 160).

"Kendilerine binek sağlaman için sana gelip "Sizi taşıyacak binek bulamadım" dediğinde harcayacak bir şey bulmadıklarından dolayı üzüntüden gözleri yaş dökerek geri dönenlere de bir sorumluluk yoktur."

Bir önceki âyette, Peygamber (s.a.v.) döneminde savaşa katılan kişilerin kendi ihtiyaçlarını karşılamaları gerektiğinden bahsedilmişti. Silahı yahut bineği olmayanlar Peygamber'e gelir ve kendisine silah, binek vs. gibi savaş için gerekli araç-gereçlerin temin etmesini isterlerdi. Peygamber (s.a.v.) de imkânları olan Müslümanlara çağrıda bulunur, bu mücahitlerin masraflarını karşılamalarını isterdi. Tebük seferinde uzak bir mesafeye gidileceğinden, özellikle binek önemli bir ihtiyaçtı. Peygamber (s.a.v.) savaşa hazırlık yapılmasını istediğinde sahabeden bir grup gelerek bineklerinin olmadığını, kendilerine binek temin edilmesini istediler. Onlara binek temin edilemeyince de üzüntülerinden gözyaşları dökerek geri dönmek mecburiyetinde kaldılar. Savaşa katılamadıklarından dolayı bunların herhangi bir sorumlulukları bulunmadığı dile getirilmektedir. Sorumluluk, imkânları bulunduğu halde savaşa katılmamak için izin isteyenlerindir: **"Ancak şunlar aleyhine yol vardır ki; zengin oldukları halde senden izin isterler. Onlar geride kalanlarla birlikte olmaktan hoşlandılar. Allah da kalplerini mühürledi. Onlar artık bilmezler."**

Kalplerinin mühürlenmesi, insan davranışlarıyla ilgili Allah'ın evrene hâkim kıldığı kanunların bir sonucudur. Davranışlarıyla kalplerinin mühürlenmesini bizzat kendileri sağlamışlardır. Çünkü kulaklarını hakka tıkamışlardır artık hakkı duymuyorlar. Gözlerini hakkı görmemek için kapatmışlardır;

artık hakkı görmüyorlar. Kulak duymuyor, göz de görmüyorsa haliyle kalp de mühürlenmiş olur.

Müslümanlar, yenilgiye uğramadan ve büyük zararlar görmeden savaştan geri döndüklerinde söz konusu münafıkların mazeretler uydurarak Müslümanları aldatmaya çalışacakları müteakip ayetlerde dile getirilmektedir. Ancak Müslümanlar birkaç defa denenmiş ve her denemede kaybetmiş münafıkları artık kendi toplumlarından uzak tutacak, onlarla ilişkilere girmeyeceklerdir. Uydurdukları mazeretlerle Müslümanları aldatıp hoşnut etseler bile Allah, yoldan çıkmış olan bu kimselerden hoşnut olmayacaktır.

الْأَعْرَابُ أَشَدُّ كُفْرًا وَنِفَاقًا
وَأَجْدَرُ أَلَّا يَعْلَمُوا حُدُودَ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَىٰ رَسُولِهِ ۗ
وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٩٧﴾ وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَنْ يَتَّخِذُ
مَا يُنْفِقُ مَغْرَمًا وَيَتَرَبَّصُ بِكُمُ الدَّوَائِرَ ۗ عَلَيْهِمْ دَائِرَةُ
السَّوْءِ ۗ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٩٨﴾ وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَنْ يُؤْمِنُ
بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَيَتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ قُرُبَاتٍ عِنْدَ اللَّهِ
وَصَلَوَاتِ الرَّسُولِ ۗ أَلَا إِنَّهَا قُرْبَةٌ لَهُمْ ۗ سَيُدْخِلُهُمُ
اللَّهُ فِي رَحْمَتِهِ ۗ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ع ﴿٩٩﴾

97. Bedeviler, küfrü ve nifakı daha şiddetli; Allah'ın elçisine indirdiklerini, bilmemeye daha yatkın kimselerdir; ancak Allah her şeyi bilen ve her şeyi yerli yerince yapandır.

98. Bedevilerden öyleleri de vardır ki infak ettiğini angaryadan sayar ve başınıza belaların gelmesini gözetir dururlar. Bilakis onların başlarına bela gelsin. Allah herhalde her şeyi işiten ve her şeyi bilendir.

99. Ve yine bedeviler arasında öyleleri vardır ki Allah'a ve ahirete inanırlar ve infak edileni Allah katında yakınlıklara ve peygamberin duasını almaya vesile sayarlar. Evet, bu kesinlikle onlar için bir yakınlıktır. Allah onları rahmetiyle kuşatacaktır. Şüphesiz ki Allah çok bağışlayandır ve çok merhamet edendir.

Yaşadıkları hayat şartları sebebiyle bedevilerin sert karakterli kimseler olduklarına daha önce dikkat çekmiştik. Yine yaşadıkları bu şartlar sebebiyle bilgilenme imkânlarından da uzaktırlar. Bu yüzden cahil ve ufku dar olan bu kimseler hangi inancı taşıyorlarsa o inanç konusunda bağnaz ve müsamahasız davranırlar. Meskûn yerlerde ve farklı düşüncelere bağlı insanlar arasında yaşamak insana esnek davranmayı, başka fikir ve inançlara karşı müsamahalı olmayı öğretir. Böyle bir hayattan uzak olan bedeviler ise inançları konusunda bağnaz bir tavır takınırlar. İnkârda katı olmaları da bundan kaynaklanmaktadır.

Münafıklıkta daha ileri olmaları da aslında, yaşadıkları hayat şartlarından kaynaklanır. Göçebe bir hayat yaşadıklarından ve sürekli tabiatın çetin şartlarıyla mücadele ettiklerinden, **güçlüden yana tavır takınır ve ona boyun eğerler. Müslümanlar güçlendikçe münafıklığa daha çok yönelirler.** İbnu Abbas'tan nakledilen bir hadiste de çölde ikametin insanları mizaç olarak katılaştırdığı ifade edilir. (Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 358).

Şunu da belirtmek gerekir ki peygamberlerin tamamı yerleşik insanlar arasından ve şehirlerden seçilmiştir. (Yusuf 12/109). Bununla birlikte göçebe hayat yaşayan bedevileri de gerçek dine davet etmişlerdir. Âyetin sonunda, her şeyin Allah tarafından bilindiği ve O'nun her şeyi yerli yerince yaptığı anlatılmaktadır. Yüce Allah, bedevilerin hayat şartlarını ve söz konusu şartların onları sert karakterli kaba kişiler haline getirdiğini; inkâr ve münafıklıkta diğer insanlardan ne denli ileri olduklarını bilir. Ama onların bu durumlarını bildiğinden, elçilerini, onları hak dine kavuşturmak için gerekli donanımlarla donatır. Kuşkusuz, hesap gününde amelleri değerlendirilirken de yaşadıkları şartlar hesaba katılacaktır. Allah'ın her şeyi bilmesi ve her şeyi yerli yerince yapması bütün bu hususları kapsar.

Ayrıca, *bedeviler* kavramı, sadece Arap göçebelerini kapsamaz; her millet içerisinde bedevi hayat sürenler vardır.

"Bedevilerden öyleleri de vardır ki infak ettiğini angaryadan sayar ve başınıza belaların gelmesini gözetir dururlar. Bilakis onların başlarına bela gelsin. Allah herhalde her şeyi işiten ve her şeyi bilendir."

Bedevilerden bir kısmı Allah yolunda yapılan harcamalara, verilen sadaka ve zekâtlara, Allah katında sevabı olan dinî görevler gözüyle bakmaz. Bunu, kaçınılması mümkün olmayan bir vergi; kendilerinin işlediği bir suçun bedeli değil; ama kendilerine gelebilecek zararları defetmek, yapılan zulmü engellemek için verilen mallar olarak görürlerdi. Bütün bunlara sebep ise onlara göre, Müslümanlardır. Müslümanlardan korktukları için bu malları vermek zorunda kalıyorlardı. Bu sebeple de onların başına bir musibetin gelmesini dört gözle bekliyorlardı.

"Yine bedeviler arasında öyleleri vardır ki Allah'a ve ahirete inanır, infak edileni Allah katında yakınlıklara ve peygamberin duasını almaya vesile sayar..."

Ama bedeviler arasında elbette gerçekten iman etmiş olanlar da vardır. Bunlar mallarıyla ve canlarıyla Allah'ın yolunda yürürler. Allah yolunda feda edilen canların ve harcanan malların boşuna gitmediğini gayet iyi bilirler. Nitekim bu kabilelerden bir kısmı Peygamber (s.a.v.)'in vefatından sonra da İslâm'a bağlılıklarını samimiyetle devam ettirmiş, İslâm'dan dönen mürtedlere karşı hilafet ordusunun yanında savaşmışlardır. (Derveze, VII, 400).

وَالسَّابِقُونَ الْاَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْاَنْصَارِ وَالَّذِينَ
اتَّبَعُوهُمْ بِاِحْسَانٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَاَعَدَّ لَهُمْ
جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتَهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا اَبَدًا ذٰلِكَ الْفَوْزُ
الْعَظِيمُ ﴿١٠٠﴾

100. Muhacir ve Ensar'dan yarışta önde gidenlerle iyilikte onların ardından gidenlerden Allah hoşnut olmuştur; onlar da Allah'tan hoşnut olmuşlardır. Allah onlara zeminlerinde ırmakların çağlayıp aktığı, içinde ebedi kalacakları cennetler hazırlamıştır. İşte büyük kurtuluş da budur.

Birtakım olumsuz yönleri bulunan gruplar söz konusu edildikten sonra bu ayette, onların tam zıttı olan erdemli topluluklardan söz edilmektedir ki

bunlar üç gruptur: Muhacirler, Ensar'dan önde gidenler, bir de iyilikte onların peşinden gidenler.

Muhacir kelimesi, bir yerleşim birimini terk ederek başka bir yerleşim birimine göç eden anlamındadır. Burada kelime, müşriklerin uyguladığı baskı ve zulmün dayanılmaz boyutlara ulaşmasından sonra Mekke'den Medine'ye hicret eden Müslümanları anlatmak için kullanılmıştır. *Ensar* kelimesi ise yardımcı olanlar anlamında olup Mekke'den Medine'ye hicret eden din kardeşlerine kucak açan, onları barındıran ve onlara destek olan Müslümanlar hakkında kullanılmıştır. Kur'ân-ı Kerim bu iki kelimeyi kavramlaştırmış ve bu kavramlaştırma İslâm literatüründe de birer kavram olarak kullanılagelmiştir.

Buradaki *muhacirlerle* Mekke'de Müslüman olanların tamamının mı yoksa belli bir döneme kadar Müslüman olmuş olanlar mı kastediliyor? Aynı şekilde *Ensar* ile Medine'de Müslüman olanların tamamı mı yoksa bir kısmı mı kastediliyor? Bu konularda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Âyette geçen مِنْ edatını beyâniye olarak kabul edenler, Muhacir ve Ensar'ın tamamının kastedildiğini; iyilikte onların ardından gidenlerle de sonraki dönemlerde yaşayan ve sözü edilen iki grubu iyilikte takip eden Müslümanların kastedildiğini söylerler. Bu edatı cüz'iyet bildiren tab'iziye edatı olarak kabul edenler ise bununla Muhacir ve Ensar'ın bir kısmının kastedildiğini söylerler. (Kasimî, VIII, 3243).

Suyûtî, âyetin, İslâm'a önce girenlerin sonra girenlerden ve sahabenin de sonra gelen nesillerden üstün olduklarına işaret ettiğini söylemektedir. (İklil, s.144).

Belli ki âyette anlatılmak istenen, kimsenin İslâm'a ilgi göstermediği, Müslüman olmanın bir risk taşıdığı dönemlerde İslâm'ı kabul eden ve bu uğurda büyük sıkıntılara katlananların daha erdemli kimseler olduğudur. Bunların ihlâs ve samimiyetlerinden şüphe edilemez. Ayrıca iyilikte öncülük etmenin ayrı bir önemi vardır. İlk dönem Müslümanları İslâm uğruna büyük fedakârlıklara katlanmışlardır. Mekke'de Müslüman olanların ne sıkıntılar çektikleri ortadadır. Onlar işkencelere maruz kalmış, İslâm uğruna yurtlarından, mallarından ve akrabalarından olmuşlardır. Ama direnmiş ve yılmamışlardır. Medineli Ensar ise Medine'ye hicret edenlerle meskenlerini ve mallarını paylaşmışlardır. Ama sonradan gelenler böyle bir sıkıntıyla karşılaşmamışlardır; mamafih böyle bir sıkıntıyla karşılaşacak olsalardı sonrakiler içinden de aynı samimiyeti gösterecek olanlar olurdu ve bunlar da elbette erdemli kimselerdir. İşte bunlar da üçüncü erdemli grubu teşkil etmektedir. Allah bunlardan hoşnuttur, onlar da Allah'tan hoşnutturlar. Bunların mükâfatı, zeminlerinde nehirlerin aktığı cennetler olacaktır. Onlar bu nimetler içerisinde ebedi bir hayat süreceklerdir.

وَمِمَّنْ حَوْلَكُمْ مِنَ الْاَعْرَابِ مُنَافِقُونَ وَمِنْ اَهْلِ
الْمَدِينَةِ مَرَدُوا عَلَى النِّفَاقِ لَا تَعْلَمُهُمْ نَحْنُ نَعْلَمُهُمْ سَنُعَذِّبُهُمْ
مَرَّتَيْنِ ثُمَّ يُرَدُّونَ اِلٰى عَذَابٍ عَظِيمٍ ﴿١٠١﴾ وَاٰخَرُونَ اعْتَرَفُوا
بِذُنُوبِهِمْ خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا وَاٰخَرَ سَيِّئًا عَسَى اللّٰهُ
اَنْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٠٢﴾ خُذْ مِنْ اَمْوَالِهِمْ
صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ اِنَّ صَلٰوتَكَ
سَكَنٌ لَهُمْ وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٠٣﴾ اَلَمْ يَعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ هُوَ يَقْبَلُ
التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَأْخُذُ الصَّدَقَاتِ وَاَنَّ اللّٰهَ هُوَ التَّوَّابُ
الرَّحِيمُ ﴿١٠٤﴾ وَقُلِ اعْمَلُوا فَسَيَرَى اللّٰهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ
وَالْمُؤْمِنُونَ وَسَتُرَدُّونَ اِلٰى عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ
بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٠٥﴾

101. **Çevrenizdeki bedevilerden münafıklar vardır; Medine halkından da onların benzerleri vardır ki nifakta maharet kazanmışlardır. Sen onları bilmezsin; ama biz onları biliyoruz. Onlara iki kez azap vereceğiz. Ve daha sonra çok büyük bir azaba çarptırılacaklar.**

102. **Ve günahlarını itiraf eden diğer grup ise iyi bir amelle kötü olanı birbirine karıştırdılar. Allah elbette bunların tövbesini kabul eder. Şüphesiz ki Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.**

103. Sen onların mallarından, kendilerini temizleyip arındıracağın bir sadaka al. Ayrıca onlara dua et; çünkü senin duan onlar için bir sekinettir. Allah her şeyi işiten ve her şeyi bilendir.

104. Hâlâ bilmediler mi ki Allah kullarından tövbeyi kabul eder ve sadakaları alır? Evet, Allah'tır tövbeleri çokça kabul eden ve çok merhametli olan.

105. Ayrıca de ki: "Çalışın. Allah yapıp ettiklerinizi görecektir; O'nun elçisi de mü'minler de. Nihayet görülmeyeni ve görüleni bilenin huzuruna da çıkarılacaksınız. O, yapıp ettiklerinizi size haber verecektir."

Çevrenizdeki sözüyle kastedilen, Medine çevresidir. Bir de Medine'de münafıklar vardır ki bunlar büyük şehrin merkezinde yaşıyorlardı. Bunlar münafıklıkta maharet kazanmışlardı. Kendilerini ele vermemek için nasıl davranacaklarını bilirlerdi. Şehrin kenar semtlerinde ve köylerde yaşayanlar daha çabuk kendilerini ele verirlerdi; insan kandırma konusunda şehirliler kadar mahir değildiler.

Münafıklardan kiminin münafıklığı kısa bir sürede anlaşılır. Ama kimisi de münafıklığını öyle maharetle gizler ki farkına varılmaz. Bu hususların gündeme getirilmesi, bir yandan münafıklar konusunda Müslümanların uyarılması, diğer yandan da maharetle münafıklıklarını gizleyebilenlere Allah'ın bunu bildiğinin hatırlatılması içindir.

Gerek âyetlerde gerekse hadislerde münafıkların birtakım alametleri zikredilmektedir. Bundan, her münafığın münafık olduğunun bilineceği anlamı çıkmaz. Âyet ve hadislerde zikredilenler en nihayet münafıkların birtakım sıfatlarıdır. Bu sıfatlar bir kişide bulunursa ona karşı dikkatli olmak gerekir. O kişinin kesin olarak münafık olduğuna hükmedilemez. Nitekim Peygamber (s.a.v.)'in kendisinin, kendilerini iyi gizleyebilenlerin münafık olduklarını bilmediği açık bir şekilde âyette ifade edilmektedir.

Bazı çevrelerde bir zatın ne kadar büyük bir veli olduğunu anlatmak için, *falan kimsenin yanına gittiğinde kalbini temiz tut; çünkü o, kalplerden geçenleri bilir* anlayışı yaygındır. Bunun İslâm inancıyla bağdaşmadığı ortadadır. Peygamber'in kendisi bile, değil kalplerden geçen basit şeyleri, münafıkların kalplerindeki inkârı dahi bilmiyordu. O halde kalplerden geçenleri bilen sadece Allah'tır. Peygamber'in kendisi dahi kalplerden geçenleri bilmiyorsa bir veli nasıl bilsin?

Âyette sözü edilen iki cezalandırmanın her ikisinin dünya hayatında mı olduğu konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bazıları ikinci cezalandırmanın kabirde gerçekleşeceğini söylerken bazıları da her iki cezalandırmanın kişi yaşıyorken gerçekleşeceğini söylemektedir. Bu görüşte olanlar şu hususları dünya hayatındaki iki cezalandırmaya örnek vermişlerdir: Müslümanların başarı göstermelerinin münafıklar için üzüntü kaynağı olması, münafıkların içyüzlerinin zamanla ortaya çıkması ve bu suretle rezil rüsva olmaları, açlığa mahkûm olmaları, öldürülmeleri vs.

İbnu Âşûr ise burada *iki kez* ile iki sayısının kastedilmediğini; cezalandırmanın kesinlikle ve tekrar tekrar gerçekleşeceğini ifade ettiğini söylemektedir. (İbnu Âşûr, XI, 20).

"Günahlarını itiraf eden diğer grup ise iyi bir amelle kötü olanı birbirine karıştırdılar. Allah elbette bunların tövbesini kabul eder. Şüphesiz ki Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir."

Mazeret uyduran münafıkların durumları anlatıldıktan sonra, savaşa katılmayan diğer bir kesimden söz edilmeye başlanmıştır. Bunların farklı bir münafık grubu olduklarını söyleyenler olmakla birlikte genelde müfessirler burada sözü edilen kimselerin haddizatında mü'min kimseler olduklarını, fakat rahatlarına bakarak savaşa katılmadıklarını ve böylece güzel amellerine savaşa katılmama günahını karıştırdıklarını söyler. Savaşa katılmamanın büyük bir günah olduğunu bildiren âyetler geldikten sonra bu kimseler günahlarını itiraf etmiş ve büyük bir pişmanlık duymuşlardır. Bunların sayıları hakkında farklı rivayetler olmakla birlikte rivayetlerde belirtilen sayılar, altı ile on rakamı arasında değişmektedir. (Taberî,VII, 12-13) Bu da sahabenin, ne denli risk taşıyor olursa olsun dinî emirlere bağlılıklarını gösterir.

Âyet belli bir olay üzerine indirilmiş olsa da iyi amellerinin yanında kötü ameller işleyen, fakat sonradan pişmanlık duyup tövbe eden herkesi kapsamaktadır. Değilse on kişiyi ilgilendirmiş olan bir olayın Kur'ân'da yer almasının bir anlamı olmaz.

Umulur ki şeklinde tercüme ettiğimiz عَسَى kelimesi Kur'ân-ı Kerim'de Allah hakkında kullanıldığında bunun, kesinlik ifade ettiğini müfessirler zikrederler. Müfessir Razi, Kur'ân-ı Kerim'in, insanların kelimelerle kastettikleri anlamları gözettiğine dikkat çektikten sonra bunun gerekçesini şöyle izah eder: Muhtaç kişi büyük bir makam sahibinden ihtiyacını gidermesini dilediğinde umut verme anlamı taşıyan عَسَى ve لعل kelimelerini kullanır. Böylece hiç kimsenin kendisini bir işe zorlayamayacağına, bilakis ne yaparsa bunu bir ihsan ve lütuf olarak yaptığına dikkat çekmiş olur. (Razi, XVI, 176).

"Sen onların mallarından, kendilerini temizleyip arındıracağın bir sadaka al. Ayrıca onlara dua et; çünkü senin duan onlar için bir sekinettir. Allah her şeyi işiten ve her şeyi bilendir"

Burada söz konusu edilen *sadaka* ile zekâtın mı yoksa gönüllü verilen bağışların mı kastedildiği konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Zekâtın kastedildiğini söyleyenler, âyetin yeni bir konuya giriş görünümünde olduğunu delil getirirler. Gönüllü bağış olduğunu söyleyenler ise Tebük seferine katılmayanların katılmama sebeplerinden birinin mala düşkünlükleri olduğunu ve mallarından sadaka alınmasıyla söz konusu düşkünlüklerinin kırılmak istendiğini belirtirler.

Müfessirlerin ileri sürdükleri bu iki farklı görüşü destekleyen ayrı rivayetler nakledilmektedir. Burada gönüllü bağışın kastedildiğini söyleyenler bu konuda şöyle rivayetler naklederler: Tebük seferine katılmayanların büyük bir günah işlediklerine dair âyetler indirildiğinde bu günahtan temizlenmek için mallarının tamamını Peygamber'e getirmiş ve bu malların Allah yolunda harcanmasını istemişlerdir. Ancak Peygamber isteklerini kabul etmemiştir. Bunun üzerine bu âyet indirilmiş ve temizlenmeleri için mallarından bir kısmının sadaka olarak dağıtılması istenmiştir.

Geçerli bir mazeretleri olmadığı halde sefere katılmayan bu mü'minler o kadar pişman olmuş ve üzülmüşlerdi ki içlerinden, kendilerini caminin sütunlarına bağlayarak Allah tövbelerini kabul edinceye kadar burada öylece kalacaklarına yemin edenler çıkmıştır. Affedildikten sonra da içlerinde bir huzursuzluk hissetmiş olmalılar ki Peygamber (s.a.v.)'in onlar için dua etmesinin onlara huzur vereceği ifade edilmektedir. Ancak bu şekilde kalpleri huzur bulacaktı. Sonra gelen: **"Hâlâ bilmediler mi ki Allah kullarından tövbeyi kabul eder ve sadakaları alır? Evet, Allah'tır tövbeleri çokça kabul eden ve çok merhametli olan."** âyeti de affedildiklerini pekiştiren bir anlam taşımaktadır.

Tövbeleri kabul eden sadece Allah'tır. Bağışlanmaları için başka kapılara müracaat edenler hüsranda olacaklardır. Allah'ın tövbeleri çokça kabul eden olduğunun vurgulanması, tövbenin şartlarına riayet eden herkesin tövbesinin kabul edileceğini anlatmak içindir.

Âyetlerde görevlerinden bir kısmını ihmal ederek günah işlemiş olan mü'minlerin, mallarından Allah yolunda harcamada bulunarak arınmaları gerektiğinin anlatılması sonradan gelecek olan Müslümanlara da bir hatırlatmadır. Aynı şekilde gerçekten samimi bir şekilde tövbe eden bu insanlar Müs-

lüman toplumun dışlanmaması gerektiğinin anlatılması da sonradan gelecek Müslümanlara böyle davranmaları için bir rehberliktir.

"Ayrıca de ki: "Çalışın. Allah yapıp ettiklerinizi görecektir; O'nun elçisi de mü'minler de. Nihayet görülmeyeni ve görüleni bilenin huzuruna da çıkarılacaksınız. O, yapıp ettiklerinizi size haber verecektir." "

Geçerli bir mazeretleri olmadığı halde savaşa katılmamış olanlara tövbeleri kabul edildikten sonra iyi amellerin, kötü amellerin silinmesine vesile olduğu hatırlatılarak iyi ameller işlemeleri öğütlenmektedir. Ayrıca iyi ameller işlemeleri tövbelerinin bir kanıtı olacaktır.

Allah'ın yanında resulünün ve mü'minlerin de amellerine şahitlik edeceklerinin ifade edilmesi ise ahirette yüce Allah'ın bunları insanlara şahit tutacak olmasından kaynaklanmaktadır. Kuşkusuz gerek Peygamber'in gerekse mü'minlerin şahitlik edecekleri ameller, bizzat müşahede ettikleri amellerdir. Allah ise bütün amellerin şahididir. Çünkü O, insanların gördüklerini de görmediklerini de görmekte ve bilmektedir.

وَآخَرُونَ مُرْجَوْنَ لِأَمْرِ اللَّهِ إِمَّا
يُعَذِّبُهُمْ وَإِمَّا يَتُوبُ عَلَيْهِمْ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٠٦﴾

106. Diğer bir grup da var ki bunların durumu Allah'ın hükmüne kalmıştır; ya onları cezalandıracaktır ya da tövbelerini kabul edecektir. Allah her şeyi bilen ve her şeyi yerli yerince yapandır.

Bunlar da Tebük seferine katılmamış kimselerdir. Ancak sefere katılmayanların büyük bir günah işledikleri ortaya çıktıktan sonra tövbe etme konusunda tereddüt eden kimseler kastedilmektedir. Rivayetlerin belirttiğine göre, bunların sayısı da üçtür. (Taberî, VII, 21; İbnu Kesir, IV, 148). Allah'ın tövbelerini kabul edip etmemesi, onların kendi kararsızlıklarından kaynaklanan bir durumdur. Kesin tövbe eder ve tövbe şartlarını yerine getirirlerse Allah tövbelerini kabul edecektir. (İbnu Âşûr, VI, cüz 11/27).

Buraya kadar anlatılanlardan Tebük seferine katılmayanların üç grup olduklarını anlıyoruz:

a.) Kelimenin tam anlamıyla münafık olanlar.

b.) Günah işledikleri ortaya çıktıktan hemen sonra pişmanlık duyarak tövbe edenler.

c.) Bu son âyette anlatılanlar ki bunlar, tövbe edip etmeme konusunda tereddüt gösterenlerdir.

وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا ضِرَارًا وَكُفْرًا وَتَفْرِيقًا بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ
وَإِرْصَادًا لِمَنْ حَارَبَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ مِنْ قَبْلُ وَلَيَحْلِفُنَّ
إِنْ أَرَدْنَا إِلَّا الْحُسْنَى وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿١٠٧﴾
لَا تَقُمْ فِيهِ أَبَدًا لَمَسْجِدٌ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَى مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ
أَنْ تَقُومَ فِيهِ فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَنْ يَتَطَهَّرُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ
الْمُطَّهِّرِينَ ﴿١٠٨﴾ أَفَمَنْ أَسَّسَ بُنْيَانَهُ عَلَى تَقْوَى مِنَ اللَّهِ
وَرِضْوَانٍ خَيْرٌ أَمْ مَنْ أَسَّسَ بُنْيَانَهُ عَلَى شَفَا جُرُفٍ
هَارٍ فَانْهَارَ بِهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ
الظَّالِمِينَ ﴿١٠٩﴾ لَا يَزَالُ بُنْيَانُهُمُ الَّذِي بَنَوْا رِيبَةً فِي قُلُوبِهِمْ
إِلَّا أَنْ تَقَطَّعَ قُلُوبُهُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١١٠﴾

107. Sırf zarar vermek, küfre sebep olmak, mü'minlerin arasını ayırmak ve daha önce Allah ve resulü ile harbetmeğe kalkışan kişi ya da kişilere bir gözetleme yeri sağlamak için bir mescit yapanlara gelince; "Amacımız sadece iyilik yapmaktı" diye yemin edecekler. Oysa Allah, onların yalan söylediklerine tanıklık eder.

108. Orada asla durma! Daha ilk günden takva temeli üzere inşa edi-

len mescit, içinde durmana elbette daha uygundur; burada arınmayı seven adamlar vardır. Allah da arınanları sever.

109. O halde binasını Allah'tan bir korku ve bir rıza üzerine temellendirmiş olan mı yoksa binasını kayıp uçmak üzere olan bir yar kenarına kurup onunla birlikte cehenneme yuvarlanan mı daha iyidir? Allah elbette zalimlere hidayet nasip etmez.

110. İnşa ettikleri bina, kalpleri paramparça oluncaya kadar yüreklerinde bir şüphe kaynağı olmaya devam edecektir. Allah her şeyi bilen ve her şeyi yerli yerince yapandır.

Münafıklardan bazısı Kubâ Mescidi ile Mescid-i Nebi'nin semtlerine uzak olduğunu, hasta ve yaşlı kimselerin bu mescitlere gitmelerinin zorluğunu, diğerlerinin de yağmurlu ve soğuk gecelerde bu mescitlere gitmekte zorluk çektiklerini ileri sürerek bir mescit inşa ettiler. Oysa mescidin inşa sebebi farklıydı. Burası münafıkların bir merkezi olacaktı. İslâm'a karşı alacakları tedbirleri burada görüşeceklerdi. Daha önce Hıristiyanlığı seçmiş ve bilgisi sebebiyle rahip olmuş Ebu Âmir isimli kişinin de bu mescidin yapımı konusunda teşvikleri vardı. Bu zat, Müslümanların Medine'ye hicret etmelerinden sonra hep Müslümanların aleyhinde çalışmış ve savaşlarda müşriklere yandaşlık yapmıştır. Bir müddet sonra Mekke'ye kaçmış ve burada müşrikleri Müslümanlara saldırmaları için teşvik etmiş ardından da Şam'a gitmiştir. Münafıklara, toplanmaları ve birtakım kararlar almaları için bir mescit inşa etmelerini tavsiye etmiş ve onlara, *"Siz Medine'de hazırlığınızı yapın, ben de Bizans imparatoruyla görüşüp size yardım getireceğim"* demişti.

Mescidin inşaatını bitiren münafıklar, mescitlerine meşruiyet kazandırmak için Peygamber (s.a.v.)'den mescidin açılışını yapmasını; orada namaz kılıp dua etmesini istemişlerdi. Bu sırada Peygamber (s.a.v.) Tebük seferi için hazırlık yapıyordu. Meşguliyetini belirterek sefer dönüşünde isteklerini yerine getireceğini söyledi. Sefer dönüşü söz konusu mescide gitmeden inşa edilen mescidin bir fesat yuvası olduğunu belirten bu âyetler indirildi. (Taberî, VII, 23). Bunun üzerine oraya gitmekten vazgeçti ve mescidin yıkılmasını emretti. Bir fesat yuvası olarak inşa edilmiş olan bu mescit, âyetteki *dırâr* (çok zararlı) ifadesinden hareketle *Mescid-i Dırâr* adıyla anılagelmiştir.

"Orada asla durma! Daha ilk günden takva temeli üzere inşa edilen mescit, içinde durman için elbette daha uygundur; burada arınmayı seven adamlar vardır. Allah da arınanları sever."

Bazı müfessirler *Allah'tan bir korku üzere inşa edilen mescit* ile Medine'nin

kenar semtlerinden Kubâ'da inşa edilen mescidin kastedildiğini söylemektedir. Peygamber (s.a.v.) Medine'ye hicret ettiğinde Kubâ'da üç gün kalmıştı. Bu semtte yaşayan Müslümanlar, Peygamber'in üç gün boyunca namaz kıldığı yerde bir mescit inşa etmişlerdi. Diğerleri ise daha sonra Peygamber'in kendisi için inşa ettirdiği ve Mescid-i Nebi olarak bilinen mescit olduğunu söylemektedir. Bu konuda birtakım rivayetler de vardır.

O dönem için Medine'de bu iki mescit bulunuyordu ve her ikisi de ta baştan iyi niyetlerle inşa edilmişti. Bu sebeple burada bu iki mescitten biri değil, her ikisi kastedilmiş olabilir. Önemli olan inşa edilen mescidin bu niteliğe sahip olmasıdır.

Münafıkların mescidinde Peygamber'in namaz kılması kesin olarak yasaklandıktan sonra takva temeli üzere inşa edilmiş olan mescitte namaz kılmasının *daha uygun* olduğunun ifade edilmesinden, münafıkların mescidinde namaz kılmasının *uygun* olduğu anlamı çıkmaz. Karşılaştırma yapılarak takva temeli üzere kurulan mescitte namaz kılmasının daha uygun olduğunun vurgulanması, münafıkları tahkir içindir. (İbnu Âşûr, VI/11, s.31). Nitekim âyetin devamında takva temeli üzere kurulmuş olan mescitte arınmayı seven kimselerin bulunduğunun dile getirilmesi, münafıkların mescidinde bulunanların arınma gibi bir niyetlerinin olmadığını anlatmak içindir.

Günümüzde de İslâm âleminin değişik bölgelerinde birtakım kurumlar kurulmakta; cami, okul, hastane vs. gibi hayır kurumu ismi altında birtakım müesseseler yapılmaktadır. Müslümanları dinlerinden uzaklaştırmak için bu müesseselere karşı takınılacak tavır, Peygamber (s.a.v.)'in münafıkların mescidine karşı takındığı tavır olmalı; Müslümanlar bu kurumlardan uzak durmalıdır.

"O halde binasını Allah'tan bir kourku ve bir rıza üzerine temellendirmiş olan mı yoksa binasını kayıp uçmak üzere olan bir yar kenarına kurup onunla birlikte cehenneme yuvarlanan mı daha iyidir? Allah elbette zalimlere hidayet nasip etmez."

Önceki âyette anlatılanları bu âyet pekiştirmektedir. Elbette Allah ve peygamberine savaş açmak üzere mescit inşa eden münafıklarla Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak için mescit inşa edenler bir değildir.

Münafığın hayat anlayışı, altı oyulmuş ve her an için yıkılmaya mahkûm temelsiz bir uçuruma benzer. Çünkü Allah korkusu, O'na saygı ve O'nun hoşnutluğunu hedeflemeyen her hayat ve anlayış her an için çözüntüye uğrayıp çökmeye mahkûmdur.

“İnşa ettikleri bina, kalpleri paramparça oluncaya kadar yüreklerinde bir şüphe kaynağı olmaya devam edecektir. Allah her şeyi biyen, her şeyi yerli yerince yapandır.”

Münafıkların inşa ettikleri o mescit, inançları konusundaki şüphelerinin bir sonucudur. Onlar böyle bir yapı inşa etmekle öyle büyük ve iğrenç bir günah işlediler ki artık kalpleri imanı kavrama yeteneğini yitirmiştir. İnançsızlık kalplerine öyle bir kök salmıştır ki ölünceye kadar küfür üzere kalacaklardır.

Bunlar açıktan inkâr edenlerden de beterdir. Çünkü inkârı açıkta olan kimse ne de olsa samimi ve mert biridir. Böyle birinin bir gün hidayeti seçmesi mümkündür. Ama inançları şüphe üzere kurulu samimiyet yoksunu kimselerin iman etmelerinden ümit kesilmiştir. Onlar bu hal üzere öleceklerdir.

Allah o mescidi hangi maksatlarla inşa ettiklerini, bu sebeple ahirette uğrayacakları akıbeti ve dünya hayatlarının nasıl sonuçlanacağını gayet iyi bilmektedir. Gerek o münafıklar, gerek diğer insanlar hakkında aldığı kararlar hikmete dayalı kararlardır.

إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَىٰ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنَّ
لَهُمُ الْجَنَّةَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ
وَيُقْتَلُونَ وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا فِي التَّوْرَاةِ وَالْإِنْجِيلِ وَالْقُرْآنِ
وَمَنْ أَوْفَىٰ بِعَهْدِهِ مِنَ اللَّهِ فَاسْتَبْشِرُوا بِبَيْعِكُمُ
الَّذِي بَايَعْتُمْ بِهِ وَذَٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١١١﴾
التَّائِبُونَ الْعَابِدُونَ الْحَامِدُونَ السَّائِحُونَ الرَّاكِعُونَ
السَّاجِدُونَ الْآمِرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّاهُونَ عَنِ الْمُنْكَرِ
وَالْحَافِظُونَ لِحُدُودِ اللَّهِ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١١٢﴾

111. Allah, mü'minlerin canlarını ve mallarını cennet karşılığında satın almıştır; çünkü onlar; öldürür, öldürülürler. Bu, hem Tevrat'ta hem İncil'de hem de Kur'ân'da Allah için taahhüt edilmiş bir sözdür. Verdiği söze Allah'tan daha sadık olan kimdir? O halde yaptığınız bu alış-verişten dolayı sevinin! Büyük kurtuluş da işte budur.

112. (Bunlar), **Tövbe eden, kulluk eden, şükreden, seyahat eden, rükûa varan, secde eden, iyiliği emredip kötülükten sakındıran ve Allah'ın sınırlarını gözetenlerdir; sen de müjdele o mü'minleri!**

Aslında sadece mü'minlerin değil, bütün insanların malları ve canları Allah'ın mülkiyetindedir. Ne var ki Allah, bu dünya hayatını imtihan için yarattığından insanlara malları ve canları konusunda tasarruf yetkisi vermiştir. Acaba insan kendi hür iradesiyle malı ve canı konusundaki yetkiyi bunların hakiki sahibine teslim edecek mi, etmeyecek mi? Gerçekten iman etmiş olanlar, yetkinin bunların hakiki sahibi olan Allah'ta olduğunu kabul ve itiraf etmişlerdir. Bu sebeple mali ibadetlerini de bedeni ibadetlerini de yerine getirir; cihad gibi malını ve canı bütünüyle Allah'ın yoluna feda etmekle karşı karşıya kaldıklarında bunu yapmaktan asla çekinmezler.

Yüce Allah, kendi yolu uğruna sıkıntılarla dolu bu geçici hayatını veren mü'min kimseye gözün görmediği ve kulağın duymadığı nimetlerle bezenmiş mutlu ve ebedi bir hayat veriyor.

İslâm karşıtları, bu ve benzeri Allah yolunda savaşa teşvik eden ayetleri ileri sürerek İslâmiyet'in sürekli savaş istediğini ve barışa karşı olduğunu iddia ederler.

Böyle bir sonuca varmak için İslâm'ın temel kaynağı olan Kur'ân-ı Kerim'in savaşın sebeplerine dair âyetlerini gözden geçirmek gerekir.

Her şeyden önce İslâm dini, savaşı İslâm'a davetin ve onu tebliğ etmenin bir yolu olarak seçmemiştir. Kur'ân-ı Kerim'in hiçbir âyetinde *Allah'ın dinini tebliğ için* yahut *ona davet için savaşın* denilmemiştir. Davet hikmetle, güzel öğütle, en güzel şekilde tartışma ile (Nahl 16/125) ve basiret üzere yapılır (Yusuf 12/108). Kur'ân'da *Allah yolunda savaşılması* istenmektedir; ama *Allah yolunda savaşmak* ile *Allah yoluna davet etmek* farklı şeylerdir. Allah yolunda savaşmak, İslâm'a ve Müslümanlara yapılan saldırılara karşı koymak, yani savunma savaşlarıdır. Allah'ın emirleri doğrultusunda yapılan bütün davranışlar, Allah yolunda yapılmışlardır. Yüce Allah, *saldırılara karşılık verin* buyuruyorsa bu emre uymak, Allah yolunda bir davranıştır. Savaşmanın şartları oluşup Müslümanların savaşmaları kaçınılmaz hale geldiğinde savaşa katılmak

hem teşvik edilmiş hem savaşmanın büyük mükâfatlara vesile olacağı bildirilmiş hem de savaştan kaçan Müslümanlar şiddetli bir şekilde kınanarak acıklı cezaya çarptırılacakları belirtilmiştir.

Ayetin **"Bu, hem Tevrat'ta hem İncil'de hem de Kur'ân'da Allah için taahhüt edilmiş bir sözdür."** kısmına da itiraz edilmiş, Tevrat ve İncil'de böyle bir şeyin bulunmadığı ileri sürülmüştür. Oysa Tevrat'ın Tesniye kitabında Allah'ın İsrailoğullarını kendilerinin inşa etmedikleri evlere ve büyük şehirlere, iyi şeylerle donatılmış meskenlere, başkalarının ektiği bağ ve zeytinliklere konacaklarından, birçok millete galip geleceklerinden ve bundan dolayı İsrailoğulları'na şükretmeleri gerektiğinden söz edilmektedir. (Tesniye 6/1,10-11, 21-23, 7/1-2,17-25, 8/1,12/2-3,28/7-10). Herhalde bunlar gökten inmeyecekti; savaşarak bunları ele geçireceklerdi. Matta İncilinde de canını bulanın canını yitireceği; fakat Allah yolunda onu yitirenin ise mutlaka onu bulacağı (X, 39) ve Hıristiyanların, İsrailoğulları'nın on iki boyuna hükmederek tahtlarına oturacaklarından söz edilmektedir. (Matta, XIX, 21-29).

Saldırı savaşı yapılmıyor ve durup dururken insanları öldürmek teşvik edilmiyorsa ve sadece yapılan saldırılara karşılık veriliyorsa böyle bir savaşa katılmamak elbette suç sayılmalıdır. Ayrıca ülkesine saldırı yapılan mü'minler savaşa teşvik ediliyorsa bunda ayıplanacak bir durum söz konusu olamaz.

"(Bunlar), **Tövbe eden, kulluk eden, şükreden, seyahat eden, rükûa varan, secde eden, iyiliği emredip kötülükten sakındıran ve Allah'ın sınırlarını gözetenlerdir; sen de müjdele o mü'minleri!"**

Sözlükte, seyahat eden anlamına gelen السَّائِحُونَ kelimesi farklı anlamlarla tefsir edilmiştir. Müfessirler genelde bu kelimeye oruç tutanlar anlamını vermişlerdir. Bu konuda Peygamber (s.a.v.)'e nispet edilen rivayetler de vardır. (Taberî, VII, 37-38; İbnu Kesir, IV, 156-157). Oruç tutanlarla seyahat edenler arasında kurulan ilişki hem oruçta hem de seyahatte birtakım sıkıntıların bulunmasındandır. Seyahat eden kişi nasıl bilmediği, görmediği yerlerde dolaşıp yeni şeylerle karşılaşıyorsa oruç tutan kişi de manevi âlemde seyahate çıkmış gibidir; daha önce görmediği, bilmediği şeylerle karşılaşır. Yine seyahat eden kişi, istediği zamanda yemek yiyemez, hanımıyla ilişkiye giremez vs. oruçlu kişi de böyledir.

Kelimeye, *Allah yolunda hicret edenler, Allah yolunda cihad edenler, ilim tahsili için seyahate çıkanlar, Allah'ın azamet ve kudretini müşahede etmek için zihnen veya fiilen yolculuğa çıkıp evren üzerinde düşünenler* gibi anlamlar da verilmiştir.

Rivayetlerde zikredilen bu hususların her birini, âyette sözü edilen seyahatin unsurlarından biri olarak algılamak, dolayısıyla seyahat etmeyi daha kapsamlı bir kelime olarak düşünmenin daha tutarlı olduğu kanaatindeyiz.

مَا كَانَ
لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوا
أُولِي قُرْبَى مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُمْ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿١١٣﴾
وَمَا كَانَ اسْتِغْفَارُ إِبْرَاهِيمَ لِأَبِيهِ إِلَّا عَنْ مَوْعِدَةٍ
وَعَدَهَا إِيَّاهُ فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ أَنَّهُ عَدُوٌّ لِلَّهِ تَبَرَّأَ مِنْهُ
إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَأَوَّاهٌ حَلِيمٌ ﴿١١٤﴾ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِلَّ
قَوْمًا بَعْدَ إِذْ هَدَاهُمْ حَتَّى يُبَيِّنَ لَهُمْ مَا يَتَّقُونَ إِنَّ اللَّهَ
بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١١٥﴾ إِنَّ اللَّهَ لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ
وَالْأَرْضِ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ
وَلَا نَصِيرٍ ﴿١١٦﴾

113. Cehennem ehli oldukları kendilerince bilindikten sonra akraba bile olsalar, müşriklerin bağışlanması için dua etmek ne Peygamber'e ne de iman edenlere düşer.

114. İbrahim'in babasının bağışlanması için dua etmesi ise sadece kendisine verdiği bir sözden dolayı idi. Fakat onun bir Allah düşmanı olduğu kendisine belli olunca ondan uzaklaştı. Zaten İbrahim çok ince ruhlu, çok yumuşak huylu biriydi.

115. Allah bir kavmi hidayete kavuşturduktan sonra, sakınacakları şeyleri onlara tam olarak açıklamadan onları saptıracak değildir. Şüphesiz ki Allah her şeyi bilendir.

116. Elbette göklerin ve yerin hükümranlığı Allah'ındır. O diriltir de öldürür de. Üstelik sizin için Allah'tan başka herhangi bir koruyucu ya da yardımcı yoktur.

İman eden kimse için en güçlü bağ, iman bağıdır. Bu sebeple iman eden kişi, akrabaları dahi olsa inanmayan kimselerle aralarındaki velayet/dostluk bağı kesilmiş olur. İman eden kişi onlardan uzak durmalıdır. İşte bu nedenle iman eden kişi, inanmayan birinin Allah katında bağışlanması konusunda dua edemez.

Âyetin, Peygamber (s.a.v.)'in amcası Ebu Talib'in veya annesinin bağışlanması için dua etmesi yahut bazı mü'minlerin, müşrik olarak ölen akrabalarının bağışlanmaları için dua etmeleri üzerine indirildiğine dair değişik rivayetler nakledilmektedir. (Taberî, VI/XI, 41-43).

Âyette anlatılan, bağışlanmaları için dua edilmesi yasaklanan kimseler, küfür üzere öldükleri bilinen kimselerdir. Bu sebeple müfessirlerin bir kısmı, yaşayan kâfirlerin hidayete ermeleri ve bağışlanmaları için dua etmekte bir sakınca bulunmadığını söylemişlerdir. (Taberî, VI/XI, 43-44).

"**İbrahim'in babasının bağışlanması için dua etmesi ise sadece kendisine verdiği bir sözden dolayı idi...**"

Bir rivayette müşrik olarak ölmüş olan baba ve dedesinin bağışlanması için dua eden birine, dua ettiği baba ve dedesinin müşrik olarak öldükleri hatırlatıldığında Hz. İbrahim'in de babasına dua ettiğini söylemesi üzerine bu âyetin indiği belirtilir. (Kurtubî, VIII, 249; İbnu Kesir, IV, 460). Böylece mü'minlere şirk üzere öldüğü kesin olan kimselerin bağışlanması için dua etmelerinde Hz. İbrahim'i kendilerine dayanak olarak göstermelerinin doğru olmadığı anlatılmış oldu.

Söz vermiş olanın Hz. İbrahim mi yoksa babası mı olduğu konusunda da farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bir görüşe göre, Hz. İbrahim'in babası, ileride iman edeceğine dair kendisine söz vermiş, Hz. İbrahim de bağışlanması için ona dua etmiş, şirk üzere öldüğü kesinleşince de dua etmekten vazgeçmiştir. Diğer görüşe göre ise Hz. İbrahim, babasının şirk üzere öldüğünü kesin olarak bilmiyordu; bağışlanması için de Allah'a dua edeceğine dair söz vermişti. Bu sebeple bağışlanması için dua etti. Vahiy tarafından şirk üzere öldüğü kendisine haber verildiğinde ise babası için dua etmekten vazgeçmiştir.

Her halükârda babasının şirk üzere öldüğü kendisince kesinleşince dua etmekten vazgeçmiştir. Netice olarak iman üzere ölmediği kesin olan kimselerin bağışlanması için dua etmek yasaklanmıştır.

"Allah, bir kavmi hidayete kavuşturduktan sonra, sakınacakları şeyleri onlara tam olarak açıklamadan onları saptıracak değildir. Şüphesiz ki Allah her şeyi bilendir."

Müşrik olarak ölmüş olan birine dua edilmesinin yasaklanmasına dair bir vahiy gelmeden dua etmiş olanlar, bu yaptıklarından dolayı sorgulanmaz ve sapmış olarak değerlendirilmezler. Diğer yasaklar da böyledir. Onların yasak olduklarına dair vahiy gelmeden o yasakları işlemiş olanlar sorumlu olmazlar. Örneğin, içki yasağı gelmeden önce içki içmiş olanlar sorumlu olmaz ve sapıklıkla nitelenmezler. Özellikle Kur'ân-ı Kerim'in indirildiği dönemde Medine'den uzakta yaşayan Müslümanlar, indirilmiş olan vahiylerden çok sonraları haberdar oluyorlardı. Onlar bu haberler kendilerine ulaşıncaya kadar işlemiş olduklarından sorumlu olmazlar.

Günümüzde de dinin temellerine dair herkesin bilmek zorunda olduğu meseleler dışında kalan meselelerde bilgisizlikten dolayı işlemiş oldukları konusunda sorumlu olmazlar. Ne var ki her iman eden kişinin İslâm'ı öğrenme, bilen kimselerin ise bilmeyenleri bilgilendirip onları uyarma görevleri vardır.

Şüphesiz yüce Allah, kimin bilerek yasakları çiğnediğini, kimin imkânları olduğu halde din konularında bilgilenmekten uzak durduğunu ve kimin imkânsızlıkları sebebiyle kimi konularda bilgilenmekten uzak kaldığını, bilmeden kendi emirlerini çiğnediğini gayet iyi bilmektedir.

"Elbette göklerin ve yerin hükümranlığı Allah'ındır. O diriltir de öldürür de. Üstelik sizin için Allah'tan başka herhangi bir koruyucu ya da yardımcı yoktur."

Yüce Allah göklerin ve yerin hükümranlığını elinde bulundurduğuna göre, O, her şeyi bilendir. Hükümranlığı her şeyi bilmesinin, her şeyi bilmesi de hükümranlığının bir sonucudur. Ayrıca göklerin ve yerin hükümranı olduğuna göre, diriltme ve öldürmeye kadir olan da O'dur. O halde iman edenler, inkâr edenlerden korkmamalıdır; çünkü Allah, onların koruyucusu ve yardımcısıdır.

لَقَدْ تَابَ اللّٰهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرٖينَ
وَالْاَنْصَارِ الَّذٖينَ اتَّبَعُوهُ فٖي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ
مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزٖيغُ قُلُوبُ فَرٖيقٍ مِنْهُمْ
ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ اِنَّهُ بِهِمْ رَؤُ۫فٌ رَحٖيمٌ ﴿١١٧﴾
وَعَلَى الثَّلٰثَةِ الَّذٖينَ خُلِّفُوا حَتّٰٓى اِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الْاَرْضُ
بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ اَنْفُسُهُمْ وَظَنُّٓوا اَنْ لَا مَلْجَاَ
مِنَ اللّٰهِ اِلَّٓا اِلَيْهِ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوا اِنَّ اللّٰهَ هُوَ
التَّوَّابُ الرَّحٖيمُ ﴿١١٨﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَكُونُوا
مَعَ الصَّادِقٖينَ ﴿١١٩﴾

117. Şüphesiz ki Allah Peygamber'e ve o zor zamanda içlerinden bir kısmının kalpleri sapmak üzereyken elçisine tabi olan Muhacir ve Ensar'a tövbe etmeyi nasip etmiş ve sonra tövbelerini kabul etmiştir. Allah onlara karşı çok şefkatli, çok merhametlidir.

118. Seferden geri bırakılan o üç kişinin de (tövbesini kabul etmiştir). **Zira bütün genişliğine rağmen dünya onlara dar gelmiş, vicdanları onları şiddetle sıkmıştı ve Allah dışında kendisine sığınılacak kimsenin olmadığını anlamışlardı. Sonra, dönmeleri için Allah tövbelerini kabul etti. Şüphesiz ki Allah tövbeleri çok kabul edendir, çok merhametlidir.**

119. O halde ey iman edenler! Allah'tan korkun ve doğrularla beraber olun.

Daha önceki âyetlerde meşru yahut meşru olamayan sebepler ileri sürerek Tebük seferine katılmayan kesimlerden söz edilmişti. Burada Peygamber'in çağrısına olumlu cevap vermeyen, ama inananlar sefere çıktıktan içlerinde pişmanlık duyarak tövbe edenler anlatılmaktadır. Âyetin asıl amacı bunların durumlarını anlatmak olmalıdır. Bunlar bir kusur işlemişlerdir ama hemen ardından pişmanlık duyarak tövbe etmişlerdir. İşte Allah bunların tövbesini kabul etmiştir.

Allah'ın, Peygamber'le Muhacir ve Ensar'ın tövbelerini kabul etmesi ne anlama gelmektedir? İşledikleri bir kusurdan dolayı mı tövbeleri kabul edilmiştir yoksa başka bir durum mu söz konusudur? Ne de olsa zorlu bir sefere çıkmışlardı. Bu, övgüye layık bir davranış değil midir?

Müfessir Fahruddin er-Razi, bunun birkaç yönden izah edilebileceğini anlatır. Buna göre;

a.) Peygamber (s.a.v.), sefere katılmayan bazı kimselere izin vermişti. Oysa onlara bu izni vermemeliydi. Nitekim bu sûrenin 43. ayetinde "**Allah seni affetsin, kimin doğru söylediği ve kimin yalan söylediği senin için tam olarak ortaya çıkmadan ne diye onlara izin verdin?**" buyrulmuştu. Çıkılan sefer zorlu olacağı için de belki mü'minlerden bir kısmı bu savaş bize göre değil, ama ondan da kaçamıyoruz, türü vesveselere kapılmışlardı. Belki kaçmaya azmetmediler; ama bu vesveselere kapıldılar. Allah lütfu ile onları affetti.

b.) İnsanoğlu hayatı boyunca birtakım tökezlemelerden ve hatalardan uzak olamaz. Bunlar küçük günahları işleme şeklindedir yahut daha faziletli olanı terk etme şeklindedir. Peygamber (s.a.v.) ve diğer mü'minler bu zorlu seferin meşakkatlerine katlanınca yüce Allah, bu sıkıntılara katlanmalarının hayatları boyunca işlemiş oldukları küçük günahlara veya daha faziletli olanı terk etmelerine keffâret olduğunu haber vermektedir.

c.) O seferde sıkıntılar her bir sıkıntı ile karşılaştıklarında onlardan her birinin kalbine vesveseler gelir ve her biri, hem bu vesvesenin kalbinden sökülüp atılması içine hem de bu vesveseden dolayı Allah'a tövbe eder bağışlanmasını dilerdi. İşte bu âyette hepsine toptan icabet edilmiş; tövbelerinin kabul edildiği bildirilmiştir.

d.) O sefere katılmış olan mü'minlerin birtakım günahları işlemiş olabilecekleri de uzak bir ihtimal değildir. Yüce Allah da bu zorlu sefere katlandıkları için onları affetmiştir. Peygamber (s.a.v.)'in onlarla birlikte zikredilmesi ise bu zorlu sefere katılmalarından dolayı dinde yüce mertebelere eriştiklerine işaret olsun diyedir. (Razi, XVI, 214-215),

“Seferden geri bırakılan o üç kişinin de (tövbesini kabul etmiştir). **Zira bütün genişliğine rağmen dünya onlara dar gelmiş…”**

Sözü edilen bu üç kişi, sefere katılmayan diğerlerinden farklı kimselerdir. Bunlar gerçekten inanmış idiler. Rivayetlere göre, bu üç kişi Kâ’b b. Malik, Hilal b. Ümeyye ve Mürâre Rebî’dir. Üçü de Ensar’dan idi. Peygamber (s.a.v.), sefer dönüşü, münafıklara niçin sefere katıldıklarını sormazken bunlara niçin katılmadıklarını sormuş ve onlar da mazeret uydurmadan suç işlediklerini itiraf etmiş, yaptıklarına pişmanlık duymuşlardır. İşledikleri suç sebebiyle Peygamber (s.a.v.), diğer Müslümanların onlarla konuşmasını yasaklamış ve onlara, eşlerinden ayrı durmalarını emretmiştir. Kuşkusuz bunlar, çetin cezalandırmalardır. Bu sebeple âyette, “**Bütün genişliğine rağmen dünya onlara dar gelmiş, vicdanları onları şiddetle sıkmıştı.**” denmektedir. Bu çile elli gün devam etmiş, ardından affedildiklerini bildiren bu âyet indirilmiştir. (İbnu Âşûr, VI/1051-52.)

“Ey iman edenler! Allah’tan korkun ve doğrularla beraber olun.”

Gerçekten iman etmiş kişi için en güçlü bağ, iman bağıdır. İman kalbe kök saldığında kişinin bilinci de duyguları da bu imandan etkilenir. İnsanın iç duygularına ve davranışlarına yansımayan imanda hayır yoktur. Gerçekten Allah’a iman eden, Allah korkusunu her türlü korkunun ve Allah sevgisini her türlü sevginin üstünde tutar. Böylece kendisini Allah’ın azabına karşı koruma altına almış muttakilerden olur. Seferden geri kalan o üç kişiye yakışan da doğrularla beraber olmaları idi. İnanmış kişi, inanmış topluluğun bir üyesidir ve inanmış topluluğun bir parçasıdır. Kendisini bu şekilde hisseder ve kendisini Allah yolundan sapmış, zalim bir toplumun üyesi olarak hissedemez.

مَا كَانَ لِأَهْلِ الْمَدِينَةِ وَمَنْ
حَوْلَهُمْ مِنَ الْأَعْرَابِ أَنْ يَتَخَلَّفُوا عَنْ رَسُولِ اللَّهِ وَلَا يَرْغَبُوا
بِأَنْفُسِهِمْ عَنْ نَفْسِهِ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ لَا يُصِيبُهُمْ ظَمَأٌ وَلَا
نَصَبٌ وَلَا مَخْمَصَةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَطَئُونَ مَوْطِئًا يَغِيظُ

الْكُفَّارَ وَلَا يَنَالُونَ مِنْ عَدُوٍّ نَيْلًا اِلَّا كُتِبَ لَهُمْ بِهٖ عَمَلٌ
صَالِحٌ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُضِيعُ اَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٢٠﴾ وَلَا يُنْفِقُونَ
نَفَقَةً صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً وَلَا يَقْطَعُونَ وَادِيًا اِلَّا
كُتِبَ لَهُمْ لِيَجْزِيَهُمُ اللّٰهُ اَحْسَنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٢١﴾
وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفِرُوا كَٓافَّةًۜ فَلَوْلَا نَفَرَ مِنْ كُلِّ
فِرْقَةٍ مِنْهُمْ طَٓائِفَةٌ لِيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ وَلِيُنْذِرُوا
قَوْمَهُمْ اِذَا رَجَعُٓوا اِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ ﴿١٢٢﴾
يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا قَاتِلُوا الَّذِينَ يَلُونَكُمْ مِنَ الْكُفَّارِ وَلْيَجِدُوا
فِيكُمْ غِلْظَةًۜ وَاعْلَمُٓوا اَنَّ اللّٰهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ ﴿١٢٣﴾ وَاِذَا مَٓا اُنْزِلَتْ

120. Medine halkı ile çevresindeki bedevilerin, Allah Elçisiyle çıkmaktan geri kalmaları ve kendi canlarının derdine düşüp onunla ilgilenmemeleri yakışık almaz. Çünkü Allah yolunda onlara her ne zaman bir susuzluk, bir yorgunluk ve bir açlık dokunsa ya da her ne zaman kâfirleri öfkelendirecek bir yere ayak bassalar ve düşmana karşı bir başarı elde etseler, mutlaka bunlar sebebiyle onlara salih bir amel yazılır. Allah iyilerin mükafatını asla zayi etmez.

121. Ayrıca küçük olsun büyük olsun (Allah yolunda) **hiçbir harcama yapmazlar ya da hiçbir vadi aşmazlar ki Allah yaptıklarının karşılığından daha güzel olanı vermek için onlar lehine bir sevap yazmış olmasın!**

122. Ve iman etmiş olanlar toptan yola çıkmamalıdır; her kesimden bir grubun, dinde bilgi sahibi olmak için çıkmaları ve döndüklerinde kavimlerini uyarmaları gerekmez mi? Belki sakınırlar.

123. Ey iman edenler! İnkârcıların size yakın olanlarıyla savaşın. Ve onlar sizde bir sertlik bulsun. Bilin ki Allah muttakilerle beraberdir.

Kuşkusuz, Peygamber'in ordusunda yer almak büyük bir şereftir. Medineliler, Peygamber (s.a.v.)'i ve ashabını bağırlarına basmış, geçimliklerini onlarla paylaşmış kimselerdir. Peygamber'in Medine'ye hicretinden önce Medinelilerle yapılan Akabe biatlerinde onlar, Peygamber'in canını kendi canlarını korudukları gibi koruyacaklarına söz vermişlerdi. O halde Peygamber'le birlikte çıkmayıp seferden geri kalmaları, Peygamber'in canı tehlikede iken kendi canlarını düşünmeleri onlara yakışmaz. Haddizatında Medine halkı ve çevresinde yaşayan kabilelerden sefere katılmayanların sayıca az olduğuna yukarıda dikkat çekmiştik. Ama onlar sonraki Müslümanlara örnek olacak bir nesil idiler; fire vermemeleri gerekiyordu. Hem onlar, bu uğurda başlarına gelen her türlü sıkıntıya karşılık mükâfat alacaklardır.

"İman etmiş olanlar toptan yola çıkmamalıdır; her kesimden bir grubun, dinde bilgi sahibi olmak için sefere çıkmaları... "

Âyetten ne kastedildiği konusunda çok farklı görüşler ileri sürülmüştür. Her görüşü destekleyen rivayetler de nakledilmektedir. Bizim yapacağımız yorumu destekleyen rivayetler de vardır. (Rivayetler için bk. Taberî, XIV, 566-570).

Biz yorumumuzda âyetin metnine titizlikle riayet ettik. Diğer görüşler, ayetin metniyle tam uyum içerisinde olmadıkları için onları zikretme ihtiyacı duymadık. Şöyle ki:

Buraya kadar cihad için yola çıkmaktan söz edildi. Burada yola çıkmanın diğer bir çeşidi dile getirilmektedir ki o da din konusunda ilim tahsil etmektir. İman edenlerin tamamının evlerini terk ederek ilim tahsil etmeye gitmemeliler. Her kesimden bir grubun gitmesi yeterlidir. Bunlar dini ilimleri tahsil ettikten sonra köylerine veya şehirlerine dönerek orada bulunanları uyarsınlar.

Peygamber dönemi göz önünde bulundurulduğunda dinî ilimlerin tahsil edilmesi için gidilen yer, Medine idi. Çünkü Peygamber (s.a.v.) burada yaşıyordu ve Kur'ân-ı Kerim'in inişi devam etmekte idi. Yeni inen âyetlerden ve bu âyetlerin içeriklerinden haberdar olmak adına dinî ilimlerin tahsili için

Medine'ye gidiliyordu. Peygamber (s.a.v.)'in vefatından sonra başka ilim merkezleri oluşmuştur. Artık gidilecek yerler, bu ilim merkezleridir.

Âyette, dinde tefakkuh için başka yerlere gitmekten söz edilmektedir. *Tefakkuh* kelimesi sadece öğrenmeyi anlatmaz; kavramayı, başka bir ifade ile ilmin inceliklerini bilerek derinleşmeyi de anlatır. Dinî ilimler, sosyal ilimler kapsamındadır. Sosyal bilimlerde derinleşme; sosyal meseleleri daha geniş bir açıdan değerlendirebilme, farklı ortamlarda yaşamayı, farklı bölgelere seyahat edip orada hem ilim tahsil etmeyi ve hem de farklı toplumlar üzerinde gözlem yapmayı gerekli kılmaktadır. Nitekim önceki Müslüman âlimlerin biyografilerinden, çok seyahat ettiklerini, farklı âlimlerinden ilim tahsil ettiklerini biliyoruz.

"Ey iman edenler! İnkârcıların size yakın olanlarıyla savaşın..."

Âyetin indiği dönem göz önünde bulundurulduğunda Müslümanlara en yakın düşman toprakları Bizans hâkimiyeti altında bulunan, Hıristiyan Arapların yaşadığı Suriye'dir. Tebük seferinde savaş yapılmamışsa da Hıristiyan Arap kabilelerinin bir kısmı cizye vermeyi kabul etmişlerdi. Bununla birlikte bu bölgeden Müslümanlara gelebilecek tehlike önlenebilmiş değildi. Bu sebepledir ki Peygamber (s.a.v.), Tebük seferinden döndükten sonra bu bölgeye bir ordu gönderme hazırlığına başlamıştı. Vefatından kısa bir süre önce hazırlıklarını bitirmiş, Usame b. Zeyd komutasında bu orduyu söz konusu bölgeye göndermişti.

Birçok müfessir, Müslümanların, kendilerini güven altına almak için yakın komşularına savaş açmaları gerektiğini söylemiştir. Ne var ki yakın komşuya savaş açıp toprakları fethedildiğinde bir başka kâfir devlet yeni bir yakın komşu oluşmaktadır. Bunun anlamı, Müslümanların yakın komşudan başlayarak sırasıyla kâfirlerin elinde bulunan bütün toprakların fethedilmesidir. Bu da bütün yeryüzünün fethedilmesi anlamına gelir. Kur'ân-ı Kerim'in savaşla ve savaşın sebepleriyle ilgili âyetleri bir araya getirildiğinde, kâfir bir toplulukla savaşmak için savaşı gerektiren bir sebebin oluşması gerektiği anlaşılmaktadır. Peygamber (s.a.v.) durup dururken komşu kabilelere ya da devletlere saldırmış değildir. Haddizatında savaş sebebi oluşmuş ve savaş başlamış olsa bile karşı tarafın ateşkese yanaşması durumunda Müslümanların da ateşkese yanaşmaları istenmektedir. (Enfâl 8/61). Kısacası İslâmiyet, problemlerin barışçıl yollardan çözümlenmesini öncelemektedir. Tefsirini yapmakta olduğumuz âyette, "**Onlar sizde bir sertlik bulsun**" ifadesinin yer alması da önemlidir. Sertlik diye anlamlandırdığımız غِلْظَة kelimesi savaş için kullanıldığında cesur ve kararlı olma, gevşeklik göstermeme, direnme, sert davranma gibi anlamlara

gelir. (Muhammed Ebu Zehra, VII, 3487). Müslümanların bir savaşta kararlı, ısrarlı ve direnç sahibi olmaları diğer düşmanların bunu görerek Müslümanlara saldırma niyetlerini bir kez gözden geçirmelerine sebep olacaktır.

وَاِذَا مَٓا اُنْزِلَتْ
سُورَةٌ فَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ اَيُّكُمْ زَادَتْهُ هٰذِهٖٓ اِيمَانًاۚ فَاَمَّا
الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا فَزَادَتْهُمْ اِيمَانًا وَهُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿١٢٤﴾ وَاَمَّا
الَّذ۪ينَ ف۪ي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَتْهُمْ رِجْسًا اِلٰى رِجْسِهِمْ
وَمَاتُوا وَهُمْ كَافِرُونَ ﴿١٢٥﴾ اَوَلَا يَرَوْنَ اَنَّهُمْ يُفْتَنُونَ
ف۪ي كُلِّ عَامٍ مَرَّةً اَوْ مَرَّتَيْنِ ثُمَّ لَا يَتُوبُونَ وَلَا هُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿١٢٦﴾
وَاِذَا مَٓا اُنْزِلَتْ سُورَةٌ نَظَرَ بَعْضُهُمْ اِلٰى بَعْضٍۜ هَلْ يَرٰيكُمْ
مِنْ اَحَدٍ ثُمَّ انْصَرَفُواۜ صَرَفَ اللّٰهُ قُلُوبَهُمْ بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ
لَا يَفْقَهُونَ ﴿١٢٧﴾ لَقَدْ جَٓاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ اَنْفُسِكُمْ عَز۪يزٌ
عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَر۪يصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِن۪ينَ رَؤُ۫فٌ
رَح۪يمٌ ﴿١٢٨﴾ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللّٰهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا
هُوَۜ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظ۪يمِ ﴿١٢٩﴾

124. Ne zaman bir sûre indirilse içlerinden; "Bu hanginizin imanını arttırdı?" diyenler olur. Evet, iman edenlerin imanını kesinlikle arttırmıştır da onlar müjdelenmiş haldedirler.

125. Kalplerindeki inançta bir hastalık bulunanlara gelince, onların da pisliklerine pislik katmıştır ve onlar kâfir olarak ölüp gitmişlerdir.

126. Görmüyorlar mı ki her yıl bir veya iki kez sıkıntılarla imtihan ediliyorlar? Ama yine de tövbe etmiyor, ibret almıyorlar.

127. Ve ne zaman bir sûre indirilse "Sizi herhangi biri görüyor mu?" diye bakışıyor, sonra da sıvışıp gidiyorlar. Anlamaz bir topluluk oldukları için Allah da onların kalplerini çevirip engellemiştir.

128. Andolsun size kendinizden öyle bir peygamber geldi ki sıkıntıya uğramanız ona ağır gelir; üstünüze titrer, mü'minlere karşı çok şefkatli ve çok merhametlidir.

129. Eğer yüz çevirecek olurlarsa de ki: "Bana Allah yeter. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. O'na tevekkül ettim ve O, büyük Arş'ın sahibidir.

Sûrede münafıklardan uzunca bahsedilmişti. Burada söz tekrar kalplerinde şüphe, hastalık ve içten içe İslâm'a düşmanlık bulunan münafıklara getirilmektedir. Âyette münafıkların tasrih edilmemeleri, İslâm'a düşmanlık duyan, kendilerine sunulan delilleri anlamak istemeyen diğer kâfirleri de içersin diyedir.

İnsanın anlama isteği yoksa kendisine ne denli güçlü delil getirilirse getirilsin o, anlatılanları tersinden ve anlamak istediği şekilde anlar. Getirilen delilleri, ancak önyargısız olanlar ve o delilleri anlama çabasına girenler anlar.

Kur'ân'dan her bir sûre indirildiğinde kalbindeki inançta bir hastalık bulunan münafıklar Kur'ân hakkında şüphe yaymak için **"Bu, hanginizin imanını arttırdı?"** derlerdi.

Kur'ân'ın her sûresi Kur'ân'ın Allah katından olduğuna ve Peygamber'in gerçek peygamber olduğuna dair deliller içerir. Bu deliller münafık ve münkirlerin şüphe ve inkârlarını arttırırken iman edenlerin ise imanlarını arttırır.

"Görmüyorlar mı ki her yıl bir veya iki kez sıkıntılarla imtihan ediliyorlar? Ama yine de tövbe etmiyor, ibret almıyorlar."

Münafıklar yılda bir-iki kez hastalık, açlık, savaş vs. gibi sıkıntılarla karşılaşmalarına rağmen bundan ibret almıyor ve ebedi yaşayacakmış gibi yahut Allah'ın huzuruna çıkıp hesap vermeyecekmiş gibi davranıyorlar.

“Ne zaman bir sûre indirilse ‘Sizi herhangi biri görüyor mu?’ diye bakışıyor, sonra da sıvışıp gidiyorlar. Anlamaz bir topluluk oldukları için Allah da onların kalplerini çevirip engellemiştir.”

Münafıklar Kur’ân’dan her bir sûre ile karşılaştıklarında alaycı bakışlarla birbirlerine bakar ve Kur’ân’la istihza ederler. Kur’ân’a duydukları nefretten dolayı istihza ederler; ama Müslümanların onların münafık olduklarını bilmelerinden dolayı da çok korkarlar. Bu sebepledir ki Kur’ân ve İslâm’la alay ettiklerinde korkularından; *“Sizi birileri gördü mü”* diye sorarak endişe ile birbirlerine bakarlar.

Âyette de ifade edildiği gibi Allah’ın kalplerini imandan başka yöne çevirmesinin nedeni, onlara vermiş olduğu aklı kullanmamaları ve aldırış etmediklerinden dolayı kendilerine getirilen delilleri değerlendirmemeleridir.

“Andolsun size kendinizden öyle bir peygamber geldi ki sıkıntıya uğramanız ona ağır gelir; üstünüze titrer, mü’minlere karşı çok şefkatli ve çok merhametlidir.”

Sûrede savaştan ve Allah yolunda malını harcamak gibi katlanması ağır gelen konulardan söz edildi. Sûrenin sonuna doğru ise mü’minlerin rahatlatılması için Peygamber’in, onların sıkıntıya girmelerinden büyük üzüntü duyduğu ve üzerlerinde titrediği hatırlatılmaktadır. O halde katlanması zor olan bu sorumlulukları getiren Peygamber’in bu ve benzeri tekliflerini mü’minler kabul etmeliler. Ne de olsa bunların karşılığını ahirette göreceklerdir.

“Eğer yüz çevirecek olurlarsa de ki: “Bana Allah yeter. O’ndan başka hiçbir ilâh yoktur. O’na tevekkül ettim ve O, büyük Arş’ın sahibidir.”

Bütün insanlar yüz çevirse de Peygamber yoluna devam edecektir.

10.
Yûnus

Bazı ayetleri hariç bu sûrenin Mekke'de indirildiğine dair ittifak vardır. Kaç âyetinin Medine'de indirildiğine dair farklı rakamlar verilmektedir. İbnu Abbas'a göre 94-96. âyetleri Medine'de indirilmiştir. Bazılarına göre ise Yahudilerden söz eden bir veya iki âyeti Medine'de indirilmiştir. 40. âyetten itibaren sûrenin sonuna kadarki âyetlerin Medine'de indirildiğini söyleyenler de olmuştur. Bununla birlikte sûrenin istisnasız tamamının Mekke'de tek celsede indirildiğini söyleyenler de vardır.

Sûrenin tamamı 109 âyettir. 98. âyetinde Hz. Yûnus'tan söz edildiği için bu adı almıştır. Muhtevasından, sûrenin Mekke döneminin sonlarına doğru indirildiği anlaşılmaktadır.

Diğer Mekkî sûrelerde olduğu gibi burada da inanç konularından söz edilmektedir. Girişte hemen ilk âyetten sonra müşriklerin, Peygamber'in bir beşer olmasını garipsemeleri dile getirilmekte, ileriki âyetlerde de peygamberlikle ilgili şüphelere cevaplar verilmektedir. Müşrikler, bir peygamberin ancak bir melek olması gerektiğini ileri sürüyorlardı. Bu sebeple inananlar arasından sonradan peygamberlerine insanüstü güçler atfedenlerin çıkması, aslında cahiliye dönemindeki şirk eğilimlerinin yeniden depreştiği anlamını taşır.

Peygamberlik konusuyla giriş yapıldıktan sonra Allah'ın birliği meselesine geçilir. Ardından dünya hayatının bir imtihan yeri olduğuna vurgu yapılır, buradan hareketle ahiret inancı anlatılarak bu hayata dair birtakım tablolar gözler önüne serilir.

Bu arada Hz. Nuh ile Hz. Musa'nın kıssalarından örnekler verilir. Burada, geçmişte peygamberlere karşı takınılan olumsuz tavırların, Hz. Muhammed'e karşı da takınıldığına dikkat çekilir. Böylece insan olgusunun her dönemde benzerlikler taşıdığına işaret edilerek önceki peygamberleri inkâr edenlerin başlarına gelenlerin, Hz. Muhammed'in peygamberliğine karşı çıkanların da başlarına gelebileceğine işaret edilir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

الٓرٰ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ الْحَك۪يمِ ﴿١﴾ اَكَانَ لِلنَّاسِ عَجَبًا
اَنْ اَوْحَيْنَٓا اِلٰى رَجُلٍ مِنْهُمْ اَنْ اَنْذِرِ النَّاسَ وَبَشِّرِ الَّذ۪ينَ اٰمَنُٓوا
اَنَّ لَهُمْ قَدَمَ صِدْقٍ عِنْدَ رَبِّهِمْۜ قَالَ الْكَافِرُونَ اِنَّ هٰذَا
لَسَاحِرٌ مُب۪ينٌ ﴿٢﴾ اِنَّ رَبَّكُمُ اللّٰهُ الَّذ۪ي خَلَقَ السَّمٰوَاتِ
وَالْاَرْضَ ف۪ي سِتَّةِ اَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ يُدَبِّرُ الْاَمْرَۜ
مَا مِنْ شَف۪يعٍ اِلَّا مِنْ بَعْدِ اِذْنِه۪ۜ ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُۜ
اَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٣﴾ اِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ جَم۪يعًاۜ وَعْدَ اللّٰهِ
حَقًّاۜ اِنَّهُ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُع۪يدُهُ لِيَجْزِيَ الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا
وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ بِالْقِسْطِۜ وَالَّذ۪ينَ كَفَرُوا لَهُمْ شَرَابٌ
مِنْ حَم۪يمٍ وَعَذَابٌ اَل۪يمٌ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ﴿٤﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Elif-lam-râ. Bunlar, hikmetli Kitab'ın âyetleridir.**
2. **İçlerinden bir adama; "insanları uyar ve iman edenlerin Rableri katında yüksek makamlarının olduğunu müjdele" diye vahyetmemiz, insanların tuhafına mı gitti ki kâfirler; "Bu, apaçık bir sihirdir" dediler?**
3. **Oysa ki Rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde yaratan sonra da Arş'a kurulup işi yürüten Allah'tır. İzni olmadan kimse şefaat edemez.**

İşte O, Rabbiniz olan Allah'tır. O'na kulluk edin. İbret alıp düşünmeyecek misiniz?

4. **Hepinizin dönüşü O'nadır. Allah'ın verdiği söz gerçektir. Yaratmayı başlatan, sonra da iman edip salih amel işleyenleri mükâfatlandırmak için onu tekrar eden O'dur. İnkâr edenlere ise, inkârları sebebiyle kaynar sudan bir içecek ve acıklı bir azap vardır.**

Sûre başında bulunan mukattaa harfleriyle ilgili yorumumuzu, Bakara sûresinin ilk âyetinin tefsirinde dile getirmiştik. Özetleyecek olursak bu harfler, Kur'ân'ın, benzeri getirilemeyecek bir kitap olduğunu dolaylı olarak anlatmaktadır. Aksini iddia edecek olanlar, bir benzerini getirsinler; onlar da kelimelerini bu harflerle inşa ediyorlar, Kur'ân-ı Kerim de. Ayrıca Peygamber, okuma yazma bilmeyen bir ümmidir. Ümmi olanlar güzel ve hikmetli sözler söyleyebilirler; ama harfleri bilmezler. Kur'ân harfleri kullandığına göre, o, Muhammed'in sözü değildir.

Âyette sözü edilen *kitap* ile Tevrat ve İncil'in kastedildiğini söyleyenler olmuşsa da müfessirlerin çoğu, Kur'ân-ı Kerim'in kastedildiğini söylemişlerdir.

Kitabın *hikmetli* olmakla nitelenmesine gelince, *hikmet* kelimesi Arap dilinde sağlam yapmak, doğru ile yanlışı birbirinden ayırmak, yerli yerince yapmak gibi anlamlara gelmektedir. O halde Kur'ân-ı Kerim'in ihtiva etiği hükümlerin hepsi sağlamdır; neshedileni yoktur, (Baydâvî, III, 85). Söz konusu hükümler fert ve toplumların yararına olan, doğruyu batıldan ayıran, her şeyi yerli yerince değerlendiren hükümlerdir. Bizatihi ilâhî bilginin kendisine hikmet denmesi de bundan dolayıdır.

"Aralarından bir adama, "insanları uyar ve..."

Müşriklerin Hz. Muhammed'in peygamberliğine iki yönden itirazları vardı: Biri, beşer olması, diğeri ise yetim olarak büyümüş bir fakir olmasıydı; kısacası Mekke'nin eşrafından olmamasıydı. Ancak bu âyette söz konusu edilen itiraz, onun bir beşer, yani bir insan olmasıdır. Burada tuhaflarına giden ise bir beşer olması ve ahiret inancını dile getirmiş olmasıdır. Onlar bunları söyleyenin bir beşer değil, ancak bir melek olması gerektiğini ileri sürüyorlardı. Yüce Allah bu iddialarına, yeryüzünde yaşayanların kendileri melek olmuş olsaydılar, o zaman onlara bir melek, peygamber olarak gönderilirdi, demektedir. (İsra 17/95). Bir âyette de yüce Allah, şayet bir meleği peygamber olarak göndermiş olsaydık, yine onu bir insan haline dönüştürür, sonra onu peygamber

olarak gönderirdik, buyurmaktadır. (Enam 6/9). İnsanlarla sağlıklı bir iletişim kurabilmesi için buna ihtiyaç vardır. Peygamber de diğer insanlar gibi acıkan, yemek yiyen, su içen, soğuktan ve sıcaktan etkilenen, yorulan ve dinlenen, hastalanan, yaşlanan biri olmalıdır; kısacası biyolojik olarak insan olmalıdır. Yine ruhi bakımdan da onlar gibi duygulanan, sevinen, üzülen, pişmanlık duyan, arzu ve umutları olan, kötülükleri işlemeye de iyilikleri işlemeye de uygun yapıda biri olmalı ki insanın yapısını yaşayarak anlasın ve dine çağırdığı insanlara kendi davranışlarında örnek olsun. İnsanlara ancak bir insan örnek olur ve onlarla sağlıklı bir iletişim kurar. Onların da diğer insanlar gibi çocukluk, gençlik ve yaşlılık dönemleri vardır. Toplum içerisinde farklı konumlardan geçerler, bekârlık dönemleri vardır, evlilik dönemleri vardır. Peygamberimizin hayatını kısaca gözden geçirecek olursak; o, çocukluğunda çobanlık yapmış, Hz. Hatice'nin yanında işçi olarak çalışmış, ticaret mallarını Basra'ya götürmüş, evlenmiş ve baba olmuş, Mekke'de müşriklerinin baskılarına maruz kalmış ve nihayet devlet başkanlığı yapmıştır. Cebrail'in karşısında öğrenci olmuş, gelen vahyi insanlara tebliğ ederek öğretmenlik yapmıştır vs.

Onlar, iman edenlerin cennetle müjdelenmelerini ve inanmayanların cehennem konusunda uyarılmalarını da tuhaf karşıladılar. Çünkü hayatın sadece dünya hayatından ibaret olduğunu ileri sürüyorlardı. (Mü'minûn 23/37).

Yüce Allah Peygamber'den, böylesi bir toplumda öne geçerek iman edenleri müjdelemesini istiyor. Rableri katında onların yeri ayrıdır. Çünkü bunların Peygamber'e şeksiz iman ettikleri bir dönemde müşrikler, Hz. Muhammed'i, Allah tarafından gönderilmiş bir peygamber olduğunu söylemesi ve ahiret hayatından söz etmesi sebebiyle bir sihirbaz olarak suçluyorlardı.

Arap dilinde *sihir* kelimesi, fevkalade etkileyici söz ve olaylar için kullanılmaktadır. Olumlu anlamda kullanılmakla birlikte daha çok muhatabın gözlerini boyayan ve üzerinde fevkalade etki bırakan aldatıcı sözler ve olaylar için kullanılır. Bununla birlikte onların Kur'ân'ı *sihir* olmakla nitelemeleri, Kur'ân'ın alışageldikleri ifadelerden olmadığını ve kalpler üzerinde fevkalade etkileyici tesir icra ettiğini itiraf etmeleri anlamına gelir. Bilindiği gibi Peygamber insanları İslâm'a çağırırken, Kur'ân'la çağırıyordu. İnsanlar, Kur'ân-ı Kerim'in anlatımından fevkalade etkileniyorlardı. Öyle ki müşrikler, etkisinden kurtulmak için, okunduğunda gürültü yapmayı birbirlerine tavsiye ediyorlardı. Peygamber (s.a.v.)'e sihirbaz demeleri de bundan kaynaklanıyordu.

"Şüphesiz Rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde yaratan sonra da Arş'a kurulan ve işi yürüten Allah'tır. İzni olmadan kimse şefaat edemez. İşte O, Rabbiniz olan Allah'tır. O'na kulluk edin. İbret alıp düşünmeyecek misiniz?"

Altı gün ile yeryüzünün güneşin etrafında dönüşü sonucu oluşan bildiğimiz günlerin kastedilmediği ortadadır. Yer ile göklerin oluşumu tamamlanmadan bildiğimiz günden söz edilemez. Zaten Arap dilinde *yevm/gün* kelimesi, dönem anlamında da kullanılır. Bu sebeple burada yer ile göklerin oluşum evreleri kastedilmektedir. (Ebu Zehra, Zehratu't-Tefasir, VII, 3511).

Allah'ın Arş'a kurulması/istiva etmesine dair görüşlere A'râf sûresinin 54. âyetinin tefsirinde yer verdik.

Arş'a istiva eden Allah, evrenle ilgili bütün işleri yürütmektedir. Yaratıcı O olduğuna göre, yönetici de O'dur. O, bir kulunu cezalandırmak isterse, kimse o kula şefaat ederek o kulu kurtaramaz. O halde yalnızca O'na kulluk edilmelidir.

"Hepinizin dönüşü O'nadır. Allah'ın verdiği söz gerçektir. Yaratmayı başlatan, sonra da iman eden ve salih amel işleyenleri mükâfatlandırmak için onu tekrar eden O'dur. İnkâr edenlere ise, inkârları sebebiyle kaynar sudan bir içecek ve acıklı bir azap vardır."

Âyette, inanç esaslarından olan, ahirete iman dile getirilmektedir. Allah, göklerle yerin yaratıcısıdır. Yaratıcı olmasının zorunlu bir sonucu olarak tüm evrenin yöneticisidir de. O halde sadece O'na kulluk yapılmalıdır. Ne var ki Allah'a kulluk etmek ve etmemek konusunda insanlar bu dünya hayatında serbest bırakılmışlardır. İnsanların kimi Allah'a kulluk etmektedir. Kimi de bu görevini yerine getirmemektedir. Dünya hayatı bu şekilde son bulmaktadır. Bunun bir sonucu olarak bir ikinci hayat zorunlu hale gelmiştir. Böylece Allah'a iman eden ve emirlerini yerine getiren ile O'na inanmayan ve emirlerini yerine getirmeyenler arasında bir ayırım yapılsın. Yarattığı evrende mükemmel bir dengeyi hâkim kılan Allah'ın, bu iki insan grubu arasında da dengeyi/adaleti hâkim kılması; iman eden ve emirlerini yerine getireni mükâfatlandırması ve kendisine inanmayan ve emirlerini yerine getirmeyeni cezalandırması gerekir. İşte âyette bu husus dile getirilmektedir.

هُوَ الَّذ۪ي
جَعَلَ الشَّمْسَ ضِيَٓاءً وَالْقَمَرَ نُوراً وَقَدَّرَهُ مَنَازِلَ لِتَعْلَمُوا
عَدَدَ السِّن۪ينَ وَالْحِسَابَۜ مَا خَلَقَ اللّٰهُ ذٰلِكَ اِلَّا بِالْحَقِّۚ يُفَصِّلُ
الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٥﴾ اِنَّ ف۪ي اخْتِلَافِ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَمَا
خَلَقَ اللّٰهُ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَّقُونَ ﴿٦﴾

5. Güneşi ışıklı, yılların sayısını ve hesabı bilesiniz diye de ayı parlak kılan ve ona menziller takdir eden O'dur. Allah bunları ancak bir gerçek üzere yarattı. Âyetlerini, bilen bir topluluğa açıklamaktadır.

6. Gece ile gündüzün ardarda değişmesinde ve Allah'ın göklerde ve yerde yarattığı şeylerde sakınan bir topluluk için birçok delil vardır.

Âyetler yüce Allah'ın kudretinin büyüklüğüne ve mükemmelliğine işaret etmektedir. yüce Allah, sonsuz bir güce sahiptir; ama bu güç rastgele kullanılan bir güç değildir; bir nizama, bu nizam da bir hikmete bağlıdır. Gündüz güneşin ışık vermesi ve ayın gece parlaması, ayın düzenli bir şekilde evrelerden geçmesi -ki bazı müfessirler bu ifadenin güneşi de kapsadığını söylerler-, bu ikisinin bu şekilde yaratılmış olmaları bir hikmete dayalıdır. Burada güneşle ayın insanlar için olan yararlarından bir tanesi zikredilmektedir ki o da insanların takvim yapmalarını; gün, ay ve yılların hesabını yapmalarını sağlamaktadır. Yüce Allah bu evreni bir hedefi olmaksızın, sadece bir oyun ve eğlence olsun diye ya da bıkıldığında atılacak bir oyuncak olarak yaratmamıştır. Evrene hâkim olan bu mükemmel nizamı bilen ve bunlar üzerinde düşünecek olanlara bunları açıklamaktadır. Bu mükemmel güce sahip olan ve bu gücünü bir nizam içerisinde kullanan yüce Allah ahiret hayatı vardır diyorsa elbette böyle bir hayat olacaktır. Çünkü hem O'nun gücü buna yetmektedir hem de O, gücünü bir gaye ve nizam içerisinde kullanmaktadır. Bunlar, ahiret hayatının delilleri olarak zikredilmektedir. O halde O'nun elçi olarak görevlendirdiği birinin, ahiret konusunda insanları uyarmasında şaşılacak bir durum bulunmamaktadır.

Daha önce de birkaç kez mü'minlerin iki kitaplarının bulunduğuna dikkat çekmiş ve bunların Kur'ân-ı Kerim ile insanı çevreleyen evren olduğunu belirtmiştik. Kur'ân-ı Kerim, sık sık okuyucusunun dikkatini çevresinde olup biten evrendeki olay ve varlıklara çekmekte, bunlardan ibret almasını istemektedir. Göklerden, yeryüzünden ve evrende olup biten olaylardan söz eden âyetlerin bazılarında akıl sahiplerinin bazılarında iman sahiplerinin bazılarında yakin derecesinde bir imana kavuşmuş olanların bazılarında ilim sahiplerinin ve bu âyette olduğu gibi bazılarında da muttakilerin ibret alacakları dile getirilmektedir. O halde Müslüman, çevresinde olup biten olaylara, Allah'ın evrende yarattıklarına karşı duyarsız kalamaz. Bunlar üzerinde düşünür, ibret alır.

إِنَّ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا وَرَضُوا بِالْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَاطْمَاَنُّوا
بِهَا وَالَّذِينَ هُمْ عَنْ اٰيَاتِنَا غَافِلُونَ ﴿٧﴾ اُولٰٓئِكَ مَاْوٰيهُمُ
النَّارُ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٨﴾ اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ يَهْدِيهِمْ رَبُّهُمْ بِاِيمَانِهِمْ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ الْاَنْهَارُ
فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿٩﴾ دَعْوٰيهُمْ فِيهَا سُبْحَانَكَ اللّٰهُمَّ وَتَحِيَّتُهُمْ
فِيهَا سَلَامٌ وَاٰخِرُ دَعْوٰيهُمْ اَنِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٠﴾

7. Bizimle karşılaşmayı ummayıp dünya hayatına razı olan, onunla huzur bulanlar ve âyetlerimizden gafil olanlar var ya!

8. Yaptıkları sebebiyle onların varacakları yer ateş olacaktır.

9. İman edip salih amel işleyenlere gelince, imanları sebebiyle Rableri onları, altlarından nehirlerin aktığı nimetler cennetine kavuşturacaktır.

10. Onların oradaki duaları: "Allah'ım! Seni her türlü eksiklikten tenzih ederiz"; birbirlerine iltifatları: "Esenlikler içinde ol" ve son sözleri de "Âlemlerin Rabbine hamd olsun" olacaktır.

Mevcut evren, kıyametin en büyük delilidir. Bu evreni yoktan yaratan Allah, onu dönüştürüp yeniden dizayn ederek yaratmaya da elbette kadirdir. Önceki âyetlerde bunlar dile getirildikten ve bunlar üzerinde düşünülmesi istenildikten sonra burada bazı kimselerin bu delillerden ibret almadıkları, bu sebeple de kıyamete ve hesaba çekilmeye inanmadıkları dile getirilmektedir. Onlar, dünya hayatına dalarak ve bundan hoşnut olup onunla yetinerek Allah'ın kendilerine sunduğu delillerden gafil kalmışlardır. Oysa Allah kendilerine deliller sunduğu gibi bu delilleri değerlendirme yeteneği de vermiştir. Ayrıca kendilerine irade vermiştir. Buna rağmen bunun gereğini yerine getirmemiş ve isyan etmişlerdir. Bu **"yaptıkları sebebiyle onların varacakları yer ateş olacaktır."** Onların son duraklarının ateş olması, bizzat kendilerinin yaptıkları sebebiyledir. Allah onlara zulmetmiş değildir.

Buna karşılık, bu delillerden ibret alan; Allah'ın kendilerine verdiği aklı kullanıp iman eden ve imanlarının gereği olarak yararlı işler yapanlara gelince yine bizzat kendilerinin bu yaptıkları sebebiyle Allah onları "**zemininde ırmakların çağlayıp aktığı nimetler cennetine kavuşturacaktır.**" Onlar, bu dünya hayatında Rablerini eksikliklerden tenzih ediyorlardı, ahirette de O'nu tenzih edeceklerdir. Onların ahiret hayatındaki duaları **"Allah'ım! Seni her türlü eksiklikten tenzih ederiz"** şeklinde olacaktır. Çünkü orada bütün nimetlere kavuşmuşlardır, bütün ihtiyaçları giderilmiştir. Ahiretteki dualarının bu şekilde olması, kavuştukları nimetler sebebiyle Allah'a olan şükürlerini ifade etmektir. Aslında Allah'ın kendilerine verdiği sözü eksiksiz ve mükemmel bir şekilde görmüşlerdir. Bu sebeple Allah'ı tenzih ederken artık müşahede sonucu tenzih ediyorlar.

Birbirleriyle karşılaştıklarında da içinde bulundukları huzur ve güvenliğin verdiği coşku nedeniyle birbirlerine karşı esenlik dileyecek: **"Esenlikler içinde ol"** diyecek ve bu esenliğin devamını isteyecekler. Birbirlerine ne kin besleyeceklerdir ne de birbirlerinin aleyhinde olacak bir istekte bulunacaklardır. Hayatları mükemmelliğe ulaşmıştır. Bu sebeple **"son sözleri de 'Âlemlerin Rabbine hamd olsun" olacaktır.'**

يَعْمَهُونَ ﴿١١﴾ وَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ الضُّرُّ دَعَانَا
لِجَنْبِهِ أَوْ قَاعِدًا أَوْ قَائِمًا فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُ ضُرَّهُ
مَرَّ كَأَنْ لَمْ يَدْعُنَا إِلَى ضُرٍّ مَسَّهُ كَذَلِكَ زُيِّنَ لِلْمُسْرِفِينَ
مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٢﴾

11. Şayet Allah insanlara iyi olanı çabucak verdiği gibi kötülüğü de çabucak verseydi süreleri tamamlanmış olurdu. Bizimle karşılaşacaklarını ummayanları azgınlıkları içerisinde bocalamaya terk ederiz.

12. Ve insanın başına bir sıkıntı geldiğinde yatıyor olsun, oturuyor olsun ve ayakta olsun bize yalvarır durur. O sıkıntısını giderdiğimizde de sanki sıkıntısının giderilmesi için bize hiç yalvarıp yakarmamış gibi çeker gider. Haddi aşanlara, yaptıkları işte böyle güzel görünür.

İnsan acelecidir. (Enbiya 21/37). İyi olana hemen kavuşmak ister. Kötülükleri isteme konusunda da bazen acelecidir. Umudunun tükendiği yerde ne olursa olsun, başına gelecek olanın hemen gelmesini arzu eder. Bir de münkirlerin aceleci oldukları bir husus var ki o da onları Allah'ın azabı konusunda uyaran peygamberlere meydan okumalarıdır. *"Dedikleriniz doğruysa Allah bizi hemen cezalandırsın"* derler. Haddizatında bu iki durumda da insanın takındığı bu acelecilik duygusal bir tepkicilikten kaynaklanmaktadır. Çünkü insan zayıf yaratılmıştır. Oysa Allah, tepki ve duygularıyla hareket etmez. O'nun hâkim kıldığı kuralları vardır. Bu kuralların tamamı yerli yerindedir; bir hikmete dayalıdır. Hâkim kıldığı bu kuralları uygular. Yine O, merhamet sahibidir. İşte bu sebeple bu dünya hayatında işlenen kötülüklerin cezasını hemen vermez. İnsana mühlet verir. Peygamberlere karşı çıkanlar, inatlaşarak, şayet bundan dolayı bir ceza söz konusu ise Peygamber'den söz konusu cezanın hemen gelmesini isteseler bile Allah o cezayı hemen vermez. Hâkim kıldığı kurallar gereği onlara mühlet verir. İş olgunlaşınca da cezalandırır.

"İnsanın başına bir sıkıntı geldiğinde yatıyor olsun, oturuyor olsun..."

Bazı müfessirler burada kâfirlerin kastedildiğini söylemişlerse de âyette, insanın mutlak olarak zikredilmiş olmasından, kâfirlerle birlikte Müslümanların da kastedildiği anlaşılmaktadır. İnsanın mayasında bu vardır. Bundan kurtulmak için çok kuvvetli bir imana sahip olmak gerekir. Âyette, haddi aşanların bu şekilde davrandıkları anlatılmaktadır. Kâfirler, inanmamakla haddi aşmışlardır. Ancak inanan biri de günah işleyerek haddi aşabilir. O halde âyette, inkâr ederek haddi aşan kâfirlerle günah işleyerek haddi aşan gevşek imanlılar kastedilmektedir. İşte bunlar, aşamayacakları ve aşmakta sıkıntı çekecekleri bir sıkıntıyla karşılaştıklarında, hangi halette bulunurlarsa bulunsunlar yatarak, oturarak ve ayakta olarak Allah'a yalvarırlar. Ama sıkıntıları giderildiğinde ise yalvaran kendileri değilmiş gibi çekip giderler. *Yatarak, oturarak ve ayakta olarak* ifadesiyle insanın değişik durumları ya da konumları anlatılmaktadır. Kur'ân-ı Kerim'de sık sık geçen bu ifadelerle insanın her durum ve konumu kastedilmektedir.

وَلَقَدْ اَهْلَكْنَا الْقُرُونَ مِنْ قَبْلِكُمْ
لَمَّا ظَلَمُوا وَجَاۤءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ وَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا
كَذٰلِكَ نَجْزِي الْقَوْمَ الْمُجْرِمِينَ ﴿١٣﴾ ثُمَّ جَعَلْنَاكُمْ خَلَٓائِفَ
فِي الْاَرْضِ مِنْ بَعْدِهِمْ لِنَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ ﴿١٤﴾

13. Şüphesiz sizden önce, peygamberleri kendilerine apaçık delillerle geldikleri halde zulmeden nesilleri helak ettik. Zaten onlar iman edecek değillerdi. Suçlu topluluğu işte böyle cezalandırırız.

14. Sonra nasıl davranacağınıza bakmak için yeryüzünde sizi vekiller kıldık.

Sonuçta geçmiş nesillerin tamamı ölüp gitmiştir; zulmedeni de zulmetmeyeni de. Ancak zulmedenler ceza olarak helak olmuşlar, diğerleri ise kendi

ecelleriyle ölmüşlerdir. Allah, herhangi bir suçu bulunmayan toplumları helak etmez. Bu sebeple zulümleri sebebiyle helak edildiklerine dikkat çekilmektedir. Âyette ayrıca iman etme konusunda artık onlardan ümit kesildiği de hatırlatılmaktadır. Çünkü peygamberleri, Allah tarafından gönderildiklerine dair apaçık mucizelerle desteklenmelerine rağmen onlar inkâr ve zulümlerinde ısrar etmişlerdir.

Kuşkusuz, burada anlatılanlar, geçmiş hakkında salt bilgi vermeyi amaçlamamaktadır. Kur'ân-ı Kerim'in indiği dönemde Peygamber'in mucizesi karşısında inkâr ve zulümlerinde ısrar eden Mekke'deki müşrik Araplara ve daha sonra gelenlerden mucize karşısında inkâr ve zulümlerine devam edeceklere bir uyarı mahiyetindedir. Sizler de buna devam ederseniz, helak olacaksınız denmektedir. "**Sonra nasıl davranacağınıza bakmak için yeryüzünde sizi vekiller kıldık**" âyeti de bunu anlatmaktadır. O halde âyet Hz. Muhammed'in ümmetine hitap etmektedir. İslâm ümmeti, kökleri kesilen önceki nesillerin ardından yeryüzüne hükmedecektir. Ama onlar da önceki nesillerin tabi oldukları toplumsal kurallara tabidirler. Zulme yönelecek olurlarsa onlar da önceki nesiller gibi helak olmayı hak edeceklerdir.

Kur'ân-ı Kerim, birçok âyette bu toplumsal kurallara işaret etmekte; geçmiş dönemlerde toplumların başına gelenler Allah'ın toplumlara hâkim kıldığı bu kurallardan dolayıdır. Aslında bu âyetlere bakıldığında Müslümanların toplumbilim dalları üzerinde inceden inceye araştırmalar yapmaları, medeniyetlerin yükseliş ve çöküş nedenleri, sosyal meselelerin tahlilleri üzerinde durmaları, bu konularda kafa yormaları gerektiği sonucu çıkmaktadır. Ama ne yazık ki İbn Haldun dışında bu gibi konularda çaba gösterenler çok az olmuştur.

وَاِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيَاتُنَا بَيِّنَاتٍۙ قَالَ الَّذ۪ينَ لَا يَرْجُونَ
لِقَٓاءَنَا ائْتِ بِقُرْاٰنٍ غَيْرِ هٰذَٓا اَوْ بَدِّلْهُۜ قُلْ مَا يَكُونُ ل۪ٓي
اَنْ اُبَدِّلَهُ مِنْ تِلْقَٓائِ نَفْس۪يۚ اِنْ اَتَّبِعُ اِلَّا مَا يُوحٰٓى اِلَيَّۚ اِنّ۪ٓي
اَخَافُ اِنْ عَصَيْتُ رَبّ۪ي عَذَابَ يَوْمٍ عَظ۪يمٍ ﴿١٥﴾ قُلْ

لَوْ شَٓاءَ اللّٰهُ مَا تَلَوْتُهُ عَلَيْكُمْ وَلَٓا اَدْرٰيكُمْ بِهٖ فَقَدْ
لَبِثْتُ فٖيكُمْ عُمُرًا مِنْ قَبْلِهٖ اَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٦﴾
فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا اَوْ كَذَّبَ بِاٰيَاتِهٖ اِنَّهُ
لَا يُفْلِحُ الْمُجْرِمُونَ ﴿١٧﴾ وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَضُرُّهُمْ
وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَيَقُولُونَ هٰٓؤُلَٓاءِ شُفَعَٓاؤُنَا عِنْدَ اللّٰهِ
قُلْ اَتُنَبِّؤُنَ اللّٰهَ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي السَّمٰوَاتِ وَلَا فِي الْاَرْضِ
سُبْحَانَهُ وَتَعَالٰى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿١٨﴾

15. Kendilerine âyetlerimiz açık açık okununca, bizimle karşılaşacaklarını ummayanlar, "Bundan başka bir Kur'ân getir veya onu değiştir" dediler. De ki: "Ben kendim onu değiştiremem. Ben ancak bana vahyedilene uyarım. Rabbime karşı gelirsem şüphesiz dehşetli bir günün azabından korkarım."

16. De ki: "Allah öyle dileseydi onu size okumazdım, size de bildirmemiş olurdu. O indirilmezden önce aranızda bir ömür yaşadım, düşünmez misiniz?"

17. Allah hakkında yalan uyduran yahut O'nun âyetlerini yalanlayandan daha zalim kim olabilir? Şüphesiz suçlular kurtuluşa eremezler.

18. Ve onlar, Allah'ı bırakıp kendilerine ne zarar, ne de fayda verebilecek şeylere tapıyorlar ve "Bunlar Allah katında şefaatçilerimizdir" diyorlar. De ki: "Göklerde ve yerde Allah'ın bilmediği bir şeyi O'na bildirmeye mi kalkışıyorsunuz?" O, onların ortak koştuklarından münezzeh ve yücedir.

Başka bir Kur'ân'ın getirilmesini yahut mevcut Kur'ân'ın değiştirilmesini isteyen müşrikler, Peygamber'i mi sınıyorlardı; çünkü eğer bu Kur'ân, Peygamber'in kendisi tarafından uydurulmuş bir kitap ise onu değiştirebilir veya başka bir Kur'ân getirebilirdi. Yoksa alay mı ediyorlardı? Peygamber'i sınama amacıyla da sırf alay niyetiyle de bunu söylemiş olabilirler. Ama Allah, bunların ahireti; Allah'ın huzuruna çıkıp hesap verecekleri günü ciddiye almadıklarını belirtmektedir.

Bir peygamber Allah'tan kendisine indirileni değiştirebilir mi?

Müşriklerin değiştirilmesini istedikleri hususlar kendilerini rahatsız eden putlarının kınanması, putlara tapmamaları gerektiği, Allah'ın emir ve yasaklarına uymadıkları takdirde cezalandırılacakları gibi konular olmalıdır. Kısacası onlar, Peygamber'den, dini kendilerine göre değiştirmesini istiyorlardı. Belirtmek gerekir ki müşriklerin bu istekleri Mekke döneminde ve güçlü oldukları bir sırada olmuştur. Günümüzde de hâkim güçler, Müslümanlardan bu gibi isteklerde bulunuyorlar; kimi konuların gündeme getirilmemesini veya Kur'ân âyetleri artık değiştirilemeyeceği için bunların kendi istekleri doğrultusunda yorumlanmasını istiyorlar. O halde aradan geçen bunca sürede, inkâr edenlerin bakış açıları değişmemiştir. Peygamberin bu isteklerine karşı verdiği cevap gayet nettir: **"Ben kendim onu değiştiremem. Ben ancak bana vahyedilene uyarım. Rabbime karşı gelirsem şüphesiz dehşetli bir günün azabından korkarım."** Din, Allah'ındır. Din üzerinde kimsenin oynama yetkisi bulunmamaktadır.

Yüce Allah peygamberine ayrıca şöyle demesini emrediyor: **"Allah öyle dileseydi onu size okumazdım, size de bildirmemiş olurdu. O indirilmezden önce aranızda bir ömür yaşadım, düşünmez misiniz?"**

Burada da Peygamber, Kur'ân üzerinde herhangi bir yetkiye sahip olmadığını, Allah ne emretmişse onu öylece yapmak mecburiyetinde olduğunu belirtmektedir. Kur'ân, şayet Peygamber'in kendi kitabı olmuş olsaydı bu şekilde uzlaşma tekliflerini belki kabul edebilirdi. Çünkü bu âyetler indirildiğinde Müslümanlar çok zor durumdaydılar. Nitekim bundan kısa bir müddet sonra müşriklerin baskıları artmış, bu gidişle artık müşriklerin İslâm'ı kabul etmeyecekleri vuzuha kavuşmuş ve Müslümanlar Medine'ye hicret etmek mecburiyetinde kalmışlardır.

Ayrıca müşrikler Peygamber'in Kur'ân'da herhangi bir değişiklik yapamayacağını; onun, Allah'ın vahyini gerçeği üzere tebliğ etmek mecburiyetinde olan bir peygamber olduğunu anlamalıydılar. Kur'ân indirilmezden önce aralarında bir ömür; kırk yıl gibi uzun bir müddet yaşamıştı. Kendisine peygam-

berlik gelinceye kadar ne peygamber olacağını söylemiş ne de bu konuda bir imâda bulunmuştu. Ayrıca peygamberlik kendisine gelinceye kadar dürüst bir kişiliğe sahip olduğunu, yalan ve iftira ile bir ilişkisinin bulunmadığını kendileri de biliyorlardı. Akıllarını kullansaydılar elbette bunu anlarlardı.

"Allah hakkında yalan uyduran yahut O'nun âyetlerini yalanlayandan daha zalim kim olabilir? Şüphesiz suçlular kurtuluşa eremezler."

Allah hakkında yalan uyduran, O'nun indirmediği bir kitap, söz yahut emir ve yasağı O'nun indirdiğini söyleyen kimseden daha zalim kimse olamaz. Allah'ın bir peygamberi olan ve aralarında uzunca bir müddet yaşayan ve yakından tanıdıkları Muhammed'in böyle bir şeyi yapması düşünülemez. Ama o müşrikler, Muhammed'e indirilen Kur'ân gibi apaçık bir mucizeyi yalanladılar. O halde onlardan daha zalim kimse yoktur. Kur'ân, bir benzerinin hatta bir sûresinin benzerinin getirilmesi konusunda onlara meydan okudu. Bunu yapamadılar, yapamayınca da o sihirdir, dediler. Böylece büyük bir suç işlediler. Allah, suçluları kurtuluşa erdirmez.

"Onlar Allah'ı bırakıp kendilerine ne zarar, ne de fayda verebilecek şeylere tapıyorlar ve "Bunlar Allah katında şefaatçilerimizdir" diyorlar. De ki: "Göklerde ve yerde Allah'ın bilmediği bir şeyi O'na bildirmeye mi kalkışıyorsunuz?" O, onların ortak koştuklarından münezzeh ve yücedir."

Yukarıda geçen 15. ayette müşriklerin Allah'la karşılaşmayı ummadıklarından söz edilmişti. Bu ifadeden, onların ahiret inancını kabul etmedikleri anlaşılmaktadır. Bu âyette ise taptıkları putların Allah katında kendilerine şefaatçi olacaklarını iddia ettiklerinden söz edilmektedir. O halde burada, Allah'a ortak koştuklarından bekledikleri şefaat, dünya hayatıyla ilgili olmalıdır. Taptıkları ortakların Allah nezdinde kendilerine şefaat ederek geri kalan ömürlerinde daha müreffeh bir hayat geçireceklerini, başlarına gelebilecek musibetlerin savulabileceğini umuyorlardı.

Maturidi, putlarının Allah katında kendilerine şefaatçi olacaklarını söyleyen müşriklerin bu davranışlarını şöyle gerekçelendirdiklerinin mümkün olduğunu belirtir: Muhtemelen onlar bu sözü söylerken atalarını taklit ediyorlardı. Onlar, *atalarımızı ne üzere bulduysak ona uyarız, Allah da bize bunu emretmiştir*, diyorlardı. Sandılar ki atalarının yolunu terk etmeyecek olurlarsa cezalandırılmayacaklar. Çünkü onlara göre ataları hak üzere idiler ve Allah da onların putlara tapmalarından hoşnut idi. Yahut kendilerini direkt olarak Allah'a kulluk yapmayan ve O'na hizmet etmeye ehil görmüyorlardı. Nitekim yeryü-

zünde kimi krallar hakkında böyle düşünenler vardır. Kendini bizzat kralın hizmetine ehil görmeyenler, kralla ilişkisi bulunana hizmet ediyor ki kral nezdinde kendisine şefaatçi olsun. (Te'vilat, II, 471).

Müşriklerin, taptıklarının Allah nezdinde ahirete yönelik şefaat edeceklerini söylemeleri, ahiretin var olması ihtimaline dayalıdır. Onlar şöyle diyorlardı: *"Şayet Muhammed'in iddia ettiği gibi gerçekten ahiret varsa ve gerçekten orada Allah'a hesap verecek olursak bu takdirde şu taptıklarımız Allah nezdinde bize şefaat edecektir."*

وَمَا كَانَ النَّاسُ
اِلَّٓا اُمَّةً وَاحِدَةً فَاخْتَلَفُوا وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ
مِنْ رَبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ ف۪يمَا ف۪يهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١٩﴾
وَيَقُولُونَ لَوْلَٓا اُنْزِلَ عَلَيْهِ اٰيَةٌ مِنْ رَبِّه۪ فَقُلْ اِنَّمَا
الْغَيْبُ لِلّٰهِ فَانْتَظِرُوا اِنّ۪ي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِر۪ينَ ﴿٢٠﴾
وَاِذَٓا اَذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً مِنْ بَعْدِ ضَرَّٓاءَ مَسَّتْهُمْ اِذَا لَهُمْ مَكْرٌ ف۪ٓي اٰيَاتِنَا
قُلِ اللّٰهُ اَسْرَعُ مَكْراً اِنَّ رُسُلَنَا يَكْتُبُونَ مَا تَمْكُرُونَ ﴿٢١﴾
هُوَ الَّذ۪ي يُسَيِّرُكُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ حَتّٰٓى اِذَا كُنْتُمْ فِي الْفُلْكِ
وَجَرَيْنَ بِهِمْ بِر۪يحٍ طَيِّبَةٍ وَفَرِحُوا بِهَا جَٓاءَتْهَا ر۪يحٌ عَاصِفٌ وَجَٓاءَهُمُ
الْمَوْجُ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ وَظَنُّٓوا اَنَّهُمْ اُح۪يطَ بِهِمْ دَعَوُا اللّٰهَ مُخْلِص۪ينَ
لَهُ الدّ۪ينَ لَئِنْ اَنْجَيْتَنَا مِنْ هٰذِه۪ لَنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِر۪ينَ ﴿٢٢﴾

فَلَمَّٓا اَنْجٰيهُمْ اِذَا هُمْ يَبْغُونَ فِي الْاَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّۜ يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ اِنَّمَا
بَغْيُكُمْ عَلٰٓى اَنْفُسِكُمْۙ مَتَاعَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَاۘ ثُمَّ اِلَيْنَا مَرْجِعُكُمْ
فَنُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٣﴾

19. **İnsanlar tek bir ümmet idiler, sonradan ihtilafa düştüler. Rabbinden daha önce bir söz geçmemiş olsaydı ayrılığa düştükleri şeyler hakkında aralarında bir hüküm verilir** (iş bitirilir)**di.**

20. **"Rabbinden kendisine bir âyet indirilse ya!" diyorlar. De ki: "Gayb** (bilgisi) **sadece Allah'a aittir. Bekleyin, ben de sizinle birlikte bekleyenlerdenim."**

21. **İnsanlara, başlarına gelen bir sıkıntıdan sonra bir rahmet tattırsak, bir bakarsın ki âyetlerimize karşı onların bir planları vardır. De ki: "Allah'ın planı daha hızlıdır. Şüphesiz elçilerimiz, planlarınızı yazmaktadır."**

22. **Karada ve denizde sizi yürüten O'dur. Nihayet gemide bulunduğunuzda elverişli bir rüzgârla geminin onları alıp götürdüğü ve bu yüzden sevinç içinde oldukları bir sırada şiddetli bir fırtına gemiyi yakalar ve dört bir yandan dalgalar üzerlerine gelir, kuşatıldıklarını sanırlar da dini Allah'a özgü kılarak dua ederler: "Bizi bu felaketten kurtaracak olursan kesinlikle sana şükredenlerden oluruz!"**

23. (Allah) **onları kurtardığında bir de görürsün ki, yeryüzünde haksız yere azgınlık yaparlar. Ey insanlar! Dünyanın geçici menfaati peşindeki bu azgınlığınız aleyhinizedir. Sonra dönüşünüz bizedir; yaptığınızı size haber vereceğiz.**

İnsanların tek bir ümmet oluşları farklı şekillerde anlaşılmıştır. Bazı müfessirlere göre, bununla Hz. Âdem ile Hz. Nuh arasındaki dönem kastedilmektedir. Hz. Nuh dönemine gelinceye kadar insanların tamamı tevhit inancı üzere idiler. Hz. Nuh döneminde inanç farklılıkları ortaya çıktı ve öylece devam etti. Böylece daha önce tek bir inanç üzere iken insanlar farklı inançlara bölündüler.

Kuşkusuz Hz. Nuh dönemine kadar tek ümmet oldukları halde sonradan ihtilafa düşmeleri, insanların yapısında meydana gelen bir değişimden dolayı değildir. Bilakis sosyal hayat ve şartların ortaya çıkardığı bir durumdur. O günün basit sosyal hayatı, aralarında çatışmayı doğuracak önemli nedenler içermiyordu. İnsanlar arasında çatışmayı doğuran sebeplerin başında mal paylaşımı, makam ve mevki gibi hususlar gelmektedir. İnsanlar basit bir hayat yaşıyorlardı. Böyle bir hayat sosyal sınıflaşma ve çatışmayı doğurmaz. Bu nedenle inanç bakımından tevhit üzere olmuş olsalar bile mükemmel bir toplumsal yapıya sahip oldukları anlamına gelmez.

Bazı müfessirler ise bununla Arapların kastedildiğini söylerler. Araplar tevhit inancı üzere idiler, aralarında inanç ihtilafı Amr b. Luhey ile başlamıştır. Putperestliği Araplar arasına sokan bu kişidir.

Bu iki görüş mensupları bununla şunun kastedildiğini söylüyorlar: Müşrik Araplar, kendi inançlarının temel inanç olduğunu; nitekim atalarının da putperestlik üzere olduklarını ve bunun hak inanç olduğunu ileri sürüyorlardı. Burada onlara asıl inancın tevhit olduğu, putperestlik gibi diğer inançların sonradan çıktığı; putperestlik öncesi atalarının da tevhit inancı üzere oldukları anlatılmaktadır.

Bazıları da insanların hepsine aynı fıtratın hâkim olduğunun anlatıldığını söylerler. İnsan, fıtratı itibarıyla tartışmacıdır; her birey ve her toplum kendi tarafına yontar, başkalarına hâkim olmak ister. İşte bu eğilimlere sahip olan insanlar arasında ihtilaf kaçınılmazdır. Ancak peygamberlerin getirdikleri doğru yola uyanlar, heveslerine galip gelerek bu eğilimlerden kurtulabilirler. Allah insanları bu fıtrat üzere yarattığından, insanlar arasında hevalarına uyanları cezalandırmayı ahirete ertelemiştir. Çünkü dünya hayatı insanların imtihan yeridir. Ancak kötülük süratli bir şekilde her tarafı kaplar ve hakkın ortaya çıkmasına bütünüyle engel olacak bir hal alırsa bu takdirde Allah, dünya hayatında o toplumları cezalandırır. Hz. Nuh'un kavmi, Âd ve Semûd kavimleri, Hz. Lut'un kavmi örneklerinde olduğu gibi. (Ebu Zehra, VII, 3539-3540).

"Rabbinden kendisine bir âyet indirilse ya!" diyorlar. De ki: "Gayb (bilgisi) **sadece Allah'a aittir. Bekleyin, ben de sizinle birlikte bekleyenlerdenim."**

Peygamber (s.a.v.), peygamberlik öncesi aralarında kırk yıl gibi uzun bir müddet yaşadığı ve bu döneminde aralarında doğruluğu, akıllılığı ile bilindiği ve Kur'ân gibi apaçık bir mucize kendisine verildiği halde onlar hep göze hitap eden kevni yahut helak edici mucizeler istiyorlardı. Peygamber burada gayb bilgisinin Allah'a ait olduğunu ve kendisinin de onlar gibi bu isteklerine nasıl cevap verileceğini beklediğini söylemektedir.

Kur'ân-ı Kerim'de müşriklerin bu tür mucize isteklerine hep olumsuz cevap verilmekte ve mucize olarak Kur'ân-ı Kerim'in yeterli olduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca bu tür mucizelerin verilmemesinin sebebi olarak şunlar gösterilmektedir: Kendilerinden önceki şartlanmış münkirlerin bu mucizeleri reddetmeleri (İsra 17/59), bu tür mucizelerden sonra bunlara inanmayanların dünya hayatında cezalandırılmaları (En'âm 6/6-8) ve bu kimselerin, hangi mucize getirilirse getirilsin ona inanmayacakları. (Yûnus 10/97)

Bundan sonraki üç ayette de bu konuya devam edilmekte, onların kevni mucize isteklerine dolaylı cevaplar verilmekte; siz kendi çevrenizde olup bitenden ibret almıyorsunuz ki bu tür mucizeler sizi etkilesin, denmektedir.

"İnsanlara, başlarına gelen bir sıkıntıdan sonra bir rahmet tattırsak, bir bakarsın ki âyetlerimize karşı onların bir planları vardır..."

Âyetle ilişkili olarak Mekke'de vuku bulmuş olan yedi yıllık bir kuraklıktan ve Peygamber'in duasından sonra son bulan kuraklığın ardından Mekke'li müşriklerin takındıkları tavırlardan söz edilmiş olsa da inkâr edenlerin genel bir tavrıdır bu. Sıkıntıyla karşı karşıya geldiklerinde siner, Allah'a yalvarıp yakarırlar; o sıkıntıyı atlattıklarında ise Allah'a karşı gelme huyları depreşir ve bozgunculuğa başlarlar. Ancak Allah elbette bütün bu yapıp ettiklerini bilmektedir. Onlar, bu davranışlarıyla Allah'ı aldattıklarını sanıyorlarsa bilsinler ki sadece kendi kendilerini aldatmış, kendi kendilerine zarar vermişlerdir. Bunun zararını eğer dünya hayatında görmeyecek olsalar ahirette mutlaka göreceklerdir.

"Karada ve denizde sizi yürüten O'dur. Nihayet gemide bulunduğunuzda elverişli bir rüzgârla geminin onları alıp götürdüğü..."

Karada ve denizde insanların yol almalarının sebep ve kurallarını yaratan, insanlara karada ve denizde yol alma gücünü veren, Allah'tır. Âyet, önceki âyette anlatılanların farklı bir tasvirinden ibarettir. Müşriklerin hayatları üzerinden insanların tamamına bir gönderme vardır. İşleri iyi gittiğinde hiçbir şey umurlarında değildir. Ama sıkıntılar çepeçevre onları sardığında hemen Allah'a yalvarırlar. Sıkıntıları içinden çıkılmaz hal aldıkça putlarını unutup dini Allah'a has kılar, sadece O'ndan yardım dilerler.

Müşrikler bile böylesi durumlarda sadece Allah'a yalvarırken, bazı çevrelerin, tevhit dini olan İslâm adına mezarda yatanlardan yardım istemesinin tavsiye edilmesi gariptir.

"(Allah) **onları kurtardığında bir de görürsün ki, yeryüzünde haksız yere azgınlık yaparlar...**"

Müşrikler bu sıkıntılı anda sadece Allah'a yalvarır, kurtarıldıkları takdir-

de mutlaka Allah'a şükredeceklerine söz verirler; ama Allah dualarını kabul edip onları bu sıkıntılardan kurtardıktan sonra putları sayesinde bu felaketleri atlattıklarını söylerler. O sıkıntıdan kurtarıldıkları takdirde artık Allah'a şükredeceklerini söylerken bu davranışlarıyla Allah'ı oyuna getirmiş değillerdir. Kuşkusuz ki Allah kurtarıldıkları takdirde onların eski davranışlarına döneceklerini bilmektedir. Ne var ki O, insanlara mühlet vermektedir. Onlar bu davranışlarıyla Allah'a herhangi bir zarar da vermiş olmazlar, sadece kendilerine zarar vermiş olurlar. Âyet, bu gibi kimselerin durumlarından ibret alınmasını istemekte, **"Ey insanlar! Dünyanın geçici menfaati peşindeki bu azgınlığınız aleyhinizedir. Sonra dönüşünüz bizedir; yaptığınızı size haber vereceğiz"** buyurmaktadır.

اِنَّمَا مَثَلُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا كَمَٓاءٍ
اَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَٓاءِ فَاخْتَلَطَ بِهٖ نَبَاتُ الْاَرْضِ مِمَّا يَأْكُلُ النَّاسُ
وَالْاَنْعَامُ حَتّٰٓى اِذَٓا اَخَذَتِ الْاَرْضُ زُخْرُفَهَا وَازَّيَّنَتْ
وَظَنَّ اَهْلُهَٓا اَنَّهُمْ قَادِرُونَ عَلَيْهَٓا اَتٰيهَٓا اَمْرُنَا لَيْلًا
اَوْ نَهَارًا فَجَعَلْنَاهَا حَص۪يدًا كَاَنْ لَمْ تَغْنَ بِالْاَمْسِ كَذٰلِكَ
نُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٢٤﴾ وَاللّٰهُ يَدْعُٓوا اِلٰى
دَارِ السَّلَامِ وَيَهْد۪ي مَنْ يَشَٓاءُ اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَق۪يمٍ ﴿٢٥﴾
لِلَّذ۪ينَ اَحْسَنُوا الْحُسْنٰى وَزِيَادَةٌ وَلَا يَرْهَقُ وُجُوهَهُمْ قَتَرٌ وَلَا
ذِلَّةٌ اُو۬لٰٓئِكَ اَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ ف۪يهَا خَالِدُونَ ﴿٢٦﴾

24. Şu dünya hayatı ancak şuna benzer: Yukarıdan bir su indiririz ve o suyla insanların ve hayvanların yedikleri yeşillikler birbiri-

ne karışır. Nihayet yeryüzü süsünü takınıp bezendiği ve sakinleri de yeryüzünde kendilerini güçlü sandıkları bir sırada gece yahut gündüz ona buyruğumuz ulaşır, sonra daha dün hiçbir şenlik yokmuş gibi onu bütünüyle biçilmiş bir hale getiririz. Düşünen topluluğa âyetlerimizi işte böyle ayrıntılı olarak açıklıyoruz.

25. Allah, esenlik yurduna çağırır ve dilediğini doğru yola iletir.

26. İyilik yapanlara en iyisi hatta daha fazlası vardır. Onların yüzlerini ne kara bir leke, ne de aşağılanma gölgeleyecektir. İşte onlar, cennet ehlidir. Onlar orada ebedi kalacaklardır.

Azgınlıkların sebebi dünya hayatı tutkusu olunca burada çarpıcı bir tasvir ile bu hayatın geçiciliği ve dünya hayatına bağlanmanın aldatıcılığı gözler önüne serilmektedir. Dünya hayatı tıpkı şuna benzemektedir: Yukarıdan yağmur yağıyor, yağmur tarlayı suluyor, derken tarla yeşerip şenleniyor. Adeta bir gelin gibi süsleniyor. Ekinin hasat mevsimi, meyvelerin olgunlaşma dönemi yaklaşıyor. Tarla sahibi, bütün bu başarının kendi eseri olduğundan ve hasat vakti geldiğinde tarlasını biçeceğinden, geliriyle keyif çatacağından emindir. Ama hiç ummadığı bir anda bir felaketle o ekin ve o meyveler yok olup gidiyor. Bütün umutlar bir anda kayboluyor.

İşte dünya hayatına takılıp ahireti unutan; sermayesinin tamamını dünya hayatına yatıranın durumu da böyledir. Dünya hayatı tehlikelerle doludur, beklenmedik bir tehlike ile karşılaşılmazsa bile insanın beklenti ve umutları tükenmeden söz konusu hayat bir gün gelip son bulacaktır. Oysa **"Allah, esenlik yurduna çağırır ve dilediğini doğru yola iletir."** Cennette felaket korkusu olmadığı gibi sonsuz nimetler ve ebedi bir hayat vardır. İşte Allah bu esenlik ve güvenlik yurduna çağırıyor. İnsanları dosdoğru yola yani İslâm'a çağırıyor ki insanlar o esenlik ve güvenlik yurduna girebilsin.

"İyilik yapanlara, en iyisi hatta daha fazlası vardır..."

Yüce Allah, iyilik yapanların mükâfatını ahirette katlayarak verecektir. Bunu ifade eden pek çok âyet vardır. (Nisa 4/173; Nur 24/38; Fatır 35/30; Şura 42/26). Ehl-i Sünnet âlimleri, *daha fazlası* ifadesiyle, ahirette yüce Allah'ı görmenin kastedildiğini söyler ve ahirette yüce Allah'ı görmenin cennettekileri daha da mutlu edeceğini belirtirler. Bu ifade ile mükâfatlarının katlanacağının ve başka mükâfatların kastedildiğini söyleyenler de olmuştur. (Maturidi, II, 476). İyilerin mükâfatları katlanırken kötülük yapanların cezaları katlanmayacaktır. Onlara sadece yaptıklarının karşılığı verilecektir.

İnsanın mutluluğunu ve mutsuzluğunu en iyi yansıtan, yüzüdür. Cennettekilerin yüzleri mutluluktan parlayacak, karamsarlık ve mutsuzluk alametleri onlarda asla görülmeyecektir.

وَالَّذِينَ كَسَبُوا
السَّيِّئَاتِ جَزَاءُ سَيِّئَةٍ بِمِثْلِهَا وَتَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ مَا لَهُمْ مِنَ اللَّهِ
مِنْ عَاصِمٍ كَأَنَّمَا أُغْشِيَتْ وُجُوهُهُمْ قِطَعًا مِنَ اللَّيْلِ مُظْلِمًا أُولَٰئِكَ
أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٧﴾ وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ نَقُولُ
لِلَّذِينَ أَشْرَكُوا مَكَانَكُمْ أَنْتُمْ وَشُرَكَاؤُكُمْ فَزَيَّلْنَا بَيْنَهُمْ وَقَالَ
شُرَكَاؤُهُمْ مَا كُنْتُمْ إِيَّانَا تَعْبُدُونَ ﴿٢٨﴾ فَكَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا بَيْنَنَا
وَبَيْنَكُمْ إِنْ كُنَّا عَنْ عِبَادَتِكُمْ لَغَافِلِينَ ﴿٢٩﴾ هُنَالِكَ تَبْلُو كُلُّ نَفْسٍ
مَا أَسْلَفَتْ وَرُدُّوا إِلَى اللَّهِ مَوْلَاهُمُ الْحَقِّ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا
يَفْتَرُونَ ﴿٣٠﴾

27. Kötülük işleyenlere gelince, kötülükleri kadar ceza verilir. Onları bir aşağılanmışlık bürüyecektir. Allah'a karşı kendilerini savunacak kimse yoktur. Kopkoyu bir gecenin karanlığının parçaları yüzlerini kaplamış gibidir. İşte onlar cehennem ehlidir ve orada ebedi kalacaklardır.

28. Ve o gün onların hepsini toplayacağımız, sonra da ortak koşmuş olanlara "siz ve ortaklarınız olduğunuz yerde kalın" diyeceğimiz gün, artık aralarını açmışızdır. Ortak koştukları da şöyle diyeceklerdir: "Siz bize tapıyor değildiniz."

29. **"Bizimle sizin aranızda şahit olarak Allah yeter.** (Allah biliyor ki), **bize tapındığınızın farkında değildik."**

30. **İşte orada her bir kimse yaptığıyla sorgulanacak; gerçek mevlaları olan Allah'ın huzuruna götürülecek, uydurdukları şeyler onları yüzüstü bırakacaktır.**

İyilik edenlerin mükâfatı anlatıldıktan sonra burada, kötülük işleyenlerin cezaları dile getirilmektedir. Yüce Allah, iyiliklerin mükâfatını katlarken kötülükleri, onlara denk bir ceza ile cezalandırmaktadır. Bu, Allah'ın lütuf ve merhametinin bir sonucudur. Kuşkusuz, kötülüklerin en büyüğü, Allah'a ortak koşmaktır. Bu sebeple ortak koşanların cezası ebedi olarak cehennemde cezalandırılmaktır.

İyilerin yüzlerindeki mutluluk yukarıda dile getirilmişti. Buna karşın Allah'a ortak koşanların yüzlerinden aşağılanmışlık okunacak ve yüzleri kararacaktır. Dünya hayatında yaşıyorken Allah nezdinde kendilerini koruyacaklarına ve kendilerine aracılık yapacaklarına inandıkları kimseler, onları Allah'ın vereceği azaptan koruyamayacaktır.

"Onların hepsini toplayacağımız, sonra da ortak koşmuş olanlara 'siz ve ortaklarınız olduğunuz yerde kalın' diyeceğimiz gün..."

İnsanların hesaba çekilecekleri gün Allah'a ortak koşanlar, Allah'tan başka taptıkları melekler, peygamberler, veliler, diğer kişiler, taşlar vs. ile yüz yüze getirilecekler. Aralarında hüküm verilmek üzere durdurulacaklar ki onlara tapmalarının içyüzü araştırılsın. O ortak koşanlar, taptıklarının Allah katında kendilerine şefaat edeceklerini düşünüyorlardı. *Aralarının açılması*, onlara şefaatlerinin söz konusu olamayacağını anlatmak içindir. Ortak koştukları varlıklar onlara: **"Siz bize tapıyor değildiniz"** diyecekler. Yani *"aslında siz bize ibadet ediyor değildiniz, kendi heva ve heveslerinize; kendi ihtiraslarınıza tapıyordunuz"*, diyerek onlarla birlikte görünmekten imtina edeceklerdir.

Ardından gelen âyette, "**bize tapındığınızın farkında değildik"** cümlesiyle de onlara, kendilerine taptıklarından haberlerinin bulunmadığını yahut böyle bir şeye rıza göstermediklerini anlatmış oluyorlar. Kuşkusuz, Allah'a ortak koşarak tapındıkları o kimselerin yahut nesnelerin bu konuda herhangi bir suçları söz konusu değildir. Suç, onlara tapanlara aittir.

"İşte orada her bir kimse yaptığıyla sorgulanacak; gerçek mevlaları olan Allah'ın huzuruna götürülecek, uydurdukları şeyler onları yüzüstü bırakacaktır."

Orada hesap sadece ve sadece Allah'a verilecektir. İnsanlar, ne herhangi bir meleğe ne de bir peygambere hesap vereceklerdir. Bu sebeple *"Ya Resulallah! Hangi yüzle huzuruna çıkacağız!"* şeklindeki ifadeler, Peygamber'e tanrısal vasıflar verme tehlikesi içerdiğinden itikadi açıdan son derece sakıncalı olup Müslüman'ın bu gibi ifadelerden kaçınması gerekir; çünkü din gününün tek sahibi Allah'tır.

قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَٓاءِ وَالْاَرْضِ اَمَّنْ يَمْلِكُ
السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ وَمَنْ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ
مِنَ الْحَيِّ وَمَنْ يُدَبِّرُ الْاَمْرَۜ فَسَيَقُولُونَ اللّٰهُۚ فَقُلْ اَفَلَا
تَتَّقُونَ ﴿٣١﴾ فَذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمُ الْحَقُّۚ فَمَاذَا بَعْدَ
الْحَقِّ اِلَّا الضَّلَالُۚ فَاَنّٰى تُصْرَفُونَ ﴿٣٢﴾ كَذٰلِكَ حَقَّتْ
كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذ۪ينَ فَسَقُٓوا اَنَّهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٣﴾
قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَٓائِكُمْ مَنْ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُع۪يدُهُۜ قُلِ اللّٰهُ يَبْدَؤُا
الْخَلْقَ ثُمَّ يُع۪يدُهُ فَاَنّٰى تُؤْفَكُونَ ﴿٣٤﴾ قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَٓائِكُمْ مَنْ يَهْد۪ٓي
اِلَى الْحَقِّۜ قُلِ اللّٰهُ يَهْد۪ي لِلْحَقِّۜ اَفَمَنْ يَهْد۪ٓي اِلَى الْحَقِّ اَحَقُّ اَنْ يُتَّبَعَ
اَمَّنْ لَا يَهِدّ۪ٓي اِلَّٓا اَنْ يُهْدٰىۚ فَمَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ﴿٣٥﴾ وَمَا
يَتَّبِعُ اَكْثَرُهُمْ اِلَّا ظَنّاًۜ اِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْن۪ي مِنَ الْحَقِّ شَيْـٔاًۜ اِنَّ اللّٰهَ
عَل۪يمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ ﴿٣٦﴾

31. De ki: "Gökten ve yerden size rızık veren kimdir? Duyma ve görme yetisini veren kimdir? Kim ölüden diriyi ve diriden ölüyü çıkarıyor? İşleri evirip çeviren kim?" onlar, "Allah'tır" diyecekler. Öyleyse de ki: "O halde sakınmaz mısınız?"

32. İşte O, Allah'tır, gerçek Rabbinizdir. Gerçekten sonra geriye sapıklıktan başka ne kalır ki? O halde nereye gidiyorsunuz?

33. Rabbinin sözü, yoldan çıkmışlara işte şöyle gerçek oldu: Onlar iman etmeyeceklerdir.

34. De ki: "Allah'a ortak koştuklarınızdan yaratmayı başlatan sonra onu tekrar eden var mı?" De ki: "Yaratmayı başlatan sonra onu tekrar eden Allah'tır. O halde nereye sapıyorsunuz?"

35. De ki: "Ortak koştuklarınızdan gerçeğe kılavuzluk eden var mı?" De ki: "Allah gerçeğe kılavuzluk etmektedir. Gerçeğe kılavuzluk eden mi uyulmaya daha hak sahibidir yoksa gerçeğe kılavuzluk edilmedikçe gerçeği bulamayan mı? O halde size ne oluyor, ne biçim hükmediyorsunuz?"

36. Doğrusu, onların çoğu sadece zanna uymaktadır. Oysa zan, asla gerçeğin yerini tutamaz. Şüphesiz Allah, yaptıklarını bilmektedir.

Bu grup âyetlerde, Allah'a ortak koşmamanın, sadece O'na ibadet etmenin; yani tevhidin gerekçeleri anlatılmaktadır. Âyetler soru cevap metodunu kullanarak tevhit gerçeğini ispat etmektedir.

Pek çok millet gibi müşrik Araplar da yaratıcının tekliğine inanıyorlardı. Problem, sadece Allah'a tapınma; sadece O'na ibadet etme ve sadece O'ndan isteme gibi hususlardadır. İşte bu âyetlerde yaratıcının birliğinden hareketle kendisine ibadet edilenin de tek olması gerektiği dile getirilmektedir. İnsana rızık veren; insan için büyük önem arz eden görme ve işitme duyularını bahşeden, cansız nesnelerden canlıları yaratan ve onların canlarını alan, evrende olup bitenleri evirip çeviren Allah olduğuna ve müşrikler de bunu kabul ettiklerine göre, ne diye ibadette O'na ortaklar koşuyor, emirlerine muhalefet ediyorlar?

Madem yaratan tektir ve bu, herkesin kabul ettiği bir gerçektir. O halde gerçekten ibadet edilmeye layık olan da sadece O olmalıdır. Bir başkasının hiçbir şeye gücü yetmez.

Hak/gerçek kelimesi Arap dilinde örtüşme, uyumluluk, denk düşme gibi anlamlar için kullanılır. Bu sebeple evrende bulunan her şeyi hikmete uygun

bir şekilde yaratan Allah hakkında *Hak* kelimesi kullanılmaktadır. Yarattığı her şeyi bir hikmete uygun olarak yarattığından dolayı O'nun yaptıkları da *hak* olarak nitelendirilmiştir. (Isfahanî, Müfredat, s.125). Realiteye uygun hüküm ve kararlar için de *hak* kelimesi kullanılmaktadır.

Sadece Allah'a ibadet edilmiyorsa, geriye sapıklıktan başka bir şey kalmamaktadır.

"Rabbinin sözü, yoldan çıkmışlara işte şöyle gerçek oldu: Onlar iman etmeyeceklerdir."

İman etmelerinden umut kesilmiş olan toplumlar bu dünya hayatında da cezalandırılmayı hak ederler. Arap müşrikler de tevhit konusunda kendilerine getirilen apaçık delillere aldırmamış, isyana devam etmişlerdir. Bu deliller karşısında iman etmeyenlerin artık iman etmeleri umudu kalmamıştır. İman etmelerinden umut kesildiği için de artık onların sonu gelmiştir.

Bununla birlikte yüce Allah tevhitle ilgili delilleri sıralamaya devam etmektedir:

"De ki: 'Allah'a ortak koştuklarınızdan yaratmayı başlatan sonra onu tekrar eden var mı?..."

Evrende sürekli tekrar edilen hususlara; tabiattaki sürekli canlanmaya dikkat çekilmektedir. Sonbahar geldiğinde yeşillikler kurumakta ve ilkbaharda tekrar yeşermektedir. Yine insanlar dünyaya gelmekte, bir müddet sonra ölüp gitmektedir. Evrende meydana gelen bu değişim, ortak koştukları putların, nesne yahut kişilerin işi değildir. Onların Allah'a ortak koştukları varlıklar ne yaratmayı başlatanlardır, ne de onu daha sonra tekrar edenlerdir.

Yaratmayı başlatan ve tekrar edenin Allah olduğunun vurgulanması, ahireti inkâr eden müşriklere ahiret konusunda bir uyarıdır. İnsanları yoktan var eden Allah, elbette ki onları tekrar diriltmeye kadirdir. Çünkü yoktan var etmek çok daha zordur ve Allah, insanlarla birlikte evreni yoktan var etmiştir.

Esasen sadece yaratan ve yaratmayı tekrar edene ibadet edilir; bunlara güçleri yetmeyenlere değil. Allah'ı bırakıp başkasına yönelmek, yoldan sapmaktır.

"De ki: 'Ortak koştuklarınızdan gerçeğe kılavuzluk eden var mı?' De ki: 'Allah, gerçeğe kılavuzluk etmektedir..."

Müşrik Araplar ya taş gibi nesnelere yahut ölmüş kimselere tapıyorlardı. Hâlbuki tapınılması gereken, gerçeğe kılavuzluk edendir. Taptıkları şeyler duymazlar ki gerçeğe kılavuzluk etsinler. Duymuş olsalardı bile kendilerine kılavuzluk edilmedikçe onlar bir başlarına gerçeği bulamazlar. Kuşkusuz, ta-

pınılması gereken, hakka bizatihi kılavuzluk edendir. Bu nedenle Peygamber (s.a.v.)'e şöyle demesi emredilmiştir: *"Beni yaratan, işte O doğru yola kılavuzluk edendir. Bana yediren, içiren de O'dur. Hastalandığımda bana şifa veren de O'dur. Beni öldürecek, sonra diriltecek olan da O'dur. Hesap gününde günahımı bağışlayacak olan da O'dur."* (Şuara 26/78-82).

Bu gerçekler orta yerde dururken, nasıl oluyor da batıl yollara sapıp bu putlardan şefaat bekliyorsunuz? Siz ki bu cansız putlara tapıyorsunuz, bu halinizle nasıl oluyor da kendi başınıza hükümler veriyorsunuz?

"Doğrusu, onların çoğu, sadece zanna uymaktadır. Oysa zan, asla gerçeğin yerini tutamaz. Şüphesiz Allah, yaptıklarını bilmektedir."

Müşrikler, inanç konularında sadece kendi zanlarına tabi olurlar. Ellerinde, taptıkları bu putların kendilerine Allah katında şefaat edeceklerine dair hiçbir delil yoktur. Oysa inanç konularında kesin delile ihtiyaç vardır.

Kuşkusuz, Kur'ân-ı Kerim'in bu evrensel hükmü sadece müşrik Araplar için değil herkes için geçerlidir. *"İnanç meselelerinde zanna tabi olmak, kesin inanç sayılmaz. Bu sebeple bu durumda olan kimse iman etmiş kabul edilmez."* (Razi, XVII, 93). O halde Müslümanların inancın temel meselelerinde delillere dayanmaları, inançlarını hurafelerden ve *belki böyledir* gibi kat'i bir delile dayanmayan varsayımlardan kurtarmaları gerekir.

وَمَا كَانَ هٰذَا الْقُرْاٰنُ اَنْ يُفْتَرٰى مِنْ دُونِ
اللّٰهِ وَلٰكِنْ تَصْد۪يقَ الَّذ۪ي بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْص۪يلَ الْكِتَابِ لَا رَيْبَ
ف۪يهِ مِنْ رَبِّ الْعَالَم۪ينَ ﴿٣٧﴾ اَمْ يَقُولُونَ افْتَرٰيهُ قُلْ فَأْتُوا بِسُورَةٍ
مِثْلِه۪ وَادْعُوا مَنِ اسْتَطَعْتُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ صَادِق۪ينَ
﴿٣٨﴾ بَلْ كَذَّبُوا بِمَا لَمْ يُح۪يطُوا بِعِلْمِه۪ وَلَمَّا يَأْتِهِمْ تَأْو۪يلُهُ
كَذٰلِكَ كَذَّبَ الَّذ۪ينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ

الظَّالِمِينَ ﴿٣٩﴾ وَمِنْهُمْ مَنْ يُؤْمِنُ بِهِ وَمِنْهُمْ مَنْ لَا يُؤْمِنُ بِهِ وَرَبُّكَ
أَعْلَمُ بِالْمُفْسِدِينَ ﴿٤٠﴾

37. **Bu Kur'ân Allah'tan;** (bir vahiy olmaksızın) **başkası tarafından uydurulabilecek bir şey değildir. O, kendisinden öncekini doğrulayan ve Kitab'ı açıklayandır. Onda asla şüphe yoktur ve kesinlikle âlemlerin Rabbi tarafındandır.**
38. **"Onu uydurdu" mu diyorlar? De ki: "Doğru söylüyorsanız benzeri bir sûre getirin ve Allah'tan başka çağırabileceklerinizi de çağırın".**
39. **Gerçek şu ki onlar, bilgisini kavrayamadıkları ve sonucu henüz kendilerine gelmemiş olanı yalanladılar. Onlardan öncekiler de işte böyle yalanlamışlardı. Ama o zalimlerin sonlarının nasıl olduğuna bir bak!**
40. **Onlar içinde buna inanacaklar olduğu gibi inanmayacaklar da vardır; her halukârda Rabbin bozguncuları çok iyi bilmektedir.**

Müşriklerin vehimleri ve bunlarla mücadele söz konusu edildikten sonra Yüce Allah, Peygamber (s.a.v.)'in peygamberliğine delalet eden mucizesi olan Kur'ân-ı Kerim'i dile getirmektedir.

Bu Kur'ân başkası tarafından, kısaca bir beşer tarafından uydurulabilecek bir Kitap değildir. Gerek nazmı gerekse ihtiva ettiği konular; bu konulara getirdiği çözümler itibarıyla beşer kitabı olamaz.

O, önceki kitapların Hz. Muhammed hakkında ve Kur'ân hakkında verdiği haberleri doğrulamaktadır. O, **"Kitab'ı açıklayandır.**" Yani, Allah'ın emir ve yasaklarını, insanlık için ilâhî rehberliği açıklamaktadır. Bazı müfessirler, bu ifade ile Kur'ân'ın, önceki kitapları açıklamasının, onlarda bulunan tahrifleri düzeltmesi, insanlığın gelişim ve değişimine paralel olarak yeni hükümler getirmesinin kastedildiğini söylerler.

Bu konular üzerinde düşünen, Kur'ân-ı Kerim'i inceleyen kimsenin, onun Allah katından olduğu konusunda hiçbir şüphesi kalmaz.

Kur'ân-ı Kerim, Allah katından olduğuna dair bir iddia ileri sürmekle yetinmiyor, Hz. Muhammed'in kendiliğinden veya başkasının yardımıyla onu

uydurduğunu söyleyenlere meydan okuyor: **"Doğru söylüyorsanız benzeri bir sûre getirin ve Allah'tan başka çağırabileceklerinizi de çağırın"**.

Kur'ân-ı Kerim'le meydan okumanın asgari sınırı, bir sûresine benzer getirilmesidir. Kur'ân-ı Kerim'in Allah katından olduğuna dair meydan okuma; Kur'ân-ı Kerim'in tamamının benzerinin getirilmesi, on sûresine benzer uydurma on sûre getirilmesi, bir sûresine benzer getirilmesi ve Peygamber gibi birinden benzerinin getirilmesi şeklinde olmuştur. Kur'ân'ın bu meydan okuması, indiği dönemdeki insanlara olduğu gibi sonraki dönemlerde yaşayanlara, bugünkü insanlara ve gelecekteki insanların tamamına yöneliktir. (Daha geniş bilgi için Bakara sûresinin 23. ve 24. ayetlerinin tefsirine bak.)

Netice olarak Kur'ân-ı Kerim'in Allah tarafından oluşuna şunlar delil getirilmektedir:

a.) Kur'ân, önceki kitaplarda özellikle Peygamberimizin peygamberliği hakkında verilen haberleri doğrulamaktadır.

b.) Kur'ân, Allah'ın hükümlerini içermektedir.

c.) Bu iki maddede söylenenlere karşı çıkanlar, bir sûresine benzer getirsinler.

"Gerçek şu ki onlar, bilgisini kavrayamadıkları ve sonucu henüz kendilerine gelmemiş olanı yalanladılar..."

Onlar, önyargılı davrandılar; Kur'ân'ın ihtiva ettiklerini incelemeden, onları inceden inceye anlamadan, bu Kur'ân'da ilerisi için vaat edilen ceza ortaya çıkmadan onu yalanladılar. Oysa önce Kur'ân'ı incelemeleri gerekirdi. Kendilerinden öncekiler de peygamberlerinin söyledikleri üzerinde düşünmeden, söylediklerini anlamadan karşı çıkmış, böylece cezayı hak etmişlerdi. Kendilerinden öncekilerin başlarına gelenlerden ibret almalıydılar. Gerçekler inkâr edilseler de insanlar onlara aldırmasalar da yine de gerçektirler. Bu sebeple ey Muhammed, sen gerçekleri anlatmaya devam et. Anlattığın gerçeklere karşı çıkanlar, tıpkı senden önceki peygamberlerin anlattıkları gerçeklere karşı çıkanlar gibi cezalarını göreceklerdir.

"Onlar içinde buna inanacaklar olduğu gibi inanmayacaklar da vardır; her halukârda Rabbin bozguncuları çok iyi bilmektedir."

Âyet, Peygamber'e bir müjde anlamı taşımakta, ümmetinin, önceki ümmetlerin bazısında olduğu gibi hep birlikte, istisnasız bu Kur'ân'ı reddetmeyeceklerini bildirmektedir. Bütün inatlarına rağmen müşrikler içinde imana gelenler de olmuştur; ileride iman edecekler de vardır. Zaten bir toplumun helak edilmeyi hak etmesi, aralarında iman edeceklerin olmasından bütünüyle

umut kesildiği durumlarda olur. Bu müşrikler arasında ileride de iman edecekler olacaktır. O halde ey Muhammed, bu müşriklerden bütünüyle umutsuzluğa kapılma.

وَاِنْ كَذَّبُوكَ فَقُلْ لِي عَمَلِي وَلَكُمْ عَمَلُكُمْ
اَنْتُمْ بَرِيُٓؤُنَ مِمَّٓا اَعْمَلُ وَاَنَا بَرِٓيءٌ مِمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٤١﴾ وَمِنْهُمْ
مَنْ يَسْتَمِعُونَ اِلَيْكَ اَفَاَنْتَ تُسْمِعُ الصُّمَّ وَلَوْ كَانُوا لَا يَعْقِلُونَ ﴿٤٢﴾
وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْظُرُ اِلَيْكَ اَفَاَنْتَ تَهْدِي الْعُمْيَ وَلَوْ كَانُوا لَا يُبْصِرُونَ
﴿٤٣﴾ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَظْلِمُ النَّاسَ شَيْـًٔا وَلٰكِنَّ النَّاسَ اَنْفُسَهُمْ
يَظْلِمُونَ ﴿٤٤﴾

41. Seni yalanlayacak olurlarsa de ki: "Benim amellerim bana, sizin amelleriniz de sizedir. Siz benim yaptığım şeylerden sorumlu değilsiniz, ben de sizin yaptıklarınızdan sorumlu değilim."

42. Onlardan seni dinleyenler de vardır. Ama akıllarını kullanmıyorlarsa sağırlara sen mi duyuracaksın.

43. Yine onlardan sana bakanlar da vardır. Ama idrak etmiyorlarsa sen mi körlere yol göstereceksin.

44. Allah insanlara en küçük bir şekilde haksızlık yapmaz; aksine insanların kendileridir kendilerine zulmedenler.

İnanmaları için yeterli delil getirdikten sonra seni yalanlama konusunda ısrar edecek olurlarsa bilesin ki getirilecek olan hiçbir delil onlar için bir anlam ifade etmeyecektir. Senden tüm bağlarını keserek uzak durdukları gibi sen de onlardan uzak dur; senin görevin sadece onlara tebliğ etmektir. O halde ne onlar senin yaptıklarından sorumludurlar ne de sen onların yapıp ettiklerinden sorumlusun.

Aralarında sana kulak kabartanlar vardır. Ama sadece seni duymuş olma-

ları yetmiyor ki; duyduklarını anlamaları da gerekir. Yine sana bakıyor ve getirdiğin delilleri görüyor olmaları da yetmez; akıllarını kullanarak gördüklerini değerlendirmeleri gerekir.

Peygamber, peygamberlikten önce de aralarında yaşıyordu. Peygamberlik geldikten sonra da aralarında yaşamaya devam etti. O halde hem onun kendilerine tebliğ ettiği Kur'ân'ı işitiyorlardı hem de yapıp ettiklerini görüyorlardı. Ama işitmek de görmek de yetmez. İdrak etmeleri ve akıllarını kullanmaları gerekir. Bu sebeple 42. âyetin sonunda akıllarını kullanmadıkları anlatılmakta, 43. ayetin sonunda da idrak etmedikleri/*la yubsirûn* ifade edilmektedir. *Basar* kelimesi Kur'ân-ı Kerim'de idrak etmek, bilmek, bir şeyin künhüne vakıf olmak anlamlarında kullanılır. Buna göre âyet, onların gördüklerini; fakat gördüklerini idrak etmediklerini anlatmaktadır.

Seni duyuyor ve yaptıklarını görüyor olmalarına heveslenip sana inanacaklarını sanma. Akılları çalışmaz, basiretleri görmez olmuş. Gözleri görmediği, kulağı işitmediği halde akılları ve basiretleri sayesinde doğru yolu bulan nice kişi vardır. Sen onları doğru yola getiremezsin. Akıllarını ve basiretlerini devreye sokarak buna kendilerinin yönelmesi gerekir.

Allah onları küfür üzere bırakıyorsa onlara yaptığı bir haksızlıktan dolayı değildir. Allah kendilerine akıl vermiş, peygamber göndermiş ve bu peygamber, kendilerine yeterli deliller sunmuştur. O halde bizzat kendileri kendilerine zulmediyor, Allah'ın kendilerine verdiği aklı kullanmıyor ve peygamberin kendilerine sunduğu delillere aldırmıyorlar.

وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ كَأَنْ لَمْ يَلْبَثُوٓا اِلَّا سَاعَةً مِنَ النَّهَارِ
يَتَعَارَفُونَ بَيْنَهُمْ قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِلِقَٓاءِ اللّٰهِ وَمَا كَانُوا
مُهْتَدِينَ ﴿٤٥﴾ وَاِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذٖي نَعِدُهُمْ اَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ
فَاِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ ثُمَّ اللّٰهُ شَهٖيدٌ عَلٰى مَا يَفْعَلُونَ ﴿٤٦﴾ وَلِكُلِّ اُمَّةٍ
رَسُولٌ فَاِذَا جَٓاءَ رَسُولُهُمْ قُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٤٧﴾

45. Sanki gündüzün bir saatinden fazla kalmamış ve birbirlerini tanımamışlar gibi Allah'ın kendilerini toplayacağı gün Allah ile karşılaşmayı inkâr eden ve esasen doğru yolu da bulamamış olanlar, kati surette hüsrana uğrarlar.

46. Onlara vaat ettiğimiz azabın bir kısmını ya sana gösteririz veyahut senin canını almış oluruz; ama her halükârda onların dönüşü bizedir. Ayrıca Allah onların yaptıklarına tanıktır.

47. Her toplumun bir peygamberi vardır. Peygamberleri onlara geldiğinde aralarında adaletle hüküm verilir. Onlara asla haksızlık yapılmaz.

Dünya hayatındayken Allah'la karşılaşıp hesap vereceklerine inanmamış olanlar hesap vermek üzere insanların toplandığı gün, hüsrana uğramış olacaklardır.

İnsanlar mahşer gününde sorguya çekilmek üzere getirildiklerinde dünya hayatıyla bu toplanma zamanı arasında sanki uzun bir müddet geçmemiş gibi algılayacaklardır. Kendi aralarında hala tanışmaları devam etmektedir, dünya hayatını olduğu gibi hissediyorlar. Tanışıyor olanlar, yani dünya hayatında tanışmış olanlar, özellikle saptıranlarla saptırılmış olanlar, kendileriyle alay edilmiş olanlarla alay edenler; kısacası dünya hayatında birbirleriyle ilişkisi olanlar kast ediliyor olmalıdır.

Arap dilinde *saat*, kısa bir an manasına gelir. Gündüze vurgu yapılması muhtemelen gündüz saatlerinin insan tarafından daha kısa algılanmasıyla ilgilidir. Mahşerin, aydınlık içinde her şeyin ayan beyan ortaya çıkacağı bir olgu olduğunu söyleyerek saat kelimesini bu manaya hamledenler de olmuştur.

Söz konusu kısa anın algılanması, dünya hayatı için mi yoksa kabir hayatı için mi zikredildiği konusu âyette sarih olmamakla birlikte kabir hayatına yorumlamak daha tutarlı görünmektedir. Kuşkusuz, dünya hayatı da son bulduktan sonra böyle algılanır; ama hala tanışıyor olmalarından söz edilmesi, kabir hayatının kastedildiğini hatırlatmaktadır. Nitekim bazı müfessirler, bununla dünya hayatının kısalığının kastedildiğini söylemişlerdir.

"Onlara vaat ettiğimiz azabın bir kısmını ya sana gösteririz veyahut senin canını almış oluruz; ama her halükârda onların dönüşü bizedir…"

Hz. Peygamber'e; "Sana onun bir kısmını gösteririz." diye haber verilen bu ilâhî azap müşriklerin bütünüyle hezimete uğramalarıdır. Bu âyet indiril-

diğinde Mekke fethedilmemişti. Âyetin indirilişinden sonra Mekke fethedilmiş ve Arap yarımadasının hemen tamamı Müslümanların eline geçmişti. Âyet, Peygamber'in vefatından sonra da müşriklerin hezimetlerinin devam edeceğini belirtmektedir. Nitekim böyle de olmuştur.

Kuşkusuz, peygamberlerin insanları cezalandırma ve başlarına musibet getirme yetkileri yoktur. Böyle bir yetki sadece Allah'a aittir. Bu anlamda diğer bir âyette şöyle buyrulmaktadır: *"Onlara vaat ettiğimiz cezanın bir kısmını sana göstersek de seni vefat ettirsek de sana düşen sadece tebliğ etmektir. Hesap görmek ise bize düşer."* (Ra'd 13/40) Ayrıca başka bir âyette, Peygamber (s.a.v.) aralarındayken toplu bir cezaya çarptırılmayacakları ifade edilmektedir. (Enfâl 8/33). Toplu cezalandırmanın kuralları vardır ve bu kurallar gerçekleşmedikçe toplu cezalandırma, yani helak etme gerçekleşmez. Toplu cezalandırma, uyarıcı bir peygamber yahut onun yolunu takip edenlerin uyarılarına karşı toplumda hiçbir umudun kalmaması durumunda gerçekleşir. Peygamberlerin vefatından sonra onların yolunu izleyenler insanlara iyiliği emredip onları kötülükten sakındırma görevini yerine getiriyorlarsa cezalandırmanın dışında kalırlar. Ama bu görevi yerine getirmiyorlarsa onlar da diğerleriyle birlikte cezalandırılırlar.

"Her toplumun bir peygamberi vardır. Peygamberleri onlara geldiğinde aralarında adaletle hüküm verilir. Onlara asla haksızlık yapılmaz."

Geçmişte her millete peygamber gönderilmiştir. Peygamberlerin gönderilişi, toplumların lehine tecelli ettiği gibi aleyhlerine de tecelli edebilir. Toplum onlara inandığı ve onların gösterdikleri yolu takip ettiği takdirde hem dünya hayatında hem de ahirette mutluluğa erişir. Ama onlara inanmaz da yukarıda anlattığımız şekilde o toplumdan bütünüyle ümit kesilirse işte o zaman onlar; uyarıldıklarından dolayı bu dünya hayatında da adalete uygun olarak cezalandırılırlar. Yüce Allah ne bu dünyada ne de ahirette insanlara haksızlık eder. Bireyler de toplumlar da yaptıklarının karşılığını görürler.

وَيَقُولُونَ مَتٰى هٰذَا الْوَعْدُ اِنْ كُنْتُمْ صَادِق۪ينَ ﴿٤٨﴾ قُلْ لَٓا اَمْلِكُ
لِنَفْس۪ي ضَرًّا وَلَا نَفْعًا اِلَّا مَا شَٓاءَ اللّٰهُۜ لِكُلِّ اُمَّةٍ اَجَلٌۜ اِذَا جَٓاءَ اَجَلُهُمْ
فَلَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴿٤٩﴾ قُلْ اَرَاَيْتُمْ

إِنْ اَتٰيكُمْ عَذَابُهُ بَيَاتًا اَوْ نَهَارًا مَاذَا يَسْتَعْجِلُ مِنْهُ الْمُجْرِمُونَ ﴿٥٠﴾
اَثُمَّ اِذَا مَا وَقَعَ اٰمَنْتُمْ بِهِ اٰۤلْئٰنَ وَقَدْ كُنْتُمْ بِهِ تَسْتَعْجِلُونَ ﴿٥١﴾
ثُمَّ قِيلَ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُوقُوا عَذَابَ الْخُلْدِ هَلْ تُجْزَوْنَ
اِلَّا بِمَا كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ ﴿٥٢﴾ وَيَسْتَنْبِؤُنَكَ اَحَقٌّ
هُوَ قُلْ اِي وَرَبِّي اِنَّهُ لَحَقٌّ وَمَا اَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ ﴿٥٣﴾
وَلَوْ اَنَّ لِكُلِّ نَفْسٍ ظَلَمَتْ مَا فِي الْاَرْضِ لَافْتَدَتْ بِهِ وَاَسَرُّوا
النَّدَامَةَ لَمَّا رَاَوُا الْعَذَابَ وَقُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ وَهُمْ
لَا يُظْلَمُونَ ﴿٥٤﴾ اَلَا اِنَّ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ اَلَا اِنَّ
وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٥﴾ هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ
وَاِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٥٦﴾

48. Onlar; "doğru söylüyorsanız eğer, vaat ettiğiniz o şey ne zamandır?" diyorlar.

49. De ki: "Allah dilemedikçe kendime ne bir yarar sağlayabilirim ne de bir zarar verebilirim. Her toplum için bir süre vardır; o süre dolduğunda ne bir saat geri alınmasını isteyebilirler ne de bir saat ileri alınmasını..."

50. De ki: "Ne dersiniz, ya O'nun azabı gece siz uykuda iken veya gündüz gelirse? Hiç düşündünüz mü? O mücrimler, ondan neyin çabucak gelmesini istiyorlar?"

51. "Yoksa (o azap) **başınıza geldiği zaman mı ona iman edeceksiniz?** (O zaman onlara denir ki)**: İşte şimdi** (inandınız)**; oysa daha önce onun bir an evvel gelmesini istiyordunuz."**

52. Sonra, o zulmeden kimselere: "Tadın şu sonu gelmez azabı! Yapmış olduğunuzdan başkasıyla cezalandıracak değilsiniz!" denilecektir.

53. "Sahi, şu söylediklerin doğru mu?" diye sana soracaklar. De ki: "Evet, Rabbim hakkı için o bir gereçtir. Sizler de buna asla engel olamayacaksınız!"

54. Haksızlık yapan her bir kimse, dünyadaki her şey kendisinin olmuş olsaydı azabı gördüğünde içten içe pişmanlık duyar ve o malın hepsini fidye olarak verirdi; fakat onlar hakkında artık adaletle hüküm verilmiş olup hiçbirine zulmedilmeyecektir.

55. Bilesiniz ki göklerde ve yerde olanlar kesinlikle Allah'ındır. Yine bilesiniz ki Allah'ın vaadi gerçektir. Ne var ki onların çoğu bunu bilmez.

56. O hem diriltir hem de öldürür; ve hepiniz O'na döndürüleceksiniz.

Burada söz konusu edilen ve gelmesini istedikleri ceza ahirette uğrayacakları ceza mıdır; yoksa dünyada cezalandırılmaları mıdır? Bazı müfessirler birincisini tercih ederken bazıları ikincisini tercih etmektedir. Bazıları da her iki ceza kastediliyormuş gibi bir anlatımı yeğlemişlerdir. Bizim tercihimiz, dünyada başlarına gelecek olan cezadır. Peygamber (s.a.v.) ile ashabına vaat edilen üstünlük ve bir de müşriklerin yenilgiye uğramaları söz konusudur. Çünkü 46. ayette, onlara vaat edilen azabın bir kısmının ya Peygamber (s.a.v.)'in hayatında veya vefatından sonra başlarına geleceğinden söz edilince vaat edilen azabın ne zaman geleceğini alaycı bir üslupla soranlar müşriktir. (Vahidî, el-Vecîz, s.500).

Cezanın ne zaman geleceğine dair sorularına karşılık Peygamber (s.a.v.)'e şöyle demesi emredilmektedir: **"De ki: "Allah dilemedikçe kendime ne bir yarar sağlayabilirim ne de bir zarar verebilirim. Her toplum için bir süre vardır; o süre dolduğunda ne bir saat geri alınmasını isteyebilirler ne de bir saat ileri alınmasını..."** Peygamber'in kendisi, kendisine yarar ve zarar sağlamaya sahip değilken onları cezalandırma veya cezalarını öne alma imkânına nasıl sahip olabilsin? (Kasimi, IX,3355)

Peygamber sadece bir elçidir; Allah'tan gelen vahyi insanlara tebliğ eder ve öncelikle kendisi onu hayatına uygular. Onun zarar yahut fayda verme yetkisi bulunmamaktadır. Bu husus Kur'ân-ı Kerim'de açıkça ifade edildiği halde bazı Müslüman kesimlerin, Peygamber (s.a.v.)'in böyle bir yetkiye sahip oldu-

ğunu, evliyanın evrende tasarruf yetkisine sahip bulunduğunu, ölülerin insanlara yardım edebileceklerini ileri sürmeleri cehaletten başka bir şey değildir.

Âyette sözü edilen cezalandırmanın dünyada olacağına işaret eden delillerden biri de (Ebu Zehra, VII, 3586) yüce Allah'ın peygamberine şöyle demesini emretmesidir:

"De ki: Ne dersiniz, ya O'nun azabı gece siz uykuda iken veya gündüz gelirse?"

48. ayette, azabın ne zaman geleceğine dair sorulmuş olan soruya verilen ikinci cevaptır. Cezanın gece yahut gündüz gelebileceğinin ifade edilmesi, her an gelebileceğini ifade eder. Ama söz konusu azap ister gece ister gündüz gelsin ve ister dünya hayatında ister ahirette gerçekleşsin onların bunu engellemeye güçleri yoktur. O halde acele gelmesini ne diye istiyorlar ki? Ayrıca azap gelip çattıktan sonra onların tövbe etmeleri de işe yaramayacaktır.

Azap gelip çattığında da onlara: **"Tadın şu sonu gelmez azabı! Yapmış olduğunuzdan başkasıyla cezalandıracak değilsiniz!" denilecektir."**

"Sahi, şu söylediklerin doğru mu?" diye sana soracaklar. De ki: "Evet, Rabbim hakkı için o bir gereçtir. Sizler de buna asla engel olamayacaksınız!"

İnkâr edenlerin önceki sorularında bir istihza ve tekebbür olduğu anlatımdan anlaşılıyordu. Burada ise anlatımdan böyle bir durum anlaşılmamakta, normal soru üslubu kullanılmaktadır. Sorularındaki bu üslup değişikliği suret-i haktan görünerek art niyetlerini gizleyip normal soru soruyormuş gibi bir tavır takınmaktan kaynaklanabileceği gibi aralarından bir kısmının gerçekten böyle düşünmelerinden kaynaklanıyor da olabilir. Ama ister niyetlerini gizliyor olsunlar ister gerçekten durumun mahiyetini öğrenme anlamında bu soruyu sormuş olsunlar, soruları ciddiye alınarak hem de yemin edilerek kendilerine cevap verilmiş ve söz konusu ceza geldiğinde ona engel olamayacakları hatırlatılmıştır. Yine ister niyetlerini gizliyor olsunlar ister işin mahiyetini öğrenmek için sormuş olsunlar; yukarıda kıyametin kopmasının gerçek olduğuna ve Kur'ân'ın Allah tarafından olduğuna dair kendilerine yeterli deliller sunulmuştu.

Kur'ân-ı Kerim'de bu âyet dışında iki yerde yemin edilerek inkâr edenlere cevap verilmiştir ki bunların üçü de kıyametin kopmasıyla ilgilidir. (Sebe' 34/3; Teğâbun 64/7, İbnu Kesir, IV, 210). Yemin ile sorularına cevap verildikten sonra kendilerine şu hususlar da hatırlatılmaktadır:

"Haksızlık yapan her bir kimse, dünyadaki her şey kendisinin olmuş olsaydı azabı gördüğünde içten içe pişmanlık duyar ve o malın

hepsini fidye olarak verirdi; fakat onlar hakkında artık adaletle hüküm verilmiş olup hiçbirine zulmedilmeyecektir.”

O inkâr edenler, inkâr yoluna sapmakla önce kendi kendilerine zulmetmişlerdir. Ama kendilerini yaratmış olan Allah'a karşı gelmelerine rağmen Allah onlara haksızlık yapmayacak, adaletle hükmedecektir. Suçlunun suçuna denk bir ceza ile cezalandırılması adaletin bir gereğidir.

Kuşkusuz inkârlarına ve gönderdiği elçiye karşı çıkmalarına rağmen müşriklere adil davranılacağına dikkat çekilmesinde, ne pahasına ve hangi şartlarda olursa olsun Müslümanların da adaletten sapmamaları gerektiğine işaret vardır.

Âyette geçen أَسَرُّوا kelimesi için farklı manalar verilmiştir. Kelimenin sözlükteki anlamı gizlemektir. Bazıları bu kelimenin zıt anlamlara gelen kelimelerden olduğunu, bu sebeple burada *“pişmanlıklarını açığa vuracaklar”* anlamına geldiğini söylemişlerdir. Nitekim başka âyetlerde pişmanlıklarını açığa vuracakları ve keşke toprak olsaydık da bu duruma düşmeseydik, diyecekleri anlatılmaktadır. Kelimenin sözlük anlamı ile bu âyetleri göz önünde bulunduranlar ise inkârcıların telaş, korku ve dehşet içerisinde kalacakları için var güçleriyle pişmanlıklarını dile getirmeye çalışacaklar, ama istedikleri ölçüde dile getirmeye kendilerinde mecal bulamayacaklardır, anlamını vermişlerdir. Bu konuda şu hususu da ihmal etmemek gerekir: Hesap günü uzun süreceğinden ilk sıralarda pişmanlıklarını gizlemeye çalışıp bilahare bunu açığa vuruyor da olabilirler.

Yüce Allah'ın böyle bir ceza ile cezalandırmaya elbette ki gücü yeter. Çünkü: “**Bilesiniz ki göklerde ve yerde olanlar kesinlikle Allah'ındır. Yine bilesiniz ki Allah'ın vaadi gerçektir. Ne var ki onların çoğu bunu bilmez.**

“O hem diriltir hem de öldürür; ve hepiniz O'na döndürüleceksiniz.”

يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَٓاءَتْكُمْ مَوْعِظَةٌ
مِنْ رَبِّكُمْ وَشِفَٓاءٌ لِمَا فِي الصُّدُورِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ
﴿٥٧﴾ قُلْ بِفَضْلِ اللّٰهِ وَبِرَحْمَتِهِ فَبِذٰلِكَ فَلْيَفْرَحُوا هُوَ خَيْرٌ مِمَّا

يَجْمَعُونَ ﴿٥٨﴾ قُلْ اَرَاَيْتُمْ مَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ لَكُمْ مِنْ رِزْقٍ فَجَعَلْتُمْ مِنْهُ
حَرَامًا وَحَلَالًاۜ قُلْ آٰللّٰهُ اَذِنَ لَكُمْ اَمْ عَلَى اللّٰهِ تَفْتَرُونَ ﴿٥٩﴾
وَمَا ظَنُّ الَّذ۪ينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ يَوْمَ الْقِيٰمَةِۜ
اِنَّ اللّٰهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَشْكُرُونَ
﴿٦٠﴾ وَمَا تَكُونُ ف۪ي شَأْنٍ وَمَا تَتْلُوا مِنْهُ مِنْ قُرْاٰنٍ وَلَا تَعْمَلُونَ
مِنْ عَمَلٍ اِلَّا كُنَّا عَلَيْكُمْ شُهُودًا اِذْ تُف۪يضُونَ ف۪يهِۜ وَمَا
يَعْزُبُ عَنْ رَبِّكَ مِنْ مِثْقَالِ ذَرَّةٍ فِي الْاَرْضِ وَلَا فِي السَّمَٓاءِ
وَلَٓا اَصْغَرَ مِنْ ذٰلِكَ وَلَٓا اَكْبَرَ اِلَّا ف۪ي كِتَابٍ مُب۪ينٍ ﴿٦١﴾

57. Ey insanlar! Rabbinizden size bir öğüt, göğüslerdekine bir şifa, inananlara bir rehber ve bir rahmet gelmiştir.

58. De ki: "Allah'ın lütfu ve rahmetiyle, evet işte bunla sevinsinler. Çünkü bu, toplayıp yığdıklarından daha hayırlıdır."

59. De ki: "Allah'ın size rızık olarak indirdiği, sizin de bir kısmını haram bir kısmını helal kıldığınız şeylere ne dersiniz? Allah mı size izin verdi yoksa Allah'a iftira mı ediyorsunuz?"

60. Yalan yere Allah'a iftira edenler kıyamet gününde ne olacak sanıyorlar? Şüphesiz, Allah insanlara karşı lütufkârdır ama insanların çoğu şükretmez.

61. Ne durumda olursan ol, Kur'ân'dan ne okursan oku ve ne iş yaparsanız yapın o işi yapmaya giriştiğinizde mutlaka biz üzerinizde şahitler oluruz; çünkü ne yerde ne de gökte, zerre kadar bir şey dahi Rabbinden gizli kalmaz. Hatta ondan daha küçük ya da daha büyük hiçbir şey yoktur ki apaçık bir kitapta olmasın.

Yüce Allah, müşriklere Kur'ân-ı Kerim'in kendi katından indirildiğini ve Peygamber'in peygamberliğinin gerçekliğini delilleriyle anlattıktan ve bunları yalanlayanların akıbetine dair bilgiler vererek onları bu konuda uyardıktan sonra insanların tamamına yönelerek Kur'ân-ı Kerim'in değeri konusunda bilgiler vermektedir. Kur'ân'ın insanlara öğüt, kalpteki hastalıklara şifa ve inananlara doğru yolu gösterdiğinin vurgulanması, bir bakıma yukarıda inanmayanlara yöneltilen tehditlere de bir cevap teşkil etmektedir. O kötü akıbete uğramak istemiyorsanız şu özelliklere sahip Kur'ân'a gelin.

Şüphesiz Kur'ân-ı Kerim'in rahmet ve şifa olması ve rehberlik etmesi, ancak kendisine iman edilmesi ve anlaşılmasıyla ilgilidir. Kur'ân, kendisini anlamayana nasıl şifa olsun ve nasıl rehberlik etsin ki?

Burada Kur'ân-ı Kerim'in dört vasfından söz edilmektedir:

1. *Öğüt olması:* Kur'ân bir eğitim kitabıdır. İnsanları iyiliklere çağırır ve onları kötülüklerden sakındırır. Bunu yaparken en etkili metotları kullanır. Okuyucusuna kıyaslama imkânı verir. Hayattan tablolar sunar. Akla hitap ettiği gibi kalbe de hitap eder ve insanın duygularını harekete geçirir. Öğüdün en güzelini verir. Hikmete uyar ve her şeyi yerli yerince gündeme getirir.

2. *Şifa olması:* İnkâr, münafıklık, cimrilik, haset, kendini beğenme, stres vs. gibi kalbi hastalıklara şifadır. Bu hastalıkları, birinci maddede söz konusu ettiğimiz metot ve öğütlerle tedavi eder.

Bazıları, Kur'ân'ın şifa olduğundan hareketle onun bedeni hastalıklara da şifa olduğunu söyler ve bu konuda birtakım rivayetler zikreder. Belirtmek gerekir ki Kur'ân-ı Kerim'de böyle bir şeyden söz edilmez. Kur'ân'ın bir şifa kaynağı olduğu bu âyet dışında iki yerde ifade ediliyor. (İsra 17/82; 41 Fussilet 44). Bu iki yerde de *"iman edenlere şifa"* olduğu kaydı bulunmaktadır ki söz konusu şifanın imanla ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Kaldı ki o iki âyette şifa verici oluşu mutlak zikredilmiş olsaydı bile tefsirini yapmakta olduğumuz bu âyette *"kalplerdeki hastalıklara şifa olduğu"* kaydı bulunmaktadır. Kur'ân-ı Kerim'in herhangi bir yerinde bir mesele herhangi bir sınırlama olmaksızın, yani mutlak olarak zikredilmiş, fakat başka bir âyette bir sınırlama (kayıt altına alma) yapılmışsa o mutlak söz, kayıt altına alınan şekliyle anlaşılmalıdır. Sonuç olarak Kur'ân-ı Kerim'in şifa oluşu kalbi hastalıklar içindir ve kişinin bu hastalıklarına şifa olması, o kişinin Kur'ân'a gerçekten iman etmesi ve Kur'ân'ı anlayarak onun anlattıklarına uyma konusunda bir çabasının bulunmasıyla mümkündür.

3. *Hidayet olması:* Kur'ân-ı Kerim herkes için hidayettir, onlara rehberlik eder. İnanmayanlara inanmaları için; inananlara da nasıl davranacakları-

nı, Allah'ın emirlerini nasıl yerine getireceklerini bildirmek ve kendilerini kötülüklerden arındırmak için rehberlik eder. Onlara evrendeki konumlarını ve nasıl davranacaklarını bildirir.

4. *İman edenlere rahmet olması:* Kur'ân'ın mü'minlere rehberlik etmesinin doğurduğu bir sonuçtur bu. Hem dünya hayatında hem de ahirette Kur'ân iman edenlerin mutlu olmalarını sağlar. Kur'ân'ı kendilerine rehber edinen toplumlarda zenginler fakirlere yardım eder; toplumun bütün bireyleri haksızlığa karşı çıkar. Toplumlarına iyiliklerin hâkim olması ve kötülüklerin uzaklaştırılması konusunda mü'minler yardımlaşırlar vs.

Yukarıdaki maddelerde zikredilen Kur'ân'a ait özelliklerin ilk üçü bütün insanlara için geçerlidir. Dördüncü maddede zikredilen rahmet olması vasfı ise sadece iman edenlere hastır. İlk üç maddede zikredilenler kişi üzerinde sonuç verirse o kişi, dördüncü maddede zikredilene de kavuşur.

De ki: "Allah'ın lütfu ve rahmetiyle, evet işte bunla sevinsinler. Çünkü bu, onların toplayıp yığdıklarından daha hayırlıdır."

Kur'ân-ı Kerim'in yukarıda söz konusu ettiğimiz hususiyetleri Allah'ın kullarına olan lütuf ve merhametinin bir sonucudur. İnsanın buna sevinmesi gerekir. Kuşkusuz buna sahip olmak dünyalık olarak biriktirilen maldan çok daha hayırlıdır. Çünkü dünya lezzetleri geçicidir ve bu lezzetleri sağlayan araçlar da ancak o miktarda değerlidir. Müslümanlar ilk dönemlerinde Kur'ân'a bağlanarak onun o meziyetlerine mazhar olduklarında dünya malına da sahip olmuşlardı. Ama Kur'ân'dan uzaklaştıklarında dünyalıklarını da başkalarına kaptırdılar. (Reşid Rıza, XI, 407).

"De ki: "Allah'ın size rızık olarak indirdiği, sizin de bir kısmını haram bir kısmını helal kıldığınız şeylere ne dersiniz? Allah mı size izin verdi yoksa Allah'a iftira mı ediyorsunuz?"

Rızık Allah'ın lütuf ve merhametinin bir sonucu olduğundan *"indirme" fiili* ile ifade edilmiştir. Burada kelime, yaratma anlamında kullanılmaktadır. Yiyeceklerimiz Allah tarafından yaratıldığına göre, hangi yiyeceklerin helal hangilerinin haram olduklarına karar verecek olan da O'dur. O'nun helal kıldığını haram kılmak ya da aksini iddia etmek; kişilerin kendilerinde böyle bir yetki vehmetmeleri Allah'a iftira anlamını taşır. Ancak Allah'ın haram kılmadığı her yiyecek helaldir. Çünkü eşyada asıl olan, mübah olmasıdır. İçtihat ederek aslında helal olan bir şeyin haram olduğunu söylemek burada anlatılan çerçevenin dışında bir meseledir. Çünkü içtihat eden kişi Allah'a iftira etmez, bilakis dinî metni anlamak için var gücünü harcamış ve bu kanaate varmıştır.

Dindar kesimde genelde Allah'ın haram kıldığı bir şeyi helal kılan kim-

se yadırganır ve ona karşı çıkılır; ama helal olanı haram kılan o ölçüde yadırganıp karşı çıkılmaz. Hatta bazen o kimsenin bu yaptığı, onun din konusunda çok titiz davrandığına yorumlanır. Oysa haram kılmak da helal kılmak gibi Allah adına karar vermek ve Allah'a iftira etmek anlamı taşır. Ne var ki aslında mübah olmasına rağmen bazı sebeplerle bir şeyin haram mı yahut helal mi olduğu kişi nezdinde şüpheli ise o şeyden uzak durması tavsiye edilmiştir. Ancak söz konusu şüphenin bütünüyle temelsiz iddialara dayalı olmaması gerekmektedir.

"Yalan yere Allah'a iftira edenler kıyamet gününde ne olacak sanıyorlar? Şüphesiz, Allah insanlara karşı lütufkârdır, ama insanların çoğu şükretmez."

İnkâr edenlerin dünya hayatında inançları zanna dayalı olduğu için burada da zan kelimesi kullanılmıştır. Kuşkusuz kıyamet günü, her türlü zannın ortadan kalktığı ve her şeyin apaçık ortaya çıktığı gündür. Bu kelimenin kullanılması inkâr edenlere bir uyarıdır; inançlarını zandan kurtarsınlar ve gerçeği arasınlar diye. Onlar, Allah'a iftira ettikleri, O'nun helal ettiklerini haram saydıkları ve aksini yaptıkları, peygamberine karşı çıktıkları halde nimetler cennetine gireceklerini mi sanıyorlar? Hayır, o gün herkes yaptığının karşılığını tam olarak alacak, onlar da bu iftiralarının hesabını vereceklerdir.

Oysa Allah insanlara karşı lütufkârdır; bir şeyi helal kılmışsa o şey insanların yararınadır. Bir şeyi de haram kılmışsa onlara zararlıdır ve bu sebeple onu haram kılmıştır. Ama insanların çoğu şükretmez; kendi kendilerine helaller ve haramlar üretirler.

İnkâr edenlerin Allah'a iftira ederek kendi kendilerine helal ve haramlar ürettiklerine dikkat çektikten sonra yüce Allah peygamberine yönelmekte ve onun şahsında iman edenlerin hepsine haber vermektedir: Bütün durumlarınızdan haberdarım; küçük-büyük yaptığınız her şeyi biliyorum.

İnkâr edenlerin Allah'a iftira etmelerine ve emirlerine karşı çıkmalarına rağmen Allah'ın lütfu, inanan-inanmayan bütün insanları kapsar. Bu dünya hayatında nimetini her iki kesime verir. **"Ama insanların çoğu şükretmez."**

أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ
﴿٦٢﴾ الَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿٦٣﴾ لَهُمُ الْبُشْرَى

فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَفِي الْاٰخِرَةِ لَا تَبْدِيلَ لِكَلِمَاتِ اللّٰهِ
ذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٦٤﴾

62. İyi bilin ki Allah'ın velilerine korku yoktur; hem onlar üzülmeyeceklerdir.

63. Onlar, iman etmiş kimselerdir; hem onlar Allah'ın azabına karşı korunup sakınırlardı.

64. Dünya hayatında da ahirette de müjdeler vardır onlara. Allah'ın sözlerinde değişme yoktur. İşte en büyük kurtuluş da budur.

Sözlükte *veli* yakın kişi, dost, yardımcı, yönetimi üstlenen gibi anlamlara gelir. Kur'ân-ı Kerim'de iman edenlerin birbirlerine veli oluşlarından, Allah'ın iman edenlere veli oluşundan, iman edenlerin Allah'a veli oluşlarından, inanmayanların birbirlerine veli oluşlarından ve şeytanın iman etmeyenlere veli oluşundan, yine Tağut'un onlara veli oluşundan söz edilir. Burada bizi ilgilendiren iman edenlerin Allah'a veli oluşları meselesidir.

İman edenlerin tamamı Allah'ın velileridir. Ancak bazı mü'minlerin Allah'a yakınlığı diğerlerinden fazladır. Çünkü kiminin imanı daha kuvvetli ve ameli daha fazladır. Kimininse günahı diğerlerinden fazladır. Bu sebeple âlimler velayeti, *âmme/genel ve hâssa/özel* olmak üzere ikiye ayırmışlardır.

Söz konusu ayırım sadece has olan velayet sahibinin Allah'a daha yakın, imanı daha kuvvetli ve amelinin daha fazla olduğunu anlatmak içindir; yoksa has velayete sahip kimsenin asla günah işlemeyeceği, masum biri olduğu ve farklı yetkilere sahip bulunduğu anlamına gelmez.

وَلَا يَحْزُنْكَ قَوْلُهُمْ
اِنَّ الْعِزَّةَ لِلّٰهِ جَمِيعًا هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٦٥﴾ اَلَا اِنَّ لِلّٰهِ
مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَمَنْ فِي الْاَرْضِ وَمَا يَتَّبِعُ الَّذِينَ

يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ شُرَكَٓاءَۜ اِنْ يَتَّبِعُونَ اِلَّا الظَّنَّ
وَاِنْ هُمْ اِلَّا يَخْرُصُونَ ﴿٦٦﴾ هُوَ الَّذ۪ي جَعَلَ لَكُمُ الَّيْلَ
لِتَسْكُنُوا ف۪يهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِراًۜ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ
لِقَوْمٍ يَسْمَعُونَ ﴿٦٧﴾ قَالُوا اتَّخَذَ اللّٰهُ وَلَداً سُبْحَانَهُۜ هُوَ
الْغَنِيُّۜ لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِۜ اِنْ عِنْدَكُمْ
مِنْ سُلْطَانٍ بِهٰذَاۜ اَتَقُولُونَ عَلَى اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٦٨﴾
قُلْ اِنَّ الَّذ۪ينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ لَا يُفْلِحُونَۜ
﴿٦٩﴾ مَتَاعٌ فِي الدُّنْيَا ثُمَّ اِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ ثُمَّ نُذ۪يقُهُمُ
الْعَذَابَ الشَّد۪يدَ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ﴿٧٠﴾

65. Onların sözleri seni üzmesin; çünkü izzet, bütünüyle Allah'ındır. O'dur işiten, O'dur bilen.

66. İyi bilesiniz ki göklerde ve yerde her kim varsa sadece Allah'ındır. Allah'ın yanı sıra (başka şeylere) **yalvarıp yakaranlar, ortak koşulanlara gerçekte uymamaktadırlar. Onlar sadece zanna tâbi oluyorlar ve onlar tahminler yürütenlerden başkası değiller.**

67. Geceyi kendisinde dinlenmeniz için, gündüzü de görebilmeniz için yaratan O'dur. Söz dinleyen bir kavim için şüphesiz bunda ibret alınacak şeyler vardır.

68. "Allah bir evlat edindi" dediler. Hâşâ, O'nun hiçbir şeye ihtiyacı yoktur; göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. Bu konuda elinizde hiç bir delil yoktur. Allah hakkında bilmediğiniz şeyi mi söylüyorsunuz?

69. De ki: "Allah hakkında yalan uyduranlar, elbette iflah olmazlar."

70. Sadece dünyada bir miktar geçimlik; sonra dönüşleri Bizedir. Sonra da (biz), **inkâr ettikleri için onlara çetin azabı tattıracağız.**

62. ayette özellikle ahirette Allah'ın velileri için üzülme ve korkunun olmadığı anlatılmıştı. Burada ise, dünya hayatı kastedilmekte ve o inkâr edenlerin sözleri seni üzmesin ey Muhammed, denmektedir. Çünkü gücün tamamı hem ahirette hem de dünya hayatında Allah'ındır. Onlar çokluklarıyla ve zenginlikleriyle güçlü olduklarını sanıyorlar. Oysa Allah'ın gücü karşısında güçlerinin hiçbir önemi yoktur. Müşrikler, Peygamber'i yalanlamakla kalmıyor, Müslümanlara eziyet de ediyorlardı. Âyette gücün tamamının Allah'a ait olduğu vurgulandığına göre, geleceği konusunda Peygamber'i tehdit de ediyor olmalıydılar. Bütün gücün Allah'a ait olduğunun söylenmesi, Peygamber'i tehditlerinin ve onu öldürme planlarının başarıya ulaşamayacağını ifade etmek içindir.

Sûrenin Mekke'de indirildiğini hatırlayalım. Müslümanlara baskı ve işkence yapıldığı bir sırada yüce Allah, hem dünya hayatında hem de ahirette gücün tamamının kendisine ait olduğunu belirtiyor. Bunda Peygamber'e ve Müslümanlara o sıkıntılı durumdan kurtulacaklarına dair bir müjde vardır. Ardından gelen, **"İyi bilesiniz ki göklerde ve yerde her kim varsa sadece Allah'ındır. Allah'ın yanı sıra** (başka şeylere) **yalvarıp yakaranlar, ortak koşulanlara gerçekte uymamaktadırlar. Onlar sadece zanna tâbi oluyorlar ve onlar tahminler yürütenlerden başkası değiller."** âyetinde de bu husus pekiştirilmekte, Müslümanlara eziyet eden o müşriklerin bir dayanaklarının bulunmadığı ifade edilmekte ve akıbetin onlara ait olamayacağı anlatılmaktadır. Sonuçta galip gelecek olanlar, iman edenler olacaktır.

"Geceyi kendisinde dinlenmeniz için, gündüzü de görebilmeniz için yaratan O'dur. Söz dinleyen bir kavim için şüphesiz bunda ibret alınacak şeyler vardır."

Yukarıda Allah'ın her şeye gücünün yettiği ifade edilmişti. Bu âyette buna bir delil getirilmektedir. Şöyle ki: Allah bu gücünü rastgele kullanmamaktadır. Dinlenme vakti olan geceyi karanlık, çalışma vakti olan gündüzü de aydınlık kılmıştır. O halde O, gücünü bir plan ve hikmete göre kullanmaktadır.

İnsanların çoğu olağanüstü bir durum söz konusu olduğunda Allah'ın gücünü hatırlamaktadır. Oysa Allah'ın gücü, evrene hâkim kıldığı mükemmel sistem ve denge üzerinde düşünüldüğünde daha iyi anlaşılır. Bu sebeple Kur'ân-ı Kerim, daha çok çevremizde her gün tekrar edilen tabiat olayları üzerinde düşünmemizi ister.

" 'Allah bir evlat edindi' dediler. Hâşâ, O'nun hiçbir şeye ihtiyacı yoktur; göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. Bu konuda eliniz-

de hiçbir delil yoktur. Allah hakkında bilmediğiniz şeyi mi söylüyorsunuz?"

Allah'a ortak koşanların inkârları anlatıldıktan sonra inkârlarına benzer bir inkâr çeşidi gündeme getirilmektedir ki o da Allah'ın evlat edindiğini ileri sürmektir. Putperestlerle Kitap ehlinden bir kısmı bu çeşit inkâra sapmışlardır. (Reşid Rıza, XI, 455). Müşrikler, melekler Allah'ın kızlarıdır diyorlardı. Kitap ehlinden Hıristiyanlar İsa'nın Allah'ın oğlu, Yahudilerin bir kısmı da Üzeyr'in Allah'ın oğlu olduğunu ileri sürüyorlardı.

Belirtmek gerekir ki sözün bağlamı müşrik Araplardır. Bu sebeple burada öncelikle onların, *"meleklerin Allah'ın kızları olduğu"* şeklindeki iddiaları kastedilmektedir. Hak yoldan sapanların kimi konularda ortak düşüncelere sahip olmaları doğaldır. Zaten putperest toplumların geçmişinde de tevhit inancı vardır.

Allah'ın evlat edindiğini ileri sürenler arasında, bildiğimiz biyolojik yolla erkek-dişi ilişkisi sonucu çocuk edinmeyi kastedenler insanlık tarihinde çıkmış olabilir. Sadece Allah'ın kendisinden bir parça olarak çocuk edindiğini zannedenler de olabilir. *"Allah'ın doğurmadığının ve doğrulmadığının"* Kur'ân-ı Kerim'de belirtilmesi, (İhlas 112/3) bu şekilde düşünenlere açık bir cevaptır. Ancak çocuk edindiğini ileri sürenler, genelde Allah'ın ruhunun yahut ruhundan bir parçanın kişilere hulûl ettiğini, O'nun bu yolla çocuk edindiğini kastederler. Onlara göre, Allah'ın çocuk edindiği kimseler böylece ilâhî birtakım güçlere sahip olurlar.

Sonuçta Allah'ın evlat edindiğini söylemek, evlat edindiği o kimselere ilâhî birtakım güçler vererek şu veya bu şekilde evrenin yönetimine onları ortak kılmaktır. Belirtmek gerekir ki Müslüman bilinen kimi çevrelerde evliyanın bir kısmının yağmurdan, kiminin vahşi hayvanlardan, kiminin askeri meselelerden sorumlu olduğunu ileri sürmek de Allah'a evlat isnat etme ile aynı anlama gelmektedir.

İşte bu nedenle Allah'ın evlat edindiği iddiası reddedilirken "**Hâşâ, O'nun hiçbir şeye ihtiyacı yoktur; göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur,**" denmektedir. Evrende yegâne yönetici O'dur. O'nun yönetimini kimi varlık veya kişilerle paylaşmaya ihtiyacı yoktur. Evrende ne varsa hepsi O'nundur. "**Allah hakkında bu gibi yalan uyduranlar, iflah olmazlar.**" Bu gibi düşünceleri yayanların **"Sadece dünyada bir miktar geçimlik; sonra dönüşleri bizedir. Sonra da biz, inkâr ettikleri için onlara çetin azabı tattıracağız."**

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَاَ نُوحٍ اِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ اِنْ كَانَ كَبُرَ عَلَيْكُمْ
مَقَامِي وَتَذْكِيرِي بِاٰيَاتِ اللّٰهِ فَعَلَى اللّٰهِ تَوَكَّلْتُ فَاَجْمِعُوا
اَمْرَكُمْ وَشُرَكَاءَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُنْ اَمْرُكُمْ عَلَيْكُمْ غُمَّةً ثُمَّ اقْضُوا اِلَيَّ
وَلَا تُنْظِرُونِ ﴿٧١﴾ فَاِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَمَا سَاَلْتُكُمْ مِنْ اَجْرٍ اِنْ اَجْرِيَ اِلَّا
عَلَى اللّٰهِ وَاُمِرْتُ اَنْ اَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٧٢﴾ فَكَذَّبُوهُ فَنَجَّيْنَاهُ
وَمَنْ مَعَهُ فِي الْفُلْكِ وَجَعَلْنَاهُمْ خَلَائِفَ وَاَغْرَقْنَا الَّذِينَ
كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُنْذَرِينَ ﴿٧٣﴾ ثُمَّ بَعَثْنَا
مِنْ بَعْدِهِ رُسُلًا اِلٰى قَوْمِهِمْ فَجَاؤُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانُوا
لِيُؤْمِنُوا بِمَا كَذَّبُوا بِهِ مِنْ قَبْلُ كَذٰلِكَ نَطْبَعُ عَلٰى قُلُوبِ الْمُعْتَدِينَ ﴿٧٤﴾

71. Nuh'un haberini onlara oku. Hani kavmine şöyle demişti: "Ey kavmim, aranızda bulunmam ve Allah'ın âyetlerini size hatırlatmam ağırınıza gidiyorsa bilin ki ben sadece Allah'a tevekkül ettim. Siz de ortaklarınızı toplayıp ne yapacağınızı kararlaştırın da şu durumunuz sizin için belirsiz bir durum olup kalmasın. Sonra hakkımda karar verin; üstelik bana süre de vermeyin."

72. "Beri yandan, şayet yüz çevirirseniz zaten sizden bir ücret istemiyorum; benim mükâfatım sadece Allah'a aittir. Çünkü ben, kendini O'na teslim edenlerden biri olmakla emrolundum."

73. Onu yine de yalanladılar. Biz de onu ve gemide kendisiyle beraber olanları kurtarıp (yeryüzüne) **mirasçılar kıldık; âyetlerimizi yalanlayanları ise boğduk. Bak, uyarılmış olanların akıbeti nice oldu.**

74. Sonra onun ardından peygamberleri kendi kavimlerine gönderdik.

Onlar da kavimlerine apaçık delillerle geldiler. Ama daha önce yalanlamış olduklarına inanacak değillerdi. Haddi aşanların kalplerini işte böyle mühürleriz.

Muhataplarına geçmişten canlı misaller vermek Kur'ân-ı Kerim'in yaygın olarak kullandığı bir üsluptur. Bu canlı örnekleri içeren bölümler geçmişi anlatıyor olmakla birlikte indirildikleri dönemde cereyan eden olaylarla uyum içerisindedir. Kur'ân pasajlarının peyderpey indirilmesinin nedeni de budur. Kuşkusuz bu anlatımları indirildikleri ortama da hasredemeyiz. Gelecekte cereyan edecek benzeri olaylara da ışık tutarlar.

Hz. Nuh'un kavmi de putperest idi. O dönemin putperestleri Kureyş putperestleri gibi inananlara nazaran sayıca çoktular ve çok güçlü idiler. Onlar da Kureyş müşrikleri gibi kendilerini müstağni hissediyor, hak çağrısına karşı inatla karşı koyuyorlardı. Ama onların sayıca çok olmaları ve güçlü olmaları helak olmalarına ve iman edenlerin onların yerine yeryüzüne hâkim olmalarına engel olmadı. O halde burada Hz. Nuh'un kavmine söyledikleri üzerinden Peygamber de Kureyş müşriklerine hitap etmektedir. Buna göre Mekke müşriklerine söylenmek istenen şuydu:

Ey müşrikler! Benim aranızda bulunmamdan ve sizlere Allah'ın buyruklarını aktarmamdan hoşnut değilsiniz. Bir araya gelin, ortak bir karara varın. Şu taptığınız putlara danışmayı unutmayın(!) Benim hakkımda ne karar verecekseniz, ertelemeden verin. Ama şunu bilin ki siz gideceksiniz ve şu inanan Müslümanlar hâkim olacaklar. Ben sizden herhangi bir ücret de talep etmiyorum, benim mükâfatım sadece ve sadece Allah'a aittir.

Dünyanın neresinde ve hangi zaman diliminde olursa olsun iman edenler, sadece Allah'ın buyruklarını insanlara aktarsalar ve bunun karşılığında mükâfatlarını sadece Allah'tan isteyip dünyevi menfaat beklentilerine girmeseler çağrılarına kulak tıkayanlar ve maddi güçlerine güvenenler aynı akıbete uğrayacak ve sonuçta onların yerine iman edenler hâkim olacaklardır.

"Onu yine de yalanladılar. Biz de onu ve gemide kendisiyle beraber olanları kurtarıp (yeryüzüne) **mirasçılar kıldık; âyetlerimizi yalanlayanları ise boğduk. Bak, uyarılmış olanların akıbeti nice oldu."**

Hz. Nuh toplumunda yalanlayanlar o kadar katılaşmışlardı ki artık onların iman etmeleri konusunda hiçbir umut kalmamıştı. İyiliği emir ve kötülükten sakındırma çağrısına bu denli kapalı hale gelmiş olan toplumlar cezalandırılmayı hak ederler. Yüce Allah aralarında iman eden ve iyiliği emredip kötülükten sakındıranları bir tarafa ayırır ve diğerlerini cezalandırır. İşte burada da

aynı şey olmuştur. Hz. Nuh'a iman edenler gemiye bindirilmiş ve toplumun geri kalan kısmı tufan ile helak edilmiştir. Toplumun ilâhî bir ceza ile cezalandırılması için uyarılmış olması gerekir. Bu nedenle âyetin sonunda **"Bak, uyarılmış olanların akıbeti nice oldu,"** denmektedir.

"Sonra onun ardından peygamberleri kendi kavimlerine gönderdik. Onlar da kavimlerine apaçık delillerle geldiler. Ama daha önce yalanlamış olduklarına inanacak değillerdi. Haddi aşanların kalplerini işte böyle mühürleriz."

Geçmiş peygamberlerin Kur'ân-ı Kerim'de yer almasının nedenlerinden biri, Peygamber (s.a.v.)'i teselli etmektir. Kavminin kendisini yalanlaması haliyle Peygamber'i üzüyordu. İşte bu ve benzeri âyetlerde önceki peygamberlerin de kavimlerine apaçık delillerle geldikleri halde yalanlandıklarını; ama önceki peygamberlerin buna rağmen görevlerini devam ettirdikleri hatırlatılarak kavminin inkârda ısrar etmesine hem üzülmemesi gerektiği hem de tebliğ görevini devam ettirmesi gerektiği belirtilmektedir.

"Kalbin mühürlenmesi" iyilik mesajını alma yetisini yitirmesi anlamındadır. Kuşkusuz, Yüce Allah durup dururken kimsenin kalbini mühürlemez. Bu, O'nun adaletine aykırıdır. Kendi kendisine haksızlık eden ve kalbinin mühürlenmesine neden olan, insanın kendisidir. Burada da kalplerinin mühürlenmesine neden olanın, apaçık delillere karşı çıkmaları ve böylece sınırları aşmaları olduğu belirtilmektedir.

ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ مُوسٰى وَهٰرُونَ اِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَا۬ئِهٖ
بِاٰيَاتِنَا فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا مُجْرِمِينَ ﴿٧٥﴾ فَلَمَّا جَٓاءَهُمُ
الْحَقُّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُٓوا اِنَّ هٰذَا لَسِحْرٌ مُبِينٌ ﴿٧٦﴾ قَالَ مُوسٰٓى
اَتَقُولُونَ لِلْحَقِّ لَمَّا جَٓاءَكُمْ اَسِحْرٌ هٰذَا وَلَا يُفْلِحُ السَّاحِرُونَ ﴿٧٧﴾
قَالُٓوا اَجِئْتَنَا لِتَلْفِتَنَا عَمَّا وَجَدْنَا عَلَيْهِ اٰبَٓاءَنَا وَتَكُونَ لَكُمَا
الْكِبْرِيَٓاءُ فِي الْاَرْضِ وَمَا نَحْنُ لَكُمَا بِمُؤْمِنِينَ ﴿٧٨﴾

وَقَالَ فِرْعَوْنُ ائْتُونِي بِكُلِّ سَاحِرٍ عَلِيمٍ ﴿٧٩﴾ فَلَمَّا جَاءَ السَّحَرَةُ
قَالَ لَهُمْ مُوسَىٰ أَلْقُوا مَا أَنْتُمْ مُلْقُونَ ﴿٨٠﴾ فَلَمَّا أَلْقَوْا قَالَ
مُوسَىٰ مَا جِئْتُمْ بِهِ السِّحْرُ إِنَّ اللَّهَ سَيُبْطِلُهُ إِنَّ اللَّهَ لَا يُصْلِحُ
عَمَلَ الْمُفْسِدِينَ ﴿٨١﴾ وَيُحِقُّ اللَّهُ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُونَ ﴿٨٢﴾

75. Onların da ardından Musa ve Harun'u açık delillerle Firavun'a ve ileri gelenlerine gönderdik. Ama bunlar da küstahça böbürlendiler; çünkü onlar günaha batan bir topluluktur.

76. Tarafımızdan kendilerine gerçek gelince, "Bu, apaçık bir sihirdir" dediler.

77. Musa dedi ki: "Gerçek size geldiğinde bu, sihirdir diyorsunuz öyle mi? Hem de sihirbazların iflah olmayacağı (ortadayken)!"

78. Dediler ki: "Babalarımızı üzerinde bulduğumuz yoldan uzaklaştırasın ve böylece bu toprakta hâkimiyet ikinizin olsun diye mi bize geldin? Neyse ne, biz ikinize de inanmıyoruz."

79. Firavun da "Ne kadar yetenekli sihirbaz varsa getirin bana" dedi.

80. Sihirbazlar geldiklerinde Musa onlara: "Ne atacaksanız atın" dedi.

81. Attıklarında Musa dedi ki: "Bu yaptığınız sihirdir ve Allah kesin olarak onu boşa çıkaracaktır. Allah asla bozguncuların işlerini yoluna koymaz.

82. Suçlular istemese de Allah, kelimeleriyle hakkı gerçekleştirecektir."

Önceki peygamberlerin ardından Musa ve Harun'u, tarihin gördüğü en zalim hükümdara, emri altındakileri kendisine kul bilen ve kendisini onların rabbı olarak gören Firavun'a ve onun ileri gelenlerine gönderdi. Oysa şu müşrik Araplar, Firavun'un servetine de gücüne de sahip değiller. Firavun, Musa

ve Harun karşısında ordularıyla birlikte yenilgiye uğramışsa elbette şu müşrik Araplar da Muhammed ve onunla birlikte iman etmiş olanlara yenileceklerdir.

Âyette sadece Firavun'dan ve onun ileri gelenlerinden söz edilerek Mısır halkına temas edilmemesi, karar verme konusunda hiçbir görüş belirtme yetkilerinin olmaması sebebiyledir. (Ebu Zehra, VII, 3619).

Musa ve Harun, peygamberliklerine işaret eden açık delillerle Firavun'a gitmişlerdi. Ancak ona sundukları delilleri değerlendirmeye bile tenezzül etmeyerek bunların sihir olduğunu söyledi. Bununla, söz konusu delillerin gerçekliği olmayan, fakat saf zihinleri kandırabilecek deliller olduğunu kastediyordu. İnanmayan yöneticilerin din ehline bakışları o gün böyleydi, bugün de böyledir.

O inanmayanlar, kendilerine getirilen apaçık delillere sihir dedikten sonra, **"Babalarımızı üzerinde bulduğumuz yoldan uzaklaştırasın ve böylece bu toprakta hâkimiyet ikinizin olsun diye mi bize geldin? Neyse ne, biz ikinize de inanmıyoruz."** dediler.

Hak dine inanmayan yöneticilerle toplumun ileri gelenlerinin tüm gayretleri, toplum içerisindeki mevkilerini korumaktır. Bu sebeple toplumu dönüştürme faaliyetlerinin tamamını mevcut konumları için tehlikeli bulurlar. En tehlikeli buldukları ise insanların kalplerine hitap eden dindir. Çünkü inanç, insanları içlerinden fetheder. Bedenlerine ve maddi varlıklarına hükmettikleri insanların içeriden fethedilmeleri elbette onlar için tehlike arz edecektir. Bu sebeple dine karşı olan bu kesim muhafazakârdır ve halk kesimini de peşlerinden sürüklemek için geçmişi kutsarlar. Hz. Musa'yı, kendilerini atalarının yolundan alıkoymakla suçlamalarının nedeni budur.

Bu kesimler din nedir, iman nedir, ahiret nedir, fedakârlık nedir; Allah'a karşı sorumluluk ve O'na kulluk ne anlama gelir, bunları bilmediklerinden Allah'ın dinine gönül vermiş insanları maddi çıkar ve hâkimiyet mücadelesi veren insanlar olarak görürler. Hak dine karşı olanlar Firavun döneminde de böyle düşünüyorlardı, bugün de böyle düşünüyorlar.

"Firavun da 'Ne kadar yetenekli sihirbaz varsa getirin bana' dedi."

Firavun, sihirle Musa'yı yenilgiye uğratacağını sanıyordu. Hz. Musa'ya dersini vermeseydi halkının gözünde küçük düşecekti. Bu sebeple ülkesinde sihir konusunda mahir kimselerin getirtilmesini emretti. Yarışmanın olacağı yer ve zaman belirlenmişti. Bu durum halka ilan edildi. İki taraf meydanda hazırdı. Ne yapacakları da belirlenmişti. Hz. Musa, kendinden emin idi; Allah kendisini destekleyecek ve yarışmada galip gelecekti. Sihirbazlara: **" 'Ne atacaksanız atın' dedi. Attıklarında Musa dedi ki: 'Bu yaptığınız sihirdir**

ve Allah kesin olarak onu boşa çıkaracaktır. Allah, asla bozguncuların işlerini yoluna koymaz.

"Suçlular istemese de Allah, kelimeleriyle hakkı gerçekleştirecektir."

فَمَٓا اٰمَنَ لِمُوسٰٓى اِلَّا ذُرِّيَّةٌ مِنْ قَوْمِه۪ عَلٰى خَوْفٍ مِنْ فِرْعَوْنَ
وَمَلَا۬ئِهِمْ اَنْ يَفْتِنَهُمْۜ وَاِنَّ فِرْعَوْنَ لَعَالٍ فِى الْاَرْضِۚ وَاِنَّهُ
لَمِنَ الْمُسْرِف۪ينَ ﴿٨٣﴾ وَقَالَ مُوسٰى يَا قَوْمِ اِنْ كُنْتُمْ اٰمَنْتُمْ بِاللّٰهِ
فَعَلَيْهِ تَوَكَّلُٓوا اِنْ كُنْتُمْ مُسْلِم۪ينَ ﴿٨٤﴾ فَقَالُوا عَلَى اللّٰهِ
تَوَكَّلْنَاۚ رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِلْقَوْمِ الظَّالِم۪ينَۙ ﴿٨٥﴾ وَنَجِّنَا
بِرَحْمَتِكَ مِنَ الْقَوْمِ الْكَافِر۪ينَ ﴿٨٦﴾

83. Firavun ve ileri gelenlerinin zulmetmelerinden korktukları için kavminden ancak az bir kısmı Musa'ya iman etti. Çünkü Firavun orada çok güçlüydü ve taşkınlık yapanlardandı.

84. Musa dedi ki: "Ey kavmim! Gerçekten iman etmiş ve gerçekten O'na teslim olmuşsanız sadece O'na tevekkül edin."

85. Onlar da dediler ki: "Allah'a tevekkül ettik. Rabbimiz, o zalim kavim için bizi bir imtihan sebebi kılma.

86. "Rahmetinle bizi o inkârcılar güruhundan kurtar."

Âyette geçen, *kavminden* kelimesiyle Hz. Musa'nın kavmi olan İsrailoğulları'nı anlamak mümkün olduğu gibi Firavun'un kavmini anlamak da mümkündür. Yine âyette geçen عَلٰى خَوْفٍ ifadesini *"korktukları için"* şeklinde anlamak mümkün olduğu gibi *"korkmalarına rağmen"* şeklinde anlamak da mümkündür. (Maturidi, II, 495-496). Bu son anlama göre âyetin meali: "**Firavun ve ileri gelenlerinin zulmetmelerinden korkmalarına rağmen yine de**

kavminden az bir kısmı inandı." şeklinde olur. Buna göre, Musa'ya iman edenler, akıbetlerinin ne olacağı konusunda endişeliydiler. Ne de olsa karşılarında zalim olan ve kendisini rab ilan etmiş güçlü bir kral vardı. Ama buna rağmen onlar iman ettiler *"yani imanlarını ilan ettiler."* (İbnu Âşûr, VI/XI, 259).

Burada iman etmelerinden maksat, iman ettiklerini ilan etmeleridir. Çünkü iman etmenin asıl yeri kalptir ve kalben iman etmenin Firavun'dan korkmakla bir ilgisi bulunmamaktadır. Korkmaya konu olan, kalplerindeki imanı açığa vurmalarıdır. Peygamberler, davetlerinin ilk dönemlerinde iman edenlerden tehlike karşısında *takıyye* yapmalarını istememişlerdir. Davetin yayılması için belki de buna ihtiyaç vardı.

İnançlara baskı yapmak, hak dine inanmayanların işidir. Ne önceki peygamberler diğer inanç mensuplarına baskı yapmıştır ne de bizim peygamberimiz. Hatta bütün peygamberler, ellerine imkân geçtiğinde farklı inanç mensuplarına inandıkları gibi yaşama imkânlarını sağlamışlardır.

Hz. Musa, kavminden iman edenlerin iman etmelerinden dolayı Firavun'un kendilerine zulmetmesinden ve büyük kötülükler yapacağından korktuklarını görünce onlara yöneldi ve **"Ey kavmim! Gerçekten iman etmişseniz ve gerçekten O'na teslim olmuşsanız sadece O'na tevekkül edin"** dedi. O sizi o zalim Firavun'un zulmünden koruyacaktır. Allah dilemedikçe o size hiçbir zarar veremez. O halde göstermelik tavırlarla riyakârlık yaparak Firavun taraftarlarından görünmenize gerek yoktur. (İbnu Âşûr, VI/XI, 261).

Samimi ve güçlü bir imana sahip olanlar, Allah'a tevekkül eder ve din karşıtlarına şirin görünme ihtiyacı duymazlar.

Hz. Musa'nın, kavminin iman edenlerine bu söyledikleri Kur'ân-ı Kerim'de yer aldığına göre, esasen bu sözler iman eden herkes için geçerlidir. Ama ne yazık ki günümüzde inandığını iddia eden nice kişi, zorba yöneticilerden görünmeyi ve riyakârca onlara yaklaşmayı iman zafiyeti olarak değil, üstün bir bilincin sonucu olarak görmekte ve çevrelerine dürüstlük ve Allah'a tevekkülü tavsiye ederek zorluklar karşısında sabretmeyi aşılayacaklarına onlara riyakârca davranmayı tavsiye etmektedirler.

"Onlar da dediler ki: 'Allah'a tevekkül ettik. Rabbimiz, o zalim kavim için bizi bir imtihan sebebi kılma.

"Rahmetinle bizi o inkârcılar güruhundan kurtar."

وَاَوْحَيْنَٓا اِلٰى مُوسٰى

وَاَخ۪يهِ اَنْ تَبَوَّاٰ لِقَوْمِكُمَا بِمِصْرَ بُيُوتًا وَاجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ

قِبْلَةً وَاَق۪يمُوا الصَّلٰوةَ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِن۪ينَ ﴿٨٧﴾ وَقَالَ مُوسٰى رَبَّنَٓا

اِنَّكَ اٰتَيْتَ فِرْعَوْنَ وَمَلَاَهُ ز۪ينَةً وَاَمْوَالًا فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَاۙ

رَبَّنَا لِيُضِلُّوا عَنْ سَب۪يلِكَۚ رَبَّنَا اطْمِسْ عَلٰٓى اَمْوَالِهِمْ وَاشْدُدْ

عَلٰى قُلُوبِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُوا حَتّٰى يَرَوُا الْعَذَابَ الْاَل۪يمَ ﴿٨٨﴾

قَالَ قَدْ اُج۪يبَتْ دَعْوَتُكُمَا فَاسْتَق۪يمَا وَلَا تَتَّبِعَٓانِّ سَب۪يلَ

الَّذ۪ينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٨٩﴾

87. Biz de Musa ve kardeşine şöyle vahyettik: "Mısır'da halkınız için evler hazırlayın, evlerinizi kıble/merkez edinin ve namazı kılın. Hem de (Ey Musa), **iman edenleri müjdele."**

88. Musa dedi ki: "Rabbimiz! Firavun ve adamlarına dünya hayatında ihtişam ve servet verdin. Rabbimiz! Senin yolundan saptırsınlar diye mi! Rabbimiz! Servetlerini yok et, kalplerine sıkıntı ver. Çünkü onlar, acıklı azabı görmedikçe iman etmeyecekler."

89. (Allah) **buyurdu ki: "İkinizin de duası kabul edildi. O halde doğru yolda devam edin ve bilmeyenlerin yoluna uymayın."**

Kuşkusuz, İsrailoğulları'nın daha önce de oturdukları evleri vardı. Bu sebeple burada önceki evlerinden farklı özellikleri bulunan yeni evler edinmeleri istenmektedir. Bu yeni evler kıble edinilecektir.

Evlerin kıble edinilmesi ne anlama gelmektedir? Bu konuda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Hemen ardından namaz kılınmasının istenmesinden hareketle aslında bu yeni evlerin ibadet yerleri olmasının istendiği söylenmiş, kelimenin sözlük anlamından hareketle evlerin birbirlerine bakacak şekilde kar-

şılıklı yapılması istendiği ileri sürülmüştür. Bazı müfessirler de evlerin yönünün kıbleye (Ka'be veya Kudüs'e) bakıyor olması istendiğini söylemişlerdir. Bazıları da böylece evlerin güneşe bakıyor ve güneş alıyor olmalarının sağlandığını da ilave etmiştir. Hâlbuki evlerin hangi tarafa bakıyor olması ifade edilmemekte, evlerin kendilerinin kıble edinilmesi istenmektedir. Kıble insanların yöneldikleri yöndür. O halde burada istenen, iman edenlerin yönelip toplanacakları, kendilerine merkez edinecekleri bir yerin oluşturulmasıdır. İman edenler bu semtte toplanacak, burada ibadetlerini rahatlıkla icra edecek ve ihtiyaç anında daha çabuk toparlanıp göç edeceklerdir.

İsrailoğulları, daha tutarlı bir ifade ile Hz. Musa ve kardeşi Harun'a iman edenler, Mısır'ı terk edip göç edeceklerdir. Bazı müfessirlerin de dikkat çektiği üzere hazırlanacak evler, çadır evler olmalıdır. Evlerini kenar mahallerinden birine taşımaları ve burayı merkez edinmeleri, birtakım tehlikelerin yaklaşmış olduğunu hissettirmektedir. Artık iman edenler harekete geçmiştir ve elbette Firavun da buna kayıtsız kalmayacak harekete geçecektir. İşte iman edenlerin bu korkuları üzerlerinden atmaları için âyet "(Ey Musa), **iman edenleri müjdele"** cümlesiyle son bulmakta, "korkmayın düşmanlarınıza galip geleceksiniz" denmektedir (İbnu Âşûr, VI/XI, 265-267).

"Musa dedi ki: 'Rabbimiz! Firavun ve adamlarına dünya hayatında ihtişam ve servet verdin. Rabbimiz! Senin yolundan saptırsınlar diye mi?..."

Hz. Musa'nın duası, Firavun ve adamlarının yararlarını istemeye yöneliktir. Dünya hayatında sahip oldukları ihtişam ve servetin onları şımarttığını ve bu sebeple sapıklıkta ısrar ettiklerini hatta bu imkânlarını kullanarak insanları hak yoldan alıkoyduklarını düşünüyordu. Onlar bu imkânlardan mahrum kalır da açlık ve yoksullukla karşı karşıya kalacak olsalar belki o zaman kendilerini sorgular ve iman ederler.

"(Allah) **buyurdu ki: 'İkinizin de duası kabul edildi. O halde doğru yolda devam edin ve bilmeyenlerin yoluna uymayın."**

Dua eden her ne kadar Musa idiyse de Harun da duaya ortaktı. O da Firavun'un adamları hakkında aynı şeyi düşünüyordu. Bu sebeple yüce Allah, ikisinin dualarının kabul edildiğini haber vermektedir.

A'râf sûresinde Firavun ve taraftarlarının başına gelen musibetler sıralanmaktadır. (A'râf 133-135). Başlarına gelen her bir musibetten sonra Hz. Musa'ya bu musibetin kaldırılması için dua etmesini ve musibet kalktığı takdirde İsrailoğulları'nın göç etmelerine müsaade edeceklerini söylemiş, fakat her defasında sözlerini tutmamışlardır. Artık akıllanıp iman etmeyecekleri kesin olarak ortaya çıktığında ise Kızıl denizde boğulmuşlardır.

وَجَاوَزْنَا بِبَنِىٓ اِسْرَٓائِيلَ الْبَحْرَ فَاَتْبَعَهُمْ
فِرْعَوْنُ وَجُنُودُهُ بَغْيًا وَعَدْوًا حَتّٰىٓ اِذَٓا اَدْرَكَهُ الْغَرَقُ
قَالَ اٰمَنْتُ اَنَّهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا الَّذ۪ىٓ اٰمَنَتْ بِه۪ بَنُوٓا اِسْرَٓائ۪يلَ وَاَنَا
مِنَ الْمُسْلِم۪ينَ ﴿٩٠﴾ آٰلْـٰٔنَ وَقَدْ عَصَيْتَ قَبْلُ وَكُنْتَ مِنَ الْمُفْسِد۪ينَ
﴿٩١﴾ فَالْيَوْمَ نُنَجّ۪يكَ بِبَدَنِكَ لِتَكُونَ لِمَنْ خَلْفَكَ اٰيَةً وَاِنَّ
كَث۪يرًا مِنَ النَّاسِ عَنْ اٰيَاتِنَا لَغَافِلُونَ ﴿٩٢﴾ وَلَقَدْ بَوَّأْنَا بَن۪ىٓ اِسْرَٓائ۪يلَ
مُبَوَّاَ صِدْقٍ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ فَمَا اخْتَلَفُوا حَتّٰى
جَٓاءَهُمُ الْعِلْمُ اِنَّ رَبَّكَ يَقْض۪ى بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ف۪يمَا كَانُوا
ف۪يهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٩٣﴾

90. Nihayet İsrailoğulları'nı denizden geçirdik. Firavun ve askerleri zulmetmek ve saldırmak için peşlerine takıldılar. Nihayet boğulmak akıbeti Firavun'u derdest edince , "İsrailoğulları'nın inandıklarından başka tanrı yoktur, ben buna kesin olarak inandım. Artık ben de teslim olanlardanım" dedi.

91. Şimdi mi? Oysa sen daha önce hep isyan etmiş ve bozgunculardan olmuştun.

92. Ardından gelenlere bir ibret olsun diye bugün cesedini kurtaracağız. (Böyle de olsa,) **hakikat insanların çoğu, kendilerine sunduğumuz ibretleri umursamazlar.**

93. Andolsun, İsrailoğulları'nı gerçek bir şekilde yerleştirdik ve onları temiz, hoş nimetlerle rızıklandırdık. Kendilerine ilim gelinceye kadar ihtilafa düşmediler. Elbette kıyamet günü Rabbin, ihtilaf ettikleri şeyler hususunda aralarında hüküm verecektir.

Hz. Musa, kendisine inanan İsrailoğulları'yla birlikte Mısır'ı terk edip kaçıyor ve Firavun, ordusuyla birlikte onu kovalıyordu. Denize yaklaştıklarında aralarındaki mesafe kısalmış, Hz. Musa'nın beraberindekiler, *"işte şimdi yakalandık"* demişlerdi. Hz. Musa, *"hayır, Rabbim benimle beraberdir, bana yol gösterecektir"* dedi. Hz. Musa'ya, âsâsıyla denize vurması emredildi ve deniz ikiye ayrıldı. İsrailoğulları denizi geçtiler. Firavun ve ordusu denizi geçmek üzere onları takip ederken dağ gibi bölünmüş olan denizin iki parçası üzerlerine kapanmaya başladı. (Şuara 26/61-65). Boğulmayla karşı karşıya gelen Firavun, daha önce kendisini rab ilan eden, yıllardır iman etmiş İsrailoğulları'na her türlü zulmü yapmış olan ve ordularıyla çevreye korku salmış olan döneminin süper gücü o zalim, **"İsrailoğulları'nın inandıklarından başka tanrı yoktur, ben buna kesin olarak inandım. Artık ben de teslim olanlardanım"** dedi. Ama iş işten geçmişti. Can boğaza dayandıktan sonra pişman olmanın; tövbe etmenin hiçbir yararı yoktur. **"Şimdi mi? Oysa sen daha önce hep isyan etmiş ve bozguncılardan olmuştun."** Zamanında tövbe edecektin. *"Kötülükleri işleyip de içlerinden birine ölüm gelip çattığında 'işte şimdi tövbe ettim' diyen kimseler için tövbe yoktur. Kâfir olarak ölenler için de yoktur. Onlar için acıklı bir azap hazırladık."* (Nisa 4/18).

"Ardından gelenlere bir ibret olsun diye bugün cesedini kurtaracağız. (Böyle de olsa,) **hakikat insanların çoğu, kendilerine sunduğumuz ibretleri umursamaz.**"

Mısır halkı olan Kıptîler, Firavunların yenilmez olduklarına, öldüklerinde de ebedilik yurduna intikal ettiklerine ve ölümleriyle yeni bir hayata başladıklarına inanırlardı. Bu sebeple saray adamları, halkın gözünü boyayıp kandırmak için Firavunlardan biri öldüğünde onlara ehramlarda odalar yaptırır, elbiseleri, yiyecekleri ve görkemli özel eşyaları onlarla birlikte buralara yerleştirirlerdi. (İbnu Âşûr, VI/XI, 279). Oysa İsrailoğulları'nı takip eden bu Firavun'un boğularak ölmesi ve cesedinin orta yerde görülmesi, uydurdukları bu senaryoların bir aldatmacadan ibaret olduğunu ortaya koymuştur. Artık saray erkânı, firavunların başka bir yurda intikal ettiğini, göğe yükseltildiğini ve Ehramlara yerleştirdikleri elbise ve yiyecekleri kullandığını söyleyemeyeceklerdi. İlah olduğunu ileri süren Firavun'un cesedi, boğulan askerlerin cesetleri gibi orta yerde atılı duruyordu. Büyü bozulmuştu.

Günümüzde Cebeleyn mevkiinde mumyalanmadığı halde hiç bozulmamış üç bin yıllık bir cesedin bulunduğu ve bu cesedin British Museum'a götürülerek orada muhafaza edildiği söylenir. Mısır'da firavunların cesetleri mumyalanarak muhafaza edilirdi. Oysa bu ceset mumyalanmadığı halde bozulmadan günümüze gelmiştir. İşte bu cesedin, âyette sözü edilen Firavun'a ait ol-

duğu, âyette anlatıldığı gibi bir mucize eseri olarak muhafaza edildiği ileri sürülür. (Ömer Faruk Harman, "Firavun", DİA, XIII, 120; Karaman ve arkadaşları, Kur'ân Yolu, III, 142).

Bizce bu iddia birkaç yönden tutarsızdır. Şöyle ki:

a.) Âyetten anlaşılan, cesedin o dönemde kurtarıldığıdır. Yani Firavun'un cesedi, zırhlı olduğu için denizin dibine çökmesi gerekirken dalgalar onu denizin kenarına, yüksekçe bir yere atmış ve sonradan oraya gelenler cesedi görmüşlerdir.

b.) Eğer ceset görülmemiş olsaydı, Firavun'un ebedilik yurduna intikal ettiği orada güzel bir hayat sürdüğü iddia edilir yahut göğe yükseltildiği söylenir de Firavun daha da efsaneleşirdi.

c.) Firavun'un tanrı olmadığı, firavunlar hakkında ileri sürülenlerin uydurma olduğunun o günün insanları açısından bilinmesi ve bundan ibret alınması, 3000 yıl sonra ortaya çıkıp insanların ibret almalarından çok daha önemlidir. Çünkü günümüzde firavunlar hakkında ileri sürülen ve o gün için insanların firavunlar hakkında farklı düşünmelerine sebep olan efsanelere inanan zaten bulunmamaktadır.

d.) Günümüzde bulunan cesedin, sözü edilen Firavun'a ait olduğunu ispatlayacak bir delilimiz yoktur. Bu sebeple bulunan cesedin bu âyette anlatılanları ispatlayan bir mucize olarak nitelememiz mümkün değildir. Çünkü mucize dediğimiz şey apaçıktır ve reddedilmesi mümkün olmayan bir delildir.

Âyetteki **"ardından gelenlere ibret olsun diye**..." ifadesi, bu görüşü ileri sürenler tarafından mesnet olarak görülebilir. Oysa *ardından gelenler* ifadesi, şu veya bu şekilde kendisiyle bağı bulunanlar için kullanılır. Bu sebeple, o bölgede yaşayan ve firavunlar hakkında ileri sürülen efsanelerle şu ya da bu şekilde ilişkisi bulunanları anlatır. İbnu Aşur, bu ifade ile Firavun'la birlikte olmayan vezirlerin, kâhinlerin ve boğulan Firavun'dan sonra tahta geçecek olan firavunların kastedildiğini söyler. (İbnu Aşur, VI/XI, 279). Kaldı ki cesedin mumyalanmamış olması, mutlaka boğulmuş olan Firavun'a ait olduğunu göstermez. İklim ve gömüldüğü yerin koşulları nedeniyle bozulmaktan korunmuş olan nice ceset vardır. Zaten sözü edilen ceset de denize 300 km.lik mesafedeki bir kazıdan çıkarılmıştır. (Ali Murat Güven, "Zamanda Yolculuk" Yenişafak Gazetesi, 20 Kasım 2005. Yazarın British Museum Eski Mısır Eserleri Bölümü yetkilisi Arkeolog Derek A.Welsbv'dan aldığı cevabi yazı).

Firavun ve ordularının suda boğulmaları Aşura günü idi. Bu sebeple Yahudiler söz konusu günde oruç tutarlardı. Peygamber (s.a.v.) Medine'ye geldiğinde Yahudilerin bu günde oruç tuttuklarını görmüş ve ashabına: *"Siz, Musa'ya daha yakınsınız; bu gün oruç tutun"* buyurmuştur. (Buhârî, 4680)

"Andolsun, İsrailoğulları'nı gerçek bir şekilde yerleştirdik ve onları temiz, hoş nimetlerle rızıklandırdık. Kendilerine ilim gelinceye kadar ihtilafa düşmediler. Elbette kıyamet günü Rabbin, ihtilaf ettikleri şeyler hususunda aralarında hüküm verecektir."

İsrailoğulları Hz. Yusuf döneminde Mısır'a göç etmişlerdi. Yaylalık bir yere yerleşen İsrailoğulları zamanla şehre gelmişlerdi. Mısır'a gelişlerinin üzerinden uzun bir süre geçtikten sonra Mısırlılar tarafından horlanmış ve ayak işlerinde kullanılır olmuşlardı. Nüfusları arttıkça firavunlar, ileride ayaklanır yahut düşmanla işbirliği yaparlar diye çeşitli bahaneler ileri sürülerek zaman zaman erkek çocuklarını öldürmüşlerdi. Bu sebeple İsrailoğulları için Mısır'da hayat çekilmez hale gelmişti. Hz. Musa onları firavunların zulmünden kurtardı, Tih çölüne yerleştirdi. Burada hem özgürdüler hem de emniyette idiler. Hz. Musa onları buraya yerleştirdikten sonra kendisine Kitap indirildi. İndirilen Kitap onların birliğini pekiştirmeli idi. Ne var ki zamanla kendi aralarında ihtilafa düştüler.

فَاِنْ كُنْتَ ف۪ي شَكٍّ مِمَّٓا اَنْزَلْنَٓا اِلَيْكَ
فَسْـَٔلِ الَّذ۪ينَ يَقْرَؤُ۫نَ الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكَۚ لَقَدْ
جَٓاءَكَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَر۪ينَۙ ﴿٩٤﴾ وَلَا
تَكُونَنَّ مِنَ الَّذ۪ينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِ اللّٰهِ فَتَكُونَ مِنَ الْخَاسِر۪ينَ
﴿٩٥﴾ اِنَّ الَّذ۪ينَ حَقَّتْ عَلَيْهِمْ كَلِمَتُ رَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَۙ ﴿٩٦﴾
وَلَوْ جَٓاءَتْهُمْ كُلُّ اٰيَةٍ حَتّٰى يَرَوُا الْعَذَابَ الْاَل۪يمَ ﴿٩٧﴾
فَلَوْلَا كَانَتْ قَرْيَةٌ اٰمَنَتْ فَنَفَعَهَٓا ا۪يمَانُهَٓا اِلَّا قَوْمَ يُونُسَۜ لَمَّٓا
اٰمَنُوا كَشَفْنَا عَنْهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا
وَمَتَّعْنَاهُمْ اِلٰى ح۪ينٍ ﴿٩٨﴾

94. Sana indirdiğimizden şüphe ediyorsan, senden önce Kitab'ı okuyanlara sor. Andolsun Rabbinden sana gerçek geldi. O halde sakın şüphe edenlerden olma.

95. Allah'ın âyetlerini yalanlayanlardan da olma, yoksa hüsrâna uğrayanlardan olursun.

96. Haklarında Rabbinin sözü gerçekleşenler kesinlikle inanmazlar.

97. Onlara âyetlerin her türlüsü gelmiş olsa da can yakıcı azabı görene kadar (inanmazlar)**.**

98. Keşke iman edip imanı kendisine fayda veren bir kent halkı olaydı... Yûnus'un kavmi hariç; onlar iman ettiklerinde dünya hayatında o alçaltıcı azabı üzerlerinden kaldırdık ve bir süre daha onları yararlandırdık.

Müfessirlerin çoğu 94. âyetteki hitabın Peygamber'e olduğunu söylerler. (Taberî, VII/11.168; Beğavi, II, 368; Kasimî, IX, 3396). Ancak bundan, Peygamber'in kendisine indirilen şeyler hakkında şüpheye düştüğü anlamı çıkmaz. Bu gibi kullanımlar delilleri çoğaltmak sadedinde ve yakinin artması için kullanılır. Hitap Peygamber'e olmakla birlikte asıl hedef alınanlar şüphe içerisinde olanlardır. Arap dilinde bu tür dolaylı anlatım yaygındır. (Bağavî, II, 368; İbnu Âşûr, VI, 11/284; Kasimî, IX, 3396). Taberî, Peygamber'in, *"benim ne şüphem vardır ne de başkasına sorarım"* buyurduğunu nakleder. Âyet şart cümlesi şeklinde dile getirilmiştir. Şart cümleleri şart koşulanın mutlaka vuku bulduğunu anlatmaz, *"şayet şüphen varsa şöyle yaparsın"* anlamındadır. (Râzî, XVII, 160).

Bazıları da özellikle 95. ayette dile getirilen "**Allah'ın âyetlerini yalanlayanlardan da olma**" ifadesini ileri sürerek bunun bir peygamber için mümkün olmadığını dolayısıyla hitabın diğer insanlara olduğunu söylemektedir. (Muhammed Esed, I, 414).

"Haklarında Rabbinin sözü gerçekleşenler kesinlikle inanmazlar."

Bu ayette, dünyevi cezayı hak etmiş olanlar kastedilmektedir. İnsan, bu dünya hayatında cezalandırılanlara bir müddet daha verilmiş olsaydı belki iman ederlerdi, diye düşünebilir. Tüm zamanları kapsayan yüce Allah'ın bilgisi bunların hiçbir şekilde iman etmelerinin mümkün olmadığını haber vermektedir. Bu şekilde cezalandırılanlar, iman etmelerinden kesin olarak ümit kesilmiş olanlardır. "**Onlara âyetlerin her türlüsü gelmiş olsa da can ya-**

kıcı azabı görünceye kadar (inanmazlar)**.”** Bu sebeple bu gibi kimselerin mucize isteklerine de aldırış edilmez.

“Keşke iman edip imanı kendisine fayda veren bir kent halkı olaydı... Yûnus’un kavmi hariç; onlar iman ettiklerinde dünya hayatında o alçaltıcı azabı üzerlerinden kaldırdık ve bir süre daha onları yararlandırdık.”

Firavun, iş işten geçtikten, azap gelip çattıktan ve yaşama umudu bütünüyle tükendikten sonra iman etmişti. Ne var ki bu şekildeki imanın bir faydası yoktur. Hz. Yûnus’un kavmi ise bu duruma düşmemişti. Onlar, helak olmaları yaklaşırken ve henüz yaşama umutları varken inanmışlardı.

Nakledilir ki, Hz. Yûnus’un kavmi Ninova’da yaşıyordu. Güçlü bir kavim idiler. Çevre kavimlere saldırıyor, onları öldürüyor ve mallarını yağmalıyorlardı. Hz. Yûnus bu yaptıkları sonucunda Allah’ın kendilerini çetin bir azapla cezalandıracağı konusunda onları uyardı. Hz. Yûnus’un dediklerine aslında inanıyorlardı; ama zulümlerine de devam ediyorlardı. Hz. Yûnus aralarında olduğu müddetçe cezalandırılmayacaklarını düşünüyorlardı. Hz. Yûnus onlara bir süre belirledi ve bu süre içerisinde zulümlerinden vazgeçmedikleri takdirde cezalandırılacaklarını söyledi. Süre dolmadan Hz. Yûnus onlardan umudunu kestiği için Ninova’yı terk etti. Kendilerine tanınan süre dolmamıştı; ama Hz. Yûnus’un oradan ayrılmasından endişe ettiler. Bu sebeple de vakit geçirmeden iman ettiler. Nakledildiğine göre günlerce pişmanlıklarını dile getirerek Allah’a yalvardılar. Allah da tövbelerini kabul etti. (Taberî, VII/11.170).

وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَآمَنَ مَنْ فِي الْأَرْضِ
كُلُّهُمْ جَمِيعًا ۚ أَفَأَنْتَ تُكْرِهُ النَّاسَ حَتَّىٰ يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٩٩﴾
وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ أَنْ تُؤْمِنَ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ ۚ وَيَجْعَلُ الرِّجْسَ
عَلَى الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ ﴿١٠٠﴾ قُلِ انْظُرُوا مَاذَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ
وَمَا تُغْنِي الْآيَاتُ وَالنُّذُرُ عَنْ قَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٠١﴾ فَهَلْ

يَنْتَظِرُونَ اِلَّا مِثْلَ اَيَّامِ الَّذٖينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِهِمْ قُلْ فَانْتَظِرُوا
اِنّٖى مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرٖينَ ﴿١٠٢﴾ ثُمَّ نُنَجّٖى رُسُلَنَا وَالَّذٖينَ اٰمَنُوا
كَذٰلِكَ حَقًّا عَلَيْنَا نُنْجِ الْمُؤْمِنٖينَ ﴿١٠٣﴾

99. Rabbin dileseydi, yeryüzündekilerin hepsi toptan iman ederdi. Durum bu iken sen mi inanmaları için insanları zorlayacaksın?

100. Allah izin vermedikçe hiçbir kimse inanacak değildir; O, akıllarını kullanmayanların üzerine alçaklık ve pislik yağdırır.

101. De ki: "Bakın göklerde ve yerde neler var?" Heyhat, deliller ve uyarılar iman etmeyen bir topluluğa fayda vermez.

102. Yoksa onlar, kendilerinden öncekilerin (felaket) **günlerinin bir benzerinden başkasını mı bekliyorlar? De ki: "Bekleyin bakalım; ben de sizinle birlikte bekleyenlerdenim."**

103. Sonra da elçilerimizi ve iman edenleri kurtarırız. İşte böyle, üzerimize bir borç olarak iman edenleri kurtarırız.

Peygamber (s.a.v.), büyük bir arzu ile insanların iman etmelerini istiyordu. Öyle ki her vesileye başvurup onları iman etmeye zorlamayı bile arzu ediyordu. Âyet, Peygamber'in bu tür isteklerine karşı bir uyarıdır. Allah dileseydi hepsini de iman edecek ve imandan başka bir yolu seçemeyecek şekilde yaratırdı. Ama O'nun hikmeti, insanların bu konuda serbest olmasını diledi; isteyen iman eder isteyen de inkâr eder. Bu konuda insan tamamen serbest bırakılmıştır. Ardından gelen âyette, **"Allah izin vermedikçe hiçbir kimse inanacak değildir"** cümlesinden sonra **"O, akıllarını kullanmayanların üzerine alçaklık ve pislik yağdırır"** cümlesinin gelmiş olması da bu söylediğimizi desteklemektedir. Buna göre, Allah akıllarını kullanmayanların iman etmesine izin vermemektedir. Allah iman etmenin de etmemenin de kurallarını ortaya koymuş, insana da akıl ve irade vermiş ve insanı dilerse imanı dilerse inkârı seçmekte muhayyer bırakmıştır. İnsana bu çerçeveyi çizen yüce Allah'ın kendisidir. Bu sebeple iman etmek de inkâr etmek de O'nun izni çerçevesindedir.

Takip eden âyetler de bu anlamı ifade etmektedir. Şöyle ki:

"Bakın göklerde ve yerde neler var?" denilirken insanlar, düşünmeye; önlerine serilmiş olan kâinat kitabını okumaya, üzerinde düşünmeye, ibret almaya ve bunun üzerinden iman etmeye çağırılıyorlar. Ardından iman etmeyenlerin akıllarını kullanmadıkları ve uyarılara aldırmadıkları anlatılıyor.

"Yoksa onlar, kendilerinden öncekilerin (felaket) **günlerinin bir benzerinden başkasını mı bekliyorlar? De ki: "Bekleyin bakalım; ben de sizinle birlikte bekleyenlerdenim."**

Ortaya konulan delililer ve uyarılar bir fayda vermiyorsa, bunun sonucu dünya hayatında da cezadır. Önceki kavimler de ortaya konan delillere aldırmamış ve uyarılara kulak asmamışlardı. Allah'ın toplumlara hâkim kıldığı kanunlar işlemeye devam edecektir. Öncekiler nasıl cezalandırılmışsa aynı durumda olan Mekke müşrikleri de daha sonra gelecek olan benzerleri de cezalandırılacaklardır.

"Sonra da elçilerimizi ve iman edenleri kurtarırız. İşte böyle, üzerimize bir borç olarak iman edenleri kurtarırız."

Aralarında peygamber bulunduğu halde bir toplum dünyevi ceza ile helak edilmez. Eğer o toplum cezalandırılacaksa peygamber ve peygamberin izinden giden mü'minler bir şekilde o toplumdan uzaklaştırılır ve sonra o toplum helak edilir.

قُلْ يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ
اِنْ كُنْتُمْ ف۪ي شَكٍّ مِنْ د۪ين۪ي فَلَٓا اَعْبُدُ الَّذ۪ينَ تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ
اللّٰهِ وَلٰكِنْ اَعْبُدُ اللّٰهَ الَّذ۪ي يَتَوَفّٰيكُمْۚ وَاُمِرْتُ اَنْ اَكُونَ
مِنَ الْمُؤْمِن۪ينَۙ ﴿١٠٤﴾ وَاَنْ اَقِمْ وَجْهَكَ لِلدّ۪ينِ حَن۪يفًاۚ وَلَا تَكُونَنَّ
مِنَ الْمُشْرِك۪ينَ ﴿١٠٥﴾ وَلَا تَدْعُ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَنْفَعُكَ
وَلَا يَضُرُّكَۚ فَاِنْ فَعَلْتَ فَاِنَّكَ اِذًا مِنَ الظَّالِم۪ينَ ﴿١٠٦﴾

وَاِنْ يَمْسَسْكَ اللّٰهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُ اِلَّا هُوَ وَاِنْ يُرِدْكَ بِخَيْرٍ فَلَا رَآدَّ
لِفَضْلِه۪ يُص۪يبُ بِه۪ مَنْ يَشَٓاءُ مِنْ عِبَادِه۪ وَهُوَ الْغَفُورُ الرَّح۪يمُ ﴿١٠٧﴾ قُلْ
يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَٓاءَكُمُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنِ اهْتَدٰى فَاِنَّمَا يَهْتَد۪ي لِنَفْسِه۪
وَمَنْ ضَلَّ فَاِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا وَمَٓا اَنَا۬ عَلَيْكُمْ بِوَك۪يلٍ ﴿١٠٨﴾ وَاتَّبِعْ
مَا يُوحٰٓى اِلَيْكَ وَاصْبِرْ حَتّٰى يَحْكُمَ اللّٰهُ وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِم۪ينَ ﴿١٠٩﴾

104. De ki: "Ey insanlar! Şayet dinim konusunda bir kuşku içindeyseniz (şunu biliniz ki) **ben, Allah'tan başka taptıklarınıza tapmam; aksine, sizin hayatınıza son verecek olana taparım. Ben ancak, iman edenlerin ilki olmakla emrolundum.**

105. (Ve şununla da emrolundum)**: Yüzünü dosdoğru dine çevir ve sakın müşriklerden olma.**

106. Sakın Allah'ın yanı sıra kalkıp da sana fayda yahut zarar veremeyecek olan şeylere yakarıp çağrıda bulunma! Çünkü o zaman zalimlerden olursun.

107. Şayet Allah sana herhangi bir zarar dokunduracak olsa O'ndan başka o zararı önleyecek hiçbir güç yoktur; eğer sana bir hayır dileyecek olsa bu lütfunu engelleyecek hiç kimse olmaz. O, elbette lütfu ihsanını kullarından dilediğine ulaştırır. Çünkü O çok bağışlayan, çok merhamet edendir.

108. De ki: "Ey insanlar! Rabbinizden size hak gelmiştir; artık doğru yolu seçen, kendisi için seçmiştir ve o doğrudan sapan da kendi aleyhine sapmıştır! Ben sizden sorumlu değilim."

109. Sana vahyedilene uy ve Allah hükmünü verinceye kadar sabret. Çünkü O, hüküm verenlerin en hayırlısıdır.

Sûre bu âyetlerle son bulmaktadır. Sûrenin sonunda bütün insanlara Peygamberimizin dili üzere seslenilmektedir: Peygamberliğime dair size sundu-

ğum apaçık delillere rağmen hala getirdiğim din konusunda şüpheniz devam ediyorsa bilin ki ben asla Allah'tan başkasına tapmam.

Dini tebliğ konusunda peygamberlerin takip ettikleri aşamalar vardır. Ama her peygamberin ilk çağrısı, sadece Allah'a kulluk etmektir. Bu sebeple sadece Allah'a kulluk etme konusunda herhangi bir taviz, daha açık bir ifade ile bu meseleyi erteleme diye bir şey söz konusu olamaz.

Peygambere iman edenler de şu veya bu taleplerini mevcut şartlar ve sebeplerle erteleyebilirler; ama sadece Allah'a kulluk etmeyi asla erteleyemezler. Ayrıca diğer insanlarla aralarındaki bu temel farkı dile getirmek durumundadırlar: **"Ben ancak, iman edenlerin ilki olmakla emrolundum."**

İman eden kişi benliğiyle doğru dine yönelir ve şirkle olan bütün bağlarını koparır.

"Sakın Allah'ın yanı sıra kalkıp da sana fayda yahut zarar veremeyecek olan şeylere yakarıp çağrıda bulunma! Çünkü o zaman zalimlerden olursun."

Önceki âyette şirk reddedilmişti. Bu âyette insanlar arasında en yaygın şirk çeşidi dile getirilmektedir ki o da Allah'tan başkasının insana fayda veya zarar verebileceğine inanılması ve bu sebeple de o başkasına dua edip yalvarılmasıdır. Bir başkasının doğal yollarla kendisine fayda yahut zarar verebileceğine inanması elbette kişiyi müşrik yapmaz. Bunun beşer gücünü aşan yollardan olabileceğine inanması onu müşrik yapar. Mesela, kişinin gıyabında telefon etmek, mektup yazmak, faks çekmek, biriyle haber göndermek vs. gibi doğal yolların dışında o kişiden istekte bulunmak böyledir.

Zarar yahut yarar verme yetkisine sadece Allah sahip olduğuna göre, dua da O'na yapılmalıdır: **"Şayet Allah sana herhangi bir zarar dokunduracak olsa O'ndan başka o zararı önleyecek hiçbir güç yoktur; eğer sana bir hayır dileyecek olsa bu lütfunu engelleyecek hiç kimse olmaz. O, elbette lütfu ihsanını kullarından dilediğine ulaştırır. Çünkü O çok bağışlayan, çok merhamet edendir."**

Normal şartlarda Allah'ın bir insana zarar vermeyi istemesi yahut fayda vermeyi dilemesi, O'nun evrene hâkim kıldığı kanun ve kurallar çerçevesindedir. Allah zarar için de fayda için de sebepler kılmıştır. Kişi o sebepleri yerine getirdiği takdirde bu sebeplerin sonuçlarıyla karşılaşır. Onun evrene hâkim kıldığı bu kanun ve kurallara engel olabilecek hiçbir güç yoktur.

"De ki: 'Ey insanlar! Rabbinizden size hak gelmiştir; artık doğru

yolu seçen, kendisi için seçmiştir ve o doğrudan sapan da kendi aleyhine sapmıştır! Ben sizden sorumlu değilim."

Sûre boyunca getirilen deliller, geçmiş peygamberlerden verilen örnekler, insanların özgür iradeleriyle karar vermeleri içindir. Allah, merhamet ve lütfunun bir sonucu olarak insanlara rehberlik etmektedir. Artık insanlar kendi özgür iradeleriyle kararlarını vereceklerdir: Doğru yolu seçen kendisi için seçmiş ,doğru yoldan sapan da kendi aleyhine sapmıştır.

Verdiği bu mesajla âyet, sûrenin tamamının bir sonucu ve özeti mahiyetindedir.

İnsanlar ister kendi özgür iradeleriyle doğru yolu seçsinler isterse bu özgür iradeleriyle doğru yoldan sapsınlar Peygamber, hak bildiği bu yolda yürümeye devam edecektir:

"Ve sana vahyedilene uy ve Allah hükmünü verinceye kadar sabret. Çünkü O, hüküm verenlerin en hayırlısıdır."

11.
Hûd Sûresi

Mekke döneminin son bir yılında, Yûnus sûresinden sonra Yûsuf sûresinden önce indirilmiştir. 12, 17 ve 114. âyetlerinin Medine'de indirildiği söylenir. 123 âyettir.

Üslup ve içerik olarak Yûnus sûresinin devamı gibidir. Bu sûrede de Yûnus *sûresinde olduğu gibi başlıca tema, Allah'ın iradesinin peygamberleri aracılığıyla vahyedildiği gerçeği ve peygamberlik olgusunun geçmiş toplumlardaki tezahürüdür. Ancak bu sûrede müşriklere yöneltilen uyarılar daha şiddetlidir. Bu ise sûrenin indirildiği sıralarda müşriklerin Müslümanlara baskılarını daha da arttırdıklarını göstermektedir.*

Ayrıca Yûnus sûresinde değinilip geçilen önceki peygamberlere ilişkin kıssaların bazıları bu sûrede oldukça ayrıntılı bir şekilde anlatılmakta ve insanlar arasında cereyan eden gerçek ilişkilerin altı özellikle çizilerek bu kıssalar değişik açılardan dikkatlere sunulmaktadır.

Sûrede Hud (a.s.)'ın kıssası yer aldığından ismi de bu şekilde konmuştur. Hz. Hûd, Arap yarımadasında yetişen bir peygamberdir. Kitab-ı Mukaddes'te kendisinden söz edilmez.

Sûre hece harfleriyle başlamakta, böylece Kur'ân'ın meydan okumasına gönderme yapılmaktadır. Söz konusu harflerin hemen ardından Kur'ân'ı öven ve muarızlara meydan okuyan âyetlerin gelmesi de işbu sebepledir.

Sûrenin sonlarına doğru Allah'tan başkasına tapmaktan sakındırma, Peygamber'in uyarıcı olduğu, ölümden sonra insanların yeniden diriltilmesi, Allah'tan hiçbir şeyin gizlenemeyeceği, insanların, yaptıklarının karşılığını görecekleri gibi konular sıralanmakta ve bu konulara ışık tutan kıssalara yer verilmektedir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

الٓرٰ كِتَابٌ اُحْكِمَتْ اٰيَاتُهُ ثُمَّ فُصِّلَتْ مِنْ لَدُنْ حَك۪يمٍ خَب۪يرٍ ﴿١﴾ اَلَّا
تَعْبُدُٓوا اِلَّا اللّٰهَ اِنَّن۪ي لَكُمْ مِنْهُ نَذ۪يرٌ وَبَش۪يرٌ ﴿٢﴾ وَاَنِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ
ثُمَّ تُوبُٓوا اِلَيْهِ يُمَتِّعْكُمْ مَتَاعاً حَسَناً اِلٰٓى اَجَلٍ مُسَمًّى وَيُؤْتِ كُلَّ
ذ۪ي فَضْلٍ فَضْلَهُ وَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنّ۪ٓي اَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ كَب۪يرٍ
﴿٣﴾ اِلَى اللّٰهِ مَرْجِعُكُمْ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌ ﴿٤﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Elif-lâm-râ. Bu, öyle bir kitaptır ki her şeyi yerli yerince yapan ve her şeyden haberdar olan** (Allah) **tarafından âyetleri muhkem kılınmış, sonra da açıklanmıştır.**
2. **Allah'tan başkasına tapmayasınız diye. Ben sizin için, O'nun tarafından bir uyarıcı ve müjdeciyim.**
3. **Ve Rabbinizden bağışlanma dileyesiniz diye. Sonra da O'na tövbe edin ki belirlenmiş bir süreye kadar sizi güzel bir şekilde yaşatsın ve her iyilik yapana iyiliğinin karşılığını versin. Şayet yüz çevirirseniz kesin olarak zorlu günün azabının başınıza gelmesinden endişe ediyorum.**
4. **Dönüşünüz Allah'adır. O'nun her şeye gücü yeter.**

Âyetlerin muhkem kılınmış olmasının ne anlama geldiği konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bazıları bu ifadeyle Kur'ân'ın emir ve yasaklarının kastedildiğini, âyetlerin açıklanmış olması ifadesiyle de bu emir ve yasakların mükâfat ve cezalarının kastedildiğini söylerken bazıları muhkem kılınmasını, kendisinden sonra onun hükümlerini neshedecek bir kitabın olmamasıyla izah etmiştir. Ancak yaygın olan ve birçok müfessir tarafından tercih edilen görüş, bununla âyetlerinin sağlam olduğu, bir bozulma ve değişime maruz

kalmadığı ve onlara bâtılın karışmadığı şeklindedir. Buna göre, Kur'ân'ın lafızları sağlamdır ve anlamları da Allah tarafından açıklanmıştır. (Taberî, VI, 620-621; İbnu Kesir, II, 572; Kurtubî, IX, 5).

Sûrelerin başındaki harflerin Kur'ân'ın icazıyla ilgili olduklarına Bakara sûresinin ilk âyetinin tefsirinde dikkat çekmiştik. Burada da Kur'ân'ın Allah katından geldiği belirtilerek onun icazına gönderme yapılmıştır.

Bundan sonraki âyetlerde Kur'ân-ı Kerim'in âyetlerinin niçin muhkem kılınıp açıklandıkları, kısaca Kur'ân-ı Kerim'in indiriliş nedenleri anlatılmaktadır:

"Allah'tan başkasına tapmayasınız diye. Ben sizin için, O'nun tarafından bir uyarıcı ve müjdeciyim."

Kur'ân-ı Kerim'in indiriliş amacı, tevhit inancını pekiştirmektedir. Önceki kitapların da ilk ve temel amacı bu idi: Başkasına değil sadece Allah'a kulluk etmek. Önceki kitapların mensupları bu amacı yitirdiler. İnananlara rehberlik olsun diye Kur'ân-ı Kerim'de önceki kitap mensuplarının bu amaçtan sapmaları; müşrik Arapların Allah'a ortak koşma şekilleri, ortak koşmalarının altında yatan neden ve bakış açıları ayrıntılı bir şekilde dile getirilmektedir. Ta ki iman edenler bu yollara sapmasınlar. Bu sebeple Müslümanların, şirk unsurlarını bizzat Kur'ân-ı Kerim'den öğrenmeleri gerekir.

Peygamber'in görevi Allah'tan gelen vahyi insanlara tebliğ etmektir; yoksa insanları gelen vahye inanmaya zorlamak değildir. Peygamber, iman eden ve iyilik yapanları mükâfatla müjdelediği için beşir/müjdeleyici ve inanmayanlarla kötülük işleyenleri Allah'ın azabı konusunda uyardığı için de nezir/uyarıcı olarak nitelendirilmiştir.

"Ve Rabbinizden bağışlanma dileyesiniz diye. Sonra da O'na tövbe edin ki belirlenmiş bir süreye kadar sizi güzel bir şekilde yaşatsın..."

Kur'ân'ın indiriliş amaçlarından biri insanların Allah'tan bağışlanma dilemelerini ve tövbe etmelerini sağlamaktır. Allah'tan bağışlanma dilemek anlamına gelen istiğfar ile tövbenin aynı anlamda olduğunu söyleyenler olmuştur. Buna göre, burada istiğfar geçmiş günahlardan bağışlanma dilemeyi; yani geçmiş günahlar için tövbe etmeyi, tövbe ise gelecekte işlenecek günahlar için bağışlanma dilemeyi anlatmaktadır. Bazıları ise kelimelerin sözlük anlamlarını göz önünde bulundurarak istiğfarın, geçmiş günahlardan bağışlanma dilemeyi; tövbenin ise Allah'a itaate yönelmeyi ifade ettiğini söylemişlerdir.

Müfessirler, **"belirlenmiş bir süreye kadar"** sözüyle ölümün kastedildiğini söylemektedir. Buna göre, Allah'tan bağışlanma dileyerek O'na itaate yö-

nelenlere yüce Allah bu dünya hayatında da mutlu bir hayat sürmelerini sağlayacaktır. Dünya hayatıyla ilgili emir ve yasakların öncelikli amacı, dünya hayatında adalet kurallarına dayalı, insanların hak ve hukuklarının gözetildiği, bireylerin birbirlerine destek olduğu ve birbirlerini sevdiği ve gözettiği mutlu bir toplumun kurulup bunun devam ettirilmesidir.

Günümüz müfessirlerinden Mevdûdî âyetin bu kısmının tefsirinde şöyle bir değerlendirme yapmaktadır: "*Buradaki güvence, şeytanın bu dünyaya tapan akılsızların kalbine, 'dindarlık, gerçi insanı Ahiret'te felaha ulaştırır ama dünya hayatını harap eder' şeklindeki batıl fikrini bertaraf etmek için verilmiştir. Allah mü'minleri temin etmektedir ki rahmet ve bereketini kendisinden korkan insanlar üzerinde tecelli ettirecek, onları mutluluk ve barış içinde yaşatacak, onurlandıracak ve her yerde saygın kılacaktır. Aynı şey Nahl: 97'de de biraz farklı biçimde zikredilmiştir: 'Erkek olsun, kadın olsun, mü'min olarak kim salih bir amelde bulunursa hiç şüphesiz biz onu güzel bir hayatla yaşatırız ve onların karşılıklarını yaptıklarının en güzeliyle muhakkak veririz.' Böylece Allah, şeytan ve bağlılarının, dindarlığın hakkı ve doğruluğu seçenleri kaçınılmaz olarak ızdıraba, belaya ve zorluklara sürüklediği yolundaki teorisini kesin biçimde reddetmektedir. Ve temin etmektedir ki O kendisine inanıp doğru yaşayanların hayatını hem bu dünyada hem de ahirette felaha ulaştıracaktır. Bilinen bir tecrübedir; gerçek ruh huzurunu tadanlar, onurlu ve saygın bir hayat yaşayanlar, yalnızca Allah'tan korkanlar, nefsini temizleyenler, iş ve ilişkilerinde dürüst ve cömert olanlar, günahlardan uzak bulunanlardır.*" (Mevdûdi, II, 350-351).

Buradaki *mutlu hayat vaadi* tek tek bireyler ile değil, daha çok iman eden toplumla ilgili olduğunu düşünmek daha yerinde olur.

Allah'ın emirlerine uyanların asıl mükâfatı ise öbür hayattadır. Emirlerine karşı çıkanların asıl cezaları da yine orada olacaktır.

"Dönüşünüz Allah'adır. O'nun her şeye gücü yeter."

İnsanlara yaptıklarının karşılığının verileceği günde, yani mahşer gününde dönüş Allah'adır. Allah orada insanları hesaba çekecek ve emirlerine karşı gelenleri çetin bir azapla cezalandıracaktır. İtaat edenleri ise mükâfatlandıracaktır. Her şeye güç yetiren Allah'ın gücü buna da yeter.

İnsanları hesaba çekecek ve onlara ceza yahut mükâfat verecek olan Allah'tır. Ne müşriklerin taptıkları o putların, ne bir peygamberin ve ne de meleklerin insanları hesaba çekme ve onlara ceza yahut mükâfat verme yetkisi vardır.

أَلَا إِنَّهُمْ يَثْنُونَ
صُدُورَهُمْ لِيَسْتَخْفُوا مِنْهُ ۚ أَلَا حِينَ يَسْتَغْشُونَ ثِيَابَهُمْ يَعْلَمُ
مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ ۚ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٥﴾
وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا وَيَعْلَمُ مُسْتَقَرَّهَا
وَمُسْتَوْدَعَهَا ۚ كُلٌّ فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ﴿٦﴾ وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ
السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ
لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا ۗ وَلَئِنْ قُلْتَ إِنَّكُمْ مَبْعُوثُونَ
مِنْ بَعْدِ الْمَوْتِ لَيَقُولَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَٰذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ
﴿٧﴾ وَلَئِنْ أَخَّرْنَا عَنْهُمُ الْعَذَابَ إِلَىٰ أُمَّةٍ مَعْدُودَةٍ لَيَقُولُنَّ
مَا يَحْبِسُهُ ۗ أَلَا يَوْمَ يَأْتِيهِمْ لَيْسَ مَصْرُوفًا عَنْهُمْ وَحَاقَ بِهِمْ
مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٨﴾

5. Bilesiniz ki onlar, O'ndan gizlenmek için iki büklüm olurlar. Bilesiniz ki O, onlar örtülerine bürünürlerken neyi gizlediklerini ve neyi açığa vurduklarını bilir. O, kalplerin içindekilerini bilir.

6. Yerde yürüyen hiçbir hayvan yoktur ki rızkı Allah'a ait olmasın ve O, her birinin karar kıldığı yeri de gittiği yeri de bilir. Bunların hepsi apaçık bir kitaptadır.

7. Hanginiz daha iyi davranacak diye sizi sınamak için arşı su üstünde iken gökleri ve yeri altı günde yaratan O'dur. Onlara, "Siz öldük-

ten sonra tekrar diriltileceksiniz" dersen o inkâr edenler, "Bu, apaçık bir sihirden başka bir şey değildir" diyecekler.

8. **Uğrayacakları azabı belirlenmiş bir zamana kadar ertelersek, "Ona engel olan nedir ki?" derler. Bilin ki azabın kendilerine gelip çattığı gün artık onlardan geriye çevrilmez. Ve o alay ettikleri şey de kendilerini çepeçevre kuşatmış olur.**

Kimler kendilerini gizlemeye çalışıyordu? Münafıklar mı yoksa müşrikler mi? Kimden kendilerini gizlemeye çalışıyorlardı? Allah'tan mı yoksa Peygamber'den mi? Niçin kendilerini gizlemeye çalışıyorlardı? Utanılacak bir şey yaptıkları için mi, Peygamber'e olan kinleri sebebiyle kendisiyle karşılaşmamak için mi yahut Kur'ân'ı duymamak için mi?

Bu konuda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bizim anladığımız, iki büklüm olarak ve örtülere bürünerek Allah'tan birtakım şeyleri gizleyeceklerini sanmalarıdır. İnsan birtakım şeyleri gizleme çabasında olunca psikolojik olarak böyle davranışlar sergiler. Söz konusu davranışlar; bilinçli olarak yapılan davranışlar değildir.

Allah'tan birtakım şeylerin gizlenebileceğine nasıl inanabiliyorlardı? Bilinçli olarak böyle inandıklarını söylemek zordur. Burada anlatılan bilinçli olarak ve tasarlanarak, doğruluğu ölçülüp biçildikten sonra yaptıkları davranışlar değildir. Allah'ı hakkıyla takdir etmemekten ve Allah inancını diri ve güçlü bir şekilde taşımamaktan kaynaklanan davranışlardır. İşte âyet, Allah'tan hiçbir şeyin gizlenemeyeceğini ve herkesin bu bilinci sürekli diri tutması gerektiğini anlatmaktadır. Allah, gizli ve açık yapılanları bildiği gibi kişinin, içinde sakladığı niyetlerini de bilir.

"Yerde yürüyen hiçbir hayvan yoktur ki rızkı Allah'a ait olmasın ve O, her birinin karar kıldığı yeri de gittiği yeri de bilir. Bunların hepsi apaçık bir kitaptadır."

Âyet, bir önceki âyette anlatılanı pekiştirmektedir. Allah'tan hiçbir şey gizlenemez. O, kendisinden birtakım şeyleri gizleme çabası içerisinde olanlar dâhil yeryüzünde dolaşan, muhakemeden yoksun ve bu sebeple de çaresiz olan hayvanların rızkını bile vermekte, yapıp ettiklerini; nereye gittiklerini, nerede durduklarını, ne yiyip ne içtiklerini, nerede yaşayıp nerede öldüklerini, hâsılı geçmişlerini ve geleceklerini hiçbir ayrıntı dışarıda kalmaksızın hepsini bilmektedir. Zaten bütün bunlar O'nun takdir ve yaratmasıyla gerçekleşmektedir ve bütün bunlar, kader defterinde açık bir şekilde yazılı bulunmaktadır. Hayvanların bu gibi durumlarını bilen Allah, sınamak için yarattığı insanların içlerinde gizlediklerini elbette bilir.

“Hanginiz daha iyi davranacak diye sizi sınamak için arşı su üstünde iken gökleri ve yeri altı günde yaratan O’dur…”

Yüce Allah gökleri ve yeri yaratmazdan önce Arş’ı su üzerinde idi. Yani göklerle yer yaratılmazdan önce Arş yaratılmıştı. Arş’ın yaratılmasından sonra su yaratılmış, bilahare de altı günde/evrede gökler ve yer yaratılmıştır.

Bu tür gaybî konularda benimsediğimiz yol, onlara öylece inanmak, tahmini yorumlara sapmamaktır. Bu sebeple Arş’ın mahiyeti neydi? Arş ve su arasında bir boşluk var mıydı? Su, evren boşluğunun tamamını kapsıyor muydu, kapsamıyor muydu türü sorulara cevap arama ihtiyacı duymuyoruz. Bu konularda birtakım rivayetler nakledilmişse de söz konusu rivayetler de inanç konularında güvenilecek düzeye ulaşmamışlardır.

Âyette göklerle yerin insanların sınanmaları için yaratıldıkları anlatılmaktadır. Şayet bu evrende sınanacak bir varlık, yani insan yaratılmamış olsaydı, evren de boşuna yaratılmış olurdu. O halde evrende olup biten her şey, şu veya bu şekilde insanın sınanmasıyla ilgilidir.

“Onlara, “Siz öldükten sonra tekrar diriltileceksiniz” dersen o inkâr edenler, “Bu, apaçık bir sihirden başka bir şey değildir” diyecekler.”

Arap dilinde sihir, olmayan bir şeyi olmuş göstermek, gözü yanıltarak hayal görmesini sağlamak gibi anlamlarda kullanılır. Yaygın anlamlarından biri ise söz söyleme sanatıyla ilgilidir. Güzel ve etkileyici ifadelerle muhatabı yanıltarak gerçek olmayan bir şeyi ona kabul ettirme başarısını gösteren söz için de sihir kelimesi kullanılır. Sihrin bu anlamları göz önünde bulundurulduğunda Peygamber’in ölümden sonra dirilişten söz etmesine karşılık bunun sihir olduğunu söylemek sûretiyle, olmayan bir şeyle insanları aldatıp korkuttuğunu kastettikleri anlaşılmaktadır. Sihir nasıl gerçekliği olmayan bir şey olup insanları etkisi altına alıyorsa Muhammed’in ahiret ve ceza ile ilgili söylediklerinin de gerçekliği yoktur; ama insanları etkilemektedir.

“Uğrayacakları azabı belirlenmiş bir zamana kadar ertelersek “Ona engel olan nedir ki?” derler…”

Toplumların cezalandırılmaları da kurallara bağlıdır. O kurallar gerçekleşince cezalandırılırlar. Peygamberlerin görevlerinden biri, dünyevi ve uhrevi tehlikelere karşı insanları uyarmaktır. Peygamberimiz de müşrikleri bu konularda uyarmıştır. Ne var ki müşrikler, bu uyarılara karşı inatla karşı koymuş, hatta bu uyarıları alaya almışlardır. Burada onların bu tavrı anlatılmaktadır. “*Böyle bir cezalandırma varsa haydi gerçekleşsin, ne diye erteleniyor ki*” demişlerdir. Ama Allah’ın bütün eylemleri kural ve kaidelere bağlıdır, rastgele değildir. Merhametinin bir gereği olarak insanlara mühlet verir. Eylemlerinin kural ve

kaidelere bağlı olması, kural ve kaidelerin dışına çıkma gücüne sahip olmaması nedeniyle değildir. Bilakis söz konusu kural ve kaideleri koyan kendisidir.

Peygamberler ve onların yolunu takip edenler tekrar tekrar iman etmeyenleri uyarır ve onlara gerçekleri anlatırlar. Cezalandırılmalarının zamanı gelmiş ve cezalandırılma kuralları tam olarak gerçekleşmişse artık cezalandırmaya engel olacak bir güç yoktur.

وَلَئِنْ أَذَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنَّا
رَحْمَةً ثُمَّ نَزَعْنَاهَا مِنْهُ إِنَّهُ لَيَئُوسٌ كَفُورٌ ﴿٩﴾ وَلَئِنْ
أَذَقْنَاهُ نَعْمَاءَ بَعْدَ ضَرَّاءَ مَسَّتْهُ لَيَقُولَنَّ ذَهَبَ
السَّيِّئَاتُ عَنِّي إِنَّهُ لَفَرِحٌ فَخُورٌ ﴿١٠﴾ إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ ﴿١١﴾

9. Şayet insana tarafımızdan bir nimet tattırır sonra da onu geri alırsak kesinlikle o, son derece ümitsiz ve son derece nankördür.

10. Başına gelen bir sıkıntıdan sonra kendisine bir nimet tattırırsak, "Kötülükler gitti başımdan" der. Kuşkusuz o şımarıktır, kibirlidir."

11. Ancak sabreden ve salih amel işleyenler hariç; onlar için bir bağışlanma ve büyük bir mükâfat vardır.

İlk iki âyette insanda var olan çarpık bir psikolojiden söz edilmektedir. Buna göre kendisine verilmiş nimetleri yitirdiğinde hemen ümitsizliğe kapılır ve nankörlük eder. Uğradığı felaketler üzerinden kalktığında ise bir daha bu tür felaketlere uğramayacağını sanır. Sebepleri üzerinde düşünmez, ibret almaz ve gururlanıp şımarır.

İnanan-inanmayan her insanın yapısında bu çarpık psikoloji var mıdır? Genelde müfessirler bunun, inanmayanların psikolojisi olduğunu söyler. *"İnsan çok cahildir"*, *"insan çok zalim ve nankördür"* gibi Kur'ânî ifadelerle ve bu

gibi âyetlerde geçen *insan* kelimesiyle inanmayan kimselerin kastedildiğini belirtirler.

Bu tür ifadelerin, inanmayanların anlatıldığı bir siyakta gündeme getirildiği doğrudur. Ancak ne diye inananları da inanmayanları da kapsayan *insan* kelimesi kullanılmıştır? Bizce bu tür kullanışlar, inansın veya inanmasın insan cinsinin olumlu niteliklerinin yanında olumsuz yönlerinin de bulunduğunu anlatan ifadelerdir. Belki fert olarak herkeste bunların tezahür etmediği ve bunların genel anlamda insanların nitelikleri olduğu ileri sürülebilir; ama potansiyel olarak her insanda bu tür eğilim ve nitelikler vardır. Belki şöyle söylemek daha tutarlıdır: İnanmayan insanlarda bunların tezahürleri çok daha belirgindir ve üst düzeydedir. Elbette Allah'ın her şeyin yaratıcısı olduğuna, gücünün ve ilminin sınırsızlığına vs. gibi Allah'a iman etmenin kapsadığı hususlara ve insanın Allah karşısında son derece âciz ve bilgisinin de Allah'ın bilgisi karşısında son derece dar ve eksik olduğuna iman etmek, potansiyel olarak insanda mevcut olan bu olumsuzlukları törpüler ve onu itidal çizgisine yaklaştırır; ama bütünüyle yok edemez. İnsanın imanı kuvvetlendikçe bu olumsuzluklar kendisinde zayıflar, imanı zayıfladıkça da potansiyel olarak kendisinde bulunan bu olumsuzluklar kuvvet bulur.

Âyetin devamında iman eden ve salih amel işleyenlerin bu olumsuz çarpık psikolojinin dışında oldukları ifade edilirken insan olarak onlarda söz konusu psikolojinin olmadığı değil törpülenip itidal çizgisine çekildiğini anlamak gerekir. Hatta onlarda da bazen bunun tezahürleri görülebilir. Ardından inanmış olan kimseler için bir bağışlanmadan söz edilmiş olması, bu anlattıklarımızı desteklemektedir. Değilse ne diye bir bağışlanmadan söz edilmektedir? Denebilir ki söz konusu olumsuzluklar inanmayanlarda kalıcı ama iman edenlerde arızidir, bazı dönemlerde ve belli ölçülerde geçici olarak ortaya çıkar.

فَلَعَلَّكَ تَارِكٌ بَعْضَ مَا يُوحٰٓى اِلَيْكَ وَضَٓائِقٌ بِه۪ صَدْرُكَ
اَنْ يَقُولُوا لَوْلَٓا اُنْزِلَ عَلَيْهِ كَنْزٌ اَوْ جَٓاءَ مَعَهُ مَلَكٌۜ
اِنَّمَٓا اَنْتَ نَذ۪يرٌۜ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ وَك۪يلٌ ﴿١٢﴾

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرٰيهُ قُلْ فَأْتُوا بِعَشْرِ سُوَرٍ مِثْلِهِ مُفْتَرَيَاتٍ
وَادْعُوا مَنِ اسْتَطَعْتُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٣﴾
فَاِلَّمْ يَسْتَجِيبُوا لَكُمْ فَاعْلَمُوا اَنَّمَا اُنْزِلَ بِعِلْمِ اللّٰهِ وَاَنْ لَا اِلٰهَ
اِلَّا هُوَ فَهَلْ اَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴿١٤﴾ مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا
وَزِينَتَهَا نُوَفِّ اِلَيْهِمْ اَعْمَالَهُمْ فِيهَا وَهُمْ فِيهَا لَا يُبْخَسُونَ
﴿١٥﴾ اُولٰئِكَ الَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ اِلَّا النَّارُ وَحَبِطَ
مَا صَنَعُوا فِيهَا وَبَاطِلٌ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٦﴾

12. **"Kendisine bir hazine indirilmeli veya kendisiyle birlikte bir melek gelmeli değil miydi?" demelerinden dolayı ihtimal ki ruhun daralıyor ve sana vahyolunanın bir kısmını** (tebliğ etmekten) **vazgeçeceksin; ama sen sadece bir uyarıcısın. Her şeye vekil olan ise Allah'tır.**

13. **Yoksa "Onu uydurdu" mu diyorlar. De ki: "O halde onun gibi uydurulmuş on sûre getirin. Doğru söylüyorsanız Allah'tan başka yardıma çağırabileceklerinizi de çağırın."**

14. **Size cevap veremiyorlarsa artık şunu anlayın: O, Allah'ın ilmiyle indirilmiştir ve O'ndan başka ilâh yoktur. Artık Müslümansınız değil mi?**

15. **Dünya hayatını ve onun şatafatını isteyen herkese orada çabalarının karşılığını veririz ve onlara haksızlık yapılmaz.**

16. **Fakat onlar öyle kimselerdir ki ahirette onlar için ateşten başkası yoktur. Yaptıkları şeyler orada boşuna gitmiştir. Zaten yaptıklarının hepsi batıl idi.**

Burada Peygamber (s.a.v.) bir yandan inkâr edenlerin etkisinde kalmaması için uyarılırken diğer yandan görevini yine eskisi gibi sadakatle yerine getirmesi konusunda uyarılmaktadır.

Müşrikler özellikle ölümden, ölümden sonraki dirilişten, İslâm'a uymayanların ahirette cezalandırılmalarından, putperestliklerinden, putperestliklerinin aşağılanmasından ve taptıkları putların karalanmasından hoşlanmıyorlardı. Bu sebeple işi yokuşa sürüyor ve Peygamber'den, peygamberliğinin ispatı konusunda birtakım isteklerde bulunuyorlardı. İlk âyette isteklerinden ikisi dile getirilmektedir. Bunlardan biri kendisine Allah tarafından bir hazine indirilmesi, diğeri ise kendisiyle birlikte bir meleğin gelip onun bir peygamber olduğunu söylemesidir.

Onlar için servet sahibi olmak çok önemli bir şeydi. Günümüz anlayışında olduğu gibi o zaman da kişinin ne kadar serveti çok ise o kadar önemli bir kişi kabul ediliyordu. Yine din ve peygamberlik gibi konular gündeme gelirken zihinlerine esrarengiz olağanüstülükler geliyordu. Belki de bu isteklerinin temelinde bu zihniyet yatıyordu.

Kuşkusuz, bu isteklerini yerine getirmek Allah için gayet basit bir şeydi. Ama yüce Allah, benzeri olağanüstülüklerle ilgili isteklerinin tamamını reddetmiş, Peygamber'in peygamberliğinin ispatı olarak Kur'ân'ı ileri sürmüştür. Çünkü İslâmiyet belli bir dönemin ve belli bir yörenin dini değildir. Bu tür mucizeler belli bir dönem için ve belli bir bölgeye gönderilmiş önceki peygamberlerin mucizeleridir. Son Peygamber'in peygamberliğinin ispatı, bir nesilden diğerine aktarılabilen ve yeryüzünün her tarafına taşınabilen bir mucize olmalıydı. Çünkü o, bütün insanlara gönderilmiştir.

İster Kur'ân-ı Kerim'in indiği dönemden öncesini anlatan âyetler olsun ister Kur'ân-ı Kerim'in indiği dönemdeki olayları anlatan âyetler olsun mutlaka sonraki dönemlerde yaşayanlara da bu âyetlerin anlatacakları vardır. O halde bu âyetlerin de günümüze anlatacakları şeyler olmalıdır:

Müşriklere hâkim olan materyalist bakış açısı günümüz toplumlarında da yaygındır. Büyük adam olmanın ölçüsü, kişinin sahip bulunduğu servetle ölçülür hale gelmiştir.

Yine din denilince toplumun büyük kesiminin zihnine olağanüstü esrarengizlikler gelmektedir. Oysa din, hayatı düzenlemek üzere gelmiştir.

Peygamber (s.a.v.), müşriklerin baskıları karşısında neredeyse kendisine vahiy edilenin bir kısmını dile getirmez duruma düşecekti. Ama Allah kendisini uyardı; o da kendisine vahyedenleri tebliğ etmeye devam etti. Ne yazık ki günümüzde Müslümanların, hatta günlük dinî görevlerini yerine getiren gü-

nümüz ifadesiyle dindarların pek çoğu İslâm'ın bazı hükümlerinin artık geçmişte kaldığını ve bunları dile getirmenin doğru olmadığını söyleyebilmektedir.

Topluma din anlatılırken kimi öncelikleri hesaba katmanın gerekliliği elbette yerinde bir davranıştır. Nitekim Kur'ân-ı Kerim de peyderpey indirilmiş, bazı hükümler ertelenmiş ve bazıları da tedrici bir yolla gelerek toplumun onları suhuletle kabullenmesi sağlanmıştır. Atılan her bir adım bir sonraki adımın mukaddimesi şeklindeydi. Dinin bazı hükümlerinin iyi niyetle bile olsa suskunlukla geçiştirilmesi, anlatılan şekilde bir din anlayışının yerleşmesine neden olabilir. Nitekim günümüzde böyle bir din anlayışı dindar kesime de büyük ölçüde hâkim olmaya başlamıştır. Din anlatımında tedriciliğe riayet etmek gereklidir; ama dinin yanlış ve eksik anlaşılmasını ortaya çıkaracak bir tedricilik anlayış ve anlatımından uzak durmak gerekir. Kısacası tedriciliğe riayet edilirken dinin diğer yönlerini küçültücü veya dışlayıcı ifadeler kullanılmamalıdır.

Âyetin sonunda Peygamber (s.a.v.)'e, asıl görevinin, insanlara Allah'tan gelen vahyi tebliğ etmek ve onları uyarmak olduğu hatırlatılmakta, bunun dışındaki hususları Allah'a havale etmesi gerektiği anlatılmaktadır. Günümüz Müslümanlarının yapacağı şey de budur.

"Yoksa "Onu uydurdu" mu diyorlar. De ki: "O halde onun gibi uydurulmuş on sûre getirin. Doğru söylüyorsanız Allah'tan başka yardıma çağırabileceklerinizi de çağırın."

Yukarıda da değinmiştik, inanmayanların tabiat kanunlarını tersyüz etme şeklindeki mucize isteklerinin tamamı reddedilmiş ve buna karşın Kur'ân-ı Kerim'in kendisi ileri sürülmüştür. Kur'ân'ın tamamına benzer getirmeleri yahut peygamber gibi felsefe, şiir, hitabet gibi konularla ilgilenmemiş birinden bir sûresine benzeri getirilmesi istenmişti. Burada da şöyle denmektedir: Muhammed bu Kur'ân'ı Allah tarafından almamış, kendisi uydurmuş diyorsanız, aranızda felsefe, şiir, hitabet gibi konularla ilgilenenler var; Allah'a ve bu Kur'ân'a inanmayanların tamamı, hepiniz bir araya gelin ve benzeri uydurulmuş on sûre getirin. (Ebu Zehra, VII, 3679). Kur'ân-ı Kerim o gün Araplara meydan okuduğu gibi bugün de inanmayanların tamamına meydan okumayı sürdürmektedir. O halde Kur'ân, Allah katından olduğuna dair somut bir delil ortaya koymakta ve muhaliflerini bu delile karşı koymaya çağırmaktadır.

Böyle bir işte Allah'ın kendilerine yardım etmeyeceği ortada iken **"Allah'tan başka yardıma çağırabileceklerinizi de çağırın"** denilmesi, bu Kur'ân'ın ancak Allah tarafından ortaya konulabileceğine işaret etmek için olmalıdır. Çünkü hemen sonra gelen âyette, **"Size cevap veremiyorlarsa ar-**

tık şunu anlayın: O, Allah'ın ilmiyle indirilmiştir ve O'ndan başka ilâh yoktur. Artık Müslümansınız değil mi?" denilerek bu Kur'ân'ın Allah'ın ilminin bir sonucu olduğu anlatılmaktadır.

Anlatımdan anlaşılan, *"Artık Müslümansınız değil mi?"* hitabı Müslümanların kendilerinedir. Yani İslâm dininde karar kılıyor musunuz? İhlâs ile Allah'a teslim oluyor, şüphe ve tereddütleri bir yana bırakıp Peygamber'le didişmekten vazgeçerek selamet yoluna giren halis, muhlis, mü'min ve muvahhit olmaya kararlı mısınız?

Dünyada lüks ve ihtişam içinde yaşayan bunca kâfir var. *"Bunlar bu kadar malı mülkü nereden buluyor?"* diye bir şüphe akla gelecek olursa şunu da bilmelisiniz ki: *"Dünya hayatını ve onun şatafatını isteyenlere bu dünya hayatında çabalarının karşılığını veririz ve onlara haksızlık yapılmaz."* Kişinin çabası ve niyeti dünya nimetleri olur ve hep buna çalışırsa dünyada amellerinin karşılığını kendisine öderiz, ne kadar çalışmış ve neyi hak etmişse eksiksiz veririz. O bu dünyada hiç mağdur edilmez. Yani hakkı yenmez, emek ve çalışmasının bedelinden hiç bir şey eksik verilmez, bekletilmez ve ertelenmez. Herkes emeğinin karşılığını bu dünyada muhakkak alır. Hâsılı ulûhiyetin şanı, kullarının istediklerini çalıştıklarından daha aşağı olmamak üzere vermeyi gerektirir. (Elmalılı, IV, 2771).

"Fakat onlar öyle kimselerdir ki ahirette onlar için ateşten başkası yoktur. Yaptıkları şeyler orada boşuna gitmiştir. Zaten yaptıklarının hepsi batıldı."

Çaba ve himmetlerini bütünüyle dünya hayatına yöneltmiş olanlar, çabalarının karşılığını dünya hayatında almışlardır ve ahirete hiçbir şey kalmamıştır. Onlar için ahirette sadece cehennem vardır. Çünkü sadece dünya hayatını hedef almışlar ve ahiret için bir şey hazırlamamışlardır. Başkalarının hakkını yemiş, en önemlisi kendilerini yaratana karşı gelmişlerdir.

Kuşkusuz dünya hayatından yararlanan ve nimetlerinden istifade eden fakat bunu yaparken başkasının haklarına tecavüz etmeyen ve harama bulaşmayan, kısaca kendisini yaratan Allah'ı tanıyan ve O'nun emir ve yasaklarını gözetmiş olan kişi, sırf dünya nimetlerinden yararlanmış diye ahirette cezalandırılmaz. Rabbine şükretmişse dünya için yaptığı çalışma için bile mükâfat alır.

Âyetler Peygamber dönemiyle sınırlı olmamakla birlikte öyle anlaşılıyor ki Peygamber döneminde ona karşı çıkanlar, dünyada birtakım başarılar elde etmiş olmalarını Allah'ın yolu üzere olduklarına ve Allah'ın kendilerine destek olduğuna bir gerekçe olarak ileri sürüyorlardı. Aynı bakış açısı o günün inkârcıları arasında olduğu gibi günümüz inkârcıları arasında da vardır. Nitekim günümüz İslâm âleminde, maddi alanlarda Müslümanlardan ileride olan

Batı âleminin hayat felsefelerini, hukuk ve ahlâkını, sosyal hayatlarını, hayatla ilgili bütün kural, düşünce ve değerlerini İslâm'ın kural ve değerlerinden üstün tutanlar pek çoktur. İşte burada âyetler, dünya hayatında birtakım başarılar elde etmenin her alanda gerçek üzere olma anlamı taşımadığını; Allah'ın adaletinin bir gereği olarak dünya için çalışanlara, sadece dünya hayatı için çalışıyor olsalar bile gayretlerinin karşılığını bu dünya hayatında alacaklarını haber vermektedir.

أَفَمَنْ كَانَ
عَلَى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّهِ وَيَتْلُوهُ شَاهِدٌ مِنْهُ وَمِنْ قَبْلِهِ كِتَابُ
مُوسَى إِمَامًا وَرَحْمَةً أُولَئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَمَنْ يَكْفُرْ بِهِ
مِنَ الْأَحْزَابِ فَالنَّارُ مَوْعِدُهُ فَلَا تَكُ فِي مِرْيَةٍ مِنْهُ
إِنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٧﴾

17. **Rabbinden açık bir delil üzere olan, bunu da Rabbinden bir şahit takip eden, ayrıca kendinden önce bir önder ve bir rahmet olarak Musa'nın kitabı da kendisini teyit eden** (sadece dünya hayatının şatafatını isteyen kimse) **gibi midir? Hayır, işte bu kimseler ona** (Kur'ân'a) **iman ediyor. Çeşitli gruplardan inkâr edenlerin varacağı yer ise ateştir. O halde sakın ondan şüphen olmasın. O, Rabbinden gelen gerçektir. Ne var ki insanların çoğu iman etmez.**

İman edenle iman etmeyen arasında bir mukayese yapılıyor ve ikisinin asla bir olamayacakları anlatılıyor. Çünkü iman eden kişi Rabbinden açık bir delil üzeredir. Rabbinden açık bir delil üzere oluşu, Allah'ın kendisine verdiği aklı kullanmasıdır.

İman eden kimse aklını kullandığı gibi Rabbi tarafından bir delili de vardır. Çünkü **"Bunu da Rabbinden bir şahit takip eden"** ifadesiyle Kur'ân kastedilmektedir. Allah tarafından olduğu, 13. âyetteki meydan okumayla sübut bulmuştu. İşte bu Kur'ân, iman eden kimsenin lehine delildir ve onu desteklemektedir.

Akıl ve Allah tarafından indirilmiş olduğu kesinleşmiş olan Kur'ân'ın ya-

nında **"daha önce gelmiş olan Musa'nın rehber ve rahmet olan kitabı"** yani Tevrat da iman eden kimseyi desteklemektedir. Çünkü Tevrat Allah'ın birliğini savunmakta, dünya hayatının şatafatının peşine takılıp ahireti ihmal etmenin doğru bir davranış olmadığını anlatmakta ve ayrıca Hz. Muhammed'in peygamberliğini haber vermekte, ona iman edecek olanların hak yolda olacaklarını söylemektedir. Şimdi bunca delili bulunan mü'min kimse ile akıldan ya da Allah katından bir delili bulunmayan ve kendisini dünya hayatının süs ve şatafatına kaptırmış olan kimse bir olur mu?

O halde Ey Muhammed, dünya hayatının süs ve şatafatına çağıranlara aldanarak imana çağıran bu Kur'ân konusunda sakın şüpheye düşmeyesin. İnsanların çoğu inanmasa da sen bu Kur'ân'a şeksiz şüphesiz iman et ve ona sarıl.

وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًاۜ اُو۬لٰٓئِكَ يُعْرَضُونَ
عَلٰى رَبِّهِمْ وَيَقُولُ الْاَشْهَادُ هٰٓؤُ۬لَٓاءِ الَّذ۪ينَ كَذَبُوا عَلٰى رَبِّهِمْۚ
اَلَا لَعْنَةُ اللّٰهِ عَلَى الظَّالِم۪ينَۙ ﴿١٨﴾ اَلَّذ۪ينَ يَصُدُّونَ عَنْ سَب۪يلِ اللّٰهِ
وَيَبْغُونَهَا عِوَجًاۜ وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ ﴿١٩﴾
اُو۬لٰٓئِكَ لَمْ يَكُونُوا مُعْجِز۪ينَ فِي الْاَرْضِ وَمَا كَانَ لَهُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ
مِنْ اَوْلِيَٓاءَۢ يُضَاعَفُ لَهُمُ الْعَذَابُۜ مَا كَانُوا يَسْتَط۪يعُونَ
السَّمْعَ وَمَا كَانُوا يُبْصِرُونَ ﴿٢٠﴾ اُو۬لٰٓئِكَ الَّذ۪ينَ خَسِرُٓوا
اَنْفُسَهُمْ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٢١﴾ لَا جَرَمَ اَنَّهُمْ
فِي الْاٰخِرَةِ هُمُ الْاَخْسَرُونَ ﴿٢٢﴾ اِنَّ الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ وَاَخْبَتُٓوا اِلٰى رَبِّهِمْۙ اُو۬لٰٓئِكَ اَصْحَابُ الْجَنَّةِۚ هُمْ ف۪يهَا

خَالِدُونَ ﴿٢٣﴾ مَثَلُ الْفَرِيقَيْنِ كَالْأَعْمٰى وَالْأَصَمِّ وَالْبَصِيرِ وَالسَّمِيعِ

هَلْ يَسْتَوِيَانِ مَثَلًا أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٢٤﴾

18. Allah adına bir yalan uydurandan daha zalim kimdir? Onlar Rablerinin huzuruna çıkarılırlar ve şahitler: "Rablerine karşı yalan söyleyenler işte bunlardır. Bilesiniz ki Allah'ın laneti zalimlerin üzerinedir" derler.

19. Onlar, Allah'ın yolundan alıkoyuyor, onu eğri göstermek istiyorlar. Onlar, ahireti inkâr edenlerin kendileridir.

20. İşte onlar, yeryüzünde aciz bırakacak değillerdir. Allah'a karşı onları kurtaracak dostları da yoktur. Onlara kat kat azap verilecektir. Çünkü hem (gerçeği) **işitmeye tahammülleri yoktu hem de** (onu) **görmüyorlardı.**

21. İşte kendi kendilerini hüsrana uğratıp ziyana düşenler onlardır. Şimdi uydurdukları şeyler de onlardan uzaklaşıp kaybolmuştur.

22. Ahirette en çok hüsrana uğrayacak olanlar elbette bunlardır.

23. İman edip salih amel işleyen ve Rablerine gönülden bağlı olanlara gelince, işte onlar cennet ehlidir ve orada ebedi kalacaklardır.

24. Bu iki grup, kör ve sağıra kıyasla gören ve işitene benzerler. Hiç bunlar bir olur mu? Artık ibret almaz mısınız?

Allah'ın indirmediği bir sözü veya hükmü Allah'a izafe eden kimse yalan yere Allah'a iftira etmiş olur. (Baydavî, I, 228). 13. âyette anlatıldığı üzere Müşrikler Peygamber'i, Kur'ân'ı uydurmakla böylece Allah'a iftira etmekle suçlamışlardı. Burada, asıl Allah'a iftira edenlerin kendileri oldukları dile getirilmektedir. Peygamber, Allah'a iftira etmenin ne denli büyük bir zulüm olduğunu gayet iyi bilir. Fakat Allah'a asıl iftira edenler, hakkında herhangi bir delil bulunmadığı halde başkasını O'na ortak koşanlardır. Ahirette insanlar hesaba çekildiklerinde, Allah'a iftira etmiş olanlar bu durumlarını gizleyemeyecek; ama Allah, adaletinin bir gereği olarak onların iftira ettiklerine dair şahitlerin şahitliklerini dinleyecektir. Melekler ve onların iftiralarına şahit olan kimseler, **"Rableri aleyhine yalan söyleyenler işte bunlardır"** diyeceklerdir.

İslâm'a ve onun Peygamber'ine inanmamak bir suçtur; ama İslâm'a engel

olmaya çalışmak ve onu insanların gözünden düşürmeye gayret etmek elbette ilave bir suçtur.

Allah dilerse bu dünya hayatında da onları cezalandırır. Onlar buna engel olamazlar. O taptıkları putları da Allah'ın cezalandırmasına karşı onları koruyamaz. Allah, azapları kat kat artsın diye cezalarını ahirete ertelemektedir. Çünkü dünya hayatında **"Hem** (gerçeği) **işitmeğe tahammülleri yoktu hem de** (onu) **görmüyorlardı".**

"İşte kendi kendilerini hüsrana uğratıp ziyana düşenler onlardır. Şimdi uydurdukları şeyler de onlardan uzaklaşıp kaybolmuştur."

Taptıklarının kendilerine yardımcı ve şefaatçi olacaklarına inanıyor, böylece kârlı çıkacaklarını sanıyorlardı. Ama ahirette o taptıkları da kendilerini yüzüstü bırakacak, kazançlı çıkacaklarını bekliyorlarken kendi kendilerini de yitirmiş; kendi kendilerine zarar vermiş olacaklar. Bu sebeple **"Ahirette en çok hüsrana uğrayacak olanlar elbette bunlardır."**

"İman edip salih amel işleyen ve Rablerine gönülden bağlı olanlara gelince, işte onlar cennet ehlidir, orada ebedi kalacaklardır."

Yukarıda, herhangi bir delile dayanmaksızın yalan yere Allah adına birtakım hükümler veren, Allah'ın gönderdiği Peygamber'e karşı çıkan ve Allah'ın dininin önünü tıkamaya çalışan müşriklerden söz edilmişti. Onlar bu yaptıkları sebebiyle en ağır cezaya çarptırılacaklardır. Burada ise onların tamamen zıttı olan inananlardan söz edilmektedir. Bunlar yararlı amellerde bulundukları gibi aynı zamanda gönülden Allah'a bağlıdırlar. İşte bunların mükâfatı cennet olacaktır. Nimetler içerisinde ebedi kalacaklardır.

Kur'ân-ı Kerim'de karşılıklı anlatım vardır: İnkâr edenlerden, onların takındıkları tavırlardan ve akıbetlerinden söz edilecek olursa ardından iman edenlerden, onların takındıkları tavırlardan ve akıbetlerinden söz edilir. Aklını kullananlardan söz edilecek olursa ardından aklını kullanmayanlardan söz edilir. Yine geçmişte vuku bulmuş bir kıssa anlatılıyorsa mutlaka indiği dönemde ve sonraki dönemlerde o kıssada anlatılanlara benzer durumlar söz konusudur. Ayrıca kıssada iyi kimselerden söz edilmişse ardından olumsuz tavırlar sergileyenler gündeme getirilir vs. böylece okuyucuya karşılaştırma yapma imkânı verilmiş olur.

İşte burada Allah'a ortak koşanlardan söz edildikten sonra iman edenlerden bahsedilmekte ve her iki grup bir misal verilerek karşılaştırılmaktadır:

"Bu iki grup, kör ve sağıra kıyasla gören ve işitene benzerler. Hiç bunlar olur mu? Artık ibret almaz mısınız?"

İnanmayanlar kör ve sağırlara, inananlar da gören ve işitenlere benzer. Çünkü inanmayanlar, gerçekleri görmüyor; çevrelerinde olup biteni gözlemleyip bunlardan ibret almıyor ve Peygamber'in kendilerine okuduğu Kur'ân'a kulaklarını tıkıyorlar. Oysa iman edenler, çevrelerinde olup bitenleri ibret nazarıyla değerlendiriyor, Peygamber'in kendilerine okuduğu Kur'ân'ı dinliyorlar. Bu sebeple inananların yolu aydınlıktır; yapıp ettiklerini biliyorlar; inanmayanların yolu ise karanlıktır.

Âyette sözü edilen görme ve duyma, salt gözle görme ve kulakla duyma değildir. Görülenin ve duyulanın üzerinde düşünülerek bir sonuca varmayı doğuran görme ve duymadır. Âyetteki الْبَصِيرِ kelimesi buna delalet eder. Çünkü bu kelime kuşatıcı bir bilgi ile gören ve gördüklerini değerlendiren anlamındadır.

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا نُوحًا
اِلٰى قَوْمِه۪ٓ اِنّ۪ي لَكُمْ نَذ۪يرٌ مُب۪ينٌۙ ﴿٢٥﴾ اَنْ لَا تَعْبُدُٓوا اِلَّا اللّٰهَۜ اِنّ۪ٓي
اَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ اَل۪يمٍ ﴿٢٦﴾ فَقَالَ الْمَلَاُ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا
مِنْ قَوْمِه۪ مَا نَرٰيكَ اِلَّا بَشَرًا مِثْلَنَا وَمَا نَرٰيكَ اتَّبَعَكَ
اِلَّا الَّذ۪ينَ هُمْ اَرَاذِلُنَا بَادِيَ الرَّأْيِۚ وَمَا نَرٰى لَكُمْ
عَلَيْنَا مِنْ فَضْلٍ بَلْ نَظُنُّكُمْ كَاذِب۪ينَ ﴿٢٧﴾ قَالَ يَا قَوْمِ
اَرَاَيْتُمْ اِنْ كُنْتُ عَلٰى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبّ۪ي وَاٰتٰين۪ي رَحْمَةً مِنْ عِنْدِه۪
فَعُمِّيَتْ عَلَيْكُمْۜ اَنُلْزِمُكُمُوهَا وَاَنْتُمْ لَهَا كَارِهُونَ ﴿٢٨﴾
وَيَا قَوْمِ لَٓا اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ مَالًاۜ اِنْ اَجْرِيَ اِلَّا عَلَى اللّٰهِ وَمَٓا اَنَا۠

بِطَارِدِ الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّهُمْ مُلَاقُوا رَبِّهِمْ وَلَكِنِّي أَرَاكُمْ قَوْمًا
تَجْهَلُونَ ﴿٢٩﴾ وَيَا قَوْمِ مَنْ يَنْصُرُنِي مِنَ اللَّهِ إِنْ طَرَدْتُهُمْ أَفَلَا
تَذَكَّرُونَ ﴿٣٠﴾ وَلَا أَقُولُ لَكُمْ عِنْدِي خَزَائِنُ اللَّهِ وَلَا أَعْلَمُ
الْغَيْبَ وَلَا أَقُولُ إِنِّي مَلَكٌ وَلَا أَقُولُ لِلَّذِينَ تَزْدَرِي
أَعْيُنُكُمْ لَنْ يُؤْتِيَهُمُ اللَّهُ خَيْرًا اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا فِي أَنْفُسِهِمْ إِنِّي إِذًا
لَمِنَ الظَّالِمِينَ ﴿٣١﴾ قَالُوا يَا نُوحُ قَدْ جَادَلْتَنَا فَأَكْثَرْتَ جِدَالَنَا
فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٣٢﴾ قَالَ إِنَّمَا يَأْتِيكُمْ
بِهِ اللَّهُ إِنْ شَاءَ وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ ﴿٣٣﴾ وَلَا يَنْفَعُكُمْ نُصْحِي
إِنْ أَرَدْتُ أَنْ أَنْصَحَ لَكُمْ إِنْ كَانَ اللَّهُ يُرِيدُ أَنْ يُغْوِيَكُمْ
هُوَ رَبُّكُمْ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٣٤﴾

25. **Nuh'u kavmine gönderdik.** (Onlara dedi ki): **"Ben size apaçık bir uyarıcıyım**

26. **Allah'tan başkasına kulluk etmeyin! Ben gerçekten de sizin için acı bir günün azabından korkmaktayım."**

27. **Kavminden inkâr edenlerin ileri gelenleri: "Bize göre sen de sadece bizim gibi bir beşersin. Sana uyanlar ise ilk bakışta bizim ayak takımımızdan sığ düşünceli kimselerdir. Bize karşı bir üstünlüğünüzün olduğunu sanmıyoruz. Bilakis yalancı olduğunuza inanıyoruz" dediler.**

28. **Dedi ki: "Ey kavmim! Ne dersiniz; eğer ben, Rabbimden gelen açık bir delile sahipsem, kendi katından bana rahmet vermiş ve size de**

onu görecek göz vermemişse? Şimdi istemediğiniz halde onu size zorla mı kabul ettireceğiz?

29. Ey kavmim! Sizden herhangi bir maddi beklentim yoktur. Benim mükâfatım sadece Allah'a aittir. Ayrıca ben, iman edenleri de kovacak değilim. Onlar elbette Rablerine kavuşacaklar. Ama ben sizi cahil bir topluluk olarak görüyorum.

30. Ey kavmim! Onları kovacak olursam Allah'a karşı beni kim koruyacaktır? Düşünmez misiniz?

31. Size Allah'ın hazineleri yanımdadır, demiyorum. Gaybı da bilmem. Ben bir meleğim de demiyorum. Gözlerinizin hor gördüğü kimselere 'Allah iyilik vermeyecektir' de demem. Onların içindekini en iyi bilen Allah'tır. Böyle bir şey yapacak olursam kesinlikle zalimlerden olurum."

32. Dediler ki: "Ey Nuh, bizimle mücadele ettin hatta mücadeleyi çok da uzattın. Eğer doğru söyleyenlerden isen kendisiyle bizi tehdit ettiğin şeyi getir de görelim!"

33. Dedi ki: "Onu başınıza getirecek olan sadece Allah'tır; tabii eğer dilerse... Üstelik siz engel olamazsınız.

34. Size öğüt vermeyi istesem de eğer Allah sizi azdırmayı murad eder olduysa öğüdümün size bir yararı olmaz. Rabbiniz O'dur ve siz O'na döndürüleceksiniz."

Peygamberler müjdeci ve uyarıcı olarak gönderilmiştir. Bu husus onların temel vasıflarından biridir. Burada Hz. Nuh'un uyarıları gündeme getirilmektedir. İnsanlık tarihinde putlara ilk tapanların, Hz. Nuh'un kavmi olduğu nakledilir. (İbnu Kesir, II, 581). Onlar tevhit inancından sapmış, putları Allah'a ortak koşmuşlar ve bunun üzerine Hz. Nuh onlara peygamber olarak gönderilmiştir. Kavminden çok azı kendisine iman etmiş, inanmayanları da tufan cezasıyla cezalandırılmışlardır. Ne var ki Allah'a ortak koşma işi son bulmamış, günümüze kadar devam etmiştir.

Peygamberlerin kavimlerine ilk çağrıları tevhit inancınadır. Hz. Nuh şirke yönelmiş olan kavmini tevhit inancına çağırmış ve çağrısına uymadıkları takdirde başlarına gelecek azap konusunda onları uyarmıştır. Kavminin ileri gelenleri onun bu çağrısına, **"Sen de sadece bizim gibi bir beşersin ve sana uyanlar ise ilk bakışta bizim ayak takımı olan kimselerdir. Bize karşı**

bir üstünlüğünüzün olduğunu sanmıyoruz. Bilakis yalancı olduğunuza inanıyoruz" demişlerdir.

Kavminin verdiği cevap, müşrik Arapların Peygamber (s.a.v.)'e verdikleri cevabın aynıdır. Onlar da Peygamber'in bir beşer olmasına karşı çıkıyor ve melek olması gerektiğini ileri sürüyorlardı. Yine onlar da Peygamber'e uyanların fakir kesimden ayak takımı kimseler olduklarını söylüyorlardı. (En'âm 6/22). Zaten Kur'ânda yer alan kıssalar bu gibi sebeplerle yer almışlardır. İnkâr edenlerin hayata bakış açıları/hayat felsefeleri değişmez. Dün olayları hangi bakış açısıyla değerlendiriyor idiyseler bugün de aynı bakış açısına sahipler. Teknoloji alanında ilerleme kaydedilmesi insanların bu bakış açılarını değiştirmez. Ve ne zaman Müslümanlar da insanın değerini mal-mülk sahibi olmakla ve dünyevi makamlarla ölçmeye kalkar, Peygamber'i de beşer olmaktan çıkarıp bir melek gibi algılamaya başlarlarsa, onlar da müşriklerin bakış açılarına sahip olmuş olurlar. Bu bakış açısına sahip oldukları halde, *"biz Müslüman'ız, bu sebeple biz farklıyız"* diyorlarsa müşriklerin bakış açısına sahip oluşlarını daha da perçinlemiş olurlar.

Kendisini yalanlamalarına rağmen Hz. Nuh kavmini tekrar düşünmeye çağırıyor ve sorunun, ortaya koyduğu delillerden değil muhataplarının bu delilleri görmemelerinden ve bu deliller üzerinde düşünmemelerinden kaynaklandığına dikkat çekiyor:

"Dedi ki: Ey kavmim! Ne dersiniz; eğer ben, Rabbimden gelen açık bir delile sahipsem, kendi katından bana rahmet vermiş ve size de onu görecek göz vermemişse? Şimdi istemediğiniz halde onu size zorla mı kabul ettireceğiz?"

Hz. Nuh'un Rabbinden açık bir delil üzere oluşuyla peygamberlik mucizesi kastediliyor olabileceği gibi onun bizzat tefekkür sonucu vardığı deliller de kastediliyor olabilir. Nitekim bazı müfessirler bunu dile getirmişlerdir. (Kurtubî IX, 25; Ebu's-Suûd, IV, 201). Zira insanları, araştırıp tefekkür etmeye, kendilerine sunulan deliller üzerinde düşünmeye çağıran peygamberlerin bizzat kendilerinin araştırıp düşünmekten uzak durmuş olmaları düşünülemez. Bilakis onlar en sağlıklı düşünen ve en fazla araştırıp sonuca varan kimselerdir.

Peygamberler güç ve imkânları bulunsa da muhataplarını kendilerine indirilmiş olan dine ve bu dinin kurallarına uymaya zorlamaz. Başkalarının temel haklarına tecavüz ve başkalarının insan olmaktan kaynaklanan özgürlüklerini kısıtlama söz konusu olmadıkça inandıkları gibi yaşamalarına imkân verirler.

Günümüzde demokrasi, inanç ve fikir özgürlüğü edebiyatı çokça yapılır;

ama hiçbir ülke, bu konuda İslâm'ın tanıdığı özgürlükleri yakalayabilmiş değildir. Üstelik hâkim rejim veya yönetimlerin böyle bir niyeti de bulunmamaktadır. Özellikle İslâmiyet söz konusu olduğunda demokrasiden, inanç ve fikir özgürlüğünden söz eden bu rejim savunucuları, işi zorbalığa kadar götürmektedir. Müslüman'ın görüntüsüne bile tahammül edememekte, hiçbir bahane bulamazlarsa bir Müslüman'ın, dininin emir ve yasaklarına uymasını kendilerine yapılmış psikolojik bir baskı olduğunu ileri sürebilmektedirler. Bu da onların ne kadar tahammülsüz, kendi inanç ve fikirlerine güvenlerinin ne denli zayıf ve psikolojilerinin ne denli bozuk olduğunu gösterir.

"Ey kavmim! Buna karşılık sizden herhangi bir maddi beklentim yoktur. Benim mükâfatım sadece Allah'a aittir. Ayrıca ben, iman edenleri de kovacak değilim. Onlar elbette Rablerine kavuşacaklar. Ama ben sizi cahil bir topluluk olarak görüyorum."

Hz. Nuh'un verdiği bu cevap, aynı zamanda Peygamberimizin müşriklere verdiği cevaptır. Diğer peygamberler de dini tebliğ karşılığında toplumlarından her hangi bir beklenti içine girmemiş ve onlardan herhangi bir karşılık almamışlardır. Kuşkusuz, peygamberlerin yolunu izleyenler de aynı yolu takip etmelidir. Muhataplar üzerinde etkili olmanın yolu budur.

Peygamberler tebliğ ettikleri dine inanmaya insanları zorlamadıklarına göre, onlara yumuşak davranmış olmalıdırlar. Burada da Hz. Nuh bunu yapmakta, çevresinde inanmış olan; ancak muhtaç durumda bulunan kimseleri kovmasını istemelerine karşılık sadece onları kovamayacağını ve muhataplarının gönlünü almak için, kendisine iman etmiş o fakirlere eziyet edemeyeceğini belirtmektedir: Onları nasıl kovabilirim ki? Onlar Rablerinin huzuruna çıktıklarında bunun hesabını nasıl veririm? **"Ey kavmim! Onları kovacak olursam Allah'a karşı beni kim koruyacaktır? Düşünmez misiniz?"**

"Size Allah'ın hazineleri yanımdadır, demiyorum. Gaybı da bilmem. Ben bir meleğim de demiyorum. Gözlerinizin hor gördüğü kimselere 'Allah iyilik vermeyecektir' de demem. Onların içindekini en iyi bilen Allah'tır. Böyle bir şey yapacak olursam, kesinlikle zalimlerden olurum."

Hz. Nuh'un olara verdiği cevap beş hususu içermektedir:

1. *Allah'ın hazinelerine sahip değilim.* Allah'a ortak koşanlar için tek değer madde olduğu için onlar, Allah'ın elçisi olduğunu söyleyen biri eğer bu sözünde doğru ise hazinelerinin olmasının gerektiğini düşünüyorlardı. Oysa hazineleri olmuş olsaydı ve kendilerine inananlar bu hazinelerinden dolayı kendilerine inanmış olsalardı zaten o imandan da bir hayır gelmezdi.

2. *Gaybı bilmem.* Allah'a ortak koşanlar peygamberlerin ve Allah'ın sevgili kullarının gayb bilgisine sahip olduklarını düşünürler. Bu sebeple Hz. Nuh,

bu hususu vurgulama ihtiyacı duymuştur. Peygamberler, Allah'ın sadece kendisine has kıldığı gayb bilgisine sahip değildirler. Gaybı sadece Allah bilir. Peygamberlerin gayb bilgisi konusundaki bu açık beyanlarına rağmen *"peygamberler Allah'ın sevdiği kullarıdır; seven, sevdiğinden sırlarını esirgmez vs."* gibi gerekçelerle peygamberlerin ve veli kulların aslında gayb bilgisine sahip olduğunu ileri sürenler Allah'a da peygamberlerine de iftira ediyorlar.

3. *Melek değilim.* Allah'a ortak koşanlar, Allah elçisinin insanüstü güçlere sahip olması, hatta melek olması gerektiğini düşünür. Oysa insanlarla sağlıklı bir iletişim kurmaları, bir de söz ve davranışlarında onlara örnek olmaları için peygamberlerin de insan olmaları kaçınılmazdır.

4. *Hor gördüğünüz kimselere 'Allah iyilik vermeyecektir' de demem.* Ortak koşanların zenginlerinin gözünde iman eden fakirler horlanabilir. Onların hayat felsefeleri bunu gerektirir. Ama bir peygamberin böyle düşünmesi asla mümkün değildir. İnsanların değeri, kalplerinde taşıdıkları imanla ölçülür. Allah, taşıdıkları o imanın karşılığını verecektir.

5. *Gerçeğe aykırı bir şey söylersem zalimlerden olurum.* Hakkı teslim etmeyenler, zalimdir. Peygamberler ise sorumlu kimselerdir. Bu sebeple Allah'ın emir ve yasaklarına titizlikle uyarlar.

Ancak Hz. Nuh'un yaptığı bu açıklama onları tatmin etmemiş olmalı ki: **"Ey Nuh, bizimle mücadele ettin, hatta mücadeleyi çok da uzattın. Eğer doğru söyleyenlerden isen kendisiyle bizi tehdit ettiğin şeyi getir de görelim!"** dediler. Hz. Nuh, gaybı bilmediğini, olağanüstü güçlere sahip olmadığını söylemişti. Bu sözlerinden, tehdit edildikleri azabı getirme gücünün kendisinde olmadığı anlaşılmaktadır; ama onlara bunu daha da açık bir dille anlattı: **"Dedi ki: "Onu başınıza getirecek olan sadece Allah'tır; tabii eğer dilerse... Üstelik siz engel olamazsınız."**

"Size öğüt vermeyi istesem de eğer Allah sizi azdırmayı murad eder olduysa öğüdümün size bir yararı olmaz. Rabbiniz O'dur ve siz O'na dmndürüleceksiniz."

Kuşkusuz Allah onları zorla azdırmayı dilemiş değildir. Azgınlığa düşen kendileridir. Allah da onları azgınlıklarıyla baş başa bırakmıştır. Azdırma ve saptırma gibi şeylerin Allah'a nispet edilmesi, O'nun kontrol ve izni dışında evrende hiçbir şeyin vuku bulmayacağına işaret eder. Ayrıca azmanın da itaat etmenin de kurallarını ortaya koyan ve bunları yaratan O'dur. Bu gibi şeylerin Allah'a nispet edilmesinin sebeplerinden bir diğeri de budur. Elbette Allah dilediğini yapma gücüne sahiptir. Ne var ki O'nun gücü adaletiyle çelişmez. Allah'ın bütün sıfatları, birbirleriyle uyum içerisinde anlaşılmalıdır.

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرٰيهُ قُلْ
اِنِ افْتَرَيْتُهُ فَعَلَيَّ اِجْرَامٖي وَاَنَا بَرٖٓيءٌ مِمَّا تُجْرِمُونَ ﴿٣٥﴾ وَاُوحِيَ
اِلٰى نُوحٍ اَنَّهُ لَنْ يُؤْمِنَ مِنْ قَوْمِكَ اِلَّا مَنْ قَدْ اٰمَنَ فَلَا تَبْتَئِسْ
بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿٣٦﴾ وَاصْنَعِ الْفُلْكَ بِاَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا
وَلَا تُخَاطِبْنٖي فِي الَّذٖينَ ظَلَمُوا اِنَّهُمْ مُغْرَقُونَ ﴿٣٧﴾
وَيَصْنَعُ الْفُلْكَ وَكُلَّمَا مَرَّ عَلَيْهِ مَلَاٌ مِنْ قَوْمِهٖ سَخِرُوا مِنْهُ قَالَ
اِنْ تَسْخَرُوا مِنَّا فَاِنَّا نَسْخَرُ مِنْكُمْ كَمَا تَسْخَرُونَ ﴿٣٨﴾ فَسَوْفَ
تَعْلَمُونَ مَنْ يَأْتٖيهِ عَذَابٌ يُخْزٖيهِ وَيَحِلُّ عَلَيْهِ عَذَابٌ
مُقٖيمٌ ﴿٣٩﴾

35. Yoksa "Onu kendisi uydurdu" mu diyorlar? De ki: "Kendim uydurduysam suçum bana aittir. Ama ben sizin işlemekte olduğunuz suçtan uzağım."

36. Nuh'a vahiy edildi ki: "Kavminden, şu ana kadar iman etmiş olanlar dışında hiç kimse sana iman etmeyecektir. O halde onların yapmakta olduklarına üzülme."

37. Gözlerimizin önünde ve vahyimiz uyarınca gemiyi yap. O zulmedenler için benden herhangi bir istekte bulunma; çünkü onlar kesin olarak boğulacaklardır.

38. Nuh gemiyi yapıyor, kavminin ileri gelenleri ise yanından her geçtiklerinde kendisiyle alay ediyordu. O da diyordu ki: "Bizimle alay ederseniz bilin ki tıpkı bizimle alay ettiğiniz gibi biz de sizinle alay edeceğiz."

39. Artık kendisini rezil edecek ve kalıcı olacak azabın kimin başına geleceğini ileride bileceksiniz.

Âyetin Hz. Nuh'un kavmiyle yaptığı konuşmanın devamını anlattığını söyleyenler olmuşsa da Peygamberimizle ilgili olduğunu söyleyen pek çok müfessir de vardır. Hz. Nuh kıssasının anlatıldığı bu bölümün ara bir yerinde Peygamberimizle ilgili bir olayın yer almasında garipsenecek bir durum da yoktur. Anlatılan kıssanın Allah tarafından olduğu, sözü edilen olayın Muhammed'in gerek bu kıssayı gerekse Kur'ân'ın kalan kısımlarını uydurmadığına dair bir hatırlatma işlevi taşımaktadır. Ayrıca Kureyş müşrikleri ile Hz. Nuh döneminin müşrikleri arasında büyük benzerlikler bulunmaktadır. Bu sebeple müşrikler, dolaylı olarak kendilerinin anlatıldığını düşünerek kıssanın kendilerine darbe indirmek için uydurulduğunu düşünmüş ve bunu dile getirmiş de olabilir. Bu nedenle kıssanın orta yerinde Peygamber (s.a.v.)'in, onları uyarmak için olsa bile Allah'a yalan şeyler isnat etmenin ne kadar büyük bir suç olduğunun bilincinde olduğu, böyle bir suçu işlemenin cezasını bizzat kendisinin çekeceğini gayet iyi bildiği kendilerine hatırlatılmaktadır. Böyle bir suç işleyecek olursa bunun cezasını kendisi çekecek, onlar bu cezaya ortak olmayacaklardır. Ama Peygamber, tebliğ görevini yaptıktan sonra onların işledikleri suçun cezasına da kendisi ortak olmayacaktır.

"Nuh'a vahyedildi: "Kavminden, şu ana kadar iman etmiş olanlar dışında hiç kimse sana iman etmeyecektir. O halde onların yapmakta olduklarına üzülme."

Bu ana kadar Hz. Nuh'u yalanlamış, kendisiyle alay etmiş ve ona eziyet etmişlerdi. Bu sebeple Hz. Nuh, bir yandan kendilerinden intikam alınmasını istiyor, diğer yandan da acaba ileride aralarında hakkı kabul eden çıkar mı diye intikam alınmasından endişe duyuyordu. Çünkü peygamberler, kendilerine ne kadar eziyet edilmiş olsa da gözlerini ümmetlerinin hak dini kabul etmelerine dikerler. İşte bu âyet, cezalandırma vaktinin geldiğini çünkü aralarında artık iman edecek kimsenin kalmadığını belirtmektedir.

Bir toplumda hak çağrısına icabet edecekler olduğu müddetçe o toplum topluca helak edilmez. Ama bütünüyle hak çağrısına karşı sağır hale gelmişse aralarında iyiliğe çağıran ve kötülükten sakındıranlar şu veya bu şekilde o toplumdan uzaklaştırılır ve geri kalanlar helak edilir.

Toplumun helak zamanı geldiğinden Hz. Allah, Nuh'a, inanmış olanların binip kurtulacakları bir gemi inşa etmesini emreder, ayrıca o zalimlerle ilgili af isteğinde bulunmamasını hatırlatır. Anlaşılıyor ki Hz. Nuh hala onlar arasında bazı kimselerden ümidini kesmemişti: **"Gözlerimizin önünde ve vahyimiz uyarınca gemiyi yap. O zulmedenler için benden herhangi bir istekte de bulunma; çünkü onlar kesin olarak boğulacaklardır."** Böylece Hz. Nuh'a artık bu toplumdan hiçbir hayır gelmeyeceği kesin olarak bildirilir.

Âyette geçen *"vahyimiz uyarınca gemiyi yap"* ifadesinden geminin nasıl yapılacağı, nelere dikkat edileceği, nasıl tufana dayanıklı hale getirileceği vs. gibi hususların vahyin rehberliğinde yapıldığı anlaşılmaktadır.

Geminin yapımı boyunca da Hz. Nuh'un kavmi, işin ciddıyetini anlamamış kendisiyle alay etmeye devam etmiştir. Bu da onların artık iman etmelerinin mümkün olmadığını göstermektedir.

حَتّٰٓى اِذَا جَٓاءَ اَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّورُۙ قُلْنَا احْمِلْ فٖيهَا
مِنْ كُلٍّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ وَاَهْلَكَ اِلَّا مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ
وَمَنْ اٰمَنَؕ وَمَٓا اٰمَنَ مَعَهُٓ اِلَّا قَلٖيلٌ ﴿٤٠﴾ وَقَالَ ارْكَبُوا فٖيهَا
بِسْمِ اللّٰهِ مَجْرٰيهَا وَمُرْسٰيهَاؕ اِنَّ رَبّٖي لَغَفُورٌ رَحٖيمٌ ﴿٤١﴾
وَهِيَ تَجْرٖي بِهِمْ فٖي مَوْجٍ كَالْجِبَالِ وَنَادٰى نُوحٌۨ ابْنَهُ وَكَانَ
فٖي مَعْزِلٍ يَا بُنَيَّ ارْكَبْ مَعَنَا وَلَا تَكُنْ مَعَ الْكَافِرٖينَ ﴿٤٢﴾ قَالَ
سَاٰوٖٓي اِلٰى جَبَلٍ يَعْصِمُنٖي مِنَ الْمَٓاءِؕ قَالَ لَا عَاصِمَ الْيَوْمَ مِنْ اَمْرِ
اللّٰهِ اِلَّا مَنْ رَحِمَۚ وَحَالَ بَيْنَهُمَا الْمَوْجُ فَكَانَ مِنَ الْمُغْرَقٖينَ
﴿٤٣﴾ وَقٖيلَ يَٓا اَرْضُ ابْلَعٖي مَٓاءَكِ وَيَا سَمَٓاءُ اَقْلِعٖي وَغٖيضَ

الْمَاءُ وَقُضِيَ الْاَمْرُ وَاسْتَوَتْ عَلَى الْجُودِيِّ وَقِيلَ بُعْدًا

لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٤٤﴾

40. Nihayet emrimiz gelip de tandır kaynamaya başlayınca dedik ki: "Her türden iki çifti, aleyhine hüküm verilmiş olanın dışındaki aile bireylerini ve iman edenleri gemiye yükle." Zaten pek azı hariç (kimse) **onunla birlikte iman etmemişti.**

41. "Binin gemiye; onun yürüyüp yüzmesi de durup demirlemesi de Allah'ın adıyladır. Şüphesiz, Rabbim çok bağışlayıcıdır ve çok merhametlidir" dedi.

42. Ve gemi, dağ gibi dalgalar içinde onları götürüyordu. O sırada Nuh, bir kenarda duran oğluna: "Oğul, gel bizimle birlikte bin, inkâr edenlerle beraber olma" diye seslendi.

43. Oğlu: "Beni sudan koruyacak bir dağa birazdan sığınırım." dedi. Nuh: "Bugün Allah'ın emrinden koruyacak yoktur; sadece O'nun esirgedikleri kurtulabilir" dedi. O sırada aralarına dalgalar girdi ve o da boğulanlardan oldu.

44. Sonunda: "Ey yer, suyunu yut ve ey gök, suyunu tut" denildi. Su çekildi, iş bitti ve gemi Cudi'ye oturdu. Ve denildi ki "Kahrolsun zalimler topluluğu!"

Fâre't-tennura, suyun yeryüzüne fışkırması, sabah aydınlığı ve azabın şiddetlenmesi anlamlarının yanında tandırdan su fışkırması anlamı da verilmiştir. Bu anlamlardan sabah aydınlığı, tufanın sabah vakti harekete geçtiğini anlatır. Diğer anlamların hepsinde suyun yeryüzünün yüzeyinde coşarak sel felaketi haline dönüşmesini dile getirmektedir.

Coşup sel halini alan suyun yer kürenin tamamını kapsamasına elbette ihtiyaç yoktu. Bu tür ilâhî cezalandırmalar, sadece peygamber tarafından uyarılmış kimselerin başına gelir. Nihayet o günün insanlarının tamamı küçük bir bölgede yaşıyordu ve tamamı da Hz. Nuh'un uyarısına muhatap olmuştu.

"Her türden iki çift" denilirken, bundan yer kürede bulunan her tür hayvandan birer dişi, birer erkek şeklinde anlamaya gerek yoktur. O dönemde ve o bölgede evcilleştirilmiş hayvan türlerinden iki çift kastediliyor olmalıdır.

Kur'ân-ı Kerim'de belirtildiği üzere hanımı ile bir oğlu Hz. Nuh'a inanmı-

yordu. Bunlar hariç Hz. Nuh'un diğer aile bireyleri ile Hz. Nuh'a iman edenler -ki bunların sayısı azdı- gemiye binip tufandan kurtulmuşlardır.

Hz. Nuh'un ailesi ve iman eden az sayıdaki kişi gemiye binerken onlara *geminin yürüyüp yüzmesinin de durmasının da Allah'ın adıyla olacağının* hatırlatması, onlar için kuşkusuz yatıştırıcı olmuştur. Dağ yüksekliğinde dalgaları olan ve her tarafı kaplamış coşkun sularda bir batıp bir çıkan böyle bir gemi Allah'ın koruması altında olmasaydı içeridekilerin hissedecekleri o müthiş korkuyu hayal etmek herhalde zor olmazdı.

Tufan başlamıştır; sular dağ gibi dalgalar halinde coşmaktadır. İman edenler gemideki yerlerini almışlar. İşte bu sırada Hz. Nuh, oğullarından birinin gemiye binmeyip bir kenarda durduğunu görür. Baba şefkatiyle son bir kez oğluna seslenir: **"Oğul, gel bizimle birlikte bin, inkâr edenlerle beraber olma."**

Her şey ayan beyan ortadaydı; Hz. Nuh uyarısını yapmış ardından gemiyi inşa etmiş ve sonunda haber verdiği felaket gelip çatmıştı. Ama oğlu hâlâ kendisine iman etmemişti.

Kuşkusuz Kur'ân, kıssaya bir trajedi unsuru katmak için bu olayı anlatmıyor. Ne bir peygamber inanmak istemeyen birini imana sokabilir ne de böyle birine herhangi bir koruma sağlayabilir. Bir peygamberin elinde böyle bir yetki yoktur.

Soyun da bir önemi bulunmamaktadır. Bir peygamberin oğlu olsa bile Allah katında bunun hiçbir anlamı olmaz. Kişinin kendi ameli önemlidir. Kişiyi kurtaracak olan onun amelidir.

O şefkatli babanın çağrısına oğlunun cevabı: **"Beni sudan koruyacak bir dağa birazdan sığınırım."** şeklinde olmuştur. Hz Nuh: **"Bugün Allah'ın emrinden koruyacak yoktur; sadece O'nun esirgedikleri kurtulabilir" dedi. O sırada aralarına dalgalar girdi ve o da boğulanlardan oldu.**

Sonunda: "Ey yer, suyunu yut ve ey gök, suyunu tut" denildi. Su çekildi, iş bitti ve gemi Cudi'ye oturdu. Ve denildi ki "Kahrolsun zalimler topluluğu!"

Hz. Nuh, 41. âyette zikredildiğine göre, geminin yürüyüp yüzmesinin de durup demir atmasının da Allah'ın adıyla olacağını söylemişti. Tufan görevini yerine getirmiş, inanmamakta direnen ve hak çağrısına bütünüyle kulaklarını tıkayıp artık iman etmelerinden umut kesilmiş bulunan kâfirler cezalarını bulmuşlardı. Yine Allah'ın emriyle sular çekilmiş ve gemi Cudi dağına oturmuştu.

وَنَادٰى نُوحٌ رَبَّهُ فَقَالَ رَبِّ اِنَّ ابْنٖى
مِنْ اَهْلٖى وَاِنَّ وَعْدَكَ الْحَقُّ وَاَنْتَ اَحْكَمُ الْحَاكِمٖينَ ﴿٤٥﴾
قَالَ يَا نُوحُ اِنَّهُ لَيْسَ مِنْ اَهْلِكَ اِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ فَلَا تَسْـَٔلْنِ
مَا لَيْسَ لَكَ بِهٖ عِلْمٌ اِنّٖى اَعِظُكَ اَنْ تَكُونَ مِنَ الْجَاهِلٖينَ ﴿٤٦﴾
قَالَ رَبِّ اِنّٖى اَعُوذُ بِكَ اَنْ اَسْـَٔلَكَ مَا لَيْسَ لٖى بِهٖ عِلْمٌ وَاِلَّا
تَغْفِرْ لٖى وَتَرْحَمْنٖى اَكُنْ مِنَ الْخَاسِرٖينَ ﴿٤٧﴾ قٖيلَ يَا نُوحُ اهْبِطْ
بِسَلَامٍ مِنَّا وَبَرَكَاتٍ عَلَيْكَ وَعَلٰى اُمَمٍ مِمَّنْ مَعَكَ وَاُمَمٌ
سَنُمَتِّعُهُمْ ثُمَّ يَمَسُّهُمْ مِنَّا عَذَابٌ اَلٖيمٌ ﴿٤٨﴾ تِلْكَ مِنْ اَنْبَاۤءِ
الْغَيْبِ نُوحٖيهَاۤ اِلَيْكَ مَا كُنْتَ تَعْلَمُهَاۤ اَنْتَ وَلَا قَوْمُكَ
مِنْ قَبْلِ هٰذَا فَاصْبِرْ اِنَّ الْعَاقِبَةَ لِلْمُتَّقٖينَ ﴿٤٩﴾

45. Nuh Rabbine yakardı ve "Rabbim! Şüphesiz oğlum ailemdendir ve şüphesiz senin sözün haktır. Sen, hâkimlerin hâkimisin."

46. Buyurdu ki: "Ey Nuh! O, senin ailenden değildir. O, kesinlikle salih bir amel değildir. Hakkında bilgi sahibi olmadığın şeyi benden isteme. Seni, cahillerden olmaktan men ederim."

47. Dedi ki: "Rabbim! Bilmediğim bir şeyi senden istemiş olmaktan dolayı sana sığınıyorum; beni bağışlamaz ve bana acımazsan hüsrana uğrayanlardan olurum."

48. Denildi ki: "Ey Nuh, sana ve beraberinde bulunan topluluklara bizim tarafımızdan bir selamet ve bereketlerle gemiden in. Ümmet-

ler de vardır ki onları nimetlerden yararlandırırız; sonra da onlara tarafımızdan acı bir azap dokunur."

49. İşte bunlar, sana vahyetmekte olduğumuz gayb haberlerindendir. Çünkü bunları daha önce ne sen biliyor idin ne de kavmin. O halde sabret; çünkü akıbet müttakilerindir.

40. âyette, Nuh'tan aile bireylerini gemiye bindirmesi istendiği anlatılmıştı. Her ne kadar orada, *"haklarında hüküm verilmiş olanlar hariç"* denilmiş idiyse de Hz. Nuh, aile bireylerinin tamamının kurtarılacağını sanmış, Allah'ın bu istisna ifadesini atlamıştı. Bu sebeple oğlunun kurtarılması konusunda Rabbine yakardı, oğlunun da ailesinden olduğunu söyledi ve kurtarılmasını istedi.

Anlatımdan anlaşılan odur ki Nuh, gemi Cudi dağına demir attıktan sonra bu duayı yapmıştır. Kuşkusuz o tufanı yaratan Allah, oğlunu tekrar diriltip kurtarmaya da kadirdir. Evlat acısını yüreğinde duyan baba böyle düşünüyordu. Yüce Allah, Hz. Nuh'un duasına cevap verdi: **"Ey Nuh! O, senin ailenden değildir. O, kesinlikle salih bir amel değildir."**

Allah katında soy ve kan bağı bir anlam ifade etmemektedir. Bir peygamberin aile bağları arasında inanç bağı en önemli bağdır. Peygamberin öz oğlu bile olsa inanç bağıyla o peygambere bağlı değilse onun ailesinden sayılmaz. Oğlunun *salih bir amel olmaması,* salih amel işleyen biri olmadığını anlatır. Nitekim bazı rivayetlerde âyetin bu kısmı *"innehu amile ğayre salihin (o salih olmayan işler yaptı)"* şeklindedir. *Amelun* şeklinde mastar kipinin kullanılması, mübalağa içindir. Denilmek isteniyor ki: Oğlun öyle bir kötülük işledi ki kendisi de bizatihi kötülük oldu. Yüce Allah sadece bu gerçeği dile getirmekle kalmıyor, duasından dolayı Hz. Nuh'u azarlarcasına **"Hakkında bilgi sahibi olmadığın şeyi benden isteme. Seni, cahillerden olmaktan men ederim."** buyuruyor.

Yüce Allah'ın sert uyarısı karşısında Hz. Nuh, iman etmiş bir kuldan bekleneceği gibi kalbinin derinliklerinde bir ürperti hissediyor; kendine gelerek pişmanlığını dile getiriyor: **"Rabbim! Bilmediğim bir şeyi senden istemiş olmaktan dolayı sana sığınıyorum; beni bağışlamaz ve bana acımazsan hüsrana uğrayanlardan olurum."**

Burada, taptıkları putların Allah'a yakınlıkları nedeniyle Allah katında kendilerine şefaat edeceklerini zanneden o dönem Araplarıyla bu şekilde düşünen bütün insanlara bir uyarı vardır. Kendi ameli kendisini kurtaramayan kişiyi bir peygamber dahi şefaat edip kurtaramaz. Nitekim Hz. Nuh'un duası kendi öz oğlunu kurtaramamış, hatta duasından dolayı yüce Allah Hz. Nuh'u

azarlanmıştır. Çünkü Allah adildir ve sevdiği aracıların şefaatiyle adaletinden taviz vermez.

Hz. Nuh, oğlunun kurtarılması için istekte bulunduğundan dolayı pişmanlık duymuş ve bağışlanmadığı takdirde hüsrana uğrayanlardan olacağını söylemişti. Acaba duası kabul edilmiş miydi? Hem yeni bir hayata başlayacaktı; bir sayfa kapanmış yeni bir sayfa açılıyordu. İçinde bir tedirginlik vardı, ne olacaktı?

Aşağıdaki âyet, bu belirsizliğe açıklık getirmektedir:

"Denildi ki: "Ey Nuh, sana ve beraberinde bulunan topluluklara bizim tarafımızdan bir selamet ve bereketlerle gemiden in. Ümmetler de vardır ki onları nimetlerden yararlandırırız; sonra da onlara tarafımızdan acı bir azap dokunur."

Selametle ve bereketlerle inin denildiğine göre, Hz. Nuh'un bağışlanma dileği kabul edilmişti.

Âyette geçen *bereket,* nimet bolluğu anlamındadır. İnsanlık için yeni açılan sayfa, kapanan sayfanın aynısı olacaktır. Allah insanlara bol nimetler verecek ama bu imtihan yurdunda yine doğru yoldan sapanlar olacak ve onlar da tıpkı Hz. Nuh'a inanmayanların başına geldiği gibi cezalandırılacaklardır. Hayat, durduğu yerde yeniden başlayacaktı.

Kendilerine Kur'ân'ın indirildiği Araplar da Hz. Nuh'un soyundan gelmektedir. Onlar da sonradan gelen ümmetlerden biridir. Onlara da nimetler verilmiş; fakat onlar da sapmışlardı. İşte âyette, bu sapma üzerinde ısrar edecek olurlarsa tıpkı Hz. Nuh'a inanmayanlar ve sapmalarında ısrar edenler gibi acıklı bir azaba çarptırılacakları ima edilmektedir.

Yine âyette geçen *ümmet* kelimesi inanç, ırk, vatan vs. gibi bağlardan biriyle bir birliğe bağlı insan topluluğu anlamındadır. Hz. Nuh'la birlikte gemiye binenlerin sayılarının azlığına yukarıda dikkat çekilmişti. Bu sayılarıyla ümmet diye isimlendirilecek durumda değillerdi. Ama âyet, soylarından gelecek, sözünü ettiğimiz bağlarla birbirlerine bağlı olacak toplulukları kastetmektedir.

"İşte bunlar, sana vahyetmekte olduğumuz gayb haberlerindendir. Çünkü bunları daha önce ne sen biliyor idin ne de kavmin..."

Kuşkusuz Mekke müşrikleri, Hz. Nuh ve tufan hakkında doğru-yanlış birtakım bilgilere sahip idiler. Ancak hem yukarıda zikredilen bilgilere sahip değildiler hem de sahip oldukları bilgiler bu denli sağlıklı değildi. Bu sebeple âyette, **"Ne sen, ne kavmin daha önce bunları biliyor değildiniz..."** deni-

lerek hem Peygamber'in hem de kavminin bu bilgilere sahip olmadıkları ifade edilmiştir.

Âyetin sonunda "**O halde sabret; çünkü akıbet müttakilerindir.**" buyrulması, kıssanın öncelikle Peygamber (s.a.v.)'i teselli etmeyi amaçladığını gösterir. Nasıl Hz. Nuh sabretmiş ve sonuç Hz. Nuh ve ona iman edenlerin olmuşsa ey Muhammed sen de Hz. Nuh gibi sabredersen, sonuç senin ve seninle birlikte olanların olacaktır. Yine dünyanın neresinde ve hangi zaman diliminde olursa olsun Müslümanlar, peygamberlerin yolunu izler, onlar gibi iman üzere ısrar eder ve sabredecek olurlarsa sonuç onların olacak, hakka karşı direnenler ise kaybedecektir.

وَاِلٰى عَادٍ
اَخَاهُمْ هُودًاۜ قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهُۜ
اِنْ اَنْتُمْ اِلَّا مُفْتَرُونَ ﴿٥٠﴾ يَا قَوْمِ لَٓا اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ اَجْرًاۜ
اِنْ اَجْرِيَ اِلَّا عَلَى الَّذ۪ي فَطَرَن۪يۜ اَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٥١﴾
وَيَا قَوْمِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُٓوا اِلَيْهِ يُرْسِلِ السَّمَٓاءَ
عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا وَيَزِدْكُمْ قُوَّةً اِلٰى قُوَّتِكُمْ وَلَا تَتَوَلَّوْا
مُجْرِم۪ينَ ﴿٥٢﴾ قَالُوا يَا هُودُ مَا جِئْتَنَا بِبَيِّنَةٍ وَمَا نَحْنُ
بِتَارِك۪ٓي اٰلِهَتِنَا عَنْ قَوْلِكَ وَمَا نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِن۪ينَ ﴿٥٣﴾
اِنْ نَقُولُ اِلَّا اعْتَرٰيكَ بَعْضُ اٰلِهَتِنَا بِسُٓوءٍۜ قَالَ اِنّ۪ٓي اُشْهِدُ اللّٰهَ
وَاشْهَدُٓوا اَنّ۪ي بَر۪ٓيءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ ﴿٥٤﴾ مِنْ دُونِه۪ فَك۪يدُون۪ي جَم۪يعًا ثُمَّ

لَا تُنْظِرُونِ ﴿٥٥﴾ اِنّ۪ي تَوَكَّلْتُ عَلَى اللّٰهِ رَبّ۪ي وَرَبِّكُمْۜ مَا مِنْ دَٓابَّةٍ اِلَّا
هُوَ اٰخِذٌ بِنَاصِيَتِهَاۜ اِنَّ رَبّ۪ي عَلٰى صِرَاطٍ مُسْتَق۪يمٍ ﴿٥٦﴾ فَاِنْ
تَوَلَّوْا فَقَدْ اَبْلَغْتُكُمْ مَٓا اُرْسِلْتُ بِه۪ٓ اِلَيْكُمْۜ وَيَسْتَخْلِفُ رَبّ۪ي قَوْمًا
غَيْرَكُمْۚ وَلَا تَضُرُّونَهُ شَيْـًٔاۜ اِنَّ رَبّ۪ي عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ حَف۪يظٌ ﴿٥٧﴾
وَلَمَّا جَٓاءَ اَمْرُنَا نَجَّيْنَا هُودًا وَالَّذ۪ينَ اٰمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّاۚ
وَنَجَّيْنَاهُمْ مِنْ عَذَابٍ غَل۪يظٍ ﴿٥٨﴾ وَتِلْكَ عَادٌ جَحَدُوا بِاٰيَاتِ
رَبِّهِمْ وَعَصَوْا رُسُلَهُ وَاتَّبَعُٓوا اَمْرَ كُلِّ جَبَّارٍ عَن۪يدٍ ﴿٥٩﴾ وَاُتْبِعُوا ف۪ي هٰذِهِ
الدُّنْيَا لَعْنَةً وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِۜ اَلَٓا اِنَّ عَادًا كَفَرُوا رَبَّهُمْۜ اَلَا بُعْدًا
لِعَادٍ قَوْمِ هُودٍ ﴿٦٠﴾

50. Âd kavmine de kardeşleri Hud'u gönderdik. Dedi ki: "Ey kavmim! Allah'a kulluk edin, sizin için O'ndan başka bir ilâhınız daha yok! Siz sadece iftira ediyorsunuz."

51. "Ey kavmim! Bunun için sizden herhangi bir ücret talep etmiyorum. Benim ücretim sadece beni yaratana aittir. Düşünmez misiniz?"

52. "Ey kavmim! Rabbinizden bağışlanma dileyin. Ve ardından O'na dönün ki, O göğü bolluk içinde üzerinize göndersin; gücünüze gü-

şey demiyoruz." Dedi ki: "Ben Allah'ı şahit tutuyorum ve siz de şahit olun ki ben, kesinlikle sizin ortak koştuklarınızdan uzağım."

55. "O'ndan başka (taptıklarınızın hepsinden uzağım)**. Hepiniz toplanın ve benim hakkımda dilediğinizi yapın. Bana süre de tanımayın."**

56. "Ben Allah'a tevekkül ettim; O benim de Rabbimdir, sizin de Rabbinizdir. Hiçbir canlı yoktur ki O, perçeminden tutmuş olmasın. Hiç kuşku yok ki benim Rabbim dosdoğru bir yol üzeredir."

57. Şayet yüz çevirirseniz bilin ki kendisiyle size gönderildiğim mesajı size ulaştırdım. (Artık) **Rabbim sizin yerinize sizden başka bir topluluk da getirir ve siz O'na hiçbir zarar da veremezsiniz. Rabbim elbette her şeyi koruyup gözetendir.**

58. Emrimiz geldiğinde Hud'u ve kendisiyle birlikte iman edenleri tarafımızdan bir rahmetle kurtardık; onları çok ağır bir azaptan da kurtardık.

59. İşte Âd kavmi! Rablerinin âyetlerini inkâr ettiler, peygamberlerine isyan ettiler ve her inatçı zorbanın emirlerinin peşinden gittiler.

60. Böylece onlar hem bu dünyada ve hem de ahirette lanete uğradılar. Bilesiniz ki Âd kavmi Rabbini inkâr etti. Yine bilesiniz ki Hud'un kavmi Âd helâk olup gitti.

Her peygamber, gönderildiği kavmin ırkındandı; onların dilini konuşurdu ve onlardan biriydi. Hz. Hud, Âd kavminden idi. Onların kardeşi olmasından maksat budur. Aslında burada Mekke müşriklerinin dikkatleri çekilmekte, Muhammed'in de kendi aralarından çıkan ve onlara kardeş olan biri olduğu ima edilmektedir.

Hz. Hud kavmini Allah'a kulluk etmeye çağırdı. Kur'ân-ı Kerim'de anlatılanlardan anlaşılıyor ki hiçbir peygamber, Allah'ın varlığını ispat gibi bir girişimde bulunmamıştır. Çünkü Allah'ın varlığı düşüncesi, insanın yaratılışında fıtratına yerleştirilmiştir. Kısacası Allah'ın varlığı düşüncesi insanda fıtrîdir ve onun yaratılışında mevcuttur. Peygamberlerin çağrılarının temeli Allah'a ortak koşmama, yani Allah'ın birliğidir. İnsanları sadece Allah'a kul olmaya çağırırlar. Bütün peygamberlerin muhataplarına ilk çağrıları bununla ilgilidir.

Bütün peygamberlerde ortak olan diğer bir husus ise kavimlerine dini tebliğ etmeleri karşılığında maddi yahut manevi herhangi bir mükâfat beklememeleridir. Onlar mükâfatlarını sadece Allah'tan beklerler. Bu husus, birçok Peygamber'in dili üzere Kur'ân-ı Kerim'de dile getirilmektedir. Buna rağ-

men inanmayanlar, peygamberleri ve iman edenleri maddi çıkar ve iktidar peşinde koşmakla itham etmişleridir; hem de ellerinde buna dair hiçbir delil bulunmadığı halde.

“Ey kavmim! Rabbinizden bağışlanma dileyin. Ve ardından O’na yönelin ki göğü bolluk içinde üzerinize göndersin; gücünüze güç katsın; ve suçlular olarak da yüz çevirmeyin!”

Bağışlanma dilemeleriyle iman etmelerinin kastedildiğini, çünkü imanın kendinden önceki günahları bağışlattığını söyleyenler olmuşsa da (Taberî, XV, 358; Bagavî, IV, 182) kelimenin lügat anlamının kastedildiğini söyleyenler (İbnu Kesir, IV, 379; Râzî, XVIII, 11) bizce daha tutarlıdır. Çünkü iman etmeleri, önceki âyette dile getirilmiş, sadece Allah’a kulluk etmeleri istenmişti. Lügat anlamına göre âyet şunu anlatmaktadır: İşlemiş olduğunuz Allah’a ortak koşma ve kötü amellerinizden dolayı bağışlanma dileyin; bunlardan pişmanlık duyun ve bir daha bunlara dönmeme konusunda azimli olun. Buna göre bağışlanma geçmiş günahlarla, tövbe ise gelecekte işleyecekleri günahlarla ilgilidir. Çünkü tövbe, işlenmiş olan günahlara pişmanlık duyarak Allah’a yönelmek ve bir daha o günahları işlememeye kesin kararlı olmaktır.

Âyetteki **“Göğü bolluk içerisinde üzerinize göndersin”** ifadesinde yağmur kelimesi geçmemekle birlikte Arap dilinde böyle bir ifade kullanıldığında akla ilk gelen yağmurdur. Yağmurun yağmasıyla kastedilen de bolluk ve berekettir. O halde âyette anlatılan şudur: Sadece Allah’a taptığınız, günahlarınıza bağışlanma dileyip bir daha kötü tavırlara dönmemek üzere kesin karar verdiğiniz takdirde Allah size bol rızık verecektir.

Dediler ki: ‘Ey Hud, bize apaçık bir delil getirmiş değilsin. Biz de senin sözüne uyarak ilâhlarımızı terk edecek değiliz. Zaten sana inanmıyoruz.”

Kuşkusuz Hz. Hud da diğer peygamberler gibi peygamberliğini ispat eden mucizelerle gönderilmişti. Ne var ki kavmi, getirdiği mucizelere aldırmamış, ondan yeni mucizeler beklemişlerdi. Nitekim Peygamber’imiz de mucize olarak Kur’ân’ı getirmiş, Kur’ân’ın bir benzerini getirdikleri takdirde davasından vazgeçeceğini belirtmişti. Ama inanmayanlar, Kur’ân’ı kimi zaman sihir olmakla kimi zaman da perilerin getirdiği şiir olmakla nitelemiş, başka mucizeler getirmesini istemişlerdi.

“Biz, ‘ilâhlarımızdan biri seni fena çarpmış’ demekten başka bir şey demiyoruz....”

Hz. Hud’a inanmadıklarını söylemekle yetinmemiş, ilâhlarına dil uzattığından dolayı ilâhlarından birinin kendisini fena halde çarptığını böylece de-

lirdiğini iddia etmişlerdir. Artık Hz. Hud'un yapacağı tek bir şey kalmıştı ki o da bu putperest kavimden ve onların yaptıklarından berî olduğunu; onlarla ilişkisini kestiğini söylemek idi. O da bunu yaptı ve onlara söyleyeceği son sözlerini söyledi: **"Hepiniz toplanın ve benim hakkımda dilediğinizi yapın. Bana süre de tanımayın. Ben Allah'a tevekkül ettim, O benim de Rabbimdir, sizin de Rabbinizdir. O'nun, perçeminden yakalamadığı hiçbir canlı yoktur. Kuşkusuz Rabbim dosdoğru bir yol üzeredir. Yüz çevirirseniz, kendisi sebebiyle size gönderildiğim mesajımı tebliğ ettim. Artık Rabbim isterse yerinize başka bir kavmi getirir. Siz O'na hiçbir zarar veremezsiniz. Şüphesiz Rabbim her şeyi gözetip kollayandır."** Allah'ın dini için hiçbir kavim vazgeçilmez değildir. Bir kavim Allah'ın dinine sahip çıkmıyorsa ve Allah dininin devam etmesini istiyorsa başka bir kavim o dini sahiplenir. Dolayısıyla Allah'ın dini hiçbir kavme muhtaç değildir. Asıl Allah'ın dinine muhtaç olan kavimlerin kendileridir.

Uyarılan ve gerçeklere karşı sağır hale gelmiş olan toplumları alternatifsiz bir sonuç beklemektedir: Helak olmak. Görevlerini yerine getirmiş olan kimseler o toplumdan uzaklaştırılır ve o toplum helak olur: **"Emrimiz geldiğinde Hud'u ve kendisiyle birlikte iman edenleri tarafımızdan bir rahmetle kurtardık; onları çok ağır bir azaptan da kurtardık."** Diğerleri helak oldular.

وَإِلَى ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا
اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ هُوَ أَنْشَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا
فَاسْتَغْفِرُوهُ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ إِنَّ رَبِّي قَرِيبٌ مُجِيبٌ ﴿٦١﴾ قَالُوا يَا صَالِحُ
قَدْ كُنْتَ فِينَا مَرْجُوًّا قَبْلَ هَٰذَا أَتَنْهَانَا أَنْ نَعْبُدَ مَا يَعْبُدُ

رَحْمَةً فَمَنْ يَنْصُرُنِي مِنَ اللّٰهِ اِنْ عَصَيْتُهُ فَمَا تَزِيدُونَنِي
غَيْرَ تَخْسِيرٍ ﴿٦٣﴾ وَيَا قَوْمِ هٰذِهِ نَاقَةُ اللّٰهِ لَكُمْ اٰيَةً
فَذَرُوهَا تَأْكُلْ فِي اَرْضِ اللّٰهِ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوءٍ
فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابٌ قَرِيبٌ ﴿٦٤﴾ فَعَقَرُوهَا فَقَالَ تَمَتَّعُوا
فِي دَارِكُمْ ثَلٰثَةَ اَيَّامٍ ذٰلِكَ وَعْدٌ غَيْرُ مَكْذُوبٍ ﴿٦٥﴾ فَلَمَّا
جَاءَ اَمْرُنَا نَجَّيْنَا صَالِحًا وَالَّذِينَ اٰمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَمِنْ
خِزْيِ يَوْمِئِذٍ اِنَّ رَبَّكَ هُوَ الْقَوِيُّ الْعَزِيزُ ﴿٦٦﴾ وَاَخَذَ الَّذِينَ
ظَلَمُوا الصَّيْحَةُ فَاَصْبَحُوا فِي دِيَارِهِمْ جَاثِمِينَ ﴿٦٧﴾ كَاَنْ لَمْ يَغْنَوْا فِيهَا
اَلَا اِنَّ ثَمُودَا كَفَرُوا رَبَّهُمْ اَلَا بُعْدًا لِثَمُودَ ﴿٦٨﴾

61. **Semûd kavmine de kardeşleri Salih'i gönderdik. Dedi ki: "Ey kavmim! Allah'a kulluk edin, sizin için O'ndan başka bir ilâh daha yoktur. Sizi yerden O yarattı ve onu imar etmenizi istedi. Öyleyse O'ndan bağışlanma dileyin, sonra da O'na yönelin. Şüphesiz Rabbim çok yakındır, duaları kabul edendir."**

62. **Dediler ki: "Ey Salih! Sen bundan önce aramızda ümit bağlanan biriydin; şimdi kalkmış bizi babalarımızın taptıklarına tapmaktan mı sakındırıyorsun! Doğrusu biz, bizi çağırdığın şeyden ciddi bir şüphe içindeyiz.**

63. **Dedi ki: "Ey kavmim! Eğer ben Rabbim tarafından verilen apaçık bir delile sahip isem ve kendi katından bana bir rahmet vermişse**

64. "Ey kavmim! İşte Allah'ın devesi; bir mucize... Bırakın onu Allah'ın toprağında otlasın, ona bir zarar vermeyin. Aksi halde sizi yakın bir azap yakalar."

65. Fakat onu yaralayıp öldürdüler. Bunun üzerine Salih dedi ki: "Yurdunuzda üç gün daha yaşayın. Bu, yalanlanmayacak kesin bir sözdür."

66. Buyruğumuz geldiğinde Salih'i ve onunla birlikte iman edenleri katımızdan bir rahmetle kurtardık; o günün perişanlığından da. Çünkü Rabbindir O güçlü olan ve O her şeye gücü yeten.

67. Zulmedenleri de o korkunç ses yakaladı ve yurtlarında dizüstü çöke kaldılar.

68. Sanki orayı şenlendirip içerisinde yaşamamışlardı. Bilesiniz ki Semûd kavmi Rablerini inkâr etmişlerdi. Bilesiniz ki Semûd kavmi kahrolup gitmişti.

Semûd kavmi, Âd kavminden sonra gelmiş, Hicaz ile Şam bölgesi arasında bulunan ve el-Hicr diye bilinen yerde yaşayan bir kavim idi. Bu kavmin tepe ve yamaçlarda oydukları taş evler bugün bile büyük bir alana yayılmış haldedir. İşte Hz. Salih bu kavme peygamber olarak gönderilmiştir.

Salih peygamberin kavmine çağrısı, önceki peygamberlerin çağrılarının aynıdır. Diğer peygamberler de kendilerine peygamberlik gelmezden önce kavimleri arasında itibarlı ve güvenilir kimseler idi. Nitekim Peygamberimiz de kavmi arasında el-Emin/güvenilir kişi lakabıyla biliniyordu. Ama kendilerine peygamberlik geldikten sonra onlara itirazlar başlamış, bazen çıkarcılıkla, bazen deli olmakla, bazen büyücü olmakla itham edilmişlerdir.

Her peygamberin peygamberliğini ispat eden mucizesi vardır. Nakledilir ki kavmi Hz. Salih'ten, iddiasının ispatına dair, gösterdikleri bir kayadan deve çıkarmasını istemişti. Gerçi Kur'ân-ı Kerim, devenin nasıl ve niçin meydana geldiğini anlatmamaktadır. Ancak devenin olağanüstü bir şekilde yaratıldığı, yani bir mucize olduğu anlatımdan anlaşılmaktadır.

Hz. Salih deve konusunda onları uyarmış; bu deveye zarar vermemelerini istemiştir. Ne var ki onlar deveyi öldürdüler, uyarı olmadan bir toplum helak edilmez. Helak anı geldiğinde Hz. Salih'le birlikte iman edenler kurtarılmış, diğerleri helak edilmiştir.

وَلَقَدْ
جَاءَتْ رُسُلُنَا إِبْرَاهِيمَ بِالْبُشْرَىٰ قَالُوا سَلَامًا قَالَ سَلَامٌ
فَمَا لَبِثَ أَنْ جَاءَ بِعِجْلٍ حَنِيذٍ ﴿٦٩﴾ فَلَمَّا رَأَىٰ أَيْدِيَهُمْ لَا تَصِلُ
إِلَيْهِ نَكِرَهُمْ وَأَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيفَةً قَالُوا لَا تَخَفْ
إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلَىٰ قَوْمِ لُوطٍ ﴿٧٠﴾ وَامْرَأَتُهُ قَائِمَةٌ فَضَحِكَتْ
فَبَشَّرْنَاهَا بِإِسْحَاقَ وَمِنْ وَرَاءِ إِسْحَاقَ يَعْقُوبَ ﴿٧١﴾
قَالَتْ يَا وَيْلَتَىٰ أَأَلِدُ وَأَنَا عَجُوزٌ وَهَٰذَا بَعْلِي شَيْخًا إِنَّ هَٰذَا
لَشَيْءٌ عَجِيبٌ ﴿٧٢﴾ قَالُوا أَتَعْجَبِينَ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ رَحْمَتُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ
عَلَيْكُمْ أَهْلَ الْبَيْتِ إِنَّهُ حَمِيدٌ مَجِيدٌ ﴿٧٣﴾ فَلَمَّا ذَهَبَ عَنْ إِبْرَاهِيمَ
الرَّوْعُ وَجَاءَتْهُ الْبُشْرَىٰ يُجَادِلُنَا فِي قَوْمِ لُوطٍ ﴿٧٤﴾ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَحَلِيمٌ
أَوَّاهٌ مُنِيبٌ ﴿٧٥﴾ يَا إِبْرَاهِيمُ أَعْرِضْ عَنْ هَٰذَا إِنَّهُ قَدْ جَاءَ أَمْرُ رَبِّكَ
وَإِنَّهُمْ آتِيهِمْ عَذَابٌ غَيْرُ مَرْدُودٍ ﴿٧٦﴾

69. Elçilerimiz İbrahim'e müjde ile gelmişlerdi. "Selâm" dediler. O da "Selâm" dedi ve hiç beklemeden kızartılmış bir buzağı getirdi.

70. Ellerinin yemeğe uzanmadığını görünce onları yadırgadı ve onlara karşı içinden bir ürperti hissetti. "Korkma, biz Lut kavmine gönderildik" dediler.

71. O esnada hanımı ayakta durmaktadır; bunları duyunca güldü. Bundan sonra biz ona İshak'ı, ardından Yakub'u müjdeledik.

72. **"Vay başıma gelenler! Ben kocamış bir kadın ve şu kocam da yaşlı biri iken öyle mi? Kesinlikle bu garip bir durum!" dedi.**

73. **"Allah'ın işine mi şaşıyorsun? Allah'ın rahmet ve bereketi üzerinize olsun ey hane halkı. Şüphesiz Allah övülmeye layıktır, şanı çok yücedir" dediler.**

74. **İbrahim'den korku gidip de kendisine müjde de gelince Lut'un kavmiyle ilgili bizimle tartışmaya girdi.**

75. **Kesinlikle İbrahim çok yumuşak kalpli, çok duygulu ve Allah'a karşı çok itaatkârdı.**

76. (Melekler dediler ki): **"Ey İbrahim! Vazgeç, çünkü Rabbinin emri artık gelmiştir. Kesinlikle geri çevrilemeyecek bir azap mutlaka başlarına gelecektir."**

Gelen misafirler Hz. İbrahim'e selam vermişlerdi; ama ikram ettiği yemekten yememeleri onu endişelendirmişti. Müfessirler, Hz. İbrahim'in içinde korku hissetmesi konusunda iki sebep zikreder. Bu ihtimallerden birine göre, o dönemde yağmacılık ve benzeri kötü bir niyetle gelmiş olanlar, kendilerine ikram edilen yemekten yemezdi. Hz. İbrahim bu sebeple korkuya kapılmıştır. Zikredilen diğer ihtimale göre ise yemek yememelerinden onların insan kılığına girmiş melekler olduklarını anlamıştı. Melekler insan kılığına girip gelmişlerse ceza vermek için gelmişlerdir. Hz. İbrahim'in korkusunun sebebi budur. Hz. İbrahim'in korkusunu görünce meleklerin: **"Korkma, biz Lut kavmine gönderildik"** demeleri ikinci ihtimali kuvvetlendirmektedir.

Anlaşılan meleklerin insan suretinde ziyareti hane halkında da tedirginliğe sebep olmuştu. Bu yüzden Hz. İbrahim'in eşi de meselenin ne olduğunu öğrenmek için oraya gelmişti.

Melekler Lut'un kavmi için geldiklerini söylediklerinde ayakta durup onları dinleyen eşi niçin gülmüştü? Buna dair farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bazı müfessirler anlatımda takdim-te'hir bulunduğunu söylerler. Buna göre, bir sonraki âyette meleklerin bir çocuğu olacağını söylemeleri üzerine sevincinden gülmüştür; fakat anlatımda gülmesi öne alınmıştır. Ancak bu görüş tutarlı görünmemektedir. Anlatımda takdim-te'hirin olduğunu söyleyebilmenin tutarlı bir gerekçeye dayanması gerekir. Çünkü takdim-te'hir yapılmışsa bunun bir sebebi olmalıdır. Ortada böyle bir sebep görünmemektedir.

İkrime'nin, gülmek diye tercüme ettiğimiz فضحكت kelimesinin burada *iddet kanı gördü* anlamında olduğunu söylediğine dair bir rivayet nakledilmekte-

dir. (San'anî, I, 306) Ne var ki kelimenin bu anlamda kullanılması yaygın değildir.

Bu iki görüş dışında Hz. İbrahim'in o andaki korku ve şaşkınlığından dolayı güldüğünü, o iğrenç işi yapan Hz. Lut'un kavminin başına geleceklerden dolayı güldüğünü, kocasıyla birlikte alelacele telaş içerisinde misafirlerine yemek hazırladıkları halde misafirlerin yememelerinden dolayı bu duruma güldüğünü ileri sürenleler olmuştur. (Taberî XV, 389-390: San'anî, I, 306; Şevkânî, II, 737). Konuyla ilgili daha pek çok görüş ileri sürülmüşse de bağlama en uygun olanın, zikrettiğimiz son görüş olduğu kanaatindeyiz.

Melekler, Lut kavmi için geldiklerini ifade ettikten sonra Hz. İbrahim'in eşine bir oğlan çocuğu bahşedileceği müjdesini verdiler. Daha önce Hz. İbrahim'in, eşi Hâcer'den doğma bir oğlu vardı. Kendisine bir oğlan çocuğu verileceği söylenen eşi Sare şaşırmıştı. Belki de hayatının en büyük arzusunu gerçekleştiren bir müjde almıştı, ama hem kendisi hem de kocası İbrahim çocuk sahibi olacak yaşta değillerdi. Bu yüzden, **"Vay başıma gelenler! Ben kocamış bir kadın ve şu kocam da yaşlı biri iken öyle mi? Kesinlikle bu garip bir durum!"** dedi. Melekler, **"Allah'ın işine mi şaşıyorsun? Allah'ın rahmet ve bereketi üzerinize olsun ey hane halkı. Şüphesiz Allah övülmeye layıktır, şanı çok yücedir"** dediler.

Melekler, bir oğlu olacağı müjdesinin yanında o doğacak çocuğun da bir oğlu olacağını ve her ikisinin de peygamber olacaklarını müjdelemişlerdi.

"İbrahim'den korku gidip de kendisine müjde de gelince Lut'un kavmiyle ilgili bizimle tartışmaya girdi."

Hz. İbrahim'in endişesi, yeğeni olan Hz. Lut ile kendisine iman edenlerin de diğerleriyle birlikte helak olmalarıydı.

Sonraki âyette, "**Kesinlikle İbrahim çok yumuşak kalpli, çok duygulu ve Allah'a karşı çok itaatkârdı"** buyrulması, Hz. İbrahim'in hem niçin tartışmaya girdiğini hem de bu tartışmasının, Allah'ın emirlerine karşı gelme anlamı taşımadığını göstermektedir. Tartışmaya girmesinin nedeni yumuşak kalpli ve hassas yapıda biri olmasından kaynaklanıyordu. Allah'a itaatkâr biri olduğunun vurgulanması da tartışmasının karşı gelme şeklinde değil, özellikle iman edenlerin cezalandırılmaması için Allah'a yalvarıp yakarma anlamında olduğunu ifade etmektedir.

Melekler **"Ey İbrahim! Vazgeç, çünkü Rabbinin emri artık gelmiştir. Kesinlikle geri çevrilemeyecek bir azap mutlaka başlarına gelecektir."** diyerek tartışmaya son noktayı koymuşlardır.

kızlarım, onlar sizin için daha temizler. Allah'tan korkun, misafirlerim konusunda beni rezil etmeyin, aranızda aklı başında adam yok mu?" dedi.

Bazı müfessirlere göre kavminden gelenlere *İşte kızlarım* derken bizzat kendi kızlarını kastetmiş, kızlarımı size nikâhlayayım onlarla evlenin demek istemiştir. Çünkü o dönemde mü'min bir kadının kâfir bir erkekle evlenmesi caiz idi. Nitekim Peygamberimiz de bu konudaki yasak gelmezden önce iki kızını inanmayan kişilere nikâhlamıştı. (Zamahşeri, II, 283). Diğer müfessirlere göre ise bu sözüyle ümmetinin kadınlarını kastetmiş, kadınlarla nikâhlanın demek istemişti. Çünkü bir peygamberin ümmetinin erkekleri onun evlatları, kadınları da onun kızları sayılır.

Hz. Lut'un *aranızda aklı başında adam yok mu?* ifadesinden, artık o toplumda hakka kulak verecek kimsenin kalmadığı anlaşılmaktadır. Bir toplumda hakka kulak verecek kimse kalmayıp o toplumdan bütünüyle ümit kesildiğinde artık o toplumun dünya hayatında da cezayı hak ettiğine daha önce dikkat çekmiştik.

Kavmi, Lut'un bu çağrısına alaylı bir üslupla, **"Kızlarınla herhangi bir işimizin olmadığını biliyorsun. Aslında isteğimizin ne olduğunu sen pekâlâ bilirsin."** demişlerdir.

Hz. Lut'un bu ahlâksız azgınlara yapabileceği bir şey yoktu. Çaresiz **"Keşke size karşı bir gücüm oslaydı veya tam korunaklı bir yere sığınabilseydim."** dedi.

İşte bu sırada gelen misafirler kendilerini tanıtmış **"Ey Lut, biz Rabbinin elçileriyiz. Onlar sana asla zarar veremez. Sen ailenle birlikte gecenin bir bölümünde çık yola. Hanımın hariç sizden kimse geri kalmasın. Kavminin başına gelecek musibet onun da başına gelecektir. Helâk saatleri sabah vakti olacaktır. Sabah yakın değil mi?"** demişlerdi.

Melekler gelmişti bir kere; o kavmi cezalandıracak, onları helak edeceklerdi. Şüphesiz gelen bu melekler, Hz. Lut ve aile fertlerini koruyabilirlerdi ve ona gece karanlığından istifadeyle kaçıp gidin demezlerdi. Bir olayın unsurlarından biri olağanüstü bir şekilde gerçekleşiyorsa olayın diğer unsurlarının da olağanüstü gerçekleşmesi gerekmez. Çünkü hayat olağanlar üzerine kuruludur.

Hz. Lut'un hanımı da helak edilenlerle helak edilmiştir. Çünkü o, inanmayan bir kadın idi. İnsanlar kendi amelleriyle yargılanır, soyları yahut akrabalık bağlarıyla değil.

"Buyruğumuz gelince, onların üstünü altına getirdik ve üzerlerine yığın yığın istif edilen pişirilmiş taşlar yağdırdık."

Anlatımdan anlaşılan, volkanik şiddetli bir patlama ile kavmin evlerinin lavlar altında kalmış olmasıdır.

Volkanik patlamalar, deprem, sel gibi afetlerle şehirlerin tahrip edilmesi, tabiata hâkim kanunlar çerçevesinde cereyan ediyor olsalar bile yüce Allah, o sonsuz bilgisiyle bu tür afetlerin ne zaman ve nerede meydana geleceklerini düzenlemiştir. Ayrıca bu tür afetlerde her ölen kişi mutlaka cezalandırılıyor anlamına gelmez. Nihayet bu dünya hayatı imtihan yeridir ve insanlar afetlerle de nimetlerle de imtihan edilirler. Dolayısıyla afet kötüler için bir cezalandırma, ama sabredenler için ahirette mükâfat vesilesidir. Haddizatında sadece büyük olaylar değil, günlük hayatımızda karşılaştığımız bütün olaylar imtihan edilmemizin araçlarıdır.

"İstif edilen, Rabbinin katında belirlenmiş taşlar olarak... Ve onlar şimdi de zalimlerden uzak değil."

Belirlenmiş kelimesiyle çevirdiğimiz مُسَوَّمَةً kelimesi sözlükte işaretlenmiş, damgalanmış gibi anlamlara gelmektedir. Bu nedenle müfessirler genelde her taş, o asilerden kime isabet edecekse onun ismi o taşa yazılmıştı, demişlerdir. (Bağavi, IV, 194; İbnu Kesir, IV, 340). Kuşkusuz Allah'ın ilminden hiçbir şey kaçmaz. O, büyük olayları bildiği gibi en küçüklerini de bilir. Bu sebeple hangi taşın kime isabet edeceğini de bilir. Ancak bu kelime ile Allah'ın bu konudaki ilmi kastediliyor olmalıdır. Yani hangi taşın kime isabet edeceği O'nun ilminde belirlenmiştir ve helak edilmesi gerekenlerden hiç biri, bu taşların isabetinden kurtulamaz.

وَاِلٰى مَدْيَنَ اَخَاهُمْ شُعَيْبًاۜ قَالَ
يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهُۜ وَلَا تَنْقُصُوا
الْمِكْيَالَ وَالْمِيزَانَ اِنّ۪ٓي اَرٰيكُمْ بِخَيْرٍ وَاِنّ۪ٓي اَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ
يَوْمٍ مُح۪يطٍ ﴿٨٤﴾ وَيَا قَوْمِ اَوْفُوا الْمِكْيَالَ وَالْم۪يزَانَ
بِالْقِسْطِ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ اَشْيَٓاءَهُمْ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْاَرْضِ

مُفْسِدٖينَ ﴿٨٥﴾ بَقِيَّتُ اللّٰهِ خَيْرٌ لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ
مُؤْمِنٖينَ وَمَٓا اَنَا عَلَيْكُمْ بِحَفٖيظٍ ﴿٨٦﴾ قَالُوا يَا شُعَيْبُ
اَصَلٰوتُكَ تَأْمُرُكَ اَنْ نَتْرُكَ مَا يَعْبُدُ اٰبَٓاؤُنَٓا اَوْ اَنْ نَفْعَلَ
فٖٓي اَمْوَالِنَا مَا نَشٰٓؤُاۜ اِنَّكَ لَاَنْتَ الْحَلٖيمُ الرَّشٖيدُ ﴿٨٧﴾ قَالَ
يَا قَوْمِ اَرَاَيْتُمْ اِنْ كُنْتُ عَلٰى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبّٖي وَرَزَقَنٖي مِنْهُ
رِزْقًا حَسَنًاۜ وَمَٓا اُرٖيدُ اَنْ اُخَالِفَكُمْ اِلٰى مَٓا اَنْهٰيكُمْ
عَنْهُۜ اِنْ اُرٖيدُ اِلَّا الْاِصْلَاحَ مَا اسْتَطَعْتُۜ وَمَا تَوْفٖيقٖٓي
اِلَّا بِاللّٰهِۜ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَاِلَيْهِ اُنٖيبُ ﴿٨٨﴾
وَيَا قَوْمِ لَا يَجْرِمَنَّكُمْ شِقَاقٖٓي اَنْ يُصٖيبَكُمْ مِثْلُ مَٓا اَصَابَ قَوْمَ
نُوحٍ اَوْ قَوْمَ هُودٍ اَوْ قَوْمَ صَالِحٍۜ وَمَا قَوْمُ لُوطٍ مِنْكُمْ بِبَعٖيدٍ
﴿٨٩﴾ وَاسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُٓوا اِلَيْهِۜ اِنَّ رَبّٖي رَحٖيمٌ
وَدُودٌ ﴿٩٠﴾ قَالُوا يَا شُعَيْبُ مَا نَفْقَهُ كَثٖيرًا مِمَّا تَقُولُ وَاِنَّا
لَنَرٰيكَ فٖينَا ضَعٖيفًاۚ وَلَوْلَا رَهْطُكَ لَرَجَمْنَاكَۘ وَمَٓا اَنْتَ عَلَيْنَا
بِعَزٖيزٍ ﴿٩١﴾ قَالَ يَا قَوْمِ اَرَهْطٖٓي اَعَزُّ عَلَيْكُمْ مِنَ اللّٰهِۜ وَاتَّخَذْتُمُوهُ
وَرَٓاءَكُمْ ظِهْرِيًّاۜ اِنَّ رَبّٖي بِمَا تَعْمَلُونَ مُحٖيطٌ ﴿٩٢﴾

وَيَا قَوْمِ اعْمَلُوا عَلٰى مَكَانَتِكُمْ اِنّ۪ي عَامِلٌ سَوْفَ تَعْلَمُونَ

مَنْ يَأْت۪يهِ عَذَابٌ يُخْز۪يهِ وَمَنْ هُوَ كَاذِبٌ وَارْتَقِبُوا

اِنّ۪ي مَعَكُمْ رَق۪يبٌ ﴿٩٣﴾ وَلَمَّا جَٓاءَ اَمْرُنَا نَجَّيْنَا شُعَيْبًا وَالَّذ۪ينَ

اٰمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَاَخَذَتِ الَّذ۪ينَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةُ

فَاَصْبَحُوا ف۪ي دِيَارِهِمْ جَاثِم۪ينَ ﴿٩٤﴾ كَاَنْ لَمْ يَغْنَوْا ف۪يهَا اَلَا

بُعْدًا لِمَدْيَنَ كَمَا بَعِدَتْ ثَمُودُ ﴿٩٥﴾

84. **Medyen'e de kardeşleri Şuayb'ı** (gönderdik). **Dedi ki: "Ey kavmim! Allah'a kulluk edin, sizin için O'ndan başka bir ilâh daha yoktur. Ölçüyü ve tartıyı da eksik yapmayın. Çünkü ben sizi bolluk içinde görüyorum ve sizin için kapsamlı bir günün azabından korkuyorum.**

85. **"Ey kavmim! Ölçü ve tartıyı tam olarak adalete uygun bir şekilde yapın. İnsanlara eşyalarını eksik vermeyin. Yeryüzünde bozguncular olarak fesat çıkarmayın.**

86. **"Eğer mü'min iseniz, Allah'ın geri bıraktığı** (kâr) **sizin için daha hayırlıdır. Her halükârda ben sizi gözetleyip kollamakla görevli değilim."**

87. **Dediler ki: "Ey Şuayb, babalarımızın taptıklarını bırakmamızı yahut mallarımızı dilediğimiz şekilde kullanmamızı yasaklamayı şu senin namazın mı emrediyor? Oysa sen yumuşak huylu ve akıllı birisin."**

88. **Dedi ki: "Ey kavmim, ne dersiniz, şayet ben Rabbim tarafından verilmiş bir delil üzere isem ve kendi katından bana güzel bir rızık vermişse? Ben, sizi yapmaktan men ettiğim şeyleri yaparak size muhalefet etmeyi istemiyorum; sadece gücüm yettiğince ıslah**

istiyorum. Muvaffak olmam ancak Allah'ın yardımıyla olacaktır; O'na tevekkül ettim ve sadece O'na yöneldim.

89. "Ey kavmim, bana karşı oluşunuz Nuh kavminin, Hud kavminin veya Salih kavminin başına gelen gibi bir musibeti sakın başınıza getirmesin. Aslında Lut kavmi de sizden çok uzak değildir."

90. "Rabbinizden bağışlanma dileyin sonra O'na yönelin. Şüphesiz Rabbim çok merhametlidir, çok sevendir."

91. Dediler ki: "Ey Şuayb, söylediklerinin çoğunu iyi anlamıyoruz, seni de aramızda güçsüz biri olarak görüyoruz! Yakınların olmasaydı seni taşlayarak öldürürdük. Sen bizim için önemli biri değilsin ki."

92. Dedi ki: "Ey kavmim, benim yakınlarım Allah'tan daha mı önemli ki O'na sırt çevirdiniz? Şüphe yok ki Rabbim, yaptıklarınızı (bütünüyle) **kuşatmıştır."**

93. "Ey kavmim, elinizden ne geliyorsa yapın! Ben de yapacağımı yapıyorum. Kendisini perişan edecek azabın kime geleceğini ve kimin yalancı olduğunu yakında göreceksiniz. Bekleyin, ben de sizinle birlikte bekliyorum."

94. Buyruğumuz geldiğinde Şuayb'ı ve onunla birlikte iman edenleri tarafımızdan bir rahmetle kurtardık. Zalim olanları ise korkunç bir çığlık yakalayıverdi de yurtlarında diz üstü çöke kaldılar.

95. Sanki orayı şenlendirip de içerisinde yaşamamışlardı. Değme, Semûd kavmi nasıl kahrolduysa Medyen kavmi de kahrolsun!

Hz. Şuayb ve kavmi olan Medyen halkıyla aralarında geçeni anlatan bu bölüm, sûrede yer alan altıncı kıssadır. Medyen, Hicaz'ı Şam'a bağlayan ana yol üzerinde Akabe körfezine yakın bir yerleşim birimidir. Hz. Şuayb, Medyen ve Eyke halkına peygamber olarak gönderilmiştir. Halkın ticaretle meşgul olduğu ve müreffeh bir hayat sürdükleri âyetlerden anlaşılmaktadır.

Hz. Şuayb da diğer peygamberler gibi halkını önce Allah'a iman ve O'na kulluk etmeye çağırdı. Çünkü başkasına haksızlık etmemeyi, başkalarının hakkını yememeyi ve her türlü ahlaksızlığı kökten çözmeyi sağlayacak olan, ancak sağlıklı bir imandır. İman etmek, Allah'ın var olduğuna inanmak değildir. Müşriklerin tamamı Allah'ın varlığına inanırlar. Önemli olan Allah'ın birliğine, yegâne itaat edilecek olduğuna, kısacası bütün isim ve sıfatlarına inanmaktır. Örneğin, Allah'ın sadece cezalandıran olduğuna inanmak, imandan istenen neticeyi hâsıl etmeyeceği gibi sadece mükâfatlandıran olduğuna inanmak da istenen neticeyi vermez. Yine Allah'ı sevmek yeterli olmadığı gibi

O'ndan korkmak da yeterli değildir. Bazı aracıların Allah'ın kararlarına etki ettiklerine inanılıyorsa böyle bir imanın da sosyal hayat üzerinde etkisi olmayacaktır.

Hz. Şuayb onları tevhit inancına çağırdığında, onların, küfürde ısrar eden bütün toplumlarda müşahede ettiğimiz kaba bir muhafazakârlık sergilediklerini görüyoruz. Bu sebeple *Ey Şuayb, babalarımızın taptıklarını bırakmamızı mı istiyorsun?* Anlamında sözler söylemişlerdir. Körü körüne geçmişlerinin peşinden gitmek ve onları yüceltmek iman edenlerin değil, inanmayanların takip ettikleri bir yoldur.

Dediler ki: "Ey Şuayb, babalarımızın taptıklarını bırakmamızı yahut mallarımızı dilediğimiz şekilde kullanmamızı yasaklamayı şu senin namazın mı emrediyor? Oysa sen yumuşak huylu ve akıllı birisin."

Belli ki Hz. Şuayb yumuşak huylulukla ve akıllı olmakla aralarında şöhret bulmuş biriydi. Ama onlara putlara tapmaktan vazgeçip sadece Allah'a kulluk etmeyi ve haksız yere mal kazanmanın doğru olmadığını söylediğinde, kısacası kendisine peygamberlik geldiğinde durum değişmiştir. Namaz kılması ve dini emirlere bağlanması sebebiyle onlara göre, artık beyni sulanmış ve akıllı kimselerin söylemeyeceği şeyler söylemeye başlamıştır. Onlara göre, akıllı kimse atalarının yolundan giden ve maddi çıkarlarını her türlü değerin üstünde tutan kişidir. Tevhit inancına bağlı olmayan kimselerin hayat felsefeleri ve iman edenlere bakışları her zaman böyle olmuştur; bundan sonra da böyle olacaktır.

Hz. Şuayb, kendi durumunu onlara arz edip elinde Allah'tan delil bulunduğunu söyleyerek onları bu delile değer vermeye çağırdıysa da bunun bir yararı olmamıştır.

"Ey kavmim bana karşı oluşunuz, Nuh kavminin, Hud kavminin veya Salih kavminin başına gelen gibi bir musibeti sakın başınıza getirmesin. Aslında Lut kavmi de sizden çok uzak değildir."

Hz. Şuayb, kavminin putlara tapmakta devam edip hakkı kabul etmeme konusunda ısrarcı olmasından, ölçü ve tartıda insanların haklarını yemelerinden ve bu olumsuz tavırlarından vazgeçmemeleri durumunda haklarında bilgi sahibi oldukları Nuh, Hud, Salih ve Lut kavimlerinin başlarına gelen felakete uğrayacaklarından haber vererek onları uyarıyor. Çünkü yüce Allah tabiat olaylarını kanun ve kurallara bağladığı gibi toplumların yükseliş ve gerilemelerini ve nihayet helak olup tarih sahnesinden silinmelerini de kanun ve kurallara bağlamıştır. İşte Hz. Şuayb, bu kanun ve kuralları göz önünde bulundurarak kavmine, yaklaşan tehlike konusunda uyarılar yapmakta ve onları tekrar tekrar tövbe etmeye çağırmaktadır: **"Rabbinizden bağışlanma dileyin, sonra O'na yönelin. Şüphesiz Rabbim çok merhametlidir, çok sevendir."**

Hz. Şuayb'ın onlara çağrısı açıktı; anlaşılmayacak bir tarafı yoktu. Ama kavmi, söylediklerini anlamazlıktan geliyor yahut önemseyip kulak vermedikleri için anlamıyorlardı. **"Ey Şuayb, söylediklerinin çoğunu iyi anlamıyoruz"** dediler. Kuşkusuz bu sözlerinde samimi olsaydılar mesele yoktu. Hz. Şuayb bir yolunu bulur, anlayacakları şekilde onlara anlatırdı. Onların asıl hedefi, Hz. Şuayb'ı konuşturmamak idi. İnancına güveni olmayan her insanın yaptığını yapmak istiyor, Şuayb'ı ortadan kaldırmayı düşünüyorlardı: **"Seni de aramızda güçsüz biri olarak görüyoruz! Yakınların olmasaydı seni taşlayarak öldürürdük. Sen bizim için önemli biri değilsin ki."** İnançlarına güvenleri olmayanlar, başkasının inancını gündeme getirmesine tahammül edemez. Şuayb'ın yakın akrabaları olmasaydı onu öldürmeye teşebbüs ederlerdi. Müfessirlerin belirttiklerine göre, Şuayb'ın yakın akrabalarına olan saygıları, onların dinlerini devam ettiriyor olmalarıydı.

Hz. Şuayb bir taraftan kavmini uyarmak, diğer taraftan da akrabalarına değil Allah'a güvenip tevekkül ettiğini hatırlatmak için şöyle dedi: **"Ey kavmim, benim yakınlarım Allah'tan daha mı önemli ki O'na sırt çevirdiniz? Şüphe yok ki Rabbim, yaptıklarınızı** (bütünüyle) **kuşatandır."** Ne var ki kavmi kulaklarını hakka tıkamıştı; onların kalbi de artık mühürlenmişti. Bu yüzden uyarılardan ibret almıyorlardı.

O zaman Şuayb onlara son sözlerini söyledi: **"Ey kavmim, elinizden ne geliyorsa yapın! Ben de yapacağımı yapıyorum. Kendisini perişan edecek azabın kime geleceğini ve kimin yalancı olduğunu yakında göreceksiniz. Bekleyin, ben de sizinle birlikte bekliyorum."**

Hakka karşı gelmekte ısrar eden, insanların haklarını yemeye devam eden ve peygamberlerini tehdit eden Medyen halkının cezalandırılmasının vakti gelmişti:

"Buyruğumuz geldiğinde Şuayb'ı ve onunla birlikte iman edenleri tarafımızdan bir rahmetle kurtardık. Zalim olanları ise korkunç bir çığlık yakalayıverdi de yurtlarında diz üstü çöke kaldılar.

Sanki orayı şenlendirip içerisinde yaşamamışlardı. Değme, Semûd kavmi nasıl kahrolduysa Medyen kavmi de kahrolsun!"

Daha önce de birkaç kez dikkat çekmiştik: Bir kavim topluca helak edilecekse o kavmin iyiliği emir ve kötülükten sakındırma görevlerini yerine getirmiş olan inançlı üyeleri bir şekilde oradan uzaklaştırıldıktan sonra geride kalanlar helak edilir. Burada da Hz. Şuayb ve iman edenler kendisiyle birlikte uzaklaştırıldıktan sonra kavminin geride kalanları helak edilmiştir.

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا
مُوسٰى بِاٰيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُب۪ينٍ ﴿٩٦﴾ اِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَا۬ئِه۪
فَاتَّبَعُٓوا اَمْرَ فِرْعَوْنَ وَمَٓا اَمْرُ فِرْعَوْنَ بِرَش۪يدٍ ﴿٩٧﴾
يَقْدُمُ قَوْمَهُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فَاَوْرَدَهُمُ النَّارَ وَبِئْسَ الْوِرْدُ
الْمَوْرُودُ ﴿٩٨﴾ وَاُتْبِعُوا ف۪ي هٰذِه۪ لَعْنَةً وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ بِئْسَ الرِّفْدُ
الْمَرْفُودُ ﴿٩٩﴾ ذٰلِكَ مِنْ اَنْبَٓاءِ الْقُرٰى نَقُصُّهُ عَلَيْكَ مِنْهَا قَٓائِمٌ
وَحَص۪يدٌ ﴿١٠٠﴾

96. Musa'yı da âyetlerimizle ve apaçık bir delil ile gönderdik.

97. Firavun'a ve onun ileri gelenlerine. Ama onlar Firavun'un emirlerine uydular. Hâlbuki Firavun'un emirleri doğru değildi.

98. O kıyamet günü de kavminin önüne düşecek ve onları ateşe götürecektir. Varılacak yer ne kötü bir yerdir!

99. Onlar burada da ahirette de lanete uğradılar. Verilen destek ne kötü bir destektir.

100. İşte bu anlatılanlar, sana hikâye ettiğimiz kentlerin haberleridir. O kentlerin bir kısmı hala duruyor bir kısmı ise biçilmiş ekin gibi (tamamen yok olmuş).

Musa da kendisinden önceki peygamberler gibi Allah'ın birliğini ve kendisinin gerçek bir peygamber olduğunu açıkça ortaya koyan delil ve mucizelerle Firavun ve onun ileri gelenlerine gönderilmişti. Firavun'un adamları bu delillere aldırmadan ilâhlık iddiasında bulunan Firavun'a uydular. Oysa Firavun'un bu iddiası hiçbir delile dayanmıyordu.

Âyetler kelimesi delil ve mucizeler anlamındadır. Âyetin devamındaki *apaçık delil* ile kastedilen, söz konusu âyetlerin içerdikleri delillerdir. Yani *apaçık delil,* âyetler kelimesini açıklamaktadır.

Bu şekilde gerçeklerden saparak birini önder seçenler, ahirette de önderlerinin peşine takılacak ve önderleri onları cehenneme götürecektir. Buna göre dünya hayatında lider olan kimseler ahirette de liderlik yapacaklardır. Şayet lider bu dünya hayatında hakka, adalete; kısacası Allah'ın emir ve yasaklarına uygun bir hayata götürüyorsa ahirette kendisine tabi olanların önüne geçip onları cennete götürecek, değilse cehenneme götürecektir. Bu sebeple kişinin kimle beraber olduğu; kimin peşine düştüğüne dikkat etmesi ahireti için de önemlidir.

Zalim liderlerin peşine takılanlar hem dünya hayatında lanete uğrarlar hem de ahirette bu yaptıklarından dolayı cezalandırılırlar. Çünkü ahirette de onların liderleri o kimseler olacak, kendileri de onların peşine takılarak cehenneme gideceklerdir.

"İşte bu anlatılanlar, sana hikâye ettiğimiz kentlerin haberleridir. (O kentlerin) **bir kısmı hala duruyor bir kısmı ise biçilmiş ekin gibi** (tamamen yok olmuş)**."**

Önceki milletlerin ve kentlerin başlarına gelenler ibret alınacak hususlardır. İbret alınması, sadece *"şöyle bir şehir varmış, o şehirde oturanlar şöyle zulmetmiş, Allah'ın emirlerine uymamış ve helak edilmişlerdir"* şeklinde bilgilenme anlamında değildir. Toplumlara hâkim kanunlar vardır ve söz konusu toplumsal kanunlar, geçmişte yaşamış milletlere ve onların yerleştikleri kentlere dair Kur'ân kıssalarında dile getirilmektedir. Asıl ibret konusu olan hususlar bu toplumsal kanunlardır. Toplumlar bu kanunları tespit edecekler ve kendilerinin de bu kanunlara tabi olacaklarını bilecekler.

Âyette sözü edilen şehirlerin hala duruyor olması, genelde kalıntılarının hala duruyor olmasıyla açıklanmıştır. Bazı müfessirler ise bununla hala şehir olarak işlevlerini yerine getirdiklerinin kastedildiğini söylemektedir.

وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلٰكِنْ ظَلَمُوٓا اَنْفُسَهُمْ فَمَٓا اَغْنَتْ
عَنْهُمْ اٰلِهَتُهُمُ الَّت۪ي يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مِنْ شَيْءٍ لَمَّا جَٓاءَ
اَمْرُ رَبِّكَؕ وَمَا زَادُوهُمْ غَيْرَ تَتْب۪يبٍ ﴿١٠١﴾ وَكَذٰلِكَ اَخْذُ رَبِّكَ
اِذَٓا اَخَذَ الْقُرٰى وَهِيَ ظَالِمَةٌؕ اِنَّ اَخْذَهُٓ اَل۪يمٌ شَد۪يدٌ ﴿١٠٢﴾

إِذَا أَخَذَ الْقُرَى وَهِيَ ظَالِمَةٌ إِنَّ أَخْذَهُ أَلِيمٌ شَدِيدٌ ﴿١٠٢﴾
إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِمَنْ خَافَ عَذَابَ الْآخِرَةِ ذَٰلِكَ يَوْمٌ
مَجْمُوعٌ لَهُ النَّاسُ وَذَٰلِكَ يَوْمٌ مَشْهُودٌ ﴿١٠٣﴾ وَمَا نُؤَخِّرُهُ إِلَّا
لِأَجَلٍ مَعْدُودٍ ﴿١٠٤﴾

101. Biz onlara zulmetmedik fakat kendi kendilerine zulmettiler. Allah'ın buyruğu geldiğinde, Allah'tan başka o taptıkları putları onlara hiç bir fayda vermedi; kayıplarını arttırmaktan başka bir işe yaramadı.

102. Rabbinin tepelemesi işte böyledir; zalim olan kentleri tepeledi mi, tepelemesi çok acıklı ve çok çetindir.

103. Ahiret azabından korkanlara bunda alınacak ibret vardır. O gün öyle bir gündür ki insanlar onda toplanacaktır ve o gün mutlaka görülecek bir gündür.

104. Biz o günü belirli bir sürenin dışında ertelemeyiz.

Yüce Allah bu dünya hayatında da ve ahirette de kimseye zulmetmez. Anlatılan şu kıssalarda cezalandırılan toplumlar, kendi yaptıkları sebebiyle cezalandırılmıştır.

Cezanın adil olabilmesi için şu şartların gerçekleşmesi gerekir:

a.) Suç işleyen kendi iradesiyle o suçu işlemiş olmalıdır.

b.) Suç ve ceza arasında bir denge olmalıdır.

c.) Suçlular arasında ayırım yapılmamalıdır.

d.) Suça tekabül eden cezanın, suç işleme konumunda olanlarca bilinme imkânı bulunmalıdır.

Yüce Allah'ın gerek dünyadaki ve gerek ahiretteki cezalandırmalarında bu şartlar bütünüyle mevcuttur.

Allah'ın bir toplumu cezalandırmasına dair buyruğu geldiğinde o toplumun Allah'a ortak koştukları şeylerin, cezalandırmayı engelleme güçleri yok-

tur. Onlara güvendikleri için de başka bir tedbir almadılar ve bu nedenle hüsranları daha da arttı.

Geçmişte peygamberlerini yalanlayanlar cezalandırılıp helak edilmişlerse sair zamanlarda benzeri toplumlar da aynı cezalarla cezalandırılacaklar demektir. (İbnu Kesir, IV, 349).

"Ahiret azabından korkanlara bunda alınacak ibret vardır. O gün öyle bir gündür ki insanlar onda toplanacaklardır ve o gün mutlaka görülecek bir gündür."

Ahirete iman etmek; yani insanın dünya hayatında yaptıklarının hesabını vereceğine inanması, dünya hayatı üzerinde çok etkili haksızlıklardan ve günahlardan en caydırıcı bir inançtır. Ahiret gününe iman etmeyen kişi, toplumların başına gelen bu tür felaketleri, salt tabiat olayları olarak görür ve bunlardan ibret almaz. (Ebu's-Suûd, III, 399). Oysa söz konusu tabiat kanunlarını yaratan da Allah'tır ve toplumları cezalandıran da yine O'dur.

Ahiret gününde bütün insanlar, melekler ve cinler, hatta bütün hayvanlar biraraya gelecek ve o günde hazır bulunacaklardır.

Hikmet gereği o gün, bütün canlılardan gizlenmiştir. Hiçbir canlı kıyametin kopacağı günü bilemez. Yüce Allah bunun bilgisini kendisine saklamıştır. Bilgisi yaratılmışlardan gizlenmiş olsa da o gün mutlaka gelecektir: **"Biz o günü belirlenmiş bir sürenin dışına ertelemeyiz."**

يَوْمَ يَأْتِ لَا تَكَلَّمُ نَفْسٌ اِلَّا بِاِذْنِهٖۚ فَمِنْهُمْ
شَقِيٌّ وَسَعٖيدٌ ﴿١٠٥﴾ فَاَمَّا الَّذٖينَ شَقُوا فَفِي النَّارِ لَهُمْ فٖيهَا
زَفٖيرٌ وَشَهٖيقٌۙ ﴿١٠٦﴾ خَالِدٖينَ فٖيهَا مَا دَامَتِ السَّمٰوَاتُ وَالْاَرْضُ
اِلَّا مَا شَٓاءَ رَبُّكَۜ اِنَّ رَبَّكَ فَعَّالٌ لِمَا يُرٖيدُ ﴿١٠٧﴾ وَاَمَّا
الَّذٖينَ سُعِدُوا فَفِي الْجَنَّةِ خَالِدٖينَ فٖيهَا مَا دَامَتِ السَّمٰوَاتُ
وَالْاَرْضُ اِلَّا مَا شَٓاءَ رَبُّكَۜ عَطَٓاءً غَيْرَ مَجْذُوذٍ ﴿١٠٨﴾

105. O gün geldiğinde O'nun izni olmadıkça kimse konuşamaz. Artık onlardan kimi mutsuzdur kimi ise mutludur.

106. Mutsuz olanlar cehennemdedir. Onların orada canhıraş, sesli sesli soluyuş ve hıçkırıkları vardır.

107. Gökler ve yer devam ettikçe onlar orada ebedi kalacaklardır: ancak Rabbin, dilerse o başka. Şüphesiz Rabbin dilediğini yapandır.

108. Mutlu olanlar ise göklerle yer devam ettikçe kesintisiz bir lütuf olarak orada ebedi kalacaklardır. Ancak Rabbin dilerse o başka.

Kıyametin kopmasıyla birlikte imtihan dönemi kapanmış, hesap verme dönemi başlamıştır. İmtihan döneminde nasıl davranacakları insanların inisiyatifinde idi; bu dönemde kimseden izin almadan istedikleri şekilde davranırlardı. Çünkü imtihan, imtihan olacak kimsenin karar ve davranışlarında bağımsız olmasını gerektirir. Ama kıyametin kopmasıyla hesap verme dönemi başlamıştır; herkes susmuş sıranın kendisine gelmesini beklemektedir. Ve ancak kendisine izin verildiğinde konuşabilecektir.

Hesabın sonunda kimi mutsuzdur; dünya hayatında işlemiş olduğu kötülüklerin karşılığını gözüyle görmüştür. Onun varacağı yer cehennem olacaktır. Kimi de mutludur; dünya hayatında Allah'ın emirlerini yerine getirmenin ve yasak ettiklerinden uzak durmanın mükâfatını almıştır. Onun varacağı yer ise cennet olacaktır.

Hem cehennemdekiler için hem de cennettekiler için kullanılan **"göklerle yer devam ettikçe onlar orada ebedi kalacaklardır"** ifadesi konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Maverdi bu konuda sekiz farklı görüşün bulunduğunu söylemektedir. (Maverdi, II, 228). Söz konusu görüşlerin iki hareket noktası vardır. Bunlardan biri, burada sözü edilen gökler ve yerle ahiretteki gökler ve yerin mi yoksa bu dünya hayatındaki göklerle yerin mi kastedildiği meselesine dayanmaktadır. İkinci hareket noktası ise **"ancak Rabbin dilerse o başka"** istisna cümlesinin zamandan mı yoksa cehenneme gireceklerden mi istisna olduğu meselesidir. Ahiretteki göklerle yerin kastedildiğini söyleyenler, oradaki göklerle yerin ebedi oluşundan dolayı burada sürekliliğin anlatılmak istendiğini ve yapılan istisnanın da zamanla ilgili olduğunu belirtirler. (Taberî, XV, 481; İbnu Kesir, IV, 351; Ebu Hayyan, Vİ.456). Bu hayattaki göklerle yerin kastedildiğini söyleyenler ise cehennemin ebedi olmadığını söylerler. Çünkü bu hayattaki göklerle yer ebedi değildir. Bunlara göre cennet hakkında aynı ifadeler kullanılmış ise de cennettekiler orada ebedi kalacak-

lardır. Çünkü cennet için "**kesintisiz bir lütuf olarak**" kaydı konulduğundan, Allah'ın iradesi cennet hakkında ebedilik yönünde tecelli edecektir. Cehennem hakkında sürekliliği ifade eden ilave bir kayıt olmadığından cehennemin bir gün gelip son bulacağına işaret edilmektedir.

İstisnanın cehenneme gireceklerden yapıldığını söyleyenlere gelince bunların bir kısmı, cehennemdekilerin tamamının kastedildiğini söylerken bir kısmı da işledikleri günahlar karşılığında belli bir müddet cehennemde kaldıktan sonra cehennemden çıkarılacakların olacağını ve istisna ile de bu günahkârların kastedildiğini söylerler. Abdullah b. Mes'ud'dan nakledilen bir görüşe göre, çok uzun bir müddet geçip cehennemdekilerin tamamı çıkarıldıktan sonra cehennemin kapıları kapatılacak ve cehennemin sonu gelecektir. (Taberî, XV, 480). Bu görüş tabiinden bazı kimselerle daha sonra gelen bazı âlimler tarafından söz konusu ettiğimiz gerekçeye dayanarak savunulmuştur.

Sonuç olarak mesele Allah'ın dilemesine bırakıldığına göre, biz de kesin bir şey söylemekten kaçınalım. O'nun vereceği karar kuşkusuz en adil olanı olacaktır.

فَلَا تَكُ فِي مِرْيَةٍ مِمَّا يَعْبُدُ هٰٓؤُلَٓاءِ مَا يَعْبُدُونَ اِلَّا كَمَا يَعْبُدُ
اٰبَٓاؤُهُمْ مِنْ قَبْلُ وَاِنَّا لَمُوَفُّوهُمْ نَصِيبَهُمْ غَيْرَ مَنْقُوصٍ ﴿١٠٩﴾ وَلَقَدْ
اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَاخْتُلِفَ فِيهِ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ
مِنْ رَبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ وَاِنَّهُمْ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مُرِيبٍ ﴿١١٠﴾ وَاِنَّ
كُلًّا لَمَّا لَيُوَفِّيَنَّهُمْ رَبُّكَ اَعْمَالَهُمْ اِنَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١١١﴾
فَاسْتَقِمْ كَمَا اُمِرْتَ وَمَنْ تَابَ مَعَكَ وَلَا تَطْغَوْا اِنَّهُ
بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿١١٢﴾ وَلَا تَرْكَنُوا اِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا فَتَمَسَّكُمُ
النَّارُ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مِنْ اَوْلِيَٓاءَ ثُمَّ

لَا تُنْصَرُونَ ﴿١١٣﴾ وَاَقِمِ الصَّلٰوةَ طَرَفَيِ النَّهَارِ وَزُلَفًا مِنَ
الَّيْلِ اِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّـَٔاتِ ذٰلِكَ ذِكْرٰى لِلذَّاكِرِينَ
﴿١١٤﴾ وَاصْبِرْ فَاِنَّ اللّٰهَ لَا يُضِيعُ اَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿١١٥﴾

109. Şunların tapmakta oldukları şeylerden sakın şüphen olmasın. Onlar, babalarının ibadet ettikleri gibi ibadet ediyorlar. Biz de paylarını onlara kati surette eksiksiz vereceğiz.

110. Musa'ya da kitabı vermiştik; ancak onda da ihtilafa düşüldü. Şayet Rabbin tarafından daha önce verilmiş bir karar olmasaydı aralarında çoktan hükmedilmiş olurdu. Muhakkak ki onlar, ondan dolayı kuşkulu bir şüphe içindedirler.

111. Rabbin her birinin amellerinin karşılığını kesinlikle tam olarak verecektir. O, yaptıklarından haberdardır.

112. Öyleyse emrolunduğun gibi dosdoğru ol; seninle birlikte olup tövbe edenler de (dosdoğru olsunlar)**! Aşırı gitmeyin! O, yaptıklarınızı çok iyi görmektedir.**

113. Zulmedenlere meyletmeyin; yoksa size ateş dokunur. Allah'tan başka yardımcınız yoktur. Sonra yardım da göremezsiniz.

114. Gündüzün başında ve sonunda, bir de geceden az bir miktar geçtikten sonra namaz kıl. Şüphesiz iyilikler kötülükleri giderir. Bu, öğütten pay çıkaranlara bir hatırlatmadır.

115. Sabret, şüphesiz ki Allah iyilik yapanların mükâfatını zayi etmez.

lunmasından hem de insanların iç âlemlerindeki niyet ve düşüncelerinin bunda etkili olması ve bu hususların tespitlerinin zorluğundan kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte Kur'ân-ı Kerim bu kanun ve kurallara dikkat çekmekte ve bunlar üzerinde düşünmemizi istemektedir.

"Musa'ya da kitabı vermiştik; ancak onda da ihtilafa düşüldü..."

İhtilaf etmek insanlar için doğal bir durumdur. Hz. Musa'nın getirdiği kitaba da kimi inanmış kimi inanmamıştı. O halde ey Muhammed ve ey bütün Müslümanlar, Kur'ân-ı Kerim'e de bazıları iman edecek, bazıları iman etmeyecektir. Bir gerçek ne kadar apaçık olursa olsun onu inkâr eden çıkacaktır. Kimileri apaçık inkâr ediyor diye oracıkta hemen cezalandırılmaz. Allah insana mühlet verir, belki aklını başına alır diye. Hem, dünya hayatı imtihan yeri olduğuna göre asıl ceza ve mükâfat ahirette olacaktır. Allah orada iyilik yapanların da kötülük yapanların da amellerinin karşılığını tam olarak verecektir: **"Rabbin her birinin amellerinin karşılığını kesinlikle tam olarak verecektir. O, yaptıklarından haberdardır."**

"Öyleyse emrolunduğun gibi dosdoğru ol; seninle birlikte olup tövbe edenler de (dosdoğru olsunlar)**! Aşırı gitmeyin! O, yaptıklarınızı çok iyi görmektedir."**

Her insanın doğru olması bir sorumluluktur ve önemlidir; ama bir peygamber için çok daha büyük bir sorumluluk demektir ve çok daha önemlidir. Çünkü peygamber, örnek alınan kişidir. Ayrıca onun inandırıcılığı ve kendisine duyulan güven de doğru olmasını, bu konuda asla taviz vermemesini gerekli kılmaktadır. Düşmana karşı başarılı olmanın anahtarı da doğruluktur.

Âyet, doğru olmanın yanında aşrı gitmemeyi de emretmektedir. Aşırılık, mutedil olmamanın zıddıdır; ifrat ve tefrite gitmek, mutedil davranmamaktır. Burada hangi konuda aşırı gidilmemesi belirtilmediğine göre, her konuda aşırıya gitmemek gerekir. Örneğin bir müşrike haksızlık etmek, onunla ilgili kararlarda adaletli davranmamak da aşırı gitmektir.

"Zulmedenlere meyletmeyin; yoksa size ateş dokunur. Allah'tan başka yardımcınız yoktur. Sonra, yardım da göremezsiniz."

الركون hafifçe meyletmek anlamındadır. Bütünüyle onlarla birlikte olmak yahut her yönden onlara destek olmak değildir. (Ebu's-Suûd, III, 395). Ayrıca *zalimler* değil de *zulmedenler;* yani kendilerinden zalimce bir fiil sadır olmuş olanlar denmektedir. Durum böyle olunca her zaman zulmedenlere destek olmanın ne denli yasaklanmış olduğunu siz düşünün. Âlimler buradaki yasağın, bu gibi kimselerle oturup-kalkmayı, heva ve heveslerine kapılmayı, onları ziyaret etmeyi, onlara yağcılık yapmayı, yaptıklarına rıza göstermeyi, onlara

benzemeyi, onlara özentiyi; onlar gibi giyinip onlar gibi oturup-kalkmayı ve övgü sözleriyle onları anmayı içerdiğini belirtmektedir. (Zamahşeri, III, 129; Ebu's-Suûd, III, 395). Bu sebeple Müslüman âlimler, idarecilerle oturup kalkmayı, onların sofralarında bulunmayı hoş karşılamamışlardır. Kuşkusuz dinden hiçbir şeyi gizlemeden yanlışlarını yüzlerine söyleyip onları uyaranlar başka. Ne var ki ne tarihte ne de günümüzde böyle davrananlara tahammül eden idarecilere rastlanır. Âlimlerin, özellikle yöneticileri zikretmeleri çoğunlukla yöneticilerin zulüm işine karışmalarından kaynaklanmaktadır. Yine bu sebeple âdil yönetici özel olarak övülmüştür.

"Gündüzün başında ve sonunda, bir de geceden az bir miktar geçtikten sonra namaz kıl."

Gündüzün başı ile sabah namazının kastedildiği konusunda alimler arasında ittifak vardır. *Geceden az bir miktar geçtikten sonra* ile de yatsı namazının kastedildiği de ittifaka yakın bir görüştür. Diğer namazla neyin kastedildiği konusunda ise çok faklı görüşler ileri sürülmüştür. Bazıları bu âyetin İsra gecesinden; yani beş vakit namazın belirlenmesinden önce indirilmiş olma ihtimalinden söz ederek sabah, akşam ve gece namazlarının kastedilmiş olabileceğinden söz ederler. (İbnu Kesir, IV, 355). Bazı müfessirler ise *Gündüzün başı* ile sabah ve öğle, *günün sonu* ile ikindi ve akşam namazlarının, *geceden az bir miktar geçtikten sonra* ile de yatsı namazının kastedildiğini söylemektedir. (Mukatil, II, 138).

Sonuç olarak bu âyette üç vaktin kastedildiğini anlayanlar âyetin miraç olayından önce indirildiğini ve o zaman aslında namazın iki vakit, gece namazıyla birlikte toplam üç vakit olduğunu bilahare miraç olayında namazın beş vakte çıktığını söylerler.

"Şüphesiz iyilikler kötülükleri giderir. Bu, öğütten pay çıkaranlara bir hatırlatmadır."

Namaza devam eden kişide zamanla kötülüklere ve günahlara karşı nefret duygusu gelişir. Böylece namaz kişiyi kötü davranışlardan uzaklaştırır. Kuşkusuz namazın rükünlerine riayet arttıkça ve kişi namazına bilinçli olarak devam ettikçe kötü davranışlardan o denli uzaklaşmış olur. Buna göre ibadetleri yerine getirmek, kötülükleri işlemeyi kişiye terk ettirir.

Bazı âlimler ise âyeti, yapılan ibadet ve iyiliklerin günahlara ve özellikle küçük günahlara terettüp eden cezayı ortadan kaldırdığı şeklinde yorumlamıştır. (Âlûsi, VIII, 296-2979.

“**Sabret, şüphesiz ki Allah, iyilik yapanların mükâfatını zayi etmez.**”

İstikamet üzere olmak o kadar kolay bir şey değildir. Kişinin istikamet üzere devam edebilmesi, öncelikle namaza devam etmesiyle mümkündür. Bu nedenle önceki âyette namazdan söz edildi. Bu âyette ikinci destek olarak sabır zikredilmektedir.

Hitap her ne kadar iman etmiş olanları içeriyor olsa da Peygamber (s.a.v.)'in kendisine yöneltilmiş olması, öncelikle kendisini teselli etmeyi amaçlamaktadır: Ey Muhammed, şu içinde bulunduğun durumun kolay katlanılabilir bir durum olmadığını biliyoruz. Ama buna katlanıp sabredersen, bilesin ki *Allah, iyilik yapanların mükâfatını zayi etmez;* mutlaka seni mükâfatlandıracaktır.

فَلَوْلَا
كَانَ مِنَ الْقُرُونِ مِنْ قَبْلِكُمْ اُولُوا بَقِيَّةٍ يَنْهَوْنَ عَنِ الْفَسَادِ
فِي الْاَرْضِ اِلَّا قَلِيلًا مِمَّنْ اَنْجَيْنَا مِنْهُمْ وَاتَّبَعَ الَّذِينَ
ظَلَمُوا مَا اُتْرِفُوا فِيهِ وَكَانُوا مُجْرِمِينَ ﴿١١٦﴾ وَمَا كَانَ
رَبُّكَ لِيُهْلِكَ الْقُرٰى بِظُلْمٍ وَاَهْلُهَا مُصْلِحُونَ ﴿١١٧﴾
وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ النَّاسَ اُمَّةً وَاحِدَةً وَلَا يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ ﴿١١٨﴾ اِلَّا مَنْ
رَحِمَ رَبُّكَ وَلِذٰلِكَ خَلَقَهُمْ وَتَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ لَاَمْلَئَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ
وَالنَّاسِ اَجْمَعِينَ ﴿١١٩﴾ وَكُلًّا نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ اَنْبَاءِ الرُّسُلِ مَا نُثَبِّتُ بِهِ
فُؤَادَكَ وَجَاءَكَ فِي هٰذِهِ الْحَقُّ وَمَوْعِظَةٌ وَذِكْرٰى لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿١٢٠﴾ وَقُلْ
لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ اعْمَلُوا عَلٰى مَكَانَتِكُمْ اِنَّا عَامِلُونَ ﴿١٢١﴾ وَانْتَظِرُوا

اِنَّا مُنْتَظِرُونَ ﴿١٢٢﴾ وَلِلّٰهِ غَيْبُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاِلَيْهِ يُرْجَعُ الْاَمْرُ
كُلُّهُ فَاعْبُدْهُ وَتَوَكَّلْ عَلَيْهِ وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿١٢٣﴾

116. Keşke sizden önceki nesiller içerisinden arta kalanlar yeryüzünde bozgunculuk yapmaktan sakındırsalardı! Hakikat, kurtardıklarımızdan pek azı (böyle yapmıştır)**. Zulmedenler ise içinde bulundukları refahın peşine takıldılar; onlar suçlu kimselerdi.**

117. Rabbin, halkı iyi olan ve iyilikleri tavsiye eden kentleri haksız yere helak edecek değildir.

118. Eğer Rabbin dileseydi elbette insanların tamamını tek bir ümmet yapardı. Ancak onlar ihtilaf etmekte devam ediyorlar.

119. Rabbinin merhamet ettikleri bunun dışındadır. Aslında Rabbin bunun için onları yarattı. Böylece Rabbinin, "cehennemi tümüyle insanlar ve cinlerle dolduracağım" sözü gerçekleşti.

120. Peygamberlerin haberlerinden sana anlattığımız her şey gönlünü pekiştirmek içindir. Anlatılan bu haberlerle sana gerçek, iman edenlere de bir öğüt ve bir hatırlatma vardır.

121. İman etmeyenlere de şöyle de "Elinizden ne geliyorsa yapın; biz de elimizden geleni yapıyoruz.

122. Bekleyin bakalım, biz de bekliyoruz."

123. Göklerin ve yerin gaybı Allah'a aittir. Bütün işler O'na döndürülür. Öyleyse O'na kulluk et ve O'na tevekkül et. Elbette senin Rabbin yaptıklarınızdan habersiz değildir.

İlk âyette önceki kavimlerin helak sebeplerinden ikisi anlatılmaktadır. Bunlardan birincisi, aralarında iyiliği emredecek ve kötülükten sakındıracak kimsenin bulunmamasıdır. İkincisi ise toplumda imkân sahibi olanların zulmetmeleri ve refaha dalmalarıdır. Burada refaha dalmaktan maksat maddi zenginlik değildir. Hazlarını tatmin için maddi imkânlarını zevk ve sefaya harcamalarıdır.

Bir toplumda iyiliği emreden ve kötülüklerden sakındıranlar varsa ve o toplumda bunları dinleyecek kimseler mevcut ise o toplum helak olmaz. Ama

o toplumda bunların çağrısına icabet edecek kimse kalmamışsa bu görevi yapanlar bir şekilde o toplumdan uzaklaştırılır ve diğerleri helak edilir.

O halde helak edilen toplumlar, kendi yaptıkları nedeniyle helak edilir. Allah adildir. Helaki gerektiren davranışlarda bulunmadıkça bir toplumu helak etmez. Toplumların helak edilmeleri bazen toplumda işlenen suçlar nevinden cezalarla, bazen doğal afetlerle ve bazen de başka toplumlar eliyle gerçekleşir. Neticede kötülüklere, zulüm ve haksızlıklara batmış olan toplumların hâkimiyetleri son bulur; medeniyetleri nihayete erer ve başka bir toplum; başka bir medeniyet o topraklara hâkim olur: **"Rabbin, halkı iyi olduğu halde kentleri haksız yere helak edecek değildir."** O halde toplumlarda iyi insanların; yani iyiliği emreden ve kötülükten sakındıranların bulunması o toplumların sigortasıdır. Ama bu gibi kimselerin yok olması yahut etkinliklerinin susturulması toplumların felaketini hazırlar.

"Rabbin dileseydi, insanların tamamını tek bir ümmet yapardı. Onlar, ihtilaf etmekte devam ediyorlar."

Yüce Allah, cennet yolunu da açık bırakmıştır, cehennem yolunu da. Bu sebeple insanları ne hidayete zorlar, ne de sapıklığa; hidayeti de sapıklığı da seçen insanların kendileridir. Dünya hayatını imtihan yeri yapması, bunu gerekli kılmaktadır.

Yüce Allah'ın iyi insanları ve kötü kimseleri eşit şekilde veya belli oranlarda toplumlara bölüştürmesi ve böylece toplumları helak olmaktan yapay bir şekilde kurtarması da düşünülemez.

Kısacası Allah, yapay yollarla toplumlara müdahale etmez. O, insanlara seçme özgürlüğü vermiş, merhametinin bir sonucu olarak toplumlara uyarıcılar göndermiştir. Bundan sonrası toplumların bileceği bir şeydir.

"Rabbinin merhamet ettikleri hariç. Aslında Rabbin bunun için onları yarattı. Böylece Rabbinin, "cehennemi tümüyle insanlar ve cinlerle dolduracağım" sözü gerçekleşti."

İnsanlar, fıtratları gereği birbirlerine karşı olumlu duygular besleyebildikleri gibi olumsuz duygular da besleyebilirler. Örneğin birbirlerine karşı haset besleyebilecekleri gibi birbirlerine yardımcı da olabilirler. Daha açık bir ifade ile insanlar birbirlerine karşı potansiyel olarak iyi duygulara da olumsuz duygulara da sahip olarak yaratılırlar. Yüce Allah, gönderdiği dini kurallarla insanlarda bulunan bu olumlu duyguların gelişmesi ve olumsuz duyguların depreşmemesine yardımcı olur. İşte bu olumlu duyguları gelişen insanlar Allah'ın merhametine mazhar olmuşlardır; aralarındaki haset ve çekişme gibi olumsuz duyguları bir tarafa bırakıp ihtilafa düşmeksizin birlik ve beraberlik için-

de yaşayabilirler. Ama imtihan için yaratıldıklarından olumlu duygularını geliştirenler olacağı gibi olumsuz duygularını geliştiren, birbirlerine zulmeden insanlar da olacaktır. Cehennem, bu olumsuz duygularını geliştirenlerle doldurulacaktır.

"Peygamberlerin haberlerinden sana anlattıklarımızın tamamı gönlünü pekiştireceğimiz şeylerdir. Anlatılan bu haberlerle sana gerçek, iman edenlere de bir öğüt ve hatırlatma vardır."

Sûrede peygamber kıssalarına yer verilmişti. Kuşkusuz Kur'ân-ı Kerim, tarihi bilgiler nakletmek için bu kıssalara yer vermemektedir. Âyette kıssalara Kur'ân'da yer verilmesinin amaçları özet olarak dile getirilmektedir. Şöyle ki:

a.) Peygamber kıssaları, Peygamber'in gönlünü ferahlatır ve moralini düzeltir. Önceki peygamberler de sıkıntı çekmiş, ümmetlerinin inkâr üzere ısrar etmelerine karşın sabırla tebliğlerine devam etmişlerdir. Peygamber, görevinde onları örnek alacaktır.

b.) Kur'ân'da anlatılan kıssaların tamamı gerçek olaylardan alınmış olaylardır. O halde Peygamber ve iman edenler bu kıssaları rahatlıkla örnek alabilirler.

c.) Başkalarının deneyimlerinden yararlanmak elbette kişinin ufkunu açar. Bu açıdan kıssalarda öğüt alınacak birçok yön bulunmaktadır.

Yapılması gerekenlerin hepsi yapıldığına göre, artık son söz, iman etmeyenlere şöyle seslenmektir: **"Elinizden ne geliyorsa yapın, biz de elimizden geleni yapıyoruz. Bekleyin bakalım, biz de bekliyoruz."**

"Göklerin ve yerin gaybını bilmek Allah'a aittir. Bütün işler O'na döndürülür. Öyleyse O'na kulluk et ve O'na tevekkül et. Rabbin yaptıklarınızdan haberdardır."

Yüce Allah hem iman edenlerin hem de inkâr edenlerin yapıp ettiklerini, içlerinde ne tasarladıklarını ve onları çevreleyen ortamı bütün detaylarıyla bilmektedir. Neticede iman eden de etmeyen de Allah'ın huzuruna çıkacak ve hesap verecektir. Bu dünya hayatında zulmeden, öteki dünyada bunun hesabını verecektir. Bunu bilmek, iman edenlere müjde, inkâr edenlere ise uyarıdır.

İndeks

Hayat Kaynağı

Kur'an Tefsiri

Prof. Dr.
M. Sait Şimşek

3

BEYAN

Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri, Beyan Yayınları'nın 530. kitabı olarak yayına hazırlandı; editör Prof. Dr. Fethi Ahmet Polat, kapak düzeni Yusuf Kot, dizgi ve sayfa düzeni Osman Arpaçukuru, baskı ve cilt İstanbul Matbaacılık Ltd. Şti. (Gümüşsuyu Cad. No: 21/B Zeytinburnu-İstanbul, 0212 482 51 66) tarafından gerçekleştirildi ve Ocak 2012'de İstanbul'da yayımlandı.

ISBN 978-975-473-519-2 (III. cilt)
ISBN 978-975-473-516-1 (I-V takım)

Sertifika No: 14723

BEYAN YAYINLARI Ankara Cad. 49 • 34112 Cağaloğlu-İstanbul
Tel: +90.212. 512 76 97 - Tel-Faks: 526 50 10
www.beyanyayinlari.com
bilgi@beyanyayinlari.com

Prof. Dr. M. Sait Şimşek

Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri

3. Cilt

BEYAN

Mekke'de Hûd sûresinden sonra indirilmiş olup 111 âyettir. Sûrenin tamamının bir defada indirildiği belirtilir. Sûre Hz. Yûsuf kıssasını ele almaktadır. İsmini de buradan alır. Kur'ân-ı Kerim'de yer alan kıssaların en uzunu bu kıssadır. Hz. Yûsuf, Hz. İshak'ın torunlarından olup diğer peygamberler gibi o da Hz. İbrahim'in soyundan gelmektedir. Tevrat'ın anlatımına göre Hz. Yakub'un ikinci hanımındandır. Bu hanımı, ikinci oğlu olan Bünyâmin'in doğumundan sonra vefat etmiştir. (Tekvin 39/19-20). Kur'ân-ı Kerim ise Hz. Yûsuf'un Mısır'da bakan olup ailesinin tamamını Mısır'a getirttiğinde annesinin hayatta oluşundan söz etmektedir.

Kıssalar, indikleri dönemin şartları ile uyum içerisindedir. Yani her bir kıssa indirildiği dönemin bir olayına işaret eder ve o olayla ilgili mesajlar taşır. Sûrede anlatılan kıssada Hz. Yûsuf, kardeşleri tarafından kuyuya atılıp ölüme terkedilmiştir. Ancak kuyudan kurtarılmış ve nihayetinde Mısır yönetiminde söz sahibi olmuştur. Kureyş müşrikleri de kendi aralarından çıkan peygamberi tam da bu sûrenin indiği dönemde öldürme planları kurmaktadır. Ama o da Yûsuf gibi bu komplolardan kurtarılacak başka bir bölgeye gidecek ve orada devlet başkanı olacaktır.

Kıssa, Hz. Peygamber'i ve iman edenleri teselli etmektedir. Onlara, bir gün gelip bu sıkıntılardan kurtarılacakları ve hâkim duruma getirilecekleri müjdesini verirken Kureyş müşriklerine de bir uyarı mesajı göndermektedir: Siz Muhammed'i öldürmek peşindesiniz ama o da Yûsuf peygamber gibi komplolarınızdan kurtulacak ve hâkim duruma gelecektir.

Kur'ân-ı Kerim'de yer alan kıssalar ***kısa hikâye*** *türüne benzemektedir. Kıssalarda Yûsuf kıssası hariç zincirleme olaylar pek yer almaz. Bununla birlikte Yûsuf kıssası olaylar örgüsünden ibaret kuru bir anlatım şeklinde değildir. Okuyucusuna evrensel mesajlar vermektedir. Bu anlamda kıssada Hz. Yûsuf'un kardeşlerinin kendisine yaptıkları üzerinden insanın temel zaaflarından olan kıskançlık konusu, bakanın eşinin konu edinildiği olay üzerinden lüks hayat süren ailelerin zaafları, o dönemdeki Mısır toplumunun ekonomik yapısı üzerinden ekonomik meseleler vs. gibi evrensel problemlere değinilmektedir. Ama ne yazık ki tefsirlerin birçoğunda nakledilen İsrailiyat ve olaylara dair hayali anlatımlar sûrenin verdiği bu mesajları gölgelemiş hatta onları anlaşılmaz hale getirmiştir.*

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

الٓرٰ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ الْمُب۪ينِ ﴿١﴾ اِنَّٓا اَنْزَلْنَاهُ قُرْاٰنًا

عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٢﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Elif-lam-ra. Bunlar apaçık kitabın âyetleridir.**
2. **Biz onu Arapça bir Kur'ân olarak indirdik ki anlayasınız.**

Mukattaa harfleriyle ilgili olarak Bakara sûresinin ilk âyetinin tefsirine bakılabilir.

Mukattaa harflerinden hemen sonra Kur'ân'ın apaçık bir kitap olduğuna vurgu yapılması, onun anlaşılır bir kitap olduğuna ve ele aldığı konuları anlaşılır bir dille işlediğine işaret etmektedir.

Burada onun apaçık bir kitap olarak nitelenmesinin diğer bir nedeni ise bu sûrede işlenen Hz. Yûsuf kıssasıyla ilgilidir. Yûnus ve Hud sûrelerinde anlatılan kıssalar, Arapların daha önce hakkında bilgi sahibi oldukları kıssalardır. Ama onların Yûsuf kıssasına dair bir bilgileri yoktu. Belirtmek gerekir ki sûre, Mekke'de indirilmiştir ve Peygamber (s.a.v.) henüz Yahudilerle karşılaşmamıştır. Bu sebeple Peygamber'in kıssaya dair bilgileri Yahudilerden aldığı ileri sürülemez. Sûrenin girişinde de dikkat çektiğimiz gibi Kur'ân-ı Kerim'de en ayrıntılı kıssa bu sûrede işlenen Hz. Yûsuf kıssasıdır. Bu sebeple Kur'ân-ı Kerim'in apaçık bir kitap olduğuna dikkat çekilmiştir.

Kur'ân'ın ilk muhatapları Araplardır. Bu sebeple Arap diliyle indirilmesine ihtiyaç vardı. Kuşkusuz, son peygamberin Araplardan seçilmesinin ve ona indirilen kitabın Arapça olmasının da birtakım sebepleri vardır. Ancak siyer kitaplarının, İslâm öncesi Arap yarımadasının sosyal ve kültürel yapısını anlatacakları yerde neredeyse tamamı uydurma olan Peygamberle ilgili olağanüstülüklere ilgi duymaları ve bu gibi konuları anlatmaları, Arap yarımadasının o günün sosyal ve kültürel yapısını yeterince anlamamıza engel olmuştur.

Kur'ân'ın ilk muhatapları olan Araplar, güçlü bir medeniyet ve kökleşmiş bir kültüre sahip değildi. Bu sebeple kendilerine gelen dini metinleri kendi kültürlerinde eritme ve onları kendi kültürleri doğrultusunda yönlendirip te-

vil etmeleri söz konusu olmayacak böylece dinin safiyeti korunarak diğer milletlere intikali sağlanacaktı.

Çölün çetin şartlarına alışmış olan Araplara kabileler arası sürekli çatışmalar cesaret ve atılganlık kazandırmıştı. Cesaret ve atılganlıkları, yeni gelen dini koruyup savunmalarına ve bu işi tereddütsüz ve mükemmel bir şekilde yerine getirmelerine katkıda bulunacaktı.

Arabistan yarımadası, o günün dünya ticaret yollarının kesiştiği bir merkez konumundaydı. Kuzeyden güneye ve batıdan doğuya gidip gelen kervanlar Arap yarımadasından geçiyordu. Arapların kendileri de çevre devletlere ticaret için gidip geliyorlardı. Bu durum Araplara, komşularının inanç, adet ve geleneklerini tanıma imkânı vermişti. Bu sebeple de yeni dini çevre milletlere taşımaları daha kolay olacaktı.

Arap dili güçlü bir dildi. İslâm'dan önce bile özellikle Mekke'de kurulan panayırlarda şiir ve hitabet yarışmaları yapılır ve seçilen şiirler Ka'be duvarına asılırdı.

O günkü Arapların bedii zevklerini tatmin edecekleri en uygun uğraş, söz sanatıydı. Söz sanatı için ne taşınacak malzemeye ne de atölyeye ihtiyaç vardı. Alabildiğine uzanan çöl ve coğrafi yapının sağladığı ufuk çemberinin genişliği onlarda muhayyile genişliğine yardımcı olmuştu. Bütün bunlar söz sanatını kamçılayan faktörlerdi.

Güçlü bir dile sahip oldukları için çevre millet ve kültürlerle yakın temasta olmalarına rağmen Arap dili safiyetini koruyordu. Kıyamete kadar kalacak ve bütün insanlığa hitap edecek son ilâhi kitap için uygun bir dil önemli bir husustu.

İşte bu ve benzeri nedenler son ilâhi kitabın Arap diliyle indirilmesine sebep teşkil ediyordu.

Burada dikkat çekilmesi gereken diğer bir husus, Kur'ân-ı Kerim'in Arapça olmakla nitelenmesidir; o, Allah tarafından Arapça olarak indirilmiştir. O halde Kur'ân-ı Kerim'in diğer dillere yapılmış olan çevirileri, Kur'ân-ı Kerim'in kendisi değildir. Çünkü Kur'ân-ı Kerim, anlam ve bu anlamın formu durumunda olan Arapça lafızların toplamıdır. Ne anlam yalnız başına Kur'ân'dır ne de yalnız başına lafızlar. Hatta indirildiği cümle ve kelimelerinin yerine mesela, günümüz Araplarının daha rahat anlayabilecekleri Arapça eş anlamlıları yerleştirilecek olsa yine de ona Kur'ân diyemeyiz. Kelimelerinin kıraatlerinde değişiklik yapılacak olsa yine Kur'ân olmaktan çıkar. Bu yapılan, başka dillere yapılan çeviriler gibidir; yani Kur'ân'ın Arapça mealidir.

Kur'ân-ı Kerim, Allah tarafından Arapça indirildiğinden, ne başka dillerdeki çevirileri ile ne de Arapça sadeleştirilmiş olan şekliyle namazlarda okunabilir. Çünkü namazlarda Kur'ân okunması istenmiştir. (Müzzemmil 73/20).

نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ اَحْسَنَ الْقَصَصِ
بِمَٓا اَوْحَيْنَٓا اِلَيْكَ هٰذَا الْقُرْاٰنَۗ وَاِنْ كُنْتَ مِنْ قَبْلِه۪ لَمِنَ
الْغَافِل۪ينَ ﴿٣﴾

3. **Biz, bu Kur'ân'ı sana vahyetmek suretiyle sana en güzel kıssayı anlatıyoruz; hakikat, bunu anlatmadan önce sen haberdar olmayanlardandın.**

Kuşkusuz, Kur'ân'ın anlattığı kıssaların her biri, anlatmak istediği açısından kıssaların en güzelidir. Yûsuf kıssası da bu en güzel kıssalardan biridir. Yûsuf kıssanın Kur'ân'daki diğer kıssalardan farkı, daha uzun olması ve Hz. Yûsuf'un hayatını ana hatlarıyla baştan sona anlatmasıdır. Belki de bu yönüyle kıssaların en güzeli olmakla tavsif edilmiştir. Kıssanın diğer bir özelliği ise gerek Peygamber (s.a.v.)'in ve gerek Mekke'de yaşayan Arapların bu kıssa hakkında hiçbir bilgiye sahip olmamalarıdır. Okur-yazar olmayan ve Yahudilerden de bir bilgi almamış olan Peygamber'in bu kıssayı uydurmuş olması düşünülemez. Bu yönüyle de kıssa Kur'ân-ı Kerim'in Allah katından olduğunu gösteren bir delildir.

اِذْ قَالَ يُوسُفُ لِاَب۪يهِ يَٓا اَبَتِ اِنّ۪ي رَاَيْتُ اَحَدَ عَشَرَ
كَوْكَبًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ رَاَيْتُهُمْ ل۪ي سَاجِد۪ينَ ﴿٤﴾
قَالَ يَا بُنَيَّ لَا تَقْصُصْ رُءْيَاكَ عَلٰٓى اِخْوَتِكَ فَيَك۪يدُوا لَكَ كَيْدًاۜ
اِنَّ الشَّيْطَانَ لِلْاِنْسَانِ عَدُوٌّ مُب۪ينٌ ﴿٥﴾ وَكَذٰلِكَ يَجْتَب۪يكَ

رَبُّكَ وَيُعَلِّمُكَ مِنْ تَأْوِيلِ الْاَحَادِيثِ وَيُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَعَلٰٓى

اٰلِ يَعْقُوبَ كَمَٓا اَتَمَّهَا عَلٰٓى اَبَوَيْكَ مِنْ قَبْلُ اِبْرٰهِيمَ وَاِسْحٰقَۜ

اِنَّ رَبَّكَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٦﴾

4. **Hani Yûsuf babasına demişti ki: "Babacığım, ben on bir yıldızı, güneşi ve ayı gördüm. Gördüm ki onlar bana secde ediyorlar."**
5. **Babası dedi ki: "Yavrucuğum! Rüyanı kardeşlerine anlatmayasın, olur ki sana bir tuzak kurarlar. Şüphesiz ki şeytan, insan için apaçık bir düşmandır."**
6. **"Rabbin seni işte böyle seçecek, sana sözlerin/olayların içyüzünü ve âkıbetini öğretecek ve daha önce, iki atan olan İbrahim ve İshak'a nimetini tamamladığı gibi sana ve Yakub'un soyuna da nimetini tamamlayacaktır. Rabbin elbette her şeyi bilen ve her şeyi yerli yerince yapandır."**

Müfessirlerin çoğunluğuna göre, rüyada gördüğü on bir yıldız kardeşlerini, güneş babasını ve ay annesini temsil etmektedir (Mâverdî, II, 237; İbnu Kesir, IV, 369).

Hz. Yûsuf'un böyle bir rüya görmesi ileride peygamber olacağına dair bir işaret olarak değerlendirilmiştir. Peygamberimize de vahyin gelişinin sadık rüya ile başladığı rivâyet edilmektedir. (Buharî, Bed'ul-Vahy).

Babasının, rüyasını kardeşlerine anlatmamasını öğütlemesi, Yûsuf'un rüyasının kolay yorumlanabilir bir rüya olmasının yanında o dönemde rüya yorumlamasının yaygın ve önemsenen bir şey olduğunu göstermektedir. Belki Hz. Yakub'un kendisi de bir peygamber olduğundan oğlu Yûsuf'un rüyasının ne anlama geldiğini anlamış ve çocukları da anlar diye endişelenmiştir.

Hz. Yakub'un rüyayı kardeşlerine anlatmamasını istemesinin Kur'ân'da yer alması, özellikle babaları bir, anneleri farklı olanlar arasında birbirlerini öldürecek dereceye varabilen kıskançlıkların olabileceğine dikkat çekmektedir. Bir peygamber olan Hz. Yakub'un çocukları arasında böyle şeyler olabiliyorsa diğer ailelerde olması daha da muhtemeldir. Bu sebeple babaların, annelerin ve eğiticilerin bu duruma dikkat etmeleri gerekmektedir. Zaten kıskançlıklar

daha çok akrabalar ve birbirleriyle ilişkileri olan kimseler arasında olur. Şeytanın görevi bu gibi duyguları tahrik etmektir. Bu sebeple Hz. Yakub: **"Şüphesiz ki şeytan, insan için apaçık bir düşmandır."** demiştir.

"Rabbin seni işte böyle seçecek, sana sözlerin yorumunu öğretecek ve daha önce, iki atan olan İbrahim ve İshak'a nimetini tamamladığı gibi..."

Hz. Yakub burada Yûsuf'un rüyasının hakikatini ve akıbetini açıklamaktadır. Nitekim Hz. Yûsuf, ataları Hz. İbrahim ve Hz. İshak gibi peygamber olmuş ayrıca Mısır'da devlet yönetiminde iyi bir yere gelmiş ve kardeşleriyle ana ve babasını da Mısır'a getirterek onları kendi yönetimine sokmuştur.

Müfessirler genelde âyette geçen *sözlerin/olayların âkıbetiyle* rüya tabirinin kastedildiğini söylerler. Ancak bu ifade ile genel olarak sözlerin nereye varacağı yani bilgi ve hikmetin kastedildiğini söyleyenler de olmuştur. Hatta âyette geçen الأَحَادِيثِ kelimesi söz anlamına gelen *hadis* kelimesinin çoğulu olduğu gibi olay anlamına *hades* kelimesinin de çoğuludur ve burada olaylar kastedilmektedir diyenler de olmuştur.

Verilen bu anlamlar birbiriyle çelişmediğinden söz konusu ifadenin bunların tamamını içerdiğini söylemek de mümkündür. Hatta bu görüş bizce çok daha tutarlıdır.

لَقَدْ كَانَ فِي يُوسُفَ وَإِخْوَتِهِ آيَاتٌ
لِلسَّائِلِينَ ﴿٧﴾ إِذْ قَالُوا لَيُوسُفُ وَأَخُوهُ أَحَبُّ إِلَى أَبِينَا
مِنَّا وَنَحْنُ عُصْبَةٌ إِنَّ أَبَانَا لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٨﴾ اقْتُلُوا يُوسُفَ
أَوِ اطْرَحُوهُ أَرْضًا يَخْلُ لَكُمْ وَجْهُ أَبِيكُمْ وَتَكُونُوا مِنْ بَعْدِهِ
قَوْمًا صَالِحِينَ ﴿٩﴾ قَالَ قَائِلٌ مِنْهُمْ لَا تَقْتُلُوا يُوسُفَ
وَأَلْقُوهُ فِي غَيَابَتِ الْجُبِّ يَلْتَقِطْهُ بَعْضُ السَّيَّارَةِ إِنْ كُنْتُمْ
فَاعِلِينَ ﴿١٠﴾

7. (Hakikati) **Soruşturanlar için Yûsuf ve kardeşlerinde âyetler/ibretler vardır.**
8. **Hani kardeşleri demişlerdi ki: "Sayısı bu kadar çok olan bir grup olduğumuz halde Yûsuf ve kardeşi babamıza bizden daha sevgilidir. Babamız açık bir yanılgı içindedir."**
9. **"Yûsuf'u öldürün veya onu bilinmeyen bir yere atın ki babanızın ilgisi yalnızca size kalsın, siz de bundan sonra iyi bir topluluk olursunuz."**
10. **Konuşanlardan biri dedi ki: "Yûsuf'u öldürmeyin; mutlaka bir şey yapacaksanız onu kuyunun dibine atın da gelip-geçen kervanlardan biri onu bulup alsın."**

Kur'ân-ı Kerim, grubun ilk âyetinde olduğu gibi özellikle düşünülerek sonuçlara varılabilecek ve değişik ortamlarda daha başka sonuçların da ilave edilebileceği hususlarda genel ifadeler kullanmaktadır. Mesela, bu âyette hakikat araştırıcılarına, Yûsuf ile kardeşleri arasında geçen olayları anlatan kıssada alınacak ibretler vardır, denilmiş, bu ibretlerin neler oldukları tek tek sıralanmamıştır. Gerçi sonraki âyetlerde bunlara dair işaret ve göndermeler mevcuttur; ama bunlar da alınacak ibretlerin hem tamamını içermemekte ve hem de açık bir şekilde dile getirilmemektedir. İşte Kur'ân'ın anlatımına hâkim olan bu üslup okuyucunun olay üzerinde düşünmesine ve alınacak ibretleri zenginleştirmesine teşvik etmektedir.

Kıssada kıskançlık, sabır, sevgi gibi insan psikolojisiyle ilgili hususlar ve bunların sebep ve sonuçlarına dair tespitler yer almaktadır.

Hz Yûsuf ve kardeşi Bünyâmin farklı anneden idiler. Öyle anlaşılıyor ki babaları Hz. Yakub, oğulları arasında Yûsuf ve kardeşini daha çok seviyordu. Bu farklı sevgi diğer çocuklar tarafından fark ediliyor ve bu durum onlarda kıskançlık duygularını tahrik ediyordu. Anne ve babalarla eğitimcilerin bu hususa dikkat etmeleri gerekir.

Kıskançlık ve nefretleri öyle bir düzeye ulaşmıştı ki Yûsuf'tan bütünüyle kurtulmak istiyorlardı. Bu nedenle: **"Yûsuf'u öldürün veya onu bilinmeyen bir yere atın ki babanızın ilgisi yalnızca size kalsın, siz de bundan sonra iyi bir topluluk olursunuz."** demişlerdi.

Âyetlerde, cinayet işleyen kimselerin psikolojilerine dair önemli ipuçları verilmektedir. Şöyle ki:

Cinayet işleyenler, haklılığına dair önce kendi kendisini inandırırlar. Cinayeti işleyen kardeşlere göre, kendileri daha güçlü olup sayıca daha çoklardı. Bu sebeple babaları onları daha çok sevmeliydi. Sevmediğine göre, ortada bertaraf

edilmesi gereken bir olumsuzluk vardı. O halde ciddi suç işleyenler, suçlarına bir mazeret uydurur ve bu mazerete kendilerini inandırırlar.

Haklı olduklarına dair kendisini inandırdıktan sonra ikinci aşamada *suçu planlarlar.* Yûsuf'un kardeşleri de kendi aralarında Yûsuf'a ne yapacaklarını kararlaştırıyorlar.

Üçüncü aşamada ise *suçu işledikten sonra kendisileriyle ilgili ortaya çıkacak olumsuzlukları nasıl gidereceklerini kararlaştırırlar.* Yûsuf'un kardeşleri de kanlı gömleği babalarına götürmüş ve Yûsuf'un kurt tarafından parçalanıp yendiğini söylemişlerdir.

Kıskançlık ve nefretin doruğa ulaştığı bir sırada kardeşlerden biri bu duyguları bastırabiliyor, bir öneride bulunuyor ve diğer kardeşler de bu öneriyi kabul ediyor: "**Konuşanlardan biri dedi ki: 'Yûsuf'u öldürmeyin; mutlaka bir şey yapacaksanız onu kuyunun dibine atın da gelip-geçen kervanlardan biri onu bulup alsın.**" Çünkü onlar için Yûsuf'un babalarından uzaklaşması ve babalarının sevgisinin sadece kendilerine yönelmesi yeterliydi.

قَالُوا يَٓا اَبَانَا مَا لَكَ لَا تَأْمَنَّا عَلٰى يُوسُفَ
وَاِنَّا لَهُ لَنَاصِحُونَ ﴿١١﴾ اَرْسِلْهُ مَعَنَا غَدًا يَرْتَعْ وَيَلْعَبْ
وَاِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ﴿١٢﴾ قَالَ اِنّ۪ي لَيَحْزُنُن۪ٓي اَنْ تَذْهَبُوا بِه۪
وَاَخَافُ اَنْ يَأْكُلَهُ الذِّئْبُ وَاَنْتُمْ عَنْهُ غَافِلُونَ ﴿١٣﴾ قَالُوا
لَئِنْ اَكَلَهُ الذِّئْبُ وَنَحْنُ عُصْبَةٌ اِنَّٓا اِذًا لَخَاسِرُونَ ﴿١٤﴾
فَلَمَّا ذَهَبُوا بِه۪ وَاَجْمَعُٓوا اَنْ يَجْعَلُوهُ ف۪ي غَيَابَتِ الْجُبِّ وَاَوْحَيْنَٓا
اِلَيْهِ لَتُنَبِّئَنَّهُمْ بِاَمْرِهِمْ هٰذَا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٥﴾
وَجَٓاؤُٓ اَبَاهُمْ عِشَٓاءً يَبْكُونَ ﴿١٦﴾ قَالُوا يَٓا اَبَانَٓا اِنَّا ذَهَبْنَا

نَسْتَبِقُ وَتَرَكْنَا يُوسُفَ عِنْدَ مَتَاعِنَا فَأَكَلَهُ الذِّئْبُ وَمَا
أَنْتَ بِمُؤْمِنٍ لَنَا وَلَوْ كُنَّا صَادِقِينَ ﴿١٧﴾ وَجَاؤُ عَلَى قَمِيصِهِ
بِدَمٍ كَذِبٍ قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ أَنْفُسُكُمْ أَمْرًا فَصَبْرٌ جَمِيلٌ
وَاللّٰهُ الْمُسْتَعَانُ عَلَى مَا تَصِفُونَ ﴿١٨﴾

11. Dediler ki: "Ey babamız! Yûsuf'u bize neden emanet etmiyorsun; oysa biz hep onun iyiliğini istemişizdir."

12. "Yarın onu bizimle göndersen de gezse oynasa. Biz ona kesinlikle göz kulak oluruz."

13. Dedi ki: "Cidden onu götürmeniz beni üzer; sizden habersiz kurdun onu kapıp yemesinden korkuyorum."

14. "Sayıca çok ve güçlü bir grup olduğumuz halde kurt onu kapıp yiyecek olursa gerçekten biz ölmüşüz demektir." dediler.

15. Onu beraberlerinde götürüp kuyunun dibine atmak üzere aralarında söz birliği ettiklerinde biz ona vahyettik ki: "Onlar hiçbir şeyin farkında değilken bu yaptıklarını onlara mutlaka haber vereceksin."

16. Ve akşam üzeri ağlayarak babalarına geldiler.

17. Dediler ki: "Ey babamız! Yarış yapmak için (şöyle) **uzaklaşmış, Yûsuf'u da eşyalarımızın yanında bırakmıştık; meğer onu kurt kapıp yemiş! Ama** (biliyoruz ki) **biz doğru söylesek de sen bize inanmayacaksın!"**

18. Yalancı bir kana bulanmış gömleğini de getirmişlerdi. Babaları dedi ki: "Yok, yok; nefisleriniz sizi aldatıp bir işe sürüklemiştir. Bundan sonra (bana düşen) **güzelce sabretmektir. Şu anlattıklarınız karşısında yardım edecek olan sadece Allah'tır."**

Kardeşleri Yûsuf hakkında bir plan kurmuş ve ne yapacaklarını tasarlamışlardı. Şimdi planlarını uygulama aşamasına gelmişlerdi. Baba, oğullarının planından şüphelenmişti, en azından Yûsuf konusunda onlara tam güvenmiyordu. Belli ki Yûsuf'u beraberlerinde götürmek için birkaç kez babalarına teklifte bulunmuşlardı. Anlatımdan bu husus açıkça anlaşılmaktadır. Çocukları kendisine güvence vermişlerdi ama babanın yine de içi rahat değildi. **"Cidden onu götürmeniz beni üzer; sizden habersiz kurdun onu kapıp yemesinden korkuyorum"** dedi. Üzüntüsünün iki sebebi vardı. Biri, bir müddet için de olsa Yûsuf'tan ayrı kalmasıydı. Ama asıl sebep kardeşlerin oyuna ve gezmeye dalarak Yûsuf'u ihmal etmeleri ve kurdun onu yemesiydi. (Zemahşeri, II, 306). Hz. Yakub, farkına varmadan mazeret bulmalarını kolaylaştırmıştı.

Babalarına güven vermek için kendilerinin güçlü bir grup olduklarını; Yûsuf'u korumak için azami titizlik göstereceklerini, bunu onur meselesi yaptıklarını ve kurt onu kaparsa bizzat kendilerinin ziyana uğramış olacaklarını söylediler. Dilleri bunu söylüyordu ama kıskançlık ateşi içlerini sarmıştı bir kere.

Planlarını uygulamak üzere Yûsuf'u alıp götürdüler. Onu kuyunun dibine attılar. Ancak yüce Allah, Yûsuf'un kalbine güven ve huzur verdi. Onun kalbine şunu fısıldamıştı: **"Onlar hiçbir şeyin farkında değilken bu yaptıklarını onlara mutlaka haber vereceksin."**

Sûrenin ilerleyen kısımlarında bunun nasıl gerçekleştiği görülecektir.

Akşam eve geldiklerinde Yûsuf'un kanlı gömleğiyle dönmüşlerdi. Babalarına, onu kurt yedi, dediler. Bütün varlığıyla Allah'a iman etmiş olan baba, Allah'a yöneldi ve: **"Bundan sonra** (bana düşen)**, güzelce sabretmektir. Şu anlattıklarınız karşısında yardım edecek olan sadece Allah'tır."** dedi. Suç işleyenler, hele suçu işleme konusunda acele davranmışlarsa mutlaka bir boşluk bırakırlar. Muhtemelen baba bu açığı yakalamış ve söylediklerine inanmamıştı; ama yapacak bir şey de yoktu.

وَجَاءَتْ سَيَّارَةٌ
فَأَرْسَلُوا وَارِدَهُمْ فَأَدْلَىٰ دَلْوَهُ ۖ قَالَ يَا بُشْرَىٰ هَٰذَا غُلَامٌ ۚ
وَأَسَرُّوهُ بِضَاعَةً ۚ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿١٩﴾ وَشَرَوْهُ بِثَمَنٍ

بَخْسٍ دَرَاهِمَ مَعْدُودَةٍ وَكَانُوا فِيهِ مِنَ الزَّاهِدِينَ ﴿٢٠﴾
وَقَالَ الَّذِي اشْتَرَاهُ مِنْ مِصْرَ لِامْرَأَتِهِ أَكْرِمِي مَثْوَاهُ عَسَى
أَنْ يَنْفَعَنَا أَوْ نَتَّخِذَهُ وَلَدًا وَكَذَلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ
فِي الْأَرْضِ وَلِنُعَلِّمَهُ مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ وَاللَّهُ غَالِبٌ
عَلَى أَمْرِهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢١﴾ وَلَمَّا بَلَغَ
أَشُدَّهُ آتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿٢٢﴾

19. Derken bir kervan çıkageldi. Sucularını kuyuya gönderdiler. Sucu kovasını sarkıtınca; "Müjde müjde! Bir erkek çocuğu!" dedi. Onu bir ticaret malı gibi sakladılar. Oysa Allah onların yaptıklarını gayet iyi bilmektedir.

20. Onu yok pahasına birkaç dirheme sattılar; çünkü ona çok az değer biçenlerdendiler.

21. Onu satın alan Mısır'lı, eşine: "Ona iyi bak, belki işimize yarar yahut kendisini evlat ediniriz" dedi. İşte, Yûsuf'a orada öyle bir imkân verdik ki kendisine sözlerin/olayların içyüzünü ve âkıbetini öğretelim. Kuşkusuz, Allah buyruğunu yerine getirendir; fakat insanların çoğu bilmez.

22. Olgunluk çağına erdiğinde ona bir yetki ve bir ilim verdik. İyilik edenleri biz işte böyle mükâfatlandırırız.

Grubun ilk âyeti iki şekilde anlaşılmıştır: Bunlardan birine göre, Hz. Yûsuf'u saklayanlar Hz. Yûsuf'un kardeşleridir; durumunu gizleyerek onu satmışlar, Yûsuf da kendisini öldürürler korkusuyla kardeşleri olduğunu gizlemek durumunda kalmıştır; oysa Allah onların ne yaptıklarını bilmektedir. Bu görüş İbnu Abbas'a da izafe edilmiştir. (İbnu Kesir, IV, 376). Diğer görüşe göre, Hz. Yûsuf'u saklayanlar, onu kuyunun dibinde bulanlardır. Ortak olmaya kalkmasınlar diye kervanın diğer fertlerinden onu kuyuda bulduklarını gizlemişlerdir; ama Allah onların gizlediklerini gayet iyi bilmektedir.

Böylece yüce Allah, Peygamber (s.a.v.)'e, Kureyşli müşriklerin kendisine neler planladıklarını gayet iyi bildiğini, Yûsuf'u o sıkıntılı durumdan kurtardığı gibi kendisini de kurtaracağı mesajını vermektedir. (İbnu Kesir, IV, 376). Sonuçta zulmedenler, bir gün gelip yaptıkları zulmün altında kalırlar.

Müfessirler kervan, kuyu, Yûsuf ve kardeşlerine dair bir kısmı İsrailiyat, bir kısmı da hayal mahsulü olan pekçok şey anlatır. Örneğin, Yûsuf'un kuyuda üç gün kaldığı, kervanın yolunu şaşırıp kuyunun yakınına geldiği, kuyunun suyunun tuzlu olduğu ve Yûsuf o kuyuya atıldıktan sonra suyunun tatlı suya dönüştüğü v.b. Yine onlara göre, Yûsuf'un durumuna kuyunun duvarları sesli sesli ağlamıştır. Müfessirlerin bir kısmı bununla da yetinmez ve onu kuyuda bulan kimsenin ismi ve nereli olduğu, kendisini kaç dirheme sattıkları vs. gibi tamamen hayal mahsulü şeyler anlatır. Aslında bu tür anlatımlar sûrenin okuyucuya vermek istediği mesajı da gölgelemektedir. Bu söylenenlerin hepsi doğru bile olsa bunları anlatmanın okuyucuya bir yararı yoktur.

Belirtmek gerekir ki bazı müfessirler sûrenin diğer âyetlerinde de hayal mahsulü birçok olay ve tanımlamalara yer vermektedir. Yûsuf Sûresi, bu tür anlatımların en yoğun olduğu sûrelerden birisidir.

Geleceğin Yûsuf'a neler sakladığını onu kuyuda bulanlar ne bilsin! Onu Mısır'a götürdüler ve herhangi bir özelliği bulunmayan sıradan bir köleymiş gibi kendisini birkaç dirheme sattılar.

"Onu satın alan Mısır'lı, eşine: "Ona iyi bak, belki işimize yarar yahut kendisini evlat ediniriz" dedi. İşte, Yûsuf'a orada öyle bir imkân verdik ki kendisine sözlerin/olayların içyüzünü ve âkıbetini öğretelim. Kuşkusuz, Allah buyruğunu yerine getirendir; fakat insanların çoğu bilmez."

Kimin Yûsuf'u alacağına karar vermek Yûsuf'un kendi elinde değildi. Allah neyi takdir etmişse o olacaktı. Onu alan kişi *aziz* diye nitelenmektedir. Kelime çok güçlü ve emirlerine karşı konulamayan kişi anlamındadır. Bu da, onu satın alan kişinin devlet yönetiminde güçlü biri olduğunu göstermektedir. Yûsuf, yüce Allah'ın verdiği bir imkân ile söz ve olayları yorumlama imkânına kavuşmuştur. Ne de olsa devletin ileri gelenlerinden birinin evinde yetişme imkânını elde etmiş ve ta çocukluğundan itibaren yönetim ve devletin ekonomisi gibi konularda eğitilme imkânı bulmuştur. Nitekim kendisini satın alan kişinin devletin maliye işlerinden sorumlu bakan olduğu rivâyet edilmektedir.

Yûsuf'un kardeşleri kendisini yok etmek peşindeydiler; ama Allah onu peygamber yapmayı ve Mısır devletinin yönetiminde önemli bir göreve getirmeyi dilemişti. Hatta Yûsuf'un Mısır'da yönetici olması, İsrailoğullarının tamamının kaderi üzerinde etkili olmuştur: **"Kuşkusuz, Allah buyruğunu yerine getirendir; fakat insanların çoğu bilmez."**

Yüce Allah'ın Yûsuf'a verdiği imkân bununla da sınırlı kalmamış, hayatının her döneminde bir imtihana tabi tutmuş ve ardından kendisine daha büyük imkânlar vermiştir: **"Olgunluk çağına erdiğinde ona bir yetki ve bir ilim verdik. İyilik edenleri biz işte böyle mükâfatlandırırız."**

وَرَاوَدَتْهُ الَّتِي هُوَ فِي بَيْتِهَا عَنْ نَفْسِهِ وَغَلَّقَتِ الْأَبْوَابَ
وَقَالَتْ هَيْتَ لَكَ قَالَ مَعَاذَ اللَّهِ إِنَّهُ رَبِّي أَحْسَنَ مَثْوَايَ
إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ﴿٢٣﴾ وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهِ وَهَمَّ بِهَا لَوْلَا
أَنْ رَأَىٰ بُرْهَانَ رَبِّهِ كَذَٰلِكَ لِنَصْرِفَ عَنْهُ السُّوءَ وَالْفَحْشَاءَ
إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلَصِينَ ﴿٢٤﴾ وَاسْتَبَقَا الْبَابَ وَقَدَّتْ
قَمِيصَهُ مِنْ دُبُرٍ وَأَلْفَيَا سَيِّدَهَا لَدَى الْبَابِ قَالَتْ مَا جَزَاءُ
مَنْ أَرَادَ بِأَهْلِكَ سُوءًا إِلَّا أَنْ يُسْجَنَ أَوْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢٥﴾ قَالَ
هِيَ رَاوَدَتْنِي عَنْ نَفْسِي وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ أَهْلِهَا إِنْ كَانَ
قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ قُبُلٍ فَصَدَقَتْ وَهُوَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٢٦﴾
وَإِنْ كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ فَكَذَبَتْ وَهُوَ مِنَ الصَّادِقِينَ
﴿٢٧﴾ فَلَمَّا رَأَىٰ قَمِيصَهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ قَالَ إِنَّهُ مِنْ كَيْدِكُنَّ
إِنَّ كَيْدَكُنَّ عَظِيمٌ ﴿٢٨﴾ يُوسُفُ أَعْرِضْ عَنْ هَٰذَا
وَاسْتَغْفِرِي لِذَنْبِكِ إِنَّكِ كُنْتِ مِنَ الْخَاطِئِينَ ﴿٢٩﴾

23. Evinde kaldığı kadın onun gönlünü çelmek istedi ve kapıları sıkı sıkıya kapatarak "Haydi gelsene" dedi. "Allah korusun! O benim, en güzel şekilde barınmamı sağlayan efendimdir. Gerçek şu ki zalimler iflah olmaz." dedi.

24. Kadın onu gerçekten arzulamıştı. Rabbinin ikazını görmeyeydi o da onu arzulayacaktı. Kötülük ve çirkinliği ondan uzaklaştıralım diye mesele böyle cereyan etmişti; çünkü o, samimi kullarımızdandı.

25. İkisi de kapıya doğru koştular. Kadın, Yûsuf'un gömleğini arkadan yırtmıştı. Kapının yanında kocasıyla karşılaştılar. Kadın: "Ailene kötülük yapanın cezası hapsedilmekten yahut acı veren bir işkence görmekten başka nedir ki?" dedi.

26. Yûsuf: "O benim gönlümü çelmeye çalıştı" dedi. Kadının akrabalarından bir tanık şöyle şahitlik yaptı: "Gömleği önden yırtılmışsa kadın doğru söylüyordur; Yûsuf'sa yalancılardandır."

27. "Ama gömleği arkadan yırtılmışsa kadın yalan söylüyordur; Yûsuf'sa doğru söyleyenlerdendir."

28. Kocası, Yûsuf'un gömleğinin arkadan yırtıldığını görünce dedi ki: "Belli ki bu, siz kadınların oyunlarındandır; sizin oyunlarınız cidden korkunçtur."

29. "Yûsuf, sen bundan vazgeç! Sen de (ey kadın)**, günahın için bağışlanma dile! Çünkü sen günah işleyenlerden oldun."**

Olay, Hz Yûsuf'a peygamberlik verilmesinden öncedir. Çünkü peygamberlik genellikle kırk yaşlarında verilir. Muhtemelen peygamberlik, ailesinin Mısır'a getirilmesinden ve babasının vefatından sonra Hz. Yûsuf'a verilmiştir. Ancak kendisine peygamberlik verilen kişi, kendisi farkında olmasa bile öncesinden eğitilir ve vahiy almaya hazır hale getirilir. Kişi üzerinde belki de en etkili eğitim, deneme sınavlarına tabi tutulmasıdır. Yûsuf, hayatının her aşamasında denenmekte iffet, vefa ve güzel ahlâk sahibi oluşu perçinlenmektedir. (İbnu Aşur, VI/XII, 248).

Peygamberler peygamberlikten önceki hayatlarında da şahsiyetlerini rencide edecek ve onurlu kimselere yakışmayan davranışlardan uzaktırlar. İleride peygamber olacak Yûsuf da bir peygamberin şahsiyetine yakışmayacak davranışlardan uzak durmuş ve ev sahibesinin çağrısına, **"Evinde kaldığı kadın onun gönlünü çelmek istedi ve kapıları sıkı sıkıya kapatarak "Haydi gelsene" dedi. "Allah korusun! O benim, en güzel şekilde barınmamı sağlayan efendimdir. Gerçek şu ki zalimler iflah olmaz"** diyerek

olumsuz cevap vermiştir. **"O benim, en güzel şekilde barınmamı sağlayan efendimdir"** sözüyle Allah'ın mı yoksa kendisini satın alıp evine götüren ve ona önem vererek onu evinde barındıran *azizin* mi kastedildiği konusunda müfessirler ikiye ayrılmışlaradır. Genelde *azizin* kastedildiği ileri sürülmüştür. (Semerkandî, II, 374; Zemahşeri, III, 128; Beydavî, III, 141.) Arap dilinde ev sahibi ve efendi hakkında da *rab* kelimesi kullanılır. Bu görüşü ileri sürenlere göre, **"Allah korusun!"** sözü, söz konusu fiilden uzak durmasının en önemli etkeninin Allah korkusu olduğunu anlatmaktadır.

Azınlık ise *rab* kelimesiyle Allah'ın kastedildiğini söylemiştir. Her halükârda Yûsuf, kendisine yakışmayacak bir davranıştan uzak durmuştur.

"Kadın onu gerçekten arzulamıştı. Rabbinin ikazını görmeyeydi o da onu arzulayacaktı. Kötülük ve çirkinliği ondan uzaklaştıralım diye mesele böyle cereyan etmişti; çünkü o, samimi kullarımızdandı."

Kadın kapıları sıkı sıkıya kapattıktan sonra Yûsuf'u davet edip kendisini arzuladığını açık bir şekilde ifade etti. O fiilin çirkinliğine dair Rabbinin ilhamı olmasaydı, Yûsuf da kadını arzulayacaktı. Kuşkusuz böyle çirkin bir fiilden uzak durmak için mutlaka ileride peygamber olmak gerekmez; ama yüce Allah peygamberleri peygamberlik öncesinde de bu tür çirkin ve halkın nazarında onur kırıcı veya güvensizliğe sebep olacak davranışlardan uzak tutar. Yüce Allah, Yûsuf'u bu çirkin davranıştan uzak tutmasının sebebini de açıklamaktadır ki o da, Yûsuf'un samimiyeti idi. Yûsuf hem genç, hem de bekârdı. Kadın da güzel ve makam sahibiydi. Üstelik talip olan kadının kendisiydi. Kadının çağrısına Yûsuf'un icabet etmemesi, olağanüstü bir durumdan kaynaklanmıyordu, Allah'a samimiyetle bağlı olmasından kaynaklanıyordu.

"İkisi de kapıya doğru koştular. Kadın, Yûsuf'un gömleğini arkadan yırtmıştı. Kapının yanında kocasıyla karşılaştılar. Kadın: 'Ailene kötülük yapanın cezası, hapsedilmekten yahut acı veren bir işkence görmekten başka nedir ki?' dedi."

Yûsuf kilitlenmiş olan kapıları açtı. Kadın dışarı çıkmaması için gömleğinden onu çekiştiriyordu. Gömleğini yırtacak derecede asılmıştı. Ve kapının önünde kadının kocasıyla karşılaştılar. Bir boğuşmanın olduğu belliydi. Kadın öne atılarak Yûsuf'un kendisine sarkıntılık ettiğini ifade etti ve kocasından, onun cezalandırılmasını istedi. Yûsuf: **"O benim gönlümü çelmeye çalıştı."** dedi.

Belli ki bir müddet kadın Yûsuf'u itham etmiş, Yûsuf kendisini savunmuş ve nihayet kadının akrabalarından biri araya girerek **"Gömleği önden yırtılmışsa kadın doğru söylüyordur; Yûsuf'sa yalancılardandır. Ama gömleği arkadan yırtılmışsa kadın yalan söylüyordur; Yûsuf'sa doğru söyleyenlerdendir."** demişti. Öyle anlaşılıyor ki kadının kocası aklı başın-

da ve taşkın davranışlardan uzak biriydi. Yûsuf'un gömleğinin arkadan yırtıldığını görünce dedi ki: ""**Belli ki bu, siz kadınların oyunlarındandır; sizin oyunlarınız cidden korkunçtur. Yûsuf, sen bundan vazgeç! Sen de** (ey kadın), **günahın için bağışlanma dile! Çünkü sen günah işleyenlerden oldun.**"

وَقَالَ
نِسْوَةٌ فِي الْمَدِينَةِ امْرَاَتُ الْعَزِيزِ تُرَاوِدُ فَتٰيهَا عَنْ نَفْسِهِ
قَدْ شَغَفَهَا حُبًّا اِنَّا لَنَرٰيهَا فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٣٠﴾
فَلَمَّا سَمِعَتْ بِمَكْرِهِنَّ اَرْسَلَتْ اِلَيْهِنَّ وَاَعْتَدَتْ لَهُنَّ مُتَّكَاً
وَاٰتَتْ كُلَّ وَاحِدَةٍ مِنْهُنَّ سِكِّينًا وَقَالَتِ اخْرُجْ عَلَيْهِنَّ فَلَمَّا
رَاَيْنَهُ اَكْبَرْنَهُ وَقَطَّعْنَ اَيْدِيَهُنَّ وَقُلْنَ حَاشَ لِلّٰهِ مَا هٰذَا
بَشَرًا اِنْ هٰذَا اِلَّا مَلَكٌ كَرِيمٌ ﴿٣١﴾ قَالَتْ فَذٰلِكُنَّ الَّذِي لُمْتُنَّنِي فِيهِ
وَلَقَدْ رَاوَدْتُهُ عَنْ نَفْسِهِ فَاسْتَعْصَمَ وَلَئِنْ لَمْ يَفْعَلْ مَا اٰمُرُهُ
لَيُسْجَنَنَّ وَلَيَكُونًا مِنَ الصَّاغِرِينَ ﴿٣٢﴾ قَالَ رَبِّ السِّجْنُ اَحَبُّ اِلَيَّ مِمَّا
يَدْعُونَنِي اِلَيْهِ وَاِلَّا تَصْرِفْ عَنِّي كَيْدَهُنَّ اَصْبُ اِلَيْهِنَّ وَاَكُنْ
مِنَ الْجَاهِلِينَ ﴿٣٣﴾ فَاسْتَجَابَ لَهُ رَبُّهُ فَصَرَفَ عَنْهُ كَيْدَهُنَّ اِنَّهُ
هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٣٤﴾ ثُمَّ بَدَا لَهُمْ مِنْ بَعْدِ مَا رَاَوُا الْاٰيَاتِ
لَيَسْجُنُنَّهُ حَتّٰى حِينٍ ﴿٣٥﴾

30. Şehirdeki bazı kadınlar: "Aziz'in karısı uşağının gönlünü çelmeye çalışmış; öyle ki sevgiden yanmış yakılmış. Doğrusu onu apaçık bir şaşırmışlık içerisinde görüyoruz." dediler.

31. Kadınların kendisi hakkında çevirdikleri dolapları işitince onlara haber salıp davet etti, rahat edip yaslanacakları oturaklar hazırladı ve onlardan her birine bir bıçak verdi, sonra da Yûsuf'a, "Yanlarına çık" dedi. Kadınlar onu gördüklerinde (yakışıklılığını) **o kadar üstün buldular ki ellerini doğrayıverdiler ve "Aman Allah'ım! Bu bir insan olamaz; olsa olsa değerli bir melektir." dediler.**

32. Kadın dedi ki: "Kendisi sebebiyle beni kınadığınız kişi işte budur. Evet, ben onun gönlünü çelmeye çalıştım; ancak o kendisini bundan sakındı. Şayet bundan sonra da emrettiğim şeyleri yapmazsa zindana atılacak ve hor görülenlerden olacaktır."

33. Yûsuf dedi ki: "Rabbim! Benim için zindan, şu benden istediklerinden daha hayırlıdır. Şu aldatıcı oyunlarından sen beni uzak tutmazsan, onlara kapılabilir ve cahillerden olurum."

34. Rabbi duasını kabul etti ve o kadınların oyunlarını ondan uzak tuttu. Şüphesiz O çok iyi işiten ve her şeyi bilendir.

35. (Aziz ve arkadaşları), **kesin delilleri gördükten sonra yine de belli bir süreliğine Yûsuf'u hapse atmayı uygun gördüler.**

Olayın dedikodusu şehirde yayılmıştı. Mısır'ın ileri gelenlerinin hanımları, Aziz'in karısının, yani Zeliha'nın, uşağına gönlünü kaptırıp âşık olduğu dedikodusunu yayıyor ve bunun dedikodusunu yaparken uşağa âşık olmanın Zeliha'ya yakışmadığını söylüyor ve kendilerinin böyle bir şeye asla tenezzül etmeyeceklerini ifade ediyorlardı. Zeliha, dedikodu yapan sosyete takımını davet etti. Evini donatmış ve davetlilerin rahatlayacakları bir ortam hazırlamıştı. Davetlilerin rahatlayıp gevşemelerini sağlamak için her şey yapılmıştı. Kıssada evin durumuyla ilgili böyle bir ayrıntıya yer verilmiş olması muhtemelen bunu anlatmak içindir. Davetli kadınların önüne meyveler konmuş, ellerine bıçaklar verilmiş. Meyvelerini soyup odanın atmosferine uyarak gevşedikleri bir sırada Zeliha, uşağı Yûsuf'u huzurlarına çıkartmıştı. Davetliler, Yûsuf'un yakışıklılığı karşısında şaşakaldılar, meyvelerini keseceklerine ellerini kestiler ve: **"Aman Allah'ım! Bu bir insan olamaz; olsa olsa değerli bir melektir."** dediler. Zeliha haklılığını onlara kabul ettirmek peşindeydi.

Zeliha, hala Yûsuf'tan vazgeçmemiştir. Bu sebeple davetlilere: **"Kendisi sebebiyle beni kınadığınız kişi işte budur. Evet, ben onun gönlünü çelmeye çalıştım; ancak o kendisini bundan sakındı. Şayet bundan sonra da emrettiğim şeyleri yapmazsa zindana atılacak ve hor görülenlerden olacaktır."** dedi. İsteğini kabul etmediği takdirde Yûsuf'u hapse attıracağını hem davetlilerin hem de Yûsuf'un huzurunda ilan etmekten çekinmemişti.

Yûsuf'un önünde iki yol vardı; ya Zeliha'nın isteğini kabul edecek ama Allah'ın yasaklarını çiğneyecekti yahut hapsi boylayacaktı. Yûsuf'un suçsuz olması bir anlam ifade etmiyordu. Aristokrat sınıfın şanını kurtarmak için suçsuz da olsa bir uşağın hapse atılması elbette tercih edilecekti. Yûsuf bunu biliyordu. Bile bile hapsi tercih etti. Allah'ın yasağını çiğneyerek cahillerden olmaktansa hapiste yatmak kendisi için daha hayırlı olacaktı. Bu sebeple Allah'a yalvardı ve hapsi tercih ettiğini ifade etti. Rabbi duasını kabul buyurdu.

Aziz, delillerin Yûsuf'u temize çıkardığını biliyordu. Ama hanımının şerefini (!) kurtarmak için Yûsuf'u hapse attırdı.

وَدَخَلَ مَعَهُ السِّجْنَ فَتَيَانِ قَالَ
اَحَدُهُمَا اِنّ۪ٓي اَرٰين۪ٓي اَعْصِرُ خَمْراًۚ وَقَالَ الْاٰخَرُ اِنّ۪ٓي اَرٰين۪ٓي اَحْمِلُ فَوْقَ
رَأْس۪ي خُبْزاً تَأْكُلُ الطَّيْرُ مِنْهُۜ نَبِّئْنَا بِتَأْو۪يلِه۪ۚ اِنَّا نَرٰيكَ مِنَ
الْمُحْسِن۪ينَ ﴿٣٦﴾ قَالَ لَا يَأْت۪يكُمَا طَعَامٌ تُرْزَقَانِه۪ٓ اِلَّا نَبَّأْتُكُمَا
بِتَأْو۪يلِه۪ قَبْلَ اَنْ يَأْتِيَكُمَاۜ ذٰلِكُمَا مِمَّا عَلَّمَن۪ي رَبّ۪يۜ اِنّ۪ي تَرَكْتُ مِلَّةَ
قَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ ﴿٣٧﴾
وَاتَّبَعْتُ مِلَّةَ اٰبَٓاء۪ٓي اِبْرٰه۪يمَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَۜ مَا كَانَ
لَنَٓا اَنْ نُشْرِكَ بِاللّٰهِ مِنْ شَيْءٍۜ ذٰلِكَ مِنْ فَضْلِ اللّٰهِ عَلَيْنَا

وَعَلَى النَّاسِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٣٨﴾ يَا صَاحِبَيِ
السِّجْنِ ءَاَرْبَابٌ مُتَفَرِّقُونَ خَيْرٌ اَمِ اللّٰهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ
﴿٣٩﴾ مَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِهِ اِلَّا اَسْمَاءً سَمَّيْتُمُوهَا
اَنْتُمْ وَاٰبَاؤُكُمْ مَا اَنْزَلَ اللّٰهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ اِنِ الْحُكْمُ
اِلَّا لِلّٰهِ اَمَرَ اَلَّا تَعْبُدُوا اِلَّا اِيَّاهُ ذٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلٰكِنَّ
اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٠﴾ يَا صَاحِبَيِ السِّجْنِ اَمَّا اَحَدُكُمَا
فَيَسْقِي رَبَّهُ خَمْرًا وَاَمَّا الْاٰخَرُ فَيُصْلَبُ فَتَأْكُلُ الطَّيْرُ
مِنْ رَاْسِهِ قُضِيَ الْاَمْرُ الَّذِي فِيهِ تَسْتَفْتِيَانِ ﴿٤١﴾
وَقَالَ لِلَّذِي ظَنَّ اَنَّهُ نَاجٍ مِنْهُمَا اذْكُرْنِي عِنْدَ رَبِّكَ فَاَنْسٰيهُ
الشَّيْطَانُ ذِكْرَ رَبِّهِ فَلَبِثَ فِي السِّجْنِ بِضْعَ سِنِينَ ﴿٤٢﴾

36. Zindana onunla birlikte iki delikanlı daha girmişti. Onlardan biri: "Rüyada şarap sıktığımı gördüm" dedi. Diğeri ise: "Ben de başımın üstünde ekmek taşıyorken gördüm; öyle ki kuşlar da ondan yiyordu.. Bunun ne anlama geldiğini bize haber ver, çünkü seni iyilik yapan kimselerden görüyoruz" dedi.

37. Dedi ki: "Daha yemeğiniz size verilmeden önce onun ne olduğunu size haber vereceğim. Bu, Rabbimin bana öğrettiklerindendir. Kuşkusuz ben, Allah'a inanmayan ve ahireti de inkâr eden bir kavmin dinini terk ettim."

38. "Ve atalarım İbrahim, İshak ve Yakub'un dinine uydum. Herhangi bir şeyi Allah'a ortak koşmak bize uygun düşmez. Bu, Allah'ın

bize ve insanlara lütfundandır. Ne var ki insanların çoğu şükretmezler.”

39. **“Ey zindan arkadaşlarım! Birbirinden ayrı birçok tanrı mı daha iyidir yoksa gücüne karşı konulmayan tek Allah mı?”**

40. **“O’nun yanı sıra kulluk ettikleriniz, ancak sizin ve atalarınızın uydurup taktığı birtakım isimlerden ibarettir ki esasen Allah bunlar hakkında hiçbir delil indirmiş değildir. Hüküm sadece Allah’ındır; O size, kendisinden başkasına kulluk etmemenizi emretmiştir. Dosdoğru din işte budur. Ne var ki insanların çoğu bilmez.”**

41. **“Ey zindan arkadaşlarım! Biriniz efendisine şarap sunacak; diğerinize gelince, o asılacaktır ve kuşlar başından yiyecektir. Bilesiniz ki ne olduğuna dair soru sorduğunuz meselede iş karara bağlanmıştır.”**

42. **O ikisinden, kurtulacağını bildiği kimseye: “Efendinin yanında benden bahset” dedi. Fakat şeytan, efendisine bahsetmeyi unutturdu. Böylece birkaç yıl daha zindanda kaldı.**

Yûsuf, kralın hizmetçileri olan iki delikanlıyla birlikte zindana atıldı. O iki delikanlının suçları neydi, belirtilmemektedir. İşte bu iki delikanlının ikisi de rüya görmüşlerdi. Biri şarap sıktığını görmüş diğeri ise başının üstünde ekmek taşımakta ve kuşlar gelip o ekmekten yemektedir. Rüyalarının yorumunu Yûsuf’a sormuşlardı.

İmkânsızlıklar insanları birbirlerine yaklaştırır. Yûsuf’un yumuşak huylu ve geçimli biri olduğu da hesaba katılırsa zindan arkadaşlarıyla yakın bir dostluk kurduğu anlaşılmaktadır. Rüyalarını yorumlamasını istemeleri ve **“seni iyilik yapan kimselerden görüyoruz”** demeleri bunu göstermektedir.

Öyle anlaşılıyor ki bu sıralarda Hz. Yûsuf peygamberlikle görevlendirilmiştir ve ilk tebliğini de bu zindan arkadaşlarına yapmıştır. Çünkü Hz. Yûsuf, önce peygamberliğine delil olan bir mucizesinden söz ederek kendisinin kavminin dinini terk ettiğini ve ataları olan İbrahim, İshak ve Yakub’un dinine uyduğunu belirttikten sonra zindan arkadaşlarını da bu dine tabi olmaya çağırmaktadır. Onları tevhit dinine çağırdıktan sonra da rüyalarını yorumlamaktadır.

Onun peygamberlik mucizesi, kendilerine gelecek yiyecekleri önceden haber vermesiydi. Çünkü zindanda hep birlikte idiler ve gelecek yemekleri önceden herhangi birinden duymuş olması mümkün değildi. Hem o iki arkadaşı da hep onun yanındaydı. Birilerinden bunu duymuş olsaydı onlar da bunu duyacaklardı.

Hz. Yûsuf'un peygamberliğinin bir diğer delili ise rüyaları isabetli olarak yorumlamasıdır. Peygamberler, bulundukları bölgede insanların ilgi duydukları ve o konuda toplumda mahir kimselerin bulunduğu bir alana dair mucizeler gösterirler. Anlaşılan o ki Yûsuf döneminde rüya tabirciliği toplumun ilgi duyduğu bir husustu.

"O ikisinden, kurtulacağını bildiği kimseye: "Efendinin yanında benden bahset" dedi. Fakat şeytan, efendisine bahsetmeyi unutturdu. Böylece birkaç yıl daha zindanda kaldı."

Hz. Yûsuf, zindandan kurtulacağını sandığı kimseye, efendisinin yanında kendisinden söz etmesini istemişti. Belki bu yolla kendisinin suçsuz yere zindana atıldığı ortaya çıkacak ve oradan kurtulacaktı.

Ne var ki hapisten çıkan kişi efendisine Hz. Yûsuf'tan bahsetmeyi unuttu. Bu sebeple de Yûsuf bir müddet daha zindanda kaldı.

Bu anlatılanlardan o dönemde Mısır'da hapse atılanların kaç yıl hapis yatacaklarının kayıt altına alınmadığı anlaşılmaktadır. En azından bazı mahkûmlar için durum buydu. Bu sebeple Hz. Yûsuf yönetici tarafından hatırlanmasını istemektedir.

Hz. Yûsuf'un zindandan çıkacak kişiden efendisine kendisinden bahsetmesini istemesini ve belki bu yolla zindandan kurtulma çabasını hukuki açıdan değerlendiren bazı müfessirler bunu bir Müslüman'ın, hakkın yerine gelmesi için Müslüman olmayan birinden yardım isteyebileceğine delil olarak görmüşlerdir. (Kasimî, IX, 3544).

وَقَالَ
الْمَلِكُ اِنّ۪ٓي اَرٰى سَبْعَ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ سَبْعٌ
عِجَافٌ وَسَبْعَ سُنْبُلَاتٍ خُضْرٍ وَاُخَرَ يَابِسَاتٍۜ يَٓا اَيُّهَا
الْمَلَاُ اَفْتُون۪ي ف۪ي رُءْيَايَ اِنْ كُنْتُمْ لِلرُّءْيَا تَعْبُرُونَ ﴿٤٣﴾
قَالُٓوا اَضْغَاثُ اَحْلَامٍۚ وَمَا نَحْنُ بِتَأْو۪يلِ الْاَحْلَامِ بِعَالِم۪ينَ ﴿٤٤﴾
وَقَالَ الَّذ۪ي نَجَا مِنْهُمَا وَادَّكَرَ بَعْدَ اُمَّةٍ اَنَا۬ اُنَبِّئُكُمْ بِتَأْو۪يلِه۪
فَاَرْسِلُونِ ﴿٤٥﴾ يُوسُفُ اَيُّهَا الصِّدّ۪يقُ اَفْتِنَا ف۪ي سَبْعِ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ

يَأْكُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجَافٌ وَسَبْعِ سُنْبُلَاتٍ خُضْرٍ وَأُخَرَ يَابِسَاتٍ لَعَلِّي أَرْجِعُ
إِلَى النَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٤٦﴾ قَالَ تَزْرَعُونَ سَبْعَ سِنِينَ دَأَبًا
فَمَا حَصَدْتُمْ فَذَرُوهُ فِي سُنْبُلِهِ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّا تَأْكُلُونَ ﴿٤٧﴾ ثُمَّ يَأْتِي
مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ سَبْعٌ شِدَادٌ يَأْكُلْنَ مَا قَدَّمْتُمْ لَهُنَّ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّا
تُحْصِنُونَ ﴿٤٨﴾ ثُمَّ يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ عَامٌ فِيهِ يُغَاثُ النَّاسُ
وَفِيهِ يَعْصِرُونَ ﴿٤٩﴾

43. Kral dedi ki: "Rüyamda yedi semiz ineği yedi zayıf ineğin yediğini ve yedi yeşil başakla bir o kadar da kurumuş başak gördüm. Beyler! Rüya tabirinden anlıyorsanız rüyamı tabir edin."

44. Dediler ki: "Karmakarışık rüyalar; biz böylesi rüyaların içyüzünü ve âkıbetini bilmeyiz."

45. O zindanda olan iki kişiden kurtulanı, nice zaman sonra hatırladı ve "Onların içyüzünü ve âkıbetini ben size haber vereceğim; zindana gitmeme izin verin" dedi.

46. "Ey Yûsuf, ey doğru kişi! Yedi zayıf ineğin yediği yedi semiz inek ve yedi yeşil başak ile bir o kadar kurumuş başak hakkında bize bilgi ver ki insanlara onu ulaştırayım ve onlar da bilsinler."

47. Yûsuf dedi ki: "Yedi sene ekin ekmeye devam edersiniz; yediğiniz az bir miktar hariç biçtiklerinizi başağında stok ediniz."

48. "Ardından yedi kıtlık yılı gelecek ve stok yaptıklarınızdan az bir miktarı hariç diğerlerini yiyip tüketecektir."

49. "Sonra bunların ardından da öyle bir yıl gelecek ki insanlar yardım görecekler ve sıkıp sağacaklar. (bolluğa kavuşacaklar)"

Hz. Yûsuf döneminde Mısır'da yönetici olanlar Firavunlar değildi. Çünkü o dönemde, tarihçilerin *Çoban Krallar* diye isimlendirdikleri ve göçebe

halkların hükümdarları hüküm sürmektedir. Firavunlar ise Mısır yerlisi olan Kıptîler soyundandır. Bu nedenle Mısır yöneticisine kral denmektedir. Kral, rüyasını çevresine anlatır ve onlardan bir yorum ister.

Muhtemelen kralın çevresinde oturan ve kendilerinden rüyasının yorumunu yapmalarını istediği kimseler, rüya yorumundan anlayan kâhinlerdir. Onlar, kralın rüyasının, yorumlanamayacak kadar karışık rüyalar cinsinden olduğunu söylemişlerdir. Yûsuf'un zindan arkadaşı olan iki kişiden biri, kralın hizmetçisi idi ve zindandan çıkarıldığında Yûsuf kendisine kralın yanında durumunu dile getirmesini istemişti. Ne var ki bu kişi, Yûsuf'un bu isteğini unutmuştu. Rüya yorumu söz konusu olunca Yûsuf'u hatırladı. Yûsuf'un, rüyaları isabetli bir şekilde yorumladığını biliyordu. Nitekim Hz. Yûsuf onun rüyasını yorumlamış ve yorum doğru çıkmıştı.

Rüya'nın yorumu, müteakip âyetlerde açık bir şekilde dile getirilmektedir. Yüce Allah, zindanda çile çeken Yûsuf'un zindandan çıkarılması için gerekli ortamı hazırlamıştı. Bu vesileyle Yûsuf zindandan çıkarılmıştır.

وَقَالَ الْمَلِكُ ائْتُونِي بِهِ ۚ فَلَمَّا جَاءَهُ الرَّسُولُ
قَالَ ارْجِعْ إِلَىٰ رَبِّكَ فَسْـَٔلْهُ مَا بَالُ النِّسْوَةِ اللَّاتِي قَطَّعْنَ
أَيْدِيَهُنَّ ۚ إِنَّ رَبِّي بِكَيْدِهِنَّ عَلِيمٌ ﴿٥٠﴾ قَالَ مَا خَطْبُكُنَّ
إِذْ رَاوَدْتُنَّ يُوسُفَ عَنْ نَفْسِهِ ۚ قُلْنَ حَاشَ لِلَّهِ مَا عَلِمْنَا عَلَيْهِ
مِنْ سُوءٍ ۚ قَالَتِ امْرَأَتُ الْعَزِيزِ الْآنَ حَصْحَصَ الْحَقُّ أَنَا رَاوَدْتُهُ
عَنْ نَفْسِهِ وَإِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٥١﴾ ذَٰلِكَ لِيَعْلَمَ أَنِّي
لَمْ أَخُنْهُ بِالْغَيْبِ وَأَنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي كَيْدَ الْخَائِنِينَ ﴿٥٢﴾
وَمَا أُبَرِّئُ نَفْسِي ۚ إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّي ۚ إِنَّ

رَبِّي غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٥٣﴾ وَقَالَ الْمَلِكُ ائْتُونِي بِهِ أَسْتَخْلِصْهُ
لِنَفْسِي فَلَمَّا كَلَّمَهُ قَالَ إِنَّكَ الْيَوْمَ لَدَيْنَا مَكِينٌ أَمِينٌ ﴿٥٤﴾
قَالَ اجْعَلْنِي عَلَى خَزَائِنِ الْأَرْضِ إِنِّي حَفِيظٌ عَلِيمٌ ﴿٥٥﴾ وَكَذَلِكَ
مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِي الْأَرْضِ يَتَبَوَّأُ مِنْهَا حَيْثُ يَشَاءُ نُصِيبُ
بِرَحْمَتِنَا مَنْ نَشَاءُ وَلَا نُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٦﴾ وَلَأَجْرُ الْآخِرَةِ
خَيْرٌ لِلَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿٥٧﴾

50. **Kral: "Onu bana getirin" dedi. Elçi kendisine geldiğinde: "Efendine git ve ellerini kesen o kadınların derdi neydi, ona sor" dedi. "Kuşkusuz benim Rabbim, onların oyunlarını gayet iyi bilmektedir."**

51. (Kral) **kadınlara: "Yûsuf'un gönlünü çelmek istediğinizde olan bitenler neydi?" dedi. Kadınlar: "Hâşâ, onun aleyhine olabilecek hiçbir kötülüğe muttali olmadık." dediler. O zaman Aziz'in karısı şöyle dedi: "Artık gerçek ortaya çıkmıştır. Bendim onun gönlünü çelmeye çalışan; hakikat, o, doğru söyleyenlerdendir."**

52. **"Bu, yokluğunda ona hainlik etmediğimi bilmesi içindi. Şüphesiz Allah, hainlerin oyunlarını başarıya ulaştırmaz."**

53. **"Ben nefsimi temize çıkarmam; çünkü nefis kötülüğü emreder; Rabbim acıyıp korumuşsa o başka. Kuşkusuz, Rabbim çok bağışlayan çok merhamet edendir."**

54. **Kral: "Getirin de onu bana; onu kendime danışman yapayım" ve kendisiyle konuşunca da: "Artık yanımızda bir makam sahibisin, güvenilir birisin" dedi.**

55. **Yûsuf da: "Beni ülkenin hazinesinin başına getiriniz; ben kesinlikle iyi bir koruyucuyum, bu işleri bilen biriyim." dedi.**

56. **İşte böylece Yûsuf'a ülkede yetki verdik, dilediği şekilde tasarruf-**

ta bulunuyordu. Biz rahmetimizi dilediğimiz kimseye ulaştırırız; iyilik edenlerin mükâfatını zayi etmeyiz.

57. Ama şüphesiz iman eden ve takva sahibi olan kimseler için ahiretin mükâfatı çok daha hayırlıdır.

Elçi dönüp Yûsuf'un rüya hakkında söylediklerini krala haber verdiğinde kral, Yûsuf'un huzuruna getirilmesini istedi. Elçi geri döndü ve Yûsuf'tan kralın emrine uyarak kendisiyle birlikte onun huzuruna gelmesini istedi. Ne var ki Yûsuf haksız yere yıllarca zindanda yatmıştı. Suçsuzluğunun kanıtlanmasını istedi. Bu sebeple elçiye **"Efendine git ve ellerini kesen o kadınların derdi neydi, ona sor, dedi."** Ve ilave olarak Rabbi olan yüce Allah'ın, o kadınların hilelerini bildiğini ifade etti. Hz. Yûsuf'un bunu dile getirmesinde dolaylı olarak tevhide bir çağrı ve davetin varlığı da hissedilmektedir.

Yûsuf, elçiye bunu söylerken efendisi olan azizin hanımından söz etmemektedir. Asıl suçlu ve zindana atılması gereken söz konusu kadın olmasına rağmen böyle davranması, kendisine birtakım iyilikler yapmış olan Aziz'e saygısından kaynaklanıyor olmalıdır.

Aziz'in karısıyla birlikte o kadınları da çağırtır ve ya Aziz'in karısına hakaret olmasın yahut destek oldukları için hepsi o suçu işlemiş gibi onlara sorar: **"Yûsuf'un gönlünü çelmeye çalıştığınızda olan bitenler neydi?"** Kadınlar Yûsuf'un suçsuzluğuna şahitlik ederler. Aziz'in karısı da belki o kadınların durumunu bilmesinden çekinmesi sebebiyle belki de Yûsuf'un bu kadar yıl zindanda kalması sebebiyle insafa gelir, durumu şu açık sözlerle dile getirir: **"Artık gerçek ortaya çıkmıştır. Bendim onun gönlünü çelmeye çalışan; hakikat, o, doğru söyleyenlerdendir."**

"Bu, yokluğunda ona hainlik etmediğimi bilmesi içindi. Şüphesiz Allah, hainlerin oyunlarını başarıya ulaştırmaz."

"Ben nefsimi temize çıkarmam; çünkü nefis kötülüğü emreder; Rabbim acıyıp korumuşsa o başka. Kuşkusuz, Rabbim çok bağışlayan çok merhamet edendir."

Müfessirlerin çoğu, "Ben nefsimi temize çıkarmıyorum..." diye başlayan bu sözlerin Yûsuf'a ait olduğunu söyler. (Mukatil, II, 153; Taberi, XVI, 140; Semerkandi, II, 383; Bağavi, IV, 249; Âlusi, IX, 47.) ancak anlatım düzeni içerisinde bu sözün, Aziz'in karısına ait olduğu açıktır. (İbnu Kesir, IV, 394; Ebu Hayyan, VII, 31). Bunu savunan İbnu Kayyim, Hz. Yûsuf'un tam da temize çıktığı bir sırada **"Ben nefsimi temize çıkarmıyorum"** demesinin düşünüle-

meyeceğine dikkat çekmektedir. Ardından da şöyle devam etmektedir: Bu sözler azizin karısının sözlerinin devamında yer almaktadır. Yûsuf'a ait olduğunu söyleyebilmek için arada bunu ifade eden sözlerin olması gerekir. Karışıklığa neden olduğundan dolayı da bunu ifade eden sözler vardı ama hazfedilmiştir de diyemeyiz. (İbnu Kayyim, s.316). Sonuç olarak azizin karısı Yûsuf'un bir suçunun bulunmadığını ve kendisinin kendisini temizse çıkarmak peşinde olmadığını, yüzüne karşı Yûsuf'a ihanet ettiyse de zindanda olduğu sırada ihanet ederek suçun ona ait olduğunu söylemediğini belirtmektedir.

Aslında azizin karısı sözleriyle hem suçunu itiraf etmekte hem de özür dilemektedir. Hâlâ gönlünde Yûsuf sevgisi vardır. Sevdiği Yûsuf'tan özür diliyor, ardından **"Bilsin ki yokluğunda ona ihanet etmedim."**diyerek kendi mazeretini dile getiriyor, sonra da işlediği suça kendisini sürükleyen sebebi belirtiyor ve en sonunda ise Allah'ın bağışlama ve merhametini dileyerek sözlerini bitiriyor.

Müşrik bir kadının, Allah'a ortak koşan bir kadının Allah'ın bağışlama ve merhametini dilemesinde şaşılacak bir durum yoktur. Çünkü Allah'a ortak koşanlar, O'na ortak koşmakla birlikte yüce Allah'ı kabul ediyorlardı. Nitekim müşrik olan kocası, olay işlendiği sırada "**Sen de** (ey kadın)**, günahın için bağışlanma dile! Çünkü sen günah işledin."** (Âyet: 29) demişti.

Sonuç olarak bu âyetler, azizin karısının, **"Artık gerçek ortaya çıkmıştır. Bendim onun gönlünü çelmeye çalışan; hakikat, o, doğru söyleyenlerdendir."** şeklindeki sözlerinin devamıdır. Yûsuf'un suçsuzluğunun tam da ortaya çıktığı bir sırada **"Ben nefsimi temize çıkarmam..."** demesi yahut bu sözün kendisine burada izafe edilmesi tutarlı değildir.

Yûsuf'un suçsuz olduğu ortaya çıktığında **"Kral: 'Getirin de onu bana; onu kendime danışman yapayım" ve kendisiyle konuşunca da: "Artık yanımızda bir makam sahibisin, güvenilir birisin' dedi."**

"Yûsuf da: 'Beni ülkenin hazinesinin başına getiriniz; ben kesinlikle iyi bir koruyucuyum, bu işleri bilen biriyim.' dedi."

Hz. Yûsuf'un ülkenin hazinelerinin başına geçme isteği, bir işe ehil olan kimsenin o işe talip olabileceğine delil getirilmiştir. (İbnu Atiye, IV, 17; Mâverdî, II, 267; Ebu's-Suûd, IV, 286). Kuşkusuz, Hz. Yûsuf'un bu işe talip olması makam sevgisinden kaynaklanmıyordu. Onun hedefi adaletin hâkim olması ve insanlara haksızlık yapılmamasıydı. Âyette zalim bir yönetimde görev almanın caiz olduğuna dair de delil vardır. Yeter ki kişi o zalim yönetime alet olmasın ve adaletle davransın.

Yûsuf bu sözleriyle ülkenin maliyesinin başına geçmek istediğini ve bu

konuda hem güvenilir biri olduğunu hem de bu işten anladığını anlatıyordu. Kralın rüyasından hareketle yedi yıl sonra ülkede kıtlık olacağını biliyordu. Buna hazırlık yapacak, açlıktan insanların telef olmalarına engel olacaktı.

"İşte böylece Yûsuf'a ülkede yetki verdik, dilediği şekilde tasarrufta bulunuyordu. Biz rahmetimizi dilediğimiz kimseye ulaştırırız; iyilik edenlerin mükâfatını zayi etmeyiz."

Allah, emirlerine bağlı olan samimi kişileri böyle mükâfatlandırır. Yûsuf da böyle biriydi. O köle olarak geldiği ülkenin maliyesinden sorumlu bakan oldu. Bu dünya hayatında büyük bir mükâfata nail oldu. "**Ama şüphesiz iman eden ve takva sahibi olan kimseler için ahiretin mükâfatı çok daha hayırlıdır.**"

وَجَٓاءَ اِخْوَةُ يُوسُفَ
فَدَخَلُوا عَلَيْهِ فَعَرَفَهُمْ وَهُمْ لَهُ مُنْكِرُونَ ﴿٥٨﴾ وَلَمَّا جَهَّزَهُمْ
بِجَهَازِهِمْ قَالَ ائْتُونِي بِاَخٍ لَكُمْ مِنْ اَبِيكُمْ اَلَا تَرَوْنَ اَنِّٓي
اُوفِي الْكَيْلَ وَاَنَا خَيْرُ الْمُنْزِلِينَ ﴿٥٩﴾ فَاِنْ لَمْ تَأْتُونِي بِهِ فَلَا
كَيْلَ لَكُمْ عِنْدِي وَلَا تَقْرَبُونِ ﴿٦٠﴾ قَالُوا سَنُرَاوِدُ عَنْهُ اَبَاهُ
وَاِنَّا لَفَاعِلُونَ ﴿٦١﴾ وَقَالَ لِفِتْيَانِهِ اجْعَلُوا بِضَاعَتَهُمْ
فِي رِحَالِهِمْ لَعَلَّهُمْ يَعْرِفُونَهَٓا اِذَا انْقَلَبُٓوا اِلٰٓى اَهْلِهِمْ لَعَلَّهُمْ
يَرْجِعُونَ ﴿٦٢﴾

58. (Ve birgün) **Yûsuf'un kardeşleri çıkageldiler ve onun huzuruna girdiler. Yûsuf onları hemen tanıdı; ama onlar onu tanımamışlardı.**

59. Yûsuf yüklerini hazırlatınca: "(Bir dahaki sefere) **Aynı babadan olan bir kardeşinizi de bana getirin. Görmüyor musunuz ben ölçeği dolu dolu veriyorum ve ben konukseverlerin en iyisiyim.**"

60. **"Onu bana getirmezseniz artık bende sizin için tek bir ölçek olmaz; o zaman yanıma da yaklaşmayın."**

61. **Dediler ki: "Onun hakkında bir yolunu bulup babasının gönlünü yapacağız; bunu kesinlikle yapacağız."**

62. (Yûsuf), **görevlilerine dedi ki: "Evlerine döndükleri zaman farkedip de geri dönmeleri için karşılık olarak verdiklerini yüklerinin içine koyun."**

Hz. Yûsuf'un, kralın rüyasıyla ilgili yorumu gerçekleşmiş ve kurak yıllar başlamıştı. Kuraklık Yûsuf'un ailesinin bulunduğu yerde de baş göstermişti. Yûsuf'un dirayeti ve hazırlığı sonucunda Mısır'da erzak stok edilmiş ve çevre bölgelere ihracat yapılır hale gelmişti. Yûsuf'un kardeşleri de erzak almak üzere Mısır'a gelip Yûsuf'un huzuruna çıktılar. Kardeşleri kendisini kuyuya attıklarında küçüktü ve aradan uzun yıllar geçmişti. Bu sebeple kendisini tanımadılar. Oysa o, onları tanımıştı. Herkese belli bir miktar erzak satılıyordu. Yûsuf, kardeşlerinin yükünü hazırlattı ve onlara, kendisinin ticarette doğru biri olduğunu hatırlattı. Yüklerine karşılık verdikleri malları bilgileri dışında tekrar yüklerine katması, farkına vardıklarında geri dönmeleri konusunda bir uyarı idi. Kendisinin ana-baba bir olan kardeşini getirmemişlerdi. Bir sonraki gelişlerinde onu da beraberlerinde getirmelerini istedi. Getirmedikleri takdirde kendilerine erzak satmayacağını da söyledi.

فَلَمَّا رَجَعُوٓا اِلٰٓى اَبٖيهِمْ قَالُوا يَٓا اَبَانَا مُنِعَ مِنَّا
الْكَيْلُ فَاَرْسِلْ مَعَنَٓا اَخَانَا نَكْتَلْ وَاِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ﴿٦٣﴾
قَالَ هَلْ اٰمَنُكُمْ عَلَيْهِ اِلَّا كَمَٓا اَمِنْتُكُمْ عَلٰٓى اَخٖيهِ مِنْ قَبْلُ
فَاللّٰهُ خَيْرٌ حَافِظًا وَهُوَ اَرْحَمُ الرَّاحِمٖينَ ﴿٦٤﴾ وَلَمَّا فَتَحُوا
مَتَاعَهُمْ وَجَدُوا بِضَاعَتَهُمْ رُدَّتْ اِلَيْهِمْ قَالُوا يَٓا اَبَانَا
مَا نَبْغٖي هٰذِهٖ بِضَاعَتُنَا رُدَّتْ اِلَيْنَا وَنَمٖيرُ اَهْلَنَا وَنَحْفَظُ

اَخَانَا وَنَزْدَادُ كَيْلَ بَعِيرٍ ذٰلِكَ كَيْلٌ يَسِيرٌ ﴿٦٥﴾ قَالَ لَنْ اُرْسِلَهُ
مَعَكُمْ حَتّٰى تُؤْتُونِ مَوْثِقًا مِنَ اللّٰهِ لَتَأْتُنَّنِي بِهِ اِلَّا اَنْ يُحَاطَ بِكُمْ
فَلَمَّا اٰتَوْهُ مَوْثِقَهُمْ قَالَ اللّٰهُ عَلٰى مَا نَقُولُ وَكِيلٌ ﴿٦٦﴾
وَقَالَ يَا بَنِيَّ لَا تَدْخُلُوا مِنْ بَابٍ وَاحِدٍ وَادْخُلُوا مِنْ اَبْوَابٍ مُتَفَرِّقَةٍ
وَمَا اُغْنِي عَنْكُمْ مِنَ اللّٰهِ مِنْ شَيْءٍ اِنِ الْحُكْمُ اِلَّا لِلّٰهِ
عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَعَلَيْهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ ﴿٦٧﴾
وَلَمَّا دَخَلُوا مِنْ حَيْثُ اَمَرَهُمْ اَبُوهُمْ مَا كَانَ يُغْنِي عَنْهُمْ
مِنَ اللّٰهِ مِنْ شَيْءٍ اِلَّا حَاجَةً فِي نَفْسِ يَعْقُوبَ قَضٰيهَا وَاِنَّهُ
لَذُو عِلْمٍ لِمَا عَلَّمْنَاهُ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٦٨﴾

63. **Babalarına döndüklerinde dediler ki: "Ey babamız, bundan böyle ölçek almaktan men edildik. Kardeşimizi bizimle gönder ki ölçüp alabilelim. Ayrıca kesinlikle onu gözeteceğiz."**

64. **Dedi ki: "Daha önce kardeşi için size ne kadar güvendiysem onun için de ancak o kadar güvenirim. En iyi koruyucu Allah'tır ve O, merhametlilerin en merhametlisidir."**

65. **Eşyalarını açtıklarında kendi sermayelerinin de geri verilmiş olduğunu gördüler. Dediler ki: "Ey babamız, daha ne isteriz; işte sermayemiz de bize geri verilmiş, yine ailemize gıda getireceğiz, kardeşimizi koruyacağız; üstelik bir deve yükü de fazlamız olur; çünkü bu getirdiğimiz az bir ölçektir."**

66. **Dedi ki: "Onu tekrar bana geri getireceğinize dair Allah adına bana kesin söz vermedikçe onu sizinle asla göndermem. Ama he-**

piniz her taraftan kuşatılmışsanız o başka. Ne vakit sağlam teminatlarını verdiler, o zaman (Yakub): **"Bu söylediklerimiz için Allah vekildir!" dedi.**

67. **Ardından şöyle dedi: "Oğullarım! Bir kapıdan girmeyesiniz; ayrı ayrı kapılardan giresiniz. Gerçi ne yapsam da Allah'tan size gelecek olanı savamam. Hüküm, Allah'tan başkasının değildir. Yalnızca O'na tevekkül ettim ben; ve O'na tevekkül etsin, tevekkül edenler de..."**

68. **Babalarının kendilerine tavsiye ettiği şekilde girdiklerinde bu, Allah'tan onlara gelebilecek olanı savacak değildi; sadece Yakub'un içindeki bir isteği yerine getirmişti. Şüphesiz ki o, ona öğrettiğimizden dolayı ilim sahibi idi. Ne var ki insanların çoğu bilmez.**

Anlatımdan anlaşılan, döner dönmez kardeşleri Bünyâmin'i kendileriyle birlikte göndermesini babalarından istedikleridir. Kuşkusuz, kardeşlerini beraberlerinde göndermek Hz. Yakub için kolay bir şey değildi. Daha önce Yûsuf'u onlarla göndermiş ve Yûsuf geri dönmemişti. Onlar da Yûsuf olayını unutmamış olmalılar ki babaları söze başlamadan Bünyâmin'i koruyup gözeteceklerine dair kesin söz vermişlerdi. Hz. Yakub, önce kardeşleri Yûsuf'un olayını hatırlatmış ve kendilerine değil; ama Allah'a güvendiğini ifade etmiştir. Böylece kendileriyle birlikte onu gönderebileceği sinyalini de vermiştir.

Yüklerini açtıklarında sermayelerinin de kendilerine geri verildiğini gördüler. Hz. Yûsuf bilerek sermayelerini geri vermiş ve bunun, kardeşlerini de beraber getirmelerinde etkili olacağını düşünmüştü. Nitekim öyle de oldu. Babalarına ısrar etmenin bir fırsatı doğdu. Dediler ki: **"Ey babamız, daha ne isteriz; işte sermayemiz de bize geri verilmiş, yine ailemize gıda getireceğiz, kardeşimizi koruyacağız; üstelik bir deve yükü de fazlamız olur; çünkü bu getirdiğimiz az bir ölçektir."** Babaları, ısrarları karşısında kardeşleri Bünyâmin'i kendileriyle göndermeye karar verdi. Fakat bir daha Bünyâmin'i koruyacaklarına dair söz aldı ve hepsinin başına bir musibet gelmedikçe Bünyâmin'siz gelmemelerini söyledi.

"Ardından şöyle dedi: 'Oğullarım! Bir kapıdan girmeyesiniz; ayrı ayrı kapılardan giresiniz..."

Müfessirler babalarının, çocuklarından farklı kapılardan şehre girmelerini istemesini nazara bağlarlar; hem yakışıklı hem güzel giyimli ve hem de hepsi kardeş idiler. Bu görüş İbnu Abbas, Mücahid ve Katade'ye dayandırılmaktadır. (İbnu'l-Cevzî, Zadu'l-Mesir, III, 448). Ancak aynı tavsiyeyi ilk gelişlerinde niye

yapmamıştı? Bazıları buna sebep olarak bu seferki gidişlerinde beraberlerinde Bünyâmin'i almış olmalarını gösterir ve Hz. Yakub'un oğlu Bünyâmin'i daha çok sevdiğini söyler. Acaba bir peygamber bu dereceye varacak kadar kardeşler arasında ayırım yapar ve çocuklarından birinin güvenliğini düşünürken diğer çocuklarının güvenliğini düşünmez mi? Hem hepsinin yakışıklı ve güzel giyimli olduklarına dair elimizde kesin bir delil de mevcut değildir. Kardeşleri Yûsuf'un yakışıklı olması, hepsinin yakışıklı olmalarını, hele herkesin dikkatini çekecek şekilde giyimli olmalarını gerektirmez ki.

Burada söylenebilecek şey, daha önce kardeşlerin Mısır'a gitmeleri ve Hz. Yûsuf'un özel ilgisine mazhar olmalarıdır. Bu sebeple o şehirde tanınıyor olabilirlerdi. İnsanların onları kıskanmalarından ve onlara zarar vermelerinden korktuğundan dolayı Yakub bu tedbiri onlara hatırlatmıştır.

Söylenebilecek ikinci husus ise o dönemde açlık ve sıkıntının olduğudur. Böylesi durumlarda yönetimler sıkı tedbirler alırlar; çünkü çok sayıda insanın bir araya gelmesinden endişe ederler. Belki de Yakub bu sebeple onlara ayrı ayrı kapılardan girmelerini tavsiye etmişti. Böyle bir ortamda birisine bir zarar verilirse diğerlerine verilmesin diye düşünmüş de olabilir. Nitekim günümüzde bazı aileler topluca bir yere gittiklerinde ayrı ayrı araçlara binmeyi tercih eder ve trafik kazası olursa aile hep birlikte yok olmasın derler.

Hz. Yakub bir peygamber de olsa gaybı bilemez. Çocuklarının nelerle karşılaşabileceklerini ne bilsin. İnsan kendi evinde otururken bile biraz sonra ne olacağını çoğu zaman kestiremez. O halde tedbirini almalı ve gerisini Allah'a bırakmalıdır. Bu nedenle şunu sözlerine ilave etme ihtiyacı duyar: **"Gerçi ne yapsam da Allah'tan size gelecek olanı savamam. Hüküm, Allah'tan başkasının değildir. Yalnızca O'na tevekkül ettim ben; ve O'na tevekkül etsin, tevekkül edenler de..."** Kuşkusuz, tevekkül, işleri oluruna bırakarak sonucunu Allah'a havale etmek değildir. Zaten Hz. Yakub da burada çocuklarından dikkatli olmalarını istemiş ve hepsinin tek kapıdan girmemelerini öğütledikten sonra bu sözü söylemiştir.

"Babalarının kendilerine tavsiye ettiği şekilde girdiklerinde bu, Allah'tan onlara gelebilecek olanı savacak değildi; sadece Yakub'un içindeki bir isteği yerine getirmişti. Şüphesiz ki o, ona öğrettiğimizden dolayı ilim sahibi idi. Ne var ki insanların çoğu bilmez."

Babalarının isteğini yerine getirmişlerdi ama kaderde olan, başlarına gelecekti. Almış oldukları bu tedbir, hırsızlıkla itham edilmelerine engel olamadı. Tedbir takdire engel olmaz deseler de tedbir, fiili bir duadır. Kişi tedbir almak-

la kendi görevini yerine getirmiş olur. Hz. Yakub o tedbiri söylemekle kendi psikolojisini rahatlatmış oldu. Yine o, Allah'tan gelen bir ilme sahipti. İnsanın tedbirini alması gerektiğini biliyordu. Tedbirin takdire engel olamayacağını da biliyordu. Bununla birlikte insan, kendine düşen görevi yerine getirmeliydi.

وَلَمَّا دَخَلُوا عَلٰى يُوسُفَ اٰوٰى اِلَيْهِ اَخَاهُ قَالَ اِنّ۪ٓي
اَنَا۬ اَخُوكَ فَلَا تَبْتَئِسْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٦٩﴾
فَلَمَّا جَهَّزَهُمْ بِجَهَازِهِمْ جَعَلَ السِّقَايَةَ ف۪ي رَحْلِ اَخ۪يهِ ثُمَّ
اَذَّنَ مُؤَذِّنٌ اَيَّتُهَا الْع۪يرُ اِنَّكُمْ لَسَارِقُونَ ﴿٧٠﴾ قَالُوا وَاَقْبَلُوا
عَلَيْهِمْ مَاذَا تَفْقِدُونَ ﴿٧١﴾ قَالُوا نَفْقِدُ صُوَاعَ الْمَلِكِ وَلِمَنْ
جَٓاءَ بِه۪ حِمْلُ بَع۪يرٍ وَاَنَا بِه۪ زَع۪يمٌ ﴿٧٢﴾ قَالُوا تَاللّٰهِ لَقَدْ عَلِمْتُمْ
مَا جِئْنَا لِنُفْسِدَ فِي الْاَرْضِ وَمَا كُنَّا سَارِق۪ينَ ﴿٧٣﴾ قَالُوا
فَمَا جَزَٓاؤُهُٓ اِنْ كُنْتُمْ كَاذِب۪ينَ ﴿٧٤﴾ قَالُوا جَزَٓاؤُهُ
مَنْ وُجِدَ ف۪ي رَحْلِه۪ فَهُوَ جَزَٓاؤُهُۜ كَذٰلِكَ نَجْزِي الظَّالِم۪ينَ ﴿٧٥﴾
فَبَدَاَ بِاَوْعِيَتِهِمْ قَبْلَ وِعَٓاءِ اَخ۪يهِ ثُمَّ اسْتَخْرَجَهَا مِنْ وِعَٓاءِ
اَخ۪يهِۜ كَذٰلِكَ كِدْنَا لِيُوسُفَۜ مَا كَانَ لِيَأْخُذَ اَخَاهُ
ف۪ي د۪ينِ الْمَلِكِ اِلَّٓا اَنْ يَشَٓاءَ اللّٰهُۜ نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ مَنْ نَشَٓاءُۜ

وَفَوْقَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ عَلِيمٌ ﴿٧٦﴾ قَالُوا إِنْ يَسْرِقْ فَقَدْ
سَرَقَ أَخٌ لَهُ مِنْ قَبْلُ فَأَسَرَّهَا يُوسُفُ فِي نَفْسِهِ وَلَمْ
يُبْدِهَا لَهُمْ قَالَ أَنْتُمْ شَرٌّ مَكَانًا وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا تَصِفُونَ
﴿٧٧﴾ قَالُوا يَا أَيُّهَا الْعَزِيزُ إِنَّ لَهُ أَبًا شَيْخًا كَبِيرًا
فَخُذْ أَحَدَنَا مَكَانَهُ إِنَّا نَرَاكَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٧٨﴾
قَالَ مَعَاذَ اللَّهِ أَنْ نَأْخُذَ إِلَّا مَنْ وَجَدْنَا مَتَاعَنَا عِنْدَهُ إِنَّا
إِذًا لَظَالِمُونَ ﴿٧٩﴾ فَلَمَّا اسْتَيْأَسُوا مِنْهُ خَلَصُوا نَجِيًّا
قَالَ كَبِيرُهُمْ أَلَمْ تَعْلَمُوا أَنَّ أَبَاكُمْ قَدْ أَخَذَ عَلَيْكُمْ مَوْثِقًا
مِنَ اللَّهِ وَمِنْ قَبْلُ مَا فَرَّطْتُمْ فِي يُوسُفَ فَلَنْ أَبْرَحَ الْأَرْضَ
حَتَّى يَأْذَنَ لِي أَبِي أَوْ يَحْكُمَ اللَّهُ لِي وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ
﴿٨٠﴾ ارْجِعُوا إِلَى أَبِيكُمْ فَقُولُوا يَا أَبَانَا إِنَّ ابْنَكَ
سَرَقَ وَمَا شَهِدْنَا إِلَّا بِمَا عَلِمْنَا وَمَا كُنَّا لِلْغَيْبِ
حَافِظِينَ ﴿٨١﴾ وَاسْأَلِ الْقَرْيَةَ الَّتِي كُنَّا فِيهَا وَالْعِيرَ الَّتِي
أَقْبَلْنَا فِيهَا وَإِنَّا لَصَادِقُونَ ﴿٨٢﴾ قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ
أَنْفُسُكُمْ أَمْرًا فَصَبْرٌ جَمِيلٌ عَسَى اللَّهُ أَنْ يَأْتِيَنِي بِهِمْ

جَمِيعًا اِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ﴿٨٣﴾ وَتَوَلّٰى عَنْهُمْ وَقَالَ
يَا اَسَفٰى عَلٰى يُوسُفَ وَابْيَضَّتْ عَيْنَاهُ مِنَ الْحُزْنِ فَهُوَ
كَظِيمٌ ﴿٨٤﴾ قَالُوا تَاللّٰهِ تَفْتَؤُا تَذْكُرُ يُوسُفَ حَتّٰى
تَكُونَ حَرَضًا اَوْ تَكُونَ مِنَ الْهَالِكِينَ ﴿٨٥﴾ قَالَ اِنَّمَا اَشْكُوا
بَثّ۪ي وَحُزْن۪ي اِلَى اللّٰهِ وَاَعْلَمُ مِنَ اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٨٦﴾
يَا بَنِيَّ اذْهَبُوا فَتَحَسَّسُوا مِنْ يُوسُفَ وَاَخ۪يهِ وَلَا تَا۬يْـَٔسُوا
مِنْ رَوْحِ اللّٰهِ اِنَّهُ لَا يَا۬يْـَٔسُ مِنْ رَوْحِ اللّٰهِ اِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ ﴿٨٧﴾

69. **Yûsuf'un yanına girdiklerinde kardeşini yakınına aldı ve : "Ben" dedi "Bilesin ki ben senin kardeşinim, şunların yaptıklarına gücenme!"**

70. **Onların yüklerini hazırlatınca su kabını öz kardeşinin yükünün içine koydurdu ve ardından bir çağrıcı: "Ey kervancılar, siz gerçekten hırsızsınız" diye bağırdı.**

71. **Onlara yönelerek: "Neyi arıyorsunuz?" dediler.**

72. **"Kralın su kabını kaybettik. Onu getirene bir deve yükü var" dediler. "Buna ben kefilim" diye ekledi çığırtkan.**

73. **Dediler ki: "Allah'a yemin ederiz ki sizin de bildiğiniz gibi biz bozgunculuk çıkarmak için gelmedik bu topraklara; üstelik biz hırsızlar da değiliz."**

74. **"Peki yalan söyleyenlerdenseniz bunun cezası nedir?" dediler.**

75. **"Cezası, kimin yükünde çıkarsa karşılık olarak o kişinin kendisidir" dediler. "Biz zalimleri böyle cezalandırırız."**

76. (Ve Yûsuf) **Kardeşinin yükünden önce onların yüklerinden başladı ve sonra tası kardeşinin yükünden çıkardı. Biz Yûsuf'a işte böy-**

le bir tertip öğrettik; yoksa kralın kanunlarına göre kardeşini alıkoymasına imkân yoktu. Allah'ın dilemesi hariç tabii ki. İstediğimizin derecelerini yükseltiriz ve her derecedeki ilim sahibinin üstünde daha iyi bilen birisi vardır.

77. **Dediler ki: "Eğer o çalmışsa bir kardeşi vardı daha önce o da çalmıştı." Yûsuf bunu içine attı ve onlara açmadı.** (İçinden) **dedi ki: "Asıl kötü durumda olan sizsiniz, Allah şu anlattığınızı çok iyi biliyor."**

78. **Dediler ki: "Ey Aziz, onun yaşlı bir babası var. Onun yerine bizden birini alıkoy. Biz seni iyilik yapanlardan biri olarak görüyoruz."**

79. (Yûsuf); **"Eşyamızı yanında bulduğumuz kişiden başkasını alıkoymaktan Allah'a sığınırız. O takdirde gerçekten zalimler oluruz." dedi.**

80. **Ondan umutlarını kesince aralarında fısıldaşarak bir kenara çekildiler. Büyükleri dedi ki: "Babanızın Allah adına sizden kesin bir söz aldığını ve daha önce Yûsuf'a ne yaptığınızı bilmiyor musunuz? Babam bana izin verinceye yahut Allah benim hakkımda hüküm verinceye kadar buradan ayrılmayacağım. Kuşkusuz, O hüküm verenlerin en iyisidir."**

81. **"Babanıza dönün ve deyin ki: 'Ey babamız! Oğlun gerçekten hırsızlık yaptı. Biz bildiğimizden başkasına şahitlik etmedik. Bizler gaybın bekçileri de değiliz."**

82. **"İnanmıyorsan yaşadığımız şehrin halkına ve birlikte geldiğimiz kervancılara sor. Gerçekten doğru söylüyoruz."**

83. (Babaları) **dedi ki: "Yok yok, nefisleriniz size bir işi süslü gösterdi. Bundan sonra** (bana düşen) **güzel bir sabırdır. Yakındır ki Allah onların hepsini bana getire. Şüphesiz ki O, iyi bilendir ve her şeyi yerli yerince yapandır."**

84. **Öbür tarafa döndü ve "Ah Yûsuf'um ah!" diye iç çekti. Hüznünü içine ata ata sonunda gözlerine ak düştü.**

85. **Dediler ki: "Allah'a yemin ederiz ki Yûsuf diye diye hastalanacaksın yahut helak olup gideceksin!"**

86. **Dedi ki: "Derdimi, kederimi yalnız Allah'a şikâyet ediyorum ve sizin bilmediğiniz şeyleri Allah'tan bir bilgiyle biliyorum."**

87. **"Ey oğullarım! Gidin Yûsuf ve kardeşini iyice araştırın ve Allah'ın**

rahmetinden ümit kesmeyin. Kuşkusuz, inkâr edenlerden başkası Allah'ın rahmetinden ümit kesmez."

Kur'ân'ın kıssa anlatımında uzun zaman dilimlerine ve birçok olayın bir çırpıda anlatıldığına şahit oluyoruz. Mesela, ilk âyette anlatılanları bu açıdan değerlendirdiğimizde şunu müşahede ederiz; Yûsuf ve Bünyâmin kardeşler çok uzun yıllardır birbirlerini görmemişler. Hz. Yûsuf'un kardeşini yanına alması, kendisine kardeşi olduğunu söylemesi, kardeşlerinin yaptıklarına üzülmemesini öğütlemesi bile uygun ortamın ve aralarında birçok konuşmanın ve olayın vuku bulmuş olmasını gerektiren şeylerdir. Ama bütün bunlar kısacık bir âyette bir çırpıda dile getirilmiştir.

Hz. Yûsuf'un, kardeşi Bünyâmin'i yanında alıkoymak için su kabını onun yüküne koyması ve ardından şekil bakımından da olsa onu hırsızlıkla itham etmesi caiz midir? Elmalılı bu konuda şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

O halde bu, haydi dış görünüşüyle bir itham olsun, ancak su kabının çalınmadığını bilen Yûsuf açısından bu bir yalan, bir iftira ve bühtan değil mi? Yûsuf, buna nasıl izin ve cevaz vermiş olabilir? Burada bu soru önemli, cevabı da gâyet incedir. Hakikatte bu şekildeki bir nida su kabı için geçerli değildir, ancak daha önce Yûsuf'u babasından almış kaçırmış olmaları dolayısıyla doğrudur. O sabıkada bir rolü bulunmayan Bünyâmin, zaten bunun kendisi hakkında bir muvazaa, bir danışıklı dövüş olduğunu bildiğinden, bu ithamı kendi üzerine almıyor, bundan memnun bile oluyordu.

Fakat Bünyâmin'e gizli olarak "Olup biteceklerden üzülme!" diye tembih eden Yûsuf, kendisi böyle bir ceza ile kardeşlerinden intikam mı almak istiyordu? Hayır, ilerde de göreceğimiz şekilde Yûsuf, onlardan kendi hakkını affetmişti. Lâkin onların yaptıkları işlerde bir de Allah hakkı vardı ki onu affetmek Yûsuf'un elinde değildi. Ancak o, kardeşlerinin Allah katında da affa uğramalarını istiyordu. Bundan dolayı bu konuda kendisini tanıtmadan önce, Allah'ın hakkı namına tarizli bir uyarıyı içeren o suçlama ile ciddi bir pişmanlık duygusuna sevketmek ve onları bütün yaptıkları için tövbeye yönlendirmek için Bünyâmin'in bu şekilde kalmasını temin ettiği gibi onların da tövbekar olarak hakka yönelmelerini hazırlamış olacaktı. Gerçekten de bundan sonraki gelişlerinde nasıl bir kalb yumuşaklığı ile ne kadar saf ve temiz düşüncelerle dönüp geldiklerini göreceğiz.

İşte gerçekte bu olay, böyle ledünnî birtakım hikmetleri içeren Rabbanî bir ceza, ilâhî bir terbiye olacak ve bu arada babalarına verdikleri taahhüt ve misakın mesuliyetinden de kurtulacaklar. Çünkü babaları "ancak her taraftan kuşatılır ve çaresiz kalırsanız" demişti. (Elmalılı, V, 229-230).

Bazı âlimler de bu olaydan hareketle yarar bulunan, hakları ortaya çıkaran ve mubah olan bir şeye ulaşmak için hile yoluna başvurmanın ve bir zararı ehven bir zararla savmanın caiz olduğu hükmünü çıkarmışlardır. (Suyutî, el-İklil, s.155-156).

Âyetlerin geri kalan kısmı açık olup bir tefsire ihtiyaç bırakmamaktadır.

فَلَمَّا دَخَلُوا عَلَيْهِ قَالُوا يَٓا اَيُّهَا الْعَزِيزُ مَسَّنَا
وَاَهْلَنَا الضُّرُّ وَجِئْنَا بِبِضَاعَةٍ مُزْجٰيةٍ فَاَوْفِ لَنَا
الْكَيْلَ وَتَصَدَّقْ عَلَيْنَا اِنَّ اللّٰهَ يَجْزِي الْمُتَصَدِّقِينَ
﴿٨٨﴾ قَالَ هَلْ عَلِمْتُمْ مَا فَعَلْتُمْ بِيُوسُفَ وَاَخِيهِ اِذْ اَنْتُمْ
جَاهِلُونَ ﴿٨٩﴾ قَالُٓوا ءَاِنَّكَ لَاَنْتَ يُوسُفُ قَالَ اَنَا يُوسُفُ
وَهٰذَا اَخِي قَدْ مَنَّ اللّٰهُ عَلَيْنَا اِنَّهُ مَنْ يَتَّقِ وَيَصْبِرْ فَاِنَّ
اللّٰهَ لَا يُضِيعُ اَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٩٠﴾ قَالُوا تَاللّٰهِ لَقَدْ اٰثَرَكَ
اللّٰهُ عَلَيْنَا وَاِنْ كُنَّا لَخَاطِئِينَ ﴿٩١﴾ قَالَ لَا تَثْرِيبَ
عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ يَغْفِرُ اللّٰهُ لَكُمْ وَهُوَ اَرْحَمُ
الرَّاحِمِينَ ﴿٩٢﴾ اِذْهَبُوا بِقَمِيصِي هٰذَا فَاَلْقُوهُ عَلٰى وَجْهِ اَبِي
يَأْتِ بَصِيرًا وَأْتُونِي بِاَهْلِكُمْ اَجْمَعِينَ ﴿٩٣﴾

88. Bir zaman sonra huzuruna girdiklerinde dediler ki: "Ey Aziz! Bize ve ailemize darlık dokundu, çok az bir sermaye ile gelebildik. Lütfen tahsisatımızı tam ver; bize tasaddukta bulun. Kuşkusuz, Allah sadaka verenleri mükâfatlandırır."

89. **Dedi ki: "Henüz cahiller iken Yûsuf'a ve kardeşine ne yaptığınızı hatırladınız mı?"**

90. **Dediler ki: "Sen misin? Sen gerçekten Yûsuf musun?" Dedi ki: "Evet, ben Yûsuf'um, bu da benim kardeşimdir. Allah bize lütfetti. Gerçek şu ki her kim Allah'tan korkar ve sabrederse Allah katiyen, iyilik edenlerin mükâfatını zayi etmez."**

91. **Dediler ki: "Yemin olsun ki Allah seni bize üstün kıldı. Gerçekten biz hata etmişiz."**

92. **Dedi ki: "Bugün size karşı hiçbir kınama olmayacaktır. Allah sizi bağışlasın. O, merhametlilerin en merhametlisidir."**

93. **"Şu gömleğimi alıp götürün de babamın yüzüne atın.** (Atar atmaz) **görmeye başlayacaktır. Bir de ailenizin tamamını bana getirin."**

Hz. Yakub'un ısrarı üzerine oğulları, hem kardeşleri Yûsuf'u aramak hem de yiyecek alabilmek için üçüncü kez Mısır'a gittiler. Sermayeleri azalmıştı. Henüz kardeşleri olduğunu bilmedikleri Yûsuf'un huzuruna çıktılar ve durumlarını arz ettiler. Yiyecek ihtiyaçlarını karşılayacak sermayeleri kalmamıştı. Bu sebeple Yûsuf'tan sermayelerinin üstünde yiyecek talep ettiler. Verilecek fazlalığın sadaka olmasını istediler. Hz. Yûsuf, artık kendisini tanıtmanın vaktinin geldiğini düşündü ve: **"Henüz cahiller iken Yûsuf'a ve kardeşine ne yaptığınızı hatırladınız mı?"** dedi. Kardeşleri böylece Yûsuf'u tanımış, yaptıklarına pişman olduklarını ifade etmişlerdir.

"Şu gömleğimi alıp götürün de babamın yüzüne atın. (Atar atmaz) **görmeye başlayacaktır. Bir de ailenizin tamamını bana getirin."**

Yûsuf'un bu isteğinin tıbbi bir dayanağı var mıdır? Her şeyden önce Hz. Yûsuf, bir peygamberdir ve vahiy almaktadır. Bunun tıbbî bir dayanağı olmuş olsa da Hz. Yûsuf bunu bilmiyordu. Onun böyle bir istekte bulunması vahyin yol göstermesiyle olmuştur. Bu hususa dikkat çeken Razi şöyle bir ihtimalden de söz etmektedir: Hz. Yûsuf, babası Yakub'un stres ve sıkıntıdan görme duyusunun çok zayıflamış olduğunu, kendisinin yaşadığını öğrendiğinde ise psikolojik rahatlama ve duyacağı sevinç sebebiyle görme gücünün kuvvetleneceğini biliyor olabilirdi. (Razi, IX, 108).

وَلَمَّا فَصَلَتِ
الْعِيرُ قَالَ اَبُوهُمْ اِنّ۪ي لَاَجِدُ ر۪يحَ يُوسُفَ لَوْلَٓا اَنْ
تُفَنِّدُونِ ﴿٩٤﴾ قَالُوا تَاللّٰهِ اِنَّكَ لَف۪ي ضَلَالِكَ الْقَد۪يمِ ﴿٩٥﴾
فَلَمَّٓا اَنْ جَٓاءَ الْبَش۪يرُ اَلْقٰيهُ عَلٰى وَجْهِه۪ فَارْتَدَّ بَص۪يرًاۚ قَالَ
اَلَمْ اَقُلْ لَكُمْ اِنّ۪ٓي اَعْلَمُ مِنَ اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٩٦﴾ قَالُوا يَٓا اَبَانَا
اسْتَغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَٓا اِنَّا كُنَّا خَاطِـ۪ٔينَ ﴿٩٧﴾ قَالَ سَوْفَ اَسْتَغْفِرُ
لَكُمْ رَبّ۪يۜ اِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّح۪يمُ ﴿٩٨﴾

94. Kervancılar Mısır'dan ayrıldığında babaları: "Eğer bana bunamış demezseniz ben Yûsuf'un kokusunu alıyorum" dedi.

95. Dediler ki: "Allah'a yemin olsun ki sen hala eski şaşkınlığındasın."

96. Müjdeli haberi getiren kişi yüzünün üzerine gömleği atınca o anda tekrar görmeye başladı ve: "Ben size demedim mi, sizin bilmediğiniz şeyleri Allah'tan bir bilgiyle biliyorum" dedi.

97. Dediler ki: "Ey babamız! Günahlarımızın bağışlanmasını dile. Çünkü biz gerçekten hata etmişiz."

98. "Sizin için Rabbimden bağışlama dileyeceğim. Kuşkusuz, O çok bağışlayandır ve çok merhamet edendir." dedi.

Kervan Mısır'dan ayrıldığı sırada Hz. Yakub, Yûsuf'un kokusunu hissetmiştir. Bu kadar uzak mesafeden kokusunu nasıl hissedebilir? Bunun bilimsel izahı üzerinde duranlar olmuştur. Ancak Hz. Yakub bir peygamberdir ve peygamberlerin mucizelerini bilimsel izahlarla karıştırmamak gerekir. Bunun bilimsel bir izahı varsa ve bu izah koku alma ile ilgili ise neden Hz. Yûsuf'un bizzat şahsının kokusunu almıyor da kervan Mısır'dan ayrılmaya yönelir yönelmez gömleğin kokusunu alıyor. Herhalde kişinin kendi vücudunun yay-

dığı koku, gömleğine sinmiş olan kokusundan çok daha güçlüdür. Bununla birlikte o kadar uzak mesafeden koku almak mümkün ise ve bunun bilimsel bir izahı varsa işin uzmanları bu konuda araştırmalarını yapsınlar. Biz meseleyi Allah'ın sevdiği bir kuluna olan ikramı şeklinde anlıyoruz. Zaten ileride gelecek olan 96. âyette bu hususları Hz. Yakub, Allah'a dayandırarak: **"Ben size demedim mi, sizin bilmediğiniz şeyleri Allah'tan bir bilgiyle biliyorum"** demektedir.

Hz. Yakub, alacağı kesin müjdeye hazırlıklı hale gelmiştir. Nihayet gömlek gelir, Hz. Yakub'un yüzüne sürülür ve gözleri açılır. Çocukları da hata ettiklerini anlar ve pişman olurlar. Babaları olan Hz. Yakub'tan bağışlanmaları için Allah'a dua etmesini isterler. O da dua eder.

Çocuklarının Hz. Yakub'tan bağışlanmaları için dua istemeleri ve kendisinin de bu konuda dua etmesi, bir başkasına kendi yerine dua etmesini istemenin caiz olduğunun delilidir. Ancak kişinin gıyabında o kişiden dua istemek ve normal iletişim yollarının dışında bunun mümkün olduğunu düşünmek ayrı bir konudur. Gıyapta olan ve duası istenen kişinin bundan haberdar olacağını söylemek, o kişinin gaybı bildiğini söylemek olur ki bunu iddia eden kişiyi şirke kadar götürür.

فَلَمَّا دَخَلُوا عَلٰى يُوسُفَ
اٰوٰٓى اِلَيْهِ اَبَوَيْهِ وَقَالَ ادْخُلُوا مِصْرَ اِنْ شَٓاءَ اللّٰهُ اٰمِنِينَ ﴿٩٩﴾
وَرَفَعَ اَبَوَيْهِ عَلَى الْعَرْشِ وَخَرُّوا لَهُ سُجَّدًا وَقَالَ يَٓا اَبَتِ هٰذَا
تَأْوِيلُ رُءْيَايَ مِنْ قَبْلُ قَدْ جَعَلَهَا رَبِّي حَقًّا وَقَدْ اَحْسَنَ بِي
اِذْ اَخْرَجَنِي مِنَ السِّجْنِ وَجَٓاءَ بِكُمْ مِنَ الْبَدْوِ مِنْ بَعْدِ اَنْ
نَزَغَ الشَّيْطَانُ بَيْنِي وَبَيْنَ اِخْوَتِي اِنَّ رَبِّي لَطِيفٌ لِمَا يَشَٓاءُ
اِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ﴿١٠٠﴾ رَبِّ قَدْ اٰتَيْتَنِي مِنَ الْمُلْكِ

وَعَلَّمْتَنِي مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ ۚ فَاطِرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ
أَنْتَ وَلِيِّي فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ۖ تَوَفَّنِي مُسْلِمًا وَأَلْحِقْنِي
بِالصَّالِحِينَ ﴿١٠١﴾ ذَٰلِكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهِ إِلَيْكَ ۚ
وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ إِذْ أَجْمَعُوا أَمْرَهُمْ وَهُمْ يَمْكُرُونَ ﴿١٠٢﴾

99. **Yanına girdiklerinde Yûsuf anne-babasını bağrına bastı ve: "Allah'ın dileğiyle Mısır'a emniyet içerisinde girin" dedi.**

100. **Anne-babasını tahta çıkardı ve hepsi de** (Yûsuf'un) **önünde eğilip selam verdiler. "Babacığım!" dedi "Bu, önceden gördüğüm rüyamın sonucudur. Rabbim onu gerçekleştirdi. Bana iyilik etti. Çünkü beni hapisten çıkardı, şeytan benimle kardeşlerimin arasını bozduktan sonra sizi taşradan getirdi. Şüphesiz Rabbim dilediğine lütufta bulunur. O, bilendir ve her şeyi yerli yerince yapandır.**

101. **Rabbim, bana iktidar verdin ve olayların içyüzünü ve âkıbetini öğrettin. Ey gökleri ve yeri yaratan, dünyada da ahirette de velim sensin. Bir müslüman olarak canımı al ve beni salih kulların arasına kat!**

102. **Bunlar, sana vahyettiğimiz gayb haberlerindendir; yoksa onlar birlikte karar verip tuzak kurarlarken sen yanlarında değildin.**

Çileli yıllar bitmişti. Bu müddet zarfında Hz. Yûsuf birçok imtihandan geçmiş ve hepsinde başarılı olmuştu. İşte bu imtihanlardan başarıyla geçmesinin dünyada da mükâfatını almıştı. Annesine, babasına ve kardeşlerine kavuşmuştu. Hz. Yûsuf anne ve babasını makam tahtına çıkardı. Bu sırada kardeşleri başlarını eğerek Yûsuf'u selamlıyor, ona saygılarını iletiyorlardı.

Mevdudi âyette sözü edilen secde ile ilgili şu değerlendirmeleri yapmaktadır:

Bu âyetin tefsirinde ilâhî hidayetin temelleriyle çelişen bir takım ciddi hatalara düşülmüştür. Öyle ki bazı kimseler bir saygı nişanesi olarak melik ve azizler huzurunda yerlere kapanmayı şer'i kabul edecek denli ifrata kaçmışlardır. Bir kısmıy-

sa biraz daha sofuca davranıp bu konuda şöyle bir açıklama getirmiştir: "Önceki şeriatlarda, Allah'tan başkasının önünde sadece ibadet secdesi yapmak yasaklanmıştı. İbadet maksadıyla yapılmazsa buna izin verilmişti. Ama şimdi Hz. Muhammed'e (s.a) indirilen şeriatta bu da kesinlikle haram kılınmıştır."

Böyle yanlış anlamalar; bu âyette secde etmek anlamına gelen "succeden" kelimesinin, halihazır İslâm fıkhındaki "elleri, dizleri ve alnı zemine değdirerek yere kapanmak" biçiminde dile getirilen teknik (ıstılahî) anlamıyla ele alınışı sonucu oluşmuştur. Oysa "succeden" kelimesi secud'un lugat anlamında yani "baş eğerek selamlama" (batı dillerindeki reverans-çev.) anlamında kullanılmıştır. Hz. Yûsuf'un (a.s) ebeveyni ve kardeşleri o devrin insanları arasında yaygın olan eski bir adet uyarınca (ki bu adet hala bazı toplumlarda yaşamaktadır) huzurda eğilerek selam vermişlerdi. O devrin insanları saygılarını sunmak, nezaket göstermek veya sadece selamlamak istedikleri kimselerin karşısında ellerini göğüsleri üzerine koyarak eğilmek alışkanlığına sahiptiler. Bu durum Kitab-ı Mukaddes'in birçok yerinde zikredilir: "...ve o (Hz. İbrahim) onların (sözkonusu üç adamın) kendisine doğru geldiklerini görünce çadırın kapısından çıkarak onları karşılamaya koştu ve yere doğru eğilerek onları selamladı." (Lütfen Kitab-ı Mukaddes'in Arapça tercümesine müracaat ediniz. Tekvin 18: 2-3).

Kitab-ı Mukaddes Heth'in oğulları kendisine bir arazi ve Sare'yi defnetmek için bir mezar verdiğinde Hz. İbrahim'in (a.s) onlara çok müteşekkir olduğunu ve "dikilip, Heth'in oğulları dahil, belde halkına eğilerek selam verdiğini zikreder (Tekvin, 23: 7) ve başka bir yerde de (Tekvin, 23:12) aynı türden davranışa değinir. Her iki durumda da "eğilip selam vermek" biçimindeki davranış Kitab-ı Mukaddes'in Arapçasında "secede" (secde etti) kelimesiyle karşılanmıştır.

Kitab-ı Mukaddes'te zikredilen bu ve benzeri durumlar, 100. âyette geçen hadiseyle ilgili olarak Kur'ân'ın "secde" kelimesini ıstılahî anlamda değil lugat anlamında kullandığının kesin delilidir.

Öte yandan Allah'tan başkası huzurunda saygı göstermek amacıyla yapılan, şimdiki İslâmi anlamıyla secde hareketine önceki şeriatlarca izin verildiğini ileri süren müfessirler yanılmışlardır. Bu anlamda secde tüm şeriatlerde daima yasak olmuştur. Sözgelişi İsrailoğulları'nın Babillerin egemenliği altında bulunduğu esnada Kral Aha-Suerus, Haman'ı tüm prenslerin üstündeki mevkiye çıkarmış ve kölelerine secde edip onu selamlamalarını istemişti. Fakat Yahudiler arasında sıdkı ve velâyetiyle tanınan Mordecai ne secde etmiş ne de başını eğmişti (Esther, 3: 1-2). Talmud'un aynı konuda söyledikleri gerçekten zikre şayandır:

Kralın köleleri Mordecai'ye şöyle dediler: "Haman'ın huzurunda secde etmeyi, kralın emrini hiçe sayarak niye reddediyorsun ki? Kralın huzurunda eğilip selam

durmaz mıyız?" "Aptallar!" diye cevapladı Mordecai, "Bir de sebep istiyorsunuz ha! Dinleyin beni. Toprak olacak birini mi ululayayım? Bir kadından doğma, günleri sayılı birinin önünde mi secde edeyim? Küçük bir çocukken ağlayıp sızlıyan, yaşlanınca ah vah edip duran; günleri öfke ve kızgınlıkla dolu geçen ve sonunda da toprağa dönecek olan böyle bir adama secde etmek, öyle mi? Asla! Ben Ezeli ve Ebedi olan, hiç ölmeyen Allah'ın huzurunda secde ederim. Yalnızca O yüce yaratıcıya, O büyük Melik'e... Başkasına asla!..." (Talmud'tan Seçmeler, Polano,sh. 172).

Kur'ân'ın vahyedilişinden bir yıl önce İsrailoğulları'ndan bir müminin yaptığı bu konuşma, meseleyi sonuçlandırmaktadır. Demek ki Allah'tan başkası huzurunda "secde"de bulunmak için hiçbir açık kapı yoktur. (Mevdûdî, II, 463).

"Rabbim, bana iktidar verdin ve olayların içyüzünü ve âkıbetini öğrettin..."

İnsanlar genelde bir nimete kavuştuklarında şımarırlar; başarılarını anlatır gururlanırlar. Oysa peygamberler gibi salih kimseler, o nimeti verenin Allah olduğunu dile getirir şükrederler. İyi kimseler, diğer insanların aksine başarılarını Allah'a, hatalarını da kendilerine izafe ederler. Hz. Yûsuf da burada bunu yapmaktadır. Böylece o, bu sınavı da başarıyla vermiştir. Çünkü insan zorluklarla sınandığı gibi nimetlerle de sınanır.

Olayların te'vili ile rüya yorumlamasının kastedildiğini söyleyenler olmuştur. Buna dini kitapları iyi anlayıp uygulama ve yönetimle ilgili basiretli kararlar alma unsurlarını ilave edenler olmuştur. Bizce bunların hep birlikte kastedildiğini söylemek, daha tutarlı gelmektedir.

"Bunlar, sana vahyettiğimiz gayb haberlerindendir; yoksa onlar birlikte karar verip tuzak kurarlarken sen yanlarında değildin."

Kur'ân'da yer alan gayb haberleri, Kur'ân'ın icaz yönlerinden biridir. Mekke'de yaşamış ve Medine'ye gelinceye kadar Kitap ehliyle uzun boylu karşılaşmamış, okuma-yazması da olmayan Hz. Muhammed, Yûsuf'un kıssasını nereden bilsin? Yûsuf'un kardeşleri Yûsuf'a tuzak kurarlarken yanlarında değildi ki. Burada anlatılan kıssanın ayrıntılarını kendi yetiştiği ortamda bilmesine imkân yoktu.

Ayrıca bunların gayb haberleri olduklarına dikkat çekilmesi, Kur'ân-ı Kerim kıssalarının vuku bulmuş gerçek kıssalar olduklarını gösterir.

وَمَٓا اَكْثَرُ النَّاسِ وَلَوْ حَرَصْتَ بِمُؤْمِن۪ينَ ﴿١٠٣﴾
وَمَا تَسْـَٔلُهُمْ عَلَيْهِ مِنْ اَجْرٍۜ اِنْ هُوَ اِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَم۪ينَ ﴿١٠٤﴾
وَكَاَيِّنْ مِنْ اٰيَةٍ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ يَمُرُّونَ عَلَيْهَا وَهُمْ
عَنْهَا مُعْرِضُونَ ﴿١٠٥﴾ وَمَا يُؤْمِنُ اَكْثَرُهُمْ بِاللّٰهِ اِلَّا وَهُمْ
مُشْرِكُونَ ﴿١٠٦﴾ اَفَاَمِنُٓوا اَنْ تَأْتِيَهُمْ غَاشِيَةٌ مِنْ عَذَابِ اللّٰهِ
اَوْ تَأْتِيَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٠٧﴾ قُلْ هٰذِه۪
سَب۪يل۪ٓي اَدْعُٓوا اِلَى اللّٰهِ عَلٰى بَص۪يرَةٍ اَنَا۬ وَمَنِ اتَّبَعَن۪يۜ وَسُبْحَانَ
اللّٰهِ وَمَٓا اَنَا۬ مِنَ الْمُشْرِك۪ينَ ﴿١٠٨﴾

103. Sen ne denli istekli olsan da insanların çoğu inanacak değildir.

104. Buna karşın onlardan herhangi bir ücret de istemiyorsun. O, bütün insanlara bir öğütten başkası değildir.

105. Göklerde ve yerde nice deliller var ki onlarla karşılaşıyorlar; ama yüz çevirip geçerler.

106. Onların çoğu Allah'a şirk koşmaksızın inanmaz.

107. Allah tarafından onları kuşatacak bir azaptan yahut hiç haberleri yokken ansızın gelip çatacak kıyametten eminler mi?

108. De ki: "İşte bu benim yolum, ben ve bana tabi olanlar delile dayanarak Allah'a davet ederiz. Allah her türlü eksiklikten münezzehtir. Ve ben müşriklerden değilim."

Sûrede verilen bu gaybi haberler, Hz. Muhammed'in kendi uydurabileceği haberler olamaz. Bunlar mutlaka Allah katından kendisine verilmiş bilgilerdir. Sadece bunlar bile Hz. Muhammed'in bir peygamber olduğunu ortaya koymakla birlikte insanların çoğu inanacak değildir. İnsanların bir peygam-

bere inanmaları için onun peygamberliğine yeterli derecede delilin bulunması kâfi değildir. İnanmayı etkileyen önemli bir faktör, kişinin bunu kabullenmesidir. Kişi bunu içine sindiremiyorsa deliller boşa gider. Haddizatında peygamber, insanların yararına olan bu çabasından dolayı insanlardan herhangi bir ücret de talep ediyor değildir. Onun görevi, insanlara vahyi tebliğ etmek ve onları uyarmaktır. O, mükâfatını sadece Allah'tan beklemektedir.

"Göklerde ve yerde nice deliller var ki onlarla karşılaşıyorlar; ama yüz çevirip geçerler."

İnkâr edenlerin peygamberin getirdiği delillerden ibret almamaları doğal karşılanabilir; fakat mucize istekleri abestir. Çünkü onlar, her gün hayatta karşılaştıkları delillerden de ibret almazlar. Çevrelerinde tabiatta var olan delilleri değerlendirseler Allah'ın varlığına, birliğine, kudretine, merhametine ve insanları başıboş bırakmayacağına dair pek çok delil vardır. Ne var ki inkâr edenler bu delillere de dönüp bakmazlar.

"Onların çoğu Allah'a şirk koşmaksızın inanmaz."

Müşrikler Allah'a iman etmeyenler değil, Allah'a inanan fakat O'na ortak koşanlardır. Allah'a ortak koşmak birçok şekilde gerçekleşir: Allah'a yaklaştırsınlar diye yaratılmışlara kulluk/dua ederken onlardan istemek, Allah'ı yaratılmışlara benzetmek, yaratılmışlara Allah'a ait birtakım yetki ve nitelikler tanımak, Allah'tan başkasının adına yemin etmek, ibadette riya, bütün bunlar şirk çeşitlerinin yaygın olanlarıdır. Yüce Allah ibadetin sadece kendisine has kılınmasını, başkasının bu işe karıştırılmamasını istemektedir. (Beyyine 98/5). O halde ben Allah'ın varlığına ve birliğine inanıyorum, demek yeterli değildir, tevhit inancını korumak için dikkatli olmak ve tevhidin gerektirdiği şekilde davranmak gerekir.

"Allah tarafından onları kuşatacak bir azaptan yahut hiç haberleri yokken ansızın gelip çatacak kıyametten emin midirler?"

Kuşkusuz bu uyarı sadece o dönemin müşrik Araplarına yöneltilmiş bir uyarı değildir. İnanmayan, günahlar içerisinde batmış olan bütün toplumlara yöneliktir. Çünkü insan için geleceğin ne barındırdığı belli değildir. İnsanın yaptığı eylemlerin ve aldığı tedbirlerin elbette gelecek için önemi vardır. Ama bazen olur ki alınan tedbirlerin de hiçbir hükmü kalmaz. Özellikle kıyametin kopması konusu, vuku bulacak olayların en bilinmezidir. Allah onun bilgisini peygamberlerinden bile gizlemiştir.

"De ki: 'İşte bu benim yolum, ben ve bana tabi olanlar, delile dayanarak Allah'a davet ederiz. Allah her türlü eksiklikten münezzehtir. Ve ben müşriklerden değilim."

Peygamber'in kendisine davet ettiği yol, ortak koşmadan Allah'a kulluk etmektir. Bu yol esrarengiz, kapalı ve anlaşılması zor bir yol değildir. Bilakis apaçık delillerle ispatlanan, hem akla hem de bugüne kadar Allah tarafından indirilmiş vahiylere uygun bir yoldur. Bu yol, Allah'ın yoludur ve Allah her türlü eksiklikten münezzehtir. O halde O'nun yolu da eksikliklerden uzaktır. İşte Peygamber bu yola çağırmaktadır.

Peygamberler Allah'ın yoluna davet ederken, insanlardan herhangi bir ücret talep etmezler; mükâfatlarını sadece Allah'tan isterler. Hikmetle ve güzel öğütle hakikate davet ederler. İnsanlara katı davranmaz, bilakis yumuşak bir uslup benimserler. Hem müjdeler hem de uyarırlar. Davet ettikleri şeye delil ile davet ederler; baskı kullanmaz, insanları ikna etmeyi esas alırlar.

Allah yoluna davet edenler de peygamberlerin takip ettikleri bu esaslara uymak zorundadır.

وَمَٓا اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ
اِلَّا رِجَالًا نُوحٓي اِلَيْهِمْ مِنْ اَهْلِ الْقُرٰىۜ اَفَلَمْ يَسٖيرُوا
فِي الْاَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذٖينَ مِنْ قَبْلِهِمْۜ
وَلَدَارُ الْاٰخِرَةِ خَيْرٌ لِلَّذٖينَ اتَّقَوْاۜ اَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٠٩﴾ حَتّٰٓى
اِذَا اسْتَيْـَٔسَ الرُّسُلُ وَظَنُّٓوا اَنَّهُمْ قَدْ كُذِبُوا جَٓاءَهُمْ
نَصْرُنَاۙ فَنُجِّيَ مَنْ نَشَٓاءُۜ وَلَا يُرَدُّ بَأْسُنَا عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمٖينَ
﴿١١٠﴾ لَقَدْ كَانَ فٖي قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ لِاُو۬لِي الْاَلْبَابِۜ مَا كَانَ
حَدٖيثًا يُفْتَرٰى وَلٰكِنْ تَصْدٖيقَ الَّذٖي بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصٖيلَ
كُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿١١١﴾

109. Senden önce elçi olarak gönderdiklerimiz de kent halkından kendilerine vahyettiğimiz adamlardı. Yeryüzünde gezip dolaşmıyorlar mı? Kendilerinden öncekilerin akıbeti nasıl olmuştur, görsünler? Hiç şüphe yok ki ahiret yurdu takva sahipleri için daha hayırlıdır. Düşünmüyor musunuz?

110. Nihayet elçiler ümitlerini yitirip artık yalanlandıklarına kanaat getirdikleri bir sırada onlara yardımımız geldi de dilediklerimiz kurtarıldı. Bizim cezalandırmamız, mücrimler güruhundan asla geri çevrilmez.

111. Gerçek şu ki: Onların kıssalarında akıl sahipleri için bir ibret vardır. Bu Kur'ân uydurulabilecek bir söz değildir. Bilakis kendisinden öncesini doğrulayan, her şeyin açıklayıcısı ve inanan topluluk için bir hidayet ve bir rahmettir.

Âlimlerin bir kısmı ilk âyete dayanarak kadınlardan peygamber gönderilmediğini söylerler. Bununla birlikte âyet, gönderilen peygamberlerin erkekler arasından seçildiklerini anlatmayı amaçlamıyor, burada dile getirilmek istenen, önceki peygamberlerin de melek değil insan olduklarıdır.

Âyette dile getirilen ikinci bir husus, peygamberlerin kentliler arasından seçildiğidir. Müfessirler bunu, kent halkının daha yumuşak huylu, diğerleriyle daha geçimli ve daha bilgi sahibi olmalarına bağlamaktadır. Peygamberimiz de kentlerin anası olarak nitelendirilen Mekke halkından seçilmiştir.

"Nihayet elçiler ümitlerini yitirip artık yalanlandıklarına kanaat getirdikleri..."

Yüce Allah, peygamberleri inkâr eden ve onlara karşı gelen ümmetlerini hemen cezalandırmaz, onlara mühlet verir. Öyle ki peygamberler, ümmetlerinden ümitlerini keserler; hatta inanmış olanlarının da kendilerini yalanlayacaklarını düşünür hale gelirler. Büyük sıkıntılarla karşı karşıya gelirler. "**Onlar öyle yoksulluk ve sıkıntıyla karşılaştılar, öyle sarsıntıya uğradılar ki Elçi ve onunla birlikte inananlar: 'Allah'ın yardımı ne zaman gelecek?' dediler. Bilesiniz ki Allah'ın yardımı yakındır.**" (Bakara 2/214). Kuşkusuz, peygamberler de beşerdir ve bu tür şeyleri zaman zaman zihinlerinden geçirmeleri doğaldır. Ama gel-git şeklindeki bu tür düşünceler onlarda inanç haline dönüşmez. Zaten bu tür düşünceler gelip gitmeye başladığında âyette de ifade edildiği üzere Allah'ın yardımı gelir. Allah mühlet verir ama ihmal etmez. Söz konusu yardım geldiğinde ise inkâr edenler için artık çok geçtir.

“Gerçek şu ki: Onların kıssalarında akıl sahipleri için bir ibret vardır. Bu Kur’ân uydurulabilecek bir söz değildir. Bilakis kendisinden öncesini doğrulayan, her şeyin açıklayıcısı ve inanan topluluk için bir hidayet ve bir rahmettir.”

Kur’ân kıssalarının tarihi bilgi vermek gibi bir gayeleri yoktur. İnsanların bu kıssalardan ibret almaları ve hayatları için birtakım dersler çıkarmaları için Kur’ân’da yer alırlar. Kur’ân’daki kıssaların Peygamberin dini tebliğ etme süreçlerine uygun dönemlerde indirildiklerine daha önce pek çok kez dikkat çekmiştik. Hz. Yûsuf kıssası da kıssada anlatılan ilginç olaylar ve tarihi bilgiler vermek için değil, insanların bu kıssadan ibret almaları için Kur’ân’da yer almıştır. Kıssadan alınacak temel ibret, Allah’ın emirlerine sıkı sıkıya bağlı olan kişiye Allah’ın bu dünya hayatında da büyük mükâfatlar verdiğidir.

13.
Ra'd Sûresi

*Mekki dönemin sonlarına doğru indirilmiştir. 43 âyettir. Sûre, adını 13. âyetinde geçen **er-ra'd** (gök gürültüsü) kelimesinden almıştır.*

Sûrenin ana fikri, Kur'ân'ın Allah katından indirildiğidir. Bu temel konunun yanında diğer Mekki sûrelerde sık sık gündeme getirilen tevhid, ahiret ve peygamberlik inancı değişik vesilelerle değinilen konular arasındadır. Müslümanlar Mekke'de zorlu günler geçirmiş, eziyet ve baskılara maruz kalmışlardı. Bu sebeple sûrede Müslümanlar teselli edilmektedir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

الٓمٓرٰ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ وَالَّذِيٓ اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ الْحَقُّ وَلٰكِنَّ
اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١﴾ اَللّٰهُ الَّذِي رَفَعَ السَّمٰوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا
ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي لِاَجَلٍ مُسَمًّى
يُدَبِّرُ الْاَمْرَ يُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ لَعَلَّكُمْ بِلِقَٓاءِ رَبِّكُمْ تُوقِنُونَ ﴿٢﴾ وَهُوَ الَّذِي

مَدَّ الْاَرْضَ وَجَعَلَ فِيهَا رَوَاسِيَ وَاَنْهَارًا وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ جَعَلَ
فِيهَا زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ يُغْشِي الَّيْلَ النَّهَارَ اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ
يَتَفَكَّرُونَ ﴿٣﴾ وَفِي الْاَرْضِ قِطَعٌ مُتَجَاوِرَاتٌ وَجَنَّاتٌ مِنْ اَعْنَابٍ
وَزَرْعٌ وَنَخِيلٌ صِنْوَانٌ وَغَيْرُ صِنْوَانٍ يُسْقٰى بِمَاءٍ وَاحِدٍ وَنُفَضِّلُ
بَعْضَهَا عَلٰى بَعْضٍ فِي الْاُكُلِ اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ
﴿٤﴾ وَاِنْ تَعْجَبْ فَعَجَبٌ قَوْلُهُمْ ءَاِذَا كُنَّا تُرَابًا ءَاِنَّا لَفِي خَلْقٍ
جَدِيدٍ اُولٰئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ وَاُولٰئِكَ الْاَغْلَالُ
فِي اَعْنَاقِهِمْ وَاُولٰئِكَ اَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٥﴾
وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ وَقَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمُ
الْمَثُلَاتُ وَاِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ لِلنَّاسِ عَلٰى ظُلْمِهِمْ وَاِنَّ
رَبَّكَ لَشَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٦﴾ وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا
اُنْزِلَ عَلَيْهِ اٰيَةٌ مِنْ رَبِّهِ اِنَّمَا اَنْتَ مُنْذِرٌ وَلِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ ﴿٧﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Elif-lam-mim-ra. Bunlar Kitab'ın âyetleridir. Rabbinden sana indirilen, gerçektir. Fakat insanların çoğu inanmaz.**
2. **O Allah ki gördüğünüz direkler olmaksızın gökleri yükseltmiş, sonra Arş'a istivâ etmiş ve güneşle ayı buyruğu altına almıştır. Bunların her biri, belirlenmiş bir süreye kadar hareket edecektir. O bütün**

işleri düzenleyip yürütmekte ve âyetleri açıklamaktadır ki Rabbinize kavuşacağınıza yakinen inanasınız.

3. **Hem O, yeryüzünü uzatıp yayan ve onda köklü dağları, nehirleri, her türlü meyveyi var edip bunları da iki çift halinde yaratandır. Geceyi gündüze büründüren de O'dur. Kuşkusuz bunda düşünen topluluk için deliller vardır.**
4. **Yeryüzünde birbirlerine komşu kıtalar, üzüm bağları, ekin, çatallı-çatalsız hurmalıklar vardır ve bunların hepsi aynı suyla sulanır. Ama bunların yemişlerinden bir kısmını bir kısmına üstün kılmışızdır. Kuşkusuz, bunda aklını kullanan bir topluluk için deliller vardır.**
5. **Eğer şaşıyorsan, esas şaşılacak şey; "Toprak olduktan sonra yeniden mi diriltileceğiz?" demeleridir. İşte bunlar Rablerini inkâr edenlerdir. Kıyamet günü onların boyunlarında tasmalar olacaktır. Onlar cehennem ehlidir ve orada ebedi kalacaklardır.**
6. **Bir de senden, iyilikten evvel kötülüğün gelmesini istiyorlar. Hâlbuki onlardan önce nice azap örnekleri geçmiştir. Şüphesiz, Rabbin zulümlerine rağmen insanları bağışlayandır. Ama aynı zamanda Rabbin, cezalandırması da çok çetin olandır.**
7. **İnkâr edenler: "Rabbinden kendisine bir mucize indirilmeli değil miydi?" diyorlar. Sen sadece bir uyarıcısın. Her kavim için bir hidayet rehberi vardır.**

Sûrenin başında bulunan Hurûfu mukatta'a'ya dair söyleyeceklerimizi Bakara sûresinin baş tarafında ayrıntılı bir şekilde açıkladık.

Tabiinden Katade ve Mücahid'e göre âyette geçen *el-Kitap* ile Tevrat ve İncil kastedilmektedir. (Taberi, VIII, 92) Ibnu Kesir, bunu çok zayıf bir ihtimal olarak görmekte ve burada Kur'ân âyetlerinin kastedildiğini belirtmektedir. (İbnu Kesir, IV, 428).

"O Allah ki gördüğünüz direkler olmaksızın gökleri yükseltmiş, sonra Arş'a istivâ etmiş..."

Âyette sözü edilen direklerle ilgili olarak iki anlam verilmiştir. Bunlardan birine göre, göklerin direkleri vardır fakat biz direkleri göremiyoruz. Diğerine göre ise gökler, direkler olmaksızın durmaktadır ve siz onların direksiz olarak durduklarını görmektesiniz. Ancak metin, ilk görüşü desteklemektedir. Burada anlatılmak istenen yüce Allah'ın kudretidir. O, gökleri ve içindeki cisimleri, birbirleriyle çarpışmayacak şekilde yaratmıştır. Akla hayale sığmayacak o genişliğine rağmen her bir cisme bir yön ve bir hareket tayin etmiş ve bu cisimler, birbirleriyle çarpışmayacak şekilde tayin edilen yörüngelerinde seyirlerine devam etmektedir. Onları bu şekilde tutan sonsuz bir kudret vardır ve biz bu kudreti gözlerimizle müşahede edemiyoruz. Ama bu evren üzerinde düşünecek olursak aklımızla bu kudreti algılayabiliriz.

Âyet yüce Allah'ın, gökleri gördüğümüz direkler olmaksızın yükseltmesini, Arş'a istiva etmesini ve gece ile gündüze hükmetmesini kıyametin kopmasına; yani yüce Allah'ın yeni bir hayat başlatabileceğine delil olarak zikretmektedir. Bütün bu evreni mükemmel bir şekilde yaratan Allah bu evrene bir süre biçmişse elbette bu evren, biçilen bu sürede bitecektir. Yeni bir evrenin oluşmasına hükmetmişse bu da gerçekleşecek ve insanlar hesap vermek üzere Allah'ın huzuruna çıkacaklardır. O halde insan bu evreni yaratan ve yöneten Allah'a kulluk etmeli, başkasına kul olmamalıdır.

3. ve 4. âyetlerde anlatılanlar da yüce Allah'ın ikinci bir hayat var etmeye, yani kıyamet sonrası yeni hayata kadir olduğunun delilleri olarak zikredilmektedir. Buna göre yeryüzünü insanların hayatlarını devam ettirmelerine uygun bir şekilde yayabilen, envai çeşit meyvelerle donatabilen, gece ile gündüzü var edebilen, kısaca şu dünya hayatını bu mükemmel şekliyle yaratabilen, ikinci bir hayatı başlatmaya da kadirdir.

Yüce Allah, bu âyetlerde çevremizde olup biten olaylara dikkatimizi çekmektedir. Aslında bu hususlar, her gün çevremizde müşahede ettiğimiz sıradan olaylardır. İnsanın hayatının anlam kazanması, bu sıradan olaylar üzerinde düşünmesi ve onlardan ibret almasıyla mümkündür.

"Eğer şaşıyorsan, esas şaşılacak şey; 'Toprak olduktan sonra yeniden mi diriltileceğiz?' demeleridir. İşte bunlar Rablerini inkâr edenlerdir. Kıyamet günü onların boyunlarında tasmalar olacaktır. Onlar cehennem ehlidir ve orada ebedi kalacaklardır."

Ey Muhammed! Bu müşriklerin kullukta Allah'a ortak koşmalarına, ahirete ve senin peygamberliğine inanmamalarına şaşıyorsun. Evet, bu şaşılacak

bir şeydir ama bundan beteri, şu müşahede ettikleri evrenin yaratıcısının ve evrende olup bitenleri yaratanın Allah olduğunu, insanı yaratanın da O olduğunu kabul ettikleri, evrende hâkim olan mükemmel nizamı müşahede ettikleri ve bunu gerçekleştirenin O olduğunu söyledikleri halde ölmüş olanın tekrar diriltilmesini yadırgamalarıdır. Asıl şaşılacak şey budur. İnsanın tekrar yaratılması bütün bunlardan daha zor mudur ki bunu yadırgıyorlar!

Onlar bunu yadırgamakla Allah'ın kudreti konusunda kuşkuları olduğunu göstermiş oldular. Düşünecek olsalar, ahireti inkâr etmekle bu evreni yaratanın Allah olduğunu da inkâr eder duruma düşüyor ve bu evreni gayesiz yarattığını ileri sürmüş oluyorlar. İşte bundan dolayı onlar hayvanlar gibi boyunlarına tasma geçirilmeyi ve ebedi bir azapla cezalandırılmayı hak ediyorlar.

"Bir de senden, iyilikten evvel kötülüğün gelmesini istiyorlar. Hâlbuki onlardan önce nice azap örnekleri geçmiştir..."

Peygamberlerin temel sıfatları arasında beşir/müjdeleyici ve nezir/korkutucu olmaları yer alır. İmana girip Allah'ın emir ve yasaklarına göre hayatlarına düzen verenleri mükâfatla müjdeler, diğerlerini ise cezalandırılmaları konusunda uyarıp korkuturlar. Peygamberimiz de bunu yapıyordu. Müşrikler, iman edip Allah'ın emirlerine uyarak hem bu dünya hayatında hem de ahirette mutlu bir hayat sürmeyi isteyecekleri yerde Peygamber'den, tehdit edildikleri azabın geciktirilmeden bir an önce gelmesini istediler. Bunu anlatan, Kur'ân'da pek çok âyet vardır. (Mesela bk. Enfâl 8/32; İsra 17/92). Hâlbuki kendilerinden önce inkâr eden nice kavim bu dünya hayatında da cezaya çarptırılmıştır. Bu sûreden önce geçen Nuh ve Hud sûrelerinde, Arap yarımadasında yaşayıp kendileri gibi inkârcı olan ve peygamberlerini alaya alıcı tutumlar sergileyen kavimlerin başlarına bu tür cezaların geldiğini biliyorlar.

Yine de yüce Allah, tövbe kapısını açık bırakmakta ve **"Şüphesiz, Rabbin insanları bağışlayandır"** denilmekte ardından da "**Ama aynı zamanda Rabbin, cezalandırması da çok çetin olandır.**" denilerek müjdeleme ve uyarı bir arada yapılmaktadır.

"İnkâr edenler: 'Rabbinden kendisine bir mucize indirilmeli değil miydi?' diyorlar. Sen sadece bir uyarıcısın. Her kavim için bir hidayet rehberi vardır."

Müşrikler önceki peygamberlere indirilen mucizeler gibi mucizeler istiyorlardı. Mesela, Hz. Musa'nın ipi yılana çevirmesi, Hz. İsa'nın ölüleri diriltmesi gibi mucizeleri vardı. Müşrikler de bu neviden mucizeler istiyorlardı. (Zemahşeri, III, 234). Kur'ân-ı Kerim'de bu tür taleplerine misaller zikredilmektedir. (mesela bk. Hud, 11/12; En'âm, 6/36). Kuşkusuz, yüce Allah peygamberini

bu tür mucizelerle destekleyebilirdi. (En'âm 6/36). Ne var ki bu peygamber belli nesillere veya belli bölgelere hitap etmiyordu. O, kıyamete değin insanların tamamına hitap etmektedir. O halde onun Kur'ân gibi, bir nesilden diğerine aktarılabilen ve dünyanın her bölgesine taşınabilen bir mucizesi olmalıydı. Onun mucizesi akla hitap etmektedir. Bu sebeple Kur'ân-ı Kerim'in insanlara getirdiği inanç esasları, ahlâki kurallar ve insanlığa getirdiği sosyal hayat nizamları üzerinde düşünmeliler. Bunlar insanlığın yararına mı, değil mi? Bunlar kadar mükemmelini bir başkası getirebilmiş midir? Önemli olan da budur. Çünkü göze hitap eden mucizeler, hem bir döneme ve bir bölgeye hitap ederler hem de peygamberin inanç ve hayatla ilgili mesajlarını içermezler. Gelip geçici mucizelerdir ve sadece onları müşahede edenlere hitap ederler.

Kur'ân-ı Kerim'de müşriklerin göze hitap eden türden mucize isteklerinin tamamı reddedilmekte; Kur'ân'ın yeterli olduğu ve aslında inkâra şartlanmış bu kimselere istedikleri mucizeler getirilecek olsa bile inanmayacakları belirtilmektedir.

اَللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تَحْمِلُ كُلُّ اُنْثٰى وَمَا تَغٖيضُ الْاَرْحَامُ وَمَا تَزْدَادُ
وَكُلُّ شَيْءٍ عِنْدَهُ بِمِقْدَارٍ ﴿٨﴾ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ
الْكَبٖيرُ الْمُتَعَالِ ﴿٩﴾ سَوَٓاءٌ مِنْكُمْ مَنْ اَسَرَّ الْقَوْلَ وَمَنْ جَهَرَ بِهٖ
وَمَنْ هُوَ مُسْتَخْفٍ بِالَّيْلِ وَسَارِبٌ بِالنَّهَارِ ﴿١٠﴾ لَهُ
مُعَقِّبَاتٌ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهٖ يَحْفَظُونَهُ مِنْ اَمْرِ اللّٰهِ
اِنَّ اللّٰهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتّٰى يُغَيِّرُوا مَا بِاَنْفُسِهِمْ وَاِذَا
اَرَادَ اللّٰهُ بِقَوْمٍ سُٓوءًا فَلَا مَرَدَّ لَهُ وَمَا لَهُمْ مِنْ دُونِهٖ
مِنْ وَالٍ ﴿١١﴾ هُوَ الَّذٖي يُرٖيكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا

وَيُنْشِئُ السَّحَابَ الثِّقَالَ ﴿١٢﴾ وَيُسَبِّحُ الرَّعْدُ بِحَمْدِهِ
وَالْمَلٰٓئِكَةُ مِنْ خِيفَتِهِ وَيُرْسِلُ الصَّوَاعِقَ فَيُصِيبُ بِهَا
مَنْ يَشَٓاءُ وَهُمْ يُجَادِلُونَ فِي اللّٰهِ وَهُوَ شَدِيدُ الْمِحَالِ ﴿١٣﴾
لَهُ دَعْوَةُ الْحَقِّ وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ لَا يَسْتَجِيبُونَ لَهُمْ بِشَيْءٍ إِلَّا كَبَاسِطِ
كَفَّيْهِ إِلَى الْمَٓاءِ لِيَبْلُغَ فَاهُ وَمَا هُوَ بِبَالِغِهِ وَمَا دُعَٓاءُ الْكَافِرِينَ
إِلَّا فِي ضَلَالٍ ﴿١٤﴾ وَلِلّٰهِ يَسْجُدُ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ طَوْعًا
وَكَرْهًا وَظِلَالُهُمْ بِالْغُدُوِّ وَالْاٰصَالِ ﴿١٥﴾

8. **Allah, her dişinin neye gebe olduğunu ve rahimlerin neyi eksiltip neyi arttırdığını bilir. O'nun katında her şey bir ölçü iledir.**

9. **Görülmeyeni de görüneni de bilir; çok büyüktür ve yücedir.**

10. **Sizden, sözü gizleyen ile onu açığa vuran da gece kendisini gizleyen ile gündüz ortalıkta gezen de O'nun için aynıdır.**

11. **Önünden ve arkasından onu** (insanı) **takip edenleri vardır; Allah'ın emriyle onu korurlar. Bir toplum, kendinde olanı değiştirmedikçe Allah o toplumu değiştirmez. Şayet Allah bir topluma kötülük diledi mi onu geri çevirecek yoktur. Onlar için O'ndan başka koruyup himaye edecek de yoktur.**

12. **Korku ve ümit içinde iken size şimşeği gösteren ve yüklü bulutları var edip oluşturan O'dur.**

13. **Gökgürültüsü O'na hamdetmek için tesbih eder; meleklerse O'nun korkusundan... Ve O, yıldırımlar gönderip dilediğini onlarla çarpar; onlarsa Allah hakkında tartışıp durmaktadır. O, gücü muazzam olandır.**

14. **Gerçek dua O'nadır. O'nun yanı sıra yalvardıkları onlar için hiçbir talebi karşılayamaz. Onlar, ağzına su ulaşsın diye iki avucunu**

suya doğru uzatanlardan başkasına benzemezler. Oysa su ağzına ulaşacak değildir. Kâfirlerin duası böyle boşa gider.

15. Göklerde ve yerde bulunanlar isteseler de istemeseler de Allah'a secde ederler. Gölgeleri de sabah akşam secde eder.

Kur'ân-ı Kerim, indirilişinden sonra bilimin keşfettiği ve edeceği hususları önceden haber vermez ama anlatımı hiçbir zaman bilimin keşfettikleriyle çelişmez. Mesela, ilk âyette, Allah'ın bilgisinin genişliğini vurgulamak için *insanların veya hayvanların rahimlerindekilerinin erkek mi dişi mi olduğunu Allah bilir* şeklinde bir ifade kullanılmış olsaydı, bilimin de bunu tespit etme imkânına kavuşmasından sonra verilen örnek yavan kalırdı. Ama âyette "**neye gebe olduğunu**" diyerek anlamı çok daha geniş tutmuştur. Buna erkek-dişi, sağlıklı hastalıklı, uzun ömürlü-kısa ömürlü, güçlü-zayıf, ahlâklı-ahlâksız, inançlı-inançsız, mutlu-mutsuz ve daha akılımıza gelen ve gelmeyen pek çok husus girer. Kısaca öyle bir ifade kullanılmış ki ancak sınırsız bilgiye sahip olan Allah bu ifadenin kapsamına giren hususları bilebilir.

Belki bu konuda ilk akla gelen rahimlerindekinin erkek mi dişi mi olduğu meselesidir. Ancak diğer hususlar da âyetin kapsamına girmektedir. İlk akla gelen, erkeklik ve dişilik açısından bakılsa bile, *'erkek mi dişi mi olduğunu sadece Allah bilir'* denilmemekte, Allah'ın bunu bildiği ifade edilmektedir.

Âyetin devamındaki **"rahimlerin neyi eksiltip neyi arttırdığı"** ifadesi de böyledir. Gebe kalınan yavrunun erken veya geç doğması; beden, akıl, psikoloji, yetenek vs. gibi aklımıza gelen ve gelmeyen bütün eksiklik ve fazlalıkları içeren bir ifadedir bu.

Çünkü Kur'ân Allah kelamıdır ve Allah sınırsız bilgi sahibidir. İleride insan bilgisinin neye ulaşıp neye ulaşmayacağını elbette bilir. İleride bilim sayesinde insan bilgisinin ulaşacağı gerçeklere aykırı bir ifade kullanmaz. Eğer Kur'ân Muhammed'in uydurduğu bir kitap olsaydı o günkü bilimin ulaştığı sonuçlara uygun ifadeler kullanırdı. Mesela, o gün yeryüzünün düz olduğu ve evrenin merkezinde bulunduğu; güneş ve yıldızların yeryüzünün etrafında döndükleri ve yeryüzünün hareketsiz sabit durduğu biliniyordu. Kur'ân'da böyle ifadelere asla rastlanmaz. O öyle bir ifade kullanır ki hem indiği dönemin insanının vardığı bilgiyle hem de sonradan insanların bilim sayesinde varacağı sonuçlarla çelişmez. Kur'ân ile bilim arasında bir ilişki kurulacaksa bu açıdan kurulmalıdır.

Netice olarak yüce Allah'ın bilgisi elbette insanla ilgili bütün detayları kapsar. **"Görülmeyeni de görüneni de bilir; çok büyüktür ve yücedir.**

Sizden, sözü gizleyen ile onu açığa vuran da gece kendisini gizleyen ile gündüz ortalıkta gezen de O'nun için aynıdır."

"Önünden ve arkasından onu (insanı) **takip edenleri vardır; Allah'ın emriyle onu korurlar."**

Müfessirlerin çoğuna göre, *takip edenler*le melekler kastedilmektedir. Her insanın önünde ve arkasında yani dört bir yanında melekler vardır. Gece melekleri farklı, gündüz melekleri farklıdır. Bunlar nöbetleşe görevi devralırlar. Bunların bir grubu görevlerini bitirip gittiğinde hemen ardından diğer grup gelir ki onlara da *muakkibat: birbirlerini takip edenler* denilmiştir. Söz konusu bu melekler insanın yapıp ettiklerini kaydeder ve insanı kendisine gelebilecek zararlardan korurlar. Ona zarar verecek bir durum söz konusu olduğunda Allah'a dua ederek engel olmaya çalışırlar. Ama gelecek zarar mutlaka gerçekleşecekse, yani insanın kaderinde var ise müsaade ederler.

Bazı müfessirlere göre ise *muakkibat* kelimesiyle muhafızlar kastedilmektedir. İnkâr edenlerin ileri gelenleri önlerinde ve arkalarında kendilerini koruyacak muhafızlar tutar ve onları Allah'tan gelebilecek zararlara karşı koruyacaklarını sanırlardı. (bk. Ebu Hayyan VII, 93). Buna göre, âyetin ilk bölümünün anlamı şöyledir: *"Önünde ve arkasında kendisini Allah'ın emrinden koruyacak muhafızları vardır"* Allah hakkındaki cehaletleri sebebiyle bu muhafızların kendilerini koruyabileceklerini vehmederlerdi.

Âyetin bu bölümüyle ilgili daha başka görüşler de ileri sürülmüştür. Biz bunları nakletmekle yetiniyoruz.

"Bir toplum, kendinde olanı değiştirmedikçe Allah o toplumu değiştirmez..."

Birçok kez yüce Allah'ın, imtihan yurdu olması sebebiyle bu dünya hayatında bireyleri ve toplumları inanç ve davranışlarını seçme konusunda özgür bıraktığına dikkat çekmiştik; isteyen inanır ve iyi amellerde bulunur isteyen aksini yapar. Ama her iki şekilde de insanlar yaptıklarının karşılığını ahiret yurdunda görecektir.

Âyet tarih ve toplum yasalarından önemli birini dile getirmekte ve âyette tüm zaman ve mekânlardaki insanlara yönelik evrensel bir mesaj yer almaktadır. İnsanların sahip oldukları nimetler, zaman zaman yaşadıkları cezalandırma amaçlı musibetler, iyilikler ve inim inim inleten felaketler durduk yerde ortaya çıkmaz. Tam tersine bu durumların, insanlığın tutumları ve hayat tarzı ile doğrudan ilgisi vardır. Eğer insanlar bir yerde güçlü ve onurlu bir hayat sürdürüyorlar, huzurlu ve başarılı bir toplum örneğini sergiliyorlarsa bunun tek nedeni hayat biçimlerinin hak ve doğruluk esaslarına dayanıyor ol-

masıdır. Üzerinde bulundukları bu hayat biçimini sürdürdükleri bu dosdoğru yoldan sapmadıkları sürece, konumlarının iyi niteliği kötülükle değiştirilmez. Bir yerde herhangi bir toplum güçsüz ise musibetlerden belini doğrultamıyorsa zillet içinde yaşıyorsa, yoksulluk çekiyorsa ve hayatına kelimenin tam anlamıyla anarşizm egemense kuşku yok ki bunun tek nedeni, söz konusu toplumun hayat biçiminin sapıklığa, boş vermişliğe ve bozgunculuğa dayanıyor olmasıdır. Bu toplum, dengeli bir hayat çizgisine dönüş yapmadıkça, doğruluk ve dirlik yolunu izlemeye başlamadıkça içinde bulunduğu kötü durum iyilikle yer değiştirmez ve olumsuz hali, olumlu hale dönüşmez. Bu toplumsal yasa din ve ulus farkı olmaksızın iyi-kötü bütün toplumlar için geçerlidir. Çünkü yüce Allah insanlara verdiği nimeti ya da azabı, üstünlüğü ya da alçaklığı, onurluluğu ya da ezilmişliği, onlar düşüncelerini, davranışlarını ve pratik hayatlarını değiştirmedikçe değiştirmez. (Derveze, IV, 374-375).

Belirtmek gerekir ki toplumların değişimi önce içlerindeki inançla başlar. Evvela bireylerin inançlarında hayat felsefelerinde ortaya çıkar. Bu değişim, davranış ve ahlaklarını ve nihayet toplumun yapısını etkiler. Burada Allah'ın direkt bir müdahalesi söz konusu değildir. Allah sadece uyarıcı ve müjdeleyici olan peygamberleri göndermiştir. Bu nedenle kaderlerini belirleme toplumların kendi ellerindedir. Yüce Allah'ın, bir topluma herhangi bir kötülüğü dilemesi de o toplumun yapıp ettikleriyle ilgilidir. O, insanlara zulmetmez. O'nun belirlediği toplumsal yasalar, bir toplumun başına bir felaketin gelmesini zorunlu kılmışsa hiçbir güç buna engel olamaz.

"Korku ve ümit içinde iken size şimşeği gösteren ve yüklü bulutları var edip oluşturan O'dur. Gökgürültüsü O'na hamdetmek için tesbih eder; meleklerse O'nun korkusundan..."

Yağmur yüklü bulutlar ve gök gürlemesi, durumlarına göre kimi insanlarda korku ve endişeye kimilerinde de umut ve sevince neden olur. Malları açıkta olanlar, yolcular vs. gibi durumda olanlar korku ve endişeye kapılırken ekin sahipleri gibi yağmura ihtiyacı olanlar ise umutlanır ve sevinirler. Sonuçta kimilerinin zararına olan bazı olaylar kimilerinin de yararınadır.

Gök gürlemesinin hamd ile tesbih etmesi ve benzeri hususları dile getiren âyetlerin yorumunda bazı müfessirler bunun gerçek anlamda olduğunu, fakat insanların onların dillerini bilmediklerini söylerken bazıları da bunun mecazi bir anlatım olduğunu söylemektedir.

Müşrikler genelde yüce Allah'ın, evrenin yönetiminde bazı varlıkları kendisine ortak koştuğunu sanırlar. Bilhassa bulutların oluşum ve hareketleri ve şimşek çakması gibi konularda yönetimin meleklere devredildiğine inanırlar.

Bu sebepten olmalı ki burada meleklerin korkudan Allah'ı tespih ettikleri ifade edilmiştir. Melekler Allah'ın ortağı değildir. Bilakis onlar, Allah'tan korkan ve O'na itaat eden kullarıdır. Allah kendilerine neyi emrederse eksiksiz yerine getirirler.

"Gerçek dua O'nadır. O'nun yanı sıra yalvardıkları onlar için hiçbir talebi karşılayamaz. Onlar, ağzına su ulaşsın diye iki avucunu suya doğru uzatanlardan başkasına benzemezler. Oysa su ağzına ulaşacak değildir. Kâfirlerin duası böyle boşa gider."

Dua ancak işiten ve kendisinden talep edilenleri yerine getirebilme gücüne sahip bulunana yapılır. Oysa müşriklerin kendilerinden istekte bulundukları putlar, onları duymadıkları gibi isteklerini karşılama gücüne de sahip değiller. Put derken, elbette sadece Arap müşriklerin taptıkları sembolleri kastetmiyoruz, yaratılmışların tamamı bunun kapsamına girer. Yaratılmışların hiçbiri istekleri karşılama gücüne sahip değildir. Bu sebeple Allah'tan başkasına dua edenler, içmek için avuçlarını, suya doğru uzatanlar gibidir. Suyun kendisi canlı değil ki uzatan kişinin avuçlarına doğru yönelerek avuçlarına uzansın. Nasıl bu durumda olan kişi bu şekilde isteğine kavuşamıyorsa Allah'tan başkasına dua eden kâfirler de isteklerine kavuşamaz ve elleri boş dönerler.

"Göklerde ve yerde bulunanlar isteseler de istemeseler de Allah'a secde ederler. Gölgeleri de sabah akşam secde eder."

İnsana tanınan ihtiyari alan dışında kalan bütün hususlarda mümin-kâfir bütün insanlar Allah'ın belirlediği kanun ve kurallara tabidir. Bu kanun ve kurallara itaatsizlikleri söz konusu olamaz. Hatta bu kanun ve kurallar ihtiyari alanın kimi yönleri için de geçerlidir. Kâfir kişi cehenneme gidecektir, gitmezlik edemez. Bu dünyada cezalandırılmayı hak eden toplumlar cezayı gerektiren davranışlardan vazgeçmedikçe cezaya engel olamazlar vs. Âyette bu genel kurallardan ve evrene hâkim ilâhi kanunlardan söz edildiğinden olmalı ki gölgelerin sabah akşam Allah'a secde ettikleri anlatılmaktadır.

Âyette kullanılan *men* ilgi zamiri dilcilerin çoğuna göre akıl sahipleri için kullanılır. Bazıları ise akıl sahibi olmayan varlıklar hakkında da kullanıldığını söyler ve bu âyetteki kullanılışı delil getirir. Sonuçta herkes söz konusu zamirin genel olarak akıl sahipleri hakkında kullanıldığını kabul etmektedir. Öyle anlaşılıyor ki buradaki kullanılış akıl sahibi olmayan varlıkların, ilâhi kanunlara itaat edişleri, akıl sahiplerinin bilinçli itaat edişlerine benzetilmiştir.

قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمٰوَاتِ
وَالْاَرْضِ قُلِ اللّٰهُ قُلْ اَفَاتَّخَذْتُمْ مِنْ دُونِه۪ٓ اَوْلِيَٓاءَ لَا يَمْلِكُونَ لِاَنْفُسِهِمْ
نَفْعًا وَلَا ضَرًّا قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْاَعْمٰى وَالْبَص۪يرُ اَمْ هَلْ تَسْتَوِي
الظُّلُمَاتُ وَالنُّورُ اَمْ جَعَلُوا لِلّٰهِ شُرَكَٓاءَ خَلَقُوا كَخَلْقِه۪ فَتَشَابَهَ
الْخَلْقُ عَلَيْهِمْ قُلِ اللّٰهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ١٦
اَنْزَلَ مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءً فَسَالَتْ اَوْدِيَةٌ بِقَدَرِهَا فَاحْتَمَلَ السَّيْلُ زَبَدًا
رَابِيًا وَمِمَّا يُوقِدُونَ عَلَيْهِ فِي النَّارِ ابْتِغَٓاءَ حِلْيَةٍ اَوْ مَتَاعٍ زَبَدٌ
مِثْلُهُ كَذٰلِكَ يَضْرِبُ اللّٰهُ الْحَقَّ وَالْبَاطِلَ فَاَمَّا الزَّبَدُ فَيَذْهَبُ جُفَٓاءً
وَاَمَّا مَا يَنْفَعُ النَّاسَ فَيَمْكُثُ فِي الْاَرْضِ كَذٰلِكَ يَضْرِبُ اللّٰهُ الْاَمْثَالَ ١٧

16. **De ki: "Göklerin ve yerin Rabbi kimdir?" De ki: "Allah'tır." De ki: "O'nun yanı sıra kendi kendilerine bile zarar ve yarar verme gücüne sahip olmayanları mı dostlar edindiniz?" De ki: "Kör ile gören bir midir? Yahut karanlıklarla aydınlık bir midir?" Yoksa Allah'ın yaratması gibi yaratan ortaklar buldular da bu sebeple yaratma işi mi kendilerine karışık geldi? De ki: "Allah'tır her şeyin yaratıcısı olan. O, tek olandır ve her şeye galip gelendir."**

17. **O, gökten bir su indirdi de vadiler hacimlerince sel olup aktı. Sel kabaran köpüğü alıp götürdü. Süs takıları veya bazı eşyaları yapmak için erittikleri madenlerden de buna benzer bir köpük olur. Hak ile batıl için Allah işte böyle temsiller getirir. Köpük dersen, yok olup gider. İnsanlara yararlı olansa dibe çöker kalır. Allah işte böyle misaller getirir.**

Kur'ân-ı Kerim, birçok konuda soru sorar. Sorduğu sorulardan bir kısmına kendisi cevap verir bir kısım sorunun cevabını ise muhataba bırakır. Anlatımda soru sormak, muhatabın aklını harekete geçirir.

Göklerin ve yerin yaratıcısının Allah olduğunu müşrikler de kabul ediyorlardı. Aslında göklerin ve yerin yaratıcısının Allah olduğunu kabul etmek, kulluk ve itaatte O'nu birlemenin gerekçesidir; ama müşrikler yaratıcının Allah olduğunu kabul ettikleri halde kullukta O'na ortak koşuyorlardı. Müşrik Araplar, insanın doğrudan Allah'a ibadet edecek nitelikte olmadığını düşünerek kendilerini Allah'a yaklaştıracağına inandıkları aracı tanrılara tapıyor ve bunlardan yardım istiyorlardı. (bk. Zümer 39/3).

Allah'a ortak koşulurken, ortak koşulanların ya yararları umulduğundan yahut zararlarından korunmak için ortak koşulurlar. Oysa bu ortak koşulanların kendi kendilerine yarar sağlamaları yahut zarar vermeleri bile Allah'ın iznine bağlıdır. Kendileri bizzat böyle bir güce sahip değiller. Bu sebeple Peygamber'den şöyle demesi istenmektedir: "*Siz O'nu bırakıp da başkalarından birtakım rabler mi edindiniz? Sizin ümit beklediğiniz, işinizi görür sanıp himayelerine sığındığınız o veliler, o putlar öyle aciz, öyle zavallılardır ki kendi kendilerine ne bir faydaya ne de bir zarara malikler. Size fayda vermek şöyle dursun, onlar kendi kendilerine de fayda veya zarar veremezler. Böyle şeylere onların güçleri yetmez. Bir fayda yaratamazlar, kendilerine gelecek bir zararı bile önleyemezler. Ancak Allah izin verir, takdir ederse fayda hâsıl olur ve zarar önlenir. Cansız cisim ve katı madde olan putlar kendi kendilerine yapmak ve etki etmek gücünden nasıl yoksun iseler, Allah'a karşı bütün varlıklar da aynı durumdadır.*" (Elmalılı, V, 298).

Kime, nasıl kulluk edeceğini bilmeyen kişi kördür; çevresinde olup biteni kalp gözüyle değerlendiremiyor ki yolu aydınlık olsun. Allah'a iman edenin ve sadece O'na kulluk edenin ise kalp gözü açıktır; ne yaptığını ve ne yapacağını bilir.

Bu benzetmede Allah dışında tapınılanlar köre, Allah ise görene benzetilmiş olabilir. Allah dışında tapınılanlar, kendi kendilerine bile fayda ve zarar veremiyorlarsa ve kendilerinden kaynaklanan hiçbir güce sahip değillerse o zaman kör mesabesindedirler.

Küfür ve şirk karanlık, tevhit ise aydınlıktır. Kur'ân-ı Kerim'de küfür ve şirk karanlıklara benzetilirken daima çoğul kipi kullanılır. Çünkü küfür ve şirk, hem bizatihi kat kat karanlık gibidir hem de yolları pek çoktur; oysa tevhid sürekli tekil kipte gelir. Çünkü yegane hakikat tevhittir.

Kulluk edilmeye layık olan sadece yaratıcı olandır. Yaratıcı ise sadece Allah'tır. Allah dışında kendilerine tapınılanlar, şayet yaratma gücüne sahip

bulunsaydılar Allah'la aralarında bir benzerlik bulunur ve Allah'a ortak koşanların tutunacak bir dalları olurdu. Oysa müşriklerin kendileri de yaratıcının Allah olduğunu kabul ediyorlar.

"O, gökten bir su indirdi de vadiler hacimlerince sel olup aktı. Sel, kabaran köpüğü alıp götürdü..."

Yapılan bu benzetmede gökten indirilen su, vahiydir. Vadiler ise insanların kalpleridir. Kalpler kapasitelerine göre yağan yağmurdan yararlanırlar. Vadide su akmaya başladığında su yüzeyinde oluşan köpük de batılı temsil eder. Köpük, geçici olarak üste çıksa da kalıcı değildir; kısa süre sonra yok olup gider. Batıl da böyledir, hak karşısında dayanamaz ve yok olmaya mahkûmdur. Tevhit ise suyun kendisidir, hem yararlıdır hem de kalıcıdır.

Âyette ikinci bir benzetme daha yapılmıştır: Saflaştırılıp süs eşyası veya kullanılacak ürünler yapmak için ateşte eritilen madenlerin üzerinde de cüruf birikir; ancak cüruf atılır ve yok olup gider, yararlı olan cevher ise kalır. İşte hak karşısındaki batılın durumu da böyledir. Batıl bir süre hakkın önüne geçmiş ve üstüne yükselmiş olsa da sonunda gerçek ortaya çıkar. Hak kalıcı, batıl ise köpük ve cüruf gibi değersiz ve geçicidir.

Âyet, tarihe de bir yorum getirmektedir. Tevhidin ve hakkın savunucuları olduğu müddetçe kalıcı olan tevhittir. Batıl yollar yok olmaya mahkûmdur. Ne var ki köpük ve cüruf, sudan ve asıl madenden çok çok fazla ise bunlar üstte kalmaya devam ederler.

لِلَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمُ الْحُسْنَىٰ وَالَّذِينَ لَمْ يَسْتَجِيبُوا لَهُ لَوْ أَنَّ
لَهُم مَّا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ لَافْتَدَوْا بِهِ أُولَٰئِكَ
لَهُمْ سُوءُ الْحِسَابِ وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿١٨﴾
أَفَمَن يَعْلَمُ أَنَّمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ الْحَقُّ كَمَنْ هُوَ أَعْمَىٰ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُوا
الْأَلْبَابِ ﴿١٩﴾ الَّذِينَ يُوفُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَلَا يَنقُضُونَ الْمِيثَاقَ ﴿٢٠﴾
وَالَّذِينَ يَصِلُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَن يُوصَلَ وَيَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ

وَيَخَافُونَ سُوٓءَ الْحِسَابِ ﴿٢١﴾ وَالَّذِينَ صَبَرُوا ابْتِغَآءَ وَجْهِ رَبِّهِمْ

وَأَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَأَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً وَيَدْرَؤُنَ

بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ أُولٰٓئِكَ لَهُمْ عُقْبَى الدَّارِ ﴿٢٢﴾ جَنَّاتُ عَدْنٍ

يَدْخُلُونَهَا وَمَنْ صَلَحَ مِنْ اٰبَآئِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ وَالْمَلٰٓئِكَةُ

يَدْخُلُونَ عَلَيْهِمْ مِنْ كُلِّ بَابٍ ﴿٢٣﴾ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ

عُقْبَى الدَّارِ ﴿٢٤﴾

18. **Rablerinin buyruğuna uyanlara en güzeli vardır. Ona uymayanlara gelince, yeryüzündekilerin tamamı ve bir o kadarı kendilerinin olsaydı kurtulmak için onları kesinlikle fidye olarak verirlerdi. İşte onlar var ya, hesabın kötüsü onlarındır. Varacakları yer cehennemdir ve o ne kötü yataktır.**

19. **Rabbinden sana indirilenin hak olduğunu bilen kimse kör olan gibi midir? Elbette ancak akıl sahipleri ibret alır.**

20. **Onlar Allah'a verdikleri sözü bihakkın yerine getirirler ve antlaşmalarını bozmazlar.**

21. **Onlar, Allah'ın sıkı tutulmasını emrettiği bağları sıkı tutar, Rablerine saygı gösterir ve pek kötü hesaptan korkarlar.**

22. **Yine onlar, Rablerinin rızası uğruna sabreder, namazı dosdoğru kılar, onlara rızık olarak verdiklerimizden gizli-açık infak eder ve kötülüğü iyilik yaparak savarlar. İşte ahiret yurdunun sonucu onlar içindir.**

23. **Ve Adn cennetleri... Babalarından eşlerinden ve çocuklarından salih olanlarla birlikte oraya girecekler. Melekler de her kapıdan yanlarına varacaklar.**

24. **"Sabretmenizden dolayı selam olsun size! Ahiret yurdunun sonucu ne de güzeldir!"**

En güzel anlamına gelen *el-husnâ* kelimesi cennet karşılığında kullanılmıştır. Allah'ın buyruklarına icabet edenler en güzel karşılıkla mükâfatlandırılacaklardır. Buyruklarına uymayanlar ise dünyada ne varsa hepsine, hatta bir o kadarına daha sahip olsalar ve eğer fidye verme söz konusu olmuş olsa, uğrayacakları azaptan kurtulmak için tamamını feda ederler.

İkinci âyette de yine inanmayan kişi köre benzetilmiştir. Çünkü Kur'ân'ın Allah tarafından olduğu ve Muhammed'in O'nun elçisi olduğu gerçeği o kadar açıktır ki bunu göremeyen ancak kör olabilir. Böyle biri aklını kullanmıyor demektir. Bu dünya hayatında kör olan ise ahirette de kör olacaktır. Elbette böyle biri, söz konusu gerçekleri görüp iman eden gibi olmaz. İman eden kişi, aklını kullanan ve aklının gereğini yapan kişidir. O bu dünyada yolunu gördüğü gibi ahirette de yolu aydınlık olacaktır.

"Onlar Allah'a verdikleri sözü bihakkın yerine getirirler ve antlaşmalarını bozmazlar."

İnsanların tamamının Allah'a verdikleri bir söz vardır ki o da sadece Allah'ı tanıyacakları ve sadece O'na kulluk yapacaklarıdır. Bu husus onların fıtratlarına yerleştirilmiştir. Kuşkusuz, insanların Allah'a verdikleri bu söz, Allah'a imanın bir sonucu olarak O'nun gönderdiği peygamberlere iman etmeyi ve onların getirdikleri hukuki, ahlâki ve diğer ilkelere uymayı da içine almaktadır. Hem bu dünyada hem de öteki dünyada yolu aydınlık olanlar, Allah'a vermiş oldukları bu sözü bozmayıp ona riayet edenlerdir.

Sonraki âyetlerde söz konusu kimselerin önemli bazı nitelikleri sıralanmaktadır. Şöyle ki:

"Onlar, Allah'ın sıkı tutulmasını emrettiği bağları sıkı tutar, Rablerine saygı gösterir ve pek kötü hesaptan korkarlar."

Âyette sözü edilen bağlar, insanlar arasındaki bağlardır; akrabalık bağı, komşuluk bağları vs. Her hak dinde olduğu gibi İslâm dininde de insanlar arasındaki sosyal bağlar önem arz eder. Din, sadece fert ile Allah arasındaki ilişkileri değil fert ile toplum arasındaki ilişkilere dair düzenlemeler de getirir. İşte Müslüman bu düzenlemelere bağlıdır.

"Yine onlar, Rablerinin rızası uğruna sabreder, namazı dosdoğru kılar, onlara rızık olarak verdiklerimizden gizli-açık infak eder ve kötülüğü iyilik yaparak savarlar. İşte ahiret yurdunun sonucu onlar içindir."

Müfessirler, *ahiret yurdunun sonucu onlar içindir* sözüyle cennetin kastedildiğini söyler. Sonraki âyetten de bu husus anlaşılmaktadır. Cennete gireceklerin neyin bedeli olarak oraya girecekleri âyette sıralanmaktadır. Bunlar Allah'ın emirlerini yerine getirmek ve yasaklarından uzak durmak üzere sab-

retmiş, namazlarını usulüne uygun olarak kılmaya devam etmiş, mallarından infak etmiş ve kötülüğe kötülük yaparak karşı koymayıp bilakis iyilik etmiş kimselerdir.

"Ve Adn cennetleri... Babalarından eşlerinden ve çocuklarından salih olanlarla birlikte oraya girecekler. Melekler de her kapıdan yanlarına varacaklar."

İnsan, yaratılışı itibariyle yakınlarının da kendisiyle birlikte olmalarını ister. Ne var ki cennet, soydan dolayı girilen bir yer değildir. İnsanlar işledikleri ameller sayesinde cennete girerler. Kişinin iyi biri olması, yakınlarının da mutlaka iyi olacakları anlamına gelmediği gibi onun iyi biri olması, yakın akrabalarını da beraberinde cennete götürebileceği anlamına gelmez. Bu sebeple *Babalarından eşlerinden ve çocuklarından salih olanlarla birlikte oraya girecekler* denilmektedir.

Melekler, cennete girenlerin yanına girdiklerinde şöyle diyeceklerdir: **"Sabretmenizden dolayı selam olsun size! Ahiret yurdunun sonucu ne de güzeldir!"**

وَالَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللّٰهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ
وَيَقْطَعُونَ مَٓا اَمَرَ اللّٰهُ بِهٓ اَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الْاَرْضِ اُو۬لٰٓئِكَ
لَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُٓوءُ الدَّارِ ﴿٢٥﴾ اَللّٰهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَٓاءُ
وَيَقْدِرُ وَفَرِحُوا بِالْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا فِي الْاٰخِرَةِ اِلَّا
مَتَاعٌ ﴿٢٦﴾ وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَٓا اُنْزِلَ عَلَيْهِ اٰيَةٌ مِنْ رَبِّهٖ قُلْ اِنَّ اللّٰهَ
يُضِلُّ مَنْ يَشَٓاءُ وَيَهْدٖٓي اِلَيْهِ مَنْ اَنَابَ ﴿٢٧﴾ اَلَّذِينَ اٰمَنُوا وَتَطْمَئِنُّ
قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللّٰهِ اَلَا بِذِكْرِ اللّٰهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ ﴿٢٨﴾
اَلَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ طُوبٰى لَهُمْ وَحُسْنُ مَاٰبٍ ﴿٢٩﴾

25. Allah'a verdikleri sözü iyice pekiştirdikten sonra bozanlar, Allah'ın sıkı tutulmasını emrettiği bağları koparanlar ve yeryüzünde bozgunculuk çıkaranlar var ya işte lanet onlaradır ve yurdun kötü olanı da onlaradır.

26. Allah rızkı dilediğine bollaştırır ve daraltır. Onlar ise dünya hayatına sevindiler. Oysa Ahiret hayatının yanında dünya hayatı geçici bir yararlanmadan başka bir şey değildir.

27. İnkâr edenler derler ki: "Rabbinden kendisine bir âyet/mucize indirilmeli değil miydi?" De ki: "Kuşkusuz, Allah dilediğini saptırır; kendisine yöneleni de doğru yola kavuşturur."

28. Bunlar, iman ettiler ve Allah'ın zikriyle kalpleri huzur buldu. Bilesiniz ki Allah'ın zikriyle kalpler huzur bulur.

29. Bunlar iman ettiler ve salih ameller işlediler. Ne mutlu onlara! Varılacak en güzel yer de onlarındır.

İnsanlar, Allah'ı tanıyıp O'nu birleme fıtratı üzere doğarlar. Bunu Kâlûbelâ'da dile getirmişlerdir. Dolayısıyla insanların Allah'a verilmiş bir sözleri/ahitleri vardır. Verilmiş olan bu sözün pekiştirilmesi ise peygambere verilen mucizedir. İşte mucize ile karşılaşmalarına rağmen Allah'a verdikleri sözü/ahdi bozanlar, Peygamber ve diğer Müslümanlarla da ilişkilerini koparmış, bununla da yetinmeyerek yeryüzünde bozgunculuk çıkarmış ve insanların hak dini seçmelerine engel olmaya çalışmışlardır. Bundan dolayı da onlar, Allah'ın rahmetinden kovulmuşlardır. Onların varacağı yer cehennem olacaktır.

Mekke müşrikleri için doğru yolda olmanın ölçüsü kişinin zengin olmasıydı. Günümüzde de aynı felsefe hâkimdir. Bu felsefeye göre, insanın değeri, sahip bulunduğu mal-mülkle ölçülür. Serveti olan, üstün biridir. İman ve salih amelin bir değeri yoktur. Böylelerinin, ahiret umurlarında bile değildir. Onlar dünyalıklarıyla sevinirler. Kureyş'in ileri gelenleri bu sebeple Peygamber'e ve Müslümanlara büyüklük taslıyorlardı. Oysa mal-mülkü veren Allah'tır. O, serveti dağıtırken insanların inançlarına bakmaz. Nasıl iman etme ve etmeme için birtakım kurallar koymuş ve bu kurallar çerçevesinde insanların kendileri iman etmeyi ve etmemeyi seçiyorlarsa servet elde etmenin de yollarını yüce Allah yaratmıştır. Bu yollara başvuran ve bu uğurda gayret edenler, insanların kendileridir. Ancak insanın değer ölçüsü mal-mülke sahip olmasıyla değil, iman etme ve salih ameller işlemesiyle ortaya çıkar. Asıl olan bu dünya hayatı değildir ahirettir. **"Ahiret hayatının yanında dünya hayatı geçici bir yararlanmadan başka bir şey değildir."**

"İnkâr edenler derler ki: 'Rabbinden kendisine bir âyet/mucize indirilmeli değil miydi?' De ki: 'Kuşkusuz, Allah dilediğini saptırır; kendisine yöneleni de doğru yola kavuşturur.'

İnkâr edenlerin mucize istekleri inanma isteklerinden kaynaklanmıyordu. İnanacak olsalardı Kur'ân-ı Kerim onlar için yeterli bir mucizeydi. Mucize istekleri bu sûrenin yedinci âyetinde de dile getirilmişti. Daha geniş bilgi için oraya bakılabilir.

Kur'ân gibi bir mucize dururken müşriklerin hala mucize isteğinde bulunmaları hayret edilecek bir şeydir. Sanki onlara şöyle deniliyor: *Ne inatçı insanlarsınız! Küfür üzere şu ısrarınız da ne! Kuşkusuz, Allah sizin gibileri saptırır. Her türlü mucize indirilecek olsa da sizin gibi kimseler inanmaz ki.* (Zemahşeri, III, 249). Allah, kendisine yöneleni hidâyete kavuşturur; sizin gibileri değil.

"Bunlar, iman ettiler ve Allah'ın zikriyle kalpleri huzur buldu. Bilesiniz ki Allah'ın zikriyle kalpler huzur bulur.

Bunlar, iman ettiler ve salih ameller işlediler. Ne mutlu onlara! Varılacak en güzel yer de onlarındır."

Allah'ın zikriyle kastedilen, Kur'ân'dır. (Maturidi, II, 632). Önceki âyette anlatıldığı üzere müşrikler mucize isteğinde bulunmuşlardı. Onlar göze hitap eden her bir mucize istediklerinde yüce Allah ya Kur'ân'ın yeterli bir mucize olduğunu söyler yahut Kur'ân'ın bir meziyetinden söz ederek yine dolaylı olarak Kur'ân'ın yeterli bir mucize olduğunu anlatır. Burada da dolaylı olarak Kur'ân'ın yeterli bir mucize olduğu, çünkü kalplerin ancak Kur'ân'la huzur bulduğu anlatılmaktadır.

Kur'ân'a yönelen bu kimseler Allah'a iman etmişlerdir. Allah'a bağlı olduklarını, O'nun yakınında bulunduklarını, O'nun yanında ve himayesinde güvencede olduklarını hissetmekle huzura kavuşmuşlardır. Yaratılışın, eşya ve olayların başlangıcının ve sonucunun hikmetini kavramak sureti ile yalnızlığın sıkıntısından kurtulmuşlar, Kur'ân sayesinde yollarını şaşırmayacaklarının güvencesi içindedirler. Kur'ân onların şüphelerini gidermiş ve bu sebeple onlar huzura kavuşmuşlardır.

İmanın verdiği huzuru ancak gerçekten iman etmiş olanlar bilirler. İman etmeyenler ya da imanları zayıf olanlar bu huzuru anlayamazlar.

Gerçekten iman etmiş olanların imanı onları yararlı işler işlemeye; Allah'ın emirlerine uymaya sürükler. İman, iman ettim demekle olan bir şey değildir. Sahibini harekete geçirmeyen bir iman gerçek iman olamaz.

كَذٰلِكَ اَرْسَلْنَاكَ ف۪ٓي اُمَّةٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهَٓا اُمَمٌ لِتَتْلُوَا۬ عَلَيْهِمُ
الَّذ۪ٓي اَوْحَيْنَٓا اِلَيْكَ وَهُمْ يَكْفُرُونَ بِالرَّحْمٰنِؕ قُلْ هُوَ رَبّ۪ي لَٓا اِلٰهَ اِلَّا
هُوَۚ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَاِلَيْهِ مَتَابِ ﴿٣٠﴾ وَلَوْ اَنَّ قُرْاٰنًا سُيِّرَتْ
بِهِ الْجِبَالُ اَوْ قُطِّعَتْ بِهِ الْاَرْضُ اَوْ كُلِّمَ بِهِ الْمَوْتٰىؕ بَلْ لِلّٰهِ
الْاَمْرُ جَم۪يعًاؕ اَفَلَمْ يَا۬يْـَٔسِ الَّذ۪ينَ اٰمَنُٓوا اَنْ لَوْ يَشَٓاءُ اللّٰهُ لَهَدَى
النَّاسَ جَم۪يعًاؕ وَلَا يَزَالُ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا تُص۪يبُهُمْ بِمَا
صَنَعُوا قَارِعَةٌ اَوْ تَحُلُّ قَر۪يبًا مِنْ دَارِهِمْ حَتّٰى يَأْتِيَ وَعْدُ اللّٰهِؕ
اِنَّ اللّٰهَ لَا يُخْلِفُ الْم۪يعَادَ ﴿٣١﴾ وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِنْ قَبْلِكَ
فَاَمْلَيْتُ لِلَّذ۪ينَ كَفَرُوا ثُمَّ اَخَذْتُهُمْ فَكَيْفَ كَانَ عِقَابِ ﴿٣٢﴾

30. İşte böylece seni, kendilerinden önce nice ümmetler gelip geçmiş olan bir ümmete gönderdik ki onlar Rahmân'ı inkâr edip dururken sen onlara sana vahyettiğimizi okuyasın. De ki: "O, benim Rabbimdir. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. O'na tevekkül ettim. Dönüşüm de yalnızca O'nadır."

31. Şayet kendisiyle dağların yürütüldüğü, yerin paramparça olduğu yahut ölülerin konuşturulduğu bir kitap olsaydı yine bu Kur'ân olurdu. Oysaki emrin tamamı Allah'ındır. İman edenler hâlâ bilmediler mi ki Allah dilemiş olsaydı insanların tamamını hidayete erdirirdi. Kâfirlere gelince, kendi kötü amelleri sebebiyle bir felaket onlara isabet edip duracak yahut yurtlarının yakınına konacaktır; meğer ki Allah'ın vaadi gerçekleşe. Kuşkusuz Allah vaadine muhalefet etmez.

32. Senden önce de birçok elçiyle alay edildi. İnkâr edenlere mühlet verdim. Sonra onları yakalayıverdim. Nasıl imiş azabım!

Onlardan önce inkâr eden nice ümmetler gelip geçti. Onlara peygamberler gönderdiğimiz gibi seni de bunlara peygamber olarak gönderdik. O peygamberler de inkâr edenlerin karşı çıkışlarıyla karşılaştılar, o münkirler peygamberlerinden mucizeler istediler, ama getirilen mucizelere rağmen yine inkârlarında devam ettiler. Sana da mucize olarak bu Kur'ân'ı indirdik ki bu Kur'ân'ı onlara okuyasın. Bu Kur'ân, onların istedikleri mucizelerden çok daha etkilidir. Allah'ın rahmetinin bir sonucudur bu Kur'ân. Gerçi onlar Allah'ın Rahmân (merhameti bol) olduğunu da kabul etmiyorlar.

Allah'ın Rahmân ismini inkâr etmelerinin bu bağlamda dile getirilmesi, gönderilen vahyin, Allah'ın rahmetinin bir sonucu olmasından dolayıdır; yani onlar Allah'ın rahmetinin bir sonucu olan bu Kur'ân'ı inkâr ediyorlarsa zaten onlar Allah'ın merhametini inkâr ediyorlar. Bunlardan ne beklenir ki?

Gerçek o ki dinden sapmış bazı kimseler Allah'ı sadece cezalandıran, bazıları da sadece affeden olarak tanır yahut sadece bunları dile getirirler. Zamanla gelecek nesiller Allah'ı sadece öylece tanırlar. Oysa gerçek din, Allah'ı hem affedici ve merhametli olan hem de cezalandırması çetin olan bilir ve öylece anlatır. Allah'ı tanımada da dengelidir, O'nu anlatımda da.

"Şayet kendisiyle dağların yürütüldüğü, yerin paramparça olduğu yahut ölülerin konuşturulduğu bir Kur'ân olsaydı (inanmayanlar yine inanmazdı)**."**

Yukarıda 27. âyette de dile getirildiği gibi müşrikler hissi, yani tabiat kanunlarını altüst eden neviden mucizeler istiyorlardı. Bu tür isteklerini her dile getirdiklerinde yukarıda da ifade ettiğimiz gibi karşılarına mucize olarak Kur'ân-ı Kerim çıkarılmıştır. Burada da eğer bir kitapla istediğiniz mucizeler türünden mucizeler gerçekleşecek olsaydı ancak Kur'ân'la gerçekleşirdi, denilmektedir. *"Eğer Biz bu Kur'ân'ı bir dağın tepesine indirseydik, muhakkak ki sen onu, Allah korkusundan boyun eğmiş ve çatlayıp paramparça olmuş görürdün..."* (Haşr, 59/21). İşte bu Kur'ân böyle bir kitaptır. Ama onun indiriliş hikmeti bu değildir. O, dağları parçalamak ve ölüleri konuşturmak için indirilmedi. O, dirilere hitap etmek, kalplerini nur ile doldurmak ve akıllarını aydınlatmak için gönderildi. Bu kitap Allah'a giden yolu gösteriyor, insanların dünya ve ahirette mutlu olmalarının yolunu belirliyor.

Allah dileseydi insanların tamamını hidayete kavuştururdu. Ama dünya hayatını yaratmasının amacı imtihandır. İnsanların kendileri takip edecekleri yolu seçeceklerdir.

Âyette geçen *yey'esu* kelimesi Türkçemizde de kullanılan yeis/umut kesme anlamındadır. Derveze, kelimenin kullanılışıyla ilgili şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

"Tefsir bilginlerinin "efelem yey'esi'llezine âmenu" cümlesini "İman edenler hâlâ anlamadılar mı?" şeklinde açıklamış olmaları, kuşkusuz, isabetli bir yorumdur. Ne var ki âyetin oluşturduğu atmosfer "yey'esü" kelimesinin sözlük anlamı esas alınarak açıklanmasını engelleyici nitelikte değildir. Yani iman edenler, hâlâ ümitlerini kesmediler mi? Bu şekilde algılandığı zaman, cümle, kâfirlerin sergiledikleri inatçı ve tepeden bakan tavırlarına karşılık bir teselli mesajı niteliğini alır. Böyle olunca cümleden şu mesajı algılıyoruz: Müslümanlar, müşriklerin isteklerine olumlu cevap verilmesini istiyorlardı. Şayet mucize istekleri yerine getirilecek olsa iman edeceklerini sanıyorlardı. Bu konuda da oldukça istekli davranıyorlardı. İşte bu cümlede Müslümanlara şu cevap verilmiş oluyor: "Müslümanlar ilk kez böyle bir tutum takınmış değildirler. Daha önce de benzeri bir tutum sergilemişlerdi." En'âm sûresinde, aşağı yukarı, incelemekte olduğumuz âyete yakın bir ifade tarzıyla bu tutumlarından söz edilmektedir. (Dervze, ıv. 389).

"Senden önce de birçok elçiyle alay edildi. İnkâr edenlere mühlet verdim. Sonra onları yakalayıverdim; nasıl imiş azabım!"

Alay etmek, inanmayanların yapısından kaynaklanan bir husustur. Onlar iman etmek, ahiret için çalışmak, fakirlere yardım etmek ve başkası için fedakârlıkta bulunmak gibi ciddi konuları alaya alırlar. Bu, dün de böyleydi bugün de böyledir. İşte bu sebeplerle peygamberler, iman etmeyenler tarafından alay konusu edilmişlerdir. Peygamberimiz de aynı şekilde alaya alınmıştır.

Âyet hem Peygamber (s.a.v.)'i teselli etmekte; alay konusu edilen peygamberin yalnız kendisi olmadığı, önceki peygamberlerle de alay edildiği kendisine hatırlatılmakta ve hem de alay eden o müşriklerin başına hemen bir musibet gelmemişse bunun, hiç gerçekleşmeyeceği anlamına gelmediği bildirilmektedir. Önceki dönemlerde inkâr edenlere mühlet verildiği gibi onlara da mühlet verilmektedir. Cezaya uğratılmadan bu mühleti değerlendirsinler ve iman etsinler.

أَفَمَنْ
هُوَ قَائِمٌ عَلٰى كُلِّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ وَجَعَلُوا لِلّٰهِ شُرَكَاءَ قُلْ سَمُّوهُمْ
أَمْ تُنَبِّؤُنَهُ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي الْأَرْضِ أَمْ بِظَاهِرٍ مِنَ الْقَوْلِ بَلْ زُيِّنَ
لِلَّذِينَ كَفَرُوا مَكْرُهُمْ وَصُدُّوا عَنِ السَّبِيلِ وَمَنْ يُضْلِلِ
اللّٰهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ﴿٣٣﴾ لَهُمْ عَذَابٌ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا
وَلَعَذَابُ الْاٰخِرَةِ أَشَقُّ وَمَا لَهُمْ مِنَ اللّٰهِ مِنْ وَاقٍ ﴿٣٤﴾
مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِي وُعِدَ الْمُتَّقُونَ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ أُكُلُهَا دَائِمٌ
وَظِلُّهَا تِلْكَ عُقْبَى الَّذِينَ اتَّقَوْا وَعُقْبَى الْكَافِرِينَ النَّارُ ﴿٣٥﴾
وَالَّذِينَ اٰتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَفْرَحُونَ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمِنَ
الْأَحْزَابِ مَنْ يُنْكِرُ بَعْضَهُ قُلْ إِنَّمَا أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللّٰهَ وَلَا أُشْرِكَ
بِهِ إِلَيْهِ أَدْعُوا وَإِلَيْهِ مَاٰبِ ﴿٣٦﴾ وَكَذٰلِكَ أَنْزَلْنَاهُ حُكْمًا عَرَبِيًّا
وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ بَعْدَ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ مَا لَكَ
مِنَ اللّٰهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا وَاقٍ ﴿٣٧﴾

33. **Her kişinin ne yapıp ettiğini bilen ve ona hükümran olan, böyle olmayan gibi midir? Buna rağmen tutup Allah'a ortak koştular. De ki: "Tanımlayın bakalım o ortak koştuklarınızı. Yoksa siz, Allah'a yeryüzünde bilmediği bir şeyi mi haber veriyorsunuz? Yahut kuru bir söz müdür** (söylüyorsunuz)**? Bilakis inkâr edenlere hileleri gü-**

zel gösterildi ve onlar Allah'ın yolundan alıkondular. Allah kimi saptırırsa artık onun için bir yol gösteren olmaz."

34. Dünya hayatında onlara bir azap vardır. Ahiret azabı ise daha çetindir ve onların Allah'a karşı bir koruyucuları da olmaz.

35. Muttakilere söz verilen cennetin misali şöyledir: Zeminlerinden ırmaklar çağıldayıp akar. Yemişleri hiç eksilmez; gölgesi de. İşte bu, muttakilerin sonudur. İnkâr edenlerin sonu ise ateştir.

36. Kendilerine kitap verdiklerimiz sana indirilene sevinirler. Ama aleyhteki bazı gruplar, sana indirilenin bir kısmını inkâr ediyorlar. De ki: "Ben, Allah'a kulluk etmek ve O'na ortak koşmamakla emrolundum. Ben sadece O'na çağırmaktayım ve dönüş de yalnızca O'nadır.

37. İşte böyle, Biz onu Arapça bir hüküm ve hikmet olarak indirdik. Sana gelen bu ilimden sonra onların hevalarına uyacak olursan o zaman Allah'a karşı senin için ne bir dost bulunur ne de bir koruyucu.

Herkesin yapıp ettiklerini gören, işledikleri her şeye hükümran olan, onları yaratan, rızklarını veren, geçmişlerini ve geleceklerini düzenleyen, gücü her şeye yeten ve buna rağmen gayet de merhametli olan Allah'a başkalarını ortak koşuyor; onlara tapıyor ve onlardan yardım istiyorlar; böyle şey olur mu? Şu, Allah'a ortak koştuklarınızdan hangisi böyle bir güce sahiptir? Tapılmayı ve kendilerinden yardım istenilmesini gerektirecek ne meziyetleri var? Yoksa bu ortak koştuklarınızın bu tür güçleri var da Allah mı bundan habersiz? Allah dururken laf olsun diye mi bunlara tapıyorsunuz? Elbette bunun hesabını vereceksiniz. Hem Allah'ın mülkünde yaşıyorsunuz hem O'nun verdiği rızkı yiyorsunuz hem de başkasına tapıyorsunuz; böyle bir şeyi ancak sizin gibi akılsızlar yapar.

Ama sizin gibiler yoldan sapar ve çeşitli bahaneler uydurup kendilerini aldatırlar. Sonra da yaptıklarının güzel bir şey olduğunu savunurlar. Allah sizin gibi, kötülüklerini bile güzel görenleri hidâyete erdirmez, bunu bilesiniz.

"Dünya hayatında onlara bir azap vardır. Ahiret azabı ise daha çetindir ve onların Allah'a karşı bir koruyucuları da olmaz."

Bu âyetlere ilk muhatap olan Mekke müşrikleri, öldürülmek veya esir alınmak suretiyle dünya hayatında da cezalandırılmışlardır. Allah'a ortak koşmaları sebebiyle imanın insana verdiği huzurdan yoksun oldukları için azap

ve sıkıntı içerisindedirler. Daima şaşkınlık içinde oldukları ve ahiretten emin olmadıkları için huzursuzdurlar. Bunlar ahirette ise çok daha şiddetli azaba çarptırılacaklardır. O ortak koştukları, Allah'ın azabına karşı onları koruyamayacaklardır.

"Muttakilere söz verilen cennetin misali şöyledir: Zeminlerinden ırmaklar çağıldayıp akar. Yemişleri hiç eksilmez; gölgesi de. İşte bu, muttakilerin sonudur. İnkâr edenlerin sonu ise ateştir."

Cennet kelimesinin bahçe anlamına geldiğine daha önce dikkat çekmiştik. Arap dilinde bahçeye bu ismin verilmesi, toprak yüzeyinin ağaçların gölgesiyle örtülü olmasından dolayıdır. Çünkü kök harfleri olan c-n-n örten anlamındadır. Cennet ve cennette bulunan nimetler, dünyada bulunanların aynısı değil, benzeridir. Bu sebeple âyette *cennetin misali* denilmektedir. İşte bu benzeş nimetler, dünyadaki nimetlerden çok daha mükemmeldir ve dünya nimetlerinde olduğu gibi mevsimlik değil süreklidir. Ağaçlarının gölgeliği de aynı şekilde devamlıdır. İşte muttakiler, yani Allah'ın emirlerini yerine getirmek ve yasaklarından kaçınmak suretiyle kendilerini Allah'ın azabına karşı koruma altına almış olanlar, misali bu olan cennete gireceklerdir. İnkâr edenlerin varacakları yer ise ateştir.

Kitap Ehli olan Yahudi ve Hıristiyanlar, Kur'ân karşısında iki gruba ayrılmışlardır. Bu husus aşağıdaki âyette dile getirilmektedir:

"Kendilerine kitap verdiklerimiz sana indirilene sevinirler. Ama aleyhteki bazı gruplar, sana indirilenin bir kısmını inkâr ediyorlar. De ki: "Ben, Allah'a kulluk etmek ve O'na ortak koşmamakla emrolundum. Ben sadece O'na çağırmaktayım ve dönüş de yalnızca O'nadır."

Kitap Ehli'nden bir kısmı, Kur'ân'ın kendi kitaplarını doğrulamasından dolayı sevinmişlerdir. Sevinç duyanların bir kısmı iman etmiş ve gerçek mutluluğa ermişlerdir. Bir kısmı ise kendilerinin de yeni dine muhatap olduklarını anlayınca diğerlerinin safına katılmış ve İslâm'a kin beslemeye başlamışlardır. Kitap Ehli'nden olup İslâm'ı kabul edenler daha çok Hıristiyanlar arasındandır. Bununla birlikte müşriklere nazaran İslâm'ı kabul eden Kitap Ehli'nin sayısı azdır. Dinlerini tahrif etmiş ve onu kendilerine benzetmiş olanlar, yeni düşüncelere çoğunlukla kapalı olurlar. Belki de bu sebeple Kitap Ehli'nden İslâm'ı kabul edenler az olmuştur.

"İşte böyle, Biz onu Arapça bir hüküm ve hikmet olarak indirdik. Sana gelen bu ilimden sonra onların hevalarına uyacak olursan o zaman Allah'a karşı senin için ne bir dost bulunur ne de bir koruyucu."

Kitap Ehli, gelecek olan peygamberin de kendi içlerinden çıkacağını ve

bu peygamberle gönderilecek kitabın da kendi dillerinde olacağını umuyorlardı. Ama öyle olmadı, son peygamber Araplar arasından seçildi. Haliyle kendisine indirilen kitap da Arapça indirildi; çünkü her peygambere gönderildiği kavmin diliyle vahiy indirilir. Elmalılı âyetin tefsirinde şu değerlendirmeleri yapar:

Kur'ân işte böyle her kitabın üstünde ve bütün milletler üzerinde hâkim bir hak kitaptır. Bununla beraber Arapça'dır. Arap diliyle indirilmiştir. Dile getirdiği ilâhî hükümler Arapça olarak ifade edilmiştir. Hükmünün geçerliliği, Arapça olan aslına uygunluk şartına bağlanmıştır. Bundan dolayı daha önce indirilmiş olan semavi kitapların Kur'ân'a uymayan, Kur'ân'ın onayından geçmeyen hükümleri ile amel etmek caiz olmayacağı gibi Kur'ân'ın tercemelerine de bu hâkimiyet isnad edilemez ve tercemelerden doğrudan doğruya hüküm çıkarmaya kalkışmak da doğru olmaz. Hüküm ancak Arapça indirilmiş olan aslına aittir. Demek ki Kur'ân, yalnızca tilavet edilmekle kalmamalı, mûcebince amel edilip bütün hükümleri insanlar arasında icra edilmelidir. (Mâide Sûresi'nde âyet 48) ve Nisa Sûresi'nde "Gerçekten de Biz sana bu kitabı indirdik ki insanlar arasında Allah'ın sana gösterdiği gibi hükmedesin diye..." (âyet 105. Bu âyetlerin tefsirine bkz).

Ve sana gelen bu bilgiden sonra onların keyiflerine uyacak olursan, yani, Kur'ân'ın bazı hükümlerini inkâr eden hiziplerin inkârları heva ve hevestir, bir keyfiliktir. Onlar Hakk'ın hükmünden hoşlanmazlar da hevalarına, gönüllerinin arzularına uyarlar, kendi keyfi arzuları hâkim olsun isterler. Sana gelen ise heva ve heves değil, gerçek ilimdir. Binaenaleyh bu ilim sana geldikten, bu kitabın âyetleri ile Hakk'ın hükmü sence bilindikten sonra da bilfarz onların heveslerine uyacak olursan, Allah bilir ya Allah'dan sana ne bir velî, bir dost bulunur ne de bir vikaye edici, yani koruyucu. Ki o takdirde Allah'dan sana gelebilecek musibetlere ve belalara karşı seni koruyacak bir dostun, bir vikaye edicin, yani koruyucun olabilsin.(Elmalılı, V, 319).

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا رُسُلاً مِنْ قَبْلِكَ
وَجَعَلْنَا لَهُمْ اَزْوَاجًا وَذُرِّيَّةً ۜ وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ اَنْ يَأْتِيَ بِاٰيَةٍ
اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ ۜ لِكُلِّ اَجَلٍ كِتَابٌ ﴿٣٨﴾ يَمْحُوا اللّٰهُ مَا يَشَاۤءُ وَيُثْبِتُ
وَعِنْدَهُ اُمُّ الْكِتَابِ ﴿٣٩﴾ وَاِنْ مَا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذ۪ي نَعِدُهُمْ

اَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَاِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ وَعَلَيْنَا الْحِسَابُ ﴿٤٠﴾
اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّا نَأْتِي الْاَرْضَ نَنْقُصُهَا مِنْ اَطْرَافِهَا وَاللّٰهُ يَحْكُمُ
لَا مُعَقِّبَ لِحُكْمِه۪ وَهُوَ سَر۪يعُ الْحِسَابِ ﴿٤١﴾ وَقَدْ
مَكَرَ الَّذ۪ينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلِلّٰهِ الْمَكْرُ جَم۪يعًا يَعْلَمُ مَا تَكْسِبُ
كُلُّ نَفْسٍ وَسَيَعْلَمُ الْكُفَّارُ لِمَنْ عُقْبَى الدَّارِ ﴿٤٢﴾
وَيَقُولُ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا لَسْتَ مُرْسَلًا قُلْ كَفٰى بِاللّٰهِ
شَه۪يدًا بَيْن۪ي وَبَيْنَكُمْ وَمَنْ عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ ﴿٤٣﴾

38. **Senden önce de elçiler gönderdik ve onlara da eşler ve çocuklar verdik. Allah'ın izni olmadıkça hiçbir elçi bir mucize getiremez. Her belirlenmiş müddetin bir kitabı vardır.**

39. **Allah dilediğini siler ve dilediğini bırakır. Ana kitap O'nun yanındadır.**

40. **Onlara vaat ettiğimizin bir kısmını sana göstersek de veya seni vefat ettirsek de sana düşen tebliğ etmek, bize düşen ise hesap sormaktır.**

41. **O yeri çevresinden git gide eksilttiğimizi görmüyorlar mı? Allah hükmünü icra etmektedir; O'nun hükmünü denetleyecek de yoktur. O, hesabı çabuk görendir.**

42. **Kendilerinden öncekiler de tuzak kurmuşlardı. Oysa netice itibarıyla tuzakların hepsi Allah'ındır. Her bir kimsenin ne yapıp ettiğini biliyor. Bu yurt sonuçta kimin olacaktır; inkâr edenler bunu yakında anlayacaklar.**

43. **O inkâr edenler, "Sen, gönderilmiş bir peygamber değilsin" diyorlar. De ki: "Allah benimle sizin aranızda şahit olarak yeter; bir de kitap bilgisine sahip olanlar."**

Peygamberimizin peygamberliğine karşı çıkanlar, peygamberin insanüstü biri olması gerektiğini ileri sürüyorlardı. Âyet onlara cevap vermekte, önceki peygamberlerin de insan olduklarını, onların da diğer insanlar gibi evlenip çocuk sahibi olduklarını belirtmektedir.

İleri sürdükleri diğer bir husus ise mucize konusudur. Her şeyden önce mucize getirmek peygamberin elinde olan bir şey değildir. Allah dilerse peygamber mucize gösterir. (Daha geniş bilgi için bu sûrenin 7. âyetinin tefsirine bkz.)

Âyetin **"Her belirlenmiş müddetin bir kitabı vardır"** kısmı iki şekilde anlaşılmıştır:

Olacak her şeyin belirlenmiş bir vakti vardır. İnkâr edenlerin başlarına gelecek azabın da vakti belirlenmiştir ve öne alınmaz. Müddet dolduğunda mutlaka cezalandırılacaklardır. Buna göre âyet, Allah'ın azabının bir an önce üzerlerine inmesini isteyenlere cevap teşkil etmektedir.

İkinci görüşe göre ise sosyal hayatın değişmesi vs. gibi sebeplerle Allah her dönem için bir kitap gönderir. Buna göre artık Kur'ân-ı Kerim'in dönemi başlamış, önceki kitapların devri bitmiştir.

Bazıları da âyetin, Kur'ân âyetleri arasında nesihten söz ettiğini söylemektedir. Ne var ki âyet Mekke'de indirilmiştir ve Mekke döneminde haklarında nesihten söz edilebilecek ahkâm âyetleri henüz indirilmiş değildir. Kur'ân'ın kendi bünyesinde neshin varlığını kabul edenler bile ilk nesih olayının hicretten bir buçuk yıl sonra gerçekleşen kıble değişikliği ile olduğunu söyler.

İkinci görüş âyetin hemen ardından gelen: "**Allah dilediğini siler ve dilediğini bırakır. Ana kitap O'nun yanındadır"** âyetine verilen manayla ilgilidir.

Birinci görüşü ileri sürenler, bu âyeti insanın kaderiyle ilgili olarak görürler. Derler ki: İnsanın kaderinin; neler yapıp nasıl davranacağının yazılı olduğu iki defter vardır. Bir defterde yazılı olanlar, değişikliğe uğrayabilir; ama ana kitap hükmünde olan ikinci defterde yazılı olanlar asla değişikliğe uğramaz.

İkinci görüşü savunanlara göre ise âyet, şeriatların birbirlerini neshetmeleriyle ilgilidir. Buna göre Allah, kullarına emrettiği hükümlerden bir kısmını siler, onların yerine yeni hükümler getirir. Bir kısım hükümleri ise sonraki şeriat döneminde de yürürlükte bırakır. Bütün bunlar, indirilmiş olan kitapların aslı hükmündeki ana kitapta belirtilmiştir.

"Onlara vaat ettiğimizin bir kısmını sana göstersek de veya seni ve-

fat ettirsek de sana düşen tebliğ etmek, Biz'e düşen ise hesap sormaktır."

Peygamber inkâr edilenlerin uğrayacakları cezalardan bir kısmına şahit olsa da olmasa da yazılı olanlar tek tek gerçekleşecektir. Durum ne olursa olsun, Peygamber'in temel görevi, kendisine Allah tarafından indirilenleri insanlara tebliğ etmesidir. İnsanlar inansa da tebliğ görevini yerine getirecektir inanmasa da.

"O yeri çevresinden git gide eksilttiğimizi görmüyorlar mı? Allah hükmünü icra etmektedir; O'nun hükmünü denetleyecek de yoktur. O, hesabı çabuk görendir."

Yerin çevresinden eksiltilmesi değişik şekillerde açıklanmıştır. Önceki müfessirler bunu, Müslümanların hâkimiyet alanının git gide genişleyerek müşriklerin hâkimiyet alanlarının daralması, ülkelerinin tahrip edilerek helak olmaları, gelirin azalması, halkın ölümü ve iyi kimselerin galip gelmesi gibi hususlarla açıklamışlardır. (Taberi, XVI,494-497; Bağavi, IV, 327; İbnu Kesir, IV, 472). Çağımızda modern ilimlerle Kur'ân'ı tefsir edenler ise bu âyetle yeryüzünün kara kısmının erozyonla gittikçe eksildiğinin kastedildiğini ve bunun Kur'ân'ın bir icazı olduğunu ileri sürer ve on dört asır önce Kur'ân'ın bu gerçeği dile getirdiğini iddia ederler.

Taberi'nin de tercih ettiği ve Bağavi'nin müfessirlerin çoğunun görüşü olarak nitelediği görüş, müşriklerin hâkimiyet alanlarının gittikçe daraldığı şeklindedir ki sözün öncesi ve sonrası bunu desteklemektedir; çünkü muhatap, Mekke müşrikleridir ve onlar kastedilerek *görmüyorlar mı* denilmektedir. Onlar yıllar sonra oluşacak erozyonu nereden bilsinler?

"Kendilerinden öncekiler de tuzak kurmuşlardı..."

Önceki toplumların inkâr edenleri de kendi peygamberlerine ve inananlara tuzaklar kurup türlü türlü oyunlara başvurmuşlardı. Ama neticede kurdukları tuzaklara ve oynadıkları oyunlara kendileri düşmüş böylece kendi kuyularını kendileri kazmışlardır. Ey Muhammed ve ey inananlar! Size tuzak kuranların âkıbeti de aynı olacaktır. Allah onların yaptıklarının hepsini biliyor. Zaten kendisinin izni olmadıkça size zarar vermeleri asla mümkün değildir.

"**O inkâr edenler, 'Sen, gönderilmiş bir peygamber değilsin' diyorlar. De ki: 'Allah benimle sizin aranızda şahit olarak yeter; bir de kitap bilgisine sahip olanlar.'"**

Kitap'tan maksadın Tevrat ve İncil olduğunu söyleyenler olduğu gibi bu-

nunla Kur'ân-ı Kerim'in kastedildiğini söyleyenler de olmuştur. Hatta her üçünün birlikte kastedildiğini söyleyenler de vardır. Tevrat ve İncil'in kastedildiğini söyleyenler, bu kitaplarda Peygamberimizin peygamberliğine dair açık deliller bulunduğunu söyler. Kur'ân-ı Kerim'in kastedildiğini söyleyenler ise Peygamberimizin peygamberliğine itiraz edilip mucize getirmesi istenildiğinde Kur'ân-ı Kerim'in Peygamber'in mucizesi olduğu ve bunun yeterli bir mucize olduğunun bildirilmesini gerekçe olarak gösterirler. Buna göre Peygamberin peygamberliğine itiraz eden gitsin Kur'ân-ı Kerim'i incelesin, onun eşsiz bir kitap olduğunu, Muhammed tarafından uydurulmuş bir kitap olamayacağını görecektir.

Kur'ân hem üslubuyla hem verdiği haberlerle hem de insanlığa getirdiği tutarlı mesajlarıyla mucizedir.

14.
İbrahim Sûresi

Mekke döneminin sonlarında, müşriklerin Müslümanlara baskılarının ziyadesiyle arttığı bir sırada indirilmiştir. 52 âyettir. Sûre ismini, 35. âyette geçen Hz. İbrahim'in adından almaktadır. Bununla birlikte Hz. İbrahim'in hayat hikâyesi bu sûrede yer almamaktadır.

İndirildiği ortama uygun olarak sûrede Peygamber'in çağrısını reddeden ve çağrısını engellemeye çalışanlar uyarılmakta, bu yaptıklarından dolayı şiddetli bir şekilde kınanmaktadırlar. Bu arada Allah'ın birliği, peygamberlik ve ölümden sonra diriliş gibi inanç konularına yer verilmektedir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

الٓرٰ كِتَابٌ اَنْزَلْنَاهُ اِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى
النُّورِ بِاِذْنِ رَبِّهِمْ اِلٰى صِرَاطِ الْعَز۪يزِ الْحَم۪يدِ ﴿١﴾ اَللّٰهِ الَّذ۪ي
لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَوَيْلٌ لِلْكَافِر۪ينَ مِنْ عَذَابٍ
شَد۪يدٍ ﴿٢﴾ اَلَّذ۪ينَ يَسْتَحِبُّونَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا عَلَى الْاٰخِرَةِ

وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا اُولٰٓئِكَ ف۪ي ضَلَالٍ
بَع۪يدٍ ﴿٣﴾ وَمَٓا اَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ اِلَّا بِلِسَانِ قَوْمِه۪
لِيُبَيِّنَ لَهُمْ فَيُضِلُّ اللّٰهُ مَنْ يَشَٓاءُ وَيَهْد۪ي مَنْ يَشَٓاءُ وَهُوَ
الْعَز۪يزُ الْحَك۪يمُ ﴿٤﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Elif-lam-ra. Rablerinin izniyle insanları karanlıklardan aydınlığa; son derece güçlü olan ve her tür övgüyü hak edenin yoluna çıkarıp götürmen için sana indirdiğimiz bir kitaptır.**
2. **Göklerde ve yerde her ne varsa kendisinin olan, Allah'tır.**
3. **Onlar, dünya hayatını ahirete tercih ediyor, Allah'ın yolundan alıkoyuyor ve onu eğri göstermeye çalışıyorlar. İşte onlar, derin bir sapıklık içindedir.**
4. **Biz hiçbir elçiyi kendi kavminin dili dışında bir dille göndermedik ki onlara iyice açıklayabilsinler. Mamafih Allah dilediğini saptırır dilediğini hidayete erdirir. O, son derece güçlüdür, her şeyi yerli yerince yapandır.**

Sûrenin başında bulunan mukattaa harfleriyle ilgili söyleyeceklerimiz, Bakara sûresinin ilk âyetinin yorumunda geçti.

Peygamberlerin mesajlarından uzak yaşayan toplumlar karanlıklar içerisindedir. İnsanlar ancak peygamberlerin getirdikleri mesajlar sayesinde karanlıklardan kurtulur ve aydınlığa kavuşurlar. Peygamberimize Kur'ân'ın indiriliş sebebi de budur; insanları karanlıklardan kurtararak Allah'ın yoluna ve aydınlığa kavuşturmaktır. İnsanlar kendilerini ne denli bilgili, zeki ve akıllı görseler de vahyin aydınlığına kavuşmamışlarsa karanlıklar içerisindedirler. Yüce Allah'ın verdiği akıl sayesinde olumlu mesafeler alabilirler. Ancak ne akıl yalnız başına her alanda mükemmel bir rehberlik edebilir ne de bireylerin çoğunluğu akıllarını kullanabilir. Hatta akıllarını kullanan yahut kullandığını iddia edenler bile karar verirken sadece akıllarının etkisinde kalmaz, hislerinin, hırs ve kaprislerinin ve o ana kadar elde ettikleri deneyim ve birikimlerinin etki-

sinde kalırlar. Bu sebeple akıllarını iyi kullanabilmeleri için olumsuz duygularının törpülenip frenlenmesi gerekmektedir. Bunu en iyi şekilde başarabilmenin yolu da dinlerin getirdikleri inanç esasları, ibadet ve ahlâkî kurallara uymaktır. İşte bundan dolayı erdemli toplumlar, vahyin rehberliğinde akıllarını kullanan toplumlardır. Aslında din, eğer safiyeti birtakım sebeplerle bulanmamışsa aklın kullanılmasını teşvik eden önemli bir etkendir.

İnsanların hidayete kavuşmalarının ancak Rablerinin izniyle olacağının vurgulanması, insanların zorla dine sokulmaları çabasına girilmemesi sonucunu doğurur. Peygamberler dahi insanları İslâm'a zorlayamaz. Aslında Allah da insanları inanmaya yahut inanmamaya zorlamaz. Bu sebeple âyette geçen *Allah'ın izni* ifadesiyle Allah'ın hidayet konusunda koyduğu kurallar kastedilmektedir. İnkârda ısrar etmeyen, dik başlılık içerisinde olmayan, kötü eğilimlere esir düşmemiş olan, aklı ve zihni açık olan, kısaca hidayete talip olanlara Allah izin verir. Yüce Allah kullarına haksızlık etmez, durup dururken birini diğerine karşı kayırmaz. O, adalet sahibidir; hidayeti hak edene hidayet, sapıklığı hak edene de sapıklık verir.

Göklerle yer, kısaca evrende ne varsa tamamı Allah'ındır ve O'nun koyduğu kurallar çerçevesinde hareket eder. Kendi şehevi arzularını Allah'ın yolundan üstün tutanlar elbette çetin bir azabı hak etmişlerdir. Peygamber'in uyarılarına rağmen "**Onlar, dünya hayatını ahirete tercih ediyor, Allah'ın yolundan alıkoyuyor ve onu eğri göstermeye çalışıyorlar. İşte onlar, derin bir sapıklık içindedirler.**" Kişinin iman etmemesi başlı başına bir suçtur ama Allah'ın yolundan alıkoyması ve bununla da yetinmeyip iftiralarla dini eğri göstermeye çalışması ilave bir suçtur.

"Biz hiçbir elçiyi kendi kavminin dili dışında bir dille göndermedik ki onlara iyice açıklayabilsinler. Mamafih Allah dilediğini saptırır dilediğini hidayete erdirir. O, son derece güçlüdür, her şeyi yerli yerince yapandır."

Önceki dönemlerin sosyal şartları ve iletişim imkânları sebebiyle bir peygamber belli bir bölgeye veya belli bir topluluğa gönderilirdi. Ancak bu, başka bölgeden veya başka toplumdan biriyle karşılaştığında indirilen vahyi ona tebliğ etmeyeceği anlamına gelmez. Mesela Hz. Musa, İsrailoğullarına gönderilmekle birlikte Firavun'u ve Mısır yerlilerini de dine davet etmiştir. Bilahare tebliğ ettiği din tahrif edilerek millileştirilmeden önce tebliğleri zencilere ve başka milletlere taşınmıştır. Yine öncelikle İsrailoğullarına gönderilen Hz. İsa'nın tebliğleri şakirtleri tarafından başka bölgelere taşınmış ve başka milletler arasında yayılmıştır.

Bir peygambere gelen vahyin, dolayısıyla peygamberin ilk muhataplarının kendi kavminden olmasından daha doğal ve gerekli bir şey olamaz. Vahyin bir dilde gelmesi, başka dili konuşanlara hitap etmeyeceği anlamına da gelmez. Farklı dilleri konuşan milletler arasında ticari, siyasi ilişkiler hep olageldiği gibi bilgi ve kültür alışverişi de hep olagelmiştir. Gelen vahiy de bir dilde iner ama diğer dillere tercüme edilir. Kur'ân-ı Kerim için de durum budur. Vaazlarda ve halkın eğitiminde Kur'ân'ın başka dillere şifahi olarak tercümesi ve meâlinin yapılması daha erken dönemlerde başlamış hicri 4. asırdan itibaren yazılı çalışmalar yapılmıştır.

O halde Kur'ân-ı Kerim'in Arap diliyle indirilmiş olması, farklı dilleri konuşan milletlere hitap etmediği anlamına gelmez. Kur'ân-ı Kerim'in kendisi de bütün insanlar için indirildiğini ifade etmekte; bütün insanları İslâm'a çağırmaktadır. (Mesela bk. A'raf 7/158). Peygamber (s.a.v.)'in kendisi de İran, Rum, Mısır ve Habeşistan krallarına mektuplar yazarak onları İslâm'a davet etmiştir.

Kur'ân'ın bütün dillerde inmesi herhalde doğru olmazdı. Zemahşeri bu konuya değinerek Kur'ân bütün dillerde inmiş olsaydı ve hepsinde de mucize bir kitap olmuş olsaydı ve Peygamber de bütün milletlere kendi dilleriyle hitap etmiş olsaydı imtihanın sırrı bozulacak, insanlar İslâm'a zorlanmış gibi bir durum ortaya çıkacaktı, demektedir. (Zemahşeri, III, 2649).

İslâm'ın ilk dönem muhataplarının diliyle indirilmiş olan Kur'ân-ı Kerim, ihtiyaç ortaya çıktığında başka dillere tercüme edilmiş, kısa bir müddet içerisinde İslâmiyet farklı milletler arasında ve çok geniş bir alana yayılmıştır. Bu kadar kısa bir müddet içerisinde bu denli yayılması Arap diliyle indirilmesinin isabetli olduğunu da göstermektedir.

Artık isteyen iman eder isteyen de inkâr eder; yüce Allah zihni delillere açık kimseleri hidayete eriştirir, inat edip delillere sırt çevirenleri de saptırır. O'nun hidayete erdirdiklerini hidayete erdirmesi ve saptırdıklarını saptırması yerli yerincedir; hikmet ve adalete uygundur. Saptırması da hidayeti de hikmete uygun olarak gerçekleşir.

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا مُوسٰى بِاٰيَاتِنَٓا
اَنْ اَخْرِجْ قَوْمَكَ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّورِ وَذَكِّرْهُمْ بِاَيّٰامِ

اللّٰهِ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿٥﴾
وَاِذْ قَالَ مُوسٰى لِقَوْمِهِ اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ اِذْ اَنْجٰيكُمْ
مِنْ اٰلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُٓوءَ الْعَذَابِ وَيُذَبِّحُونَ
اَبْنَٓاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَٓاءَكُمْ وَف۪ي ذٰلِكُمْ بَلَٓاءٌ
مِنْ رَبِّكُمْ عَظ۪يمٌ ﴿٦﴾ وَاِذْ تَاَذَّنَ رَبُّكُمْ لَئِنْ شَكَرْتُمْ
لَاَز۪يدَنَّكُمْ وَلَئِنْ كَفَرْتُمْ اِنَّ عَذَاب۪ي لَشَد۪يدٌ ﴿٧﴾ وَقَالَ
مُوسٰٓى اِنْ تَكْفُرُٓوا اَنْتُمْ وَمَنْ فِي الْاَرْضِ جَم۪يعًا فَاِنَّ اللّٰهَ
لَغَنِيٌّ حَم۪يدٌ ﴿٨﴾

5. Musa'yı, "Kavmini karanlıklardan aydınlığa çıkar ve Allah'ın günlerini onlara hatırlat" diye âyetlerimizle gönderdik. Bunda çok çok sabreden ve çok çok şükreden herkes için ibretler vardır.

6. Hani bir zamanlar Musa kavmine: "Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın; hani size azabın en kötüsünü tattıran ve erkek çocuklarınızı boğazlayıp kadınlarınızı hayatta bırakan Firavun'un adamlarından sizleri kurtarmıştı. Bunda sizin için Rabbinizden büyük bir nimet vardır."

7. Hani Rabbiniz size: "Eğer şükrederseniz elbette size nimetimi arttıracağım. Ama nankörlük ederseniz, şüphesiz azabım pek çetindir" diye bildirmişti.

8. Musa da demişti ki: "Siz ve yeryüzündekilerin tamamı nankörlük ederseniz dahi şunu bilmelisiniz: Şüphesiz ki Allah, hiçbir şeye muhtaç olmayan ve her türlü övgüye layık olandır."

Burada sözü edilen, *Allah'ın günleri* ile önemli tarihi olaylar kastedilmektedir. Gün/günler kelimesinin Arap dilinde böyle bir anlamı bulunmaktadır. Kelime hem olumlu hem de olumsuz önemli olaylar ve dönemler için kullanılmaktadır. Hz. Yusuf döneminde Mısır'a gelen İsrailoğulları bilahare Firavunların zulmü altında sıkıntılı günler geçirmişlerdir. Firavunlar, ileride hâkimiyetlerine zarar verirler korkusuyla zaman zaman İsrailoğulları'nın erkek çocuklarını çeşitli bahanelerle öldürüyor, karşı gelme ve isyan etmeleri söz konusu olmayan kız çocuklarını ise hayatta bırakıyorlardı. İsrailoğulları Hz. Musa'nın önderliğinde bu zulümden kurtarılmışlardır. İşte Hz. Musa bu ve benzeri olayları kavmine hatırlatarak bunlardan ibret almalarını istiyor; kavmini karanlıklardan kurtararak aydınlığa kavuşturmaya, Allah'ın aydınlık yolunu göstermeye çalışıyordu. Diğer peygamberlerin de Muhammed (s.a.v.)'in de yaptığı budur.

Ulusalcı zihniyetin milletlere hâkim olmasından sonra milletlerin başından geçen olaylar sadece övünme aracı olarak algılanmaya ve tarihi olaylar da çarpıtılarak anlatılmaya başlanmıştır. Oysa her milletin tarihte zikzakları; olumlu-olumsuz ve başarılı-başarısız tavırları vardır. Tarih, gerçeği üzere öğrenilip değerlendirildiğinde ibret alınacak olaylarla doludur: **"Bunda çok çok sabreden ve çok çok şükreden herkes için ibretler vardır."**

Hayat nimetleri de sıkıntı ve felaketler de birer imtihandır: **"Bunda sizin için Rabbinizden büyük bir nimet vardır."** Kişi ve toplumlar nimetlere şükrederlerse Allah, nimetlerini arttırır. Nimetin değerini bilenler hem o nimeti koruma altına almış olurlar hem de yeni nimetleri hak ederler. Ama nimete karşı nankörlük edenler, hem bu dünyada hem de ahirette cezaya çarptırılırlar.

O halde kişi nasıl davranırsa onun karşılığını görecektir. Allah'ın, bizim şükretmemize ihtiyacı yoktur. İnsanların tamamı nankörlük etseler de O'na bir zarar veremez ve O'ndan bir şey eksiltemezler. Allah, hiçbir şeye muhtaç olmayandır.

أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَبَؤُا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ

قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَالَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ لَا يَعْلَمُهُمْ

اِلَّا اللّٰهُ جَٓاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَرَدُّٓوا اَيْدِيَهُمْ
فٖٓي اَفْوَاهِهِمْ وَقَالُٓوا اِنَّا كَفَرْنَا بِمَٓا اُرْسِلْتُمْ بِهٖ وَاِنَّا
لَفٖي شَكٍّ مِمَّا تَدْعُونَنَٓا اِلَيْهِ مُرٖيبٍ ﴿٩﴾ قَالَتْ رُسُلُهُمْ
اَفِي اللّٰهِ شَكٌّ فَاطِرِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ يَدْعُوكُمْ لِيَغْفِرَ
لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُؤَخِّرَكُمْ اِلٰٓى اَجَلٍ مُسَمًّى قَالُٓوا
اِنْ اَنْتُمْ اِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا تُرٖيدُونَ اَنْ تَصُدُّونَا عَمَّا كَانَ
يَعْبُدُ اٰبَٓاؤُنَا فَأْتُونَا بِسُلْطَانٍ مُبٖينٍ ﴿١٠﴾
قَالَتْ لَهُمْ رُسُلُهُمْ اِنْ نَحْنُ اِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ
يَمُنُّ عَلٰى مَنْ يَشَٓاءُ مِنْ عِبَادِهٖ وَمَا كَانَ لَنَٓا اَنْ نَأْتِيَكُمْ بِسُلْطَانٍ
اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١١﴾ وَمَا لَنَٓا
اَلَّا نَتَوَكَّلَ عَلَى اللّٰهِ وَقَدْ هَدٰينَا سُبُلَنَا وَلَنَصْبِرَنَّ
عَلٰى مَٓا اٰذَيْتُمُونَا وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ ﴿١٢﴾
وَقَالَ الَّذٖينَ كَفَرُوا لِرُسُلِهِمْ لَنُخْرِجَنَّكُمْ مِنْ اَرْضِنَٓا
اَوْ لَتَعُودُنَّ فٖي مِلَّتِنَا فَاَوْحٰٓى اِلَيْهِمْ رَبُّهُمْ لَنُهْلِكَنَّ

الظَّالِمِينَ ﴿١٣﴾ وَلَنُسْكِنَنَّكُمُ الْأَرْضَ مِنْ بَعْدِهِمْ ذَلِكَ لِمَنْ
خَافَ مَقَامِي وَخَافَ وَعِيدِ ﴿١٤﴾ وَاسْتَفْتَحُوا وَخَابَ كُلُّ
جَبَّارٍ عَنِيدٍ ﴿١٥﴾ مِنْ وَرَائِهِ جَهَنَّمُ وَيُسْقَى مِنْ مَاءٍ
صَدِيدٍ ﴿١٦﴾ يَتَجَرَّعُهُ وَلَا يَكَادُ يُسِيغُهُ وَيَأْتِيهِ الْمَوْتُ
مِنْ كُلِّ مَكَانٍ وَمَا هُوَ بِمَيِّتٍ وَمِنْ وَرَائِهِ عَذَابٌ
غَلِيظٌ ﴿١٧﴾ مَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ أَعْمَالُهُمْ كَرَمَادٍ
اشْتَدَّتْ بِهِ الرِّيحُ فِي يَوْمٍ عَاصِفٍ لَا يَقْدِرُونَ مِمَّا
كَسَبُوا عَلَى شَيْءٍ ذَلِكَ هُوَ الضَّلَالُ الْبَعِيدُ ﴿١٨﴾
أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ
وَيَأْتِ بِخَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿١٩﴾ وَمَا ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ بِعَزِيزٍ ﴿٢٠﴾

9. Sizden öncekilerin; Nuh, Âd, Semûd kavimlerinin ve onlardan sonrakilerin -ki onları Allah'tan başkası bilmez- haberi size gelmedi mi? Elçileri onlara açık deliller getirdiler de onlar ellerini ağızlarına götürüp şöyle dediler: "Biz size gönderileni inkâr ettik, bizi kendisine çağırdığınız şey konusunda tam bir şüphe içerisindeyiz."

10. Peygamberleri onlara dediler ki: "Gökleri ve yeri yaratan Allah hakkında bir şüphe mi? Oysa O, günahlarınızın bir kısmını bağışlamak ve belli bir süreye kadar sizi ertelemek için çağırıyor." Dediler ki: "Sizler de sadece bizim gibi insansınız. Siz bizi atalarımızın taptıklarından uzaklaştırmak istiyorsunuz. O halde apaçık bir delil getirin."

11. Peygamberleri onlara dediler ki: "Evet bizler de sadece sizin gibi insanlarız. Ne var ki Allah, nimetini kullarından dilediğine lütfeder. Allah'ın izni olmadan size bir delil de getiremeyiz. O halde iman edenler Allah'a tevekkül etmelidir."

12. "Hem yollarımızı bize O göstermişken ne diye Allah'a tevekkül etmeyelim ki? Bize verdiğiniz eziyetlere de elbette sabredeceğiz. Mamafih tevekkül edenler Allah'a tevekkül etsinler."

13. İnkâr edenler peygamberlerine dediler ki: "Ya biz sizi yurdumuzdan çıkaracağız ya da siz bizim dinimize döneceksiniz." Rableri de onlara: "Zalimleri kesinlikle helak edeceğiz" diye vahyetti.

14. Arkalarından sizleri o yurda yerleştireceğiz. İşte bu (mükafat)**, makamımdan korkan ve tehdidimden sakınanlaradır.**

15. (Peygamberler düşmanlarına karşı) **fetih istediler. Ve her zorba inatçı hüsrana uğradı.**

16. Onun ardında cehennem vardır ve o (zorba inatçı)**, irinli sudan içecektir.**

17. Onu yutmaya çalışacak fakat yutamayacaktır. Dört bir tarafından ona ölüm gelecek ama o, ölecek de değildir. Onun da ötesinde çetin bir azap vardır.

18. Rablerini inkâr edenlerin durumu şudur: Amelleri, fırtınalı bir günde rüzgârın önüne atıp savurduğu bir küle benzer. Kazanmış olduklarından hiçbir şey elde edemezler. İşte o derin sapıklık da budur.

19. Görmüyor musun ki göklerle yeri hak/hikmet üzere yarattı. Dilerse sizi yok eder ve yeni bir yaratılmışlar topluluğu getirir.

20. Bu, Allah için hiç de zor değildir.

Taberi, ilk âyetin Hz. Musa'nın sözünün devamı olduğunu söylemektedir. (XVI, 529). Birçok müfessir de bu konuda Taberi'ye tabi olmuştur. Ancak İbnu Kesir, Âd ve Semûd kavimlerinin Tevrat'ta yer almadıklarını, eğer Musa'nın sözünün devamı olsaydı bunların Tevrat'ta yer almaları gerektiğine dikkat çekmektedir. (ibnu Kesir, IV, 481). Buna göre hitap Mekke müşriklerinedir.

Araplar neseplerini Hz. Nuh'a, hatta Hz. Âdem'e kadar götürür ve tarihleriyle ilgili her şeyi bildiklerini sanırlardı. Oysa tarihin ayrıntıları ve küçük toplulukların ilgili bilgileri ne Araplar ne de günümüz tarihçileri bilir. Tarihin bu gibi ayrıntılarını ancak Allah bilir.

Ellerini ağızlarına götürmeleriyle ne kastedildiğine dair farklı farklı görüşler ileri sürülmüştür. Şaşkınlıktan parmaklarını ısırmaları, peygamberlerin parmaklarını ağızlarına götürüp onlara susun demek istedikleri, aciz kaldık, söyleyecek bir şeyimiz kalmadı, deme anlamında ellerini ağızlarına götürdükleri vs. Bu ifadenin ardından, **"Biz, size gönderileni inkâr ettik, bizi kendisine çağırdığınız şey konusunda tam bir şüphe içerisindeyiz."** şeklindeki sözleri son anlamı kastetmiş oldukları ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

Peygamberler, Allah'ın varlığı ve birliği konusunda şüpheye düşmenin şaşılacak bir durum olduğunu söylemişlerdir. Çünkü Allah gökleri ve yeri yoktan var etmiştir. Onlar muhataplarına, Allah'ın çağrısına icabet ettikleri takdirde hem günahlarının bir kısmının bağışlanacağını hem de helak edilmekten kurtulup bir süre daha yaşama imkânına kavuşacaklarını belirtmişlerdir. Ama o inkâr edenler: **"Sizler de sadece bizim gibi insansınız. Siz bizi atalarımızın taptıklarından uzaklaştırmak istiyorsunuz. O halde apaçık bir delil getirin"** demişlerdir. Oysa peygamberlerin insanlarla rahat iletişim kurabilmeleri ve insanların, davranışlarında onları örnek alabilmeleri için onların da insan olmaları gerekir. Onlar, getirdikleri vahiyleri insanlara tebliğ etmekle kalmaz, getirdikleri kuralları kendi hayatlarında uygulayarak insanlara örnek olurlar.

İnanmayanlar, peygamberlerle her tartıştıklarında peygamberlerden mucizeler getirmelerini isterler.

"Peygamberleri onlara dediler ki: 'Evet bizler de sadece sizin gibi insanlarız. Ne var ki Allah, nimetini kullarından dilediğine lütfeder. Allah'ın izni olmadan size bir delil de getiremeyiz. O halde iman edenler Allah'a tevekkül etmelidir."

Peygamberlerin insanlardan seçilmesi, haddizatında insan türü için onur verici bir durumdur. Peygambere verilen peygamberlik nimeti, ona muhatap olan insanların da yararınadır. Onlardan biri, evrenin tamamının yaratıcısı tarafından seçilmiş ve onların yararına olan kuralları getirmiştir. Ne var ki insanların birbirlerine karşı hasetleri ve inatları vardır. Allah onlara akıl vermiş ve akıl sayesinde insanları diğer tüm varlıklardan farklı kılmıştır; ama insanlar belki de en az akıllarını kullanırlar. Biri Allah tarafından seçilmişse yönetiminde de Allah'ın o kişiyi ortak kılması gerektiğini sanırlar. Allah'ın izni olmadan bir peygamberin mucize getirebileceğini zannederler. Bu sebeple peygamberler, kendilerinin de muhatapları gibi bir insan olduklarını ve mucize getirmenin kendi yetkilerinde olmadığını söylemişlerdir. Ne gariptir ki aradan zaman geçtikten sonra inananların bir kısmı peygamberliklerine inandıkları peygam-

berleri Allah'ın ortağıymış gibi insanüstü kimseler olarak görmeye başlar ve onlar hakkında harikalar uydururlar.

İnkâr edenler mucize isteyedursun, peygamberler ve onlarla birlikte iman edenler, Allah'a tevekkül ederler.

"Hem yollarımızı bize O göstermişken ne diye Allah'a tevekkül etmeyelim ki? Bize verdiğiniz eziyetlere de elbette sabredeceğiz. Mamafih tevekkül edenler Allah'a tevekkül etsinler."

İman edenlerin Allah'a tevekkül etmeleri inanmayanların gazabına sebep olmuştu. Bu sebeple iman edenler bu âyette anlatılanları söyleyip onların eziyetlerine karşı sabredeceklerini bildirdiler. İnançlarından dolayı insanlara eziyet etmek, iman etmeyenlerin işidir. İman edenler ise biliyorlar ki dünya hayatı insanların imtihan yeridir. İnsanlar inanmıyorlarsa cezalarını ahirette çekeceklerdir; yeter ki başkalarının haklarına tecavüz etmesinler.

"İnkâr edenler peygamberlerine dediler ki: 'Ya biz sizi yurdumuzdan çıkaracağız ya da siz bizim dinimize döneceksiniz.' Rableri de onlara: "Zalimleri kesinlikle helak edeceğiz" diye vahyetti.

İnkâr edenler, peygamberle onlara tabi olanlara iki seçenek tanımışlardır: Eski dinlerine dönmeleri yahut o yurttan sürülmeleri. Zor kullanarak insanları inançlarından çevirmek yahut onları yurtlarından sürmek, inkâr edenlerin işidir. İslâmiyet, inançlara baskı yapmadığı gibi inançlarından dolayı kimseyi yurdundan da sürmez.

Müşriklerin bu tehditlerinin hemen ardından yüce Allah: *"Zalimleri kesinlikle helak edeceğiz"* buyurarak insanları inançlarından dolayı baskı altına almanın ve onları yurtlarından sürmenin bir zulüm olduğunu ve dünya hayatında da cezayı gerektirdiğini anlatmaktadır. Ardından iman edenlere, o zalimlerin yurtlarına mirasçı olacakları müjdesini de vermektedir: **"Arkalarından sizleri o yurda yerleştireceğiz. İşte bu** (mükafat)**, makamımdan korkan ve tehdidimden sakınanlaradır."**

Âyette çoğul kipiyle *peygamberler* denildiğine göre, inkâr edenlerin peygamberlere yönelttikleri bu tehditlerin toplumsal bir yasa olduğunu ve inkâr edenlerin tarih boyunca böyle davrandıklarını düşünmek gerekir.

Aynı tehdit müşrik Araplar tarafından Peygamber'e ve ona tabi olan Müslümanlara da yapılmıştı. Dolayısıyla bu âyetlerde onlara da bir tehdit vardır: Peygamber'e uymaz ve onu bu şekilde tehdit etmeye devam ederseniz, sizler de sizden önceki inkâr edenler gibi helak olursunuz ve yurtlarından çıkarmak istediğiniz Müslümanlar da bu yurdun mirasçısı ve hâkimi olurlar.

“Bir de fetih istediler. Ve her zorba inatçı hüsrana uğradı.”

Fetih isteyenlerin kim oldukları konusunda iki görüş vardır: Bir görüşe göre, fetih isteyenler peygamberlerdir. Buna göre, inkâr edenlerin tehditlerinden sonra peygamberler Allahtan yardım istemiş ve o inkâr eden zorbalar da hüsrana uğramışlardır. İkinci görüşe göre ise inkâr edenler peygamberlere karşı Allah’tan yardım dilemişler fakat kendileri hüsrana uğramışlardır. (İbnu Âşûr, VII, 419).

Böyle bir inatçı, zorba münkir dünya hayatında hüsrana uğramakla kalmaz; “**Onun ardında cehennem vardır ve o, irinli sudan içecektir. Onu yutmaya çalışacak fakat yutamayacaktır. Dört bir tarafından ona ölüm gelecek ama o, ölecek de değildir. Onun da ötesinde çetin bir azap vardır.”** Çünkü onun amelleri boşa gitmiştir. Amellerinin boşa gitmemesi için sahih bir inanca dayalı olması gerekmektedir.

Sonraki âyette bu zorba münkirlerin amellerinin durumu şu benzetmeyle verilmektedir: **“Rablerini inkâr edenlerin durumu şudur: Amelleri, fırtınalı bir günde rüzgârın önüne atıp savurduğu bir küle benzer. Kazanmış olduklarından hiçbir şey elde edemezler. İşte o derin sapıklık da budur.”**

“Görmüyor musun ki göklerle yeri hak/hikmet üzere yarattı. Dilerse sizi yok eder ve yeni bir yaratılmışlar topluluğu getirir.”

Allah göklerde ve yerdekilerin hiçbirini lüzumsuz ve gayesiz yaratmamıştır. Her şeyin bir değeri ve yeri vardır. Ancak o kâfirlerin amellerinin herhangi bir değeri olmadığı için bu ameller rüzgârın savurduğu kül hükmündedir. İnsan da elbette bu evrende gayesiz yaratılmamıştır. Onun da görevleri ve gayesi vardır. İnsana diğer yaratıklardan farklı olarak iyiyi kötüden ayıran akıl ve bir de irade verilmişse elbette bunlar da boşuna değildir. Bunlar insana birtakım yükümlülükler yüklemektedir. Ama insan kendisine verilen görevleri yerine getirmeyecekse yüce Allah insan türünün yerine yeni varlıklar yaratma gücüne sahiptir: **“Bu, Allah için hiç de zor değildir.”**

لَوْ هَدٰينَا اللّٰهُ لَهَدَيْنَاكُمْۜ سَوَٓاءٌ عَلَيْنَٓا اَجَزِعْنَٓا اَمْ صَبَرْنَا
مَا لَنَا مِنْ مَحِيصٍ ﴿٢١﴾ وَقَالَ الشَّيْطَانُ لَمَّا قُضِيَ الْاَمْرُ اِنَّ اللّٰهَ
وَعَدَكُمْ وَعْدَ الْحَقِّ وَوَعَدْتُكُمْ فَاَخْلَفْتُكُمْۜ
وَمَا كَانَ لِيَ عَلَيْكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ اِلَّٓا اَنْ دَعَوْتُكُمْ
فَاسْتَجَبْتُمْ لِيۚ فَلَا تَلُومُونِي وَلُومُٓوا اَنْفُسَكُمْۜ مَٓا اَنَا۬
بِمُصْرِخِكُمْ وَمَٓا اَنْتُمْ بِمُصْرِخِيَّۜ اِنّ۪ي كَفَرْتُ بِمَٓا اَشْرَكْتُمُونِ
مِنْ قَبْلُۜ اِنَّ الظَّالِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿٢٢﴾ وَاُدْخِلَ
الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا
الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا بِاِذْنِ رَبِّهِمْۜ تَحِيَّتُهُمْ فِيهَا
سَلَامٌ ﴿٢٣﴾

21. **Artık hepsi de Allah'ın huzuruna çıkmıştır ve zayıf olanlar, büyük gördükleri o kimselere: "Biz sizin takipçilerinizdik. Şimdi siz Allah'ın azabından herhangi bir miktarını bizden savacak mısınız?" demektedirler. Onlar da diyecekler ki: "Allah bize hidayet verseydi elbette sizi hidayete götürürdük. Artık sızlansak da sabretsek de farketmez; çünkü bizim için herhangi bir kurtuluş söz konusu değildir. Kurtuluş yolu yoktur."**

22. **Her iş bitirildiğinde ise şeytan şöyle diyecektir: "Şüphesiz, Allah size gerçek bir vaatte bulunmuştu. Ben de size vaatte bulunmuştum; ama sözümden caydım. Haddi zatında benim herhangi bir gücüm yoktu, sadece size çağrıda bulunmuştum. Siz de bana icabet etmiştiniz. O halde beni kınamayın, sadece kendinizi kınayın.**

Ne ben sizi kurtarabilirim ne de siz beni. Hakikat şu ki daha önceleri beni Allah'a ortak koşmanızı da hep reddetmişimdir." Şüphesiz ki zalimler için acıklı bir azap vardır.

23. İman eden ve salih amel işleyenlere gelince, Rablerinin izniyle içinde ebedi kalacakları, zeminlerinde ırmakların çağlayıp aktığı cennetlere konulmuşturlar. Oradaki karşılanışları ise iltifatlar ve hoşgeldinlerledir.

İnkâr edenlerin dünya hayatlarındaki durumları dile getirildikten sonra burada ahiret hayatına bir geçiş yapılmakta ve o hayata dair sahneler gözler önüne serilmektedir.

Aslında zayıf olanların bizzat kendileri, başkalarının buyruğuna geçmeyi seçmişlerdir. Allah hiç kimseyi aklını, ruhunu ve iradesini başkasına teslim etsin diye yaratmamıştır. Aklını başkasına teslim eden, ruhunu başkasına teslim eden ve iradesini başkasına teslim eden kişinin esasen kendisi başkasına köle olmayı seçmiştir. Hiçbir maddi güç insanın bu yönlerini zorunlu olarak esir alamaz. Eğer böyle bir durum söz konusu olmuş olsaydı kişi bundan dolayı ahirette sorumlu tutulmazdı.

Haddizatında insan her zaman için Allah'ın huzurundadır. Burada *Allah'ın huzuruna çıkmaktan* maksat, hesap vermek için huzuruna çıkmaktır.

Bu kıyamet sahnelerinin anlatımı, kıyamette insanların Allah'ın huzuruna çıkışlarına dair salt bilgi vermek için değil, o gün gelmeden onları uyarmak içindir.

O küfür önderleri, kendilerine tabi olan zayıf akıl sahiplerine bu dünya hayatında ne vaatlerde bulunmuşlardı! Ama hesap günü gelip çattığında onlar da kendilerine tabi olanlar gibi zayıf duruma düşeceklerdir. Kendilerine tabi olanları kurtarmak bir tarafa, kendilerinin uğrayacakları azaptan bir kısmını dahi savamayacaklardır.

İnkâr edenlerin bu hayal kırıklıkları devam ederken ikinci darbeyi, aldandıkları şeytandan yiyeceklerdir: **"Şüphesiz, Allah size gerçek bir vaatte bulunmuştu. Ben de size vaatte bulunmuştum; ama sözümden caydım. Haddi zatında benim herhangi bir gücüm yoktu, sadece size çağrıda bulunmuştum. Siz de bana icabet etmiştiniz. O halde beni kınamayın, sadece kendinizi kınayın. Ne ben sizi kurtarabilirim ne de siz beni. Hakikat şu ki daha önceleri beni Allah'a ortak koşmanızı da hep reddetmişimdir."**

İnkâr edenler bu duruma düşerken “**İman eden ve salih amel işleyenlere gelince, Rablerinin izniyle içinde ebedi kalacakları, zeminlerinde ırmakların çağlayıp aktığı cennetlere konulmuşturlar. Oradaki karşılanışları ise iltifatlar ve hoşgeldinlerledir.**” İnkâr edenler gibi birbirlerini kınamayacaklar, birbirlerine iltifat edeceklerdir.

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا كَلِمَةً طَيِّبَةً
كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ ﴿٢٤﴾
تُؤْتِي أُكُلَهَا كُلَّ حِينٍ بِإِذْنِ رَبِّهَا وَيَضْرِبُ اللّٰهُ الْأَمْثَالَ
لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٥﴾ وَمَثَلُ كَلِمَةٍ خَبِيثَةٍ كَشَجَرَةٍ
خَبِيثَةٍ اجْتُثَّتْ مِنْ فَوْقِ الْأَرْضِ مَا لَهَا مِنْ قَرَارٍ ﴿٢٦﴾ يُثَبِّتُ
اللّٰهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا
وَفِي الْآخِرَةِ وَيُضِلُّ اللّٰهُ الظَّالِمِينَ وَيَفْعَلُ اللّٰهُ مَا يَشَاءُ
﴿٢٧﴾ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ بَدَّلُوا نِعْمَتَ اللّٰهِ كُفْرًا وَأَحَلُّوا قَوْمَهُمْ
دَارَ الْبَوَارِ ﴿٢٨﴾ جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَهَا وَبِئْسَ الْقَرَارُ ﴿٢٩﴾
وَجَعَلُوا لِلّٰهِ أَنْدَادًا لِيُضِلُّوا عَنْ سَبِيلِهِ قُلْ تَمَتَّعُوا فَإِنَّ
مَصِيرَكُمْ إِلَى النَّارِ ﴿٣٠﴾

24. Güzel bir sözün; kökü sapasağlam, dalları ise yüksekte olan bir ağaca benzediğine dair Allah'ın verdiği misali görmedin mi?

25. Rabbinin izniyle O, sürekli meyvesini verir. Düşünüp ibret alsınlar diye Allah insanlara misaller veriyor.

26. Kötü bir söz ise kökünden koparılıp toprağın üzerine atılmış, gövdesi üstünde duramayan işe yaramaz bir ağaca benzer.

27. Allah, iman edenleri o sağlam söz ile bu dünya hayatında da ötekinde de sapasağlam ayakta tutar; zalimlere ise Allah yollarını kaybettirir. Elhak, Allah dilediğini yapar.

28. Allah'ın nimetini küfürle değiştirip kavimlerini helak yurduna sürükleyen şu kimseleri görmedin mi?

29. Cehenneme, oraya girecekler. Ne kadar kötü konaklama yeridir orası!

30. Allah'ın yolundan saptırmak için O'na ortaklar koştular. De ki: "Sürün bakalım sefanızı; nasıl olsa son durağınız o ateştir!"

Böyle bir ağacın cennette bulunduğuna dair görüş beyan edenler olmuştur. Oysa benzetme yapılırken sözü edilen unsurların mutlaka varlıklar âleminde var olması gerekmez.

Âyetlerde neyin, neye benzetildiği açıktır: Güzel söz her mevsim meyve veren, kökü sağlam ve dalları yukarılara uzanan ağaca benzetilmektedir. Kötü söz ise kökü sağlam olmayan, yerinden koparılıp çıkartılmış, pörsümüş bir ağaca benzetilmiştir.

Arap dilinde *kelime* sözcüğü, tek sözcük anlamına geldiği gibi cümle anlamında ya da yapılan bir konuşmanın bütünü anlamında da kullanılır. Müfessirler genelde burada bu sözcük ile *kelime-i tevhidin* kastedildiğini söylerler. Kuşkusuz, kelime-i tevhit kelimelerin en güzeli ve en anlamlısıdır, dinin temeli ve özüdür. Din öğretisi bu kelime üzerine kurulmuştur. O halde ilâhi mesajların her biri bu kelimenin bir uzantısı ve açılımıdır.

Kötü söz ise tevhidin zıddı olan *şirktir*. Şirk üzere kurulu öğretilerin, söz ve ilkelerin tamamı bu kapsama girmektedir.

Tevhit, sağlam delillere dayanmaktadır. İnsanlığa yararı süreklidir. Kişinin kendisine, insanlar arası ilişkilere, ahlâka ve kısacası sosyal hayatın tamamına yararı vardır. Şirk ise delillere dayanmamaktadır. Bu sebeple de köksüzdür. İnsanlara zararları vardır ve zararı süreklidir. Kişinin kendisine zararı vardır, insanlar arası ilişkilere zararı vardır... Kısacası sosyal hayatın bütününe zararı dokunur.

Bu nedenle güzel sözü hayat sistemi olarak seçmiş olan toplumda adalet,

yardımlaşma ve kardeşlik duyguları hâkim iken kötü sözü sistem olarak seçmiş olan toplumlarda fitne, fesat, haksızlık ve düşmanlık duyguları hâkimdir.

"Allah'ın nimetini küfürle değiştirip kavimlerini helak yurduna sürükleyen şu kimseleri görmedin mi?"

أَلَمْ تَرَى: *Görmedin mi* ifadesi, gözle görme anlamında kullanıldığı gibi kesin bilgi için de kullanılır. Burada Kureyş müşriklerinin ileri gelenlerinin kastedildiği müfessirlerin birçoğu tarafından dile getirilmektedir. Onlar nimetlerin en büyüğü olan nübüvveti ve bunun temsilcisi olan Muhammed'i inkâr etmekle kavimlerini helake sürüklemişlerdir. Bu sebeple de onlar **"Cehenneme, oraya girecekler. Ne kadar kötü konaklama yeridir orası! Allah'ın yolundan saptırmak için O'na ortaklar koştular. De ki: "Sürün bakalım sefanızı; nasıl olsa son durağınız o ateştir!"**

İfadeyi kesin bilgi anlamına aldığımızda ise yanlarında bilgi bulunan ve helak edilmiş olan bütün kavimler kastedilmektedir.

قُلْ لِعِبَادِيَ الَّذِينَ اٰمَنُوا يُقِيمُوا الصَّلٰوةَ
وَيُنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً مِنْ قَبْلِ اَنْ يَأْتِيَ
يَوْمٌ لَا بَيْعٌ فِيهِ وَلَا خِلَالٌ ﴿٣١﴾ اَللّٰهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمٰوَاتِ
وَالْاَرْضَ وَاَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَاَخْرَجَ بِهِ مِنَ
الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَكُمْ وَسَخَّرَ لَكُمُ الْفُلْكَ لِتَجْرِيَ فِي الْبَحْرِ
بِاَمْرِهِ وَسَخَّرَ لَكُمُ الْاَنْهَارَ ﴿٣٢﴾ وَسَخَّرَ لَكُمُ الشَّمْسَ
وَالْقَمَرَ دَائِبَيْنِ وَسَخَّرَ لَكُمُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ ﴿٣٣﴾
وَاٰتٰيكُمْ مِنْ كُلِّ مَا سَاَلْتُمُوهُ وَاِنْ تَعُدُّوا نِعْمَتَ اللّٰهِ لَا تُحْصُوهَا
اِنَّ الْاِنْسَانَ لَظَلُومٌ كَفَّارٌ ﴿٣٤﴾

31. İman eden o kullarıma söyle: "Herhangi bir alışverişin ya da dostluğun olmadığı gün gelmeden önce namazlarını hakkıyla kılsınlar ve kendilerine rızık olarak verdiklerimizden infak etsinler."

32. Allah odur ki gökleri ve yeri yarattı. Gökten bir su indirip de onunla size bir rızık olarak ürünler çıkardı. Denizlerde izniyle yüzen gemileri hizmetinize verdi; nehirleri hizmetinize verdi.

33. Sürekli hareket halindeki güneşi ve ayı hizmetinize verdi.

34. O'ndan istediklerinizin hepsini size verdi. Öyle ki Allah'ın nimetlerini saymaya kalksanız bitiremezsiniz. Şüphesiz ki insan çok zalim ve çok nankördür.

Dünya hayatında kişi maddi bir karşılık ödeyerek kendisine bir yarar sağlayabilir. Hatta kimi durumlarda işlediği bir suçun cezasından kurtulmak için fidye verebilir. Ama öyle bir gün gelecek ki maddi bir karşılık vererek bir yarar sağlanamayacağı gibi cezadan kurtulmak için fidye vermek de mümkün olmayacaktır. İşte o ahiret günü gelmeden önce iman edenlere namazı hakkıyla kılmaları, eğer bir suçtan dolayı ileride ceza söz konusu olacaksa şimdiden onun fidyesi olarak ellerindeki mallardan infak etmeleri tavsiye edilmektedir. Namazı kılar ve infak ederlerse kendilerini helake götürmeyecekleri gibi ahirette de onların yurdu cennet olacaktır.

32-34. âyetlerde ise bu âyette yapılan iki tavsiyenin gerekçeleri dile getirilmektedir. Namaz kılarak Allah'a kulluk edin. Çünkü Allah gökleri ve yeri yaratandır, evrendeki varlıkları yararlanacağınız şekilde düzenlemiştir. Allah'ın yarattığı bu evrende mal-mülk elde ediyorsunuz. Mal-mülk elde etme imkân ve araçlarını Allah size verdiğine göre, infak ederek Allah'ın kullarını gözetin. Zenginleriniz fakirlerinizi gözetirse toplumunuza birlik ve dirlik hâkim olur.

وَاِذْ قَالَ اِبْرٰهٖيمُ رَبِّ اجْعَلْ
هٰذَا الْبَلَدَ اٰمِنًا وَاجْنُبْنٖي وَبَنِيَّ اَنْ نَعْبُدَ الْاَصْنَامَ ﴿٣٥﴾
رَبِّ اِنَّهُنَّ اَضْلَلْنَ كَثٖيرًا مِنَ النَّاسِ فَمَنْ تَبِعَنٖي فَاِنَّهُ مِنّٖي
وَمَنْ عَصَانٖي فَاِنَّكَ غَفُورٌ رَحٖيمٌ ﴿٣٦﴾ رَبَّنَا اِنّٖي

أَسْكَنْتُ مِنْ ذُرِّيَّتِي بِوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ
رَبَّنَا لِيُقِيمُوا الصَّلٰوةَ فَاجْعَلْ أَفْئِدَةً مِنَ النَّاسِ تَهْوِي
إِلَيْهِمْ وَارْزُقْهُمْ مِنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُونَ (٣٧) رَبَّنَا
إِنَّكَ تَعْلَمُ مَا نُخْفِي وَمَا نُعْلِنُ وَمَا يَخْفَى عَلَى اللّٰهِ مِنْ شَيْءٍ
فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ (٣٨) اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي وَهَبَ لِي
عَلَى الْكِبَرِ إِسْمٰعِيلَ وَإِسْحٰقَ إِنَّ رَبِّي لَسَمِيعُ الدُّعَاءِ (٣٩)
رَبِّ اجْعَلْنِي مُقِيمَ الصَّلٰوةِ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَاءِ
(٤٠) رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ
يَقُومُ الْحِسَابُ (٤١)

35. **Hani bir zamanlar İbrahim şöyle demişti: "Rabbim! Şu şehri güvenli kıl. Beni de oğullarımı da putlara tapmaktan uzak tut."**

36. **"Rabbim! Onlar insanlardan birçoğunu saptırdılar. Her kim bana tabi olursa o bendendir ; her kim de bana isyan ederse artık Sensin çok bağışlayan Sensin çok merhamet eden."**

37. **"Ey Rabbimiz! Zürriyetimden bir kısmını Beyt-i Haram'ın yanında ekin ekilmeyen bir vadiye yerleştirdim. Rabbimiz! Namazı hakkıyla kılsınlar diye. Dolayısıyla insanların kalplerini onlara meyilli kıl ve onları çeşitli ürünlerle rızıklandır ki onlar da şükretsinler."**

38. **"Rabbimiz! Sen kesinlikle gizlediklerimizi de biliyorsun, açığa vurduklarımızı da. Çünkü ne yerde ve ne de gökte hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz."**

39. **"Yaşlılığımda bana İsmail'i ve İshak'ı armağan eden Allah'a şükürler olsun. Şüphesiz, Rabbim duaları işitendir."**

40. "Rabbim! Beni, namazlarını aksatmadan kılanlardan eyle; soyumdan gelenleri de... Rabbimiz! Duamı kabul et."

41. "Rabbimiz! Hesapların görüleceği gün beni, ana-babamı ve iman edenleri bağışla."

Hz. İbrahim, duasına şehrin güvenli olmasını dilemekle başlamaktadır. Çünkü güvenliğin olmadığı yerde dini görevler de dünya hayatının gerektirdiği sorumluluklar da yeterince yerine getirilemez. Esasında güvenliğin kendisi dahi dini bir görevdir. Çünkü can emniyeti, mal emniyeti, soy emniyeti dinin temel hedefleri arasındadır.

Önceki âyetlerde, Allah'ın bütün insanlara verdiği nimetler hatırlatılarak Allah'a şükretmeleri istenmişti. Burada ise Kureyşlilere hitap edilmekte ve onlara verilen özel nimetler hatırlatılarak kendilerinden şükretmeleri istenmektedir. Ataları Hz. İbrahim, şehirlerinin güvenli olması yanında hem kendisinin hem de soyundan gelenlerin putlara tapmaktan uzak kalmaları konusunda dua etmişti. Hâlbuki onun soyundan olan Kureyşliler putlara tapmaktadır. Hz. İbrahim'e bağlı olduklarını söylediklerine göre, putlara tapmaktan uzak durmaları gerekir.

Müfessirlerin bir kısmı Hz. İbrahim'in sadece kendi çocukları için dua ettiğini, bu sebeple bu duanın bilahare gelecek olan torunlarını kapsamadığını söyler. Bir kısmı ise Hz. İbrahim'in soyundan gelen torunlarını da kapsadığını ve onun soyundan gelenlerden hiç birinin putlara tapmadığını ileri sürer. Bir kısmı ise putları tevil ederek onun, sadece altın ve gümüşten yapılmış putları kastettiğini iddia eder. Oysa bir peygamberin duası da diğer dualar gibi fiilen yerine getirilebilir, getirilmeyebilir de. (İbnu Acibe, III, 205).

Hz. İbrahim, duasında, putlara tapmaktan uzak duranların ve kendisine tabi olanların kurtuluşu hak ettiklerini belirttikten sonra kendisine karşı çıkanları Allah'ın af ve merhametine havale etmesi, onun ne denli şefkatli ve merhametli biri olduğunu gösterir.

"Ey Rabbimiz! Zürriyetimden bir kısmını Beyt-i Haram'ın yanında ekin ekilmeyen bir vadiye yerleştirdim. Rabbimiz! Namazı hakkıyla kılsınlar diye. Dolayısıyla insanların kalplerini onlara meyilli kıl ve onları çeşitli ürünlerle rızıklandır ki onlar da şükretsinler."

Hz. İbrahim, oğlu İsmail ile eşi Hâcer'i getirip Mekke vadisine yerleştirmişti. Bu konuda nakledilen rivâyetlere göre ilk hanımı Sara, İsmail ile annesi Hâcer'e iyi davranmıyordu. Bu sebeple onları götürüp uzak bir yere, Mek-

ke vadisine yerleştirmiştir. Burası ekin ekilmeyen kurak bir vadiydi; ancak onların yerleşmeleriyle zemzem suyunun fışkırması başkalarının da gelip buraya yerleşmesine sebep oldu. Bilahare Ka'be'nin inşasıyla o gün bugündür hac, umre ve daha başka nedenlerle Mekke, insanların sürekli uzak yerlerden gelip ziyaret ettikleri bir mekâna dönüştü. Bu sebeple yılın her mevsiminde türlü meyve ve sebzelerle dolup taşar oldu. Hz. İbrahim duasında hem din hayatı hem de dünya hayatı için talepte bulunmaktadır. Bu da gösteriyor ki dua edilirken uhrevi yararlar istenebileceği gibi dünyevi yararlar da istenebilir.

"Rabbim! Beni, namazlarını aksatmadan kılanlardan eyle; soyumdan gelenleri de... Rabbimiz! Duamı kabul et."

Müfessirlerin bir kısmı buradaki *min* edatının ba'ziyet/cüzilik ifade ettiğini söyler. (Zemahşeri, III, 290; Saâlibi, II, 308). Buna göre âyetin anlamı: *"Beni ve zürriyetimden bir kısmını..."* şeklindedir. Bu görüşlerini, Bakara sûresinin 124. âyetinde, İbrahim'in zürriyetinden bir kısmının zalim olacağı, dolayısıyla duasının kapsamına girmeyeceğinin bildirilmesine dayandırır ve duasını kendisine bu konudaki haberin ulaşmasından sonra yaptığını söylerler. İbnu Âşur, bu görüşün zayıf olduğunu, böyle olduğu takdirde Hz. İbrahim'in duasının, gerçekleşecek olanı dile getirmek anlamına geleceğini; dolayısıyla böyle bir duanın pek bir anlamının olmayacağını belirtir ve yukarıdaki 35. âyette bir ayrım yapmaksızın "**Beni de oğullarımı da putlara tapmaktan uzak tut**" diye dua etmesini delil olarak zikreder. (İbnu Âşur, VII, 445).

"Rabbimiz! Hesapların görüleceği gün beni, ana-babamı ve iman edenleri bağışla."

Hz. İbrahim'in, babasını da kapsayan bu duası, babası konusunda uyarılmasından önce olmalıdır. Meryem sûresinin 48. âyetinde belirtildiği üzere İbrahim'in kendisi için dua edeceğine dair babasına bir söz vermişti. Fakat sonraları, onun için dua etmemesi gerektiğini anlamıştı. Çünkü babasının Allah düşmanı olduğunun farkına varmış ve verdiği sözden vazgeçmişti. (bk. Tövbe 114).

Peygamberlerin bu dünya hayatında âhirete yönelik duaları, dua ettikleri kimselere ahiretteki şefaatleridir.

وَلَا تَحْسَبَنَّ اللّٰهَ غَافِلًا عَمَّا
يَعْمَلُ الظَّالِمُونَۜ اِنَّمَا يُؤَخِّرُهُمْ لِيَوْمٍ تَشْخَصُ فِيهِ الْاَبْصَارُۙ ﴿٤٢﴾

مُهْطِعِينَ مُقْنِعِي رُؤُسِهِمْ لَا يَرْتَدُّ اِلَيْهِمْ طَرْفُهُمْ وَاَفْـِٔدَتُهُمْ
هَوَاءٌ ﴿٤٣﴾ وَاَنْذِرِ النَّاسَ يَوْمَ يَأْتِيهِمُ الْعَذَابُ
فَيَقُولُ الَّذِينَ ظَلَمُوا رَبَّنَا اَخِّرْنَا اِلَى اَجَلٍ قَرِيبٍ
نُجِبْ دَعْوَتَكَ وَنَتَّبِعِ الرُّسُلَ اَوَلَمْ تَكُونُوا اَقْسَمْتُمْ مِنْ قَبْلُ
مَا لَكُمْ مِنْ زَوَالٍ ﴿٤٤﴾ وَسَكَنْتُمْ فِي مَسَاكِنِ الَّذِينَ ظَلَمُوا اَنْفُسَهُمْ
وَتَبَيَّنَ لَكُمْ كَيْفَ فَعَلْنَا بِهِمْ وَضَرَبْنَا لَكُمُ الْاَمْثَالَ
﴿٤٥﴾ وَقَدْ مَكَرُوا مَكْرَهُمْ وَعِنْدَ اللّٰهِ مَكْرُهُمْ وَاِنْ
كَانَ مَكْرُهُمْ لِتَزُولَ مِنْهُ الْجِبَالُ ﴿٤٦﴾ فَلَا تَحْسَبَنَّ اللّٰهَ
مُخْلِفَ وَعْدِهِ رُسُلَهُ اِنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ ﴿٤٧﴾
يَوْمَ تُبَدَّلُ الْاَرْضُ غَيْرَ الْاَرْضِ وَالسَّمٰوَاتُ وَبَرَزُوا
لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴿٤٨﴾ وَتَرَى الْمُجْرِمِينَ يَوْمَئِذٍ مُقَرَّنِينَ
فِي الْاَصْفَادِ ﴿٤٩﴾ سَرَابِيلُهُمْ مِنْ قَطِرَانٍ وَتَغْشٰى
وُجُوهَهُمُ النَّارُ ﴿٥٠﴾ لِيَجْزِيَ اللّٰهُ كُلَّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ اِنَّ اللّٰهَ
سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٥١﴾ هٰذَا بَلَاغٌ لِلنَّاسِ وَلِيُنْذَرُوا بِهِ وَلِيَعْلَمُوا
اَنَّمَا هُوَ اِلٰهٌ وَاحِدٌ وَلِيَذَّكَّرَ اُولُوا الْاَلْبَابِ ﴿٥٢﴾

42. **Sakın ola ki zalimlerin yaptıklarından Allah'ın gafil olduğunu sanmayasın! Sadece gözlerin dehşetten donup kaldığı güne erteliyor onları.**
43. **Başlarını yukarı doğru dikmiş, gözleri bir noktaya takılıp kalmış da kendilerine bile bakamaz olmuş bir halde, kalpleri bomboş bir şekilde koşup durdukları** (o güne erteliyor onları)**!**
44. **İnsanları, başlarına azabın gelip çatacağı gün konusunda uyar. Zalimler diyecekler ki: "Rabbimiz! Bize azıcık süre versen de çağrına icabet etsek, elçilerine tabi olsak." İyi de hiç sonunuzun gelmeyeceğine dair daha evvel yeminler edenler sizler değil miydiniz?**
45. **Üstelik siz, kendi kendilerine zulmetmiş kimselerin yurtlarında yaşıyordunuz ve onlara ne yaptığımızı da biliyordunuz. Ayrıca size misaller de getirmiştik.**
46. **Onlar tuzaklarını kurdular; ancak tuzakları Allah katında bilinip değerlendirilmektedir; isterse tuzakları dağları yerinden edecek güçte olsun.**
47. **Sakın Allah'ın elçilerine verdiği sözü tutmayacağını sanmayasın. Şüphesiz ki Allah çok güçlüdür ve intikam sahibidir.**
48. **Yerin başka bir yere ve göklerin de** (başka göklere) **dönüştüğü gün tek ve gücüne karşı konulamaz olan Allah'ın huzuruna çıkacaklar.**
49. **O gün suçluların zincirlere vurulduklarını göreceksin.**
50. **Gömlekleri katrandandır; yüzlerini ise ateş kaplayacaktır.**
51. **Tüm bunlar Allah'ın, herkese yaptıklarının bir karşılığını vereceğini gösterir. Şüphesiz ki Allah, hesabı çabuk görendir.**
52. **İşte bu, insanlara bir tebliğdir; onunla uyarılsınlar da O'nun tek bir ilâh olduğunu bilsinler diye. Bir de akıl sahipleri ibret alsınlar.**

Allah'ın, zalimleri hemen cezalandırmaması, onların ne yaptıklarından habersiz olduğu anlamına gelmeyeceği gibi buna gücünün yetmediği anlamına da gelmez. O, toplumlara bir takım yasaları hâkim kılmıştır ve işler o yasalar çerçevesinde cereyan eder. İşte bu yasalara göre, insanlara mühlet verir. Belki o zalimler akıllarını başlarına alır ve tövbe ederler. Çünkü Allah'ın merhameti onları da kapsamaktadır.

Ama hesap günü geldiğinde o günün dehşetinden, Peygamber'e karşı gelen zalimler boş gözlerle bakışlarını yukarıya dikecek, koşuşup duracaklar.

Âyetlerde bir yandan Peygamber (s.a.v.) teselli edilmekte, diğer yandan görevini devam ettirmesi hatırlatılmaktadır. Onun görevi, insanlara İslâm'ı tebliğ etmek; onları o dehşetli gün konusunda uyarmaktır. O gün, **"Rabbimiz! Bize azıcık süre versen de çağrına icabet etsek, elçilere tabi olsak."** diyecekler ama iş işten geçmiştir. Kendilerine verilecek cevap, "**İyi de hiç sonunuzun gelmeyeceğine dair yeminler edenler sizler değil miydiniz?"** şeklinde olacaktır. Artık geri dönüş yoktur.

Bu âyet reenkarnasyon iddialarını da çürütmektedir. Öldükten sonra tekrar tekrar gelip yeniden sınanmak diye bir durum söz konusu olamaz.

Mekkeli müşriklere hatırlatma ve ikaz devam etmektedir:

Kureyş müşriklerinin yaşadıkları bölge ile civarında daha önce Hz. Nuh'un kavmi, Âd ve Semûd kavimleri yaşamıştı. Bu kavimler peygamberlerine karşı çıkmış, peygamberlerinin kendilerine getirdikleri ahlâki kuralların aksini yapmış ve zulmetmiş insanlardı. Allah bu halleri sebebiyle onları cezalandırmıştı. Mekke müşrikleri, kendilerinden önce bu bölgelerde yaşamış bu kavimlerin başından geçenleri, onların cezalandırılarak helak edildiklerini biliyorlardı. Yüce Allah kendilerine başka misaller de getirdi. Artık ibret almaları gerekir.

Kur'ân-ı Kerim'in sık sık geçmiş kavimlerden misaller getirmesi aradan asırlar geçse de insanların temel yapılarının değişmediğini ve insanların birbirlerine benzediklerini gösterir. Bir diğer neden ise toplumların da birtakım kural ve kanunlara tabi olmalarıdır. Önceki toplumlar helak edilmişse bunun sebepleri vardır. Aynı tavırları sergileyen sonraki toplumlar da onlar gibi cezalandırılacaklardır. Müşrikler söz konusu toplumsal kural ve kanunlardan ibret almaya davet ediliyor ve bu konuda uyarılıyorlarsa elbette Müslümanlar da bundan ibret alacaklardır. Ama ne yazık ki belli bir dönemden sonra Müslümanlar, toplumsal kanunlara kendileri tabi değilmiş gibi kendilerini ayrıcalıklı görmüş ve olayları Allah'ın kudret ve hikmetiyle izah etmeye başlamışlardır. Sanki Allah'ın kudreti yine Allah tarafından belirlenmiş toplumsal kanunlara aykırı çalışırmış yahut hikmeti kural tanımazmış gibi bir algılama ortaya çıkmıştır.

"Onlar tuzaklarını kurdular; ancak tuzakları Allah katında bilinip değerlendirilmektedir; isterse tuzakları dağları yerinden edecek güçte olsun."

ceklerini sandılar. Oysa hilelerinin hepsi Allah tarafından biliniyordu. Onlar bu hileler sayesinde dağlar gibi sapasağlam kök salmış güçlü delillere dayalı olan İslâm'ı yıkacaklarını sandılar. Nasıl o hileleriyle dağları yerlerinden oynatamıyorlarsa İslâm'ı sarsmaları da mümkün değildir.

"**Sakın Allah'ın elçilerine verdiği sözü tutmayacağını sanmayasın. Şüphesiz ki Allah çok güçlüdür ve intikam sahibidir.**"

Kuşkusuz, Peygamber (s.a.v.), Allah'ın peygamberlerine yardım ettiğini ve kendisine de yardım edeceğini biliyordu. Allah, verdiği bütün sözlerini yerine getiren olduğu halde seçkin kulları olan peygamberlerine verdiği sözü mü tutmayacaktı? Ama bir yandan Peygamber teselli ediliyor, bir yandan bu konudaki inancı daha da pekiştiriliyor. Ne var ki hitap Peygamber (s.a)'e yöneltilmiş olmasına rağmen, gerçekte onun düşmanları kastedilmektedir. Onlar, cezalarının gecikmesi nedeniyle boş ümitlere kapılmamaları için uyarılmaktadırlar. Allah'ın daha önceki peygamberlere verdiği sözleri tuttuğunu ve onların düşmanlarını helak ettiğini unutmamalıdırlar. Allah, muhakkak Hz. Muhammed'e (s.a) verdiği sözleri de yerine getirecektir. (Mevdûdi,II, 559).

"Yerin başka bir yere ve göklerin de (başka göklere) **dönüştüğü gün, tek ve gücüne karşı konulamaz olan Allah'ın huzuruna çıkacaklar."**

Yer ve göklerdeki dönüşüm, nitelikleri konusunda bir dönüşüm olabileceği gibi hem yerin hem de göklerin yok edilerek yerlerine başka yer ve göklerin yaratılması şeklinde de olabilir. Nitekim müfessirler tarafından her iki görüş de dile getirilmiş, her iki görüşü destekleyen rivayetler nakledilmiştir. Kuşkusuz yüce Allah her iki şekle de kadirdir. Dönüşümün her iki şekliyle de artık yepyeni gökler ve yer söz konusudur. Önemli olan da budur. Bu sebeple ileri sürülen delilleri değerlendirip burada bir sonuca varma ihtiyacı duymuyoruz. (Daha geniş değerlendirme ve görüşler için Elmalılı'nın ilgili âyeti tefsirine bakılabilir).

İşte bu dönüşüm gerçekleştiğinde insanlar Allah'ın huzuruna çıkarak bu dünya hayatında yaptıklarının hesabını verecek ve yepyeni bir hayata başlayacaklardır. Onlar için iki yol vardır: Cennet veya Cehennem.

"O gün suçluların zincirlere vurulduklarını göreceksin."

"Gömlekleri katrandandır; yüzlerini ise ateş kaplayacaktır."

Henüz cehenneme atılmazdan önceki halleri anlatılmaktadır. Zincire vurulmuş katrandan gömlekler giymiş pis kokular içerisinde cehenneme doğru gideceklerdir.

Bu hale düşmeleri kendi yaptıklarının bir sonucudur:

"Tüm bunlar Allah'ın, herkese yaptıklarının bir karşılığını vereceğini gösterir. Şüphesiz ki Allah, hesabı çabuk görendir."

"İşte bu, insanlara bir tebliğdir; onunla uyarılsınlar da O'nun tek bir ilâh olduğunu bilsinler diye. Bir de akıl sahipleri ibret alsınlar."

İnsanlara tebliğ olanla kastedilen ya bu sûrede anlatılanlardır ya da Kur'ân'ın tamamıdır. Burada kastedilen sadece bu sûrede anlatılanlar olsa bile Kur'ân'ın tamamının tebliğ olduğu bir vakıadır. Bu tebliğ ile uyarılabilmenin ilk şartı ise onun anlaşılmasıdır. Anlaşılmayan şey, uyarı olamaz. Anlaşılmayan şeyin tebliği de yapılamaz.

Sûre Mekke'de Müslümanlara baskı ve şiddetin arttığı bir sırada indirilmiştir. ***Hicr,*** *Semûd kavminin yaşadığı kabul edilen bölge veya şehrin adıdır.*

99 âyetten oluşan sûre diğer Mekki sûreler gibi inanç konularından söz eder.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

الٓرٰ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ وَقُرْاٰنٍ مُب۪ينٍ ﴿١﴾ رُبَمَا يَوَدُّ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا
لَوْ كَانُوا مُسْلِم۪ينَ ﴿٢﴾ ذَرْهُمْ يَأْكُلُوا وَيَتَمَتَّعُوا وَيُلْهِهِمُ الْاَمَلُ
فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٣﴾ وَمَٓا اَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ اِلَّا وَلَهَا كِتَابٌ مَعْلُومٌ ﴿٤﴾
مَا تَسْبِقُ مِنْ اُمَّةٍ اَجَلَهَا وَمَا يَسْتَأْخِرُونَ ﴿٥﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Elif-lam-ra. Bunlar kitabın ve apaçık bir Kur'ân'ın âyetleridir.**
2. **Bir zaman gelir de inkâr edenler; "Keşke biz de Müslüman olsaydık" derler.**

3. Bırak onları yesinler, zevk u sefa sürsünler ve boş kuruntular onları oyalasın; ileride anlayacaklar.

4. Helak ettiğimiz hiç bir memleket yoktur ki onun belirlenmiş bir vakti olmasın.

5. Herhangi bir ümmet belirlenmiş vaktinin önüne geçemeyeceği gibi ertelenmesini de talep edemezler.

Sûrenin başında bulunan mukattaa harfleriyle ilgili yoruma, Bakara sûresinin ilk âyetinin tefsirinde yer verilmişti.

Kitap'la Kur'ân'ın mı yoksa Kur'ân'dan önce indirilmiş olan Tevrat ve İncil'in mi veya Levh-i Mahfuz'un mu kastedildiği konusunda farklı görüşler vardır. Kur'ân dâhil indirilmiş olan kitapların tamamının kastedildiğini söyleyenler de olmuştur. Âyette geçen *Kur'ân* kelimesiyle Kur'ân-ı Kerim'in kastedildiği konusunda ise ittifak vardır.

İlk âyet sûreye giriş mahiyetinde olup burada Kur'ân'ın şanına dikkat çekilmekte ve âyetlerinin anlaşılır açıklıkta olduğuna vurgu yapılmaktadır. Bu sebeple Kur'ân'a sırt çevirenleri mazur gösterecek bir bahaneleri bulunmamaktadır.

Anlaşılması kolay olan Kur'ân âyetlerini yalanlayanlar, bir gün gelecek bu yaptıklarına pişman olacaklardır. İlk pişmanlık, ölüm esnasında perdeler kalkmaya başladığında başlayacak ve ahiret hayatı boyunca devam edecektir. Ne var ki ölüm anı gelip perdeler kalktığında iş işten geçmiş olacaktır. Artık onlar için geri dönüş imkânı kalmamış ve süre dolmuştur.

Ey Muhammed, sen tebliğ görevini yerine getirdikten sonra senin yapacağın bir şey kalmamıştır. Onları iman etmeye zorlayacak değilsin. Öyleyse **"Bırak onları yesinler, zevk u sefa sürsünler ve boş kuruntular onları oyalasın, ileride anlayacaklar."** Anladıklarında ise onlar için iş işten geçmiş olacaktır.

Sözü edilen pişmanlığın dünya hayatında da olması mümkündür. Ne var ki bu pişmanlık, onları dini kabul etmeye de götürmeyebilir. Çünkü alıştıkları bir hayat tarzı vardır; gurur vardır ve şeytanın fısıldamaları vardır. Ayrıca İslâm'ın üstünlüğünü ve gerçek din olduğunu bilmek kişinin İslâm'ı kabullenmesi için yalnız başına yeterli değildir, İslâm'ı içine sindirmesi ve kalben kabul etmesi gerekir.

"Helak ettiğimiz hiç bir memleket yoktur ki onun belirlenmiş bir vakti olmasın."

İnkâr edenler, Peygamber'in kendilerini onunla korkuttuğu cezanın bir an önce gelmesi konusunda meydan okuyorlardı. Belki bazı Müslümanlar da, şu inkâr edenler o denli aşırı gittiler ki artık cezalandırılmaları gerekir diye düşünüyorlardı. Oysa cezalandırmanın da bir vakti vardır. İşlerin tam olgunlaşması beklenmektedir. İşte o vakit geldiğinde cezalandırılacaklardır. **"Herhangi bir ümmet belirlenmiş vaktinin önüne geçemeyeceği gibi ertelenmesini de talep edemezler."** Bu da gösteriyor ki cezalandırma bir plan, program dâhilinde yapılmaktadır; rastgele değildir. Yüce Allah toplumlar için yasalar belirlemiştir, her şey bu yasalar çerçevesinde cereyan edecektir.

وَقَالُوا يَا أَيُّهَا الَّذِي
نُزِّلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ إِنَّكَ لَمَجْنُونٌ ﴿٦﴾ لَوْ مَا تَأْتِينَا بِالْمَلَائِكَةِ إِنْ كُنْتَ
مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٧﴾ مَا نُنَزِّلُ الْمَلَائِكَةَ إِلَّا بِالْحَقِّ وَمَا كَانُوا إِذًا مُنْظَرِينَ ﴿٨﴾
إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ﴿٩﴾

6. **Dediler ki: "Ey kendisine Zikir/Kur'ân indirilen kimse! Sen kesinlikle cinlenmişsin."**
7. **"Doğru söyleyenlerden isen melekleri getirsen ya!"**
8. **Biz melekleri ancak gerektiğinde göndeririz ve o zaman onlar da bekletilenlerden olmazlar,** (hemen işleri bitirilir).
9. **Zikri/Kur'ân'ı Biz indirdik Biz; onu koruyacak olan da Biziz.**

Peygamber'in ismini anmayıp **"Ey kendisine Zikir/Kur'ân indirilen kimse!"** şeklinde hitap etmeleri alay etmek ve Peygamber'i ciddiye almadıklarını anlatmak içindir. Zaten ardından Peygamber'i cinlenmiş olmakla suçlamaları da buna delalet etmektedir.

Müşrikler, göze hitap eden pek çok hissi mucize istemişlerdir. Ancak bu isteklerinin hepsi reddedilmiş ve Kur'ân'a dikkat çekilmiştir. Burada da aynı şey yapılmıştır. Müşrikler, melekler gelip Peygamber'in peygamberliğinin doğruluğuna tanıklık etsin istemişlerdi. Kuşkusuz yüce Allah için bunu gerçekleştirmek zor bir şey değildi. Ne var ki Kur'ân-ı Kerim dururken böyle bir mu-

cizeye ihtiyaç yoktu. Çünkü hem yeterli bir mucize ortada iken inanmayanlar yeni mucizelerden dolayı inanacak değillerdi hem de bütün insanlığa kıyamet kopuncaya kadar gönderilmiş olan bir peygamberin mucizesi belli bir döneme ve belli bir mekâna hitap eden mucizeler nevinden olmamalıydı.

Ayrıca melekler gelip tanıklık ettikleri halde inanmayanlar, inanmamakta ısrar edecek olurlarsa hemen oracıkta cezalandırılmaları gerekiyordu. Çünkü Allah'ın yasaları bunu öngörür. O halde onların meleklerin gelmesini istemeleri hem cahilliklerini ortaya koyuyordu hem de zalimliklerini. Zalimliklerini ortaya koyuyordu, çünkü yeterli bir mucize ortada dururken Allah'la inatlaşarak yeni mucize talebinde bulunuyorlardı. Cehaletlerini ortaya koymasına gelince, melekler geldiği takdirde onları cezalandıracak ve helak olacaklardı. Melekler boşuna gelmezler, geldiklerinde mutlaka buna sebep olan önemli bir mesele vardır.

"Zikri/Kur'ân'ı Biz indirdik Biz; onu koruyacak olan da Biziz."

Peygamber'i cinlenmiş olmakla itham eden müşrik Araplar Kur'ân'ın da cin ve periler tarafından kendisine getirildiğini söylüyorlardı. Zaten şairlerin de böyle ilham perilerinin bulunduğuna inanıyorlardı. Yüce Allah Kur'ân'ı biz indirdik buyurarak peri ve cinler tarafından indirildiği iddiasını reddetmekte ve Kur'ân'ı koruduğunu da belirterek onun kendisi tarafından indirildiğini ortaya koymaktadır.

Kur'ân'ın korunması hem Peygamber'e gelinceye kadar cin ve periler tarafından bu Kur'ân'a bir şey karıştırılmadığını hem de Peygamber'in tebliğinden sonra onun zamanla tahrif ve değişikliğe uğramayacağını anlatır. Böylece peygamberliği kıyamete kadar devam edecek olan peygamberimizin peygamberlik mucizesi de kıyamete kadar kalıcı olacaktır. Oysa müşriklerin talep ettikleri mucizelerin tamamı ancak bir nesle ve orada hazır bulunan kimselere hitap eder, sonraki nesillere ve orada hazır bulunmayanlara hitap etmez.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا

عَلَيْهِمْ بَابًا مِنَ السَّمَاءِ فَظَلُّوا فِيهِ يَعْرُجُونَ ﴿١٤﴾ لَقَالُوا
إِنَّمَا سُكِّرَتْ أَبْصَارُنَا بَلْ نَحْنُ قَوْمٌ مَسْحُورُونَ ﴿١٥﴾

10. Önceki topluluklara da senden evvel elçiler gönderdik.

11. Onlara hiç bir elçi gelmedi ki onunla alay etmiş olmasınlar.

12. Onu (inkârcılığı) **suçluların kalbine işte böyle sokarız.**

13. Ona (Kur'ân'a) **inanmazlar. Oysaki öncekilerin başlarından geçenler önlerinde durmaktadır.**

14. Onlara gökten bir kapı açsak da oradan yukarı çıkıp-inseler,

15. Kesinlikle derler ki: "Kesin gözlerimiz kamaştı." derler. "Hatta o bile değil; biz kesin büyüye tutulmuş bir topluluğuz."

11. ve 12. âyetlerin asıl hedefi Peygamber (s.a.v.)'i teselli etmektir. Kendisinden önce de peygamberler gönderilmiş; onlar da peygamberleriyle alay etmişlerdir. O halde alaya alınan sadece sen değilsin, denilmektedir.

Yüce Allah, delillere aldırmayıp inkârda ısrar edenlerin kalplerine elçileriyle alay etmeyi, getirdiği vahye inanmamayı sokar. Bunun müsebbibi bizzat kendileridir. Oysa işi peygamberleriyle alay etme derecesine kadar götürmüş olan önceki kavimlerin başlarına gelenleri onlar biliyorlar. Bari bundan ibret alsınlar.

Önceki milletlerin başlarından geçenlere dikkat çekilmesi hem Kur'ân'ın indiği dönemde yaşayanlara ve hem de sonra geleceklere bir uyarıdır. Aynı şartlar oluşursa, aynı şeyler sizin de başınıza gelir denilmektedir. Bu da toplumların birtakım kanunlara bağlı olduklarını gösterir. Şunu belirtmek gerekir ki İslâm toplumu, olup bitenleri olağanüstülüklere ve salt Allah'ın kudretine bağlama gibi bir anlayışa yönelince toplumsal meseleleri çözümleyemez hale geldi. Elbette her inanan insan, Allah'ın sonsuz kudretine de inanır. Ne var ki Allah'ın kudreti rastgele çalışmaz; yine Allah tarafından konmuş kanunlar çerçevesinde çalışır. O halde önemli olan bu kanunları bulmaktır. Olaylar olağanüstülüklerle izah edilmeye başlanınca da olağan bir şey kalmıyor ki kanunu ve kuralı tespit edilsin.

"Onlara gökten bir kapı açsak da oradan yukarı çıkıp-inseler,

Kesinlikle derler ki: 'Kesin gözlerimiz kamaştı.' derler. 'Hatta o bile değil; biz kesin büyüye tutulmuş bir topluluğuz.'

Değil meleklerin yukarıdan yanlarına inmeleri, kendilerine gökten bir kapı açılsa ve yukarı çıkıp melekleri ve gök âlemini görseler dahi bunlar yine inanmazlar. Bu takdirde gözlerimiz kamaşmış veya büyülenmişiz gibi laflar ederler. O halde inanmamaları delil eksikliğinden değil inanmak istememelerinden kaynaklanmaktadır.

وَلَقَدْ جَعَلْنَا فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا وَزَيَّنَّاهَا لِلنَّاظِرِينَ ﴿١٦﴾ وَحَفِظْنَاهَا
مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ رَجِيمٍ ﴿١٧﴾ إِلَّا مَنِ اسْتَرَقَ السَّمْعَ فَأَتْبَعَهُ شِهَابٌ
مُبِينٌ ﴿١٨﴾ وَالْأَرْضَ مَدَدْنَاهَا وَأَلْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَنْبَتْنَا فِيهَا
مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَوْزُونٍ ﴿١٩﴾ وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَايِشَ وَمَنْ
لَسْتُمْ لَهُ بِرَازِقِينَ ﴿٢٠﴾ وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا
نُنَزِّلُهُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ ﴿٢١﴾ وَأَرْسَلْنَا الرِّيَاحَ لَوَاقِحَ فَأَنْزَلْنَا
مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَسْقَيْنَاكُمُوهُ وَمَا أَنْتُمْ لَهُ بِخَازِنِينَ ﴿٢٢﴾
وَإِنَّا لَنَحْنُ نُحْيِي وَنُمِيتُ وَنَحْنُ الْوَارِثُونَ ﴿٢٣﴾ وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَقْدِمِينَ
مِنْكُمْ وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَأْخِرِينَ ﴿٢٤﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ هُوَ
يَحْشُرُهُمْ إِنَّهُ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿٢٥﴾

16. Kuşkusuz, gökte burçlar var ettik ve onları, seyredenler için süsledik.

17. Ve onu taşlanarak kovulmuş her şeytana karşı koruduk.

18. **Ancak bir söz çalmaya kalkışan da olursa derhal onun da peşine parlak bir ateş alevi düşer.**
19. **Yeri de yaydık; oraya sabit dağlar yerleştirdik ve bir ölçü içinde olan her bir şeyi bitirdik.**
20. **Orada hem sizin için hem de rızıkları size ait olmayanlar için geçimlikler vardır.**
21. **Hiçbir şey yoktur ki hazineleri Bizim yanımızda olmasın ve biz onları belli bir ölçünün dışında indirmeyiz.**
22. **Ve Biz rüzgârları aşılayıcı olarak gönderdik ve gökten su indirip onunla su ihtiyacınızı giderdik; üstelik onu depolayıp muhafaza eden de siz değilsiniz.**
23. **Şüphesiz ki dirilten de öldüren de Biziz, Biz. Ve mirasçı olan da Biziz.**
24. **Sizden öne geçmek isteyenleri de geride kalmak isteyenleri de kesinlikle biliriz.**
25. **Ve şüphesiz onları** (huzura) **toplayacak olan da senin Rabbindir; O elbette her şeyi yerli yerince yapandır, bilendir.**

İlk âyette **"Onları, seyredenler için süsledik"** ifadesinde geçen "onları" kelimesiyle burçlarla yıldızların kastedildiği anlaşılmaktadır. *Burç* kelimesi Arap dilinde *"yüksek köşk"* anlamına gelmektedir. Yıldızlar hakkında kullanıldığında ise gökte bir arada bulunan takımyıldızlar kastedilir.

Şeytanlar yeryüzünde yaşarlar, gökler onlara yasaklanmıştır. Bu sebeple yukarıdan gelen vahye herhangi bir şey karıştıramaz ve göklerde yeryüzüyle ilgili kararlar meleklere verilirken bilgi hırsızlığı yapamazlar. Şayet şeytanlar arasında gökteki bilgileri çalma gibi girişimde bulunanları olursa bu bilgiye ulaşmadan taşlanarak kovulurlar. Bu sebeple kâhin ve müneccimlerin, cinler yahut şeytanlar kanalıyla aldıklarını iddia ettikleri bilgiler tamamen asılsızdır.

Yüce Allah, sınırsız kudretini ve insanların yararını nasıl gözettiğini ifade eden misallere devam etmektedir:

"Yeri de yaydık; oraya sabit dağlar yerleştirdik ve bir ölçü içinde olan her bir şeyi bitirdik."

"Orada hem sizin için hem de rızıkları size ait olmayanlar için geçimlikler vardır."

Yüce Allah, yeri yayarak onu insanların ve üzerinde yaşayan diğer canlıla-

rın barınması için elverişli hale getirmiştir. Yeryüzü dağlarıyla, ovalarıyla, deniz ve ırmaklarıyla insanın hayat sürmesi için hiçbir incelik atlanmadan yaratılmıştır.

Yüce Allah, yeryüzünü sadece insanların geçimleri için elverişli kılmamış, geçimi insanlara ait olmayan diğer canlılar için de elverişli hale getirmiştir. Mesela su, diğer maddeler gibi soğudukça hacmi küçülmüş olsaydı denizdeki hayat biterdi. Bilindiği gibi su artı dört dereceden itibaren soğudukça hacmi genişleyip donan kısmı suyun yüzeyinde kalmaktadır. Böylece suda yaşayan canlıların hayatlarını sürdürmeleri sağlanmaktadır. Eğer diğer maddeler gibi suyun da hacmi küçülseydi donan kısım alta çöker ve denizde yaşayan canlılar ölürdü.

“Hiçbir şey yoktur ki hazineleri Bizim yanımızda olmasın ve Biz onları belli bir ölçününü dışında indirmeyiz.”

Hazine, ihtiyaç duyulan şeylerin depolandığı yere denir. Göklerle yerin tamamı Allah’ın olduğuna göre O, ihtiyaç duyulan bu şeyleri göklerde de yerde de depolayabilir. Âyette *indirmeden* söz edildiğinden dolayı müfessirler genelde burada yağmurun kastedildiğini söylerler. Oysa Kur’ân-ı Kerim’de indirme/inzal, sadece yukarıdan aşağıya indirilen şeyler için kullanılmaz. Örneğin Hadid sûresinde demirin indirilmesinden söz edilmektedir. (âyet 25). Burada kastedilen demirin yaratılmasıdır. Demirin yaratılması ile ilgili hüküm yukarıdan indirildiği için böyle kullanılmıştır. Her şeyle ilgili takdirat yukarıdan yani Allah’tan gelir. Burada da indirmeyi bu geniş anlamıyla almak gerekir. Allah, hazinelerini ihtiyaç sahiplerine belli bir plan ve program çerçevesinde verir. Yağmur misalinde olduğu gibi kimini yukarıdan indirir, kimini yeryüzünde takdir ederek yaratır.

“Ve Biz rüzgârları aşılayıcı olarak gödnerdik ve gökten su indirip onunla su ihtiyacınızı gidedik; üstelik onu depolayıp muhafaza eden de siz değilsiniz.”

Rüzgâr da Allah’ın hazinelerindendir. Rüzgâr olmazsa bulutlar taşınmaz ve yağmur yağmazdı. Allah, yağan yağmuru yeryüzünde depolamakta, depolanan su buharlaşarak yine yağmura dönüşmektedir. Kuşkusuz bu, Allah’ın rahmetinin ve kudretinin sonucudur.

Bazıları bu âyetin modern ilimle ilgili Kur’ân mucizelerinden biri olduğunu söylerler. Buna göre rüzgâr sayesinde ağaçtan ağaca döllenme sağlanmaktadır.

Rüzgârın böyle bir görevinin olduğu doğrudur. Ancak bu bilgi, Kur’ân’ın indiği dönemde Araplar tarafından biliniyordu. Nitekim sahabeden İbnu Ab-

bas da bunu söylemektedir. (İbnu Abbas, Tenvîru'l-Mikbas, I, 275). Ne var ki âyetin burada zikrettiği bulutlarla ilgilidir. Ardından **"Gökten su indirdik"** denilmesi bunu ortaya koymaktadır.

"Şüphesiz ki dirilten de ve öldüren de Biziz, Biz. Ve mirasçı olan da Biziz."

Diriliş ve ölümü Arap dilindeki geniş anlamıyla alacak olursak burada var etme ve yok etmelerin tamamının Allah'a ait olduğu anlamını çıkarmamız gerekir. Dolayısıyla anlamın içerisine canlıların dirilmeleri ve ölümleri girdiği gibi bitkilerin yeşerip kurumaları, rüzgârın esip esmemesi gibi hususlar da girmektedir. Allah canlıların meydana gelmeleri ve ölmelerini, evrendeki bütün olayların meydana gelmeleri ve yok olmalarını birtakım sebeplere bağlamışsa da sebeplerin tümünü var eden gerçekte kendisidir. O'nun kudret ve bilgisinin dışında ne bir şey meydana gelebilir ne de meydana gelmiş olan yok olabilir. Yüce Allah, insana imtihan edilen bir varlık olması sebebiyle irade ve seçim gücü vermişse de sonuçta insanlarla birlikte bütün varlıkların mirasçısı Allah'tır. Bu sebeple insanların imtihan dönemi bittiğinde onları kendi huzurunda toplayacak ve insanın, görevlerini yapıp yapmadığını sorgulayacaklardır. Acaba kulu, Allah'ın hizmetine verdiği ve Allah'a ait olan çevresindeki canlılara ve diğer varlıklara karşı Allah'ın belirlediği kurallar çerçevesinde davranmamış mıdır? İşte bütün bunlardan dolayı insanı hesaba çekecektir.

"Sizden öne geçmek isteyenleri de geride kalmak isteyenleri de kesinlikle biliriz."

Yüce Allah, insanları hesaba çekerken kimseyi atlamayacak; dünyanın kuruluşundan beri gelmiş geçmiş olanların, iyilik eden ya da kötülük işleyenlerin tamamını hesaba çekecektir. O, hem böyle bir bilgiye hem de böyle bir güce sahiptir: "**Ve şüphesiz onları** (huzura) **toplayacak olan da senin Rabbindir; O elbette her şeyi yerli yerince yapandır, bilendir.**"

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ

مِنْ حَمَاٍ مَسْنُونٍ ﴿٢٦﴾ وَالْجَٓانَّ خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ مِنْ نَارِ السَّمُومِ ﴿٢٧﴾

وَاِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ اِنّ۪ي خَالِقٌ بَشَرًا مِنْ صَلْصَالٍ

مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ ﴿٢٨﴾ فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي
فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ ﴿٢٩﴾ فَسَجَدَ الْمَلٰٓئِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ ﴿٣٠﴾

26. Andolsun ki biz insanı kokuşmuş balçık hâlindeyken kurumuş olan ve bir kalıba dökülüp şekillendirilebilen bir çamurdan yarattık.

27. Ondan önce de cinleri zehirli bir ateşten yaratmıştık.

28. Hani bir zamanlar Rabbin meleklere şöyle demişti: "Ben insanı kokuşmuş balçık halindeyken kurumuş olan ve bir kalıba dökülüp şekillendirilebilen bir çamurdan yaratacağım.

29. Onu düzenleyip ruhumdan üflediğimde ona secdeye kapanın."

30. Bunun üzerine meleklerin tamamı secdeye kapandılar.

İnsanların en sonunda istisnasız bir şekilde Allah'ın huzurunda hesap vermek için toplanacakları ifade edildikten sonra burada insanın yaratılışındaki ilk aşamalardan birisi dile getirilmektedir.

Böylece Allah'ın kudretini, sonsuz ilmini ve her şeyi yerli yerince yarattığını dile getiren ve yukarıdan beri zikredilen misallere, yaratıkların en önemlilerinden biri olan ve Kur'ân'ın kendisine hitap ettiği insanın yaratılışı misali ilave edilmiş, ileriki âyetlerde de insanın en büyük düşmanı olan şeytana dikkat çekilmiştir.

Burada insan ile Hz. Âdem, cinlerle de onların ataları kastedilmektedir. Müfessirlerin bir kısmı cinlerin atalarının İblis olduğunu söylemişlerdir.

İnsanın topraktan yaratıldığının ifade edilmesinin ardından cinin de ateşten yaratılmış olduğunun zikredilmesinin bir anlamı var mıdır? Daha açık bir ifade ile insanın topraktan, cinin de ateşten yaratılması, karakterlerine herhangi bir biçimde tesir etmiş midir? Kur'ân-ı Kerim'de bu konuda açık bir ifade bulunmamaktadır. Ancak Bakara sûresinde geçen kıssada İblis'in isyanı dile getirilirken onun, kendisinin ateşten yaratıldığını söylediğinin gündeme getirilmesi muhtemelen ateşin isyankâr oluşuna ve insanın aslı olan toprağın da itaatkâr oluşuna dikkat çekmek içindir. Ateş, çevresini yer bitirir. Buna karşın toprak, üretkendir.

Toprak aşamalardan geçmiş, çamur haline getirilmiş, bir süre bekletildiği

için balçık kıvamını bulmuş, tam bu aşamada şekillendirilmiş, kurutulmuş ve nihayet ona ruh üfürülmüş ve böylece canlanmıştır.

Ruhumdan denilmesi nedeniyle bazı kimseler, ruhun Allah'ın bir parçası olduğunu ileri sürmüştür. Oysa burada ruh, Allah'ın sahip bulunduğu canlılık veren şey anlamındadır. *Başım* dediğimizde baş bizim bir parçamızdır. Oysa *kalemim* dediğimizde, kalem bizim bir parçamız değil, sahip olduğumuz bir nesnedir. O halde isim tamlaması mülkiyet ifade etmek için kullanılabileceği gibi ba'ziyet/kısım ifade etmek için de kullanılmış olabilir. Burada *ruhum* denilirken kastedilen, kalemim misalinde olduğu gibi Allah'ın maliki olduğu ruh anlamındadır. Çünkü Allah'ın yaratmış oldukları, O'nun bir parçası olamaz; O'nun bir kısmı da yarattıklarının bir parçası olamaz.

Kur'ân-ı Kerim incelendiğinde, önemli bir özelliği bulunan ve olumlu olan şeylerin Allah'a izafe edildiği görülecektir. Burada ruhun Allah'a izafe edilmesi, diriltici özelliğe sahip olan ruhun sadece Allah'ın mülkiyetinde olması nedeniyledir.

Ruh da tıpkı maddi varlıklar gibi Allah tarafından yaratılmıştır; Allah'ın bir parçası değildir. Ruhun yaratılması ile ilgili olarak yaratma anlamına gelen *halaka* kelimesinin kullanılmaması, söz konusu kelimenin şekil verme anlamı taşımasından dolayı olmalıdır. Ruh maddi bir varlık olmadığından, şekilsizdir.

Meleklerin Âdem'e secde etmelerinden ne kastedilmiş olabileceği Bakara sûresinin 34. âyetiyle A'raf sûresinin 11. âyetinin tefsirinde geçtiği için burada tekrar etmiyoruz..

إِلَّآ إِبْلِيسَ أَبٰىٓ أَنْ يَكُونَ مَعَ السَّاجِدِينَ ﴿٣١﴾
قَالَ يَآ إِبْلِيسُ مَا لَكَ أَلَّا تَكُونَ مَعَ السَّاجِدِينَ ﴿٣٢﴾ قَالَ لَمْ أَكُنْ
لِأَسْجُدَ لِبَشَرٍ خَلَقْتَهُ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ ﴿٣٣﴾
قَالَ فَاخْرُجْ مِنْهَا فَإِنَّكَ رَجِيمٌ ﴿٣٤﴾ وَإِنَّ عَلَيْكَ اللَّعْنَةَ إِلٰى
يَوْمِ الدِّينِ ﴿٣٥﴾ قَالَ رَبِّ فَأَنْظِرْنِي إِلٰى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿٣٦﴾ قَالَ فَإِنَّكَ

مِنَ الْمُنْظَرِينَ ﴿٣٧﴾ اِلٰى يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ ﴿٣٨﴾ قَالَ رَبِّ بِمَٓا
اَغْوَيْتَن۪ي لَاُزَيِّنَنَّ لَهُمْ فِي الْاَرْضِ وَلَاُغْوِيَنَّهُمْ اَجْمَع۪ينَ ﴿٣٩﴾
اِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَص۪ينَ ﴿٤٠﴾ قَالَ هٰذَا صِرَاطٌ عَلَيَّ
مُسْتَق۪يمٌ ﴿٤١﴾ اِنَّ عِبَاد۪ي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ اِلَّا
مَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْغَاو۪ينَ ﴿٤٢﴾ وَاِنَّ جَهَنَّمَ لَمَوْعِدُهُمْ اَجْمَع۪ينَ ﴿٤٣﴾
لَهَا سَبْعَةُ اَبْوَابٍ لِكُلِّ بَابٍ مِنْهُمْ جُزْءٌ مَقْسُومٌ ﴿٤٤﴾

31. **Ancak İblis hariç; o, secde edenlerle birlikte olmaktan kaçındı.**

32. (Allah) **buyurdu ki: "Ey İblis, sana ne oluyor da secde edenlerle beraber değilsin?"**

33. (İblis) **dedi ki: "Kokuşmuş balçık halindeyken kurumuş olan ve bir kalıba dökülüp şekillendirilebilen bir çamurdan yarattığın bir insana secde edecek değilim!"**

34. (Allah) **buyurdu ki: "Öyleyse çık oradan. Artık sen kovuldun."**

35. **"Ceza gününe kadar da lanetlisin."**

36. **"Rabbim!" dedi, "diriltilecekleri güne kadar bana mühlet ver."**

37. **Buyurdu ki: "Sen mühlet verilenlerdensin."**

38. **"Vakti belirlenmiş güne kadar."**

39. **Dedi ki: "Rabbim! Beni azdırmandan dolayı kesinlikle yeryüzünde onlara** (günahları) **süslü göstereceğim ve kesinlikle onları azdıracağım."**

40. **"Ancak içlerinden ihlâslı olan kulların hariç."**

41. **Buyurdu ki: "Bu, taahhüt ettiğim dosdoğru yoldur."**

42. **"Kullarım üzerinde herhangi bir hâkimiyetin yoktur; ancak sana uyan azgınlar hariç."**

43. **"Ve cehennem, onların hepsinin de varacağı yerdir."**

44. Onun yedi kapısı vardır. Her kapı için onlardan bir grup ayrılmıştır.

Allah ile İblis arasında geçen bu diyalogun kısmi farklılıklarla bir benzeri A'raf sûresinin 11-18. âyetlerinde geçti. Bununla ilgili yorumlar için oraya bakılabilir.

Son âyette cehennemin yedi kapısı ile yedi tabakasının kastedildiği belirtilmektedir. (Taberi, XVII, 106). Cehenneme girecek olanlar, amellerine göre bu tabakalardan birine girerler. Bazı müfessirler de cehenneme gireceklerin çokluğundan dolayı yedi kapısının bulunduğunu söylemişlerdir. Hangi kapıdan kimlerin gireceği belirlendiğine göre, herkes ameline göre bir kapıdan girecektir.

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿٤٥﴾ اُدْخُلُوهَا بِسَلَامٍ
اٰمِنِينَ ﴿٤٦﴾ وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِنْ غِلٍّ اِخْوَانًا عَلٰى سُرُرٍ
مُتَقَابِلِينَ ﴿٤٧﴾ لَا يَمَسُّهُمْ فِيهَا نَصَبٌ وَمَا هُمْ مِنْهَا بِمُخْرَجِينَ ﴿٤٨﴾

45. Takva sahipleri cennetlerde ve pınarların başındadır.

46. "Oraya esenlik ve güvenlik içerisinde girin."

47. Biz, onların kalplerindeki her türlü kini söküp almışızdır da onlar orada tahtlar üzerinde kardeşler olarak karşı karşıyadır.

48. Onlara orada ne bir yorgunluk çöker ne de oradan çıkarılacaklardır.

Kur'ân-ı Kerim'e hâkim olan anlatım üslubunu burada da müşahede ediyoruz. Yukarıdaki âyetlerde cehenneme gideceklerden söz edildikten sonra bu âyetlerde cennete gideceklerden söz edilmektedir. Kendilerini Allah'ın azabından koruyacak amellerde bulunmuş olan takva sahipleri cennetlere girecekler ve oraya girerken kendilerine esenlikler ve güvenlik içerisinde girin denilecektir. Orada onların huzurunu bozacak hiçbir şey yoktur. Cehenneme girenlerin her biri, suçu diğerinin üzerine atarak birbirleriyle çekişirlerken cennettekiler

birbirlerine karşı olumsuz duygular beslemek bir yana tahtları üzerinde kurulmuş olarak karşılıklı doyumsuz sohbetlere dalacaklardır.

نَبِّئْ عِبَادِيٓ اَنِّيٓ اَنَا الْغَفُورُ الرَّح۪يمُۙ ﴿٤٩﴾ وَاَنَّ عَذَاب۪ي
هُوَ الْعَذَابُ الْاَل۪يمُ ﴿٥٠﴾

49. Kullarıma çok bağışlayıcı ve çok merhametli olanın Ben olduğumu haber ver.

50. Ve azabımın da çok acıklı azap olduğunu...

Buraya kadar anlatılanların sonucu ve özeti hükmünde havf ve recâ duygularını harekete geçiren iki kısa âyet; Ey Peygamber! Kullarıma söyle tövbe eder, benim emir ve yasaklarıma uyarlarsa ben çok bağışlayıcı ve çok merhametliyim; ama inkârda ısrar edecek ve günahlara devam edecek olurlarsa azabım çok çetindir. Önce recâ dile getirilmiş, ardından da havf; yani önce Allah'ın bağışlayıcılığı ve merhameti dile getirilmiştir. Ama Allah çok bağışlayıcı ve çok merhametlidir diye insanların kendilerini salıvermemeleri için ardından azabının çok acıklı olduğu belirtilerek havf zikredilmiştir.

وَنَبِّئْهُمْ عَنْ ضَيْفِ اِبْرٰه۪يمَۘ ﴿٥١﴾
اِذْ دَخَلُوا عَلَيْهِ فَقَالُوا سَلَاماًۜ قَالَ اِنَّا مِنْكُمْ وَجِلُونَ ﴿٥٢﴾ قَالُوا
لَا تَوْجَلْ اِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ عَل۪يمٍ ﴿٥٣﴾ قَالَ اَبَشَّرْتُمُون۪ي عَلٰٓى
اَنْ مَسَّنِيَ الْكِبَرُ فَبِمَ تُبَشِّرُونَ ﴿٥٤﴾ قَالُوا بَشَّرْنَاكَ بِالْحَقِّ فَلَا تَكُنْ
مِنَ الْقَانِط۪ينَ ﴿٥٥﴾ قَالَ وَمَنْ يَقْنَطُ مِنْ رَحْمَةِ رَبِّه۪ٓ اِلَّا الضَّٓالُّونَ ﴿٥٦﴾
قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ اَيُّهَا الْمُرْسَلُونَ ﴿٥٧﴾ قَالُوٓا اِنَّٓا اُرْسِلْنَٓا اِلٰى

قَوْمٍ مُجْرِمِينَ ۝٥٨ إِلَّا آلَ لُوطٍ إِنَّا لَمُنَجُّوهُمْ أَجْمَعِينَ ۝٥٩
إِلَّا امْرَأَتَهُ قَدَّرْنَا إِنَّهَا لَمِنَ الْغَابِرِينَ ۝٦٠

51. Onlara İbrahim'in misafirlerinden de bahset.

52. Yanına girdikleri zaman, "selam" demişlerdi; o da: "Biz sizden cidden korkuyoruz" demişti.

53. "Korkma, biz sana bilgin bir oğul müjdeliyoruz" dediler.

54. Dedi ki: "Beni mi müjdeliyorsunuz! İhtiyarlık gelip çattıktan sonra beni neyle müjdeliyorsunuz?"

55. Dediler ki: "Sana gerçeği müjdeledik; öyleyse ümidini yitirmişlerden olma."

56. Dedi ki: "Şaşkınlardan başka kim Rabinin rahmetinden umudunu keser ki?"

57. "Peki daha başka göreviniz ne ey elçiler?" dedi.

58. Dediler ki: "Biz suçlu bir kavme gönderildik."

59. "Ancak Lût ailesi bunun dışındadır; onların hepsini kesinlikle kurtaracağız."

60. "Yalnız karısı müstesna; onun da helak edilenlerden olmasını takdir ettik."

Sûrenin baş tarafında altıncı ve yedinci âyetlerde müşrikler, Hz. Peygamber'in, eğer doğru söylüyorsa melekleri getirmesi gerektiğini söylemişlerdi. Cevap olarak onlara, melekler gelirlerse iş olsun diye gelmeyecekleri, bilakis ciddi bir görevle gelecekleri belirtilmişti. İşte bu âyetlerde sözü edilen, meleklerin gelişlerine dair gerçek hayattan bir kesit naklediliyor. Melekler ya peygamberlere vahiy getirmek için ya da getirilen bu vahye karşı çıkanları cezalandırmak için inerler.

Hûd sûresinde kıssa daha ayrıntılı bir şekilde yer almaktadır. (69-83. âyetler). Kıssanın ayrıntıları için oraya bakılabilir.

Hz. İbrahim meleklerin, **"ümidini yitirmişlerden olma"** şeklindeki uyarılarından sonra kendine gelmiş ve **"Şaşkınlardan başka kim Rabinin rahmetinden umudunu keser ki?"** diyerek Allah'tan umudunu kesmediğini ve ancak şaşkınlarla Allah'ın azametini takdir edemeyenlerin O'ndan umutlarını kesebileceğini söylemiştir.

İnanan kişi, kendisine düşen görevleri yerine getirdikten sonra asla Allah'tan umudunu kesmez. İnanmış toplumların bu anlamdaki umutları onları motive eder ve bu sayede büyük başarılar elde ederler.

فَلَمَّا جَاءَ اٰلَ لُوطٍ
الْمُرْسَلُونَ ﴿٦١﴾ قَالَ اِنَّكُمْ قَوْمٌ مُنْكَرُونَ ﴿٦٢﴾ قَالُوا بَلْ جِئْنَاكَ بِمَا
كَانُوا فِيهِ يَمْتَرُونَ ﴿٦٣﴾ وَاَتَيْنَاكَ بِالْحَقِّ وَاِنَّا لَصَادِقُونَ
﴿٦٤﴾ فَاَسْرِ بِاَهْلِكَ بِقِطْعٍ مِنَ الَّيْلِ وَاتَّبِعْ اَدْبَارَهُمْ
وَلَا يَلْتَفِتْ مِنْكُمْ اَحَدٌ وَامْضُوا حَيْثُ تُؤْمَرُونَ ﴿٦٥﴾
وَقَضَيْنَا اِلَيْهِ ذٰلِكَ الْاَمْرَ اَنَّ دَابِرَ هٰؤُلَاءِ مَقْطُوعٌ مُصْبِحِينَ
﴿٦٦﴾ وَجَاءَ اَهْلُ الْمَدِينَةِ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿٦٧﴾ قَالَ اِنَّ
هٰؤُلَاءِ ضَيْفِي فَلَا تَفْضَحُونِ ﴿٦٨﴾ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَلَا تُخْزُونِ
﴿٦٩﴾ قَالُوا اَوَلَمْ نَنْهَكَ عَنِ الْعَالَمِينَ ﴿٧٠﴾
قَالَ هٰؤُلَاءِ بَنَاتِي اِنْ كُنْتُمْ فَاعِلِينَ ﴿٧١﴾ لَعَمْرُكَ اِنَّهُمْ لَفِي
سَكْرَتِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿٧٢﴾ فَاَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ مُشْرِقِينَ ﴿٧٣﴾ فَجَعَلْنَا عَالِيَهَا
سَافِلَهَا وَاَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِنْ سِجِّيلٍ ﴿٧٤﴾ اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ
لِلْمُتَوَسِّمِينَ ﴿٧٥﴾ وَاِنَّهَا لَبِسَبِيلٍ مُقِيمٍ ﴿٧٦﴾ اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٧٧﴾

61. Lût ailesine elçiler geldiklerinde,

62. Dedi ki: "Siz cidden kandilerinden ürkülecek bir topluluksunuz."

63. Dediler ki: "Hayır, hayır; biz sana, onların hakkında kuşku duydukları şeyi getirdik."

64. "Sana hakikatin kendisi ile geldik ve kuşkusuz biz, doğru söyleriz."

65. "Gecenin bir bölümünde aileni yola çıkar. Sen de arkadan onları takip et. Sizden hiçbiriniz dönüp de arkasına bakmasın; gitmeniz emredilen yere gidin."

66. Ona şu kesin kararımızı bildirdik: Sabaha girildiğinde onların kökleri tamamen kurutulmuş olacak.

67. Şehir halkı birbirlerini kutlayarak geldiler.

68. Dedi ki: "Bunlar benim misafirlerimdir, beni utandırmayın."

69. "Allah'tan korkun, beni rezil etmeyin."

70. Dediler ki: "El alemin işine karışmaktan seni sakındırmamış mıydık?"

71. Dedi ki: "Eğer yapacaksanız, işte kızlarım!"

72. Hayatına yemin olsun ki onlar, sarhoşlukları içinde bocalayıp duruyorlar.

73. Güneş doğarken onları korkunç bir ses yakaladı.

74. Oranın üstünü altına getirdik ve üzerlerine taşlaşmış çamur yağdırdık.

75. Elbette bunda, ince kavrayış sahipleri için deliller vardır.

76. O kent, hâlâ işlek olan bir yol üzerinde duruyor.

77. Şüphesiz bunda iman edenler için ibretler vardır.

Âyetlerde anlatılan kıssa Hûd sûresinde, 77-83. âyetlerde kısmî anlatım farklılıklarıyla daha önce geçti. Tefsirine dair oraya bakılabilir.

Kıssa Tevrat'ta da ayrıntılı bir şekilde yer almaktadır. Tevrat, Hz. İbrahim'e üç meleğin misafir geldiğini söylerken (Tekvin, 16/2), Hz. Lût'un yaşadığı şehre vardıklarında artık iki melekten söz edilmeye başlanır. (Tekvin, 19/1).

Yine Tevrat'ta değil bir peygambere ve kendisine inanmış iki kızına, sıradan insanlara bile yakışmayan şöyle bir olay anlatılır:

Hz. Lût, helak edilen şehirden ayrılıp iki kızıyla birlikte dağdaki bir ma-

ğaraya sığındı. Kızları, artık bir daha başka erkekle karşılaşamayacaklarını düşünerek soylarını yaşatmak için babalarına içki içirip sarhoş ettikten sonra sırayla onunla yattılar ve her biri bir erkek çocuk doğurdu. (Tekvin, 19/30-38). Tevrat'taki bu tür anlatımlar, ona insan elinin değdiğinin kanıtıdır.

Hz. Lut da tıpkı Hz. İbrahim gibi meleklerle karşılaştığında gelenlerin melek olduklarını bilmemiş, daha sonra melek olduklarını öğrenmiştir.

Toplu helaklerde iman edenler görevlerini yapmışlarsa o toplumla birlikte helak edilmezler. Burada da böyle olmuş Hz. Lut kendisine inananlarla birlikte orayı terk ettikten sonra kavmi helak edilmiştir.

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi kıssa Hud sûresinin 77-83. âyetlerinde geçti. Kıssanın ayrıntıları için söz konusu âyetlerin tefsirine bakılabilir.

وَاِنْ كَانَ اَصْحَابُ الْاَيْكَةِ لَظَالِمِينَ ﴿٧٨﴾ فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ وَاِنَّهُمَا
لَبِاِمَامٍ مُبِينٍ ﴿٧٩﴾ وَلَقَدْ كَذَّبَ اَصْحَابُ الْحِجْرِ الْمُرْسَلِينَ ﴿٨٠﴾ وَاٰتَيْنَاهُمْ
اٰيَاتِنَا فَكَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ ﴿٨١﴾ وَكَانُوا يَنْحِتُونَ مِنَ الْجِبَالِ
بُيُوتًا اٰمِنِينَ ﴿٨٢﴾ فَاَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ مُصْبِحِينَ ﴿٨٣﴾ فَمَا
اَغْنٰى عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٨٤﴾

78. Eyke halkı da gerçekten zalimdi.

79. Onlardan da intikam aldık. Her ikisi de apaçık ortada durmaktadır.

80. Kuşkusuz Hicr halkı da peygamberleri yalanladı.

81. Onlara mucizelerimizi verdik. Fakat onlar bunlardan yüz çevirdiler.

82. Dağlarda güvenli evler yontuyorlardı.

83. Sabah vaktine girerken onları da korkunç bir ses yakaladı.

84. Kazandıkları şeylerse onlara fayda vermedi.

Eyke halkı, Hz Şuayb'ın peygamber olarak gönderildiği halktır. Eyke, Sina yarımadasının kuzeyinde ağaçları bol olan bir bölgenin adı olup kimi müfessirler buranın Medyen adındaki yer olduğunu kimileriyse Medyen ile Eyke'nin birbirine komşu iki farklı yerleşim birimi olduğunu ileri sürer. Bu topluluk, Allah'a ortak koşma, yol kesicilik, ölçü ve tartıda hile gibi haksızlıklar yapan bir kavim idi. İşte bu kavme Hz. Şuayb gönderilmişti; fakat kavmi ona kulak asmamıştı.

Aynı şekilde Medyen halkı da peygamberlerini dinlememiş, zulüm ve isyana devam etmiştir. İşte bu sebeple her iki kavim de helak edilmeyi hak etmiştir.

Hz. Salih'in kavmi olan Hicr halkı, yani Semûd kavmi de peygamberlerine karşı gelmiş ve helak olmuşlardır. Bunlar dağlarda güvenli evler yontmuşlardı; fakat bu evleri de onları koruyamamıştır. Sabah vakti korkunç bir sesle helak edilmişlerdir.

وَمَا خَلَقْنَا
السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَآ اِلَّا بِالْحَقِّۜ وَاِنَّ السَّاعَةَ
لَاٰتِيَةٌ فَاصْفَحِ الصَّفْحَ الْجَم۪يلَ ﴿٨٥﴾ اِنَّ رَبَّكَ هُوَ الْخَلَّاقُ
الْعَل۪يمُ ﴿٨٦﴾ وَلَقَدْ اٰتَيْنَاكَ سَبْعًا مِنَ الْمَثَان۪ي وَالْقُرْاٰنَ
الْعَظ۪يمَ ﴿٨٧﴾ لَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ اِلٰى مَا مَتَّعْنَا بِه۪ٓ اَزْوَاجًا
مِنْهُمْ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ لِلْمُؤْمِن۪ينَ ﴿٨٨﴾ وَقُلْ
اِنّ۪ٓي اَنَا النَّذ۪يرُ الْمُب۪ينُۚ ﴿٨٩﴾ كَمَٓا اَنْزَلْنَا عَلَى الْمُقْتَسِم۪ينَۙ ﴿٩٠﴾
اَلَّذ۪ينَ جَعَلُوا الْقُرْاٰنَ عِض۪ينَ ﴿٩١﴾ فَوَرَبِّكَ لَنَسْـَٔلَنَّهُمْ اَجْمَع۪ينَۙ
﴿٩٢﴾ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٩٣﴾ فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ وَاَعْرِضْ

عَنِ الْمُشْرِك۪ينَ ﴿٩٤﴾ اِنَّا كَفَيْنَاكَ الْمُسْتَهْزِء۪ينَۙ ﴿٩٥﴾ اَلَّذ۪ينَ يَجْعَلُونَ
مَعَ اللّٰهِ اِلٰهاً اٰخَرَۚ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٩٦﴾ وَلَقَدْ نَعْلَمُ اَنَّكَ يَض۪يقُ
صَدْرُكَ بِمَا يَقُولُونَۙ ﴿٩٧﴾ فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَكُنْ
مِنَ السَّاجِد۪ينَۙ ﴿٩٨﴾ وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتّٰى يَأْتِيَكَ الْيَق۪ينُ ﴿٩٩﴾

85. **Biz göklerle yeri ve aralarındakileri ancak hak ile** (bir gaye için) **yarattık. Ve kıyamet mutlaka gelecektir. O halde onlara güzel muamele et.**

86. **Şüphesiz ki Rabbin her şeyi yaratan ve her şeyi bilendir.**

87. **Andolsun ki Biz sana tekrarlanan yediyi ve yüce Kur'ân'ı verdik.**

88. **İçlerinden bazılarına çifter çifter verdiğimiz dünyevi zenginliklere sakın bakıp da imrenme! Onlardan dolayı da sakın üzülme. Ama müminler için kanatlarını ger.**

89. **De ki: Şüphesiz ki ben, apaçık uyarıcıyım.**

90. **Bölücülere indirdiğimiz gibi.**

91. **Ki onlar, Kur'ân'ı parçalara ayıranlardır.**

92. **Rabbin hakkı için onların tamamını sorguya çekeceğiz.**

93. **Yaptıklarından dolayı.**

94. **O halde sana emredileni açıkça haykır! Müşriklere de aldırma.**

95. **Şüphesiz, alay edenlere karşı Biz sana yeteriz.**

96. **Allah ile birlikte başka ilâh edinenler yakında göreceklerdir.**

97. **Söyledikleri şeyler yüzünden canının sıkıldığını elbette biliyoruz.**

98. **Ama sen Rabbini kemal sıfatlarıyla tavsif ederek ve eksikliklerden tenzih ederek secde edenlerden ol.**

99. **Ve sana ölüm gelinceye kadar da Rabbine kulluk yap.**

Yukarıda 64. âyette peygamberin hak ile gönderildiği belirtilmişti. Burada da gökler, yer ve bütün evrenin hak üzere yaratıldığı anlatılmaktadır. O hal-

de evrenin yaratılışıyla uyum içerisinde olan Peygamber çağrısı mutlaka başarıya ulaşacaktır.

Hak, batılın zıddıdır. Hakkın bir gayesi, bir hedefi vardır. O halde evrenin kendisi ve evrende olup biten her şeyin bir gayesi vardır ve bir hikmete dayalı olarak yaratılmıştır. Evrende boşuna yaratılmış, yaratılışının herhangi bir hikmeti ya da bir gayesi bulunmayan tek bir varlık yoktur. Evrenin bir hedefi olduğuna ve boşu boşuna yaratılmadığına göre, nihayet bir gün insanlar yaptıklarından hesaba çekileceklerdir. İşte bu sebeple Peygamber'e ve onun şahsında iman etmiş olanlara, muhataplarına iyi davranmaları öğütlenmektedir.

Hak kelimesi, adalet anlamında da kullanılmaktadır. Adalet de denge anlamındadır. Buna göre Allah evreni adalet temeli üzerine kurmuştur. Yani her şeyde bir denge vardır. Bu dünya hayatında sadece imtihan için yaratılmış insanların yaptıkları ile sonuçları arasında bir denge yoktur. Kimi insan zalimdir, başkalarının hakkını yemiştir ve yaptığının cezasıyla karşılaşmadan bu dünya hayatından göçmektedir; kimi de iyilikseverdir, başkalarına iyilik yapmış ve yaptığı iyiliğin mükâfatını görmeden bu dünya hayatından göçüp gitmektedir. Bütün evreni denge üzere yaratan Allah, insanın yaptıklarıyla yaptıklarının sonucu olan ceza yahut mükâfatı öbür dünyada vererek amelleri ile sonuçları arasındaki dengeyi sağlayacaktır.

O halde birisine haksızlık eden, yaptığının karşılığını mutlaka görecek ve böylece adalet gerçekleşecektir. Sonuç olarak muhataplar kaba davransalar bile onlara iyi davranmak gerekir. Kuşkusuz, yüce Allah kimin ne yaptığından haberdardır.

"Andolsun ki Biz sana tekrarlanan yediyi ve yüce Kur'ân'ı verdik."

Birçok sahabi tekrarlanan yedi ile Fatiha sûresinin kastedildiği görüşündedir. Âyet, müşriklerin inatlarında ısrar etmeleri ve Peygamber'i üzen tavırlarına karşın Peygamber'i teselli etmekte, kendisinin ne denli önemli bir hediye ile onurlandırıldığını dile getirmektedir. Yüce Allah kendisine, namazın her rekâtında tekrar edilen ve içeriği sebebiyle Kitabın Anası diye isimlendirilen Fatiha sûresi ve insanlığa hidayet rehberi olan o yüce Kur'ân'ı vermiştir. Bu sebeple Peygamber'in, kendisine Allah tarafından verilen görevleri yerine getirmesi ve müşriklerin inatlarına aldırmaması gerekir. Onlara verilen dünyalıklar geçici şeylerdir. İşte bundan dolayı Peygamber'e: "**İçlerinden bazılarına çifter çifter verdiğimiz dünyevi zenginliklere sakın bakıp da imrenme! Onlardan dolayı da sakın üzülme. Ama müminler için kanatlarını ger.**" denmektedir. Onun görevi insanlara Allah'tan geleni tebliğ etmektir: "**De ki: Şüphesiz ki ben, apaçık uyarıcıyım.**" Peygamber uyarı görevini yaptıktan sonra insanlara kendisine uymaları konusunda herhangi bir baskı yapamaz.

“Bölücülere indirdiğimiz gibi.

Ki onlar, Kur’ân’ı parçalara ayıranlardır.”

Burada sözü edilen bölücülerle kimlerin kastedildiği konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. *Kur’ân* ifadesiyle, Kur’ân-ı Kerim’in mi yoksa Yahudilerin Kur’ân’ı durumunda olan Tevrat’ın mı kastedildiği hususunda da farklı görüşler ileri sürülmüştür. Çünkü *Kur’ân* kelimesi, okunan anlamındadır ve Yahudiler Tevrat’ı okumaktadır.

Kimler ve hangi kitap kastediliyor olursa olsun, sonuçta burada Allah tarafından indirilen kitabın bir kısmına inanıp diğer kısımlarına inanmayanlar yahut bir kısmıyla amel edip bir kısmıyla amel etmeyenler söz konusu edilmektedir. Bunlar Allah dinini parçalamışlardır. “**Rabbin hakkı için onların tamamını sorguya çekekceğiz. Yaptıklarından dolayı.**”

Onlar kitabı bölümlere ayırıp parçalayarak dinin bir kısmını kabul edip bir kısmını reddetseler bile peygamberin ve onun izinden gidenlerin görevi, hakkı apaçık bir şekilde tebliğ etmektir: “**O halde sana emredileni açıkça haykır! Müşriklere de aldırma. Şüphesiz, alay edenlere karşı biz sana yeteriz. Allah ile birlikte başka ilâh edinenler yakında göreceklerdir.**” Günümüzde Kur’ân’ı parçalamak; dini belli alanlara hapsederek, dışarıda bırakılan alanlarda Kur’ân’ın buyruklarını göz ardı etmek, kendini dindar sayan bazı kesimlerce de savunulabilmekte, kimileri de bunun dine saygıdan kaynaklandığını ileri sürebilmektedir. Oysa Kur’ân-ı Kerim’in açık bir şekilde söz söylediği bir alanın bir başkası tarafından doldurulması gerektiğini ileri sürmek, o başkasını ilâh edinmek ve onu bu alanda Allah’a ortak koşmak anlamındadır. Kuşkusuz bu kimseler de hesap gününde yaptıklarından dolayı hesaba çekileceklerdir. Bu tavırları takınan kimselere karşı gerçekten iman etmiş olanların tavrı, emredileni açıkça söylemek ve karşı çıkanlara aldırmamak şeklinde olmalıdır. Şüphesiz, Allah gerçek bir iman ile iman etmiş olanların ancak yardımcısı olacaktır. Nasıl Peygamber (s.a.v.) Allah’ın yardımını yanında hissederek yılmadan batıl inançlarla ve ahlâksızlıkla mücadelesinde başarıya ulaşmışsa bunlar da aynı yolu izlerlerse başarıya ulaşacaklardır.

“**Söyledikleri şeyler yüzünden canının sıkıldığını elbette biliyoruz.**”

Peygamber (s.a.v.)’in, insanların hak dini bulmaları konusunda ne denli çaba gösterdiği, batılda ısrar etmelerinden dolayı da onlar adına ne denli üzüldüğü bilinen bir gerçektir. Bu sebeple yüce Allah, elçisini teselli etmekte ve ona şu tavsiyede bulunmaktadır: **“Ama sen Rabbini kemal sıfatlarıyla tavsif ederek ve eksikliklerden tenzih ederek secde edenlerden ol. Ve sana ölüm gelinceye kadar da Rabbine kulluk yap.”**

16.
Nahl Sûresi

Muhteva ve üslubundan sûrenin Mekki dönemin sonlarına doğru indirildiği anlaşılmaktadır. Sûre adını 68. âyette geçen ve bal arısı anlamına gelen ***en-Nahl*** *kelimesinden almaktadır. 128 âyettir.*

Sûrede ulûhiyet, şirk, müşriklerin birtakım iddiaları ve bunlara verilen cevaplar, vahiy, ahiret gibi inanç konuları işlenmekte, Allah'ın sonsuz kudreti, insanları hak dine çağırma, insanlara verdiği nimetler ve bu nimetlere şükretmenin gerekliliği gibi konular incelenmektedir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

اَتٰٓى اَمْرُ اللّٰهِ فَلَا تَسْتَعْجِلُوهُۜ سُبْحَانَهُ وَتَعَالٰى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿١﴾ يُنَزِّلُ
الْمَلٰٓئِكَةَ بِالرُّوحِ مِنْ اَمْرِه۪ عَلٰى مَنْ يَشَٓاءُ مِنْ عِبَادِه۪ٓ اَنْ اَنْذِرُٓوا
اَنَّهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّٓا اَنَا فَاتَّقُونِ ﴿٢﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Allah'ın emri artık gelmiştir. Dolayısıyla onun bir an önce gelmesini istemenize gerek kalmamıştır. O, her türlü eksiklikten münezzehtir ve onların ortak koştukları şeylerden uzak ve yücedir.**

2. O; "Benden başka hiçbir ilâh yoktur; o halde sadece Benden korkun." diye uyarmaları için melekleri, buyruğundan o ruh ile kullarından dilediğine indiririr.

Müfessirlerin çoğu, geldiği söylenen *Allah'ın emri* ile kıyametin kopmasının kastedildiğini söylüyor. Çünkü sûre kendisinden önceki Hicr sûresiyle bağlantılıdır ve orada 92. âyette *Rabbin hakkı için hepsini sorgulayacağız* buyrulmuştu. Burada o sorgulama gününün geldiği belirtilmektedir. Geçmiş zaman ile bunun dile getirilmesi, hem gelişinin yaklaştığını hem de gelişinin kesin olduğunu anlatmak içindir. İbnu Abbas'a göre ise gelmesi yakın olan şey, Müslümanların müşriklere galip gelecek olmalarıdır. (Ebu Hayyan, VII, 213).

İkinci âyette geçen *ruh* kelimesi, müfessirlerin de dikkat çektikleri üzere vahiy karşılığında kullanılmıştır. Çünkü nasıl ruh bedene canlılık veriyorsa vahiy de kalplere canlılık verir ve ölü kalpleri diriltir. Ne var ki Hıristiyanlar *ruh* kavramını yanlış algılayarak onu teslisin bir esası olarak yorumlamışlardır.

Müşrik Kureyşliler, eğer Allah birini peygamberlikle görevlendirecekse o, toplumun ileri gelenlerinden birisi olmalıdır diyorlardı. Yahudiler de böyle bir görevlendirme olacaksa İsrailoğullarından birinin olması gerektiğini ileri sürüyorlardı. Her iki kesimin de iddiası, hayat felsefeleriyle uyum içerisindedir. Müşrikler için soy sop, güç ve zenginlik en üstün değerdi. Yahudiler ise dinlerini dahi millileştirmiş, milliyetçi eğilimle onu tahrif etmiştiler. Onlara göre, Allah tarafından bir iyilik gelecekse onların tekelinde olmalıydı. Nitekim milliyetçi duyguların İslâm âleminde yayılıp güçlenmesinden sonra bazı kimseler Peygamber'in Araplar arasından gelmiş olmasını içlerine sindiremiyor ve Peygamber'in soyunun aslında kendi kavimlerine uzandığını ileri sürebiliyorlar. Bunu tutturamayınca da Arapların bozuk, düzelmesi zor bir millet olduğunu, ıslah olmaları için Allah'ın onlardan bir peygamber gönderdiğini ileri sürüyorlar.

Ne var ki bu bakış açılarına sahip insanların değer yargılarıyla Allah'ın değer yargıları farklıdır. Allah peygamberlik göreviyle kimi görevlendireceğini en iyi bilendir. Kuşku yok ki O'nun görevlendirmesi en isabetli görevlendirmedir ve hikmete en uygun olanıdır.

Âyette, peygamberliğin ilk sırada yer alan iki temel görevi dile getirilmektedir: Bunlardan biri tevhit, diğeri ise takvadır. Beşeri sistemler bu iki temelden yoksundur. Bu sebeple uzun ömürlü olamaz. Uzun ömürlü olmayı sağlayabilseler dahi, en azından toplumda huzur, sükûn ve gerçek adaleti sağlayamazlar.

خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّۜ
تَعَالٰى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٣﴾ خَلَقَ الْاِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ فَاِذَا هُوَ خَص۪يمٌ
مُب۪ينٌ ﴿٤﴾ وَالْاَنْعَامَ خَلَقَهَاۚ لَكُمْ ف۪يهَا دِفْءٌ وَمَنَافِعُ وَمِنْهَا
تَأْكُلُونَۖ ﴿٥﴾ وَلَكُمْ ف۪يهَا جَمَالٌ ح۪ينَ تُر۪يحُونَ وَح۪ينَ تَسْرَحُونَۖ ﴿٦﴾
وَتَحْمِلُ اَثْقَالَكُمْ اِلٰى بَلَدٍ لَمْ تَكُونُوا بَالِغ۪يهِ اِلَّا بِشِقِّ الْاَنْفُسِۜ اِنَّ
رَبَّكُمْ لَرَؤُ۫فٌ رَح۪يمٌۙ ﴿٧﴾ وَالْخَيْلَ وَالْبِغَالَ وَالْحَم۪يرَ
لِتَرْكَبُوهَا وَز۪ينَةًۜ وَيَخْلُقُ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٨﴾ وَعَلَى اللّٰهِ
قَصْدُ السَّب۪يلِ وَمِنْهَا جَٓائِرٌۜ وَلَوْ شَٓاءَ لَهَدٰيكُمْ
اَجْمَع۪ينَ ﴿٩﴾

3. **Gökleri ve yeri hak ile yaratmıştır ve onların ortak koştuğu şeylerden uzak ve yücedir.**

4. **İnsanı bir damla sudan yaratmışken bir de bakarsın ki o, aapaçık bir hasım kesilivermiştir.**

5. **O, hayvanları da yarattı. Onlarda sizi ısıtacak şeyler ve daha yararlar var. Bir de onlardan yersiniz.**

6. **Ayrıca akşam vakti onları ağıllara koyarken ve sabah yaylıma salarken sizin için onlarda bir güzellik vardır.**

7. **Üstelik ancak güçlükle ulaşabileceğiniz beldelere yüklerinizi de taşırlar. Şüphesiz ki Rabbiniz çok şefkatli ve çok merhametlidir.**

8. **Hem binesiniz hem de sizin için süs olsun diye atları, katırları ve merkepleri yarattı. Bilmediğiniz daha nice şeyler yaratıyor.**

9. Doğru yolu göstermeyi de Allah üzerine almıştır. Yolların eğri olanları da vardır. Allah dileseydi hepinizi hidayete erdirirdi.

Allah gökleri ve yeri belli bir gaye, bir hedef için yaratmıştır. Evrende hiçbir şey gayesiz yaratılmamıştır. Bütün yaratıklar arasında bir uyum ve bir ahenk olduğu gibi bu uyum ve ahenk de Allah'ın varlığına ve birliğine delildir. Şayet evrende birden fazla ilâh bulunmuş olsaydı onda böyle bir uyum ve ahenkten söz edilemezdi. O halde bu durum göklerde de yerde de Allah'ın her tür ortaktan münezzeh olduğunu göstermektedir.

Gökleri ve yeri yaratan Allah insanı da bir damla sudan yaratmıştır. Ama bu denli basit bir şeyden yaratılmasına rağmen insan, yaratıcısına isyan etmekte ve azgın tavırlar içerisine girmektedir.

Bununla birlikte yüce Allah, isyan etsin veya etmesin hayvanları insanın geçim ve hizmeti için yaratmıştır: onların etlerini yemekte, onları binek olarak kullanmakta ve bedii zevklerinin bir kısmını onlar sayesinde giderebilmektedir. Allah sadece hayvanları değil daha birçok şeyi insanın hizmetine vermiştir. Hatta insanın kendisi bunların bir kısmının farkında bile değildir.

Kendisine verilmiş bunca nimete karşın insanın yapması gereken, Allah'ın yolunu takip etmesidir. Filvaki insanı imtihan için yarattığından onun önünde eğri yollar da vardır. İmtihan olmanın amacına uygun olarak dilerse bu eğri yollara sapabilir. Yüce Allah doğru yolu göstermek üzere peygamberler göndermiş ve onu çevreleyen evrene deliller yerleştirmiştir. Ayrıca ona akıl ve irade vermiştir. Artık doğru yolu seçmek de, eğri yolları seçmek de kendisine bırakılmıştır. Bu konuda Allah'ın insana bir baskısı yoktur. "**Allah dileseydi hepinizi hidayete erdirirdi.**" Eğer baskı yapsaydı insanların tamamı doğru yolu seçmek zorunda kalırdı.

Hayvanların insana yararları dile getirildikten sonra aşağıdaki âyetlerde insanın hizmeti için yaratılan diğer varlıklara değinilmektedir:

هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً لَكُمْ
مِنْهُ شَرَابٌ وَمِنْهُ شَجَرٌ فِيهِ تُسِيمُونَ ﴿١٠﴾
يُنْبِتُ لَكُمْ بِهِ الزَّرْعَ وَالزَّيْتُونَ وَالنَّخِيلَ وَالْأَعْنَابَ

وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ

﴿١١﴾ وَسَخَّرَ لَكُمُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ

وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومُ مُسَخَّرَاتٌ بِاَمْرِه۪ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ

لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿١٢﴾ وَمَا ذَرَاَ لَكُمْ فِي الْاَرْضِ

مُخْتَلِفًا اَلْوَانُهُ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِقَوْمٍ يَذَّكَّرُونَ

﴿١٣﴾ وَهُوَ الَّذ۪ي سَخَّرَ الْبَحْرَ لِتَأْكُلُوا مِنْهُ لَحْمًا طَرِيًّا

وَتَسْتَخْرِجُوا مِنْهُ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا وَتَرَى الْفُلْكَ

مَوَاخِرَ ف۪يهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِه۪ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٤﴾

وَاَلْقٰى فِي الْاَرْضِ رَوَاسِيَ اَنْ تَم۪يدَ بِكُمْ وَاَنْهَارًا وَسُبُلًا لَعَلَّكُمْ

تَهْتَدُونَ ﴿١٥﴾ وَعَلَامَاتٍ وَبِالنَّجْمِ هُمْ يَهْتَدُونَ ﴿١٦﴾ اَفَمَنْ

يَخْلُقُ كَمَنْ لَا يَخْلُقُ اَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿١٧﴾

10. O'dur sizin için gökten bir su indiren; öyle ki içimlik su da ondandır hayvanlarınıza yedirdiğiniz bitkiler de ondandır.

11. Onunla sizin için ekinler, zeytinler, hurmalar, üzümler ve her türlü meyveler bitirir. Kuşkusuz bunda düşünen bir topluluk için mutlaka alınması gereken bir ibret vardır.

12. Geceyi ve gündüzü; güneş, ay ve yıldızları da sizin hizmetinize verdi. Yıldızlar da O'nun buyruğu ile hizmete âmâde kılınmışlardır. Kuşkusuz bunda aklını kullanan bir kavim için alınacak ibretler vardır.

13. Yeryüzünde rengârenk yarattığı şeyleri de sizin hizmetinize verdi. Kuşkusuz bunda öğüt alan kavim için bir ibret vardır.

14. Siz taze et yiyesiniz diye denizleri hizmetinize veren de O'dur; üstelik takınmak için denizlerden değerli süsler çıkarırsınız. Gemilerin denizi yararak gittiğini de görürsün. Lütfunu aramanız ve şükretmeniz içindir bütün bunlar.

15. Sizi sallayıp sarsmasın diye yeryüzüne kazıklar çaktı; ve gideceğiniz yerleri bulmanız ve oralara ulaşmanız için nehirler (akıttı), **yollar** (açtı).

16. Daha nice alametler... Nitekim onlar yıldızlarla da yollarını bulurlar.

17. Yaratan, yaratmayan gibi olur mu? Düşünüp ibret almıyorlar mı?

Bu nimetlerin Allah tarafından verildiği müşrikler dâhil hemen hemen bütün insanlar tarafından bilinmektedir. Burada zikredilmeleri hatırlatma amaçlıdır. Yüce Allah bu âyetlerle bazen akıllara bazen de vicdanlara hitap etmektedir. Hem akla hem de vicdana hitap edildiğinde okuyucu üzerinde daha büyük etki bırakır.

Kur'ân-ı Kerim'de sık sık yağmura; yani suya dikkat çekilmesi, insan hayatında suyun öneminden dolayıdır. Mevcut gezegenler içerisinde suyun bulunduğu gezegen yeryüzüdür ve hayatın yeryüzünde bulunmasının nedeni budur.

Âyetlerde anlatılanlar, yorum yapmaya ihtiyaç bırakmayacak kadar açıktır. Ancak bütün bu nimetleri veren, kendisine kulluk yapılmasını da beklemektedir.

وَإِنْ تَعُدُّوا نِعْمَةَ

اللَّهِ لَا تُحْصُوهَا إِنَّ اللَّهَ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٨﴾ وَاللَّهُ يَعْلَمُ

مَا تُسِرُّونَ وَمَا تُعْلِنُونَ ﴿١٩﴾ وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ

لَا يَخْلُقُونَ شَيْئًا وَهُمْ يُخْلَقُونَ ﴿٢٠﴾ أَمْوَاتٌ غَيْرُ أَحْيَاءٍ وَمَا

يَشْعُرُونَۙ اَيَّانَ يُبْعَثُونَ ﴿٢١﴾ اِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَاحِدٌۚ فَالَّذ۪ينَ
لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ قُلُوبُهُمْ مُنْكِرَةٌ وَهُمْ مُسْتَكْبِرُونَ
﴿٢٢﴾ لَا جَرَمَ اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَۜ اِنَّهُ لَا يُحِبُّ
الْمُسْتَكْبِر۪ينَ ﴿٢٣﴾

18. Allah'ın nimetlerini saymaya kalksanız, sayamazsınız. Şüphesiz ki Allah çok bağışlayandır ve çok merhametlidir.

19. Allah sizin gizlediklerinizi de açığa vurduklarınızı da bilir.

20. Allah'ı bırakıp kendilerinden istekte bulundukları şeyler, hiçbir şey yaratamadıkları gibi esasen kendileri de yaratılmışlardır.

21. Ölüdür onlar ölü; diri değil. Ne zaman diriltileceklerini de bilmezler.

22. Sizin ilâhınız, tek bir ilâhtır. Ahirete inanmayanlara gelince onların kalpleri inkârcıdır. Ayrıca onlar büyüklük de taslarlar.

23. Şüphesiz ki Allah, onların gizlediklerini de açığa vurduklarını da bilir. O, büyüklük taslayanları elbette sevmez.

Önceki âyetlerde Allah'ın insanlara bahşettiği önemli birçok nimet zikredilmişti. Burada aslında Allah'ın insanlara verdiği nimetlerin saymakla bitirilemeyeceği dile getirilmektedir. Öyle ki insanların farkında oldukları nimetler kadar farkında olmadıkları nimetler de vardır. Yüce Allah insana bunca nimet vermişse, insana yakışan kendisine bunca nimeti verene itaat etmesidir. Bütün bu nimetlerin sayılmalarının gerekçesi budur. Ayrıca yüce Allah, bu dünya hayatında kendisine inanan ve emirlerine itaat edene de itaat etmeyene de bu nimetleri vermektedir. Çünkü O, çok bağışlayandır ve çok merhametlidir.

Kendisini inkâr edenlere bu nimetleri vermesi, bu inkâr edenlerin yapıp ettiklerini bilmemesinden kaynaklanmamaktadır. Çünkü **"Allah, sizin gizlediklerinizi de açığa vurduklarınızı da bilir."**

"Allah'ı bırakıp kendilerinden istekte bulundukları şeyler, hiçbir şey yaratamadıkları gibi esasen kendileri de yaratılmışlardır."

"Ölüdür onlar ölü; diri değil. Ne zaman diriltileceklerini de bilmezler."

Allah'a tapmak gerektiği delilleriyle ortaya konduktan sonra müşriklerin taptıklarının tapınılacak şeyler olmadıkları dile getirilmektedir. Çünkü onlar hiçbir şeyi yaratmadıkları gibi esasen kendileri yaratılmışlardır. Onların yaratma güçleri bulunmamaktadır. Onlar bir bilgiye de sahip değiller, ne zaman diriltileceklerini bile bilmezler.

Müfessirler genelde burada müşrik Arapların taştan yapılmış putlarının kastedildiğini söylerler. (Taberi, XVII, 188; Bağavî, V, 14; İbnu Kesir IV, 564) Âyette, tapınılan bu putların diriltileceklerinden söz edilmesini de bazıları, tapınılan ve taştan yapılmış olan bu putların da diriltileceklerini, kendilerine ruh verileceğini ve kendilerine tapanlardan teberri edeceklerini söyleyerek izah ederler. (Bağavî, V, 14). Bazıları da tapınılan putların, kendilerine tapanların ne zaman diriltileceklerini bilmemeleriyle izah ederler. (Zamahşerî, III, 345; Şevkânî, IV, 212).

Bizce müfessirlerin getirdikleri bu açıklamalar birtakım zorlamalar içermektedir. Çağımız müfessirlerinden Mevdûdî'nin şu izahlarının daha tutarlı olduğu kanaatindeyiz:

"Burada insanların koştukları ortakları reddederken kullanılan kelimeler, bunların melekler, cinler, şeytan veya putlar değil ölmüş peygamberler, azizler, şehitler, ulu ve olağanüstü insanlar olduklarını göstermektedir. Melekler ve şeytanlar diridirler, o halde 'onlar ölüdürler, diri değil' ifadesi onlar için geçerli değildir. 'Onlar ne zaman diriltileceklerini de bilmezler.' ifadesinin taştan, tahtadan putlar için kullanılmış olması da söz konusu değildir. İslâm öncesi Arabistan'da bu tür soyut ilâh kavramlarının olmadığı gibi bir itiraz, itiraz eden kişinin o dönem konusunda tarihî bilgisinin eksikliğini gösterir. O dönemde Arabistan'da peygamberlere, azizlere kutsiyet atfeden Yahudi ve Hıristiyanların bulunduğu bilinmektedir. Arap müşriklerinin taptığı ilâhların çoğunun insan olduğu ve öldükten sonra putlarının yapıldığı da bir gerçektir. İbn Abbas'tan rivâyet edilen bir hadise göre 'Ved, Suva, Yeğus, Yeuk ve Nasr büyük insanlardır, kendilerinden sonra gelen insanlar onları ilâh edindi". Hz. Aişe'den rivayet edilen diğer bir hadise göre ise İsâf ve Nâile adlı putlar birer insandı. Lât, Menât ve Uzzâ ile ilgili de buna benzer hadisler vardır. O denli ki müşriklerin inancına göre Lât ve Uzzâ Allah'ın maşuku (sevgilisi) idiler ve O, kışı Lât ile yazı da Uzzâ ile geçirirdi. Fakat 'Allah onların isnad ettikleri bu bâtıl şeylerden uzaktır." (Mevdûdî, III, 19.)

"Sizin ilâhınız, tek bir ilâhtır. Ahirete inanmayanlara gelince onların kalpleri inkârcıdır. Ayrıca onlar büyüklük de taslarlar."

Allah'ı bırakıp taptıklarınızdan vazgeçin, çünkü onlar hiçbir şey yaratamazlar, geleceği de bilmezler; onların ne güçleri vardır ve ne de bilgileri. O halde bunlara tapmaktan vazgeçin ve bilin ki *"İlâhınız, tek bir ilâhtır."* Bu cümle tevhid akidesinin en kısa ifadesidir. Kişi bunu kabul ederse İslâm'a adım atmış olur. Bu inanç ilkesinden sonra en önemli ilkelerden biri, kuşkusuz ahirete inanmaktır. Ahirete iman etmek, dünya hayatında insanın davranışlarını, ahlâkını büyük ölçüde etkiler. Ahirete inanmayanlar sorumsuzca bir hayat yaşarlar, ahlâkta sınır tanımazlar. Bu sebeple de başkalarına büyüklük taslarlar. Ama yüce Allah onların yaptıklarının tamamından haberdardır: "**Şüphesiz ki Allah, onların gizlediklerini de ve açığa vurduklarını da bilir. O, büyüklük taslayanları elbette sevmez.**"

وَاِذَا ق۪يلَ لَهُمْ مَاذَٓا اَنْزَلَ رَبُّكُمْۙ قَالُٓوا
اَسَاط۪يرُ الْاَوَّل۪ينَۙ ﴿٢٤﴾ لِيَحْمِلُٓوا اَوْزَارَهُمْ كَامِلَةً
يَوْمَ الْقِيٰمَةِۙ وَمِنْ اَوْزَارِ الَّذ۪ينَ يُضِلُّونَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍۜ اَلَا
سَٓاءَ مَا يَزِرُونَ ﴿٢٥﴾ قَدْ مَكَرَ الَّذ۪ينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَاَتَى
اللّٰهُ بُنْيَانَهُمْ مِنَ الْقَوَاعِدِ فَخَرَّ عَلَيْهِمُ السَّقْفُ
مِنْ فَوْقِهِمْ وَاَتٰيهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٦﴾
ثُمَّ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ يُخْز۪يهِمْ وَيَقُولُ اَيْنَ شُرَكَٓائِيَ الَّذ۪ينَ كُنْتُمْ
تُشَٓاقُّونَ ف۪يهِمْۜ قَالَ الَّذ۪ينَ اُو۫تُوا الْعِلْمَ اِنَّ الْخِزْيَ الْيَوْمَ
وَالسُّٓوءَ عَلَى الْكَافِر۪ينَۙ ﴿٢٧﴾ اَلَّذ۪ينَ تَتَوَفّٰيهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ ظَالِم۪ٓي
اَنْفُسِهِمْۖ فَاَلْقَوُا السَّلَمَ مَا كُنَّا نَعْمَلُ مِنْ سُٓوءٍۜ بَلٰٓى اِنَّ اللّٰهَ عَل۪يمٌ

بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٨﴾ فَادْخُلُوا اَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا ط
فَلَبِئْسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِينَ ﴿٢٩﴾

24. Kendilerine; "Rabbiniz ne indirdi?" denildiğinde "Öncekilerin masallarını" dediler.

25. Kıyamet günü kendi günahlarını tam olarak; saptırdıkları kimselerin günahlarındansa bir kısmını yüklenmek için (böyle dediler). **Bilseniz, yüklendikleri ne kötüdür!**

26. Onlardan öncekiler de hileye başvurmuşlardı. Ama Allah, binalarını temellerinden yıktı, üstlerindeki tavan tepelerine çöktü. Azap, hiç farkına varmadıkları bir yerden onlara gelmişti.

27. Dahası kıyamet günü onları rezil edecek ve diyecek ki: "Uğrunda mücadele verdiğiniz şu ortaklarım nerde hani?" Kendilerine ilim verilmiş olanlar da şöyle diyecekler: "Şüphesiz ki bugün rezillik ve kötülük kâfirlere aittir."

28. Şu kendilerine haksızlık yaparlarken meleklerin canlarını aldıkları kimseler teslimiyet gösterip derler ki: "Biz herhangi bir kötülük yapmıyorduk ki." Hayır, Allah elbette yapmış olduklarınızı gâyet iyi biliyor.

29. İçinde ebedi kalacağınız cehennemin kapılarından girin. Büyüklük taslayanların yeri ne kötüdür!

Müşrikler Kur'ân'ı **"öncekilerin masalları"** şeklinde nitelerken bununla Kur'ân'ın önceki kitaplardan derlenmiş uydurma bir kitap olduğunu, o masallardan oluştuğunu söylüyorlardı. (İbnu Kesir, IV, 565). Böylece onlar önceki peygamberleri de yalanlamış oluyor, onların da insanlara masal anlattıklarını söylemiş oluyorlardı.

Müşriklerin bu sözleriyle Kur'ân'da yer alan kıssaları kastetmiş olmaları da muhtemeldir. Böylece Kur'ân'da yer alan kıssaların uydurma şeyler olduklarını söylüyorlardı. Nitekim insanları Kur'ân'dan soğutmak için Nadr b. Haris'in İran efsanelerini anlatması (İbnu Atiyye, IV, 160) bu ihtimalin mevzu bahis olabileceğini gösterir. Oysa Kur'ân, bir benzerinin getirilmesi konu-

sunda sürekli meydan okuyordu. Onların yapacakları şey, bu meydan okumaya cevap vermekti.

Müşrikler, kendileri inkâr etmekle kalmadılar başkalarının da inanmasına engel oldular. Kişinin başkasını dinden uzaklaştırmaya çalışması, dinin emirlerini yerine getirmesine engel olması yahut dinin yasaklarını işlemesine sebep olması ilave bir suçtur ve bunun cezasını ahirette mutlaka çekecektir.

"Onlardan öncekiler de hileye başvurmuşlardı. Ama Allah, binalarını temellerinden yıktı, üstlerindeki tavan tepelerine çöktü. Azap, hiç farkına varmadıkları bir yerden onlara gelmişti."

Anlatımda Kureyş müşrikleri hedef alınmakla birlikte bunun toplumsal bir yasa olduğu bir vakıadır. Âyetteki ifadelerden de bu durum açıkça anlaşılmaktadır. Çünkü öncekilerin de aynı hilelere başvurdukları ve onların başına gelenlerin ayniyle Kureyş müşriklerinin de başına geleceği söz konusu edilmektedir. O halde aynı hilelere Kureyş'ten sonrakiler de başvuracak olsalar onları da aynı sonuç beklemektedir.

Kurdukları hile ve başvurdukları entrikalar temelleri, duvarları ve tavanı sağlamca kurulmuş bir binaya benzetilmektedir. Başvurdukları hile sebebiyle artık Peygamber'in davasına karşı kendilerini güvence altına aldıklarını sanıyorlardı. Ama o bina temelleriyle, duvar ve tavanıyla büyük bir yıkıma uğramış, bina üzerlerine çökmüştür. Bu duruma düşeceklerini hiç hesaplamamışlardı; binanın nasıl ve nereden üzerlerine çöktüğünün farkında bile olmamışlardı.

Yukarıda da dikkat çektiğimiz gibi bu, toplumsal bir yasadır. Her nerede hak dinin yayılmaması için entrika ve ne tür tuzaklara başvurulursa, bu entrikalara başvuranlar ve tuzak kuranlar mutlaka yaptıklarının altında kalacak, kazdıkları kuyuya kendileri düşecektir.

Dünyada böyle bir cezaya çarptırılmalarının ardından yüce Allah, **"Dahası kıyamet günü onları rezil edecek ve diyecek ki: 'Uğrunda mücadele verdiğiniz şu ortaklarım nerde hani?"** buyurmakta bunun ardından da **"Kendilerine ilim verilmiş olanlar da şöyle diyecekler: 'Şüphesiz ki bugün rezillik ve kötülük kâfirlere aittir,"** demektedir.

Hak davaya karşı uğrunda savaşa girdikleri kimseler ya da varlıklar artık ortada yoktur. Tuzak kurma ve entrikalara başvurma zamanı da geçmiştir. Yaratanın huzuruna gelmişlerdir ve azar üstüne azar işitmektedirler. İnananlar için sıkıntı dönemi bütünüyle ortadan kalkmıştır. Artık sıkıntı çekme dönemi hak davanın karşısına dikilenlere aittir.

"Şu kendilerine haksızlık yaparlarken meleklerin canlarını aldıkları kimseler teslimiyet gösterip derler ki: "Biz herhangi bir kötülük yapmıyorduk ki." Hayır, Allah elbette yapmış olduklarınızı gâyet iyi biliyor."

Kendilerine haksızlık yapanlar ifadesi Kur'ân-ı Kerim'de şirk ve küfür gibi zararı daha çok bunları işleyenlere dönen ve kendilerinin herhangi dünyevi bir menfaatleri bulunmadığı halde başkalarına zarar verenler hakkında kullanılır.

Önceki âyette kıyametten bir sahne canlandırılırken bu âyette dünya hayatına ve inkâr edenlerin ölüm anındaki bir sahneye dönüş yapılmaktadır.

Ölüm anında melekler canlarını alırken o kimseler henüz gidecekleri yerde bütün tanıkların onlar aleyhine tanıklık edecekleri döneme geçmediklerinden hiçbir kötülük yapmadıklarını ileri sürecek, fakat yapabilecekleri başka bir şey bulunmadığı için de çaresiz teslim olacaklardır. Onların bu iddialarına karşın melekler: **"Hayır, Allah elbette yapmış olduklarınızı gâyet iyi biliyor."** diyecektir.

"İçinde ebedi kalacağınız cehennemin kapılarından girin. Büyüklük taslayanların yeri ne kötüdür!"

Cehennem kapılarıyla kastedilenin, cehennemin tabakalarının kapıları olduğu birçok müfessir tarafından söylenmektedir. (Taberi, XVII, 196; İbnu Atiye, IV, 163). Bazı müfessirler ise âyete şöyle bir izah getirmişler: Onların ruhları cehenneme girer, cesetleri ise kabirlerinde kalır ve cehennemin o sıcaklığını hisseder. Kıyamet koptuktan sonra ise ruh ve cesetle birlikte cehenneme gireceklerdir. (İbnu Kesir. IV, 567).

وَقِيلَ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا مَاذَا أَنْزَلَ
رَبُّكُمْ قَالُوا خَيْرًا لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ
وَلَدَارُ الْآخِرَةِ خَيْرٌ وَلَنِعْمَ دَارُ الْمُتَّقِينَ ﴿٣٠﴾ جَنَّاتُ عَدْنٍ
يَدْخُلُونَهَا تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ لَهُمْ فِيهَا مَا يَشَاؤُنَ

كَذٰلِكَ يَجْزِي اللّٰهُ الْمُتَّق۪ينَۙ ﴿٣١﴾ اَلَّذ۪ينَ تَتَوَفّٰيهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ
طَيِّب۪ينَۙ يَقُولُونَ سَلَامٌ عَلَيْكُمُۙ ادْخُلُوا الْجَنَّةَ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٣٢﴾

30. Kendilerini koruma altına almış olanlara: "Rabbiniz ne indirdi?" diye sorulduğunda, "Bir iyilik indirdi" derler. Bu dünyada iyilik yapanlara iyilik vardır. Ahiret yurdu ise daha hayırlıdır. Muttakilerin yurdu ne güzeldir.

31. Adn cennetleri... Ona girecekler. Onun altından nehirler akar. Onlar için orada ne isterlerse vardır. Allah takva sahiplerini işte böyle mükâfatlandırır.

32. Melekler; temiz, iyi insanlar olarak canlarını aldıkları kimselere şöyle derler: "Selam size; girin cennete şimdi, yapmış olduklarınız sebebiyle!"

İttika edenler, yani muttakiler Allah'ın ahirette karşılığında ceza vereceği şeylerden uzak duranlardır. Bu sebeple kelimeye, *kendilerini koruma altına almış olanlar* şeklinde meal verdik. Kişinin, kendisini Allah'ın cezasına karşı koruma altına alması, emirleri yerine getirmesi ve yasaklardan kaçınmasıyla olur ki bu kimseye muttaki denir. İşte bu kimselere **"Rabbiniz ne indirdi?"** diye sorulduğunda **"Bir iyilik indirdi"** derler. Allah hem dünya hayatı için hem de Ahiret için iyilik indirmiştir. Çünkü Allah'ın indirdikleri, insanların hem dünyada hem de ahirette mutlu olacakları kuralları içermektedir. Muttakilerin gidecekleri yer, öncekilerin aksine güzel bir yerdir.

Arap dilinde *adn* kelimesi, yaz-kış sürekli ikamet edilen yer anlamındadır. (Cevherî, es-Sihah, a-d-n maddesi). Kendilerini koruma altına almış olanlar sürekli ikamet edecekleri cennetlere girecekler ve her istediklerine kavuşacaklardır. "**Melekler; temiz, iyi insanlar olarak canlarını aldıkları kimselere şöyle derler: 'Selam size; girin cennete şimdi, yapmış olduklarınız sebebiyle!"**

اللّٰهُ وَلٰكِنْ كَانُوٓا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٣٣﴾ فَاَصَابَهُمْ سَيِّـَٔاتُ
مَا عَمِلُوا وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهٖ يَسْتَهْزِؤُ۫نَ ﴿٣٤﴾

33. Onlar, meleklerin yahut Rabbinin buyruğunun kendilerine gelmesinden başka bir şey mi bekliyorlar? Onlardan öncekiler de böyle yapmışlardı. Allah onlara zulmetmedi; lakin onlar kendi kendilerine zulmettiler.

34. Böylece yaptıklarının cezası onlara ulaştı ve alay etmekte oldukları şey onları çepeçevre kuşattı.

O inkâr edenler, kendilerine yöneltilen tevhid çağrısını bir tarafa atarak isyanlarında devam edip meleklerin ruhlarını almalarını mı bekliyorlar? Ölüm melekleri geldiğinde artık iş işten geçmiş olacaktır. Rabbin buyruğu geldiğinde de iman etmenin bir yararı olmayacaktır.

Müfessirlerin bir kısmına göre, *Rabbin buyruğu*ndan maksat Kıyamet günüdür. Bir kısmına göre ise dünyevi cezadır. Bunun kıyamet günü olduğunu söyleyenlerin bu görüşü ileri sürmelerinde, öyle anlaşılıyor ki Muhammed ümmetinin toplu bir helake maruz kalmayacağı ve böyle olduğu takdirde İslâm dinini yayacak kimsenin kalmayacağı şeklindeki düşünce etkili olmuştur. Oysa helak söz konusu olduğunda eğer iman edenler görevlerini yerine getiriyorlarsa zaten onlar helakin dışında kalırlar. Ayrıca helakin mutlaka ümmetin bulunduğu her yeri kapsaması da gerekmemektedir. Bir toplumun kısmi bir helak ile cezalandırılması da mümkündür. Âyette öncekiler zikredilerek muhatapların bundan ibret almalarının istenmesi de dünyada bir cezalandırmayı hatırlatmaktadır. Çünkü öncekilerin durumundan ibret almaları, ancak onların dünyevi bir ceza ile cezalandırılmış olmalarıyla mümkündür. Allah'ın onlara zulmetmediğinin, bilakis kendi kendilerine zulmettiklerinin müşahede edilebilmesi ve bundan ibret alınması da ancak dünyevi bir ceza ile söz konusu olabilir.

İkinci âyette cezalarının kendilerine ulaşmasının ve alay ettiklerinin kendilerini çepeçevre kuşatmasının söz konusu edilmesi de yine burada kastedilen cezanın dünyevi bir ceza olduğunu göstermektedir.

İnkâr edenlerin böylece öncekilerin başına gelenlerden ibret almaları ve iş işten geçmeden iman etmeleri istenmektedir.

وَقَالَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا عَبَدْنَا مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ
نَحْنُ وَلَا آبَاؤُنَا وَلَا حَرَّمْنَا مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ كَذَٰلِكَ فَعَلَ
الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَهَلْ عَلَى الرُّسُلِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿٣٥﴾
وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولًا أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا
الطَّاغُوتَ فَمِنْهُمْ مَنْ هَدَى اللَّهُ وَمِنْهُمْ مَنْ حَقَّتْ عَلَيْهِ
الضَّلَالَةُ فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ
الْمُكَذِّبِينَ ﴿٣٦﴾ إِنْ تَحْرِصْ عَلَىٰ هُدَاهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي
مَنْ يُضِلُّ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴿٣٧﴾ وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ
أَيْمَانِهِمْ لَا يَبْعَثُ اللَّهُ مَنْ يَمُوتُ بَلَىٰ وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا وَلَٰكِنَّ
أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٨﴾ لِيُبَيِّنَ لَهُمُ الَّذِي يَخْتَلِفُونَ
فِيهِ وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّهُمْ كَانُوا كَاذِبِينَ ﴿٣٩﴾ إِنَّمَا
قَوْلُنَا لِشَيْءٍ إِذَا أَرَدْنَاهُ أَنْ نَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٤٠﴾

35. Ortak koşanlar derler ki: "Allah dilememiş olsaydı biz de atalarımız da O'nun yanı sıra bir başka şeye tapmaz, O'nunla birlikte herhangi bir şeyi haram kılmazdık." Onlardan öncekiler de böyle davranmışlardı. Apaçık tebliğ etmekten başka peygamberlere ne görev düşer ki?

36. Mutlaka her ümmete "Allah'a kulluk edin ve Tağut'tan uzak du-

run" diye bir elçi göndermişizdir. Onlardan bir kısmına Allah hidayet verdi, bir kısmı ise sapıklığı hak etti. Yeryüzünde gezin de yalancıların akıbetini bir görün.

37. Onların doğru yolu bulmalarını şiddetle arzu ediyor olsan da bilesin ki Allah, saptırdığını hidayete erdirmez. Onlar için bir yardımcı da yoktur.

38. Onlar "Ölen kimseyi Allah diriltmeyecektir." diye vargüçleriyle Allah'a yemin ettiler. Aksine bu, gerçekleştirmeyi üstlendiği bir vaattir. Ne var ki insanların çoğu bilmez.

39. Ta ki hakkında ihtilafa düştükleri şeyi onlara açıklasın ve inkâr edenler de yalancı olduklarını bilsinler.

40. Bir şeyi dilediğimiz zaman ona sözümüz sadece "ol" demekten ibarettir. O şey de hemen oluverir.

Müşrikler, Allah bizim ve atalarımızın bu putlara tapmamızdan ve birtakım şeyleri haram kılmamızdan hoşnut olmamış olsaydı birtakım cezalarla bizi cezalandırırdı. Bundan hoşnut ki cezalandırmıyor, demek istiyorlar. (Taberi, XVII, 200). Onlar bu sözleriyle kadere de gönderme yapmakta ve putlara tapmalarının Allah'ın bir takdiri olduğunu söylemektedirler. Sonuç olarak olumsuzlukları kaderin üzerine atmak, müşriklerin bakış açısıdır. Şunu da belirtmek gerekir ki insan iradesinin kapsamına giren teklif alanında kader hiçbir zaman mazeret olarak ileri sürülemez. Bu alana giren hususlarda belirleyici olan, başka bir ifade ile kaderini çizen bizzat insanın kendisidir. Kuşkusuz bu dünya hayatı imtihan yeridir ve Allah akıllarını başlarına alsınlar diye inanmayanlara da mühlet verir. İnsan, her olumsuz davranışında bu dünya hayatında açık ve net bir şekilde cezalandırılacak olsa imtihanın sırrı bozulur.

Haddizatında geçmişteki bütün ümmetlerin her birine mutlaka peygamber gönderilmiştir ve peygamberlerin hepsi ümmetlerini Allah'a ortak koşmamaya, sadece O'na kulluk etmeye çağırmışlardır. Bu sebeple ortak koşanların hiçbir mazeretleri yoktur. Geçmişteki her bir ümmetten de aslında bir kısmı doğru yolu bulmuş bir kısmı sapıklığı seçmiştir.

Kendilerine sunulan bu delilleri yeterli görmüyorlarsa yeryüzünde dolaşıp peygamberlerini yalanlayanların akıbetini görsünler ve bari bundan ibret alsınlar.

Ümmet kelimesi coğrafi sınırlar, inanç, ırk, dil ve benzeri ortak özellikleri

taşıyan insan topluluğu anlamındadır. İşte bu topluluklardan her birine mutlaka geçmişte bir peygamber gönderilmiştir.

Geçmişe dair bu bilgiler verildikten sonra hitap Peygamber (s.a.v.)'e yöneltilmektedir:

"Onların doğru yolu bulmalarını şiddetle arzu ediyor olsan da bilesin ki Allah, saptırdığını hidayete erdirmez. Onlar için bir yardımcı da yoktur."

Burada Peygamber (s.a.v.)'in, insanların doğru yolu bulmaları için ne denli arzulu olduğu dile getirilirken Allah'ın saptırdığı kimseyi doğru yola kavuşturamayacağı ifade edilerek hem sapıtanların sapıtmalarından sorumlu olmadığı hem de hidayete kavuşmaları için hayatını tehlikeye atmaması istenmektedir. Hidayet ve dalaletin Allah'a nispet edilmesi, Peygamber'i teselli amacı gütmekte ve Peygamber'in de Allah'ın saptırdığı kimselere yardımcı olamayacağı hatırlatılmaktadır. O halde Peygamber, insanlar doğru yolu bulmuyorlar diye helak edercesine kendisini yormamalıdır.

36. âyetin tefsirinde belirttiğimiz gibi sorumluluk ve irade alanına giren konularda karar veren bizzat insanın kendisidir. Hidayet yahut dalaleti seçen de insandır. Allah'ın hidayeti engelleyecek zorunlu sebepler ortaya koyarak hidayet bulmamış kimseleri cezalandırması, O'nun adaletine aykırıdır. İnsana hidayeti ve dalaleti seçme alanını veren Allah olduğundan hidayeti seçmek de dalaleti seçmek de O'nun iradesi çerçevesinde olmaktadır. Ancak hidayeti seçmede de dalaleti seçmede de etkin olan insanın kendi iradesidir. İnsanın iradesi iki yoldan hangisini seçerse Allah'ın iradesi o yönde tecelli eder. O halde hidayet ve dalaleti seçen bizzat insanın kendisi olduğu halde bunların Allah'a izafe edilmesinde yadırganacak bir durum yoktur. Ayrıca insana hidayeti seçme ve dalaleti seçme donanım ve imkânını veren de Allah'tır. Bu yönden de bunların Allah'a izafe edilmelerinde bir sakınca bulunmamaktadır. Yukarıda da dile getirdiğimiz gibi âyetin temel amacı, Peygamber'i teselli etmektir. Anlatımda bu hususun da göz önünde bulundurulması gerekir.

"Onlar 'Ölen kimseyi Allah diriltmeyecektir.' diye vargüçleriyle Allah'a yemin ettiler. Aksine bu, gerçekleştirmeyi üstlendiği bir vaattir. Ne var ki insanların çoğu bilmez."

Peygamber'e iman etmekle ahirete iman etmek arasında yakın bir ilişki vardır. Peygamberler insanlara Allah'ın emir ve yasaklarını bildirirler. Ahirete iman etmeyen kimsenin Allah'ın emir ve yasaklarına iltifat etmeyeceği ortadadır.

dönmeyeceğine inanıyorlardı. (Razi. IX, 387). Bu sebeple onlar, kendilerinden emin bir şekilde ve kesin bir bilgiye sahiplermiş gibi yemin ederek ölen kimsenin dirilmeyeceğini ileri sürüyorlardı. Yüce Allah da insanları tekrar diriltmenin, kendisinin üstlendiği bir vaat olduğunu belirtmekte ve takip eden şu iki âyette bunun gerekçesini ve kendisi için bunun pek kolay olduğunu dile getirmektedir:

"Ta ki hakkında ihtilafa düştükleri şeyi onlara açıklasın ve inkâr edenler de yalancı olduklarını bilsinler."

"Bir şeyi dilediğimiz zaman ona sözümüz sadece "ol" demekten ibarettir. O şey de hemen oluverir."

وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مَا ظُلِمُوا لَنُبَوِّئَنَّهُمْ
فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَلَأَجْرُ الْآخِرَةِ أَكْبَرُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٤١﴾
الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٤٢﴾

41. Zulme uğradıktan sonra Allah yolunda hicret edenlere gelince, onları bu dünyada güzel bir yere yerleştireceğiz. Ahiret mükâfatı ise kesinlikle çok daha büyüktür. Keşke bilseler.

42. Onlar, sabredenlerdir ve başkasına değil, Rablerine tevekkül ederler.

Burada, Allah yolunda hicret edenlerle Habeşistan'a hicret etmiş olanlar kastedilmektedir. Çünkü sûre Mekke'de indirilmiştir ve Müslümanlar Mekke'de iken Habeşistan'a iki hicret gerçekleştirilmiştir. Bununla Habeşistan'a hicret edenler kastediliyor olsa bile zulme uğradıkları için hicret etmek mecburiyetinde kalan tüm mazlumlar hakkında da aynı hükümler geçerlidir.

Kişinin kendi yurdunu, malını ve akrabalarını terk ederek hicret etmesi kolay bir hadise değildir. İşte bundan dolayı ilk âyette onların ahirette daha büyük bir mükâfata nail olacakları dile getirilmiştir. Hicret edenler arasında zengin kimseler vardı. Bunlar sırf inançlarını yaşayabilmek için yurtlarını ve mallarını terk ederek hicret etmişlerdir. Peygamber ve beraberlerindekilerin Medine'ye hicret etmelerinden ve orada güçlü bir İslâm toplumu oluştur-

malarından sonra daha önce Habeşistan'a hicret etmiş olanlar Hicretin altıncı yılında Medine'ye gelip yerleşmiş ve orada huzurlu bir hayat geçirmişlerdir.

وَمَٓا اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ اِلَّا رِجَالًا نُوحٖٓي اِلَيْهِمْ فَسْـَٔلُٓوا اَهْلَ
الذِّكْرِ اِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٤٣﴾ بِالْبَيِّنَاتِ وَالزُّبُرِ وَاَنْزَلْنَٓا
اِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ اِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ
﴿٤٤﴾ اَفَاَمِنَ الَّذٖينَ مَكَرُوا السَّيِّـَٔاتِ اَنْ يَخْسِفَ اللّٰهُ بِهِمُ الْاَرْضَ
اَوْ يَأْتِيَهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٤٥﴾ اَوْ يَأْخُذَهُمْ
فٖي تَقَلُّبِهِمْ فَمَا هُمْ بِمُعْجِزٖينَ ﴿٤٦﴾ اَوْ يَأْخُذَهُمْ عَلٰى تَخَوُّفٍ فَاِنَّ
رَبَّكُمْ لَرَؤُفٌ رَحٖيمٌ ﴿٤٧﴾

43. **Biz senden önce de kendilerine vahyettiğimiz adamlardan başkasını elçi göndermedik. Bilmiyorsanız işin ehline sorun.**
44. **Apaçık delillerle ve kitaplarla** (onları gönderdik). **Sana da Zikri/ Kur'ân'ı indirdik ki kendilerine ne indirildiğini insanlara açıklayasın da onlar da düşünsünler.**
45. **Kötülükler üzerine hileler planlayanlar Allah'ın kendilerini yerin dibine batırmasından ya da kendilerine, hiç ummadıkları bir yerden azap gelivermesinden şimdi güvende mi oldular?**
46. **Veya dönüp dolaşırken onları yakalamayacağından? Onlar** (Allah'ı) **aciz bırakacak değillerdir.**
47. **Yahut onları korkuta korkuta yakalamayacağından** (emin midirler)**? Şüphesiz Rabbin çok şefkatli, çok merhametlidir.**

Âyet, Allah'ın bir insanı peygamber olarak göndermesini müşriklerin yadırgamalarına cevap olarak indirilmiştir. Onlar, ancak bir meleğin Allah'a el-

çilik yapabileceğini ileri sürüyorlardı. (Taberi, XVII, 207; İbnu Kesir, IV, 573; Ebu Hayyan, VII, 238). Oysa peygamberin insanlarla iletişim kurabilmesi, Allah tarafından gelen vahyi insanlara açıklaması ve gelen emir ve yasaklara uyma konusunda diğer insanlara örnek olabilmesi için insan olması gerekir. Ayrıca bir meleğin peygamberlikle görevlendirilmesi, insanın imtihan olma sırrına da aykırıdır.

O halde dini yaşama konusunda Peygamber (s.a.v.)'in açıklamaları önem arz etmektedir. Peygamber, Kur'ân'ın indiği dönemde indirilen emirleri bizzat kendisi uygulamaya koyuyor ve inananlara açıklıyordu. Sonraki dönemlerde bu işlevi Peygamber'den nakledilen hadisler görmektedir. Bu sebeple dini anlama ve uygulamada Peygamber'den nakledilen hadisler göz ardı edilemez. Nakledilen hadislerde sahih olanı, zayıf olanı ve uydurma olanın bulunabileceğini de kuşkusuz hesaba katmak gerekir. Bu konuda burada şu kadarını söylemek kafidir: Kur'ân'ın açıklaması olan hadisler eğer Kur'ân'da anlatılanlara ters düşüyorlarsa o hadisler sahih bir senetle naklediliyor olsalar bile sahih kabul edilmezler.

Peygamberlerin insanlardan seçilmelerinin gerekçeleri başka âyetlerde dile getirilmektedir. Burada daha kestirme bir yol izlenmiş ve **"bilmiyorsanız işin ehline sorun"** denilmiştir. Bu işin ehli, kendilerine daha önce peygamber gönderilmiş ve bu peygamberlere iman etmiş olanlardır ki bu konuda ilk akla gelenler Yahudiler ve Hıristiyanlardır. Önceki dönem insanlarına gönderilen peygamberler de insanlar arasından seçilmiştir.

Bütün peygamberler, peygamberliklerini ispat eden mucizelerle desteklenirler. Mucizeler peygambere iman etmenin araçlarıdır. Mucizenin kendisi amaç değildir. Asıl tabi olunacak ve uyulacak hususlar peygambere indirilen kitap ve sahifelerde bulunanlardır. Peygamber kendisine indirilen kitap veya sahifelere çağırır. Eğer o peygambere kitap veya sahifeler indirilmemişse kendisinden önce indirilmiş olan kitap veya sahifelere çağırır. Peygamberimize de Kur'ân-ı Kerim indirilmiştir. Kur'ân, hem Peygamberimizin peygamberliğini ispat eden mucizesidir hem de kendisine indirilen talimatın tamamıdır. Peygamberimizin mucizesi göze değil, akla hitap eder. Bu sebeple âyet, **"Onlar da düşünsünler diye"** cümlesiyle son bulmaktadır.

45-47. âyetlerde, hak davanın yayılmasına engel olmak için ve Müslümanların önünü kesmek için düzen peşinde koşanlar uyarılmaktadır. Allah'ın onları yerin dibine batırmasından ve hiç beklemedikleri bir yerden cezaya çarptırılmayacaklarından yahut kendi işleri güçlerinde iken cezanın onları yakalamayacağından emin midirler? Azabın nereden geleceğini bilseler belki ona

karşı tedbir alırlar. Hiç ummadıkları bir yerden geleceği için tedbir almaları da mümkün olmayacaktır. Gelecek azap ipuçları vermek suretiyle onları korkuta korkuta da gelebilir. Tedbir alırlar ama tedbirleri işe yaramaz. Cezanın ayak seslerini duya duya cezalandırılırlar.

Âyetler, hem o dönemde hem de sonraki dönemlerde yaşayan ve İslâm'ın yayılmaması için planlamalar yapanları uyarmaktadır. Kuşkusuz makam ve konumu ne olursa olsun hiç kimse biraz sonra, yarın veya daha yakın bir zamanda ölüp ölmeyeceğinden emin olamaz. Cezanın mutlaka toplu bir ceza olması da gerekmemektedir. Kişi için önemli olan kendi ölümüdür.

Bu uyarılar yapıldıktan sonra yaptıklarından vazgeçmeleri durumunda Allah'ın bağışlayıcılığına dikkat çekilerek: "**Şüphesiz ki Rabbin çok şefkatli ve çok merhametlidir**" denilmektedir.

أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَىٰ مَا خَلَقَ اللَّهُ مِنْ شَيْءٍ
يَتَفَيَّأُ ظِلَالُهُ عَنِ الْيَمِينِ وَالشَّمَائِلِ سُجَّدًا لِلَّهِ وَهُمْ دَاخِرُونَ
﴿٤٨﴾ وَلِلَّهِ يَسْجُدُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مِنْ دَابَّةٍ
وَالْمَلَائِكَةُ وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ﴿٤٩﴾ يَخَافُونَ رَبَّهُمْ مِنْ فَوْقِهِمْ
وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ ﴿٥٠﴾

48. Allah'ın yarattığı şeyleri görmüyorlar mı? Hepsinin gölgesi sağdan sürünüp yerlere kapanarak Allah'a secde ediyor.

49. Göklerde ve yerde ne varsa; canlılar olsun melekler olsun büyüklük taslamadan Allah'a secde eder.

50. Onlar, üstlerinde olan Rablerinden korkarlar ve kendilerine ne emredilirse onu yaparlar.

İlk âyette geçen "mâ" edatıyla cansız cisimlerin kastedildiği anlaşılmaktadır. Arap dilinde "men" akıl sahipleri için, "mâ" ise akıl sahibi olmayanlar için kullanılır. Her ne kadar bazen "mâ" akıl sahipleri için kullanılıyor olsa da ikinci âyette canlılar ve melekler ayrıca zikredildiklerine göre ilk âyetteki kullanılışın sadece cisimler hakkında olması uygundur.

Ayrıca "secde" kelimesi, namazda yapılan bildiğimiz fiil anlamında kullanıldığı gibi mutlak itaat anlamında da kullanılmaktadır. Burada ikinci anlamda kullanıldığı açıktır. Çünkü cansız cisimlerin şuurlu olarak yere kapanmaları düşünülemez. Burada anlatılmak istenen; *"gölgesi bulunan şeylerin gölgeleri bile sahiplerinin hükmüne ve iradesine değil, Allah'ın emrine mahkûm olmuşlar ve boyun eğmişlerdir. Sahibi ne kadar uğraşırsa uğraşsın gölge yüce Allah'ın emir ve takdiri ile ışığın geliş noktasının istikametinde düşer ve onun dönüşlerini takip eder. Aynı zamanda gölge, ışığın eseri de değildir, cisimler ile ışık arasında öyle bir ilişkiye, bir kanuna mahkûmdur ki işte o kanun Allah'ın bir emridir. Ve bundan dolayı eşyanın gölgelerinde bile hâkimiyet ve tasarruf Allah'ındır. Onlar, yerde sürünürlerken sahiplerine değil, Allah'a secde eder ve Yüce Allah'ın birliğini ilan ederler."* (Elmalılı, V, 418-419).

Göklerde ve yerde bulunan bütün canlılar ve melekler de Allah'a mutlak itaat içerisindedir. Kur'ân'ın hitabı insana olduğuna ve insanın bundan ibret alması istendiğine göre, insan söz konusu canlıların dışında değerlendirilmelidir. Gerçi insan da fizyolojik yapısı itibariyle Allah'ın koyduğu kurallara mutlak itaat içerisindedir. Yaşlanır, acıkır, hastalanır, ölür v.s. Ne var ki imtihana konu olan ve insanın irade kapsamı içerisinde olan davranışlarında insan serbest bırakılmıştır. Allah'a itaat ederse mükâfatını, isyan ederse cezasını görecektir.

Meleklerin irade sahibi olmadıkları ve günah işleme gibi bir kabiliyetlerinin bulunmadığı yaygın bir kanaattir. Oysa burada Allah'a itaatlerinin, O'nun korkusundan kaynaklandığı anlatılmaktadır. Onlar için zorunlu itaat diye bir durum söz konusu değildir. Onlar Allah'ın yüceliğini hakkıyla kavramış, Allah sevgisi ve Allah korkusuyla dolu varlıklardır ve bundan dolayı Allah'a itaat etmekte ve yasakladığı şeyleri yapmamaktadırlar. Kur'ân'da onların Allah'a isyan edemedikleri veya itaate zorunlu oldukları gibi bir ifade de geçmemektedir. Onlar, itaatkâr kullardır.

وَقَالَ اللّٰهُ لَا تَتَّخِذُوا اِلٰهَيْنِ اثْنَيْنِۚ
اِنَّمَا هُوَ اِلٰهٌ وَاحِدٌۚ فَاِيَّايَ فَارْهَبُونِ ﴿٥١﴾ وَلَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ
وَالْاَرْضِ وَلَهُ الدّ۪ينُ وَاصِبًاۜ اَفَغَيْرَ اللّٰهِ تَتَّقُونَ ﴿٥٢﴾ وَمَا بِكُمْ مِنْ نِعْمَةٍ
فَمِنَ اللّٰهِ ثُمَّ اِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فَاِلَيْهِ تَجْـَٔرُونَۚ ﴿٥٣﴾ ثُمَّ اِذَا كَشَفَ

الضُّرَّ عَنْكُمْ اِذَا فَرِيقٌ مِنْكُمْ بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ ﴿٥٤﴾

لِيَكْفُرُوا بِمَا اٰتَيْنَاهُمْ فَتَمَتَّعُوا فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٥٥﴾

51. Allah: "İki ilâh edinmeyin; O, ancak ve ancak bir ilâhtır. O halde sadece Benden korkun" dedi.

52. Hem göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. Din de kesinlikle ve ebeda O'nundur. Yoksa Allah'tan başkasından mı korkuyorsunuz?

53. Nimet olarak sizde bulunan her bir şey de mutlaka Allah'tandır; üstelik size bir zarar dokunduğunda da hemen O'na yalvarırsınız.

54. Uğradığınız zararı giderdiğinde ise, içinizden bir grup Rablerine ortak koşarlar.

55. Onlara verdiğimiz nimetlere nankörlük etmek için (bunu yaparlar)**. O halde sürün bakalım zevk û sefanızı; ileride bileceksiniz.**

İki ilâh inancı Mecusîlikte bulunmaktadır. Onlara göre bu ilâhlardan biri iyilik, diğeri ise kötülük ilâhıdır. Bu inancın İran'a komşu Arap kabileleri arasında yayıldığı nakledilir. Daha önceki âyetlerde Arap kabileler arasında yaygın olan çok tanrıcılık reddedilmişti. Burada ise iki tanrılı inanç reddedilmektedir. Âyeti her türlü şirki reddeden bir âyet olarak da anlamak mümkündür. Çünkü iki ilâh yoksa daha çok ilâhın olamayacağı kediliğinden anlaşılmaktadır. Zaten bunun ardından tek bir ilâh'ın; itaat edilen ve kendisinden korkulması gerekenin sadece O olduğu ifade edilmektedir.

52. âyette *din* kelimesine samimiyet, itaat, hâkimiyet gibi anlamlar verilmiştir. (Ebu Hayyan, VII, 217). Buna göre göklerde ve yerde ne varsa tamamı Allah'a ait olduğundan O, tek ilâh olarak bilinmeli, kendisine itaat edilmeli ve O'na karşı samimi olunmalıdır. Başkasından değil, sadece kendisinden korkulmalıdır. Çünkü insana verilen her nimet O'ndandır.

İnsanoğlu sıkıntıya girdiğinde ortak koştuklarını unutur ve Allah'a yalvarır. Ama sıkıntı aşıldığında Allah'a yalvaranlardan bir kısmı O'na ortak koşmaya başlar. Hâlbuki o sıkıntıdan kurtulduktan sonra yapılacak şey, o sıkıntıyı gideren Allah'a şükretmek olmalıydı. Onlar ise Allah'a aracılık ettiklerine inandıkları putlarına şükrediyor ve onlara adaklar kesiyorlardı. Ama Allah'a ortak koşanlar ileride başlarına ne geleceğini göreceklerdir.

Kuşkusuz bu husus sadece müşrik Arapları ilgilendiriyor olsaydı Kur'ân-ı Kerim'de yer almasına gerek olmazdı. Diğer dünya milletlerinde hatta günümüz Müslümanlarında da benzeri davranışlar mevcuttur. Sıkıntıdan kurtuldukları takdirde türbelere adak adama yahut bağışta bulunma yahut sıkıntıyı atlatınca şükür ifadesi olarak yine türbelere bağışta bulunma ve hayvan kesme âdeti yaygındır.

وَيَجْعَلُونَ
لِمَا لَا يَعْلَمُونَ نَصِيبًا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ تَاللّٰهِ لَتُسْـَٔلُنَّ عَمَّا كُنْتُمْ
تَفْتَرُونَ ﴿٥٦﴾ وَيَجْعَلُونَ لِلّٰهِ الْبَنَاتِ سُبْحَانَهُ وَلَهُمْ مَا يَشْتَهُونَ
﴿٥٧﴾ وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُمْ بِالْأُنْثٰى ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ
كَظِيمٌ ﴿٥٨﴾ يَتَوَارٰى مِنَ الْقَوْمِ مِنْ سُوٓءِ مَا بُشِّرَ بِهِ أَيُمْسِكُهُ عَلٰى هُونٍ
أَمْ يَدُسُّهُ فِي التُّرَابِ أَلَا سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿٥٩﴾ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ
بِالْآخِرَةِ مَثَلُ السَّوْءِ وَلِلّٰهِ الْمَثَلُ الْأَعْلٰى وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٦٠﴾
وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللّٰهُ النَّاسَ بِظُلْمِهِمْ مَا تَرَكَ عَلَيْهَا مِنْ دَابَّةٍ وَلٰكِنْ
يُؤَخِّرُهُمْ إِلٰى أَجَلٍ مُسَمًّى فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً
وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴿٦١﴾ وَيَجْعَلُونَ لِلّٰهِ مَا يَكْرَهُونَ وَتَصِفُ
أَلْسِنَتُهُمُ الْكَذِبَ أَنَّ لَهُمُ الْحُسْنٰى لَا جَرَمَ أَنَّ لَهُمُ النَّارَ وَأَنَّهُمْ
مُفْرَطُونَ ﴿٦٢﴾

56. Bir de kendilerine verdiğimiz rızıktan haklarında ciddi herhangi bir bilgiye sahip olmadıkları şeylere pay ayırıyorlar. Allah'a yemin olsun ki yapmış olduğunuz iftiradan dolayı sorguya çekileceksiniz.

57. Üstelik bir de Allah'a kızlar nispet ederken, oysa Allah bundan münezzehtir, kendilerine ise arzularına uygun olanları yakıştırıyorlar.

58. Öyle ki onlardan biri kızla müjdelendiğinde öfkeden yüzü simsiyah kesilir.

59. Verilen müjdenin kötü etkisiyle halktan gizlenir. Zillet içerisinde onu tutsun mu yoksa onu toprağa mı gömsün! Dikkat edin, ne kötü hüküm veriyorlar.

60. Ahirete iman etmeyenlerin böyle kötü sıfatları vardır. En yüce sıfatlar ise Allah'ındır. O, her şeyden üstündür, her şeyi yerli yerince yapandır.

61. Eğer Allah, zulümleri sebebiyle insanları cezalandırmış olsaydı yeryüzünde hiçbir canlı bırakmazdı. Lakin onları belirlenmiş bir süreye kadar erteliyor. Süre dolduğunda ne bir saat geri ertelenmeyi isteyebilirler ne de bir saat öne alınmayı talep edebilirler.

62. Hoşlanmadıkları şeyleri Allah'a yakıştırıyorlar. Üstelik bir de dilleri, en güzel akıbetin kendilerinin olduğu yalanını uyduruyor. Şurası kesindir ki onlar içindir ateş ve onlar en önde oraya sürülürler.

İlk âyetin, **"hiçbir şeyin farkında olmayan şeylere"** kısmı, *haklarında bir bilgiye sahip olmadıkları şeylere,* şeklinde de anlaşılmaya müsaittir. Bu ikinci anlama göre, müşrikler Allah'a ortak koştukları o putların, kendilerine yarar yahut zarar verecek bir güçlerinin olup olmadığını bilmemektedirler.

Müşrik Araplar hayvanlarının ve tarım gelirlerinin bir kısmını putlarına ayırıyorlardı. Ayrıca bazı şartları taşıyan hayvanların etlerini yemiyor, onlara binmiyor ve bu hayvanların taptıkları putlara ait olduklarına inanıyorlardı. Oysa o putlar hiçbir şeyin farkında değildir.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi eğer bu tür anlayışlar cahiliye dönemi Araplarına özgü olmuş olsaydı bunların Kur'ân'da yer almasının bir anlamı olmazdı. Benzeri anlayışlar günümüz İslâm dünyasında da yaygındır. Örneğin türbelere birtakım bağışlar yapılmakta, bağışlanan eşya o türbelerde çürümeye

terk edilmektedir. İhtiyacı olan biri onları kullanacak olursa o türbe tarafından çarpılacağına inanılmaktadır. Birçok insan perişan bir halde evsiz barksız yaşarken güneşten yahut soğuktan etkilenmesi söz konusu olmayan ölülerin üzerine türbe yapılmakta ve bu türbeler sergilerle donatılmaktadır.

Araplardan Huzaa ve Kinane kabileleri, meleklerin Allah'ın kızları olduğunu söylüyorlardı. Oysa bunlardan birine kızının olduğu haberi verildiğinde öfkesinden yüzü simsiyah kesilirdi. Öyle ki kız çocuklarını diri diri toprağa gömenler bile vardı. Diğerleri ise kız çocuğunun olmasından hoşnut olmaz, kendilerini aşağılanmış gibi hisseder ve kız çocuklarına kötü muamelede bulunurlardı. Kendilerine kız çocuklarını yakıştıramadıkları halde meleklerin Allah'ın kızları olduklarına ileri sürüyorlardı..

Oysa hayat hem kadın hem erkek üzere kuruludur. Erkeksiz hayat olamayacağı gibi kadınsız hayat da olmaz. Hatta diğer canlıların hayatları da erkek ve dişi üzere kuruludur.

"Ahirete iman etmeyenlerin böyle kötü sıfatları vardır. En yüce sıfatlar ise Allah'ındır. O, her şeyden üstündür, her şeyi yerli yerince yapandır."

Kuşkusuz kız çocuklarına bu şekilde davranmak, ahiret hayatına inanmamanın ve Allah'a ortak koşmanın bir sonucudur. Ahirette hesap vereceğine inanmayan insan, her türlü çirkefliği ve en büyük kötülükleri işleyebilir bir niteliktedir.

Ahiret inancı, toplumların ahlâk ve güvenliği açısından da büyük önem arz etmektedir. Ahiret inancının olmadığı veya zayıf olduğu toplumlarda fertler arasında ne yardımlaşma ne de güven vardır.

Yüce Allah kız çocuğu olmaktan da erkek çocuğu olmaktan da münezzehtir. O, bütün iyi sıfatların en mükemmelleriyle muttasıftır.

"Eğer Allah, zulümleri sebebiyle insanları cezalandırmış olsaydı yeryüzünde hiçbir canlı bırakmazdı..."

Burada geçen zulüm ile Allah'a ortak koşmanın kastedildiği birçok müfessir tarafından söylenmektedir. Âyetin bağlamından da bu husus anlaşılmaktadır. Allah'a ortak koşmak o denli büyük bir zulümdür ki yeryüzünü harap edecek ölçüdedir. Bu takdirde bu zulmü işlememiş olan diğer insan ve canlılar da yok olup giderlerdi. Ne var ki Allah, merhametinden dolayı onları cezalandırmamakta, mühlet vermektedir. Aslında bu dünya hayatında cezalandırılıp helak edilen kavimler, başka insanların haklarına tecavüz eden toplumlardır. Salt Allah'ın birliğine inanmamaktan yahut gönderdiği peygamberine inanma-

maktan dolayı bir toplum bu dünya hayatında cezalandırılmaz. Peygamberine karşı çıkanların cezalandırılması, peygamberlerin hayatı düzenlemeye dair getirdikleri ve adalete uygun kurallara karşı çıkıp başkalarına haksızlık ve zulüm yapmalarından dolayıdır.

"Hoşlanmadıkları şeyleri Allah'a yakıştırıyorlar. Üstelik bir de dilleri, en güzel akıbetin kendilerinin olduğu yalanını uyduruyor. Şurası kesindir ki onlar içindir ateş ve onlar en önde oraya sürülürler."

O müşrikler, kendilerinin kızlarının olmasını istemedikleri halde Allah'ın kızlarının olduğunu, yine mal ve mülklerinde bir ortaklarının olmasını istemedikleri halde mülkünde Allah'ın ortakları bulunduğunu iddia ediyorlardı. Yine bir bilgiye dayanmaksızın iyi akıbetin kendilerine ait olduğu yalanını söylüyorlardı. Bilakis onların akıbeti cehennem olacaktır. Onlar istemeseler de cehenneme zorla sürüleceklerdir.

تَاللّٰهِ لَقَدْ اَرْسَلْنَٓا اِلٰٓى اُمَمٍ مِنْ قَبْلِكَ فَزَيَّنَ لَهُمُ
الشَّيْطَانُ اَعْمَالَهُمْ فَهُوَ وَلِيُّهُمُ الْيَوْمَ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَل۪يمٌ ﴿٦٣﴾
وَمَٓا اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ اِلَّا لِتُبَيِّنَ لَهُمُ الَّذِي اخْتَلَفُوا
ف۪يهِ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٦٤﴾

63. Allah'a yemin olsun ki senden önceki ümmetlere de elçiler gönderdik; ancak şeytan onlara amellerini güzel gösterdi. Dolayısıyla bugün onların velileri odur ve onlar için acıklı bir azap vardır.

64. Biz sana Kitabı, ihtilafa düştükleri şeyi onlara açıklaman, iman eden topluluğa da bir hidayet rehberi ve bir rahmet olmasının dışında bir amaçla göndermedik.

Âyette, önceki toplumların da Mekke müşrikleri gibi peygamberlerini yalanladıkları, ne yapılırsa yapılsın inkârda ısrar ettikleri hatırlatılarak Peygamber (s.a.v.) teselli edilirken Mekke müşriklerinin geçmişten ibret almaları istenmekte ve acı bir azapla uyarılmaktadırlar. Ne Muhammed yalanlanan ilk peygamberdir ne de müşrikler peygamberlerini yalanlayan ilk topluluktur.

Şeytan, önceki ümmetlere bu amellerini güzel gösterdiği gibi bu müşriklere de amellerini güzel göstermektedir.

“Bugün onların velileri odur” denilirken bununla Kur’ân’ın indiği dönem kastediliyor olabilir. Kıyamet gününün kastedilmiş olması da mümkündür. Ancak her iki durumda da şeytan o an velileri değildir. Hayatlarında onu veli edinmişlerdi. *Bugün* denilerek Mekke müşriklerine bir gönderme yapılmış olabilir. Yahut hayatlarında veli/dost edindikleri şeytanın artık onları kurtaracak bir gücünün bulunmadığına işaret ediliyor olması da mümkündür.

Kur’ân-ı Kerim, bütün insanlara gönderilmiş bir kitaptır ve bütün insanlar arasında inanç ve din konularındaki ihtilaflara çözümler getirir. Ancak âyetlerin bağlamı öncelikle müşrik Araplardır. Araplar arasında da din ve inanç konularında ihtilaflar vardı. Mesela Arapların bir kısmı ölümden sonra dirilişe inanırken, bir kısmı inanmıyordu. (Âlûsî, X, 214). Aralarında Mecusîlerin etkisinde kalanlar, Yahudiliğin etkisinde olanlar veya Hıristiyanlığın etkisinde kalanlar vardı. Bu sebeple gerek inanç konularında gerekse helaller ve haramlar konularında farklı düşünenler vardı. Kur’ân-ı Kerim, bu görüşler arasında doğru olanı ortaya koyuyordu; ama aynı zamanda Kur’ân, inanmış olanlar için bir hidayet rehberi ve rahmettir.

وَاللّٰهُ اَنْزَلَ مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءً فَاَحْيَا بِهِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَاۜ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ
لَاٰيَةً لِقَوْمٍ يَسْمَعُونَ ﴿٦٥﴾ وَاِنَّ لَكُمْ فِي الْاَنْعَامِ لَعِبْرَةًۜ نُسْق۪يكُمْ مِمَّا
ف۪ي بُطُونِه۪ مِنْ بَيْنِ فَرْثٍ وَدَمٍ لَبَنًا خَالِصًا سَٓائِغًا لِلشَّارِب۪ينَ ﴿٦٦﴾
وَمِنْ ثَمَرَاتِ النَّخ۪يلِ وَالْاَعْنَابِ تَتَّخِذُونَ مِنْهُ سَكَرًا وَرِزْقًا حَسَنًاۜ
اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٦٧﴾ وَاَوْحٰى رَبُّكَ اِلَى النَّحْلِ اَنِ اتَّخِذ۪ي
مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا وَمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَۙ ﴿٦٨﴾ ثُمَّ كُل۪ي مِنْ كُلِّ
الثَّمَرَاتِ فَاسْلُك۪ي سُبُلَ رَبِّكِ ذُلُلًاۜ يَخْرُجُ مِنْ بُطُونِهَا شَرَابٌ
مُخْتَلِفٌ اَلْوَانُهُ ف۪يهِ شِفَٓاءٌ لِلنَّاسِۜ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٦٩﴾

65. Allah gökten bir su indirdi de onunla ölümünden sonra yeri diriltti. Şüphesiz bunda dinleyen bir topluluk için alınacak bir ibret vardır.

66. Hayvanlarda da sizin için alınacak ibret vardır kuşkusuz; çünkü size, onların karınlarındaki fışkı ile kan arasından süzülen ve içenlerin boğazından kolaylıkla geçen tertemiz bir süt içiririz.

67. Hurma ağacı meyvelerinden ve üzümden hem sarhoş edici bir içki hem de güzel bir rızık ediniyorsunuz. Bunda aklını kullanan bir topluluk için bir ibret vardır.

68. Rabbin bal arısına şöyle vahyetti: "Dağlarda, ağaçlarda ve kurdukları çardaklarda yurt edin."

69. "Sonra meyvelerin her birinden ye de sana belirlediği yollara düş. Neticede arıların karnından, insanlar için kendisinde bir şifa bulunan, değişik renklerde bal çıkar. Düşünen bir topluluk için bunda bir ibret var."

İlk âyette her yıl yenilenen hayat serüveni anlatılmaktadır. Her yıl ölü haline gelmiş olan toprak su ile hayat bulmaktadır. Tabiattaki bu hayatı yenileyen, Allah'ın kendisidir. Tabiatı bu şekilde her yıl ölümünden sonra dirilttiği gibi tüm hayatı da ölümünden sonra diriltmeye kadirdir.

Eğer çevrenizde olup biten bu delilleri dikkatlice değerlendirmiş olsanız Peygamber (s.a.v.)'in ölümden sonra diriliş vardır, sözünün doğruluğunu görürdünüz.

Daha önce de birkaç kez Kur'ân-ı Kerim'in çevremizde olup biten doğal olaylar üzerinde düşünmemizi istediğine dikkat çekmiştik. Sağlıklı düşünme ve sağlıklı sonuca varmak da ancak çevremizde olup biten doğal olaylar üzerine düşünmekle olur. Çünkü evren, doğal olaylar üzerine kuruludur.

Burada deliller çeşitlendirilip evrenle ilgili bir misal verildikten sonra hayvanlar âleminden misal verilmektedir: **"Hayvanlarda da sizin için alınacak ibret vardır kuşkusuz; çünkü size, onların karınlarındaki fışkı ile kan arasından süzülen ve içenlerin boğazından kolaylıkla geçen tertemiz bir süt içiririz."** Görüldüğü üzere âyette doğal ve herkesin anlayacağı sadelikte bir misal verilmektedir. Herkes bilir ki hayvanların sütleri, yediklerinden meydana gelir. Yedikleri, işkembelerinde fışkı haline gelir ve fışkıda bulunan kan, süt ve hayvanın yaşamını sürdürmesi için gerekli sıvılar işkembe ve bağırsaklarda ayrıştırılarak emilip süzülür ve gerekli organlara gönderilir. Hay-

vanın yediklerinin bir kısmı kan olur, hayvan onunla hayatını devam ettirir. Bir kısmı süt olur ve sütün bir kısmı yavruları tarafından tüketilirken bir kısmı da insanlar tarafından tüketilir. Hayvanın yediklerinin bir kısmı ise posa olarak dışarı atılmaktadır.

Kur'ân-ı Kerim bu misalleri verirken modern ilmin ayrıntılarına giren, mesela alınan gıdanın hangi aşamalardan geçerek ve hangi etkileşimler sonucu süte dönüştüğü, nasıl o kan ve pislikten ayrışarak tertemiz bir hale geldiği, sütün yapısı ve içerdiği maddeler gibi konular üzerinde durmaz.

Ardından misal bitkiler âleminden verilmektedir: **"Hurma ağacı meyvelerinden ve üzümden hem sarhoş edici bir içki hem de güzel bir rızık ediniyorsunuz. Bunda aklını kullanan bir topluluk için bir ibret vardır."**

Allah insanlara nimet vermiş ama insan bazen verilen bu nimetlere yakışır şekilde değer vermeyebilmektedir. Hurma ağacı ve üzüm böyledir. İnsan bunlardan hem güzel rızık edinir hem de sarhoş edici şeyler edinir. Dikkat edilirse içki, güzel rızkın dışında zikredilmiştir. İçkinin yasaklanacağına dair ilk işareti bu âyet vermiştir.

"Rabbin bal arısına şöyle vahyetti: 'Dağlarda, ağaçlarda ve kurdukları çardaklarda yurt edin."

"Sonra meyvelerin her birinden ye de sana belirlediği yollara düş. Neticede arıların karnından, insanlar için kendisinde bir şifa bulunan, değişik renklerde bal çıkar. Düşünen bir topluluk için bunda bir ibret var."

Vahiy kelimesi Arap dilinde, konuşanla dinleyen arasında gizli iletişim yoludur. Dinleyen, kendisine ne anlatıldığını anlar. Burada ise içgüdü anlamında kullanılmıştır. Allah arıya öyle bir içgüdü yerleştirmiştir ki çok ince hesaplarla ancak ölçülebilen muhteşem geometrik şekillerde petek yapmayı başarmaktadır. Akılları hayrete düşürecek şekilde yol ve yönü belirlemeyi Allah ona ilham etmiştir. Böylece insanın müşahede ettiği bu akıllara durgunluk verecek mükemmeliyet ve Allah'ın kendisine bahşettiği nimetler üzerinde düşünmesi ve buradan hareketle sadece Allah'a kulluk yapmayı çıkarması gerektiği anlatılmaktadır.

Bazı sûfîler, arıya vahyedilmesini, bildiğimiz peygamberlere yapılan vahiy anlamında anlamış ve hem onların hem diğer hayvanların insanlar gibi gönderilmiş peygamberleri bulunduğunu söylemişlerse de bunun tutarlı bir tarafının bulunmadığı açıktır. (Âlûsî, X, 226).

وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ ثُمَّ يَتَوَفّٰيكُمْ وَمِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ اِلٰٓى اَرْذَلِ الْعُمُرِ
لِكَيْ لَا يَعْلَمَ بَعْدَ عِلْمٍ شَيْـًٔا اِنَّ اللّٰهَ عَل۪يمٌ قَد۪يرٌ ﴿٧٠﴾ وَاللّٰهُ
فَضَّلَ بَعْضَكُمْ عَلٰى بَعْضٍ فِي الرِّزْقِ فَمَا الَّذ۪ينَ
فُضِّلُوا بِرَٓادّ۪ي رِزْقِهِمْ عَلٰى مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُمْ فَهُمْ
ف۪يهِ سَوَٓاءٌ اَفَبِنِعْمَةِ اللّٰهِ يَجْحَدُونَ ﴿٧١﴾ وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ
اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجاً وَجَعَلَ لَكُمْ مِنْ اَزْوَاجِكُمْ بَن۪ينَ وَحَفَدَةً وَرَزَقَكُمْ
مِنَ الطَّيِّبَاتِ اَفَبِالْبَاطِلِ يُؤْمِنُونَ وَبِنِعْمَتِ اللّٰهِ هُمْ يَكْفُرُونَ ﴿٧٢﴾
وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَمْلِكُ لَهُمْ رِزْقاً مِنَ السَّمٰوَاتِ
وَالْاَرْضِ شَيْـًٔا وَلَا يَسْتَط۪يعُونَ ﴿٧٣﴾

70. **Allah sizi yarattı, sonra vefat ettirecektir. Sizden kiminiz de ömrün en aşağılık çağına geri döndürülür ki bildiği şeyleri bilmez hale gelir. Şüphesiz Allah her şeyi bilen ve her şeye gücü yetendir.**

71. **Rızık konusunda Allah kiminizi kiminizden üstün tuttu. Üstün kılınanlar, rızıklarını ellerinin altındakilere vermezler ki hepsi de rızıkta eşit olsunlar. Allah'ın nimetini mi inkâr ediyorlar?**

72. **Allah size kendinizden eşler yarattı. Eşlerinizden de sizin için çocuklar ve torunlar yarattı. Ayrıca güzel ve temiz şeylerden size rızık verdi. Yoksa onlar hâlâ batıla inanıp Allah'ın nimetine nankörlük mü ediyorlar?**

73. **Allah'ın yanı sıra ne göklerde ne de yerde kendilerine zerre miktarı rızık veremeyen, esasen buna güçleri de yetmeyen şeylere tapıyorlar.**

Siz hiçbir şey değilken sizi yarattı. Allah'a ortak koştuklarınız da öyle. Onlar da yokken Allah onları yaratmıştır. Sizden kiminiz gençken ölür. Kiminiz de öyle yaşlanır ki bildiklerini bilmez hale gelir. Kişi, çocukluk dönemine döner. Ama Allah böyle değildir, zaman O'nu eskitemez; O, daima her şeyi bilen ve her şeye gücü yetendir. Sizin hayatınız ve ölümünüz hakkında karar veren sadece O'dur. Kiminizi erken yaşta öldüren ve kiminizi bunayacak kadar yaşlandıran da O'dur. Kimin ne zaman bunayacağını da O bilir. Bütün bunlar O'nun bilgisi dışında değildir.

Dikkat çekilmesi gereken bir nokta, *aşağılık* nitelemesinin, kişinin kendisine değil, yaşına izafe edilmesidir. Söz konusu edilen durum kişilerde farklı yaşlarda gerçekleşmekle birlikte çok iyi bir insan da yaşlanarak bunayabilir.

Rızık konusunda farklı durumlardasınız. Sizden zengin olanlar, elleri altında bulunan köle veya hizmetçilerini mallarına ortak yapmıyor. Oysa onları, o zenginler yaratmış da değildir. Sonuçta onlar da kendileri gibi Allah tarafından yaratılmışlardır. Siz onları mallarınıza ortak yapmıyorsunuz ama Allah'ın yarattıklarını Allah'a ortak koşuyorsunuz. Bu, olacak şey değildir. O malları size veren de Allah'ın kendisidir, böyle nankörlük olur mu? Bu mallardan dolayı Allah'la birlikte başkasına şükredilir ve bu serveti verme konusunda başkası Allah'a ortak koşulur mu? Bu, nankörlükten başka bir şey değildir.

"Allah size kendinizden eşler yarattı. Eşlerinizden de sizin için çocuklar ve torunlar yarattı. Ayrıca güzel ve temiz şeylerden size rızık verdi. Yoksa onlar hâlâ batıla inanıp Allah'ın nimetine nankörlük mü ediyorlar?"

Allah'ın kullarına verdiği nimetlerinden biri, kendilerinden kendileri için eşler yaratmasıdır. Eğer eşler farklı cinslerden olmuş olsalardı birbirlerine ısınmaları ve birbirlerinde huzur bulmaları mümkün olmazdı. Ayrıca onlara çocuklar ve torunlar lütfetti ki soylarını devam ettirsinler ve böylece yaşlandıklarında çocukları ve torunları kendilerine baksın.

Günümüzde insanlarda dini ve insani duygular zayıfladığından çoğu kimse yaşlanan anne ve babasına bakmamakta onları ya bir evin köşesinde yahut huzur evlerine terk etmektedir. Öyle ki bazı yaşlılar bayramlarda bile hatırlanmamaktadır. Belki bu durum İslâm âleminde henüz ileri boyutlara ulaşmamıştır. Ne var ki toplumda dini duygular zayıfladıkça ve toplum bireyleri hayatı sadece zevk ve sefaya indirgedikçe yaşlılar daha çok ihmal edileceklerdir.

Yüce Allah ayrıca temiz şeylerden kullarına rızık lütfetmiştir. Kulluk bunları insana bahşedene yapılmalıdır. Ama insanların bir kısmı batıla inanıyor böylece Allah'a karşı nankörlük ediyor: **"Allah'ın yanı sıra ne göklerde ne**

de yerde kendilerine zerre miktarı rızık veremeyen, esasen buna güçleri de yetmeyen şeylere tapıyorlar."

فَلَا تَضْرِبُوا لِلّٰهِ الْاَمْثَالَۜ

اِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٧٤﴾ ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا

عَبْدًا مَمْلُوكًا لَا يَقْدِرُ عَلٰى شَيْءٍ وَمَنْ رَزَقْنَاهُ مِنَّا رِزْقًا حَسَنًا

فَهُوَ يُنْفِقُ مِنْهُ سِرًّا وَجَهْرًاۜ هَلْ يَسْتَوُ۫نَۜ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِۜ بَلْ اَكْثَرُهُمْ

لَا يَعْلَمُونَ ﴿٧٥﴾ وَضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا رَجُلَيْنِ اَحَدُهُمَا

اَبْكَمُ لَا يَقْدِرُ عَلٰى شَيْءٍ وَهُوَ كَلٌّ عَلٰى مَوْلٰيهُۙ اَيْنَمَا

يُوَجِّهْهُ لَا يَأْتِ بِخَيْرٍۜ هَلْ يَسْتَوٖي هُوَۙ وَمَنْ يَأْمُرُ

بِالْعَدْلِۙ وَهُوَ عَلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقٖيمٍ ﴿٧٦﴾ وَلِلّٰهِ غَيْبُ

السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۜ وَمَا اَمْرُ السَّاعَةِ اِلَّا كَلَمْحِ الْبَصَرِ

اَوْ هُوَ اَقْرَبُۜ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدٖيرٌ ﴿٧٧﴾ وَاللّٰهُ اَخْرَجَكُمْ

مِنْ بُطُونِ اُمَّهَاتِكُمْ لَا تَعْلَمُونَ شَيْـًٔاۙ وَجَعَلَ لَكُمُ

السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ وَالْاَفْـِٔدَةَۙ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٧٨﴾

اَلَمْ يَرَوْا اِلَى الطَّيْرِ مُسَخَّرَاتٍ فٖي جَوِّ السَّمَاۤءِۜ مَا يُمْسِكُهُنَّ

اِلَّا اللّٰهُۜ اِنَّ فٖي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٧٩﴾

وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ بُيُوتِكُمْ سَكَنًا وَجَعَلَ لَكُمْ مِنْ
جُلُودِ الْاَنْعَامِ بُيُوتًا تَسْتَخِفُّونَهَا يَوْمَ ظَعْنِكُمْ وَيَوْمَ
اِقَامَتِكُمْ وَمِنْ اَصْوَافِهَا وَاَوْبَارِهَا وَاَشْعَارِهَٓا اَثَاثًا
وَمَتَاعًا اِلٰى حِينٍ ﴿٨٠﴾ وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمْ مِمَّا خَلَقَ ظِلَالًا
وَجَعَلَ لَكُمْ مِنَ الْجِبَالِ اَكْنَانًا وَجَعَلَ لَكُمْ سَرَابِيلَ
تَقِيكُمُ الْحَرَّ وَسَرَابِيلَ تَقِيكُمْ بَأْسَكُمْ كَذٰلِكَ يُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ
لَعَلَّكُمْ تُسْلِمُونَ ﴿٨١﴾ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿٨٢﴾
يَعْرِفُونَ نِعْمَتَ اللّٰهِ ثُمَّ يُنْكِرُونَهَا وَاَكْثَرُهُمُ الْكَافِرُونَ ﴿٨٣﴾

74. Allah için misaller verip durmayın. Çünkü Allah bilir siz bilmezsiniz.

75. Allah, hiçbir şeye gücü yetmeyen ve başkasının malı olan bir köle ile katımızdan kendisine verdiğimiz güzel bir rızıktan gizli ve açıkça infak eden birini misal verir. Hiç bunlar eşit olur mu? Hamd Allah'adır; fakat onların çoğu bilmezler.

76. Allah bir de şu iki adamı misal verir: Onlardan biri dilsizdir, hiçbir şey beceremez ve efendisine bir yüktür. Onu nereye gönderirse göndersin bir hayır getirmez. Hiç bu adamla dosdoğru yol üzere olup adaleti emreden kimse bir olur mu?

77. Göklerin ve yerin bilinmezleri Allah'a aittir. Kıyametin kopması da bir göz açıp kapama anı kadar bir an içinde belki ondan daha kısa sürede gerçekleşir. Şüphesiz, Allah gücü her şeye yetendir.

78. Allah sizi analarınızın karnından hiçbir şey bilmez halde çıkardı. Şükredesiniz diye size işitme duyusu, gözler ve kalpler verdi.

79. Gök boşluğunda boyun eğdirilmiş haldeki kuşları görmediler mi?

Onları ancak Allah tutmaktadır. Şüphesiz bunda inanan bir toplum için ibretler vardır.

80. Allah, sizler için evlerinizden bir oturma yeri var kıldı. Hayvanların derilerinden de size hem göç gününüzde hem de konak gününüzde yükte hafif bulduğunuz evler yaptı. Onların yünlerinden, tüylerinden ve kıllarındansa belli bir süre kullanılan eşyalar ve ticaret malları var etti.

81. Yine Allah, yarattıklarından size gölgeler yaptı. Dağlardan size barınaklar kıldı. Sizi sıcaktan koruyacak elbiseler ve savaşta alacağınız darbelere karşı sizi koruyacak zırhlar yaptı. Müslüman olursunuz diye nimetini işte böyle tamamladı.

82. Eğer yüz çevirecek olurlarsa senin görevin sadece apaçık tebliğ etmektir.

83. Allah'ın nimetini bilirler; ancak daha sonra inkâr ederler. Onların çoğu kâfirdir.

Allah'a benzer getirme, Allah'ı yaratıklarına benzetme şeklinde olabileceği gibi yaratıklarını O'na benzetme şeklinde de olabilir. O, tektir; yaratıkları kendisine benzemediği gibi kendisi de yaratıklarına benzemez. Örneğin, bazıları, nasıl kralların huzuruna aracısız çıkılamıyorsa Allah'ın huzuruna da aracısız çıkılmaz, derler. Bu benzetmeyi yapanlar Allah'ı insana benzetmekle de kalmıyor, O'nu, huzurlarına aracısız çıkılamayan despot krallara benzetiyorlar. Oysa yüce Allah: *"Bana dua edin size icabet ederim"* (Ğâfir 40/60) buyurmaktadır. Başka bir âyette de şöyle buyurmaktadır: *"Mescitler Allah'ındır, Allah'la birlikte başkasına dua etmeyin."* (Cin 72/18).

75. âyette verilen misalle mümin ve kâfir kişinin kastedildiği müfessirlerin birçoğu tarafından dile getirilmektedir. Kâfir kişi, başkasının malı olan köleye, mümin kişi ise kendisine verilen maldan gizli ve açık infak eden özgür kimseye benzetilmektedir. Kâfir kişi, servetinin esiri olmuştur ve Allah'ın kendisine verdiği bu servetten infak edemez. Mümin kişi ise servetinin efendisidir, ona köle olmamıştır. Allah'ın kendisine verdiği bu servetten infak eder.

Bazı müfessirler de benzetmenin, müşriklerin taptığı putlarla Allah'ı kastettiğini söylemektedir. Putlar hiçbir şeye gücü yetmeyen köleye benzetilmiştir. Yüce Allah ise istediği şekilde davranan hür kimseye benzetilmektedir. (İbnu Âşûr, VIII, 90).

Bizce benzetmeyle hedeflenen, Allah ile putlar arasında kıyas kabul et-

meyecek bir farklılığın anlatılması olmakla birlikte, benzetme köle ile hür kişi arasında yapılmaktadır. Sosyal statü ve ekonomik açıdan iki insan arasında bir benzerlik yok iken Allah ile diğer tapılan putlar arasında asla bir benzerlik olamaz. Yani benzetme, Allah ile kullar arasında bir benzerliği değil, benzerlik bulunmadığını anlatmayı hedeflemektedir.

76. âyette de farklı bir benzetme ile aynı durum dile getirilmektedir: Dilsiz olan ve hiçbir şey beceremeyen bir köle ile dosdoğru yol üzere olan ve adaleti emreden hür insan bir olamayacaklarına göre dilsiz ve hiçbir şeye yaramayan putlar, dosdoğru yolu ve adaleti emreden Allah'a elbette denk tutulamaz.

"Göklerin ve yerin bilinmezleri Allah'a aittir. Kıyametin kopması da bir göz açıp kapama anı kadar bir an içinde belki ondan daha kısa sürede gerçekleşir. Şüphesiz, Allah gücü her şeye yetendir."

Ne müşriklerin taptıkları putlar ne de bir başkası göklerin ve yerin gaybını bilemez. Yaratılmışların bilgileri sınırlıdır; bir hususu biliyorlarsa diğerini bilmezler. Oysa Allah'ın bilgisi sınırsızdır, evrendeki her şeyi bilir. Kıyametin ne zaman kopacağı bilgisini ise kendisinden başkasına vermemiştir. Müşrik Araplar kıyametin kopacağına ve çürümüş olan kemiklerin bir araya getirilerek insanların tekrar yaratılacaklarına inanmıyorlardı. Bu sebeple zaman zaman Peygamber'e kıyametin ne zaman kopacağını soruyor yahut böyle bir şey olacaksa hemen olmasını istiyorlardı. Muhtemelen bir yandan da Muhammed doğru söylüyorsa kıyametin kopma aşamalarında kendi kendilerine çeki düzen vereceklerini düşünüyorlardı. Onlara cevaben göklerin ve yerin gaybının Allah tarafından bilindiği, bu nedenle gökleri ve yeri yeni bir oluşuma uğratacak kıyamet bilgisinin ancak Allah tarafından bilinebileceği, kopmasının ise birden ve süratli bir şekilde gerçekleşeceği anlatılmaktadır. Bu nedenle inanmayanları hazırlıksız yakalar. Allah hem böyle bir bilgiye ve hem de böyle bir güce sahiptir.

"Allah sizi analarınızın karnından hiçbir şey bilmez halde çıkardı. Şükredesiniz diye size işitme duyusu, gözler ve kalpler verdi."

Tekrar yüce Allah'ın insana verdikleri nimetlere dönülmekte ve bunlar sıralanmaktadır. İnsanlara bu nimetleri vermesi, evrende yegâne güç sahibinin Allah olduğunu ve kendisine kulluk edilmeyi hak edenin de sadece O olduğunu göstermektedir. İnsan hiçbir şey bilmiyor olarak doğmakta, kendisine verilen kulak, göz ve kalp sayesinde bilgi edinmektedir. Burada insanın bilgi edinme araçları sıralanmıştır. İnsan duymaya konu olan şeyleri duyarak, görmeye konu olan şeyleri görerek ve duyduklarıyla gördüklerini değerlendirme yeri olan kalpte değerlendirerek bilgi edinir.

Âyette, kulaklar gözlerden önce zikredilmektedir. Bazı müfessirler bunun

sebebinin, duyma duysunun bebekte görme duyusundan önce devreye girmesi olduğunu ve insanın dört yöndeki sesleri duyduğu halde sadece gözlerinin baktığı yönü görmesi olduğunu söylerler. Buna göre kulak gözden daha fonksiyoneldir.

Kur'ân-ı Kerim'de kalp, değerlendirme ve muhakeme yeridir. İnsanın bilgi edinmesi, duyduklarını ve gördüklerini muhakeme ederek değerlendirmesinden sonra gerçekleşir.

"Gök boşluğunda boyun eğdirilmiş haldeki kuşları görmediler mi? Onları ancak Allah tutmaktadır. Şüphesiz bunda inanan bir toplum için ibretler vardır."

Kuşların havada durmaları, Allah'ın evrene hâkim kıldığı yasalar çerçevesinde olmaktadır. Bu sebeple *onları ancak Allah tutmaktadır,* buyrulmaktadır. Çünkü Allah'ın bu yasaları olmasaydı kuşların havada durmaları mümkün olmazdı. Kur'ân-ı Kerim'in, doğal yasalara dikkat çektiğine ve bunlar üzerinde düşünmemizi istediğine daha önce de birkaç kez dikkat çekmiştik. Din söz konusu olduğunda çoğu Müslüman'ın zihnine olağanüstülükler gelir. Sanki Allah'ın kudreti olağanüstülüklerle ancak anlaşılabilir gibi bir anlayış vardır. Oysa Allah'ın kudreti, evrene hâkim kıldığı mükemmel yasalarla daha iyi anlaşılır. Asıl üzerinde düşünülmesi gereken ve Allah'ın sonsuz kudretinin anlaşılmasını daha iyi sağlayan da bu mükemmel yasalardır.

80. ve 81. âyetlerde de aynı yasalar gündeme getirilmektedir. Bu âyetlerde hayatın nasıl kolaylaştırıldığı anlatılarak insanın bu nimetler üzerinde düşünmesi, buradan hareketle Allah'ın büyüklüğünü ve sonsuz kudretini anlaması ve sadece Allah'a kulluk yapmasının gereğini idrak etmesi istenmektedir.

"Eğer yüz çevirecek olurlarsa senin görevin sadece apaçık tebliğ etmektir."

Yukarıdaki âyetlerde Allah'ın insanlara nimetleri hatırlatılarak onlardan Allah'a kulluk etmeleri istenmektedir. Bu, İslâm'a davetin yollarından biridir. İnsanların boşuna yaratılmadıkları, cennet mükâfatı ve cehennem azabının hatırlatılması, Kur'ân'ın ilâhi bir kitap oluşunun delilleriyle sunulması vs. gibi davetin diğer yolları da vardır. Peygamber (s.a.v.) bunları dile getirerek insanları İslâm'a davet ediyordu. Davet hikmete uygun bir şekilde güzel öğütle ve basiret üzere yapılır. Peygamber (s.a.v.), baskı yaparak ve zor kullanarak insanları İslâm'a davet etmezdi. Ona inananlar da aynı yolu izler, zor kullanmazlar. İnsanların sorumlulukları davetin bu şekilde yapılmasından sonra başlar. Kâfir olmayı tam olarak hak etmek de davetin bu şekilde yapılmasından sonra bu daveti reddetmekle gerçekleşir: **"Allah'ın nimetini bilirler; ancak daha sonra inkâr ederler. Onların çoğu kâfirdir."**

وَيَوْمَ نَبْعَثُ مِنْ كُلِّ اُمَّةٍ شَهِيدًا ثُمَّ لَا يُؤْذَنُ لِلَّذِينَ كَفَرُوا
وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ﴿٨٤﴾ وَاِذَا رَاَ الَّذِينَ ظَلَمُوا الْعَذَابَ
فَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ﴿٨٥﴾ وَاِذَا رَاَ الَّذِينَ
اَشْرَكُوا شُرَكَٓاءَهُمْ قَالُوا رَبَّنَا هٰٓؤُلَٓاءِ شُرَكَٓاؤُنَا
الَّذِينَ كُنَّا نَدْعُوا مِنْ دُونِكَ فَاَلْقَوْا اِلَيْهِمُ الْقَوْلَ اِنَّكُمْ
لَكَاذِبُونَ ﴿٨٦﴾ وَاَلْقَوْا اِلَى اللّٰهِ يَوْمَئِذٍ السَّلَمَ
وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٨٧﴾
اَلَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ زِدْنَاهُمْ عَذَابًا
فَوْقَ الْعَذَابِ بِمَا كَانُوا يُفْسِدُونَ ﴿٨٨﴾ وَيَوْمَ نَبْعَثُ
فِي كُلِّ اُمَّةٍ شَهِيدًا عَلَيْهِمْ مِنْ اَنْفُسِهِمْ وَجِئْنَا بِكَ
شَهِيدًا عَلٰى هٰٓؤُلَٓاءِ وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا
لِكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرٰى لِلْمُسْلِمِينَ ﴿٨٩﴾

84. **Her ümmetten bir şahit göndereceğimiz gün, artık kâfirlere ne izin verilir ne de özürleri kabul edilir.**

85. **O zulmedenler azabı gördüklerinde onların ne azabı hafifletilir ne de bekletilirler.**

86. **Müşrikler, ortak koştuklarını gördüklerinde diyecekler ki: "Rabbimiz! Senin yanın sıra tapmış olduğumuz ortaklarımız işte bun-**

lardır." Onlar da: "Siz kesinlikle yalan söylüyorsunuz" diyerek sözlerini geri çevirecekler.

87. O gün çaresiz Allah'a teslim olmuşlardır ve uydurdukları da onlardan uzaklaşarak yitip gitmiştir.

88. O inkâr eden ve Allah'ın yolundan alıkoyanlar var ya bozgunculukları sebebiyle onların azaplarını kat kat artırdık.

89. O gün her ümmetin kendisinden aleyhlerine bir şahit göndeririz. Seni de bunlar üzerine bir şahit olarak getireceğiz. Sana bu kitabı her şeyin açıklayıcısı, doğru yola kılavuzluk eden bir rahmet ve Müslümanlara bir müjde olarak gönderdik.

Müfessirler bu âyetlerdeki *şahidin* o ümmetin peygamberi olduğunu söylerler. Her peygamber ümmeti hakkında şahitlik yapacak; kendisine kimlerin inanmadığını kimlerin inandığını söyleyecektir. Şahitlik gözle görmeyi anlatan bir kelimedir. Bu sebeple her peygamberin muhatap olduğu nesil hakkında şahitlik yapmasından daha doğal bir şey olamaz. Peygamberlerin bizzat kendilerine muhatap olmayan nesillerde şahitliği peygamberlerin yolunu izleyen kimseler yapacaklardır.

Peygamberlerin, kendi müşahede ettikleri nesil dışındaki nesiller konusunda şahitlik yapmayacakları ahirette Allah ile Hz. İsa arasında geçen şu diyalogdan da anlaşılmaktadır: Hesap gününde yüce Allah Hz. İsa'ya: **"Ey Meryem oğlu İsa! Sen mi insanlara beni ve annemi Allah'tan başka iki ilâh edinin dedin"** diye sorduğunda o, şu cevabı verecektir: *"Hâşâ, sen yücesin, hakkım olmayan bir şeyi söylemek bana yakışmaz. Eğer böyle bir şey söylemiş olsaydım bunu elbette bilirsin. Sen içimde olanı bilirsin, ama ben içinde olanı bilemem; görülmeyenleri bilen ancak sensin. Ben onlara, bana emrettiklerinden başkasını söylemedim; benim ve sizin Rabbiniz olan Allah'a kulluk edin, dedim. Ben onlar arasında olduğum sürece onlara tanıktım. Beni vefat ettirdiğinde onları gözetleyen yalnızca Sendin ve ancak Sen her şeye tanıksın."* (Mâide 5/116-117). Âyetlerden de anlaşıldığı gibi Hz. İsa vefat ettikten sonra ümmetinin yaptıkları konusunda şahitlik yapmamakta, işi Allah'a havale etmektedir.

Şahitler şahitliklerini icra ederken mazeret ileri süren yahut tövbe ettiğini söyleyenlerin sözleri dinlenmeyecektir. Çünkü her şey delilleriyle ortaya konulacaktır. Artık mazeret ileri sürme zamanı değildir; dünya hayatında yaptıklarının karşılığını görme zamanıdır. Yaptıklarına bahane ileri sürenlerin bahaneleri kabul edilmeyecek, bundan dolayı da azapları hafifletilmeyecektir.

"Müşrikler, ortak koştuklarını gördüklerinde diyecekler ki: "Rabbimiz! Senin yanın sıra tapmış olduğumuz ortaklarımız işte bunlardır." Onlar da: 'Siz kesinlikle yalan söylüyorsunuz' diyerek sözlerini geri çevirecekler."

Müşrikler, Allah'a ortak koştukları o kimselerin Allah katında kendilerine şefaat edeceklerini umuyorlardı. Ortak koştukları, onlardan kendilerine tapmalarını istemediklerini ve onların yalancı olduklarını söyleyince bu ortak koşanlar bütünüyle hayal kırıklığına uğrayacaklardır. Çünkü tutunacak hiçbir dalları kalmamıştır: **"O gün çaresiz Allah'a teslim olmuşlardır ve uydurdukları da onlardan uzaklaşarak yitip gitmiştir. OO inkâr eden ve Allah'ın yolundan alıkoyanlar var ya bozgunculukları sebebiyle onların azaplarını kat kat artırdık."** Azaplarının katlanmasının sebebi inkâr etmekle yetinmeyip Allah'ın yolundan alıkoymalarıdır.

"O gün her ümmetin kendisinden aleyhlerine bir şahit göndeririz. Seni de bunlar üzerine bir şahit olarak getireceğiz. Sana bu kitabı her şeyin açıklayıcısı, doğru yola kılavuzluk eden bir rahmet ve Müslümanlara bir müjde olarak gönderdik."

84. âyette de peygamberlerin ümmetlerine şahitliklerinden söz edilmişti. Bu âyette yeni ilaveler yapılarak konu tekrar dile getirilmektedir. Burada vurgulanan husus, Peygamber (s.a.v.)'in ümmetine şahitliğidir. Kimi müfessirler, Peygamberimizin şahitliğinin ümmetinin tamamı için olacağını söylerler; çünkü onlara göre, ölümünden sonra kıyamete kadar geçen süre içerisinde ümmetinin tamamının amelleri Peygamber'e sunulacaktır. (Âlûsî, X, 273). Her şeyden önce ümmetinin amellerinin ona sunulmasının hiçbir mantığı bulunmamaktadır. İnsanları sorguya çekecek kendisi değildir ki ameller kendisine sunulsun. Ayrıca 84. âyetin tefsirinde de belirttiğimiz gibi şahitlik, gözle görmek için kullanılan bir kelimedir. Peygamber, bizzat görmediğine nasıl şahitlik etsin ki? Şahitliği, ancak muhatap olduğu kimseler hakkında söz konusu olabilir.

89. âyette sözü edilen *Kur'ân-ı Kerim'in her şeyin açıklayıcısı olması,* din konularıyla sınırlıdır. Nitekim bu cümlenin devamında, **"doğru yola kılavuzluk eden bir rahmet ve Müslümanlara bir müjde olarak gönderdik,"** denilmektedir. O halde Kur'ân bu hususları, yani doğru yola kılavuzluk etme konusundaki bütün meseleleri açıklamaktadır. Bu sebeple bu âyetler, Kur'ân-ı Kerim'in modern ilimler alanına giren hususlarla geçmiş ve gelecek ne kadar ilim varsa ve vuku bulacak ne kadar olay varsa hepsini ihtiva şeklindeki iddialarla örtüşmemektedir. Böyle bir iddia, dilin mantığını bilmemek anlamına gelir. Kur'ân'ın nelerin açıklayıcısı olduğu burada özet bir şekilde verilmekte ve aşağıdaki âyetlerde bu özetin açılımı yapılmaktadır:

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَىٰ
وَيَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ
تَذَكَّرُونَ ﴿٩٠﴾ وَأَوْفُوا بِعَهْدِ اللَّهِ إِذَا عَاهَدْتُمْ وَلَا تَنْقُضُوا
الْأَيْمَانَ بَعْدَ تَوْكِيدِهَا وَقَدْ جَعَلْتُمُ اللَّهَ عَلَيْكُمْ
كَفِيلًا إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ ﴿٩١﴾ وَلَا تَكُونُوا كَالَّتِي
نَقَضَتْ غَزْلَهَا مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ أَنْكَاثًا تَتَّخِذُونَ أَيْمَانَكُمْ دَخَلًا
بَيْنَكُمْ أَنْ تَكُونَ أُمَّةٌ هِيَ أَرْبَىٰ مِنْ أُمَّةٍ إِنَّمَا يَبْلُوكُمُ اللَّهُ بِهِ
وَلَيُبَيِّنَنَّ لَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٩٢﴾
وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَٰكِنْ يُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ
وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَلَتُسْأَلُنَّ عَمَّا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٩٣﴾

90. Şurası kesin ki Allah adaleti, iyilik etmeyi ve akrabaya yardım etmeyi emreder. Ahlâksızlığı, kötülüğü ve azgınlığı yasaklar. Düşünüp ibret alasınız diye de size öğüt verir.

91. Antlaşma yaptığınız zaman Allah'a verdiğiniz sözü yerine getirin. Allah'ı kefil tutup da yemininizi pekiştirdikten sonra sakın yeminleri bozmayın. Şüphesiz ki Allah yaptıklarınızı biliyor.

92. Bir topluluk diğerinden daha güçlü diye yeminlerinizi aranızda bir aldatma aracı yaparak ipini sağlam büktükten sonra tekrar çözüp bozan kadın gibi olmayın. Allah bununla sizi sınıyor ve kıyamet günü ihtilafa düştüğünüz şeyi size açıklamak istiyor.

93. Allah dileseydi hepinizi bir tek ümmet yapardı. Fakat O, dilediği-

ni/dileyeni saptırır ve dilediğini/dileyeni doğru yola hidayet ettirir. Yaptıklarınız hakkında kesinlikle sorguya çekileceksiniz.

Yukarıda Kur'ân'ın her şeyin açıklayıcısı olduğu ifade edildikten sonra burada onun neleri açıkladığına dair bir açılım getirilerek ilk âyette kapsamlı bir çerçeve çizilmektedir: Allah adaleti, iyilik etmeyi ve akrabaya yardım etmeyi emrediyor, buna karşılık ahlaksızlığı, kötülüğü ve azgınlığı yasaklıyor. Âyette üç emir ve üç yasak dile getiriliyor.

Müfessirler âyette geçen *adalet* ve *iyilik etme* diye tercüme ettiğimiz *ihsanın* ne anlama geldiği konusunda pek çok görüş ileri sürmüşlerdir. Bu konudaki başlıca görüşler:

1. Adalet, kelime-i tevhittir. İhsan ise farzları yerine getirmektir.

2. Adalet, farzları yerine getirmektir. İhsan ise nafileleri yerine getirmektir.

3. Adalet, kişinin içinin temiz ve doğru oluşudur. İhsan ise iç temizliğinin davranışlardan daha temiz oluşudur.

4. Adalet, insaflı davranmaktır. İhsan ise özveride bulunmaktır. (Kurtubi, X, 165-166).

5. Adalet, tevhit; ihsan ise insanları affetmektir.

6. Adalet, tevhit; ihsan ise Rasulüllah'ın sözünde ifade edildiği gibi *"Allah'ı görürcesine O'na kulluk etmektir."* Yani tevhitte samimiyettir.

7. Adalet, davranışlarla; ihsan ise sözlerle ilgilidir.

Bu konuda söylenenleri bu şekilde maddeler halinde daha da çoğaltmak mümkündür.

Verilen bu anlamların tamamının kelimelerin lügat anlamlarıyla bir ilişkisi vardır. Lügatte *adalet;* denk kılmak, eşit kılmak, hakka uygun hüküm vermek, her şeyi layık olduğu yere yerleştirmek, ifrat ve tefritten kaçınmak gibi anlamlara gelir. Buna göre örneğin, adaletin tevhit ile tefsir edilmesi gayet yerinde bir tespittir. Çünkü insanın hakka uygun hareket etmesinde en etkili şey Allah'ı birlemesidir. Her hakkın başı yüce Allah'ın hakkı olan ilâhlık hakkıdır. İlahlık hakkı birçok alt hususu içerir ki bunların en başında Allah'ın tek olduğuna inanmak gelir. Ne var ki adaleti bununla sınırlayamayız. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de de kelime değişik alanlarda kullanılmıştır. Şüphesiz kelimenin en önemli alanlarından biri sosyal hayattır. Allah'ın bütün emir ve yasakları, suçlar için öngördüğü cezaları, sosyal hayatla ilgili ortaya koyduğu ilke ve kuralları adaletin ta kendisidir. Bununla birlikte gerek bireysel konu-

larda ve gerek sosyal hayattaki uygulamalarda icraat insanlara bırakılmıştır. İslâm'ın bütün ilke ve kurallarıyla adaletin ta kendisi olması, Müslümanların da bütün bu konularda adalete uygun davranacakları anlamına gelmez. Bu nedenle Kur'ân'ın birçok âyetinde Müslümanlardan adil davranmaları istenmekte, aleyhlerinde bile olsa adalet ve doğruluktan şaşmamaları emredilmektedir.

İhsan kelimesi ise iki anlamda kullanılır: İşi çok iyi yapmak, bir de zorunlu olmadığı halde başkasına iyilikte bulunmak.

O halde ihsan kelimesinin de adalet kelimesi gibi sosyal bir boyutu vardır. Söz konusu sözlük anlamları göz önünde bulundurulduğunda, adalet sağlıklı ve dengeli bir toplumun temeli ise ihsan, onun mükemmele erişmesidir. Adalet ve ihsanın hâkim bulunduğu toplumda çatışma olmaz. Toplum fertleri arasında kardeşlik ve sevgi duyguları hâkim olur.

Üçüncü emir akrabaya yardım etmektir. Bu emir, ihsan kapsamına girmekle birlikte öneminden dolayı ayrı bir emir olarak zikredilmiştir. Çünkü kişinin akrabalarına karşı daha çok sorumluluğu vardır.

Üç emrin ardından üç yasağın zikredildiğine yukarıda dikkat çekmiştik. Bunlar: *Ahlâksızlık/fahşâ, kötülük/münker ve azgınlık/bağy.*

Fahşâ, genelde zina karşılığında kullanılmakla birlikte her türlü ahlâk dışı söz ve davranışı içine alan kapsamlı bir kavramdır. Allah'a ortak koşmayı bile içerdiğini söyleyen müfessirler vardır.

Münker, sözlükte, tanınmayan anlamındadır. Sözlük anlamından hareketle din ve örfte tanınmayan ve hoş karşılanmayan her türlü söz ve davranış için kullanılır. Buna göre *münker, fahşâ* kavramından daha kapsamlıdır.

Bağy ise yaratıcıya karşı olsun yaratılmışlara karşı olsun başkasının hakkını çiğnemek anlamına gelen tüm davranışlardır.

"Antlaşma yaptığınız zaman Allah'a verdiğiniz sözü yerine getirin. Allah'ı kefil tutup da yemininizi pekiştirdikten sonra sakın yeminleri bozmayın. Şüphesiz ki Allah yaptıklarınızı biliyor."

Âyet her türlü antlaşma ve söz vermeleri: İnsanın Allah'a verdiği sözü, sahabenin Peygamber'e yaptıkları biatı ve insanların kendi aralarında yaptıkları antlaşma ve birbirlerine verdikleri sözleri kapsar. Yemin edilerek verilen sözlere ayrıca dikkat çekilmiş olması, o sözlerin önemli olduğuna işarettir. Değilse, yemin edilmeden verilmiş sözlerden de Allah mutlaka haberdardır ve verilen bu sözlerin de yerine getirilmesi istenmektedir. Sonuç olarak verilen sözler hukuki sonuçlar doğurmasa da yerine getirilmemeleri günahkârca bir davranıştır.

"Bir topluluk diğerinden daha güçlü diye yeminlerinizi aranızda bir aldatma aracı yaparak ipini sağlam büktükten sonra tekrar çözüp bozan kadın gibi olmayın. Allah bununla sizi sınıyor ve kıyamet günü ihtilafa düştüğünüz şeyi size açıklamak istiyor."

Yemin edip yemini bozmak, kişinin kişisel bir çıkarını sağlıyor olsa bile toplumda bireylerin birbirlerine güvenini sarstığından o kişisel çıkar elde etmiş olan kişinin bile aleyhine sonuçlar doğurur. Toplumlar arasında yapılan antlaşmalar da böyledir. Bir toplum birtakım çıkarları oluştu diye diğer toplumla yapmış olduğu antlaşmayı bozacak olursa toplumlar arasında güven ortadan kalkar ve sonuçta antlaşmayı bozan toplum da zarar görür.

Günümüzde ulusalcı anlayışlar bencilliği aşıladıklarından toplumlar üstün değerleri bir yana bırakarak diğer toplumlarla münasebetlerinde bütünüyle çıkarlarını öne almakta ve arada antlaşma varsa bile antlaşmalar hile ve entrikalarla bozulmaktadır. Sonuçta toplumlar arasında güven ortadan kalkmıştır. Toplumlar arasında sürekli çatışmaların yaşanmasında bu anlayışın büyük payı vardır. Politikacıların bu gibi davranışlarda sürekli milli duyguları öne çıkarmaları halkların olup biteni görmelerine engel olmaktadır. Ayrıca toplumlar sürekli bu duygular üzerine eğitildiklerinden sağlıklı değerlendirme yapmaktan uzaklaşmakta ve bu duygularını okşayan politikacılar başka milletlerle yaptıkları diplomatik ilişkilerde ne denli hile ve yalana başvuruyorlarsa halk tarafından o derece politik deha olarak algılanabilmektedir.

"Allah dileseydi hepinizi bir tek ümmet yapardı. Fakat O, dilediğini saptırır ve dilediğini doğru yola hidâyet ettirir. Yaptıklarınız hakkında kesinlikle sorguya çekileceksiniz."

Müslümanlar dâhil kendilerinin hak yol üzere olduklarına inanan bütün din mensuplarının, kendilerinden farklı inanç sahiplerine baskı yapmaya, sırf inançlarından dolayı onları yok etmeye hakları yoktur. Bu dünya hayatı imtihan yurdudur ve bunun bir gereği olarak insanlar dilediği inancı seçme özgürlüğüne sahiptir. Aksi takdirde Allah'ın iradesine karşı gelinmiş olur. Kiminin hidayet bulmasına kiminin de hidayetten sapmasına izin veren, Allah'ın kendisidir. Değilse, bütün insanları aynı inançta toplar; onları tek ümmet yapardı. İnsanlar hidayet ve dalalet gibi sorumlu tutuldukları konularda tamamen serbesttir; bunlardan dilediklerini seçerler. Ne var ki seçimlerinden dolayı ahirette sorguya çekileceklerdir.

Âyet, Arap dili açısından *dilediğini* şeklinde anlaşıldığı gibi *dileyeni* şeklinde de anlaşılabilir. İki şekilde anlamlandırmamızın sebebi budur. Kur'ân'da bir âyet iki şekilde anlamlandırılabiliyorsa ve iki anlam arasında çelişki bulunmuyorsa âyet her iki anlam üzere anlaşılmalıdır. Burada her iki anlam arasında bir çatışma bulunmamaktadır. Şöyle ki:

Allah insanı hem sapmaya hem de doğru yolu seçmeye elverişli yaratmış ve ona istersen şu yolu, istersen bu yolu seçebilirsin, demiştir. O halde insan hangi yolu seçerse Allah'ın onu dilemesi, daha açık bir ifade ile o yolu seçmesine izni vardır. Çünkü seçtiği yolun akıbetine katlanacak olan, insanın kendisidir. Kelam ehli bu meseleyi anlatabilmek için Allah'ın teşrii ve tekvini iradesinin bulunduğunu söylerler. Teşrii iradesiyle insanın doğru yolu seçmesini ister; ama insan doğru yolu değil de sapmış olan yolu seçerse buna izin verir ve tekvini iradesi o yolu insan için yaratır.

Sonuç olarak dilemenin Allah'a izafe edilmesi de insana izafe edilmesi de doğrudur ve kişi hangi yolu seçerse seçsin dilemeler arasında bir çatışma söz konusu değildir.

وَلَا تَتَّخِذُوٓا اَيْمَانَكُمْ دَخَلًا بَيْنَكُمْ فَتَزِلَّ قَدَمٌ بَعْدَ
ثُبُوتِهَا وَتَذُوقُوا السُّٓوءَ بِمَا صَدَدْتُمْ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِۚ وَلَكُمْ
عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٩٤﴾ وَلَا تَشْتَرُوا بِعَهْدِ اللّٰهِ ثَمَنًا قَلِيلًاؕ اِنَّمَا
عِنْدَ اللّٰهِ هُوَ خَيْرٌ لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٩٥﴾ مَا عِنْدَكُمْ
يَنْفَدُ وَمَا عِنْدَ اللّٰهِ بَاقٍؕ وَلَنَجْزِيَنَّ الَّذِينَ صَبَرُوٓا اَجْرَهُمْ
بِاَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٩٦﴾ مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ اَوْ اُنْثٰى
وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهُ حَيٰوةً طَيِّبَةًۚ وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ اَجْرَهُمْ
بِاَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٩٧﴾

94. Yeminlerinizi aranızda aldatma aracı kılmayın. Aksi takdirde bir ayak yere sağlam bastıktan sonra kayıverir de Allah'ın yolundan alıkoyduğunuz için kötülüğü tadarsınız. Ayrıca sizler için acıklı bir azap vardır.

95. Allah'a verdiğiniz sözü az bir pahaya satmayın. Ancak Allah katında olanlar daha hayırlıdır; şayet biliyorsanız.

96. Sizin yanınızdakiler tükenir; ama Allah'ın katındakiler kalıcıdır. Elbette sabreden kimseleri yaptıklarının en güzeliyle mükâfatlandıracağız.

97. Erkek olsun kadın olsun her kim iman etmiş olarak salih (amel) **işlerse onu mutlaka güzel bir hayat üzere yaşatırız ve yaptıklarının en güzeliyle ona mükâfatlarını veririz.**

Yemin etmek, yemin edilen meseleye Allah'ı hem şahit hem de kefil tutmak anlamına gelir. Bu sebeple yemini bozmak, verilen herhangi bir sözü tutmamaktan daha büyük bir suçtur. Kişinin Allah'ı söylediklerine şahit ve kefil tutarak aksini yapması, o kişinin Allah'a olan inancıyla ilgili bir durumdur.

İnsanların Allah'a yemin ederek verdikleri sözde durmamaları, toplumda güveni sarstığı gibi henüz İslâm'a girmemiş olanların İslâm'ı kabul etmelerine de engel olan bir davranış olup bu kimselerin İslâm'a ve Müslümanlara olan güvenlerini sarsar.

Birey olarak Müslüman'ın yeminine sadık olması gerektiği gibi Müslüman toplumlar da diğer toplumlarla yaptıkları anlaşmalara sadık kalmak zorundadır. Geçici menfaatler nedeniyle Müslümanların antlaşmalara aykırı davranmaları, kendi inançlarıyla bağdaşmayan bir davranıştır. Sonraki âyette buna işaret edilerek şöyle denilmektedir: "**Allah'a verdiğiniz sözü az bir pahaya satmayın. Ancak Allah katında olanlar daha hayırlıdır, şayet biliyorsanız.**" Antlaşmalara riayet etmemekten dolayı dünyevi kimi çıkarlar elde edilebilir; ama onlara riayet etmekten dolayı ahirette elde edilecek mükâfat kuşkusuz daha hayırlıdır. Çünkü dünyada sağlanan çıkarlar geçici şeylerdir: **"Sizin yanınızdakiler tükenir; ama Allah'ın katındakiler kalıcıdır. Elbette sabreden kimseleri yaptıklarının en güzeliyle mükâfatlandıracağız."**

Ayrıca İslâmiyet, Müslümanların tekelinde olan bir din değildir. Kendileriyle antlaşma yapılmış olan toplumlar da Müslüman olmaya adaydır. Antlaşmalara riayet etmemek, onların gözünde İslâm'ın kendisini de lekeler.

"Erkek olsun kadın olsun her kim iman etmiş olarak salih işlerse onu mutlaka güzel bir hayat üzere yaşatırız ve yaptıklarının en güzeliyle onlara mükâfatlarını veririz."

Salih kelimesi yararlı, uygun gibi anlamlarda kullanılır. Diğer âyetlerde *salih amel* şeklinde kullanıldığı halde burada *salih işlerse* şeklinde kullanılmıştır.

Muhtemelen bu kullanış, maddi ve ruhi bütün işleri kapsasın diyedir. Hatta dünya ve ahiret hayatına ait bütün işleri kapsaması da hedeflenmiş olabilir. Bu sebeple Müslüman'ın ahireti için ibadetlerini sağlıklı bir şekilde yerine getirmeye çalışması gerektiği gibi sanatçıysa sanatını, işçi ise işini, hâsılı neyle uğraşıyorsa onu sağlam ve yararlı şekilde yapması da gerekir.

Değişik âyetlerin tefsirinde dikkat çektiğimiz gibi din, insanlar için sadece ahiret mutluluğunu amaçlamaz, dünya hayatında da mutlu olmalarını hedef edinir. Mutlu bir hayat mutlaka bol maddi imkânlara, para ve servete dayalı değildir. Bunlar olmadan da mutluluk mümkündür. Allah'a bağlanmak, O'na güvenmek, O'nun koruması ve rızasına bütünüyle bağlı olmak mutlu bir hayatın şartlarından sadece bir kaçıdır. Aynı şekilde sağlık, huzur, hoşnutluk, bereket, aile yuvasının huzuru ve kalplerin sevgisi de böyledir. Mal ise bu güzel hayata etki eden unsurlardan sadece bir tanesidir. Önemli olan, kişinin mutlu olmayı bilmesidir. Sonlu bir hayatta sınırsız ihtiraslar mutsuzluğun en önemli sebeplerindendir.

فَاِذَا قَرَأْتَ الْقُرْاٰنَ
فَاسْتَعِذْ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّج۪يمِ ﴿٩٨﴾ اِنَّهُ لَيْسَ
لَهُ سُلْطَانٌ عَلَى الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَعَلٰى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٩٩﴾
اِنَّمَا سُلْطَانُهُ عَلَى الَّذ۪ينَ يَتَوَلَّوْنَهُ وَالَّذ۪ينَ هُمْ بِه۪ مُشْرِكُونَ ع
﴿١٠٠﴾ وَاِذَا بَدَّلْنَا اٰيَةً مَكَانَ اٰيَةٍ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا يُنَزِّلُ
قَالُوا اِنَّمَا اَنْتَ مُفْتَرٍ بَلْ اَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ
﴿١٠١﴾ قُلْ نَزَّلَهُ رُوحُ الْقُدُسِ مِنْ رَبِّكَ بِالْحَقِّ لِيُثَبِّتَ
الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَهُدًى وَبُشْرٰى لِلْمُسْلِم۪ينَ ﴿١٠٢﴾

وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّهُمْ يَقُولُونَ إِنَّمَا يُعَلِّمُهُ بَشَرٌ لِسَانُ الَّذِي
يُلْحِدُونَ إِلَيْهِ أَعْجَمِيٌّ وَهَٰذَا لِسَانٌ عَرَبِيٌّ مُبِينٌ
﴿١٠٣﴾ إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ لَا يَهْدِيهِمُ اللَّهُ
وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٠٤﴾ إِنَّمَا يَفْتَرِي الْكَذِبَ الَّذِينَ
لَا يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْكَاذِبُونَ ﴿١٠٥﴾

98. Kur'ân okuduğun zaman kovulmuş olan şeytandan Allah'a sığın.

99. Şüphesiz iman eden ve Rablerine tevekkül edenlerin üzerinde onun herhangi bir hâkimiyeti yoktur.

100. Onun hâkimiyeti, ancak onu dost edinen ve onu ortak koşanlar üzerindedir.

101. Bir âyeti bir âyetin yerine getirip de değişikliğe gittiğimizde -ki Allah ne indirdiğini daha iyi biliyor- "Sen ancak bir müfterisin" dediler. Hayır, onların çoğu bilmezler.

102. De ki: "İman edenlere sebat vermek, Müslümanlara doğru yolu göstermek ve müjde vermek üzere Mukaddes Ruh onu hak ile indirmiştir."

103. Şüphesiz Biz onların; "Ona bir insan öğretiyor" dediklerini biliyoruz. Kendisine bunu nispet ettikleri kişinin dili Arapça değildir; oysa bu apaçık Arapça bir dildir.

104. Allah'ın âyetlerine inanmayanlara Allah hidayet vermez üstelik onlar için acıklı bir azap da vardır.

105. Yalanı ancak Allah'ın âyetlerine inanmayanlar uydurur. Yalancı olanlar da onlardır.

Kur'ân hidayet kaynağıdır; insana doğru yolu gösterme konusunda en etkili olan da odur. Bu sebeple kişi Kur'ân'ı okumaya niyetlendiğinde şeytanın büyük bir tedirginlik duyması ve o kişiyi aldatarak ayağını kaydırmak için var gücünü harcayıp harekete geçmesi doğaldır. İşte bu nedenle Kur'ân'ı okumaya başlayan kişiden önce şeytandan Allah'a sığınmasının istenmesi önemlidir.

Ta ki kişi Kur'ân'ı doğru anlasın, kendi heva ve heveslerini Kur'ân'a hâkim kılmasın; anlatılanları Allah'ın murat ettiği şekilde ve gerçeği üzere anlamaya çalışsın.

Gerçekten iman edip Rablerine tevekkül edenler üzerinde şeytanın herhangi hâkimiyeti ve baskısı olamaz. Şeytan, içten Allah'a sığınanların kafalarını karıştırıp onları saptıramaz. Onun hâkimiyeti ona dost olan ve işlerine onu karıştıranların üzerindedir.

"Bir âyeti bir âyetin yerine getirip de değişikliğe gittiğimizde -ki Allah ne indirdiğini daha iyi biliyor- "Sen ancak bir müfterisin" dediler. Hayır, onların çoğu bilmezler."

"De ki: 'İman edenlere sebat vermek, Müslümanlara doğru yolu göstermek ve müjde vermek üzere Mukaddes Ruh onu hak ile indirmiştir."

"Şüphesiz Biz onların; "Ona bir insan öğretiyor" dediklerini biliyoruz. Kendisine bunu nispet ettikleri kişinin dili Arapça değildir; oysa bu apaçık Arapça bir dildir."

Genelde müfessirler *bir âyeti bir âyetin yerine değiştirme* ile Kur'ân'ın bir âyetinin diğer bir âyetle neshedilmesinin, yani hükmünün kaldırılmasının kastedildiğini söylerler. Elmalılı görüşlerini şu sözlerle gayet iyi özetlemektedir:

"Bir âyetin yerine diğer bir âyetin getirilmesi nesihtir. Önceki âyet mensuh (neshedilmiş), sonraki âyet ise nasih (nesheden)dir. Kâfirler, nesih meselesini Hz. Muhammed'in peygamberliği hakkında bir şüphe gibi ileri sürmek istemişlerdi ki zamanımızda da hâlâ bunu takip eden kâfirler çoktur. Bu âyet, onlara cevaptır. Yani bir âyeti neshedip (hükümsüz kılıp) yerine diğer bir âyeti bedel olarak getirdiğimiz vakit ki Allah, ne indirdiğini, ne indireceğini daha iyi bilir. Onun neshi ve değiştirilmesi haşa bilgisizlikten değil, ilim ve hikmetindendir. Önceki âyet de sonraki âyet de ilâhî hikmet ve kulların menfaatleri gereğince iner. Bir zaman için faydalı olan, diğer bir zaman için zararlı olabilir. Bunun tam tersi de vardır. Çünkü dünyadaki durumlar değişiktir. Şeriatler ise dünya ve ahirette Allah'ın kullarının faydaları ile uyumludur. Hâlbuki yüce Allah Hz. Muhammed'in şeriatını kıyamete kadar değişik asırların yararlarına hakim olması için indirmiştir.

Yüce Allah ne indirdiğini ve indireceğini bilip dururken bir âyeti başka bir âyetle değiştirdiği zaman sen, peygamber değil, bir iftiracısın dediler. Bu Kur'ân'ı kendin uyduruyorsun da Allah'a iftira ediyorsun. Bu Allah sözü olsaydı değiştirilir miydi? demeğe kalkıştılar. Rivâyet edildiğine göre, önce şiddetli bir âyet, sonra da ondan yumuşak bir âyet indi mi Kureyş kâfirleri şöyle derlerdi: "Muhammed ashabı ile eğleniyor. Bugün bir şey emrediyor, yarın da onu yasaklıyor. Mutlaka onları, o kendiliğinden uyduruyor da Allah'a iftira ediyor." Hayır onların çoğu bilmez. İçlerinde bi-

len ve bildiği halde, inat ve kibir edenler bile varsa da çoğunun bu yaptıkları bilgiye yakışmaz. Kur'ân'ın hakikatini, nesih ve değiştirilmesinin fayda ve hikmetlerini bilmezler." (Elmalı, V, 442).

Her şeyden önce yukarıda bahse konu olan âyet Mekke'de indirilmiştir. Mekke'de ahkâm âyetleri indirilmemiştir ki indirilen bir âyetle başka bir âyetin hükmünün kaldırılması kastedilsin. Kur'ân'ın kendi bünyesinde neshin varlığını kabul eden âlimlerin kendileri, İslâm'da ilk nesih olayının kıble değişikliği olduğunu söylerler ki Müslümanların namazlarında Kudüs'ten Ka'be'ye doğru yönelmeleri Hicretten bir buçuk yıl sonra olmuştur. O halde burada Kur'ân'ın kendi bünyesinde bir nesihten söz edilmesi mümkün değildir. Zaten bu âyeti takip eden âyetlerde de bunun böyle olmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü sonraki âyetlerden Kur'ân'ın bütününden söz edildiği açıktır. Bu âyeti hemen takip eden âyette Mukaddes Ruh'un, yani Cebrail'in Kur'ân'ı indirdiğinden, sonraki âyette ise müşriklerin; Kur'ân'ı Muhammed'e bir insanın öğretmiş olduğundan söz ettikleri anlatılmaktadır. Muhammed'e Kur'ân'ı öğretiyor dedikleri, Mekke'de yaşayan bir Rum gencidir ve bu zat Hıristiyan'dır. O halde iddiaları, Kur'ân'ın önceki kitapların tamamen bir tekrarı olduğudur. Netice olarak burada Kur'ân'ın önceki kitapların yerine Allah tarafından gönderildiği ve onların hükmünü kaldırdığı, yani bu anlamda onları neshettiği anlatılmaktadır. Bu sebeple Kur'ân'ı o Rum genci Peygamber'e öğretiyor olamaz. Hem bu Kur'ân apaçık bir Arapça ile indirilmiştir. Oysa o Rum gencinin dili Arapça değildir. Kur'ân'ın Arapça olduğu vurgulanırken Kur'ân'ın fesahat ve belagatiyle meydan okunmakta, Arap olmayan o Rum gencinin böyle bir kitabı ortaya koymasının mümkün olmadığı anlatılmaktadır. Ayrıca Kur'ân önceki kitapların bir tekrarı da değildir. O kitapları neshetmiş, bazı hükümlerini kaldırmıştır.

مَنْ كَفَرَ بِاللّٰهِ مِنْ بَعْدِ اِيمَانِه۪ٓ اِلَّا مَنْ اُكْرِهَ وَقَلْبُهُ
مُطْمَئِنٌّ بِالْاِيمَانِ وَلٰكِنْ مَنْ شَرَحَ بِالْكُفْرِ صَدْرًا
فَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ مِنَ اللّٰهِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ
﴿١٠٦﴾ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمُ اسْتَحَبُّوا الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا عَلَى الْاٰخِرَةِ
وَاَنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِر۪ينَ ﴿١٠٧﴾

أُولٰٓئِكَ الَّذِينَ طَبَعَ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوبِهِمْ وَسَمْعِهِمْ
وَاَبْصَارِهِمْۚ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ ﴿١٠٨﴾
لَا جَرَمَ اَنَّهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿١٠٩﴾

106. **Aslında kalbi imanla dopdolu olsa da baskıya maruz kaldığı için** (dille inkâr edenler dışında) **her kim imana geldikten sonra gönlünü küfre açarak Allah'ı inkâr ederse bilsin ki Allah'ın gazabı bunlaradır ve onlar için büyük bir azap vardır.**

107. **Bu, onların dünya hayatını ahirete tercih etmeleri sebebiyledir ve Allah, inkâra sapmış topluluğu hidâyete erdirmez.**

108. **Onlar, Allah'ın kalplerini, kulaklarını ve gözlerini mühürlediği kimselerdir. İşte onlardır gafil olanlar.**

109. **Şüphesiz ki onlar, ahirette hüsrana uğrayanların ta kendileridir.**

İman ettikten sonra imandan dönmek, hiç iman etmemiş bir kimsenin küfründen beterdir. Bu kimseler daha büyük bir azabı hak ederler. Ancak kişi, kalbinde imanı devam ettiği halde küfür sözünü can korkusu sebebiyle söylerse durumu ne olur? İman edenler önceki dönemlerde de İslâm'ın geldiği dönemde de bugün de inanmayanların baskı ve tehditleriyle karşı karşıya gelebiliyorlar. Sırf inancından dolayı işkence görmüş veya katledilmiş nice insan vardır. İlk âyet can korkusu sebebiyle imandan döndüğünü söyleyenleri azabın kapsamı dışında tutmaktadır.

Her ne kadar inananların inanmayanlara tahammüllerinin bulunmadığına dair propagandalar yapılıyorsa da tarihte ve günümüzde hep inanmayanların inananlara tahammülsüzlüklerine tanık olunmuştur. Sırf inançtan dolayı baskı ve tehdit, ancak inanmayanların işidir. Çünkü onlar, ahirete iman etmediklerinden, her şeyi bu dünya hayatında sonuca bağlamak isterler. Bu duruma gelmiş olanlar, artık kalpleri mühürlenmiş kimselerdir. Kalplerinin mühürlenmesine sebep, kendi yaptıklarıdır. Şayet iman edenlerden iman etmeyenlere bir baskı olmuşsa bu, iman edenlerin inançlarından kaynaklanan bir durum değil, bilakis inançlarından sapmalarının bir sonucudur.

ثُمَّ اِنَّ رَبَّكَ
لِلَّذ۪ينَ هَاجَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا فُتِنُوا ثُمَّ جَاهَدُوا وَصَبَرُوا ۙ
اِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَح۪يمٌ ۟ ﴿١١٠﴾
يَوْمَ تَأْت۪ي كُلُّ نَفْسٍ تُجَادِلُ عَنْ نَفْسِهَا وَتُوَفّٰى كُلُّ نَفْسٍ مَا
عَمِلَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١١١﴾ وَضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا قَرْيَةً
كَانَتْ اٰمِنَةً مُطْمَئِنَّةً يَأْت۪يهَا رِزْقُهَا رَغَدًا مِنْ كُلِّ مَكَانٍ
فَكَفَرَتْ بِاَنْعُمِ اللّٰهِ فَاَذَاقَهَا اللّٰهُ لِبَاسَ الْجُوعِ وَالْخَوْفِ
بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ ﴿١١٢﴾ وَلَقَدْ جَٓاءَهُمْ رَسُولٌ مِنْهُمْ
فَكَذَّبُوهُ فَاَخَذَهُمُ الْعَذَابُ وَهُمْ ظَالِمُونَ ﴿١١٣﴾

110. **Sonra Rabbin, işkenceye uğratıldıktan sonra hicret eden, ardından cihad edip de sabredenlerin yardımcısıdır. Şüphesiz ki Rabbin, bundan sonra çok bağışlayıcı ve çok merhametlidir.**

111. **Gün gelecek, herkes kendi kendini kurtarma derdine düşecektir ve herkese haksızlık yapılmaksızın yaptığının karşılığı tam olarak verilecektir.**

112. **Allah bir kenti misal verdi: Bu kent güvenli ve huzurlu idi. Rızkı her yerden hadsiz hesapsız gelirdi. Derken Allah'ın nimetlerine karşı nankörlük ettiler. Bunun üzerine Allah, yaptıkları sebebiyle onlara açlık ve korku elbisesini tattırdı.**

113. **Andolsun ki onlara içlerinden bir peygamber geldi. Ama tutup onu yalanladılar. Zalimler olarak yaşayıp dururlarken azap onları yakalayıverdi.**

Önceki âyetlerde, müşriklerin eziyetlerine katlanarak iman üzere sebat gösterenlerden, eziyetlere dayanamayıp kalben iman etse de dilleriyle inkârda bulunanlar olduğundan delilleriyle söz edildi ve bu ikinci sınıfın mazeretlerinin kabul edildiği anlatıldı. Mekke'de üçüncü bir sınıf Müslüman da vardı ki bunlar Habeşistan'a hicret etmişlerdi. Bu hicret edenler, müşriklerin şiddetli eziyetlerine maruz kaldıklarından Peygamber (s.a.v.)'in izni ve isteğiyle Habeşistan'a hicret etmişlerdi. Onların hicret etmeleri, Peygamber'den ve Müslümanlardan uzakta olmalarına sebep olmuştu. Grubun ilk âyeti onların bu pozisyonlarının onlara bir eksiklik getirmediğini anlatmaktadır. Böylece Mekke'de yaşayan Müslümanların tamamının durumu dile getirilmiştir. (İbnu Aşur, VIII, 142).

Bazı müfessirler ise âyetin, peygamberle birlikte hicret etmeyip Mekke'de kalan ve müşriklerin baskılarının artmasına dayanamayıp dinden dönenler hakkında indirildiğini söylemektedir. Bu kimseler, tövbelerinin kabul edilmesinden ümitlerini kesmişlerdi. İşte âyet bunlar hakkında indirilmiştir. Âyet indirildikten sonra onlar da hicret edip Peygamber'e iltihak etmişlerdir. (Taberi, XVII, 306).

Kuşkusuz, âyetler Mekke'de yaşayan Müslümanlar hakkında indirilmiş olsa da hangi dönemde ve hangi bölgede yaşamış olurlarsa olsunlar aynı şartları yaşayan Müslümanların tamamı hakkında geçerlidirler.

Allah, hicretten geri kalıp pişmanlık duyan ve sonra hicret edip Peygamber'e iltihak eden o Müslümanlara merhamet edecek ve herkesin kendi kendini kurtarma derdine düştüğü günde onları bağışlayacak, hiç kimseye haksızlık yapmadan amellerinin karşılığını tam olarak verecektir.

112. ve 113. âyetlerde anlatılanlarla Mekke'nin kastedilmiş olması muhtemeldir. Nitekim müfessirlerin çoğu bu görüştedir. Âyet indirildiği sırada Mekke'nin içinde bulunduğu durum da âyette anlatılanlara uygundur. Ancak ister bununla Mekke kastedilmiş olsun ister başka bir şehir, Allah'ın nimetlerine nankörlük eden, peygamberi aracılığıyla gönderdiği yasalara ve ahlâki kurallara uymayan ve hakka karşı çıkıp zulüm ve haksızlıkları hayat tarzı edinen her toplumda huzur ve güven ortadan kalkar, ekonomik düzen iflas eder. O toplum korku ve açlıkla karşı karşıya gelir.

فَكُلُوا
مِمَّا رَزَقَكُمُ اللّٰهُ حَلَالًا طَيِّبًاۖ وَاشْكُرُوا نِعْمَتَ اللّٰهِ
اِنْ كُنْتُمْ اِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ﴿١١٤﴾ اِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ
وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ وَمَٓا اُهِلَّ لِغَيْرِ اللّٰهِ بِهٖۚ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ
بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَح۪يمٌ ﴿١١٥﴾ وَلَا تَقُولُوا لِمَا
تَصِفُ اَلْسِنَتُكُمُ الْكَذِبَ هٰذَا حَلَالٌ وَهٰذَا حَرَامٌ لِتَفْتَرُوا
عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَۜ اِنَّ الَّذ۪ينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ لَا يُفْلِحُونَۜ
﴿١١٦﴾ مَتَاعٌ قَل۪يلٌۖ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَل۪يمٌ ﴿١١٧﴾ وَعَلَى الَّذ۪ينَ
هَادُوا حَرَّمْنَا مَا قَصَصْنَا عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُۚ وَمَا
ظَلَمْنَاهُمْ وَلٰكِنْ كَانُٓوا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿١١٨﴾
ثُمَّ اِنَّ رَبَّكَ لِلَّذ۪ينَ عَمِلُوا السُّٓوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابُوا مِنْ بَعْدِ
ذٰلِكَ وَاَصْلَحُٓوا اِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَح۪يمٌ ﴿١١٩﴾

114. Artık Allah'ın size verdiği rızıktan helal ve hoş olarak yiyin. Eğer yalnız Allah'a kulluk ediyorsanız O'nun nimetlerine şükredin.

115. O size sadece ölüyü, kanı, domuz etini ve Allah'tan başkası adına kesilenleri haram kıldı. Ama her kim zorda kalırsa, azgınlık yapmaksızın ve sınırı aşmaksızın yiyebilir. Şüphesiz ki Allah çok bağışlayıcıdır ve çok merhametlidir.

116. Dillerinizin yalan yere nitelemesiyle "Şu helaldir, şu haramdır"

demeyin. Değilse, Allah'a karşı yalan uydurmuş olursunuz. Hiç şüphesiz, Allah'a karşı yalan uyduranlar kurtuluşa eremezler.

117. Az bir yararlanmadır; sonra onlar için acıklı bir azap vardır.

118. Yahudilere de, daha önce sana anlattıklarımızı haram kıldık. Aslında Biz onlara zulmetmedik; fakat kendileri kendilerine zulmettiler.

119. Ayrıca cahillik sebebiyle kötülüğü işleyen, daha sonra da tövbe eden ve durumlarını düzeltenlere gelince; şüphesiz ki Rabbin bunun ardından çok bağışlayandır çok merhametlidir.

Allah'ın nimetlerine nankörlük ederek cezayı hak edenler gibi olmayın. Onlar, Allah'ın haram kılmadığı birtakım hayvanları kendilerine haram kılmışlardı. Oysa helal kılma ya da haram koyma yetkisi sadece Allah'a aittir. Kişi bunu kabul etmedikçe Allah'a kulluk etmiş olmaz. Yine kulluk alametlerinden biri de Allah'a şükretmek, nimetlerine nankörlük etmemektir.

Haram kılma sebebinin insan bedenine zarar vermeyle sınırlı olmadığı anlaşılmaktadır. Mesela 115. âyette ölünün, kanın ve domuz etinin haram kılınması, insan vücuduna zararlı olmaları nedeniyledir. Oysa Allah'tan başkası adına kesilenin zararı insanın ruhu ve inancıyla ilgilidir. Bununla birlikte kişi zor durumda kalacak olursa, zorunlu ihtiyacını karşılama sınırıyla yetinerek bu haram şeylerden yiyebilir. Bağışlaması bol olan Allah bunu bağışlar.

Haram kılma yetkisi Allah'a ait olduğuna göre, insanlar kendiliklerinden haram kılma yetkisine sahip değiller: **"Dillerinizin yalan yere nitelemesiyle "Şu helaldir, şu haramdır" demeyin. Değilse, Allah'a karşı yalan uydurmuş olursunuz. Hiç şüphesiz, Allah'a karşı yalan uyduranlar kurtuluşa eremezler."**

İnsanlar genelde Allah'ın haram kıldığını helal kılmayı büyük bir suç olarak görürler; ama helal kıldığını haram kılmayı o kadar önemsemez, hatta bazı durumlarda bunu dindarlık olarak algılarlar. Oysa haramı helal kılmak ne kadar sakıncalı ise helal olanı haram saymak da o kadar sakıncalıdır.

"Az bir yararlanmadır; sonra onlar için acıklı bir azap vardır."

Allah adına yalan söyleyenler yaptıklarından dolayı kısa bir müddet yararlanırlar ki o da bu dünya hayatı boyuncadır. Kuşkusuz, ahiret hayatına nazaran dünya hayatı pek kısadır. Bunlar ahirette acıklı bir azaba çarptırılacaklardır. Aklını kullanan kişi, şu kısa dünya hayatında birtakım yararlar elde etmek için ahiret hayatını tehlikeye sokmaz.

"Yahudilere de, daha önce sana anlattıklarımızı haram kıldık. Aslında biz onlara zulmetmedik; fakat kendileri kendilerine zulmettiler."

İslâm'ın gelişiyle birlikte din sahasında işler rayına oturmuştur. Daha önceki dinlerde birtakım sebeplerle geçici yasaklamalar olurdu. Söz konusu yasaklar, o dönemdeki insanların kimi konulardaki aşırı davranışlarına bir ceza olsun diye Allah tarafından emredilmişti. Burada sözü edilen ve Peygamber'e daha önce anlatıldığı söylenen husus, En'âm sûresinin 146. âyetinde anlatılanlar olmalıdır: *"Yahudilere de tırnaklı hayvanların tamamını ve sığırlarla koyunların sırtlarındaki yağlarla bağırsaklarında taşıdıkları yağları ve kemiklere karışmış yağlar dışında kalan iç yağlarını haram kıldık. Aşırı gitmeleri sebebiyle onları bu şekilde cezalandırdık. Kuşkusuz biz, doğru sözlüyüzdür."* Önceki din mensuplarının aşırı gitmeleri nedeniyle getirilmiş olan bu tür yasaklamalar son dinle birlikte artık yürürlükten kaldırılmıştır. Son dinde zikredilen yasaklamalar ise ahirete kadar geçerlidir.

"Ayrıca cahillik sebebiyle kötülüğü işleyen, daha sonra da tövbe eden ve durumlarını düzeltenlere gelince; şüphesiz ki Rabbin bunun ardından çok bağışlayandır çok merhametlidir."

İnsanların günah işlemelerine rağmen Allah tövbe kapısını sürekli açık tutmaktadır. Yahudiler de yaptıklarından vazgeçip tövbe edecek olurlarsa onlar için de elbette tövbe kapısı açıktır.

Âyette sözü edilen *cahillik*, bilmenin zıttı olan bilgisizlik anlamında değildir. Haddi aşma, burnunun dikine giderek hevasına uyma anlamındadır. (İbnu Atiye, IV, 208). Nitekim seleften bazıları, *"Allah'a her isyan eden cahildir"* demişlerdir. (İbnu Kesir, IV, 610). *"Âyette cahillik kavramının kullanılması, bir başka açıdan, bütün kötülüklerin temelinde bilgisizlik bulunduğuna işaret eder. Çünkü iyilik ve kötülüğün sebepleri mahiyeti ve sonuçları hakkında doğru ve yeterli bilgiye sahip olanlar, ayrıca kötülük eğilimlerini dizginlemenin yol ve yöntemlerini bilenler, kararlarını doğru verip iradelerini doğru yönde kullanma imkânına da sahip olurlar. Her şeye rağmen, bir önceki âyette de işaret edildiği gibi Allah'ın muradı insanlara kötülük etmek değildir; O, insanları cezalarla tehdit etmekle onların kendilerini düzeltmelerini istemiştir."* (Kur'ân Yolu, III, 449).

إِنَّ إِبْرٰهِيمَ كَانَ أُمَّةً قَانِتًا لِلّٰهِ حَنِيفًا وَلَمْ يَكُ مِنَ الْمُشْرِكِينَ
﴿١٢٠﴾ شَاكِرًا لِأَنْعُمِهِ اجْتَبٰيهُ وَهَدٰيهُ إِلٰى صِرَاطٍ
مُسْتَقِيمٍ ﴿١٢١﴾ وَاٰتَيْنَاهُ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَإِنَّهُ فِي الْاٰخِرَةِ
لَمِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١٢٢﴾ ثُمَّ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ أَنِ اتَّبِعْ مِلَّةَ إِبْرٰهِيمَ
حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٢٣﴾ إِنَّمَا جُعِلَ السَّبْتُ عَلَى
الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ وَإِنَّ رَبَّكَ لَيَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ
الْقِيٰمَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١٢٤﴾ اُدْعُ إِلٰى سَبِيلِ
رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ
أَحْسَنُ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ
بِالْمُهْتَدِينَ ﴿١٢٥﴾

120. Şüphesiz İbrahim, yürekten Allah'a itaat eden bir muvahhit idi; müşriklerden değildi.

121. O'nun nimetlerine şükrediciydi. Allah onu seçti ve dosdoğru yola iletti.

122. Ona dünyada bir iyilik verdik. Ahirette de o, salih kimselerdendir.

123. Sonra sana da "Allah'ı birleyerek İbrahim'in dinine uy" diye vahyettik. O, müşriklerden değildi.

124. Cumartesi (yasağı), **ancak bu konuda emredilenlere muhalefet edenler için farz kılınmıştır. Elbette Allah, itaatsizlik ederek fark-**

lı farklı görüşlere kail oldukları şey hakkında kıyamet günü aralarında hükmünü verecektir.

125. Rabbinin yoluna hikmet ve güzel öğütle çağır ve en güzel şekilde onlarla mücadele et. Şüphesiz ki Rabbin, yolundan sapanı en iyi bilendir. Doğru yolu bulanı da en iyi O bilir.

Arap müşrikleri kendilerini Hz. İbrahim'e nispet ediyorlardı. Burada Hz. İbrahim'in onlarla hiçbir ilişkisinin bulunmadığına, onun hem Allah'ı birleyen biri olduğuna hem de kendiliğinden helal-haram koymadığına, bilakis Allah'a yürekten inandığına dikkat çekilmektedir. Kuşkusuz, bir peygambere bağlı olduğunu iddia etmek ayrı, onun yolundan gitmek ayrı bir şeydir. Ona gerçek bağlılık, onun yolundan gitmektir.

Günümüzde de peygamber sevgisinden söz edenler pek çoktur. Oysa bunların bir kısmına bakıyorsunuz, ne inancı Peygamber'in getirdiği inanç esaslarına benzemektedir ne de ahlâkı peygamberin ahlâkına uymaktadır. O halde bu kimselerin sözleri boş bir iddiadan öteye geçmez.

Peygamberlerin tamamı aynı inanç esaslarını getirmişlerdir. Peygamberimize indirilen inanç esasları, Hz. Ibrahim'e indirilenlerin aynısıdır. Bu sebeple asıl Hz. İbrahim'in dinine uyan Peygamber'dir; müşrikler değil.

"Cumartesi (yasağı), **ancak bu konuda emredilenlere muhalefet edenler için farz kılınmıştır. Elbette Allah, itaatsizlik ederek farklı farklı görüşlere kail oldukları şey hakkında kıyamet günü aralarında hükmünü verecektir."**

Müfessirler, Yahudilerin cumartesiyi ibadet günü yapmaları konusunda genelde şunu söylerler: Hz. Musa, onlara yaratıkların yaratılmalarının tamamlandığı gün olan cuma gününün ibadet günü olmasını söylemişti. Ne var ki bir kısmı hariç çoğunluk cumartesi gününün ibadet günü olmasını savundu. Çünkü Allah, cuma günü yaratma işlemini bitirmiştir. Cuma günü de diğer günler gibi yaratma işleminin devam ettiği gündür. O halde cumartesi gününün ibadet ve tatil günü olması gerekir, demişlerdi. Bunun üzerine Allah cumartesi günü çalışmayı onlara yasaklamıştır. İşte âyette sözü edilen ihtilaf ettikleri husus, cumartesinin ibadet günü olup olmadığı ve bugünde çalışmanın yasak olup olmadığı konusudur.

İbnu Aşur'a göre, hakkında ihtilafa düştükleri husus, Hz. İbrahim'in diniyle ilgilidir. Şöyle ki: Peygamber (s.a.v.) Cuma gününün ibadet günü olduğunu söyleyince Yahudiler, Tevrat'ta ibadet gününün cumartesi günü olduğundan

hareketle Hz. İbrahim'in dininde de cumartesi gününün ibadet günü olduğunu, dolayısıyla Hz. İbrahim'in dininden olduğunu söyleyen Muhammed'in bu tasarrufuyla Hz. İbrahim'in dinine muhalefet ettiğini söylemişlerdir. Oysa Hz. İbrahim'in dininde de ibadet günü Cuma idi. Böylece Hz. İbrahim'in müşrik Araplarla bir ilişkisinin bulunmadığı belirtildikten sonra burada Yahudilerin de ona uymadıkları anlatılmaktadır. (İbnu Aşur, VIII, 158).

Yahudiler cumartesiyi ibadet günü yaptıkları ilk dönemde muhtemelen bunun gerekçesini Allah'ın dinlenmesi olarak açıklamıyorlardı. Değilse, bugünü Allah onlara farz kılmazdı. Bu sebeple cumartesi günü Allah'ın dinlenmeye çekildiği görüşünü sonradan uydurmuş olmaları gerekir diye düşünüyoruz.

"Rabbinin yoluna hikmet ve güzel öğütle çağır ve en güzel şekilde onlarla mücadele et. Şüphesiz ki Rabbin, yolundan sapanı en iyi bilendir. Doğru yolu bulanı da en iyi O bilir."

Bazı müfessirler savaş âyetleriyle bu âyetin neshedildiğini söylerler. Onlara göre âyet, Müslümanlar ile savaşsız Müslüman olma ihtimali bulunan kâfirler hakkında mensuh değildir; ama kendilerine kaba davranılması gereken diğer kâfirler hakkında mensuhtur. (İbnu Atiye, IV, 211; Hazin, IV, 224).

Bu görüşte olanlara göre, savaş Allah yoluna davetin araçlarından biridir. Oysa savaş gerçekten Allah yoluna davetin araçlarından biri olsaydı, savaş sonunda insanların İslâm'ı kabul etmek için zorlanmaları gerekirdi. Böyle bir şey olmadığına göre, savaşın davet araçlarından biri olduğu söylenemez. Olsa olsa davetin önündeki engelleri ortadan kaldırmak için yapıldığı söylenebilir ki bizce bu da doğru değildir. Çünkü Kur'ân'da savaş sebepleri zikredilmiştir ve bunlar arasında bunu destekleyecek herhangi bir âyet bulunmamaktadır. Âyetlerde, yurdundan çıkarılmış olmak (Hac 22/39) ve karşı tarafın açmış olduğu savaşa karşılık vermekten söz edilir. (Bakara 2/190).

Allah yolunda savaşmaktan da bahsedilir; ancak Allah yoluna davet etmek için savaşın, denilmez. Allah yolunda savaşmak ayrı, Allah yoluna davet etmek ayrı bir şeydir. Allah yolunda savaşın denilirken, Allah'ın belirlediği kurallar çerçevesinde savaşın zorunlu hale geldiği durumlar göz önünde bulundurulur.

Bu sebeple savaş âyetlerinin bu âyeti neshettiğinden söz edilemez. Kaldı ki Kur'ân'daki bir âyetin, yine Kur'ân'daki bir âyeti neshettiğini söylemek, bu âyetler arasında çelişki bulunduğunu söylemekle eş anlamlıdır ki Kur'ân'da asla herhangi bir çelişki yoktur. Kur'ân, kedisinde bir çelişki bulunmadığını açıkça ifade etmekte ve muhaliflerine çelişki bulmaları konusunda meydan okumaktadır: Bu, eğer çelişki bulurlarsa o zaman bu kitap Allah katından de-

ğildir, demektir. (Nisa 4/82). Sonuç olarak âyet, Allah yoluna davetin nasıl ve hangi metotlara uyularak yapılacağını anlatmaktadır.

Bazı müfessirler, insanların üç farklı kategoriden oluştuklarını ve âyetin bu farklı kesimlerin nasıl davet edileceklerini belirttiğini söylemişlerdir. Buna göre, insanların bir kısmı zeki ve âlim kişilerden oluşmaktadır. Bunlar eşyanın hakikatini öğrenmek isterler. Bunlara hikmetle yani kesin delillerle hitap edilir. İkinci kesim, selim fıtrata sahip olan genel halk kesimidir. Bunlar için, iyi öğüt yani iyi hususları onlara sevdirmek ve kötü şeyler konusunda onları sakındırmak yolu takip edilir. Üçüncü kesimi ise tartışmacı ve inatçılar oluşturur. Bunlarla tartışırken kırıcı olmayan yumuşak sözle hitap edilmelidir. (Hazin, IV, 224).

Diğer müfessirler ise çoğunlukla muhatap ayrımı yapmaksızın hem kesin delil olan hikmetin, hem ibret verici hususlar olan güzel öğüdün benimsenmesini, tartışma söz konusu olduğunda ise kırıcı olmayan yumuşak tavır ve davranışların izlenmesi gerektiğini söylerler.

Çağımız müfessirlerinden Seyyid Kutup ise şu değerlendirmeyi yapar:

Hikmet ile davet etmek: Muhatapların durumlarını ve şartlarını göz önünde bulundurmayı, tedrici anlatıma dikkat etmeyi, insanlara nasıl hitap edileceğini iyi seçmeyi, aceleci olmamayı, duygusallık ve tepkisellikten uzak durmayı kısacası hikmetin sınırlarını aşmamayı gerektirir.

Güzel öğütle davet etmek: Yumuşak şekilde kalplere girmeyi ve tatlılıkla duyguların derinliklerine inmeyi gerektirir. Gereksizce azarlama ve zorlamaya başvurmamayı icap ettirir. Bilgisizlikten veya iyi niyetten kaynaklanmış olabilecek hataları yüze vurmamayı zorunlu kılar. Zira öğüt vermedeki yumuşaklık, çoğu zaman katı kalpleri bile doğru yola iletir ve birbirinden nefret eden gönülleri kaynaştırır. Neticede azarlama, çıkışma ya da rencide etmekten daha iyi sonuçlar doğurur.

Güzel bir şekilde tartışma: Muhatabın üzerine yüklenmemeli. Onu horlamamalı ve çirkin görmemeli. Böylece muhatap, davetçinin amacının tartışmada üstün gelmek olmadığına kesin kanaat getirmeli ve bunu hissetmelidir. Tek amacın gerçeğe ulaşmak olduğunu anlamalıdır. İnsanların kendilerine özgü bir gururu ve inadı vardır. Yumuşaklıkla yanaşılmadıkça muhatap savunduğu düşüncesinden vazgeçmez. Yenilgiye uğramış hissi verilirse gerçeği kabul etmez ve düşüncesinde ısrar eder. Tartışmada savunulan görüşün değeri ile kişinin kendi onurunun değeri çabucak birbirine karışır. Bu sefer görüşünden vazgeçmeyi onurundan, saygınlığından ve değerinden ödün vermek şeklinde değerlendirir. En güzel biçimde tartışmak ise bu hassas gurur duygusunu ga-

ranti altına alır. Karşısındaki adamın kendi kişiliğinin korunduğunu, değerinin ve onurunun garanti altında olduğunu, davetçinin bir gerçeği dile getirmekten ve Allah için bu gerçeği iletmekten başka amacı olmadığını, kendi kişiliğini güçlendirmek, görüşünü sağlamlaştırmak ve muhatabının görüşünü çürütmek için çalışmadığını gözler önüne serer!

Davet eden insanın duygusallığını ve savunma heyecanını tatmin etmek için Kur'ân-ı Kerim yüce Allah'ın, kimlerin kendi yolundan saptığını ve kimlerin de doğru yolda yürüdüğünü daha iyi bildiğine işaret etmektedir. Tartışmaya girmeye gerek yoktur. Açıklamak yeterlidir. Bundan sonrası Allah'a kalmıştır.

Dil ile davet ve delillerle tartışma dairesi dışına çıkılmadığı sürece, davetin metodu ve ilkeleri bunlardır; ama davet edenlere saldırı yapıldığında durum değişir. Saldırı sıcak bir savaşı ifade eder. Hakkın onurunu korumak, batılın üstünlüğünü bertaraf etmek için aynısı ile karşılık vermek gerekir. Burada da karşı saldırıya geçerken sınırlar aşılmamalı ve aşırılıklara varmamalıdır. İslâm, adalet ve itidal dinidir. Barış ve saldırmazlığı öngörür. Kendisini ve Müslümanları saldırılardan korur. Fakat kendisi saldırganlıkta bulunmaz.

Mütekabiliyet ilkesi davetin ilkelerinden uzak değildir. Hatta onun bir parçasıdır. Davayı adalet ve doğal şartları içinde savunmak, onun onurunu ve şerefini korur. Dolayısıyla dava insanların gözünde basite inmez. Zira onuru ayakaltına alınmış bir davaya kimse bağlanmaz. Onun Allah'ın davası olduğuna güvenemez. Çünkü yüce Allah davasını kendisini dahi savunamayacak derecede ayakaltına bırakmaz. Mü'minler Allah'ın yoluna davet ettikleri halde, ayrıca güç ve kuvvetin tamamı Allah'a ait olduğu halde, zulmü ve zilleti kabullenemezler. Sonra Müslümanlar yeryüzünde hakkın yerini bulması, insanlar arasında adaletin gerçekleşmesi ve insanlığın doğru ve sağlıklı bir önderliğe kavuşması için görevlendirilmiş bulunmaktadırlar. Cezaya çarptırılıp karşılık vermedikleri, saldırıya uğrayıp hiçbir tepki göstermedikleri halde, nasıl bu kadar büyük ve önemli görevlerin üstesinden gelebilirler?

İslâm kısas ilkesini kabul etmekle birlikte, sabretmeye ve bağışlamaya teşvik ediyor. Müslümanlar kötülüğü önleyebilecek ve düşmanı durdurabilecek güçte olduklarında bazen suçluyu bağışlamak ve sabretmek muahtaplar üzerinde daha derin etki bırakabilir. Fakat bağışlama ve sabretme Allah'ın davasını aşağılayacak ve zarara uğratacaksa, bu durumda birinci ilke olan kısası yürürlüğe koymak daha önemlidir.

Bununla beraber, sabır tepkisel çıkışlara karşı direnmeyi, duyguları kontrol altına almayı ve fıtratı tanımayı gerektirdiğinden, Kur'ân-ı Kerim onu doğrudan Allah'a bağlıyor ve sonunun güzelliğine dikkat çekiyor.

وَاِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُمْ بِه۪ۜ وَلَئِنْ
صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِلصَّابِر۪ينَ ﴿١٢٦﴾ وَاصْبِرْ وَمَا صَبْرُكَ اِلَّا
بِاللّٰهِ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُ ف۪ي ضَيْقٍ مِمَّا يَمْكُرُونَ
﴿١٢٧﴾ اِنَّ اللّٰهَ مَعَ الَّذ۪ينَ اتَّقَوْا وَالَّذ۪ينَ هُمْ مُحْسِنُونَ ﴿١٢٨﴾

126. Eğer cezalandıracaksanız, size yapılan kötülüğün misliyle cezalandırın. Ama sabredecek olursanız, elbette ki bu, sabredenler için daha hayırlıdır.

127. Sen sabret. Elbette ki sabretmen de esasen ancak Allah'ın yardımı iledir. Onlar için üzülme; kurdukları tuzaklardan dolayı da sakın daralıp bunalma.

128. Şunu kesin olarak bilesin ki Allah, takva sahipleriyle ve iyilik edenlerle beraberdir.

İslâm'a davette kullanılacak metot önceki âyetlerde anlatılmıştı. Ama Müslümanlar ne kadar yumuşak metot takip ederlerse etsinler inkâr edenlerden aşırılığa gidip kaba kuvvet kullananlar olabilir. Bu durumda Müslümanların önünde iki seçenek vardır: Ya karşı koyacaklardır yahut sabredeceklerdir. Karşı koyacaklarsa -ki buna hakları vardır-, kendilerine karşı işlenmiş olanın misliyle karşı koyacak aşırı gitmeyeceklerdir. Ancak sabretmeleri kendileri için daha hayırlıdır.

Sabretmenin daha erdemli bir yol olduğunu hatırlatmak için 127. âyette yine sabretme öğütlenmektedir: **"Sen sabret. Elbette ki sabretmen de esasen ancak Allah'ın yardımı iledir. Onlar için üzülme; kurdukları tuzaklardan dolayı da sakın daralıp bunalma."** Sen ey Muhammed! Hikmetle, iyi öğütle ve tartışmalarında yumuşak ve hoşgörülü bir yol izlesen de, onlar inkârlarında ısrar eder hatta sana tuzaklar kurma yoluna başvursalar bile bu yaptıklarından dolayı canın sıkılmasın. Ayrıca şunu bil ki: **"Şunu kesin olarak bilesin ki Allah, takva sahipleriyle ve iyilik edenlerle beraberdir."**

17.
İsrâ Sûresi

*Sûre Hicretten önce Mekke'de indirilmiştir. Adını ilk âyette geçen ve gece yürüyüşü anlamına gelen **esrâ** kelimesinden almaktadır. Sûrenin **Benu İsrail** ve **Sübhan** gibi adları da vardır. 111 âyettir.*

Mekke'nin son dönemlerinde Müslümanlara baskının arttığı ve bu dayanılmaz baskılar sonucunda Müslümanların Medine'ye hicret etmek zorunda bırakıldıkları bilinmektedir. İnanç konusunda insanların baskılarına dayanmak kolay bir şey değildir. Bu sebeple sûrede Peygamber (s.a.v.)'e zorluklara katlanması, sebat göstererek tebliğ görevine devam etmesi ve baskıda bulunan inkârcılara taviz vermemesi istenmektedir. Kuşkusuz söz konusu baskı sadece Peygamber'i ilgilendirmiyordu. Hatta baskının en şiddetlisini diğer Müslümanlar çekiyordu. Bu sebeple aynı tavsiyeler Müslümanlara da yapılmaktadır. Böyle bir dönemde beş vakit namazın emredilmesi önemlidir, çünkü namaz nefisleri arındırmakta, insana sıkıntılara katlanma gücü kazandırmaktadır.

Sûrede, olumsuz tavırları nedeniyle İsrailoğullarının uğradıkları yıkım ve felaketler hatırlatılarak müşriklerin bundan ibret almaları istenmektedir.

Müslümanlar Mekke'den Medine'ye hicret edecek ve burada İslâmi kurallara göre bir İslâm toplumu kurulacaktı. Bundan dolayı önemli ahlâki kurallar da sûrede yer almaktadır.

Ayrıca ilk insanın yaratılışı, İblis'in isyanı, ahiret inancı, ibadet ve namaz da sûrede yer alan konular arasındadır

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

سُبْحَانَ الَّذ۪ٓي اَسْرٰى بِعَبْدِه۪ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ اِلَى
الْمَسْجِدِ الْاَقْصَا الَّذ۪ي بَارَكْنَا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنْ اٰيَاتِنَاۜ اِنَّهُ
هُوَ السَّم۪يعُ الْبَص۪يرُ ﴿١﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Bir gece vakti âyetlerimizden bir kısmını kendisine gösterelim diye kulunu Mescid-i Haram'dan çevresini bereketli kıldığımız Mescid-i Aksa'ya** (uzak yahut en uzak mescide) **yürüten, her türlü eksiklikten münezzehtir. Doğrusu O'dur işiten ve gören.**

Âyette geçen أَسْرَى kelimesi "gece yürüttü" anlamındadır. Mastarı "isrâ" dır. O halde âyette, yüce Allah'ın kulu Muhammed'i gece yürüyüşüne çıkardığından söz edilmektedir. Yüce Allah'ın, *kulunu* ifadesini kullanması Peygambere olan yakınlığını ifade etmektedir. Sanki Peygambere: *"Sen benim kulumsun, seni sıkıntılarınla baş başa bırakmayacağım ve sana destek olacağım"* demektedir.

Yapılan bu yürüyüş Mescid-i Haram'dan başlamış ve Mescid-i Aksa'ya (uzaktaki yahut en uzaktaki mescide) kadar devam etmiştir. Mescid-i Haram ile Ka'be'nin bulunduğu yerin kastedildiği bellidir. Ancak Mescid-i Aksa (uzak yahut en uzak mescid) neresidir?

Biz biliyoruz ki Müslümanlar Ka'be'nin kıble olmasından önce namazlarında Kudüs'te bulunan ve Yahudiler tarafından inşa edilen İlya mescidine yöneliyorlardı. Araplar buraya genel olarak İlya Mescidi yahut Beytu'l-Makdis adını veriyorlardı. Bugün Kudüs'te bulunan ve Mescid-i Aksa olarak bilinen mescit, Emevi halifesi Abdulmelik tarafından ve Kudüs'ün fethinden 50 yıl sonra inşa edilmiştir. Kur'ân'ın indiği dönemde İlya Mescidine ayrıca Mescid-i Aksa deniliyor muydu yoksa bu bir niteleme olup sûre indirildiğinde insanlar bundan *İlya Mescidinin* kastedildiğini mi anladı? Mescid-i Aksa bir niteleme ise bununla *uzaktaki mescit* mi yoksa *en uzaktaki mescit* mi anlaşılmalı? İki kıbleden söz ediliyorsa, *en uzaktaki mescit* şeklinde bir niteleme yapılması dil açısından doğru mu? Yoksa Mekke'de bulunan mescitlerin en uzağı mı kastediliyor? Bütün bu sorular tahkike muhtaçtır. Kuşkusuz, Allah dilediğini yapma-

ya kadirdir; kulunu Kudüs'e de götürmeye, daha uzak bir yere de götürmeye, hatta göklerin zirvesine çıkarmaya da kadirdir. Bu konuda hiçbir Müslüman'ın tereddüdü olmaz. Ama âyetlerde anlatılanları kuralları çerçevesinde anlamak ve âyetler üzerinde tedebbür etmek de Müslüman için kaçınılmazdır ve ihmal edilmemesi gereken bir görevdir.

Müfessirlerin çoğuna göre, Peygamber Mekke'den Kudüs'e doğru bir gece yolculuğuna çıkarılmış ve oradan göğe yükseltilmiştir. Onun Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksâ'ya yaptığı gece yolculuğuna İsrâ, oradan göğe yükselişine ise Mirâc denilmektedir. İsrâ, Kur'ân'da bu âyette yer almakla birlikte Miraç konusu Kur'ân'da açık bir şekilde yer almamaktadır. Mirâca işaret ettiği söylenen âyetlerden ne kastedildiği tartışmalıdır. Bununla birlikte birçok rivayette Miraçtan söz edildiği de bir vakıadır. Rivayetlerin çokluğu, böyle bir olayın vukuuna delil olarak zikredilebilse de ayrıntı olarak anlatılan hususların hangisinin doğru olduğunu tespit çok zordur.

Rivayetlerin anlatımları arasında önemli bazı çelişkiler şöyledir: Kimi rivayetlerde Peygamber'in bu yolculuğu hem ruh hem de bedenle yaptığı söylenirken kimilerinde sadece ruh ile kimilerinde ise rüyada gerçekleştiği anlatılmaktadır. Kimi rivayetlerde önce mirâca yükseltilmiş ve dönüşünde Kudüs'e uğradığı belirtilmişken kimilerinde önce Kudüs'e gittiği ve oradan göğe yükseltildiği anlatılmaktadır. Âlimler de söz konusu rivayetlere göre farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Mirâcın nasıl gerçekleştiği konusunda ihtilaf ettikleri gibi Mirâc'ın kaç kez vuku bulduğu da ihtilaflıdır. Kimine göre olay bir defa gerçekleşmiştir kimine göre iki hatta kimine göre üç defa gerçekleşmiştir. Peygamberlikten önce gerçekleştiğini söyleyenler de vardır.

Biz bu konuların ayrıntıları ile veya her bir görüş sahibinin hangi delillere dayandığı ile uğraşmayacağız. Dileyen bu konuya genişçe yer veren eserlere bakabilir.

Putperestlerin Müslümanlar üzerindeki baskıları gün geçtikçe artıyordu. Nihayet Mekke döneminin 6. yılında ekonomik ve sosyal ilişkilerde boykota gidildi. Müslümanlar büyük acılar çektiler. Boykotun ardından Peygamber (s.a.v.), hanımı Hz. Hatice'yi ve hamisi durumunda olan Ebû Talib'i kaybetti. İslâm tarihçileri bu yıla *hüzün yılı* adını verirler. Yüce Allah, peygamberini bu sıkıntıdan kurtararak teselli etmek ve bunca sıkıntıya katlandığından dolayı onu ödüllendirmek için böyle bir yolculuğa çıkardı. Böyle bir yolculuğa çıkarılması sonucunda diğer zamanlarda müşahede etmediği, Allah'ın birtakım âyetlerini müşahede etmiştir. Peygamber gibi üstün bir şahsiyet için bu tür âyetleri müşahede etmek elbette büyük bir teselli ve büyük bir ödül olacaktır.

وَاٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَجَعَلْنَاهُ
هُدًى لِبَنِي اِسْرَائِيلَ اَلَّا تَتَّخِذُوا مِنْ دُونِي وَكِيلًا ﴿٢﴾ ذُرِّيَّةَ
مَنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ اِنَّهُ كَانَ عَبْدًا شَكُورًا ﴿٣﴾ وَقَضَيْنَا اِلَى
بَنِي اِسْرَائِيلَ فِي الْكِتَابِ لَتُفْسِدُنَّ فِي الْاَرْضِ مَرَّتَيْنِ وَلَتَعْلُنَّ
عُلُوًّا كَبِيرًا ﴿٤﴾ فَاِذَا جَاءَ وَعْدُ اُولٰيهُمَا بَعَثْنَا عَلَيْكُمْ
عِبَادًا لَنَا اُولِي بَأْسٍ شَدِيدٍ فَجَاسُوا خِلَالَ الدِّيَارِ وَكَانَ
وَعْدًا مَفْعُولًا ﴿٥﴾ ثُمَّ رَدَدْنَا لَكُمُ الْكَرَّةَ عَلَيْهِمْ وَاَمْدَدْنَاكُمْ
بِاَمْوَالٍ وَبَنِينَ وَجَعَلْنَاكُمْ اَكْثَرَ نَفِيرًا ﴿٦﴾ اِنْ
اَحْسَنْتُمْ اَحْسَنْتُمْ لِاَنْفُسِكُمْ وَاِنْ اَسَأْتُمْ فَلَهَا فَاِذَا جَاءَ
وَعْدُ الْاٰخِرَةِ لِيَسُؤُا وُجُوهَكُمْ وَلِيَدْخُلُوا الْمَسْجِدَ كَمَا
دَخَلُوهُ اَوَّلَ مَرَّةٍ وَلِيُتَبِّرُوا مَا عَلَوْا تَتْبِيرًا ﴿٧﴾
عَسٰى رَبُّكُمْ اَنْ يَرْحَمَكُمْ وَاِنْ عُدْتُمْ عُدْنَا وَجَعَلْنَا جَهَنَّمَ لِلْكَافِرِينَ
حَصِيرًا ﴿٨﴾

2. Musa'ya Kitabı verdik ve onu, "benden başka vekil tanımayın" diye İsrailoğulları için bir hidayet rehberi kıldık.

3. Ey Nuh'la birlikte gemide taşıdıklarımızın nesli! O, bir kuldu, çok şükreden biriydi.

4. Kitapta İsrailoğullarına: "Siz yeryüzünde iki defa fesat çıkaracak-

sınız ve çok büyük bir kibirle böbürleneceksiniz." diye kararlaştırdık.

5. **Bunlardan ilkinin zamanı geldiğinde üzerinize muazzam bir güce sahip kullarımızı göndermiştik, onlar da evlerin aralarına girip araştırmıştılar. Bu, yerine getirilmiş bir söz idi.**
6. **Sonra da onlara karşı size bir galibiyet verdik. Sizi servet ve oğullarla destekledik. Sayınızı daha çok kıldık.**
7. **İyilik ederseniz kendiniz için iyilik etmiş olursunuz. Kötülük de ederseniz, kendinizedir. Diğerinin zamanı geldiğinde de yüzünüzü kara etsinler ve ilk kez Mescide girdikleri gibi girsinler ve ele geçirdiklerini darmadağın etsinler.**
8. **Rabbiniz elbet size merhamet edecektir; ancak yine bozgunculuk yaparsanız Biz de sizi cezalandırırız. Cehennemi kâfirler için bir zindan kıldık.**

İlk bakışta İsrâ'dan söz eden birinci âyet ile Hz. Musa'dan söz edilmesi arasında bir ilişkinin olmadığı zannedilebilir. Oysa aralarında sıkı bir ilişki vardır. İlk âyette İsrâ ile Peygamber'in şereflendirildiği anlatılmaktadır. Burada da Hz. Musa'ya Kitap verilmekle onun da şereflendirildiği, ama kavminin kendilerine verilen kitabı göz ardı ettiklerinde nasıl cezalandırıldığı anlatılarak, müşriklerin de Muhammed'i göz ardı ettiklerinde tıpkı İsrailoğulları gibi cezalandırılacakları ima edilmektedir. Nitekim hemen ardından tekrar Kureyş müşriklerine söz yöneltilmektedir:

"Ey Nuh'la birlikte gemide taşıdıklarımızın nesli! O, bir kuldu, çok şükreden biriydi."

Siz de atanız Nuh gibi şükreden kullar olun.

4. ve 5. âyetlerde İsrailoğullarının iki kez önemli çapta fesat çıkaracakları anlatılıyor. İlk âyette *kitap* ile kastedilenin Tevrat olduğunu söyleyenler olduğu gibi Levh-i Mahfûz olarak anlayanlar da olmuştur. Yine *yeryüzü* kelimesiyle onların yaşadıkları bölge kastediliyor. Kur'ân-ı Kerim'de yeryüzü kelimesi göğün karşıtı olarak kullanılmadığında kastedilen, bir bölgedir, yeryüzünün tamamı değil.

İlk fesat çıkarmaları Hz. Zekeriya veya İşâ'ya'yı öldürmeleri, ikincisinin ise Hz. Yahya'yı öldürmeleri olduğu müfessirlerce beyan edilmektedir. Ancak anlatımdan, ilkinin geçmişte vuku bulduğu anlaşılmakla birlikte ikincisinin vuku bulduğuna dair bir bilgi bulunmamaktadır.

Hz. Davud'un Calut'u öldürmesiyle İsrailoğulları büyük bir zafer elde etmişlerdir. Onun ardından Hz. Süleyman tahta oturmuş ve İsrailoğullarının hâkimiyet alanı Yemen'e kadar uzanmıştı. Çevrelerindeki pek çok devleti hâkimiyetleri altına almışlardı. Ancak Hz. Süleyman'ın ölümünden sonra tekrar sapıttılar. Elde ettikleri maddi servet ve imkânlarla ahlâksızlığa yöneldiler. Tevhit inancından da uzaklaşıp çevre toplulukların etkisiyle put tapıcılığına yönelenleri bile oldu. Komşu toplulukların inanç ve ahlâki zayıflıklarından etkilenip onlar gibi davrananları oldu. Onları uyaran peygamberlere aldırmadıkları gibi bu peygamberlere karşı saldırgan tavırlar takınmaya başladılar ve işi onları öldürmeye kadar götürdüler. Bozgunculuk ve fesadın zirvesine ulaştıkları sırada Buhtunnasr'ın saldırısına uğradılar. Buhtunnasr, Kudüs dâhil Yahudi yerleşim bölgelerini fethetti.

Yeryüzünde ilk fesat çıkarmalarından sonra evlerine varıncaya kadar didik didik aranmaları, mallarının talan edilerek yurtlarından sürülmeleri Buhtunnasr döneminde olmuştur. Yurtlarından sürgün edilen Yahudiler Babil'e götürülmüşlerdi. Pers kralı Kyros milâttan önce 539'da Bâbil'i ele geçirdikten sonra İsrailoğullarını ülkelerine geri gönderdi. Ülkelerine dönen İsrailoğulları birliklerini temin edebilmiş ve Kudüs'te hayat tekrar canlanmıştır. Ancak bir müddet sonra birlikleri tekrar bozulmuş, iç kargaşalar baş göstermiş aralarında Romalılarla işbirliği yaparak Romalıların Kudüs'e girmelerini sağlayanlar olmuş ve milattan 63 yıl önce büyük bir yenilgiye uğramışlardır. Hz. Yahya'yı öldürmeleri de bu döneme rastlamaktadır. Romalıların Kudüs'ü ele geçirmelerinden sonra da değişik bölgelere dağılmışlardır. 1948 yılında Filistin topraklarında bugünkü İsrail devletini kuruncaya kadar devlet ve hâkimiyetleri olmamıştır.

Müfessirlerin büyük çoğunluğuna göre, ikinci yükselişleri ve bozgunculuk çıkarmaları Romalıların Kudüs'ü ele geçirmelerine kadarki dönemdedir.

Daha önce de dikkat çektiğimiz üzere bu âyetler indiğinde ikinci yükseliş ve bozgunculuk çıkarmalarının geçmiş dönemde olup olmadığı âyetlerden açık bir şekilde anlaşılmamaktadır. Mümkündür ki ikinci yükseliş ve bozgunculuk çıkarmaları günümüzde kurulan İsrail devletiyle sağladıkları yükseliştir. Çünkü söz konusu devlet, kuruluşundan beri dünyayı meşgul etmekte ve büyük zulümler işlemektedir. Filistin halkını yurtlarından sürmüşlerdir. Batı'nın ve özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nin desteğini alan İsrail, hak hukuk tanımadan Müslümanlara zulmetmeye devam etmektedir. Hâlbuki Yahudilerin,

Müslümanların hâkim oldukları bölge ve dönemlerde buldukları huzuru Yahudiler başka hiçbir yönetimde bulamamışlardır.

Yine Amerika Birleşik Devletleri'nin desteğiyle Birleşmiş Milletler'in aldığı kararları en fazla ihlal eden, bunları en fazla uygulamayan ülke İsrail olmuştur. Kaldı ki Amerika Birleşik Devletleri'nin koruma ve desteği sebebiyle Birleşmiş Milletler'de İsrail aleyhine karar çıkarmak da deveye hendek atlatmak kadar zordur. Yine bu destek sebebiyle Israil yönetimi Filistin'de Filistinlilerin büyük bir bölümünü yurtlarından sürmüş, geri kalanları da katliama tabi tutmuştur. Hak hukuk tanımayan davranışları öyle bir boyuta ulaşmıştır ki Orta doğuda tek dostu Türkiye'nin sivil bir kuruluşunun inisiyatifinde yıllardır abluka altına alınmış olan Gazze şehrine 2010 yılının Mayıs ayının sonunda gıda ve ilaç yardımı götüren ve otuz ülkenin vatandaşlarından katılımcıların bulunduğu sivil gemilere uluslar arası sularda baskın düzenlemiş ve gemide bulunanlardan on kişiyi katletmekten çekinmemiştir. Daha ne fesat ve bozgunculuklara sebep olacaklarını zaman gösterecektir.

"Sonra da onlara karşı bir galibiyet verdik. Sizi servet ve oğullarla destekledik. Sayınızı daha çok kıldık."

Müfessirlerin çoğuna göre, hitap İsrailoğulları'nadır ve âyette Babil sürgününden sonra Kudüs'e dönüp birlik ve hâkimiyetlerini sağlamaları anlatılmaktadır. Bazılarına göreyse hitap Peygamberimize ve Müslümanlaradır. Müslümanlar onlara galip gelmiş ve onları Medine'den sürmüşlerdir. (Ebu Zehra, VIII, 4337).

إِنَّ هٰذَا الْقُرْاٰنَ يَهْد۪ي لِلَّت۪ي هِيَ اَقْوَمُ وَيُبَشِّرُ
الْمُؤْمِن۪ينَ الَّذ۪ينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ اَنَّ لَهُمْ اَجْراً كَب۪يراًۙ ﴿٩﴾ وَاَنَّ
الَّذ۪ينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ اَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَاباً اَل۪يماً ﴿١٠﴾ وَيَدْعُ
الْاِنْسَانُ بِالشَّرِّ دُعَٓاءَهُ بِالْخَيْرِۜ وَكَانَ الْاِنْسَانُ عَجُولاً ﴿١١﴾ وَجَعَلْنَا
الَّيْلَ وَالنَّهَارَ اٰيَتَيْنِ فَمَحَوْنَٓا اٰيَةَ الَّيْلِ وَجَعَلْنَٓا اٰيَةَ النَّهَارِ مُبْصِرَةً

لِتَبْتَغُوا فَضْلًا مِنْ رَبِّكُمْ وَلِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ ۚ
وَكُلَّ شَيْءٍ فَصَّلْنَاهُ تَفْصِيلًا ﴿١٢﴾

9. Bu Kur'ân en doğru yola kılavuzluk eder ve iyilikler işleyen müminler için büyük mükâfat olduğunu müjdeler.

10. Ahirete iman etmeyenlere gelince, onlar için acıklı bir azap hazırladık.

11. İnsan, tıpkı iyilik için dua ettiği gibi kötülük gelsin diye de dua eder. İnsan çok acelecidir.

12. Gece ile gündüzü iki âyet kıldık. Gece âyetini sildik ve gündüz âyetini aydınlatıcı yaptık ki Rabbinizin lütfunu arayasınız ve yılların sayısı ile hesap işlerini bilesiniz. Biz her şeyi ayrıntılarıyla anlattık.

Önceki âyetlerde İsrailoğullarının başına gelen musibetlerden söz edildi. İster istemez bu durum Müslümanlarda da bir tedirginlik hali oluşturmuş, Müslümanlar, biz de onların durumuna düşer miyiz gibi bir düşünceye kapılmışlardır. Aslında bu durum sadece o dönem insanı için söz konusu değildir. İnsan sıkıntı ve felaketlere dair bir şeyler okur yahut dinlerse, içinde bir kasvet hali oluşur. İşte bunu dağıtmak için Müslümanlara, kendilerine verilmiş olan Kur'ân'ın en doğru yola ilettiği ve kendilerine büyük mükâfat vaat edildiği söylenerek o kasvet hali dağıtılmaktadır.

Kur'ân'ın kılavuzluğu din alanı olan itikat, ibadet ahlak ve toplumsal meselelerdedir. O, bütün bu konularda en doğru yola iletir.

Kur'ân-ı Kerim, iman edenlere büyük mükâfatlar bulunduğunu vaat ederken ardından gelen âyette ahirete iman etmeyenleri ise acıklı bir azabın beklediğini haber vermektedir.

"İnsan, tıpkı iyilik için dua ettiği gibi kötülük gelsin diye de dua eder. İnsan çok acelecidir."

Kimi durumlarda insan gerek kendi aleyhine, gerek yakınları aleyhine beddua edebiliyor. Mesela başına bir sıkıntı geldiğinde sıkıntının giderilmesi için dua edeceğine *Allah'ım canımı al da kurtulayım* diyebiliyor. Yine yakınları ve çocukları hoşuna gitmeyen bir şey yaptıklarında onlara lanetle bedduada bulunabiliyor. Bu, insanın aceleci bir yapıya sahip olmasından kaynaklanıyor. Hâlbuki kızgınlık anının geçmesi için beklese ve teenni ile hareket etse o bedduayı yapmayacaktır. Yüce Allah da aceleci davranıp hemen o beddua-

sını kabul edecek olsa pişman olacak olan yine beddua eden kimsenin kendisi olacaktır.

İnsandaki acelecilik genel bir kural olarak zikredilmektedir. Acele edip teenni ile hareket etmeyen ve mantığını duygularına hâkim kılmayan insan, ileride başına gelecek sıkıntıları ve uğrayacağı cezayı göz ardı ederek ihtiraslarına yenilmekte ve suç işleyebilmektedir.

"Gece ile gündüzü iki âyet kıldık. Gece âyetini sildik ve gündüz âyetini aydınlatıcı yaptık ki Rabbinizin lütfunu arayasınız ve yılların sayısı ile hesap işlerini bilesiniz. Biz her şeyi ayrıntılarıyla anlattık."

Önceki âyetlerle bu âyetin ilişkisi şöyle açıklanmaktadır: Önceki âyetlerde insanlara verilen dini nimetlerden, Kur'ân nimetinden söz edildi. Burada ise onlara verilen dünyevi nimetlerden söz edilmektedir. (Âlûsî, X, 384). Gece âyetinin silinmesi, gecenin karanlık olması ve onda bir şeyin görülmemesi anlamındadır.

Bazıları burada anlatımın sembolik olduğunu, gece ile Kur'ân'ın muteşabih âyetlerinin, gündüz ile de muhkem âyetlerinin kastedildiğini bazıları da gece ile inkârın, gündüz ile de imanın veya gece ile inkâr eden kişinin durumunun, gündüz ile de iman eden kişinin durumunun kastedildiğini söyler. Âyetin bağlamı her ne kadar böyle bir durumu hatırlatıyor olsa da bizce âyet sarih anlamı üzeredir. Çünkü âyetin devamında gece ile gündüzün birbirlerini takip etmeleri sayesinde yılların sayısı ve hesap işlerinin bilinebildiği anlatılmaktadır.

وَكُلَّ اِنْسَانٍ اَلْزَمْنَاهُ طَٓائِرَهُ
ف۪ي عُنُقِه۪ۜ وَنُخْرِجُ لَهُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ كِتَابًا يَلْقٰيهُ مَنْشُورًا ﴿١٣﴾ اِقْرَأْ
كِتَابَكَۜ كَفٰى بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ حَس۪يبًاۜ ﴿١٤﴾ مَنِ اهْتَدٰى فَاِنَّمَا
يَهْتَد۪ي لِنَفْسِه۪ۚ وَمَنْ ضَلَّ فَاِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَاۜ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ
وِزْرَ اُخْرٰىۜ وَمَا كُنَّا مُعَذِّب۪ينَ حَتّٰى نَبْعَثَ رَسُولًا ﴿١٥﴾ وَاِذَٓا اَرَدْنَٓا

أَنْ نُهْلِكَ قَرْيَةً أَمَرْنَا مُتْرَفِيهَا فَفَسَقُوا فِيهَا فَحَقَّ عَلَيْهَا
الْقَوْلُ فَدَمَّرْنَاهَا تَدْمِيرًا ﴿١٦﴾ وَكَمْ أَهْلَكْنَا مِنَ الْقُرُونِ مِنْ بَعْدِ
نُوحٍ وَكَفَى بِرَبِّكَ بِذُنُوبِ عِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا ﴿١٧﴾

13. Her insanın yaptıklarını boynuna astık. Kıyamet günü onu, açılmış bir kitap olarak önüne çıkaracağız.

14. Oku kitabını, bugün hesap sorucu olarak kendi kendine yetersin.

15. Hidayet yolunu seçen, kendi iyiliğine seçmiş olur; sapan da kendi aleyhine sapmış olur. Hiçbir günahkâr başkasının günahını yüklenmez. Kaldı ki biz elçi göndermedikçe azap edecek değiliz.

16. Bir kenti helak etmek istediğimiz zaman oranın şımarık varlıklılarına emrederiz de onlar orada kötülük işlerler. Böylece orası cezalandırılmayı hak eder ve biz de orayı darmadağın ederiz.

17. Nuh'tan sonra gelen nesillerden nicelerini helak ettik. Kullarının günahlarını Rabbinin bilip görmesi elbette yeter.

İnsanın *yaptıkları* şeklinde tercüme ettiğimiz kelimenin orijinali olan *tâir* kelimesi kuş anlamındadır. İslâm'dan önce Araplar, yapacakları bir işin hayırlı olup olmadığını anlamak için bir kuş salıverirlerdi. Kuşun sağ tarafa doğru uçması hayra, sol tarafa doğru uçması şerre işaret sayılırdı. Bu sebeple *tâir* kelimesi *şans, uğur, talih* anlamlarında da kullanılmaya başlanmıştır. Buradan hareketle bazı müfessirler kelimeye *kader* anlamını vermişlerdir.

Kur'ân-ı Kerim'in kelimeyi Arapların anladığı anlamda kullanmadığı ortadadır. Çünkü İslâm dini bu tür davranışları reddetmektedir.

İbnu Abbas, bununla kişinin amelinin kastedildiğini söylemektedir. (İbnu Kesir, V, 50). Bizce de İbnu Abbas'ın görüşü, en tutarlı görüştür. Çünkü kıyamet günü kişinin önüne açılmış bir kitap olarak karşılaşacağı şey amelidir. Kelimeyi kader anlamına alsak bile yine bununla kişinin ameli kastedilmektedir. Çünkü teklifi konularda yüce Allah insanlara şunu yapın veya yapmayın şeklinde bir baskı yapmaz. Ameli seçen ve uygulayan, kişinin kendisidir. 15. âyette de bu husus açık bir şekilde dile getirilmektedir.

İnsanın dünya hayatında yaptıklarını içeren bu kitap önüne açıldığında görecektir ki küçük büyük ne varsa hepsi önüne serilmiştir. İşte bu sırada kişiye: **"Oku kitabını, bugün hesap sorucu olarak kendi kendine yetersin."** Her şey o kadar ayrıntılı bir şekilde yazılmıştır ki kişinin itiraz edecek hali yoktur.

"Hidayet yolunu seçen, kendi iyiliğine seçmiş olur; sapan da kendi aleyhine sapmış olur. Hiçbir günahkâr, başkasının günahını yüklenmez. Kaldı ki elçi göndermedikçe azap edecek değiliz."

Âyet, insanın seçme hürriyetinin bulunduğunu açık bir şekilde ifade etmektedir. Hidayeti seçen de sapıklığı seçen de insanın kendisidir. İlahi adalet bunu gerektirmektedir. Kişinin kendi seçimi olmaksızın yaptığının karşılığında ceza yahut mükâfat görmesi adalete aykırıdır. Herhangi bir kimsenin, katkıda bulunmadığı bir suçtan sorumlu tutulmaması da adaletin gereğidir. Şayet suç işlemede insanın bir katkısı varsa katkısı nispetinde sorumluluğu vardır.

Yüce Allah insana iyiyi kötüden ayrıma gücü vermesine rağmen, elçi göndermedikçe insanları cezalandırmaması merhamet ve lütfunun bir sonucudur.

"Bir kenti helak etmek istediğimiz zaman oranın şımarık varlıklılarına emrederiz de onlar orada kötülük işlerler. Böylece orası cezalandırılmayı hak eder ve Biz de orayı darmadağın ederiz."

Allah kötülüğü emretmediğine (bk. A'raf 7/28) göre, müfessirlerin çoğu burada kötülüğün değil, iyiliğin emredildiğini söylemişlerdir. Peygamber gönderilir, insanlara iyiliği emreder, insanlar bunu reddeder ve cezalandırılmayı hak ederler. Nitekim 15. âyette de peygamber gönderilmedikçe cezalandırmanın olmayacağı dile getirilmişti.

Bir toplumun dünya hayatında topluca cezalandırılması, aralarında iyiliği kabul edecek kimselerin kalmaması durumunda söz konusu olur. Eğer toplumda iyiliği emreden ve kötülükten sakındıran kimseler bulunuyor; fakat toplumda artık bunları kimse dinlemiyorsa iyiliği emreden ve kötülükten sakındırılanlar bir vesile ile o toplumdan uzaklaştırılır ve o toplum helak edilir.

"Nuh'tan sonraki nesillerden nicelerini helak ettik. Kullarının günahlarını Rabbinin bilip görmesi elbette yeter."

İnsanların peygamberlerine isyan etmeleri, onlara eziyet etmeleri Hz. Nuh'la başlamaktadır. Bu sebeple Âdem'den sonra değil, Nuh'tan sonra denilmektedir. (Kasimi, X, 3915). Helak edilen kavimlerin bir kısmı Kur'ân-ı Kerim'de zikredilmektedir. Bir kısmı ise zikredilmemiştir.

مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعَاجِلَةَ عَجَّلْنَا لَهُ فِيهَا مَا نَشَٓاءُ لِمَنْ نُرِيدُ
ثُمَّ جَعَلْنَا لَهُ جَهَنَّمَ يَصْلٰيهَا مَذْمُومًا مَدْحُورًا ﴿١٨﴾ وَمَنْ
اَرَادَ الْاٰخِرَةَ وَسَعٰى لَهَا سَعْيَهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَاُولٰٓئِكَ كَانَ
سَعْيُهُمْ مَشْكُورًا ﴿١٩﴾ كُلًّا نُمِدُّ هٰٓؤُلَٓاءِ وَهٰٓؤُلَٓاءِ مِنْ عَطَٓاءِ
رَبِّكَ وَمَا كَانَ عَطَٓاءُ رَبِّكَ مَحْظُورًا ﴿٢٠﴾ اُنْظُرْ كَيْفَ فَضَّلْنَا
بَعْضَهُمْ عَلٰى بَعْضٍ وَلَلْاٰخِرَةُ اَكْبَرُ دَرَجَاتٍ وَاَكْبَرُ تَفْضِيلًا ﴿٢١﴾

18. Her kim bu dünya hayatını isteyip durmuşsa dilediğimiz kimselere dilediğimiz şeyleri orada veririz; sonra da onu kınanmış ve kovulmuş olarak cehenneme göndeririz.

19. Ahireti isteyip de mümin olarak ona yaraşır bir çaba içine girenlere gelince; işte onların çabalarının karşılığı verilir.

20. Hepsine, onlara da bunlara da Rabbinin lütfundan veririz. Rabbinin lütfu kısıtlanmış değildir.

21. Bak, onların kimini kimine nasıl üstün kıldık. Elbette ki ahiretin dereceleri daha fazladır ve üstünlüğü daha büyüktür.

18. âyette gerek dünyaya ait işlerde ve gerek dini görevlerde dünyalık elde etmeyi hedef edinen kişi kastedilmektedir. Kişi dünyaya ait işlerini Allah'ın emirlerine uyarak, helal haramı gözeterek yapıyorsa bununla dünyayı değil, ahireti hedeflemiş olur. O halde dünya hayatına ait çalışmalarda bulunmak ahiret yurdunu hedeflemeye engel değildir. Ama ticareti iyi yürüsün yahut dünyevi bir makam elde etmek için birtakım dini ibadetleri yapıyor yahut dini görünüm takınıyorsa, ahireti hesaba katmadan ticaretinde harama yöneliyorsa yahut bir makama ulaşmak için haram yollara başvuruyorsa bunun hedefi dünya hayatıdır. Dünya hayatını hedefleyen kişi, mutlaka istediklerine kavuşur denilemez ama büyük ölçüde bunu gerçekleştirebilir. Hepsine kavuşmayabilir çünkü o da Allah'ın dileği çerçevesinde gerçekleşir.

Netice olarak dünya hayatını istemenin alternatifi olarak ahiret hayatını isteme söz konusu ediliyorsa da bundan kastedilen, sadece dünya hayatını hedeflemek veya sadece ahiret hayatını hedeflemektir. Müslümanın, dünya hayatına ait çalışmalarında da hedefi Allah'ın rızasına kavuşmaktır, yani ahiret hayatıdır.

Sadece dünya hayatını hedefleyen kişinin varacağı yer cehennem, ahiret hayatını hedefleyen kişinin varacağı yer ise cennet olacaktır.

Yüce Allah, kendi rızası hedeflenmese de, hatta emirlerine aykırı hareket ediliyor ve yasakları çiğneniyor olsa da dünya hayatını hedefleyen kişi, kurallarına uygun hareket ediyorsa dünya hayatında ona mükâfat verir. Ahiret hayatını hedefleyerek dünya hayatı için çalışana da, dünya hayatına dair mükâfatlar verir: **"Hepsine, onlara da bunlara da Rabbinin lütfundan veririz. Rabbinin lütfu kısıtlanmış değildir."** Dünya hayatında durum böyle olmakla birlikte ahiret hayatında sadece ahireti hedefleyene mükâfat verilir.

"Bak, onların kimini kimine nasıl üstün kıldık. Elbette ki ahiretin dereceleri daha fazladır ve üstünlüğü daha büyüktür."

Kişi inanıyor olsun veya olmasın dünya hayatı için çabalarının karşılığı dünyada ona verilir. Bu sebeple inanmayan biri, inanan birinden daha çok servete sahip olabildiği gibi aksi de olabilir. İnanmayanlar da, inananlar da kendi aralarında farklı servetlere sahip olabilirler. Ancak inanmayan birinin servet bakımından daha üstün olması, daha şerefli bir hayat yaşadığı anlamına gelmez. Çünkü inanan insan hem serveti kazanırken helal yollardan kazanır ve hem de kazandığı servetten fakirlere ve ihtiyaç sahiplerine infakta bulunur.

Ahirette iman eden ile etmeyen arasındaki derece farkı dünyadaki farklılıklardan çok daha büyüktür. Çünkü inanan kişi cennet nimetleri içerisindeyken inanmayan kişi cehennem azabı çekmektedir.

لَا تَجْعَلْ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ فَتَقْعُدَ مَذْمُومًا مَخْذُولًا ﴿٢٢﴾
وَقَضٰى رَبُّكَ اَلَّا تَعْبُدُٓوا اِلَّٓا اِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًا
اِمَّا يَبْلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ اَحَدُهُمَٓا اَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَٓا
اُفٍّ وَلَا تَنْهَرْهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا ﴿٢٣﴾ وَاخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ

مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرًا ﴿٢٤﴾ رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَا
فِي نُفُوسِكُمْ إِنْ تَكُونُوا صَالِحِينَ فَإِنَّهُ كَانَ لِلْأَوَّابِينَ غَفُورًا
﴿٢٥﴾ وَآتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ
وَلَا تُبَذِّرْ تَبْذِيرًا ﴿٢٦﴾ إِنَّ الْمُبَذِّرِينَ كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ
وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِرَبِّهِ كَفُورًا ﴿٢٧﴾
وَإِمَّا تُعْرِضَنَّ عَنْهُمُ ابْتِغَاءَ رَحْمَةٍ مِنْ رَبِّكَ تَرْجُوهَا
فَقُلْ لَهُمْ قَوْلًا مَيْسُورًا ﴿٢٨﴾ وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ
وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَحْسُورًا ﴿٢٩﴾ إِنَّ رَبَّكَ يَبْسُطُ
الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ إِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا ﴿٣٠﴾ وَلَا
تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ خَشْيَةَ إِمْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُمْ إِنَّ قَتْلَهُمْ
كَانَ خِطْئًا كَبِيرًا ﴿٣١﴾ وَلَا تَقْرَبُوا الزِّنَىٰ إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَسَاءَ
سَبِيلًا ﴿٣٢﴾ وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَمَنْ قُتِلَ
مَظْلُومًا فَقَدْ جَعَلْنَا لِوَلِيِّهِ سُلْطَانًا فَلَا يُسْرِفْ فِي الْقَتْلِ إِنَّهُ
كَانَ مَنْصُورًا ﴿٣٣﴾ وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ
حَتَّىٰ يَبْلُغَ أَشُدَّهُ وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْئُولًا ﴿٣٤﴾

وَأَوْفُوا الْكَيْلَ إِذَا كِلْتُمْ وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ
ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا ﴿٣٥﴾ وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ
إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولَئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئُولًا ﴿٣٦﴾
وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّكَ لَنْ تَخْرِقَ الْأَرْضَ وَلَنْ تَبْلُغَ
الْجِبَالَ طُولًا ﴿٣٧﴾ كُلُّ ذَلِكَ كَانَ سَيِّئُهُ عِنْدَ رَبِّكَ مَكْرُوهًا ﴿٣٨﴾
ذَلِكَ مِمَّا أَوْحَى إِلَيْكَ رَبُّكَ مِنَ الْحِكْمَةِ وَلَا تَجْعَلْ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ
فَتُلْقَى فِي جَهَنَّمَ مَلُومًا مَدْحُورًا ﴿٣٩﴾

22. Allah'la birlikte başka bir ilâh edinme; yoksa kınanmış ve terkedilmiş olarak kalırsın.

23. Ve Rabbin, kendisinden başkasına kulluk etmemenizi ve anaya babaya iyilikte bulunmayı emretti. Senin yanında onlardan biri veya ikisi ihtiyarlık çağına ulaşırsa, onlara "of!" bile deme, onları azarlama, bilakis onlara güzel söz söyle.

24. Onlara merhamet ederek alçak gönüllük kanadını indir ve de ki: "Rabbim, ben küçükken onlar beni nasıl büyüttülerse sen de onlara öyle merhamet et."

25. Kalplerinizde olanı en iyi bilendir Rabbiniz. Şayet siz iyi olursanız bilesiniz ki O, kendisine yönelenleri çok bağışlayandır.

26. Akrabaya, yoksula ve yolda kalmışa da hakkını ver; ama sakın saçıp savurma.

27. Şüphesiz ki saçıp savuranlar şeytanın dostlarıdır. Şeytan ise Rabbine karşı çok nankördür.

28. Eğer Rabbinden bir rahmet beklentisiyle onlardan yüz çevirecek-sen bari onlara yumuşak söz söyle.

29. **Hem elini sıkı tutup boynuna bağlama hem de büsbütün açma. Sonra kınanmış ve pişman halde oturur kalırsın.**

30. **Elbette Rabbin dilediğine rızkı bol verir ve kısar. Şüphesiz O, kullarından haberdardır ve çok iyi görür.**

31. **Fakirlik korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin! Onlara da rızık veririz, size de. Onları öldürmek gerçekten büyük bir suçtur.**

32. **Zinaya da yaklaşmayın; çünkü o bir ahlâksızlıktır ve ne kötü bir yoldur.**

33. **Haklı bir sebep olmadıkça Allah'ın haram kıldığı canı asla öldürmeyin. Her kim haksız yere öldürülürse velisine bir yetki vermişizdir; ancak o da kısasta ileri gitmesin. Çünkü kendisine yardım edilmiştir.**

34. **Rüşdüne erinceye kadar yetimin malına, en güzel şekilde olmadıkça yaklaşmayın. Verdiğiniz sözü de yerine getirin. Çünkü verilen söz sorumluluğu gerektirir.**

35. **Ölçtüğünüz zaman ölçüyü tam yapın ve doğru terazi ile tartın. Bu, hem daha iyidir hem de sonucu bakımından daha güzeldir.**

36. **Hakkında herhangi bir bilginin olmadığı şeyin ardına düşme. Çünkü kulak, göz ve kalp; bütün bunlar ondan sorumludur.**

37. **Ve yeryüzünde böbürlenerek dolaşma. Çünkü sen ne yeri yarabilirsin ne de dağların yüksekliğine ulaşabilirsin.**

38. **Bütün bunların kötü olanları, Rabbinin katında sevimsizdir.**

39. **Bunlar, Rabbinin sana vahyettiği hikmetlerdir. Allah'la birlikte başka bir ilâh edinme; yoksa kınanmış ve terk edilmiş olarak cehenneme atılırsın.**

Âyetlerde dinin çok önemli ilkelerinden söz edilmekte ve bu ilkeler ardarda sıralanmaktadır. Âyetlerde hitap Peygamberin kendisine yapılmakla birlikte kastedilen tek tek her inanan kişidir. Anlatımdan bu husus açıkça anlaşılmaktadır.

Kuşkusuz din açısından başta gelen temel ilke Allah'ın birliğidir. Sadece Allah'ı ilâh edinmeyen kişi, Allah'ın yardım ve esirgemesinden uzak kalır. Böyle bir kimse yardımsız bir köşede terk edilmiş kimse gibidir.

23. âyette Allah'ı ilâh edinmenin bir açılımı yapılıyor ve sadece kendisine kulluk yapılması isteniyor. Ardından da ana-babaya iyi davranılması emre-

diliyor. Kişinin dünyaya gelmesi, hayat bulması Allah'ın yaratmasına bağlı olmakla birlikte söz konusu yaratma anne ve baba sebebiyle ve onlar kanalıyla olmaktadır. Anne ve baba çocuğun dünya hayatına gelmesine sebep olmakla kalmamış, küçüklüğünde maddi manevi hiçbir fedakârlıktan kaçınmadan büyüyüp gelişmesi için gayret etmiş, karşılık beklemeden ihtiyaçlarını karşılamışlardır. Kendisine bunca iyilik yapmış olan anne babasına karşı merhametli olmayan kimseden başkasına karşı merhametli davranması beklenemez. Yaş farkı ve kimi konularda anlayış farkı sebebiyle çocukla anne babası arasında kimi uyuşmazlıklar söz konusu olabilir. Buna rağmen Müslüman kişinin değil anne babasına kızıp bağırması "öf" bile demesi yadırganacak bir durumdur. Bilakis Müslüman, anne babasına saygı göstermeli onların gönlünü alacak tatlı sözler söylemelidir.

Genelde insanlar hayatın akışına kendilerini kaptırır anne babalarını ihmal ederler. Bu sebeple kişiye çocukluk dönemi hatırlatılarak gayrete gelmesi istenmektedir: **"Onlara merhamet ederek alçak gönüllük kanadını ger ve de ki: 'Rabbim ben küçükken beni nasıl büyüttülerse sen de onlara merhamet et."**

"Rabbiniz, kalplerinizdekini çok iyi bilir. Şayet siz iyi olursanız O, kendisine yönelenleri çok bağışlayandır."

Kalp temizliği iyiliklere yönelmenin temeli olduğu gibi kalp kirliliği de kötü fiillere yönelmenin temelidir. Bu sebeple iç temizliği ve kişinin kendisini iç kirlilikten arındırmaya gayret etmesi önemli bir konudur. Kul içini temizler ve Allah'a yönelirse Allah da onun günahlarını bağışlar.

İnsanın iç temizliği ile davranışları arasında yakın bir ilişki vardır. Bu sebeple kişinin, tefekkür etmenin yanında ibadetleri düzenli bir şekilde yerine getirmesi, Allah'ı anması ve Kur'ân-ı Kerim'i okuyup âyetleri üzerinde düşünmesi ve kendisini sorguya çekmesi iç temizliğini sağlayan hususlardır.

Âyet burada sözü edilen yükümlülükler arasına girmiş bir uyarı niteliğindedir. Aşağıdaki âyetlerde yükümlülüklere tekrar devam edilmektedir:

"Akrabaya, yoksula ve yolda kalmışa da hakkını ver. Saçıp savurma. Şüphesiz saçıp savuranlar şeytanın dostlarıdır. Şeytan ise Rabbine karşı çok nankördür."

Burada/âyette anne baba dışında kalan akrabalar kastediliyor. Yakınlık derecesine göre akrabaların kişinin malında hakları vardır. Ardından yoksul ve yolda kalmışlar zikrediliyor. Burada sözü edilen hak, zekâttan ibaret midir yahut hangi durumlarda zekât dışında da bunların hakları vardır, bu gibi konular fıkıh kitaplarında ayrıntılı şekilde işlenmiştir.

Saçıp savurmak yani *tebzir*, harcanmaması gereken yere malın harcanmasıdır. Kişi malı üzerinde mutlak tasarruf hakkına sahip değildir, onu her istediği yere harcayamaz. Onu gereksiz yerlere harcaması, kendisini şeytanın kardeşi ve tıpkı şeytan gibi nankör konumuna düşürür. Ne de olsa malı kazanırken Allah'ın kendisini muvaffak kılması sayesinde ve belli bir toplum içerisinde kazanmıştır. O halde o malda Allah'ın kullarının, malı kazandığı toplum fertlerinden ihtiyaç sahiplerinin hakları vardır. Hakları olduğu için de onlara yardım yapan kişinin onlara karşı büyüklenmeye ve minnet etmeye hakkı yoktur. Bilakis onlara yardım yapmadığı takdirde görevini yerine getirmemiş olur.

"Eğer Rabbinden bir rahmet umman sebebiyle onlardan yüz çevirirsen, bari onlara yumuşak söz söyle."

Kuşkusuz her kişi infak etme gücüne sahip olmayabilir. Hatta böyle birinden akrabalar, yoksul ve miskinler, yardım talebinde de bulunabilirler. İşte böyle bir durumda yapılacak şey onlara güzel söz söylemektir. Çünkü yardım isteyen kimse gerçekten yardıma muhtaç olabilir. O kimseyi kırmadan ona yardım yapamayacağını söylemesi edebe uygun olur.

"Hem elini sıkı tutup boynuna bağlama hem de büsbütün açma. Sonra kınanmış ve pişman halde oturur kalırsın. Elbette Rabbin dilediğine rızkı bol verir ve kısar. Şüphesiz O, kullarından haberdardır ve çok iyi görür."

Orta yol, dinin bütün emir ve yasaklarında gözetilen bir husustur. Bu sebeple infak ederken de, aile için yapılan harcamalarda da cimrilikten ve saçıp savurup israf etmekten sakındırılmaktadır. Cimrilik de, savurganlık da birer temsili istiare ile gayet güzel ifade edilmiştir. Elini boynuna dolayıp bağlamış kişi, infakta bulunamaz. Parmaklarına varıncaya kadar avucunu açan kişinin eli de hiçbir şey tutamaz. Her iki durumda da kişi kınanmış ve pişman olmuş bir konuma düşer.

Kişinin zengin olması veya fakir düşmesi büyük ölçüde kendisinin çabalarıyla ilgilidir. Kuşkusuz kendisinden kaynaklanmayan durumlar da vardır. Ama ister kişinin kendi çabasından kaynaklansın, ister başka sebeplerden kaynaklansın her şeyin yaratıcı ve hâkimi Allah'tır. Sosyal meseleler tek olguya bağlı değildir. Oluşmalarında birçok olgunun etkisi vardır. Kişinin çabası, olgulardan biridir ve o çabanın yaratıcısı da Allah'ın kendisidir. Nihayet zengin olmanın da fakir düşmenin de ortam ve kurallarını Allah belirlemektedir. Bu sebeple O'nun izni olmadan ne kimse zengin olabilir ve ne de fakir düşebilir. Öyle bir ortam gelişir ki zengin kişi tüm tedbirlerini almış olsa bile bir anda

fakir düşebilir. İmtihan dünyasında yaşadığımız için helal yollardan zengin olmamıza imkân verdiği gibi haram yollardan zengin olmamıza da imkân verir. **"Şüphesiz O, kullarından haberdardır ve çok iyi görür."**

Mülkün tamamı Allah'ındır. Belli kurallar içerisinde kimini zengin eder, kimini de fakir düşürür. Elbette insanlar fakir düşmeyi istemezler, herkes zengin olmak ister. Ancak zengin olmanın da birtakım kuralları vardır. Aslında zengin olmak da, fakir düşmek de bir fazilet değildir. Fazilet, kişinin kendi davranışıyla ilgilidir. Zenginlik bazen insanın faziletli biri olmasına vesile olduğu gibi azmasına da vesile olur. Fakirlik de aynı durumdadır.

Kur'ân-ı Kerim'de fakirliği öven tek âyet bulunmamasına rağmen kimi rivayetlerde fakirliğin övüldüğü bir gerçektir. Kuşkusuz fakir düşmekten Allah'a sığınmayı ifade eden rivayetler de vardır. Bu sebeple tablonun tamamını göremeyen bazı kimseler, fakirliği alabildiğine yüceltmekte ve zenginliği kınamaktadırlar. Günümüzde bunun aksini ileri süren ve zenginliği bir erdemlilik olarak görenler de vardır. Tekrar belirtelim ki ne zengin olmak, ne de fakir olmak bir erdemliliktir. Elbette zengin olmak, kişiye akrabalarına ve fakirlere yardım etme imkânı sağlar. Kişi servetinden akraba ve fakirlere infakta bulunursa bu, erdemli kişi olmasına katkıda bulunur. Ne var ki erdemlilik, zenginliğin kendisinde değil, infakta bulunan o zenginin davranışındadır.

"Fakirlik korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin! Onlara da rızık veririz, size de. Onları öldürmek gerçekten büyük bir suçtur."

Rızkı veren Allah olduğuna göre bu endişe ile Allah'ın yarattığını öldürmek en büyük günahlar arasındadır.

Belirtmek gerekir ki çocuğu öldürmek ile oluşumuna engel olmak farklı şeylerdir. Burada öldürmekten söz edildiğine göre çocuğun ruh sahibi bir canlı oluşundan sonra öldürülmesi kastedilmektedir. (bk. En'âm 6/151).

"Zinaya da yaklaşmayın; çünkü o bir ahlâksızlıktır ve ne kötü bir yoldur."

"Haklı bir sebep olmadıkça Allah'ın haram kıldığı canı asla öldürmeyin. Her kim haksız yere öldürülürse velisine bir yetki vermişizdir; ancak o da kısasta ileri gitmesin. Çünkü kendisine yardım edilmiştir."

Canın korunması dinin hedeflediği temel amaçları arasındadır. Hukuki bir gerekçe olmadıkça kimsenin canına kıyılamaz. Öldürme işi, sadece öldürülen kişiyi ilgilendirmez, akrabalarını da ilgilendirir. Bu sebeple katilin cezalandırılması veya bağışlanması öldürülenin velisinin yetkisine bırakılmıştır. Veli isterse kısas uygulanır, isterse de fidye karşılığında veya karşılıksız katili bağışlar. Veli sadece kararı verir, kısası uygulayacak olan devlettir. Devletin katili affetme yetkisi yoktur.

Gerek ülkemizde ve gerek ülkemiz gibi devleti vatandaştan üstün tutan ülkelerde zaman zaman meclis yoluyla af çıkarılmakta veya affetme yetkisi devlet başkanına bırakılmaktadır. Devlet her ne kadar toplumun temsilcisi durumunda olsa da ancak kendisine karşı işlenmiş olan suçları affetme yetkisine sahiptir. Oysa ülkemizde çıkarılan genel veya kısmi afların tamamında devlete karşı işlenmiş suçlar af kapsamının dışında tutulurken vatandaşlara karşı işlenmiş suçlar affedilmektedir.

Âyetin hicretten önce indirildiğini göz önünde bulunduran müfessirler, velinin kısasta ileri gitmesini, katilden başkasını öldürme veya öldürdükten sonra kimi organlarını kesme vs. gibi hususlarla tefsir etmişlerdir. Razi ise, velinin kısas yoluna gitmemesi ve fidye yahut tamamen karşılıksız bağışlama yolunu seçmesi konusunda teşvik anlamını vermiştir. (Razi, X, 46).

"Rüşdüne erinceye kadar yetimin malına, en güzel şekilde olmadıkça yaklaşmayın. Verdiğiniz sözü de yerine getirin. Çünkü verilen söz sorumluluğu gerektirir."

İslâm toplumunda yaşayan ve kendi haklarını gözetme konusunda aciz bulunan kimselerin haklarının korunması büyük önem arz etmektedir. Öyle ki devlet, bu gibi kimselerin kefili durumundadır. Âyette çoğul kipinin kullanılmış olması da yetimin malının korunmasında toplumsal bir sorumluluğun varlığını göstermektedir. Toplumu temsil eden devlet olduğuna göre yetimin malının korunması devletin gözetimi altındadır.

Âyette ikinci emir ise verilen sözün yerine getirilmesidir. Bu konudaki ifade genel olduğundan gerek yetimin malının korunması, gerek diğer konularda verilen sözler, aynı şekilde Allah'a verilen sözlerin yerine getirilmesi de ifadenin kapsamı içerisine girmektedir. Kişi iman etmekle Allah'ın emirlerini ye-

rine getirme ve yasaklarından kaçınma konusunda Allah'a söz vermiştir demektir.

"Ölçtüğünüz zaman ölçüyü tam yapın ve doğru terazi ile tartın. Bu, hem daha iyidir hem de sonucu bakımından daha güzeldir."

Bu âyette de toplumun sorumluğunda olan yani devletin gözetiminde olması gereken bir husustan söz edilmektedir. Çünkü tartıda hile yapmak sadece ahireti ilgilendiren bir konu değil, dünyadaki toplumsal hayatı da ilgilendiren bir husustur. Ölçü ve tartıda hile ticari hayatı olumsuz yönde etkiler, insanların birbirlerine güvenini ortadan kaldırır. Haddizatında böyle bir davranış geçici bir yarar sağlasa da ticaretin önünü tıkar ve sonunda hile yapanın ayağına dolanır. Dünya hayatında eninde sonunda hile yapan kişi zarar görür ama bu yaptığı, ahirette ceza görmesine de sebep olur.

"Hakkında herhangi bir bilginin olmadığı şeyin ardına düşme. Çünkü kulak, göz ve kalp; bütün bunlar ondan sorumludur."

İnsan duyarak görerek, bir de duyduğunu veya gördüğünü kalbiyle/muhakeme edip değerlendirerek bilgiye ulaşır. Duymaya konu olan şeyi duymadan ve görmeye konu olan şeyi görmeden ve ayrıca bunları muhakeme etmeden varılan malumat bilgi değildir. Böyle bir malumatın peşine düşmek kınanmaktadır. Çünkü kişi, bilgi edinme araçlarını devreye sokmadan o malumatın peşine takılmıştır.

Birçok müfessir âyeti yalan şahitlikle tefsir etmektedir. Yalan şahitliklerin bir kısmında kulak, göz ve kalp devreye sokulmadan yapılan şahitliklerdir ki bu tür şahitlikler âyetin kapsamına girmektedir. Ancak âyet, yalan şahitliğin bu türünden çok daha kapsamlıdır. Âyet bilgi edinme araçlarını devreye sokmadan peşinden gidilen her türlü malumatı kapsamaktadır. Bu sebeple Müslüman kişi zan ve tahminlerin peşine düşememelidir. Tahminlere ve zanna dayanarak kendisine yol seçmemeli, yine bunlara dayanarak kişi veya grupları suçlamamalıdır. Toplumları kemiren, dengelerini bozan en önemli hususlardan biri, yayılan dedikodular ve uydurma haberlerdir.

Çağımız müfessirlerinden Mevdûdî âyetin tefsirinde şu değerlendirmeleri yapmaktadır:

Bu emir, "İslâm hayatının ahlâkî, hukukî, siyasî ve idarî tüm yönlerini kapsar ve bilim, sanat ve eğitim için de geçerlidir. Bu emir, insan hayatında 'bilgi' yerine 'tahmine' uymanın ortaya çıkaracağı birçok meseleyi önler. İslâm ahlâkı şunları gerektirir: Şüpheden kaçın ve araştırmaksızın hiç bir birey veya grubu suçlama! Kanunda, hiç kimsenin aleyhinde yeterli araştırma yapılmaksızın işlem yürütülemeye-

ceği şeklinde sürekli bir ilke vardır. Soruşturma sırasında sadece şüphe nedeniyle bir kimseyi tutuklamak, dövmek veya hapsetmek yasaktır. Dış ilişkilerde de, soruşturma ve araştırma yapmaksızın hiç bir harekete girişilmeyeceği ve söylentilerin ortalıkta dolaşmasına izin verilmeyeceği şeklinde belirlenmiş dengeli bir politika izlenmelidir. Aynı şekilde eğitimde de sadece tahmin, varsayım ve akıldışı teorilere dayanan bilimler kabul edilmez. Her şeyin ötesinde bu cümle hurafe ve batıl inançları kökten kesip atmaktadır. Çünkü bu emir, müminlere sadece Allah ve Peygamberi tarafından öğretilen 'bilgi'ye dayanan şeyleri kabul etmeleri gerektiğini bildirmektedir." (Mevdûdî, III, 101).

Kişinin, sağlıklı bir bilgiye ulaşma imkân ve araçlarının bulunmadığı konularda zan ile hareket etmesinin dışında bir yolu bulunmadığı bir gerçektir. Âyet bu gibi durumları kapsamaz. Nitekim içtihat zanni galiple varılan bir sonuçtur ve kesin bilginin bulunmadığı o konuda içtihatla amel edilir.

"**Yeryüzünde böbürlenerek dolaşma. Çünkü sen ne yeri yarabilirsin, ne de dağların yüksekliğine ulaşabilirsin.**"

Elindeki bütün imkânların bir anda yok olabileceğinin bilincinde olan kişi böbürlenmez. Bilir ki elindeki imkânların tamamı Allah'ın lütuf ve ihsanı sayesindedir. Hatta kendi çalışması ve zekâsıyla bu imkânları kazanmış olsa da. Çünkü bilir ki o çalışma gücünü ve zekâyı veren de Allah'ın kendisidir.

Yüce Allah yukarıda sözü edilen yasakların hoş karşılanmayacak davranışlar olduklarını belirtmektedir: "**Bütün bunların kötü olanları, Rabbinin katında sevimsizdir.**" Ardından emredilen bu hususların yerli yerince oldukları, yasak edilen şeylerin boşuna yasaklanmadıkları, emredilen hususların da boşuna emredilmedikleri dile getirilmektedir: "**Bunlar, Rabbinin sana vahyettiği hikmetlerdir. Allah'la birlikte başka bir ilâh edinme; yoksa kınanmış ve terk edilmiş olarak Cehennem'e atılırsın.**"

أَفَأَصْفٰيكُمْ رَبُّكُمْ بِالْبَنِينَ وَاتَّخَذَ
مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ اِنَاثًا اِنَّكُمْ لَتَقُولُونَ قَوْلًا عَظِيمًا ﴿٤٠﴾ وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِي
هٰذَا الْقُرْاٰنِ لِيَذَّكَّرُوا وَمَا يَزِيدُهُمْ اِلَّا نُفُورًا ﴿٤١﴾ قُلْ لَوْ كَانَ مَعَهُ
اٰلِهَةٌ كَمَا يَقُولُونَ اِذًا لَابْتَغَوْا اِلٰى ذِي الْعَرْشِ سَبِيلًا ﴿٤٢﴾ سُبْحَانَهُ وَتَعَالٰى

عَمَّا يَقُولُونَ عُلُوًّا كَبِيرًا ﴿٤٣﴾ تُسَبِّحُ لَهُ السَّمٰوَاتُ السَّبْعُ وَالْاَرْضُ
وَمَنْ فِيهِنَّ وَاِنْ مِنْ شَيْءٍ اِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلٰكِنْ لَا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ اِنَّهُ
كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا ﴿٤٤﴾

40. **Rabbiniz erkek çocuklarını sizin için ayırdı da kendisi meleklerden kız çocukları mı edindi? Kuşkusuz siz, büyük bir iddiada bulunuyorsunuz.**

41. **Düşünüp ibret almaları için bu Kur'ân'da** (meseleleri) **değişik şekillerde anlattık. Ne var ki bu, sadece onları daha da uzaklaştırdı.**

42. **De ki: "İleri sürdükleri gibi Allah'la birlikte başka ilâhlar bulunsaydı, Arş'ın sahibine ulaşmak için çare ararlardı."**

43. **Allah onların ileri sürdüklerinden münezzehtir ve çok çok yücedir.**

44. **Yedi gök, yer ve bunlarda bulunanlar O'nu tesbih eder. Aslında her şey O'nu mükemmel sıfatlarla tavsif ederek/överek eksikliklerden tenzih/tesbih etmektedir. Ne var ki siz, onların tesbihini anlamazsınız. Kuşkusuz O, kullarına karşı çok yumuşak ve çok bağışlayıcıdır.**

larına göre değil, belge ve kanıtlara göre yargılar. Değilse insanların bu dünya hayatı sürecinden geçmelerine ihtiyaç olmazdı.

“De ki: ‘İleri sürdükleri gibi Allah’la birlikte başka ilâhlar bulunsaydı, Arş’ın sahibine ulaşmak için çare ararlardı.”

Şayet Allah’la birlikte başka ilâhlar bulunsaydı hâkimiyet kavgalarına tutuşur, tahtı ele geçirmek yahut Allah’a daha yakın olmak için birbirleriyle savaşırlardı. Bu durum evrenin düzeninin fesadına sebep olurdu. Dünyadaki krallar ortaklık kabul etmezken ve hâkimiyet alanlarını genişletmek için savaşırken ilâhlar nasıl ortaklık kabul etsin ki. Kuşkusuz evrenin yaratıcısı olan Allah da evrende hâkimiyetine ortaklar kabul etmez: **“Allah onların ileri sürdüklerinden münezzehtir ve çok çok yücedir.**”

“Yedi gök, yer ve bunlarda bulunanlar O’nu tesbih eder. Aslında her şey O’nu mükemmel sıfatlarla tavsif ederek/överek eksikliklerden tenzih/tesbih etmektedir. Ne var ki siz, onların tesbihini anlamazsınız. Kuşkusuz O, kullarına karşı çok yumuşak ve çok bağışlayıcıdır.”

Evrende Allah’tan başka bir ilâhın bulunması şöyle dursun evrende bulunanların hepsi O’nu tesbih etmekte, eksiklikten münezzeh, tek ilâh olduğunu söylemektedir. Hatta O’na ortak koşan veya O’nu inkâr edenler bile hal diliyle O’nun ortaklarının bulunmadığını, O’nun yüceliğini itiraf etmektedir. Evrene hâkim olan mükemmellik, O’nun tek ilâh olduğunu, bilgi ve kudretinin sınırsızlığını göstermeye, başkasına bir ihtiyacının bulunmadığını anlatmaya yeterlidir. İmtihan için yaratılan dünya hayatında O’nu inkâr edenlerin, inkâr etmelerinden dolayı zarar görmemeleri ve dünya hayatı için çalışmalarının karşılığını görmeleri bile O’nun birliğine ve sonsuz bir güce sahip olduğuna delildir. Gücü hakkında şüphesi bulunan baskı uygular ve muhaliflerini ortadan kardırmaya çalışır. En azından birtakım imkânlara sahip olmalarını engellerdi.

Âyetin **“Ne var ki siz, onların tesbihini anlamazsınız**”daki hitabın müşriklere yönelik olduğunu söyleyenler olmuştur. Gerçek şu ki inananlar da söz konusu tesbihin ayrıntılarını bilmekten acizdirler.

وَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ جَعَلْنَا بَيْنَكَ وَبَيْنَ الَّذِينَ
لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ حِجَابًا مَسْتُورًا ﴿٤٥﴾ وَجَعَلْنَا عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ
أَكِنَّةً أَنْ يَفْقَهُوهُ وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا وَإِذَا ذَكَرْتَ رَبَّكَ

فِي الْقُرْاٰنِ وَحْدَهُ وَلَّوْا عَلٰٓى اَدْبَارِهِمْ نُفُورًا ﴿٤٦﴾ نَحْنُ اَعْلَمُ بِمَا يَسْتَمِعُونَ
بِهٖٓ اِذْ يَسْتَمِعُونَ اِلَيْكَ وَاِذْ هُمْ نَجْوٰٓى اِذْ يَقُولُ الظَّالِمُونَ اِنْ تَتَّبِعُونَ
اِلَّا رَجُلًا مَسْحُورًا ﴿٤٧﴾ اُنْظُرْ كَيْفَ ضَرَبُوا لَكَ الْاَمْثَالَ
فَضَلُّوا فَلَا يَسْتَطِيعُونَ سَبِيلًا ﴿٤٨﴾ وَقَالُٓوا ءَاِذَا كُنَّا
عِظَامًا وَرُفَاتًا ءَاِنَّا لَمَبْعُوثُونَ خَلْقًا جَدِيدًا ﴿٤٩﴾
قُلْ كُونُوا حِجَارَةً اَوْ حَدِيدًا ﴿٥٠﴾ اَوْ خَلْقًا مِمَّا يَكْبُرُ فِي صُدُورِكُمْ
فَسَيَقُولُونَ مَنْ يُعِيدُنَا قُلِ الَّذ۪ي فَطَرَكُمْ اَوَّلَ مَرَّةٍ فَسَيُنْغِضُونَ
اِلَيْكَ رُؤُ۫سَهُمْ وَيَقُولُونَ مَتٰى هُوَ قُلْ عَسٰٓى اَنْ يَكُونَ قَرِيبًا
﴿٥١﴾ يَوْمَ يَدْعُوكُمْ فَتَسْتَج۪يبُونَ بِحَمْدِه۪ وَتَظُنُّونَ اِنْ لَبِثْتُمْ اِلَّا
قَل۪يلًا ﴿٥٢﴾

45. Kur'ân'ı okuduğun zaman, seninle ahirete inanmayanlar arasına gizli bir perde çekeriz.

46. Kalplerinin üzerine de onu anlamalarını engelleyecek kılıf geçirir, kulaklarına bir ağırlık veririz. Kur'ân'da Rabbinin adını tek (ilâh) **olarak andığın zaman nefretle arkalarını döner kaçarlar.**

47. Seni dinlediklerinde ne maksatla dinlediklerini, kendi aralarında konuşurken de o zalimlerin: "Siz sadece büyülenmiş bir adama tabi oluyorsunuz" dediklerini gayet iyi biliyoruz.

48. Bak senin için ne benzetmeler yaptılar! Bu nedenle de saptılar ve bir yol bulmaya da artık güçleri kalmadı.

49. Dediler ki: "Bir yığın kemikten ve unufak olduktan sonra mı diriltileceğiz?"

50. De ki: "İster taş olun ister demir."

51. "Yahut gözünüzde büyüttüğünüz başka bir şey olun (fark etmez)**." Onlar: "Bizi kim tekrar diriltebilir?" diyecekler. De ki: "Sizi ilk defa yaratan." Alaylı bir şekilde sana başlarını sallayacaklar ve "Ne zaman o?" diyecekler. "Belki de çok yakındır." de.**

52. "Allah sizi çağırdığı gün O'na hamd ederek çağrısına uyacaksınız ve çok az beklediğinizi düşüneceksiniz."

İnanmayanlarla Kur'ân arasında Allah'ın perde çekmesi ne anlama gelir? Perdeyi çeken bizzat Allah'ın kendisi ise ardından onları cezalandırması adaletine sığar mı?

Bu ve benzeri âyetler dikkatlice okunduğunda Yüce Allah'ın olaylara hâkim olduğu, izni dışında hiçbir şeyin gerçekleşmesinin mümkün olmadığı anlatılmaktadır. Bu âyetlerde, durup dururken Allah'ın kalplerini mühürlediği veya perde çektiği ve ardından da Allah'ın onları cezalandırdığı anlatılmıyor. Nitekim bu ve benzeri âyetlerin ardından gerekçeler sıralanmaktadır. Örneğin burada gerekçeler şöyle sıralanıyor:

a. Kur'ân'da yalnız Rabbinin adını andığın zaman nefretle arkalarını dönüp kaçıyorlar.

b. Peygamber Kur'ân okuduğunda onu anlamak için değil, nasıl karşı geleceklerini tespit etmek için dinliyorlar. Çünkü onlar küfre şartlanmış kimselerdir: "**Seni dinlediklerinde ne maksatla dinlediklerini, kendi aralarında konuşurken de o zalimlerin: "Siz sadece büyülenmiş bir adama tabi oluyorsunuz" dediklerini gâyet iyi biliyoruz."**

c. Peygamberin etkinliğini kırmak için peygamber hakkında iftiralarda bulunmuşlardır. İnkâra olan şartlanmışlıkları onları saldırgan hale getirmiş ve düşmanca tavır takınmalarına sebep olmuştu.

"Bu nedenle de saptılar ve yol bulmaya güçleri kalmadı."

d. Ayrıca Allah'ın gücü konusunda şüphe içindeler ve ahireti de bu nedenle inkâr ediyorlardı:

"Dediler ki: 'Bir yığın kemikten ve unufak olduktan sonra mı diriltileceğiz?"

"De ki: "İster taş olun ister demir. Yahut gözünüzde büyüttüğünüz başka bir şey olun (fark etmez)**. Onlar: 'Bizi kim tekrar diriltebilir?' diyecekler. De ki: 'Sizi ilk defa yaratan.' Alaylı bir şekilde sana başlarını sallayacaklar ve 'Ne zaman o?' diyecekler. 'Belki de çok yakındır.' de."**

Kalpleriyle Kur'ân arasında perde çekilmesinin gerekçeleri işte bunlardır. Yoksa durup dururken Allah onları saptırmamış, kalplerine perde çekmemiştir.

"Allah sizi çağırdığı gün O'na hamd ederek çağrısına uyacaksınız ve çok az beklediğinizi düşüneceksiniz."

Dünya hayatının ilk dönemlerinde ölmüş kimselerle son dönemlerinde ölmüş kimselerin kabir hayatının müddetini algılamaları merak edilen bir konudur. Öncekiler binlerce yıl önce ölmüşlerdir. Bu sonrakilerin ise kabir hayatı kısa bir müddet sürecektir.

Belirtmek gerekir ki zaman/müddet insanın algılamasıyla ilgili bir meseledir. İnsan çok uzun bir müddeti kısa, kısa bir müddeti de uzun olarak algılayabilir. Âyet bu konuda bize ışık tutmakta, o uzun müddetin kısa bir müddet bekleme şeklinde algılanacağını haber vermektedir. Uyku anlarımız bu konuda bir ipucudur. Saatlerce uyuyan bir kişi, birkaç dakika önce uyuduğunu zannedebilmektedir.

Her insanın fıtratında Allah'a hamd etmek vardır. İnanmayanlar bu dünyada hamd etmiyorlarsa, fıtratlarını bastırarak hamd etmeye yanaşmıyorlar. Bu sebepten olmalı ki ahirette fıtratları baskı altında tutulmaktan kurtulacak ve onlar da hamd edeceklerdir.

وَقُلْ لِعِبَادِي يَقُولُوا الَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِنَّ الشَّيْطَانَ يَنْزَغُ
بَيْنَهُمْ إِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلْإِنْسَانِ عَدُوًّا مُبِينًا ﴿٥٣﴾
رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِكُمْ إِنْ يَشَأْ يَرْحَمْكُمْ أَوْ إِنْ يَشَأْ يُعَذِّبْكُمْ
وَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ وَكِيلًا ﴿٥٤﴾ وَرَبُّكَ أَعْلَمُ بِمَنْ
فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَقَدْ فَضَّلْنَا بَعْضَ النَّبِيِّينَ عَلَى بَعْضٍ
وَآتَيْنَا دَاوُودَ زَبُورًا ﴿٥٥﴾

53. **Kullarıma söyle, sözün en güzelini söylesinler. Çünkü şeytan aralarını açar. Şüphesiz ki şeytan, insanın apaçık düşmanıdır.**

54. **Rabbiniz sizi en iyi bilendir; dilerse size merhamet eder dilerse size azap verir. Biz seni onlar üzerine bir vekil olarak göndermedik.**

55. **Rabbin, göklerde ve yerde bulunan herkesi daha iyi bilir. Biz, peygamberlerin kimilerini kimilerinden üstün kıldık ve Davud'a Zebûr'u verdik.**

Âdem'e secde olayından bu yana şeytan insanların arasını bozmak ve onları yoldan çıkarmak için fırsat kollar ve fırsatını bulduğunda da hemen harekete geçer. Onun dört gözle beklediği tartışma anlarıdır. Hemen devreye girer ve arayı kızıştırır. Şeytana bu fırsatı vermemek ve etkisini azaltmak için inananlara daima sözün en güzelini söylemesi emredilmektedir. Müslüman'ın bir başka Müslüman'la konuşma ve tartışmalarında da, Müslüman olmayanlarla konuşma ve tartışmalarında da emredilen budur. İnanmayanlarla tartışmada kaba davranmak, onların Müslüman olmalarına engel olur ve onların İslâm'a olan düşmanlıklarını arttırır. Müslümanlara karşı daha saldırgan hale gelirler.

54. âyetin inananları mı, inanmayanları mı kastettiği konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Her iki kesimi de birlikte kastettiğini söylemek mümkündür. Sonuçta yüce Allah inananları da, inanmayanları da elbette ki daha iyi bilir ve dilerse bunlara da, diğerlerine de merhamet eder veya cezalandırır. Ne var ki O'nun merhamet etmesi de, cezalandırması da rastgele değil, bilgisine ve kendisi tarafından belirlenen adaletine uygun kurallara bağlı bir husustur. O, insanların ne yaptıklarını gayet iyi bilir ve buna göre merhamet eder veya cezalandırır. İşte bundan dolayı insanları daha iyi bildiği ifade edildikten sonra merhamet etmesinden ve cezalandırmasından söz edilmektedir.

Kısacası O'nun merhamet etmeyi veya cezalandırmayı dilemesi, keyfi bir dileme değil, insanların yaptıklarına taalluk eden bilgisine dayalı bir dilemedir. O'nun ezeli dilemesi, işlerin bu şekilde gitmesini istemiştir. Çünkü Allah adildir.

Günümüzde bazı kimseler **"Biz seni onlar üzerine vekil göndermedik"** ifadesi ile Kur'ân'da geçen benzeri ifadelere bakarak dinin dünya hayatına ait cezalandırma ve yaptırıcı emirlerinin olamayacağını ileri sürerler. Öncelikle belirtelim ki bu ve benzeri ifadeler inançla ilgilidir. İnanç konularında ne Peygamberin ne başka bir kimsenin baskı yapmaya hakkı vardır. Zaten Allah'ın kendisi bile insanlara inanın veya inanmayın diye baskı yapmaz. İn-

sanlar diledikleri inancı seçer ve bunun hesabını ahirette Allah'a verirler. Şu veya bu kimse inanmadı diye de bir başkası ahirette sorguya çekilecek değildir. Peygamberin görevi tebliğ etmekten ibarettir. Onun yolundan gidenlerin de görevi budur. Bir başkasından dolayı sorguya çekilme ancak tebliğ görevinin yapılmamasından dolayı olabilir.

İslâm'ın ahkâmını uygulayan bir yönetim, Allah adına yönetmediği için Allah'ın haklarını koruması diye bir şey söz konusu değildir. Söz konusu yönetim, yönettiği toplumun haklarını korur. Kur'ân-ı Kerim'de kendisinden söz edilen ve cezaları belirtilen suçlar da topluma karşı işlenmiş olan suçlardır. Bu sebeple yönetim dünya hayatıyla ilgili İslâm'ın hükümlerini icra ederken Allah adına değil, yönettiği toplum adına uygular. Şüphesiz Allah'a karşı işlenen suçların en büyüğü, O'na ortak koşulmasıdır. Oysa Allah'a ortak koşmanın dünyada herhangi bir cezası yoktur. İslâmî yönetim inanmıyorlar diye insanlara ceza veremez.

Şu da bir gerçektir ki Kur'ân-ı Kerim dünya hayatına dair ve toplumu ilgilendiren emir ve yasaklar içermekte, hatta bazı suçlar için cezalar belirlemektedir. Bu nedenle İslâm dininin dünya hayatına karışmadığını ve yaptırımlar öngörmediğini söylemek, bu konuları içeren âyetleri reddetmek anlamına gelir.

"**Rabbin, göklerde ve yerde bulunan herkesi daha iyi bilir. Biz, peygamberlerin kimilerini kimilerinden üstün kıldık ve Davud'a Zebûr'u verdik.**"

Peygamberler içerisinde Muhammed (s.a.v.) gibi yetim biri olduğu gibi Hz. Davud gibi güçlü hükümdarlar da vardır. Ama Hz. Davud'a Zebur verilmiştir ve kendisine kitap verilmiş olması hükümdar olmasından çok daha yüce bir şeydir. İnsanlar dünyevi makamlardan çok dini makamlarla ve ilimle yücedirler. Bu sebeple müşrik Arapların aralarından ileri gelen birine peygamberlik verilmesi gerektiği şeklindeki iddiaları yahut diğer insanların benzeri değerlendirmeleri hiçbir anlam ifade etmez. Hz. Muhammed'e peygamberlik ve Kur'ân'ın verilmiş olması, onu dünyevi makamların hepsinden yüce kılmıştır. Yüce Allah kimin peygamberliğe daha layık olduğunu elbette herkesten daha iyi bilir.

Kimi peygamberler, diğer peygamberlerden kimi nitelikleri yönünden üstündürler. Ama peygamberleri yarıştırırcasına ve kimi sübjektif iddialarla birinin diğerinden üstün olduğunu ileri sürmek doğru bir davranış değildir.

قُلِ ادْعُوا الَّذِينَ زَعَمْتُمْ مِنْ دُونِهِ فَلَا
يَمْلِكُونَ كَشْفَ الضُّرِّ عَنْكُمْ وَلَا تَحْوِيلًا ﴿٥٦﴾ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ
يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ إِلَىٰ رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ وَيَرْجُونَ
رَحْمَتَهُ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُ إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ مَحْذُورًا ﴿٥٧﴾ وَإِنْ
مِنْ قَرْيَةٍ إِلَّا نَحْنُ مُهْلِكُوهَا قَبْلَ يَوْمِ الْقِيَامَةِ أَوْ مُعَذِّبُوهَا
عَذَابًا شَدِيدًا كَانَ ذَٰلِكَ فِي الْكِتَابِ مَسْطُورًا ﴿٥٨﴾
وَمَا مَنَعَنَا أَنْ نُرْسِلَ بِالْآيَاتِ إِلَّا أَنْ كَذَّبَ بِهَا الْأَوَّلُونَ
وَآتَيْنَا ثَمُودَ النَّاقَةَ مُبْصِرَةً فَظَلَمُوا بِهَا وَمَا نُرْسِلُ بِالْآيَاتِ
إِلَّا تَخْوِيفًا ﴿٥٩﴾ وَإِذْ قُلْنَا لَكَ إِنَّ رَبَّكَ أَحَاطَ بِالنَّاسِ وَمَا
جَعَلْنَا الرُّؤْيَا الَّتِي أَرَيْنَاكَ إِلَّا فِتْنَةً لِلنَّاسِ وَالشَّجَرَةَ
الْمَلْعُونَةَ فِي الْقُرْآنِ وَنُخَوِّفُهُمْ فَمَا يَزِيدُهُمْ إِلَّا طُغْيَانًا
كَبِيرًا ﴿٦٠﴾

56. De ki: “O’nun dışında bel bağladıklarınız size gelen zararı ne savabilirler ne de değiştirebilirler.

57. Kendilerine yalvardıklarının Allah’a en yakın olanları bile Rablerine daha sevimli gelmek için yol ararlar; O’nun rahmetini umar, azabından korkarlar. Rabbinin azabı gerçekten sakınılması gereken bir azaptır.

58. Hiçbir memleket yoktur ki kıyamet gününden önce onu helak etmiş veya şiddetli bir azap ile cezalandırmış olmayalım. Bu, kitapta yazılıdır.

59. Bizi, âyetler/mucizeler göndermekten alıkoyan şey, öncekilerin onları yalanlamış olmasından başkası değildir. Nitekim Semûd kavmine açık bir mucize olarak dişi bir deve vermiştik de onlar, o deveye zulmettiler. Biz mucizeleri ancak korkutmak için göndeririz.

60. Hani sana: "Rabbin insanları kuşatmıştır" demiştik. Sana gösterdiğimiz rüyayı da Kur'ân'da bahsi geçen lanetlenmiş ağacı da insanlar için bir imtihan yaptık. Onları korkutuyoruz; ama bu sadece onlarda büyük bir azgınlığı arttırıyor.

Yalvarmak ve yardım dilemek de ibadet kapsamı içine girmektedir. Bu sebeple yardım dileme ve yalvarma, ancak bu istekleri yerine getirebilene yapılır ki o da Allah'tır. Bir zararı savma ve yarar sağlama imkânına sahip olmayan Allah dışındaki kimselere bel bağlayanlar sonunda hüsrana uğrayacaklardır.

Kendisine yalvarılan ve yardım dilenilen kişi veya kişilerin Allah katında makam ve mertebelerinin olması durumu değiştirmemektedir. Nitekim burada kendilerine yalvarılan kimselerle melekler, Üzeyir ve Hz. İsa'nın kastedildiğini İbnu Abbas söylemektedir. (Taberi, XVII, 471). Ama yüce Allah bunlara yalvarmanın ve onlardan bir yardım istemenin fayda vermeyeceğini anlatarak: "**Kendilerine yalvardıklarının Allah'a en yakın olanları bile Rablerine daha da yakın olmak için yol ararlar**" buyurmaktadır. Bu yalvardıklarının kendileri muhtaçtır ve onlar Allah'ın **"Rahmetini umuyorlar ve azabından korkuyorlar."**

Halkı zalim olan hiçbir ülkeye ayrıcalık tanınmaz. Allah, kulları arasında ayırım yapmaz. Azabı hak edenler mutlaka cezalandırılırlar. İşlenen suça göre ceza vermek, Allah'ın adaletinin bir gereğidir.

"Bizi, âyetler/mucizeler göndermekten alıkoyan şey, öncekilerin onları yalanlamış olmasından başkası değildir. Nitekim Semûd kavmine açık bir mucize olarak dişi bir deve vermiştik de onlar, o deveye zulmettiler. Biz mucizeleri ancak korkutmak için göndeririz."

Müşrik Araplar, sık sık peygamberden mucize getirmesini istiyorlardı. Oysa duyulara hitap eden hissi/kevni mucizeler ancak peygamberlikleri belli bir bölge ve döneme ait peygamberlere verilir. Peygamberimizin peygamberli-

ği belli bir yöre yahut dönemle sınırlı değildir. O kıyamete kadar gelecek bütün insanlara peygamber olarak gönderilmiştir. Kaldı ki inanmak istemeyenler için mucizeler de bir anlam ifade etmez. İşte burada bu husus dile getirilmektedir.

Âyet açık bir şekilde Peygamberimize bu tür mucizelerin verilmediğini ifade etmektedir. Peygamberimizin peygamberliğini ispat eden tek bir mucizesi vardır ve o da Kur'ân-ı Kerim'dir. İstedikleri mucizelerin amacı, insanları korkutmak, onlara ürperti vermektir. Kur'ân'ın amacı ise, insanları ikna etmektir. Aklını kullanan, elbette ki ikna edici olan mucizeyi tercih eder.

Semûd kavmi, Hz. Salih'ten peygamberliğini ispat eden bir mucize getirmesini; kayadan bir deve çıkarmasını istemişlerdi. Onlara istedikleri mucize verildi fakat iman etmediler. İstedikleri mucize daha da azgınlaşmalarına sebep oldu. Sonunda helak oldular.

"Hani sana: 'Rabbin insanları kuşatmıştır' demiştik. Sana gösterdiğimiz rüyayı da Kur'ân'da bahsi geçen lanetlenmiş ağacı da insanlar için bir imtihan yaptık. Onları korkutuyoruz; ama bu sadece onlarda büyük bir azgınlığı arttırıyor."

İsra/gece yürüyüşünün ardından gerçekleşen mirâcın, rüya yoluyla olduğunu ileri sürenler bu âyete dayanırlar. Âyette geçen رُؤْيَا kelimesinin sadece rüya için kullanıldığını söylerler. Karşı çıkanlar ise, burada kelimenin sözlük anlamının kastedildiğini, ardından peygamberin söylediklerinin yalanlamasının zikredilmesinin de olayın rüya olarak değil, uyanık iken gerçekleştiğine delil olduğunu belirtir, rüyanın yalanlamaya konu olmayacağını ileri sürerler.

Miraç olayı ister rüya halinde, ister yakaza halinde gerçekleşmiş olsun Peygamber (s.a.v.), miraçta gördüklerini anlatınca inanmayanlar hem miraç olayını ve hem de Peygamberin anlattıklarını yalanlamış, müminler ise tereddütsüz tasdik etmişlerdir. Âyet bu olayın bir sınama vesilesi olduğunu anlatmaktadır.

ذُرِّيَّتَهُۥٓ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٦٢﴾ قَالَ ٱذْهَبْ فَمَن تَبِعَكَ مِنْهُمْ
فَإِنَّ جَهَنَّمَ جَزَآؤُكُمْ جَزَآءً مَّوْفُورًا ﴿٦٣﴾ وَٱسْتَفْزِزْ
مَنِ ٱسْتَطَعْتَ مِنْهُم بِصَوْتِكَ وَأَجْلِبْ عَلَيْهِم بِخَيْلِكَ وَرَجِلِكَ
وَشَارِكْهُمْ فِى ٱلْأَمْوَٰلِ وَٱلْأَوْلَٰدِ وَعِدْهُمْ ۚ وَمَا يَعِدُهُمُ
ٱلشَّيْطَٰنُ إِلَّا غُرُورًا ﴿٦٤﴾ إِنَّ عِبَادِى لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ
سُلْطَٰنٌ ۚ وَكَفَىٰ بِرَبِّكَ وَكِيلًا ﴿٦٥﴾

61. Hani bir zaman meleklere: "Âdem'e secde edin" demiştik. İblis hariç hepsi secde ettiler. O dedi ki: "Bir çamur halinde yarattığın kimseye mi secde edeceğim?"

62. Dedi ki: "Şu bana üstün kıldığına bakar mısın? Şayet ahiret gününe kadar bana mühlet verirsen azı hariç zürriyetinin hepsini buyruğumun altına alacağım."

63. Allah buyurdu ki: "Hadi git! Bilesin ki onlardan her kim uyarsa cehennem, sizin eksiksiz bir cezanız olacaktır.

64. Onlardan gücünün yettiği kimseleri yaygaranla yerinden oynat. Atlılarınla ve yayalarınla üzerlerine çullan. Mallarda ve evlatlarda onlara ortak ol. Onlara vaatlerde bulun." Şeytan onlara, aldatmadan başka ne vaat edebilir ki!

65. "Şu bir gerçek ki benim kullarım üzerinde senin hiçbir hâkimiyetin yoktur." Vekil olarak Rabbin yeter.

Azgınlık ve inkârlarında ısrar eden şu müşrikler, atalarının ve kendilerinin düşmanı olan İblis'in peşine takılmış kimselerdir. Bir zamanlar Allah, İblis'e meleklerle birlikte Âdem'e secde etmesini emretmişti. İblis, onların da atası olan Âdem'e secde etmemiş, Allah'ın emrini yerine getirmemiş ve atala-

rı Âdem'i dolayısıyla kendilerini horlayarak **"Bir çamur halinde yarattığın kimseye mi secde edeceğim?"** demişti.

Meleklerin Âdem'e secde etmeleri, onun yeryüzünde halife yani yeryüzünün hâkimi olmasını kabul etmeleri, yeryüzü hâkimiyetine daha elverişli olduğunu itiraf etmeleri anlamına gelir.

İblis ise Allah'ın emrine isyan ederek secde etmemiş, bir bakıma yeryüzünde kim hâkim olacak ve yeryüzü işleri nasıl yürütülecek gibi konuların yeryüzünde yaşayanların işi olduğunu ileri sürmüştür.

Secde etmekten imtina eden İblis'in **"Bir çamur halinde yarattığın kimseye mi secde edeceğim?"** sözlerinden çıkan ikinci önemli husus ise, üstünlük ve liyakatte soyculuğu esas almasıdır.

Böylece İblis, ileri sürdükleriyle iki grup insana önderlik etmektedir. Bunlardan biri yeryüzünde hâkimiyet, yeryüzünde yaşayanlara aittir diyenlerdir. Diğeri ise üstünlüğü soya bağlayanlardır. İblis secde etmekten imtina ettikten ve bu davranışından dolayı cezalandırıldıktan sonra: **"Şu bana üstün kıldığına bakar mısın? Şayet ahiret gününe kadar bana mühlet verirsen azı hariç zürriyetinin hepsini buyruğumun altına alacağım."** demiştir. Belirtmek gerekir ki İblis, iddiasında büyük ölçüde başarılı olmuştur. İblis'in bu iddiasına karşın yüce Allah, herhangi bir oranlama yapmaksızın: **"Şu bir gerçek ki benim kullarım üzerinde senin hiçbir hâkimiyetin yoktur,"** buyurmuştur. Gerçek o ki Allah'ın gerçek kullarının diğerlerine oranı çoğunlukla az olmuştur.

رَبُّكُمُ الَّذِي يُزْجِي لَكُمُ الْفُلْكَ
فِي الْبَحْرِ لِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ إِنَّهُ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا ﴿٦٦﴾
وَإِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فِي الْبَحْرِ ضَلَّ مَنْ تَدْعُونَ إِلَّا إِيَّاهُ فَلَمَّا
نَجَّاكُمْ إِلَى الْبَرِّ أَعْرَضْتُمْ وَكَانَ الْإِنْسَانُ كَفُورًا ﴿٦٧﴾
أَفَأَمِنْتُمْ أَنْ يَخْسِفَ بِكُمْ جَانِبَ الْبَرِّ أَوْ يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ

حَاصِبًا ثُمَّ لَا تَجِدُوا لَكُمْ وَكِيلًا ﴿٦٨﴾ أَمْ أَمِنْتُمْ أَنْ يُعِيدَكُمْ
فِيهِ تَارَةً أُخْرٰى فَيُرْسِلَ عَلَيْكُمْ قَاصِفًا مِنَ الرِّيحِ فَيُغْرِقَكُمْ بِمَا
كَفَرْتُمْ ثُمَّ لَا تَجِدُوا لَكُمْ عَلَيْنَا بِهِ تَبِيعًا ﴿٦٩﴾ وَلَقَدْ كَرَّمْنَا
بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ
وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلٰى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا ﴿٧٠﴾

66. Rabbiniz, lütfettiklerinden arayasınız diye gemileri denizde yüzdürendir. O, size çok merhametlidir.

67. Denizde başınıza bir musibet gelecek olsa, O'ndan başka bütün yalvardıklarınız yitip gider de yolunu bulamaz. Sizi kurtarıp karaya çıkarınca, yüz çevirirsiniz. İnsan, nankördür.

68. Yoksa O'nun, karada sizi yerin dibine batırmayacağından yahut üzerinize taşlar savuran bir kasırga göndermeyeceğinden emin misiniz ki? Sonra kendiniz için bir vekil de bulamazsınız.

69. Peki, tekrar sizi denize döndürüp üzerinize şiddetli kasırga göndermesinden ve inkâr etmenizden dolayı sizi boğmayacağından emin misiniz? Sonra da orada sizi Bize karşı koruyacak birini bulamazsınız.

70. Biz, gerçekten insanoğlunu değerli kıldık. Hem karada hem de denizde kendilerini taşıyacak araçlar verdik. Güzel ve temiz şeylerden onları rızıklandırdık. Onları yarattıklarımızın birçoğundan üstün kıldık.

Âyetlerde Allah'ı birlemenin gerekçeleri anlatılmaktadır. Gemilerin suda yüzmeleri, Allah'ın evrene yerleştirdiği yasalar çerçevesinde olmaktadır. Yüce Allah'ın bu yasaları, insanın yeryüzündeki hayatını kolaylaştırmıştır. Bu, Allah'ın insanlara merhametinin bir sonucudur. O halde insan, evreni hayatını kolaylaştırmak için dizayn eden Allah'a kulluk etmelidir. Başkasına yapılan kulluk, bir aldatmacadan başka bir şey değildir. Çünkü mesela denizde bir ki-

şinin başına musibet gelecek olsa, Allah'tan başka o kulluk ettiklerinin hiçbiri yardımına koşamaz. Aslında bu sırada insan da Allah'tan başkasına yalvarmaz. Ama Allah kendisini o durumdan kurtarınca nankörlük eder, yine yüz çevirir.

Ne var ki hayat devam ediyorsa tehlikeler de devam ediyor: **"Yoksa O'nun, karada sizi yerin dibine batırmayacağından yahut üzerinize taşlar savuran bir kasırga göndermeyeceğinden emin misiniz ki? Sonra kendiniz için bir vekil de bulamazsınız."**

Denizde karşılaşılan tehlike, karada başka şekillerde karşınıza çıkar. Denizde sizi terk eden tanrılarınız karada da sizi yüzüstü bırakırlar. Hatta tekrar sizi denize döndürür, öncekinden daha büyük bir tehlikeyle karşılaşırsınız: **"Peki, tekrar sizi denize döndürüp üzerinize şiddetli kasırga göndermesinden ve inkâr etmenizden dolayı sizi boğmayacağından emin misiniz? Sonra da orada sizi bize karşı koruyacak birini bulamazsınız."** Ne de olsa deniz, geçim kaynaklarınızdan biridir. Ona tekrar ihtiyaç duyacaksınız.

Kara ve denizden söz edilmesi, her durumda ve her yer ve zamanda tehlikenin söz konusu olabileceğini anlatmak içindir.

"Biz, gerçekten insanoğlunu değerli kıldık. Hem karada hem de denizde kendilerini taşıyacak araçlar verdik. Güzel ve temiz şeylerden onları rızıklandırdık. Onları yarattıklarımızın birçoğundan üstün kıldık."

İnsana verilen nimetlerin sıralandığı ve bu nimetleri verenden başkasına kulluk edilmemesi gerektiğinin anlatıldığı bu bölümde bu âyetle konuya son verilmektedir.

Müfessirler insanın diğer yaratıklara üstünlüğünü anlatırken, insanın iki ayak üzere yürümesi, diğer canlıların yiyeceklerini ağızlarıyla alırken insanın ellerini kullanması, görünümünün ve vücut yapısının gayet düzenli olması, görmesi, duyması, akıl sahibi olması vs. gibi hususları zikrederler. Kuşkusuz sıralanan bu hususlar ve benzerleri, karada ve denizde binekler kullanması ve diğer varlıkların insanın istifadesine sunulması, bütün bunlar insana değer verildiğinin ayrıntılarıdır. İnsan bütün bu sahip olduklarıyla birçok yaratıktan üstün ve değerli kılınmıştır. Bütün bu nimetleri veren Allah olduğuna göre insan sadece Allah'a kulluk etmelidir.

Genelde müfessirler âyetin "**Onları yarattıklarımızın birçoğundan üstün kıldık,**" kısmını tefsir ederken insanın yaratıkların tamamından üstün veya bir kısım insanların bütün yaratılmışlardan üstün olduklarını söylerler. Onlara göre burada *"birçoğu"* tamamı anlamındadır.

Bizce âyetin anlatımı gayet açıktır. İnsan, yaratıkların hepsinden değil, birçoğundan üstündür. Kur'ân-ı Kerim'de olumsuz sıfatlarla anılmayan sadece meleklerdir. Oysa insan için *"çok zalimdir, çok nankördür."* (İbrahim 14/34), *"zayıf yaratılmıştır"* (Nisa 4/28), *"çok acelecidir"* (İsra 18/11), *"çok cahildir* (Ahzab 33/72) gibi ifadeler kullanılmaktadır. Melekler hakkında bu tür olumsuzluklar içeren ifadeler geçmemektedir. Mesele Kur'ân-ı Kerim'de bu derece açık ortaya konulmuşken, uydurulmuş birtakım rivayetlere ve zorlama yorumlara dayanarak insanın meleklerden üstün olduğunu söyleyemeyiz. İnsana değer verilmiş olması, insanın mutlaka bütün yaratıklardan üstün olmasını gerektirmez ki!

يَوْمَ نَدْعُوا
كُلَّ أُنَاسٍ بِإِمَامِهِمْ فَمَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَأُولَٰئِكَ يَقْرَءُونَ
كِتَابَهُمْ وَلَا يُظْلَمُونَ فَتِيلًا ﴿٧١﴾ وَمَنْ كَانَ فِي هَٰذِهِ
أَعْمَىٰ فَهُوَ فِي الْآخِرَةِ أَعْمَىٰ وَأَضَلُّ سَبِيلًا ﴿٧٢﴾

71. Her insan topluluğunu önderleriyle çağırdığımız gün, kitabı sağından verilenler, kitaplarını okurlar ve hiçbir haksızlığa uğramazlar.

72. Her kim de bu dünya hayatında kör ise o, ahirette de kördür ve yolunu yitirip bulamama hususunda en şaşkın olandır.

"Önder" diye tercüme ettiğimiz "imam" kelimesi, kendisine tabi olunan anlamındadır. Kelime peygamberler, mezhep imamları, değişik düşünce topluluklarının liderleri için kullanılır. Kitap için de imam denilmektedir. Âyetteki kullanım için değişik anlamlar verilmiştir. Bu anlamlar içerisinde en uygun olanı, bununla amel defterinin kastedilmiş olmasıdır. Âyetin devamında "kitabı/amel defteri sağından verilenler" ifadesi bu anlamı çağrıştırmaktadır. Buna göre "ey kitabı sağından verilenler" veya benzeri ifadelerle çağırılanlar, kitaplarını gönül rahatlığıyla okuyacaklardır. Kitaplarını başkalarına göstermekten sevinç duyacaklardır. Elbet kitapları sollarından verilenler de kitaplarını okuyacaklar ama gönül rahatlığıyla değil, ahu figanlar içerisinde okuya-

caklar ve kimse görmesin diye utançlarından onu arkalarına saklayacaklardır. Yine kitaplarını sol taraftan alanlar da elbette haksızlığa uğramayacak ve hak ettikleri cezayı alacaklardır.

İşte bu ikinci sınıf dünya hayatında nasıl apaçık delilleri görmeyen kör kimseler idilerse ahirette daha da kör olacak ve o mahşer kalabalığında şaşkın şaşkın dolanacaklardır.

وَاِنْ كَادُوا
لَيَفْتِنُونَكَ عَنِ الَّذ۪ٓي اَوْحَيْنَٓا اِلَيْكَ لِتَفْتَرِيَ عَلَيْنَا غَيْرَهُۗ
وَاِذاً لَاتَّخَذُوكَ خَل۪يلاً ﴿٧٣﴾ وَلَوْلَٓا اَنْ ثَبَّتْنَاكَ لَقَدْ كِدْتَ
تَرْكَنُ اِلَيْهِمْ شَيْـٔاً قَل۪يلاًۗ ﴿٧٤﴾ اِذاً لَاَذَقْنَاكَ ضِعْفَ الْحَيٰوةِ
وَضِعْفَ الْمَمَاتِ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ عَلَيْنَا نَص۪يراً ﴿٧٥﴾
وَاِنْ كَادُوا لَيَسْتَفِزُّونَكَ مِنَ الْاَرْضِ لِيُخْرِجُوكَ مِنْهَا
وَاِذاً لَا يَلْبَثُونَ خِلَافَكَ اِلَّا قَل۪يلاً ﴿٧٦﴾ سُنَّةَ مَنْ قَدْ اَرْسَلْنَا
قَبْلَكَ مِنْ رُسُلِنَا وَلَا تَجِدُ لِسُنَّتِنَا تَحْو۪يلاً ﴿٧٧﴾

73. Sana vahyettiklerimizden başka şeyleri uydurup bize iftira etmen için az kalsın seni saptıracaklardı. O takdirde seni candan dost da edineceklerdi.

74. Eğer sana sebat vermemiş olsaydık neredeyse sen de onlara bir parça meyledecektin.

75. O zaman hiç şüphesiz sana hayatın da ölümün de sıkıntılarını kat kat tattırırdık. Sonra bize karşı kendine bir yardımcı da bulamazdın.

76. Yine onlar, seni yurdundan çıkarmak için neredeyse dünyayı sana dar edeceklerdi. O takdirde kendileri de senden sonra fazla kalmayacaklardır.

77. Bu, senden önce gönderdiğimiz peygamberler hakkında bir yasadır. Bizim yasamızda hiçbir değişiklik bulamazsın.

Müşriklerin, Peygamberi yolundan saptırmak için değişik yollara başvurdukları bilinmektedir. Kimi zaman kendisiyle uzlaşıp orta bir yerde buluşmayı denedikleri de gelen rivayetlerden anlaşılmaktadır. Peygamber de onları İslâm'a kazandırmayı çokça arzu ediyordu. Anlaşılan o ki onları İslâm'a kazandırmak için Peygamberin kendisi de, kimi tavizler vererek dini onların hoşuna gidecek şekilde anlatmaya niyetlendiği oluyordu. Ama Allah kendisine sebat verdi; mantığı ve basireti duygusallığına galip geldi. Duygusallığına mağlup olsaydı, hem dünya hayatında ve hem de ahirette sıkıntı üzerine sıkıntıyla karşılaşacaktı.

Peygamber için hoş görülmeyen ve tenkit edilen böyle bir davranış, her iman eden için de kınanacak bir davranıştır. Peygamber dinin tebliğ edicisiydi, o dini nasıl gösterse din öyle anlaşılacaktı, biz sıradan insanlar için durum böyle değildir diyemeyiz. Çünkü bize de Peygamberi örnek almamız emredilmiştir. Belki can ve mal kaybı söz konusu olduğunda Müslüman takıyye yaparak dini gizleyebilir veya aykırı bir şekilde anlatabilir ama insanları dine kazandırmak için böyle davranamaz.

"Yine onlar, seni yurdundan çıkarmak için neredeyse dünyayı sana dar edeceklerdi. O takdirde kendileri de senden sonra fazla kalmayacaklardır."

Hicret öncesinde müşriklerin gittikçe Müslümanlara baskılarını arttırdıkları ve Peygamber (s.a.v.)in Mekke'yi terk etmemek için direndiği anlatılmaktadır. Nihayet baskılar dayanılmaz bir hal almış, Peygamber ve Müslümanlar Mekke'yi terk etmişlerdir. Âyette de haber verildiği gibi Peygamber Mekke'yi terk ettikten bir süre sonra Müslümanlar Mekke'yi fethetmiş müşriklerin oradaki hâkimiyetine son verilmiştir. Yüce Allah bunun toplumsal bir yasa olduğunu, peygamberlerini yurtlarından çıkaranların kısa bir müddet sonra cezalandırıldıklarını ardından gelen şu âyette haber vermektedir: "**Bu, senden önce gönderdiğimiz peygamberler hakkında bir yasadır. Bizim yasamızda hiçbir değişiklik bulamazsın.**"

أَقِمِ الصَّلٰوةَ
لِدُلُوكِ الشَّمْسِ إِلٰى غَسَقِ الَّيْلِ وَقُرْاٰنَ الْفَجْرِ إِنَّ قُرْاٰنَ الْفَجْرِ
كَانَ مَشْهُودًا ﴿٧٨﴾ وَمِنَ الَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهِ نَافِلَةً لَكَ عَسٰى
أَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَحْمُودًا ﴿٧٩﴾ وَقُلْ رَبِّ أَدْخِلْنِي مُدْخَلَ
صِدْقٍ وَأَخْرِجْنِي مُخْرَجَ صِدْقٍ وَاجْعَلْ لِي مِنْ لَدُنْكَ سُلْطَانًا
نَصِيرًا ﴿٨٠﴾ وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ
زَهُوقًا ﴿٨١﴾ وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْاٰنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ
وَلَا يَزِيدُ الظَّالِمِينَ إِلَّا خَسَارًا ﴿٨٢﴾ وَإِذَا أَنْعَمْنَا عَلَى الْإِنْسَانِ
أَعْرَضَ وَنَأَى بِجَانِبِهِ وَإِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ كَانَ يَؤُسًا ﴿٨٣﴾
قُلْ كُلٌّ يَعْمَلُ عَلٰى شَاكِلَتِهِ فَرَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَنْ هُوَ أَهْدٰى سَبِيلًا ﴿٨٤﴾

78. Güneşin sarkmasından gece karanlığına kadar namaz kıl. Fecir Kur'ân'ını da gözet. Çünkü fecir Kur'ân'ı, kendisine tanıklık edilendir.

79. Sana mahsus bir nafile olarak gecenin bir kısmında da Kur'ân okumak için uyan. Rabbinin seni övülmüş bir makama yükseltmesi yakındır.

80. Ve de ki: "Rabbim gireceğim yere dürüstlük üzere girdir ve çıkacağım yerden dürüstlük üzere çıkar. Kendi katından bana yardım edecek bir güç ver."

81. Yine de ki: "Hak geldi, batıl ise yok olup gitti. Zaten batıl yıkılmaya mahkûmdur."

82. Biz Kur'ân'da iman edenlere bir şifa ve bir rahmet olan şeyi indiriyoruz. Bu indirdiklerimiz, zalimlerin hüsaranından başka hiçbir şeyini arttırmaz.

83. İnsana nimet verdiğimiz zaman yüz çevirir ve yan çizer. Kendisine bir fenalık dokunduğunda ise umutsuzluğa kapılıverirler.

84. De ki: "Herkes kendine yakışan neyse onu yapar. Rabbiniz, kimin en doğru yolda olduğunu daha iyi bilir."

İnanç konularının hemen ardından dinde vakti ve şekli belirlenmiş ibadetlerin en önemlisi kabul edilen namaza geçiş yapılmıştır.

Güneşin sarkması şeklinde çevirdiğimiz *dülûkü'ş-şems*'in güneşin batması anlamında olduğunu söyleyenler olmuşsa da genellikle güneşin günün ortasında batıya sarkması anlamında olduğu söylenmektedir. Söz konusu ifadenin hemen ardında bulunan *ilâ* (...a kadar) edatı, güneşin sarkmasından gece karanlığına kadarki süreci ifade ettiğinden öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazlarını içermektedir. Güneşin sarkması öğle ile ikindi, gece karanlığı da akşam ve yatsı namazlarına delalet etmektedir. Fecir Kur'ân'ı da sabah namazını anlatmaktadır. Burada namaz, önemli bir parçası olan Kur'ân okuma ile isimlendirilmiştir. Böylece âyette beş vakit namaz zikredilmiş olmaktadır. Öğle ile ikindinin bir arada, akşam ile yatsının da bir arada zikredilmeleri bu namazların kendi aralarında birleştirilebileceklerine işaret olarak görülmüştür. Bununla birlikte mezhepler, başka deliller zikrederek bu namazların birleştirilmelerine sınırlamalar koymuşlardır. Bu konudaki ayrıntılar için fıkıh kitaplarına bakılabilir.

Fecir Kur'ân'ına tanıklık edilmesi, fecir vaktinde gece ile gündüz meleklerinin nöbet değişimleri vakti olduğundan hem gece meleklerinin ve hem de gündüz meleklerinin namaz kılana şahitlik etmeleriyle açıklanmıştır.

"Sana mahsus bir nafile olarak gecenin bir kısmında da Kur'ân okumak için uyan. Rabbinin seni övülmüş bir makama yükseltmesi yakındır."

Burada da Kur'ân okuma ile namaz kılmak kastedilmiştir. Söz konusu edilen namaz, vakit namazlarının dışında bir namaz olup farz namazların dışındadır.

"*Sana mahsus*" ifadesinden hareketle bu namazın Peygamber (s.a.v.)e farz kılındığı söylenir. Bununla birlikte söz konusu namazın hem Peygamber ve

hem de diğer müminler için nafile bir ibadet olduğunu söyleyenler de olmuştur.

"Ve de ki: 'Rabbim gireceğim yere dürüstlük üzere girdir ve çıkacağım yerden dürüstlük üzere çıkar. Kendi katından bana yardım edecek bir güç ver."

Müfessirler genelde âyetin hicretle ilgili olduğunu söylemişlerdir. Hicret vakti yaklaşmıştır ve bu sırada Peygambere bu dua öğretilmektedir. Medine'ye hicretin dürüstlük, samimiyet ve kimsenin hak hukukuna tecavüz etmeden Allah'ın emir ve yasakları gözetilerek yapılması, Mekke'den çıkarken de bunların gerçekleşmesi istenmektedir.

Önemli bir olay gerçekleşecektir. Peygamber doğup büyüdüğü yurdunu terk etmek zorunda kalacaktır. Gideceği yerde de birtakım zorluklarla karşılaşacaktır. Bu sebeple **"Kendi katından bana yardım edecek bir güç ver,"** demesi istenmektedir. Ancak bu dua hicret vesilesiyle indirilmiş olsa da bütün işlerde; bir yerden bir yere giderken, bir işe başlarken yapılacak güzel ve anlamlı bir duadır.

"Yine de ki: 'Hak geldi, batıl da yok olup gitti. Zaten batıl yıkılmaya mahkûmdur."

Bilindiği gibi hicretten önce Müslümanlar üzerindeki baskı daha da şiddetlenmişti. İşte tam bu sırada böyle bir âyetin gelmesi anlamlıdır. Kur'ân'ın insanlara sunduğu hak din gelmiştir. Bunun karşısında duran şirk ise batıldır ve yıkılmaya mahkûmdur, yok olup gidecektir. Âyet indiği sırada görüntüde batılın hâkimiyet ve zaferinden söz edilebilirdi. Müslümanların bir kısmı Habeşistan'a hicret etmişti. Mekke'de kalanlar ise işkence ve baskılar altında inliyordu. Ama on yıl sonra Müslümanlar, kendisinden hicret etmek zorunda kaldıkları Mekke'ye zaferle girmişlerdir. Peygamber (s.a.v.) Mekke'ye girdiğinde Ka'be'ye gitti. Ka'be'nin çevresinde 360 put bulunuyordu. Elindeki asasıyla putları deviriyor ve: *"Hak geldi, batıl da yok olup gitti. Zaten batıl yıkılmaya mahkûmdur,"* diyordu. (Buhari, hadis no: 4720).

Her dönemde ve her yerde hak batıla galip gelir. Yeter ki hakkın savunucuları, bir önceki âyette söz konusu edilen duanın gereğini yapsınlar. Bir işe girişirken samimi, dürüst ve Allah'ın emir ve yasaklarını gözeterek girişsinler. Amaçları ve varmak istedikleri de bu niteliklere sahip bulunsun.

Batılın yok olmasında temel dayanak Kur'ân'dır. Çünkü:

"Biz Kur'ân'da iman edenlere bir şifa ve bir rahmet olan şeyi indi-

riyoruz. Bu indirdiklerimiz, zalimlerin hüsaranından başka hiçbir şeyini arttırmaz."

Kur'ân inananlar için güç kaynağıdır. Çünkü o, kalplerdeki hastalıkları söküp atar. Kin, nefret, cimrilik, nankörlük ve haset gibi duyguları asgariye indirir. Böylesi duyguların minimuma indirildiği toplumlar sağlıklı ve güçlü toplumlardır. Kur'ân Müslüman toplumu bu şekilde güçlendirirken zalimler çılgına dönerler. Onlar, hakka karşı kör bir inadın içine girmişlerdir. Sapık inançları üzerinde ısrarla durmaktadırlar. Onlar bu dünyada da ve ahirette de kaybedenlerden olacaklardır.

"İnsana nimet verdiğimiz zaman yüz çevirir ve yan çizer. Kendisine bir fenalık dokunduğunda ise umutsuzluğa kapılıverirler."

"De ki: 'Herkes kendine yakışan neyse onu yapar. Rabbiniz, kimin en doğru yolda olduğunu daha iyi bilir."

Burada *"insan"* ile kastedilenin bütün insanlar olmadığı âyetin bağlamından anlaşılmaktadır. Sonraki âyette, insanların farklı karakterlerde olduklarına dikkat çekilmesi de, âyette bütün insanların kastedilmediğini göstermektedir. O halde burada kastedilenler, önceki âyetlerde zalim diye tanımlanan inkârcılardır. Bununla birlikte insanların azı müstesna farklı ölçülerde olsa bile inanan-inanmayan bütün insanlarda böyle bir eğilimin varlığı bilinmektedir.

Kur'ân-ı Kerim, insanın yapısında var olan bu psikolojik hastalıklara şifadır. Kuşkusuz Kur'ân'ın eğitiminden geçmiş bir insanın bu psikolojik hastalıklardan etkilenmesi ile diğerinin etkisi farklı olacaktır.

وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ اَمْرِ رَبِّي وَمَٓا اُو۫تٖيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ
اِلَّا قَلٖيلًا ﴿٨٥﴾

85. Sana ruh hakkında soruyorlar. De ki: "Ruh, Rabbimin emrindendir; size ilimden az bir şey verilmiştir."

Sorunun kimler tarafından sorulduğu ve ruh ile neyin kastedildiği konularında farklı görüşler ileri sürülmüştür. Müşrikler tarafından sorulduğunu söyleyen olduğu gibi Kitap ehli tarafından, hatta Müslümanlar tarafından sorulduğunu söyleyen de olmuştur. Sorunun kim tarafından sorulmuş olduğu o kadar önem arz etmemektedir. Soruda ve verilen cevapta da buna ipucu ola-

cak bir şey bulunmamakla birlikte ruh kelimesine verilecek anlam bu hususa ipucu olabilir.

Farklı görüş ileri sürülen hususlardan diğeri, ruh kelimesiyle vahiy meleği Cebrail'in mi yoksa canlılık kaynağı olan ve Türkçemizde de ruh olarak isimlendirilen soyut varlığın mı kastedildiğidir. Müfessirlerin çoğu burada insana canlılık veren ruhun kastedildiğini söylerler. Ne var ki sözün bağlamı Kur'ân'a aracılık yapan vahiy meleği olduğunu desteklemektedir. Önceki âyetlerde hakkın geldiği ve batılın zail olduğu, hak olan Kur'ân'ın şifa kaynağı olduğu anlatılmaktaydı. Sonra gelecek âyetlerde de Peygamber'e vahyedilmiş Kur'ân'ın geri alınabileceği ve Kur'ân'ın icazından söz edilmektedir. Bu bağlam içerisinde insanı canlı kılan ruhun araya sıkıştırılması tutarlı görünmemektedir. Selef âlimlerinin çoğu, bununla meleğin kastedildiğini söylemişlerdir. (bk. Kasimî, X, 3991).

Buna göre soruyu soranlar müşrikler olmalıdır. Onlar hep Kur'ân'ın kaynağını merak etmişlerdir. Kendilerini aciz bırakan bu Kur'ân'ı kim Muhammed'e getiriyor? Böylece Peygamber, onu getirenin Allah'ın emriyle bunu yapan melek olduğunu söylüyor. Ancak o meleği onlara ayrıntılarıyla anlatacak değildi. Onlar da zaten kendisinin anlatacaklarını kabullenecek değillerdi. Melek gaybi bir konudur ve nasıllık ve niceliği tam olarak anlatılamaz. Kur'ân, insanlara ancak lazım olan bilgiyi verir, kendilerini ilgilendirmeyen meraklarını tatmin için uğraşmaz. Nihayet insana verilen bilgi sınırlı bir bilgidir. Belki de hiçbir konuda bilginin sonuna ulaşamaz: "**Size ilimden az bir şey verilmiştir.**" Bilginin sonuna ulaşamamak, bilgi edinmekten vazgeçmeyi gerektirmez. Bilakis, bilgide varılan noktanın yeterli olmadığını anlatır. Ne kadar bilgiye ulaşılmışsa, onun da ötesi vardır. O halde dünya durdukça bilgiye ulaşma çabası devam etmelidir.

وَلَئِنْ شِئْنَا لَنَذْهَبَنَّ بِالَّذٖٓي اَوْحَيْنَٓا
اِلَيْكَ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ بِهٖ عَلَيْنَا وَكٖيلًاۙ ﴿٨٦﴾
اِلَّا رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَۜ اِنَّ فَضْلَهُ كَانَ عَلَيْكَ كَبٖيرًا ﴿٨٧﴾ قُلْ لَئِنِ
اجْتَمَعَتِ الْاِنْسُ وَالْجِنُّ عَلٰٓى اَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هٰذَا الْقُرْاٰنِ

لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا ﴿٨٨﴾
وَلَقَدْ صَرَّفْنَا لِلنَّاسِ فِي هٰذَا الْقُرْاٰنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ فَاَبٰٓى
اَكْثَرُ النَّاسِ اِلَّا كُفُورًا ﴿٨٩﴾

86. Dilersek sana vahyettiğimizi yok ederiz de bize karşı onu koruyup tutacak bir vekil de bulamazsın.

87. Ancak Rabbinin bir rahmeti olarak (böyle yapmadık)**. Kuşkusuz O'nun sana lütfu büyüktür.**

88. De ki: İnsanlar ve cinler bu Kur'ân'ın bir benzerini getirmek için bir araya gelseler ve birbirlerine destek olsalar da kesinlikle onun benzerini getiremezler.

89. Bu Kur'ân'da insanlar için her türlü misali değişik biçimlerde verdik; ama insanların çoğu inkârda direttiler.

Vahiy göndermek Allah'ın elinde olduğu gibi, indirilmiş olan vahiyleri unutturmak veya başka bir şekilde kaldırmak da Allah'ın elindedir. Nitekim Kur'ân'dan önce gönderilmiş olan vahiylerin bir kısmı unutulmuş, bir kısmı da değiştirilmiş; eksiltilmiş veya arttırılmıştır. Kimse de buna engel olamamıştır. O halde Kur'ân için Hz. Muhammed'in seçilmesi ve kendisine indirilen bu Kur'ân'ın muhafaza edilmesi Allah'ın lütfuyladır.

Kur'ân'ın Allah kelamı olmadığını, Muhammed'in kendisinin uydurduğunu iddia ediyorsanız; bütün inanmayanları ve cinleri de yardıma çağırıp Kur'ân'ın bir benzerini getirin. Çünkü Muhammed bir insandır ve sizin aranızdan çıkmıştır. Kendisine Kur'ân indirilmezden önce, kitapla; okuma-yazmayla ilgilenmiş biri de değildir. O şiirle de uğraşmamıştır. Kur'ân indirilmezden önce Mekke'de yapılan panayırlarda şairler ve söz ustaları yarışmalara katılır, seçilen şiirler Ka'be duvarına asılırdı. Elbette şiiri Ka'be duvarına asılan bundan büyük gurur duyar, toplumda itibar sahibi olurdu. Muhammed bu yarışmalara da katılmamıştı. Eğer Muhammed itibar düşkünü biri olsaydı ve kendisi de söz söyleme ustası olsaydı bu yarışmalara katılırdı.

İslâm düşmanlığı tarih boyunca devam edegelmiştir. Kur'ân'ın bu meydan okuması, indiği günden günümüze kadar devam etmektedir. Ama bu meydan okumaya cevap veren ve verdiği cevap ciddiye alınacak düzeyde olan çıkmamıştır.

"Bu Kur'ân'da insanlar için her türlü misali değişik biçimlerde verdik; ama insanların çoğu inkârda direttiler."

Kur'ân ile meydan okunduktan sonra insanların anlamaları için meseleleri değişik üsluplarla dile getirdiği, çeşit çeşit misaller zikrettiği ifade edilmektedir. Ne var ki inkâr edenler Kur'ân üzerinde düşüneceklerine inkârlarında inat ederek Peygamberden göze hitap eden mucizeler istemekte ısrar ettiler.

Onların bu istekleri şu aşağıdaki âyetlerde dile getirilmektedir:

وَقَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتّٰى
تَفْجُرَ لَنَا مِنَ الْاَرْضِ يَنْبُوعًاۙ ﴿٩٠﴾ اَوْ تَكُونَ لَكَ جَنَّةٌ مِنْ نَخِيلٍ
وَعِنَبٍ فَتُفَجِّرَ الْاَنْهَارَ خِلَالَهَا تَفْجِيرًاۙ ﴿٩١﴾ اَوْ تُسْقِطَ السَّمَٓاءَ
كَمَا زَعَمْتَ عَلَيْنَا كِسَفًا اَوْ تَأْتِيَ بِاللّٰهِ وَالْمَلٰٓئِكَةِ قَبِيلًاۙ ﴿٩٢﴾
اَوْ يَكُونَ لَكَ بَيْتٌ مِنْ زُخْرُفٍ اَوْ تَرْقٰى فِي السَّمَٓاءِۜ وَلَنْ نُؤْمِنَ
لِرُقِيِّكَ حَتّٰى تُنَزِّلَ عَلَيْنَا كِتَابًا نَقْرَؤُهُۜ قُلْ سُبْحَانَ رَبّ۪ي هَلْ
كُنْتُ اِلَّا بَشَرًا رَسُولًا ﴿٩٣﴾ وَمَا مَنَعَ النَّاسَ اَنْ يُؤْمِنُٓوا
اِذْ جَٓاءَهُمُ الْهُدٰٓى اِلَّٓا اَنْ قَالُٓوا اَبَعَثَ اللّٰهُ بَشَرًا رَسُولًا ﴿٩٤﴾
قُلْ لَوْ كَانَ فِي الْاَرْضِ مَلٰٓئِكَةٌ يَمْشُونَ مُطْمَئِنّ۪ينَ لَنَزَّلْنَا
عَلَيْهِمْ مِنَ السَّمَٓاءِ مَلَكًا رَسُولًا ﴿٩٥﴾ قُلْ كَفٰى بِاللّٰهِ شَه۪يدًا
بَيْن۪ي وَبَيْنَكُمْۜ اِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِه۪ خَب۪يرًا بَص۪يرًا ﴿٩٦﴾

90. Dediler ki: "Yerden bize bir pınar fışkırtmadıkça sana inanmayız."

91. "Veya hurmalıklardan ve üzümlüklerden oluşan bir bahçen olmalı ve aralarından gürül gürül ırmaklar akıtmalısın."

92. "Yahut ileri sürdüğün gibi gökten üzerimize parçalar yağdırmalı ya da Allah'ı ve melekleri karşımıza getirmelisin."

93. "Veya altından bir evin olmalı ya da göğe çıkmalısın. Ancak oradan bize, okuyacağımız yazılı bir belge getirmedikçe çıktığına inanmayız." De ki: "Her türlü eksiklikten münezzeh olan Rabbimdir. Ben ise sadece bir insanım, bir elçiyim."

94. Zaten kendilerine hidayet rehberi geldiğinde insanları iman etmekten alıkoyan, "Allah bir insanı mı elçi gönderdi" demelerinden başkası değildir.

95. De ki: "Eğer yeryüzünde sükûnetle dolaşan melekler bulunmuş olsaydı yukarıdan onlara bir meleği peygamber olarak gönderirdik."

96. De ki: "Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah yeter. Çünkü O, gerçekten kullarını bilip görendir."

Peygamberin kendilerine yerden pınarlar fışkırtmasını, hurmalıklardan ve üzüm bağlarından oluşan bahçelerinin olmasını ve bunlar arasından ırmaklar akıtmasını istediler. Kıyamet gününde olacağını haber verdiği biçimde göklerin parça parça üzerlerine düşmesini, Allah'ı ve melekleri karşılarına getirip kendisine yardım ettiklerini ve onların kendi kabilelerini savundukları gibi kendisini savunduklarını göstermesini şart koştular. Yahut değerli madenlerden bir evinin olmasını veya göklere yükselmesini, fakat sadece gözlerinin önünde göğe yükselmesinin yeterli olmadığını, geri geldiğinde mürekkeple yazılı okuyabilecekleri bir kitap getirmesi gerektiğini ileri sürdüler. İman etmek için bunları istediler. Akıllarına hitap eden Kur'ân'ı yeterli bulmadılar. Aslında bu tavırlarıyla beyinsizliklerini ortaya koyuyorlardı.

İsteklerini iki kategoride toplamak mümkündür. Bunlardan biri maddecilikle ilgilidir. Hurmalıklardan ve üzümlüklerden oluşan bir bahçe ile altından evinin olmasını istemeleri onların ne denli maddeci olduklarını gösterir. Onlara göre Peygamber gerçekten Allah katında itibar sahibi ise bol serveti olmalı şeklinde düşünüyorlardı. Diğer istekleri ise salt olağan dışı hususlardır. Biri Allah tarafından destekleniyorsa onlara göre olağanüstü şeyler yapmalıdır. Oysa din normal hayatı yani olağanı düzene sokmak için gönderilmiştir.

Daha önce de dikkat çektiğimiz gibi müşriklerin Peygamber (s.a.v.)den olağanüstü hususlarla ilgili isteklerinin tamamı reddedilmiş, Peygamberin peygamberliğini ispat için Kur'ân'ın yeterli olduğu belirtilmiştir. Çünkü olağanüstü şeyler, sadece onları görenler için anlamlı olabilir. Oysa Peygamberimiz belli bir bölgenin ve belli bir neslin peygamberi değil, kendisinden sonra gelecek bütün nesillerin ve insanların yaşadıkları bütün bölgelerin peygamberidir. Peygamberliğinin ispatı olan mucizesinin nesilden nesile aktarılabilir ve bir bölgeden başka bölgeye taşınabilir bir mucize olması gerekiyordu. İşte Kur'ân-ı Kerim bu vasıfları haizdir.

"De ki: 'Eğer yeryüzünde sükûnetle dolaşan melekler bulunmuş olsaydı yukarıdan onlara bir meleği peygamber olarak gönderirdik."

Müşriklerin itirazlarından biri de, peygamberin melekler arasından seçilmiş olması gerektiği şeklindeki itirazdır. Oysa peygamber ile kendilerine peygamber gönderildiği kimseler arasında sağlıklı bir iletişim olabilmesi ve peygamberin onlara örnek olması için onun da onlar gibi bir insan olması gerekir. Din sadece nazari bilgilerden ibaret değildir, kimi yönlerinin pratik hayata aktarılması gerekir. Bunu ise ancak insan yapar. Ama yeryüzünde yaşayanlar meleklerden oluşmuş olsaydı, işte o zaman onlara melek bir peygamberin gönderilmesi gerekirdi.

Peygamberi insanüstü konuma oturtanların peygamber telakkisi de aslında müşriklerin peygamber telakkilerinden başka bir şey değildir.

Müşriklerin bu tür itiraz ve istekleri bir türlü son bulmamaktadır. Bu sebeple Peygambere şöyle diyerek son noktayı koyması istenmektedir: **"Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah yeter. Çünkü O, gerçekten kullarını bilip görendir."**

وَمَنْ يَهْدِ اللّٰهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِۚ وَمَنْ يُضْلِلْ فَلَنْ تَجِدَ لَهُمْ اَوْلِيَٓاءَ مِنْ دُونِه۪ۜ
وَنَحْشُرُهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ عَلٰى وُجُوهِهِمْ عُمْيًا وَبُكْمًا
وَصُمًّاۜ مَأْوٰيهُمْ جَهَنَّمُۜ كُلَّمَا خَبَتْ زِدْنَاهُمْ سَع۪يرًا ﴿٩٧﴾
ذٰلِكَ جَزَٓاؤُ۬هُمْ بِاَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاٰيَاتِنَا وَقَالُٓوا ءَاِذَا كُنَّا عِظَامًا

وَرُفَاتاً ءَاِنَّا لَمَبْعُوثُونَ خَلْقاً جَد۪يداً ﴿٩٨﴾ اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّ اللّٰهَ
الَّذ۪ي خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ قَادِرٌ عَلٰٓى اَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ وَجَعَلَ
لَهُمْ اَجَلاً لَا رَيْبَ ف۪يهِ فَاَبَى الظَّالِمُونَ اِلَّا كُفُوراً ﴿٩٩﴾
قُلْ لَوْ اَنْتُمْ تَمْلِكُونَ خَزَٓائِنَ رَحْمَةِ رَبّ۪ٓي اِذاً لَاَمْسَكْتُمْ خَشْيَةَ
الْاِنْفَاقِۜ وَكَانَ الْاِنْسَانُ قَتُوراً ﴿١٠٠﴾

97. Allah kime hidayet verirse, hidayeti bulan işte odur; kimi de saptırırsa, onları O'nun dışında koruyup gözetecek bulamazsın. Üstelik kıyamet günü Biz onları kör, dilsiz ve sağır olarak yüzüstü haşrederiz. Onların varacakları yer cehennemdir. Onun ateşi her zayıfladığında biz alevini arttırırız.

98. Cezaları işte budur; çünkü âyetlerimizi inkâr ettiler ve: "Bizler bir kemik yığını iken, unufak olmuşken yeni bir yaratılışla yaratılacağız öyle mi?" dediler.

99. Görmüyorlar mı gökleri ve yeri yaratan Allah elbette kendilerinin benzerini yaratmaya da kadirdir. Allah onlar için bir ecel belirlemiştir, bunda şüphe yoktur. Ama zalimler, inkâr dışında her şeyden yüz çevirdiler.

100. De ki: "Rabbimin rahmet hazinelerine siz hükmetseydiniz, tükenir endişesiyle sıkı sıkıya tutardınız. İnsan gerçekten çok cimridir."

Allah doğru yola uymak isteyeni hidayete erdirir. Ama getirilen bütün delilleri göz ardı ederek sapıklıkta ısrar edeni de saptırır. Peygamber de dâhil kimse böyle birini hidayete kavuşturamaz.

Allah'ın iki türlü hidayetinden söz edilebilir. Biri, mümin-kâfir bütün insanlara hidayet vermesi, yani hidayeti bulma imkân ve iznini onlara vermesidir. Peygamberler göndermesi, insana akıl vermesi bu hidayet türüne girer. Fussilet sûresinin 17. âyetinde *"Biz Semûd kavmine hidayeti verdik ama onlar körlüğü hidayete tercih ettiler"* denilmektedir.

Hidayetin ikinci türü ise, kişinin hak yolu seçmesi olayıdır. Bu hidayeti seçme kişinin kendisine aittir. Kişinin kendisi hidayeti seçer. Nitekim bu âyette "**Allah kime hidayet verirse, hidayeti bulan işte odur**" denilerek hidayeti bulma insanın kendisine izafe edilmiş, *"hidayet ettirilmiştir"* denilmemiştir. Mamafih bu hidayet türünün de Allah'a izafe edildiği vakidir. Çünkü Kur'ân bilgi vermenin yanında bir eğitim kitabıdır da. İnsan, başarılarından dolayı övünür, kibirlenerek yoldan sapabilir. Bu sebeple başarılar insanın kendisine değil çoğu zaman Allah'a izafe edilmektedir. İnsanın hidayeti seçmesine temel teşkil eden aklı insana veren ve peygamber gönderen Allah olduğundan dolayı bu tür hidayetin Allah'a izafe edilmesinde de zaten bir yanlışlık yoktur.

Nitekim sapan kimselerin cezası dile getirilip ne denli alçaltıcı bir duruma düşecekleri belirtildikten sonra ardından gelen âyette sapıtan kimselerin sapıtma nedenleri açık bir şekilde anlatılmaktadır:

"Çünkü âyetlerimizi inkâr ettiler ve: 'Bizler bir kemik yığını iken, unufak olmuşken yeni bir yaratılışla yaratılacağız öyle mi?' dediler."

97. âyette **"Kimi de saptırırsa"** ifadesinin açılımı bu âyette verilmekte, sapıtmayı seçenin bizzat kişinin kendisi olduğu açıklanmaktadır.

Onlar dünya hayatında hakkı görmeleri için Allah'ın kendilerine verdiği gözü kullanmamışlar, hakka karşı sağır durmuş ve dilleri de hakkı söylemekten uzak kalmıştır. Bu sebeple de kıyamet günü kör, sağır ve dilsiz olarak yüzüstü cehenneme sürüleceklerdir.

"Görmüyorlar mı gökleri ve yeri yaratan Allah elbette kendilerinin benzerini yaratmaya da kadirdir. Allah onlar için bir ecel belirlemiştir, bunda şüphe yoktur. Ama zalimler, inkâr dışında her şeyden yüz çevirdiler."

Âyet önceki âyette müşriklerin *"Bizler bir kemik yığını iken, unufak olmuşken yeni bir yaratılışla yaratılacağız öyle mi?"* şeklindeki sözlerine cevaptır. Gökleri, yeri ve daha önce bir benzerleri olmadığı halde insanları yoktan var eden yüce Allah elbette onları tekrar diriltmeye de kadirdir.

"De ki: "Rabbimin rahmet hazinelerine siz hükmetseydiniz, tükenir endişesiyle sıkı sıkıya tutardınız. İnsan gerçekten çok cimridir."

Peygamberliğin bir insana verilmesinden dolayı haset eden ve peygamberliğin bir meleğe verilmesi gerektiğini savunanlar, ayrıca Muhammed gerçekten peygamber ise bahçeleri ve altından köşkleri olması gerektiğini ileri sürerek maddi ihtiraslarını ve ellerine fırsat geçtiğinde kendileri için servet birik-

tirmekten başka bir düşünceleri olmayanlar şayet Allah'ın hazinelerine hükmedecek olsalar, cimrilik yaparak kimseye o hazineden bir şey vermezlerdi.

Kuşkusuz insanın kendisinde zaten cimrilik duygusu vardır. Fakat bu duygunun belli bir sınırda tutulması da azdırılması de mümkündür. İşte bu müşrikler, insanın yapısında var olan cimrilik duygusunu azgın bir hale getirmişlerdir.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسٰى
تِسْعَ اٰيَاتٍ بَيِّنَاتٍ فَسْـَٔلْ بَن۪ٓي اِسْرَٓائ۪يلَ اِذْ جَٓاءَهُمْ فَقَالَ لَهُ
فِرْعَوْنُ اِنّ۪ي لَاَظُنُّكَ يَا مُوسٰى مَسْحُورًا ﴿١٠١﴾ قَالَ لَقَدْ عَلِمْتَ
مَٓا اَنْزَلَ هٰٓؤُ۬لَٓاءِ اِلَّا رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ بَصَٓائِرَۚ وَاِنّ۪ي
لَاَظُنُّكَ يَا فِرْعَوْنُ مَثْبُورًا ﴿١٠٢﴾ فَاَرَادَ اَنْ يَسْتَفِزَّهُمْ مِنَ الْاَرْضِ
فَاَغْرَقْنَاهُ وَمَنْ مَعَهُ جَم۪يعًا ﴿١٠٣﴾ وَقُلْنَا مِنْ بَعْدِه۪ لِبَن۪ٓي اِسْرَٓائ۪يلَ
اسْكُنُوا الْاَرْضَ فَاِذَا جَٓاءَ وَعْدُ الْاٰخِرَةِ جِئْنَا بِكُمْ لَف۪يفًا ﴿١٠٤﴾

101. Musa'ya apaçık dokuz âyet verdik. İsrailoğullarına sor, Musa onlara geldiğinde Firavun Musa'ya demişti ki: "Ben, senin büyülenmiş olduğunu görüyorum."

102. Musa dedi ki: "Birer delil olmak üzere göklerin ve yerin Rabbinin bunları indirdiğini pekâlâ biliyorsun. Ey Firavun, ben de senin mahvolmuş olduğunu görüyorum."

103. Bunun üzerine Firavun onları oradan çıkarıp sürmek istedi; ama Biz, Firavun'u ve beraberindekileri topluca boğduk.

104. Ardından da İsrailoğullarına: "O topraklarda oturun, ahiret vakti geldiğinde hepinizi toplayıp bir araya getireceğiz."

Hz Musa'ya verilen dokuz âyet, A'raf 7/133, Neml 27/13-14 te zikredilen mucizelerdir. Bunlar:

Büyük yılana dönüşen asa, parıldayan beyaz el, kıtlık, tufan, taun hastalığı, çekirge sürüleri, kımıl, kurbağa ve kandır.

Müşrikler de Peygamber (s.a.v.)den benzer mucizeler istiyorlardı. Burada inanmak istemeyenlere bu tür mucizelerin de fayda vermediği Firavun üzerinden kendilerine anlatılmaktadır. Böylece kendilerine şayet bu tür mucizeler getirilecek olursa onları da Firavun'un akıbetinin beklediği de hatırlatılmaktadır.

Firavun bu mucizeleri müşahede ettiği halde inanmamış ve üstelik İsrailoğullarını yurtlarından kovmaya, sürüp çıkarmaya kalkışmıştı. Daha önce de değişik vesilelerle belirttiğimiz üzere kendileri gibi inanmayan insanları yurtlarından sürmek ancak gerçek dine inanmayan kendi inanç ve düşüncelerine güvenmeyen kimselerin işidir.

Burada müşriklere verilen diğer bir mesaj şudur: Firavun'un yaptığı gibi inananlara baskı uygulamaya devam edecek olurlarsa onların da Firavun ve taraftarları gibi sonları hüsran olacak ve yurtlarından çıkarmaya çalıştıkları iman edenler topluluğu o topraklara hâkim olacaklardır. Nitekim böyle de olmuş Mekke'den hicret etmek mecburiyetinde kalan Müslümanlar bir müddet sonra Mekke'ye gelerek müşriklerin buradaki hâkimiyetlerine son vermişlerdir.

وَبِالْحَقِّ اَنْزَلْنَاهُ وَبِالْحَقِّ نَزَلَۜ وَمَٓا اَرْسَلْنَاكَ اِلَّا مُبَشِّرًا
وَنَذ۪يرًاۢ ﴿١٠٥﴾ وَقُرْاٰنًا فَرَقْنَاهُ لِتَقْرَاَهُ عَلَى النَّاسِ عَلٰى مُكْثٍ
وَنَزَّلْنَاهُ تَنْز۪يلًا ﴿١٠٦﴾ قُلْ اٰمِنُوا بِه۪ٓ اَوْ لَا تُؤْمِنُواۜ اِنَّ الَّذ۪ينَ اُو۫تُوا
الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِه۪ٓ اِذَا يُتْلٰى عَلَيْهِمْ يَخِرُّونَ لِلْاَذْقَانِ سُجَّدًاۙ ﴿١٠٧﴾ وَيَقُولُونَ
سُبْحَانَ رَبِّنَٓا اِنْ كَانَ وَعْدُ رَبِّنَا لَمَفْعُولًا ﴿١٠٨﴾ وَيَخِرُّونَ لِلْاَذْقَانِ يَبْكُونَ
وَيَز۪يدُهُمْ خُشُوعًا ﴿١٠٩﴾ قُلِ ادْعُوا اللّٰهَ اَوِ ادْعُوا الرَّحْمٰنَۜ اَيًّا مَا تَدْعُوا

فَلَهُ الْاَسْمَٓاءُ الْحُسْنٰىۚ وَلَا تَجْهَرْ بِصَلَاتِكَ وَلَا تُخَافِتْ بِهَا وَابْتَغِ
بَيْنَ ذٰلِكَ سَبِيلًا ﴿١١٠﴾ وَقُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذ۪ي لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ
شَر۪يكٌ فِي الْمُلْكِ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ وَلِيٌّ مِنَ الذُّلِّ وَكَبِّرْهُ تَكْب۪يرًا ﴿١١١﴾

105. Biz onu hak ile indirdik ve o hak ile indi. Biz seni bir müjdeleyici ve bir uyarıcı olman dışında bir maksatla göndermedik.

106. Biz Kur'ân'ı insanlara dura dura okuyasın diye indirdik; ayrıca onu peyderpey inzal ettik.

107. De ki: "Ona ister inanın ister inanmayın; şu bir gerçektir: O, daha önce kendilerine bilgi verilmiş olanlara okunduğunda hemen yüzüstü secdeye kapanırlar."

108. Derler ki: "Rabbimizin şanı yücedir; Rabbimizin vaadi kesinlikle yerine gelecektir."

109. Yüzüstü yere kapanır, ağlarlar. Kur'ân onların derin saygılarını arttırır.

110. De ki: "İster Allah diye dua edin ister Rahmân diye dua edin; hangi ismiyle dua ederseniz edin, en güzel isimler Allah'ındır." Dua ve namazında pek bağırma, pek de gizli okuma; bu ikisi arasında orta bir yolu takip et.

111. "Çocuk edinmeyen, hükümranlığında ortağı bulunmayan, acizliğinden dolayı da yardımcıya ihtiyacı olmayan Allah'a hamdolsun" de. O'nu tekbir getirerek yüceltebildiğin kadar yücelt!

Hak kelimesi, uyumluluk, gerçekle tıpatıp örtüşmek, batılın zıddı, adalet gibi anlamlarda kullanılır. O halde Kur'ân'ın iman, ibadet, ahlâk ve diğer sosyal meselelerle ilgili içerdiği konuların tamamı gerçekle tıpatıp örtüşmektedir. Onda tutarsız, boş ve gayesiz bir şey bulunmamaktadır. Allah tarafından indirildiği söyleniyorsa bu gerçeğin ta kendisidir. İndirildiğinde kendisine batıl karışmamıştır.

Hz. Musa'ya dokuz mucize indirilmiştir. Bu doğrudur. Müşrikler de Peygamberden bu tür mucizeler istiyorlardı. Ancak Hz. Muhammed mucize olarak Kur'ân'ı getirdi. Görevi iman edip yararlı işler yapanları müjdelemek ve diğerlerini uyarıp korkutmaktır. Mucizeler Allah'ın elindedir, peygamberlerin

elinde değil. Bu sebeple müşriklerin istediği Peygamberin yerden su fışkırtması, bahçelerinin olması ve göğü parçalayıp o parçaları insanların başına yağdırması kendisinin elinde olan bir şey değildir. Ayrıca Peygamber insanların helak edilmeleri için gönderilmiş değildir. O insanlara getirdiği hakikatleri zorla kabul ettirecek de değildir. Gerçekleri içeren Kur'ân'ı insanlara tebliğ ederek onları müjdeler ve uyarır.

İnsanlar daha iyi kavrasınlar, içlerine sindire sindire okusunlar diye Kur'ân parça parça indirilmiştir ve Peygamber insanlara okuduğunda acele etmeden tane tane onu okumaktadır.

Artık mesele insanlara kalmıştır; ister inanırlar, ister inkâr ederler. Daha önce vahiy bilgisine sahip olmuş ve inatçı olmayan kimseler Kur'ân'ı duyduklarında secdeye kapanıyorlar. Ağlayarak saygılarını Allah'a sunuyorlar.

"De ki: 'İster Allah diye dua edin ister Rahmân diye dua edin; hangi ismiyle dua ederseniz edin, en güzel isimler Allah'ındır.' Dua ve namazında pek bağırma, pek de gizli okuma; bu ikisi arasında orta bir yolu takip et."

Nakledilir ki Peygamber bir gün Mekke'de *"Ey Allah'ım, ey Rahmân!..."* diye dua ederken müşrikler bunu duymuş ve *"hani Muhammed tek ilâha davet ediyordu, şimdi de kalkmış iki ilâha dua ediyor"* demişler. Bunun üzerine bu âyet indirilmiştir. (Vahidî, Esbabu'n-Nuzûl, I, 106). Âyet en güzel isimlerin Allah'a ait olduğunu ve bu isimlerin hepsiyle dua edilebileceğini belirtmektedir. Söz konusu isimler, aynı zata yani Allah'ın kendisine delalet eden nitelemelerdir. Bazı rivayetler bunun gece namazı esnasında gerçekleştiğini söylerler. Bu sebeple namazdaki sesli okumalarda orta bir yolun takip edilmesi gerektiği ve namazda yüksek sesle bağırmanın da, cemaat duymayacak kadar alçak sesle okumanın da doğru olmadığı belirtilmektedir.

"Çocuk edinmeyen, hükümranlığında ortağı bulunmayan, acizliğinden dolayı da yardımcıya ihtiyacı olmayan Allah'a hamdolsun" de. O'nu tekbir getirerek yüceltebildiğin kadar yücelt!"

Sûre Allah'ı tesbih yani eksik sıfatlardan münezzeh olduğunu bildirmekle başlıyordu bu âyet de Allah'a hamd ile son bulmaktadır. Hamd, Allah'ı en mükemmel sıfatlarla tavsif etmeyi, tesbih ise eksik sıfatlardan tenzih etmeyi anlatır.

Âyet her türlü ortak koşmayı reddetmektedir. Çünkü Allah'a ortak koşmak ya çocuğunun bulunduğunu, ya hükümranlığında ortağı olduğunu veya acizliğinden dolayı işlerini yürütebilmek için yardımcıya ihtiyacı olduğunu söylemekten kaynaklanır. Allah bütün bunlardan uzaktır ve bu sebeple de hamd edilmeye yalnız O layıktır.

18.

Kehf Sûresi

Kehf Sûresi Mekke'de indirilmiş olup 110 âyettir. Sûre adını 9-26. âyetlerde anlatılan ve mağara arkadaşları anlamına gelen ***Ashabu'l-Kehf****'ten almaktadır. Sûrede üç önemli kıssa yer almaktadır: Ashab-ı Kehf kıssası, Hz. Musa ile Hızır kıssası ve Zulkarneyn kıssası. Her üç kıssanın ortak noktası birtakım gizemler içermeleridir.*

Sûrenin Kitap Ehli'yle işbirliği yapan müşriklerin Peygamber'e yönelttikleri üç soru üzerine indirildiği rivâyet edilir. Buna göre, müşrikler, Müslümanların gittikçe çoğalmaları karşısında çaresiz kalmış ve Peygamber'in peygamberlik iddiasının gerçek olup olmadığını araştırmak üzere Nadr b. Haris ve Utbe b. Muayt'ı Medine'deki Yahudi âlimlerine göndermişler. Aldıkları cevap ***"Muhammed'e geçmiş zamanlarda yaşamış olan yiğit gençleri (mağara arkadaşlarını), dünyanın doğusunu ve batısını dolaşmış olan adamı, ruhun ne olduğunu sorun; eğer bunlar hakkında size bilgi verirse o bir peygamberdir, ona uyun, aksi takdirde bir falcıdır, ona istediğinizi yapabilirsiniz"*** *şeklindedir. Soruların Kitap Ehli'nin tarihleriyle ilgili olması böyle bir ihtimali desteklemekle birlikte rivayeti sahih bulmayanlar da vardır. (Elmalılı, V, 535).*

Müşrikler söz konusu soruları nereden tedarik etmiş olurlarsa olsunlar, sonuçta Peygamber'e, sözü edilen soruları sormuşlar, sorulan sorulara cevap almışlardır.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذٖٓي اَنْزَلَ عَلٰى عَبْدِهِ الْكِتَابَ وَلَمْ يَجْعَلْ لَهُ عِوَجًا ﴿١﴾ قَيِّمًا
لِيُنْذِرَ بَأْسًا شَدٖيدًا مِنْ لَدُنْهُ وَيُبَشِّرَ الْمُؤْمِنٖينَ الَّذٖينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ
اَنَّ لَهُمْ اَجْرًا حَسَنًا ﴿٢﴾ مَاكِثٖينَ فٖيهِ اَبَدًا ﴿٣﴾ وَيُنْذِرَ الَّذٖينَ قَالُوا اتَّخَذَ اللّٰهُ وَلَدًا ﴿٤﴾
مَا لَهُمْ بِهٖ مِنْ عِلْمٍ وَلَا لِاٰبَٓائِهِمْ كَبُرَتْ كَلِمَةً تَخْرُجُ
مِنْ اَفْوَاهِهِمْ اِنْ يَقُولُونَ اِلَّا كَذِبًا ﴿٥﴾ فَلَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَفْسَكَ
عَلٰٓى اٰثَارِهِمْ اِنْ لَمْ يُؤْمِنُوا بِهٰذَا الْحَدٖيثِ اَسَفًا ﴿٦﴾ اِنَّا جَعَلْنَا
مَا عَلَى الْاَرْضِ زٖينَةً لَهَا لِنَبْلُوَهُمْ اَيُّهُمْ اَحْسَنُ عَمَلًا ﴿٧﴾
وَاِنَّا لَجَاعِلُونَ مَا عَلَيْهَا صَعٖيدًا جُرُزًا ﴿٨﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Kuluna Kitabı indiren ve onda herhangi bir çapraşık** (ifade) **bulundurmayan Allah'a hamd olsun.**
2. **Onu dosdoğru kıldı ki katından gelecek şiddetli bir azaba karşı uyarsın ve salih amel işleyen müminlere; onlar için güzel bir mükâfat olduğunu müjdelesin.**
3. **-ki onlar orada ebedi kalacaklardır-**
4. **Bir de "Allah kendine bir oğul edindi." iddiasında bulunanları uyarsın diye...**
5. **Gerçek şu ki ne onların bu konuda bilgileri vardır ne de babalarının. Ağızlarından çıkan ne ağır bir sözdür bu! Onlar yalandan başka bir şey söylemiyorlar.**

6. Onlar bu söze inanmazlarsa arkalarından üzüntün sebebiyle belki de kendini helak edeceksin.

7. Biz, insanların hangisi daha güzel amel edecek diye yeryüzündeki şeyleri dünyanın bir süsü kıldık.

8. Ama yeryüzünde varolan her şeyi bir gün Biz elbette kuru bir toprak haline getireceğiz.

Hamd, mükemmel sıfatların tamamına sahip olana övgüdür. Bu anlamda *hamd* sadece Allah'adır. Çünkü kendisinden başka mükemmel sıfatların tamamını kendisinde bulunduran yoktur. İşte o mükemmel sıfatların tamamına sahip olan Allah, kulu Muhammed'e kendisinde hiçbir tutarsızlık bulunmayan Kur'ân'ı indirmiştir. Allah'ın kendisi mükemmel sıfatlara sahip olunca indirdiği Kur'ân da öyledir. O, sadece Muhammed'e değil bütün insanlığa verilmiş mükemmel bir nimettir. Bu kitap sayesinde hem dünya, hem de ahiret mutluluğu elde edilir. Onun, hem lafız ve hem de anlam bakımından hiçbir çarpıklığı yoktur. Bütün yönleriyle tutarlı, çelişkisi bulunmayan bir kitaptır. İnsanlara dünya ve din işlerinde gerekli olan şeyleri dosdoğru verir. Kendinden önceki kitaplara bulaşmış olan tahrifleri düzeltir.

İşte bütün bunları içeren Kur'ân'ı kulu Muhammed'e indirdiğinden dolayı bütün erdemliliklerin en mükemmellerine sahip olan yüce Allah övülmekte ve kendisine hamd edilmektedir. Yüce Allah bu kitabı şunun için indirmiştir: **"Onu dosdoğru kıldı ki katından gelecek şiddetli bir azaba karşı uyarsın ve salih amel işleyen müminlere; onlar için güzel bir mükâfat olduğunu müjdelesin ki onlar orada ebedi kalacaklardır-."** İndiriliş sebeplerinden biri de şudur:

"Allah kendine bir oğul edindi."

Allah'a çocuk isnat etmek hem müşrik Araplar arasında, hem Yahudiler arasında ve hem de Hıristiyanlar arasında yaygındır. Müşrik Araplar, meleklerin Allah'ın kızları olduklarını, Yahudiler Üzeyir'in Allah'ın oğlu olduğunu, Hıristiyanlar da İsa'nın Allah'ın oğlu olduğunu söylüyorlardı. Oysa ne onların ve ne de atalarının bu konuda bir bilgileri vardır. **"Gerçek şu ki ne onların bu konuda bilgileri vardır ne de babalarının. Ağızlarından çıkan ne ağır bir sözdür bu! Onlar yalandan başka bir şey söylemiyorlar."** Allah hakkında bir bilgiye dayanmayan her söz büyük bir bühtandır ama Allah'ı yaratıklarına benzeterek O'na çocuk isnat etmek daha büyük bir bühtandır. Belki onlar bunları söylerken Üzeyir ve İsa'ya olan sevgilerinden dolayı onları yüceltmek istiyorlardı ama bunu yaparken Allah'a iftira ediyorlar.

“Onlar bu söze inanmazlarsa arkalarından üzüntün sebebiyle belki de kendini helak edeceksin.”

Yüce Allah Peygambere, Kur'ân'a inanmıyorlar diye üzülmemesini öğütlemektedir. Çünkü Peygamber görevini yapmış Kur'ân'ı onlara tebliğ etmiştir. Artık sorumluluk onlara aittir. Kur'ân gibi bir hakikatle karşılaştıkları halde hala inanmıyorlarsa onlar için üzülmeye değmez.

“Biz, insanların hangisi daha güzel amel edecek diye yeryüzündeki şeyleri dünyanın bir süsü kıldık.”

Yeryüzünde insanın hoşuna giden nice şey vardır. İmtihan yurdu olan bu dünya hayatında, imtihan için bu tür şeylerin bulunması da gerekiyordu. Dünyanın bu geçici süsünü kalıcı sanıp kendisini bunlara kaptıran ve hayatın amacını yemek, içmek ve eğlenmekten ibaret gören imtihanı kaybetmiştir. Yeryüzünde hoşa giden bu süsler bir gün yok olup gidecektir: **“Ama yeryüzünde varolan her şeyi bir gün Biz elbette kuru bir toprak haline getireceğiz.”**

أَمْ حَسِبْتَ
أَنَّ أَصْحَابَ الْكَهْفِ وَالرَّقِيمِ كَانُوا مِنْ آيَاتِنَا عَجَبًا
﴿٩﴾ إِذْ أَوَى الْفِتْيَةُ إِلَى الْكَهْفِ فَقَالُوا رَبَّنَا آتِنَا
مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً وَهَيِّئْ لَنَا مِنْ أَمْرِنَا رَشَدًا ﴿١٠﴾ فَضَرَبْنَا عَلَىٰ آذَانِهِمْ
فِي الْكَهْفِ سِنِينَ عَدَدًا ﴿١١﴾ ثُمَّ بَعَثْنَاهُمْ لِنَعْلَمَ أَيُّ الْحِزْبَيْنِ
أَحْصَىٰ لِمَا لَبِثُوا أَمَدًا ﴿١٢﴾

9. **Yoksa sen, Kehf ve Rakîm ashabının âyetlerimiz içinden acayip bir şey olduğunu mu zannettin?**
10. **Hani o gençler mağaraya sığınıp “Rabbimiz, katından bize bir rahmet ver ve bizi doğru olana ilet” demişlerdi.**
11. **Bunun üzerine onları mağarada yıllarca uyuttuk.**

12. Sonra da kaldıkları müddeti iki gruptan hangisi daha iyi hesaplayacak diye onları uyandırdık.

Bu âyetten itibaren 26. âyete kadar mağara arkadaşları anlamına gelen ibret verici *Ashab-ı Kehf* kıssası anlatılmaktadır. *Rakîm* kelimesiyle ilgili iki görüş ileri sürülmüştür. Bir görüşe göre mağaranın bulunduğu bölgenin adıdır. Diğer bir görüşe göre ise mağarada bulunanların adları bir kitabeye yazılmıştı ve bu sebepten onlara *Ashab-ı Rakîm* denilmişti. Çünkü rakîm sözlükte yazılı belge, kitabe anlamındadır.

Kur'ân-ı Kerim, kıssalarının genelinde olduğu gibi olayın zamanına, geçtiği yere ve mağarada bulunanların kaç kişi olduklarına dair bilgi vermemektedir. Ancak mağara arkadaşlarının Hıristiyanlığı kabul etmiş gençler oldukları ve dönemin kralının inananlara yaptığı baskı ve şiddetten kaçıp mağaraya sığındıkları ve çok uzun müddet burada uyudukları bilinmektedir.

Anlatımdan Peygamberin ve dolayısıyla Mekkelilerin söz konusu gençler hakkında bilgilerinin olmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü henüz kıssa anlatılmadan Peygamberin söz konusu gençlerle ilgili şaşkınlığı dile getirilmiştir. Kuşkusuz Peygamberin bu şaşkınlığı kıssanın doğruluğuyla ilgili bir tereddütten değildir, olayın niteliğiyle ilgilidir.

Kıssanın konuyla ilgili bir soruya cevap olarak indirildiği muhtemeldir. Soruyu merakları sebebiyle Müslümanlar da sorumuş, başka nedenlerle başkaları da sormuş olabilir.

Kıssa önceki âyetlerle konu birliği içindedir. Önceki grup âyetlerin sonuncusunda her şeyin kupkuru toprak haline geleceği anlatılmaktadır. Kıssadaki gençler de uzun yıllar hareketsiz oldukları yerde uyumuş sonra dirilmişlerdir. İşte toprak haline gelmiş şeyler de tekrar bu şekilde dirilip canlanacaktır.

"Sonra da kaldıkları müddeti iki gruptan hangisi daha iyi hesaplayacak diye onları uyandırdık."

Sözü edilen iki grubun kimler oldukları hakkında farklı görüşler ileri sürülmüşse de iki gruba ayrılanların bizzat uyuyan gençlerin kendileri olduğu yaygın bir kanaattir. Uyandıklarında birkaçı bir gün veya daha az bir müddet uyuduklarını söylerken, diğerleri buna katılmamış *"kaldığımız müddeti Rabbimiz daha bilir"* demişlerdi. Bu sözü söyleyenler çok uzun müddet kaldıklarını fakat bunun ne kadar olduğunu bilmediklerini anlatmak istiyorlardı.

نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ نَبَأَهُمْ بِالْحَقِّ اِنَّهُمْ
فِتْيَةٌ اٰمَنُوا بِرَبِّهِمْ وَزِدْنَاهُمْ هُدًى ﴿١٣﴾ وَرَبَطْنَا عَلٰى قُلُوبِهِمْ
اِذْ قَامُوا فَقَالُوا رَبُّنَا رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ لَنْ نَدْعُوَا
مِنْ دُونِهِ اِلٰهًا لَقَدْ قُلْنَا اِذًا شَطَطًا ﴿١٤﴾ هٰؤُلَٓاءِ قَوْمُنَا
اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ اٰلِهَةً لَوْلَا يَأْتُونَ عَلَيْهِمْ بِسُلْطَانٍ بَيِّنٍ
فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا ﴿١٥﴾
وَاِذِ اعْتَزَلْتُمُوهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ اِلَّا اللّٰهَ فَأْوُٓا اِلَى الْكَهْفِ
يَنْشُرْ لَكُمْ رَبُّكُمْ مِنْ رَحْمَتِهِ وَيُهَيِّئْ لَكُمْ
مِنْ اَمْرِكُمْ مِرْفَقًا ﴿١٦﴾

13. Biz sana onların başından geçenleri gerçeği üzere anlatıyoruz. Onlar Rablerine inanmış bir grup gençti. Biz de onların hidayetini arttırdık.

14. Kalplerini sağlamlaştırdık. Onlar da kalkıp dediler ki: "Rabbimiz göklerin ve yerin Rabbidir; O'ndan başka bir ilâha tapmayız. Bu durumda biz, elbette saçma sapan konuşmuşuzdur."

15. "İşte şu bizim kavmimiz, O'ndan başka ilâhlar edindiler. Onların ilâh olduklarına apaçık bir delil getirmeleri gerekmez miydi? Öyleyse Allah'a yalan uydurandan daha zalim var mıdır?"

16. "Madem onları ve Allah dışında taptıklarını terk ettiniz o halde mağaraya sığının ki Rabbiniz size rahmetini yaysın ve işlerinizde size kolaylık sağlasın."

İleride anlatılanlardan da anlaşılacağı üzere insanlar uyuyan bu kimseler hakkında bir bilgiye dayanmaksızın birçok şey söylemişlerdir. Bu sebeple **"Biz**

sana onların başından geçenleri gerçeği üzere anlatıyoruz," denilmektedir. Kur'ân kıssaları hayal mahsulü değil, vuku bulmuş olaylardır. Olay anlatılırken ilaveler yapılmaz, olduğu gibi anlatılır. Uzun bir uykuya dalan o gençler iman etmiş kimselerdi. Allah onların hidayetlerini arttırdı. Değilse kavimlerini terk etmeleri ve hayatın her türlü sıkıntısını göze almaları kolay bir hadise değildir. Onların da elbet diğer gençler gibi hayattan beklentileri ve umutları vardı. Ama imanlarını kurtarmak için bütün bunları teptiler.

Gençler gerçekleri kabul etmeye yaşlılardan daha yatkındır. Kureyş'ten Peygamberimize inananlar da gençlerdi. Yaşlıların pek azı iman etmişti. İşte bu gençlere kendilerinden önce iman etmiş gençlerin çekmiş oldukları sıkıntılara ve onların gösterdikleri dirence bir misal verilmektedir.

Kral kendilerini sorguya çektiğinde imanlarının verdiği sabır ve cesaretle, **"Rabbimiz göklerin ve yerin Rabbidir; O'ndan başka bir ilâha tapmayız. Bu durumda biz, elbette saçma sapan konuşmuşuzdur. İşte şu bizim kavmimiz, O'ndan başka ilâhlar edindiler. Onların ilâh olduklarına apaçık bir delil getirmeleri gerekmez miydi? Öyleyse Allah'a yalan uydurandan daha zalim var mıdır?"** dediler.

Nakledildiğine göre kral zalim biriydi. Yine de muhtemelen genç olduklarına bakarak eski dinlerine dönmeleri için onlara üç günlük mühlet verdi. Çünkü inanmayanların büyük bir kesimi, inananlara tahammül edemez. Kralın da başka bir inanca tahammülü yoktu. O putlara tapanlardan idi. Gençler, inancın bir delile dayalı olması gerektiğini ve puta tapanların ise bir delillerinin bulunmadığını söylemişlerdi. Kralın da delili yoktu ama gücü vardı. Gençleri tehdit etmekten başka bir yol bulamadı.

Âlimler bu âyeti, imanın delile dayalı olması gerektiğine ve bu sebeple taklit yoluyla imanın caiz olmadığına delil getirir. (Razi, X, 179).

Gençlerden biri diğerlerine: **"Madem onları ve Allah dışında taptıklarını terk ettiniz o halde mağaraya sığının ki Rabbiniz size rahmetini yaysın ve işlerinizde size kolaylık sağlasın,"** dedi. Kendilerine verilen mühlet bitmek üzereydi ve kaçacak başka bir yer yoktu. Çaresiz mağaraya sığındılar.

وَتَرَى الشَّمْسَ اِذَا طَلَعَتْ تَزَاوَرُ
عَنْ كَهْفِهِمْ ذَاتَ الْيَم۪ينِ وَاِذَا غَرَبَتْ تَقْرِضُهُمْ ذَاتَ الشِّمَالِ
وَهُمْ ف۪ي فَجْوَةٍ مِنْهُۜ ذٰلِكَ مِنْ اٰيَاتِ اللّٰهِۜ مَنْ يَهْدِ اللّٰهُ

فَهُوَ الْمُهْتَدِ وَمَنْ يُضْلِلْ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ وَلِيًّا مُرْشِدًا ﴿١٧﴾
وَتَحْسَبُهُمْ اَيْقَاظًا وَهُمْ رُقُودٌ وَنُقَلِّبُهُمْ ذَاتَ الْيَمٖينِ
وَذَاتَ الشِّمَالِ وَكَلْبُهُمْ بَاسِطٌ ذِرَاعَيْهِ بِالْوَصٖيدِ لَوِ اطَّلَعْتَ
عَلَيْهِمْ لَوَلَّيْتَ مِنْهُمْ فِرَارًا وَلَمُلِئْتَ مِنْهُمْ رُعْبًا ﴿١٨﴾ وَكَذٰلِكَ
بَعَثْنَاهُمْ لِيَتَسَٓاءَلُوا بَيْنَهُمْ قَالَ قَٓائِلٌ مِنْهُمْ كَمْ لَبِثْتُمْ
قَالُوا لَبِثْنَا يَوْمًا اَوْ بَعْضَ يَوْمٍ قَالُوا رَبُّكُمْ اَعْلَمُ بِمَا لَبِثْتُمْ
فَابْعَثُٓوا اَحَدَكُمْ بِوَرِقِكُمْ هٰذِهٖٓ اِلَى الْمَدٖينَةِ فَلْيَنْظُرْ
اَيُّهَٓا اَزْكٰى طَعَامًا فَلْيَأْتِكُمْ بِرِزْقٍ مِنْهُ وَلْيَتَلَطَّفْ
وَلَا يُشْعِرَنَّ بِكُمْ اَحَدًا ﴿١٩﴾ اِنَّهُمْ اِنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ
يَرْجُمُوكُمْ اَوْ يُعٖيدُوكُمْ فٖي مِلَّتِهِمْ وَلَنْ تُفْلِحُٓوا اِذًا اَبَدًا ﴿٢٠﴾
وَكَذٰلِكَ اَعْثَرْنَا عَلَيْهِمْ لِيَعْلَمُٓوا اَنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ وَاَنَّ
السَّاعَةَ لَا رَيْبَ فٖيهَا اِذْ يَتَنَازَعُونَ بَيْنَهُمْ اَمْرَهُمْ فَقَالُوا
ابْنُوا عَلَيْهِمْ بُنْيَانًا رَبُّهُمْ اَعْلَمُ بِهِمْ قَالَ الَّذٖينَ غَلَبُوا
عَلٰٓى اَمْرِهِمْ لَنَتَّخِذَنَّ عَلَيْهِمْ مَسْجِدًا ﴿٢١﴾ سَيَقُولُونَ

ثَلٰثَةٌ رَابِعُهُمْ كَلْبُهُمْ وَيَقُولُونَ خَمْسَةٌ سَادِسُهُمْ كَلْبُهُمْ
رَجْمًا بِالْغَيْبِ وَيَقُولُونَ سَبْعَةٌ وَثَامِنُهُمْ كَلْبُهُمْ قُلْ رَبّ۪ٓي
اَعْلَمُ بِعِدَّتِهِمْ مَا يَعْلَمُهُمْ اِلَّا قَل۪يلٌ فَلَا تُمَارِ ف۪يهِمْ اِلَّا مِرَٓاءً
ظَاهِرًا وَلَا تَسْتَفْتِ ف۪يهِمْ مِنْهُمْ اَحَدًا ﴿٢٢﴾ وَلَا تَقُولَنَّ
لِشَا۟يْءٍ اِنّ۪ي فَاعِلٌ ذٰلِكَ غَدًا ﴿٢٣﴾ اِلَّٓا اَنْ يَشَٓاءَ اللّٰهُ
وَاذْكُرْ رَبَّكَ اِذَا نَس۪يتَ وَقُلْ عَسٰٓى اَنْ يَهْدِيَنِ رَبّ۪ي لِاَقْرَبَ
مِنْ هٰذَا رَشَدًا ﴿٢٤﴾ وَلَبِثُوا ف۪ي كَهْفِهِمْ ثَلٰثَ مِائَةٍ س۪ن۪ينَ
وَازْدَادُوا تِسْعًا ﴿٢٥﴾ قُلِ اللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا لَبِثُوا لَهُ غَيْبُ السَّمٰوَاتِ
وَالْاَرْضِ اَبْصِرْ بِه۪ وَاَسْمِعْ مَا لَهُمْ مِنْ دُونِه۪ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا
يُشْرِكُ ف۪ي حُكْمِه۪ٓ اَحَدًا ﴿٢٦﴾

17. **Güneşin, doğarken onların mağarasının sağ yanından geçtiğini, battığında ise sol tarafından onları yaladığını, bu esnada onların mağaradaki bir boşlukta uyumakta olduklarını görürdün. İşte bu, Allah'ın âyetlerindendir. Allah kimi hidayete erdirirse o, hidayete ermiştir, kimi de saptırırsa ona doğru yolu gösterecek bir dost bulamazsın.**

18. **Uyuyor oldukları halde sen onları uyanık sanırdın. Onları sağa sola çevirirdik. Köpekleri de girişte ön ayaklarını uzatmış uyuyordu. Onların o durumlarını görmüş olsaydın mutlaka dönüp kaçardın ve için korkuyla dolardı.**

19. **İşte onlar o durumdayken biz onları uyandırdık da kendi aralarında birbirlerine sormaya başladılar. İçlerinden biri: "Ne kadar**

kaldınız?" dedi. Dediler ki: "Bir gün yahut günün az bir kısmı." (İçlerinden biri de) **şöyle dedi: "Rabbiniz ne kadar kaldığınızı daha iyi bilir. Şimdi aranızdan birini şu gümüş paralarla şehre gönderin de baksın; hangisi daha temiz ise o yiyecekten getirsin. Ayrıca dikkatli davransın da sizden kimseye bahsetmesin."**

20. "Çünkü sizi fark edecek olurlarsa sizi taşlayarak öldürür yahut kendi dinlerine geri çevirirler. O zaman asla kurtulamazsınız."

21. Yine başkalarının onlara rast gelip bulmalarını sağladık ki Allah'ın sözünün gerçek olduğunu, kıyametin mutlaka kopacağını bilsinler. Hani onlar aralarında durumlarını tartışıyorlardı; dediler ki: "Onların üzerine bir bina dikin; Rableri onların durumlarını daha iyi bilir." Tartışmada galip gelenler ise "Üzerlerine bir mescit yapacağız" dediler.

22. İnsanlar haklarında atıp tutacaklar: Kimi, "Üç kişi idiler dördüncüleri köpekleridir" diyecektir. Kimi, "Beş kişi idiler, altıncıları köpekleridir" diyecektir. Kimileri de "Yedi kişi idiler, sekizincileri köpekleridir" diyecektir. Sen de ki: "Onların kaç kişi olduklarını en iyi Rabbim bilir." Onlar hakkında bilgisi olan çok azdır. Açık olan hususlar dışında tartışmaya girme, kimseden de onlar hakkında bilgi isteme.

23. Hiçbir şey için "Bunu yarın yapacağım" deme.

24. Ancak Allah dilerse (de). **Unuttuğun zaman da Allah'ı an ve de ki: "Elbette Rabbim bundan daha doğru olana eriştirir."**

25. Mağaralarında üç yüz yıl kadar kaldılar ve buna dokuz yıl ilave ettiler.

26. De ki: "Ne kadar kaldıklarını en iyi Allah bilir. Göklerin ve yerin gaybı O'nundur. O ne mükemmel görür ve ne mükemmel işitir. Onların Allah'tan başka bir koruyucuları da yoktur; ve O, hükmüne kimseyi ortak yapmaz.

Sığındıkları mağara çok uzun müddet uyumalarına uygundu. Uyuduklarında güneşin ışınları direkt olarak üzerlerine düşseydi kuşkusuz bundan rahatsızlık duyacaklardı. Uzun yıllar uyuyup uyanmamaları olağanüstü bir durumdur ama olayın bir yönü olağanüstüdür diye diğer yönlerinin de olağanüstü olması gerekmez. Vücutlarının çürümemesi için sağa sola çevrilmeleri bundan dolayıdır.

Yakalanmamak için bu mağaraya sığındıklarına göre mağara yerleşim yerlerinden uzak bir yerde idi. Bununla birlikte mağaradan içeri bakan kişi onların uyumadıklarını sanırdı. Köpekleri de ön ayaklarını uzatmış uyuyordu. Ne var ki dışarıdan bakan kişi köpeğin onları koruduğunu sanırdı. Geçen zaman saç ve sakallarının belki de tırnaklarının uzaması nedeniyle onları korku verecek bir şekle sokmuştu.

Uyandıklarında ne kadar uyuduklarının kendileri de farkında değildiler. Aralarından bazıları, bir gün veya daha az bir müddet uyuduğunu sanmıştı. Diğerlerinin zihni ise bütünüyle karışmış, bir tahminde bulunamamış ve işi Allah'a havale etmişti.

İnsanların tekrar diriltileceklerine bir delil olarak zikredilen bu kıssa kabir hayatını süre bakımından algılamaya da ışık tutmaktadır. Çok uzun müddet önce ölmüş olan bir kimsenin kıyamet kopuncaya kadar geçen süreyi algılaması, yaşayan kimsenin süre algılayışından farklı olacaktır. Binlerce yıl geçtiği halde kişi onu bir gün veya daha az bir müddet olarak algılayabilir.

Uyandıklarında acıktıklarının farkına vardılar. Aralarından birini temiz yiyecek alması için gümüş paralarla şehre gönderdiler. Temiz yiyecekten söz etmeleri, haram yiyecekler konusunda titiz davrandıklarına işaret etmektedir. Gönderdikleri kişiyi kendilerini ele verecek davranışlardan kaçınması için de sıkı bir şekilde uyardılar. Çünkü onların farkına varacak olsalar ya onları taşlayarak öldürecek yahut onları eski dinlerine döndüreceklerdi. İnanca baskı yapanlar inanmayanlar olup inançlarını akli delillerle savunmaktan aciz olduklarından ve kendi inançlarına güvenleri zayıf olduğundan muhaliflerine baskı uygularlar. Gerçekten dine inanmış olanlar, başkalarının inançlarına baskı yapmaz ve hak dini kabul etmeleri için onları zorlamazlar. Çünkü onlar biliyorlar ki bu dünya hayatı imtihan yeridir, insanlar burada yaptıklarının karşılığını ahirette alacaklardır. Baskı ancak inanç ve düşünceleri konusunda şüphesi olanların işidir. Hem bu konuda baskı yapmak meşru olsaydı Allah bu baskıyı yapar ve bunu kullara bırakmazdı.

Yiyecek almak için gümüş paralarla giden kişi dikkat ettiyse de çarşı esnafı onun farkına vardılar. Aradan çok uzun zaman geçmişti. Yönetim değişmiş ve o yörenin halkı Hıristiyanlığı kabul etmişti. Elindeki para da önceki döneme aitti. Nakledildiğine göre önce o kişinin bir hazine bulduğunu sanmışlardı. O kişiyi yakalayıp krala götürdüler. İşte o zaman olayın farkına varılmıştı. Beraber o kişinin tarif ettiği mağaraya gittiler. Arkadaşları orada bekliyorlardı. Kuşkusuz kimsenin haberi olmadan o mağarada ölebilirlerdi. Ama yüce Allah, insanların onları görmelerini dilemişti. **"Yine başkalarının onla-**

ra rast gelip bulmalarını sağladık ki Allah'ın sözünün gerçek olduğunu, kıyametin mutlaka kopacağını bilsinler." Bu sırada o yöre Hıristiyan olmakla birlikte yörede ahiret inancının tartışılan bir konu olduğu bu ifadelerden anlaşılmaktadır. En azından bu inanç güçlü değildi. Selef âlimlerinden bazısı buna dikkat çekmektedir. İkrime'den nakledilen bir rivayete göre ise o dönemde bir grup ruhların diriltileceklerine inanıyordu fakat cesetlerin diriltileceklerine inanmıyordu. (İbnu Atiye, IV, 298; İbnu Kesir, V, 146). Şu kadar yıldır uyuyanların bedenleriyle uyanmaları, ahirette de bedenle haşrin olacağına bir işarettir.

Ardından belki farklı sürelerde, belki de topluca o mağarada öldüler. Başlarından geçen olay ilginçti. Belki bu sebeple gelecek nesillerin de kendilerinden haberdar olmalarını sağlamak, belki de inanmış olan bu gençlere duyulan saygıdan dolayı cenazelerini orada öylece bırakmak istemediler:

"Hani onlar aralarında durumlarını tartışıyorlardı; dediler ki: 'Onların üzerine bir bina dikin; Rableri onların durumlarını daha iyi bilir.' Tartışmada galip gelenler ise 'Üzerlerine bir mescit yapacağız' dediler."

Âyette tartışma sonunda üzerlerine mescit yapalım diyenlerin görüşünün galip geldiğinin zikredilmesi, iyi kimselerin kabirlerinin üzerine mescit yapılmasının caiz olduğu anlamına gelmez. Çünkü kıssalar müteşabihattan kabul edilmiştir ve bunlardan hüküm çıkarılması için muhkem âyetlerden bir delile ihtiyaç vardır. Muhkem âyetlerde ise bunu destekleyecek bir delil bulunmamaktadır.

İnsanlığın putperestliğe meyletmelerinin temelinde, salih kişilerin ölümlerinden sonra, onları olduğundan fazla tazim etmenin yattığı bilinmektedir.

Peygamber (s.a.v)'den nakledilen hadislerde "Allah Yahudi ve Hıristiyanlara lanet etsin; peygamberlerinin kabirleri üzerine mescitler inşa ettiler." (Malik, Muvatta', V, 1314; Buharî, I, 95; Müslim, I, 376) buyurmaktadır.

"İnsanlar haklarında atıp tutacaklar: Kimi, "Üç kişi idiler dördüncüleri köpekleridir" diyecektir. Kimi, "Beş kişi idiler, altıncıları köpekleridir" diyecektir. Kimileri de "Yedi kişi idiler, sekizincileri köpekleridir" diyecektir. Sen de ki: "Onların kaç kişi olduklarını en iyi Rabbim bilir." Onlar hakkında bilgisi olan çok azdır."

Gizemli yahut olağan dışı her olayda olduğu gibi bu olay hakkında da bir bilgiye dayanmaksızın ileri-geri konuşanlar, tahminlerde bulunanlar olacaktı. Uyuyanlar hakkında da bu durum ortaya çıkmış, sayıları hakkında bile atıp tutanlar olmuştur. Bazı müfessirler ileri sürülen son rakam, atıp-tutmanın kapsamı dışında tutulduğundan sayılarının yedi olduğunu söylemişlerdir. Bununla birlikte her ne kadar *"Onlar hakkında bilgisi olan çok azdır"* denilerek

az sayıdaki kimsenin sayılarını bildiklerine dikkat çekilse de bunların kim oldukları belirtilmediğinden en doğrusu Peygambere yöneltilen *"De ki: 'Rabbim kaç kişi olduklarını daha iyi bilir,"* hitabına uyarak kim oldukları ve hem de sayılarının ne kadar olduğu Allah'a havale edilmelidir. Bu uyuyan kişilerin gerek sayıları ve gerek isimleri hakkında verilen bilgilerin de okuyucuya sağlayacağı bir yarar yoktur. Bu tür ayrıntılara ve yararı bulunmayan bilgilere yer vermek, kıssadan alınacak ibreti de gölgeleyecek hususlardır.

"Açık olan hususlar dışında tartışmaya girme, kimseden de onlar hakkında bilgi isteme."

Peygamber'den *Eshab-ı Kehf*'le ilgili Kur'ân'da zikredilen hususular dışında Kitap Ehli ile tartışmaması ve kendilerine bu konuda herhangi bir şey sormaması istenmektedir. Sayıları konusunda bu kadar farklı şeyler söylüyorlarsa diğer durumlarına dair gerçekle bağdaşmayan nice şeyler söyleyecekleri muhakkaktır. Peygamberden bu konuda Ehli Kitaba bir şey sormamasının istenmesi, benzeri konularda Müslüman âlimlerin de onlara müracaat etmelerinin hatalı bir davranış olduğuna bir işarettir. Ama ne yazık ki benzeri nice israiliyata yer verilmiştir.

"Hiçbir şey için 'Bunu yarın yapacağım' deme. Ancak Allah dilerse (de)**. Unuttuğun zaman da Allah'ı an ve de ki: 'Elbette Rabbim bundan daha doğru olana eriştirir."**

Müfessirlerin çoğu bu iki âyetin iniş sebebiyle ilgili olarak şunu söylerler. Peygambere mağarada uyuyan bu gençler hakkında soru sorulmuş, kendisi de yarın kendilerine cevap vereceğini söylemiş ama ertesi gün onlar hakkında vahiy gelmemiştir. Soruyu soranlar günlerce gidip gelmişler ama bu konuda bir vahiy inmemiştir. Peygamber (s.a.v.) buna çok üzülmüş ve bunun üzerine uyarı mahiyetinde bu iki âyet indirilmiştir. Kuşkusuz hiç kimse yarınından emin değildir. Nitekim söz konusu gençler de mağaraya sığınırken burada üç yüz yıl uyuyacaklarını nereden bilebilirlerdi.

"Mağaralarında üç yüz yıl kadar kaldılar ve buna dokuz yıl ilave ettiler."

Bu âyet hakkında iki görüş ileri sürülmüştür. Bunlardan birine göre kaldıkları müddet hakkında ihtilaf etmişlerdir. Kimi üç yüz yıl kaldıklarını söylerken kimi de üç yüz dokuz yıl kaldıklarını söylemiştir. Sonra gelen şu âyet de bu manaya göre yorumlanmıştır. **"De ki: "Ne kadar kaldıklarını en iyi Allah bilir. Göklerin ve yerin gaybı O'nundur. O ne mükemmel görür ve ne mükemmel işitir. Onların Allah'tan başka bir koruyucuları da yoktur; ve O, hükmüne kimseyi ortak yapmaz."** Bu yoruma göre âyette, ne kadar kaldıklarını ancak Allah bilir denilmektedir.

İkinci yoruma göre ise âyette, mağarada ne kadar kaldıklarına dair verilen bilgi başkalarından nakil değil, Allah'ın kendi sözüdür. Ehl-i kitap güneş yılını esas aldıklarından kaldıkları müddet üç yüz yıldır. Müşrik Araplar ise ay yılını esas aldıklarından bu müddet üç yüz dokuz yıla denk düşmektedir. Buna göre ardından gelen âyet, Allah'ın bu süreyi herkesten daha iyi bildiğini vurgulamaktadır. Çünkü yüce Allah göklerde ne olup bitiyorsa hepsini gâyet iyi görmekte ve bilmektedir.

وَاتْلُ مَٓا اُوحِيَ اِلَيْكَ مِنْ كِتَابِ
رَبِّكَۚ لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِهِ وَلَنْ تَجِدَ مِنْ دُونِهِ مُلْتَحَدًا ﴿٢٧﴾
وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدٰوةِ وَالْعَشِيِّ
يُرِيدُونَ وَجْهَهُ وَلَا تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْۚ تُرِيدُ زِينَةَ الْحَيٰوةِ
الدُّنْيَا وَلَا تُطِعْ مَنْ اَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَنْ ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوٰيهُ
وَكَانَ اَمْرُهُ فُرُطًا ﴿٢٨﴾ وَقُلِ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنْ شَٓاءَ فَلْيُؤْمِنْ
وَمَنْ شَٓاءَ فَلْيَكْفُرْۙ اِنَّٓا اَعْتَدْنَا لِلظَّالِمِينَ نَارًاۙ اَحَاطَ بِهِمْ
سُرَادِقُهَاۜ وَاِنْ يَسْتَغِيثُوا يُغَاثُوا بِمَٓاءٍ كَالْمُهْلِ يَشْوِي الْوُجُوهَۜ بِئْسَ
الشَّرَابُۜ وَسَٓاءَتْ مُرْتَفَقًا ﴿٢٩﴾ اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
اِنَّا لَا نُضِيعُ اَجْرَ مَنْ اَحْسَنَ عَمَلًاۚ ﴿٣٠﴾ اُولٰٓئِكَ لَهُمْ جَنَّاتُ عَدْنٍ
تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ الْاَنْهَارُ يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ اَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ

وَيَلْبَسُونَ ثِيَابًا خُضْرًا مِنْ سُنْدُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ مُتَّكِئِينَ فِيهَا
عَلَى الْأَرَائِكِ نِعْمَ الثَّوَابُ وَحَسُنَتْ مُرْتَفَقًا ﴿٣١﴾

27. Rabbinin kitabından sana vahyedilenleri oku. O'nun sözlerini değiştirecek hiç kimse yoktur ve O'nun dışında herhangi bir sığınak da bulamazsın.

28. Sabah-akşam Rablerinin hoşnutluğunu dileyerek O'na dua edenlerle beraber ol. Dünya hayatının süsünü arzu edip de o kimseleri göz ardı etme. Kalbini bizi anmaktan gafil kıldığımız, heva ve heveslerinin peşine takılmış, işi gücü aşırılık olan kimseye itaat etme.

29. De ki: "Hak Rabbinizdendir. Artık dileyen iman etsin dileyen de inkâr etsin." Biz, zalimlere duvarları kendilerini çepeçevre kuşatmış bir ateş hazırladık. Susuzluktan feryat ettiklerinde kendilerine maden gibi erimiş, yüzlerini haşlayan bir su verilir. O, ne kötü bir içecektir ve cehennem ne kötü bir barınaktır.

30. İman edip salih amel işleyenlere gelince, şüphesiz ki Biz, iyi şeyler yapanların mükâfatını zayi etmeyiz.

31. İşte onlar için zeminlerinde ırmakların çağlayıp aktığı Adn cennetleri vardır. Orada altın bileziklerle bezenecek, ince ve kalın ipekten yeşil elbiseler giyinip tahtlara kurulacaklar. Ne güzel mükâfattır bu ve ne güzel yerdir orası.

Grubun ilk âyeti olan 27. âyet, anlatılan kıssayla bağlantılı olarak değerlendirildiğinde onu şöyle yorumlamak gerekir: Mağara arkadaşlarının sayıları ve ne kadar kaldıklarına dair ileri sürülenlere aldırmadan sana indirilen Kur'ân'ı oku. Sen burada anlatılanlara bak. Allah ne buyuruyorsa o doğrudur. Onların ileri geri konuşmalarına bakacak olur ve sana indirilenlere aldırmazsan senin için bir koruyucu ve sığınak yoktur.

Ancak müfessirlerin çoğu bu âyetin yeni bir konuyu başlattığını söylemektedir. Buna göre müşrik Arapların soru ve istekleri bitmiyordu. Mağara arkadaşlarını sordular, kendilerine yukarıda anlatılan şekilde cevap verildi. Onların, Kur'ân'ın değiştirilmesi şeklinde istekleri vardı. Çünkü Peygambere inananlar çoğunlukla fakir kimselerdi. Müşriklerin ileri gelenleri bu kimselerle birlikte olmak istemiyordu. Gelen vahiyde kendilerine ayrıcalık tanınacak olursa kendilerinin de iman edeceklerini söylüyorlardı. Peygamber ise

bu durumlarına üzülüyor, gönüllerini okşayacak şekilde bir vahyin indirilmesini içinden geçiriyor olabilir. İşte bu âyetle onların bu şekildeki sözlerine aldırış etmemesi, kendisine indirilen vahyi okuması, şayet onların gönüllerini okşayacak şekilde indirilen vahiyde bir değişiklik yapacak olursa sığınacak bir yerinin olmayacağı anlatılmaktadır. Diğer yandan müşriklere, Peygamberin kendi isteklerine uygun vahiy getireceği beklentilerinin boş bir hayal olduğu hatırlatılmaktadır. Çünkü Peygamberin kendisi bile indirilen vahyi değiştirme yetkisine sahip değildir. Böylece onlara bu tür ham hayallerden vazgeçin denmektedir.

"Sabah akşam Rablerinin hoşnutluğunu dileyerek O'na dua edenlerle beraber ol....."

Dünyanın geçici süsü için kendini beğenmiş, heva ve heveslerinin peşine takılmış, Allah'ı anmaktan gafil olan o müşriklerin sözlerine aldanıp iman etmiş olan o fakirleri yanından uzaklaştırma. Sen sabah akşam Rablerinin hoşnutluğunu dileyerek O'na dua eden o fakirlerle beraber ol.

Kuşkusuz Peygambere yapılan bu uyarı, onun yolundan gitmek isteyen herkese yapılmış bir uyarıdır. Ayrıca Peygamberin kendisine böyle bir uyarı yapılmışsa diğer müminlerde böyle bir eğilimin olma ihtimali çok daha yüksektir. Bu sebeple iman edenler, sürekli kendilerini bu konuda sorguya çekmeliler.

"De ki: "Hak Rabbinizdendir. Artık dileyen iman etsin dileyen de inkâr etsin...."

Kur'ân Allah katından indirilmiş bir kitaptır. Allah kulları arasında ayırım yapmaz. Fakir de, zengin de, makam sahibi de, makam sahibi olmayan da, meşhur olan da, meşhur olmayan da, Arap da, Arap olmayan da, kadın da, erkek de Allah huzurunda eşittir. Allah kullarının kimine ayrıcalık tanımaz. Artık ister iman edersiniz, ister inkâr edersiniz. İman ederseniz bunun mükâfatına siz kavuşacak, inkâr ederseniz bunun cezasına siz katlanacaksınız. İnkâr ederseniz, bilesiniz ki **"Biz, zalimlere duvarları kendilerini çepeçevre kuşatmış bir ateş hazırladık. Susuzluktan feryat ettiklerinde kendilerine maden gibi erimiş, yüzlerini haşlayan bir su verilir. O, ne kötü bir içecektir ve cehennem ne kötü bir barınaktır."**

Yüce Allah, inkâr edenleri bekleyen azabı açıkladıktan sonra iman edenlerin mükâfatını da şöyle açıklamaktadır:

"İman edip salih amel işleyenlere gelince, şüphesiz ki biz, iyi şeyler yapanların mükâfatını zayi etmeyiz. İşte onlar için zeminlerinde ırmakların çağlayıp aktığı Adn cennetleri vardır. Orada altın bileziklerle bezenecek, ince ve kalın ipekten yeşil elbiseler giyinip tahtlara kurulacaklar. Ne güzel mükâfattır bu ve ne güzel yerdir orası."

وَاضْرِبْ لَهُمْ مَثَلًا
رَجُلَيْنِ جَعَلْنَا لِاَحَدِهِمَا جَنَّتَيْنِ مِنْ اَعْنَابٍ وَحَفَفْنَاهُمَا بِنَخْلٍ
وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمَا زَرْعًا ﴿٣٢﴾ كِلْتَا الْجَنَّتَيْنِ اٰتَتْ اُكُلَهَا وَلَمْ تَظْلِمْ مِنْهُ
شَيْـًٔا وَفَجَّرْنَا خِلَالَهُمَا نَهَرًا ﴿٣٣﴾ وَكَانَ لَهُ ثَمَرٌ فَقَالَ
لِصَاحِبِهِ وَهُوَ يُحَاوِرُهُ اَنَا اَكْثَرُ مِنْكَ مَالًا وَاَعَزُّ نَفَرًا ﴿٣٤﴾
وَدَخَلَ جَنَّتَهُ وَهُوَ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ قَالَ مَا اَظُنُّ اَنْ تَبِيدَ هٰذِهِ اَبَدًا
﴿٣٥﴾ وَمَا اَظُنُّ السَّاعَةَ قَائِمَةً وَلَئِنْ رُدِدْتُ اِلٰى رَبّ۪ي لَاَجِدَنَّ
خَيْرًا مِنْهَا مُنْقَلَبًا ﴿٣٦﴾ قَالَ لَهُ صَاحِبُهُ وَهُوَ يُحَاوِرُهُ اَكَفَرْتَ
بِالَّذ۪ي خَلَقَكَ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ سَوّٰيكَ رَجُلًا ﴿٣٧﴾ لٰكِنَّا
هُوَ اللّٰهُ رَبّ۪ي وَلَا اُشْرِكُ بِرَبّ۪ي اَحَدًا ﴿٣٨﴾ وَلَوْلَا اِذْ دَخَلْتَ جَنَّتَكَ
قُلْتَ مَا شَاءَ اللّٰهُ لَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ اِنْ تَرَنِ اَنَا اَقَلَّ مِنْكَ
مَالًا وَوَلَدًا ﴿٣٩﴾ فَعَسٰى رَبّ۪ي اَنْ يُؤْتِيَنِ خَيْرًا مِنْ جَنَّتِكَ وَيُرْسِلَ عَلَيْهَا
حُسْبَانًا مِنَ السَّمَاءِ فَتُصْبِحَ صَع۪يدًا زَلَقًا ﴿٤٠﴾ اَوْ يُصْبِحَ مَاؤُهَا
غَوْرًا فَلَنْ تَسْتَط۪يعَ لَهُ طَلَبًا ﴿٤١﴾ وَاُح۪يطَ بِثَمَرِه۪ فَاَصْبَحَ
يُقَلِّبُ كَفَّيْهِ عَلٰى مَا اَنْفَقَ ف۪يهَا وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلٰى عُرُوشِهَا وَيَقُولُ

يَا لَيْتَن۪ي لَمْ اُشْرِكْ بِرَبّ۪ٓي اَحَدًا ﴿٤٢﴾ وَلَمْ تَكُنْ لَهُ فِئَةٌ يَنْصُرُونَهُ مِنْ
دُونِ اللّٰهِ وَمَا كَانَ مُنْتَصِرًا ﴿٤٣﴾ هُنَالِكَ الْوَلَايَةُ لِلّٰهِ الْحَقِّ
هُوَ خَيْرٌ ثَوَابًا وَخَيْرٌ عُقْبًا ﴿٤٤﴾

32. Onlara şu iki adamı örnek olarak anlat: Onlardan birine iki üzüm bağı verdik ve onların etrafını hurma ağaçlarıyla donattık ve aralarında da bir ekili alan var ettik.

33. İki bağ da ürününü verirdi; hiç biri üstüne düşeni yapmakta kusur göstermezdi. İkisinin de arasında bir dere akıtmıştık.

34. Adamın başka geliri de vardı. Arkadaşıyla konuşurken “Benim malım seninkinden çok, insan sayısı bakımından da daha güçlüyüm” dedi.

35. Kendi kendisine zulmedip durmakta olan bu adam bağına girdi ve dedi ki: “Bunun sonsuza kadar yok olacağını sanmıyorum.”

36. “Kıyametin kopacağını da sanmıyorum. Rabbimin huzuruna çıkarılacak olsam bile daha iyi bir sonuçla karşılaşırım.”

37. Karşılıklı konuştuğu arkadaşı dedi ki: “Seni bir topraktan, sonra da bir damla sudan yaratan, sonra da seni bir adam biçiminde düzenleyeni inkâr mı ediyorsun?”

38. “Fakat o Allah benim Rabbimdir ve ben, Rabbime kimseyi ortak koşmam.”

39. “Bağına girdiğinde, mal ve çocuk bakımından beni kendinden daha az güçlü gördüğünde bari ‘Maşallah! Kuvvet yalnızca Allah’tandır’ deseydin ya!”

40. “Belki de Rabbim senin bağından daha iyisini bana verir ve seninkinin üzerine gökten bir felaket indirir de kaygan bir toprak halini alır.”

41. “Yahut suyu büsbütün çekilir de bir daha onu bulamazsın.”

42. Derken ürünü telef oldu; bağ, çardakların üzerine yığılıverdi. Adam yaptığı masrafı düşünerek iki avucunu ovuşturup durdu ve “Keşke kimseyi Rabbime ortak koşmasaydım” dedi.

43. Allah'tan başka kendisine yardım edecek bir topluluğu olmadığı gibi kendi kendisini de kurtaramadı.

44. İşte burada yardım, gerçeğin ta kendisi olan Allah'a aittir. Mükâfatın en güzelini da sonucun en iyisini de veren O'dur.

Yukarıdaki âyetlerin tefsirinde müşriklerin ileri gelenlerinin, Peygamberden fakir Müslümanları çevresinden uzaklaştırmasını istediklerinden söz etmiştik. Bu âyetler indirildiklerinde iman edenler genelde fakirler idi. Zaten bütün peygamberlere ilk iman edenler genelde fakir halk sınıfıdır. Dolayısıyla burada zenginlikleriyle övünen o müşriklerle fakir müminlerin durumlarına uygun bir kıssa anlatılmaktadır.

Kıssada sözü edilen iki arkadaşın kimliklerine dair farklı görüşler ileri sürülmüşse de kıssanın benzerlerine her devirde rastlamak mümkündür. Ama sözü edilen kıssa müşriklerin de bildikleri bir kıssa olmalıdır.

Kıssada anlatılanlar ve inanmayan zenginin o günün Mekke'sinde kimi temsil ettiği ve inanan fakir arkadaşının da kimi temsil ettiği gâyet açıktır.

Zenginliğiyle övünen inançsız kişi zenginliğinin, güç ve kudretinin hep devam edeceği konusunda kendinden emindir. Kıyametin kopacağına inanmamaktadır. Böyle bir şey olsa bile orada itibarlı olan yine kendisi olacaktır.

Kendisi bu hülyalarla oyalanırken yukarıdan bir felaketle bağlarının yerinde yeller esmeye başlamıştır. Son anda uyanmış ama iş işten geçmiştir. Zenginlik ve sayıca çokluklarıyla övünen müşriklerin ileri gelenlerini de böyle bir akıbet beklemektedir. Onların da gururlanmalarının bir gün sonu gelecektir. Yine her dönemde ve her yerde benzeri gurura kapılanları da aynı akıbet beklemektedir.

Allah bilir bu kıssa müşriklerin zulüm ve horlamalarıyla her an karşı karşıya kalan fakir müminleri ne kadar sevindirmiş gönüllerine su serpmiştir.

وَاضْرِبْ لَهُمْ مَثَلَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا
كَمَٓاءٍ اَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَٓاءِ فَاخْتَلَطَ بِه۪ نَبَاتُ الْاَرْضِ فَاَصْبَحَ
هَش۪يمًا تَذْرُوهُ الرِّيَاحُ وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ مُقْتَدِرًا ﴿٤٥﴾

اَلْمَالُ وَالْبَنُونَ زٖينَةُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ
عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ اَمَلًا ﴿٤٦﴾ وَيَوْمَ نُسَيِّرُ الْجِبَالَ وَتَرَى
الْاَرْضَ بَارِزَةً وَحَشَرْنَاهُمْ فَلَمْ نُغَادِرْ مِنْهُمْ اَحَدًا ﴿٤٧﴾ وَعُرِضُوا
عَلٰى رَبِّكَ صَفًّا لَقَدْ جِئْتُمُونَا كَمَا خَلَقْنَاكُمْ اَوَّلَ مَرَّةٍ
بَلْ زَعَمْتُمْ اَلَّنْ نَجْعَلَ لَكُمْ مَوْعِدًا ﴿٤٨﴾ وَوُضِعَ الْكِتَابُ فَتَرَى
الْمُجْرِمٖينَ مُشْفِقٖينَ مِمَّا فٖيهِ وَيَقُولُونَ يَا وَيْلَتَنَا مَالِ هٰذَا الْكِتَابِ
لَا يُغَادِرُ صَغٖيرَةً وَلَا كَبٖيرَةً اِلَّا اَحْصٰيهَا وَوَجَدُوا مَا عَمِلُوا
حَاضِرًا وَلَا يَظْلِمُ رَبُّكَ اَحَدًا ﴿٤٩﴾

45. Onlara şu örneği de ver: Dünya hayatı, gökten indirdiğimiz bir suya benzer; arzın nebatatı onunla birbirine karışır da ondan sonra rüzgârın savurduğu çerçöpe döner. Allah her şeye gücü yetendir.

46. Mal ve oğullar dünya hayatının süsüdür. Kalıcı olan güzel ameller ise Rabbin yanında hem mükâfat olarak daha hayırlıdır hem de kendilerine bel bağlamaya daha layıktır.

47. Dağları yürüttüğümüz gün yeryüzünü çırılçıplak/dümdüz bir şekilde görürsün. Ve biz, hiçbirini bırakmaksızın onların hepsini mahşer yerinde toplarız.

48. Saflar halinde Rabbinin huzuruna çıkarılmışlardır. Sizi ilk defa nasıl yarattıksa şimdi de bize öyle geldiniz. Oysa siz, hesabınızın sorulacağı bir zaman belirlemediğimizi sanmıştınız.

49. Kayıtlar ortaya konmuştur. Suçluları görürsün, orada yazılı olanlardan dolayı korku içerisindedirler ve şöyle demektedirler: Bu kayıtlar nasıl kayıtlardır ki, küçük-büyük her ne varsa hiçbiri-

ni atlamadan tek tek sayıp dökmüş. Yaptıkları ne varsa önlerinde hazır bulmuşlardır artık. Rabbin kimseye haksızlık etmez.

Dünya hayatı mevsimlik bitkiler gibi gelip geçicidir. Yağmur yağdığında bitkiler yeşerir. Her taraf güzel renkli çiçeklerle dolar. Ne var ki bunlar geçici şeylerdir. Bir müddet sora kuruyup çerçöp olur ve rüzgârın önünde savrulup gider. Dünya hayatı da böyledir. Dünya hayatının süsü mal ve çocuklardır ama onlar da yeryüzünü süsleyen bitkiler gibi geçicidirler. Asıl kalıcı olanı güzel amellerdir. Çünkü işlenen bu güzel ameller, kalıcı olan ahiret hayatı için azıktır.

Burada anlatılanlar, dünya hayatının ve mal ile çocukların hiçbir anlam ifade etmediklerini anlatmak değildir. Müşrikler sadece dünya hayatı için çalıştıklarından ve hayatın sadece bundan ibaret olduğunu iddia etmelerinden, mallarıyla çocuklarının çokluğuyla övündüklerinden ahiret hayatı karşısında bunların durumları anlatılmaktadır. Elbette dünya hayatına ve dünya hayatının süsüne de önem verilecektir. Ancak bunların geçici oldukları bilinerek ona göre değer verilecektir. Asıl önem verilmesi gereken ahiret hayatıdır. Çünkü o hayat sonsuzdur. O hayatı kazanmanın yolu ise salih amel işlemektir.

Bir gün gelecek dağlar yerlerinden edilecek ve o sırada yeryüzünün dengesi bozulacak, her şey darmadağın olacaktır. Üzerindeki ağaçlar, binalar, çukurlar, tümseklikler dümdüz hale gelecektir. Saklanacak gizlenecek bir yer kalmayacaktır. Ardından insanlığın ilk tarihinden kıyamet kopuncaya kadar gelmiş geçmiş bütün insanlar sıra halinde Rablerinin huzuruna toplanacaklardır. Dünyaya ilk geldiklerinde nasıl makamsız, rütbesiz, malsız, mülksüz ve nasıl tek başlarına gelmiş idilerse bugün de o halde Rablerinin huzuruna çıkarılacaklardır. Rablerinin huzuruna çıkıp hesap vereceklerini inkâr etmiş olanlar, mahcubiyetten mosmor kesileceklerdir. Hesap için amel defterleri önlerine gelecektir. O da ne, yaptıkları her şey, küçük büyük ne varsa hiçbiri atlanmaksızın tamamı kayda geçmiştir.

Yaptıkları her şey kayıt altına alınmış olmasına rağmen Allah'ın adaleti gereği insanın işlemiş olduğu bu şeylerin hepsinin tanıkları da getirilecektir. Ayrıca insanın kendisine de bu yaptıkları sorulacak ve savunması alınacaktır. Kimsenin itiraz etmeye, karşı koymaya ne yüzü ve ne de mecali vardır. Ama yine de Allah büyük mahkeme gününü bu şekilde kuracak ve işletecektir. Allah, o itiraz edilemez gücüne ve mutlak hâkimiyetine rağmen kimseye haksızlık yapmayacaktır.

وَاِذْ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوا
لِاٰدَمَ فَسَجَدُوٓا اِلَّٓا اِبْل۪يسَ كَانَ مِنَ الْجِنِّ فَفَسَقَ عَنْ اَمْرِ رَبِّه۪ اَفَتَتَّخِذُونَهُ
وَذُرِّيَّتَهُٓ اَوْلِيَٓاءَ مِنْ دُون۪ي وَهُمْ لَكُمْ عَدُوٌّ بِئْسَ لِلظَّالِم۪ينَ بَدَلًا
﴿٥٠﴾ مَٓا اَشْهَدْتُهُمْ خَلْقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَلَا خَلْقَ اَنْفُسِهِمْ
وَمَا كُنْتُ مُتَّخِذَ الْمُضِلّ۪ينَ عَضُدًا ﴿٥١﴾ وَيَوْمَ يَقُولُ
نَادُوا شُرَكَٓائِيَ الَّذ۪ينَ زَعَمْتُمْ فَدَعَوْهُمْ فَلَمْ يَسْتَج۪يبُوا
لَهُمْ وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمْ مَوْبِقًا ﴿٥٢﴾ وَرَاَ الْمُجْرِمُونَ النَّارَ
فَظَنُّٓوا اَنَّهُمْ مُوَاقِعُوهَا وَلَمْ يَجِدُوا عَنْهَا مَصْرِفًا ﴿٥٣﴾
وَلَقَدْ صَرَّفْنَا ف۪ي هٰذَا الْقُرْاٰنِ لِلنَّاسِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ وَكَانَ
الْاِنْسَانُ اَكْثَرَ شَيْءٍ جَدَلًا ﴿٥٤﴾ وَمَا مَنَعَ النَّاسَ اَنْ يُؤْمِنُٓوا
اِذْ جَٓاءَهُمُ الْهُدٰى وَيَسْتَغْفِرُوا رَبَّهُمْ اِلَّٓا اَنْ تَأْتِيَهُمْ سُنَّةُ
الْاَوَّل۪ينَ اَوْ يَأْتِيَهُمُ الْعَذَابُ قُبُلًا ﴿٥٥﴾

50. Bir zamanlar meleklere: “Âdem’e secde edin” demiştik. İblis hariç onlar secde etmiştiler; ancak iblis cinlerdendi ve Rabbinin emri dışına çıkmıştı. Şimdi siz Beni bırakıp onu ve onun soyundan gelenleri mi dost ediniyorsunuz? Oysa onlar sizin düşmanlarınızdır. Zalimler için bu ne kötü bir tercihtir!

51. Ben onları göklerin ve yerin yaratılışına da kendilerinin yaratılışlarına da şahit tutmadım. Ben yoldan çıkmış olanları yardımcı da edinmiyordum.

52. O gün "Ortağım olduklarını ileri sürdüğünüz kimseleri çağırın" buyurur. Onlar yakarıp durmuşlardır, onlara; fakat kendilerine cevap vermemişlerdir. Biz onların aralarına tehlikeli bir uçurum koymuşuzdur.

53. Suçlular, ateşi görmüş, içine düşeceklerini anlamışlardır; ancak ondan kaçıp sığınacakları bir yer bulamamışlardı.

54. Gerçekten biz insanlar için bu Kur'ân'da her türlü misali getirdik; fakat insan çok inatçıdır.

55. Kendilerine hidayet geldiğinde insanları iman etmekten ve Rablerinden bağışlama dilemekten alıkoyan şey, öncekilerin başına gelenlerin onların da başına gelmesinden ya da azabın gözleri önüne gelmesinden başkası değildir.

Önceki âyetlerde takındıkları tavır sebebiyle inkâr edenler uyarılmıştı. Burada da onlara bir uyarı vardır. Çünkü onlar hem Allah'ın, hem de kendi hemcinsleri olan insanların düşmanı olan İblis ve onun soyundan gelenleri dost edinmektedir. Allah'ı bırakıp İblis'i dost seçmeleri elbette ki mantıkla bağdaşmayan ve kendilerine yakışmayan kötü bir tercihtir.

Daha önce Bakara 34, A'raf 11 ile Hicr 30-31. âyetlerinde Âdem'e secde edilmesi meselesinden söz edilmişti. Burada aynı meseleden söz edilmesi, inkâr edenlerin takındıkları bu tavrın yanlışlığına dikkat çekmek içindir.

İblis'in meleklerden biri olduğunu ileri sürenler olmuştur. Âyette cinlerden olduğu açık bir şekilde ifade edilmekte ve zürriyetinden de söz edilmektedir. Oysa meleklerde erkeklik ve dişilik söz konusu değildir. Dolaysıyla onların zürriyetleri de olmaz. Melekler kendilerine emredileni yapar, asla Allah'ın emrinin dışına çıkmazlar. Oysa İblis Allah'ın emrini yerine getirmemiş ve emrinin dışına çıkmıştır.

Dost edinilmesi, sözüne uyulması ve kendisine kulluk yapılması gereken gökleri ve yeri yaratandır. Oysa İblis ve zürriyeti, göklerin ve yerin yaratılışında ne pay sahibidirler, hatta ne de bunların yaratılışına tanıklık etmişlerdir. Kendi yaratılışlarına bile tanıklıkları söz konusu değildir.

"O gün "Ortağım olduklarını ileri sürdüğünüz kimseleri çağırın" buyurur. Onlar yakarıp durmuşlardır, onlara; fakat kendilerine cevap vermemişlerdir. Biz onların aralarına tehlikeli bir uçurum koymuşuzdur."

Müşriklerin gelecekte başlarına gelecek bir sahneye dikkatleri çekiliyor.

O kıyamet gününde müşriklere bana ortak koştuklarınızı çağırın, gelsinler ve sizi kurtarsınlar denilecek, onlar da bir an için ahirette olduklarını unutup onları yardımlarına çağıracaklar ama cevap vermeyecekler. Çünkü aralarına bir engel konulmuştur. Zaten o günde kimsenin kimseye yardım edecek gücü de yoktur.

Âyet elbette sadece müşrik Arapları muhatap almaz Allah'tan başka ilâh tanıyan herkesi içine alır. Müşrik kimsenin müşrik olduğunu söylemesi de gerekmez. Allah'a ait bir yetkiyi başkasına tanıyan kimse, o konuda Allah'a ortak koşuyor demektir. Buna göre Allah'ın emirleri yerine başkasının emirlerini ileri süren ve yasakları yerine başka yasakları esas tutanlar da Allah'a ortak koşuyorlar.

"Suçlular, ateşi görmüş, içine düşeceklerini anlamışlardır; ancak ondan kaçıp sığınacakları bir yer bulamamışlardı."

Ortak koştuklarından yardım gelmeyince müşrikler cehennemi görecek ve kendileri için kaçınılmaz sonun orası olduğunu anlayacaklardır. Kişinin böyle bir duruma düşmesi ne kötüdür.

Yüce Allah şimdiden içine düşecekleri durumu onlara haber vermekte ve henüz iş işten geçmeden dönün buyurmaktadır.

Yine yüce Allah bu dünya hayatından, münkirlerin ahirette düşecekleri duruma varıncaya kadar türlü şekillerde insanları uyarmaktadır. "**Gerçekten Biz insanlar için bu Kur'ân'da her türlü misali getirdik; fakat insan çok inatçıdır.**" Bazen insanın hak karşısında inatçılığı ve hakka karşı koyması öyle bir düzeye gelir ki azap ahirete ertelenmez bu dünya hayatında onları bulur:

"Kendilerine hidayet geldiğinde insanları iman etmekten ve Rablerinden bağışlama dilemekten alıkoyan şey, öncekilerin başına gelenlerin onların da başına gelmesinden ya da azabın gözleri önüne gelmesinden başkası değildir."

Kuşkusuz peygamberler insanların helak edilmeleri için gönderilmiş değildir. Onların görevleri insanları müjdelemek ve uyarmaktır. Yeryüzünün ve toplumların varlıklarını devam ettirmeleri için belli bir bozulmanın ötesine tahammülleri yoktur. Nitekim toplumların helaki bozuk amelleri sebebiyledir, salt hak dine inanmamak helak sebebi olmaz. Toplumların bozulma düzeyi helak edilme sınırına dayandığında toplu helak söz konusu olur. Değilse cezalandırma ahirette olacak bir şeydir. Ancak dünya hayatında kısmi cezalandırmalar her zaman söz konusudur. Toplumlar, işledikleri suçlardan dolayı bu dünya hayatında da cezalandırılırlar. Genellikle bu kısmi cezalandırmalar, işlenen suç nevinden olur. Örneğin zenginler fakirleri gözetmediklerinde fakirler hırsızlık, kapkaççılık ve benzeri davranışlara yönelirler ve zenginler de

huzur bulamaz. Ülkemizde zaman zaman meydana gelen depremlerin olması gerekenden fazla zayiat ve felaketlerle son bulması, iskanın fay hatları üzerinde yapılması, inşaatların takibinde ihmaller vs gibi işlenen suçlar nedeniyledir.

وَمَا نُرْسِلُ الْمُرْسَلِينَ
إِلَّا مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ وَيُجَادِلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالْبَاطِلِ
لِيُدْحِضُوا بِهِ الْحَقَّ وَاتَّخَذُوا آيَاتِي وَمَا أُنْذِرُوا هُزُوًا ﴿٥٦﴾
وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِآيَاتِ رَبِّهِ فَأَعْرَضَ عَنْهَا وَنَسِيَ
مَا قَدَّمَتْ يَدَاهُ إِنَّا جَعَلْنَا عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَنْ يَفْقَهُوهُ
وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا وَإِنْ تَدْعُهُمْ إِلَى الْهُدَىٰ فَلَنْ يَهْتَدُوا إِذًا
أَبَدًا ﴿٥٧﴾ وَرَبُّكَ الْغَفُورُ ذُو الرَّحْمَةِ لَوْ يُؤَاخِذُهُمْ بِمَا
كَسَبُوا لَعَجَّلَ لَهُمُ الْعَذَابَ بَلْ لَهُمْ مَوْعِدٌ لَنْ يَجِدُوا مِنْ دُونِهِ
مَوْئِلًا ﴿٥٨﴾ وَتِلْكَ الْقُرَىٰ أَهْلَكْنَاهُمْ لَمَّا ظَلَمُوا وَجَعَلْنَا
لِمَهْلِكِهِمْ مَوْعِدًا ﴿٥٩﴾

56. Biz elçileri müjdeleyiciler ve uyarıcılar olmalarından başka bir amaçla göndermedik. İnkâr edenler ise batıla dayanarak hakkı ortadan kaldırmak için mücadele ediyorlar; âyetlerimi ve korkutuldukları şeyleri alaya almışlardır.

57. Kendisine Rabbinin âyetleri hatırlatıldığında onlardan yüz çeviren ve bizzat işlediği suçları unutandan daha zalim kim vardır? Biz kalplerinin üzerine, onu anlayıp kavramalarını engelleyen perdeler, kulaklarına da bir ağırlık koyduk. Sen onları hidayete çağırsan bile asla hidayete gelmeyeceklerdir.

58. Bağışlaması bol Rabbin ise merhamet sahibidir. İşledikleri sebebiyle onları sorguya çekecek olsa onları hemen cezalandırır; fakat kendilerine süre belirlemiştir ve onlar bundan kaçıp kurtulamazlar.

59. İşte o kentler; zulmettiklerinde onları helak ettik; oysa Biz onlara helak vakitlerine kadar bir süre belirlemiştik.

Peygamberlerin görevi Allah'tan gelen vahyi insanlara ileterek onları müjdelemek ve uyarmaktır. Peygamberler, insanların helak olmaları için gönderilmemişlerdir. Bu sebeple insanların da uğrayacakları azabı meydan okuyarak onlardan istemesinler. Aslında onlar müjdelerken de, uyarırken de sadece ve sadece insanların yararını gözetiyorlar. Fakat inkâr edenler aslı astarı olmayan tutarsız ve boş şeylerle hakkı ortadan kaldırmak için mücadele ediyor, Allah'ın kendilerine sunduğu delilleri ve onlara yapılan uyarıları alaya alıyor ve batılda ısrar ediyorlar.

Delili ve gerçekliği bulunmayan şeyler ileri sürerek tutarlı ve uyumlu olan Allah'ın âyetleri kendisine hatırlatıldığı halde bunlar üzerinde düşünmeyip onlardan hemen yüz çeviren, kendi işlediği suçları görmeyen, bunları hiç işlememiş gibi unutan ve kendisini hesaba çekmeyen kimseden daha zalim kimse olamaz. Böylesi kimselerin kalpleri perdelenmiştir, hakka karşı kulakları sağırdır. Bu durumlarını devam ettirdikleri takdirde asla hidayete gelmezler. Kalplerinin perdelenmesi ve kulaklarının hakka karşı sağır hale gelmesi kendi tavırları sebebiyledir. Ayrıca kalplerinin perdelenmiş olması ve kulaklarının sağırlığı, ileride de hidayete gelmeyecekleri anlamına gelmez. Anlatılan, o andaki durumlarını tasvirdir. Onlar bu hallerini devam ettirdikleri takdirde kalpleri perdeli ve kulakları sağır olacaktır. Nitekim bu âyetlerin muhatabı olan müşriklerin büyük çoğunluğu ileride tavırlarını değiştirecek ve iman edeceklerdir.

"Bağışlaması bol Rabbin ise merhamet sahibidir. İşledikleri sebebiyle onları sorguya çekecek olsa onları hemen cezalandırır; fakat kendilerine süre belirlemiştir ve onlar bundan kaçıp kurtulamazlar."

Onlar, batılda ısrar edip gerçeği görmelerine yardımcı olmak için Kur'ân'ın sunduğu türlü delillere ve değişik anlatımlarına yüz çevirmelerine rağmen Allah hemen onları sorguya çekip cezalandırmıyor, onlara mühlet veriyor. Zira onların, cezalandırılmaları için bir süre belirlemiştir. Ancak o belirlenmiş süre geldiğinde sığınacakları hiç bir yol kalmayacaktır. Nitekim kendilerinden önce helak edilenlere de bir süre belirlenmişti: **"İşte o kentler; zulmettiklerinde onları helak ettik; oysa Biz onlara helak vakitlerine kadar bir süre belirlemiştik."**

Kalplerinin perdelendiği ve kulaklarının hakka karşı sağır hale geldiği be-

lirtildikten sonra Rabbinin merhametinin gündeme getirilmesi, kendilerine bir süre tanındığının ve bu süre dolduğunda kaçacak bir yerlerinin olmayacağının söylenmesi, helak edilen önceki kavimlerin örnek verilmesi, o kimseler uyarılmaya devam ediliyor anlamına gelir. O halde kalplerinin perdelenmesi ve kulaklarının sağırlığı, içinde bulundukları durumu devam ettirmeleri halinde geçerlidir ve o anki durumlarını anlatmaktadır.

وَاِذْ قَالَ مُوسٰى لِفَتٰيهُ لَٓا اَبْرَحُ حَتّٰٓى
اَبْلُغَ مَجْمَعَ الْبَحْرَيْنِ اَوْ اَمْضِيَ حُقُبًا ﴿٦٠﴾ فَلَمَّا بَلَغَا مَجْمَعَ
بَيْنِهِمَا نَسِيَا حُوتَهُمَا فَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ سَرَبًا ﴿٦١﴾
فَلَمَّا جَاوَزَا قَالَ لِفَتٰيهُ اٰتِنَا غَدَٓاءَنَاۘ لَقَدْ لَق۪ينَا مِنْ سَفَرِنَا هٰذَا
نَصَبًا ﴿٦٢﴾ قَالَ اَرَاَيْتَ اِذْ اَوَيْنَٓا اِلَى الصَّخْرَةِ فَاِنّ۪ي نَس۪يتُ
الْحُوتَۘ وَمَٓا اَنْسَان۪يهُ اِلَّا الشَّيْطَانُ اَنْ اَذْكُرَهُۚ وَاتَّخَذَ سَب۪يلَهُ
فِي الْبَحْرِ عَجَبًا ﴿٦٣﴾ قَالَ ذٰلِكَ مَا كُنَّا نَبْغِۗ فَارْتَدَّا عَلٰٓى اٰثَارِهِمَا
قَصَصًاۙ ﴿٦٤﴾ فَوَجَدَا عَبْدًا مِنْ عِبَادِنَٓا اٰتَيْنَاهُ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِنَا
وَعَلَّمْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا عِلْمًا ﴿٦٥﴾ قَالَ لَهُ مُوسٰى هَلْ اَتَّبِعُكَ عَلٰٓى
اَنْ تُعَلِّمَنِ مِمَّا عُلِّمْتَ رُشْدًا ﴿٦٦﴾ قَالَ اِنَّكَ لَنْ تَسْتَط۪يعَ مَعِيَ صَبْرًا
﴿٦٧﴾ وَكَيْفَ تَصْبِرُ عَلٰى مَا لَمْ تُحِطْ بِه۪ خُبْرًا ﴿٦٨﴾ قَالَ سَتَجِدُن۪ٓي

إِنْ شَٓاءَ اللّٰهُ صَابِرًا وَلَٓا اَعْص۪ي لَكَ اَمْرًا ﴿٦٩﴾ قَالَ فَاِنِ اتَّبَعْتَن۪ي فَلَا
تَسْـَٔلْن۪ي عَنْ شَيْءٍ حَتّٰٓى اُحْدِثَ لَكَ مِنْهُ ذِكْرًا ﴿٧٠﴾

60. **Hani bir vakit Musa uşağına demişti ki: "İki denizin birleştiği yere varıncaya kadar durmayacağım yahut senelerce devam edeceğim."**

61. **İki denizin birleştiği yere vardıklarında, balıklarını unuttular; o da sıyrılıp denizdeki bir menfezden yoluna gitti.**

62. **Orayı geçtiklerinde uşağına: "Yemeğimizi getir; bu yolculuğumuzda biz, cidden bir yorgunluğa düşer olduk." dedi.**

63. (Uşağı); **"Görüyor musun; kayaya sığındığımızda balığı unuttum. Onu söylememi bana unutturansa şeytandaı başkası değildir. Balık hayret verici bir şekilde denizde yolunu tutup gitmişti" dedi.**

64. **Musa; "İşte aradığımız şey de oydu" dedi ve ikisi, kendi izlerini takip ederek gerisin geri döndüler.**

65. **Nihayet kullarımızdan bir kul buldular ki ona katımızdan bir rahmet vermiş ve kendi tarafımızdan bir ilim öğretmiştik.**

66. **Musa ona; "Sana öğretilen ilimden doğruyu bulmama yardımcı olacak bir şeyler öğretmen için sana tabi olabilir miyim" dedi.**

67. (O kul) **Dedi ki: "Sen, benimle yapamazsın."**

68. **"Hakikatinden tam olarak haberdar olmadığın şeylere nasıl sabredeceksin?"**

69. **Musa dedi ki: "İnşallah beni sabredici bulacaksın. Hiçbir işte sana karşı gelmeyeceğim."**

70. (O kul) **Dedi ki: "Eğer benimle beraber olacaksan şunu bilmelisin: Ne olduğu hakkında sana bilgi vermedikçe bana o konuda bir şey sormayacaksın."**

si olduğu bilinmemektedir. Kıssada anlatılan gizemli olaylara bu bilinmeyenler de eklendiğinde kıssa daha da muammalaşmaktadır. Ancak kıssanın verdiği mesaj gâyet açıktır.

Bu tür esrarengizlikler bulunduran kıssalarla ilgili pek çok rivayetin nakledilmesi ve pek çok şeyin uydurulması doğaldır. İnsanlar esrarengiz bir şey duyduklarında muhayyilelerini çalıştırmaya başlarlar. Kuşkusuz bu rivayetlerin sahih olanları vardır, olmayanları vardır. Ancak sahih olduğu söylenen rivayetlerde de kelime ilaveleri, yönlendirmeler ve raviden raviye aktarılırken lafızla rivayet şart koşulmadığından kelime değişiklikleri olması kaçınılmazdır. Kelime değişikliği bile bazen problem doğurmaktadır. Özellikle bu kıssa ile ilgili sahih olduğu söylenen rivayetler çok uzun olduklarından söz konusu ettiğimiz hususlar bu rivayetlerde fazlasıyla vardır. Bu sebeple bu tür konularda nakledilen hadisler, bir anlam ifade etmez demiyoruz ama hem konunun uzamaması ve hem de söz konusu ettiğimiz sakıncalar sebebiyle bu konudaki hadislere değinmeden âyeti tefsir etmeye ve olaylarla ilgili anlatımda âyetlerin sarih bir şekilde anlattıklarından uzaklaşmadan kıssayı anlatmaya gayret edeceğiz.

Âyetlerin anlatımından anlaşılan, Hz. Musa'nın iki denizin birleştiği yere gitmesi ve orada karşılaşacağı kimseden bir şeyler öğreneceği, önceden Allah tarafından ona bunun söylendiğini gösterir. Dolayısıyla bu yolculuğun amacı bazı konularda Hz. Musa'nın eğitilmesidir. Bu sebeple o, uşağını yanına alır ve yolculuğa çıkar. Hz. Musa gâyet heyecanlıdır ve söylenen yere gitme konusunda da gâyet azimlidir. Muhtemelen gideceği yerin mesafesini o da iyi bilmemektedir. Bu sebeple, **"İki denizin birleştiği yere vardıklarında, balıklarını unuttular; o da sıyrılıp denizdeki bir menfezden yoluna gitti."** demektedir. Eğer gideceği yerin neresi olduğunu bilseydi aşağı yukarı bunun ne kadar bir zaman alacağını bilirdi.

İki denizin birleştiği yere gelmişler görecekleri kişiyi orada göremeyince biraz daha yola devam etmişler. Öğle yemeğini yemek üzere mola verdiklerinde beraberlerinde taşıdıkları balığı kaybettiklerinin farkına varmışlar. Aslında uşak balığın denize dalarak kaçtığını görmüş ama bunu Hz. Musa'ya söylemeyi unutmuştu. Balığın nerede kaçıp gittiğini söyleyince Hz. Musa buluşma yerinin orası olduğunu söylemiştir. Geldikleri yolu izleyerek geri döndüler ve nihayet aradıkları kişiyi buldular. Kur'ân-ı Kerim'de bu kişinin adı belirtilmemekte Allah'ın kullarından biri olduğu söylenmektedir. Rivayetlerde ise bu kişinin adının Hızır olduğu belirtilmektedir.

bir şeyler öğrenmek idi. Onunla beraber olmak ve kendisine verilmiş olan ilimden bir şeyler öğrenmek için ondan izin istedi. Hızır, **"Sen, benimle yapamazsın. Hakikatinden tam olarak haberdar olmadığın şeylere nasıl sabredeceksin?"** dedi. Musa kararlıydı, zaten bu sebeple yolculuğa çıkmıştı. **"İnşallah beni sabredici bulacaksın. Hiçbir işte sana karşı gelmeyeceğim."** dedi.

Musa gibi büyük bir peygamberin kendisinden bir şeyler öğrenmek için yıllar sürecek olsa bile yolculuğa katlanacağı Allah katından özel bir bilgi ile donatılmış Hızır kimdir? Bu soruya kıssanın sonunda cevap aramaya çalışacağız.

فَانْطَلَقَا
حَتّٰٓى اِذَا رَكِبَا فِى السَّفٖينَةِ خَرَقَهَاۜ قَالَ اَخَرَقْتَهَا لِتُغْرِقَ اَهْلَهَاۚ
لَقَدْ جِئْتَ شَيْـًٔا اِمْرًا ﴿٧١﴾ قَالَ اَلَمْ اَقُلْ اِنَّكَ لَنْ تَسْتَطٖيعَ مَعِىَ
صَبْرًا ﴿٧٢﴾ قَالَ لَا تُؤَاخِذْنٖى بِمَا نَسٖيتُ وَلَا تُرْهِقْنٖى مِنْ اَمْرٖى
عُسْرًا ﴿٧٣﴾ فَانْطَلَقَا حَتّٰٓى اِذَا لَقِيَا غُلَامًا فَقَتَلَهُۙ قَالَ اَقَتَلْتَ
نَفْسًا زَكِيَّةً بِغَيْرِ نَفْسٍۜ لَقَدْ جِئْتَ شَيْـًٔا نُكْرًا ﴿٧٤﴾
قَالَ اَلَمْ اَقُلْ لَكَ اِنَّكَ لَنْ تَسْتَطٖيعَ مَعِىَ صَبْرًا ﴿٧٥﴾ قَالَ اِنْ سَاَلْتُكَ
عَنْ شَیْءٍ بَعْدَهَا فَلَا تُصَاحِبْنٖىۚ قَدْ بَلَغْتَ مِنْ لَدُنّٖى عُذْرًا ﴿٧٦﴾
فَانْطَلَقَا حَتّٰٓى اِذَٓا اَتَيَٓا اَهْلَ قَرْيَةِۨ اسْتَطْعَمَٓا اَهْلَهَا فَاَبَوْا
اَنْ يُضَيِّفُوهُمَا فَوَجَدَا فٖيهَا جِدَارًا يُرٖيدُ اَنْ يَنْقَضَّ فَاَقَامَهُۜ قَالَ

لَوْ شِئْتَ لَتَّخَذْتَ عَلَيْهِ اَجْرًا ﴿٧٧﴾ قَالَ هٰذَا فِرَاقُ بَيْنِي وَبَيْنِكَ
سَاُنَبِّئُكَ بِتَاْوِيلِ مَا لَمْ تَسْتَطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا ﴿٧٨﴾ اَمَّا السَّفِينَةُ
فَكَانَتْ لِمَسَاكِينَ يَعْمَلُونَ فِي الْبَحْرِ فَاَرَدْتُ اَنْ اَعِيبَهَا وَكَانَ
وَرَاءَهُمْ مَلِكٌ يَاْخُذُ كُلَّ سَفِينَةٍ غَصْبًا ﴿٧٩﴾ وَاَمَّا الْغُلَامُ
فَكَانَ اَبَوَاهُ مُؤْمِنَيْنِ فَخَشِينَا اَنْ يُرْهِقَهُمَا طُغْيَانًا
وَكُفْرًا ﴿٨٠﴾ فَاَرَدْنَا اَنْ يُبْدِلَهُمَا رَبُّهُمَا خَيْرًا مِنْهُ زَكٰوةً وَاَقْرَبَ
رُحْمًا ﴿٨١﴾ وَاَمَّا الْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلَامَيْنِ يَتِيمَيْنِ فِي الْمَدِينَةِ
وَكَانَ تَحْتَهُ كَنْزٌ لَهُمَا وَكَانَ اَبُوهُمَا صَالِحًا فَاَرَادَ رَبُّكَ اَنْ يَبْلُغَا
اَشُدَّهُمَا وَيَسْتَخْرِجَا كَنْزَهُمَا رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ وَمَا فَعَلْتُهُ
عَنْ اَمْرِي ذٰلِكَ تَاْوِيلُ مَا لَمْ تَسْطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا ﴿٨٢﴾

71. **İkisi kalkıp yola koyuldu. Nihayet gemiye bindiklerinde o kul gemiyi deldi. Musa: "İçindekileri batırsın diye mi onu deldin? Doğrusu kötü bir iş yaptın" dedi.**

72. (O kul); **"Sen, benimle yapamazsın, dememiş miydim?" dedi.**

73. **Musa; "Unuttuğumdan dolayı beni paylama; bu yaptığıma karşılık olarak da bana bir güçlük yükleme" dedi.**

74. **Yine yola koyuldular. Nihayet bir çocukla karşılaştılar ve o kul hemencecik çocuğu öldürdü. Musa; "Bir can karşılığı olmaksızın suçsuz bir cana mı kıydın? Gerçekten çok kötü bir şey yaptın" dedi.**

75. (O kul); **"Sen benimle yapamazsın, dememiş miydim?" dedi.**

76. **Musa dedi ki: "Eğer bundan sonra sana bir şey soracak olursam artık bana arkadaşlık etme; çünkü benden yana kabul edebileceğin tüm bahanelerin sonuna gelmiş sayılırsın."**

77. **Tekrar yola koyuldular ve nihayet bir kasaba halkına varıp onlardan yiyecek istediler. Kasaba halkı onları misafir etmekten kaçındı; derken orada yıkılmak üzere olan bir duvarla karşılaştılar.** (O kul), **duvarı onardı. Musa; "İsteseydin buna karşılık bir ücret alırdın" dedi.**

78. **Bunun üzerine** (o kul) **dedi ki: "İşte bu, seninle benim ayrılışımızdır. Şimdi, dayanamadığın o şeylerin içyüzünü sana haber vereceğim."**

79. **"O gemi var ya, denizden geçimlerini sağlayan fakir kimselerin idi. Onu kusurlu hale getirmek istedim; çünkü onların ilerisinde, her gemiye el koyan bir hükümdar vardı."**

80. **"Çocuğa gelince, onun ana-babası mümin kimseler idiler; çocuğun onları azgınlık ve inkâra sürüklemesinden korktuk."**

81. **"İstedik ki Rableri bu çocuğun yerine daha temiz ve merhametçe en önde geleni versin."**

82. **"Duvara gelince, şehirdeki öksüz iki çocuğun idi. Altında da onlara ait bir hazine vardı. Babaları iyi bir insandı. Bu sebeple Rabbin onların ergenlik çağına ermelerini ve Rabbinin bir merhameti olarak hazinelerini çıkarmalarını diledi. Ben bunu da kendiliğimden yapmadım. İşte dayanamadığın şeylerin iç yüzü bundan ibarettir."**

Hz. Musa ile Hızır yola koyuldular. Nihayet bir gemiye bindiler. Hızır gemide bir delik açtı. Antlaşmalarında Hz. Musa Hızır'ın yaptıklarına karışmayacaktı. Ama yapılan şey o kadar korkunç idi ki gemideki herkes boğulabilirdi. Bu nedenle Musa dayanamadı ve itiraz etti. Hızır anlaşmayı hatırlattı. Musa şok olmuş, Hızır'la yaptığı antlaşmayı unutmuştu. Verdiği sözü o anda unuttuğunu, kendisinden bir şeyler öğrenmek istediğini, işi yokuşa sürmemesini söyledi. Hızır, Hz. Musa'nın mazeretini kabul etti.

Yine yola koyuldular ve yolda bir çocukla karşılaştılar. Hızır hiçbir suç işlememiş olan o çocuğu öldürdü. Bu kez Hızır'ın yaptığı çok daha kötüydü. Musa dayanamadı; bir kısas söz konusu olmaksızın hem de küçük bir çocuğu öldürmüştü. Yine itiraz etti. Hızır: **"Sen benimle yapamazsın, dememiş**

miydim?" dedi. Musa'nın ileri sürecek mazereti de kalmamıştı, **"Eğer bundan sonra sana bir şey soracak olursam artık bana arkadaşlık etme; çünkü benden yana kabul edebileceğin tüm bahanelerin sonuna gelmiş sayılırsın."** dedi. Yani ileri sürecek mazeretim kalmadı ve bir daha itiraz edecek olursam ve beraberliğimize son verirsen artık senin de mazeretin vardır son verebilirsin, dedi.

Tekrar yollarına devam ettiler. Acıkmışlardı, yanlarında yiyecekleri de yoktu. Yolları bir kasabaya düştü. Kasaba halkından kendilerini misafir etmelerini ve yiyecek bir şeyler vermelerini istediler, ama kasaba halkı kötü insanlardı, onlara yiyecek vermediler.

Burada anlatımdaki bir inceliğe dikkat çekmek gerekiyor. "**Kasaba halkına varıp onlardan yiyecek istediler. Kasaba halkı onları misafir etmekten kaçındı,"** deniliyor. Haddizatında bir kasabaya girilirken kasaba halkının tamamıyla karşılaşılmaz, birkaç kişiyle karşılaşılır. Sanki Musa ile Hızır, ev ev bütün kasabayı dolaşmış, hepsinden yiyecek istemişlerdi ve halkın tamamı isteklerini reddetmişlerdi.

Kur'ân kıssaları, olayları çok özet bir şekilde aktarır. Ama ifadeden öyle anlaşılıyor ki kasaba halkının tamamı onların durumundan haberdar olmuş ve onlara yiyecek veren bir Allah'ın kulu çıkmamıştır. Kasaba halkı bütünüyle o derece cimri ve insanlıktan anlamaz bir halk idi. İşte halkı böyle olan bir kasabada yıkılmak üzere olan bir duvarla karşılaşırlar. Hızır o duvarı onarır. Musa yine şaşkındır, halkı bu derece insanlıktan çıkmış bir kasabada, acıktıkları halde hiçbir karşılık istemeden duvarı onarmasına itiraz eder. Hızır: **"İşte bu, seninle benim ayrılışımızdır."** der. Ardından yaptıklarının nedenini anlatır:

"O gemi var ya, denizden geçimlerini sağlayan fakir kimselerin idi. Onu kusurlu hale getirmek istedim; çünkü onların ilerisinde, her gemiye el koyan bir hükümdar vardı. Çocuğa gelince, onun ana-babası mümin kimseler idiler; çocuğun onları azgınlık ve inkâra sürüklemesinden korktuk. İstedik ki Rableri bu çocuğun yerine daha temiz ve merhametçe en önde geleni versin. Duvara gelince, şehirdeki öksüz iki çocuğun idi. Altında da onlara ait bir hazine vardı. Babaları iyi bir insandı. Bu sebeple Rabbin onların ergenlik çağına ermelerini ve Rabbinin bir merhameti olarak hazinelerini çıkarmalarını diledi. Ben bunu da kendiliğimden yapmadım. İşte dayanamadığın şeylerin iç yüzü bundan ibarettir."

Hızır'ın Hz. Musa'ya bu anlattıkları Kur'ân ile evrenselleşmiş ve ebedileş-

miştir. İki kişi arasında yapılmış bir konuşma olmaktan çıkmış insanlığın tamamına mal olmuştur. Bu sebeple bütün insanlara yapılmış bir konuşmadır ve bütün insanların bundan öğüt almaları gerekir.

Biz insanlar olayın sadece dış görünüşünü görürüz. Bu nedenle de bazen Allah'ın haksızlık yaptığını zannederiz. Yine bazı olayları izah etmekte zorluk çekeriz. İlmimiz ne denli ilerlerse ilerlesin bunları aşmamız mümkün değildir. Olayları arka planlarıyla birlikte müşahede etme imkânımız olsaydı ne bir adaletsizliğin, ne de bir uyumsuzluğun olmadığını görmüş olurduk. İşte bu kıssa bizlere bunları anlatmaktadır.

Hızır Kimdir?

Hızır'ın batın ilmine vakıf evliyadan biri olduğu yaygın bir kanaattir. Oysa veli olduğunu söyleyen ne dini bir nass vardır, ne de kıssada Hızır'ın yaptıkları bir velinin yapacağı şeylerdir.

Hızır'ın bir peygamber olduğunu söyleyenler de olmuştur. Oysa peygamberler de insanların bağlı bulundukları şeriat kurallarına uymak zorundadır. Hızır'ın yaptıkları ise şeriat kurallarının dışında şeylerdir. Bu sebeple çağdaş müfessirlerden Mevdûdi'nin yaptığı şu değerlendirme gayet yerindedir:

"Bu kıssa ile ilgili olarak cevaplandırılması gereken çok zor bir soru ortaya çıkar: Hızır tarafından yapılan işlerin iki tanesi insanın yaratılışından beri var olan kanunlara apaçık aykırıdır. Hiçbir kanun bir kimseye başka bir kimsenin malını tahrip etme ve suçsuz bir insanı öldürme izni ve yetkisi vermez. O denli ki bir kimse ilham yoluyla bazı korsanların belli bir gemiyi basacaklarını ve belli bir çocuğun isyankâr ve kâfir olacağını bilse o zaman bile Allah tarafından gönderilen hiçbir kanun insana ilhamı nedeniyle gemide bir delik açma ve masum bir çocuğu öldürme izni vermez. Buna cevap olarak birisi Hızır'ın bu iki işi Allah'ın emri ile yaptığını söyleyecek olsa bu bizim sorunumuzu çözmez. Çünkü soru: 'Hızır bu işleri kimin emri ile yaptı?' değil, 'Bu emirlerin özelliği ne idi' sorusudur. Bu önemlidir, çünkü Hızır bunları 'ilâhi emir' doğrultusunda yapmıştır. Hızır'ın kendisi de bu işleri kendi yetkisi ile yapmadığını, bilakis Allah'ın rahmetiyle hareket ettiğini söylemektedir. Allah da bunu şu sözlerle tasdik etmektedir: 'Biz ona katımızdan bir ilim öğrettik.' Bu nedenle bu işlerin Allah'ın emri ile yapıldığından hiç şüphe yoktur. Fakat emrin niteliği ve özelliği ile ilgili soru hâlâ ortada durmaktadır. Çünkü bu emirler, hiçbir ilâhi kanun tarafından izin verilmediği için meşru değildir. Ve Kur'ân da suçlu olduğuna bir delil olmaksızın bir kimsenin başka birisini öldürmesine izin vermez. Bu nedenle bu emirlerin de bir kimsenin zengin, diğerinin fakir ve bir kimsenin hasta, diğerinin de hasta iken iyileşmesine neden olan Allah'ın emirleri ile aynı grupta olduğunu

kabul etmek zorundayız. Eğer Hızır'a verilen emirler bu tür emirler idiyse Hızır'ın insanlar için konulan ilâhi kanunlarla sınırlı olmayan bir melek (veya Allah'ın yaratıklarından başka biri) olduğu sonucuna varılabilir.

Çünkü şer'î yönü olmayan bu tür emirler ancak meleklere verilebilir. Bunun nedeni haram ve helâl sorununun onlar için söz konusu olmamasıdır; onlar hiçbir kişisel güce sahip olmaksızın Allah'ın emirlerine itaat ederler. Onların aksine bir insan, işlediği amel ilâhi kanuna aykırı ise bunu ilham sonucu veya içgüdülerle istemeyerek işlemiş de olsa günah işlemiş olur. Çünkü insan, insan olması münasebetiyle ilâhi kanuna uymak zorundadır. Ve ilâhi kanunda, bir kimsenin ilham yoluyla bir emir aldığı veya kendisine gizlice yasak bir işin hikmeti bildirildiği için yaptığı işin helâl sayılabileceği bir boşluk yoktur.

Yukarıda değindiğimiz ilke fıkıh âlimleri ve sufi liderler tarafından tartışmasız kabul edilmiştir. Allame Alûsî bu konuda Abdü'l Vehhab Şa'rânî, Muhiddin ibn A'rabi, Müceddid-i Elf-i Sani, Şeyh Abdülkadir Geylani, Cüneyd Bağdadi, Serî Sekati, Ebu'l Huseyn en-Nuri, Ebu Said el-Harrâz, Ahmed ed-Dineveri ve İmam Gazzali'nin birçok sözünü ayrıntısıyla nakletmiştir. Onlara göre, bir sufi için bile kendine gelen bir ilhama uyarak kanunun ilkelerine ters düşen birşey yapmak doğru değildir. (Ruhu'l Meani cild: XVI, s 16-18). İşte bu nedenle biz Hızır'ın bir melek veya insanı sınırlayan kanunlardan azade başka bir yaratık olması gerektiği sonucuna vardık. Çünkü o, yukarıda anılan formülün tek istisnası olamaz, bu yüzden kaçınılmaz olarak onun, insanlar için önceden belirlenen ilâhi kanuna göre değil, Allah'ın dileği doğrultusunda hareket eden Allah'ın kullarından biri olduğu sonucuna varıyoruz.

Eğer Kur'ân Hz. Musa'nın (a.s) eğitilmek üzere gönderildiği 'kul'un bir insan olduğunu söylemiş olsaydı, o zaman Hızır'ın insan olduğunu kabul edecektik. Fakat Kur'ân açıkça onun bir insan olduğunu söylemez, aksine 'kullarımızdan biri' olduğunu söyler, bu da onun insan olduğunu göstermez. Kur'ân'da bu kelime (kul) çeşitli yerlerde melekler için kullanılmıştır. (Bkz. Enbiya: 26, Zuhruf: 19. Bunun yanısıra Hz. Hızır'ın insan olduğuna işaret eden hiçbir hadis yoktur. Hz. Peygamber'den (s.a) Said ibn Cübeyr, İbn Abbas ve İbn Ka'b kanalıyla rivayet edilen sahih bir hadisde "Racul" kelimesi, genelde insanlar için kullanılmasına rağmen, Hızır (a.s) için kullanılmıştır ve sadece insanlar için kullanılmayacağı açığa çıkmıştır. Kur'ân da bu kelimeyi Cin Sûresi altıncı âyette cinler için kullanmıştır. Şu da bir gerçektir ki bir melek, bir cin veya görünmeyen bir varlık insanların yanına geldiğinde, insan şeklinde görünür. Ve bu şekil içinde aynen Meryem'e gelen insan kılığındaki melek gibi beşer adını alır. (Meryem 17) O halde yukarıda zikredilen hadiste Peygamber (s.a)

tarafından Hızır için kullanılan "Racul" kelimesi, onun mutlaka insan olduğu anlamına gelmez.

Bu nedenle yukarıdaki tartışmanın ışığında, Hızır'ın, bir melek olduğu veya insanlar için belirlenen sınırlarla bağımlı olmayan başka bir yaratık olduğu sonucuna varabiliriz. İbn Kesir'in tefsirinde Mâverdî'den rivayet edildiğine göre, bazı eski müfessirler ve Kur'ân âlimleri de bu görüştedirler" (Mevdûdî, III, 190-191).

Mevdûdî'nin bu söylediklerine aynen katılıyoruz: Kıssada Hz. Musa'ya rehberlik eden Hızır bir insan değil bir melektir. Melekler Mevdûdi'nin de dikkat çektiği gibi yaptıklarından dolayı sorumlu tutulmazlar. Çünkü yaptıklarını mutlaka Allah'ın emrine uygun olarak yaparlar. İnsanların canlarını alan melekler, o insanın ne yaptığına bakmaksızın Allah'ın emrini yerine getirerek canlarını alırlar.

Selef âlimleri kıssaları müteşabihattan kabul etmişlerdir. Çünkü kıssalar özet anlatımlardır ve muhkem âyetler hesaba katılmaksızın yorumlanamazlar. Daha açık bir ifade ile muhkem âyetlere aykırı bir şekilde yorumlanamazlar. Muhkem âyetlerden peygamberlerin eğiticilerinin da melek olduğunu biliyoruz. Bu kıssada da Musa gibi büyük bir peygamber eğitilmektedir.

وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنْ ذِي الْقَرْنَيْنِ قُلْ سَاَتْلُوا عَلَيْكُمْ مِنْهُ ذِكْرًا ﴿٨٣﴾

اِنَّا مَكَّنَّا لَهُ فِي الْاَرْضِ وَاٰتَيْنَاهُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ سَبَبًا ﴿٨٤﴾ فَاَتْبَعَ سَبَبًا

﴿٨٥﴾ حَتّٰى اِذَا بَلَغَ مَغْرِبَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَغْرُبُ فِي عَيْنٍ حَمِئَةٍ

وَوَجَدَ عِنْدَهَا قَوْمًا قُلْنَا يَا ذَا الْقَرْنَيْنِ اِمَّا اَنْ تُعَذِّبَ

وَاِمَّا اَنْ تَتَّخِذَ فِيهِمْ حُسْنًا ﴿٨٦﴾ قَالَ اَمَّا مَنْ ظَلَمَ فَسَوْفَ نُعَذِّبُهُ

ثُمَّ يُرَدُّ اِلٰى رَبِّهِ فَيُعَذِّبُهُ عَذَابًا نُكْرًا ﴿٨٧﴾ وَاَمَّا مَنْ اٰمَنَ وَعَمِلَ

صَالِحًا فَلَهُ جَزَاءً الْحُسْنٰى وَسَنَقُولُ لَهُ مِنْ اَمْرِنَا يُسْرًا ﴿٨٨﴾ ثُمَّ اَتْبَعَ

سَبَبًا ﴿٨٩﴾ حَتّٰىٓ اِذَا بَلَغَ مَطْلِعَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَطْلُعُ عَلٰى قَوْمٍ
لَمْ نَجْعَلْ لَهُمْ مِنْ دُونِهَا سِتْرًا ﴿٩٠﴾ كَذٰلِكَ وَقَدْ اَحَطْنَا بِمَا لَدَيْهِ
خُبْرًا ﴿٩١﴾ ثُمَّ اَتْبَعَ سَبَبًا ﴿٩٢﴾ حَتّٰىٓ اِذَا بَلَغَ بَيْنَ السَّدَّيْنِ وَجَدَ
مِنْ دُونِهِمَا قَوْمًا لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ قَوْلًا ﴿٩٣﴾ قَالُوا يَا ذَا الْقَرْنَيْنِ
اِنَّ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ مُفْسِدُونَ فِي الْاَرْضِ فَهَلْ نَجْعَلُ لَكَ خَرْجًا عَلٰٓى
اَنْ تَجْعَلَ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ سَدًّا ﴿٩٤﴾ قَالَ مَا مَكَّنّ۪ي ف۪يهِ رَبّ۪ي خَيْرٌ فَاَع۪ينُون۪ي
بِقُوَّةٍ اَجْعَلْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ رَدْمًا ﴿٩٥﴾ اٰتُون۪ي زُبَرَ الْحَد۪يدِ حَتّٰىٓ اِذَا سَاوٰى
بَيْنَ الصَّدَفَيْنِ قَالَ انْفُخُوا حَتّٰىٓ اِذَا جَعَلَهُ نَارًا قَالَ اٰتُون۪ٓي اُفْرِغْ عَلَيْهِ
قِطْرًا ﴿٩٦﴾ فَمَا اسْطَاعُوٓا اَنْ يَظْهَرُوهُ وَمَا اسْتَطَاعُوا لَهُ نَقْبًا ﴿٩٧﴾
قَالَ هٰذَا رَحْمَةٌ مِنْ رَبّ۪ي فَاِذَا جَٓاءَ وَعْدُ رَبّ۪ي جَعَلَهُ دَكَّٓاءَ وَكَانَ وَعْدُ رَبّ۪ي
حَقًّا ﴿٩٨﴾

83. **Bir de sana Zulkarneyn'i sorarlar. De ki: "Size ondan bir parça bahsedeceğim."**

84. **Biz, onu yeryüzünde güçlü kıldık ve ona istediği her şeyi elde etmenin bir yolunu verdik.**

85. **O da bir yol bulup peşince gitti.**

86. **Nihayet güneşin battığı yere varınca onu kara balçıklı bir gözede batar buldu; onun yanında da bir kavme rastladı. Biz dedik ki: "Ey Zulkarneyn! İster onları cezalandırırsın istersen iyi muamele edersin."**

87. (O ise şöyle) **dedi: "Haksızlık edeni cezalandıracağız; sonra Rabbine döndürülecek ve** (Rabbi) **onu korkunç bir azapla cezalandıracak."**

88. **İman edip iyi işler yapanlara gelince, ona en güzel mükâfat vardır. Ayrıca ona buyruğumuzdan bir kolaylık da söyleriz.**

89. **Sonra yine bir yol bulup peşince gitti.**

90. **Nihayet güneşin doğduğu yere varınca, onu öyle bir kavim üzerinde doğar buldu ki onlar için güneşin önünde bir örtü yapmamıştık.**

91. **İşte böyle; onun hakkında her ne varsa haberlerin tümünü biliyoruz.**

92. **Sonra bir başka yol daha bulup peşince gitti.**

93. **Nihayet iki set arasına ulaşınca, bu iki dağın önünde, nerdeyse hiç söz anlamayan bir kavim buldu.**

94. (Onlar) **Dediler ki: "Ey Zulkarneyn! Bu memlekette Ye'cuc ve Me'cuc bozgunculuk yapıp duruyorlar. Bizimle onlar arasında bir set yapman şartıyla sana harac versek, ne dersin?"**

95. (Zulkarneyn) **Dedi ki: "Rabbimin bana verdiği imkân çok daha hayırlıdır. Siz bana emeğinizle yardım edin de sizinle onlar arasında aşılmaz bir engel yapayım."**

96. (Sonra şöyle dedi): **"Bana demir kütleleri getirin." İki dağın arası düzlenince de Zulkarneyn; "Üfleyin" dedi. Onu kor haline getirince de "Bana erimiş katran getirin de üzerine dökeyim." dedi.**

97. **Bundan sonra onu ne aşabildiler ne de delebildiler.**

98. (Zulkarneyn); **"Bu Rabbimin bir lütfudur. Rabbimin vaadi geldiğinde onu yerle bir eder. Rabbimin vaadi gerçektir" dedi.**

Yukarıda sözü edilen Hz. Musa ile Hızır kıssasındaki yolculuk, ilim elde etmek içindi. Bu kıssadaki yolculuklar ise Allah yolunda cihad yolculuklarıdır.

Zulkarneyn'in kim olduğuna dair farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bazı rivâyetlerde dile getirildiği gibi soru, Yahudilerin müşriklere Peygambere Zulkarneyn'i sormalarını istemeleri sonucunda sorulmuşsa Yahudi tarihinde önemli bir kişi olması gerekir. Ama direkt olarak müşrik Araplar tarafından sorulmuşsa Arap tarihinde önemli yeri olan biridir. Sorunun kaynağı kim olursa olsun hakkında bunca ihtilaflar nakledildiğine göre tarihin eski devirle-

rinde yaşamış bir hükümdardır. Zaten kimliği ve yaptığı yoluculukların noktasal tayini o derece önemli olsaydı Kur'ân'da bunlar belirtilirdi.

Âyetlerden anlaşılan, Zulkarneyn'in tevhit inancına bağlı, adil ve birçok fetihler gerçekleştirmiş bir hükümdar olduğudur. **"Haksızlık edeni cezalandıracağız; sonra Rabbine döndürülecek ve** (Rabbi) **onu korkunç bir azapla cezalandıracak."** âyetini delil getirerek onun bir peygamber olduğunu söyleyen de olmuştur. Ancak bu âyet onun bir peygamber olduğuna yeterli bir delil olamaz. Allah'a ve ahirete iman eden adil bir hükümdar da pekâlâ böyle diyebilir.

Âyetlerde Zulkarneyn'in önemli üç yolculuğundan söz edilmektedir.

İlk yolculuğu bulunduğu yerin batısınadır. Batı yolculuğuna çıkmış ve hiçbir engel tanımadan yoluna devam etmiş, denize gelip dayanmıştır. Burada inanmayan bir kavimle karşılaşmıştır. Çünkü inanan bir kavim olsaydı onları cezalandırma yetkisi olmazdı. Kendisine, isterse onlarla savaşıp onları cezalandırması, isterse de onlara iyi davranması izni verilmiştir.

Kıssalar özet anlatımlar olduklarından selef âlimleri tarafından Kur'ân'ın müteşabihatı arasında değerlendirilmişlerdir. Bu sebeple durup dururken mi iki seçenek arasında Zulkarneyn muhayyer bırakılmıştı, muhayyer bırakılması için aralarında bir şey mi geçmişti onu bilmiyoruz. Muhayyer bırakılması karşısında onun verdiği cevap, iman edip adil davranan kişinin vereceği bir cevaptır: **"Haksızlık edeni cezalandıracağız; sonra Rabbine döndürülecek ve** (Rabbi) **onu korkunç bir azapla cezalandıracak. İman edip iyi işler yapanlara gelince, ona en güzel mükâfat vardır. Ayrıca ona buyruğumuzdan bir kolaylık da söyleriz."**

İkinci yolculuğunu bulunduğu yerin doğusuna yaptı. Nihayet orada güneşe karşı korumaları olmayan bir kavimle karşılaştı. Güneşe karşı bir örtülerinin olmaması, kendilerini güneşe karşı koruyacak evlerinin olmaması anlamında olabilir ki buranın ötesinde artık şehir ve köy yoktu demektir. Verilebilecek ikinci anlam ise tamamen çıplak dolaşmalarıdır. Her iki durumda da tamamen ilkel bir kavim oldukları anlaşılmaktadır. Güneşe karşı örtülerinin olmamasını, güneşin batmadığı bir bölge olduğu anlamına alanlar da vardır.

Zulkarneyn, bulunduğu bölgenin doğusuna ve batısına yaptığı seferlerde karşısına doğal engeller çıkıncaya kadar Allah'ın kendisine verdiği askeri güç, zekâ ve adaleti sayesinde rastgeldiği toplumlardan bir engelle karşılaşmamıştır.

Soruyu soranların da muhtemelen Zulkarneyn hakkındaki bilgileri bundan ibaret idi. Bu sebeple **"İşte böyle; onun hakkında her ne varsa haber-**

lerin tümünü biliyoruz." denilmektedir. Kur'ân'ın onun hakkında verdiği bilgilere itiraz edenlerin yahut eksik bilgi verildiğini iddia edenlerin bulunduğuna dair herhangi bir rivayet nakledilmemektedir.

Batı ve doğu yolculuklarından sonra üçüncü yolculuğa çıkmıştır. Müfessirler söz konusu yolculuğun kuzeye olduğunu söylerler. İki dağ arasına geldiğinde orada *hiç söz anlamayan bir kavim buldu.* Söz anlamamaları, dillerinin farklı oluşundan kaynaklanıyor olabilir. Çevre milletlerle ilişkileri zayıf olduğundan ne kendileri başka bir dil biliyor ve ne de başkaları onların dillerini biliyor. Hiç söz anlamamalarını, az gelişmiş geri zekâlı olmalarıyla da izah edenler olmuştur. İşte bu kavim iki dağ arasındaki boğazın ötesinde yaşayan saldırgan topluluklardan rahatsızdı:

"(Onlar) **Dediler ki: 'Ey Zulkarneyn! Bu memlekette Ye'cuc ve Me'cuc bozgunculuk yapıp duruyorlar. Bizimle onlar arasında bir set yapman şartıyla sana harac versek, ne dersin?**"

Ne yapılması gerektiğini oradaki kavim biliyor: İki dağın arası doldurulur, buraya bir set yapılırsa Ye'cuc ve Me'cuc'un şerrinden korunabilecekler. Ancak böyle bir seddin nasıl yapılacağını bilmiyorlar veya düşündükleri şekilde onu yapmaya güçleri yoktur. Bu sebeple Zulkarneyn'den böyle bir set yapmasını istiyorlar ve bunun karşılığında haraç vermeyi teklif ediyorlar. Zulkarneyn haraç teklifini reddediyor ama seddi yine onlara yaptırıyor. "**Bana demir kütleleri getirin,**" diyor. İki dağ arası demir kütlelerle dolduruluyor. Ateş yaktırıyor, demir kütleleri eriyor ve üzerine bakır eriyiği döktürüyor. Aralarında sağlam bir set oluşuyor. "**Bundan sonra onu ne aşabildiler ne de delebildiler.**"

İki set arası neresi? Ye'cuc ve Me'cuc kim? Zulkarneyn'den yardım isteyenler kimdi? Zulkarneyn'in kendisi hakkında farklı görüşler olunca haliyle bu sorulara da farklı cevaplar verilmiştir. Enbiya sûresinin 96. âyetinde ise kıyametin kopmasına yakın Ye'cuc ve Me'cuc için yapılan bu engelin açılıp onların tepelerden aşağıya doğru akın edeceklerinden söz ediliyor.

Belki de bu iki kavmin açık bir şekilde belirlenmemiş olmaları, Müslümanların kuzeyden gelebilecek akınlara karşı sürekli teyakkuz halinde olmaları içindir. Tarih boyunca da kuzeyden dağlık bölgelerden sıcak ve bereketli güney topraklarına doğru akınlar olmuştur. Dağlık bölgelerde yaşayan bu insanlar, sert tabiat şartları sebebiyle acımasız olmuşlardır. Nitekim kuzeyden gelen Moğol ve Tatar akınları İslâm âlemine ve medeniyetine öyle bir darbe indirmiş ki bilahare akın eden bu insanlar İslâm'ı kabul etmelerine rağmen tarih boyunca Müslümanlar bu darbenin etkilerini yok edememişlerdir.

وَتَرَكْنَا بَعْضَهُمْ يَوْمَئِذٍ يَمُوجُ فِي بَعْضٍ وَنُفِخَ فِي الصُّورِ
فَجَمَعْنَاهُمْ جَمْعًا ﴿٩٩﴾ وَعَرَضْنَا جَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ لِلْكَافِرِينَ عَرْضًا ﴿١٠٠﴾
الَّذِينَ كَانَتْ أَعْيُنُهُمْ فِي غِطَاءٍ عَنْ ذِكْرِي وَكَانُوا لَا يَسْتَطِيعُونَ سَمْعًا
﴿١٠١﴾ أَفَحَسِبَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنْ يَتَّخِذُوا عِبَادِي مِنْ دُونِي أَوْلِيَاءَ إِنَّا أَعْتَدْنَا
جَهَنَّمَ لِلْكَافِرِينَ نُزُلًا ﴿١٠٢﴾

99. O gün onları bırakmışızdır; birbirlerinin içinde dalgalanıp dururlar. Sura da üflenmiştir. Böylece onları bütünüyle bir araya getirmişizdir.

100. O gün cehennemi inkâr edenlerin önüne öyle bir sermişizdir ki…

101. Onlar öyle kimselerdi ki onların gözleri zikrime karşı bir perde içindeydi ve onlar o zikri duyamıyorlardı.

102. İnkâr edenler beni bırakıp kullarımı veliler edineceklerini mi sandılar? Şüphesiz, cehennemi inkâr edenler için bir konaklama yeri hazırladık.

Yukarıda değinmiştik, Enbiya sûresinin 96. âyetinde kıyamete yakın Ye'cuc ve Me'cuc'un önündeki setin bütünüyle açılacağı ve onların yukarılardan aşağıya doğru akın edecekleri belirtilmektedir. Kuzeyden güneye yapılan bu akınlar o kadar kalabalık bir akındır ki denizdeki dalgalar gibi coşmuş ve birbirlerine karışmışlardır. Dünyanın dengesi altüst olmuş ve her şey birbirine karışmıştır. Bu arada kıyamet kopacak ve insanlar yok edilecektir. Bir müddet sonra Sura üfürülecek, nihayet bütün insanlar mahşerde bir araya getirilecektir. Söz konusu akınlar ile kıyametin kopması arasında geçecek süre, yine kıyamet koptuktan sonra insanların mahşerde toplanmaları arasında geçecek süre ne kadardır, onu Allah bilir.

Bu dünya hayatında Kur'ân'a karşı gözleri perdeli olanlar ve onu dinlemeye tahammülleri bulunmayanlar, Allah'a yalvaracaklarına Allah'ın kullarının aracılık ve şefaatlerine bel bağlamış olanlar, işte bunların önlerine cehennem serilmiş olacaktır.

قُلْ هَلْ نُنَبِّئُكُمْ بِالْأَخْسَرِينَ أَعْمَالًا ﴿١٠٣﴾
الَّذِينَ ضَلَّ سَعْيُهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعًا
﴿١٠٤﴾ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ وَلِقَائِهِ فَحَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فَلَا
نُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزْنًا ﴿١٠٥﴾ ذَٰلِكَ جَزَاؤُهُمْ جَهَنَّمُ بِمَا كَفَرُوا وَاتَّخَذُوا
آيَاتِي وَرُسُلِي هُزُوًا ﴿١٠٦﴾ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
كَانَتْ لَهُمْ جَنَّاتُ الْفِرْدَوْسِ نُزُلًا ﴿١٠٧﴾ خَالِدِينَ فِيهَا لَا يَبْغُونَ
عَنْهَا حِوَلًا ﴿١٠٨﴾

103. De ki: "Yaptıkları ameller bakımından en çok hüsrana uğrayanları size haber vereyim mi?

104. "Onlar, iyi işler yaptıklarını sandıkları halde bu dünya hayatındaki çabaları boşa gidenlerdir."

105. Onlar, Rablerinin âyetlerini ve O'nunla karşılaşmayı inkâr etmişlerdir. Bu sebeple yaptıkları boşa gitmiştir; üstelik kıyamet günü Biz onlara değer de vermeyeceğiz.

106. İşte böyle; inkâr etmeleri, âyetlerimi ve peygamberlerimi alaya almaları sebebiyle onların cezası cehennem olacaktır.

107. İman edip salih amel işleyenlere gelince; Firdevs cennetleri onların bir konaklama yeri olacaktır.

108. Orada ebedi kalırlar ve oradan hiç ayrılmak istemezler.

Ahirette en çok ziyana uğrayacak olanlar, bu dünya hayatında sağlıklı bir bilgiye dayanmaksızın iyi ameller yaptıklarını sananlardır. Çünkü sağlıklı bilgi ve buna dayalı iman iyi amellerin tabanında olmadıkça ameller boşa gider. Sağlıklı bir bilgiye dayanmadıkları için inkâra gidiyor, Allah'ın âyetleri ve peygamberlerini ciddiye almayıp onlarla alay eder bir duruma düşüyorlar. Peygamberler, öncelikle insanları sağlıklı bir bilgiye dayalı imana davet eder ve

kulluğun buna dayalı olmasını isterler. Bunlar ise peygamberlerin bu çağrılarını bir tarafa atmış, körü körüne bir çaba içerisindeler. Amellerine taban teşkil etmesi gereken sağlıklı bilgi ve buna dayanan iman olmadığından amelleri boşa gitmiştir. Amellerin boşa gitmesini ifade eden *"habita"* kelimesi, bir hayvanın zehirli bir bitki yemesi sonucu karnının şişmesi ve sonra da patlayıp ölmesi anlamına gelir. Bunlar da sağlıklı bilgiye dayanmadıkları için amellerine imanla bağdaşmayan şeyler karıştırmış ve sonunda hüsrana uğramışlardır. Bunların gidecekleri yer cehennem olacaktır.

107. âyette bunların tam zıttı hareket edenler gündeme getirilmektedir ki bunlar önce sahih bir iman ile iman etmiş ve ardından peygamberlerin onlara gösterdiği şekilde sağlıklı ameller işlemişlerdir. İşte bunlar Firdevs cennetlerine gidecek ve orada ebedi kalacaklardır. Onlar gittikleri bu yerden memnun kalacak ve asla oradan başka bir yere gitmek istemeyeceklerdir.

قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لِكَلِمَاتِ رَبِّي لَنَفِدَ الْبَحْرُ
قَبْلَ أَنْ تَنْفَدَ كَلِمَاتُ رَبِّي وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهِ مَدَدًا ﴿١٠٩﴾
قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُوحَى إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا
لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا ﴿١١٠﴾

109. De ki: "Rabbimin kelimeleri için derya mürekkep olsa idi herhalde Rabbimin kelimeleri tükenmeden derya tükenirdi; velev ki bu deryanın bir mislini de getirmiş olsak...

110. De ki: "Ben de sizin gibi bir beşerim. Bana vahyolunuyor ki ilâhınız tek bir ilâhtır; dolayısıyla her kim Rabbine kavuşmayı umuyorsa iyi iş yapsın ve Rabbine kullukta kimseyi ortak kılmasın."

Sûrede Mağara arkadaşları, Hızır ve Zulkarneyn kıssaları anlatıldı ki bunlar tarihin derinliklerinde kalmış ilginç kıssalar idi. Sonsuz bir bilgiye sahip olmayan biri tarihin derinliklerinde kalmış esrarengiz olaylar içeren bu kıssaları bilemez. Muhammed sadece bir beşerdir; o da diğer insanlar gibi sadece gör-

düklerini ve duyduklarını bilir. Sonsuz bilgiye sahip olan Allah kendisine bu kıssaları vahyetmemiş olsaydı onları bilemez, Hızır kıssasında anlatıldığı şekliyle olayların arkasındaki sır ve hikmetleri anlayamazdı.

Âyette geçen *Allah'ın kelimeleri*, Allah'ın bilgisi ve evrende cereyan eden olaylardaki hikmetleridir. Allah'ın bilgi ve hikmetleri sınırsızdır. Deniz sınırlıdır ve dünyadaki denizlerle bir o kadarı mürekkep olsa yine de sınırlıdırlar ve Allah'ın ilim ve hikmetlerini tüketemezler.

Bazıları, Allah'ın kelimeleriyle Kur'ân'ın kastedildiğini sanır ve Kur'ân'ın sınırsız bilgiler içerdiğini ileri sürer. Oysa Allah'ın ilminin tamamı Kur'ân'da mevcut değildir ki böyle bir şey söz konusu olsun. Bu konuda söylenebilecek şey Kur'ân'ın böyle bir bilgiye sahip olan Allah katından olduğu ve bundan dolayı da insanlığın onun rehberliğine muhtaç olduğudur.

Sûrede anlatılanlarla Kur'ân'ın Allah katından olduğu ortaya çıkmıştır. Artık her kim Rabbine kavuşmayı diliyorsa bu Kur'ân'a iman etsin ve onda anlatılan emir ve yasaklara uyarak Allah'a kulluk etsin. Rabbine kimseyi ortak kılmasın.

19.
Meryem Sûresi

Mekke'de indirilmiş olup 98 âyettir. Sûre, adını 16-40. âyetlerde kıssası anlatılan Meryem'den almaktadır.

Tevhid ve peygamberlik inancını konu alan sûrede Yahudilerin Hz. İsa hakkındaki iftiralarına cevaplar verilmektedir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

كٓهٰيٰعٓصٓ ﴿١﴾ ذِكْرُ رَحْمَتِ رَبِّكَ عَبْدَهُ زَكَرِيَّا ﴿٢﴾ اِذْ نَادٰى رَبَّهُ نِدَٓاءً

خَفِيًّا ﴿٣﴾ قَالَ رَبِّ اِنّ۪ي وَهَنَ الْعَظْمُ مِنّ۪ي وَاشْتَعَلَ الرَّاْسُ شَيْبًا

وَلَمْ اَكُنْ بِدُعَٓائِكَ رَبِّ شَقِيًّا ﴿٤﴾ وَاِنّ۪ي خِفْتُ الْمَوَالِيَ

مِنْ وَرَٓاء۪ي وَكَانَتِ امْرَاَت۪ي عَاقِرًا فَهَبْ ل۪ي مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا ﴿٥﴾

يَرِثُن۪ي وَيَرِثُ مِنْ اٰلِ يَعْقُوبَ وَاجْعَلْهُ رَبِّ رَضِيًّا

﴿٦﴾ يَا زَكَرِيَّٓا اِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ اسْمُهُ يَحْيٰى لَمْ نَجْعَلْ لَهُ

مِنْ قَبْلُ سَمِيًّا ﴿٧﴾ قَالَ رَبِّ اَنّٰى يَكُونُ لِي غُلَامٌ وَكَانَتِ امْرَاَتِي
عَاقِرًا وَقَدْ بَلَغْتُ مِنَ الْكِبَرِ عِتِيًّا ﴿٨﴾ قَالَ كَذٰلِكَ
قَالَ رَبُّكَ هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٌ وَقَدْ خَلَقْتُكَ مِنْ قَبْلُ وَلَمْ تَكُ
شَيْـًٔا ﴿٩﴾ قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِي اٰيَةً قَالَ اٰيَتُكَ اَلَّا تُكَلِّمَ
النَّاسَ ثَلٰثَ لَيَالٍ سَوِيًّا ﴿١٠﴾ فَخَرَجَ عَلٰى قَوْمِهِ مِنَ الْمِحْرَابِ
فَاَوْحٰى اِلَيْهِمْ اَنْ سَبِّحُوا بُكْرَةً وَعَشِيًّا ﴿١١﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Kâf-hâ-yâ-ayn-sâd.**
2. **Kulu Zekeriyyâ'ya, senin Rabbinin rahmetinin bir anlatımıdır bu.**
3. **Hani o, alçak bir sesle Rabbine yalvarmıştı ya.**
4. **Demişti ki: "Rabbim! Kemiklerim zayıfladı, saçlarıma aklar düştü. Mamafih ben, sana yaptığım duamda hiç mahrum kalmadım."**
5. **"Benden sonra** (yerime geçecek) **akrabalarımdan yana endişelerim var. Eşim de kısır biri. Kendi katından bana yerime geçecek bir yardımcı bağışla."**
6. **"Bana ve Yakub oğullarına mirasçı olsun. Rabbim onu, rızanı kazanmışlardan kıl.**
7. **"Ey Zekeriyyâ! Sana, adı Yahya olan bir oğul müjdeliyoruz. Daha önce bu ismi kimseye vermemiştik."**
8. **Zekeriyyâ dedi ki: "Rabbim! Benim nasıl oğlum olsun; karım kısırdır ve ben de son derece kocamış biriyim."**
9. **Buyurdu ki: "Evet, öyledir. Fakat Rabbin, 'O Benim için kolaydır; daha önce sen hiçbir şey değilken seni yarattım' dedi."**
10. (Zekeriyyâ) **Dedi ki: "Rabbim, bana bir delil ver." Buyurdu ki: "Sana delil, sağlıklı olduğun halde tam üç gün insanlarla konuşmamandır."**

11. Bunun üzerine mabetten çıkarak kavminin yanına gitti ve sabah-akşam tesbih edin diye onlara işaretle söz söyledi.

Sûrenin başındaki mukattaa harfleri için Bakara sûresinin ilk âyetinin tefsirine bakılabilir.

Hz. Zekeriyyâ İsrailoğullarının son peygamberlerindendir. Marangozlukla uğraştığı nakledilmektedir. Hz. Musa'nın şeriatıyla amel ediyordu. Yaşının ilerlediği bir sırada akrabalarından topluma önderlik yapacak, kendilerine dini hakkıyla öğretecek kimselerin bulunmadığı kanaatine varmış ve kendisinden sonra bu görevi yürütecek birini lütfetmesi için Allah'a dua etmiştir.

Niçin duasını alçak bir sesle yapmıştır? Her şeyden önce o, kalpten geçenleri dahi bilen Allah'tan istemektedir. Duada etkili olan sadece samimiyettir, sesi yükseltmek veya alçaltmak değil. Ayrıca çevresine tam güvenmediğini ifade etmektedir ki bunu yüksek sesle dile getirmesi uygun olmazdı.

"Bana ve Yakub oğullarına mirasçı olsun" sözüyle, Allah'tan lütfetmesini istediği kişinin üstün ahlâk sahibi, dini, topluma sağlıklı bir şekilde anlatacak ve rehberlik edecek yetenekte birini istediği anlaşılmaktadır. Hz. Zekeriyyâ'nın dua etmekten başka yapacak bir şeyi yoktu. Akrabalarının ve çevresinin dilediği insan olmaları için elinden gelen çabayı harcamış bu uğurda bir ömür geçirmişti ama aralarından böyle biri çıkmamıştı. Yüce Allah, Zekeriyyâ'nın duasını kabul etti. Kişinin yapabileceği bir şeyler varsa bunu yapması, sözle dua etmekten önce gelir. Sözle dua etmesi, fiilen yapacakları konusunda kendisini motive ediyorsa bir anlamı vardır. Fiilen yapılacak bir şey yoksa yapılacak şey dua etmektir. Hz Zekeriyyâ da bunu yapmıştır.

"Ey Zekeriyyâ! Sana, adı Yahya olan bir oğul müjdeliyoruz. Daha önce bu ismi kimseye vermemiştik"

Hz. Zekeriyyâ'nın duası kabul edildi. Bu kez de eli boş dönmedi. Hz. Yahya'nın doğumundan önce ismi konulmuştu. İsmi Yahya olacaktı. Daha önce bu isimle anılan başka biri yoktu. Âyet daha önce ismi Allah tarafından belirlenmiş kimse yoktu şeklinde de anlaşılmıştır. (Maturidi, III, 258).

Hıristiyanlar, babasız doğması nedeniyle Hz. İsa'nın Allah'ın oğlu olduğunu söylemişlerdir. Hz. Yahya'nın doğumuna dair bu bölüm, hemen ardından anlatılacak Hz. İsa kıssası için bir mukaddime mahiyetindedir. Hz. Yahya'nın doğumuna dair bilgi sahibi olan Hıristiyanlara, Hz. İsa'nın olağanüstü doğumunun Allah'ın oğlu olmasını gerektirmediği anlatılmaktadır. Nitekim Hz. Yahya'nın doğumu da, Hz. İsa'nın doğumu gibi olmuştur.

"Zekeriyyâ dedi ki: "Rabbim! Benim nasıl oğlum olsun; karım kısırdır ve ben de son derece kocamış biriyim."

Hz. Zekeriyyâ'nın verilen haberi bu şekilde karşılaması, fazlasıyla sevindiği bu haberi tahkik etme endişesinden kaynaklanıyor olmalıdır. Hanımı kısırdı, bugüne kadar doğum yapmamıştı. Kendisi de artık yaşlanmış biriydi. Dolayısıyla hem hanımının kısırlığı ve hem de kendisinin yaşlanmış olması çocuğunun olmasına engeldi. Yüce Allah cevap verdi: **"Evet, öyledir."** Hanımın kısır ve sen de yaşlısın. Ama **"O Benim için kolaydır; daha önce sen hiçbir şey değilken seni yarattım"** Daha önce sen yok iken seni yaratan Allah, bu yaşlı halinle sana çocuk vermeye de kadirdir.

Burada Hz. Zekeriyyâ'ya, "**önce sen hiçbir şey değilken seni yarattım"** denilirken insanlığın aslı yani Âdem kastediliyor olabileceği gibi Hz. Zekeriyyâ'nın kendisi de kastediliyor olabilir.

"(Zekeriyyâ) **Dedi ki: "Rabbim, bana bir delil ver." Buyurdu ki: "Sana delil, sağlıklı olduğun halde tam üç gün insanlarla konuşmamandır."**

Niçin Hz. Zekeriyyâ böyle bir delil istedi? Âyette buna açıklık getiren bir işaret bulunmamaktadır. Bundan dolayı bunun sebebine dair farklı şeyler söylenmiştir. Muhtemelen olay karşısındaki şaşkınlığının bir sonucudur. Çünkü serinkanlılıkla düşünerek böyle bir delil istemesinden verilen habere inanmadığı gibi bir anlam çıkabilir. Belki de Hz. İbrahim'in dediği gibi inanıyordu ama kalbi mutmain olsun diye delil istedi. Kendisine verilen delil de ilgi çekicidir. Sağlıklı olduğu halde insanlarla üç gün boyunca konuşamayacaktır. Hz. Zekeriyyâ ve hanımının durumu çocuk getirmeye elverişli değilken çocukları oluyor. Şimdi de kendisinin durumu konuşmaya elverişli olduğu halde konuşamıyor. Üç gün boyunca Allah'a ibadet etmekten başka bir şey yapmayacaktı. Sevincini halkıyla paylaşmak istedi: **"Bunun üzerine mabetten çıkarak kavminin yanına gitti ve sabah-akşam tesbih edin diye onlara işaretle söz söyledi."** Çünkü yerine geçecek birini isterken halkını düşünmüştü. Yahya'nın müjdelenmesi halkını da ilgilendiren bir husustu.

يَا يَحْيٰى خُذِ الْكِتَابَ بِقُوَّةٍ وَاٰتَيْنَاهُ الْحُكْمَ صَبِيًّا ﴿١٢﴾
وَحَنَانًا مِنْ لَدُنَّا وَزَكٰوةً وَكَانَ تَقِيًّا ﴿١٣﴾ وَبَرًّا بِوَالِدَيْهِ وَلَمْ يَكُنْ
جَبَّارًا عَصِيًّا ﴿١٤﴾ وَسَلَامٌ عَلَيْهِ يَوْمَ وُلِدَ وَيَوْمَ يَمُوتُ
وَيَوْمَ يُبْعَثُ حَيًّا ﴿١٥﴾

12. Ey Yahya kitaba sımsıkı sarıl. Esasen Biz, çocukken ona hikmet vermiştik.

13. Katımızdan ona kalp yumuşaklığı ve temizlik verdik. O da çok takva sahibi biri idi.

14. Ana-babasına çok iyi davranırdı; bir zorba, bir isyankâr değildi.

15. Dünyaya getirildiği, öleceği gün ve tekrar diriltileceği gün ona selam olsun.

Burada Hz. Yahya'nın doğumu ve çocukluğu söz konusu edilmeden Hz. Zekeriyyâ'nın duasında belirttiği evsafta birinin kendisine halef seçildiğine dikkat çekilmektedir. Kur'ân kıssaları, olaylar örgüsü üzerine kurulmuş kıssalar değildir. Sadece sûre içerisinde onlara yer verilme amacına yönelik hususlara değinilir. Burada da yapılan budur.

Hz. Yahya'nın kendisine herhangi bir kitap verilmiş değildir. O Hz. Musa'ya indirilen Tevrat'a bağlı idi. Bu sebeple burada Tevrat'ın emirlerine sarılması istenmektedir. Daha çocuk iken ona hikmetin verilmesi, anlama ve kavrama kabiliyetine işaret etmektedir. *Hikmet* kelimesi peygamberlikle de tefsir edilmiştir. Buna göre o, henüz genç yaşta peygamber olmuştur. (İbnu Atiye, IV, 352).

Hz. Zekeriyâ'nın halefinin yumuşak kalpli ve merhametli biri olması çok önemli idi. Çünkü Yahya dünyaya geldiğinde yaşı bayağı ilerlemişti. Ana-babasına iyi davranan biri olduğunun vurgulanması bundan dolayıdır.

وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ مَرْيَمَۘ اِذِ انْتَبَذَتْ
مِنْ اَهْلِهَا مَكَانًا شَرْقِيًّاۙ ﴿١٦﴾ فَاتَّخَذَتْ مِنْ دُونِهِمْ حِجَابًا
فَاَرْسَلْنَٓا اِلَيْهَا رُوحَنَا فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا ﴿١٧﴾ قَالَتْ
اِنّ۪ٓي اَعُوذُ بِالرَّحْمٰنِ مِنْكَ اِنْ كُنْتَ تَقِيًّا ﴿١٨﴾ قَالَ اِنَّمَٓا اَنَا۬
رَسُولُ رَبِّكِۗ لِاَهَبَ لَكِ غُلَامًا زَكِيًّا ﴿١٩﴾ قَالَتْ اَنّٰى

يَكُونُ لِي غُلَامٌ وَلَمْ يَمْسَسْنِي بَشَرٌ وَلَمْ أَكُ بَغِيًّا ﴿٢٠﴾
قَالَ كَذَٰلِكِ قَالَ رَبُّكِ هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٌ وَلِنَجْعَلَهُ آيَةً
لِلنَّاسِ وَرَحْمَةً مِنَّا وَكَانَ أَمْرًا مَقْضِيًّا ﴿٢١﴾

16. **Kitapta Meryem'i de an. Hani o, ailesinden ayrılıp doğu tarafında bir yere çekilmişti.**

17. **Onlarla kendi arasına bir perde çekmişti. Biz de ona ruhumuzu göndermiştik de Ruh ona tam bir insan kılığında görünmüştü.**

18. (Meryem) **Dedi ki: "Eğer takva sahibi biri isen senden Rahmân'a sığınırım."**

19. (Ruh) **Dedi ki: "Ben, sadece sana tertemiz erkek bir çocuk bağışlamak için gelmiş Rabbinin bir elçisiyim."**

20. (Meryem) **Dedi ki: "Bana bir erkek eli değmemişken, ben iffetsiz biri de değilken nasıl çocuğum olsun?"**

21. **Dedi ki: "Bu doğru, ancak Rabbin buyurdu ki: 'Bu, Bana kolaydır; çünkü Biz onu insanlara bir delil ve kendi katımızdan bir rahmet kılacağız. Bu, önceden hükme bağlanmış bir durumdur.**

Bu âyetlerle önceki kıssadan daha ilginç olan Hz. Meryem kıssasına geçilmektedir. Çünkü yukarıdaki kıssada yaşlı olan Hz. Zekeriyyâ ile kısır olan karısından Hz. Yahya'nın doğduğu anlatılmaktaydı. Burada ise hiçbir erkek eli değmemiş olan Hz. Meryem'den Hz. İsa'nın doğumu anlatılmaktadır. Bu sebeple önceki kıssa bu kıssaya bir mukaddime mahiyetindedir.

Hz. Meryem, mabedin doğusunda tenha bir köşede ibadete çekiliyor ve diğer insanlar onu meşgul etmesin diye araya bir perde asıyordu. Hıristiyanların kıble olarak doğuya yönelmelerinin bu sebeple olduğunu söyleyenler vardır. İbnu Âşur'a göre doğu tarafının zikredilmesi bu nedenledir. (İbnu Aşur, VIII, 457). İşte bu şekilde ibadete çekildiği mabedin doğu tarafında melek/Cebrail bir erkek kılığında kendisine göründü. Kendisine görünen bu kişi kötü niyetli birine benzemiyordu ama yine de korktu. Takva sahibi biri isen senden Rahmân'a sığınırım demekle hem Allah'ın rahmet ederek bu kişinin kendisine bir zarar vermemesini diliyor hem de o şahsın merhamet edip kendisine zarar vermemesi gerektiğini hatırlatıyordu. Cebrail geliş sebebini anlattı: **"Ben, sadece sana tertemiz erkek bir çocuk bağışlamak için gel-**

miş Rabbinin bir elçisiyim." Hz. Meryem gelen kişinin bir melek olduğunu anladı. Artık gelen kişi konusunda bir korkusu yoktu. Ama nasıl çocuğu olabilirdi? **"Bana bir erkek eli değmemişken, ben iffetsiz biri de değilken nasıl çocuğum olsun?"** Bir yandan bir erkek eli kendisine değmemişken çocuğunun olmasına şaşıyordu, diğer yandan kavminin kendisini iffetsizlikle suçlamalarından korkuyordu.

Meleğin cevabı gayet açıktı ve meselenin artık kapandığını bildiriyordu: **"Bu doğru, ancak Rabbin buyurdu ki: 'Bu, Bana kolaydır; çünkü Biz onu insanlara bir delil ve kendi katımızdan bir rahmet kılacağız. Bu, önceden hükme bağlanmış bir durumdur."**

Babasız bir çocuğu yaratmak Allah için çok kolaydır. Allah dilediğini yapar; bir şeyin olmasını isterse ona *"ol"* der, o da oluverir. (Alu İmran, 3/47). Hem Allah boş hiçbir şey yapmaz. Her yaptığının bir sebebi, bir hikmeti vardır. İsa'nın bu şekilde yaratılması başka şeylere delildir. O, kıyametin kopmasının bilgisidir yani bir delilidir. Hz. İsa'yı babasız yaratmaya kadir olan Allah, ölmüş olan insanları tekrar yaratmaya da kadirdir. Allah her dilediğini yapmaya kadirdir. Dilerse Hz. İsa misalinde olduğu gibi babasız bir kadından erkeği yaratır, dilerse Hz. Havva misalinde olduğu gibi annesiz, bir erkekten kadını yaratabilir. Dilerse Hz. Âdem misalinde olduğu gibi anasız ve babasız yaratır. Dilerse de diğer insanların yaratılışında olduğu gibi bir erkek ve bir kadından hem erkeği ve hem de kadını yaratır.

Hem Hz. Meryem'in de insaf sahibi akıllı insanlar nezdinde tereddüde yer vermeyecek şekilde iffetliliği ispatlanacaktır. Çünkü Hz. İsa aşağıdaki âyetlerde de ifade edileceği gibi beşikte iken insanlarla konuşacak ve durumu anlatacaktır.

فَحَمَلَتْهُ
فَانْتَبَذَتْ بِهِ مَكَانًا قَصِيًّا ﴿٢٢﴾ فَأَجَاءَهَا الْمَخَاضُ إِلَىٰ جِذْعِ
النَّخْلَةِ قَالَتْ يَا لَيْتَنِي مِتُّ قَبْلَ هَٰذَا وَكُنْتُ نَسْيًا مَنْسِيًّا ﴿٢٣﴾
فَنَادَاهَا مِنْ تَحْتِهَا أَلَّا تَحْزَنِي قَدْ جَعَلَ رَبُّكِ تَحْتَكِ سَرِيًّا ﴿٢٤﴾
وَهُزِّي إِلَيْكِ بِجِذْعِ النَّخْلَةِ تُسَاقِطْ عَلَيْكِ رُطَبًا جَنِيًّا ﴿٢٥﴾

فَكُلِي وَاشْرَبِي وَقَرِّي عَيْنًا فَإِمَّا تَرَيِنَّ مِنَ الْبَشَرِ أَحَدًا فَقُولِي
إِنِّي نَذَرْتُ لِلرَّحْمٰنِ صَوْمًا فَلَنْ أُكَلِّمَ الْيَوْمَ إِنْسِيًّا ﴿٢٦﴾ فَأَتَتْ بِهِ
قَوْمَهَا تَحْمِلُهُ قَالُوا يَا مَرْيَمُ لَقَدْ جِئْتِ شَيْئًا فَرِيًّا ﴿٢٧﴾ يَا أُخْتَ
هٰرُونَ مَا كَانَ أَبُوكِ امْرَأَ سَوْءٍ وَمَا كَانَتْ أُمُّكِ بَغِيًّا ﴿٢٨﴾
فَأَشَارَتْ إِلَيْهِ قَالُوا كَيْفَ نُكَلِّمُ مَنْ كَانَ فِي الْمَهْدِ صَبِيًّا ﴿٢٩﴾ قَالَ
إِنِّي عَبْدُ اللّٰهِ آتَانِيَ الْكِتَابَ وَجَعَلَنِي نَبِيًّا ﴿٣٠﴾ وَجَعَلَنِي مُبَارَكًا
أَيْنَ مَا كُنْتُ وَأَوْصَانِي بِالصَّلٰوةِ وَالزَّكٰوةِ مَا دُمْتُ حَيًّا ﴿٣١﴾ وَبَرًّا
بِوَالِدَتِي وَلَمْ يَجْعَلْنِي جَبَّارًا شَقِيًّا ﴿٣٢﴾ وَالسَّلَامُ عَلَيَّ يَوْمَ
وُلِدْتُ وَيَوْمَ أَمُوتُ وَيَوْمَ أُبْعَثُ حَيًّا ﴿٣٣﴾ ذٰلِكَ عِيسَى ابْنُ
مَرْيَمَ قَوْلَ الْحَقِّ الَّذِي فِيهِ يَمْتَرُونَ ﴿٣٤﴾ مَا كَانَ لِلّٰهِ أَنْ يَتَّخِذَ
مِنْ وَلَدٍ سُبْحَانَهُ إِذَا قَضٰى أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٣٥﴾
وَإِنَّ اللّٰهَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ هٰذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ﴿٣٦﴾

22. Bu şekilde ona hamile kaldı ve bu hali sebebiyle uzak bir yere çekildi.

23. Derken doğum sancısı onu bir hurma ağacının dibine sevk etti. Dedi ki: "Nolaydım da bundan önce ölmüş olaydım ve unutulup gideydim."

24. Bu esnada aşağısından ona seslendi: "Üzülme; Rabbin alt yanında bir pınar varetti."

فَاخْتَلَفَ الْاَحْزَابُ مِنْ بَيْنِهِمْ فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ
مَشْهَدِ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٣٧﴾ اَسْمِعْ بِهِمْ وَاَبْصِرْ يَوْمَ يَاْتُونَنَا
لٰكِنِ الظَّالِمُونَ الْيَوْمَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٣٨﴾
وَاَنْذِرْهُمْ يَوْمَ الْحَسْرَةِ اِذْ قُضِيَ الْاَمْرُ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ وَهُمْ
لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٩﴾ اِنَّا نَحْنُ نَرِثُ الْاَرْضَ وَمَنْ عَلَيْهَا وَاِلَيْنَا يُرْجَعُونَ ﴿٤٠﴾

37. Sonra gruplar kendi aralarında görüş ayrılığına düştüler. Artık hazır bulunacakları büyük bir günün görüntüsünden dolayı vay o inkâr edenlerin haline!

38. Huzurumuza geldikleri gün neler işitirler neler duyarlar! Gelgelelim o zalimler bugün tam bir sapıklık ve şaşkınlık içerisindedirler.

39. Sen onları o pişmanlık günü konusunda uyar. Öyle gün ki işler bitirilivermiştir; oysa onlar hala gaflettedirler ve hala iman etmemişlerdir.

40. Yere ve üzerindekilere Biz mirasçı olacağız Biz! Üstelik onlar da Bize döndürülecekler.

Hz. İsa hakkında gerçeğin ne olduğu önceki âyetler grubunda dile getirildi. Müslümanlar buna inanırlar. Onların dışında kalanlar ise kendi aralarında ihtilafa düşmüşlerdir. Yahudiler de, Hıristiyanlar da Mekke müşrikleri de onun hakkında farklı farklı şeyler söylüyorlardı. Her grup da kendi aralarında onun hakkında ihtilafa düşmüş farklı şeyler ileri sürmüşlerdir. Hıristiyanlar bile günümüze kadar onun hakkında ihtilafa devam ediyorlar. Kimi normal bir insan olduğunu söylerken, kimi Tanrı olduğunu, kimi Allah'ın oğlu olduğunu ve kimi de üç tanrıdan biri olduğunu söylemektedir. Önceki grup âyetlerde anlatılan gerçekler dışında bu farklı görüşleri ileri sürenler, hazır bulunacakları o hesap gününde perişan bir duruma düşeceklerdir.

Bazı müfessirler ise âyette hakkında ihtilafa düştükleri belirtilen kimsenin

Peygamberimiz olduğunu söylemişlerdir. Kendisine peygamberlik geldiğinde kimi deli, kimi büyücü, kimi de Allah'a iftira eden biri olduğunu söylemiştir. (bk. Maturidi, III, 266).

Bu âyetlerde verilen mesajlar şudur: Bugün kendilerine anlatılan bu gerçekleri duymazlıktan ve görmezlikten geliyorlar. Ama Allah'ın huzuruna çıktıkları gün sen onların nasıl da güzel güzel işitip güzel güzel gördüklerine şahit olacaksın. Orada bu anlatılan gerçeklere karşı ağızlarını açamayacak, sözü sağa sola bükemeyecekler. O gün tam bir şaşkınlık içerisinde olacaklar.

Duymazlıktan ve görmezlikten geliyorlar ama sen yine de şaşkın kalacakları gün konusunda onları uyar. Onlar gaflet içerisinde oyalanıp dururken bir bakacaklar ki iş işten geçmiş, Allah, yeryüzünü ve üzerinde yaşayanları devralmış ve onları hesaba çekmektedir.

وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِبْرٰهِيمَ إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا ﴿٤١﴾
إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ يَا أَبَتِ لِمَ تَعْبُدُ مَا لَا يَسْمَعُ وَلَا يُبْصِرُ وَلَا يُغْنِي
عَنْكَ شَيْئًا ﴿٤٢﴾ يَا أَبَتِ إِنِّي قَدْ جَاءَنِي مِنَ الْعِلْمِ مَا لَمْ يَأْتِكَ
فَاتَّبِعْنِي أَهْدِكَ صِرَاطًا سَوِيًّا ﴿٤٣﴾ يَا أَبَتِ لَا تَعْبُدِ الشَّيْطَانَ
إِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلرَّحْمٰنِ عَصِيًّا ﴿٤٤﴾ يَا أَبَتِ إِنِّي أَخَافُ أَنْ يَمَسَّكَ
عَذَابٌ مِنَ الرَّحْمٰنِ فَتَكُونَ لِلشَّيْطَانِ وَلِيًّا ﴿٤٥﴾ قَالَ أَرَاغِبٌ أَنْتَ
عَنْ آلِهَتِي يَا إِبْرٰهِيمُ لَئِنْ لَمْ تَنْتَهِ لَأَرْجُمَنَّكَ وَاهْجُرْنِي مَلِيًّا ﴿٤٦﴾ قَالَ
سَلَامٌ عَلَيْكَ سَأَسْتَغْفِرُ لَكَ رَبِّي إِنَّهُ كَانَ بِي حَفِيًّا ﴿٤٧﴾
وَأَعْتَزِلُكُمْ وَمَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَأَدْعُو رَبِّي عَسٰى أَلَّا أَكُونَ

بِدُعَٓاءِ رَبّ۪ي شَقِيًّا ﴿٤٨﴾ فَلَمَّا اعْتَزَلَهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ
وَهَبْنَا لَهُٓ اِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَۜ وَكُلًّا جَعَلْنَا نَبِيًّا ﴿٤٩﴾ وَوَهَبْنَا
لَهُمْ مِنْ رَحْمَتِنَا وَجَعَلْنَا لَهُمْ لِسَانَ صِدْقٍ عَلِيًّا ﴿٥٠﴾

41. Kitap'ta İbrahim'den de bahset; gerçekten o, özü-sözü bir adamdı, bir nebiydi.

42. Hani bir zamanlar babasına, "Babacığım! Duymayan, görmeyen ve sana hiçbir yararı dokunmayan şeylere niçin tapıyorsun" dedi.

43. "Babacığım! Sana gelmeyen ilim bana geldi. Artık bana tâbi ol da seni dümdüz bir yola kavuşturayım."

44. "Babacığım, şeytana kulluk etme; kuşku yok ki şeytan, Rahmân'a isyan etmiştir."

45. "Babacığım, Rahmân'dan sana bir azabın dokunmasından ve bundan sonra şeytanın dostu olmandan korkuyorum."

46. Babası dedi ki: "Ey İbrahim! Sen ilâhlarımdan yüz mü çeviriyorsun! Bu yaptığına son vermezsen, andolsun seni taşa tutarım. Uzun müddet benden uzak dur!"

47. Dedi ki: "Esenlik dilerim sana. Senin için Rabbimden bağışlama dileyeceğim; çünkü O bana çok lütufkârdır."

48. "Ben, sizden ve Allah'tan başka taptıklarınızdan uzaklaşıyorum. Rabbime de dua edeceğim. Umarım Rabbime kulluk etmekten dolayı mutsuz olmam."

49. Nihayet onlardan ve Allah'tan başka taptıklarından uzak durunca, ona İshak ve Yakub'u bağışladık ve her birini peygamber yaptık.

50. Onlara rahmetimizden bağışta bulunduk ve onları saygıyla anılan kimseler kıldık.

Peygamberlerin meziyetlerine konuları arasında yer veren bu sûrede Hz. İbrahim'e yer verilmesi gerekiyordu. Müşrik Araplar da kendilerini Hz. İbrahim'e izafe ediyor ve onun kendi ataları ve önderleri olduğunu ileri sü-

rüyorlardı. Oysa onların durumu peygamberleri İbrahim'i hicret etmek zorunda bırakan putperest kavmine benziyor ve Muhammed'in durumu da Hz. İbrahim'in durumuna benziyordu. İkisinin kavmi de müşrik idi. Hz. İbrahim'in tevhit çağrısına tahammül edemeyen kavmi, onu hicret etmeye zorlamıştı. Hz. Muhammed'i de kavmi zorluyordu ve ileride o da hicret edecekti. Buna rağmen ikisi de kavimlerine çok düşkün idiler.

Hz. İbrahim tam bir edep ve yumuşaklıkla babasına yaklaşıyordu. Babasını incitmeden ve horlamadan tevhide çağırdı. Duymayan, ona yarar ve zarar dokunduramayan şu putlara tapmasının anlamsızlığını anlattı. Her sözüne başladığında babasına *"babacığım..."* sözüyle hitap ederek sevgi duygularını harekete geçirmeye çalıştı. Ona verilmeyen bir bilginin kendisine verildiğini ve bu sayede onu doğru bir yola kavuşturma çabasında olduğunu anlattı. Tuttuğu yolun, şeytana kulluk anlamına geldiğini hatırlattı. Çünkü Allah'ın emirlerini bırakıp şeytanın önerdiği şirk yolunu benimsemek; şeytana itaat etmek ve şeytana kulluk etmektir. Aynı şekilde Allah'ın emirlerini bırakıp başka herhangi bir kimsenin veya kurumun emirlerine uymak, Allah'ın emirlerine karşı onların emirlerini benimsemek, o kişi veya kurumlara kulluk etmek ve onları Allah'a ortak koşmak anlamına gelir. Kişinin Allah'ın emirlerine karşın heva ve hevesine uyması ve bunu benimseyip içine sindirmesi de yine heva ve hevesine kulluk etmesi, heva ve hevesini Allah'a ortak koşması anlamına gelmektedir. O halde somut şeyler Allah'a ortak koşulabileceği gibi soyut şeyler de ortak koşulabilir.

Hz. İbrahim'in saygı ve sevgi kokan sözlerine babası: **"Ey İbrahim! Sen ilâhlarımdan yüz mü çeviriyorsun! Bu yaptığına son vermezsen, andolsun seni taşa tutarım. Uzun müddet benden uzak dur!"** şeklindeki azarlayıcı ve tehdit edici sözlerle karşılık verdi. Buna rağmen Hz. İbrahim, babasına karşı saygı ve sevgisinden bir şey yitirmemişti: **"Esenlik dilerim sana. Senin için Rabbimden bağışlama dileyeceğim; çünkü O bana çok lütufkârdır."** Babası için esenlikler diledi ve kurtulması için dua edeceğini söyledi.

İbrahim ne babasında ve ne de kavminde hakkı kabul etme konusunda en ufak bir eğilim görmeyince -ki böyle bir eğilim görme bir yana onu tehdit ediyorlardı- kavminden ve babasından ayrı yaşamaya yöneldi: **"Nihayet onlardan ve Allah'tan başka taptıklarından uzak durunca, ona İshak ve Yakub'u bağışladık ve her birini peygamber yaptık. Onlara rahmetimizden bağışta bulunduk ve onları saygıyla anılan kimseler kıldık."**

İleride hicret edecek Peygamber ve Müslümanlara, hicretten sonra

Allah'ın mükâfatına nail olacakları müjdesi ima edilmektedir. Nitekim kavminden uzaklaşmak mecburiyetinde kalan Hz. İbrahim'e Ishak ve Yakub gibi iki peygamber bağışlanmıştır.

وَاذْكُرْ
فِي الْكِتَابِ مُوسٰىۘ اِنَّهُ كَانَ مُخْلَصًا وَكَانَ رَسُولًا نَبِيًّا ﴿٥١﴾
وَنَادَيْنَاهُ مِنْ جَانِبِ الطُّورِ الْاَيْمَنِ وَقَرَّبْنَاهُ نَجِيًّا ﴿٥٢﴾ وَوَهَبْنَا لَهُ
مِنْ رَحْمَتِنَا اَخَاهُ هٰرُونَ نَبِيًّا ﴿٥٣﴾

51. Kitapta Musa'yı da an. O gerçekten ihlâs sahibi idi; bir elçi, bir nebiydi.

52. Ona Tûr'un sağ yamacından seslendik ve kendisiyle gizlice konuşmak için onu yaklaştırdık.

53. Merhametimizden ötürü kardeşi Harun'u da bir peygamber olarak ona bağışladık.

Peygamberlerin temel meziyetlerine değinilen sûrede Hz. Musa ihlâslı bir resul ve nebi olarak nitelenmektedir. Elbette her peygamber Allah'a ve O'nun emirlerine bağlılıkta ihlâs sahibidir. Ama gerek kötülük nitelemeleri ve gerek iyilik nitelemelerinde bir derecelenme söz konusudur. Buna göre Hz. Musa ihlâs derecelenmesinde zirvede olan peygamberlerdendir.

Resul, sözlükte elçi anlamına gelir. Kur'ân bu kelimeyi Allah'ın özel bir görevle gönderdiği melekler ve Allah'ın davetini insanlara tebliğ eden insanlar için kullanır. Nebi kelimesi ise sözlükte önemli haber getiren anlamındadır. Genel kabul gören anlayışa göre Resul, kendisine kitap indirilmiş olan, nebi ise başka bir peygamberin şeriatı ile amel eden peygamber için kullanılır. Buna göre her resul nebidir ama her nebi resul değildir.

Kur'ân-ı Kerim, çoğu kullanımında nebi ile resul arasında ayırım gözetmemektedir. Çünkü kişi için bir yerde nebi nitelemesi yaparken başka bir yerde resul nitelemesini kullanmaktadır. Bazı kullanımlarda ise aralarında fark bulunduğu izlenimi verilmektedir. Mesela burada Hz. Musa için hem nebi ve hem de resul nitelemesi yapılmaktadır. Aralarında hiçbir fark bulunmasaydı,

böyle bir kullanılışa ihtiyaç olmazdı. Kelimelerin sözlük anlamları göz önünde bulundurulduğunda resulden; Allah'ın peygamberlikle görevlendirdiği kişiyi, nebiden ise peygamberlik görevi nedeniyle kendisine gelen vahyi insanlara haber veren kişiyi anlamak mümkündür. Buna göre her resul aynı zamanda nebi ve her nebi de aynı zamanda resuldür. Resul olması Allah'a yönelik yönü olup Allah'ın onu elçi olarak göndermesidir. Nebi olması ise insanlara yönelik yönü olup insanlara Allah'tan aldığı haberleri iletmesidir.

Dağın sağ tarafı denilirken Hz. Musa'nın bulunduğu yer açısından kastedilmiş olmalıdır. Çünkü dağın sağ ve solu olmaz, sizin dağa yöneldiğiniz yere göre ancak sağından ve solundan söz edilebilir. *Yemin* kelimesinin Arap dilinde bolluk ve bereket anlamına da geldiğinden Tûr dağının bereketli tarafından Musa'ya seslenildiğini söyleyen de olmuştur. (Maturidi, III, 270).

"Kendisiyle gizlice konuşmak için onu yaklaştırdık," cümlesindeki yaklaştırma ile fiziki bir yaklaştırma mı, manevi bir yaklaştırma mı olduğu konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bizim kanaatimizce burada kastedilen manevi bir yaklaştırmadır. Allah Hz. Musa'nın manevi makamını yükseltmiş ve o, Allah'la konuşma şerefine nail olmuştur.

Hz. Musa'nın diğer bir meziyeti duasındaki isteğini Allah'ın yerine getirmiş olmasıdır. O duasında kardeşi Harun'un kendisine yardımcı seçilmesini istemiş ve duası olduğu gibi kabul edilerek Harun da peygamberlikle görevlendirilmiştir.

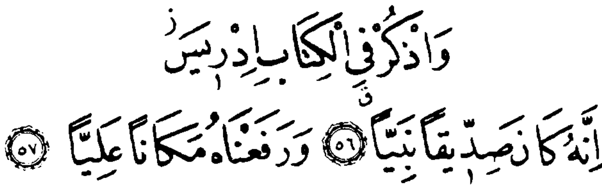
وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ اِسْمٰعِيلَ اِنَّهُ كَانَ
صَادِقَ الْوَعْدِ وَكَانَ رَسُولًا نَبِيًّا ﴿٥٤﴾ وَكَانَ يَأْمُرُ اَهْلَهُ بِالصَّلٰوةِ
وَالزَّكٰوةِ وَكَانَ عِنْدَ رَبِّهِ مَرْضِيًّا ﴿٥٥﴾

54. İsmail'i de kitapta an. O, gerçekten sözüne sadık idi; bir elçi, bir nebiydi.

55. O, ailesine namaz kılmayı ve zekât vermeyi emrederdi. Rabbi katında da hoşnutluğa ermişti.

mıştır. Mesela babası rüyasında kendisini boğazladığını gördüğünü söylediğinde babasına kendisine emredileni yerine getirmesini söylemiş ve kendisinin Allah'ın izniyle buna sabredeceğini belirtmişti. (Saffât 37/102). Sözünde durmuş, kendisi yerine bir kurbanın kesileceği bildirilinceye kadar kesilmek üzere uzattığı başını çekmemiştir. (Bk. Saffât 37/32-39).

Bilindiği gibi Hz. İsmail, Arapların atası olarak kabul edilir. Hz. İsmail'in sözüne sadık olduğu, ailesine ve çevresine namaz kılmayı ve zekât vermeyi emrettiği söylenirken o müşrik Araplara, onu atanız olarak kabul ettiğinize göre sizin de onun gibi davranmanız ve onu kendinize rehber edinmeniz gerekir, denilmektedir.

56. Kitapta İdris'i de an. O, sözüyle özü bir adamdı, bir nebiydi.

57. Biz onu üstün bir makama yükseltmiştik.

Hz İdris'in Hz. Nuh'tan önce mi, sonra mı yaşadığı konusunda ihtilaf olmakla birlikte müfessirlerin çoğu önce yaşadığını söylemektedirler. Kalemle ilk yazanın, elbise dikip ilk dikili elbise giyenin o olduğu söylenir. Ondan öncekiler deri giyerlerdi. Matematik, tıp gibi birçok ilimin ve yine birçok zanaatın onun tarafından icat edildiği söylenir. Ancak bütün bunlar, aradan geçen bunca zaman sonra yapılmış rivayetlerdir, doğrusunu Allah bilir. Üstün bir makama yükseltildiğine ve insanlar arasında bir şöhrete sahip olduğuna göre bazı ilimlerin ve sanatın kendisiyle başlaması mümkündür.

Onun üstün bir makama getirilmesini dördüncü kat göğe yükseltildiği anlamına alanlar olmuşsa da ve bu konuda birtakım rivayetler nakledilse de, böyle şeyleri söyleyebilmek için açık ve kesin delillere ihtiyaç vardır. İdris'in Mısırlıların Osiris isimli ilâhlarının Arapçalaştırılmış şekli olduğunu söyleyenler de vardır. Efsaneye göre kardeşiyle aralarındaki bir kıskançlık ve anlaşmazlıktan dolayı kardeşi onu öldürmüş ve parçalara ayırmış, hanımı da bu parçaları toplayarak mumyalamış sonradan göğe yükseltilmiştir vs. (Merağİ, VI, 54).

Belirtmek gerekir ki peygamberler hakkında ileri sürülen bu tür efsane-

lerin inananlara hiçbir yararı olmadığı gibi onları gerçek hayattan uzaklaştıran şeylerdir.

أُولٰۤئِكَ
الَّذِينَ أَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّنَ مِنْ ذُرِّيَّةِ اٰدَمَ وَمِمَّنْ حَمَلْنَا
مَعَ نُوحٍ وَمِنْ ذُرِّيَّةِ اِبْرٰهِيمَ وَاِسْرَۤائِيلَ وَمِمَّنْ هَدَيْنَا وَاجْتَبَيْنَا
اِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيَاتُ الرَّحْمٰنِ خَرُّوا سُجَّدًا وَبُكِيًّا ﴿٥٨﴾

58. İşte bunlar, Allah'ın kendilerine nimet verdiği peygamberlerdendirler. Âdem'in zürriyetinden ve Nuh ile birlikte gemiye yüklediklerimizin zürriyetindendirler; İbrahim'in ve İsrail'in zürriyetinden hidayete erdirdiklerimizden, seçtiklerimizdendirler. Onlara Rahmân'ın âyetleri okunduğunda ağlayarak hemen secdeye kapanırlar.

Sûrenin başından beri kıssaları anlatılan peygamberler topluca zikredilerek hepsinin Allah'ın hidayetine mazhar olmuş seçkin insanlar oldukları ve Allah'ın âyetleri okunduğunda da ağlayarak secdeye kapanacak kadar duyarlı, özü sözü bir kimseler oldukları ifade edilmektedir.

فَخَلَفَ
مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ اَضَاعُوا الصَّلٰوةَ وَاتَّبَعُوا الشَّهَوَاتِ فَسَوْفَ
يَلْقَوْنَ غَيًّا ﴿٥٩﴾ اِلَّا مَنْ تَابَ وَاٰمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَاُولٰۤئِكَ يَدْخُلُونَ
الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ شَيْـًٔا ﴿٦٠﴾ جَنَّاتِ عَدْنٍ الَّتِي وَعَدَ الرَّحْمٰنُ عِبَادَهُ
بِالْغَيْبِ اِنَّهُ كَانَ وَعْدُهُ مَأْتِيًّا ﴿٦١﴾ لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا اِلَّا سَلَامًا وَلَهُمْ

رِزْقُهُمْ فِيهَا بُكْرَةً وَعَشِيًّا ﴿٦٢﴾ تِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي نُورِثُ مِنْ عِبَادِنَا
مَنْ كَانَ تَقِيًّا ﴿٦٣﴾

59. Sonra onların ardından öyle bir nesil geldi ki namazı bütünüyle zayi ettiler ve de şehvetlerinin peşine takıldılar. Bunlar bu azgınlıklarının cezasını ileride bulacaklardır.

60. Ancak tövbe edip iman eden ve salih amel işleyenler hariçtir; bunlar cennete gireceklerdir. Hem bunlar hiçbir haksızlığa da uğratılmayacaklardır.

61. Rahmân'ın gaybi bir haber olarak kullarına vaat ettiği Adn cennetlerine gireceklerdir. Şüphesiz, O'nun vaadi gelecektir.

62. Orada en basit bir boş söz dahi işitmezler; işittikleri tek söz esenlik dileklerinden ibaretir. Sabah akşam rızıkları da orada onlar içindir.

63. Kullarımızdan takva sahibi olanları mirasçı kılacağımız cennet işte budur.

Allah'ın âyetlerini duyduklarında ağlayarak secdeye kapanan ve Allah'a bütün samimiyetleriyle bağlı olan o kimselerin yerine namaz kılmayan ve şehvetlerinin peşine takılmış kimseler gelebiliyor. Toplumlar iman konusunda da, ahlâk konularında da ve ekonomi alanında da zikzaklar çizerler.

Namaz, kulun Allah'la irtibatını sağlayan ibadetlerin başında gelir. Bu sebepledir ki şekli birtakım farklılıklar arz etse de, bütün peygamberlerin ümmetlerine farz kılınmıştır. Toplumlarda bozulma ve ahlâki yozlaşma namazın terk edilmesiyle başlar. Namazı terk eden kişi, Allah'la arasındaki bağı koparmış gibidir. Artık daha kolay şehevi arzularının peşine takılır ve nihayet şehvetlerin peşinde koşmayı hayat tarzı edinir.

Azgınlık ve sapma anlamına gelen "gayy" kelimesinin cehennemde bir vadinin ismi olduğuna dair rivayetler vardır. Bu takdirde âyetin ilgili kısmının anlamı şöyledir: **"Bunlar yakında gayy vadisini boylayacaklardır."**

Ancak tövbe edenler, imanlarını gözden geçirerek sağlıklı bir imana ve amele yönelenler, işte onlar Adn cennetlerine gireceklerdir. İşlenen günah ne olursa olsun tövbe kapısı açıktır. Ne var ki insan tövbe edip tövbeyi bozmayı alışkanlık haline getirirse tövbesinin de ciddiyeti ortadan kalkar. Kişi, tövbe için şartlardan biri olan tekrar o kötülüğe dönmeme kararlılığını yitirir.

Toplumlarda düzelmeler, bozulmalar sürekli olduğundan önceki peygamberlerin ardından gelen bozulmuş nesillerden söz edilirken anlatım her zaman geçerli olan şeylere dönüştü.

وَمَا نَتَنَزَّلُ اِلَّا بِاَمْرِ رَبِّكَ لَهُ مَا بَيْنَ اَيْدٖينَا
وَمَا خَلْفَنَا وَمَا بَيْنَ ذٰلِكَ وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا ﴿٦٤﴾
رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا فَاعْبُدْهُ وَاصْطَبِرْ لِعِبَادَتِهٖ
هَلْ تَعْلَمُ لَهُ سَمِيًّا ﴿٦٥﴾ وَيَقُولُ الْاِنْسَانُ ءَاِذَا مَا مِتُّ لَسَوْفَ
اُخْرَجُ حَيًّا ﴿٦٦﴾ اَوَلَا يَذْكُرُ الْاِنْسَانُ اَنَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ وَلَمْ يَكُ
شَيْـًٔا ﴿٦٧﴾ فَوَرَبِّكَ لَنَحْشُرَنَّهُمْ وَالشَّيَاطٖينَ ثُمَّ لَنُحْضِرَنَّهُمْ حَوْلَ
جَهَنَّمَ جِثِيًّا ﴿٦٨﴾ ثُمَّ لَنَنْزِعَنَّ مِنْ كُلِّ شٖيعَةٍ اَيُّهُمْ اَشَدُّ عَلَى
الرَّحْمٰنِ عِتِيًّا ﴿٦٩﴾ ثُمَّ لَنَحْنُ اَعْلَمُ بِالَّذٖينَ هُمْ اَوْلٰى بِهَا صِلِيًّا ﴿٧٠﴾ وَاِنْ
مِنْكُمْ اِلَّا وَارِدُهَا كَانَ عَلٰى رَبِّكَ حَتْمًا مَقْضِيًّا ﴿٧١﴾ ثُمَّ نُنَجِّي
الَّذٖينَ اتَّقَوْا وَنَذَرُ الظَّالِمٖينَ فٖيهَا جِثِيًّا ﴿٧٢﴾

64. Biz, Rabbinin emri olmaksızın inmeyiz. Önümüzde, arkamızda ve bunlar arasında bulunan her şey O'na aittir. Senin Rabbin unutkan değildir.

65. Göklerin, yerin ve ikisi arasındaki şeylerin Rabbidir; o halde sen de O'na ibadet et ve O'na kullukta kararlı ol. Sen hiç onunla aynı vasıfları taşıyan bir kimse biliyor musun?

66. Ve insan; "Öldüğüm zaman mı diri olarak çıkarılacağım" diyor.

67. Yoksa insan, daha önce hiçbir şey değilken Bizim kendisini yoktan yarattığımızı düşünmüyor mu?

68. Rabbine yemin olsun, Biz onları da şeytanlarını da mahşer yerinde toplayacağız; sonra da dizleri üstüne çökmüş olarak cehennemin çevresinde onları hazır edeceğiz.

69. Sonra her topluluktan Rahmâna karşı en isyankâr olanları çekip çıkaracağız.

70. Hem sonra Biz, cehennemi boylamayı en çok hak edenleri elbette daha iyi biliriz.

71. Sizden oraya varmayacak hiç kimse yoktur. Bu, Rabbin için kesinleşmiş bir hükümdür.

72. Sonra takva sahiplerini kurtarır, zalimleri ise dizüstü çökmüş halde orada bırakırız.

Peygamber (s.a.v.)in, Cebrail'in daha sık kendisini ziyaret edip vahiy getirmesini istemesi veya vahyin gecikmesi sebebiyle müşriklerin, "*Muhammed'in Allah'ı kendisini unuttu*" demeleri ve Peygamberin buna üzülmesi üzerine ilk iki âyetin indirildiği söylenir. Müşriklerin iddialarına yahut Peygamberin isteğine cevap veren bu iki âyette meleklerin kendi başlarına karar verip hareket etmedikleri, onların Allah'ın emri olmaksızın gelemeyecekleri ve vahyin gecikmesinin, Allah'ın, Peygamberini unuttuğu anlamına gelmeyeceği anlatılmaktadır. Evrende ne varsa tamamı Allah'ın hâkimiyeti altındadır. O, olup biten her şeyden haberdardır. O halde ey Muhammed, kararlı bir şekilde Rabbine kulluk etmeye devam et. Zaten O'na benzer ve ibadeti hak eden biri de yoktur. Çünkü O, evrenin sahibidir, sana gelen küçük büyük nimetlerin tamamını O vermektedir.

"Ve insan; 'Öldüğüm zaman mı diri olarak çıkarılacağım' diyor."

İnanmadığını açıkça ifade eden insanlar ahirete inanmadıklarını da açıkça söylerler. Diğerleri, hatta inanıyor görünenlerin ve imanı zayıf olanların birçoğu, ahiret yokmuş gibi davranır, onu hiç hatırlamaz. Hatırlatıldığında da kafasında acabalar dolaşır. Bu sebeple Kur'ân-ı Kerim'de ahiret inancı en çok zikredilen ve delillerle ispat edilen esaslardandır. Bu konuda en çok zikredilen delil ise insanın ilk yaratılışıdır: **"Yoksa insan, daha önce hiçbir şey değilken Bizim kendisini yoktan yarattığımızı düşünmüyor mu?"** hiçbir şey değilken insanı yaratan Allah elbette ki onu tekrar yaratmaya kadirdir ve bu ikinci yaratış ilk yaratıştan kolaydır.

Tekrar dirilmenin delili zikredildikten ve bunun mümkün olduğu açık bir şekilde ortaya konulduktan sonra tekrar dirilmeyi reddedenler şöyle tehdit edilmektedir: **"Rabbine yemin olsun, Biz onları da şeytanlarını da mahşer yerinde toplayacağız; sonra da dizleri üstüne çökmüş olarak cehennemin çevresinde onları hazır edeceğiz."** Onlar, şeytanlarıyla birlikte mahşer yerinde toplatılacaklardır. Şeytanlarıyla kastedilen, ya onları bu yola sevk edenler yahut kendilerine kulluk etmelerini isteyen yalancı ilâhlardır.

Kuşkusuz cehennemi hak edenlerin hepsi aynı düzeyde zalim ve isyankâr değildir. Bu sebeple önce *her topluluktan Rahmâna karşı daha isyankâr olanları çekip çıkarılır* ve hak ettiği daha şiddetli azaba atılır.

"Sizden oraya varmayacak hiç kimse yoktur. Bu, Rabbin için kesinleşmiş bir hükümdür."

Âyetin tefsirine dair farklı görüşler ileri sürülmüştür. Özet olarak bazı müfessirler, ateşe uğrayacak olanların sadece inkâr eden kâfirler olduğunu söylerken, bazıları da iman edenlerin de cehenneme uğrayacaklarını fakat azap görmeyeceklerini söylemektedir. İman edenlerin cehenneme uğramaları ise sırat köprüsünden geçmeleri, cehennemin yakınına gidip onu görmeleri veya cehennem henüz tutuşturulup alev almadan önceki halinde oraya uğramalarıyla izah edilmiştir. (bk. Maturidi, III, 274-275).

"Sonra takva sahiplerini kurtarır, zalimleri ise dizüstü çökmüş halde orada bırakırız."

Takva kelimesi İslâm kültüründe sonradan daha özel bir anlam kazanmıştır. Kur'ân-ı Kerim'deki kullanılışı ise kişinin kendisini Allah'ın azabından koruyacak iman ve amele sahip olmasıdır.

وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ
آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا أَيُّ الْفَرِيقَيْنِ
خَيْرٌ مَقَامًا وَأَحْسَنُ نَدِيًّا ﴿٧٣﴾ وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ
مِنْ قَرْنٍ هُمْ أَحْسَنُ أَثَاثًا وَرِئْيًا ﴿٧٤﴾ قُلْ مَنْ كَانَ فِي الضَّلَالَةِ

فَلْيَمْدُدْ لَهُ الرَّحْمٰنُ مَدًّا حَتّٰٓى اِذَا رَاَوْا مَا يُوعَدُونَ اِمَّا الْعَذَابَ
وَاِمَّا السَّاعَةَ فَسَيَعْلَمُونَ مَنْ هُوَ شَرٌّ مَكَانًا وَاَضْعَفُ
جُنْدًا ﴿٧٥﴾ وَيَزِيدُ اللّٰهُ الَّذِينَ اهْتَدَوْا هُدًى وَالْبَاقِيَاتُ
الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ مَرَدًّا ﴿٧٦﴾

73. Âyetlerimiz kendilerine açık açık okunduğu zaman o inkâr edenler iman edenlere, "Bu iki gruptan acaba hangisi makam bakımından daha iyi ve toplanılan meclis bakımından daha güzeldir?" derler.

74. Oysa Biz kendilerinden önce malı, mülkü ve görünümleri itibarıyla daha güzel olan nice nesiller helak ettik.

75. De ki: "Kim sapıklıkta ise varsın Rahmân ona mühleti uzattıkça uzatsın! Nihayet tehdit edildikleri azabı veya kıyameti görecekler ve o zaman mevki ve makamı daha kötü ve yardımcıları daha güçsüz kimmiş bilecekler."

76. Allah hidayette olanların hidayetlerini arttıracaktır. Kalıcı olan yararlı işler, Rabbin katında hem karşılık bakımından hem de sonuç bakımından daha hayırlıdır.

Genelde peygamberlere ilk inananlar toplumun zayıf ve fakir kesimleridir. Bir toplum içerisinde zengin ve müreffeh yaşayanlar, o toplumda makam ve mevki sahibi olanlar, toplumun değişiminden yana olmazlar. Çünkü o toplum yapısı içerisinde bu imkânları elde etmişlerdir. Toplumun değişmesi, o kazanımlarını ortadan kaldırabilir. Kur'ân'ın indirildiği toplum, inkâr eden bir toplum idi. Böyle bir toplumun muhafazakârları yani toplumun değişimine karşı çıkanlar ve mevcut durumu korumaya çalışacak olanlar, haliyle münkir kimseler olacaktır. Bunların Peygamber (s.a.v.)e yaptıkları itirazlardan biri, kendi bakış açılarınca bu ayaktakımının niçin kendisine iman ettikleridir. Sıkıştıklarında da, *bu ayaktakımını yanından uzaklaştırırsan sana inanırız* diyorlardı. İşte âyetler bu kimselerden söz etmektedir.

Âyetler kendilerine okunduğunda o inkâr edenler anlatılanlar üzerinde düşüneceklerine kendilerince kendilerini haklı çıkaran bir kıyaslamaya girer ve inanmayan bizlerin hayat standartları mı daha yüksek inananların mı, kim daha zengin? Kimin köşkleri, tarlaları, malları var, kimin yok? Kimlerin meclisleri ileri gelen görkemli kişilerden oluşuyor? Vs. gibi şeyler ileri sürerler. Çünkü onlara göre haklı olmanın ölçütü de maddi yönden daha güçlü olmaktır. Hâlbuki kendilerinden önce onlardan çok daha zengin olan, anladıkları anlamda müreffeh bir hayat yaşayan ve onlardan da güçlü olan nice nesiller helak oldu.

أَفَرَأَيْتَ الَّذِي كَفَرَ بِآيَاتِنَا وَقَالَ لَأُوتَيَنَّ مَالًا وَوَلَدًا ﴿٧٧﴾
أَطَّلَعَ الْغَيْبَ أَمِ اتَّخَذَ عِنْدَ الرَّحْمٰنِ عَهْدًا ﴿٧٨﴾ كَلَّا سَنَكْتُبُ
مَا يَقُولُ وَنَمُدُّ لَهُ مِنَ الْعَذَابِ مَدًّا ﴿٧٩﴾ وَنَرِثُهُ مَا يَقُولُ وَيَأْتِينَا
فَرْدًا ﴿٨٠﴾ وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ اٰلِهَةً لِيَكُونُوا لَهُمْ عِزًّا ﴿٨١﴾
كَلَّا سَيَكْفُرُونَ بِعِبَادَتِهِمْ وَيَكُونُونَ عَلَيْهِمْ ضِدًّا ﴿٨٢﴾
أَلَمْ تَرَ أَنَّا أَرْسَلْنَا الشَّيَاطِينَ عَلَى الْكَافِرِينَ تَؤُزُّهُمْ أَزًّا
﴿٨٣﴾ فَلَا تَعْجَلْ عَلَيْهِمْ إِنَّمَا نَعُدُّ لَهُمْ عَدًّا ﴿٨٤﴾ يَوْمَ نَحْشُرُ
الْمُتَّقِينَ إِلَى الرَّحْمٰنِ وَفْدًا ﴿٨٥﴾ وَنَسُوقُ الْمُجْرِمِينَ إِلٰى جَهَنَّمَ
وِرْدًا ﴿٨٦﴾ لَا يَمْلِكُونَ الشَّفَاعَةَ إِلَّا مَنِ اتَّخَذَ عِنْدَ
الرَّحْمٰنِ عَهْدًا ﴿٨٧﴾

77. Hem âyetlerimizi inkâr eden hem de "Bana (orada) **kesinlikle mal, mülk ve evlat verilecektir." diyeni gördün mü?**

78. Acaba o, gayba mı muttali olmuş? Yoksa Rahmân'ın katından bir söz mü aldı?

79. Asla yok böyle bir şey! Elbette Biz onun söylediklerini yazacağız ve azabını arttırdıkça arttıracağız.

80. Sözünü ettiği o şeylerin hepsini elinden alacağız da o Bize tek başına gelecek!

81. Çünkü böyleleri, kendilerine güç ve itibar sağlasınlar diye Allah'tan başka ilâhlar edindiler.

82. Hayır hayır; (o taptıkları) **onların tapınmalarını istediklerini kabul etmeyecekler ve onların aleyhlerine dönecekler.**

83. Görmedin mi ki Biz şeytanları inkâr edenlerin üzerine gönderiyoruz da onları kışkırttıkça kışkırtıyorlar?

84. Onlar hakkında acele etme; "Biz onları bir bir saymaktayız."

85. Müttakileri heyetler halinde Rahmân'ın huzurunda topalayacağımız;

86. Ve suçluları cehenneme susuz bir şekilde süreceğimiz gün

87. Rahmân'ın katında söz almış olanlardan başkaları şefaat edemez.

Âyetlerin nüzul sebebi olarak şöyle bir olay nakledilir: Fakir bir demirci olan Habbâb b. Eret'in Mekke'nin ileri gelenlerinden Âs b. Vâile'den alacağı vardır. Gider alacağını ister. Âs, Muhammed'i reddetmedikçe borcunu ödemeyeceğini söyler ve ilave eder, *"siz cennette altın ve gümüşün olduğunu söylüyorsunuz, ben de o zaman borcumu öderim,"* der. (Vahidî, s. 109). İşte âyetler bu olay üzerine indirilmiştir. Olay başka rivayetlerde ufak tefek farklılıklarla anlatılmaktadır. Her bölgede ve her dönemde böyle bir insan tipi ve bakış açısına sahip inkârcı zenginler vardır. Zaten Kur'ân'da yer almasının da nedeni budur.

Âyetlerin anlatımından müşriklerin ahiret inancını reddettikleri yahut en azından ciddiye almadıkları anlaşılmaktadır. Zaten sorumluluk bilinci yerleşmemiş insanların çoğunda gelecek pek ciddiye alınmaz. Bu bilince sahip olmayan insan anı yaşamayı tercih eder, söz ve davranışlarında pek çok tutarsızlığa rastlanır.

Ardından gelen bu kimseler ciddi bir şekilde uyarılıp tehdit edilmektedirler: **"Acaba o, gayba mı muttali olmuş? Yoksa Rahmân'ın katından bir söz mü aldı? Asla yok böyle bir şey! Elbette Biz onun söylediklerini yazacağız ve azabını arttırdıkça arttıracağız. Sözünü ettiği o şeylerin hepsini elinden alacağız da o Bize tek başına gelecek!"**

Müşrikler, Allah'a ortak koştukları kimselerin kendilerine itibar kazan-

dırdıklarına ve Allah katında kendilerine aracılık yapacaklarına inanırlar. Ama ahirette kendilerine tapmalarına karşı çıkacak ve aleyhlerine döneceklerdir. İşte o zaman yaptıklarının farkına varacaklar ama iş işten geçmiş olacaktır. Aslında bu dünya hayatında onları ortak koşmaya ve ahiret hayatıyla alay etmeye sevk eden şeytanlardan başkası değildir. Ama Allah bu dünya hayatında inkâr edenlere mühlet verir. O halde **"Onlar hakkında acele etme; "Biz onları bir bir saymaktayız."** Onlara mühlet veren Allah, yaptıklarını da tespit etmektedir. Tek tek sayılan şeylerin amelleri olmayıp günleri olduğunu söyleyenler de vardır. Buna göre onlar için belirlenmiş bir ecel vardır ve gün be gün o ecele yaklaşıyorlar. Ecelleri dolduğunda ölecek ve ardından da Allah'ın huzuruna çıkıp hesap vereceklerdir. Bu suçlular, suya susamış gibi cehenneme sürülürken o gün, takva sahipleri bir konuk gibi ağırlanacaklardır.

"Rahmân'ın katında söz almış olanlardan başkaları şefaat edemez."

Müşrikler taptıkları putların Allah nezdinde kendilerine şefaat edeceklerine inanıyorlardı. Bekledikleri şefaat dünya hayatıyla ilgiliydI, Çünkü onlar ahirete inanmıyorlardı. Ama şayet ahiret gerçekten olacaksa orada da kendilerine şefaat edeceklerini söylüyorlardı. Oysa mülkün tamamı Allah'ındır ve O'nun nezdinde birileri şefaat edecekse mutlaka O'ndan bu konuda söz almış olması gerekir. Çünkü mülkünde tasarruf yetikisi tamamen kendisine aittir. Taptıkları putlara böyle bir söz vermiş değildir ki O'nun nezdinde şefaat etsinler.

Âyet bu konuda Allah'tan söz almış olanların bulunduğuna delil değildir. Çünkü âyet, bir prensibi ortaya koymakta ve Allah'ın mülkünde birileri bir tasarrufta bulunacaksa Allah'ın rızası dışında bir tasarrufta bulunamayacağını anlatmaktadır.

وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمٰنُ وَلَدًا ﴿٨٨﴾ لَقَدْ جِئْتُمْ
شَيْـًٔا اِدًّا ﴿٨٩﴾ تَكَادُ السَّمٰوَاتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْهُ وَتَنْشَقُّ الْاَرْضُ
وَتَخِرُّ الْجِبَالُ هَدًّا ﴿٩٠﴾ اَنْ دَعَوْا لِلرَّحْمٰنِ وَلَدًا ﴿٩١﴾ وَمَا
يَنْبَغٖي لِلرَّحْمٰنِ اَنْ يَتَّخِذَ وَلَدًا ﴿٩٢﴾ اِنْ كُلُّ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ

وَالْاَرْضِ اِلَّٓا اٰتِي الرَّحْمٰنِ عَبْدًاۜ ﴿٩٣﴾ لَقَدْ اَحْصٰيهُمْ
وَعَدَّهُمْ عَدًّاۜ ﴿٩٤﴾ وَكُلُّهُمْ اٰتِيهِ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فَرْدًا ﴿٩٥﴾
اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمٰنُ وُدًّا ﴿٩٦﴾ فَاِنَّمَا
يَسَّرْنَاهُ بِلِسَانِكَ لِتُبَشِّرَ بِهِ الْمُتَّقِينَ وَتُنْذِرَ بِهِ قَوْمًا لُدًّا ﴿٩٧﴾ وَكَمْ
اَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْنٍۜ هَلْ تُحِسُّ مِنْهُمْ مِنْ اَحَدٍ اَوْ تَسْمَعُ لَهُمْ رِكْزًا ﴿٩٨﴾

88. "Rahmân, bir çocuk edinmiştir" dediler.

89. Yemin olsun ki siz çok çirkin bir cürette bulundunuz.

90. Neredeyse bu yüzden gökler paramparça olacak, yer yarılacak ve dağlar yıkılıp yok olacak.

91. Rahmân'a bir çocuk iddiasında bulundular diye.

92. Oysa Rahmân'a çocuk edinmek yaraşmaz.

93. Göklerde ve yerde bulunan hiçbir kimse yoktur ki Rahmân'a bir kul olarak gelmesin.

94. Yemin olsun O, onların hepsini saymış, tek tek hesabını tutmuştur.

95. Ve onların tümü kıyamet günü O'na bir başına gelecektir.

96. İman edip iyi işler yapmış olanları ise Rahmân sevimli kılacaktır.

97. Kendisiyle takva sahiplerini müjdelemen ve inatçı kavmi uyarman için senin dilinde onu sana müyesser kıldık.

98. Onlardan önce Biz nice nesilleri helak ettik. Şimdi onlardan hiçbirini hissediyor ya da onların fısıltılarını duyuyor musun?

Yukarıda putperestlerin sapıklıkları delilleriyle ortaya konuldu. Şimdi bu âyetlerde Allah'a çocuk isnat edenler ele alınmaktadır. Yahudiler Üzeyir'in, Hıristiyanlar İsa'nın Allah'ın oğlu olduğunu ve müşrik Araplar ise meleklerin Allah'ın kızları olduğunu söylüyorlardı. Allah'a çocuk isnat etmenin ne denli bir cüretkârlık ve Allah'a karşı ne denli terbiye dışı olduğu, **"Yemin olsun ki siz çok çirkin bir cürette bulundunuz. Neredeyse bu yüzden gökler**

paramparça olacak, yer yarılacak ve dağlar yıkılıp yok olacak." cümlelerinden anlaşılmaktadır. Çünkü çocuk edinmek, ihtiyaçtan kaynaklanan bir şeydir. Ayrıca çocuk, ebeveynin cinsinden olur ve onlara benzer. Bu sebeple çocuk edinmek Allah'a yakışmaz. Allah'ın çocukları olduklarını iddia ettikleri kimseler Allah'ın kullarıdır. Onlar da diğer insanlar gibi Allah'ın huzuruna çıkacak ve hesap vereceklerdir. Allah, kendisine çocuk isnat edenlerin bu iddialarını tek tek tespit etmektedir ve onlar bunun hesabını Allah'a vereceklerdir. Bu kimselerden önce de bu tür iddialarda bulunan, Allah'a karşı haddini aşanlar olmuştur. Öncekiler helak oldu. İsimleri anılmaz oldu. Bunlar da böyle bir akıbet mi bekliyorlar?

Ama iman edip iyi işler yapanlar, işte Allah onları sevimli kılacaktır. Bu Kur'ân'ın indiriliş gayelerinden biri de, o takva sahiplerini müjdelemektir. O bir yandan o takva sahiplerini müjdelerken diğerlerini uyarmaktadır. Hem müjdelemesinin ve hem de uyarısının anlaşılması için de insanların onu rahat anlamalarını sağlamak bakımından kolaylaştırılmıştır.

20.
Tâhâ Sûresi

Mekke'de indirilmiştir. 135 âyettir. Adını sûrenin ilk kelimesi olan ***Tâ-hâ*** *kelimesinden almaktadır.*

Kur'ân'ın indiriliş amacını anlatmakla başlayan sûre Peygamber'in maneviyatını yükselten ve müşriklerin baskılarına direnç göstermesini sağlayan ifadelere de yer vermektedir. Ardından Hz. Musa'nın Firavun'la mücadelesini anlatır.

Böylece Peygamber'e, kendinden önceki peygamberlerin de büyük mücadeleler verdikleri, fakat sonunda galip geldikleri anlatılırken mallarına ve güçlerine güvenen müşriklere, onlardan çok daha güçlü olan Firavun'un akıbeti hatırlatılır.

Bu arada müşriklerin baskıları altında zor şartlarda yaşayan Müslümanların da bu kıssadan alacakları ibretler vardır; Müslümanların bu şartlara direnmeleri öğütlenmektedir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

طٰهٰ ۝١ مَٓا اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْاٰنَ لِتَشْقٰىۙ ۝٢ اِلَّا تَذْكِرَةً لِمَنْ
يَخْشٰىۙ ۝٣ تَنْز۪يلًا مِمَّنْ خَلَقَ الْاَرْضَ وَالسَّمٰوَاتِ الْعُلٰىۜ ۝٤
اَلرَّحْمٰنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوٰى ۝٥ لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا
فِي الْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَمَا تَحْتَ الثَّرٰى ۝٦ وَاِنْ تَجْهَرْ بِالْقَوْلِ
فَاِنَّهُ يَعْلَمُ السِّرَّ وَاَخْفٰى ۝٧ اَللّٰهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۜ لَهُ الْاَسْمَٓاءُ
الْحُسْنٰى ۝٨

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Tâ-Hâ**
2. **Biz bu Kur'ân'ı sana mutsuz olasın diye indirmedik.**
3. **Sadece Allah'tan korkanlara bir öğüt olsun diye** (indirdik.)
4. (O), **yeri ve yüce gökleri yaratan tarafından indirilmiştir.**
5. **O Rahmân Arş'a kurulmuştur.**
6. **Göklerde, yerde ve ikisi arasında bulunanlar ile toprağın altında bulunanlar O'nundur.**
7. **Sen sözü açıkça söylesen de muhakkak ki O, gizli olanı da gizlinin gizlisini de bilir.**
8. **Allah ki O'ndan başka ilâh yoktur. En güzel isimler O'nundur.**

Peygamber'in teheccüd namazında tek ayak üzerinde durduğunu, bu âyetle ayaklarının ikisi üzerine bas denildiğini ileri sürerler. (Zamahşerî, IV, 126).

Mukataa harflerinden olmadığını söyleyenler, ikinci âyetin anlamıyla uyum sağlasın diye bu anlamları ileri sürmüş, değişik kabilelerin lehçelerine başvurarak bu anlamları çıkarmışlardır. Bizce mukataa harfleri olarak da ikinci âyetle arada uyum vardır.

Kur'ân, taşıyamayacağı bir yükü Peygambere yüklemek; insanların zorla bu dini kabul etmelerini sağlamak için indirilmemiştir. Çünkü bu Kur'ân'ın inanan kimseye yüklediği sorumluluklar yerine getirilemez sorumluluklar değildir. Haddizatında Peygamberin sıkıntısı, Kur'ân'ın bir insanın gücünü aşan sorumluluklar içermesinden kaynaklanmıyordu. Onun sıkıntısı apaçık gerçeklere rağmen insanların bu Kur'ân'a inanmamalarıydı. O, insanlar için üzülüyordu. Bu Kur'ân'ın indiriliş sebebi, **Allah'tan korkanlara bir öğüt olmasıdır.** İnsanlar öğüt almıyorlarsa onların bileceği bir iştir. Bütün deliller bu Kur'ân'ın *yeri ve yüce gökleri yaratan tarafından indirildiğini* göstermektedir.

"O Rahmân Arş'a kurulmuştur."

İlk dönem âlimleri bu gibi âyetleri tevil etmez, *şanına yakışır bir şekilde Arşa istiva etmiş/kurulmuştur, ama Arş'a kurulmasının nasıllığını bilmeyiz* derler. Sonraki dönem âlimleri ise istiva kelimesini tevil eder, *egemen olmuştur* anlamını verirler. Onlara göre istiva etmiş yani *kurulmuştur* dersek, O'nu yaratılmışlara benzetmiş; O'na mekân isnat etmiş ve Arşa muhtaç olduğunu söylemiş oluruz. İlk dönem âlimleri ise Allah'ın fiili sıfatları da diğer sıfatları gibi nasıllığını bilmediğimiz sıfatlardır. Nasıl O'nun gördüğünü söylerken, nasıl gördüğünü bilmiyor ve bunu söylemekle O'nu yarattıklarına benzetmiş olmuyorsak, nasıl kurulduğunu bilmiyoruz ve bunu söylemekle O'nu yarattıklarına benzetmiş olmuyoruz. Şanına yaraşır bir şekilde kurulmuştur, deriz. Elbette O, Arşına da egemendir, evrendeki her şeye de egemendir. Fakat bu egemenliğini dile getiren başka âyetler vardır ve bu, farklı lafızlarla dile getirilmiştir.

"Göklerde, yerde ve ikisi arasında bulunanlar ile toprağın altında bulunanlar O'nundur."

Birçok âyette göklerde ve yerde bulunan her şeyin Allah'a ait olduğu ve bunların O'nun egemenliğinde bulunduğu dile getirilir. Burada bunlara ilave olarak yerin altının da O'na ait olduğu ifade edilmektedir. Bu ilavenin, yerin yedi katman olması nedeniyle bu katmanlarda bulunanların da O'na ait olduğunu anlatmak için zikredildiği söylenir. Bunu kısaca evrende ne varsa istisnasız hepsi O'nundur şeklinde de anlayabiliriz. Evrende ne varsa hepsi O'nun olduğuna göre, gizli-açık ne varsa hepsinden haberdardır: "**Sen sözü açıkça**

söylesen de muhakkak ki O, gizli olanı da, gizlinin gizlisini de bilir. Allah ki O'ndan başka ilâh yoktur. En güzel isimler O'nundur."

وَهَلْ اَتٰيكَ حَد۪يثُ مُوسٰى ﴿٩﴾ اِذْ رَاٰ نَارًا فَقَالَ لِاَهْلِهِ
امْكُثُٓوا اِنّ۪ٓي اٰنَسْتُ نَارًا لَعَلّ۪ٓي اٰت۪يكُمْ مِنْهَا بِقَبَسٍ اَوْ اَجِدُ
عَلَى النَّارِ هُدًى ﴿١٠﴾ فَلَمَّٓا اَتٰيهَا نُودِيَ يَا مُوسٰى ﴿١١﴾ اِنّ۪ٓي اَنَا۠
رَبُّكَ فَاخْلَعْ نَعْلَيْكَۚ اِنَّكَ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى ﴿١٢﴾
وَاَنَا اخْتَرْتُكَ فَاسْتَمِعْ لِمَا يُوحٰى ﴿١٣﴾ اِنَّن۪ٓي اَنَا اللّٰهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّٓا اَنَا۠
فَاعْبُدْن۪ي وَاَقِمِ الصَّلٰوةَ لِذِكْر۪ي ﴿١٤﴾ اِنَّ السَّاعَةَ اٰتِيَةٌ اَكَادُ
اُخْف۪يهَا لِتُجْزٰى كُلُّ نَفْسٍ بِمَا تَسْعٰى ﴿١٥﴾ فَلَا يَصُدَّنَّكَ عَنْهَا
مَنْ لَا يُؤْمِنُ بِهَا وَاتَّبَعَ هَوٰيهُ فَتَرْدٰى ﴿١٦﴾

9. **Musa'nın haberi de sana gelmedi mi?**
10. **Hani bir zamanlar ateş görmüş ve ailesine; "Bekleyin, ben bir ateş gördüm. Belki size oradan bir kor getiririm veya ateşin yanında yol gösterecek birini bulurum" demişti.**
11. **Yanına vardığında kendisine; "Ey Musa!" diye seslenildi.**
12. **"Ben, şüphesiz ki senin Rabbinim! Ayakkabılarını çıkar; kuşkusuz sen mukaddes vadidesin, Tuva'dasın!"**
13. **"Ben seni seçtim, sana vahyedilene kulak ver!"**
14. **"Ben Allah'ım ki Benden başka ilâh yoktur. Bana kulluk et ve namazı Beni anmak için kıl."**
15. **"Kıyamet mutlaka gerçekleşecektir; onu gizli tutuyorum ki herkes yaptığının karşılığını görsün."**

16. "Ona inanmayan ve arzularının peşine takılanlar, sakın seni ahiretten alıkoymasın; sonra helak olursun."

Peygamber kıssalarının amaçlarından biri, Peygambere teselli vermeleri; kendisinden önceki peygamberlerin de çetin mücadelelerden geçtiklerini anlatmalarıdır. Tevhit mücadelesinde en çok sıkıntı çeken peygamberlerden biri Hz. Musa'dır. O, Firavun gibi döneminin en güçlü ve en zorba hükümdarına karşı mücadele vermiş, asırlardır Firavunların baskısı altında inlemiş olan İsrailoğullarını hürriyete kavuşturmaya çalışmıştır. Belirtmek gerekir ki bu âyetler, müşriklerin Müslümanlara baskılarının arttığı bir sırada indirilmiştir. Böylece müşriklere Firavun kadar güçlü olmadıkları ve onun bile hak dava karşısında yenilgiye uğradığı hatırlatılmaktadır.

Bilindiği gibi Kur'ân-ı Kerim'in pek çok sûresinde Hz. Musa'dan söz edilmektedir. Bu sûrede Hz. Musa hakkında anlatılanlar indiriliş sırası bakımından ilk sıralarda yer almaktadır. Kıssa, Hz. Musa'ya peygamberlik verilişi konusuyla başlamaktadır. Firavun'un sarayında yetişen Hz. Musa bir Mısırlının ölümüne sebep olmuş ve Mısır'dan Medyen'e kaçmıştır. Burada evlenmiş, yıllar sonra Mısır'a dönmüştür. Ailesiyle giderken yollarını kaybetmişlerdir. Ateşin yanında yol gösterecek birinin olabileceği düşüncesinin dile getirilmesi yollarını kaybettiklerini göstermektedir. Hava soğuk ve karanlıktır. Isınacak bir kor getirme isteği buradan kaynaklanmaktadır. Ayrıca Firavun'un askerlerine yakalanma riski vardır. Hz. Musa ateş gördüğünde içinden bir sevinç hissetmiş ama ateşin yanına ailesiyle birlikte gitmekten de korkmuştur. Çünkü ateşin yanında Firavun'un askerleri olabileceği gibi yol kesici eşkıya da olabilirdi. Bu sebeple ailesinden orada kendisini beklemelerini istemiştir. İşte bu duygular içerisinde ateşin yanına yaklaşan Musa bir ses duymuştur: **"Ey Musa!... Ben, şüphesiz ki senin Rabbinim! Ayakkabılarını çıkar; kuşkusuz sen mukaddes vadidesin, Tuva'dasın!... Ben seni seçtim, sana vahyedilene kulak ver!... Ben, Allah'ım ki Benden başka ilâh yoktur. Bana kulluk et ve namazı Beni anmak için kıl... Kıyamet mutlaka gerçekleşecektir; onu gizli tutuyorum ki herkes yaptığının karşılığını görsün. Ona inanmayan ve arzularının peşine takılanlar, sakın seni ahiretten alıkoymasın; sonra helak olursun."** Kendilerine yol gösterecek birini bulma arzusu fazlasıyla gerçekleşmiştir. Hayatı boyunca kendisine ve kendisine tabi olacaklara hak olan yolu gösteren vahiyle karşılaşmıştır. Artık Musa için hayat boyu sürecek yeni bir yolculuk başlıyordu. Yol göstericisi de vahiy olacaktı.

Musa peygamber olarak seçilmiştir. Bundan böyle kulağı gelecek vahiyde olacak, hayatını buna göre düzenleyecek, Allah'ı anmak için namaz kılacak ve kıyamet mutlaka gerçekleştirilecektir. Ne zaman kopacağının bilgisi ise Allah'ın yanındadır. Dikkat edilirse koskoca bir hayat, dünya hayatı birkaç cümlede özetlenmiştir. Aslında yaşanırken uzun gibi görünse de geçtikten sonra ve ahiretteki hayat karşısında özetlendiği şekilde kısacık bir hayattır.

وَمَا تِلْكَ بِيَمِينِكَ
يَا مُوسٰى ﴿١٧﴾ قَالَ هِيَ عَصَايَۚ اَتَوَكَّؤُا عَلَيْهَا وَاَهُشُّ بِهَا عَلٰى
غَنَمٖي وَلِيَ فٖيهَا مَاٰرِبُ اُخْرٰى ﴿١٨﴾ قَالَ اَلْقِهَا يَا مُوسٰى ﴿١٩﴾ فَاَلْقٰيهَا
فَاِذَا هِيَ حَيَّةٌ تَسْعٰى ﴿٢٠﴾ قَالَ خُذْهَا وَلَا تَخَفْ سَنُعٖيدُهَا سٖيرَتَهَا
الْاُولٰى ﴿٢١﴾ وَاضْمُمْ يَدَكَ اِلٰى جَنَاحِكَ تَخْرُجْ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ
سُوٓءٍ اٰيَةً اُخْرٰىۙ ﴿٢٢﴾ لِنُرِيَكَ مِنْ اٰيَاتِنَا الْكُبْرٰىۚ ﴿٢٣﴾

17. **"Şu sağ elindeki nedir, ey Musa?"**
18. **Dedi ki: "O, benim asamdır; ona dayanırım, onunla davarlarıma yaprak silkelerim ve onu başka işlerimde de kullanırım."**
19. **Allah; "Onu yere at ey Musa" buyurdu.**
20. (Musa) **Onu yere attı. Bir de ne görsün, kayıp giden bir yılan!**
21. **Allah buyurdu: "Tut onu ve korkma! Onu ilk haline getireceğiz."**
22. **Bir de sana başka bir âyet/mucize... Elini koltuğunun altına sok, lekesiz bembeyaz çıkacaktır.**
23. **Böylece sana en büyük mucizelerimizden göstermek istedik.**

Kuşkusuz Musa elinde ne tuttuğunu biliyordu. Fakat elindeki asa bir mucizeye dönüşeceğinden dikkati elindeki asaya çekilmişti. Asası biraz sonra yılana dönüşecek, ileride asasıyla denize vuracak ve deniz yarılacak, yine onun-

la kayaya vuracak ve kayadan pınarlar fışkıracaktır. Hz. Musa da, Allah'ın huzurunda oluşu uzatmak istercesine asasının ne işe yaradığını uzatarak anlatmaktadır. Ne var ki o yüce makamda sözü uzatmanın doğru olmayacağının farkına varmış **"ve onu başka işlerimde de kullanırım,"** diyerek sözü kısa kesmiştir.

Hz. Musa Firavun gibi bir kralın huzurunda bu mucizelerini gösterece- ği için bunun öncesinde Musa'ya bir deneme yaptırılmakta ve hazır hale getirilmektedir.

Bu denemeden sonra Hz. Musa artık büyük göreve, Firavun'un huzuruna çıkmaya hazırdır:

اِذْهَبْ اِلٰى
فِرْعَوْنَ اِنَّهُ طَغٰى ﴿٢٤﴾ قَالَ رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي ﴿٢٥﴾ وَيَسِّرْ لِي
اَمْرِي ﴿٢٦﴾ وَاحْلُلْ عُقْدَةً مِنْ لِسَانِي ﴿٢٧﴾ يَفْقَهُوا قَوْلِي ﴿٢٨﴾ وَاجْعَلْ لِي
وَزِيرًا مِنْ اَهْلِي ﴿٢٩﴾ هٰرُونَ اَخِي ﴿٣٠﴾ اشْدُدْ بِهِ اَزْرِي ﴿٣١﴾
وَاَشْرِكْهُ فِي اَمْرِي ﴿٣٢﴾ كَيْ نُسَبِّحَكَ كَثِيرًا ﴿٣٣﴾ وَنَذْكُرَكَ
كَثِيرًا ﴿٣٤﴾ اِنَّكَ كُنْتَ بِنَا بَصِيرًا ﴿٣٥﴾ قَالَ قَدْ اُوتِيتَ سُؤْلَكَ
يَا مُوسٰى ﴿٣٦﴾

24. Firavun'a git; çünkü o iyice azdı.

25. Musa dedi ki: "Rabbim, göğsüme genişlik ver."

26. "İşimi kolaylaştır."

27. "Çöz dilimin tutukluğunu da;"

28. "Sözümü iyi anlasınlar."

29. "Ailemden bana bir yardımcı ver."

30. "Kardeşim Harun'u."

31. "Onunla gücüme güç kat."

32. "Ve onu işime ortak et."

33. "Böylece seni bol bol tesbih edelim."

34. "Seni çokça analım."

35. "Sen, elbette bizi görmektesin."

36. (Allah) **dedi ki: "İstediğin sana verildi ey Musa!"**

Hz. Musa yeni görevinin ne denli zor olduğunu biliyordu. Rablık iddiasında bulunan güçlü bir krala gidecekti. Yüce Allah'tan kendisine cesaret vermesini, işini kolaylaştırmasını ve daha akıcı konuşma yeteneği vermesini diledi. Bazı müfessirler, Hz. Musa'nın kekeme olduğunu söylerken, bazıları dilinin üstünde bir ben, hatta bu ben üzerinde üç kıl bulunduğunu, bazıları da Hz. Musa'nın küçüklüğünde Firavun'un tacını izni dışında başından çıkarıp kendi başına geçirdiğini, cezadan kurtulmak amacıyla dilini kor ateşle dağladığı ve bu sebeple konuşma güçlüğü çektiğini ileri sürerler. Hz. Musa hakkında bu söylenenler, israiliyat kaynaklı şeylerdir. Akıcı ve çok fasih konuşma yeteneğine sahip olmak başka, kekeme yahut konuşma güçlüğü çekmek başka şeydir. Bir peygamber için kusur sayılacak bu tür şeyler Hz Musa'da olamaz. Çünkü bir peygamberin ilk görevi vahyi insanlara açık ve net bir şekilde tebliğ etmektir. Peygamberler, tebliğ ettiklerinin önüne geçmesin diye insanların dikkatlerini çekecek kusurları taşımazlar.

Hz. Musa'nın kendisine bir yardımcı istemesi de doğaldır. O, hem Firavun'u biliyordu, hem de sarayı ve sarayda etkili olacak hususları biliyordu. Öyle anlaşılıyor ki sarayda güzel konuşmaya önem veriliyordu ve kardeşi Harun da güzel konuşan biriydi. Bu nedenle Harun'un kendisine yardımcı seçilmesini istedi. Birlikte daha başarılı olacaklarını biliyordu. Ayrıca Firavun gibi bir krala karşı çıkacaktı. Yanında tam güvenebileceği birinin olmasını istemesi doğaldır.

وَلَقَدْ مَنَنَّا عَلَيْكَ مَرَّةً اُخْرٰىۙ ﴿٣٧﴾
اِذْ اَوْحَيْنَا اِلٰٓى اُمِّكَ مَا يُوحٰىۙ ﴿٣٨﴾ اَنِ اقْذِف۪يهِ فِي التَّابُوتِ فَاقْذِف۪يهِ
فِي الْيَمِّ فَلْيُلْقِهِ الْيَمُّ بِالسَّاحِلِ يَأْخُذْهُ عَدُوٌّ ل۪ي وَعَدُوٌّ لَهُ

وَاَلْقَيْتُ عَلَيْكَ مَحَبَّةً مِنّٖيۚ وَلِتُصْنَعَ عَلٰى عَيْنٖيۘ ﴿٣٩﴾ اِذْ تَمْشٖٓي
اُخْتُكَ فَتَقُولُ هَلْ اَدُلُّكُمْ عَلٰى مَنْ يَكْفُلُهُۜ فَرَجَعْنَاكَ اِلٰٓى اُمِّكَ
كَيْ تَقَرَّ عَيْنُهَا وَلَا تَحْزَنَۜ وَقَتَلْتَ نَفْسًا فَنَجَّيْنَاكَ مِنَ الْغَمِّ
وَفَتَنَّاكَ فُتُونًا۠ فَلَبِثْتَ سِنٖينَ فٖٓي اَهْلِ مَدْيَنَ ثُمَّ جِئْتَ عَلٰى
قَدَرٍ يَا مُوسٰى ﴿٤٠﴾ وَاصْطَنَعْتُكَ لِنَفْسٖيۚ ﴿٤١﴾ اِذْهَبْ اَنْتَ وَاَخُوكَ
بِاٰيَاتٖي وَلَا تَنِيَا فٖي ذِكْرٖيۚ ﴿٤٢﴾ اِذْهَبَٓا اِلٰى فِرْعَوْنَ اِنَّهُ طَغٰىۚ ﴿٤٣﴾
فَقُولَا لَهُ قَوْلًا لَيِّنًا لَعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ اَوْ يَخْشٰى ﴿٤٤﴾ قَالَا رَبَّنَٓا
اِنَّنَا نَخَافُ اَنْ يَفْرُطَ عَلَيْنَٓا اَوْ اَنْ يَطْغٰى ﴿٤٥﴾ قَالَ لَا تَخَافَٓا اِنَّنٖي
مَعَكُمَٓا اَسْمَعُ وَاَرٰى ﴿٤٦﴾ فَأْتِيَاهُ فَقُولَٓا اِنَّا رَسُولَا رَبِّكَ فَاَرْسِلْ
مَعَنَا بَنٖٓي اِسْرَٓائٖيلَ وَلَا تُعَذِّبْهُمْۜ قَدْ جِئْنَاكَ بِاٰيَةٍ مِنْ رَبِّكَۜ وَالسَّلَامُ
عَلٰى مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰى ﴿٤٧﴾ اِنَّا قَدْ اُو۫حِيَ اِلَيْنَٓا اَنَّ الْعَذَابَ عَلٰى مَنْ كَذَّبَ
وَتَوَلّٰى ﴿٤٨﴾

37. Sana bir kez daha lütufta bulunmuştuk.

38. Hani bir zaman annene vahyedilecekleri vahyedip (demiştik):

39. "Onu sandığa koy ve suya at da su onu sahile bıraksın ve benim de düşmanım, onun da düşmanı olan kişi onu alsın." Gözümün önünde yetişesin diye tarafımdan da sana bir sevimlilik vermiştim.

40. Hani kız kardeşin gidip; "Ona bakacak birini size bulayım mı?"

diyordu. Böylece seni annene kavuşturmuştuk ki annenin gönlü hoş olsun ve üzülmesin. Bir seferinde de sen birini öldürmüştün de seni kederden kurtarmıştık. Seni türlü türlü denemelerden geçirmiştik. Bu nedenle Medyen halkı arasında yıllarca kalmıştın. Sonra belirlenmiş vakitte çıkıp gelmiştin ey Musa!

41. Seni kendim için yetiştirdim.

42. Sen ve kardeşin âyetlerimle gidin ve Beni anma konusunda gevşeklik göstermeyin.

43. Firavun'a gidin; çünkü o, gerçekten azdı.

44. Ona yumuşak söz söyleyin; belki aklını başına alır veya korkar.

45. Dediler ki: "Rabbimiz! Bize karşı güç kullanmasından yahut azgın davranmasından korkuyoruz."

46. Buyurdu ki: "Korkmayın, Ben sizinle beraberim; işitmekte ve görmekteyim."

47. "Ona gidin ve deyin ki: 'Biz, Rabbinin iki elçisiyiz. İsrailoğulları'nı bizimle gönder, onlara eziyet etme! Biz, Rabbinden sana bir âyet getirdik. Doğru yola tabi olanlara esenlikler olsun!"

48. "Bize, azabın, yalanlayıp yüz çevirenler üzerine olacağı vahyedildi."

Hz. Musa'nın kıssasına devam edilmektedir. İlk âyetlerde yüce Allah'ın Musa'ya lütufları anlatılmaktadır. Firavun, İsrailoğullarının yeni doğan erkek çocuklarının öldürülmesini emretmişti. Firavunlar İsrailoğullarının çoğalmalarından ve bir gün gelip isyan etmelerinden yahut düşmana destek olmalarından korkuyorlardı. Çünkü İsrailoğulları büyük bir baskı altında yaşıyorlardı. Amelelik ve tarla işlerinde hep onlar çalıştırılıyordu. İsyan etmelerinden korkmalarının sebebi buydu. Çoğalmasınlar ve ayaklanacak sayıya ulaşmasınlar diye zaman zaman Firavunlar değişik bahaneler uydurarak İsrailoğullarının erkek çocuklarını öldürüyorlardı. Bu kez de İsrailoğullarının erkek çocukları öldürülecekti. Ama Allah Musa'yı öldürülmekten kurtardı. Annesine Musa'yı bir sandığa koyup denize bırakmasını vahyetti. Melek gelip durumu bizzat mı Musa'nın annesine anlattı Allah mı ona ilham etti veya başka bir yolla mı haber verildi onu bilmiyoruz ama bu konuda Musa'nın annesine kesin bilgi verildiğine göre meleğin gelip anlatmış olması daha güçlü bir ihtimaldir. Çünkü ilham kesin bilgi ifade etmez. Bununla birlikte biz bunu da bir ihtimal olarak görüyoruz. Kıssalar şayet bir meseleyi açık bir şekilde ifade etmiyorsa kesin bilgi ileri sürmemek gerekir.

Musa'nın içinde bulunduğu sandık suda yol almış ve saray adamları tarafından fark edildiğinde sudan çıkarılmıştır. Sandığı uzaktan takip eden Musa'nın kız kardeşi adamlara çocuğu emzirip ona bakacak birini bildiğini söyler. Musa bakımı için annesine verilir. Böylece Musa'nın annesi de bebeğinin ayrılık hasretini çekmemiş olur. Musa Firavun'un sarayında büyütülür. Büyüdükten sonra Mısırlı birini öldürür ve Medyen'e kaçar. Musa yine Allah'ın lütfu sayesinde Firavun tarafından öldürülmekten kurtulmuştur.

Bütün bunlar Peygamberimiz için bir tesellidir. Müşrikler komplolar kurarak onu öldürmeye kalkışacak olsalar bile Allah'ın kendisini kurtaracağına bir işarettir. Ayrıca Peygamberimize önceki peygamberlerin de tevhit mücadelesi uğruna birçok sıkıntılara katlandıkları fakat onların yılmadıkları hatırlatılmaktadır.

Musa Medyen'de sekiz veya on yıl kaldıktan sonra tekrar Mısır'a dönmüştür. Yukarıda da anlatıldığı gibi yolda kendisine peygamberlik verilmiştir. Kendisine peygamberlik verilinceye kadar değişik denemelerden geçirilmiş ve peygamberlik yükünü taşımak için hazır hale getirilmişti. Peygamberlik yükünü taşımak kolay değildir. Bu nedenle peygamberler, bu yükü taşımaları için farkında olmasalar bile öncesinde eğitilirler. **"Belirlenmiş vakitte çıkıp gelmesi"**, peygamberlik çağına gelmesiyle yorumlanmıştır.

"Sen ve kardeşin âyetlerimle gidin ve Beni anma konusunda gevşeklik göstermeyin."

Hz. Musa'nın kardeşi Harun'un kendisine yardımcı olması konusundaki duası kabul edilmiştir. Mısır'a varmadan önce bu istekte bulunduğundan Harun kendisinin yanında değildi. Mısır'a geldiğinde kardeşiyle bir araya gelmişlerdi. Yüce Allah mucizelerle destekleneceklerini haber verdikten sonra kendisini anma konusunda da gevşeklik göstermemelerini öğütlemektedir. Oraya gitmelerinin amacı, Allah'ın emrini Firavun'a iletmektir. Kendilerine verilen bu görev çok önemlidir. Bu konuda gevşeklik, Allah'ın emrini yerine getirmemek olur. Hem Allah'ı anmaları kendilerine görevlerinde güç verecekti.

Firavun'un İsrailoğullarına baskısı artmıştı: "**Firavun'a gidin; çünkü o, gerçekten azdı.**" Ama Firavun azmış olsa da, ona karşı kaba ve tahkir edici sözlerden kaçınmaları öğütlenmektedir: "**Ona yumuşak söz söyleyin; belki aklını başına alır veya korkar.**" Çünkü yumuşak söz daima daha etkilidir. Bazı müfessirler burada yumuşak sözle kastedilenin gerçekler olduğunu söylerler. Onlara göre gerçekler yumuşak ve tatlı şeylerdir.

Musa ve Harun'un yine de endişeleri vardır: "**Dediler ki: 'Rabbimiz! Bize karşı güç kullanmasından yahut azgın davranmasından korkuyoruz.**" Bunun üzerine Allah onları cesaretlendirerek: **"Korkmayın, Ben si-**

zinle beraberim; işitmekte ve görmekteyim. Ona gidin ve deyin ki: 'Biz, Rabbinin iki elçisiyiz. İsrailoğulları'nı bizimle gönder, onlara eziyet etme! Biz, Rabbinden sana bir âyet getirdik. Doğru yola tabi olanlara esenlikler olsun!" Firavun Allah'ın emrine uyarak İsrailoğullarını onlarla gönderdiği takdirde selamette olacak ve kendisine dokunulmayacaktı. Ama yüz çevirecek olursa Firavun'a şöyle diyeceklerdir: **"Bize, azabın, yalanlayıp yüz çevirenler üzerine olacağı vahyedildi."**

قَالَ فَمَنْ رَبُّكُمَا يَا مُوسٰى ﴿٤٩﴾ قَالَ رَبُّنَا الَّذٖٓي اَعْطٰى كُلَّ
شَيْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدٰى ﴿٥٠﴾ قَالَ فَمَا بَالُ الْقُرُونِ الْاُولٰى ﴿٥١﴾
قَالَ عِلْمُهَا عِنْدَ رَبّٖي فٖي كِتَابٍ لَا يَضِلُّ رَبّٖي وَلَا يَنْسٰى
﴿٥٢﴾ اَلَّذٖي جَعَلَ لَكُمُ الْاَرْضَ مَهْدًا وَسَلَكَ لَكُمْ فٖيهَا سُبُلًا
وَاَنْزَلَ مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءً فَاَخْرَجْنَا بِهٖٓ اَزْوَاجًا مِنْ نَبَاتٍ شَتّٰى ﴿٥٣﴾
كُلُوا وَارْعَوْا اَنْعَامَكُمْ اِنَّ فٖي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِاُولِي النُّهٰى ﴿٥٤﴾ ع
مِنْهَا خَلَقْنَاكُمْ وَفٖيهَا نُعٖيدُكُمْ وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً اُخْرٰى ﴿٥٥﴾
وَلَقَدْ اَرَيْنَاهُ اٰيَاتِنَا كُلَّهَا فَكَذَّبَ وَاَبٰى ﴿٥٦﴾ قَالَ اَجِئْتَنَا لِتُخْرِجَنَا
مِنْ اَرْضِنَا بِسِحْرِكَ يَا مُوسٰى ﴿٥٧﴾ فَلَنَأْتِيَنَّكَ بِسِحْرٍ مِثْلِهٖ فَاجْعَلْ
بَيْنَنَا وَبَيْنَكَ مَوْعِدًا لَا نُخْلِفُهُ نَحْنُ وَلَٓا اَنْتَ مَكَانًا سُوًى
﴿٥٨﴾ قَالَ مَوْعِدُكُمْ يَوْمُ الزّٖينَةِ وَاَنْ يُحْشَرَ النَّاسُ ضُحًى ﴿٥٩﴾

49. (Firavun), **"Sizin Rabbiniz kimdir ey Musa?" dedi.**

50. Dedi ki: "Rabbimiz, her şeyin yaratılışını veren sonra da (onlara) **yol gösterendir."**

51. "(Firavun); **"İyi ama önceki nesillerin durumu ne olacak?" dedi.**

52. (Musa); **"Onların bilgisi Rabbimin yanındaki yazılı bir kayıttadır. Rabbim şaşmaz ve unutmaz." dedi.**

53. O size yeri beşik kıldı, orada size yollar açtı ve gökten bir su indirdi. İşte Biz bu su ile türlü türlü bitkilerden çiftler çıkardık.

54. Yiyiniz ve hayvanlarınızı otlatınız. Kuşkusuz bunda akıl sahipleri için deliller vardır.

55. Biz sizi ondan (yerden) **yarattık; yine oraya döndüreceğiz ve sizi bir kez daha oradan çıkaracağız.**

56. Ona âyetlerimizin hepsini gösterdik. Ama o yalanladı ve inat etti.

57. Firavun dedi ki: "Ey Musa! Sihrinle bizi yurdumuzdan çıkarmak için mi geldin?"

58. "Biz de sana getirdiğin sihre benzer bir sihir getireceğiz. Bizim de senin de uygun görüp caymayacağımız bir zamanı ve yeri belirle; seninle karşılaşacağız."

59. Musa: "Randevunuz, şenlik günü insanların toplandığı kuşluk vakti olsun" dedi.

Mısırlılar birçok tanrıya tapıyorlardı. Firavun da kendisini güneş tanrısının insan suretine bürünmüş şekli olarak bütün tanrıların üstünde görüyordu. Bu sebeple Mısır'da onun sözü geçmeliydi. Firavun'un hep Musa'yı muhatap alması, mucizelerin onun eli üzere gösterilmesi nedeniyle olmalıdır.

Musa Allah'ın her şeyin yaratıcısı olduğunu söylemekle Firavun'a kendisinin de yaratıcısı olduğuna dikkatini çekiyordu. Allah insanları yaratmakla kalmamış onlara doğru yolu da göstermektedir.

Hz. Musa Allah'ın doğru yolu insanlara gösterdiğini söyleyince Firavun: **"İyi ama önceki nesillerin durumu ne olacak?"** diyordu. Çünkü onlar putperestlik üzere öldüler. Onlara yol gösteren olmadı. Onlara bir peygamber gelmedi, onlar ne olacak dedi. Musa ona bu cevap verdi: **"Onların bilgisi Rabbimin yanındaki yazılı bir kayıttadır. Rabbim şaşmaz ve unutmaz."** Kime peygamber gönderdi, kim peygamberle karşılaşmadı, bu durumda onların sorumlulukları var mı yok mu, bütün bunların bilgisi Allah katında bir kitapta yazılıdır. Elbette Allah adaletiyle onlar hakkında hüküm

53. ve 54. âyetlerde Allah'ın insanlara verdiği nimetler hatırlatılarak, itaat edilmesi gerekenin O, olduğuna işaret edilmekte, 55. âyette de insanların Allah'a hesap verecekleri hatırlatılmaktadır. Bunun ardından söz tekrar Firavun'a getirilerek **"Ona âyetlerimizin hepsini gösterdik. Ama o yalanladı ve inat etti."** Hz. Musa peygamberliğini ispat eden mucizeleri de Firavun ve çevresine gösterdi. Ama inkârda inat eden kişiye ne mucize gösterilse gösterilsin inanmaz. İnanmaması, delil eksikliğinden değil inadındandır. Kişi inkâr üzere şartlandırmışsa söyleyecek, daha doğrusu, uyduracak bir bahanesi vardır. Hz. Musa Firavun'dan İsrailoğullarını salıvermesini istemişti ama o, **"Ey Musa! Sihrinle bizi yurdumuzdan çıkarmak için mi geldin?"** dedi. Demek ki Firavun döneminde de yöneticiler vatandaşlarına kendi çıkarlarını vatanın çıkarı şeklinde takdim ediyorlardı. Ne var ki düşünenler nezdinde açıkça sırıtan bu tür iddialar, halkın önemli bir kesimi nezdinde kabul görebilmektedir. Firavun da, böyle demekle orada bulunanların kafasına bir şüphe sokmuştu. Aslında o, vaziyeti kurtarmaya çalışıyordu. Susup kalsaydı yenilgisi ortaya çıkacaktı. Atağa geçti ve Hz. Musa'yı büyücü olmakla itham etti. Kendisinin de büyücüleri vardı. Onlarla Hz. Musa'ya meydan okudu: **"Biz de sana getirdiğin sihre benzer bir sihir getireceğiz. Bizim de senin de uygun görüp caymayacağımız bir zamanı ve yeri belirle; seninle karşılaşacağız."** Hz. Musa Firavun'un teklifini kabul etti. Karşılaşmanın daha büyük bir kalabalık tarafından da izlenmesini istiyordu: **"Randevunuz, şenlik günü insanların toplandığı kuşluk vakti olsun"** dedi.

فَتَوَلّٰى فِرْعَوْنُ فَجَمَعَ كَيْدَهُ ثُمَّ اَتٰى ﴿٦٠﴾ قَالَ لَهُمْ مُوسٰى
وَيْلَكُمْ لَا تَفْتَرُوا عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا فَيُسْحِتَكُمْ بِعَذَابٍ
وَقَدْ خَابَ مَنِ افْتَرٰى ﴿٦١﴾ فَتَنَازَعُوا اَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ
وَاَسَرُّوا النَّجْوٰى ﴿٦٢﴾ قَالُوا اِنْ هٰذٰنِ لَسَاحِرَانِ يُرِيدَانِ اَنْ يُخْرِجَاكُمْ
مِنْ اَرْضِكُمْ بِسِحْرِهِمَا وَيَذْهَبَا بِطَرِيقَتِكُمُ الْمُثْلٰى ﴿٦٣﴾ فَاَجْمِعُوا
كَيْدَكُمْ ثُمَّ ائْتُوا صَفًّا وَقَدْ اَفْلَحَ الْيَوْمَ مَنِ اسْتَعْلٰى ﴿٦٤﴾

قَالُوا يَا مُوسٰى اِمَّا اَنْ تُلْقِيَ وَاِمَّا اَنْ نَكُونَ اَوَّلَ مَنْ اَلْقٰى ﴿٦٥﴾ قَالَ بَلْ اَلْقُوا
فَاِذَا حِبَالُهُمْ وَعِصِيُّهُمْ يُخَيَّلُ اِلَيْهِ مِنْ سِحْرِهِمْ اَنَّهَا تَسْعٰى ﴿٦٦﴾ فَاَوْجَسَ
فٖي نَفْسِهٖ خٖيفَةً مُوسٰى ﴿٦٧﴾ قُلْنَا لَا تَخَفْ اِنَّكَ اَنْتَ الْاَعْلٰى ﴿٦٨﴾ وَاَلْقِ مَا فٖي
يَمٖينِكَ تَلْقَفْ مَا صَنَعُوا اِنَّمَا صَنَعُوا كَيْدُ سَاحِرٍ وَلَا يُفْلِحُ السَّاحِرُ
حَيْثُ اَتٰى ﴿٦٩﴾ فَاُلْقِيَ السَّحَرَةُ سُجَّدًا قَالُوا اٰمَنَّا بِرَبِّ هٰرُونَ وَمُوسٰى ﴿٧٠﴾
قَالَ اٰمَنْتُمْ لَهُ قَبْلَ اَنْ اٰذَنَ لَكُمْ اِنَّهُ لَكَبٖيرُكُمُ الَّذٖي عَلَّمَكُمُ السِّحْرَ
فَلَاُقَطِّعَنَّ اَيْدِيَكُمْ وَاَرْجُلَكُمْ مِنْ خِلَافٍ وَلَاُصَلِّبَنَّكُمْ فٖي جُذُوعِ النَّخْلِ
وَلَتَعْلَمُنَّ اَيُّنَا اَشَدُّ عَذَابًا وَاَبْقٰى ﴿٧١﴾ قَالُوا لَنْ نُؤْثِرَكَ عَلٰى مَا جَٓاءَنَا
مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالَّذٖي فَطَرَنَا فَاقْضِ مَا اَنْتَ قَاضٍ اِنَّمَا تَقْضٖي
هٰذِهِ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا ﴿٧٢﴾ اِنَّا اٰمَنَّا بِرَبِّنَا لِيَغْفِرَ لَنَا خَطَايَانَا
وَمَٓا اَكْرَهْتَنَا عَلَيْهِ مِنَ السِّحْرِ وَاللّٰهُ خَيْرٌ وَاَبْقٰى ﴿٧٣﴾
اِنَّهُ مَنْ يَأْتِ رَبَّهُ مُجْرِمًا فَاِنَّ لَهُ جَهَنَّمَ لَا يَمُوتُ فٖيهَا
وَلَا يَحْيٰى ﴿٧٤﴾ وَمَنْ يَأْتِهٖ مُؤْمِنًا قَدْ عَمِلَ الصَّالِحَاتِ
فَاُولٰٓئِكَ لَهُمُ الدَّرَجَاتُ الْعُلٰى ﴿٧٥﴾ جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْرٖي مِنْ
تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدٖينَ فٖيهَا وَذٰلِكَ جَزَٓاءُ مَنْ تَزَكّٰى ﴿٧٦﴾

60. **Firavun arkasını dönüp çıktı gitti; daha sonra hile ve tuzaklarını yığıp yığıştırdı ve dönüp geldi.**

61. **Musa onlara dedi ki: "Yazık size! Allah'a iftira etmeyin; sonra bir azapla kökünüzü kazır. İftira edenler kesinlikle perişan olur."**

62. **Bunun üzerine durumlarını kendi aralarında tartıştılar; gizli gizli fısıldaştılar.**

63. **Dediler ki: "Bunlar iki sihirbazdır; sihirleriyle sizi yurdunuzdan çıkarmak ve sizin o üstün dininizi yok etmek istiyorlar."**

64. **"Bu sebeple hilelerinizi bir araya getirin; sonra sırayla gelin. Şüphesiz bugün, üstün gelen zafere ermiş olur."**

65. **Dediler ki: "Ey Musa! Ya sen at ya da ilk atan biz olalım."**

66. **"Hayır, siz atın" dedi. O da ne, sihirleri sayesinde iplerini ve asalarını koşuyor görüyor.**

67. **Musa birden içinde bir ürperti hissetti.**

68. (Biz) **Dedik ki: "Korkma! Çünkü sensin en üstün olan!"**

69. **"Sağ elindekini at da yaptıklarını yutsun. Onların yaptığı sadece bir sihirbazın hilesidir. Sihirbaz ise ne yapsa iflah olmaz."**

70. **Bunun üzerine sihirbazlar secdeye kapanıp: "Harun ve Musa'nın Rabbine iman ettik" dediler.**

71. **Firavun dedi ki: "Ben size izin vermeden mi ona inandınız? Aslında o, size sihir öğreten üstadınızdır. Ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama keseceğim ve sizi hurma kütüklerine asacağım. Hangimizin azabının daha şiddetli ve sürekli olduğunu işte o zaman göreceksiniz."**

72. (Sihirbazlar) **Dediler ki: "Bize gelen apaçık mucizelere ve bizi yaratana seni tercih etmeyiz. Bildiğini yap; senin hükmün sadece bu dünya hayatında geçer."**

73. **"İşlediğimiz hataları ve senin bizi zorladığın şu sihiri bağışlasın diye biz Rabbimize iman ettik. Şüphesiz ki Allah daha hayırlıdır ve kalıcıdır."**

74. **"Her kim Rabbine suçlu olarak varırsa elbette onun için cehennem vardır. O, cehennemde ne ölür ne de diri kalır."**

75. **"Her kim de salih amel işlemiş mümin olarak varırsa işte onlar için en yüksek dereceler vardır."**

76. **"Zeminlerinde ırmakların çağlayıp aktığı ve içinde ebedi kalacakları Adn cennetleridir. Arınan kimsenin mükâfatı işte budur."**

Burada mucize için kelamcılar tarafından gerekli görülen şartların tamamı sıralanmıştır. Kelamcılar bir peygamberin peygamberliğini ispatlayan mucizenin şartlarını peygamberlik iddiası, tahaddi/meydan okuma, olağanüstülük ve muhatapların aciz kalmaları şeklinde sayarlar. Ayrıca toplum hangi alanda maharet sahibi ise mucizenin de o alanda olması gerektiğine dikkat çekerler.

Hz. Musa peygamber olduğunu söylemekte, meydan okumakta, olağanüstü bir şekilde asası yılana dönüşmekte, sihir işinden anlayan Firavun'un sihirbazları da aciz kalmaktadır. Elbette Hz. Musa'nın yaptığı büyü değildir. Ama şekil olarak büyüye benzemektedir.

Firavun maharetli sihirbazlarını toplayıp getirtmişti. Hz. Musa büyücüleri uyardı; göstereceği mucize konusunda iftira mahsulü şeyler söyleyecek olurlarsa bunun Allah'a iftira olacağını söyledi. Çünkü kendisi Allah'ın bir peygamberi idi ve gösterdiği mucize de Allah tarafından kendisine verilmişti. Diğer yandan sihirbazlar, yaptıklarının Allah tarafından olduğunu ve Firavun'un Allah tarafından desteklendiğini söyleyerek de Allah'a iftira edebilirlerdi. Çünkü büyücülerin toplumda saygın bir yerleri vardı. Bu sebeple söyledikleri itibar görüyordu.

Anlaşılan Firavun'un Musa'yı, Mısırlıları yurtlarından çıkarma peşinde koşan bir büyücü olduğu yalanına sihirbazlar da inanmıştı. Bu sebeple Firavun'un bu iddiasını tekrar ettiler.

Belirlenen vakit gelmiş halk meydanda toplanmıştı. Firavun'un sihirbazları ip ve asalarını attılar. Attıkları canlı gibi hareket ediyordu. Hz. Musa bir peygamber de olsa içinde bir ürperti hissetti. Yüce Allah vahyi ile onu destekledi: **"Korkma! Çünkü sensin en üstün olan!"** Belirtmek gerekir ki Hz. Musa'nın bu ürperişi geçici bir olaydır. Bundan peygamberlerin de büyülenebilecekleri sonucu çıkmaz. Bu sebeple bu olayın, Peygamberimizin büyülendiğine delil getirilmesi bizce tutarlı değildir. Çünkü Peygamberimizin büyülendiğini ifade eden rivayetler onun uzun müddet büyünün etkisinde kaldığını anlatır. (Felak sûresinin tefsirinde bu olay geniş bir şekilde incelenecektir.) Hz. Musa kendisini toparladıktan sonra yüce Allah şöyle buyurdu:

"Sağ elindekini at da yaptıklarını yutsun. Onların yaptığı sadece bir sihirbazın hilesidir. Sihirbaz ise ne yapsa iflah olmaz."

Hz. Musa sağ elinde tuttuğu asasını yere attı. Asa kocaman bir yılana, bir ejderhaya dönüştü. Küçük yılan kadar da çevikti. Büyücülerin attıklarını teker teker yuttu. O zaman büyücüler, Hz. Musa'nın yaptığının bir büyü olmadığını; Allah tarafından kendisine verilmiş bir mucize olduğunu anladılar. Hemen secdeye kapandılar ve **"Harun ve Musa'nın Rabbine iman ettik"** dediler.

"Firavun dedi ki: 'Ben size izin vermeden mi ona inandınız? Aslın-

da o, size sihir öğreten üstadınızdır. Ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama keseceğim ve sizi hurma kütüklerine asacağım. Hangimizin azabının daha şiddetli ve sürekli olduğunu işte o zaman göreceksiniz."

Firavun apaçık yenilgiye uğramıştı. Hilenin bittiği yerde zalim yöneticinin başvuracağı şey kaba kuvvet olacaktır. Firavun da bunu yapmıştır. Ama o, bununla da yetinmedi o şeytani zekâsıyla Hz. Musa ile büyücüler arasında bir işbirliğinin bulunduğunu ileri sürdü.

Dünün zorba yöneticisi ne ise bugünün zorba yöneticisi de aynıdır; aynı metot ve aynı üslup... Yine dünün halk kesiminden kafasını çalıştırmayanların yöneticisine bakışı ne idiyse bugünün halk kesiminden kafasını çalıştırmayanların yöneticiye bakışı odur. Bu gibilerle çıkarını her şeyin üstünde tutan ileri gelenler yine Firavun'un yanında inkârda ısrar ve inada devam ettiler. Ama sihirbazların kalbine imanın nuru girmişti. Artık onları bu nurdan hiçbir güç ve hile uzaklaştıramazdı. Göğüslerindeki iman nurunun verdiği cesaretle: "**Dediler ki: 'Bize gelen apaçık mucizelere ve bizi yaratana seni tercih etmeyiz. Bildiğini yap; senin hükmün sadece bu dünya hayatında geçer. İşlediğimiz hataları ve senin bizi zorladığın şu sihiri bağışlasın diye biz Rabbimize iman ettik. Şüphesiz ki Allah daha hayırlıdır ve kalıcıdır."**

Sihirbazların **"Bize gelen apaçık mucizelere ve bizi yaratana seni tercih etmeyiz..."** sözlerinden anlaşılan, bilahare Firavun'un kendilerine Musa'ya inanmaktan vazgeçmeleri halinde kendilerini bağışlayacağını söylediğidir. Ne var ki iman nurunun girdiği kalp, ahiret hayatının yanında bu dünya hayatının bir hiç olduğunu bilir.

وَلَقَدْ أَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ أَنْ أَسْرِ بِعِبَادِي فَاضْرِبْ لَهُمْ طَرِيقًا فِي الْبَحْرِ
يَبَسًا لَا تَخَافُ دَرَكًا وَلَا تَخْشَىٰ ﴿٧٧﴾ فَأَتْبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ بِجُنُودِهِ
فَغَشِيَهُمْ مِنَ الْيَمِّ مَا غَشِيَهُمْ ﴿٧٨﴾ وَأَضَلَّ فِرْعَوْنُ قَوْمَهُ وَمَا هَدَىٰ ﴿٧٩﴾

77. Musa'ya; "Kullarımı gece yola çıkar; ardından onlara denizde kuru bir yol aç. Yakalanmaktan korkmaksızın, endişeye kapılmaksızın" diye vahyettik.

78. Bunun üzerine Firavun askerleriyle peşlerine düştü; ancak kendilerini de deniz sarıp yutuverdi.

79. Hasılı Firavun kavmini saptırdı, onlara doğru yolu göstermedi.

Sihirbazlarla yapılan karşılaşmadan sonra Hz. Musa İsrailoğullarını Mısır'ın dışına çıkarmak için yıllarca mücadele verdi. Nihayet onları şehrin dışında bir bölgede topladı. Çıkış günü geldiğinde Allah'tan aldığı bir emirle gece yola çıkıldı. Bunu duyan Firavun askerleriyle peşlerinden gitti. İsrailoğulları denizle Firavun'un askerleri arasında sıkışıp kalmışlardı. İsrailoğullarının Firavun'un askerlerine karşı koyacak hiçbir imkânları yoktu. Kaçacak bir yer de bulunmuyordu. İşte böylesi durumlarda yüce Allah, inanan kullarına olağanüstü bir çıkış yolu verebilir. Öyle de oldu. Hz. Musa asasıyla Kızıl denize vurdu ve denizde bir yol açıldı. Hz. Musa İsrailoğullarıyla birlikte o yoldan geçti. Onları takip eden Firavun ve askerleri o yoldan geçerken deniz üzerlerine kapandı.

Firavun, daha önce tabilerine dinlerinden ayrılmamalarını söylüyordu. Hz. Musa'nın gösterdiği mucizelere rağmen kendisi inanmadığı gibi bazen inananları cezalandırarak, bazen de iftiraları ve şeytani zekâsıyla halkını aldatarak inanmalarının önüne geçti.

يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ قَدْ أَنْجَيْنَاكُمْ مِنْ عَدُوِّكُمْ وَوَاعَدْنَاكُمْ جَانِبَ
الطُّورِ الْأَيْمَنَ وَنَزَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّ وَالسَّلْوَىٰ ﴿٨٠﴾ كُلُوا مِنْ
طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَلَا تَطْغَوْا فِيهِ فَيَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبِي وَمَنْ
يَحْلِلْ عَلَيْهِ غَضَبِي فَقَدْ هَوَىٰ ﴿٨١﴾ وَإِنِّي لَغَفَّارٌ لِمَنْ تَابَ وَآمَنَ
وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدَىٰ ﴿٨٢﴾

80. Ey İsrailoğulları! Sizi düşmanınızdan kurtardık, Tur'un sağ tarafında size bir vakit belirledik ve üzerinize kudret helvasıyla bıldırcın indirdik.

81. Size rızk olarak verdiklerimizin temiz olanlarından yiyiniz ve onda taşkınlık yapmayınız; yoksa gazabım iner üzerinize. Kimin üzerine de gazabım inmişse o artık tepetaklak gitmiş olur.

82. Yine de Ben, tövbe edip iman eden ve salih amel işleyen, sonra da hak yolda sebat edenler için çok bağışlayıcıyımdır.

Yüce Allah burada İsrailoğullarına verdiği nimetlerin bir kısmından söz etmektedir. Allah'ın insanlara verdiği nimetleri dünya hayatına ait olanlarla ahiret hayatına ait olanlar şeklinde ayırmak mümkündür. Kuşkusuz ahiret nimetlerine ait olanlar çok daha önemlidir. Zikredilen ilk nimet, Allah'ın onları Firavundan kurtarmasıdır. Burada iki nimet türü de vardır. Çünkü Firavun hem onlara baskı ve işkence ediyordu, hem de hak dini seçmelerine engel oluyordu.

İkinci nimet, Tur/dağ ile ilgilidir. Birçok müfessir bununla Hz. Musa'nın kırk günlüğüne buraya çağırıldığını ve levhaların burada kendisine verildiğini söyler. Buna göre bu nimet tamamen ahiret hayatını ilgilendirmektedir.

Onlar çölde yaşadıklarında kendilerine yetecek yiyecekleri yoktu. Allah kendilerine kudret helvası ile bıldırcın verdi. Bunlar da dünya hayatına ait nimetlerdir.

81. âyette ise hem İsrailoğullarına ve hem de diğer insanlara verilen ortak nimetlerden söz edilmekte ve bunlar konusunda aşırı gidip şımaranların cezalandırılacaklarından söz edilmektedir. Dünyada cezalandırma, inkâr etmekten dolayı olmaz. Sosyal hayatın dengesini bozan davranışlardan kaynaklanır. Çünkü bu tür davranışlar toplumlarda kargaşanın ortaya çıkmasına, toplumların birliklerinin bozulmasına ve toplum bireylerinin birbirlerine düşman hale gelmesine neden olur. Bununla birlikte yüce Allah tövbe eden, iman eden ve yararlı işler yapanları bağışlayacağını buyurmaktadır. Çünkü durumlarını düzelten toplumlarda sözünü ettiğimiz olumsuzluklar ortadan kalkar.

وَمَآ أَعْجَلَكَ عَنْ قَوْمِكَ يَا مُوسٰى
﴿٨٣﴾ قَالَ هُمْ أُولَٓاءِ عَلٰٓى أَثَرِي وَعَجِلْتُ إِلَيْكَ رَبِّ لِتَرْضٰى ﴿٨٤﴾
قَالَ فَإِنَّا قَدْ فَتَنَّا قَوْمَكَ مِنْ بَعْدِكَ وَأَضَلَّهُمُ السَّامِرِيُّ ﴿٨٥﴾

فَرَجَعَ مُوسَىٰ إِلَىٰ قَوْمِهِ غَضْبَانَ أَسِفًا ۚ قَالَ يَا قَوْمِ أَلَمْ يَعِدْكُمْ
رَبُّكُمْ وَعْدًا حَسَنًا ۚ أَفَطَالَ عَلَيْكُمُ الْعَهْدُ أَمْ أَرَدْتُمْ
أَنْ يَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبٌ مِنْ رَبِّكُمْ فَأَخْلَفْتُمْ مَوْعِدِي ﴿٨٦﴾ قَالُوا
مَا أَخْلَفْنَا مَوْعِدَكَ بِمَلْكِنَا وَلَٰكِنَّا حُمِّلْنَا أَوْزَارًا
مِنْ زِينَةِ الْقَوْمِ فَقَذَفْنَاهَا فَكَذَٰلِكَ أَلْقَى السَّامِرِيُّ ﴿٨٧﴾
فَأَخْرَجَ لَهُمْ عِجْلًا جَسَدًا لَهُ خُوَارٌ فَقَالُوا هَٰذَا إِلَٰهُكُمْ
وَإِلَٰهُ مُوسَىٰ فَنَسِيَ ﴿٨٨﴾ أَفَلَا يَرَوْنَ أَلَّا يَرْجِعُ إِلَيْهِمْ قَوْلًا وَلَا
يَمْلِكُ لَهُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا ﴿٨٩﴾ وَلَقَدْ قَالَ لَهُمْ هَارُونُ مِنْ قَبْلُ
يَا قَوْمِ إِنَّمَا فُتِنْتُمْ بِهِ ۖ وَإِنَّ رَبَّكُمُ الرَّحْمَٰنُ فَاتَّبِعُونِي وَأَطِيعُوا
أَمْرِي ﴿٩٠﴾ قَالُوا لَنْ نَبْرَحَ عَلَيْهِ عَاكِفِينَ حَتَّىٰ يَرْجِعَ إِلَيْنَا
مُوسَىٰ ﴿٩١﴾ قَالَ يَا هَارُونُ مَا مَنَعَكَ إِذْ رَأَيْتَهُمْ ضَلُّوا ﴿٩٢﴾ أَلَّا
تَتَّبِعَنِ ۖ أَفَعَصَيْتَ أَمْرِي ﴿٩٣﴾ قَالَ يَبْنَؤُمَّ لَا تَأْخُذْ بِلِحْيَتِي
وَلَا بِرَأْسِي ۖ إِنِّي خَشِيتُ أَنْ تَقُولَ فَرَّقْتَ بَيْنَ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَلَمْ
تَرْقُبْ قَوْلِي ﴿٩٤﴾ قَالَ فَمَا خَطْبُكَ يَا سَامِرِيُّ ﴿٩٥﴾
قَالَ بَصُرْتُ بِمَا لَمْ يَبْصُرُوا بِهِ فَقَبَضْتُ قَبْضَةً مِنْ أَثَرِ الرَّسُولِ

فَنَبَذْتُهَا وَكَذٰلِكَ سَوَّلَتْ لِي نَفْسِي ﴿٩٦﴾ قَالَ فَاذْهَبْ
فَاِنَّ لَكَ فِي الْحَيٰوةِ اَنْ تَقُولَ لَا مِسَاسَ وَاِنَّ لَكَ مَوْعِدًا
لَنْ تُخْلَفَهُ وَانْظُرْ اِلٰٓى اِلٰهِكَ الَّذِي ظَلْتَ عَلَيْهِ عَاكِفًا
لَنُحَرِّقَنَّهُ ثُمَّ لَنَنْسِفَنَّهُ فِي الْيَمِّ نَسْفًا ﴿٩٧﴾ اِنَّمَا اِلٰهُكُمُ اللّٰهُ
الَّذِي لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ وَسِعَ كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا ﴿٩٨﴾

83. **“Seni, kavminden çabucak ayrılıp gelmeye iten sebep nedir ey Musa?”**

84. (Musa) **Dedi ki: “Onlar da peşimdeler zaten; ben memnun olasın diye acele ederek sana geldim.”**

85. **Allah buyurdu ki: “Lâkin Biz senden sonra kavmini sınadık ve Samiri onları saptırdı.”**

86. **Bunun üzerine Musa çok kızgın ve üzgün bir şekilde kavmine döndü ve dedi ki: “Ey kavmim! Rabbiniz size güzel bir vaatte bulunmamış mıydı? Size zaman mı uzun geldi? Yoksa Rabbinizden size bir gazabın inmesini mi istediniz ki bana verdiğiniz sözü tutmadınız?”**

87. (Onlar) **Dediler ki: “Biz kendi isteğimizle sana verdiğimiz sözden vazgeçmedik. Fakat o kavmin ziynetlerinden yüklenip getirmiştik, onları** (ateşe) **atıverdik; aynı şekilde Samiri de attı.”**

88. **Samiri onlara böğürmesi olan bir buzağı heykeli çıkardı. Bunun üzerine dediler ki: “İşte bu, sizin de Musa’nın da tanrısıdır; ne yazık ki o, unuttu.”**

89. **Görmediler mi ki o şey onların onların ne sözlerine cevap verebiliyor ne de onlar için herhangi bir zarara ya da yarara mâliktir.**

90. **Harun daha önce onlara demişti ki: “Ey kavmim! Siz bununla sınanıyorsunuz. Şüphe yok ki Rabbiniz Rahmân’dır. O halde bana uyunuz ve emrime itaat ediniz.”**

91. Dediler ki: "Musa dönünceye kadar buna tapmaktan asla vazgeçmeyiz."

92. Musa: "Ey Harun, bunların saptığını gördüğünde seni engelleyen neydi de;

93. yolumu izlemedin; yoksa emrime baş mı kaldırdın?"

94. "Ey anamın oğlu! Saçımı sakalımı çekiştirme. Senin, 'Dediklerimize kulak asmadın da benimle İsrailoğulları'nın arasını açtın' demenden korktum."

95. Musa: "Ya senin zorun neydi ey Samiri?" dedi.

96. "Ben" dedi; "Onların görmediklerini gördüm; bu yüzden o elçinin bastığı yerden bir avuç alıp attım. Nefsim bana böylesini hoş gösterdi."

97. Musa. "Defol! Hayat boyunca 'bana dokunmayın' diyeceksin artık; ama bir cezan var ki ondan asla kurtulamazsın. Dört elle sarıldığın tanrına bak! Onu yakacağız ve sonra da onu kül halinde denize savurup atacağız."

98. Sizin tanrınız kendisinden başka tanrı bulunmayan Allah'tır. İlim bakımından o her şeyi kuşatmıştır.

Hz. Musa Allah'ın çağırdığı yere bir an önce gitmek için acele etmişti. Kavmine yeni vahiylerle dönecek onlara yol gösterecekti. Otuz günlüğüne gidecekti. Sonra on gün ilave edilmişti. Hz. Musa ayrılmadan kardeşi Harun'u vekil bıraktı. Kavimle o uğraşacaktı. Ne var ki bir toplum bir çırpıda eski alışkanlıklarını terk edemez ve yeni inanca ayak uyduramazdı. Belki de İsrailoğullarının ileriki misyonları için birtakım sınavlardan geçmeleri gerekiyordu. Hz. Musa'nın ayrılışından sonra Samiri ile sınandılar ve kaybettiler. **"Biz senden sonra kavmini sınadık ve Samiri onları saptırdı."**

Kim bu Samiri? Kimliğiyle ilgili farklı şeyler ileri sürülüyor. Israiloğullarından olduğunu söyleyenler var, Kıptî olduğunu söyleyenler var, farklı bir milletten olup Mısır'a göç ettiğini söyleyenler var. Ama anlatımdan sanatkâr olduğu ve toplum içerisinde kendisine itibar edildiği, onun da kendisini farklı biri olarak gördüğü anlaşılıyor.

Hz. Musa gayet üzüntülü idi. Allah'ın talimatını içeren levhaları elinden fırlatacak kadar da öfke ile dolmuştu. İsrailoğullarına sitem etti. Allah'ın gazabını mı istiyorlardı?

"(Onlar) **Dediler ki: 'Biz kendi isteğimizle sana verdiğimiz sözden**

vazgeçmedik. Fakat o kavmin ziynetlerinden yüklenip getirmiştik, onları (ateşe) **atıverdik; aynı şekilde Samiri de attı."**

Tevrat'ın Çıkış kitabının 12. bölümünde anlatıldığına göre İsrailoğulları, Mısırlılardan altın ve gümüş gibi ziynet eşyalarını ödünç almışlardı. Hatta bu, Hz. Musa'nın isteğiyle yapılmıştı. Gece yola çıkarken de bu ziynet eşyasını kaçırmışlardı. Zaten ödünç alırken niyetleri buydu.

Müslüman müfessirlerden pek çoğu Tevrat'ın bu anlatımına dayanarak aynı hikâyeyi anlatmakta, bunun ganimet olup olmadığını tartışmaktadır. (Taberi, XVIII, 253-254). Bazı müfessirler ise Musa'nın bu işten haberi olmadığını söylemekte, bir kısmı da, alınan süs eşyası olan altınların, onları takip eden ve denizde boğulan Firavun'un askerlerine ait olduğunu söylemektedir. Buna göre İsrailoğulları denizde boğulan askerlerin takılarını denizden toplamışlardır.

Müfessirlerin önemli bir kısmı İsrailoğullarının bu yaptıklarına pişman olduklarını bunlardan kurtulmak istediklerini belirtmektedir. Bazı müfessirlere göre altınları Hz. Musa dönünceye kadar Samiri'ye teslim etmişlerdir. Musa gelecek ve bu altınlara ne yapılacağına o karar verecektir. Bir kısmına göre ise Samiri veya Harun bir çukur açmış, orada ateş yakmış ve altınları buraya atmalarını söylemiştir. Samiri de bir avuç toprağı ateşe atmıştır. Samiri bu toprağı Hz. Musa Tur'a çıkmak üzere yola koyulurken ayaklarının izinden yahut Musa'ya gelen Cebrail'in atının ayağının bastığı topraktan aldığını iddia etmiştir. Ateşe atılan takılar erimiş ve Samiri bundan ses çıkaran bir buzağı heykeli yapmıştır. Müfessirlerin çoğuna göre söz konusu heykeli olağanüstü bir yolla yapmış ve toprağı ateşe atmasıyla buzağı canlanmıştır. Zamahşeri bunun, Cebrail'in bir kerameti olduğunu söylemektedir. Ona göre bu toz ile o buzağı heykelinin canlanmasında şaşılacak bir durum yoktur. Allah Cebrail'e böyle bir meziyet vermişse buna niye şaşıralım ki? Hz. İsa'yı da bir üfürmeyle meydana getirmedi mi?

ken bir peygamber böyle bir tavsiyede bulunamaz. İsrailoğullarının böyle bir şey yaptıklarını duymuş olsa kesinlikle engel olurdu. Eğer bunu yapmışlarsa Musa'dan habersiz kendileri yapmıştır. Haddizatında biz buna da pek ihtimal vermiyoruz.

Geriye iki durum kalıyor: Ya kendilerini takip eden Firavun askerlerinin takılarını almışlardır yahut söz konusu takılar bizzat İsrailoğullarının kendi takılarıdır. Peki, niçin *"o kavmin ziynetleri"* denilmiştir? Fakir bir hayat süren İsrailoğullarının fazlaca takıları olmaz. Tasarruf yaparak edindikleri az miktardaki takıları bile, bekli de Firavun'un adamlarından gizleme ihtiyacı duyuyorlardı. Oysa Mısırlılar zengin insanlardır. Bu sebeple takılar Mısırlılara izafe edilmiş ve *"onların kullandıkları takılardan"* denmek istenmiştir.

Samiri, Musa'nın huzurunda **"Onların görmediklerini gördüm; bu yüzden o elçinin bastığı yerden bir avuç alıp attım. Nefsim bana böylesini hoş gösterdi."** bu iddiayı ileri sürerken bühtan ettiğini kendisi de biliyordu ve Musa'nın da bunun farkında olduğunu hissetmişti. Bu sebeple kendisini mazur göstermek için *"Nefsim bana böylesini hoş gösterdi,"* demiştir.

Samiri, *"elçi"* derken Cebrail'i mi, Musa'yı mı kastetmişti? Bizce bunu tespit çok önemli değildir. En nihayet Samiri'nin bir uydurmasıdır.

"Elçinin izinden" ifadesine İsfahani, Razi ve onları bu konuda takip edenlerin bununla *"vahiy öğretisinden kaptığı bilgi ve benzeri şeyleri"* kastettiği şeklindeki değerlendirmelerine katılmıyoruz. Çünkü 87. âyette İsrailoğulları *"onları attık, aynı şekilde Samiri de attı"* denilmektedir. O halde Samiri'nin de attığı bir şey vardır.

Samiri'nin attığı şeye ve eriyen takıların böğüren bir buzağıya dönüşmesine gelince, muhtemelen Samiri iyi bir kuyumcu ustasıdır. Hayvanlara tapan Mısırlılara pek çok heykel yapmıştır. Açılan çukurun içine buzağının kalıbını yaptırmış, eriyen takılar bu kalıba göre şekil almıştır. Fakat Samiri bir hokus pokus hareketi yaparak İsrailoğullarını inandırmak için avucundaki toprağı atmış ve Hz. Musa'nın ayaklarının izi olan toprağın veya Cebrail'in atının ayaklarının tozunu toplayıp bu çukura atığını söylemiştir.

Buzağıdan böğürtü sesinin gelmesi için o buzağının canlanmış olması gerekmez. Bu, tamamen döktüğü kalıpla ilgilidir. Buzağı heykeline yerleştirdiği delik ve kanallar sayesindedir. Bir rüzgâr esintisinde bu kanallardan böğürtü şeklinde sesler gelmektedir. Bundan da anlaşılıyor ki Samiri, işinin ehli iyi sanatkârdır. Hz. Harun'un çabasına rağmen insanları kendisine ikna ettirecek kadar da becerikli biridir.

88. âyette geçen **"ne yazık ki o, unuttu."** cümlesindeki *"o"* zamiriyle Samiri'nin kastedildiğini söyleyen olduğu gibi, Musa'ya ait olduğunu söy-

leyen de vardır. Zamir Samiri'ye ait olduğunda ifade Allah'a aittir ve bununla Samiri'nin hak dini unuttuğu kastedilmektedir. Şayet zamirle Hz. Musa kastediliyorsa cümle Samiri'ye aittir. Bu cümleyle şunu anlatmaktadır: Aslında Allah Musa'yla burada görüşmeyi vaatleşmişti -ki Allah bu buzağının kendisidir-. Fakat Musa vaat edilen yeri unuttu, gitti başka yerde Allah'ı aramaktadır. Hatırlatalım ki Hz. Musa otuz günlüğüne gitmişti. Fakat bilahare bu müddet Allah tarafından kırk güne çıkarılmıştı. Otuz gün geçtikten sonra Samiri, Musa'nın başına bir şeyler geldiğini ve artık dönmeyeceğini düşünüp bu sözü söylemiştir.

Hz. Musa'nın on gün gecikmesinden yararlanan Samiri yaptığı buzağı heykelinin tanrı olduğunu söylemiş ve İsrailoğullarının bir kısmı buna inanmıştı. Yüce Allah onların bu tavırlarına karşılık: "**Görmediler mi ki o şey onların onların ne sözlerine cevap verebiliyor ne de onlar için herhangi bir zarara ya da yarara mâliktir."** buyurmaktadır. Evet, o buzağı heykeli ne onlara cevap verebiliyor ve ne de onlara zarar veya fayda verebiliyordu ama muhakemesiz kimseler gizemli olaylar karşısında şaşakalır ve bunları yapanlara kendilerini teslim ederler. Ayrıca zayıf toplumlar, güçlü toplumlara karşı aşağılık kompleksi içinde olurlar. Kendilerinden daha güçlü olan Mısırlılar öküze tapıyorlardı. Uzun müddet onların boyunduruğunda kalmışlardı ve onlara özeniyorlardı. Söz konusu kompleksleri o kadar ileri idi ki tanrı olarak öküzü kendilerine çok görmüş ve küçüğü olan buzağıyla yetinmişlerdi.

Musa tarafından kendisine vekil olarak bıraktığı kardeşi Harun elbette boş durmamıştı: "**Harun daha önce onlara demişti ki: 'Ey kavmim! Siz bununla sınanıyorsunuz. Şüphe yok ki Rabbiniz Rahmân'dır. O halde bana uyunuz ve emrime itaat ediniz."** Ancak Hz. Harun'un sözünü dinlemediler ve **"Musa dönünceye kadar buna tapmaktan asla vazgeçmeyiz"** demişlerdi.

Hz. Musa olup bitenlere çok kızmıştı. Bu konuda öncelikle hesap soracağı kimse Harun idi. Onu kendisine vekil olarak bırakmış ve buna rağmen İsrailoğulları tevhit inancını bırakıp bir buzağıya tapmaya başlamışlardı. Yine de Hz. Harun'a yumuşak davrandı ve ismiyle ona hitap ederek: **"Ey Harun, bunların saptığını gördüğünde seni engelleyen neydi de; yolumu izlemedin; yoksa emrime baş mı kaldırdın?"** dedi. Sözleriyle Harun'u kınıyor ve serzenişte bulunuyorsa da cümlelerini soru kipinde kurması ve ismiyle hitap etmesi şefkat ve saygısından dolayı olmalıdır.

Anlaşılan Hz. Musa öfkesinden dolayı Hz. Harun'un sakalından tutup çekiştiriyordu. Harun, **"Ey anamın oğlu! Saçımı sakalımı çekiştirme. Se-**

nin, 'Dediklerimize kulak asmadın da benimle İsrailoğulları'nın arasını açtın' demenden korktum." dedi.

İsrailoğulları henüz Firavunların boyunduruğundan yeni kurtulmuşlardı. Bu sebeple birliklerinin korunması önemli idi. Hem Hz. Musa ayrılmadan önce Hz. Harun'a *"Halkım hakkında vekilim ol ve iyi davran, bozguncuların yolunu izleme"* demişti. (A'raf 7/142). Aslında Harun görevini yapmamış değildi. Tuttukları yolun yanlış olduğu konusunda dikkatlerini çekmişti. Ama onlar işi kendisini öldürmeye kadar götürebilirlerdi. Bu durum onun: *"Bu insanlar beni hırpaladılar ve az daha beni öldüreceklerdi"* sözünden anlaşılmaktadır. (bk. A'raf 7/150).

Hz. Musa ardından Samiri'ye döndü ve: **"Ya senin zorun neydi ey Samiri?"** dedi. Samiri şu karşılığı verdi: **"Ben" dedi; "Onların görmediklerini gördüm; bu yüzden o elçinin bastığı yerden bir avuç alıp attım. Nefsim bana böylesini hoş gösterdi."** Samiri'nin bu sözlerinin ne anlama geldiğini yukarıda anlatmıştık.

Hz. Musa Samiri'ye: **"Defol! Hayat boyunca 'bana dokunmayın' diyeceksin artık; ama bir cezan var ki ondan asla kurtulamazsın. Dört elle sarıldığın tanrına bak! Onu yakacağız ve sonra da onu kül halinde denize savurup atacağız."** dedi. Samiri, kavmi hak dininden putperestliğe döndürmüştü ama onlara fiili bir baskı uygulamamıştı. Bu sebepten olmalı ki ona sadece diğer insanlarla defolup gitmesi ve insanların kendisiyle ilişkide bulunmamaları cezasını verdi. Ona öldürülme cezası vermedi. Cezası ahirete kaldı. Allah onu orada cezalandıracaktır.

Samiri'ye uyanlara da herhangi bir ceza verilmemişti. Hz. Musa onlara da şöyle dedi: "**Sizin tanrınız kendisinden başka tanrı bulunmayan Allah'tır. İlmi bakımından o her şeyi kuşatmıştır."**

كَذٰلِكَ نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ اَنْبَٓاءِ مَا قَدْ سَبَقَۚ وَقَدْ اٰتَيْنَاكَ مِنْ
لَدُنَّا ذِكْرًاۚ ﴿٩٩﴾ مَنْ اَعْرَضَ عَنْهُ فَاِنَّهُ يَحْمِلُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وِزْرًاۙ ﴿١٠٠﴾
خَالِدٖينَ فٖيهِۜ وَسَٓاءَ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ حِمْلًاۙ ﴿١٠١﴾ يَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ
وَنَحْشُرُ الْمُجْرِمٖينَ يَوْمَئِذٍ زُرْقًاۚ ﴿١٠٢﴾ يَتَخَافَتُونَ بَيْنَهُمْ اِنْ لَبِثْتُمْ

اِلَّا عَشْرًا ﴿١٠٣﴾ نَحْنُ اَعْلَمُ بِمَا يَقُولُونَ اِذْ يَقُولُ اَمْثَلُهُمْ طَرِيقَةً
اِنْ لَبِثْتُمْ اِلَّا يَوْمًا ﴿١٠٤﴾ ع

99. Geçmişlerin haberlerinden bir kısmını işte böyle sana anlatıyoruz. Zaten Biz sana katımızdan bir hatırlatıcı verdik.

100. Kim ondan yüz çevirirse kıyamet günü büyük bir vebal yüklenmiştir.

101. Orada ebedi kalacaklar. Bu, kıyamet günü onlar için ne kötü bir yüktür.

102. Sura üfürüleceği gün, işte o gün suçluları gömgök kesilmiş bir halde haşrederiz.

103. "Dünyada on günden fazla kalmadınız" diye aralarında fısıldaşırlar.

104. Biz onların ne konuştuklarını gayet iyi biliriz. Aralarından en akıllı olanı; "Bir günden fazla kalmamışsınızdır" der. diyecektir.

Hz. Musa'nın çektiği sıkıntılar anlatılmıştı. Bu anlatılanlar Peygamberi ve onun yolunu takip edenleri teselli etmek amacı gütmektedir. *"Ey Muhammed, kavminin inkârda ısrar etmelerinden ve işlemiş oldukları cahillikten dolayı birtakım sıkıntılar çekiyorsun ama senden önceki peygamberler de böyle sıkıntılarla karşılaşmışlardı"* denmektedir. Seni teselli etmek ve yolunu aydınlatmak üzere sana bir zikir/Kur'ân verdik, o sana geçmişlerin haberlerinden bir kısmını anlatmaktadır. Sana indirilen Kur'ân'dan yüz çevirenler büyük bir vebal yüklenmişlerdir. Onların Kur'ân'dan yüz çevirmeleri sana herhangi bir zarar vermez. Bunun zararı kendilerinedir. Bundan dolayı cehenneme girecek olanlar onlardır. Haddizatında bu uyarı her çağ ve toplum için geçerlidir. Ne zaman ve nerede yaşıyor olursa olsun Kur'ân'la karşılaşan toplum ve bireyler için iki yol vardır: Ya Kur'ân'a uyacak ve kurtulacak yahut onu reddedecek ve cehenneme gidecektir. Bunun üçüncü bir alternatifi yoktur.

Bu Kur'ân'ı inkâr edenler şimdi oyalanıp duruyorlar ama sura üfürüldüğünde korkularından mosmor kesileceklerdir.

Dünya hayatı geçicidir. Geçici olan her şey çabuk geçer. Hele geçtikten sonra yaşanmamış yahut çok az süre yaşanmış gibi olur. İşte bundan dolayı bu

dünya hayatında suç işlemiş olanların mahşer gününde kimileri ancak birkaç gün dünyada yaşadık derken kimi de ancak bir gün yaşadık diyecektir. O halde bu kısacık dünya hayatının zevkleri için ahireti ihmal etmek aklı başında olan kimseye yakışmaz. Yakışmasına yakışmaz ama bunun vebalini yine kendisi çekecektir.

وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْجِبَالِ فَقُلْ يَنْسِفُهَا
رَبِّي نَسْفًا ﴿١٠٥﴾ فَيَذَرُهَا قَاعًا صَفْصَفًا ﴿١٠٦﴾ لَا تَرٰى فِيهَا عِوَجًا
وَلَٓا اَمْتًا ﴿١٠٧﴾ يَوْمَئِذٍ يَتَّبِعُونَ الدَّاعِيَ لَا عِوَجَ لَهُ وَخَشَعَتِ
الْاَصْوَاتُ لِلرَّحْمٰنِ فَلَا تَسْمَعُ اِلَّا هَمْسًا ﴿١٠٨﴾ يَوْمَئِذٍ لَا تَنْفَعُ
الشَّفَاعَةُ اِلَّا مَنْ اَذِنَ لَهُ الرَّحْمٰنُ وَرَضِيَ لَهُ قَوْلًا ﴿١٠٩﴾
يَعْلَمُ مَا بَيْنَ اَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا ﴿١١٠﴾
وَعَنَتِ الْوُجُوهُ لِلْحَيِّ الْقَيُّومِ وَقَدْ خَابَ مَنْ حَمَلَ ظُلْمًا ﴿١١١﴾ وَمَنْ
يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَا يَخَافُ ظُلْمًا
وَلَا هَضْمًا ﴿١١٢﴾ وَكَذٰلِكَ اَنْزَلْنَاهُ قُرْاٰنًا عَرَبِيًّا وَصَرَّفْنَا فِيهِ
مِنَ الْوَعِيدِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ اَوْ يُحْدِثُ لَهُمْ ذِكْرًا ﴿١١٣﴾
فَتَعَالَى اللّٰهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ وَلَا تَعْجَلْ بِالْقُرْاٰنِ مِنْ قَبْلِ
اَنْ يُقْضٰى اِلَيْكَ وَحْيُهُ وَقُلْ رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا ﴿١١٤﴾

105. **Sana dağları soruyorlar. De ki: "Rabbim onları** (kül gibi) **darmadağın edip savuracak";**

106. **"Yerlerini dümdüz ve bomboş bırakacaktır."**

107. **"Orada ne bir çukur görebileceksin ne bir tümsek."**

108. **O gün hiçbir tarafa sapmadan davetçiye uyacaklardır. Rahmânın korkusundan bütün sesler kısılmıştır. Artık fısıltıdan başka bir şey duyamazsın.**

109. **O gün şefaat fayda vermez. Ancak Allah'ın izin verdiği ve sözünden hoşnut olduğu hariç,** (Sadece o kimse konuşabilecektir).

110. **Allah onların gizlediklerini de açığa vurduklarını da bilir; fakat onlar ilim bakımından onu kuşatamazlar.**

111. **Şimdi bütün yüzler Hayy ve Kayyum olanın önünde eğilmiştir; zulüm yüklenmiş olarak gelenlerse hüsrana uğramıştır.**

112. **Her kim de mümin olarak salih ameller işlemişse artık o ne bir haksızlıktan endişe eder ne de eksik bir karşılık almadan.**

113. **İşte böyle, Biz onu Arapça bir Kur'ân olarak indirdik. Korkup sakınsınlar ve öğüt alsınlar diye de onda türlü türlü tehdidi açıkladık.**

114. **Gerçek otorite sahibi Allah ne yücedir! Vahyi tamamlanmadan önce** (indirilen) **Kur'ân'ı okumakta acele etme ve "Rabbim beni ilimle donat" de.**

Anlatımdan anlaşılan, dağların akıbetini soranlar kıyamette ölülerin diriltilmesini kolay bir iş olarak görüyor ve dağların ne olacağını soruyorlar. Dağlar kül gibi savrulacak ve yerleri dümdüz olacaktır. Dolayısıyla yeryüzü de dümdüz hale gelecek onda ne çukur ne de tümseklik kalacaktır. İşte bu sırada ölüler mezarlarından çıkarılıp diriltileceklerdir. Ardından insanların tamamı başka bir yola sapmadan onları Allah'ın huzuruna çağıran meleğin peşine takılıp Allah'ın huzurunda toplanacaklardır. Herkes suspus olmuş korkudan kendi aralarında ancak fısıltıyla konuşacaklardır. O gün birileri bir şeyler söylemek isterse araya şefaatçiler koyup konuşamayacak ancak Allah'ın izin verip söyleyeceklerinden hoşnut olduğu kimseler konuşabilecektir.

Sözün bağlamından 109. âyette sözü edilen şefaatin konuşma izni almak konusunda olduğu ve üçüncü bir şahsa böyle bir şefaate yetki verilmeyeceği anlaşılmaktadır. Çünkü o gün ne bu konuda ne günahların bağışlanması veya

sevabının arttırılması konusunda üçüncü bir şahsın araya girerek şefaat etmesi diye bir durum olmayacaktır.

İnsanlar hesaba çekilirken hiçbir şey gizli kalmayacaktır. Çünkü "**Allah onların gizlediklerini de açığa vurduklarını da bilir; fakat onlar ilim bakımından onu kuşatamazlar.**" Herkes korku içerisindedir. **"Şimdi bütün yüzler Hayy ve Kayyum olanın önünde eğilmiştir; zulüm yüklenmiş olarak gelenlerse hüsrana uğramıştır."** Ahirette mükâfatın sebebi de cezalandırılmanın sebebi de dünya hayatında insanların yapıp ettikleridir. Dünya hayatında yapılanların karşılığı orada görülecek ve kimseye haksızlık yapılmayacak veya kimse kayrılmayacaktır. İşte bu sebeple dünya hayatında gerek Allah'a karşı, gerek başkasına karşı ve gerek kişinin kendisine yapmış olduğu haksızlıklar sebebiyle zulüm yüklenmiş olarak gelenler hüsrana uğrayacaktır.

"Her kim de mümin olarak salih ameller işlemişse artık o ne bir haksızlıktan endişe eder ne de eksik bir karşılık almadan."

İyi amellerin kabul edilmesinin şartı imandır. Sahih bir imana dayalı olmayan ameller boşa gidecektir. Ancak amelsiz bir imanın da yararı olmayacaktır. Bu sebeple kurtuluşa götüren iman hep salih amelle birlikte zikredilmektedir. Hiçbir salih amele sebep olmamış bir iman mümkün müdür? Bizce böyle bir imandan söz edilemez. İman varsa onun mutlaka kişinin davranışları üzerinde bir etkisi olacaktır.

"İşte böyle, Biz onu Arapça bir Kur'ân olarak indirdik. Korkup sakınsınlar ve öğüt alsınlar diye de onda türlü türlü tehdidi açıkladık."

Kur'ân'ın Allah tarafından Arapça olarak indirildiğinin ifade edilmesi, Onun hem mana olarak ve hem lafız olarak Allah katından olduğunu gösterir. Bu sebeple tercümelerine Kur'ân denilemez ve tercümeler onun yerini alamaz. Burada Kur'ân'ın zikredilen diğer bir vasfı da türlü türlü tehditler içermesidir. Eğitimde teşvik ve sevdirmenin yanında tehdit ve korkutmak da önemlidir. Zaten cennet ve cehennemin varlıklarından söz edilmesi bile eğitimde hem teşvik ve mükâfatın, hem tehdit ve cezanın önemine işaret etmektedir.

"Gerçek otorite sahibi Allah ne yücedir! Vahyi tamamlanmadan önce (indirilen) **Kur'ân'ı okumakta acele etme ve 'Rabbim beni ilimle donat' de."**

Gücü yettiği halde insanları hemen cezalandırmayıp tehdit ve uyarıları değişik şekillerde yapıyor ve öğüt almaları için insanlara mühlet veriyorsa bu, Allah'ın gerçekten yüce olduğunu gösterir. O'nun isim ve sıfatlarında bir benzeri yoktur. Mesela insanlar birilerine tehdit savurur ve tehditlerinde haklı olup muhataplarına kolaylıkla güçleri yetiyorsa beklemeden tehditlerini uy-

gularlar. Acele etmemek teenni ile hareket etmek iyidir. Gelen vahyin kalbine nakşedilmesine rağmen unutur veya bir şeyler kaçırırım endişesiyle Peygamber, Cebrail kendisine vahiy getirdiğinde getirdiği vahyi bitirmeden alelacele söylediklerini tekrar etmeye çalışıyordu. Allah'ın acele etmediğinin belirtildiği bir sırada Peygamber'e acele etmemesi konusunda yapılacak bir uyarı elbette daha etkili olacaktı. Öğrenmenin inceliklerinden biri olan acele etmemesi Peygamberden istenirken *"Rabbim ilmimi artır"* diye dua etmesinin istenmesi sözün bağlamına gayet uygun düşmüştür.

Bir bakıma burada bize ne zaman ve nasıl dua edeceğimiz de öğretilmektedir. Ortamla uyumlu olmayan ve kişinin Allah'tan istemeyi zihninden geçirdiği isteklerini dile getirmeyen duanın ne anlamı vardır. Örneğin günümüz Müslümanları mezarlığa gittiklerinde Fatiha sûresini okurlar. Bunu yaparken zihinlerinden geçirdikleri mezarda yatana dua etmektir. Oysa Fatiha sûresinde ölüye yönelik bir isteği dile getiren hiçbir dua âyeti yoktur. Fatiha sûresindeki dua diriler içindir, ölmüş olanlarla bir ilgisi bulunmamaktadır. Ne Peygamber ve ne de onun sahabesi mezarlıkta Fatiha okumamışlardır.

وَلَقَدْ عَهِدْنَا

اِلٰٓى اٰدَمَ مِنْ قَبْلُ فَنَسِيَ وَلَمْ نَجِدْ لَهُ عَزْمًا ﴿١١٥﴾ وَاِذْ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ

اسْجُدُوا لِاٰدَمَ فَسَجَدُوٓا اِلَّٓا اِبْلِيسَ اَبٰى ﴿١١٦﴾ فَقُلْنَا يَٓا اٰدَمُ اِنَّ

هٰذَا عَدُوٌّ لَكَ وَلِزَوْجِكَ فَلَا يُخْرِجَنَّكُمَا مِنَ الْجَنَّةِ فَتَشْقٰى

﴿١١٧﴾ اِنَّ لَكَ اَلَّا تَجُوعَ فِيهَا وَلَا تَعْرٰى ﴿١١٨﴾ وَاَنَّكَ لَا تَظْمَؤُا

فِيهَا وَلَا تَضْحٰى ﴿١١٩﴾ فَوَسْوَسَ اِلَيْهِ الشَّيْطَانُ قَالَ يَٓا اٰدَمُ

هَلْ اَدُلُّكَ عَلٰى شَجَرَةِ الْخُلْدِ وَمُلْكٍ لَا يَبْلٰى ﴿١٢٠﴾ فَاَكَلَا مِنْهَا

فَبَدَتْ لَهُمَا سَوْاٰتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ

وَرَقِ الْجَنَّةِ وَعَصٰٓى اٰدَمُ رَبَّهُ فَغَوٰى ﴿١٢١﴾ ثُمَّ اجْتَبٰيهُ رَبُّهُ
فَتَابَ عَلَيْهِ وَهَدٰى ﴿١٢٢﴾ قَالَ اهْبِطَا مِنْهَا جَم۪يعاً بَعْضُكُمْ
لِبَعْضٍ عَدُوٌّۚ فَاِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ مِنّ۪ي هُدًى فَمَنِ اتَّبَعَ هُدَايَ
فَلَا يَضِلُّ وَلَا يَشْقٰى ﴿١٢٣﴾

115. Biz daha önce Adem'e de emirler verip söz almıştık; fakat o unuttu. Biz onu kararlı bulmadık.

116. Hani Biz bir zamanlar meleklere Âdem'e secde edin demiştik. İblis hariç secde ettiler; o ise diretti.

117. Biz de dedik ki: "Ey Âdem! Bu, hem senin için hem de eşin için bir düşmandır. O sakın ha sizi cennetten çıkarmasın; sonra mutsuz olursun.

118. Burada senin için ne acıkmak vardır ne de çıplak kalmak.

119. Yine burada ne susuz kalırsın ne de sıcaktan bunalırsın.

120. Şeytan ona vesvese verdi ve dedi ki: "Ey Âdem, sana ebedilik ağacını ve sonu olmayan bir egemenliği göstereyim mi?"

121. Nihayet ikisi o ağaçtan yediler. Bunun üzerine avret yerleri kendilerine göründü de üstlerini hemen cennet yaprağıyla örtmeye başladılar. Âdem Rabbine karşı gelmiş ve şaşırıp kalmıştı.

122. Sonra Rabbi onu seçti, tövbesini kabul etti ve onu doğru yola iletti.

123. Buyurdu ki: Birbirinize düşman olarak hepiniz oradan inin. Benden size bir hidayet geldiği zaman da kim benim hidayetime uyarsa bilsin ki o ne sapar ne de mutsuz olur.

lığın hali budur. Ataları Âdem de Rabbinin emrine muhalefet etmişti. O halde muhalefet ediyorlar diye tebliğden vazgeçme, sen tebliğ görevine devam et. Bak sonuçta Âdem işlediği hatayı anlamış ve tövbe edip dönmüştü. Bakarsın bunlar da tövbe ederler. İkincisi ise: Allah'ın emirlerine muhalefet edenlerle ilgilidir. Onlara da şu mesaj verilmektedir: *Allah'ın emirlerine muhalefet etmekle suç işliyorsunuz. Ama sizin için bütün yollar kapanmış değildir. Nitekim atanız Âdem de muhalefet ederek suç işlemişti. Ancak o, sonunda işlediği hatanın farkına vardı ve döndü. Siz de onu örnek alın ve tövbe edin.*

Âdem'in unutması, Allah'ın emrini yerine getirme konusunda özen göstermeme ve kararlı olmamaktan kaynaklanan bir unutmadır. Görev ve yükümlülükler konusunda bu anlamdaki unutma bir suçtur. İnsan için unutmanın üç sebebi vardır:

a. Önemsememekten dolayı unutmak. Görevler konusundaki bu tür unutmalar suçtur.

b. Unutmayı istemekten dolayı unutmak. Mesela kişi bir şeyi unutmak için başka şeylerle uğraşır ve unutur. Görev ve sorumluluklarla ilgili bu tür unutmalar da suçtur.

c. Bazen insan unutmamak için özen gösterse de unutur. İşte görev ve sorumluluklarla ilgili bu tür unutmalardan dolayı kişi suç işlemiş olmaz. Hatırladığında unuttuğu şeyin telafisi mümkün ise telafi yönüne gider.

Âdemin unutması birinci maddede zikredilen unutmaya girer. Bu sebeple "Biz **onu kararlı bulmadık"** denmektedir. Bu sebeple unutma bir suçtur.

Meleklerden Âdem için secde etmelerinin istenmesinin sebebi ve yaptıkları secdenin ne anlama geldiği gibi konuların tefsiri Bakara sûresinin 34. âyetinde anlatıldı. Oraya müracaat edilebilir. Yine Âdem'in cenneti ve yasaklanan ağaçla ne kastedildiği konularında da Bakara sûresinin 35. âyetinin tefsirine bakılabilir.

"Şeytan ona vesvese verdi ve dedi ki: "Ey Âdem, sana ebedilik ağacını ve sonu olmayan bir egemenliği göstereyim mi?"

Bakara sûresinin 35. âyetinin tefsirinde yasak ağacın kadın erkek ilişkisi olduğuna dikkat çekmiştik. Buna göre şeytanın söylediği şudur: *"Şayet o ilişkide bulunursanız çocuklarınız olur ve onlar yoluyla ebedileşir ve çocuklarınız sayesinde büyük bir güce kavuşursunuz."*

yerlerinin ne işte kullanıldığının farkına varıp utanmalarıdır. İşte bundan dolayı buldukları yapraklarla üstlerini örtmüşlerdir.

"Sonra Rabbi onu seçti, tövbesini kabul etti ve onu doğru yola iletti."

Âdem'in peygamberliği Kur'ân'da sarahaten geçmemektedir. Peygamber olduğu hadislerde zikredilmektedir. İşte bu âyette, *"sonra Rabbi onu seçti"* ifadesi, onun peygamber olarak seçildiğine işaret etmektedir. Eğer Âdem'in işlediği bir suç olmasaydı tövbesinin kabul edilmesinden söz edilmezdi.

123. âyetin tefsirine dair Bakara sûresinin 36. âyetinin tefsirine bakılabilir.

وَمَنْ اَعْرَضَ عَنْ ذِكْرٖي فَاِنَّ لَهُ
مَعٖيشَةً ضَنْكًا وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ اَعْمٰى ﴿١٢٤﴾
قَالَ رَبِّ لِمَ حَشَرْتَنٖٓي اَعْمٰى وَقَدْ كُنْتُ بَصٖيرًا ﴿١٢٥﴾
قَالَ كَذٰلِكَ اَتَتْكَ اٰيَاتُنَا فَنَسٖيتَهَا وَكَذٰلِكَ الْيَوْمَ تُنْسٰى ﴿١٢٦﴾
وَكَذٰلِكَ نَجْزٖي مَنْ اَسْرَفَ وَلَمْ يُؤْمِنْ بِاٰيَاتِ رَبِّهٖ وَلَعَذَابُ الْاٰخِرَةِ
اَشَدُّ وَاَبْقٰى ﴿١٢٧﴾ اَفَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمْ اَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنَ الْقُرُونِ
يَمْشُونَ فٖي مَسَاكِنِهِمْ اِنَّ فٖي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِاُولِي النُّهٰى ﴿١٢٨﴾ وَلَوْلَا
كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَكَانَ لِزَامًا وَاَجَلٌ مُسَمًّى ﴿١٢٩﴾

124. Kim benim zikrimden (Kur'ân'dan) **yüz çevirirse onun için sıkıntılı bir hayat vardır; üstelik kıyamet günü de onu kör olarak haşrederiz.**

125. Der ki: "Rabbim, beni niçin kör olarak haşrettin; oysa ben görüyordum!"

126. (Allah) **Buyurur ki: "İşte böyle; çünkü âyetlerimiz sana geldi ama sen onları unuttun. İşte bugün de sen böyle unutulursun."**

127. **Haddini aşıp Rabbinin âyetlerine inanmayanları işte böyle cezalandırırız. Ahiret azabı ise daha çetin ve daha kalıcıdır.**

128. **Şimdi yurtlarında yerlerine oturdukları kendilerinden önceki nice nesilleri helak etmemiz onları doğru yola sevk etmedi mi? Şüphesiz bunda akıl sahipleri için ibretler vardır.**

129. **Şayet Rabbin tarafından verilmiş bir söz ve belirlenmiş bir süre olmasaydı hemen işleri bitirilirdi.**

Kur'ân'dan yüz çevirenin sıkıntılı bir hayat geçirmesi ne anlamda kullanılmıştır?

Biz biliyoruz ki nice kâfir müreffeh bir hayat yaşayabilmekte, mal ve mülk sahibi olabilmektedir. Hatta inanmayan kişinin bütün çabası dünya hayatı olduğundan mal mülk sahibi olma ve konforlu bir hayat yaşama konusunda iman edenden ileri olması da düşünülebilir. Aslında kişinin sıkıntılı bir hayat yaşaması mal mülk sahibi olmak yahut olmamakla ilgili değildir. Mal mülkü olur ama kanaatkâr değildir; daha çok mal biriktireyim diye hırs onu yer bitirir. Şöhret peşindedir ama onu yakalayamaz. Bütün çabası dünya olduğu için tatmin olmasını dilediği fakat bir türlü tatmin olmayan nice duygu ve istekleri vardır. İstediklerinin birçoğuna kavuşur ama yine de içinde bir boşluk hisseder. Geleceği konusunda emin değildir. Mal mülk biriktirmek yahut makam elde etmek için şunun bunun hakkını yer. Sonra vicdan azabı duyar vs. Bütün bunlar ona sıkıntı verir.

Dünya hayatında sıkıntı çekerken ahirette de kör olarak haşrolur. Bazı müfessirler kör olarak haşrolmasıyla göz körlüğünün kastedilmediğini, yaptıklarını temize çıkaracak bir delil bulamaması anlamına geldiğini söylüyor olsalar da, bir sonraki âyette bu durumda haşrolunan kimsenin, **"Rabbim, beni niçin kör olarak haşrettin; oysa ben görüyordum!"** demesi, göz körlüğünün kastedildiği ihtimalini güçlendirmektedir. Kendisini savunacak ve yaptıklarını temize çıkaracak bir delil bulamadığını söyleyenler, bu durumda haşrolunan kimsenin *"Rabbim, beni niçin kör olarak haşrettin; oysa ben görüyordum!"* sözünü şöyle yorumlamaktadır: Dünya hayatında söz söylemeyi biliyor ve sözün nereye varacağını kestirebiliyordum. Görüşlerimi savunacak malzeme buluyor, tartışıyor ve karşı koyuyordum. Oysa şimdi teslim olup susmaktan başka çare bulamıyorum. (Ebu Zehra, IX, 4806).

Kör olarak haşrolunan kimseye şöyle cevap verilecektir: **İşte böyle; çünkü âyetlerimiz sana geldi ama sen onları unuttun. İşte bugün de sen böyle unutulursun."** Dünya hayatında önüne getirilen delilleri değerlendirip hesaba katmadın. Şimdi de işte böyle kör ve delilsiz kalırsın.

"**Haddini aşıp Rabbinin âyetlerine inanmayanları işte böyle cezalandırırız. Ahiret azabı ise daha çetin ve daha kalıcıdır."**

İnanmayan kişi dünya hayatında sıkıntılı bir hayat geçirir ama ahiretin azabı çok daha çetindir. Dünya hayatındaki sıkıntılı hayat ne de olsa geçicidir. Ama o çok daha çetin olan ahiretteki azap kalıcıdır.

"Şimdi yurtlarında yerlerine oturdukları kendilerinden önceki nice nesilleri helak etmemiz onları doğru yola sevk etmedi mi? Şüphesiz bunda akıl sahipleri için ibretler vardır."

Tarihte olup bitmiş olaylar yaşayanların ibret alacakları şeylerdir. Çünkü Allah toplumlar için de kanunlar belirlemiştir ve bu kanunlar tıpkı tabiata hâkim kanunlar gibi genel geçerdir. Toplumlar tarihte olup bitenden ibret alsalardı yollarına daha güvenli devam eder, toplumsal sıkıntı ve helaklerle karşılaşmazlardı.

Günümüzde diğer toplumlara nazaran geride kalmış toplumlar telafi içgüdüsüyle geçmişlerini göklere çıkarırlar. Oysa geçmişlerinin hatalarını tespit edip onları tekrar etmezlerse daha erken gerilikten kurtulur ve ilerler. Tarihle övünmek toplumlara bir şey kazandırmaz. Bu, aşağılık kompleksinden kaynaklanan bir davranıştır.

"Şayet Rabbin tarafından verilmiş bir söz ve belirlenmiş bir süre olmasaydı hemen işleri bitirilirdi."

Allah'ın toplumlar için belirlediği kanunlarda suçun hemen ardından ceza verilmez. Toplumlara işledikleri suçtan geri dönme fırsatı verilir. Allah mühlet verir ama ihmal etmez. Süre dolunca o toplum cezalandırılır.

فَاصْبِرْ

وَلَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ اِلٰى مَا مَتَّعْنَا بِه۪ٓ اَزْوَاجًا مِنْهُمْ زَهْرَةَ الْحَيٰوةِ
الدُّنْيَا لِنَفْتِنَهُمْ ف۪يهِۜ وَرِزْقُ رَبِّكَ خَيْرٌ وَاَبْقٰى ﴿١٣١﴾ وَأْمُرْ اَهْلَكَ
بِالصَّلٰوةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَاۜ لَا نَسْـَٔلُكَ رِزْقًاۜ نَحْنُ نَرْزُقُكَۜ
وَالْعَاقِبَةُ لِلتَّقْوٰى ﴿١٣٢﴾ وَقَالُوا لَوْلَا يَأْت۪ينَا بِاٰيَةٍ مِنْ رَبِّه۪ۜ اَوَلَمْ
تَأْتِهِمْ بَيِّنَةُ مَا فِي الصُّحُفِ الْاُولٰى ﴿١٣٣﴾ وَلَوْ اَنَّٓا اَهْلَكْنَاهُمْ
بِعَذَابٍ مِنْ قَبْلِه۪ لَقَالُوا رَبَّنَا لَوْلَٓا اَرْسَلْتَ اِلَيْنَا رَسُولًا فَنَتَّبِعَ
اٰيَاتِكَ مِنْ قَبْلِ اَنْ نَذِلَّ وَنَخْزٰى ﴿١٣٤﴾ قُلْ كُلٌّ مُتَرَبِّصٌ فَتَرَبَّصُواۚ
فَسَتَعْلَمُونَ مَنْ اَصْحَابُ الصِّرَاطِ السَّوِيِّ وَمَنِ اهْتَدٰى ﴿١٣٥﴾

130. **Öyle ise dediklerine sabret. Güneşin doğuşundan ve batışından önce Rabbini mükemmel sıfatlarla tavsif ederek eksik sıfatlardan tenzih et. Geceleyin ve gündüzün taraflarında da tesbih et ki hoşnut olasın.**

131. **Kendilerini denemek amacıyla onlardan kimine verdiğimiz dünya süsüne göz dikme. Rabbinin vereceği rızık daha hayırlı ve daha kalıcıdır.**

132. **Ailene namazı emret ve sen de namaza devam et. Biz senden rızık istemiyoruz. Biz sana rızık vereceğiz. Akıbet ise takva sahiplerinindir.**

133. **Dediler ki: "Rabbinden bize bir âyet getirmesi gerekmez mi?" Önceki kitaplarda bildirilen bir delil onlara gelmedi mi?**

134. **Eğer onları öncesinden bir azapla helak etmiş olsaydık, derlerdi ki: "Rabbimiz, bize bir elçi gönderseydin de rezil ve perişan duruma düşmeden ona tabi olsaydık!"**

135. De ki: "Herkes beklemektedir; siz de bekleyin. Kimin dosdoğru yol üzere olduğunu ve kimin hidayete erdiğini yakında göreceksiniz."

Müşriklere kendilerinden önceki kavimlerin başlarına gelenler hatırlatılarak uyarılmalarından ve toplumların cezalandırılıp helak edilmeleri için bir sürenin belirlendiği ve söz konusu sürenin bekleneceği; Allah'ın sadece mühlet verdiği fakat asla ihmal etmediği bildirildikten sonra söz Peygambere yöneltilmektedir: Sakın ihmal edildiklerini sanmayasın, sana itiraz ve baskıları geçicidir. O halde sen sabret. Sabır direncini takviye için de Rabbini mükemmel sıfatlarla tavsif ederek öv ve eksik sıfatlardan tenzih et.

Kişinin uyanık olduğu her an Rabbine hamd ederek O'nu eksik sıfatlardan tenzih edip yüceltmesi gerekir. Her davranış ve her söz söylediğinde Rabbinin yüceliğini, O'na muhtaç oluşunu, kendisine verilmiş olan nimetlerin tamamının Rabbinin lütfu sayesinde olduğunu ve O'nun şanının yüce olup eksikliklerden münezzeh olduğunu hissetmelidir. Ancak söz konusu hamd ile tesbih etmenin en mükemmel şekli namazlarda kendini gösterir. İlk âyette namazların vakitlerinin tadat edilmesi nedeniyle müfessirlerin çoğu burada namazların kastedildiğini söylemektedir. İnsan için sıkıntılara sabretmenin ve bu konudaki direncinin arttırılması kuşkusuz namazlarında ne dediğini bilerek ve söylediklerinin üzerinde düşünerek namaz kılmasıdır.

Güneşin doğuşundan önce ile sabah namazının, batışından önce ile ikindi namazının, geceleyin ile yatsı namazının gündüzün tarafları ile de, güneşin en tepede oluşu vaktine rastlayan öğle namazının ve güneşin batma vakti ile akşam namazının kastedildiği söylenir.

İşte kişi bu vakitlerde namaz kılmakla Allah'ı hoşnut etmiş olur ve Allah da onu hoşnut eder.

Peygamberin haline sabretmesinin en sağlıklı ve etkili yolu, başkasının elindeki nimetlere göz dikmemesidir. Bilmeli ki dünya hayatının süsü mahiyetindeki yararlanmaların tamamı geçicidir ve yine tamamı insanların denenip imtihan edilmeleri için verilmiştir. Oysa az da olsa Allah'ın vermiş olduğu rızıkla yetinmek hem daha hayırlı ve hem de daha kalıcıdır. Bu gerçeği bildiği takdirde bunlara göz dikmeyecek ve imrenilecek şeyler olmadıklarını da anlayacaktır. Bu sebeple 131. âyette onların bu yönlerini hatırlatıcı ifade kullanılmıştır.

"Ailene namazı emret ve sen de namaza devam et. Biz senden rızık istemiyoruz. Biz sana rızık vereceğiz. Akıbet ise takva sahiplerinindir."

Aile fertleri de namaz kılarlarsa namaz sayesinde daha sabırlı olur ve az da olsa helal rızıkla yetinmenin daha hayırlı olduğunu anlar, başkasının malına ve ellerindeki dünyevi güzelliklere imrenmezler. Rızık konusunda tasalanma Biz sana rızık veririz. Bunlara dikkat ettiğin takdirde şeytanın vesveselerinin etkisinde kalmaktan kurtulur ve ahiretini garanti edersin.

Kuşkusuz âyetlerde Peygambere yöneltilmiş olan bu hitap ve tavsiyeler aynı zamanda bütün insanlara yöneltilmiş hitap ve tavsiyelerdir.

"Dediler ki: 'Rabbinden bize bir âyet getirmesi gerekmez mi?" Önceki kitaplarda bildirilen bir delil onlara gelmedi mi?"

Daha önce de âyet kelimesiyle peygamberlik mucizesinin kastedildiğine dikkat çekmiştik. İnanmak istemeyen müşrikler sürekli Peygamberden Hz. Musa, Hz. İsa ve diğer peygamberlere verilmiş duyulara hitap eden mucizeler istiyorlardı. Onların istedikleri cinsten mucizelere sahip olan peygamberlerin getirmiş oldukları kitaplarda Peygamberin gerçek bir peygamber olduğunun haber verilmesi onlara yeterli değil mi? İnanacak olsalar Kur'ân'ın mucizeyi kendi bünyesinde taşıması ve önceki kitapların haber vermesi yeterlidir.

Son Peygamberin mucizesi bir nesilden diğerine aktarılabilen ve bir yerden başka bir yere taşınabilen bir mucize olmalıydı ki o da Kur'ân'dır.

"Eğer onları öncesinden bir azapla helak etmiş olsaydık, derlerdi ki: 'Rabbimiz, bize bir elçi gönderseydin de rezil ve perişan duruma düşmeden ona tabi olsaydık!"

Allah adildir. Peygamber göndermeden cezalandırmaz. Eğer Muhammed kendilerine peygamber olarak gelmezden ve onlar uyarılmazdan önce cezalandırılmış olsalardı buna itiraz etmeye hakları vardı. Ama gerçeği görmek istemeyenler daima işin olmazı peşinde koşarlar. Kendilerine peygamber geldikten sonra da Allah acele etmez. Bundan dolayı Peygamberine şöyle demesini emretmektedir: "**De ki: 'Herkes beklemektedir; siz de bekleyin. Kimin dosdoğru yol üzere olduğunu ve kimin hidayete erdiğini yakında göreceksiniz."**

21.
Enbiya Sûresi

*Pek çok peygamberden söz ettiği için bu sure peygamberler anlamına gelen **Enbiya** adını almıştır. Mekke'de indirilmiş olup 112 âyettir. Sûre tevhit, peygamberlik ve ahiret gibi İslâm'ın temel inanç esaslarını ele alır ve bu konuları değişik yönleriyle işler. Müşriklerin bu inanç esaslarıyla ilgili itirazlarına cevaplar verir. Önceki peygamberlerden bahsederek onları yalanlayanların cezalandırıldıklarından söz eder. Böylece hem Peygamber'in döneminde onu yalanlayan müşrikler hem de Peygamber'i yalanlayan, diğer dönemlerin insanları uyarılır.*

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

اِقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ وَهُمْ ف۪ي غَفْلَةٍ مُعْرِضُونَ ﴿١﴾ مَا يَأْت۪يهِمْ
مِنْ ذِكْرٍ مِنْ رَبِّهِمْ مُحْدَثٍ اِلَّا اسْتَمَعُوهُ وَهُمْ يَلْعَبُونَ ﴿٢﴾ لَاهِيَةً
قُلُوبُهُمْ وَاَسَرُّوا النَّجْوَى الَّذ۪ينَ ظَلَمُوا هَلْ هٰذَا اِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ
اَفَتَأْتُونَ السِّحْرَ وَاَنْتُمْ تُبْصِرُونَ ﴿٣﴾ قَالَ رَبّ۪ي يَعْلَمُ الْقَوْلَ
فِي السَّمَاءِ وَالْاَرْضِ وَهُوَ السَّم۪يعُ الْعَل۪يمُ ﴿٤﴾ بَلْ قَالُوا اَضْغَاثُ

أَحْلَامٍ بَلِ افْتَرٰيهُ بَلْ هُوَ شَاعِرٌ فَلْيَأْتِنَا بِاٰيَةٍ كَمَا أُرْسِلَ
الْأَوَّلُونَ ﴿٥﴾ مَا اٰمَنَتْ قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا أَفَهُمْ
يُؤْمِنُونَ ﴿٦﴾ وَمَا أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ إِلَّا رِجَالًا نُوحِي إِلَيْهِمْ فَسْـَٔلُوا
أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٧﴾ وَمَا جَعَلْنَاهُمْ جَسَدًا
لَا يَأْكُلُونَ الطَّعَامَ وَمَا كَانُوا خَالِدِينَ ﴿٨﴾ ثُمَّ صَدَقْنَاهُمُ
الْوَعْدَ فَأَنْجَيْنَاهُمْ وَمَنْ نَشَاءُ وَأَهْلَكْنَا الْمُسْرِفِينَ ﴿٩﴾ لَقَدْ
أَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ كِتَابًا فِيهِ ذِكْرُكُمْ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٠﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **İnsanlar için hesap verme zamanı yaklaştı; buna rağmen onlar, gaflet içerisinde yüz çeviriyorlar.**

2. **Kendilerine Rablerinden yeni bir uyarı gelmez ki onu alaya alarak dinlemesinler.**

3. **Ve kalpleri oyunda, eğlencede olarak... O zalimler şöyle fısıldaşırlar: "Bu, sadece sizin gibi bir insan değil mi? Siz göz göre göre sihre mi kapılacaksınız?"**

4. **De ki: "Rabbim gökte ve yerde söylenenleri bilir. O her şeyi işiten ve her şeyi bilendir."**

5. **"Yok, yok" dediler. "Bunlar saçma sapan düşlerdir. Hayır hayır onu uydurmuştur. Yok, yok; o, olsa olsa bir şairdir. Hiçbiri değilse o zaman önceki peygamberlerin gönderildiği gibi bize bir âyet/mucize getirsin."**

6. **Onlardan önce helak ettiğimiz hiçbir kent inanmamıştı zaten; şimdi bunlar mı iman edecekler?**

7. **Biz senden önce sadece kendilerine vahiy verdiğimiz er kişiler gönderdik. Bilmiyorsanız işin bilgini kimselerden sorun.**

8. **Biz onları, yemek yemeyen bir ceset kılmadık; onlar ölümsüz de değillerdi.**
9. **Sonra onlara verdiğimiz sözü yerine getirdik. Böylece onları ve dilediğimiz kimseleri kurtardık. Aşırı gidenleri ise helak ettik.**
10. **Size, kendisiyle uyarıldığınız bir kitap indirdik; hâlâ aklınızı kullanmayacak mısınız?**

Peygamber (s.a.v.)in gelişiyle insanlık tarihinin büyük bir kısmı artık geride kalmıştır. Bununla birlikte kıyametin ne zaman kopacağını Allah'tan başka bilen yoktur. Peygamberler de, melekler de bu bilgiye sahip değildir. Gerçi kişi için bundan önemlisi, kendisinin ne zaman öleceğidir. Çünkü kendisinin ölümüyle ahiret hayatına hazırlanma dönemi bitmiş olmaktadır. Ancak kişinin ne zaman öleceği bilgisi de kişi için kapalıdır.

Âyetler Mekke müşrikleri üzerinden gaflet içerisinde olanların durumunu gâyet güzel tasvir etmektedir. Onların kalbi oyun ve eğlencededir. Mekke müşrikleri, Kur'ân'dan kendilerini uyaran her bir pasaj indirildiğinde ibret alacakları yerde onu alay konusu yapıyorlardı. Bu hayat sanki hep böyle devam edip gidecekmiş gibi... Kalpleri oyun ve eğlencede... Kendilerini uyaran vahiy pasajları üzerinde düşüneceklerine Peygamber için: **"Bu, sadece sizin gibi bir insan değil mi? Siz göz göre göre sihre mi kapılacaksınız?"** diyorlardı. Onlar sokaklarda dolaşan, yiyen-içen bir insan, peygamber olamaz diyorlardı. Hem olsa bile bu kişi Muhammed olmamalıydı, kendi ileri gelenleri arasından seçilmeliydi. Gerçi Muhammed'in etkin bir kişiliğe sahip olduğunu ve kendisiyle konuşanları etkilediğini de teslim ediyorlardı. Ama onlara göre bu etkileme büyü sayesindedir. O halde en iyisi Muhammed'den uzak durmak ve Allah katından olduğunu iddia ettiği Kur'ân'ı dinlememektir.

Kur'ân'la karşılaştıklarında ne diyeceklerini şaşırıyorlardı. Bazen Muhammed düşünde bir şeyler görüyor, onları bize anlatıyor diyorlardı. Bazen bu Kur'ân'ı kendisinin uydurduğunu söylüyorlardı. Bazen de Muhammed'in bir şair olduğunu ileri sürüyorlardı. Bu konuda bir karara varamayınca da "**Önceki peygamberlerin gönderildiği gibi bize bir âyet/mucize getirsin,"** diyorlardı. Oysa istedikleri türden duyulara hitap eden hissi mucizeler kendilerine gösterilip buna rağmen inanmayacak olsalar helak edilmeleri gerekiyordu: "**Onlardan önce helak ettiğimiz hiçbir kent inanmamıştı zaten; şimdi bunlar mı iman edecekler."** Mesela Hz. Musa'nın *Asa mucizes*inden dolayı Firavun ve askerlerinin helak edilmeleri, Hz. Salih'in *deve mucizes*inden sonra kavminin helak edilmesi gibi. Duyulara hitap eden mucizelerden son-

ra onlara muhatap olanların helak edilmeleri şu sebepten olmalıdır: O kimselere akli deliller getirilmiş fakat akıllarını kullanıp inanmamışlardır. Duyularına hitap eden gözle görülür mucizeler getirilmiş yine inanmamışlardır. Hem akıllarına ve hem de duyularına hitap eden mucizelerden sonra artık o kavmin inanması için hiçbir yol kalmamıştır. Aklını kullanmayan, gözüyle gördüğünü de kabul etmeyen toplum hak hukuk tanımayan bir toplumdur artık; böyle bir toplumdan fesat ve bozgunculuktan başka bir şey sadır olmaz. Bunlar helak edilmedikleri takdirde tarihin sonunu getirmek için çabalayıp duracaklar. İnsanlık için büyük bir tehlike haline gelmişlerdir.

"Biz senden önce sadece kendilerine vahiy verdiğimiz er kişiler gönderdik. Bilmiyorsanız işin bilgini kimselerden sorun."

Daha önce de peygamberler gönderilmiştir ve tamamı insanlar arasından seçilmiştir. Bunu kendileri bilmiyorsa bu işi bilenlere sorsunlar. Yahudi ve Hıristiyan bilginleri bunu bilirler onlara sorsunlar. Zaten insanlarla sağlıklı bir iletişim kurabilmeleri, getirdikleri emir ve yasaklara öncelikle kendileri uyarak diğer insanlara örnek olabilmeleri için peygamberlerin insanlardan seçilmesi bir zorunluluktur. "**Biz onları, yemek yemeyen bir ceset kılmadık; onlar ölümsüz de değillerdi.**" Önceki peygamberler de yemek yiyor, su içiyor, soğuk ve sıcaktan etkileniyor, yoruluyor ve dinleniyorlardı. Böyle olmasalardı insanlara örneklik edemezlerdi ki!

Âlimlerin bir kısmı rical/er kişiler kelimesiyle bütün peygamberlerin erkekler arasından seçildiğini söylerken bazı âlimler ise bu kelime ile özü sözü doğru, mert kişilerin kastedildiğini söyleyerek kadınlardan da peygamber geldiğini söylerler.

Sonraki dönemlerde Müslümanlar arasında da müşriklerin peygamber tasavvurlarına yakın Peygamber tasavvuruna sahip olanlar; peygamberin yiyip içmeden yaşayabildiğini hatta gölgesinin bile olmadığını ileri sürenler ve onu bir melek gibi gösterenler vardır. Aslında onların bu bakış açıları cahiliye dönemindeki müşriklerin bakış açılarının hortlamasından başka bir şey değildir. Bu bakış açısına sahip olanlar, *peygambere Allah demeyin de ne derseniz deyin* derler. Peygamberin bu tür uçuk övgülere ihtiyacı varmış gibi onlar bu sözleriyle Peygamberi övdüklerini sanırlar. Oysa onlar bu tavırları/düşünceleriyle Peygamberi insanların hayatından uzaklaştırmış ve örnek alınamayacak konuma oturtmuşlardır. Onların bu yaptığı Peygamberin davetine ve Allah'ın yoluna hizmet değil, o yolu kösteklemektir. Peygamber ne ise odur. Onu gerçek kimliği ve gerçek hayatıyla insanlara sunduğumuz zaman insanlar hayatlarında onu örnek alabilirler.

"Sonra onlara verdiğimiz sözü yerine getirdik. Böylece onları ve dilediğimiz kimseleri kurtardık. Aşırı gidenleri ise helak ettik."

Belirlenmiş süre dolduğunda peygamber ile ona inananları kurtardık, peygamberin çağrısına uymayarak inkârlarında ısrar edip davranışlarında da aşırı gidenleri helak ettik. Böyle devam edecek olurlarsa Mekke müşrikleri de helak edileceklerdir.

"Size, kendisiyle uyarıldığınız bir kitap indirdik; hâlâ aklınızı kullanmayacak mısınız?"

Siz duyulara hitap eden mucizeler isteyip duruyorsunuz; hâlbuki Biz size bir kitap gönderdik; onu dinleyin. Sizin için onda öğüt ve uyarılar vardır. Ona uyacak olursanız hem helak olmayacak hem de şanınız yücelecektir.

وَكَمْ قَصَمْنَا مِنْ قَرْيَةٍ كَانَتْ ظَالِمَةً وَاَنْشَاْنَا بَعْدَهَا قَوْمًا
اٰخَر۪ينَ ﴿١١﴾ فَلَمَّٓا اَحَسُّوا بَاْسَنَٓا اِذَا هُمْ مِنْهَا يَرْكُضُونَ ﴿١٢﴾
لَا تَرْكُضُوا وَارْجِعُٓوا اِلٰى مَٓا اُتْرِفْتُمْ ف۪يهِ وَمَسَاكِنِكُمْ لَعَلَّكُمْ
تُسْـَٔلُونَ ﴿١٣﴾ قَالُوا يَا وَيْلَنَٓا اِنَّا كُنَّا ظَالِم۪ينَ ﴿١٤﴾ فَمَا زَالَتْ تِلْكَ
دَعْوٰيهُمْ حَتّٰى جَعَلْنَاهُمْ حَص۪يدًا خَامِد۪ينَ ﴿١٥﴾

11. Halkı zalim olan nice kenti kırıp geçirdik ve onlardan sonra başka topluluklar getirdik.

12. Azabımızı hissettiklerinde bir de ne göresin; oradan kaçıyorlar.

13. Kaçmayın! Bolluk ve şımarıklık içinde yaşadığınız yerlere, evlerinize dönün; çünkü sorgulanacaksınız.

14. Dediler ki: "Vay başımıza gelenlere! Biz gerçekten zalimler idik."

15. Biçilmiş ekin, sönmüş ateş haline gelinceye kadar bu yakınmaları devam edip durdu.

Mekke müşrikleri ve benzeri hayat sürüp hakka karşı inat eden, Peygamberi büyücülükle ve Kur'ân'ı uydurmuş olmakla itham eden, hak hukuk tanımayan benzerlerine uyarılar yapılmaktadır. Sizden önce nice zalim kent helak edilmiş, yerlerine başkaları getirilmiştir. Hiçbir toplum veya hiçbir millet ne dünya için, ne din için kaçınılmaz değildir. Görevini yapmayan toplum veya milletler helak edilir ve yerlerine başkaları getirilir. Bütün toplum veya milletler toplumsal yasalara tabidir, kimsenin ayrıcalığı yoktur.

Helak edilen kentlerin halkları, Allah'ın azabının gelmekte olduğunu gördüklerinde orayı terk etmeye çalışırlar. Hâlbuki daha önce peygamberlerini ve onlara inananları tehdit ediyorlardı: Ya yurdumuzu terk edeceksiniz veya hepinizi öldüreceğiz, diyorlardı. Ama şimdi sıra onlarda, nereye kaçabilirler? Nereye kaçsalar ölüm onları yakalayacak ve yurtlarını terk etmelerine fırsat verilmeyecektir. **"Vay başımıza gelenlere! Biz gerçekten zalimler idik."** diye diye helak edilecekler. Biçilmiş ekin gibi çerçöp haline gelecekler, sönmüş ateş gibi kül olup gideceklerdir; son pişmanlık onlara bir yarar sağlamayacaktır.

وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ
وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لَاعِبِينَ ﴿١٦﴾ لَوْ اَرَدْنَا اَنْ نَتَّخِذَ لَهْوًا
لَاتَّخَذْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا اِنْ كُنَّا فَاعِلِينَ ﴿١٧﴾ بَلْ نَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَى
الْبَاطِلِ فَيَدْمَغُهُ فَاِذَا هُوَ زَاهِقٌ وَلَكُمُ الْوَيْلُ مِمَّا تَصِفُونَ ﴿١٨﴾
وَلَهُ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَنْ عِنْدَهُ لَا يَسْتَكْبِرُونَ
عَنْ عِبَادَتِهِ وَلَا يَسْتَحْسِرُونَ ﴿١٩﴾ يُسَبِّحُونَ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ
لَا يَفْتُرُونَ ﴿٢٠﴾ اَمِ اتَّخَذُوا اٰلِهَةً مِنَ الْاَرْضِ هُمْ يُنْشِرُونَ ﴿٢١﴾
لَوْ كَانَ فِيهِمَا اٰلِهَةٌ اِلَّا اللّٰهُ لَفَسَدَتَا فَسُبْحَانَ اللّٰهِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا
يَصِفُونَ ﴿٢٢﴾ لَا يُسْـَٔلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْـَٔلُونَ ﴿٢٣﴾

16. **Biz göğü, yeri ve ikisi arasında bulunan şeyleri oyun ve eğlence olsun diye yaratmadık.**
17. **Eğer bir eğlence edinmek isteseydik, kendi katımızdan edinirdik. Yapacak olsaydık, böyle yapardık.**
18. **Bilakis hakkı batılın üzerine atarız da hak onun beynini dağıtır. Bir bakarsın ki batıl o anda yok olup gitmiştir.** (Allah'a) **yakıştırdığınız nitelemelerden dolayı yazıklar olsun size.**
19. **Göklerde ve yerde kim varsa O'nundur. O'nun yanında bulunanlar da O'na ibadet etmeye karşı büyüklük taslamazlar; ayrıca yorgunluk da duymazlar.**
20. **Gece gündüz tesbih ederler, usanmazlar.**
21. **Yoksa yerden birtakım tanrılar edindiler de onlar mı ölüleri diriltecekler.**
22. **Eğer gökte ve yerde Allah dışında birtakım ilâhlar olsaydı göklerle yerin düzeni bozulurdu. Arş'ın Rabbi olan Allah, onların yakıştırmalarından yücedir.**
23. **Allah yaptığından dolayı sorgulanamaz; ama onlar yaptıklarından dolayı sorgulanacaklardır.**

Allah göklerle yeri ve ikisi arasında bulunan şeylerin tamamını boşuna yaratmamışsa her birinin gaye ve hedefi var ise akıl ve irade verdiği insanı da elbette boşuna yaratmamıştır. Müşrikler hayatın bu dünya hayatından ibaret olduğunu, yaptıklarından dolayı sorguya çekilmeyeceklerini ileri sürüyorlardı. İlk âyet onların bu iddialarını reddetmektedir. Eğer insan yaptıklarından dolayı sorgulanmayacak olsaydı, evrenin yaratılışı da gayesiz yani boş olurdu.

Allah aklı ve iradesi olan insanı ne diye oyun ve eğlence olsun diye yaratsın ki? Yok, eğer dünyayı ve evreni insanlar oynayıp eğlensinler diye yaratmışsa niçin insanların eğlenmesi için yaratsın ki? Kendisine oyun ve eğlence olacak şeyler yaratırdı. Hiç şüphesiz Allah oyun ve eğlenceden yücedir ve hiçbir şeyi de oyun ve eğlence olarak yaratmamıştır.

Bu dünya hayatı, hayatı bir oyun ve eğlence olarak kabul eden batıl ile hak mücadelesinin süregittiği bir arenadır. Ne var ki hak daima galip gelir. Yeter ki onu savunanlar görevlerini yapsınlar. Eğer onlar görevlerini yeterince yapmazlarsa Allah onların yerine başkalarını getirir ve bu mücadeleyi onlar yaparlar. Her halükarda batıl yenilmeye mahkûmdur. Allah'ı uygun olmayan nitelemelerle niteleyenler, en sonunda mutlaka pişman olacaklardır. O halde

şimdiden Allah hakkında ne dediklerine dikkat etsinler. Allah boş işlerle uğraşıp oyun ve eğlence olsun diye bu evreni yaratmış değildir. Bu, O'nun şanına yakışmaz.

"Göklerde ve yerde kim varsa O'nundur. O'nun yanında bulunanlar da O'na ibadet etmeye karşı büyüklük taslamazlar; ayrıca yorgunluk da duymazlar."

O'nun yanındakilerle melekler kastedilmektedir. Melekler boşuna yaratılmış değildir. Onlar Allah'a ibadet etmekten büyüklenmezler. Gece gündüz Allah'ı tesbih ederler. O halde size ne oluyor ki ibadet etmekten büyükleniyorsunuz.

Allah'ın yanındakilerin yani yukarıdakilerin hepsi Allah'a ibadet ettiklerine ve O'na boyun eğdiklerine göre "**Yoksa yerden birtakım tanrılar edindiler de onlar mı ölüleri diriltecekler.**" Çünkü kala kala yerdekiler kalıyor ve yerde taptıkları putların yahut ölülerin kendileri cansızdırlar nasıl can verebilirler? Hem "**Eğer gökte ve yerde Allah dışında birtakım ilâhlar olsaydı göklerle yerin düzeni bozulurdu.**" Göklerde ve yerde hâkim olan mükemmel düzen, bunların tamamının bir yaratıcı ve yöneticilerinin bulunduğunun delilidir. İbadet edilmeye, kendisine kulluk yapılmaya ve dua edilmeye sadece kendisi layıktır. Zarar veren ve fayda veren sadece O'dur. Her şey O'nun elindedir. O'nun istediği olur. Öyleyse **"Arş'ın Rabbi olan Allah, onların yakıştırmalarından yücedir. Allah yaptığından dolayı sorgulanamaz; ama onlar yaptıklarından dolayı sorgulanacaklardır."** Kuşkusuz Allah'ın yaptıklarından dolayı sorgulanamaz olması, yaptıklarını kural ve hak hukuk tanımadan yaptığı yahut yapacağı anlamına gelmez. Yarattığı her şeyi bir gaye için yaratan ve yaratıkları arasında adaleti gözeteceğini söyleyen bizzat kendisidir. Allah'ın kudreti adaletiyle çelişmez; onunla paralel ve uyum içerisindedir.

وَمَٓا اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ اِلَّا نُوحٖٓي اِلَيْهِ اَنَّهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّٓا اَنَا
فَاعْبُدُونِ ﴿٢٥﴾ وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمٰنُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ
بَلْ عِبَادٌ مُكْرَمُونَ ﴿٢٦﴾ لَا يَسْبِقُونَهُ بِالْقَوْلِ وَهُمْ بِاَمْرِهٖ يَعْمَلُونَ
﴿٢٧﴾ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ اَيْدٖيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يَشْفَعُونَ اِلَّا
لِمَنِ ارْتَضٰى وَهُمْ مِنْ خَشْيَتِهٖ مُشْفِقُونَ ﴿٢٨﴾ وَمَنْ يَقُلْ مِنْهُمْ
اِنّٖٓي اِلٰهٌ مِنْ دُونِهٖ فَذٰلِكَ نَجْزٖيهِ جَهَنَّمَ كَذٰلِكَ نَجْزِي الظَّالِمٖينَ ﴿٢٩﴾

24. Yoksa Allah'tan başka tanrılar mı edindiler? De ki: "Delilinizi getirin! İşte bu, benimle beraber olanların kitabı ve benden öncekilerin kitabı; ama ne yazık ki onların çoğu gerçeği bilmiyorlar ve bundan dolayı da yüz çeviriyorlar.

25. Senden önce gönderdiğimiz her peygambere mutlaka; "Benden başka ilâh yoktur. Öyleyse bana ibadet edin" diye vahyettik.

26. "Rahmân bir çocuk edinmiştir." dediler. O bundan münezzehtir. Bilakis onlar değerli kullardır.

27. Onlar O'ndan önce söz söylemezler; onlar O'nun emriyle hareket ederler.

28. O, ne yaptıklarını da bilir ne yapacaklarını da. O'nun hoşnut olduğu kimseden başkasına şefaat etmezler ve O'nun karşısında saygılarından ve korkularından tir tir titrerler."

29. Onlardan kim, "O'nun yanı sıra ben de bir tanrıyım" derse onu cehennem ile cezalandırırız; zalimleri işte böyle cezalandırırız.

Önceki âyetlerde her şeyi var edenin Allah olduğu ve bu sebeple ibadet edilmeye layık olanın da sadece O'nun olması gerektiği anlatıldıktan sonra, eğer evrende iki ilâh bulunsaydı evrenin düzeninin bozulacağı dile getirilmişti. Bunlar, tek ilâhın Allah olduğunun akli delilleridir. Burada ise nakli deliller getirilmekte ve işte Kur'ân ile kendinden önce indirilmiş olan Tevrat, Zebur ve

İncil'e bakın, bunlarda size delil var mı denilmektedir. Daha önce her peygamber kesinlikle kavmine Allah'tan başka ilâh olmadığını tebliğ etmiştir. Ama onların çoğu ne akli delilleri değerlendirebiliyor ve ne de nakli delillere bakıyorlar. Bu sebeple onlara ne dersen de yüz çeviriyorlar.

Allah'ın denginin, benzerinin ve ortağının bulunduğunu söylemek ne kadar gerçeklerle bağdaşmıyorsa, Allah'ın çocuk edindiğini söylemek de gerçeklerle o kadar bağdaşmaz. Bu Allah'ı birlemeye yani tevhide aykırıdır. Allah bundan münezzehtir.

Cahiliye dönemi Araplarından meleklerin Allah'ın kızları olduklarını söyleyenler vardı. Oysa çocuk edinmek bir ihtiyaçtan kaynaklanan bir şeydir. Allah muhtaç olmaktan yücedir. Ayrıca eğer çocuk edinmiş olsa kendisinin özelliklerinin de çocuğuna geçmiş olması gerekir ki bu da Allah'ın birliğini bozan bir durumdur.

Bilakis melekler değerli kullardır. Kul, itaat eden anlamındadır. Eğer meleklerin itaatleri otomatik kurgulanmış olup kendi seçimleri olmasaydı övülmez, onların değerli kullar oldukları söylenmezdi. Kul diye isimlendirilmeleri bile isteklerinin yani iradelerinin var olduğunu gösterir. Dikkat edilirse **"Onlar O'ndan önce söz söylemezler; onlar O'nun emriyle hareket ederler,"** ifadelerinde de *"söyleyemezler... hareket etmek zorundadırlar"* denilmemekte, Allah bir söz söylemeden söz söylemedikleri, hep O'nun sözünü gözettikleri ve Allah ne derse emrini yerine getirdikleri belirtilerek övülüyorlar. Eğer onlar iradesiz bir şekilde böyle davranmaya kurgulanmış olsalardı, bundan dolayı övülmeleri anlamsız olurdu.

"O, ne yaptıklarını da bilir ne yapacaklarını da. O'nun hoşnut olduğu kimseden başkasına şefaat etmezler ve O'nun karşısında saygılarından ve korkularından tir tir titrerler."

Yine müşrik Arapların bir kısmı, meleklerin Allah katında kendilerine şefaatçi olacaklarını söylüyorlardı. Meleklerin hiçbir şekilde Allah'ın emrine muhalefet etmedikleri, bilakis Allah'a saygılarından O'nun huzurunda tir tir titredikleri ifade edilerek böyle bir şefaate kalkışmalarının da ancak Allah'ın iznine bağlı olduğu anlatılmaktadır. Müşriklerin meleklerden umdukları şefaat dünya hayatıyla ilgilidir. Çünkü müşrikler ahiret hayatına inanmazlardı. O halde burada müşrikler hakkında reddedilen ve ancak Allah'ın hoşnut olduğu kimselere olması mümkün olan şefaat da yine dünya hayatındaki şefaattir. Bu da değişik şekillerde Allah'ın hoşnut olduğu kimselere yardım etmeleri, onları tehlikelerden korumaları, onlara iyiliği telkin etmeleri ve onlar için dua etmeleridir. Kuşkusuz Allah'ın hoşnut olduğu kimselere bu kabil şefaatleri de yine Allah'ın izin vermesiyle olur. Allah'ın ahirette herhangi bir kimseye şefaat izni

vereceğine dair hiçbir âyet yoktur. Bilakis âyetlerde orada şefaatin olmayacağı kesin olarak belirtilmektedir. (Bakara 2/48,123,254).

"Onlardan kim, "O'nun yanı sıra ben de bir tanrıyım" derse onu cehennem ile cezalandırırız; zalimleri işte böyle cezalandırırız."

أَوَلَمْ يَرَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا
فَفَتَقْنَاهُمَا وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ
﴿٣٠﴾ وَجَعَلْنَا فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَنْ تَمِيدَ بِهِمْ وَجَعَلْنَا فِيهَا
فِجَاجًا سُبُلًا لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ﴿٣١﴾ وَجَعَلْنَا السَّمَاءَ
سَقْفًا مَحْفُوظًا وَهُمْ عَنْ آيَاتِهَا مُعْرِضُونَ ﴿٣٢﴾ وَهُوَ
الَّذِي خَلَقَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ
فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ ﴿٣٣﴾

30. İnkâr edenler görmüyorlar mı ki göklerle yer bitişik idiler de onları yardık ve her canlıyı sudan yarattık? İnanmıyorlar mı?

31. Onları sarsmasın diye yeryüzüne dağlar oturttuk; yollarını bulsunlar diye de aralarına yarılmış yollar yaptık.

32. Gökyüzünü de korunmuş bir tavan yaptık; buna rağmen onlar oradaki alametlerden yüz çeviriyorlar.

33. Gece ile gündüzü, güneş ile ayı yaratan O'dur. Her biri bir yörüngede yüzmektedir.

Ratk kelimesi bitişik olmak, birbirine yapıştırılmış olmak anlamına gelir. *Fetk* kelimesi de bitiştirilmiş olanın birbirinden sökülmesi anlamına gelir. Âyette *ratk* ve *fetk* ile ne kastedildiği konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür.

a. Göklerle yer bitişik idiler ikisi birbirlerinden ayrılarak gök yükseltilmiş ve aralarında boşluk oluşmuştur.

b. Gökler kendi aralarında bitişik idiler birbirlerinden yarılıp ayrıldılar ve yedi gök oldular. Aynı şekilde yer de kendi arasında bitişik idi yedi tabakaya bölünerek yedi yer oldu.

c. Gök yağmur yağdırmıyordu, bitişik (ratk) idi. Yağmurun yağmasıyla yarıldı (fetk oldu). Yer de bitki bitirmiyordu bitiştik idi, bitkinin bitmesiyle yarıldı.

d. Göklerle yer karanlıkta idi. Çünkü gece önce yaratılmıştır. Sonra gündüzü yaratarak karanlığı yardı. (Görüşler için bk Taberi, XVIII, 430-432; İbnu Atiye, IV, 446).

Önceki dönem müfessirleri bu görüşleri ileri sürmüşlerdir. Çağımızda ise modern ilmin, evrenin önce tek bir kütle olduğu ve sonradan bu kütlenin parçalara ayrıldığını söylemesi nedeniyle yer ve göğün önce birbirlerine bitişik olduğu ve sonradan bu ikisinin birbirlerinden ayrıldıkları şeklindeki yorum öne çıkmıştır.

Belirtmek gerekir ki âyetin devamında "**her canlıyı sudan yarattık,**" denilmesi, Gökten yağmur yağmıyordu, yerde de bitki bitmiyordu. Gök yağmur yağdırdı, yer de bitki bitirdi ve böylece yarıldılar şeklindeki görüşü desteklemektedir. Taberi ve İbnu Atiyye de bu sebeple bu görüşü tercih etmektedirler. (Taberi, XVIII, 432; İbnu Atiyye, IV, 446). Eğer gök yağmur yağdırmamış olsaydı canlı türü olmazdı. Çünkü her canlının hayat kaynağı sudur.

Âyeti yorumlarken dikkat edilmesi gereken hususlardan biri de âyetin "**görmüyorlar mı ki**" ifadesiyle başlamasıdır. Bu ifade gözle görünen yahut hakkında kesin bilgi bulunan şeyler hakkında kullanılır. Bu açıdan da tercih ettiğimiz yorum en tutarlı olanıdır. O halde ya o günün müşriklerinin gözleriyle gördükleri yahut kesin bilgi sahibi oldukları bir husustan söz edilmektedir.

Günümüz modern biliminin verileriyle yukarıdan gelen yağmurun aslında yerden buharlaşan suyun tekrar geri gelmesi olduğunu biliyoruz. Bu sebeple yaptığımız yoruma itiraz edilebilir, ne var ki "*görmüyorlar mı ki*" ifadesi, Kur'ân'ın indirildiği dönemdeki insanlara hitap etmektedir. O günün müşrikleri evrenin tamamının bir kütle halinde olduğunu ve göklerle yerin sonradan birbirlerinden ayrıldıklarını bilmiyorlardı ki onlar hakkında "*görmüyorlar mı ki*" ifadesi kullanılsın. Sonuç olarak yapılacak yorum, o günün insanının anladığı çerçevede olmalıdır. Eğer buna ikinci bir şart ilave edilecek olur-

sa o da bugünün anlayışına da ters düşmemesidir. Tercih ettiğimiz yorum bugünün anlayışına da ters düşmemektedir.

Yüce Allah insanlara nimetlerini sıralamaya devam etmekte ve şöyle demektedir:

"Onları sarsmasın diye yeryüzüne dağlar oturttuk; yollarını bulsunlar diye de aralarına yarılmış yollar yaptık."

"Gökyüzünü de korunmuş bir tavan yaptık; buna rağmen onlar oradaki alametlerden yüz çeviriyorlar."

"Gece ile gündüzü, güneş ile ayı yaratan O'dur. Her biri bir yörüngede yüzmektedir."

Dağların yeryüzünü nasıl dengede tutup insanların sarsılmasına engel olduğu, aynı şekilde güneşle ayın yörüngelerinde nasıl yüzdükleri ve bunun nedenleri günümüz biliminin verileriyle izah edilebilir şeylerdir. Bizce bu veriler esas alınarak Kur'ân'ı yorumlamak ve Kur'ân'ın on dört asır önce bunları haber verdiğini söylemek tutarlı değildir. Çünkü bunların nasıl gerçekleştiklerini ve nedenlerini âyetler gündeme getirmemekte, bu hususlara herhangi bir imada da bulunmamaktadır ki bu ve benzeri âyetlerin tefsirlerinde modern bilimin verilerine yer verilsin. Kur'ân'ın böyle bir amacı da yoktur. Önemli olan Kur'ân'ın bu ve benzeri anlatımlarının günümüz modern biliminin verileriyle çelişmemesidir. Nihayet Kur'ân, o günün insanının da anlayıp kabul ettiği ve bugünün verilerine de ters düşmeyen ifadelerle Allah'ın insan üzerindeki nimetlerini sıralamakta, buradan hareketle kulluğa layık olanın sadece kendisi olduğunu vurgulamaktadır. Eğer modern bilim açısından Kur'ân'ın bir icazından söz edilecekse on beş asır önce indirilmiş olan Kur'ân'ın kullandığı ifadelerin, günümüz modern bilimiyle çelişmemesinden söz edilebilir. Mesela Kur'ân hiçbir âyetinde indirildiği dönemin anlayışına uyarak yeryüzünün sabit olup dönmediğini, insanların üzerinden düşmemeleri için çevresinin duvarlarla çevrili olup bir tepsi şeklinde yaratıldığını söylememektedir.

وَمَا جَعَلْنَا لِبَشَرٍ مِنْ قَبْلِكَ الْخُلْدَ ۖ
أَفَإِنْ مِتَّ فَهُمُ الْخَالِدُونَ ﴿٣٤﴾ كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ ۗ
وَنَبْلُوكُمْ بِالشَّرِّ وَالْخَيْرِ فِتْنَةً ۖ وَإِلَيْنَا تُرْجَعُونَ ﴿٣٥﴾

وَإِذَا رَآكَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ يَتَّخِذُونَكَ إِلَّا هُزُوًا
أَهَٰذَا الَّذِي يَذْكُرُ آلِهَتَكُمْ وَهُمْ بِذِكْرِ الرَّحْمَٰنِ
هُمْ كَافِرُونَ ﴿٣٦﴾ خُلِقَ الْإِنْسَانُ مِنْ عَجَلٍ سَأُرِيكُمْ آيَاتِي
فَلَا تَسْتَعْجِلُونِ ﴿٣٧﴾ وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ
صَادِقِينَ ﴿٣٨﴾ لَوْ يَعْلَمُ الَّذِينَ كَفَرُوا حِينَ لَا يَكُفُّونَ
عَنْ وُجُوهِهِمُ النَّارَ وَلَا عَنْ ظُهُورِهِمْ وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ
﴿٣٩﴾ بَلْ تَأْتِيهِمْ بَغْتَةً فَتَبْهَتُهُمْ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ رَدَّهَا
وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ﴿٤٠﴾ وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِنْ قَبْلِكَ
فَحَاقَ بِالَّذِينَ سَخِرُوا مِنْهُمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٤١﴾

34. Senden önce hiçbir beşere ebedilik vermedik. Şimdi sen ölürsen sanki onlar ebedi mi kalacaklar?

35. Her can ölümü tadacaktır; şu kadar var ki sınamak için sizi hayırla da şerle de deneriz. Sonunda Bize döndürüleceksiniz.

36. O inkâr edenler seni gördüklerinde "İlâhlarınızı diline dolayan bu mu?" diye seninle alay etmeden durmazlar. Onlar, Rahmân'ın zikrini inkâr edenlerdir.

37. İnsan, aceleden yaratılmıştır. Âyetlerimi size göstereceğim, şimdi Benden acele etmemi istemeyin.

38. Derler ki: "Doğru söyleyenlerdenseniz bu tehdidiniz ne zaman gerçekleşecek?"

39. Bir bilseler o inkârcılar ki yüzlerini ve sırtlarını ateşten koruyamayacakları ve hiç yardım alamayacakları o zaman!

40. Hakikat budur ki o onlara öyle aniden gelir ki onları şaşırtır. Artık onu ne geri çevirebilirler ne de onlara süre verilir.

41. Senden önce birçok peygamberle de alay edilmişti de alay edenleri, alay ettikleri şey kuşatıvermişti.

Müşriklerin hiçbir itirazı tutmayınca Peygamberin ölümünü temenni etmeye başladılar. Ölümü için beddua edenler vardı, tehdit edenler vardı, hatta bunun için komplolar peşinde koşanlar vardı. Ölünce yahut öldürülünce de *"peygamber olsaydı ölmezdi"*, diyeceklerdi. Çünkü onların tasavvurlarına göre Allah tarafından gönderilmiş bir peygamber yemek yemeye ihtiyaç duymamalı, çarşılarda dolaşmamalı ve ölümsüz biri olmalıdır.

Evet, günü geldiğinde Peygamber ölecektir. Kendisinden önce gönderilmiş olan bütün peygamberlerin öldüğü gibi o da ölecektir. Ebedilik hiçbir insana yazılmış değildir. Her can mutlaka ölümü tadacaktır. Sanki Muhammed öldüğünde ölümünü temenni edenlerin kendileri ebedi mi yaşayacaklar? Hayır, onlar da öleceklerdir.

Müşriklerin Peygamberin ölümsüzlüğü tasavvurları bir şekilde bazı Müslümanlar tarafından da iddia edilmektedir. Hatta sadece peygamberin değil, evliya ve şehitlerin de yaşadıklarına inanılır. Ya ruhaniyetleriyle yahut bazen bedenleriyle de aramızda yaşadıkları ve birtakım tasarruflarda bulundukları kabul edilir. Oysa peygamber de, veliler ve şehitler de bu dünya hayatında diri değillerdir, ruhları da bu dünya hayatında diri değildir. Ruhlarının da bu dünya hayatıyla ilişkisi kesilmiştir, başka âlemde bulunmaktadır. Ölmüş kişi kim olursa olsun onun dünya hayatıyla ilişkisi kesilmiş olur; şu veya bu şekilde dünya hayatına müdahale edemez.

Peygamberler de dâhil bütün insanlar için bu dünya hayatı imtihan yeridir. Bu sebeple hayatın olumlu yönleriyle de sınanırlar. Zengin olmak da, fakir olmak da, sıhhatli olmak da, hasta olmak da; hâsılı bu dünya hayatındaki olumlu şeyler de olumsuz şeyler de sınama aracıdır. En sonunda yine herkes Allah'ın huzuruna çıkarılıp hesap verecektir.

"O inkâr edenler seni gördüklerinde 'İlâhlarınızı diline dolayan bu mu?' diye seninle alay etmeden durmazlar. Onlar, Rahmân'ın zikrini inkâr edenlerdir."

Samimi dindarları alaya alıp küçümsemek geçmişte olduğu gibi günümüzde de devam etmektedir. Müşriklerin ileri gelenleri, kendi değer ve bakış açıları içerisinde Peygamberi hep küçümsemişlerdir.

Onlar Allah'ın Rahmân ile isimlendirilmesine de karşı çıkıyorlardı. Burada *"Rahmân'ın zikri"* denilirken buna gönderme yapılmış olabilir ama insanlığa bir rahmet olan Peygamberin gönderilmesi ve yine insanlığa bir rahmet olan Kur'ân'a işaret edilmektedir.

"İnsan, aceleden yaratılmıştır. Âyetlerimi size göstereceğim, şimdi Benden acele etmemi istemeyin."

İnsanın yaratılışında acelecilik var olduğundan burada buna dikkat çekilmesi, hem inananların ve hem de inanmayanların aceleciliğine işaret edilmesinden olabilir. İnananların aceleciliği, müşrikler bu kadar ileri gittiklerine göre ne diye cezalandırılmaları erteleniyor, bir an önce cezalandırılsınlar şeklindeki acelecilikleridir. Oysa hem bu inkâr edenler arasında ileride iman edecek ve İslâm'a hizmet edecek olanları vardır ve hem de inkârda ısrar edecek olanların suçları katlanacaktır. İnanmayanların aceleciliği ise eğer Muhammed gerçekten Allah'ın elçisi ise bizler bu tavırlarımızdan dolayı cezalandırılacaksak ne diye cezalandırılmamız erteleniyor, bir an önce ceza gelsin de görelim şeklindeki acelecilikleridir. Âyetin devamı ve sonraki âyet, inanmayanların aceleciliğini gündeme getirmektedir. Allah onların bu aceleciliklerine karşı *"Âyetlerimi size göstereceğim,"* demektedir. Müfessirler genelde bununla Bedir savaşına işaret edildiğini söylerler. Nitekim bir müddet sonra Müslümanlar Medine'ye hicret etmek zorunda kalmış ve ardından yapılan Bedir savaşıyla inanmayanlar büyük bir darbe yemişlerdir. Bazı müfessirler ise ahiretteki azabın kastedildiğini söylerler.

İnanmayanlara yöneltilen tehdidin dünya hayatıyla ilgili olduğunu ve bunun Bedir savaşında gerçekleştiğini söyleyenler, 39. âyette sözü edilen *ateş*le meleklerin Bedir savaşına katılmaları ve bir ateş parçası gibi inanmayanlara vurduklarını söylerler. Diğerleri ise bunun ahirette cehenneme girdikleri sırada gerçekleşeceğini; cehennem alevi sırt ve yüzlerini kuşatırken buna engel olamayacaklarının anlatıldığını söylerler ki biz de bu görüşü tercih ediyoruz. Çünkü *hiçbir yardım görmeyecekleri* ifadesi ahiretteki hayatlarının kastedildiğini göstermektedir ve 40. âyette dile getirilen ve aniden gelip artık *yapacak bir şeyin olmadığı* olay kıyametin kopmasıdır.

"Senden önce birçok peygamberle de alay edilmişti de alay edenleri, alay ettikleri şey kuşatıvermişti."

Âyetin Peygamber (s.a.v.)i teselli ettiği açıktır. Peygambere, kendisiyle alay edilen peygamber sadece sen değilsin, senden önceki peygamberle de alay edilmişti. Senden önceki peygamberler de kavimlerini Allah'ın azabı konusunda uyarmışlardı ama kavimleri bu uyarıyla da alay etmiş ve *"böyle bir şey*

varsa gelsin de görelim" demişlerdi. Nihayet o azap onları çepeçevre kuşatmıştı. Bir gün gelecek, senin uyarılarınla alay edenleri de o azap gelip kuşatacaktır.

قُلْ مَنْ يَكْلَؤُكُمْ بِالَّيْلِ وَالنَّهَارِ مِنَ الرَّحْمٰنِؕ
بَلْ هُمْ عَنْ ذِكْرِ رَبِّهِمْ مُعْرِضُونَ ﴿٤٢﴾ اَمْ لَهُمْ اٰلِهَةٌ
تَمْنَعُهُمْ مِنْ دُونِنَاؕ لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَ اَنْفُسِهِمْ
وَلَا هُمْ مِنَّا يُصْحَبُونَ ﴿٤٣﴾ بَلْ مَتَّعْنَا هٰٓؤُلَٓاءِ وَاٰبَٓاءَهُمْ
حَتّٰى طَالَ عَلَيْهِمُ الْعُمُرُؕ اَفَلَا يَرَوْنَ اَنَّا نَأْتِي الْاَرْضَ
نَنْقُصُهَا مِنْ اَطْرَافِهَاؕ اَفَهُمُ الْغَالِبُونَ ﴿٤٤﴾
قُلْ اِنَّمَٓا اُنْذِرُكُمْ بِالْوَحْيِ وَلَا يَسْمَعُ الصُّمُّ الدُّعَٓاءَ اِذَا مَا
يُنْذَرُونَ ﴿٤٥﴾ وَلَئِنْ مَسَّتْهُمْ نَفْحَةٌ مِنْ عَذَابِ رَبِّكَ لَيَقُولُنَّ
يَا وَيْلَنَٓا اِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٤٦﴾ وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ
الْقِيٰمَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْـًٔاؕ وَاِنْ كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ
مِنْ خَرْدَلٍ اَتَيْنَا بِهَاؕ وَكَفٰى بِنَا حَاسِبِينَ ﴿٤٧﴾

42. De ki: "Gece ve gündüz sizi Rahmân'dan kim koruyacaktır?" Ne var ki onlar, Rablerinin zikrinden yüz çeviriyorlar.

43. Yoksa kendilerini Bize karşı savunacak ilâhları mı var? Oysa onların kendi kendilerine yardım edecek güçleri olmadığı gibi Bizim tarafımızdan da onlara sahip çıkılmaz.

44. Doğrusu Biz onları ve atalarını yaşattık; öyle ki ömür kendilerine de uzun geldi. Görmüyorlar mı yurtlarını çevresinden eksiltiyoruz? Şimdi onlar mıdır galip olanlar?

45. De ki: "Ben, sizi sadece vahiyle uyarıyorum. Ne var ki sağır olanlar uyarıldıklarında çağrıyı duymazlar."

46. Ama Rabbinin azabından onlara ufak bir esinti dokunsa "Vay başımıza gelenler; gerçekten zulmedenlerden idik." derler.

47. Kıyamet günü için adalet terazilerini kurarız da hiç kimseye en küçük bir şekilde haksızlık edilmez. Bir hardal tanesi ağırlığınca şey olsa onu getiririz. Hesap gören olarak biz yeteriz.

Gece de Allah'ındır, gündüz de. Dilerse gecede onları cezalandırabilir, gündüz de. Ama Allah Rahmân'dır, çok merhametlidir. Cezalandırılmalarının ertelenmesi merhametinin bir sonucudur. Buna rağmen Allah'ı anmaktan uzak duruyor, uyarı ve öğütlerini dikkate almıyorlar.

Allah onları cezalandıracak olsa kendilerini bile korumaktan aciz olan taptıkları putları/tanrıları mı onları koruyacaklar?

Onlara bunca nimeti Allah veriyor, bolluk içerisinde yaşıyorlar. Elde ettikleri nimetler sadece kendilerinin çabalarının sonucu değildir. Allah'ın izni olmasa bunların hiçbirine sahip olamazlar. Kendilerine mühlet verilmesi de Allah'ın bir lütfudur. Ama bunun hep böyle devam etmeyeceği bellidir. Çünkü her geçen gün güvenlikleri zayıflamakta, hâkimiyet alanları daralmaktadır. Her gün İslâm'a girenler çoğalmakta onların sayıları azalmaktadır. Hala kendilerini galip mi sanıyorlar?

Peygamberin onlara uyarıları, Allah'tan gelen vahyin uyarılarıdır. Peygamber bu uyarıları kendiliğinden yapmıyor. Ama kulaklarını gerçeklere tıkayanlara bu uyarıların bir faydası olmaz. Onlar bolluk içerisinde oldukları müddetçe bunun, haklı oluşlarından kaynaklandığını sanıyorlar. Onlara azabın kokusu geldiğinde ise feryat ediyor: **"Vay başımıza gelenler; gerçekten zulmedenlerden idik."** diyorlar.

Yüce Allah o sınırsız gücüne ve yaptığından dolayı sorgulanamayan olmasına rağmen ahirette teraziyi kuracak, insanın yaptığı amellerin tamamı -en ufak olanları bile- atlanmaksızın tartılacak ve hiç kimseye zerre miktar haksızlık yapılmayacaktır. Her amel için tanıklar getirilecek ve insanın kendisini savunmasına izin verilecektir. Her şey adalet çerçevesinde hesaplanacaktır.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا
مُوسٰى وَهٰرُونَ الْفُرْقَانَ وَضِيَاءً وَذِكْرًا لِلْمُتَّقِينَ ﴿٤٨﴾
اَلَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ وَهُمْ مِنَ السَّاعَةِ مُشْفِقُونَ ﴿٤٩﴾
وَهٰذَا ذِكْرٌ مُبَارَكٌ اَنْزَلْنَاهُ اَفَاَنْتُمْ لَهُ مُنْكِرُونَ ﴿٥٠﴾

48. Andolsun Biz Musa ve Harun'a Furkan'ı bir de ışık ve Allah'ın azabına karşı kendilerini koruma altına almak isteyenler için de bir öğüt verdik.

49. Onlar o kimselerdir ki gıyabında Rablerinden korkarlar ve kıyamet endişesiyle titrer dururlar.

50. İşte bu, indirdiğimiz bereketli bir zikirdir, (Kur'ân'dır). **Siz onu inkâr mı ediyorsunuz?**

Müşriklerin peygamber tasavvurlarına karşılık Peygamberin bir beşer olduğu ve önceki peygamberlerin de birer beşer oldukları anlatılmıştı. Bu âyetler, o konuyu anlatan yukarıdaki âyetlerin devamıdır. Önceki peygamberlerden Musa ve Harun'a kitap verildiği gibi Muhammed'e de kitap verilmiştir ve iki kitap arasında hedef birliği vardır. Musa ve Harun'a hakkı batıldan ayıran Tevrat verilmiştir. Allah'ın azabından kendilerini koruma altına almak isteyenler için Tevrat yolu aydınlatıyor ve hayata ışık tutuyordu. İnsanlara onların yararlarına olan öğütleri veriyordu. Muhammed'e indirilen Kur'ân da aynen öyledir. O halde Allah'ın azabına karşı kendilerini koruma altına almak isteyenler bu Kur'ân'ın öğütlerine kulak versinler ve onun aydınlığında davranışlarını düzenlesinler. O Tevrat'a Allah'ın huzurunda hesap vereceklerine inananlar nasıl inandıysa bu Kur'ân'a da ancak böylesi kimseler inanır ve rehberliğinden yararlanırlar.

50. âyette sözü edilen *"bereketli zikir"* ile kastedilen Kur'ân'dır. Çünkü Kur'ân Allah'ın emir ve yasaklarını, bu emir ve yasaklara uyup uymama sonucunda insanların mükâfat veya ceza göreceklerini hatırlatır.

وَلَقَدْ
اٰتَيْنَٓا اِبْرٰهٖيمَ رُشْدَهُ مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا بِهٖ عَالِمٖينَۚ ﴿٥١﴾ اِذْ قَالَ
لِاَبٖيهِ وَقَوْمِهٖ مَا هٰذِهِ التَّمَاثٖيلُ الَّتٖٓي اَنْتُمْ لَهَا عَاكِفُونَ ﴿٥٢﴾
قَالُوا وَجَدْنَٓا اٰبَٓاءَنَا لَهَا عَابِدٖينَ ﴿٥٣﴾ قَالَ لَقَدْ كُنْتُمْ
اَنْتُمْ وَاٰبَٓاؤُ۬كُمْ فٖي ضَلَالٍ مُبٖينٍ ﴿٥٤﴾ قَالُٓوا اَجِئْتَنَا بِالْحَقِّ اَمْ اَنْتَ
مِنَ اللَّاعِبٖينَ ﴿٥٥﴾ قَالَ بَلْ رَبُّكُمْ رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ
الَّذٖي فَطَرَهُنَّۘ وَاَنَا عَلٰى ذٰلِكُمْ مِنَ الشَّاهِدٖينَ ﴿٥٦﴾ وَتَاللّٰهِ
لَاَكٖيدَنَّ اَصْنَامَكُمْ بَعْدَ اَنْ تُوَلُّوا مُدْبِرٖينَ ﴿٥٧﴾
فَجَعَلَهُمْ جُذَاذًا اِلَّا كَبٖيرًا لَهُمْ لَعَلَّهُمْ اِلَيْهِ يَرْجِعُونَ ﴿٥٨﴾
قَالُوا مَنْ فَعَلَ هٰذَا بِاٰلِهَتِنَٓا اِنَّهُ لَمِنَ الظَّالِمٖينَ ﴿٥٩﴾ قَالُوا
سَمِعْنَا فَتًى يَذْكُرُهُمْ يُقَالُ لَهُٓ اِبْرٰهٖيمُۜ ﴿٦٠﴾ قَالُوا
فَأْتُوا بِهٖ عَلٰٓى اَعْيُنِ النَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَشْهَدُونَ ﴿٦١﴾ قَالُٓوا
ءَاَنْتَ فَعَلْتَ هٰذَا بِاٰلِهَتِنَا يَٓا اِبْرٰهٖيمُۜ ﴿٦٢﴾ قَالَ بَلْ فَعَلَهُۗ
كَبٖيرُهُمْ هٰذَا فَسْـَٔلُوهُمْ اِنْ كَانُوا يَنْطِقُونَ ﴿٦٣﴾ فَرَجَعُٓوا
اِلٰٓى اَنْفُسِهِمْ فَقَالُٓوا اِنَّكُمْ اَنْتُمُ الظَّالِمُونَۙ ﴿٦٤﴾ ثُمَّ

نُكِسُوا عَلٰى رُؤُ۫سِهِمْۚ لَقَدْ عَلِمْتَ مَا هٰٓؤُ۬لَٓاءِ يَنْطِقُونَ ﴿٦٥﴾ قَالَ
اَفَتَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَنْفَعُكُمْ شَيْـًٔا وَلَا يَضُرُّكُمْۜ
﴿٦٦﴾ اُفٍّ لَكُمْ وَلِمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِۜ اَفَلَا تَعْقِلُونَ
﴿٦٧﴾ قَالُوا حَرِّقُوهُ وَانْصُرُٓوا اٰلِهَتَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ فَاعِلِينَ
﴿٦٨﴾ قُلْنَا يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلٰٓى اِبْرٰهِيمَۙ ﴿٦٩﴾ وَاَرَادُوا
بِهٖ كَيْدًا فَجَعَلْنَاهُمُ الْاَخْسَرِينَۚ ﴿٧٠﴾ وَنَجَّيْنَاهُ وَلُوطًا
اِلَى الْاَرْضِ الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا لِلْعَالَمِينَ ﴿٧١﴾

51. Biz İbrahim'e daha önce olgunluğunu vermiştik. Onu çok iyi tanıyoruz.

52. Hani bir zamanlar babasına ve kavmine: "Karşılarında saygı ile eğildiğiniz şu heykeller de ne?" demişti.

53. Dediler ki: "Babalarımızı onlara tapar bulduk."

54. "Gerçekten siz ve babalarınız apaçık bir sapıklık içindeydiniz." dedi.

55. Dediler ki: "Sen bize gerçeği mi getirdin yoksa oyun oynayanlardan mısın?"

56. Dedi ki: "Bilakis Rabbiniz, yarattığı göklerin ve yerin de Rabbidir. Ben de buna şahitlik edenlerdenim."

57. "Allah'a yemin ederim ki siz çekip gittikten sonra putlarınıza bir oyun oynayacağım."

58. Belki ona müracaat ederler diye büyük kabul ettiklerinden biri dışında hepsini paramparça etti.

59. Dediler ki: "Putlarımıza bunu her kim yapmışsa o gerçekten de zalimlerdendir."

60. Dediler ki: "İbrahim adında bir gencin onları diline doladığını duyduk."

61. Dediler ki: "O halde onu halkın huzuruna getirin de buna tanıklık etsinler."

62. Dediler ki: "Ey İbrahim, bunu tanrılarımıza sen mi yaptın?"

63. Dedi ki: "Ne münasebet; şu büyükleri yapmıştır. Konuşabiliyorlarsa onlara sorun."

64. Bunun üzerine kendilerine gelip vicdan muhasebesiyle dediler ki: "Esas zalimlik yapanlar sizsiniz."

65. Ama daha sonra yeniden eski kafalarına döndürüldüler ve; "Sen de gayet iyi biliyorsun ki onlar konuşmaz" dediler.

66. Dedi ki: "Öyleyse Allah'ı bırakıp size hiçbir faydası ya da zararı dokunmayan şeylere mi tapıyorsunuz?"

67. "Yuh size ve Allah'ı bırakıp şu taptıklarınıza! Siz hiç aklınızı kullanmayacak mısınız?"

68. Dediler ki: "Eğer bir şey yapacaksanız yakın onu da tanrılarınıza yardım edin."

69. (Biz) **Dedik ki: "Ey ateş! İbrahim'e serin ve selamet ol!"**

70. Onlar böylece İbrahim'e bir tuzak kurmayı istemiştiler; biz de onları daha çok hüsrana uğrattık."

71. Biz onu ve Lut'u kurtardık ve herkes için bereketli olan yere ulaştırdık.

Allah peygamberliği sıradan kişilere vermez. Onlar insanların en olgun, en ahlâklısı ve en yeteneklileri arasıdan seçilir. Kısacası peygamberlik görevi, onu taşıyabilecek kimseye verilir.

Hz İbrahim babasına ve kavmine taptıkları putların neyin nesi olduklarını sorduğunda cevapları, **"Babalarımızı onlara tapar bulduk,"** şeklinde olmuştur. Genelde toplumlar geçmişlerini yüceltir ve onların her yaptıklarını doğru kabul ederler. Böylesi toplumların mesafe katetmeleri mümkün değildir, oldukları yerde sayarlar. Zaten gerekçeleri bu olan İbrahim'in kavmi de yerinde saymıştır.

Hz. İbrahim, bu putların kendilerine zarar veya fayda verecek güçte olmadıklarını, göklerin ve yerin Rabbi olan Allah'a kulluk etmeleri gerektiğini anlattıysa da gelenek üzere donuklaşmış beyinleri harekete geçmiyordu. O, do-

nuklaşmış olan beyinlerini harekete geçirmek için bir yol denedi. Orada olmadıkları bir sırada büyük put dışında diğerlerini parçaladı.

Bunu yapanın İbrahim olduğunu anladılar. İbrahim, putları kıranın sağlam duran büyük put olabileceğini söyledi. Taptıkları putların hiçbir işe yaramadığını anlatmak için "**konuşabiliyorlarsa onlara sorun,**" diyerek kimin kendilerini kırdığını dile getirmekten aciz olan bu putlara tapmanın ne denli aptalca olduğunu anlatmak istedi. Bir an için kendilerine geldiler ve yanlış yolda olduklarını anladılar. Ne var ki bu, uzun sürmedi. İbrahim'i cezalandırmaktan başka bir yol bulamadılar. İnanç ve düşüncelerini savunamayanların yaptıkları hep kendi inanç ve düşüncelerinde olmayanları cezalandırmak olmuştur.

Her zaman için böyledir, kendi inançlarını savunamayanlar kendilerine aykırı düşünceleri dile getirenleri cezalandırmaktan başka bir yol bulamazlar. İbrahim, taptıkları putları kırmıştı ve ibretlik bir ceza ile cezalandırılmalıydı. En iyisi İbrahim'i ateşe atıp yakmaktı. Hem o da kendi Allah'ına tapmadıkları takdirde cehennemde yanacaklarını söylemiyor muydu? O halde tanrılarına karşı işlenen suç da ateşle cezalandırılmalıydı. Allah buna izin vermedi **"Ey ateş! İbrahim'e serin ve selamet ol!"** dedi. Yakıcı olan ateş yakmaz oldu.

Günümüzde bazıları, aslında İbrahim'in ateşe atılmadığını ve bir şekilde Allah'ın onu kurtardığını söylerler.

Belirtmemiz gerekir ki olağanüstülükle ilgisi bulunmayan birçok şeyin olağanüstülükle açıklanması bizi de rahatsız etmekte ve Müslümanların büyük bir kesiminin olağanüstülüğe düşkünlüğü birçok olayın anlaşılmasını engellemektedir. Mesela Hz. İbrahim'in ateşe atılışıyla ilgili olarak kaç gün odun taşıdıkları, yakılan ateşin sıcaklığından havadaki kuşların kavrulup yere düştükleri, o ateşin orta yerinde Hz. İbrahim için bir bahçenin oluştuğu ve ortadaki divanda oturup meleklerle kaç gün sohbet ettiği vs. gibi gereksiz, dayanağı bulunmayan mübalağalara tefsirlerde yer verildiği bir gerçektir. Bu gibi şeylere yer vermenin âyetlerden alınacak ibrete engel olduğu da doğrudur. Ancak Kur'ân'ın metnini zorlayarak olağanüstü olanı olağan gibi göstermenin de tutarlı bir yol olmadığı kanaatindeyiz. Burada hitap ateşin kendisinedir. Ateşin kendisine İbrahim için serin ol ve ona zarar verme, denilmektedir. Ateş Allah'ın bu buyruğuna uymuş ve İbrahim'i yakmamıştır. Bunun, İbrahim için ateşin yakma özelliğini yitirmesi şeklinde mi, yoksa İbrahim'in yanmama özelliğine sahip olmasıyla mı veya başka bir yolla mı gerçekleştiğini bilmiyoruz. Bu konuların üzerinde durmamızın da bir anlamı yoktur. Çünkü olağanüs-

tü olan şey, tekrar edilmeyecek olan şeydir. Sonuçta onlar İbrahim'den kurtulmak istemişler ama onu yakamadıkları gibi kendileri zarara uğramışlardır.

Artık İbrahim'in kavmini terk etmesi gerekiyordu. Çünkü onlar küfürde ısrar etmişlerdi ve bundan böyle hakkı kabul etmeleri mümkün görünmüyordu. Yüce Allah, İbrahim ile yeğeni Lut'u o azgın kavimden kurtardı ve bereketli topraklara, büyük ihtimalle Filistin'e yerleştirdi.

وَوَهَبْنَا
لَهُٓ اِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ نَافِلَةًۜ وَكُلًّا جَعَلْنَا صَالِح۪ينَ ﴿٧٢﴾
وَجَعَلْنَاهُمْ اَئِمَّةً يَهْدُونَ بِاَمْرِنَا وَاَوْحَيْنَٓا اِلَيْهِمْ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ
وَاِقَامَ الصَّلٰوةِ وَا۪يتَٓاءَ الزَّكٰوةِۚ وَكَانُوا لَنَا عَابِد۪ينَۙ
﴿٧٣﴾ وَلُوطاً اٰتَيْنَاهُ حُكْماً وَعِلْماً وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْقَرْيَةِ الَّت۪ي
كَانَتْ تَعْمَلُ الْخَبَٓائِثَۜ اِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمَ سَوْءٍ فَاسِق۪ينَۙ
﴿٧٤﴾ وَاَدْخَلْنَاهُ ف۪ي رَحْمَتِنَاۜ اِنَّهُ مِنَ الصَّالِح۪ينَ ﴿٧٥﴾

72. Ona İshak'ı armağan ettik ve fazladan Yakub'u verdik. Hepsini iyi insanlar yaptık.

73. Onları emrimizle doğru yolu gösteren önderler kıldık. Kendilerine hayırlı işler yapmayı, namazı kılmayı ve zekâtı vermeyi vahyettik. Onlar, bize ibadet eden kimseler idiler.

74. Lut'a da hikmet ve ilim verdik ve onu çirkin işler yapan memleketten kurtardık. Onlar, yoldan çıkmış kötü bir kavim idi.

75. Onu rahmetimize kabul ettik; çünkü o iyi biri idi.

Hz. İbrahim'in Hz. İsmail dışında çocuğu yoktu. Hz. İbrahim bir oğlu olsun diye dua etmiş Allah İshak'ı ona armağan etmişti. Büyüyen İshak'ın oğlu Yakub da fazladan İbrahim'e armağan edilmiştir. Fazladan diye tercüme etti-

ğimiz *nafileten*'in hem İshak ve hem de Yakub için kullanılmış olması mümkündür. Buna göre âyetin meali, **"Ona fazladan İshak'ı ve Yakub'u armağan ettik,"** şeklinde olur. Hz. İshak da oğlu Yakub da İsmail gibi birer peygamber idiler, hakka rehberlik ettiler. Kuşkusuz, birçok sıkıntı çekmiş olan Hz. İbrahim'e verilmiş güzel birer armağan idiler.

Hz. İbrahim'in yeğeni olan Lut, Mezopotamya'da iken Hz. İbrahim'e iman etmiş, onunla birlikte hicret ederek Filistin'e gelmişti. Burada ona da peygamberlik görevi verildi. Hz. Lut, Sodom halkını irşat etmek üzere oraya yerleşti. Halk onun tebliğlerine kulak vermedi, eşi hariç sadece aile fertleri ona iman etti. Lût bir gece ailesini alıp şehirden çıktı ve güneş doğarken müşrikleri korkunç bir gürültü yakaladı. Ardından şiddetli bir depremle şehir altüst oldu, üzerlerine taş yağdı. Böylece Lût kurtuluşa ererken Sodom halkı yok olup gitti.

74. âyette geçen *hükm* kelimesi hikmet, yanlışı doğrudan ayırma ölçütü, hâkimlik, egemenlik gibi anlamlara gelmektedir. Kelime peygamberlikle de açıklanmaktadır.

وَنُوحًا
إِذْ نَادَىٰ مِن قَبْلُ فَاسْتَجَبْنَا لَهُ فَنَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ مِنَ الْكَرْبِ
الْعَظِيمِ ﴿٧٦﴾ وَنَصَرْنَاهُ مِنَ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا
إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمَ سَوْءٍ فَأَغْرَقْنَاهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٧٧﴾

76. Daha önceleri Nuh da nida edip yakarmıştı da isteklerini kabul etmiştik ve kendisiyle birlikte ailesini o büyük sıkıntıdan kurtarmıştık.

77. Âyetlerimizi yalanlayan kavme karşı ona destek olmuştuk. Onlar kötü bir kavim idiler. Biz de onların tamamını suda boğmuştuk.

Peygamberimize, kendisinden ve Hz. İbrahim ile Lut'tan da önce yaşayan Hz. Nuh'un da kavminden büyük sıkıntılar çektiği ve onun da İbrahim ve Lut gibi Allah'a dua ederek bu sıkıntılardan kurtulduğu hatırlatılmaktadır. Uya-

rı görevini yapanlar kavimleriyle birlikte helak edilmezler. Ayrıca inanma potansiyeli bulunan kavimler de topluca helak edilmezler. Hz. Nuh da bu görevi yaptığı ve kavminden artık inanacak olan kimse kalmadığı için kavminin tamamı tufanda boğuldukları halde kendisine inanan az sayıdaki kişiyle kurtulmuştu. Hz. Nuh'un kendisine inanmayan oğlu ve eşi ise suda boğulmuşlardı. Çünkü Allah katında soy sopun herhangi bir önemi yoktur.

وَدَاوُدَ
وَسُلَيْمٰنَ اِذْ يَحْكُمَانِ فِي الْحَرْثِ اِذْ نَفَشَتْ فِيهِ غَنَمُ الْقَوْمِ
وَكُنَّا لِحُكْمِهِمْ شَاهِدِينَ ﴿٧٨﴾ فَفَهَّمْنَاهَا سُلَيْمٰنَ وَكُلًّا
اٰتَيْنَا حُكْمًا وَعِلْمًا وَسَخَّرْنَا مَعَ دَاوُدَ الْجِبَالَ يُسَبِّحْنَ وَالطَّيْرَ
وَكُنَّا فَاعِلِينَ ﴿٧٩﴾ وَعَلَّمْنَاهُ صَنْعَةَ لَبُوسٍ لَكُمْ
لِتُحْصِنَكُمْ مِنْ بَأْسِكُمْ فَهَلْ اَنْتُمْ شَاكِرُونَ ﴿٨٠﴾
وَلِسُلَيْمٰنَ الرِّيحَ عَاصِفَةً تَجْرِي بِاَمْرِهِ اِلَى الْاَرْضِ
الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا وَكُنَّا بِكُلِّ شَيْءٍ عَالِمِينَ ﴿٨١﴾
وَمِنَ الشَّيَاطِينِ مَنْ يَغُوصُونَ لَهُ وَيَعْمَلُونَ عَمَلًا دُونَ
ذٰلِكَ وَكُنَّا لَهُمْ حَافِظِينَ ﴿٨٢﴾

78. **Davut ve Süleyman'a da** (hikmet ve ilim vermiştik.) **Hani o ikisi, bir topluluğa ait koyun sürüsünün geceleyin girip otladığı bir ekin konusunda hüküm veriyorlardı. Biz de onların verdikleri hükme tanıklık ediyorduk.**

79. **Hükmü Süleyman'a kavratmış ve her birine hikmet ve ilim vermiş-**

tik. Dağları da Davud'a boyun eğdirmiştik de onunla birlikte dağlar tespih ediyorlardı. Kuşlar da... Biz bunları yapıyorduk.

80. Size zarar verecek şeylerden sizi koruması için ona zırh yapma sanatını öğrettik; acaba şükrediyor musunuz ki?

81. Süleyman için de bereket verdiğimiz yere doğru emriyle esen şiddetli rüzgârı hizmetkâr kılmıştık. Biz her şeyi biliyorduk.

82. Şeytanlardan da onun için dalgıçlık yapan ve bunun dışında daha başka işler yapanlar vardı. Biz onları gözetim altında tutuyorduk.

Âyetlerin anlatımından anlaşılan, bir topluluğun sürüsünün gece vakti birisinin tarlasına girip zarar verdiği ve bu konuda muhakeme olmak üzere Hz. Davut ile oğlu Süleyman'a gittikleri, Hz. Süleyman'ın verdiği hükmün babası Davut'un verdiği hükümden daha isabetli olduğudur.

Müfessirlerin naklettiklerine göre Hz. Davut, tarlaya verilen zarar karşılığında koyunların tarla sahibine verilmesine hükmetmişti. Hz. Süleyman ise koyunların tarla sahibine verilmesi ve koyun sahipleri tarlayı eski durumuna kavuşturuncaya kadar koyunlardan yararlanmamalarına hüküm vermiştir. Oğlu Süleyman'ın görüşünü daha isabetli bulan Hz. Davut, onun görüşünü kabul etmiştir. (Taberi, XVIII, 475; İbnu Atiyye, IV, 461; Bağavi, V, 332).

Her ikisi de peygamber olmalarına rağmen Hz. Süleyman'ın daha isabetli karar vermesi, peygamberlerin de bazen içtihat ettiklerini göstermektedir. Ayrıca müçtehit tam isabet etmese de var gücünü harcadıktan sonra sorumlu değildir, hatta sevap bile kazanır. Sevap kazanması, doğru hükmü bulmak için çaba harcamasından dolayıdır.

Dağların ve kuşların Hz. Davut'la birlikte tespih etmelerinin mecazi mi, hakikat üzere mi olduğu konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür.

Hz. Davut'a verilen nimetlerden biri zırh yapma sanatını öğrenmiş olmasıdır. O dönemde zırh yapma sanatı yaygın değildi. Oysa İsrailoğullarının komşularından bazıları bunu biliyordu.

Hz. Süleyman döneminde hâkimiyet sınırları genişlemişti; askeri ve ticari gemi filoları seyrüsefer halindeydi. Anlaşılan zırh yapımındaki başarı, yelkenli gemiler alanında da kendini göstermişti. İstendiğinde daha hızlı yol alan, istendiğinde hızı azaltılan yelkenler yapılmıştı.

Hz. Süleyman ayrıca şeytan ve cinlerden bazılarını dalgıçlık, inşaat, heykeltıraşlık ve bakır işlerinde de kullanıyordu.

وَاَيُّوبَ اِذْ نَادٰى رَبَّهُٓ
اَنّ۪ي مَسَّنِيَ الضُّرُّ وَاَنْتَ اَرْحَمُ الرَّاحِم۪ينَۚ ﴿٨٣﴾ فَاسْتَجَبْنَا لَهُ
فَكَشَفْنَا مَا بِه۪ مِنْ ضُرٍّ وَاٰتَيْنَاهُ اَهْلَهُ وَمِثْلَهُمْ
مَعَهُمْ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِنَا وَذِكْرٰى لِلْعَابِد۪ينَ ﴿٨٤﴾

83. Eyyûb'a da hikmet ve ilim vermiştik. Hani o Rabbine: "Bana bu dert mübtela oldu; sen merhametlilerin en merhametlisisin" diye yakarmıştı.

84. Biz de duasını kabul etmiş ve onda bulunan hastalığı iyileştirmiştik. Ayrıca katımızdan bir rahmetle ve ibadet edenlere bir öğüt olarak ailesini ve onlarla birlikte bir katını daha ona vermiştik.

Sûrede Allah'ın peygamberlerine yönelik rahmeti ve imtihan anında onları koruması genel olarak ve özet anlatımlarla ifade edilmektedir. Burada da Hz. Eyyüb'ün duası ve yüce Allah'ın duaya verdiği karşılık dile getirilmektedir.

Hz. Eyyûb'un ne zaman yaşadığı ve hangi kavme ne zaman gönderildiği konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Ama sonuçta o geçmiş dönemlerde yaşamış, Allah'a ibadet konusundaki tutkunluğu ve sabrı ile meşhur olmuş bir peygamberdi. Çoluk çocuk sahibi ve zengin biri iken ciddi bir hastalığa yakalanmıştı. Zamanla ailesini yitirmiş, maddi imkânlarını da kaybetmişti. Ama o, Allah'a bağlı kalmaya ve O'na ibadete devam etmişti. Başına gelen sıkıntılar ihlâsını zedelememiş, sabırla Allah'ın yolunda devam etmişti. Sıkıntıları dayanılmaz bir hal alınca Allah'a yakarmış, merhametlilerin en merhametlisi olduğunu söyleyerek Allah'tan rahmet dilemişti. Allah, ihlâsla ibadete devam etmesinin bir mükâfatı olarak hem onu sağlığına kavuşturmuş, hem de kendisini önceki çocuklarının iki katı çocukla mükâfatlandırmıştır. Onun kıssası her türlü musibete aldırmadan Allah'ın emirlerine sadakatle bağlı kalanlara örnek olmuştur. Musibeti veren Allah elbette onu kaldırmaya da kadirdir.

وَاِسْمٰعِيلَ وَاِدْرِيسَ وَذَا الْكِفْلِ كُلٌّ مِنَ الصَّابِرِينَ ﴿٨٥﴾
وَاَدْخَلْنَاهُمْ فِي رَحْمَتِنَا اِنَّهُمْ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٨٦﴾

85. İsmail, İdris ve Zülkifl'e de (ilim ve hikmet verdik.) **Hepsi de sabredenlerdendi.**

86. Onları rahmetimize kabul ettik; çünkü onlar salih kimselerdendir.

Birçok peygamberle ilgili kısa bilgiler verilen sûrede İsmail, İdris ve Zülkifl'e de bu kısa sözlerle değinilmektedir. Hz. İsmail, Hz. İbrahim'in rüyasında kurban ettiğini gördüğü oğludur. İdris peygamberin ne zaman yaşadığı konusunda kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Zülkifl hakkında da kesin bir bilgimiz yoktur. Peygamber olmadığını söyleyenler de olmuştur. Ancak âlimlerin geneli onun bir peygamber olduğunu söylerler.

Bunların üçünün de sabredenlerden oldukları ifade edilmektedir. Kişinin tam olarak sabredenlerden sayılması için:

a. Allah'ın emirlerini yerine getirmek üzere sabretmesi.

b. Yasaklarından kaçınmak üzere sabretmesi.

c. Başına gelen sıkıntı ve musibetler üzere sabretmesi gerekir.

وَذَا النُّونِ اِذْ ذَهَبَ مُغَاضِبًا فَظَنَّ اَنْ لَنْ نَقْدِرَ عَلَيْهِ
فَنَادٰى فِي الظُّلُمَاتِ اَنْ لَا اِلٰهَ اِلَّا اَنْتَ سُبْحَانَكَ
اِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿٨٧﴾ فَاسْتَجَبْنَا لَهُ وَنَجَّيْنَاهُ
مِنَ الْغَمِّ وَكَذٰلِكَ نُنْجِي الْمُؤْمِنِينَ ﴿٨٨﴾

87. Zunnun'a da (hikmet ve bilgi verdik.) **Hani kızarak ayrılıp gitmiş, kendisine güç yetiremeyeceğimizi sanmıştı ya; ardından karanlıklarda yakarıp durdu şöylece: "Senden başka ilâh yoktur, sen**

her türlü eksiklikten münezzehsin. Ben gerçekten zalimlerden oldum."

88. **Bunun üzerine duasını kabul ettik ve onu kederden kurtardık. Müminleri de işte böyle kurtarırız.**

Balık tarafından yutulduğu için Hz. Yûnus'a Zunnun lakabı takılmıştır. Asur devletinin başkenti olan Ninova'ya peygamber olarak gönderilmiş, uzun müddet kavmine dini tebliğ etmiş ama kavminden çok azı kendisine inanmıştı. Bunun üzerine kavmini terk edip gitmişti. Oysa Allah'ın izin ve emri olmadan Hz. Yûnus'un bulunduğu yeri terk etmesi doğru değildi. O, kavminin başına bir felaket gelmeden kaçıp gitmişti ama kendisi felaketin içine düşmüş ve balık kendisini yutmuştu. İşte o zaman işlediği hatayı anlayıp **"Senden başka ilâh yoktur, sen her türlü eksiklikten münezzehsin. Ben gerçekten zalimlerden oldum,"** diyerek Allah'a dua etmişti. Duası kabul edilmiş ve balığın karnından kurtulmuştur. (Olay Saffat sûresinin 139-148. âyetlerinde daha geniş bir şekilde anlatılmaktadır.)

وَزَكَرِيَّٓا
اِذْ نَادٰى رَبَّهُ رَبِّ لَا تَذَرْن۪ي فَرْدًا وَاَنْتَ خَيْرُ الْوَارِث۪ينَۚ
﴿٨٩﴾ فَاسْتَجَبْنَا لَهُۘ وَوَهَبْنَا لَهُ يَحْيٰى وَاَصْلَحْنَا لَهُ
زَوْجَهُۜ اِنَّهُمْ كَانُوا يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَيَدْعُونَنَا
رَغَبًا وَرَهَبًاۜ وَكَانُوا لَنَا خَاشِع۪ينَ ﴿٩٠﴾

89. **Zekeriyya'ya da** (ilim ve hikmet verdik.) **Hani Rabbine: "Rabbim! Beni tek başıma bırakma. Sen mirasçıların en hayırlısısın" diye yakarmıştı.**

90. **Duasını kabul ettik ve ona Yahya'yı armağan ettik. Eşini de kendisi için doğurmaya elverişli kıldık. Gerçekten onlar iyi işlere koşarlardı. Ümitle ve korkuyla Bize dua ediyor, Bize derin saygı gösteriyorlardı.**

Zekeriyyâ peygamberin kıssası Meryem sûresinin ilk âyetlerinde daha ayrıntılı bir şekilde verilmektedir. Orada da anlatıldığı üzere onun yalnızlık diye tanımladığı durum, İsrailoğullarına kendisinden sonra rehberlik edecek ve onlara doğru yolu gösterecek birinin olmayışı endişesidir. Allah duasını kabul etmiş ve onlara rehberlik edecek Yahya'yı kendisine armağan etmiştir. Orada da ifade edildiği gibi hanımı kısırdı, çocuk getirmiyordu. Allah'ın lütfu ile hanımı çocuk getirecek hale kavuştu.

Âyetlerin anlatımından bu nimetlere kavuşmasının ve duasının kabul edilmesinin sebebi, kendisinin ve ailesinin çok iyi insanlar olmalarıdır. Kuşkusuz bu gibi şeyleri her zaman duaya ve duanın kabul edilip edilmemesine bağlamamak gerekir. Şunu söylemek istiyoruz: Hanımı kısır olup gerçekten çok iyi niyetlerle çocuğunun olmasını her isteyen kişinin mutlaka çocuğu olur denilemeyeceği gibi çocuğu olmamışsa duası kabul görmemiştir de denemez. Çünkü dua insan için bir kulluk görevidir. Kul görevini yapmış, Allah o duasından dolayı kendisi için mükâfat yazmıştır. Bu dünya hayatında duasının birebir karşılığını görmezse kulluk görevini yaptığından dolayı ahirette mükâfatlandıracaktır.

وَالَّتِي أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا فِيهَا مِنْ رُوحِنَا
وَجَعَلْنَاهَا وَابْنَهَا آيَةً لِلْعَالَمِينَ ﴿٩١﴾

91. Irzını koruyan o kadına da (bilgi ve hikmet verdik.) **Biz ona kendi ruhumuzdan üfledik. Onu ve oğlunu da insanlar için bir âyet kıldık.**

Hz. Zekeriyyâ kıssasından sonra Hz. Meryem'den söz edilmesi tarihi sırayı gözetme amacıyla değildir. Çünkü sûrede geçen önceki kıssalarda böyle bir tarihi sıra gözetilmemişti. Burada Zekeriyyâ kıssasıyla Meryem kıssası arasındaki benzerlik gözetilmiştir. Zira Hz. Zekeriyyâ yaşlı olduğu ve hanımı da gençlik döneminde doğum yapmamış kısır biri olduğu halde Yahya'ya hamile kalmıştır. Ortada olağanüstü bir durum vardır. Hz. Meryem'in kıssası ise daha ilginçtir. Çünkü Meryem'e insan eli değmediği halde hamile kalmış, Allah onu ve oğlunu insanlara bir âyet kılmıştır. Sözlükte *âyet* kelimesi, delil, burhan, ibret alınacak şey gibi anlamlara gelmektedir.

O halde Meryem ile oğlu İsa'nın insanlara âyet oluşu, başka bir ifade ile insanlar için delil ve ibret olma konusu olması neyi anlatır?

Hz. İsa'nın babasız dünyaya gelmesi, Allah'ın her türlü yaratmaya kadir olduğunun delilidir. Şöyle ki:

Hz. Âdem anne ve baba olmaksızın dünyaya gelmiştir. Havva da Âdem'den yaratılmıştır. Böylece erkekten kadını yaratmaya kadir olduğuna delildir. Meryem'den babasız olarak İsa doğmuştur. Böylece Allah'ın kadından erkeği yaratmaya kadir olduğuna delildir. Diğer kadın ve erkekleri ise hem kadın ve hem de erkekten, hem anneli ve hem de babalı yaratmıştır. Bu da yaratma konusundaki kudretine başka bir delildir. Âdem'den Havva nasıl yaratılmış; Âdem hem kadın yumurtası ve hem de erkek kromozonu mu taşıyordu? Yine Meryem'den İsa nasıl yaratılmış, Meryem aynı zamanda erkek kromozomu mu taşıyordu? Biz bunu bilemeyiz. Bu mesele artık bizim için gaybi bir meseledir ve gaybi meselelerin nasıl gerçekleştiği bizce meçhuldür. Hatta rüyada ihtilam olmak sûretiyle yahut başka bir şekilde erkek eli değmeksizin bir kadının hamile kalabileceği ve bunun sebebi ispatlansa bile Hz. Meryem'in de mutlaka o sebeple hamile kaldığını da iddia edemeyiz. Çünkü insan bilgisi ne denli ilerlerse ilerlesin bilgiyi tüketemez ve sonuna ulaşamaz.

Hz. İsa'nın babasız dünyaya gelmesi, ahirette insanların tekrar diriltileceklerinin de bir delilidir. Nitekim âyette onun ahiret için bir ilim olduğu dile getirilmektedir. (Zuhruf 43/61). İsa'yı babasız dünyaya getiren Allah, ölmüş olan insanları tekrar diriltmeye de kadirdir.

Mabede adanmış olan ve yalnız başına mabette yaşayan Hz. Meryem, hayatını Allah'a ibadet etmekle geçirmiş, iffetini koruyabilmiş ve iffetlilikte kadınlara örnek olmuştur. Dikkat edilirse âyette *"ırzını koruyan"* denilerek övülmüş, ırzını koruması kendisine nispet edilmiştir.

Netice olarak ne İsa ve ne de annesi Meryem birer ilâhtı. İkisi de Allah'ın kulu idiler. Meryem'in İsa'yı ilginç bir şekilde dünyaya getirmiş olması, Allah'ın âyetlerinden bir âyettir.

"Biz ona kendi ruhumuzdan üfledik."

Burada bu ifadenin kullanılmış olması, İsa'nın yaratılışının Âdem'in yaratılışına benzediğini hatırlatmak içindir. Âlu İmran sûresinin 59. âyetinde bu husus açıkça dile getirilmektedir. Değilse canlıya ruh üfürülür. Ruhun Allah'a izafe edilerek *ruhumuzdan* denilmesi, ruhun Allah'tan bir parça olduğu anlamına gelmemektedir. Burada izafet tamlaması, mülkiyet ifade eder. Allah'ın yarattığı ve sahibi bulunduğu ruh anlamındadır.

إِنَّ هٰذِهِ أُمَّتُكُمْ
أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاعْبُدُونِ ﴿٩٢﴾ وَتَقَطَّعُوا
أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ كُلٌّ إِلَيْنَا رَاجِعُونَ ﴿٩٣﴾ فَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ
الصَّالِحَاتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَا كُفْرَانَ لِسَعْيِهِ وَإِنَّا لَهُ
كَاتِبُونَ ﴿٩٤﴾

92. Gerçek o ki şu ümmetiniz tek bir ümmettir ve Ben sizin Rabbinizim. Öyleyse yalnız Bana kulluk edin.

93. Ne var ki insanlar kendi aralarında paramparça oldular. Fakat sonuçta hepsi de Bize döndürülecektir.

94. Her kim mümin olarak iyilik yaparsa onun çabası görmezlikten gelinmeyecektir. Biz onun lehine bunları yazmaktayız.

Âyette geçen *ümmet* kelimesi müfessirlerin çoğu tarafından din ile tefsir edilmiştir. Yani peygamberler farklı şeriatlara bağlı olsalar da dinleri/inanç esasları aynıdır. Hepsi aynı inanç esaslarını tebliğ etmiş ve hepsi de sadece Allah'a kulluk etmeye çağırmıştır. Bazı müfessirler ise bildiğimiz ümmet anlamında kullanıldığını; bütün peygamberlerin İslâm dinini tebliğ ettiklerini ve peygamberlere bağlı insanların İslâm ümmetini teşkil ettiğini söylerler. Ne var ki onlar, sonradan parçalanmış farklı ümmetlere ayrılmışlardır.

Bizce iki tefsir arasında önemli bir fark bulunmamaktadır. Her iki yoruma göre peygamberler tek dini tebliğ etmiş oluyorlar ki o da sadece Allah'a kulluk etmektir. Ne var ki insanlara tek din tebliğ edilmesine rağmen onlar farklı dinler uydurmuş ve parçalanmışlardır.

وَحَرَامٌ عَلَى قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا أَنَّهُمْ
لَا يَرْجِعُونَ ﴿٩٥﴾ حَتَّى إِذَا فُتِحَتْ يَأْجُوجُ وَمَأْجُوجُ وَهُمْ

مِنْ كُلِّ حَدَبٍ يَنْسِلُونَ ﴿٩٦﴾ وَاقْتَرَبَ الْوَعْدُ الْحَقُّ
فَإِذَا هِيَ شَاخِصَةٌ أَبْصَارُ الَّذِينَ كَفَرُوا يَا وَيْلَنَا
قَدْ كُنَّا فِي غَفْلَةٍ مِنْ هٰذَا بَلْ كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٩٧﴾ إِنَّكُمْ
وَمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ أَنْتُمْ لَهَا
وَارِدُونَ ﴿٩٨﴾ لَوْ كَانَ هٰؤُلَاءِ آلِهَةً مَا وَرَدُوهَا
وَكُلٌّ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٩٩﴾ لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ
وَهُمْ فِيهَا لَا يَسْمَعُونَ ﴿١٠٠﴾ إِنَّ الَّذِينَ سَبَقَتْ
لَهُمْ مِنَّا الْحُسْنٰى أُولٰئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُونَ ﴿١٠١﴾
لَا يَسْمَعُونَ حَسِيسَهَا وَهُمْ فِي مَا اشْتَهَتْ أَنْفُسُهُمْ خَالِدُونَ
﴿١٠٢﴾ لَا يَحْزُنُهُمُ الْفَزَعُ الْأَكْبَرُ وَتَتَلَقّٰيهُمُ الْمَلٰئِكَةُ هٰذَا
يَوْمُكُمُ الَّذِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ ﴿١٠٣﴾ يَوْمَ نَطْوِي السَّمَاءَ
كَطَيِّ السِّجِلِّ لِلْكُتُبِ كَمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ نُعِيدُهُ وَعْدًا
عَلَيْنَا إِنَّا كُنَّا فَاعِلِينَ ﴿١٠٤﴾ وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ
الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ ﴿١٠٥﴾
إِنَّ فِي هٰذَا لَبَلَاغًا لِقَوْمٍ عَابِدِينَ ﴿١٠٦﴾

95. **Helak ettiğimiz bir kentin** (ahalisinin) **geri dönmemesi imkânsızdır.**

96. **Nihayet Ye'cuc ve Me'cuc açıldığı ve onlar her tepeden akın ettiği zaman...**

97. **Ve gerçek vaat yaklaştığında, işte o zaman inkâr edenlerin gözleri birden donup kalır; "Eyvah bizlere! Biz bu konuda bir gaflete dalmıştık. Yok yok, esasen biz zalimler idik." derler.**

98. **Siz ve Allah'tan başka taptıklarınız cehennem yakıtısınız. Siz oraya gireceksiniz.**

99. **Eğer onlar ilâh olsalardı oraya girmezlerdi. Oysa hepsi orada ebedi kalacaklardır.**

100. **Öyle ki onların orada inim inim inlemesi söz konusudur; ama bunlar orada işitmezler.**

101. **Daha önce tarafımızdan kendisine güzellikler verilmesi kesinleşmiş olanlara gelince, bunlar cehennemden uzak tutulurlar.**

102. **Onun uğultusunu bile duymazlar ve onlar gönüllerinin dilediği nimetler içerisinde ebedi kalırlar.**

103. **O en büyük korku onları tasalandırmaz. Melekler onları şöyle karşılarlar: "Bu, size o vaat edilen gününüzdür."**

104. **Kitap sayfalarını dürdüğümüz gibi göğü dürüp katladığımız gün, ilk yaratmaya başladığımız gibi yeniden aynısını yaparız. Bu, verdiğimiz bir sözdür ve onu muhakkak yerine getiririz.**

105. **Yemin olsun Zikirden/Tevrat'tan sonra Zebur'da da "Yeryüzüne salih kullarım mirasçı olacaktır" diye yazdık.**

106. **Şüphesiz ki bunda, kulluk eden bir kavim için yeterli bir açıklama vardır.**

İlk âyet değişik şekillerde tefsir edilmiştir. Ancak bu değişik tefsir şekillerini üç maddede toplamak mümkündür. Şöyle ki:

a. Helak edilen bir topluluktan tövbe edip yaptıklarından dönecek kimse kalmamıştır. (Taberi, XVIII, 525; İbnu Kesir, V, 372). Buna göre helak edilen toplumda hiçbir ümit kalmamıştır. Onlara daha fazla mühlet verilse bile artık aralarında tövbe edecek kimse bulunmamaktadır.

b. Helak edilen toplum tekrar dünya hayatına geri dönmez. Onlar için artık iş işten geçmiştir. (Taberi, XVIII, 525; İbnu Kesir, V, 372).

c. Helak edilen bir toplumun Allah huzurundan kaçması diye bir durum söz konusu değildir. Onlar mutlaka Allah'ın huzuruna çıkacak ve hesap vereceklerdir. (İbnu'l-Cevzi, IV, 360).

Ye'cuc ve Me'cuc hakkında bilgi Kehf sûresinde geçti. Burada tekrar şunu hatırlatalım ki Ye'cuc ve Me'cuc'un yüksekçe yerlerden akın ettiklerinden söz edilmektedir. Bu sebeple onların yüksek yerlerde yaşayan ve ovalara doğru akın eden kimseler olduklarını göstermektedir. Yine 97. âyetten bunun kıyamet öncesi olacağı ve kıyamet alametlerinden biri olduğu anlaşılmaktadır.

"Siz ve Allah'tan başka taptıklarınız cehennem yakıtısınız. Siz oraya gireceksiniz."

Biz biliyoruz ki meleklere, Hz. İsa'ya, Üzeyir'e ve diğer peygamberlere de tapanlar olmuştur. Elbette ki bunlar, ayette cehennem yakıtı olacak diye sözü edilenler arasında olmayacaklardır. Tapınılanlardan ancak kendilerine tapınılmasını isteyen yahut bunu kabul edenler cehenneme yakıt olacaklardır. Ayrıca iyi kimseler olsalar da bunların taştan, demirden yahut başka madenlerden yapılmış olan timsalleri cehennem yakıtı olabilir. İşte bu timsallerle kendilerine tapınılmasını isteyenler kendilerine tapanlarla birlikte cehenneme girecek ve orada ebedi kalacaklardır: "**Eğer onlar ilâh olsalardı oraya girmezlerdi. Oysa hepsi orada ebedi kalacaklardır. Öyle ki onların orada inim inim inlemesi söz konusudur; ama bunlar orada işitmezler."**

Duymamaları mecazi anlamda ise orada onların hoşlarına gidecek bir söz duymayacakları ve yine hoşlarına gidecek bir manzara görmeyecekleri anlamındadır. Hakikat manasında alındığında ise bu dünya hayatında kendilerine verdiği bu nimetleri Allah'ın alacağı ve hiçbir şeyi görmeyip hiçbir şeyi duymayacakları yani kör ve sağır olacakları anlamındadır. Nitekim İsrâ sûresi 97. âyette kör, dilsiz ve sağır olarak haşredilecekleri belirtilmektedir.

"Daha önce tarafımızdan kendisine güzellikler verilmesi kesinleşmiş olanlara gelince, bunlar cehennemden uzak tutulurlar.

Onun uğultusunu bile duymazlar ve onlar gönüllerinin dilediği nimetler içerisinde ebedi kalırlar."

"O en büyük korku onları tasalandırmaz. Melekler onları şöyle karşılarlar: 'Bu, size o vaat edilen gününüzdür."

Kur'ân-ı Kerim, karşılıklı anlatımı tercih eder. Böylece okuyucuya karşılaştırma imkânı verir. Önceki âyetlerde cehennem ehlinin durumu anlatılmıştı. Burada ise cennet ehlinin durumu anlatılmaktadır.

"Kitap sayfalarını dürdüğümüz gibi göğü dürüp katladığımız gün,

ilk yaratmaya başladığımız gibi yeniden aynısını yaparız. Bu, verdiğimiz bir sözdür ve onu muhakkak yerine getiririz."

Evren içerisinde özellikle gökler muhteşem olduğu kadar büyük bir gücün eseridir. Onlara ulaşmak, onların düzenini bozmak insanoğlu için imkânsız bir şeydir. İşte o sağlam ve ulaşılamaz yapı Allah için çok basittir. Bir yazar ellerindeki kâğıtları nasıl rahatlıkla dürüp katlıyorsa, Allah da kıyamet koptuğunda gökleri dürüp katlayacak ve onlara yeni bir düzen verecektir.

"Yemin olsun Zikirden/Tevrat'tan sonra Zebur'da da "Yeryüzüne salih kullarım mirasçı olacaktır" diye yazdık."

Salih kimselerin yeryüzüne mirasçı olmaları dünyada ve ahirette olmak üzere iki şekilde tefsir edilmiştir. Bunun dünyada gerçekleşeceğini söyleyenler, âyetle Müslümanların Mekke'ye mirasçı olacaklarının müjdelendiğini söylerler. Mirasçı olmalarının ahirette gerçekleşeceğini söyleyenler ise bunun Müslümanların cennete girmeleri, birçok nimete kavuşmaları anlamında olduğunu söylemişlerdir. İnkâr edenler ise hiçbir şeye mirasçı olmayacak sadece azap çekeceklerdir.

Gerçek o ki Müslümanlar dinlerini hakkıyla yaşamaları durumunda ahirette sadece onlar mirasçı olacaklardır. Yine dinlerine samimiyetle bağlı oldukları müddetçe bu dünya hayatına da mirasçı olmaya en ehil olanlar onlardır. Bununla birlikte dünyaya mirasçı olmak inananların tekelinde olan bir husus değildir. Dünya hayatında mal mülke sahip olmanın ve değişik alanlarda güçlü olmanın kuralları vardır. İnananlar da, inanmayanlar da bu kurallara riayet ettikleri takdirde başarılı olurlar. Müslümanlar dinlerine samimiyetle bağlı oldukları ve dinlerini bilerek onun gereklerini yerine getirdikleri takdirde dünya hayatında da başarılı olurlar. Çünkü din, dünya hayatında zengin ve güçlü olmayı, dünyanın kaynaklarını işletmeyi, sanayi ve teknolojiyi dışlamadığı gibi bunların geliştirilmesine teşvik eder.

"Şüphesiz ki bunda, kulluk eden bir kavim için yeterli bir açıklama vardır."

وَمَآ اَرْسَلْنَاكَ

وَاِنْ اَدْرٖٓي اَقَرٖيبٌ اَمْ بَعٖيدٌ مَا تُوعَدُونَ ﴿١٠٩﴾ اِنَّهُ يَعْلَمُ
الْجَهْرَ مِنَ الْقَوْلِ وَيَعْلَمُ مَا تَكْتُمُونَ ﴿١١٠﴾ وَاِنْ اَدْرٖي لَعَلَّهُ
فِتْنَةٌ لَكُمْ وَمَتَاعٌ اِلٰى حٖينٍ ﴿١١١﴾ قَالَ رَبِّ احْكُمْ
بِالْحَقِّ وَرَبُّنَا الرَّحْمٰنُ الْمُسْتَعَانُ عَلٰى مَا تَصِفُونَ ﴿١١٢﴾

107. Biz, seni âlemelere rahmet olman dışında bir amaçla göndermedik.

108. De ki: "Bana, ilâhınızın bir tek olduğu vahyedildi. Şimdi teslim oldunuz mu?"

109. Şayet yüz çevirecek olurlarsa de ki: "Ben size olduğu gibi açıkladım. Tehdit edildiğiniz cezanın ise yakın mı yoksa uzak mı olduğunu bilmiyorum."

110. "Şüphesiz ki O, sözün açıkça söyleneni de bilir gizlediklerinizi de bilir."

111. "Bense bilmiyorum; belki de bu, sizin için bir sınamadır yahut bir müddetliğine yararlanmanız içindir."

112. Dedi ki: "Ey Rabbim, hak ile hükmet. Rabbimiz, Rahmân'dır; sizin nitelemelerinize karşı kendisinden yardım istenendir.

Müşrikler Peygamber (s.a.v.)'i, kardeşi kardeşe düşürmek ve toplumdaki huzuru bozmakla suçluyorlardı. Oysa o, toplumlardaki haksızlıkları ortadan kaldırmak için gönderilmiştir. İnsanlara hem dünyada, hem de ahirette mutlu olmalarının yol ve kurallarını getirmiştir. O, sadece bir bölgeyi veya bir nesli değil, bütün insanları huzur ve sükûna kavuşturmak, barışı, yardımlaşmayı hâkim kılmak ve insanları kardeş yapmak için gönderilmiştir. Bu sebeple o, bütün insanlar için bir rahmettir.

O'nun ilk hedefi insanları tek olan Allah'a inanmaya ve O'nun nizamına uymaya çağırmaktır. O, gücü de olsa bu konuda insanlara baskı yapmaz. Onun görevi sadece Allah'ın vahyini tebliğ etmektir. O, Allah'a ortak olma gibi

bir iddia içerisinde değildir. O, sonsuz bir bilgiye sahip bulunduğu iddiasında da değildir. Bu sebeple inkâr edenler ne zaman cezalandırılacaktır? Cezanın neden ertelendiğini ve ne zaman geleceğini bilmez. Eğer cezalandırılmaları geciktirilmişse sınanmaları için olmalıdır. Ama bundan dolayı yararlanıyorlarsa yararlanmaları geçicidir. Hem gecikme, aleyhlerindeki delillerin çoğalmasını sağlar sadece. Ama yüce Allah Rahmân'dır, merhameti boldur. Dönerlerse rahmeti onları da kapsayacaktır. Ayrıca O, adildir, adaletle hükmeder.

22.
Hac Sûresi

Mekke'de mi Medine'de mi indirildiği konusunda ihtilaf olmakla birlikte içerik ve üslûp bakımından Mekki sûrelere daha yakındır. Sûrenin baş tarafının Mekke'de geri kalanın ise Medine'de indirilmiş olma ihtimali büyüktür. Hz. İbrahim'in Ka'be'yi inşa etmesinden ve inşasının tamamlanmasından sonra insanları hac için buraya davet etmesi istenildiğinden söz ettiği için bu adla anılmıştır. 78 âyettir.

Sûrenin baş taraflarında Allah'ın birliğinden bahis açılır; ardından ahiretten söz edilerek tabiatta vuku bulan bazı olaylar ölümden sonraki dirilişe delil getirilir.

Sûrenin bir kısmının Mekke'de bir kısmının da Medine'de indirilmiş olma ihtimalinin yüksek olduğundan söz etmiştik. Çünkü sûrenin ele aldığı diğer meseleler gönül ve hedef birliğini temel alan bir ümmet oluşturmayı amaçlayan meselelerdir. Sûrenin ilgili âyetlerinde bu konulara değinilecektir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْۚ اِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظ۪يمٌ
(١) يَوْمَ تَرَوْنَهَا تَذْهَلُ كُلُّ مُرْضِعَةٍ عَمَّٓا اَرْضَعَتْ
وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمْلٍ حَمْلَهَا وَتَرَى النَّاسَ سُكَارٰى
وَمَا هُمْ بِسُكَارٰى وَلٰكِنَّ عَذَابَ اللّٰهِ شَد۪يدٌ (٢) وَمِنَ النَّاسِ
مَنْ يُجَادِلُ فِي اللّٰهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَيَتَّبِعُ كُلَّ شَيْطَانٍ مَر۪يدٍۙ (٣)
كُتِبَ عَلَيْهِ اَنَّهُ مَنْ تَوَلَّاهُ فَاَنَّهُ يُضِلُّهُ وَيَهْد۪يهِ اِلٰى
عَذَابِ السَّع۪يرِ (٤) يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ اِنْ كُنْتُمْ ف۪ي رَيْبٍ
مِنَ الْبَعْثِ فَاِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ
ثُمَّ مِنْ مُضْغَةٍ مُخَلَّقَةٍ وَغَيْرِ مُخَلَّقَةٍ لِنُبَيِّنَ لَكُمْۜ وَنُقِرُّ
فِي الْاَرْحَامِ مَا نَشَٓاءُ اِلٰٓى اَجَلٍ مُسَمًّى ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ
طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُٓوا اَشُدَّكُمْۚ وَمِنْكُمْ مَنْ يُتَوَفّٰى وَمِنْكُمْ
مَنْ يُرَدُّ اِلٰٓى اَرْذَلِ الْعُمُرِ لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِنْ بَعْدِ عِلْمٍ شَيْـٔاًۜ
وَتَرَى الْاَرْضَ هَامِدَةً فَاِذَٓا اَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَٓاءَ
اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ وَاَنْبَتَتْ مِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَه۪يجٍ (٥)

ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّهُ يُحْيِي الْمَوْتَىٰ وَأَنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ
قَدِيرٌ ﴿٦﴾ وَأَنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ لَا رَيْبَ فِيهَا وَأَنَّ اللَّهَ يَبْعَثُ مَنْ فِي
الْقُبُورِ ﴿٧﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Ey insanlar, Rabbinizden korkun; çünkü kıyamet sarsıntısı dehşet verici bir şeydir.**
2. **Onu gördüğünüz gün hangi emzikli kadın olursa olsun emzirdiği çocuğunu unutur ve her gebe kadın çocuğunu düşürür. İnsanları sarhoş görürsün; oysa sarhoş değildirler. Sadece Allah'ın azabı çok dehşet vericidir.**
3. **İnsanlardan kimileri bir bilgiye dayanmaksızın Allah konusunda tartışmaya girer ve her azgın şeytanın peşine takılır.**
4. **Ki şeytan hakkında şöyle yazılmıştır: Kim onu dost edinirse şeytan onu saptırır ve onu alevli ateşin azabına yöneltir.**
5. **Ey insanlar, ölümden sonra dirilme konusunda bir şüpheniz varsa şunu bilin ki biz sizi bir topraktan sonra bir nutfeden** (spermden), **sonra bir asılı durandan** (embriyodan), **sonra biçimlenen ve biçimlenmeyen bir çiğnemlikten yarattık ki size** (kudretimizi) **gösterelim. Dilediğimiz belirlenmiş bir süreye kadar sizi bekletiriz. Sonra sizi bir bebek olarak çıkarırız. Sonra nihayet gücünüze ulaşırsınız. Sizden kiminiz ölür kiminiz de ömrün en aşağılık devresine sürüklenir de önceden bildiğini bilmez hale gelir. Yeryüzünü kupkuru ve ölü bir halde görürsün; ama o ne, üzerine yağmur indirdiğimizde deprenip kabarır ve göz alıcı hepsi de çifter çifter bitkiler bitirir.**
6. **Böyledir; çünkü Allah hakkın ta kendisidir ve O'dur diriltip öldüren. O, her şeye gücü yetendir.**
7. **Gerçek şu ki kıyamet gelecektir ve bunda hiçbir şüphe yoktur. Yine gerçek şu ki Allah kabirdekileri diriltecektir.**

Emziren kadının emzirdiği bebeğini unutması, her gebenin karnındaki bebeğini düşürmesi ve insanların alkol almadıkları halde kendilerinden geçmiş sarhoş gibi yalpalamaları, kıyamet sarsıntısının dehşetini anlatmak için

zikredilmiştir. Dağların yün gibi sağa sola uçuştuğu ve yerin altındakilerin dışına fırladığı an, elbette korkunç bir andır. O gün hatırlatılarak insanlar Allah'ın azabına karşı iman etmek ve salih amel işlemek suretiyle kendilerini koruma altına almaya çağırılıyorlar: O korkunç gün için şimdiden tedbirinizi alın. Değilse **"Allah'ın azabı çok dehşet vericidir."**

"İnsanlardan kimileri bir bilgiye dayanmaksızın Allah konusunda tartışmaya girer ve her azgın şeytanın peşine takılır."

Sıradan bir konuda bile bilgi olmaksızın tartışmaya girmek ayıplanacak ve kınanacak bir durumdur. Ya söz konusu olan evrenin ve insanın da yaratıcısı olan Allah ile O'nun âyetleri ve gönderdiği din ise bir bilgiye dayanmaksızın bu konularda ileri geri söz söylemek ve tartışmaya girmek elbette daha çok ayıplanacak ve kınanacak bir davranıştır.

Günümüzde kendilerini Müslüman olarak takdim edenler arasında bile dini bir bilgiye dayanmaksızın Allah adına ahkâm kesen nice insan vardır. Kuşkusuz din, toplumda dini makam işgal edenlerin tekelinde değildir. Her isteyen artık din hakkında bilgilenme imkânına sahiptir. Ama konuşmak ve tartışmaya girmek için önce bilgi şarttır. Tabi söylediğimiz kendini Müslüman hisseden kişi için geçerlidir. Ama kişi inanmıyorsa itirazını yapar ve eleştirir. Buna cevap verecek olanlar da din konusunda bilgisi olanlardır. İtiraz ve eleştirisi dinlenir fakat onun da cevabı dinlemesi gerekir. Çirkin olan, dine inanmadığı ve din hakkında bir bilgisi bulunmadığı halde din adına ahkâm kesmesidir. Elbette herkes yaptığının karşılığını görecektir. Din konusunda uluorta konuşanlar bunun hesabını ağır ödeyeceklerdir.

Sonuç olarak Allah ve O'nun gönderdiği din hakkında bir bilgiye dayanmaksızın tartışmaya girenler azgın şeytanın peşine takılmışlardır.

"Ki şeytan hakkında şöyle yazılmıştır: Kim onu dost edinirse şeytan onu saptırır ve onu alevli ateşin azabına yöneltir."

Allah ve O'nun dini hakkında tartışmaya girenler azgın şeytanın peşine takılmışlar ve onu dost edinmişlerdir. Onun tuttuğu tek bir yol vardır ve o da peşine takılan dostlarını alevli ateşe yöneltip sürüklemektir.

Kıyametin korkunçluğu ve oradaki dehşetli azap konusunda insanlar uyarıldıktan sonra beşinci âyette insanın yaratılış aşamaları ölümden sonra dirilişin bir delili olarak zikredilmektedir.

İnsanların ilk yaratılışları da topraktan olmuştur. Topraktan yaratılmış olmaları ilk atalarının topraktan yaratılması şeklinde de anlaşılabilir ve bir damla sudan yaratılan insanın ona temel teşkil eden o suyun aslının topraktan olması şeklinde de anlaşılabilir. Çünkü o damla su, topraktan alınan gıdalarla oluşmaktadır. Topraktan süzüle süzüle meni oluşmakta ve o meni ana rahmi-

ne atıldıktan sonra birtakım aşamalardan geçerek insan güçsüz bir bebek olarak dünyaya gelmektedir. Giderek güçlenen insanlardan kimi erken ölmekte ve kimi "erzelu'l-umr" denilen bunama yaşına kadar yaşayabilmektedir.

O halde ölüp toprağa karışan insan bedeninin tıpkı o ilk yaratılışta olduğu gibi topraktan süzülerek tekrar yaratılması da mümkündür. O ilk yaratılışı gerçekleştirebilen Allah, bu ikinci yaratılışa niçin kadir olmasın ki?

Ölümden sonra dirilişe ikinci delil ise insanı çevreleyen tabiattan verilmektedir. Her yıl kurumuş ve adeta cansız bir ölü durumuna düşmüş olan toprak yağmurun yağmasıyla depreşip canlanmakta ve göz alıcı güzellikte bitkiler yeşermektedir. Tabiatı her yıl öldürüp canlandıran yüce Allah, öldürdüğü insanları niçin diriltmesin ve buna kadir olmasın ki?

Madem Allah gerçektir ve her şeyi bir plan program ve bir gaye için yaratmıştır, öldüren ve diriltendir; o halde **"Gerçek şu ki kıyamet gelecektir ve bunda hiçbir şüphe yoktur. Yine gerçek şu ki Allah kabirdekileri diriltecektir."**

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَلَا هُدًى
وَلَا كِتَابٍ مُنِيرٍ ﴿٨﴾ ثَانِيَ عِطْفِهِ لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ لَهُ فِي
الدُّنْيَا خِزْيٌ وَنُذِيقُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَذَابَ الْحَرِيقِ ﴿٩﴾ ذَلِكَ بِمَا
قَدَّمَتْ يَدَاكَ وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ ﴿١٠﴾

8 . İnsanlardan kimileri hiçbir bilgiye, hiçbir rehbere ve aydınlatıcı hiçbir kitaba dayanmaksızın Allah konusunda tartışmaya girer.

9. Allah yolundan saptırmak için kasıla kasıla tartışır. Ona bu dünyada rüsvaylık vardır; kıyamet günü de ona yakıcı azabı tattıracağız.

10. Bu, kendi ellerinle yaptığından dolayıdır; çünkü Allah asla kullarına haksızlık yapmaz.

Üçüncü âyette de bir bilgiye dayanmaksızın Allah hakkında tartışandan söz edilmiş ve böyle bir kimsenin azgın şeytanın peşine takılan biri olduğu

söylenmişti. 8. âyette yine bu mesele işlenmekte fakat burada "rehber ve aydınlatıcı bir kitaba dayanmadan" denilmektedir. O âyeti de göz önünde bulundurarak bilgiyle akli delilin kastedildiğini söyleyebiliriz. Rehber ile de şeytanın aksine bir yapıda olan bir peygamber kastedilmektedir. Aydınlatıcı kitap ise vahiydir. O halde Allah hakkında tartışabilmek için kişinin önce aklını kullanması, peygamberin rehberliğinde yol seçmesi ve ilâhi vahye dayanması gerekmektedir.

Kişinin bu üçüne dayanmaksızın Allah hakkında ileri geri konuşması ve iddialara girişip tartışması hem dünya hayatında ve hem de ahiret yurdunda cezalandırılmasını gerektiren bir tavırdır. Cezalandırılması bizzat kendisinin yaptıkları yüzündendir. Allah'ın onu cezalandırmasında herhangi bir haksızlık söz konusu değildir. Çünkü Allah kullarına zulmetmez.

وَمِنَ النَّاسِ
مَنْ يَعْبُدُ اللّٰهَ عَلٰى حَرْفٍۚ فَاِنْ اَصَابَهُ خَيْرٌۨ اطْمَاَنَّ بِهٖۚ وَاِنْ اَصَابَتْهُ
فِتْنَةٌۨ انْقَلَبَ عَلٰى وَجْهِهٖۚ خَسِرَ الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةَۜ ذٰلِكَ هُوَ
الْخُسْرَانُ الْمُب۪ينُ ﴿١١﴾ يَدْعُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَضُرُّهُ وَمَا لَا يَنْفَعُهُۜ
ذٰلِكَ هُوَ الضَّلَالُ الْبَع۪يدُۚ ﴿١٢﴾ يَدْعُوا لَمَنْ ضَرُّهُٓ اَقْرَبُ مِنْ نَفْعِه۪ۜ
لَبِئْسَ الْمَوْلٰى وَلَبِئْسَ الْعَش۪يرُ ﴿١٣﴾ اِنَّ اللّٰهَ يُدْخِلُ الَّذ۪ينَ
اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْر۪ي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُۜ
اِنَّ اللّٰهَ يَفْعَلُ مَا يُر۪يدُ ﴿١٤﴾

11. İnsanlardan kimileri de Allah'a kenardan kıyıdan kulluk eder. Bir iyilik görse onunla rahatlar; ama bir imtihanla karşılaşırsa gerisin geriye döner. O, dünyasını da ahiretini de kaybetmiştir. İşte gerçek ziyan budur.

12. Allah'ı bırakıp kendisine zarar ve fayda vermeyen şeylere yalvarır. İşte budur derin sapıklık.

13. Zararı kendisine faydasından daha yakın olan kimselere yalvarır. Yalvardığı ne kötü yardımcıdır, ne kötü arkadaştır!

14. Doğrusu Allah iman eden ve salih amel işleyenleri zeminlerinde ırmakların çağlayıp aktığı cennetlere koyar. Şüphesiz ki Allah istediğini yapar.

Yukarıda açıkça inkâr eden kimsenin durumu anlatıldı. Burada ise iman ile inkâr sınırında duran ve duruma göre bir bu tarafa bir o tarafa kayan kimsenin durumu anlatılmaktadır. Bu kimse, Allah'a hakkıyla iman etmemiş ve tam teslim olmamıştır. Daha açık bir ifade ile günlük çıkarına göre yön değiştirir. Şayet Müslüman olması çıkarına ise ve Müslüman olmaktan birtakım çıkarlar elde ediyorsa Müslüman gibi yaşamaya devam eder. Ama dini konusunda imtihanla karşılaşır da malı, canı veya manevi çıkarları konusunda bir risk görürse hemen inkâra sapar. Dünya hayatı imtihan yurdudur ve Allah kimin inancında sebat göstereceğini ve kimin göstermeyeceğini ortaya çıkarıp delilleriyle bunu ispatlamak için insanları sınamaya tabi tutar.

Açıktan iman etmeyen kişi kendini hayatında yararlanmak üzere ayarlamıştır ve az çok birtakım yararlara erişir. Burada anlatılan kişi bundan da mahrumdur. Bu yüzden hem dünyada kayıptadır ve hem de ahirette kaybedenlerden olacaktır.

Bir imtihana tabi tutulup bir şeyler kaybetme riskiyle karşı karşıya kaldığında yahut çıkarından bir şeyler kaybettiğinde Allah'ı bırakıp başkasına yalvarır. Böylece İslâm'a bağlılığında samimi olmadığı delilleriyle ortaya çıkmış olur. İşte derin sapıklık budur ve gerçek kayıp budur.

12. âyette Allah'ı bırakıp yalvardığı şeylerin kendisine zararlarının ve yararlarının bulunmadığından söz edildiği halde 13. âyette yalvardıklarının zararlarının faydalarından daha yakın olduğundan söz ediliyor, iki âyet arasında bir çelişki yok mudur? *"Gerçekte iki âyet arasında bir çelişki yoktur. Çünkü birinci âyette kastedilen putlardır. Putların hiçbir yararı olmaz. İkincisinde "zararı yararından yakın" diye nitelendirilen tanrılar da insanların tanrılaştırdıkları liderlerdir. Allah'tan başka tanrı gibi taptıkları, yalvardıkları o kimseler kendilerini köleleştirirler. Onların zararı yararından çoktur. Çünkü bunlar onlara köle olurlar, her dediklerini yaparlar. Böylece ruhlarını kendileri gibi insan olan aciz varlıklar karşısında küçültür, kişiliklerini yitirmiş olurlar. Tapılan kişi, bu tapınmayı kabul etmişse, sağlığında insanları kendi emrinde kullanır, kabul etmemişse, bunların aciz var-*

lıklar karşısında küçülüp kişiliklerini kaybetmelerinden daha kötü bir şey yoktur." (Ateş, IV, 1715).

İman edip salih amel işleyen ve imtihan edildiklerinde ve birtakım sıkıntılarla karşılaştıklarında da imanlarında sebat gösterenler vardır: **"Doğrusu Allah iman eden ve salih amel işleyenleri zeminlerinde ırmakların çağlayıp aktığı cennetlere koyar. Şüphesiz ki Allah istediğini yapar."**

مَنْ كَانَ يَظُنُّ اَنْ لَنْ يَنْصُرَهُ اللّٰهُ
فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ فَلْيَمْدُدْ بِسَبَبٍ اِلَى السَّمَاءِ
ثُمَّ لْيَقْطَعْ فَلْيَنْظُرْ هَلْ يُذْهِبَنَّ كَيْدُهُ مَا يَغِيظُ ﴿١٥﴾
وَكَذٰلِكَ اَنْزَلْنَاهُ اٰيَاتٍ بَيِّنَاتٍۙ وَاَنَّ اللّٰهَ يَهْدِي مَنْ يُرِيدُ ﴿١٦﴾

15. Her kim dünya hayatında ve ahirette Allah'ın kendisine yardım etmeyeceğini sanıyorsa göğe bir yol bulup uzansın da yol kat etsin ve baksın; bulduğu çare öfkesini dindirecek mi?

16. İşte böylece onu açık açık âyetler olarak indirdik. Şüphesiz ki Allah dilediğini doğru yola iletir.

15. âyetle ilgili farklı yorumlar yapılmıştır. Yaygın olanı, *"ona"* zamirinin Peygambere gittiğidir. Âyetin geri kalan kısımları hakkında da farklı yorumlar yapılmıştır. Ama bunlar arasında da yaygın olanı şöyledir: Kim Allah'ın dünyada ve ahirette Hz. Muhammed'e yardım etmeyeceğini sanıyorsa yukarıya bir ip uzatsın ve kendini boğsun bakalım da bu yaptığı Peygambere gelen yardıma engel olacak ve öfkesini dindirecek mi?

Zamirin Peygambere gittiğini söyleyen görüşü tutarlı bulmayan Süleyman Ateş, bu âyetten önce Peygamberin ismi geçmediğini söyleyerek görüşünün gerekçesini belirtmektedir. (Ateş, IV, 1716). Bizce de Ateş'in ileri sürdüğü gerekçe gayet yerindedir. O halde bu ayetle anlatılmak istenen nedir? 11. ve 12. ayetlerde *bir uçurumun kenarındaymış gibi Allah'a ibadet eden birinden* söz edilmişti. Bu kişi iman ile küfür arasında durmaktadır. Hiçbir çıkarını risk altına

sokmak istememekte böyle bir durumla karşılaştığında Allah'ın yardım edeceğine inanmadığı için hemen başka şeylere veya kimselere yönelip onlara yalvarmaktadır. İşte buradaki zamir o kişiye dönmektedir. Bu kimse bir riskle karşılaşır karşılaşmaz alelacele Allah'ın yardımının gelmesini ister. Oysa her şeyin zamanı vardır. Acele etmesinin bir yararı olmaz. Allah dilediği zaman yardım gelir. Buna inanmıyorsa o kadar öfkeye kapılmasına gerek yok; göğe çıksın baksın yardım gelecek mi, gelmeyecek mi? Buna gücü yetmeyeceğine göre Allah'ın dilediği zamanı beklesin, ne diye gelmeyeceğine karar verip başkalarına yöneliyor?

"İşte böylece onu açık açık âyetler olarak indirdik. Şüphesiz ki Allah dilediğini doğru yola iletir."

Allah'ın âyetleri, meseleleri açıkça ortaya koyuyor. İnsanları inançları konusunda imtihan ediyor ve kimin inancında direnç göstereceğini görmek istiyor. Allah acele etmeyeceğini söylüyor. O kişi acele edeceğine, Allah'ın yardımla ilgili dilemesini beklesin. Her şey Allah'ın dilemesiyle olur. Allah dilediğini doğru yola iletir. Bu kimse acele edip yardımın acil bir şekilde gelmesini istiyor ve isteği yerine gelmeyince başkalarına yönelip onlardan istiyor. Böylece dinle ilişkisi bütünüyle kopuyor.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِئِينَ
وَالنَّصَارَىٰ وَالْمَجُوسَ وَالَّذِينَ أَشْرَكُوا إِنَّ اللَّهَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ
يَوْمَ الْقِيَامَةِ ۚ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿١٧﴾

17. İman edenler, Yahudiler, Sâbiîler, Hıristiyanlar, Mecusiler ve Allah'a ortak koşanlara gelince; Allah kıyamet günü bunlar arasında hüküm verecektir. Şüphesiz ki Allah her şeye tanıktır.

Farklı inançlara mensup gruplardan her biri, kendilerinin hak yol üzere olduklarını söylüyor ve diğerlerine itirazlar yöneltiyorlardı. Her dönem için bu böyledir. İşte Allah ahirette bunlar arasında kimin haklı ve kimin haksız olduğuna dair hüküm verecektir.

Sabiiler dışında sözü edilen inanç grupları genel olarak bilinmektedir. Bunlarla kimlerin kastedildiği konusunda birbirinden farklı çok görüş ileri

sürülmüştür. Sabii kelimesinin acemce bir kelimenin Arap dilindeki telaffuzu mu yoksa Arapça bir kelime mi olduğunda da ihtilaf edilmiştir. Arapça bir kelime olduğunu söyleyenler geleneksel din anlayışını bırakıp başka bir inanç edinmiş olanlara bu ismin verildiğini söylerler.

أَلَمْ تَرَ
أَنَّ اللّٰهَ يَسْجُدُ لَهُ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَمَنْ فِي الْاَرْضِ وَالشَّمْسُ
وَالْقَمَرُ وَالنُّجُومُ وَالْجِبَالُ وَالشَّجَرُ وَالدَّوَابُّ وَكَثِيرٌ
مِنَ النَّاسِ وَكَثِيرٌ حَقَّ عَلَيْهِ الْعَذَابُ وَمَنْ يُهِنِ اللّٰهُ فَمَا
لَهُ مِنْ مُكْرِمٍ اِنَّ اللّٰهَ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ ﴿١٨﴾ هٰذَانِ خَصْمَانِ
اخْتَصَمُوا فِي رَبِّهِمْ فَالَّذِينَ كَفَرُوا قُطِّعَتْ لَهُمْ ثِيَابٌ مِنْ نَارٍ
يُصَبُّ مِنْ فَوْقِ رُؤُسِهِمُ الْحَمِيمُ ﴿١٩﴾ يُصْهَرُ بِهِ مَا فِي بُطُونِهِمْ
وَالْجُلُودُ ﴿٢٠﴾ وَلَهُمْ مَقَامِعُ مِنْ حَدِيدٍ ﴿٢١﴾ كُلَّمَا اَرَادُوا
اَنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا مِنْ غَمٍّ اُعِيدُوا فِيهَا وَذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ
﴿٢٢﴾ اِنَّ اللّٰهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ اَسَاوِرَ
مِنْ ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا وَلِبَاسُهُمْ فِيهَا حَرِيرٌ ﴿٢٣﴾
وَهُدُوا اِلَى الطَّيِّبِ مِنَ الْقَوْلِ وَهُدُوا اِلٰى صِرَاطِ الْحَمِيدِ ﴿٢٤﴾

18. Görmedin mi göktekiler ve yerdeki kimseler, güneş, ay, yıldızlar, dağlar, ağaçlar, hayvanlar ve insanlardan birçoğu Allah'a secde ediyor. Niceleri hakkında ise azap vaki olacaktır. Allah kimi aşağılarsa ona değer veren bir tek kişi dahi olmaz. Şüphesiz ki Allah dilediğini yapar.

19. İşte şu iki taraf, Rableri hakkında tartışmaya girenlerdir; inkâr edenler için ateşten giysiler biçilmiştir. Başlarının üstünden de kaynar su dökülecektir.

20. Onunla içleri kaynatılır ve derileri haşlanır.

21. Onlar için demir topuzlar da var.

22. Çektikleri acıdan her çıkmak istediklerinde oraya geri döndürülürler: "Tadın bakalım yakıcı azabı!"

23. Muhakkak ki Allah iman eden ve salih amel işleyenleri zeminlerinde ırmakların çağlayıp aktığı cennetlere alır. Orada altın bilezikler ve inci takınırlar. Orada giysileri de ipektendir.

24. Onlar sözün güzeline iletilmişler ve övgüye layık olanın yoluna ulaştırılmışlardır.

İnsan hariç canlı cansız her şey Allah'a secde etmekte; itirazsız yaratılışlarına uygun olarak hareket etmektedir ve bunların herhangi bir itiraz veya itaatsizlikleri söz konusu değildir. Ne için yaratılmışlarsa onu yapıyorlar. İnsanlar da sorumlu olmadıkları hususlarda Allah'ın belirlediği yasalara zorunlu olarak uyarlar. Fakat mükellefiyet alanlarında serbest bırakılmışlardır. Mükellefiyet alanlarında seçme yetkisi insanlara bırakılmıştır. Yaratılış gayesine uygun davrananlar öteki hayatta mükâfat alacak, diğerleri ise cezalandırılacaklardır.

Bunun sonucunda ahirette iki gruba ayrılacaklardır. Hangi grupta yer alacaklarını belirleyen şey dünya hayatında yaptıklarıdır. Bir bilgiye dayanmaksızın Allah ve dini hakkında tartışanlar ve peygamberlerine karşı gelenler, kısacası Allah'a itaat etmeyenler ahirette aşağılananlardan olacaklar. Kimse de onları sahiplenmeyecektir. Allah'a secde etmeyen bu nankörlere ateşten giysiler biçilecektir. Ateşin alevi bir elbise gibi vücutlarının tamamını saracaktır. Üzerlerine su dökülecek ve su döküldüğünde yangın sönecek diye umutlanacak-

lar ama dökülen su kaynar su olacaktır ve onunla hem derileri ve hem de içleri haşlanacaktır. Kurtuluşu olmayan azap üstüne azap…

İkinci grup ise iman eden ve salih amel işleyenlerdir. Onlar için ise mükâfat üstüne mükâfat vardır. Bütün güzellikler onların olacaktır.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ
وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ الَّذِي جَعَلْنَاهُ لِلنَّاسِ سَوَاءً الْعَاكِفُ
فِيهِ وَالْبَادِ ۚ وَمَنْ يُرِدْ فِيهِ بِإِلْحَادٍ بِظُلْمٍ نُذِقْهُ مِنْ
عَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٢٥﴾ وَإِذْ بَوَّأْنَا لِإِبْرَاهِيمَ مَكَانَ الْبَيْتِ
أَنْ لَا تُشْرِكْ بِي شَيْئًا وَطَهِّرْ بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَالْقَائِمِينَ
وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ ﴿٢٦﴾ وَأَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ
رِجَالًا وَعَلَىٰ كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ ﴿٢٧﴾
لِيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ وَيَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ فِي أَيَّامٍ مَعْلُومَاتٍ
عَلَىٰ مَا رَزَقَهُمْ مِنْ بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ ۖ فَكُلُوا مِنْهَا
وَأَطْعِمُوا الْبَائِسَ الْفَقِيرَ ﴿٢٨﴾ ثُمَّ لْيَقْضُوا تَفَثَهُمْ
وَلْيُوفُوا نُذُورَهُمْ وَلْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ ﴿٢٩﴾

25. İnkâr edenleri, oranın yerlisi olsun yabancısı olsun, bütün insanlar için ibadet yeri kıldığımız Mescid-i Haram'dan alıkoyanları ve bir de orada zulmederek hak yoldan sapanları can yakıcı bir azaba uğratırız.

26. Bir zamanlar İbrahim'e Ev'in (Ka'be'nin) **yerini hazırlamış ve şöyle demiştik: "Bana hiçbir şeyi ortak koşma; tavaf edenler, orada kıyama duranlar, rükû edenler ve secdeye varanlar için Evimi temiz tut."**

27. "İnsanları hacca çağır. Yürüyerek ve nice uzak yollardan zayıf, bitkin hayvanlara binerek sana gelsinler.

28. Böylece kendileri için nice faydaya tanık olsunlar. Allah'ın onlara rızık olarak verdiği hayvanları belli günlerde kurban ederken Allah'ın adını ansınlar. Siz de bunlardan yiyin ve çaresiz kalmış yoksulu da doyurun.

29. Sonra kirlerini giderip temizlensinler, adaklarını yerine getirsinler ve, Kadim Ev'i/Ka'be'yi tavaf etsinler.

Âyetlerin Mekke döneminde indirildiğini söyleyenler Hz. Ömer Müslüman oluncaya kadar müşriklerin Müslümanların Ka'be'ye gitmelerini engellemelerinden; Medine'de indirildiğini söyleyenler ise Hudeybiye antlaşmasının yapıldığı yılda Medine'den umre yapmak üzere gelenlerin engellemelerinden söz edildiğini söylerler. Ama ister bu engelleme kastedilsin, ister diğeri kastedilsin Ka'be'yi inşa eden Hz İbrahim'den beri orası ibadet niyetiyle gelen yerli yabancı herkese açık olmalıdır. Ka'be Mekke'de oturanların tekelinde olan bir yer değildir.

Hz. İbrahim, oğlu İsmail ile birlikte Ka'be'yi inşa ettiklerinde Yüce Allah kendisine burayı temiz tutmasını ve insanları hac yapmak üzere buraya çağırmasını söylemiştir. Yerli veya yabancı burayı tavaf edecek ve burada ibadet edecektir. Mekke'de oturanlar, buraya gelecek insanların tavaf ve diğer ibadetlerini daha rahat bir şekilde yapabilmeleri konusunda tedbirler alabilir ve birtakım düzenlemeler yapabilirler ama buraya gelmelerini engelleyemez ve burada ibadetlerini icra ederken onları rahatsız edemezler.

Hz. İbrahim şirke karşı çıkıp Allah'a ortak koşulan putları kırdığı için yurdunu terk etmek zorunda kalmıştı. O halde bu makamda Hz. İbrahim'e: **"Bana hiçbir şeyi ortak koşma"** buyruğunun anlamı nedir? Hz. İbrahim'in şirk koşmasına bir neden ve ondan yana bir korku yoktur. Ancak kutsal yerler şirk koşulma konusunda hassas yerlerdir. İnsanlar buraları tazim ederken işi şirke kadar götürebilirler. Hz. İbrahim yaşadığı müddetçe bu konuda dikkatli olacak ve bu tür tavırlar içerisine girenleri uyaracaktır. Yine bu buyrukla Mekkeli müşriklere de bir gönderme vardır. Onlar Hz İbrahim'e bağlı olduklarını söyledikleri halde Ka'be'yi putlarla doldurmuşlardı.

Âyetlerden hac ibadetinin Hz. İbrahim'in dönemine kadar uzandığını anlıyoruz. Yine rükû ve secdeden söz edildiğine göre rükûlu ve secdeli namaz ibadetiyle kurban ibadetinin de onun dönemine kadar uzandığını ve müşrik Arapların da bunu bildiklerini anlıyoruz.

ذٰلِكَ وَمَنْ يُعَظِّمْ حُرُمَاتِ اللّٰهِ فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ عِنْدَ
رَبِّهِ وَاُحِلَّتْ لَكُمُ الْاَنْعَامُ اِلَّا مَا يُتْلٰى عَلَيْكُمْ فَاجْتَنِبُوا
الرِّجْسَ مِنَ الْاَوْثَانِ وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ ﴿٣٠﴾
حُنَفَاءَ لِلّٰهِ غَيْرَ مُشْرِكٖينَ بِهٖ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللّٰهِ فَكَاَنَّمَا خَرَّ مِنَ السَّمَاءِ
فَتَخْطَفُهُ الطَّيْرُ اَوْ تَهْوٖى بِهِ الرّٖيحُ فٖى مَكَانٍ سَحٖيقٍ ﴿٣١﴾ ذٰلِكَ وَمَنْ
يُعَظِّمْ شَعَائِرَ اللّٰهِ فَاِنَّهَا مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ ﴿٣٢﴾ لَكُمْ
فٖيهَا مَنَافِعُ اِلٰى اَجَلٍ مُسَمًّى ثُمَّ مَحِلُّهَا اِلَى الْبَيْتِ الْعَتٖيقِ ﴿٣٣﴾
وَلِكُلِّ اُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنْسَكًا لِيَذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ عَلٰى مَا رَزَقَهُمْ
مِنْ بَهٖيمَةِ الْاَنْعَامِ فَاِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَاحِدٌ فَلَهُ اَسْلِمُوا وَبَشِّرِ
الْمُخْبِتٖينَ ﴿٣٤﴾ اَلَّذٖينَ اِذَا ذُكِرَ اللّٰهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَالصَّابِرٖينَ
عَلٰى مَا اَصَابَهُمْ وَالْمُقٖيمِى الصَّلٰوةِ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴿٣٥﴾

30. Bu böyledir. Kim Allah'ın yasaklarını önemserse bu, Rabbi katında onun için daha hayırlıdır. Size okunanlar dışındaki hayvanlar da size helal kılınmıştır. O halde pislik olan putlardan ve yalan sözden kaçının.

31. Kendinizi bütünüyle Allah'a vererek ve O'na ortak koşmadan bunları yapın. Her kim Allah'a ortak koşarsa, gökten düşüp kuşun kaptığına ya da rüzgârın sürükleyip uzak bir yere fırlattığına benzer.

32. Bu böyledir. Kim Allah'ın şiarlarına saygı gösteriyorsa elbette bu saygı, kalplerdeki takvadan kaynaklanır.

33. Sizin için onlarda belli bir süreye kadar yararlar vardır. Sonra bunların varacakları yer Kadim Ev/Ka'be'dir.

34. Her ümmet için bir kurban ibadeti koyduk ki rızık olarak onlara verdiği hayvanlar üzerine Allah'ın adını ansınlar. Bilin ki Rabbiniz tek bir ilâhtır. O halde yalnız O'na teslim olun. İtaat eden alçak gönüllü kimseleri müjdele.

35. Onlar o kimselerdir ki Allah anıldığı zaman kalpleri titrer; başlarına gelene sabredenlerdir onlar; namazı kılanlardır. Onlara rızık olarak verdiğimizden de infak ederler.

Helal kılma ve haram kılma Allah'a ait olmakla birlikte hayvanların etleri konusunda bu husus daha da önem arz ediyor. Çünkü burada bir de hayvanların canına kıyma söz konusudur. Diğer yandan hayvanların ve eşyanın insanın emrine verilmesi Allah tarafından takdir edilmiş bir durumdur. Çünkü hayvanlara can veren ve hem hayvanların ve hem de diğer şeylerin yaratıcısı Allah'tır. O halde helal kılmada ve haram kılmada bu gibi hükümlerde sınırlar belirlemek Allah'a aittir. Allah'ın bu konularda getirdiği yasaklara saygı göstermek gerekir. Bu gibi konularda hükümler koymak kimsenin haddi değildir.

Müşrikler putlara adanmışlık yahut başka sebeplerle bazı hayvanların etlerinin yenilmesini ve binek olarak kullanılmalarını haram sayıyorlardı. Oysa Allah'ın belirlediği hükümlere göre bunların etleri de ve bunlara binilip yük taşınması da haram kılınmamıştır. Bunların haram kılınması Allah'a bir iftiradır. Bu gibi hükümlerden ve kendileri bir pislik olan putlardan ve onlara tapmaktan uzak durmak insanın kendisinin yararınadır.

Haram kılma ve helal kılma yetkisi Allah'a ait olduğuna göre bu yetkiyi başkasına vermek, o başkasını Allah'a ortak koşmak anlamı taşır. Bu sebeple 31. âyette: **"Kendinizi tam Allah'a vererek ve O'na ortak koşmadan bunları yapın"** denilmektedir. Allah'a ortak koşan kişi, yukarıdan düşüp kuşların kaptığı veya rüzgârın önünde savrulup, ta uzaklara, derin vadilere fırlatı-

lan kişi gibi çaresizdir. Böylelikle bu kimse her türlü tehlikenin içine kendini atmış olur.

"Bu böyledir. Kim Allah'ın şiarlarına saygı gösteriyorsa elbette bu saygı, kalplerdeki takvadan kaynaklanır."

"Şiar" kelimesi işaret ve alamet anlamına gelir. Allah'ın şiarları denilirken de bununla Allah'ın dinine ait namaz, oruç, kurban gibi dine işaret eden şeyler kastedilir. Bunlara saygı göstermek kalplerde bulunan takvadan yani Allah korkusundan kaynaklanır. Bunlara saygı göstermeyen kimsenin kalbinde Allah korkusu ve takva bulunmamaktadır.

"Sizin için onlarda belli bir süreye kadar yararlar vardır. Sonra bunların varacakları yer Kadim Ev/Ka'be'dir."

Kurbanlık olarak belirlenmiş hayvanlar *"Allah'ın şiarları"* arasında sayıldığı için onlardan bir yarar sağlanamayacağı konusunda meydana gelen yanlış anlama ortadan kaldırılmaktadır.

Bu açıklama gerekliydi, çünkü Araplar, bu hayvanlardan faydalanmayı haram kabul ediyorlardı. Hac sırasında kurban edilmek üzere işaretlendikleri andan itibaren onların sütü içilemez ve ne üzerlerine binilebilir ne de yük taşınabilirdi. Bu âyette bu yanlış anlama ortadan kaldırılmaktadır.

"Her ümmet için bir kurban ibadeti koyduk ki rızık olarak onlara verdiği hayvanlar üzerine Allah'ın adını ansınlar. Bilin ki Rabbiniz tek bir ilâhtır. O halde yalnız O'na teslim olun. İtaat eden alçak gönüllü kimseleri müjdele."

"Kurban" diye meal verdiğimiz *"mensek"* kelimesi kurban kesme ibadeti, kurban kesme yeri, kurban kesme tarzı, ibadet tarzı, din, şeriat ve yol anlamındadır. Burada kurban kesme anlamında kullanıldığı anlatımdan anlaşılmaktadır.

Kurban kesmenin yahut kurban kesilen bir bayramın vahye dayalı bütün dinlerde var olduğunu anlıyoruz. Çünkü Allah'a kurban kesmek O'nun birliğini sembolize eder. Başkasına kesilmesi ise şirki gerektirir. Bu sebeple başkası adına kurban kesilmesi yasaklanmıştır. Aynı şekilde başkasına secde etmek ve başkası adına yemin etmek de yasaklanmıştır. Allah adına can alınabiliyorsa O'na teslim olmak gerekir.

Allah bu şekilde samimiyetle O'na bağlı olanlara müjde verilmesini istedikten sonra onları şöyle niteliyor: "**Onlar o kimselerdir ki Allah anıldığı zaman kalpleri titrer; başlarına gelene sabredenlerdir onlar; namazı kılanlardır. Onlara rızık olarak verdiğimizden de infak ederler."**

وَالْبُدْنَ جَعَلْنَاهَا لَكُمْ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ لَكُمْ فِيهَا خَيْرٌ
فَاذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهَا صَوَافَّ فَإِذَا وَجَبَتْ جُنُوبُهَا فَكُلُوا
مِنْهَا وَأَطْعِمُوا الْقَانِعَ وَالْمُعْتَرَّ كَذَٰلِكَ سَخَّرْنَاهَا لَكُمْ لَعَلَّكُمْ
تَشْكُرُونَ ﴿٣٦﴾ لَنْ يَنَالَ اللَّهَ لُحُومُهَا وَلَا دِمَاؤُهَا وَلَٰكِنْ يَنَالُهُ
التَّقْوَىٰ مِنْكُمْ كَذَٰلِكَ سَخَّرَهَا لَكُمْ لِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَىٰ مَا
هَدَاكُمْ وَبَشِّرِ الْمُحْسِنِينَ ﴿٣٧﴾

36. Develeri de size Allah'ın şiarlarından yaptık. Onlarda sizin için nice hayırlar vardır. O halde sıra sıra dizildiklerinde üzerlerine Allah'ın adını anın. Yanları üstüne cansız düşünce de onlardan yiyin. İhtiyacını gizleyen yoksula da gizlemeyene de yedirin. Biz onları, şükretmeniz için istifadenize verdik.

37. Onların ne etleri ne de kanları Allah'a ulaşır; ama O'na ulaşan takvanızdır. İşte böyle onları istifadenize verdi ki sizi doğru yola ilettiğinden dolayı Allah'ı yüceltesiniz. İyilik edenleri müjdele!

İri yapılı hayvanlar anlamına gelen *"budn"* kelimesi, *"budne"* kelimesinin çoğuludur. Kelime, develer hakkında kullanılır ama kurban edilecek hayvanlardan söz edildiğinden sığır cinsi hayvanlar da kelimenin kapsamında kabul edilmiştir.

Bu iri cüsseli hayvanlara Allah akıl verseydi bu dünya hayatında insanların hali nice olurdu! Ama Allah sadece insana akıl vermiştir ve insan bu sayede bu iri cüsseli hayvanları kendi hizmetinde kullanmaktadır. Kurban kesmenin sebeplerinden biri de bu duruma şükrün ifade edilmesidir.

Mali ibadette fakir ve muhtaçların gözetilmesi esastır. Kurban ibadetinde de aynı durum gözetilmiş ve kanaatkârlığından dolayı ihtiyacını gizleyen muhtaçlara da diğerlerine de kesilen kurban etlerinden yedirilmesi istenmiştir. Mali ibadetler ve kurban kesilmesi Allah'ın bunlara ihtiyaç duymasından

kaynaklanmaz. Allah'ın ne kesilen hayvanların etlerine ihtiyacı vardır ve ne de kanın akıtılmasına. Bütün ibadetlerde asıl olan şekiller değil, onları yerine getirenin kalbindeki niyettir. Şekil bütünüyle mükemmel olarak yapılmış olsa da eğer niyet başka ise yapılan ibadetin bir anlamı olmaz.

Kesilen adak veya kurban kanlarının kişilerin alınlarına sürülmesi ve kimi durumlarda *"kan akıtılması gerekir"* gibi ifadelerin kullanılması, putperestlerden kalma bir anlayıştır.

اِنَّ اللّٰهَ يُدَافِعُ عَنِ الَّذِينَ
اٰمَنُواۜ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ خَوَّانٍ كَفُورٍ ﴿٣٨﴾
اُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ بِاَنَّهُمْ ظُلِمُواۜ وَاِنَّ اللّٰهَ عَلٰى نَصْرِهِمْ
لَقَدِيرٌۙ ﴿٣٩﴾ اَلَّذِينَ اُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ اِلَّا
اَنْ يَقُولُوا رَبُّنَا اللّٰهُۜ وَلَوْلَا دَفْعُ اللّٰهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ
لَهُدِّمَتْ صَوَامِعُ وَبِيَعٌ وَصَلَوَاتٌ وَمَسَاجِدُ يُذْكَرُ فِيهَا
اسْمُ اللّٰهِ كَثِيرًاۜ وَلَيَنْصُرَنَّ اللّٰهُ مَنْ يَنْصُرُهُۜ اِنَّ اللّٰهَ
لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٤٠﴾ اَلَّذِينَ اِنْ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْاَرْضِ اَقَامُوا الصَّلٰوةَ
وَاٰتَوُا الزَّكٰوةَ وَاَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِۜ وَلِلّٰهِ
عَاقِبَةُ الْاُمُورِ ﴿٤١﴾

38. Muhakkak ki Allah iman edenleri savunur. Allah hiçbir hain nankörü sevmez.

39. Zulme uğramış olmaları sebebiyle kendileriyle savaşılanlara izin verildi. Hiç şüphe yok ki Allah onlara yardım etmeye kadirdir.

40. Onlar sırf "Rabbimiz Allah'tır" dedikleri için haksız yere yurtlarından çıkarılmışlardır. Eğer Allah insanları diğer bir kısmıyla savmasaydı muhakkak ki içlerinde Allah'ın isminin çokça anıldığı manastırlar, kiliseler, havralar ve mescitler yıkılırdı. Şüphesiz ki Allah, kendisine (dinine) **yardım edene yardım eder. Muhakkak ki O güçlüdür ve üstündür.**

41. Onlar öyle kimselerdir ki yeryüzünde kendilerini iktidara getirirsek namazı kılarlar, zekâtı verirler ve iyiliği emredip kötülükten sakındırırlar. İşlerin sonu Allah'a döner.

Önceki âyetlerde Ka'be'yi inşa eden Hz. İbrahim'in onu inşa ettikten sonra insanları hac için buraya çağırdığı ve buna rağmen müşriklerin Müslümanları hac için buraya gelmekten alıkoydukları anlatılmıştı. Üstelik burası Müslümanların da yurduydu. Müslümanlar müşriklerin baskılarına dayanamayıp buradan hicret etmişlerdi. Müslümanlar bu durumdan dolayı gayet üzgün idiler. Ama Medine'ye hicret eden Müslümanlar burada İslâm'a girenlerle güç kazanmışlardı. Uğramış oldukları haksızlığı ortadan kaldırmanın zamanı yaklaşıyordu. Kendilerine savaşma izni verilmezden önce yüce Allah kendilerini savunacağını taahhüt etti: **"Muhakkak ki Allah iman edenleri savunur. Allah hiçbir hain nankörü sevmez.**"

Yüce Allah'ın bu fermanı, ne zaman ve nerede olursa olsun hain ve Allah'a karşı nankörlük edenler tarafından zulme uğramış bütün müminleredir.

Bu evrensel ilkenin yanında savaş konusunda yine evrensel bir ilke daha dile getiriliyor: **"Zulme uğramış olmaları sebebiyle kendileriyle savaşılanlara izin verildi. Hiç şüphe yok ki Allah onlara yardım etmeye kadirdir."** Mekke müşrikleri Müslümanları haksız yere yurtlarından çıkarmışlardı, buna rağmen saldırganlıklarına yine devam ediyorlardı. Dünyanın neresinde olursa olsun haksız yere yurtlarından çıkarılmış Müslümanlara, karşı koyma izni verilmiştir. Verilen savaş izni saldırı savaşı değil, savunma savaşıdır. Müslümanlara saldıran olursa onlar da buna karşı koyup savaşacaklardır.

Müslümanlar haksız yere yurtlarından çıkarılmışlardır. Bu bir savaş sebebidir ama yine de savaş güzel bir şey değildir. Ne var ki bazen güzel olmayan bir şey bir zorunluluk halini almaktadır. Çünkü saldırı Allah'a kulluk edenlerden değil diğerlerinden gelmektedir ve karşı konulmazsa Allah'ın çokça anıldığı mabetler tahrip edilir.

Hem iman edenler galip geldikleri takdirde insanların ibadetlerine engel olmazlar. **"Onlar öyle kimselerdir ki yeryüzünde kendilerini iktidara getirirsek namazı kılarlar, zekâtı verirler ve iyiliği emredip kötülükten sakındırırlar. İşlerin sonu Allah'a döner."**

وَاِنْ يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ
قَوْمُ نُوحٍ وَعَادٌ وَثَمُودُ ﴿٤٢﴾ وَقَوْمُ اِبْرٰهٖيمَ وَقَوْمُ لُوطٍ ﴿٤٣﴾
وَاَصْحَابُ مَدْيَنَ وَكُذِّبَ مُوسٰى فَاَمْلَيْتُ لِلْكَافِرٖينَ
ثُمَّ اَخَذْتُهُمْ فَكَيْفَ كَانَ نَكٖيرِ ﴿٤٤﴾ فَكَاَيِّنْ مِنْ قَرْيَةٍ
اَهْلَكْنَاهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ فَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلٰى عُرُوشِهَا وَبِئْرٍ
مُعَطَّلَةٍ وَقَصْرٍ مَشٖيدٍ ﴿٤٥﴾ اَفَلَمْ يَسٖيرُوا فِي الْاَرْضِ فَتَكُونَ لَهُمْ
قُلُوبٌ يَعْقِلُونَ بِهَا اَوْ اٰذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا فَاِنَّهَا لَا تَعْمَى
الْاَبْصَارُ وَلٰكِنْ تَعْمَى الْقُلُوبُ الَّتٖي فِي الصُّدُورِ ﴿٤٦﴾

42. **Seni yalanlıyorlarsa,** (bilesin ki) **onlardan önce Nuh kavmi, Âd ve Semûd da yalanlamıştı.**

43. **İbrahim'in kavmi de Lut'un kavmi de...**

44. **Medyen halkı da... Musa da yalanlanmıştı. Ben de o kâfirlere mühlet vermiştim; ama sonra onları öyle bir yakaladım ki! Nasılmış cezalandırmam!**

45. **Nice kenti; onlar zulmederken onları helak ettim. Şimdi duvarları tavanlarının üzerine devrilmiş, kullanılmayan kuyular, ıssız kalmış köşkler!**

46. **Yeryüzünde gezmediler mi ki düşünecek kalpleri ve duyacak kulakları olsun. Gerçek şu ki gözler kör olmaz; göğüslerdeki kalpler kör olur.**

Önceki kavimlerin peygamberlerini yalanladıklarının anlatılması Peygamberi teselli amaçlıdır. Peygambere: "Onların seni yalanlamaları, senin görevini hakkıyla yerine getirmediğin anlamına gelmez, önceki peygamberleri de kavimleri yalanlamıştı" mesajı verilmektedir. "Ancak önceki peygamberler yalanlandılar ama görevlerini yerine getirmekten geri kalmadılar. Sen de görevini yapmaya devam et!"

Diğer peygamberlerin kavimleri tarafından yalanlandıkları belirtildiği halde Hz. Musa için sadece *"yalanlandı"* denilmektedir. Çünkü Musa'yı yalanlayan kendi kavmi değil Firavun ve adamları idi.

Ama güçlerine güvenerek peygamberlerini yalanlayanlar da o güç ve zenginliklerini devam ettirememiş helak olup gitmişlerdir. Debdebeli bir hayat sürdükleri kentleri viraneye dönmüş, evleri yıkılmış, tavanları çökmüş, duvarları yıkılmış ve sağlam yaptıkları köşklerinden ayakta kalanlar olduysa onlar da ıssız kalmışlardır.

Bunların harabelerini dolaşıp görseler belki ibret alırlardı. Ama onlarda ibret alacak akıl nerede? Gezip görmek yetmiyor, önemli olan gördüklerinden ibret almaktır.

Elbet ibret alacak olan sadece o günün insanı değildir, bugünün insanı da bunlardan ibret alacaktır. Ama günümüz medeniyeti de maddeci bir medeniyet olduğundan bu tür harabeleri dolaşanların ilk aklına gelen, o insanların ne kadar ileri bir medeniyet kurdukları ve ne denli zengin olduklarıdır. Buraları gezip görenler bunları düşünerek hayranlıkla buraları dolaşırlar. Oysa alınacak ibret, öncelikle o muhteşem binaları yaptıkları halde bunları terk edip gittikleri ve bizlerin de ne denli zengin ve güçlü olursak olalım çekip gideceğimizdir. Öncelikle gündeme getirilmesi gereken budur. Ama güç ve zenginlik kalplere o kadar işlemiş ki ibret alacak akıl nerede?

وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَلَنْ يُخْلِفَ اللّٰهُ وَعْدَهُ وَاِنَّ يَوْمًا
عِنْدَ رَبِّكَ كَاَلْفِ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ ﴿٤٧﴾ وَكَاَيِّنْ مِنْ قَرْيَةٍ
اَمْلَيْتُ لَهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ ثُمَّ اَخَذْتُهَا وَاِلَيَّ الْمَصِيرُ ﴿٤٨﴾

قُلْ يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ اِنَّمَٓا اَنَا لَكُمْ نَذ۪يرٌ مُب۪ينٌۚ ﴿٤٩﴾ فَالَّذ۪ينَ
اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَر۪يمٌ ﴿٥٠﴾
وَالَّذ۪ينَ سَعَوْا ف۪ٓي اٰيَاتِنَا مُعَاجِز۪ينَ اُو۬لٰٓئِكَ اَصْحَابُ الْجَح۪يمِ ﴿٥١﴾

47. Senden azabın bir an önce gelmesini istiyorlar. Allah verdiği sözden asla dönmez; ama Rabbinin katında bir gün saydıklarınızdan bin yıl gibidir.

48. Nice kent var ki zulmedip durduğu halde ona mühlet verdim. Sonra onları yakalayıp cezalandırdım; her halde dönüş banadır.

49. De ki: "Ey insanlar! Ben sizin için açık bir uyarıcıyım."

50. İman edip salih amel işleyenler için bir bağışlama ve değerli bir rızık vardır.

51. Âyetlerimizi etkisiz hale getirmeye çalışanlar var ya; işte onlar cehennem ehlidir.

45 ve 46. âyetlerde zulmeden nice kentin helak edildiği ifade edilip müşriklerin bundan ibret almak için buraları gezip düşünmeleri istenince müşrikler bunun kendileri için bir tehdit olduğunu anladılar. Bunun üzerine tehdit edildikleri azabın hemen gelmesini istediler.

Bu istek ve meydan okumalarının ardından Allah'ın verdiği sözden asla dönmediği hatırlatılmaktadır. Hemen cezalandırma gelmedi diye cezanın gelmeyeceği anlaşılmasın. Aleyhlerindeki bütün deliller tamamlanıp vakti geldiğinde kesinlikle cezalandırılacaklardır. Bunda hiç şüpheleri olmasın.

"**Ama Rabbinin katında bir gün saydıklarınızdan bin yıl gibidir**" cümlesi hakkında farklı yorumlar yapılmıştır. Bizce bu konuda en tutarlı görüş, cezalandırılmaları için onlara tanınan sürenin onlara uzunmuş gibi gelmesidir. Onlara uzun gelen bu süre, Allah nezdinde bir dakika bile değildir. Çünkü Allah katındaki bir günlük süre insanlar için bin yıl gibi uzun gelir, denilmektedir.

Allah işledikleri hatadan dönmeleri için insanlara mühlet veriyor. Zulmediyor olsalar bile delillerin tamamlanmasını ve ahirette hesaba çekildiklerinde ileri sürebilecek en ufak mazeretlerinin kalmamasını istiyor. Ama delillerin ta-

mamı tam tekmil tamamlanınca Allah onları öyle bir yakalayışla yakalıyor ki artık bunun dönüşü olmuyor.

Bunlar anlatıldıktan sonra Peygamberden şunu söylemesi isteniyor: **"Ey insanlar! Ben sizin için açık bir uyarıcıyım."** Peygamberler tebliğ ettikleri vahyin kabul edilmesi konusunda baskı yapmazlar. Ancak görevlerinin sadece uyarmak olması, işlenen suçlarla ilgili tebliğ ettikleri cezaların uygulanmayacağı anlamına gelmez.

Peygamberlerine karşı çıkanlar dünya hayatında bu akıbete uğrayacakken **"İman edip salih amel işleyenler için bir bağışlama ve değerli bir rızık vardır."**

O inkâr edip inkârlarında diretenler, vakti geldiğinde bu dünya hayatında helak olma cezasıyla kalmaz ahirette de cehennemle cezalandırılırlar: "**Âyetlerimizi etkisiz hale getirmeye çalışanlar var ya; işte onlar cehennem ehlidir.**"

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ وَلَا نَبِيٍّ إِلَّا إِذَا
تَمَنَّى أَلْقَى الشَّيْطَانُ فِي أُمْنِيَّتِهِ فَيَنْسَخُ اللَّهُ مَا يُلْقِي الشَّيْطَانُ
ثُمَّ يُحْكِمُ اللَّهُ آيَاتِهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥٢﴾ لِيَجْعَلَ مَا يُلْقِي
الشَّيْطَانُ فِتْنَةً لِلَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ
وَإِنَّ الظَّالِمِينَ لَفِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ ﴿٥٣﴾ وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ أُوتُوا
الْعِلْمَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَيُؤْمِنُوا بِهِ فَتُخْبِتَ لَهُ قُلُوبُهُمْ
وَإِنَّ اللَّهَ لَهَادِ الَّذِينَ آمَنُوا إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٥٤﴾
وَلَا يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي مِرْيَةٍ مِنْهُ حَتَّى تَأْتِيَهُمُ
السَّاعَةُ بَغْتَةً أَوْ يَأْتِيَهُمْ عَذَابُ يَوْمٍ عَقِيمٍ ﴿٥٥﴾

ٱلْمُلْكُ يَوْمَئِذٍ لِّلَّهِ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ ۚ فَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟
وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ فِى جَنَّٰتِ ٱلنَّعِيمِ ﴿٥٦﴾ وَٱلَّذِينَ
كَفَرُوا۟ وَكَذَّبُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَا فَأُو۟لَٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ
مُّهِينٌ ﴿٥٧﴾

52. Senden önce gönderdiğimiz hiçbir resul ve nebi yoktur ki bir şey temenni etiğinde şeytan onun temennisine bir şeyler katmasın; ama Allah şeytanın kattığını yok eder ve âyetlerini sağlamlaştırır. Allah bilendir, her şeyi yerli yerince yapandır.

53. Ta ki şeytanın kattığı, kalplerinde hastalık olanlar ve kalbi katılaşanlar için bir imtihan olsun. Şüphesiz ki zalimler derin bir ayrılık içindedir.

54. Kendilerine ilim verilenler de onun Rabbin tarafından gelmiş bir gerçek olduğunu bilsinler ve böylece ona iman etsinler de kalpleri ona saygı duysun. Şüphesiz ki Allah iman edenleri dosdoğru bir yola iletecektir.

55. O inkâr edenler ise kıyamet ansızın kendilerine gelinceye yahut kısır (hayırsız) **günün azabı kendilerine çatıncaya kadar ondan kuşku içinde kalıp giderler.**

56. Hükümranlık o gün Allah'ındır; aralarında hüküm verir. İman edip salih amel işleyenler nimetler cennetindedir.

57. İnkâr edip âyetlerimizi yalanlayanlara gelince işte onlar için aşağılatan bir azap vardır.

52. âyetin tefsirine dair farklı yorumlar yapılmıştır. Necm sûresinin başında sözünü edeceğimiz *"Garanik"* meselesiyle ilintili olduğu ve bu olay üzerine indirildiği söylenmiştir.

"Temenni" kelimesiyle anlamlandırdığımız *"ümniyye"* kelimesi bir şeyi arzu etmek ve gönlün çok istediği şey anlamındadır. O halde her peygamber bir şeyi çok arzu ettiğinde şeytan o arzusuna bir şey katma çabası içerisine gi-

rer fakat başarılı olamaz. Çünkü yüce Allah şeytanın katmak istediğini yok eder ve âyetlerini yerleştirip sağlamlaştırır. Peygamber de insan olduğundan dolayı şeytan ona vesvese verir ve zihnine birtakım düşünceler gelebilir. Ama hiçbir peygamber bu vesveseler sonucunda Allah'tan aldığı vahye ilaveler yapmaz ve ondan bir şey eksiltmez. İnsan olmaları hasebiyle kasti olmaksızın yanılarak da böyle bir şey yapmaz. Çünkü onlar vahyi olduğu gibi aktarma konusunda masumdur ve bu konuda Allah'ın koruması altındadır.

Bu sebeple Necm sûresinde anlatılan *"Garanik"* meselesiyle ilgili söz konusu edilen, *"Peygamber bilerek veya bilmeyerek Allah'tan kendisine gelen vahye müşriklerin putlarını övücü sözler söyledi"* yahut *"Peygamber söylemedi ama Peygamber vahyi okuduğunda şeytan onun sesini taklit ederek araya putları övücü sözler kattı"* vs. gibi söylenenlerin tamamı asılsızdır. (Daha geniş bilgi için Necm sûresinin tefsirine bk.).

Kuşkusuz bir peygamberin en büyük arzusu, muhataplarına tebliğ ettiği vahye inanmaları ve tevhit inancının yerleştirilmesidir. Bu konuda peygamber herhangi önemli bir adım attığında şeytan, muhatapların buna inanmamaları için var gücüyle çaba gösterir: Tebliğ edilen vahyi başka türlü göstermeye ve saptırmaya gayret eder. Kalplerinde hastalık olan ve kalpleri katılaşmış şeytanın katmaya çalıştığı şeylerle sınanırlar.

Şeytan nasıl göstermeye çalışırsa çalışsın kendilerine ilim verilenler vahyin yani Kur'ân'ın Allah tarafından indirildiğini bilirler. Şeytanın onlar üzerinde etkisi olmaz. Ama inkâr edenler şeytanın vesveselerinden etkilenirler. Kıyamet kopuncaya kadar şeytanın vesveselerinden etkilenen münkirler olacaktır. Kıyamet kopunca da Allah aralarında hüküm verecektir. O zaman yalpalayarak meşru olmayan mazeretler ileri süremeyecekler ve azabı boylayacaklardır.

56. âyette *"o gün hükümranlığın Allah'a ait"* olduğunun vurgulanması, hükümranlığın dünya hayatında O'na ait olmadığı anlamına gelmez. Dünya hayatı imtihan yurdu olduğundan dolayı emir ve yasaklarına uyma konusunda insanları zorlamaz. İsteyen emir ve yasaklarına muhalefet eder ve Allah'tan başka tanrılar edinir. Buna izin veren kendisi olduğundan bu dünya hayatında hükümranlık yine O'nundur. Ahiret yurdunda hükümranlığın sadece O'na ait olduğunun vurgulanması, orası imtihan yurdu olmadığından emir ve yasaklarına uymanın orada zorunlu olduğunun belirtilmesi içindir.

وَالَّذ۪ينَ هَاجَرُوا ف۪ي سَب۪يلِ اللّٰهِ ثُمَّ قُتِلُٓوا
اَوْ مَاتُوا لَيَرْزُقَنَّهُمُ اللّٰهُ رِزْقاً حَسَناًۜ وَاِنَّ اللّٰهَ لَهُوَ
خَيْرُ الرَّازِق۪ينَ ﴿٥٨﴾ لَيُدْخِلَنَّهُمْ مُدْخَلاً يَرْضَوْنَهُۜ
وَاِنَّ اللّٰهَ لَعَل۪يمٌ حَل۪يمٌ ﴿٥٩﴾ ذٰلِكَۚ وَمَنْ عَاقَبَ بِمِثْلِ
مَا عُوقِبَ بِه۪ ثُمَّ بُغِيَ عَلَيْهِ لَيَنْصُرَنَّهُ اللّٰهُۜ اِنَّ اللّٰهَ
لَعَفُوٌّ غَفُورٌ ﴿٦٠﴾ ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ يُولِجُ الَّيْلَ
فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي الَّيْلِ وَاَنَّ اللّٰهَ سَم۪يعٌ
بَص۪يرٌ ﴿٦١﴾ ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْحَقُّ وَاَنَّ مَا يَدْعُونَ
مِنْ دُونِه۪ هُوَ الْبَاطِلُ وَاَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْعَلِيُّ الْكَب۪يرُ ﴿٦٢﴾
اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ اَنْزَلَ مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءًۘ فَتُصْبِحُ الْاَرْضُ
مُخْضَرَّةًۜ اِنَّ اللّٰهَ لَط۪يفٌ خَب۪يرٌۚ ﴿٦٣﴾ لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ
وَمَا فِي الْاَرْضِۜ وَاِنَّ اللّٰهَ لَهُوَ الْغَنِيُّ الْحَم۪يدُ ﴿٦٤﴾
اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي الْاَرْضِ وَالْفُلْكَ تَجْر۪ي
فِي الْبَحْرِ بِاَمْرِه۪ۜ وَيُمْسِكُ السَّمَٓاءَ اَنْ تَقَعَ عَلَى الْاَرْضِ اِلَّا

بِإِذْنِهِ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرَءُوفٌ رَحِيمٌ ﴿٦٥﴾ وَهُوَ الَّذِي
أَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَكَفُورٌ ﴿٦٦﴾

58. Allah yolunda hicret edip sonra öldürülenlere yahut ölenlere Allah güzel bir rızık verecektir. Muhakkak ki Allah rızık verenlerin en hayırlısıdır.

59. Allah onları mutlaka hoşnut olacakları bir yere yerleştirir. Muhakkak ki Allah bilendir, şefkatlidir.

60. İşte böyle, kim kendisine yapılan eziyetin dengiyle eziyet eder de sonra kendisine saldırılırsa Allah kesinlikle ona yardım edecektir. Muhakkak ki Allah affedicidir, bağışlayıcıdır.

61. Bu, böyledir; çünkü Allah geceyi gündüze gündüzü de geceye katar. Allah işitendir, görendir.

62. Bu, böyledir; çünkü Hak yalnızca Allah'tır; O'ndan başka taptıkları sadece batıldır. Muhakkak ki en yüce, en büyük olan yalnızca Allah'tır.

63. Görmedin mi Allah gökten bir su indirdi ve böylece yeryüzü yemyeşil oldu? Allah lütuf sahibidir, her şeyden haberdardır.

64. Göklerde ve yerde ne varsa O'nundur. Şüphesiz ki Allah, yalnız O zengindir, övülmeye layıktır.

65. Görmedin mi Allah yerde olanları ve denizde yüzen gemileri buyruğunuza vermiştir? Göğü de yere düşmekten korumaktadır; izniyle buna yol vermesi ayrı. Allah insanlar için elbette çok şefkatli, çok merhametlidir.

66. Sizi dirilten, sonra öldüren ve sonra da diriltecek olan O'dur. İnsan gerçekten çok nankördür.

Kıyamet gününde Allah kulları arasında hüküm verdiğinde inanıp salih amel işleyenler; Allah yolunda hicret edip sonra öldürülen yahut ölenler büyük bir mükâfata nail olacaklardır.

İnsanın bir başkasından haksız yere eziyet görmesi durumunda misliyle karşılık vermesi onun hakkıdır. Bu sebeple tekrar saldırıya uğrarsa Allah onun yardımcısıdır. Ancak gerek ilk haksızlığa uğradığında ve gerek bu ikincisinde

karşılık vermek gücüne sahip olduğu halde karşı tarafı bağışlamış olsaydı kendisi için daha hayırlı olurdu. 60. âyetin sonunda Allah'ın affedici ve bağışlayıcı olduğunun belirtilmesi buna işaret olsun diyedir.

Allah evrenin tamamının sahibidir. Bunun delillerinden biri, geceyi gündüze katması ve aksini yapması yani geceyi uzatırken gündüzü kısaltıyor ve gündüzü uzatırken geceyi kısaltıyor olmasıdır. Evrenin tamamının sahibi olan Allah insanların davranışlarından dolayı onları mükâfatlandırır veya cezalandırır. İstediğinde de onları affedip bağışlar. Allah dışında taptıklarının buna gücü yoktur. Allah yukarıdan su indirir ve yeryüzü yemyeşil olur. Bunu yapan Allah insanları bağışlayıp onlara mükâfat vermeye de kadirdir. Allah insanları bağışlar, amellerine karşılık mükâfatlarını kat kat arttırır ama işledikleri suçları misliyle cezalandırır.

Allah her şeye kadir oluşunun yanında her şeyi insanın hizmetine vermiştir. O halde sadece O'na kulluk yapılmalıdır. Bunları yapamayana ve insana fayda ve zarar verme gücüne sahip bulunmayana kulluk yapılmaz.

لِكُلِّ اُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنْسَكاً هُمْ نَاسِكُوهُ فَلَا يُنَازِعُنَّكَ
فِي الْاَمْرِ وَادْعُ اِلٰى رَبِّكَۜ اِنَّكَ لَعَلٰى هُدًى مُسْتَق۪يمٍ ﴿٦٧﴾
وَاِنْ جَادَلُوكَ فَقُلِ اللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿٦٨﴾ اَللّٰهُ يَحْكُمُ
بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ف۪يمَا كُنْتُمْ ف۪يهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٦٩﴾ اَلَمْ تَعْلَمْ
اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَٓاءِ وَالْاَرْضِۜ اِنَّ ذٰلِكَ ف۪ي كِتَابٍۜ اِنَّ
ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَس۪يرٌ ﴿٧٠﴾

67. Her ümmete uyacakları dini kurallar/şeriat belirledik ve onlar bu şeriate göre ibadet ederler. Dolayısıyla bu konuda seninle çekişmeye kalkmasınlar. Sen Rabbinin yoluna davet et. Sen, hiç şüphesiz ki dosdoğru bir yol üzeresin.

68. Seninle tartışmaya kalkışacak olurlarsa de ki: "Ne yaptığınızı Allah daha iyi biliyor."

69. İhtilafa düştüğünüz konularda kıyamet günü Allah aranızda hüküm verecektir.

70. Bilmez misin ki Allah, göklerde ve yerde olanları bilir? Bu, bir kitapta mevcuttur ve şüphesiz ki bu, Allah için kolaydır.

34. âyetin tefsirinde *"mensek"* kelimesinin kurban kesme ibadeti, kurban kesme yeri, kurban kesme tarzı, ibadet tarzı, din, şeriat ve yol anlamında olduğuna dikkat çekmiştik. Kurban kesmek de bir ibadet yoludur ve burada bu anlamda kullanıldığı anlatımdan anlaşılmaktadır.

Bazı müfessirler 34. âyette olduğu gibi burada da kurban kesme ibadetinin kastedildiğini söylemişlerdir. Ancak diğerleri daha geniş anlamıyla, din ve dinin bütün kurallarıyla şeriatı ve ibadet tarzı, şeklinde anlamışlardır.

Kelimeyi *"kurban"*ı da içine alacak şekilde ibadet yöntemiyle birlikte hayat tarzı şeklinde anlamak da mümkündür. Yani önceki peygamberler nasıl kavimlerine bir şeriat getirdilerse ey Peygamber sen de bir şeriat getirdin, bu konuda onlarla tartışma ve yoluna devam et denilmektedir.

Dinlerin inançla ilgili kısımları, hedef ve gayeleri aynıdır. Ancak şeraitlerinde yani ahkâm meselelerine ait birtakım meselelerde, hatta ibadet tarzında mesela kurban kesme yeri ve hac ibadeti gibi ibadetlerde birtakım farklılıklar bulunmaktadır.

Bazı rivayetlerde müşriklerin Müslümanların murdar olmuş hayvan etini yememelerini söz konusu ederek, *"Allah'ın öldürdüğünü haram sayıp yemiyorsunuz da kendi elinizle kestiğinizi helâl sayıp yiyorsunuz"* şeklindeki sözlerle eleştirmeleri üzerine bu âyetler indirilmiştir.

Her ümmet için belirlenen dinî kurallar toplumların şartlarına ve beşerî gelişmelere göre belirlenmiştir. Hem Mekke müşriklerinin bu gibi konularda söz söylemeye ne hakları vardır ve ne de ehliyetleri buna müsaittir. Çünkü onlar hiçbir kaynağa dayanmıyorlar.

Bir delile dayanmadan konuşup tartışanlara şöyle demek gerekir: **"Ne yaptığınızı Allah daha iyi biliyor."** Allah kıyamette hükmünü verecektir.

وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَمْ
يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَمَا لَيْسَ لَهُمْ بِهِ عِلْمٌ وَمَا لِلظَّالِمِينَ

مِنْ نَص۪يرٍ ﴿٧١﴾ وَاِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ تَعْرِفُ ف۪ي
وُجُوهِ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا الْمُنْكَرَۜ يَكَادُونَ يَسْطُونَ بِالَّذ۪ينَ
يَتْلُونَ عَلَيْهِمْ اٰيَاتِنَاۜ قُلْ اَفَاُنَبِّئُكُمْ بِشَرٍّ مِنْ ذٰلِكُمْۜ اَلنَّارُۜ
وَعَدَهَا اللّٰهُ الَّذ۪ينَ كَفَرُواۜ وَبِئْسَ الْمَص۪يرُ ﴿٧٢﴾
يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ ضُرِبَ مَثَلٌ فَاسْتَمِعُوا لَهُۜ اِنَّ الَّذ۪ينَ تَدْعُونَ
مِنْ دُونِ اللّٰهِ لَنْ يَخْلُقُوا ذُبَاباً وَلَوِ اجْتَمَعُوا لَهُۜ وَاِنْ يَسْلُبْهُمُ
الذُّبَابُ شَيْـٔاً لَا يَسْتَنْقِذُوهُ مِنْهُۜ ضَعُفَ الطَّالِبُ وَالْمَطْلُوبُ
﴿٧٣﴾ مَا قَدَرُوا اللّٰهَ حَقَّ قَدْرِه۪ۜ اِنَّ اللّٰهَ لَقَوِيٌّ عَز۪يزٌ ﴿٧٤﴾ اَللّٰهُ
يَصْطَف۪ي مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ رُسُلاً وَمِنَ النَّاسِۜ اِنَّ اللّٰهَ سَم۪يعٌ بَص۪يرٌۚ
﴿٧٥﴾ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ اَيْد۪يهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْۜ وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ
الْاُمُورُ ﴿٧٦﴾

71. **Onlar, Allah'ı bırakıp da Allah'ın, haklarında hiçbir delil indirmediği ve kendilerinde de bir bilgi bulunmayan şeylere taparlar. Zalimlerin herhangi bir yardımcısı yoktur.**

72. **Onlara apaçık âyetlerimiz okunduğunda inkâr edenlerin suratlarında hoşnutsuzluğu anlarsın. Neredeyse kendilerine âyetlerimizi okuyanlara saldıracaklar. De ki: "Size bundan daha kötüsünü haber vereyim mi? Cehennem ateşi! Allah onu inkâr edenlere vaat etmiştir. Ne kötü sonuçtur!"**

73. **Ey insanlar! Bir misal verildi, onu dinleyin. Allah'tan başka yalva-**

rıp durduğunuz şeyler bir araya gelseler dahi bir tek sineği yaratamazlar. Sinek onlardan bir şey kapsa, onu bile kurtaramazlar. Hem isteyen âcizdir hem de kendinden istekte bulunulan!

74. Onlar Allah'ı gereğince takdir edemediler. Doğrusu Allah kuvvetlidir, mutlak güç sahibidir.

75. Allah meleklerden ve insanlardan elçiler seçer. Muhakkak ki Allah işitendir, görendir.

76. Allah onların yapıp geride bıraktıklarını da yapacaklarını da bilir; esasen bütün işler Allah'a döndürülür.

71 ve 72. âyetlerde müşriklerin hakkında bir delil bulunmayan inançları kınanmaktadır. Onlar Allah'ı bırakıp bir yarar yahut zarar verme gücü bulunmayan putlara yalvarıyorlardı. Yalvardıkları putlarının Allah'a yakın olduklarını ve bu yüzden Allah katında kendilerine şefaat edeceklerine inanıyorlardı.

Müşrik Araplar ölümden sonra dirilmeye inanmadıklarından umdukları şefaat dünya hayatıyla ilgili idi. Allah nezdinde aracılık ederek onları sıkıntılardan kurtaracaklarına ve geri kalan ömürlerinde daha müreffeh bir hayat yaşayacaklarına inanıyorlardı.

Müşriklerin inancı sadece o dönemin Araplarına has bir inanç değildi. Eğer böyle olsaydı Kur'ân ona bu kadar yer vermezdi.

Kendisine yalvarılanın gerçekten Allah nezdinde iyi biri olup olmaması önemli değildir. Önemli olan Allah'tan başkasına yalvarılması ve ondan sıkıntıların giderilmesini yahut beklentilerinin gerçekleşmesini istemektir. Bu anlamdaki her inanç şirktir.

Putlarının böyle bir güce sahip olmadıklarına ve yalnız Allah'a dua edip yalnızca O'ndan ihtiyaçların giderilmesini istemeleri gerektiğine dair âyetler geldiğinde suratlarını ekşitirlerdi. Çünkü böylece putlarının aşağılandığına inanırlardı.

duklarına inananlar yok mudur? "**Onlar Allah'ı gereğince takdir edemediler. Doğrusu Allah kuvvetlidir, mutlak güç sahibidir.**" Tehlikelerden koruyacak olan ve bu güce sahip olan Allah'tır. Kimsenin O'nun mülkünde ortaklığı yoktur.

"Allah meleklerden ve insanlardan elçiler seçer. Muhakkak ki Allah işitendir, görendir."

Burada meleklerden ve peygamberlerden söz edilmesinin sebebi, onların da bazı kimseler tarafından Allah'a ortak koşulmaları olmalıdır. Allah'ın en sevgili kulları olan melekler ve peygamberler de sadece elçidirler, onların ilâh olmak gibi bir yönleri yoktur.

Meleklerin elçilikleri iki şekilde olur: Biri, Allah'ın vahyini peygamberlere getirmeleri. İkinci tür elçilikleri ise deprem ve benzeri felaketleri icra etme konusunda görevlendirilmeleridir.

Melekler de, peygamberler de ilâh değildir. Onlar sadece elçi olarak görevlendirilmişlerdir: "**Allah onların yapıp geride bıraktıklarını da yapacaklarını da bilir; esasen bütün işler Allah'a döndürülür.**" Sonuç itibariyle onlar da kuldur.

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا ارْكَعُوا وَاسْجُدُوا وَاعْبُدُوا
رَبَّكُمْ وَافْعَلُوا الْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَۚ ﴿٧٧﴾ وَجَاهِدُوا فِي اللّٰهِ
حَقَّ جِهَادِه۪ۜ هُوَ اجْتَبٰيكُمْ وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدّ۪ينِ
مِنْ حَرَجٍۜ مِلَّةَ اَب۪يكُمْ اِبْرٰه۪يمَۜ هُوَ سَمّٰيكُمُ الْمُسْلِم۪ينَ مِنْ قَبْلُ
وَف۪ي هٰذَا لِيَكُونَ الرَّسُولُ شَه۪يدًا عَلَيْكُمْ وَتَكُونُوا شُهَدَٓاءَ
عَلَى النَّاسِۚ فَاَق۪يمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ وَاعْتَصِمُوا بِاللّٰهِۜ
هُوَ مَوْلٰيكُمْۚ فَنِعْمَ الْمَوْلٰى وَنِعْمَ النَّص۪يرُ ﴿٧٨﴾

77. Ey iman edenler! Rükûa varın, secdeye kapanın ve Rabbinize kulluk edin. Bir de iyilik yapın ki kurtuluşa eresiniz.

78. Allah yolunda gerektiği gibi cihad edin; çünkü O sizi seçti ve din konusunda size bir güçlük yüklemedi. Tıpkı babanız İbrahim'in dini gibi. Bundan önce de ve bu (sonuncu mesajda) **da O size Müslüman adını verdi ki Peygamber üzerinize şahit olsun ve siz de insanlar üzerine şahit olasınız. O halde namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin ve Allah'a bağlanın. O sizin mevlânızdır. Ne güzel mevlâdır O! Ne güzel yardımcıdır O!**

Daha önce de dikkat çekmiştik, amele sürüklemeyen iman sözde kalmış ve kalbin derinliklerinde kök salmamış bir imandır. Kurtuluşa götüren iman ise beraberinde salih amel bulunanıdır. 77. âyette de "**Ey iman edenler! Rükûa varın, secdeye kapanın ve Rabbinize kulluk edin. Bir de iyilik yapın ki kurtuluşa eresiniz.**"

Günümüzde "cihad" denildiğinde Allah yolunda savaş akla gelmektedir. Oysa kelime çok daha geneldir. Allah yolunda savaşla birlikte her türlü gayret ve çabayı kapsar. 78. âyette bu genel anlamıyla kullanılmıştır.

"O sizi seçti" cümlesiyle kastedilen öncelikle bu âyete muhatap olan ilk dönem Müslümanlarıdır. Kuşkusuz Allah'ın son Peygamberini o bölgeden ve o insanlar arasından seçmesi rastgele bir seçim değildir. Vakıa o Müslümanlar İslâm mesajını en mükemmel şekliyle üstlenmiş ve bu uğurda mal ve canlarını feda etmekten çekinmemişlerdir. Sanılanın aksine akli ve insani yetenek bakımından da buna ehil idiler. Fakat söz konusu seçilmişlikle ilk dönem Müslümanları öncelikle kastediliyor olsalar bile samimiyetle İslâm'a sarılan ve onları takip eden Müslümanlar da söz konusu seçilmişliğin kapsamına girerler.

Din, yerine getirilemez kurallar getirmemiştir. "**Babanız İbrahim'in dini gibi**" denilirken sadece İbrahim'in getirdiği din ve Peygamberimizin getirdiği din kolay ama diğer peygamberlerin getirdikleri zordu denmek istenmiyor. Peygamberimizin şeriatında öncekilere göre kısmi birtakım kolaylaştırmalardan söz edilse bile bütün peygamberlerin getirdikleri kurallar uygulanabilir kurallardır. Araplar, Hz. İbrahim'in soyundan geldiklerini söyleyip kendilerini ona izafe ettikleri için bu şekilde bir ifade kullanılmıştır.

Yine 78. âyette **"O size Müslüman adını verdi"** denilirken *"O"* zamiri Allah'a racidir. Allah önceki kitaplarda da, Kur'ân'da da kendisine samimiyetle iman edip teslim olanları *"Müslüman"* diye isimlendirmiştir. Zamirin Hz. İbrahim'e ait olduğunu söyleyen müfessirler de olmuştur. Ancak bu tutarlı de-

ğildir. Takip eden cümle isimlendirmenin Allah'a ait olduğunu göstermektedir. Çünkü bu ayette şöyle denmektedir: **"O size Müslüman adını verdi ki Peygamber üzerinize şahit olsun ve siz de insanlar üzerine şahit olasınız."** Müslüman isminin verilmesinin Peygamberin şahitliğine ve Müslümanların diğer insanlara şahit olmalarına bağlama hükmünü ancak Allah belirler.

Müfessirler, sözü edilen şahitliğin ahiretle ilgili olduğunu söylemişlerdir. Peygamber dini ilk muhataplarına ilettiğine şahitlik edecek ve onlar da bu dini kime ulaştırmışlarsa buna şahitlik edeceklerdir. Ancak ahirette böyle bir şahitliğin olması dünya hayatında da şahit olmalarına engel değildir. Şahitlik kelimesinde örnek olma anlamı da mevcuttur. O halde Peygamber iman eden Müslümanlara, Müslümanlar da diğer insanlara örnektirler.

23.
Mu'minûn Sûresi

Mekke'de indirilmiş olup 118 âyettir. Sûre adını ilk âyetinde geçen ve müteakip âyetlerde üstün nitelikleri anlatılan, iman etmiş olanlar anlamına gelen **"el-Mu'minûn"** *kelimesinden almaktadır. Özet olarak sûrede Peygamber'in hak yola daveti ve müşriklerin gösterdikleri tepkiler anlatılarak bunlara cevaplar verilmektedir. Sûrede geçmiş dönemlerde gelmiş peygamberlerin aynı tepkilere muhatap olduklarına dair misallere de yer verilmektedir.*

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

قَدْ اَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١﴾ اَلَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ ﴿٢﴾ وَالَّذِينَ هُمْ
عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ ﴿٣﴾ وَالَّذِينَ هُمْ لِلزَّكٰوةِ فَاعِلُونَ ﴿٤﴾ وَالَّذِينَ هُمْ
لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ ﴿٥﴾ اِلَّا عَلٰى اَزْوَاجِهِمْ اَوْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُمْ
فَاِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ ﴿٦﴾ فَمَنِ ابْتَغٰى وَرَاءَ ذٰلِكَ فَاُولٰئِكَ هُمُ
الْعَادُونَ ﴿٧﴾ وَالَّذِينَ هُمْ لِاَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ ﴿٨﴾

وَالَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَوَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ ﴿٩﴾ أُولَٰئِكَ هُمُ الْوَارِثُونَ
﴿١٠﴾ الَّذِينَ يَرِثُونَ الْفِرْدَوْسَ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١١﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Müminler kesinlikle kurtuluşa ermişlerdir.**
2. **Onlar, namazlarında huşû içerisindedir.**
3. **Onlar, boş sözlerden yüz çevirenlerdir.**
4. **Onlar, zekâtı verenlerdir.**
5. **Yine onlar, ırzlarını koruyanlardır.**
6. **Ancak eşleri ve ellerinin sahip oldukları hariç. Bundan dolayı kınanmayanlardır.**
7. **Bunun ötesine gidenler; işte onlar sınırı aşanlardır.**
8. **Yine onlar, emanetlerini gözetir ve verdikleri sözleri yerine getirenlerdir.**
9. **Onlar, namazlarına devam ederler.**
10. **İşte mirasçı olacaklar onlardır.**
11. **Firdevs'e mirasçı olacaklar onlardır ve orada ebedi kalanlardır.**

Müslümanların fakir ve müşriklerin baskıları altında bulundukları bir sırada bu âyetler indiriliyor. Müşrikler, hayatın nimetlerinden yararlanıp kurtuluşta olduklarını sandıkları, Müslümanların ise her türlü çileye katlanmak mecburiyetinde oldukları bir sırada **"Müminler kesinlikle kurtuluşa ermişlerdir"** fermanı, hem müminler ve hem de müşrikler açısından önemlidir. Müşriklere kendilerinin kurtuluşta olmadıkları, bilakis müminlerin asıl kurtuluşa erdikleri hatırlatılırken müminlere de çektikleri bu çilelerin bir gün son bulacağı ve asıl kurtuluşu hak edenlerin kendileri olduğu mesajı veriliyor.

Kurutuluşa ermenin birinci şartı imandır. Bu sebeple *"müminler kesinlikle kurtuluşa ermişlerdir"* deniliyor. İman salt inanmaktan ibaret değildir. Kalpte kök salmamış ve amele sürükleme gücü olmayan bir iman kurtuluşun vesilesi olabilir mi? Hayır. Günlük hayata yansımayan iman, boş bir iddiadan ibarettir. Bu nedenle ardından kurtuluşa ermiş o iman edenlerin nitelikleri sıralanıyor:

a. *Onlar namazlarında huşû içerisindedirler.* *"Huşû"* kelimesi kalpte duyu-

lan itaat ve saygıdır. Kalp bu derin saygıyı duyunca diğer organlar da ona katılır. O halde *huşû*, kişinin kalp ve organlarıyla kendisini namaza vermesidir. Maturidi, *namazda huşû*'yu, kişinin sağında ve solunda kimlerin bulunduğunu bilmeyecek kadar kendisini namaza kaptırmış olmakla açıklar. Çünkü bildiği takdirde bunun, namazında ne okuduğunu bilmekten onu alıkoyacağını söyler. (Maturidi, III, 393).

O halde *namazda huşû*, ancak okunulan Kur'ân âyetleri üzerinde düşünmek, Allah'ın büyüklüğü karşısında O'na derin saygı duymak ve O'nun azabından korkmakla gerçekleşir. Kişi namazında Rabbine hitap ediyor, birtakım isteklerde bulunuyor, ne istediğinden gafil olmak olur mu? (Merağî, VI, 268).

b. *Boş sözlerden yüz çevirirler.* Namazlarında Allah'tan başka ve O'nun kelamından başka bir şeye iltifat etmezken namaz dışında da ciddiyetten uzak ve yararsız boş sözlere iltifat etmezler. Yalandan, ahlâk dışı sözlerden de uzaktırlar. Sözlerinde samimiyet ve ciddiyet vardır.

c. *Zekâtı verirler.* Zekât onların nefislerini temizler. Cimrilikten uzaklaştırır. Allah'ın kendilerine verdikleriyle Allah'ın kullarını gözetirler. Fakirlere yardım duygularını geliştirir. Toplumlarına karşı sorumluk bilinci içerisindedirler.

Zekâtın miktarları Medine'de belirlenmiştir. Mekke'de indirilen bu âyet miktarları belirlenmiş zekâtı anlatmamaktadır. Kişinin kendisini temizleyecek, cimrilik ve mal tutkusundan onu arındıracak sadakadan söz edilir ki aslında Mekke döneminde Müslümanlara emredilen şey maddi imkânlarını fakir Müslümanlarla paylaşmalarıdır.

d. *Irzlarını korurlar. Ancak eşleri ve ellerinin sahip oldukları hariç. Bundan dolayı kınanmazlar.* Her ne olursa olsun ırzlarını koruma konusunda titizdirler. Irzlarına zarar verme ihtimali bulunan hususlardan da uzak dururlar. Ancak eşleri ve cariyeleri konusunda serbesttirler. "**Bunun ötesine gidenler; işte onlar sınırı aşanlardır.**" Helal yoldan nikâhlı oldukları eşlerine yaklaşmaktan dolayı da kınanmazlar. Bundan dolayı kınanmayacaklarının belirtilmesi, gerçek dindarın her türlü dünyevi zevklerden uzak durması gerektiği şeklindeki bir inancın kimi çevre ve anlayışlarda var olmasından kaynaklanıyor olmalıdır. İslâmiyet cinsellik, yeme-içme vs. gibi dünyevi zevkleri yasaklamaz. Bunların itidal derecesinde kullanılmasını ister.

e. *Emanetlerini gözetir, verdikleri sözleri yerine getirirler.* İnananlar için emanetleri gözetmek ve verdikleri sözleri yerine getirmek çok önemlidir, imanı yakından ilgilendirir. Çünkü aksi, münafıklık alametlerinden kabul edilmiştir.

f. *Namazlarına devam ederler.* Namazlarını kaçırmazlar ve en mükemmel şekliyle onu yerine getirmeye çalışırlar. Namaz, güçlüklere karşı sabır ve direnme gücünü arttıran bir ibadettir.

Kurtuluşa ermiş inananların temel nitelikleri sıralanırken ilk madde namaz idi, sonuncusu da namazla ilgilidir. Bu da namazın ne denli önemli bir ibadet olduğunu gösterir. İlk maddede namazın huşû içerisinde kılınmasından söz edilmişti, burada ise sürekli olmasından bahsedilmektedir.

İman edenlerin yukarıda ifade ettiğimiz gibi çileli bir hayat yaşadıkları bir dönemde sıralanan niteliklere sahip oldukları takdirde cennete mirasçı olacakları haber verilmektedir: "**İşte mirasçı olacaklar onlardır. Firdevs'e mirasçı olacaklar onlardır ve orada ebedi kalanlardır.**"

وَلَقَدْ خَلَقْنَا
الْاِنْسَانَ مِنْ سُلٰلَةٍ مِنْ طِينٍ ﴿١٢﴾ ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً فِي قَرَارٍ
مَكِينٍ ﴿١٣﴾ ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ
مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا ثُمَّ
اَنْشَأْنَاهُ خَلْقًا اٰخَرَ فَتَبَارَكَ اللّٰهُ اَحْسَنُ الْخَالِقِينَ ﴿١٤﴾
ثُمَّ اِنَّكُمْ بَعْدَ ذٰلِكَ لَمَيِّتُونَ ﴿١٥﴾ ثُمَّ اِنَّكُمْ
يَوْمَ الْقِيٰمَةِ تُبْعَثُونَ ﴿١٦﴾

12. Andolsun ki Biz insanı süzme bir çamurdan yarattık.

13. Sonra onu sağlam bir yerde bir damla su yaptık.

14. Sonra o damlayı bir yapışıp asılı duran yaptık. Sonra asılı duranı bir çiğnemlik et haline getirdik. Ardından bir çiğnemlik eti kemiklere dönüştürdük ve o kemiklere et giydirdik. Sonra onu başka bir şekle dönüştürdük. Şekillendirip yaratanların en güzeli olan Allah pek yücedir.

15. Tüm bunların ardından; sizler mutlaka ölecek olanlarsınız.

16. Sonra da şüphesiz kıyamet günü tekrar diriltileceksiniz.

İnsan/Âdem topraktan yaratılmıştır. Ancak yaratıldığı toprak birtakım ameliyelerden geçirilmiş, süzülüp ayıklanmış ve Âdem o topraktan yaratılmıştır. Âyetin Arapça orijinalinde geçen *sülâle* kelimesi, *sell* kökünden türetilmiştir. Kelime, bir şeyi bir şeyden yumuşaklıkla sıyırıp çıkarmak anlamındadır.

Müfessirler genelde buradaki *"insan"* ile Âdem'in kastedildiğini söylerler. Bazıları da, Âdem'in soyunun kastedildiğini ve onların topraktan yaratılmış olan Âdem'den süzülüp geldiklerini -sülalesinden olduklarını- belirtirler. (Taberi, XIX, 15). O halde kastedilen genel anlamda insanlar da olsa topraktan yaratılan Âdem'in kendisidir.

Âyetlerde birkaç cümle içerisinde insan hayatının tamamı özetlenmektedir: İnsanın aslı topraktır. Ana rahminde birtakım aşamalardan geçmiş sonra dünya hayatına gelmiştir. Kesinlikle ölümlü bir varlıktır, ölecektir ve kıyamet günü tekrar diriltilecektir. İşte insan hayatı bundan ibarettir. Bununla birlikte varlıklar içerisinde yaratılışının ayrıntılarına en çok yer verilen insandır. Çünkü Kur'ân'ın muhatabı odur. Onun yaratılışı konusunda ayrıntılara girilmesi, bilgilendirme amaçlı değildir. Eğer böyle olmuş olsaydı, insanın çamurdan süzüle süzüle nasıl canlı bir varlık haline geldiği de bilimsel izahlarda olduğu gibi izah edilirdi. Ne var ki Kur'ân'ın böyle bir amacı yoktur. Bu konuda ayrıntılara girilmesi, insanın kendi yaratılışı üzerinde düşünerek ibret almasını sağlamaktır. *İşte sen böyle aşamalardan geçerek yaratıldın, seni yaratan Allah'tır. O halde O'na kul olmalısın.* Bu âyetlerle anlatılmak istenen budur. Bu nedenle Kur'ân'ın bu anlattıklarını, bilimsel verilerle kıyaslayarak Kur'ân tefsirinde detaylarıyla verilmesi, kanaatimizce Kur'ân'ın kendisinin hedeflediği amaçla uyum içerisinde bir davranış değildir.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا فَوْقَكُمْ
سَبْعَ طَرَائِقَ وَمَا كُنَّا عَنِ الْخَلْقِ غَافِلِينَ ﴿١٧﴾
وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً بِقَدَرٍ فَأَسْكَنَّاهُ فِي الْأَرْضِ وَإِنَّا عَلَى
ذَهَابٍ بِهِ لَقَادِرُونَ ﴿١٨﴾ فَأَنْشَأْنَا لَكُمْ بِهِ جَنَّاتٍ مِنْ نَخِيلٍ وَأَعْنَابٍ
لَكُمْ فِيهَا فَوَاكِهُ كَثِيرَةٌ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿١٩﴾ وَشَجَرَةً تَخْرُجُ

مِنْ طُورِ سَيْنَاءَ تَنْبُتُ بِالدُّهْنِ وَصِبْغٍ لِلْاٰكِلِينَ ﴿٢٠﴾ وَاِنَّ لَكُمْ
فِي الْاَنْعَامِ لَعِبْرَةً نُسْقِيكُمْ مِمَّا فِي بُطُونِهَا وَلَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ كَثِيرَةٌ
وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٢١﴾ وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفُلْكِ تُحْمَلُونَ ﴿٢٢﴾

17. Gerçek o ki üzerinizde yedi yol yarattık. Biz, yaratılanlardan habersiz değildik.

18. Gökten belli bir ölçüde bir su indirdik ve onu yerde tuttuk. Bizim onu gidermeye de elbette gücümüz yeter.

19. O su ile size hurma ve üzüm bahçeleri meydana getirdik; bahçelerde sizin için pek çok meyveler vardır ve onlardan yiyorsunuz.

20. Tur-i Sina'da, hem yağı ile hem de yiyenlere bir katık olarak biten bir ağaç yetişdirdik.

21. Hayvanlarda da sizin için elbette bir ibret bulunur. Onların karınlarındakinden size içiriyoruz. Onlarda sizin için pek çok yararlar vardır; örneğin, onlardan yiyorsunuz.

22. Onların ve gemilerin üzerinde yüklenip taşınmaktasınız.

Önceki âyetlerde insanın yaratılışından söz edilmişti. Onun hemen ardından göklerin ve yerin yaratılışından söz edilmektedir. Burada olduğu gibi başka sûrelerde de insanın yaratılışı ile göklerin ve yerin yaratılışı ardı ardına zikredilmektedir. Amaç göklerle yerin yaratılışının insanın yaratılışından çok daha büyük olduğunu anlatmaktır. Nitekim bu husus bir âyette açıkça dile getirilmektedir. (bk. 40 Mümin 57). Bu durum, önceki âyetlerin tefsirinde sözünü ettiğimiz insanın yaratılışına Kur'ân'da yer verilmesinin amacıyla da uyum içerisindedir. Böylece yüce Allah insana: *"Senden çok daha büyük şeyler yarattım. Senden çok daha büyük olan bu yaratıklar itirazsız benim emirlerime itaat ediyor. Hem bu yarattıklarımı senin işlerini kolaylaştıracak ve sana hizmet edecek şekilde yarattım. Bunu iyi değerlendir; sana yapılan iyiliğin kıymetini bil; ilâhlık taslama; bana kul ol. Senden çok daha büyük yaratıklar yarattıysam seni ölümünden sonra tekrar diriltemeye de kadirim."* mesajını vermektedir.

Allah gökleri, yeri, insanı ve göklerle yerde bulunanların tamamını yarattığı gibi onları yarattıktan sonra da takip ve kontrol etmektedir. Hiçbir şeyi amaçsız yaratmamıştır; onları akıllara durgunluk veren bir plan ve program çerçevesinde yaratmıştır. Bütün cansız varlıklar görevlerini mükemmel bir şekilde yerine getiriyorlar ve hemen hepsi şu veya bu şekilde Allah'ın onurlandırdığı insana hizmet etmektedir.

Eğer yağmur ölçüsüz yağsaydı, insanın yaşaması mümkün olmazdı. Yağmuru yağdıran Allah, belli ölçülerde yerde tutmasaydı yine hayat felç olurdu. Yine yağmuru yağdıran Allah, yere düşen ve biriken suları da birden yok etmeye elbette kadirdir. O zaman yine hayat felç olurdu vs.

Yüce Allah bu ve benzeri âyetlerle insanın dikkatini olağan diye tanımladığımız olaylara çekmekte ve bunlar üzerinde düşünülmesini istemektedir. Çünkü insan, sürekli müşahede ettiği bu mükemmel olaylara karşı duyarsızlaşmaktadır. Oysa Allah'ın mükemmel kudreti ve insanın yararı bu olağan dediğimiz olaylarda saklıdır. Ayrıca yaratılışları insandan çok daha büyük olan söz konusu varlıklar Allah'ın emirlerini mükemmel bir şekilde yerine getirirken insan Allah'ın emirlerini yerine getirmeyebilmekte hatta isyan edebilmektedir. Aslında bu, insanın bu dünya hayatında imtihan için yaratılmış olmasından kaynaklanmaktadır. İnsan bu durumuna aldanmamalı ve kendinde bir güç vehmetmemelidir. Çünkü o, kendisine tanınan bu imkânla imtihan edilmektedir.

"Tur-i Sina'da, hem yağı ile hem de yiyenlere bir katık olarak biten bir ağaç yetişdirdik."

Arap dilinde *"tur"* dağ anlamına gelmektedir. Bazıları da Allah'ın Hz. Musa ile üzerinde konuştuğu dağın adı olduğunu söylemektedir. "Sina" ise güzel, güzel ağaç ve ağaçlarla kaplı dağ gibi anlamlarda kullanılmaktadır. Tur-i Sina terkibiyle birlikte kendisinden yağ çıkarılan ağaçtan söz edilmesinden dolayı müfessirlerin çoğu Tur-i Sina terkibiyle Allah'ın üzerinde Hz. Musa ile konuştuğu dağın kastedildiğini söylemektedir. Çünkü söz konusu dağda zeytin ağacı yetişmektedir ve zeytin ağacından yağ çıkarılır. Özel olarak bu ağaca vurgu yapılması, bu ağacın çok uzun ömürlü olması ve insanlar için yararından dolayı olduğu müfessirler tarafından belirtilmektedir. Taşlık ve kayalıklarla kaplı sert yapılı bir dağda kendisiden yağ gibi yumuşak bir maddenin çıkarıldığı bir ağacın yetişmesi Allah'ın yüce kudretine de bir işarettir.

Hz. Musa'nın üzerinde vahiy aldığı dağ ve çevresinde Kur'ân öncesinde birçok peygamber yaşamış ve burada vahiy almıştır. Gelen vahiyler insanla-

rın manevi yönüne, zeytin ağacı ise maddi yönüne hitap etmektedir. Böylece âyette Allah'ın insana verdiği iki yarara dikkat çekilmektedir.

21 ve 22. âyetlerde de Allah'ın insanlara verdiği maddi yararlardan söz edilmektedir.

Söz konusu yararlardan söz edilmesinin amacı, insana kime kulluk etmesi gerektiğini anlatmaktır.

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا
نُوحًا اِلٰى قَوْمِهٖ فَقَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهُ
اَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٢٣﴾ فَقَالَ الْمَلَؤُا الَّذٖينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهٖ مَا هٰذَا
اِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُرٖيدُ اَنْ يَتَفَضَّلَ عَلَيْكُمْ وَلَوْ شَٓاءَ اللّٰهُ لَاَنْزَلَ
مَلٰٓئِكَةً مَا سَمِعْنَا بِهٰذَا فٖٓي اٰبَٓائِنَا الْاَوَّلٖينَ ﴿٢٤﴾ اِنْ هُوَ اِلَّا رَجُلٌ
بِهٖ جِنَّةٌ فَتَرَبَّصُوا بِهٖ حَتّٰى حٖينٍ ﴿٢٥﴾ قَالَ رَبِّ انْصُرْنٖي بِمَا
كَذَّبُونِ ﴿٢٦﴾ فَاَوْحَيْنَٓا اِلَيْهِ اَنِ اصْنَعِ الْفُلْكَ بِاَعْيُنِنَا
وَوَحْيِنَا فَاِذَا جَٓاءَ اَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّورُ فَاسْلُكْ فٖيهَا
مِنْ كُلٍّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ وَاَهْلَكَ اِلَّا مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ
مِنْهُمْ وَلَا تُخَاطِبْنٖي فِي الَّذٖينَ ظَلَمُوا اِنَّهُمْ مُغْرَقُونَ ﴿٢٧﴾
فَاِذَا اسْتَوَيْتَ اَنْتَ وَمَنْ مَعَكَ عَلَى الْفُلْكِ فَقُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذٖي
نَجّٰينَا مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمٖينَ ﴿٢٨﴾ وَقُلْ رَبِّ اَنْزِلْنٖي مُنْزَلًا

مُبَارَكًا وَأَنْتَ خَيْرُ الْمُنْزِلِينَ ﴿٢٩﴾ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ وَإِنْ كُنَّا
لَمُبْتَلِينَ ﴿٣٠﴾

23. Biz Nuh'u kavmine gönderdik. "Ey kavmim, kendisinden başka herhangi bir ilâh bulunmayan Allah'a kulluk edin; korkup-sakınmayacak mısınız?" dedi.

24. Kavminden inkâr eden ileri gelenler dedi ki: "Bu, sadece sizin gibi bir beşerdir; size karşı üstünlük elde etmek istiyor. Eğer Allah (peygamber göndermek) **isteseydi melekleri indirirdi. Biz geçmişteki atalarımızdan böyle bir şey duymadık."**

25. "O, cinnet geçirmiş birinden başkası değildir; hele bir süre onu gözleyin bakalım."

26. (Nuh): **"Beni yalanlamalarına karşı bana yardım et ey Rabbim!" dedi.**

27. Ona şunu vahyettik: "Gözlerimizin önünde ve bildirdiğimiz şekilde gemiyi yap. Emrimiz gelip sular coşarak yükselince her türden iki çifti ve daha önce kendileri hakkında hüküm verilmiş olanların dışında kalan aile bireylerini gemiye bindir. Ve sakın zulmetmiş olanlar hakkında bana herhangi bir talepte bulunma. Onlar kesinlikle boğulacaklardır."

28. Yanındakilerle birlikte gemiye yerleştiğinde: "Bizi zalimler güruhundan kurtaran Allah'a hamdolsun" de.

29. Bir de şunu; "Beni bereketli bir yere yerleştir; çünkü Sen, bir yeri iskan için uygun bulup onaylayanların en iyisisin."

30. Elbette tüm bunlarda pek çok ibret bulunmaktadır; hakikat, Biz sürekli imtihanlara tabii tutmakta idik.

A'raf sûresinin 59-64. âyetleriyle Hûd sûresinin 25-48. âyetlerinde Hz. Nuh'la ilgili benzeri bir anlatım yer almıştı. (Daha geniş bilgi için söz konusunu âyetlerin tefsirlerine bakılabilir). Orada anlatılan meselelerden bazıları burada daha ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Hz. Nuh'un beşer oluşu ve *"Allah eğer bir peygamber gönderseydi meleklerden seçerdi"* şeklindeki kavminin itirazları bunlardan biridir. Peygamberlere bu şekilde yapılan itiraz, müşrik toplumlardan gelmektedir. Çünkü bu toplumlarda Allah'a ortak koştukları yara-

tılmış kimselere veya varlıklara ilâhi birtakım güçler atfedilmektedir. Bu sebeple kendileri gibi yiyen, içen, çarşılarda dolaşan, üzülen, sevinen ve onlarla birlikte yaşayan bir insanın peygamber olmasını yadırgıyorlardı. Eğer Allah gerçekten bir peygamber gönderecekse beşer üstü güçlere sahip bir melek göndermesi gerekirdi, diyorlardı. Oysa peygamberin insanlarla daha iyi iletişim kurabilmesi, söz ve davranışlarında onlara örnek olabilmesi için insan olması gerekir.

Belirtmek gerekir ki şahısları yüceltip kutsamak müşrik toplumların eğilimidir. Şahısları yüceltip kutsaya kutsaya onları Allah'a ortak koşarlar.

Günümüzde kimi çevre ve kimselerin Peygamberimize insanüstü güçler atfetmesi müşriklerin peygamber anlayışlarının hortlamasından başka bir şey değildir. Söz konusu kesimler Peygamberi insanüstü vasıflarla tanımlarlar.

Peygamber insanlara örnek gösterilmiş ve insanların söz ve davranışlarında onu örnek almaları istenmiştir. Oysa insanüstü güçlere sahip birinin örnek alınması mümkün değildir.

Burada dikkat çeken diğer bir ayrıntı ise 30. âyette dile getirilen tufan olayından ibretler çıkarılmasının istenmesidir. Daha önce de dikkat çektiğimiz gibi kıssalar, geçmiş olayları anlatıyor olsalar bile indirildikleri dönemde benzeri durumlara dikkat çekerler. Bu kıssanın indirildiği dönemde Kureyş toplumu ile Hz. Nuh'un toplumu arasında benzer durumlar vardı. Her iki toplum da putperest idi ve her iki toplum da peygamberin insan değil melek olması gerektiğini savunuyordu. Her iki toplum da peygamberlerini dünyevi hâkimiyet peşinde koşan biri olmakla suçlamışlardı. Dolayısıyla Mekke toplumuna, sizler de Nuh kavmi gibi cezalandırılacaksınız ve nasıl Nuh kavminin iman edenleri sonunda galip geldilerse Muhammed'e inananlar da sonunda galip geleceklerdir mesajı veriliyordu.

Kuşkusuz her dönemde ve her yerde gerçekten iman etmiş olan ve imanları üzere sebat gösterenler mutlaka galip gelirler.

وَاَتْرَفْنَاهُمْ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَاۙ مَا هٰذَٓا اِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْۙ يَأْكُلُ مِمَّا
تَأْكُلُونَ مِنْهُ وَيَشْرَبُ مِمَّا تَشْرَبُونَۙ ﴿٣٣﴾ وَلَئِنْ اَطَعْتُمْ بَشَرًا
مِثْلَكُمْ اِنَّكُمْ اِذًا لَخَاسِرُونَۙ ﴿٣٤﴾ اَيَعِدُكُمْ اَنَّكُمْ اِذَا مِتُّمْ وَكُنْتُمْ
تُرَابًا وَعِظَامًا اَنَّكُمْ مُخْرَجُونَۖ ﴿٣٥﴾ هَيْهَاتَ هَيْهَاتَ لِمَا تُوعَدُونَۖ
﴿٣٦﴾ اِنْ هِيَ اِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَۖ ﴿٣٧﴾
اِنْ هُوَ اِلَّا رَجُلٌ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا وَمَا نَحْنُ لَهُ بِمُؤْمِنِينَ ﴿٣٨﴾
قَالَ رَبِّ انْصُرْنِي بِمَا كَذَّبُونِ ﴿٣٩﴾ قَالَ عَمَّا قَلِيلٍ لَيُصْبِحُنَّ
نَادِمِينَۚ ﴿٤٠﴾ فَاَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ بِالْحَقِّ فَجَعَلْنَاهُمْ غُثَٓاءًۚ فَبُعْدًا
لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٤١﴾ ثُمَّ اَنْشَاْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ قُرُونًا اٰخَرِينَ ﴿٤٢﴾
مَا تَسْبِقُ مِنْ اُمَّةٍ اَجَلَهَا وَمَا يَسْتَأْخِرُونَۜ ﴿٤٣﴾ ثُمَّ اَرْسَلْنَا رُسُلَنَا
تَتْرَاۜ كُلَّمَا جَٓاءَ اُمَّةً رَسُولُهَا كَذَّبُوهُ فَاَتْبَعْنَا بَعْضَهُمْ بَعْضًا
وَجَعَلْنَاهُمْ اَحَادِيثَۚ فَبُعْدًا لِقَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٤٤﴾

31. **Sonra onların ardından başka bir nesil var ettik.**

32. **Onlara kendi aralarından: "Kendisinden başka herhangi bir ilâh bulunmayan Allah'a kulluk edin; korkup sakınmaz mısınız?" diye bir elçi gönderdik.**

33. **İnkâr eden, ahiret karşılaşmasını yalanlayan ve dünya hayatında kendilerine müreffeh bir hayat verdiğimiz, kavminin ileri gelenle-**

ri dediler ki: "Bu, sadece sizin gibi bir insandır; sizin yediğinizden yiyor, içtiğinizden içiyor."

34. **"Kendiniz gibi bir insana itaat ederseniz, gerçekten hüsrana uğrarsınız."**

35. **"O size ölüp toprak olduktan sonra ve bir yığın kemik haline geldikten sonra yeniden topraktan çıkarılacağınızı mı vaat ediyor?"**

36. **"Heyhat, o size vaat edilen ne kadar da uzaktır!"**

37. **"Gerçek, sadece dünya bu hayatımızdan ibarettir; ölürüz ve yaşarız, yeniden diriltilecek değiliz."**

38. **"O, sadece yalan yere Allah'a iftira eden biridir ve biz ona inanacak değiliz."**

39. **O** (peygamber de) **dedi ki: "Rabbim! Beni yalanlamalarına karşılık bana yardım et."**

40. (Allah da:) **"Pek yakında pişman olacaklar," buyurdu.**

41. **Derken hak ettikleri şekilde o müthiş gürültü onları yakalayıverdi; böylece onları bir sel süprüntüsü haline getirdik. Defolup gitsin o sefil güruh!**

42. **Sonra onların ardından başka nesiller meydana getirdik.**

43. **Hiçbir ümmet ecelinin önüne de geçemez ondan geriye de kalamaz.**

44. **Sonra ardı ardına peygamberlerimizi gönderdik. Her ne zaman bir ümmete peygamberi geldiyse onu yalanladılar. Biz de birbirleri ardınca onları helak ettik ve hepsini birer söylentiden ibaret kıldık. Defolup gitsin o inanmayan güruh!**

Sözü edilen peygamber kim? Hangi kavimden söz ediliyor? Âyetlerde bunlara yer verilmemektedir. Esasen Allah'a ortak koşma Hz. Nuh kavminde ortaya çıkmış ve devam etmiştir. Bu nedenle de gelen her peygamber önce Allah'ın birliğine ve sadece O'na kulluk etmeye vurgu yapmıştır. Ayrıca Allah'a ortak koşanların peygambere ve ahiret gününe bakışları da aynıdır. Bu sebeple burada anlatılanlar, aslında bütün peygamberler için geçerlidir. Nitekim yukarıda Hz Nuh'un kavmi de benzer şeyler söylemişlerdi. Burada ölümden sonra diriliş meselesi ilave edilmiştir. Diyorlar ki bu müşrikler: **"O size ölüp toprak olduktan sonra ve bir yığın kemik haline geldikten sonra yeniden topraktan çıkarılacağınızı mı vaat ediyor? Heyhat, o size vaat edilen**

ne kadar da uzaktır! Gerçek, sadece dünya bu hayatımızdan ibarettir; ölürüz ve yaşarız, yeniden diriltilecek değiliz. O, sadece yalan yere Allah'a iftira eden biridir ve biz ona inanacak değiliz."

Kuşkusuz bu sözlerle karşı çıktıkları peygamber de Allah'ın kudretinden söz etmiş, ilk yaratmaya gücü yeten Allah'ın yeniden diriltmeye elbette kadir olduğunu, bunun ilk yaratmadan çok daha kolay olduğunu vs. söylemiştir. Ne var ki Kur'ân kıssaları ayrıntılara girmez, olayın, sûrenin konusuyla ilgili kısmını nakletmekle yetinir.

Bu peygamberin kavmi de diğer inkâr eden kavimler gibi peygamberlerine karşı saldırgan bir tavır takınmışlardır. Bu nedenle peygamberleri: **"Rabbim! Beni yalanlamalarına karşılık bana yardım et,"** diyerek Allah'a yakarmıştır. Kavmi işi o kadar ileri götürmüşler ki Allah: **"Pek yakında pişman olacaklar,"** buyurmuştur. "**Derken hak ettikleri şekilde o müthiş gürültü onları yakalayıverdi; böylece onları bir sel süprüntüsü haline getirdik. Defolup gitsin o sefil güruh!**"

Bunların ardından gelen nesiller de peygamberlerini yalanladılar, azgınlaştılar ve helak olmayı hak ettiler. "**Hiçbir ümmet ecelinin önüne de geçemez ondan geriye de kalamaz.**" Her ümmetin uygarlığının mutlaka bir sonu vardır. Ümmetler ve onların oluşturdukları uygarlıklar, canlılara benzerler; doğar gelişir, büyür, hastalanır ve ölürler. Bu, Allah'ın toplum ve medeniyetler için koyduğu bir kanundur.

Ayetlerde hangi peygamber veya kavimden söz edildiğinin belirtilmemesi belki de bütün peygamberlerin başlarından geçenlerin birbirlerine benzer olmasındandır. Böylece anlatım evrensellik kazanmıştır.

ثُمَّ أَرْسَلْنَا
مُوسٰى وَأَخَاهُ هٰرُونَ بِآيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴿٤٥﴾ إِلٰى فِرْعَوْنَ
وَمَلَئِهِ فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا عَالِينَ ﴿٤٦﴾ فَقَالُوا أَنُؤْمِنُ
لِبَشَرَيْنِ مِثْلِنَا وَقَوْمُهُمَا لَنَا عَابِدُونَ ﴿٤٧﴾ فَكَذَّبُوهُمَا فَكَانُوا
مِنَ الْمُهْلَكِينَ ﴿٤٨﴾ وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ﴿٤٩﴾

وَجَعَلْنَا ابْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُ آيَةً وَآوَيْنَاهُمَا إِلَى رَبْوَةٍ ذَاتِ قَرَارٍ وَمَعِينٍ ﴿٥٠﴾

45. Sonra Musa ve kardeşi Harun'u âyetlerimizle ve apaçık bir delille gönderdik.

46. Firavun'a ve ileri gelenlerine gönderdik; ancak tenezzül etmediler. Zaten onlar dik başlı bir kavim idiler.

47. Bu yüzden dediler ki: "Taraftarları bize kölelik ederken biz şimdi bizim gibi iki insana mı uyacağız?"

48. Böylece onları yalanladılar ve yaptıklarına karşılık helak olanlardan oldular.

49. Andolsun, hidayete gelsinler diye Musa'ya kitabı verdik.

50. Meryem oğlunu ve annesini bir âyet kıldık. İkisini, güvenli sulak bir tepeye yerleştirmiştik.

Yukarıdaki âyetlerde müşrik toplumların peygamberlerine karşı çıkarken söylediklerine yer verilmişti. Eğer Allah peygamber gönderecekse bunun bir insan değil, bir melek olması gerektiğini söylüyorlardı. Müşrik Araplar da bunu ileri sürüyorlardı. Ama insandan peygamber olacaksa onlara göre Muhammed gibi sıradan birinin değil de, ileri gelenlerinden birinin olması gerektiğini ileri sürüyorlardı. Burada ise Firavun ve onun ileri gelenlerinin müşrik Araplara benzer bir bakış açıları var. Çünkü Musa ile Harun'un hem kendilerinin hizmetçileri durumunda olan İsrailoğullarından olmalarını ve hem de kendileri gibi birer insan olmalarını yadırgıyorlar. Tevhit inancına sahip olmayan toplumlarda insanın değeri, işgal ettiği statü ile ölçülür, onun niteliklerine bakılmaz. Musa ve Harun ne kadar yetenekli ve ne kadar ahlâklı olurlarsa olsunlar, hatta bu görevi onlara veren Allah bile olsa sonuçta hizmetçi durumunda olan İsrailoğullarına mensupturlar peygamberliğe ehil olamazlar. Son dönemlerde ülkemizde kişilerin niteliklerine bakılmaksızın kökenlerinin ne olduğunun önemsenmesi Firavun ve ileri gelenlerinin bakış açılarıyla bir paralellik arz etmektedir.

Nitelikleri önemsemeyen, hakkı göz ardı eden ve ona karşı çıkan böylesi toplumların akıbeti de bellidir: **"Böylece onları yalanladılar ve yaptıklarına karşılık helak olanlardan oldular."**

Hz. Musa ve Harun döneminde Firavunların yanında köle bir hayat yaşayan İsrailoğulları ikisinin önderliğinde özgürlüklerine kavuşuyor ve toplumlar arası arenada hatırı sayılır bir toplum haline geliyorlar. Ama zamanla onlar da, Firavun toplumu gibi yozlaşıyor ve onlar da gelen peygamberleri yalanlamaya ve onlara üstten bakmaya başlıyorlar.

"Andolsun hidayete gelsinler diye Musa'ya kitabı verdik."

Burada hidayete gelmeleri umulanlar İsrailoğullarıdır. Çünkü Firavun ve orduları denizde helak edildikten ve İsrailoğulları Mısır'dan ayrıldıktan sonra Musa'ya Tevrat indirilmiştir.

"Meryem oğlunu ve annesini bir âyet kıldık. İkisini, güvenli sulak bir tepeye yerleştirmiştik."

Hz. İsa ve annesi Meryem'in insanlara âyet oluşları, insan eli değmeyen Meryem'in İsa'yı doğurmuş olmasıdır. Hz. Âdem anne-babasız dünyaya getirilmiş, ortada kadın olmaksızın Havva Âdem'den, erkek olmaksızın da İsa yaratılmıştır. Böylece Allah, her türlü yaratma şekline kadir olduğunu insanlara göstermiştir. Kuşkusuz Hz. Meryem ve İsa bu doğumdan dolayı sıkıntı çekmişlerdir. Ama Allah dünyada da onları mükâfatlandırmış ve sulak bir tepeye yerleştirmiştir. Ahiretteki mükâfatları ise kuşkusuz çok daha büyük olacaktır.

يَٓا اَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًاۜ
اِنّ۪ي بِمَا تَعْمَلُونَ عَل۪يمٌۜ ﴿٥١﴾ وَاِنَّ هٰذِه۪ٓ اُمَّتُكُمْ اُمَّةً وَاحِدَةً وَاَنَا
رَبُّكُمْ فَاتَّقُونِ ﴿٥٢﴾ فَتَقَطَّعُٓوا اَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ زُبُرًاۜ كُلُّ حِزْبٍ بِمَا
لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ ﴿٥٣﴾ فَذَرْهُمْ ف۪ي غَمْرَتِهِمْ حَتّٰى ح۪ينٍ ﴿٥٤﴾ اَيَحْسَبُونَ اَنَّمَا
نُمِدُّهُمْ بِه۪ مِنْ مَالٍ وَبَن۪ينَۙ ﴿٥٥﴾ نُسَارِعُ لَهُمْ فِي الْخَيْرَاتِۜ بَلْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٥٦﴾

51. Ey elçiler! Temiz olan şeylerden yiyin ve salih ameller işleyin Şüphesiz ki Ben, yaptıklarınızı bilmekteyim.

52. Şu ümmetiniz bir tek ümmettir; Ben de sizin Rabbinizim. O halde Benden korkup saygı gösterin.

53. Onlarsa fırka fırka oldular. Her fırka kendi sahip olduğu ile sevinip şımarmaktadır.

54. Sen onları belli bir süreye kadar gafletleriyle baş başa bırak.

55. Onlar, kendilerine verdiğimiz mal ve çocuklarla onları güçlendirdiğimizi mi sanıyorlar?

56. Bununla onların yararına koştuğumuzu mu (sanıyorlar?) **Hayır, bilakis onlar farkında değiller.**

Hitap bütün peygamberlere olmakla birlikte Peygamberimiz kastedilmektedir. Daha açık bir ifade ile bütün peygamberler bu hitaba kendi dönemlerinde muhatap olmuşlardır. Ama Kur'ân'da peygamberlere bir şey emrediliyorsa haliyle onun muhatabı Peygamberimiz olacaktır. Her peygamberin kendi döneminde böyle bir hitaba muhatap olması onların aynı dini getirmiş olmaları sebebiyledir. Burada şunu da ilave etmek gerekir ki bir peygambere yapılmış olan hitap eğer sadece kendisine özel olduğu ifade edilmiyorsa aynı zamanda ümmetine de yöneliktir.

"Temiz şeyler" denilirken din açısından helal olan şeyler kastedilmektedir. Bunun insanın manevi yahut maddi sağlığıyla da yakından ilgisi vardır. Din açısından helal olanlar insan zağlığına da yararlı şeylerdir. En azından sağlığa zararlı değildir. Yine din bir şeyi yasaklıyorsa o şey mutlaka insanın manevi yahut maddi sağlığına zararlıdır.

Temiz yiyeceklerin iyi şeyler yapmaktan önce zikredilmesi, helal yiyeceğin iyi şeylerin kabulüyle bağlantısının bulunmasından kaynaklanıyor olmalıdır. Çünkü haram yiyecek, yapılan iyi şeylerin Allah nezdinde kabul görmesini gölgelemektedir. Bu da dinin, hayatın bir bütünlük ve uyum içerisinde olmasını istemesinden dolayıdır. Sosyal hayatın bir parçasını diğerlerinden ve insanın inancından koparamazsınız. Bir meselede dinin emrine uyup diğerinde uymamak, hayatı parçalamak anlamına gelir. Böyle bir davranış elbette sağlıklı değildir.

Bütün peygamberler temiz şeylerin yenilmesini ve iyi şeyler yapılmasını istemişlerse de onların ümmetinden olanlar fırkalara bölünmüş ve her fırka mensubu kendi mensubu bulunduğu fırkanın dışında kalanları görmez hale gelmiş, sadece kendi mensubu bulunduğu fırkayı dinden sayıp onların sevinciyle sevinmiş ve üzülmeleriyle üzülmüştür. Bu durum, 54. âyette gaflet olarak nitelendirilmiştir. Hâlbuki bütün peygamberler mensuplarına hem bölünmemelerini ve hem de daima hakkın yanında yer almalarını tavsiye etmişler-

dir. Aynı dine mensup fırkaların her biri sadece kendini düşünür ve başkaları ne söylerse söylesin yanlış, kendi fırkasına mensup olanlar ne söylerse söylesin doğrudur anlayışıyla davranırsa zamanla o fırka içine kapanır ve ümmetin diğer mensuplarından farklılaşır. Bakış açısı daralır ve başladığı kimlikten farklı bir kimliğe bürünür. Aynı dine mensup diğer fırkaların başarılarını kıskanır hale gelir, hatta onlara çelme atmaya çalışır.

"Onlar, kendilerine verdiğimiz mal ve çocuklarla onları güçlendirdiğimizi mi sanıyorlar?"

"Bununla onların yararına koştuğumuzu mu (sanıyorlar?) **Hayır, bilakis onlar farkında değiller."**

Müşrik Araplar, Müslümanlara nazaran zengin olmalarını ve taraftarlarının çokluğunu hak üzere oluşlarının bir göstergesi olarak görüyorlardı. Kuşkusuz bu, sadece müşrik Arapların bakış açısı değildir. Hak yolda olmayanların bakış açıları hep böyle olmuştur. Aynı dine mensup fırkalar da birbirlerine karşı sayı ve imkân çokluğunu kullanır, çokluklarını doğru yolda olmanın bir göstergesi olarak ileri sürerler. Oysa mal çokluğu ile taraftar çokluğu, insanların sorumluluklarını daha da arttırmaktadır. Bunların bir imtihan aracı olduklarını algılamayanlar, kendi kuyularını kazmış olurlar.

إِنَّ الَّذِينَ هُمْ مِنْ خَشْيَةِ رَبِّهِمْ مُشْفِقُونَ ﴿٥٧﴾ وَالَّذِينَ هُمْ
بِآيَاتِ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٨﴾ وَالَّذِينَ هُمْ بِرَبِّهِمْ لَا يُشْرِكُونَ ﴿٥٩﴾
وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مَا آتَوْا وَقُلُوبُهُمْ وَجِلَةٌ أَنَّهُمْ إِلَىٰ رَبِّهِمْ رَاجِعُونَ
﴿٦٠﴾ أُولَٰئِكَ يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَهُمْ لَهَا سَابِقُونَ ﴿٦١﴾ وَلَا نُكَلِّفُ
نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا وَلَدَيْنَا كِتَابٌ يَنْطِقُ بِالْحَقِّ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٦٢﴾

57. Rablerinden korkuları sebebiyle saygıyla titreyenler,

58. Rablerinin âyetlerine inananlar,

59. Rablerine ortak koşmayanlar,

60. Rablerine dönecekler diye verdiklerini kalpleri titreyerek verenler,

61. İşte onlardır iyilikleri yapmaya koşanlar ve önde gidenler.

62. Biz hiç kimseye gücünün yettiğinden başkasını yüklemeyiz. Bizde hakkı söyleyen bir kitap vardır ve onlar haksızlığa uğratılmayacaklardır.

Yukarıda inkâr edenlerden söz edilmiş ve onlar kınanmışlardı. Burada ise iman edenlerin üstün meziyetlerinden söz edilmektedir. Onlar Rablerinin azabından korkar ama Rablerine derin bir saygı ve sevgi ile bağlıdırlar. Rablerine duydukları saygı ve sevginin bir sonucu olarak çevrelerine karşı da duyarlıdırlar. Rablerinden vahiy şeklinde gelen âyetlere iman ettikleri gibi çevrelerinde olup biten şeylerden yani evrendeki âyetlerden de ibret alır, onlar üzerinde düşünürler.

Rablerine ortak koşmazlar. Allah'a ortak koşmak sadece peygambere inanmayanların işi değildir. Allah'a ve peygambere iman edenlerin de ortak koşmaları söz konusudur. Zaten ortak koşanlar, Allah'a inanmıyor olsalar ortak koşanlardan olmazlar. Bunlar peygamberin peygamber olduğuna da inanırlar ama peygamberlerin öğrettiklerinin dışına çıkarlar. Peygamber ve dince değerli kişi ve varlıklara olan abartılı ve dini nasslardan beslenmeyen tutarsız ve bilinçsiz sevgi, onları peygamber veya sözünü ettiğimiz kişi ve varlıkları Allah'a ortak koşmaya sürükleyebilir. Kimse Hıristiyanların, Hz. İsa'yı sevmediklerini söyleyemez. Ama Hıristiyanların önemli bir kısmı, onu Allah'a ortak koşmuşlardır. Zaten Allah'a ortak koşmak, dinde şöhret bulmuş iyi kimselerin Allah'a ortak koşulmasıyla başlamıştır.

İman edenler, Allah'ın huzuruna çıkarılıp O'na hesap vereceklerinin bilincini canlı tutar ve o hesapta kaybetmenin korkusunu içlerinde taşırlar. Bu nedenle sürekli iyilik yapma peşindeler. Allah'ın yaratmış olduğu tabiata duyarsız olmayan elbette çevresinde yaşayan insanlara duyarsız olamaz, onların yardımına koşar ve onlara yardım etmekten mutluluk duyar. İnsan sevgisinden uzak doğa sevgisi yahut hayvan sevgisi marazi bir durumdur.

"Biz hiç kimseye gücünün yettiğinden başkasını yüklemeyiz. Bizde hakkı söyleyen bir kitap vardır ve onlar haksızlığa uğratılmayacaklardır."

Önceki âyetlerde sözü edilen başarıyı elde etmek, insanüstü bir gayreti gerektirmez. Bilakis her isteyen kişi bu başarıyı elde edebilir. Allah insanlara güçlerinin yetmediğini yüklemez. Ayrıca O, her gayret edenin gayretinin karşılığını tam olarak verir. Kim ne yapmış, ne söylemiş ve içinden ne geçirmişse bütün bunlar Allah katında kaydedilmektedir. İnsan bunların hepsinin karşılığını görecektir. Yüce Allah gerek mükâfat verirken ve gerek cezalandırır-

ken haksızlık yapmaz. O'nun ilmi her şeyi kuşattığı halde insanların yaptıklarını kaydeder. Hesaba çekerken de delilleriyle tespit edilmiş bu kayıtlar insanın önüne serilir.

بَلْ قُلُوبُهُمْ فِي غَمْرَةٍ مِنْ هٰذَا وَلَهُمْ اَعْمَالٌ مِنْ دُونِ ذٰلِكَ هُمْ لَهَا عَامِلُونَ
﴿٦٣﴾ حَتّٰٓى اِذَٓا اَخَذْنَا مُتْرَفِيهِمْ بِالْعَذَابِ اِذَا هُمْ يَجْـَٔرُونَ ﴿٦٤﴾
لَا تَجْـَٔرُوا الْيَوْمَ اِنَّكُمْ مِنَّا لَا تُنْصَرُونَ ﴿٦٥﴾ قَدْ كَانَتْ اٰيَاتِي تُتْلٰى
عَلَيْكُمْ فَكُنْتُمْ عَلٰٓى اَعْقَابِكُمْ تَنْكِصُونَ ﴿٦٦﴾ مُسْتَكْبِرِينَ بِهِ سَامِرًا
تَهْجُرُونَ ﴿٦٧﴾ اَفَلَمْ يَدَّبَّرُوا الْقَوْلَ اَمْ جَٓاءَهُمْ مَا لَمْ يَأْتِ اٰبَٓاءَهُمُ الْاَوَّلِينَ
﴿٦٨﴾ اَمْ لَمْ يَعْرِفُوا رَسُولَهُمْ فَهُمْ لَهُ مُنْكِرُونَ ﴿٦٩﴾ اَمْ يَقُولُونَ بِهِ
جِنَّةٌ بَلْ جَٓاءَهُمْ بِالْحَقِّ وَاَكْثَرُهُمْ لِلْحَقِّ كَارِهُونَ ﴿٧٠﴾ وَلَوِ اتَّبَعَ
الْحَقُّ اَهْوَٓاءَهُمْ لَفَسَدَتِ السَّمٰوَاتُ وَالْاَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ
بَلْ اَتَيْنَاهُمْ بِذِكْرِهِمْ فَهُمْ عَنْ ذِكْرِهِمْ مُعْرِضُونَ ﴿٧١﴾
اَمْ تَسْـَٔلُهُمْ خَرْجًا فَخَرَاجُ رَبِّكَ خَيْرٌ وَهُوَ خَيْرُ
الرَّازِقِينَ ﴿٧٢﴾ وَاِنَّكَ لَتَدْعُوهُمْ اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٧٣﴾
وَاِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ عَنِ الصِّرَاطِ لَنَاكِبُونَ ﴿٧٤﴾

63. Gelgelelim ötekilerin kalpleri bu konuda dalgınlık içerisindedir. Ayrıca bunun dışında birtakım amelleri de vardır ki onlar bunları da işler dururlar.

64. Onların refah ve bolluk içerisinde şımarık bir hayat geçirenlerini azapla kıskıvrak yakaladığımızda hemen feryat ederler.

65. Bugün feryadınız boşunadır; artık Bizden yardım göremeyeceksiniz.

66. Çünkü zamanında âyetlerim size okunuyordu ve siz topuklarınızın üzerinde gerisin geriye dönüyordunuz.

67. Âyetlerimize karşı büyüklük taslıyor ve gecelerinizi bunları konuşarak geçiriyordunuz.

68. Onlara söylenen üzerinde düşünmeyecekler mi? Yoksa onlara, geçmişteki atalarına gelmeyen bir şey mi geldi?

69. Yoksa peygamberlerini henüz tanımadılar da bundan dolayı mı inkâr ediyorlar?

70. Yahut onda bir cinnet mi var diyorlar? Hayır, o, onlara hakkı getirdi; ne var ki onların çoğu haktan hoşlanmıyor.

71. Eğer hak, onların heva ve heveslerine uysaydı gökler, yer ve içindekiler fesada uğrardı. Bilakis Biz onlara şan ve şereflerini getirdik; fakat onlar şan ve şereflerine sırt çevirdiler.

72. Yoksa sen onlardan bir karşılık mı istiyorsun? Bilesin ki Rabbinin vereceği karşılık daha hayırlıdır; çünkü O, rızık verenlerin en hayırlısıdır.

73. Şu bir gerçek ki sen onları dosdoğru bir yola çağırıyorsun.

74. Ahirete inanmayanlarsa o yoldan sapmakta olanlardır.

İnkâr edenler amel defterine karşı duyarsızdır; yapıp ettiklerinin bir deftere yazılıyor olması umurlarında bile değildir; kalpleri bundan gafildir. Onların olumsuz tavırları bundan ibaret de değildir, başka kötülükleri de vardır. Bazı yorumlara göre ise onlar, şu ana kadar işlediklerinin dışında gelecekte de kötülük işleyeceklerdir.

Şımarık bir hayat geçirenler için söz konusu edilen azap dünya hayatında da onları yakalayabilir. Toplumların dünya hayatında cezalandırılmaları, işledikleri kötülüklerin ne tür ve ne dozda oluşlarıyla ilgilidir. Toplumda derin yaralar açan kötülükler, şu veya bu şekilde o toplumların dünya hayatında cezalandırılmalarıyla sonuçlanır. Böyle bir cezayla karşılaşıldığında en çok feryadı basacak olanların müreffeh ve şımarık bir hayat geçirenlerin olması doğaldır. Cezalandırılmaları ahirete bırakılsa bile yine en çok feryat edecek olanlar onlar olacaklardır. Ahiret hayatı, dünya hayatından kopuk bir hayat değil-

dir. En nihayet onlar, dünya hayatında nasıl bir hayat geçirdiklerini biliyorlar. İşte o zaman yüce Allah onlara: "**Zamanında âyetlerim size okunuyordu ve siz topuklarınızın üzerinde gerisin geriye dönüyordunuz. Âyetlerimize kaşı büyüklük taslıyor ve gecelerinizi bunları konuşarak geçiriyordunuz.**" diyecektir. Mekkeliler gece bir araya gelir, İslâm'a ve Müslümanlara karşı takınacakları tavırları ve kuracakları komploları görüşürlerdi.

İnanmayanlar içerisinde kendi köşesinde yaşayanlar elbette her dönemde vardır. Ama içlerinden bazılarının işleri güçleri hak din ile savaşmaktır. İşte Kur'ân-ı Kerim daha çok bu kesimden söz etmektedir. Bu kesimin inanmamaları beş sebebe bağlanmaktadır. (Sıddık Hasan Han, IV, 530-532):

Birincisi: Kur'ân üzerinde düşünmemeleri: "**Onlara söylenen üzerinde düşünmediler mi?**" Eğer emek verip Kur'ân âyetleri üzerinde düşünselerdi, onun Allah tarafından gönderilen bir kitap olduğunu, daima gerçekleri anlattığını, hak dine inanmayanların bazen dünyada bile cezalandırıldıklarını anlar ve ona iman ederlerdi. O halde inanmamalarının sebeplerinden biri Kur'ân'ın âyetleri üzerinde düşünmemeleridir.

İkincisi: "**Yoksa onlara, geçmişteki atalarına gelmeyen bir şey mi geldi?**" Âyetin bu kısmı genel olarak iki şekilde anlaşılmıştır:

a. Kendilerine atalarına gelmeyen bir kitap mı geldi? Evet, kendilerinden önceki atalarına kitap gelmedi. Hz. İsmail'den sonra Peygamberimize kadar Araplara peygamber gelmemişti. Atalarınıza gelmemiş olması, size de gelmeyeceği anlamına gelmez. Atalarınıza körü körüne bağlılığı bırakın da size gelen şu Kur'ân üzerinde düşünün.

Bu izaha göre inanmamalarının bir sebebi, atalarının yolunu körü körüne takip etmeleridir.

b. Bu Kur'ân'dan önce de Allah kitaplar göndermişti ve bu Kur'ân'da anlatılan din, aynı dindir. Peygamber, türedi biri değildir; kendisinden önce de peygamberler gelmiş ve onlar da Allah'ın vahyini insanlara aktarmışlardır. Buna göre atalarından maksat, sözünü ettiğimiz dönemden önceki dönemlerde yaşayan yani kendilerine Allah vahyi gelmiş olan atalarıdır.

Üçüncüsü: "**Yoksa peygamberlerini henüz tanımadılar da bundan dolayı mı inkâr ediyorlar?**" İnanmamaları, Peygamberi tanımıyor olmalarından kaynaklanabilirdi. Ama öyle değil, aralarında peygamberlik öncesinde kırk yıl yaşadı. Öncesinde ona *"el-emin"* güvenilir kişi, diyorlardı. Şimdi mi güvenilmez biri oldu? Haddizatında soru şeklindeki bu cümle onları azarlayıp kınamaktadır.

Dördüncüsü: **"Yahut onda bir cinnet mi var diyorlar?"** Eğer deli biri olsaydı bu da onların inkâr etmelerine neden olabilirdi. Ama öyle değil, onlar da biliyorlar ki Muhammed, aralarında en akıllı kişidir. **"Hayır, o, onlara hakkı getirdi; ne var ki onların çoğu haktan hoşlanmıyor."** Çağrısına uymamalarının nedeni budur. İnanmamaları, Peygamberin söylediklerinin gerçek olmamasından değil, heva ve heveslerine uymamasından kaynaklanıyor: **"Eğer hak, onların heva ve heveslerine uysaydı gökler, yer ve içindekiler fesada uğrardı. Bilakis Biz onlara şan ve şereflerini getirdik; fakat onlar şan ve şereflerine sırt çevirdiler."**

Beşincisi: "**Yoksa sen, onlardan bir karşılık mı istiyorsun?"** Eğer Muhammed çabalarının karşılığını insanlardan bekliyor olsaydı, diğer dünya önderleri gibi kendi dünyevi menfaatleri için çalışıyor olurdu ki peygamber olduğunu iddia etmesinin sebebi budur, diyebilirdiniz. Ama o, karşılığını sadece Allah'tan beklemektedir. "**Bilesin ki Rabbinin vereceği karşılık daha hayırlıdır; çünkü O, rızık verenlerin en hayırlısıdır."**

"Şu bir gerçek ki sen onları dosdoğru bir yola çağırıyorsun. Ahirete inanmayanlarsa o yoldan sapmakta olanlardır."

Sonuçta bu inkâr edenlerin ahiret endişeleri olmadığından, söylediğin gerçeklere duyarlı olmalarını bekleme. Onlara takdim ettiğin gerçekleri değerlendiremezler. Çünkü ahiret inancı insana ağır bir sorumluluk yükler. Ancak ahiret inancına sahip olan kimseler Peygamberin söylediklerini ciddiye alır ve bunlar üzerinde düşünür.

وَلَوْ رَحِمْنَاهُمْ وَكَشَفْنَا مَا بِهِمْ مِنْ ضُرٍّ لَلَجُّوا فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿٧٥﴾
وَلَقَدْ أَخَذْنَاهُمْ بِالْعَذَابِ فَمَا اسْتَكَانُوا لِرَبِّهِمْ وَمَا
يَتَضَرَّعُونَ ﴿٧٦﴾ حَتَّىٰ إِذَا فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَابًا ذَا عَذَابٍ
شَدِيدٍ إِذَا هُمْ فِيهِ مُبْلِسُونَ ع ﴿٧٧﴾

75. Eğer onlara acıyıp sıkıntılarını gideriversek yine azgınlıkları içerisinde sersem sersem bocalamaya devam ederler.

76. Onlara azap da verdik; fakat ne Rablerine gereğince itaat edip boyun eğdiler ne de yalvarıp yakardılar.

77. Nihayet üzerlerine şiddetli bir azabın kapısını açtığımızda bir de ne göresin; bütün ümitlerini kaybetmişler.

Peygamberliğin ilk yıllarında Mekke'de bir kıtlık baş göstermişti. Âyette giderildiği söylenen sıkıntının kıtlık yıllarının son bulması olduğunu söyleyenler vardır. Mamafih insanlar hayatları boyunca birçok sıkıntılarla karşılaşırlar. Sıkıntı anında Allah'ı hatırlarlar ama sıkıntı bittiğinde yine hiçbir şey olmamış gibi azgınlıklarına devam ederler.

Bazı müfessirler 76. âyette onlara verilen azapla Bedir savaşının kastedildiğini söylemektedir. Bedir savaşı, Müslümanlarla müşriklerin ilk karşılaşmalarıdır. Bu savaşta Müslümanlar galip gelmiş, müşriklerden öldürülenler ve esir düşenler olmuştur. Daha önce Müslümanlara olmadık işkenceler yapan müşrikler bu savaşta Müslümanlar karşısında yenilgiye uğramışlardır. Kuşkusuz bu, onlar için şiddetli bir azaptı. Âyette sözü edilen azapla başka şeylerin kastedildiği de söylenmiştir.

Hayat inanan için de inanmayan için de imtihan yeridir. Başa gelen sıkıntılar ve kavuşulan nimetler imtihan aracıdır. Bu sebeple insanın çevresinde olup bitenden, kendi başına gelenlerden ibret alması ve kendisine bir ders çıkarması gerekir. Ama inkâra şartlanmış olanlar azapla da uslanmazlar. İnsanoğlu bahane uydurma konusunda maharet sahibidir; bahanesini uydurur ve uydurduğu bahaneye kendisi de inanır.

Hayat böyle devam eder durur. Nihayet ölüm gelip çattığında inkâr edenler büyük bir pişmanlık içerisine girerler ama iş işten geçmiştir. Artık pişmanlık fayda vermeyecektir.

وَهُوَ الَّذِي أَنْشَأَ
لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ قَلِيلًا مَا تَشْكُرُونَ ﴿٧٨﴾
وَهُوَ الَّذِي ذَرَأَكُمْ فِي الْأَرْضِ وَإِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٧٩﴾ وَهُوَ الَّذِي
يُحْيِي وَيُمِيتُ وَلَهُ اخْتِلَافُ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٨٠﴾
بَلْ قَالُوا مِثْلَ مَا قَالَ الْأَوَّلُونَ ﴿٨١﴾ قَالُوا أَإِذَا مِتْنَا وَكُنَّا

تُرَابًا وَعِظَامًا ءَاِنَّا لَمَبْعُوثُونَ ﴿٨٢﴾ لَقَدْ وُعِدْنَا نَحْنُ وَاٰبَٓاؤُ۬نَا هٰذَا
مِنْ قَبْلُ اِنْ هٰذَٓا اِلَّٓا اَسَاط۪يرُ الْاَوَّل۪ينَ ﴿٨٣﴾ قُلْ لِمَنِ الْاَرْضُ
وَمَنْ ف۪يهَٓا اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٨٤﴾ سَيَقُولُونَ لِلّٰهِ قُلْ اَفَلَا تَذَكَّرُونَ
﴿٨٥﴾ قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمٰوَاتِ السَّبْعِ وَرَبُّ الْعَرْشِ الْعَظ۪يمِ
﴿٨٦﴾ سَيَقُولُونَ لِلّٰهِ قُلْ اَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٨٧﴾ قُلْ مَنْ بِيَدِه۪
مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ يُج۪يرُ وَلَا يُجَارُ عَلَيْهِ اِنْ كُنْتُمْ
تَعْلَمُونَ ﴿٨٨﴾ سَيَقُولُونَ لِلّٰهِ قُلْ فَاَنّٰى تُسْحَرُونَ ﴿٨٩﴾
بَلْ اَتَيْنَاهُمْ بِالْحَقِّ وَاِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿٩٠﴾ مَا اتَّخَذَ اللّٰهُ مِنْ
وَلَدٍ وَمَا كَانَ مَعَهُ مِنْ اِلٰهٍ اِذًا لَذَهَبَ كُلُّ اِلٰهٍ بِمَا خَلَقَ وَلَعَلَا
بَعْضُهُمْ عَلٰى بَعْضٍ سُبْحَانَ اللّٰهِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿٩١﴾ عَالِمِ الْغَيْبِ
وَالشَّهَادَةِ فَتَعَالٰى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٩٢﴾

78. Sizler için işitme duyusunu, görme duyusunu ve kalpleri var eden O'dur. Ne kadar az şükrediyorsunuz!

79. Sizi yeryüzünde yaratıp yayan O'dur. O'nun huzuruna toplatılacaksınız.

80. Hayat veren ve öldüren O'dur. Gece ve gündüzün değişmesi O'na aittir. Hâlâ aklınızı kullanmayacak mısınız?

81. Hayır, onlar da evvelkilerin söyledikleri gibi söylediler.

82. Dediler ki: "Bizler ölüp de toprağa ve kemik yığınına dönüştükten sonra gerçekten diriltilecek miyiz?

83. Bu tehdit bize de bizden önce atalarımıza da yapılmıştı. Ama bu, öncekilerin masallarından başka bir şey değildir."

84. De ki: "Yeryüzü ile içinde bulunanlar kimindir o halde; şayet biliyorsanız?"

85. "Allah'ındır" diyecekler. De ki: "O halde düşünüp ibret almaz mısınız?"

86. De ki: "Yedi göğün Rabbi ve o muazzam Arş'ın Rabbi kimdir?"

87. "Allah'ındır" diyecekler. De ki: " O halde korkmuyor musunuz?"

88. De ki: "Peki biliyorsanız, her şeyin yönetimini elinde tutan, koruyup gözeten; fakat korunma ve gözetilmeye muhtaç olmayan kimdir?"

89. "Allah'ındır" diyecekler. De ki: "O halde nasıl böyle büyüleniyorsunuz?"

90. Hayır, Biz onlara hakkı getirdik; ama onlar yalanlıyorlar

91. Allah herhangi bir kimseyi evlat edinmedi. O'nunla birlikte herhangi bir ilâh da yoktur. Aksi halde her ilâh, kendi yarattıklarını yönetir ve biri diğerine üstün gelirdi. Allah, onların nitelemelerinden yücedir.

92. O, görünmeyeni de görüneni de bilendir; ayrıca ortak koştukları şeylerden çok yücedir.

Sûrenin 12-22. âyetlerinde Allah'ın insana verdiği değişik nimetlerden söz edilmişti. Orada anlatılanlar, insanların sadece Allah'a kulluk etmelerinin gerekliliğini ifade etmek için dile getirilmişti ki burada yine o konuya dönülmektedir.

İlk üç âyette insanın yaratılışından söz edilmektedir. İnsana kulak, göz ve kalp veren Allah'tır. Söze bunlarla başlanması, insanın bu üç organının bilgilenme ve düşünme aracı olmalarından kaynaklanıyor olmalıdır. Bilindiği gibi Kur'ân'da kalp iman etmenin ve kulağın duyduklarıyla gözün gördüklerini değerlendirmenin yeridir. Size kulak vermiş dinleyin; göz vermiş görün ve duyup gördüklerinizi kalbinizde bir değerlendirmeye tabi tutun mesajı verilmektedir. Zaten insanı diğer canlılardan ayıran şey bilgi edinme ve topladığı malumatı muhakeme ederek değerlendirmeye tabi tutabilmesidir.

Yine sizi yeryüzünde yaratıp yayan O'dur. Ama sizi yeryüzünde yaratıp yaydığı gibi toplayıp kendi huzuruna çıkarmaya da kadirdir. Hayat veren ve öldüren de O'dur. İçinde yaşadığınız gece ile gündüzü değiştirendir. Zamana

hükmeden ve ilk yaratılışı gerçekleştirebilen Allah, öldükten sonra ikinci kez insanları yaratmaya elbette kadir olacaktır.

Ahireti inkâr eden müşriklerin, kendilerinden öncekilere benzer sözler söylediklerinin belirtilmesi, aradan zaman geçse de inkâr edenin bakış açısının hep aynı olduğunu göstermektedir.

Müşriklerin problemi, bütüncül ve tutarlı düşünememekten kaynaklanmaktadır, Allah ve âlem tasavvurlarında kopukluklar ve tutarsızlıklar vardır. 84-92. âyetlerde adeta mantık tutarlılığı dersi verilmektedir.

Onlar yeryüzünde bulunanların Allah'a ait olduğunu biliyor ve kabul ediyorlar. Yeryüzündekiler Allah'a ait ise onlar üzerinde tasarruf yetkisine neden sahip olmasın ki?

Yine onlar, göklerin ve o muazzam Arş'ın da sahibinin Allah olduğunu kabul ediyorlar. Her şeyin yönetiminin de Allah'a ait olduğunu kabul ve itiraf ediyorlar. Böyle biri ne diye kendisine ortaklar edinsin?

Her şeyin yaratıcısı O ise ve her şeyin yönetimini elinde bulunduruyorsa böyle bir güç ve imkâna sahip biri onları yeni bir yaratılışla niçin yaratma ve onları yeniden dizayn etme gücüne sahip olmasın?

Böyle birinin vereceği azaptan korkulmaz ve buna karşı tedbir alınmaz mı? O halde niçin büyülenmiş gibi gerçekleri görmüyorsunuz?

Eğer evren üzerinde başka yetki sahipleri bulunsaydı, yani yönetimde Allah'ın ortakları olsaydı, ilâhlar arasında yetki çatışması doğardı ve mutlaka biri diğerlerine galip gelirdi. Mağlup durumuna düşen ise ilâh olamaz.

قُلْ رَبِّ اِمَّا تُرِيَنّ۪ي
مَا يُوعَدُونَۙ ﴿٩٣﴾ رَبِّ فَلَا تَجْعَلْن۪ي فِي الْقَوْمِ الظَّالِم۪ينَ ﴿٩٤﴾
وَاِنَّا عَلٰٓى اَنْ نُرِيَكَ مَا نَعِدُهُمْ لَقَادِرُونَ ﴿٩٥﴾ اِدْفَعْ بِالَّت۪ي هِيَ
اَحْسَنُ السَّيِّئَةَۜ نَحْنُ اَعْلَمُ بِمَا يَصِفُونَ ﴿٩٦﴾ وَقُلْ رَبِّ اَعُوذُ بِكَ
مِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاط۪ينِۙ ﴿٩٧﴾ وَاَعُوذُ بِكَ رَبِّ اَنْ يَحْضُرُونِ ﴿٩٨﴾

93. De ki: "Rabbim! Onlara vaat edilen azabı mutlaka bana göstereceksen eğer;

94. "Beni zalimler topluluğunun arasında bulundurma Rabbim!"

95. Onlara vaat ettiklerimizi sana göstermeye elbette gücümüz yeter.

96. Sen kötülüğü en güzel olan ile sav. Biz onların nitelemelerini en iyi biliriz.

97. De ki: "Rabbim! Şeytanın vesveselerinden sana sığınırım."

98. "Yanıma yaklaşmalarından sana sığınırım ey Rabbim!"

Peygamberlerden ümmetleriyle birlikte helak edilenler olmamıştır. Bu âyetler indirildiğinde henüz Peygamber bu konuda yeterli bilgiye sahip değildi de diyemeyiz. Çünkü bu şekilde dua etmesini isteyen Allah'ın kendisidir. Bu sebeple bu dua, bir yandan biz iman edenlere nasıl dua edeceğimizi öğretirken bir yandan da mümin kişinin kalbinin Allah karşısında hissettiklerini dile getirmesi bakımından önemlidir. Mümin kişi daima Allah'tan isteme, O'na dua etme ve O'na karşı kulluk duygularıyla dolu olma durumundadır. O, hem görevini yapar ve hem de Allah'ın adaletine ve yaptığı bu görevin karşılığının verileceğine inanır. Allah'ın cezalandırmasına karşı da korku ile doludur. Kalbi hem Allah sevgisini ve Allah'a güveni barındırır ve hem de Allah korkusunu. Bilir ki Allah her şeye kadirdir. Sonraki âyette "**Onlara vaat ettiklerimizi sana göstermeye elbette gücümüz yeter,**" denilmesi de bundan dolayı olmalıdır. Mümin kişi Allah'ın her şeye kadir olduğu bilincini taşır ama her şeye kadirdir diye haksızlık yapacağına ve adil davranmayacağına inanmaz.

"Sen kötülüğü en güzel olan ile sav. Biz onların nitelemelerini en iyi biliriz."

Bazı müfessirler, inanmayanlarla savaş izni çıktıktan sonra bu âyetin neshedildiğini yani hükmünün kaldırıldığını söylerler. Oysa inananlarla inanmayanlar arasındaki ilişkinin tamamı savaştan ibaret değildir. İslâmiyet, zorunlu olmadıkça savaştan yana olmaz. Savaş istisnai bir durumdur ve âyet, Müslümanların takınacağı genel tavrı anlatmaktadır. Hatta savaşta bile daha az tahribat ve daha az cana kıymakla hedefe ulaşmak mümkün ise elbette ki o yol tercih edilir. İslâmiyet'in hedefi muhaliflerini yok etmek değil, onları İslâm'a kazandırmak ve böylece dünya ve ahiret mutluluğuna ermelerini sağlamaktır. İnanmayanlara yumuşak davranmak ve affedici olmak onları İslâm'a daha çok ısındırır.

Bununla birlikte sözü edilen bu genel kural, Müslümanlara tavsiye niteli-

ğindedir. Müslüman, kendisine yapılan haksızlığı aynıyla ödetme hakkına her zaman sahiptir.

Aslında âyet Müslümanlar için genel geçer bir kuralı anlatırken onun temel amacı, kendisini yalanlıyorlar diye Peygamber'in bunu dert edinmemesi, gönlünü hoş tutmasıdır. Âyetin "**Biz onların nitelemelerini en iyi biliriz.**" ifadesiyle son bulması da bunu göstermektedir. Hatta hemen bu âyetin ardından gelen şu iki âyet de âyetin asıl hedefinin bu olduğuna delildir: **"De ki: "Rabbim! Şeytanın vesveselerinden sana sığınırım. Yanıma yaklaşmalarından sana sığınırım ey Rabbim!"** Çünkü bu âyetler Peygamberin, müşriklerin yalanlamaları karşısında tahrik olmamasını ve şeytanın bu tür vesveselerinden Allah'a sığınmasını öğütlemektedir. Ayrıca Peygamber (s.a.v.)e yapılan bu tavsiyelerin bütün Müslümanları kapsadığında da şüphe yoktur.

حَتّٰٓى اِذَا جَٓاءَ اَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ رَبِّ ارْجِعُونِۙ ﴿٩٩﴾
لَعَلّٖٓي اَعْمَلُ صَالِحًا فٖيمَا تَرَكْتُ كَلَّاۜ اِنَّهَا كَلِمَةٌ هُوَ قَٓائِلُهَاۜ
وَمِنْ وَرَٓائِهِمْ بَرْزَخٌ اِلٰى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿١٠٠﴾

99. Nihayet onlardan birine ölüm gelip çattığında şöyle der: "Rabbim, beni geri gönder, beni geri gönder, beni geri gönder."

100. "Ki arkada bıraktığım dünya hayatında iyi şeyler yapayım." Asla, bu, kendisinin söylediği bir sözdür sadece. Onların ötesinde diriltilecekleri güne kadar aşılmaz bir engel vardır.

99. âyetin son kısmında ölümle pençeleşen müşrik kişinin geri dönme isteğinde bulunurken hitabı, "beni geri gönderin" şeklinde çoğul kipidir. Çoğul olmasının iki nedeninden söz edilmektedir. Bunlardan biri, "Rabbim" dedikten sonra ruhunu alan melekleri kastederek çoğul kipini kullanmıştır. Diğer izaha göre ise "beni geri gönder" sözünü çokca tekrar edecektir. İşte bunu ifade etmek için çoğul kipi kullanmıştır. Biz meal kısmında bu son ihtimali tercih ettik.

böyle diyeceklerini söyleyenler olmuşsa da, hemen sonra gelen 100. âyetten bunun, daha önce ve ölüm esnasında olduğu anlaşılmaktadır. Ancak cehennemi gördüklerinde buna benzer şeyler söyleyeceklerini haber veren âyetler de vardır. (bk. En'âm 6/27-28; A'raf 7/53). Nitekim aşağıdaki âyetlerden de o vakitte bunu söyleyecekleri anlaşılmaktadır. Ancak orada bu istekte bulunmaları, ölüm esnasında bunu söylemelerine engel değildir.

Onların bu sözleri, kendilerinin söyledikleri bir söz olup hiçbir değeri yoktur ve bu isteklerine aldırılmayacaktır. Artık yeni hayatın kapısı açılmıştır ve geri dönüş asla olmayacaktır.

Âyetler, günümüzde de kimileri tarafından dile getirilen ve eski ruhçu Hint felsefesinin ürünü olan reenkarnasyon inancını açıkça reddetmektedir. Çünkü ölüp dünya hayatına geri dönmek isteyen kimsenin isteğinin reddedileceği açıkça ifade edilmektedir.

Berzah kelimesi engel anlamındadır. Müslüman âlimlerin önemli bir kısmı, ölümle başlayan ve kıyamet koptuktan sonra hesap vermek üzere tekrar dirilişe kadarki dönemi berzah diye isimlendirirler.

فَإِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ
فَلَا أَنْسَابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ وَلَا يَتَسَاءَلُونَ ﴿١٠١﴾
فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٠٢﴾ وَمَنْ خَفَّتْ
مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ فِي جَهَنَّمَ
خَالِدُونَ ﴿١٠٣﴾ تَلْفَحُ وُجُوهَهُمُ النَّارُ وَهُمْ فِيهَا كَالِحُونَ ﴿١٠٤﴾
أَلَمْ تَكُنْ آيَاتِي تُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ فَكُنْتُمْ بِهَا تُكَذِّبُونَ ﴿١٠٥﴾
قَالُوا رَبَّنَا غَلَبَتْ عَلَيْنَا شِقْوَتُنَا وَكُنَّا قَوْمًا ضَالِّينَ ﴿١٠٦﴾ رَبَّنَا
أَخْرِجْنَا مِنْهَا فَإِنْ عُدْنَا فَإِنَّا ظَالِمُونَ ﴿١٠٧﴾ قَالَ اخْسَئُوا فِيهَا وَلَا

تُكَلِّمُونِ ﴿١٠٨﴾ اِنَّهُ كَانَ فَر۪يقٌ مِنْ عِبَاد۪ي يَقُولُونَ رَبَّنَٓا اٰمَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا
وَارْحَمْنَا وَاَنْتَ خَيْرُ الرَّاحِم۪ينَ ﴿١٠٩﴾ فَاتَّخَذْتُمُوهُمْ سِخْرِيًّا حَتّٰٓى اَنْسَوْكُمْ
ذِكْر۪ي وَكُنْتُمْ مِنْهُمْ تَضْحَكُونَ ﴿١١٠﴾ اِنّ۪ي جَزَيْتُهُمُ الْيَوْمَ بِمَا صَبَرُوٓا اَنَّهُمْ
هُمُ الْفَٓائِزُونَ ﴿١١١﴾

101. Sura üflendiği zaman artık aralarında ne akrabalık bağı kalmıştır ne de birbirlerini soruşurlar.

102. Artık kimin tartıları ağır gelmişse işte onlar kurtuluşa ermişlerdir.

103. Kimin tartıları da hafif gelmişse işte onlar kendilerine yazık etmiş olanlardır. Onlar cehennnemde ebedi kalacaklardır.

104. Ateş onların yüzlerini yalar da sırıtır şekilde kala kalırlar.

105. Âyetlerimiz size okunuyordu; fakat yalanlıyordunuz, değil mi?

106. Derler ki: "Rabbimiz, kötülüğümüz bize galip gelmişti ve sapanlar topluluğundan olmuştuk."

107. "Rabbimiz bizi buradan çıkar. Eğer bir daha yaptıklarımıza dönersek artık biz kesinlikle zalimlerden olmuşuzdur."

108. (Allah) **Buyurur ki: "Zillet içerisinde susup oturun; Benimle de konuşmayın."**

109. Kullarımdan bir grup da vardı ki onlar şöyle derdi: "Rabbimiz! Biz iman ettik; bizi affet ve bize merhamet et, Sen merhamet edenlerin en hayırlısısın"

110. Siz ise onları alay konusu edindiniz; öyle ki onlar, size Beni unutturdular. Bu arada siz onlara gülüyordunuz.

111. Bugün Ben onlara, sabretmelerinin karşılığını verdim; şüphesiz muratlarına erenler işte onlardır.

Sura üfürüldüğünde kişinin şu veya bu soydan gelmiş olmasının, dünyada bir makam işgal ediyor olmasının hiçbir anlamı olmayacaktır. Ayrıca herkes kendi derdinin telaşına düşecek, akrabaları; anne-babası, eşi-çocukları ne

durumdalar diye onları hatırlamayacak ve karşısına çıksalar bile ilgilenmeyecektir. O anda kendi derdine o kadar dalmıştır ki onların farkına bile varmayacaktır.

Herkes kendi amelinin derdine düşmüştür. Ve ameli ağır gelenler kurtulacak, hafif gelenler ise kaybedecektir. Kişinin kurtuluşunu ve kaybedişini tayin edecek olan kendi amelleridir.

Bazı çarpık mantık sahipleri insanı kurtaracak olanın kendi ameli değil, Allah'ın merhameti olacağını söylerler. Oysa Allah burada da başka pek çok âyette de insanın kendi amelinin ölçü olacağını söylemektedir. Elbette Allah'ın merhameti önemlidir ve mümin kişi hem dünyada ve hem de ahirette Allah'ın merhametini diler. Problem, merhametin amelin karşısına dikilmesidir. Sözünü ettiğimiz çarpıklık buradadır. Allah'ın merhameti adaletiyle uyum içerisindedir ve ameli daha iyi olana merhameti daha bol olacaktır. Ameli daha iyi olana Allah'ın merhameti niçin daha az ve ameli daha iyi olmayana merhameti daha bol olsun ki? Bunun mantığı var mı?

Amel tartıları hafif gelenler kaybeder ve cehenneme atılırlar. Cehennem ateşinin korkunçluğunu anlatmak için 104. âyette cehennemden bir sahne anlatılmaktadır. O ateşin alevi, oraya girenin yüzünü bir yalayışında dudak ve yanaklar gitmiş ve ortada dişler kalmıştır. İşte bu sırada yaptıkları yüzlerine vurulur ve "**Âyetlerimiz size okunuyordu; fakat yalanlıyordunuz, değil mi?**" denilir. Onlar suçlarını kabul edecek ama bir fırsat daha isteyecek: **"Rabbimiz bizi buradan çıkar. Eğer bir daha yaptıklarımıza dönersek artık biz kesinlikle zalimlerden olmuşuzdur."** diyecekler. Ne var ki kendilerine böyle bir fırsat tanınmayacaktır. Zaten kendilerine fırsat verilecek olsa daha önce yaptıklarının aynısını yapacaklardır. Bu sebeple yüce Allah kendilerine: **"Zillet içerisinde susup oturun; Benimle de konuşmayın."** diyecektir.

Bu arada inananlarla daha önce nasıl alay ettikleri kendilerine hatırlatılacaktır. Onlar o iman etmişlerle alay konusuna o denli dalmışlardı ki bu durum, onların Allah'ı hatırlamalarına bile engel olmuştu. Ama Allah, onların alay ettikleri o iman etmişlere, iman etmelerinin ve bu tür saldırılara karşı sabretmiş olmalarının mükâfatını verecektir.

قَالَ كَمْ لَبِثْتُمْ فِي الْاَرْضِ عَدَدَ سِن۪ينَ ﴿١١٢﴾ قَالُوا
لَبِثْنَا يَوْمًا اَوْ بَعْضَ يَوْمٍ فَسْـَٔلِ الْعَٓادّ۪ينَ ﴿١١٣﴾ قَالَ اِنْ لَبِثْتُمْ اِلَّا
قَل۪يلًا لَوْ اَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١١٤﴾ اَفَحَسِبْتُمْ اَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا
وَاَنَّكُمْ اِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ ﴿١١٥﴾ فَتَعَالَى اللّٰهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا
هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْكَر۪يمِ ﴿١١٦﴾ وَمَنْ يَدْعُ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ
لَا بُرْهَانَ لَهُ بِه۪ فَاِنَّمَا حِسَابُهُ عِنْدَ رَبِّه۪ اِنَّهُ لَا يُفْلِحُ
الْكَافِرُونَ ﴿١١٧﴾ وَقُلْ رَبِّ اغْفِرْ وَارْحَمْ وَاَنْتَ خَيْرُ الرَّاحِم۪ينَ ﴿١١٨﴾

112. Dedi ki: "Yeryüzünde kaç yıl kaldınız?"

113. "Bir gün veya günün bir kısmı kadar kaldık; hafta sayanlara sor" dediler.

114. Buyurdu ki: "Bilseniz, gerçekten pek az kaldınız."

115. "Sizi boş yere yarattığımızı ve gerçekten Bize döndürülmeyeceğinizi mi sandınız?"

116. Elbette gerçek hükümdar olan Allah müteal varlıktır. O'ndan başka ilâh yoktur. O, yüce Arş'ın sahibidir.

117. Her kim Allah'ın yanı sıra başka bir tanrıya yalvarıp yakarırsa onun bu konuda hiçbir ciddi delili yoktur ve onun hesabı Rabbi katındadır. Hakikat, inkâr edenler kesinlikle kurtuluşa eremezler.

118. De ki: "Rabbim! Bağışla ve merhamet et; Sen merhamet edenlerin en hayırlısısın."

Ahirette geçecek olan bu diyalog dünya hayatının kısalığına dikkat çekmektedir. Zamanın uzunluğu veya kısalığı insan algılamasına göre değişebilir.

Uzun bir müddet bize kısa, kısa bir müddet ise uzun gelebilir. Yaşanan an için bu böyledir ama geçmişte yaşananları genelde insan kısa olarak algılar. Özellikle eğer oyalayıcı şeylerle kişi meşgul olmuşsa... Dünya hayatı birçok yönüyle böyle oyalayıcı bir hayattır. İnanmayan için ise daha da oyalayıcıdır ve bir bakar ki dünya hayatı bitmiş, kendisini cehennemde bulmuştur.

Aslında dünya hayatının kısalığı sadece algılama ile ilgili bir şey de değildir. Ebedi olan ahiret hayatı karşısında bir hiçtir ve dakikalarla belki saniyelerle ifade edilecek bir süredir. Bununla birlikte bu kısa süre, kişinin ahiretteki hayatı için belirleyicidir. Kişi bu kısa süreyi Allah'ın emirleri doğrultusunda geçirmişse ebedi mutluluğa ulaşacaktır. Değilse ebedi azap içerisinde acı çekecektir.

İnanmayanlar dünya hayatında öyle bir oyalanma içerisine girerler ki niçin bu dünya hayatına geldiler; amaç ne, onu düşünmezler.

Dünya hayatı bittikten sonra, bir gün veya bir günden daha az bir süre kaldık, diyecekler ama bu dünya hayatında yaşıyorken onu ebedi bir hayat olarak algılıyor ve bir gün Allah'ın huzuruna çıkacaklarını hiç hatırlamıyorlardı.

Medine'de indirilmiş olup 64 âyettir. 35. âyetinde Allah'ın nurundan söz ettiği için bu adı almıştır.

Aile hukuku, aile ve toplum ilişkileri sûrenin ana konusunu teşkil etmektedir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

سُورَةٌ اَنْزَلْنَاهَا وَفَرَضْنَاهَا وَاَنْزَلْنَا ف۪يهَا اٰيَاتٍ بَيِّنَاتٍ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿١﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Bu öyle bir sûredir ki onu indirip belirledik. Onda açık âyetler indirdik ki öğüt alasınız.

Müfessirler genelde âyette geçen "فَرَضْنَاهَا" kelimesini *"farz kıldık"* anlamına almışlardır. Sûrede farz kılınmış birçok hüküm bulunmakla birlikte zikredilen hükümlerin tamamı farz kılınan hususlar değildir. Bu yüzden kelimeyi *"belirledik"* şeklinde tercüme ettik. Zaten Allah'ın emirlerini ifade eden *"farz"* kelimesi de *"sınırları belirlediğinden"* bu kelimeyle ifade edilmiştir. (Muhtâru's-Sıhâh, I, 517).

Sûrenin tanıtımıyla bir giriş yapılmış olması, sûrede anlatılanların önemine dikkat çekmek içindir. Yüce Allah, sûreyi belirleyip indirdiğini buyururken tekil kipi değil, çoğul kipi kullanmaktadır. Daha önce de dikkat çektiği-

miz gibi Arap dilinde yönetici, yaptığı işin büyük ve önemli olduğuna dikkat çekmek için çoğul kipini kullanır. Bu kullanım da sûrede anlatılanların önemine işaret etmektedir.

الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ وَلَا تَأْخُذْكُمْ
بِهِمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلْيَشْهَدْ
عَذَابَهُمَا طَائِفَةٌ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢﴾ الزَّانِي لَا يَنْكِحُ إِلَّا زَانِيَةً أَوْ مُشْرِكَةً
وَالزَّانِيَةُ لَا يَنْكِحُهَا إِلَّا زَانٍ أَوْ مُشْرِكٌ وَحُرِّمَ ذَٰلِكَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ ﴿٣﴾

2. **Zina eden kadın ile zina eden erkeğe yüz sopa vurun. Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsanız, Allah'ın dinini uygularken o ikisine karşı sizi bir merhamet duygusu kaplamasın. Müminlerden bir grup da cezalandırılmalarına tanık olsun.**
3. **Zina eden bir erkek ancak zina eden bir kadınla yahut müşrik bir kadınla evlenir. Zina eden kadınla da ancak zina eden bir erkek veya müşrik biri evlenir. Bu yolda evlenmek müminlere haram kılınmıştır.**

Zina, aralarında nikâh akdi bulunmayan erkek ve kadının birbirleriyle cinsel ilişkiye girmeleridir. Yüce Allah: **"Zina eden kadın ile zina eden erkeğe yüz sopa vurun"** diyerek zinanın cezasını belirlemiş, merhamet duygusuyla cezayı uygulamamak gibi bir yöne gidilmemesi ve ibret alınması için de müminlerden bir grubun cezalandırmaya tanıklık etmesini istemiştir.

Tefsircilerin ve fakihlerin çoğu, bu cezanın evlenmemiş kimseler için olduğunu, evlenmiş olanların cezasının ise recm yani taşlayarak öldürmek olduğunu belirtmişlerdir. Ancak âyette zina edenlerin evlenmemiş yahut evlenmiş olmalarına işaret eden bir anlatım bulunmamaktadır.

Konuyla ilgili hadislere gelince, Peygamber döneminde recm cezasının uygulandığı sahih rivayetlerde belirtilmektedir. Söz konusu rivayetlerden biri zina suçu işleyen Yahudi bir erkek ve kadınla ilgilidir. (Malik, II, 819; Buhari,

II, 88) ve recm cezası Tevrat'a uyularak uygulanmıştır. Nakledilen rivayetlerin birkaç tanesi de zina suçu işleyen Müslümanlarla ilgilidir. Rivayetler sahih olmakla birlikte bu rivayetlerden her zina suçu için recm hükmü çıkar mı? Uygulanan recm cezası sırf zina sebebiyle miydi, başka sebepler de var mıydı? Ayrıca Peygamber döneminde uygulanan recm cezaları tefsirini yapmakta olduğumuz âyetten önce miydi, sonra mıydı? İşte bu ve benzeri sorular recm cezası hakkında şüphe oluşturmaktadır.

Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yayınlanan ve yazarları arasında iki fıkıh profesörünün de bulunduğu *"Kur'ân Yolu"* isimli tefsirde söz konusu problemler şöyle sıralanmaktadır:

"Bize göre bu hadislerin uydurma olduğunu söylemek -usule göre- mümkün olmamakla beraber getirdikleri recm cezasıyla ilgili bazı sorular ve problemler de yok değildir:

a) *Recm cezası İslâm'dan önce vardır ve uygulanmıştır, İslâm'ın getirdiği, başlattığı bir ceza değildir.*

b) *Zina cezalarının daha hafif olanları Kur'ân-ı Kerîm'de yer aldığı halde recm cezasına Kur'ân'da yer verilmemiştir. 25. âyette (Nisa sûresi kastediliyor) gelecek olan mümin cariyelerle ilgili "Evlendikten sonra fuhuş yaparlarsa onlara, hür kadınların cezasının yarısı gerekir" mealindeki ifade, hür ve evli kadınların zina cezalarının da yüz sopa olduğuna işaret etmektedir. Çünkü yüz sopanın yarısı uygulanabilir, fakat recm (ölüm) cezasının yarısından söz edilemez.*

c) *Hz. Peygamber, hayatında uygulanan birkaç recm cezasında hazır bulunmamış, infazı başkalarına havale etmiştir. Suçun ispatı bu vak'aların tamamında suçlunun itirafıyla hâsıl olmuş ve ceza, müslüman suçluların ısrarla günahtan temizlenmeyi istemeleri üzerine infaz edilmiştir.*

d) *"Zina ettim, beni cezalandırarak temizle" diye gelen müslümanları Hz. Peygamber önce geri çevirmiş, söylediklerini duymamış gibi davranmış, ısrar etmeleri üzerine kurtarıcı telkinlerde bulunmuş, "Deli mi, içmiş mi, yaptığı zina olmadığı halde öyle mi sanıyor?" demiş, bütün bunlara rağmen ısrar ettikleri için cezalandırma yoluna gitmiştir.. (Müslim, Hudûd 22).*

e) *Mâiz isimli sahâbî, infaz başlayınca can acısıyla kaçmaya başlamış; arkasından yetişen infazcılar onu öldürmüşlerdi. Dönünce durumu Hz. Peygamber'e anlatmışlar. O da "Keşke bıraksaydınız! Tövbe ediyor, Allah da onu kabul buyuruyordu" demiştir. Sahabenin recmedilen müslümanlar hakkında ileri geri konuşmaları karşısında da, "O öyle tövbe etti ki bir ümmete paylaştırılsa her bir ferdine yeterdi"; başka bir rivayete göre, "O öyle bir tövbe etti ki Medine halkından yetmiş kişiye paylaştırılsa -bağışlanmaları için- yeterdi" buyurmuştur.. (Müslim, Hudûd 24).*

İbn Teymiyye, İbn Kayyim gibi fıkıhçılar bu hadislere dayanarak tövbe eden, kendiliğinden gelip suçunu itiraf eden suçlulara cezayı uygulayıp uygulamama konusunda ülü'l-emrin serbest olduğu sonucuna varmışlardır. (İ'lamu'l-Muvakkıîn, III, 79).

f) Recm cezasını getiren hadiste Hz. Peygamber, "... Bekârlar için yüz sopa ve bir yıl da sürgün, evli veya evlilik geçirmiş kimseler için yüz sopa ve recm" ifadesini kullanmıştır. (Muslim, Hudûd 12). Müctehidler bu hadiste geçen cezaların İkisi hakkında farklı görüş, anlayış ve değerlendirme getirmişlerdir: 1. Kadının başka bir yere sürülmesi, 2. Recm yanında bir de sopa cezasının uygulanması. Hadiste bu iki ceza da yer aldığı halde bunlar uygulanmaz diyen müctehidler olmuştur. Hatta Ebû Hanîfe'nin, "sürgün cezasının had (değişmez, kanunî ceza) değil, uygulaması yöneticilere bırakılmış ta'zir cezası nevinden olduğunu" söylediği nakledilmiştir.. (Ebu Bekr İbnu'l-Arabi, I, 358) yani Kur'ân'da olan ceza had, sünnetin getirdiği ilâve ceza ise ta'zir olarak değerlendirilmiş olmaktadır.

Yukarıdaki altı madde bizi şu sonuca götürmektedir: Recm cezası -mutlaka ve değişmez olarak uygulanacak- hadlerden değildir. İslâm'dan Önce de uygulandığı için İlk İslâm topluluğunun tanıdığı, yadırgamadığı, caydırıcı bulduğu bir ceza çeşididir. Bu sebeple Hz. Peygamber çok az da olsa bu cezanın uygulanmasına izin vermiştir. Sonuç olarak evlilerin zina suçlarının had nevinden cezası, bekârlarınki gibi yüz sopadır. Recm ise kamu düzeni ve suçların önlenmesi ilkelerinin gereğine göre uygulanıp uygulanmaması, usulüne göre ümmetin alacağı karara bırakılmış, ta'zir nevinden bir cezadır. Cezaların çoğu gibi bu cezalar da ispat ve infazdan önce tövbe etmekle (pişmanlık göstermek ve ıslâh-ı hal etmekle) ülü'1-emir tarafından düşürülebilir." (Kur'ân Yolu, II, 32-33).

Burada zikredilen hususlara ilave olarak şu mesele üzerinde de durulmalıdır: Peygamberin dönemindeki uygulamaların celdeyi/sopa vurmayı dile getiren tefsirini yapmakta olduğumuz bu âyetin indirilişinden önce mi sonra mı olduğu kesin değildir. Nitekim ilk dönemlerde de bu soru gündeme getirilmiş fakat net bir cevap verilmemiştir. (Buhari, VIII, 172).

Problemlerden bir diğeri ise, dinin temel hedefleri arasında sayılan can güvenliğinin ortadan kaldırılmasının, neyin kastedildiği net olmayan böyle delillere dayandırılıp dayandırılmayacağıdır?

"Zina eden bir erkek ancak zina eden bir kadınla yahut müşrik bir kadınla evlenir. Zina eden kadınla da ancak zina eden bir erkek veya müşrik biri evlenir. Bu yolda evlenmek müminlere haram kılınmıştır."

Zina eden bir erkeğin ancak zina eden bir kadınla veya müşrik olan bir kadınla evleneceğinin zikredilmesi ve yine kadın için de aynı şeyin söylenmesi yani zina ile şirk arasında bir bağ kurulması zinanın ne denli büyük bir gü-

nah ve çirkin bir fiil olduğunu gösterir. Gerek mümin bir erkeğin ve gerek mümin bir kadının tövbe etmemiş olan ve zina eden biriyle evlenmesi caiz görülmemiştir. Bazı alimlere göre ise tövbe etmiş olsun veya olmasın böyle biriyle evlenmek caiz değildir.

وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ
جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٤﴾ إِلَّا الَّذِينَ
تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَٰلِكَ وَأَصْلَحُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٥﴾ وَالَّذِينَ يَرْمُونَ
أَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شُهَدَاءُ إِلَّا أَنْفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ أَحَدِهِمْ
أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٦﴾ وَالْخَامِسَةُ أَنَّ
لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَيْهِ إِنْ كَانَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٧﴾ وَيَدْرَؤُا عَنْهَا
الْعَذَابَ أَنْ تَشْهَدَ أَرْبَعَ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٨﴾
وَالْخَامِسَةَ أَنَّ غَضَبَ اللَّهِ عَلَيْهَا إِنْ كَانَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٩﴾ وَلَوْلَا
فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ وَأَنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ حَكِيمٌ ﴿١٠﴾

4. **İffetli kadınların zina ettikleri iftirasını atıp sonra da dört şahit getirmeyenlerin her birine seksen sopa vurun ve artık asla onlardan herhangi bir şahitlik kabul etmeyiniz. Onlar yoldan çıkmış kimselerdir.**
5. **Ancak bundan sonra tövbe edip kendilerini ıslah edenler bunun dışındadır. Şüphesiz ki Allah çok bağışlayandır çok merhametlidir.**
6. **Eşlerine zina isnadında bulunup da kendilerinden başka şahit bulamayanların şahitliği, doğru söylediğine dair dört defa Allah'ı şahit tutmasıdır.**

7. **Beşincisinde ise "Yalan söylüyorsam Allah'ın lanetine uğrayayım" demelidir.**
8. **Kadını ise kocasının yalancı olduğuna dair Allah adına dört kez yemin etmesi cezadan kurtarır.**
9. **Ve beşincisinde; kocası doğru söylüyorsa Allah'ın gazabına uğrayacağını söylemesi** (onu cezadan kurtarır).
10. **Allah'ın üzerinizde fazlı ve rahmeti olmasaydı ve Allah tövbeleri kabul eden ve her şeyi yerli yerince yapan olmasaydı haliniz nice olurdu!**

İffetli kadın ile söz konusu olayda zina suçu isnat edilip ispatlanamayan her kadın kastedilmektedir. Daha önce iffet konusunda bir vakası olup da söz konusu olayda iffetsizliği şahitlerle ispatlanamamışsa o kadın da yine bu hükme tabidir. Böylece herhangi bir kadın hakkında zina suçu isnadında bulunan kişi, suçu dört şahitle ispatlamak zorundadır. Dört şahit getiremediği takdirde seksen sopa ile cezalandırılır ve bundan böyle herhangi bir konuda şahitliği de kabul edilmez.

Birçok aile bu tür dedikodular yüzünden yıkılabilmektedir. İslâmiyet'in bu işi sıkı tutması ve zina suçunu isnat eden kişiye iddiasını ispatlama zorunluluğu getirmesi aile kurumunun ve toplum huzurunun korunması bakımından önemlidir.

Beşinci âyette tövbe edip durumlarını ıslah edenler hariç tutulmaktadır. Hanefi mezhebine göre böyle biri ancak fasık olmaktan kurtulmuş olur. Şahitliğinin kabul edilmeme hükmü devam eder. Diğer mezheplere göre ise bundan böyle şahitliği de kabul edilir.

Kendi eşi hakkında zina suçu isnat eden erkeğin yalan söyleme ve iftira etme ihtimali zayıf olduğundan sopa cezasıyla cezalandırılmaz. Ancak onun da söylediğini ispat için ya şahit getirmesi yahut Allah'a yemin ederek söylediğinin doğruluğuna Allah'ı şahit tutması gerekir. Beşincisinde ise yalan söylüyorsa Allah'ın lanetine uğrama konusunda kendisine beddua eder. Ancak bu yolla cezadan kurtulur. Bunu yaptığı takdirde de eşi kendisinden boş olur. Zina suçu isnat edilen eşi ise kocasının yalan söylediğine dair dört defa Allah'ı şahit tutarak yemin eder ve beşincisinde kocası doğru söylüyorsa Allah'ın gazabına uğraması konusunda kendi aleyhine beddua eder. Bunu yaptığı takdirde cezadan kurtulmuş olur.

إِنَّ الَّذِينَ جَاؤُ بِالْإِفْكِ عُصْبَةٌ مِنْكُمْ لَا تَحْسَبُوهُ شَرًّا لَكُمْ بَلْ هُوَ
خَيْرٌ لَكُمْ لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْهُمْ مَا اكْتَسَبَ مِنَ الْإِثْمِ وَالَّذِي تَوَلّٰى كِبْرَهُ
مِنْهُمْ لَهُ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١١﴾ لَوْلَا إِذْ سَمِعْتُمُوهُ ظَنَّ الْمُؤْمِنُونَ
وَالْمُؤْمِنَاتُ بِأَنْفُسِهِمْ خَيْرًا وَقَالُوا هٰذَا إِفْكٌ مُبِينٌ ﴿١٢﴾ لَوْلَا جَاؤُ
عَلَيْهِ بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَإِذْ لَمْ يَأْتُوا بِالشُّهَدَاءِ فَأُولٰئِكَ عِنْدَ اللّٰهِ
هُمُ الْكَاذِبُونَ ﴿١٣﴾ وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ فِي الدُّنْيَا
وَالْاٰخِرَةِ لَمَسَّكُمْ فِي مَا أَفَضْتُمْ فِيهِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٤﴾

11. O iftirayı atanlar, içinizden bir gruptur. Bunun, sizin için bir kötülük olduğunu sanmayın; aslında o, sizin lehinizedir. Onlardan her birine günah olarak yaptığı vardır. Onlardan günahın büyüğünü yüklenen kimseye gelince; ona büyük bir azap vardır.

12. Onu işittiğiniz vakit, inanan erkekler ve inanan kadınlar kendileri hakkında hüsnü zan besleyip "Bu, düpedüz bir iftiradır" demeniz gerekmez miydi?

13. Ona karşı dört şahit getirmeleri gerekmez miydi? Şahitleri getirmediklerine göre, onlar yalancıların ta kendileridir.

14. Dünyada ve ahirette Allah'ın sizin üzerinizde fazlı ve rahmeti olmasaydı ortaya atıp yaydığınız o konuda size büyük bir azap dokunurdu.

Hz. Aişe hakkındaki iftiranın yayılmasında münafıklar daha etkili olmuşsa da buna karışan Müslümanlar da vardı. Müşriklerin propagandalarına kapılan bazı Müslümanlar iftira olayına karışmışlardı. Böyle bir iftiranın atılmış olması ilk görünümüyle Müslümanların aleyhine bir durumdur. Ancak olay samimi Müslümanlar için eğitici olmuştur. Bundan böyle münafıkların dedikodu ve iftiralarına karşı daha hassas davranacaklardı. İffetli bir kadın hakkında

iftira etmenin ne derece olumsuz sonuçlar doğurduğunu bizzat Hz. Peygamberin eşine yapılmış olan bir iftiradan öğrenmiş oluyorlardı. Yine Hz. Peygamberin de bir insan olduğu ve gaybı bilmediği bütün inananlara anlatılmış oluyordu vs. Eğer Peygamber gaybı biliyor olsaydı çok sevdiği eşini babasının evine gönderip açıklayıcı vahyin gelmesini beklemez yahut muhaliflerinin ağzını bağlama kudretine sahip bulunsaydı hemen bunu yapar ve işkence çekmezdi.

İftira işine katılanların payları farklıydı. Münafıklar bunu bir fırsat bilmiş ve kasıtlı olarak meselenin üzerine üzerine gitmişlerdi. Bazı Müslümanlar ise münafıkların propagandalarına aldanmışlardı. Kuşkusuz bu konuda en büyük günah iftira konusunda başrolde oynayanlarındır. Ondan sonra günah kademe kademe aşağıya inmektedir. Kısacası herkesin cezası işlediği suçun oranına göredir.

Haddi zatında iman etmiş olan erkekler ve iman etmiş olan kadınlar, Hz. Aişe'nin o güne kadarki iffetli haline bakarak kendilerinden olan mümin bir kadın hakkında yapılmış bir iftiraya kendilerini kaptırmamalı ve *"bu düpedüz bir iftiradır"* demeliydiler. Nihayetinde Hz. Aişe elinde olmadan kervan gidip kendisini orada bırakmış ve bizzat Peygamber tarafından ordunun arkasından gelmekle görevlendirilmiş olan bir kişi onu bulup getirmiştir. Hiç bir soylu kişi ve inanmış bir insan, bir dostun ailesine ait kadını, bir komşusunu veya bir tanıdığını yolda kalmış bulduğunda hemen onu kirletmeye ve sonra da onu evine kadar getirmeye kalkışmaz; kalkışmak şöyle dursun, bunu aklından bile geçirmez. Üstelik burada sorun bin kez daha ciddidir. Kadın, her Müslüman'ın kendi annesinden daha çok değer verdiği ve bizzat Allah'ın kendi öz anneleri gibi Müslümanlara haram kıldığı Allah'ın Peygamberi'nin hanımıdır. Erkek ise yalnızca aynı kervanın üyesi, aynı ordunun askeri ve aynı şehrin sakini değil, aynı zamanda kadının kocasının Allah'ın Peygamberi, kendi dini lideri ve kılavuzu olduğuna iman etmiş, onunla Bedir gibi tehlikeli bir savaşta bulunmuş ve onu izlemiş birisidir. Şimdi, bütün bunları göz önüne aldığımızda, böyle bir suçlamada bulunan kişinin ve suçlamayı mümkün görenlerin yalnızca kendilerinin değil, ait oldukları toplumun tümünün ahlâkı hakkında nasıl perişan ve zavallı bir görüşe sahip oldukları ortaya çıkmaz mı? Bu yüzden aldanmış olmaları onları kurtarmayacak onlar da kendi paylarına düşen günahı işlemiş oluyorlar.

Bu iftira gündeme getirilir getirilmez, bunu ileri sürenlerin dört şahit getirmeleri gerekirdi. Ama böyle de olmadı ve Müslümanlardan bir kısmı bu iftiraya karıştı. Allah'ın lütfu ve merhameti olmasaydı bu iftiraya karışanlar büyük bir cezaya çarptırılırlardı.

إِذْ تَلَقَّوْنَهُ
بِأَلْسِنَتِكُمْ وَتَقُولُونَ بِأَفْوَاهِكُمْ مَا لَيْسَ لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ وَتَحْسَبُونَهُ
هَيِّنًا وَهُوَ عِنْدَ اللَّهِ عَظِيمٌ ﴿١٥﴾ وَلَوْلَا إِذْ سَمِعْتُمُوهُ قُلْتُمْ مَا
يَكُونُ لَنَا أَنْ نَتَكَلَّمَ بِهٰذَا سُبْحَانَكَ هٰذَا بُهْتَانٌ عَظِيمٌ ﴿١٦﴾
يَعِظُكُمُ اللَّهُ أَنْ تَعُودُوا لِمِثْلِهِ أَبَدًا إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٧﴾ وَيُبَيِّنُ
اللَّهُ لَكُمُ الْآيَاتِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٨﴾ إِنَّ الَّذِينَ يُحِبُّونَ أَنْ تَشِيعَ
الْفَاحِشَةُ فِي الَّذِينَ آمَنُوا لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ فِي الدُّنْيَا
وَالْآخِرَةِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿١٩﴾ وَلَوْلَا فَضْلُ
اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ وَأَنَّ اللَّهَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ ﴿٢٠﴾

15. Siz onu dilinize dolamıştınız ve hakkında bilginiz olmayan şeyi ağızlarınızla söyleyip duruyordunuz; bunu basit bir şey sanıyordunuz; oysa o şey Allah'ın yanında çok büyüktür.

16. O iftirayı duyduğunuzda, "Bu konuda konuşmak bize yakışmaz. Hâşâ, bu büyük bir iftiradır" demeniz gerekmez miydi?

17. Benzerine asla dönmeyesiniz diye Allah size öğüt veriyor; tabii, şayet iman sahibiyseniz.

18. Ve Allah size âyetleri açıklıyor. Allah bilendir, hikmet sahibidir.

19. Müminler arasında hayâsızlığın yayılmasını isteyenler için dünya hayatında da ahirette de acıklı bir azap vardır. Allah bilir; ama siz bilmezsiniz.

20. Allah'ın size lutfu ve rahmeti olmasaydı; (acaba ne olurdu?). **Ama gerçek şu ki Allah şefkatli, çok merhametlidir.**

Hz. Aişe hakkındaki iftira konusuna devam edilmektedir. Bu âyetlerde de iftiraya karışanlar şiddetli bir şekilde kınanmaktadır.

Herhangi bir konuda bile bir bilgiye dayanmaksızın Müslüman'ın söz söylemesi doğru değilken Müslüman bir kadının iffeti hakkında bilmeden söz söylemek ve hele o kadın müminlerin annesi ve Peygamberin eşi ise elbette çok daha dikkatli olmak gerekmektedir. Müslümanların: **"Bu konuda konuşmak bize yakışmaz. Hâşâ, bu büyük bir iftiradır"** demeleri gerekiyordu.

Meselenin bu şekilde değişik ifadelerle tekrar edilmesinin nedeni 17. âyette şöyle ifade ediliyor: **"Benzerine asla dönmeyesiniz diye Allah size öğüt veriyor; tabii, şayet iman sahibiyseniz."** Bir daha böyle bir iftiraya karışmamanın imana bağlanması dikkat çekicidir. Çünkü iman kuru ve insanın söz ve davranışlarına etki etmeyen bir inanç değildir. Onun, insanın söz ve davranışları üzerinde yönlendirici bir etkisi olmalıdır.

Burada sözü edilen iftiraya dair söylenenlerin sadece Peygamberin eşine yapılmış bir iftirayı ilgilendirmediği bütün inanmış kadınlar için geçerli ve genel hükümler olduğu 19. âyetten anlaşılmaktadır. Çünkü söz konusu âyette şöyle denilmektedir: "**Müminler arasında hayâsızlığın yayılmasını isteyenler için dünya hayatında da ahirette de acıklı bir azap vardır. Allah bilir; ama siz bilmezsiniz."** Aslında âyet, iftira meselesinden de çok daha geneldir. Müslüman toplumlarda hayâsızlığın yayılmasına neden olacak her davranış hem dünya hayatında ve hem de ahirette buna sebep olan kişinin acıklı bir azaba maruz kalmasına sebep olur.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ وَمَنْ يَتَّبِعْ خُطُوَاتِ
الشَّيْطَانِ فَإِنَّهُ يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ
عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ مَا زَكَى مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ أَبَدًا وَلَٰكِنَّ اللَّهَ
يُزَكِّي مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢١﴾ وَلَا يَأْتَلِ أُولُو الْفَضْلِ
مِنْكُمْ وَالسَّعَةِ أَنْ يُؤْتُوا أُولِي الْقُرْبَىٰ وَالْمَسَاكِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ فِي سَبِيلِ

اللّٰهِ وَلْيَعْفُوا وَلْيَصْفَحُوا اَلَا تُحِبُّونَ اَنْ يَغْفِرَ اللّٰهُ لَكُمْ وَاللّٰهُ غَفُورٌ
رَحِيمٌ ﴿٢٢﴾

21. Ey iman edenler, şeytanın adımlarını takip etmeyin. Her kim onun adımlarını takip ederse bilsin ki o, hayâsızlığı ve kötülüğü emreder. Allah'ın fazlı ve rahmeti üzerinizde olmasaydı aranızdan hiç kimse hiçbir zaman arınamazdı; fakat Allah dilediğini arındırıyor. Allah işitendir bilendir.

22. İçinizden fazilet ehli ve servet sahibi olanlar; yakınlara, düşkünlere ve Allah yolunda hicret edenlere bir şey vermemeğe yemin etmesinler. Affetsinler ve hoş görsünler. Allah'ın sizi bağışlamasını istemez misiniz? Allah çok bağışlayandır çok merhametlidir.

Şeytanın insana düşmanlığı ve düşmanlığının insanı hak yoldan saptırma şeklinde olması insanın yeryüzünde yaratılmasıyla başlamıştır. O tarihten itibaren onun görevi inanç, amel ve ahlâk konularında insanları saptırmaktır. Onları saptırmak için başvurabileceği her yola başvurur.

Allah'ın fazlı ve rahmetiyle şeytana karşı koruması ve böylece onları arındırması insanların arınmayı istemeleri ve bu uğurda çaba göstermeleriyle olur. Çünkü Allah gönderdiği Kur'ân sayesinde hak ile batılı birbirinden ayırt etmiş, arınmak isteyenlerin nasıl inanacaklarını ve nasıl davranacaklarını bu kitapta belirtmiştir. Arınmak istemeyeni ve bu konuda bir çabası olmayanı Allah arındırmaz. O'nun koyduğu yasa budur. O'nun insanlara verdiği fazlının ve rahmetinin en büyüğü peygamber göndermesi ve peygamberlere indirdiği vahiydir.

Allah'ın kimin arınacağına ve kimin arınmayacağına dair kararı keyfi olmayıp O'nun ilmine dayalıdır. Kimin faziletli bir hayat yaşama arzusunda olduğunu ve kimin günah dolu bir hayatın cezbesine kapılacağını tek bilen O'dur. Allah, kişinin en gizli konuşmasını bile işitir ve zihninden geçirdiği her şeyden de haberdardır. İşte bu doğrudan bilgisi nedeniyle Allah kime takva ve fazilet nimeti vereceğini ve kimi de terk edeceğini kararlaştırır.

22. âyetin indirilişine sebep olarak şöyle bir olay anlatılır:

Hz. Ebu Bekir'in halasının oğlu Mıstah, şeytanın ardından giderek Hz. Aişe hakkındaki ifk hadisesine dalanlardandı. O güne kadar Mıstah'ın ve aile-

sinin ihtiyaçlarını Hz. Ebu Bekir karşılamaktaydı. Hz. Ebu Bekir, öfkelenmiş ve bu iftira kampanyasına etkili bir biçimde katılmış olan Mıstah'a, artık yardım etmeyeceğine dair yemin etmişti. Allah Tealâ bu âyetle Hz. Ebu Bekir ve onun durumunda olup yemin eden diğer müminleri bu tür düşünceleri sebebiyle uyarmıştır!

Âyet indirilince Ebu Bekir: "Vallahi Allah'ın beni bağışlamasını arzu ederim, bunu her şeye tercih ederim" diyerek yeminini bozdu ve yardıma devam kararı aldı. (Taberi, XIX, 136; İbnu Kesir, VI, 31).

إِنَّ الَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ الْغَافِلَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ لُعِنُوا
فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٢٣﴾ يَوْمَ تَشْهَدُ عَلَيْهِمْ
أَلْسِنَتُهُمْ وَأَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٤﴾ يَوْمَئِذٍ
يُوَفِّيهِمُ اللَّهُ دِينَهُمُ الْحَقَّ وَيَعْلَمُونَ أَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ الْمُبِينُ ﴿٢٥﴾
الْخَبِيثَاتُ لِلْخَبِيثِينَ وَالْخَبِيثُونَ لِلْخَبِيثَاتِ وَالطَّيِّبَاتُ
لِلطَّيِّبِينَ وَالطَّيِّبُونَ لِلطَّيِّبَاتِ أُولَٰئِكَ مُبَرَّءُونَ مِمَّا يَقُولُونَ
لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٢٦﴾

23. Suçla bir ilişkisi bulunmayan iffetli mümin kadınlara iftira atanlar hem dünyada hem de ahirette lanetlenmişlerdir; onlar için büyük bir azap vardır.

24. O gün kendi dilleri, elleri ve ayakları yaptıkları sebebiyle aleyhlerine şahitlik edecektir.

25. O gün Allah, hak ettikleri cezayı tam olarak verecektir ve onlar Allah'ın apaçık gerçek olduğunu bileceklerdir.

26. Kötü kadınlar kötü erkeklere kötü erkekler de kötü kadınlaradır; iyi kadınlar da iyi erkeklere iyi erkekler de iyi kadınlara yakışır.

Bunlar onların iftiralarından uzaktır. Onlar için bir bağışlanma ve değerli bir rızık vardır.

Önceki âyetlerde Hz. Aişe ile ilgili ifk hadisesi anlatılmış ve bu olay üzerinden mesajlar verilmişti ama bu tür olayların her zaman ve her yerde görülebilir olaylar olmasından ve acaba Hz. Aişe hakkında iftira etmek çok çirkin bir davranıştır ama diğer kadınlarla ilgili hükümler farklı olur mu diye düşünülebileceğinden iffetli kadınlarla ilgili iftira tekrar ele alınmaktadır. Hem iftiraya uğrayan iffetli kadınlar her zaman Hz. Aişe kadar şanslı olmazlar ve haklarında söylenenlerin iftira olduğu ortaya çıkmaya da bilir. Böylece hem iftiraya uğrayanların teselliye ihtiyaçları vardır ve hem de iftira edenlerin iftiraları bu dünya hayatında ortaya çıkmadı diye bunun yanlarında kâr kalacağı sanılmasın.

Suçla ilişkisi bulunmayan iffetli bir kadına iftira eden kişi hem bu dünya hayatında ve hem de ahirette lanete uğrar, Allah'ın merhamet ve gözetiminin dışında kalır. Ahirette ise büyük bir azaba çarptırılacaktır.

İftira ettiklerine dair hiçbir şahit bulunmasa bile kendi dilleri, elleri ve ayakları aleyhlerine şahitlik edecektir. Ahirette cezaları eksiksiz verilecek ve Allah'ın kendilerine vaat ettiği cezanın gerçek olduğunu göreceklerdir.

"Kötü kadınlar kötü erkeklere kötü erkekler de kötü kadınlaradır; iyi kadınlar da iyi erkeklere iyi erkekler de iyi kadınlara yakışır. Bunlar onların iftiralarından uzaktır. Onlar için bir bağışlanma ve değerli bir rızık vardır."

Aile hayatı sıradan arkadaşlık ve dostlukların çok ötesinde bir hayattır. İffetli bir eş, iffetsiz bir eşle evlilik hayatını sürgit yürütemez. Ya kendisi de zamanla onun gibi iffetsiz olur yahut evlilik bağı bir yerde kopar. Diğer olumsuz tavırlar için de aynı durum söz konusudur. Böylece âyet eş seçiminin ne denli önemli bir husus olduğunu anlatmaktadır.

Âyet bir yönüyle Hz. Aişe hakkındaki iftiraya da bir göndermede bulunarak bu işe karışan müslümanların ne denli büyük bir hata işlediklerine dikkat çekmektedir. Hz. Aişe, Peygamberin eşidir. Onun böyle bir suç işleme eğilimi olsaydı Peygamber bunun farkına varmaz mıydı?

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا
لَا تَدْخُلُوا بُيُوتاً غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتّٰى تَسْتَأْنِسُوا وَتُسَلِّمُوا عَلٰٓى
اَهْلِهَاۜ ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٢٧﴾
فَاِنْ لَمْ تَجِدُوا ف۪يهَٓا اَحَداً فَلَا تَدْخُلُوهَا حَتّٰى يُؤْذَنَ لَكُمْۚ وَاِنْ
ق۪يلَ لَكُمُ ارْجِعُوا فَارْجِعُوا هُوَ اَزْكٰى لَكُمْۜ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ
عَل۪يمٌ ﴿٢٨﴾ لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ اَنْ تَدْخُلُوا بُيُوتاً غَيْرَ مَسْكُونَةٍ
ف۪يهَا مَتَاعٌ لَكُمْۜ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا تَكْتُمُونَ ﴿٢٩﴾

27. **Ey iman edenler! Kendi evinizden başka evlere girdiğinizde izin alıp hane halkına selam vermeden girmeyin. Öğüt alıp düşünmeniz açısından sizin için bu daha hayırlıdır.**

28. **Orada kimseyi bulamazsanız size izin verilinceye kadar oraya girmeyin. Size; "Geri dönün" denilirse hemen geri dönün. Bu sizin için daha temiz bir davranıştır. Allah yaptıklarınızı bilmektedir.**

29. **İçinde eşyanız bulunan ve kimsenin oturmadığı evlere girmenizde sizin için bir sakınca yoktur. Allah sizin açığa vurduğunuzu da gizlediğinizi de bilir.**

Önceki âyetlerde anlatılanlar iffetle ilgili toplumda ortaya çıkan kötülükleri ortadan kaldırmaya yönelikti. Burada ise kötülük ortaya çıkmadan önce alınacak tedbirlerden söz edilmektedir. Buna göre başkalarının evine girerken izin alınmadan ve orada bulunanlara selam verilmeden girilmemelidir. Böyle davranıldığında kimin eve girdiği belli olmuş ve yanlış anlamalara meydan verilmemiş olur.

Ailenin, başkasının muttali olmasını istemediği bazı sırları olabilir kimsenin bunlara izinsiz olarak muttali olmaya hak ve yetkisi yoktur.

Evin içi ailenin mahrem alanıdır. Aile fertleri bu alanda istediği gibi giyinir ve istedikleri gibi davranırlar. Başkalarının görmesini istemedikleri bir vaziyette görülmeleri ileride olumsuz davranış ve duyguların oluşmasına neden olabilir.

Başkasının evine izinsiz girmeyi, evin bir ferdiymiş gibi bir samimiyet göstergesi olarak görmek asla mümkün değildir. Bilakis kaba, ilkel bir davranıştır ve birçok kötülüğe kaynaklık edebilir.

Kapı çalınıp ev halkı girilmesini istemediğini sözleriyle veya davranışlarıyla belli edecek olurlarsa sebebini sormadan hemen geri dönülmesi gerekir. Evin içinden bir ses gelmeyip kimsenin bulunmadığı kanaatine varılsa bile o eve girilmesi caiz değildir. Ancak kişinin bir başkasının evinde eşyası bulunuyor ve orada kimsenin oturmadığı da biliniyorsa eşyasını almasında bir sakınca yoktur.

Özellikle günümüzde telefonla önceden haber vermek mümkün iken haber verilmeden kapıya gelip zili çalmak bile bir nezaketsizliktir ve Müslümanın bundan kaçınması evladır.

قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذٰلِكَ
أَزْكٰى لَهُمْ إِنَّ اللّٰهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ ﴿٣٠﴾ وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ
يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ
زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلٰى جُيُوبِهِنَّ
وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ آبَاءِ
بُعُولَتِهِنَّ أَوْ أَبْنَائِهِنَّ أَوْ أَبْنَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي
إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي أَخَوَاتِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ
أَيْمَانُهُنَّ أَوِ التَّابِعِينَ غَيْرِ أُولِي الْإِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ

أَوِ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَىٰ عَوْرَاتِ النِّسَاءِ وَلَا
يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِن زِينَتِهِنَّ وَتُوبُوا
إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَ الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٣١﴾

30. Mümin erkeklere söyle, bakışlarını kıssınlar ve ırzlarını korusunlar. Bu onlar için daha temiz bir davranıştır. Şüphesiz ki Allah onların yaptıklarından haberdardır.

31. Mümin kadınlara da söyle, bakışlarını kıssınlar ve ırzlarını korusunlar. Açıkta kalanı hariç süslerini göstermesinler. Başörtülerini yakalarının üstüne sıkı sıkıya bağlasınlar. Süslerini kocaları, babaları, kocalarının babaları, kendi oğulları, kocalarının oğulları, erkek kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, Müslüman kadınlar, kendi cariyeleri, kadınlara karşı meyli kalmamış erkek hizmetçiler veya kadınların mahrem yerlerini henüz anlamayan erkek çocuklar hariç kimseye göstermesinler. Gizledikleri süsleri bilinsin diye ayaklarını yere vurup da yürümesinler. Ey müminler hepiniz Allah'a tövbe edin ki kurtuluşa eresiniz.

Gerek erkeklerin ve gerek kadınların bakışlarını kısmaları istenen alan âyetlerden açıkça anlaşılmaktadır. Kastedilen bir erkeğin mahremi olmayan bir kadına ve aynı şekilde bir kadının mahremi olmayan bir erkeğe bakmasıdır. Yasaklanan, erkeğin yahut kadının cinsellik arzularını tahrik eden bakıştır. Çünkü ardından her iki cinsin ırzlarını korumalarının istenmesi kastedilenin bu olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Ailenin korunmadığı toplumlar çözüntüye uğrar ve yıkılışa doğru gider. Ailenin korunmasında en önemli husus ise ırzın korunmasıdır. Bu sebeple Kur'ân'da zinadan söz edilirken **"Zinaya da yaklaşmayın. Çünkü o, bir ahlâksızlık ve kötü bir yoldur"** denilmektedir. Zinaya yaklaştıran şeylerden de uzak durulması istenmektedir. Burada bakışın gündeme getirilmesi de bu çerçevede değerlendirilmelidir.

Toplumumuzda kadınların ırzlarını korumaları konusunda hassasiyet gösterilip erkeklerle ilgili aynı hassasiyetin gösterilmemesi cahiliyetin yeniden

hortlamasından başka bir şey değildir. Kadın ne kadar namuslu olmak zorunda ise erkek de o kadar namuslu ve iffetli olmak zorundadır.

İffeti koruma konusunda Kur'ân'ın bakışı bile gündeme getirmesi aile kurumuna ve aile kurumundaki huzura verilen önemden dolayıdır. Ailenin korunması ve aile huzuru, eşlerin gözlerinin dışarıda olmamasıyla mümkündür.

Haddizatında *süs* kelimesi kendisiyle süslenilen takılar ve benzeri hoşa giden nesneler hakkında kullanılır. Bununla birlikte erkekler için kadın vücudunun çekiciliğini göz önünde bulunduran âlimler kadın vücudunu da *süs* kapsamı içinde değerlendirmişlerdir.

Süsten *açıkta kalanı* ile ne kastedildiği konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bazı âlimlere göre bununla kadının yüzü ve elleri kastedilmektedir. Buna göre kadının yüz ve elleri hariç vücudunun diğer kısımları örtülmesi gereken yerlerdir.

وَاَنْكِحُوا الْاَيَامٰى مِنْكُمْ وَالصَّالِحٖينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَاِمَائِكُمْۜ اِنْ يَكُونُوا فُقَرَٓاءَ
يُغْنِهِمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهٖۜ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلٖيمٌ ﴿٣٢﴾ وَلْيَسْتَعْفِفِ
الَّذٖينَ لَا يَجِدُونَ نِكَاحًا حَتّٰى يُغْنِيَهُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهٖۜ وَالَّذٖينَ
يَبْتَغُونَ الْكِتَابَ مِمَّا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ فَكَاتِبُوهُمْ اِنْ عَلِمْتُمْ فٖيهِمْ خَيْرًاۗ
وَاٰتُوهُمْ مِنْ مَالِ اللّٰهِ الَّذٖٓي اٰتٰيكُمْۜ وَلَا تُكْرِهُوا فَتَيَاتِكُمْ عَلَى الْبِغَٓاءِ
اِنْ اَرَدْنَ تَحَصُّنًا لِتَبْتَغُوا عَرَضَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَاۜ وَمَنْ يُكْرِهْهُنَّ
فَاِنَّ اللّٰهَ مِنْ بَعْدِ اِكْرَاهِهِنَّ غَفُورٌ رَحٖيمٌ ﴿٣٣﴾ وَلَقَدْ اَنْزَلْنَٓا
اِلَيْكُمْ اٰيَاتٍ مُبَيِّنَاتٍ وَمَثَلًا مِنَ الَّذٖينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ وَمَوْعِظَةً
لِلْمُتَّقٖينَ ﴿٣٤﴾

32. Aranızdaki bekârları ve kölelerle cariyelerinizden iyi hal üzere olanları evlendirin. Şayet fakir iseler Allah lütfuyla onlara yardım eder. Allah lütfu bol olandır, bilendir.

33. Evlenme imkânı bulamayanlara gelince Allah lütfuyla onları zengin kılıncaya kadar iffetli davransınlar. Kölelerinizden hürriyetlerine kavuşmak için sizinle sözleşme yapmak isteyenlerde bir hayır görürseniz onlarla sözleşme yapın. Allah'ın size verdiği maldan da onlara verin. Dünya hayatının geçici menfaatlerinden yararlanmak amacıyla iffetli kalmak isteyen cariyelerinizi fuhşa zorlamayın. Kim onları zorlarsa bilsin ki zorlanmalarından sonra Allah, onlara karşı çok bağışlayıcıdır, çok merhametlidir.

34. Yemin olsun size açıklayıcı âyetler, sizden öncekilerin hayatlarından misaller ve takva sahipleri için bir öğüt indirdik.

Toplumda iffetin korunması için önemli tedbirlerden biri evlilik çağına gelmiş bekârların veya dul kalmış olanların evlendirilmeleridir. Evlendirme işinde katkısı olabilecek herkes bu emrin muhatabıdır. Elbette öncelikle kişinin velisi bundan sorumludur. Ama veli kaydı olmaksızın söylendiğine göre katkıda bulunabilecek herkes ve özellikle devlet, sağlaması gereken katkıda bulunmalıdır. Ancak katkı evlenecek durumda olan kimselerin evlenmek istemeleriyle mümkün olur. Evlenmek istemeyeni kimse zorla evlendiremez.

Köle ve cariyelerin de diğer insanlar gibi evlenmeye ihtiyaçları vardır. Bu yüzden sahipleri durumunda olan kimseler, onlarda bir hayır gördükleri takdirde evlendirilmeleri konusunda uyarılmışlardır.

Evlendirilecek kimselerin fakir olmaları durumunda Allah'ın lütfuyla onlara yardım edeceğinin belirtilmesi, evlenecek kimseye Allah'ın servet bahşedeceği anlamına alınmamalıdır. Anlatılmak istenen, evlilik konusunda maddiyatın öne çıkarılmamasıdır. Söz konusu hitap hem evleneceklere dir ve hem de anne ve babalarınadır.

Ardından evlenme imkânı bulamayanların bu imkânı buluncaya kadar iffetlerini korumalarının istenmesi de yaptığımız yorumu destekler mahiyettedir. Her ne kadar evlenme imkânı maddiyatla sınırlı değilse de maddiyatın imkânla yakın ilişkisi bulunmaktadır.

Hem iffetin korunmasında ve hem de kimliklerini bulup şahsiyet kazanmalarında kölelerin hürriyetlerine kavuşturulmaları önemli bir husustur. Belirtmek gerekir ki kölelik İslâmiyet'in bir icadı olmadığı gibi hoşlandığı bir şey

de değildir. Zorunlulukların ortaya çıkardığı bir durumdur. Çünkü köle edinilen kişiler, İslâm yurduna ve Müslümanlara saldırıp esir düşen kimselerdir. Esirlere verilecek cezalardan biri onların köle edinilmeleridir yani sonuçta bir cezadır. Bununla birlikte İslâmiyet onların hürriyetlerine kavuşturulmaları için birçok yolu kabul etmiştir. Bunlardan biri mukâtebe yani sözleşme yoluyla hürriyetlerine kavuşturulmalarıdır. Köle bu yolla hürriyetine kavuşmak istiyorsa efendisine başvurur ve belli bir meblağ karşılığında sözleşme akdeder. Bazı âlimlere göre köle böyle bir teklifle geldiği takdirde efendisi sözleşmeye oturmak mecburiyetindedir. Bazıları ise onlarla sözleşme yapılması isteğinin sadece teşvikten ibaret olduğunu söyler ve böyle bir zorunluluğun olduğunu kabul etmez.

Köleliğin kaynağının esirler olduğunu belirtmiştik. Bu sebeple hürriyetine kavuşmak isteyen kölenin iyi biri olması şart koşulmaktadır. Hürriyetine kavuşmak isteyen kişinin Müslümanlara ve İslâm'a düşmanlığı devam ediyor mu? Toplumla uyum sağlayacak biri mi? Bu ve benzeri hususların göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Cariyelerin fuhşa zorlanmaları meselesine gelince, kuşkusuz zorlanmaları bir tarafa fuhuştan yana eğilimleri bulunduğu takdirde bunun önüne geçilmesi gerekir. Zaten evlendirilmelerinin istenmesi de fuhşa engel olma çabasıdır.

Kadim kültürlerde cariyenin fuhşa zorlanıp üzerinden para kazanılması bir gelenek idi. Cahiliye dönemi Araplarında da bu uygulama vardı. O halde fuhşa zorlanma meselesinin açıkça zikredilip reddedilmesi gerekiyordu. Meselenin bu şekilde ifade edilmesinin sebeplerinden biri budur. Ancak Kur'ân evrensel bir kitaptır ve ifade üslubunun daha kapsamlı olması gerekir. Mesela akla gelebilecek diğer zorlamalar şu şekillerde olabilir:

Âyette evlendirilmelerinin istenmesinin nedenlerinden biri, fuhşa sürüklenmemeleridir. Onlar da insandır ve cinsel ihtiyaçları vardır. Evlendirilmedikleri takdirde doğal olarak fuhşa zorlanmış olurlar. İffetlerini korumakta zorluk çekecekleri bir iş yahut ortamda çalıştırılmaları da bu işe zorlanmaları anlamına gelebilir. Cariyenin efendisinin bu gibi meseleleri göz önünde bulundurması gerektiği anlatılıyor olmalıdır.

اَللّٰهُ نُورُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ مَثَلُ نُورِه۪
كَمِشْكٰوةٍ ف۪يهَا مِصْبَاحٌ اَلْمِصْبَاحُ ف۪ي زُجَاجَةٍ اَلزُّجَاجَةُ كَاَنَّهَا

كَوْكَبٌ دُرِّيٌّ يُوقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ زَيْتُونَةٍ لَا شَرْقِيَّةٍ وَلَا
غَرْبِيَّةٍ يَكَادُ زَيْتُهَا يُضِيءُ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ نُورٌ عَلَى نُورٍ
يَهْدِي اللّٰهُ لِنُورِهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَضْرِبُ اللّٰهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ
وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٣٥﴾

35. Allah göklerin ve yerin nurudur. O'nun nuru şuna benzer: İçinde kandil bulunan bir oyuk. Kandil bir cam içindedir. Cam da inci gibi bir yıldızdır. (O kandil) **doğuya da, batıya da ait olmayan ve kendisine ateş dokunmasa da neredeyse kendiliğinden ışık veren bir yağı olan zeytin ağacındandır. Nur üstüne nur! Allah dilediğini/dileyeni nuruna eriştirmek için hidayete erdirir. Allah insanlara misaller getiriyor; ve Allah her şeyi bilendir.**

Nur, kendisi görünen ve eşyayı da görünür kılan şeydir. Nurun zıddı karanlıktır. Kur'ân'da kelime asıl manası olan ışık anlamında kullanıldığı gibi mecazi olarak vahiy, Kur'ân ve bu ikisinin rehberliği gibi anlamlarda kullanılmaktadır.

Burada Allah hakkındaki kullanılış farklı şekillerde yorumlanmıştır. Kelime, lügat manası olan ışık anlamında kullanılmış olamaz. Çünkü *"Allah'ın nuru"* denildikten hemen sonra *"O'nun nuru"* denilmektedir. O halde burada Allah hakkında nur kelimesinin kullanılması, O'nun zatının nur olduğu anlamına gelmez. Nur Allah'ın kendisi olmadığına göre mecazi anlamda kullanılmış olup maddi ve manevi her türlü aydınlatmanın ve iyi rehberliğin kaynağı O'dur. Mesela güneş her tarafı aydınlatıp onları görünür kılmaktadır. Güneşi yaratan ve onu aydınlatıcı hale kavuşturup eşyayı görünür kılan O'dur. Aynı şekilde manevi anlamda vahyi aydınlatıcı kılıp insanlara iyi rehberlik etmesini sağlayan yine O'dur.

Şöyle de düşünebiliriz: *Nur* kelimesi mastar olup ism-i fail anlamındadır. Buna göre Allah, hem maddi ve hem de manevi anlamda göklerin ve yerin aydınlatıcısıdır. Ancak maddi ışığı görmek için göze, manevi ışığı görmek için de kalp ve akla ihtiyaç vardır. Gözü kör olan maddi ışığı, kalbi kör olan da manevi ışığı göremez.

Benzetme ile ne kastedilmektedir? Kandilin konulduğu oyuk, kandil, cam, kısacası benzetmede kullanılan her bir nesne ile ne kastedildiği konusunda çok şey söylenmiştir. Bizce burada Allah'ın nuru ile gönderdiği vahiy yani Kur'ân kastedilmektedir. Bir kandilin çevresini en mükemmel şekliyle aydınlatması için gerekli hususlar anlatılıyor ve Allah'ın gönderdiği vahyin insanın önünü bu mükemmeliyette aydınlattığı anlatılıyor. Kandilin çevresini en mükemmel şekliyle aydınlatabilmesi için ışığını toparlayacak bir oyuğa yerleştirilmesi, rüzgâra karşı korunması için bir cam içerisinde olması ve camının ışığı en mükemmel şekliyle geçiren şeffaf bir cam olması, ayrıca yağının/yakıtının da kaliteli olması gerekiyor. O dönemde en iyi yağ, dağın doğusunda veya batısında olup güneşin ışığını günün bir kısmında alan değil, gün boyu güneşin ışığını alan bir yerde bulunan zeytin ağacından yapılanı idi.

فِي بُيُوتٍ اَذِنَ اللّٰهُ اَنْ تُرْفَعَ
وَيُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُۙ يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالْاٰصَالِۙ ﴿٣٦﴾
رِجَالٌۙ لَا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللّٰهِ وَاِقَامِ الصَّلٰوةِ وَاِيتَاۤءِ
الزَّكٰوةِۙ يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْاَبْصَارُۙ ﴿٣٧﴾
لِيَجْزِيَهُمُ اللّٰهُ اَحْسَنَ مَا عَمِلُوا وَيَزِيدَهُمْ مِنْ فَضْلِهِۜ وَاللّٰهُ يَرْزُقُ
مَنْ يَشَاۤءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٣٨﴾

36. Allah'ın yapımına ve orada adının yüceltilmesine izin verdiği evlerde sabah akşam O'nu tenzih ederler.

37. Onlar öyle kimselerdir ki ne bir ticaret ne de bir alışveriş Allah'ı anmaktan, namazı kılmaktan ve zekâtı vermekten onları alıkoyar. Onlar kalplerin ve gözlerin allak bullak olduğu günden korkarlar.

38. Çünkü Allah yaptıklarının en güzeliyle onlara karşılık verecek ve onlara kendi fazlından daha fazlasını lutfedecektir. Allah dilediğine hesapsız rızık verir.

Bazı müfessirler *"evler"*le mescitlerin kastedildiğini söylemektedir. Ancak İslâm dini ibadet etmeyi; Kur'ân okumayı ve namaz kılmayı mescitlere tahsis etmemiştir. Müminlerin evlerinde de bu ibadetler icra edilir. Bu yüzden söz konusu durumdaki ev, mescit, okul vs. her yeri kapsadığını söylemek gerekir. Allah'ın nuruyla aydınlanmış kimseler alışverişlerini yapar ticaretlerini yürütürler ama dünyevi menfaatlere kendilerini kaptırıp Allah'ın o konulardaki emir ve yasaklarını unutmazlar. Bu işlerini yürütürken Allah'ı hatırlayıp emir ve yasaklarına uyarlar.

Günümüzde Allah'ı anmak yani *Allah'ı zikir* söz ile *"Allah.. Allah..."* demek şeklinde anlaşılmaktadır. Oysa asıl olan bir iş yaparken, bir şey söylerken ve bir şeye niyetlenirken bunların Allah'ın emir ve yasaklarına uygun olup olmadığını zihinden geçirmek ve buna riayet etmektir. *Allah zikri*, hayatla bütünleşen zikirdir. Söz ile Allah'ı zikretmenin amacı da zaten budur. Allah'ın emir ve yasaklarını en doğru ve en mükemmel şekliyle anlatan Kur'ân-ı Kerim'dir

Yine Allah'ın nuruyla aydınlanmış olan müminler ticaretleriyle ve günlük işleriyle meşgul olurken namazlarını aksatmaz ve zekâtlarını verirler. Çünkü onlar kıyametin kopacağını ve o günün korkunçluğunu bilirler. Allah da onların bu yaptıklarını güzel mükâfatlarla mükâfatlandıracak ve karşılıklarını kat kat verecektir.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَعْمَالُهُمْ كَسَرَابٍ
بِقِيعَةٍ يَحْسَبُهُ الظَّمْآنُ مَاءً حَتَّى إِذَا جَاءَهُ لَمْ يَجِدْهُ شَيْئًا وَوَجَدَ
اللَّهَ عِنْدَهُ فَوَفَّاهُ حِسَابَهُ وَاللَّهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٣٩﴾ أَوْ كَظُلُمَاتٍ
فِي بَحْرٍ لُجِّيٍّ يَغْشَاهُ مَوْجٌ مِنْ فَوْقِهِ مَوْجٌ مِنْ فَوْقِهِ سَحَابٌ ظُلُمَاتٌ
بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ إِذَا أَخْرَجَ يَدَهُ لَمْ يَكَدْ يَرَاهَا وَمَنْ لَمْ يَجْعَلِ اللَّهُ
لَهُ نُورًا فَمَا لَهُ مِنْ نُورٍ ﴿٤٠﴾

39. İnkâr edenlere gelince, onların amelleri kupkuru bir çölde susayanın su zannettiği bir seraba benzer. Öyle ki yanına geldiğinde hiç-

bir şey bulamaz; onun yanında Allah'ı bulur. Allah da onun hesabını tastamam verir. Şüphesiz ki Allah hesabı çarçabuk görendir.

40. Yahut üst üste dalgaların ve üstte de bulutun kapladığı derin bir denizdeki karanlıklar gibidir. Zifiri karanlık, elini çıkarıp baksa neredeyse göremeyecek. Allah kime ışık vermemişse onun herhangi ışığı yoktur.

İman edenler büyük mükâfatlara nail olurken inkâr edenlerin amelleri boşa gidecektir. Çünkü onların amellerinin bir hakikati yoktur. Seraba benzer. Issız ve bitkinin bitmediği bir çölde susayan kişi o serabı görür ama yanına geldiğinde hiçbir şey göremez. Aynen inkâr edenin ameli de böyledir. Bir şeyler yapıyor zanneder kendisini ama hesap günü o amellerin başına gittiğinde amellerinin hiçbir kıymetinin bulunmadığını görecek ve Allah onu o haliyle hesaba çekecektir. Yahut onun ameli üst üste dalgaların ve onların üstünde de bulutun kapladığı zifiri karanlıktır. İyilik yaptığını zannettiği amellerinden hiçbirini bulamaz. Çünkü inkâr ediyordu; inkâr ise katman katman karanlıklardan oluşur. Üstelik cahil idi, muhakeme etmiyordu. Bu da inkârına ilave bir karanlıktır.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يُسَبِّحُ لَهُ مَن فِي
السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالطَّيْرُ صَافَّاتٍ كُلٌّ قَدْ عَلِمَ صَلَاتَهُ وَتَسْبِيحَهُ
وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ ﴿٤١﴾ وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ
وَإِلَى اللَّهِ الْمَصِيرُ ﴿٤٢﴾ أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يُزْجِي سَحَابًا ثُمَّ يُؤَلِّفُ بَيْنَهُ
ثُمَّ يَجْعَلُهُ رُكَامًا فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلَالِهِ وَيُنَزِّلُ
مِنَ السَّمَاءِ مِن جِبَالٍ فِيهَا مِن بَرَدٍ فَيُصِيبُ بِهِ مَن يَشَاءُ وَيَصْرِفُهُ
عَن مَّن يَشَاءُ يَكَادُ سَنَا بَرْقِهِ يَذْهَبُ بِالْأَبْصَارِ ﴿٤٣﴾

يُقَلِّبُ اللّٰهُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَعِبْرَةً لِاُو۬لِي الْاَبْصَارِ ﴿٤٤﴾
وَاللّٰهُ خَلَقَ كُلَّ دَٓابَّةٍ مِنْ مَٓاءٍ فَمِنْهُمْ مَنْ يَمْش۪ي عَلٰى بَطْنِه۪ وَمِنْهُمْ
مَنْ يَمْش۪ي عَلٰى رِجْلَيْنِ وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْش۪ي عَلٰٓى اَرْبَعٍ يَخْلُقُ اللّٰهُ مَا يَشَٓاءُ اِنَّ اللّٰهَ
عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌ ﴿٤٥﴾ لَقَدْ اَنْزَلْنَٓا اٰيَاتٍ مُبَيِّنَاتٍ وَاللّٰهُ يَهْد۪ي
مَنْ يَشَٓاءُ اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَق۪يمٍ ﴿٤٦﴾

41. Görmez misin ki göklerde ve yerde olanlar ve sıra sıra kuşlar Allah'ı yüceltip tesbih ediyorlar. Onların her biri kendi ibadet ve tesbihini biliyor. Allah onların yaptıklarını çok iyi biliyor.

42. Göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır ve dönüş Allah'adır.

43. Görmez misin ki Allah bulutları sürüyor; sonra onları bir araya getirip üst üste yığıyor. Bunların arasından yağmurun çıktığını görüyorsun. Yine O, gökten dağ gibi bulutlardan dolu indiriyor, dilediğine isabet ettiriyor dilediğinden de uzaklaştırıyor. Şimşeğinin parıltısı neredeyse gözleri alacak.

44. Allah gece ve gündüzü evirip çeviriyor. Bunda basiret sahipleri için bir ibret vardır.

45. Allah her canlıyı sudan yarattı. Onlardan kimi karnı üzerinde yürüyor kimi iki ayağı üzerinde yürüyor kimi de dört ayak üzerinde yürüyor. Allah dilediğini yaratır ve şüphesiz ki Allah, her şeye gücü yetendir.

46. Andolsun ki Biz açıklayıcı âyetler indirdik. Allah dilediğini/dileyeni dosdoğru bir yola iletir.

Kur'ân-ı Kerim misallerini seçerken sıradan insanların da çokça müşahede ettikleri tabiat olaylarından seçer ki herkes verilen misali anlasın ve çevresinde olup biten şeyler üzerinde düşünsün. Allah'ın azamet ve kudreti, sonsuz bilgi ve merhameti, mükemmel yöneticiliği herkes tarafından ancak bu yolla anlaşılır.

İnsan ve melek gibi şuurlu varlıkların Allah'ı tesbih etmeleri, O'nun her türlü eksikliklerden uzak olduğunu ve mükemmel sıfatlarla muttasıf olduğunu bilmeleri ve bunu itiraf etmeleridir. Hayvanların ve cansız varlıkların onu tesbih etmeleri ise en azından bizi ilgilendiren yönüyle onların, Allah'ın eksiklerden münezzeh olduğuna delalet etmeleridir. Bunlar üzerinde düşündüğümüz takdirde bu sonuca varırız. Onların ibadeti ise kendilerine verilmiş olan görevi itirazsız yerine getirmeleri yani Allah'ın onlara verdiği görevlere itaat etmeleridir. Bunu ifade eden âyetlerde kastedilen budur. Çünkü Kur'ân bize hitap etmektedir ve bizden bunlar üzerinde düşünüp Allah'ın eksiklerden münezzeh olduğu sonucuna varmamızı istemektedir.

Allah her şeye verdiği görevi bilerek vermiştir. Evrende her şey yerli yerincedir ve kendisine verilen görevi yapmaktadır. Bütün bunlar, Allah'ın bilgi ve planlaması sonucu olmaktadır. Çünkü göklerin mülkü Allah'ındır ve yaptığı planlama sonucu dönüş O'nadır.

Evrende olup biten her şey Allah'ın bilgi ve kontrolü dâhilindedir. Bulutların oluşması, yağmurun yağması, doluya dönüşmesi, nereye yağacakları, gece ve gündüzün oluşması, bütün canlıların yaratılması vs. bütün bunlar Allah'ın izni, planlaması ve bilgisiyledir. Dileyen bunlar üzerinde düşünür ve ibret alır. Düşünen ve ibret alanı Allah doğru yola iletir.

وَيَقُولُونَ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ
وَبِالرَّسُولِ وَاَطَعْنَا ثُمَّ يَتَوَلّٰى فَرِيقٌ مِنْهُمْ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ وَمَٓا
اُو۬لٰٓئِكَ بِالْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٧﴾ وَاِذَا دُعُٓوا اِلَى اللّٰهِ وَرَسُولِه۪ لِيَحْكُمَ
بَيْنَهُمْ اِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ مُعْرِضُونَ ﴿٤٨﴾ وَاِنْ يَكُنْ لَهُمُ الْحَقُّ يَأْتُٓوا اِلَيْهِ
مُذْعِنِينَ ﴿٤٩﴾ اَفِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ اَمِ ارْتَابُٓوا اَمْ يَخَافُونَ اَنْ يَح۪يفَ
اللّٰهُ عَلَيْهِمْ وَرَسُولُهُ بَلْ اُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٥٠﴾ اِنَّمَا كَانَ
قَوْلَ الْمُؤْمِن۪ينَ اِذَا دُعُٓوا اِلَى اللّٰهِ وَرَسُولِه۪ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ اَنْ يَقُولُوا

سَمِعْنَا وَاَطَعْنَاۜ وَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٥١﴾ وَمَنْ يُطِعِ اللّٰهَ
وَرَسُولَهُ وَيَخْشَ اللّٰهَ وَيَتَّقْهِ فَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْفَٓائِزُونَ ﴿٥٢﴾
وَاَقْسَمُوا بِاللّٰهِ جَهْدَ اَيْمَانِهِمْ لَئِنْ اَمَرْتَهُمْ لَيَخْرُجُنَّۜ قُلْ لَا تُقْسِمُواۚ
طَاعَةٌ مَعْرُوفَةٌۜ اِنَّ اللّٰهَ خَبٖيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿٥٣﴾
قُلْ اَطٖيعُوا اللّٰهَ وَاَطٖيعُوا الرَّسُولَۚ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّمَا عَلَيْهِ مَا حُمِّلَ
وَعَلَيْكُمْ مَا حُمِّلْتُمْۜ وَاِنْ تُطٖيعُوهُ تَهْتَدُواۜ وَمَا عَلَى الرَّسُولِ اِلَّا
الْبَلَاغُ الْمُبٖينُ ﴿٥٤﴾

47. Allah'a ve Peygamberine iman ettik ve itaat ettik, derler. Sonra da onlardan bir grup yüz çevirir. Bunlar inanmış değillerdir.

48. Aralarında hüküm vermesi için Allah'a ve peygamberine çağırıldıkları vakit, onlardan bir grup çekip gider.

49. Fakat hak kendileri lehine olsa koşa koşa gelip hükme rıza gösterirler.

50. Kalplerinde bir hastalık mı var; yoksa şüpheye mi düştüler? Ya da Allah ve Resulünün kendilerine haksızlık yapacaklarından mı korktular? Bilakis onlardır zalimlerin kendisi.

51. Aralarında hüküm vermesi için Allah'a ve Peygambere çağırıldıklarında inanmış olanların sözü; "Duyduk ve itaat ettik" demekten başkası değildir. İşte kurtuluşa erecek olanlar bunlardır.

52. Allah'a ve Resulüne itaat edip Allah'tan korkan ve azabına karşı kendisini koruma altına alanlar; işte onlar kurtuluşa erenlerdir.

53. Olanca güçleriyle Allah'a yemin ettiler ki onlara emredersen (savaşa) **çıkacaklar. De ki: "Yemin etmeyin fakat doğru dürüst itaat edin. Şüphesiz ki Allah yaptıklarınızdan haberdardır."**

54. De ki: "Allah'a itaat edin ve Peygamber'e itaat edin." Yüz çevirecek olurlarsa, o kendi üzerine düşenden siz de kendi üzerinize düşenden sorumlusunuz. Ona itaat ederseniz hidayet bulursunuz. Peygamberin görevi açık bir tebliğden başkası değildir.

Müslümanlar Medine'ye hicret ettikten sonra kalplerinde iman etmedikleri halde menfaatlerini kollamak için Müslüman görünen bir grup ortaya çıktı ki bunlar münafıklardır. Bunlar aralarında hüküm verilsin diye Allah'a ve Peygamberine çağırıldıklarında onların hükmüne inanmadıkları için çekip giderler. Fakat kendi lehlerine hüküm verilecek olursa koşup gelirler. Oysa gerçekten inanmış olan kimseler, hüküm aleyhlerine olsun veya olmasın Allah ve Peygamberinin verdiği hükümden başkasına gitmezler. Hüküm lehlerine veya aleyhlerine olsun **"Duyduk ve itaat ettik"** derler. Kurtuluşa erecek olanlar işte bunlardır.

Elbette âyet sadece o dönemde yaşayan insanlara hitap etmemektedir. Allah'ın ve Peygamberinin emir, yasak, hukuk, ekonomi, hâsılı hangi konuda olursa olsun verdikleri hükümlere karşı çıkan ve bunların doğruluğuna inanmayan hiç kimse gerçek inanmış biri değildir.

Allah ve Peygamberinin birlikte zikredilmeleri Peygamberin, Allah'ın bildirdiği hükümden başka hüküm vermemesi nedeniyledir. Zaten Allah bizzat gelip hüküm verecek değildir, O'nun hükmünü verecek olan Peygamberdir.

Peygamberin görevi, Allah'ın vahyini insanlara olduğu gibi tebliğ etmek ve onu yorumlayıp pratik hayata uygulamaktır. Peygamber bu görevini yaparken Allah'ın koruması altındadır. Hata yapacak olursa Allah mutlaka hatasını tashih eder ve Peygamber de hata yaptığını insanlara ilan eder.

"Olanca güçleriyle Allah'a yemin ettiler ki onlara emredersen (savaşa) **çıkacaklar. De ki: 'Yemin etmeyin fakat doğru dürüst itaat edin. Şüphesiz ki Allah yaptıklarınızdan haberdardır."**

İnanmış kimselerin Allah'a ve Resulüne itaat edeceklerine dair yemin etmeye ve bunu yapacaklarına dair başkalarını inandırma gayretine girmeye ihtiyaçları yoktur. Zaten inanmış olan insan gerektiğinde malını da canını da Allah yolunda feda etmeye hazırdır. Böyle bir durumla karşılaşıp yüz çevirenler ya gerçekten inanmış değillerdir yahut henüz imanları zayıf olup kalplerine kök salmamıştır.

"De ki: "Allah'a itaat edin ve Peygamber'e itaat edin." Yüz çevirecek olurlarsa, o kendi üzerine düşenden siz de kendi üzerinize düşenden sorumlusunuz. Ona itaat ederseniz hidayet bulursunuz. Peygamberin görevi açık bir tebliğden başkası değildir."

Peygamberin görevi Allah'tan gelen vahyi insanlara tebliğ etmek, onu açıklamak ve rehberlik etmektir. Peygamber kimseye inancı dayatmaz. Medine'de toplumu yönetirken de görevi, toplumun huzur ve güvenini sağlamaktır. Toplumun yöneticisi olması hasebiyle ancak topluma zarar veren davranışlardan dolayı suç işleyenleri cezalandırırdı. Cezayı icra ederken bunu Peygamberlik sıfatıyla yahut Allah adına değil yönetici oluşu sıfatıyla yapardı. Ancak böyle olması, bu alanda verdiği hükümlerinin vahiy sonucu olmamasını gerektirmez. Bunun dışında kalan hususlarda herkes dine uymanın yahut uymamanın karşılığını ahirette görecektir.

وَعَدَ اللّٰهُ الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْاَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذ۪ينَ مِنْ قَبْلِهِمْۖ
وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ د۪ينَهُمُ الَّذِي ارْتَضٰى لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ
اَمْنًاۜ يَعْبُدُونَن۪ي لَا يُشْرِكُونَ ب۪ي شَيْـٔاًۜ وَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذٰلِكَ
فَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٥٥﴾ وَاَق۪يمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ
وَاَط۪يعُوا الرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٥٦﴾ لَا تَحْسَبَنَّ الَّذ۪ينَ
كَفَرُوا مُعْجِز۪ينَ فِي الْاَرْضِۚ وَمَاْوٰيهُمُ النَّارُۜ وَلَبِئْسَ الْمَص۪يرُ ﴿٥٧﴾

55. Allah, sizden iman eden ve salih amel işleyenlere şunu vaat etti: Tıpkı onlardan öncekileri hâkim kıldığı gibi onları da yeryüzünde hâkim kılacaktır. Hoşnut olduğu dinlerini onlar için sağlamlaştıracak ve korkularından sonra bir güven ortamı getirecektir. Onlar sadece Bana kulluk edecek ve hiçbir şeyi Bana ortak koşmayacaklar. Bundan sonra inkâr eden olursa işte onlar fasıklardır.

56. Namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin ve Peygamber'e itaat edin ki size merhamet edilsin.

57. İnkâr edenlerin yeryüzünde Bizi aciz bırakacaklarını sakın düşünme. Onların varacağı yer ateştir ve orası ne kötü akıbettir.

Allah, iman edenleri hâkim kılacağını vaat etti denildiğine göre henüz Müslümanlar hâkimiyet kurmamışlardır. Zaten âyetler Medine'ye hicretten hemen sonra indirilmiştir. Müşriklerin baskıları sonucunda Müslümanlar Medine'ye hicret etmişlerdi ama burada da her an için Mekkeli müşriklerin baskınına uğrayacaklarından korku içerisinde idiler. Medine'de de zaten güçlü değillerdi. Ama Allah, tıpkı kendilerinden önceki iman edenleri hâkim kıldığı gibi kendilerini hâkim kılacağını ve şimdiki korkularının emniyete dönüşeceğini vaat etmektedir ki böyle de olmuştur. Sadece Allah'a kulluk edip hiçbir şeyi O'na ortak koşmadıkları ve bu safiyetlerini devam ettirdikleri müddetçe de güvende olmaya devam etmişlerdir. Namazı dosdoğru kılmaları, zekâtı vermeleri ve Peygambere itaatleri devam ettiği müddetçe güvenlikleri devam etmiştir. Dini emirlere bağlılığı terk ettiklerinde de mahkûm duruma düşmüşlerdir.

"Yeryüzünde hâkim kılacaktır" ile kastedilen yeryüzünün tamamının hâkimiyeti değil söz konusu olan bölgedir. Kur'ân'da gökyüzünün karşıtı olarak yeryüzü denildiğinde yeryüzünün tamamı kastedilir. Değilse söz konusu edilen yahut sözü edilenlerin yaşadıkları bölge kastedilir.

55. âyetin sonunda geçen *"fasık"* kelimesi, dinin çerçevesini yarıp dışına çıkan anlamındadır.

"İnkâr edenlerin yeryüzünde Bizi aciz bırakacaklarını sakın düşünme. Onların varacağı yer ateştir ve orası ne kötü akıbettir."

Muhatap Peygamber olmakla birlikte o böyle bir zan taşıdığından dolayı bu söz söylenmiş değildir. Arap dilinde manaya kuvvet kazandırmak için *"şöyle şöyle olacak sanmayasın"* denilir. Ama Peygamberin şahsında henüz yeni Müslüman olmuş olanlara da hitap ediliyor olabilir. Çünkü âyetin indirildiği dönemde yukarıda belirttiğimiz gibi Müslümanlar büyük bir tedirginlik içindeydiler.

وَحِينَ تَضَعُونَ ثِيَابَكُمْ مِنَ الظَّهِيرَةِ وَمِنْ بَعْدِ صَلٰوةِ
الْعِشَاءِ ثَلٰثُ عَوْرَاتٍ لَكُمْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ
جُنَاحٌ بَعْدَهُنَّ طَوَّافُونَ عَلَيْكُمْ بَعْضُكُمْ عَلٰى بَعْضٍ
كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيَاتِ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥٨﴾
وَاِذَا بَلَغَ الْاَطْفَالُ مِنْكُمُ الْحُلُمَ فَلْيَسْتَأْذِنُوا كَمَا
اسْتَأْذَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اٰيَاتِهِ
وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥٩﴾ وَالْقَوَاعِدُ مِنَ النِّسَاءِ الّٰتِي
لَا يَرْجُونَ نِكَاحًا فَلَيْسَ عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ اَنْ يَضَعْنَ
ثِيَابَهُنَّ غَيْرَ مُتَبَرِّجَاتٍ بِزِينَةٍ وَاَنْ يَسْتَعْفِفْنَ
خَيْرٌ لَهُنَّ وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٦٠﴾

58. **Ey iman edenler! Elinizin altında bulunan** (köle ve cariyeleriniz) **ve henüz ergenlik çağına ermemiş çocuklarınız üç vakitte; sabah namazından önce, öğle sıcağında elbiselerinizi çıkardığınız vakit ve yatsı namazından sonra odanıza girdiklerinde izin istesinler. Bunlar üstünüzün açık olabileceği üç vakittir. Bu vakitlerin dışında ne sizin için ne de onlar için bir sakınca vardır. Birbirinizin yanına girip çıkabilirsiniz. Allah size âyetlerini işte böyle açıklıyor. Allah her şeyi bilendir, her şeyi yerli yerince yapandır.**

59. **Çocuklarınız ergenlik çağına erişirlerse önceki** (büyüklerin) **izin istediği gibi izin istesinler. Allah âyetlerini size işte böyle açıklıyor. Allah her şeyi bilen, her şeyi yerli yerince yapandır.**

60. **Bir nikâh ümidi kalmamış yaşlı kadınlara gelince, ziynet yerlerini**

teşhir etmeksizin dış elbiselerini çıkarmakta onlar için bir sakınca yoktur. Bununla birlikte örtünmeleri kendileri için daha hayırlıdır. Allah işitendir, bilendir.

Aile kurumunun sağlıklı bir toplum için ne denli önemli olduğu bilinmektedir. Aslında sağlıklı bireyin yetişmesi için de ailenin sağlıklı temeller üzerinde kurulması ve aile içi ilişkilerin sağlıklı kurallara bağlanması gerekmektedir. İşte bu sebeple bu âyetlerde aile içi ilişkilerde ayrıntı denebilecek bazı kurallar üzerinde durulmakta aile fertlerinin birbirlerinin odalarına girişleri düzenlenmektedir. Buna göre ergenlik çağına ulaşmamış küçük çocuklarla köle ve cariyelerin, elbiselerin çıkarılıp insanların istirahata çekildikleri üç vakitte izin almadan girmemeleri istenmektedir. Bazı meallerde günümüzde köle ve cariyelerin olmaması sebebiyle köle ve cariyeler yerine hizmetçiler yazılmış, bazılarında da köle ve cariyelere hizmetçiler ilave edilmiştir. Kanaatimizce hizmetçilerin köle ve cariyelerle aynı statüye tabi tutulmaları tutarlı görünmemektedir. Hatta yatılı hizmetçiler bile köle ve cariyelere benzemezler. Bununla birlikte fakihlerimizin hizmetçilerin statüleri üzerinde yeniden düşünmeleri gerekir.

لَيْسَ عَلَى الْاَعْمٰى
حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْاَعْرَجِ حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْمَر۪يضِ حَرَجٌ
وَلَا عَلٰٓى اَنْفُسِكُمْ اَنْ تَأْكُلُوا مِنْ بُيُوتِكُمْ اَوْ بُيُوتِ
اٰبَٓائِكُمْ اَوْ بُيُوتِ اُمَّهَاتِكُمْ اَوْ بُيُوتِ اِخْوَانِكُمْ اَوْ بُيُوتِ
اَخَوَاتِكُمْ اَوْ بُيُوتِ اَعْمَامِكُمْ اَوْ بُيُوتِ عَمَّاتِكُمْ
اَوْ بُيُوتِ اَخْوَالِكُمْ اَوْ بُيُوتِ خَالَاتِكُمْ اَوْ مَا مَلَكْتُمْ
مَفَاتِحَهُٓ اَوْ صَد۪يقِكُمْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ اَنْ تَأْكُلُوا

جَمِيعًا أَوْ أَشْتَاتًا فَإِذَا دَخَلْتُمْ بُيُوتًا فَسَلِّمُوا عَلَىٰ
أَنْفُسِكُمْ تَحِيَّةً مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ مُبَارَكَةً طَيِّبَةً
كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٦١﴾

61. Görme özürlü için bir zorluk yoktur, yürüme negelli için bir zorluk yoktur; sizin için de kendi evlerinizde, babalarınızın, analarınızın, erkek kardeşlerinizin, kız kardeşlerinizin, amcalarınızın, halalarınızın, dayılarınızın, teyzelerinizin evlerinde, anahtarları size emanet edilmiş evlerde ve bir arkadaşınızın evinde yiyip içmenizde herhangi bir zorluk yoktur. Birlikte veya ayrı ayrı yemenizde sizin için bir sakınca yoktur. Evlere girdiğinizde Allah katından esenlik, bereket ve güzellik temennisiyle kendinize bile olsa selam verin. Düşünesiniz diye Allah size âyetlerini işte böyle açıklıyor.

Nakledildiğine göre *"Mallarınızı kendi aranızda haksız yere yemeyin"* (Nisa 4/39) âyeti indirildiğinde Müslümanlar başkasının evinde yemek yemekten korkar hale gelmişler ve acaba başkasının malını haksız yere yemiş olur muyuz diye endişe duymaya başlamışlardır. Âyet bu hususa açıklık getirmek için indirilmiştir.

Âyetin görme özürlü, topal ve hastayı içine alan kısmını ayrı hüküm olarak değerlendirip bunlarıı özürleri sebebiyle cihada gitme gibi yapmaları özürleriyle uyuşmayan dini vecibeleri yerine getirmemekten dolayı onlar için bir sakıncanın bulunmadığını söyleyen müfessirler olduğu gibi onları da daha sonra zikredilenlerle birlikte değerlendirenler vardır. Söz konusu kimselerle birlikte yemek yemenin yahut bu kimselerin başkalarının evinde yemek yemelerinin değişik sebeplerle mahzurları düşünülebileceği için ayrıca zikredilmiş ve bunda bir sakınca bulunmadığı anlatılmıştır.

"Evlerinizde yemeniz" ifadesi, kişinin bizzat kendi evinde yemesinin sakıncalı olmadığını bildirmek için değil, âyette sözü edilen yakınların evlerinden yemenin, kişinin izninin gerekmediği, kendi evinde yemesi gibi olduğunu anlatmak içindir.

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِذَا كَانُوا مَعَهُ عَلَىٰ أَمْرٍ
جَامِعٍ لَّمْ يَذْهَبُوا حَتَّىٰ يَسْتَأْذِنُوهُ ۚ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ أُولَٰئِكَ
الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ۚ فَإِذَا اسْتَأْذَنُوكَ لِبَعْضِ شَأْنِهِمْ
فَأْذَن لِّمَن شِئْتَ مِنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمُ اللَّهَ ۚ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ
(٦٢) لَّا تَجْعَلُوا دُعَاءَ الرَّسُولِ بَيْنَكُمْ كَدُعَاءِ بَعْضِكُم بَعْضًا ۚ
قَدْ يَعْلَمُ اللَّهُ الَّذِينَ يَتَسَلَّلُونَ مِنكُمْ لِوَاذًا ۚ فَلْيَحْذَرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ
عَنْ أَمْرِهِ أَن تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ أَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ (٦٣) أَلَا إِنَّ لِلَّهِ
مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ قَدْ يَعْلَمُ مَا أَنتُمْ عَلَيْهِ وَيَوْمَ
يُرْجَعُونَ إِلَيْهِ فَيُنَبِّئُهُم بِمَا عَمِلُوا ۗ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ (٦٤)

62. Müminler ancak Allah'a ve peygamberine iman edenlerdir. Toplu bir iş için yanında bulundukları zaman ondan izin almadan çekip gitmezler. Gidecekleri zaman senden izin isteyenler; işte onlar Allah'a ve peygamberine iman edenlerdir. Bazı işleri için senden izin isteyecek olurlarsa onlardan dilediğine izin ver ve onlar için Allah'tan bağışlanma dile. Şüphesiz ki Allah çok bağışlayandır çok merhametlidir.

63. Peygamber'i, kendi aranızdan birini çağırdığınız gibi çağırmayın. Allah, aranızdan birbirlerinin arkasına saklanarak sıvışıp gidenleri biliyor. O halde emrine muhalefet edenler başlarına bir bela gelmesinden veya kendilerine çok acı bir azabın isabet etmesinden sakınsınlar.

64. Bilesiniz, göklerde ve yerde ne varsa Allah'ındır. Ne yapmakta olduğunuzu O kesinlikle biliyor. Kendisine döndürüldükleri gün yaptıklarını onlara haber verecektir. Allah her şeyi biliyor.

Müslüman toplumu ilgilendiren bir meselede Müslümanlar Peygamberle birlikte bir araya geldiklerinde peygamberden izin almadan oradan çekip gitmemek Allah'a ve Peygambere iman etmiş olmanın bir gereğidir. Hüküm sadece Peygamber dönemiyle de ilgili değildir. Peygamberden sonra gelen ve onun izinden giden yöneticiler için de aynı hüküm geçerlidir. Toplumu ilgilendiren meselelerde toplumu yönetici temsil ettiğinden izin yetkisi ondadır. Ayrılmak için mazeret beyan eden kimselerin mazeretlerinin geçerli olup olmadığına karar verecek olan da yöneticidir.

Daha önce de dikkat çektiğimiz gibi iman, kuru bir iddiadan ibaret olamaz; onun mutlaka hayata, kişinin söz ve davranışlarına etkisi olmalıdır. Ayrıca mümin kişi, müminlerden oluşan toplumun bir üyesidir ve onları ilgilendiren meselelere bigane kalamaz.

Peygamber dönemi için Peygambere seslenirken başkalarına seslenildiği gibi seslenilmemesi, mesela ismiyle çağırılmaması ve kendisine saygı içeren hitaplarla seslenilmesi gerektiği anlatılmaktadır. Günümüzde de bizler Peygamberden söz ederken bu edebi takınmamız gerekmektedir.

25.
Furkan Sûresi

*Mekke'de indirilmiştir. İsmini ilk âyette geçen **"el-Furkan"** kelimesinden almıştır. 77 âyettir. Hakkı batıldan ayıran anlamına gelen kelime Kur'ân-ı Kerim'de hem Kur'ân'ın, hem de Tevrat'ın sıfatı olarak geçmektedir.*

Sûre diğer Mekki sûrelerde olduğu gibi tevhit, peygamberlik ve ahiret inancı gibi konulara değinmekle birlikte özellikle müşriklerin Peygamberimiz ve Kur'ân hakkında ileri sürdükleri iddialara cevap vermektedir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

تَبَارَكَ الَّذ۪ي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلٰى عَبْدِه۪ لِيَكُونَ لِلْعَالَم۪ينَ نَذ۪يرًاۙ ﴿١﴾
اَلَّذ۪ي لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَلَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ
شَر۪يكٌ فِي الْمُلْكِ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَّرَهُ تَقْد۪يرًا ﴿٢﴾
وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِه۪ٓ اٰلِهَةً لَا يَخْلُقُونَ شَيْـًٔا وَهُمْ يُخْلَقُونَ
وَلَا يَمْلِكُونَ لِاَنْفُسِهِمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا وَلَا يَمْلِكُونَ

مَوْتًا وَلَا حَيٰوةً وَلَا نُشُورًا ﴿٣﴾ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوٓا
إِنْ هٰذَٓا إِلَّٓا إِفْكٌ افْتَرٰيهُ وَأَعَانَهُ عَلَيْهِ قَوْمٌ اٰخَرُونَ
فَقَدْ جَٓاؤُ۫ ظُلْمًا وَزُورًا ﴿٤﴾ وَقَالُوٓا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ اكْتَتَبَهَا
فَهِيَ تُمْلٰى عَلَيْهِ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ﴿٥﴾ قُلْ أَنْزَلَهُ الَّذِي يَعْلَمُ السِّرَّ
فِي السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ إِنَّهُ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٦﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Bütün insanlara bir uyarıcı olması için kuluna Furkan'ı indirenin şanı pek yücedir.**
2. **Göklerin ve yerin egemenliği O'nundur. O, herhangi çocuk edinmedi ve egemenlikte O'nun ortağı yoktur. Üstelik O her şeyi yaratmış, ona ölçü ve nizam vermiştir.**
3. **Allah'ın yanı sıra birtakım ilâhlar edindiler ki onlar hiçbir şey yaratmazlar; aksine kendileri yaratılırlar. Kendi kendilerine dahi herhangi bir zarar veya fayda veremezler. Ne öldürebilirler ne hayat verebilirler; ne de ölümden sonra diriltebilirler.**
4. **İnkâr edenler: "Bu, kendisinin uydurduğu bir iftiradan başka bir şey değildir. Başkaları da ona yardım etmiştir" dediler. Böylece kesin olarak bir zulme yol vermiş, bir yalan ortaya atmış oldular.**
5. **Yine dediler ki: "Öncekilerin masalları, onları başkasına yazdırtmış da sabah-akşam kendisine okunuyor."**
6. **De ki: "Onu, göklerdeki ve yerdeki sırrı bilen indirmiştir. Şüphesiz O, çok bağışlayandır, çok merhametlidir."**

Türkçeye geçmiş olan *bereket ve mübarek* kelimeleriyle aynı kökten gelen "tebareke" kelimesinin Türkçede kullanılan bir karşılığı bulunmamaktadır. Hatta onu bir cümle ile tercüme etmek de zordur. Kelimenin kök manalarında *süreklilik, artma* ve *yükselme* gibi anlamlar etkindir. Kur'ân-ı Kerim'de sa-

dece Allah hakkında kullanılan kelimeyi müfessirler, Allah'ın zatında, sıfat ve fiillerinde en mükemmel oluşuyla tefsir etmişlerdir. Kelimenin anlamıyla ilgili başka şeyler de söylenmiştir. Türkçe meallerde de benzeri anlamlarla kelime çevrilmiştir. Biz kelimeyi *"şanı pek yücedir"* şeklinde çevirdik.

Yüce Allah'ın Kur'ân'ı indirdiğinden söz ederken kendisini bu kelimeyle övmesi Kur'ân'ın yüceliğine de bir işarettir. İşte bu yüce Kur'ân'ın Peygambere indiriliş amaçlarından biri, bütün insanları bu Kur'ân ile uyarmasıdır. Uyarının bütün insanlar için olması, Peygamberimizin bütün insanlara gönderilmiş olduğunun da delilidir. Onun bütün insanlara gönderildiği başka âyetlerde de belirtilmektedir. A'raf sûresindeki: *"Ey insanlar! Ben hepinize gönderilmiş Allah elçisiyim"* âyeti (7/138) ile Sebe' sûresindeki: *"Biz seni bütün insanlara gönderdik"* âyeti (34/28) bu âyetlerdendir.

Furkan kelimesi ise ayırmak, ayırt etmek anlamındadır. Kur'ân'ın *Furkan* diye isimlendirilmesi; iyi ile kötüyü, doğru ile yanlışı, hak ile batılı birbirinden ayırması ve bu konuda ölçü vermesi nedeniyledir.

Kur'ân-ı Kerim bazen dolaylı bazen de direkt olarak kulluğu hak edenin yaratan olduğunu söyler. İtaat de yaratana yapılmalı ve ona itaat her türlü itaatin üstünde tutulmalıdır.

Allah bu evreni yaratmıştır, yarattıktan sonra egemenliğini de yürütmektedir. O bu egemenliğini planlı ve programlı bir şekilde sürdürmektedir. Her varlığın bir programı vardır ve o programı aksatmadan yürütür.

"İnkâr edenler: 'Bu, kendisinin uydurduğu bir iftiradan başka bir şey değildir. Başkaları da ona yardım etmiştir' dediler. Böylece kesin olarak bir zulme yol vermiş, bir yalan ortaya atmış oldular."

Peygambere yardım ettikleri söylenenler, Ehl-i Kitaba mensup Mekke'de yaşayan üç azatlı köle olup ustalıkla uğraşan kendi hallerinde kimselerdir. İlimle uğraştıklarına dair de hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Sözünü ettikleri bu kişiler okuma yazmayı bilmezlerdi. Eğer böyle bir şey söz konusu olsaydı, eski efendileri onları sorguya çeker hadlerini bildirirlerdi. Mekkeli olan Arap Müslümanlara bile işkence yapan müşrikler, hiçbir dayanakları bulunmayan bu yabancıları mı hesaba çekmeyecekler? Hatta akıllarına gelseydi bu kişileri zorlar halkın huzurunda Muhammed'e gelen Kur'ân'ı biz uydurduk dedirtirlerdi. Attıkları iftira o kadar temelsizdi ki tutacağına kendileri de inanmıyorlardı. Böyle bir gerekçe ileri sürerek: *"Ben bunun için İslâm'a girmedim"* diyen tek bir kişi olmadığı gibi, İslâm'a girdikten sonra *"meğer Muhammed başkasından öğrendiklerini bize anlatıyormuş"* diyerek İslâm'ı terk eden de olmamıştır.

Hele günümüzde bazı müsteşriklerin Peygamberin Mekke dışına yaptığı seyahatlerde Kur'ân'ı Bahire isimli rahipten aldığını söylemeleri ise gülünçtür. Peygamberin Basra çevresine iki gidişi olmuştur. Bunların birinde on iki yaşında diğerinde ise yirmi beş yaşındadır. Bu iddiayı ileri sürenler, on beş sene sonra peygamberliğini ilan etmesine de bir izah getirmeliler. On beş yıl niçin bekledi? Okuma yazma bilmeyen Peygamber söz konusu rahibin anlattıklarını nasıl ezberinde tuttu? Hem Kur'ân'ın içinde pek çok bölüm, peygamberlikten sonraki olayları anlatıyor. Bahira bu olayların olacağını mı biliyordu? Kaldı ki Peygamberin söz konusu bölgelere yaptığı seyahatte Bahira isminde bir rahiple karşılaştığına dair nakledilen rivayetlerin kendileri sahih rivayetler değildir.

Kur'ân-ı Kerim, bu ve benzeri iddialara en susturucu cevabı vermiştir: Kur'ân'ın Allah katından olmadığını iddia edenlerin tamamı bir araya gelsinler, cinleri de yardımlarına çağırsınlar ve Kur'ân'ın bir benzerini getirsinler.

Arapların anlayışına göre şairlerin cinleri olur ve şiir söylemelerine bu cinler yardımcı olur, onlara bir şeyler vahyederlerdi. Bu sebeple âyette cinleri de yardımınıza çağırın, denilmektedir.

"De ki: 'Onu, göklerdeki ve yerdeki sırrı bilen indirmiştir. Şüphesiz O, çok bağışlayandır, çok merhametlidir."

Peygamberin okuma yazma bilmediği, şiir, hitabet gibi edebi sanatlarla da ilgilenmediği, kendisine peygamberlik gelinceye kadar böyle bir beklenti ve meşgalesinin bulunmadığı bilinen bir gerçektir. Böyle biri, Kur'ân gibi çok değişik konulardan söz eden, insanın ve evrenin yaratılışına dair bilgiler veren, geçmiş kavimlerin başlarından geçen olayları anlatan, hukuk ve ahlâk kuralları ortaya koyan, geleceğe dair haberler verip verdiği bu haberlerin hepsi doğru çıkan bir kitabı nasıl uydurabilsin? Kur'ân'ın içeriği de aslında onu indirenin göklerdeki ve yerdeki gizli-açık her şeyi bilen yüce Allah tarafından olduğuna dair yeterli bir delildir.

وَقَالُوا

الظَّالِمُونَ اِنْ تَتَّبِعُونَ اِلَّا رَجُلًا مَسْحُورًا ﴿٨﴾ اُنْظُرْ كَيْفَ
ضَرَبُوا لَكَ الْاَمْثَالَ فَضَلُّوا فَلَا يَسْتَطِيعُونَ سَبِيلًا ﴿٩﴾
تَبَارَكَ الَّذ۪ٓي اِنْ شَٓاءَ جَعَلَ لَكَ خَيْرًا مِنْ ذٰلِكَ جَنَّاتٍ تَجْر۪ي
مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ وَيَجْعَلْ لَكَ قُصُورًا ﴿١٠﴾

7. Dediler ki: "Şu peygambere ne oluyor; yemek yiyor ve çarşılarda dolaşıyor? Ona bir melek indirilseydi ve o melek de onun yanında bir uyarıcı olsaydı ya!

8. Yahut kendisine bir hazine verilseydi veya bir bahçesi olsaydı da kendisi de ordan yeseydi." O zalimler yine dediler ki: "Siz ancak sihre maruz kalmış birine tabi oluyorsunuz."

9. Bir bak; sana nasıl misaller getiriyorlar? Böylece saptılar ve bir yol da bulamazlar.

10. Şanı pek yücedir O'nun dilerse sana daha hayırlısını, zeminlerinde ırmakların çağlayıp aktığı bahçeleri verir ve senin için köşkler yapar.

Müşrik Arapların ve kendilerinden önce yaşamış müşriklerin, peygamberin bir beşer olmaması gerektiği şeklindeki iddiaları Kur'ân'da birkaç kez tekrar edilmektedir. (bk. İbrahim 14/10; İsrâ 17/94; Mu'minûn 23/33-34.47; Kamer 54/24; Teğâbun 64/6.) Onlara göre Allah bir peygamber göndermiş olsaydı bir melek gönderirdi. Ama mutlaka bir insanı peygamber gönderecekse o zaman yanında bir meleği de göndermesi gerekir ki inanmayanları cezalandırsın. Yahut bir peygamber, sıradan bir insan değil de kendi kaviminin ileri gelenlerinden biri olmalıdır. O, sıradan insanlar gibi ihtiyaçlarını karşılamak için pazarlarda dolaşan biri olmamalı; ihtiyaçlarının tamamını Allah karşılamalı; ona bahçe vermeli, sarayları olmalı vs. Aslında bu iddialarıyla onlar, dünyevi güç ve ihtişamı olan ve insanları kendisine inanmaya zorlayan biri olması gerektiğini ileri sürüyorlardı. Kuşkusuz bu anlayışları hayatı anlamamaktan ve üstün değerleri bilmemekten kaynaklanan kısır bir anlayıştı ama kendi dünya görüşleriyle uyum içerisindeydi. Çünkü onlara göre en üstün değer, günümüz insanlığının çok büyük bir kesimine hâkim olduğu gibi dünyevi servet ve güç-

tür. Kişi ne kadar servet ve güce sahipse o kadar değerlidir. Bu sebeple böyle maddi güçlere sahip olmayan biri peygamber olduğunu söylüyorsa ya delidir veya büyülenmiş ne yaptığını bilmeyen biridir. Oysa servet de, güç de Allah'ın elinde olan şeylerdir. Allah dilerse onların söylediklerinden fazlasını peygamberine verebilir. Ama peygamberliğin misyonu onların sandığı gibi değildir ve üstün değerler onların ileri sürdükleri değerler olamaz. Bu dünya hayatı imtihan yurdudur. Bundan dolayı insanlar zorla bir şeye inandırılamaz. Allah peygamberleri aracılığıyla gerçekleri indirir ve insanlar inanıp inanmamakta serbest bırakılır. Bunun mükâfat ve cezası kalıcı yurt olan ahirettedir.

Allah dileseydi elbette Peygamberine onların söylediklerinden çok daha fazlasını lütfeder; köşkler, bahçeler ve daha başka nice şeyler verebilir. Ama dünya hayatında verilecek şeylerin tamamı geçicidir. Kalıcı olan ahiret yurdunda bunlara sahip olmak önemlidir ve orada zaten bunları Peygamberine verecektir.

بَلْ كَذَّبُوا
بِالسَّاعَةِ وَأَعْتَدْنَا لِمَنْ كَذَّبَ بِالسَّاعَةِ سَعِيرًا ﴿١١﴾
إِذَا رَأَتْهُمْ مِنْ مَكَانٍ بَعِيدٍ سَمِعُوا لَهَا تَغَيُّظًا وَزَفِيرًا ﴿١٢﴾
وَإِذَا أُلْقُوا مِنْهَا مَكَانًا ضَيِّقًا مُقَرَّنِينَ دَعَوْا هُنَالِكَ
ثُبُورًا ﴿١٣﴾ لَا تَدْعُوا الْيَوْمَ ثُبُورًا وَاحِدًا وَادْعُوا ثُبُورًا
كَثِيرًا ﴿١٤﴾ قُلْ أَذَٰلِكَ خَيْرٌ أَمْ جَنَّةُ الْخُلْدِ الَّتِي وُعِدَ الْمُتَّقُونَ
كَانَتْ لَهُمْ جَزَاءً وَمَصِيرًا ﴿١٥﴾ لَهُمْ فِيهَا مَا يَشَاءُونَ
خَالِدِينَ كَانَ عَلَىٰ رَبِّكَ وَعْدًا مَسْئُولًا ﴿١٦﴾

11. Hayır, onlar kıyameti yalanladılar; bu sebeple biz de kıyameti yalanlayanlara çılgınca yanan bir ateş hazırladık.

12. Ateş onları uzaktan gördüğünde onun öfkesini ve şiddetli uğultusunu duyarlar.

13. Elleri boyunlarına bağlanmış olarak (onun) **dar bir yerine atıldıklarında yok olmayı isterler.**

14. Bugün bir tek yok oluşu istemeyin; defalarca yok olmayı isteyin.

15. De ki: "Bu mu daha iyidir; yoksa takva sahiplerine vaat edilen ebedi cennet mi? Orası onlar için bir mükâfat ve varılacak yer olmuştur.

16. Orada ebedi kalmak üzere onlar için her diledikleri vardır. Bu, Rabbinin üstlendiği, arzulanan bir vaattir.

Onların Peygambere karşı çıkışlarının; yemek yiyen ve çarşılarda dolaşan birinin peygamber olamayacağını söylemelerinin, Peygamberi büyülenmiş olmakla ve delilikle suçlamalarının temelinde yatan asıl sebep, ahirete inanmamalarıdır. Ahirete inanmayanların ve orada hesap vereceklerini hesaba katmayanların üstün değerleri, maddi şeylerden ibarettir. Ahiret konusundaki uyarılara kayıtsız kalmaları, ona iman etmemeleri nedeniyledir. Ahirete iman ve bu imanın dinamik olması, kişinin tavırlarına ciddiyet getirir. Ama ahirete iman etmemelerinin karşılığı cehenneme atılma olacaktır. Henüz cehenneme girmeden onun korkunç öfke ve uğultusunu duyacaklar, elleri ve kolları bağlanıp cehenneme atıldıklarında da helak olmayı ve yok olmayı isteyecekler ama iş işten geçmiş olacaktır.

Diğer yandan iman eden ve kendilerini Allah'ın azabına karşı koruma altına almış olanlar cennete girecek ve gönülleri her ne arzu ediyorsa ona kavuşacaklardır.

İman edenler kimi zaman bu dünya hayatında, kimi nimetlerden mahrum kalmışlarsa da, o ebediyet yurdunda nimetin her türlüsünden yararlanacaklardır.

Cennet ile cehennem arasında tercih yapma insanın kendi elindedir. Ama tercih etmenin yeri ahiret yurdu değil dünya hayatıdır. Kişi bu dünya hayatında tercihini yapacak ve tercihinin gereğini yerine getirecektir.

وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ
وَمَا يَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ فَيَقُولُ ءَاَنْتُمْ اَضْلَلْتُمْ عِبَادِي
هٰٓؤُلَٓاءِ اَمْ هُمْ ضَلُّوا السَّبِيلَ ﴿١٧﴾ قَالُوا سُبْحَانَكَ مَا كَانَ

يَنْبَغِي لَنَا أَنْ نَتَّخِذَ مِنْ دُونِكَ مِنْ أَوْلِيَاءَ وَلَٰكِنْ
مَتَّعْتَهُمْ وَآبَاءَهُمْ حَتَّىٰ نَسُوا الذِّكْرَ ۚ وَكَانُوا قَوْمًا بُورًا ﴿١٨﴾
فَقَدْ كَذَّبُوكُمْ بِمَا تَقُولُونَ فَمَا تَسْتَطِيعُونَ صَرْفًا وَلَا
نَصْرًا ۚ وَمَنْ يَظْلِمْ مِنْكُمْ نُذِقْهُ عَذَابًا كَبِيرًا ﴿١٩﴾

17. Kendilerini ve Allah'tan başka taptıklarını toplayıp: "Kullarımı siz mi saptırdınız yoksa onlar kendileri mi saptı?" buyurduğu gün,

18. "Seni her türlü eksiklikten tenzih ederiz. Senden başka dostlar edinmek bize yakışmazdı. Fakat sen onlara ve atalarına öyle nimetler verdin ki kendilerine verilen öğüdü unuttular ve helak olan bir topluluk oldular" dediler.

19. İşte sizin söylediklerinizi yalanladılar; artık ne herhangi bir şeyi savabiliyorsunuz ne de bir yardım görüyorsunuz. Sizden her kim haksızlık ettiyse ona büyük bir azap tattırırız.

Allah dışında kendilerine tapınılanlar farklı farklıdır. Kimi kendisine tapınılmasını ne kendisi istemiştir ve ne de buna rızası vardır. Kimi de bu işte önayak olmuş, kendisine tapınılsın istemiş, bu uğurda çaba harcamıştır. Tapınılan cansız varlıkların ise bunu istemeleri yahut karşı gelmeleri diye bir durum söz konusu değildir. Bu sebeple ahirette ilâh edinilenler de farklı muamele göreceklerdir. Bu işte kendilerinin bir payı olmayanlar elbette suçlu değildir. Diğerleri ise kendilerine tapanlarla birlikte cehenneme atılacaklardır. Burada kendilerine tapılanlar, Allah'ı tenzih ettiklerine göre kendilerine tapınılan peygamberler, azizler ve veliler gibi temiz, hatta insanların ıslahı için kafa yormuş, gözlemler yapmış insanlardır. Çünkü sapan kimselerin niçin saptıklarına dair fikir yürütüyor; kendilerine nimet verilen bu sapmışların, onları oyaladığını ve bunun onları Allah'ı anmaktan alıkoyduğunu söylüyorlar. Gerçek o ki bazı insanlar, nimetlere eriştiklerinde kendilerini yitiriyor ve kendilerine bu nimetleri veren Allah'ı unutuyorlar. Çoğu insan da, kendisine verilen nimetlerin Allah'ın sevgili kulları sayesinde olduğunu söylüyor dua ve yakarış-

larını o kullara yapıyor ve o kullardan istiyor. Oysa kul ne kadar iyi olursa olsun kendisine gelen zararı bile kendi üzerinden savmaktan acizdir. Zarar ve fayda tamamen Allah'ın elindedir. Bu sebeple bir zararın def'i yahut bir yararın celbi sadece Allah'tan istenir; sadece O'na dua edilir ve dua edilirken başka bir kişi araya konulmaz.

Kendilerine tapınılan bu temiz kimseler bu işte bir katkılarının bulunmadığını açıklamalarından sonra onlara tapanlara şöyle denilecektir: **"İşte sizin söylediklerinizi yalanladılar; artık ne herhangi bir şeyi savabiliyorsunuz ne de bir yardım görüyorsunuz. Sizden her kim haksızlık ettiyse ona büyük bir azap tattırırız."**

وَمَا
أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا إِنَّهُمْ لَيَأْكُلُونَ الطَّعَامَ
وَيَمْشُونَ فِي الْأَسْوَاقِ وَجَعَلْنَا بَعْضَكُمْ لِبَعْضٍ
فِتْنَةً أَتَصْبِرُونَ وَكَانَ رَبُّكَ بَصِيرًا ﴿٢٠﴾
وَقَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْنَا الْمَلَائِكَةُ
أَوْ نَرَىٰ رَبَّنَا لَقَدِ اسْتَكْبَرُوا فِي أَنْفُسِهِمْ وَعَتَوْ عُتُوًّا كَبِيرًا ﴿٢١﴾
يَوْمَ يَرَوْنَ الْمَلَائِكَةَ لَا بُشْرَىٰ يَوْمَئِذٍ لِلْمُجْرِمِينَ وَيَقُولُونَ
حِجْرًا مَحْجُورًا ﴿٢٢﴾ وَقَدِمْنَا إِلَىٰ مَا عَمِلُوا مِنْ عَمَلٍ فَجَعَلْنَاهُ هَبَاءً
مَنْثُورًا ﴿٢٣﴾ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ يَوْمَئِذٍ خَيْرٌ مُسْتَقَرًّا وَأَحْسَنُ
مَقِيلًا ﴿٢٤﴾

20. Senden önce gönderdiğimiz hiçbir elçi yoktur ki yemek yiyen ve çarşı-pazarlarda dolaşan (insanlar) **olmasın. Biz sizi birbirinize**

imtihan vesilesi kıldık; bakalım sabredecek misiniz? Rabbin her şeyi görmektedir.

21. **Bizimle karşılaşmayı ümit etmeyenler dedi ki: "Bize melekler indirileydi yahut Rabbimizi görseydik ya!" Kendilerini büyük gördüler ve son derece azgınlık ettiler.**

22. **Suçlular melekleri görecekleri gün; işte o gün mücrimlere hiçbir müjde yoktur; aksine melekler onlara; "Size müjde yok, size yasaktır" diyecekler.**

23. **Yaptıklarının önüne geçtik ve onu un ufak hale getirip savurduk.**

24. **Cennet ehli ise o gün kaldığı yer itibarıyla en iyi yerde, dinlendiği yer itibarıyla en güzel dinlenme yerindedir.**

Peygamberin melek olması gerektiği şeklindeki müşriklerin iddialarına cevap verilmekte, önceki peygamberlerin de hep insanlar arasından seçildiği, yemek yedikleri ve pazarlarda dolaştıkları belirtilmektedir.

Bir peygamberin insanlara örnek olabilmesi için onlar gibi bir insan olması gerekir. Ayrıca peygamberin insanlarla sağlıklı bir iletişim kurabilmesi için de buna ihtiyaç vardır.

Âyetin "**Biz sizi birbirinize imtihan vesilesi kıldık; bakalım sabredecek misiniz?**" kısmı, her ne kadar peygamberden söz edilen bir bağlamda gelmişse de genel anlam ifade ettiği anlatımdan anlaşılmaktadır. İnsanlar peygamberlerle, peygamberler insanlarla imtihan ediliyor. İnsanlar peygamberlerinin söylediklerini dinliyorlar mı? Peygamberler de tebliğ görevlerini yapıyorlar mı? Zenginler fakirlerle imtihan ediliyor; onlara yardım ediyorlar mı? Fakirler zenginlerle imtihan ediliyorlar; zenginin malına göz dikiyorlar mı, dikmiyorlar mı? İdareci idare edilenlerle, idare edilenler idarecilerle imtihan ediliyorlar vs. İnsanlar birlikte yaşayan varlıklar olduklarına göre birbirlerine karşı sorumlulukları vardır ve bütün bu sorumluluklar imtihan aracıdır.

Müşrikler bahaneler ileri sürmeye devam ediyorlar. Kendilerine melek gelip Muhammed'in peygamber olduğunu söylemesini yahut Allah'ı görüp Allah'ın kendilerine Muhammed'in peygamber olduğunu söylemesini istiyorlar. Ama onların inanmamaları yeterli delille karşılaşmamalarından değil, küstahça kibirlenmelerinden kaynaklanmaktadır. Böylece onlar hadlerini aşıp azgınlaştılar.

Peygambere inanmak için meleklerin gelmelerini istiyorlardı. Günü gelecek melekleri görecekler. Bu da ahirette olacaktır. Ama o zaman meleklerden

müjdeli bir haber duymayacaklar. Bilakis, **"Size müjde yok, size yasaktır"** diyecekler.

"Yaptıklarının önüne geçtik ve onu un ufak hale getirip savurduk."

Müşrikler de diğer inkâr edenler de dünya hayatında birtakım iyilikler işlemişlerdir. Ne var ki temelinde sağlıklı bir inanç bulunmayan ameller boşa gidecektir. Çünkü cennete girmenin şartı imandır. İmanı olmayanın yaptığı iyi ameller onu cehennemden kurtarıp cennete sokmaya yetmez.

Buna karşılık **"Cennet ehli ise o gün kaldığı yer itibarıyla en iyi yerde, dinlendiği yer itibarıyla en güzel dinlenme yerindedir."**

وَيَوْمَ تَشَقَّقُ السَّمَاۤءُ بِالْغَمَامِ وَنُزِّلَ الْمَلٰۤئِكَةُ تَنْز۪يلًا
﴿٢٥﴾ اَلْمُلْكُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ لِلرَّحْمٰنِۜ وَكَانَ يَوْمًا عَلَى الْكَافِر۪ينَ
عَس۪يرًا ﴿٢٦﴾ وَيَوْمَ يَعَضُّ الظَّالِمُ عَلٰى يَدَيْهِ يَقُولُ يَا لَيْتَن۪ي اتَّخَذْتُ
مَعَ الرَّسُولِ سَب۪يلًا ﴿٢٧﴾ يَا وَيْلَتٰى لَيْتَن۪ي لَمْ اَتَّخِذْ فُلَانًا خَل۪يلًا
﴿٢٨﴾ لَقَدْ اَضَلَّن۪ي عَنِ الذِّكْرِ بَعْدَ اِذْ جَاۤءَن۪يۜ وَكَانَ الشَّيْطَانُ
لِلْاِنْسَانِ خَذُولًا ﴿٢٩﴾

25. Göğün bulutlarla parçalanacağı ve melekelrin bölük bölük ineceği gün.

26. İşte o gün gerçek hükümranlık; bütün saltanat Rahmân'ındır. O gün inkâr edenler için gayet zor olacaktır.

27. O gün zalim kişi iki elini ısırarak şöyle diyecektir: "Keşke Peygamberle aynı yolu tutmuş olsaydım!"

28. "Eyvah! Keşke falancayı dost edinmeseydim."

29. "Kuşkusuz beni bu uyarıdan (Kur'ân'dan) **o saptırdı; hem de Kur'ân bana** (eksiksiz) **ulaştıktan sonra." Şeytan da insanı yapayalnız ve biçâre bırakır.**

Âyetler kıyamet sahnelerinden birini canlandırmaktadır. Kıyamet olayı, göklerin ve yerin mevcut düzenlerinin bozulması ve bir değişimle yeniden dizayn edilmesi olayıdır. Bazı âyetlerde gökte kapıların açılacağından bahsedilmektedir. (bk. Nebe' 78/19; İnşikak 84/1). Bu durum göğün bulutlarla yarılmasından söz eden bu âyetle birlikte düşünüldüğünde göğü yaran, burada sözü edilen buluttur ve gökte yarıkların açılmasına sebep olacaktır. Müfessirlerin bir kısmı bu bulutun insanlar tarafından görülmeyen ince ve beyaz bir bulut olduğundan söz ederler. (İbnu Atiye, V, 105; İbnu'l-Cevzi, IV, 471).

Gökte kapıların açılacağı gün, melekler bölükler halinde ardı ardına inerler. İbnu Abbas'tan nakledilen bir rivayete göre melekler bu bulut içerisinde inerler. (İbnu'l-Cevzi, IV, 471). "**İşte o gün gerçek hükümranlık; bütün saltanat Rahmân'ındır. O gün inkâr edenler için gayet zor olacaktır.**" Kuşkusuz Allah her daim mutlak hükümrandır. Ancak dünya hayatı imtihan yurdu olduğundan dolayı, insan gibi sorumlu varlıkları emirlerine uyup uymama konusunda serbest bırakmıştır. Hem bu dünya hayatında Allah insanları bu şekilde serbest bıraktığından dolayı, hükümdarlar vardır ve diğer insanlar onların hükümranlığında yaşamaktadır ama o gün artık böyle bir şey de söz konusu olmayacaktır. Yüce Allah'ın insanlara bu dünya hayatında kendi emirlerine muhalefet etme imkânı verdiğini ve geçici dünyevi hükümdarlıklara kendisinin izin verdiğini göz önünde bulundurduğumuzda yine mutlak hükümranlığın her daim kendisinde olduğu anlaşılmaktadır.

Elbette ki mutlak hükümran oluşu, dünya hayatında gördüğümüz mutlak hükümdarlar gibi diktatörlük yapacağı anlamına gelmez. Adaletle davranacağını ve kimseye haksızlık yapmayacağını kendisi buyurmaktadır. Bu nedenle olmalı ki burada tek ve gerçek hükümranlığın kendisine ait olacağını buyururken, kendisini çok merhametli anlamına gelen Rahmân sıfatıyla nitelemekte, "**İşte o gün gerçek hükümranlık; bütün saltanat Rahmân'ındır.**" buyurmaktadır.

"O gün zalim kişi iki elini ısırarak şöyle diyecektir: 'Keşke Peygamberle aynı yolu tutmuş olsaydım!"

"Eyvah! Keşke falancayı dost edinmeseydim."

"Kuşkusuz beni bu uyarıdan (Kur'ân'dan) **o saptırdı; hem de Kur'ân bana** (eksiksiz) **ulaştıktan sonra." Şeytan da insanı yapayalnız ve biçâre bırakır."**

Âyetler belli olay ve şahıslar sebebiyle indirilmiş olsa da Peygamberin yolunu izlemeyen, bu konuda cin yahut insan şeytanlarının aldattığı herkes hak-

kında geçerli oldukları anlatımdan da anlaşılmaktadır. Bu duruma düşmüş olan herkes bu derin fakat faydası olmayan pişmanlığı dillendirecektir.

وَقَالَ الرَّسُولُ يَا رَبِّ إِنَّ قَوْمِي
اتَّخَذُوا هَٰذَا الْقُرْآنَ مَهْجُورًا ﴿٣٠﴾ وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَا
لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا مِنَ الْمُجْرِمِينَ ۗ وَكَفَىٰ بِرَبِّكَ هَادِيًا وَنَصِيرًا ﴿٣١﴾
وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ الْقُرْآنُ جُمْلَةً
وَاحِدَةً ۚ كَذَٰلِكَ لِنُثَبِّتَ بِهِ فُؤَادَكَ ۖ وَرَتَّلْنَاهُ تَرْتِيلًا ﴿٣٢﴾
وَلَا يَأْتُونَكَ بِمَثَلٍ إِلَّا جِئْنَاكَ بِالْحَقِّ وَأَحْسَنَ تَفْسِيرًا ﴿٣٣﴾
الَّذِينَ يُحْشَرُونَ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ إِلَىٰ جَهَنَّمَ أُولَٰئِكَ شَرٌّ مَكَانًا
وَأَضَلُّ سَبِيلًا ﴿٣٤﴾

30. Peygamber de der ki: "Rabbim! Kavmim bu Kur'ân'ı büsbütün terk etti."

31. İşte böyle, her peygambere suçlulardan bir düşman var ettik. Yol gösterici ve yardımcı olaraksa Rabbin yeter.

32. İnkâr edenler dediler ki: "Kur'ân ona bir defada topluca indirilmeli değil miydi?" Biz, onunla senin kalbini güçlendirelim diye böyle parça parça indirdik ve ağır ağır okuduk.

33. Onlar sana herhangi bir misal getirmeye görsünler, Biz hemen sana gerçeği ve en güzel açıklamayı getiririz.

34. O yüzleri üzerine cehenneme toplanacak olanlar, işte onlar yerin en kötüsünde ve yolun en sapkınındadırlar.

Peygamberin, **"Rabbim! Kavmim bu Kur'ân'ı büsbütün terk etti."** sözünü bu dünyada mı söylediği yoksa ahirette mi söyleyeceği konusunda iki görüş vardır. Razi, sonra gelen 31. âyeti zikrederek bu âyetin Peygamberi teselli eden bir âyet olduğunu ve Peygamber, Allah'a böyle bir şikâyette bulunmuş olmalı ki bu teselli âyeti indirilmiştir, demektedir. (Razi, XI, 415) Taberi gibi bazı müfessirler ise bunu ahirette söyleyeceğini belirtmişlerdir.

Razi'nin belirttiği gibi 31. âyet Peygamberi teselli etmektedir. Ancak önceki âyetler göz önünde bulundurulduğunda Peygamberin bunu ahirette söyleyeceği anlaşılmaktadır. Ayrıca 31. âyetin Peygamberi teselli eden bir âyet olması da buna engel değildir. Zaten Peygamber, bu dünya hayatında müşahede ettiklerini orada dile getirecektir. Bu sebeple Kur'ân'a iltifat etmediklerini görüyordu ve içinden buna elbette ki üzülüyordu. Yüce Allah da, kendisine düşmanlık yapılan peygamberin sadece kendisi olmadığını, her peygamberin düşmanlarının bulunduğunu haber vererek kendisini teselli etmiştir.

Kimi insanların İslâm'a yönelmemeleri, her zaman İslâm'ı anlatanların onu iyi anlatmamalarından veya İslâm'ı iyi yaşamamalarından kaynaklanmaz. Ne anlatırsanız anlatın ve nasıl anlatırsanız anlatın muhataplarınız eğer inkâra şartlanmış kimseler ise İslâm'a yönelmezler.

Haklarında Peygamberin şikâyette bulunacağı kimselerin Kur'ân'a inanmayanlar oldukları müfessirlerin çoğu tarafından dile getirilmektedir. O da, "*terkedilmiş*" kelimesiyle Türkçeleştirdiğimiz "*mehcûr*" kelimesinin anlamında mevcut olan dışlama, önemsememe, onu saçma sapan bulma gibi anlamları da içermesi nedeniyledir. Peygamber döneminde bu tavrı sergileyenler kendilerini Müslüman saymıyorlardı. Sûrenin Mekke'de indirildiğini de göz önünde bulundurduğumuzda o dönemde münafıklar da yoktu. Ama günümüzde münafıklık yapmalarına da ihtiyaçları olmayan ve Müslüman ismini taşıyıp kendisini Müslüman olarak da tanımlayan bazı kimselerin Kur'ân'a karşı böyle bir tavır içerisinde olduklarını görüyoruz. Bunlar Kur'ân'ın kimi hükümleriyle alay ediyor ve onları küçümsüyor. Bu tavırlarının anlamını anlamayacak kadar kapasitesiz kimseler olduklarını söylemek de zordur. Elbette Allah, adaletiyle bunun hesabını soracaktır. Hatta gerçekten Kur'ân'a inandıkları halde ona gereken değeri vermeyenler, imkânları bulunduğu halde orada Allah kendilerine ne buyuruyor bunu öğrenme ihtiyacı duymayanlar ve anlamını öğrenmeye çalışmayanlar da bu tutumlarından dolayı yargılanacaklardır. O halde aralarında derece farkı olsa bile âyetleri üzerinde düşünsünler ve davranışlarını ona göre düzenlesinler diye Allah'ın insanlığa gönderdiği Kur'ân hakkında bütün olumsuz tavırlar, hesabı sorulacak tavırlardır.

"İnkâr edenler dediler ki: 'Kur'ân ona bir defada topluca indirilmeli değil miydi?' Biz, onunla senin kalbini güçlendirelim diye böyle parça parça indirdik ve ağır ağır okuduk."

Kur'ân'a inanmak niyetinde olmayan müşriklerin bahanelerinden biri de, Kur'ân'ın neden tek defada topluca indirilmemiş olmasıdır. Sanki bir defada topluca indirilmiş olsaydı ona inanacaklardı! Aslında kendileri de bu gerekçelerine inanmıyorlardı ama belki başkalarının inanmasına engel olurlar diye bu bahaneyi ileri sürüyorlardı. Onların bu iddialarının başkaları üzerinde etkili olma ihtimali olmalı ki itirazlarının devamında Kur'ân'ın neden parçalar halinde indirildiği anlatılmaktadır: Buna göre Peygamber davet hayatında birtakım sıkıntılarla karşılaşıyordu. Kendisine her vahiy geldiğinde teselli buluyor ve bu sıkıntıları hafifliyordu.

Ezberlenip sindirile sindirile anlaşılması ve uygulanması da parçalar halinde indirilmesini gerekli kılıyordu. Araplar arasında okuma-yazma bilenlerin sayısı azdı. Kur'ân'ın parça parça indirilmesi, okuma yazma bilmeyenlerin onu ezberlemelerini kolaylaştırıyordu. O halde Kur'ân'ın korunup muhafaza edilmesi açısından da buna ihtiyaç vardı.

Kur'ân'ın belli bir kısmı, belli olaylar üzerine indirilmiş âyetlerden oluşmaktadır. Olay oluyor veya Peygambere soru soruluyor ve ardından bunlarla ilgili âyetler indiriliyordu. Böylece hem âyetlerin ne demek istediğinin anlaşılması kolaylaşıyor ve hem de Kur'ân'la hayat arasında canlı bir ilişkinin oluşmasına yardımcı oluyordu.

Ayrıca insanların bir anda tüm alışkanlıklarını ve hayat tarzlarını değiştirmeleri kolay değildir. İnsanların bu durumu da göz önünde bulundurulduğunda Kur'ân'ın parça parça indirilmesi, zorluk çekmeden emir ve yasaklarına adapte olmalarına imkân sağlıyordu.

"**Onlar sana herhangi bir misal getirmeye görsünler, Biz hemen sana gerçeği ve en güzel açıklamayı getiririz.**"

Müşrikler Peygamberi bazen Allah'a iftira etmekle, bazen deli olmakla, bazen büyülenmiş olmakla ve bazen başka şeylerle itham ediyorlardı. Bazen Peygamberle birlikte bir melek gelmeli diyorlardı. Bazen kendisinin melek olması gerektiğini ileri sürüyor ve bazen de bahçeleri, sarayları olmalı diyorlardı. İşte iftira olarak Peygambere her bir yakıştırmada bulunduklarında Allah gerçekleri ortaya koyuyor ve ileri sürdüklerine cevaplar veriyor, böylece onların bütün yakıştırmalarını boşa çıkarıyordu.

İşte bu gibi yakıştırmalarda bulunan ve bütün çabaları gerçekleri engellemeye çalışmak olanlar, **"yüzleri üzerine cehenneme toplanacak olanlar, işte onlar yerin en kötüsünde ve yolun en sapkınındadırlar."**

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَجَعَلْنَا
مَعَهُ اَخَاهُ هٰرُونَ وَزِيرًا ﴿٣٥﴾ فَقُلْنَا اذْهَبَا اِلَى الْقَوْمِ الَّذِينَ
كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا فَدَمَّرْنَاهُمْ تَدْمِيرًا ﴿٣٦﴾ وَقَوْمَ نُوحٍ لَمَّا كَذَّبُوا
الرُّسُلَ اَغْرَقْنَاهُمْ وَجَعَلْنَاهُمْ لِلنَّاسِ اٰيَةً وَاَعْتَدْنَا
لِلظَّالِمِينَ عَذَابًا اَلِيمًا ﴿٣٧﴾ وَعَادًا وَثَمُودَا وَاَصْحَابَ الرَّسِّ
وَقُرُونًا بَيْنَ ذٰلِكَ كَثِيرًا ﴿٣٨﴾ وَكُلًّا ضَرَبْنَا لَهُ
الْاَمْثَالَ وَكُلًّا تَبَّرْنَا تَتْبِيرًا ﴿٣٩﴾ وَلَقَدْ اَتَوْا عَلَى
الْقَرْيَةِ الَّتِي اُمْطِرَتْ مَطَرَ السَّوْءِ اَفَلَمْ يَكُونُوا يَرَوْنَهَا
بَلْ كَانُوا لَا يَرْجُونَ نُشُورًا ﴿٤٠﴾

35. Musa'ya kitabı verdik ve kardeşi Harun'u da ona yardımcı yaptık.

36. "Âyetlerimizi yalanlayan kavme gidin" dedik. Sonuçta o kavmi yerle bir ettik.

37. Nuh kavmini de; elçilerini yalanladıklarında onları suda boğduk ve insanlara bir ibret kıldık. Zalimler için acıklı bir azap hazırladık.

38. Âd, Semûd, Ress halkını ve bunlar arasında daha pek çok nesilleri de.

39. Onların her birine misaller getirdik. Hepsini de kırdık geçirdik.

40. Andolsun, onlar bela yağmuruna tutulmuş olan kente uğramışlardı. Onu görmediler mi? Hayır, tekrar dirilmeyi ummuyorlardı.

Kur'ân-ı Kerim, geçmişe dair salt bilgi vermeyi amaçlamaz. Söz konusu kavimlerin peygamberini yalanlamaları sonucu helak edilmelerinin zikredilmesi, Kur'ân'ın indiği dönemde Peygamberi yalanlayan Arap müşriklerine ve daha sonra Peygamberi yalanlayacak toplumlara mesaj vermek içindir. Bu toplulukların başına gelen sizin de başınıza gelecektir, bunlardan ibret alın, denilmektedir.

Burada Hz. Musa ve Harun'u yalanlayıp getirdikleri mucizeleri kabul etmeyenler, Firavun ve taraftarları olmalıdır. Çünkü toplu bir şekilde helakle cezalandırılanlar onlardır. Buna göre Hz. Musa'ya verildiği söylenen kitap da Tevrat değil, o ana kadar Musa'ya verilen vahiyler toplamı olmalıdır. Çünkü Levhaların Musa'ya verilişi Firavun ve askerlerinin Kızıl denizde boğulmalarından sonradır.

Nuh kavmi, Âd ve Semûd kavimleri bilinmektedir. Ress halkıyla kimlerin kastedildiği konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Ress kelime olarak büyük kuyu veya çukur anlamına gelmektedir. Bu sebeple bu isimle anılan birden fazla yer mevcuttur. Zaten önemli olan onların da peygamberlerini yalanladıkları ve helak olduklarıdır.

Helak edilen bu kavimlerin her birine misaller getirilmiş fakat hepsi de kendilerine getirilen bu misalleri reddetmişlerdir. Bu sebeple hepsi helak edilmiştir.

Söz, 40. âyette ibret almaları gereken müşrik Araplara getiriliyor ve onların bela yağmuruna tutulmuş kente uğradıkları fakat ahirete inanmadıkları için bundan ibret almadıkları belirtiliyor.

Müfessirler sözü edilen kentin Lut kavminin yaşadığı Ölü Deniz'in kıyısındaki Sodom şehri olduğunu söylemektedir. Şehir yukarıdan taş yağdırılarak helak edilmiştir. Müşrik Araplar ticaret için kuzeye gittiklerinde bu şehrin harabesinin yanından geçiyorlardı.

وَإِذَا رَأَوْكَ إِنْ يَتَّخِذُونَكَ
إِلَّا هُزُوًا أَهٰذَا الَّذِي بَعَثَ اللّٰهُ رَسُولًا ﴿٤١﴾ إِنْ كَادَ
لَيُضِلُّنَا عَنْ اٰلِهَتِنَا لَوْلَا أَنْ صَبَرْنَا عَلَيْهَا ۚ وَسَوْفَ يَعْلَمُونَ
حِينَ يَرَوْنَ الْعَذَابَ مَنْ أَضَلُّ سَبِيلًا ﴿٤٢﴾ أَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ
إِلٰهَهُ هَوٰيهُ ۚ أَفَأَنْتَ تَكُونُ عَلَيْهِ وَكِيلًا ۙ ﴿٤٣﴾
أَمْ تَحْسَبُ أَنَّ أَكْثَرَهُمْ يَسْمَعُونَ أَوْ يَعْقِلُونَ ۚ إِنْ هُمْ إِلَّا كَالْأَنْعَامِ
بَلْ هُمْ أَضَلُّ سَبِيلًا ۧ ﴿٤٤﴾

41. Seni gördüklerinde: "Allah'ın elçi olarak gönderdiği bu mu?" diyerek alay ederler.

42. "İlâhlarımıza sıkı sıkıya sarılmamış olsaydık neredeyse onlar hakkında bizi saptıracaktı." Azabı gördüklerinde kimin yolunun sapık olduğunu bilecekler.

43. İlahı olarak heva ve hevesini kabul edenleri gördün mü? Sen mi ona bir vekil oluyordun?

44. Yoksa sen, onların çoğunun söz dinlediklerini yahut akıllarını kullandıklarını mı sanıyorsun? Bilakis onlar hayvanlar gibidir, hatta yollarını daha çok şaşırmışlardır.

Kuşkusuz Peygamberle alay etmeleri, davetine inanmamaları nedeniyledir. Bir yandan bunu söylerken diğer taraftan Peygamberden ne denli etkilendiklerini de itiraf ediyor, bizi neredeyse ilâhlarımızdan uzaklaştıracaktı diyorlar. Aslında onlar kendi tutkularının peşindeler. Meseleye mantıklarıyla değil kötü arzuları açısından bakıyorlar. Bu tür arzularının esiri olmuş kimselerin mantıklarına hitap etmenin bir anlamı yoktur, anlamazlar.

Tutkularını kontrol altında tutabilen ve karar vermede sağduyusunu kullanabilen kişinin, şirke ve küfre dalmış da olsa aklını kullanarak doğru yola

gelebileceği umulur. Eğer bu şekilde doğru yolu seçecek olursa bu yolda da kararlı ve sağlam olur. Buna karşılık tutkularının esiri olan ise, tutkularının kendisini yönlendirdiği yöne gider, onun kararlılığı ve tutarlılığı olmaz.

Belki Peygambere, durumu bu şekilde olan kimseleri yahut böyle olduklarını sandığın kimseleri İslâm'a davet etmene gerek yok, zaten onlar iman etmezler denilmiyor ama bu gibilerin peşine düşüp kendisini boşuna yormaması gerektiği salık veriliyor. Kuşkusuz Peygambere yapılan bu tavsiye bütün müminler için geçerlidir.

أَلَمْ تَرَ إِلَى رَبِّكَ كَيْفَ مَدَّ الظِّلَّ وَلَوْ شَاءَ
لَجَعَلَهُ سَاكِنًا ثُمَّ جَعَلْنَا الشَّمْسَ عَلَيْهِ دَلِيلًا ﴿٤٥﴾ ثُمَّ قَبَضْنَاهُ
إِلَيْنَا قَبْضًا يَسِيرًا ﴿٤٦﴾ وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ لِبَاسًا وَالنَّوْمَ
سُبَاتًا وَجَعَلَ النَّهَارَ نُشُورًا ﴿٤٧﴾ وَهُوَ الَّذِي أَرْسَلَ الرِّيَاحَ بُشْرًا
بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً طَهُورًا ﴿٤٨﴾
لِنُحْيِيَ بِهِ بَلْدَةً مَيْتًا وَنُسْقِيَهُ مِمَّا خَلَقْنَا أَنْعَامًا وَأَنَاسِيَّ
كَثِيرًا ﴿٤٩﴾ وَلَقَدْ صَرَّفْنَاهُ بَيْنَهُمْ لِيَذَّكَّرُوا فَأَبَى
أَكْثَرُ النَّاسِ إِلَّا كُفُورًا ﴿٥٠﴾ وَلَوْ شِئْنَا لَبَعَثْنَا
فِي كُلِّ قَرْيَةٍ نَذِيرًا ﴿٥١﴾ فَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَجَاهِدْهُمْ
بِهِ جِهَادًا كَبِيرًا ﴿٥٢﴾ وَهُوَ الَّذِي مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ
هَٰذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ وَهَٰذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ وَجَعَلَ بَيْنَهُمَا

بَرْزَخًا وَحِجْرًا مَحْجُورًا ﴿٥٣﴾ وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ مِنَ الْمَاءِ بَشَرًا
فَجَعَلَهُ نَسَبًا وَصِهْرًا وَكَانَ رَبُّكَ قَدِيرًا ﴿٥٤﴾ وَيَعْبُدُونَ
مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُهُمْ وَلَا يَضُرُّهُمْ وَكَانَ الْكَافِرُ عَلَى رَبِّهِ ظَهِيرًا ﴿٥٥﴾

45. **Rabbinin gölgeyi nasıl uzattığını görmedin mi? Dileseydi onu hareketsiz kılardı. Sonra da güneşi ona bir kılavuz kıldık.**

46. **Sonra da yavaş yavaş onu kendimize çekiyoruz.**

47. **Sizin için geceyi örtü, uykuyu istirahat; gündüzü ise bir yayılıp çalışma zamanı tayin etti.**

48. **Rahmetinin önünde rüzgârları müjdeci olarak gönderen O'dur. Gökten tertemiz bir su indirdik.**

49. (İndirdik ki) **onunla ölü bir beldeyi diriltelim ve yarattıklarımızdan nice hayvana ve pek çok insana ondan içirelim.**

50. **Öğüt almaları için değişik üsluplarla bu gerçeği onlara anlattıysak da insanların çoğu yine nankörlükten vazgeçmedi.**

51. **Dileseydik elbette her kente bir uyarıcı gönderirdik.**

52. **O halde kâfirlere boyun eğme ve onlarla olanca gücünle mücadele et.**

53. **İki denizi birbirine salan O'dur: Şunun suyu tatlı ve gönül ferahlatıcı, diğerininkiyse tuzlu ve acı. Aralarında da engelleyici bir set koyduk.**

54. **Sudan bir insan yaratıp ona soy-sop veren O'dur. Rabbin gücü yetendir.**

55. **Allah'ın yanı sıra bir de kendilerine fayda yahut zarar veremeyen şeylere kulluk ediyorlar. Rabbine karşı olan şeylere kâfir, arka çıkandır.**

İnkâr edenlerin Peygamberle ilgili itirazlarına cevap verildikten ve onların tutarsızlıkları ortaya konulduktan sonra şimdi de dikkatler evrendeki mükemmeliyete çevriliyor. Sanki evrene bu mükemmel nizamı veren Allah'ın insanı başıboş bırakmayacağı; insanlar arası ilişkilerin düzenli gitmesi için de tedbir-

ler almasının kaçınılmaz olduğu anlatılıyor. İşte yüce Allah, insanlar arası ilişkilerin ve özellikle insan ile yaratıcısı olan Allah arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi için peygamber ve onunla birlikte bir kitap göndermiştir.

Nasıl gölgenin kısalmasında bir acelecilik bir rastgelelik yoksa vahyi göndermesinde de bir acelecilik söz konusu değildir. Muhtemelen burada Kur'ân'ın topluca indirilmemesi gerektiğini söyleyenlere bir göndermede bulunuluyor. Ayrıca her şeye böyle mükemmel bir düzen verenin tek olması gerektiği anlatılıyor. O tek olan Allah, "**Sizin için geceyi örtü, uykuyu istirahat; gündüzü ise bir yayılıp çalışma zamanı tayin etti.**" Sizin için bunları düzenleyen yağmur gönderen ve yağmurla ölü toprağı dirilten Allah, günlük hayatınızda sizi başıboş bırakmaz. Bunları yapan Allah'a, yalnız O'na kulluk etmeniz gerekir. İnsanların "**Öğüt almaları için değişik üsluplarla bu gerçeği onlara anlattıysak da insanların çoğu yine nankörlükten vazgeçmedi.**"

Evrene mükemmel bir nizam hâkim iken ve evrenin farklı varlıkları arasında tam bir uyum ve düzen mevcutken sadece insanların davranışları arasında uyum ve düzen yoktur. İnsanlardan kimi iyilik yaparken kimi de kötülüklere batmıştır. İnsanların davranışlarında bir birlikteliğin olmaması, insanın imtihan için yaratılmış olmasından kaynaklanmaktadır. İnsanların davranışları arasındaki uyum, ahirette iyilik yapanların mükâfatlandırılmaları ve kötülerin cezalandırılmalarıyla mümkün olacaktır.

Çağımız müfessirlerinden Mevdûdi gölgenin uzayıp kısalmasıyla ilgili şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

"Kur'ân, güneşin yol açtığı gölge olgusunu iki amaç için anmaktadır: 'Günlük hayatınızda gölgenin yararlarına dikkat etmiş olsaydınız, tevhid doktrinini tereddütsüz kabul ederdiniz. Gölge, böyle devamlı uzayıp kısalmamış olsaydı, hayat, güneşin ışık ve ısısına bağlı olduğundan, yeryüzünde hayat olmazdı. Öte yandan, hiç gölge olmasaydı, güneşin kesintisiz ısı ve ışığı hayatı imkânsızlaştırırdı. Bunun yanı sıra, güneş ve gölgede ani değişimler olsaydı, buna uzun süre katlanılamazdı. O halde, bu olgu üzerinde düşünmeli ve Hâkim ve Kadir yaratıcının böyle yaptığını, sabit tabii kanunlara göre gölgenin uzayıp kısaldığını anlamalısınız. Bunun kendiliğinden böyle olmayacağı, ya da kör bir mekanizmanın bunu meydana getiremeyeceği veya pek çok bağımsız ilâhın kontrolü altında böylesine düzenli bir biçimde işlemeyeceği açıktır" denilerek, kâfirler bu olgudan bir ders alma ve hayvanlar gibi davranmama konusunda uyarılmaktadır.

İkinci olarak, mecazi anlamda bir gerçek ifade edilmektedir: Nasıl gölge hep aynı durumda kalmıyorsa, aynı şekilde, enine boyuna yayılmış görünen küfür ve

şirk gölgesi de hidâyet güneşi yükseldikçe dürülecek ve kısalacaktır. Fakat Allah, her şeyi belli bir sebebe bağlayıp ani değişimler meydana getirmediğinden, bu da sabır ve katlanma istemektedir." (Mevdûdi, III, 593).

İnsanlık tek ümmet şeklinde dünya hayatına başlamıştı. Sonradan farklı ümmetlere bölündü. Ara dönemlerde bir anda birden fazla peygamber olabiliyordu. Ancak iletişim imkânlarının artmasıyla insanlığın tekrar tek çatı altında toplanması murat edildi. İşte bu nedenle bütün insanlara tek peygamber gönderildi. Bütün insanlara gönderilmiş olmak elbette fevkalade bir çaba gerektirir. Bu nedenle olmalı ki Peygambere: "**O halde kâfirlere boyun eğme ve onlarla olanca gücünle mücadele et.**" denilmektedir.

Kısa bir müddet içerisinde İslâmiyet büyük bir hızla yayıldı. Peygambere gönderilen Kur'ân-ı Kerim de hiçbir tahrifata uğramadan günümüze kadar gelebildi. Günümüzde Müslümanlar, zayıf bir duruma düşmelerine ve İslâm ile Müslümanlar hakkında bir sürü iftira atılmasına ve hatta bu iftiraların tuttuğu izlenimi olmasına rağmen İslâmiyet yayılmasına devam etmektedir. Dünyanın süper güçleri Kur'ân'a savaş açmalarına ve açılan bu savaşın ardında büyük askeri güçler, hayal ötesi servetler harcanmasına, buna karşılık Kur'ân'ın arkasında ise hiç de önemsenecek bir güç bulunmamasına rağmen, bu yüce kitap gönülleri fethetmeye devam etmektedir.

"**İki denizi birbirine salan O'dur: Şunun suyu tatlı ve gönül ferahlatıcı, diğerininkiyse tuzlu ve acı. Aralarında da engelleyici bir set koyduk.**"

Arap dilinde büyük nehirler ve göller için de bahr/deniz kullanılır. Engel kelimesiyle Türkçeleştirdiğimiz berzah kelimesi ise aşılmaz engel anlamındadır.

Günümüzde Kur'ân ile modern ilimlerin buluşları arasında ilgi kurmaya pek hevesli bazı âlimler, tek denizde yan yana iki ayrı sudan; birinin tatlı ve diğerinin tuzlu olabileceğinden söz ederler ve bunun ancak çağımızda keşfedildiğini söylerler. Tatlı sular denizlere aktığında belli bir yere kadar tatlı suyun akıntı sebebiyle bir müddet devam ettiği, günümüzde bilindiği gibi eski zamanlarda da biliniyordu. Zaten âyet böyle bir şeyden de söz etmiyor. Sözünü ettikleri iki su arasında aşılmaz engel bulunmamaktadır ve bir müddet sonra birbirlerine karışırlar. Hem denizlerden hiçbirinin suyu gönül ferahlatacak ölçüde tatlı olmaz. Örneğin İstanbul boğazında ters istikamette iki akıntıdan söz edilir. Akdeniz'den gelen ve daha tuzlu akıntı boğazın dibinde Karadeniz'e doğru, Karadeniz'in suyu da Akdeniz'e doğru akar. Ama Karadeniz'in suyu

âyette ifade edildiği gibi gönül ferahlatacak ölçüde tatlı değildir. Sadece Akdeniz kadar tuzlu değildir.

O halde âyetin anlattığı, her yerde müşahede edilebilen birbirlerine yakın göl ve nehirlerdir. Bunlardan biri tatlı olduğu halde diğeri tuzlu olabiliyor. Bunların aralarında bulunan engel/berzah ise kara parçasıdır.

Zaten âyetten önceki ve sonraki âyetler de bu neviden olağan şeyleri anlatmaktadır. Yani önceki ve sonraki âyetler her yerde müşahede edilen olağan ve yaygın şeylerden söz ediyor. Aslında Kur'ân'da tabiat ve olaylarından ibret alınması bağlamında söz edilirken hep bu tür şeylerden söz edilir ve Allah'ın mükemmel kudretine, O'nun birliğine işaret edilir.

Dikkat edilmesi gereken diğer bir husus ise âyetin iki denizden söz etmesidir. Onların anlattıkları ise tek denizde vuku bulan şeylerdir. Bir denizde biri tuzlu ve diğeri tatlı akıntıların bulunması o denizi iki deniz yapmaz, o, yine tek denizdir.

Tabiattan bu misal verildikten sonra söz insanın yaratılışına getirilir;

"Sudan bir insan yaratıp ona soy-sop veren O'dur. Rabbin her şeye gücü yetendir."

Yüce Allah insanı bir sudan/meniden yaratmaktadır. Ana rahminde karar kılan bu su, birtakım aşamalardan geçmekte ve insan olarak doğmaktadır. Doğan çocuk büyümekte, evlenip kendisi de soy bırakmakta, bu yolla insanlar arasında akrabalıklar oluşmaktadır. Ama bazı insanlar, kendilerini bu şekilde büyüten, yaşatan Allah'ı bırakıp **"Allah'ın yanı sıra bir de kendilerine fayda yahut zarar veremeyen şeylere kulluk ediyorlar. Rabbine karşı olan şeylere kâfir, arka çıkandır."**

وَمَآ أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا مُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ﴿٥٦﴾ قُلْ مَآ أَسْـَٔلُكُمْ
عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِلَّا مَنْ شَآءَ أَنْ يَتَّخِذَ إِلَىٰ رَبِّهِ سَبِيلًا ﴿٥٧﴾
وَتَوَكَّلْ عَلَى الْحَيِّ الَّذِي لَا يَمُوتُ وَسَبِّحْ بِحَمْدِهِ وَكَفَىٰ بِهِ
بِذُنُوبِ عِبَادِهِ خَبِيرًا ﴿٥٨﴾ اَلَّذِي خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ

وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ الرَّحْمَٰنُ فَاسْأَلْ بِهِ
خَبِيرًا ﴿٥٩﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اسْجُدُوا لِلرَّحْمَٰنِ قَالُوا وَمَا الرَّحْمَٰنُ
أَنَسْجُدُ لِمَا تَأْمُرُنَا وَزَادَهُمْ نُفُورًا ﴿٦٠﴾ تَبَارَكَ الَّذِي جَعَلَ
فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا وَجَعَلَ فِيهَا سِرَاجًا وَقَمَرًا مُنِيرًا ﴿٦١﴾
وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ خِلْفَةً لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يَذَّكَّرَ أَوْ أَرَادَ
شُكُورًا ﴿٦٢﴾

56. **Seni bir müjdeleyici ve bir uyarıcı olman dışında bir amaçla göndermedik.**

57. **De ki: "Sizden herhangi bir ücret istemiyorum;** (tek isteğim) **Rabbime bi yol edinmek isteyen kimselerdir."**

58. **Ölmeyen O diri varlığa tevekkül et ve O'nu üstün sıfatlarla tavsif ederek eksik sıfatlardan tenzih et. Kullarının günahlarını O'nun bilmesi yeter.**

59. **Gökleri, yeri ve aralarında bulunanları altı günde yaratan sonra da Arş'a kurulan O'dur. O Rahmân'dır; O'nu bir bilene sor.**

60. **Onlara Rahmân'a secde edin denildiğinde; "Rahmân da neymiş; bize emrettiğine ne diye secde edelim?" demişlerdi. Ve bu, nefretlerini arttırdı.**

61. **Göklerde burçlar var eden ve onlarda güneşi ve aydınlatan ayı yaratanın şanı yücedir.**

62. **İbret almak isteyen yahut şükretmek isteyene gece ile gündüzü birbiri ardınca getiren O'dur.**

Allah'ın emirlerini insanlara aktarma karşılığında Peygamberin insanlardan herhangi bir beklentisi olmaz. O sadece müjdeler ve uyarır.

Âyetler inanmayanları uyarırken Peygamberi de rahatlatmaktadır. Çünkü

Peygamber (s.a.v.) müşriklerin inanmamalarına çok üzülüyordu. Belki de acaba ben mi görevimi tam olarak yerine getiremiyorum diye düşündüğü de olurdu. Peygambere, senin görevin müjdeleyip uyarmaktır, gerisi insanlara kalmıştır, sen onlardan sorumlu değilsin, denilmektedir. Kuşkusuz Peygamber uyarı ve müjdelemeyi en mükemmel şekliyle yapıyor ve iyilikleri işleme konusunda onlara örnek oluyordu. İnsanlara tebliğ ettiği emir ve yasaklara öncelikle kendisi riayet ediyordu.

Görevini yürütürken bunun karşılığında insanlardan bir karşılık istemediği gibi yaratılmışlardan herhangi birine de dayanmıyor ve ondan güç almıyordu. O sadece Allah'a tevekkül ediyordu. Çünkü insana gelebilecek zarara engel olabilecek sadece O'dur. O'ndan başka fayda ve zarar verebilen yoktur. Onların Allah dışında taptıkları ise ne fayda verebilirler, ne de zarar. Allah'a tevekkül edene Allah kâfidir.

"Gökleri, yeri ve aralarında bulunanları altı günde yaratan sonra da Arş'a kurulan O'dur. O Rahmân'dır; O'nu bir bilene sor."

"Gün" kelimesi, Arap dilinde dönem anlamına da gelmektedir. Göklerin ve yerin oluşumu sırasında bildiğimiz yerin kendi etrafında dönüşüyle oluşan gün mefhumu olmadığından burada yedi aşama kastediliyor olmalıdır. Kuşkusuz Allah bir anda mevcut düzeni ile göklerle yeri yaratabilirdi. Ama yedi aşamada yaratmayı diledi ve öyle yarattı.

Allah'ın *Arş'a istiva etmesi,* kelime anlamıyla *kurulması,* halef dediğimiz sonraki âlimlerle selef dediğimiz ilk dönem âlimleri arasında tartışma konusu olan bir husustur. Biz selef âlimlerinin görüşünü tercih ediyoruz. Buna göre Allah göklerle yerin yaratılışını bitirdikten sonra Arş'a kurulmuştur. Kuruluşunun nasıllığını bilemeyiz. Ayrıca O'nun kuruluşu, insanların bir tahta kuruluşları gibi değildir. İnsanlar üzerinde kuruldukları tahta muhtaçtırlar, Allah hakkında böyle bir şey söz konusu olamaz. O halde Arş'a kuruluşu, insanların kuruluşuna benzemez ama bunun mahiyetini bilmeyiz, deriz. Bu gibi gaybi konuları, müşahede âlemiyle ilgili bildiğimiz konular gibi çok yönlü bilemeyiz. Allah'ın nasıl gördüğünü veya duyduğunu bilemiyorsak, Arş'ına nasıl kurulduğunu da bilemeyiz.

"O Rahmân'dır; O'nu bir bilene sor." cümlesi değişik şekillerde açıklanmıştır. *"Onu"* zamiriyle göklerle yerin altı günde yaratılması ve Allah'ın Arş'a kurulması meselesinin kastedildiğini söyleyenler vardır. Buna göre *"bilen"* kelimesiyle Allah kastedilmektedir. Çünkü bu gibi meseleler ne kimsenin şahit olduğu meselelerdir ve ne de düşünerek bulunabilecek şeylerdir. İbnu

Abbas'tan yapılan bir nakle göre burada *bilen* Cebrail'dir. (Razi, XI, 446). Daha başka görüşler de ileri sürülmüştür.

Hemen ardından gelen âyetle birlikte düşündüğümüzde Rahmân'ın, Allah'ın isimlerinden biri olduğunu bilene sor, denilmektedir. Çünkü sonraki âyette müşriklere **"Rahmân'a secde edin denildiğinde; 'Rahmân da neymiş…"** diyorlar. Allah hakkındaki *"Rahmân"* adını tanımazlıktan geliyorlar. Aslında cahiliye dönemi Arapların edebiyatında Rahmân adı geçmektedir. O halde burada bilenlerle, bu edebiyat hakkında bilgisi olanlara veya Kitap Ehli'ne bunun sorulması istenmektedir.

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi belki yaygın bir kullanım olmadığından *"Rahmân"* adını bilmezlikten geliyorlar. Çünkü "**bize emrettiğine ne diye secde edelim?**" dediklerine göre aslında Peygamberin kendisinin çağrısına karşı çıkıyorlardı ve Peygamberin çağrısı "**nefretlerini arttırdı.**"

Ardından yine Allah'ın o yüce kudretine işaret edilerek göklerdeki güneş ve yıldızları yaratanın O olduğu belirtilerek sadece O'na kulluk edilmesi gerektiği hatırlatılmaktadır. İbret almak isteyenler, evrene hâkim olan bu mükemmeliyet üzerinde; gece ile gündüzün düzenli bir şekilde ardı ardına gelişleri üzerinde düşünseler bile Allah'ın birliğine ve sadece O'na kulluk edilmesi gerektiği sonucuna varırlar.

وَعِبَادُ الرَّحْمٰنِ الَّذ۪ينَ يَمْشُونَ عَلَى الْاَرْضِ
هَوْنًا وَاِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا ﴿٦٣﴾ وَالَّذ۪ينَ
يَب۪يتُونَ لِرَبِّهِمْ سُجَّدًا وَقِيَامًا ﴿٦٤﴾ وَالَّذ۪ينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا اصْرِفْ
عَنَّا عَذَابَ جَهَنَّمَ اِنَّ عَذَابَهَا كَانَ غَرَامًاۗ ﴿٦٥﴾
اِنَّهَا سَٓاءَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا ﴿٦٦﴾ وَالَّذ۪ينَ اِذَٓا اَنْفَقُوا
لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذٰلِكَ قَوَامًا ﴿٦٧﴾

وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ
اللّٰهُ اِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ يَلْقَ اَثَامًا ﴿٦٨﴾ يُضَاعَفْ لَهُ
الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَيَخْلُدْ فِيهِ مُهَانًا ﴿٦٩﴾ اِلَّا مَنْ تَابَ وَاٰمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا
صَالِحًا فَاُولٰٓئِكَ يُبَدِّلُ اللّٰهُ سَيِّـَٔاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُورًا
رَحِيمًا ﴿٧٠﴾ وَمَنْ تَابَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَاِنَّهُ يَتُوبُ اِلَى اللّٰهِ
مَتَابًا ﴿٧١﴾ وَالَّذِينَ لَا يَشْهَدُونَ الزُّورَ وَاِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ
مَرُّوا كِرَامًا ﴿٧٢﴾ وَالَّذِينَ اِذَا ذُكِّرُوا بِاٰيَاتِ رَبِّهِمْ
لَمْ يَخِرُّوا عَلَيْهَا صُمًّا وَعُمْيَانًا ﴿٧٣﴾ وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا
هَبْ لَنَا مِنْ اَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ اَعْيُنٍ وَاجْعَلْنَا
لِلْمُتَّقِينَ اِمَامًا ﴿٧٤﴾ اُولٰٓئِكَ يُجْزَوْنَ الْغُرْفَةَ بِمَا
صَبَرُوا وَيُلَقَّوْنَ فِيهَا تَحِيَّةً وَسَلَامًا ﴿٧٥﴾ خَالِدِينَ فِيهَا
حَسُنَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا ﴿٧٦﴾ قُلْ مَا يَعْبَؤُا بِكُمْ رَبِّي
لَوْلَا دُعَاؤُكُمْ فَقَدْ كَذَّبْتُمْ فَسَوْفَ يَكُونُ لِزَامًا ﴿٧٧﴾

63. Rahmân'ın kulları öyle kimselerdir ki yeryüzünde mütevazı olarak yürürler ve cahiller kendilerine takıldıklarında "esen kalın" derler.

64. Rablerine secde ederek ve ibadetle geçirerek gecelerler.

65. "Rabbimiz, cehennem azabını üzerimizden sav. Şüphesiz onun azabı devamlıdır" derler.

66. Gerçekten o ne kötü bir kalma yeri ve bir karargâhtır.

67. Harcadıklarında ne israf ederler ne de cimrilik; ikisi arasında orta bir yol tutarlar.

68. Allah'ın yanı sıra başka bir ilâha dua etmezler. Allah'ın yasakladığı cana haksız yere kıymazlar ve zina etmezler. Kim bunları yaparsa cezasını bulur.

69. Ve kıyamet günü O'nun azabı kat kat olur, hor ve hakir bir şekilde azapta temelli kalır.

70. Ancak tövbe eden yararlı işler yapan bunun dışındadır. Allah onların kötülüklerini iyiliklere çevirir. Allah çok bağışlayandır, çok merhametlidir.

71. Kim tövbe eder ve yararlı işler yaparsa, şüphesiz tövbesi kabul edilmiş olarak Allah'a döner.

72. Yine onlar o kimselerdir ki yalana tanıklık yapmazlar. Boş sözlerle karşılaşırlarsa vakarlı bir şekilde çekip giderler.

73. Allah'ın âyetleri kendilerine hatırlatıldığında, onlara karşı sağır ve kör davranmazlar.

74. "Rabbimiz bize eşlerimizden ve soyumuzdan gözlerimizi aydınlatacak kişiler bağışla. Bizi takva sahiplerine önder kıl" derler.

75. İşte bunlar, sabretmelerine karşılık cennetin üstün makamlarına erişir orada saygı ve selamla karşılaşırlar.

76. Orada ebedi kalacaklardır. Ne güzel bir kalma yeri ve bir karargâhtır.

77. De ki. "Rabbim, dualarınız olmasa size ne değer verecektir?" Yalanladınız ha! Azap yakanıza yapışacaktır!

Buraya kadarki âyetlerde inkâr edenlerin batıl inançları ve onların zalimce davranışları eleştirilmişti. Sûrenin sonunda yer alan bu âyetlerde ise Allah'ın sevdiği kullarının üstün niteliklerine yer verilmektedir.

Söze başlanırken onlardan *"Rahmân'ın kulları"* diye söz ediliyor. Çünkü onlar, üstün nitelikleriyle Allah'ın sevgi ve merhametini kazanmışlardır. Rahmân'ın kulları şeklinde anılmayı hak edenler onlardır. Onlar hem bu üs-

tün nitelikleriyle Allah'ın merhametini hak etmişlerdir, hem de Allah'ın merhameti sayesinde bu üstün nitelikleri elde etmişlerdir.

Onlar mütevazı kimselerdir, başkasına üstünlük taslamaz, çekişmeden uzak durmaya çalışırlar. Kişinin yürüyüşü karakterini ve ahlâkını ortaya koyar. Bu nedenle olmalı ki üstün nitelikli inanmışların üstünlükleri sıralanırken ilk olarak mütevazı yürüyüşleri gündeme getirilmektedir.

Cahil kimseler onlara takılır ve laf atarlarsa *"selam"* derler; başkaları kendileri hakkında kötülük isteseler bile onlar iyilik isterler. Burada sözü edilen *cahil,* bilgisiz kişi değil muhakemesiz kaba kişidir.

Onlar gecelerini ibadetle geçirirler. Bu, onların sabaha kadar sürekli ibadetle vakitlerini geçirdikleri anlamına gelmez. Elbette bedenlerinin de onlar üzerinde hakları vardır ve ihtiyaçları olduğu kadar uykularını da ihmal etmezler. Ama gece birçok kötülüğün işlendiği ve işlenecek kötülüklerin planlandığı bir vakittir. Başkaları bu tür şeylerle uğraşırken onlar Allah'a ibadet etmekle, namaz kılmak, Kur'ân okumak, düşünmek ve dua etmekle geçirirler. **"Rabbimiz, cehennem azabını üzerimizden sav. Şüphesiz onun azabı devamlıdır"** derler. Onlar cehennem azabından çok korkarlar. Çünkü "**gerçekten o ne kötü bir kalma yeri ve bir karargâhtır.**"

Onlar "**Harcadıklarında ne israf ederler ne de cimrilik; ikisi arasında orta bir yol tutarlar.**" Bilirler ki kendilerine verilen mallar da bu dünya hayatı gibi geçici şeylerdir. Ayrıca biliyorlar ki malın mutlak sahibi kendileri değildir. Bu mala Allah'ın verdiği imkânlar sayesinde sahip olmuşlardır. Bu sebeple Allah'ın yasakladığı yerlere asla harcamada bulunmazlar. Allah'ın kendilerine verdiği mal ile Allah'ın kullarına gösteriş yapmazlar. Yine bu mala yaşadıkları toplum içerisinde sahip olmuşlardır. Bu nedenle toplumun da bu malda hakkı vardır. Bu sebeple ne israf ederler ve ne de cimri davranırlar.

Onlar, **"Allah'ın yanı sıra başka bir ilâha dua etmezler."** Dua ibadettir, kulluğun ta kendisidir. Bu sebeple ne başkasına dua ederler, ne de Allah'la birlikte başkasından isterler; aracısız Allah'a dua ederler.

Onlar, "**Allah'ın yasakladığı cana haksız yere kıymazlar ve zina etmezler.**" Bunların büyük günahların başında geldiğini bilirler. Bilirler ki "**kim bunları yaparsa cezasını bulur. Ve kıyamet günü O'nun azabı kat kat olur, hor ve hakir bir şekilde azapta temelli kalır.**" İlgili âyet ve hadislerde iyiliğin karşılığının katlanarak verileceği, ama kötülüğün karşılığının katlanmayacağı belirtilmektedir. (Nisa 4/40; En'âm 6/160; Şûra 42/40; *Müsned,* 1,227; Buhârî, "Tevhîd", 35; Müslim, "Îmân", 203-209). Müfessirler genelde bunu, müşrikin bu kötülükleri işlemesiyle izah ederler. Yani işlediği bu

günahlar, şirk günahına eklenip katlanır. (Zamahşeri, IV, 483; Razi, XI, 452; Beydâvî, IV, 410). Bazı suçlar vardır, etkileri işlenen o suçtan ibarettir. Oysa cana kıymak da zina da uzantıları bulunan suçlardır. Bir kişi öldürüldüğünde olay, o kişinin öldürülmesiyle bitmiyor, o kişinin akrabaları vardır. Onlar da bu olaydan zarar görürler. Duygu olarak müteessir olmaları bir yana, belki geçimlerini sağladığı yakınları vardır. Ayrıca yaşamış olsaydı belki çocukları olacaktı. O kişinin öldürülmesiyle doğma ihtimali bulunan çocuklarının da dünyaya gelmesine engel olunmuştur vs. Zina da bu şekilde uzantıları bulunan bir suçtur. O halde bu suçları işleyen kişi, dolaylı olarak birçok suç işlemiştir ve elbette bunların günahının cezası da işlediği suçun cezasına ilave edilecektir.

Allah bu tür büyük günahlar işleyenlere de tövbe kapısını açık bırakmıştır:

“**Ancak tövbe eden yararlı işler yapan bunun dışındadır. Allah onların kötülüklerini iyiliklere çevirir. Allah çok bağışlayandır, çok merhametlidir.**”

“Kim tövbe eder ve yararlı işler yaparsa, şüphesiz tövbesi kabul edilmiş olarak Allah’a döner.”

Tövbe, sözle *“tövbe ettim”* diyerek gerçekleşen bir şey değildir. Suç işleyen kişinin, samimiyetle yaptığından pişmanlık duyması, bir daha o işi yapmamaya kesin azmetmesi ve işlediği o suçla kime ne zarar vermişse verdiği bu zararların telafisi mümkün olanların telafi edilmesiyle gerçekleşir. Bunlar tövbenin kabul şartlarıdır. İşte bu şartlarla tövbe eden kişinin Allah tövbesini kabul eder, kişi o günahları işlememiş gibi temizlenir.

“Yine onlar o kimselerdir ki yalana tanıklık yapmazlar. Boş sözlerle karşılaşırlarsa vakarlı bir şekilde çekip giderler.”

Onlar yalan ve batıl sözlerin söylendiği meclislerde bulunmaz, günah ve çirkefliklere şahit olmak istemez, Allah’ın koyduğu kurallara uymayan davranış yapıldığı ve sözlerin söylendiği yerlerden uzak dururlar. Bu gibi konuşmaların yapıldığı yerlerden vakur bir şekilde ayrılırlar.

Âyet, yalan şahitlikte bulunmazlar şeklinde de açıklanmıştır.

Onlar, hakkı ve doğruyu dinlemek isterler, bu sebeple:

“Allah’ın âyetleri kendilerine hatırlatıldığında onlara karşı sağır ve kör davranmazlar.”

Allah’ın âyetleri kendilerine hatırlatıldığında yerine getirmek için bir emir, yapmamaları gereken bir yasak var mı diye kulak kesilirler. İbret alınacak bir şeylerden söz ediliyorsa üzerinde düşünürler. Evrende bulunan ve

Allah'ın kudret ve büyüklüğüne, O'nun o sınırsız bilgisine delalet eden bir şey gösterildiğinde de buna duyarsız kalmaz ibretle müşahede ederler.

"Rabbimiz bize eşlerimizden ve soyumuzdan gözlerimizi aydınlatacak kişiler bağışla. Bizi takva sahiplerine önder kıl."

Allah'ın samimi kullarının en duyarlı oldukları hususlardan biri duadır. Aciz olduklarının bilincindedirler ve Allah dilemedikçe hiçbir şeyin olmayacağını bilirler. Dua onların kalplerinin gıdasıdır. Onların eşleri ve soyları hakkında bu şekilde dua etmeleri, dünya lezzetlerinden önce ahiretlerini düşünmelerinden dolayıdır. Ama soylarının iyi insanlar olmaları için dua edip onlara gerekli eğitimi vermezlerse bunun boş bir istek olduğunun bilincindedirler. Onların dualarıyla fiilleri paralel gider. Duanın laftan ibaret olmadığını, fiillerle desteklenmesi gerektiğini bilirler. İnsanın sadece sözle yapacağı dua, davranışlarıyla desteklemesi imkân dışı olan hususlarla ilgilidir.

"**İşte bunlar, sabretmelerine karşılık cennetin üstün makamlarına erişir orada saygı ve selamla karşılaşırlar. Orada ebedi kalacaklardır. Ne güzel bir kalma yeri ve bir karargâhtır."**

26.
Şuara Sûresi

Mekke'de indirilen sûre, 227 âyettir. 224-227. âyetleri, Medine'de indirilmiştir. ***"Şuarâ"****, şairler demektir; 224. âyetinde şairlerden söz edildiği için bu ismi almıştır.*

Muhaliflerin Kur'ân'a karşı ileri sürdükleri iddialarından biri de onun bir şair tarafından meydana getirilmiş olduğudur. Sûrede bu iddia çürütülmektedir.

Tevhit, nübüvvet ve ahiret sûrenin diğer temel konuları arasında yer almaktadır.

Birçok peygamberin kıssalarının arka arkaya anlatıldığı sûrede peygamberlerini yalanlayanların uğradığı akıbet misaller getirilerek anlatılır.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

طٰسٓمٓ ﴿١﴾ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ الْمُب۪ينِ ﴿٢﴾ لَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَفْسَكَ اَلَّا
يَكُونُوا مُؤْمِن۪ينَ ﴿٣﴾ اِنْ نَشَأْ نُنَزِّلْ عَلَيْهِمْ مِنَ السَّمَٓاءِ اٰيَةً فَظَلَّتْ
اَعْنَاقُهُمْ لَهَا خَاضِع۪ينَ ﴿٤﴾ وَمَا يَأْت۪يهِمْ مِنْ ذِكْرٍ مِنَ الرَّحْمٰنِ مُحْدَثٍ اِلَّا
كَانُوا عَنْهُ مُعْرِض۪ينَ ﴿٥﴾ فَقَدْ كَذَّبُوا فَسَيَأْت۪يهِمْ اَنْبٰٓؤُا مَا كَانُوا بِه۪
يَسْتَهْزِؤُ۫نَ ﴿٦﴾ اَوَلَمْ يَرَوْا اِلَى الْاَرْضِ كَمْ اَنْبَتْنَا ف۪يهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ
كَر۪يمٍ ﴿٧﴾ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَةًۜ وَمَا كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُؤْمِن۪ينَ ﴿٨﴾ وَاِنَّ
رَبَّكَ لَهُوَ الْعَز۪يزُ الرَّح۪يمُ ﴿٩﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Tâ-sîn-mîm.**
2. **Bunlar, apaçık kitabın âyetleridir.**
3. **Herhalde sen, inanmıyorlar diye kendini helak edeceksin.**
4. **Eğer dilersek üzerlerine gökten bir âyet indiririz de boyunları onun karşısında eğilip kalır.**
5. **Onlara Rahmân'dan bir öğüt gelmeyiversin mutlaka ondan yüz çevirirler.**
6. **Onlar, gerçekten yalanladılar. Ama kendisiyle alay ettikleri şeyin haberleri yakında onlara gelecektir.**
7. **Yeryüzüne bakmazlar mı ki Biz onda her güzel çiftten bitkiler bitirmişiz.**
8. **Şüphesiz bunda alınacak bir ibret vardır. Ama çoğu iman etmez.**
9. **Rabbin, şüphesiz ki O, çok güçlüdür ve çok merhametlidir.**

Sûre, bazı sûrelerin başında bulunan mukattaa harfleriyle başlamaktadır. Bu harflerle ilgili pek çok görüş ileri sürülmüştür. Bakara sûresinin başında, tercih ettiğimiz görüşü belirtmiştik.

Âyet kelimesi delil, burhan, işaret gibi anlamlara gelir. Kur'ân'ın cümlelerinden her birine *"âyet"* denilmesi, Kur'ân-ı Kerim'in Peygamber (s.a.v.)'in peygamberliğine delil olması nedeniyle olmalıdır. Yine Kur'ân cümlelerinden söz edilirken hep *"âyât/âyetler"* şeklinde çoğul kipiyle söz edilmesi, Peygamberin peygamberliğine delil yani onun mucizesinin en az bir sûreden oluşması sebebiyle olduğunu düşünüyoruz. Bilindiği gibi Kur'ân ile meydan okumanın asgari sınırı bir sûredir ve en küçük sûre üç âyetten oluşmaktadır. Onun her bir sûresi Peygamberin peygamberliğini ispat eden bir mucize olunca, peygamberliğini ispat için başka bir mucizeye ihtiyaç kalmamıştır. Mekke müşrikleri, Peygamberin getirdiği Kur'ân'ın Allah'tan olduğuna dair kendilerini ikna etmesi için mucize göstermesini istiyorlardı. Buna cevap olarak, Peygamber'e inanmak için gerçekten bir *"âyet/mucize"* isteyenlerin, bu kitabın âyetlerini incelemeleri gerektiği söylenmektedir.

Ayrıca o kâfirler, Hz. Peygamberi kâhin olmakla suçluyorlardı. Bu suçlama, Kur'ân'da esrarlı ve kapalı hiç bir şeyin bulunmadığı söylenerek reddedilmektedir. Çünkü kâhinler, anlaşılmaz ve gizemli bir takım sözler söylerler. Tersine Kur'ân, bir şair veya kâhinin muhayyilesinin ürünü olması mümkün olmayan bir şekilde, bütün öğretilerini tam bir açıklıkla ortaya koymaktadır.

Kur'ân-ı Kerim 114 sûreden meydana geldiğine göre Peygamberin 114 mucizesi vardır diyebiliriz.

Kitab/Kur'ân, *"mubîn"* olmakla nitelenmiştir. Kelime *"apaçık"* anlamına geldiği gibi *"açıklayıcı"* anlamına da gelmektedir. Sonuçta her iki anlam da bir noktada buluşmaktadır. Apaçık olan, anlattığını açık bir şekilde ortaya koyandır yani açıklayıcıdır. Bu sebeple kimse Kur'ân'ı anlamıyorum bahanesinin arkasına sığınamaz. Aklı başında her insan, kendi kapasitesi miktarınca Kur'ân'dan bir şeyler anlar. Yeter ki âyetleri üzerinde düşünsün!

Kuşkusuz Kur'ân mubîn/apaçık bir kitaptır ama sûrenin başında bu özelliğinin vurgulanması sûre açısından önemlidir. Böylelikle bu sûrede anlatılanların apaçık hususlar olduklarına da dikkat çekilmektedir.

"**Herhalde sen, inanmıyorlar diye kendini helak edeceksin.**"

Hz. Peygamberin, Mekke müşriklerinin getirdiği mesaja karşı inatla ve küstahça karşı koymalarına olan aşırı üzüntüsü dile getirilmektedir. Öyle ki, Hz. Peygamber (s.a.v.) nerdeyse üzüntüsünden kendisini helak edecekti. Kuşkusuz Peygamberin görevi, zorla onları inandırmak değildi. Tebliğ etmekle

görevinin bittiğinin bilincindeydi de. Üzüntüsü, onlar adına idi. Belki iman eder ve kurtulurlar diye peygamberliğini ispat konusunda her ne mucize istiyorlarsa Allah tarafından bunun verilmesini aklından geçiriyor olmalı ki Allah bu konuda şöyle buyuruyor:

"Eğer dilersek üzerlerine gökten bir âyet indiririz de boyunları onun karşısında eğilip kalır."

Müşrikler, Peygamberden hep göze hitap eden mucizeler bekliyorlardı: Gökten meleklerin inip Peygamberin peygamber olduğunu söylemelerini, Peygamberin cennetteki köşklerini dünyaya getirip onları görmek istediklerini, Allah tarafından adlarına hitaben mektupların gelmesini, vs. gibi mucizelerinin olmasını istiyorlardı. Melekleri indirmeye veya bu kadar apaçık mucizeleri Peygamberine vermeye elbette Allah kadirdir. Hatta öyle mucize gönderir ki boyun eğmekten başka çareleri kalmaz. Ama bu tür mucizeler imtihan sırrını ortadan kaldıran ve hem de bu mucizelere rağmen inanmazlarsa helak edilmelerini gerektiren mucizelerdir. Bu tür mucizeler gelse bile küfre şartlanmış olan bu kimseler yine iman etmezler. Onlar yine alay edecek ve inanmayacaklar. Ancak bu tür mucizeler geldikten sonra inkâr edenlerin yaşama şansı kalmaz ve topluca helak edilirler.

Kur'ân-ı Kerim müşriklerin göze hitap eden mucize isteklerini bütünüyle reddetmesine rağmen siyer kitaplarımızın birçoğunda harikulade mucizelerle örülmüş bir Peygamber hayatı sunulduğu bir gerçektir. Anlattıkları gibi hayatı mucizelerle dolu bir Peygamberin insanlar tarafından örnek alınması mümkün değildir. Oysa Kur'ân, Peygamberin örnek alınmasını istemektedir. Peygamber sevgisi yahut onu yüceltme adına uydurulan bu mucizeler onu örnek alınamaz bir şahsiyet haline getirmiştir.

"Onlar, gerçekten yalanladılar. Ama kendisiyle alay ettikleri şeyin haberleri yakında onlara gelecektir."

Onlar bu Kur'ân'la ve Peygamberin davetiyle alay ediyorlar ama bir gün gelecek Kur'ân'ın o muazzam gücünü, Müslümanların hâkim duruma geleceklerini, kendilerinin ise mahvolup gideceklerini görecekler. Bu dünya hayatında bu durumu müşahede etmeyenler ise ahirette azapla karşılaşınca gerçeği anlayacaklardır.

Oysa onlara düşen, akıllarını kullanmak, Allah'ın kendilerine gönderdiği Kur'ân âyetleri üzerinde önyargısız düşünmektir. İmtihan yurdunda olması gereken de budur. Ama çevrelerinde tabiatta olup bitenler üzerinde düşünseler bile gerçeği görürler. Bu nedenle dikkatleri tabiatta olup bitenlere çekiliyor:

"Yeryüzüne bakmazlar mı ki Biz onda her güzel çiftten bitkiler bi-

tirmişiz. Şüphesiz bunda alınacak bir ibret vardır. Ama çoğu iman etmezler."

Kur'ân bize iki tür âyetten söz etmektedir: Kendisinden ve kendi âyetlerinden, bir de evrende olup biten şeylerden. Bu nedenle Müslüman âlimler de iki kitaptan söz ederler. Bu kitaplar, Allah'ın insanlığa gönderdiği son kitap olan Kur'ân-ı Kerim ve bir de evren. Bu kitapların hangisinin âyetleri dikkatlice okunur ve üzerinde düşünülürse, okuyucusunu Allah'ın birliğine ve ortağı bulunmadığına götürür.

Uzağa, fezanın derinliklerine gitmeye ihtiyaç kalmadan kişi çevresindeki bitkileri ibretle müşahede edecek olsa o kadar çok çeşitlilik içerisinde her bir bitkinin kendi türünü nasıl mükemmel bir nizam içerisinde devam ettirdiğini, ihtiyaç duyduğu ve onu besleyen maddeleri ölçülü bir şekilde, o incecik kökleri kanalıyla topraktan aldığını, güneş ve havadan yararlandığını görür. Bunları yaratan ve yönetenin tek bir kişi olduğunu ve ortağının bulunmadığını anlar.

Peki, bütün yaratıkları böyle bir mükemmeliyet içerisinde iken Allah akıl ve irade verdiği insanı başıboş bırakır mı? Hâlbuki insan, evreni mamur edebilecek bir güce sahip olduğu gibi evreni fesat ve bozgunculuğa da boğabilir.

"Rabbin, şüphesiz ki O, çok güçlüdür ve çok merhametlidir."

Bütün bu evreni o mükemmel nizamıyla birlikte yaratıp yöneten Allah, bu sınırsız gücüne rağmen kendisine ortak koşmuş ve emirlerine karşı çıkmış kimseleri tövbe ettikleri takdirde affedecek kadar da merhametlidir.

İnsanlar bu dünya hayatında müşahedeleri sonucunda çok güçlü olma ile zorbalığı birbirinden ayrılmaz şeyler olarak algılar hale gelmişlerdir. Bundan dolayı olmalı ki, Allah'ın sınırsız gücü dile getirildikten sonra merhametli olduğu hatırlatılmaktadır.

وَإِذْ نَادَى رَبُّكَ مُوسَى أَنِ ائْتِ
الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿١٠﴾ قَوْمَ فِرْعَوْنَ أَلَا يَتَّقُونَ ﴿١١﴾ قَالَ رَبِّ إِنِّي أَخَافُ
أَنْ يُكَذِّبُونِ ﴿١٢﴾ وَيَضِيقُ صَدْرِي وَلَا يَنْطَلِقُ لِسَانِي فَأَرْسِلْ إِلَى هَارُونَ

﴿١٣﴾ وَلَهُمْ عَلَيَّ ذَنْبٌ فَاَخَافُ اَنْ يَقْتُلُونِ ﴿١٤﴾ قَالَ كَلَّاۚ فَاذْهَبَا بِاٰيَاتِنَٓا اِنَّا
مَعَكُمْ مُسْتَمِعُونَ ﴿١٥﴾ فَأْتِيَا فِرْعَوْنَ فَقُولَٓا اِنَّا رَسُولُ رَبِّ
الْعَالَمٖينَۙ ﴿١٦﴾ اَنْ اَرْسِلْ مَعَنَا بَنٖٓي اِسْرَٓائٖيلَۜ ﴿١٧﴾ قَالَ اَلَمْ نُرَبِّكَ
فٖينَا وَلٖيدًا وَلَبِثْتَ فٖينَا مِنْ عُمُرِكَ سِنٖينَ ﴿١٨﴾
وَفَعَلْتَ فَعْلَتَكَ الَّتٖي فَعَلْتَ وَاَنْتَ مِنَ الْكَافِرٖينَ ﴿١٩﴾
قَالَ فَعَلْتُهَٓا اِذًا وَاَنَا مِنَ الضَّٓالّٖينَۜ ﴿٢٠﴾ فَفَرَرْتُ مِنْكُمْ لَمَّا
خِفْتُكُمْ فَوَهَبَ لٖي رَبّٖي حُكْمًا وَجَعَلَنٖي مِنَ الْمُرْسَلٖينَ ﴿٢١﴾

10. **Bir vakit Rabbin Musa'ya: "O zalim kavme git" diye nida eyledi.**

11. **"Firavun kavmine. Hâlâ mı sakınmayacaklar?"**

12. (Musa) **dedi ki: "Rabbim, beni yalanlamalarından korkuyorum."**

13. **"Üstelik göğsüm daralır, dilim dönmez. Bu nedenle Harun'a da peygamberlik ver."**

14. **"Hem onlara karşı bir suç işlemişliğim var; bu sebeple beni öldürmelerinden de korkuyorum."**

15. (Allah) **Buyurdu ki: "Hayır; bu, olmayacak şey ikiniz âyetlerimizle gidin ve Biz de sizinle birlikteyiz olup biteni dinlemekteyiz."**

16. **"Firavun'a gidin ve şöyle deyin: 'Biz, âlemlerin Rabbinin elçisiyiz.'"**

17. **"İsrailoğullarını bizimle gönder."**

18. (Firavun) **Dedi ki: "Sen çocukken biz seni beslemedik mi? Bir de ömrünün uzun yıllarını aramızda geçirmedin mi?"**

19. **"Ve sen işlediğin o şeyi de işledin; sen nankörsün."**

20. (Musa) **dedi ki: "Evet, onu yaptım; ama o vakit şaşkınlardandım."**

21. **"Sizden korktuğum için de kaçtım; fakat Rabbim, bana yetkinlik verdi ve beni peygamberlerden yaptı."**

Hz. Peygambere Hz. Musa'nın kıssası hatırlatıyor. Musa'nın içinde bulunduğu şartlar çok daha çetindi. Hz. Musa, Mısır'da Firavunların hâkimiyetinde köle gibi çalıştırılan İsrailoğullarına mensuptu. Firavun ise dönemin en güçlü ve en zalim krallarındandı. Oysa Peygamberimiz Araplar arasında itibar gören Kureyş kabilesine mensuptu ve aile olarak da, en azından diğer ileri gelen aileler arasında geri bir konumda değildi. Peygambere, Musa bu işi başardıysa sen de başarırsın mesajı veriliyordu.

Hz. Musa'nın konumunu göz önünde bulundurduğumuzda Firavun'a gitme konusunda tereddüt yaşaması ve korkması gayet doğaldır. Hem Mısırlılardan birini öldürmüş ve bu sebeple Mısır'dan kaçmıştı.

Allah, Firavun'a gitmesini söyleyince, kendisini yalanlamalarından korktuğunu, göğsünün daralıp dilinin dolaşmasından ve meramını yeterince anlatamama gibi bir duruma düşmekten endişe ettiğini, bu sebeple kendisinden daha güzel konuşan Harun'un peygamberlikle görevlendirilip kendisiyle birlikte gönderilmesini arz etti. Hem geçmişte Mısırlılardan birini öldürdüğünü; bu sebeple kendisini öldürmelerinden korktuğunu belirtti.

Hz. Musa'nın öldürülmekten korkmasını da gayet normal karşılamak gerekir. Çünkü peygamberler de nihayet insandırlar, insani duygulara sahiptirler. Geleceği de bilmezler. Hz. Musa geçmişte iki kez ölümden kurtulmuştu. Birincisi çocukluğundaki olaydır. O sıralarda İsrailoğullarının yeni doğan çocukları öldürülmüş, kendisi kurtulmuştu. İkincisi ise Mısırlı birini öldürmesi olayı idi. İsrailoğullarından biri olan Hz. Musa, efendilerinden olan bir Mısırlıyı öldürmüştü. Cezası kesinlikle ölüm idi. Bu sebeple Mısır'dan kaçmıştı. İki kez şansı yaver gitmişti ama bu kez de öyle olacak mıydı?

Yüce Allah, kendisini asla öldürmeyeceklerini haber verdi. Harun'u da peygamberlikle görevlendirerek Firavun'a gidip **"Biz, âlemlerin Rabbinin elçisiyiz. İsrailoğullarını bizimle gönder,"** demelerini buyurdu. Musa ve Harun mucizelerle de desteklenmişlerdi.

Firavun, Hz. Musa'ya, çocukluğunu hatırlattı; kendisinin onu besleyip büyüttüğünü, şimdi de nankörlük ederek kendisine karşı çıktığını ve hem kendilerinden birini de öldürdüğünü ilave etti.

Hz. Musa, onlardan birini öldürdüğünü fakat o zaman şaşkın biri olduğunu, öldürme olayından sonra korkup kaçtığını ama sonradan yüce Allah'ın kendisini peygamberlikle görevlendirdiğini belirtti.

وَتِلْكَ نِعْمَةٌ

تَمُنُّهَا عَلَيَّ أَنْ عَبَّدْتَ بَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿٢٢﴾ قَالَ فِرْعَوْنُ وَمَا رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٢٣﴾
قَالَ رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا إِنْ كُنْتُمْ مُوقِنِينَ ﴿٢٤﴾
قَالَ لِمَنْ حَوْلَهُ أَلَا تَسْتَمِعُونَ ﴿٢٥﴾ قَالَ رَبُّكُمْ وَرَبُّ آبَائِكُمُ
الْأَوَّلِينَ ﴿٢٦﴾ قَالَ إِنَّ رَسُولَكُمُ الَّذِي أُرْسِلَ إِلَيْكُمْ لَمَجْنُونٌ
﴿٢٧﴾ قَالَ رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَمَا بَيْنَهُمَا إِنْ كُنْتُمْ
تَعْقِلُونَ ﴿٢٨﴾ قَالَ لَئِنِ اتَّخَذْتَ إِلَٰهًا غَيْرِي لَأَجْعَلَنَّكَ
مِنَ الْمَسْجُونِينَ ﴿٢٩﴾ قَالَ أَوَلَوْ جِئْتُكَ بِشَيْءٍ مُبِينٍ ﴿٣٠﴾ قَالَ فَأْتِ
بِهِ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٣١﴾ فَأَلْقَىٰ عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ ثُعْبَانٌ مُبِينٌ
﴿٣٢﴾ وَنَزَعَ يَدَهُ فَإِذَا هِيَ بَيْضَاءُ لِلنَّاظِرِينَ ﴿٣٣﴾ قَالَ لِلْمَلَإِ حَوْلَهُ
إِنَّ هَٰذَا لَسَاحِرٌ عَلِيمٌ ﴿٣٤﴾ يُرِيدُ أَنْ يُخْرِجَكُمْ مِنْ أَرْضِكُمْ بِسِحْرِهِ
فَمَاذَا تَأْمُرُونَ ﴿٣٥﴾ قَالُوا أَرْجِهْ وَأَخَاهُ وَابْعَثْ فِي الْمَدَائِنِ
حَاشِرِينَ ﴿٣٦﴾ يَأْتُوكَ بِكُلِّ سَحَّارٍ عَلِيمٍ ﴿٣٧﴾ فَجُمِعَ السَّحَرَةُ
لِمِيقَاتِ يَوْمٍ مَعْلُومٍ ﴿٣٨﴾ وَقِيلَ لِلنَّاسِ هَلْ أَنْتُمْ مُجْتَمِعُونَ ﴿٣٩﴾

لَعَلَّنَا نَتَّبِعُ السَّحَرَةَ اِنْ كَانُوا هُمُ الْغَالِب۪ينَ ﴿٤٠﴾ فَلَمَّا جَٓاءَ السَّحَرَةُ قَالُوا
لِفِرْعَوْنَ اَئِنَّ لَنَا لَاَجْرًا اِنْ كُنَّا نَحْنُ الْغَالِب۪ينَ ﴿٤١﴾ قَالَ نَعَمْ وَاِنَّكُمْ
اِذًا لَمِنَ الْمُقَرَّب۪ينَ ﴿٤٢﴾ قَالَ لَهُمْ مُوسٰٓى اَلْقُوا مَٓا اَنْتُمْ مُلْقُونَ ﴿٤٣﴾ فَاَلْقَوْا
حِبَالَهُمْ وَعِصِيَّهُمْ وَقَالُوا بِعِزَّةِ فِرْعَوْنَ اِنَّا لَنَحْنُ الْغَالِبُونَ ﴿٤٤﴾ فَاَلْقٰى
مُوسٰى عَصَاهُ فَاِذَا هِيَ تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَ ﴿٤٥﴾ فَاُلْقِيَ السَّحَرَةُ سَاجِد۪ينَ
﴿٤٦﴾ قَالُٓوا اٰمَنَّا بِرَبِّ الْعَالَم۪ينَ ﴿٤٧﴾ رَبِّ مُوسٰى وَهٰرُونَ ﴿٤٨﴾ قَالَ اٰمَنْتُمْ
لَهُ قَبْلَ اَنْ اٰذَنَ لَكُمْ اِنَّهُ لَكَب۪يرُكُمُ الَّذ۪ي عَلَّمَكُمُ السِّحْرَ فَلَسَوْفَ
تَعْلَمُونَ لَاُقَطِّعَنَّ اَيْدِيَكُمْ وَاَرْجُلَكُمْ مِنْ خِلَافٍ وَلَاُصَلِّبَنَّكُمْ
اَجْمَع۪ينَ ﴿٤٩﴾ قَالُوا لَا ضَيْرَ اِنَّٓا اِلٰى رَبِّنَا مُنْقَلِبُونَ ﴿٥٠﴾ اِنَّا نَطْمَعُ اَنْ يَغْفِرَ
لَنَا رَبُّنَا خَطَايَانَٓا اَنْ كُنَّٓا اَوَّلَ الْمُؤْمِن۪ينَ ﴿٥١﴾

22. (Musa dedi ki:) **"İşte başıma kaktığın o nimet; sen bunu, İsrailoğulları'nı kendine kul köle yapmak için istiyorsun."**

23. Firavun; "Âlemlerin Rabbi de nedir?" dedi.

24. Musa dedi ki: "Eğer düşünüp kesin bilgiye ulaşmak isteyenlerden iseniz (size söyleyeyim); **göklerle yerin ve ikisi arasında bulunanların Rabbidir."**

25. (Firavun) **çevresindekilere: "İşittiniz değil mi?" dedi.**

26. (Musa) **dedi ki: "Sizin ve sizden önceki babalarınızın Rabbi."**

27. (Firavun): **"Size gönderilen şu peygamberiniz, kesinlikle bir mecnundur" dedi.**

28. (Musa) **dedi ki: "Şayet aklınızı kullanıyorsanız** (bilesiniz ki); **doğunun, batının ve ikisi arasında bulunanların Rabbidir."**
29. (Firavun): **"Benden başka bir tanrı edinirsen kesinlikle seni zindandakilerin arasına katarım" dedi.**
30. (Musa) **dedi ki: "Sana apaçık bir şey getirsem de mi?"**
31. (Firavun): **"Doğru söyleyenlerden isen hadi getir onu" dedi.**
32. **Bunun üzerine** (Musa) **asasını attı. Bir de ne görsünler, açıkça bir ejderha!**
33. **Bir de elini çekip çıkardı. O da ne! Bakanların** (gözlerini kamaştıran) **bembeyaz bir el.**
34. (Firavun) **çevresindekilere dedi ki: "Bu, çokbilmiş bir sihirbazdır."**
35. **"Sihri ile sizi yurdunuzdan çıkarmak istiyor. Ne önerirsiniz?"**
36. **Dediler ki: "Kardeşiyle birlikte onu alıkoy. Şehirlere de toplayıcılar gönder."**
37. **"Usta sihirbazların hepsini sana getirsinler."**
38. **Sihirbazlar belirli bir günün belirlenmiş bir vakti için toplatıldılar.**
39. **Halka da; "Haydin toplanın" denildi.**
40. **"Galip gelecek olurlarsa herhalde sihirbazlara uyarız" dediler.**
41. **Sihirbazlar toplandıklarında Firavun'a: "Galip gelecek olursak bize bir ücret var mı?" dediler.**
42. **Dedi ki: "Elbette, o takdirde gözde kimseler olursunuz."**
43. **Musa onlara: "Ne atacaksanız atın" dedi.**
44. **Bunun üzerine iplerini ve asalarını attılar.**
45. **Musa da asasını attı. Bir de ne görsünler, attıklarını yutuveriyor!**
46. **Sihirbazlar derhal secdeye kapandılar.**
47. **Ve dediler ki: "Âlemlerin Rabbine iman ettik."**
48. **"Musa ve Harun'un Rabbine."**
49. (Firavun); **"Ben size izin vermeden ona inandınız ha! Demek ki, size sihir öğreten büyüğünüzmüş! Ama göreceksiniz yapacağımı; yemin ederim, ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama kestireceğim. Hepinizi astıracağım."**
50. **Onlar dediler ki: "Zararı yok, Rabbimize döneceğiz."**

51. "İlk iman edenlerden olmamızdan dolayı umarız Rabbimiz hatalarımızı bize bağışlar."

Firavun ve Musa arasındaki diyalog devam ediyor. Aralarında geçen konuşma ayrıntılı bir şekilde aktarıldığından bizim burada yapacağımız açıklama sadece birkaç noktada olacaktır:

Yukarıda Firavun, Musa'ya çocukluğunda kendisini besleyip büyüttüklerinden söz etmiş ve Musa'yı nankörlükle itham etmişti. Musa kendisine: **"İşte başıma kaktığın o nimet; sen bunu, İsrailoğulları'nı kendine kul köle yapmak için istiyorsun."** dedi. Firavun, İsrailoğullarını kendisine kul köle edinip çocuklarını öldürmeye kalkmasaydı, Musa annesi tarafından büyütülecek, Firavun'un kendisini beslemesine ihtiyaç kalmayacaktı.

Firavun'un, **"âlemlerin Rabbi kimdir,"** demeyip **"Âlemlerin Rabbi de nedir?"** demesiyle ilgili pek çok şey söylenmiştir. İbnu Kesir ilk dönem âlimlerinin, Firavun'un bu sözünün Tâhâ sûresindeki *"Rabbiniz kimdir ey Musa?"* (Tâhâ 20/49) âyetindeki sözüyle aynı anlamda olduğunu söyledikleri belirtir ve kendisi de bu görüşü savunur. (İbnu Kesir, VI, 138). İki âyet arasında anlam farkı bulunduğunu söyleyen âlimler, iki sorunun da aynı mecliste sorulduğunu kabul eder ve hem Tâhâ sûresindeki şekliyle soru sormuş, hem bu soruyu sormuştur, derler. Bununla şunu demek isterler: Kıssalar, olayın tamamını aktarmazlar; bir vesileyle Tâhâ sûresindeki soruyu sormuş, diğer bir vesileyle de buradaki soruyu sormuştur.

Fahreddin er-Razi, **"Âlemlerin Rabbi de nedir?"** sorusunu sormasıyla ilgili birtakım ihtimaller zikreder. Zikrettiği ihtimallerden biri, onun dehrilerden olma ihtimalidir. Onlara göre yıldız ve gezegenler varlığı zorunlu varlıklardır. Onların varlıkları da ve hareketleri de kendilerinden kaynaklanır. Bu evrendeki olaylar, onların hareketleri sebebiyledir. (Razi, XI, 470). Daha başka görüşler de ileri sürülmüştür.

Firavun'un inancı ne olursa olsun o, Musa'yı da, Musa'nın ilâhını da küçümsüyordu. Çünkü kendisinden başka birinin ilâh edinilmesine tahammül edemiyordu. Bu sebeple Hz. Musa'ya: **"Benden başka bir tanrı edinirsen kesinlikle seni zindandakilerin arasına katarım"** demişti.

Kelamcılar, peygamberlik mucizesine dair birtakım hususlar zikrederler. Peygamber, peygamber olduğunu söyleyerek meydan okur, muhalifler bu meydan okumaya karşılık vermeye çalışır ama başarısız olurlar. Burada da Hz. Musa, peygamber olduğunu söylüyor, buna dair bir olağanüstülük gösteriyor ve meydan okuyor. Firavun'un topladığı büyücüler bu meydan okumaya kar-

şılık vermeye çalışıyorlar fakat aciz kalıyorlar. Yani mucizenin bütün unsurları vardır: Peygamberlik iddiası, peygamberliğini ispatlayan bir olağanüstülük, bununla meydan okuma ve bir de muhaliflerin aciz kalmaları.

Dikkat çekmek istediğimiz son mesele, Hz. Musa'yla yarışmaya giren sihirbazlardır. Sihirbazlık o dönemde itibarlı bir meslektir. Yarışmaya katılmadan önce galip geldikleri takdirde Firavun'la ne karşılık vereceğinin pazarlığını yapmışlardı. Mesleklerini bu tür maddi karşılıklar için seçmişlerdi. İnanç diye bir dertleri yoktu. Onlar için her şey dünya idi. Daha çok kazanmak ve daha çok itibar sahibi olmak... Ama gerçekle karşılaşınca hayat felsefeleri değişti. Kalplerine iman girmişti. Firavun onları ölümle tehdit etti: **"Ben size izin vermeden ona inandınız ha! Demek ki, size sihir öğreten büyüğünüzmüş! Ama göreceksiniz yapacağımı; yemin ederim, ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama kestireceğim. Hepinizi astıracağım."** Sihirbazlar, Firavun'un ne denli güçlü ve ne denli zalim biri olduğunu biliyorlardı. Zira Firavun, tehdidini uygulayacak güçte idi. Ama sihirbazlar yine de şu cevabı vermişlerdi: **"Zararı yok, Rabbimize döneceğiz. İlk iman edenlerden olmamızdan dolayı umarız, Rabbimiz hatalarımızı bize bağışlar."**

Hz. Musa asa mucizesini gösterdikten sonra 35. âyette Firavun, **"Sihri ile sizi yurdunuzdan çıkarmak istiyor"** diyerek çevredekileri Hz. Musa'ya karşı kışkırtıyor. Çünkü inançları ne olursa olsun insanların doğdukları, çocukluklarını geçirdikleri ve geçimlerini sağladıkları topraklara bir bağlılıkları vardır. Zalim yöneticiler, insanları yönetmek için kurdukları sistemin hakkaniyet ve adalet üzere olduğunu savunmaktan ve bu konuda muhataplarını ikna etmekten aciz kalacaklarsa hemen yurt ve vatanı gündeme getirir ve muarızlarını vatana ihanetle suçlarlar. Oysa karşı çıkılan yurt veya vatan değildir, onların yönetimidir. Fakat söz konusu yöneticiler kendilerini ve kurdukları sistemi vatanla özdeşleştirir, kendi çıkarlarımızı savunuyoruz demez, vatan ve milleti savunduklarını söylerler. Doğrusu, çoğu zaman yönetilenler bunun farkına varmamaktadır. Bu, dün de böyleydi, bugün de böyledir.

وَاَوْحَيْنَٓا اِلٰى مُوسٰٓى
اَنْ اَسْرِ بِعِبَادٖٓي اِنَّكُمْ مُتَّبَعُونَ ﴿٥٢﴾ فَاَرْسَلَ فِرْعَوْنُ فِي الْمَدَٓائِنِ
حَاشِرٖينَۚ ﴿٥٣﴾ اِنَّ هٰٓؤُلَٓاءِ لَشِرْذِمَةٌ قَلٖيلُونَۙ ﴿٥٤﴾ وَاِنَّهُمْ لَنَا

لَغَٓائِظُونَۙ ﴿٥٥﴾ وَاِنَّا لَجَم۪يعٌ حَاذِرُونَۜ ﴿٥٦﴾ فَاَخْرَجْنَاهُمْ
مِنْ جَنَّاتٍ وَعُيُونٍۙ ﴿٥٧﴾ وَكُنُوزٍ وَمَقَامٍ كَر۪يمٍۙ ﴿٥٨﴾ كَذٰلِكَۜ
وَاَوْرَثْنَاهَا بَن۪ٓي اِسْرَٓائ۪يلَۜ ﴿٥٩﴾ فَاَتْبَعُوهُمْ مُشْرِق۪ينَ ﴿٦٠﴾
فَلَمَّا تَرَٓاءَ الْجَمْعَانِ قَالَ اَصْحَابُ مُوسٰٓى اِنَّا لَمُدْرَكُونَۚ ﴿٦١﴾ قَالَ كَلَّاۚ اِنَّ
مَعِيَ رَبّ۪ي سَيَهْد۪ينِ ﴿٦٢﴾ فَاَوْحَيْنَٓا اِلٰى مُوسٰٓى اَنِ اضْرِبْ بِعَصَاكَ
الْبَحْرَۜ فَانْفَلَقَ فَكَانَ كُلُّ فِرْقٍ كَالطَّوْدِ الْعَظ۪يمِۚ ﴿٦٣﴾ وَاَزْلَفْنَا
ثَمَّ الْاٰخَر۪ينَۚ ﴿٦٤﴾ وَاَنْجَيْنَا مُوسٰى وَمَنْ مَعَهُٓ اَجْمَع۪ينَۚ ﴿٦٥﴾ ثُمَّ اَغْرَقْنَا
الْاٰخَر۪ينَۜ ﴿٦٦﴾ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَةًۜ وَمَا كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُؤْمِن۪ينَ
﴿٦٧﴾ وَاِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَز۪يزُ الرَّح۪يمُ ﴿٦٨﴾

52. **Musa'ya, "gece vakti kullarımı yola çıkar; çünkü takip edileceksiniz" diye vahyettik.**

53. **Firavun da şehirlere toplayıcılarını gönderdi.**

54. (Firavun dedi ki): **"Aslında bunlar, sayıları az, önemsenmeyecek bir topluluktur."**

55. **"Fakat bizi öfkelendiriyorlar."**

56. **"Biz ise tedbirli bir topluluğuz."**

57. **Böylece onları bahçelerden ve pınarlardan çıkardık.**

58. **Hazinelerden ve güzel bir konumdan çıkardık.**

59. **Böylece bunlara İsrailoğulları'nı mirasçı yaptık.**

60. **Gün doğarken onların ardına düştüler.**

61. **İki topluluk birbirlerini görünce Musa'nın adamları: "Biz kesinlikle yakalandık" dediler.**

62. (Musa): **"Asla, Rabbim şüphesiz benimledir ve bana yol gösterecektir" dedi.**

63. Bunun üzerine Musa'ya: "Asanla denize vur" diye vahyettik. Deniz o an ikiye bölündü ve her bir bölüm koca bir dağ gibi oldu.

64. Sonra, diğerlerini oraya yaklaştırdık.

65. Musa ve beraberindekilerin tamamını da kurtardık.

66. Sonra ötekileri suda boğduk.

67. Şüphesiz ki bunda bir ibret vardır; ancak pek çoğu inanmış değildir.

68. Rabbin elbette, çok güçlüdür ve çok merhametlidir.

Kur'ân kıssalarında ayrıntılı anlatıma pek girilmez. Arada birçok olay atlanır; kıssanın yer aldığı sûrenin hedefiyle uyum içerisinde olan kısımların aktarılmasıyla yetinilir. Mesela burada sihirbazların yenilgiye uğramalarından sonra İsrailoğullarının Mısır'dan çıkarılmaları konusunda Hz. Musa'nın verdiği mücadele ve bu arada geçen sürece değinilmemiştir. Oysa İsrailoğullarının Mısır'dan çıkarılmaları yıllar sonradır. Kıssaların müteşabihattan sayılmalarının en önemli nedenlerinden biri budur.

İsrailoğullarını Hz. Musa, önceden şehrin kenarında bir araya toplamıştı. Firavun'la yapılan pazarlıklardan bir sonuç alınamamış ve kaçmaktan başka bir yol kalmamıştı. Firavun, Mısır'ı terk etmeleri için birtakım şartlar ileri sürüyor fakat ileri sürülen şart yerine geldiğinde sözünden cayıyordu. Kuşkusuz yüce Allah, olağanüstü bir yolla İsrailoğullarını Mısır'dan çıkarmaya kadir idi. Ancak bunun için bütün olağan yolların tükenmesi gerekiyordu. Aslında bu süreçte İsrailoğulları da yeni dönemde kendi kendilerine güvenerek zor koşulları aşabilme konusunda eğitilmiş oluyorlardı. Asırlardır Firavunların köleleri olarak hayat sürmüş bir toplumun kendi ayakları üzerinde durabilmeyi öğrenmesi kolay bir olay değildir. Kendilerine rehberlik edecek bir lidere kavuşmaları bile, daha önce Firavunların her dediğini kabul eden ve onların her baskılarına boyun eğen bu toplumu Firavun'la pazarlık yapma konumuna getirmişti. Değilse onların, şehrin kenar yerinde bir araya gelmelerine de müsaade etmezdi. Günümüzde nice ezilen ve hakkı yenen topluluklar Musa gibi bir lider bekliyor.

Gece yola çıkılacaktı. Firavun da kaçmalarından endişe duyuyordu. Bir yandan onların basit bir topluluk olduklarını ve onlardan çekinmediğini söylerken, diğer yandan da seferberlik ilan edip halkından asker topluyordu. Bu-

nun sadece ileride doğabilecek sorunların zamanında bastırılması için bir tedbir olduğunu söylüyordu.

Hicret anı gelmişti. Gece yola koyuldular. Firavun da topladığı askerlerle peşlerine düştü. Köşklerde ve bahçelerde müreffeh bir hayat yaşayanlar da askere alınmışlardı. Bunların hepsi İsrailoğullarını takibe katıldı ve denizde boğuldular.

"Böylece bunlara İsrailoğulları'nı mirasçı yaptık."

Bazı müfessirler bu âyete dayanarak İsrailoğullarının, Firavun ve yandaşlarının terk ettikleri köşklere ve bahçelere yerleştiklerini söylerler. Vakıa İsrailoğulları, Firavun ve askerlerinin denizde boğulmalarından sonra Mısır'a geri dönmemiş yollarına devam etmişlerdir. Hz. Davut dönemine kadar Kur'ân'da zikredilen kıssalarda Filistin ve Ürdün ile çevrelerinde dolaşmışlardır. İsrailoğulları Mısır'a geri dönmediler ama onlar Filistin'de müreffeh bir hayata kavuşurken Firavun'un kavmi eski servet ve ihtişamını kaybetti

Nihayet Kızıldeniz kıyısında İsrailoğullarının peşine takılan Firavun ve askerleri göründüler. İsrailoğulları paniğe kapıldılar ve: **"Biz kesinlikle yakalandık"** dediler. Hz. Musa, Allah'ın kendisine verdiği sözden emin idi. **"Asla, Rabbim şüphesiz benimledir ve bana yol gösterecektir"** dedi. Bunun üzerine yüce Allah Hz. Musa'ya: **"Asanla denize vur!"** diye vahyetti. Deniz ikiye bölündü. Her bölüm koca bir dağ gibi oldu. Hz. Musa ve adamları açılan yoldan geçtiler. Onları takip eden Firavun ve askerleri, iki dağ gibi yükselen suların tekrar birleşmesiyle sular altında kalıp boğuldular.

Günümüzde bazı kimseler, denizin yarılmasını gel-git olayıyla açıklarlar. Oysa gel-git olayında deniz kocaman iki dağ şeklinde yarılmaz; deniz kabarır ve karada belli bir yere kadar uzanıp geri çekilir. Dedikleri gibi gel-git olayı olsaydı, günümüzde de Kızıl denizde bunu müşahede ederdik. O gün geçtikleri bölge sığ olmuş olsa, kocaman iki dağ şeklinde bölünmezdi. Hem gel-git olayı olmuş olsaydı, nihayetinde oralar Firavun'un hâkimiyetinde olan yerlerdi ve bunun zamanını Firavun da bilirdi.

Belirtelim ki biz de, olur-olmaz şeylerin olağanüstülüklerle açıklanmasına karşıyız. Sıradan olayların olağanüstü olay gibi gösterilmesinin Müslümanların düşünce dünyalarını olumsuz etkilediğinin de bilincindeyiz. Ama gerçekten olağanüstü olan bir olayı olağanmış gibi göstermenin de anlamı yoktur. Bizim Kur'ân'dan anladığımız, bütün çarelerin tükendiği yerde Allah'ın lütuf ve merhametiyle bu tür olağanüstülüklerin olabileceğidir. Kuşkusuz hayat bu olağanüstülükler hesaba katılarak planlanmaz. Ama çarelerin tükendiği yerde yüce Allah dilerse olmayacak şey yoktur. Sonuçta tabiat kanunlarını

koyan yüce Allah'ın kendisidir ve bu kanunları bir an için işlemez hale getirmeye de kadirdir. Ama O dilerse olur, deyip ne dileyeceğini bilmediğimiz halde şöyle yahut böyle dileyecektir deme yetkimiz de elbette yoktur. Bu nedenle biz planlamalarımızı olağanlar üzerine kurar, ona göre tedbirimizi alırız. Hem inanan kimselerin çarelerin tükendiği ve yapacakları bir şeyin kalmadığı durumlarda olağanüstü bir yolla yardım görebilecekleri umudu, onları direnme konusunda motive eder ve sadece bu motivasyon bile birçok güçlüğü aşmalarına yardımcı olur. Ancak günümüzde olağanüstülüklere dair abartılı anlatımların çokluğu nedeniyle iş tersine dönmüş, çare varken de olağanüstü yardım beklentisiyle çare aramaktan vazgeçilmektedir.

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَاَ اِبْرٰهٖيمَۢ
﴿٦٩﴾ اِذْ قَالَ لِاَبٖيهِ وَقَوْمِهٖ مَا تَعْبُدُونَ ﴿٧٠﴾ قَالُوا نَعْبُدُ اَصْنَامًا
فَنَظَلُّ لَهَا عَاكِفٖينَ ﴿٧١﴾ قَالَ هَلْ يَسْمَعُونَكُمْ اِذْ تَدْعُونَ ﴿٧٢﴾
اَوْ يَنْفَعُونَكُمْ اَوْ يَضُرُّونَ ﴿٧٣﴾ قَالُوا بَلْ وَجَدْنَا اٰبَاءَنَا كَذٰلِكَ
يَفْعَلُونَ ﴿٧٤﴾ قَالَ اَفَرَاَيْتُمْ مَا كُنْتُمْ تَعْبُدُونَ ﴿٧٥﴾ اَنْتُمْ
وَاٰبَاؤُكُمُ الْاَقْدَمُونَ ﴿٧٦﴾ فَاِنَّهُمْ عَدُوٌّ لٖي اِلَّا رَبَّ
الْعَالَمٖينَ ﴿٧٧﴾ اَلَّذٖي خَلَقَنٖي فَهُوَ يَهْدٖينِ ﴿٧٨﴾ وَالَّذٖي هُوَ
يُطْعِمُنٖي وَيَسْقٖينِ ﴿٧٩﴾ وَاِذَا مَرِضْتُ فَهُوَ يَشْفٖينِ ﴿٨٠﴾ وَالَّذٖي
يُمٖيتُنٖي ثُمَّ يُحْيٖينِ ﴿٨١﴾ وَالَّذٖي اَطْمَعُ اَنْ يَغْفِرَ لٖي خَطٖيـَٔتٖي يَوْمَ
الدّٖينِ ﴿٨٢﴾ رَبِّ هَبْ لٖي حُكْمًا وَاَلْحِقْنٖي بِالصَّالِحٖينَ ﴿٨٣﴾

وَاجْعَلْ لِي لِسَانَ صِدْقٍ فِي الْآخِرِينَ ﴿٨٤﴾ وَاجْعَلْنِي مِنْ وَرَثَةِ جَنَّةِ
النَّعِيمِ ﴿٨٥﴾ وَاغْفِرْ لِأَبِي إِنَّهُ كَانَ مِنَ الضَّالِّينَ ﴿٨٦﴾ وَلَا تُخْزِنِي يَوْمَ
يُبْعَثُونَ ﴿٨٧﴾ يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ ﴿٨٨﴾ إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ
سَلِيمٍ ﴿٨٩﴾ وَأُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٩٠﴾ وَبُرِّزَتِ الْجَحِيمُ لِلْغَاوِينَ
﴿٩١﴾ وَقِيلَ لَهُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ تَعْبُدُونَ ﴿٩٢﴾ مِنْ دُونِ اللَّهِ هَلْ يَنْصُرُونَكُمْ
أَوْ يَنْتَصِرُونَ ﴿٩٣﴾ فَكُبْكِبُوا فِيهَا هُمْ وَالْغَاوُونَ ﴿٩٤﴾ وَجُنُودُ
إِبْلِيسَ أَجْمَعُونَ ﴿٩٥﴾ قَالُوا وَهُمْ فِيهَا يَخْتَصِمُونَ ﴿٩٦﴾ تَاللَّهِ إِنْ كُنَّا لَفِي
ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٩٧﴾ إِذْ نُسَوِّيكُمْ بِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٩٨﴾ وَمَا أَضَلَّنَا إِلَّا الْمُجْرِمُونَ
﴿٩٩﴾ فَمَا لَنَا مِنْ شَافِعِينَ ﴿١٠٠﴾ وَلَا صَدِيقٍ حَمِيمٍ ﴿١٠١﴾ فَلَوْ أَنَّ لَنَا كَرَّةً
فَنَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٠٢﴾ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ
مُؤْمِنِينَ ﴿١٠٣﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٠٤﴾

69. Onlara İbrahim'in haberini de anlat.

70. Hani o bir zamanlar babasına ve kavmine: "Siz nelere tapıyorsunuz?" demişti.

71. Dediler ki: "Biz putlara tapıyoruz ve onlara tapmaya devam edeceğiz."

72. "Peki, onlara dua ettiğinizde sizi işitiyorlar mı?" dedi.

73. "Yahut size fayda veya zarar verebiliyorlar mı?"

74. "Hayır, ama babalarımızın böyle yaptıklarını gördük" dediler.

75. Dedi ki: "Şimdi neye taptığınızı gördünüz mü?"

76. "Siz ve önceki babalarınız?"

77. "Muhakkak ki onlar benim düşmanımdır; ama âlemlerin Rabbi bunun dışındadır."

78. "O'dur beni yaratan ve bana doğru yolu gösteren."

79. "O'dur beni yediren ve içiren."

80. "Hastalandığımda O bana şifa verir."

81. "O'dur canımı alacak ve diriltecek."

82. "O'dur hesap günü hatalarımı bağışlayacak."

83. "Rabbim, bana bir hüküm ve hikmet ver ve beni iyiler arasına kat."

84. "Bana, sonra gelecekler arasında iyilikle anılmayı nasip et."

85. "Naim cennetinin mirasçılarından eyle."

86. "Babamı da bağışla; çünkü o, yolunu şaşırmış olanlardan idi."

87. "İnsanların diriltilecekleri gün beni mahcup etme."

88. "O gün ne mal fayda verir ne de evlât."

89. "Ancak Allah'a temiz bir kalp ile varanlar müstesnadır."

90. Cennet artık muttakilere yaklaştırılmıştır.

91. Cehennem de azgınların karşısına çıkarılmıştır.

92. Onlara: "O tapıyor olduklarınız nerde, hani?" denilecektir.

93. "Hani şu Allah'ın yanı sıra (taptıklarınız) **size yardım edebiliyorlar mı yahut kendilerine yardım ediliyor mu?"**

94. Onlar ve azgınlar oraya tepetaklak atılırlar.

95. İblis'in bütün orduları da.

96. Orada birbirleriyle çekişerek şöyle derler:

97. "Vallahi biz gerçekten açık bir sapıklıkta imişiz."

98. "Çünkü biz sizi âlemlerin Rabbiyle eşit tutuyorduk."

99. "Bizi o mücrimlerden başkası saptırmış değildir."

100. "Şimdi bize aracılık edecek olanlar da yoktur."

101. "Herhangi bir samimi dost da yoktur."

102. "Keşke tekrar bir dönüş imkânımız olsaydı da inananlardan olsaydık."

103. Şüphesiz bunda bir ders vardır; ama pek çoğu iman edecek değildi.

104. Şüphesiz ki Rabbin çok güçlüdür, çok merhametlidir.

Müşrik Araplar ve özellikle Kureyş kabilesi, kendilerinin Hz. İbrahim'in izleyicileri olduklarını ileri sürüyorlardı. Aslında Yahudi ve Hıristiyanlar da bu iddiayı ileri sürüyordu. Oysa Hz. İbrahim tevhit üzere idi. Müşriklerin uydurdukları din de, Yahudilik ve Hıristiyanlık da Hz. İbrahim'den çok sonra doğmuşlardır. Eğer bu iddialarında samimi iseler bilmeliler ki Hz. İbrahim'in dini, temelde Hz. Muhammed'in getirdiği tevhit dinidir.

Bütün peygamberler aklî deliller getirmeye önem verirler ama bu konuda en ileri olan Hz. Ibrahim'dir. Onunla ilgili olarak Kur'ân'da aktarılan kıssalarda bunu müşahede ediyoruz. Burada da aynı durum söz konusudur. Bu akli muhakeme diyalog şeklinde yürütülürken kavminin gelip takıldıkları nokta atalarını körü körüne taklit etmeleridir. **"Babalarımızın böyle yaptıklarını gördük,"** diyorlar. Putlara tapma konusunda bundan başka bir dayanakları yoktu. Hz. İbrahim, babalarının da hakkı görmediklerini kendilerine hatırlatıyor.

Babalarını muhakemesizce taklit etmek ve onların peşinden gitmek müşriklerin metodudur. İman eden kişi, atalarının yolunu körü körüne takip etmez. Haktan saptıkları bir husus varsa, o konuda onların peşinden gitmez.

Belirtmek gerekir ki, müşrik Arapların da, Hz. İbrahim'in kavminin de, daha önceki ataları tevhit inancına bağlı idiler. Toplumların sapmaları tedrici bir yolla yavaş yavaş olur. Atalarının izinden gidenler, bunu yaparken uyanık davranmaz ve seçmeci olmazlarsa onlar da bir gün kendilerini şirk bataklığında bulurlar. İlk insan olan Hz. Âdem, tevhit inancına bağlı idi. Ama insanlık toplumu yavaş yavaş, kademe kademe saparak sonunda Hz. Nuh döneminde ilk putperestlik ortaya çıkmıştır.

Yine belirtelim ki şirk bataklığına doğru giden toplumlar, bu süreci yaşarken dini argümanlar kullanırlar. Nitekim müşrik Araplara niçin bu putlara tapıyorsunuz, denildiğinde, *"bizi Allah'a yaklaştırsınlar"* şeklinde cevap vermişlerdir. (bk. Zümer 39/3).

Hz. İbrahim, putlarının bir güçlerinin bulunmadığını fakat babalarını onlara tapar bulduklarını söylemelerine karşın önce onların putlarını kendisine düşman ilan ediyor; varsa bir güçleri kendisine zarar versinler bakalım. Ardından da yüce Allah'ın kendisine neler yaptığını sıralıyor: **"O'dur beni yaratan**

ve bana doğru yolu gösteren. O'dur beni yediren ve içiren. Hastalandığımda O bana şifa verir. O'dur canımı alacak ve diriltecek. O'dur hesap günü hatalarımı bağışlayacak."

Hz. İbrahim, her şeyini Allah'a izafe ederken hastalığı kendisine izafe ediyor. Bütün iyiliklerin Allah'a, fakat olumsuzlukların insanın kendisine izafe edilmesi, Allah'a karşı takınılması gereken edebin bir gereğidir.

Yine onların putları kendilerine bir şey vermemelerine ve dualarına icabet etmemelerine karşın Hz. İbrahim Allah'a dua ederek şu isteklerde bulunuyor: "**Rabbim, bana bir hüküm ve hikmet ver ve beni iyiler arasına kat. Bana, sonra gelecekler arasında iyilikle anılmayı nasip et. Naim cennetinin mirasçılarından eyle. Babamı da bağışla; çünkü o, yolunu şaşırmış olanlardan idi. İnsanların diriltilecekleri gün beni mahcup etme."**

Hz. İbrahim önce yüce Allah'ı kendisine yaraşır şekilde övüyor ve ardından isteklerini sıralıyor yani dua ediyor. Hz. İbrahim, sadece sözle Allah'ı övmemekte, Allah'a kulluk ve ibadet ederek bu sözlerini fiilen gerçekleştirmiştir. Böylece bize de önce samimiyetle Allah'a kullukta bulunmamız ve sonra Allah'a dua etmemiz gerektiğini öğretmiş oluyor.

Hz. İbrahim'in babasına duası, kendisine verdiği bir sözden dolayıdır. Babasının katı ve acımasız tutumu karşısında yurdunu terk ederken, kendisini bağışlamasını Allah'tan dileyeceğini söylemişti. (Meryem 47). Ancak bu, henüz babasının Allah düşmanı olduğu kesin olarak ortaya çıkmazdan önce idi. Allah düşmanı olduğu kesinlik kazandıktan sonra onun için dua etmekten vazgeçmiştir. (bk. Tevbe 9/114).

"O gün ne mal fayda verir ne de evlât. Ancak Allah'a temiz bir kalp ile varanlar müstesnadır."

"Cennet artık muttakilere yaklaştırılmıştır. Cehennem de azgınların karşısına çıkarılmıştır."

Bu iki âyetin Hz. İbrahim'in duasının sonunda kavmini uyarmak için yaptığı bir açıklama mı, yoksa Allah'ın bir açıklaması mı olduğunu kestirmek zordur. Eğer Allah'ın bir açıklaması ise Hz. İbrahim'e de bir gönderme vardır. Şöyle ki: *"Ey İbrahim! Sen babanın bağışlanması için dua ediyorsun ama babanın kurtuluşu senin duanla olmaz. Öncelikle babanın temiz bir kalp ile Allah'a varması gerekir."*

Ama açıklama ister Hz. İbrahim'e ait olsun, ister Allah tarafından yapılmış bir açıklama olsun gerçeğin ta kendisidir. İnsanın mal-mülk sahibi olmuş olmasının hesap gününde bir faydası olmayacak ve evlatlarının kendisine şe-

faati de söz konusu değildir. Kişinin kurtuluşu için önemli olan temiz bir kalp ile Allah'ın huzuruna çıkmış olmasıdır.

İşte o mahşer gününde hesap devam ederken, cennetlikler cenneti ve cehennemlikler de cehennemi göreceklerdir.

İnsanlar mahşerde hesap verirken birtakım aşamalardan geçeceklerdir. Allah'a ortak koşanların sorgulamalarından bir sahne aşağıdaki âyetlerde dile getirilmektedir;

"Onlara: 'O tapıyor olduklarınız nerde, hani? denilecektir. 'Hani şu Allah'ın yanı sıra (taptıklarınız) **size yardım edebiliyorlar mı yahut kendilerine yardım ediliyor mu?"**

Kendilerine Allah katında şefaat edeceklerine inandıkları ve bu sebeple Allah'a ortak koştuklarına bağladıkları umutları boşa gidecektir. O taptıklarının kendileri bile herhangi bir yardım görmeyecekler, "**Onlar ve azgınlar oraya tepetaklak atılacaklar. İblis'in bütün orduları da.**" Kuşkusuz kendilerine tapılanların şayet bu tapınmada herhangi bir katkıları yoksa onlar bunun dışındadır.

Din adına olsun başka bir şey adına olsun ilâh yerine konulanlarla onlara bu gözle bakanlar, bugün birbirlerine dost ve birbirlerine bağlıdırlar ama ahirette müthiş bir çekişmenin içine gireceklerdir:

"**Orada birbirleriyle çekişerek şöyle derler: 'Vallahi biz gerçekten açık bir sapıklıkta imişiz. Çünkü biz sizi âlemlerin Rabbiyle eşit tutuyorduk. Bizi o mücrimlerden başkası saptırmış değildir. Şimdi bize aracılık edecek olanlar da yoktur. Herhangi bir samimi dost da yoktur. Keşke tekrar bir dönüş imkânımız olsaydı da inananlardan olsaydık."**

Bütün umutları tükenmiştir. Orada ne şefaatçileri, ne de dünyalık menfaatler sebebiyle onlara dostluk yapanların dostlukları söz konusudur. Suçu başkalarının üzerine atmaları ve *"onlar bizi saptırdı"* demelerinin de bir yararı olmayacaktır. Aldatan da suçludur, aldanan da. Çünkü Allah kitap göndermiş ve sorumlu tuttuğu insana akıl ve irade vermiştir. Bu kitaba yönelmeyip din adına da olsa birilerinin peşine körü körüne takılanlar bu yaptıklarının hesabını veremeyeceklerdir. İşte bu gibiler birbirleriyle çekişirlerken iman edenlerin dostlukları devam edecektir. Çünkü onlar dünya hayatındayken birbirlerine doğru yolu göstermiş ve birbirlerine yardımcı olmuşlardır.

Tekrar geri dönme istekleri de reddedilecektir. Çünkü geri dönecek olsalar imtihan ortamı içerisinde aynı şeyi yapacaklardır. (En'âm 6/28). O halde

konuyla ilgili âyetler, reenkarnasyon inancına kapıları bütünüyle kapatmaktadır.

"Şüphesiz bunda bir ders vardır; ama pek çoğu iman edecek değildi. Şüphesiz ki Rabbin çok güçlüdür ve çok merhametlidir."

Yüce Allah bu dehşet sahnelerini şimdiden haber veriyor ki vakit varken bu durumda olanlar, içine düştükleri gafletten uyansınlar. Bundan ibret alıp dönüş yapanlar yani tövbe edenler, Allah'ın merhametiyle karşılaşacaklardır.

كَذَّبَتْ قَوْمُ نُوحٍ
الْمُرْسَلِينَ ﴿١٠٥﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ نُوحٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٠٦﴾ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ
أَمِينٌ ﴿١٠٧﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٠٨﴾ وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ
مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٠٩﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ
وَأَطِيعُونِ ﴿١١٠﴾ قَالُوا أَنُؤْمِنُ لَكَ وَاتَّبَعَكَ الْأَرْذَلُونَ ﴿١١١﴾
قَالَ وَمَا عِلْمِي بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١١٢﴾ إِنْ حِسَابُهُمْ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّي
لَوْ تَشْعُرُونَ ﴿١١٣﴾ وَمَا أَنَا بِطَارِدِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١١٤﴾ إِنْ أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ
مُبِينٌ ﴿١١٥﴾ قَالُوا لَئِنْ لَمْ تَنْتَهِ يَا نُوحُ لَتَكُونَنَّ مِنَ الْمَرْجُومِينَ
﴿١١٦﴾ قَالَ رَبِّ إِنَّ قَوْمِي كَذَّبُونِ ﴿١١٧﴾ فَافْتَحْ بَيْنِي وَبَيْنَهُمْ فَتْحًا وَنَجِّنِي
وَمَنْ مَعِيَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١١٨﴾ فَأَنْجَيْنَاهُ وَمَنْ مَعَهُ فِي الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ
﴿١١٩﴾ ثُمَّ أَغْرَقْنَا بَعْدُ الْبَاقِينَ ﴿١٢٠﴾ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ
أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٢١﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٢٢﴾

105. Nuh kavmi de peygamberleri yalanladılar.

106. Kardeşleri Nuh onlara şöyle demişti: "(Allah'tan) **korkmuyor musunuz?"**

107. "Ben size gönderilmiş güvenilir bir peygamberim."

108. "Allah'tan korkun ve bana itaat edin."

109. "Buna karşılık sizden bir ücret de istemiyorum. Benim mükâfatım sadece âlemlerin Rabbine aittir."

110. "Bu nedenle Allah'tan korkun ve bana itaat edin."

111. Dediler ki: "Sıradan aşağılık kimseler sana tabi olmuşken biz sana mı inanacağız?"

112. Dedi ki: "Onların yapmakta oldukları hakkında benim bir bilgim yoktur."

113. "Onların hesabı Rabbime aittir. Keşke bunu anlasanız!"

114. "Ben, iman eden kimseleri kovacak değilim."

115. "Ben sadece apaçık bir uyarcıyım."

116. Dediler ki: "Ey Nuh! Vazgeçmezsen kesinlikle taşlananlardan olacaksın."

117. Dedi ki: "Rabbim! Kavmimin mensupları beni yalanladılar."

118. "Artık benimle onların arasında bir çözüm getir; beni ve benimle birlikte iman edenleri kurtar."

119. Biz de onu ve onunla birlikte olanları o yüklenmiş gemide kurtardık.

120. Sonra geride kalanları suda boğduk.

121. Bunda şüphesiz bir ders vardır; ama pek çoğu iman etmemiştir.

122. Şüphesiz ki Rabbin çok güçlüdür, çok merhametlidir.

Hz. Nuh, şeriatla gönderilen ilk peygamberdir. Kavmi onu yalanlamıştı. Fakat bütün peygamberler aynı tevhit inancını ve aynı dini getirdiklerinden onu yalanlamakla bütün peygamberleri yalanlamış oluyorlar. Hiçbir peygamber putperestliğe izin vermemiş, bilakis bütün Peygamberler putperestlikle mücadele etmişlerdir. Oysa Nuh kavmi, putperest bir kavimdi. Aslında peygamberler aynı inanç esaslarını aynı metotlarla savunmuş, onlara karşı çıkanlar da hemen hemen aynı gerekçeleri ileri sürerek karşı çıkmışlardır.

Hz. Nuh kavmine güvenilir biri olduğunu söylerken, peygamberlik dı-

şında onların da kabul ettikleri bir gerçeği dile getiriyordu. Peygamberimiz de, peygamber olduğunu söyleyinceye kadar kavmi içerisinde *el-emin*/güvenilir olarak biliniyordu. Diğer peygamberlerin de peygamber olduklarını söyleyinceye kadar kavimlerinde güvenilir kimseler oldukları bilinen bir husustur. İşte Hz. Nuh, diğer konularda kendisini güvenilir biri olarak görmelerini, peygamberliğini tasdik etmeleri için bir gerekçe olarak zikretmektedir. Elbette diğer konularda güvenilir biri, Allah'a iftira ederek kendisinin peygamber olduğunu söyleyemezdi.

O, diğer peygamberlerin de dile getirdikleri bir hususu burada dile getirmektedir:

"Buna karşılık sizden bir ücret de istemiyorum. Benim mükâfatım sadece âlemlerin Rabbine aittir."

Peygamberler, hak dine davetlerinden dolayı insanlardan herhangi bir karşılık beklemiyorlardı. Peygamberlerin izinden gidenler de dine davet karşılığında insanlardan herhangi bir karşılık beklememelidir.

Bütün peygamberlere ilk iman edenler, genelde fakir halk tabakasından kimselerdir. Sınıf olarak karşı çıkanlar da genelde zengin ve toplumun ileri gelen kodamanlarıdır. Bu toplumsal bir kanundur. Diğer peygamberlere yapılan itiraz gibi Hz. Nuh'un kavminin ileri gelenleri de sıradan kimselerin kendisine iman etmiş olmalarını, kendisini yalanlamaları için bir gerekçe olarak ileri sürmüşlerdir.

Hz. Nuh, onları gerçeğe davet ediyordu. Davet ederken de herhangi bir baskı uygulaması asla söz konusu değildi. Ne var ki iman etmeyenlerin imana davete tahammülleri yoktur.

"Dediler ki: 'Ey Nuh! Vazgeçmezsen kesinlikle taşlananlardan olacaksın."

Fikir ve düşüncelerini savunamayanların başvuracakları, kaba kuvvettir. İnanç ve düşüncelerini açıklamaya karşın kaba kuvvete başvuranlar ancak inanmayanlardır. Çünkü onların kendi inançlarına güvenleri zayıftır; inançlarını ancak bu yolla koruyabileceklerine inanırlar.

950 yıl süren hakka davet (Ankebut 29/14) nihayet bir yere gelmiş ve tıkanmıştır. İman etmeyenlerden artık iman edecek kimse kalmamıştır. Bu kanaate kesin bir şekilde varmış olan Hz. Nuh, yüce Allah'tan artık bir çözüm getirmesini; aralarında hüküm vermesini dilemiştir. Öyle ki, doğacak çocukları hakkında bile hiçbir umudu kalmamıştır. (Nuh 71/27). Bizzat yüce Allah da, Hz Nuh'un bu kanaatini doğrulamakta ve artık aralarında inanacak kim-

senin kalmadığını haber vermektedir. (Hud 11/36). Sonuçta inanmayanlar tufanda boğulmuş, iman edenler ise gemiye bindirilerek kurtarılmıştır.

كَذَّبَتْ عَادٌ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٢٣﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ هُودٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٢٤﴾
إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٢٥﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٢٦﴾ وَمَا
أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٢٧﴾ أَتَبْنُونَ
بِكُلِّ رِيعٍ آيَةً تَعْبَثُونَ ﴿١٢٨﴾ وَتَتَّخِذُونَ مَصَانِعَ لَعَلَّكُمْ تَخْلُدُونَ ﴿١٢٩﴾
وَإِذَا بَطَشْتُمْ بَطَشْتُمْ جَبَّارِينَ ﴿١٣٠﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٣١﴾
وَاتَّقُوا الَّذِي أَمَدَّكُمْ بِمَا تَعْلَمُونَ ﴿١٣٢﴾ أَمَدَّكُمْ بِأَنْعَامٍ وَبَنِينَ
﴿١٣٣﴾ وَجَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿١٣٤﴾ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٣٥﴾
قَالُوا سَوَاءٌ عَلَيْنَا أَوَعَظْتَ أَمْ لَمْ تَكُنْ مِنَ الْوَاعِظِينَ ﴿١٣٦﴾
إِنْ هَٰذَا إِلَّا خُلُقُ الْأَوَّلِينَ ﴿١٣٧﴾ وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ ﴿١٣٨﴾
فَكَذَّبُوهُ فَأَهْلَكْنَاهُمْ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ
مُؤْمِنِينَ ﴿١٣٩﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٤٠﴾

123. Âd kavmi de peygamberleri yalanladı.

124. Hani kardeşleri Hûd onlara: “(Allah’tan) **korkmuyor musunuz?” demişti.**

125. “Ben size gönderilmiş güvenilir bir peygamberim.”

126. “Allah’tan korkun ve bana itaat edin.”

127. "Buna karşılık sizden bir ücret de istemiyorum. Benim mükâfatım sadece âlemlerin Rabbine aittir."

128. "Siz her yüksek yere bir anıt inşa edip eğleniyor musunuz?"

129. "Ebedi kalacağınızı umarak sağlam binalar mı yapıyorsunuz?"

130. "Yakaladığınızda zorbaca yakalıyorsunuz."

131. "Allah'tan korkun ve bana itaat edin."

132. "Sizin de bildiğiniz nimetleri bol bol size verenden korkun."

133. "Size davarlar, oğullar verdi."

134. "Bahçeler ve çeşmeler."

135. "Ben sizin için gerçekten büyük bir günün azabından endişe ediyorum."

136. Dediler ki: "Öğüt versen de öğüt verenlerden olmasan da bizce birdir."

137. "Bu, sadece eskilerin âdetidir."

138. "Hem biz, azaba uğratılacak değiliz."

139. Böylece onu yalanladılar; biz de onları helak ettik. Şüphesiz bunda bir ders vardır; ama pek çoğu iman etmemiştir.

140. Şüphesiz ki Rabbin çok güçlüdür, çok merhametlidir.

Hz. Hûd ile kavmi arasında geçenler de, önceki peygamberlerle kavimleri arasında geçenlerin bir benzeridir. Bu da bize, insanların temel bakış açılarının zaman içerisinde pek değişmediğini göstermektedir. Zaten Kur'ân'ın amacı, geçmişler hakkında bilgi vermek değildir. Geçmişle gelecek arasında temelde bir benzerliğin bulunması nedeniyle anlatılanlardan ibret almamızı sağlamaktır. Bu kıssaların indirildiği sıralarda Mekke müşriklerinin Peygambere takındıkları tavır da aynı idi. Böylece Peygambere şu husus hatırlatılmaktadır: Yalanlanan peygamber sadece sen değilsin, senden önceki peygamberler de senin gibi yalanlanmışlar ve kavimleri bu yalanlamanın cezasını çekmişlerdir. Senin kavmin de seni yalanlamaya devam edecek olurlarsa onlar da cezalarını çekeceklerdir.

Burada bir farklılıktan söz edilecekse Âd kavminin güçlü bir kavim olduklarına ve ihtişama çok düşkün olduklarına dikkat çekilmektedir. Bir tepelik gördüler mi oraya bir anıt veya koca bir bina dikiyorlardı. Ebedi kalacaklarmış gibi sağlam binalar yapıyorlardı. Kuşkusuz sağlam bina yapmak kınanacak bir durum değildir ama onun arkasında duran düşünce ve felsefe önem-

lidir. Salt gösteriş için yahut ebedi yaşayacakmış düşüncesiyle yapılmışsa elbette kınanacak bir durum vardır.

İnsanlarda gösteriş ve ihtişama düşkünlük bazen mabetlere bile taşınmaktadır. Mesela bir bakıyorsunuz ki cami, cemaatin daha bol olacağı ve ulaşımın daha rahat olabileceği bir yere değil de yüksekçe bir tepeye dikilmiştir. Oysa camilerde sadelik esas alınmalıdır.

Onlar da diğer müşrik kavimler gibi atalar yolunu önemsiyorlardı. Ataları da kendileri gibi yaşıyorlardı ve atalarının başına herhangi bir bela gelmemişti. Onlar ne diye helak olsunlar ki! Bu bakış açısıyla peygamberlerinin çağrısını göz ardı etmiş ve helak edilmişlerdir.

Helakleri şiddetli kasırga ile olmuştur. Kasırga vadilerine doğru geldiğinde daha fazla yağmur yağacak diye sevinmişlerdir. Ne var ki bu, helaklerine sebep olacak bir kasırga idi. Kasırga yedi gece sekiz gün devam etmiş, insanlar saman çöpleri gibi sağa sola savrulmuşlardır. Esen sıcak rüzgâr her şeyi çürütmüştür. Geriye sadece harabeleri kalmıştır. (Ahkâf 46/28).

كَذَّبَتْ ثَمُودُ
الْمُرْسَلِينَ ﴿١٤١﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ صَالِحٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٤٢﴾ إِنِّي لَكُمْ
رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٤٣﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٤٤﴾ وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ
مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٤٥﴾ أَتُتْرَكُونَ فِي مَا هَاهُنَا
آمِنِينَ ﴿١٤٦﴾ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿١٤٧﴾ وَزُرُوعٍ وَنَخْلٍ طَلْعُهَا هَضِيمٌ
﴿١٤٨﴾ وَتَنْحِتُونَ مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا فَارِهِينَ ﴿١٤٩﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٥٠﴾
وَلَا تُطِيعُوا أَمْرَ الْمُسْرِفِينَ ﴿١٥١﴾ الَّذِينَ يُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ وَلَا
يُصْلِحُونَ ﴿١٥٢﴾ قَالُوا إِنَّمَا أَنْتَ مِنَ الْمُسَحَّرِينَ ﴿١٥٣﴾ مَا أَنْتَ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا

فَأْتِ بِاٰيَةٍ اِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِق۪ينَ ﴿١٥٤﴾ قَالَ هٰذِه۪ نَاقَةٌ لَهَا
شِرْبٌ وَلَكُمْ شِرْبُ يَوْمٍ مَعْلُومٍۚ ﴿١٥٥﴾ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُٓوءٍ فَيَأْ
خُذَكُمْ عَذَابُ يَوْمٍ عَظ۪يمٍ ﴿١٥٦﴾ فَعَقَرُوهَا فَاَصْبَحُوا نَادِم۪ينَۙ
﴿١٥٧﴾ فَاَخَذَهُمُ الْعَذَابُۜ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَةًۜ وَمَا كَانَ اَكْثَرُهُمْ
مُؤْمِن۪ينَ ﴿١٥٨﴾ وَاِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَز۪يزُ الرَّح۪يمُ ﴿١٥٩﴾

141. **Semûd kavmi de peygamberleri yalanladılar.**

142. **Hani kardeşleri Salih onlara:** “(Allah'tan) **korkmuyor musunuz?” demişti.**

143. **“Ben size gönderilmiş güvenilir bir peygamberim.”**

144. **“Allah'tan korkun ve bana itaat edin.”**

145. **“Buna karşılık sizden bir ücret de istemiyorum. Benim mükâfatım sadece âlemlerin Rabbine aittir.”**

146. **“Siz burada güven içinde bırakılacak mısınız?”**

147. **“Bahçelerde, pınarlarda?”**

148. **“Ekinler ve salkımları sarkmış hurmalıklarda.”**

149. **“Dağlarda keyif içinde evler yontuyorsunuz.”**

150. **“Allah'tan korkun ve bana itaat edin.”**

151. **“O aşırı gidenlerin emirlerine uymayın.”**

152. **“Onlar yeryüzünde bozgunculuk yapıyorlar, ıslah etmiyorlar.”**

153. **Dediler ki: “Sen, sihre maruz kalmış olan birinden başkası değilsin.”**

154. **“Sen bizim gibi bir beşerden başkası değilsin. Doğru sözlülerden isen bize bir mucize getir.”**

155. **Dedi ki: “Peki, alın size bir deve; bir gün su sırası onda bir gün de sizde olacaktır.”**

156. **“Ona bir kötülük yapmayasınız; değilse büyük bir günün azabı sizi yakalar.”**

157. Ama onlar bu deveyi kestiler ve pişman olup dövünenlerden oldular.

158. Bunun üzerine azap onları yakalayıverdi. Şüphesiz bunda bir ders vardır; ama pek çoğu iman etmemiştir.

159. Şüphesiz ki Rabbin çok güçlüdür ve çok merhametlidir.

Semûd kavmi de Âd kavmi gibi müreffeh bir hayat sürüyorlardı. Daha önce Allah'ın emirlerini uygulayan bir kavim iken servet ve imkânlar onları şımartmış ve yoldan sapmışlardır. Âd kavmi yüksek sütunlu binalar inşa ederken Semûd kavmi, kayaların içinde sağlam evler oyuyorlardı. Oydukları bu evler, ihtiyaçtan değildi. Sırf gösteriş olsun diye zenginliğin ve gücün bir sembolü olarak yapılıyordu. İmkânları arttıkça şımarıklık ve zulümleri de artıyordu.

Peygamberleri Hz. Salih, elde edilen nimetlere karşılık şımarmak yerine Allah'a daha çok şükretmeleri, aşırı gidenlerin peşine takılmamaları ve yeryüzünde bozgunculuk yapmamaları gerektiğini hatırlatmıştır. Bu eğlenceli hayatlarının bir gün son bulacağı; Allah'ın kendilerine verdiği bu servet ve imkânlarının hesabını verecekleri konusunda onları uyardı.

Hz. Salih de diğer peygamberler gibi, kavmi içerisinde güvenilir biri olarak biliniyordu. Ama kendisine peygamberlik geldikten sonra durum değişti: **"Ey Salih! Sen bundan önce aramızda kendisine büyük ümitler beslenen bir kişiydin,"** demişlerdi. (Hud: 62).

Hz. Salih'in çağrısına uymamakla da yetinmediler onu deli olmakla suçladılar: **"Dediler ki: 'Sen, sihre maruz kalmış olan birinden başkası değilsin. Sen bizim gibi bir beşerden başkası değilsin. Doğru sözlülerden isen bize bir mucize getir."**

Hz. Salih onlara dişi bir deve gösterdi. Deve olağanüstü bir yolla verilmişti. Aslında bu, onlara bir meydan okumaydı da. Onlar için su çok önemli idi. Dönüşümlü olarak deveyle suyu kullanacaklardı. Şımarıklıklarına bir cezaydı bu. Deveye dokunmayacaklardı, dilediği yerde otlayacaktı. Dayanamadılar ve deveyi öldürdüler.

Hûd sûresinde belirtildiğine göre (11/65), Hz. Salih üç gün kendilerine mühlet verileceğini bildirdi. Müddet dolup şafak vakti girince bir patlama ile deprem halkın tamamını helak etti. Yurtlarında yüzüstü düşe kaldılar. Taştan köşkleri, kayalarda oyulmuş evleri, onları kurtaramadı. Servetleri de bir işe yaramadı.

كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٦٠﴾ اِذْ قَالَ لَهُمْ اَخُوهُمْ لُوطٌ
اَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٦١﴾ اِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ اَمِينٌ ﴿١٦٢﴾ فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَطِيعُونِ ﴿١٦٣﴾
وَمَا اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ اَجْرٍ اِنْ اَجْرِيَ اِلَّا عَلٰى رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٦٤﴾ اَتَأْتُونَ
الذُّكْرَانَ مِنَ الْعَالَمِينَ ﴿١٦٥﴾ وَتَذَرُونَ مَا خَلَقَ لَكُمْ رَبُّكُمْ مِنْ اَزْوَاجِكُمْ
بَلْ اَنْتُمْ قَوْمٌ عَادُونَ ﴿١٦٦﴾ قَالُوا لَئِنْ لَمْ تَنْتَهِ يَا لُوطُ لَتَكُونَنَّ مِنَ الْمُخْرَجِينَ
﴿١٦٧﴾ قَالَ اِنِّي لِعَمَلِكُمْ مِنَ الْقَالِينَ ﴿١٦٨﴾ رَبِّ نَجِّنِي وَاَهْلِي مِمَّا
يَعْمَلُونَ ﴿١٦٩﴾ فَنَجَّيْنَاهُ وَاَهْلَهُ اَجْمَعِينَ ﴿١٧٠﴾ اِلَّا عَجُوزًا فِي الْغَابِرِينَ
﴿١٧١﴾ ثُمَّ دَمَّرْنَا الْاٰخَرِينَ ﴿١٧٢﴾ وَاَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ مَطَرًا فَسَاءَ مَطَرُ
الْمُنْذَرِينَ ﴿١٧٣﴾ اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَةً وَمَا كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ
﴿١٧٤﴾ وَاِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٧٥﴾

160. **Lut kavmi de peygamberleri yalanladı.**

161. **Hani kardeşleri Lut onlara:** "(Allah'tan) **korkmuyor musunuz?" demişti.**

162. **"Ben size gönderilmiş güvenilir bir peygamberim."**

163. **"Allah'tan korkun ve bana itaat edin."**

164. **"Buna karşılık sizden bir ücret de istemiyorum. Benim mükâfatım sadece âlemlerin Rabbine aittir."**

165. **"İnsanlar içinde erkeklere mi gidiyorsunuz?"**

166. **"Rabbinizin sizin için yarattığı eşlerinizi bırakıyorsunuz? Yok yok, siz sınırı aşan bir kavimsiniz."**

167. **Dediler ki: "Vazgeçmezsen ey Lut, kesinlikle sürülenlerden olursun!"**

168. Dedi ki: "Doğrusu şu yaptığınıza öfkeliyim."

169. "Rabbim! Beni ve ailemi onların yaptıklarından kurtar."

170. Bunun üzerine onu ve ailesinin tamamını kurtardık.

171. Ancak yaşlı bir kadın geri kalanlardandı.

172. Sonra diğerlerini helak ettik.

173. Üzerlerine öyle bir yağmur yağdırdık ki... Ne kötüydü uyarılanların yağmuru!

174. Şüphesiz bunda bir ders vardır; ama pek çoğu iman etmemiştir.

175. Şüphesiz ki Rabbin çok güçlüdür, çok merhametlidir.

Lut kavmi, erkek erkeğe ilişkinin yaygınlaştığı bir kavimdir. Bu ahlâksızca davranış, genelde kadın-erkek zinasının yaygınlaşmasının ardından ortaya çıkar ve yaygınlaşır. Bu da kavmin ahlâksızlıkta hangi boyutlara ulaştığını göstermektedir. **"İnsanlar içinde erkeklere mi gidiyorsunuz?"** âyetinden anlaşılan, o dönemde hiçbir kavimde bu çirkin davranış bulunmuyordu. A'raf sûresinin 80. âyetiyle Ankebut sûresinin 28. âyetinden anlaşıldığına göre de bu çirkin davranışın yaygınlaştığı ilk kavim, Hz. Lut'un kavmidir. Bu ahlâksızlık, kendi eşlerini ihmal edecek boyuta ulaşmıştır.

Ahlâksız kavim, Hz. Lut'un onları uyarmasına tahammül de göstermemiş, onu oradan sürmekle tehdit etmişlerdir. Artık düzelmeleri imkânı ortadan kalkmış olan kavimden kendisini ve ailesini kurtarması için Hz. Lut, yüce Allah'a dua etmiştir. **Bunun üzerine onu ve ailesinin tamamını kurtardık. Ancak yaşlı bir kadın geri kalanlardandı."** Burada sözü edilen yaşlı kadın, Hz. Nuh'a misafir olarak gelen melekleri, gizliden halka haber veren Hz. Lut'un kendisine inanmamış olan hanımıdır. Bir peygamber dua etmiş olsa bile peygamberin duası sebebiyle inanmamış kişi kurtarılmaz.

Artık ıslah olmayacak kavim, üzerlerine taş yağdırılarak helak edilmişlerdir.

رَسُولٌ اَمِينٌ ﴿١٧٨﴾ فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَطِيعُونِ ﴿١٧٩﴾ وَمَٓا اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ
مِنْ اَجْرٍ اِنْ اَجْرِيَ اِلَّا عَلٰى رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٨٠﴾ اَوْفُوا الْكَيْلَ وَلَا
تَكُونُوا مِنَ الْمُخْسِرِينَ ﴿١٨١﴾ وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ ﴿١٨٢﴾
وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ اَشْيَٓاءَهُمْ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْاَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿١٨٣﴾
وَاتَّقُوا الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالْجِبِلَّةَ الْاَوَّلِينَ ﴿١٨٤﴾
قَالُٓوا اِنَّمَٓا اَنْتَ مِنَ الْمُسَحَّرِينَ ﴿١٨٥﴾ وَمَٓا اَنْتَ اِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا
وَاِنْ نَظُنُّكَ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿١٨٦﴾ فَاَسْقِطْ عَلَيْنَا كِسَفًا مِنَ السَّمَٓاءِ
اِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿١٨٧﴾ قَالَ رَبِّيٓ اَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٨٨﴾
فَكَذَّبُوهُ فَاَخَذَهُمْ عَذَابُ يَوْمِ الظُّلَّةِ اِنَّهُ كَانَ عَذَابَ يَوْمٍ
عَظِيمٍ ﴿١٨٩﴾ اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَةً وَمَا كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٩٠﴾
وَاِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٩١﴾

176. Eyke halkı da peygamberleri yalanladı.

177. Hani Şuayb onlara: "(Allah'tan) **korkmuyor musunuz?" demişti.**

178. "Ben size gönderilmiş güvenilir bir peygamberim."

179. "Allah'tan korkun ve bana itaat edin."

180. "Buna karşılık sizden bir ücret de istemiyorum. Benim mükâfatım sadece âlemlerin Rabbine aittir."

181. "Ölçeği tam ölçün, eksik ölçenlerden olmayın."

182. "Doğru terazi ile tartın."

183. "İnsanların mallarına düşük değer biçmeyin. Yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın."

184. "Sizi ve sizden önceki nesilleri yaratandan korkun."

185. Dediler ki: "Sen sihre maruz kalmışlardansın."

186. "Sen de sadece bizim gibi bir beşersin ve sen, sadece yalan söyleyenlerdensin."

187. "Eğer doğru söyleyenlerden isen, üstümüze gökten parçalar indir."

188. Dedi ki: "Rabbim, ne yaptığınızı en iyi bilendir."

189. Böylece onu yalanladılar. Gölge gününün azabı onları yakaladı. O gerçekten büyük bir günün azabı idi.

190. Şüphesiz bunda bir ders vardır; ama pek çoğu iman etmemişti.

191. Şüphesiz ki Rabbin çok güçlüdür, çok merhametlidir.

Kelime olarak *eyke,* ağaçların sık ve birbirlerine sarmaş dolaş olduğu yer anlamındadır. Bazı müfessirlere göre Eyke ile Medyen aynı yerin isimleridir. Dolayısıyla Eykelilerle Medyenliler aynı kavimdir. Bazılarına göre ise aynı kavmin farklı boylarıdır. Medyenliler şehirde, Eykeliler ise şehrin çevresinde bir vadide yaşayanlardır. Aynı kavimden oldukları için aynı dili kullanıyorlardı ve Hz. Şuayb her ikisine gönderilmişti. Her iki topluluk da ticaretle uğraşıyordu.

Dikkat edilirse sûrenin başından itibaren sözü edilen kavimlere aynı şeyler söylenmiş, sadece kavmin helakine sebep olan farklı olumsuz tavırları gündeme getirilmiştir. Eykeliler de ölçü ve tartıda hile yapıyor, insanların mallarına düşük değer biçiyorlardı.

Bunların her biri bir ticaret yolunun üzerinde bulunuyor ve oradan geçen ticaret kervanlarına büyük meblağlarda haraç ödetiyorlardı. İşte bu davranışları helaklerine sebep olmuştu.

Her iki halk da putperest idi. Bu sebeple Hz. Şuayb, Allah'tan başka ilâh bulunmadığını, hem kendilerinin ve hem de kendilerinden önceki nesillerin yaratıcısının Allah olduğunu, O'na kulluk etmeleri gerektiğini, ticaretlerine hile karıştırmamalarını anlattı. Onların verdikleri cevap, diğer inkâr edenlerin peygamberlerine verdikleri cevabın aynı idi: **"Sen sihre maruz kalmışlardansın. Sen de sadece bizim gibi bir beşersin ve sen, sadece yalan söyleyenlerdensin. Eğer doğru söyleyenlerden isen, üstümüze gökten parçalar indir."** Hz. Şuayb onların bu meydan okumalarına karşılık: **"Rabbim,**

ne yaptığınızı en iyi bilendir," dedi. O bu sözüyle onlara: *"Evet, ben sizin gibi bir beşerim. Üzerinize azap indiremem. Ama Allah ne yaptığınızı gâyet iyi biliyor. Sizi azapla cezalandıracaksa O bilir"* demek istiyordu.

Eyke halkı peygamberi yalancılıkla itham edip inkârlarında ısrar edince Allah Teâlâ onları şiddetli bir depremle veya volkanik bir patlama ile cezalandırdı. A'râf sûresinin 91. âyetinde Medyen halkının şiddetli bir depremle cezalandırıldığı bildirilmiştir. Âyette belirtilen *"gölge günü"*nden maksat bu deprem sebebiyle gökte oluşan toz ve duman tabakasının güneş ışınlarını engellediği gündür. Deprem o denli şiddetli ve sebep olduğu toz bulutu o denli büyüktü ki, o gün *"gölge günü"* diye adlandırılmıştır.

Kuşkusuz kıssa, Kureyş için de bir uyarı idi. Önceki kıssalar da öyle. Şimdi sıra Peygamberimizi yalanlayanlara gelmiştir. Onlar da Peygamberimizden üzerlerine azap indirmesini isteyerek meydan okumuşlardı. Bu şımarıklıklarını devam ettirecek olurlarsa kendilerini de aynı sonuç beklemektedir.

وَاِنَّهُ لَتَنْزٖيلُ رَبِّ الْعَالَمٖينَ
﴿١٩٢﴾ نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْاَمٖينُ ﴿١٩٣﴾ عَلٰى قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ الْمُنْذِرٖينَ ﴿١٩٤﴾
بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُبٖينٍ ﴿١٩٥﴾ وَاِنَّهُ لَفٖي زُبُرِ الْاَوَّلٖينَ ﴿١٩٦﴾ اَوَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ
اٰيَةً اَنْ يَعْلَمَهُ عُلَمٰٓؤُا بَنٖٓي اِسْرَٓائٖيلَ ﴿١٩٧﴾ وَلَوْ نَزَّلْنَاهُ عَلٰى بَعْضِ الْاَعْجَمٖينَ
﴿١٩٨﴾ فَقَرَاَهُ عَلَيْهِمْ مَا كَانُوا بِهٖ مُؤْمِنٖينَ ﴿١٩٩﴾ كَذٰلِكَ سَلَكْنَاهُ
فٖي قُلُوبِ الْمُجْرِمٖينَ ﴿٢٠٠﴾ لَا يُؤْمِنُونَ بِهٖ حَتّٰى يَرَوُا الْعَذَابَ الْاَلٖيمَ
﴿٢٠١﴾ فَيَأْتِيَهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٠٢﴾ فَيَقُولُوا هَلْ
نَحْنُ مُنْظَرُونَ ﴿٢٠٣﴾ اَفَبِعَذَابِنَا يَسْتَعْجِلُونَ ﴿٢٠٤﴾ اَفَرَاَيْتَ

إِنْ مَتَّعْنَاهُمْ سِنِينَ ﴿٢٠٥﴾ ثُمَّ جَاءَهُمْ مَا كَانُوا يُوعَدُونَ ﴿٢٠٦﴾
مَا أَغْنَى عَنْهُمْ مَا كَانُوا يُمَتَّعُونَ ﴿٢٠٧﴾

192. **Muhakkak ki bu** (Kur'ân) **âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir.**

193. **Onu Ruhu'l-Emin indirdi.**

194. **Uyarıcılardan olman için senin kalbine.**

195. **Apaçık Arapça bir dille.**

196. **O, şüphesiz ki öncekilerin kitaplarındadır.**

197. **İsrailoğulları'nın âlimlerinin onu bilmesi onlar için bir delil değil midir?**

198. **Onu Arap olmayanlardan birine indirseydik de**

199. **O da onu onlara okusaydı, yine iman etmezlerdi.**

200. **Biz onu suçluların kalbine işte böyle yerleştirdik.**

201. **Acıklı azabı görünceye kadar onlar ona inanmazlar.**

202. **O azap onlara ansızın gelecek; farkında bile olmayacaklar.**

203. **Bunun üzerine derler ki: "Bize mühlet verilmeyecek mi?"**

204. **Azabımızın çarçabuk gelmesini mi istiyorlardı?**

205. **Ne dersin, biz onları yıllarca yararlandırsak,**

206. **Sonra da tehdit edildikleri başlarına gelse,**

207. **O yararlandırma onlara bir fayda vermeyecektir.**

Ruhu'l-Emin ile Cebrail kastedilmektedir. *Güvenilir ruh* anlamındadır. Kur'ân'ın indirilişi bağlamında onun güvenilir biri olduğunun anlamı açıktır. O, Kur'ân'a herhangi bir ilave yapmadan ve ondan herhangi bir eksiltmede bulunmadan olduğu gibi Peygambere iletmiştir. Kur'ân-ı Kerim bize ulaşıncaya kadar iki aracı söz konusudur: Cebrail ve Peygamber. Her ikisi de güvenilir kimselerdir.

kalpleri dirilten, onlara ruh veren Kur'ân'ı, Peygambere getirmesi sebebiyle de kendisine ruh denilmiş olabilir.

Kur'ân-ı Kerim'in Arap dili ile indirilmiş olması, öncelikle Kur'ân'ın indirildiği dönemdeki Arapları ilgilendiren bir durumdur. Çünkü diller, zamanla değişikliğe uğrarlar. Kur'ân sayesinde Arap dilindeki değişim az olsa da, söz konusudur. Ama Kur'ân'ın apaçık bir Arapça ile yani anlaşılması kolay bir Arapça ile indirilmiş olması, hem sonraki nesil Arapların onu anlamasını kolaylaştırmakta ve hem de Arap dilini ana hatlarıyla öğrenen Arap olmayanların onu anlamalarını kolaylaştırmaktadır.

Kur'ân Allah tarafından Arapça olarak indirildiğinden başka dillere yapılan tercümeleri onun yerini alamaz ve ona Kur'ân denilemez. Bu sebeple namazda Arapça okuma mecburiyeti vardır. Çünkü namazda Kur'ân'ın okunması istenmektedir. Başka bir dilde yapılacak okuma Kur'ân okuma anlamına gelmez.

"O, şüphesiz ki öncekilerin kitaplarındadır."

"İsrailoğulları'nın âlimlerinin onu bilmesi onlar için bir delil değil midir?"

Kur'ân'ın öncekilerin kitaplarında oluşu iki şekilde anlaşılabilir. Bunlardan biri, muhteva olarak Kur'ân'ın önceki kitaplarda mevcut oluşudur. Ancak Kur'ân'ın ne tamamının ve ne herhangi bir sûresinin, bir bütünlük içerisinde ve birim olarak önceki kitaplarda olmadığı bir gerçektir. Belki Kur'ân'ın özünü teşkil eden tevhit inancı, ahiret inancı vs. gibi inanç esasları, Allah'a ortak koşmayı reddetme ve sadece Allah'a kulluğu öngörme gibi hususların önceki kitaplarda da mevcut olduğundan hareketle Kur'ân'ın önceki kitaplarda varlığından söz edilebilir. Kuşkusuz bütün peygamberler aynı dini, dinin temel esaslarını savunmuş ve bunu tebliğ etmişlerdir.

Diğeri ise Kur'ân'ın ilâhi bir kitap oluşunun önceki kitaplarda var olmasıdır. **"İsrailoğulları'nın âlimlerinin onu bilmesi onlar için bir delil değil midir?"** âyeti de, bunu destekler gibi görünmektedir. Çünkü Mekkeli müşriklerin, Peygamber (s.a.v.)in tebliğ ettiği vahiylerden bir kısmını Yahudilere sorduklarını ve olumlu cevap aldıklarını biliyoruz.

Günümüzde milliyetçi akımların revaç bulmasıyla çoğunlukla da namaz kılmayan ve böyle bir derdi de bulunmayan kimseler eskilerin kıyıda köşede kalmış ve İslâm ümmeti tarafından da kabul görmemiş kimi görüşlerini gündeme getirerek namazın Türkçe kılınması gerektiğini savunuyorlar. Bu konuda ileri sürdükleri delillerden biri de bu âyettir.

İmam Ebu Hanife'nin, Kur'ân'ı Arapça aslıyla okuyabilsin veya okuyamasın, bir kişi namazda Kur'ân'ın tercümesini okursa namazı geçerli olur şeklindeki ilk görüşünü destekleme konusunda öne sürülen delillerden biri de bu âyettir. Allame Ebu Bekir el-Cessas'a göre, bu iddianın temeli şudur: *"Allah, Kur'ân'ın önceki kitaplarda da olduğunu söylüyor; önceki kitapların hepsi Arapça değildi. O halde, eğer tercüme edilir ve başka bir dille sunulursa, bu da yine Kur'ân olacaktır."* (Ahkamu'l-Kur'ân, 3/429).

Fakat bu iddianın zayıflığı ortadadır. Kur'ân veya başka bir ilâhî kitap, Allah'ın peygambere anlamıyla ilham edip peygamberin onu halka kendi ifadesiyle sunması biçiminde vahyedilmemiştir. Her kitap, hangi dilde olursa olsun, ilâhî lafız ve anlamıyla birlikte vahyolunmuştur. O halde, Kur'ân'ın öğretileri, önceki kitaplarda da beşerî değil, ilâhî lafızlarla vardır ve bunların tercümelerinden hiç biri ilâhî kitap veya onun temsilcisi olarak kabul edilemez. Ayrıca, bizzat Kur'ân'da, Kur'ân'ın Arapça olarak vahyedildiği tekrar tekrar ifade edilmiştir: *"Biz onu Arapça bir Kur'ân olarak indirdik"* (Yusuf 12/2). *"Ve işte böyle, Biz onu Arapça bir hüküm olarak indirdik."* (Ra'd 13/37). *"Eğrisiz, pürüzsüz Arapça bir Kur'ân."* (Zümer 39/28).

Ayrıca, bu âyetten hemen önceki âyette Ruhu'l-Emin'in onu Arapça olarak getirdiği belirtilmektedir. Gerçek bu iken, nasıl olur da şu veya bu dildeki Kur'ân tercümesinin de Kur'ân olacağı ve sözlerinin Allah'ın sözlerini temsil edebileceği söylenebilir? (Tartışma için bkz. Serahsi, el-Mebsut, 1/37; Fethu'l-Kadir ve Şerh-i İnaye alâ'l-Hidaye, 1/190-201.) (Mevdûdi, IV, 70).

"**Onu Arap olmayanlardan birine indirseydik de o da onu onlara okusaydı, yine iman etmezlerdi.**"

Müşrik Araplar, Peygamberin Arap olması ve getirdiği kitabın da Arapça olması nedeniyle Kur'ân'ı uydurduğunu söylüyorlardı. Mesela Peygamberin kendisi Arap olmasaydı ve kendisine Arapça bir Kur'ân indirilseydi işte o zaman o kişinin peygamber olduğu ispat edilmiş olurdu, diyorlardı.

Âyet bu meseleye değinmektedir. Kuşkusuz acem birine bu Kur'ân indirilebilirdi. O Arap olmayan peygamber de bu Kur'ân'ı onlara Arapça olarak da okuyabilirdi ve bu ilave bir mucize olurdu. Ancak onlar yine bu Kur'ân'a inanmamak için bir bahane bulurlardı. Mesela Arapçayı öğrendiğini ileri sürerlerdi. Kur'ân Arapça değil de o peygamberin diliyle indirilmiş olsaydı, bu sefer de onu anlamadıklarını ileri sürer yine inkârda ısrar ederlerdi.

Kanaatimizce bu âyetin bize de şöyle bir mesajı bulunmaktadır: Bu haliyle Kur'ân-ı Kerim, yeterli bir mucizedir. Başka mucizelerin olmasını düşünmek yahut ileri sürmek, nazari olarak bize hoş gelebilir ama pratikte bunların

bir yararı bulunmamaktadır. İnanmak isteyen, yeterli mucize ile inanır. Mucizelerin çoğaltılması, inanmak istemeyenleri inandırmaz.

"Biz onu suçluların kalbine işte böyle yerleştirdik."

Biz bu Kur'ân'ı Arap birine ve apaçık bir Arapçayla indirdik. Bu Kur'ân'ı duydular, onu anladılar ve karşı konulamayacak mucize bir kitap olduğunun farkına vardılar. Üstelik Kitap Ehli'nin bilginleri de bunu itiraf etmektedirler. Ama ona inanmadılar. Bazen onun şiir olduğunu ve bazen sihir olduğunu ileri sürdüler; Muhammed onu uydurmuştur, dediler. (Zamahşerî, V, 45; Âlûsî, XIV, 357). Onlar Kur'ân'ın Allah katından olduğunu bile bile onu inkâr ettiler. Ona inanmayacaklar. Çünkü ona inanmak işlerine gelmez. Kalpleri bu sebeple onu inkâr etmektedir. **"Acıklı azabı görünceye kadar onlar ona inanmazlar."** Söz konusu azap "**O azap onlara ansızın gelecek; farkında bile olmayacaklar.**" Daha önce azabın bir an önce gelmesini isteyip Peygambere meydan okurlardı ki, azap gelip çattığında da, **"Bize mühlet verilmeyecek mi?"** diyecekler. Onlara artık mühlet verilmeyecek ama onlara uzun yıllar mühlet verilse de bundan yararlanmayacaklardır. Çünkü vakti zamanında yeterince uyarılmışlardı ama buna aldırmamışlardı.

وَمَا أَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ إِلَّا لَهَا
مُنْذِرُونَ ﴿٢٠٨﴾ ذِكْرَى وَمَا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٢٠٩﴾ وَمَا تَنَزَّلَتْ بِهِ الشَّيَاطِينُ ﴿٢١٠﴾
وَمَا يَنْبَغِي لَهُمْ وَمَا يَسْتَطِيعُونَ ﴿٢١١﴾ إِنَّهُمْ عَنِ السَّمْعِ لَمَعْزُولُونَ ﴿٢١٢﴾
فَلَا تَدْعُ مَعَ اللّٰهِ إِلٰهًا آخَرَ فَتَكُونَ مِنَ الْمُعَذَّبِينَ ﴿٢١٣﴾

208. **Uyarıcıları olmadan hiçbir kenti helak etmedik.**

209. (Helak edilen her kent) **uyarılmıştır; Biz kimseye zulmetmedik.**

210. **Onu şeytanlar indirmedi.**

211. **Bu, onlara yaraşmaz; zaten güçleri de buna yetmezdi.**

212. **Çünkü onların vahyi işitmeleri engellenmiştir.**

213. **Sakın Allah'la birlikte başka bir ilâha yakarıp çağrıda bulunma; o zaman azap edilenlerden olursun.**

Yüce Allah, iyiyi kötüden ayırmak için insanlara akıl vermiştir. Ama yine de rahmet ve lütfunun bir sonucu olarak uyarıcı göndermeden; yaptıklarının kötülüğü ve bunun onları helake götüreceği konusunda uyarılmadan bir topluluğu topluca helak etmez. Daha önce birkaç kez dikkat çekmiştik: Kendilerinde hiçbir ümit kalmamış toplumlar helak edilirler. Bu nedenle bir toplum helak edilirken Allah'ın herhangi bir haksızlık yapması söz konusu değildir. Aslında Allah, kimseye hesap vermek zorunda değildir. Yine de adaletini insanlara hatırlatmak için bunu beyan etmektedir.

Müşrik Araplar, Kur'ân'ın kendisine karşı koyamayınca iftira yollarına başvuruyorlardı. Yaydıkları iftiralardan biri de, Kur'ân'ın cinler/şeytanlar tarafından Hz. Muhammed'e öğretildiğidir. Kur'ân'ı Hz. Muhammed'e indirmek onların haddi olmadığı gibi aslında onların işine de gelmez. Çünkü Kur'ân sadece Allah'a ibadet etmeyi, O'ndan korkup sakınmayı, ahirete iman etmeyi, iyi davranışlarda bulunmayı ve kötülükten sakınmayı emretmekte ve her türlü ahlak dışı davranışlardan uzak durmayı istemektedir. Oysa şeytanların istedikleri ve insanlara fısıldadıkları şeyler tamamen bunların tersidir.

Şeytanların Kur'ân'ı Peygambere vahyetmeleri bir tarafa, onlar vahyi işitmekten alıkonulmuşlardır. Vahyin tek kelimesini bile işitme gücüne sahip değildirler. Hem Kur'ân, sadece insanlara değil cinlere de meydan okumaktadır. İnsanlarla cinler bir araya gelseler bile Kur'ân'ın bir benzerini getiremezler. (İsra 17/88). O halde vahiy konusunda ve diğer konularda gücün tamamı Allah'ındır ve Allah'a ortak koşan kim olursa olsun kaybeder: "**Sakın Allah'la birlikte başka bir ilâha yakarıp çağrıda bulunma; o zaman azap edilenlerden olursun.**"

وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ
الْأَقْرَبِينَ ﴿٢١٤﴾ وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ لِمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢١٥﴾ فَإِنْ
عَصَوْكَ فَقُلْ إِنِّي بَرِيءٌ مِمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٢١٦﴾ وَتَوَكَّلْ عَلَى الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ
﴿٢١٧﴾ الَّذِي يَرَاكَ حِينَ تَقُومُ ﴿٢١٨﴾ وَتَقَلُّبَكَ فِي السَّاجِدِينَ ﴿٢١٩﴾ إِنَّهُ هُوَ
السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٢٢٠﴾

214. En yakın akrabalarını uyar.

215. Sana tabi olan müminlere kanadını indir.

216. Şayet sana karşı gelirlerse "Ben sizin yaptıklarınızdan beriyim" de.

217. Çok güçlü, çok merhametli olana tevekkül et.

218. O ki, kalktığın vakit seni görüyor.

219. Secde edenler arasındaki dolaşmanı da.

220. Kuşkusuz O, her şeyi işitendir, her şeyi bilendir.

Peygamberden en yakın akrabalarını uyarmasının istenmesi, akrabalarının dinde herhangi bir ayrıcalığa sahip olmalarından kaynaklanmamaktadır. Onlar da diğer insanlar gibi hesaba çekilecek ve yaptıklarının karşılığını diğer insanlar gibi göreceklerdir. Bir bakıma âyet yakın akrabaların, Peygambere akraba olmaktan dolayı kurtulacaklarını sanmamaları gerektiğini de anlatmaktadır. Onlar da kurtulmak için sağlıklı bir iman ve salih amel işlemek zorundadırlar.

Nakledilir ki bu âyet indirildiğinde Peygamber (s.a.v.): *"Ey Abdulmuttalib'in kızı Safiye, ey Muhammed'in kızı Fatıma, ey Abdulmuttalip oğulları, ben sizi Allah'ın azabından koruyamam, ama benim malımdan arzu ettiğinizi isteyebilirsiniz"* demiştir. (Taberi, XIX, 405). Başka rivâyette ise Kureyş'in her bir boyuna ayrı ayrı isimleriyle hitap ederek Allah'ın azabına karşı kendisinin onları koruyamayacağını bildirmiştir. (İbnu Atiye, V, 148).

Peygamber çağrısının diğer insanlar üzerinde etkili olması için akrabaların öncelikle ona iman etmeleri ve iyi şeyler yapmaları stratejik açıdan önemlidir. Yakın akrabalarının kendisine inanmadıkları bir kimsenin diğer insanlar üzerinde etkili olması zordur.

Peygamberlerin yolunu izleyenlerin de buna önem vermeleri, öncelikle yakın akrabalarını uyarmaları önemli bir husustur. Aynı şekilde Peygamber (s.a.v.)e emredildiği şekilde çevrelerindeki müminlere karşı alçakgönüllü ve merhametli olmalılar. Ama kişi, haksız yere yakın akrabalarını savunma gibi bir yanlışlığın içine girmemeli, işledikleri günahlardan berî olduğunu da muhataplarına söylemelidir. Peygambere hitap eden **"Şayet sana karşı gelirlerse 'Ben sizin yaptıklarınızdan beriyim' de,"** âyeti bütün Müslümanlar için geçerlidir. Kişinin çevresinde hiç kimse kalmasa bile "**Çok güçlü ve çok merhametli olana tevekkül et**"melidir. Çünkü Allah, her ne yaparsak bunların hepsini bilmektedir.

هَلْ اُنَبِّئُكُمْ عَلٰى مَنْ تَنَزَّلُ الشَّيَاطِينُ ﴿٢٢١﴾ تَنَزَّلُ
عَلٰى كُلِّ اَفَّاكٍ اَثِيمٍ ﴿٢٢٢﴾ يُلْقُونَ السَّمْعَ وَاَكْثَرُهُمْ كَاذِبُونَ ﴿٢٢٣﴾ وَالشُّعَرَاءُ
يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ ﴿٢٢٤﴾ اَلَمْ تَرَ اَنَّهُمْ فِي كُلِّ وَادٍ يَهِيمُونَ ﴿٢٢٥﴾
وَاَنَّهُمْ يَقُولُونَ مَا لَا يَفْعَلُونَ ﴿٢٢٦﴾ اِلَّا الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ وَذَكَرُوا اللّٰهَ كَثِيرًا وَانْتَصَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا ظُلِمُوا
وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا اَيَّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ ﴿٢٢٧﴾

221. Şeytanların kimin üzerine indiklerini size haber vereyim mi?

222. Onlar günaha, iftiraya düşkün olan herkesin üzerine inerler.

223. Onlar da (şeytanlara) **kulak verirler; gerçekte onların çoğu yalancıdır.**

224. Şairlere gelince, onlara da azgınlar uyar.

225. Görmüyor musun, onlar her vadide şaşkın şaşkın dolaşmaktadır.

226. Ve onlar yapmayacakları şeyleri söylerler.

227. Ancak iman eden ve salih amel işleyenler, Allah'ı çokça ananlar, bir de haksızlığa uğradıklarında kendilerini savunanlar müstesnadır. Zulmedenler yakında nasıl bir sonuçla karşı karşıya geleceklerini bilecekler.

210. âyette müşriklerin, Peygambere şeytanların Kur'ân'ı indirdiklerine dair iftiraları dile getirilmiş ve cevaplandırılmıştı. Burada meseleye biraz daha açıklık getirilerek onların ancak günaha dalmış müfterilere indikleri, ancak onlara fısıldadıkları belirtilmektedir. Ancak bu gibi kimseler şeytanlara kulak verirler. Hatta bu kimselerin çoğu, şeytanların kendilerine fısıldadıklarıyla da yetinmez, bunlara ilavelerde bulunur ve yalan söylerler.

Müşrikler, Hz. Muhammed'in hâşâ bir kâhin olduğunu, çünkü Kur'ân'ı

şeytanların/cinlerin kendisine vahyettiğini ileri sürerken onun bir şair olduğunu da söylüyorlardı. Onlara göre şairlerin cinlerden ilham perileri vardır ve Muhammed'in ilham perileri kendisine bu Kur'ân'ı fısıldıyorlar.

Dikkat edilirse her iki iddia arasında çok sıkı bir ilişki vardır ve bu sebeple burada şairler konusuna girilmekte ve Muhammed'in, onların iddia ettiği şairlerden olmadığı vurgulanmaktadır.

Âyetin bütün şairleri kastetmediği açıktır. Çünkü takip eden âyette "**Görmüyor musun, onlar her vadide şaşkın şaşkın dolaşmaktadırlar.**" denilmektedir. Burada kastedilen şairler, bilir bilmez her konuya dalan, ahlak diye bir şey tanımayan, işleri güçleri şehvet kışkırtıcı aşk ve içki sahneleri tasvir etmek olan, başkaları aleyhinde kin, nefret ve düşmanlık duyguları uyandıran ve iffetli kadınların çekiciliklerini tasvir ederek insanların şehevi arzularını tahrik eden şairlerdir. **"Ve onlar yapmayacakları şeyleri söylerler."** âyeti de hangi şairlerin kastedildiğine katkıda bulunmaktadır. Bizim bu âyetten anladığımız, abartının dozajını kaçıran şairlerdir. Şiirin ve şairin doğasında kimi abartmalar olabilir ama yapılamayacak şeyleri abarta abarta anlatmak da, şiir ve şaire verilen bir cevaz değildir.

Taberi, burada kastedilen şairlerin, müşriklerin şairleri olduklarına dikkat çekmektedir. (XIX, 417).

Sûrenin son âyeti de bütün şairlerin kastedilmediğini ifade etmektedir:

"**Ancak iman eden ve salih amel işleyenler, Allah'ı çokça ananlar, bir de haksızlığa uğradıklarında kendilerini savunanlar müstesnadır. Zulmedenler yakında nasıl bir sonuçla karşı karşıya geleceklerini bilecekler.**"

İman eden ve salih amel işleyen, Allah'ı çokça anan ve haksızlığa uğradıklarında kendilerini savunan şairler, yukarıda sözü edilen şairlerin dışındadır. Nakledilir ki **"Şairlere gelince, onlara da azgınlar uyar..."** âyeti indirildiğinde Hassan b. Sabit, Abdullah b. Ravaha ve Ka'b b. Malik ağlayarak Peygamber (s.a.v.)in yanına gelmiş ve *"Allah bu âyeti indirdiğinde bizim şair olduğumuzu biliyordu"* dediklerinde Allah Resulü: "**Ancak iman eden ve salih amel işleyenler...**" âyetini okumuştur. (Taberi, XIX, 418; İbnu Atiye, V, 150).

İndeks

Hayat Kaynağı

Kur'an Tefsiri

Prof. Dr.
M. Sait Şimşek

4

BEYAN

Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri, Beyan Yayınları'nın 530. kitabı olarak yayına hazırlandı; editör Prof. Dr. Fethi Ahmet Polat, kapak düzeni Yusuf Kot, dizgi ve sayfa düzeni Osman Arpaçukuru, baskı ve cilt İstanbul Matbaacılık Ltd. Şti. (Gümüşsuyu Cad. No: 21/B Zeytinburnu-İstanbul, 0212 482 51 66) tarafından gerçekleştirildi ve Ocak 2012'de İstanbul'da yayımlandı.

ISBN 978-975-473-520-8 (IV. cilt)
ISBN 978-975-473-516-1 (I-V takım)

Sertifika No: 14723

BEYAN YAYINLARI Ankara Cad. 49 • 34112 Cağaloğlu-İstanbul
Tel: +90.212. 512 76 97 - Tel-Faks: 526 50 10
www.beyanyayinlari.com
bilgi@beyanyayinlari.com

Prof. Dr. M. Sait Şimşek

Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri

4. Cilt

BEYAN

İçindekiler

27.
Neml Sûresi

*Mekke'de indirilmiştir. 93 âyettir. 18.âyetinde Hz. Süleyman'ın ordusuna yol veren karıncadan söz ettiği için **karınca** anlamına gelen bu ismi almıştır.*

Tevhit, peygamberlik ve ahiret inancını merkeze alan sûrede özellikle ahireti inkâr etmenin sebep olduğu olumsuzluklardan söz edilir. Ahiret inancı taşımayan Firavun, Semud ve Lut kavminin tavırlarından örnekler verilir. Ahiret inancını taşımayan bu kavimlerin kendilerine sunulan mucizelere aldırmadıkları ve sorumluluklarının bilincinde olmadıkları anlatılır.

Buna karşın Süleyman peygamber ve Sebe' kraliçesinin, güçlü hükümdarlar olmalarına rağmen sorumluluklarının bilincinde oldukları dile getirilir.

Sûrede ayrıca Allah'ın birliğine dair güçlü deliller zikredilir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

طٰسٓ تِلْكَ اٰيَاتُ الْقُرْاٰنِ وَكِتَابٍ مُب۪ينٍ ﴿١﴾ هُدًى وَبُشْرٰى لِلْمُؤْمِن۪ينَ
﴿٢﴾ اَلَّذ۪ينَ يُق۪يمُونَ الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ
يُوقِنُونَ ﴿٣﴾ اِنَّ الَّذ۪ينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ زَيَّنَّا لَهُمْ اَعْمَالَهُمْ فَهُمْ
يَعْمَهُونَ ﴿٤﴾ اُو۬لٰٓئِكَ الَّذ۪ينَ لَهُمْ سُٓوءُ الْعَذَابِ وَهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ هُمُ
الْاَخْسَرُونَ ﴿٥﴾ وَاِنَّكَ لَتُلَقَّى الْقُرْاٰنَ مِنْ لَدُنْ حَك۪يمٍ عَل۪يمٍ ﴿٦﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Tâ-sîn. Bunlar Kur'ân'ın ve apaçık bir kitabın âyetleridir.**
2. **İman edenler için bir yol gösterici ve bir müjdedir.**
3. **Onlar ki namazı kılar, zekâtı verirler; ahirete de inanırlar.**
4. **Ahirete inanmayanlara gelince; onların amellerini kendilerine süslemişizdir. Onlar artık bilinçsizce debelenmektedirler.**
5. **İşte onlar için azabın kötüsü vardır ve ahirette en çok hüsrana uğrayacak olanlar onlardır.**
6. **Şüphesiz ki bu Kur'ân, her şeyi yerli yerince yapan ve her şeyi bilen tarafından sana verilmektedir.**

Sûrenin başında bulunan *"Tâ-sîn"* mukattaa harflerindendir. Bu harflerle ilgili bilgi Bakara sûresinin ilk âyeti münasebetiyle verilmiştir. Apaçık kitap diye çevirdiğimiz *"Kitab-ı Mübîn"* ile Levh-i Mahfûz'un kastedildiğini söyleyenler olduğu gibi Kur'ân'ın kastedildiğini söyleyenler de vardır. Buna göre Allah tarafından indirilmiş olan kitabın iki niteliği birbirlerine atfedilmektedir. Dillerde okunan ve sayfalarda yazılı bulunan bu kitap anlattıklarını apaçık bir şekilde ve gerçeği tüm açıklığıyla anlatır.

Kur'ân, imandan sonra en azından namazını kılan ve zekâtı verenlere yol gösterici ve müjdedir. Sadece dil ile ikrar etmek yetmez, fiilen bu emirleri ye-

rine getirmek gerekir. Namaz ve zekât, yerine getirilecek fiillerin başında gelir. Diğer emirleri yerine getirmeye temel teşkil ederler. Çünkü namaz bedeni ibadetlerin temelidir. Zekât ise mali ibadetlerin temelini teşkil eder.

Kuşkusuz Kur'ân, doğru yolu bütün insanların gözlerinin önüne serer. Bu anlamda herkes için yol göstericidir. Fakat onun yol göstericiliğini hak eden ve bundan yararlananlar, namazı kılan, zekâtı veren ve ahirete iman ederlerdir. İşte bunlar, Kur'ân'ın kendilerine doğru yolu göstermesine layıktırlar.

Ahirete iman etmeyenlere gelince, **"onların amellerini kendilerine süslemişizdir. Onlar artık bilinçsizce debelenmektedirler."** Elbette inkârı seçen kendileridir ve onlar inkârı seçtikten sonra kötü amelleri kendilerine süslü gösterilir. Bu kötü amellerini kendilerine süslü gösteren Allah'ın kendisidir. Çünkü yüce Allah insanı kötülüklere de, iyiliklere de eğilimli yaratmıştır. İşte insanda var olan kötülük eğilimi, kötülükleri ona süslü gösterir. Allah'ın, kötü amellerini onlara süslü göstermesinin anlamı bu olmalıdır.

"Şüphesiz ki bu Kur'ân, her şeyi yerli yerince yapan ve her şeyi bilen tarafından sana verilmektedir."

Âyet, bundan sonra anlatılacak peygamberlerin kıssalarına bir hazırlık ve giriş mahiyetindedir.

Bakara sûresinin başında mukattaa harflerinden söz ederken, onların Kur'ân'ın icazı ile ilgili olduklarına dikkat çekmiştik. Burada mukattaa harflerinden hemen sonra Kur'ân'dan söz edilmiş ve Kur'ân övülmüştür. Daha sonra anlatılacak kıssaların da Kur'ân'ın icazıyla bir ilgisi bulunmaktadır. Çünkü bu Kur'ân, her şeyi bilen Allah tarafından olmamış olsaydı, Hz. Muhammed (s.a.v.) burada da anlatılacak peygamberleri ve onlarla ilgili haberleri nereden bilecekti?

إِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِأَهْلِهِ إِنِّي آنَسْتُ نَارًا سَآتِيكُمْ مِنْهَا بِخَبَرٍ أَوْ آتِيكُمْ بِشِهَابٍ
قَبَسٍ لَعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ ﴿٧﴾ فَلَمَّا جَاءَهَا نُودِيَ أَنْ بُورِكَ مَنْ فِي النَّارِ
وَمَنْ حَوْلَهَا وَسُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٨﴾ يَا مُوسَىٰ إِنَّهُ أَنَا اللَّهُ
الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٩﴾ وَأَلْقِ عَصَاكَ فَلَمَّا رَآهَا تَهْتَزُّ كَأَنَّهَا جَانٌّ وَلَّىٰ

"Asanı at." Asayı atar atmaz onun çevik bir yılan gibi kıvrılıp hareket ettiğini görünce (Musa) **arkasına bakmadan kaçtı. "Ey Musa! Korkma; ben yanında elçilerin korkmadığı zatım!"**

Hz. Musa'ya verilen mucizelerden biri asa/değnek mucizesidir. Hz. Musa elindeki değneği yere atınca kıvrak ve çevik bir yılana dönüşüyor. Bunun üzerine Hz. Musa korkup kaçıyor. Allah, **"Ey Musa! Korkma; ben yanında elçilerin korkmadığı zatım!"** buyuruyor. Musa'nın korkmaması gerekir. Çünkü Allah'ın huzurundadır ve huzurda olmanın neşesini hissetmelidir.

"Ancak kim haksızlık eder, sonra da işlediği kötülüğü iyiliğe çevirirse şüphesiz ki ben çok bağışlayanım, çok merhametliyim."

Anlatımdan anlaşılıyor ki Hz. Musa Mısırdan kaçmadan önce birini öldürmüş olmaktan dolayı Allah'ın bunun hesabını kendisine soracağından endişe etmektedir. Bu konuda da rahatlaması için Allah kendisine bu sözlerle hitap etmiştir. Evet, kendisi birini öldürmüş ama Medyen'de bulunduğu müddet içerisinde affedilmesini gerektirecek iyi şeyler yapmıştır.

"Firavun ve kavmine göstereceğin dokuz mucizeden biri olarak elini koynuna koyuver de bir gör; bembeyaz, kusursuz olarak çıkıversin."

Firavun'a ilâhi mesajı tebliğ etmekle görevlendirilen Hz. Musa dokuz mucizeyle desteklenmiştir. Bu sûrede bunlardan ikisi zikredilmektedir. Diğerleri A'raf sûresi, 7/107-108 ve 133. âyetlerinde zikredilmişti.

İnanmamaya şartlanmış olanlara mucizenin bir etkisi olmaz. Nitekim Firavun ve kavmine mucizelerin bir etkisi olmadı. Aslında içlerinden bunlara inandıkları halde sırf zulüm ve tekebbürden dolayı onları inkâr ettiler. Bu sebeple de, **"bu, apaçık bir sihirdir,"** dediler.

Sözü edilen dokuz mucize yıllar süren bir süreç içerisinde gösterilen mucizelerdir. Mısır'ın başına Hz. Musa'nın verdiği haberi doğrulayan her musibet geldiğinde Firavun, Musa'ya müracaat ederek, *"Ey Musa! Rabbine dua et de üzerimizden bu musibeti kaldırsın; biz de o zaman sana inanalım ve seninle birlikte İsrailoğulları'nı salıverelim"* derdi. Fakat musibet kalkınca Firavun verdiği sözü tutmazdı. (A'raf 7/134, Zuhruf 43/49-50), Bu husus, Kitab-ı Mukaddesin Çıkış bölümünde de zikredilmektedir.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا دَاوُ۫دَ وَسُلَيْمٰنَ عِلْمًاۚ
وَقَالَا الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذ۪ي فَضَّلَنَا عَلٰى كَث۪يرٍ مِنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِن۪ينَ
﴿١٥﴾ وَوَرِثَ سُلَيْمٰنُ دَاوُ۫دَ وَقَالَ يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ عُلِّمْنَا مَنْطِقَ
الطَّيْرِ وَاُو۫ت۪ينَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍۜ اِنَّ هٰذَا لَهُوَ الْفَضْلُ الْمُب۪ينُ
﴿١٦﴾ وَحُشِرَ لِسُلَيْمٰنَ جُنُودُهُ مِنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ وَالطَّيْرِ فَهُمْ
يُوزَعُونَ ﴿١٧﴾ حَتّٰٓى اِذَٓا اَتَوْا عَلٰى وَادِ النَّمْلِۙ قَالَتْ نَمْلَةٌ يَٓا اَيُّهَا
النَّمْلُ ادْخُلُوا مَسَاكِنَكُمْۚ لَا يَحْطِمَنَّكُمْ سُلَيْمٰنُ وَجُنُودُهُۙ وَهُمْ
لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٨﴾ فَتَبَسَّمَ ضَاحِكًا مِنْ قَوْلِهَا وَقَالَ رَبِّ
اَوْزِعْن۪ٓي اَنْ اَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّت۪ٓي اَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلٰى وَالِدَيَّ وَاَنْ
اَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضٰيهُ وَاَدْخِلْن۪ي بِرَحْمَتِكَ ف۪ي عِبَادِكَ الصَّالِح۪ينَ
﴿١٩﴾ وَتَفَقَّدَ الطَّيْرَ فَقَالَ مَا لِيَ لَٓا اَرَى الْهُدْهُدَۘ اَمْ كَانَ
مِنَ الْغَٓائِب۪ينَ ﴿٢٠﴾ لَاُعَذِّبَنَّهُ عَذَابًا شَد۪يدًا اَوْ لَاَا۫ذْبَحَنَّهُٓ
اَوْ لَيَأْتِيَنّ۪ي بِسُلْطَانٍ مُب۪ينٍ ﴿٢١﴾ فَمَكَثَ غَيْرَ بَع۪يدٍ فَقَالَ اَحَطْتُ
بِمَا لَمْ تُحِطْ بِه۪ وَجِئْتُكَ مِنْ سَبَاٍ بِنَبَاٍ يَق۪ينٍ ﴿٢٢﴾

إِنِّي وَجَدْتُ امْرَأَةً تَمْلِكُهُمْ وَأُوتِيَتْ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ وَلَهَا عَرْشٌ
عَظِيمٌ ﴿٢٣﴾ وَجَدْتُهَا وَقَوْمَهَا يَسْجُدُونَ لِلشَّمْسِ مِنْ دُونِ اللَّهِ
وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ فَهُمْ لَا يَهْتَدُونَ ﴿٢٤﴾
أَلَّا يَسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي يُخْرِجُ الْخَبْءَ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَيَعْلَمُ
مَا تُخْفُونَ وَمَا تُعْلِنُونَ ﴿٢٥﴾ اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ
الْعَظِيمِ ﴿٢٦﴾ قَالَ سَنَنْظُرُ أَصَدَقْتَ أَمْ كُنْتَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٢٧﴾

15. Şüphesiz biz Davud'a ve Süleyman'a da ilim verdik. "Bizi mümin kullarından birçoğuna üstün kılan Allah'a hamdolsun" dediler.

16. Süleyman da Davud'un yerine geçmiş ve demişti ki: "Ey insanlar, bize kuşların dili öğretildi ve bize her şeyden verildi. Şüphesiz ki apaçık lütuf budur.

17. Süleyman için cinlerden, insanlardan ve kuşlardan oluşan ordusu, emrinde toplanmış olarak birlikte sevk ediliyordu.

18. Nihayet karınca vadisine geldiklerinde bir karınca dedi ki: "Ey karıncalar, yuvalarınıza girin. Süleyman ve ordusu farkında olmadan sizi ezmesin."

19. Süleyman onun bu sözüne tebessüm etti ve şöyle dedi: "Ey Rabbim, gerek bana gerekse ana-babama verdiğin nimetten dolayı şükretmeye ve hoşnut olacağın iyi şeyler yapmaya beni muvaffak et; ve beni, rahmetinle iyi kullarının arasına kat."

20. Bir de kuşları denetledi ve dedi ki: "Bana ne oluyor da Hüdhüdü göremiyorum; yoksa kayıplara karışanlardan mı oldu?"

21. "Onu şiddetli bir cezaya çarptıracağım veya kafasını koparacağım ya da bana mazeretine dair açık bir gerekçe getirir de (kendini kurtarır)."

22. (Süleyman) **çok beklememişti ki** (hüdhüd) **çıkıp geldi ve dedi ki:**

"Senin tam bir bilgiye sahip olmadığın bir bilgi edindim; Sebe'den sana gerçek bir haber getirdim."

23. **"Onlara hükümdarlık eden öyle bir kadın buldum ki kendisine her şey verilmiş; üstelik onun muhteşem bir tahtı da var."**

24. **"Onun ve kavminin Allah'ı bırakıp güneşe secde ettiklerini gördüm." Şeytan yaptıklarını kendilerine güzel göstermiş ve bu sayede onları doğru yoldan alıkoymuş. Bu sebeple de doğru yolu bulamıyorlar.**

25. **Göklerde ve yerde olan gizliyi ortaya çıkaran, gizlediklerinizi de açığa vurduklarınızı da bilen Allah'a secde etmesinler diye.**

26. **O Allah ki O'ndan başka ilâh yoktur. Yüce Arş'ın Rabbidir.**

27. (Süleyman) **dedi ki: "Bakacağız, doğru mu söylüyorsun; yoksa yalancılardan mısın?"**

Hz. Davut ve Süleyman'ın kendilerine verilmesinden dolayı Allah'a hamd ettikleri bilgi, diğer insanlardan farklı olarak verilen bilgidir. Çünkü Allah'a hamd ederken, **"Bizi, mümin kullarından birçoğuna üstün kılan Allah'a hamdolsun"** diyorlar. Sonraki âyetlerde kendilerine verilen bu farklı bilgiden söz edilmektedir.

Kuşkusuz Allah'ın verdiği bir nimete hamd etmek, sadece dil ile *"el-hamdu lillah"* demek değildir. O nimetin yerli yerince Allah'ın yolunda kullanılmasıdır. Asıl hamd odur. Ama nimete o şekilde şükredildikten sonra kalpten gelen bir samimiyetle bunun dil ile ifade edilmesinde de bir sakınca yoktur. Dil ile söylemek, ancak kalbi etkilemeye ve kişiyi o nimeti Allah yolunda kullanmaya götürüyorsa anlam kazanır. Hz. Davut ve Süleyman da kendilerine verilen bu nimeti Allah yolunda kullanmışlardır.

Hz. Süleyman'ın Davut'a mirasçı olması, mal-mülkle ilgili bir mirasçılık değildir. Çünkü peygamberler bu anlamda miras bırakmazlar; bıraktıkları mal mirasçıları durumunda olan kimselere kalmaz, sadaka olarak fakir fukaraya dağıtılır. Burada peygamberlik, hikmet, hükümranlık ve diğer insanlardan farklı olarak verilen ilim anlamında bir mirastan söz edilmektedir.

Hz. Süleyman, **"Ey insanlar, bize kuşların dili öğretildi ve bize her şeyden verildi. Şüphesiz ki apaçık lütuf budur."** derken kendisiyle birlikte babası Hz. Davut'u da katmaktadır. Sözün gelişinden Hz. Davut'un da kuşdilini bildiği anlaşılmaktadır. Ne var ki bu konuda Hz. Süleyman daha mahirdir ve bu nedenle bu husus onun dili üzere ifade edilmiştir. O, kuşların yalnız

sesleri veya hareketleriyle ifade ettikleri duygu ve eğilimlerini anlamakla kalmıyor, o duyguları idare eden ilâhî yasaları da biliyordu. Nitekim onun kuşlardan ordularının bulunduğundan da Kur'ân'da söz edilmektedir. Hz. Süleyman, *"bize her şeyden verildi,"* derken, hem verilen nimetlerin çokluğunu hem de ihtiyaç duydukları her şeyin kendilerine verildiğini kastetmektedir.

"Süleyman için cinlerden, insanlardan ve kuşlardan oluşan ordusu, emrinde toplanmış olarak birlikte sevk ediliyordu."

Belli ki bir seferberlik söz konusudur. Bu sebeple Hz. Süleyman cinlerden, insanlardan ve kuşlardan oluşan ordularını toplamış, tamamı bir uyum içerisinde her grup kendi görevini icra etmektedir.

Günümüzde modern ilimleri din gibi algılayan ve her şeyin çözümünü onda arayan, onun dışında hiçbir şeyi kabul etmeme eğilimi içerisinde olan pozitivist anlayışla Kur'ân'a yaklaşanlar, cinlerle dağ kesiminde yaşayan güçlü insanların, kuşlarla da hızlı hareket edebilen süvari birliklerin kastedildiğini söylerler. Kuşkusuz dilde mecazi anlatımlar da vardır. Ancak fesahat ve belagatin zirvesinde olan ve kendini her şeyi apaçık anlatmakla/mübîn olmakla tanımlayan Kur'ân'ın, hiçbir karine olmaksızın sözlerini mecaz olarak değerlendirmek gerçeklere aykırıdır. Yarın Amerikan ordusunun veya herhangi bir Batılı ülkenin askeri işlerde cinleri ve kuşları kullandıklarına dair dedikodular çıkar ve yayılırsa söz konusu kesimler burada anlatılan kıssanın buna işaret ettiğini; Kur'ân'ın ne eşsiz bir kitap olduğunu bu anlatımlara dayandırırlar.

Günümüz müfessirlerinden Mevdûdî'nin de belirttiği gibi *"her üç kelimede belirlilik (harf-i tarif) ön eki kullanılmıştır. Binaenaleyh 'el-cin' ve 'et-tair' kelimeleri ve mânâları 'el-ins' kelimesinin içine dahil edilemez. Aksine her ikisinin de, insanoğlundan ayrı ve farklı iki sınıf olması mümkündür. Ayrıca Arapça ile biraz meşgul olan herhangi bir şahıs tek 'el-cin' kelimesinin bir grup insanı veya 'et-tair'in atlı askerî birlikleri ima ettiğini aklından geçirmeyeceği gibi bir Arap da bu kelimelerden bu mânâları çıkarmaz. Olağanüstü bir maharetinden dolayı bir adama cin, güzelliği sesebiyle bir kadına peri, ya da çok hızlı hareket etmesi nedeniyle bir kimseye kuş denmesi, sadece mecazi olarak mümkündür. Yoksa cin, peri ve kuş kelimelerinin sırasıyla güçlü bir adam, güzel bir kadın ve hızlı hareket eden bir kişi mânâsına gelmez. Bütün bunlar bu kelimelerin gerçek değil mecazî mânâlarıdır. Bir konuşmada bir kelime lügat mânâsı yerine mecazi anlamda kullanılabilir. Fakat metinde onun mecaz olduğuna dair bir karine varsa muhatap onu ancak o zaman orada kullanılan mecaz mânâsıyla anlar. Netice olarak burada 'cin' ve 'tair' kelimelerinin gerçek ve lügat mânâlarında değil de mecaz anlamlarında kullanıldığını biz bu metinde hangi karineden anlayabiliriz? Oysa bunun aksine, takip eden ayetlerde zikredi-*

len iki gruptan her bir ferdin işi ve durumu böyle bir tefsirden çıkacak anlama bütünüyle zıttır." (Mevdûdî, IV, 103-104).

Kur'ân'ı anlamaya çalışırken metnin kendisine bakmak gerekir. Metnin elvermediği yorumlar, Kur'ân'ı tahriften başka bir şey değildir.

"**Nihayet karınca vadisine geldiklerinde bir karınca: 'Ey karıncalar, yuvalarınıza girin. Süleyman ve orduları farkında olmadan sizi ezmesin' dedi.**"

Önceki âyetin tefsirinde sözünü ettiğimiz kimseler, karınca'nın Arap kabilelerinden birinin adı olduğunu ve âyetin o kabileden söz ettiğini söylerler. Burada sözü edilen karıncalar gerçekten insan iseler, nasıl olur da Süleyman'ın orduları farkına varmadan onları ezebilirler? Oysa hayvanların kendi aralarında iletişimde bulunduğunu, hayvanları gözlemleyen her insan bilir. Hatta ciddi gözlemlerle hayvanların hareket ve davranışlarından ne demek istediklerini deşifre edebiliyorlar. Yine hayvan cinslerinden pek çoğunun insanlar tarafından eğitilebildiğini biliyoruz. Yüce Allah Hz. Süleyman'a onların davranışlarını deşifre etme imkânı vermişse bunda ne sakınca vardır?

Hz. Süleyman karıncanın bu sözleri üzerine tebessüm ediyor ve duada bulunuyor: **"Ey Rabbim, gerek bana gerekse ana-babama verdiğin nimetten dolayı şükretmeye ve hoşnut olacağın iyi şeyler yapmaya beni muvaffak et; ve beni, rahmetinle iyi kullarının arasına kat."**

Hz. Süleyman insanlardan, cinlerden ve kuşlardan oluşan ordusunu denetlerken çavuş kuşu olarak da bilinen hüdhüdün kuşlar arasında olmadığının farkına varmış ve: **" Onu şiddetli bir cezaya çarptıracağım veya kafasını koparacağım ya da bana mazeretine dair açık bir gerekçe getirir de** (kendini kurtarır)**"** demiştir.

Müfessirler, Süleyman'ın kuşları cezalandırma şekline dair çeşitli şeyler söylemişlerdir: Tüylerini yolma, güneşin altında tutma, kafese koyma, ordudan kovma vs. ileri sürülen bu görüşler, birer tahminden ibarettir. Ancak yaptıklarından sorumlu olmayan yani mükellef olmayan bir hayvan cezalandırılır mı? Bu konuda da değişik görüşler ileri sürülmüştür. Mutasavvıflardan Kuşeyri, Hz. Süleyman döneminde kuşların da mükellef varlıklar olduğunu söyleyerek bu soruyu cevaplandırmıştır. (Kuşeyri, V, 475). Zamahşerî ise: *"Allah, Hz. Süleyman'a bunda yarar gördüğü takdirde hayvanları cezalandırmasını mubah kılmıştı. Tıpkı etlerini yemek ve diğer yararlanmalar için insanlara hayvanları boğazlamayı mubah kıldığı gibi. Madem Allah, kuşları Süleyman'ın emrine vermişti, o halde onları yola getirmek için onları cezalandırması gerekiyorsa cezalandırması da mubahtır."* (Zamahşerî, V, 70).

Kıssalar, çok özet anlatımlardır. Olayın öncesi-sonrası çoğu zaman anlatılmaz. Hüküm çıkarmamızı sağlayacak ayrıntılara da çoğu zaman yer verilmez. Bu nedenle selef âlimleri kıssaları müteşabihattan saymışlardır. Mesela burada bir kuşun hakkından gelmesi mümkün olmayan birtakım şeyler söylenmektedir. Bu kuş özel bir eğitime mi tabi tutulmuştu ki Sebe' halkı hakkında bu bilgileri verebilmektedir? Bir kuş, ne denli eğitilirse eğitilsin böyle bir bilgiyi toplayıp getirebilir mi? Tabi bütün bunlar bizce meçhuldür. O halde bu olayda da nokta hüküm çıkarmak çok zordur.

Hz. Süleyman ciddi bir mazereti olmadığı takdirde hüdhüdü cezalandıracağını söyledikten kısa bir süre sonra hüdhüd çıkagelir ve Sebe' ülkesi hakkında haber getirdiğini söyler.

Hz. Süleyman gibi güçlü bir hükümdarın komşu bir ülke hakkında elbette birtakım bilgileri vardır. Bu sebeple hüdhüd**: "Senin tam bir bilgiye sahip olmadığın bir bilgi edindim; Sebe'den sana gerçek bir haber getirdim,"** der. Anlaşılıyor ki Hz. Süleyman, bu ülke hakkında birtakım bilgilere sahiptir ama bu bilgiler ayrıntılı ve kesin değildir. O günün iletişim imkânları düşünüldüğünde böyle olması da doğaldır.

Hüdhüd topladığı bilgileri aktarır: **"Onlara hükümdarlık eden öyle bir kadın buldum ki, kendisine her şey verilmiş üstelik onun muhteşem bir tahtı da var. Onun ve kavminin, Allah'ı bırakıp güneşe secde ettiklerini gördüm."**

Hüdhüdün, **"kendisine her şey verilmiş**" sözünü mübalağa sanatı olarak kabul etmek gerekir. Bununla bir hükümdarın ihtiyaç duyacağı maddi imkânlar, askerî güç vs. gibi hususlar kastedilmektedir.

Bazı müfessirlerin Sebe' kraliçesinin tahtı hakkında söyledikleri abartılı tanımlamalar, muhayyile ürünü şeylerdir. Bunların kesin bir dayanağı yoktur.

Hüdhüdün sözleri burada bitiyor olmalıdır. Bundan sonraki değerlendirme Yüce Allah'ın bir değerlendirmesidir. Bu durum ifadelerin üslubundan da anlaşılmaktadır.

"(Süleyman) **dedi ki: "Bakacağız, doğru mu söylüyorsun, yoksa yalancılardan mısın?"**

Hz. Süleyman, işini bilir büyük bir hükümdarın davrandığı gibi davranmış, ne kendisine iletilen haberleri göz ardı etmiş ne de hemen onu kabul etmiştir.

اِذْهَبْ
بِكِتَابٖي هٰذَا فَاَلْقِهْ اِلَيْهِمْ ثُمَّ تَوَلَّ عَنْهُمْ فَانْظُرْ مَاذَا يَرْجِعُونَ ﴿٢٨﴾
قَالَتْ يَٓا اَيُّهَا الْمَلَؤُا اِنّٖٓي اُلْقِيَ اِلَيَّ كِتَابٌ كَرٖيمٌ ﴿٢٩﴾ اِنَّهُ مِنْ سُلَيْمٰنَ وَاِنَّهُ
بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحٖيمِ ﴿٣٠﴾ اَلَّا تَعْلُوا عَلَيَّ وَاْتُونٖي
مُسْلِمٖينَ ﴿٣١﴾ قَالَتْ يَٓا اَيُّهَا الْمَلَؤُا اَفْتُونٖي فٖٓي اَمْرٖي مَا كُنْتُ قَاطِعَةً
اَمْرًا حَتّٰى تَشْهَدُونِ ﴿٣٢﴾ قَالُوا نَحْنُ اُو۬لُوا قُوَّةٍ وَاُو۬لُوا بَأْسٍ
شَدٖيدٍ وَالْاَمْرُ اِلَيْكِ فَانْظُرٖي مَاذَا تَأْمُرٖينَ ﴿٣٣﴾ قَالَتْ
اِنَّ الْمُلُوكَ اِذَا دَخَلُوا قَرْيَةً اَفْسَدُوهَا وَجَعَلُٓوا اَعِزَّةَ
اَهْلِهَٓا اَذِلَّةً وَكَذٰلِكَ يَفْعَلُونَ ﴿٣٤﴾ وَاِنّٖي مُرْسِلَةٌ
اِلَيْهِمْ بِهَدِيَّةٍ فَنَاظِرَةٌ بِمَ يَرْجِعُ الْمُرْسَلُونَ ﴿٣٥﴾

28. "Şu mektubumu onlara götür ver. Sonra da onlardan bir miktar uzaklaş ve nasıl bir karar verdiklerine bak."

29. Kadın dedi ki: "Ey ileri gelenler! Bana çok değerli bir mektup iletildi."

30. "Mektup, Süleyman'dan geliyor; üstelik o 'Rahmân Rahim olan Allah'ın adıyladır.'

31. 'Bana karşı gelmeyin, teslim olarak bana gelin' (diyor.)**"**

32. Kadın sonra dedi ki: "Ey ileri gelenler, Bu işimde bana bir fikir verin; siz de onay vermedikçe hiçbir konuyu kestirip atmam."

33. Dediler ki: "Biz güçlüyüz, zorlu savaşı biliriz. Bununla birlikte karar senindir; ne karar vereceğine sen bak düşün."

34. Dedi ki: "Hükümdarlar bir memlekete girdiklerinde orayı perişan ederler; halkın şereflilerini aşağılık duruma düşürürler. Evet evet, böyle yaparlar..."

35. "Ben, onlara bir hediye göndereceğim; bakayım, elçiler ne cevapla gelirler."

Hz. Süleyman Sebe' kraliçesine bir mektup yazar ve hüdhüd'den bu mektubu kendisine ulaştırmasını, fakat onlardan habersiz onları gözlemesini ister.

Kraliçe ileri gelenlerini toplar, mektubun önemli bir mektup olduğuna dikkat çeker ve onlara danışır. Çünkü mektup Suriye ve Filistin'in güçlü hükümdarı Süleyman'dan gelmektedir. *Rahmân Rahim olan Allah'ın adıyla* başladığı halde karşı taraftan teslim olmalarını, karşı gelmemelerini istiyor! *Mektubun "Rahmân Rahim olan Allah'ın adıyla"* başlaması dinî yönüne, Hz. Süleyman'ın kendisine karşı gelmemelerini ve teslim olarak gelmelerini isteyen sözleri ise siyasî yönüne işaret etmektedir. Anlaşılıyor ki mektup dinî ve siyasî içerikler taşımaktadır. Ancak bunların ayrıntıları Kur'ân'da zikredilmemektedir.

Kraliçe iyi bir yöneticidir, ülkeyi ilgilendiren meselelerde ileri gelenleri ve konunun uzmanlarını çağırıp onlara danışmaktadır. Görüşlerini almadan bir karar vermemektedir. Bu olayda da böyle davranmıştır. Askeri ve siyasi uzmanlarını çağırmıştır. Elbette mektubun içeriği görüşülüp tartışılmış, ülkenin ve Süleyman'ın savaş kabiliyeti bugünkü tabirle masaya yatırılmış, işin uzmanları Süleyman ve ordusuyla savaşabilecek güçte olduklarını, yine bugünkü tabirle, siyasî kararı kraliçeye bırakmışlardır. Kraliçe savaşın önemli bir mesele olduğunu; ülkeleri perişan ettiğini, şerefli insanları hakir bir duruma düşürebileceğini ve kendi ülkesinin de bu duruma düşebileceğini hatırlatmış ve karar vermeden önce daha fazla bilgiye ihtiyaç duyduğunu söylemiştir. Bunu öğrenmek için hediyeler hazırlatmış ve bir heyetle birlikte Hz. Süleyman'a göndermiştir. Hediyelerle giden heyetin ne haberlerle geleceğini beklemeye başlamıştır.

فَلَمَّا جَاءَ سُلَيْمٰنَ قَالَ اَتُمِدُّونَنِ بِمَالٍۘ فَمَا اٰتٰىنِۧ اللّٰهُ خَيْرٌ مِمَّا اٰتٰيكُمْۚ بَلْ اَنْتُمْ
بِهَدِيَّتِكُمْ تَفْرَحُونَ ﴿٣٦﴾ اِرْجِعْ اِلَيْهِمْ فَلَنَاْتِيَنَّهُمْ بِجُنُودٍ لَا قِبَلَ لَهُمْ

بها ولنخرجنهم منها أذلة وهم صاغرون ﴿٣٧﴾ قال يا أيها الملؤا أيكم
يأتيني بعرشها قبل أن يأتوني مسلمين ﴿٣٨﴾ قال عفريت من الجن
أنا آتيك به قبل أن تقوم من مقامك وإني عليه لقوي أمين ﴿٣٩﴾
قال الذي عنده علم من الكتاب أنا آتيك به قبل أن يرتد إليك
طرفك فلما رآه مستقرا عنده قال هذا من فضل ربي ليبلوني
ءأشكر أم أكفر ومن شكر فإنما يشكر لنفسه ومن كفر فإن
ربي غني كريم ﴿٤٠﴾

36. (Elçiler, hediyelerle birlikte) **Süleyman'a geldiğinde o dedi ki: "Bana mal yardımında mı bulunuyorsunuz? Allah'ın bana verdiği, size verdiğinden çok daha hayırlıdır. Hediye olarak getirdiklerinizle sadece sizler sevinirsiniz."**

37. "(Ey elçi!) **dön git; onlara öyle bir orduyla geleceğim ki karşı koyamayacaklar. Onları küçük düşürülmüş olarak, hakimiyetime boyun eğmiş bir şekilde ülkelerinden süreceğiz."**

38. "Ey ileri gelenler! Onlar teslim olmuş olarak gelmezden önce hanginiz onun tahtını bana getirecek?"

39. Cinlerden güçlü-kuvvetli hilebaz biri: "Sen şu makamından kalkmadan onu sana getirebilirim. Gerçekten de hem buna gücü yeten hem de güvenilir biriyim" dedi.

40. Yanında kitaptan bir ilim bulunan ise; "Sen gözünü açıp kapamadan onu sana getiririm" dedi. Tahtı yanında duruyor görünce de: "Bu, Rabbimin lütfundandır. O beni imtihan ediyor; acaba şükür mü yoksa nankörlük mü edeceğim. Tabii ki şükreden ancak kendi nefsi için şükretmiş olur. Kim de nankörlük ederse şüphesiz ki Rabbim hiçbir şeye ihtiyacı olmayandır, bol kerem sahibidir."

Yukarıda da değinmiştik; Hz. Süleyman'ın mektubunun içeriği Kur'ân'da zikredilmediğinden ve olayların ayrıntıları verilmediğinden Hz. Süleyman'ın: **"Bana mal yardımında mı bulunuyorsunuz?"** demesi, yine elçiyi azarlarcasına ve tehdit içeren, **"onlara öyle bir orduyla geleceğim ki karşı koyamayacaklar. Onları küçük düşürülmüş, zelil bir şekilde ülkelerinden süreceğiz,"** şeklindeki sözleri yadırganabilir. Ancak bu sözlerinden anlaşılıyor ki Hz. Süleyman, davasının saltanat olmadığını, kendisinin Allah tarafından görevlendirilmiş bir peygamber olduğunu ayrıntılı bir şekilde gönderdiği mektupta belirtmiştir. Kraliçenin mektubu, *"değerli"* diye nitelemesi de bundan dolayı olmalıdır. Ayrıca daha önce de birkaç kez değindiğimiz gibi Kur'ân kıssaları çok özlü anlatımlardır. Örneğin burada Hz. Süleyman mektubunda neleri anlatmıştı? Kraliçenin hediyelerle birlikte gönderdiği mesaj neydi? Yine Hz. Süleyman ile elçi arasında geçen konuşmaların ayrıntıları nelerdi? Bütün bunlar verilmemektedir.

Elçiler geri dönüp durumu kraliçeye anlatırlar. Kraliçe, Hz. Süleyman'ın tebliğ ettiği din hakkında bilgi edinmek için hazırlığını yaparak bir heyetle birlikte yola çıkar. Hz. Süleyman da meclisini toplar ve: **"Ey ileri gelenler! Onlar teslim olmuş olarak gelmezden önce hanginiz onun tahtını bana getirecek?"** der.

Tahtın getirilmek istenmesinin nedeni neydi? Bu konuda birtakım görüşler ileri sürülmüştür. Bizce bu görüşler içerisinde en makulü, bir peygamber olan Hz. Süleyman'ın dini tebliğ ederken bunu bir destek olarak kullanmasıdır. Böylece kraliçeye Allah'ın kendisine destek verdiğini ve bu sayede büyük bir güce sahip olduğunu anlatmak istemektedir. Bu anlamda olayı, Hz. Süleyman'ın bir mucizesi olarak da değerlendirebiliriz. Hz. Süleyman'ın Allah tarafından desteklendiğini bu yolla anlatması onlardan bir grubun canına kıymasından veya üzerlerine ordu göndermesinden elbette çok daha iyidir.

"Cinlerden güçlü-kuvvetli hilebaz biri: 'Sen şu makamından kalkmadan onu sana getirebilirim. Gerçekten de hem buna gücü yeten hem de güvenilir biriyim' dedi."

İfrit kelimesini *"güçlü-kuvvetli hilebaz"* şeklinde tercüme etmemiz, söz konusu kelimenin güçlü-kuvvetli olmanın yanında birtakım hileli yollara da başvuran anlamında kullanılmasından dolayıdır. Hz. Süleyman'ın emrinde çalışan bu evsafta bir cin, oturum dağılmazdan önce tahtı getirebileceğini söylemiştir. Belirtmek gerekir ki sözü edilen muazzam bir tahttır ve kraliçenin sarayındadır. Elbette sarayın muhafızları da orada nöbet tutmaktadır. Bir kişinin Kudüs'ten Yemen'e giderek muhafızların nöbet tuttuğu o muazzam tahtı getirmesi kolay bir şey değildir.

“Yanında kitaptan bir ilim bulunan ise; ‘Sen gözünü açıp kapamadan onu sana getiririm’ dedi. Tahtı yanında duruyor görünce de: ‘Bu, Rabbimin lütfundandır. O beni imtihan ediyor; acaba şükür mü yoksa nankörlük mü edeceğim. Tabii ki şükreden, ancak kendi nefsi için şükretmiş olur. Kim de nankörlük ederse şüphesiz ki Rabbim hiçbir şeye ihtiyacı olmayandır, bol kerem sahibidir.”

Burada kitap ile kastedilen hangi kitaptır? Tahtı getiren kimdir?

Sorular farklı farklı cevaplandırılmıştır. Tahtı kimin getirdiği konusunda ileri sürülen görüşleri, getiren insan idi, getiren melek idi, şeklinde iki maddede toplamak mümkündür.

Melek idi, diyenler genelde onun Cebrail olduğunu söylerler.

İnsan idi diyenler ise farklı şahıslardan söz ederler. Râzî, tahtı getirenin, bizzat Hz. Süleyman olduğu görüşünü tercih etmektedir. (Râzî, XII, 32). Bizce de onun görüşü daha tutarlı görünmektedir. Bütün müfessirler, *“Bu, Rabbimin lütfundandır; beni imtihan ediyor: Şükredecek miyim, yoksa nankörlük mü edeceğim...”* sözünü Hz. Süleyman’ın söylediğini söylerler. (Taberi, XIX, 467; İbnu Atiyye, V, 166; İbnu Kesir, VI,193; Ebu’s-Suûd, V, 190). Dolayısıyla Süleyman, Allah’ın kendisini buna muvaffak kılması nedeniyle şükretmektedir. (Getirenin Hz. Süleyman olduğuna dair diğer gerekçeler için bk. Râzî, XII, 32).

قَالَ نَكِّرُوا لَهَا عَرْشَهَا نَنْظُرْ أَتَهْتَدِي أَمْ تَكُونُ
مِنَ الَّذِينَ لَا يَهْتَدُونَ ﴿٤١﴾ فَلَمَّا جَاءَتْ قِيلَ أَهٰكَذَا عَرْشُكِ قَالَتْ
كَأَنَّهُ هُوَ وَأُوتِينَا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهَا وَكُنَّا مُسْلِمِينَ ﴿٤٢﴾ وَصَدَّهَا
مَا كَانَتْ تَعْبُدُ مِنْ دُونِ اللّٰهِ إِنَّهَا كَانَتْ مِنْ قَوْمٍ كَافِرِينَ ﴿٤٣﴾
قِيلَ لَهَا ادْخُلِي الصَّرْحَ فَلَمَّا رَأَتْهُ حَسِبَتْهُ لُجَّةً وَكَشَفَتْ
عَنْ سَاقَيْهَا قَالَ إِنَّهُ صَرْحٌ مُمَرَّدٌ مِنْ قَوَارِيرَ قَالَتْ رَبِّ إِنِّي
ظَلَمْتُ نَفْسِي وَأَسْلَمْتُ مَعَ سُلَيْمٰنَ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٤٤﴾

41. (Süleyman) **Dedi ki: "Tahtını tanınmaz hale getirin; bakalım tanıyacak mı?"**

42. Kraliçe geldiğinde kendisine: "Senin tahtın da böyle midir?" denildi. O şöyle cevap verdi: "Sanki odur." "Zaten daha önce bize bilgi verilmişti ve biz Müslüman olmuştuk."

43. Allah'tan başka taptıkları kendisini engellemişti; hakikat o, kâfir bir kavimdendi.

44. Ona; "Köşke gir" denildi. Kraliçe onu gördüğünde derin bir su sandı ve eteğini yukarı çekti. (Süleyman) **dedi ki: "Bu, sırçadan yapılmış şeffaf bir köşktür." O dedi ki: "Rabbim, ben gerçekten kendime zulmetmişim; ben de Süleyman'la birlikte âlemlerin Rabbine teslim oldum."**

Müfessirler genelde Hz. Süleyman'ın tahtı değiştirerek zor tanınır hale getirmesinin sebebinin kraliçenin akıl düzeyini ölçmek istemesinden kaynaklandığını söylerler. Çünkü kendisine kraliçenin akılsız biri olduğunu söylemişlerdi. (Taberi, XIX, 470; Bağavi, VI, 166; Kuşeyri, V, 488). Bu tür dedikoduların neden çıkarıldığına dair garip birtakım şeyler anlatanları da vardır. Bizce Hz. Süleyman'ın tahtı getirtmesi de tahtta birtakım değişikliklerin yapılması da Allah'ın kendisine verdiği büyük imkânları göstererek kraliçeyi etkilemeye yöneliktir. Hz. Süleyman hakkında aktarılan bu abartı ve esrarengizliklerin kaynağı İsrailoğulları'dır. Çünkü Hz. Süleyman, onların tarihinde önemli bir şahsiyettir ve kendileri bu tür şeylere eğilimli olduklarından bu konuda pek çok şey uydurmuşlardır. Aslında kraliçenin Kur'ân'da verildiği kadarıyla akıllı ve tedbirli biri olduğu anlaşılmaktadır.

Rivayet edilir ki Hz. Süleyman, Allah'ın kendisine lütfettiği imkânları kraliçeye göstermek için büyük bir saray yaptırmış, camdan yapılmış olan tabanını havuz görünümüne sokmuş ve kraliçenin tahtını da buraya yerleştirmiştir. Dışarıdan giren kişi, bunu su şeklinde görmektedir. Belki bütün bunlar, dünyevi ihtişamın görüntüleridir, fakat Hz. Süleyman hem Allah'ın kendisine lütfettiği güç ve iktidarı kraliçeye göstermektedir hem de ona o muhteşem tahtından ve sarayından daha çok şeye sahip olduğunu anlatmış olmaktadır. Ayrıca bütün bu imkânlara sahip olduğu halde bunların hakikatte büyük bir anlam ifade etmediği ve bunlardan çok daha önemli şeyin Allah'a kul olmak olduğu mesajını vermektedir.

"Zaten daha önce bize bilgi verilmişti ve biz Müslüman olmuştuk," cümlesinin kime ait olduğu konusunda farklı görüşler vardır. Şöyle ki:

a. *Kraliçeye aittir.* Buna göre kraliçe ve çevresi, Hz. Süleyman'ın hüdhüdle gönderdiği mektuptan etkilenmiş, Hz. Süleyman'a gelmeden yaptığı soruşturma sonucunda onun peygamber olduğuna inanmışlardı.

b. *Hz. Süleyman'a aittir.* Buna göre anlamı şöyledir: Kraliçeden önce bize bilgi verilmişti. Söz konusu bilginin, kraliçenin İslâm'ı kabul ettiği ve itaat ederek geleceğine dair bilgi olduğu da söylenmiştir.

c. *Süleyman'ın kavmine aittir.*

İkinci görüş daha güçlü görünmektedir. (Ebu Tayyib Sıddik b. Hasan, V, 139). Çünkü ileride gelecek olan 44. âyetten de anlaşılacağı üzere kraliçe, Hz. Süleyman'ın sarayıyla karşılaştıktan sonra Müslüman olmuştur.

"Allah'tan başka taptıkları kendisini engellemişti; hakikat o, kâfir bir kavimdendi."

Bu ifade kraliçenin o güne kadar Müslüman olmamasının bir gerekçesi gibi yer almaktadır. Kişi, inatçı olmasa bile içinde yaşadığı toplumun ve bağlı olduğu inancın etkisindedir. Söz konusu inancın batıl olup olmadığını ve yaşadığı toplumun içinde bulunduğu yanlışları görmesi için ciddi delillerle karşılaşması gerekir. Belki bazı kimseler, tutarsız ve batıl bir inanca bağlı iseler, böyle bir delille karşılaşmadan önce de kendi inançlarını yargılayıp gerçeği aramaya girebilirler, ancak bunların sayısı çok azdır.

"Ona; 'Köşke gir' denildi. Kraliçe onu gördüğünde derin bir su sandı ve eteğini yukarı çekti. (Süleyman) **dedi ki: 'Bu, sırçadan yapılmış şeffaf bir köşktür.' O dedi ki: 'Rabbim, ben gerçekten kendime zulmetmişim; ben de Süleyman'la birlikte âlemlerin Rabbine teslim oldum."**

Kraliçenin bu olayda Müslüman olduğu anlaşılmaktadır. Onu etkileyen ilk olay, Hz. Süleyman'ın mektubu idi. Kralların alışılageldik âdetlerinin dışında mektup *"Rahmân Rahim olan Allah'ın adıyla"* başlıyordu.

İkinci olay, Hz. Süleyman'ın, kraliçenin gönderdiği hediyeleri geri çevirmesiydi. Bu da krallar arasında alışılagelen bir uygulama değildi. Süleyman, diğer krallara benzemiyordu. Yukarıda da belirttiğimiz gibi Kur'ân'da söz konusu hediyeleri neden kabul etmediği belirtilmemektedir. Muhtemelen bunun sebebi daha önce kraliçeye gönderdiği mektupta anlattıklarıydı.

Üçüncüsü, Hz. Süleyman'a giden elçilerin kraliçeye getirdikleri bilgiler idi. Elbette onlar Hz. Süleyman'ın nasıl bir kral olduğunu, davranışlarını, halkına karşı takındığı tavırlarını vs. gibi hususları kraliçeye rapor etmişlerdi.

Dördüncüsü, kraliçenin tahtının getirtilmesi idi. O kadar kısa bir müd-

det içerisinde koruma altında olan taht nasıl getirtilmişti? Bu, beşer gücünün üstünde bir şeydi.

Beşincisi de, sarayın durumudur. Kraliçe, Hz. Süleyman'ın (a.s) şahsının gerisinde Allah'ın (c.c) gücünün bulunduğunu bu olaydan çıkarmış idi. Bu, Hz. Süleyman'ın (a.s) yüce ve temiz şahsiyeti hakkında, Kraliçenin kafasında bulunan tüm şüpheleri gideren son husustu. *"Rahat ve konforu sağlayan her türlü imkâna ve ikamet etmek için muhteşem bir saraya sahip olan Hz. Süleyman'ın (a.s), en ufak bir nimetinden dolayı hemen Allah'a (c.c) secde eden bir karaktere sahip, her çeşit kibir ve gururdan uzak, Allah'a çok şükreden ve yaşadığı hayatın, dünyaya kul köle olanlarınkinden farklı olduğunu gördüğü zaman Kraliçe, hayretini ifade eden bu kelimeleri söylemekten kendini alamamıştı."* (Mevdûdi, IV, 119).

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَٓا اِلٰى ثَمُودَ اَخَاهُمْ صَالِحًا اَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ
فَاِذَا هُمْ فَرِيقَانِ يَخْتَصِمُونَ ﴿٤٥﴾ قَالَ يَا قَوْمِ لِمَ تَسْتَعْجِلُونَ
بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ لَوْلَا تَسْتَغْفِرُونَ اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ
تُرْحَمُونَ ﴿٤٦﴾ قَالُوا اطَّيَّرْنَا بِكَ وَبِمَنْ مَعَكَ قَالَ طَٓائِرُكُمْ
عِنْدَ اللّٰهِ بَلْ اَنْتُمْ قَوْمٌ تُفْتَنُونَ ﴿٤٧﴾ وَكَانَ فِي الْمَدِينَةِ
تِسْعَةُ رَهْطٍ يُفْسِدُونَ فِي الْاَرْضِ وَلَا يُصْلِحُونَ ﴿٤٨﴾
قَالُوا تَقَاسَمُوا بِاللّٰهِ لَنُبَيِّتَنَّهُ وَاَهْلَهُ ثُمَّ لَنَقُولَنَّ
لِوَلِيِّهِ مَا شَهِدْنَا مَهْلِكَ اَهْلِهِ وَاِنَّا لَصَادِقُونَ ﴿٤٩﴾
وَمَكَرُوا مَكْرًا وَمَكَرْنَا مَكْرًا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٥٠﴾
فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ مَكْرِهِمْ اَنَّا دَمَّرْنَاهُمْ

وَقَوْمَهُمْ اَجْمَعِينَ ﴿٥١﴾ فَتِلْكَ بُيُوتُهُمْ خَاوِيَةً بِمَا ظَلَمُوا اِنَّ
فِي ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٥٢﴾ وَاَنْجَيْنَا الَّذِينَ اٰمَنُوا
وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿٥٣﴾

45. Semûd kavmine, "Allah'a kulluk edin" diye kardeşleri Salih'i gönderdik. Bir de ne görelim, birbirleriyle boğuşan iki fırka olmuşlar.

46. Dedi ki: "Ey kavmim, iyilikten önce kötülüğü istemekte aceleniz ne? Allah'tan bağışlanma dileseniz ya! Belki size merhamet edilir."

47. Dediler ki: "Senin ve seninle birlikte olanların yüzünden bizler uğursuzluğa uğradık." (Salih); **"Hayır, sınanmakta olan bir kavimsiniz" dedi.**

48. Şehirde fesat çıkaran ve insanların arasını bulmaya hiç yanaşmayan dokuz kişilik bir çete vardı.

49. Allah'a yemin ederek dediler ki: "Biz gece ona ve ailesine baskın yapalım ve velisine; 'Ailesi öldürüldüğünde biz orada değildik; inan ki biz doğru söylüyoruz' diyelim."

50. Böylece bir tuzak kurdular. Onlar farkında değildi; ama biz de bir tuzak kurmuştuk.

51. Tuzaklarının sonu ne oldu bir bak! Biz onları da kavimlerini de toptan helâk ettik.

52. İşte evleri; zulümleri sebebiyle bomboş duruyor! Şüphesiz bunda, bilen bir kavim için ibret alınacak bir ders vardır.

53. İman eden ve takva sahibi olanları ise kurtardık.

Önceki sûrelerde de Hz. Salih ve kavminden söz edilmişti. (A'raf 7/73-79; Hud 11/61-68; Şuara 26/141-159). Diğer peygamberler gibi onun da ilk işi insanları Allah'ın birliğine çağırmak oldu. Ama kavmi mümin ve kâfir olmak üzere ikiye bölündü; bir kısmı, Hz. Salih'in çağrısına uyarken bir kısmı da karşı çıktı. Kuşkusuz peygamberler, toplumları bölmek için gelmezler. Bilakis toplumlarda var olan haksızlık ve zulmü ortadan kaldırarak onları Allah'a kul olmaya, aralarında haksızlık yapmamaya; birbirlerine karşı adil davranma-

ya çağırırlar. Ancak zulmedenler peygamberlerin çağrısına karşı çıkar, genelde mazlum durumda olanlar ise peygamberlerin çağrısına çabuk icabet ederler. Çünkü toplumun bu kesimi daha çok arayış içerisindedir.

Peygamberler, insanlara dini tebliğ ederken dediklerine uyanları müjdeler, uymayanları ise uğrayacakları azap konusunda uyarırlar. İşte Hz. Salih'in kavmi, onun bu uyarılarını dikkate almadığı gibi ona meydan okuyor ve uyardığı azabın hemen gelmesini istiyorlardı. Bu nedenle Hz. Salih onlara şöyle diyordu: **"Ey kavmim, iyilikten önce kötülüğü istemekte aceleniz ne? Allah'tan bağışlanma dileseniz ya! Belki size merhamet edilir.**"

"Dediler ki: 'Senin ve seninle birlikte olanların yüzünden bizler uğursuzluğa uğradık.' (Salih); **"Hayır, sınanmakta olan bir kavimsiniz' dedi."**

Tevhit inancını yitirmiş toplum ve kişilerde uğursuzluk söylemleri yaygınlaşır. Toplumdaki ve şahsın hayatındaki olumsuzluklar uğursuzluklara bağlanır. Çünkü Allah dışında taptıklarının canını sıkacak bir şeyler yapıldığı kanaatindedirler. Hz. Salih'in kavmi de olumsuzlukları, Allah dışında taptıkları şeylerin dışlanmasından kaynaklandığına inanıyorlardı. Ayrıca onlara göre Hz. Salih'e inananlar, toplumun birlik ve beraberliğini bozmuşlardır. Böylece Hz. Salih kardeşi kardeşe düşürmüş, baba ile oğlun arasını ayırmıştır. Bu da putlarının dışlanmışlığıyla ortaya çıkan bir uğursuzluktur.

Oysa bu dünya hayatında insanlara verilen nimetler gibi, başa gelen sıkıntılar da birer imtihan aracıdır. Gerek toplumların, gerek fertlerin başına gelen sıkıntıların uğursuzlukla bir ilişkisi yoktur.

Peygamberin gelişiyle aralarında ortaya çıkan bölünmeye ve çatışmaya gelince, daha önce kötüler iyilere zulmediyordu ve iyilerin seslerini çıkaracak güçleri yoktu. Toplumda hak bâtıldan ayrı değildi. Hakkın batıldan ayrılması ve yapılan zulümlere karşı çıkılması, toplumda ayrışmayı ortaya çıkardı. Toplumun birlik ve beraberliği, zulme uğramış olanların buna rıza göstermeleriyle olmaz. Zalimlerin zulümlerinden vazgeçmeleriyle, topluma adaletin hâkim olmasıyla olur.

"Şehirde fesat çıkaran ve insanların arasını bulmaya hiç yanaşmayan dokuz kişilik bir çete vardı."

Sözü edilen dokuz kişi, kabilelerden seçilmiş dokuz kişi idi. Bunların arkalarında her birini destekleyen kabileleri vardı. Halkın belki büyük kısmı onları destekliyordu. Fakat kendi inançlarını, Hz. Salih karşısında savunacak durumları yoktu. Kendi inançlarını savunacak yeterli delilleri olmayanların yaptığı gibi Hz. Salih'i öldürmek için komplo hazırladılar. Bir gece baskınıyla Hz.

Salih ve ailesini öldüreceklerdi. Hz. Salih'in bağlı bulunduğu kabile reisine de kendilerinin işin şahidi bile olmadıklarını, olup bitenden haberlerinin bulunmadığını söyleyeceklerdi. Ama kurdukları komplonun altında kaldılar; işi bu derece ileri götürmelerinin sonucu olarak toptan helak edildiler.

Daha önce de dikkat çekmiştik. İndirilen kıssaların Peygamberin döneminde cereyan etmekte olan olaylarla bir bağlantısı vardır. Peygamberimizle ona karşı çıkanların durumu, Hz. Salih ve ona karşı çıkanların durumlarıyla ne kadar da benzeşmektedir.

Peygamberin gelişiyle Mekke toplumu ayrışmış; toplumun zalim kesimi Peygambere karşı çıkmış, zulme uğrayanlar davete icabet etmiş, mazlumların üzerindeki baskı daha da artmış ve açık işkenceye dönüşmüştür. Peygamber ve taraftarları, toplumun birliğini bozmakla itham edilmiş, başlarına gelen her sıkıntı, müminlerin uğursuzluğuna bağlanmıştır. Peygamberi öldürmek için komplo planlanmış ve kendi aralarında Peygamberin amcası olan Ebu Talib'in kan davasında bulunmaması için planlar hazırlanmış vs. Kuşkusuz bu kıssalar sadece Kur'ân'ın indiği dönemdeki olaylarla da sınırlı değildir. Her dönemde ve her bölgede yaşanabilecek olaylara ışık tutacak kıssalar seçilip indirilmiştir.

وَلُوطًا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ أَتَأْتُونَ
الْفَاحِشَةَ وَأَنْتُمْ تُبْصِرُونَ ﴿٥٤﴾ أَئِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ
شَهْوَةً مِنْ دُونِ النِّسَاءِ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ ﴿٥٥﴾
فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ قَالُوا أَخْرِجُوا آلَ لُوطٍ
مِنْ قَرْيَتِكُمْ إِنَّهُمْ أُنَاسٌ يَتَطَهَّرُونَ ﴿٥٦﴾ فَأَنْجَيْنَاهُ
وَأَهْلَهُ إِلَّا امْرَأَتَهُ قَدَّرْنَاهَا مِنَ الْغَابِرِينَ ﴿٥٧﴾ وَأَمْطَرْنَا
عَلَيْهِمْ مَطَرًا فَسَاءَ مَطَرُ الْمُنْذَرِينَ ﴿٥٨﴾

54. **Lut'a da** (peygamberlik verdik)**. Hani kavmine demişti ki: "Göz göre göre hâlâ o hayâsızlığı mı yapıyorsunuz?"**

55. **"Kadınları bırakıp da erkeklere mi şehvetle yanaşıyorsunuz? Siz gerçekten cahil bir toplumsunuz."**

56. **Kavminin cevabı; "Lut ailesini kentinizden sürün; onlar temiz kalmak isteyen kimselermiş!" demekten başka bir şey olmamıştı.**

57. **Karısı hariç ailesini kurtardık. Karısının geride kalanlardan olmasını takdir ettik.**

58. **Ve üzerlerine de bir azap yağmuru indirdik. Ne kötüdür o uyarılmışların yağmuru!**

Siz aslında yaptığınız fiilin ne denli çirkin ve ahlâksızca bir davranış olduğunun farkındasınız. Siz de erkeklerin, şehvetlerini kadınlarla tatmin etmeleri gerektiğini biliyorsunuz. Buna rağmen kadınlar dururken şehvetle erkeklere yanaşıyorsunuz. Bunu yapmak cehalet ve ahmaklıktan başka bir şey değildir. Cahilsiniz, çünkü yaptığınız bu çirkinliğin başınıza neler getireceğini takdir edemiyorsunuz. Sizin amacınız, şehvetlerinizi tatmin etmek ve gerisini düşünmemektir.

Hz. Lut'un kavmi, diğer hak tanımaz zorba kavimler gibi kendilerine hakkı ve doğruyu hatırlatanlara yaptıklarını yaptılar ve Lut'u, kendisine iman etmiş olan aile fertleriyle birlikte kentlerinden çıkarıp sürdüler. Ahlâksızlık ve inatçılığı yol edinmiş, hakka karşı artık kulaklarını tıkayan diğer kavimler gibi helak oldular. Hz. Lut'un hanımı da kendisine iman etmemiş olanlardandı. Ama peygamber eşi olmak onun kurtulmasına yetmedi. O da kavimle birlikte helak edildi.

Kavmin helak edilmesi, Hud sûresinin 82. âyetinde belirtildiği üzere üzerlerine taş yağması şeklinde gerçekleşmiştir.

قُلِ الْحَمْدُ

لِلّٰهِ وَسَلَامٌ عَلٰى عِبَادِهِ الَّذِينَ اصْطَفٰىۜ آٰللّٰهُ خَيْرٌ اَمَّا

يُشْرِكُونَ ﴿٥٩﴾ اَمَّنْ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَاَنْزَلَ

لَكُمْ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَنْبَتْنَا بِهِ حَدَائِقَ ذَاتَ بَهْجَةٍ
مَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُنْبِتُوا شَجَرَهَا أَإِلٰهٌ مَعَ اللّٰهِ بَلْ هُمْ
قَوْمٌ يَعْدِلُونَ ﴿٦٠﴾ أَمَّنْ جَعَلَ الْأَرْضَ قَرَارًا وَجَعَلَ
خِلَالَهَا أَنْهَارًا وَجَعَلَ لَهَا رَوَاسِيَ وَجَعَلَ بَيْنَ الْبَحْرَيْنِ
حَاجِزًا أَإِلٰهٌ مَعَ اللّٰهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٦١﴾ أَمَّنْ
يُجِيبُ الْمُضْطَرَّ إِذَا دَعَاهُ وَيَكْشِفُ السُّوءَ وَيَجْعَلُكُمْ
خُلَفَاءَ الْأَرْضِ أَإِلٰهٌ مَعَ اللّٰهِ قَلِيلًا مَا تَذَكَّرُونَ ﴿٦٢﴾ أَمَّنْ
يَهْدِيكُمْ فِي ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَنْ يُرْسِلُ الرِّيَاحَ بُشْرًا بَيْنَ
يَدَيْ رَحْمَتِهِ أَإِلٰهٌ مَعَ اللّٰهِ تَعَالَى اللّٰهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٦٣﴾
أَمَّنْ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَمَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ
أَإِلٰهٌ مَعَ اللّٰهِ قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٦٤﴾
قُلْ لَا يَعْلَمُ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ الْغَيْبَ إِلَّا اللّٰهُ وَمَا يَشْعُرُونَ
أَيَّانَ يُبْعَثُونَ ﴿٦٥﴾ بَلِ ادَّارَكَ عِلْمُهُمْ فِي الْآخِرَةِ بَلْ هُمْ فِي شَكٍّ
مِنْهَا بَلْ هُمْ مِنْهَا عَمُونَ ﴿٦٦﴾

59. **De ki: "Hamd Allah'adır. Selam da seçmiş olduğu kullarının üzerine olsun." Allah mı hayırlıdır yoksa ortak koştukları şeyler mi?**

60. (Onlar mı) **yoksa gökleri ve yeri yaratan mı** (daha hayırlıdır)? **O, sizin için gökten bir su indirdi. Bu su ile gönülleri ferahlatan bahçeler bitirdik ki siz bir ağacını bile bitiremezdiniz. Bir ilâh mı var Allah'la beraber? Bilakis onlar, yoldan sapmış bir topluluktur.**

61. (Onlar mı daha hayırlıdır); **yoksa dünyayı barınacak yer kılan, aralarında nehirler akıtan, onda sağlam dağlar yerleştiren ve iki nehrin/denizin arasına engel yerleştiren mi? Bir ilâh mı var Allah'la beraber? Hayır, onların çoğu bilmiyorlar.**

62. (Onlar mı daha hayırlıdır); **yoksa dua ettiğinde darda kalanın duasına icabet eden, sıkıntıyı gideren ve sizi yeryüzü egemenleri kılan mı? Bir ilâh mı var Allah'la beraber? Ne de az ibret alıyorsunuz?**

63. (Onlar mı daha hayırlıdır); **yoksa karanın ve denizin karanlıklarında size yol gösteren ve rahmetinin önünde rüzgârları müjde olarak gönderen mi? Bir ilâh mı var Allah'la beraber? Allah onların ortak koştuklarından yücedir.**

64. (Onlar mı daha hayırlıdır); **yoksa yaratmayı başlatan ve sonra da onu tekrar eden, bir de gökten ve yerden size rızık veren mi? Bir ilâh mı var Allah'la beraber? De ki: "Doğru söylüyorsanız, delilinizi getirin."**

65. **Göklerde ve yerde bulunanlar gaybı bilmez, ancak Allah bilir. Ne zaman diriltileceklerini de bilmez onlar.**

66. **Hayır, ahiretle ilgili bilgileri yetersizdir. Aslında bu hususta şüphe içerisindedirler; hatta ahiret konusunda onlar kördürler.**

Sûrenin başından buraya kadar birkaç kıssaya yer verilmişti. Bu kıssalarda Allah, kendisine iman eden peygamberlerinin destekleyicisi olmuş, onlara karşı çıkanlar ise cezalandırılmışlardır. Kıssaların, indirildikleri dönemdeki olaylarla yakın bir ilişki içerisinde olduklarına daha önce de dikkat çekmiştik. Sûre, Mekke'de indirilmiştir. Bu dönemde Müslümanlar baskı altındadır. Söz konusu kıssalarda iman edenlerin Allah tarafından desteklendiği ve karşı tarafın yaptıkları haksızlıklar nedeniyle cezalandırıldıkları anlatıldığına göre Müslümanlar da Allah tarafından desteklenecek, o Peygambere karşı çıkanlar ise cezalandırılacaktır.

Bu bölümün Allah'a hamd ile başlamasının nedeni bu olmalıdır. Ayrıca bir konuya başlarken Peygamber (s.a.v.) Allah'ın kendisine lütfettiği nimet-

lere hamd ederek ve seçkin kullarına salât ve selam getirerek başlardı. Burada da bu husus göz önünde bulundurulmuştur. Seçkin kullarla öncelikle peygamberler kastedilmektedir. Peygamber (s.a.v.)in hitabete veya bir konuşmaya başlarken bu uygulaması Müslümanlar tarafından bir gelenek haline getirilmiştir.

Allah'a hamd edilip seçkin kullarına salât ve selam getirildikten sonra Allah ile ortak koşanların ilâh edindikleri arasında bir karşılaştırma yapılmaktadır. Kuşkusuz Allah ile taptıkları arasında karşılaştırmayı gerektirecek bir benzeşme söz konusu değildir. Aralarındaki farklar karşılaştırma yapmaya ihtiyaç bırakmayacak açıklıktadır. Ama nihâyetinde Kur'ân insanlara gönderilmiştir ve insanlar arasında Allah'tan başkasına tapanlar vardır. Hem burada sözü edilen müşrikler, yeri ve göğü yaratanın, güneşe ve aya hükmedenin, yağmuru yağdıranın ve rızkı verenin Allah olduğunu söyledikleri halde Allah'tan başkasına tapıyorlardı. Ayrıca yapılan bu karşılaştırma müşrikleri azarlamak ve ne denli basit insanlar olduklarını ortaya koymak bakımından gerekliydi. Bu nedenle her bir karşılaştırma yapıldıktan sonra **"Bilakis onlar, yoldan sapmış bir topluluktur."** **"Hayır, onların çoğu bilmiyorlar."** **"Ne de az ibret alıyorsunuz?"** **"Doğru söylüyorsanız delilinizi getirin."** **"Hayır, ahiretle ilgili bilgileri yetersizdir. Aslında bu hususta şüphe içerisindedirler; hatta ahiret konusunda onlar kördürler."** şeklinde ifadeler kullanılmaktadır. Bu ifadelerle kınanıp azarlanmakta ve basitlikleri ortaya konulmaktadır.

Günümüzde modern ilimlerle Kur'ân âyetleri arasında bağlantı kurmak ve her fırsatta Kur'ân âyetlerini modern ilimlerle açıklamak yaygın bir hal almıştır. 61. âyeti de bu şekilde yorumlayanlar vardır. Buna göre, "iki deniz arasına konulduğu bildirilen engelden maksat, tuzluluk oranı farklı denizleri birbirinden ayıran sınırdır. Özgül ağırlığı farklı olan yani birinin suyu diğerine nispetle daha tuzlu olan iki su kütlesi yan yana durdukları halde aralarında görünmeyen bir perde varmış gibi birbirine karışmamakta ve bileşimlerindeki farklılık değişmemektedir." (Kur'ân Yolu, IV, 201).

Her şeyden önce âyet, müşrik Araplara hitap etmektedir. En azından âyetin ilk muhatapları onlardır. Acaba onların böyle bir bilgileri var mıydı? İkincisi, yan yana duran tuzlu ve tatlı su bir müddet sonra karışmaktadır. Hiç karışmamaları diye bir durum söz konusu değildir. Âyet, suların hepsi bir şekilde birbiriyle karışıp aynı olsaydı bu yararları elde edemezdiniz, demektedir. İşte bunları yapan Allah mı, yoksa bunların hiçbirini yapamayan putlar mı daha hayırlıdır?

Bizce âyet açıktır; *"bahr"* kelimesi Arapça'da deniz, büyük nehir ve büyük göl anlamlarında kullanıldığından denizlerin, nehirlerin yahut göllerin sularının farklılığına değinilmekte ve bunların insanlara olan yararlarına dikkat çe-

kilmektedir. Bunların bir kısmının suları tatlıdır, bir kısmının ise tuzludur. O gün için Arapların bildiği, tuzlu olanlarından tuz çıkarılır, tatlı olanların ise suları içilir. Yine tuzlu olanlardan bir çeşit, diğerlerinden başka çeşit balık yakalanır, inci mercan gibi değerli taşlar çıkarılırdı.

Kur'ân-ı Kerim genelde insanların her yerde karşılaştığı olaylardan ibret alınmasını gündeme getirir. İşte bu olaylardan ibret alan, bunlar üzerinde düşünen kişinin hayata bakışı da dengeli ve tutarlı olur.

Âyetlerde yapılan karşılaştırmalar, düşünen kimseler için açıklamaya ihtiyaç bırakmayacak açıklıktadır.

"Göklerde ve yerde bulunanlar gaybı bilmez, ancak Allah bilir. Ne zaman diriltileceklerini de bilmez onlar."

Buraya kadar verilen misaller yaratma, yönetme ve besleme ile ilgili misallerdi. Bütün bu hususların mükemmel bir şekilde yerine getirilmesi, elbette bilgiye ihtiyaç gösterir. Allah dışında tapınılan kişi veya varlıkların hiçbirinin bilgisi Allah'ın bilgisiyle kıyaslanamaz. Göklerde ve yerde yaşayan melekler, peygamberler, veliler ve cinler dâhil varlıkların tamamının bilgisi sınırlıdır. Bu varlıklardan hiçbiri, gayb bilgisine sahip değildir. Bir kısmının bir konuda bilgisi diğerlerininkinden fazla olabilir, ama hiçbirinin tam bir bilgisi yoktur. Özellikle ahiret konusunda Allah'ın haber verdiklerinin dışında hiç kimsenin bir bilgisi bulunmamaktadır. Ama bir konuda bilgi sahibi olmamak onu inkâr etmeyi gerektirmez: "**Hayır, ahiretle ilgili bilgileri yetersizdir. Aslında bu hususta şüphe içerisindedirler; hatta ahiret konusunda onlar kördürler.**"

İnsanlar, kendileri için gayb durumunda olan bazı konularda beşerin bilgi edinme yolları sayesinde birtakım bilgiler elde edebilirler. Artık konunun o yönü kendileri için gayb olmaktan çıkar. Ama hiçbir zaman hiçbir kimse gaybi konuların tamamını ve özellikle ahiretle ilgili gaybi meseleleri bilme imkânına sahip değildir. Bununla birlikte yüce Allah, ahiretin mümkün ve inkâr edilemez bir gerçek olduğuna dair deliller getirmektedir. Aşağıdaki âyetlerde bu husus irdelenmektedir:

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوٓا ءَاِذَا كُنَّا تُرَابًا
وَاٰبَٓاؤُنَٓا اَئِنَّا لَمُخْرَجُونَ ﴿٦٧﴾ لَقَدْ وُعِدْنَا هٰذَا نَحْنُ وَاٰبَٓاؤُنَا
مِنْ قَبْلُ اِنْ هٰذَٓا اِلَّٓا اَسَاطِيرُ الْاَوَّلِينَ ﴿٦٨﴾ قُلْ سِيرُوا فِي الْاَرْضِ

فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ ﴿٦٩﴾ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا
تَكُنْ فِي ضَيْقٍ مِمَّا يَمْكُرُونَ ﴿٧٠﴾ وَيَقُولُونَ مَتَى هَٰذَا الْوَعْدُ
إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٧١﴾ قُلْ عَسَىٰ أَنْ يَكُونَ رَدِفَ لَكُمْ بَعْضُ
الَّذِي تَسْتَعْجِلُونَ ﴿٧٢﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ
وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٧٣﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَيَعْلَمُ مَا تُكِنُّ
صُدُورُهُمْ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٧٤﴾ وَمَا مِنْ غَائِبَةٍ فِي السَّمَاءِ
وَالْأَرْضِ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ﴿٧٥﴾

67. **İnkâr edenler dediler ki: "Biz ve atalarımız toprak olduktan sonra gerçekten çıkarılacak mıyız?"**

68. **"Evet, bu tehdit hem bize hem de önceleri atalarımıza yapıldı. Doğrusu bu, eskilerin masallarından başka bir şey değildir."**

69. **De ki: "Yeryüzünde dolaşın da suçluların akıbeti nice oldu bir görün."**

70. **Sen onlara üzülme ve kurmakta oldukları tuzaklardan dolayı canını sıkma.**

71. **Onlar: "Doğru sözlülerdenseniz şayet bu söylediğiniz ne zaman olacak?" diyorlar.**

72. **Hemen olsun dediğiniz o şeyin bir bölümünün hemen yanıbaşınızda bitivermesi yakındır.**

73. **Rabbin, insanlara karşı lütuf sahibidir; lakin onların çoğu şükretmez.**

74. **Rabbin, onların kalplerinin gizlediklerini de açığa vurduklarını da bilir.**

75. **Gökte ve yerde gizli hiçbir şey yoktur ki apaçık bir kitapta bulunmuş olmasın.**

İnkâr edenler, gördüklerinin ötesine geçmiyor, Peygamberin ahiret konusunda söylediklerine inanmadıkları gibi, bunu alaycı bir dille ifade ediyorlardı: **"Biz ve atalarımız toprak olduktan sonra gerçekten çıkarılacak mıyız?"** diyorlardı. Ardından, kendilerinden önce atalarına da bu tür masalların anlatıldığını belirtiyorlardı. Ahireti bu şekilde inkâr edişlerine Kur'ân'ın farklı yerlerinde daha başka cevaplar da verilmektedir. Burada ise Peygamberine şöyle demesi istenmektedir: **"Yeryüzünde dolaşın da suçluların akıbeti nice oldu bir görün."**

Burada peygamberlerine karşı gelmeleri ve ahireti inkâr etmeleri nedeniyle Mekke müşrikleri ve benzerleri tehdit edilmekte, kendilerinin de aynı akıbete uğrayacakları hatırlatılmaktadır. Ayrıca bu inkârcı toplumları bu dünya hayatında cezalandıran yüce Allah'ın ahirette de onları cezalandırmaya kadir olduğu anlatılmaktadır. Suçlu kavimler bir bir cezalandırılıyorsa bu evrenin hâkimi adil biridir ve işleri bir plan-program çerçevesinde yürütmektedir. Bu dünya hayatında kimi suçlar da cezasız kalmışsa bunların cezası ahirette verilecektir.

Ardından hitap Peygambere yöneltilerek: "**Sen onlara üzülme ve kurmakta oldukları tuzaklardan dolayı canını sıkma**" denilmektedir. Sen görevini yaptın ve dini olduğu gibi onlara tebliğ ettin. Bundan sonrası artık onları ilgilendirir. Ayrıca Allah seninle beraberdir, onların entrika ve oyunları sana bir zarar vermeyecektir. Onların nesine üzüleceksin, yaptıklarıyla yetinmiyor, bir de: **"Doğru söylüyorsanız bu söylediğiniz ne zaman olacak?"** diyerek meydan okuyorlar. Aslında acele gelmesini istedikleri azabın bir kısmı onları enselerinden yakalamış, üzerlerine çullanmak üzeredir. Onlar, Allah'ın lütuf ve merhametini istismar ediyorlar. Bu lütfundan dolayı şükredeceklerine, meydan okuyorlar. "**Rabbin, onların kalplerinin gizlediklerini de, açığa vurduklarını da bilir. Gökte ve yerde gizli hiçbir şey yoktur ki apaçık bir kitapta bulunmuş olmasın.**"

إِنَّ هَٰذَا الْقُرْآنَ يَقُصُّ
عَلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَكْثَرَ الَّذِي هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٧٦﴾
وَإِنَّهُ لَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٧٧﴾ إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُمْ بِحُكْمِهِ ۚ وَهُوَ

الْعَزِيزُ الْعَلِيمُ ﴿٧٨﴾ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ إِنَّكَ عَلَى الْحَقِّ الْمُبِينِ ﴿٧٩﴾ إِنَّكَ
لَا تُسْمِعُ الْمَوْتٰى وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعَاءَ إِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ ﴿٨٠﴾
وَمَا أَنْتَ بِهَادِي الْعُمْيِ عَنْ ضَلَالَتِهِمْ إِنْ تُسْمِعُ إِلَّا مَنْ يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا فَهُمْ
مُسْلِمُونَ ﴿٨١﴾

76. Şüphesiz ki bu Kur'ân, İsrailoğulları'nın ihtilafa düştükleri şeylerin çoğunu onlara anlatır.

77. Yine şüphesiz ki o, müminler için doğru yolu gösteren bir rehber ve rahmettir.

78. Rabbin, hükmü ile onlar arasındaki takdirini ortaya koyacaktır. O, çok güçlüdür, çok bilendir.

79. O halde Allah'a tevekkül et; çünkü sen, apaçık olan hak üzeresin.

80. Şüphesiz sen, ölülere duyuramazsın; arkalarını dönüp giderlerken sağırlara çağrıyı da duyuramazsın.

81. Yine sen körleri, sapıklıklarından vazgeçirip de doğru yola iletemezsin. Sen sadece âyetlerimize inananlara duyurabilirsin; onlar hemen teslim olurlar.

"*İsrailoğulları*" kavramı hem Yahudiler ve hem de Hıristiyanları içine almaktadır. Çünkü her ikisi de Ahd-i Kadim'e bağlıdır. Gerek kitaplarında ortaya çıkan tahrif ve gerek diğer nedenlerle aralarındaki ihtilafların birçoğu Kur'ân tarafından vuzuha kavuşturulmuştur. Aralarında ihtilaf edip Kur'ân'ın değinmediği meseleler ise üzerinde durulmaya değmeyen hususlardır. Aralarındaki en büyük ihtilaf elbette Hz. İsa'nın peygamber olup olmadığı meselesidir. Yahudiler onun peygamber olduğunu kabul etmezler. Hıristiyanların bir kısmı ise onun diğer peygamberler gibi bir peygamber olduğunu söylerken, bir kısmı Allah'ın oğlu olduğunu söylemektedir. Yine Meryem hakkında da ihtilafa düşmüşlerdir. İhtilafları, Hz. İsa ve annesi konusuyla sınırlı değildir. Mesela Yahudilere göre domuz eti haram iken, Hıristiyanlara göre helaldir. Aralarında daha başka ihtilaflar da mevcuttur.

Ne var ki Kur'ân'ın söz konusu ihtilafları bir çözüme bağlaması, onlar

için bir anlam ifade etmemektedir. Çünkü ancak iman edenler Kur'ân'ın rehberliğinden yararlanırlar. Buna göre onların ancak iman edenleri Kur'ân'ın çözümüne itibar etmektedir. Bu dünya hayatında Kur'ân'ın söz konusu ihtilaflarla ilgili çözümünü kabul etmeyenler ahirette Allah'ın huzuruna çıkarılacak ve hesap vereceklerdir. Bu sebeple Peygamberin üzülmesine gerek yoktur. O tebliğ görevini yerine getirdikten sonra iş, muhataplara kalmıştır. Bu sebeple bu anlatılanların ardından Peygambere şöyle denmektedir: "**O halde Allah'a tevekkül et; çünkü sen, apaçık olan hak üzeresin.**" Yine Peygamberi teselli etmek için şöyle buyrulmaktadır: **"Şüphesiz sen, ölülere duyuramazsın; arkalarını dönüp giderlerken sağırlara çağrıyı da duyuramazsın. Yine sen körleri, sapıklıklarından vazgeçirip de doğru yola iletemezsin. Sen sadece âyetlerimize inananlara duyurabilirsin; onlar hemen teslim olurlar.**" İnsanların hidayet bulmaları yahut bulmamaları kendi irade ve arzularıyla gerçekleşen bir hadisedir. İman etmek istemeyeni kimse hidayete kavuşturamaz. İnsanın dalâlette kalması da kendi tercihi sonucudur, iman etmesi de.

Burada ölüler, sağırlar ve körler mecazî anlamda kullanılmıştır. Hakkı duymak ve görmek istemeyenler ölülere, sağırlara ve körlere benzetilmiştir.

وَإِذَا وَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ أَخْرَجْنَا لَهُمْ دَابَّةً مِنَ الْأَرْضِ
تُكَلِّمُهُمْ أَنَّ النَّاسَ كَانُوا بِآيَاتِنَا لَا يُوقِنُونَ ﴿٨٢﴾ وَيَوْمَ
نَحْشُرُ مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ فَوْجًا مِمَّنْ يُكَذِّبُ بِآيَاتِنَا فَهُمْ
يُوزَعُونَ ﴿٨٣﴾ حَتَّىٰ إِذَا جَاءُوا قَالَ أَكَذَّبْتُمْ بِآيَاتِي وَلَمْ تُحِيطُوا بِهَا
عِلْمًا أَمَّاذَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٨٤﴾ وَوَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ بِمَا ظَلَمُوا
فَهُمْ لَا يَنْطِقُونَ ﴿٨٥﴾ أَلَمْ يَرَوْا أَنَّا جَعَلْنَا اللَّيْلَ لِيَسْكُنُوا فِيهِ
وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٨٦﴾

وَيَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ فَفَزِعَ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَمَنْ فِي
الْاَرْضِ اِلَّا مَنْ شَٓاءَ اللّٰهُ وَكُلٌّ اَتَوْهُ دَاخِر۪ينَ ﴿٨٧﴾ وَتَرَى
الْجِبَالَ تَحْسَبُهَا جَامِدَةً وَهِيَ تَمُرُّ مَرَّ السَّحَابِ صُنْعَ اللّٰهِ
الَّذ۪ٓي اَتْقَنَ كُلَّ شَيْءٍ اِنَّهُ خَب۪يرٌ بِمَا تَفْعَلُونَ ﴿٨٨﴾
مَنْ جَٓاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِنْهَا وَهُمْ مِنْ فَزَعٍ يَوْمَئِذٍ اٰمِنُونَ ﴿٨٩﴾
وَمَنْ جَٓاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَكُبَّتْ وُجُوهُهُمْ فِي النَّارِ هَلْ تُجْزَوْنَ اِلَّا
مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٩٠﴾ اِنَّمَٓا اُمِرْتُ اَنْ اَعْبُدَ رَبَّ هٰذِهِ الْبَلْدَةِ الَّذ۪ي
حَرَّمَهَا وَلَهُ كُلُّ شَيْءٍ وَاُمِرْتُ اَنْ اَكُونَ مِنَ الْمُسْلِم۪ينَ ﴿٩١﴾ وَاَنْ
اَتْلُوَا الْقُرْاٰنَ فَمَنِ اهْتَدٰى فَاِنَّمَا يَهْتَد۪ي لِنَفْسِه۪ وَمَنْ ضَلَّ
فَقُلْ اِنَّمَٓا اَنَا مِنَ الْمُنْذِر۪ينَ ﴿٩٢﴾ وَقُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ سَيُر۪يكُمْ
اٰيَاتِه۪ فَتَعْرِفُونَهَا وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٩٣﴾

82. Haklarındaki söz gerçekleşeceği vakit insanlar için yerden, kendilerine, âyetlerimize inanmadıklarını söyleyen bir Dâbbe/canlı çıkarırız.

83. O gün, her ümmetten âyetlerimizi yalanlayanlardan bir grubu toplayıp süreriz.

84. Nihayet geldiklerinde (Allah onlara) **şöyle seslenir: "İlminiz âyetlerimi kuşatmadığı halde onları yalandınız, öyle mi? Değilse yaptığınız neydi?"**

85. Yaptıkları zulüm sebebiyle o söz gerçekleşmiştir. Bu yüzden artık konuşmazlar.

86. Görmüyorlar mı ki geceyi dinlensinler diye yarattık. Gündüzü de aydınlık yaptık. Şüphesiz bunda iman eden bir topluluk için âyetler vardır.

87. Sura üflendiği gün, Allah'ın diledikleri dışında göklerde ve yerde bulunanların hepsi korkuya kapılır; hepsi de boyunları bükük bir vaziyette O'na gelirler.

88. Dağları görürsün de onları yerlerinde duruyor sanırsın; hâlbuki onlar, bulutların geçişi gibi geçerler. Her şeyi sapasağlam yapan Allah'ın işidir bu. O, yaptıklarınızdan haberdardır.

89. Kim iyiliklerle gelirse ona daha iyisi verilir. Onlar o gün korkudan uzak, güven içerisindedirler.

90. Her kim de kötülüklerle gelirse onların da yüzleri ateşe sürtülür. Yaptıklarınızın karşılığından başkasıyla karşılaşacağınızı mı sandınız?

91. Bana ancak bu şehrin Rabbine kulluk etmem emredildi. O, burayı saygıdeğer kıldı. Her şey zaten O'nundur. Ve ben, müslümanlardan olmakla emrolundum.

92. Yine, Kur'ân okumam emredildi. Her kim doğru yolu seçerse kendisi için seçmiş olur. Her kim de saparsa sen ona de ki: "Ben sadece uyarıcılardanım."

93. Ayrıca de ki: "Hamd Allah'adır. O, âyetlerini size gösterecek, siz de onları tanıyacaksınız. Rabbin, yaptıklarınızdan habersiz değildir."

"Dâbbe", yeryüzünde her yürüyen canlıya verilen bir isimdir. (Ibnu Fâris, Mu'cemu Makayîsi'l-Luğa, d-b-b maddesi). Âyette sözü edilen "**Haklarındaki söz gerçekleşeceği vakit,**" ifadesi *"vaat edilen cezaya çarptırılacakları vakit"* anlamına geldiğinden bununla kıyametin kastedildiği belirtilmiştir. O halde kıyametin kopmasına yakın bir zamanda yerden bir canlı çıkacak, insanlarla konuşacak ve onlara Allah'ın âyetlerine inanmadıklarını söyleyecektir. İnsanlara, inanmadıklarını söyleyeceğine göre, çıkacağı sırada insanların tamamı veya pek çoğu Allah'ın âyetlerine inanmıyor olmalıdır.

Âyette sözü edilen dâbbe cins isim olarak anlaşıldığı takdirde bununla bir canlı türü kastedilmektedir ki bunların sayısı çok olacaktır. Ama genelde bir

tek canlı şeklinde anlaşılmıştır. Bunun temsilî bir anlatım olduğunu söyleyenler de olmuştur.

"Onlarla konuşur" diye tercüme ettiğimiz "تُكَلِّمُهُمْ" kelimesini *"onları yaralar"* anlamına gelen "تَكْلِمُهُمْ" şeklinde de okunmuştur. Buna göre âyette konuşmasından söz edilmemektedir.

Söz konusu canlının nerede çıkacağı, ne gibi bir yaratık olduğu konusunda pek çok şey söylenmektedir. Bu gibi gaybî konularda, tutarlı ve sağlıklı rivayetler olmadıkça söz söylemeyi uygun görmüyoruz

Kıyamet koptuktan sonra insanlar hesaba çekilecek, inanmayalar grup grup bir araya toplanacak ve hepsine topluca hitap edilecektir: **"İlminiz âyetlerimi kuşatmadığı halde onları yalandınız, öyle mi? Değilse yaptığınız neydi?"** Hiçbirinden çıt çıkmayacaktır. Çünkü hesaba çekilmiş, yaptıkları, delilleri ve şahitleriyle gözlerinin önüne serilmiştir. Artık azabı hak ettikleri kesinleşmiştir. Söyleyecek bir şeyleri de yoktur. Bir araya getirilmiş olan ve Allah'ın âyetlerini yalanlamış olan bu kimseler topluca cehenneme atılacaklardır.

Ahirete dair anlatılan bu sahneler elbette şimdiden ibret alınıp bunlardan ders çıkarılması içindir. Bu sebeple söz, dünya hayatında yaşayanlara getirilmekte ve şöyle denmektedir:

"Görmüyorlar mı ki geceyi dinlensinler diye yarattık. Gündüzü de aydınlık yaptık. Şüphesiz bunda iman eden bir topluluk için âyetler vardır."

Gece ile gündüzün olması, insan hayatının düzeni açısından çok önemlidir. Yeryüzü sürekli gündüz yahut sürekli gece olsaydı insanların yaşaması mümkün olmazdı. Yine gece şimdikinden çok daha uzun yahut aksi olsaydı sıkıntılarla dolu bir hayat olurdu. Allah bunları öyle düzenlemiş ki insan hem dinleniyor ve hem de geçimi için çalışabiliyor.

"Sura üflendiği gün, Allah'ın diledikleri dışında göklerde ve yerde bulunanların hepsi korkuya kapılır; hepsi de boyunları bükük bir vaziyette O'na gelirler."

Sur'un, boynuza benzer bir şey olduğu ve büyük meleklerden biri olan İsrafil'in ona iki veya üç kez üfleyeceği söylenir. Birinci üflemenin korkutucu üfleme olacağı, ikincisiyle bütün canlıların öleceği ve üçüncüsüyle de insanların kabirlerinden dirilecekleri belirtilir. İki kez üfleneceğini söyleyenler ise birincisinde bütün canlıların öleceğini, ikincisiyle de insanların kabirlerinden dirileceklerini söylerler. Her iki görüşte olan âlimlere göre burada birinci üflemeden söz edilmektedir.

Sura üflendiğinde insanlar büyük bir korkuya kapılacaklardır. İki üfleme-

nin olacağını söyleyenler, ilk üflemede Sur'un o korkunç sesi nedeniyle insanların korkudan öleceklerini söylerler. Diğer görüşte olanlara göre korkudan ölüm ikincisinde gerçekleşecektir.

"Allah'ın diledikleri dışında" ifadesiyle kimlerin kastedildiği konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Genelde büyük meleklerin bu korkuyu hissetmeyecekleri söylenirken, insanlardan bazı sınıfları da zikredenler vardır.

"Dağları görürsün de onları yerlerinde duruyor sanırsın; hâlbuki onlar, bulutların geçişi gibi geçerler. Her şeyi sapasağlam yapan Allah'ın işidir bu. O, yaptıklarınızdan haberdardır."

Müfessirlerin çoğunluğuna göre burada kıyametin kopma sahnelerinden biri dile getirilmektedir. Sözün bağlamı da bu müfessirlerin görüşlerini desteklemektedir. Nitekim bu husus Kehf süresinin 47. âyetinde daha açık bir şekilde dile getirilmiş, *"dağları yürüttüğümüz gün,"* denilmiştir.

O koca dağların bir bulut gibi yürüyüp dağıldıkları o korkunç günde iyilik yapmış olanlar, korkudan güvenlik içerisinde olacak, ayrıca mükâfatlarını fazlasıyla alacaklardır. Kötülük yapmış olanların ise yüzleri ateşe sürtülecektir. Onlar da yaptıklarının karşılığını göreceklerdir.

"Bana ancak bu şehrin Rabbine kulluk etmem emredildi. O, burayı saygıdeğer kıldı. Her şey zaten O'nundur. Müslümanlardan olmam bana emredildi."

Mekke'ye dikkat çekilmesi, âyette de belirtildiği gibi buranın Allah tarafından saygıdeğer bir yer kılınmış olmasıdır. Müşrik Araplar da buraya saygı duyuyorlardı. Arap yarımadası anarşi içerisinde boğuşurken ve insanlar birbirlerini öldürürken Mekke'de yaşayanlar emniyet içerisindeydi. Burada hayvanlar bile öldürülmez, bitkiler koparılmazdı. Çevre Araplar da burada yaşayanlara saygı gösteriyorlardı. Müşrik Araplar da Allah tarafından buranın harem (saygıdeğer) kılındığını biliyorlardı, buna rağmen Allah'a ortak koşuyorlardı.

Mekke'ye dikkat çekilmesinin ikinci nedeni ise sûrenin indiği sıralarda İslâm davetinin şartlar sebebiyle Mekke'yle sınırlı olmasıdır. Yanlış bir anlamaya meydan vermemek için *"her şey zaten O'nundur,"* deniliyor. Ardından da müşriklerin inkârda inat ve ısrarlarına rağmen Peygamberin konumu şöyle belirleniyor: **Ve ben, müslümanlardan olmakla emrolundum. Yine, Kur'ân okumam emredildi. Her kim doğru yolu seçerse kendisi için seçmiş olur. Her kim de saparsa sen ona de ki: "Ben sadece uyarıcılardanım. Ayrıca de ki: "Hamd Allah'adır. O, âyetlerini size gösterecek, siz de onları tanıyacaksınız. Rabbin, yaptıklarınızdan habersiz değildir."**

*Mekke'de indirilmiştir. 88 âyettir. Sûre, adını 25. âyetinde geçen **"el-kasas"** kelimesinden alır. Kelime **olaylar, hikâyeler** anlamına gelmektedir.*

Sûrenin büyük bir bölümünde Hz. Musa'nın Firavun'la mücadelesi anlatılır ve bu olaylar üzerinden okuyucuya öğütler verilir. Mekke müşriklerinin Peygamber'e karşı takındıkları olumsuz tavırlar anlatılır. Peygamber'e, bu olumsuz tavırlar karşısında direnmesi tavsiye edilerek teselli edilir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ
طٰسٓمٓ ﴿١﴾ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ الْمُبِينِ ﴿٢﴾ نَتْلُوا عَلَيْكَ مِنْ نَبَاِ مُوسٰى وَفِرْعَوْنَ
بِالْحَقِّ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٣﴾ اِنَّ فِرْعَوْنَ عَلَا فِي الْاَرْضِ وَجَعَلَ اَهْلَهَا
شِيَعًا يَسْتَضْعِفُ طَٓائِفَةً مِنْهُمْ يُذَبِّحُ اَبْنَٓاءَهُمْ وَيَسْتَحْيِي نِسَٓاءَهُمْ
اِنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ ﴿٤﴾ وَنُرِيدُ اَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا
فِي الْاَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ اَئِمَّةً وَنَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ ﴿٥﴾

وَنُمَكِّنَ لَهُمْ فِي الْاَرْضِ وَنُرِيَ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا
مِنْهُمْ مَا كَانُوا يَحْذَرُونَ ﴿٦﴾ وَاَوْحَيْنَا اِلٰى اُمِّ مُوسٰى
اَنْ اَرْضِعِيهِ فَاِذَا خِفْتِ عَلَيْهِ فَاَلْقِيهِ فِي الْيَمِّ وَلَا
تَخَافِي وَلَا تَحْزَنِي اِنَّا رَادُّوهُ اِلَيْكِ وَجَاعِلُوهُ مِنَ الْمُرْسَلِينَ
﴿٧﴾ فَالْتَقَطَهُ اٰلُ فِرْعَوْنَ لِيَكُونَ لَهُمْ عَدُوًّا وَحَزَنًا
اِنَّ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا كَانُوا خَاطِئِينَ ﴿٨﴾
وَقَالَتِ امْرَاَتُ فِرْعَوْنَ قُرَّتُ عَيْنٍ لِي وَلَكَ لَا تَقْتُلُوهُ
عَسٰى اَنْ يَنْفَعَنَا اَوْ نَتَّخِذَهُ وَلَدًا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٩﴾
وَاَصْبَحَ فُؤَادُ اُمِّ مُوسٰى فَارِغًا اِنْ كَادَتْ لَتُبْدِي بِهِ لَوْلَا اَنْ رَبَطْنَا
عَلٰى قَلْبِهَا لِتَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٠﴾ وَقَالَتْ لِاُخْتِهِ
قُصِّيهِ فَبَصُرَتْ بِهِ عَنْ جُنُبٍ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١١﴾
وَحَرَّمْنَا عَلَيْهِ الْمَرَاضِعَ مِنْ قَبْلُ فَقَالَتْ هَلْ اَدُلُّكُمْ
عَلٰى اَهْلِ بَيْتٍ يَكْفُلُونَهُ لَكُمْ وَهُمْ لَهُ نَاصِحُونَ ﴿١٢﴾
فَرَدَدْنَاهُ اِلٰى اُمِّهِ كَيْ تَقَرَّ عَيْنُهَا وَلَا تَحْزَنَ وَلِتَعْلَمَ اَنَّ
وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٣﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Tâ-sîn-mîm.**
2. **Bunlar, apaçık kitabın âyetleridir.**
3. **İman eden bir topluluk için Musa ile Firavun'un haberlerinden bir kısmını sana gerçeği üzere anlatacağız.**
4. **Gerçekten Firavun yeryüzünde zorbalığa yöneldi; halkını çeşitli fırkalara böldü. Onlardan bir grubu zayıf bulup erkek çocuklarını boğazlıyor, kadınlarını hayatta bırakıyordu. O, kesinlikle bozguncılardandı.**
5. **Biz ise yeryüzünde güçsüz düşürülenlere iyilikte bulunmak, onları yeryüzünde önderler yapmak ve onları mirasçılar kılmak istiyorduk.**
6. **Onlara yeryüzünde güç vermek ve Firavun, Hâmân ve askerlerine, onlardan** (gelecek diye) **korktukları şeyi göstermek istiyorduk.**
7. **Musa'nın annesine: "Onu emzir. Kendisi hakkında kaygılandığında da onu denize at. Endişe etme; çünkü biz onu tekrar sana vereceğiz ve onu elçilerden yapacağız" diye vahyettik.**
8. **Derken Firavun ailesi kendilerine hem bir düşman hem de bir üzüntü kaynağı olmasını takdir ettiğimiz Musa'yı buldu. Kuşkusuz Firavun, Hâmân ve askerleri günahkârlar idiler.**
9. **Firavun'un hanımı dedi ki: "Benim ve senin neşe kaynağın olabilir. Ne olur onu öldürmeyin. Hem belki bize bir faydası olur belki de onu evlat ediniriz." Onlar işin farkında değillerdi.**
10. **Musa'nın annesinin gönlü bomboş olmuştu. İnananlardan olsun diye kalbini pekiştirmemiş olsaydık neredeyse olan biteni ifşa edecekti.**
11. **Annesi kız kardeşine dedi ki: "Onu takip et." Onlar farkında değildi; ama** (kız) **uzaktan onu gözetliyordu.**
12. **Biz önceden onu sütannelerini** (emmekten) **uzak tutmuştuk. Bunun üzerine kız kardeşi dedi ki: "Sizin adınıza onun bakımını üstlenecek ve hem de ona iyi davranacak bir aile bulayım mı size?"**
13. **İşte biz annesi neşelensin, gam çekmesin ve Allah'ın vaadinin gerçek olduğunu bilsin diye bu yolla onu annesine kavuşturduk; ama yine de pek çoğu bilmez.**

Sûrenin başında bulunan mukattaa harfleriyle ilgili bilgi ,Bakara sûresinin birinci âyetinin tefsirinde yeterince verildi.

Söz konusu harfler, Kur'ân'ın icazıyla ilgili olduklarından bu harflerden sonra kendisinden söz edilen kitap da Peygamberimizin mucizesi olan Kur'ân-ı Kerim'dir. O apaçık bir kitaptır. Herkes kendi kabiliyeti ve bilgi birikimi çerçevesinde onu anlar. Herkes tarafından anlaşılıyor olması, onu anlama konusunda kimsenin kimseden yardım almayacağı anlamına elbette gelmez. Herkes onu yetenek ve bilgi birikimine göre anlayacağına göre anlamalar arasında derinlik ve anlatılanların hayatla eşleştirilmesi bakımından birtakım farklılıklar olacak ve âyetleri anlama konusunda daha az bilenler, daha iyi bilenlerden yararlanacaklardır.

Giriş yapıldıktan sonra Hz. Musa kıssasıyla sûreye başlanmaktadır. Hz. Musa kıssası pek çok sûrede zikredilmektedir. Burada zikredileni, en ayrıntılı olanlardandır.

Kıssanın anlatımına başlarken "**İman eden bir topluluk için**" kaydının nedenine dair birtakım görüşler ileri sürülmüştür. Bazı müfessirler, şu anda iman etmiş olmadığı halde Allah'ın bilgisinde iman edecekleri kaydı bulunanların yani ileride iman edeceklerin de bu kıssalardan yararlanacağını söylemişlerdir. (İbnu Acibe, IV, 411). Bazıları da kıssanın iman eden ve etmeyenlere hitap ettiğini, fakat kıssadan yararlanacakların iman edenler olması nedeniyle böyle buyrulduğunu belirtmişlerdir. (Râzî, XII, 58). İbnu Âşur, bu ikinci görüşü zikreder ama şöyle bir ihtimalden de söz eder: Şuara ve Neml sûrelerinde Musa'nın kıssası anlatılmıştı. Bazı Müslümanlar, kıssanın ayrıntılarını merak etmiş ve bu merak ve istekleri üzerine bu sûredeki ayrıntılar indirilmiş olabilir. Bu nedenle *"iman edenler"* kaydı konulmuştur. Çünkü onların böyle bir arzuları vardı ve buna dikkat kesilecek ve ondan yararlanacak olanlar onlardır. (İbnu Âşur, X, 346).

"Gerçekten Firavun yeryüzünde zorbalığa yöneldi; halkını çeşitli fırkalara böldü. Onlardan bir grubu zayıf bulup erkek çocuklarını boğazlıyor ve kızlarını hayatta bırakıyordu. O, kesinlikle bozgunculardandı."

güç olarak çıkmalarını engellerler hem de bu fırkalardan birinin güçlenerek kendilerini uğraştırmasından kurtulurlar.

Firavun yönetiminde en çok baskı ve zulüm görenler İsrailoğulları'dır. Onların erkek çocuklarını öldürüyor, kız çocuklarına dokunmuyordu. Erkek çocukların öldürülmeleri, ileride çoğalıp kendisine karşı isyan etmeleri endişesinden kaynaklanmaktadır.

Firavun'un, bunu yapmasının nedeninin gördüğü bir rüya olduğu yaygın bir kanaattir. Denilir ki rüyasını yorumlayan kâhinler, o yıl içersinde doğan İsrailli bir çocuğun ileride kendisini tahtından edeceğini söylemişler, bu sebeple o da o yıl içerisinde doğan İsrailli erkek çocukları öldürtmüştür.

Belirtelim ki ne Kitab-ı Mukaddes'te ve ne de Kur'ân-ı Kerim'de, Firavun'un rüyasından ve kâhinlerin söz konusu rüyayı yorumlarından söz edilir. Buna dair bir imada dahi bulunulmamaktadır.

Âyette *"yuzebbihu"* kalıbı kullanılmaktadır ki bu kalıp, o fiilin çokça yapıldığını anlatır. Süreklilik ifade eden muzari kipinin kullanılması da bunu desteklemektedir. O halde İsrailoğulları'na uygulanan bu vahşet bir yılla sınırlı değil, sayılarının çoğaldığına kanaat getiren her Firavun'un başvurduğu bir yoldur. Yönetimler böylesi durumlarda halklarına yaptıklarını meşru göstermek için birtakım hile ve yalanlara başvurur ve bir şeyler uydururlar. Böylece yönetime karşı gelme potansiyeli bulunanların güç ve sayılarını azaltma yoluna giderler. Bazen direkt olarak katliamlar yapar, bazen onları birbirlerine düşürürler vs.

Kitab-ı Mukaddes'in Çıkış bölümünde şu anlatılanlar meseleye açıklık getirmektedir: *"Şimdi Mısır'ın başına Hz. Yûsuf'u tanımayan yeni bir kral geçti ve halkına şöyle dedi: Dikkat edin İsrailoğulları bizden daha fazla ve daha güçlü. Haydi onları zekice bir hileyle halledelim ki çoğalmasınlar ve bakarsınız öyle bir zaman gelir ki bir savaşa maruz kalırız da onlar düşmanlarımızla birleşerek bize karşı savaşırlar. Bu yüzden onları ülkeden kovun." Bunun üzerine onlara ağır işleri yüklediler ki onların altında ezilsinler. Ve onlar, Firavun için muhteşem şehirler inşa ettiler, Pithom ve Ramses ve Mısırlılar, İsrailoğulları'nı zorla köleleştirdiler. Ve onların hayatlarını, harç karma, tuğla yapımı, her türlü tarla hizmeti gibi zor işlerde çekilmez hale getirdiler. Ve Mısır'ın kralı İbrani ebelerle konuştu... Ve şöyle dedi: -İbrani kadınlara ebelik yaptığınızda çocuklara bakın, eğer oğlansa öldürün, kız ise bırakın yaşasın.* (Çıkış: I: 8-16)

"Biz ise yeryüzünde güçsüz düşürülenlere iyilikte bulunmak, onları yeryüzünde önderler yapmak ve onları mirasçılar kılmak istiyorduk."

"Onlara yeryüzünde güç vermek ve Firavun, Hâmân ve askerlerine, onlardan korktukları şeyi göstermek istiyorduk."

Yeryüzünde güçsüz duruma düşürülenlerin İsrailoğulları ve onları bu duruma düşürenlerin ise Firavun ve adamları olduklarına yukarıda değinmiştik. Firavun, Hâmân ve askerlerinin korktukları şey, İsrailoğulları'nın güçlenip kendilerine karşı koymalarıdır. Zaman zaman İsrailoğulları'nın erkek çocuklarını öldürmelerinin nedeni de budur.

İşte yüce Allah, güçsüz duruma düşürülmüş olan bu kavmi Hz. Musa ve Harun'un önderliğinde Firavun'un esaretinden kurtarmış, aralarından pek çok peygamber göndererek onları önderler kılmış, Hz. Süleyman ve Davud döneminde güçlü bir devlet kurmuşlardır. Uzun bir süre sonra da olsa, köle hayatı geçirdikleri ve oradan kaçmak zorunda kaldıkları Mısır'ı da fethetmişlerdir. Kuşkusuz bu, durup dururken olmamış; İsrailoğulları peygamberlerine iman etmiş, getirdikleri vahyi gözetmiş ve öylece yükselmişlerdir. Çünkü Allah'ın toplumlar için belirlediği yasalar böyledir. Gayret ve çabası olmayan toplumları Allah da ellerinden tutup yükseltmez.

Bazı müsteşrikler, Kur'ân'ın Hâmân'ı Firavun'un danışmanı olarak göstermesinin tarihi bir hata olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu meseleye değinen çağımız müfessirlerinden Mevdûdî şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

"Batılı müsteşrikler bu konu hakkında oldukça kritik bir tutum takınmışlardır. Onlara göre, Hâmân, Hz. Musa'dan (a.s) yüz sene sonra M.Ö. 486-465 arası hüküm sürmüş olan Pers Kralı Xerxes'in nedimiydi. Fakat Kur'ân onu Mısır'da Firavun'un bir bakanı olarak göstermektedir. Müsteşriklerin fikri katıksız bir ön yargıdan başka bir şey değildir. Bir kere müsteşriklerin elinde Xerxes'in Haman'dan önce, 'Hâmân' isimli bir başka şahsın yaşamadığını ispatlayacak tarihî bir delil var mıdır? Varsa nedir? Eğer bir müsteşrik sahih belgeleri araştırarak Firavun'un bakan, başkan ve nedimlerine ait olan ve içinde 'Hâmân' adı geçmeyen tam bir listeyi ortaya çıkarırsa hiç beklemeden bunu umuma duyurup mikrofilmini neşretmelidir. Çünkü Kur'ân'ı reddetmek için bundan daha iyi, daha etkili bir araç olamaz" (Mevdûdî, IV, 159).

Muhammed Esed ise Kur'ân'da kullanılan "Hâmân" sözcüğünün büyük bir ihtimalle özel bir isim değil, eski Mısır dininde tanrı Amon'a nispet edilen yüksek sınıftan rahiplere verilen Hâ-Amen unvanının Arapçaya mal olmuş şekli olduğunu söylemektedir. (M. Esed, Kur'ân Mesajı, II, 782)

"**Musa'nın annesine: "Onu emzir. Kendisi hakkında kaygılandığında da onu denize at. Endişe etme; çünkü biz onu tekrar sana vereceğiz ve onu peygamberlerden yapacağız" diye vahyettik."**

Hz. Musa'nın doğumunu, gençliğini ve Medyen'e gidip dönüşünü içeren kıssa burada başlamaktadır. Nakledildiğine göre Firavun, ebeleri tembihliyor ve İsrailoğulları'ndan erkek çocuk doğuran hanımlarının kendisine haber verilmesini istiyordu. Hz. Musa'nın doğumu niçin haber verilmemişti veya haber verildi de henüz infaz gerçekleşmeden mi annesi tarafından denize atıldı, bilmiyoruz. Yüce Allah, en büyük düşmanının sarayında onun gençlik dönemini geçirmesini öngörmüştü ve öyle oldu. Anne, oğlu Musa'nın hayatından endişe duymaya başladığında, Allah'ın emrine uyarak batmayacak şekilde bir sepete koyarak onu denize attı. Kız kardeşini de akıbetini öğrenmek üzere onu takip etmekle görevlendirdi. Sepeti, Firavun'un ailesi buldu. Çocuğu da olmayan kraliçe, Firavun'dan bu çocuğu öldürmemesini, kendilerine bir neşe kaynağı olabileceğini söyledi. Kız kardeşi, kendisini fark ettirmeyecek şekilde olup biteni takip etti. Kız kardeşin, küçük kardeşinin Firavun'un sarayına ulaştığını anlayınca eve dönmediğini ve akıllıca bir hareketle, ne olup biteceğini öğrenmek üzere orada kalmış olduğunu anlıyoruz. Çocuğun hiçbir sütanneyi kabul etmediğini görüp, Kraliçenin ona uygun bir sütanne için telaşa kapıldığını anlayınca akıllı kız, doğruca saraya gitmiş ve şöyle demiştir: **"Sizin adınıza onun bakımını üstlenecek ve hem de ona iyi davranacak bir aile bulayım mı size?"** Kız kardeşin önerisi kabul gördü ve Hz. Musa'nın öz annesi, sütannesi olarak tutuldu.

Hz. Musa'nın annesine nasıl vahyedildi? Hz. Musa'nın annesi bir peygamber miydi? Rüyada mı gördü? Kalbine ilham mı edildi? Yoksa o dönemde yaşayan bir peygamber mi gelip kendisine haber verdi? Bunlar, burada söylenebilecek varsayımlardır. Kimi şu veya bu sebeple bu görüşlerden birini tercih edebilir. Ama hiç kimse kendi tercihinin kesinlikle doğru olduğunu söyleyemez.

Kıssalar müteşâbihattandır. Çünkü kıssalarda birçok olay ve ayrıntı atlanır. Dolayısıyla muhkem âyetlerin desteklemeyeceği yahut muhkem âyetlerle bağdaşmayan bir hüküm kıssalardan çıkarılamaz.

وَلَمَّا بَلَغَ اَشُدَّهُ وَاسْتَوٰٓى اٰتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًاۜ وَكَذٰلِكَ نَجْزِي
الْمُحْسِنِينَ ﴿١٤﴾ وَدَخَلَ الْمَدِينَةَ عَلٰى حِينِ غَفْلَةٍ مِنْ اَهْلِهَا فَوَجَدَ
فِيهَا رَجُلَيْنِ يَقْتَتِلَانِۘ هٰذَا مِنْ شِيعَتِهِ وَهٰذَا مِنْ عَدُوِّهِۚ

فَاسْتَغَاثَهُ الَّذ۪ي مِنْ ش۪يعَتِه۪ عَلَى الَّذ۪ي مِنْ عَدُوِّه۪ۙ فَوَكَزَهُ مُوسٰى
فَقَضٰى عَلَيْهِۘ قَالَ هٰذَا مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِۜ اِنَّهُ عَدُوٌّ مُضِلٌّ مُب۪ينٌ ﴿١٥﴾
قَالَ رَبِّ اِنّ۪ي ظَلَمْتُ نَفْس۪ي فَاغْفِرْ ل۪ي فَغَفَرَ لَهُۜ اِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ
الرَّح۪يمُ ﴿١٦﴾ قَالَ رَبِّ بِمَٓا اَنْعَمْتَ عَلَيَّ فَلَنْ اَكُونَ ظَه۪يرًا لِلْمُجْرِم۪ينَ
﴿١٧﴾ فَاَصْبَحَ فِي الْمَد۪ينَةِ خَٓائِفًا يَتَرَقَّبُ فَاِذَا الَّذِي اسْتَنْصَرَهُ
بِالْاَمْسِ يَسْتَصْرِخُهُۜ قَالَ لَهُ مُوسٰٓى اِنَّكَ لَغَوِيٌّ مُب۪ينٌ ﴿١٨﴾
فَلَمَّٓا اَنْ اَرَادَ اَنْ يَبْطِشَ بِالَّذ۪ي هُوَ عَدُوٌّ لَهُمَاۙ قَالَ يَا مُوسٰٓى اَتُر۪يدُ
اَنْ تَقْتُلَن۪ي كَمَا قَتَلْتَ نَفْسًا بِالْاَمْسِۗ اِنْ تُر۪يدُ اِلَّٓا اَنْ تَكُونَ
جَبَّارًا فِي الْاَرْضِ وَمَا تُر۪يدُ اَنْ تَكُونَ مِنَ الْمُصْلِح۪ينَ ﴿١٩﴾ وَجَٓاءَ رَجُلٌ
مِنْ اَقْصَا الْمَد۪ينَةِ يَسْعٰىۘ قَالَ يَا مُوسٰٓى اِنَّ الْمَلَاَ يَأْتَمِرُونَ بِكَ
لِيَقْتُلُوكَ فَاخْرُجْ اِنّ۪ي لَكَ مِنَ النَّاصِح۪ينَ ﴿٢٠﴾ فَخَرَجَ مِنْهَا
خَٓائِفًا يَتَرَقَّبُۘ قَالَ رَبِّ نَجِّن۪ي مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِم۪ينَ ﴿٢١﴾
وَلَمَّا تَوَجَّهَ تِلْقَٓاءَ مَدْيَنَ قَالَ عَسٰى رَبّ۪ٓي اَنْ يَهْدِيَن۪ي سَوَٓاءَ السَّب۪يلِ ﴿٢٢﴾

14. **Yiğitlik çağına erişip olgunlaşınca ona bir hüküm ve bir ilim verdik. İyilik edenleri biz işte böyle mükâfatlandırırız.**

15. (Musa) **Halkının her şeyden habersiz olduğu bir sırada şehre girdi. O an, biri kendi kavminden, diğeri düşman taraftan olan iki ada-**

mın kavga ettiğini gördü. Kendi kavminden olan hemen düşmanı olana karşı ondan yardım istedi. Musa da yumruklayıp ölümüne yol açtı. Bunun üzerine: "Bu, şeytanın işi; gerçekten de o, saptırıcı apaçık bir düşmandır" dedi.

16. (Yine) **Dedi ki: "Rabbim! Kendi kendime zulmettim, beni bağışla." Allah da onu bağışladı; çünkü O'dur gerçekten çok bağışlayan, çok merhametli olan.**

17. **Bunun üzerine dedi ki: "Rabbim! Bana nimet olarak verdiklerinin hakkı için artık hiçbir suçluya arka çıkmayacağım."**

18. **Ve korku içinde etrafını gözetleyerek sabahladı. Bir de ne görsün, dün kendisinden yardım isteyen, yine bağırarak kendisinden yardım istiyor. Musa ona: "Hiç şüphe yok ki sen, apaçık bir azgınsın." dedi.**

19. **Musa, ikisinin de düşmanı olan adamı hınçla yakalamak isteyince** (kavminden olanı); **"Ey Musa! Dün bir cana kıydığın gibi beni de mi öldürmek istiyorsun? Arabulucu olmayı istemiyorsun sen. Yeryüzünde zorba biri olmak istiyorsun" dedi.**

20. **Şehrin öbür ucundan bir adam koşarak geldi ve: "Ey Musa! İleri gelenler seni öldürmek için kendi aralarında konuşuyorlar. Hemen burayı terk et. Ben kesinlikle senin iyiliğini istiyorum" dedi.**

21. **Korkarak ve etrafını gözetleyerek oradan çekip gitti. "Rabbim! Beni zalimler topluluğundan kurtar" dedi.**

22. **Medyen'e doğru yöneldiğinde; "Umarım Rabbim beni doğru yola iletir" dedi.**

Hz. Musa sarayda iyi bir eğitim görmüştü. Hem İsrailoğullarıyla yakın teması, hem de sarayda olup bitenlerden haberdar oluşu hayatı daha iyi tanımasına neden olmuştu. Her peygamberde mevcut olan üstün yetenekler; zekâ ve güçlü bir muhakeme onda da vardı. Görgü ve birikimi, iyi davranış ve ahlâkıyla halkın sempatisini kazanmıştı.

Öyle anlaşılıyor ki Hz. Musa'nın bu sıralarda Firavun'la arası açılmıştı. Çünkü Firavun zalim biri idi ve Hz. Musa'nın hiçbir şey yokmuş gibi davranması mümkün görünmemekte idi. Firavun'a muhalefeti sebebiyle saraydan ayrılmış ve şehirde ancak şehrin sokaklarının tenha olduğu sıralarda dolaşabilmekteydi.

İşte böyle bir olgunluğa kavuştuktan sonra halkın sokaklardan çekildi-

ği ve sokakların tenhalaştığı bir sırada şehirde dolaşırken iki kişinin kavga ettiklerini gördü. Bunlardan biri kendi kavmi olan İsrailoğulları'ndandı. Diğeri de Mısırlı bir Kıpti idi. Musa, Firavun'un ve Kıptilerin İsrailoğulları'na nasıl kötü muamele ettiklerini ve onları horlayıp zulmettiklerini gayet iyi biliyordu. İsrailoğulları'ndan olan kişi, kendisinden yardım istedi. Musa, ötekine bir yumruk attı ve adamcağız orada yere yıkılıp öldü. Hz. Musa pişman olmuştu. **"Bu, şeytanın işi; gerçekten de o saptırıcı apaçık bir düşmandır. Rabbim! Kendi kendime zulmettim, beni bağışla."** dedi. Allah'ın kendisini bağışlaması üzerine de: **"Rabbim! Bana nimet olarak verdiklerin için artık hiçbir suçluya arka çıkmayacağım."** diyerek artık böyle işlere bulaşmayacağına dair söz verdi. Hz. Musa'nın bu sözünden İsrailoğulları'ndan olan kişinin haksız olduğu anlaşılmaktadır. Ancak Hz. Musa'nın adamı öldürmeden önce bunun farkında olduğuna dair bir işaret bulunmamaktadır. Şunu da belirtmek gerekir ki Hz. Musa'nın Mısırlıyı öldürme kastı bulunmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü bir yumrukla birinin ölmesi nadir olaylardandır.

İsrailoğulları'ndan birinin bir Mısırlıyı öldürmesinin cezasının ölüm olduğunu Hz. Musa gayet iyi biliyordu. Böyle bir suç işledikten sonra ilk aklına gelen, bu işin Allah katındaki cezası idi. İşte bundan dolayı Hz. Musa Allah'tan bağışlama dilemiş ve Allah da kendisini bağışlamıştı. Ama ortada başka bir gerçek vardı ve o da Firavun'un bunu bağışlamayacağı idi. Korku içinde etrafını gözetleyerek sabahladı. Ertesi gün yine aynı adam bir başka Mısırlıyla kavga ediyordu. Yine bağırarak Musa'dan yardım istedi. "**Musa ona: 'doğrusu sen, besbelli bir azgınsın' dedi."** Hz. Musa bu sözüyle İsraillinin kaba ve hırçın biri olduğunu söylüyordu. Yine de İsraillinin tarafını tutarak hınçla Mısırlının üzerine yürüdü. Ancak İsrailliye **"doğrusu sen, besbelli bir azgınsın"** dediğinden dolayı İsrailli, Musa'nın kendi üzerine yürüdüğünü sandı ve: **"Ey Musa! Dün bir cana kıydığın gibi beni de mi öldürmek istiyorsun? Arabulucu olmayı istemiyorsun sen. Yeryüzünde zorba biri olmak istiyorsun" dedi.**

Bu sözü söyleyenin, Mısırlı olan kişi olduğunu söyleyen de vardır. Bunlara göre Mısırlıya bunu o İsrailli kişi söylemişti.

Bu olaydan sonra önceki gün Mısırlıyı öldürenin Hz. Musa olduğu duyulmuş ve Mısır'ın ileri gelenleri, artık Musa'nın çok ileri gittiğini söyleyerek onu yakalayıp öldürmeyi görüşürken biri bu durumu Musa'ya haber vermek üzere koşup gelmiş ve: **"Ey Musa! İleri gelenler, seni öldürmek için kendi aralarında konuşuyorlar. Hemen burayı terk et. İnan senin iyiliğini istiyorum dedi."**

Artık Musa buralarda kalamazdı. Yüce Allah'a yalvardı: **"Rabbim! Beni zalimler topluluğundan kurtar"** dedi ve Medyen'e yönelerek **"Umarım Rabbim beni doğru yola iletir"** dedi.

Bütün bu olaylar vuku bulduğunda Hz. Musa peygamber değildir. Peygamber oluşu, Medyen'de 8-10 yıl kaldıktan sonra geri dönüşü veya yerleşecek bir yer arayışı sırasında yolda gerçekleşmiştir.

وَلَمَّا وَرَدَ مَاءَ مَدْيَنَ وَجَدَ عَلَيْهِ أُمَّةً مِنَ النَّاسِ يَسْقُونَ
وَوَجَدَ مِنْ دُونِهِمُ امْرَأَتَيْنِ تَذُودَانِ قَالَ مَا خَطْبُكُمَا قَالَتَا
لَا نَسْقِي حَتَّى يُصْدِرَ الرِّعَاءُ وَأَبُونَا شَيْخٌ كَبِيرٌ ﴿٢٣﴾
فَسَقَى لَهُمَا ثُمَّ تَوَلَّى إِلَى الظِّلِّ فَقَالَ رَبِّ إِنِّي لِمَا أَنْزَلْتَ إِلَيَّ
مِنْ خَيْرٍ فَقِيرٌ ﴿٢٤﴾ فَجَاءَتْهُ إِحْدَاهُمَا تَمْشِي عَلَى اسْتِحْيَاءٍ
قَالَتْ إِنَّ أَبِي يَدْعُوكَ لِيَجْزِيَكَ أَجْرَ مَا سَقَيْتَ لَنَا فَلَمَّا
جَاءَهُ وَقَصَّ عَلَيْهِ الْقَصَصَ قَالَ لَا تَخَفْ نَجَوْتَ
مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٢٥﴾ قَالَتْ إِحْدَاهُمَا يَا أَبَتِ اسْتَأْجِرْهُ
إِنَّ خَيْرَ مَنِ اسْتَأْجَرْتَ الْقَوِيُّ الْأَمِينُ ﴿٢٦﴾ قَالَ إِنِّي أُرِيدُ
أَنْ أُنْكِحَكَ إِحْدَى ابْنَتَيَّ هَاتَيْنِ عَلَى أَنْ تَأْجُرَنِي ثَمَانِيَ
حِجَجٍ فَإِنْ أَتْمَمْتَ عَشْرًا فَمِنْ عِنْدِكَ وَمَا أُرِيدُ أَنْ أَشُقَّ
عَلَيْكَ سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٢٧﴾

قَالَ ذٰلِكَ بَيْن۪ي وَبَيْنَكَۜ اَيَّمَا الْاَجَلَيْنِ قَضَيْتُ فَلَا
عُدْوَانَ عَلَيَّۜ وَاللّٰهُ عَلٰى مَا نَقُولُ وَك۪يلٌ ﴿٢٨﴾

23. **Medyen suyunun başına vardığında orada hayvanlarını sulayan bir topluluk gördü. Ayrıca hayvanlarını sudan uzak tutan iki de kız gördü. "Sizin bu haliniz nedir ki? Neden böyle yapıyorsunuz?" diye sordu. Dediler ki: "Çobanlar, işlerini bitirip suyun yanından uzaklaşmadıkça, biz hayvanlarımızı sulamıyoruz. Babamız da yaşlı biridir."**

24. **Musa onlar için hayvanlarını suladı. Sonra gölgeye çekildi ve dedi ki: "Rabbim, bana indireceğin en küçük bir iyiliğe dahi öylesine muhtacım ki!"**

25. **Çok geçmeden o iki kızdan biri, utana sıkıla yanına geldi ve: "Babam, hayvanlarımızı sulamanın ücretini vermek için seni çağırıyor" dedi. Musa, onun yanına gidip başından geçeni anlatınca o: "Korkma, o zalimler güruhundan kurtuldun" dedi.**

26. **O iki kızdan biri dedi ki: "Babacığım, onu ücretli tut; çünkü ücretle tutacağın kimselerin en güçlüsü ve en güvenilir olanı budur."**

27. (Babaları) **dedi ki: "Bana sekiz yıl çalışmana karşılık şu iki kızımdan birini sana nikâhlamak istiyorum; ama şayet on yıla tamamlayacak olursan, o senin iyiliğindir. Yine de sana zorluk çektirmek istemem. İnşallah beni salih kişilerden bulacaksın."**

28. (Musa) **Şöyle cevap verdi: "Bu, benimle senin aramızda kalsın. Artık iki süreden hangisini tamamlarsam tamamlayayım bana karşı bir husumet olmasın. Allah da konuştuklarımıza vekildir."**

Hz. Musa niçin Medyen'i seçmişti, Kur'ân-ı Kerim'de bu konuda bir bilgi verilmemektedir. Belki de Firavun'un hâkim olmadığı en yakın bölge orasıydı.

Müfessirlerin bir kısmı, burada sözü edilen iki kızın babalarının Medyen halkına peygamber olarak gönderilen Hz. Şuayb olduğunu söylerler. Bazıları da, Şuayb'a iman etmiş salih bir kişi olduğunu söylemektedir. Âyetlerde Hz. Şuayb olduğuna dair bir imada dahi bulunulmamış olması, Hz. Şuayb'ın olmama ihtimalini arttırmaktadır. Ancak gerek kızların davranışlarından ve gerek babanın sözlerinden iman etmiş iyi bir kimse olduğu anlaşılmaktadır.

Hz. Musa'nın, o kızların hayvanlarını suladıktan sonra bir gölgeliğe çekilip **"Rabbim, bana indireceğin en küçük bir iyiliğe dahi öylesine muhtacım ki!"** diye dua etmesi, çaresizliğini ortaya koymaktadır. Çünkü o, ne yapıp edeceğini bilmiyordu. Aslında çaresiz olmasaydı o iki kızın babalarının, koyunlarını sulamanın karşılığını vermek üzere kendisini eve çağırmasına da icabet etmezdi. Ama ne yapacağını, nereye gideceğini bilemiyordu. Çaresiz kızı takip ederek evlerine gitti.

Medyen'e yönelirken dua etmiş ve Rabbinin kendisini doğru yola kavuşturacağını umduğunu söylemiş ve duası kabul edilmişti. İyi bir insanın yanında barınacak bir yer ve iyi bir eş bulmuştu.

Sekiz yıl mı orada kaldı, on yıla mı tamamladı? Bazı rivayetlerde on yılı tamamladığı ifade edilmekle birlikte (Taberi, XIX, 568) Kur'ân bu konuda da bilgi vermemektedir.

Kızların babalarının "sekiz yıl" yerine "sekiz hac" demesi, hem kızların babalarının dindar biri olduğuna, hem de hac ibadetinin o dönemde önemli bir ibadet olarak görüldüğüne işaret etmektedir. Mesela eğer hayatının odağında mal mülk gibi bir düşünce olmuş olsaydı *"sekiz kuzulama"* vs. gibi bir söz söyleyebilirdi.

فَلَمَّا قَضٰى مُوسَى الْاَجَلَ وَسَارَ بِاَهْلِهٖ اٰنَسَ مِنْ جَانِبِ
الطُّورِ نَارًاۚ قَالَ لِاَهْلِهِ امْكُثُٓوا اِنّ۪ٓي اٰنَسْتُ نَارًا لَعَلّ۪ٓي اٰت۪يكُمْ
مِنْهَا بِخَبَرٍ اَوْ جَذْوَةٍ مِنَ النَّارِ لَعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ ﴿٢٩﴾ فَلَمَّٓا
اَتٰيهَا نُودِيَ مِنْ شَاطِئِ الْوَادِ الْاَيْمَنِ فِي الْبُقْعَةِ الْمُبَارَكَةِ
مِنَ الشَّجَرَةِ اَنْ يَا مُوسٰٓى اِنّ۪ٓي اَنَا اللّٰهُ رَبُّ الْعَالَم۪ينَۙ ﴿٣٠﴾ وَاَنْ
اَلْقِ عَصَاكَۜ فَلَمَّا رَاٰهَا تَهْتَزُّ كَاَنَّهَا جَٓانٌّ وَلّٰى مُدْبِرًا وَلَمْ
يُعَقِّبْۜ يَا مُوسٰٓى اَقْبِلْ وَلَا تَخَفْ اِنَّكَ مِنَ الْاٰمِن۪ينَ ﴿٣١﴾
اُسْلُكْ يَدَكَ ف۪ي جَيْبِكَ تَخْرُجْ بَيْضَٓاءَ مِنْ غَيْرِ سُٓوءٍۘ وَاضْمُمْ

اِلَيْكَ جَنَاحَكَ مِنَ الرَّهْبِ فَذَانِكَ بُرْهَانَانِ مِنْ رَبِّكَ
اِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَا۬ئِهٖ اِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِق۪ينَ ﴿٣٢﴾ قَالَ
رَبِّ اِنّ۪ي قَتَلْتُ مِنْهُمْ نَفْسًا فَاَخَافُ اَنْ يَقْتُلُونِ ﴿٣٣﴾
وَاَخ۪ي هٰرُونُ هُوَ اَفْصَحُ مِنّ۪ي لِسَانًا فَاَرْسِلْهُ مَعِيَ
رِدْءًا يُصَدِّقُن۪يٓ اِنّ۪يٓ اَخَافُ اَنْ يُكَذِّبُونِ ﴿٣٤﴾ قَالَ سَنَشُدُّ
عَضُدَكَ بِاَخ۪يكَ وَنَجْعَلُ لَكُمَا سُلْطَانًا فَلَا يَصِلُونَ
اِلَيْكُمَا بِاٰيَاتِنَا اَنْتُمَا وَمَنِ اتَّبَعَكُمَا الْغَالِبُونَ ﴿٣٥﴾

29. Musa süreyi doldurup ailesini yola çıkarınca Tur tarafında bir ateş gördü. Ailesine "Siz bekleyin; ben bir ateş gördüm. Belki oradan size bir haber getiririm yahut oradan bir kor getiririm de ısınırsınız" dedi

30. Oraya varınca o mübarek yerdeki vadinin sağ yamacındaki bir ağaçtan; "Ey Musa! Ben, âlemlerin Rabbi Allah'ım!" diye nida edildi.

31. "Asanı yere at." Onun çevik bir yılan gibi kıvranıp hareket ettiğini görünce, arkasına bakmadan dönüp kaçtı. "Ey Musa, dön ve korkma. Sen, kesinlikle güvende olanlardansın."

32. "Elini koynuna sok, lekesiz bembeyaz çıkacaktır. Korkudan dolayı açılmış olan kollarını da çekiver kendine. İşte bu ikisi, Firavun ve adamlarına karşı Rabbinden iki kesin delildir. Onlar, yoldan çıkmış bir topluluktur."

33. Dedi ki: "Rabbim! Ben onlardan birini öldürmüştüm. Bu sebeple beni öldürmelerinden korkuyorum."

34. "Kardeşim Harun var ya; o, benden güzel konuşur. Onu da benimle birlikte bir yardımcı olarak gönder; çünkü beni yalanlamalarından korkuyorum."

35. Buyurdu ki: “Biz, kardeşinle senin gücüne güç katacağız ve size öyle bir kudret vereceğiz ki mucizelerimiz sayesinde size erişemeyecekler. Siz ikiniz ve size tabi olanlar galip geleceksiniz.”

Hz. Musa ailesiyle birlikte nereye gidiyordu. Kur'ân-ı Kerim bu konuda da bir bilgi vermemektedir. Bazı müfessirler, Mısır'a gittiğini, çünkü aradan on yıl gibi uzun bir müddet geçtiğini söylerler. Firavun da ölmüş ve yerine başka bir Firavun geçmişti. Onu artık kimse tanımazdı. Mısır'a gidip İsrailoğullarıyla birlikte yaşayacaktı. Bazıları da, kendisine peygamberlik verildikten sonra korkusunu dile getirmesini hesaba katarak Şam'a gidiyordu, derler. Kuşkusuz nereye gittiği önemli olsaydı Kur'ân buna değinirdi.

Âyetlerden Hz. Musa ve ailesinin yollarını kaybettiklerini, havanın da soğuk olduğunu anlıyoruz. Yine ailesiyle birlikte ateşin bulunduğu yere gitmekten çekindiği de anlaşılmaktadır. Çünkü ateşin yanındakilerin ailesine zarar vermelerinden endişe ediyordu.

Olay önceki Neml sûresinde de birtakım lafız farklılıklarıyla geçmektedir. Ağaçtan gelen ses: *“Ey Musa! Ben çok güçlü ve her şeyi yerli yerince yapan Allah'ım”* (Neml 27/9) denilirken burada **“Ey Musa! Ben, âlemlerin Rabbi Allah'ım!”** denilmektedir. Tâhâ sûresinin 12-14. âyetlerinde ise *“Ben, şüphesiz ki senin Rabbinim! Ayakkabılarını çıkar, kuşkusuz sen mukaddes vadidesin, Tuva'dasın! Ben seni seçtim, sana vahiy edilene kulak ver! “Ben, Allah'ım, benden başka ilâh yoktur. Bana kulluk et ve namazı beni anmak için kıl”* denilmektedir ki burada birtakım ilaveler de mevcuttur. Karşılaştırma yapılacak olursa lafızlarda başka benzeri farklılıklar söz konusudur. Müfessirlerin bir kısmı bu farklılıkların tamamının söylendiğine dikkat çekerler. (Râzi, XII, 78; İbnu Âşur, X, 383). Bu konuya değinen Elmalılı şöyle demektedir: “İmam Fahreddin Razî bu farkların sebebini anlatmak için der ki: ‘Bunların arasında zıtlık yoktur. Allah Teâlâ hepsini anlatmış, fakat her sûrede o seslenmenin bir kısmını nakletmiştir.’ Kâdî ve Ebu's-Suûd da ‘Fark yalnız sözdedir, asıl kastedilen mânâda farklılık ve zıtlık yoktur’ demişler; bu ise Kur'ân yalnız mânâyı hikâye etmiş demek olacağından ‘nidâ’ (seslenme)nin bir söz ve ses değil, yalnız bir mânâdan ibaret olduğunu zannettirebileceği gibi, kıssanın üç sûrede tekrar edilmesinin sebebini de açıklamıyor. Hâlbuki her birinde kıssa, sadece bir tekrardan ibaret olmayıp diğerlerinde söylenmeyen bir yönüyle açıklanmış olduğundan Razi'nin dediği gibi ‘nida’ (seslenme)nin içinde bulundurduğu ifade de budur. Hepsinin ortaya çıkardığı gerçek Musa (a.s)'nın bir sözü, söz olarak işitmiş olmasıdır.” (Elmalılı, VI, 389).

Hz. Musa'ya ilk kez vahiy geldiğini düşünürsek bu farklı söyleyişlerin hepsinin söylenmiş olduğunu rahatlıkla anlarız. İlk vahye muhatap olan peygamberin bir şok geçirmesi ve ne yapacağını bilemeden şaşakalması gayet doğaldır. İşte peygamberi o psikolojik şaşkınlıktan kurtarmak için birkaç kez ve hem de lafızlar değiştirilerek seslenilmiştir. Peygamberimize gelen ilk vahiyde de Cebrail'in üç kez *oku* diye seslendiği ve ardından onu kucaklayıp sıktığı rivayetlerde belirtilmektedir. O halde Hz. Musa, Rabbin seslenmesini duyduğunda şok geçirmiş ve kendisine gelmesi için farklı sözlerle kendisine seslenilmiştir.

Yüce Allah'ın ağaçtan nasıl seslendiği konusunda Ehl-i Sünnet ile Mutezile arasında birtakım tartışmaların olduğu bilinmektedir. Allah'ın kendisi mi seslendi, ezeli ve ebedi olan kelamı ile mi seslendi yoksa ağacın kendisinde o sesi mi yarattı? gibi farklı görüşler ve tartışmalar, bu tefsirde kaçındığımız konulardır. Bizim burada söyleyeceğimiz: Gaybı Allah bilir. Gaybî konuların nasıl cereyan ettiğinin tartışılması insanın kesin sonuca varabileceği bir mesele değildir. Allah nasıl seslenmişse öylece seslenmiştir. O, her şeye kadirdir. Bize seslendiğini söylemişse öylece inanır, nasıl gerçekleştiği üzerinde durmayız.

Hz. Musa, henüz Fiarvun'un yanına gitmeden orada göstereceği iki mucizesi kendisine gösterilmiştir. Böylece Hz. Musa'ya, silahsız oraya gitmiyorsun, bu mucizeler senin için güçlü birer silahtır, denilmiş, güvende olacağı garantisi de kendisine verilmiştir.

"Dedi ki: 'Rabbim! Ben onlardan birini öldürmüştüm. Bu sebeple beni öldürmelerinden korkuyorum."

Hz. Musa'nın korkusu, salt bir ölüm korkusu olmasa gerek. Belki de o, öldürülmesi durumunda peygamberlik görevini yerine getirememe endişesi taşıyordu. Hemen sonra gelen âyette Hz. Musa'nın: **"Kardeşim Harun var ya; o, benden güzel konuşur, onu da benimle birlikte bir yardımcı olarak gönder; çünkü beni yalanlamalarından korkuyorum,"** demesi söz konusu ettiğimiz endişenin daha etkin olduğunu göstermektedir. Anlaşılıyor ki Hz. Musa'nın endişesi öldürülmekten çok, meramını anlatamama endişesidir. Yüce Allah, bu endişesini de gideriyor ve: **"Biz, kardeşinle senin gücüne güç katacağız ve size öyle bir kudret vereceğiz ki mucizelerimiz sayesinde size erişemeyecekler. Siz ikiniz ve size tabi olanlar galip geleceksiniz."** diyor.

فَلَمَّا جَٓاءَهُمْ مُوسٰى بِاٰيَاتِنَا بَيِّنَاتٍ قَالُوا مَا هٰذَٓا اِلَّا
سِحْرٌ مُفْتَرًى وَمَا سَمِعْنَا بِهٰذَا فٖٓي اٰبَٓائِنَا الْاَوَّلٖينَ ٣٦
وَقَالَ مُوسٰى رَبّٖٓي اَعْلَمُ بِمَنْ جَٓاءَ بِالْهُدٰى مِنْ عِنْدِهٖ وَمَنْ
تَكُونُ لَهُ عَاقِبَةُ الدَّارِ اِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ٣٧
وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَٓا اَيُّهَا الْمَلَاُ مَا عَلِمْتُ لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرٖي
فَاَوْقِدْ لٖي يَا هَامَانُ عَلَى الطّٖينِ فَاجْعَلْ لٖي صَرْحًا لَعَلّٖٓي اَطَّلِعُ اِلٰٓى
اِلٰهِ مُوسٰى وَاِنّٖي لَاَظُنُّهُ مِنَ الْكَاذِبٖينَ ٣٨ وَاسْتَكْبَرَ
هُوَ وَجُنُودُهُ فِي الْاَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَظَنُّٓوا اَنَّهُمْ اِلَيْنَا
لَا يُرْجَعُونَ ٣٩ فَاَخَذْنَاهُ وَجُنُودَهُ فَنَبَذْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ
فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الظَّالِمٖينَ ٤٠
وَجَعَلْنَاهُمْ اَئِمَّةً يَدْعُونَ اِلَى النَّارِ وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ
لَا يُنْصَرُونَ ٤١ وَاَتْبَعْنَاهُمْ فٖي هٰذِهِ الدُّنْيَا لَعْنَةً
وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ هُمْ مِنَ الْمَقْبُوحٖينَ ٤٢

36. Musa onlara apaçık mucizelerimizle geldiğinde: “Bu, uydurulmuş bir büyüden başkası değildir. Biz önceki atalarımızdan da bunu işitmedik.”

37. Musa da şöyle dedi: "Kendi katından kimin hidâyet getirdiğini ve sonucun kimin lehine olacağını Rabbim daha iyi bilir. Şüphesiz ki zalimler iflah olmaz."

38. Firavun ise şöyle dedi: "Ey ileri gelenler! Sizin için benden başka bir ilâh tanımıyorum. Ey Hâmân, benim için çamurun üstünde bir ateş yakıp bir kule yap da Musa'nın ilâhını göreyim. Ben onun yalancılardan biri olduğu kanaatindeyim."

39. Hülasa, o ve askerleri haksız yere yeryüzünde büyüklük tasladılar ve bize döndürülmeyeceklerini sandılar.

40. Onu ve askerlerini yakalayıp denize attık. Bir bak da gör; zalimlerin sonu nasıl oldu!

41. Biz onları, ateşe çağıran önderler kıldık. Kıyamet günü onlara yardım edilmeyecektir.

42. Bu dünya hayatında ardlarına bir lanet taktık. Kıyamet gününde ise iğrenç kimselerden olacaklar.

Hz. Musa ve Harun, birlikte Firavun'a gittiler. Kendilerinin Allah tarafından gönderilen elçiler olduklarını; ibadet edilmesi gerekenin sadece Allah olduğunu, O'nun her şeyi yaratan olduğunu ve her şeyin O'nun emriyle meydana geldiğini söylediler. Sözlerinin doğruluğuna dair mucizeler gösterdiler. Fakat Firavun, bu mucizelerin uydurulmuş birer sihir olduklarını söylemiştir. Iddiasına göre aslında Musa'nın yaptığı, basit bir sihir, ama kendisi, bunların Allah katından mucizeler olduklarını söylüyor. Firavun ilave ediyor ve atalarından Allah'ın birliğine çağıran peygamberlerin olduklarına dair bir şey duymadığını söylüyor. Gerçi daha önce Hz. Yûsuf yaşamış ve idarecilik görevinde de bulunmuştu. Firavun gerçekten bunu bilmiyor muydu?

Şu bir gerçek ki Firavun düzenini kurmuş ve ilâhlığını da ilan etmişti. Kavmi de bunu kabullenmişti. Hz. Yûsuf'tan haberdar olsa bile bunu söylemeyecekti. Belki de Hz. Yûsuf'la ilgili haberler de zamanla bozula bozula o dönem toplumunun inancına göre şekillendirilmişti.

Hz. Musa, gösterdiği mucizelerin uydurulmuş bir sihir olarak nitelenmesi üzerine dedi ki: **"Kendi katından kimin hidâyet getirdiğini ve sonucun kimin lehine olacağını Rabbim daha iyi bilir. Şüphesiz ki zalimler iflah olmaz."** Yani siz beni sihirbazlıkla itham ediyorsunuz ama Allah beni biliyor.

Ortada bir gerçek var ki o da, bir peygamberi böyle haksız suçlamalarla suçlayanlar iflah olmazlar.

Firavun'un kavmi, onun ilâh olduğunu kabul etmişlerdi. Firavun bunu tekrar perçinlemek istedi ve: **"Ey ileri gelenler! Sizin için benden başka bir ilâh tanımıyorum,"** dedi. Hâmân'a da hemen tuğla yapıp yüksek bir kule inşa etmesini söyledi. Muhtemel ki bu sözü, Hz. Musa'nın, yüce Allah'ın yerin ve göğün yaratıcısı olduğunu söylemesi üzerine söylemiştir. Daha önce de birkaç kez dikkat çekmiştik. Kur'ân kıssaları, birçok olay ve konuşma atlanarak, o sûrenin konusuyla uyumlu olan yönlerinin aktarılması şeklinde gelir.

Aslında Firavun bu sözleriyle Allah'la alay ediyordu. Çünkü Hz. Musa, yukarı çıkarsan Allah'ı görürsün diye bir şey söylememiştir. Kur'ân-ı Kerim, bu saçma iddianın sonu ne oldu, sözünü ettiği kuleyi inşa ettirdi mi, ettirmedi mi, bu konuda bir bilgi vermemektedir.

"O ve askerleri haksız yere yeryüzünde büyüklük tasladılar ve bize döndürülmeyeceklerini sandılar."

Hz. Musa'nın Firavun'la mücadelesi yıllar sürmüştür. Bu sırada Firavun bir takım felaketlerle de karşı karşıya kalmış fakat inkârda ısrar etmiştir. Her bir felaketle karşılaştığında Hz. Musa'dan bu felaketi savdığı takdirde İsrailoğulları'nı kendisiyle göndermeye söz vermiş ama felaket ortadan kalktıktan sonra inkârda ısrar etmiştir. Firavun'un askerleri de Firavun'un peşinden ayrılmamışlardır. Bilakis gittikçe zorbalıklarını arttırarak devam ettirmişlerdir.

Hz. Musa, sonucun kimin lehine olacağını daha önce söylemişti. Firavun ve askerleri denizde boğuldular. Dünyada akıbetleri böyle oldu. Ahirette ise hiçbir yardım görmeyecekleri gibi daha şiddetli bir azaba çarptırılacaklardır.

Kötülüklere önder oldukları için denizde boğulma cezalarından sonra bu dünya hayatında lanetle anılır oldular.

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى
الْكِتَابَ مِن بَعْدِ مَا أَهْلَكْنَا الْقُرُونَ الْأُولَى
بَصَائِرَ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَرَحْمَةً لَّعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٤٣﴾

وَمَا كُنْتَ بِجَانِبِ الْغَرْبِيِّ اِذْ قَضَيْنَٓا اِلٰى مُوسَى الْاَمْرَ وَمَا
كُنْتَ مِنَ الشَّاهِدٖينَۙ ﴿٤٤﴾ وَلٰكِنَّٓا اَنْشَاْنَا قُرُونًا فَتَطَاوَلَ
عَلَيْهِمُ الْعُمُرُۚ وَمَا كُنْتَ ثَاوِيًا فٖٓي اَهْلِ مَدْيَنَ تَتْلُوا عَلَيْهِمْ
اٰيَاتِنَاۙ وَلٰكِنَّا كُنَّا مُرْسِلٖينَ ﴿٤٥﴾ وَمَا كُنْتَ بِجَانِبِ
الطُّورِ اِذْ نَادَيْنَا وَلٰكِنْ رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ لِتُنْذِرَ قَوْمًا
مَٓا اَتٰيهُمْ مِنْ نَذٖيرٍ مِنْ قَبْلِكَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٤٦﴾ وَلَوْلَٓا
اَنْ تُصٖيبَهُمْ مُصٖيبَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ اَيْدٖيهِمْ فَيَقُولُوا رَبَّنَا
لَوْلَٓا اَرْسَلْتَ اِلَيْنَا رَسُولًا فَنَتَّبِعَ اٰيَاتِكَ وَنَكُونَ
مِنَ الْمُؤْمِنٖينَ ﴿٤٧﴾ فَلَمَّا جَٓاءَهُمُ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوا لَوْلَٓا
اُو۫تِيَ مِثْلَ مَٓا اُو۫تِيَ مُوسٰىۜ اَوَلَمْ يَكْفُرُوا بِمَٓا اُو۫تِيَ
مُوسٰى مِنْ قَبْلُۚ قَالُوا سِحْرَانِ تَظَاهَرَاࣞ وَقَالُوٓا اِنَّا بِكُلٍّ
كَافِرُونَ ﴿٤٨﴾ قُلْ فَأْتُوا بِكِتَابٍ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ هُوَ اَهْدٰى مِنْهُمَٓا
اَتَّبِعْهُ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقٖينَ ﴿٤٩﴾ فَاِنْ لَمْ يَسْتَجٖيبُوا لَكَ فَاعْلَمْ
اَنَّمَا يَتَّبِعُونَ اَهْوَٓاءَهُمْۜ وَمَنْ اَضَلُّ مِمَّنِ اتَّبَعَ هَوٰيهُ بِغَيْرِ
هُدًى مِنَ اللّٰهِۜ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمٖينَ ﴿٥٠﴾

وَلَقَدْ وَصَّلْنَا لَهُمُ الْقَوْلَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٥١﴾

43. İlk nesilleri helâk ettikten sonra insanların kalp gözlerinin aydınlatıcıları olarak ve ayrıca bir hidayet ve bir rahmet olarak Musa'ya kitabı verdik ki düşünüp öğüt alsınlar.

44. İşi Musa'ya verdiğimiz zaman sen batı yakasında değildin ve buna şahit olanlardan da değildin.

45. Fakat biz, birçok nesiller yarattık ve üzerlerinden çok zaman geçti. Sen Medyen halkı arasında bulunup onlara âyetlerimizi okuyor değildin; aksine bunları biz sana gönderdik.

46. Seslendiğimizde de Tur'un yanında değildin; fakat senden önce kendilerine herhangi bir uyarıcı gönderilmemiş bir kavmi uyarman için bir rahmet olarak gönderildin ki düşünüp öğüt alsınlar.

47. Kendi yaptıklarından dolayı başlarına bir musibet geldiğinde derler ki: "Rabbimiz, keşke bize bir peygamber gönderseydin de böylece âyetlerine uysaydık ve iman edenlerden olsaydık."

48. Katımızdan kendilerine gerçek geldiğinde: "Musa'ya verilenler gibi ona da verileydi ya" derler. Daha önce Musa'ya verileni de inkâr etmediler mi? "Birbirini destekleyen iki büyü" dediler ve "Biz, tamamını inkâr ediyoruz" dediler.

49. Sen de ki: "Doğru söylüyorsanız Allah katından, bu ikisinden daha doğru bir kitap getirin."

50. Sana herhangi bir şekilde cevap veremiyorlarsa bilesin ki onlar heveslerine uyuyorlar. Allah'tan bir yol gösterici olmaksızın kendi hevesine uyandan daha sapık kim olabilir? Allah elbette zalimler güruhunu hidayete erdirmez.

51. İyi düşünüp öğüt alsınlar diye sözü birbiri ardınca dizdik.

Hz. Musa'ya kitap verilmezden önce pek çok kavim toplu helake maruz kalmıştır. Söz konusu kavimlerin helak sebepleri, peygamberlerinin çağrılarını kulak ardı etmeleri, inkârda ısrar etmeleri ve uyarıldıkları kötü davranışlarını devam ettirmeleridir. Helak edilen kavimlerden Kur'ân'da zikredilenlerin niçin helak edildikleri de yine Kur'ân'da belirtilmektedir.

Hz. Musa'ya kitap verilmezden önceki nesillerin *"el-kurunu'l-ûlâ/ilk nesiller"* diye isimlendirilmeleri, muhtemelen daha sonra ilâhi bir ceza ile toplu bir

helâkin olmamasından kaynaklanmaktadır. En azından burada helakten söz edilmesi bunu çağrıştırmaktadır. Muhammed Esed, Tevrat'ın tedvin edilmiş (yazıya geçirilmiş) ilk vahyî yasalar kitabı olması dolayısıyla insanlığın dînî tarihinde yeni bir safhayı başlatmış olduğunu kaydetmektedir (Kur'ân Mesajı, II, 790). *El-kurûnu'l-ûlâ*'yı sonraki nesillerden ayıran başka özellikleri de olabilir. Mesela daha uzun ömürlü insanlar olabilirler. Ama farklılıklar ne olursa olsun, Hz. Musa'ya kitap verilmesiyle insanlık tarihinde yeni bir sayfanın açıldığı açıkça anlaşılmaktadır.

44-46. âyetlerde anlatılan olaylarda Peygamberin o olaylara şahit olanlardan olmadığının zikredilmesi, Peygamberin bu bilgileri Allah'tan aldığının delili olarak gündeme getirilmektedir. Peygamber, iki bin yıl önce vuku bulmuş olayları nereden bilsin? Kuşkusuz bu bilgileri Peygambere gönderen Allah'ın kendisidir.

Müşrikler, atalarından Allah'ın peygamber gönderdiğine dair bir bilgi duymadıklarını söylüyorlardı. Firavun ve çevresi de aynı iddiayı ileri sürmüşlerdi. Gerçi müşrikler bu iddiayla birlikte bununla çelişen iddialar da ileri sürmüşlerdir. Ama böyle bir iddiaları da vardı. O halde aradan uzun bir müddet geçtikten sonra bir kavme peygamber gönderilmesi bakımından Hz. Musa'nın gönderilişi ile Peygamberimizin gönderilişi arasında bir benzerlik vardır. İkisi kitap sahibi resul olmaları açısından da birbirlerine benzerdirler.

Müşrikler, kimi konuyu Yahudilere danışırlardı. Burada müşriklere şöyle bir mesaj da verilmektedir: Siz Yahudilere danışıyorsunuz ama Hz. Musa'ya kitap indirilmesinin üzerinden çok uzun müddet geçti. Bu sebeple onlar, kendilerine indirilen vahyin bir kısmını unutmuşlardır.

"Fakat senden önce kendilerine herhangi bir uyarıcı gönderilmemiş bir kavmi uyarman için bir rahmet olarak gönderildin. Belki düşünüp ibret alırlar."

Hz. Muhammed'in peygamberliğine delil olarak bu hususlar zikredildikten sonra Araplara uzun bir müddettir peygamber gönderilmediğinden söz edilmektedir. Hz. İsmail ve Hz. Şuayb'ten sonra iki bin yıldan fazla bir süre Araplar arasından bir peygamber gönderilmemiştir. Peygamberin Araplardan seçilmesinin nedenlerinden biri budur. Eğer düşünseler peygamber onlar için bir rahmettir.

Hz. Âdem'den bu yana zaman zaman peygamberler gönderilmiştir ve kendisine peygamber gönderilmemiş bir millet yoktur. Her millete mutlaka peygamber gönderilmiştir. İnsanlığın yayılış merkezi ve insanların yoğun bir

şekilde yaşadıkları Ortadoğu bölgesine daha çok peygamber gönderilmesi doğaldır.

Peygamber gönderilmesi, insanların mazeretini ortadan kaldırmaktadır:

"**Kendi yaptıklarından dolayı başlarına bir musibet geldiğinde derler ki: 'Rabbimiz, keşke bize bir peygamber gönderseydin de böylece âyetlerine uysaydık ve iman edenlerden olsaydık."** Önceki milletlere de peygamberler gönderilmişti ve onların çoğu inkârda diretmiş, niceleri bu sebeple helak edilmişlerdir.

Araplara da peygamber gönderildiğinde onların da pek çoğu önceki milletler gibi inkâr etmek için bahaneler uydurarak inkârda ısrar ettiler. Bazen atalarından peygamber gönderildiğini söylerken bazen başka bahaneler uydurdular;

"Katımızdan kendilerine gerçek geldiğinde: 'Musa'ya verilenler gibi ona da verileydi ya' derler. Daha önce Musa'ya verileni de inkâr etmediler mi? 'Birbirini destekleyen iki büyü' dediler ve 'Biz tamamını inkâr ediyoruz' dediler."

Musa'ya verilen mucizelerin Hz. Muhammed'e de verilmesi gerektiğini söylediler: O da Hz. Musa gibi asasını yılana çevirmeli, elini koynuna sokup bembeyaz parıldayan bir eli olmalı, Musa'ya Tevrat nasıl levhalar üzerinde yazılı geldiyse Kur'ân da böyle gelmeliydi vs. gibi iddialarda bulundular. Hâlbuki onlar Musa'yı da inkâr ediyorlar. Nitekim Tevrat ve Kur'ân'ı birbirlerini destekleyen iki sihir olmakla nitelemişlerdir: "**De ki: 'Doğru söylüyorsanız, Allah katından bu ikisinden daha doğru bir kitap getirin."** O halde Kur'ân'ı inkâr etmek için ileri sürdükleri iddiaların tamamı, inkâr etmek için birer bahaneden öteye geçmez. Öyleyse ey Peygamber: "**Sana herhangi bir şekilde cevap veremiyorlarsa bilesin ki onlar heveslerine uyuyorlar. Allah'tan bir yol gösterici olmaksızın kendi hevesine uyandan daha sapık kim olabilir? Allah elbette zalimler güruhunu hidayete erdirmez."** Hidayete ermemelerinin nedeni zalim olmalarıdır. Allah'ın onlara hidayet vermemesinin nedeni budur. Allah, durup dururken ne kimseyi hidayete erdirir ne de saptırır. Hidayetin yollarına tevessül edenleri hidayete erdirir. Getirilen delillere ve gerçeklere kulak tıkayanları da saptırır.

"İyi düşünüp öğüt alsınlar diye sözü birbiri ardınca dizdik."

Birbiri ardınca dizilen hususların kıssalar olduğunu söyleyenler olduğu gibi, Kur'ân'ın değişik konuları işlemesinin kastedildiğini söyleyenler de olmuştur. Nitekim Mücahid, bununla açıklamanın yani Kur'ân'ın konuları ay-

rıntılı bir şekilde anlatmasının kastedildiğini söylemektedir. (İbnu Kesir, VI, 243).

Bizce âyetin işaret ettiği bir husus da şudur: Kur'ân-ı Kerim, topluca indirilmiş bir kitap değildir. Müşriklerin buna da itirazları vardı. 48. âyette müşrikler: **"Musa'ya verilenler gibi kendisine de verileydi ya"** dediklerinde bu sözlerinin kapsamında bu husus da vardır. Çünkü Musa'ya kitap topluca ve levhalara yazılı olduğu halde indirilmişti. Furkan sûresinin 32. âyetinde bu itirazları zikredilmektedir. Burada Kur'ân'ın parça parça indirilmesinin hikmeti dile getirilmektedir. Ta ki inen her parça üzerinde düşünüp ibret alsınlar diye bu şekilde indirilmiştir.

الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ
الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِهِ هُمْ بِهِ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٢﴾ وَإِذَا يُتْلَى عَلَيْهِمْ قَالُوا آمَنَّا
بِهِ إِنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّنَا إِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلِهِ مُسْلِمِينَ ﴿٥٣﴾ أُولَٰئِكَ
يُؤْتَوْنَ أَجْرَهُمْ مَرَّتَيْنِ بِمَا صَبَرُوا وَيَدْرَءُونَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ
وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴿٥٤﴾ وَإِذَا سَمِعُوا اللَّغْوَ أَعْرَضُوا عَنْهُ
وَقَالُوا لَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ لَا نَبْتَغِي
الْجَاهِلِينَ ﴿٥٥﴾

52. Bundan önce kendilerine kitap verdiklerimiz buna da inanacaktır.

53. Kendilerine okunduğu zaman: "Ona inandık; o, Rabbimizden gelen gerçektir. Biz ondan önce de Müslüman idik" derler.

54. İşte onlara sabretmeleri, kötülüğü iyilikle savmaları ve kendilerine rızık olarak verdiğimizden infak etmelerinden dolayı iki kez mükâfat vardır.

55. Onlar boş söz işittiklerinde ondan yüz çevirirler ve derler ki: "Bize kendi amellerimiz, size de kendi amelleriniz. Selam üzerinize olsun. Bizim cahillerle işimiz olmaz."

Müşriklerin kendileri bir peygambere bağlı din sahibi olmadıklarından bazı konularda Kitap Ehli'ne danıştıkları bilinmektedir. Burada kendilerine Kitap Ehli'nden kimselerin de Peygambere ve Kur'ân'a inandıkları hatırlatılmaktadır.

Bu âyetler, Mekke'de indirilmiştir. Mekke'de Kitap Ehli'nden sadece birkaç kişi vardı ki bunlar da İslâm'ı kabul etmiş kimselerdir. Bazı müfessirler âyetle bunların kastedildiğini söylerken bazıları da Habeşistan'a Müslümanlardan bir grubun hicret etmesi üzerine durumu Mekke'de tahkik etmek için Necaşi'nin gönderdiği on kişilik heyetin Müslüman olduğundan ve Şam bölgesinden Mekke'ye ziyarete gelen birkaç kişinin de İslâm'ı kabul ettiklerinden söz ederler ve âyetin bunları da kastettiğini söylerler.

Âyet indirildiğinde Kitap Ehli'nden İslâm'ı kabul edenlerin sayısı az olmakla birlikte bunların dile getirilmesi, Müşriklere bir mesajdır. *"Bakın, ta Habeşistan'dan, Şam'dan gelmiş kimseler iman ediyor ama siz kendi aranızdan çıkmış, geçmişini gayet iyi bildiğiniz; peygamberlik öncesinde kendisine el-emin/güvenilir kişi dediğiniz Muhammed'e iman etmiyorsunuz"* denilmektedir.

Kendi kitaplarına gerçekten inanmış ve kendi kitaplarını saptırılmış yönlendirmelerden etkilenmeden inceleyen Kitap Ehli'nin Peygamberimize inanmamaları için bir sebep yoktur. Kuşkusuz, Peygamberimiz hakkında da sağlıklı bir bilgiye sahip olmaları gerekir. Çünkü Peygamberimizin nitelikleri kendi kitaplarında mevcuttur. İşte bu samimi kimseler, Kur'ân'la karşılaştıklarında: **"Ona inandık; o, Rabbimizden gelen gerçektir. Biz ondan önce de müslüman idik derler."**

Bazı müfessirler bu kimselerin, kendi kitaplarında Peygamberin birtakım vasıfları zikredildiği için öncesinden Peygamberimize iman etmiş olmaları nedeniyle kendilerini "*Müslüman*" olarak tanımladıklarını söylerler. Oysa pek çok âyette önceki peygamberler de kendilerini "*Müslüman*" olarak tanımlamaktadırlar. Mesela Hz. Nuh şöyle demektedir: *"Benim mükâfatım Allah'a aittir ve ben Müslümanlardan olmakla emrolundum."* (Yûnus 10/723). Hz. İbrahim hakkında da şöyle denilmektedir: *"İbrahim ne Yahudi, ne de Hiristiyan idi. O, hanif bir Müslüman idi."* (Âlu İmran 3/67). Bu âyetler gösteriyor ki bütün peygamberlerin dini İslâm idi. Kuşkusuz lâfız olarak o dinlerin adlarının "*İslâm*" olması gerekmiyor, kelimenin anlamı Allah'a teslimiyeti ifade etmektedir. Burada o iman eden kişiler, biz öncesinde de Allah'a teslim olanlardan idik, demek istemişlerdir. "**İşte onlara sabretmeleri, kötülüğü iyilikle savmaları ve kendilerine rızık olarak verdiğimizden infak etmelerinden dolayı iki kez mükâfat vardır.**" Kendilerine sataşıp neden İslâm'ı seçtiklerini soranla-

rın sözlerine aldırmaz. **"Onlar boş söz işittiklerinde ondan yüz çevirirler ve derler ki: "Bize kendi amellerimiz, size de kendi amelleriniz. Selam üzerinize olsun. Bizim cahillerle işimiz olmaz."** derler.

إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي
مَنْ يَشَاءُ ۚ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿٥٦﴾ وَقَالُوا إِنْ نَتَّبِعِ الْهُدَىٰ
مَعَكَ نُتَخَطَّفْ مِنْ أَرْضِنَا ۚ أَوَلَمْ نُمَكِّنْ لَهُمْ حَرَمًا آمِنًا يُجْبَىٰ إِلَيْهِ
ثَمَرَاتُ كُلِّ شَيْءٍ رِزْقًا مِنْ لَدُنَّا وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٧﴾
وَكَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ بَطِرَتْ مَعِيشَتَهَا ۖ فَتِلْكَ
مَسَاكِنُهُمْ لَمْ تُسْكَنْ مِنْ بَعْدِهِمْ إِلَّا قَلِيلًا ۖ وَكُنَّا
نَحْنُ الْوَارِثِينَ ﴿٥٨﴾ وَمَا كَانَ رَبُّكَ مُهْلِكَ الْقُرَىٰ
حَتَّىٰ يَبْعَثَ فِي أُمِّهَا رَسُولًا يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِنَا ۚ وَمَا
كُنَّا مُهْلِكِي الْقُرَىٰ إِلَّا وَأَهْلُهَا ظَالِمُونَ ﴿٥٩﴾

56. Sen dilediğini hidayete kavuşturamazsın; ama Allah dilediğini/dileyeni hidayete kavuşturur. O, hidayeti bulanları en iyi bilendir.

57. Dediler ki: "Biz seninle birlikte doğru yola tabi olsak yurdumuzdan atılırız." Biz onları, bizim tarafımızdan rızık olarak her türlü ürünün kendisinde derlenip toplandığı güvenli ve saygın bir yere yerleştirmedik mi? Ama onların çoğu bilmez.

58. Biz, refah içinde şımarmış nice kenti helak ettik. İşte meskenleri! Kendilerinden sonra pek az bir vakit hariç oralarda oturulmamıştır. Bizler idik onlara mirasçı olanlar.

59. Rabbin, kendilerine âyetlerimizi okuyan bir peygamberi o kentle-

rin ana merkezine göndermedikçe, o kentleri helak etmiş değildir. Biz, halkı zalim olmadıkça kentleri helak etmiş de değiliz.

Neredeyse bütün müfessirler âyetin Peygamber (s.a.v.)in amcası Ebu Talip hakkında indirildiğini söylerler. Ebu Talip birçok konuda Peygamberi korumuş ona sahip çıkmıştır. Ebu Talip ölüm döşeğinde iken peygamber tekrar kendisini İslâm'a davet etmiş fakat amcası Kureyşlilerin, ölümden korktu da İslâm'a girdi deyip kendisini ayıplamalarından korktuğu için yine İslâm'a girmeyi reddetmiştir. Bunun üzerine Peygamber çok üzülmüş ve bu âyet indirilmiştir. (Taberi, XIX, 588; İbnu Kesir, VI, 246; Bağavi, VI, 215). Peygamber (s.a.v.) akraba olsun olmasın herkesin doğru yolu bulmasını istemiş ve bu yolda çaba göstermiştir. Diğer insanların da doğru yolu bulmaları için gösterdiği çaba bilinmektedir. Fakat kendisine hayatı boyunca iyi davranmış ve korumuş olan amcasına, İslâm'ı kabul etmemesinden dolayı daha çok üzülmüş olması doğaldır. Ne var ki amcasının İslâm'ı kabul etmesini çok arzu ediyor olması ve etmemesinden dolayı çok üzülmesi de amcasına bir yarar sağlamamaktadır. Amcasının kendisinin hidayeti arzu ediyor olması gerekir. Bu sebeple "**Sen dilediğini hidayete kavuşturamazsın,**" denilmektedir.

"Ama Allah dilediğini/dileyeni hidayete kavuşturur."

"Allah dilediğini hidayete kavuşturur" cümlesi, *"Allah dileyeni hidayete kavuşturur"* şeklinde de tercüme edilebildiği için her iki anlamın mealde de görülmesini istedik. Şayet bir âyet iki anlama gelebiliyor ve bu anlamlar birbirleriyle çelişmiyorsa âyeti her iki anlam üzere anlamak daha tutarlı bir yoldur. Burada iki anlam birbiriyle çelişmemektedir. Çünkü Allah, herkesin hidayeti bulmasının da, dalalete gitmesinin de önünü açık bırakmıştır. *"Dileyen iman etsin, dileyen de inkâr etsin."* (Kehf 18/29). Kişi iman etse de veya inkâr etse de Allah'ın dilemesinin dışına çıkmaz. Çünkü her iki kapıyı da insanın önünde açık bırakan Allah'ın kendisidir. Kişi bunlardan hangisini dilerse Allah kendisine onu verir. Zaten devamı da bunu pekiştirmektedir. Çünkü âyetin devamında "**O, hidayeti bulanları daha iyi bilir,**" denilmektedir. Yani kim hidayeti diliyorsa, Allah da hidayeti ona verir.

Yüce Allah ne bir insanın hidayeti veya dalaleti seçmesine engel olur ne de onu kayırır. Eğer birilerini kayırsaydı Peygamberinin arzusu sebebiyle amcasını kayırırdı. Yüce Allah, bütün davranışlarında adalet sahibidir.

"**Dediler ki: 'Biz seninle birlikte doğru yola tabi olsak yurdumuzdan atılırız.**" Kureyşlilerin önemli bir kısmının inanmamakta direnmelerinin

en önemli sebeplerinden biri buydu. Bütün Araplar arasında bir itibarları vardı. Ekonomik durumları da gayet iyiydi. Kutsal toprakları ellerinde bulunduruyorlardı. Hem Hz. İsmail'in torunları olmaları nedeniyle de Araplar arasında saygın bir yerleri vardı. O dönemde İran, Yunanistan, Mısır, Kuzey Suriye ve Çin, Hindistan, Endonezya, Doğu Afrika arasındaki bütün ticaret yollarının merkezinde bulunuyorlardı. Ticaretle uğraşmaları nedeniyle gidip gelişlerinde çevre kabilelerle ilişkilerinin iyi olması gerekiyordu. Müslüman oldukları takdirde bütün bu imkânlarını kaybedeceklerini düşünüyorlardı. İşte bu nedenle âyetin devamında bu imkânları kendilerine verenin Allah olduğu hatırlatılmaktadır: **"Biz onları, bizim tarafımızdan rızık olarak her türlü ürünün kendisinde derlenip toplandığı güvenli ve saygın bir yere yerleştirmedik mi? Ama onların çoğu bilmez."**

Müreffeh bir hayata kavuşmaları onları şımartmıştı. İşte bu nedenle de müreffeh hayatın şımarttığı kavimler kendilerine hatırlatılarak: "**Biz, refah içinde şımarmış nice kenti helak ettik. İşte meskenleri! Kendilerinden sonra pek az bir vakit hariç oralarda oturulmamıştır. Bizler idik onlara mirasçı olanlar."**

"Rabbin, kendilerine âyetlerimizi okuyan bir peygamberi o kentlerin ana merkezine göndermedikçe, o kentleri helak etmiş değildir. Biz, halkı zalim olmadıkça kentleri helak etmiş de değiliz."

Peygamberlerin merkez konumdaki kentlere gönderilmesi sosyolojik bir olaydır. Küçük kentler ve köyler, büyük şehrin insanlarına öykünür, onlara benzemeye çalışırlar. Büyük şehirler bu sebeple hem çevrelerindeki insanların düzelmeleri hem de ahlâken bozulmaları konusunda da etkindirler. Ayrıca çevrede yaşayan insanlar daima büyük kentlere gidip gelirler. Oysa büyük kentlerde yaşayanlar, küçük kentlere ve köylere gitme ihtiyacını pek duymazlar. İşte bu ve benzeri nedenlerle peygamberler merkezî konumdaki kentlere gönderilmişlerdir.

وَمَٓا اُو۫تٖيتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَمَتَاعُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَزٖينَتُهَاۚ وَمَا
عِنْدَ اللّٰهِ خَيْرٌ وَاَبْقٰىۜ اَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٦٠﴾ اَفَمَنْ وَعَدْنَاهُ وَعْدًا
حَسَنًا فَهُوَ لَاقٖيهِ كَمَنْ مَتَّعْنَاهُ مَتَاعَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ثُمَّ

هُوَ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ مِنَ الْمُحْضَرِينَ ﴿٦١﴾ وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ اَيْنَ شُرَكَاۤئِيَ
الَّذِينَ كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٦٢﴾ قَالَ الَّذِينَ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ رَبَّنَا
هٰۤؤُلَاۤءِ الَّذِينَ اَغْوَيْنَاۚ اَغْوَيْنَاهُمْ كَمَا غَوَيْنَاۚ تَبَرَّاْنَاۤ اِلَيْكَ مَا كَانُوۤا
اِيَّانَا يَعْبُدُونَ ﴿٦٣﴾ وَقِيلَ ادْعُوا شُرَكَاۤءَكُمْ فَدَعَوْهُمْ فَلَمْ
يَسْتَجِيبُوا لَهُمْ وَرَاَوُا الْعَذَابَۚ لَوْ اَنَّهُمْ كَانُوا يَهْتَدُونَ ﴿٦٤﴾
وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ مَاذَاۤ اَجَبْتُمُ الْمُرْسَلِينَ ﴿٦٥﴾ فَعَمِيَتْ عَلَيْهِمُ
الْاَنْبَاۤءُ يَوْمَئِذٍ فَهُمْ لَا يَتَسَاۤءَلُونَ ﴿٦٦﴾ فَاَمَّا مَنْ تَابَ وَاٰمَنَ
وَعَمِلَ صَالِحًا فَعَسٰۤى اَنْ يَكُونَ مِنَ الْمُفْلِحِينَ ﴿٦٧﴾ وَرَبُّكَ يَخْلُقُ
مَا يَشَاۤءُ وَيَخْتَارُۜ مَا كَانَ لَهُمُ الْخِيَرَةُۜ سُبْحَانَ اللّٰهِ وَتَعَالٰى
عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٦٨﴾ وَرَبُّكَ يَعْلَمُ مَا تُكِنُّ صُدُورُهُمْ وَمَا
يُعْلِنُونَ ﴿٦٩﴾ وَهُوَ اللّٰهُ لَاۤ اِلٰهَ اِلَّا هُوَۜ لَهُ الْحَمْدُ فِي الْاُولٰى
وَالْاٰخِرَةِۘ وَلَهُ الْحُكْمُ وَاِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٧٠﴾

60. **Size her ne verilmişse bilesiniz ki onlar, dünya hayatının geçimliği ve süsüdür. Allah katında olan ise daha hayırlı ve daha kalıcıdır. Aklınız ermiyor mu?**

61. **Kendisine güzel bir vaatte bulunduğumuz, ardından da buna kavuşan kimse şu geçici hayatın nimetleriyle yararlandırdığımız, sonra da kıyamet gününde huzura getirilecekler arasında bulunan kimse gibi midir?**

62. Onlara: "Bana ortak olduklarını ileri sürdükleriniz nerede?" diye seslendiği gün;

63. Azabı hak etmiş olanlar diyecekler ki: "Rabbimiz, şunlar azdırdığımız kimselerdir. Kendimiz azdığımız gibi onları da azdırdık. Onlardan sana sığınıyoruz. Aslında onlar bize tapmıyorlardı."

64. "Ortak koştuklarınıza haydi seslenin" denildi. Onlara seslendiler de; fakat ötekiler cevap vermediler. Çünkü azabı gördüler. Keşke doğru yola girmiş olsalardı!

65. Hele onlara seslenip: "Peygamberlere ne cevap verdiniz?" dediği gün...

66. O gün bütün haberler onlara kör olmuştur da artık birbirlerine de sormazlar.

67. Tövbe edip salih amel işleyenlere gelince, onların kurtuluşa ermiş olanlardan olması umulur.

68. Rabbin dilediğini yaratır ve seçer. Onlar içinse tercih etmek yoktur. Allah, ortak koştuklarından uzak ve yücedir.

69. Rabbin, sinelerinde sakladıklarını da açığa vurduklarını da bilir.

70. O, Allah'tır; kendisinden başka hiçbir ilâhın varolmadığı... İlkinde de sonrakinde de hamd O'nundur. Hüküm de O'nundur ve siz O'na döndürüleceksiniz.

Mekke müşriklerinin elde ettikleri maddî imkânlar ve çevre Arapların kendilerine değer vermelerinin onları İslâm'a girmekten alıkoyduğuna yukarıda dikkat çekmiştik. İşte burada Mekke müşriklerinin üzerinden bütün insanlara hitap edilmektedir: Bu dünya hayatında elde ettiğiniz mal, makam, itibar vs. gibi dünyaya ait şeylerin tamamı geçicidir. Onlarla bir müddet oyalanacak sonra tamamını terk ederek çekip gideceksiniz. Ama Allah'ın iman edenlere ahirette vereceği nimetler hem daha güzel hem kalıcıdır. Aklını kullanan kimse elbette kalıcı ve daha güzel olanı tercih eder. Böylece müşriklere, varsayalım ki sizin sandığınız gibi İslâm'ı kabul ettiğiniz takdirde şu dünyevî imkânlarınızı kaybedeceksiniz ama buna karşın ahirette kazanacaklarınızı düşünün denilmektedir.

Şu geçici dünya nimetlerine sahip olan kimse ile ahirette kalıcı nimetlere kavuşacak kimsenin durumları karşılaştırıldıktan sonra söz ahirete intikal ediyor ve ahiretten bir sahne aktarılıyor:

"Onlara: 'Bana ortak olduklarını ileri sürdükleriniz nerede?' diye seslendiği gün..."

Dünyadan söz edilirken ahiretin bir sahnesine ani geçiş, dünya hayatının da geçiciliğine ve çarçabuk gelip geçeceğine de işaret eder gibidir. Allah'a ortak koşanlara Allah seslenecek: *"Bana ortak olduklarını ileri sürdükleriniz nerede?"* Onlar dünya hayatında iken, ortak koştuklarının kendilerine Allah nezdinde şefaat edeceklerini ileri sürüyorlardı. Bu soruyla onlara: *"Hani neredeler, gelsinler size yardım etsinler bakalım"* denilmektedir. Ama orada araları açılmıştır. Tapanlar bir tarafa, kendilerine tapılanlar bir tarafa uzaklaşmışlardır. Batıl yollara bunları teşvik eden ve onları aldatanlar devreye girecekler. Artık her şey ortaya çıkmıştır, hiçbir şeyi gizlemenin bir yararı kalmamıştır. Bu sebeple açık açık yaptıklarını söyleyecekler: *"Önce biz yoldan çıkıp azdık ve sonra onları azdırdık. Ama biz onları buna zorlamadık; onların gözleri, kulakları, akılları vardı. Onlar hakkı benimsemiyorlardı ve bu sebeple bizim peşimize takıldılar. Biz onlardan beriyiz."* Azdıranlar, azdırdıklarının suçunu üstlenmemek için var güçleriyle mücadele edecekler. Ortak koşanlar ise suspus olmuşlardır. Tekrar onlara alay yollu seslenilecek: **"Ortak koştuklarınıza haydi seslenin."** Gelsinler ve sizi bu durumdan kurtarsınlar. Çaresiz seslenecekler ama taptıklarından yine ses yoktur. İşte o zaman büyük bir pişmanlık içerisinde olacaklar. Keşke daha önce doğru yola uymuş olsaydık diye hayıflanacaklardır.

Yine Allah kendilerine seslenecek: **"Peygamberlere ne cevap verdiniz?"** Peygamberler sizi doğru yola çağırmış, peygamber olduklarına dair birtakım deliller de getirmişlerdi. Siz ne cevap verdiniz?

Söyleyecek hiçbir şeyleri yoktur. Hani insanlar bir problemle karşılaşıp o problemi çözemezlerse kendi aralarında birbirlerine sorar ve çıkış yolunu tartışırlar ya işte bunlar onu da yapamıyor, susup kalıyorlar. Bütün yollar tıkanmıştır çünkü, şaşkın şaşkın susarlar. Ama **"Tövbe edip salih amel işleyene gelince, onun kurtuluşa ermiş olanlardan olması umulur."**

"Rabbin dilediğini yaratır ve seçer. Seçim yapma onların yapacağı şey değil. Allah, ortak koştuklarından uzak ve yücedir."

Allah dilediğini yaratır. Kimse ben yaratılmak istemiyordum, deme hakkına sahip değildir. Yine Allah, dilediğini peygamber seçer. Elbette yaratma konusunda da, peygamber seçme konusunda da O'nun kriterleri vardır. Ama kimse neden şunu peygamber seçtin de şunu seçmedin, diyemez. Oysa müşrikler, peygamberin kendi ileri gelenleri arasından seçilmiş olmasını istiyor yahut bir melek peygamber olsun, diyorlardı. Oysa yüce Allah o sınırsız bilgisiyle seçimini yapar. İnsanlar ne niyetlerle bu seçime karşı çıkıyorlar onu da bilir: "**Rabbin, sinelerinde sakladıklarını da açığa vurduklarını da bilir.**" Çünkü:

"O, Allah'tır; kendisinden başka hiçbir ilâhın varolmadığı... İlkin-

de de sonrakinde de hamd O'nundur. Hüküm de O'nundur ve siz O'na döndürüleceksiniz."

Müfessirler burada ilk ile dünya hayatının, öteki ile de ahiret hayatının kastedildiğini söylerler.

قُلْ اَرَاَيْتُمْ اِنْ جَعَلَ اللّٰهُ عَلَيْكُمُ الَّيْلَ سَرْمَدًا اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ
مَنْ اِلٰهٌ غَيْرُ اللّٰهِ يَأْتِيكُمْ بِضِيَاۤءٍ اَفَلَا تَسْمَعُونَ ﴿٧١﴾ قُلْ اَرَاَيْتُمْ
اِنْ جَعَلَ اللّٰهُ عَلَيْكُمُ النَّهَارَ سَرْمَدًا اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ مَنْ اِلٰهٌ
غَيْرُ اللّٰهِ يَأْتِيكُمْ بِلَيْلٍ تَسْكُنُونَ فِيهِ اَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿٧٢﴾ وَمِنْ
رَحْمَتِهِ جَعَلَ لَكُمُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَلِتَبْتَغُوا
مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٧٣﴾ وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ
فَيَقُولُ اَيْنَ شُرَكَاۤئِيَ الَّذِينَ كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٧٤﴾ وَنَزَعْنَا
مِنْ كُلِّ اُمَّةٍ شَهِيدًا فَقُلْنَا هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ فَعَلِمُوا
اَنَّ الْحَقَّ لِلّٰهِ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٧٥﴾

71. **De ki: "Ne dersiniz, Allah geceyi kıyamete kadar aralıksız üzerinizde sürdürecek olsa Allah dışında hangi ilâhtır size bir ışık kaynağı getirecek olan? Hâlâ işitmeyecek misiniz?"**
72. **"Yine ne dersiniz, Allah gündüzü kıyamete kadar aralıksız üzerinizde sürdürecek olsa Allah dışında hangi ilâhtır kendisinde sükun bulacağınız bir geceyi size getirecek olan? Hâlâ görmeyecek misiniz?"**
73. **Onda dinlenmeniz ve çalışıp lütfundan istemeniz için sizin için gece ve gündüzü yaratması O'nun merhametindendir; siz şükredersiniz diye...**

74. "Bana ortak olduklarını ileri sürüp durduklarınız nerede?" diye onlara seslendiği gün;

75. O gün her ümmetten birer şahit çıkarmış olacağız ve "Delilinizi getirin" diyeceğiz. O zaman bilecekler ki hak Allah'ındır. O zaman uydurdukları şeyler de kendilerinden uzaklaşıp kaybolmuş olacaklardır.

Evrene hâkim olan düzen Allah'ın birliğinin ve ortağı bulunmadığının en güçlü delilidir. Allah'ın evrene hâkim kıldığı bu düzen, insanın yaşamını sürdürebilmesi için en uygun olanıdır. Evrene birden fazla kişi karışacak olsa ondaki bu mükemmel nizam karışır, bir düzensizlik hâkim olur ve insanın yaşamını sürdürmesi de imkânsız olurdu. Fakat insan her gün alışa geldiği çevresinde olup bitene karşı duyarsızdır. Kur'ân çoğunlukla insanın çevresinde olup biten evrendeki olaylara dikkatini çeker. Burada olduğu gibi insanın, bu duyarsızlığını ve bu olaylara anlam verebilmesini sağlamak, muhakemesini harekete geçirmek için onu tahrik eder. Allah, zamanın tamamını gece yapacak olsa O'ndan başka bunu ortadan kaldıran olabilir mi? Ayrıca zaman hep gece olsaydı insan, normal hayatını devam ettirebilir miydi? Zamanın tamamını gündüz yapsa yine durum aynı olurdu. Böylece iki hususa dikkat çekiliyor: Buna kimse engel olamayacağına göre tek ilâh vardır ve O da Allah'tır. O'nun ortağı yoktur. İkincisi ise insan, kendisine bu nimetleri veren Allah'a kulluk etmelidir.

"Bana ortak olduklarını ileri sürüp durduklarınız nerede?" diye onlara seslendiği gün;"

62. âyette aynı soru sorulmuştu. Ama ondan sonra tevhidin delilleri getirilmiş ve soru yine onları tahkir için tekrar edilmiştir.

75. âyette sözü edilen getirilecek şahitlerin peygamberler oldukları müfessirler tarafından belirtilmektedir. Peygamberler çağırılacak ve onlar, Allah'tan aldıkları vahyi ümmetlerine tebliğ ettiklerine dair şahitlik edeceklerdir. Ancak şahitlik, gözle müşahede etmeyi gerektirdiğinden peygamberlerle birlikte, onların yolunu izleyen ve getirdikleri dini toplumlarına tebliğ edenleri de burada zikretmek gerekir. Özet olarak dini kim, kime veya kimlere tebliğ etmişse tebliğ ettiğine dair şahitlik yapacaktır.

إِنَّ قَارُونَ كَانَ مِنْ قَوْمِ مُوسٰى فَبَغٰى عَلَيْهِمْ وَاٰتَيْنَاهُ مِنَ الْكُنُوزِ
مَٓا اِنَّ مَفَاتِحَهُ لَتَنُٓوأُ بِالْعُصْبَةِ اُولِي الْقُوَّةِ اِذْ قَالَ
لَهُ قَوْمُهُ لَا تَفْرَحْ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ ﴿٧٦﴾
وَابْتَغِ فِيمَٓا اٰتٰيكَ اللّٰهُ الدَّارَ الْاٰخِرَةَ وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ
مِنَ الدُّنْيَا وَاَحْسِنْ كَمَٓا اَحْسَنَ اللّٰهُ اِلَيْكَ وَلَا تَبْغِ
الْفَسَادَ فِي الْاَرْضِ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ ﴿٧٧﴾
قَالَ اِنَّمَٓا اُوتِيتُهُ عَلٰى عِلْمٍ عِنْدِي اَوَلَمْ يَعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ قَدْ اَهْلَكَ
مِنْ قَبْلِهِ مِنَ الْقُرُونِ مَنْ هُوَ اَشَدُّ مِنْهُ قُوَّةً وَاَكْثَرُ جَمْعًا
وَلَا يُسْـَٔلُ عَنْ ذُنُوبِهِمُ الْمُجْرِمُونَ ﴿٧٨﴾ فَخَرَجَ عَلٰى قَوْمِهِ فِي زِينَتِهِ
قَالَ الَّذِينَ يُرِيدُونَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا يَا لَيْتَ لَنَا مِثْلَ مَٓا اُوتِيَ
قَارُونُ اِنَّهُ لَذُو حَظٍّ عَظِيمٍ ﴿٧٩﴾ وَقَالَ الَّذِينَ اُوتُوا الْعِلْمَ
وَيْلَكُمْ ثَوَابُ اللّٰهِ خَيْرٌ لِمَنْ اٰمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا وَلَا يُلَقّٰيهَٓا
اِلَّا الصَّابِرُونَ ﴿٨٠﴾ فَخَسَفْنَا بِهِ وَبِدَارِهِ الْاَرْضَ فَمَا كَانَ لَهُ
مِنْ فِئَةٍ يَنْصُرُونَهُ مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُنْتَصِرِينَ ﴿٨١﴾

وَاَصْبَحَ الَّذِينَ تَمَنَّوْا مَكَانَهُ بِالْاَمْسِ يَقُولُونَ وَيْكَاَنَّ اللّٰهَ
يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَٓاءُ مِنْ عِبَادِه۪ وَيَقْدِرُۚ لَوْلَٓا اَنْ مَنَّ
اللّٰهُ عَلَيْنَا لَخَسَفَ بِنَاۜ وَيْكَاَنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْكَافِرُونَ ﴿٨٢﴾

76. Karun, Musa'nın kavminden idi; fakat onlara karşı azgınlık etti. Ona öyle hazineler vermiştik ki anahtarlarını güçlü kuvvetli bir topluluk zor taşırdı. O zaman kavmi ona şöyle demişti: "Şımarma, çünkü Allah şımaranları sevmez."

77. "Allah'ın sana verdiğiyle ahiret yurdunu iste; dünyadan da nasibini unutma. Ve Allah sana nasıl iyilik ettiyse sen de iyilik et. Hem yeryüzünde bozgunculukla işin olmasın. Şüphesiz ki Allah bozguncuları sevmez."

78. O: "Bendeki bilgi sayesinde bu bana verilmiştir" dedi. Bilmiyor mu ki Allah, kendisinden önceki nesillerde kendisinden daha güçlü ve daha fazla mal toplamış kimseleri helak etmiştir. Suçlulara suçları da sorulmaz.

79. O, şaşaası ve zinetleriyle kavminin karşısına çıktı. Dünya hayatını arzulayanlar: "Keşke Karun'a verilenlerin bir benzeri de bizim olaydı; o, gerçekten çok şanslıdır" dediler.

80. Kendilerine ilim verilenler ise şöyle dediler: "Yazıklar olsun size! Allah'ın sevabı, iman eden ve salih amel işleyenler için daha hayırlıdır. Ancak sabredenlerden başkası buna nail olamaz.

81. Nihayet onu da sarayını da yere batırdık. Allah'a karşı kendisine yardım edecek kimsesi olmadığı gibi kendini savunup kurtaranlardan da olmadı.

82. Daha dün kendisinin yerinde olmayı isteyenler şöyle der oldular: "Vay! Meğer Allah kullarından dilediği kimselere bol bol rızık verir dilediğindense kısarmış. Allah'ın bize lütfu olmasaydı bizi de yere geçirirdi. Vay! Meğer kâfirler felah bulmazmış."

İsrailoğulları aşağılık işlerde çalışıp fakir bir hayat sürerken bir İsrailli olan, hatta Tevrat'a göre Hz. Musa'nın amcası oğlu olan Karun (Çıkış 6/18-

21) nasıl olmuş da böyle büyük bir servete sahip olmuştur. Âyette bunun ipucu verilmektedir: "**Fakat onlara karşı azgınlık etti.**" Kavmine karşı yapacağı azgınlık, kavmine karşı Firavun'la işbirliği yapmaktan başkası olmaz. Zalim yönetimler, belli bir etnik gruba veya sınıfa baskı uygulayıp onları hak ettikleri kimi haklarından mahrum bıraktıklarında onlardan ihtiyaç duydukları miktardaki kişiyi kayırır, onlara servet ve makam bahşederler. Böylece o etnik gruba ve sınıfa bu kayırdıkları kimseleri misal göstererek baskı yapmadıkları hususunda kendilerini savunur, hem de bu kayırdıkları kimselerden ezilen grup hakkında bilgi edinir, isyan edeceklerse onları bunlara takip ettirirler. O kayırılan kimselerin işi, yönetimin propagandasını yapmak ve bilgi toplamaktır. Karun'un yaptığı da bu idi.

Karun, kavminin: "**Allah'ın sana verdiğiyle ahiret yurdunu iste; dünyadan da nasibini unutma. Ve Allah sana nasıl iyilik ettiyse sen de iyilik et. Hem yeryüzünde bozgunculukla işin olmasın. Şüphesiz ki Allah bozguncuları sevmez.**" şeklindeki uyarılarına aldırmamış, şımarıklık ve bozgunculuğa devam etmiş, **"Bendeki bilgi sayesinde bu bana verilmiştir"** demiştir.

"Bilmiyor mu ki Allah kendisinden önceki nesillerde kendisinden daha güçlü ve daha fazla mal toplamış kimseleri helak etmiştir. Suçlulara suçları da sorulmaz."

Herkes tarihten, çevresinde olup bitenlerden ibret çıkarabilir. Ancak gururlanan şımarıklar ibret çıkaramazlar.

Karun'un şahsında yapılan bu uyarı ve değerlendirmeler, Kureyş Karunlarına ve daha sonraki nesillerin Karunlarına da uyarıdır. Kureyş'ten çıkan Karunlar da Peygamberi inkâr etmelerinin nedenlerinden birinin, maddi çıkarlarını kaybetme endişesi olduğunu söylemişlerdi.

"Suçlulara suçları da sorulmaz," cümlesi, onların suçlarından dolayı cezalandırılmayacakları yahut hesaba çekilmeden apar topar cehenneme atılacakları anlamına gelmez. Hatta kendilerini savunmalarına da izin verilir. Ancak suçlular, daima kendilerinin suçtan beri olduklarını ileri sürer, düzmece birtakım gerekçeler üretirler. İşte bu düzmece gerekçeleri sıralamalarına fırsat verilmeyecek ve suçlarının cezasının takdiri, kendilerine bırakılmayacaktır. Söz konusu cümle ile kastedilen budur.

تِلْكَ الدَّارُ الْاٰخِرَةُ نَجْعَلُهَا لِلَّذِينَ لَا يُرِيدُونَ عُلُوًّا فِي
الْاَرْضِ وَلَا فَسَادًا وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٨٣﴾ مَنْ جَاءَ
بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِنْهَا وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزَى
الَّذِينَ عَمِلُوا السَّيِّئَاتِ اِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٨٤﴾
اِنَّ الَّذِي فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْاٰنَ لَرَادُّكَ اِلٰى مَعَادٍ قُلْ رَبِّي
اَعْلَمُ مَنْ جَاءَ بِالْهُدٰى وَمَنْ هُوَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٨٥﴾ وَمَا كُنْتَ
تَرْجُوا اَنْ يُلْقٰى اِلَيْكَ الْكِتَابُ اِلَّا رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ فَلَا
تَكُونَنَّ ظَهِيرًا لِلْكَافِرِينَ ﴿٨٦﴾ وَلَا يَصُدُّنَّكَ عَنْ اٰيَاتِ اللّٰهِ
بَعْدَ اِذْ اُنْزِلَتْ اِلَيْكَ وَادْعُ اِلٰى رَبِّكَ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ
الْمُشْرِكِينَ ﴿٨٧﴾ وَلَا تَدْعُ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ
كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ اِلَّا وَجْهَهُ لَهُ الْحُكْمُ وَاِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٨٨﴾

83. İşte ahiret yurdu! Biz onu, büyüklenmeyi ve yeryüzünde bozgunculuk yapmayı istemeyenlere veririz. Akıbet, takva sahibi olanlarındır.

84. Her kim iyiliklerle çıkar gelirse karşılık olarak ona, ondan daha hayırlısı vardır. Her kim de kötülüklerle gelirse kötülük işleyenler ancak yaptıkları kadar ceza görür.

85. Herhalde o Kur'ân'ı sana farz kılan, seni dönülecek yere de döndürecektir. De ki: "Kim hidayet ile birlikte çıkıp gelmiş kim de apaçık sapıklıktadır, Rabbim en iyi bilendir."

86. Bu kitabın sana vahyedileceğini bekliyor değildin; ama o sana Rabbinin bir rahmeti olarak vahyedildi. O halde kâfirlere arka çıkma.

87. Sakın Allah'ın âyetleri indirildikten sonra seni onlardan alıkoymasınlar. Ve Rabbine davet et; sakın müşriklerden olma.

88. Allah'la beraber başka bir ilâha dua etme sakın. O'ndan başka ilâh yoktur. O'nun yüzü hariç her ne varsa yok olacaktır. Hüküm O'nundur ve siz O'na döndürüleceksiniz.

Ahiret yurdunun nimetleri, hakka karşı büyüklenmeyen, insanların haklarını gözeten ve insanlar arasında bozgunculuk çıkarmayan, ahlâki kurallara riayet eden kimselerindir. Dinde ibadetlerin emredilme amaçlarından biri de budur. Bu sebeple bu amaçları gerçekleştiren namaz, oruç vs. gibi ibadetler amaçlarına ulaşmamış ibadetlerdir.

Yüce Allah, hiçbir iyilik veya kötülüğü karşılıksız bırakmayacaktır. Ama yapılan iyiliğe daha büyük mükâfatlar verdiği halde kötülüğü misliyle cezalandıracaktır.

Kur'ân'ın peygambere farz kılınmasına, ona Kur'ân'ın verilmesi anlamı verilmiştir. (Taberi, XIX, 639). Kur'ân'ın kendisine verilmesi, kendisine birtakım yükümlülükler getirmektedir: Kur'ân'ı insanlara tebliğ edecek, ihtiyaç duyulan yerlerini insanlara açıklayacak ve öncelikle kendisi emir ve yasaklarına uyarak insanlara örnek olacaktır. Peygamber bu görevini en mükemmel şekliyle yerine getirmiştir.

"**Seni dönülecek yere döndürecektir,**" ifadesiyle herkesin eninde sonunda döndürüleceği yer olan ahiretin kastedildiği büyük bir ihtimaldir. Dönülecek yer anlamına gelen "*maâd*" kelimesi de genelde ahiret için kullanılmaktadır. Kelimeyi bu anlama aldığımız takdirde bu ifadeyle iki şey kastedilmiş olabilir: Sana yüklenen bu görevin hesabı ahirette sana sorulacaktır. Bir önceki âyette iyiliğin mükâfatının çok daha fazlasıyla verileceği belirtildiğinden, Peygamberin üstlendiği bu görevin mükâfatını fazlasıyla göreceği de kastedilmiş olabilir.

"Bu kitabın sana vahyedileceğini bekliyor değildin. Ama Rabbinin bir rahmeti olarak sana vahyedildi. O halde kâfirlere arka çıkma."

Peygamber (s.a.v.), kendisine peygamberlik gelinceye kadar ne peygamber olacağını biliyordu ne de böyle bir beklentisi vardı. Daha önce halka önderlik edeceğim gibi bir eğilimi ve fikrî bir çabası da yoktur. Esasında peygam-

berlik, çabayla elde edilen bir şey de değildir. Tamamen Allah vergisidir. Ama Allah elbette kime peygamberlik görevini vereceğini gayet iyi bilir. Peygamberi ahlâkı düşük yahut muhakemesi zayıf kimseler arasından değil, şahsiyetli, ahlâklı, zeki ve iradesi güçlü kimseler arasından seçer.

Peygamberin kendisinin peygamber olacağına dair bir bilgi ve beklentisi olmadığına göre peygamberin doğumu öncesinde ve doğumu esnasında annesine böyle bir bilginin verildiğine dair anlatımların aslı yoktur. Yine çocukluğunda amcasıyla birlikte Busra'ya giderken Bahira adında bir rahiple karşılaştığı ve bu rahibin, onun peygamber olacağını söyleyip yolculuğunu tamamlamadan apar topar Mekke'ye geri getirildiğine dair anlatımlar da tamamen uydurmadır. Çünkü böyle bir şey olsaydı çevresinin bu anlamda bir beklentisi olur ve kendisi de bundan haberdar olurdu. Peygamber olduktan sonra da ne kendisi ne de çevresinin böyle bir şeyden söz edip peygamberliğine bunu delil olarak zikrettiğine dair bir rivayet de bulunmamaktadır. Eğer böyle olmuş olsaydı en azından Hıristiyanları hak dine davet ederken bundan söz ederdi.

"Sakın Allah'ın âyetleri indirildikten sonra seni onlardan alıkoymasınlar. Ve Rabbine davet et; sakın müşriklerden olma."

"Allah'la beraber başka bir ilâha dua etme sakın. O'ndan başka ilâh yoktur. O'nun yüzü hariç her ne varsa yok olacaktır. Hüküm O'nundur ve siz O'na döndürüleceksiniz."

86. âyetin sonundaki **"O halde kâfirlere arka çıkma,"** cümlesinden itibaren Peygamberin şahsında bütün Müslümanlara beş maddelik bir talimat verilmektedir:

a. Kâfirlere destek olma. Özellikle Müslümanlara karşı kâfirlere destek olmak, bir Müslümanın yapamayacağı bir şeydir. Aksine Müslüman, Müslümana destek olur.

b. Kur'ân âyetleriyle arandaki bütün engelleri kaldır ve onları başkalarına da duyur. Bu yoldaki engelleri de aşmaya gayret et.

c. Rabbinin yoluna davet et. Rabbinin yoluna davet ederken davetin kurallarına uy.

d. Müşriklerden olma. Şirke götüren yolları ve şirkin ne olduğunu öğren ki ondan uzak kalasın.

e. Allah'la birlikte başka bir ilâha dua etme. Fayda veren de ve zarar veren de sadece Allah'tır. O halde sadece O'ndan iste. Duana aracıları karıştırma. Dua, ibadettir. Allah'tan başkasından istemek, o başkasına kulluk etmek demektir.

29.
Ankebut Sûresi

*Mekke'de indirilmiş olup 69 âyettir. “**Ankebut**”, örümcek anlamına gelir. 41. âyette kâfirlerin işleri örümcek ağına benzetildiğinden bu ismi almıştır.*

İnsanın bu dünya hayatına imtihan edilmek için gönderildiğini anlatan sûre, imtihan sonucunda başarılı olanların büyük mükâfatlara nail olacaklarını, diğerlerinin ise şiddetli bir azapla cezalandırılacaklarını beyan etmektedir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

الٓمٓ ﴿١﴾ اَحَسِبَ النَّاسُ اَنْ يُتْرَكُٓوا اَنْ يَقُولُٓوا اٰمَنَّا وَهُمْ
لَا يُفْتَنُونَ ﴿٢﴾ وَلَقَدْ فَتَنَّا الَّذ۪ينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلَيَعْلَمَنَّ اللّٰهُ
الَّذ۪ينَ صَدَقُوا وَلَيَعْلَمَنَّ الْكَاذِب۪ينَ ﴿٣﴾ اَمْ حَسِبَ الَّذ۪ينَ
يَعْمَلُونَ السَّيِّـَٔاتِ اَنْ يَسْبِقُونَا سَٓاءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿٤﴾ مَنْ كَانَ يَرْجُوا
لِقَٓاءَ اللّٰهِ فَاِنَّ اَجَلَ اللّٰهِ لَاٰتٍ وَهُوَ السَّم۪يعُ الْعَل۪يمُ ﴿٥﴾ وَمَنْ جَاهَدَ
فَاِنَّمَا يُجَاهِدُ لِنَفْسِه۪ اِنَّ اللّٰهَ لَغَنِيٌّ عَنِ الْعَالَم۪ينَ ﴿٦﴾

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ
وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَحْسَنَ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٧﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Elif-lam-mim.**
2. **İnsanlar, "iman ettik" demekle kendi başlarına bırakılıverecekleri- ni ve denenmeyeceklerini mi sanıyorlar?**
3. **Biz, kendilerinden öncekileri de mutlaka imtihana tabi tuttuk. Elbette Allah, samimi olanları da bilecektir yalancı olanları da bilecektir.**
4. **Yoksa kötülükleri işleyenler, bizden kaçıp kurtulacaklarını mı sanıyorlar? Ne kötü hüküm veriyorlar?**
5. **Allah'a kavuşmayı uman, bilsin ki Allah'ın belirlediği vakit mutlaka gelecektir. O duyandır, bilendir.**
6. **Ve cihad eden de bilsin ki, kendisi için cihad ediyor. Şüphesiz ki Allah hiçbir şeye muhtaç değildir.**
7. **İman edip salih amel işleyenlere gelince, onların kötülüklerini örteceğiz ve onları, yaptıklarının en güzeli ile mükâfatlandıracağız.**

Mukattaa harfleriyle ilgili açıklama için Bakara sûresinin birinci âyetine bakılabilir. Sözü edilen harflerle başlayan bütün sûrelerde bu harflerden sonra Kur'ân'dan söz edildiği halde bu sûrenin 45. âyetinden itibaren Kur'ân'dan söz edilmekte ve onun icazından bahsedilmektedir.

Müslümanlar Mekke döneminin sonlarına doğru dayanılmaz baskılarla karşılaşmışlardır. Onlara yapılan işkence ve baskılar İslâm'ın ilk döneminden itibaren başlamıştı. Ancak gittikçe artmış ve dönemin sonlarında dayanılmaz hal alınca da Müslümanlar Medine'ye hicret etmek zorunda kalmışlardı. Sûrenin indirilişi de tam bu zamana rastlamaktadır. İman edenler bunun doğal bir şey olduğunu kabul etmeli ve bu tür baskılara direnme azimlerini kırmamalıdır. Çünkü dünya hayatı imtihan yurdudur ve elbette inananlar da imanları konusunda imtihan olacaklardır. Böylece kimin imanında samimi olup direneceği ve kimin samimi olmadığı ortaya çıkacaktır. Nitekim önceki iman edenler de birtakım sınamalardan geçmişlerdir.

İnancından dolayı inanmayanların baskılarına maruz kalmak sadece Kur'ân'ın indiği dönem ve önceki dönemlerle sınırlı değildir. Elbette daha sonraki dönemler ve gelecek için de bu durum söz konusu olacaktır. Ancak imanın sınanması, inanmayanların baskılarıyla da sınırlı değildir. İnsanlar yoksulluk, hastalık, savaş gibi acılarla sınandıkları gibi görevlerini yerine getirme, hatta bolluk ve nimetlerle de sınanırlar. Kendilerine verilen nimetlere şükrediyorlar mı, etmiyorlar mı?

Kötülükleri işleyenler, bu yaptıklarının unutulup gideceğini sanmasınlar. Yapılan amellerin tamamı kaydedilmektedir.

Sonuçta ise iman edenler de etmeyenler de Allah'ın huzuruna çıkıp hesap vereceklerdir. Özellikle iman edenlere iman etmeleri sebebiyle baskı uygulayanlar, bu yaptıklarının yanlarında kâr kalacağını sanmasınlar, hesap vermekten asla kurtulamayacaklardır.

Zorluklara katlanıp dünya hayatındaki sınamalardan başarı ile çıkanlar ise Allah'tan umdukları mükâfata mutlaka kavuşacaklardır. Allah buna bir vakit belirlemiştir ve belirlenmiş olan o vakit mutlaka gelecektir.

Hesap vermek için huzuruna çıkılan Allah hem iman edenlerin hem de inkâr edenlerin yaptıklarının tamamını bilmektedir.

"Ve cihad eden de bilsin ki, kendisi için cihad ediyor. Şüphesiz ki hiçbir şeye muhtaç değildir."

Cihad, Allah yolunda savaş dâhil her türlü gayreti içerisine alan bir kelimedir. Ama Allah yolunda savaşmak dâhil bu tür çaba ve gayretlere Allah'ın kendisinin herhangi bir ihtiyacı yoktur. Gösterilen çaba ve gayretler, insanın kendisi içindir. Amellerinin karşılığını alacak olan, insanların kendileridir.

"İman edip salih amel işleyenlere gelince, onların kötülüklerini örteceğiz ve onları, yaptıklarının en güzeli ile mükâfatlandıracağız."

Kötü amellerin örtülmesi birkaç şekilde olabilir. Yeni imana girmiş kişinin, iman etmekle geçmişte işlemiş olduğu günahların tamamının üstü örtülür. İman etmiştir ama heva ve hevesine mağlup olmuş ve günah işlemiştir. Böyleleri için tövbe kapısı açıktır. Davranışlarını düzelterek tövbe eden; başkasının hakkını yemişse hakkını iade eder ve bir daha o yanlışları işlememeye azmeder. Ayrıca kötülük işlemiş birinin iyilik işlemesi de işlemiş olduğu kötülüklerinin örtülmesine sebep olur.

وَوَصَّيْنَا الْاِنْسَانَ
بِوَالِدَيْهِ حُسْنًاۜ وَاِنْ جَاهَدَاكَ لِتُشْرِكَ ب۪ي مَا لَيْسَ لَكَ بِه۪ عِلْمٌ فَلَا
تُطِعْهُمَاۜ اِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَاُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٨﴾ وَالَّذ۪ينَ
اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُدْخِلَنَّهُمْ فِي الصَّالِح۪ينَ ﴿٩﴾ وَمِنَ
النَّاسِ مَنْ يَقُولُ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ فَاِذَٓا اُو۫ذِيَ فِي اللّٰهِ جَعَلَ
فِتْنَةَ النَّاسِ كَعَذَابِ اللّٰهِۜ وَلَئِنْ جَٓاءَ نَصْرٌ مِنْ رَبِّكَ
لَيَقُولُنَّ اِنَّا كُنَّا مَعَكُمْۜ اَوَلَيْسَ اللّٰهُ بِاَعْلَمَ بِمَا ف۪ي صُدُورِ
الْعَالَم۪ينَ ﴿١٠﴾ وَلَيَعْلَمَنَّ اللّٰهُ الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَلَيَعْلَمَنَّ الْمُنَافِق۪ينَ
﴿١١﴾ وَقَالَ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا لِلَّذ۪ينَ اٰمَنُوا اتَّبِعُوا سَب۪يلَنَا
وَلْنَحْمِلْ خَطَايَاكُمْۜ وَمَا هُمْ بِحَامِل۪ينَ مِنْ خَطَايَاهُمْ مِنْ شَيْءٍۜ
اِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿١٢﴾ وَلَيَحْمِلُنَّ اَثْقَالَهُمْ وَاَثْقَالًا مَعَ
اَثْقَالِهِمْ وَلَيُسْـَٔلُنَّ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ عَمَّا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿١٣﴾

8. İnsana anne-babasına iyi davranmasını tavsiye ettik. Ama hakkında bilgin olmayan bir şeyi bana ortak koşman için seni zorlarlarsa sakın onlara itaat etme. Hepinizin dönüşü banadır ve ben size yaptıklarınızı haber vereceğim.

9. İman edip iyi işler yapanları ise elbette iyiler arasına dâhil edeceğim.

10. İnsanlardan öyleleri de vardır ki “Allah’a iman ettim” der; ama

Allah uğrunda eziyete uğratıldıklarında insanların bu baskısını Allah'tan gelen azap gibi sayarlar. Rabbinden bir yardım geldiğinde de mutlaka; "Biz sizinle beraberdik" derler. Allah bütün yaratılmışların içlerindekini en iyi bilen değil midir?

11. **Allah, elbette gerçekten iman etmiş olanları da bilir münafıkları da bilir.**
12. **İnkâr edenler, iman edenlere dediler ki: "Bizim yolumuza uyun da günahlarınızı biz yüklenelim. Heyhat, onların günahlarından herhangi bir şeyi yüklenecek değillerdir. Onlar yalancıdırlar.**
13. **Onlar, kesinlikle kendi yüklerini ve yükleriyle birlikte başka yükler yükleneceklerdir. Ve kıyamet günü elbette iftiralarından dolayı sorguya çekileceklerdir.**

Anlatılanlar hâlâ mümin kişinin sınanmasıyla ilgilidir. Çünkü mümin kişinin anne ve babası iman etmemişlerse bu onun için önemli bir imtihandır. Anne ve babaya itaat, onlara değer verip saygı göstermek hem dinin emrettiği hem de insanın fıtratının gerektirdiği bir husustur. Kur'ân-ı Kerim, anne-babaya iyi davranmaya büyük önem verir. Ama anne-baba da olsa, Allah'a ortak koşması için baskı yapacak olurlarsa onların dediklerine uyulmaz. Diğer günahlar konusunda da durum böyledir. Bunun dışında inanmış kişi, anne babasına iyi davranmalı ve güzel söz söylemelidir.

"Ama hakkında bilgin olmayan bir şeyi bana ortak koşman için seni zorlarlarsa sakın onlara itaat etme" sözünden *"hakkında bilgin varsa, ortak koşabilirsin"* anlamı çıkmaz. Çünkü Allah'a ortak koşan herkes, ortak koşmanın doğruluğuna dair bir bilgiye sahip değildir.

Aslında anne-babanın inanç konusunda baskı yapmaya hakları da yoktur. İman etmiş bir anne-babanın da inanmayan çocuklarına baskı yaparak onları imana zorlamaya hakları yoktur. İnanç seçimi tamamen bireyseldir. Ne anne-baba, çocuklarının farklı bir inancı seçmelerinden sorumludurlar ne de çocuklar anne ve babalarının inancından sorumlu tutulacaklardır. Onlardan her kim iman eder ve yararlı şeyler yaparsa iyiler sınıfına dâhil olur.

"İnsanlardan öyleleri de vardır ki "Allah'a iman ettim" der; ama Allah uğrunda eziyete uğratıldıklarında insanların bu baskısını Allah'tan gelen azap gibi sayarlar. Rabbinden bir yardım geldiğinde de mutlaka; "Biz sizinle beraberdik" derler. Allah bütün yaratılmışların içlerindekini en iyi bilen değil midir?"

Âyet Mekke'de indirilmiştir. Münafıklardan söz eden bu âyetin Medine'de indirildiğini, çünkü Mekke döneminde münafık bulunmadığını iddia edenler olmuştur. Ne var ki âyet, insanların işkenceleri karşısında dinden dönenlerden söz etmektedir ki bu baskı ve işkenceler Mekke dönemi için söz konusudur. Baskı ve zarar görme karşısında imanda sebat göstererek bir kimsenin dininden döndüğünü söylemesine izin verilmiştir. Bunlar kalplerinde Müslüman olmaya devam ederler. Fakat burada, iman yolunda tehlikeyle karşılaştıklarında kalplerinden iman çıkmış olan kimseler kastedilmektedir. Bu, insan zafiyetiyle birlikte imana girerken de imanı zayıf olan kimselerin işidir. Oysa takıyye yaparak imanını gizleyen kişi, kalbinde Müslümandır ve kalbiyle Müslümanlarla beraberdir. Fırsatını bulsa Müslümanlarla beraber olacaktır. Beriki ise fırsatçı biridir. Baskıyı gördüğünde kalbiyle de dönüverir. İnanmayanlarla beraber olur ve onlarla Müslümanlar aleyhinde işbirliği içine girer. Müslümanlar başarı gösterecek olsalar, bu sefer de kalbiyle aslında Müslüman kaldığını söyleyerek çıkar elde etmeye çalışır. Bu sebeple bunlara, Allah'ın kalplerde olanları da bildiği hatırlatılmaktadır. **"Allah, elbette gerçekten iman etmiş olanları da bilir münafıkları da bilir."** Yani kalbinde imanı devam edenlerle kalbinden de imanı silmiş olanları Allah bilir; kalbinde imanı devam edenlerle imanlarından vazgeçmiş olanlara fırsatlar vererek imanlarını sınamaya tabi tutar. Çünkü yüce Allah ahirette insanların karşısında delilleri konuşturacaktır. Sırf bilgisine dayanarak insanları sorgulamaz.

"İnkâr edenler, iman edenlere dediler ki: "Bizim yolumuza uyun, günahlarınızı biz yüklenelim. Heyhat, onların günahlarından herhangi bir şeyi yüklenecek değillerdir. Onlar yalancıdırlar."

Mekke müşriklerinin ve her dönemde ve her yerde din düşmanlarının, iman edenleri yollarından vazgeçirmek için başvurdukları yollar anlatılmaktadır. Böyleleri, kendileri inkâr etmekle yetinmez, başkalarını da inkâr etme yoluna çağırırlar. **"Onlar, kesinlikle kendi yüklerini ve yükleriyle birlikte başka yükler yükleneceklerdir Ve Kıyamet günü elbette iftiralarından dolayı sorguya çekileceklerdir."** Bunlar, aldattıklarının yükünü yüklenmezler fakat onları yoldan çıkarmalarından dolayı kendi yüklerine ilave olarak bir yük yüklenirler. Aldatılanlar da kendi yüklerini yükleneceklerdir.

"Kıyamet günü elbette iftiralarından dolayı sorguya çekileceklerdir" sözüyle, burada olduğu gibi sizin de yükünüzü biz çekeceğiz, gibi sözlerle başkalarını yoldan çıkarmak için söyledikleri yalanlar kastedilmektedir.

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا نُوحًا اِلٰى قَوْمِه۪ فَلَبِثَ ف۪يهِمْ اَلْفَ سَنَةٍ اِلَّا
خَمْس۪ينَ عَامًاۜ فَاَخَذَهُمُ الطُّوفَانُ وَهُمْ ظَالِمُونَ ﴿١٤﴾
فَاَنْجَيْنَاهُ وَاَصْحَابَ السَّف۪ينَةِ وَجَعَلْنَاهَٓا اٰيَةً لِلْعَالَم۪ينَ ﴿١٥﴾

14. Nuh'u da kendi kavmine gönderdik. Aralarında elli yıl eksik bin yıl kaldı. Sonunda zulümlerini sürdürürken tufan onları yakalayıverdi.

15. Onu ve gemidekileri kurtardık ve bunu, insanlara bir ibret yaptık.

Sûrenin başında iman edenlerin önceki dönemlerde de sınandıklarından söz edilmişti. Bu âyetlerden itibaren anlatılan kıssalar, önceki dönemde yaşamış iman edenlerin karşılaştıkları sınamalara örnekler verilmektedir. Böylece Peygamber teselli edilmektedir. Örneğin bu kıssada tufan öncesi Hz. Nuh'un 950 yıl kavmini davet ettiği fakat kavminin zulümlerini ve iman edenlere işkenceyi devam ettirdikleri dile getirilmektedir.

Hz. Nuh, gönderilişinden itibaren tufan öncesi kavmi arasında 950 yıl kaldığına göre en az bin yıl yaşamıştır. Çünkü kendisine peygamberlik ancak belli bir yaşta gelmiştir. Tufandan sonra ne kadar yaşadığından ise söz edilmemektedir.

Hz. Nuh hakkında verilen bu sayı, başka bir takvimdeki yılları anlatıyor olamaz. Çünkü Kur'ân bize hitap etmekte ve bu sayıyı vermektedir. Şayet bununla bizim bilmediğimiz bir takvimden söz edilseydi buna bir işarette bulunulurdu. Öyle anlaşılıyor ki kavmi de bu kadar uzun yaşıyordu. Yine buradan anladığımız, insanların biyolojik yapılarında birtakım değişimlerin olduğudur. Çünkü bugünkü biyolojik yapımızla ne kadar hastalıklardan korunursak korunalım ve sağlık kurallarına ne kadar riayet edersek edelim bu kadar uzun yaşamamız mümkün değildir.

وَاِبْرٰهٖيمَ اِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ اعْبُدُوا اللّٰهَ وَاتَّقُوهُ ذٰلِكُمْ خَيْرٌ
لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١٦﴾ اِنَّمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ
اَوْثَانًا وَتَخْلُقُونَ اِفْكًا اِنَّ الَّذٖينَ تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ
لَا يَمْلِكُونَ لَكُمْ رِزْقًا فَابْتَغُوا عِنْدَ اللّٰهِ الرِّزْقَ وَاعْبُدُوهُ
وَاشْكُرُوا لَهُ اِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿١٧﴾ وَاِنْ تُكَذِّبُوا فَقَدْ كَذَّبَ
اُمَمٌ مِنْ قَبْلِكُمْ وَمَا عَلَى الرَّسُولِ اِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبٖينُ ﴿١٨﴾
اَوَلَمْ يَرَوْا كَيْفَ يُبْدِئُ اللّٰهُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعٖيدُهُ اِنَّ ذٰلِكَ عَلَى
اللّٰهِ يَسٖيرٌ ﴿١٩﴾ قُلْ سٖيرُوا فِي الْاَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ بَدَاَ الْخَلْقَ
ثُمَّ اللّٰهُ يُنْشِئُ النَّشْاَةَ الْاٰخِرَةَ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ
قَدٖيرٌ ﴿٢٠﴾ يُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَيَرْحَمُ مَنْ يَشَاءُ وَاِلَيْهِ
تُقْلَبُونَ ﴿٢١﴾ وَمَا اَنْتُمْ بِمُعْجِزٖينَ فِي الْاَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ
وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصٖيرٍ ﴿٢٢﴾
وَالَّذٖينَ كَفَرُوا بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَلِقَائِهٖ اُولٰئِكَ يَئِسُوا
مِنْ رَحْمَتٖي وَاُولٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ اَلٖيمٌ ﴿٢٣﴾

فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِه۪ٓ اِلَّٓا اَنْ قَالُوا اقْتُلُوهُ
اَوْ حَرِّقُوهُ فَاَنْجٰيهُ اللّٰهُ مِنَ النَّارِۜ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ
لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٢٤﴾ وَقَالَ اِنَّمَا اتَّخَذْتُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ
اَوْثَانًاۙ مَوَدَّةَ بَيْنِكُمْ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَاۚ ثُمَّ يَوْمَ
الْقِيٰمَةِ يَكْفُرُ بَعْضُكُمْ بِبَعْضٍ وَيَلْعَنُ بَعْضُكُمْ
بَعْضًاۘ وَمَأْوٰيكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُمْ مِنْ نَاصِر۪ينَۗ
﴿٢٥﴾ فَاٰمَنَ لَهُ لُوطٌۢ وَقَالَ اِنّ۪ي مُهَاجِرٌ اِلٰى رَبّ۪يۜ اِنَّهُ
هُوَ الْعَز۪يزُ الْحَك۪يمُ ﴿٢٦﴾ وَوَهَبْنَا لَهُٓ اِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ
وَجَعَلْنَا ف۪ي ذُرِّيَّتِهِ النُّبُوَّةَ وَالْكِتَابَ وَاٰتَيْنَاهُ اَجْرَهُ فِي الدُّنْيَاۚ
وَاِنَّهُ فِي الْاٰخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِح۪ينَ ﴿٢٧﴾

16. **İbrahim'i de kavmine gönderdik. Hani o demişti ki: "Allah'a kulluk edin ve O'ndan korkun. Bilmiş olsanız bu, sizin için daha hayırlıdır."**

17. **"Siz, Allah'ı bırakıp da putlara tapıyorsunuz ve yalan şeyler uyduruyorsunuz. Halbuki Allah'ı bırakıp kendilerine taptığınız o şeyler, size herhangi bir rızık veremez. Rızkı Allah katında arayın; O'na kulluk edin ve O'na şükredin. Ancak O'na döndürüleceksiniz."**

18. **Şayet yalanlarsanız sizden önce pek çok topluluk da yalanlamıştı. Elçilere düşen, apaçık tebliğden başkası değildir.**

19. **Görmüyorlar mı ki Allah yaratmayı nasıl başlatıyor, sonra bunu yeniden yapıyor. Şüphesiz ki bu, Allah için kolaydır.**

20. **De ki: "Yeryüzünde dolaşın da yaratmayı nasıl başlatmış bir görün. Sonra Allah, son yaratmayı da yapacaktır; çünkü Allah'ın her şeye gücü yeter."**

21. **Dilediğine azap verir, dilediğine merhamet eder. Ancak O'na döndürüleceksiniz."**

22. **Siz ne yeryüzünde ne de gökte Allah'ı aciz bırakacak değilsiniz. Allah dışında da herhangi bir dost ve bir yardımcınız yoktur.**

23. **Allah'ın âyetlerini ve O'nunla karşılaşmayı inkâr edenler; işte onlar, rahmetimden ümitlerini kesmişlerdir ve onlar için acıklı bir azap vardır.**

24. **Kavminin cevabı ise: "Onu öldürün yahut yakın" demekten başka bir şey olmadı. Allah ise onu ateşten kurtardı. Şüphesiz bunda iman eden bir topluluk için ibret alınacak şeyler vardır.**

25. (İbrahim) **Dedi ki: "Siz dünya hayatında aranızda sevgi olsun diye Allah'ı bırakıp da putlar edindiniz. Sonra kıyamet günü birbirinizi reddedecek ve birbirinize lanet okuyacaksınız. Varacağınız yer ise cehennem olacaktır; üstelik sizin için yardım eden hiç kimse de olmayacaktır."**

26. **Bunun üzerine Lut ona iman etti ve "Ben, Rabbime hicret edeceğim" dedi. Şüphesiz ki O, güçlüdür ve her şeyi yerli yerince yapandır.**

27. **Biz ona İshak ve Yakub'u bağışladık; peygamberlik ve kitabı onun soyuna verdik. Mükâfatını ona bu dünyada verdik. Ahirette ise kesinlikle salihlerden olacaktır.**

Sûrede yer alan bu ikinci kıssa Hz. İbrahim'in sınanmasıyla ilgilidir. İbrahim de, diğer peygamberler gibi kavmini yalnız Allah'a kul olmaya çağırmıştır. Çünkü insana rızkı veren Allah'tır. İnsana yaraşan, kendisini yaratan ve kendisine rızık verene kul olmasıdır. Allah dışında kendisine kulluk edilenlerin tamamı uydurma şeylerdir. Yaratan ve rızık veren Allah'tan başkasına kulluk yapılmaz. Ama ister O'na kulluk yapılsın, ister başkasına kulluk yapılsın herkes mutlaka Allah'ın huzuruna çıkıp yaptıklarının hesabını verecektir.

Hz. İbrahim kavmine şunu da hatırlatmıştır:

"Şayet yalanlarsanız sizden önce pek çok topluluk da yalanlamıştı. Elçilere düşen, apaçık tebliğden başkası değildir."

Sizden önce de peygamberlerini yalanlayanlar olmuştur. Bunlar ne Allah'a bir zarar verebilmişlerdir ne de peygamberleri onların yalanlamalarından sorumludur. Peygamberin görevi sadece Allah'tan aldıklarını insanlara tebliğ etmesidir. O bu görevini yaptıktan sonra artık onun kavmine karşı sorumluluğu bitmiştir. Kavminin kendisini yalanlamış olmasının kendisine bir zararı olmaz.

19-23 âyetleri kıssa arasına sokuşturulmuş ara cümleler şeklinde olabilir. Yani kıssada anlatılanlarla uyum içerisinde yüce Allah devreye girerek Mekke müşriklerine ve onlara benzer kimselere ahireti ispat konusunda hitap ediyor olabilir. Ancak Hz. İbrahim'in kavmine söyledikleri arasında da olabilir.

"Görmüyorlar mı ki Allah yaratmayı nasıl başlatıyor, sonra bunu yeniden yapıyor. Şüphesiz ki bu, Allah için kolaydır."

Âyet *"görmüyorlar mı"* diye başladığına göre, her zaman ve her yerde müşahede edilebilen şeylerden söz edilmektedir. Çevredeki otların yerine başka otların yeşermesi, insanların ve diğer canlıların dünya hayatına gelmeleri, yağmurun yağması, gündüzün gidip yerine gecenin gelmesi vs. gibi hususlar kastedilmektedir. Zaten ahiret, insanların yeniden dirilmeleridir. Yoktan var edilmeleri değildir. Kısaca ifade edilecek olursa bir değişimden ibarettir. Dünya hayatında bu kısmî değişimleri gerçekleştiren Allah'ın, toptan bir değişim olan ahirete niçin gücü yetmesin ki? Kaldı ki o yüce Allah, evreni yoktan var etmiştir. **"Şüphesiz Allah, her şeye gücü yetendir."**

"Dilediğine azap verir, dilediğine merhamet eder. Ancak O'na döndürüleceksiniz."

Allah yeniden diriltmeye kadir olduğu gibi elbette azap vermeye ve mükâfat vermeye de kadirdir. Âyet, *"dileyene azap verir ve dileyene merhamet eder"* şeklinde de tercüme edilebilir. İnancıyla ve davranışlarıyla azabı seçen insanın kendisidir. Merhamet eden ise Allah'tır. Çünkü Allah, kime azap vereceğini ve kime merhamet edeceğini insanlara kitapları vasıtasıyla bildirmiştir. Seçme/dileme, insana aittir. Allah'ın merhamet edeceği kimseler arasına girmek isteyen o yolu seçer.

"**Siz ne yeryüzünde ne de gökte Allah'ı aciz bırakacak değilsiniz. Allah dışında da herhangi bir dost ve bir yardımcınız yoktur.**"

Nereye kaçarsanız ve nerede saklanırsanız saklanın mutlaka ölüm gelip sizi bulacak ve Allah'ın huzuruna çıkarılacaksınız. Ne siz ne bir başkası buna engel olamaz. Ayrıca insan azap yolunu seçtikten sonra artık Allah'ın o kişiye azap vermesine ne o kişi ne de bir başkası engel olamaz. Ahirette insanı kurtaracak olan da şefaat edecek olan da Allah'tır. Ne var ki Allah adildir. Onun

kudreti, adaletiyle uyum içerisindedir. O, bol merhamet sahibidir. Ama merhameti, bunu hak eden herkes içindir. Kime merhamet etmeyeceğini ve azap vereceğini de bize bildirmiştir: **"Allah'ın âyetlerini ve O'nunla karşılaşmayı inkâr edenler; işte onlar, rahmetimden ümitlerini kesmişlerdir ve onlar için acıklı bir azap vardır."**

"Kavminin cevabı ise 'onu öldürün yahut yakın', demekten başka bir şey olmadı. Allah onu ateşten kurtardı. Şüphesiz bunda iman eden bir topluluk için ibret alınacak şeyler vardır."

Hz. İbrahim'in getirdiği delillere cevap veremeyenler, inancını savunmaktan aciz olanların yaptığı gibi kaba kuvvete yöneldiler; **"onu öldürün yahut yakın"** dediler. Onu öldürme şeklini, ateşte yakmak olarak belirlediler. Ama Allah onu ateşten kurtardı, ateş onu yakacağına onun için serin oldu.

"(İbrahim) **Dedi ki: 'Siz dünya hayatında aranızda sevgi olsun diye Allah'ı bırakıp da putlar edindiniz. Sonra kıyamet günü birbirinizi reddedecek ve birbirinize lanet okuyacaksınız. Varacağınız yer ise cehennem olacaktır; üstelik sizin için yardım eden hiç kimse de olmayacaktır."**

Onlar, Allah'ı bırakıp putlara tapmak üzere bir hayat kurmuşlardı. Bir toplumun inancı bütünüyle batıl bile olsa bireyler o inanç üzere dostluklar kurar, birbirlerini sever ve o inanç üzere dayanışma içerisine girebilirler. Hz. İbrahim'in kavmi de bunu yapmıştı. Ama ahirette bu sevgi nefrete dönüşecek, birbirlerine lanet okuyacaklardır. Çünkü onlardan her biri cehenneme girmesine sebep olarak diğerini görecektir. Allah katında yardım edeceklerini umdukları putlarının da onlara hiçbir yardımı olmayacaktır.

"Bunun üzerine Lut ona iman etti. 'Ben, Rabbime hicret edeceğim' dedi. Şüphesiz ki O, güçlüdür ve her şeyi yerli yerince yapandır."

Hz. İbrahim ateşten hiçbir zarar görmeden kurtulduktan sonra kardeşinin oğlu olan Lut, onun peygamberliğine iman etmiştir. Bilahare o da peygamber olarak görevlendirilecektir. Belki ateşin Hz. İbrahim'i yakmaması karşısında başkaları da iman etmişti. Ama kavmin İbrahim'e tepkisi o kadar büyüktü ki kimse iman ettiğini söyleme cesaretini gösteremedi. *"Ben, Rabbime hicret edeceğim"* sözünün Lut'a ait olması muhtemel olmakla birlikte Hz. İbrahim'e ait olma ihtimali daha kuvvetli görünmektedir. Çünkü artık kavmi arasında kalması hem çok tehlikeli bir hal almıştı hem de ateşin kendisini yakmadığını gören kavim iman etmemişti. Artık bu kavimden ümidini kesmişti. Başka yere hicret edecek ve Allah'ın dinini orada yaymaya çalışacaktı.

"Biz ona İshak ve Yakub'u bağışladık; peygamberlik ve kitabı onun soyuna verdik. Mükâfatını ona bu dünyada verdik. Ahirette ise kesinlikle salihlerden olacaktır."

İshak Hz. İbrahim'in oğludur. Yakub ise İshak'tan torunudur. Peygamberimize kadar peygamberler Hz. İbrahim'in oğlu İshak'ın soyundan gelmişlerdir. Peygamberimiz ise burada adı geçmeyen oğlu İsmail'in soyundandır.

Allah'ın kendisini ateşten kurtarması, peygamberlerin onun soyundan gelmesi; Yahudiler, Hıristiyanlar ve Müslümanlar arasında saygın bir yerinin olması, dünyada kendisine verilen mükâfatların önemlileri arasındadır. Ahirette ise daha büyük mükâfata kavuşacaktır.

وَلُوطًا اِذْ قَالَ لِقَوْمِه۪ٓ
اِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الْفَاحِشَةَ مَا سَبَقَكُمْ بِهَا مِنْ اَحَدٍ
مِنَ الْعَالَم۪ينَ ﴿٢٨﴾ اَئِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ وَتَقْطَعُونَ السَّب۪يلَ
وَتَأْتُونَ ف۪ي نَادٖيكُمُ الْمُنْكَرَ فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِه۪ٓ اِلَّٓا
اَنْ قَالُوا ائْتِنَا بِعَذَابِ اللّٰهِ اِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِق۪ينَ ﴿٢٩﴾
قَالَ رَبِّ انْصُرْن۪ي عَلَى الْقَوْمِ الْمُفْسِد۪ينَ ﴿٣٠﴾
وَلَمَّا جَٓاءَتْ رُسُلُنَٓا اِبْرٰه۪يمَ بِالْبُشْرٰى قَالُٓوا اِنَّا مُهْلِكُٓوا
اَهْلِ هٰذِهِ الْقَرْيَةِ اِنَّ اَهْلَهَا كَانُوا ظَالِم۪ينَ ﴿٣١﴾ قَالَ اِنَّ
ف۪يهَا لُوطًا قَالُوا نَحْنُ اَعْلَمُ بِمَنْ ف۪يهَا لَنُنَجِّيَنَّهُ وَاَهْلَهُٓ
اِلَّا امْرَاَتَهُ كَانَتْ مِنَ الْغَابِر۪ينَ ﴿٣٢﴾ وَلَمَّٓا اَنْ جَٓاءَتْ
رُسُلُنَا لُوطًا س۪ٓيءَ بِهِمْ وَضَاقَ بِهِمْ ذَرْعًا وَقَالُوا

لَا تَخَفْ وَلَا تَحْزَنْ إِنَّا مُنَجُّوكَ وَأَهْلَكَ إِلَّا امْرَأَتَكَ
كَانَتْ مِنَ الْغَابِرِينَ ﴿٣٣﴾ إِنَّا مُنْزِلُونَ عَلَىٰ أَهْلِ
هَٰذِهِ الْقَرْيَةِ رِجْزًا مِنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿٣٤﴾
وَلَقَدْ تَرَكْنَا مِنْهَا آيَةً بَيِّنَةً لِقَوْمٍ
يَعْقِلُونَ ﴿٣٥﴾

28. **Lut'u da** (peygamber olarak gönderdik). **Hani o, kavmine demişti ki: "Gerçekten siz daha önce hiçbir insanın yapmadığı ahlâksızlığı yapıyorsunuz."**

29. **"Erkeklere yanaşıyor, yol kesiyor ve meclislerinizde kötülük işliyorsunuz ha!" Kavminin cevabı: "Doğru söylüyorsan, hadi getir Allah'ın azabını!" demekten başka bir şey olmamıştı.**

30. **O da dedi ki: "Rabbim! Bozguncu kavme karşı bana yardım et."**

31. **Elçilerimiz İbrahim'e müjdeyi getirdiklerinde dediler ki: "Biz şu kentin halkını helak edeceğiz; çünkü halkı zalim kimselerdir."**

32. (İbrahim) **Dedi ki: "Ama orada Lut var!" Şöyle cevap verdiler: "Orada kimler var, biz daha iyi biliyoruz. Karısı hariç onu ve ailesini kurtaracağız. Karısı, geçmişte kalanlardan olacaktır."**

33. **Elçilerimiz Lut'a geldiklerinde üzüldü ve göğsü daraldı. Ona dediler ki: "Korkma ve tasalanma, hanımın hariç seni ve aileni kurtaracağız. O, geride bırakılanlar arasında olacak."**

34. **Şu kent halkına yoldan çıkmaları sebebiyle korkunç bir azap indireceğiz.**

35. **Aklını kullanan bir topluluk için o kentten ibret alınacak açık bir delil bıraktık.**

gelsin de görelim" demişlerdir. Düzelmeleri konusunda artık ümit kesilmiş bulunan bu kavim helak edilmeyi hak etmiştir. Bir toplumda peygamberin çağrısına olumlu cevap verecekler kaldığı sürece o toplum helak edilmez. Ama toplumdan bütünüyle ümit kesilmişse artık o toplum helak edilmeyi hak etmiştir.

Hz. Lut'un kavmini helak edecek olan melekler önce Hz. İbrahim'e uğramış, kendisine önce İshak'ı, ardından da Yakub'u müjdelemişlerdir. Aslında Hz. İbrahim, gelişlerinden kaygılanmıştı. Çünkü insan sûretinde gelmişlerdi ve insan sûretinde gelişlerinde genelde helak için gelirler. İshak ve Yakub'u müjdelemeleri, Hz. İbrahim'in kaygısını hafifletmişti ama Lut'un kavmini helak etmek üzere geldiklerini söyleyince mesele anlaşılmıştı. Hz. İbrahim, önce Lut'un kavmi için mühlet istedi. (bkz. Hud 11/74-75). Artık kesin olarak kavmin helak edileceğini anlayınca da Lut'u gündeme getirdi. Melekler: **"Orada kimler var, biz daha iyi biliyoruz. Karısı hariç onu ve ailesini kurtaracağız. Karısı, geçmişte kalanlardan olacaktır."** Çünkü karısı kendisine iman etmemişti. Bir peygamberin eşi olması kurtulması için yeterli değildi.

Elçiler Hz. Lut'a geldiklerinde üzülmesinin ve göğsünün daralmasının nedeni meleklerin genç ve yakışıklı delikanlılar sûretinde gelmiş olmalarıydı. Kendi toplumunun ahlâksızlığını biliyordu. Bu misafirleri evine kabul etse, onları koruyamayacaktı. Kabul etmezse, bunu inancına ve onuruna yakıştıramıyordu. Nihâyet melekler devreye girdiler: **"Korkma ve tasalanma, hanımın hariç seni ve aileni kurtaracağız. O, geride bırakılanlar arasında olacak."** dediler. Kent halkı şiddetli bir ceza ile helak edilecekti.

وَاِلٰى مَدْيَنَ اَخَاهُمْ شُعَيْبًاۙ فَقَالَ يَا قَوْمِ
اعْبُدُوا اللّٰهَ وَارْجُوا الْيَوْمَ الْاٰخِرَ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْاَرْضِ
مُفْسِدِينَ ﴿٣٦﴾ فَكَذَّبُوهُ فَاَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَاَصْبَحُوا
فِي دَارِهِمْ جَاثِمِينَ ﴿٣٧﴾ وَعَادًا وَثَمُودَا۬ وَقَدْ تَبَيَّنَ لَكُمْ
مِنْ مَسَاكِنِهِمْ وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ اَعْمَالَهُمْ

فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ وَكَانُوا مُسْتَبْصِرِينَ ﴿٣٨﴾
وَقَارُونَ وَفِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مُوسٰى
بِالْبَيِّنَاتِ فَاسْتَكْبَرُوا فِي الْأَرْضِ وَمَا كَانُوا سَابِقِينَ
﴿٣٩﴾ فَكُلًّا أَخَذْنَا بِذَنْبِهِ فَمِنْهُمْ مَنْ أَرْسَلْنَا
عَلَيْهِ حَاصِبًا وَمِنْهُمْ مَنْ أَخَذَتْهُ الصَّيْحَةُ وَمِنْهُمْ
مَنْ خَسَفْنَا بِهِ الْأَرْضَ وَمِنْهُمْ مَنْ أَغْرَقْنَا وَمَا كَانَ
اللّٰهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلٰكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٤٠﴾
مَثَلُ الَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ أَوْلِيَاءَ كَمَثَلِ
الْعَنْكَبُوتِ اتَّخَذَتْ بَيْتًا وَإِنَّ أَوْهَنَ الْبُيُوتِ لَبَيْتُ
الْعَنْكَبُوتِ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٤١﴾ إِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا يَدْعُونَ
مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٤٢﴾ وَتِلْكَ
الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ وَمَا يَعْقِلُهَا إِلَّا الْعَالِمُونَ
﴿٤٣﴾ خَلَقَ اللّٰهُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ إِنَّ فِي ذٰلِكَ
لَآيَةً لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٤﴾

36. Medyen'e de kardeşleri Şuayb'ı (peygamber olarak gönderdik)**. Dedi ki: "Ey kavmim, Allah'a kulluk edin ve ahiret gününe ümitle bakın. Yeryüzünde karışıklık çıkararak bozgunculuk yapmayın."**

37. Ne var ki kavmi onu duraksamaksızın inkâr etti de onları bir sarsıntı yakaladı. Kavmi, evlerinde dizüstü çökekaldı.

38. Âd ve Semûd'u da helak ettik. Harabeleri size bunu açıklıyor. Şeytan, yaptıklarını kendilerine güzel göstermiş, onları yoldan alıkoymuştu. Oysa gerçeği görebilirlerdi.

39. Karun'u, Firavun'u ve Hâmân'ı da helak ettik. Musa onlara apaçık deliller getirmişti. Onlar ise yeryüzünde büyüklük tasladılar; ama elimizden kurtulamadılar.

40. Onlardan her birini kendi suçu sebebiyle cezalandırdık; kiminin üzerine taş yağdırdık, kimini korkunç bir ses yakaladı, kimini yere batırdık, kimini de suda boğduk. Allah onlara zulmetmedi, bilakis onlar kendilerine zulmettiler.

41. Allah dışında dostlar edinenler, kendisine ev edinen örümceğin durumuna benzer. Ama yuvaların en çürüğü kuşkusuz ki örümceğin yuvasıdır. Keşke bilselerdi.

42. Allah, kendisinden başka ne gibi şeylere yalvardıklarını bilir. O, azizdir, hikmet sahibidir.

43. Biz misalleri insanlara veriyoruz doğrusu; ama onlara ancak âlimler akıl erdirir.

44. Allah gökleri ve yeri hak olarak yarattı. Bunda müminler için alınacak bir ibret vardır.

Hz. Şuayb'ın, Hz. Musa'nın kayınpederi olduğu nakledilir. Hz. Musa Medyen'e gittiğinde kızlarından biriyle evlenmiş ve 8-10 yıl burada kalmıştır. Medyen halkı Şuayb'ın çağrısını yalanlamış ve böylece helak edilmeyi hak etmişlerdir. Aynı şekilde Âd ve Semûd kavimleri de helak edilmişlerdir. Âd kavmine Hud, Semûd kavmine de Salih, peygamber olarak gönderilmiştir. İki Arap kavmi olan bu kavimlerin kalıntıları hâlâ mevcuttur. Kur'ân-ı Kerim onların, gerçeği görebilecek durumda olduklarını özellikle vurgulamaktadır. Yüce Allah, insanları hem anlama hem de yerine getirme konularında kapasitelerini aşan şeylerle sorumlu tutmaz. Onlar bilerek peygamberlerini yalanlamış ve şeytanın peşinden gitmişlerdir.

Hiçbir toplum uyarılmadan helak edilmemiştir. Bu nedenle helak edilen toplumların helak edilmezden önce uyarıldıkları bütün bu kıssalarda dile getirilmiştir. Karun, Firavun ve Hâmân da helak edilmiştir. Ama onlara da uya-

rı yapılmış; Hz. Musa onlara apaçık delillerle gelmiş ve onlar büyüklük taslayarak onu yalanlamışlardı.

Aslında uyarılma da toplumların helak edilmesi için yeterli değildir. Aynı zamanda o uyarılan toplumların helak edilmeyi hak eden bir suç işlemiş olması gerekir. Bu sebeple **"onlardan her birini suçu sebebiyle cezalandırdık"** denilmektedir. O halde **"Allah onlara zulmetmedi, bilakis onlar kendilerine zulmettiler."** Cezalandırma şekilleri ise şöyle ifade edilmektedir: **"Kiminin üzerine taş yağdırdık, kimini korkunç bir ses yakaladı, kimini yere batırdık kimini de suda boğduk."**

"Allah dışında dostlar edinenler, kendisine ev edinen örümceğin durumuna benzer. Ama yuvaların en çürüğü, kuşkusuz ki örümceğin yuvasıdır. Keşke bilselerdi."

Allah dışında yardım ve şefaat edecekler diye ilâh edinilenlerin durumu, örümceğin yuvasına benzer. Örümceğin yuvası kendisini ne soğuktan korur, ne de sıcaktan. Tehlikelerden korumaz; basit ve korumasız bir yuvadır. Ortak koşanların o ortak koştukları da böyledir. Onları korusunlar ve onlara şefaat etsinler diye onlara taparlar ama o taptıkları onları tehlikelerden korumazlar.

"Allah, kendisinden başka ne gibi şeylere yalvardıklarını bilir. O, azizdir, hikmet sahibidir."

Yukarıda verilen örneklerde Allah dışında o taptıkları, o kavimleri helak etmekten kurtaramamıştır. Ahirette de onları koruyacak bir güçleri olmayacaktır.

"Biz misalleri insanlara veriyoruz doğrusu ama onlara ancak âlimler akıl erdirir."

Misaller, soyut anlamların anlaşılmasını sağlayan örnekler olup örümceğin yuvası misalinde olduğu gibi soyut anlamları somut şeylere benzeterek anlaşılmalarını kolaylaştırmak içindir. Bununla birlikte anlaşılmaları için önemsenmeleri, onlara kulak verilmesi ve üzerlerinde düşünülmesi gerekir.

"Allah gökleri ve yeri hak olarak yarattı. Bunda müminler için alınacak bir ibret vardır."

Göklerle yer belli bir hedef için yaratılmışlardır. Onların ne yaratılışları rasgeledir ne de onların işleyişleri ve onlarda meydana gelen olaylar rasgeledir. Evrendeki her şeyin evren içerisindeki yeri ve fonksiyonu belirlenmiştir. Yoksa onlara hâkim olan sistem çökerdi. Evrende ne varsa diğer varlıkların

bütünlüğü içinde bir anlam kazanır. Kötülüklerin ve kötülerin bile, iyilikler ve iyiler düşünüldüğünde bu bütünlük içerisinde bir anlamları vardır ve o mükemmellik için gereklidirler. İşte müminler evrendeki bu olaylardan ve mükemmeliyetten ibret alır; Rablerinin büyüklük, kudret ve sınırsız ilmini bunlar sayesinde anlarlar.

اُتْلُ مَٓا اُو۫حِيَ اِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ
وَاَقِمِ الصَّلٰوةَۜ اِنَّ الصَّلٰوةَ تَنْهٰى عَنِ الْفَحْشَٓاءِ وَالْمُنْكَرِۜ
وَلَذِكْرُ اللّٰهِ اَكْبَرُۜ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُونَ ﴿٤٥﴾
وَلَا تُجَادِلُوٓا اَهْلَ الْكِتَابِ اِلَّا بِالَّت۪ي هِيَ اَحْسَنُۗ اِلَّا
الَّذ۪ينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ وَقُولُوٓا اٰمَنَّا بِالَّذ۪ٓي اُنْزِلَ اِلَيْنَا
وَاُنْزِلَ اِلَيْكُمْ وَاِلٰهُنَا وَاِلٰهُكُمْ وَاحِدٌ وَنَحْنُ لَهُ
مُسْلِمُونَ ﴿٤٦﴾ وَكَذٰلِكَ اَنْزَلْنَٓا اِلَيْكَ الْكِتَابَۜ فَالَّذ۪ينَ
اٰتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يُؤْمِنُونَ بِه۪ۚ وَمِنْ هٰٓؤُلَٓاءِ مَنْ يُؤْمِنُ بِه۪ۜ
وَمَا يَجْحَدُ بِاٰيَاتِنَٓا اِلَّا الْكَافِرُونَ ﴿٤٧﴾ وَمَا كُنْتَ
تَتْلُوا مِنْ قَبْلِه۪ مِنْ كِتَابٍ وَلَا تَخُطُّهُ بِيَم۪ينِكَ اِذًا لَارْتَابَ
الْمُبْطِلُونَ ﴿٤٨﴾ بَلْ هُوَ اٰيَاتٌ بَيِّنَاتٌ ف۪ي صُدُورِ الَّذ۪ينَ اُو۫تُوا
الْعِلْمَۜ وَمَا يَجْحَدُ بِاٰيَاتِنَٓا اِلَّا الظَّالِمُونَ ﴿٤٩﴾ وَقَالُوا

لَوْلَا اُنْزِلَ عَلَيْهِ اٰيَاتٌ مِنْ رَبِّهِ قُلْ اِنَّمَا الْاٰيَاتُ عِنْدَ
اللّٰهِ وَاِنَّمَا اَنَا نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿٥٠﴾ اَوَلَمْ يَكْفِهِمْ اَنَّا اَنْزَلْنَا
عَلَيْكَ الْكِتَابَ يُتْلٰى عَلَيْهِمْ اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَرَحْمَةً
وَذِكْرٰى لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٥١﴾ قُلْ كَفٰى بِاللّٰهِ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ
شَهِيدًا يَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا
بِالْبَاطِلِ وَكَفَرُوا بِاللّٰهِ اُولٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٥٢﴾

45. **Kitaptan sana vahyedileni oku ve namazı dosdoğru kıl. Şüphesiz ki namaz, hayâsızlıktan ve kötülükten alıkoyar. Allah'ı anmak, elbette daha büyüktür. Allah, yaptıklarınızı bilir**

46. **Ehl-i Kitap ile en uygun şekilde tartışmak dışında bir polemiğe girmeyin ve içlerinden kendilerine zulmetmiş olanlarına; "Hem bize indirilene hem de size indirilene iman ettik. Sizin de bizim de ilâhımız birdir ve biz O'na teslim olmuşuz" deyin.**

47. **İşte kitabı sana böyle indiriyoruz. Esasen kendilerine kitap verdiklerimiz ona inanırlar. Şunlardan da ona inananlar vardır; ancak kâfirler âyetlerimizi inkâr ederler.**

48. **Sen ondan önce herhangi bir kitap okuyor değildin; sağınla yazıyor da değildin. Öyle olsaydı batıla uyanlar kuşku duyardı.**

49. **Bilakis o, kendilerine ilim verilenlerin kalplerinde apaçık âyetlerdir. Âyetlerimizi zalimler dışında kimse inkâr etmez.**

50. **Dediler ki: "Kendisine Rabbinden âyetler indirilmeli değil miydi?" De ki: "Âyetler Allah'ın kudretindedir. Ben ise sadece apaçık bir uyarıcıyım."**

51. **Hem sana indirdiğimiz ve kendilerine okunan kitap onlara yetmiyor mu? Şüphesiz bunda, iman eden topluluğa bir rahmet ve bir hatırlatma vardır.**

52. De ki: "Benimle sizin aramızda şahit olarak Allah yeter. O, göklerde ve yerde ne varsa bilir. Batıla inanan ve Allah'ı inkâr edenler, işte onlar ziyana uğrayanlardır."

Sûreye iman ettik, demekle insanların bırakılmayacakları ve imanlarının sınanacağıyla bir giriş yapılmış, önceki iman edenlerin de sınandıklarına dikkat çekilmiş ve ardından yukarıdaki kıssalarda yer alan peygamberlerin sınanmalarına yer verilmişti. Sûrenin, Mekke'nin son dönemlerinde indirildiği göz önünde bulundurulduğunda, Müslümanların da bu sırada büyük sıkıntı ve baskılarla karşı karşıya kaldıkları görülür. Bu sınamada başarı için ilk âyette iki araçtan söz edilmektedir: Kur'ân okumak ve namaz kılmak.

Kur'ân-ı Kerim'de namaz kılmaktan söz edildiğinde *"aqımı's-salâ"*, namazını ayakta tut/namazı dosdoğru kıl, namazı hakkıyla kıl, denilmektedir. Namazın dosdoğru kılınması, şekil yönünden rükünlerine riayet edilmesinin yanında iç rükünleri olan huşû, takva ve namazda okunanlar üzerinde düşünmek gibi hususların yanında riya ve nifaktan uzak, sırf Allah'ın emri ve rızası için kılınmasıdır. İşte ancak böyle bir namaz kişiyi ahlâk dışı şeylerden ve kötülüklerden uzak tutar ve kişinin doğru yol üzerinde sebat göstermesine katkıda bulunur.

*"Allah'ı anmak"*la yine namazın kendisi kastedilmiş olabilir. Çünkü namazın kendisinde de Allah'ı anmak söz konusudur. Buna göre *"zikrullah"* namazın diğer bir ifade şeklidir. Nitekim Cuma namazı için *"zikrullah"* tabiri kullanılmaktadır. (Cuma 62/9). Yine Tâhâ sûresinde *"beni anmak için namaz kıl"* buyrulmaktadır. (Tâhâ 20/14). Bir iş yaparken Allah'ı anmak da kastedilmiş olabilir. Çünkü namaz kılmak belirli bir süre içindir. Ama kişi bir işi yaparken bunun Allah'ın emirlerine uygun olup olmadığını hatırlaması, kendisini ahlâk dışı şeylerden uzaklaştırma konusunda daha etkilidir. *Zikrullah*'ı, Allah'ın kulunu anması şeklinde anlayanlar da olmuştur. Kişi namazda Allah'ı andığında Allah da o kulunu anar. İşte Allah'ın o kulu anması çok daha önemlidir, denilmektedir. (Taberi, XX, 45-46). Burada *"Allah'ı anmak"*, Kur'ân okuma olarak da anlaşılabilir. Çünkü *zikir,* Kur'ân'ın isimlerinden biridir. Ayrıca Kur'ân okumak hem bir ibadettir hem de diğer ibadetlerin ne şekilde yapılacağını, nasıl iman edileceğini, Allah'ın emir ve yasaklarını, kasaca dinin ne olup ne olmadığını öğretir. İleride 47. âyet ile 51. âyet arasındaki beş âyette Kur'ân'dan söz edilmesi bu ihtimali kuvvetlendirmektedir.

"Ehl-i Kitap ile en uygun şekilde tartışmak dışında bir polemiğe girmeyin ve içlerinden kendilerine zulmetmiş olanlarına; 'Hem bize in-

dirilene hem de size indirilene iman ettik. Sizin de bizim de ilâhımız birdir ve biz O'na teslim olmuşuz' deyin."

Sûre Mekke'de indirildiğinden âyetin Habeşistan'a veya Mekke'ye hicret edecek olan Müslümanlara Kitap Ehliyle nasıl tartışacaklarına dair önceden bir uyarı olması mümkündür. Mekke'de az sayıda da olsa Hıristiyan vardı. Bunların İslâm karşısında genelde tavırları olumlu idi. Bunların da kastedilmiş olması ihtimal dâhilindedir. Ama ister bunlar ister diğerleri kastedilmiş olsun, sonuçta burada sözü edilen kural her dönem ve her yerde geçerlidir.

Aslında müşriklere karşı takınılacak tavır güzel bir şekilde onlarla tartışmaktır. Ne var ki Kitap Ehli'nin bir farklılığı vardır. Ne de olsa onlarla bir inanç yakınlığı vardır. Tartışmadan amaç eğer karşı tarafın İslâm'a ısınmasını ve kalbinin yumuşamasını sağlamak ise elbette nazik bir tavrın takınılması gerekir. Ama Kitap Ehli arasında da saldırgan ve kaba kimseler vardır. Siz ona ne kadar yumuşak davransanız davranın saldırganlığını devam ettirir. Aralarında zulmedenlerle bu tipler kastediliyor olmalıdır. İşte bu şekilde saldırgan kişiye verilecek karşılık, kendisinin davranışı türünden olmalıdır.

"İşte kitabı sana böyle indiriyoruz. Esasen kendilerine kitap verdiklerimiz ona inanırlar. Şunlardan da ona inananlar vardır; ancak kâfirler âyetlerimizi inkâr ederler."

Bu âyetlerde müşriklerin dikkatleri Kur'ân'a yönlendiriliyor ve onun Allah katından gönderilmiş bir kitap olduğu anlatılıyor.

Biz biliyoruz ki kendilerine kitap verilenlerin bir kısmı, Kur'ân'a inanmış, bir kısmı da inanmamıştır. O halde burada kendi kitaplarını hakkıyla anlayan ve gerçekten inanmış olanların Kur'ân'a inandıklarından söz ediliyor olmalıdır. Onlar bu Kur'ân'a inanırken kendi kitaplarında Peygamberimiz ve Kur'ân'la ilgili verilen bilgilere dayanarak inanıyorlar. Sözün bağlamı müşrikler olduğundan *"şunlardan da"* denilirken müşrikler kastedilmektedir. Gerek Kitap Ehli'nden ve gerek müşriklerden Kur'ân'a inananlar olduğuna göre inanmayanlar, şartlanmış kimselerdir ve onlar bu şartlanmışlıkları nedeniyle gerçeğin üzerini örtüyorlar.

"Sen ondan önce herhangi bir kitap okuyor değildin; sağınla yazıyor da değildin. Öyle olsaydı batıla uyanlar kuşku duyardı."

Kendisine Kur'ân indirilinceye kadar Peygamber kitap okuma ve yazı yazma işiyle uğraşmış değildir. Eğer kitap okuyor yahut yazı yazıyor olsaydı batıla inananlar bunu fırsat bilir, yaygarayı basar ve Kur'ân hakkında şüphe yaymak için çok şey söylerlerdi.

Gerçi Kur'ân'ın Allah katından olduğunun ispatı için Peygamberin mutlaka okuma yazma bilmeyen biri olması şart değildir. Ama biliyor olsaydı, yaygaracılar bunu dillerine dolarlardı.

Kur'ân kendisine indirilinceye kadar Peygamberin okuma yazma bilmediği Kur'ân'ın bu âyetiyle tescil edilmiş ve müşriklerden hiç kimse buna itiraz etmemiştir. Ancak Kur'ân kendisine indirilinceye kadar okuma yazma bilmiyor olması, indirildikten sonra okuma ve yazmayı öğrenmediği anlamına gelmez. Okuma ve yazmayı teşvik eden Peygamberin kendisinin okuma ve yazmayı öğrenmemekte diretmesi de düşünülemez. Yirmi küsur yıl huzurunda Kur'ân âyetleri yazıldığı halde okuma ve yazmayı öğrenmemesi için de bir sebep yoktur.

"Bilakis o, kendilerine ilim verilenlerin kalplerinde apaçık âyetlerdir. Âyetlerimizi zalimler dışında kimse inkâr etmez."

Kendilerine ilim verilenlerle kimin veya kimlerin kastedildiği konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Genelde bununla peygamberin kastedildiği söylenir. Peygamber ümmî olduğundan, Kur'ân onun kalbinde yani ezberindedir. Bu görüş İbnu Abbas'a nispet edilmektedir. (Taberi, XX, 51; İbnu Atiyye, V, 233; Bağavî, VI, 250). Çoğul kipiyle gelmesi ise Peygambere verilen değerle açıklanmıştır. (İbnu Âşûr, XI, 13). Diğer bir görüşe göre ise bununla iman edenler kastedilmektedir. Kur'ân âyetleri onların kalplerinde apaçık mucizeler gibidir.

Burada verilen ilme gelince ilâhî sözü, beşerî sözden ayırt edebilme bilgisidir.

"Dediler ki: 'Kendisine Rabbinden âyetler indirilmeli değil miydi?' De ki: 'Âyetler Allah'ın kudretindedir, ben ise sadece apaçık bir uyarıcıyım."

"Hem sana indirdiğimiz ve kendilerine okunan kitap onlara yetmiyor mu? Şüphesiz bunda, iman eden topluluğa bir rahmet ve bir hatırlatma vardır."

Peygamberin muarızlarının mucize istekleri Kur'ân'da tekrar edilen bir meseledir. Onlar âyet isterken göze hitap eden mucizeler istiyorlardı. Bunlara verilen cevapta mucize getirilmiş olsa dahi ona inanmayacakları ifade edilmektedir. (Bakara 2/145; En'âm 6/4,25,109; A'raf, 7/146) Bu nedenle de isteklerine cevap vermek anlamsızdır. Ayrıca burada da ifade edildiği gibi mucize olarak Kur'ân yeterlidir. Yine mucize getirmenin peygamberin elinde olmadığı, bunun Allah'ın kudretinde olduğu da belirtilmektedir. (Ğafir 40/78).

Son ve bütün insanlığa gönderilen bir peygamberin peygamberliğini ispat eden mucizesi, nesilden nesile aktarılabilen ve bir bölgeden başka bir bölgeye taşınabilen bir mucize olmalıydı. Bu niteliklere Kur'ân sahiptir. Onun mucizesi belli nesillere ve belli bölgelere hitap eden mucizeler nevinden değildir.

"De ki: 'Benimle sizin aramızda şahit olarak Allah yeter. O, göklerde ve yerde ne varsa bilir. Batıla inanan ve Allah'ı inkâr edenler, işte onlar ziyana uğrayanlardır."

Peygamberin peygamberliğine inanmayan hatta Allah hakkındaki inancı bile tutarlı olmayanlara Allah'ın şahitliğinden söz etmenin bir anlamı var mıdır?

İnkâr edenler, çoğu zaman içlerindeki sesi dinlemezler. Kuru gürültü içinde hayatlarını geçirirler. Kendilerini ciddi bir şekilde hesaba çekmemişlerdir. İşte böylelerinin bu tür uyarıcı ve belki de şok edici sözlere ihtiyaçları vardır. Evrenin yaratıcısı ve her şeye gücü yeten o yüce Allah, senin ne yaptığını biliyor, dediğiniz zaman o kişi kendine gelebilir ve bu içindeki Allah inancını harekete geçirip durumunu gözden geçirmeye sebep olabilir. Böylelerine ölümü hatırlatmanın da şok etkisi olabilir. Nitekim burada da inkâr edenlerin ziyana uğrayacaklarını söylemek, bir bakıma onlara ölümü ve ölümden sonra hesaba çekilmeyi hatırlatmaktır.

وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَلَوْلَا أَجَلٌ مُسَمًّى لَجَاءَهُمُ الْعَذَابُ
وَلَيَأْتِيَنَّهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٥٣﴾ يَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ
وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ ﴿٥٤﴾ يَوْمَ يَغْشَاهُمُ الْعَذَابُ
مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ أَرْجُلِهِمْ وَيَقُولُ ذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٥٥﴾
يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ أَرْضِي وَاسِعَةٌ فَإِيَّايَ فَاعْبُدُونِ ﴿٥٦﴾ كُلُّ
نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ ثُمَّ إِلَيْنَا تُرْجَعُونَ ﴿٥٧﴾ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ لَنُبَوِّئَنَّهُمْ مِنَ الْجَنَّةِ غُرَفًا تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ

خَالِدِينَ فِيهَا نِعْمَ اَجْرُ الْعَامِلِينَ ﴿٥٨﴾ اَلَّذِينَ صَبَرُوا وَعَلٰى رَبِّهِمْ
يَتَوَكَّلُونَ ﴿٥٩﴾ وَكَاَيِّنْ مِنْ دَٓابَّةٍ لَا تَحْمِلُ رِزْقَهَا اَللّٰهُ يَرْزُقُهَا
وَاِيَّاكُمْ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٦٠﴾

53. Azabın alelacele gelmesini de senden istiyorlar. Eğer belirlenmiş bir süre olmasaydı, onlara azap hemen gelirdi; bununla birlikte azap, farkında olmadıkları bir anda ansızın onlara gelecektir.

54. Azabın alelacele gelmesini senden istiyorlar; oysa cehennem azabı zaten kâfirleri kuşatmış bulunmaktadır.

55. Azabın üstlerinden ve ayaklarının altından onları sarmaladığı gün; "Yaptıklarınızı tadın" denilecektir.

56. Ey iman eden kullarım, kuşkusuz arzım geniştir. O halde bana kulluk edin.

57. Her can ölümü tadacaktır, sonra da bana döndürüleceksiniz.

58. İman eden ve salih amel işleyenleri cennette öyle köşklere yerleştireceğiz ki zeminlerinden ırmaklar çağlayıp akmaktadır. Orada ebedi kalacaklardır. İyi şeyler yapanların mükâfatı ne kadar güzeldir.

59. Onlar, sabreden ve Rablerine tevekkül eden kimselerdir.

60. Kendi rızkını yüklenemeyen nice canlı vardır ki ona Allah rızık vermektedir. Allah onu da rızıklandırmaktadır sizi de. O duyandır, bilendir.

Kendilerini azapla korkutan Peygamberden azabın bir an önce gelmesini istiyorlar. Azaba inandıklarından değil, alay ve küçümseme kastıyla bunu söylüyorlar. Aslında Peygambere meydan okuyorlar; gerçekten peygamber isen, hadi azabı getir, diyorlar.

Evrende rasgeleliğe ve karmaşaya yer yoktur; her şey bir plan ve program çerçevesinde yürütülmektedir. Azabın da belirlenmiş bir süresi vardır, olayların tam olgunlaşması beklenmektedir. Ama azap yine ansızın ve beklemedikleri bir sırada gelecektir.

54. âyette azabın bir an önce gelmesini istemelerinin tekrarı böyle bir aceleye gerek olmadığını anlatmak içindir. Yani, acele gelmesini istiyorlar ama zaten yaptıkları sebebiyle cehennemi kesin olarak hak etmişlerdir ve o gün mutlaka gelecektir. O gün mutlaka gelecek ve azap onları çepeçevre kuşatacaktır.

"Ey iman eden kullarım, kuşkusuz arzım geniştir. O halde bana kulluk edin."

İman ettik demekle işin bitmediği, geçmişte de iman edenlerin inançları konusunda sınandıkları sûrenin başında da belirtilmişti. Böylece Müslümanlara baskılara karşı inançları üzerinde direnmeleri gerektiği tavsiye edilmişti. Ama baskılar tahammül edilmez hal alır ve kişi, Allah'a kulluğunu devam ettirememe gibi bir durumla karşılaşırsa yeryüzü geniştir, kulluğunu yerine getirebileceği bir yere gitsin.

Burada Medine'ye hicret konusunun ipuçları verilmekte ve bir gün Müslümanların yurtlarını terk edebilecekleri ima edilmektedir. Çünkü insanın doğduğu yer, Allah'a kulluk etmekten daha değerli değildir. İnsan doğduğu yerde de yani vatanında da olsa ve başka bir yerde de olsa mutlaka ölecek ve Allah'a hesap verecektir. Allah'a vereceği hesap kulluk görevini yapıp yapmamasıyla ilgili olacaktır: **"Her can ölümü tadacaktır, sonra bana döndürüleceksiniz."** Kuşkusuz kişinin doğduğu yeri terk etmek zorunda kalması dünya hayatı açısından kendisi için birtakım kayıplara neden olacaktır. Ama ahiretteki mükâfatı bunu fazlasıyla telafi edecektir: **"İman eden ve salih amel işleyenleri cennette öyle köşklere yerleştireceğiz ki zeminlerinden ırmaklar çağlayıp akmaktadır. Orada ebedi kalacaklardır. İyi şeyler yapanların mükâfatı ne kadar güzeldir. Onlar, sabreden ve Rablerine tevekkül eden kimselerdir."**

Bir gün gelip Müslümanlar yurtlarını terk etmek ve Medine'ye hicret etmek zorunda kalırlarsa geçim meselesini fazla büyütmemeleri gerekir: **"Kendi rızkını yüklenemeyen nice canlı vardır ki ona Allah rızık vermektedir. Allah onu da rızıklandırmaktadır sizi de. O duyandır, bilendir."** Kuşlar, hayvanlar rızıklarını beraberlerinde taşımazlar, onlar gittikleri yerde rızıklarını bulurlar. Siz de hicret ettiğiniz yerde rızkınızı bulacaksınız.

وَلَئِنْ سَاَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ
السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ لَيَقُولُنَّ اللّٰهُ فَاَنّٰى
يُؤْفَكُونَ ﴿٦١﴾ اَللّٰهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَٓاءُ مِنْ عِبَادِه۪
وَيَقْدِرُ لَهُ اِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَل۪يمٌ ﴿٦٢﴾ وَلَئِنْ سَاَلْتَهُمْ مَنْ نَزَّلَ
مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءً فَاَحْيَا بِهِ الْاَرْضَ مِنْ بَعْدِ مَوْتِهَا لَيَقُولُنَّ
اللّٰهُ قُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ بَلْ اَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٦٣﴾
وَمَا هٰذِهِ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَٓا اِلَّا لَهْوٌ وَلَعِبٌ وَاِنَّ الدَّارَ الْاٰخِرَةَ
لَهِيَ الْحَيَوَانُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٦٤﴾ فَاِذَا رَكِبُوا فِي الْفُلْكِ دَعَوُا اللّٰهَ
مُخْلِص۪ينَ لَهُ الدّ۪ينَ فَلَمَّا نَجّٰيهُمْ اِلَى الْبَرِّ اِذَا هُمْ يُشْرِكُونَ
﴿٦٥﴾ لِيَكْفُرُوا بِمَٓا اٰتَيْنَاهُمْ وَلِيَتَمَتَّعُوا فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٦٦﴾
اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّا جَعَلْنَا حَرَمًا اٰمِنًا وَيُتَخَطَّفُ النَّاسُ مِنْ حَوْلِهِمْ
اَفَبِالْبَاطِلِ يُؤْمِنُونَ وَبِنِعْمَةِ اللّٰهِ يَكْفُرُونَ ﴿٦٧﴾ وَمَنْ اَظْلَمُ
مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا اَوْ كَذَّبَ بِالْحَقِّ لَمَّا جَٓاءَهُ اَلَيْسَ
ف۪ي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِلْكَافِر۪ينَ ﴿٦٨﴾ وَالَّذ۪ينَ جَاهَدُوا ف۪ينَا
لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا وَاِنَّ اللّٰهَ لَمَعَ الْمُحْسِن۪ينَ ﴿٦٩﴾

61. Onlara, "Gökleri ve yeri yaratan, güneşi ve ayı hizmete amade kılan kimdir?" diye soracak olursan, "Allah'tır" diyecekler. O halde niçin hak konusunda tersyüz olurlar?

62. Allah rızkı, dilediği kimseler için genişçe verir ya da kısar. Şüphesiz Allah her şeyi bilir.

63. Onlara: "Gökten bir su indirip ölümünün ardından yeryüzünü onunla canlandıran kimdir?" diye sorsan, kesinlikle "Allah'tır" derler. De ki: "Hamd Allah'adır." Ne var ki onların çoğu akletmez.

64. Bu dünya hayatı ancak bir eğlence ve oyundan ibarettir. Ahiret yurduna gelince, işte asıl yaşanacak yer orasıdır. Keşke bilmiş olsalardı.

65. Gemiye bindiklerinde dini kendisine has kılarak Allah'a yalvarırlar; ama onları kurtarıp karaya vardırınca bir de bakarsın ki ortak koşuyorlar.

66. Kendilerine verdiğimize nankörlük etsinler ve bir süre sefa sürsünler bakalım! Yakında bileceklerdir.

67. Çevrelerinde insanlar kapılıp götürülürken bizim orayı güvenilir bir bölge kıldığımızı görmediler mi? Yoksa onlar batıla iman edip Allah'ın nimetine nankörlük mü ediyorlar?

68. Yalan yere Allah'a iftira edenden yahut kendisine hak gelmişken onu yalanlayan kimseden daha zalimi kimdir? Kâfirler için cehennemde uygun bir yer mi yok!

69. Bizim yolumuzda gayret edip çabalayanlara elbet biz de yollarımızı gösteririz. Şüphesiz ki Allah, iyilik edenlerle beraberdir.

Müslümanların hicret etme ihtimalinden ve hicret söz konusu olduğu takdirde endişe etmemeleri gerektiği bildirildikten sonra onlara baskı yapan müşriklerin inanç konusundaki tutarsızlıkları dile getirilmektedir. Ancak söz konusu tutarsızlık sadece Mekke müşriklerini ilgilendiriyor olsaydı Kur'ân'da yer almasına ihtiyaç olmazdı. Her zaman ve her yerde inanç bakımından bu tür tutarsızlıkları olan insanlar olacaktır.

Mekke müşriklerine gökleri ve yeri kimin yarattığı, güneşe ve aya kimin hükmettiği sorulduğunda, Allah olduğunu söyledikleri halde yaratılmışlara tapıyor, onlara dua ediyor ve onlardan yardım istiyorlar. Onlar rızık verenin de Allah olduğuna, yağmuru yağdıranın ve bitkileri bitirenin de O olduğuna inanıyorlardı ama başka varlıklara kulluk ediyorlardı. Oysa bütün bunları yapan Allah olduğuna göre O'na hamdetmek, O'na kulluk etmek gerekir.

Onları bu duruma düşüren, dünya hayatına olan tutkularıdır. Oysa ahiret yurdu, asıl yaşanacak yurttur. Aklı başında olan, ahiret yurdunu ihmal ederek geçici olan dünya hayatına bağlanmaz.

Aslında bunlar da ciddi bir tehlikeyle karşı karşıya gelseler, mesela denizde bir fırtınaya yakalansalar, Allah'a yakarır dururlar. Ama kurtulup karaya vardıklarında yine ortak koşarlar. Bu nankörlükleri ilelebet sürmeyecektir. Nihayet dünya hayatı bir müddetliğinedir. Gerçekleri bilselerdi bu dünya hayatını oyun ve eğlenceyle geçirmez, ebedi olan ahiret yurduna hazırlık yaparlardı.

"Çevrelerinde insanlar kapılıp götürülürken bizim orayı güvenilir bir bölge kıldığımızı görmediler mi? Yoksa onlar batıla iman edip Allah'ın nimetine nankörlük mü ediyorlar?"

Ka'be ve Mekke'ye saygı, ta Hz. İbrahim dönemine kadar uzanmaktadır. Cahiliye döneminde de Araplar buralara saygı duyuyorlardı. Mekâna duyulan saygı, bu mekânda yaşayan Kureyşlilere de uzanıyordu. Onlar da Arap kabileleri arasında saygın bir yere sahip idiler. Çevre kabile insanlarının malları yağmalanıp canlarına kıyılırken Mekkeliler emniyet içerisinde yaşıyorlardı. Buraların güvenli olması, Ka'be'nin burada bulunması ve hac ibadetinin buraya yapılması gibi nedenlerden kaynaklanıyordu. Yani buraların kutsal bir belde oluşu, dini birtakım ibadetlerin burada yapılması sebebiyledir. Allah buraları güvenlikli harem kıldığı halde Mekke müşrikleri Allah'ı bırakıp putlara tapıyorlardı. Şüphesiz bu, büyük bir nankörlüktür.

"Yalan yere Allah'a iftira edenden yahut kendisine hak gelmişken onu yalanlayan kimseden daha zalimi kimdir? Kâfirler için cehennemde uygun bir yer mi yok!"

Burada iki ihtimalden söz edilmektedir. Ya peygamber, Allah tarafından gönderildiğini söylemekle Allah'a iftira ediyor. Bu takdirde ondan daha zalimi yoktur. Yahut Peygamber doğru söylüyor ama sizler Allah'tan size gönderilmiş olan bu gerçeği yalanlıyorsunuz. Bu takdirde de sizden daha zalimi yoktur ve bu zalimliğinize devam edecek olursanız size cehennemde yer mi yoktur!

30.
Rûm Sûresi

Mekke'de indirilmiştir. 60 âyettir. Farslara yenilmiş olan Rumların (Bizans'ın) ileride onlara galip geleceğini anlattığı için bu ismi almıştır.

İnsanların olayların zahirine bakarak yaptıkları değerlendirme ile Bizans'ın toparlanıp galip geleceği tahmin edilmiyordu; ama sûre, yakın bir zamanda Bizans'ın galip geleceğini belirterek konuya giriş yapmaktadır. Böylece inkârcı toplumların akıbetlerinden ibret alınması istenmektedir.

Bu girişten sonra Allah'ın birliğine ve eşsiz kudretine, ahiret inancı ve ahretin vuku bulacağına dair deliller, inkâr edenlerin karşılaşacakları azap ve iman edenlerin mükâfatı sûrede işlenmektedir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ
الٓمٓ ﴿١﴾ غُلِبَتِ الرُّومُ ﴿٢﴾ ف۪ٓي اَدْنَى الْاَرْضِ وَهُمْ مِنْ بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيَغْلِبُونَۙ
﴿٣﴾ ف۪ي بِضْعِ سِن۪ينَۜ لِلّٰهِ الْاَمْرُ مِنْ قَبْلُ وَمِنْ بَعْدُۜ وَيَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ
الْمُؤْمِنُونَۙ ﴿٤﴾ بِنَصْرِ اللّٰهِۜ يَنْصُرُ مَنْ يَشَٓاءُۜ وَهُوَ الْعَز۪يزُ الرَّح۪يمُۙ ﴿٥﴾
وَعْدَ اللّٰهِۜ لَا يُخْلِفُ اللّٰهُ وَعْدَهُ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٦﴾
يَعْلَمُونَ ظَاهِراً مِنَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَاۚ وَهُمْ عَنِ الْاٰخِرَةِ هُمْ غَافِلُونَ ﴿٧﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Elif-lâm-mim.**
2. **Rumlar yenildi...**
3. **Yakın bir yerde; ama onlar yenilgilerinden sonra galip gelecekler.**
4. **Birkaç yıl içinde. Öncesinde de sonrasında da iş Allah'ın elindedir. O gün müminler sevinecektir.**
5. **Allah'ın yardımıyla.** (Allah) **Dilediğine yardım eder. O çok güçlüdür, çok merhametlidir.**
6. **Allah'ın sözüdür bu. Allah sözünden caymaz; ne var ki insanların çoğu bilmez.**
7. **Onlar, dünya hayatının zahirdeki kısmını görürler. Ahirettense gafildirler.**

Sûre mukattaa harfleriyle başlamaktadır. Söz konusu harflerle ilgili bilgi Bakara sûresinin ilk âyetinin tefsirinde verildi.

Rumlarla Doğu Roma olan Bizans kastedilmektedir. Bu âyetler indirildiği sırada Bizans iç kargaşalarla çalkalanıyordu. Arap yarımadasına yakın Şam ve Fırat bölgelerinde yapılan bir savaşta Bizanslılar İranlılara yenilmişlerdi. İranlılar Mecusî idiler. Bizanslılar ise Hıristiyan idiler. Ne de olsa Bizanslılar ilâhi bir dine bağlı olup Müslümanlara daha yakın idiler. Mecusîler ise tevhi-

di reddetmeleri, iki ilâh kabul etmeleri ve ateşe tapmaları nedeniyle müşriklere daha yakın idiler. Bu sebeple İran'ın galip gelmesi müşrikleri sevindirmişti. Bizans'ın toparlanıp galip geleceğinin tahmin edilmediği bir sırada bu âyetler indirildi ve birkaç yıl içerisinde galip geleceği haber verildi. *"Birkaç"* kelimesiyle çevirdiğimiz *"bid'"* kelimesi 3-9 sayıları için kullanılır. Bu müddet dolmadan Bizans İran'a galip gelmişti.

Âyetler Kur'ân'ın verdiği gaybî konularla ilgili mucizelerinden biri sayılmaktadır.

Bizanslıların galip geldikleri sıralarda Müslümanlar da Bedir'de müşriklere galip gelmişlerdi. **"O gün müminler sevinecektir"** cümlesi buna yorumlanmıştır. Müslümanlar, hem Ku'an'ın önceden verdiği bir haberin gerçekleşmesine ve hem de kendi galibiyetlerine sevinmişlerdi. Bu ifade ile Bizans'ın galibiyeti ile Müslümanların Bedir'de galip gelmelerinin mutlaka aynı gün içerisinde gerçekleşmiş olması gerekmemektedir. Çünkü Arap dilinde *"gün"* kelimesi, 24 saate tekabül eden gün anlamına geldiği gibi, dönem anlamına da gelmektedir.

İran'ın Bizans'a galip gelmesi, Allah'ın izni dışında gerçekleşmiş bir olay değildir. Bizans'ın galip gelmesi de öyledir. Bu olayların öncesinde de sonrasında da olaylar O'nun elindedir. Bu olaylar, O'nun insanları imtihan etmek ve dünya hayatının düzeninin devamı için koyduğu çerçeveler içerisinde yürümektedir. Kısacası olaylar, O'nun izni ve belirlediği kurallar çerçevesinde cereyan etmektedir.

"Onlar, dünya hayatının zahirdeki kısmını görürler. Ahirettense gafildirler."

Ahireti inkâr edenlerin, dünya hayatından anladıkları sadece eğlenmek, zevk sefa sürmektir. Aslında dünya hayatının başka yüzleri de vardır. Nitekim ahiretin delilleri de bu dünya hayatının görünen yüzlerinde mevcuttur. Ne var ki onların bütün dikkatleri eğlenceye yönelmiştir ve ahiretten bütünüyle gafildirler.

أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا فِي أَنْفُسِهِمْ مَا خَلَقَ اللَّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ
وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَأَجَلٍ مُسَمًّى وَإِنَّ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ بِلِقَائِ

رَبِّهِمْ لَكَافِرُونَ ﴿٨﴾ أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا
كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَانُوا أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً
وَأَثَارُوا الْأَرْضَ وَعَمَرُوهَا أَكْثَرَ مِمَّا عَمَرُوهَا وَجَاءَتْهُمْ
رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانَ اللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ
يَظْلِمُونَ ﴿٩﴾ ثُمَّ كَانَ عَاقِبَةَ الَّذِينَ أَسَاءُوا السُّوأَى
أَنْ كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ وَكَانُوا بِهَا يَسْتَهْزِئُونَ ﴿١٠﴾ ع
اللَّهُ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿١١﴾ وَيَوْمَ
تَقُومُ السَّاعَةُ يُبْلِسُ الْمُجْرِمُونَ ﴿١٢﴾ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ مِنْ
شُرَكَائِهِمْ شُفَعَاءُ وَكَانُوا بِشُرَكَائِهِمْ كَافِرِينَ ﴿١٣﴾
وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يَوْمَئِذٍ يَتَفَرَّقُونَ ﴿١٤﴾ فَأَمَّا الَّذِينَ
آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَهُمْ فِي رَوْضَةٍ يُحْبَرُونَ ﴿١٥﴾
وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَلِقَاءِ الْآخِرَةِ
فَأُولَٰئِكَ فِي الْعَذَابِ مُحْضَرُونَ ﴿١٦﴾

8. **Allah'ın göklerle yeri ve ikisi arasındakileri ancak hak olarak ve belli bir süreliğine yaratmış olduğu konusunda bir iç muhasebe yapmadılar mı? Ne var ki insanların çoğu Rableriyle karşılaşacaklarını inkâr eder.**

9. **Yeryüzünde dolaşıp kendilerinden öncekilerin akıbetini görmedi-**

ler mi? Onlar, daha güçlü idiler; yeryüzünü sürüp işlemiş ve orayı onların imar ettiğinden çok daha fazla imar etmişlerdi. Peygamberleri de açık delillerle onlara gelmişlerdi. Doğrusu Allah onlara zulmetmedi; aksine onlar kendi kendilerine zulmettiler.

10. Ve bir kez daha söylemek lazım gelirse, Allah'ın âyetlerini yalanlayarak onlarla alay edenlerin sonu pek fena oldu.

11. Allah yaratmayı başlatan ve sonra onu tekrar edendir. Sonunda O'na döndürüleceksiniz.

12. Kıyametin koptuğu gün suçlular umutlarını yitirirler.

13. Ortaklarından onlara hiçbir şefaatçi çıkmayacağı gibi kendileri de ortak koştukları şeyleri inkâr ederler.

14. Kıyamet koptuğu gün, işte o gün dağılıp birbirlerinden ayrılırlar.

15. İman edip salih amel işleyenlerse bir bahçede neşe içerisindedirler.

16. İnkâr edip âyetlerimizi ve ahirette hesap vereceklerini yalanlayanlara gelince, onlar azapla yüz yüze gelecekler.

İnsan dışında göklerle yerde bulunan her şey kendi görevini aksatmadan yürütmektedir. Evrende olup bitenler dengeli cereyan etmektedir. Tesadüflere yer yoktur. Göklerle yerin hak olarak yaratılmasından bu durum kastediliyor olmalıdır. Çünkü "*hak*"; adalet, gerçeklik hedef ve gayesi olmak gibi anlamlara gelmektedir. İnsanlar diğer varlıklara nazaran farklı şekillerde davranabilmektedir. Bir insan adil iken diğeri çok zalim olabilir. Biri insanların arasını ıslah ederken diğeri insanlar arasında bozgunculuk yapmaktadır. Biri zalim olarak bu dünya hayatını bitirirken, diğeri mazlum olarak bitirebilmektedir. Oysa diğer varlıkların aksine insan akıl ve irade sahibidir de. O halde insanın da davranışlarının adalet çerçevesinde dengelenmesi için bu dünya hayatı yeterli değildir. İyi davranış sahibinin yaptıklarının karşılığını alacağı, aynı şekilde kötülük yapan kişinin yaptıklarının karşılığını göreceği ikinci bir hayata ihtiyaç vardır.

Ayrıca insan hayatı süreli bir hayattır, sürüp giden bir hayat değildir. Oysa evrendeki her şey, insanın kullanımına sunulmuş veya yararınadır. O halde bu evrenin kendisinin de süreli olması gerekir. Bir gün onun da sonu gelecek; o da kıyametin kopmasıyla olacaktır.

Şu ahireti inkâr edenler, çıkıp yeryüzünü dolaşsınlar ve kendilerinden öncekilerin akıbetlerini görsünler. Onlar daha güçlü idiler. Ama ahireti inkâr

etmeleri ve peygamberlerini yalanlamaları nedeniyle ahlâksızlıklara daldılar, birbirlerine zulmettiler, şımardıkça şımardılar. Yeryüzünü altüst ederek muhkem ve kalıcı binalar yapmak, onları yapanları kalıcı kılmaz. Yalnız başına maddi ilerleme bir topluma mutluluk getirmez. Maddi ilerlemeler, doğru inanç ve iyi davranışları desteklenmediği takdirde o topluma şımarıklık ve ahlâksızlığı getirir. Nihayet o toplum helak olmayı hak eder. Şu inkâr edenler bu durumlarını devam ettirdikleri takdirde aynı akıbete uğrayacaklardır. Kötülük işleyenleri kötü akıbet beklemektedir. Allah, onlara zulmetmiyor, onlar kendi sonlarını getiriyorlar.

"Allah yaratmayı başlatan ve sonra onu tekrar edendir. Sonunda O'na döndürüleceksiniz."

Allah, bir ortak ve yardımcıya ihtiyaç duymadan ve daha önce bir benzeri yokken yaratır. Bu ilk yaratma, ikinci yaratmanın yani kıyamet günü insanları yaratabileceğinin ve evrene yeni bir düzen verebileceğinin en büyük delilidir. Ahireti inkâr edenler de bu ilk yaratmayı kabul ederler. İlk yaratmayı kabul ettikleri halde ikinci yaratmanın imkânsız olduğunu söylemeleri kuşkusuz büyük bir tutarsızlıktır.

Yukarıda da değindiğimiz gibi diğer varlıklar görevlerini mükemmel, dengeli ve birbirleriyle uyumlu bir şekilde yerine getirirken insan birbiriyle bağdaşmayan ve birbiriyle bütünüyle ters davranışlar sergileyebilmektedir. Oysa bu varlıklar içerisinde sadece insan, akıl ve iradeye sahiptir. Bu da onun sorumlu bir varlık olmasını gerektirir. Bu sebeple dünya hayatında dengelenmeyen ve karşılığı verilmeyen davranışların ceza yahut mükâfat olarak verilmesi için ikinci yaratılışta insanlar Allah'ın huzuruna çıkıp hesaba çekileceklerdir.

Ahireti inkâr edenlerin ve peygamberlerinin kendilerine getirdikleri açık delilleri yalanlayanların Allah'a ortak koştukları kimselere bağladıkları umutlar boşa çıkacaktır. O taptıkları, onlara şefaat edemeyecekleri gibi araları da açılacaktır: **"Ortaklarından onlara hiçbir şefaatçi çıkmayacağı gibi kendileri de ortak koştukları şeyleri inkâr ederler."** Onlar da ahirette ortak koşmanın yanlış olduğunu kabul edeceklerdir.

"Kıyamet koptuğu gün, işte o gün dağılıp birbirlerinden ayrılacaklar."

Dünya hayatında insanların birliktelikleri, devlet, ırk, kabile vs. gibi nedenlere dayanmaktadır. Ahirette ise bu gruplar çözülecek, inananlar ve inanmayanlar şeklinde iki önemli gruba bölüneceklerdir. **"İman edip salih amel işleyenlerse bir bahçede neşe içerisindedirler. İnkâr edip âyetlerimizi ve ahirette hesap vereceklerini yalanlayanlara gelince, onlar azapla yüz yüze gelecekler."**

فَسُبْحَانَ اللّٰهِ حِينَ
تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ ﴿١٧﴾ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ
وَعَشِيًّا وَحِينَ تُظْهِرُونَ ﴿١٨﴾ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ
الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَيُحْيِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَكَذٰلِكَ تُخْرَجُونَ ﴿١٩﴾

17. Akşama girdiğinizde ve sabahladığınızda Allah'ı eksikliklerden tenzih edin.

18. Hamd, göklerde de yerde de O'nun içindir; akşama girdiğinizde de öyledir öğle vaktine eriştiğinizde de...

19. O, diriyi ölüden, ölüyü de diriden çıkarır. Ölümünden sonra yeryüzünü diriltir. İşte siz de böyle çıkarılacaksınız.

Müşrikler ahireti kabul etmemekle Allah'a acizlik izafe etmiş oluyorlar. O halde siz iman edenler Allah'ı eksikliklerden tenzih edin. Burada Allah'ı tenzih etmenin belirli vakitlerle kayıtlanması, âlimlerin birçoğunun bununla namazın kastedildiğini söylemelerine neden olmuştur. Çünkü inanan kimsenin Allah'ı eksikliklerden tenzih etmesi ve onu takip eden âyette O'na hamd etmesi, belirli vakitlerle kayıtlı değildir. Kuşkusuz Allah'ı eksikliklerden tenzih etmenin ve O'na hamd etmenin en güzel şekli, namaz kılmaktır. Buna göre ilk âyette, *"akşama girmekle"*, akşam ve yatsı namazları, *"sabahladığınızda"* denilirken de sabah namazı kastedilmektedir. 18. âyette *"akşama doğru"* ile ikindi namazı, *"öğle vakti"* ile de öğle namazı kastedilmektedir.

"O, diriyi ölüden, ölüyü de diriden çıkarır. Ölümünden sonra yeryüzünü diriltir. İşte siz de böyle çıkarılacaksınız."

Ölülerin yani olmayanların varlığa gelip canlandıklarını günlük hayatımızda müşahede ediyoruz. Bahar mevsiminde yeryüzünün yeşerdiğini, olmayan insanların ve hayvanların dünya hayatına gelip canlandıklarını görüyoruz. Yine bu canlanan şeylerin bir müddet sonra öldüklerini de görüyoruz. Bunlara gücü yeten Allah'ın, ölmüş olan insanları diriltmeye de elbette gücü yeter. Ölmüş olan insanların canlanması, tıpkı sonbaharda ölen bitkilerin baharda canlanmaları gibidir.

وَمِنْ اٰيَاتِه۪ٓ اَنْ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ اِذَٓا اَنْتُمْ بَشَرٌ
تَنْتَشِرُونَ ﴿٢٠﴾ وَمِنْ اٰيَاتِه۪ٓ اَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ اَنْفُسِكُمْ
اَزْوَاجاً لِتَسْكُنُٓوا اِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةًۜ
اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٢١﴾ وَمِنْ اٰيَاتِه۪
خَلْقُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاخْتِلَافُ اَلْسِنَتِكُمْ وَاَلْوَانِكُمْۜ
اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِلْعَالِم۪ينَ ﴿٢٢﴾ وَمِنْ اٰيَاتِه۪
مَنَامُكُمْ بِالَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَابْتِغَٓاؤُ۬كُمْ مِنْ فَضْلِه۪ۜ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ
لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَسْمَعُونَ ﴿٢٣﴾ وَمِنْ اٰيَاتِه۪ يُر۪يكُمُ الْبَرْقَ
خَوْفاً وَطَمَعاً وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءً فَيُحْي۪ بِهِ الْاَرْضَ
بَعْدَ مَوْتِهَاۜ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٢٤﴾
وَمِنْ اٰيَاتِه۪ٓ اَنْ تَقُومَ السَّمَٓاءُ وَالْاَرْضُ بِاَمْرِه۪ۜ ثُمَّ اِذَا دَعَاكُمْ
دَعْوَةً مِنَ الْاَرْضِ اِذَٓا اَنْتُمْ تَخْرُجُونَ ﴿٢٥﴾ وَلَهُ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ
وَالْاَرْضِۜ كُلٌّ لَهُ قَانِتُونَ ﴿٢٦﴾ وَهُوَ الَّذ۪ي يَبْدَؤُا الْخَلْقَ
ثُمَّ يُع۪يدُهُ وَهُوَ اَهْوَنُ عَلَيْهِۜ وَلَهُ الْمَثَلُ الْاَعْلٰى فِي السَّمٰوَاتِ
وَالْاَرْضِ وَهُوَ الْعَز۪يزُ الْحَك۪يمُ ﴿٢٧﴾

20. Topraktan sizi yaratması, O'nun âyetlerindendir. Sonra bir de bakmışsınız ki insanlar olmuşsunuz da çoğalıp yayılıyorsunuz.

21. Kendilerinde huzur bulmanız için sizlerden eşlerinizi yaratması ve aranıza bir sevgi ve bir merhamet koyması da O'nun âyetlerindendir. Şüphesiz bunda düşünen bir topluluk için âyetler vardır.

22. Gökleri ve yeri yaratması, dillerinizin ve renklerinizin farklı farklı olması da O'nun âyetlerindendir. Şüphesiz bunda bilenler için âyetler vardır.

23. Geceleyin ve gündüz uyumanız ve O'nun lütfundan istemeniz de O'nun âyetlerindendir. Şüphesiz işitebilen bir topluluk için bunda âyetler vardır.

24. Size şimşeği hem bir korku hem de bir ümit olarak göstermesi, gökten bir su indirip de ölümünün ardından yeri diriltmesi de O'nun âyetlerindendir. Şüphesiz bunda aklını kullanan bir topluluk için âyetler vardır.

25. Göğün ve yerin O'nun buyruğu ile ayakta durmaları da âyetlerindendir. Sonra sizi bir davet ile çağırdığında bakarsınız ki (dirilip) **çıkıyorsunuz.**

26. Göklerde ve yerde bulunan kimseler O'nundur. Onların hepsi O'na boyun eğmektedir.

27. Yaratmayı başlatan ve onu tekrar eden O'dur. Bu, O'na daha kolaydır. Göklerde ve yerde en yüce sıfatlar O'nundur. O, çok güçlüdür, her şeyi yerli yerince yapandır.

Âyetlerin tamamında ahiretin mümkün olduğuna dair misaller verilmektedir. Burada zikredilen hususlara gücü yeten Allah'ın, insanları tekrar diriltmeye de gücü yeter. Ancak, asıl konu bu olmakla birlikte ilk âyetlerde bunda düşünen/bilen/işitebilen/aklını kullanan bir topluluk için âyetler vardır, denilerek ibret almanın önü açık bırakılmıştır. Böylece okuyucuya verilen bu misaller üzerinde ve ibret alma konusunda daha geniş bir imkân verilmiştir. Sözü edilen *"âyetler"* kelimesi alınacak ibretler, çıkarılacak dersler, anlamındadır. Çünkü kelime delil, ibret gibi anlamlara gelmektedir.

Yeryüzünde yaşayan insanın yaratılışı da, yeryüzünün toprağından olmuştur. Doğrudan topraktan yaratılan, Hz. Âdem'dir. Onun yaratılışı bir tesadüf sonucu olmamış, ona üreyici bir güç verilmiş ve bu sayede aynı fiziksel yapıya ve yeteneklere sahip sayısız kalıtımsal ve kişisel özellikler taşıyan mil-

yonlarca insan meydana gelmektedir. Onun soyundan gelenler de aynı özellikleri taşımaktadır ve onların bedenleri de yeryüzü toprağında bulunan elementlerden meydana gelmiştir. Aslında insanın beslendiği gıdaların aslı topraktır. Bunu yapan Allah, sınırsız bir güce sahiptir ölmüş ve toprağa karışmış olan insanları tekrar yaratmaya elbette kadirdir.

"Kendilerinde huzur bulmanız için sizlerden eşlerinizi yaratması ve aranıza bir sevgi ve bir merhamet koyması da O'nun âyetlerindendir. Şüphesiz bunda düşünen bir topluluk için âyetler vardır."

Yaratılışın rasgele olmadığı, büyük bir güç ve mükemmel bir planlama sonucu olduğu, insanların tek cins değil, birbirini tamamlayan ve birbirlerinde huzur bulan iki cins şeklinde yaratılmış olmasıdır. Her birinin fiziksel ve psikolojik ihtiyaçları diğeriyle karşılanmakta, böylece ikisi arasında mükemmel bir uyum, sevgi ve kaynaşma sağlanmaktadır. Eşler arasındaki uyum, aile kurumunun ve düzenli toplumların oluşmasını sağlamış ve bu, medeniyetlerin itici gücü olmuştur. İnsanların üremesi, hayvanların üremesi gibi anne ve babanın belli olmadığı şekilde olsaydı, insanlar da hayvanlar gibi sürü şeklinde olurlardı.

"Kendinizden eşler" ifadesi, genelde Âdem'den Havva'nın yaratılmasıyla tefsir edilmiştir. (Mukatil, III, 45; Taberi, XX, 86; İbnu Kesir, VI, 309). Bu ifadeyi, hem erkeğin hem de kadının aynı özden yaratıldığı şeklinde anlayanlar da olmuştur. Bizim görüşümüz, müfessirlerin çoğunun ileri sürdüğü ilk görüştür. (Daha geniş bilgi için Nisa sûresinin ilk âyetinin tefsirine bakınız).

"Gökleri ve yeri yaratması, dillerinizin ve renklerinizin farklı farklı olması da O'nun âyetlerindendir. Şüphesiz bunda bilenler için âyetler vardır."

Âyetin diğer âyetler arasında *"Şüphesiz bunda bilenler için âyetler vardır"* cümlesiyle son bulması dikkat çekicidir. Çünkü evrendeki mükemmellikten ve dillerle renklerin farklı oluşundan en iyi şekliyle ibret ve dersler çıkaracak olan âlimlerdir. Burada âlimler kelimesiyle de hem din âlimleri hem de diğer bilginlerin birlikte kastedildiğini söylemek gerekir. Genelde evrendeki mükemmelliği diğer bilginler daha iyi bilir.

Dillerin ve renklerin farklılığı; hem farklı dilleri ve farklı ırkları içine almakta hem de aynı dili konuşanların dili kullanma şekilleri, sesleri ve aynı ırk arasındaki renk tonlarına işaret etmektedir. Bunlar, milletleri ve kişileri birbirlerinden ayırmayı ve bunlardan her birinin diğerlerinden farklı bir kimliğe sahip olmasını sağlamaktadır. Milletleri ve kişileri bu sayede birbirlerinden ayırıyor ve tanıyoruz. Aynı renk, aynı boy, aynı yüz hatları ve aynı sese sahip olan iki kişiyi birbirinden ayırt edemeyiz. Aslında bu farklılıklar insanlık camiasına

zenginlik kazandırmaktadır. Söz konusu farklılıklar olmamış olsaydı belki de hayat çekilmez olurdu. Her milletin bütün fertleri aynı boyda, aynı yüz hatlarına ve aynı aksan ve ses tonuna sahip olsalardı hiç kimse kendini ifade etme ve tanıtma imkânına sahip olamazdı ve kimse kimseyi tanıyamazdı. Böyle bir durum, hayatın durağanlaşmasına ve çekilmez hale gelmesine sebep olurdu. Böylesi bir toplum, insan toplumu değil makinelerden oluşan bir yığın haline gelirdi. Milyarlarca insan arasında ince planlanmış bu farklılıklar yüce Allah'ın akılları hayrete düşüren sonsuz gücünün eseridir. Bu gibi hususların önemini ve yüce bir kudretin eseri olduğunu en güzel şekliyle ancak âlimler anlar.

"Geceleyin ve gündüz uyumanız ve O'nun lütfundan istemeniz de O'nun âyetlerindendir. Şüphesiz işitebilen bir topluluk için bunda âyetler vardır."

Genelde gece dinlenme ve uyuma, gündüz ise çalışma yani Allah'ın lütfunu arama zamanıdır. Ama kimi insanlar işleri gereği gece çalışır, gündüz dinlenir ve uyurlar. Bu sebeple âyette *"Geceleyin ve gündüz uyumanız"* denilmektedir. Şayet insan bünyesi gece mutlaka uykuya ve gündüz de uyuyamamaya kurgulanmış olsaydı hayatın kimi işlerinin aksamasına neden olurdu. İnsan bünyesi sürekli uyanık olmaya tahammül edemez. Hiçbir iş yapmayıp sürekli dinlenen kişinin bile uyumaması bir müddet sonra ona yorgunluk verir ve o kimse mutlaka uyumak zorunda kalır. Değilse enerjisini toparlayamaz, bir müddet sonra bedeni iflas eder.

Uykudan söz edilmişken âyetin *"Şüphesiz işitebilen bir topluluk için bunda âyetler vardır"* cümlesiyle son bulması anlatımla tam bir uyum sağlamıştır. Kuşkusuz buradaki *"işitme"* ile kulağın sesi işitmesi kastedilmemektedir. Burada gerçeklere kulak verme, onları dinleyip kabul etme kastedilmektedir. Çoğu insan duyar ama ibret almaz, uyanıktır ama basireti uykudadır.

"Size şimşeği hem bir korku hem de bir ümit olarak göstermesi, gökten bir su indirip de ölümünün ardından yeri diriltmesi de O'nun âyetlerindendir. Şüphesiz bunda aklını kullanan bir topluluk için âyetler vardır."

Şimşek çaktığında hem korku hem de ümit söz konusudur. Çünkü ardından yıldırım da gelebilir, yağmur da. Gökten su indirilmesiyle yeryüzünün canlanması, bir yandan ahirette insanların tekrar dirilmelerinin delili iken diğer yandan Allah'ın o mükemmel kudretinin bir delilidir.

"Göğün ve yerin O'nun buyruğu ile ayakta durmaları da âyetlerindendir. Sonra sizi bir davet ile çağırdığında bakarsınız ki (dirilip) **çıkıyorsunuz."**

Allah göklerle yeri yaratmakla kalmamış ince hesaplarla düzenlerini kurmuştur. Onlar da bu düzenlerini mükemmel bir şekilde devam ettirmektedir. Bu da Allah'ın kudretinin ve insanları tekrar diriltebileceğinin delillerindendir. Bu düzeni kuran ve bunun devamını sağlayan Allah, insanları çağırdığında onlar kabirlerinden çıkacaklardır. Çünkü O'nun hem buna gücü vardır hem de insanlar bu çağrıya itaatsizlik edemezler. İmtihan dönemi bitmiştir, artık herkes O'na itaat etmek zorundadır. Çünkü: "**Göklerde ve yerde bulunan kimseler O'nundur. Onların hepsi O'na boyun eğmektedir.**"

"Yaratmayı başlatan ve onu tekrar eden O'dur. Bu, O'na daha kolaydır. Göklerde ve yerde en yüce sıfatlar O'nundur. O, çok güçlüdür, her şeyi yerli yerince yapandır."

Her şeyi yaratan Allah'tır. Evreni ve içindekileri yaratırken önünde bir örnek yoktu. Buna rağmen mükemmel bir sisteme sahip bu evreni yoktan var eden Allah, insanları ikinci kez yaratmaya ve evrene yeni düzen vermeye mi kadir olmayacak? Bu ikinci yaratma elbette birincisinden çok daha kolaydır. Birinci yaratma O'na zor gelmemişti ki ikincisinin zorluğundan söz edilebilsin.

ضَرَبَ لَكُمْ مَثَلًا
مِنْ اَنْفُسِكُمْ هَلْ لَكُمْ مِنْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ مِنْ شُرَكَٓاءَ ف۪ي مَا
رَزَقْنَاكُمْ فَاَنْتُمْ ف۪يهِ سَوَٓاءٌ تَخَافُونَهُمْ كَخ۪يفَتِكُمْ اَنْفُسَكُمْ
كَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٢٨﴾ بَلِ اتَّبَعَ الَّذ۪ينَ
ظَلَمُٓوا اَهْوَٓاءَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ فَمَنْ يَهْد۪ي مَنْ اَضَلَّ اللّٰهُ
وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِر۪ينَ ﴿٢٩﴾

28. Allah size kendinizden şöyle bir misal verdi: Köleleriniz içinde, size verdiğimiz rızıkta sizinle eşit haklara sahip olan ve birbirinizden çekindiğiniz gibi kendilerinden çekindiğiniz ortaklarınız olabilir mi? Aklını kullanan bir topluluk için âyetlerimizi işte böyle açıklarız.

29. Hayır, o zalimler bir bilgiye dayanmaksızın heva ve heveslerine uydular. Allah'ın saptırdığını kim hidayete erdirebilir ki? Onların hiçbir yardımcısı yoktur.

Allah'a ortak koşanlara bunun mümkün olmadığı insanlardan bir misalle dile getiriliyor: Siz kölenizi malınızda eşit hak sahibi bir ortak yapmıyorsunuz da Allah ne diye bir başkasını kendisine ortak yapsın? Müşrikler, her şeyin yaratıcısının Allah olduğunu kabul etmelerine rağmen başkasını O'na ortak koşuyorlardı. Bu, tamamen bir tutarsızlıktır. Her şeyin yaratıcısı Allah ise yarattığını ne diye kendisine ortak yapsın? Allah'ın yarattıklarından bir korkusu mu var ki onları kendisine ortak yapsın. Sizin kölelerinizden böyle bir korkunuz mu var? Kaldı ki şu köleleriniz, sizin yarattıklarınız kimseler de değildir. İnsan olma yönüyle onlar da sizinle eşittir. Buna rağmen onlardan korkmuyor ve onları kendinize eşit ortaklar kılmıyorsunuz.

Onlar bu denli mantıksızca davranıyorlarsa artık onlardan ümit kesilmiştir. Sapmayı kendileri hak etmiş ve Allah da onları saptırmıştır. Kimse de böylelerini hidayete erdiremez.

فَاَقِمْ وَجْهَكَ لِلدّ۪ينِ حَن۪يفًاۜ
فِطْرَتَ اللّٰهِ الَّت۪ي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَاۜ لَا تَبْد۪يلَ لِخَلْقِ اللّٰهِۜ
ذٰلِكَ الدّ۪ينُ الْقَيِّمُۗ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَۗ ﴿٣٠﴾
مُن۪يب۪ينَ اِلَيْهِ وَاتَّقُوهُ وَاَق۪يمُوا الصَّلٰوةَ وَلَا تَكُونُوا
مِنَ الْمُشْرِك۪ينَۙ ﴿٣١﴾ مِنَ الَّذ۪ينَ فَرَّقُوا د۪ينَهُمْ وَكَانُوا
شِيَعًاۜ كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ ﴿٣٢﴾

وَإِذَا مَسَّ النَّاسَ ضُرٌّ دَعَوْا رَبَّهُمْ مُنِيبِينَ إِلَيْهِ ثُمَّ إِذَا أَذَاقَهُمْ
مِنْهُ رَحْمَةً إِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ ﴿٣٣﴾ لِيَكْفُرُوا بِمَا
آتَيْنَاهُمْ فَتَمَتَّعُوا فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٣٤﴾ أَمْ أَنْزَلْنَا عَلَيْهِمْ سُلْطَانًا فَهُوَ
يَتَكَلَّمُ بِمَا كَانُوا بِهِ يُشْرِكُونَ ﴿٣٥﴾ وَإِذَا أَذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً
فَرِحُوا بِهَا وَإِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ إِذَا هُمْ
يَقْنَطُونَ ﴿٣٦﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ
إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٣٧﴾ فَآتِ ذَا الْقُرْبَى حَقَّهُ
وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ ذَلِكَ خَيْرٌ لِلَّذِينَ يُرِيدُونَ
وَجْهَ اللَّهِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٣٨﴾ وَمَا آتَيْتُمْ مِنْ رِبًا
لِيَرْبُوَا فِي أَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرْبُوا عِنْدَ اللَّهِ وَمَا آتَيْتُمْ مِنْ زَكَوٰةٍ
تُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُضْعِفُونَ ﴿٣٩﴾

30. O halde sen yüzünü hanif olarak dine; Allah'ın insanları üzerinde yarattığı fıtratullaha çevir. Allah'ın yaratışında hiçbir değişiklik söz konusu olmaz. Dosdoğru olan din odur; ancak insanların çoğu bilmez.

31. O'na dönün ve O'na karşı gelmekten sakının. Namazı dosdoğru kılın ve müşriklerden olmayın.

32. Onlar ki dinlerini parçalayıp fırka fırka oldular. Artık her bir grup elindekiyle sevinip durmaktadır.

33. İnsanların başına bir sıkıntı gelirse Rablerine dönerek O'na yalva-

rıp yakarırlar. Ama daha sonra katından kendilerine bir rahmet tattırırsa bir bakarsın ki onlardan bir grup yine Rablerine ortak koşmuş.

34. Kendilerine verdiklerimizi inkâr ededursunlar... Şimdilik yararlanın bakalım; ileride göreceksiniz.

35. Yoksa onlara kesin bir delil indirdik de o delil kendilerine ortak koşmalarını mı söylüyor?

36. İnsanlara bir rahmet tattırdığımızda ona sevinirler; ama yaptıkları sebebiyle onlara bir kötülük dokunursa hemen ümitsizliğe düşerler.

37. Görmediler mi ki Allah dilediğine rızkı bol bol veriyor dilediğine de daraltıyor. Bunda iman eden bir topluluk için âyetler vardır.

38. Akrabaya hakkını ver, yoksula ve yolda kalmışa da. Allah'ın rızasını isteyenler için bu daha hayırlıdır; üstelik kurtuluşa erecek olanlar onlardır.

39. İnsanların mallarında artsın diye faiz olarak verdiğiniz şeyler Allah katında artıp çoğalmaz. Gelgelelim Allah'ın rızasını umarak zekat amacıyla verdikleriniz var ya; işte kat kat artışa sebep olacak şeyler onlardır.

"Hanif", batıl dinlerden yüz çevirip samimiyetle hakka yönelen kimsedir. *"Fıtrat"* ise insanın yönlendirilmemiş olan saf ve aslî yaratılış halidir. Burada fıtrat kelimesi, hanif ve din kelimelerinin açıklaması durumundadır. Bazı âlimlere göre burada sözü edilen fıtrat, Allah'ı kabullenmek ve O'nu bilip tanımaktır. Çünkü *Kalubela*'da bunu kabul etmişlerdir; Allah kendilerine *"ben rabbiniz değil miyim?"* buyurmuş ve kendileri de *"evet"* demişlerdir. İnsan dünya hayatına geldiğinde Allah'ın varlığını kabul etmiş olarak gelir. Bazılarına göre ise Allah insanları, kendisinin varlığını, birliğini ve insanlar için gönderdiği dini kabul edecek, buna meyledecek bir yapıda yaratmıştır. Buradaki fıtrattan maksat da budur. (İbnu'l-Cevzî, Zâdu'l-Mesir, V, 96). Bizce de fıtratla kastedilen, Allah'ın varlığı meselesidir. Çünkü insan, Allah'ın varlığını kabullenme üzere doğmadığı takdirde, Allah'ın varlığını insan aklına kabul ettirmenin bir yolu yoktur. Zira insan aklı, kıyas yapma yoluyla çalışır. Kıyas ise benzeri, benzere kıyaslayıp sonuca varmaktır. Allah'ın bir benzeri yok ki ona kıyas ederek sonuca varılabilsin. Birtakım kıyaslamalar yapılarak Allah'ın varlığını ispatlıyormuş gibi görünen deliller, aslında insan fıtratında Allah'ın varlığını kabullenme mevcut olduğundan reddedilmeyip kabul görmektedir. Dinin emir ve yasaklarının fıtratla ilişkisi, fıtrata ters düşmemeleridir.

O halde sen, bir bilgiye dayanmaksızın heva ve heveslerinin peşine takılıp Allah'tan başkasına kulluk edenlere aldırmadan sadece Allah'a kul ol, başkasına değil.

Ey Allah'tan başkasına yönelmiş olan kimseler, fıtratınızın sesine kulak verin, **"O'na dönün ve O'na karşı gelmekten sakının. Namazı dosdoğru kılın ve müşriklerden olmayın. Onlar ki dinlerini parçalayıp fırka fırka oldular. Artık her bir grup elindekiyle sevinip durmaktadır."** Dini parçalamak, bağlılığı sadece Allah'a kılmayıp O'nun yanında başka ilâhlar edinmektir. İşte Allah'tan farklı ilâhlar edinenler, haliyle kendileri de fırkalara bölünerek parçalanacaklardır. Daha önce sadece Allah'a kul olan bu kimseler, bir ve beraber idiler. Ama fırkalara ayrıldıktan sonra, her bir fırka kendi mensuplarıyla beraber olur ve diğer fırkaları dışlar, hatta onlara karşı olur.

"Namazı dosdoğru kılın ve müşriklerden olmayın," ifadesi dikkat çekicidir. Namaz ibadeti, günde beş vakit tekrar edilen bir ibadettir. Diğer ibadetler daha uzun aralıklarla yapılır. Bu sebeple namaz, Allah'a bağlılığa süreklilik kazandıran bir ibadettir. Bu yönüyle de Allah'a ortak koşmaya en büyük engeldir. Namaz kılmayan kişide Allah sevgisi ve Allah korkusu yerine başka sevgi ve korkular daha çabuk yer bulabilir. Gittikçe bu başka sevgi ve korkular güçlenir ve kişi Allah'tan başka ilâhlara boyun eğmeye, onlara kulluk etmeye başlar.

"İnsanların başına bir sıkıntı gelirse Rablerine dönerek O'na yalvarıp yakarırlar. Ama daha sonra katından kendilerine bir rahmet tattırırsa bir bakarsın ki onlardan bir grup yine Rablerine ortak koşmuş."

İnsanların başlarına bir sıkıntı geldiğinde üstü örtülmüş olan asıl fıtratları öne çıkar ve Rabbine yönelerek yakarırlar. Ama sıkıntıyı atlattıklarında falan türbenin, falan velinin, şunun veya bunun sayesinde o sıkıntıyı atlattıklarını ileri sürerler.

İnsanların genel yapısında zor ve sıkıntılı anlarda Allah'a yalvarma ve sıkıntı geçtikten sonra Allah'a bağlılıkta bir gevşemenin olduğu herkesçe bilinen bir husustur. Kuşkusuz bunu, bu âyette de ifade edildiği üzere şirke kadar götürenler vardır. Sıkıntıları atlattıktan sonra çoğu kimse kendi kendisini putlaştırır. Sıkıntıdayken Allah'a yalvaran bu kişi, sıkıntıyı atlattıktan sonra bütün mahareti kendinde bulur ve yalvardığı Allah'ı unutur.

"**Kendilerine verdiklerimizi inkâr ede dursunlar... Şimdilik yararlanın bakalım; ileride göreceksiniz."**

Yüce Allah bu âyetle, sıkıntı ve darlıkta Allah'a yalvaran, bolluğa kavuştuğunda ise Allah'tan başkasına şükreden bu kimseleri tehdit ediyor. En nihayet bu dünya hayatı geçicidir ve mutlaka son bulacaktır. Eninde sonunda Allah'ın

huzuruna çıkılıp hesap verilecektir. O zaman bu nankörler yaptıklarının karşılığını göreceklerdir.

"Yoksa onlara kesin bir delil indirdik de o delil kendilerine ortak koşmalarını mı söylüyor?"

Kendilerini söz konusu sıkıntılardan Allah değil de bir başkasının kurtardığına dair Allah'tan kendilerine gelmiş bir delil mi var? Ne diye Allah, kimi işlerini şu kimseye veya bu kimseye devretsin. Kendisi işlerini yürütemiyor mu ki başkasını kendisine ortak kılsın?

"İnsanlara bir rahmet tattırdığımızda ona sevinirler; ama yaptıkları sebebiyle onlara bir kötülük dokunursa hemen ümitsizliğe düşerler."

Yine insanların genel bir karakterlerinden söz edilmektedir. Bir iyiliğe nail olduklarında sevinir, hatta işi şımarıklığa götürürler. Ama bir sıkıntıyla karşı karşıya kaldıklarında ise büsbütün umutsuzluğa kapılırlar ve hayat gözlerinde kararır. Oysa hayat zikzaklar çizer ve hem iyilik hem kötülük geçicidir. Mümin kişinin sevinci de üzüntüsü de ölçülü olmalıdır.

Âyette, *"bir rahmet tattırdığımızda"* denilerek iyilik Allah'a izafe edilirken kötülük ise insanın kendisine izafe edilmektedir. Aslında her iki durum da sebeplere bağlıdır ve söz konusu sebepleri işleyen insanın kendisidir. Gerçi rahmette de sıkıntıda da tek etkenden söz edilemez; her ikisinin oluşmasında pek çok etkenin payı vardır. Ama en etkili olanı çoğu zaman insanın kendisidir, insan sebep olur ve Allah yaratır. Ancak bu durum rahmet için de sıkıntı için de aynıdır. O halde âyette iman eden kimselere Rablerine karşı nasıl bir edep takınacakları öğretilmektedir. İman eden kimseye yakışan, iyilikleri Allah'tan, kötülükleri de kendisinden bilmesi ve bunu böylece ifade etmesidir.

"Görmediler mi ki Allah dilediğine rızkı bol bol veriyor dilediğine de daraltıyor. Bunda iman eden bir topluluk için âyetler vardır."

Burada söylenecekler, bir önceki âyette söyleneceklerin aynıdır. Belki burada madem Allah dilediğine bol rızık veriyor, o halde kendisine bol rızık verilmiş olan kimsenin, Allah'ın kendisine verdiğinden Allah'ın kullarına versin sonucuna doğru bir gidiş var. Ve kimlere verileceği de, ardından gelen şu âyette belirtilmektedir:

"Akrabaya hakkını ver, yoksula ve yolda kalmışa da. Allah'ın rızasını isteyenler için bu daha hayırlıdır; üstelik kurtuluşa erecek olanlar onlardır."

Âyet, Mekkî olduğundan henüz zekâtın miktarının belirlenmediği bir

sırada indirilmiştir. Mekke'de müşriklerin baskıları vardır. Müslüman olanlar genelde fakir kimseler olduklarından imkânları bulunanlar, bir sınırlama olmaksızın fakirlere yardım etmek zorunda idiler. Kuşkusuz bu zorunluluk dünyevi müeyyidesi olmayan salt dini bir zorunluluk idi. Çünkü bu görevini yerine getirmeyene müeyyide uygulayacak bir yönetim yoktu. Bu sebeple *"Allah'ın rızasını isteyenler için bu daha hayırlıdır"* denilmektedir. Medine'de hem zekât payları belirlenmiş ve hem de zekâtını vermeyecek olanlara dünyada müeyyide uygulayacak bir yönetim vardı.

"**İnsanların mallarında artsın diye faiz olarak verdiğiniz şeyler Allah katında artıp çoğalmaz. Gelgelelim Allah'ın rızasını umarak zekat amacıyla verdikleriniz var ya; işte kat kat artışa sebep olacak şeyler onlardır.**"

Âyetin bilinen faizi anlatmadığını söyleyenler olmuştur. Bu görüşte olanlar, İbnu Abbas ve başkalarından yapılan rivayetlere dayanırlar. Buna göre kişinin kendisine daha fazlasını vermesi umuduyla zengin birine hediye vermesi kastedilmektedir. (Taberi, XX, 104; İbnu Kesir, VI, 318). Bazıları da, âyetin zahir anlamı olan faizden başkasıyla tefsir etmeye gerek olmadığını, âyetin faiz konusunda inen ilk âyet olduğunu söylerler. Faiz gibi toplum içerisinde çok yaygın olan kimi hususlar aşamalı olarak kaldırılmıştır. İçkinin yasaklanması da aşamalı olmuştur. Çünkü bu gibi yaygın hususlar konusunda öncelikle insanların zihinlerinin eğitilmesi gerekir. Burada da faizin insanların mallarını arttırmadığı söylenerek faiz önce zihinlerde dışlanmış, Âlu İmran 130. âyetinde bileşik faiz, Bakara sûresinin 275 ve 280. âyetlerinde de faizin her türlüsü yasaklanmıştır.

اَللّٰهُ الَّذ۪ي
خَلَقَكُمْ ثُمَّ رَزَقَكُمْ ثُمَّ يُم۪يتُكُمْ ثُمَّ يُحْي۪يكُمْ هَلْ مِنْ
شُرَكَٓائِكُمْ مَنْ يَفْعَلُ مِنْ ذٰلِكُمْ مِنْ شَيْءٍ سُبْحَانَهُ وَتَعَالٰى عَمَّا
يُشْرِكُونَ ﴿٤٠﴾ ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ اَيْدِي
النَّاسِ لِيُذ۪يقَهُمْ بَعْضَ الَّذ۪ي عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٤١﴾

قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلُ
كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُشْرِكِينَ ﴿٤٢﴾ فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ الْقَيِّمِ مِنْ قَبْلِ
أَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا مَرَدَّ لَهُ مِنَ اللَّهِ يَوْمَئِذٍ يَصَّدَّعُونَ ﴿٤٣﴾ مَنْ كَفَرَ
فَعَلَيْهِ كُفْرُهُ وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِأَنْفُسِهِمْ يَمْهَدُونَ ﴿٤٤﴾ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ
آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْ فَضْلِهِ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ ﴿٤٥﴾

40. Allah O'dur ki sizi yarattı, sonra size rızık verdi; daha sonra da sizi öldürecek, ardından sizi diriltecektir. Ortak koştuklarınız içinde, bunlardan herhangi bir şeyi yapan var mı? O, her türlü eksiklikten uzaktır ve de ortak koştuklarından beridir.

41. İnsanların yaptıkları sebebiyle karada ve denizde fesat ortaya çıktı ki bu sayede Allah yaptıklarının bir kısmının neticelerini onlara tattırsın; ki vazgeçsinler.

42. De ki: "Yeryüzünde dolaşın da öncekilerin akıbetini görün." Onların çoğu müşrikti.

43. Allah katında dönüşü olmayan gün gelmeden evvel sen yüzünü o gerçek dine çevir. O gün insanlar bölük bölük ayrılırlar.

44. Her kim inkâr ederse inkârı kendi aleyhinedir. Salih amel işleyenler de kendileri için yer hazırlıyorlar.

45. Çünkü Allah, iman edip salih amel işleyenleri lütfuyla mükâfatlandıracaktır. O, inkâr edenleri sevmez.

Söz, tekrar müşriklerin uyarılmaları için Allah'ın birliği ve ahiret konusuna dönmektedir. Ne yaratılmalarında ne kendilerine rızık verilmesinde ne öldürülmelerinde ne de ölümden sonra dirilmelerinde Allah'a ortak koştukları şeylerin bir payı vardır. Kendisine kulluk yapılması gereken, bunları yapan Allah'tır. Buna rağmen ilâhlıkta bir başkası Allah'a ortak koşuluyorsa, bu ortak koşanın ahmaklığından kaynaklanmaktadır. Bütün bunları Allah yapıyorsa ne diye bir başkasını, mülkünde kendine ortak yapsın ki? O, her türlü eksiklik ve acizlikten münezzehtir.

İnsanların Allah'a ortak koşmaları, birbirlerine zulmetmeleri ve maddi ihtirasları sebebiyle ekolojik dengeyi bozmaları karada ve denizde fesada sebep olmuştur. Çevre kirlenmesi pek çok hastalığa, bitki örtüsünün yok edilmesi ise heyelan ve sel felaketlerine sebep olmakta; insanlar kendi elleriyle yaptıklarının cezasını çekmektedir. Alabildiğine süren ve hak-hukuk tanımayan hâkimiyet ve başkalarının zenginliklerini sömürme hevesi, tarihte eşi görülmemiş savaş ve yıkımlara sebep olmaktadır. Allah tanımaz, ahlâk bilmez bir medeniyetin yapacağı budur. Tabiat ve çevre tahribatı sadece günümüz nesillerini değil, gelecek nesilleri de tehdit eder duruma gelmiştir.

Yeryüzü geçmişte de müşrik ve ahlâk tanımayan toplumların kalıntılarıyla doludur. Geçmiş toplumların bu duruma düşmelerinden ibret alınacağına insanlık bir yandan amansız bir yarış içerisine girmiş, diğer yandan geçmişin hatalarını tespit edip o hataları işlememe yerine, geçmişle övünme yarışına girmişlerdir.

"Allah katında dönüşü olmayan gün gelmeden evvel sen yüzünü o gerçek dine çevir. O gün insanlar bölük bölük ayrılırlar."

Peygambere olan bu hitap, onun şahsında bütün inananlaradır: başkaları karada ve denizde fesat çıkarmaya, Allah'a ortak koşmaya ve maddî ihtiraslarının peşine takılmaya devam etseler bile siz yüzünüzü İslâm'a yöneltin. Çünkü bu dünya hayatının bir gün sonu gelecek ve kıyamet kopacaktır. İşte o gün insanlar bölünecek ve iyilik yapmış olanlar cennete, kötülük işlemiş olanlar ise cehenneme gideceklerdir. Allah o günün gelmesini dilediğinde kimse ona engel olamaz. İşte o gün gelmeden önce **"Her kim inkâr ederse inkârı kendi aleyhinedir. Salih amel işleyenler de kendileri için yer hazırlıyorlar. Çünkü Allah, iman edip salih amel işleyenleri lütfuyla mükâfatlandıracaktır. O, inkâr edenleri sevmez."**

وَمِنْ اٰيَاتِهِ اَنْ يُرْسِلَ الرِّيَاحَ مُبَشِّرَاتٍ وَلِيُذِيقَكُمْ مِنْ رَحْمَتِهِ
وَلِتَجْرِيَ الْفُلْكُ بِاَمْرِهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ
﴿٤٦﴾ وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ رُسُلًا اِلٰى قَوْمِهِمْ فَجَٓاؤُ۫هُمْ
بِالْبَيِّنَاتِ فَانْتَقَمْنَا مِنَ الَّذِينَ اَجْرَمُوا وَكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ

الْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٧﴾ اللَّهُ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيَاحَ فَتُثِيرُ سَحَابًا فَيَبْسُطُهُ
فِي السَّمَاءِ كَيْفَ يَشَاءُ وَيَجْعَلُهُ كِسَفًا فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلَالِهِ
فَإِذَا أَصَابَ بِهِ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ إِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿٤٨﴾
وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلِ أَنْ يُنَزَّلَ عَلَيْهِمْ مِنْ قَبْلِهِ لَمُبْلِسِينَ
﴿٤٩﴾ فَانْظُرْ إِلَى آثَارِ رَحْمَتِ اللَّهِ كَيْفَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا
إِنَّ ذَلِكَ لَمُحْيِي الْمَوْتَى وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٥٠﴾
وَلَئِنْ أَرْسَلْنَا رِيحًا فَرَأَوْهُ مُصْفَرًّا لَظَلُّوا مِنْ بَعْدِهِ يَكْفُرُونَ
﴿٥١﴾ فَإِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتَى وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعَاءَ إِذَا
وَلَّوْا مُدْبِرِينَ ﴿٥٢﴾ وَمَا أَنْتَ بِهَادِ الْعُمْيِ عَنْ ضَلَالَتِهِمْ
إِنْ تُسْمِعُ إِلَّا مَنْ يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا فَهُمْ مُسْلِمُونَ ﴿٥٣﴾

46. **Rahmetinden size tattırsın, emriyle gemiler yüzsün ve siz de lütfunu arayın ve şükredin diye rüzgârları müjdeleyici olarak göndermesi, O'nun âyetlerindendir.**

47. **Senden önce kendi kavimlerine nice nice peygamber gönderdik; peygamberleri onlara açık delillerle geldiler de biz, suç işleyenleri cezalandırdık. İman edenlere yardım etmek de üzerimize bir borç olmuştu.**

48. **Allah rüzgârları gönderir,** (o rüzgâr) **bulutu savurur ve onu dilediği şekilde yayar. Onu parçalar haline getirir de sen arasından yağmurun çıktığını görürsün. Nihayet o yağmuru kullarından dilediklerine verince bakarsın ki yüzleri gülüyor.**

49. Oysa tam da yağmurun yağdırılmasından az bir süre önce ümitlerini yitirmiş durumdaydılar.

50. Şimdi Allah'ın rahmetinin etkilerine bir bak; nasıl da ölümünden sonra yeryüzünü diriltiyor! Şüphesiz O, ölüleri de diriltecektir. O, her şeye gücü yetendir.

51. Bununla beraber şayet bir rüzgâr göndersek ve ekinlerinin sarardığını görseler bunun hemen ardından kalkıp nankörlük ederler.

52. Sen ölülere duyuramazsın; sırtlarını dönüp uzaklaşmakta olanlara da duyuramazsın.

53. Körleri sapıklıklarından vazgeçirip doğru yola kavuşturacak da sen değilsin. Sen ancak iman etmiş olanlara işittirebilirsin, onlar teslim olmuşlardır.

Allah'ın birliği ve sonsuz gücünün delilleri sıralanırken bu deliller Allah'ın insana olan lütuf ve merhametine dair deliller arasından seçilmekte ve böylece sadece Allah'a kulluk yapılması gerektiği de anlatılmaktadır.

Yüce Allah evreni mükemmel bir nizam ile yaratmıştır. Burada rüzgârın, evrene hâkim sistem içerisinde üstlendiği önemli görevleri dile getirilmektedir. Yağmur yüklü bulutları taşıyan rüzgârdır. Rüzgâr olmasaydı söz konusu bulutlar oldukları yerde kalır, yağmur uzaklara taşınamazdı. Yelkenli gemiler yüzemez, ağaçlardaki çiçekler aşılanamaz, kimi ürünler olgunlaşamazdı vs. Bütün bunlar bir yandan Allah'ın birliğinin ve kudretinin apaçık delilleri olmakla birlikte insanların yararına yapılan şeylerdir.

Yüce Allah her zaman ve her yerde karşılaştığımız bu olağan olaylar üzerinde düşünmemizi istemektedir.

Daha önceki peygamberler de insanlara bu tür apaçık deliller getirdiler. İnsanların bir kısmı o peygamberlere inandı, bir kısmı ise inanmadı. İnanmayanlar, Allah'a, insanlara ve tabiata karşı suç işlediler. İşte o suç işleyenler cezalandırıldılar. Onlar cezalarının bir kısmını dünyada çektiler ama asıl ceza, ahirette çekecekleri cezadır. Allah, ortaya koyduğu kurallara riayet edenlere ise yardım etti. Onlar kendi aralarında hak-hukuku gözettikleri için birbirlerini destekleyen ve birbirlerinin yardımına koşan bir toplum oldular. Tabiatı da tahrip etmediler; böylece hem kendi gelirlerini arttırdılar, hem sağlıklarını korudular ve hem afetlerden kendilerini güvenlik altına aldılar. Sebeplere sarılarak elde ettikleri bu kazanımların yanında bazen de sıkıntı anlarında olağanüstü yollarla onlara Allah yardım etti.

Allah'ın evrene hâkim kıldığı sistem gereği rüzgâr bulutları savurur, onları toplar ve sonra dağıtıp yayar, büyük kütleler halinde parça parça bulutlar olu-

şur ve yağmur yağacak yerlere bu bulutları taşırlar. Allah'tan başka tapılanlar, putlar vs. böyle bir şey yapabilirler mi? Böylece yağmurdan umudunu kesmiş olanlar bile yağmura kavuşur ve ondan yararlanırlar.

Yağan yağmurlar yeryüzünü canlandırır; ölümünden sonra onu diriltir. Buna gücü yeten, ölmüş olan insanları da tekrar diriltecektir.

"Peygamberlik ile yağmurun arka arkaya anılmasında gizli bir kinaye vardır. Yağmurun gelişi nasıl insanların maddi dünyası için bir lütuf ve rahmet ise Peygamber'in gelişi de insanın ruhî dünyası için bir rahmettir. Kuru toprak nasıl yağmurun yağmasıyla uyanıp yeşermeye ve bitkiler yetiştirmeye başlarsa, ruhî ve ahlâkî yönden harap olan insan hayatı vahyin gelişiyle uyanır ve ahlâkî mükemmellikler ve faziletlerle yeşermeye başlar. Kâfirlerin peygamberlik rahmetini bir müjde yerine kendileri için bir uğursuzluk kabul etmeleri ve ona nankörlük etmeleri sadece, kendi aleyhlerinedir." (Mevdûdi, IV, 311).

"Bununla beraber şayet bir rüzgâr göndersek ve ekinlerinin sarardığını görseler bunun hemen ardından kalkıp nankörlük ederler."

Kendilerine nimet verildiğinde şükretmezler ama bir sıkıntı ile karşılaştıklarında nankörlük ederler. Sanki daha önce kendilerine hiç nimet verilmemiş gibi davranırlar. Oysa bu dünya hayatı imtihan yeridir; insanlar nimetlerle de sıkıntılarla da sınanırlar.

"Sen ölülere duyuramazsın; sırtlarını dönüp uzaklaşmakta olanlara da duyuramazsın."

Kendilerine sunulan delillere aldırmayıp inkârda inat edenler ölülere ve sağırlara benzetilmişlerdir. Çünkü ölüler ve sağırlar işitmezler. Bu münkirler de aynen onlar gibidir. O halde inkâra şartlandıkları anlaşılırsa artık onlara seslenmenin ve onlara delil getirmenin anlamı kalmamıştır.

Âyet ölülerin insanları duymadıklarına kesin bir delildir. Çünkü benzetme yapılırken kendisine benzetme yapılan, benzeyenden daha ileridedir. Yani münkirler duymuyorlarsa ölüler daha kesin bir şekilde duymazlar.

Bu âyete rağmen ölülerin duyduklarını ileri sürenler olmaktadır. Oysa dinin temel kaynağı Kur'ân'dır. Kur'ân'da söylenene aykırı bir şeyi din adına ileri sürmek, dine ve Allah'a yapılmış bir iftiradır.

Kişi eğer inanmamaya şartlanmış, vicdanı körelmiş, kendi heva ve heveslerinin esiri olmuşsa ona hangi etkili delili getirirseniz getiriniz bunun herhangi bir yararı yoktur. Çünkü o şahıs ölü gibidir, işitmez. Sağırdır ve hem de yüzünü öbür tarafa çevirmiştir. Yüzünü senden tarafa çevirmiş olsaydı sağır bile olsa kendisine bir şeyler anlattığını gözleriyle görürdü, ama o da yok.

Peygamberin görevi sadece gerçekleri tebliğ etmektir. İnanmak veya inan-

mamak ise insanların seçimlerine bağlıdır. Peygamber onların inanmalarından sorumlu değildir.

Bu âyetlerle peygamber teselli ediliyor; kendisinin görevini yaptığını fakat muhataplarının ölü ve kör olmaları nedeniyle tebliğinin bir fayda vermediği anlatılıyor.

اَللّٰهُ الَّذ۪ي
خَلَقَكُمْ مِنْ ضَعْفٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ ضَعْفٍ قُوَّةً ثُمَّ جَعَلَ
مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ ضَعْفًا وَشَيْبَةًۜ يَخْلُقُ مَا يَشَٓاءُۚ وَهُوَ الْعَل۪يمُ الْقَد۪يرُ
﴿٥٤﴾ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُقْسِمُ الْمُجْرِمُونَۙ مَا لَبِثُوا غَيْرَ
سَاعَةٍۜ كَذٰلِكَ كَانُوا يُؤْفَكُونَ ﴿٥٥﴾ وَقَالَ الَّذ۪ينَ اُو۫تُوا الْعِلْمَ
وَالْا۪يمَانَ لَقَدْ لَبِثْتُمْ ف۪ي كِتَابِ اللّٰهِ اِلٰى يَوْمِ الْبَعْثِۘ فَهٰذَا يَوْمُ
الْبَعْثِ وَلٰكِنَّكُمْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٥٦﴾ فَيَوْمَئِذٍ
لَا يَنْفَعُ الَّذ۪ينَ ظَلَمُوا مَعْذِرَتُهُمْ وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ﴿٥٧﴾
وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ ف۪ي هٰذَا الْقُرْاٰنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍۜ وَلَئِنْ جِئْتَهُمْ
بِاٰيَةٍ لَيَقُولَنَّ الَّذ۪ينَ كَفَرُٓوا اِنْ اَنْتُمْ اِلَّا مُبْطِلُونَ ﴿٥٨﴾
كَذٰلِكَ يَطْبَعُ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوبِ الَّذ۪ينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٩﴾ فَاصْبِرْ اِنَّ
وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ وَلَا يَسْتَخِفَّنَّكَ الَّذ۪ينَ لَا يُوقِنُونَ ﴿٦٠﴾

54. O Allah'tır ki sizi bir zayıflıktan yarattı. Sonra bir zayıflığın ardından bir kuvvet verdi. Sonra bir kuvvetin ardından bir zayıflık ve bir yaşlılık verdi. O, dilediğini yaratır. O, her şeyi bilendir ve her şeye gücü yetendir.

55. Kıyamet koptuğu gün suçlular, bir saatten daha fazla kalmadıklarına yemin ederler. Onlar işte böyle yalan söyler dururlardı.

56. Kendilerine ilim ve iman verilenler dediler ki: "Allah'ın kitabında ta diriliş gününe kadar kaldınız. İşte bu yeniden dirilme günüdür. Fakat siz bilmiyordunuz."

57. Zulmedenlerin o gün ileri sürecekleri mazeretleri fayda vermez; üstelik Allah'ı hoşnut edecek şeyleri yapma istekleri de kabul edilmez.

58. Bu Kur'ân'da insanlara her türlü misali verdik. Kendilerine bir mucize getirecek olsan, inkâr edenler kesinlikle şöyle diyeceklerdir: "Siz, batıldan başkasını söyleyip önermezsiniz."

59. Bilmeyenlerin kalplerinin üstüne Allah işte böyle mühür vurur.

60. Sen sabret, şüphe yok ki Allah'ın verdiği söz gerçektir. Ve sakın ola inanmayanlar seni gevşekliğe sürüklemesin.

Allah'ın varlığının, birliğinin ve yeniden dirilmenin mümkünlüğüne dair delillerden biri de insanın kendisidir. İnsan yaratıldığında bütün yönleriyle aciz bir varlıktır: başkası kendisini beslemese kendi kendini beslemekten bile acizdir. Ama yavaş yavaş büyür ve güç sahibi olur. Öyle güce sahip olur ki başka varlıklara hükmeder. Ne var ki bu gücü devam etmez ve yaşlanırsa yine yavaş yavaş doğduğu zamanki gibi aciz bir duruma düşer. Çevresindeki varlıklara hükmeden insan mahkûm duruma düşer. Bütün bunları yapan Allah'tır. Ayrıca bütün bu yaptıkları, bir planlama ve bilgi çerçevesinde gerçekleşmektedir, rasgele değildir.

"Kıyamet koptuğu gün suçlular, bir saatten daha fazla kalmadıklarına yemin ederler. Onlar işte böyle yalan söyler dururlardı."

Kıyamet koptuğunda suçluların kısa bir süre kaldıklarını söyledikleri yer dünya hayatı mı, yoksa kabir hayatı mı olduğu konusunda farklı görüşler vardır. Bununla dünya hayatını kastediyorlarsa, gerçeği görecek kadar vakitlerinin olmadığını anlatmak istiyor, böylece mazeret ileri sürüyorlar. İster dünya hayatında kaldıkları müddeti kastetmiş olsunlar ve ister kabir hayatını kastetmiş olsunlar yalan söylüyorlar. Dünya hayatında gerçekleri görecek kadar

hayatları vardı. Peygamberler de kendilerine apaçık delililer getirmişlerdi ama onlar inkâr ettiler. Onlar ne dünya hayatını ne de kabir hayatını gerçeği üzere algıladılar. Onların bu sözleri üzerine "**Kendilerine ilim ve iman verilenler dediler ki: 'Allah'ın kitabında ta diriliş gününe kadar kaldınız. İşte bu yeniden dirilme günüdür. Fakat siz bilmiyordunuz.**" Buradaki *"bilmeme"*, masum bir bilgisizlik değil, anlamaya çalışmamaktan kaynaklanan bir bilgisizliktir.

"Zulmedenlerin o gün ileri sürecekleri mazeretleri fayda vermez; üstelik Allah'ı hoşnut edecek şeyleri yapma istekleri de kabul edilmez."

İnanmayanların gerek kendilerine yeterli vakit verilmediğine dair mazeretleri gerekse ileri sürecekleri diğer mazeretleri kabul edilmeyecektir. Çünkü ileri sürdükleri mazeretlerin gerçek bir dayanağı bulunmamaktadır. Allah kimseyi sebepsiz yere ve yeterince delil bulunmadıkça cezalandırmaz. Bu sebeple "**Bu Kur'ân'da insanlara her türlü misali verdik. Kendilerine bir mucize getirecek olsan, inkâr edenler kesinlikle şöyle diyeceklerdir: "Siz, batıldan başkasını söyleyip önermezsiniz."** buyrulmaktadır. Mazeretleri kalmasın diye Allah Kur'ân'da türlü türlü misaller zikretmiştir. Durmadan yeni bir mucize isteyen şu inkâr edenlere mucize getirilecek olsa bile onu reddetmek için bir bahane bulurlar. Bu nedenle de kalpleri mühürlenmiştir: **"Bilmeyenlerin kalplerinin üstüne Allah işte böyle mühür vurur."** Allah'ın kalplerini mühürlemesi, gerçekleri anlamalarına engel olmamıştır, bilakis kendilerine sunulmuş olan her türlü misale aldırmamışlar, onları değerlendirmeye yanaşmamışlar ve bu nedenle kalpleri mühürlenmiştir. Kalbinin mühürlenmesine kendisi sebep olmayan hiçbir kimsenin kalbi Allah tarafından mühürlenmez. Allah her işinde adaletle hükmeder.

"Sen sabret, şüphe yok ki Allah'ın verdiği söz gerçektir. Ve sakın ola inanmayanlar seni gevşekliğe sürüklemesin."

Allah onları hesaba çekeceğini söylediğine göre hesaba çekilecekleri gün mutlaka gelecektir. Gevşeklik göstererek cesaret bulmalarına sebep olma. Onların ne tehditleri seni davandan yıldırsın ne de mükâfat vaat etmeleri direncini kırsın. Sen yoluna devam et.

Peygamberin hayatı boyunca inkâr edenlerin tehditlerinden asla korkmadığı, mükâfat vaatlarına da aldanmadığı bilinmektedir. O halde bu âyette söylenenler, Peygamberin şahsında iman edenlerin tamamınadır.

31.
Lokman Sûresi

Mekke'de indirilmiştir. 27-29. âyetlerinin Medine'de indirildiği rivâyet edilir. 34 âyettir. Adını, Lokman'a verilen hikmeti konu edinen 12. âyetten almaktadır.

Sûre Allah, peygamberlik ve ölümden sonra dirilişten söz eder.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

الٓمٓ ﴿١﴾ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ الْحَك۪يمِ ﴿٢﴾ هُدًى وَرَحْمَةً لِلْمُحْسِن۪ينَ ﴿٣﴾ اَلَّذ۪ينَ
يُق۪يمُونَ الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ ﴿٤﴾
اُو۬لٰٓئِكَ عَلٰى هُدًى مِنْ رَبِّهِمْ وَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٥﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Elif-lam-mim.**
2. **Bunlar, hikmetli kitabın âyetleridir.**
3. **Güzel davrananlar için bir hidayet ve bir rahmettir.**
4. **Onlar ki namazı dosdoğru kılarlar, zekâtı verirler ve onlar, kesin bir şekilde ahirete inanırlar.**
5. **İşte onlar Rableri tarafından bir hidayet üzeredirler; kurtuluşa erenler de işte onlardır.**

Sûre başında bulunan mukattaa harfleri için Bakara sûresinin ilk âyetinin tefsirine bakılabilir. Özet olarak bu harflerle Kur'ân'ın bu harflerden oluştuğu ve onun Allah kelamı olduğunu kabul etmeyen onun bir benzerini getirsin, denilmektedir.

İşte bu harfler o kitabın âyetlerini oluşturmaktadır ve o kitabın her söylediği hikmete uygundur, yerli yerincedir. Onda hiçbir aşırılığa rastlanmaz.

Kur'ân herkes için hidayet ve rahmettir, ancak onun hidayetinden ve rahmetinden fiilen yararlananlar, iyi davranışlarda bulunanlardır. Kötü niyetliler ve kötülüğe şartlanmış olanlar onun hidayet ve rahmetinden yararlanamazlar. Ondan yararlanmak için samimiyetle ona yönelmek gerekir. Bunu isteyenler fiili adımlar atmalılar; namazlarına özen göstermeli ve tembelliği üzerlerinden atmalılar. Mala karşı cimrilik duygusundan sıyrılarak zekâtı vermeli ve ahirete kesin olarak inanmalılar. Ona inanmayan namazı boş bir yorgunluk, zekâtı vermeyi de durup dururken başkasını malına ortak kılmak gibi bir aptallık olarak görür.

Kalplerinde inanç olan, tembelliği üzerinden atan ve cimrilik duygularından sıyrılan bu kimseler kurtuluşa ermişlerdir.

Mekke müşrikleri, inanmadıkları için, Müslüman olanların boşu boşuna kendilerini helak ettiklerini ileri sürüyorlardı. Onlara göre kurtuluş, maddi imkânlara sahip olmaktan ibaretti. Biri maddi imkânlara sahip olmuşsa kendini kurtarmış ve garanti altına almış demekti. Âyetler, onların bu anlayışlarına cevap vermektedir. Ne yazık ki günümüzde de çoğu çevreye müşrik Arapların bakışı hâkim olmuştur ve bu bir ilerilik olarak algılanmaya başlanmıştır. Dini inancın zaafa uğradığı her toplumda üstün değer zenginlik ve güçtür.

وَمِنَ النَّاسِ
مَنْ يَشْتَرِي لَهْوَ الْحَدِيثِ لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَيَتَّخِذَهَا
هُزُواً اُولٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ ﴿٦﴾ وَاِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِ اٰيَاتُنَا وَلّٰى
مُسْتَكْبِراً كَاَنْ لَمْ يَسْمَعْهَا كَاَنَّ فِي اُذُنَيْهِ وَقْراً فَبَشِّرْهُ بِعَذَابٍ اَلِيمٍ ﴿٧﴾

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتُ النَّعِيمِ ﴿٨﴾
خَالِدِينَ فِيهَا وَعْدَ اللَّهِ حَقًّا وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٩﴾ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ
بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا وَأَلْقَى فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَنْ تَمِيدَ بِكُمْ وَبَثَّ
فِيهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَنْبَتْنَا فِيهَا
مِنْ كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ ﴿١٠﴾ هَٰذَا خَلْقُ اللَّهِ فَأَرُونِي مَاذَا خَلَقَ
الَّذِينَ مِنْ دُونِهِ بَلِ الظَّالِمُونَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿١١﴾

6. İnsanlardan öyleleri vardır ki cahilce davranarak Allah yolundan saptırmak ve o yol ile eğlenmek için asılsız ve boş sözler satın alırlar. İşte onlar için alçaltıcı bir azap vardır.
7. Bunlar, kendilerine âyetlerimiz okunduğunda sanki onları işitmemiş, sanki kulaklarında bir ağırlık varmış gibi büyüklenerek yüz çevirirler. İşte böylelerini acıklı bir azapla müjdele.
8. İman edip salih amel işleyenlere gelince, onlar için nimetlerle dolu cennetler vardır.
9. Orada ebedi kalacaklardır; Allah'ın bir gerçek olan vaadine uygun olarak... Allah güçlüdür ve hikmet sahibidir.
10. Görebildiğiniz bir direk olmaksızın gökleri yarattı, sizi sarsmasın diye yere dağlar yerleştirdi ve orada her türlü hayvanı yaydı. Gökten de bir su indirdik ve böylelikle onunla her türden değerli bitki bitirdik.
11. Bu, Allah'ın yaratmasıdır. Hadi siz de bana başkasının ne yarattığını gösterin. Doğrusu zalimler apaçık bir sapıklık içindedir.

Allah'ın yolundan saptırma ve onunla alay etme kaydı konulduğuna göre müzik şeklinde olsun başka şekilde olsun bu özellikleri taşıyan bütün sözler bu kapsama girer. Bu özellikleri taşımayan boş, oylayıcı ve kişiye temel görevlerini unutturan eğlenceli sözler de insana yakışmaz ve cezayı gerektirir günaha girmeye sebeptir ama bu âyette kastedilen o tür sözler değildir.

Doğru yoldan sapan kişi, kendi sapmasının cezasını çeker. Ama başkalarının da sapmasına sebep oluyorsa cezası katlanır. Bu nedenle sapmanın, hele başkasını saptırmanın bir bilgiye dayalı olması söz konusu olamaz. Çünkü başkalarını saptırmanın kendisine yüklediği günahın ne denli büyük olduğunu bilmez.

Kendisi için alçaltıcı azap bulunan bu kimsenin diğer özelliği ise insanlık için bir hidayet ve rahmet olan Kur'ân âyetlerine karşı vurdumduymaz ve mütekebbir bir tavır içerisinde olmasıdır.

"İman edip salih amel işleyenlere gelince, onlar için nimetlerle dolu cennetler vardır. Orada ebedi kalacaklardır; Allah'ın bir gerçek olan vaadine uygun olarak... Allah güçlüdür ve hikmet sahibidir."

Yoldan sapan kimselerden ve onların akıbetlerinden söz edildikten sonra burada iman eden ve salih amel işleyenler ve onların akıbetleri anlatılmaktadır. Bu şekildeki karşılıklı anlatım Kur'ân'a hâkim bir üsluptur. Böylece okuyucuya karşılaştırma imkânı verilmektedir. Cennete girenler, orada bulunan nimetlerin de sahibidirler. Bu sebeple nimetlerle dolu cennetin onların olduğu söylenmektedir.

Yüce Allah kâfirlere cehennemi, iman edenlere de cenneti vaat etmektedir. Allah'ın vaadinin de gerçek olduğuna vurgu yapmaktadır. Allah'ın kendisi, bunu bu şekilde ifade ettikten sonra "Acaba Allah'ın bu şekilde davranması kendisi için zorunlu bir durum mudur, değil midir?" sorusunu ortaya atıp buna bir cevap aramanın anlamı yoktur.

"Görebildiğiniz bir direk olmaksızın gökleri yarattı, sizi sarsmasın diye yere dağlar yerleştirdi ve orada her türlü hayvanı yaydı. Gökten de bir su indirdik ve böylelikle onunla her türden değerli bitki bitirdik."

Bu âyetle Allah'ın birliği konusuna giriş yapılmaktadır. Âyetin "*biğayri amedin teravneha*" kısmı iki şekilde anlaşılabilir.

a. Gördüğünüz gibi gökler direksiz olarak durmaktadır.

b. Gökleri yukarıda tutan direkler vardır ama siz onları görmüyorsunuz.

Her iki görüşü de savunan müfessirler vardır. (İbnu Kesir, VI, 332). Gü-

nümüzde çekim kanunu sebebiyle evrendeki cisimlerin yörüngelerinde döndüklerini ve birbiriyle çarpışmadıklarını biliyoruz.

Âyetin, "**Sizi sarsmasın diye yere dağlar yerleştirdi**" ifadesine gelince, yörüngesinde dönen yeryüzünün, sarsılmadan dönüşünün dağlar sebebiyle olduğu günümüzde bilinmektedir. Ne var ki Kur'ân'ın indiği dönemde yeryüzünün yörüngesinde döndüğü bilinmiyordu. Zaten âyette yeryüzünün yörüngesinde döndüğüne dair herhangi bir ifade bulunmamakta, sadece "**Sizi sarsmasın diye yere dağlar yerleştirdi**" denilmektedir. İlk dönem müfessirleri de dağlar sebebiyle yeryüzünün, insanları sarsmayacak şekilde sabit tutulduğunu ifade etmişlerdir. (Taberi, XX, 133).

Bu konuda modern ilimlerin sağladığı katkı dağların yeryüzünün üzerinde yaşayanları sarsmadığının sebeplerini tespit etmekten ibarettir. Şunu da belirtelim ki âyette dağların sarsmayı nasıl önlediklerinden söz edilmemektedir. Bu konu modern ilimlerin alanına girmektedir.

"Bu, Allah'ın yaratmasıdır. Hadi siz de bana başkasının ne yarattığını gösterin. Doğrusu zalimler apaçık bir sapıklık içindedir."

Allah, önceki âyetlerde sözü edilen şeyleri yaratandır. İnsanın yeryüzünde yaşaması için her imkânı yaratan ve veren O'dur. Her şeyi yaratan O olduğu halde başkasına niyaz edip ondan istemek ve başkasına Allah'ın ortağıymış gibi kulluk etmek akıl sahibine yakışmaz.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا لُقْمٰنَ الْحِكْمَةَ اَنِ اشْكُرْ لِلّٰهِ وَمَنْ يَشْكُرْ فَاِنَّمَا يَشْكُرُ
لِنَفْسِه۪ وَمَنْ كَفَرَ فَاِنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ حَم۪يدٌ ﴿١٢﴾ وَاِذْ قَالَ لُقْمٰنُ لِابْنِه۪
وَهُوَ يَعِظُهُ يَا بُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللّٰهِ اِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظ۪يمٌ
﴿١٣﴾ وَوَصَّيْنَا الْاِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حَمَلَتْهُ اُمُّهُ وَهْنًا عَلٰى
وَهْنٍ وَفِصَالُهُ ف۪ي عَامَيْنِ اَنِ اشْكُرْ ل۪ي وَلِوَالِدَيْكَ اِلَيَّ
الْمَص۪يرُ ﴿١٤﴾ وَاِنْ جَاهَدَاكَ عَلٰٓى اَنْ تُشْرِكَ ب۪ي مَا لَيْسَ لَكَ بِه۪ عِلْمٌ

فَلَا تُطِعْهُمَا وَصَاحِبْهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا وَاتَّبِعْ سَبِيلَ
مَنْ أَنَابَ إِلَيَّ ثُمَّ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ
﴿١٥﴾ يَا بُنَيَّ إِنَّهَا إِنْ تَكُ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ فَتَكُنْ فِي صَخْرَةٍ
أَوْ فِي السَّمَاوَاتِ أَوْ فِي الْأَرْضِ يَأْتِ بِهَا اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ
خَبِيرٌ ﴿١٦﴾ يَا بُنَيَّ أَقِمِ الصَّلَاةَ وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ
وَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا أَصَابَكَ إِنَّ ذَٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ ﴿١٧﴾ وَلَا
تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّ اللَّهَ
لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ ﴿١٨﴾ وَاقْصِدْ فِي مَشْيِكَ وَاغْضُضْ
مِنْ صَوْتِكَ إِنَّ أَنْكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ ﴿١٩﴾

12. Lokman'a hikmeti; yani Allah'a şükretmesini verdik. Kim şükrederse kendisi için şükretmiş olur. Kim de nankörlük ettiyse şüphesiz ki Allah ihtiyacı olmayandır, her türlü övgüye layıktır.

13. Hani Lokman öğüt vererek oğluna demişti ki: "Yavrucuğum, Allah'a ortak koşma; şüphesiz ki Allah'a ortak koşmak büyük bir zulümdür."

14. Bir de insana ana babasını tavsiye ettik. Annesi, zorluk üstüne zorlukla onu karnında taşımıştır. Sütten ayrılması da iki yıl içinde olur. (Bu yüzden şöyle dedik): **"Benim için de şükürde bulun anan-baban içinde. Dönüş banadır."**

15. Bununla birlikte şayet hakkında bir bilgin bulunmayan bir şeyi bana ortak koşman için seni zorlayacak olurlarsa onlara itaat etme. Dünyada onlarla iyi geçin. Bana yönelenlerin yoluna uy. Sonra dönüşünüz banadır; yaptıklarınızı size haber vereceğim.

16. "Yavrucuğum! Yapılan bu iş bir hardal tanesi ağırlığında da olsa, bir kaya içinde veya göklerde yahut yerde bulunsa bile Allah onu getirir. Şüphesiz Allah, en ince şeyleri bilir, her şeyden haberdardır."

17. "Yavrucuğum! Namazı dosdoğru kıl, iyiliği emret, kötülükten sakındır ve başına gelene sabret; çünkü bunlar, mutlaka yapılması gereken şeylerdir."

18. "İnsanlara suratını ekşitme ve böbürlenerek yürüme; çünkü Allah böbürlenip övüneni sevmez."

19. "Yürüyüşünde doğal ol, sesini de kıs. Şüphesiz seslerin en çirkini eşeklerin sesidir."

Kur'ân'ın indirildiği dönemde Arap toplumunda Lokman'ın hikmet ehli biri olduğu bilinmekle birlikte hakkında ayrıntılı bir bilgileri yoktu. Müfessirler de hikmet ehli biri olduğunda ittifak etmişler ama şahsiyeti ve kimliği konusunda farklı bilgiler ileri sürmüşlerdir. Bazıları onun bir peygamber olduğunu söylemektedir. Ancak âlimlerin çoğu bu görüşü reddeder.

Nereli ve kim olduğunun oğluna verdiği öğütlere bir katkısı olsaydı Kur'ân bunu açıklardı. Onun anlattıklarından salih bir kul olduğu anlaşılmaktadır. Bilinen diğer bir husus ise yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Kur'ân'ın indiği dönem Araplarının bu bilge kişiden haberdar olduklarıdır. Müfessirler de hikmetli sözlerine dair birtakım nakiller yapmaktadır.

Hikmet, genel anlamda akıllı ve kavrayışlı olmak, sözünde isabet etmek gibi anlamlara gelir. Burada yine bu anlamların bir sonucu olarak sağlıklı bir inanç, derin bir bilgi ve bu bilgiye uygun davranış anlamındadır. Hikmetin başı, Allah'a şükretmektir. Kuşkusuz Allah'ın şükretmemize ihtiyacı yoktur. Şükreden, kendisi için şükretmiş olur. Bunun yararı yine kendisine döner.

"Hani Lokman öğüt vererek oğluna demişti ki: 'Yavrucuğum, Allah'a ortak koşma; şüphesiz ki Allah'a ortak koşmak büyük bir zulümdür."

O bilge kişinin oğluna verdiği öğüdün üzerinden Mekke müşriklerine ve yeryüzündeki bütün müşriklere hitap ediliyor. Zulüm, başkasının hakkına tecavüz etmektir. Kişinin kendisini yaratana şükretmesi gerekir, O'na ortak koşmak değil. Bu sebeple Allah'a ortak koşmak, nankörlüğün ve zulmün en büyüğüdür. Lokman'ın oğluna verdiği öğütlerin ilki olarak zikredilmesi de bundan dolayıdır.

"Bir de insana ana babasını tavsiye ettik. Annesi, zorluk üstüne

zorlukla onu karnında taşımıştır. Sütten ayrılması da iki yıl içinde olur. (Bu yüzden şöyle dedik)**: 'Benim için de şükürde bulun anan-baban için de. Dönüş banadır."**

Bu âyetle sonraki âyette yüce Allah, Lokman'ın oğluna yaptığı öğütlerin arasına girerek Lokman'ın yaptığı öğütleri pekiştiriyor ve onlara bir açıklama getiriyor.

Ana-babaya şükretmenin Allah'a şükretmekle birlikte anılması ana-babanın çocukları üzerindeki haklarına işaret etmesi bakımından önemlidir.

Kuşkusuz bir çocuğun yetişmesinde annenin yanında babanın da birtakım fedakârlıkları söz konusudur. Ancak annenin çocuğuna yaptıkları, fedakârlığın en büyüğü olup çocuğun, olup biteni algılayıp değerlendirme yapabildiği ve hatırladığı yaşın öncesinde olduğundan annenin fedakârlığını hatırlatmaya özen gösterilmiştir. Babanın çocuğuna gösterdiği fedakârlığın önemli bir kısmı, çocuğun olup biteni değerlendirme yaşından sonradır. Ayrıca annenin çocuklarının kendisine saygı göstermelerine daha çok ihtiyacı vardır. Annesi büyük zorluklar çekerek ona hamile olmuş, büyük zorluklarla doğurmuş ve bakıma en çok ihtiyaç duyduğu sıralarda kucağında taşıyarak emzirmiştir.

Âyette *"Sütten ayrılması da iki yıl içinde olur"* denildiğinden dolayı emzirme süresinin en fazla iki yıl olduğu fakihlerin çoğu tarafından belirtilmiştir.

Anne ve babanın fedakârlıkları sebebiyle çocukların üzerinde hakları fazla olmakla birlikte Allah'ın onlar üzerindeki hakkı karşısında basit kalır. Hem anne babanın görevi, çocuklarına doğru yolu göstermektir, onları doğru yoldan saptırmak değil. Bu sebeple anne babaya saygı ve itaate bir sınır getirilmiştir:

"Bununla birlikte şayet hakkında bir bilgin bulunmayan bir şeyi bana ortak koşman için seni zorlayacak olurlarsa onlara itaat etme. Dünyada onlarla iyi geçin. Bana yönelenlerin yoluna uy. Sonra dönüşünüz banadır, yaptıklarınızı size haber vereceğim."

Allah'a ortak koşma ve Allah'ın emir ve yasaklarını çiğneme konusunda anne ve babanın baskılarına itaat edilmez. Meşru ve makbul istekleri yerine getirilir. Onların Allah'a ortak koşma ve Allah'ın emir ve yasaklarını çiğneme konusundaki baskılarına uyup isteklerini yerine getirmek, onlara iyilik yapmak da değildir.

"Yavrucuğum! Yapılan bu iş bir hardal tanesi ağırlığında da olsa, bir kaya içinde veya göklerde yahut yerde bulunsa bile Allah onu getirir. Şüphesiz Allah, en ince şeyleri bilir, her şeyden haberdardır."

Allah, onların yukarıdaki âyette yaptıkları en ufak baskıyı da, iyi veya kötü insanların yaptıkları en küçük amelleri de, ufak ufak varlıkları da bilir. O'na hiçbir şey gizli değildir. Varlıkta hiçbir şey O'nun bilgisi dışında olamaz.

"Yavrucuğum! Namazı dosdoğru kıl, iyiliği emret, kötülükten sakındır ve başına gelene sabret; çünkü bunlar, mutlaka yapılması gereken şeylerdir."

Lokman'ın önceki öğütleri inançla ilgiliydi. Bu âyetle sonraki iki âyetteki öğütleri ise amel ile ilgilidir. Namazın dosdoğru kılınması, düzenli bir şekilde vaktinde ve rükünlerine riayet edilerek kılınmasıdır.

Amelle ilgili ikinci öğüdü ise iyiliği emretmesi ve kötülüklerden sakındırmasıdır. İyiliği emretmek ve kötülüklerden sakındırmak, başkasının düşmanlık ve saldırganlığına neden olabilir. İnanmayanların din düşmanlıkları çoğu zaman onların, dine ve dinin görüntülerine karşı saldırgan bir tavır takınmalarına neden olabiliyor. Kendilerine karışılmasa bile sizin dinî görevlerinizi yerine getirmenize tahammül edemeyebiliyor ve size karşı düşmanca tavırlar takınmalarına sebep olabiliyor. Bu sebeple de Lokman oğluna bu gibi durumlarda sabırlı olmasını öğütlüyor.

"İnsanlara suratını ekşitme ve böbürlenerek yürüme; çünkü Allah böbürlenip övüneni sevmez."

Lokman, oğluna yapması gereken şeyleri öğütledikten sonra bu âyette kaçınması gereken davranışlardan söz etmektedir. İnsanlara surat ekşitme ile kastedilen onları küçümsemektir. İnsanlar yanlış yaparlar, bile bile günah işlerler. Onları küçümseyen kişi, onlara iyiliği emredip onları kötülüklerden sakındıramaz. Surat ekşitmekle birlikte bunları yapsa bile onlar üzerinde etkili olamaz. Etkili olmanın yolu, onlara güler yüz göstermektir.

Çoğu insan servet, makam, güzellik, bilgi, güç vs. gibi nedenlerle havalara girer, bunu yürüyüşlerinde belli ederek böbürlenerek yürür ve bu yönlerini gündeme getirerek bunlarla övünmek için fırsat kollar. İşte Lokman, oğlunu bu gibi davranışlardan sakındırmaktadır.

"Yürüyüşünde doğal ol, sesini de kıs. Şüphesiz seslerin en çirkini eşeklerin sesidir."

Kişi yerine göre daha süratli, yerine göre de daha yavaş yürüyebilir. İşi vardır, acele ederek işine ulaşmaya çalışır. Geziniyordur, yavaş yürür. Ama acele ederken de yavaş yürürken de yapay davranışlardan, gösteriş ve büyüklük taslamaktan kaçınmalıdır. Sesini kısmasını istemesi de bu yöndendir. İhtiyaç anında muhatabına sesini yükseltmekte elbette bir sakınca yoktur. Ama gösteriş için sesini değiştirmek veya tahakküm için yahut başkasını rahatsız et-

meye aldırmadan yükseltmek, işte olumsuz olan budur. İnsanlar gerek yürüyüşlerinde ve gerek konuşmalarında diğer insanları rahatsız etmemeye özen göstermelidir.

أَلَمْ تَرَوْا أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ
وَأَسْبَغَ عَلَيْكُمْ نِعَمَهُ ظَاهِرَةً وَبَاطِنَةً ۗ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ
فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَلَا هُدًى وَلَا كِتَابٍ مُنِيرٍ ﴿٢٠﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ
اتَّبِعُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا ۗ أَوَلَوْ
كَانَ الشَّيْطَانُ يَدْعُوهُمْ إِلٰى عَذَابِ السَّعِيرِ ﴿٢١﴾ وَمَنْ يُسْلِمْ
وَجْهَهُ إِلَى اللَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقٰى ۗ
وَإِلَى اللَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ ﴿٢٢﴾ وَمَنْ كَفَرَ فَلَا يَحْزُنْكَ كُفْرُهُ ۗ إِلَيْنَا
مَرْجِعُهُمْ فَنُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا ۗ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٢٣﴾
نُمَتِّعُهُمْ قَلِيلًا ثُمَّ نَضْطَرُّهُمْ إِلٰى عَذَابٍ غَلِيظٍ ﴿٢٤﴾

20. Görmediniz mi ki Allah, gökte ve yerde olanları emrinize vermiş; görünen ve görünmeyen pek çok nimeti size bağışlamıştır; ama insanlardan öyleleri var ki herhangi bir bilgiye dayanmadan, bir rehber ve aydınlatıcı bir kitap olmadan Allah hakkında tartışmaktadır.

21. Kendilerine, "Allah'ın indirdiğine uyun" denildiğinde, "Hayır, biz atalarımızı üzerinde bulduğumuz şeylere uyarız" derler. Ya şeytan onları alevli ateşe çağırıyor idiyse?

22. Kim güzel davranarak kendini Allah'a teslim ederse muhakkak ki sapasağlam kulpa sarılmıştır. İşlerin sonu Allah'a varır.

23. Kim inkâra saparsa sakın ola onun inkârı seni üzmesin. Onların dönüşleri bizedir; yaptıklarını onlara haber vereceğiz. Şüphesiz Allah, kalplerde olanı bilir.

24. Onları az bir süre yararlandırırız, sonra onları şiddetli bir azaba sürükleyeceğiz.

Gökte ve yerde hizmete verilmiş olan bu şeylerin bir kısmı bizim çaba ve katkımız olmaksızın yararımıza hizmet vermektedir. Güneş, hava, yağmur, aydınlık vs. gibi hususlar bizim çaba ve katkımız olmadan hizmetimizdedir. Bazıları da bizden çabaya ihtiyaç göstermektedir. Toprağın ekilmesi, madenlerin çıkarılıp işlenmesi gibi hususlar böyledir. Allah'ın insana nimetleri o kadar büyük ve çoktur ki insanın hayatta kalmasını sağlayan ve bir an için onsuz edemeyeceği hava, hiçbir çaba ve katkımız olmaksızın hizmetimizdedir. Yine insanın hayatta kalmak için zorunlu ihtiyaçlarından olan su, hem bol hem de bedelsiz veya çok az bir bedelle ulaşabileceği bir nimettir. İnsanın en çok ihtiyaç duyduğu gıdalar hemen hemen her iklimde bolca yetişebilen şeylerdir.

Bütün bu nimetleri insana Allah verdiği halde kimileri Allah'ın varlığı yahut sıfatları hakkında aklî bir delile veya vahyedilmiş aydınlatıcı bir kitaba dayanmadan tartışmaktadır. Herhangi bir konuda bile bilgisizce tartışmak insana yakışmadığı halde evrenin yaratıcısı hakkında bir bilgiye dayanmaksızın ileri-geri konuşmak haddi aşmaktır.

İlimden, aklî delillerden ve vahiyden habersiz bu kimselere, Allah'ın indirdiklerine uyun, denildiğinde aldırmaz ve "**Biz atalarımızı üzerinde bulduğumuz şeylere uyarız**" derler. Atalarının şeytan tarafından alevli bir ateşe yani cehenneme çağırıldıklarını düşünmezler.

Körü körüne atalara bağlılık ve onların yapıp ettiklerini yargılamadan onların peşinden gitmek, müşriklerin özelliklerindendir.

"Kim güzel davranarak kendini Allah'a teslim ederse muhakkak ki sapasağlam kulpa sarılmıştır. İşlerin sonu Allah'a varır."

Kişi kendini Allah'a teslim eder; bütün işlerinde O'na güvenir, kendini O'nun hizmetine verir, O'nun gönderdiği aydınlatıcı Kur'ân'a uyarsa geleceği konusunda bir endişeye kapılmasın, artık o güven içerisindedir.

"Kim inkâra saparsa sakın ola onun inkârı seni üzmesin. Onları dönüşleri bizedir, yaptıklarını onlara haber vereceğiz. Şüphesiz Allah, kalplerde olanı bilir."

Peygamberin görevi, Allah tarafından gönderilmiş olan vahyi insanlara olduğu gibi tebliğ etmesidir. O, insanları zorla bu dine inandıracak değildir.

Ama insanların yararlarının bu dine inanmalarında ve emirleriyle yasaklarına uymalarında olduğuna, kurtuluşlarının bu yolla olacağına kesin bir imanı vardı. Üzülmesi kendi adına değil, onlar adına idi. Çünkü inanmamalarından dolayı kendisi bir şey kaybetmiyordu. Kaybedenler, inanmayanların kendileridir.

"**Onları az bir süre yararlandırırız, sonra onları şiddetli bir azaba sürükleyeceğiz.**"

Allah'ın, kendi indirdiği vahyi inkâr etmelerine ve gönderdiği Peygambere inanmayıp ona eziyet etmelerine rağmen onları dünya hayatında yararlandırması ve onları yaşatıp nimetlerinden yararlanmalarına imkân vermesi merhametinin bir sonucudur. Onlara dünya hayatları boyunca imkân vermektedir. Belki akıllarını başlarına alıp durumlarını düzeltirler. Ama kendilerini düzeltmeyecek olurlarsa öteki hayatta onları şiddetli bir azabın içine atacaktır.

وَلَئِنْ
سَاَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللّٰهُ قُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ
بَلْ اَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٥﴾ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ
اِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٢٦﴾ وَلَوْ اَنَّ مَا فِي الْاَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ
اَقْلَامٌ وَالْبَحْرُ يَمُدُّهُ مِنْ بَعْدِهِ سَبْعَةُ اَبْحُرٍ مَا نَفِدَتْ
كَلِمَاتُ اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٧﴾ مَا خَلْقُكُمْ وَلَا
بَعْثُكُمْ اِلَّا كَنَفْسٍ وَاحِدَةٍ اِنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ ﴿٢٨﴾
اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ يُولِجُ الَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي الَّيْلِ وَسَخَّرَ
الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي اِلٰى اَجَلٍ مُسَمًّى وَاَنَّ اللّٰهَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٢٩﴾

ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّ مَا يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ الْبَاطِلُ وَأَنَّ اللَّهَ
هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ ﴿٣٠﴾ أَلَمْ تَرَ أَنَّ الْفُلْكَ تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِنِعْمَتِ اللَّهِ
لِيُرِيَكُمْ مِنْ آيَاتِهِ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿٣١﴾ وَإِذَا
غَشِيَهُمْ مَوْجٌ كَالظُّلَلِ دَعَوُا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ فَلَمَّا
نَجَّاهُمْ إِلَى الْبَرِّ فَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ ۚ وَمَا يَجْحَدُ بِآيَاتِنَا إِلَّا كُلُّ خَتَّارٍ
كَفُورٍ ﴿٣٢﴾ يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ وَاخْشَوْا يَوْمًا
لَا يَجْزِي وَالِدٌ عَنْ وَلَدِهِ وَلَا مَوْلُودٌ هُوَ جَازٍ عَنْ وَالِدِهِ شَيْئًا ۚ
إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ ۖ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَلَا يَغُرَّنَّكُمْ
بِاللَّهِ الْغَرُورُ ﴿٣٣﴾ إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَيُنَزِّلُ الْغَيْثَ
وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ ۖ وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَاذَا تَكْسِبُ غَدًا ۖ
وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ ۚ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿٣٤﴾

25. Onlara "Göklerle yeri kim yarattı?" diye sorsan, "Allah'tır" diyecekler. "Hamd Allah'adır" de; ne yazık ki çoğu da bilmez.

26. Göklerde ve yerde ne varsa Allah'ındır. Şüphesiz Allah, bir şeye ihtiyacı olmayandır, övülmeye layık olandır.

27. Eğer yeryüzündeki ağaçların tamamı kalem, deniz de mürekkep olsa ve ardından yedi denizle desteklense bunlar tükenir de Allah'ın kelimeleri tükenmez. Şüphesiz Allah güçlüdür, her şeyi yerli yerince yapandır.

28. Sizin öldürülmeniz de diriltilmeniz de bir tek kişininki gibidir. Şüphesiz Allah her şeyi işitendir, her şeyi görendir.

29. Görmez misin ki Allah, geceyi gündüze, gündüzü geceye katıyor. Güneş ve ayı da emrine boyun eğdirmiştir. Hepsi belirlenmiş bir süreye doğru akıp gidiyor. Üstelik Allah, yaptıklarınızdan haberdardır.

30. Bu böyledir; çünkü Allah hakkın ta kendisidir. O'ndan başka yalvardıkları ise batılın kendisidir. Şüphesiz ki Allah çok yücedir, çok büyüktür.

31. Görmedin mi ki Allah'ın lütfu sayesinde gemiler denizde yüzüyor; bunu, âyetlerinden bir kısmını size göstermek için (yapmıştır). **Şüphesiz bunda çok sabreden ve çok şükreden herkese ibretler vardır.**

32. Kara bulutlar gibi dalgalar onları kuşattığında dini tamamen kendisine has kılarak Allah'a yalvarırlar. Onları karaya çıkarıp kurtardığında ise onlardan sadece bir kısmı doğru yolda gider. Bizim âyetlerimizi ancak çok gaddar, çok nankör olanlar inkâr eder.

33. Ey insanlar, Rabbinizin azabına karşı kendinizi koruma altına alın ve ne babanın oğlu adına ne de oğlun baba adına bir şey ödeyemeyeceği bir günden korkun. Şüphesiz Allah'ın vaadi haktır. Sakın dünya hayatı sizi aldatmasın ve sakın o çok aldatıcı olan sizi Allah ile aldatmasın.

34. Şüphesiz ki kıyametin ne zaman kopacağının bilgisi Allah katındadır. O, yağmuru yağdırır, rahimlerde olanı bilir. Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilmez. Yine hiç kimse nerede öleceğini bilmez. Şüphesiz ki Allah her şeyi bilendir, her şeyden haberdar olandır.

Allah'a ortak koşanlar, yeri ve gökleri yaratanın Allah olduğunu kabul ettikleri halde Allah'a kulluk konusunda ortak koşuyor, başkasına dua ediyor, başkasının emirlerini ve başkasının yol göstermesini Allah'ın yol göstermesinden üstün tutuyorlardı. İlk âyet onların bu düşünce tutarsızlığına dikkat çekmektedir. Bu durum, Kur'ân'ın indiği dönemdeki müşriklere has bir özellik değildir. Günümüzde Allah'ın yaratıcı olduğunu kabul eden hatta Peygamberin peygamberliğini de kabul eden fakat Allah'ın emir ve yasaklarına savaş açanı nice insan vardır. Düşünce tutarsızlığı ve düşüncesini bütünlüğe ulaştıramama her zaman insanın en büyük handikaplarından olmuştur. Hatta dindar

ve dinin emirlerine bağlı olduklarını söyleyenlerden bile dualarında Allah'tan başkasına yalvaran, başlarına gelen musibetlerin kaldırılmasını başkalarından isteyenler vardır.

Ama bu düşünce tutarsızlıklarına rağmen bari gökleri ve yeri yaratanın Allah olduğunu kabul etmeleri sebebiyle Peygamberden şükretmesi istenmektedir. Hiç olmazsa bunu biliyor ve ikrar ediyorlar.

İnsanların çoğu, evrenin yaratıcısının Allah olduğunu kabul etmenin gerekliliğini, bunun zorunlu sonuçlarını; bunun, sadece Allah'a kulluk etmenin, O'nun emir ve yasaklarını her türlü emir ve yasağın üstünde olmasını kabul etmeyi zorunlu olarak doğurduğunu, kime ve nasıl şükredeceklerini bilmiyorlar. Yalnızca O'nun ibadet ve itaate layık olduğunu takdir edemiyorlar.

Oysa "**göklerde ve yerde ne varsa Allah'ındır.**" Onların Allah dışında taptıkları da Allah'ın mülkü kapsamındadır. Buna rağmen bir başkasını mülkünde ortak kılmaya ne ihtiyacı var? Ne diye bir başkasına yetkilerinden bir kısmını devretsin? İnsanların tamamını yaratan kendisi olduğu halde ne diye bir başkasının kendisi ile kulları arasında aracı olmasını istesin? Kulları O'na dua etsinler, O'ndan istesinler ve sadece O'na kulluk etsinler. Gerçi Allah'ın, insanların O'na kulluk etmelerine ve O'na dua etmelerine ihtiyacı yoktur. Bundan dolayı bunun yararı yine kendilerine döner. Çünkü her şeyin sahibi O'dur. İnsanları var eden, onlara onca nimeti veren de O'dur. Bu sebeple de övülmeye layık olan da O'dur.

"Eğer yeryüzündeki ağaçların tamamı kalem, deniz de mürekkep olsa ve ardından yedi denizle desteklense bunlar tükenir de Allah'ın kelimeleri tükenmez. Şüphesiz Allah güçlüdür, her şeyi yerli yerince yapandır."

Allah'ın kudretini, yaratılıştaki hikmetlerini, insana verdiği nimetlerini ve bunlarla ilgili bilgisi tam olarak yazılacak olsa bunları tüketmek, sayıp bitirmek mümkün değildir. Yeryüzündeki bütün ağaçlar kalem olsa, denizler ve denizlerin yedi katı mürekkep olsa tükenir de onlar tükenmez. Allah'ın gücüne sınır yoktur. O, bunca genişliğine ve çeşitliliğine rağmen evrende her ne yaratmışsa mutlaka bir hikmeti vardır ve yerli yerincedir. O sınır tanımayan bilgisiyle bunları planlamış ve yaratmıştır.

Âyeti Kur'ân'a hamledip her türlü bilginin Kur'ân'da olduğunu ileri sürenler âyeti bağlamından kopararak keyfi yorumlar yapıyorlar. Âyetin onların anlattıklarıyla bir ilgisi bulunmamaktadır.

"**Sizin öldürülmeniz de diriltilmeniz de bir tek kişininki gibidir. Şüphesiz Allah her şeyi işitendir, her şeyi görendir.**"

İnsanlardan birini yaratması Kendisi için ne kadar kolay ise yaradılışın başlangıcından beri kıyamete kadar doğacak olanlar dâhil insanların tamamını bir anda yaratması, ölümden sonra tamamını bir anda yeniden diriltmesi o kadar kolaydır. O'nun sınırsız bir gücü vardır.

Bir sesi duyması, aynı anda başka sesleri duymasına engel değildir. Evrende ne kadar ses varsa hepsini aynı anda duyar ve bilgiye konu ne varsa tamamını bilir. O'nun duymasına da bilmesine de sınır yoktur.

"Görmez misin ki Allah, geceyi gündüze, gündüzü geceye katıyor. Güneş ve ayı da emrine boyun eğdirmiştir. Hepsi belirlenmiş bir süreye doğru akıp gidiyor. Üstelik Allah, yaptıklarınızdan haberdardır."

Allah'ın geceyi kısaltırken gündüzü uzatması ve aksini yapması, hele güneşle ayı emrine boyun eğdirmesi büyük bir güce sahip olduğunu gösterir. Nitekim bazı milletlerin geçmişte ve günümüzde güneş ve aya taptıklarını biliyoruz. Bu iki gökcisminin özellikle zikredilmelerinin nedeni de bu olmalıdır. Bu iki gezegenin seyrüseferlerinin ne zaman biteceğini de belirlemiştir. Allah sadece bu iki cismin değil, evrendeki her şeyin ve bu arada insanların ne yaptıklarını ve ne yapacaklarını bilmektedir. Ayrıca Allah hariç, evrende bulunan her şeyin belirlenmiş bir eceli vardır.

"Bu böyledir; çünkü Allah hakkın ta kendisidir. O'ndan başka yalvardıkları ise batılın kendisidir. Şüphesiz ki Allah çok yücedir, çok büyüktür."

Yaptıklarını boşuna yapmaz. Her şeyin bir görevi ve bir gayesi vardır. O'nun varlığı da gücü ve bilgisi de gerçektir. Varlığını, gücünü ve bilgisini bir başkasına borçlu değildir.

"Görmedin mi ki Allah'ın lütfu sayesinde gemiler denizde yüzüyor; bunu, âyetlerinden bir kısmını size göstermek için (yapmıştır)**. Şüphesiz bunda çok sabreden ve çok şükreden herkese ibretler vardır."**

Yüce Allah, insanların geçimini karada ve denizde sağlamalarını öngörmüştür. Gemilerin denizde batmadan yüzmeleri O'nun koyduğu yasalar çerçevesinde gerçekleşir. Suyun veya gemilerin yapıldığı maddelerin özgül ağırlıklarını farklı yaratmamış olsaydı, gemiler denizde yol almaz, belki de bir adım ilerlemeleri hatta denizin yüzeyinde kalmaları mümkün olmazdı. İnsanların hayatlarını hem karada hem de denizde devam ettirmeleri için gerekli ortamı sağlayan O'dur. O halde insan sadece O'na kulluk yapmalıdır.

"Kara bulutlar gibi dalgalar onları kuşattığında dini tamamen kendisine has kılarak Allah'a yalvarırlar. Onları karaya çıkarıp kur-

tardığında ise onlardan sadece bir kısmı doğru yolda gider. Bizim âyetlerimizi ancak çok gaddar, çok nankör olanlar inkâr eder."

İnsan denizcilik biliminde ne denli ilerlerse ilerlesin ve ne denli dayanıklı gemiler yaparsa yapsın denizde daima büyük tehlikelerle karşı karşıya kalmak mümkündür. İnsanlar bu tehlikelerle karşı karşıya geldiklerinde Allah'a bağlılıklarını en yüksek düzeyde dile getirirler. Kimi bu ciddi tehlikelerden sonra hayatlarına yeni bir yol çizer, Allah'ın emirlerine sarılırlar. Kimi de tehlikeyi atlattıktan sonra hemen eski hayatına döner. Hayat böyle devam eder gider. Ama bir gün kaçınılmaz son mutlaka gelecektir.

"Ey insanlar, Rabbinizin azabına karşı kendinizi koruma altına alın ve ne babanın oğlu adına ne de oğlun baba adına bir şey ödeyemeyeceği bir günden korkun. Şüphesiz Allah'ın vaadi haktır. Sakın dünya hayatı sizi aldatmasın ve sakın o çok aldatıcı olan sizi Allah ile aldatmasın."

Allah'ın sınırsız kudreti ve insanlara verdiği nimetlerin büyüklüğü yukarıdaki âyetlerde dile getirildi. Bunun sonucu olarak insan sadece Allah'a kulluk etmelidir. Kulluk, itaattir; O'nun emir ve yasaklarına ve hayatı düzenlemek için koyduğu kural ve kaidelere uymaktır. Allah'a itaat etmeyenler, Allah'ın azabına karşı kendilerini koruma altına almamışlar demektir. Söz konusu azaba karşı kişinin kendini koruma altına alması, öncelikle sağlıklı bir inanç, ardından da Allah'ın emir ve yasaklarına bağlıdır.

İnsanlar arasındaki en sıkı ilişki baba ile evladı arasındaki ilişkidir. Baba ile oğul birbirlerinin yükünü yüklenemeyeceklerine göre bir başkasının, bir mürşidin veya bir liderin bağlılarının yüklerini yüklenmesi asla mümkün değildir. Ahirette herkes kendi yükünü yüklenecektir.

İnsanı şeytan aldatabilir, bir arkadaşı aldatabilir, kendi duyguları, zevk ve sefa arzusu aldatabilir vs. Bu sebepten olmalı ki âyette *"şeytan"* denilmeyip *"çok aldatıcı olan"* denilmiştir ki aldatıcıların tamamı kapsamın içine girsin.

*"Allah ile aldatmasın"*ın da değişik şekilleri olabilir. Şeytan, Allah'ın af ve mağfiretini gündeme getirerek ne işlerlerse işlesin affedileceğini telkin eder veya günahının çoğaldığını ve artık kendisini Allah'ın affetmeyeceğini söyler. Allah'ın seçkin kullarının bulunduğunu ve bu seçkin kulları vasıtasıyla günahlarının affedileceğini ileri sürer. Böylece onu bu seçkin kullara kul yapar vs.

"Şüphesiz ki kıyametin ne zaman kopacağının bilgisi Allah katındadır. O, yağmuru yağdırır, rahimlerde olanı bilir. Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilmez. Yine hiç kimse nerede öleceğini bilmez. Şüphesiz ki Allah her şeyi bilendir, her şeyden haberdar olandır."

Sûrede Allah'ın kudret ve ilminden söz edilmiş ve hemen bu âyetten önceki âyette **"ne babanın oğlu adına ne de oğlun baba adına bir şey ödeyemeyeceği günden korkun"** denilmişti. Bu ifadeyi duyan kişinin zihninde *"acaba o gün ne zaman gelecek"* diye bir merak ve soru uyanır. Âyet, zihninde bu soru canlanmış olan kişiye *"kıyametin bilgisi Allah'ın katındadır, onu bilemezsin. Sen yarın ne kazanacağını ve nerede öleceğini dahi bilmiyorsun, kıyametin ne zaman kopacağını nereden bileceksin?"* demektedir.

Bu hususların arasında Allah'ın yağmuru yağdırdığı ve rahimdekileri bildiğinin zikredilmesi, bunların kıyametin kopmasına delil oluşlarından dolayıdır. Yağmurun yağıp ölmüş durumda olan yeryüzünü canlandırması ve insanın ilk yaratılışı, Kur'ân'da kıyamet gününde insanların tekrar dirilmelerine delil olarak zikredilmiştir.

Klasik tefsirlerde genelde âyette zikredilen beş husus, *mugayyabât-ı hamse/beş bilinmeyen* yahut *mefâtihu'l-gayb/gaybın anahtarları* diye isimlendirilir ve bunları Allah'tan başka kimsenin bilemeyeceği belirtilir. (Taberi, XX, 161; İbnu Atiyye, V, 277; İbnu Kesir, VI, 353).

Âyetin hedefi, Allah'tan başka kimsenin bilemeyeceği hususları sıralamak olmadığı gibi, söz konusu edilen beş hususun tamamının bilgisinin Allah'tan başkası tarafından bilinemeyeceği ve bunları bilmenin Allah'a has olduğu da âyetin metninden anlaşılmamaktadır.

Âyette kıyametin ne zaman kopacağı bilgisinin sadece Allah'a ait olduğu ve kimsenin yarın ne kazanacağını ve nerede öleceğini bilmediğini, dolayısıyla bunları Allah'ın bildiği belirtilmektedir. Yağmuru yağdıranın O olduğu belirtilerek Allah'ın kudretine işaret edilip insana olan lütfu hatırlatılmakta ve rahimlerde olanı bildiği belirtilmektedir. Ancak bu bilginin sadece kendisine ait olduğu söylenmemektedir. Kuşkusuz Allah'ın bunu bilmesi, bir başkasının bunu bilmeyeceği anlamına gelmez.

32.
Secde Sûresi

Mekke'de indirilmiş olup 30 âyettir.

Sûrede tevhit, peygamberlik ve ölümden sonraki dirilişten söz edilir. Kur'ân hakkındaki şüphelere cevaplar da bu sûrede yer alan konular arasındadır. Sûre, adını 15. âyetten almıştır.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

الٓمٓ ﴿١﴾ تَنْز۪يلُ الْكِتَابِ لَا رَيْبَ ف۪يهِ مِنْ رَبِّ الْعَالَم۪ينَ ﴿٢﴾

اَمْ يَقُولُونَ افْتَرٰيهُۚ بَلْ هُوَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ لِتُنْذِرَ قَوْمًا مَٓا

اَتٰيهُمْ مِنْ نَذ۪يرٍ مِنْ قَبْلِكَ لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ﴿٣﴾ اَللّٰهُ الَّذ۪ي خَلَقَ

السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا ف۪ي سِتَّةِ اَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى

عَلَى الْعَرْشِۜ مَا لَكُمْ مِنْ دُونِه۪ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا شَف۪يعٍۜ اَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ

﴿٤﴾ يُدَبِّرُ الْاَمْرَ مِنَ السَّمَٓاءِ اِلَى الْاَرْضِ ثُمَّ يَعْرُجُ اِلَيْهِ

فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ أَلْفَ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ ﴿٥﴾ ذَٰلِكَ عَالِمُ
الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٦﴾ الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ
شَيْءٍ خَلَقَهُ وَبَدَأَ خَلْقَ الْإِنْسَانِ مِنْ طِينٍ ﴿٧﴾ ثُمَّ جَعَلَ نَسْلَهُ
مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ مَاءٍ مَهِينٍ ﴿٨﴾ ثُمَّ سَوَّاهُ وَنَفَخَ فِيهِ مِنْ رُوحِهِ
وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ قَلِيلًا
مَا تَشْكُرُونَ ﴿٩﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Elif-lam-mim.**
2. **Kendisinde şüphe bulunmayan bu kitabın indirilişi, hiçbir kuşku yoktur ki âlemlerin Rabbindendir.**
3. **Yoksa "Onu uydurdu mu" diyorlar? Hayır, bilakis o, senden önce kendilerine herhangi bir uyarıcı gelmemiş olanların belki doğru yolu bulmaları için sen onları uyarasın diye Rabbin tarafından gönderilen gerçektir.**
4. **Allah O'dur ki göklerle yeri ve ikisi arasında bulunanları altı günde yaratmış, sonra da arşa kurulmuştur. O'nun dışında ne bir dostunuz ne de bir şefaatçiniz vardır. Artık düşünüp öğüt almaz mısınız?**
5. **Gökten yere kadar işleri O yönetir ve sonra da** (o işler) **sizin hesabınızla bin yıl tutan bir günde O'na yükselir.**
6. **Görüleni de görülmeyeni de bilen, güçlü olan ve merhametli olan O'dur.**
7. **Her şeyi güzel yaratan ve insanın yaratılışına çamurdan başlayan O'dur.**
8. **Sonra da onun neslini bir özden; değersiz bir sudan devam ettirendir.**

9. Sonra da onu düzenlemiş ve ruhundan ona üflemiştir. Sizin için kulaklar, gözler ve kalpler yaratmıştır. Ne de az şükrediyorsunuz!

Hece harfleriyle başlayan diğer sûrelerde olduğu gibi Kur'ân'a dikkat çekmekle sûreye giriş yapılmaktadır. Bu Kur'ân'ın âlemlerin Rabbi olan Allah tarafından indirildiği konusunda hiçbir şüphe yoktur. Aslında müşrik Araplar da bunun farkında idiler. Kur'ân kendilerine bir benzerini getirmeleri konusunda meydan okumasına rağmen şair ve ediplerinin nasıl çaresiz kaldıklarını görüyorlardı. Oysa onlar söz ehli idiler. Hitabe ve şiir yarışmaları yapıyor ve dereceye girenleri, kutsal bildikleri Ka'be'ye asıyorlardı. Yetişmiş iyi şairleri vardı. Ama bu mucizevî kelam karşısında suspus olmuşlardı. Bu kelamın benzerini getiremediler, çare olarak Muhammed'in kendisinin onu uydurduğunu söylediler. Oysa Muhammed, onların söz yarışlarına katılmış biri değildi. Bu gibi işlerle bir ilgisi de yoktu. Kendisine Kur'ân indirilinceye kadar aralarında güvenilir kişi anlamına gelen *"el-emin"* lakabıyla biliniyordu. Ama inanmak istemeyen kişi, inanmama konusunda kendisini inandıracak yahut kandıracak bahane bulur. Onlar da bunu yaptılar; Muhammed'in onu uydurduğunu söylediler. Oysa uzun müddettir kendilerine, kendi aralarından uyarıcı gelmemiş olan bu topluluk için bir peygambere artık ihtiyaç hâsıl olmuştu.

Kuşkusuz Hazret-i Muhammed, sadece Araplara gönderilmiş bir peygamber değildir. Burada onlara gönderildiğinin söylenmesi onların, davetin ilk muhatapları olmaları nedeniyledir. Onlar bu dini kabul edeceklerdi ki onu diğer insanlara taşısınlar. Bu sebeple onların durumu önemsenmiş, durumları tasvir edilerek haklarında ayrıntılı bilgi verilmiştir.

"**Allah O'dur ki göklerle yeri ve ikisi arasında bulunanları altı günde yaratmış, sonra da arşa kurulmuştur. O'nun dışında ne bir dostunuz, ne de bir şefaatçiniz vardır. Artık düşünüp öğüt almaz mısınız?**"

Göklerle yerin altı evrede yaratıldığı Kur'ân'ın başka âyetlerinde de belirtilmektedir. (A'raf 7/54, Yûnus 10/3, Hûd 11/7, Furkan 25/59 vs.). Elbette yüce Allah bir anda yaratılışı tamamlayabilir, göklerle yeri ve içindekileri bir çırpıda yaratabilirdi. Belki de yüce Allah'ın bizim şahit olmadığımız yaratılış olayını aşamalarla ve belli bir plan içerisinde yarattığını bize bildirmesi bizim işlerimizi planlı ve programlı bir şekilde yapmamız içindir. Ayrıca Allah'ın bir acelesi yoktur. Acelesi olan, zamanla kayıtlı olan bizleriz.

ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ ifadesinde geçen اسْتَوَى kelimesi meallerde genellikle *"istivâ etti"* şeklinde anlamlandırılmaktadır. Kelimeye bu şekilde meal vermeleri, selef dediğimiz ilk dönem âlimleriyle halef dediğimiz son dönem âlimleri

arasında görüş farklılığında taraf olmama yahut kelimeyi tevil etme eğiliminden kaynaklanmaktadır. İki görüş arasında mütereddit olmayıp tevilden yana kesin tavır koyanlar ise kelimeye *"hükmetti"* şeklinde meal verirler. Biz kelimenin Türkçe anlamını vermeyi tercih ettik. Zaten tevil edilmesinin doğru olmadığı kanaatindeyiz. Allah hakkında Kur'ân'da kullanılan bu gibi fiili sıfatların anlaşılması konusunda ilk dönem âlimlerinin izledikleri yolun daha isabetli olduğunu düşünüyoruz. Onların da belirttikleri gibi *"Allah'ı yaratıklarına benzetmekten ve O'nu kendisine layık olmayan sıfatlardan tenzih ederek 'Arş'a kuruldu' deriz. Nasıl kurulduğunu bilemeyiz ve bu konu üzerinde durmayız."* (Bu konulardaki tartışmalar için *"Kur'ân'ın Anlaşılmasında İki Mesele"* isimli kitabımızın *"müteşâbih"* bölümüne bakılabilir.)

Gökleri ve yeri altı evrede yaratan sonra da Arşa kurulup bütün yaratıklarını yönetendir. O, evreni yarattıktan sonra dinlenmeye çekilmiş değildir. O'nun dinlenmeye ihtiyacı yoktur. Bütün işleri O yönetmektedir. Sizi bir başkası kurtaramaz, O'nun katında şefaat edecek kimse de yoktur. O halde başkasına tapmak, başkasına dua etmek, başkasından istemek, kısacası başkasını O'na ortak koşmak; evrene hâkimiyetini başkasıyla paylaşacağını düşünmek, hak yoldan sapmaktır.

"Gökten yere kadar işleri O yönetir ve sonra da sizin hesabınızla bin yıl tutan bir günde O'na yükselir."

Arşına kurulması, dinlenmek için değil, yaratıklarını yönetmek içindir. O, Arşının üzerinden göklerle yeri yönetmektedir. Emirlerine kimseyi ortak yapmaz, yalnız başına karar verir. Emirler verir ve bu emirler yerine getirilir.

Âyette sözü edilen *"bin yıl"* ile ne kastedildiği konusunda pek çok görüş ileri sürülmüştür. Bazılarına göre bununla yer ile gök arasındaki mesafe kastedilmiştir. Çünkü yer ile gök arasındaki mesafe beş yüz yıldır, yapılacak işlerle ilgili emir inip yerine getirilir ve sonuç Allah'a yükseltilir. İniş ve çıkış toplam bin seneliktir ve bunlar bir günde olur. Bir görüşe göre bin yıllık işleri bir günde planlar. Ama burada sayılarla kastedilen çok uzun bir sürede olacakları çok kısa sürede planlamasıdır. Diğer bir görüşe göre bununla ahiretteki hesap dönemi kastedilmiştir. Dünyada insanların yaptıkları o gün O'nun huzuruna getirilir ve insanları o günde hesaba çeker. Bin yıllık sürenin bir gün olmakla nitelenmesi ise sayı ile ilgili olmaktan çok, o günün önemine işarettir. Daha başka görüşler de ileri sürülmüştür. (Farklı görüşler için bk. (Sıddik Hasan Hân, V, 316-318).

"Görüleni de görülmeyeni de bilen, güçlü olan ve merhametli olan O'dur."

Evrendeki bütün işleri yöneten Allah, görüleni de görülmeyeni de bilir. Dolayısıyla insanların alenî yaptıklarını da içlerinde gizlediklerini de bilmektedir ve bütün bunlardan dolayı onları sorguya çekecektir. Yaratılışta her ne varsa, bir işlevi vardır ve evrenin yaratılış gayesiyle uyum içerisindedir.

"Her şeyi güzel yaratan ve insanın yaratılışına çamurdan başlayan O'dur."

Güzellik, yaratılış gayesiyle uyum içerisinde olmaktır. Yüce Allah, her şeyi yaratılış gayesine uygun olarak yaratmıştır. İnsan imtihan edilmek için yaratılmıştır. Bu sebeple de kendisine akıl ve irade verilmiştir. Diğer canlılar imtihan için yaratılmadıklarından kendilerine bu iki özellik verilmemiştir. Bu anlamda kesilecek hayvanlarda güzel olmak, etli butlu hantal bir yapıda olmalarıdır. Ama binek olarak kullanılmak ve koşmak için yaratılmış olan at için güzellik, ince ve zarif olmasıdır. Kutu ve çuvallar üzerinde yazı yazmak için uygun kalem, kalın uçlu kalemdir. Oysa kâğıt üzerinde yazı yazmak için olan kalemin ince uçlu olması güzeldir.

"Sonra da onun neslini bir özden; değersiz bir sudan devam ettirendir. Sonra da onu düzenlemiş ve ruhundan ona üflemiştir. Sizin için kulaklar, gözler ve kalpler yaratmıştır. Ne de az şükrediyorsunuz!"

Yüce Allah ilk insanı çamurdan, yani su ve topraktan yaratmayı dilemiştir. Yarattığı insana üreme kabiliyeti vermiş ve ondan sonra kendisinden üreyenler basit bir sudan yani meniden yaratılmışlardır. Yaratılan öz yine aynıdır. Çünkü meninin aslı da su ve topraktır. Meni alınan gıdalardan oluşur. Gıdalar da ya hayvansal yahut bitkiseldir. Bitkiler toprak ve sudan beslenirken hayvanları beseleyen gıdalar da topraktandır. O halde sadece yaratma şekli değişmiştir, öz değişmemiştir. Diğer yaratıkların da aslı toprak ve su olmakla birlikte insan onlara hükmetmektedir.

İnsan düzenlendikten sonra ruhundan ona üflemesinin ne anlama geldiği konusunda Hicr sûresinin 29. âyetinin tefsirine bakılabilir.

Kulak, göz ve kalp insanın bilgi edinme araçlarıdır. İnsan kulağıyla işitir, gözüyle görür ve kalbiyle de duyduklarıyla gördüklerini değerlendirir, böylece bilgiye ulaşır. Şükretmek de bilgilenme sonucu Allah'a olan minnettarlığı ifade etmektir. İşitmeye konu olan şeyleri işitmeden, görmeye konu olan şeyleri görmeden ve hem işittiğini, hem de gördüğünü kalbiyle değerlendirmeye tabi tutmadan sağlıklı bir bilgiye ulaşılmış olmaz.

Kur'ân-ı Kerim'de işitmek daima görmekten önce zikredilir. Çünkü insanoğlu dünyaya geldiğinde görme duyusundan önce işitme duyusu faaliyete geçer. Ayrıca insan sadece gözlerinin karşısında bulunanı görür. Oysa işitmesi böyle değildir, dört bir yanında bulunan sesleri işitir. Bu anlamda işitmesi daha fonksiyoneldir.

وَقَالُوا أَإِذَا ضَلَلْنَا فِي الْأَرْضِ أَإِنَّا لَفِي خَلْقٍ
جَدِيدٍ بَلْ هُمْ بِلِقَاءِ رَبِّهِمْ كَافِرُونَ ﴿١٠﴾ قُلْ يَتَوَفَّيكُمْ مَلَكُ
الْمَوْتِ الَّذِي وُكِّلَ بِكُمْ ثُمَّ إِلَى رَبِّكُمْ تُرْجَعُونَ ﴿١١﴾
وَلَوْ تَرَى إِذِ الْمُجْرِمُونَ نَاكِسُوا رُؤُسِهِمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ رَبَّنَا
أَبْصَرْنَا وَسَمِعْنَا فَارْجِعْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا إِنَّا مُوقِنُونَ ﴿١٢﴾
وَلَوْ شِئْنَا لَآتَيْنَا كُلَّ نَفْسٍ هُدَيهَا وَلَكِنْ حَقَّ الْقَوْلُ مِنِّي
لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴿١٣﴾ فَذُوقُوا بِمَا
نَسِيتُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَذَا إِنَّا نَسِينَاكُمْ وَذُوقُوا عَذَابَ
الْخُلْدِ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٤﴾

10. Biz toprakta kaybolduktan sonra öyle mi; biz yeniden mi yaratılacakmışız? Hayır, onlar Rableriyle karşılaşmayı inkâr ediyorlar.

11. De ki: "Sizinle ilgili olarak görevlendirilen ölüm meleği canınızı alacaktır. Sonra da Rabbinize döndürüleceksiniz."

12. Rablerinin huzurunda o suçluların başlarını nasıl öne eğdiklerini ve "Rabbimiz, artık gördük ve işittik, bizi geri gönder ki iyi şeyler yapalım. Biz artık kesinlikle inandık" dediklerini bir görsen!

13. Biz dileseydik elbette hidayetini nasip ederdik; fakat benden, cehennemi cinlerin ve insanların bir kısmıyla dolduracağım şeklindeki o kesin söz çıkmıştır.

14. Şu günle karşılaşmayı unutmanızdan dolayı tadın bakalım! Biz de sizi unuttuk; hadi tadın bakalım ebedi azabı, yaptıklarınızdan dolayı!

Bir meseleyi ciddiye almayan yahut üzerinde etraflıca düşünmeyen insan o meseleyle ilgili saçma sapan şeyler söyler. Öyle anlaşılıyor ki müşriklerin, toprağa karışmış insanın tekrar diriltilmesine dair Allah'ın kudreti konusunda bir itirazları yoktur. Ama Allah'ın insanları bu dünya hayatında yaptıklarından dolayı hesaba çekeceğini reddediyorlar. Bu sebeple âyette **"hayır, onlar Rableriyle karşılaşmayı inkâr ediyorlar,"** denilmektedir. O halde asıl amaçları toprağa karışıp kaybolduktan sonra diriltilmelerinin mümkün olmadığını söylemek değil, Allah'ın huzuruna çıkarılıp hesap vermeyi inkâr etmektir. Çünkü hesaba çekilmek işlerine gelmiyordu. İnsan işine gelmeyen şeyleri görmezlikten gelir ve inanmak istemez.

Burada şunu da belirtelim ki müşriklere izafe edilen her görüş, onun bütün müşrikler tarafından paylaşıldığı anlamına gelmez. Belli bir kitabı olanlar bile kimi konularda farklı düşünürken belli bir kitapları olmayan müşriklerin çok farklı düşüncelere sahip olmaları doğaldır. Ahiret konusunda da farklı düşünenlerinin olması mümkündür. Kimine göre Allah'ın ölmüşleri tekrar diriltmesi kudreti açısından problemlidir, kimine göre de diriltebilir ama diriltmesine ve insanları yaptıklarından dolayı sorgulamasına gerek yoktur. Günümüzde de ahiret konusunda çok farklı düşünenler vardır.

İleri sürdüklerinin aksine ölüm meleği gelip eceli tamamlanmış olanların canlarını alacak ve sonra da onlar Allah'ın huzuruna sürülüp hesap vereceklerdir.

11. âyette tekil kipiyle *"ölüm meleği"* denilmektedir. Bazı âyetlerde ise çoğul olarak *"ölüm melekleri"* denilmektedir. (bk. Enfâl 8/50, Nahl 16/32-33). O halde ölüm işiyle görevli meleklerin başında bir melek vardır. Diğer melekler onun talimatıyla görev yaparlar. Bu işle görevli meleklerin başında bulunan ve Azrail diye isimlendirilen meleğin ismi Kur'ân ve sahih sünnette geçmemektedir. İsminin Azrail olduğu, Yahudi kültürüne dayanmaktadır.

Burada anlatılmak istenen şudur: ölüm ile yok olmuyorsunuz. Sizin canınızı almakla görevlendirilmiş özel bir melek vardır ve canınızı aldıktan sonra siz Allah'ın huzuruna çıkıp hesap verinceye kadar o sizinle görevlidir ve sizi muhafaza edecektir; ruhunuz bir yerde muhafaza edilecek ve kıyamet koptuğunda toprak olmuş o cesedinizle ruhunuzu buluşturup dirileceksiniz.

"Rablerinin huzurunda o suçluların başlarını nasıl öne eğdiklerini ve 'Rabbimiz, artık gördük ve işittik, bizi geri gönder ki iyi şeyler yapalım. Biz artık kesinlikle inandık' dediklerini bir görsen!"

İnanmayanlarla kendilerini Allah'ın azabına karşı koruma altına almış olan muttakiler elbette aynı muameleyi görmeyeceklerdir. Suçlu kimseler ölümden sonra diriltilip Allah'ın huzuruna getirildiklerinde başlarını önlerine eğmiş, kendilerine bir daha fırsat verilmesi için geri gönderilmeleri konusunda yalvaracaklardır. Ama iş işten geçmiştir. Oraya gittikten sonra artık geri dönüş yoktur. Bu sebeple temizleninceye kadar ruhun geri dönüp başka bir bedene girdiği şeklindeki inancın tutarlı hiçbir tarafı bulunmamaktadır. Çünkü herkesin arınması diye bir durum yoktur. Hem ahiret görüldükten sonra geri gelen kişi eğer ahiret hayatını hatırlayacaksa imtihan olma gibi bir durum ortada kalmaz. Şayet hatırlamayacaksa geri döndükten sonra önce ne yaptıysa aynı şeyi yapacaktır.

"Biz dileseydik elbette hidayetini nasip ederdik; fakat benden, cehennemi cinlerin ve insanların bir kısmıyla dolduracağım şeklindeki o kesin söz çıkmıştır."

Dünya hayatı imtihan yeri olduğundan dolayı Allah, ne insanların doğru yola gelmeleri için baskı yapar ne de sapıtmaları için. O, peygamberler göndererek doğru yolu gösterir. Artık gerisi insanın kendisine kalmıştır.

Cehennemin insanlar ve cinlerle doldurulacağının söylenmesi, bir vakıayı haber vermekle birlikte aynı zamanda bir uyarıdır da: Cehenneme girmek istemiyorsanız şimdiden tedbirinizi alınız.

"Şu günle karşılaşmayı unutmanızdan dolayı tadın bakalım! Biz de sizi unuttuk; hadi tadın bakalım ebedi azabı, yaptıklarınızdan dolayı!"

O halde o günü unutmayın ki o günde Allah da sizi unutmasın. Burada unutma, yardım etmeme ve onu kendi haline terk etme anlamındadır. Değilse Allah'ın unutması diye bir durum söz konusu olamaz.

Onların ebedi azaba çarptırılmalarının, bir önceki âyette anlatılan cehennemi cinlerin ve insanların bir kısmıyla dolduracağına dair Allah'ın önceden vermiş olduğu karardan kaynaklanmadığı, bilakis, Allah'la karşılaşmayı unutmalarından olduğu hatırlatılmaktadır.

إِنَّمَا يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا الَّذِينَ إِذَا
ذُكِّرُوا بِهَا خَرُّوا سُجَّدًا وَسَبَّحُوا بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَهُمْ
لَا يَسْتَكْبِرُونَ ﴿١٥﴾ تَتَجَافَىٰ جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ
رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴿١٦﴾ فَلَا تَعْلَمُ
نَفْسٌ مَا أُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٧﴾
أَفَمَنْ كَانَ مُؤْمِنًا كَمَنْ كَانَ فَاسِقًا لَا يَسْتَوُونَ ﴿١٨﴾ أَمَّا
الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ جَنَّاتُ الْمَأْوَىٰ نُزُلًا بِمَا
كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٩﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ فَسَقُوا فَمَأْوَاهُمُ النَّارُ
كُلَّمَا أَرَادُوا أَنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا أُعِيدُوا فِيهَا وَقِيلَ لَهُمْ
ذُوقُوا عَذَابَ النَّارِ الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ ﴿٢٠﴾
وَلَنُذِيقَنَّهُمْ مِنَ الْعَذَابِ الْأَدْنَىٰ دُونَ الْعَذَابِ الْأَكْبَرِ لَعَلَّهُمْ
يَرْجِعُونَ ﴿٢١﴾ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِآيَاتِ رَبِّهِ ثُمَّ أَعْرَضَ عَنْهَا
إِنَّا مِنَ الْمُجْرِمِينَ مُنْتَقِمُونَ ﴿٢٢﴾

15. Âyetlerimize, o âyetler kendilerine hatırlatıldığında büyüklenmeden secdeye kapanan ve Rablerine hamd ederek O'nu eksikliklerden tenzih edenler ancak iman eder.

16. Onların yanları yataklarından, korkarak ve umarak Rablerine dua eder bir halde iken kalkar. Onlara rızık olarak verdiklerimizden de infak ederler.

17. Hiç kimse yaptıklarına bir karşılık olarak kendisi için bir göz aydınlığı olmak üzere saklanan şeylerin neler olduğunu bilmez.

18. İnanan bir kimse hiç yoldan çıkmış kimse gibi olur mu? Elbette bir olamazlar.

19. İman edip salih amel işleyenler için yaptıklarına bir karşılık olarak sığınıp huzur bulacakları cennetler vardır.

20. Yoldan çıkmış olanlara gelince, onların barınağı ateştir. Onlar oradan her çıkmak istediklerinde tekrar oraya döndürülürler ve onlara: "Yalanladığınız ateş azabını tadın" denir.

21. Yaptıklarından rucu etsinler diye en büyük azaptan önce onlara yakın azabı tattıracağız.

22. Rabbinin âyetleri kendisine hatırlatıldıktan sonra onlardan yüz çevirenden daha zalim kim vardır? Şüphe yok ki suçlulardan intikam alacağız.

Önceki âyetlerde kıyamet günü gerçekleri açık seçik bir şekilde gördükten sonra artık iman ettiklerini söyleyerek geri dönmek istediklerini söyleyecek olanlardan söz edilmişti. Onların o zaman iman etmelerinin onlara hiçbir faydası olmayacaktır. Çünkü imtihan dönemi geride kalmıştır.

İşte bu âyetlerde kimlerin vaktinde iman edip kurtuluşu hak ettikleri ve bunların cennette erişecekleri nimetler anlatılmaktadır.

Gerçekten iman etmiş olanlar Allah'ın emirlerine karşı büyüklük taslamaz, Allah'ın Kur'ân'da anlattıklarına tam bir teslimiyet gösterirler. Secdeye kapanmalarından maksat tam bir teslimiyet içerisinde olmalarıdır. Kuşkusuz tam bir teslimiyet göstermek, Allah'ın âyetlerinden ne kastedildiğini soruşturmadan onlara uymak değildir. Önce Allah'ın ne kastettiği tespit edilecek ve ne kastettiği tespit edildikten sonra tam bir teslimiyetle istenen yerine getirilecektir. Mümin kişi her halükarda Allah'a hamd edecektir. Başına gelen bir sıkıntı varsa bunun bir imtihan olduğunun bilincinde olacaktır. Kendi başına gelenleri veya olumsuzluklarını kaderin üstüne atıp sanki Allah'ı suçluyor gibi bir duruma düşmeyecek, O'nu her türlü eksiklikten tenzih edecektir.

"**Onların yanları yataklarından, korkarak ve umarak Rablerine**

dua eder bir halde iken kalkar. Onlara rızık olarak verdiklerimizden de infak ederler."

Genelde müfessirler burada gece namazının/teheccüd'ün kastedildiğini söylerler. Akşamla yatsı arasında kılınan nafile namazlarının kastedildiğini yine yatsı namazının kastedildiğini söyleyenler de vardır. (Sıdık Hasan Han, V, 325). Âyetin kendisinde hangi namaz olduğu açıkça ifade edilmediğine göre söz konusu edilen namazların hepsinin kastedildiğini söyleyebiliriz. Önemli olan rahatlığından fedakârlık ederek namaza kalkmaları ve kendilerini yaratana dua etmeleridir.

"Hiç kimse yaptıklarına bir karşılık olarak kendisi için bir göz aydınlığı olmak üzere saklanan şeyleri neler olduğunu bilmez."

Allah'ın cennette müminlere ne nimet ve mükâfatlar hazırladığını ana hatlarıyla biliyoruz. Yüce Allah bunları Kur'ân-ı Kerim'de zikretmektedir. Bu sebeple burada ayrıntılardan söz ediliyor olmalıdır ve söz konusu nimetlerin ayrıntılarını ne melekler ve ne de peygamberler bilirler. Onları sadece Allah bilir. Çünkü Kur'ân'da açıkça zikretmediği daha nice nimetler var ki ne göz onları görmüş ne kulak duymuş ne de kimsenin aklına gelmiştir.

"İnanan bir kimse hiç yoldan çıkmış kimse gibi olur mu? Elbette bir olamazlar."

Fısk kelimesini yoldan çıkmış olarak anlamlandırdık. Çünkü kelimenin kök anlamı, meyvenin tomurcuğunu çatlatıp kabuktan çıkmasıdır. Kelime bu kök anlamdan alınmıştır. Bu anlamıyla küfür kelimesinden daha geneldir. Çünkü Allah'ın belirlediği sınırların dışına çıkmak yani günah işlemek her zaman kişiyi dinden çıkarmaz. Bilahare İslâm kültüründe dinin inançlarının dışına çıkmadan sadece günah işleyenler için kullanılır olmuştur. Burada inanç sınırlarının dışına çıkan yani küfre girenler kastedilmektedir. Kur'ân-ı Kerimde genelde inanç kabuğunu çatlatıp dışına çıkan yani küfre giren için kullanılmaktadır.

Elbette hak yoldan çıkmış olanlarla mümin olanlar bir olmayacaktır. Bunlar arasındaki farklılık şu âyetlerde dile getirilmektedir: **"İman edip salih amel işleyenler için yaptıklarına bir karşılık olarak sığınıp huzur bulacakları cennetler vardır. Yoldan çıkmış olanlara gelince, onların barınağı ateştir. Onlar oradan her çıkmak istediklerinde tekrar oraya döndürülürler ve onlara: 'Yalanladığınız ateş azabını tadın' denir."**

"Yaptıklarından rucu etsinler diye en büyük azaptan önce onlara yakın azabı tattıracağız."

Ahiretteki o büyük azaptan önce dünya hayatında uğranılan maddi ve manevi sıkıntılar kastediliyor olmalıdır. Belki ibret alır dönerler diye Allah bu dünya hayatında insanları birtakım sıkıntılarla karşı karşıya getirmektedir. Hayatta olup biten her şey, hem mümin hem de kâfir için bir imtihan vesilesidir. Bu dünya hayatında karşılaştıkları sıkıntılardan da ibret almayanlar için başka çare kalmamıştır: **"Rabbinin âyetleri kendisine hatırlatıldıktan sonra onlardan yüz çevirenden daha zalim kim vardır? Şüphe yok ki suçlulardan intikam alacağız."**

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَلَا تَكُنْ
فِي مِرْيَةٍ مِنْ لِقَائِهِ وَجَعَلْنَاهُ هُدًى لِبَنِي اِسْرَائِيلَ ﴿٢٣﴾ وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ
اَئِمَّةً يَهْدُونَ بِاَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوا وَكَانُوا بِاٰيَاتِنَا يُوقِنُونَ ﴿٢٤﴾ اِنَّ
رَبَّكَ هُوَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ
﴿٢٥﴾ اَوَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمْ اَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْقُرُونِ
يَمْشُونَ فِي مَسَاكِنِهِمْ اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ اَفَلَا يَسْمَعُونَ
﴿٢٦﴾ اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّا نَسُوقُ الْمَاءَ اِلَى الْاَرْضِ الْجُرُزِ فَنُخْرِجُ
بِهِ زَرْعًا تَأْكُلُ مِنْهُ اَنْعَامُهُمْ وَاَنْفُسُهُمْ اَفَلَا يُبْصِرُونَ
﴿٢٧﴾ وَيَقُولُونَ مَتٰى هٰذَا الْفَتْحُ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٨﴾
قُلْ يَوْمَ الْفَتْحِ لَا يَنْفَعُ الَّذِينَ كَفَرُوا اِيمَانُهُمْ وَلَا هُمْ
يُنْظَرُونَ ﴿٢٩﴾ فَاَعْرِضْ عَنْهُمْ وَانْتَظِرْ اِنَّهُمْ مُنْتَظِرُونَ ﴿٣٠﴾

23. Musa'ya da kitabı vermiştik; bu yüzden sakın ola ki onunla karşılaşma konusunda bir şüphen olmasın. Onu İsrailoğulları için doğru yolu gösteren bir rehber kılmıştık.

24. Ve sabredip de âyetlerimize tam bir imanla inandıklarında onların içinde emrimizle doğru yola ileten önderler var etmiştik.

25. Şüphesiz ki Rabbin, işte O, ihtilafa düştükleri şeyler hakkında kıyamet günü aralarında hüküm verecektir.

26. Şu anda yurtlarında dolaştıkları kendilerinden önce yaşamış nice nesilleri helak etmiş olmamız hâlâ onlara doğru yolu göstermiyor mu? Elbette bunda ibret alınacak şeyler vardır. Hâla kulak vermiyorlar mı?

27. Görmediler mi ki biz suyu kuru ve otsuz yere sürüyoruz da onun sayesinde o yerden ekin bitiriyoruz; hayvanları da kendileri de yiyor. Hâla görmüyorlar mı?

28. Bir de soruyorlar: "Doğru söylüyorsanız bu fetih ne zaman?" diye.

29. De ki: "Fetih günü o kâfirlerin iman etmeleri onlara fayda vermeyecektir; üstelik kendilerine mühlet de verilmeyecektir."

30. Artık onlardan yüz çevir ve bekle; elbette onlar da beklemektedir.

Peygamberin kime veya neye kavuşacağı konusunda şüphesi olmasın! Bu konuda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bazıları, *"o"* zamirinin Musa'ya gittiğini söyler ve Peygamberin Miraçta Musa'yla karşılaştığını söylerler. Bazıları, zamiri kitaba götürür ve Musa'nın kitaba kavuştuğundan şüphen olmasın, denildiğini söyler. Bazıları da Musa kitaba kavuştuğu gibi sen de kitaba kavuşacaksın, bu konuda şüphen olmasın, demişlerdir. Biz bu son görüşün daha tutarlı olduğu görüşündeyiz. Peygamber, müşriklere birçok delil getiriyor, fakat onlar şirklerinde ısrar ediyorlardı. Böylece âyet Peygambere, senden önce Musa'ya da karşı gelmişlerdi, o da inanmayanlardan sıkıntılar çekti ama ümmetine doğru yolu gösterecek kitaba kavuştu. Sen de sıkıntılar çekeceksin ve yalanlanacaksın, sana ve senin gibi iman edenlere eziyet edecekler ama sonuçta ümmetine rehberlik edecek kitabın tamamlanacak ve ona kavuşacaksın, denilmektedir. Dolayısıyla âyet bir yandan Peygamberi teselli ederken diğer yandan gelecek konusunda umut vermektedir. Şu âyetle söz konusu umudu daha da pekiştirilmektedir:

"Ve sabredip de âyetlerimize tam bir imanla inandıklarında onların içinde emrimizle doğru yola ileten önderler var etmiştik."

Musa ümmetinden çok çekti. Kendisinden, olmadık isteklerde bulundular. Ama sonunda aralarında sabreden ve kesin iman edenler oldu. Onları doğru yola ileten önderler yaptık. İnsanlara önder olmak, onları doğru yola iletmek, kuvvetli bir iman ve sıkıntılara karşı sabır ister. Iman ettik demekle iş bitmiyor. İmanların sınanması gerekiyor. Kendilerini ispat edenler ancak önder olurlar.

Ey Muhammed! Senin ümmetin de sınanacak ve sınama sonucunda aralarında insanlığa önder olacak kimseler çıkacaktır.

"Şüphesiz ki Rabbin, işte O, ihtilafa düştükleri şeyler hakkında kıyamet günü aralarında hüküm verecektir."

Musa'nın ümmetinde doğru yola ileten önderler çıktıktan sonra zamanla bu önderlerin yolundan ayrılanlar oldu. Aralarında ihtilaflar çıktı. Ey Muhammed! Senin ümmetinde de böyle şeyler olacak ve Allah kıyamet günü aralarında hüküm verecektir.

Âyet, Müslümanları ileride aralarında doğacak ihtilaflar konusunda uyarmaktadır. Yahudilerin içine düştükleri durum, gözlerinin önünde durmaktadır. Hakkı tavsiye eden önderlerine muhalefet ederek bu duruma düştüler. Görüyorsunuz zillet içerisinde bocalamaktadırlar. Sizler de hakka ileten rehberlere karşı çıkar aranızda ihtilafa düşerseniz sizi bekleyen akıbet budur.

Yapılan bu uyarı İslâm ümmetinin bu duruma düşmeyeceği anlamına gelmez. Kuşkusuz önceki ümmetler de Musa'nın ümmeti de bu şekilde uyarılmıştı. Uyarmak peygamberin görevidir. Böylece insanların ileri sürecek bir bahaneleri olmasın. İslâm ümmeti de önceki ümmetler gibi bir ümmettir ve toplumsal kanunlar bütün ümmetler için geçerlidir.

"Şu anda yurtlarında dolaştıkları kendilerinden önce yaşamış nice nesilleri helak etmiş olmamız hâlâ onlara doğru yolu göstermiyor mu? Elbette bunda ibret alınacak şeyler vardır. Hâla kulak vermiyorlar mı?"

O ihtilafa düşenlerin bir kısmı helak edildi. Şu anda sizler onların yaşadıkları yerlerde yaşıyorsunuz. Geçmişteki başlarına gelen musibetlerden ibret alın, onların durumuna düşmeyin. Sizler de hakka ileten önderlerinize ve Peygamberinize karşı gelirseniz helak edilirsiniz. Yaşadığınız yerlerde başkaları yaşar.

"Bir de soruyorlar: 'Doğru söylüyorsanız bu fetih ne zaman?' diye."

Peygamberle ve iman edenlerle alay ederek soruyorlar: Ey Peygamber! Allah'ın bizi cezalandıracağını ve eninde sonunda sen ve seninle birlikte iman edenlerin galip geleceğini söylüyorsun. Şu söylediğin bir an önce gerçekleşse ya!

"De ki: 'Fetih günü o kâfirlerin iman etmeleri onlara fayda vermeyecektir; üstelik kendilerine mühlet de verilmeyecektir."

Azap gelip çattıktan sonra iman etmelerinin faydası olmaz. Sözü edilen ceza ister dünyada gerçekleşmiş olsun ister ahrette gerçekleşsin, geldikten sonra artık pişmanlığın bir faydası olmayacaktır.

"Artık onlardan yüz çevir ve bekle; elbette onlar da beklemektedir."

Yeterince uyarı yapıldıktan ve deliller gözler önüne serildikten sonra yapılacak şey beklemektir. Önemli olan, imtihan ortamının sürdüğü bir sırada iman etmektir. İmtihan ortamı bittikten sonra iman da fayda vermez.

33.
Ahzâb Sûresi

*Medine'de indirilmiş olup 73 âyettir. Sûre, adını 20. âyetinde geçen **ahzâb** kelimesinden almıştır. Grup, topluluk, parti anlamlarına gelen hizb kelimesinin çoğulu olan ahzâb, burada Müslümanlara karşı savaşmak üzere bir araya gelen müşrik kabileler için kullanılmıştır.*

Sûrede ahlâk, toplumsal hayat ve aile hukukuyla ilgili birtakım meseleler anlatılmaktadır.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ
يَٓا اَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللّٰهَ وَلَا تُطِعِ الْكَافِر۪ينَ وَالْمُنَافِق۪ينَۜ
اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَل۪يمًا حَك۪يمًاۙ ﴿١﴾ وَاتَّبِعْ مَا يُوحٰٓى اِلَيْكَ
مِنْ رَبِّكَۜ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَب۪يرًاۙ ﴿٢﴾ وَتَوَكَّلْ
عَلَى اللّٰهِۜ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَك۪يلًا ﴿٣﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Ey Peygamber! Allah'tan kork ve kâfirlerle münafıklara itaat etme. Şüphesiz ki Allah her şeyi bilendir, her şeyi yerli yerince yapandır.**
2. **Rabbinden sana vahyedilene tabi ol. Elbette Allah yaptıklarınızdan haberdardır.**

3. Ve Allah'a tevekkül et. Dayanak olarak Allah yeter.

Uhud savaşında Müslümanların kısmî de olsa yenilgiye uğramaları müşrikleri cesaretlendirmişti. Medine çevresinde bulunan müşrik kabileler Medine üzerine yürümek hazırlığı içinde idiler. Medine'de Müslümanlarla anlaşmalı olan Yahudiler de el altından müşriklere yardım ederek ihanet içerisindeydiler. Mekke'li müşrikler, Medine'yi muhasara etmişlerdi. Müslümanlar Medine'yi savunmak için hendek kazma mecburiyetinde kalmışlardı. Sûre böyle bir ortamda indirilmiştir.

Bu olumsuz psikolojik ortama rağmen Peygamber (s.a.v.)in Allah'ın emir ve yasaklarını göz ardı ederek müşriklere ve münafıklara uyduğu söylenemez. Böyle bir durum söz konusu olsaydı hem müşriklerle münafıklar hem de Medine Yahudileri bunu dillerine dolar, ikide bir bunu gündeme getirirlerdi. Olsa olsa Peygamber, onların kalplerini kendisine ısındırmayı istiyordu veya belki de olumsuz kimi tavırlarını görmezlikten geliyordu. (İbnu Atiyye, V, 288).

Ayrıca sûrede Peygamberin ve münafıkların dedikodularına sebep olacak -Zeyd ve Zeynep meselesi gibi- bazı hükümler ve ilâhî emirler indirileceğinden Peygamberi önceden uyarma, hatta bu dedikodulara karşı destekleme amacıyla sûreye "**Ey Peygamber! Allah'tan kork ve kâfirlerle münafıklara itaat etme. Şüphesiz ki Allah her şeyi bilendir, her şeyi yerli yerince yapandır,**" hitabıyla başlanmıştır. Böylece Peygambere, Allah her şeyi bilendir, emirlerini de bu bilgi çerçevesinde vermektedir. Daha önceki dedikoduları nasıl sana bir zarar vermedi ise bundan sonra da zarar vermeyecektir. O halde sen, önceden olduğu gibi Allah'tan korkmaya ve O'nun emirlerini yerine getirmeye devam et, "**Rabbinden sana vahyedilene tabi ol. Şüphesiz Allah, yaptıklarınızdan haberdardır. Allah'a tevekkül et. Dayanak olarak Allah yeter,**" denilmektedir. Sen Rabbine tevekkül edip O'nun emir ve yasaklarını gözettiğin sürece ne onların düşmanlıkları ve ne de dedikoduları sana engel olabilir.

مَا جَعَلَ اللّٰهُ لِرَجُلٍ مِنْ قَلْبَيْنِ
فٖي جَوْفِهٖۚ وَمَا جَعَلَ اَزْوَاجَكُمُ الّٰٓـئٖ تُظَاهِرُونَ مِنْهُنَّ
اُمَّهَاتِكُمْۚ وَمَا جَعَلَ اَدْعِيَٓاءَكُمْ اَبْنَٓاءَكُمْۜ ذٰلِكُمْ
قَوْلُكُمْ بِاَفْوَاهِكُمْۜ وَاللّٰهُ يَقُولُ الْحَقَّ وَهُوَ يَهْدِي السَّبٖيلَ
﴿٤﴾ اُدْعُوهُمْ لِاٰبَٓائِهِمْ هُوَ اَقْسَطُ عِنْدَ اللّٰهِۚ فَاِنْ لَمْ تَعْلَمُٓوا
اٰبَٓاءَهُمْ فَاِخْوَانُكُمْ فِي الدّٖينِ وَمَوَالٖيكُمْۜ وَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ
فٖيمَٓا اَخْطَاْتُمْ بِهٖۙ وَلٰكِنْ مَا تَعَمَّدَتْ قُلُوبُكُمْۜ وَكَانَ اللّٰهُ
غَفُورًا رَحٖيمًا ﴿٥﴾ اَلنَّبِيُّ اَوْلٰى بِالْمُؤْمِنٖينَ مِنْ اَنْفُسِهِمْ وَاَزْوَاجُهُٓ
اُمَّهَاتُهُمْۜ وَاُو۬لُوا الْاَرْحَامِ بَعْضُهُمْ اَوْلٰى بِبَعْضٍ فٖي كِتَابِ
اللّٰهِ مِنَ الْمُؤْمِنٖينَ وَالْمُهَاجِرٖينَ اِلَّٓا اَنْ تَفْعَلُٓوا اِلٰٓى اَوْلِيَٓائِكُمْ
مَعْرُوفًاۜ كَانَ ذٰلِكَ فِي الْكِتَابِ مَسْطُورًا ﴿٦﴾

4. Allah, bir adamın içinde iki kalp yaratmadığı gibi zihar yaptığınız eşlerinizi anneleriniz, evlatlıklarınızı da öz evlatlarınız kılmadı. Bunlar, sadece ağızlarınızda söyleyip durduğunuz sözlerdir. Allah ise gerçeği söyler ve O, doğru yolu gösterir.

5. Onları öz babalarına nispet edin; çünkü bu, Allah katında en doğru olandır. Şayet babalarını tanımıyorsanız bilesiniz ki onlar dinde kardeşleriniz ve dostlarınızdır. Yanılarak yaptığınızdan dolayı size herhangi bir günah yoktur; fakat kalplerinizin kastettiği şeyler ayrıdır. Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhametlidir.

6. Müminler açısından Peygamber, kendi canlarından önce gelir. Onun eşleri de onların anneleridir. Akraba olanlar da Allah'ın kitabında birbirleri açısından müminlerden ve muhacirlerden daha önce gelirler; ancak dostlarınıza uygun bir vasiyet etmeniz bunun dışındadır. Bunlar kitapta yazılı bulunmaktadır.

İnsan iki kalbe sahip değildir ki biriyle inansın, diğeriyle inkâr etsin. Bu sebeple kişi ya mümindir veya kâfirdir. Aslında münafıklar da bir inanca sahiptir. Çünkü onların da tek kalpleri vardır. Ne var ki onlar inandıklarının aksine davrandıklarından daima içleri ile dışları çatışma içerisindedir. Bu durum sadece münafıklar için değil, diğerleri için de geçerlidir. İnandıkları halde şu veya bu nedenle inançlarının gereğini yerine getirmeyenler için de aynı durum söz konusudur. Kişinin kendiyle barışık olması ve huzuru, inandığı şekilde yaşamasıyla gerçekleşir.

Zihar, sırt anlamına gelen *zahr* kelimesinden gelir. Eski Arap geleneğinde kişi, aile içerisinde tartışma çıkıp sinirlendiğinde karısına *"senin sırtın bana anamın sırtı gibidir"* derdi ki buna *zihar* denir. (Mücadile sûresinin 2-3 âyetlerinin tefsirinde bilgi verilecektir.) Kişinin karısına böyle demesiyle, karısı onun anası olmaz. Çünkü anası onu doğuran kadındır. Aynı şekilde kişinin evlat edindikleri de kendi öz evlatları değildir. Dolayısıyla öz evlatlar ile evlatlıklar arasında hukuki açıdan da farklılıklar vardır. O halde onları babalarına nispet etmek gerekir. Şayet babalarının kim olduğu bilinmiyorsa onlar inananların din kardeşleridir.

Tefsir kitaplarında bu vesileyle Peygamberin evlatlığı Zeyd b. Harise'den söz ederler, hatta âyetin onun hakkında indirildiğini söylerler. (Taberi, XX, 206; İbnu Atiyye, V, 290). Zeyd'i, Muhammed oğlu Zeyd diye çağırırlardı.

İleriki âyetlerde Peygamber (s.a.v.)'in evlatlığı Zeyd'in boşadığı Zeynep ile evlenmesi anlatılacaktır ki bu âyet orada anlatılacaklara bir mukaddime mahiyetindedir. (Orada konuyla ilgili bilgi verilecektir).

Neticede Zeyd de Peygamberin oğlu değildir. O, Hârise'nın oğludur. Ama Peygamberin ve diğer inananların din kardeşidir.

Toplumda kimsesiz; anne babası ölmüş ve korumaya muhtaç nice çocuğun varlığı bir gerçektir. Onların öz evlatlar statüsünde olmadıklarının söylenmesi onların dışlanacağı ve terk edilecekleri anlamına gelmez. Korumaya muhtaç bu çocuklara bakmak, onları besleyip büyütmek kuşkusuz büyük bir sevaptır. Onları korumak için mutlaka onlara hukuki açıdan öz evlat statüsü vermek gerekmiyor. Ama onlar bütün inananların din kardeşleridir.

Şunu da belirtelim ki sevgisini gösterme bakımından birine oğlum veya kızım diye hitap etmek, aynı şekilde sevgi ve saygı ifadesi olarak baba veya anne demekte bir sakınca yoktur.

"Müminler açısından Peygamber, kendi canlarından önce gelir. Onun eşleri de onların anneleridir. Akraba olanlar da Allah'ın kitabında birbirleri açısından müminlerden ve muhacirlerden daha önce gelirler; ancak dostlarınıza uygun bir vasiyet etmeniz bunun dışındadır. Bunlar kitapta yazılı bulunmaktadır."

Peygamberin, evlatlığı Zeyd karşısındaki konumu dile getirildikten sonra diğer müminlere karşı konumu ele alınmaktadır. Acaba Peygamberin konumu, inanmış her bir müminin konumu gibi midir? İşte bu âyet Peygamber (s.a.v.)'in farklı bir konumda olduğunu belirtmektedir. Aslında Peygamber, her inanan için kişinin kendisinden de çok daha önemlidir. Kişi, kendi heva ve heveslerine uyarak kendisini helake götürecek yollara sapabilir. Kişinin kendi ailesi onu doğru yoldan saptırabilir. Hatta bazen iyiliğini isteyip bilmeden onu hatalı yollara sürükleyebilir. Oysa Peygamber daima doğru yolu, insanı dünya ve ahirette mutluluğa eriştirecek yolu gösterir. Bu sebeple Peygamber, kişinin de ailesinin de bütün insanlığın da kurtuluş reçetesini sunan kişi olduğundan mümin kişi onu kendi canından çok sever. Peygamberi sevmenin göstergesi ise kişinin söz ve davranışlarında onun yolundan gitmesi, söz ve davranışlarında onu örnek almasıdır.

Peygamberin eşleri de inananların anneleridir. İleride 53. âyetinde belirtileceği üzere ölümünden sonra eşleriyle evlenmek de haramdır. Eşlerinin müminlerin anneleri olmaları söz konusu ettiğimiz husus dışında hukukî bir durum ortaya çıkarmaz. Esas olan sadece anneleri gibi sevgi ve saygı görmeleridir.

Medine'ye hicretten sonra Peygamber (s.a.v.), hicret eden her muhacire Ensar'dan birini kardeş yaptı. Bu kardeşlik nedeniyle bir müddet için kardeş kılınanlar birbirlerine mirasçı da oldular. Âyette **"Akraba olanlar da Allah'ın kitabında birbirleri açısından müminlerden ve muhacirlerden daha önce gelirler"** denilerek artık bunların birbirlerine mirasçı olmayacakları anlatılmaktadır. Ama din kardeşlikleri devam ettiğine göre hediyeleşmelerinde ve ölümlerinden sonra birbirlerine vasiyette bulunmalarında herhangi bir sakınca yoktur.

وَإِذْ أَخَذْنَا مِنَ النَّبِيِّينَ مِيثَاقَهُمْ وَمِنْكَ وَمِنْ نُوحٍ وَإِبْرٰهِيمَ
وَمُوسٰى وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ وَأَخَذْنَا مِنْهُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا ﴿٧﴾
لِيَسْـَٔلَ الصَّادِقِينَ عَنْ صِدْقِهِمْ وَأَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿٨﴾

7. **Hani biz peygamberlerden kesin söz almıştık; senden, İbrahim'den, Musa'dan ve Meryem oğlu İsa'dan. Onlardan pek sağlam bir söz almıştık.**

8. **Doğru olanlara** (Allah), **doğruluklarına dair sorsun diye. Kâfirler içinse Allah acıklı bir azap hazırlamıştır.**

Allah, Peygamberlerden kendilerine gelen vahyi olduğu gibi insanlara tebliğ edeceklerine ve inanmayanlara uymayacaklarına dair söz almıştır. Onlar vermiş oldukları bu sözden dolayı görevlerini tam olarak yerine getirip getirmediklerinden sorguya çekileceklerdir.

Peygamberlerin de sorguya çekileceklerinin hatırlatılması insanları uyarmak içindir. Onlar sorguya çekileceklerse elbette diğer insanlar çetin bir sorgulamaya tabi tutulacaklardır.

Peygamberler arasından sadece dört kişinin isimlerinin zikredilmesi, örnekleme kabilindendir. Ayrıca sözü edilen peygamberler, büyük peygamberlerdendir ve muhatapların ilgili oldukları peygamberlerdir. Çünkü Hz. Musa ve Hz. İsa'nın tabileri vardı. Hz. İbrahim'e muhatapların tamamı saygı gösterirlerdi. Hz. Nuh da müşriklerin önemsedikleri ve hala öğretilerinden bazı kalıntıları uyguladıkları bir peygamberdi.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَاءَتْكُمْ جُنُودٌ
فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا وَجُنُودًا لَمْ تَرَوْهَا وَكَانَ اللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ
بَصِيرًا ﴿٩﴾ إِذْ جَاؤُكُمْ مِنْ فَوْقِكُمْ وَمِنْ أَسْفَلَ مِنْكُمْ وَإِذْ زَاغَتِ

الْاَبْصَارُ وَبَلَغَتِ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ وَتَظُنُّونَ بِاللّٰهِ الظُّنُونَا ﴿١٠﴾
هُنَالِكَ ابْتُلِيَ الْمُؤْمِنُونَ وَزُلْزِلُوا زِلْزَالاً شَدِيداً ﴿١١﴾ وَاِذْ يَقُولُ
الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ مَا وَعَدَنَا اللّٰهُ وَرَسُولُهُ
اِلَّا غُرُوراً ﴿١٢﴾ وَاِذْ قَالَتْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ يَا اَهْلَ يَثْرِبَ لَا مُقَامَ
لَكُمْ فَارْجِعُوا وَيَسْتَأْذِنُ فَرِيقٌ مِنْهُمُ النَّبِيَّ يَقُولُونَ اِنَّ
بُيُوتَنَا عَوْرَةٌ وَمَا هِيَ بِعَوْرَةٍ اِنْ يُرِيدُونَ اِلَّا فِرَاراً ﴿١٣﴾ وَلَوْ
دُخِلَتْ عَلَيْهِمْ مِنْ اَقْطَارِهَا ثُمَّ سُئِلُوا الْفِتْنَةَ لَاٰتَوْهَا وَمَا
تَلَبَّثُوا بِهَا اِلَّا يَسِيراً ﴿١٤﴾ وَلَقَدْ كَانُوا عَاهَدُوا اللّٰهَ
مِنْ قَبْلُ لَا يُوَلُّونَ الْاَدْبَارَ وَكَانَ عَهْدُ اللّٰهِ مَسْؤُلاً ﴿١٥﴾
قُلْ لَنْ يَنْفَعَكُمُ الْفِرَارُ اِنْ فَرَرْتُمْ مِنَ الْمَوْتِ اَوِ الْقَتْلِ وَاِذاً لَا تُمَتَّعُونَ
اِلَّا قَلِيلاً ﴿١٦﴾ قُلْ مَنْ ذَا الَّذِي يَعْصِمُكُمْ مِنَ اللّٰهِ اِنْ اَرَادَ بِكُمْ سُوءاً
اَوْ اَرَادَ بِكُمْ رَحْمَةً وَلَا يَجِدُونَ لَهُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلِيّاً
وَلَا نَصِيراً ﴿١٧﴾ قَدْ يَعْلَمُ اللّٰهُ الْمُعَوِّقِينَ مِنْكُمْ وَالْقَائِلِينَ
لِاِخْوَانِهِمْ هَلُمَّ اِلَيْنَا وَلَا يَأْتُونَ الْبَأْسَ اِلَّا قَلِيلاً ﴿١٨﴾ اَشِحَّةً عَلَيْكُمْ
فَاِذَا جَاءَ الْخَوْفُ رَاَيْتَهُمْ يَنْظُرُونَ اِلَيْكَ تَدُورُ اَعْيُنُهُمْ كَالَّذِي

يُغْشٰى عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِۚ فَاِذَا ذَهَبَ الْخَوْفُ سَلَقُوكُمْ بِاَلْسِنَةٍ حِدَادٍ
اَشِحَّةً عَلَى الْخَيْرِۜ اُو۬لٰٓئِكَ لَمْ يُؤْمِنُوا فَاَحْبَطَ اللّٰهُ اَعْمَالَهُمْۜ وَكَانَ
ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيرًا ﴿١٩﴾ يَحْسَبُونَ الْاَحْزَابَ لَمْ يَذْهَبُواۚ
وَاِنْ يَأْتِ الْاَحْزَابُ يَوَدُّوا لَوْ اَنَّهُمْ بَادُونَ فِي الْاَعْرَابِ
يَسْـَٔلُونَ عَنْ اَنْبَٓائِكُمْۜ وَلَوْ كَانُوا فِيكُمْ مَا قَاتَلُٓوا اِلَّا قَلِيلًا ﴿٢٠﴾

9. Ey iman edenler! Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın; hani size ordular saldırmıştı da üzerlerine bir rüzgâr ve görmediğiniz ordular göndermiştik. Allah ne yaptığınızı gayet iyi görüyordu.

10. Hani yukarınızdan ve aşağı tarafınızdan size saldırmışlardı. Gözler kaymış, yürekler ağızlara gelmişti de Allah hakkında türlü türlü zanlarda bulunuyordunuz.

11. Müminler işte orada sınandılar ve şiddetli bir sarsıntı ile sarsıldılar.

12. Hani münafıklar ve kalplerinde bir hastalık olanlar: "Allah ve resulü bize sadece boş vaatte bulundu" diyorlardı.

13. Onlardan bir grup demişti ki: "Ey Yesrip halkı! Bekleyecek haliniz yok; artık dönün" Onların bir kısmı da, "Evlerimiz koruma altında değil" diyerek Peygamber'den izin istiyordu. Oysa evleri korumasız değildi; sadece kaçmak istiyorlardı.

14. Eğer her taraflarından üzerlerine gelinse ve sonra da kendilerinden fitne çıkarmaları istenseydi ikiletmeden bunu yaparlardı.

15. Oysa arkalarını dönüp kaçmayacaklarına dair Allah'a söz vermişlerdi. Allah'a verilen sözün hesabı elbette sorulacaktır.

16. De ki: "Eğer ölümden ya da katledilmekten kaçıyorsanız bu kaçış size fayda getirmeyecektir. Bu gerçekleşse bile çok az yararlanırsınız."

17. Allah size bir zarar veya bir rahmet vermeyi dileyecek olsa buna kim engel olabilir? Onlar Allah dışında kendilerine herhangi bir dost ya da bir yardımcı bulamazlar.

18. Elbette ki Allah içinizden insanları engelleyenleri ve kardeşlerine; "Bize gelin" diyenleri bilir. Zaten bunlar çok az olmak dışında savaşa katılmaz.

19. Size karşı cimridirler; ama kendilerine korku gelip çattığında ölüm baygınlığı geçiren kimse gibi gözleri kaymış bir halde sana baktıklarını görürsün. Korku gittiğinde ise mala düşkünlük göstererek sivri dilleri ile sizi incitirler. Onlar, iman etmemişlerdir. Bu sebeple de Allah amellerini boşa çıkarmıştır. Bu, Allah için kolaydır.

20. Onlar, düşman ordularının gitmediklerini sanıyorlar. Şayet düşman orduları gelecek olsa çöle çıkıp bedevilerle kalmayı ve oradan başınıza gelenleri haber almayı isterler. Aranızda kalacak olsalar da pek azı hariç savaşmazlar.

Bu âyetlerle birlikte 27. âyete kadarki bölümde Hendek savaşı anlatılmaktadır. Düşmanla işbirliği yaparak antlaşmayı bozduklarından Nadir oğulları Yahudileri Medine'den sürülmüşlerdi. Bunu hazmedemeyen Nadir oğulları Yahudilerinin ileri gelenleri, Mekke müşriklerini Medine üzerine yürümeye ikna ettiler. Çevrede bulunan müşrik kabilelerinden bir kısmı da Müşrik ve Yahudi ittifakına katılmışlardı. Bu sebeple bu savaşa Ahzâb (gruplar) savaşı da denilmektedir.

Peygamber, Uhud savaşında Müslümanların başına gelenleri göz önünde bulundurarak düşmanı açık alanda değil, Medine'de karşılamayı uygun gördü. Düşmanın Medine'ye girmesine engel olunacaktı. Şehri savunacaklardı. Hedef buydu. İranlı Selman-ı Farisî'nin önerisiyle şehrin çevresine hendek kazıldı. Peygamber (s.a.v.)'in kendisi de hendek kazma işinde çalıştı.

Düşmanın sayısı pek çoktu, 10 bin civarında idi. Medine'nin doğusundan ve batısından saldırdılar. Düşman yaklaştığında hendekle karşılaştı. O zamana kadar Arabistan yarımadasında şehrin çevresine hendek kazarak şehri savunma bilinmiyordu. Mecburen hendeğin dışında durup orada mevzilendiler.

Muhasara bir ay kadar sürdü. Öncesinden yiyecek stoku yapılmıştı ama stokun tükenme korkusu başlamıştı. Diğer taraftan müşrikler, Müslümanlarla antlaşmalı olan Medine'deki diğer Yahudi kabilesi olan Kurayza oğullarıyla irtibata geçerek onları Müslümanlarla olan antlaşmayı bozmaları ve kendi ittifaklarına katılmaları konusunda ikna etmişlerdi. Müslümanların moralleri büsbütün bozulmuştu. İşte bu sırada şiddetli bir rüzgâr esti. Düşmanın kurduğu çadırlar sökülüp uçtu, hayvanları dağılıp kaçtı. Muhasarayı kaldırıp geri dönmek mecburiyetinde kaldılar.

Zorluklarla ve korkularla geçen bu bir ay inananlar için de münafıklar için de çetin bir sınavdı.

"Münafıklarla kalplerinde bir hastalık bulunanlar: 'Allah ve Resulü bize sadece boş vaatte bulundu' diyorlardı." Peygambere inanmayanlar da zayıf imanlılar da hatta imanı olup dini iyi anlamayanlar da Peygamberin hep olağanüstü yollarla desteklendiğini sanırlar. Oysa Allah, toplumlara birtakım kanunları hâkim kılmıştır ve toplumlar bu genel geçer kanunlara tabidir.

Peygamberin kendilerine boş vaatlerde bulunduğunu söyleyen münafıklarla kalplerinde hastalık bulunanların bir kısmı açıkça geri dönmek istediklerini dile getirmiş, kimi de bahaneler uydurmuş; evleri konusunda herhangi bir endişeleri bulunmadığı halde savaştan kaçmak için evlerinin hırsızlara karşı korumasız olduğunu ileri sürmüşlerdir. Muhtemelen evlerini bahane edenler, zayıf imanlı ve iman konusunda şüpheleri bulunanlardır. Çünkü aşağıdaki âyette bunların dinden dönmeye hazır oldukları ifade edilmektedir:

"Eğer her taraflarından üzerlerine gelinse ve sonra da kendilerinden fitne çıkarmaları istenseydi ikiletmeden bunu yaparlardı."

Âyet değişik şekillerde anlaşılıp yorumlanmıştır. Karşılaştırma yapıldığı takdirde Türkçe meallerde de bu farklılığı görmek mümkündür. Bizce verdiğimiz meal en tutarlısıdır. Verilen mealler içerisinde *"Şehrin/evlerinin her tarafından üzerlerine gelinip dinden dönmeleri istenecek olsaydı bunu yaparlardı fakat az bir müddet kalırlardı,"* anlamındaki meali de göz ardı etmemek gerekir. Bu meale göre anlatılmak istenen şudur: evlerine dönerler fakat ya savaştan kaçtıklarından dolayı Allah onları bu dünya hayatında da cezalandırır ve başlarına bir felaket getirirdi yahut normal yaşasalar bile dünya hayatı kısa ve geçicidir. Mutlaka ölecek ve Allah'a bunun hesabını vereceklerdir.

"Oysa arkalarını dönüp kaçmayacaklarına dair Allah'a söz vermişlerdi. Allah'a verilen sözün hesabı elbette sorulacaktır."

Uhud'da gösterilen zafiyete bir daha dönmeyeceklerine ve savaş meydanını artık asla terk etmeyeceklerine dair söz vermişlerdi. Ama Hendek'te bunu tekrar ettiler. O halde tövbeleri sözden ibaretti. Allah elbette bunun hesabını soracaktır. "**De ki: 'Eğer ölümden ya da katledilmekten kaçıyorsanız bu kaçış size fayda getirmeyecektir. Bu gerçekleşse bile çok az yararlanırsınız."**

"Allah size bir zarar veya bir rahmet vermeyi dileyecek olsa buna kim engel olabilir? Onlar Allah dışında kendilerine herhangi bir dost ya da bir yardımcı bulamazlar."

Bu dünya hayatında insanın elinde olan şeyler var, elinde olmayan şeyler var. Başka bir ifade ile insanın yararına veya zararına olan şeylerin bir kısmının sebepleri ve kuralları vardır ve bu sebep ve kuralların bir kısmına insan hâkimdir. Bir kısmına ise hâkim değildir. Aslında insanın hâkim olduğu konularda Allah'ın hâkim kıldığı kurallara riayet edildiği takdirde sonuç alınabilir. O halde Allah'ın izin ve iradesi dışında hiçbir şey meydana gelemez.

"Elbette ki Allah içinizden insanları engelleyenleri ve kardeşlerine; "Bize gelin" diyenleri bilir. Zaten bunlar çok az olmak dışında savaşa katılmaz."

Münafıklarla kalplerinde hastalık bulunanlar, kendileri savaşı terk edip kaçmakla yetinmiyor, yandaşlarını da savaşı bırakmaya teşvik ediyorlardı. Aslında bunlar kaçmayıp savaşa katılmış olsalar bile ciddi bir şekilde savaşmazlar.

"Size karşı cimridirler; ama kendilerine korku gelip çattığında ölüm baygınlığı geçiren kimse gibi gözleri kaymış bir halde sana baktıklarını görürsün. Korku gittiğinde ise mala düşkünlük göstererek sivri dilleri ile sizi incitirler. Onlar, iman etmemişlerdir. Bu sebeple de Allah amellerini boşa çıkarmıştır. Bu, Allah için kolaydır."

Âyette münafıkların tipik karakterleri anlatılmaktadır. Savaş için can ve mallarını harcama konusunda cimri davranırlar. Bu alanda mesai de harcamamaya gayret ederler. Savaş kızıştığında ise korkularından baygın baygın bakarlar. Ama savaş sonrasında işin içinde ganimet varsa savaşma konusunda o derece çekingenlik gösteren bu kimseler, savaşın baş aktörleriymiş gibi davranır, başkası hakkında gereği şekilde savaşmadı, diyerek ayıplar, ganimetten pay almaya çalışırlar. Zaten bu kimselerin münafıklık yapmalarının nedenlerinden biri de çıkar elde etmektir. Onlar hayatta üstün değer diye bir şey tanımaz, şahsi çıkarlarını her şeyin üstünde tutarlar.

Allah bu kimselerin iman etmiş olanlarla birlikte iken onlara gösteriş olsun diye yaptıkları amellerini boşa çıkarır. Çünkü kişinin amelinin fayda vermesi için imana dayalı olması gerekir. İmana dayalı olmayan iyi davranışların bir anlamı yoktur.

"Onlar, düşman ordularının gitmediklerini sanıyorlar. Şayet düşman orduları gelecek olsa çöle çıkıp bedevilerle kalmayı ve oradan başınıza gelenleri haber almayı isterler. Aranızda kalacak olsalar da pek azı hariç savaşmazlar."

Düşman çekip gitmiştir ama hala oradaymış gibi onların korkuları devam etmektedir. O korku şokundan kurtulmaları için zaman geçmesi gerekir. Düşman geldiğinde ise şehri terk edip çölde bedeviler arasında kalmayı ve uzaktan uzağa savaş haberlerini dinlemeyi isterler.

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللّٰهِ اُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ يَرْجُوا
اللّٰهَ وَالْيَوْمَ الْاٰخِرَ وَذَكَرَ اللّٰهَ كَثٖيرًا ۜ ﴿٢١﴾ وَلَمَّا رَاَ الْمُؤْمِنُونَ
الْاَحْزَابَ ۙ قَالُوا هٰذَا مَا وَعَدَنَا اللّٰهُ وَرَسُولُهُ وَصَدَقَ اللّٰهُ
وَرَسُولُهُ ۘ وَمَا زَادَهُمْ اِلَّا اٖيمَانًا وَتَسْلٖيمًا ۜ ﴿٢٢﴾
مِنَ الْمُؤْمِنٖينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللّٰهَ عَلَيْهِ ۚ فَمِنْهُمْ مَنْ
قَضٰى نَحْبَهُ وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْتَظِرُ ۘ وَمَا بَدَّلُوا تَبْدٖيلًا ۙ ﴿٢٣﴾ لِيَجْزِيَ اللّٰهُ
الصَّادِقٖينَ بِصِدْقِهِمْ وَيُعَذِّبَ الْمُنَافِقٖينَ اِنْ شَاءَ اَوْ يَتُوبَ
عَلَيْهِمْ ۜ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ غَفُورًا رَحٖيمًا ۚ ﴿٢٤﴾ وَرَدَّ اللّٰهُ
الَّذٖينَ كَفَرُوا بِغَيْظِهِمْ لَمْ يَنَالُوا خَيْرًا ۜ وَكَفَى اللّٰهُ الْمُؤْمِنٖينَ
الْقِتَالَ ۜ وَكَانَ اللّٰهُ قَوِيًّا عَزٖيزًا ۚ ﴿٢٥﴾ وَاَنْزَلَ الَّذٖينَ ظَاهَرُوهُمْ
مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ صَيَاصٖيهِمْ وَقَذَفَ فٖي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ
فَرٖيقًا تَقْتُلُونَ وَتَأْسِرُونَ فَرٖيقًا ۚ ﴿٢٦﴾ وَاَوْرَثَكُمْ اَرْضَهُمْ وَدِيَارَهُمْ
وَاَمْوَالَهُمْ وَاَرْضًا لَمْ تَطَؤُهَا ۜ وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ
قَدٖيرًا ع ﴿٢٧﴾

21. Hakikaten Allah Resulünde sizlere; Allah'ı ve ahiret gününü umanlar ve bir de Allah'ı çokça ananlar için güzel bir örnek vardır.

22. **Müminler düşman birliklerini gördüklerinde, "Allah ve resulünün bize vaat ettiği işte buydu, Allah ve resulü doğru söylemiştir" dediler. Bu, onların imanından ve teslimiyetlerinden başka bir şeyi arttırmamıştır.**
23. **Müminlerden öyle yiğitler var ki Allah ve Resulüne verdikleri sözü tuttular. Kimi bu uğurda canını verdi kimi ise beklemektedir. Onlar sözlerini hiçbir sûrette değiştirmediler.**
24. (Böyledir); **çünkü Allah doğru olanları doğru olduklarından dolayı mükâfatlandıracak, münafıklara da dilerse azap verecek yahut tövbelerini kabul edecektir. Şüphesiz Allah çok bağışlayandır, çok merhametlidir.**
25. **Allah o inkâr edenleri hiçbir hayra ulaşmadan kinleriyle geri çevirsin. Savaş konusunda Allah iman edenlere yetti. Allah çok güçlüdür, çok üstündür.**
26. **Onlara yardım eden Kitap Ehli'ni de Allah kalelerinden çıkardı ve kalplerine korku saldı; bir kısmını öldürüyordunuz bir kısmını da esir alıyordunuz.**
27. **Allah sizi onların topraklarına, yurtlarına, mallarına ve henüz ayak basmamış olduğunuz bir yere mirasçı kıldı. Şüphesiz ki Allah'ın her şeye gücü yeter.**

Münafıklar sıkıntı ve zorluğu gördüklerinde savaştan kaçma bahaneleri uydurmuş, kimi de artık savaşa devam etmenin anlamının kalmadığını, boş vaatlerle Peygamberin kendilerini aldattığını açıkça söylemişlerdi. Oysa o toplumun aynı zamanda lideri olan Peygamber, hendeğin kazılmasına katılmış, toprak taşımış, aç kalmış ama sabretmişti. Peygamber kendi şahsî çıkarları için çalışmamış, şahsı konusunda bir korkuya kapılmamış, geride kalan evi için diğer Müslümanların evlerinden farklı olarak özel muhafızlar tutmamıştı.

İşte böyle bir durum söz konusu edildiğinde Peygamber (s.a.v.)'in iman edenler için güzel bir örnek olduğu ifade edilmektedir. Örneklik için öncelikle bu hususlar söz konusu olmakla birlikte onun müminlere örnekliği genel bir ifade olarak dile getirilmektedir. O bütün hayatıyla inananlar için bir örnektir. Bu bağlamda örnekliğinin dile getirilmesi, münafıklarla kalplerinde hastalık olanlara da bir kınamadır. Peygamber bunca fedakârlıklara katlandığı, şahsı için ayrıcalıklı bir şey istemediği halde size ne oluyor da kendiniz için ayrıcalıklar peşindesiniz! Sizin iman sorununuz var, siz gerçekten inanmış değilsiniz. Oysa "**müminler düşman birliklerini gördüklerinde, 'Allah ve Resulünün bize vaat ettiği işte buydu, Allah ve Resulü doğru söylemiştir'**

dediler. Bu, onların imanından teslimiyetlerinden başka bir şeyi arttırmamıştır."

Gerçekten iman etmiş olanlar çetin sınavlardan geçeceklerini bekliyorlardı. Onlar biliyorlardı ki büyük başarıların önünde büyük engeller vardır. İbnu Abbas'tan yapılan rivayette Müslümanlar düşman birlikleriyle karşılaştıklarında daha önce indirilmiş olan **"Yoksa sizden önce gelmişlerin başlarına gelenlerin benzerinin sizin başınıza da gelmeden cennete gireceğinizi mi sanıyorsunuz? Onlar öyle yoksulluk ve sıkıntıyla karşılaştılar, öyle sarsıntıya uğradılar ki Elçi ve onunla birlikte inananlar: "Allah'ın yardımı ne zaman gelecek?" dediler. Bilesiniz ki Allah'ın yardımı kuşkusuz yakındır"** (Bakara 2/214). âyetinden büyük bir başarı elde edeceklerini anladılar.(Taberi, XX, 236). Müşrik kabilelerin ittifak kurarak Medine üzerine yürümelerini, bu âyette anlatılan durum olarak yorumladılar. Bu sebeple gerçek bir iman ile iman edenler, zor bir döneme girdiklerini gördüklerinde imanları daha da güçlendi.

"**Müminlerden öyle yiğitler var ki Allah ve Resulüne verdikleri sözü tuttular. Kimi bu uğurda canını verdi, kimi de beklemektedir. Onlar sözlerini hiçbir surette değiştirmediler."**

Gerçekten iman etmiş olanlar, bu dünya hayatının geçiciliğine ve ahirette hesap verileceğine inananlar böyledir. Onlar yeri geldiğinde Allah yolunda canlarını feda etmekten asla çekinmezler. Onlardan kimi Allah yolunda şehit düşmüştür kimi de şehit olmak için sırasını beklemektedir. Canları pahasına Allah'a verdikleri sözden vazgeçmezler. Oysa o münafıklar ve kalplerinde hastalık bulunanlar zoru gördüklerinde Allah'a verdikleri sözden caymışlardır.

"(Böyledir)**; çünkü Allah doğru olanları doğru olduklarından dolayı mükâfatlandıracak, münafıklara da dilerse azap verecek yahut tövbelerini kabul edecektir. Şüphesiz Allah çok bağışlayandır, çok merhametlidir."**

Ta ki Allah, savaşta sebat gösterip sabreden müminleri mükâfatlandırsın ve savaştan kaçan münafıkları da cezalandırsın. Âyet yine de o münafıklara kapıyı açık bırakmaktadır. Evet, onlar Allah'a verdikleri sözde durmadılar ama yine de tövbe edecek olurlarsa Allah tövbelerini kabul edecektir.

"Allah o inkâr edenleri, hiçbir hayra ulaşmadan kinleriyle geri çevirsin. Savaş konusunda Allah iman edenlere yetti. Allah çok güçlüdür, çok üstündür."

Medine'yi muhasara altında tutup kazılan hendeğin dışında fırsat kollayan ve içeride Medine'de bulunan Yahudileri, Müslümanlarla olan antlaşmayı bozma konusunda ikna ederek onların Müslümanları arkadan vurmalarını

bekleyen müşrik ordusu şiddetli fırtınanın çıkmasıyla hiçbir ganimet elde edemeden geri dönmek mecburiyetinde kaldı.

Müşriklerin muhasarayı kaldırıp geri dönmeleri üzerine sıra onlara yardım eden Kurayza oğulları Yahudilerine gelmişti.

“Onlara yardım eden Kitap Ehli’ni de Allah kalelerinden çıkardı ve kalplerine korku saldı; bir kısmını öldürüyordunuz bir kısmını da esir alıyordunuz.”

“Allah sizi onların topraklarına, yurtlarına, mallarına ve henüz ayak basmamış olduğunuz bir yere mirasçı kıldı. Şüphesiz ki Allah’ın her şeye gücü yeter.”

Peygamber öğle vakti Medine’ye evine dönmüştü. Yıkanıp dinlenecekti. Ancak vahiy gelerek müşriklere yardım eden Kurayza Yahudilerinin üzerine yürümesi istendi. Kurayza, Medine’nin güneydoğusunda yine bu adla anılan bir yerleşim yeri idi. Peygamber (s.a.v.), hendeğe katılan savaşçılara hemen yola çıkmalarını ve Kurayza’da ikindi namazlarını kılmalarını emretti. Kurayza Yahudileri büyük bir korkuya kapıldılar. Apar topar kalelerine sığındılar. Kalelerinde de fazla tutunamayıp teslim oldular. Savaşçı erkekleri öldürüldü, diğerleri esir alındı. Malları da Müslümanlara ganimet kaldı.

يَٓا اَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِاَزْوَاجِكَ اِنْ كُنْتُنَّ تُرِدْنَ
الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا فَتَعَالَيْنَ اُمَتِّعْكُنَّ وَاُسَرِّحْكُنَّ
سَرَاحًا جَمِيلًا ﴿٢٨﴾ وَاِنْ كُنْتُنَّ تُرِدْنَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَالدَّارَ
الْاٰخِرَةَ فَاِنَّ اللّٰهَ اَعَدَّ لِلْمُحْسِنَاتِ مِنْكُنَّ اَجْرًا عَظِيمًا ﴿٢٩﴾
يَا نِسَٓاءَ النَّبِيِّ مَنْ يَأْتِ مِنْكُنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ يُضَاعَفْ
لَهَا الْعَذَابُ ضِعْفَيْنِ وَكَانَ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيرًا ﴿٣٠﴾
وَمَنْ يَقْنُتْ مِنْكُنَّ لِلّٰهِ وَرَسُولِهِ وَتَعْمَلْ صَالِحًا نُؤْتِهَا

أَجْرَهَا مَرَّتَيْنِ وَأَعْتَدْنَا لَهَا رِزْقًا كَرِيمًا ﴿٣١﴾ يَا نِسَاءَ
النَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِنَ النِّسَاءِ إِنِ اتَّقَيْتُنَّ فَلَا تَخْضَعْنَ
بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ وَقُلْنَ قَوْلًا مَعْرُوفًا
﴿٣٢﴾ وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ
الْأُولَىٰ وَأَقِمْنَ الصَّلٰوةَ وَآتِينَ الزَّكٰوةَ وَأَطِعْنَ اللّٰهَ
وَرَسُولَهُ إِنَّمَا يُرِيدُ اللّٰهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ
الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا ﴿٣٣﴾ وَاذْكُرْنَ مَا يُتْلَىٰ فِي بُيُوتِكُنَّ
مِنْ آيَاتِ اللّٰهِ وَالْحِكْمَةِ إِنَّ اللّٰهَ كَانَ لَطِيفًا خَبِيرًا ﴿٣٤﴾

28. **Ey Peygamber, eşlerine söyle: "Siz eğer dünya hayatını ve süsünü istiyorsanız, gelin size boşanma bedellerinizi vereyim ve sizi güzellikle serbest bırakayım."**

29. **"Yok eğer Allah'ı, O'nun resulünü ve ahiret yurdunu istiyorsanız bilesiniz ki Allah, sizden iyilik edenlere pek büyük bir mükâfat hazırlamıştır."**

30. **Ey Peygamber eşleri, sizden her kim açık bir edepsizlik yaparsa onlar için azap ikiye katlanır. Bu, Allah'a kolaydır.**

31. **Sizden her kim de Allah'a ve Resulüne itaat eder, salih amel işlerse ona da mükâfatını iki kat veririz; üstelik biz, onun için değerli bir rızık hazırlamışız.**

32. **Ey Peygamber eşleri, siz herhangi bir kadın gibi değilsiniz. Takva sahibi olacaksanız, konuşurken kırıtmayın ki kalbinde hastalık bulunanlar kötü şeyler ümit etmesin. Ciddi ve ağırbaşlı söz söyleyin.**

33. Evlerinizde oturun ve ilk cahiliye döneminde olduğu gibi açılıp saçılmayın; namazı kılın, zekâtı verin, Allah'a ve resulüne itaat edin. Allah sizden pisliği gidermek istiyor ey ev halkı! Sizi tertemiz kılmak istiyor.

34. Allah'ın, evlerinizde okunan âyetlerini ve hikmeti hatırlayın. Şüphesiz ki Allah çok lütfedendir, her şeyden haberdardır.

Kurayza oğullarının malları Müslümanlara kalınca Müslümanlar hatırı sayılır ganimetler elde etmişlerdi. Öncesinde savaşsız elde edilen Nadir oğullarının tarlaları da Peygamber (s.a.v.)'e kalmıştı. Peygamber kendi payına düşeni fakirlere, savaş araç gereçlerine harcıyordu. Kurayza oğullarının mallarının muhacirlere dağıtılmasıyla onların hanımlarının farklı hayat standartlarına kavuştukları muhakkaktı. Daha önce geçim darlığından şikâyet etmeyen Peygamber hanımları da nafakalarının arttırılmasını istediler. Bu durum Peygamberi son derece üzdü. O bir peygamberdi ve iman edenlere örnek olmak zorundaydı. Kendi ihtiyacından fazlasını harcayamaz, hanımlarına birtakım takılar alamazdı. Onlar, kendisi gibi yaşamak zorundaydılar. Çünkü onlar herhangi bir kadın gibi davranamazlardı. Müfessirlerin belirttiklerine göre bu olay üzerine âyetler indirilmiştir.

Âyetlerde birtakım hususlara dikkat çekilerek muhayyer bırakılıyorlar: İsterlerse Peygamber kendilerini boşayacak, boşadığı için kendilerine mut'a (boşama karşılığı) verecek ama Peygamber hanımı olma şerefinden mahrum olacaklardır. Artık onlar da diğer kadınlar gibi olacaklar. Diledikleri biriyle evlenebileceklerdir.

Peygamber eşi olarak kalacaklarsa bu hayata katlanacaklardır. Bu durumda sorumlulukları daha fazla olacak ama mükâfatları da daha fazla olacaktır. Suç işlediklerinde ceza iki kat olacak, iyi şeyler yaptıklarında da mükâfatları aynı şekilde katlanacaktır.

"Evlerinizde oturun ve ilk cahiliye döneminde olduğu gibi açılıp saçılmayın; namazı kılın, zekâtı verin, Allah'a ve resulüne itaat edin. Allah sizden pisliği gidermek istiyor ey ehl-i beyt/ev halkı! Sizi tertemiz kılmak istiyor."

İlk cahiliye ile hangi dönemin kastedildiği konusunda farklı görüşler var. Hz. Âdem'den Peygamberimize kadarki her dönemi dile getiren vardır; Hz. Âdem-Nuh arasındaki dönem, Hz. Nuh-İbrahim, Hz. Nuh-İdris, Hz. Musa-İsa Hz. İsa-Muhammed arasındaki dönem. Hz. Süleyman ile Hz. Davud dönemlerinin kastedildiğini söyleyenler de vardır. (Dönemler için bk. İbnu Atiyye, V, 37).

Hangi dönemin kastedildiğini söylüyorlarsa kadınların o dönemde parıltılı elbiseler giyerek süslendiklerini, vücutlarının bir kısmını görünecek şekilde bırakıp erkeklerin dikkatlerini çekmeye çalıştıklarını zikreder.

Âyetin anlatımı, âyetten önceki ve sonraki âyetler Peygamberin hanımlarından söz ettiği ve kavramın kendisinin dildeki kullanımı, bir aile içerisinde bir çatı altında toplananları ifade ettiği halde *Ehli Beyt* kavramının kimleri kapsadığı konusunda ihtilaf edilmiştir. Ehl-i Sünnet kaynaklarında bile Peygamber eşleri dışarıda tutularak söz konusu kavramın kapsamına sadece Hz. Ali, Fatıma ve Hasan ile Hüseyin'i sokan rivayetler yer almaktadır. Oysa Hud sûresinin 73. âyetinde *Ehl-i Beyt* kavramının Hz. İbrahim ve eşi hakkında kullanıldığı açık ve kesindir. Kavramın kapsamına Peygamber eşlerinden başkalarının sokulması veya eşlerinin kavramın dışına itilmesi tamamen nakledilen rivayetlere dayandırılmaktadır, Kur'ân'dan bir delili bulunmamaktadır.

Aslında Peygamberin evlenmiş olan kızı Hz. Fatıma, damadı Hz. Ali ve torunları Hz. Hasan ve Hüseyin'in söz konusu kavramın kapsamına girmesi, ancak kavramın zorlanarak anlamının genişletilmesiyle mümkündür. Ama gerek Şia ve gerek Ehl-i Sünnet anlayışında Hz. Ali ve Hz. Fatıma'nın soyundan gelenler bile bu kavrama dâhil edilmiştir. Kuşkusuz söz konusu kimselerin pisliklerden temiz olduklarını söylemek için mutlaka bu kavramın kapsamına girmeleri gerekmemektedir. Belirtelim ki şu veya bu soydan gelmiş olmak, Allah nezdinde herhangi bir ayrıcalık sağlamaz. Kişi kimin soyundan gelirse gelsin, kendi ameliyle yargılanacaktır.

Sonuç olarak söz konusu kavram dinî bir kavram olmayıp kültürün dinileştirdiği siyasî bir kavramdır.

"Allah'ın, evlerinizde okunan âyetlerini ve hikmeti hatırlayın. Şüphesiz ki Allah çok lütfedendir, her şeyden haberdardır."

Bazı müfessirler *hikmet* kelimesiyle Peygamberin sünnetinin kastedildiğini söylerken bazıları da yine Kur'ân'ın kendisinin veya Kur'ân âyetlerinden emir ve nehiy içerenlerinin kastedildiğini söylemektedir. İkinci görüşe göre *hikmet* kelimesi, Kur'ân âyetlerinin niteliğini açıklamak için zikredilmiştir. Bazı müfessirler ise her ikisinin birlikte kastedildiğini söylerler ki bizce de bu görüş tercihe şayandır. Buna göre âyet şunu anlatmaktadır: Ey Peygamber eşleri, sizin eviniz diğer evlerden farklıdır. Allah tarafından gönderilen Kur'ân ve insanlığa örnek olarak gösterilmiş olan Peygamberinin sünneti sizin evinizde okunmakta ve oradan insanlığa yayılmaktadır. Böyle bir evde cahiliye izlerinin devam etmesi elbette doğru değildir. Bunu asla unutmayın. Sizin yapacağınız şey, bu gibi konularda insanlara örnek olmaktır.

إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ
وَالْقَانِتِينَ وَالْقَانِتَاتِ وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ
وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ وَالْخَاشِعِينَ وَالْخَاشِعَاتِ
وَالْمُتَصَدِّقِينَ وَالْمُتَصَدِّقَاتِ وَالصَّائِمِينَ وَالصَّائِمَاتِ
وَالْحَافِظِينَ فُرُوجَهُمْ وَالْحَافِظَاتِ وَالذَّاكِرِينَ اللَّهَ كَثِيرًا
وَالذَّاكِرَاتِ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا ﴿٣٥﴾

35. Müslüman erkekler ve Müslüman kadınlar, mümin erkekler ve mümin kadınlar, itaatkâr erkekler ve itaatkâr kadınlar, doğru erkekler ve doğru kadınlar, sabırlı erkekler ve sabırlı kadınlar, mütevazı erkekler ve mütevazı kadınlar, sadaka veren erkekler ve sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkekler ve oruç tutan kadınlar, iffetlerini koruyan erkekler ve iffetlerini koruyan kadınlar, Allah'ı çokça anan erkekler ve çokça anan kadınlar; Allah onlara bir bağışlanma ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır.

Önceki âyetlerde Peygamber hanımlarından söz edildi, onların uymaları gereken kurallar, Ehl-i Beyt olmaları nedeniyle üstün mevkileri anlatıldı. Burada diğer mümin kadınlardan söz edilmektedir. Mümin kadınlar da mümin erkekler gibi üstün manevî mevkilere yükselebilirler. Allah katında üstün olma konusunda onlarla erkekler arasında herhangi bir fark bulunmamaktadır. Onlar da erkekler de Allah'a tam teslim olur, lafta değil gerçekten iman eder, Allah'ın emirlerine uyar ve her iki cins de iffetlerini korur ve Allah'ı çokça anarlarsa Allah onlara bir bağışlama ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır.

Allah'ı zikretmenin asıl anlamlı olanı, kişinin yaptığı her davranışta ve söylediği her sözde bu yaptığının Allah'ın emir ve yasaklarına uygun olup olmadığını değerlendirmesidir. Kişi Allah inancını kalbine öyle yerleştirmeli ki

bir şey yaptığında Allah'ı hatırlayıp yaptığının O'nun rızasına uygun olup olmadığını düşünmelidir. Bir söz söylediğinde de öyle. Bir nimetle karşılaştığında onu Allah'tan bilir, Allah'a şükreder. Bir musibetle karşılaştığında bunun kendisi için bir imtihan olduğunu hatırlar. Lafız tekrarı şeklindeki Allah'ı anma yani zikir, ancak davranış ve sözleri etkilemesi durumunda anlam kazanır. Kişi söz olarak *subhanellah* veya *Allahu ekber* diye zikir çekiyor ama hayat felsefesinde, davranışlarında Allah'ı, O'nun emir ve yasaklarının eksikliklerden münezzeh olduğuna inanmıyor ve bu doğrultuda davranmıyorsa, davranışlarıyla ve hayat felsefesiyle Allah'ın en büyük oluşunu doğrulamıyorsa, zikir çekmesinin bir anlamı yoktur.

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ اِذَا قَضَى اللّٰهُ وَرَسُولُهُ اَمْرًا اَنْ يَكُونَ
لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ اَمْرِهِمْ وَمَنْ يَعْصِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ
ضَلَالًا مُبِينًا ﴿٣٦﴾ وَاِذْ تَقُولُ لِلَّذِي اَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيْهِ وَاَنْعَمْتَ عَلَيْهِ
اَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَاتَّقِ اللّٰهَ وَتُخْفِي فِي نَفْسِكَ مَا اللّٰهُ
مُبْدِيهِ وَتَخْشَى النَّاسَ وَاللّٰهُ اَحَقُّ اَنْ تَخْشٰيهُ فَلَمَّا قَضٰى زَيْدٌ مِنْهَا
وَطَرًا زَوَّجْنَاكَهَا لِكَيْ لَا يَكُونَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ فِي اَزْوَاجِ
اَدْعِيَائِهِمْ اِذَا قَضَوْا مِنْهُنَّ وَطَرًا وَكَانَ اَمْرُ اللّٰهِ مَفْعُولًا ﴿٣٧﴾
مَا كَانَ عَلَى النَّبِيِّ مِنْ حَرَجٍ فِيمَا فَرَضَ اللّٰهُ لَهُ سُنَّةَ اللّٰهِ فِي الَّذِينَ
خَلَوْا مِنْ قَبْلُ وَكَانَ اَمْرُ اللّٰهِ قَدَرًا مَقْدُورًا ﴿٣٨﴾ اَلَّذِينَ يُبَلِّغُونَ
رِسَالَاتِ اللّٰهِ وَيَخْشَوْنَهُ وَلَا يَخْشَوْنَ اَحَدًا اِلَّا اللّٰهَ وَكَفٰى بِاللّٰهِ

حَسِيبًا ﴿٣٩﴾ مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ وَلَٰكِنْ رَسُولَ
اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ ۗ وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٤٠﴾

36. Allah ve resulü bir şeyin olmasına hükmettiği zaman artık hiçbir mümin erkek ve hiçbir mümin kadının kendileri hakkında seçim yapmaları söz konusu değildir. Her kim Allah ve Resulüne karşı gelirse apaçık bir sapıklığa düşmüş olur.

37. Hani sen Allah'ın nimet verdiği ve senin de iyilik yaptığın kimseye: "Eşini yanında tut, Allah'tan kork" diyordun da Allah'ın ortaya çıkaracağını içinde gizliyor, insanlardan çekiniyordun; oysa asıl çekinmen gereken Allah'tır. Zeyd, o kadından ilişiğini kesince biz onu sana nikâhladık ki evlatlıkları hanımlarıyla ilişkilerini kestiklerinde o kadınlarla evlenmelerinde müminler açısından bir sakınca söz konusu olmasın. Allah'ın emri yerine getirilir.

38. Allah'ın kendisine uygun gördüğü şeyde Peygamber için herhangi bir sakınca yoktur. Önceden gelip geçmişler arasında Allah'ın sünneti böyledir. Allah'ın emri, olup bitmiş bir şeydir.

39. Onlar, Allah'ın mesajlarını tebliğ eder, Allah'tan korkarlar; Allah'tan başka hiç kimseden korkmazlar. Hesap görücü olarak Allah yeter.

40. Muhammed, erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir; aksine o, Allah'ın resulü ve nebilerin sonuncusudur. Allah her şeyi bilendir.

Müfessirler, âyetlerin Peygamberin evlatlığı Zeyd b. Harise ile Peygamberin halasının kızı olan Zeyneb'in evliliği hakkında indirildiğini söylerler. Zeyd, kabileler arası bir savaşta çocukluğu sırasında esir düşüp köle yapılmıştı. Hz. Hatice, yıllar önce satın aldığı bu köleyi Peygambere hediye etti. Hz. Peygamber, onu azat etti ve evlat edindi. Araplar da azat edilmiş bir kölenin doğuştan hür bir kadınla evlenmesini hoş karşılamıyorlardı. Hz. Peygamber bu geleneği yıkmak için evlatlığı Zeyd'i halasının kızı Zeynep'le evlendirerek bu geleneği yıkmak istedi. Zeyd de Zeynep de bu evliliğe kalben gönüllü değillerdi, fakat Peygambere olan saygılarından dolayı evliliği kabul ettiler.

Zeyd ve Zeyneb'in evliliği iyi gitmedi. Birkaç kez Zeyd, Zeynep'i boşamak istediyse de Peygamberin aracılığı nedeniyle vazgeçti. Ne var ki Zeyd, kendisini istemediğini gizlemeyen eşini sonunda boşamak mecburiyetinde kaldı.

Peygamberin, istemediği birine evlendirdiği halasının kızına karşı ahlâki bir sorumluluğu ve diğer taraftan Araplar arasında boşanmış evlatlığın eşiyle evlenmeme geleneği vardı. Bu geleneği de yıkmak gerekiyordu. İşte bu sebeplerle Peygamber (s.a.v.) Zeynep'le evlendi.

Zeyd'in Zeynebi boşaması durumunda kendisinin Zeynep'le evleneceği bilgisi önceden Allah tarafından Peygambere bildirmişti. Peygamber, evlatlığı olan Zeyd'in eşini boşaması halinde Zeynep'le evlenmesinin dedikodu ve muhalefetle karşılaşacağını biliyor ve bundan endişe ediyordu. Bu sebeple Peygamber (s.a.v.), Zeyd'e, Zeynep'i boşamamasını söylüyordu. 37. âyetteki "**Allah'ın ortaya çıkaracağını içinde gizliyor, insanlardan çekiniyordun; oysa asıl çekinmen gereken Allah'tır.**" ifadesi buna işaret etmektedir. Âyet Peygambere, Zeyd'e eşinin boşamamasını söylemesinden dolayı bir uyarı şeklinde de olabilir. Böylece Allah: *"Zeynep'in eşlerinden biri olacağını önceden haber verdiğim halde, ne diye kocasına eşini yanında tutmasını söylüyorsun?"* anlamında bir uyarıda bulunmaktadır.

Doğabilecek muhalefeti önlemek için peygamberlerin Allah'ın emirleri karşısındaki durumları hatırlatılarak, "**Allah'ın kendisine uygun gördüğü şeyde Peygamber için herhangi bir sakınca yoktur. Önceden gelip geçmişler arasında Allah'ın sünneti böyledir. Allah'ın emri, olup bitmiş bir şeydir.**" denilmektedir. Peygamberler, Allah'tan bir emir aldıklarında bunu hemen yerine getirirler. Bu, peygamberler için değişmez bir kanundur. "**Onlar, Allah'ın mesajlarını tebliğ eder, Allah'tan korkarlar; Allah'tan başka hiç kimseden korkmazlar. Hesap görücü olarak Allah yeter.**"

"Muhammed, erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir; aksine o, Allah'ın resulü ve nebilerin sonuncusudur. Allah her şeyi bilendir."

Araplar arasında evlatlığın öz evlat gibi algılanması Peygamber üzerinden reddedilmektedir. Peygamber Zeyd'i evlatlık edinmişti. Onu evlatlık edinmesi öz evlat olduğu anlamına gelmemektedir. Bu sebeple Peygamberin, Zeyd'in boşadığı Zeynep'le evlenmesinde bir sakınca yoktur.

Âyetin işaret ettiği başka hususlar da vardır. Şöyle ki: Peygamber (s.a.v.)'in erkek çocukları, çocuk yaşta ölmüşlerdi. Âyet geldiğinde hayatta değillerdi. Erkek çocuğunun olması, peygamberliğin son bulmamış olabileceği izlenimini doğurabilir diye *"erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir,"* denilmiş ve ardın-

dan onun nebilerin sonuncusu olduğu vurgulanmıştır. Artık kendisinden sonra kesinlikle peygamber gelmeyecektir.

Onun nebilerin sonuncusu olması, Hz. İsa'nın ineceğine dair rivayetleri iptal etmektedir. Söz konusu rivayetlerde, Hz. İsa'nın Peygamberimizin şeriatıyla amel edeceğinin belirtilmiş olması bu durumu ortadan kaldırmaz. Çünkü bir nebinin başka bir peygamberin şeriatıyla amel etmesine engel yoktur. Daha açık bir ifade ile nebi başka bir peygamberin şeriatıyla amel etmekle nebi olmaktan çıkmaz. Hem Hz. İsa'dan ne diye resullük ve nebilik makamı alınmış olsun ki?

Peygamberin, kendi öz evlatları dışında kimsenin babası olmadığının belirtilmiş olması, dini bir terim olarak din önder ve âlimlerine *"baba"* denilemeyeceğine işaret etmektedir. Bilindiği gibi Hıristiyanlar din büyüklerine *"baba"* diye hitap ederler. Özellikle Anadolu'da din büyüklerine *"baba"* diye hitap edilmesi Hıristiyan kültürünün bir sonucu olmalıdır. Bizce âyet böyle bir telakkinin hatalı olduğuna da işaret etmektedir.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا ﴿٤١﴾ وَسَبِّحُوهُ
بُكْرَةً وَأَصِيلًا ﴿٤٢﴾ هُوَ الَّذِي يُصَلِّي عَلَيْكُمْ وَمَلَائِكَتُهُ لِيُخْرِجَكُمْ
مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيمًا ﴿٤٣﴾
تَحِيَّتُهُمْ يَوْمَ يَلْقَوْنَهُ سَلَامٌ وَأَعَدَّ لَهُمْ أَجْرًا كَرِيمًا ﴿٤٤﴾

41. Ey iman edenler! Allah'ı çokça anın;

42. Ve O'nu sabah-akşam tenzih edin.

43. Sizi karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için size lütufta bulunan odur; üstelik melekleri de size dua ediyor. O, Müminlere karşı çok merhametlidir.

44. Kendisiyle karşılaştıkları gün, selam ile karşılanırlar. Onlar için Allah, çok değerli bir mükâfat hazırlamıştır.

Allah'ı anmanın ne anlama geldiği konusunda 35. âyetin tefsirinde yeterince açıklama yapıldı. 42. âyetteki tenzih, Allah'ı anmanın kapsamına giren

bir özellik olarak dile getirilmiş olabileceği gibi namazlara da işaret ediyor olabilir. Özellikle müşrikler Allah'ın değerini düşürücü bir tavır içine girdiklerinde müminler Allah'ın yüceliğini gündeme getirmeliler. Çünkü Allah, hiçbir ortağa ihtiyacı olmaksızın insanları karanlıklardan aydınlığa kavuşturmaktadır.

Kur'ân-ı Kerim'de karanlıkla birlikte aydınlık zikredildiğinde karanlık çoğul kipiyle *"karanlıklar"* şeklinde zikredilirken aydınlık ise tekil kipiyle zikredilir. Çünkü batıl yollar çoktur ve tamamı karanlıktır. Allah'ın yolu ise tektir ve sadece o yol aydınlıktır. Bu yolu seçenlere Allah'ın merhameti pek boldur. Onlar Allah'ın huzuruna çıkıp O'nunla karşılaştıklarında selamla karşılaşırlar, onlar için artık korkulacak bir durum kalmamıştır.

يَٓا اَيُّهَا
النَّبِيُّ اِنَّٓا اَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذ۪يرًاۙ ﴿٤٥﴾ وَدَاعِيًا اِلَى
اللّٰهِ بِاِذْنِه۪ وَسِرَاجًا مُن۪يرًا ﴿٤٦﴾ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِن۪ينَ بِاَنَّ لَهُمْ
مِنَ اللّٰهِ فَضْلًا كَب۪يرًا ﴿٤٧﴾ وَلَا تُطِعِ الْكَافِر۪ينَ وَالْمُنَافِق۪ينَ
وَدَعْ اَذٰيهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِۜ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَك۪يلًا ﴿٤٨﴾

45. Ey Peygamber! Biz seni bir şahit, bir müjdeci ve bir uyarıcı olarak gönderdik.

46. Allah'ın izniyle bir davetçi, aydınlatan bir ışık olarak…

47. Bir de müminlere Allah'tan büyük bir lütuf olduğunu müjdele.

48. Kâfirlere ve münafıklara uyma; onların eziyetlerine aldırma ve Allah'a tevekkül et. Koruyucu olarak Allah sana yeter.

Yüce Allah'ın kendisinin şahitlik yapacağını bildirmesi Peygamberimiz için bir onurdur. Çünkü bu, aynı zamanda yüce Allah'ın onun doğruluğuna ve güvenirliliğine şahitliği anlamına gelir.

Peygamberin şahitliğini, önceki peygamberlerin tebliğ görevlerine dair şahitlik yahut ümmetin kıyamete kadar gelecek olan bütün fertlerin amellerine dair şahitlik gibi kelimenin lafız olarak kapsamının dışına çekenler olmuştur. Ancak bu tür değerlendirmelerin hiçbir dayanağı yoktur. Mâide sûresinde peygamberlerin, şahit oldukları şeyler dışında hiçbir kimse hakkında şahitlik yapmayacakları açıkça ifade edilmektedir. (Âyet: 109). Yine aynı sûrede Hıristiyanların yoldan çıkmaları konusunda ahirette Hz. İsa'ya soru sorulduğunda: *"İçlerinde olduğum sürece onlara şahit idim. Ama vefat ettikten sonra sen onlara gözetleyicisin"* diyecektir. (Âyet: 117).

يَٓا اَيُّهَا
الَّذٖينَ اٰمَنُوٓا اِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ
اَنْ تَمَسُّوهُنَّ فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عِدَّةٍ تَعْتَدُّونَهَاۚ فَمَتِّعُوهُنَّ
وَسَرِّحُوهُنَّ سَرَاحًا جَمٖيلًا ﴿٤٩﴾ يَٓا اَيُّهَا النَّبِيُّ اِنَّٓا اَحْلَلْنَا لَكَ
اَزْوَاجَكَ الّٰتٖٓي اٰتَيْتَ اُجُورَهُنَّ وَمَا مَلَكَتْ يَمٖينُكَ مِمَّٓا
اَفَٓاءَ اللّٰهُ عَلَيْكَ وَبَنَاتِ عَمِّكَ وَبَنَاتِ عَمَّاتِكَ وَبَنَاتِ
خَالِكَ وَبَنَاتِ خَالَاتِكَ الّٰتٖي هَاجَرْنَ مَعَكَۘ وَامْرَاَةً
مُؤْمِنَةً اِنْ وَهَبَتْ نَفْسَهَا لِلنَّبِيِّ اِنْ اَرَادَ النَّبِيُّ اَنْ يَسْتَنْكِحَهَا
خَالِصَةً لَكَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنٖينَۜ قَدْ عَلِمْنَا مَا فَرَضْنَا

عَلَيْهِمْ فِيٓ أَزْوَٰجِهِمْ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَٰنُهُمْ لِكَيْلَا يَكُونَ
عَلَيْكَ حَرَجٌ ۗ وَكَانَ ٱللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿٥٠﴾
تُرْجِي مَن تَشَآءُ مِنْهُنَّ وَتُـْٔوِيٓ إِلَيْكَ مَن تَشَآءُ ۖ وَمَنِ ٱبْتَغَيْتَ
مِمَّنْ عَزَلْتَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكَ ۚ ذَٰلِكَ أَدْنَىٰٓ أَن تَقَرَّ أَعْيُنُهُنَّ
وَلَا يَحْزَنَّ وَيَرْضَيْنَ بِمَآ ءَاتَيْتَهُنَّ كُلُّهُنَّ ۚ وَٱللَّهُ يَعْلَمُ مَا فِي
قُلُوبِكُمْ ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ عَلِيمًا حَلِيمًا ﴿٥١﴾ لَّا يَحِلُّ لَكَ ٱلنِّسَآءُ
مِنۢ بَعْدُ وَلَآ أَن تَبَدَّلَ بِهِنَّ مِنْ أَزْوَٰجٍ وَلَوْ أَعْجَبَكَ حُسْنُهُنَّ
إِلَّا مَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ ۗ وَكَانَ ٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ رَّقِيبًا ﴿٥٢﴾
يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَدْخُلُوا۟ بُيُوتَ ٱلنَّبِيِّ إِلَّآ أَن يُؤْذَنَ لَكُمْ
إِلَىٰ طَعَامٍ غَيْرَ نَٰظِرِينَ إِنَىٰهُ وَلَٰكِنْ إِذَا دُعِيتُمْ فَٱدْخُلُوا۟ فَإِذَا
طَعِمْتُمْ فَٱنتَشِرُوا۟ وَلَا مُسْتَـْٔنِسِينَ لِحَدِيثٍ ۚ إِنَّ ذَٰلِكُمْ
كَانَ يُؤْذِي ٱلنَّبِيَّ فَيَسْتَحْيِۦ مِنكُمْ ۖ وَٱللَّهُ لَا يَسْتَحْيِۦ
مِنَ ٱلْحَقِّ ۚ وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَٰعًا فَسْـَٔلُوهُنَّ مِن وَرَآءِ حِجَابٍ ۚ
ذَٰلِكُمْ أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ ۚ وَمَا كَانَ لَكُمْ
أَن تُؤْذُوا۟ رَسُولَ ٱللَّهِ وَلَآ أَن تَنكِحُوٓا۟ أَزْوَٰجَهُۥ مِنۢ بَعْدِهِۦٓ

أَبَدًا إِنَّ ذَٰلِكُمْ كَانَ عِنْدَ اللَّهِ عَظِيمًا ﴿٥٣﴾ إِنْ تُبْدُوا شَيْئًا
أَوْ تُخْفُوهُ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٥٤﴾
لَا جُنَاحَ عَلَيْهِنَّ فِي آبَائِهِنَّ وَلَا أَبْنَائِهِنَّ وَلَا إِخْوَانِهِنَّ وَلَا
أَبْنَاءِ إِخْوَانِهِنَّ وَلَا أَبْنَاءِ أَخَوَاتِهِنَّ وَلَا نِسَائِهِنَّ وَلَا
مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ وَاتَّقِينَ اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ
شَهِيدًا ﴿٥٥﴾ إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا
الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا ﴿٥٦﴾ إِنَّ الَّذِينَ
يُؤْذُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأَعَدَّ
لَهُمْ عَذَابًا مُهِينًا ﴿٥٧﴾ وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ
بِغَيْرِ مَا اكْتَسَبُوا فَقَدِ احْتَمَلُوا بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُبِينًا ﴿٥٨﴾ ع

49. Ey iman edenler! Mümin kadınları nikâhlayıp da onlara dokunmadan önce boşayacak olursanız üzerlerinde sayacağınız bir iddet hakkınız yoktur. O halde onlara boşama bedelini veriniz ve onları güzel bir şekilde salıveriniz.

50. Ey Peygamber! Biz sana ücretlerini verdiğin eşlerini, Allah'ın sana ganimet olarak verdiği cariyeleri, amcalarının, halalarının, teyzelerinin ve dayılarının seninle birlikte hicret eden kızlarını helal kıldık. Ayrıca mümin bir kadın kendini Peygamber'e hibe edecek olursa ve Peygamber de onu nikâhlamak istiyorsa yalnızca sana helal olmak üzere buna izin verdik; diğer müminlere değil... Eşleri ve cariyeleri hakkında ne yapmaları gerektiğini belirttik ki sana bir sıkıntı olmasın. Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.

51. Onlardan dilediğini bırakır dilediğini yanına alırsın. Kendilerinden ayrılmış oldukların içerisinden dilediğini yanına almanda senin için herhangi bir sakınca yoktur. Mutlu olup üzülmemeleri ve kendilerine verdiklerine razı olmaları için bu, en uygun olan davranıştır. Şüphesiz, Allah kalplerinizdekini bilir. Allah her şeyi bilendir, çok yumuşak davranandır.

52. Artık bundan sonra cariyelerin haricinde kadınlarla evlenmen, güzellikleri hoşuna gitse bile bunlar yerine başkalarını getirmen senin için helal olmaz. Allah her şeyi gözetleyicidir.

53. Ey iman edenler! Bir yemeğe çağrılmadıkça ve henüz vakti değilken onu beklemek için Peygamber'in evlerine girmeyin! Davet edildiğinizde de gelin ve yemekten hemen sonra dağılın, sohbete dalmayın. Bu davranışınız Peygamber'i incitmektedir; ama o bunu size söylemeye utanıyor. Ne var ki Allah, hakkı söylemekten utanmaz. Peygamber eşlerinden bir şey istediğinizde perde arkasından isteyin. Bu, hem sizin kalpleriniz hem de onların kalpleri için daha temiz bir davranıştır. Allah'ın resulünü incitmeniz ve kendisinden sonra eşleriyle evlenmeniz asla caiz değildir; çünkü bu, Allah katında büyük bir günahtır.

54. Bir şeyi gizleseniz de açığa vursanız da muhakkak olan şudur: Allah her şeyi bilir.

55. Ne babaları ne oğulları ne kardeşleri ne kardeşlerinin oğulları ne kız kardeşlerinin oğulları ne kadınları ne köleleri konusunda (o hanımlara) **herhangi bir sakınca vardır. Ey Peygamber eşleri! Allah'tan korkun; çünkü Allah her şeye şahittir.**

56. Şüphesiz ki Allah ve melekler Peygamber'i destekliyor. Ey iman edenler, siz de onu destekleyin ve tam bir teslimiyetle teslim olun.

57. Allah ve Resulünü incitenlere şüphesiz ki dünyada da ahirette de Allah lanet etmiştir ve ahirette onlara acıklı bir azap hazırlamıştır.

58. İşledikleri bir suç olmaksızın mümin erkek ve mümin kadınları incitenler, iftira etmiş ve apaçık bir günah yüklenmişlerdir.

Nikâh akdi yapıldığı halde kendileriyle cinsel temas gerçekleşmeden boşanmış olan kadınların bir başkasıyla evlenebilmeleri için iddet beklemelerine gerek yoktur. Bu kadınlara nikâh akdinde belirlenen sadaklarının (mehir) ya-

rısı ayrıca mut'a/boşama bedeli verilir. Genelde âlimler boşanmış kadına verilecek bu bedelin nafile olduğunu, zorunlu olmadığını söylerler. Biz bu konudaki görüşümüzü Bakara sûresinin 236. âyetinin tefsirinde belirttik.

Müslümanların geneli için geçerli hükümler içeren bu âyetten sonra 50. âyette tekrar Peygamber (s.a.v.)i ilgilendiren hükümlere geçiliyor. Orada sözü edilen hükümlerin bir kısmı genel, bir kısmı da Peygambere mahsustur. Muhtemelen Peygamber (s.a.v.)in Zeynep'le evlenmesinden sonra münafıklar, evlatlığının boşanmış eşiyle evlenmesi nedeniyle Peygamberin evlilikleri konusunda ileri-geri konuşmalar yapmışlardır. Bu arada belirtelim ki Zeynep'le evlendiğinde yaşayan dört hanımı vardı, yani Zeynep beşincisi oluyordu. Bu hususun da dedikodulara sebep olmuş olması mümkündür. Âyet bu gibi hususların tamamının Allah'ın bilgisi dâhilinde olduğunu haber vermektedir. Öyle ki Peygamberin daha başka kadınlarla da evlenebileceği hatırlatılmaktadır.

Peygamberlik inancı her dönem için önemlidir. Peygamberin özel durumlarının bile daha sonraki nesiller için önemi vardır. Peygambere iman ilk nesille kayıtlı bir inanç değildir. Sonraki nesiller de ona iman edeceklerdir. İşte bu gibi hususları bilmek, nasıl bir peygambere iman edildiğini ilgilendiren unsurlardandır. Bu gibi konuların Kur'ân'da yer almaları bu açıdan önemlidir.

Peygamber ilk evliliğini Hz. Hatice ile yapmış ve bu evlilik 25 yıl sürmüştür. Hz. Hatice yaşça Peygamberden büyüktü. Hz. Hatice'nin vefatından sonra yaşlı bir kadın olan Hz. Sevde ile evlenmiş, 3-4 yıl bu hanımla tek evliliğini sürdürmüştür. Çok kadınla evliliği 53 yaşından sonradır. Söz konusu evliliklerinin her birinin de ayrı bir sosyal nedeni vardır. Bu sebeple Peygamberin evliliklerini cinselliğe düşkünlükle izah etmek insafla bağdaşmaz.

51. âyetteki **"Onlardan dilediğini bırakır, dilediğini yanına alırsın,"** ifadesinden ne kastedildiği konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Ancak bu görüşler arasında ikisi daha fazla taraftar bulmuştur ki bunlardan biri, evli olan eşlerinden dilediğini boşar, dilediğini yanında tutar, boşamazsın şeklindedir. İkinci görüşe göre, eşleri arasında kalacağı gün taksimiyle ilgilidir. Peygamber, eşleri yanında sırayla geceliyordu; her gün bir başkasının yanında kalıyordu. Âyet, eşit geceleme konusunda Peygamberi muhayyer bırakmaktadır. Âlimlerin çoğu ikinci görüşü tercih etmişlerdir. Ne var ki Peygamber, bu âyetten sonra da eşit kalmaya devam etmiştir. Sadece Hz. Sevde bundan istisna edilmiştir. O, yaşlılığı sebebiyle sırasını isteyerek Hz. Aişe'ye devretmiştir.

"Artık bundan sonra cariyelerin haricinde kadınlarla evlenmen, güzellikleri hoşuna gitse bile bunlar yerine başkalarını getirmen senin için helal olmaz. Allah her şeyi gözetleyicidir."

Peygamber eşleri kendileri için ileri sürülen şartları samimiyetle kabullenmişlerdir. Özellikle yukarıda 28. âyette dilemeleri ve dünya hayatını Peygamberin eşi olarak kalmaya tercih ettikleri takdirde kendilerini boşayacağı ikazından sonra artık Peygamberi üzme gibi bir durum olmasın diye azami dikkat göstermişlerdir. Bunun üzerine Peygamberin eşlerini boşayıp başkalarıyla evlenmesi yasaklanmıştır.

"**Ey iman edenler! Bir yemeğe çağrılmadıkça ve henüz vakti değilken onu beklemek için Peygamber'in evlerine girmeyin...**"

Peygamberin hanımlarıyla olan ilişkilerine dair kurallar zikredildikten sonra diğer Müslümanların tabi olacakları kurallar burada anlatılmaktadır.

Araplar, birbirlerinin evlerini ziyaret ederken ev sahibini çokça yoruyor ve birçok fitneye sebep olabilecek tavırlar içerisine girebiliyorlardı. Aslında sadece Araplarda değil, misafire yedirmeyi ve sohbet etmeyi seven bütün toplumlarda benzeri sıkıntılar mevcuttur. Haber vermeden vakitli vakitsiz birbirlerini ziyaret eder, yemek vaktinden önce gelir ve yemeğe kalırlardı vs. Bu tür davranışlar hem ev sahibini sıkıntıya sokuyor, hem de birçok fitneye sebep olabiliyordu. Peygamberin evi konusunda da böyle davranırlardı. Bu sebeple bu davranışların kurallara bağlanması gerekiyordu. Âyet, Peygamberin evinde takip edilecek kuralları gündeme getirmekle birlikte diğer evlerde de takip edilecek kurallar konusuna ışık tutmaktadır.

Âyetin iki nüzul sebebinden söz edilir: bunlardan biri, Hz. Ömer'in Peygambere: *"Evinize iyiler de kötüler de girip çıkıyor, eşlerinize perde arkasında olmalarını söyleseniz"* şeklindeki serzenişidir. İkincisi de, Peygamberin Hz. Zeynep'le evlendiği gün, verdiği yemeğe gelenlerden bir kısmının geç vakte kadar oturup kendi aralarında sohbet etmeleridir. Bunlardan bir kısmı, Peygamberin artık sıkıldığının farkına varmış ama üçü sözü uzattıkça uzatmıştır. İki olayın da birlikte âyetin indiriliş sebebi olmasında bir sakınca yoktur.

Kuşkusuz bu iki olay olmasaydı âyet yine bir şekilde indirilecekti. Kimi âyetlerin kimi olaylar üzerine indirilmeleri, hem Kur'ân'la toplum arasında daha canlı bir iletişim kurulmasına hem de âyetlerin daha iyi ve pratik hayata uygulanmış olarak anlaşılmasına neden olmaktadır. Ne var ki nüzul sebeplerinin Kur'ân'ın anlaşılması konusunda değerlerinin abartılması, hem Kur'ân'ın anlaşılması mümkün olmayan bir kitap olduğu hissini doğurmakta hem de sanki âyetlerin o sebeplerle sınırlı oldukları izlenimini vermektedir.

"Bir şeyi gizleseniz de açığa vursanız da muhakkak olan şudur: Allah her şeyi bilir."

Peygamber veya hanımları konusunda kötü niyet besleyecek olsanız insanlar bunun farkına varmasa bile Allah bunun farkındadır ve mutlaka bunun cezasını verecektir. Ayrıca bu durum eşleriyle de sınırlı değildir. Herhangi bir Müslüman hakkındaki kötü niyetten dolayı da sorumluluk vardır. Ne var ki kişi bu tür niyet ve düşünceleriyle mücadele eder fakat onları engellemeye gücü yetmezse bu takdirde sorumluluktan kurtulur.

"Ne babaları ne oğulları ne kardeşleri ne kardeşlerinin oğulları..."

Âyette sıralananlar arada perde olmaksızın Peygamber eşleriyle konuşabiliyorlardı.

"Şüphesiz Allah ve melekler Peygamber'i destekliyor. Ey iman edenler, siz de onu destekleyin ve tam bir teslimiyetle teslim olun."

"*Salâ*" kelimesinin sözlükteki kök anlamı belin ortasındaki kemiktir. (Halil Ahmed, el-Ayn). Bazı dilcilere göre ise kuyruk sokumudur. "*Sallâ*" şeklinde fiil olarak kullanıldığında ise atın, önündeki atı takip etmesi anlamında kullanılır. Çünkü takip eden atın başı, önündeki atın kuyruk sokumunu takip eder. Namazın bu kök anlamdan türemiş olması muhtemeldir. Çünkü toplu namaz kılındığında her birinin başı önündekinin kuyruk sokumunu takip eder. Ayrıca namazda rükûa gitmek beli rahatlatan bir durumdur. Bu da, namazın bu isimle adlandırılmasına bir sebeptir.

Salâ kelimesinin sonundaki illet harfi "*yâ*" olduğunda ateşe tutmak pişirmek anlamına gelir ki bu kök anlamın namazla bir ilişkisi bulunmamaktadır. Namaz anlamına gelen salât kelimesinin türetildiği kelimenin kökünde son harf "*vav*" illet harfidir.

Bu anlattığımız kök anlamlardan hareketle ibadet ve duaya da salât ismi verilmiştir. (Cevheri, Sıhah). Söz konusu ettiğimiz bu isimlendirme İslâm'dan önce gerçekleştirilmiştir. Çünkü namaz, önceki dinlerde de vardı. Dua anlamında kullanıldığında da aslında kök manası olan belin ortasındaki kemik gözetilmiştir. Çünkü dua edilip eller yukarıya kaldırıldığında belin orta yerindeki kemik düzleştirilip rahatlatılmaktadır.

Kur'ân-ı Kerim, müşriklerin Ka'be'yi tavaf edip ibadet etmelerini salât diye isimlendirmiştir. Yine Yahudi havralarını da salât kelimesinin çoğulu olan salavât kelimesiyle anmaktadır. Çünkü buralar namaz kılma yerleridir. (Cevheri, Sıhah).

Burada salât kelimesiyle kastedilen duadır. Duadan maksat ise kendisi için dua edilen kimsenin iyiliğini, onun şanının yücelmesini istemek ve onu iyilikle anıp övmektir. Buna göre âyetin anlamı: *Allah ve melekler, Peygambe-*

ri övmekte, şanının yüceltilmesini istemektedir, siz de ey iman edenler Peygamberi övün, şanının yücelmesi için gayret edin, demektir.

Sonuç olarak Allah'ın salâtı; peygamberin şanını yüceltmesi ve övmesi, onu bağışlaması, onu desteklemesi, onu tebrik etmesi ve ona merhamet etmesi şeklindedir. Meleklerin salâtı, onun bağışlanmasını Allah'tan istemeleri ve onun için dua etmeleri ve dolayısıyla ona destek olmalarıdır. Müminlerin salâtı ise onu övmeleri, onun için dua etmeleri ve onu desteklemeleridir.

Peygamberin ismi anıldığında salât ve selam getirme meselesine gelince, bu konuda ciddi araştırma ve yerinde değerlendirmeler yapan müfessir İbnu Âşur'un incelemesini özetlemekle yetineceğiz:

Âyetin ***"Şüphesiz Allah ve melekler peygambere salât ediyorlar"*** *kısmı, "**ey iman edenler, siz de ona salât ve selam getirin,**" kısmına bir hazırlıktır. O halde âyetin hedefi, ikinci kısımdır.*

Âyet indirildiğinde sahabe Peygambere şunu sormuşlar: "Ey Allah'ın Resulü! Sana nasıl selam vereceğimizi biliyoruz. Peki, sana salât nasıl olacak?" Peygamber (s.a.v.), namazların son oturuşunda okuduğumuz "salli ve bârik" dualarını zikretmiş, bana böyle salât getirin, buyurmuştur.

Sözün bağlamı da göz önünde bulundurulduğunda Peygambere salâtın emir kipiyle zikredilmiş olması onun vacip olduğunu gösterir. Ancak ne sayıda ve ne zaman? Herhangi bir sayı belirlenmediğine göre emrin en az bir kez yerine getirilmesi gerekir. Ümmetin fakihleri de tıpkı hac misalinde olduğu gibi ömürde en az bir kez yerine getirilmesinin vacip olduğu konusunda ittifak etmiş, bir defadan fazlası ve miktarı konusunda ise ihtilaf etmişlerdir. Ancak özellikle sebep bulunduğunda ona salât getirmeyi çoğaltmanın müstahap olduğunda ihtilaf yoktur.

Sahabenin, Peygamberin ismi her anıldığında veya ismini yazdıklarında salât getirdiklerine dair bir bilgiye rastlamadık. Müslümanların ne zaman bunu yazmayı adet edinmeye başladıklarını da tespit edemedik. Öyle anlaşılıyor ki ölünün bazı iyiliklerini andıklarında ona rahmet okudukları gibi Peygamberin bazı hallerini söz konusu ettiklerinde ona salât getiriyorlardı.

Sonra Harun Reşid döneminde kitapların başında Peygambere salât ve selam getirmek adet oldu. Ama dördüncü asırda hadis ve tefsir kitaplarında Peygamberin isminin ardında salâtın yazıldığında kuşku yoktur. Öyle sanıyoruz ki hadis ehli bunu adet haline getirmişlerdir. (İbnu Âşur, XI, 315-320).

"Allah ve Resulünü incitenlere şüphesiz ki dünyada da ahirette de Allah lanet etmiştir ve ahirette onlara acıklı bir azap hazırlamıştır."

Müminlerin Peygamberi övmeleri, şanının yücelmesi için gayret etmeleri

gerektiği dile getirildikten sonra Allah ve Resulünü incitenlerin durumu anlatılmaktadır. Allah'ın incitilmesi emirlerine ve insanlara gönderdiği peygambere karşı gelinmesidir. Peygamberin incitilmesi de aynı sebeplerledir.

"İşledikleri bir suç olmaksızın mümin erkek ve mümin kadınları incitenler, iftira etmiş ve apaçık bir günah yüklenmişlerdir."

Aynı şekilde mümin erkek ve kadınları sırf inandıkları için veya herhangi bir suç işlemedikleri halde incitilmeleri de suçtur ve bunun cezasını da Allah verecektir.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِأَزْوَاجِكَ وَبَنَاتِكَ وَنِسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ
يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَابِيبِهِنَّ ذَٰلِكَ أَدْنَىٰ أَنْ يُعْرَفْنَ فَلَا
يُؤْذَيْنَ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٥٩﴾ لَئِنْ لَمْ يَنْتَهِ
الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْمُرْجِفُونَ فِي الْمَدِينَةِ
لَنُغْرِيَنَّكَ بِهِمْ ثُمَّ لَا يُجَاوِرُونَكَ فِيهَا إِلَّا قَلِيلًا ﴿٦٠﴾
مَلْعُونِينَ أَيْنَمَا ثُقِفُوا أُخِذُوا وَقُتِّلُوا تَقْتِيلًا ﴿٦١﴾ سُنَّةَ اللَّهِ
فِي الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلُ وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا ﴿٦٢﴾

59. Ey Peygamber! Kendi eşlerine, kızlarına ve müminlerin kadınlarına, dış elbiselerini/cilbablarını üzerlerine salıvermelerini söyle. Bu, tanınmaları ve eziyet edilmemeleri için en uygun olanıdır. Allah çok bağışlayandır, çok merhametlidir.

60. Münafıklar, kalplerinde hastalık bulunanlar ve Medine'de korku yayanlar, yaptıklarına son vermezlerse seni onlara musallat kılarız da çok az bir müddet hariç daha sonra orada sana komşu kalamazlar.

61. Lanetlenmiş olarak onlar her nerede yakalanırlarsa o an orada öldürülürler.

62. Öncekiler arasında Allah'ın kanunudur bu. Allah'ın kanununda hiçbir değişiklik bulamazsın.

Müfessirler genelde dış örtü (normal giyimin dışında elbise üstü giyilen manto, çarşaf ve benzeri giysiler) giyilmesinin hür kadınların cariyelerden ayrılması için emredildiğini söylerler. Derler ki: Medine sokakları dar idi. Özellikle karanlık bastıktan sonra ihtiyaçlarını gidermek veya başka bir sebeple kadınlar dışarı çıktıklarında ahlâksız bazı erkekler sarkıntılık yaparak onları taciz ediyorlardı. Yakalandıklarında da taciz ettikleri kadının cariye olduğunu sandıklarını söylüyorlardı. Dış elbise giymeleri emredildi ki o ahlâksız kimselerin bahaneleri kalmasın.

Bazı müfessirler ise hür mümine kadınların cariyelerden, cahiliye kadınlarından ve ahlâkı düşük kadınlardan ayırt edilmeleri için söz konusu dış elbiseyi giymeleri istenmiştir, demektedir.

Ta yukarıdan itibaren sözle eziyetlerden söz edildiğine göre buradaki tacizden de sözle taciz kastediliyor olmalıdır. (Razi, XII, 379).

Bu âyette sözü edilen cilbab'ın dış örtü olduğunda ittifak edilmekle birlikte bazı müfessirler bunun başörtüsünden daha büyük ve başörtüsünün üzerine örtülen, boyun ve göğsün üzerine kadar sarkıtılan bir örtü olduğunu, göz hariç yüzü de örten bir örtü olduğunu söylerler. Bazıları da baştan aşağıya bedenin tamamını örten ve yere kadar uzanan çarşaf yahut ferace ve benzeri giysiler için kullanıldığını ileri sürerler. (Tercihleri farklı olsa da bu görüşler hemen hemen bütün klasik tefsirlerde zikredilmektedir).

Sözün bağlamı söz ile yapılan tacizler olduğuna göre bunu engellemeye matuf her türlü üst giysinin âyette istenileni yerine getirme olduğu anlamı çıkmaktadır. Bu, yerine göre yüzü örtmeyi de örtmemeyi de gerektirebilir. Önemli olan kadının, sözle yapılacak tacizlere iltifat eden biri olmadığını giyimiyle anlatıyor olmasıdır. Sürekli yüzün örtülmesi kadının kimliğini kapalı hale getireceğinden yerine göre toplumda başka fitnelerin doğmasına neden olabilir. Bu sebeple asıl olan kadının elleri ve yüzü dışında kalan vücudunun tamamını örtmesi ve giydiği elbiselerle de iffetli biri olduğu hissini vermesidir.

Klasik tefsirlerde zikredilen hür kadınların cariyelerden ayırt edilmesi meselesine de katılmadığımızı belirtmek isteriz. Çünkü anlatımlarından cariyelerin sözle veya sarkıntılık edilerek taciz edilmelerinde bir sakınca olmadığı sonucu çıkmaktadır. Oysa hür kadınlar gibi cariyelerin de iffetlerinin korunması gerekir. Bu sebeple bizce sözü edilen ayırt edilme, iffetle ilgili bir mesele-

dir. Hür veya cariye olsun iffetli biri olduğunu karşı tarafa hissettirecek şekilde giyinmesi istenmektedir.

"**Münafıklar, kalplerinde hastalık bulunanlar ve Medine'de korku yayanlar, yaptıklarına son vermezlerse seni onlara musallat kılarız da çok az bir müddet hariç daha sonra orada sana komşu kalamazlar.**"

Önceki âyetlerde bireylerin emniyetinden ve onlara eziyet etmenin kötülüğünden söz edildi. Bu âyette ise toplumun emniyet ve huzurundan söz edilmektedir. Bireylere yapılan eziyet giderek toplumda genel birtakım huzursuzluklara neden olur. Bu tür davranışları münafıklar, kalpleri henüz İslâm'a tam ısınmamış zayıf imanlılar ve Medine çevresinde yaşayan Yahudiler yapıyorlardı. Huzursuzluk toplumsal bir boyut kazanmışsa devletin ciddi tedbirler alması gerekir. Âyette de bu tür davranışlarda bulunanlar tehdit edilerek yaptıkları tahribatın büyüklüğüne göre işin öldürülmelerine kadar gideceği belirtilmektedir. Bu yaptıklarına son vermedikleri takdirde o gün yönetimin başında olan Peygamber, üzerlerine yürüyecek ve şiddetli bir şekilde cezalandırılacaklardır: "**Lanetlenmiş olarak onlar her nerede yakalanırsa o an orada öldürülürler.**"

İslâm toplumunda huzuru bozan, yalan haberler yayarak toplumu sindirmeye çalışanlar, bireylere eziyet eden, sataşan ve sarkıntılık gibi suçları toplumsal bir boyuta taşıyanlar şiddetle cezalandırılırlar. Bu, sadece İslâm şeriatının değil, önceki peygamberlerin de şeriatlerinde vardı: "**Öncekiler arasında Allah'ın kanunudur bu. Allah'ın kanununda hiçbir değişiklik bulamazsın.**"

يَسْـَٔلُكَ النَّاسُ عَنِ السَّاعَةِ قُلْ اِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللّٰهِ وَمَا يُدْر۪يكَ
لَعَلَّ السَّاعَةَ تَكُونُ قَر۪يبًا ﴿٦٣﴾ اِنَّ اللّٰهَ لَعَنَ الْكَافِر۪ينَ وَاَعَدَّ لَهُمْ
سَع۪يرًا ﴿٦٤﴾ خَالِد۪ينَ ف۪يهَا اَبَدًا لَا يَجِدُونَ وَلِيًّا وَلَا نَص۪يرًا ﴿٦٥﴾
يَوْمَ تُقَلَّبُ وُجُوهُهُمْ فِي النَّارِ يَقُولُونَ يَا لَيْتَنَا اَطَعْنَا اللّٰهَ

وَأَطَعْنَا الرَّسُولَا ﴿٦٦﴾ وَقَالُوا رَبَّنَا إِنَّا أَطَعْنَا سَادَتَنَا وَكُبَرَاءَنَا
فَأَضَلُّونَا السَّبِيلَا ﴿٦٧﴾ رَبَّنَا آتِهِمْ ضِعْفَيْنِ مِنَ الْعَذَابِ وَالْعَنْهُمْ
لَعْنًا كَبِيرًا ﴿٦٨﴾

63. İnsanlar sana kıyamet hakkında sorular soruyorlar. De ki: "Onun bilgisi yalnızca Allah'ın yanındadır." Sen ne bileceksin, belki de kıyamet yakındır.

64. Şüphesiz ki Allah kâfirleri lanetlemiş ve onlara çılgın bir ateş hazırlamıştır.

65. Orada ebedi kalırlar. Bir dost ya da bir yardımcı bulamazlar.

66. O gün yüzleri ateşte çevrilirken; "Ah keşke Allah'a ve Resul'e itaat etseydik" diyecekler.

67. Ve derler ki: "Rabbimiz! Doğrusu biz efendilerimize ve büyüklerimize uyduk da onlar bizi doğru yoldan saptırdı."

68. "Rabbimiz! Onlara azabın iki katını ver ve onları büyük bir lanetle lanetle."

Kıyametin ne zaman kopacağı her kesimden insanın sorabileceği bir sorudur. Bu sebeple değişik kesimlerden Peygambere defalarca soru sorulmuş olabilir. Kimileri merak ettikleri için kimileri Peygambere ve kıyamete inanmadıklarından alay etmek için ve kimileri de Peygamberi sınamak için sormuştur. Sorudan hemen sonra kâfirlerin lanetlendiğinin belirtilmesi, sorunun çoğunlukla kâfirlerden geldiğine bir işaret olabilir. Onlar ahirete inanmıyor ve bu nedenle alay etmek için soruyorlardı.

Soruya verilen cevap gayet açıktır. Kıyametin ne zaman kopacağını Allah'tan başka kimse bilemez. Bu bilgi Peygambere de verilmemiştir. *Peygamber Allah'ın sevgili kulu idi. Seven, sevdiğinden hiçbir şeyi esirgemez. Kıyametin bilgisi aslında Peygambere verilmişti ama o, tevazusundan dolayı bunu söylemiyordu,* gibi iddialarla Peygamberin aslında kıyametin ne zaman kopacağını bildiğini ileri sürenler olmuştur. Bu tür iddialar tamamen safsata olup Allah'ı ve Peygamberini yalancı çıkarma anlamına gelir. Kıyametin ne zaman kopacağı bilgi-

si ne açık olarak ne imalı olarak ve ne de şifreler şeklinde Kur'ân'da da yer almış değildir. Melekler dâhil hiç kimse kıyametin ne zaman kopacağını bilmez.

Kıyametin ne zaman kopacağı yaratılmışların tamamından gizlenmiş olsa da bir gün gelecek ve gerçekleşecektir. Kopması yakın da olabilir, uzak da.

Peygambere inanmayan ve kıyametin kopmasını inkâr edenler, kıyamet koptuktan sonra ahirette çılgın bir ateşe atılacaklardır. Orada ebedi kalacaklar ve bu dünya hayatında Allah'tan başka taptıkları ve kendilerine bel bağladıkları kimseler onlara hiçbir yardımda bulunamayacaklardır. Bilakis, kendilerine tapmalarında bir katkıları varsa onlar da o çılgın ateşe atılacaklardır. Saptırdıkları o kimseler onlara düşman olacak, onlara azabın katlanmasını isteyeceklerdir. O zaman saptırılanlar da sapanlar da pişman olacaktır ama iş işten geçmiş olacaktır. Topluca cehenneme atılacaklardır.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ آذَوْا مُوسَى
فَبَرَّأَهُ اللَّهُ مِمَّا قَالُوا وَكَانَ عِنْدَ اللَّهِ وَجِيهًا ﴿٦٩﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ
آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا ﴿٧٠﴾ يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ
وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا
عَظِيمًا ﴿٧١﴾ إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ
وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ
إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا ﴿٧٢﴾ لِيُعَذِّبَ اللَّهُ الْمُنَافِقِينَ
وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتِ وَيَتُوبَ اللَّهُ عَلَى
الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٧٣﴾

69. Ey iman edenler! Musa'ya eziyet edenler gibi olmayın. Unutmayın ki Allah onu, onların söylediklerinden temize çıkarmıştı. Musa, Allah katında itibarlı biriydi.

70. Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve dosdoğru bir söz söyleyin.

71. Böylece işlerinizi düzeltsin ve günahlarınızı bağışlasın. Her kim Allah'a ve resulüne itaat ederse büyük bir kurtuluşa ermiştir.

72. Biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik; ancak onlar bunu üstlenmekten kaçındılar ve bundan korktular. İnsan ise onu yüklendi. Şüphesiz ki insan çok zalim, çok cahildir.

73. Bundandır ki Allah münafık erkeklerle münafık kadınları, müşrik erkeklerle müşrik kadınları cezalandıracak; mümin erkeklerle mümin kadınlarınsa tövbelerini kabul edecektir. Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir.

Her peygamber kavminden eziyet görmüş ve bu eziyetlere katlanmıştır. Kavminden eziyet gören peygamberlerin başında Hz. Musa gelmektedir. O, sadece kendisine inanmayanlardan değil, inananlardan da eziyet görmüştür. Nitekim Saff sûresinin 5. âyetinde, **"Allah'ın resulü olduğumu bildiğiniz halde niçin bana eziyet ediyorsunuz?"** diye serzenişte bulunmaktadır. Tur'a/dağa çıktığında buzağıya tapanlar ona inanmış olanlardı. Yine onları Mısırlıların zulmünden kurtardığında çölde sıkıntı çekip aç kaldıklarında Mısırlıların baskısı altında kalmalarının bu hayatlarından daha hayırlı olduğunu söylemişler, Kudüs fethi söz konusu olduğunda, *"git sen ve Rabbin savaşın"* demişlerdir vs. Bütün bu davranışları Hz. Musa için birer eziyet idi. Âyette müminlere hitaben *Musa'nın kavminin yaptığı gibi Peygamberinize eziyet etmeyin,* denmektedir.

Bazı müfessirler söz konusu eziyetle, Hz. Musa'nın bedeni bir kusurunun bulunduğuna dair kavminin yaptığı dedikodunun kastedildiğini söylerler. Nihayet bir gün Musa'yı çırılçıplak görmüş ve kendisinde bedeni bir kusurun bulunmadığını anlamışlar, şeklinde bir rivayet naklederler. Peygamberlerin bu tür dedikoduları ciddiye alacak kadar üzüleceklerini sanmıyoruz. Belki bir kırgınlıkları olur ama bunu dert edinmezler.

Müteakip iki âyette iman edenlerin doğru söz söylemeleri, Allah'a ve Resulüne itaat etmeleri istenildiğine göre Peygamberin kimi uygulamaları konusunda gerçek dışı abartılmış söz söyleyenler olmuş ve itaat konusunda gev-

şeklik göstermişlerdir. Musa'ya yapılan eziyetle de bu tür davranışlar kastedilmiş olmalıdır.

"Emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik; ancak onlar bunu üstlenmekten kaçındılar ve bundan korktular. İnsan ise onu yüklendi. Şüphesiz ki insan çok zalim, çok cahildir."

Burada temsili bir anlatım söz konusudur. Sözü edilen emanetin muhatabı akıl ve iradedir. Göklerle yer ve dağlar, akıl ve irade sahibi değiller ki emanete muhatap olsunlar. O halde anlatılmak istenen: göklerle yer ve dağlar insandan çok daha büyük varlıklar olmalarına rağmen, onlar emaneti yüklenmeye ehil görülmemişlerdir. Aslında akıl ve irade sahibi olması nedeniyle o emaneti yüklenmeye insan ehildir ama o da Allah'ın ve başkalarının haklarına tecavüz etmeye yatkınlığı nedeniyle çok zalim, aklını yeterince kullananlarının az olması nedeniyle de çok cahildir.

Âyette sözü edilen *"emanet"*, insanın sorumlu olduğu vahiy öğretisinin tamamıdır. Kuşkusuz söz konusu emanetin öğretisinin başında tevhit inancı gelmektedir. İnsana bu emanet yüklenmiş **"Bundandır ki Allah münafık erkeklerle münafık kadınları, müşrik erkeklerle müşrik kadınları cezalandıracak; mümin erkeklerle mümin kadınlarınsa tövbelerini kabul edecektir. Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir."**

34.
Sebe Sûresi

Mekke'de indirilmiş olup 54 âyettir. Adını kabile veya bölge adı olan ve 15. âyette geçen ***Sebe'*** *kelimesinden almıştır.*

Mekki sûrelerin temel konuları olan tevhit, ahiret ve peygamberlik bu sûrenin merkez konularını teşkil etmektedir. Hz. Davut ve Süleyman kıssaları da sûrede yer almaktadır.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذ۪ي لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي الْاٰخِرَةِۜ
وَهُوَ الْحَك۪يمُ الْخَب۪يرُ ﴿١﴾ يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْاَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ
مِنَ السَّمَٓاءِ وَمَا يَعْرُجُ ف۪يهَاۜ وَهُوَ الرَّح۪يمُ الْغَفُورُ ﴿٢﴾ وَقَالَ الَّذ۪ينَ
كَفَرُوا لَا تَأْت۪ينَا السَّاعَةُۜ قُلْ بَلٰى وَرَبّ۪ي لَتَأْتِيَنَّكُمْۙ عَالِمِ الْغَيْبِۚ
لَا يَعْزُبُ عَنْهُ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ فِي السَّمٰوَاتِ وَلَا فِي الْاَرْضِ وَلَٓا اَصْغَرُ
مِنْ ذٰلِكَ وَلَٓا اَكْبَرُ اِلَّا ف۪ي كِتَابٍ مُب۪ينٍۙ ﴿٣﴾ لِيَجْزِيَ الَّذ۪ينَ

آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ
﴿٤﴾ وَالَّذِينَ سَعَوْ فِي آيَاتِنَا مُعَاجِزِينَ أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مِنْ رِجْزٍ
أَلِيمٌ ﴿٥﴾ وَيَرَى الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ الَّذِي أُنْزِلَ إِلَيْكَ
مِنْ رَبِّكَ هُوَ الْحَقَّ وَيَهْدِي إِلَىٰ صِرَاطِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ﴿٦﴾
وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا هَلْ نَدُلُّكُمْ عَلَىٰ رَجُلٍ يُنَبِّئُكُمْ إِذَا
مُزِّقْتُمْ كُلَّ مُمَزَّقٍ إِنَّكُمْ لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿٧﴾
أَفْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَمْ بِهِ جِنَّةٌ بَلِ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ
فِي الْعَذَابِ وَالضَّلَالِ الْبَعِيدِ ﴿٨﴾ أَفَلَمْ يَرَوْا إِلَىٰ مَا بَيْنَ
أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِنْ نَشَأْ نَخْسِفْ
بِهِمُ الْأَرْضَ أَوْ نُسْقِطْ عَلَيْهِمْ كِسَفًا مِنَ السَّمَاءِ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ
لَآيَةً لِكُلِّ عَبْدٍ مُنِيبٍ ﴿٩﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Hamd, göklerde ve yerde bulunanların sahibi olan Allah'a mahsustur. Ahirette de hamd O'nadır. O, her şeyi yerli yerince yapandır, her şeyden haberdar olandır.**
2. **Yerin içine gireni ve ondan çıkanı, gökten ineni ve onun içinde yükseleni bilir. O, çok merhametlidir, çok bağışlayandır.**
3. **İnkâr edenler: "Kıyamet bize gelmeyecek" dediler. De ki: "Bilakis, gaybı bilen Rabbime yemin olsun ki kesinlikle size gelecektir." Göklerde ve yerde zerre miktarı bir şey O'na gizli kalmaz. Ondan**

daha küçüğü de daha büyüğü de olsa fark etmez; her ne varsa apaçık bir kitaptadır.

4. **Allah iman eden ve salih amel işleyenlere mükâfat versin diye** (bu böyledir). **İşte onlar için bir bağışlanma ve güzel bir rızık vardır.**
5. **Âyetlerimizi hükümsüz kılmaya çalışanlara gelince onlar için en kötüsünden elem verici bir azap vardır.**
6. **Kendilerine ilim verilmiş olanlar, Rabbinden sana indirilenin gerçek olduğunu ve onun mutlak güç sahibi olanın ve övgüyü hak edenin yoluna ilettiğini görüyorlar.**
7. **İnkâr edenler dediler ki: "Parçalanıp darmadağın olduktan sonra yeniden dirileceğinizi ileri süren adamı size gösterelim mi?"**
8. **"Acaba o, yalan yere Allah'a iftira mı etti; yoksa onda delilik mi var?" Aksine ahirete inanmayanlar azaptalar ve derin sapıklıktalar.**
9. **Onlar, göklerde ve yerde, arkalarında ve önlerinde olanları görmediler mi? Dilesek onları yere batırır yahut gökten üzerlerine parçalar düşürürüz. Şüphesiz bunda samimiyetle yönelen her bir kul için bir ibret vardır.**

Hamd kelimesi, *şükür* kelimesi gibi dil ile ifade edilen minnettarlık ve övgüyü ifade etmekle birlikte şükür kelimesinden daha kapsamlıdır. Yerde ve gökte her ne varsa Allah bunların tamamının hem yaratıcısıdır hem de sahibidir. Bu yüzden kendisine hamd edilmeyi sadece O hak eder. Ahirette de hamd O'nadır. Çünkü orada da her şeyin yaratıcısı ve sahibidir. Hatta orada gerçekleri örtecek perdeler olmadığından hamdi sadece O'nun hak ettiği çok aşikârdır. Cennette müminler, amellerinin karşılığının çok üstünde mükâfatlarla mükâfatlandırıldıklarını bizzat yaşayacaklar ve Allah'a hamd etmek ayrıca onlara haz verecektir.

Allah her şeyi yerli yerince yapan ve her şeyden haberdar olandır. Her şey hakkında bilgisi olmayan her şeyi yerli yerince yapamaz.

Yerin içine gireni, içinden çıkanı ve yerde bulunanı da bilir. Gökte de öyle. O halde bu ifade, evrende Allah'ın bilgisi dışında olan hiçbir şeyin bulunmadığını anlatır. Somut şeyleri bildiği gibi soyut şeyleri de bilir. Kullarının işledikleri her günahı bilir ama belki yaptıklarından dönerler diye onlara mühlet verir ve döndükleri takdirde de onları bağışlar.

"İnkâr edenler: "Kıyamet bize gelmeyecek" dediler. De ki: "Bilakis,

gaybı bilen Rabbime yemin olsun ki kesinlikle size gelecektir." Göklerde ve yerde zerre miktarı bir şey O'na gizli kalmaz. Ondan daha küçüğü de daha büyüğü de olsa fark etmez; her ne varsa apaçık bir kitaptadır."

Peygamber, inkâr edenlerin kıyametten sonra şiddetli bir azaba çarptırılacaklarını sık sık dile getiriyordu. İnkâr edenler bu sözleriyle Peygambere, her vesileyle kıyametten söz ediyorsun ama bir türlü kopmuyor. Öyleyse kopmayacaktır da, demek istiyorlardı. Kıyametin kopacağı yeminle dile getirildikten sonra önceki âyette Allah'ın bilgisinin dışında hiçbir şeyin asla kalamayacağı ifade edildiği halde burada tekrar aynı hususa değinilmektedir. Çünkü kıyametin kopması insanların amellerinden dolayı hesaba çekilmelerini gerektiren bir olay olduğuna göre, hiçbir şeyi kaçırmaksızın bu amellerin Allah tarafından bilindiğini dile getirmek gerekiyordu

Kıyametin kopmasına 4. ve 5. âyetlerde iki neden gösteriliyor:

Birincisi: İman eden ve salih amel işleyenlerin mükâfatlandırılması.

İkincisi ise, Allah'ın âyetlerini işlevsiz kılmaya çalışanların cezalandırılması.

Bu iki sebep aynı zamanda kıyametin kopacağına dair iki delildir. Nice insan yaptığı iyiliklerin hiçbir mükâfatını görmeden ölürken nice kötülük yapan da ceza görmeden bu dünya hayatından göçüp gitmektedir. Bu dünya hayatında yaptıklarının karşılığını görmemeleri, başka bir hayatın varlığının delilidir, ta ki o hayatta yaptıklarının karşılığını görsünler.

"Kendilerine ilim verilmiş olanlar, Rabbinden sana indirilenin gerçek olduğunu ve onun mutlak güç sahibi olanın ve övgüyü hak edenin yoluna ilettiğini görüyorlar."

Kendilerine ilim verilenlerle, Kitap Ehli'nden İslâm'ı kabul eden bilginlerinin kastedildiğini söyleyenler olduğu gibi âyetin Mekke'de indirildiğine dikkat çekip o ana kadar İslâm'ı kabul eden sahabilerin kastedildiğini söyleyenler de olmuştur. Bizce de âyet, indirildiği esnada o ana kadar İslâm'ı kabul etmiş sahabileri kastetmektedir. Ancak âyet nitelik belirlediğinden zaman içerisinde İslâm'ı seçen bütün Müslümanları kastetmektedir. Böylece âyet bu dine iman edenlerin olacağını ve bu dini seçenlerin ölçüp biçerek bilinçli bir şekilde bu dini seçtiklerini anlatmaktadır.

"İnkâr edenler dediler ki: 'Parçalanıp darmadağın olduktan sonra yeniden dirileceğinizi ileri süren adamı size gösterelim mi?"

Peygamber Mekke'de tanınan biriydi. Ama inkâr edenler kendisinden söz

ederken sıradan biriymiş gibi söz ediyorlar. Bunun iki sebebi olabilir. Onu tanıyanlar nezdinde kendisini küçümsemek ve onunla alay etmek. İkincisi ise onu tanımayanlara, saçma sapan şeyler söyleme dışında bir özelliği olmayan sıradan biri olarak tanıtmak. Her iki durumda da Peygamberi küçümseme söz konusudur.

"Acaba o, yalan yere Allah'a iftira mı etti; yoksa onda delilik mi var?' Aksine ahirete inanmayanlar azaptalar ve derin sapıklıktalar."

Aslında onlar Peygamberin, değil Allah'a, herhangi bir insana bile iftira edecek biri olmadığını gayet iyi biliyorlardı. O güne kadar yalanına şahit olan çıkmamıştı. Aksine güvenilir olmakla aralarında şöhret bulmuştu. Aklı konusunda da hiçbir tereddütleri yoktu. Onu gayet iyi tanıyor, toplumlarının en akıllılarından biri olduğunu biliyorlardı. Ama iftiralardan biri tutmazsa diğeri tutar, en azından muhatabın kafasında tereddütler doğurur düşüncesiyle müfteridir veya delidir, dediler.

Oysa hem müfteri olan hem de aklını kullanmayan kendileridir. Yüce Allah bu hususu, iftira ve akıllarını kullanmamalarının sonucuyla ifade etmektedir: İftira etmeleri nedeniyle azaptadırlar ve akıllarını kullanmadıkları için derin bir sapmanın içine düşmüşlerdir.

"Onlar, göklerde ve yerde, arkalarında ve önlerinde olanları görmediler mi? Dilesek onları yere batırır yahut gökten üzerlerine parçalar düşürürüz. Şüphesiz bunda samimiyetle yönelen her bir kul için bir ibret vardır."

Onların akıllarını kullanmamalarının diğer bir delili, kendi durumlarını değerlendirememeleridir. Yerde de olsalar, göğe de tırmansalar Allah'ın yarattığı evrenin dışına çıkamazlar. Önlerine doğru veya arkalarına dönüp yol alsalar yine de evrenin dışına çıkmaları mümkün değildir. İnsan evrendeki bazı varlıklara hükmedebilir. Ama bu hükmedişi de Allah'ın koyduğu kanunlar çerçevesindedir. O çerçevenin dışına çıktığında hükmetmek diye bir şeyden söz edilemez. O halde evrenin yegâne hâkimi vardır ve o da Allah'tır. Allah onları yere batıracak yahut gökten üzerlerine parçalar düşürecek olsa hiç şüphesiz buna engel olamazlar.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا دَاوُ۫دَ مِنَّا فَضْلًاۜ
يَا جِبَالُ اَوِّب۪ي مَعَهُ وَالطَّيْرَۚ وَاَلَنَّا لَهُ الْحَد۪يدَۙ ﴿١٠﴾ اَنِ اعْمَلْ
سَابِغَاتٍ وَقَدِّرْ فِي السَّرْدِ وَاعْمَلُوا صَالِحًاۜ اِنّ۪ي بِمَا تَعْمَلُونَ
بَص۪يرٌ ﴿١١﴾ وَلِسُلَيْمٰنَ الرّ۪يحَ غُدُوُّهَا شَهْرٌ وَرَوَاحُهَا شَهْرٌۚ
وَاَسَلْنَا لَهُ عَيْنَ الْقِطْرِۜ وَمِنَ الْجِنِّ مَنْ يَعْمَلُ بَيْنَ يَدَيْهِ بِاِذْنِ
رَبِّه۪ۜ وَمَنْ يَزِغْ مِنْهُمْ عَنْ اَمْرِنَا نُذِقْهُ مِنْ عَذَابِ السَّع۪يرِ ﴿١٢﴾
يَعْمَلُونَ لَهُ مَا يَشَٓاءُ مِنْ مَحَار۪يبَ وَتَمَاث۪يلَ وَجِفَانٍ كَالْجَوَابِ
وَقُدُورٍ رَاسِيَاتٍۜ اِعْمَلُٓوا اٰلَ دَاوُ۫دَ شُكْرًاۜ وَقَل۪يلٌ مِنْ عِبَادِيَ
الشَّكُورُ ﴿١٣﴾ فَلَمَّا قَضَيْنَا عَلَيْهِ الْمَوْتَ مَا دَلَّهُمْ عَلٰى مَوْتِه۪ٓ
اِلَّا دَٓابَّةُ الْاَرْضِ تَأْكُلُ مِنْسَاَتَهُۚ فَلَمَّا خَرَّ تَبَيَّنَتِ الْجِنُّ
اَنْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ الْغَيْبَ مَا لَبِثُوا فِي الْعَذَابِ الْمُه۪ينِ ﴿١٤﴾

10. **Davud'a da katımızdan bir üstünlük vermiştik. Ey dağlar, onunla birlikte tesbih edin. Ey kuşlar siz de. Ona demiri de ona yumuşatmıştık.**

11. **Zırhlar yap ve dokumalarını ölçülere uydur. Siz de iyi işler yapın; muhakkak ki ben ne yaptığınızı gözetliyorum.**

12. **Sabah gidişi bir aylık, akşam dönüşü bir aylık mesafe olan rüzgârı da Süleyman'ın** (emrine verdik). **Bakır madenini de onun için akıt-**

tık. Rabbinin izniyle eli altında çalışan cinler vardı. Onlardan da her kim emrimizden saparsa ona alevli azabı tattırırız.

13. (Cinler, Süleyman'ın) **Dileği doğrultusunda onun için görkemli köşkler, heykeller, havuz büyüklüğünde çanaklar, yere sabit kazanlar yapıyorlardı. Ey Davud ailesi, şükredin; kullarımdan şükreden azdır.**

14. **Ölümüne karar verdiğimiz zaman,** (cinler onun) **öldüğünü ancak asasını ağaç kurdunun yemesi sonucu yere yığılmasıyla öğrendiler. Böylece şu ortaya çıkmış oldu: cinler şayet gaybı biliyor olsalardı o alçaltıcı azapta kalmazlardı.**

Hz. Davut'a verilen üstünlük konusunda farklı şeyler söylenmiştir. O hem peygamber hem hükümdardır. Kendisine Zebur verilmiştir. Kendisine ilim yeteneği verilmiştir. Savaşta büyük bir cesaret verilmiştir. Güzel ve gür bir sesi vardır. Adalet sahibidir vs. Burada sözü edilen üstün hasletlerin tamamı onda vardır. Ama burada öncelikle kastedilen hasletler, âyetlerde sözü edilenlerdir.

Dağların ve kuşların kendisiyle tesbih etmelerini, bir mucize olarak onların da bunu yapmaları şeklinde anlayanlar olduğu gibi, Hz. Davud'un yaptığı tesbihatın dağlarda yankılanması ve kuşların da bu yankıya ötüşleriyle eşlik etmeleri şeklinde anlayanlar da olmuştur.

Âyette geçen *"evvibi"* fiilinin *tekrar edin* anlamında olduğuna pek çok müfessir dikkat çekmektedir. Kelimenin bu anlamı, Hz. Davud'un sesinin dağlarda yankılanması ve kuşların bu yankıya ötüşleriyle eşlik etmeleri şeklindeki tefsiri desteklemektedir.

"**Demiri ona yumuşattık,"** ifadesini tefsir ederken pek çok tefsirde Hz. Davud'un demiri ısıtmadan ve çekiç kerpeten gibi aletler kullanmadan ip eğirir gibi eğirdiği türünden şeyler anlatılır. Oysa burada Hz. Davud'un peygamberliğini ispat eden bir mucizesinden söz edilmiyor. Hemen sonraki âyette zırh imal ettiğinden söz ediliyor. Öyleyse burada onun bir sanatından ve sanattaki yeteneğinden söz edilmektedir. Sonuç olarak anlatılan, demiri yumuşatıp ona istediği şekli verme sanatından ve yeteneğinden, bu konudaki bilgi ve becerisinden söz edilmektedir.

"Zırhlar yap ve dokumalarını ölçülere uydur. Siz de iyi işler yapın; muhakkak ki ben ne yaptığınızı gözetliyorum."

Daha önce yapılan zırhlar levhalar şeklindeydi. Bu sebeple de ağırdı ve taşınması zordu. Halkalardan oluşan zırhın ilk olarak Hz. Davut tarafından yapıldığı söylenir. Bu sebeple yüce Allah, dokumasının ölçülü olmasına dikkat edilmesi gerektiğini buyurmaktadır.

"Siz de iyi işler yapın," cümlesiyle müfessirler Hz. Davut ve çevresinin kastedildiğini söylerler. Sadece Hz. Davut'un kastedildiğini, çoğul şeklinde *"yapın"* denilmesinin ise onun şanını yüceltmek için olduğunu söyleyenler de vardır. Elmalılı ise hitabın Muhammed ümmetine olduğu kanaatindedir. Ona göre zırh yapımı, insan canına verilen değeri gösterir. Çünkü zırh koruyucudur, savunma içindir. Oysa kılıç böyle değildir. Hz. Davut'tan zırh yapması istendikten sonra ilave bir cümle ile Müslümanlara insan canının korunması ve barış için siz de güzel şeyler yapın denilmektedir. (Elmalılı, VI, 595-596).

"Sabah gidişi bir aylık, akşam dönüşü bir aylık mesafe olan rüzgârı da Süleyman'ın (emrine verdik)**. Bakır madenini de onun için akıttık. Rabbinin izniyle eli altında çalışan cinler vardı. Onlardan da her kim emrimizden saparsa ona alevli azabı tattırırız."**

Burada söz, Hz. Davut'un oğlu olan Hz. Süleyman'a verilen imkânlara geçiyor. Rüzgârın Hz. Süleyman'ın ne şekilde emrine verildiğine ve onun, bundan nasıl yararlandığına dair birtakım şeyler rivayet ediliyor olsa da bu rivayetler önemsenecek sıhhatte olmadıklarından onları zikretme ihtiyacı duymuyoruz. Sözü edilen rüzgâr'ın emrine verilmesi, ticaret gemilerinin rüzgâr sayesinde gidip gelmeleridir. Allah'ın tabiata hâkim kıldığı kanunları araştırıp bilen herkes bunlardan yararlanır. Hz. Süleyman da bir aylık mesafeye kadarki rüzgârların hareketleri, şiddet ve yönleri hakkında yaptığı gözlemlere dayanarak ticaret gemilerini yönlendiriyordu.

Bakır diye tercüme ettiğimiz *"kıtr"* kelimesi, katran ve petrol şeklinde de anlaşılmıştır. Bizce burada da klasik tefsirlerde sözü edilen üç gün üç gece falan bölgede maden kuyusundan bakır eriyiği aktı, şeklindeki rivayetlerde anlatılanlardan çok Hz. Süleyman'ın bakır eritme ocakları yapması kastedilmiştir.

Hz. Süleyman'a verilen imkânlardan biri, cinlerin kendisine itaat etmeleri ve emrinde kendisi için çalıştırılmalarıdır. Emrine karşı gelenleri ise cezalandırıyordu. Cinlerin kendisi için ne yaptıkları ise hemen sonraki ayette şöyle sıralanmaktadır:

"(Cinler, Süleyman'ın) **Dileği doğrultusunda onun için görkemli köşkler, heykeller, havuz büyüklüğünde çanaklar, yere sabit kazanlar yapıyorlardı. Ey Davud ailesi, şükredin; kullarımdan şükreden azdır."**

Âyetten cinlerin sanat işlerinde maharetli oldukları anlaşılmaktadır. Görkemli köşkler şeklinde çevirdiğimiz *"mehârib"* kelimesi, yüksek ve görkemli binalar, kaleler, saraylar, mabetler gibi anlamlara gelir.

Yapılan binalardan ve yemek pişirmek için imal edilen havuz büyüklüğünde kazanlardan Hz. Süleyman döneminde zenginlik ve ihtişamın hangi seviyelerde olduğu anlaşılmaktadır.

Camilerde imamlar için yapılan mihraplar hicri ikinci asırda ortaya çıkmıştır. Başta kıblenin yönünü göstermek için kıble duvarında küçük bir pencere yapılıyordu. Zamanla pencere büyütüle büyütüle günümüzdeki mihrap şeklini aldı. (İbnu Âşur, XI, 363).

Cinlerin yaptıkları heykellere gelince bunların bakır, cam, taş vs.den yapılmış melek ve hayvan şekilleri oldukları söylenir. Mesela sarayının çevresinde aslan heykelleri vardı.

Bazıları ise Hz. Süleyman'a cinlerin yaptıkları heykellerin ağaç gibi cansız varlıkların heykelleri olduklarını söylerler.

"Ölümüne karar verdiğimiz zaman, (cinler onun) **öldüğünü ancak asasını ağaç kurdunun yemesi sonucu yere yığılmasıyla öğrendiler. Böylece şu ortaya çıkmış oldu: cinler şayet gaybı biliyor olsalardı o alçaltıcı azapta kalmazlardı."**

Rüzgâra ve cinlere hükmetse, köşk ve saraylara sahip olsa, kuşdilini bilse, Allah tarafından gönderilmiş bir peygamber ve muhteşem bir hükümdar olsa da insan ölümlüdür ve eceli geldiğinde ölecektir. Hem de sessiz sedasız ve kimsenin haberi olmadan bir köşede de ölebilir. İşte Hz. Süleyman bu şekilde ölmüştür.

Cinlerin gaybı bildikleri inancı yaygın bir inançtır. Oysa onlar da ancak şahit olduklarını bilirler. Hz. Süleyman'ın emrinde çalışan cinler ağır işlerde çalışıyorlardı. O, asasına dayanmış vaziyette ölmüş ve cinler bunu bilememişlerdir. Onun öldüğünü bilselerdi, o ağır işte çalışmaya devam etmezlerdi. Onun öldüğü ancak bir kurtçuğun asasını kemirmesi sonucu kırılması ve bedeninin yere yığılmasıyla ortaya çıktı. O halde o ana kadar öldüğünü bilmiyorlardı. Şâyet gaybı biliyor olsalardı yanı başlarında ölen Hz Süleyman'ın öldüğünün farkına varırlardı.

لَقَدْ كَانَ لِسَبَإٍ فِي مَسْكَنِهِمْ اٰيَةٌۚ جَنَّتَانِ عَنْ يَمِينٍ وَشِمَالٍۜ كُلُوا
مِنْ رِزْقِ رَبِّكُمْ وَاشْكُرُوا لَهُۜ بَلْدَةٌ طَيِّبَةٌ وَرَبٌّ غَفُورٌ ﴿١٥﴾
فَاَعْرَضُوا فَاَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ سَيْلَ الْعَرِمِ وَبَدَّلْنَاهُمْ بِجَنَّتَيْهِمْ

جَنَّتَيْنِ ذَوَاتَيْ اُكُلٍ خَمْطٍ وَاَثْلٍ وَشَيْءٍ مِنْ سِدْرٍ قَلٖيلٍ ﴿١٦﴾
ذٰلِكَ جَزَيْنَاهُمْ بِمَا كَفَرُوا وَهَلْ نُجَازٖٓي اِلَّا الْكَفُورَ ﴿١٧﴾ وَجَعَلْنَا
بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ الْقُرَى الَّتٖي بَارَكْنَا فٖيهَا قُرًى ظَاهِرَةً وَقَدَّرْنَا
فٖيهَا السَّيْرَ سٖيرُوا فٖيهَا لَيَالِيَ وَاَيَّامًا اٰمِنٖينَ ﴿١٨﴾ فَقَالُوا
رَبَّنَا بَاعِدْ بَيْنَ اَسْفَارِنَا وَظَلَمُٓوا اَنْفُسَهُمْ فَجَعَلْنَاهُمْ اَحَادٖيثَ
وَمَزَّقْنَاهُمْ كُلَّ مُمَزَّقٍ اِنَّ فٖي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ
﴿١٩﴾ وَلَقَدْ صَدَّقَ عَلَيْهِمْ اِبْلٖيسُ ظَنَّهُ فَاتَّبَعُوهُ اِلَّا فَرٖيقًا
مِنَ الْمُؤْمِنٖينَ ﴿٢٠﴾ وَمَا كَانَ لَهُ عَلَيْهِمْ مِنْ سُلْطَانٍ اِلَّا لِنَعْلَمَ
مَنْ يُؤْمِنُ بِالْاٰخِرَةِ مِمَّنْ هُوَ مِنْهَا فٖي شَكٍّ وَرَبُّكَ عَلٰى كُلِّ
شَيْءٍ حَفٖيظٌ ﴿٢١﴾

15. Sebe' halkı için kendi yurtlarında alınacak bir ibret vardı. Biri sağda ve biri solda iki bahçe vardı. Rabbinizin rızkından yiyin ve O'na şükredin; güzel bir yurt ve çok bağışlayan bir Rab!...

16. Fakat onlar yüz çevirdiler. Bu yüzden üzerlerine Arim selini gönderdik ve iki bahçelerini buruk yemişli, acı meyveli ve biraz da sedir ağacına çeviriverdik.

17. Nankörlük ettikleri için onları böyle cezalandırdık. Nankörlerden başkasını biz hiç cezalandırır mıyız?

18. Onlar ile kendilerine bereket verdiğimiz kentler arasında sırt sırta devam edip giden kentler var ettik ve bunlar arasında gidiş-geliş imkânları yarattık. Günlerce ve gecelerce güven içerisinde aralarında yol alın.

19. Fakat onlar: "Rabbimiz, sefer mesafelerinin arasını uzak kıl!" dediler. Kendilerine zulmettiler. Biz de onları darmadağın edip ibretle kendilerinden söz edilen bir kavim haline getirdik. Şüphesiz bunda çok sabreden, çok şükreden herkes için ibretler vardır.

20. İblis, onlar hakkında düşündüğünü gerçekleştirdi de müminlerden bir grup hariç hepsi ona tabi oldu.

21. Onun onlar üzerinde herhangi bir hâkimiyeti yoktu; ancak biz ahirete iman eden ile onun hakkında kuşkusu olanı bilmek istedik. Rabbin her şeyi koruyup gözetendir.

Sebe'/Sebâ/Sabâ halkı Hz. Süleyman döneminde güneşe tapan müşrik bir kavimdi. Kraliçelerinin Hz. Süleyman'a gelip iman etmesiyle onlar da hak dini seçmişlerdi. Ama zamanla hak dinden saptılar.

Arap yarımadasının güney batısında bugün Yemen olarak bilinen Sabâ ülkesi, adını, kurucusu Sebe' b. Yeşcüb'tan almaktadır. Ahd-i Atik'te, Roma, Yunan ve Arap edebiyatında sıkça sözü edilen ülke, muhteşem bir güzelliğe sahipti. Kişi nerede otursa sağında bir bahçe, solunda bir bahçe bulunurdu.

Ülke topraktan elde ettiği gelirin yanında ticaretten de önemli bir gelir elde ediyordu. Baharat yolu bu ülkeden geçiyordu.

Ne var ki ülkenin dirliği bu şekilde devam etmedi. Sulamak için yaptıkları baraj yıkıldı. Ülke sel felaketiyle karşı karşıya geldi.

"Fakat onlar yüz çevirdiler. Bu yüzden üzerlerine Arim selini gönderdik ve iki bahçelerini buruk yemişli, acı meyveli ve biraz da sedir ağacına çeviriverdik."

Barajın yıkılışına dair birtakım rivayetler nakledilir. Bunların doğruluğunu teyit edecek sağlıklı bir dayanaktan söz edilemez. Baraj şu veya bu şekilde yıkılmıştır. Yüce Allah'ın, *"seli üzerlerine biz gönderdik"* demesi, barajın mutlaka olağanüstü bir yolla yıkılmasını gerektirmez. Barajın onarım ve bakımını ihmal etmeleri nedeniyle baraj yıkılmış olsa yahut aralarında anlaşmazlık çıkıp taraflardan biri barajı yıkmış olsa yine böyle bir ifade kullanılabilir. Fiilin Allah'a izafe edilmiş olması olayın normal sebepler çerçevesinde olmasına engel değildir. Çünkü söz konusu sebep ve sonuç kanunlarını koyan Allah'ın kendisidir. O halde baraj nasıl yıkılmış olursa olsun, Allah'ın emir ve yasaklarına muhalefetleri sebebiyle, daha açık bir ifadeyle yıkılmaması için emir ve yasaklarına riayet etmemelerinden ve tabiata hâkim kıldığı kuralları gözetmemelerinden dolayı yıkılmıştır. Barajın yıkılışından sonra da varlıklarını sür-

dürdüler ama o bol verimi kaybettiler; geriye acı meyveler ve çorak bir toprak kaldı. **"Nankörlük ettikleri için onları böyle cezalandırdık. Nankörlerden başkasını biz hiç cezalandırır mıyız?"** Burada dünyevi bir cezalandırmadan söz edilmektedir. Bireyler yapmadıkları şeyler sebebiyle dünyada kimi sıkıntı ve musibetlere maruz kalabilirler. Karşılaştıkları bu sıkıntı ve musibetler onlar için imtihan vesileleridir. Ama anladığımız kadarıyla toplumlar böyle değildir. Onların başlarına gelen felaketler mutlaka yaptıkları sebebiyledir. Bu sebeple de çoğunlukla işledikleri suç nevinden bir cezayla cezalandırılırlar. Örneğin barajın duvarlarını daha şiddetli yağmura karşı korunaklı inşa etmemiş yahut zamanı geldiğinde bakımını yapmamış olabilirler.

"Onlar ile kendilerine bereket verdiğimiz kentler arasında sırt sırta devam edip giden kentler var ettik ve bunlar arasında gidiş-geliş imkânları yarattık. Günlerce ve gecelerce güven içerisinde aralarında yol alın."

Bereketlendirilen kentlerle Şam ve Filistin topraklarının kastedildiği söylenir. Yemen üzerinden gelen ticaret yolu bu bölgelere uğruyor ve Avrupa'ya uzanıyordu. İşte bu âyette bu yolun güvenli, yolculuğa elverişli bir yol olduğu ve yerleşim yerleri arasındaki mesafelerin ölçülü olduğu anlatılmaktadır. Sabah bir yerleşim alanından hareket eden kervan karanlık basmadan diğer yerleşim birimine ulaşabiliyordu. Yerleşim birimlerinin arasındaki mesafenin ölçülü ve düzenli olması kervanın işini kolaylaştırıyordu.

"Fakat onlar: "Rabbimiz, sefer mesafelerinin arasını uzak kıl!" dediler. Kendilerine zulmettiler. Biz de onları darmadağın edip ibretle kendilerinden söz edilen bir kavim haline getirdik. Şüphesiz bunda çok sabreden, çok şükreden herkes için ibretler vardır."

Şehirlerin birbirlerine yakın oluşu, aralarında yol alan kervanların işlerini kolaylaştırıyordu ama bazı toplumları gelir bolluğu ve rahat bir hayat şımartır. Sabâ halkını da bolluk ve kolay hayat şımartmıştı. Muhtemelen kendilerine içinde bulundukları bu nimetleri hatırlatarak Allah'ın birliğine ve emirlerine itaat etmeye çağıranlar olduğunda şımarıklık sonucu **"Rabbimiz, seferlerimizin arasını uzaklaştır"** demişlerdir. Belki de bu sözleriyle *"kimse bu düzenimizi bozamaz"* demek istemişlerdi.

lere şükretmemişti. Dağılan halk Arabistan yarımadasının çeşitli bölgelerine göç etti.

"**İblis, onlar hakkında düşündüğünü gerçekleştirdi, müminlerden bir grup hariç hepsi ona tabi oldu.**"

Sabâlıların az bir kısmı tevhid inancı üzere devam etmiştir. Diğerleri şeytana uymuşlardı.

İnsanların yeryüzünde ilk yaratıldıklarında da şeytan onları aldatmak için her yola başvuracağına dair yemin etmişti. O zaman da yüce Allah, isteyerek kendisine tabi olanlar dışında iman edenler üzerinde zorlayıcı bir baskısının olmayacağını dile getirmişti. (Hicr 15/42). İşte insanlığın ilk dönemlerinde şeytan-insan ilişkisi konusunda söylenenlerin pratik hayattaki bir kesiti burada dile getirilmektedir: "**Onun onlar üzerinde herhangi bir hâkimiyeti yoktu. Ancak biz ahirete iman eden ile onun hakkında kuşkusu olanı bilmek istedik. Rabbin her şeyi gözetlemektedir.**"

قُلِ ادْعُوا الَّذِينَ زَعَمْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ
لَا يَمْلِكُونَ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ
وَمَا لَهُمْ فِيهِمَا مِنْ شِرْكٍ وَمَا لَهُ مِنْهُمْ مِنْ ظَهِيرٍ ﴿٢٢﴾
وَلَا تَنْفَعُ الشَّفَاعَةُ عِنْدَهُ إِلَّا لِمَنْ أَذِنَ لَهُ حَتَّى إِذَا فُزِّعَ عَنْ قُلُوبِهِمْ
قَالُوا مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ قَالُوا الْحَقَّ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ
﴿٢٣﴾ قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ قُلِ اللَّهُ وَإِنَّا
أَوْ إِيَّاكُمْ لَعَلَى هُدًى أَوْ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٢٤﴾ قُلْ لَا تُسْأَلُونَ
عَمَّا أَجْرَمْنَا وَلَا نُسْأَلُ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٢٥﴾ قُلْ يَجْمَعُ بَيْنَنَا رَبُّنَا

ثُمَّ يَفْتَحُ بَيْنَنَا بِالْحَقِّ وَهُوَ الْفَتَّاحُ الْعَلِيمُ ﴿٢٦﴾ قُلْ أَرُونِيَ
الَّذِينَ أَلْحَقْتُمْ بِهِ شُرَكَاءَ كَلَّا بَلْ هُوَ اللَّهُ الْعَزِيزُ
الْحَكِيمُ ﴿٢٧﴾ وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِلنَّاسِ بَشِيرًا
وَنَذِيرًا وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٨﴾ وَيَقُولُونَ
مَتَىٰ هَٰذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٩﴾ قُلْ لَكُمْ مِيعَادُ
يَوْمٍ لَا تَسْتَأْخِرُونَ عَنْهُ سَاعَةً وَلَا تَسْتَقْدِمُونَ ﴿٣٠﴾

22. De ki: "Allah'tan başka haklarında iddialarda bulunduklarınıza yalvarıp yakarın. Onlar gökte de yerde de zerre ağırlığınca bir şeye sahip değildir. Onların bu ikisinde herhangi bir ortaklığı olmadığı gibi Allah'a yönelik herhangi bir destekleri de söz konusu değildir.

23. Kendisine izin verdiği müstesna, O'nun katında şefaat de fayda vermez. Nihayet kalplerinden korku giderildiği zaman; "Rabbiniz ne buyurdu?" derler. Derler ki: "Gerçeği." O yücedir, büyüktür.

24. De ki: "Gökten ve yerden kim size rızık vermektedir?" De ki: "Allah! O halde ya biz yahut siz; iki taraftan biri ya hidayet üzeredir veya apaçık bir sapıklıktadır."

25. De ki: "Bizim işlediğimiz suçlar sizden sorulmaz, sizin işledikleriniz de bizden sorulmaz."

26. De ki: "Rabbimiz hepimizi bir araya toplayacak, sonra adaletle aramızda hüküm verecektir. O adaletle hüküm verendir ve bilendir."

27. De ki: "O'na ortak koştuklarınızı bana gösterin. Hayır, öyle şey olamaz. Bilakis O Allah'tır. O yegâne galiptir, hikmet sahibidir."

28. Biz seni insanların tamamına müjdeleyici ve uyarıcı olman dışında bir amaçla göndermedik; fakat insanların çoğu bilmez.

29. "Eğer doğru iseniz, şu tehdit ettiğiniz azap ne zamanmış" derler.

30. De ki: "Size öyle bir gün belirlenmiş ki ondan ne bir an geri bırakılmayı talep edebilirsiniz ne de öne alınmayı."

Allah'a ortak koşanlar, ortak koştuklarının Allah katında itibar sahibi olduklarına, bu yüzden Allah'ın kendilerine gökte ve yerde bir takım yetkiler verdiğine ve katında şefaat edeceklerine inanırlar. Oysa Allah dışında taptıkları ve kendilerinden birtakım isteklerde bulundukları putlar, melekler ve diğer ortak koşulan varlıklar gökte ve yerde hiçbir şeye sahip değiller ki kendilerinden istekte bulunanlara bir yararları dokunabilsin. Onların Allah'a bir ortaklıkları yahut herhangi bir konuda Allah'a destek çıkıp O'na yardımları da söz konusu değildir. Bu sebeple bunlar Allah katında kimseye şefaat edemezler.

"Kendisine izin verdiği müstesna, O'nun katında şefaat de fayda vermez. Nihayet kalplerinden korku giderildiği zaman; "Rabbiniz ne buyurdu?" derler. Derler ki: 'Gerçeği.' O yücedir, büyüktür."

İzin, şefaat edecekler hakkında mı yoksa şefaat edilecekler hakkında mı kullanılmıştır? Her iki görüş de ileri sürülmüştür. (Kurtubi, XIV, 260). İznin şefaat edilecekler hakkında söz konusu edildiğini söyleyenler, önceki âyette kendilerinden bahsedilen kâfirlere şefaat edilsin diye izin verilmeyeceğini ve ahirette bu mesele kesin olarak kendileri nezdinde de tahakkuk edince dünya hayatında Peygamberlerin kendilerine anlattıklarını hatırlayıp *"Evet, Rabbimiz gerçeği söylemiştir"* diyeceklerdir. (Taberi, XX, 395).

İznin şefaat edecekler hakkında söz konusu edildiğini söyleyenler ise şefaat edecekleri kimseler hakkında izin verilince onlar korkuya kapılacak, kalpleri yatışınca da Rabbin ne buyurduğunu birbirlerine sorduklarında *"gerçeği buyurdu"* diyeceklerdir. (İbnu Kesir, VI, 514).

Müfessirlerin çoğu sözü edilen şefaatin ahiretle ilgili olduğunu söylemektedir. Dünyaya ait olduğunu söyleyenler de vardır. (bk. Kurtubî, XIV, 260). Buhari, Tirmizi ve İbnu Mâce'nin naklettiği bir rivayetten de sözü edilen şefaatin dünya ile ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü söz konusu rivayette Allah bir şeye hüküm verdiğinde gökteki meleklerin o emre boyun eğerek kanat çırptıkları "**Nihayet kalplerinde korku giderildiği zaman, 'Rabbiniz ne buyurdu?"** diye sorulduğunda **"Gerçeği. O yücedir, büyüktür"** dedikleri anlatılmaktadır. (Buhari, Tevhid 32; Tirmizi, Tefsir 34; İbnu Mâce, Mukaddime 13).

Müşrik Araplar ahirete inanmadıklarından Allah'a ortak koştukları putlarının geri kalan ömürlerinde kendilerine Allah nezdinde şefaat edeceklerine inanıyorlardı.

Belirtelim ki şefaatin ancak izin ile olacağının söylenmesi, mutlaka izin verileceği anlamına da gelmez. Ayrıca ahirette şefaatin olmayacağı Kur'ânda açıkça ifade edilmektedir. (Bakara 2/254). Şefaatin tamamı Allah'ındır. (Zümer 39/44).

Kulluk ve mutlak itaat, ancak bu evrenin ve insana verilen nimetlerin sahibi olan Allah'a yapılır. Bu yüzden gökten ve yerden insana rızık verenin Allah olduğu hatırlatılıyor. Çünkü insana rızık vermeyen ne ona şefaat edebilir ne de ona bir fayda vermeye maliktir.

Peygamber, kime kulluk etmek gerektiğinin kriterini verdikten sonra *"ben doğru yoldayım, siz de sapık yoldasınız"* demiyor. "**O halde ya biz yahut siz; iki taraftan biri ya hidayet üzeredir veya apaçık bir sapıklıktadır,"** diyerek değerlendirme yapmayı karşı tarafa bırakıyor. Belki öylesi onların vicdanını daha iyi harekete geçirir ve inada kapılmadan hakkı kabul ederler. Peygamber ayrıca, **"bizim işlediğimiz suçlar sizden sorulmaz, sizin işledikleriniz de bizden sorulmaz,"** diyerek karşı tarafı kendi durumlarını gözden geçirmeye daha çok sevk etmekte, yaptıklarının hesabını kendilerinin vereceğini hatırlatmaktadır. Ardından da meselenin çözümü Allah'a havale edilmektedir: **"Rabbimiz hepimizi bir araya toplayacak, sonra adaletle aramızda hüküm verecektir. O adaletle hüküm verendir, bilendir."**

"De ki: 'O'na ortak koştuklarınızı bana gösterin. Hayır, öyle şey olamaz. Bilakis O Allah'tır. O yegâne galiptir, hikmet sahibidir."

O ortak koştuklarının Allah'a ortak koşulmaları gerektiğine dair bir delil isteniyor olmalıdır. Mesela, gökte ve yerde Allah'a ortak olduklarına inandıkları kimselerin kendilerini ortak koşanlara rızık verdiklerine dair bir delil getirsinler. Böyle bir delil getiremezler.

"Biz seni insanların tamamına müjdeleyici ve uyarıcı olman dışında bir amaçla göndermedik; fakat insanların çoğu bilmez."

İslâm'ın bütün insanlığa gönderilmiş bir din olduğunu gündeme getiren âyetlerden biri budur.

Yukarıdaki âyetlerde müşrik Araplar muhatap alınmıştı. Taptıkları putların yerde ve gökte Allah'a bir ortaklıklarının bulunmadığı anlatıldı ve nihai hesabın Allah'a verileceği hatırlatıldı. Bu âyette ise onlara, *"siz bu risalete inanmazsanız, elbet ona inanan çıkacaktır. Çünkü o, bütün insanlara gönderilmiştir,"* denmektedir. Böylece o müşriklere Peygamberin kendi aralarından seçilmiş biri olmasının değerini bilmeleri öğütlenmektedir.

"Eğer doğru iseniz, şu tehdit ettiğiniz azap ne zamanmış, derler."

Müşrik Araplar, ileri sürülen delillere cevap veremediklerinde Peygambe-

re sözünü ettiği azabın bir an önce gelmesini yahut hissi bir mucize getirmesini isterler. Bu âyette de yaptıkları budur. Her dönemde cahil kesimin gündeminde ceza ve mucizeler vardır. Olağanlar üzerinde değerlendirme yapmayı, ceza ve mükâfatta, övmek ve yermek konularında ölçülü olmayı bilmezler, överlerse göklere çıkarır, yererlerse yerin dibine batırırlar. Peygamberlik denince de akıllarına ya ceza gelir veya mucize. Özellikle bu iki meselede çok acelecidirler.

Her şeyin belirlenmiş bir vakti vardır: "**De ki: 'Size öyle bir gün belirlenmiş ki ondan ne bir an geri bırakılmayı talep edebilirsiniz ne de öne alınmayı.**"

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنْ نُؤْمِنَ بِهٰذَا الْقُرْاٰنِ وَلَا بِالَّذ۪ي بَيْنَ
يَدَيْهِۜ وَلَوْ تَرٰٓى اِذِ الظَّالِمُونَ مَوْقُوفُونَ عِنْدَ رَبِّهِمْۚ يَرْجِعُ
بَعْضُهُمْ اِلٰى بَعْضٍ الْقَوْلَۚ يَقُولُ الَّذ۪ينَ اسْتُضْعِفُوا
لِلَّذ۪ينَ اسْتَكْبَرُوا لَوْلَٓا اَنْتُمْ لَكُنَّا مُؤْمِن۪ينَ ﴿٣١﴾
قَالَ الَّذ۪ينَ اسْتَكْبَرُوا لِلَّذ۪ينَ اسْتُضْعِفُوٓا اَنَحْنُ صَدَدْنَاكُمْ
عَنِ الْهُدٰى بَعْدَ اِذْ جَٓاءَكُمْ بَلْ كُنْتُمْ مُجْرِم۪ينَ ﴿٣٢﴾ وَقَالَ الَّذ۪ينَ
اسْتُضْعِفُوا لِلَّذ۪ينَ اسْتَكْبَرُوا بَلْ مَكْرُ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ
اِذْ تَأْمُرُونَنَٓا اَنْ نَكْفُرَ بِاللّٰهِ وَنَجْعَلَ لَهُٓ اَنْدَادًاۜ وَاَسَرُّوا النَّدَامَةَ
لَمَّا رَاَوُا الْعَذَابَۜ وَجَعَلْنَا الْاَغْلَالَ ف۪ٓي اَعْنَاقِ الَّذ۪ينَ كَفَرُواۜ
هَلْ يُجْزَوْنَ اِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٣٣﴾ وَمَٓا اَرْسَلْنَا ف۪ي قَرْيَةٍ مِنْ نَذ۪يرٍ

إِلَّا قَالَ مُتْرَفُوهَا إِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ ﴿٣٤﴾ وَقَالُوا نَحْنُ
أَكْثَرُ أَمْوَالًا وَأَوْلَادًا وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ ﴿٣٥﴾ قُلْ إِنَّ رَبِّي يَبْسُطُ
الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٦﴾

31. İnkâr edenler dediler ki: "Biz, bu Kur'ân'a da ondan önce gelene de asla inanmayacağız. Şayet sen şu zalimlerin Allah'ın huzurunda duruşlarını bir görsen, birbirlerine laf yetiştirmeye çalışırlar. Zayıf düşürülenler, büyüklük taslayanlara derler ki: "Siz olmasaydınız, biz iman edenlerden olurduk."

32. Büyüklük taslayanlar, zayıf düşürülenlere şöyle diyeceklerdir: "Yani size hidayet geldikten sonra biz mi sizi ondan uzaklaştırdık? Hayır, zaten siz kendiniz suçluydunuz."

33. Küçük düşürülenler, büyüklük taslayanlara derler ki: "Gece-gündüz işiniz hile idi; çünkü hep Allah'ı inkâr etmemizi, O'na ortaklar koşmamızı bizden isterdiniz." Azabı gördüklerinde ise pişmanlıklarını içlerine atar susarlar. Biz de o inkâr edenlerin boyunlarına demir halkalar takarız. Şimdi onlar yaptıklarının cezasından başkasıyla cezalandırılmıyorlar.

34. Biz, hiçbir beldeye bir korkutucu göndermemişiz ki oranın şımarık zenginleri şunu söylemiş olmasın: "Katiyen biz, kendisiyle birlikte gönderildiğiniz şeyleri inkâr ediyoruz."

35. Ayrıca dediler ki: "Mallarımız, çocuklarımız sizinkilerden daha çok; bu sebeple biz azap görecek değiliz."

36. De ki: "Rabbim rızkı dilediğine bol verir, dilediğine kısar; fakat insanların çoğu bunu bilmez."

den onların ahiretteki halleri tasvir edilmektedir: "**Şayet sen şu zalimlerin Allah'ın huzurunda duruşlarını bir görsen, birbirlerine laf yetiştirmeye çalışırlar. Zayıf düşürülenler, büyüklük taslayanlara derler ki: 'Siz olmasaydınız, biz iman edenlerden olurduk.**" Bu dünya hayatında bir çark kurulmuş dönmektedir. Büyüklük taslayanlar vardır ve onların bu davranışlarını kabullenip onları büyük ve önder olarak görenler vardır. Her iki taraf için de hayat çarkı dönmektedir. Ama ahirette aralarındaki uyum bozulacak ve zayıf düşürülenler diğerlerine: **"Siz olmasaydınız biz iman edenlerden olurduk"** diyeceklerdir. Bu dünya hayatında büyüklük taslamış olanlar ise kötülüğe önderlik ettikleri halde o zayıf düşürülenlerin sapmalarında hiçbir paylarının olmadığını savunarak zayıf düşürülenlere şöyle diyeceklerdir: **"Yani size hidayet geldikten sonra biz mi sizi ondan uzaklaştırdık? Hayır, zaten siz kendiniz suçluydunuz."** Birbirlerini suçlamaları devam edecek ama azabı gördüklerinde iki taraf da büyük bir pişmanlık duyarak susacaktır. Ne var ki pişman olmalarının artık kendilerine bir yararı olmayacaktır.

"Biz, hiçbir beldeye bir korkutucu göndermemişiz ki oranın şımarık zenginleri şunu söylemiş olmasın: 'Katiyen biz, kendisiyle birlikte gönderildiğiniz şeyleri inkâr ediyoruz."

Sefahate dalmış servet ve yetki sahipleri peygamberlere karşı gelenlerin başında gelirler. Bu toplumsal bir kanundur. Her peygambere bu sınıf karşı çıkmıştır. Toplumun bu kesimi kendisini beğenmiş ve müstağnidir. Çünkü toplum içerisinde elde ettikleri makamın bütünüyle kendi becerileri sonucu olduğuna inanırlar. Derler ki: **"Mallarımız, çocuklarımız sizinkilerden daha çok; bu sebeple biz azap görecek değiliz."** Elde ettikleri servet ve sahip bulundukları güç ve itibar, onlara göre Allah'ın gözde kulları olmaları nedeniyledir. Allah kendilerini seviyor ki bunca servet ve gücü onlara vermiştir. Allah bu dünyada kendilerine bu denli değer veriyorsa ahirette de onları cezalandırmayacaktır. Oysa bu şımarık tavırlarıyla sadece kendilerini değil toplumlarını da helake götürüyorlar.

"De ki: 'Rabbim rızkı dilediğine bol verir, dilediğine kısar; fakat insanların çoğu bunu bilmezler."

Bu dünya hayatında imkânlara sahip olmak, Allah'ın sevgili kulu olmanın delili değildir. İnsan haksızlık yaparak da servet biriktirebilir. Servet biriktirmenin kanunları ile iyi insan olmanın kuralları birebir örtüşmez; her birinin farklı kanun ve kuralları vardır. Ayrıca servet elde etmek, sadece o serveti kazananın maharetiyle ilgili bir şey de değildir. Bunun başka sebepleri de vardır. Bütün bu sebeplerin, hatta o kimsenin kendisinin de yaratıcısı Allah'tır.

Allah'ın bu dünya hayatında verdiği servet bir mükâfat değildir, imtihan aracıdır. Bu yüzden servete sahip olmanın Allah katında değerli olmak veya olmamakla bir ilişkisi yoktur.

وَمَٓا اَمْوَالُكُمْ وَلَٓا اَوْلَادُكُمْ بِالَّت۪ي تُقَرِّبُكُمْ عِنْدَنَا زُلْفٰٓى
اِلَّا مَنْ اٰمَنَ وَعَمِلَ صَالِحاً فَاُو۬لٰٓئِكَ لَهُمْ جَزَٓاءُ الضِّعْفِ
بِمَا عَمِلُوا وَهُمْ فِي الْغُرُفَاتِ اٰمِنُونَ ﴿٣٧﴾ وَالَّذ۪ينَ يَسْعَوْنَ ف۪ٓي
اٰيَاتِنَا مُعَاجِز۪ينَ اُو۬لٰٓئِكَ فِي الْعَذَابِ مُحْضَرُونَ ﴿٣٨﴾ قُلْ اِنَّ رَبّ۪ي
يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَٓاءُ مِنْ عِبَادِه۪ وَيَقْدِرُ لَهُ وَمَٓا اَنْفَقْتُمْ
مِنْ شَيْءٍ فَهُوَ يُخْلِفُهُ وَهُوَ خَيْرُ الرَّازِق۪ينَ ﴿٣٩﴾
وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ جَم۪يعاً ثُمَّ يَقُولُ لِلْمَلٰٓئِكَةِ اَهٰٓؤُ۬لَٓاءِ اِيَّاكُمْ
كَانُوا يَعْبُدُونَ ﴿٤٠﴾ قَالُوا سُبْحَانَكَ اَنْتَ وَلِيُّنَا مِنْ دُونِهِمْ بَلْ كَانُوا
يَعْبُدُونَ الْجِنَّ اَكْثَرُهُمْ بِهِمْ مُؤْمِنُونَ ﴿٤١﴾ فَالْيَوْمَ لَا يَمْلِكُ بَعْضُكُمْ
لِبَعْضٍ نَفْعاً وَلَا ضَرّاً وَنَقُولُ لِلَّذ۪ينَ ظَلَمُوا ذُوقُوا عَذَابَ النَّارِ الَّت۪ي
كُنْتُمْ بِهَا تُكَذِّبُونَ ﴿٤٢﴾ وَاِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالُوا
مَا هٰذَٓا اِلَّا رَجُلٌ يُر۪يدُ اَنْ يَصُدَّكُمْ عَمَّا كَانَ يَعْبُدُ اٰبَٓاؤُ۬كُمْ
وَقَالُوا مَا هٰذَٓا اِلَّٓا اِفْكٌ مُفْتَرًى وَقَالَ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا لِلْحَقِّ لَمَّا

جَٓاءَهُمْۙ اِنْ هٰذَٓا اِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ ﴿٤٣﴾ وَمَٓا اٰتَيْنَاهُمْ مِنْ كُتُبٍ يَدْرُسُونَهَا
وَمَٓا اَرْسَلْنَٓا اِلَيْهِمْ قَبْلَكَ مِنْ نَذِيرٍۜ ﴿٤٤﴾ وَكَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْۙ
وَمَا بَلَغُوا مِعْشَارَ مَٓا اٰتَيْنَاهُمْ فَكَذَّبُوا رُسُلِي۠ فَكَيْفَ كَانَ
نَكِيرِ ﴿٤٥﴾

37. Mallarınız da sizi bize yaklaştıracak değildir evlatlarınız da; ancak inanıp salih amel işleyen başka. Onlara yaptıklarının kat kat fazlası mükâfat vardır ve onlar köşklerde emniyet içindedirler.

38. Âyetlerimizi engellemeye çalışanlarsa azapla yüz yüze gelecekler-dir.

39. De ki: "Şüphesiz ki Rabbim kullarından diledikleri için rızkı bol bol verir ya da kısar; siz her ne infâk ederseniz onun yerini doldurur. O, rızık verenlerin en hayırlısıdır."

40. O gün hepsini bir araya toplar ve sonra meleklere: "Bunlar mı size tapıyordu?" der.

41. Melekler der ki: "Seni her türlü eksiklikten uzak tutarız; koruyucumuz onlar değil sensin. Hayır, onlar cinlere tapıyorlardı. Çoğu onlara inanmıştı."

42. Artık bugün birbirinize herhangi bir yarar ya da zarar verme imkanınız yoktur. Zalimlere deriz ki: "Yalanlamış olduğunuz şu ateşin azabını tadın."

43. Âyetlerimiz açık delililler halinde onlara okunduğu zaman demişlerdi ki: "Bu adam sizi babalarınızın taptıklarından alıkoymak isteyen biridir." Yine demişlerdi ki: "Bu, uydurulmuş bir iftiradan başkası değildir." O kâfirler kendilerine hak geldiğinde de onun için: "Bu, apaçık bir sihirden ibarettir." demişlerdi.

44. Hâlbuki biz onlara okuyacakları bir kitap vermemiş ve senden önce de onlara herhangi bir uyarıcı göndermemiştik.

45. Onlardan öncekiler de yalanlamıştı. Bunlar, onlara verdiklerimizin onda birine bile erişmemişlerdir. Peygamberlerimi yalanladılar; ama beni inkâr etmek nasılmış gördüler.

34. âyette mallarının ve çocuklarının çokluğunu, Allah tarafından sevilmelerinin ve O'na yakın oluşlarının bir kanıtı olduğunu ileri sürmüşlerdi. İlk âyette bunların Allah katında bir anlam ifade etmediği ve Allah katında değerli olmanın yolunun iman ve salih amel olduğu anlatılmaktadır. O halde sadece mal sahibi olmak değil, malını Allah yolunda infak etmek; yine çok çocuk sahibi olmak değil, çocuklarını Allah'ın emir ve yasaklarına riayet edecek şekilde eğitmek salih ameldir. Mal ve çocuk ancak o zaman Allah katında anlam ifade eder. Zengin olmak, çok çocuğu olmak, şu veya bu soydan gelmek ve şu makamı işgal etmek gibi hususlar kişinin Allah katında değerini arttırmaz. Bu gibi şeyler, cahiliye inancına sahip kimseler nezdinde bizzat üstün değer olarak kabul görüyordu. Allah katında değerli olan ise iman ve salih ameldir.

Âyette "**Ancak inanıp salih amel işleyen başka,**" denilerek ancak iman ve salih amelin Allah katında bir değerinin olduğu belirtildikten sonra iman edip salih amel işleyenin kat kat mükâfatlandırılacağı ifade edilmektedir. Kur'ân-ı Kerim'de cennetten veya mükâfattan söz edildiğinde mutlaka imanla birlikte salih amel zikredilmektedir. Daha önce de birkaç kez dikkat çekmiştik: İnsanın davranışlarına etki etmeyen imanın bir anlamı yoktur. Aslında böyle bir iman da söz konusu değildir. Gerçekten iman etmiş kimsenin imanı mutlaka davranışlarına ve hayat felsefesine etki eder.

İnanmamak azabı gerektiren bir durumdur. Ancak başkalarının inanmamaları için çalışmak daha şiddetli azabı gerektirir. Bu yüzden 38. âyette olduğu gibi bu çaba içerisinde olanlar ayrıca zikredilmektedir.

"De ki: 'Şüphesiz ki Rabbim kullarından diledikleri için rızkı bol bol verir ya da kısar; siz her ne infâk ederseniz onun yerini doldurur. O, rızık verenlerin en hayırlısıdır."

Dünya nimetleriyle ahiret nimetleri birbirlerinin alternatifi şeyler değildir. Ahirette nimetlere kavuşacak kişi, dünya hayatında da nimetler içerisinde olan ve rızkı bollaştırılmış kişi olabilir. Hatta rızkı bollaştırılmış kişi Allah yolunda infak ettiği takdirde bu, ahirette nimetler içerisinde olmanın önemli sebeplerinden biridir. Ama bu dünya hayatında bol mal ve nimetlere kavuşanın mutlaka ahirette de böyle olacağı anlamına gelmez.

Yapılan infakın yerine başkasının verilmesi dünya hayatında iki şekilde olabilir: Ya yapılan infakın yerine gerçekten başka maddi imkânlar verilir yahut infak eden kişi kanaatkârlık duygusunu kazanır ve böylece malında mali bir eksilme hissetmez, hatta mutlu olur. Ama dünya hayatında bu ikisi gerçekleşmezse ahirette mutlaka yapmış olduğu infakın karşılığını kat kat alır.

Âyetin sonunda Allah'ın rızık verenlerin en hayırlısı olduğunun belirtilmesi, iman edenleri daha fazla infaka teşvik içindir. Çünkü infakın yerini dolduracak olan Allah'tır ve bu, yerini doldururken bol vereceğine işarettir.

"O gün hepsini bir araya toplar ve sonra meleklere: 'Bunlar mı size tapıyordu?' der."

Kendisinin bir katkısı yoksa Allah'a ortak koşulan kimse suçlu değildir. Meleklere ta ilk çağlardan itibaren tapanlar olagelmiştir. Meleklerin bunda suçları var mıdır? Suçlu olan, kendisine tapınılmasını isteyen kimsedir. Ama Allah, ister suçlu olsun, ister suçsuz olsun istisnasız tapınılan herkese soracaktır: **"Kullarımı siz mi saptırdınız, yoksa kendileri mi saptılar?"** (Furkan 25/17). Meleklere sorulan bu soruda, hem kendilerine tapanların böyle davrandıklarına dair şahitlikleri hem de kendilerine tapınılmasını isteyip istemedikleri sorulmaktadır.

"Diyecekler ki: 'Her türlü eksiklikten uzak tutarız; koruyucumuz onlar değil sensin. Hayır, onlar cinlere tapıyorlardı. Çoğu onlara inanmıştı."

Sorulan soruya melekler Allah'ın eksikliklerden münezzeh olduğunu söyleyerek ortak koşulmaktan yüce olduğunu, bu sebeple de kendilerinin O'na ortak koşmalarının asla söz konusu olamayacağını söylüyorlar. İnsanlar kendilerini Allah'a ortak koşmuşlarsa buna meleklerin rızaları yoktur. Bu sebeple onlar: *"İnsanlar bize taparlarken aslında cinlere/şeytanlara tapıyorlardı. Çünkü onlara bize tapmayı fısıldayanlar, şeytanlardır. Şeytanların fısıldadıklarına inandıkları için bize taptılar"* diyeceklerdir. O halde âyet, cinlerin/şeytanların sözlerine itirazsız itaat edilmesini onlara ibadet olarak tanımlamaktadır.

"Artık bugün birbirinize herhangi bir yarar ya da zarar verme imkanınız yoktur. Zalimlere deriz ki: 'Yalanlamış olduğunuz şu ateşin azabını tadın."

Allah dışında kendilerine tapınılanların tapanlara ve bunların onlara faydası olmadığı gibi karşılıklı zararları da olamaz. Allah'tan başkasına tapanlar genelde o taptıklarının ahirette kendilerine şefaat edeceklerini düşünürler. Her daim Allah'a ibadet eden ve Allah tarafından değerli kullar diye tanımlanan meleklerin bile kendilerine tapanlara bir şefaatleri söz konusu olmayacaktır. Onlara tapan zalimlere de ahirette, ateşin azabını tadın, denilecektir.

"Âyetlerimiz açık deliller halinde onlara okunduğu zaman demişlerdi ki: 'Bu adam sizi babalarınızın taptıklarından alıkoymak isteyen biridir.' Yine demişlerdi ki: 'Bu, uydurulmuş bir iftiradan başkası de-

ğildir.' O kâfirler kendilerine hak geldiğinde de onun için: 'Bu, apaçık bir sihirden ibarettir.' demişlerdi."

Âyetlerle kastedilen Kur'ân âyetleridir ve *bu adam* dedikleri de Peygamberdir. Hakaret olsun diye Peygamberden söz ederken bu şekilde bahsediyorlar. Babalara körü körüne bağlılık, inanmayan toplumların işidir. Bu sebeple önemli bir problem olarak Peygamberin kendilerini babalarının taptıklarından alıkoymak istediğini ileri sürüyorlar.

Müslüman kişi ataları doğru yoldaysa onlara saygı gösterir ve onlara rahmet okur. Ama körü körüne onlara bağlı değildir, onların işlemiş oldukları hatayı savunmaz. Günümüzde Müslümanlar arasında geçmişlerine körü körüne bir bağlılıktan ve onların hatalarını da savunmaktan söz edilebilir. Bizce bunun başlıca iki sebebi vardır:

Birincisi: Günümüz Müslümanlarının beslendiği bu anlayışın kaynağı İslâm olmayıp çağdaş bir takım ideolojilerdir.

İkincisi: Günümüzde farklı düşünce ve eğilimler, iletişim imkânlarının artması nedeniyle çok süratli bir şekilde yayılabilmektedir. Dolayısıyla İslâm toplumlarında geçmişlerinin inançlarından bütünüyle uzaklaşmış kesimler yetişmekte ve bu kesimler iftira derecesine varacak kadar geçmişi karalamaktadırlar. Bu durum dine bağlı kesimlerde reaksiyon uyandırmakta, hatalarıyla birlikte geçmişi savunmalarına sebep olmaktadır.

Belki bu konuda başka sebepler de sıralamak mümkündür ama kanaatimizce en önemlileri bu iki sebeptir.

Müşrikler, kendilerince tehlikeli buldukları Peygamberin niyetini dile getirdikten sonra Kur'ân'a yöneliyor ve Peygamberin kendisinin Kur'ân'ı uydurup bir iftira olarak Allah'tan geldiğini söylediğini ileri sürüyorlardı. Oysa Kur'ân onlara meydan okumuştu, Allah katından olmadığını söylüyorsanız, siz söz ehlisiniz ve bu işten iyi anlarsınız, Kur'ân'ın bir benzerini getirin diye meydan okumuştu. Ama onlar buna cevap vereceklerine Kur'ân-ı Kerim'e iftira atmaya devam ettiler.

İnkâr edenlerin bir kısmı Kur'ân'ın iftira mahsulü olduğunu söylerken bir kısmı da onun bir büyü olduğunu söylüyordu.

"Hâlbuki biz onlara okuyacakları bir kitap vermemiş ve senden önce onlara bir uyarıcı göndermemiştik."

Şu müşrik Araplara daha önce Allah'a ortak koşun yahut hak yolu izleyin diye bir peygamber gönderilmemiştir ki Kur'ân'ı ve Peygamberi yalanlamalarının bir dayanağı bulunsun.

Araplara çok uzun müddettir peygamber gönderilmemişti. Bu husus kendilerine hatırlatılarak bu gibi konularda cahil oldukları ve bu sebeple *"Allah bir peygamber gönderecekse şöyle veya böyle olması gerekir"* yahut bu Kur'ân hakkında *"o, Allah'a bir iftiradır; o bir büyüdür vs."* gibi birtakım hükümlere varmalarının tutarsızlığı kendilerine bildirilmektedir.

"Onlardan öncekiler de yalanlamıştı. Bunlar, onlara verdiklerimizin onda birine bile erişmemişlerdir. Peygamberlerimi yalanladılar; ama beni inkâr etmek nasılmış gördüler."

Peygamber teselli edilerek kendisinden önce de inkâr edenlerin peygamberlerini yalanladıkları, yalanlayan ilk peygamberin kendisi olmadığı ve bu tür şeylere göğüs germesi gerektiği hatırlatılmaktadır. Ayrıca müşriklere de, kendilerinden önce inkâr edenlerin kendilerinden çok daha güçlü oldukları fakat helak edildikleri hatırlatılarak bundan ibret almaları istenmektedir.

قُلْ اِنَّمَٓا اَعِظُكُمْ بِوَاحِدَةٍۚ اَنْ تَقُومُوا لِلّٰهِ مَثْنٰى وَفُرَادٰى
ثُمَّ تَتَفَكَّرُوا مَا بِصَاحِبِكُمْ مِنْ جِنَّةٍ اِنْ هُوَ اِلَّا نَذ۪يرٌ
لَكُمْ بَيْنَ يَدَيْ عَذَابٍ شَد۪يدٍ ﴿٤٦﴾ قُلْ مَا سَاَلْتُكُمْ مِنْ اَجْرٍ فَهُوَ
لَكُمْ اِنْ اَجْرِيَ اِلَّا عَلَى اللّٰهِۚ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ شَه۪يدٌ
﴿٤٧﴾ قُلْ اِنَّ رَبّ۪ي يَقْذِفُ بِالْحَقِّۚ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ﴿٤٨﴾
قُلْ جَٓاءَ الْحَقُّ وَمَا يُبْدِئُ الْبَاطِلُ وَمَا يُع۪يدُ ﴿٤٩﴾ قُلْ اِنْ ضَلَلْتُ فَاِنَّمَٓا اَضِلُّ
عَلٰى نَفْس۪يۚ وَاِنِ اهْتَدَيْتُ فَبِمَا يُوح۪ٓي اِلَيَّ رَبّ۪ي اِنَّهُ سَم۪يعٌ قَر۪يبٌ ﴿٥٠﴾ وَلَوْ تَرٰٓى
اِذْ فَزِعُوا فَلَا فَوْتَ وَاُخِذُوا مِنْ مَكَانٍ قَر۪يبٍ ﴿٥١﴾ وَقَالُٓوا اٰمَنَّا بِه۪ وَاَنّٰى
لَهُمُ التَّنَاوُشُ مِنْ مَكَانٍ بَع۪يدٍۚ ﴿٥٢﴾ وَقَدْ كَفَرُوا بِه۪ مِنْ قَبْلُۚ وَيَقْذِفُونَ

بِالْغَيْبِ مِنْ مَكَانٍ بَعِيدٍ ﴿٥٣﴾ وَحِيلَ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ مَا يَشْتَهُونَ
كَمَا فُعِلَ بِأَشْيَاعِهِمْ مِنْ قَبْلُ ۚ إِنَّهُمْ كَانُوا فِي شَكٍّ مُرِيبٍ ﴿٥٤﴾

46. De ki: "Size bir tek şeyi tavsiye ederim: Allah için ister ikişer ikişer ister tek başınıza hareket edin ve daha sonra düşünün; arkadaşınızda bir delilik yoktur. O sadece şiddetli bir azaptan önce size gelmiş bir uyarıcıdır."

47. De ki: "Sizden bir ücret olarak ne istediysem o sizin olsun. Benim ücretim Allah'a aittir. O her şeye tanıktır."

48. De ki: "Gaybı en iyi bilen Rabbim hakkı ortaya koyacaktır."

49. De ki: "Hak geldi. Artık batıl ne yeni bir şey ortaya koyabilir ne de öncekini tekrar edebilir."

50. De ki: "Şayet ben sapmış isem kendi aleyhime olacak şekilde sapıyorum; yok eğer hidayeti bulmuşsam Rabbimin bana verdiği vahiy sayesindedir. Şüphesiz ki Rabbim işitendir, yakındır."

51. Dehşetli korkuya kapıldıklarında bir görsen; artık hiçbir kurtuluş yoktur; ve pek yakın bir yerden yakalanmışlardır.

52. "Ona iman ettik" derler. (Ama heyhat!) **Çok uzak yerden ona ulaşmak ne mümkün!**

53. Onlar daha önce de onu inkâr etmişlerdi; uzak bir yerden gayba atıp tutuyorlardı.

54. Artık onlardan önceki benzerlerine yapıldığı gibi kendileriyle arzu ettikleri şey arasında bir engel konulmuştur; çünkü onlar derin bir şüphe içindeydiler.

Sûrenin sonucu olan bu âyetlerde önyargılardan sıyrılarak anlatılan meseleler üzerinde samimiyetle düşünmeleri isteniyor. Kendi aralarından çıkmış ve uzun bir müddet arkadaşlarından biri olarak kabul ettikleri Muhammed'e peygamberlik gelinceye kadar güvenilir kişi gözüyle bakıyordunuz. Ne oldu da şimdi ona delidir veya müfteridir, diyorsunuz ve getirdiği Kur'ân'a dil uzatıyorsunuz. Eğer bu Kur'ân'ı kendisi uydurdu, diyorsanız siz de biliyorsunuz ki Muhammed şiirle, hitabetle, eğitim ve öğrenimle ilgilenmemiş biridir, nasıl Kur'ân'ı o uydurdu diyorsunuz? Diyelim ki uydurdu, aranızda şairler ve ha-

tipler var, Kur'ân'ın bir benzerini getirsinler de bunu ispat etsinler. O halde ister tek başınıza ister baş başa vererek bu meseleler üzerinde samimiyetle düşünün. Sizi çok şiddetli bir azap konusunda uyarıyor, samimiyetle üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur bu.

Hem bu Peygamber sizden buna karşılık bir ücret de istemiyor, ücretim Allah'a aittir, diyor. Sizin de varlığını kabul ettiğiniz Allah'ı yaptıklarına şahit tutuyor. Gaybı bilen Rabbim, hakkı ortaya koyacaktır, diyor. Artık ortaya koyacak bir şeyinizin kalmadığını ve gittikçe güç kaybedeceğinizi söylüyor. Şimdiye kadar inatla karşı çıktınız, bari bundan sonra şu söylediklerini takip edin ve üzerinde düşünün. Şu delilikle ve müfteri olmakla itham ettiğiniz Peygamber kendi çıkarı için çalışan biri değildir. "**Eğer hidayeti bulmuşsam Rabbimin bana verdiği vahiy sayesindedir. Şüphesiz ki Rabbim işitendir, yakındır**" diyor.

Bir gün gelecek iman etmeyi çok arzu edeceksiniz ama vakti geçmiş olacaktır.

35.
Fâtır Sûresi

Mekke'de indirilmiştir. 45 âyettir. Adını ilk âyette geçen ***"fâtır"*** *kelimesinden almaktadır. Kelime* ***yaratmayı başlatan*** *anlamındadır. O halde Allah göklerle yeri ilk defa yaratandır.*

Sûre, bu hususu hatırlattıktan sonra daha çok peygamberlik konusu üzerinde durmaktadır.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ فَاطِرِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ جَاعِلِ الْمَلٰٓئِكَةِ رُسُلًا اُو۬ل۪ٓي اَجْنِحَةٍ
مَثْنٰى وَثُلٰثَ وَرُبَاعَۜ يَز۪يدُ فِي الْخَلْقِ مَا يَشَٓاءُۜ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ
قَد۪يرٌ ﴿١﴾ مَا يَفْتَحِ اللّٰهُ لِلنَّاسِ مِنْ رَحْمَةٍ فَلَا مُمْسِكَ لَهَاۚ وَمَا
يُمْسِكْ فَلَا مُرْسِلَ لَهُ مِنْ بَعْدِه۪ۜ وَهُوَ الْعَز۪يزُ الْحَك۪يمُ ﴿٢﴾ يَٓا اَيُّهَا
النَّاسُ اذْكُرُوا نِعْمَتَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْۜ هَلْ مِنْ خَالِقٍ غَيْرُ اللّٰهِ يَرْزُقُكُمْ
مِنَ السَّمَٓاءِ وَالْاَرْضِۜ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۘ فَاَنّٰى تُؤْفَكُونَ ﴿٣﴾

وَاِنْ يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كُذِّبَتْ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُورُ ﴿٤﴾
يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا وَلَا
يَغُرَّنَّكُمْ بِاللّٰهِ الْغَرُورُ ﴿٥﴾ اِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا اِنَّمَا
يَدْعُوا حِزْبَهُ لِيَكُونُوا مِنْ اَصْحَابِ السَّعِيرِ ﴿٦﴾ اَلَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ عَذَابٌ
شَدِيدٌ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَاَجْرٌ
كَبِيرٌ ﴿٧﴾ اَفَمَنْ زُيِّنَ لَهُ سُٓوءُ عَمَلِهِ فَرَاٰهُ حَسَنًا فَاِنَّ اللّٰهَ يُضِلُّ
مَنْ يَشَٓاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَٓاءُ فَلَا تَذْهَبْ نَفْسُكَ عَلَيْهِمْ حَسَرَاتٍ
اِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ بِمَا يَصْنَعُونَ ﴿٨﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Gökleri ve yeri yoktan var eden, melekleri ikişer, üçer, dörder kanatlı elçiler yapan Allah'a hamdolsun. O, yaratma konusunda dilediği şeyleri arttırıp çoğaltır. Şüphesiz ki Allah, her şeye gücü yetendir.**

2. **Allah'ın insanlara açtığı herhangi bir rahmeti tutup engelleyecek hiç kimse yoktur. O'nun tutup engellediğini de salıverecek hiç kimse yoktur. O, karşı konulmaz güç sahibidir, her şeyi yerli yerince yapandır.**

3. **Ey insanlar! Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın; gökten ve yerden size rızık veren Allah'tan başka bir yaratıcı var mı? O, kendisinden başka hiçbir ilâh olmayandır. Nasıl oluyor da şirke yönlendiriliyorsunuz?**

4. **Seni yalanlıyorlarsa, bilesin ki senden önce de pek çok peygamber yalanlanmıştır. İşler Allah'a döndürülür.**

5. **Ey insanlar! Şüphesiz ki Allah'ın vaadi gerçektir; sakın dünya hayatı sizi aldatmasın. O aldatıcı da sizi Allah ile aldatmasın.**

6. **Şurası kesindir ki şeytan sizin düşmanınızdır. O halde siz de onu düşman bilin. O, taraftarlarını cehennemliklerden olmaya çağırır.**
7. **İnkâr edenler için şiddetli bir azap vardır. İman edip salih amel işleyenlere gelince, onlar için bir bağışlanma ve büyük bir mükâfat vardır.**
8. **Kötü ameli kendisine allanıp pullandırılan ve kendisi de onu güzel gören kimse** (böyle olmayan kimse gibi) **midir? Allah dileyeni/dilediğini saptırır ve dileyeni/dilediğini doğru yola kavuşturur. O halde onlar için üzülerek kendini helak etme. Allah elbette onların ne yaptıklarını biliyor.**

Sözlükte *"fatara"* kelimesi yarmak, başlatmak, örneği olmaksızın yaratmak anlamlarına gelmektedir. O halde " فَاطِرِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ", gökleri ve yeri yoktan yaratan anlamındadır. Gökleri yoktan var edenin onları tekrar yaratmaya; onları yeniden düzenlemeye de gücü yeter. Hem bu ikincisi, birincisinden daha kolaydır.

Allah'ın göklerin ve yerin yaratıcısı olduğunu söyleyerek kendisine hamd etmeyi dile getirmesi, kendisine ortak koşulmasını reddetmek ve kullarına, kendisine nasıl hamd edeceklerini öğretmek amacıyladır. O evreni yoktan var etmekle kalmamış işleyişini de düzenlemiştir. Melekler bu düzenlemeyle ilgili emirlerini yerine getirirler.

Müşrik Araplar, meleklerin Allah'ın kızları olduğunu ileri sürüyorlardı. Âyette onlara dolaylı bir cevap vardır. Bilakis onlar, Allah'ın emirlerini yerine getiren kullarıdır. Kanatlarının gündeme getirilmesi ise muhtemelen emirleri yerine getirmek için sürekli hazır olduklarına işaret etmek içindir. Ayrıca farklı kanat sayısına sahip olmaları, onların da sınıf sınıf olduklarını ve yapacakları görevlere göre kendilerine kanat verildiğini anlatıyor olmalıdır.

Allah evreni yaratmış, işleyişini düzenlemiş ve sürekli onu denetlemektedir. O'nun isteği dışında hiçbir şey olmaz. Bu yüzden insanlar için bir şey dilemişse kimse buna engel olamaz. Bir şeyin olmamasını dilemişse de kimse onu yapamaz. O, neyi dilerse o olur; dilerse yaratıklarına ilaveler yapar ve yeni şeyler yaratır. Ancak O, bu gücünü rastgele kullanmaz, her şeyi yerli yerince yapar. İnsanlara rızık verir. Buna rağmen insanların bazısı O'na ortak koşmaktadır.

İşte Peygamber, bu gerçekleri anlatmak için gönderilmiştir. Buna rağmen onu yalanlayanlar vardır. Yüce Allah, Peygamberini teselli ederek: "**Seni yalanlıyorlarsa, bilesin ki senden önce de pek çok peygamber yalanlanmıştır. İşler Allah'a döndürülür.**" buyurmaktadır.

"Ey insanlar! Şüphesiz ki Allah'ın vaadi gerçektir; sakın dünya hayatı sizi aldatmasın. O aldatıcı da sizi Allah ile aldatmasın."

Dünya hayatı ve lezzetleri bütünüyle dışlanmış şeyler değildir. Ama dünya hayatı ve lezzetlerine dalıp ahireti unutmak, işte dışlanan davranış ve tasavvur budur. Şeytan insanı aldatmak için değişik yollara başvurur. Kişiyi Allah'ın emirlerinden uzaklaştıramazsa yasaklarını sevdirmeye çalışır. Bunda da başarı elde edemezse başka yollar dener. Mesela Allah'ın merhametinin sonsuzluğunu gündeme getirerek, insana ne yaparsa yapsın Allah'ın kendisini bağışlayacağını fısıldar vs. **"Şüphesiz şeytan sizin düşmanınızdır. O halde siz de onu düşman bilin. O, taraftarlarını cehennemliklerden olmaya çağırır."** Şeytan insana fısıldarken, kendisini cehenneme sürüklediğini hissettirmemeye çalışır ama onun bütün çabası insanı cehenneme sürüklemektir.

"İnkâr edenler için şiddetli bir azap vardır. İman edip salih amel işleyenlere gelince, onlar için bir bağışlanma ve büyük bir mükâfat vardır."

Şeytanın vesveselerine aldanıp onun peşinden gidenler için şiddetli bir azap vardır. Vesveselerine aldanmayıp iman eden ve salih amel işleyenlere gelince, Allah onların ufak-tefek hatalarını bağışlayacak ve onlara büyük bir mükâfat verecektir.

"Kötü ameli kendisine allanıp pullandırılan ve kendisi de onu güzel gören kimse (böyle olmayan kimse gibi) **midir? Allah dileyeni/dilediğini saptırır ve dileyeni/dilediğini doğru yola kavuşturur. O halde onlar için üzülerek kendini helak etme. Allah elbette onların ne yaptıklarını biliyor."**

Sapan kimse kötü amelleri kendisine süslü gösterilen kimsedir. Her ne kadar amellerinin kötüsünü süslü göstermeye çalışan şeytan da olsa, onları süslü gören insanın kendisidir ve bu yüzden sapmıştır.

Türkçe meallerde âyetin meali genellikle *"Allah dilediğini saptırır ve dilediğini doğru yola kavuşturur."* şeklinde verilmiştir. Oysa gramer yönünden sapma ve doğru yolu bulma hem kişiye hem de Allah'a nispet edilebilir. Hatta kişiye nispet edilmesi gramer yönünden öncelikli anlamdır. Bu yüzden âyete iki anlamı da verdik. Bir âyet birden fazla anlama gelebiliyor ve anlamlar arasında bir çelişki söz konusu olmuyorsa o âyeti anlaşılabildiği anlamlar üzere anlamak gerekir. Bu âyette de iki anlam arasında bir çatışma söz konusu değildir. Çünkü Allah her insana hem sapma hem de doğru yolu bulma imkânı vermiştir. Dolayısıyla kişi sapsa da, doğru yolu seçse de Allah'ın dilemesinin dışına çıkmış olmaz. Nitekim bazı âyetlerde hidayet ve sapma, başkasına izafe imkânı olmaksızın kişiye izafe edilmiştir. (Mesela bk. Yûnus 10/108; İsra

17/15; Tâhâ 20/82; Neml 27/92; Zümer 39/41). Bu âyetlerde hidayet ve sapma kişinin sadece kendisine izafe edilse de Allah'ın izin ve iradesinin dışında hiçbir şey gerçekleşmeyeceğine göre Allah'ın dilemesi de kişinin seçeceği yola göre tecelli etmektedir.

وَاللّٰهُ الَّذ۪ٓي اَرْسَلَ الرِّيَاحَ فَتُث۪يرُ
سَحَابًا فَسُقْنَاهُ اِلٰى بَلَدٍ مَيِّتٍ فَاَحْيَيْنَا بِهِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَاۜ كَذٰلِكَ
النُّشُورُ ﴿٩﴾ مَنْ كَانَ يُر۪يدُ الْعِزَّةَ فَلِلّٰهِ الْعِزَّةُ جَم۪يعًاۜ اِلَيْهِ يَصْعَدُ
الْكَلِمُ الطَّيِّبُ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُۜ وَالَّذ۪ينَ يَمْكُرُونَ السَّيِّـَٔاتِ
لَهُمْ عَذَابٌ شَد۪يدٌۜ وَمَكْرُ اُو۬لٰٓئِكَ هُوَ يَبُورُ ﴿١٠﴾ وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ
مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ جَعَلَكُمْ اَزْوَاجًاۜ وَمَا تَحْمِلُ
مِنْ اُنْثٰى وَلَا تَضَعُ اِلَّا بِعِلْمِه۪ۜ وَمَا يُعَمَّرُ مِنْ مُعَمَّرٍ وَلَا يُنْقَصُ
مِنْ عُمُرِه۪ٓ اِلَّا ف۪ي كِتَابٍۜ اِنَّ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَس۪يرٌ ﴿١١﴾
وَمَا يَسْتَوِي الْبَحْرَانِۗ هٰذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ سَٓائِغٌ شَرَابُهُ
وَهٰذَا مِلْحٌ اُجَاجٌۜ وَمِنْ كُلٍّ تَأْكُلُونَ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُونَ
حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَاۚ وَتَرَى الْفُلْكَ ف۪يهِ مَوَاخِرَ لِتَبْتَغُوا
مِنْ فَضْلِه۪ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٢﴾ يُولِجُ الَّيْلَ فِي النَّهَارِ

وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ
مُسَمًّى ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ وَالَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ
مَا يَمْلِكُونَ مِنْ قِطْمِيرٍ ﴿١٣﴾ إِنْ تَدْعُوهُمْ لَا يَسْمَعُوا دُعَاءَكُمْ
وَلَوْ سَمِعُوا مَا اسْتَجَابُوا لَكُمْ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكْفُرُونَ
بِشِرْكِكُمْ وَلَا يُنَبِّئُكَ مِثْلُ خَبِيرٍ ﴿١٤﴾

9. Allah O'dur ki rüzgârları gönderdi. Rüzgârlar bir bulut kaldırır ve biz de o bulutu ölü bir beldeye sevk ederiz de ölümünden sonra ona can veririz. Diriliş de böyledir.

10. Kim üstünlük ve onur istiyorsa bilsin ki bütün üstünlük ve onur Allah'a aittir. Güzel söz O'na yükselir; Salih amel ise onu yukarılara çıkarır. Kötülükleri planlayanlara gelince, onlar için şiddetli bir azap vardır; üstelik onların planları da boşa çıkmaya mahkumdur.

11. Allah sizi bir topraktan, sonra bir damla sudan yarattı. Sonra da sizi çiftler kıldı. O'nun bilgisi dışında bir dişi ne hamile kalabilir ne de doğum yapabilir. Bir canlıya ömür verilmesin ya da ondan ömür eksiltilmesin; bu mutlaka bir kitaptadır. Elbette bunlar Allah için kolaydır.

12. İki deniz eşit değildir; şu tatlıdır susuzluğu keser, içimi hoştur; şu da tuzlu ve acıdır. Ama her birinden taze et yer, takınacağınız süsler çıkarırsınız. Ve bir de şu gemileri görüyorsun; Allah'ın lutfunu talep edin ve şükürde bulunun diye denizi yarıp gitmekteler.

13. Allah geceyi gündüze katar, gündüzü de geceye katar. Güneş ve ayı da buyruğu altına almıştır. Her biri belirlenmiş bir süreye kadar akıp gitmektedir. İşte Rabbiniz Allah budur. Mülk O'nundur. O'nun dışında yalvardıklarınız bir çekirdek zarına bile sahip değillerdir.

14. Onlara yalvarırsanız yalvarmanızı duymazlar; işitseler bile size cevap veremezler. Kıyamet günü de sizin ortak koşmanızı reddederler. Bunları sana hiç kimse, her şeyden haberdar olan gibi haber veremez.

Allah gökleri ve yeri yoktan var ettiği gibi aynı zamanda evrende olup bitenleri de yönetmektedir. Ayrıca bu düzenlemeye bir ömür biçmiştir. Şu andaki düzenlemenin ömrü bittiğinde ölüler tekrar dirilecek ve evren yeni bir düzenlemeye tabi tutulacaktır. Ölülerin tekrar diriltilmesi yadırganacak bir şey değildir, şu dünya hayatında bunun birtakım örnekleri vardır. Yeryüzünde kurumuş olan bitki ve ağaçlar, mevsimi geldiğinde gelen yağmurlarla canlanmaktadır. Ölülerin tekrar diriltilmesi, bu kadar kolay ve benzerdir.

Mekke müşrikleri, Araplar arasında itibar sahibiydiler. İslâm'ı kabul ettikleri takdirde bu itibarlarını kaybedeceklerini düşünüyorlardı. Aslında bu, müşrik Araplara has bir durum değildir. Makam sahibi münkirlerin pek çoğu, inanıp Müslümanca bir hayat yaşadıkları takdirde itibarlarını yitireceklerini düşünürler. Bu sebeple 10. âyette, **"kim üstünlük ve onur istiyorsa bilsin ki bütün üstünlük ve onur Allah'ındır,"** buyrulmaktadır. Üstünlük ve onurun tamamı Allah'a ait olduğuna göre gerçek üstünlük ve onur O'nun emirlerine itaat edenindir. Diğer sebeplerle elde edilen üstünlükler geçicidir, mutlaka bir gün yok olup gidecektir.

Ancak güzel söz/sahih inanç Allah'a yükselir. Sahih inancı yukarıya Allah katına yükselten ise salih ameldir. Şayet sahih itikadı dile getiren hoş sözle birlikte salih amel yoksa o hoş sözün bir anlamı yoktur. Hoş sözün Allah katına yükselip itibar görmesi için salih amele ihtiyaç vardır. Sahih inanç ile salih amel birbirine sıkı sıkıya bağlıdır. Amelin temelinde sağlıklı bir akide yoksa amel anlamsızdır. Akide de salih amele götürmüyorsa onun da anlamı yoktur. Bir kimse *"Allah'tan başkasına kulluk yapılmaz"* diyor ama kendisi amelleriyle başkasına kulluk ediyorsa o sözün ne anlamı vardır?

"Allah sizi topraktan, sonra bir damla sudan yarattı. Sonra da sizi çiftler kıldı. O'nun bilgisi dışında bir dişi ne hamile kalabilir ne de doğum yapabilir. Bir canlıya ömür verilmesin ya da ondan ömür eksiltilmesin; bu mutlaka bir kitaptadır. Elbette bunlar Allah için kolaydır."

Gökleri ve yeri yoktan var eden Allah, gökleri ve yeri ortak ve yardımcılara ihtiyacı olmaksızın yalnız başına yönetmektedir.

sıyla değil, yöneticinin de, planlayıcının da sadece O olmasıyladır. O kudret yönüyle de, bilgi yönüyle de birdir ve yegânedir; kudretinde ve bilgisinde ortağı yoktur. İnsanları önce topraktan, sonra bir damla sudan O yaratmaktadır. Sonra insanları kadın ve erkek olarak çift yaratmıştır ve onların üremeleri, canlı haline geldikten sonra ölmeleri tamamen O'nun bilgisi dâhilindedir.

"İki deniz eşit değildir; şu tatlıdır susuzluğu keser, içimi hoştur; şu da tuzlu ve acıdır. Ama her birinden taze et yer, takınacağınız süsler çıkarırsınız. Ve bir de şu gemileri görüyorsun; Allah'ın lutfunu talep edin ve şükürde bulunun diye denizi yarıp gitmekteler"

Farklı iki denizin ikisi de sudur. Bu sebeple ikisinin ortak yönleri vardır; her iki denizden balık yakalanır, inci-mercan gibi takılar çıkarılır. Her iki denizde gemiler yüzer. Ama suyun asıl amacı açısından aralarında fark vardır; bu sulardan biri tatlıdır ve kolaylıkla içilir. Diğeri ise tuzludur ve suyu içilmez. Her iki denizin sularının kimi yönlerden benzer ve kimi yönlerden farklılıklar arz etmesi, Allah'ın sınırsız gücüne ve yarattıklarındaki hikmetlere işaret eder. O bunları bir planlama sonucu yapmıştır.

Suların bazısının tuzlu ve bazısının tatlı olması, aslında yeryüzünde yaşanabilirliğin etkenlerinden biridir. Yani kimi suların tuzlu, kimilerinin de tatlı olmasına ihtiyaç vardır.

Bazı müfessirler iki denizin mümin ve kâfire benzetildiğini söyler. Onlara göre burada kastedilen şudur: Mümin kişi de, kâfir kişi de insandır ve bu sebeple aralarında ortak noktalar vardır; cesaret, cömertlik gibi. Ama insanın asıl yaratılış gayesi olan Allah'a kulluk açısından aralarında farklılıklar vardır.

İki denizin mümin ve kâfire benzetilmeleri bir zorlama gibi görünmektedir. Bizce burada salt Allah'ın kudretine işaret etmek için iki denizden söz edilmiştir. Zaten sonraki âyette de aynı konu devam etmektedir:

"Allah geceyi gündüze katar, gündüzü de geceye katar. Güneş ve ayı da buyruğu altına almıştır. Her biri belirlenmiş bir süreye kadar akıp gitmektedir. İşte Rabbiniz Allah budur. Mülk O'nundur. O'nun dışında yalvardıklarınız, bir çekirdek kabuğuna bile sahip değillerdir."

Gece ne ölçüde kısalıyorsa gündüz o ölçüde uzuyor. Yine gece ne ölçüde uzuyorsa gündüz de o ölçüde kısalıyor. Bu da Allah'ın sınırsız gücünün ve bir oluşunun delillerindendir. Ayrıca ay ve güneşi de buyruğu altına almış onları insanların yararına olacak şekilde istihdam etmektedir. Bu sayede insanlar yeryüzü üzerinde hayatlarını devam ettirebiliyor ve onu programlayabiliyorlar. Ancak bütün bunlar bir süreye kadar planlanmıştır ve bu süre dolduğunda evren yeni bir planlamaya tabi olacaktır. Bunlar gösteriyor ki evrenin sahi-

bi Allah'tır. Allah dışında taptıkları ise hiçbir şeye sahip değildir: "**Onlara yalvarırsanız, yalvarmanızı duymazlar. İşitseler bile size cevap veremezler. Kıyamet günü de sizin ortak koşmanızı reddederler. Hiçbir kimse sana, her şeyden haberdar olan gibi haber veremez.**" Allah dışında taptıkları ahirette hiçbir şeye sahip olmayacaklar ki onlara bir faydaları dokunsun.

يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ
اَنْتُمُ الْفُقَرَٓاءُ اِلَى اللّٰهِۚ وَاللّٰهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَم۪يدُ ﴿١٥﴾
اِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَأْتِ بِخَلْقٍ جَد۪يدٍۚ ﴿١٦﴾ وَمَا ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ
بِعَز۪يزٍ ﴿١٧﴾

15. Ey insanlar! Allah'a siz muhtaçsınız, Allah ise her şeyden müstağni olandır, övgüyü hak edendir.

16. O, dilerse sizi yok eder ve yerinize yeni bir halk getirir.

17. Bu, Allah'a zor da değildir.

Allah insanları doğru yola çağırıyorsa O'nun buna ihtiyacı olmasından değil, bilakis insanların buna ihtiyaçları olmasındandır. İnsanların O'na ibadet etmelerine ihtiyacı yoktur, ama insanların kendisine ibadet etmeye ihtiyaçları vardır. Hatta O'na iman edip etmemeleri de kendisi için bir anlam ifade etmez. O'na inanmadıkları takdirde fıtratlarında bir boşluk ve sapma hissedecek olan insanların kendileridir. O'nun istediği mutlaka olur, O'nun hükmüne karşı gelecek yoktur.

Dilerse mevcut insanların tamamını yok eder ve yerlerine yepyeni insanlar yaratır. Mevcut insanları nasıl yaratmışsa yerlerine başkalarını yaratması da mümkündür, hatta kolaydır da. Çünkü bir şeyin olmasını dilediğinde ona "*ol*" der, o da oluverir. Ama Allah insanlara belki kendilerini düzeltirler diye mühlet verir. Toplumda hakka kulak verecek kimse kalmadığı kesinleştiğinde onları cezalandırır ve yerlerine başkalarını getirir.

Bütün bunlar insanların sadece Allah'a kulluk etmeleri, kullukta kendisine başkasını ortak koşmamalarının gerekçeleri olarak anlatılmaktadır.

وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ اُخْرٰىۜ وَاِنْ تَدْعُ مُثْقَلَةٌ
اِلٰى حِمْلِهَا لَا يُحْمَلْ مِنْهُ شَيْءٌ وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبٰىۜ اِنَّمَا تُنْذِرُ
الَّذٖينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَۜ وَمَنْ
تَزَكّٰى فَاِنَّمَا يَتَزَكّٰى لِنَفْسِهٖۜ وَاِلَى اللّٰهِ الْمَصٖيرُ ﴿١٨﴾
وَمَا يَسْتَوِي الْاَعْمٰى وَالْبَصٖيرُۙ ﴿١٩﴾ وَلَا الظُّلُمَاتُ وَلَا النُّورُۙ
﴿٢٠﴾ وَلَا الظِّلُّ وَلَا الْحَرُورُۚ ﴿٢١﴾ وَمَا يَسْتَوِي الْاَحْيَاۤءُ وَلَا
الْاَمْوَاتُۜ اِنَّ اللّٰهَ يُسْمِعُ مَنْ يَشَاۤءُۚ وَمَاۤ اَنْتَ بِمُسْمِعٍ مَنْ فِي
الْقُبُورِ ﴿٢٢﴾ اِنْ اَنْتَ اِلَّا نَذٖيرٌ ﴿٢٣﴾ اِنَّاۤ اَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشٖيرًا
وَنَذٖيرًاۜ وَاِنْ مِنْ اُمَّةٍ اِلَّا خَلَا فٖيهَا نَذٖيرٌ ﴿٢٤﴾ وَاِنْ يُكَذِّبُوكَ
فَقَدْ كَذَّبَ الَّذٖينَ مِنْ قَبْلِهِمْۚ جَاۤءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ
وَبِالزُّبُرِ وَبِالْكِتَابِ الْمُنٖيرِ ﴿٢٥﴾ ثُمَّ اَخَذْتُ الَّذٖينَ كَفَرُوا
فَكَيْفَ كَانَ نَكٖيرِ ﴿٢٦﴾

18. Hiçbir günahkâr diğerinin günahını yüklenmez. Yükü ağır gelen kimse, yüklensin diye başkasını çağırmaya kalksın, çağırdığı kimse akrabası bile olsa onun yükünden hiçbir şeyi yüklenmez. Sen ancak zatını görmedikleri halde Rablerinden korkanları ve namaz kılanları uyarırsın. Kim arınırsa kendisi için arınmış olur. Akıbet, dönüş Allah'adır.

19. Körlerle görenler bir olmaz.

20. Karanlıklarla aydınlık da bir olmaz.

21. Gölgelerle yakıcı sıcaklar da.

22. Dirilerle ölüler de eşit olmaz. Allah dilediğine/dileyene işittirir. Sen kabirde olana işittirecek değilsin.

23. Sen sadece bir uyarıcısın.

24. Biz seni gerçek ile hem bir müjdeleyici hem de bir korkutucu olarak gönderdik. Hiç bir ümmet yoktur ki içlerinde bir korkutucu bulunmuş olmasın.

25. Eğer seni yalanlıyorlarsa bil ki onlardan önce gelenler de yalanlamışlardı. Peygamberleri onlara apaçık mucizeler, sahifeler ve aydınlatıcı kitap getirmişlerdi.

26. Sonra o inkâr edenleri yakalayıverdim. Beni inkâr etmek nasılmış?

İlk âyet, kimsenin ahirette bir başkasının günahını yüklenmeyeceğini haber vermektedir. Islâm hukukçuları, bunun dünya hayatındaki suçlar hakkında da geçerli olduğu sonucunu çıkarmış ve böylece diğer milletlerin asırlar sonra vardıkları *"suçların şahsiliği"* prensibini İslâm hukukunun bir prensibi olarak belirlemişlerdir. Günümüz modern hukukunda böyle bir kural olmakla birlikte yönetimlerin çoğu zaman buna aldırış etmedikleri de bir gerçektir.

Allah ahirette hiçbir kimseyi bir başkasının işlemiş olduğu suçtan dolayı sorumlu tutmayacaktır. Âyetin **"Hiçbir günahkâr başkasının günahını yüklenmez,"** cümlesi bunu anlatmaktadır. Onu takip eden cümle suçun şahsiliğini daha da perçinlemektedir. Çünkü takip eden cümlede yükü ağır gelen kimsenin, yükünden bir kısmını yüklensin diye bir akrabasından rica etse o kimsenin bu isteğini yerine getirmeyeceğini söylemektedir. Müşrik Araplar, hayat felsefelerini şefaat üzere kurduklarından, ahiret gerçekten varsa ve gerçekten insanlar sorguya çekilecekse o zaman yakınlarından birinin şefaatiyle kurtulacaklarını sanıyorlardı. İşte âyetin ikinci cümlesi bunun gerçekleşmeyeceğini, yani kimsenin kimseye şefaat etmeyeceğini anlatmaktadır.

Âyetin devamında da Peygambere, işlerini başkalarına havale eden bu kimselerden hayır gelmeyeceği hatırlatılarak şöyle buyrulmaktadır: **"Sen ancak görmedikleri halde Rablerinden korkanları ve namaz kılanları uyarırsın. Kim arınırsa kendi için arınmış olur. Dönüş Allah'adır."** Âyetin bu kısmında *"Kim arınırsa, kendi için arınmış olur"* denilerek suçun şahsi olması gibi mükâfatın da şahsi olduğuna dikkat çekilmektedir.

Ankebut sûresinin 13. âyetinde başkalarını aldatan kimselerin, kendi günahlarıyla birlikte aldattıkları kimselerin de günahlarını yüklenecekleri anlatılmaktadır. Bunun, âyette anlatılanla bir çelişmesi söz konusu değildir. Çünkü aldattıkları kimselerin günahları, gerçekte kendi işledikleri bir günahın sonucudur.

19-22. âyetlerde verilen örneklerle ne kastedildiğiyle ilgili müfessirler birbirlerine yakın şeyler söylemişlerdir. Kör ile kâfir kastedilmiştir. Çünkü o, Muhammed'in peygamberliğinin doğruluğunu görememiştir. Gören ile de mümin kastedilmektedir. Çünkü o, doğruyu görmüş ve Muhammed'in peygamberliğini doğrulamıştır.

Karanlıklarla küfür, aydınlıkla da iman kastedilmektedir. Çünkü küfür insanı çıkmazlara ve sıkıntılara sürükler. İman ise kişinin önünü aydınlatır, onu rahata kavuşturur.

Gölge, rahatlığı ve huzuru hatırlattığından cenneti, sıcaklık cehennemi anlatır.

Yine dirilerle müminler, ölülerle de kâfirler kastedilmiştir. Çünkü müminlerin kalpleri diridir; Allah'a, peygamberine iman ile ve indirdiği vahyi bilmekle dirilmiştir. Kâfirin kalbi ise ölüdür; hidayetle sapıklığı birbirinden ayırt etmez, Allah'ın emir ve yasaklarına akıl erdirmez vs.

"Allah dilediğine/dileyene işittirir. Sen kabirde olana işittirecek değilsin."

Kişi eğer gerçekleri duymak istiyorsa Allah kendisine o gerçekleri işittirir. Ama kişi gerçekleri duymak istemiyorsa ölü gibidir sen bu gerçekleri kendisine duyuramazsın.

Kabirde olan ile inkâra şartlanmış olanlar kastedilmektedir. Yani inkâra şartlanmış olanlar duymama konusunda kabirlerde yatanlara benzetilmiştir. Kabirdekiler nasıl sesleri duymuyorlarsa bunlar da kendilerine söylenen gerçekleri duymazlar.

Bu benzetmeden kabirde yatanların sesleri duymadıkları açıkça anlaşılmaktadır. Peygamberin mezarlığın yanından geçerken: "*Selam size ey müminler yurdu! Siz bizden önce gittiniz, biz de size geleceğiz. Allah sizi de bizi de bağışlasın*" anlamındaki duasında selam vermesi, onların bu selamı duymalarından dolayı değildir. Selam vermesi, yaptığı duanın bir parçası olup orada yatanlara esenlik ve huzur dilemesi anlamı taşımaktadır.

"Sen sadece bir uyarıcısın."

söz konusu değildir; isteyen inanır, isteyen inanmaz. Önemli olan senin görevini yapman, onları uyarmış olmandır, denilmektedir.

"Biz seni gerçek ile hem bir müjdeleyici hem de bir korkutucu olarak gönderdik. Hiç bir ümmet yoktur ki içlerinde bir korkutucu bulunmuş olmasın."

Müşrikler Peygamberin bir beşer olmasını yadırgıyor, melek olması gerektiğini söylüyorlardı. Sadece onlara değil, onlardan önce bütün milletlere peygamberler gönderildiği ve onların hepsinin de hem beşer hem de müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderildikleri hatırlatılıyor. Ayrıca Peygambere de bu hususlar hatırlatılarak teselli ediliyor. Peygambere, yalanlanan tek peygamber sen değilsin deniliyor: **"Seni yalanlıyorlarsa, bil ki onlardan önce gelenler de yalanlamışlardı. Peygamberleri onlara apaçık mucizeler, sahifeler ve aydınlatıcı kitap getirmişlerdi."** Bu sebeple ey Peygamber, şu ümmetinin seni yalanlamalarından dolayı üzülme! **"Sonra o inkâr edenleri yakalayıverdim. Beni inkâr etmek nasılmış?"** Şu seni yalanlayanlar da, geçmişleri gibi cezalandırılacaklardır.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللّٰهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءًۚ
فَأَخْرَجْنَا بِهِ ثَمَرَاتٍ مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهَاۜ وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌ
بِيضٌ وَحُمْرٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهَا وَغَرَابِيبُ سُودٌ ﴿٢٧﴾ وَمِنَ النَّاسِ
وَالدَّوَابِّ وَالْأَنْعَامِ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ كَذٰلِكَۜ إِنَّمَا يَخْشَى
اللّٰهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمٰٓؤُاۜ إِنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ غَفُورٌ ﴿٢٨﴾ إِنَّ الَّذِينَ
يَتْلُونَ كِتَابَ اللّٰهِ وَأَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَأَنْفَقُوا مِمَّا
رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً يَرْجُونَ تِجَارَةً لَنْ تَبُورَۙ ﴿٢٩﴾ لِيُوَفِّيَهُمْ
أُجُورَهُمْ وَيَزِيدَهُمْ مِنْ فَضْلِهِۜ إِنَّهُ غَفُورٌ شَكُورٌ ﴿٣٠﴾

وَالَّذٖٓي اَوْحَيْنَٓا اِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ هُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقاً لِمَا
بَيْنَ يَدَيْهِۜ اِنَّ اللّٰهَ بِعِبَادِهٖ لَخَبٖيرٌ بَصٖيرٌ ﴿٣١﴾ ثُمَّ اَوْرَثْنَا
الْكِتَابَ الَّذٖينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَاۚ فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِنَفْسِهٖۚ
وَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌۚ وَمِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ بِاِذْنِ اللّٰهِۜ
ذٰلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبٖيرُۜ ﴿٣٢﴾ جَنَّاتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا
يُحَلَّوْنَ فٖيهَا مِنْ اَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤاًۚ وَلِبَاسُهُمْ
فٖيهَا حَرٖيرٌ ﴿٣٣﴾ وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذٖٓي اَذْهَبَ عَنَّا الْحَزَنَۜ
اِنَّ رَبَّنَا لَغَفُورٌ شَكُورٌۙ ﴿٣٤﴾ اَلَّذٖٓي اَحَلَّنَا دَارَ الْمُقَامَةِ
مِنْ فَضْلِهٖۚ لَا يَمَسُّنَا فٖيهَا نَصَبٌ وَلَا يَمَسُّنَا فٖيهَا لُغُوبٌ ﴿٣٥﴾
وَالَّذٖينَ كَفَرُوا لَهُمْ نَارُ جَهَنَّمَۚ لَا يُقْضٰى عَلَيْهِمْ فَيَمُوتُوا وَلَا يُخَفَّفُ
عَنْهُمْ مِنْ عَذَابِهَاۜ كَذٰلِكَ نَجْزٖي كُلَّ كَفُورٍۚ ﴿٣٦﴾ وَهُمْ
يَصْطَرِخُونَ فٖيهَاۚ رَبَّنَٓا اَخْرِجْنَا نَعْمَلْ صَالِحاً غَيْرَ الَّذٖي كُنَّا
نَعْمَلُۜ اَوَلَمْ نُعَمِّرْكُمْ مَا يَتَذَكَّرُ فٖيهِ مَنْ تَذَكَّرَ وَجَٓاءَكُمُ النَّذٖيرُۜ
فَذُوقُوا فَمَا لِلظَّالِمٖينَ مِنْ نَصٖيرٍ ﴿٣٧﴾

27. Görmedin mi Allah, gökten bir su indirdi. buna bağlı olarak onunla muhtelif renkte meyveler çıkardık. Dağlarda da beyaz, kırmızı, değişik renklerde ve simsiyah yollar yaptık.

28. **İnsanlardan, hayvanlardan ve davarlardan da muhtelif renkte olanlar var. Kulları içinde ancak âlimler Allah'tan korkar. Şüphesiz ki Allah gücüne karşı konulamayandır, bağışlayandır.**
29. **Allah'ın kitabını okuyanlar, namazı kılanlar ve kendilerine verdiğimiz rızıktan gizli ve açık infak edenler asla zarara uğramayacak bir ticaretin ümidiyle yaşayabilir.**
30. **Allah, onların ecirlerini tam olarak ödeyecek ve lütfundan onlara fazlasını verecektir. O, çok bağışlayandır, şükrün karşılığını bol verendir.**
31. **Sana indirdiğimiz kitap, önünde bulduğunu doğrulayan olarak gerçeğin ta kendisidir. Şüphesiz, Allah kullarından haberdardır, görendir.**
32. **Sonra kitabı, kullarımız arasından seçtiklerimize miras verdik; kullarımızdan bir kısmı kendine zulmetmekte kimisi de orta yolu takip etmektedir. Öyleleri de vardır ki Allah'ın izniyle hayırlarda öne geçmektedir. İşte büyük lütuf odur.**
33. **Adn cennetleri; ona girecekler. Onda altın bilezikler ve incilerle süslenirler. Orada elbiseleri ipektendir.**
34. **Derler ki: "Bizden üzüntüyü gideren Allah'a hamdolsun. Şüphesiz Rabbimiz çok bağışlayandır, şükredenlerin karşılığını bol verendir.**
35. **O Rab ki lütfuyla bizi daimi ikamet yurduna yerleştirdi. Orada bize ne bir yorgunluk dokunacaktır ne de bıkkınlık olacaktır.**
36. **İnkâr edenlere gelince onlar için cehennem ateşi vardır; ne öldürülürler ki ölsünler ne de onlara cehennem azabı hafifletilir. İşte biz her nankörü böyle cezalandırırız.**
37. **Orada: "Rabbimiz! Bizi çıkar, eskiden yapıyor olduklarımızı yapmayalım, salih ameller işleyelim!" diye feryat ederler. "Sizi, düşünecek kimsenin düşüneceği kadar yaşatmadık mı? Üstelik size korkutucu da geldi. O halde tadın bakalım; zalimler için herhangi bir yardımcı yoktur."**

evrende mevcuttur. Sadece canlı ve yarı canlı olan bitkiler değil cansız olan dağlar da farklı renklerdedir.

Allah bu âyetlerde olduğu gibi pek çok âyette insanların dikkatlerini çevrelerinde olup biten tabiat olaylarına çekmektedir. İnsan çevresinde olup biteni ibret nazarlarıyla müşahede ettiğinde muhteşem bir mükemmeliyetle karşı karşıya olduğunun farkına varır. Evren bu ihtişam ve mükemmeliyetiyle Allah'ın sonsuz bir güce sahip olduğunu ve evrendeki bu mükemmeliyetin o sınırsız gücün eseri olduğunu anlar.

Söz konusu renklerin nasıl oluştuğu, renklerdeki ton farklılıklarının hangi sebeplerle meydana geldiği modern ilmin alanına giren hususlardır. Kur'ân-ı Kerim var olan vakıaya dikkatleri çekmekte ve bundan ibret alınmasını istemektedir.

"Kulları içinde ancak âlimler Allah'tan korkar," ifadesinin bir yönüyle modern ilimleri ilgilendiren hususlara dikkat çekildiği bir ortamda zikredilmesi, bununla din dışında modern ilimlerle uğraşanları hatırlatıyor olsa da bu ilimlerle uğraşıp Allah korkusu nedir bilmeyen nice bilgin vardır. Yukarıda da değindiğimiz gibi Kur'ân, söz konusu edilen renk farklılıklarının modern ilimlerin alanına giren sebeplerine değil, vakıanın kendisine dikkat çekmektedir. Belki bunların sebepleri üzerinde duran modern ilim bilginleri bunun üzerinde düşünüp ibret alınacak ilave bilgiler elde ediyorlar. Ama ilave malzemeye sahip olmaları, mutlaka bunlar üzerinde düşünüp ibret almaları ve Allah'ın o yüce kudreti sonucunu çıkarmaları anlamına gelmiyor. O halde burada kastedilen âlimler, din âlimi olsun veya modern ilim bilginleri olsun evrendeki bu olaylar üzerinde düşünüp bunlardan ibret alanlar; muhakemelerini bu alanda çalıştıranlardır.

Ardından gelen **"Allah'ın kitabını okuyanlar, namazı kılanlar ve kendilerine verdiğimiz rızıktan gizli ve açık infak edenler, asla zarara uğramayacak bir ticaretin ümidiyle yaşayabilirler,"** âyeti, söz konusu âlimlerle kimin kastedildiğini açıklamaktadır. Onlar, Allah'ın kitabını okuyarak bilgi sahibi oluyor ve bu bilgi gereğince amel ediyorlar. İşte bu âlimlerin **"Allah ecirlerini tam olarak ödeyecek ve lütfundan onlara fazlasını verecektir. O, çok bağışlayandır, şükrün karşılığını bol verendir."**

Arap dilinde icraat makamında olan kişi, önemli şeylerden söz ettiğinde çoğul kipini kullanır. Âyette dikkatler, sözü edilen şeylerin muhtelif renkte oluşlarına çekildiğinden ve bunun çok önemli bir kudrete delalet ettiğini anlatmak olduğundan **"Allah, gökten su indirdi"** şeklindeki tekil yüklem, **"çıkardık"** ve **"yaptık"** yüklemlerinde olduğu gibi çoğula dönüşmüştür.

"Sana indirdiğimiz kitap, önünde bulduğunu doğrulayan olarak

gerçeğin ta kendisidir. Şüphesiz Allah, kullarından haberdardır, görendir."

Kur'ân'ın önünde bulduğu yani kendisinden önce indirilmiş olan Tevrat ve İncili doğrulaması üç şekilde anlaşılabilir:

a. Onların tahrife uğramamış olan asıl hallerini doğrulaması.

b. Onların da Allah katından indirildiklerini doğrulaması.

c. Söz konusu kitaplarda Peygamberimizin Allah tarafından görevlendirilmiş gerçek bir peygamber ve Kur'ân'ın da Allah katından indirildiğine dair verdikleri haberleri doğrulaması.

Mevcut tahrif edilmiş halleriyle Tevrat ve İncil'in Kur'ân'la aralarında büyük ölçüde bir uyum olsa da ayrıntılara girildiğinde, kimi meselelerde çeliştikleri bir vakıadır. Ancak mevcut tahrif edilmiş hallerinde de Peygamberimizin peygamberliğine delalet eden deliller mevcuttur.

"Sonra kitabı kullarımız arasından seçtiklerimize miras verdik; kullarımızdan bir kısmı kendine zulmetmekte, kimisi de orta yolu takip etmektedir, bazısı da Allah'ın izniyle hayırlarda öne geçmektedir. İşte büyük lütuf odur."

Burada kitapla Kur'ân, seçilen kullarla da Islâm ümmeti kastedilmektedir. Böylece âyette İslâm ümmetinin seçkin bir ümmet olduğuna işaret edilmektedir. Bununla birlikte bu ümmet içerisinde kendisine zulmedenler; imanları olduğu halde günah işleyenler ve imanı zayıf olanlar vardır.

İkinci sınıfta yer alanlar kendilerine zulmedenlerden biraz daha iyi olanlardır. Bunlar Allah'ın emir ve yasaklarına riayet etmekle birlikte gevşektirler. Sevapları da vardır, günahları da.

Üçüncü sınıf ise hayırda yarışıp ileri gidenlerdir. Büyük lutfa erişecek olanların üçüncü sınıf olduğu söylenerek ilk iki sınıf, gayret ederek üçüncü kategoridekilerden olmaları konusunda teşvik edilmektedir. Çünkü cenneti garanti edenler onlardır: "**Adn cennetleri, ona girecekler. Onda altın bilezikler ve incilerle süslenirler. Orada elbiseleri ipektendir.**" Onlar ahirette şöyle derler: **"Bizden üzüntüyü gideren Allah'a hamdolsun. Şüphesiz Rabbimiz çok bağışlayandır, şükredenlerin karşılığını bol verendir. O Rab ki lütfuyla bizi ikamet yerine yerleştirdi. Orada bize ne bir yorgunluk dokunacaktır ne de bıkkınlık olacaktır.**" Dünya hayatında gelecekle ilgili endişelerle ibadet yorgunluğu ve yine ahirette ne olacağız endişesi artık onlar için son bulmuştur. Çünkü Allah onları bağışlamış, günahlarını yok sayımış ve büyük mükâfatlar vermiştir.

“İnkâr edenlere gelince, onlar için cehennem ateşi vardır; ne öldürülürler ki ölsünler ne de onlara cehennem azabı hafifletilir. İşte biz her nankörü böyle cezalandırırız.”

Kendileri ölmek ve toprak olup yok olmak isteyeceklerdir ama bu istekleri yerine getirilmeyecektir. Onların içine düştükleri bu durum, kendi nankörlükleri nedeniyledir. Allah kimseye zulmetmez.

“Orada: ‘Rabbimiz! Bizi çıkar, eskiden yapıyor olduklarımızı değil de, salih ameller işleyelim!’ diye feryat ederler. ‘Sizi, düşünecek kimsenin düşüneceği kadar yaşatmadık mı? Üstelik size korkutucu da geldi. O halde tadın bakalım; zalimler için herhangi bir yardımcı yoktur.”

Tekrar kendilerine fırsat verilip salih amel işlemek için dünya hayatına dönmek isteyeceklerdir. Bu istekleri de kabul edilmeyecektir. Çünkü kendilerine yeterince fırsat verilmişti. Ayrıca uyarıcı da gönderilmişti. Çünkü peygamber gönderilmedikçe Allah insanları cezalandırmaz. Peygamberimizin vefatından sonra uyarıcı Kur’ân-ı Kerim’dir. Bu sebeple insanların sorumlu tutulmaları, Kur’ân’la karşılaşmalarıyla olur.

إِنَّ اللّٰهَ عَالِمُ غَيْبِ
السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ اِنَّهُ عَلٖيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٣٨﴾
هُوَ الَّذٖي جَعَلَكُمْ خَلَٓائِفَ فِي الْاَرْضِ فَمَنْ كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهُ وَلَا يَزٖيدُ
الْكَافِرٖينَ كُفْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ اِلَّا مَقْتًا وَلَا يَزٖيدُ
الْكَافِرٖينَ كُفْرُهُمْ اِلَّا خَسَارًا ﴿٣٩﴾ قُلْ اَرَاَيْتُمْ شُرَكَٓاءَكُمُ الَّذٖينَ
تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ اَرُونٖي مَاذَا خَلَقُوا مِنَ الْاَرْضِ اَمْ لَهُمْ شِرْكٌ
فِي السَّمٰوَاتِ اَمْ اٰتَيْنَاهُمْ كِتَابًا فَهُمْ عَلٰى بَيِّنَتٍ مِنْهُ بَلْ اِنْ يَعِدُ
الظَّالِمُونَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا اِلَّا غُرُورًا ﴿٤٠﴾ اِنَّ اللّٰهَ يُمْسِكُ السَّمٰوَاتِ

وَالْاَرْضَ اَنْ تَزُولَا وَلَئِنْ زَالَتَا اِنْ اَمْسَكَهُمَا مِنْ اَحَدٍ مِنْ بَعْدِه۪ؕ
اِنَّهُ كَانَ حَل۪يمًا غَفُورًا ﴿٤١﴾ وَاَقْسَمُوا بِاللّٰهِ جَهْدَ اَيْمَانِهِمْ لَئِنْ
جَٓاءَهُمْ نَذ۪يرٌ لَيَكُونُنَّ اَهْدٰى مِنْ اِحْدَى الْاُمَمِۚ فَلَمَّا جَٓاءَهُمْ نَذ۪يرٌ
مَا زَادَهُمْ اِلَّا نُفُورًاۙ ﴿٤٢﴾ اِسْتِكْبَارًا فِي الْاَرْضِ وَمَكْرَ السَّيِّئِؕ وَلَا
يَح۪يقُ الْمَكْرُ السَّيِّئُ اِلَّا بِاَهْلِه۪ؕ فَهَلْ يَنْظُرُونَ اِلَّا سُنَّتَ الْاَوَّل۪ينَۚ فَلَنْ
تَجِدَ لِسُنَّتِ اللّٰهِ تَبْد۪يلًاۚ وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّتِ اللّٰهِ تَحْو۪يلًا ﴿٤٣﴾
اَوَلَمْ يَس۪يرُوا فِي الْاَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذ۪ينَ
مِنْ قَبْلِهِمْ وَكَانُٓوا اَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةًؕ وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُعْجِزَهُ مِنْ شَيْءٍ
فِي السَّمٰوَاتِ وَلَا فِي الْاَرْضِؕ اِنَّهُ كَانَ عَل۪يمًا قَد۪يرًا ﴿٤٤﴾

38. Allah, göklerin ve yerin görünmeyenini bilir. O, kalplerin içinde ne varsa bilendir.

39. Yeryüzünde sizi halifeler yapan O'dur. Her kim inkâr ederse inkârı kendi aleyhinedir. İnkâr edenlerin inkâr etmeleri, Rableri katında gazaptan başka bir şey arttırmaz. İnkâr edenlerin inkârları, zarardan başka bir şey arttırmaz.

40. De ki: "Ne dersiniz, şu Allah'tan başka yalvarıp yakardıklarınız acaba yerde neyi yarattılar, bana gösterin. Yoksa onların gökte bir ortaklıkları mı var? Yahut biz onlara bir kitap verdik de onlar, o kitaptaki bir delile mi dayanıyorlar? Hayır, o zalimler birbirlerini aldatmaktan başka birbirlerine bir şey vaat etmiyorlar.

41. Şüphesiz ki Allah, yok olmasınlar diye gökleri ve yeri tutuyor. Şayet yok olmaya yüz tutarlarsa O'ndan başka kimse onları tutamaz. O, çok yumuşak davranandır, çok bağışlayıcıdır.

42. Olanca güçleriyle yemin ettiler ki kendilerine bir uyarıcı gelirse her milletten daha çok doğru yola bağlanacaklar. Kendilerine uyarıcı geldiğinde ise bu, onların haktan uzaklaşmalarından başka bir şey arttırmadı.

43. Bu, büyüklük taslamalarından ve kötülük tasarlamalarından kaynaklanıyor. Hâlbuki kötülük tasarlamak ancak tasarlayanın ayağına dolanır. Onlar öncekilerin yasalarından başka neyi bekliyorlar? Allah'ın yasasında bir başkalaşma bulamazsın. Allah'ın yasasında bir değişim de bulamazsın.

44. Yeryüzünde dolaşıp kendilerinden öncekilerin sonu ne oldu, görmediler mi? Göklerde Allah'ı aciz bırakacak bir şey olmadığı gibi yerde de yoktur. O, her şeyi bilen, her şeye gücü yetendir.

Yukarıda yüce Allah, müminleri indirdiği Kitaba mirasçı kıldığını belirtmişti. İşte o Kitap, göklerde ve yerde her şeyin bilgisine sahip olan Allah tarafından gönderilmiştir. O, aynı zamanda insanların kalplerinde sakladıklarını da bilmektedir. İndirdiği Kitaptaki her hükmü, o sınırsız bilgisiyle vermiştir. Oysa Allah dışında müşriklerin şu taptıkları, yeryüzünde ne bir şey yaratmışlar ne de bir bilgiye sahipler. Allah'ın Kitabında verdiği hükümleri beğenmeyip kendi verdikleri hükümleri üstün tutanlar da, Allah'tan başkasına tapanlarla aynı durumdadır.

Hâlbuki insanları yaratan ve onları yeryüzü halifeleri/hâkimleri yapan da Allah'tır. Onları yaratmak ve yeryüzüne hâkim kılmakla da kalmamış hayatlarını devam ettirmeleri için göğün üzerlerine düşmesini engellemektedir. O halde Allah dururken yaratması olmayan, bir bilgiye sahip bulunmayan ve kendilerine bir yetki vermediği kimselerin veya varlıkların kendilerine Allah katında şefaat edeceklerini hayal etmeleri onlara verilen akılla bağdaşmaz. Bu yüzden Allah'tan başkasına tapmaları ve onların kendilerine şefaatçi olacaklarını ileri sürmeleri sadece ve sadece Allah'ın onlara gazabını ve zararlarını arttırır. Ama tövbe ederlerse Allah çok yumuşak ve çok bağışlayıcıdır.

"Olanca güçleriyle yemin ettiler ki kendilerine bir uyarıcı gelirse her milletten daha çok doğru yola bağlanacaklar. Kendilerine uyarıcı geldiğinde ise bu, onların haktan uzaklaşmalarından başka bir şey arttırmadı."

rildiğinde sözlerinde durmadılar, hatta alabildiğine haktan uzaklaştılar, derler. Çünkü Arabistan yarımadasında Yahudi ve Hıristiyanlar yaşıyordu. Müşriklerin değişik bölgelere ticarî seyahatleri vardı. Buralarda Yahudi ve Hıristiyanlarla karşılaşıyor ve onların, dinlerinin emir ve yasakları konusunda kimi lakayt davranışlarına şahit oluyorlardı. Belki de özellikle Hıristiyanlar kendilerini dinlerine davet ettiklerinde, ancak Araplara bir peygamber geldiği takdirde o peygambere inanacaklarını ve Hıristiyanlar gibi davranmayacaklarını, emir ve yasaklara bağlılıkta daha ciddi olacaklarını yeminlerle pekiştirerek söylüyorlardı. Bu, zengin olduğum takdirde şu zenginler gibi olmayacağım, fakirleri gözeteceğim diyen ve zenginleştiklerinde verdikleri sözü unutup fakirleri gözetmeyen kimselere ve benzeri söz verenlere benzemektedir. Nihayet kendilerine bir Peygamber gönderildi ama Peygamberin gönderilmesi onların haktan daha çok uzaklaşmalarına sebep oldu.

"Büyüklük taslamalarından ve kötülük tasarlamalarından kaynaklanıyor. Hâlbuki kötülük tasarlamak, ancak tasarlayanın ayağına dolanır. Onlar öncekilerin yasalarından başka neyi bekliyorlar? Allah'ın yasasında hiçbir değişiklik bulamazsın. Allah'ın yasasında bir değişim de bulamazsın."

Onların haktan bu derece kaçıp uzaklaşmaları büyüklük taslamalarının sonucudur. Diyorlardı ki gerçekten bir peygamber gönderilecek olsaydı, Mekke'nin ileri gelenlerinden biri gönderilirdi. Kalpleri fitne fesat doluydu. Çekememezlikten Peygamber ve Müslümanlar hakkında hep kötülük tasarlıyorlardı. Oysa başkasına ve özellikle iyilik yapmaktan başka hiçbir gayesi olmayan kimselere kuyu kazan, kazdığı kuyuya kendi düşer.

Kendilerinden önce de peygamberlerini yalanlayan ve onlar hakkında kötülük tasarlayanlar oldu. Onların başına gelen felaketlerden ibret almalıydılar. Bütün evreni mükemmel kurallarla yöneten Allah, toplumlar için de kanunlar belirlemiştir. Elbette alabildiğince fitne fesada dalan, bozgunculuk peşinde koşan toplumların yaptıklarını yanlarında bırakmayacaktır. Şurası burası yıkılıp dökülmüş bina gibi bu toplumlar da çökecektir. Bu, Allah'ın toplumlara hâkim kıldığı bir yasadır ve bu yasada asla bir değişiklik bulamazsın. O halde: "**Yeryüzünde dolaşıp kendilerinden öncekilerin sonu ne oldu, görmüyorlar mı? Göklerde ve yerde Allah'ı aciz bırakacak bir şey yoktur. O, her şeyi bilen, her şeye gücü yetendir."**

وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللّٰهُ النَّاسَ بِمَا كَسَبُوا مَا تَرَكَ عَلٰى ظَهْرِهَا مِنْ دَٓابَّةٍ وَلٰكِنْ
يُؤَخِّرُهُمْ اِلٰٓى اَجَلٍ مُسَمًّىۚ فَاِذَا جَٓاءَ اَجَلُهُمْ فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِعِبَادِه۪ بَص۪يرًا ﴿٤٥﴾

45. Eğer Allah insanları, yapıp ettikleri şeyler sebebiyle hemen cezalandıracak olsaydı yerin üzerinde hiçbir canlı bırakmazdı. Ama onları belirlenmiş bir süreye erteler. Nihayet süre tamamlanınca (gerekeni yapar)**. Şüphesiz ki Allah kullarını görmektedir.**

İnsanlar birtakım günahları işledikleri halde yeryüzünde hayatlarını devam ettiriyorlarsa onları cezalandırma konusunda Allah'ı âciz bırakıyor değillerdir. Allah dilerse onları hemen cezalandırma kudretine sahiptir. Ancak O, onları gözetlemektedir ve yaptıklarını tek tek kaydetmektedir. Zamanı gelince de bunun hesabını soracaktır.

Dünya hayatı imtihan yurdudur. Eğer Allah her günah işleyeni hemen cezalandırsaydı yeryüzünde hiçbir insan kalmaz ve dünya imtihan yurdu olmaktan çıkardı. Haddizatında imtihanın gereği, imtihan süresi boyunca imtihan edilene müdahale edilmemesidir. Bu sebeple dünya hayatının sonucunda yaptıklarının hesabını sorar.

İmtihan süresi boyunca eğer birtakım cezalandırmalar olursa bunlar da insanın ibret alması için imtihanın birer parçasıdır.

36.
Yâsin Sûresi

*Mekke'de indirilmiş olup 83 âyettir. İsmini, ilk âyeti olan **yâ-sin** harflerinden almıştır.*

Kur'ân'ın yüceliği, peygamberlik görevinin sınırları ve ölümden sonra diriliş sûrenin başlıca konularıdır.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

يٰسٓ (١) وَالْقُرْاٰنِ الْحَك۪يمِ (٢) اِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَل۪ينَ (٣) عَلٰى
صِرَاطٍ مُسْتَق۪يمٍ (٤) تَنْز۪يلَ الْعَز۪يزِ الرَّح۪يمِ (٥) لِتُنْذِرَ قَوْمًا
مَٓا اُنْذِرَ اٰبَٓاؤُ۬هُمْ فَهُمْ غَافِلُونَ (٦) لَقَدْ حَقَّ الْقَوْلُ عَلٰٓى
اَكْثَرِهِمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ (٧) اِنَّا جَعَلْنَا ف۪ٓي اَعْنَاقِهِمْ
اَغْلَالًا فَهِيَ اِلَى الْاَذْقَانِ فَهُمْ مُقْمَحُونَ (٨) وَجَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ
اَيْد۪يهِمْ سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا فَاَغْشَيْنَاهُمْ فَهُمْ

لَا يُبْصِرُونَ ﴿٩﴾ وَسَوَاءٌ عَلَيْهِمْ ءَاَنْذَرْتَهُمْ اَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ
لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٠﴾ اِنَّمَا تُنْذِرُ مَنِ اتَّبَعَ الذِّكْرَ وَخَشِيَ الرَّحْمٰنَ بِالْغَيْبِ
فَبَشِّرْهُ بِمَغْفِرَةٍ وَاَجْرٍ كَرِيمٍ ﴿١١﴾ اِنَّا نَحْنُ نُحْيِي الْمَوْتٰى وَنَكْتُبُ مَا قَدَّمُوا
وَاٰثَارَهُمْ وَكُلَّ شَيْءٍ اَحْصَيْنَاهُ فِي اِمَامٍ مُبِينٍ ﴿١٢﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Yâ-sin.**
2. **Hikmetli Kur'ân'a andolsun.**
3. **Şüphesiz ki sen peygamberlerdensin.**
4. **Dosdoğru bir yol üzerindesin;**
5. **Çok üstün ve çok merhametli Allah tarafından** (sayesinde) **indirilen...**
6. **Babaları uyarılmadığı için gaflette kalmış bir toplumu uyarasın diye...**
7. **Onlar için artık son söz söylenmiştir; inanmayacaklardır.**
8. **Boyunlarına, çenelerine kadar dayanan halkalar geçirdik. Bu yüzden başları kalkıktır.**
9. **Onların önlerine de arkalarına da bir set yaptık. Böylece onlar perdelendiler; artık görmezler.**
10. **Uyarsan da uyarmasan da onlar için birdir; inanmazlar.**
11. **Sen ancak Kur'ân'a uyan ve gaypta Rahmân'dan korkan kimseyi uyarabilirsin. Bu sebeple o kimseyi bir bağışlanma ve güzel bir mükâfatla müjdele.**
12. **Ölüleri biz diriltiriz ve yaptıkları ile bıraktıkları izleri yazarız. Her şeyi bir kitapta tek tek sayıp tespit etmişizdir.**

Yâ ve *sin* harflerinden oluşan birinci âyetin anlamına dair farklı görüşler ileri sürülmüştür. Ancak yaygın iki görüşten biri bunların mukattaa harfleri olduğudur. Böyle olunca da bu görüşteki âlimler, söz konusu harflere bakışla-

rı çerçevesinde onları değerlendirmişlerdir. İkinci görüşe göre ise *yâ* nida harfidir *sin* ise insan veya bunun tasğir/küçültme hali olan *uneys'in* kısaltılmışıdır ve *"ey insan, ey kişi"* anlamındadır. Bu görüşte olanlara göre, *"ey insan veya ey kişi"* denilirken de Peygambere hitap edilmektedir.

Mukataa harfleriyle neyin anlatılmak istendiği ve bu konudaki görüşler Bakara sûresinin başında anlatılmıştı. Yine orada bu harflerden hemen sonra Kur'ân'dan söz edildiği belirtilmişti. Burada da aynı durum söz konusudur.

Yüce Allah'ın, hikmetli Kur'ân'a yemin ederek Hz. Muhammed'in gönderilmiş olan peygamberlerden olduğunu ve dosdoğru yol üzere olduğunu ifade etmesi, Peygamberin kendisine bu gerçekleri anlatmak için değildir. Çünkü Peygamberin kendisi bir peygamber olduğunu ve dosdoğru yol üzere bulunduğunu biliyordu.

Araplarda bir şey yeminle söylenmişse ona önem verildiği ifade edilmiş olur. Bu sebeple amaç kâfirlerin dikkatlerini çekmek ve Peygamberin dosdoğru yol üzere olduğunu onlara anlatmaktır. Peygamberin dosdoğru yol üzere olduğu belirtilirken hikmetli niteliğine dikkat çekilerek Kur'ân'a yemin edilmiş olması da dikkat çekicidir. Çünkü Kur'ân, Peygamberin peygamber oluşunun mucizesidir. Her peygamberin peygamberliğini ispat eden mucizesi vardır. Peygamberimizin peygamberliğini ispat eden mucizesi ise Kur'ân'dır.

"Babaları uyarılmadığı için gaflette kalmış bir toplumu uyarasın diye..."

Âyet iki şekilde anlaşılmıştır. İki şekilde anlaşılması مَا أُنْذِرَ deki *"mâ"*nın ne olduğuyla ilgilidir. İsm-i mevsûl veya mastar anlamı veren *"mâ"* olduğu kabul edildiğinde *"gaflet içinde kalmış bir kavmi babalarının uyarıldığı şeyle uyarman için"* anlamı verilir. Buna göre çok önceki ataları kastedilmiştir. Çünkü atalarının bir peygamber tarafından uyarılması ta Hz. İbrahim dönemine kadar uzanmaktadır. O zamandan itibaren kendilerine peygamber gelmemiştir. Söz konusu *"mâ"* olumsuz kabul edilecek olursa kendilerine yakın zamanda yaşayan atalarının uyarılmadıkları anlatılmaktadır ki âyete buna göre meal verdik.

Verilen her iki anlama göre Araplara yakın dönemde uyarıcı gelmediği için gaflet içerisinde oldukları belirtilmektedir.

"Onlar için artık son söz söylenmiştir; inanmayacaklardır."

ları olduğu söylenmiştir. (Mukatil, III,117; İbnu Atiye, V, 383; Zemahşeri, V, 421). O çetin azabı görünceye kadar iman etmeyeceklerdir. Gördüklerinde iman etmelerinin kendilerine bir yararı olmayacaktır.

"Boyunlarına, çenelerine kadar dayanan halkalar geçirdik. Bu yüzden başları kalkıktır."

Boyunlarının tamamı demir halkalarla doluymuş gibi tekebbürle yukarı bakar ve bundan dolayı da önlerindeki gerçekleri görmezler. Onların gerçekleri görmemeleri, hakka karşı büyüklenmeleri sebebiyledir. Bu yüzden **"Onların önlerine de arkalarına da bir set yaptık. Böylece onlar perdelendiler; artık görmezler."** Çevrelerine set çekilmiş olması, takındıkları tavır sebebiyledir. İnanmamaya kesin karar vermişlerdir. İşledikleri kötülüklerden ve hakka karşı takındıkları tavırdan dolayı kalpleri katılaşmıştır. **"Onları uyarsan da, uyarmasan da onlar için birdir, inanmazlar."**

"Sen ancak Kur'ân'a uyan ve gaypta Rahmân'dan korkan kimseyi uyarabilirsin. Bu sebeple o kimseyi bir bağışlanma ve güzel bir mükâfatla müjdele."

Bir önceki âyette inkârda inat edenlerin en uçta olanları dile getirilmiş, uyarmanın onlara hiçbir fayda vermeyeceği anlatılmıştı. Burada da diğer uçta olanlar tanıtılmaktadır. Bunlar Kur'ân'a uyarlar ve gaypte Allah'tan korkarlar.

Âyetteki *"gaypta Rahmân'dan korkan"* ifadesi iki şekilde anlaşılabilir. Bunlardan biri, kimsenin bulunmadığı yerde Allah'tan korktuklarını anlatır. Diğeri ise Allah'ı görmedikleri halde O'ndan korkmalarıdır. İşte bunlar uyarıdan yararlanırlar. Yalnız bu, sadece bu durumda olanların uyarılmaları ve diğer insanların uyarılmalarına gerek olmadığı anlamına gelmez. Uyarı bütün insanlara yapılacaktır. Ne var ki yapılan uyarıdan yararlananlar Kur'ân'a iman eden ve gaypta Allah'tan korkanlardır.

"Ölüleri biz diriltiriz ve yaptıkları ile bıraktıkları izleri yazarız. Her şeyi bir kitapta tek tek sayıp tespit etmişizdir."

Her insanın iyi veya kötü yaptığı amellerin tamamı anında kayda geçmektedir. Kaydedilen bu ameller ahirette tek tek kişinin önüne serilecektir. Âyetin *"bıraktıkları izleri yazarız"* kısmından ölümle insanın amelinin etkisinin son bulmadığı anlaşılmaktadır. İyi bir iş yapan kimse, yaptığı o iyiliğin etkisi devam etiği müddetçe sevap kazanır. Kötülük de öyle. İşlediği kötülüğün etkileri devam ettiği sürece o kimseye günah yazılır.

وَاضْرِبْ لَهُمْ مَثَلًا اَصْحَابَ الْقَرْيَةِ اِذْ جَٓاءَهَا الْمُرْسَلُونَ ﴿١٣﴾
اِذْ اَرْسَلْنَٓا اِلَيْهِمُ اثْنَيْنِ فَكَذَّبُوهُمَا فَعَزَّزْنَا بِثَالِثٍ فَقَالُٓوا اِنَّٓا
اِلَيْكُمْ مُرْسَلُونَ ﴿١٤﴾ قَالُوا مَٓا اَنْتُمْ اِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا وَمَٓا
اَنْزَلَ الرَّحْمٰنُ مِنْ شَيْءٍ اِنْ اَنْتُمْ اِلَّا تَكْذِبُونَ ﴿١٥﴾ قَالُوا رَبُّنَا يَعْلَمُ اِنَّٓا
اِلَيْكُمْ لَمُرْسَلُونَ ﴿١٦﴾ وَمَا عَلَيْنَٓا اِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿١٧﴾ قَالُٓوا
اِنَّا تَطَيَّرْنَا بِكُمْ لَئِنْ لَمْ تَنْتَهُوا لَنَرْجُمَنَّكُمْ وَلَيَمَسَّنَّكُمْ
مِنَّا عَذَابٌ اَل۪يمٌ ﴿١٨﴾ قَالُوا طَٓائِرُكُمْ مَعَكُمْ اَئِنْ ذُكِّرْتُمْ
بَلْ اَنْتُمْ قَوْمٌ مُسْرِفُونَ ﴿١٩﴾

13. **Sen onlara şu şehir halkının misalini ver; hani onlara peygamberler gelmişti.**

14. **Onlara iki peygamber gönderdik, onları yalanladılar. Bunun üzerine onları üçüncü bir peygamberle destekledik. Dediler ki; "Biz size peygamber olarak gönderildik."**

15. **Onlar da dediler ki: "Siz de sadece bizim gibi bir beşersiniz. Rahmân hiçbir şey göndermedi. Siz ancak yalan söyleyenlerdensiniz.**

16. **Onlar şöyle dediler: "Rabbimiz biliyor ki biz size peygamber olarak gönderildik."**

17. **"Bize düşen de sadece apaçık bir tebliğden başkası değildir."**

18. **Dediler ki: "Sizin yüzünüzden başımıza uğursuzluklar geldi. Bu işten vazgeçmezseniz, kesinlikle sizi taşa tutarız; bizden size acıklı bir azap dokunur mutlaka."**

19. (Peygamberler) **dediler ki: "Uğursuzluğunuz kendinizdendir. Size öğüt verildi diye mi bütün bunlar? Hayır, siz aşırı giden bir güruhsunuz."**

Mekke müşriklerine benzer düşünen bir kavim misal olarak zikrediliyor. Onlar da Mekke müşrikleri gibi bir beşerin peygamber olmasını kabul etmiyorlardı.

Peygamberin beşer olmaması gerektiğini ileri sürerek bir melek olmasını savunmak ile inandığı peygamberi beşer olmaktan çıkarıp beşer üstü bir melek olarak algılamak aynı eğilimden kaynaklanmaktadır. Buna göre Allah'la iletişime geçmek, O'nun vahyini alıp insanlara tebliğ etmek, melek olmayı gerektirir.

Peygamberliği reddetme sebeplerinden biri de Allah'ın dünya hayatına müdahale etmesini kabul etmemektir. Âdem'in yeryüzü halifesi oluşuna karşı çıkan İblis'ten bu yana Allah'ın dünya hayatına müdahale etmesine karşı çıkılması inkâr edenlerin ortak tavrıdır. İblis/şeytan, Allah'ın yeryüzüne halife/hâkim olarak insanı yaratmasına karşı çıkmış, *'yeryüzüne kim hâkim olacak ona biz yeryüzünde yaşayanlar karar veririz'* demek istemişti.

İki peygamberleri olup üçüncü peygamber gönderilen kavim nerede ve ne zaman yaşamıştır, Kur'ân-ı Kerim bu konuda bilgi vermemektedir. Kur'ân kıssalarının birçoğunda şahıs, zaman ve yer unsurları zikredilmez. Böylece kıssadan alınacak ibretin evrenselliği pekişmiş olur. Çünkü kıssada bu unsurlar zikredildiği takdirde, herkesin ibret alması için zikredilmiş olsa bile insan zihni onu yerelleştirme eğilimine girer.

İnkâr edenlerin, beşer olmaları sebebiyle peygamber olmalarını reddetmelerine peygamberler **"Rabbimiz biliyor ki biz size peygamber olarak gönderildik. Bize düşen de sadece apaçık bir tebliğden başkası değildir"** dediler. Peygamberler yalnız da olsalar, ellerinde güç ve imkân da olsa inanç konusunda baskı yapmazlar. İsteyen iman eder ve isteyen inkâr eder. Ama inkâr edenler böyle değildir. Farklı inançlara müminler kadar tahammül edemezler. Burada da tahammül edemediler, hatta saldırganlaştılar. Peygamberlere şöyle dediler: **"Sizin yüzünüzden başımıza uğursuzluklar geldi. Bu işten vazgeçmezseniz, kesinlikle sizi taşa tutarız; bizden size acıklı bir azap dokunur mutlaka."**

"Peygamberler dediler ki: 'Uğursuzluğunuz kendinizdendir. Size öğüt verildi diye mi bütün bunlar? Hayır, siz aşırı giden bir güruhsunuz."

Bir kimsenin başkasına uğursuzluk getirmesi diye bir şey yoktur. Doğru yoldan sapan, başını belalara sokan insanın kendisidir. O halde bir uğursuzluktan söz edilecekse uğursuzluğun kaynağı kişinin kendisidir.

Uğursuzluğu peygamberlerde arayan bu kavme peygamberlerin yaptığı,

öğüt vermekten ibarettir. Ama onlar batılı hakka tercih etmişlerdir. Bu tercihleri nedeniyle sıkıntılarla karşılaşmışlarsa peygamberlerin ne suçu vardır. Uğursuzluk diye isimlendirdikleri şey onların kâfir olmalarından ve yararlı öğütleri dinlememelerinden kaynaklanmaktadır.

وَجَٓاءَ مِنْ اَقْصَا الْمَد۪ينَةِ
رَجُلٌ يَسْعٰى قَالَ يَا قَوْمِ اتَّبِعُوا الْمُرْسَل۪ينَۙ ﴿٢٠﴾ اِتَّبِعُوا
مَنْ لَا يَسْـَٔلُكُمْ اَجْراً وَهُمْ مُهْتَدُونَ ﴿٢١﴾ وَمَا لِيَ لَٓا اَعْبُدُ
الَّذ۪ي فَطَرَن۪ي وَاِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢٢﴾ ءَاَتَّخِذُ مِنْ دُونِه۪ٓ اٰلِهَةً
اِنْ يُرِدْنِ الرَّحْمٰنُ بِضُرٍّ لَا تُغْنِ عَنّ۪ي شَفَاعَتُهُمْ شَيْـًٔا
وَلَا يُنْقِذُونِۚ ﴿٢٣﴾ اِنّ۪ٓي اِذاً لَف۪ي ضَلَالٍ مُب۪ينٍ ﴿٢٤﴾ اِنّ۪ٓي اٰمَنْتُ
بِرَبِّكُمْ فَاسْمَعُونِۜ ﴿٢٥﴾ ق۪يلَ ادْخُلِ الْجَنَّةَۜ قَالَ يَا لَيْتَ قَوْم۪ي
يَعْلَمُونَۙ ﴿٢٦﴾ بِمَا غَفَرَ ل۪ي رَبّ۪ي وَجَعَلَن۪ي مِنَ الْمُكْرَم۪ينَ ﴿٢٧﴾
وَمَٓا اَنْزَلْنَا عَلٰى قَوْمِه۪ مِنْ بَعْدِه۪ مِنْ جُنْدٍ مِنَ السَّمَٓاءِ وَمَا كُنَّا
مُنْزِل۪ينَ ﴿٢٨﴾ اِنْ كَانَتْ اِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً فَاِذَا هُمْ خَامِدُونَ
﴿٢٩﴾ يَا حَسْرَةً عَلَى الْعِبَادِۚ مَا يَأْت۪يهِمْ مِنْ رَسُولٍ اِلَّا كَانُوا بِه۪
يَسْتَهْزِؤُ۫نَ ﴿٣٠﴾ اَلَمْ يَرَوْا كَمْ اَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنَ الْقُرُونِ اَنَّهُمْ
اِلَيْهِمْ لَا يَرْجِعُونَ ﴿٣١﴾ وَاِنْ كُلٌّ لَمَّا جَم۪يعٌ لَدَيْنَا مُحْضَرُونَ ﴿٣٢﴾

20. Şehrin öbür ucundan koşarak bir adam geldi ve şöyle dedi: "Ey kavmim, peygamberlere uyun."
21. "Kendileri doğru yoldan giden ve sizden herhangi bir ücret istemeyenlere tabi olun."
22. "Bana ne olmuş ki beni yaratana kulluk etmeyeyim? Hâlbuki hepiniz O'na döneceksiniz."
23. "O'ndan başka tanrılar mı edineyim? Hâlbuki o Rahmân bana bir zarar vermeyi dileyecek olsa onların şefaati bana hiçbir fayda vermez ve onlar beni kurtaramaz."
24. "O zaman ben apaçık bir sapıklığın içinde olmuş olurum."
25. "Şüphesiz ki ben, Rabbinize inandım, beni dinleyin."
26. Kendisine; "Cennete gir" dendi. "Keşke kavmim bunu bileydi" dedi.
27. "Rabbimin beni bağışladığını ve beni ikram edilenlerden kıldığını."
28. Kendisinden sonra kavminin üzerine gökten bir ordu indirmedik; indirecek de değildik.
29. O, sadece bir ses idi; bir de ortaya çıktı ki hemen sönüvermişler.
30. Yazıklar olsun o kullara! Onlara her ne zaman bir elçi geldiyse tutup onunla alay ettiler mutlaka.
31. Oysa görmediler mi ki onlardan önce nice kavimler helak ettik. Artık onlar bir daha bunlara geri dönmezler.
32. Ve hepsi toptan huzurumuza getirilecekler.

Üç peygambere muhatap olan ve hâlâ inanmamakta ısrar eden şehir neresidir, Kur'ân-ı Kerim, genel âdeti üzere bundan söz etmemektedir. Anlatımdan anlaşıldığına göre şehir halkı ile onlara gönderilen peygamberler arasında önemli bir olay olmuş ve şehrin diğer ucundan peygamberlere iman eden biri olaya engel olmak için koşup geliyor ve: **"Kendileri doğru yoldan giden ve sizden herhangi bir ücret istemeyenlere tabi olun"** diyor.

Gelen kişi Peygamberler için iki önemli özellikten söz ediyor: Doğru yolda olmaları ve çabaları karşılığında insanlardan ücret almamaları. Ardından o kişi, belki kendisine yöneltilen itirazlar karşısında, belki de başkalarına örnek olsun diye kendi durumunu anlatıyor:

"Bana ne olmuş ki beni yaratana kulluk etmeyeyim? Hâlbuki hepiniz O'na döneceksiniz. O'dan başka tanrılar mı edineyim? Hâlbuki

o Rahmân bana bir zarar vermeyi dileyecek olsa, onların şefaati bana hiçbir fayda vermez ve onlar beni kurtaramazlar. O zaman ben apaçık bir sapıklığın içinde olmuş olurum. Şüphesiz ben, Rabbinize inandım, beni dinleyin."

Anlatımdan anlaşılıyor ki hemşerilerine samimiyetle yol göstermek isteyen o inanmış kişi, peygamberlerle tartışmaya girenler tarafından öldürülüyor. Bu sebeple olayın anlatımı biter bitmez, kendisine: **"Cennete gir"** deniliyor. Şehitler ölümlerinin hemen ardından onları cennetle müjdeleyen meleklerle karşılaşırlar. O inanmış kişiye de bu müjde veriliyor. O kişinin, **"Keşke kavmim bunu bileydi. Rabbimin beni bağışladığını ve beni ikram edilenlerden kıldığını,"** demesi, onu öldürmelerine rağmen hâlâ onların iyiliğini istemeye devam ettiğini gösterir. Keşke kendisinin böyle bir mükâfata nail olduğunu bilseydiler de kendileri de iman edip kurtulaydılar! Ne var ki kavmi inkâr üzere inatla direniyordu. İman etmelerinden bütünüyle umut kesilince de korkunç bir ses ile helak edildiler.

İnsanlar tarih içerisinde genelde peygamberleriyle alay etmişlerdir. Peygamberleriyle alay eden ve helak edilen bu kavimlerin kalıntıları dünyanın çeşitli bölgelerinde mevcuttur. Ne var ki insanlar ibret almazlar. Ama bu dünya hayatına imtihan için gönderildiklerinden ibret alanlar da almayanlar da Allah'ın huzurunda toplanacaklardır.

وَاٰيَةٌ لَهُمُ الْاَرْضُ الْمَيْتَةُ اَحْيَيْنَاهَا وَاَخْرَجْنَا
مِنْهَا حَبًّا فَمِنْهُ يَأْكُلُونَ ﴿٣٣﴾ وَجَعَلْنَا فِيهَا جَنَّاتٍ
مِنْ نَخِيلٍ وَاَعْنَابٍ وَفَجَّرْنَا فِيهَا مِنَ الْعُيُونِ ﴿٣٤﴾ لِيَأْكُلُوا
مِنْ ثَمَرِهِ وَمَا عَمِلَتْهُ اَيْدِيهِمْ اَفَلَا يَشْكُرُونَ ﴿٣٥﴾ سُبْحَانَ الَّذ۪ي
خَلَقَ الْاَزْوَاجَ كُلَّهَا مِمَّا تُنْبِتُ الْاَرْضُ وَمِنْ اَنْفُسِهِمْ وَمِمَّا
لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٦﴾ وَاٰيَةٌ لَهُمُ الَّيْلُ نَسْلَخُ مِنْهُ النَّهَارَ فَاِذَا هُمْ

مُظْلِمُونَ ﴿٣٧﴾ وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا ذَٰلِكَ
تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ﴿٣٨﴾ وَالْقَمَرَ قَدَّرْنَاهُ مَنَازِلَ حَتَّىٰ
عَادَ كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيمِ ﴿٣٩﴾ لَا الشَّمْسُ يَنْبَغِي لَهَا أَنْ تُدْرِكَ
الْقَمَرَ وَلَا اللَّيْلُ سَابِقُ النَّهَارِ وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ ﴿٤٠﴾

33. Ölü toprak onlara bir delildir. Biz onu diriltik ve içinden bir dane çıkardık da ondan yiyorlar.

34. Orada hurma ve üzüm bahçeleri yarattık, pınarlar fışkırttık.

35. Meyvesinden ve ellerinin emeğinden yesinler diye. Hâlâ şükretmezler mi?

36. Yerin bitirdiklerinden, kendilerinden ve bilmedikleri şeylerden bütün çiftleri yaratan, eksikliklerden münezzehtir.

37. Gece onlar için bir âyettir. Gündüzü ondan sıyırıp alırız, birden karanlıkta kalırlar.

38. Güneş, karar kılacağı yere akar. Bu, gücüne karşı durulamayan, bilen Allah'ın takdiridir.

39. Ay için de birtakım uğrak yerleri düzenledik. Sonunda o, eski hurma dalına döner.

40. Ne güneş aya yetişebilir ne de gece gündüzü geçebilir. Her biri bir yörüngede yüzüp durur.

Âyetlerde Allah'ın birliğine ve kudretine delil olarak çevremizde olup biten hadiseler misal getiriliyor. Aslında sözü edilen bu olaylar, misal olarak zikredilsinler veya zikredilmesinler insanların gözü önünde fiilen olup bitmektedir. O halde bu âyetlerden maksat dikkat çekme ve hatırlatmadır. Çünkü insanlar sürekli gördükleri şeylere karşı duyarsız hale gelirler. Ayrıca evrendeki bu mükemmel dengenin mutlaka bir yöneticisi vardır ve bu yönetici, dilerse onları durdurur ve durdurduğunda da her şey darmadağın olur.

وَاٰيَةٌ لَهُمْ اَنَّا حَمَلْنَا ذُرِّيَّتَهُمْ فِي الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ ﴿٤١﴾ وَخَلَقْنَا
لَهُمْ مِنْ مِثْلِهِ مَا يَرْكَبُونَ ﴿٤٢﴾ وَاِنْ نَشَأْ نُغْرِقْهُمْ فَلَا صَرِيخَ لَهُمْ
وَلَا هُمْ يُنْقَذُونَ ﴿٤٣﴾ اِلَّا رَحْمَةً مِنَّا وَمَتَاعًا اِلٰى حِينٍ ﴿٤٤﴾

41. Onlar için bir delil de zürriyetlerini o dopdolu gemide taşımamızdır.

42. Onlar için buna benzer ayrıca başka şeyler yaratmamızdır.

43. Şayet dilesek onları batırırdık da ve onlar için ne bir yardıma koşan olurdu ne de bir kurtaran.

44. Ama tarafımızdan bir rahmet ve belli bir zamana kadar yararlandırma olsaydı o başka.

Ayetler grubunun birinci âyetindeki gemi ile anne karnının kastedildiğini söyleyenler olsa da müfessirlerin çoğu bununla Hz. Nuh'un gemisinin kastedildiğini söylemektedir. İlk gemi yapanın Hz. Nuh olduğu söylenir. İnsanları denizde taşıyan gemilerin tamamının kastedildiğini söyleyenler de olmuştur. Ama ne kastediliyorsa kastedilsin bununla yüce Allah'ın insana verdiği nimetin büyüklüğüne dikkat çekilmektedir. Hem insanların taşınmaları sadece gemilerle de değildir. İnsanlar hayvanlara binerek ve başka ulaşım vasıtalarıyla da bir yerden başka yere taşınma imkânı bulabilmektedir. İnsanların söz konusu araçları bulup kullanmaları Allah'ın tabiat ve eşyaya hâkim kıldığı kanunları keşfetmelerinden ibarettir. İnsanlar bunlar için yeni kanun ve kurallar ortaya koymuyorlar. Tabiat ve eşyayı o kanunlar üzere yaratan Allah'ın kendisidir. Bu kanunları hâkim kılan, onları işlemez hale getirmeye muktedir olabildiği gibi yine bu kanunlar çerçevesinde vuku bulabilecek beklenmedik olaylar söz konusu araçlarla taşınanları yok edebilir. Hem felaket öyle bir boyuta ulaşabilir ki ne kimse imdatlarına koşabilir ne de kimsenin onları kurtarmaya gücü yetebilir.

Allah bu kanunları belli bir süreye kadar işler halde tutacak ve süre dolunca işlemez hale gelip her şey darmadağın olacaktır.

وَاِذَا
قِيلَ لَهُمُ اتَّقُوا مَا بَيْنَ اَيْدِيكُمْ وَمَا خَلْفَكُمْ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ
﴿٤٥﴾ وَمَا تَأْتِيهِمْ مِنْ اٰيَةٍ مِنْ اٰيَاتِ رَبِّهِمْ اِلَّا كَانُوا عَنْهَا
مُعْرِضِينَ ﴿٤٦﴾ وَاِذَا قِيلَ لَهُمْ اَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللّٰهُ قَالَ الَّذِينَ
كَفَرُوا لِلَّذِينَ اٰمَنُوا اَنُطْعِمُ مَنْ لَوْ يَشَاءُ اللّٰهُ اَطْعَمَهُ اِنْ اَنْتُمْ
اِلَّا فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٤٧﴾ وَيَقُولُونَ مَتٰى هٰذَا الْوَعْدُ اِنْ كُنْتُمْ
صَادِقِينَ ﴿٤٨﴾ مَا يَنْظُرُونَ اِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً تَأْخُذُهُمْ وَهُمْ
يَخِصِّمُونَ ﴿٤٩﴾ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ تَوْصِيَةً وَلَا اِلٰى اَهْلِهِمْ
يَرْجِعُونَ ﴿٥٠﴾

45. **Kendilerine; yaptığınız ve yapacağınız şeylerde kendinizi koruyun ki merhamet bulasınız dendiğinde yüz çevirirler.**

46. **Onlara Rablerinin âyetlerinden herhangi bir âyet gelmez ki ondan yüz çevirmesinler.**

47. **Allah'ın size rızık olarak verdiğinden infak edin denildiğinde de o inkâr edenler, müminlere şöyle derler: "Allah'ın, dilediği takdirde kendisinin doyuracağı kimseleri biz mi doyuralım? Siz gerçekten apaçık bir sapıklık içindesiniz."**

48. **Bir de: "Doğru söylüyorsanız şu tehdidiniz ne zaman gerçekleşecektir?" diyorlar.**

49. **Onlar, başka değil, sadece tek bir çığlığa bakıyorlar; bir çığlık ki çekişip durmaktalarken onları yakalayıverir.**

50. **O zaman ne bir vasiyette bulunabilirler ne de ailelerine dönebilirler.**

Yukarıda Allah'ın birliği ve kudretine dair getirilen güçlü delillere rağmen inkâr edenlerden kendilerini yine kendi yararları için düzeltmeleri ve Allah'ın rahmetine nail olup azabından korumaları istendiğinde yüz çevirirler. Onlar böyle bir inada kapılmışlardır; kendilerine sunulan her delile aldırmazlar. İnkârda ısrar etmeleri ve kendilerine sunulan her delili görmezlikten gelmeleri yetmiyormuş gibi her iyiliğe de sırt çeviriyorlar. "**Onlara Allah'ın, size rızık olarak verdiğinden infak edin denildiğinde de o inkâr edenler müminlere şöyle derler: 'Allah'ın dilediği takdirde kendisinin doyuracağı kimseleri biz mi doyuralım? Siz gerçekten apaçık bir sapıklık içindesiniz.**" Müslümanların fakirlere yardım tekliflerini bile alaya alıyorlar. Bununla da yetinmeyip meydan okuyor: **"Doğru söylüyorsanız şu tehdidiniz ne zaman gerçekleşecektir?"** diyorlar.

İşte bu tavırları nedeniyle cezayı kesinlikle hak etmişlerdir. Günlük meşgaleleriyle oyalandıkları bir sırada bir bakarlar ki kıyamet kopmuştur: **"Onlar, başka değil, sadece tek bir çığlığa bakıyorlar; bir çığlık ki çekişip durmaktalarken onları yakalayıverir. O zaman ne bir vasiyette bulunabilirler ne de ailelerine dönebilirler."**

Kıyamet beklenmedik bir anda kopacaktır. Kimse onun ne zaman kopacağını bilemez. Allah bu bilgiyi kendine saklamış, bu sırrı kimseyle paylaşmamıştır. Ne bir peygamber kıyametin ne zaman kopacağı bilgisine sahip olmuştur ne de melekler bunu bilmektedir.

Ne zaman kopacağı insanlara bildirilmiş olsaydı bile inkâr edenler yine inkârlarına devam edeceklerdi. Onlar, **"Doğru söylüyorsanız şu tehdidiniz ne zaman gerçekleşecektir?"** derken amaçları, bunun ne zaman gerçekleşeceğini öğrenmek değildir, alay etmektir.

وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَإِذَا هُمْ مِنَ الْأَجْدَاثِ إِلَى
رَبِّهِمْ يَنْسِلُونَ ﴿٥١﴾ قَالُوا يَا وَيْلَنَا مَنْ بَعَثَنَا مِنْ مَرْقَدِنَا
هٰذَا مَا وَعَدَ الرَّحْمٰنُ وَصَدَقَ الْمُرْسَلُونَ ﴿٥٢﴾ إِنْ كَانَتْ إِلَّا
صَيْحَةً وَاحِدَةً فَإِذَا هُمْ جَمِيعٌ لَدَيْنَا مُحْضَرُونَ ﴿٥٣﴾ فَالْيَوْمَ
لَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَلَا تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٥٤﴾

51. Artık Sura üfürülmüştür; bir de bir bakarsın ki onlar kabirlerinden koşarak geliyorlar.

52. Diyorlar ki: "Vah başımıza gelenler! Kabirlerimizden bizi kim çıkardı? Muhakkak ki bu, Rahmân'ın vaat ettiğidir; demek ki peygamberler doğru söylemişler."

53. O, sadece şiddetli bir sesten ibaret idi. Hemen akabinde hepsi de önümüzde hazır edilir.

54. Bugün hiç kimseye en küçük bir şekilde zulmedilmeyecektir. Ve yaptıklarınızın dışında bir şeyle cazalandırılmayacaksınız.

49.âyette sözü edilen şiddetli ses, sura birinci üfürüş idi ve onunla kıyamet kopmuştu. Burada sözü edilen, sura ikinci üfürüştür ki bunda ölüler dirilmektedir. Ahirette dirileceklerine inanmadıklarından ve dünya hayatında iken ahirete bir hazırlık yapmamış olma pişmanlığıyla **"Vah başımıza gelenler! Kabirlerimizden bizi kim çıkardı? Muhakkak ki bu, Rahmân'ın vaat ettiğidir ve peygamberler doğru söylemişler,"** diyeceklerdir. Bu itiraflarının onlara bir yararı olmayacaktır.

"Kabirlerimizden bizi kim çıkardı?" demeleri, kabirlerinde kaldıklarının farkında olduklarını ve kaldıkları süre içerisinde gelecekte daha kötü bir yere gideceklerini bildiklerini hatırlatmaktadır.

İnkâr edenlerin büyük bir pişmanlık hissettikleri ve şaşkına döndükleri, bütün insanların Allah'ın huzurunda toplandıkları bir sırada insanlara şu teminat verilecektir: **"Bugün hiç kimseye zulmedilmeyecektir. Siz orada sadece yaptıklarınızın karşılığını göreceksiniz."** Aslında kimsenin itiraz edecek gücü yoktur. İtiraz edecek olurlarsa onlara yardım eden de bulunmamaktadır. Ama yine de yüce Allah insanlara haksızlığa uğramayacaklarına dair teminat vermektedir. Çünkü insanlar ve özellikle inkâr edenler dünya hayatında büyük güçlere sahip olanların âdil davranmadıklarına şahit olmuşlardır. Bu sebeple *güç* denildiğinde zihinlerine zulüm ve haksızlık gelir.

إِنَّ أَصْحَابَ الْجَنَّةِ الْيَوْمَ فِي شُغُلٍ فَاكِهُونَ ۝٥٥ هُمْ وَأَزْوَاجُهُمْ
فِي ظِلَالٍ عَلَى الْأَرَائِكِ مُتَّكِئُونَ ۝٥٦ لَهُمْ فِيهَا فَاكِهَةٌ وَلَهُمْ

مَا يَدَّعُونَ ﴿٥٧﴾ سَلَامٌ قَوْلًا مِنْ رَبٍّ رَحِيمٍ ﴿٥٨﴾ وَامْتَازُوا
الْيَوْمَ أَيُّهَا الْمُجْرِمُونَ ﴿٥٩﴾ أَلَمْ أَعْهَدْ إِلَيْكُمْ يَا بَنِي آدَمَ أَنْ لَا
تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿٦٠﴾ وَأَنِ اعْبُدُونِي
هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ﴿٦١﴾ وَلَقَدْ أَضَلَّ مِنْكُمْ جِبِلًّا كَثِيرًا
أَفَلَمْ تَكُونُوا تَعْقِلُونَ ﴿٦٢﴾ هَذِهِ جَهَنَّمُ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ
﴿٦٣﴾ اصْلَوْهَا الْيَوْمَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٦٤﴾ الْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلَى
أَفْوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَا أَيْدِيهِمْ وَتَشْهَدُ أَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا
يَكْسِبُونَ ﴿٦٥﴾ وَلَوْ نَشَاءُ لَطَمَسْنَا عَلَى أَعْيُنِهِمْ
فَاسْتَبَقُوا الصِّرَاطَ فَأَنَّى يُبْصِرُونَ ﴿٦٦﴾ وَلَوْ نَشَاءُ لَمَسَخْنَاهُمْ
عَلَى مَكَانَتِهِمْ فَمَا اسْتَطَاعُوا مُضِيًّا وَلَا يَرْجِعُونَ ﴿٦٧﴾ وَمَنْ
نُعَمِّرْهُ نُنَكِّسْهُ فِي الْخَلْقِ أَفَلَا يَعْقِلُونَ ﴿٦٨﴾

55. Cennet ehli bugün eğlenmekle meşguldür.

56. Onlar ve eşleri gölgeliklerde, tahtlar üzerine kurulmuşlardır.

57. Onlar için orada meyveler ve canlarının çektiği şeyler vardır.

58. Onlara merhameti bol olan Rabden bir selam vardır.

59. Siz ey suçlular! Bir kenara çekilin!

60. "Ey Âdemoğulları! Ben size; Şeytana tapmayın; çünkü o, sizin apaçık düşmanınızdır" demedim mi?

61. "Bana tapın. Bu dosdoğru yoldur." (demedim mi?)"

62. "O sizden pek çok nesli yoldan çıkarmıştır; akıllanmadınız mı?"

63. "Tehdit edildiğiniz cehennem işte budur."

64. "İnkâr edegeldiğiniz için şimdi ona girin."

65. O gün ağızlarını mühürleriz de elleri bize konuşur, ayakları yaptıklarına şahitlik eder.

66. Dilesek, gözlerini büsbütün kör ederiz de yola dökülürlerdi; ama nasıl görecekler?

67. Dilesek onları çirkin ve garip bir şekle sokarız da ne ileri gidebilir ne de dönebilirler.

68. Örneğin, kimin ömrünü uzatıyorsak gelişmesini tersine çeviriyoruz; düşünmüyorlar mı?

55-58. âyetler cennet ehlinin karşılaşacakları mutluluğu açık bir şekilde dile getirmektedir. Canları neyi çekiyorsa kendilerine verilecektir.

Öyle anlaşılıyor ki cennetliklerle cehennemlikler mahşerde bir arada karışık duruyorlarken cehennemliklerden bir kenara çekilmeleri istenecek ve cennetlikler kolay geçen bir hesaptan çekilme sonucunda cennete gideceklerdir. Cehennem ehlinin hesaba çekilmeleri ise çok çetin olacaktır. Yüce Allah, azarlayıcı sözlerle onları sorguya çekecek: **"Ey Âdemoğulları! Ben size; Şeytana tapmayın. Çünkü o, sizin apaçık düşmanınızdır" demedim mi? Bana tapın. Bu dosdoğru yoldur,"** (demedim mi?) **O sizden pek çok nesli yoldan çıkardı. Akıllanmadınız mı?"** diyerek onları azarlayacaktır.

Bu âyetlerin tefsirinde Razi, *"şeytana tapma"* ifadesinin, *"şeytana itaat"* anlamında kullanıldığına dikkat çeker. Çünkü yasaklanan sadece şeytana secde etmek değildir, ona itaat etmek de yasaklanmıştır.

Bizim, bizden olan yöneticilere ıtaat etmemiz konusuna da değinen Razi bunun, onlara tapmak anlamı taşımadığını, çünkü onlara itaat etmemizi Allah'ın emrettiğini belirtir. O halde bunlara itaat ederken aslında Allah'a itaat etmiş oluyoruz. Yöneticilere, ancak Allah'ın izin vermediği konularda itaat, onlara tapma anlamı taşır. (Razi, XIII, 73).

Razi'nin bu anlattıklarına göre yetki ve meşruiyetini Allah'tan almayan bir güce itaat edilmez.

Cehennemlikler, azar üstüne azar ile sorguya çekildikten sonra kendilerine: **"Tehdit edildiğiniz cehennem işte budur. İnkârınızdan dolayı şimdi ona girin,"** denilecektir.

"O gün ağızlarını mühürleriz de elleri bize konuşur, ayakları yaptıklarına şahitlik eder."

Hesap günü hiçbir şeyin gizlenemeyeceği gündür. Ağzın yalan söylemesi de mümkün değildir ama böyle düşünenler olabilir diye ağzın mühürleneceği ve diğer uzuvların dile geleceği anlatılmaktadır.

Ahiretten söz edilirken birden dünya hayatına dönülüyor ve belki ibret alınır diye şöyle buyruluyor: **Dilesek gözlerini büsbütün kör ederiz de yola dökülürler, ama nasıl görecekler? Dilesek onları çirkin ve garip bir şekle sokarız da ne ileri gidebilir ne de dönebilirler."** İnsan için bütün bunlar mümkün şeylerdir. O halde mevcut imkânları değerlendirmek gerekir. Çünkü Allah dilese bu imkânlar da yok olur. Allah'ın kendisinin kendisine zorunlu kıldıklarının dışında kimsenin Allah'tan alacağı yoktur.

Gözleri kör edilmiyor ve garip şekle girmiyorlarsa zaten yaşayanları, yaşlandıkça hayatı tersine akmaktadır. Tıpkı çocukluğundaki duruma düşmekte, kendi başına işlerini göremez hale gelmektedir. Düşünen kişi bu dünya hayatının geçici olduğunu anlar. Ama kendisini dünya hayatına kaptırıp ahireti unutan kişi, hiç ölmeyecekmiş gibi kendisini kaptırmış gider. Ne var ki o da yarı yolda yakalanmazsa yaşlandıkça kademeli olarak gücünü yitirir.

وَمَا عَلَّمْنَاهُ
الشِّعْرَ وَمَا يَنْبَغِي لَهُ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ وَقُرْآنٌ مُبِينٌ ﴿٦٩﴾
لِيُنْذِرَ مَنْ كَانَ حَيًّا وَيَحِقَّ الْقَوْلُ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٧٠﴾

69. **Ona şiir öğretmedik. Biz ona şiir öğretmezdik; ona gerekmezdi de. O, ancak bir öğüt ve apaçık bir Kur'ân'dır.**

70. (Onu Muhammed'e vahyettik) **ki dirileri uyarsın ve inkâr edenler için nihaî söz söylenmiş olsun.**

Sûrenin ta başında Kur'ân'ın hikmetli bir kitap olduğu ve insanları uyarmak için indirildiği ifade edilmişti. Burada konu tekrar başa dönüyor.

Kur'ân'ı şiir ve Peygamberi şair olmakla niteleyenler, şiirin ne demek ol-

duğunu ve Kur'ân'ın asla şiir olmadığını gayet iyi bilen kimselerdi. Buna rağmen sözleri çok etkileyici olan Kur'ân'ın bir şiir ve kendisine indirildiği Peygamberi halkın gözünde bir şair olarak gösterme çabasında idiler. Çünkü halka göre şair, cinler gibi gizli güçlerden ilham alan biridir. Söylediklerinin gerçeklerle bağdaşmadığını bile bile işten anlamayan halk kesimini aldatmak için bunu söylüyorlardı.

Bu sebeple âyete **"Ona şiir öğretmedik,"** sözüyle başlanmaktadır. Böylece Kur'ân'ın kaynağının sözü edilen gizli güçler olmadığı, bilakis Allah olduğu ve hem de onun bir şiir değil, bir öğüt olmak üzere indirildiği dile getirilmektedir. Kuşkusuz şiirle de öğüt verilebilir. Ne var ki şiirde duygu sürekli ön plandadır ve sırf öğüt vermek amaçlanmaz. Şairin duygularının değişmesiyle şiirdeki anlatım da değişir. En azından şiir denilince insanın ilk zihnine takılanlar bunlardır.

Asılında Araplarda şairlerin saygın bir yeri vardı. Fakat yukarıda da değindiğimiz gibi şairlerin ilham kaynaklarının periler, cinler gibi gizli güçler olduklarına inanılıyordu. Kur'ân'ı şiir olmakla niteleyenlerin bütün çabaları Kur'ân'ın Allah katından olmadığının propagandasını yapmaktı.

Grubun ikinci âyetinde Kur'ân'ın diri olan kimseleri uyarmak için indirildiği açık bir şekilde ifade edildiği halde günümüzde Müslümanların büyük bir çoğunluğu ölülere sevap göndermek için Kur'ân okumakta ve okuyanların kendileri de o okuduklarından öğüt almamaktadır. Çünkü okuduklarının anlamını bilmiyorlar. Onların hali, bir şey duymayan ölülerin haline benzemektedir.

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا خَلَقْنَا لَهُمْ مِمَّا عَمِلَتْ أَيْدِينَا أَنْعَامًا فَهُمْ لَهَا مَالِكُونَ
﴿٧١﴾ وَذَلَّلْنَاهَا لَهُمْ فَمِنْهَا رَكُوبُهُمْ وَمِنْهَا يَأْكُلُونَ ﴿٧٢﴾ وَلَهُمْ
فِيهَا مَنَافِعُ وَمَشَارِبُ أَفَلَا يَشْكُرُونَ ﴿٧٣﴾ وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ
آلِهَةً لَعَلَّهُمْ يُنْصَرُونَ ﴿٧٤﴾ لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَهُمْ وَهُمْ لَهُمْ جُنْدٌ

محضرون ﴿٧٥﴾ فلا يحزنك قولهم انا نعلم ما يسرون وما يعلنون
﴿٧٦﴾ اولم ير الانسان انا خلقناه من نطفة فاذا هو خصيم
مبين ﴿٧٧﴾ وضرب لنا مثلا ونسي خلقه قال من يحي العظام
وهي رميم ﴿٧٨﴾ قل يحييها الذي انشاها اول مرة وهو بكل
خلق عليم ﴿٧٩﴾ الذي جعل لكم من الشجر الاخضر نارا فاذا انتم
منه توقدون ﴿٨٠﴾ اوليس الذي خلق السموات والارض بقادر
على ان يخلق مثلهم بلى وهو الخلاق العليم ﴿٨١﴾ انما
امره اذا اراد شيئا ان يقول له كن فيكون ﴿٨٢﴾ فسبحان
الذي بيده ملكوت كل شيء واليه ترجعون ﴿٨٣﴾

71. Görmediler mi ki onlara, ellerimizin yaptıklarından hayvanlar yarattık da bu sayede onlar, bu hayvanlara malik olabiliyorlar.

72. Bu hayvanları onlara itaat eder kıldık; kimine biniyorlar, kiminin etini yiyorlar.

73. Onlar için bu hayvanlarda daha nice faydalar ve içecekler var. Hâlâ şükretmezler mi?

74. Onlar, kendilerine yardım edilir diye başka ilâhlar edindiler.

75. Oysa onlar onlara yardım edemez; ama kendileri onlar için bindirilmiş kıtalardır.

76. Dolayısıyla onların sözleri seni üzmesin. Biz onların gizlediklerini de biliriz açığa vurduklarını da.

77. İnsan, kendisini bir damla sudan yarattığımızı görmedi mi? Bir de bakıyorsun ki bize aleni düşman kesilmiş.

78. Bize bir misal getiriyor, kendi yaratılışını unutuyor ve: "Çürümüş kemikleri kim yaratacak?" diyor.

79. De ki: "Onu ilk kez yaratan diriltecektir; çünkü O, her türlü yaratmayı gayet iyi bilir."

80. "O, yeşil ağaçtan size ateş çıkarandır. Bu sayede siz onu tutuşturup duruyorsunuz."

81. Gökleri ve yeri yaratanın, onların benzerini yaratmaya gücü yetmez mi? Elbette gücü yeter. O, çokça yaratandır, bilendir.

82. O'nun işi, bir şeyin olmasını istediğinde ona "Ol!" demekten ibarettir. O da hemen oluverir.

83. Her şeyin hükümranlığı elinde olanı her türlü eksiklikten tenzih ederiz. Ve siz O'na döndürüleceksiniz.

Önceki âyetlerde şirk inancının tutarsızlığı ortaya konulduktan sonra şimdi de Allah'ın müşrikler üzerlerindeki nimetleri ve onların nankörlükleri dile getirilmektedir. Allah hayvanları insanlara itaat eder halde yaratmıştır. Hayvanların büyük bir kısmı böyledir. Bunlar arasında itaat etmediği takdirde asla sözünü dinletemeyeceği nice hayvan vardır.

Görmediler mi ki onlara, ellerimizin yaptıklarından hayvanlar yarattık. Böylece onlar, bu hayvanlara malik olabiliyorlar.

"Görmediler mi ki"? ifadesinin ancak gözle görülen yahut hakkında kesin bilgi bulunan şeyler hakkında kullanıldığına daha önce birkaç kez dikkat çekmiştik. Şu Allah'a ortak koşanlar da sahip bulundukları hayvanları yaratanın Allah olduğunu biliyorlardı. Onlar bu hayvanların etlerinden, sütlerinden, derilerinden, yünlerinden yararlanıyor ve kimi hayvanları başka hizmetlerinde kullanıyorlardı. Buna rağmen Allah'a başkalarını ortak koşuyor, başkalarından istekte bulunuyor ve Allah'ın insanları öldükten sonra diriltme kudretinden şüphe ediyorlardı.

"Bu hayvanları onlara itaat eder kıldık; kimine biniyorlar, kiminin etini yiyorlar. Onlar için bu hayvanlarda daha nice faydalar ve içecekler var. Hâlâ şükretmezler mi?"

Allah hayvanları insanlara itaat eder halde yaratmıştır. Oysa Allah onları itaat eder şekilde yaratmasaydı bu hayvanların çoğuna insan güç yetiremezdi. Böyle olmasaydı file, deveye, ata vs. insanın güç yetirmesi mümkün müydü? Aslında hayvanların insanlara yararları saymakla bitmez. Buna rağmen or-

tak koşanlar Allah'a şükretmiyor; günümüzde bazı Müslümanların onları türbelere adadıkları gibi onlar da ortak koştuklarına adıyorlar, ihtiyaçlarının giderilmesini yaratandan değil onlardan istiyorlardı. Böyle davrananlar sözlerinde Allah'a şükrediyorlar ama fiilen başkalarına şükrediyorlar.

"Onlar, yardım göreceklerini umarak başka ilâhlar edindiler. Onlara yardım edemezler ama kendileri onlara hazır askerlerdir."

Ortak koşmanın mantığında ortak koşulanların Allah katında makbul ve itibarlı kimseler oldukları ve sıkıntı anlarında bu kimselerin Allah katında şefaat edecekleri düşüncesi vardır.

Diğer bazı ortak koşmalarda ise Allah'ın yetkilerini kimi insanlara veya kurumlara devrettiği düşünülür. Yine bazı ortak koşmalarda Allah'ın bazı yetkileri kullanmasının doğru olmadığına ve bunların yeryüzündekilere devretmenin gerektiğine inanılmaktadır.

O halde ortak koşmak yani şirk çeşitlidir, bir bölgeden başka bölgeye yahut bir zamandan başka zamana değişiklik gösterebilir.

Bütün ortak koşmalarda temel amaç ise ortak koşulanlardan yarar ummaktır. Oysa bu ortak koşulanların herhangi bir yararları olmadığı gibi aslında ortak koşanlar, ortak koşulanlara hazır kuvvettir. Yararlanma söz konusu ise yararlananlar ortak koşulanlardır.

"O halde onların sözleri seni üzmesin. Biz onların gizlediklerini de biliriz, açığa vurduklarını da."

Hitabın Peygambere olduğu açıktır. Kendileri yaratana karşı nankörlük eden bu müşriklerin, onların yararından başka bir amacı bulunmayan Peygamber hakkında gizli veya açık yaptıkları konuşmalarda Peygamber aleyhinde dedikodu yapmaları, onun aleyhinde bulunmaları Peygamberi üzmemelidir. Çünkü Peygamber tebliğ görevini yapmıştır. Onların şirkte direnmelerinde Peygamberin herhangi bir kusuru da söz konusu değildir.

"İnsan, kendisini bir damla sudan yarattığımızı görmedi mi? Bir de bakıyorsun ki bize aleni düşman kesilmiş. Bize bir misal getiriyor, kendi yaratılışını unutuyor ve: 'Çürümüş kemikleri kim yaratacak?' diyor. De ki: 'Onu ilk kez yaratan diriltecektir. Çünkü O, her türlü yaratmayı gayet iyi bilir.' O, yeşil ağaçtan size ateş çıkarandır. Bu sayede siz de onu tutuşturup duruyorsunuz. Gökleri ve yeri yaratanın, onların benzerini yaratmaya gücü yetmez mi? Elbette gücü yeter. O, çokça yaratandır, bilendir. O'nun işi, bir şeyin olmasını istediğinde ona "ol" demekten ibarettir. O da hemen oluverir. Her şeyin hükümranlı-

ğı elinde olanı her türlü eksiklikten tenzih ederiz. Ve siz O'na döndürüleceksiniz."

Göklerin ve yerin Allah tarafından yaratıldığını kabul etmekle birlikte ahirette insanların tekrar yaratılmalarının kabul edilmemesi tam bir tutarsızlıktır. Bununla birlikte müşrik Araplar bu inançta idiler. Kuşkusuz bu inanç sadece müşrik Araplara ait olsaydı Kur'ân'da yer almasına ihtiyaç yoktu. Her dönemde bu inancı taşıyanlar vardır.

Âyetteki "**onların benzerlerini**" ifadesiyle tekrar yaratılmayı reddeden herkes kastedilmektedir. Müslüman âlimler, bu ifadeden hareketle haşrin sadece ruhla değil cesetle de olacağını söylemişlerdir.

Allah için ilk yaratma zor olmadığı gibi yaratmayı tekrar etmesi de zor olmayacaktır. **"O'nun işi, bir şeyin olmasını dilediğinde ona "ol" demesidir ve o şey hemen oluverir."**

Sûrenin içeriği hatırlanacak olursa sûrenin, içeriğine uygun muhteşem bir âyetle son bulduğu görülecektir: **"Her şeyin egemenliği elinde olanı, her türlü eksikten tenzih ederiz. Ve siz O'na döndürüleceksiniz."**

37.

Sâffât Sûresi

Mekke'de indirilmiş olup 182 âyettir. Adını birinci âyetin ilk kelimesinden almıştır. Kelime, ***sıra sıra dizilenler*** *anlamındadır.*

Sûre tevhit ve ahiret inancı konularını anlatmaktadır. Sûrede konuyla ilgili olarak geçmiş Peygamberlerden bazılarının kıssaları da yer almaktadır.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

وَالصَّٓافَّاتِ صَفًّاۙ ﴿١﴾ فَالزَّاجِرَاتِ زَجْرًاۙ ﴿٢﴾ فَالتَّالِيَاتِ ذِكْرًاۙ ﴿٣﴾ اِنَّ
اِلٰهَكُمْ لَوَاحِدٌۜ ﴿٤﴾ رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَرَبُّ الْمَشَارِقِۜ ﴿٥﴾
اِنَّا زَيَّنَّا السَّمَٓاءَ الدُّنْيَا بِز۪ينَةِۨ الْكَوَاكِبِۙ ﴿٦﴾ وَحِفْظًا مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ
مَارِدٍۚ ﴿٧﴾ لَا يَسَّمَّعُونَ اِلَى الْمَلَاِ الْاَعْلٰى وَيُقْذَفُونَ مِنْ كُلِّ جَانِبٍۗ ﴿٨﴾ دُحُورًا
وَلَهُمْ عَذَابٌ وَاصِبٌۙ ﴿٩﴾ اِلَّا مَنْ خَطِفَ الْخَطْفَةَ فَاَتْبَعَهُ شِهَابٌ
ثَاقِبٌ ﴿١٠﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Sıra sıra dizilenlere.**
2. **Sürdükçe sürenlere.**
3. **Zikri okuyanlara yemin olsun ki;**
4. **Şüphesiz, ilâhınız birdir.**
5. **O göklerin, yerin ve ikisi arasındakilerin Rabbidir. Doğuların da Rabbidir.**
6. **Biz dünya göğünü yıldızların güzelliğiyle süsledik.**
7. **Onu itaatten çıkmış her azgın şeytandan koruduk.**
8. **Onlar o yüce topluluğu dinleyemezler; buna kalkıştıklarında her taraftan taşlanırlar.**
9. **Kovulurlar; üstelik onlar için sürekli bir azap vardır.**
10. **Her halukârda şayet onlardan biri,** (bu bilgiden) **bir kırıntı kapacak olsa onun da peşine hemen delip geçen bir alev takılır.**

İlk üç âyette kimlere yemin edildiği konusunda farklı görüşler olsa da müfessirlerin çoğu meleklere yemin edildiğini söylemektedir. Buna göre Allah, kendisine ibadette saf tutmuş olan ve emirlerini yerine getirmek üzere hazır bekleyen meleklere yemin etmektedir. Yüce Allah'ın yaratıklarına yemin etmesi, onların önemine dikkat çekmesi anlamındadır. İnsanların yemin etmeleriyle Allah'ın yemin etmesi farklı anlamlardadır. Insanlar, Allah'a yemin ettiklerinde sözlerine O'nu şahit ve kefil tutmuş oluyorlar. Bu yüzden insanların Allah'tan başkasına yemin etmeleri caiz görülmemiştir.

Melekler Allah'ın emriyle evrendeki varlıkların görevlerini düzen içerisinde yürütmelerini sağlarlar. Bulutları hareket ettirir, istenen yere gitmelerini sağlar ve diğer varlıkların yörüngelerinden sapmalarını önlerler. Kısaca her bir varlığın kendisine yüklenen görevi düzenli bir şekilde yerine getirmesini sağlar, hata etmesini engellerler. Kuşkusuz Allah evreni başka şekilde de yönetebilirdi. Ama bu şekilde yönetmeyi uygun görmüştür. O halde **"Sürdükçe sürenlere"** denilirken meleklerin evreni sevk ve idarelerine dikkat çekilmektedir. Melekler sürekli Allah'a ibadet eder; O'nu tesbih eder, O'na hamdeder, O'nu anar, Kur'ân'ı peygambere vahyeder, onu okur ve insanlara iyiliği, Allah'ın emirlerine bağlılığı telkin ederler. **"Zikri okuyanlara"** ile de onların bu yönlerine dikkat çekildiği söylenmektedir.

İşte meleklerin bu vasıflarına yemin edilerek Allah'ın bir tek ilâh olduğu vurgulanmaktadır. Çünkü "**O, göklerin, yerin ve ikisi arasındakilerin Rabbidir. Doğuların da Rabbidir.**" Göklerin ve yerin sahibi ve yöneticisi

kim ise ona kulluk etmek gerekir. O'ndan başkasına kulluk etmek, başkasına dua edip ondan istemek tam bir tutarsızlık ve saçmalıktır. Çünkü Allah'tan başkası göklerin ve yerin rabbi değildir ki bunlarda tasarruf yetkisine sahip bulunsun.

"Biz dünya göğünü yıldızların güzelliğiyle süsledik."

Yakın gök şeklinde de tercüme edilen dünya göğünün yıldızlarla süslenmesi, yeryüzünden bakıldığında görülen yıldızların tamamının yeryüzüne en yakın olan gökte oldukları anlamına gelir. İşte kulluğun kendisine yapılması gereken o yüce Allah, böyle bir evrenin yaratıcısı ve yöneticisidir.

"Onu itaatten çıkmış her azgın şeytandan koruduk. Onlar o yüce topluluğu dinleyemezler. Buna kalkıştıklarında her taraftan taşlanırlar. Kovulurlar; üstelik onlar için sürekli bir azap vardır. Ama onlardan biri, (bu bilgiden) **bir kırıntı kapacak olsa onun da peşine hemen delip geçen bir alev takılır."**

Yüce Allah, göğü yaratıp ona o muhteşem görüntüyü vermekle kalmamış onu kötü niyetli kimselerden de korumuştur. Şeytanlar, o yüce melek topluluğunun gökte kendi aralarındaki iletişimlerini dinlemek üzere oraya doğru çıkar, bazen birtakım bilgi kırıntılarına da ulaşır ama oradan taşlanır ve elleri boş dönerler.

Âyetlerde verilen bu bilgiler, gayb âlemine ait olup mahiyetini bilmediğimiz şeylerdir. Biz ne şeytanlar ne de melekler hakkında Kur'ân'da verilen bilgiler dışında bir bilgiye sahip değiliz. Mesela meleklerin kendi aralarında konuşmaları nasıldır? Şeytanlar, bunları anlıyorlar mı veya nasıl anlıyorlar? Bunları bilmeyiz.

فَاسْتَفْتِهِمْ أَهُمْ أَشَدُّ خَلْقًا أَمْ مَنْ خَلَقْنَا إِنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِنْ طِينٍ
لَازِبٍ ﴿١١﴾ بَلْ عَجِبْتَ وَيَسْخَرُونَ ﴿١٢﴾ وَإِذَا ذُكِّرُوا لَا يَذْكُرُونَ ﴿١٣﴾ وَإِذَا
رَأَوْا آيَةً يَسْتَسْخِرُونَ ﴿١٤﴾ وَقَالُوا إِنْ هٰذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ ﴿١٥﴾
أَإِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا أَإِنَّا لَمَبْعُوثُونَ ﴿١٦﴾ أَوَآبَاؤُنَا

الْاَوَّلُونَ ﴿١٧﴾ قُلْ نَعَمْ وَاَنْتُمْ دَاخِرُونَ ﴿١٨﴾ فَاِنَّمَا هِيَ زَجْرَةٌ وَاحِدَةٌ
فَاِذَا هُمْ يَنْظُرُونَ ﴿١٩﴾ وَقَالُوا يَا وَيْلَنَا هٰذَا يَوْمُ الدِّينِ ﴿٢٠﴾ هٰذَا
يَوْمُ الْفَصْلِ الَّذ۪ي كُنْتُمْ بِه۪ تُكَذِّبُونَ ﴿٢١﴾

11. Şimdi onlara bir sor, onların yaratılışı mı daha zor, yoksa bizim yarattığımız kimselerin mi? Hakikat, biz onları yapışkan bir çamurdan yarattık.

12. Fakat sen hayrettesin, onlar ise alay ediyorlar.

13. Düşünmeye çağırıldıklarında da düşünmezler.

14. Bir mucize gördüklerinde ise alay ederler.

15. "Bu, ancak apaçık bir sihirdir" derler.

16. "Ölüp toprak olduktan ve bir yığın kemik haline geldikten sonra öyle mi? Bizler diriltileceğiz öyle mi?"

17. "Önceki atalarımız da mı?"

18. De ki: "Evet, hem de sizler aşağılanmış bir şekilde (diriltileceksiniz)."

19. "O, ancak şiddetli bir sarsılıştan ibarettir."

20. "Ve Eyvah, bu, ceza günüdür" derler.

21. Bu, yalanlamaya geldiğiniz o hüküm günüdür.

Önceki âyetlerde göklerle yer ve bu ikisinin arasında bulunanların yaratılması, Allah'ın kudretine ve birliğine delil olarak getirilmişti. Bu âyetlerde ise göklerin, yerin ve aralarında bulunanların yaratılması, insanların öldükten sonra tekrar diriltilebileceklerine bir delil olarak zikrediliyor. Çünkü söz konusu varlıkların yaratılışı insanların yaratılışından çok daha zordur. Bu varlıkları yaratan Allah, insanı tekrar diriltmeye elbette kadirdir.

Nihayet insan, cıvık ve yapışkan basit bir çamurdan yaratılmıştır. Yıldızlarıyla şu gökler ve melekleri yaratan Allah, öldükten sonra insanı tekrar yaratamaz mı, sor onlara. Ama sorsan da düşünmezler ki! Sen yaratma kudretimiz karşısında hayretler içerisinde kalıyorsun, oysa onlar alay edip geçiyorlar. Çünkü inatçıdırlar ve düşünmüyorlar. Kur'ân mucizevî bir şekilde önlerine deliller sunuyor ama onlar yine alay edip geçiyor ve "**bu, ancak apaçık bir sihirdir**" diyorlar.

Şu evreni bizim yarattığımızı bildikleri halde, **"ölüp toprak olduktan ve bir yığın kemik haline geldikten sonra öyle mi? Bizler diriltileceğiz öyle mi?"? Önceki atalarımız da mı?"** diyorlar. **"Evet, hem de aşağılanmış olarak,"** diriltileceksiniz. Çünkü inat ediyorsunuz. Allah bunu yapmaya kadirdir. Sizin tekrar diriltilmeniz Allah için zor bir şey değil ki **"O, şiddetli bir sarsıntıdan ibarettir."** Sur'a üflenecek, onun sesiyle dirilecek ve gözlerinizi açar açmaz **"Eyvah! Bu, ceza günüdür"** diyeceksiniz. Siz o dehşeti yaşarken size "**Bu, yalanlayageldiğiniz o hüküm günüdür,**" denilecek. Burada hesaba çekileceksiniz.

Kur'ân'ın anlatımıyla anlattığı konu arasında mükemmel bir uyum vardır. Örneğin burada ölümden sonra dirilişin Allah için çok kolay bir şey olduğu anlatılırken anlatımda da o kolaylığı hissediyorsunuz: Korkunç bir ses ve kıyamet kopuyor, canlanıyorlar ve hesaba çekiliyorlar. Hepsi üç kısa cümlede anlatılıyor.

احْشُرُوا الَّذِينَ ظَلَمُوا
وَأَزْوَاجَهُمْ وَمَا كَانُوا يَعْبُدُونَ ﴿٢٢﴾ مِنْ دُونِ اللَّهِ فَاهْدُوهُمْ
إِلَىٰ صِرَاطِ الْجَحِيمِ ﴿٢٣﴾ وَقِفُوهُمْ إِنَّهُمْ مَسْئُولُونَ ﴿٢٤﴾
مَا لَكُمْ لَا تَنَاصَرُونَ ﴿٢٥﴾ بَلْ هُمُ الْيَوْمَ مُسْتَسْلِمُونَ ﴿٢٦﴾ وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ
عَلَىٰ بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ ﴿٢٧﴾ قَالُوا إِنَّكُمْ كُنْتُمْ تَأْتُونَنَا عَنِ الْيَمِينِ ﴿٢٨﴾
قَالُوا بَلْ لَمْ تَكُونُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٢٩﴾ وَمَا كَانَ لَنَا عَلَيْكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ
بَلْ كُنْتُمْ قَوْمًا طَاغِينَ ﴿٣٠﴾ فَحَقَّ عَلَيْنَا قَوْلُ رَبِّنَا إِنَّا لَذَائِقُونَ ﴿٣١﴾
فَأَغْوَيْنَاكُمْ إِنَّا كُنَّا غَاوِينَ ﴿٣٢﴾ فَإِنَّهُمْ يَوْمَئِذٍ فِي الْعَذَابِ مُشْتَرِكُونَ ﴿٣٣﴾
إِنَّا كَذَٰلِكَ نَفْعَلُ بِالْمُجْرِمِينَ ﴿٣٤﴾

22. Zalimleri, eşlerini ve tapmakta olduklarını toplayın;

23. Hani şu Allah'ın yanı sıra (taptıklarını)... **Ve sonra da hepsini cehennem yoluna yönlendirin.**

24. Ve onları durdurun; sorguya çekilecekler.

25. Size ne oldu da birbirinize yardım etmiyorsunuz!

26. Hayır, onlar bugün teslim olmuşlardır.

27. Ve birbirlerine dönmüş soruyorlar.

28. Diyorlar ki: "Siz bize sağdan gelirdiniz, değil mi?"

29. "Hayır, siz mümin değildiniz" derler.

30. "Sizi zorlayacak bir gücümüz de yoktu. Hayır, azgın bir topluluk idiniz."

31. "Bu yüzden Rabbimizin (azap) **sözü bizim için artık hayata geçmiştir. Biz onu tadacağız."**

32. "Biz sizi azdırıp saptırdık. Çünkü biz de azıp sapmıştık."

33. Artık onlar azapta ortaktırlar.

34. İşte biz suçlulara böyle yaparız.

Burada inkâr edenlerle ilgili bir sahne anlatılıyor. Çünkü zalimlerle, inkâr edenler kastediliyor. Başkalarına zulmedene zalim denildiği gibi, Allah'a karşı gelene de zalim denilmektedir. (Bakara 2/224; Yûnus 10/106).

İlk âyette geçen *"eşleri"*yle, kendileri gibi eşleri kastediliyor olduğu gibi onlar gibi, inanan ve peşlerine takılmış olanlar da kastediliyor olabilir. Buna göre *"zalimler"* ile inkâr önderleri kastedilmektedir. İşte o zalimler, onların peşine takılmış olanlarla birlikte sorguya çekildikten sonra cehenneme sürüleceklerdir. O sırada onlara **"Size ne oldu da birbirinize yardım etmiyorsunuz!"** denilecektir. Çünkü dünyada iken birbirlerine yardım edeceklerini ve taptıklarının kendilerine şefaat edeceklerini söylüyorlardı. Ama artık o dönem geçmiştir, artık hesap verme zamanıdır. Bir itiraz olmaksızın hepsi teslim olmuşlardır. Orada yapabildikleri Allah'ın emirlerine kayıtsız şartsız uymak, bir de kendi aralarında birbirleriyle çekişmek: Dünya hayatında iken uydu durumunda olanlar: **"Siz bize sağdan gelirdiniz."** İyiliğimizi istiyor gibi görünüp bizi aldattınız; bizi gerçek dinden saptırdınız, diyecekler. Liderleri onlara: **"Hayır, mümin değildiniz"** diyecek, aralarındaki çekişme bu şekilde sürüp gidecektir. Nihayet hepsi azaba sürükleneceklerdir. Artık suçluların ve ortaklarının bir kurtuluş yolu kalmamıştır.

إِنَّهُمْ كَانُوٓا إِذَا قِيلَ لَهُمْ لَآ إِلٰهَ
إِلَّا اللّٰهُ يَسْتَكْبِرُونَ ﴿٣٥﴾ وَيَقُولُونَ أَئِنَّا لَتَارِكُوٓا اٰلِهَتِنَا لِشَاعِرٍ
مَجْنُونٍ ﴿٣٦﴾ بَلْ جَٓاءَ بِالْحَقِّ وَصَدَّقَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٣٧﴾ إِنَّكُمْ لَذَٓائِقُوا الْعَذَابِ
الْأَلِيمِ ﴿٣٨﴾ وَمَا تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٣٩﴾ إِلَّا عِبَادَ اللّٰهِ
الْمُخْلَصِينَ ﴿٤٠﴾ أُولٰٓئِكَ لَهُمْ رِزْقٌ مَعْلُومٌ ﴿٤١﴾ فَوَاكِهُ وَهُمْ
مُكْرَمُونَ ﴿٤٢﴾ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿٤٣﴾ عَلٰى سُرُرٍ مُتَقَابِلِينَ ﴿٤٤﴾
يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِكَأْسٍ مِنْ مَعِينٍ ﴿٤٥﴾ بَيْضَٓاءَ لَذَّةٍ لِلشَّارِبِينَ ﴿٤٦﴾
لَا فِيهَا غَوْلٌ وَلَا هُمْ عَنْهَا يُنْزَفُونَ ﴿٤٧﴾ وَعِنْدَهُمْ قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ عِينٌ
﴿٤٨﴾ كَأَنَّهُنَّ بَيْضٌ مَكْنُونٌ ﴿٤٩﴾

35. Kendilerine; "Allah'tan başka ilâh yoktur" dendiğinde büyüklük taslıyorlardı.

36. Ve "Deli bir şair için ilâhlarımızı terkedecekmişiz öyle mi?" diyorlardı.

37. Hayır, o gerçeği getirdi ve peygamberleri de doğruladı.

38. Kuşku yok, siz o acıklı azabı mutlaka tadacaksınız.

39. Ve yapıp ettikleriniz neyse onların karşılığından başka bir şeyle cezalandırılmayacaksınız.

40. Ancak Allah'ın ihlâslı kulları ayrıdır.

41. Onlar için belli bir rızık vardır.

42. Türlü türlü meyveler... Onlara hep ikram edilir.

43. Nimet cennetlerinde.

44. Karşılıklı tahtlar üzerinde.

45. Üstlerinde bir kaynaktan doldurulmuş kadehler dolaştırılır.
46. Durudur, içenlere lezzet verir.
47. Onda ne çarpan bir şey vardır ne de onlar sarhoş olurlar.
48. Yanlarında, yalnızca onlara bakan iri gözlü eşler var.
49. Sanki onlar saklanmış yumurtalardır.

Müşrikler yaratıcının, rızık verenin, yağmurları yağdıranın Allah olduğunu kabul ediyorlardı ama kulluğun sadece ve direkt olarak Allah'a yapılmasını ve Allah'ın bir beşeri peygamber tayin edip insanlara emir ve yasaklar getirmesini kabul etmiyorlardı. Felsefî anlamda sistemleştirilip her unsuru gerekçelere bağlanmış bir inanç sistemlerinden bahsetmek zordur ama onlara göre taptıkları putları, Allah katında değerli kimselerdir ve Allah'la birlikte onlara kulluk etmek gerekir. Çünkü onlar putları Allah nezdinde aracı olarak görüyorlardı. Bu putlara kulluk edilecek, dualarda onlardan istenecek ve onlar da Allah katında kendilerine şefaat edecekler. Bu sebeple kendilerine Allah'tan başka ilâh yoktur, O'ndan başkasına kulluk edilerek itaat edilecek yoktur, denildiğinde bunu küçümsüyorlardı. Çünkü bu takdirde putları devre dışı kalıyordu. İşte bu yüzden Peygamberin, bu putlara kulluk etmekten vazgeçmelerini istemesini deli saçması olarak niteliyorlardı.

Kur'ân'ın etkin üslubu karşısında ise söyleyecek bir şey bulamayınca bazen deli bir şairin veya bir kâhinin uydurmaları olduğunu ileri sürüyorlardı. Bilakis Peygamber gerçeği getirmiştir. Onun getirdiği bu Kur'ân'ı şu veya bu nitelemelerle nitelemek yerine bu Kur'ân'da anlatılanları tartışıp onların doğru olup olmadığını delillerle ortaya koymak en doğru yoldur. Ama siz ey inanmayanlar, Kur'ân'ın getirdiği delilleri tartışmak yerine inatla bundan uzaklaştığınız için **"acıklı azabı mutlaka tadacaksınız."** Sanmayın ki bu azabı hak etmiyorsunuz. Aslında "**ettikleriniz neyse onların karşılığından başka bir şeyle cezalandırılmayacaksınız."**

Kendilerine sunulmuş olan delilleri türlü yaftalarla niteleyenler acıklı azapla cezalandırılırken samimiyetle bu deliller üzerinde eğilenlere ise türlü türlü meyveler ikram edilir. Onlar, nimetler cennetlerinde tahtlar üzerinde karşılıklı oturur, **"Üstlerinde bir kaynaktan doldurulmuş kadehler dolaştırılır. Durudur, içenlere lezzet verir. Onda ne çarpan bir şey var, ne de onlar sarhoş olurlar. Yanlarında yalnızca onlara bakan iri gözlü eşler var. Sanki onlar saklanmış yumurtalardır.**"

Eşleri, saklanmış yumurtaya benzetildiğinden bazı müfessirler tenlerinin

yumurta kabuğu altındaki zara benzetildiğini, bazıları da kuluçkaya yatmış kuşun altındaki sarıya çalar yumurtaların rengine benzetildiğini söylerler. (Taberi, XXI, 43).

فَاَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلٰى بَعْضٍ
يَتَسَٓاءَلُونَ ﴿٥٠﴾ قَالَ قَٓائِلٌ مِنْهُمْ اِنّ۪ي كَانَ ل۪ي قَر۪ينٌ ﴿٥١﴾
يَقُولُ اَئِنَّكَ لَمِنَ الْمُصَدِّق۪ينَ ﴿٥٢﴾ ءَاِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا
ءَاِنَّا لَمَد۪ينُونَ ﴿٥٣﴾ قَالَ هَلْ اَنْتُمْ مُطَّلِعُونَ ﴿٥٤﴾ فَاطَّلَعَ فَرَاٰهُ
ف۪ي سَوَٓاءِ الْجَح۪يمِ ﴿٥٥﴾ قَالَ تَاللّٰهِ اِنْ كِدْتَ لَتُرْد۪ينِ ﴿٥٦﴾
وَلَوْلَا نِعْمَةُ رَبّ۪ي لَكُنْتُ مِنَ الْمُحْضَر۪ينَ ﴿٥٧﴾ اَفَمَا نَحْنُ بِمَيِّت۪ينَ ﴿٥٨﴾
اِلَّا مَوْتَتَنَا الْاُو۫لٰى وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّب۪ينَ ﴿٥٩﴾ اِنَّ هٰذَا لَهُوَ الْفَوْزُ
الْعَظ۪يمُ ﴿٦٠﴾ لِمِثْلِ هٰذَا فَلْيَعْمَلِ الْعَامِلُونَ ﴿٦١﴾ اَذٰلِكَ خَيْرٌ نُزُلًا
اَمْ شَجَرَةُ الزَّقُّومِ ﴿٦٢﴾ اِنَّا جَعَلْنَاهَا فِتْنَةً لِلظَّالِم۪ينَ ﴿٦٣﴾ اِنَّهَا شَجَرَةٌ
تَخْرُجُ ف۪ٓي اَصْلِ الْجَح۪يمِ ﴿٦٤﴾ طَلْعُهَا كَاَنَّهُ رُؤُ۫سُ
الشَّيَاط۪ينِ ﴿٦٥﴾ فَاِنَّهُمْ لَاٰكِلُونَ مِنْهَا فَمَالِؤُ۫نَ مِنْهَا الْبُطُونَ ﴿٦٦﴾
ثُمَّ اِنَّ لَهُمْ عَلَيْهَا لَشَوْبًا مِنْ حَم۪يمٍ ﴿٦٧﴾ ثُمَّ اِنَّ مَرْجِعَهُمْ لَاِلَى
الْجَح۪يمِ ﴿٦٨﴾ اِنَّهُمْ اَلْفَوْا اٰبَٓاءَهُمْ ضَٓالّ۪ينَ ﴿٦٩﴾ فَهُمْ عَلٰٓى اٰثَارِهِمْ
يُهْرَعُونَ ﴿٧٠﴾

50. Birbirleriyle sohbet ediyorlar.

51. Sohbet edenlerden biri diyor ki: "Benim bir arkadaşım vardı."

52. Dedi ki: "Sen, tasdik edenlerden misin?"

53. "Ölüp toprak ve kemik yığını haline geldikten sonra öyle mi? Bizler cezalandırılacağız öyle mi?"

54. "Durum nedir; muttali olmak ister misiniz?" dedi.

55. Derken kendisi onun haline muttali oldu ve onu cehennemin ortasında gördü.

56. "Allah'a yemin ederim, neredeyse beni de helak ediyordun" dedi.

57. "Rabbimin nimeti olmasaydı şu azap içerisinde olanlardan olurdum."

58. "Nasılmış? Biz artık ölüler olmayacağız değil mi?"

59. "İlk ölümümüz dışında... Biz azaba uğrayacak da değiliz."

60. Şüphesiz ki bu, o büyük kurtuluştur.

61. Çalışanlar, böylesi bir kurtuluş için çalışsın.

62. Nasıl, bu mu daha hayırlı bir konaklamadır yoksa, zakkum ağacı mı?

63. Biz onu zalimlere bir fitne kıldık.

64. O, cehennemin dibinde biten bir ağaçtır.

65. Tomurcukları, sanki şeytanların başıdır.

66. Onlar, çaresiz ondan yiyecek, karınlarını onunla dolduracaklardır.

67. Sonra onun üzerine onlar için kaynar bir içecek vardır.

68. Sonra onların dönüşü çılgın ateşe olacaktır.

69. Doğrusu onlar babalarını sapkınlık içerisinde bulmuşlardı.

70. Şimdi de onların izlerini takip etmeye koşturuluyorlar.

Cennet ehlinden bir grubun kendi aralarındaki sohbetlerinden bir sahne aktarılıyor. Önce dünya hayatında yaşadıkları hatıralardan söz ediyorlar. Aralarından biri, inanmayan bir arkadaşından söz ediyor. O arkadaşının ahirete inanmadığını ve inanmaması sebebiyle de kendisiyle alay ettiğinden, **"Ölüp toprak ve kemik yığını haline geldikten sonra öyle mi? Bizler cezalandırılacağız öyle mi?"** dediğinden söz ediyor. Ardından, sohbet arkadaşlarına o inkâr eden arkadaşının durumunu göstermek istiyor: **"Bakar mısı-**

nız?" diyor. Arkadaşı cehennemin ortasındadır. O arada Allah'a şükrediyor. O arkadaşına seslenerek **"Allah'a yemin ederim, neredeyse beni de helak ediyordun"** diyerek kötü arkadaşın insana neler yapabileceğini arkadaşlarına anlatıyor. Bu arada aralarında geçen bu konuşmadan bize de mesaj veriliyor. Allah'ın üzerindeki nimeti sayesinde helak olmaktan kurtulduğunu sevinçle anlatıyor.

Gayb âleminden verilen bu haberler konusunda nassların söylediklerinden öteye geçemeyiz ama öyle anlaşılıyor ki cennet ehli ile cehennem ehli arasındaki o geniş mesafeye rağmen istedikleri zaman o mesafeden birbirlerini görebiliyor ve birbirlerine seslerini işittirebiliyorlar. İnsanın görme ve işitme kabiliyeti mi değişecek, arada iletişim araçları mı olacak onu bilemiyoruz. Nassların anlattıklarından biz biliyoruz ki cennet ehlinin bütün istekleri karşılanacaktır.

İnanan kişi, inkâr eden arkadaşıyla ilgili sözlerini bitiriyor ve arkadaşlarıyla sohbete devam ediyor: **"Ölmeyeceğiz değil mi? İlk ölümümüz dışında. Biz azaba uğrayacak da değiliz,"** diyor. Buradaki sorusu, öleceğine dair kuşkusundan kaynaklanmıyor. Kavuştukları nimetlerin büyüklüğü karşısında hayretini dile getiriyor. Kısacası sevincini dile getiriyor.

Yüce Allah cennettekilerin sohbetlerinden bir kesit verdikten sonra devreye giriyor ve şöyle buyuruyor: "**Şüphesiz ki bu, büyük kurtuluştur. Çalışanlar, böylesi bir kurtuluş için çalışsın. Nasıl, bu mu daha hayırlı bir ziyafet, zakkum ağacı mı?"**

Cennet ehlinin içinde bulundukları nimetlerin bir tasviri yapıldıktan sonra cehennem ehline dair bilgi verilmekte, okuyucuya karşılaştırma yapma imkânı verilmektedir.

Âyette sözü edilen zakkum ağacı, dünyada bilinen bir ağaç mı? Araplar bu ağacı biliyor muydu? Dünyada yetişmeyip cehennemde yetişen bir ağaç mı olduğu konusunda farklı görüşler vardır. Belirtelim ki Kur'ân değişik âyetlerinde (ayrıca bak. Duhan 44/43-46; Vakıa 56/52) bu ağacın iğrençliğine ve yiyenlerin karınlarında kaynayıp durduğuna dair bilgiler vermektedir. O halde dünya hayatında bilinen bir ağaç olmasa da, ne olduğuna dair Kur'ân'ın kendisinde bilgi verilmektedir.

"Biz onu zalimlere bir fitne kıldık."

Zalimlere fitne olması onu yiyenlere işkence olması anlamında kullanılmıştır. Cehennem ehli çaresiz zakkum ağacını yiyecek fakat o ağaç onlara acı verecektir. **"O, cehennemin dibinde biten bir ağaçtır. Tomurcukları, sanki şeytanların başıdır. Onlar, çaresiz ondan yiyecek, karınlarını onun-**

la dolduracaklardır. Sonra onun üzerine onlar için kaynar bir içecek vardır."

Onlar o ağacın tat ve kokusunun iğrençliğini, ondan yedikten sonra acı duyacaklarını bilecekler ama çaresizler. Karınlarını o ağaçtan yedikleriyle doldurduktan sonra susayacaklar ve içecekleri de kaynar bir içecek olacaktır. Yeme-içme işini bitirdikten "**sonra onların dönüşü çılgın ateşe olacaktır.**" Kısacası işkenceden işkenceye maruz kalacaklardır. "**Doğrusu onlar babalarını sapkınlık içinde bulmuşlardı. Ve onların izlerini takip etmeye koşturuluyorlar.**" Allah'ın kendilerine verdiği en büyük nimet olan akıllarını kullanıp kendilerine sunulan delilleri değerlendirmediler. Körü körüne atalarını taklit ettiler. Taklit, ne kötü şeydir!

وَلَقَدْ ضَلَّ قَبْلَهُمْ أَكْثَرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٧١﴾ وَلَقَدْ
أَرْسَلْنَا فِيهِمْ مُنْذِرِينَ ﴿٧٢﴾ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُنْذَرِينَ
﴿٧٣﴾ إِلَّا عِبَادَ اللّٰهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿٧٤﴾ وَلَقَدْ نَادٰينَا نُوحٌ فَلَنِعْمَ
الْمُجِيبُونَ ﴿٧٥﴾ وَنَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيمِ ﴿٧٦﴾
وَجَعَلْنَا ذُرِّيَّتَهُ هُمُ الْبَاقِينَ ﴿٧٧﴾ وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ ﴿٧٨﴾
سَلَامٌ عَلٰى نُوحٍ فِي الْعَالَمِينَ ﴿٧٩﴾ إِنَّا كَذٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿٨٠﴾ إِنَّهُ
مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ ﴿٨١﴾ ثُمَّ أَغْرَقْنَا الْآخَرِينَ ﴿٨٢﴾

71. **Gerçek şu ki: Kendilerinden öncekilerin çoğu sapmıştı.**
72. **Oysa onlara uyarıcılar göndermiştik.**
73. **Bir bak; uyarılanların akıbeti ne oldu.**
74. **Ancak Allah'ın samimi kulları bundan müstesnadır.**
75. **Nuh, bize dua edip yakarmıştı; Biz, duayı ne güzel kabul ederiz!**
76. **Kendisini ve ailesini büyük sıkıntıdan kurtardık.**

77. Soyuna gelince, onları kalıcı olanlardan kıldık.

78. Sonradan gelenler içinde onun namını yaşattık.

79. Âlemler içerisinde Nuh'a selam olsun.

80. Biz, iyileri işte böyle mükâfatlandırırız.

81. Hakikaten o, mümin kullarımızdandı.

82. Bu yüzden diğerlerini sonra suda boğmuştuk.

Bir kavme uyarıcı gönderilmesi, o kavmin mutlaka iman edeceği anlamına gelmez. Delillerin yeterli ve doğru sunulmuş olması da yeterli değildir. Doğru yolu seçip seçmeme, buna muhatap olan kavmin kendisine kalmış bir şeydir. Nitekim önceki münkirlere de peygamberler gönderilmiş ama onlar inkâr etmişlerdi.

Bu hususların dile getirilmiş olması Peygamber ve Müslümanları teselli etmek içindir. Verilen bu nazarî bilgiler Hz. Nuh ve kavmi kıssasında somutlaştırılarak inkâr edenler tehdit edilirken Peygamber ve Müslümanlara müjde verilmektedir:

Hz. Nuh da kavmini uyardı. Ama kavmin büyük çoğunluğu Hz. Nuh'un çağrısına cevap vermedi. Davet ve kavminin bu daveti inkâr süreci o kadar uzadı ki Hz. Nuh kavminden bütünüyle umut kesti. Nihayet helak edilmeleri için beddua etti. Allah bedduasını kabul etti; inkâr edenler tufanda boğularak helak edildiler, müminler ise kurtuldu. Onlar kalıcı oldular, onların nesilleri devam etti. Hz. Nuh, kendisinden sonra gelenler arasında iyi bir nam sahibi oldu.

Âyetlerde Hz. Nuh'un nesli dışında kalanların helak edildiğinden söz edilirken Hz. Nuh'un nesli kapsamına diğer iman edenler de girmektedir. Sayıları çok az olduğu için burada diğerleri bu sözün kapsamı içerisinde zikredilmişlerdir. Nitekim İsrâ sûresinin 3. âyetinde Nuh'la birlikte gemide taşıdıklarımızın soyundan ifadesi, Hud sûresinin 48. âyetinde de onunla birlikte gemiye binen ümmetler ifadesi geçmektedir ki bu âyetlerden kendi ailesinden başka kendisine inananların varlığı anlaşılmaktadır.

Şimdi ey Mekke müşrikleri, siz de inkârda sürgit ısrar ederseniz sizi bekleyen akıbet, Hz. Nuh'u inkâr edenlerin akıbeti olacaktır. Müslümanlar ise kurtulacak, kalıcı olanlar onlar olacak ve Muhammed, sonraki nesiller içinde iyilikle anılacaktır.

edenler de kavimlerini terk ederek hicret etmeleriyle Mekke müşriklerinin tarih sahnesinden silinmeleri süreci başlamış oldu.

وَاِنَّ مِنْ شِيعَتِه۪
لَاِبْرٰه۪يمَۢ ﴿٨٣﴾ اِذْ جَٓاءَ رَبَّهُ بِقَلْبٍ سَل۪يمٍ ﴿٨٤﴾ اِذْ قَالَ لِاَب۪يهِ وَقَوْمِه۪
مَاذَا تَعْبُدُونَ ﴿٨٥﴾ اَئِفْكًا اٰلِهَةً دُونَ اللّٰهِ تُر۪يدُونَ ﴿٨٦﴾ فَمَا
ظَنُّكُمْ بِرَبِّ الْعَالَم۪ينَ ﴿٨٧﴾ فَنَظَرَ نَظْرَةً فِي النُّجُومِ ﴿٨٨﴾ فَقَالَ اِنّ۪ي سَق۪يمٌ
﴿٨٩﴾ فَتَوَلَّوْا عَنْهُ مُدْبِر۪ينَ ﴿٩٠﴾ فَرَاغَ اِلٰٓى اٰلِهَتِهِمْ فَقَالَ اَلَا تَأْكُلُونَ ﴿٩١﴾
مَا لَكُمْ لَا تَنْطِقُونَ ﴿٩٢﴾ فَرَاغَ عَلَيْهِمْ ضَرْبًا بِالْيَم۪ينِ ﴿٩٣﴾ فَاَقْبَلُٓوا
اِلَيْهِ يَزِفُّونَ ﴿٩٤﴾ قَالَ اَتَعْبُدُونَ مَا تَنْحِتُونَ ﴿٩٥﴾ وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ
وَمَا تَعْمَلُونَ ﴿٩٦﴾ قَالُوا ابْنُوا لَهُ بُنْيَانًا فَاَلْقُوهُ فِي الْجَح۪يمِ ﴿٩٧﴾
فَاَرَادُوا بِه۪ كَيْدًا فَجَعَلْنَاهُمُ الْاَسْفَل۪ينَ ﴿٩٨﴾

83. İbrahim de onun yolundan gidenlerden idi.

84. Hani o, arınmış bir kalble Rabbine gelmişti.

85. Hani o, babasına ve kavmine "Neye tapıyorsunuz?" demişti.

86. "Yalancılık etmek için mi Allah'tan başka ilâhlar istiyorsunuz"?

87. "Siz âlemlerin Rabbini ne sanıyorsunuz"?

88. Derken yıldızlara şöyle bir bakıp düşündü.

89. Ardından, "Ben hastayım" dedi.

90. Böylelikle arkalarını dönüp yanından uzaklaşıverdiler.

91. Bir kurnazlıkla onların ilâhlarının yanlarına sokulup şöyle dedi: "Buyurup yemez misiniz?"

92. "Neyiniz var, konuşmuyorsunuz?"

93. Hile ile yanlarına yaklaşıp sağıyla onlara bir darbe indirdi.

94. Derken (puta tapanlar) **üzerine üşüştüler.**

95. "Yonttuğunuz şeylere mi tapıyorsunuz?" dedi.

96. "Oysa sizi ve yaptıklarınızı Allah yaratmıştır."

97. Dediler ki: "Bunun için bir bina yapın ve onu ateşe atın."

98. Ona bir tuzak kurmak istediler; ne var ki biz onları alçaltılmış kıldık.

Hz. İbrahim de. Hz. Nuh'un yolunu izledi; o da kavmini tevhit inancına çağırdı. İsyankâr tavırlarına karşı sabırla görevini yürüttü. O, kötü niyetlerden arınmış, şirk, isyan ve itaatsizlikten uzak samimi bir kalble Allah'a yönelmişti. Kavmini uyarmak ve onları putlara tapmaktan vazgeçirmek istiyordu. Putlara tapmanın tutarlı bir tarafının bulunmadığını onlara anlatmaya çalıştı. Putlara tapmak ile bir olan Allah'a tapmak arasındaki büyük farkı ortaya koymaya gayret etti. Putlara tapmanın, gerçeklere ve Allah'a iftira etme anlamı taşıdığını onlara anlattı. Çabaları fayda vermiyordu. Bu sebeple başka yollar denemeye karar verdi.

"**Derken yıldızlara şöyle bir bakıp düşündü. 'Ben hastayım' dedi.**"

Arap dilinde *"yıldızlara bakma"*nın düşünmek anlamında kullanılan bir deyim olduğunu söyleyenlere göre âyeti **"derken, düşündü ve 'ben hastayım' dedi"** şeklinde anlamlandırmak gerekir. Diğer müfessirlere göre ise Hz. İbrahim'in kavmi yıldızların hareketlerinden anlam çıkarıyorlardı. O da yıldızlara bakıp anlam çıkarıyormuş gibi davrandı. (bk. Taberi, XI, 63; Âlûsî, XVII, 154; İbnu Âşur, XII, 133). Bazıları da yukarı bakıp düşünmenin, düşünen kişilerin davranışı olduğunu, âyetin de sadece bunu anlattığını söylemektedir. (Âlûsî, XVII, 154).

Kavminin bayram günüydü, onlarla gitmemek için *"ben hastayım"* demişti. Yıldızlara bakması da onları inandırmak içindi. Maksadı yalnız kalıp putları kırmaktı. Böylece onu bırakıp gittiler. İbrahim yalnız başına putların bulunduğu yerde kalmıştı. Hz. İbrahim'in putlara**: "Buyurup yemez misiniz? Neyiniz var, konuşmuyorsunuz?"** şeklindeki alaycı sözlerinin nakledilmesi, putlara tapan müşrik Araplara yönelik alay yollu bir uyarıdır.

Hz. İbrahim putları indirdiği darbelerle parçalamıştı. Büyük put dışında diğer putların tamamını kırmıştı. Bayram törenini bitirip döndüklerinde bu işin İbrahim tarafından yapıldığını tahmin ettiler. Onu yakalayıp sorguya çektiler. O da şu büyük putun bu işi yapmış olabileceğini söyledi. Verebilecek ce-

vap bulamadılar. Delili olmayan zorbaların yaptıklarına başvurdular. İbrahim için bir kule inşa edip onu ateşe attılar. Ama Allah onu korudu; ateş onu yakmadı. (bk. Enbiyâ 21/51-70). **"Ona bir tuzak kurmak istediler; biz de onları alçaltılmış kıldık."** Kıssanın bu şekilde bitmesi, Peygamberi öldürme planı peşinde koşan Arap müşriklere bir uyarıdır.

وَقَالَ اِنّ۪ي ذَاهِبٌ اِلٰى رَبّ۪ي
سَيَهْد۪ينِ ﴿٩٩﴾ رَبِّ هَبْ ل۪ي مِنَ الصَّالِح۪ينَ ﴿١٠٠﴾ فَبَشَّرْنَاهُ بِغُلَامٍ
حَل۪يمٍ ﴿١٠١﴾ فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْيَ قَالَ يَا بُنَيَّ اِنّ۪ي اَرٰى فِي الْمَنَامِ
اَنّ۪ي اَذْبَحُكَ فَانْظُرْ مَاذَا تَرٰى قَالَ يَا اَبَتِ افْعَلْ
مَا تُؤْمَرُ سَتَجِدُن۪ي اِنْ شَاءَ اللّٰهُ مِنَ الصَّابِر۪ينَ ﴿١٠٢﴾
فَلَمَّا اَسْلَمَا وَتَلَّهُ لِلْجَب۪ينِ ﴿١٠٣﴾ وَنَادَيْنَاهُ اَنْ يَا اِبْرٰه۪يمُ
﴿١٠٤﴾ قَدْ صَدَّقْتَ الرُّءْيَا اِنَّا كَذٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِن۪ينَ ﴿١٠٥﴾
اِنَّ هٰذَا لَهُوَ الْبَلٰٓؤُا الْمُب۪ينُ ﴿١٠٦﴾ وَفَدَيْنَاهُ بِذِبْحٍ عَظ۪يمٍ ﴿١٠٧﴾
وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْاٰخِر۪ينَ ﴿١٠٨﴾ سَلَامٌ عَلٰٓى اِبْرٰه۪يمَ ﴿١٠٩﴾ كَذٰلِكَ
نَجْزِي الْمُحْسِن۪ينَ ﴿١١٠﴾ اِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِن۪ينَ ﴿١١١﴾ وَبَشَّرْنَاهُ
بِاِسْحٰقَ نَبِيًّا مِنَ الصَّالِح۪ينَ ﴿١١٢﴾ وَبَارَكْنَا عَلَيْهِ وَعَلٰٓى اِسْحٰقَ وَمِنْ
ذُرِّيَّتِهِمَا مُحْسِنٌ وَظَالِمٌ لِنَفْسِه۪ مُب۪ينٌ ﴿١١٣﴾

99. **Bir de İbrahim dedi ki: "Ben, Rabbime gidiyorum, O bana doğru yolu gösterecektir."**

100. **Yine o şöyle dedi; "Rabbim! Bana salihlerden** (bir evlat) **ihsan et."**

101. **Biz ona uslu bir oğlan müjdeledik.**

102. **Babasıyla beraber yürüyüp gezecek çağa gelince dedi ki: "Yavrucuğum, rüyada seni boğazladığımı gördüm, bir düşün ne dersin?" Çocuk dedi ki: "Babacığım, sana emredileni yap. İnşallah beni sabredenlerden bulacaksın."**

103. **İkisi de teslim olup babası onu yüzüstü yatırınca;**

104. **Biz ona seslendik; "Ey İbrahim!"**

105. **"Rüyana sadakat gösterdin. Güzel davrananları işte böyle mükâfatlandırırız:"**

106. **"Şüphesiz ki bu, apaçık bir imtihan idi."**

107. **Ve biz ona büyük bir kurbanlıkla fidye verdik.**

108. **Sonra gelenler arasında ona iyi bir nam bıraktık.**

109. **İbrahim'e selam olsun.**

110. **Güzel davrananları biz işte böyle mükâfatlandırırız.**

111. **Hiç şüphesiz ki o, bizim mümin kullarımızdandır.**

112. **Bir de onu salihlerden bir peygamber olarak İshak'la müjdeledik.**

113. **Hem ona hem de İshak'a bereketler verdik. Doğrusu ikisinin soyundan da hem güzel davrananlar var hem de kendine açık bir şekilde zulmedenler.**

İbrahim için artık kavmi arasında yaşamanın imkânı kalmamıştı. Zaten kendisi de düzelmeleri konusunda umudunu yitirmişti. Bu yüzden kavmini terk etmesi gerekiyordu. **"Ben Rabbime gidiyorum O bana doğru yolu gösterecektir,"** dedi ve yurdunu terk etti. O ana kadar evladı da yoktu. **"Rabbim! Bana salihlerden** (bir evlat) **ihsan et,"** diye dua etti. Allah duasını kabul etti. Çocuk yürüyüp gezecek çağa gelince, **"yavrucuğum, rüyada seni boğazladığımı görüyorum, bir düşün ne dersin?"** diye sormuş, o da: **"Babacığım, sana emredileni yap, inşallah beni sabredenlerden bulursun"** karşılığını vermiştir. Çocuğu boğazlamaya kalkınca, imtihanı başardığı bildirilmiş, oğlunun yerine ona büyük bir kurban verilmiştir.

Anlatılan bu kıssa, Müslümanlara kurban keserken, Allah'a bu mutlak bağlılığı anımsatması bakımından önem arz etmektedir.

Belki de Hz. İbrahim'in oğluna, gördüğü rüya ile ilgili düşüncesini sormasının nedeni, onun iznini almak değildi. Çünkü o bir peygamberdi ve Allah'ın emrini yerine getirecekti. Sadece Allah'ın kendisine daha önce müjdelediği evladın *'salih'* olup olmadığını öğrenmek istemişti. O daha önceden Allah'tan salih bir evlat istemiş ve Allah da ona *uslu* bir oğlan müjdelemişti.

Çocuk, Allah rızası için canını feda etmeye hazır olduğu takdirde, Hz. İbrahim'in duasının kabul edildiği ve söz konusu oğlunun sadece sülbî olarak değil, ahlâk ve şahsiyet açısından da onun oğlu olduğu anlaşılacaktı.

Belki de oğlunun salih biri olduğunu ve Allah'ın emrine asla karşı gelmeyeceğini biliyordu. Ama gönlünü almak için ona danışmıştı.

Allah, yaşlı bir insana ömrünün son demlerinde bir oğul ihsan ediyor ve çocuk koşup oynayacak yaşa geldiğinde yaşlı baba biricik oğlunu yüzükoyun yere yatırarak, elinde bıçak, Allah rızası için onu kesmek üzere öylece duruyor. İşte bu manzara Allah'ın engin rahmetini çekiyor ve Allah, o çocuk yerine kurban edilmek üzere bir koç gönderiyor. Yüce Allah, iyileri işte böyle mükâfatlandırır. O, iyi kişiyi sıkıntı ve çilelerden geçirmek suretiyle imtihan eder, tereddütleri varsa giderir ve böylece derecesini yükseltir. Hz. İbrahim'in de derecesi işte bu şekilde yükseltilmiştir.

Hz. İbrahim büyük bir imtihana tabi tutulmuş, Allah'tan başka hiçbir şeyin kendisine daha sevgili olmadığı imtihan sonucu ortaya çıkmıştı. Müslümanların kurban kesmeleri de bu düşünce ve duyguları sembolize etmektedir.

Hz. İbrahim'in oğullarından birini kurban etmeye kalkıştığı konusunda hem Müslümanlar hem de Kitap Ehli müttefiktir. Ancak hangi oğlunu kurban etmeye kalkıştığı konusunda ihtilaf vardır. Kitab-ı Mukaddes'te kurban edilenin İshak olduğu açıkça belirtilmektedir. Kitab-ı Mukaddeste şöyle denilmektedir: *"Allah İbrahim'i imtihan etti ve dedi ki: "Ey İbrahim! Tek ve yegâne sevdiğin oğlun İshak'ı yanına alarak Merish ülkesine git ve orada benim göstereceğim dağlardan birinde onu kurban et."* (Tekvin, 22:1-2)

Kur'ân-ı Kerim'de ise kimin kurban edilmek istendiği belirtilmemektedir. Esasen Kur'ân-ı Kerim, dikkatleri nakledilen kıssadan alınacak ibrete yoğunlaştırmak için pek çok kıssasında yer, zaman ve şahıs isimlerine yer vermez. Kıssada olaylar da yoğun değildir. Genelde tek olaydan söz edilir. Bu yönüyle Kur'ân kıssalarını, edebi hikâye türleri içerisinde kısa hikâye türüne benzetebiliriz.

Müslüman âlimlerinden bazıları da Kurban edilenin İshak olduğunu ileri sürmektedir. Diğer bir kısmı ise onun İsmail olduğunu söylemektedir.

Tevrat'tan az önce yaptığımız alıntıda kurban edilenin İshak olduğu açık bir şekilde belirtilmekle birlikte Tevrat'taki anlatımların tamamını göz önünde bulundurduğumuzda onun İsmail olduğu anlaşılmaktadır. Hatta onun İshak olduğunun tasrih edildiği ve az önce zikrettiğimiz alıntıdan bile kurban edilenin İsmail olduğu sonucu çıkmaktadır. Çünkü o alıntıda **"Tek ve yegâne sevdiğin oğlun**" ifadesi geçmektedir. Kitap ehli de kabul eder ki Hz. İsmail, İshak'tan büyüktür. Hz. İbrahim'in tek evladı olduğunda İsmail vardı ve İshak yoktu.

Tevrat'ın Tekvin bölümündeki şu ifadeler de bunu göstermektedir:

"Ve İbrahim'in zevcesi Sârâ'nın hiçbir çocuğu yoktu. O'nun Mısır'lı bir hizmetçisi vardı. Adı Hâcer idi. Sârâ, İbrahim'e dedi ki; 'Bak Allah beni çocuk sahibi olmaktan mahrum etmiştir. Onun için sen benim hizmetçinin yanına git. Belki böylece evimiz neş'e ile dolar.' Ve İbrahim Sârânın dediğini yaptı. Ve İbrahim Ken'an ülkesinde 10 seneden beri kalıyordu ve işte o sıralarda karısı Sârâ kendi hizmetçisini ona verdi ki onun karısı olsun. Ve o Hâcer'in yanına gitti ve o hamile kaldı." (Tekvin, 16:1-3).

"Allah meleği, ona dedi ki: "Sen hamilesin ve sen bir erkek çocuğu dünyaya getireceksin, adını İsmail koy." (Tekvin, 16:11)

"İbrahim ve Hâcer'den İsmail doğduğu zaman İbrahim 86 yaşındaydı." (Tekvin, 16:16)

"Ve Allah İbrahim'e dedi ki senin karın olacak Sârâ'dan da sana bir erkek çocuk bahşedeceğim. Adını İshak koyarsın... O gelecek yıl aynı tarihte Sârâ'dan doğacaktır.. . O zaman İbrahim, oğlu İsmail'i ve evin diğer erkeklerini yanına aldı ve aynı gün Allah'ın emriyle onları sünnet etti. İbrahim 99 yaşında sünnet oldu. İsmail ise sünnet olduğu zaman 13 yaşındaydı." (Tekvin: 17:15-25)

"Ve oğlu İshak doğduğu zaman İbrahim 100 yaşında idi." (Tekvin, 21:5)

Bu ifadeler ile Kitab-ı Mukaddes'in içine düştüğü çelişki kendiliğinden ortaya çıkıyor. Şöyle ki 14 yaşına kadar Hz. İbrahim'den tek evladını kurban etmesi istemişse o İsmail olmalıdır. Yok, eğer Allah, Hz. İshak'ın kurban edilmesini istenmişse o zaman onun Hz. İbrahim'in tek evlâdı olduğunu söylemek yanlış olur.

Tevrat'tan yapmış olduğumuz bu alıntılardan da anlaşılıyor ki kurban edilen çocuğun İshak olduğuna dair bilgi sonradan Tevrat'a ilave edilmiştir.

Az önce Müslüman âlimlerin de bu konuda ihtilaf ettiklerine değinmiştik. Hatta bu konudaki hadisler de çelişkilidir. Ne var ki Kur'ân-ı Kerim'in anla-

tımından dolaylı olsa da kurban edilenin İsmail olduğu anlaşılmaktadır. Şöyle ki:

Hz. İbrahim'in yurdunu terk ederken salih bir evlat için Allah'a dua ettiği ve kendisinin halim (uysal) bir evlatla müjdelendiği belirtilmektedir. Ardından da onun rüyasından ve oğlunu kurban etmesinden söz edilmektedir. Hz. İbrahim bu duasını evlatsız olduğu bir dönemde yapmış olmalıdır. Ayrıca Kur'ân'da İshak'tan söz edilirken Kur'ân onu âlim olmakla nitelemektedir. (Hicr 15/53; Zâriyât 51/28). O halde halim olmakla nitelenen Hz. İsmail'dir. Hz. İsmail'in, onun büyük evladı olduğu İbrahim sûresindeki şu ifadesinden de anlaşılmaktadır: **"Bana ihtiyarlığımda İsmail ve İshak'ı bahşeden Allah'a hamd ederim."** (İbrahim:14/39). Oğullarından söz öderken önce İsmail'in ismini anmaktadır.

Hûd sûresinde Hz. İbrahim, İshak ile müjdelendiğinde aynı anda İshak'ın Yakub isminde bir oğlunun olacağı haber verilmektedir. (Hûd 11/71). Şimdi, Hz. İbrahim rüyasında ileride olacak bir çocuğunu boğazlarken görmüş olsaydı, Allah'ın onun gerçekten kurban edilmesini istediğine ihtimal vermezdi. Zira bu çocuk kurban edildiği takdirde onun Yakub adında bir evladın babası olması söz konusu olamazdı. Kurban edilenin İshak olduğu görüşünde olan Taberi bu delili çürütmek maksadıyla Hz. İbrahim'in rüyasını İshâk'ın oğlu Yakub'un doğumundan sonra görmüş olabileceğini söylemektedir. Fakat bu çok uzak bir ihtimaldir. Zira Kur'ân-ı Kerim, kurban edilmesi istenen çocuğun **"babasıyla beraber koşacak yaşa geldiği"** zaman kurban edilmeye götürüldüğünü açık bir dille ifade ediyor. Herhangi bir önyargısı olmayan bir kişi bu cümleyi okuyunca kurbanlık çocuğun ancak 8-10 veya en fazla 12-13 yaşlarında olduğunu düşünecektir. Çoluk çocuk sahibi bir gençten söz edilirken böyle bir ifadenin kullanılabileceği düşünülemez.

Tefsirini yapmakta olduğumuz bu sûredeki anlatım düzeninden de kurban edilenin İsmail olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü kurban edilen oğluyla ilgili anlatım bittikten sonra 112. ve 113. âyette **"bir de onu salihlerden bir peygamber olarak İshak'la müjdeledik. Hem ona ve hem de İshak'a bereketler verdik. Doğrusu ikisinin soyundan da hem güzel davrananlar var hem de kendine açık bir şekilde zulmedenler,"** denilmektedir. Bundan anlaşılıyor ki Hz. İshak kurban olayından sonra doğmuştur.

oğul bir torun vermiş, hem de oğlunu kurban edecekken onun yerine bir koç kurban etmesini istemiştir.

وَلَقَدْ مَنَنَّا عَلٰى
مُوسٰى وَهٰرُونَ ﴿١١٤﴾ وَنَجَّيْنَاهُمَا وَقَوْمَهُمَا مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيمِ
﴿١١٥﴾ وَنَصَرْنَاهُمْ فَكَانُوا هُمُ الْغَالِبِينَ ﴿١١٦﴾ وَاٰتَيْنَاهُمَا الْكِتَابَ
الْمُسْتَبِينَ ﴿١١٧﴾ وَهَدَيْنَاهُمَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ ﴿١١٨﴾
وَتَرَكْنَا عَلَيْهِمَا فِي الْاٰخِرِينَ ﴿١١٩﴾ سَلَامٌ عَلٰى مُوسٰى وَهٰرُونَ ﴿١٢٠﴾
اِنَّا كَذٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿١٢١﴾ اِنَّهُمَا مِنْ عِبَادِنَا
الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٢٢﴾

114. Musa ve Harun'a da lütuflarda bulunduk.
115. İkisini ve kavimlerini o büyük sıkıntıdan kurtardık.
116. Onlara yardım ettik de galip gelenler onlar oldu.
117. Kendilerine o apaçık kitabı verdik.
118. Her ikisini de doğru yola ilettik.
119. Sonrakiler içinde onlara iyi bir nam bıraktık.
120. Musa ve Harun'a selam olsun.
121. Güzel davrananlara biz işte böyle mükâfat veririz.
122. Gerçekten de onlar mümin kullarımızdandır.

Sûrenin ilk bölümlerinde inkâr edenlerden söz edilmiş ve Mekke müşriklerinin sonlarının cehennem olacağı anlatılmıştı. Ardından Peygambere hitaben Mekke müşriklerinin inkârda ısrar etmelerine üzülmemesi gerektiği çünkü kendilerinden öncekilere de uyarıcılar gönderildiği halde inkâr ettikleri hatırlatılarak (Âyet: 71-73) teselli edilmişti.

Müslümanların müşriklerden çektikleri sıkıntılar gittikçe artıyordu. Geçmiş kavimlerden misaller verilerek sıkıntı had safhaya ulaştığında Allah'ın yardımıyla inananların bu sıkıntılardan kurtarıldıkları anlatılmaktadır. Bu bağlamda Hz. Nuh'un inananları beraberinde gemiye bindirerek tufandan kurtulduğu ve insanlar arasında iyi bir nam sahibi olduğu (Âyet: 76-80) dile getirildi. Ardından Hz. İbrahim'in kavmiyle mücadelesi, nihayetinde ateşe atılması ve kurtuluşu kıssasına yer verildi.

Burada da Hz. Musa ve Harun kıssasına yer verilerek onların da sonuçta inananlarla birlikte Firavun'un zulmünden kurtarıldıkları anlatılmaktadır.

Bu kıssalarla bir yandan Müslümanlara bir gün gelip müşriklerin eziyetlerinden kurtarılacakları haber verilmekte, diğer yandan onlara eziyet eden müşriklere, inkâr edenlerin akıbetleri gözlerinin önüne serilerek bu durumlarını devam ettirdikleri takdirde onları da aynı akıbetin beklediği anlatılmaktadır. Ayrıca inananlarla birlikte onlara önderlik eden peygamberlerin sonraki nesiller arasında iyi bir nam yaptıkları belirtilmektedir. Bunun ifade edilmesi, Peygamberimizin de iyi bir nama sahip olacağına işarettir.

Her kıssanın sonunda "**güzel davrananlara biz işte böyle mükâfat veririz,**" sözü dikkat çekmektedir. Böylece müşriklerin baskıları altında bulunan Müslümanlara ileride mükâfatlandırılacakları müjdesi verilmektedir.

İleride zikredilecek kıssalar da bu amaca yöneliktir:

وَاِنَّ اِلْيَاسَ لَمِنَ الْمُرْسَلٖينَۜ ﴿١٢٣﴾ اِذْ قَالَ
لِقَوْمِهٖٓ اَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٢٤﴾ اَتَدْعُونَ بَعْلًا وَتَذَرُونَ اَحْسَنَ
الْخَالِقٖينَۙ ﴿١٢٥﴾ اَللّٰهَ رَبَّكُمْ وَرَبَّ اٰبَٓائِكُمُ الْاَوَّلٖينَ ﴿١٢٦﴾
فَكَذَّبُوهُ فَاِنَّهُمْ لَمُحْضَرُونَۙ ﴿١٢٧﴾ اِلَّا عِبَادَ اللّٰهِ الْمُخْلَصٖينَ
﴿١٢٨﴾ وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْاٰخِرٖينَۙ ﴿١٢٩﴾ سَلَامٌ عَلٰٓى اِلْ يَاسٖينَ ﴿١٣٠﴾
اِنَّا كَذٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنٖينَ ﴿١٣١﴾ اِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنٖينَ ﴿١٣٢﴾

123. İlyas da elçilerdendir.

124. Hani O, kavmine şöyle demişti: "(Allah'ın azabından) **korkmaz mısınız?"**

125. "Yaratanların en iyisini bırakıp Ba'l'e mi tapıyorsunuz?"

126. "Oysa Allah hem sizin hem de sizden önceki atalarınızın Rabbidir."

127. Onu yalanladılar. Bu yüzden onlar da azaba hazır kılınmışlardır.

128. Allah'ın ihlâslı kulları böyle değildir.

129. Ona da sonrakiler içinde iyi bir nam bıraktık.

130. İlyas'a selam olsun.

131. Güzel davrananları biz işte böyle mükâfatlandırırız.

132. Elbette ki o, bizim mümin kullarımızdandır.

İlyas peygamberin ismi buradaki 123. ve 130. âyetin dışında Kur'ân'da sadece bir kere En'âm sûresinin 85. âyetinde geçmektedir. Asıl adının ne olduğu ve hangi dönemde yaşadığı, ayrıca burada 130. âyette kendisinden neden *"İlyâsin"* diye söz edildiği konusunda birtakım görüşler ileri sürülmüştür. Burada onun bir peygamber olduğu, kavminin Allah'ı bırakıp *Ba'l*'e taptıkları ve kendisinin bu inançlarını düzeltmeleri konusunda mücadele verdiği açık bir şekilde ifade edilmektedir.

İlyas'ın ölmediği hâlâ yukarılarda göklerde bir yerde yaşadığı ve Hızır'la ilişkisine dair anlatılanların tamamı İsrailiyat olup Kur'ân'dan bir âyete veya sahih bir hadise dayanmamaktadır.

وَاِنَّ لُوطاً لَمِنَ الْمُرْسَل۪ينَۜ ﴿١٣٣﴾ اِذْ نَجَّيْنَاهُ وَاَهْلَهُٓ اَجْمَع۪ينَۙ
﴿١٣٤﴾ اِلَّا عَجُوزاً فِي الْغَابِر۪ينَ ﴿١٣٥﴾ ثُمَّ دَمَّرْنَا الْاٰخَر۪ينَ ﴿١٣٦﴾
وَاِنَّكُمْ لَتَمُرُّونَ عَلَيْهِمْ مُصْبِح۪ينَۙ ﴿١٣٧﴾ وَبِالَّيْلِۜ اَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٣٨﴾

133. Lut da elçilerdendir.

134. Hani biz onu ve ailesinin hepsini kurtarmıştık.

135. Geride kalanlar arasındaki yaşlı bir kadın hariç.
136. Sonra diğerlerini helak etmiştik.
137. Siz onların yanından geçip gidiyorsunuz sabah vakti;
138. Ve gece vakti. Düşünmüyor musunuz?

Hz. İbrahim'in yeğeni olan Hz. Lut Sodom halkına peygamber olarak gönderilmişti. Kendisi de Hz. İbrahim ile birlikte kavmini terk etmiş ve ölü denizin kıyısında olan bu şehre yerleşmişti. Bütün çabalarına rağmen halkı o çirkin işi yapmaktan vazgeçmemiş ve helak edilmişlerdir. Şehrin harabeleri kuzeye doğru ticarete giden Arapların yolları üzerindedir.

وَاِنَّ يُونُسَ لَمِنَ الْمُرْسَل۪ينَۜ ﴿١٣٩﴾ اِذْ اَبَقَ اِلَى الْفُلْكِ الْمَشْحُونِۙ ﴿١٤٠﴾
فَسَاهَمَ فَكَانَ مِنَ الْمُدْحَض۪ينَۚ ﴿١٤١﴾ فَالْتَقَمَهُ الْحُوتُ
وَهُوَ مُل۪يمٌ ﴿١٤٢﴾ فَلَوْلَٓا اَنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُسَبِّح۪ينَۙ ﴿١٤٣﴾ لَلَبِثَ ف۪ي بَطْنِه۪ٓ
اِلٰى يَوْمِ يُبْعَثُونَۚ ﴿١٤٤﴾ فَنَبَذْنَاهُ بِالْعَرَٓاءِ وَهُوَ سَق۪يمٌۚ ﴿١٤٥﴾ وَاَنْبَتْنَا
عَلَيْهِ شَجَرَةً مِنْ يَقْط۪ينٍۚ ﴿١٤٦﴾ وَاَرْسَلْنَاهُ اِلٰى مِائَةِ اَلْفٍ
اَوْ يَز۪يدُونَۚ ﴿١٤٧﴾ فَاٰمَنُوا فَمَتَّعْنَاهُمْ اِلٰى ح۪ينٍۜ ﴿١٤٨﴾

139. Yûnus da elçilerdendir.
140. Hani o, yükünü almış bir gemiye kaçmıştı.
141. Kur'a çekmişlerdi de Yûnus kaybedenlerden olmuştu.
142. Kendi kendini kınadığı bir esnada balık onu yutuvermişti.
143. Rabbini tenzih edenlerden olmasaydı,
144. Tekrar dirilecekleri güne kadar onun karnında kalırdı.
145. Biz onu hasta bir halde sahile atmıştık.
146. Üzerine kabak cinsinden bir ağaç bitirmiştik.
147. Onu yüz bin veya daha fazla kişiye peygamber göndermiştik.

148. Onlar da imana geldiler. Bunun üzerine biz de onları belli bir süreye kadar dünyadan yararlandırdık.

Kur'ân-ı Kerim'de altı yerde Hz. Yûnus'tan söz edilmektedir. (4/163; 6/86; 10/98; 21/87-88; 68/48-50). O, toplumuna cezanın geleceğini söylemiş fakat ceza gecikince onları terk edip denize doğru gitmiş, dolu bir gemiye binmiştir. Denizde gemi batmakla yüz yüze gelince yükünü hafifletmek maksadıyla yolcular arasında kur'a çekilmiş ve kur'ada Hz. Yûnus çıkmıştır. Bir bakıma bu, onun bulunduğu yeri terk etmesinin bir cezasıdır. Denize atılan Yûnus'u bir balık yutar. Eğer Allah'ı tenzih edenlerden olmasaydı balığın karnında ölür kalırdı. Ama tesbih edenlerden olduğundan dolayı balık onu sahile atmıştır. Balığın karnında ne kadar kalmıştır, Kur'ân bu konuda bize bir bilgi vermemektedir. Ama ister çok, ister az kalmış olsun bu, Allah'ın onu ölümden koruduğu bir mucizedir. Sahile atıldığında bitkin düşmüştür. Şayet yaprakları geniş bir bitki kendisini güneşten korumamış olsaydı yine ölecekti.

Hz. Yûnus'un bundan sonra da peygamberlik görevi devam etmiştir.

Onun bulunduğu kenti terk etmesinden hemen sonra kavmi felaketin gelmekte olduğunu anlamış ve tövbe etmiştir. Tövbeleri nedeniyle de helak olmaktan kurtulmuşlardır. Yûnus'un peygamberliği, terk ettiği kavmine dönüp onlar arasında mı devam etmiş yoksa başka bir kentte mi, bu konuda Kur'ân'da bir sarahat bulunmamaktadır.

فَاسْتَفْتِهِمْ اَلِرَبِّكَ
الْبَنَاتُ وَلَهُمُ الْبَنُونَ ﴿١٤٩﴾ اَمْ خَلَقْنَا الْمَلٰٓئِكَةَ اِنَاثًا
وَهُمْ شَاهِدُونَ ﴿١٥٠﴾ اَلَٓا اِنَّهُمْ مِنْ اِفْكِهِمْ لَيَقُولُونَ ﴿١٥١﴾ وَلَدَ اللّٰهُ
وَاِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿١٥٢﴾ اَصْطَفَى الْبَنَاتِ عَلَى الْبَنِينَ ﴿١٥٣﴾
مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ﴿١٥٤﴾ اَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿١٥٥﴾ اَمْ لَكُمْ سُلْطَانٌ
مُبِينٌ ﴿١٥٦﴾ فَأْتُوا بِكِتَابِكُمْ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٥٧﴾ وَجَعَلُوا بَيْنَهُ

وَبَيْنَ الْجِنَّةِ نَسَبًا ۚ وَلَقَدْ عَلِمَتِ الْجِنَّةُ إِنَّهُمْ لَمُحْضَرُونَ ﴿١٥٨﴾ سُبْحَانَ اللَّهِ
عَمَّا يَصِفُونَ ﴿١٥٩﴾ إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿١٦٠﴾ فَإِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ ﴿١٦١﴾
مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ بِفَاتِنِينَ ﴿١٦٢﴾ إِلَّا مَنْ هُوَ صَالِ الْجَحِيمِ ﴿١٦٣﴾ وَمَا مِنَّا إِلَّا لَهُ
مَقَامٌ مَعْلُومٌ ﴿١٦٤﴾ وَإِنَّا لَنَحْنُ الصَّافُّونَ ﴿١٦٥﴾ وَإِنَّا لَنَحْنُ الْمُسَبِّحُونَ ﴿١٦٦﴾

149. Sor onlara: "Oğlanlar onlara, kızlar Allah'a öyle mi?"

150. Yoksa melekleri dişi olarak yaratmamıza da onlar şahit mi oldular?

151. Bilesiniz, iftiraları yüzünden şunu söylüyorlar:

152. "Allah çocuk sahibi oldu." Elbette onlar yalan söylüyorlar.

153. Allah kızları oğullara tercih mi etmiş?

154. Size ne oluyor, nasıl hükmediyorsunuz?

155. Hiç mi düşünmüyorsunuz?

156. Yoksa sizin apaçık bir deliliniz mi var?

157. Doğru söylüyorsanız kitabınızı getirin?

158. O'nunla cinler arasında bir soy bağlantısı kurdular. Oysa cinler de kendilerinin ceza için hazır kılınacaklarını biliyor.

159. Allah onların nitelemelerinden yücedir.

160. Allah'ın samimi kulları bunların dışındadır.

161. Muhakkak ki sizler ve taptığınız şeyler;

162. Kimseyi kandıramazsınız.

163. Cehenneme gidecek olanlar dışında.

164. Bizce istisnasız her birinizin belli bir yeri vardır.

165. Şüphesiz ki orada sıra sıra dizilenler bizleriz.

166. Allah'ı tenzih edenler de bizleriz.

Müşrik Araplardan birine kızı olduğu müjdelendiğinde öfkesinden mosmor kesilirdi. Çünkü onlar, kız çocuklardan hoşlanmıyor ve çocuklarının er-

kek olmasını istiyorlardı. Buna rağmen meleklerin Allah'ın kızları olduğunu söylüyorlardı. Kendilerine yakıştıramadıkları kızları Allah'a yakıştırıyorlardı. Kuşkusuz Allah'a kızlarının olması yakışmadığı gibi oğullarının olması da yakışmaz. Ama müşriklerin kendilerine yakıştıramadıklarını Allah'a yakıştırmaları, işte bu daha çok yadırganacak bir davranıştır.

Şu müşrikler, meleklerin yaratılışlarına şahit mi oldular ki onların kız olduklarını söylüyorlar? Kişi eğer haddini biliyor ve aklı başında ise bilmediği konuda konuşmaz. Hele gayb konusunda ve Allah'la ilgili konularda konuşuyorsa daha dikkatli olmalıdır. Hiçbir konuda delilsiz konuşulmaması gerekirken Allah konusunda hiçbir delile dayanmadan konuşmak, haddini aşmak ve cahilce bir davranıştır. Aklı başında olan kimse buna cesaret edemez.

"O'nunla cinler arasında bir soy bağlantısı kurdular. Oysa cinler de kendilerinin ceza için hazır kılınacaklarını biliyor."

Müfessirlerin bir kısmı burada cinlerle kastedilenin şeytan olduğunu söylerken bazıları da meleklerin kastedildiğini söylemektedir. Çünkü cin, kelime olarak görünmeyen demektir ve melekler de gözle görülmezler. Ama ister şeytan kastedilmiş olsun ister melekler ve ister bir başkası, Allah'la diğer varlıklar arasında soy bağının olduğunu söylemek cehalet ve cüretkârlıktan başka bir şey değildir. **"Allah onların nitelemelerinden yücedir."** Müşrikler aklı başında kimseyi kandıramazlar. Onların kandıracakları, cehenneme gidecek kapasitesiz kimselerdir.

164-166. âyetler, meleklerin sözleridir. Meleklerin Allah'ın kızları oldukları iddiasına karşın onların dilinden cevap verilmektedir. Onlar, Allah'ın emrine amade dizilmiş hazır beklerler ve Allah'ı tenzih ederler. O'nunla soy bağlantısını kesinlikle reddederler.

وَاِنْ كَانُوا لَيَقُولُونَۙ ﴿١٦٧﴾ لَوْ اَنَّ عِنْدَنَا ذِكْرًا مِنَ الْاَوَّل۪ينَۙ ﴿١٦٨﴾ لَكُنَّا
عِبَادَ اللّٰهِ الْمُخْلَص۪ينَ ﴿١٦٩﴾ فَكَفَرُوا بِه۪ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿١٧٠﴾

167. Önceleri şöyle diyorlardı:

168. Şayet öncekilere gelen (kitaplardan) **bize bir uyarı gelseydi.**

169. Biz de Allah'ın hâlis kulları olurduk.

170. Fakat şimdi onu inkâr ettiler; ama ileride bilecekler.

Müşrikler, kendilerine Peygamber tarafından yapılan çağrıya uymama konusunda sürekli bahaneler uyduruyordular. Burada da ileri sürdükleri bahane, önce indirilmiş olan Tevrat ve İncil gibi kitaplara sahip olmayışlarıdır. Bu âyetlerde onlara işte size Kur'ân geldi. Sözünüzde samimi iseniz şimdi Allah'ın ihlâslı kulları olun. Ama size indirilen şu Kur'ân'ı da inkâr ediyorsunuz. Bilesiniz ki bahaneler uydurmanızın hesabını yakında vermek zorunda kalacaksınız, denmektedir.

Âyetler aynı zamanda hakka sarılmamak için sürekli bahaneler uydurarak bunu erteleyenlere bir uyarıdır.

وَلَقَدْ
سَبَقَتْ كَلِمَتُنَا لِعِبَادِنَا الْمُرْسَلِينَ ﴿١٧١﴾ اِنَّهُمْ لَهُمُ الْمَنْصُورُونَ ﴿١٧٢﴾ وَاِنَّ
جُنْدَنَا لَهُمُ الْغَالِبُونَ ﴿١٧٣﴾ فَتَوَلَّ عَنْهُمْ حَتّٰى حِينٍ ﴿١٧٤﴾ وَاَبْصِرْهُمْ
فَسَوْفَ يُبْصِرُونَ ﴿١٧٥﴾ اَفَبِعَذَابِنَا يَسْتَعْجِلُونَ ﴿١٧٦﴾ فَاِذَا نَزَلَ بِسَاحَتِهِمْ
فَسَٓاءَ صَبَاحُ الْمُنْذَرِينَ ﴿١٧٧﴾ وَتَوَلَّ عَنْهُمْ حَتّٰى حِينٍ ﴿١٧٨﴾ وَاَبْصِرْ
فَسَوْفَ يُبْصِرُونَ ﴿١٧٩﴾ سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿١٨٠﴾
وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ ﴿١٨١﴾ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٨٢﴾

171. Peygamber kullarımıza şu sözümüz var:

172. Onlar mutlaka zafere ulaşacaklardır.

173. Bizim ordumuza gelince; şüphesiz onlarındır galibiyet.

174. Bu sebeple bir süreye kadar onlardan uzak dur.

175. Ve gözlerin üzerlerinde olsun; ileride görecekler.

176. Azabımızın acele gelmesini mi istiyorlar?

177. Azap yurtlarına indiği vakit onların hali ne kötü olacaktır.

178. Sen bir zamana kadar onlardan uzak dur.

179. Sen bekle gör; onlar da görecekler.

180. Şeref ve güç sahibi Rabbin, onların nitelemelerinden pek yücedir.

181. Ve elçilere de selam olsun.

182. Her türlü övgü, âlemlerin Rabbi olan Allah'adır!

Yüce Allah'ın peygamberlerine sözü, onların, eninde sonunda galip geleceklerididir. Bu söz, onları izleyenler için de geçerlidir. Çünkü *"ordularımız"* denilirken maksat, peygamberin yanında yer alan Müslümanlardır. Ama geçici sebepler veya peygamber taraftarlarının kendi kusurları nedeniyle yenilgiye uğrayabilirler. Genel yasa daima haktan yana olanların galip gelecekleri şeklindedir.

Belirtelim ki bu âyetler Mekke'de Müslümanların Mekke müşrikleri tarafından baskı ve işkence altında tutuldukları bir dönemde indirilmiştir.

İnananların ileride galip geleceklerini ve müşriklerin cezalandırılacağını bildiren bu ve benzeri âyetler her indirildiğinde müşrikler, başlarına gelecek bu azabın bir an önce gelmesini alay ederek söylüyorlardı. Ne var ki yüce Allah'ın yasaları vardır. O, yasalarına dair unsurların tamamlanmasını bekler. Belki insanların acelesi vardır ama Allah'ın acelesi yoktur. Eksik unsurlar tamamlandığında yasaların gereği yerine gelecektir. Bu yüzden Peygamberine, müşriklerin bu tür sözlerine aldırmadan yoluna devam etmesi öğütlenmektedir. Onlar er veya geç bu azapla karşılaşacak ve müminler galip gelecekler-dir. "**Peygamberlere selam olsun. Ve hamd, âlemlerin Rabbi Allah'adır.**"

Mekke'de indirilmiş olup 88 âyettir. Konu itibariyle önceki sûrenin devamı niteliğindedir. Adını birinci âyette yer alan ***"Sâd"*** *harfinden almıştır.*

Müşriklerin Peygamber'in peygamberliğine itirazları ve bunlara verilen cevaplar, önceki peygamberlere karşı çıkanların akıbetleri sûrenin temel konusunu teşkil etmektedir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

صٓ وَالْقُرْاٰنِ ذِي الذِّكْرِۜ ﴿١﴾ بَلِ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا ف۪ي عِزَّةٍ وَشِقَاقٍ ﴿٢﴾
كَمْ اَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ قَرْنٍ فَنَادَوْا وَلَاتَ ح۪ينَ مَنَاصٍ ﴿٣﴾ وَعَجِبُٓوا
اَنْ جَٓاءَهُمْ مُنْذِرٌ مِنْهُمْ وَقَالَ الْكَافِرُونَ هٰذَا سَاحِرٌ كَذَّابٌۚ ﴿٤﴾
اَجَعَلَ الْاٰلِهَةَ اِلٰهاً وَاحِداًۚ اِنَّ هٰذَا لَشَيْءٌ عُجَابٌ ﴿٥﴾ وَانْطَلَقَ الْمَلَأُ
مِنْهُمْ اَنِ امْشُوا وَاصْبِرُوا عَلٰٓى اٰلِهَتِكُمْۚ اِنَّ هٰذَا لَشَيْءٌ يُرَادُۚ ﴿٦﴾ مَا سَمِعْنَا
بِهٰذَا فِي الْمِلَّةِ الْاٰخِرَةِۚ اِنْ هٰذَٓا اِلَّا اخْتِلَاقٌۚ ﴿٧﴾ ءَاُنْزِلَ عَلَيْهِ

الذِّكْرُ مِنْ بَيْنِنَا بَلْ هُمْ فِي شَكٍّ مِنْ ذِكْرِي بَلْ لَمَّا يَذُوقُوا عَذَابِ ﴿٨﴾
اَمْ عِنْدَهُمْ خَزَائِنُ رَحْمَةِ رَبِّكَ الْعَزِيزِ الْوَهَّابِ ﴿٩﴾ اَمْ لَهُمْ مُلْكُ
السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا فَلْيَرْتَقُوا فِي الْاَسْبَابِ ﴿١٠﴾ جُنْدٌ
مَا هُنَالِكَ مَهْزُومٌ مِنَ الْاَحْزَابِ ﴿١١﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Sâd. Öğütlerle dolu Kur'ân'a yemin olsun.**
2. **İnkâr edenler bir gurur ve bir ayrılık içindedir.**
3. **Kendilerinden önce nice nesilleri helak ettik. Feryat ettiler; fakat zaman kurtuluş zamanı değildi.**
4. **Kendilerine içlerinden bir uyarıcı gelmesine şaştılar. O inkâr edenler dediler ki "Bu, çok yalancı bir sihirbazdır."**
5. **"Tanrıları bir tek tanrı mı yaptı? Bu, cidden tuhaf bir şeydir!"**
6. **Aralarından önde gelen bir grup: "Yürüyün ve ilâhlarınıza bağlılıkta direnin. Şüphesiz ki bu, istenen bir şeydir" diyerek gittiler.**
7. **"Biz bunu son dinde duymadık. Bu, bir uydurmadan başka bir şey değildir."**
8. **"Aramızdan zikir/Kur'ân ona mı indirildi?" Evet, onlar Kur'ân'dan kuşku içerisindeler. Hayır, onlar henüz azabımı tatmadılar!**
9. **Yoksa güç ve ihsan sahibi Rabbinin rahmet hazineleri onların yanında mıdır?!**
10. **Yoksa göklerin, yerin ve aralarındakilerin mülkiyeti onların mı? Öyleyse** (göklere) **tırmansınlar** (da yönetsinler bakalım).
11. **Onlar, çetelerden oluşmuş işte şurada yenilgiye uğrayacak bir ordudur.**

İlk âyetin başında olan ve sûreye isim olan "sâd", Bakara sûresinin başında anlattığımız mukattaa harflerindendir.

"Zikr" kelimesi şerefli anlamına geldiği gibi anma, hatırlama, öğüt gibi an-

lamlara da gelir. Genelde Kur'ân için kullanılır. Kur'ân'ın şerefli oluşu, kendisine indirilmiş olan Peygamberi ve bu Kur'ân'a iman edenleri de şerefli kılar. O, unutulan değerli şeyleri hatırlatarak insanı gaflet uykusundan uyandırır.

Yüce Allah'ın bir şeye yemin etmesi, insanlar için önemine dikkat çekmesi anlamına gelir. O halde Kur'ân'a yemin etmesi, ona ilave bir değer ve önem kazandırır.

Buna rağmen o inkâr edenler, Kur'ân'a karşı boş bir gurura kapılıp büyüklük taslıyor, vahye karşı cephe alıyorlar. Kendilerinden önce büyüklük taslayarak vahye karşı cephe almış nice nesiller helak edildi. Helak anı geldiğinde feryat ettiler, fakat onlar imtihanı kaybetmişlerdi, feryatları bir işe yaramadı.

Dün vahye karşı cephe alan, ona karşı büyüklük taslayanların durumu ne idiyse bugün de odur, yarın da o olacaktır. Allah'ın yasası budur ve O'nun yasasında hiçbir değişiklik bulamazsın.

Kendilerine içlerinden bir uyarıcı gelmesine şaştılar. O inkâr edenler: 'Bu, yalancı bir sihirbazdır' dediler."

Müşrikler, Allah tarafından gönderilecek bir peygamberin beşer değil, bir melek olması gerektiğini söylüyorlardı. Oysa asıl şaşılacak şey, insanlara bir meleğin peygamber olarak gönderilmesidir. Yemeyen, içmeyen, evlenmeyen ve çoluk çocuk sahibi olmayan kısacası insanların ihtiyaç duyduğu şeylere ihtiyaç duymayan ve insan gibi hissetmeyen, onun duygularını taşımayan biri onlara nasıl rehberlik etsin? İnsanlar onu nasıl örnek alsın?

Peygamberi sihirbazlıkla nitelemeleri ise onun toplumdaki etkinliğinden kaynaklanıyordu. Çünkü ona inananlar o kadar etkilenmişlerdi ki bu uğurda uğradıkları her türlü zarar ve işkenceye karşı direniyor ve inandıkları için babalarını, kardeşlerini ve mallarını, vatanlarını terk edebiliyorlardı. Onlara göre ancak büyülenmiş kişi bunu yapabilir. Çünkü onlara göre bunlardan daha başka bir şey olamaz. O halde Muhammed peygamberlik iddiasında yalancıdır ve büyüsü sonucunda kendisine bağlananlara bunu yapmaktadır.

"Tanrıları bir tek tanrı mı yaptı? Bu, cidden tuhaf bir şeydir."

İnkâr edenlerin hayret ettikleri diğer bir husus, Peygamberin tanrıları tek bir tanrı yapmasıdır. Bu konuda onların ileri sürebilecekleri hiçbir delilleri

mezler. Atalarını yücelten günümüz milliyetçileri de böyle değil midir? Tarihimizde padişahların beşikteki masum kardeşlerini öldürmelerini bile bir fazilet olarak anlatmıyorlar mı? "Bağırlarına taş basmış, toplumun selameti için kendi öz kardeşlerini bile öldürmekten çekinmemişlermiş!"

Ataları da aslında çok tanrılılığa delil olabilecek yahut en azından kendilerini ikna edecek bir delil bulmuş değillerdi. Ama taptıklarına sevgi ve bağlılıkları o derece aşırı halde idi ki zamanla onları tanrı haline getirmişlerdir.

Rivayet edilir ki Peygamberin amcası Ebu Talib hastalandığı zaman Kureyş'ten bir heyet geldi. İçlerinde Ebu Cehil de vardı. Yanına girdiler. *"Kardeşinin oğlu bizim ilâhlarımızı kötülüyor, şöyle yapıyor ve şöyle şöyle diyor. Ona haber göndersen de bundan men etsen"* dediler. Haber gönderdi. Resulullah geldi, odaya girdi. Ebu Talib'in yanında bir kişilik yer vardı, oraya oturmasın diye Ebu Cehil sıçrayıp oraya oturdu. Resulullah, amcasının yakınında oturacak yer bulamayınca kapının yanında oturdu. Ebu Talib: *"Ey kardeşimin oğlu! Kavmin yine senden şikâyet ediyor; ilâhlarını kötülüyorsun, şöyle şöyle diyorsun iddiasında bulunuyorlar"* dedi. Onlar da birçok şey söylediler. Resulullah söz aldı: *"Ey amca! Ben onlardan bir kelime üzerinde olmalarını istiyorum. Bir kelime ki onunla Araplar onlara boyun eğecek ve Acemler onlara cizye verecek"* dedi. Bunun üzerine sevindiler, *"Babanın aşkına ondan fazlasını veririz, nedir o kelime?"* dediler. *"Bir tek kelime"* dedi. *"Nedir o?"* dediler. *"Lâ ilâhe illallah"* dedi. Telaş ile kalktılar ve elbiselerini çırparak **"Tanrıları bir tek tanrı mı yaptı? Bu, cidden tuhaf bir şeydir,"** dediler. (Taberi XXI, 121; İbnu Atiyye, V, 437). Ardından **"aralarından önde gelen bir grup: 'Yürüyün ve ilâhlarınıza bağlılıkta direnin. Şüphesiz ki bu, istenen bir şeydir' diyerek gittiler."** Böylece Peygamberden bütün umutlarını kesmiş oldular. Çünkü hasta haldeki amcasının aracılığı da fayda vermemişti.

"Biz bunu son dinde duymadık. Bu, bir uydurmadan başka bir şey değildir."

İbnu Abbas'tan nakledildiğine göre *"son din"* ile kastettikleri, Hıristiyanlıktır. Çünkü Hıristiyanların teslise inandıklarını biliyorlardı.

"Aramızdan zikir/Kur'ân ona mı indirildi?' Evet, onlar Kur'ân'dan kuşku içerisindeler. Hayır, onlar henüz azabımı tatmadılar!"

Müşrikler önce peygamberin bir beşer olmasını yadırgamışlardı. Burada ise peygamberliğin Muhammed'e gelmiş olmasını yadırgıyorlar. Demek istedikleri şudur: Peygamberlik eğer mutlaka bir beşere gelmesi gerekiyorsa Muhammed gibisine değil, aramızda ileri gelenler var, onlardan birine gelmeliydi. (bk. Zuhruf 43/31).

bı gördüklerinde böyle demeyeceklerini haber verdikten sonra şöyle buyurmaktadır:

"Yoksa güç ve ihsan sahibi Rabbinin rahmet hazineleri onların yanında mıdır?!"

Peygamberlik Allah tarafından bir görevlendirme olduğuna göre, kimin peygamber olacağını onlar belirleyecek değildir. Allah'ın rahmet hazineleri kendisinin yanındadır ve onlar bunu dağıtma yetki ve hakkına sahip değildir. "**Yoksa göklerin yerin ve aralarındakilerin mülkiyeti onların mı? Öyleyse** (göklere) **tırmansınlar** (da yönetsinler bakalım)**. Onlar, çetelerden oluşmuş işte şurada yenilgiye uğrayacak bir ordudur.**"

Mekke'de indirilmiş olan bu âyetlerde ileride müşriklerin Müslümanlar karşısında yenilgiye uğrayacakları açıkça haber verilmektedir.

كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ
وَعَادٌ وَفِرْعَوْنُ ذُو الْأَوْتَادِ ﴿١٢﴾ وَثَمُودُ وَقَوْمُ لُوطٍ وَأَصْحَابُ
لْـَٔيْكَةِ أُولَٰئِكَ الْأَحْزَابُ ﴿١٣﴾ إِنْ كُلٌّ إِلَّا كَذَّبَ الرُّسُلَ فَحَقَّ
عِقَابِ ﴿١٤﴾

12. **Onlardan önce Nuh kavmi, Âd ve kazıklar sahibi Firavun da yalanladı.**
13. **Semûd, Lut kavmi ve Eyke'liler de... İşte bunlar,** (peygamberlere karşı çıkan) **gruplardır.**
14. **Hepsi de peygamberleri yalanladılar ve bu sebeple cezalandırmam kaçınılmaz oldu.**

edilir. Dağların serap haline gelmesiyle yeryüzünün dengesi bozulur ve her şey darmadağın olup kıyamet kopar. O halde Firavun'un "kazıklar sahibi" olmakla nitelenirken ister görkemli binalar ve Firavunların mezarları olan görkemli piramitler sahibi olmasından kaynaklanıyor olsun, ister askerlerinin çokluğu nedeniyle çadırlarının ve çadırların birçok kazık ve direklerle tutturulmasından kaynaklanıyor olsun Firavun'un mülkünün sağlamlığına, yenilmez güç ve kuvvetine işaret etmektedir. Böylece Kureyş müşriklerine, kendilerini yenilmez kabul eden bu kavimler peygamberlerini yalanlamalarından dolayı helak edildiklerine göre yalanlamaya devam ettiğiniz takdirde sizi de aynı akıbet beklemektedir, mesajı verilmektedir.

وَمَا يَنْظُرُ هٰٓؤُلَٓاءِ اِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً مَا لَهَا مِنْ فَوَاقٍ ﴿١٥﴾
وَقَالُوا رَبَّنَا عَجِّلْ لَنَا قِطَّنَا قَبْلَ يَوْمِ الْحِسَابِ ﴿١٦﴾
اِصْبِرْ عَلٰى مَا يَقُولُونَ وَاذْكُرْ عَبْدَنَا دَاوُدَ ذَا الْاَيْدِۚ اِنَّهُٓ اَوَّابٌ ﴿١٧﴾
اِنَّا سَخَّرْنَا الْجِبَالَ مَعَهُ يُسَبِّحْنَ بِالْعَشِيِّ وَالْاِشْرَاقِ ﴿١٨﴾ وَالطَّيْرَ مَحْشُورَةً
كُلٌّ لَهُٓ اَوَّابٌ ﴿١٩﴾ وَشَدَدْنَا مُلْكَهُ وَاٰتَيْنَاهُ الْحِكْمَةَ وَفَصْلَ الْخِطَابِ
﴿٢٠﴾ وَهَلْ اَتٰيكَ نَبَؤُا الْخَصْمِۢ اِذْ تَسَوَّرُوا الْمِحْرَابَ ﴿٢١﴾ اِذْ دَخَلُوا عَلٰى
دَاوُدَ فَفَزِعَ مِنْهُمْ قَالُوا لَا تَخَفْۚ خَصْمَانِ بَغٰى بَعْضُنَا عَلٰى بَعْضٍ فَاحْكُمْ
بَيْنَنَا بِالْحَقِّ وَلَا تُشْطِطْ وَاهْدِنَٓا اِلٰى سَوَٓاءِ الصِّرَاطِ ﴿٢٢﴾ اِنَّ هٰذَٓا
اَخ۪ي لَهُ تِسْعٌ وَتِسْعُونَ نَعْجَةً وَلِيَ نَعْجَةٌ وَاحِدَةٌ فَقَالَ اَكْفِلْنِيهَا
وَعَزَّن۪ي فِي الْخِطَابِ ﴿٢٣﴾ قَالَ لَقَدْ ظَلَمَكَ بِسُؤَالِ نَعْجَتِكَ اِلٰى
نِعَاجِه۪ۜ وَاِنَّ كَث۪يرًا مِنَ الْخُلَطَٓاءِ لَيَبْغ۪ي بَعْضُهُمْ عَلٰى بَعْضٍ اِلَّا الَّذ۪ينَ

آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَقَلِيلٌ مَا هُمْ وَظَنَّ دَاوُدُ أَنَّمَا فَتَنَّاهُ
فَاسْتَغْفَرَ رَبَّهُ وَخَرَّ رَاكِعًا وَأَنَابَ ﴿٢٤﴾ فَغَفَرْنَا لَهُ ذَٰلِكَ
وَإِنَّ لَهُ عِنْدَنَا لَزُلْفَىٰ وَحُسْنَ مَآبٍ ﴿٢٥﴾ يَا دَاوُدُ إِنَّا جَعَلْنَاكَ
خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ فَاحْكُمْ بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ
الْهَوَىٰ فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ إِنَّ الَّذِينَ يَضِلُّونَ عَنْ سَبِيلِ
اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا نَسُوا يَوْمَ الْحِسَابِ ﴿٢٦﴾

15. Onlar, gecikmesi olmayan şiddetli bir sesten başkasını beklemiyorlar.

16. Dediler ki: "Rabbimiz, hesap gününden önce payımızı çabuklaştır."

17. Sen onların dediklerine sabret ve güç-kuvvet sahibi kulumuz Davut'u hatırla. O, hep Allah'a yönelip iltica ederdi.

18. Biz dağları ona boyun eğdirdik; artık sabah akşam onunla birlikte tesbih ediyorlar.

19. Kuşlar da toplanmış olarak emrine amade kılınmış hep ona dönüyorlar.

20. Onun hükümdarlığını kuvvetlendirdik. Ona hikmeti ve güzel konuşmayı verdik.

21. Şu davacıların haberi sana ulaştı mı? Hani Davud'un odasının duvarına tırmanmışlardı.

22. Yanına girdiklerinde Davud onlardan korktu. "Korkma; biz, birbirimize haksızlık yapmış iki davacıyız. Aramızda adaletle hükmet, haksızlık yapma ve bize doğru yolu göster."

23. Şu benim kardeşimdir. Onun doksan dokuz koyunu vardır. Benimse bir tek koyunum var. Kardeşim; "Onu da bana ver" dedi ve tartışmada beni yendi.

24. Davut dedi ki: "Senin koyununu da kendi koyunlarına katma isteğiyle sana haksızlık etmiştir. Doğrusunu söylemek gerekirse iman edip salih ameller işleyenler hariç ortakların çoğu birbirine haksızlık eder. Böyleleri de pek azdır. Davut, kendisini imtihan ettiğimizi sandı da bağışlanma diledi, secdeye kapandı ve tövbe edip Allah'a yöneldi.

25. Biz de bu davranışından dolayı onu bağışladık. Şüphesiz ki onun bize bir yakınlığı ve güzel bir geleceği vardır.

26. Ey Davut! Biz seni yeryüzünde halife yaptık. İnsanlar arasında adaletle hükmet ve hevesine uyma; uyma ki Allah yolundan saptırmasın. Allah yolundan sapanlar ise hesap gününü unuttuklarından dolayı çetin bir azaba çarptırılacaklardır.

Onlar, sûra üfürülüp kıyametin kopmasını bekliyorlar. Kıyametin kopması gayet kolay olacaktır. Sûra üflenecek ve kıyamet kopacaktır. Ama müşrikler sözü edilen azabın bir an önce gelmesini isteyerek **"Rabbimiz, hesap gününden önce payımızı çabuklaştır,"** demişlerdir.

Kuşkusuz müşriklerin bu tavırları Peygamberi derinden üzüyordu. Bu sebeple bundan sonraki âyetlerde kavimlerinden sıkıntı çekmiş ve sabretmiş bazı peygamberlerin kıssaları anlatılmakta ve söz konusu peygamberler, Peygamberimize örnek gösterilmektedir:

"Onların dediklerine sabret, güç ve kuvvet sahibi kulumuz Davut'u hatırla. O, hep Allah'a dönüp yönelirdi."

Âyette Peygamberin hatırlaması istenen husus, Davut peygamberin güç ve kuvvet sahibi olmasına rağmen kavminin inkâr edenlerinin saldırı ve iftiralarına karşı sabretmiş olmasıdır. O halde kıssanın burada nakledilmesinin amacı budur. Davut, güç ve kuvvetine rağmen hep tövbe edip Allah'a yönelmişti. Sadece dünyevi bir güce sahip olması övülmesini gerektirmez. Övülmesi bu güce sahip olduğu halde Allah'a bağlılığıdır.

Şu aşağıdaki âyetlerde de onun güç ve kuvvetine, bir de hep tövbe edip Allah'a yönelmesine örnekler verilmektedir:

"Biz dağları ona boyun eğdirdik, sabah akşam onunla birlikte tesbih ediyorlar."

gibi, bir mucizesi olarak bizzat onların da tesbih getirmeleri şeklinde de anlaşılmıştır. Hz. Davut'un onların dilini anladığı söylenmektedir.

"Kuşlar da toplanmış olarak emrine amade kılınmış hep ona dönüyorlar."

Kuşlar da toplu halde onun tesbihini tekrar ediyorlardı. Gerek dağların ve gerek kuşların emrine amade kılınmaları kuşkusuz sınırsız bir emre amade oluş değil, âyetlerde zikredilen hususlarla ilgilidir. Değilse Hz. Davut'un onlara mutlak bir hâkimiyetinden söz edilemez.

"Onun hükümdarlığını kuvvetlendirdik. Ona hikmeti ve güzel konuşmayı verdik."

Onun ayrıca güçlü bir ordusu ve serveti vardı. Sözü geçerliydi. Düşmanlarına karşı galip geliyordu. Bir heybeti ve nüfuzu vardı. Savaş sanatını iyi biliyordu. Buna rağmen güçlü bir hatip ve isabetli kararlar veren akıllı biriydi. Bir iş yaptığında işin nasıl yapılacağını ve nereye varacağını gayet iyi hesaplıyordu.

O, bir peygamber olmasına rağmen beşer olmasından kaynaklanan atladığı hususlar da oluyordu. İşte aşağıdaki âyetlerde bu hususlardan biri dile getirilmektedir. Âyetlerde olayın ne olduğu bir benzetme ile ifade edildiğinden bu benzetme ile ne kastedildiği konusunda müfessirler arasında tartışmalı anlatımlara neden olmuştur.

Hz. Davut, günü belli işlere taksim etmişti. Dini tebliğ, devlet yönetimi ve davalılar arasında hüküm verdiği zamanların dışında odasına çekilir, Allah'a ibadet etmekle meşgul olurdu. İşte ibadetle meşgul olduğu bir sırada muhtemelen nöbetçileri atlatmak için ibadet ettiği odasının duvarını tırmanıp yanına gelenler oldu. Davut korkmuştu. **"Korkma, birbirimize haksızlık yapmış iki davacıyız, aramızda adaletle hükmet, haksızlık yapma ve bize doğru yolu göster,"** dediler.

Sonra dava konusunu açıkladılar:

"**Şu benim kardeşimdir. Onun doksan dokuz koyunu vardır. Benimse bir tek koyunum vardır. 'Onu da bana ver' dedi ve tartışmada beni yendi."**

"Davut dedi ki: 'Senin koyununu da kendi koyunlarına katma isteğiyle sana haksızlık etmiştir. Doğrusunu söylemek gerekirse iman edip salih ameller işleyenler hariç ortakların çoğu birbirine haksızlık eder. Böyleleri de pek azdır!"

"Davut, kendisini imtihan ettiğimizi sandı da bağışlanma diledi, secdeye kapandı ve tövbe edip Allah'a yöneldi."

Kitab-ı Mukaddes'e göre koyunlar meselesini Hz. Davut'a soran böylece hatasını kendisine göstermek isteyen Natan isimli bir peygamberdir. Müslüman müfessirlere göre ise duvarı tırmanıp gelen davalılar aslında melek idiler ve koyun meselesini sorup Hz. Davut'un cevabını duyduktan sonra kaybolup gitmişlerdir.

Hz. Davut niye kendisinin imtihan edildiğini sanmıştır ve bağışlanmak için secdeye kapanmıştır? Duvarı tırmanan kişilerle karşılaştığında korktuğundan dolayı mı? Böyle bir korkuya kapıldığı için mi secdeye kapanıp bağışlanma diliyor? Korkuya kapılması bir suç mu ki ardından: "**Bu davranışından dolayı onu bağışladık,**" denilmektedir. Hz. Davut'un bağışlanma dilemesinin bu sebeple olduğunu söyleyenler olmuşsa da (Meraği, VIII, 214) müfessirlerin büyük çoğunluğu davacıların anlattığı olayla ilgili olduğunu söylemişlerdir.

Bağışlanma dilemesinin, davalılardan birini dinleyip diğerini dinlemeden hüküm vermiş olması ihtimalinden de söz edilmiştir. (İbnu Abdisselam, V, 288). Ne var ki âyette diğerini dinlemeden hüküm verdiğinden dolayı bağışlama dilediğine dair bir ima dahi bulunmamaktadır. Davalılardan diğer tarafı dinlememesi, diğer tarafın söylenenleri kabullenmesinden kaynaklanmış olmalıdır.

Hz. Davut'un yapmış olduğu hata, koyun meselesine benzer olmalıdır. Çünkü karar verdiği esnada işlemiş olduğu hatayı hatırlamış ve secdeye kapanıp bağışlanma dilemiştir. Ancak işlemiş olduğu hata affedilmeyecek boyutlarda olmaması gerekir. Çünkü bağışlanma dilemesiyle Allah hem onu affetmiş ve hem de mertebesini yükseltmiştir. (Mevdudi, V, 64).

Asıl problem, Kitab-ı Mukaddes'te kıssa ile ilgili anlatılanlardan kaynaklanmaktadır. Kitab-ı Mukaddes'te, sıradan bir müminin bile yapmayacağı şeyler Hz. Davut'a izafe edilmektedir. Anlatılanların özeti şöyledir: Hz. Davut sarayının damında dolaşırken, yıkanmakta olan bir kadın görür. Kadın, komutanlarından Uriya'nın karısıdır. Kadını getirtir ve onunla yatar. Kadın hamile kalır. Hz. Davut, kadının kocası Uriya'nın öldürülmesi için onu çetin savaşlara gönderir. Uriya Davut'a sadık ve cesur bir komutandır. Davut, bir mektup yazar onu Uriya'yla birlikte cephede bulunan komutana gönderir. Mektupta, Uriya'yı ön safa yerleştirmesini ve savaş kızıştığında çevresinden çekilip yalnız bırakılmasını ve böylece cephede öldürülmesini sağlamasını yazmıştır. Hz. Davut'un emri yerine getirilir ve Uriya öldürülür. Bu arada hamile kalan ka-

dın bir çocuk doğurur. Kocasının öldürülmesinden sonra Davut kadınla evlenir. Davut'a ceza olsun diye doğan çocuk ölür. Ama evlendikten sonra Hz. Süleyman'ı doğurur. (Samuel, 11. ve 12. bölüm).

Böylece Kitab-ı Mukaddese göre Hz. Davut, zina suçunun yanında dolaylı da olsa katil suçu işlemiştir. Müslüman müfessirler, çoğunlukla zina hadisesi hariç kıssanın diğer kısmını, kıssanın temel öğelerini değiştirmeden kısmî farklılıklarla naklederler. Müfessirlerin bir kısmı ise zina hadisesi olmasa bile mevcut haliyle kıssada anlatılanların bir peygambere yakışmadığını söyleyerek kıssanın muhtemel cereyan şekilleri üzerinde dururlar.

İbnu'l-Cevzi, muhakkik müfessirlerin dört ihtimal üzerinde durduklarını söyler:

a. Davut'un gönlü kadına düşünce kocasına: *"Ondan vazgeç"* demiş ve bundan dolayı kınanmıştır. Said b. Cübeyr, İbnu Abbas'ın şöyle dediğini naklede: *"Davut'un söylediği: 'Ondan vazgeç, onu ben üstleneyim' veya benzeri bir sözden başkası değildir."* Benzeri bir rivayet İbnu Mes'ud'dan da nakledilmiştir.

b. Kadını arzu etmiş ve bunu sadece içinde saklamıştır. Kocası savaşlardan birinde öldürülünce diğer öldürülenlere üzüldüğü gibi üzülmemiş ve o kadınla evlenmiştir. Kınanması bundan dolayıdır. Çünkü peygamberlerin işlemiş oldukları günah çok küçük de olsa Allah katında büyüktür.

c. Kadın gözüne ilişince bakışını uzatmış ve nihayet o kadına aşık olmuştur.

d. Uriya o kadına talip olmuştu. Hz. Davut; Uriya'nın ona talip olduğunu bile bile kadına talip olmuş. Allah bundan dolayı Davut'u kınamıştır. (Zadu'l-Mesir, V, 233).

Çağdaş müfessirlerden Mevdûdi de şöyle demektedir:

"Biraz düşünecek olursak olayın şöyle cereyan ettiğini anlayabiliriz. Hz. Davut, o kadının sıradan birinin yerine, bir hükümdarın karısı olmasının daha münasip düşeceğini düşünmüş olabilir. Ve böyle bir düşünceden hareketle kadının (Urya'nın karısının) üstün özelliklerini duymuş ve -muhtemelen- böyle bir kadının kocasına söz konusu teklifi iletmiştir. O dönemde bu tür şeyler, toplum içinde normal karşılanıyordu. Çünkü başka birinin karısını beğenen şahıs hiç çekinmeden kadının kocasına 'karını boşa onunla ben evleneyim' diyebiliyordu. Böyle bir teklifle karşılaşan kimse hiçbir şekilde gocunmaz hatta dost hatırı için sırf arkadaşı evlenebilsin diye karısını boşardı. Ancak Hz. Davut böyle bir teklifte bulunacağı zaman karşısındaki kimsenin sıradan bir insan olduğunu hesap etmemiştir. Zira, Hz. Davut sıradan bir insan olmadığı gibi, ayrıca bir hükümdardır.

Yaptığı teklifte bir cebir söz konusu olmasa dahi, sırf sahip oldukları nitelikler bakımından, karşısındaki kişi onun bu teklifini emir olarak telakki edebilirdi. Temsili bir davaysa Hz. Davut'un bu olayı vicdanen muhasebe etmesine ve hatasını fark eder etmez teklifinden vazgeçmesine neden oldu. Böylece bu iş de kapanıvermiş oldu. Fakat bir süre sonra kadının kocası bir savaş esnasında şehit düşmüştür. Adamın şehit düşmesi üzerine karısı dul kaldığı için, Hz. Davut onu kendisine nikâhlamıştır. Ancak Yahudilerin habis zihniyeti bu olayı efsane haline sokmuştur. Ayrıca böylesine çirkin bir olayın ortaya atılma nedenlerinden biri de bir grup Yahudinin Hz. Süleyman'a cephe alıp düşman kesilmiş olmalarıdır. Dolayısıyla bu kimseler olayı abartarak Hz. Süleyman'ı karalamaya çalışmışlardı. (Bkz. Neml 27/56)

Yahudiler bu yüzden -Maazallah- Hz. Davut'un Urya'nın hanımını kendi sarayının çatısı üzerinde çırılçıplak yıkanırken gördüğü ve kadını sarayına getirterek onunla zina ettiği ve kadının hamile kalması üzerine de kocasını Benu Amum'lularla yapılan bir savaşa gönderdiği şeklinde bir hikâye düzmüşlerdir. Güya komutan Yuab'a 'Urya'yı, öldürebileceği bir yere tayin etmesini' emretmiştir. Urya öldürülünce de Hz. Davut onun karısını kendisine nikâhlamış ve bu kadından Hz. Süleyman doğmuştur. İşte tüm bu yalan iftira ve zulmü Yahudiler Kitab-ı Mukaddes'e kaydetmişlerdir. Ve ne yazık ki hâlâ okunup durmaktadır. Binaenaleyh Hz. Musa'dan sonra İsrailoğulları'na ihsan edilen bu iki büyük insanı bu şekilde zelil etmeye çalışmışlardır." (Mevdûdî, V, 66-67).

Kıssanın başında da, sonunda da Hz. Davut övülmektedir. Bu sebeple Hz. Davut'un Kitab-ı Mukaddes'te anlatıldığı gibi zina ve dolaylı da olsa katil suçunu işlediği asla düşünülemez.

Kıssaya neden burada yer verilmiştir? Kıssanın amacı, 17. âyette belirtildiği gibi güç ve kuvvet sahibi Hz. Davut'un problemler karşısında gösterdiği sabrın ve sürekli Allah'a yönelişinin Peygambere örnek gösterilmesidir. Hz. Davut bu gücü ve Allah'a bağlılığı durup dururken elde etmemiştir. O, sıkıntılara katlanmış, insanların dedikodularına ve iftiralarına karşı sabretmiş, ayrıca Allah'ın emirlerine bağlı kalmaya devam etmiştir. Böylece Peygamber de insanların dedikodu ve inatlarına karşı sabreder ve Allah'a bağlılığa devam ederse o da Davut gibi güç ve kuvvet sahibi olacaktır.

Hem Peygamberin kendisi ileride Davut gibi hem peygamber ve hem de devlet yöneticisi olacaktır. Onun yapacağı şey, adalete bağlılık ve titizlik göstermek olmalıdır. Yüce Allah, kendi sevdiği ve seçtiği kullarını bile yaptıklarından dolayı muaheze eder. Peygamberin bunu gayet iyi bilmesi gerekir.

İleride kendisi de devlet yönetimine geçecek olan Peygambere yine Hz. Davut üzerinden şu öğütler verilmektedir:

"Ey Davut! Biz seni yeryüzünde halife yaptık. İnsanlar arasında adaletle hükmet, hevesine uyma, uyma ki Allah yolundan saptırmasın. Allah'ın yolundan sapanlar ise hesap gününü unuttuklarından dolayı çetin bir azaba çarptırılacaklardır."

Böylece Peygambere ileride Hz. Davut gibi yönetici olacağı ima ediliyor ve toplumun başına geçtiğinde âdil davranması isteniyor.

وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا بَاطِلًا ذَٰلِكَ ظَنُّ الَّذِينَ
كَفَرُوا فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مِنَ النَّارِ ﴿٢٧﴾ أَمْ نَجْعَلُ الَّذِينَ آمَنُوا
وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَالْمُفْسِدِينَ فِي الْأَرْضِ أَمْ نَجْعَلُ الْمُتَّقِينَ كَالْفُجَّارِ
﴿٢٨﴾ كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ وَلِيَتَذَكَّرَ أُولُو
الْأَلْبَابِ ﴿٢٩﴾

27. **Gökleri, yeri ve ikisi arasındakileri batıl bir amaç uğruna yaratmadık. Bu, inkâr edenlerin zannıdır. Vay o inkâr edenlerin ateşteki haline!**

28. **İman eden ve salih amel işleyenleri yeryüzünde fesat çıkaranlarla bir tutar mıyız? Yoksa takva sahiplerine yoldan çıkmış olanlar gibi mi davranırız?**

29. (Kur'ân öyle) **mübarek bir kitaptır ki akıl sahipleri âyetlerini inceden inceye düşünsünler ve ibret alsınlar diye onu sana indirmişizdir.**

26. âyette adaletle hükmetmesi ve heveslerine uymaması emredilmişti. Çünkü bu dünya hayatında yapılanların ahirette hesabı verilecektir, denilmişti. O halde evren ve içindekiler rasgele ve gayesiz yaratılmamıştır. Gökler, yer ve ikisi arasındakilerin her birinin yaratılışının bir hedefi ve hikmeti vardır. Bunlar üzerinde düşünen kişi, her şeyin yerli yerince ve bir gaye için yaratıldığını anlar. Ancak gerçeklerin üstünü örtenler, bunu görmezlikten gelenler evrenin rasgele ve boşuna yaratıldığını söyleyebilirler.

Canlı-cansız her şey bir gaye için yaratılmışsa kendisine akıl ve irade ve-

rilmiş olan insanın boşuna yaratıldığı asla düşünülemez. Bu gerçekliği görmezlikten gelenlerin vay haline!

Hiçbir şey boşuna yaratılmadığına göre insanlar için ve kendisi için yararlı şeyler yapan, kendisini yaratana karşı görevlerini yerine getiren ve yeryüzünde adaletin hâkim olmasını isteyen kimse elbette bu evreni sözünü ettiğimiz şekilde yaratan nezdinde bir tutulmayacak, kendilerini koruma altına almış olanlarla, yaratılış amaçlarının dışına çıkanlara aynı davranışta bulunulmayacaktır.

Evren ve evrende bulunanlar üzerinde düşünenler, hiçbir şeyin boşuna yaratılmadığını ve bir gayesinin bulunduğunu anlamakla birlikte Allah, bunun farkına varsınlar diye peygamber ve kitap gönderiyor. Bunlarla insanları uyarıyor ve onlara rehberlik ediyor. Bu bağlamda insanlara gönderdiği son kitap Kur'ân-ı Kerim'dir. O halde âyetleri üzerinde inceden inceye düşünsünler. Akıllarını kullansınlar.

Genelde felsefi düşünceler, inançlar ve sistemler, kendileri üzerinde düşünülmesini pek istemez, muhaliflerin tutarsızlığını ortaya koymakla yetinir ve bu şekilde kendi propagandalarını yaparlar. Oysa Kur'ân, muhaliflerin görüş ve inançlarındaki tutarsızlığı ortaya koyduktan sonra kendisi üzerinde derinlemesine düşünülmesini istemektedir. Dikkat edilirse sağlıklı ve delillere dayalı bir inanca kavuşmamış Müslümanlar da Kur'ân âyetlerinin eleştirel bir bakışla ele alınmasını ve üzerlerinde düşünülmesini istemezler. Sanırlar ki insanlar Kur'ân âyetleri üzerinde düşünecek olurlarsa sapıtırlar. Ama Kur'ân, onların bu davranışlarından beridir.

وَوَهَبْنَا لِدَاوُدَ سُلَيْمٰنَ نِعْمَ الْعَبْدُ اِنَّهُ اَوَّابٌ ﴿٣٠﴾
اِذْ عُرِضَ عَلَيْهِ بِالْعَشِيِّ الصَّافِنَاتُ الْجِيَادُ ﴿٣١﴾ فَقَالَ اِنّ۪ٓي اَحْبَبْتُ
حُبَّ الْخَيْرِ عَنْ ذِكْرِ رَبّ۪يۚ حَتّٰى تَوَارَتْ بِالْحِجَابِ ﴿٣٢﴾ رُدُّوهَا عَلَيَّ
فَطَفِقَ مَسْحًا بِالسُّوقِ وَالْاَعْنَاقِ ﴿٣٣﴾ وَلَقَدْ فَتَنَّا سُلَيْمٰنَ
وَاَلْقَيْنَا عَلٰى كُرْسِيِّه۪ جَسَدًا ثُمَّ اَنَابَ ﴿٣٤﴾ قَالَ رَبِّ اغْفِرْ ل۪ي وَهَبْ ل۪ي
مُلْكًا لَا يَنْبَغ۪ي لِاَحَدٍ مِنْ بَعْد۪يۚ اِنَّكَ اَنْتَ الْوَهَّابُ ﴿٣٥﴾ فَسَخَّرْنَا لَهُ الرّ۪يحَ

تَجْرِي بِأَمْرِهِ رُخَاءً حَيْثُ أَصَابَ ﴿٣٦﴾ وَالشَّيَاطِينَ كُلَّ بَنَّاءٍ وَغَوَّاصٍ
﴿٣٧﴾ وَآخَرِينَ مُقَرَّنِينَ فِي الْأَصْفَادِ ﴿٣٨﴾ هَٰذَا عَطَاؤُنَا فَامْنُنْ
أَوْ أَمْسِكْ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٣٩﴾ وَإِنَّ لَهُ عِنْدَنَا لَزُلْفَىٰ وَحُسْنَ مَآبٍ ﴿٤٠﴾

30. **Davut'a da Süleyman'ı armağan ettik. O, ne güzel kuldu; çünkü o, Allah'a çok yönelen biriydi.**

31. **Hani akşam vakti, üç ayağı üzerinde durup bir ayağını bükerek tırnağının üzerine diken saf kan atlar ona arzedilmişti ya;**

32. **Süleyman; "Malı** (atları) **sevmeyi Rabbimi anmaktan dolayı tercih ettim" dedi. Nihayet atlar, perdelenerek gözden kayboldu.**

33. **"Onları bana doğru geri sürün"** (dedi)**. Bacaklarını ve boyunlarını sıvazlamaya başladı.**

34. **Biz Süleyman'ı da denedik; tahtının üzerine bir ceset koyduk. Sonra o, bize yöneldi.**

35. **Dedi ki: "Rabbim, beni bağışla ve bana, benden sonra kimsenin ulaşamayacağı bir güç bağışla; çünkü sensin ancak bol bol ihsanda bulunan."**

36. **Bunun üzerine rüzgârı onun emrine amade kıldık. Emriyle istediği yere yumuşakça eserdi.**

37. **Yapı ustası ve dalgıç olan tüm şeytanları da.**

38. **Ve zincire vurulmuş diğerlerini.**

39. **İşte bu, bizim bağışımızdır; artık dilediğine ver veya verme, hesabı sorulmaz.**

40. **Onun bizim katımızda yakın bir yeri ve güzel bir geleceği vardır.**

Hz. Davut'un kıssasından sonra oğlu Süleyman'ın kıssasına yer verilmektedir. Bu kıssa anlatılmaya başlanırken Hz. Davut kıssasında olduğu gibi *"Süleyman'ı da hatırla"* denilmemiş olsa da Kur'ân'da yer alan diğer kıssalarda olduğu gibi Süleyman kıssasında da hem Peygamberin ve hem de Kur'ân okuyan herkesin alacağı ibretler vardır.

Hz. Davut kıssasında olduğu gibi müfessirlerin bir kısmı bu kıssayla ilgili de peygamberlik makamıyla bağdaşmayacak birtakım yorumlar yapmışlardır.

Bilindiği gibi Hz. Davut da Süleyman da İsrailoğulları peygamberlerindendir. Yahudilere göre peygamberler, Allah'tan aldıkları vahiyler konusunda tam güvenilir kimselerdir, masumdurlar. Aldıkları vahiylere ilave yapmaz ve onlardan bir şey eksiltmezler, olduğu gibi onları vahyederler. Ancak günlük hayatlarında diğer insanlardan tamamen farksızdırlar ve büyük günahları dahi işleyebilirler.

Bizim inancımıza göre peygamberler, Yahudilerin de belirttikleri gibi vahiy konusunda hiçbir hata işlemez ve masum kimselerdir. Ancak günlük hayatlarında da hem kendilerine gelen vahiyleri uygular hem de uygulamaları konusunda diğer insanlara örnek olduklarından büyük günahları işlemez ve şayet küçük günahlardan işledikleri vaki olursa onları tekrar etmez tövbe ederler. Bununla birlikte âlimlerimizin önemli bir kısmı, onların küçük günahlardan da beri olduklarını, onların işleyebilecekleri zelle (ayak kayması) nevinden, daha iyisi dururken daha az iyi olanı işlemeleri kabilinden şeyler olabileceğini söylerler.

Kuşkusuz Müslüman için önemli olan, zamanla oluşmuş ve kurumlaşmış kanaatler değil, Kur'ân'ın ne dediğidir. Ancak Kur'ân'ın bir âyeti yorumlanırken, hem âyetin metnine hem de Kur'ân'da o konuyla ilgili diğer âyetlere de bakmak gerekir. Çünkü Kur'ân, hem birbirini açıklayan hem de birbirini destekleyen bir kitaptır.

Sözünü ettiğimiz müfessirlerin bir kısmının yorumuna gelince, onlara göre Hz. Süleyman, atların seyrine dalmış olduğu bir sırada güneş batmış ve ikindi namazını kaçırmıştır. Kimine göre güneş geri gelmiş ve namazını kılmıştır. İsrailoğulları'nda ikindi namazının olmadığının farkına varanlar ise ikindi namazını değil ama o vakitte kendisinin sürekli meşgul olduğu nafile bir ibadetinin olduğundan söz ederler. Namazını kaçırmasına atlar sebep olduğu için de kılıç darbeleriyle atların kafalarını uçurmuş ve ayaklarını kesmiştir. Bu yorumu yapan müfessirlere göre 32. âyetin meali şöyledir: **"Atları sevmem beni Allah'ı anmaktan alıkoydu. Nihayet güneş battı ve gözden kayboldu."** 33. âyetteki atların bacaklarını sıvazlamasını da kılıçla kesmesi anlamına almışlardır. Bu yorum karşısında insan ister istemez şu soruyu sormadan edemiyor: Kendisi namazını kaçırmışsa atların suçu neydi ki kılıç darbeleriyle başlarını ve ayaklarını kesiyor?

Kıssaya başlanırken Hz. Süleyman güzel ve Allah'a yönelen bir kul/evvâb olduğu ifade edildiği halde onun dünya güzelliklerine dalıp namazını kaçırdı-

ğının ve öyle ise kendi işlediği bir suçtan dolayı atları kılıçtan geçirmesinin anlatılması da zaten mantıkla bağdaşan bir anlatım değildir.

Netice olarak kıssada anlatılan şudur:

Hz. Süleyman hükümdar bir peygamberdir. Bu sebeple atlarla ilgilenmesi doğaldır. Çünkü o dönemde atlar savaş araçlarıdır. Belki bir savaş öncesi, tabir caizse atları teftiş etmekte ve savaşa hazır olup olmadıklarını kontrol etmektedir. Dolayısıyla o, atları sevmesinin başka bir sebepten değil, Allah'ı anmaktan kaynaklandığını, çünkü o atları Allah yolunda yapılacak savaşta kullanacağını söylemektedir. Atlar koşturulmuş ve performanslarını takdir etmiş bu sebeple de boyunlarını ve ayaklarını sıvazlamıştır. Boyunlarını ve ayaklarını sıvazlaması onlarda bir hastalığın var olup olmadığını anlamak için de olabilir. Ama âyetten boyunlarını ve ayaklarını kestiği anlamı asla çıkmaz.

Kıssayı bu şekilde anladığımız takdirde Peygamberimize hitap eden yönü ortadadır. Çünkü Peygamberimiz de ileride Süleyman gibi devlet yönetecek. savaşlara katılacak ve o da savaşlarda at kullanacaktır. Peygamberlerin dünyalık şeyleri sevmeleri sadece bedii zevklerini tatmin etme şeklinde bir tutku değil, asıl görevleri olan peygamberlik göreviyle yakından ilgilidir.

"Biz Süleyman'ı da denedik; tahtının üzerine bir ceset koyduk. Sonra o, bize yöneldi."

Hz. Süleyman'ın ne sebeple denendiği ve tahtı üzerindeki cesedin ne anlama geldiği konusunda müfessirlerimiz çoğu israiliyat mahsulü birçok görüş ileri sürmüşlerdir. Bu görüşlerin detayına ve tutarsızlıklarına girecek değiliz.

İsrailiyat konusunda hassasiyet gösteren bazı müfessirlerin senedi sahih diye sarıldıkları yahut ayrı bir kategoride değerlendirip önemsedikleri rivayetler de ne yazık ki israiliyat türü görüşlerden geri kalmamaktadır. Buna göre bir gecede bütün hanımlarıyla yatıp -ki bu rivayetlerde verilen rakamlara göre hanımlarının sayısı 60 ile 100 arasında değişmektedir. (bk. Buhari, İman 3, Keffarat 9; Müslim, İman 24-25; Nesai, İman 40, 43) Her birinden bir mücahit doğacak diye yemin etmiş ama *"inşallah"* demediği için o gece sadece bir hanımı hamile kalmıştır. Doğan o çocuk da ölü ve yarım ceset şeklinde doğmuştur. Doğuran hanım o cesedi götürüp Süleyman'ın tahtının üzerine bırakmıştır. Bu rivayetlerde verilen rakamların en azı olan 60 sayısını kabul etsek bile en uzun bir gecede bunun mümkün olmadığı ortadadır.

Hem böyle bir olayla Hz. Süleyman imtihan edilmişse ardından ne diye **"Rabbim, beni bağışla ve bana, benden sonra kimsenin ulaşamayacağı bir güç bağışla; çünkü sensin ancak bol bol ihsanda bulunan,"** diye dua etsin?

Müfessir Razi, nakledilen görüşlerin tutarsızlığını ifade ettikten sonra ileri sürülen şu görüşe meylettiğini belirtmektedir: Sözü edilen cesetle Hz. Süleyman'ın kendisi kastedilmektedir. O ciddi bir hastalıkla sınanmış ve gayet zayıf düşmüştür. İşte onun bu hali cesede benzetilmiştir. Hastalığı atlatıp da sağlığına kavuştuğunda: *"Rabbim, beni bağışla ve bana, benden sonra kimsenin ulaşamayacağı bir hükümranlık lütfet. Çünkü bolca lütfeden sensin,"* diye dua etmiştir. (Razi, XIII, 193). Kendisini gayet zayıf bir hale düşüren hastalıktan kurtulduktan sonra sağlığına kavuşması sonucunda *'beni böyle ciddi bir hastalıktan kurtaran Allah, bana böyle bir hükümranlık da verebilir'* diye düşünmüş olabilir.

İmtihan edilmesi, hastalıktan başka bir şey de olabilir. Ayrıca tahtı üzerindeki cesetle de kendisi değil bir başkası da kastedilmiş olabilir. Gerçek şu ki: Ne ile imtihan edildiğini ve tahtı üzerindeki cesetle neyin veya kimin kastedildiğini tespit etmek kolay değildir. Fakat âyetin mesajı bellidir. Hz. Süleyman'ın hükümranlığı bir şekilde sıkıntıya girmiş, bununla imtihan edilmiş ve imtihanda başarılı olunca yüce Allah'a söz konusu duayı yapmıştır. Kuşkusuz onun böyle bir hükümranlık istemesi dünyevi bir hâkimiyet ve sefa sürme isteğinden değil, Allah yolunda bir şeyler yapma isteğinden kaynaklanıyordu. Kişi ne denli bir güce sahip olursa olsun yine Allah'ın yardımına muhtaçtır. Ayrıca kişi, ne kadar Allah'a yakın bir kul olursa olsun Allah onu imtihan eder. Hz. Süleyman da böyle bir imtihandan geçmiş ve imtihanını başarıyla atlatmıştır. Allah'a bağlılığı, O'nun kural ve kanunlarına hakkıyla sadık kalması sebebiyle Allah kendisini mükâfatlandırmıştır.

"Bunun üzerine rüzgârı emrine amade kıldık. Emriyle istediği yere yumuşakça eserdi. Yapı ustası ve dalgıç olan tüm şeytanları da. Ve zincire vurulmuş diğerlerini."

Hz. Süleyman'ın, *"Rabbim, beni bağışla ve bana, benden sonra kimsenin ulaşamayacağı bir hükümranlık lütfet,"* şeklindeki duasından sonra rüzgârın emrine verilmesi ve cinleri işlerinde kullanmasının zikredilmesi, bunları fevkalâde bir şekilde kullandığına işaret etmektedir. Ancak bunun nasıl gerçekleştiği, daha açık bir ifade ile bu hususların ayrıntıları, bizim bilebileceğimiz konular değildir. Her şeyden önce gaybî bir konudur ve kıssada dile getirilmemektedir. Kıssalar, hem gaybî konulara girdiklerinden hem de onlarda olayların ayrıntıları verilmediğinden âyetlerin metinlerinde bir işaret bulunmadığı ve başka âyetlerde açıklamaları verilmediği sürece ayrıntılardan kaçınmak en tutarlı yoldur.

"İşte bu, bizim bağışımızdır; artık dilediğine ver veya verme, hesabı sorulmaz."

Bu âyet de, kendisine verilen bu imkânların olağanüstü bir yolla verildi-

ğine işaret etmektedir. Kuşkusuz bu, olup biten her şeyin olağanüstü bir şekilde gerçekleştiği anlamına gelmez. Elbette kendisinin bu hususlarda bilgi edinme ve gayret etme gibi çabalarının da katkısı vardır. Bu hususlar, kendi emrine verildikten sonra bu konularda kendisine yetki verildiği, *"artık dilediğine ver veya verme, hesabı sorulmaz,"* ifadesinden anlaşılmaktadır. Dilediği cini azat eder ve dilediğini işlerinde kullanmaya devam eder. Ancak o bir peygamberdir ve adalet çerçevesi içerisinde hareket edeceği muhakkaktır. Bu adaleti ve Allah'ın emirlerine bağlılığı sayesinde yüce Allah ahirette büyük bir mükâfata nail olacağını haber vermektedir: "**Onun bizim katımızda yakın bir yeri ve güzel bir geleceği vardır.**"

وَاذْكُرْ عَبْدَنَا اَيُّوبَ اِذْ نَادٰى رَبَّهُ اَنّ۪ي مَسَّنِيَ الشَّيْطَانُ
بِنُصْبٍ وَعَذَابٍ ﴿٤١﴾ اُرْكُضْ بِرِجْلِكَ هٰذَا مُغْتَسَلٌ بَارِدٌ وَشَرَابٌ ﴿٤٢﴾
وَوَهَبْنَا لَهُ اَهْلَهُ وَمِثْلَهُمْ مَعَهُمْ رَحْمَةً مِنَّا وَذِكْرٰى لِاُو۬لِي الْاَلْبَابِ
﴿٤٣﴾ وَخُذْ بِيَدِكَ ضِغْثًا فَاضْرِبْ بِه۪ وَلَا تَحْنَثْ اِنَّا وَجَدْنَاهُ صَابِرًا
نِعْمَ الْعَبْدُ اِنَّهُ اَوَّابٌ ﴿٤٤﴾

41. Kulumuz Eyyub'u da an. Hani o, Rabbine; "Şeytan bana bir yorgunluk ve azap dokundurdu." diye seslenmişti.

42. Biz de ona: "Ayağını yere vur, işte yıkanacak ve içilecek soğuk su." demiştik.

43. Merhametimizin bir sonucu olarak ve akıl sahiplerine ibret olmak üzere ona ailesiyle birlikte bir benzerini bağışladık.

44. Eline bir demet al ve onunla vur da yeminini bozma. Gerçek şu ki biz onu sabreden biri olarak gördük. O, ne iyi kuldur; o, daima Allah'a yönelip sığınan biridir.

Şeytanın ne şekilde Hz. Eyyub'u yorup işkence çektirdiği Kur'ân'da belirtilmemektedir. Ancak bunun yakalandığı bir hastalıkla ilgili olduğu anlatımdan anlaşılmaktadır. Tefsirlerin pek çoğu ve bazı rivayetlerde onun yakalandığı hastalık sebebiyle insanları kendisinden tiksindirip kaçırtacak bir duruma düştüğü anlatılmaktadır. Kelam bilginlerinin de dikkat çektikleri gibi peygam-

berler, insanları kendilerinden tiksindirecek ve kaçırtacak türden hastalıklara yakalanmazlar. Çünkü onların temel görevleri insanlara Allah'tan gelen vahiyleri tebliğ etmeleridir. Bu tür hastalıklar onların bu temel görevlerine engeldir.

Yine anlatımdan anlaşılan onun, kendisini dayanılmaz sıkıntılara duçar eden egzama türü bir hastalığa yakalanmış olduğudur. Çünkü ayağını yere vurması ve oradan fışkıracak suyla yıkanıp onu içmesi istenmektedir. Hz. Eyyub muhtemelen uzun süren bu hastalık boyunca sabretmiş, Allah'ın emirlerinin dışına çıkmamış böylece imtihanı başarıyla tamamlamıştır. Hastalığı atlattıktan sonra Allah'ın bir lütfu olarak aile fertlerini ikiye katlamıştır. Ailesini ikiye katladığına göre söz konusu hastalıktan sonra uzun müddet yaşamış olmalıdır.

"Eline bir demet al ve onunla vur da yeminini bozma. Gerçek şu ki biz onu sabreden biri olarak gördük. O, ne iyi kuldur; o, daima Allah'a yönelip sığınan biridir. Hz. Eyyub ne sebeple yemin etmiş ve kime demetle vurup yeminine muhalefet etmemesi istenmiştir, bu husus da Kur'ân'da açıkça yer almamaktadır. Ancak nakledildiğine göre hastalığı sırasında kendisine karşı bir kusur işlemiş olan hanımına, iyileştiği takdirde bundan dolayı yüz sopa vuracağına dair yemin etmiştir. Oysa hanımı işlediği o kusur dışında hastalığı boyunca kendisine iyi davranmıştır. Bu iyi halinden dolayı cezayı sembolik olarak uygulaması istenmiştir.

Kıssada hem Peygambere hem de müminlere, sıkıntılara karşı sabretmenin sonunda Allah'ın onları mükâfatlandıracağı anlatılmaktadır. Mükâfat dünya hayatında verilmezse mutlaka ahirette verilecektir. Mesela müşriklerin verdikleri sıkıntılara katlanan Müslümanlar, Medine'de rahata ermiş ve mükâfatlandırılmışlardır.

وَاذْكُرْ عِبَادَنَا إِبْرٰهِيمَ وَإِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ
أُولِي الْأَيْدِي وَالْأَبْصَارِ ﴿٤٥﴾ إِنَّا أَخْلَصْنَاهُمْ بِخَالِصَةٍ ذِكْرَى
الدَّارِ ﴿٤٦﴾ وَإِنَّهُمْ عِنْدَنَا لَمِنَ الْمُصْطَفَيْنَ الْأَخْيَارِ ﴿٤٧﴾ وَاذْكُرْ إِسْمٰعِيلَ
وَالْيَسَعَ وَذَا الْكِفْلِ وَكُلٌّ مِنَ الْأَخْيَارِ ﴿٤٨﴾

45. Güç-kuvvet ve basiret sahibi kullarımız İbrahim, İshak ve Yakub'u da an.

46. Çünkü biz onları ahireti düşünen ihlâslı kimseler kıldık.

47. Onlar katımızda seçilmiş en hayırlı kullardandır.

48. İsmail'i, Elyesa' ve Zülkifl'i de an. Hepsi de hayırlı kimselerdir.

Burada sözü edilen peygamberler de sabırları, samimiyetle Allah'a bağlılıklarını devam ettirmeleri ve ahireti düşünüp onu öncelemeleriyle Peygamberimize ve dolayısıyla bize örnek gösteriliyor. Onlar hayırlı kimselerdir. Onların hayırlı kimseler oluşları sadece Allah'ın onları peygamber olarak seçmesinden kaynaklanmıyor. Kuşkusuz Allah kimi peygamber olarak seçeceğini bilir ama onlar da ihlâs sahibi ve sabırlı kimseler idiler. Dünyevî menfaatleri değil, ahireti önceliyorlardı.

هَٰذَا ذِكْرٌ ۚ وَإِنَّ
لِلْمُتَّقِينَ لَحُسْنَ مَآبٍ ﴿٤٩﴾ جَنَّاتِ عَدْنٍ مُفَتَّحَةً لَهُمُ الْأَبْوَابُ ﴿٥٠﴾
مُتَّكِئِينَ فِيهَا يَدْعُونَ فِيهَا بِفَاكِهَةٍ كَثِيرَةٍ وَشَرَابٍ ﴿٥١﴾ وَعِنْدَهُمْ
قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ أَتْرَابٌ ﴿٥٢﴾ هَٰذَا مَا تُوعَدُونَ لِيَوْمِ الْحِسَابِ ﴿٥٣﴾
إِنَّ هَٰذَا لَرِزْقُنَا مَا لَهُ مِنْ نَفَادٍ ﴿٥٤﴾ هَٰذَا ۚ وَإِنَّ لِلطَّاغِينَ لَشَرَّ
مَآبٍ ﴿٥٥﴾ جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَهَا فَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿٥٦﴾ هَٰذَا فَلْيَذُوقُوهُ
حَمِيمٌ وَغَسَّاقٌ ﴿٥٧﴾ وَآخَرُ مِنْ شَكْلِهِ أَزْوَاجٌ ﴿٥٨﴾ هَٰذَا فَوْجٌ مُقْتَحِمٌ
مَعَكُمْ ۖ لَا مَرْحَبًا بِهِمْ ۚ إِنَّهُمْ صَالُو النَّارِ ﴿٥٩﴾ قَالُوا بَلْ أَنْتُمْ
لَا مَرْحَبًا بِكُمْ ۖ أَنْتُمْ قَدَّمْتُمُوهُ لَنَا ۖ فَبِئْسَ الْقَرَارُ ﴿٦٠﴾

قَالُوا رَبَّنَا مَنْ قَدَّمَ لَنَا هٰذَا فَزِدْهُ عَذَابًا ضِعْفًا فِي النَّارِ ﴿٦١﴾
وَقَالُوا مَا لَنَا لَا نَرٰى رِجَالًا كُنَّا نَعُدُّهُمْ مِنَ الْاَشْرَارِ ﴿٦٢﴾ اَتَّخَذْنَاهُمْ سِخْرِيًّا
اَمْ زَاغَتْ عَنْهُمُ الْاَبْصَارُ ﴿٦٣﴾ اِنَّ ذٰلِكَ لَحَقٌّ تَخَاصُمُ اَهْلِ النَّارِ ﴿٦٤﴾

49. Bu bir öğüttür ve takva sahiplerine güzel bir gelecek vardır.

50. Kapıları onlar için açılmış olan Adn cennetleri...

51. Orada tahtlara kurulmuş olarak birçok meyveler ve içecekler isterler.

52. Yanlarında bakışları sadece eşlerine dönük yaşıt dilberler vardır.

53. Hesap günü için size vaat edilen işte budur.

54. Bu, öyle bir rızıktır ki tükenmesi yoktur.

55. İşte böyle. Azgınlar için ise kötü bir gelecek vardır.

56. Cehennem... Oraya girerler. Ne kötü barınaktır o.

57. İşte böyle. Tatsınlar onu: Kaynar bir su ve bir irin.

58. Ve o türden başka kat kat azap.

59. Bu, sizinle birlikte cehenneme girecek bir topluluk... "Rahat yüzü görmesinler; onlar mutlaka cehenneme gireceklerdir."

60. Onlar da diyecekler ki: "Bilakis siz rahat yüzü görmeyin! Onu siz bize verdiniz. Ne kötü kalma yeridir!"

61. Diyecekler ki: "Rabbimiz, bunu bize kim getirdiyse onun ateşteki azabını iki kat arttır."

62. Yine diyecekler ki: "Ne oluyoruz da kötü kimselerden addettiklerinizi burada göremiyoruz?"

63. "Biz onları alaya alırdık. Yoksa gözler mi onlardan kaydı?"

64. İşte, cehennem ehlinin aralarındaki bu tartışması gerçektir.

Peygamberimizin onları anması, mücadele ve sabırlarına dair ibret alması istenen peygamber kıssaları burada son buluyor. Bu anlatılanların bir öğüt olduğuna dikkat çekildikten sonra peygamberlerden söz edilmişken ardından cennete gireceklerin kavuşacakları büyük mükâfatlar haber veriliyor. Onları

güzel bir gelecek bekliyor. Cennet kapıları ardına kadar onlara açıktır. Bir engel olmaksızın cennetin her yerine girebilecek ve nimetlerden yararlanacaklardır. Tahtları üzerine kurulmuş, meyvelerden ve istedikleri içeceklerden onlara getirilecektir. Yanlarında da eşleri vardır. Bakışları sadece eşlerine yöneliktir, başkalarına iltifat etmezler.

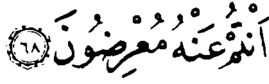
"Yanlarında bakışları sadece eşlerine dönük yaşıt dilberler vardır" âyeti, **"Yanlarında eşlerinin bakışlarını sadece kendilerine yönlendiren yaşıt dilberler vardır,"** şeklinde de anlaşılabilir. Buna göre âyetin anlamı şöyledir: O dilberler o kadar güzeldirler ki eşleri kendilerinden başkasına dönüp bakmazlar.

Ayrıca kavuştukları bu nimetlerin tükenmesi diye bir durum da söz konusu değildir.

Takva sahipleri cennette bu nimetler içerisinde iken azgınlar ise cehennemde olacaklardır. Onların yeme içmeleri kaynar su ve irinden ibarettir. Daha başka türlü türlü azapları tadacaklardır. Cennet ehli tahtlar üzerine kurulmuş tatlı tatlı sohbet ederken cehennem ehli çatışma içindeler. İleri gelenleri cehenneme ön sıralarda girerken bu dünya hayatında peşlerine taktıkları da onları takip edeceklerdir. O ileri gelenlere, peşlerine taktıkları gösterilerek bunların da kendileriyle birlikte cehenneme girecekleri söylendiğinde: **"Rahat yüzü görmesinler; onlar mutlaka cehenneme gireceklerdir,"** diyeceklerdir. Peşlerine takılanlar ise şöyle cevap vereceklerdir: **"Bilakis siz rahat yüzü görmeyin! Onu siz bize verdiniz. Ne kötü kalma yeri! Rabbimiz, bunu bize kim getirdiyse onun ateşteki azabını iki kat arttır."** Bunlar çevrelerine bakacaklar, dünya hayatında iman etmiş olanlardan tanıdıkları kimseleri göremeyecek ve: **"Ne oluyoruz da kötü kimselerden saydığımız kimseleri burada görmüyoruz? Biz onları alaya alırdık. Yoksa gözler mi onlardan kaydı?"** diyecekler. Çünkü o iman edenler cennetlerdedirler.

Kur'ân'ın indiği dönemde de inkâr edenler iman edenleri alaya alıyorlardı, bugün de. İnkâr edenlerin hayata ve iman edenlere bakışları dün ne idiyse bugün de öyledir ve yarın da öyle olacaktır.

قُلْ اِنَّمَٓا اَنَا۬ مُنْذِرٌۗ وَمَا مِنْ اِلٰهٍ اِلَّا اللّٰهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُۚ ﴿٦٥﴾ رَبُّ
السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا الْعَزِيزُ الْغَفَّارُ ﴿٦٦﴾ قُلْ هُوَ نَبَؤٌا عَظِيمٌۙ ﴿٦٧﴾

65. De ki: "Ben, sadece bir uyarıcıyım. Tek ve egemen olan Allah'tan başka ilâh yoktur."

66. "O, göklerin, yerin ve aralarındakilerin Rabbidir. Gücüne karşı konulamayandır, çokça bağışlayandır."

67. De ki: "Bu, büyük bir haberdir."

68. "Ama siz ondan yüz çeviriyorsunuz."

Burada olduğu gibi değişik vesilelerle Peygamberin sadece bir uyarıcı olduğu bildirilmektedir. Bu, din adına yaptırım ve cezaların olmadığı anlamına gelmez. Peygamberin sadece bir uyarıcı olması, dini kabul etme ve etmeme konusuyla insanların yaptıklarından kendisinin sorumlu olmadığı anlamındadır. Ne bir peygamber ne bir başkası, insanları inançlarını değiştirmeye zorlayamaz. Yine peygamber, uyarı ve tebliğ görevini yaptıktan sonra insanların kendisine inanmamalarından dolayı sorumlu olmaz.

Bir bakıma burada söz, sûrenin başında bulunan bir konuya getirilmektedir. Sûrenin başında inkâr edenlerin aralarından birinin peygamber seçilmesine hayret ettikleri ifade edilmişti. Burada ise peygamberin sadece bir uyarıcı olduğu ve onları inanmaya zorlama yahut inanmamalarından dolayı bir sorumluluk altına girmediği anlatılmaktadır. Ayrıca onlar Peygamberi bir büyücü olmakla nitelemişlerdi. Onların bu iddialarına da cevap verilmekte ve onun sadece bir uyarıcı olduğu bildirilmektedir.

Sadece bir uyarıcı olduğundan dolayı da Peygamberin elinde yaptırım gücü bulunmamaktadır. Güç ve kudret tamamen Allah'ındır. O, her şeyin Rabbidir. Çok güçlüdür. Sınırsız gücüne rağmen bağışlayıcıdır da.

Böylece Peygamber, kendisinin sadece bir uyarıcı olduğunu haber verirken, gücün Allah'ın elinde olduğunu da haber vermekte ve kendilerinden önce başlarına felaket gelmiş olanlardan ibret almalarını istemektedir. Bu tavırlarından vazgeçecek olurlarsa Allah bağışlayıcıdır ama vazgeçmezlerse öncekilerin başına gelen onların da başına gelecektir.

"De ki: 'Bu, büyük bir haberdir. Ama siz ondan yüz çeviriyorsunuz."

Ey inkâr edenler, size verdiğim bu haber önemlidir. Ama siz yine yüz çeviriyorsunuz. Sizi inanmaya zorlayamam ama başınıza gelecek felakete de engel olamam.

مَا كَانَ لِيَ مِنْ عِلْمٍ بِالْمَلَاِ الْاَعْلٰى اِذْ
يَخْتَصِمُونَ ﴿٦٩﴾ اِنْ يُوحٰى اِلَيَّ اِلَّا اَنَّمَا اَنَا نَذِيرٌ مُب۪ينٌ ﴿٧٠﴾ اِذْ قَالَ رَبُّكَ
لِلْمَلٰٓئِكَةِ اِنّ۪ي خَالِقٌ بَشَرًا مِنْ ط۪ينٍ ﴿٧١﴾ فَاِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ ف۪يهِ
مِنْ رُوح۪ي فَقَعُوا لَهُ سَاجِد۪ينَ ﴿٧٢﴾ فَسَجَدَ الْمَلٰٓئِكَةُ كُلُّهُمْ اَجْمَعُونَ ﴿٧٣﴾
اِلَّٓا اِبْل۪يسَ اِسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِر۪ينَ ﴿٧٤﴾ قَالَ يَٓا اِبْل۪يسُ مَا مَنَعَكَ
اَنْ تَسْجُدَ لِمَا خَلَقْتُ بِيَدَيَّ اَسْتَكْبَرْتَ اَمْ كُنْتَ مِنَ الْعَال۪ينَ ﴿٧٥﴾
قَالَ اَنَا خَيْرٌ مِنْهُ خَلَقْتَن۪ي مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ ط۪ينٍ ﴿٧٦﴾ قَالَ
فَاخْرُجْ مِنْهَا فَاِنَّكَ رَج۪يمٌ ﴿٧٧﴾ وَاِنَّ عَلَيْكَ لَعْنَت۪ٓي اِلٰى
يَوْمِ الدّ۪ينِ ﴿٧٨﴾ قَالَ رَبِّ فَاَنْظِرْن۪ٓي اِلٰى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿٧٩﴾
قَالَ فَاِنَّكَ مِنَ الْمُنْظَر۪ينَ ﴿٨٠﴾ اِلٰى يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ ﴿٨١﴾ قَالَ
فَبِعِزَّتِكَ لَاُغْوِيَنَّهُمْ اَجْمَع۪ينَ ﴿٨٢﴾ اِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَص۪ينَ ﴿٨٣﴾
قَالَ فَالْحَقُّ وَالْحَقَّ اَقُولُ ﴿٨٤﴾ لَاَمْلَـَٔنَّ جَهَنَّمَ مِنْكَ وَمِمَّنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ
اَجْمَع۪ينَ ﴿٨٥﴾

69. "Yüce topluluk tartışırlarken ne olup bittiğine dair bir bilgim olmamıştır."

70. "Apaçık bir uyarıcı olmamdan başka bir sebeple bana vahyedilmiyor.

71. **Hani Rabbin meleklere; "Çamurdan bir beşer yaratacağım" demişti.**
72. **"Bu yüzden onu bir biçime kavuşturup da ruhumdan üfürdüğüm zaman hemen onun için secde edin."**
73. **Bu gelişmenin ardından meleklerin tamamı secde etti.**
74. **İblis dışında; o, büyüklendi ve kâfirlerden oldu.**
75. **Allah dedi ki: "Ey İblis, iki elimle yarattığıma secde etmekten seni alıkoyan nedir? Kendini büyük mü gördün yoksa gerçekten yücelerden misin?"**
76. **Dedi ki: "Ben ondan daha hayırlıyım; beni ateşten yarattın, onu ise çamurdan."**
77. **Allah dedi ki: "Oradan çık; çünkü sen artık kovulmuşsun."**
78. **"Ve Hesap gününe kadar lanetim üzerinde olacaktır."**
79. **İblis dedi ki: "Rabbim, diriltilecekleri güne kadar bana mühlet ver."**
80. **Allah buyurdu ki: "Mühlet verilenlerdensin."**
81. "(Sadece) **Belirlenmiş güne kadar."**
82. **İblis dedi ki: "Yüceliğine yemin ederim, hepsini aldatıp azdıracağım"**
83. **"Halis olan kulların hariç."**
84. **Allah buyurdu ki: "İşte gerçek budur! Ben ancak gerçeği söylerim!"**
85. **"Andolsun! Cehennemi seninle ve sana tabi olanların hepsiyle dolduracağım."**

Hz. Âdem kıssasına başlanmazdan önce Peygamberin gayb konusunda bir bilgisinin bulunmadığı belirtiliyor. Peygamber ilk âyette Âdem'le ilgili yapılan meleklerin kendi aralarındaki tartışmalarını ve İblis'in söylediklerini bilmediğini söylemektedir. Çünkü peygamberler de gaybı bilmezler. Onların gayb konusundaki bilgileri, Allah'ın indirdiği vahiyle sınırlıdır. Bu husus vurgulandıktan sonra Âdem kıssasına geçilmektedir. Âdem'in yaratılışıyla ilgili tartışma bitmiş ve Âdem, yeryüzünde yaşayacağı için yeryüzünden toplanmış olan topraktan yaratılmıştır. Toprak çamur haline getirilmiş, değişik aşamalardan geçerek biçimlendirilmiş ve fırınlanmış, ardından kendisine ruh üfürülmüştür.

Yüce Allah meleklere, Âdem'e ruh üfürüldükten sonra hem Âdem'in yaratılışından hoşnutsuzluklarını belirtmiş olmalarından hem de onun yeryüzü

de etmelerini emretmiştir. (Geniş bilgi için bk. Bakara 2/30-34. âyetlerin tefsiri.) Meleklerin tamamı Allah'ın bu emrini yerine getirmiştir. Ancak İblis secde etmemiş; kendisinin ateşten ve Âdem'in ise çamurdan yaratılmış olmasını gerekçe göstermiştir. Oysa asıl mesele, büyüklük taslaması idi. Kureyş ileri gelenlerinin Peygambere inanmamalarının temelinde de bu yatıyordu. Böylece kendilerine takip ettikleri yolun İblis'in yolu olduğu hatırlatılmıştı.

Âdem'e secde etmemesi üzerine İblis cennetten kovulmuştur. Cennetten kovulduktan sona insanları azdırıp saptırmak için Allah'tan mühlet istemiş ve bu mühlet kendisine verilmiştir. Ancak hesap gününe kadar lanetli olarak yaşayacaktır. Bunun anlamı, hesap gününden itibaren lanetli olmaktan kurtulacağı değil, ondan sonra çok şiddetli bir azaba çarptırılacağıdır.

Nitekim 85. âyette İblisin cehenneme atılacağı açıkça ifade edilmekte, **"Andolsun! Cehennemi seninle ve sana tabi olanların hepsiyle dolduracağım"** denilmektedir.

قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُتَكَلِّفِينَ ﴿٨٦﴾
إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ ﴿٨٧﴾ وَلَتَعْلَمُنَّ نَبَأَهُ بَعْدَ حِينٍ ﴿٨٨﴾

86. De ki: "Buna karşı sizden bir ücret istemiyorum ve ben, yapmacık davrananlardan da değilim."

87. "Bu, bütün insanlar için bir öğüttür."

88. "Her halükarda onun haberini bir müddet sonra bileceksiniz."

Peygamberlik konusunu ele alan sûrenin bu son âyetleri, konuyu sonuca bağlamaktadır:

Peygamber, onlardan dünyevî herhangi bir karşılık beklememektedir. Bunun Peygamberin dili üzere ifade edilmesi de dikkat çekmektedir. Bu âyetler ininceye kadar peygamberliğinin üzerinden de artık bir süre geçmiştir. Peygamberlikten önce kendisini *"el-emin/güvenilir kişi"* olarak biliyorlardı. Peygamberlikten sonra geçen bu süre içerisinde de güvenirliliği elbet devam ediyordu ve kendisinin bu süre içerisinde de yapmacık davranışlardan uzak olduğunu biliyorlardı. Ama yine de Peygamberin dilinden bu hususun dile getirilmesinde fayda vardı. Belki düşünürler diye.

Peygamber sadece Mekke'ye gönderilmiş değildi. Yakında hicret gerçekleşecek, ardından davetini bütün insanlığa yapacaktır. Bunu da o müşriklere hatırlatmakta yarar vardı. Onlar iman etmezlerse başkaları iman edecektir. Yakında bunu görecekler.

39.
Zümer Sûresi

Mekke'de indirilmiş olup 75 âyettir. İsmini 71. ve 73. âyetlerde geçen ve gruplar anlamına gelen ***"zümer"*** *kelimesinden almaktadır.*

Sûre, Mekke müşriklerinin Müslümanlara baskılarını arttırdıkları bir sırada indiğinden daha çok müşriklerden söz eder. Sûrenin temel konusu şirkin tutarsızlıklarıdır. Şirkin tutarsızlıkları sergilenirken muhataplar tevhide çağırılır. Tevhidin delilleri anlatılır.

Müşriklerin baskıları arttığından Müslümanlar hicret etmeye hazırlanıp teşvik edilir.

Sûre, kendisinden önceki Sâd sûresinin bir devamı şeklindedir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

تَنْز۪يلُ الْكِتَابِ مِنَ اللّٰهِ الْعَز۪يزِ الْحَك۪يمِ ﴿١﴾ اِنَّٓا اَنْزَلْنَٓا اِلَيْكَ الْكِتَابَ
بِالْحَقِّ فَاعْبُدِ اللّٰهَ مُخْلِصاً لَهُ الدّ۪ينَۜ ﴿٢﴾ اَلَا لِلّٰهِ الدّ۪ينُ الْخَالِصُۜ
وَالَّذ۪ينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِه۪ٓ اَوْلِيَٓاءَۢ مَا نَعْبُدُهُمْ اِلَّا لِيُقَرِّبُونَٓا
اِلَى اللّٰهِ زُلْفٰىۜ اِنَّ اللّٰهَ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ ف۪ي مَا هُمْ ف۪يهِ يَخْتَلِفُونَۜ اِنَّ اللّٰهَ

لَا يَهْد۪ي مَنْ هُوَ كَاذِبٌ كَفَّارٌ ۝٣ لَوْ اَرَادَ اللّٰهُ اَنْ يَتَّخِذَ
وَلَدًا لَاصْطَفٰى مِمَّا يَخْلُقُ مَا يَشَٓاءُۙ سُبْحَانَهُۜ هُوَ اللّٰهُ الْوَاحِدُ
الْقَهَّارُ ۝٤

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Bu kitap muhteşem bir güce sahip olan, her şeyi yerli yerince yapan Allah tarafından indirilmiştir.**
2. **Biz sana kitabı gerçek üzere indirdik. O halde sen de dini Allah'a halis kılarak O'na kulluk et.**
3. **İyi bil ki katıksız din Allah'ındır. O'nu bırakıp dostlar edinenler: "Biz, sadece bizi Allah'a daha çok yaklaştırsınlar diye onlara kulluk ediyoruz"** (derler). **Şüphesiz Allah, ayrılığa düştükleri şeylerde aralarında hüküm verecektir. Allah elbette yalancı ve inkârcı kimseyi hidayete erdirmez.**
4. **Allah bir evlat edinmek isteseydi yarattıklarından dilediğini seçerdi; haşa, O her türlü eksiklikten beridir. O, bir olan, herşey üzerinde mutlak otoriteye mâlik Allah'tır.**

Müşrikler, Kur'ân'ın Muhammed tarafından uydurulmuş bir kitap olduğunu söylüyorlardı. Değişik âyetlerde onların bu iddialarına cevap verilmiş ve bu iddianızda doğru iseniz Kur'ân'ın bir benzerini, en azından on sûresine benzer uydurma bir söz veya Peygamber gibisinden bir sûresine benzer getirilmesi istenmiştir. Burada ise sadece onun Allah tarafından olduğu söylenmekle yetinilmiştir. Bu kitap sonsuz ve muhteşem bir güce sahip ve her şeyi hikmete uygun yerli yerince yapan Allah tarafından indirilmiştir. Böylece muhataplara: *"Sizin ne böyle bir gücünüz var ne de her şeyi yerli yerince yapan bir tutarlılığınız söz konusudur"* denilmektedir.

Yüce Allah insanlara nasıl inanıp nasıl davranacaklarını öğretmek için bu Kur'ân'ı indirmiştir. Kur'ân, gerçek üzere indirilmiştir. Onda batıl yoktur. Boş söz de yoktur. Onun her söylediği adalete uygundur ve gerçeğin ta kendisidir. İndirilişinin bir hedefi vardır.

O halde insan için tek yol sadece Allah'a kulluk etmek, başkasına kulluğu buna bulaştırmamak, O'nun emir ve yasaklarını her türlü emir ve yasağın üs-

tünde tutmak, O'na kulluk ederken buna riyakârlık karıştırmamaktır. Çünkü dinin böyle olması gerekir: Sadece Allah'a kulluk.

Allah'a ortak koşanlar, ortak koştukları kimselerin, kendilerini Allah'a yaklaştıracaklarını söylüyorlardı. Putlara, meleklere, peygamberlere ve azizlere bu gerekçeyle dua ediyor ve onlardan istiyorlardı. Çünkü kendilerine taptıkları bu kimselerin Allah nezdinde değerli kimseler olduklarına ve ihtiyaçları konusunda Allah nezdinde kendilerine şefaat edeceklerine inanıyorlardı. İleri sürdükleri hiçbir bilgiye dayanmamaktadır. Bu sebeple bu gibi hususları ileri sürenler yalan söylüyorlar ve Allah elbette bunun hesabını soracaktır. Onlar yalancı ve münkirdirler ve bundan dolayı da Allah onları doğru yola kavuşturmayacaktır. Bir bilgiye dayanmadan Allah'a iftira ediyorlar. O halde Allah'ın onları hidayete erdirmemesi, yaptıkları nedeniyledir.

Müşrikler, meleklerin Allah'ın kızları olduklarını ileri sürüyorlardı. Oysa kendilerine kızları doğduğu haber verildiğinde mosmor kesiliyorlardı. Allah'a yaraşmaz ama isteseydi yarattıklarından dilediğini seçerdi. Seçtiği de mükemmeliyette O'nun gibi olmalıydı ki bu mümkün değildir. Çünkü O tektir ve her şeye egemendir.

خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّۚ يُكَوِّرُ الَّيْلَ
عَلَى النَّهَارِ وَيُكَوِّرُ النَّهَارَ عَلَى الَّيْلِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ
كُلٌّ يَجْرٖي لِاَجَلٍ مُسَمًّىۜ اَلَا هُوَ الْعَزٖيزُ الْغَفَّارُ ﴿٥﴾
خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَاَنْزَلَ لَكُمْ
مِنَ الْاَنْعَامِ ثَمَانِيَةَ اَزْوَاجٍۜ يَخْلُقُكُمْ فٖي بُطُونِ اُمَّهَاتِكُمْ خَلْقًا
مِنْ بَعْدِ خَلْقٍ فٖي ظُلُمَاتٍ ثَلٰثٍۜ ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُۜ لَٓا اِلٰهَ
اِلَّا هُوَۚ فَاَنّٰى تُصْرَفُونَ ﴿٦﴾ اِنْ تَكْفُرُوا فَاِنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ عَنْكُمْ وَلَا

يَرْضٰى لِعِبَادِهِ الْكُفْرَۚ وَاِنْ تَشْكُرُوا يَرْضَهُ لَكُمْۜ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ
وِزْرَ اُخْرٰىۜ ثُمَّ اِلٰى رَبِّكُمْ مَرْجِعُكُمْ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ
تَعْمَلُونَۜ اِنَّهُ عَل۪يمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٧﴾

5. Gökleri ve yeri bir gaye için yaratmıştır. Geceyi gündüzün üzerine dürüveriyor ve gündüzü de gecenin üzerine dürüveriyor. Güneşi ve ayı da boyun eğdirmiştir. Her biri belli bir süreye kadar akıp gidiyor. Bilesiniz ki O, karşı konulamaz bir güce sahiptir, çok bağışlayıcıdır.

6. Sizi bir tek nefisten yarattı. Sonra ondan da eşini yarattı. Ve size sekiz eş hayvan indirdi. Sizi annenizin karnında üç karanlık içinde aşamalarla yarattı. İşte O, Allah'tır. Rabbinizdir, egemenlik O'nundur. Allah odur ki kendisinden başka ilâh yoktur. Hal böyle iken nasıl başka tarafa çevriliyorsunuz?

7. Şayet inkâr ederseniz şüphesiz ki Allah'ın size ihtiyacı yoktur. Yine de O, kulları için inkâra razı değildir. Ama eğer şükrederseniz de sizin için bundan hoşnut olur. Hiçbir günahkâr başkasının günahını yüklenmez. Sonra dönüşünüz Rabbinizedir; O, yaptığınızı size haber verecektir. Şüphesiz O, kalplerde olanı bilir.

Göklerin ve yerin yaratılışı boşuna değildir. Yaratılışlarının bir amacı ve hikmeti vardır. Ayrıca bu yaratılışta bir uyumluluk, bir denge gözetilmiştir, kısacası mükemmel bir yaratılıştır. Göklerin ve yerin gerçek üzere yaratılmaları bu gibi anlamlara gelir.

Âyetin devamında göklerin ve yerin gerçek üzere yaratılmasının açılımına dair örnekler verilmektedir: Gece gündüzü kaplamakta, gündüzden iz kalmamaktadır. Aynı şekilde gündüz vakti olduğunda da geceden iz kalmamaktadır. Böyle olması, onların yaratılış amaç ve hikmetine uygundur. İnsanlar dâhil canlıların pek çoğu gece dinlenme imkânı bulurken gündüz de çalışma ve geçimlerini sağlama imkânı bulmaktadır. Aynı şekilde güneş ve ay da bu amaca hizmet etmektedir. Ne var ki bu mükemmel ve muhteşem yaratılışta güneş ve ayın hareketleri belli bir süreyle sınırlandırılmıştır. O vakit geldiğinde mevcut düzen bozulacak ve göklerle yere yeni bir düzen verilecektir. Bütün bunlar

Allah'ın o yüce ve sınırsız gücüyle olmaktadır. Yüce Allah bu güce sahip olduğu ve insanlara bu nimetlerin tamamını kendisi verdiği halde kendisine karşı işlenmiş suçlar konusunda tövbe edenlere karşı çok bağışlayıcıdır.

Yüce Allah, gücüne dair büyük evrendeki bazı delilleri zikrettikten sonra küçük evren olarak kabul edilen insanın yaratılışına dair kudretinin delillerini sıralamaktadır:

Bütün bu değişik dil ve renklerine rağmen insanların tamamı tek nefisten yani Âdem'den yaratılmışlardır. Yüce Allah önce Âdem'i, ondan da eşi Havva'yı yaratmıştır.

Allah insana evcil sekiz eş hayvanı bağışlamış, insanın istifadesine vermiştir. Bunlar, En'âm sûresinin 143. ve 144. âyetlerinde sözü edilen erkekli dişili koyundan iki, keçiden iki, deveden iki ve sığırdan iki hayvandır.

Âyette geçen *"indirme"* sözünü gerçek anlamı üzere alanlar olduğu gibi, onlarla ilgili hükmün yukarıdan indirilmiş olması veya yemlerinin yukarıdan indirilen suyla yetişmesi anlamına alanlar, bir de takdir etme ve yaratma anlamına alanlar vardır.

İnsanın anne karnında üç karanlık içinde yaratılması da değişik şekillerde anlaşılmıştır. Yaygın tefsiri, bununla annenin karın duvarı, rahim duvarı ve cenini kuşatan zarın kastedildiğini söyleyen tefsirdir. İnsan bu üç katlı karanlık içerisinde aşamalardan geçerek büyümektedir. Bütün bunlar, Allah'ın kudretiyle ve O'nun bilgisi dâhilinde olmaktadır. Buna rağmen insan nankörlük edip inkâra saparsa kendi aleyhine sapmış olur. İnanmasına Allah'ın ihtiyacı yoktur. İnkârın cezasını çekecek olan insanın kendisidir ama Allah'ın, kullarının inkârcı olmalarına rızası yoktur. İnkâr eden, kendi aleyhine inkâr etmiş olur ve bir başkası onun günah yükünü üstlenmez. Eninde sonunda inkâr eden de şükreden de Allah'a döndürülüp O'nun huzuruna çıkacak ve hesap verecektir.

وَاِذَا مَسَّ الْاِنْسَانَ
ضُرٌّ دَعَا رَبَّهُ مُن۪يبًا اِلَيْهِ ثُمَّ اِذَا خَوَّلَهُ نِعْمَةً مِنْهُ نَسِيَ
مَا كَانَ يَدْعُٓوا اِلَيْهِ مِنْ قَبْلُ وَجَعَلَ لِلّٰهِ اَنْدَادًا لِيُضِلَّ عَنْ سَب۪يلِه۪ۜ

قُلْ تَمَتَّعْ بِكُفْرِكَ قَلِيلًا إِنَّكَ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ ﴿٨﴾ أَمَّنْ هُوَ قَانِتٌ
آنَاءَ اللَّيْلِ سَاجِدًا وَقَائِمًا يَحْذَرُ الْآخِرَةَ وَيَرْجُو رَحْمَةَ رَبِّهِ
قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ
أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿٩﴾

8. İnsanın başına bir sıkıntı geldiğinde Rabbine yönelerek O'na yalvarır. Sonra da kendisine katından bir nimet verdiğinde daha önce O'na yalvardığını unutur ve Allah'ın yolundan saptırmak için Allah'a eşler koşar. De ki: "Küfrünle kısa bir süre oyalan, çünkü sen cehennem ehlindensin."

9. Yoksa o, gece vakti kalkıp da secde ederek ibadet eden, ahiretten sakınan ve Rabbinin rahmetini uman kimse gibi midir? De ki: "Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? Şüphesiz ancak akıl sahipleri ibret alırlar."

Âyetin devamından, burada sözü edilen *"insan"* ile inanmayan kimselerin kastedildiği anlaşılmaktadır. Âyet her ne kadar öncelikle Kur'ân'ın indiği dönemdeki kâfirlere hitap ediyorsa da her dönemde ve her yerde yaşayan kâfirlerin psikolojisini ve davranışlarını yansıtmaktadır.

İnancı konusunda bu şekilde davranan kişi elbette samimi olarak Allah'a iman eden ve bunu da amelleriyle destekleyen kişi gibi olmaz. O, sıkıntılarında da diğer zamanlarda da Allah'a tam bağlılık gösterir. Kişi pratik hayatında ve ibadetlerinde Allah'ın emir ve yasaklarına ne ölçüde uyuyorsa imanı da o ölçüde kuvvetlidir.

İkinci âyette geçen **"Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?"** cümlesi, delillerine dayanarak iman etmiş olan kimse ile iman etmeyen yahut imanı delillere dayalı olmadığından çarçabuk gidiveren kimsenin durumunu anlatmaktadır. Delillere dayalı ve olaylar karşısında sarsılmadan varlığını devam ettiren bir imana sahip olan kişi âlim, ikincisi ise cahil olmakla nitelenmiştir. Kişi gerek din konularında ve gerek dünyevi konularda birçok malumat sahibi olabilir ama imanı sağlam değilse cahildir. En azından din açısından; kişiyi ahirette azaptan kurtarma ve cennet nimetlerine kavuşturma bakımından durum böyledir.

قُلْ يَا عِبَادِ الَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا رَبَّكُمْۜ
لِلَّذِينَ اَحْسَنُوا فِي هٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌۜ وَاَرْضُ اللّٰهِ
وَاسِعَةٌۜ اِنَّمَا يُوَفَّى الصَّابِرُونَ اَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿١٠﴾
قُلْ اِنّ۪ٓي اُمِرْتُ اَنْ اَعْبُدَ اللّٰهَ مُخْلِصًا لَهُ الدّ۪ينَۙ ﴿١١﴾ وَاُمِرْتُ لِاَنْ اَكُونَ
اَوَّلَ الْمُسْلِم۪ينَ ﴿١٢﴾ قُلْ اِنّ۪ٓي اَخَافُ اِنْ عَصَيْتُ رَبّ۪ي عَذَابَ يَوْمٍ
عَظ۪يمٍ ﴿١٣﴾ قُلِ اللّٰهَ اَعْبُدُ مُخْلِصًا لَهُ د۪ين۪يۙ ﴿١٤﴾ فَاعْبُدُوا مَا شِئْتُمْ
مِنْ دُونِه۪ۜ قُلْ اِنَّ الْخَاسِر۪ينَ الَّذ۪ينَ خَسِرُٓوا اَنْفُسَهُمْ وَاَهْل۪يهِمْ يَوْمَ
الْقِيٰمَةِۜ اَلَا ذٰلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُب۪ينُ ﴿١٥﴾ لَهُمْ مِنْ فَوْقِهِمْ ظُلَلٌ مِنَ النَّارِ
وَمِنْ تَحْتِهِمْ ظُلَلٌۜ ذٰلِكَ يُخَوِّفُ اللّٰهُ بِه۪ عِبَادَهُۜ يَا عِبَادِ فَاتَّقُونِ ﴿١٦﴾
وَالَّذ۪ينَ اجْتَنَبُوا الطَّاغُوتَ اَنْ يَعْبُدُوهَا وَاَنَابُٓوا اِلَى اللّٰهِ لَهُمُ الْبُشْرٰىۚ
فَبَشِّرْ عِبَادِ ﴿١٧﴾ اَلَّذ۪ينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ اَحْسَنَهُۜ
اُو۬لٰٓئِكَ الَّذ۪ينَ هَدٰيهُمُ اللّٰهُ وَاُو۬لٰٓئِكَ هُمْ اُو۬لُوا الْاَلْبَابِ ﴿١٨﴾ اَفَمَنْ
حَقَّ عَلَيْهِ كَلِمَةُ الْعَذَابِۜ اَفَاَنْتَ تُنْقِذُ مَنْ فِي النَّارِۚ ﴿١٩﴾ لٰكِنِ
الَّذ۪ينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ غُرَفٌ مِنْ فَوْقِهَا غُرَفٌ مَبْنِيَّةٌۙ تَجْر۪ي
مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُۜ وَعْدَ اللّٰهِۜ لَا يُخْلِفُ اللّٰهُ الْم۪يعَادَ ﴿٢٠﴾

10. De ki: "Ey iman eden kullarım, Rabbinize karşı gelmekten sakının. Bu dünya hayatında güzel davrananlara bir güzellik vardır. Allah'ın yeryüzü geniştir. Şüphesiz sabredenlere mükâfatları sınırsız verilecektir."

11. De ki: "Dini Allah'a has kılarak O'na ibadet etmekle emrolundum."

12. "Ve Müslümanların ilki olmakla emrolundu."

13. De ki: "Eğer Rabbime isyan edersem büyük bir günün azabından korkarım."

14. De ki: "Ben, dinimi Allah'a halis kılarak O'na kulluk ederim."

15. "Siz O'nun dışında dilediğinize kulluk edin." De ki: "Hüsrana uğrayanlar, hem kendilerini hem de ailelerini kıyamet günü hüsrana sokanlardır. Bilesiniz ki bu, apaçık bir hüsrandır."

16. Onlar için üstlerinde ateşten tabakalar ve altlarından tabakalar vardır. İşte Allah kullarını bununla korkutmaktadır. Ey kullarım, yalnızca Benden sakının.

17. Tâğuta kulluk etmekten kaçınan ve Allah'a yönelenlere müjdeler vardır; kullarımı müjdele.

18. Onlar ki sözü dinler de en güzeline uyarlar. İşte Allah'ın doğru yola kavuşturduğu bunlardır. Akıl sahipleri de bunlardır.

19. Azabı hak etmiş kimseyi öyle mi? Ateşte olanı sen mi kurtaracaksın?

20. Rablerine karşı gelmekten sakınanlara gelince, onlar için önlerinde ırmakların çağlayıp aktığı üst üste dizili odalar vardır. Bu, Allah'ın verdiği bir sözdür Allah asla sözünden caymaz.

İman edenlerle etmeyenlerin aynı olmadığı yukarıda dile getirildikten sonra Peygambere, iman edenlere birtakım tavsiyelerde bulunması emredilmektedir. Şöyle ki:

Allah'a karşı gelmekten sakının. Bu yolda yapmış olduğunuz iyiliklerin karşılığını bu dünya hayatında da ahirette de görürsünüz. Bu dünya hayatında görmezseniz öbür dünyada mutlaka görürsünüz. O'nun emirlerini yerine getirmek ve yasaklarından kaçınmak mümkün olmadığı takdirde yeryüzü geniştir, Allah'ın emirlerini yerine getirebileceğiniz bir yere hicret edin. Nitekim Peygamber ve Müslümanlar, bu âyetler indirildikten bir müddet sonra Medine'ye hicret etmişlerdir.

Kişi önce bulunduğu yerde Allah'ın emirlerini yerine getirmek için ortamın oluşması doğrultusunda mücadele eder. Bu mümkün olmadığı takdirde hicret eder. Nitekim Hz. Peygamber ve Müslümanlar Mekke'de bunu yapmış ve sonra da Medine'ye hicret etmişlerdir. Gerek bulunduğu yerde mücadele verirken gerek mecbur kalıp hicret ederken sabredenlere sınırsız mükâfat verilecektir.

Dini Allah'a has kılın. Sadece O'na kulluk edin. İbadetinize riya karışmasın. Hedef ve gayeniz sadece Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak olsun. Peygamberin şahsında gündeme getirilen bu hususlar, bütün Müslümanlar için geçerlidir. Peygamber, Müslümanların ilkidir. Müslümanlar onu takip etmektedir. Başkasını bir iyiliğe çağıran kimse öncelikle kendisi o iyiliği yapmalı ki çağrısının etkisi olsun.

Peygamberin dili üzere **"Eğer Rabbime isyan edersem büyük bir günün azabından korkarım,"** denildikten sonra, *'Allah'ın azabından korktuğumuz için değil, Allah sevgisinden dolayı O'nun emirlerine itaat ederiz'* şeklindeki iddialar abartılı ve tutarsız iddialardandır. Kimse Peygamberden daha samimi ve daha ihlâslı olamaz.

"O'nun dışında dilediğinize kulluk edin," cümlesi, Allah'tan başkasına kulluk edenlere bir tehdit olup Allah'tan başkasına ibadetin meşruiyetini anlatmaz.

Peygambere, müminlere şu tavsiyede bulunması da emredilmektedir: **"Hüsrana uğrayanlar, hem kendilerini hem de ailelerini kıyamet günü hüsrana sokanlardır. Bilesiniz ki bu, apaçık bir hüsrandır."** Kişi, kendisi konusunda olduğu gibi ailesi konusunda da sorumluluk sahibidir. İnsanların çoğu ailelerinin dünya hayatında geçimlerini sağlamaları ve mutlu olmaları için büyük çaba gösterirler. Ama ahiretleri için bu çabayı göstermezler. Oysa en büyük hüsran ahirette uğranılacak hüsrandır. O halde dünya hayatı için gösterdikleri çabadan daha büyüğünü ailelerinin ahiretteki mutlukları için harcamaları gerekir.

Uğranılacak büyük hüsranın açılımı şöyle veriliyor: **"Onlar için üstlerinde ateşten tabakalar ve altlarından tabakalar vardır."** Onlar bu ateş tabakaları içerisinde yanarak azap çekeceklerdir. Ateş onları çepeçevre sarmıştır. **"İşte Allah kullarını bununla korkutmaktadır. Ey kullarım, yalnızca benden sakının."**

"**Tâğut'a kulluk etmekten kaçınan ve Allah'a yönelenlere müjdeler vardır. Kullarımı müjdele.**"

Allah'tan başkasına kulluk edenler kat kat ateş içerisinde azap çekerken tâğuta yani Allah'tan başka soyut olsun somut olsun herhangi bir şeye kulluk etmekten sakınan ve yalnızca Allah'a yönelenlere müjdeler vardır.

"**Onlar ki sözü dinler de en güzeline uyarlar. İşte Allah'ın doğru yola kavuşturduğu bunlardır. Akıl sahipleri de bunlardır.**"

Bunlar, doğru şeyleri de batıl şeyleri de dinler, onları değerlendirir, akıllarını kullanır ve güzel olanına uyarlar. Işte akıl sahipleri bunlardır ve bunlar mükâfatı hak ederler. Müslüman seçmecidir, dinlediklerini toptan reddetme veya toptan kabul etme gibi bir eğilim içerisinde değildir. Sözü dinler, doğru ve güzel olanlarını kabul eder.

"Azabı hak etmiş kimseyi öyle mi? Ateşte olanı sen mi kurtaracaksın?"

Kendi ameli ve inancı ile kurtulmayı hak etmeyeni Peygamber şefaat ederek cehennemden kurtaramaz. Peygamberin insanlara karşı görevi, insanlara vahyi olduğu gibi tebliğ etmek, açıklamak ve onlara örnek olmaktır. Bu görevlerini yapmanın mükâfatını da ahirette alacaktır. Ama onun kimseyi kurtarma görev ve yetkisi yoktur.

Sadece Allah'a yönelen ve sadece O'na kulluk edenlerin mükâfatı da şu şekilde dile getirilmektedir: "**Rablerine karşı gelmekten sakınanlara gelince, onlar için önlerinde ırmakların çağlayıp aktığı, üst üste odalar dizilmiş köşkler vardır. Bu, Allah'ın verdiği bir sözdür. Allah asla sözünden caymaz.**"

اَلَمْ تَرَ
اَنَّ اللّٰهَ اَنْزَلَ مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءً فَسَلَكَهُ يَنَابٖيعَ فِي الْاَرْضِ ثُمَّ يُخْرِجُ
بِهٖ زَرْعاً مُخْتَلِفاً اَلْوَانُهُ ثُمَّ يَهٖيجُ فَتَرٰيهُ مُصْفَرّاً ثُمَّ
يَجْعَلُهُ حُطَاماًۜ اِنَّ فٖي ذٰلِكَ لَذِكْرٰى لِاُو۬لِي الْاَلْبَابِ ۟ ﴿٢١﴾
اَفَمَنْ شَرَحَ اللّٰهُ صَدْرَهُ لِلْاِسْلَامِ فَهُوَ عَلٰى نُورٍ مِنْ رَبِّهٖۜ فَوَيْلٌ
لِلْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ مِنْ ذِكْرِ اللّٰهِۜ اُو۬لٰٓئِكَ فٖي ضَلَالٍ مُبٖينٍ ﴿٢٢﴾ اَللّٰهُ
نَزَّلَ اَحْسَنَ الْحَدٖيثِ كِتَاباً مُتَشَابِهاً مَثَانِيَۗ تَقْشَعِرُّ مِنْهُ

جُلُودُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ ثُمَّ تَلِينُ جُلُودُهُمْ وَقُلُوبُهُمْ إِلَى
ذِكْرِ اللَّهِ ذَٰلِكَ هُدَى اللَّهِ يَهْدِي بِهِ مَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ
فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ﴿٢٣﴾ أَفَمَنْ يَتَّقِي بِوَجْهِهِ سُوءَ الْعَذَابِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ
وَقِيلَ لِلظَّالِمِينَ ذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ ﴿٢٤﴾ كَذَّبَ الَّذِينَ
مِنْ قَبْلِهِمْ فَأَتَاهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٥﴾ فَأَذَاقَهُمُ اللَّهُ
الْخِزْيَ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَكْبَرُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ
﴿٢٦﴾ وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هَٰذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ
لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٧﴾ قُرْآنًا عَرَبِيًّا غَيْرَ ذِي عِوَجٍ لَعَلَّهُمْ
يَتَّقُونَ ﴿٢٨﴾

21. Görmez misin, Allah gökten bir su indirdi de onu yollarla kaynaklara akıttı. Sonra onunla türlü türlü renklerde ekinler bitiriyor. Sonra onlar kurur da sen onların sarardığını görürsün. Ardından onu çerçöpe çeviriyor. Şüphesiz ki bunda akıl sahipleri için alınacak bir ibret vardır.

22. Allah'ın, göğsünü İslâm'a açtığı kimse Rabbinden bir aydınlık üzere değil midir? Allah'ı anmağa karşı kalpleri katılaşmış olanlara yazıklar olsun! İşte onlar apaçık bir sapıklıktadır.

23. Allah sözün en güzelini birbirine benzer ve tekrarlanan bir kitap olarak indirdi. Rablerinden korkanların onun etkisinden tüyleri ürperir. Sonra da hem derileri hem de kalpleri Allah'ın zikrinden dolayı ısınır ve yumuşar. İşte bu, Allah'ın hidayetidir. Dileyeni/dilediğini onunla hidayete erdirir. Allah'ın saptırdığı kimseye gelince, onu doğru yola iletecek herhangi biri yoktur.

24. O halde kıyamet günü zalimlere; "Kazandığınızı tadın!" denildiğinde o kötü azabı yüzüyle kim savabilecek?

25. Kendilerinden öncekiler de yalanladılar da ummadıkları bir yerden kendilerine azap gelip çattı.

26. Allah onlara dünya hayatında zilleti tattırdı. Ahiret azabı daha büyüktür. Keşke bunu bilseler.

27. Düşünsünler diye bu Kur'ân'da insanlara her türlü misali getirdik.

28. Sakınsınlar diye onu eğrisi olmayan Arapça bir kitap olarak (indirdik).

Önceki grup âyetlerin sonunda cennet nimetlerinin mükemmelliğine işaret edilmişti. Burada ilk âyette Allah'ın kudretine işaret edilip evrende olup bitenlerin onun kudretiyle meydana geldiği anlatılırken dünya hayatının geçiciliğine işaret edilmektedir. Dünya hayatı, yeşerip gürleşen ve türlü türlü renklerde olan bitkilere benzer. Onların bu güzellikleri kalıcı değildir, bir müddet sonra sararıp çerçöp haline gelirler. Kehf sûresinde bu durum daha açık bir şekilde ifade edilmektedir: *Onlara şu örneği de ver: Dünya hayatı, gökten indirdiğimiz suya benzer, yerin bitkisi ona karışır da ondan sonra rüzgârın savurduğu çerçöpe döner. Allah her şeye gücü yetendir."* (Kehf 18/45) O halde insan, dünya hayatının geçici süsüne aldanmamalıdır. Akıl sahipleri bundan ibret alırlarsa Allah onların göğsünü İslâm'a açar ve onlar Rablerinden bir aydınlık üzere olular. Aklını kullanıp ibret almayanların ise Allah'ı anmağa karşı kalpleri katılaşmıştır. Gerçeklere karşı kapalıdırlar. İşte onlar apaçık bir sapıklık içerisindedirler.

"Allah sözün en güzelini, birbirine benzer, tekrarlanan bir kitap olarak indirdi. Rablerinden korkanların onun etkisinden tüyleri ürperir. Sonra da hem derileri hem de kalpleri Allah'ın zikrinden dolayı ısınır ve yumuşar. İşte bu, Allah'ın hidayetidir ve dileyeni/dilediğini onunla hidayete erdirir. Allah'ın saptırdığı kimseye gelince, onu doğru yola iletecek yoktur."

22. âyette Allah'ı anmağa karşı kalbi katılaşmış olanlardan söz edilmişti. Sapmış olanların kalplerinin katılaşmış olması, Kur'ân'ın doğru yola çağrısı ve doğru yolu açıklaması konusundaki eksiklikten kaynaklanmıyor, aksine onların kalplerindeki hastalıktan, akıllarını kullanmamalarından doğan akıllarındaki eksiklikten kaynaklanıyor. Çünkü bu Kur'ân, kendisine kulak veren müminlerin kalplerini hem ürpertiyor hem de yumuşatıyor. Azap âyetlerini oku-

duklarında tüyleri diken diken oluyor, cennet ve nimetlerle ilgili âyetleri okuduklarında da kalpleri yumuşuyor.

Ardından Allah'ın hidayeti olduğu vurgulanan Kur'ân'ın birkaç vasfı burada zikredilmektedir. Buna göre Kur'ân, *sözün en güzeli*dir. Kendisi için indirildiği hedefi en mükemmel şekliyle ifa eder ve okuyucusu için en yararlı şeyleri ihtiva eder. Lafızlarının dizilişi ile de içerdiği anlamlar yönüyle de en güzel sözdür.

Kur'ân, *birbirine benzer*dir. Doğruluk, açıklık, sözün güzelliği bakımından birbirine benzerdir. İçerdiği emir ve yasaklar, suç ve cezalar birbiriyle uyumlu ve dengelidir. Kısaca o, tam bir uyum ve tutarlılık içindedir, bir hükmü diğeriyle çelişmez.

Kur'ân, *tekrarlanan bir kitap*tır. Kıssalarını, öğütlerini, hükümlerini, emir ve yasaklarını, müjde ve uyarılarını türlü üsluplarla tekrar eder ki zihinlere iyice kazınsın. Tekrarlanan bir kitap oluşunu, karşılıklı anlatıma sahip oluşuyla da izah edenler olmuştur. Cennetten söz ettikten sonra cehennemden söz eder, nimetlerden söz ettikten sonra azaptan söz eder, müminlerden söz ettikten sonra inkâr edenlerden söz eder vs. Böylece okuyucusuna karşılaştırma imkânı verir.

İşte bu (Kur'ân), Allah'ın hidâyetidir; hem doğru yola rehberlik eder hem de doğru yolun kendisidir. Aklını ve kalbini o hidayete açmış olana Allah hidayet verir. Ama kulaklarını tıkayan, aklını kullanmak istemeyeni, bu konudaki yasalar nedeniyle **"Allah'ın saptırdığı kimseye gelince, onu doğru yola iletecek yoktur."**

Böyle bir kitap indirildiği halde hâlâ ona inanmayanlara ahiret günü söylenecek söz, **"Kazandığınızı tadın!"** olacaktır. Ellerinde hiçbir delil bulunmadığından eli kolu bağlı kimse gibi, gelen azabı yüzüyle savmaya kalkışacak ama bu mümkün olmayacaktır.

İnkâr edenler tarihten de ibret almıyorlar: **"Kendilerinden öncekiler de yalanladılar da ummadıkları bir yerden kendilerine azap gelip çattı. Allah onlara dünya hayatında zilleti tattırdı. Ahiret azabı daha büyüktür. Keşke bunu bilseler."**

Allah doğru yolu bulmaları için Kur'ân'da her türlü misali zikretti. Geçmiş ümmetlerin başlarına gelenleri canlı sahneler şeklinde dile getirdi:

"Belki düşünürler diye bu Kur'ân'da insanlara her türlü misali ge-

tirdik. Sakınsınlar diye eğrisi olmayan Arapça bir kitap olarak (indirdik)."

Bu âyetlerin ilk muhatapları Araplardır. Bu nedenle Kur'ân'ın Arapça olduğuna vurgu yapılmıştır. İnsanlığa gönderilen son kitabın dilinin Arapça olmasının elbette birtakım nedenleri vardır. Kur'ân'ın indiği dönemde Arap dili gelişmiş bir dil idi. Her milletin ilgilendiği bir sanat vardır. Araplar yaşadıkları coğrafi yapının da bir gereği olarak dil sanatlarıyla uğraşmış ve dillerini geliştirmişlerdi. Kuşkusuz son peygamberin Araplardan seçilmiş olması, sadece dillerini geliştirmiş olmalarıyla izah edilmez, bunun başka sebepleri de vardır. Ama sonuçta Kur'ân'ın orijinal metni bu dilde indirilmiştir. Ne var ki o, sadece Araplara gönderilmiş değildir, bütün insanlara gönderilmiştir. O halde Arap olmayanların onu anlamaları için diğer dillere çevrilmesi bir zorunluluktur ve bu görev Müslümanlara bırakılmıştır. Hiçbir çevirinin hele Kur'ân çevirisinin orijinalinin aynı olması mümkün değildir. Ne var ki bir şeyin tamamına ulaşmak mümkün değilse ulaşılabildiği kadarını ihmal etmek gerekmez.

ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا رَجُلًا فٖيهِ شُرَكَٓاءُ مُتَشَاكِسُونَ
وَرَجُلًا سَلَمًا لِرَجُلٍ هَلْ يَسْتَوِيَانِ مَثَلًا اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ بَلْ
اَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٩﴾ اِنَّكَ مَيِّتٌ وَاِنَّهُمْ مَيِّتُونَ
﴿٣٠﴾ ثُمَّ اِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ عِنْدَ رَبِّكُمْ تَخْتَصِمُونَ ﴿٣١﴾
فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنْ كَذَبَ عَلَى اللّٰهِ وَكَذَّبَ بِالصِّدْقِ اِذْ جَٓاءَهُ
اَلَيْسَ فٖي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِلْكَافِرٖينَ ﴿٣٢﴾ وَالَّذٖي جَٓاءَ
بِالصِّدْقِ وَصَدَّقَ بِهٖٓ اُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ ﴿٣٣﴾ لَهُمْ مَا
يَشَٓاؤُ۫نَ عِنْدَ رَبِّهِمْ ذٰلِكَ جَزَٓاءُ الْمُحْسِنٖينَ ﴿٣٤﴾ لِيُكَفِّرَ اللّٰهُ

عَنْهُمْ اَسْوَاَ الَّذ۪ي عَمِلُوا وَيَجْزِيَهُمْ اَجْرَهُمْ بِاَحْسَنِ الَّذ۪ي
كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٣٥﴾ اَلَيْسَ اللّٰهُ بِكَافٍ عَبْدَهُ وَيُخَوِّفُونَكَ
بِالَّذ۪ينَ مِنْ دُونِه۪ وَمَنْ يُضْلِلِ اللّٰهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ﴿٣٦﴾
وَمَنْ يَهْدِ اللّٰهُ فَمَا لَهُ مِنْ مُضِلٍّ اَلَيْسَ اللّٰهُ بِعَز۪يزٍ ذ۪ي
انْتِقَامٍ ﴿٣٧﴾

29. Allah şöyle bir misal verdi: Birbirleriyle çekişip duran ortaklara bağlı bir adam, bir de yalnız birine bağlı bir adam. Bu ikisinin durumu bir olur mu? Hamd Allah'a mahsustur; fakat onların çoğu bilmez.

30. Sen de muhakkak öleceksin, onlar da ölecekler.

31. Sonra siz Rabbinizin huzurunda hesaplaşacaksınız.

32. Allah üzerine yalan söyleyen ve kendisine gelen gerçeği (Kur'ân'ı) **yalanlayan kimseden daha zalim kim vardır? İnkâr edenlere cehennemde bir yer yok mudur?**

33. Gerçeği getiren ve onu doğrulayanlar var ya işte takva sahipleri onlardır.

34. Onların Rableri yanında diledikleri vardır. İyilik edenlerin mükâfatı işte budur.

35. Böylece Allah, yaptıkları en kötü amelleri bile örtecek ve yaptıklarının en güzeliyle onları mükâfatlandıracaktır.

36. Allah kuluna yeter değil midir? Onlar da kalkmış seni O'ndan başkasıyla korkutuyorlar. Allah'ın saptırdığı kimseyi doğru yola iletecek herhengi biri yoktur.

37. Allah'ın doğru yola ilettiği kimseye gelince, onu da saptıracak yoktur. Allah, mutlak güç ve intikam sahibi sahibi değil midir?

Yukarıda 28. âyette Allah, insanlara türtlü türlü misaller getirdiğinden söz etmişti. İşte burada bu misallerden biri verilmektedir. Bu misalde birden çok

sahibi bulunan bir köle ile tek sahibi olan köle karşılaştırılıyor. Birden çok sahibi olan kölenin sahipleri birbirleriyle çekişirler; her birinin farklı karakteri, farklı hedef ve niyetleri vardır. Köle, birinin hizmetinden diğerinin hizmetine koşar. Yorgunluktan perişan olur ama hiçbirini memnun edemez. Ama tek sahibi olan köle hem sahibini memnun eder hem de diğeri kadar yorulmaz. Elbette bu iki kölenin durumları bir değildir. Bu misalde Allah'a ortak koşan, böylece birçok kimseye kulluk eden ile sadece Allah'a kulluk edenin durumları karşılaştırılıyor. Allah'a ortak koşan, şaşkınlık içerisindedir, ilâhlardan hangisini memnun edecek? Kimine güvenecek? Rızkını, ihtiyacını hangisinden isteyecektir?

Sen ey Peygamber, ey gerçeği savunan kişi sen de öleceksin, onlar da ölecekler. Hepiniz topluca Allah'ın huzuruna çıkacak, delillerinizi ortaya koyacaksınız. Sen, gerçeği tebliğ ettiğini fakat onların bunu yalanladıklarını söyleyeceksin. Onlar ise hiçbir delil ve dayanağı bulunmayan mazeretler ileri sürecekler. Bir müddet sonra onlar birbirlerine saldırmaya başlayacaklar. Tâbi durumunda olanlar, inkârın ileri gelenlerine: *"Biz size itaat ettik, bizi doğru yoldan saptırdınız. Bizim bu duruma düşmemizin sebebi sizsiniz"* diyecekler. İleri gelenler ise: *"Aslında şeytan ve önceki atalarımız bizi aldattı. Madem siz de bize uymayaydınız"* türünden şeyler söyleyecekler. Aralarındaki tartışma ve atışma bu şekilde sürüp gidecektir. Ama sonuçta inkârın ileri gelenleri de onlara tabi olanlar da zalimdir. Çünkü Allah'a iftira ettiler, kendilerine gelen gerçeği/Kur'ân'ı yalanladılar. Kendisini yaratanı yalanlayandan daha zalimi var mı? Hepsi bunun bir cezası olarak cehennemi boylayacaklardır.

Elbette ki hitap sadece o dönemde Peygamberi ve Kur'ân'ı yalanlayanlara değildir. Her dönemde ve her yerde Peygamberin Allah'tan getirdiklerini, Kur'ân'ın ahkâmını yalanlayan ve onlara karşı çıkanlar da muhataptır. Onlar da Allah'ı yalanlıyor ve O'na iftira ediyorlar.

Buna karşın gerçeği getiren Peygamber ve ona iman edenler, kendilerini Allah'ın azabına karşı koruma altına almışlardır. "**Onların Rableri yanında diledikleri vardır. İyilik edenlerin mükâfatı işte budur.**" Allah onların en kötü amellerinin bile üstünü örtecek, onları bağışlayacak ve en güzel amellerine göre onları mükâfatlandıracaktır.

"Allah kuluna yeter değil midir? Onlar da kalkmış seni O'ndan başkasıyla korkutuyorlar. Allah'ın saptırdığı kimseyi doğru yola iletecek yoktur."

Yüce Allah'ın ahirette inananlara diledikleri her şeyi verebilecek güçte olduğu dile getirildikten sonra bu dünya hayatında da Allah'ın, onların ihtiyaç-

larını giderecek güçte olduğu anlatılmaktadır. Bu sebeple putlara tapanların, inananları putlarıyla korkutmalarının hiçbir anlamı yoktur. O putların kendileri de Allah tarafından yaratılmıştır. Onların, inanan kulları çarpması diye bir şey söz konusu olamaz.

İnkâr edenler putlarının insanları çarpma gücüne sahip olduklarına şartlandıklarından Allah'ın saptırdığı bu kimseleri doğru yola iletecek yoktur. "**Allah'ın doğru yola ilettiği kimseye gelince, onu saptıracak yoktur. Allah, mutlak güç ve intikam sahibi sahibi değil midir?**" Müşriklerin iman edenleri saptırmaya çalışmaları, putlarıyla onları korkutmalarının bir anlamı yoktur. Gerçekten iman etmiş olan kimseyi hiç kimse imanından döndüremez.

وَلَئِنْ سَاَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ
لَيَقُولُنَّ اللّٰهُ قُلْ اَفَرَاَيْتُمْ مَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ اِنْ
اَرَادَنِيَ اللّٰهُ بِضُرٍّ هَلْ هُنَّ كَاشِفَاتُ ضُرِّهِ اَوْ اَرَادَنِي
بِرَحْمَةٍ هَلْ هُنَّ مُمْسِكَاتُ رَحْمَتِهِ قُلْ حَسْبِيَ
اللّٰهُ عَلَيْهِ يَتَوَكَّلُ الْمُتَوَكِّلُونَ ﴿٣٨﴾ قُلْ يَا قَوْمِ اعْمَلُوا عَلٰى
مَكَانَتِكُمْ اِنِّي عَامِلٌ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٣٩﴾ مَنْ يَأْتِيهِ
عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَيَحِلُّ عَلَيْهِ عَذَابٌ مُقِيمٌ ﴿٤٠﴾
اِنَّا اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ لِلنَّاسِ بِالْحَقِّ فَمَنِ اهْتَدٰى فَلِنَفْسِهِ
وَمَنْ ضَلَّ فَاِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا وَمَا اَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيلٍ ﴿٤١﴾

38. Onlara; "Gökleri ve yeri kim yarattı?" diye sorsan, "Allah'tır" diyecekler. De ki: "O halde ne diyorsunuz, Allah bana bir zarar vermek istese O'ndan başka taptıklarınız bu zararı giderebilir mi?

Yahut Allah bana bir rahmet dilese O'nun verdiği bu rahmeti engelleyebilirler mi?" Sen de ki: "Allah bana yeter; o halde tevekkül edenler, sadece O'na tevekkül etsin."

39. **De ki: "Ey kavmim! Yaptıklarınızı yapmaya devam edin, ben de yoluma devam edeyim. Artık ileride bileceksiniz."**

40. **"Kimin başına azap gelecek ve onu rezil edecek ve kim kalıcı azapla karşı karşıya gelecek** (göreceksiniz)**."**

41. **Şüphesiz ki biz sana bu kitabı insanlar için hakikati ortaya koyan bir özellikle indirdik. Artık kim doğru yolu seçerse kendi lehinedir kim de saparsa kendi aleyhine sapmış olur. Kaldı ki sen onlara vekil değilsin.**

Müşriklere gökleri ve yeri kimin yarattığı sorulduğunda Allah olduğunu itiraf ediyorlardı. O halde ne diye Allah'tan başkasına tapıyorlardı? Onların temel sıkıntısı, ataları hakkında besledikleri hüsnü zan idi. Bu sebeple körü körüne onları taklit ediyor, kendi akıllarını kullanmıyorlardı. Körü körüne başkalarını taklit edenlerin muhakemesi yoktur.

Diğer yandan müşrikler, putlarının Allah tarafından sevilen kimseler olduklarına ve Allah katında kendilerine şefaat edeceklerine inanıyorlardı.

Yüce Allah, iradenin bütünüyle kendi elinde olduğunu anlatmak için Peygamberine: **"O halde ne diyorsunuz, Allah bana bir zarar vermek istese O'ndan başka taptıklarınız bu zararı giderebilirler mi? Yahut Allah bana bir rahmet dilese O'nun verdiği bu rahmeti engelleyebilir mi?"** diye sormasını istemektedir. Cevap vermek durumunda kaldıkları takdirde buna verecekleri cevap da bellidir. Ne var ki körü körüne atalarını taklit edenlerin mantıklarını kullanmaları diye bir şey yoktur. Ama aleyhlerindeki delillerin tekemmül etmesi için bu şekilde uyarılmaları gerekiyordu.

Getirilen deliller de fayda vermeyince Peygambere şöyle demesi emredilmektedir: **"Allah bana yeter; o hâlde tevekkül edenler, sadece O'na tevekkül etsin. Ey kavmim! Yaptıklarınızı yapmaya devam edin, ben de yoluma devam edeyim. Artık ileride bileceksiniz. Kimin başına azap gelecek ve onu rezil edecek ve kim kalıcı azapla karşı karşıya gelecek** (göreceksiniz)**. Şüphesiz ki biz sana bu kitabı insanlar için hakikati ortaya koyan bir özellikle indirdik. Artık kim doğru yolu seçerse kendi lehinedir. Kim de saparsa kendi aleyhine sapmış olur. Sen onlara vekil değilsin."** Peygamber, onların bu yaptıklarının sorumlusu değildir. Peygam-

اَللّٰهُ يَتَوَفَّى الْاَنْفُسَ ح۪ينَ مَوْتِهَا وَالَّت۪ي لَمْ تَمُتْ ف۪ي
مَنَامِهَا فَيُمْسِكُ الَّت۪ي قَضٰى عَلَيْهَا الْمَوْتَ وَيُرْسِلُ الْاُخْرٰٓى
اِلٰٓى اَجَلٍ مُسَمًّىۜ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٤٢﴾
اَمِ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ شُفَعَاءَۜ قُلْ اَوَلَوْ كَانُوا لَا يَمْلِكُونَ شَيْـًٔا
وَلَا يَعْقِلُونَ ﴿٤٣﴾ قُلْ لِلّٰهِ الشَّفَاعَةُ جَم۪يعًاۜ لَهُ مُلْكُ
السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۜ ثُمَّ اِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٤٤﴾ وَاِذَا ذُكِرَ اللّٰهُ
وَحْدَهُ اشْمَاَزَّتْ قُلُوبُ الَّذ۪ينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِۚ
وَاِذَا ذُكِرَ الَّذ۪ينَ مِنْ دُونِه۪ٓ اِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ
﴿٤٥﴾ قُلِ اللّٰهُمَّ فَاطِرَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ عَالِمَ الْغَيْبِ
وَالشَّهَادَةِ اَنْتَ تَحْكُمُ بَيْنَ عِبَادِكَ ف۪ي مَا كَانُوا ف۪يهِ
يَخْتَلِفُونَ ﴿٤٦﴾ وَلَوْ اَنَّ لِلَّذ۪ينَ ظَلَمُوا مَا فِي الْاَرْضِ جَم۪يعًا
وَمِثْلَهُ مَعَهُ لَافْتَدَوْا بِه۪ مِنْ سُٓوءِ الْعَذَابِ يَوْمَ الْقِيٰمَةِۜ
وَبَدَا لَهُمْ مِنَ اللّٰهِ مَا لَمْ يَكُونُوا يَحْتَسِبُونَ ﴿٤٧﴾
وَبَدَا لَهُمْ سَيِّـَٔاتُ مَا كَسَبُوا وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِه۪
يَسْتَهْزِؤُ۫نَ ﴿٤٨﴾

42. **Allah, ölüm zamanı gelince canları alır, ölmeyenin de uykusunda** (canını alır). **Ölümüne hükmettiğinin canını tutar, diğerini bir süreye kadar salıverir. Bunda iyi düşünen bir topluluk için ibretler vardır.**

43. **Allah dışında şefaatçiler mi edindiler? De ki: "Hiçbir şeye malik olmadıkları ve akıl erdiremedikleri halde iken bunlar öyle mi?"**

44. **De ki: "Şefaatin tamamı Allah'ındır. Göklerin ve yerin mülkü O'nundur. Sonra siz O'na döndürüleceksiniz."**

45. **Allah tek ilâh olarak anıldığında ahirete inanmayanların kalpleri tiksintiyle dolar. O'nun dışındakiler anıldığında ise yüzlerinde güller açar.**

46. **De ki: "Ey gökleri ve yeri yaratan, gizliyi ve açık olanı bilen Rabbim! Ayrılığa düştükleri şey hakkında kulların arasında hükmü sen vereceksin."**

47. **Yerdekilerin tamamı ve bir o kadarı o zulmedenlerin olsaydı kıyamet günündeki azabının fenalığından dolayı onları fidye olarak verirlerdi. Ayrıca Allah tarafından hiç ummadıkları şeyler** (o gün) **ortaya çıkmıştır artık.**

48. **Yaptıklarının kötülüğü ortaya çıkmış, alay ettikleri şeyler onları kuşatmıştır.**

Ölüm esnasında canları alan melek olsa da melek bunu Allah'ın emriyle yapmaktadır. İnsanların ecellerini belirleyen ve ne zaman öleceklerine karar veren Allah'tır. Bu sebeple canları alanın Allah olduğu ifade edilmiştir.

Ölüm, ruhun bedenden ayrılmasıdır. Uyku esnasında ruhun fonksiyonelliğinin bir kısmı yok olmaktadır. Bu müddet zarfında görme, duyma, düşünme gibi eylemler bedenden uzaklaşmış olur.

Bazı Müslüman âlimler insanda bir nefis, bir de ruh bulunduğunu, aralarındaki farkın, güneş ile ışığı arasındaki fark gibi olduğunu söylerler. Nefis, kendisiyle akıl ve temyiz yapılan, ruh ise kendisiyle teneffüs ve hareket yapılandır. Ölümde ikisi de alınır, uykuda ise yalnız nefis alınır. (İbnu Atiyye, V, 480).

Gerçekten rivayet edildiği gibi insanda iki ayrı varlık var mıdır, yoksa tek olan varlığın birtakım fonksiyonellikleri mi yok olmaktadır, bunu bilmiyoruz Ama uykunun, ölüme benzer taraflarının olduğu bir gerçektir. Dolayısıyla insanla ölüm arasındaki mesafe, uyanıklıkla uyku hali arasındaki gibidir. Kimse

ne zaman ve nerede öleceğini bilemez. Kimsenin bir dakika sonra ölmeyeceği konusunda bir garantisi yoktur.

"Allah dışında şefaatçiler mi edindiler? De ki: 'Hiçbir şeye malik olmadıkları ve akıl erdiremedikleri halde iken bunlar öyle mi?" De ki: 'Şefaatin tamamı Allah'ındır. Göklerin ve yerin mülkü O'nundur ve sonra O'na döndürüleceksiniz."

Müşrikler, ihtiyaç ve sıkıntı anlarında putlarının Allah katında kendilerine şefaat edeceklerine inanıyorlardı. Onların bu inançlarına burada cevap veriliyor: Şefaat edecek kişinin, göklerin ve yerin sahibi olması, en azından insanlara fayda verme yetkisine sahip bulunması gerekir. Kaldı ki şefaat edeceklerine inandıkları putlarının bir şeye akılları da ermemektedir.

Belirtmek gerekir ki Allah'tan başka hiç kimse göklerin ve yerin mülküne sahip olmadığı gibi insanlara fayda verme ve zarar verme yetkisine de sahip değildir. Bu sebeple 44. âyette, şefaatin tamamının Allah'a ait olduğu ve göklerle yerin sahibinin kendisi olduğu belirtilmektedir. Kimse bu yetkiye sahip değildir ve herkes, Allah'ın huzuruna çıkıp hesap verecektir. Kimsenin Allah'tan alacağı yok ki ve hiç kimse Allah'a yaptırım uygulama gücüne sahip değildir ki Allah nezdinde şefaat yetkisine sahip bulunsun.

Âyette **"Şefaatin tamamı Allah'ındır"** denmektedir. Aslında şefaat üçüncü bir şahıs nezdinde yapılan aracılıktır. Peki, Allah kim nezdinde şefaat edecektir?

Burada iki husus düşünebiliriz. Şöyle ki:

Kur'ân'ın indiği toplumun inanç merkezinde şefaat vardı. Arapların putlara tapmalarının temelinde bu anlayış vardı. Onlar taptıkları putların yaratıcı olduklarına, yağmuru yağdırdıklarına ve insanlara fayda yahut zarar verenin o putlar olduğuna inanmıyorlardı. Onlara göre o putlar Allah'ın sevgili kullarıdır ve onlara tapmalarından dolayı o putlar Allah nezdinde onlara şefaat etmektedir. Söz konusu şefaat sebebiyle de sıkıntı ve zorluklardan kurtulurlar. *Şefaatin tamamının Allah'a ait olduğu* söylenirken *şefaat* anlamı değil, sonucu kastedilmektedir. Kısacası, sizi sıkıntı ve zorluklardan kurtaran Allah'tır, başkası değil, denmektedir.

İkinci husus ise şudur: Bir tarafta insan, diğer tarafta ise insanın ameli durmaktadır. İnsan ve ameli arasında tamamen âdil ve tarafsız olan Allah, insan ile ameli arasına girmekte ve kötü amellerini bağışlayarak ameli nezdinde şefaat etmektedir.

Her iki husus da düşünüldüğünde hem bu dünya hayatında hem de ahirette insanı sıkıntı ve zorluklardan kurtaran Allah'tır.

"Allah tek ilâh olarak anıldığında ahirete inanmayanların kalpleri tiksintiyle dolar. O'nun dışındakiler anıldığında ise yüzlerinde güller açar."

Kendi ilâhları da Allah'la birlikte anılmayıp sadece Allah'tan söz edildiğinde kalplerinde bir burukluk, bir tiksinti duyarlar. Ama Allah dışında taptıklarından söz edildiğinde son derece mutlu olurlar.

Âyette *"ahirete inanmayanlar"* kaydı, müşrik Arapları tanımlamak için konulmuştur. Aslında problem ahirete inanıp inanmamaktan kaynaklanmıyor. Allah'a ortak koşanlar, ister müşrik Araplardan olsun, ister başkaları olsun ve bunlar ahirete inanıyor olsalar da olmasalar da Allah yalnız başına anıldığında canları sıkılır, ortak koştukları anıldığında ise büyük bir sevince boğulurlar.

Müfessir Âlûsî, Müslümanların bir kesiminin durumunu müşriklerin durumuna benzeterek onları kınamaktadır. O şöyle demektedir:

"İnsanlardan birçoğunun, Allah'ın müşrikleri nitelediği bu vasıf üzere olduklarını görüyoruz. İhtiyaç ve sıkıntılarının giderilmesi konusunda kendilerinden yardım istedikleri ölüler anıldığında sevindiklerini, kendi hevalarıyla ve o ölüler hakkındaki inançlarıyla uyuşan uydurma menkıbeleri dinlemekten mest olduklarını görüyoruz. Bunlar, o yardım istedikleri kimselerin lehine söz söyleyenleri yüceltir, yalnız başına Allah'ın ve O'nun yegâne tasarruf sahibi ve tasarrufunda bağımsız olduğu, yüceliğinin büyüklüğüne dair sözler söylendiğinde ise sıkılıp daralırlar. Bu tür şeyler anlatanlardan hiç hoşlanmaz, onları dışlarlar. Bir gün sıkıntılı bir anında ölülerden birinden yardım isteyen ve 'Ey falan, yardımıma gel' diyen birine, 'Ey Allah'ım!' de; çünkü yüce Allah şöyle buyuruyor: ***"Kullarım sana, Beni sorarlarsa Ben yakınım; dua edenin duasını anında kabul ederim,"*** *dediğimde bana fena şekilde kızdı. Arkamdan, 'Bu kişi, evliyayı inkâr ediyor' dediğini duydum. Hatta o çevreden birinden o kişinin şöyle dediğini duydum: 'Velinin icabeti, Allah'ın icabetinden daha süratlidir.'*

Bu söz, küfürdür. Allah'tan bizi sapıklık ve azgınlıktan korumasını dileriz." (Âlûsî, XVII, 486-487).

Biz de şöyle olaylara şahit olduk:

Bazı çevrelerde Allah'ın buyurduklarından söz ediyorsunuz, muhatabınız boş bakışlarla size bakıyor. Peygamber şöyle buyuruyor dediğinizde ne buyurduğuna aldırış etmiyor ama kendine çekidüzen verip selat u selam getiriyor.

Ama kendi efendisinin ne dediğinden söz ettiğinizde saygı göstererek ayağa kalkıyor ve söylediklerinize dikkat kesiliyor.

"De ki: 'Ey gökleri ve yeri yaratan, gizliyi ve açık olanı bilen Allah'ım! Ayrılığa düştükleri şey hakkında kulların arasında hükmü sen vereceksin."

Müşriklerin başka tanrılar edinmelerine, edindikleri bu tanrıların Allah katında şefaat edeceklerine inanmalarına, Allah yalnız başına anıldığında kalplerinin daralması ve tiksinti duymalarına karşı yapılacak şey delillerle bu yaptıklarının yanlış olduğunu söylemektir. Bu dünya hayatında insanlar farklı inançlara bölünecektir. Bu, kaçınılmaz bir şeydir. Allah, ahirette aralarında hüküm verecektir.

"Yerdekilerin tamamı ve bir o kadarı o zulmedenlerin olsaydı, kıyamet günündeki azabının fenalığından dolayı onları fidye olarak verirlerdi. Ayrıca Allah tarafından hiç ummadıkları şeyler (o gün) **ortaya çıkmıştır."**

Şayet böyle bir imkân söz konusu olsaydı o çetin azaptan kurtulmak için o malların hepsini çekinmeden fidye olarak verirlerdi. Ne var ki böyle bir şey söz konusu değildir. Bunun dile getirilmesi, o müşrikleri tehdit ve o günün azabı konusunda uyarılmaları içindir. Oysa onlar şimdi bütün bunlarla alay ediyorlar. O gün **"yaptıklarının kötülüğü ortaya çıkmış, alay ettikleri şeyler onları kuşatmıştır."**

فَاِذَا مَسَّ الْاِنْسَانَ ضُرٌّ دَعَانَاۘ ثُمَّ اِذَا خَوَّلْنَاهُ
نِعْمَةً مِنَّاۙ قَالَ اِنَّمَٓا اُو۫تٖيتُهُ عَلٰى عِلْمٍۜ بَلْ هِيَ فِتْنَةٌ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ
لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٩﴾ قَدْ قَالَهَا الَّذٖينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَمَٓا اَغْنٰى عَنْهُمْ
مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٥٠﴾ فَاَصَابَهُمْ سَيِّـَٔاتُ مَا
كَسَبُواۜ وَالَّذٖينَ ظَلَمُوا مِنْ هٰٓؤُ۬لَٓاءِ سَيُصٖيبُهُمْ

سَيِّئَاتُ مَا كَسَبُوا ۚ وَمَا هُمْ بِمُعْجِزِينَ ﴿٥١﴾ أَوَلَمْ يَعْلَمُوا
أَنَّ اللَّهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ
لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٢﴾

49. İnsana bir zarar dokunduğu zaman bize yalvarır. Sonra kendisine tarafımızdan bir nimet verdiğimizde, "Bu bana bilgimden dolayı verildi" der. Hayır, o bir imtihandır. Ne var ki çoğu bilmezler.

50. Onlardan öncekiler de bunu söylemişti; ama yaptıkları şeyler onları kurtaramadı.

51. İşledikleri günahların kötülükleri onlara isabet etti. Bunlardan zulmedenlere gelince, yaptıklarının kötülükleri onlara isabet edecektir; buna engel de olamayacaklar.

52. Bilmiyorlar mı ki Allah, dilediğine rızkı bol bol verir ve kısar. Bunda iman eden topluluk için ibret alınacak şeyler vardır.

Hayatta olup bitenlerin tamamı imtihan vasıtalarıdır. İnsanın elde ettiği nimetler de böyledir, başına gelen musibetler de. Başına bir musibet geldiğinde, Allah'ın emir ve yasaklarına hiç aldırmayan hatta duruma göre Allah'ı inkâr edenleri bile, *"Allah"* der, O'na yalvarır.

Yine insan, başarısızlıklarını başkasının üzerine atarken başarılarını sadece kendisine mal etmektedir. Oysa hayatın kendisi insan için bir imtihandır ve elde ettikleri de başına gelenler de imtihan araçlarıdır.

İnsanın yapısında bu eğilimler vardır. İnanmayanlarda bu eğilimler daha keskincedir, sınır tanımaz. Hayat anlayışları bu eğilimler üzere kuruludur. Kendilerini bu şekilde kaptırmaları onları kurtaramayacaktır, nitekim kendilerinden öncekileri de kurtaramamıştır.

İman edenler, insanların bu tavırlarından ibret alır ve tavırlarını dengede tutmaya çalışırlar.

قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ اَسْرَفُوا عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ
لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا
اِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٥٣﴾ وَاَنِيبُوٓا اِلٰى رَبِّكُمْ وَاَسْلِمُوا لَهُ
مِنْ قَبْلِ اَنْ يَأْتِيَكُمُ الْعَذَابُ ثُمَّ لَا تُنْصَرُونَ ﴿٥٤﴾ وَاتَّبِعُوٓا
اَحْسَنَ مَٓا اُنْزِلَ اِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ مِنْ قَبْلِ اَنْ يَأْتِيَكُمُ الْعَذَابُ
بَغْتَةً وَاَنْتُمْ لَا تَشْعُرُونَ ﴿٥٥﴾ اَنْ تَقُولَ نَفْسٌ يَا حَسْرَتٰى عَلٰى
مَا فَرَّطْتُ فِي جَنْبِ اللّٰهِ وَاِنْ كُنْتُ لَمِنَ السَّاخِرِينَ ﴿٥٦﴾
اَوْ تَقُولَ لَوْ اَنَّ اللّٰهَ هَدٰينِي لَكُنْتُ مِنَ الْمُتَّقِينَ ﴿٥٧﴾ اَوْ تَقُولَ
حِينَ تَرَى الْعَذَابَ لَوْ اَنَّ لِي كَرَّةً فَاَكُونَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٨﴾
بَلٰى قَدْ جَٓاءَتْكَ اٰيَاتِي فَكَذَّبْتَ بِهَا وَاسْتَكْبَرْتَ وَكُنْتَ
مِنَ الْكَافِرِينَ ﴿٥٩﴾ وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ تَرَى الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَى
اللّٰهِ وُجُوهُهُمْ مُسْوَدَّةٌ اَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى
لِلْمُتَكَبِّرِينَ ﴿٦٠﴾ وَيُنَجِّي اللّٰهُ الَّذِينَ اتَّقَوْا بِمَفَازَتِهِمْ لَا
يَمَسُّهُمُ السُّٓوءُ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦١﴾ اَللّٰهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ

وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ وَك۪يلٌ ﴿٦٢﴾ لَهُ مَقَال۪يدُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ
وَالَّذ۪ينَ كَفَرُوا بِاٰيَاتِ اللّٰهِ اُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٦٣﴾

53. De ki: “Aşırıya kaçıp da kendilerine haksızlık eden ey kullarım! Allah’ın rahmetinden ümit kesmeyin. Şüphesiz ki Allah, günahların tamamını bağışlar. Çünkü O, çok bağışlayandır, çok merhametlidir.

54. Başınıza azap gelmeden Rabbinize dönün ve O’na teslim olun; sonra size yardım edilmez.

55. Hiç farkında değilken başınıza aniden azap gelmezden önce Rabbinizden size indirilen sözün en güzeline uyun.

56. Bir kimsenin; “Allah konusunda aşırı gitmemden dolayı yazıklar olsun bana. Evet, gerçekten ben alay edenlerdendim” demesinden önce...

57. Yahut: “Allah bana hidayet verseydi azabından korunanlardan olurdum.” demesinden önce...

58. Veya azabı gördüğü zaman şöyle demesinden önce; “Keşke bana bir kez daha (dünyaya dönme imkânı) **verilseydi de iyilik işleyenlerden olsaydım.”**

59. Hayır; sana âyetlerim geldi, onları yalanladın, büyüklük tasladın ve kâfirlerden oldun.

60. Kıyamet gününde, Allah’a karşı yalan söyleyenlerin yüzlerinin kapkara olduğunu görürsün. Büyüklük taslayanlara cehennemde bir yer bulunmaz mı?

61. Allah, başarıları sebebiyle takva sahiplerini kurtarır. Onlara ne bir kötülük dokunur ne de onlar üzülürler.

62. Allah, her şeyin yaratıcısıdır ve O, her şeye vekildir.

63. Göklerin ve yerin kilitleri O’nundur. Allah’ın âyetlerini inkâr edenlere gelince, işte hüsrana uğrayanlar onlardır.

“Kendileri hakkında aşırı giden kullar”la, Allah’ın emir ve yasaklarını çiğneyenler, böylece günah işleyenler kastedilmektedir. Âyet, **“Allah’ın rah-**

metinden ümit kesmeyin. Şüphesiz ki Allah, günahların tamamını bağışlar," ifadesiyle de Allah'ın rahmet ve affına işaret ederek geçmişte günah işlemiş olanlara bir müjde vermekte, umutlarınızı yitirmeyin demekte, ölüm gelip çatmadan bu yaptıklarınızdan vazgeçmelerini ve *'günah işledim'* diye umutsuzluğa düşmemelerini istemektedir.

Günahların tamamının bağışlanmasının Allah'ın dilemesine bağlı olduğu konusunda âlimler hemfikirdir. (bk. Nisâ, 4/48,116). Bağışlama O'nun dilemesine kalmış bir şeydir. Kuşkusuz O'nun dilemesi ise kendisinin belirlediği kurallara ve adaletiyle uyum içerisinde olacak bir şeydir. Bu sebeple Allah'ın günahların tamamını affetmesi, tövbe şartına bağlı mıdır, değil midir? Ehl-i Sünnet âlimleri genelde tövbe şartının sadece şirk için söz konusu olduğunu söylemektedir (Beydâvî, V, 114; Ebu'Suûd, VI,18; Âlûsî, XVII, 495; Sıddîk Hasan Han; VI, 85-86). Gerekçeleri ise ifadenin mutlak oluşu ve bir kayda tabi tutulmamasıdır. Nisa sûresinde *"Şüphesiz Allah kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz. Bundan başkasını ise dilediğine bağışlar. Allah'a ortak koşan şüphesiz büyük bir günah işlemiş olur,"* (Nisa 4/48) denilmektedir. Eğer tövbe şartı olmuş olsaydı, şirkin istisna edilmiş olmasının bir anlamı kalmazdı. Çünkü şirkten tövbe etmiş olan da zaten bağışlananlar kapsamına girmektedir.

Mutezilî alimler ise tövbenin şart olduğunu söylemişlerdir. Çünkü Kur'ân'ın müteaddit âyetlerinde tövbe şartı koşulmaktadır. Zikredilmediği âyetlerde de bu şart geçerlidir. Çünkü Kur'ân'ın tamamı bir söz hükmündedir ve onda çelişki yoktur. Âyette dilemenin Allah'ın dilemesine bağlanmış olması da aslında tövbe edin, anlamındadır. Çünkü Allah'ın dilemesi, hikmet ve adaletine tabidir, hükümranlık ve kudretine değil. (Zemahşerî, VI, 76). Onlara göre müteakip âyette **"azap başınıza gelip çatmadan Rabbinize dönün ve teslim olun. Sonra size yardım edilmez,"** denilmiş olması da tövbe şartına işaret etmektedir. Çünkü *"Rabbinize dönün"* ifadesi tövbe edin anlamındadır ve âyette tövbe etmeyenlerin cezalandırılacakları belirtilmektedir.

"Hiç farkında değilken başınıza aniden azap gelmezden önce Rabbinizden size indirilen sözün en güzeline uyun."

Dünyevî cezalandırmalar da cezalandırılacakların beklemedikleri bir anda aniden gelir, ahiret azabı da. Kişinin ne zaman öleceği belli değildir. Beklemediği bir anda ve aniden gelir. Hiç kimse Allah'ın emirlerine ömrümün sonuna doğru uyacağım, diyerek kendisini aldatmasın. Zaten kendisini bu felsefeye kaptırmış olanlar için Allah'ın emirlerine uyma zamanı hiç gelmez, daima uzaklardadır. Hatta yaşlandıkça dünyaya bağlılığı daha çok artan pek çok insan vardır..

"Bir kimsenin: 'Allah konusunda aşırı gitmemden dolayı yazıklar olsun bana. Evet, gerçekten ben alay edenlerdendim' demesinden önce... Yahut: 'Allah bana hidayet verseydi, azabından korunanlardan olurdum demesinden önce.' Veya azabı gördüğü zaman şöyle diyecektir: 'Keşke bana bir kez daha (dünyaya dönme imkânı) **verilseydi de iyilik işleyenlerden olsaydım."**

Bugün yapması gerekeni hep yarına erteleyen kişi bir gün bakar ki hayat bitmiştir. Oysa o, kendisini bu konuda uyaranlarla alay etmişti. Hayatın bittiği gün, iş işten geçmiş olacak, kişi büyük bir pişmanlık duyacaktır. Ama duyduğu pişmanlığın hiçbir faydası olmayacaktır. İşte âyetler, bu konuda şimdiden, henüz fırsat elde iken uyarmaktadır.

Samimi ve ciddi olmayan insanlar, başlarına gelenlerin suçunu hep başkasının üzerine atarlar. Burada da kişi suçu Allah'ın üzerine atmaktadır. Kuşkusuz Allah ne kimseyi iman etmeye ne de inkâr etmeye; ne günah işlemeyene de sevap işlemeye zorlamaz. Allah sadece uyarır ve müjdeler; peygamberler gönderir, kitap gönderir, bu görevi onlarla ve onların izinden gidenlerle yapar.

58. âyet reenkarnasyon inancını kesinlikle reddetmektedir. Çünkü bu duruma düşmüş olan kişinin tekrar dünyaya gelme isteği reddedilecektir.

Üç âyette dile getirilen hususları söyleyen kişiye yüce Allah şöyle buyuracaktır: "**Hayır; sana âyetlerim geldi, onları yalanladın, büyüklük tasladın ve kâfirlerden oldun.**"

"Kıyamet gününde Allah'a karşı yalan söyleyenlerin yüzlerinin kapkara olduğunu görürsün. Büyüklük taslayanlara cehennemde yer mi yok?"

Hidayete ermeme suçunu Allah'ın üzerine atan ve: **"Allah bana hidayet verseydi, azabından korunanlardan olurdum,"** deyip Allah'a karşı yalan söyleyen, Allah'ın oğlu veya kızları bulunduğunu ileri süren ve O'na ortak koşan kişinin yüzü kıyamet günü söylediği yalandan dolayı kararacaktır. Kendisi hidayete geldi de Allah mı buna engel oldu? Bu gibilerin varacağı yer cehennem olacaktır. Buna karşın "**Allah, başarıları nedeniyle takva sahiplerini kurtarır. Onlara ne bir kötülük dokunur ne de onlar üzülürler.**" Takva sahiplerinin kurtarılması, onların yaptıkları nedeniyledir. Onlar başarıyı hak etmişlerdir, bu nedenle Allah onları kurtaracaktır. Çünkü "**Allah, her şeyin yaratıcısıdır ve O, her şeye vekildir. Göklerin ve yerin kilitleri O'nundur. Allah'ın âyetlerini inkâr edenlere gelince, işte hüsrana uğrayanlar onlardır."** Allah'ın izni olmadan hiçbir şey gerçekleşemez. Ama

Allah'ın izni öyle rasgele bir izin değildir. Bunun kuralları vardır ve bu kuralları koyan da adil olan Allah'ın kendisidir.

قُلْ اَفَغَيْرَ اللّٰهِ تَأْمُرُٓونّ۪ٓي اَعْبُدُ اَيُّهَا الْجَاهِلُونَ ﴿٦٤﴾ وَلَقَدْ
اُو۫حِيَ اِلَيْكَ وَاِلَى الَّذ۪ينَ مِنْ قَبْلِكَۚ لَئِنْ اَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ
عَمَلُكَ وَلَتَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِر۪ينَ ﴿٦٥﴾ بَلِ اللّٰهَ فَاعْبُدْ وَكُنْ
مِنَ الشَّاكِر۪ينَ ﴿٦٦﴾ وَمَا قَدَرُوا اللّٰهَ حَقَّ قَدْرِه۪ۗ وَالْاَرْضُ
جَم۪يعاً قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَالسَّمٰوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ
بِيَم۪ينِه۪ۜ سُبْحَانَهُ وَتَعَالٰى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٦٧﴾
وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَصَعِقَ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَمَنْ فِي الْاَرْضِ
اِلَّا مَنْ شَٓاءَ اللّٰهُۜ ثُمَّ نُفِخَ ف۪يهِ اُخْرٰى فَاِذَا هُمْ قِيَامٌ يَنْظُرُونَ
﴿٦٨﴾ وَاَشْرَقَتِ الْاَرْضُ بِنُورِ رَبِّهَا وَوُضِعَ الْكِتَابُ وَج۪ٓيءَ
بِالنَّبِيّ۪نَ وَالشُّهَدَٓاءِ وَقُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْحَقِّ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ
﴿٦٩﴾ وَوُفِّيَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَا عَمِلَتْ وَهُوَ اَعْلَمُ بِمَا يَفْعَلُونَ ﴿٧٠﴾
وَس۪يقَ الَّذ۪ينَ كَفَرُٓوا اِلٰى جَهَنَّمَ زُمَراًۜ حَتّٰٓى اِذَا جَٓاؤُ۫هَا
فُتِحَتْ اَبْوَابُهَا وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَٓا اَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِنْكُمْ
يَتْلُونَ عَلَيْكُمْ اٰيَاتِ رَبِّكُمْ وَيُنْذِرُونَكُمْ لِقَٓاءَ يَوْمِكُمْ هٰذَاۜ

قَالُوا بَلٰى وَلٰكِنْ حَقَّتْ كَلِمَةُ الْعَذَابِ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٧١﴾
قِيلَ ادْخُلُٓوا اَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَاۚ فَبِئْسَ مَثْوَى
الْمُتَكَبِّرِينَ ﴿٧٢﴾ وَسِيقَ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ اِلَى الْجَنَّةِ زُمَرًاۜ
حَتّٰٓى اِذَا جَٓاؤُ۫هَا وَفُتِحَتْ اَبْوَابُهَا وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا سَلَامٌ
عَلَيْكُمْ طِبْتُمْ فَادْخُلُوهَا خَالِدِينَ ﴿٧٣﴾ وَقَالُوا الْحَمْدُ
لِلّٰهِ الَّذ۪ي صَدَقَنَا وَعْدَهُ وَاَوْرَثَنَا الْاَرْضَ نَتَبَوَّاُ
مِنَ الْجَنَّةِ حَيْثُ نَشَٓاءُۚ فَنِعْمَ اَجْرُ الْعَامِلِينَ ﴿٧٤﴾
وَتَرَى الْمَلٰٓئِكَةَ حَٓافّ۪ينَ مِنْ حَوْلِ الْعَرْشِ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْۚ
وَقُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْحَقِّ وَق۪يلَ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَم۪ينَ ﴿٧٥﴾

64. De ki: "Allah'tan başkasına kulluk etmemi mi istiyorsunuz ey cahiller?"

65. Oysa sana da senden öncekilere de şöyle vahyedildi: Eğer Allah'a ortak koşacak olursan, kesinlikle amelin boşa gidecektir ve kesinlikle hüsrana uğrayanlardan olacaksın.

66. Bilakis Allah'a kulluk et ve şükredenlerden ol.

67. Allah'ı hakkıyla takdir edemediler. Kıyamet günü yer tamamen O'nun avucundadır ve gökler de O'nun sağ elinde dürülmüştür. O, onların ortak koştuklarından münezzeh ve yücedir.

68. Sur'a üflendiği vakit Allah'ın istisna etmeyi kararlaştırdıkları hariç göklerde ve yerde kim varsa çarpılıp yıkılıverir. Sonra bir daha ona üflenince bir de bakarsın ki ayağa kalkmış bakınıp duruyorlar.

69. Yer, Rabbinin nuruyla aydınlanır, kitap konulur, peygamberler ve

şahitler getirilir. Aralarında hakkaniyetle hüküm verilir, onlara asla zulmedilmez.

70. **Herkese ne yaptıysa karşılığı tam olarak verilir. Allah, onların neler yaptığını en iyi bilendir.**

71. **İnkâr edenler bölük bölük cehenneme sürülürler. Nihayet oraya vardıklarında onun kapıları açılır ve bekçileri onlara şöyle der: "Aranızdan size Rabbinizin âyetlerini okuyan ve bugünle karşılaşacağınız konusunda sizi uyaran peygamberler gelmedi mi?" "Evet, geldi" derler. Ne var ki azap sözü kâfirler için artık kesin olarak gerçekleşmiştir.**

72. **Denilir ki: "Cehennemin kapılarından, orada ebedi kalmak üzere girin. Kibirlenenlerin yeri ne kötüymüş!"**

73. **Rablerinin azabından korunmuş olanlar da bölük bölük cennete sürülür. Nihayet oraya geldiklerinde onun kapıları açılır ve bekçileri onlara şöyle der: "Selam size! Hoş geldiniz! Ebedî kalmak üzere buraya girin."**

74. **Onlar da derler ki: "Hamd, bize verdiği sözü tutan ve buraya bizi mirasçı kılan Allah'adır. Cennetin dilediğimiz yerine yerleşeceğiz." İyi işler yapanların mükâfatı ne de güzeldir!**

75. **Meleklerin, Rablerine hamd ile O'nu her türlü eksiklikten tenzih ederek Arş'ın etrafında toplandıklarını görürsün. Artık onların arasından adaletle hükmolunmuş ve "Hamd, âlemlerin Rabbi Allah'adır" denmiştir.**

Müşrikler, Peygamberin çağrısına icabet etmemekle yetinmiyor, Peygamberi de kendi putlarına çağırıyorlardı.

Onların bu çağrılarına cevap verilirken Peygamberin onlara *"ey cahiller"* diye hitap etmesinin sebebi, onların kendilerine sunulan Allah'ın birliğine dair kesin delilleri değerlendiremeyecek kadar muhakeme yoksunu olduklarını belirterek onları hadlerini aşmama konusunda uyarmaktır.

Rivayet edilir ki müşrikler, davasından vazgeçmesi karşılığında kendisine Mekke'nin en zengini olacak kadar mal ve dilediği kadınla evlendirmeyi Peygambere teklif etmeleri üzerine bu âyet indirilmiş, böylece bu konudaki umutlarının kesinlikle gerçekleşmeyeceği belirtilmiştir. Diğer bir rivayette ise âyetin kendilerinin Allah'a ibadet etmeleri karşılığında Peygamberin de

onların putlarına tapmasını istemeleri üzerine indirildiği söylenir. (İbnu Kesir, VII,112).

Peygambere Allah'ın birliğine dair kesin deliller geldikten sonra onların dediklerine uyması akıl kârı mıdır?

Önceki peygamberlere de bu tür teklifler gelmiş ve onlar da bu teklifleri kesin bir dille geri çevirmiştir. Onlara da Allah'a ortak koşmaları durumunda amellerinin boşa gideceği ve hüsrana uğrayacakları bildirilmişti. Aynı şekilde bugün de para, makam, şöhret vs. gibi hususlardan dolayı tevhit mücadelesinden vazgeçenler ve bu konuda taviz verenlerin amelleri boşa gidecek, hüsrana uğrayanlardan olacaklardır. Peygamberler, Allah'ın emirlerine en bağlı kimselerdir. Dünyevi menfaatler için taviz vermeleri asla mümkün değildir.

"**Allah'ı hakkıyla takdir edemediler. Kıyamet günü yer tamamen O'nun avucundadır ve gökler de O'nun sağ elinde dürülmüştür. O, onların ortak koştuklarından münezzeh ve yücedir.**"

Müşrikler Allah'ı hakkıyla takdir edemediler. İmtihan sebebiyle bu dünya hayatında kendilerine tanınan, Allah'ın emirlerine karşı gelmelerinin ve diledikleri gibi davranmalarının hep geçerli olacağını sandılar. Oysa kıyametin kopmasıyla insanlara tanınan bu imkân son bulacaktır. Hatta müşriklerin taptıkları o putlar da artık bütünüyle Allah'ın hâkimiyetinin altına girecektir. Kimsenin başına buyruk davranması söz konusu olmayacaktır.

Aslında bu dünya hayatında da hiç kimse Allah'ın hükmünün dışına çıkamaz. Emirlerine muhalefet iznini insanlara kendisi tanımaktadır. İzni vermesi, dünya hayatının imtihan yeri olmasından kaynaklanmaktadır.

"Sur'a üflendiği vakit Allah'ın istisna etmeyi kararlaştırdıkları hariç göklerde ve yerde kim varsa çarpılıp yıkılıverir. Sonra bir daha ona üflenince bir de bakarsın ki ayağa kalkmış bakınıp duruyorlar."

Bu, Sur'a ilk üflemedir. Sûr'a üflendiğinde canlılar sesin korkunçluğundan akıllarını kaybedecek ve öleceklerdir. İkinci kez üflendiğinde ise ölülerin tamamı dirilecektir. İki Sûr arasında geçecek süre nedir? Buna dair kesin bir bilgi bulunmamaktadır.

Âyetten anlaşılan iki kez Sûr'a üfleneceğidir. Ancak Neml sûresi 87. âyette *"Korku Sûr'u"*ndan söz edilmektedir. Bu sebeple âlimlerin büyük çoğunluğu üç kez Sûr'a üfleneceğini söylemektedir. Buna göre ilk Sûr'a üflendiğinde canlılar korkudan bayılacak, ikinci kez üflendiğinde ölecek ve üçüncüsünde ise dirileceklerdir. Yine bu nedenle bazı âlimler, bu âyette sözü edilen birinci Sûr ile

canlıların korkudan bayılacaklarını; *"çarpılıp yıkılıverme"* ile bunun kastedildiğini söylemişlerdir.

"Yer, Rabbinin nuruyla aydınlanır, kitap konulur, peygamberler ve şahitler getirilir. Aralarında hakkaniyetle hüküm verilir ve onlara asla zulmedilmez."

Müfessirlerin önemli bir kesimi Rabbin nuruyla yerin aydınlanacağından söz ederken buradaki nurun, O'nun adaletinden kaynaklanan bir nur olacağını söylemişlerdir. (Zemahşeri, VI, 87; Razi, XIII, 288; Ebu's-Suûd, VI, 22). Yargılamada hiç kimseye hiçbir haksızlık yapılmayacak, her şey şahitlerle delillerle ortaya konulacaktır: "**Herkese ne yaptıysa karşılığı tam olarak verilir. Allah, onların neler yaptığını en iyi bilendir.**"

"İnkâr edenler bölük bölük cehenneme sürülürler. Nihayet oraya vardıklarında onun kapıları açılır ve bekçileri onlara şöyle der: "Aranızdan size Rabbinizin âyetlerini okuyan ve bugünle karşılaşacağınız konusunda sizi uyaran peygamberler gelmedi mi?" "Evet, geldi" derler. Ne var ki azap sözü kâfirler için artık kesin olarak gerçekleşmiştir."

Herkes yaptığının karşılığını eksiksiz aldıktan sonra bu karşılığın bir sonucu olarak sıra ceza ve mükâfata gelmiştir. İnkâr edenler, gruplar halinde cehenneme sürüleceklerdir. Cehennem bekçileri onlara **"Aranızdan size Rabbinizin âyetlerini okuyan ve bugünle karşılaşacağınız konusunda sizi uyaran peygamberler gelmedi mi?"** diye soracaklar, onlar da: **"Evet, geldi"** diyeceklerdir. Ne var ki iş işten geçmiştir ve bu itiraflarının onlara bir yararı olmayacaktır.

Kuşkusuz bu sahnelerin anlatılması, sadist duyguları tatmin için değildir. O duruma düşmemek için inkâr edenleri uyarmak ve henüz vakit varken inkârdan vazgeçmelerini sağlamak amacıyladır.

Aynı şekilde dünya hayatında yaptıklarının bir karşılığı olarak cennetlikler de cennete götürülecek ve cennet bekçileri onları selamla karşılayacaklardır.

Cennete gireceklerle ilgili hususların dile getirilmesi de bir yandan inkâr edenleri iman etmeye özendirmeyi, diğer yandan iman etmişlerin imanlarında kararlılıklarını arttırmayı amaçlamaktadır.

40.
Mü’min Sûresi

Zümer sûresinden sonra Mekke’de indirilmiş olup, 85 âyettir. 28-45. âyetlerinde Firavun ailesinden iman eden bir kişinin vasıfları sayıldığından ***Mü’min*** *adını almıştır. Sûrede bu kişinin inanmayanlara uyarıları da yer almaktadır. Allah’ın günahları bağışlayıcı oluşunu dile getiren ve 3. âyetinde geçen* ***Ğâfir*** *kelimesinden dolayı bu isimle de anılmaktadır.*

Sûre, Müslümanlara baskının yoğunlaştığı hatta Peygamberi öldürme planlarının yapıldığı bir sırada indirilmiştir. Bu sebeple Peygambere karşı çıkanlar uyarılmakta ve ahirette uğrayacakları azap dile getirilmektedir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

حٰمٓ ﴿١﴾ تَنْز۪يلُ الْكِتَابِ مِنَ اللّٰهِ الْعَز۪يزِ الْعَل۪يمِۙ ﴿٢﴾ غَافِرِ الذَّنْبِ
وَقَابِلِ التَّوْبِ شَد۪يدِ الْعِقَابِ ذِي الطَّوْلِۜ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۜ اِلَيْهِ
الْمَص۪يرُ ﴿٣﴾ مَا يُجَادِلُ ف۪ٓي اٰيَاتِ اللّٰهِ اِلَّا الَّذ۪ينَ كَفَرُوا فَلَا يَغْرُرْكَ
تَقَلُّبُهُمْ فِي الْبِلَادِ ﴿٤﴾ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَالْاَحْزَابُ
مِنْ بَعْدِهِمْۖ وَهَمَّتْ كُلُّ اُمَّةٍ بِرَسُولِهِمْ لِيَأْخُذُوهُ وَجَادَلُوا

بِالْبَاطِلِ لِيُدْحِضُوا بِهِ الْحَقَّ فَأَخَذْتُهُمْ فَكَيْفَ كَانَ
عِقَابِ ﴿٥﴾ وَكَذَٰلِكَ حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا
أَنَّهُمْ أَصْحَابُ النَّارِ ﴿٦﴾ الَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهُ
يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيُؤْمِنُونَ بِهِ وَيَسْتَغْفِرُونَ
لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَحْمَةً وَعِلْمًا فَاغْفِرْ
لِلَّذِينَ تَابُوا وَاتَّبَعُوا سَبِيلَكَ وَقِهِمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ ﴿٧﴾
رَبَّنَا وَأَدْخِلْهُمْ جَنَّاتِ عَدْنٍ الَّتِي وَعَدْتَهُمْ وَمَنْ صَلَحَ
مِنْ آبَائِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٨﴾
وَقِهِمُ السَّيِّئَاتِ وَمَنْ تَقِ السَّيِّئَاتِ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمْتَهُ
وَذَٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٩﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Ha-mim.**
2. **Kitabın indirilmesi mutlak güç sahibi olan, çok bilen Allah'tandır.**
3. **O, günahı bağışlayan, tövbeyi kabul edendir. Azabı çetin olandır, lütuf sahibidir. O, kendisinden başka hiçbir ilâh olmayandır ve dönüş O'nadır.**
4. **İnkâr edenlerden başkası Allah'ın âyetleri üzerinde çekişmez. Ama onların şehirlerde dönüp dolaşması seni aldatmasın.**
5. **Onlardan önce Nuh kavmi ve bunlardan sonra gelen birtakım topluluklar da yalanladılar. Her ümmet peygamberini yakalayıp engellemeye kalkışmış, batıla sarılarak hakkı yok etmeğe çırpınmıştır.**

Ben de onları kıskıvrak yakaladım, cezalandırmam nasılmış (görsünler)!

6. **Böylece inkâr edenlerin ateş ehli olduklarına dair Rabbinin sözü gerçekleşmiş oldu.**
7. **Arş'ı taşıyanlar ve çevresinde bulunanlar, Rablerini üstün sıfatlarla tavsif edip eksik sıfatlardan tenzih ederler. O'na inanırlar ve iman etmiş olanların bağışlanmasını isterler: "Rabbimiz, rahmetin ve ilmin her şeyi kuşatmıştır. Tövbe eden ve senin yoluna uyanları bağışla. Onları cehennem azabından koru"** (derler).
8. **"Onları ve babalarından, eşlerinden ve zürriyetlerinden iyi olanları kendilerine vaat ettiğin Adn cennetlerine koy. Şüphesiz sen, mutlak güç sahibi ve her şeyi yerli yerince yapansın."**
9. **"Onları kötülüklerden koru. O gün kimi kötülüklerden korursan ona merhamet etmiş olursun. Bu, en büyük kurtuluştur."**

Sûre başlarındaki mukattaa harflerine dair görüşlere Bakara sûresinin ilk âyetinin tefsirinde değinilmiş ve bunların Kur'ân'ın icazıyla ilgilerine dikkat çekilerek bunun delillerinden birinin, hemen bu harflerden sonra Kur'ân'dan söz edilmesi olduğu ifade edilmişti. Burada hece harflerinden hemen sonra Kur'ân'ı indirenin Allah olduğu belirtilerek sûrenin içeriğini yakından ilgilendiren O'nun sıfatlarından bahsedilmektedir.

Allah, Aziz'dir: Mutlak güç sahibidir ve şanı yücedir. İsteği kesinlikle olur ve O'nun isteğine karşı duracak hiçbir güç yoktur. Her güç O'nun karşısında yenilmeye mahkûmdur.

Allah, Alîm'dir: Her şeyi bilir, bilmeye konu olup O'nun bilgisinin dışında kalan bir şey yoktur. Bilmek için vasıtaya ihtiyacı yoktur, direkt olarak bilir. O'nun gönderdiği vahiyler de bu ilmin sonucudur; insan için neyin yararlı, neyin zararlı olduğunu bilir. Vahyinde insanların yarar ve zararlarını gözetmiştir. Bu sebeple vahyin getirdiği hükümlerden velev ki birinin tutarsızlığını savunmak, ilminin eksikliğini söylemek anlamına gelir.

Allah, Ğâfir'dir: Günahları bağışlayandır. Sadece O'na şirk koşulmasını bağışlamaz, bunun dışında her şeyi bağışlar.

Allah, Tövbeyi kabul edendir: Samimiyetle kendisine yönelip işlemiş olduğu günahların bağışlanmasını dileyenin günahlarını bağışlar; onun tövbesini kabul eder.

Allah, azabı çetin olandır: Kendisine isyan eden ve işlediği bu suçtan dolayı tövbe etmeyenlere karşı azabı çetindir.

Allah, lütuf sahibidir: İnsanların eriştikleri nimetlerin tamamı O'nun ikramıdır.

İşte bu sıfatlara sahip olan Allah, tek ilâhtır. Kulluğun sadece O'na yapılması gerekir. Bütün insanların dönüşü O'nadır. Ta ki iyilik yapmış olanlar iyiliklerinin mükâfatını alsın ve O'nun emirlerine karşı gelip kötülük işlemiş olanlar da cezalarını çeksin.

"İnkâr edenlerden başkası Allah'ın âyetleri üzerinde çekişmez. Ama onların şehirlerde dönüp dolaşması seni aldatmasın."

Âyetleri anlama bağlamında çekişmek daha dikkatli bir ifade ile tartışmak, kınanacak bir durum değildir. Âyetlerin gerçek anlamlarının ortaya çıkması için bu tür tartışmalara ihtiyaç vardır. Tarih boyunca Müslüman âlimler bazı âyetlerle ne kastedildiği konusunda tartışmışlardır. Burada kınanan çekişme hakkı bulmak için değil, sırf galip gelmek için yahut âyetleri inkâr etmek maksadıyla olan ve bu âyetlerin Allah katından indirilmediğini ispatlama çabasıyla yapılan tartışma ve çekişmelerdir.

Dünya hayatı, imtihan yurdudur. Bu sebeple inkâr edenlerin dünya nimetlerine kavuşmalarına engel olunmaz. Özellikle âyetin indiği Mekke döneminde inkâr edenlerin maddi durumları, İslâm'a girenlerin durumundan çok daha iyi idi. İşin tabiatı da bunu gerektirmektedir. Zengin kesimler her dönemde hak davayı kabul etme konusunda genellikle direnç göstermişlerdir. Hak davaya ilk iman edenler, öncelikle fakirler olmuştur. Kureyş'in inkâr edenleri dünyanın değişik şehirlerine seferler yapıyor, ticaretle uğraşıyorlardı. İşte Peygamberin şahsında Müslümanlara mesaj verilmekte, inkâr edenlerin zenginlikleri karşısında komplekse girmemeleri öğütlenmektedir.

"Onlardan önce Nuh kavmi ve bunlardan sonra gelen birtakım topluluklar da yalanladılar. Her ümmet peygamberini yakalayıp engellemeye kalkışmış, batıla sarılarak hakkı yok etmeğe çırpınmıştır. Ben de onları kıskıvrak yakaladım, cezalandırmam nasılmış (görsünler)!"

Mekke müşriklerinden önceki kavimlerin de peygamberlerini yalanlamalarına dikkat çekilmesinin Peygambere ve bir de yalanlayanlara yönelik mesajları vardır.

Peygambere yönelik olanı, yalanlanan peygamberin sadece kendisi olmadığı, önceki peygamberlerin de yalanlandıkları ve sonunda yalanlayanların cezalandırıldığı bildirilerek teselli edilmesidir.

Yalanlayanlara yönelik olanı ise geçmişten ibret almalarını sağlayıp uyarılmalarıdır. Yalanlamaya devam ettikleri takdirde öncekilerin cezalandırılmaları gibi kendileri de cezalandırılacaklardır. Ayrıca bu dünya hayatında cezalandırılmaları yetmeyecek, ahirette de cezayı hak edeceklerdir: **"Böylece inkâr edenlerin ateş ehli olduklarına dair Rabbinin sözü gerçekleşmiş oldu."**

Hakka karşı direnip azgınlaşan toplulukların hem dünyada hem de ahirette cezalandırılmaları ve bu hususların sonrakilere hatırlatılması, toplumların da birtakım yasalara bağlı olduklarını göstermektedir.

Bu âyette anlatılanların iman etmiş kimselere yönelik mesajı da elbette vardır. Fakat onlara yönelik daha açık ve etkili mesaj hemen ardından gelen şu âyette verilmektedir:

"Arş'ı taşıyanlar ve çevresinde bulunanlar, Rablerini üstün sıfatlarla tavsif edip eksik sıfatlardan tenzih ederler. O'na inanır ve iman etmiş olanların bağışlanmasını isterler: 'Rabbimiz, rahmetin ve ilmin her şeyi kuşatmıştır. Tövbe eden ve senin yoluna uyanları bağışla. Onları cehennem azabından koru."

Arş'ı taşıyan ve onun çevresinde bulunan melekler sıradan melekler değil, Allah'a en yakın ve büyük meleklerden olmalılar. Övülme makamında burada zikredilmeleri buna bir işarettir. İşte bu melekler, iman etmiş kimseler için Allah'a dua ediyorlar. Böylece müşriklerin zulüm ve baskısı altında bulunan müminlerin yürekleri güçlendiriliyordu. Çünkü onlar, o Allah'a yakın meleklerin desteğine mazhar olmuşlardır. Şu anda çaresiz gibi görünseler de çaresiz değillerdir.

Meleklerin iman edenlere duaları devam etmektedir: "**Onları ve babalarından, eşlerinden, zürriyetlerinden iyi olanları kendilerine vaat ettiğin Adn cennetlerine koy. Şüphesiz sen, mutlak güç sahibi ve her şeyi yerli yerince yapansın. Onları kötülüklerden koru. O gün kimi kötülüklerden korursan ona merhamet etmiş olursun. Bu, en büyük kurtuluştur."**

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنَادَوْنَ
لَمَقْتُ اللَّهِ أَكْبَرُ مِنْ مَقْتِكُمْ أَنْفُسَكُمْ إِذْ تُدْعَوْنَ إِلَى الْإِيمَانِ
فَتَكْفُرُونَ ﴿١٠﴾ قَالُوا رَبَّنَا أَمَتَّنَا اثْنَتَيْنِ وَأَحْيَيْتَنَا اثْنَتَيْنِ

فَاعْتَرَفْنَا بِذُنُوبِنَا فَهَلْ إِلَى خُرُوجٍ مِنْ سَبِيلٍ ﴿١١﴾
ذَٰلِكُمْ بِأَنَّهُ إِذَا دُعِيَ اللَّهُ وَحْدَهُ كَفَرْتُمْ وَإِنْ
يُشْرَكْ بِهِ تُؤْمِنُوا فَالْحُكْمُ لِلَّهِ الْعَلِيِّ الْكَبِيرِ ﴿١٢﴾

10. İnkâr edenlere seslenilir: "Allah'ın öfkesi, sizin kendinize öfkelenmenizden daha büyüktür; çünkü siz imana çağrılıyordunuz fakat inkâr ediyordunuz."

11. Diyecekler ki: "Rabbimiz bizi iki kez öldürdün ve iki kez dirilttin. Biz artık günahlarımızı itiraf ettik. Acaba çıkmak için bir yol var mıdır?"

12. "Bu duruma şundan dolayı düştünüz: Sadece Allah'a ibadet edildiğinde inkâr ettiniz. Ama O'na ortak koşulunca buna inandınız. Artık hüküm, yücelerin yücesi Allah'ındır."

İnkâr edenler, dünya hayatında niçin peygamberlerin çağrısına karşı çıktık, gerçeklere kulaklarımızı tıkadık diye kendi kendilerine kızacak, öfkeleneceklerdir. İşte bu sırada cehennem zebanileri de onlara: **"Allah'ın öfkesi, sizin kendinize öfkelenmenizden daha büyüktür; çünkü siz imana çağırılıyordunuz, fakat inkâr ediyordunuz,"** diyeceklerdir.

Kuşkusuz Allah'ın öfkelenmesi, insanların kızgınlık duygularına kapılarak dengelerini yitirmeleri şeklindeki öfkelerinden farklıdır. Zaten Allah hiçbir hususta insanlara benzemez. O halde O'nun öfkesi de insanlarınkine benzemez. Nasıl öfkelendiğini bilemeyiz. Ama anlatımdan O'nun o inkâr edenleri şiddetli bir ceza ile cezalandıracağını anlıyoruz.

"Diyecekler ki: 'Rabbimiz bizi iki kez öldürdün ve iki kez dirilttin. Biz artık günahlarımızı itiraf ettik. Acaba çıkmak için bir yol var mıdır?"

Arap dilinde ölüm, canlı olmamak, yok olmak anlamındadır. Bu sebeple ilk ölüm, henüz ana rahminden dünyaya gelmezden önceki durumu ifade etmektedir. Henüz ruhun üflenmediği ve ceninin ana rahminde bir et parçası halinde olduğu dönem olarak da anlamak mümkündür. İkinci ölüm ise dünya hayatına geldikten sonraki ölümdür. İlk dirilme dünya hayatına gelme,

ikincisi de ölümden sonra kıyametteki diriliştir. Bu sebeple âyetin reenkarnasyona işaret ettiğini söyleyenlerin âyetten görüşlerine çıkaracakları bir delil bulunmamaktadır. Âyetin sonunda cehenneme girmiş olanların" **"Şimdi çıkmak için bir yol var mıdır?"** şeklindeki sözleri ve ardından gelen âyette onlara verilecek **"Bu duruma şundan dolayı düştünüz: Sadece Allah'a ibadet edildiğinde inkâr ettiniz. Ama O'na ortak koşulunca buna inandınız. Artık hüküm, yücelerin yücesi Allah'ındır"** şeklindeki cevap da reenkarnasyonun olmadığına bir delildir. Çünkü reenkarnasyon mümkün olsaydı, defalarca gidip geldiniz ama inanmadınız şeklinde bir cevap verilmesi gerekirdi.

هُوَ الَّذٖى يُرٖيكُمْ اٰيَاتِهٖ وَيُنَزِّلُ لَكُمْ مِنَ السَّمَٓاءِ رِزْقًا
وَمَا يَتَذَكَّرُ اِلَّا مَنْ يُنٖيبُ ﴿١٣﴾ فَادْعُوا اللّٰهَ مُخْلِصٖينَ
لَهُ الدّٖينَ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ﴿١٤﴾ رَفٖيعُ الدَّرَجَاتِ
ذُو الْعَرْشِ يُلْقِى الرُّوحَ مِنْ اَمْرِهٖ عَلٰى مَنْ يَشَٓاءُ مِنْ عِبَادِهٖ
لِيُنْذِرَ يَوْمَ التَّلَاقِ ﴿١٥﴾ يَوْمَ هُمْ بَارِزُونَ لَا يَخْفٰى عَلَى اللّٰهِ
مِنْهُمْ شَىْءٌ لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴿١٦﴾
اَلْيَوْمَ تُجْزٰى كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ لَا ظُلْمَ الْيَوْمَ اِنَّ اللّٰهَ سَرٖيعُ
الْحِسَابِ ﴿١٧﴾ وَاَنْذِرْهُمْ يَوْمَ الْاٰزِفَةِ اِذِ الْقُلُوبُ لَدَى
الْحَنَاجِرِ كَاظِمٖينَ مَا لِلظَّالِمٖينَ مِنْ حَمٖيمٍ وَلَا شَفٖيعٍ يُطَاعُ ﴿١٨﴾

13. Size âyetlerini gösteren ve size gökten bir rızık indiren O'dur. Ama Allah'a yönelenden başkası ibret almaz.

14. Kâfirlerin hoşuna gitmese de dini yalnızca Allah'a halis kılarak O'na dua edin.

15. O, dereceleri yükseltendir, Arş'ın sahibidir. O, buluşma günü konusunda uyarmak için emrinden olan ruhu/Cebrail'i kullarından dilediğine indirir.

16. (Mezarlarından) **ortaya çıktıkları gün, onlara ait hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz. Bugün hükümranlık kimindir? Tek ve Kahhâr olan Allah'ındır.**

17. Bugün herkes kazandığının karşılığını görecektir. Bugün hiçbir haksızlık söz konusu olmaz. Şüphesiz ki Allah hesabı çarçabuk görendir.

18. Yaklaşan gün konusunda onları uyar. O gün kalpler gırtlaklara dayanmış yutkunmaktadır. İnkâr edenlerin ne samimi bir dostu ne de itaat edilen bir şefaatçileri vardır.

"Âyet" kelimesi delil, işaret gibi anlamlara gelir. O halde Allah'ın âyetleri O'nun varlığına, birliğine, kudretine ve sadece kendisine kulluk edilmesi gerektiğine, hâsılı Allah'la ilgili Kur'ân'da anlatılan, isim ve sıfatlarına delil olan ve onlara rehberlik eden her işarettir. Bu âyette ilk hedeflenen anlam ise sadece Allah'a kulluk etmenin/sadece O'na itaat etmenin gerektiğine dair delillerdir. Bu delillerin en önemlilerinden biri verilmektedir ki o da insana rızkı verenin Allah olduğudur. İnsanın hayatını devam ettirmesi için aldığı gıdalar, yukarıdan yağdırılan yağmur sayesindedir. Yağmuru yağdıran da Allah'tır. Yağmurun insanın rızkıyla sıkı bir ilişkisi vardır. O halde Allah'a kulluk yapılmalı, O'na itaat edilmelidir. O'nun emir ve yasaklarının üstünde emir ve yasak tanınmamalıdır. Başkası O'na ortak koşulmamalıdır. Ortak koşmak, Allah'la birlikte başkasına da kulluk etmek, başkasının emir ve yasaklarını, Allah'ın emir ve yasaklarına denk veya üstün tutmaktır.

Allah'a kulluk etmek sadece vakti ve şekli belirlenmiş olan namaz ve oruçla sınırlı değildir. Kulluk, hayatın tamamını içine alacak şekilde hayatın her kesimine yayılmalıdır. *"Dini Allah'a halis kılmak"* ancak bu şekilde gerçekleşir.

"O, dereceleri yükseltendir, Arş'ın sahibidir O. Buluşma günü konusunda uyarmak için emrinden olan ruhu kullarından dilediğine indirir."

den peygamberlerin, salih kimselerin derecelerini yükseltir, anlamı verilmiştir. Kelimeyi *"yüksek"* anlamına aldığımızda ise Allah'ın kendisinin derecelerinin yüksek olduğunu anlatır. O, Arş'ın sahibidir; evrenin tamamı O'nun hükümranlığındadır. Bu sebeple kullarından dilediğini peygamber olarak seçer ve ona vahiy indirir. Kimsenin buna itiraz etmeye ne hakkı vardır ne de yetkisi vardır. Kulları ne denli yüce makamlara yükselirlerse yükselsinler, O yine Arş'ın sahibidir ve kimseyi hükümranlığına ortak kılmaz.

Vahyin, *"ruh"* ile isimlendirilmesi, vahyin ölü kalplere can/ruh vermesi, insanların manevi hayatlarının onunla can bulması nedeniyledir. Arap dilinde *"ruh"* varlılıklara canlılık veren şeydir. Mecazî olarak her nefis sahibi olan şey için de kullanılır.

Âyette geçen *"emr"* kelimesi, bildiğimiz emir/emretmek anlamında kullanılmış olabildiği gibi, O'nun hayret verici ve kendine has işlerdendir, anlamında da kullanılmış olabilir. (İbnu Âşur, XII, 414).

"(Mezarlarından) **ortaya çıktıkları gün, onlara ait hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz. Bugün hükümranlık kimindir? Tek ve Kahhâr olan Allah'ındır."**

Aslında Allah'ın ne dünya hayatında ne de ahretin diğer dönemlerinde, kısacası zamanın hiçbir diliminde yaratıkların ahvalinden habersiz kaldığı an yoktur. Burada hesaba çekilecekleri sırada Allah'ın her şeylerini bildiği hatırlatılmaktadır.

Bütün insanlar hesap için mahşerde toplandıkları sırada bir ses: "**Bugün hükümranlık kimindir?"** diye gürleyecek ve "**Tek ve Kahhâr olan Allah'ındır"** cevabı verilecektir. Soruyu kim soracak ve kim yahut kimler cevabı verecektir? Bu konuda farklı görüşler vardır. Soruyu kim soracak ve cevabı kim verecek olursa olsun bu bir gerçektir. O gün tek mutlak hükümran vardır, o da Allah'tır. Haddizatında her daim tek hükümran vardır, o da Allah'tır. Ancak dünya hayatı, imtihan yeri olduğundan imtihanın bir gereği olarak insanlara da hükmetme, Allah'ın emirlerine karşı gelme imkânı Allah tarafından verilmiştir. Kimi hükümdarlar rab olduklarını; hatta öldürüp dirilttiklerini bile iddia edebilmişlerdir. Ama o gün bu tür iddialar da ortadan kalkacaktır.

"Bugün herkes kazandığının karşılığını görecektir. Bugün hiçbir haksızlık yoktur. Şüphesiz ki Allah hesabı çarçabuk görendir."

Güçsüzken adalet her zaman anlam ifade etmez ama mutlak güç elde iken adil davranmak, işte adaletin en anlamlısı budur. Mutlak güç Allah'ın elinde ve kimsenin itiraz edecek gücü bulunmadığı halde Allah hiçbir adaletsizlik yapmayacaktır. Kimsenin mükâfatından bir kısıtlama yapılmayacağı gibi kim-

seye hak ettiğinden fazla ceza da verilmeyecektir. Kim ne yapmışsa karşılığını tam olarak görecektir. Adaletin tam tahakkuk etmesi için gerekli olan bilgi ve belgeler de Allah'ın yanında mevcuttur. İyi amellerin de kötü amellerin de en küçüğü bile değerlendirilecek, hiçbir şey kaybolmayacaktır.

"Yaklaşan gün konusunda onları uyar. O gün kalpler gırtlaklara dayanmış yutkunmaktadır. İnkâr edenlerin ne samimi bir dostu ne de itaat edilen bir şefaatçileri vardır."

Her gelecek yakındır, çünkü geçen her an onu yaklaştırmaktadır. Her düşünen bunu bilir. Ama yine de Allah, Peygamberine bu konuda insanları uyarmasını emretmektedir.

O gün inkâr edenlerin itaat edilen bir şefaatçilerinin olmadığının söylenmesi, inanan kimselerin itaat edilen bir şefaatçilerinin olacağı anlamına gelmez. İnkâr eden müşriklerin inançları şefaat üzere kuruludur. Allah dışında ibadet ettikleri kimselerin Allah katında kendilerine şefaatçi olması inançlarının temelini teşkil etmektedir. Bu sebeple itaat edilen bir şefaatçilerinin olmayacağı özellikle zikredilmiştir. Zaten yukarıdaki âyette herkesin yaptığının karşılığını göreceği vurgulanmıştı. Bakara sûresinin 254. âyetinde de inananlara hitaben: *"Ey iman edenler! Hiçbir alışverişin, hiçbir dostluğun ve hiçbir şefaatin bulunmadığı gün gelmeden size rızık olarak verdiğimizden infak edin. Kâfirler/nankörler, zalimlerin ta kendileridir"* denilmektedir.

يَعْلَمُ خَٓائِنَةَ الْاَعْيُنِ وَمَا تُخْفِي الصُّدُورُ ﴿١٩﴾ وَاللّٰهُ
يَقْضِي بِالْحَقِّۜ وَالَّذ۪ينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِه۪ لَا يَقْضُونَ بِشَيْءٍۜ
اِنَّ اللّٰهَ هُوَ السَّم۪يعُ الْبَص۪يرُ ﴿٢٠﴾ اَوَلَمْ يَس۪يرُوا فِي الْاَرْضِ
فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذ۪ينَ كَانُوا مِنْ قَبْلِهِمْۜ
كَانُوا هُمْ اَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَاٰثَارًا فِي الْاَرْضِ فَاَخَذَهُمُ اللّٰهُ
بِذُنُوبِهِمْۜ وَمَا كَانَ لَهُمْ مِنَ اللّٰهِ مِنْ وَاقٍ ﴿٢١﴾ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ

كَانَتْ تَأْتِيهِمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَكَفَرُوا فَأَخَذَهُمُ
اللّٰهُ اِنَّهُ قَوِيٌّ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٢٢﴾

19. O, gözlerin hain bakışını ve kalplerin gizlediklerini bilir.

20. Allah adaletle hükmeder. O'nun dışında taptıkları ise hiçbir şeyle hükmetmezler. Şüphesiz ki Allah işiten ve görendir.

21. Yeryüzünde dolaşıp kendilerinden öncekilerin akıbeti nasıldı görsünler. Onlar, bunlardan daha güçlüydüler ve yeryüzünde daha çok iz bırakmıştılar; ama Allah, günahları sebebiyle onları cezalandırdı ve onları Allah'a karşı koruyan hiç kimse olmadı.

22. Çünkü peygamberleri kendilerine mucizeler getirdikleri halde onlar inkâr ettiler. Bunun üzerine Allah onları cezalandırdı. O, güçlüdür, azabı çetindir.

Allah'ın gözlerin hain bakışlarını/kötü niyetle bakışının, harama bakışının ve kalplerin gizlediğini bildiğinin belirtilmesi ile iki husus amaçlanmaktadır: Bunlardan biri, Allah'ın bilgisi için bir sınırın bulunmadığıdır. Diğeri ise yargılamada bunların da hesaba katılacağıdır. Yargılamada tam adalet ancak bununla gerçekleşir. Kişinin yaptığı işlerde niyeti önemlidir. Mesela biri gösteriş olsun diye malını dağıtırken diğeri sırf Allah'ın rızasına kavuşmak için infak eder.

Ayrıca kişi, dış amellerinden yargılanacağı gibi içinde planladıklarından da sorguya çekilecektir.

İşte Allah hükmederken bu hususları da hesaba katarak hükmeder ve bu nedenle O'nun hükmü, adaleti içerir. Oysa Allah dışında taptıkları ne görür, ne de bilirler. Onların yargılama yetkileri de yoktur.

"Yeryüzünde dolaşıp kendilerinden öncekilerin akıbeti nasıldı görsünler. Onlar, bunlardan daha güçlüydüler ve yeryüzünde daha çok iz bırakmıştılar. Ama Allah, günahları sebebiyle onları cezalandırdı ve onları Allah'a karşı koruyan olmadı."

İnkâr edenler ahiret azabı konusunda uyarıldıktan sonra burada dünya hayatındaki azap konusunda uyarılıyorlar.

Müşrikler zengin ve güçlü olduklarından dolayı kendilerine bir zarar dokunmayacağını sanıyorlardı. Onlara kendilerinden daha güçlü kavimlerin he-

lak edildiği hatırlatılıyor. Araplar yaz ve kış seyahatlerinde helak edilen bu kavimlerin bir kısmının kalıntılarının yanından geçiyorlardı.

İşte o güçlü kavimler işledikleri günahlar nedeniyle onlara gönderilen afetler karşısında hiçbir şey yapamayıp helak olup gittiler. Zenginlik yahut başka sebeplerle kendilerini güçlü görüp kendilerine bir zarar gelemeyeceğine inananlar bundan ibret alsınlar.

"Çünkü peygamberleri kendilerine mucizeler getirdikleri halde onlar inkâr ettiler. Bunun üzerine Allah onları cezalandırdı. O, güçlüdür, azabı çetindir."

Allah, adaletinin bir gereği olarak toplumları uyarmadıkça kavimleri helak etmez. Peygamberler, güçlü delillerle kavimleri uyarırlar, o kavimlerde gerçeği kabul etme potansiyeli var oldukça da helak etmez. Ama o toplumdan bütünüyle umut kesilmişse artık helak edilmeyi hak etmişlerdir.

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا مُوسٰى
بِاٰيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُب۪ينٍۙ ﴿٢٣﴾ اِلٰى فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَقَارُونَ
فَقَالُوا سَاحِرٌ كَذَّابٌ ﴿٢٤﴾ فَلَمَّا جَٓاءَهُمْ بِالْحَقِّ مِنْ عِنْدِنَا
قَالُوا اقْتُلُٓوا اَبْنَٓاءَ الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا مَعَهُ وَاسْتَحْيُوا
نِسَٓاءَهُمْۜ وَمَا كَيْدُ الْكَافِر۪ينَ اِلَّا ف۪ي ضَلَالٍ ﴿٢٥﴾
وَقَالَ فِرْعَوْنُ ذَرُون۪ٓي اَقْتُلْ مُوسٰى وَلْيَدْعُ رَبَّهُۚ اِنّ۪ٓي اَخَافُ
اَنْ يُبَدِّلَ د۪ينَكُمْ اَوْ اَنْ يُظْهِرَ فِي الْاَرْضِ الْفَسَادَ ﴿٢٦﴾ وَقَالَ
مُوسٰٓى اِنّ۪ي عُذْتُ بِرَبّ۪ي وَرَبِّكُمْ مِنْ كُلِّ مُتَكَبِّرٍ لَا يُؤْمِنُ بِيَوْمِ
الْحِسَابِ۟ ﴿٢٧﴾ وَقَالَ رَجُلٌ مُؤْمِنٌۗ مِنْ اٰلِ فِرْعَوْنَ يَكْتُمُ ا۪يمَانَهُٓ

أَتَقْتُلُونَ رَجُلًا أَنْ يَقُولَ رَبِّيَ اللّٰهُ وَقَدْ جَٓاءَكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ
مِنْ رَبِّكُمْ وَاِنْ يَكُ كَاذِبًا فَعَلَيْهِ كَذِبُهُ وَاِنْ يَكُ صَادِقًا
يُصِبْكُمْ بَعْضُ الَّذ۪ي يَعِدُكُمْ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْد۪ي مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ
كَذَّابٌ ﴿٢٨﴾ يَا قَوْمِ لَكُمُ الْمُلْكُ الْيَوْمَ ظَاهِر۪ينَ فِي الْاَرْضِ
فَمَنْ يَنْصُرُنَا مِنْ بَأْسِ اللّٰهِ اِنْ جَٓاءَنَا قَالَ فِرْعَوْنُ مَٓا اُر۪يكُمْ اِلَّا
مَٓا اَرٰى وَمَٓا اَهْد۪يكُمْ اِلَّا سَب۪يلَ الرَّشَادِ ﴿٢٩﴾ وَقَالَ الَّذ۪ٓي
اٰمَنَ يَا قَوْمِ اِنّ۪ٓي اَخَافُ عَلَيْكُمْ مِثْلَ يَوْمِ الْاَحْزَابِ ﴿٣٠﴾
مِثْلَ دَأْبِ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَالَّذ۪ينَ مِنْ بَعْدِهِمْ
وَمَا اللّٰهُ يُر۪يدُ ظُلْمًا لِلْعِبَادِ ﴿٣١﴾ وَيَا قَوْمِ اِنّ۪ٓي اَخَافُ
عَلَيْكُمْ يَوْمَ التَّنَادِ ﴿٣٢﴾ يَوْمَ تُوَلُّونَ مُدْبِر۪ينَ مَا لَكُمْ
مِنَ اللّٰهِ مِنْ عَاصِمٍ وَمَنْ يُضْلِلِ اللّٰهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ﴿٣٣﴾

23. Musa'yı âyetlerimizle ve açık bir delil ile gönderdik.

24. Firavun'a, Hâmân'a ve Karun'a. Dediler ki: "Bu bir sihirbazdır, bir yalancıdır."

25. Onlara tarafımızdan hakikat ile çıkıp gelince dediler ki: "Onunla birlikte iman edenlerin oğullarını öldürün. Kadınlarını ise sağlam bırakın." Ne var ki inkârcıların hilesi boşa çıkmaktan başka bir işe yaramaz.

26. Firavun dedi ki: "Beni bırakın, Musa'yı öldüreyim; o da faydası olacaksa Rabbini çağırsın. Çünkü ben onun dininizi değiştirece-

ğinden yahut yeryüzünde bozgunculuk çıkaracağından endişe ediyorum."

27. **Musa ise şöyle dedi: "Hesap gününe inanmayan her kendini beğenmişten, benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olana sığınırım."**

28. **Firavun ailesinden imanını gizleyen bir mümin adam şöyle dedi: "Şimdi siz bir adamı 'Rabbim Allah'tır' dediği için öldürecek misiniz? Hâlbuki o, Rabbinizden size apaçık mucizeler getirmiştir. Eğer o yalancı ise yalanı kendi aleyhinedir. Yok eğer doğru söylüyorsa size vaat ettiklerinden bir kısmı başınıza gelecektir. Allah aşırı gideni, bir yalancıyı doğru yola iletmez."**

29. **"Ey kavmim! Yeryüzüne hâkim olmuşlar olarak bugün güç elinizdedir. Ama Allah'ın azabı gelip çatacak olursa kim bize yardım edecektir?" Firavun dedi ki: "Ben size vardığım sonucu söylüyorum. Size doğru yoldan başkasını göstermiyorum."**

30. **O iman eden kişi de şöyle dedi: "Ey kavmim! Doğrusu ben, öncekilerin günleri gibi bir günün başınıza gelmesinden korkuyorum."**

31. **"Nuh kavminin, Âd ve Semûd'un ve onlardan sonrakilerin başına gelen gibi. Aslında Allah, kullarına zulmetmek istemez."**

32. **"Ey kavmim! Sizin için o feryat figan günden korkuyorum."**

33. **"Arkanıza dönüp kaçacağınız o gün...** (O gün) **sizi Allah'a karşı koruyacak hiç kimse yoktur. Allah kimi saptırırsa ona doğru yolu gösterecek hiç kimse yoktur."**

Yukarıdaki âyetlerde önceki milletlerin başına gelenlerden ibret alınması istenmişti. Burada peygamberlerine karşı çıkan ve gücüne güvenenlerden somut örnekler verilmektedir.

Hz. Musa *as'a* ve koynuna soktuğu elini çıkardığında ışık saçan *yed-i beyza* mucizesiyle Firavun, Hâmân ve Kârun gibi güçlerine ve mallarına güvenen kimselere gönderildi,fakat onlar onu sihirbaz ve yalancı olmakla itham ettiler. Her zaman ve her yerde gücüne güvenen azgınlar gibi onu ve onunla birlikte olanların erkek çocuklarını öldürmekle tehdit ettiler.

Firavunlar, İsrailoğulları'nın kendilerine isyan etmelerinden endişe duydukları dönemlerde değişik bahaneler uydurarak erkek çocuklarını öldürüp kız çocuklarına dokunmuyorlardı. Çünkü kız çocukların, olabilecek bir başkaldırıda Firavun taraftarlarına zarar verecek bir durumları söz konusu değildi. Ayrıca Firavunların iş gücüne ihtiyaçları vardı. Bu sebeple İsrailoğulları'nı kontrollü bir şekilde öldürüyorlardı. Firavun bu kez de aynı şeyi yapmak is-

tedi. Ama artık İsrailoğulları'nın başında Hz. Musa vardı ve artık İsrailoğulları iman eden tarafta yer almışlardı. Kâfirlerin tuzağı boşa çıkmış, Firavun'un iman edenleri, çocuklarını öldürmekle tehdit etmesi işe yaramamıştı: **"Ne var ki inkârcıların hilesi boşa çıkmaktan başka bir işe yaramaz."**

Kendi inançlarının doğruluğuna güvenleri olmayanların başvuracakları tek silah vardır o da muhaliflerini ortadan kaldırmakla tehdit etmektir.

Toplum ister hak din üzere olsun, ister batıl din üzere olsun zalim yöneticilerin din umurunda değildir. Kendileri için önemli olan kendi makamları ve saltanatlarıdır. Fakat Firavun, din umurundaymış gibi halkının dinine sahip çıktı ve **"Beni bırakın, Musa'yı öldüreyim; o da faydası olacaksa Rabbini çağırsın. Çünkü ben onun dininizi değiştireceğinden yahut yeryüzünde bozgunculuk çıkaracağından endişe ediyorum."** dedi. Zalim yöneticilerin her dönemde ve her yerde, iman edenlere karşı takındıkları tavır ve ileri sürdükleri gerekçe hep bu olmuştur.

Hz. Musa'nın Firavun ve çevresinin tehditlerine verdiği cevap şu olmuştur: **"Hesap gününe inanmayan her kendini beğenmişten benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olana sığınırım."**

"Firavun ailesinden imanını gizleyen bir mümin adam şöyle dedi: 'Şimdi siz, bir adamı 'Rabbim Allah'tır' dediği için öldürecek misiniz? Halbuki o, Rabbinizden size apaçık mucizeler getirmiştir. Eğer o yalancı ise yalanı kendi aleyhinedir. Yok eğer doğru söylüyorsa size vaat ettiklerinden bir kısmı başınıza gelecektir. Allah aşırı giden bir yalancıyı doğru yola iletmez."

Hz. Musa imanını açıkça ilan etmiş, Firavun ve taraftarlarına karşı açıkça meydan okumuştu. Meydan okuması silahla direneceğine dair değildi. Böyle bir gücü yoktu. Bu sebeple de Allah'a sığındığını söylemekle yetindi. O hem bir peygamber idi hem de kendisine inananların önderi idi. İmanını elbette gizleyemezdi. Ama can tehlikesi söz konusu olduğundan Firavun ailesinden iman eden biri imanını gizlemişti. Ancak imanını gizlemesine rağmen inananların zarar görmemesi için elindeki imkânları değerlendirdi; Firavun'un Musa'yı ve iman edenlerin çocuklarını öldürmesine engel olmaya çalıştı. Musa'nın davasını ispat için deliller getirdiğini ve *"Rabbim Allah'tır"* dediğinden dolayı cezalandırılmasının doğru olmayacağını söyledi. Ayrıca kafalarına şüphe sokup bu mesele üzerinde düşünmelerini sağlamak için doğru söylemiş olabileceği ihtimalinden söz etti. Sonra da kavmine dönüp: **"Ey kavmim! Yeryüzüne hâkim olmuşlar olarak bugün güç elinizdedir. Ama Allah'ın azabı gelip çatacak olursa kim bize yardım edecektir?"** uyarısında bulundu. Ancak iman eden kişinin bu uyarı ve tavsiyeleri ise yaramadı. Firavun görüşün-

de ısrar etti: **"Ben size vardığım sonucu söylüyorum. Size sadece doğru yolu gösteriyorum"** dedi. Ama Firavun'un görüşünde ısrarından sonra da iman eden kişi şu uyarıyı yapmaktan geri kalmadı: **"Ey kavmim! Doğrusu ben, öncekilerin uğradığı azaba benzer bir azabın başınıza gelmesinden korkuyorum. Nuh kavminin, Âd ve Semûd'un ve onlardan sonrakilerin başına gelen gibi. Aslında Allah, kullarına zulmetmek istemez. Ey kavmim! Sizin için o feryat figan gününden korkuyorum. Arkanıza dönüp kaçacağınız gün...** (o gün) **sizi Allah'a karşı koruyacak yoktur. Allah kimi saptırırsa ona doğru yolu gösterecek de yoktur."**

İman eden kişinin imanını niçin gizlediği belirtilmemektedir. Ancak Firavun'dan ve Firavun'un Hz. Musa ve iman edenlerin çocuklarını öldürme tehdidinden söz edildiği bir ortamda o kişinin, Firavun ve taraftarlarının kendisine zarar vermeleri endişesiyle imanını gizlediği anlaşılmaktadır. Ayrıca iman eden bu kişinin şu veya bu sebeple imanını gizliyor olsa da iman edenlere herhangi bir zarar gelmesin diye elinden gelen çabayı harcadığı da anlaşılmaktadır.

Bundan anlaşılıyor ki canı yahut malı konusunda ciddi endişeleri bulunan bir kimse imanını gizleyebilir. Ancak kendisini kurtarmak için iman edenlerin aleyhinde herhangi bir tavır takınamayacağı gibi onları savunma konusunda imkânlarını kullanmak durumundadır.

وَلَقَدْ جَاءَكُمْ يُوسُفُ مِنْ قَبْلُ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا زِلْتُمْ فِي شَكٍّ
مِمَّا جَاءَكُمْ بِهِ حَتَّى إِذَا هَلَكَ قُلْتُمْ لَنْ يَبْعَثَ اللَّهُ مِنْ بَعْدِهِ
رَسُولًا كَذَٰلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ مُرْتَابٌ ﴿٣٤﴾
الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ بِغَيْرِ سُلْطَانٍ أَتَاهُمْ
كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللَّهِ وَعِنْدَ الَّذِينَ آمَنُوا كَذَٰلِكَ
يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ قَلْبِ مُتَكَبِّرٍ جَبَّارٍ ﴿٣٥﴾ وَقَالَ فِرْعَوْنُ

يَا هَامَانُ ابْنِ لى صَرْحًا لَعَلّى اَبْلُغُ الْاَسْبَابَ ۙ ﴿٣٦﴾ اَسْبَابَ
السَّمٰوَاتِ فَاَطَّلِعَ اِلٰٓى اِلٰهِ مُوسٰى وَاِنّى لَاَظُنُّهُ كَاذِبًا ط
وَكَذٰلِكَ زُيِّنَ لِفِرْعَوْنَ سُٓوءُ عَمَلِهِ وَصُدَّ عَنِ السَّبِيلِ ط
وَمَا كَيْدُ فِرْعَوْنَ اِلَّا فى تَبَابٍ ﴿٣٧﴾ وَقَالَ الَّذٓى اٰمَنَ
يَا قَوْمِ اتَّبِعُونِ اَهْدِكُمْ سَبِيلَ الرَّشَادِ ج ﴿٣٨﴾ يَا قَوْمِ
اِنَّمَا هٰذِهِ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا مَتَاعٌ ز وَاِنَّ الْاٰخِرَةَ هِىَ دَارُ
الْقَرَارِ ﴿٣٩﴾ مَنْ عَمِلَ سَيِّئَةً فَلَا يُجْزٰٓى اِلَّا مِثْلَهَا ج
وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ اَوْ اُنْثٰى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَاُولٰٓئِكَ
يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ يُرْزَقُونَ فِيهَا بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٤٠﴾
وَيَا قَوْمِ مَا لِٓى اَدْعُوكُمْ اِلَى النَّجٰوةِ وَتَدْعُونَنٓى اِلَى النَّارِ ط ﴿٤١﴾
تَدْعُونَنى لِاَكْفُرَ بِاللّٰهِ وَاُشْرِكَ بِه مَا لَيْسَ لى بِه عِلْمٌ ز
وَاَنَا اَدْعُوكُمْ اِلَى الْعَزِيزِ الْغَفَّارِ ﴿٤٢﴾ لَا جَرَمَ اَنَّمَا تَدْعُونَنٓى
اِلَيْهِ لَيْسَ لَهُ دَعْوَةٌ فِى الدُّنْيَا وَلَا فِى الْاٰخِرَةِ وَاَنَّ مَرَدَّنَآ
اِلَى اللّٰهِ وَاَنَّ الْمُسْرِفِينَ هُمْ اَصْحَابُ النَّارِ ﴿٤٣﴾
فَسَتَذْكُرُونَ مَٓا اَقُولُ لَكُمْ ط وَاُفَوِّضُ اَمْرٓى اِلَى اللّٰهِ ط

إِنَّ اللّٰهَ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ ﴿٤٤﴾ فَوَقٰيهُ اللّٰهُ سَيِّـَٔاتِ مَا
مَكَرُوا وَحَاقَ بِاٰلِ فِرْعَوْنَ سُٓوءُ الْعَذَابِۚ ﴿٤٥﴾ اَلنَّارُ
يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَعَشِيًّاۚ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ
اَدْخِلُٓوا اٰلَ فِرْعَوْنَ اَشَدَّ الْعَذَابِ ﴿٤٦﴾

34. Yûsuf da önceden size açık delillerle gelmişti. Onun getirdikleri hakkında da şüphe edip durmuştunuz. Nihayet o vefat edince, "Allah ondan sonra asla bir elçi göndermeyecek" demiştiniz. İşte Allah, aşırı giden şüphecileri böyle saptırır.

35. Kendilerine gelmiş herhangi bir delil olmadığı halde Allah'ın âyetlerini tartışma konusu edinenler, hem Allah katında hem de iman edenlerce büyük bir nefretle karşılanırlar. Allah büyüklük taslayan her zorbanın kalbini işte böyle mühürler.

36. Firavun dedi ki: "Ey Hâmân, bana yüksek bir kule inşa et ki o yollara ulaşayım."

37. Göklerin yollarına ulaşayım da Musa'nın ilâhını göreyim. Çünkü ben onun yalancı olduğunu sanıyorum. Yaptığı çirkin iş Firavun'a işte böyle süslü gösterildi ve o, yoldan alıkondu. Firavun'un tuzağı boşa çıktı.

38. İman eden kişi ise şöyle dedi: "Ey kavmim, peşimden gelin ki size doğru yolu göstereyim."

39. "Ey kavmim, bu dünya hayatı geçici bir yararlanmadır. Ahiret ise asıl kalınacak yurttur."

40. "Kim bir kötülük işlerse ancak onun denginden öte bir ceza görmez; ama erkek olsun kadın olsun her kim inanarak salih amel işlerse onlar cennete girerler ve orada onlara hesapsız rızık verilir."

41. "Ey kavmim, ne oluyor, ben sizi kurtuluşa çağırıyorum; siz ise beni ateşe çağırıyorsunuz."

42. "Çünkü beni Allah'ı inkâr etmeye ve hakkında bilgi sahibi olmadığım şeyleri Allah'a ortak koşmaya çağırıyorsunuz. Ben ise sizi mutlak güç sahibi olan, çok bağışlayan Allah'a çağırıyorum."

43. "Hakikat de budur ki sizin beni kendisine çağırdığınızın dünya hayatının da ahiret hayatının da davete değer bir tarafı yoktur. Dönüşümüz Allah'adır. Aşırı gidenler; işte onlar ateş ehlidir."

44. "Size söylediklerimi yakında hatırlayacaksınız. Ben işimi Allah'a havale ediyorum. Şüphesiz Allah, kulları çok iyi görendir."

45. Nihayet Allah, kurdukları tuzakların kötülüklerinden bu kişiyi korudu. Firavun ailesini ise azabın en kötüsü kuşatıverdi.

46. Sabah akşam onlar ateşe arz edilirler. Kıyametin koptuğu gün de: "Firavun ailesini azabın en şiddetlisine sokun" (denilecektir).

Hz. Yûsuf'un Mısır halkına yaptıkları, Yûsuf sûresinde anlatılmaktadır. Yedi yıl süren kıtlık döneminde aldığı tedbirlerle Mısır ekonomisini ayakta tutabilmiş, onları aç kalmaktan ve helak olmaktan kurtarmıştı. Öyle anlaşılıyor ki Yûsuf peygamberliğini ilan edinceye kadar yaptıklarını tasvip ediyor ve ona güveniyorlardı. Ama mucizeler göstererek peygamberliğine kesin deliller getirdikten sonra ondan şüphelenmeye başlamışlardır. Onların, peygamberliğinden şüphe etmelerine dayanak olabilecek bir delilleri de bulunmamakta idi. Dini kabullenmek istemeyenlerin tavrı hep bu şekilde olagelmiştir. Peygamberimiz de daha önce Kureyşliler tarafından *el-emin/güvenilir kimse* lakabıyla şöhret bulmuştu. Ama peygamber olduktan sonra kendisine deli, büyücü ve kendi çıkarları peşinde koşan diye itham etmişlerdi. Oysa Yûsuf da peygamberimiz de diğer peygamberler de peygamberlik görevleriyle ilgili toplumlarından maddi herhangi bir ücret yahut dünyevî bir menfaat istememiş, böyle bir beklentiye de girmemişlerdir.

Hayatta iken peygamberliğinden şüphe ettikleri halde vefatından sonra onu övmeye, kendisinden sonra da artık peygamber gelmeyeceğini söylemeye başlamışlardı. Ondan sonra bir peygamberin gelmeyeceğine dair bir delilleri mi vardı? Hayır. Din karşıtları, dinin lehine olan delilleri de dinin aleyhindeymiş gibi kullanırlar. İçine düştükleri mantıksızlık ve tutarsızlığı, mantığın sağlam kuralıymış gibi takdim ederler.

Günümüzde de din karşıtlarının benzeri tavırlarını görmüyor muyuz? Mesela bir din karşıtı çıkıp dinlerinin emirlerini yerine getirenlere: *"Eller aya giderken bunlar namaz kılıyor, başlarını örtüyorlar"* diyebiliyor. Düşünüyorsunuz, namaz kılmakla, bir kadının başını örtmesi veya örtmemesi ile aya gitmek arasında ne ilişki vardır? Hiçbir ilişki yoktur. Ama hiçbir mantık kuralıyla ilgisi bulunmayan bu önermelerin din karşıtlarında hüsnükabul ile karşılandığını belirtmek gerekir.

Hz. Yûsuf'tan sonra artık bir peygamber gelmeyeceğini söyleyenlerin aklîbir delilleri yoktu ve naklî bir delile de dayanıyor değillerdi.

Hz. Yûsuf ve onun peygamberliğine karşı çıkanlar dile getirilirken müşriklerin tavırları hedeflenmekte idi. Onların da aklî veya naklî bir delilleri yoktu. Buna rağmen Peygamber hakkında şüpheler yaymaya çalışıyorlardı. **"İşte Allah, aşırı giden şüphecileri böyle saptırır."** Onlar, kendilerine gelmiş bir delil olmadığı halde Allah'ın âyetlerine dair mücadele ederler. Allah'ın ve müminlerin nefretini bundan dolayı hak etmişlerdir. "**Allah büyüklük taslayan her zorbanın kalbini işte böyle mühürler.**" Allah'ın kalplerini mühürlemesi, büyüklük taslayıp zorbalığa başvurmalarından dolayıdır.

"Firavun dedi ki: "Ey Hâmân, bana yüksek bir kule inşa et ki o yollara ulaşayım. Göklerin yollarına ulaşayım da Musa'nın ilâhını göreyim. Çünkü ben onun yalancı olduğunu sanıyorum. Firavun'a yaptığı kötü işi işte böyle süslü gösterildi ve o yoldan alıkondu. Firavun'un tuzağı boşa çıktı."

İnkâr etmekle kalmayıp hiçbir delile dayanmaksızın şüphe saçmaya çalışan ve büyüklük taslayan zorbalardan biri de Firavun'dur. Bu sebeple de o, kalbi mühürlenmiş olanlardandı.

Firavun ne diye kule inşa edilmesini istemişti? Musa kendisine Rabbinin yukarıda olduğunu söylemişti de bu nedenle mi kule yapılmasını istedi, yoksa Firavun mu Allah varsa yukarıda olur diye düşünmüştü? Farklı düşünen kelamcıların bu konuda birbirlerini itham ve aşağılamaları ehlince bilinen bir konudur. Biz bu çalışmamızda zorunlu olmadıkça bu gibi tartışmalara girmekten kaçındık.

Ne sebeple olursa olsun, Firavun'un kule yapılmasını istemesi halkını kandırmak için bir oyun idi. "**Firavun'un tuzağı boşa çıktı"** ifadesi buna işaret etmektedir. Bir şekilde halkı kandıracak, o kuleye çıkıp gerçek Musa'nın dediği gibi değil, Allah diye biri yok, diyecekti.

İbnu Âşur, Firavun'un böyle bir kule inşa ettirmesindeki amacının, Allah'ı görebilmek için göklere yükselmek değil, kulenin tepesinde riyazete çekilmek, böylece Musa ve Harun'a geldiği söylenen vahyin kendisine de gelmesi için manevî bir olgunluğa ulaşmak olduğunu söylemektedir. Mısır kâhinlerinde halktan inzivaya çekilme âdeti zaten vardı ve Firavun din meselelerini onlara bırakmıştı. O, tanrıların oğlu ve kâhinlerin koruyucusu olması hasebiyle bu şekilde vahiy alma derecesine yükselmeye öncelikle kendisinin lâyık olduğunu düşünüyordu. Aslında Musa'nın bahsettiği anlamda bir ilâhın mevcut ol-

duğuna inanmamakla birlikte, aklınca bunu kendi tecrübesiyle de kanıtlamak istiyordu. (XII, 440).

Şu veya bu sebeple böyle bir kule inşa ettirmeye muvaffak olamamış ve bu yolla halkını kandırma imkânı bulamamıştır. Vakti mi olmadı, yoksa yaptırdığı kule mi yıkıldı, bu konuda bir sarahat yoktur.

38-44. âyetler arasındaki sözlerin Hz. Musa tarafından söylendiğini söyleyenler olmuşsa da müfessirlerin çoğu, Firavun'un saray halkından olup Musa'ya iman eden ve imanını gizleyen kişi tarafından söylendiği kanaatindedir. Gerçekten sözü edilen bu kişi tarafından söylenmişse muhtelif zamanlarda söylediklerinin bir derlemesi şeklinde olmalıdır.

"Nihayet Allah, kurdukları tuzakların kötülüklerinden bu kişiyi korudu. Firavun ailesini ise azabın en kötüsü kuşatıverdi."

Firavun'un ordularıyla birlikte Kızıl denizde boğulduklarını biliyoruz. **"Firavun ailesini ise azabın en kötüsü kuşatıverdi,"** ifadesiyle kastedilen bu cezalandırma mıdır, yoksa cehennem azabı mıdır? Her ikisi de kastedilmiş olabilir. Sözü edilen inanmış kişinin Firavun'un yukarıda aktardığımız sözlerinden dolayı onu cezalandırmak istediği, fakat o kişinin yakalanmaktan kurtulduğunu ve İsrailoğullarıyla Mısır'dan çıktığını pek çok müfessir söylemektedir.

"Sabah akşam onlar ateşe arz edilirler. Kıyametin koptuğu gün de: 'Firavun ailesini azabın en şiddetlisine sokun' (denilecektir)."

Sabah-akşam cehenneme arz edilmeleri, o anda cehennemde olmadıklarını gösterir. Kıyamet koptuğunda azabın en şiddetlisine sokulacaklarına göre de, kıyametten önceki dönem kastedilmektedir. O halde cehenneme arz edilmeleri, denizde boğulmalarıyla kıyamet kopuncaya kadar geçen kabir hayatı dönemidir. Kabir azabını reddedenler, değişik tevillerle âyeti izah etmeye çalışsalar da bunların tamamında bir zorlama vardır. Bununla birlikte kabir azabının olmadığını söylemek, kişiyi açıkça belirtilmiş bir inanç konusunu reddetmiş konumuna düşürmez. İnanç konularında delil olarak kabul edilmeyen ahad haberleri bir tarafa bırakacak olursak kabir azabının var olduğunu söyleyenler de olmadığını iddia edenler de yorumla bu sonuca varıyorlar. O halde ne olduğunu söylemek, herkesi bağlayan bir inançtır ne de olmadığını söylemek.

وَاِذْ يَتَحَٓاجُّونَ فِي النَّارِ
فَيَقُولُ الضُّعَفٰٓؤُا لِلَّذ۪ينَ اسْتَكْبَرُٓوا اِنَّا كُنَّا لَكُمْ
تَبَعًا فَهَلْ اَنْتُمْ مُغْنُونَ عَنَّا نَص۪يبًا مِنَ النَّارِ
﴿٤٧﴾ قَالَ الَّذ۪ينَ اسْتَكْبَرُٓوا اِنَّا كُلٌّ ف۪يهَٓا اِنَّ اللّٰهَ
قَدْ حَكَمَ بَيْنَ الْعِبَادِ ﴿٤٨﴾ وَقَالَ الَّذ۪ينَ فِي النَّارِ لِخَزَنَةِ
جَهَنَّمَ ادْعُوا رَبَّكُمْ يُخَفِّفْ عَنَّا يَوْمًا مِنَ الْعَذَابِ ﴿٤٩﴾
قَالُٓوا اَوَلَمْ تَكُ تَأْت۪يكُمْ رُسُلُكُمْ بِالْبَيِّنَاتِۜ قَالُوا بَلٰىۜ
قَالُوا فَادْعُواۚ وَمَا دُعَٰٓؤُا الْكَافِر۪ينَ اِلَّا ف۪ي ضَلَالٍ
﴿٥٠﴾ اِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا وَالَّذ۪ينَ اٰمَنُوا فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا
وَيَوْمَ يَقُومُ الْاَشْهَادُ ﴿٥١﴾ يَوْمَ لَا يَنْفَعُ الظَّالِم۪ينَ
مَعْذِرَتُهُمْ وَلَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُٓوءُ الدَّارِ ﴿٥٢﴾

47. Ateşin içinde birbirleriyle çekişirlerken zayıf olanlar, büyüklük taslamış olanlara: "Biz size uymuştuk; şimdi bizden ateşin bir kısmını savabilir misiniz?" derler.

48. Büyüklük taslamış olanlar da şöyle derler: "Gerçek şu ki hepimiz ateşteyiz ve Allah kullar arasında hüküm vermiştir."

49. Ateşte bulunanlar ise cehennem bekçilerine: "Rabbinize dua edin de bir gün olsun bizden azabı hafifletsin" derler.

50. Bekçiler: "Peygamberleriniz size apaçık delillerle gelmediler mi?"

"Öyleyse siz kendiniz dua edin" diyecektir; oysa kâfirlerin duası boşa çıkmaktan başka bir işe yaramaz.

51. Biz peygamberlerimize ve iman edenlere hem dünya hayatında hem de şahitlerin hazır bulunacağı günde yardım ederiz.

52. O gün zalimlere mazeretleri bir fayda vermeyecektir. Artık lanet de onların üzerinedir kötü yurt da onlarındır.

Sadece Firavun'un peşine takılıp gidenler kastedilmiyor olsa da Firavun'la ilgili bölümden hemen sonra başkalarının peşine takılıp inkârda kalanlarla dünya hayatındaki önderleri arasında cehennemde cereyan edecek olan tartışmanın gündeme getirilmesi konuların birbirleriyle ilişkileri bakımından gayet isabetlidir. Âyetlerin ilk muhatapları Kureyş müşrikleridir. Ancak söz konusu tartışma elbette sadece Kureyş'in müşrik önderleri ile onların peşine takılmış olanlar arasında değil, bütün ümmetlerden bu duruma düşmüş olanlar arasında olacaktır.

Gerçek şu ki her dönemde ve her toplumda akıllarını kullanmayan, kendi özgür iradeleriyle hareket etmeyen ve büyüklük taslayan zorbaların peşine takılmış uydu kimseler pek çoktur. Kur'ân'ın bu pasajı da henüz vakit varken onları uyarmayı amaçlamaktadır.

Ateşin içinde zayıf olanlar büyüklük taslamış olan önderlerine: **"Biz size uymuştuk; şimdi bizden ateşin bir kısmını savabilir misiniz?"** derken kendileri de onların herhangi bir yararlarının olmayacağını artık biliyorlar. Onlara bunu söyleten çaresizliktir. Belki de o önderleri aşağılamak ve vakti geçmiş olsa bile onların kendilerinden bir farklarının bulunmadığını yüzlerine haykırmak istiyorlar.

Cennet ehli birbirleriyle yarenlik yapıp güzel güzel sohbet ederken cehennemdekiler bir yandan ateşte yanıp diğer yandan birbirleriyle çekişip duracaklar.

Serzenişlerin, isteklerde bulunmanın, tövbenin ve mazeret beyan etmenin artık zamanının geçtiğini biliyorlar ama yine çaresizlikten cehennem bekçilerine: **"Rabbinize dua edin de bir gün olsun bizden azabı hafifletsin,"** diyecekler ama bir işe yaramayacak, "**Bekçiler: 'Peygamberleriniz size apaçık delillerle gelmediler mi?' diye soracak, onlar da: 'Evet' diyecekler. Bunun üzerine bekçiler: 'Öyleyse siz kendiniz dua edin' diyeceklerdir."** Başvurdukları bütün kapılar yüzlerine kapanacak, hiçbir istekleri yerine getirilmeyecektir. Diğer tarafta cennetliklerin ise her istekleri yerine getirilecektir: **"Biz peygamberlerimize ve iman edenlere hem dünya hayatında hem de şahitlerin hazır bulunacağı günde yardım ederiz."**

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْهُدٰى وَاَوْرَثْنَا بَنٖٓى اِسْرَٓائٖلَ
الْكِتَابَ ﴿٥٣﴾ هُدًى وَذِكْرٰى لِاُولِى الْاَلْبَابِ ﴿٥٤﴾ فَاصْبِرْ
اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ
رَبِّكَ بِالْعَشِىِّ وَالْاِبْكَارِ ﴿٥٥﴾ اِنَّ الَّذٖينَ يُجَادِلُونَ فٖٓى اٰيَاتِ
اللّٰهِ بِغَيْرِ سُلْطَانٍ اَتٰيهُمْ اِنْ فٖى صُدُورِهِمْ اِلَّا كِبْرٌ
مَا هُمْ بِبَالِغٖيهِ فَاسْتَعِذْ بِاللّٰهِ اِنَّهُ هُوَ السَّمٖيعُ
الْبَصٖيرُ ﴿٥٦﴾ لَخَلْقُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ اَكْبَرُ مِنْ
خَلْقِ النَّاسِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٧﴾
وَمَا يَسْتَوِى الْاَعْمٰى وَالْبَصٖيرُ وَالَّذٖينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ وَلَا الْمُسٖٓیءُ قَلٖيلًا مَا تَتَذَكَّرُونَ ﴿٥٨﴾
اِنَّ السَّاعَةَ لَاٰتِيَةٌ لَا رَيْبَ فٖيهَا وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ
لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٥٩﴾ وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُونٖٓى اَسْتَجِبْ لَكُمْ اِنَّ
الَّذٖينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتٖى سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرٖينَ ﴿٦٠﴾

53. Biz Musa'ya hidayeti verdik ve İsrailoğulları'nı da o kitaba mirasçı kıldık.

54. Hidayet ve akıl sahiplerine bir öğüt olarak.

55. Sen sabret, Allah'ın vaadi şüphesiz ki gerçektir. Günahın için de

bağışlanma dile ve akşam-sabah Rabbini en mükemmel sıfatlarla anarak O'nu eksikliklerden tenzih et.

56. **Kendilerine gelmiş bir delil olmaksızın Allah'ın âyetlerini tartışma konusu edinenlerin kalplerinde, ulaşamayacakları bir büyüklenme vardır. Aman ha sen Allah'a sığın; çünkü O, duyandır, görendir.**

57. **Şüphesiz göklerin ve yerin yaratılması, insanların yaratılmasından daha büyüktür; fakat insanların çoğu bilmezler.**

58. **Körle gören bir olmaz. İman edip salih amel işleyenlerle kötülük işleyenler de** (bir olmaz). **Ne kadar da az düşünüyorsunuz.**

59. **Kıyamet gelecektir, bunda şüphe yok; ancak insanların çoğu inanmıyor.**

60. **Rabbiniz buyurdu ki: "Bana dua edin de kabul edeyim. Bana kulluk etmeyi zül sayanlar aşağılanmış olarak cehenneme gireceklerdir."**

51. âyette yüce Allah hem dünya hayatında hem de ahirette peygamberlerle onlara iman edenlere yardım ettiğini beyan etmektedir. İşte bu yardımın gereği olarak Hz. Musa'ya kitap ve birtakım mucizeler verilmiştir. Allah tarafından desteklenmeye de devam edilmiştir. Musa, döneminin en güçlü kralı Firavun'a karşı mücadele vermiş ve kazanmıştır. Ey Muhammed: "**Sen sabret, Allah'ın vaadi şüphesiz ki gerçektir. Günahın için de bağışlama dile ve akşam-sabah Rabbine hamd ederek O'nu tenzih et.**" Kavminin inkâr edenleri, ne kadar güçlü olurlarsa olsunlar Firavun kadar güçlü değiller. Musa nasıl kendisine kitap verildikten sonra kendi başına bırakılmamış Allah tarafından desteklenmiş ve kendisi de sabrederek zafere ulaşmışsa sen de sonunda zafere ulaşacaksın. Sabah-akşam Rabbine hamd etmen ve O'nu tenzih etmen sana güç verecek ve sabretmeni kolaylaştıracaktır.

Musa döneminde de kavminin inkâr edenleri Allah'ın âyetleri hakkında bir delile dayanmaksızın tartışmış ve hidayetten uzak durmuşlardır. Ey Muhammed! Senin kavminin inkâr edenleri de böyle davranacaklardır. Onlar kendilerini çok güçlü buluyorlar; ama isteklerine ulaşamayacaklardır. Büyüklük ve güç Allah'ındır. "**Sen Allah'a sığın. Çünkü O, duyandır ve görendir.**"

"Şüphesiz göklerin ve yerin yaratılması, insanların yaratılmasından daha büyüktür; fakat insanların çoğu bilmezler."

Müsrikler göklerle yerin Allah tarafından yaratıldığını kabul ediyorlardı;

fakat insanların öldükten sonra yaratılabileceklerini kabul etmiyor, çürüyüp toprak olmuş kemiklerin tekrar toplanıp canlanmasını mümkün görmüyorlardı. Hem müşriklerin hem de insanların çoğunun bunu kabul etmemelerinin mantıkî bir tutarlılığı olmadığı ortadadır. Ancak insanların çoğu, işlerine gelmeyeni mantıkî bir tutarsızlık olarak da algılarlar. Ahirete inanmak, birtakım sorumluluklar ve dünya zevklerinin bir kısmından fedakârlık etmeyi gerektirir. Ahireti inkâr etmenin temelinde yatan sâik budur. Bununla birlikte böyle düşünenlere, mantıkî tutarsızlıklarını gözlerinin önüne sermek ve yer yer duygu yönlerine hitap ederek onu harekete geçirmek ve böylece mantıkî düşünmelerinin önünü açmaya çalışmak gerekir. Bu âyette onların mantıkî tutarsızlıkları gözlerinin önüne serilmektedir: Siz göklerle yerin Allah tarafından yaratıldığını kabul ediyor, fakat insanların tekrar yaratılmalarını mümkün görmüyorsunuz. Oysa göklerle yerin yaratılması, insanların tekrar yaratılmalarından daha büyüktür.

"Körlerle görenler bir olmaz. İman edip salih amel işleyenlerle kötülük işleyenler de (bir olmaz)**. Ne kadar da az düşünüyorsunuz."**

Ahirete iman eden kişi gören kimseye, iman etmeyen kişi de kör kimseye benzetilmiştir. Çünkü deliller ahiretin varlığını gerektiriyor. Bu delilleri görmeyen kördür. Allah insana akıl ve irade vermiştir, ama akıl ve iradesini iyi yolda kullanan da var, kötü yolda kullanan da. Akıl ve iradelerini iyi yolda kullananların da kötü yolda kullananların da birçoğu bu dünya hayatında yaptıklarının karşılığını almadan ölüyor. Evreni bu derece mükemmel yaratmış olan Allah, bu yapılanları karşılıksız bırakmayacaktır. Yapılanların karşılığının alınması için başka bir hayata ihtiyaç vardır. Evrenin her parçasında denge varken insanların davranışlarının dengelenmesi için bu kaçınılmazdır. Bu evreni dengeler üzerinde kuran Allah elbette adalet sahibidir. Adaletin gerçekleşmesi için de dünya hayatında yapılanların karşılıksız bırakılmaması gerekir. Bu sebeple: "**Kıyamet gelecektir, bunda şüphe yok; ancak insanların çoğu inanmıyor.**"

"Rabbiniz buyurdu ki: 'Bana dua edin de kabul edeyim. Bana kulluk etmeyi zül sayanlar aşağılanmış olarak cehenneme gireceklerdir."

Âyette duayla ibadet kastedilmektedir. Zaten duanın kendisi de kulluğun ifadesidir yani ibadettir. *'Bana dua edin kabul edeyim"* ifadesinden hemen sonra *"Bana ibadet etmekten büyüklenenleri..."* ifadesinin geçmesinden de dua ile ibadetin kastedildiği anlaşılmaktadır. Dualarını Allah'tan başkasına yapanlar, o başkasına ibadet etmektedir. O başkalarının, isteklerini yerine getirme güçleri de zaten bulunmamaktadır.

اَللّٰهُ الَّذ۪ي جَعَلَ لَكُمُ الَّيْلَ لِتَسْكُنُوا ف۪يهِ وَالنَّهَارَ
مُبْصِرًاۜ اِنَّ اللّٰهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ
النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٦١﴾ ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمْ خَالِقُ كُلِّ
شَيْءٍۢ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۘ فَاَنّٰى تُؤْفَكُونَ ﴿٦٢﴾ كَذٰلِكَ يُؤْفَكُ
الَّذ۪ينَ كَانُوا بِاٰيَاتِ اللّٰهِ يَجْحَدُونَ ﴿٦٣﴾ اَللّٰهُ الَّذ۪ي جَعَلَ
لَكُمُ الْاَرْضَ قَرَارًا وَالسَّمَٓاءَ بِنَٓاءً وَصَوَّرَكُمْ
فَاَحْسَنَ صُوَرَكُمْ وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِۜ ذٰلِكُمُ اللّٰهُ
رَبُّكُمْۚ فَتَبَارَكَ اللّٰهُ رَبُّ الْعَالَم۪ينَ ﴿٦٤﴾ هُوَ الْحَيُّ
لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ فَادْعُوهُ مُخْلِص۪ينَ لَهُ الدّ۪ينَۜ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ
رَبِّ الْعَالَم۪ينَ ﴿٦٥﴾

61. **Dinlenmeniz için geceyi yaratan ve gündüzü aydınlık kılan O Allah'tır. Allah, insanlara karşı lütuf sahibidir; fakat insanların çoğu şükretmez.**

62. **İşte o Allah Rabbinizdir, her şeyin yaratıcısıdır. O kendisinden başka hiçbir ilâh olmayandır. O halde nasıl oluyor da aldatılıp döndürülüyorsunuz?**

63. **İşte Allah'ın âyetlerini inkâr edenler böyle döndürülür.**

64. **O Allah ki yeryüzünü size mesken kıldı ve göğü de bina yaptı. Size bir biçim verdi; hem de biçiminizi en güzel şekilde yaptı. Güzel şeyleri size rızık olarak verdi. İşte o Allah Rabbinizdir. Âlemlerin Rabbi Allah yücedir.**

65. O, diridir, O, kendisinden başka hiçbir ilâh olmayandır. Din O'nundur. Hamd, âlemlerin Rabbi Allah'adır.

Âyetlerde yüce Allah'ın insanlara verdiği nimetler ve onlara olan lütufları sıralanmakta, bunun sonucunda O'na kulluk etmeleri ve O'na şükretmeleri gerektiği anlatılmaktadır. Yüce Allah, gece ile gündüzü insanın hayatını daha iyi sürdürmesi için düzenlemiştir. Salt uyumak insanın dinlenmesi için yeterli değildir. İnsan sağlığı açısından geceye de ihtiyaç vardır, aynı şekilde gündüze de. Gece ile gündüzü var etmesi, Allah'ın insanlara olan lütfunun bir sonucudur.

Gece ile gündüzün düzenli bir şekilde birbirlerini takip etmesi ve hayatın devamındaki etkisi Allah'ın kudretinin, birliğinin ve her şeyin yaratıcısının O olduğunun delilidir. Buna rağmen insanların çoğu Allah'a şükretmiyor, O'na tapmıyor, gücü olmayan, yaratmayan başka ilâhlar ediniyorlar. İnsanların bu şekilde davranmaları aldatılmalarının bir sonucudur. O halde akıllı kişinin davranışlarını yeniden gözden geçirmesi ve onu yaratana kul olması gerekir.

Allah sadece zamanın değil mekânların da yaratıcısıdır. Yeryüzünü insana mesken yapan O'dur ve gıdalarının da yaratıcısıdır. Göğün düzenini de aynı şekilde insanların hayatlarını devam ettirecekleri güvenli şekilde yaratmıştır. Eğer böyle olmasaydı gökten gelen afetlerle insanlar hayatlarını devam ettiremezlerdi. O halde gök, insan için evi mesabesindedir.

قُلْ اِنّ۪ي نُه۪يتُ اَنْ اَعْبُدَ الَّذ۪ينَ
تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ لَمَّا جَٓاءَنِيَ الْبَيِّنَاتُ مِنْ رَبّ۪ي
وَاُمِرْتُ اَنْ اُسْلِمَ لِرَبِّ الْعَالَم۪ينَ ﴿٦٦﴾
هُوَ الَّذ۪ي خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ
ثُمَّ يُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُٓوا اَشُدَّكُمْ ثُمَّ لِتَكُونُوا

شُيُوخًا وَمِنْكُمْ مَنْ يُتَوَفّٰى مِنْ قَبْلُ وَلِتَبْلُغُوٓا اَجَلًا مُسَمًّى
وَلَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٦٧﴾ هُوَ الَّذٖى يُحْيٖى وَيُمٖيتُ فَاِذَا قَضٰٓى
اَمْرًا فَاِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٦٨﴾ اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذٖينَ
يُجَادِلُونَ فٖٓى اٰيَاتِ اللّٰهِ اَنّٰى يُصْرَفُونَ ﴿٦٩﴾ اَلَّذٖينَ كَذَّبُوا بِالْكِتَابِ
وَبِمَٓا اَرْسَلْنَا بِهٖ رُسُلَنَا فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٧٠﴾ اِذِ الْاَغْلَالُ
فٖٓى اَعْنَاقِهِمْ وَالسَّلَاسِلُ يُسْحَبُونَ ﴿٧١﴾ فِى الْحَمٖيمِ ثُمَّ فِى النَّارِ
يُسْجَرُونَ ﴿٧٢﴾ ثُمَّ قٖيلَ لَهُمْ اَيْنَ مَا كُنْتُمْ تُشْرِكُونَ ﴿٧٣﴾ مِنْ دُونِ
اللّٰهِ قَالُوا ضَلُّوا عَنَّا بَلْ لَمْ نَكُنْ نَدْعُوا مِنْ قَبْلُ شَيْـًٔا
كَذٰلِكَ يُضِلُّ اللّٰهُ الْكَافِرٖينَ ﴿٧٤﴾ ذٰلِكُمْ بِمَا كُنْتُمْ
تَفْرَحُونَ فِى الْاَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَبِمَا كُنْتُمْ تَمْرَحُونَ ﴿٧٥﴾
اُدْخُلُٓوا اَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدٖينَ فٖيهَا فَبِئْسَ مَثْوَى
الْمُتَكَبِّرٖينَ ﴿٧٦﴾

66. De ki: "Bana Rabbimden apaçık deliller gelince Allah'tan başka taptıklarınıza tapmam yasaklandı ve âlemlerin Rabbine teslim olmam emredildi.

67. Sizi bir topraktan, sonra bir damla sudan, sonra bir alaka/embriyodan yaratan; sonra bir bebek olarak çıkaran, sonra olgunluk çağınıza ermeniz ve ardından yaşlılığa erişmeniz için sizi yaşatan

O'dur. İçinizden kimileri de vardır ki daha önce ölür. Tüm bunları O, belirli bir ecele ulaşmanız ve düşünmeniz için yapar.

68. Dirilten de öldüren de O'dur. Bir şeyin olmasına karar verdiğinde ona sadece "Ol!" der; o şey de hemen oluverir.

69. Görmedin mi Allah'ın ayetlerini tartışma konusu edinenler nasıl döndürülüyorlar?

70. Onlar, kitabı ve peygamberlerimize gönderdiğimiz şeyleri yalanlayan kimselerdir; ama ileride bilecekler.

71. O zaman boyunlarında demir halkalar ve zincirler olacaktır; çekilip sürükleneceklerdir.

72. Sıcak suda ve sonra da ateşte kaynatılacaklar.

73. Sonra onlara: "Ortak koştuklarınız nerede?" denilecektir.

74. "Allah'ın yanısıra (o taptıklarınız)"**. Derler ki: "Bizi bırakıp kayboldular. Meğer daha önce biz, kayda değer hiçbir şeye tapmıyormuşuz." İşte Allah inkâr edenleri böyle şaşırtır.**

75. Aslında bu olanların sebebi şudur: Siz haksız olarak yeryüzünde şımarıyordunuz ve aşırı derecede sevinip böbürleniyordunuz.

76. Şimdi girin cehennemin kapılarından. Böbürlenenlerin yeri ne kötüdür!

Önceki âyetlerde Allah'ın birliğine ve sadece O'na kulluk etmenin gerektiğine dair deliller serdedildi. İşte Peygamber, bu delillerin bir gereği olarak Allah'tan başkasına tapmayacağını ve âlemlerin Rabbine teslim olduğunu bildirmektedir. Peygamber bunu söyleyerek hem müşriklerin deliller karşısında artık Allah'tan başkasına tapmalarının tutarsızlığını anlatmakta ve hem de kendisini tevhit inancından vazgeçirme çabalarına son vermelerini öğütlemektedir. Çünkü kendisine bu deliller geldikten sonra tevhitten vazgeçmesi asla düşünülemez.

Peygamber, kendisine vahiy gelmezden önce de putlara tapmış değildir. Putlara tapmama durumu vahiy geldikten sonra perçinlenmiştir. Eğer peygamberlik öncesi putlara tapmış olsaydı kendisine peygamberlik gelip tevhide çağırdıktan sonra en azından müşrikler bunu dile getirir, geçmişte kendisinin de kendileri gibi putlara taptığını söylerlerdi. Cahiliye döneminde peygamber dışında da putlara tapmayanların bulunduğunu ve bunların "*Hanif*" diye isimlendirildiklerini biliyoruz.

Yüce Allah, birliğine dair dış dünyadan deliller getirdikten ve Peygamberin bu deliller karşısında artık putlara tapmanın yolunun kendisi için bütünüyle kapandığını belirttikten sonra insanın kendisinin yaratılışından Allah'ın birliğine deliller zikredilmektedir.

Âdem'i topraktan yaratmıştır. Ardından gelen nesilleri de bir damla sudan yaratmıştır. Ayrıca Âdem'i topraktan yaratan Allah, insanın beslenmesini de toprağa dayalı kılmıştır. Aynı şekilde yaratılan insanların ömürleri ise farklı farklıdır. İnsanın önce topraktan, sonra da bir damla sudan aşamalar halinde yaratılması ve ömürlerin farklılığı, üzerinde düşünülmesi gereken hususlardır.

İnsan sadece kendi yaratılışı üzerinde düşünse bile Allah'ın birliğine, sonsuz kudret sahibi olduğuna ve sadece O'na kulluk etmenin gerektiği sonucuna varır. Çünkü dirilten ve öldüren O'dur. O, öyle bir kudrete sahiptir ki "**Bir şeyin olmasına karar verdiğinde ona sadece "Ol" der; o şey de hemen oluverir.**"

"Görmedin mi Allah'ın ayetlerini tartışma konusu edinenler nasıl döndürülüyorlar?"

Yukarıda getirilen delillere rağmen hâlâ Allah'ın âyetleri hakkında ileri geri konuşanların durumuna hayret edilir. Kendilerine sunulan bu delillere rağmen nasıl hidayetten başka tarafa döndürülüyorlar. Onların bu şekilde sapmaları, kendilerinden kaynaklanan bir durumdur, delil eksikliğinden değil. Hiçbir delile dayanmaksızın "**Onlar, kitabı ve peygamberlerimize gönderdiğimiz şeyleri yalanladılar.**" Getirilen deliller de işe yaramıyor ve batılda inatla ısrar ediyorlarsa cezayı hak etmişlerdir: "**O zaman boyunlarında demir halkalar ve zincirler olacaktır; çekilip sürükleneceklerdir. Sıcak suda ve sonra da ateşte kaynatılacaklar.**" Cehennemdekiler, susadıklarında da boyunlarında demir halkalar olduğu halde zincirlere bağlanmış olarak kaynar suya götürüleceklerdir. "**Sonra onlara: 'Ortak koştuklarınız nerede?' denilecektir. "Allah'ın yanısıra** (o taptıklarınız)". **Derler ki: 'Bizi bırakıp kayboldular. Meğer daha önce bir şeye tapıyor değilmişiz!' İşte Allah inkâr edenleri böyle şaşırtır.**" Kendilerinin yardımına koşacaklarına ve Allah katında kendilerine şefaat edeceklerine inandıkları o Allah'a ortak koştukları kaybolup gitmişlerdir. O taptıklarının bir hiç olduklarını artık bizzat müşahede etmişlerdir. Artık onlar için cezalandırılmaktan başka bir yol yoktur. "**Aslında bu olanların sebebi şudur: Siz haksız olarak yeryüzünde şımarıyordunuz ve aşırı derecede sevinip böbürleniyordunuz. Şimdi girin cehennemin kapılarından. Böbürlenenlerin yeri ne kötüdür!**

فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ فَإِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ
الَّذِي نَعِدُهُمْ أَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَإِلَيْنَا يُرْجَعُونَ

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا رُسُلاً مِنْ قَبْلِكَ مِنْهُمْ مَنْ قَصَصْنَا
عَلَيْكَ وَمِنْهُمْ مَنْ لَمْ نَقْصُصْ عَلَيْكَ وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ
اَنْ يَأْتِيَ بِاٰيَةٍ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ فَاِذَا جَٓاءَ اَمْرُ اللّٰهِ قُضِيَ بِالْحَقِّ
وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْمُبْطِلُونَ ﴿٧٨﴾ اَللّٰهُ الَّذ۪ي جَعَلَ لَكُمُ
الْاَنْعَامَ لِتَرْكَبُوا مِنْهَا وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٧٩﴾ وَلَكُمْ ف۪يهَا مَنَافِعُ
وَلِتَبْلُغُوا عَلَيْهَا حَاجَةً ف۪ي صُدُورِكُمْ وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفُلْكِ
تُحْمَلُونَ ﴿٨٠﴾ وَيُر۪يكُمْ اٰيَاتِه۪ فَاَيَّ اٰيَاتِ اللّٰهِ تُنْكِرُونَ ﴿٨١﴾
اَفَلَمْ يَس۪يرُوا فِي الْاَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذ۪ينَ
مِنْ قَبْلِهِمْ كَانُوا اَكْثَرَ مِنْهُمْ وَاَشَدَّ قُوَّةً وَاٰثَارًا
فِي الْاَرْضِ فَمَٓا اَغْنٰى عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٨٢﴾ فَلَمَّا جَٓاءَتْهُمْ
رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَرِحُوا بِمَا عِنْدَهُمْ مِنَ الْعِلْمِ وَحَاقَ بِهِمْ
مَا كَانُوا بِه۪ يَسْتَهْزِؤُ۫نَ ﴿٨٣﴾ فَلَمَّا رَاَوْا بَأْسَنَا قَالُٓوا
اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَحْدَهُ وَكَفَرْنَا بِمَا كُنَّا بِه۪ مُشْرِك۪ينَ ﴿٨٤﴾ فَلَمْ
يَكُ يَنْفَعُهُمْ ا۪يمَانُهُمْ لَمَّا رَاَوْا بَأْسَنَا سُنَّتَ اللّٰهِ الَّت۪ي
قَدْ خَلَتْ ف۪ي عِبَادِه۪ وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْكَافِرُونَ ﴿٨٥﴾

77. O halde sen sabret! Şüphesiz, Allah'ın vaadi haktır. Onları tehdit ettiğimiz şeyin bir kısmını belki sana gösteririz, belki de seni vefat ettiririz. Onlar mutlaka bize döndürüleceklerdir.

78. Senden önce de elçiler gönderdik. Onlardan sana anlattıklarımız var, anlatmadıklarımız var. Allah'ın izni olmadan hiçbir elçi herhangi bir mucize getiremez. Allah'ın emri geldiğinde hak ile hükmedilir. Batıla saplanmış olanlar işte orada hüsrana uğramışlardır.

79. Allah O'dur ki kimine binesiniz ve bazılarından yiyesiniz diye sizin için hayvanları yarattı.

80. Ayrıca onlardan başka türlü yararlanmanız vardır. Gönlünüzdeki muradınıza erişmek için onlar ve gemiler üzerinde taşınırsınız.

81. Allah size âyetlerini gösteriyor, şimdi siz Allah'ın hangi âyetlerini inkâr ediyorsunuz?

82. Yeryüzünde gezip dolaşmadılar mı ki kendilerinden öncekilerin akıbetini görsünler? Onlar, bunlardan daha kuvvetliydiler ve daha çok iz bırakmıştılar; ama kazandıklarının onlara hiçbir yararı olmadı.

83. Peygamberleri onlara apaçık delilleri getirince onlar kendi yanlarında bulunan bilgiye güvenip de şımardılar. Alay ettikleri şey kendilerini kıskıvrak kuşattı.

84. Azabımızı gördüklerinde dediler ki: "Yalnızca Allah'a iman ettik ve O'na ortak koştuklarımızı da inkâr ettik."

85. Fakat azabımızı gördükleri sırada iman etmeleri onlara bir yarar sağlayacak değildi. Allah'ın, kulları arasında hiç değişmeyen kanunu budur. Artık orada kâfirler hüsrana uğramıştırlar.

Sûrenin başından itibaren müşriklerin şımarıklıkları, hakka karşı çıkışları ve Müslümanlara karşı büyüklük taslamaları gibi davranışları dile getirildi. Onların bu durumları Peygamberi üzüyordu. İster istemez zihninde artık ne zaman bu yaptıklarının cezasını görecekler şeklinde düşünceler gidip geliyordu. Sûrenin sonuna doğru olan bu âyetlerde peygambere sabretmesi öğütlenmektedir. Belki Peygamber hayatta iken başlarına geleceklerin bir kısmını görecek, belki görmeyecek ama ahirette cezalandırılmalarına şahit olacaktır.

Bedir savaşıyla birlikte cezalandırılmaları süreci başlamış ve devam etmiştir. Peygamber de buna şahit olmuş, nihayet Mekke fethini de dünya gözüyle

görmüştür. Ahiretteki cezalandırılmalarına da şahit olacaktır. Belki Peygamberin üzüntüsü, sadece cezalandırılmalarının gecikmesinden değildi. Hatta derdi cezalandırılmaları da değildi. Ama kendisine inanan Müslümanlar, müşriklerin baskı ve zorbalıkları karşısında zor günler yaşıyorlardı. Artık bu baskı ve zulümler sona ermeli ve zalimler cezalarını bulmalıydı. Allah'ın yasası budur, zalimler yaptıklarının karşılığını mutlaka çekeceklerdir.

Peygambere kendisinden önce de peygamberlerin geldiği ve onların da aynı durumlarla karşılaştığı hatırlatılmaktadır. Bu gibi durumlarla karşılaştıklarına dair bazılarının kıssaları Kur'ân'da yer almış bazılarına yer verilmemiştir.

Müşrikler sürekli peygamberden olağanüstü mucizeler getirmesini istiyorlardı. Oysa mucize göstermek, Peygamberin elinde olan bir şey değildir. Ancak Allah izin verirse gösterebilir. Ama mucize gelmesi durumunda ona şahit olanlar inanmayacak olurlarsa helâk edilirler. Bu sebeple mucize gelmesi, inkârda ısrarcı olacakların yararına değildir.

Allah'ın gönderdiği Peygamber ve vahyi inkârda o denli ileri giden, güç ve servetleriyle övünüp şımaran müşriklere bu imkânları ve hayatlarını devam ettirmeleri için nimetleri bahşedenin Allah olduğu hatırlatılıyor: "**Allah O'dur ki kimine binesiniz ve kiminden yiyesiniz diye sizin için hayvanları yarattı. Ayrıca onlardan başka türlü yararlanmanız vardır. Gönlünüzdeki muradınıza erişmek için onlar ve gemiler üzerinde taşınırsınız. Allah size âyetlerini gösteriyor, şimdi siz Allah'ın hangi âyetlerini inkâr ediyorsunuz?**"

Bu nimetlerin Allah tarafından kendilerine bahşedildiğini hatırlatmadaki ikinci amaç ise sürekli Peygamberden olağanüstü mucize istemelerinin yersiz olduğunu onlara anlatmaktır. Aslında olağanüstü olaylar isteyeceklerine kendilerine verilen bu nimetler üzerinde düşünsünler. Bu nimetleri kendilerine veren Allah'ın kendisidir. Çünkü bu nimetler hem Allah'ın kudretini ortaya koymaktadır hem de bu kudretin kendilerinin yararına şeyler gerçekleştirdiğini onlara hatırlatmaktadır.

Müşrikler güçlerine ve servetlerine güvenip şımarıyor, ne var ki güç ve servet insanları dünyada ebedi kılmadığı gibi Allah'ın onları cezalandırmasına da engel değildir. Bu bağlamda onlara geçmiş kavimlerin durumu hatırlatılıyor: "**Yeryüzünde gezip dolaşmadılar mı ki kendilerinden öncekilerinden öncekilerin akıbetini görsünler? Onlar, bunlardan daha kuvvetliydiler ve daha çok iz bırakmıştılar; ama kazandıklarının onlara hiçbir yararı olmadı. Peygamberleri onlara apaçık delilleri getirince onlar**

kendi yanlarında bulunan bilgiye güvenip de şımardılar. Alay ettikleri şey kendilerini kıskıvrak kuşattı. Azabımızı gördüklerinde dediler ki: 'Yalnızca Allah'a iman ettik ve O'na ortak koştuklarımızı da inkâr ettik.' Fakat azabımızı gördükleri sırada iman etmeleri onlara bir yarar sağlayacak değildi. Allah'ın, kulları arasında süregelen kanunu budur. Artık orada kâfirler hüsrana uğramıştırlar."

Müşrikler ticaretle uğraştıkları için komşu ülkelere seyahatlerinde eski uygarlıkların izleri ve kendileri gibi Arap olan Âd ve Semûd kavimlerinin harabeleriyle karşılaşıyorlardı. Bunlar, Mekke müşriklerinden çok daha güçlüydüler. Ama o güçleri ne onları ebedileştirdi ne de Allah'ın azabına karşı onları koruyabildi.

Allah'ın azabı gelip çattıktan sonra iş işten geçmiş olur ve bu sırada iman etseler bile bu imanın herhangi bir faydası olmaz. Çünkü Allah'ın kanunu böyledir.

O halde ey müşrikler ve inkâr eden her dönemdeki insanlar, olağanüstü mucizeler beklentisinden vazgeçin de günlük hayatınızda karşılaştıklarınız üzerinde düşünün.

41.
Fussilet Sûresi

Mekke'de indirilmiş olup 54 âyettir. Kur'ân âyetlerinin apaçık anlaşılır hâle getirilmiş olmasını ifade etmek için kullanılan ***"fussilet"*** *kelimesi sûrenin 3. âyetiyle 44. âyetinde geçmektedir ve sûre, adını buradan almaktadır. Sûre* ***"Hâ-mîm es-Secde"*** *ve* ***"Mesâbih"*** *adıyla da bilinmektedir.*

Sûre, diğer Mekkî sûreler gibi inanç esaslarından söz etmektedir. Sûrede Mekke müşriklerinin baskıcı tutumları ve Kur'ân karşısında takındıkları tavır gündeme getirilmekte, ayrıca peygamberlerine karşı bu tutumu sergileyen önceki kavimlerden örnekler verilmektedir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

حٰمٓ ﴿١﴾ تَنْز۪يلٌ مِنَ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِۚ ﴿٢﴾ كِتَابٌ فُصِّلَتْ اٰيَاتُهُ قُرْاٰنًا عَرَبِيًّا

لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَۙ ﴿٣﴾ بَش۪يرًا وَنَذ۪يرًاۚ فَاَعْرَضَ اَكْثَرُهُمْ فَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ﴿٤﴾

وَقَالُوا قُلُوبُنَا ف۪ٓي اَكِنَّةٍ مِمَّا تَدْعُونَٓا اِلَيْهِ وَف۪ٓي اٰذَانِنَا وَقْرٌ وَمِنْ بَيْنِنَا

وَبَيْنِكَ حِجَابٌ فَاعْمَلْ اِنَّنَا عَامِلُونَ ﴿٥﴾ قُلْ اِنَّمَٓا اَنَا۬ بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُوحٰٓى اِلَيَّ

اَنَّمَٓا اِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَاحِدٌ فَاسْتَق۪يمُٓوا اِلَيْهِ وَاسْتَغْفِرُوهُۜ وَوَيْلٌ لِلْمُشْرِك۪ينَۙ

﴿٦﴾ اَلَّذ۪ينَ لَا يُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ ﴿٧﴾

اِنَّ الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ اَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ﴿٨﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Hâ-mîm.**
2. (Kur'ân), **hem Rahmân hem de Rahim olanın katından indirilmiştir.**
3. **Bilen bir kavim için âyetleri detaylandırılmış Arapça okunan bir kitaptır.**
4. **Müjdeleyici ve uyarıcı olarak... Buna rağmen onların çoğu yüz çevirmiştir; artık duymuyorlar.**
5. **Diyorlar ki: "Kendisine çağırdığınız şeyler hakkında kalplerimiz örtüler içindedir ve kulaklarımızda bir ağırlık vardır. Bizimle senin aranda bir perde bulunmaktadır. Dolayısıyla sen istediğini yap; biz de istediğimizi yapıyoruz."**
6. **De ki: "Ben sadece sizin gibi bir beşerim. İlahınızın tek bir ilâh olduğu bana vahyediliyor. Artık O'na yönelin ve O'ndan bağışlama dileyin. Ortak koşanların vay haline!"**
7. **"Onlar zekâtı vermezler; ahireti de inkâr ederler."**

8. Şüphesiz ki iman eden ve salih amel işleyenlere bitmek tükenmek bilmeyen bir mükâfat vardır.

Sûrenin başında geçen mukattaa harfleri için Bakara sûresinin ilk âyetinin tefsirine bakılabilir.

Mukattaa harfleriyle başlayan diğer sûrelerde olduğu gibi burada da söz konusu harflerin hemen ardından Kur'ân'dan söz edilmektedir. Ancak burada dikkat çeken husus, Kur'ân'ın Rahmân ve Rahim olan Allah tarafından indirildiğinin belirtilmesidir. Önceki Mü'min sûresinde ise Kur'ân'ın Aziz/Mutlak güç ve onur sahibi ve Alîm/her şeyi bilen tarafından indirildiği söylenmişti. Orada müşriklere Allah'ın mutlak güç sahibi ve her şeyi bildiği söylenirken, bu bir tehdit içeriyordu. Allah'ın gücü karşısında hiçbir şey yapamazsınız ve O, sizin her yaptığınızdan haberdardır. Ayrıca bu Kur'ân, O'nun ilmine dayalıdır, bu nedenle de Kur'ân'la yarışamazsınız, mesajı veriliyordu. Bu sûrede ise onlara Allah'ın rahmet ve merhametine muhtaçsınız mesajı verilmektedir. Sizin Kur'ân'da anlatılanlara ihtiyacınız vardır, tıpkı hastanın doktora muhtaç olması gibi siz de bu Kur'ân'a muhtaçsınız, denmektedir. Bu kitabın size indirilmesi, Allah'ın size olan merhametinin bir sonucudur. O halde bu kitaptan yüz çevirirseniz kendi kendinize zarar vermiş olursunuz.

3. âyette Kur'ân'ın Arap diliyle ve ayrıntılı bir şekilde indirilmiş olmasının zikredilmesi de Kur'ân'ın ilk muhatapları olan Araplara Allah'ın bir merhameti olduğuna dikkat çekmedir. Âyet, ayrıca ilk muhatapların dışında kalanlara yani Arap olmayanlara bu Kur'ân'ın Arapça olduğu ve başka dile çevrildiğinde o çevirinin Kur'ân'ın kendisi olmadığını hatırlatmaktadır.

Kuşkusuz Kur'ân'ın Arapça olarak indirilmesinin bunun dışında birtakım sebepleri vardır. Çünkü Peygamber de Arap'tır ve her peygambere kendi diliyle vahiy gelir.

Arapların bulundukları coğrafya ve o günkü sosyal yapıları da son dinin onlar arasında yerleşip yayılmasını kolaylaştırıyordu. Çünkü Arapların bulunduğu coğrafya, insan topluluklarının yoğun bir şekilde yaşadıkları bölgelerin merkezi durumundaydı. Sosyal yapı açısından ise onlar güçlü ve merkezî bir yönetime/devlete sahip değillerdi. Güçlü ve merkezî yönetimlerle idare edilen bölgelerde yeni bir inanç, düşünce ve sistemlerin yeşerip yayılma imkânları zayıftır.

Yine Araplarda yerleşip kök salmış bir din ve medeniyet de mevcut değildi. Böylesi bölgelerde yeni din ve medeniyet yerleşik inanç ve medeniyetten etkilenir, safiyetini muhafaza edemez vs.

4. âyette Kur'ân'ın müjdeci ve uyarıcı olarak indirilmesine dikkat çekilmesi de aslında Allah'ın rahmetine bir işarettir. Çünkü insanın eğitilip yönlendirilebilmesi için müjdelemek ve uyarmak vazgeçilmez eğitim unsurlarındandır. Sadece müjdeleme veya sadece uyarma insanın eğitimi için yeterli değildir. Buna rağmen inkâr edenler ne müjdelemesine kulak verdiler ve ne de uyarılarına. Adeta kulaklarını tıkadılar, bunları duymazlıktan geldiler ve onlar üzerinde düşünmediler. Öyle inatçı bir tavır sergilediler ki: **"Kendisine çağırdığınız şeyler hakkında kalplerimiz örtüler içindedir ve kulaklarımızda bir ağırlık vardır. Bizimle senin aranda bir perde bulunmaktadır. Dolayısıyla sen istediğini yap; biz de istediğimizi yapıyoruz"** dediler.

Bu sözleriyle kendilerine söylenenleri dinlemedikleri gibi ileride de dinlemeyeceklerini anlatıyorlar. İnsan için en büyük afet, muhatabını anlama ve değerlendirme ihtiyacı duymamasıdır. Duyup dinlese ve dinledikleri üzerinde samimiyetle düşünüp değerlendirse, buna rağmen Kur'ân'ın anlattığı gerçekleri görmese mazur görülebilir.

"De ki: 'Ben sadece sizin gibi bir beşerim. İlahınızın tek bir ilâh olduğu bana vahyediliyor. Artık O'na yönelin ve O'ndan bağışlama dileyin. Ortak koşanların vay haline!"

Burada Peygamberden kendisinin de onlar gibi bir beşer olduğunu söylemesinin istenmesi, birkaç şekilde anlaşılabilir. Bunlardan biri, iman etmeleri için Peygamberin bir yaptırım gücünün bulunmadığını; kalplerine hükmedecek bir durumunun söz konusu olmadığını anlatmak içindir. Peygamberin görevi sadece kendisine vahyedileni onlara tebliğ etmektir, bunun ötesinde bir görevi de bulunmamaktadır.

İkincisi, ben de sizin gibi bir beşerim, bana vahiy edileni dinliyor ve anlıyorum. Ben biliyorum ki bu vahiy anlaşılır ve akılla kabul edilebilir bir şeydir. O halde kalplerinizin örtü içerisinde olduğunu ve kulaklarınızda bir ağırlık bulunduğunu söylemeniz sizin için bir mazeret değildir. Bu inatçı tavırlarınızı bırakırsanız siz de benim gibi bu vahyi anlar ve ondan öğüt alırsınız.

Üçüncüsü, ben de sizin gibi bir beşerim, şayet bana bu vahyi tebliğ etme görevi verilmemiş olsaydı, ne diye sizinle uğraşacaktım ki. Sizi kendi halinize bırakırdım.

Aslında bu anlamların hepsini birlikte anlamakta da bir sakınca yoktur. Çünkü bu anlamlar Peygambere, **"Ben sadece sizin gibi bir beşerim"** demesinin istenmesinden anlaşılıyor ve hepsi birbirleriyle çelişmiyorsa bütün bu anlamları, hatta bu anlamlarla çelişmeyen anlaşılabilecek diğer anlamları da katarak âyeti anlamak daha tutarlıdır.

Günümüzde birçok kimse âyeti, *"Ben sizin gibi bir beşerim, ancak bana vahiy geliyor, o halde ben sizden farklıyım,"* şeklinde yorumlamaktadır ki âyetin bu yoruma hiç mi hiç ihtimali bulunmamaktadır. Çünkü sözün bağlamı, Peygambere vahiy geldiğini ve bu yönüyle onun diğer insanlardan farklılığını anlatmak değildir. Kaldı ki Peygambere vahiy gelmiş olması, beşer olma yönüyle onu diğer insanlardan farklı kılmamaktadır.

Sonuç olarak Peygamber, ben de sizin gibi bir beşerim, kalplerinize nüfuz ederek onları yönlendiremem, bana gelen bu vahyi dinledim ve anladım, ben böyle bir görevle Allah tarafından görevlendirilmemiş olsaydım sizinle uğraşma ihtiyacı duymazdım. O halde siz kendiniz, kendi yararınızı düşünerek ve kendi muhakemenize güvenerek Allah'a yönelin ve O'ndan bağışlama dileyin.

Bütün bu gerçekler, anlama kapasitelerinin çerçevesinde olan delillerle kendilerine anlatıldığı halde kulaklarını tıkayan, akıllarını kullanmayan ve bu nedenle de Allah'a ortak koşma üzerine inatla devam edenlere yazıklar olsun. Ayrıca **"Onlar zekâtı vermezler, ahireti de inkâr ederler."**

Âyet Mekkî olduğundan ve Mekke döneminde zekât farz kılınmadığından burada sözü edilen zekât hakkında farklı görüşler ileri sürülmüştür:

a. Âyetin Mekke'de indirildiğine bakmaksızın onu bildiğimiz zekât anlamındadır diyenler. Taberi'nin tercihi bu yöndedir. (Taberi, XXI, 421).

b. Farz kılanan ve miktarları belirlenmiş olan zekât değil ama fakirlere yapılan malî yardımlar kastedilmektedir. (İbnu Kesir, VII, 164).

c. Burada kastedilen nefislerin temizlenmesidir. Buna göre sanki âyet şöyle demektedir: Kendilerini temizlemek için çaba göstermeyen müşriklere yazıklar olsun! (Maturidî, IV, 365). Bu görüş İbnu Abbas'a da izafe edilmektedir. (Taberi, XXI, 430). Kişinin kendi kendini arındırmaya başlamasının başlangıcı şirkten arınması yani *"Allah'tan başka ilâh olmadığını"* kabul etmesidir. Bu sebeple bazı müfessirler, buradaki zekâtı *"lâ ilâhe illallah"* kelimesiyle tefsir etmişlerdir.

"Şüphesiz iman eden ve salih amel işleyenlere bitmek tükenmek bilmeyen bir mükâfat vardır."

"Bitmek tükenmek bilmeyen" şeklinde çevirdiğimiz "غَيْرُ مَمْنُونٍ" ifadesi, *"minnet olmaksızın"* şeklinde de anlamlandırılmıştır. Buna göre salih amel işleyenlere hak ettiklerinden fazla mükâfat verilecek ve bundan dolayı bir minnet altında bırakılmayacaklardır.

Müşriklerin olumsuz tutumları eleştirildikten sonra iman eden ve güzel davranışlarda bulunanların mükâfatları özet bir şekilde dile getirilmektedir.

قُلْ اَئِنَّكُمْ
لَتَكْفُرُونَ بِالَّذ۪ي خَلَقَ الْاَرْضَ ف۪ي يَوْمَيْنِ وَتَجْعَلُونَ لَهُٓ اَنْدَادًاۜ
ذٰلِكَ رَبُّ الْعَالَم۪ينَۚ ﴿٩﴾ وَجَعَلَ ف۪يهَا رَوَاسِيَ مِنْ فَوْقِهَا وَبَارَكَ
ف۪يهَا وَقَدَّرَ ف۪يهَٓا اَقْوَاتَهَا ف۪ٓي اَرْبَعَةِ اَيَّامٍۜ سَوَٓاءً لِلسَّٓائِل۪ينَ
﴿١٠﴾ ثُمَّ اسْتَوٰٓى اِلَى السَّمَٓاءِ وَهِيَ دُخَانٌ فَقَالَ لَهَا وَلِلْاَرْضِ
ائْتِيَا طَوْعًا اَوْ كَرْهًاۜ قَالَتَٓا اَتَيْنَا طَٓائِع۪ينَ ﴿١١﴾
فَقَضٰيهُنَّ سَبْعَ سَمٰوَاتٍ ف۪ي يَوْمَيْنِ وَاَوْحٰى ف۪ي كُلِّ سَمَٓاءٍ اَمْرَهَاۜ وَزَيَّنَّا
السَّمَٓاءَ الدُّنْيَا بِمَصَاب۪يحَۗ وَحِفْظًاۜ ذٰلِكَ تَقْد۪يرُ الْعَز۪يزِ الْعَل۪يمِ ﴿١٢﴾

9. De ki: "Yeri iki günde yaratana nankörlük edip O'na ortaklar mı koşuyorsunuz? O, âlemlerin Rabbidir."

10. O, yeryüzünün üzerine sarsılmaz dağlar yerleştirdi ve orada bereket var etti. Yine orada tam dört günde gıdalar takdir etti; arayanların ihtiyaçlarına uygun olarak...

11. Sonra duman halinde olan göğe yöneldi. Ona ve yere; "İsteyerek veya istemeyerek gelin" dedi. İkisi de "İsteyerek geldik." dediler.

12. Onları iki günde yedi gök olarak yarattı. Her göğe görevini bildirdi. Biz yakın göğü kandillerle süsledik ve bir koruma altına aldık. İşte bu, mutlak güç sahibi olanın, her şeyi bilenin takdiridir.

11/7; Furkan 25/59), Bu sebeple bazı müfessirler, canlıların gıda ihtiyaçlarının oluşum süreci olan dört evreye yerin oluşumuna dair iki evreyi de katarlar.

Yüce Allah yer ve göğü oluştururken rastgele değil, sistemli bir şekilde oluşturmuş, mesela yerin sarsılmasını engellemek için kazık görevi gören dağları yerleştirmiş ve ileride yeryüzünde yaşayacak canlıların ihtiyaçlarını giderecek şekilde yaratmış, her göğe de görevi bildirilmiştir.

11. âyette **"Sonra duman halinde olan göğe yöneldi,"** ifadesinde geçen *"sonra"* kelimesi 'zaman sıralaması'nı mı yoksa 'beyan sıralaması'nı mı ifade ettiği konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür.

12. âyetin sonunda **"İşte bu, mutlak güç sahibi ve her şeyi bilenin takdiridir"** denilmesi de yer ve göğün yaratılışının rastgele değil, belli bir plan ve programa göre olduğunu, bütün bunların sonsuz bir güç ve bilgiyi gerektirdiğini ve bu güç ve bilgiye de Allah'ın sahip olduğunu anlatır. O halde Allah'a ortak koşanlar, kime ortak koştuklarının farkında mıdırlar? Böyle birine başkaları ortak koşularak O'na denk tutulur mu?

فَاِنْ اَعْرَضُوا فَقُلْ اَنْذَرْتُكُمْ صَاعِقَةً مِثْلَ صَاعِقَةِ عَادٍ وَثَمُودَ ﴿١٣﴾
اِذْ جَاءَتْهُمُ الرُّسُلُ مِنْ بَيْنِ اَيْدٖيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ اَلَّا تَعْبُدُوا اِلَّا اللّٰهَ
قَالُوا لَوْ شَاءَ رَبُّنَا لَاَنْزَلَ مَلٰٓئِكَةً فَاِنَّا بِمَا اُرْسِلْتُمْ بِهٖ
كَافِرُونَ ﴿١٤﴾ فَاَمَّا عَادٌ فَاسْتَكْبَرُوا فِي الْاَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ
وَقَالُوا مَنْ اَشَدُّ مِنَّا قُوَّةً اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّ اللّٰهَ الَّذٖي خَلَقَهُمْ هُوَ
اَشَدُّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَكَانُوا بِاٰيَاتِنَا يَجْحَدُونَ ﴿١٥﴾ فَاَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ
رٖيحًا صَرْصَرًا فٖٓي اَيَّامٍ نَحِسَاتٍ لِنُذٖيقَهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيٰوةِ
الدُّنْيَا وَلَعَذَابُ الْاٰخِرَةِ اَخْزٰى وَهُمْ لَا يُنْصَرُونَ ﴿١٦﴾ وَاَمَّا ثَمُودُ

فَهَدَيْنَاهُمْ فَاسْتَحَبُّوا الْعَمٰى عَلَى الْهُدٰى فَاَخَذَتْهُمْ صَاعِقَةُ
الْعَذَابِ الْهُونِ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿١٧﴾ وَنَجَّيْنَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا
وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿١٨﴾

13. Şayet yüz çevirecek olurlarsa de ki: "Âd ve Semûd kavimlerinin başına gelene benzer bir yıldırıma karşı sizi uyarıyorum."

14. Hani peygamberleri önlerinden ve arkalarından gelip: "Allah'tan başkasına ibadet etmeyin" dediklerinde onlar şöyle demiştiler: "Rabbimiz dileseydi melekler indirirdi. Bu sebeple biz, sizin, kendisiyle gönderildiğiniz şeyleri inkâr ediyoruz."

15. Âd kavmine gelince, yeryüzünde haksız yere büyüklük tasladı ve "Bizden daha güçlü kim var?" dedi. Görmediler mi, onları yaratan Allah, onlardan elbette daha güçlüdür. Onlar, âyetlerimizi inkâr ediyordu.

16. Biz de dünya hayatında onlara aşağılık azabını tattırmak için uğursuz günlerde üzerlerine dondurucu bir rüzgâr gönderdik. Ahiret azabı ise kesinlikle daha aşağılatıcıdır ve onlara yardım edilmeyecektir.

17. Semûd kavmine gelince, onlara da doğru yolu gösterdik; fakat onlar, körlüğü doğru yola tercih ettiler. Bunun üzerine yaptıkları sebebiyle alçaltıcı azabın yıldırımı onları çarpıverdi.

18. İman eden ve kendilerini koruma altına almış olanları da kurtardık.

Kendilerine sunulan güçlü delillere rağmen hâlâ inkârda ısrar ediyorlarsa Âd ve Semûd kavimlerinin başına gelen onların da başına gelecektir. Çünkü Allah, toplumlara birtakım kanunlar hâkim kılmıştır ve bu kanunlar işlemektedir.

Kavimlerin toplu olarak helak edilmeleri, iman etmelerinden bütünüyle umut kesildiğinde gerçekleşir. Müşrik Araplar arasında küfürde ısrar edenler olmakla birlikte toplumun tamamından hiçbir zaman umut kesilmemiştir. Nitekim şirkten vazgeçip İslâm'a girenler hep olagelmiştir.

"Peygamberlerin, önlerinden ve arkalarından gelmeleri", Allah'ın

birliğini kabul edip sadece O'na kul olmaları için değişik yolları deneme çabalarını ifade eder. Çünkü onlar, insanların mutlu olmaları için ellerinden gelen her çabayı göstermişlerdir. Kuşkusuz peygamberler bu çabalarında meşru yolları deniyorlardı. İnsanlara gerçeği anlatıyor, geçmiş kavimlerden misaller getiriyor, bizzat kendileri rehberlik ediyor ve söylediklerini önce kendileri uyguluyorlardı vs.

Peygamberleri, diğer bütün peygamberlerin kavimlerine söyledikleri gibi onlara: **"Allah'tan başkasına ibadet etmeyin,"** diyordu. Ama onlar şöyle dediler: **"Rabbimiz dileseydi, melekler indirirdi. Bu sebeple biz, getirdiğiniz şeyleri inkâr ediyoruz."** Âd ve Semûd kavimleri de tıpkı Peygamberimiz dönemindeki müşrikler gibi *"şayet Allah bir peygamber gönderecek olsa bizim gibi bir insanı peygamber göndermez, melekleri peygamber gönderirdi"* diyorlardı. Oysa bu gerekçeleri hiçbir delile dayanmıyordu. Hem o ana kadar gönderilmiş olan bütün peygamberler insanlardan seçilmişti hem de insanlara kendilerinden bir peygamber gönderilmesi, onlarla rahat iletişim kurması, onların ihtiyaç duyduklarına ihtiyaç duyması ve hissettiklerini hissetmesi bakımından gerekliydi.

"**Âd kavmine gelince, yeryüzünde haksız yere büyüklük tasladı ve: 'Bizden daha güçlü kim var?' dedi. Görmediler mi, onları yaratan Allah, onlardan elbette daha güçlüdür. Onlar, âyetlerimizi inkâr ediyorlardı.**"

Razi, büyüklük taslamanın iki şekilde gerçekleşebileceğini söyler. Bunlardan biri, başkasına aldırmamak ve onları adam yerine koymamaktır. Diğer şekli ise, başkalarına tahakküm etmek ve onlara zulmetmektir. (Razi, XIII, 380). Zamahşeri de büyüklük taslamalarını, yeryüzü halkına yani o bölgede bulunan halka karşı hak etmedikleri halde büyüklük taslamaları ve onları istila etmeleri olarak açıklar. (Zamahşeri, VI, 150). *"Bizden daha güçlü kim var?"* şeklindeki sözleri, bu müfessirlerimizi haklı çıkarmaktadır. Onlardaki bu büyüklük taslama, gerçeği kabul etmeme tavırlarından kaynaklanmakta idi. Bu sebeple âyet, *"Onlar, âyetlerimizi inkâr ediyorlardı,"* cümlesiyle bitmektedir.

Allah'ın âyetleri karşısında büyüklenen ve onları yalanlayanların, kendilerinden zayıf bulduklarına haksızlık etmeleri ve onlara karşı büyüklük taslamaları kaçınılmazdır. Hak, hukuk ve adalet mefhumunun gelişmediği bütün milletler, kendilerinden zayıf milletlere zulmeder, onları adam yerine koymazlar.

İnsanın hükmetme ve galip gelme duygularını ölçüsüz bir şekilde kamçılayan günümüz medeniyetinin egemenleri de bu konularda kendilerinden geri kalmış milletlerin ülkelerini işgal ediyor, onların yeraltı zenginliklerini sö-

mürüyor, kısaca, onlara insan değeri vermiyorlar. Âd kavminden farkları, onlar kadar açık olmamaları ve başkalarına adalet ve özgürlük götürüyoruz propagandasıyla birlikte onlara zulmetmeleridir.

Müşrik Araplar da Müslümanlara karşı aynı duyguları beslemiş, onlara büyüklük taslamışlardır. Zaten Âd kavminin bu yönünün gündeme getirilmesi onlarla benzeşmeleri nedeniyledir.

"Biz de dünya hayatında onlara aşağılık azabını tattırmak için uğursuz günlerde üzerlerine dondurucu bir rüzgâr gönderdik. Ahiret azabı ise kesinlikle daha aşağılatıcıdır ve onlara yardım edilmeyecektir."

Onlar dünya hayatında büyüklük taslıyorlardı ama akıbetleri aşağılanmak oldu. Verilen ceza, işledikleri suça uygundu. Kendilerini bu denli güçlü görüyorlardı ama rüzgârla helak edildiler. **"Bizden daha güçlü kim var?"** derken Allah'ın gücünü hesaba katmamışlardı.

"Semûd kavmine gelince, onlara da doğru yolu gösterdik. Fakat onlar, körlüğü doğru yola tercih ettiler. Bunun üzerine yaptıkları sebebiyle alçaltıcı azabın yıldırımı onları çarpıverdi."

Allah hiçbir kavmi haksız yere cezalandırmaz. Semûd kavmi de yaptıkları kötülükler nedeniyle cezalandırılmışlardır.

Daha önce de dikkat çektiğimiz gibi bir toplumdan umut kesilmedikçe o toplum cezalandırılmaz. Bir toplumda iyiler, iyiliği emretme ve kötülükten sakındırma görevlerini yerine getirdikleri halde artık toplumda hakkı kabul edecek kimse kalmamışsa bu görevi yerine getirenler uzaklaştırıldıktan sonra o toplum cezalandırılır. Bu sebeple ardından gelen âyette şöyle denmektedir: "**İnanan ve kendilerini koruma altına almış olanları da kurtardık.**" Hz. Salih ve ona iman etmiş olanlar kurtarılmış, diğerleri helak edilmiştir.

وَيَوْمَ يُحْشَرُ أَعْدَاءُ اللَّهِ إِلَى النَّارِ فَهُمْ
يُوزَعُونَ ﴿١٩﴾ حَتَّىٰ إِذَا مَا جَاءُوهَا شَهِدَ عَلَيْهِمْ سَمْعُهُمْ
وَأَبْصَارُهُمْ وَجُلُودُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٠﴾

وَقَالُوا لِجُلُودِهِمْ لِمَ شَهِدْتُمْ عَلَيْنَا قَالُوا أَنْطَقَنَا اللَّهُ الَّذِي أَنْطَقَ
كُلَّ شَيْءٍ وَهُوَ خَلَقَكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢١﴾
وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَتِرُونَ أَنْ يَشْهَدَ عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَلَا أَبْصَارُكُمْ وَلَا
جُلُودُكُمْ وَلَٰكِنْ ظَنَنْتُمْ أَنَّ اللَّهَ لَا يَعْلَمُ كَثِيرًا مِمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٢٢﴾
وَذَٰلِكُمْ ظَنُّكُمُ الَّذِي ظَنَنْتُمْ بِرَبِّكُمْ أَرْدَاكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ مِنَ
الْخَاسِرِينَ ﴿٢٣﴾ فَإِنْ يَصْبِرُوا فَالنَّارُ مَثْوًى لَهُمْ وَإِنْ يَسْتَعْتِبُوا
فَمَا هُمْ مِنَ الْمُعْتَبِينَ ﴿٢٤﴾

19. O günü hatırla ki Allah'ın düşmanları toplanıp da yığın yığın cehenneme sürülür.

20. Nihayet hesap yerine geldiklerinde kulakları, gözleri ve derileri yaptıklarına dair aleyhlerine tanıklık eder.

21. Derilerine: "Niçin aleyhimize tanıklık ettiniz?" derler; onlar da: "Her şeyi konuşturan Allah bizi de konuşturdu" karşılığını verir. Sizi ilk kez yaratan O'dur ve O'na döndürüleceksiniz.

22. Kulaklarınızın, gözlerinizin de derilerinizin de aleyhinize şahitlik edeceğinden sakınıyor değildiniz doğrusu; ancak yaptığınızın çoğunu Allah'ın bilmeyeceğini sanıyordunuz.

23. Rabbiniz hakkındaki bu zannınız sizi helak etti ve hüsrana uğrayanlardan oldunuz.

24. Dayanabileceklerse şayet, yerleri ateştir! Özür dileyeceklerse; mazeretleri kabul edilenlerden değildir onlar.

Önceki âyetlerde, geçmişte inkâr edenlerin dünya hayatında uğradıkları cezalardan söz edilmiş ve müşriklerin bunlardan ibret almaları istenmişti. Bu âyetlerde ise ahirette inkâr edenlerin tamamının başlarına geleceklerden söz

edilmektedir. Böylece Kur'ân'ın indiği dönemdeki müşrikler, inkârlarında devam ettikleri takdirde hem dünya hayatında hem de ahirette başlarına gelecekler hatırlatılarak henüz vakit varken uyarılmaktadır.

İnsanların hesaba çekilecekleri gün dünya hayatında işledikleri suçlar ne denli gizli yapılmışsa yapılsın hepsi bir bir ortaya çıkacaktır. Çünkü kişinin kulakları, gözleri ve derisi aleyhine şahitlik edecektir. Nihayet Allah düşmanları ateşe doğru sürülecek ve ateşin başına geldiklerinde ise kendi kendileriyle kavgaları başlayacaktır: "**Derilerine: 'Niçin aleyhimize tanıklık ettiniz' diyecekler, onlar da: 'Her şeyi konuşturan Allah bizi de konuşturdu,' karşılığını verecekler.**" Ne hazin bir sahne... Hiç beklemiyorlardı, kulakları, gözleri ve derileri, aleyhlerine şahitlik ediyor! İşledikleri suçları gizleyebileceklerini sanıyorlardı. Hatta Allah huzuruna çıkıp hesap vereceklerini kabul etmiyorlardı. **"Sizi ilk kez yaratan O'dur ve O'na döndürüleceksiniz."**

Biraz düşünselerdi ilk kez onları yaratan Allah'ın onları ikinci kez yaratmaya da kadir olduğunu hatta ikinci kez yaratmanın daha kolay olduğunu anlayacaklardı. Onları hüsrana uğratan, Allah'ın kudretini takdir etmemeleridir. Onlar sanıyorlardı ki Allah onları ikinci kez yaratmayacak ve yaratsa bile suçlarını gizleyebileceklerdi.

Ateşin başına getirilmişlerdir. Mazeret beyan edecek ve özür dileyecekler. Geri gönderilip yeniden denenmelerini isteyecekler ama istekleri geri çevrilecektir. Onlar için cehennem kesinleşmiştir. Ateşe dayanabileceklerse dayansınlar!

وَقَيَّضْنَا لَهُمْ قُرَنَاءَ فَزَيَّنُوا لَهُمْ مَا بَيْنَ
اَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَحَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِي اُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمْ
مِنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ اِنَّهُمْ كَانُوا خَاسِرِينَ ﴿٢٥﴾ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا
لَا تَسْمَعُوا لِهٰذَا الْقُرْاٰنِ وَالْغَوْا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَغْلِبُونَ ﴿٢٦﴾
فَلَنُذِيقَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا عَذَابًا شَدِيدًا وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ اَسْوَاَ

الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٧﴾ ذَلِكَ جَزَاءُ أَعْدَاءِ اللَّهِ النَّارُ لَهُمْ
فِيهَا دَارُ الْخُلْدِ جَزَاءً بِمَا كَانُوا بِآيَاتِنَا يَجْحَدُونَ ﴿٢٨﴾
وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا رَبَّنَا أَرِنَا الَّذَيْنِ أَضَلَّانَا مِنَ الْجِنِّ
وَالْإِنْسِ نَجْعَلْهُمَا تَحْتَ أَقْدَامِنَا لِيَكُونَا مِنَ الْأَسْفَلِينَ ﴿٢٩﴾

25. Yanlarına onlardan ayrılmayan arkadaşlar musallat ederiz de bunlar önlerinde ve arkalarında ne varsa yaptıkları her türlü işi onlara süslü gösterir. Böylece cinlerden ve insanlardan geçmiş toplumların hak ettikleri ceza onlara da uygulanır. Onların hepsi hüsrana uğramışlardır.

26. İnkâr edenler dediler ki: "Şu Kur'ân'ı dinlemeyin, okunurken gürültü yapın ki onu bastırasınız."

27. İnkâr edenlere şiddetli bir azap tattıracağız ve onları yaptıklarının en kötüsüyle cezalandıracağız.

28. Allah düşmanlarının cezası işte budur, ateştir. Âyetlerimizi inkâr etmelerinden dolayı bunun bir karşılığı olarak orada ebedi kalacaklardır.

29. İnkâr edenler derler ki: "Rabbimiz, cinlerden ve insanlardan bizi saptıranları bize göster ki onları ayaklarımız altına alalım da alçaklardan olsunlar."

25. âyette *'onlardan ayrılmayan arkadaşlar'*la şeytanların kastedildiği müfessirler tarafından belirtilmektedir. Benzeri bir âyet Zuhruf sûresinde geçmektedir. O âyette Rahmân'ın zikrini yani Kur'ân'ı görmezlikten gelene bir şeytanın musallat edileceği belirtilmektedir. (Zuhruf 43/36). Bununla birlikte insanlardan da şeytanlık yapanlar vardır. O halde âyetten cin ve ins şeytanları kastedilmektedir. Şeytanların onlara musallat olmaları, onların bunu gerektirecek davranışları benimsemelerinden kaynaklanmaktadır. Nitekim bu durum, Zuhruf sûresindeki âyette açıkça anlatılmaktadır. Çünkü o âyette, Kur'ân'ı görmezlikten gelmeleri nedeniyle bu duruma maruz kaldıkları ifade edilmektedir.

İşte bu şeytanlar işledikleri kötülükleri onlara süslü gösterirler. İşledikleri bu kötülüklerden dolayı cezalandırılmayacaklarını onlara fısıldarlar. Bunun sonucunda o kimseler, kendilerinden önceki münkirlerin durumuna düşerler ve öncekilerin başlarına gelen ceza ile cezalandırılırlar. Çünkü Allah, toplumlara da yasalar koymuştur, bu yasalar her daim işlerliktedir.

Müslümanlar belli bir dönemden sonra bu yasaları inceleyip tespit edeceklerine ve buna göre tedbir alacaklarına işleri Allah'a havale etmeyi daha bir dindarlık olarak algılamaya başlamışlardır. Elbette Allah'ın izni olmadan bir şey olmaz; ama Allah adildir ve her yaptığını koyduğu kurallar çerçevesinde yapar. Kimseyi ne kayırır ne de kimseye haksızlık yapar.

Sonraki âyetlerden de şeytanların onlara musallat olmalarının, yaptıkları sebebiyle olduğu anlaşılmaktadır.

"İnkâr edenler dediler ki: 'Şu Kur'ân'ı dinlemeyin, okunurken gürültü yapın ki onu bastırasınız."

Yukarıdaki âyetlerde inkâr edenlerin Kur'ân'dan yüz çevirişlerinden söz edilmişti. Burada ise başkalarının Kur'ân'ı dinlemelerine engel oluşlarından söz edilmektedir. Bazı münkirler, kendileri inkâr eder fakat başkasına karışmazlar. Ama bir kısmı da inkâr etmekle yetinmeyip başkalarının inanmasına engel olmak için var güçleriyle mücadele verirler.

Peygamber, kendisine gelen Kur'ân vahiylerini insanların kalabalık oldukları yerlerde ve genellikle daha çok orada yoğunlaştıkları için Ka'be yakınında yüksek sesle insanlara tebliğ ediyordu. Kur'ân söz güzelliği ve tutarlı anlatımıyla onların ilgisini çekiyor ve kimi bunun etkisinde kalarak iman ediyordu. Sözü edilen bu münkirler bunun önüne geçmek için Kur'ân vahiyleri yüksek sesle tebliğ edildiğinde etkisini kırmak için bağırıp çağırıyor, alkış tutuyor, ıslık çalıyor böylece sözlerinin anlaşılmasını engellemeye çalışıyorlardı. Bununla da kalmıyor, gelen vahiyleri iftiralarla karalamaya çalışıyorlardı.

Onların bu yaptıkları, günümüzde bazı düşüncelerin ifade edilmesini yasaklayan yahut iftira kampanyalarıyla bu düşünceleri karalamaya çalışanların yaptıklarına benzemektedir. Gerçeklere karşı çıkanların her devirde metotları aynıdır.

"İnkâr edenlere şiddetli bir azap tattıracağız ve onları yaptıklarının en kötüsüyle cezalandıracağız."

İnkâr edenlere, onlardan ayrılmayan şeytanların musallat olması da cezalandırılmaları da hep onların yaptıkları nedeniyledir. Onların akrabalarına

rı cehennem azabından kurtarmaz. Çünkü iman olmadıkça bu gibi iyi ameller boşa gider.

"Allah düşmanlarının cezası işte budur, ateştir. Âyetlerimizi inkâr etmelerinden dolayı bunun bir karşılığı olarak orada ebedi kalacaklardır."

Ateş olan cehenneme girmekle cezalandırılmaları, dünya hayatında işlediklerinin bir sonucudur. Kuşkusuz işlenebilecek kötülüklerin başında Allah'a düşmanlık gelmektedir. Onlar, bu kötülüğü de işlemişlerdir.

"İnkâr edenler derler ki: 'Rabbimiz, cinlerden ve insanlardan bizi saptıranları bize göster ki onları ayaklarımız altına alalım da alçaklardan olsunlar."

Böyle diyecekler ama artık iş işten geçmiştir. Ancak böyle diyeceklerinin şimdiden belirtilmesi, henüz vakit geçmemişken aralarında bundan ibret alacakların bulunabileceği ihtimaline karşıdır.

إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ
عَلَيْهِمُ الْمَلَٓائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا
بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ ﴿٣٠﴾ نَحْنُ أَوْلِيَٓاؤُكُمْ فِي الْحَيٰوةِ
الدُّنْيَا وَفِي الْاٰخِرَةِ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَشْتَهِٓي أَنْفُسُكُمْ
وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَدَّعُونَ ﴿٣١﴾ نُزُلًا مِنْ غَفُورٍ رَحِيمٍ ﴿٣٢﴾
وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِمَّنْ دَعَٓا إِلَى اللَّهِ وَعَمِلَ صَالِحًا وَقَالَ
إِنَّنِي مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٣٣﴾ وَلَا تَسْتَوِي الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ
اِدْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ

وَلِيٌّ حَمِيمٌ ﴿٣٤﴾ وَمَا يُلَقَّيهَا إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَمَا يُلَقَّيهَا
إِلَّا ذُو حَظٍّ عَظِيمٍ ﴿٣٥﴾ وَإِمَّا يَنْزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ
نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللّٰهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٣٦﴾

30. Şüphesiz Rabbimiz Allah'tır deyip sonra doğru yolu izleyenlere melekler, "Korkmayın ve üzülmeyin; size vaat edilen cennetle şimdi sevinin!" diye inerler.

31. "Biz, hem dünya hayatında hem de ahirette dostlarınızız. Canınız ne isterse, istediğiniz her şey orada sizin için vardır."

32. "Çok bağışlayan ve çok merhametli olan Allah'ın size bir ikramıdır bu."

33. Allah'a çağıran, salih amel işleyen ve ben Müslümanlardanım diyen kimseden daha güzel söz söyleyen var mıdır?

34. İyilikle kötülük asla bir olmaz. Sen (kötülüğü) **en güzel olanla sav. Bu takdirde aranızda düşmanlık bulunan kimse sanki candan bir dost oluverir.**

35. Doğrusu buna, sabredenlerden başkası ulaşamaz; ve yine buna, büyük bir paya sahip olanlardan başkası ulaşamaz.

36. Şeytandan bir dürtü sana gelecek olursa şayet, hemen Allah'a sığın; çünkü O, işitendir, bilendir.

Kur'ân üslubuna karşılıklı anlatım hâkimdir. İnkâr edenlerden söz edildikten sonra iman edenlerden söz edilir. Eğer inkâr edenlerin cezalandırılmalarından söz edilmişse ardından iman edenlerin mükâfatlandırılmalarından söz edilir vs.

İnkâr edenlerin uğrayacakları ceza anlatıldıktan sonra Kur'ân'ın genel anlatım üslubuna uyularak burada iman edenlerin mükâfatı anlatılmaktadır.

İman eden ve hayatlarını imanları doğrultusunda devam ettirip Allah'ın emirlerini yerine getiren ve sakındırdıklarından uzak duranları melekler müjdelerler: **"Korkmayın ve üzülmeyin; size vaat edilen cennetle şimdi sevinin!"** derler.

Söz konusu müjdelemenin ölüm sırasında mı, insanlar diriltilip kabirlerinden çıkarıldıklarında mı veya kabirlerde oldukları sırada mı olduğu konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Şu bir gerçektir ki, nasıl şeytan insanlara hayatları boyunca kötülüğü telkin ediyorsa melek de insana iyiliği telkin eder. (Geniş bilgi için bk. Sıddîk Hasan Han, VI, 165). Meleklerin bu telkini, şeytanın vesvesesini dengeler mahiyettedir. O halde söz konusu edilen hususları hayat boyunca iman edenlere telkin ederler. Kuşkusuz hayat boyunca bunu telkin etmeleri, sözü edilen dönemlerde bunları açıkça söylemelerine engel değildir. Meleklerin: **"Biz, hem dünya hayatında hem de ahirette dostlarınızız. Canınız ne isterse, istediğiniz her şey orada sizin için vardır. Çok bağışlayan ve çok merhametli olan Allah'ın size bir ikramıdır bu"** demeleri de söz konusu telkinin sürekliliğini anlatır. Yaratılış kıssasında meleklerin insana secde etmeleri de meleklerin insanların dostu, şeytanın ise onların düşmanı olduğuna delalet eder.

"Allah'a çağıran, salih amel işleyen ve ben Müslümanlardanım diyen kimseden daha güzel söz söyleyen var mıdır?"

Âyet, birbirine bağlı üç hususu dile getirmektedir:

a. Allah'a davet, yani tevhit ve Allah'ın emir ve yasaklarını her türlü emir ve yasağın üstünde, yine Allah sevgisi ve korkusunu her türlü sevgi ve korkunun üstünde tutmaktır.

b. Salih amel Allah'ın emir ve yasaklarını içine sindirmiş, onların doğruluğuna ve üstünlüğüne inanmış olan kimsenin bunu hayatının pratiğinde de uygulamasıdır.

c. Samimiyet, yani dini Allah'a halis kılmaktır.

Müfessirlerin önemli bir kısmına göre burada Peygamber (s.a.v.) övülmektedir. Çünkü bu hususları mükemmel bir şekilde birleştiren odur. Ancak öncelikle Peygamber kastediliyor olsa da bu konularda onu izleyenleri kapsadığını söylemeye bir engel yoktur.

"İyilikle kötülük asla bir olmaz. Sen (kötülüğü) **en güzel olanla sav. Bu takdirde aranızda düşmanlık bulunan kimse sanki candan bir dost oluverir."**

Âyetin Mekke'de Müslümanlara baskıların yoğunlaştığı, her türlü haksızlık ve zulümlere maruz kaldıkları bir dönemde indirildiğini hatırlatalım. Böylesi ortamlarda zulme maruz kalanlarda intikam duyguları gelişir. Kendilerine zulmedenlere yaptıklarının on katıyla karşılık vermek isterler. İşte böyle bir ortamda Peygamberin şahsında bütün Müslümanlara seslenilmektedir: **"İyilikle kötülük bir olmaz. Sen** (kötülüğü) **en güzel olanla sav."**

Peygamberin insanları hakka ve Allah'ın hoşnut olacağı davranışlara çağırması, müşriklerin eziyetlerine sabretmesi, iyiliktir. İnkâr edenlerin hakkı inkâr etmeleri sûrenin başında geçen *"Kendisine çağırdığınız konusunda kalplerimiz örtü içindedir ve kulaklarımızda bir ağırlık vardır. Bizimle senin aranda bir perde bulunmaktadır."* (Âyet, 5) şeklindeki sözleri ise kötülüktür. O halde burada iyilik ve kötülük örnekleri verilmektedir. Öte yandan bu hususlardan hareketle genel bir kural ortaya konmaktadır:

Kişi, kendisine karşı sergilenen kötülüklere karşı kötülükle karşılık verebilir, bağışlayıcı olabilir veya kötülük yapanı bağışladığı gibi ona iyilik yapmaya devam da edebilir. İşte burada üçüncü şık tavsiye edilmektedir. Böyle davranıldığı takdirde kötülük yapan taraf bile bundan etkilenebilir ve dost olmasına kapı açılmış olur. O kötülük yapan kişinin yaptığından pişman olmasına ve utanmasına neden olabilir.

Ne var ki herkes böyle davranamaz. **"Doğrusu buna, sabredenlerden başkası ulaşamaz; ve yine buna, büyük bir paya sahip olanlardan başkası ulaşamaz."**

"Şeytandan bir dürtü sana gelecek olursa şayet, hemen Allah'a sığın; çünkü O, işitendir, bilendir."

Önceki âyette kötülüğün en güzel olanla savulması istenmişti. Çünkü bu, toplum bireylerini birbirlerine yaklaştırır ve aralarındaki dostluğu arttırır. İnananların bu şekilde davranmaları, şeytanın en hoşlanmadığı davranışlardandır. Bu sebeple kötülüğe maruz kalmış kimsenin intikam duygularını kışkırtır. Fırsat kollayıp o kişiye daha büyük zarar vermesini telkin eder. Karşılık vermediği takdirde kendisine korkak, beceriksiz vs. gibi şeyler söyleneceğini fısıldar. İşte âyet, böylesi durumlarda kişiden Allah'a sığınmasını istemekte ve işin aslının Allah tarafından bilindiğini hatırlatmaktadır.

وَمِنْ اٰيَاتِهِ

الَّيْلُ وَالنَّهَارُ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ لَا تَسْجُدُوا لِلشَّمْسِ وَلَا

لِلْقَمَرِ وَاسْجُدُوا لِلّٰهِ الَّذ۪ي خَلَقَهُنَّ اِنْ كُنْتُمْ اِيَّاهُ

تَعْبُدُونَ ﴿٣٧﴾ فَاِنِ اسْتَكْبَرُوا فَالَّذ۪ينَ عِنْدَ رَبِّكَ

يُسَبِّحُونَ لَهُ بِالَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَهُمْ لَا يَسْـَٔمُونَ ﴿٣٨﴾
وَمِنْ اٰيَاتِه۪ٓ اَنَّكَ تَرَى الْاَرْضَ خَاشِعَةً فَاِذَٓا اَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَٓاءَ اهْتَزَّتْ
وَرَبَتْ اِنَّ الَّذ۪ٓي اَحْيَاهَا لَمُحْيِ الْمَوْتٰى اِنَّهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌ ﴿٣٩﴾

37. Gece ve gündüz, güneş ve ay, O'nun âyetlerindendir. Eğer Allah'a kulluk etmek istiyorsanız ne güneşe secde edin ne de aya; sadece onları yaratan Allah'a secde edin.

38. Şayet büyüklük taslarlarsa bilesin ki Rabbinin yanında bulunanlar, hiç usanmadan gece-gündüz O'nu tesbih etmektedir.

39. O'nun âyetlerinden biri de şudur: Yeryüzünü görürsün ki hareketsiz bir şekilde sakin sakin durmaktadır. Üzerine su indirdiğimizde ise depreşir ve kabarır. Ona can veren, elbette ölüleri de diriltir. O, gücü her şeye yetendir.

Gece ile gündüz, güneşle ay Allah'ın kudret ve birliğine delâlet eden yarattıklarındandır. Gece ile gündüzün belli bir sistem içerisinde birbirlerini takip etmeleri, aynı şekilde güneşle ayın belli bir sistemle hareket etmeleri, onları yaratan ve belli ölçüler içerisinde hareket ettirenin kudretinin yüceliğine ve bunların tek elden yürütüldüğüne yani Allah'ın birliğine dair herkesin her yerde müşahede ettiği delillerdendir.

Kur'ân'ın ilk muhatapları arasında güneş ve aya tapanlar var mıydı ki güneş ve aya secde etmemeleri istenmektedir? Araplar arasında bu iki varlığa tapanların bulunduğuna dair deliller mevcuttur. Ama güneşe ve aya tapanların olduğunu bilmeleri bile böyle bir ayetin indirilmesi için yeterlidir.

Hz. İbrahim döneminde güneş, ay, yıldız gibi göksel varlıklara tapınıldığını biliyoruz. Arap yarımadasının güneyindeki Yemen, ona komşu olan Mısır, Şam ve Irak bölgelerinde bu varlıklara ibadet etmek eski zamanlarda yaygındı. Yine aktarılan rivayetlerden Peygamber döneminde Abduşşems (güneşin kulu) adını taşıyan kimselerin varlığı bilinmektedir. Bunun söz konusu inançlarıyla ilişkili olması gerekir. (Derveze, III, 310). Ayrıca güneşle ilişkisi olduğuna inanılan birçok tanrı veya put adı kullanılmaktaydı. Bunlardan, Kur'ân'da Menât'la birlikte anılan Lât ve Uzzâ, güneşi temsil eden birer tanrıça sayılıyordu. Özellikle Güney Arabistan kültüründe önemli yeri olan ay tanrısı-

na Ved (Vüd, Ed) adı verilirdi. Semûd ve Lihyan gibi Kuzey Arabistan kitabelerinde de Ved adına rastlanmakta, keza Kur'ân'da Câhiliye tanrıları arasında Ved ismi de geçmektedir. Abdüved (Ved'in kulu), Abdüşşems (güneşin kulu) gibi erkek isimlerinin kullanılması, aya ve güneşe tapınmanın Kuzey Arabistan ve Hicaz'da da yaygın olduğunu gösteren başka kanıtlardır. (Kur'ân Yolu, IV, 613).

Âyette "**Allah'a kulluk etmek istiyorsanız ne güneşe secde edin ne de aya; sadece onları yaratan Allah'a secde edin**" ifadesinden bu gök cisimlerini kendileriyle Allah arasında aracı varlıklar olarak gördükleri anlaşılmaktadır. Aslında onlar da bu varlıkların Allah tarafından yaratıldığını kabul ediyor fakat yüce varlıklar oldukları için Allah'la kendi aralarında aracılık yapacaklarına inanıyor ve bundan dolayı bu varlıklara secde ediyorlardı. Bu varlıklar yoluyla aslında Allah'a secde ettiklerini ileri sürüyorlardı. Bu sebeple onlara gerçekten Allah'a tapıyorsanız, bu aracılara ne diye ihtiyaç duyuyorsunuz, doğrudan doğruya Allah'a kulluk edin; O'na secde edin, denilmektedir.

Bu gök varlıklarına tapanlar ve diğer müşriklerin ileri gelenleri büyüklük taslayıp Allah'a secde etmeye yanaşmazlarsa, bunun Allah'a bir zararı olmaz ve Allah onların bu yaptıklarına aldırmaz. Çünkü Allah'ın yanında bulunan melekler gece gündüz Allah'a ibadet etmektedir ve bu melekler onlardan çok daha hayırlıdır.

"O'nun âyetlerinden biri de şudur: Yeryüzünü görürsün hareketsiz sakin durmaktadır. Üzerine su indirdiğimizde depreşir ve kabarır. Ona can veren, elbette ölüleri de diriltir. O gücü her şeye yetendir."

Gök varlıklarından deliller getirildikten sonra şimdi de yerde bulunanlardan Allah'ın kudret ve birliğine, bir de ölümden sonra diriltmeye kadir olduğuna dair deliller zikredilmektedir. Yeryüzünü görürsün kupkurudur, ne ot vardır ne de ekin, yeşilliklerin tamamı kurumuştur. Fakat yağmurun yağmasıyla birlikte yer depreşmekte, bir müddet sonra her taraf yeşilliklere bürünmektedir. Cansız olan yer artık canlanmıştır. Ölmüş olan bu yeşilliğe can veren Allah, ölmüş olan insanları da diriltmeye elbette kadirdir.

إِنَّ الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي آيَاتِنَا لَا يَخْفَوْنَ عَلَيْنَا أَفَمَنْ يُلْقَى فِي النَّارِ
خَيْرٌ أَمْ مَنْ يَأْتِي آمِنًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ اعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ إِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ

بَصِيرٌ ﴿٤٠﴾ اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالذِّكْرِ لَمَّا جَٓاءَهُمْ وَاِنَّهُ لَكِتَابٌ
عَزِيزٌ ﴿٤١﴾ لَا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ تَنْزِيلٌ
مِنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ ﴿٤٢﴾ مَا يُقَالُ لَكَ اِلَّا مَا قَدْ قِيلَ لِلرُّسُلِ
مِنْ قَبْلِكَ اِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ وَذُو عِقَابٍ اَلِيمٍ ﴿٤٣﴾ وَلَوْ
جَعَلْنَاهُ قُرْاٰنًا اَعْجَمِيًّا لَقَالُوا لَوْلَا فُصِّلَتْ اٰيَاتُهُ ءَاَعْجَمِيٌّ وَعَرَبِيٌّ
تسهيل
قُلْ هُوَ لِلَّذِينَ اٰمَنُوا هُدًى وَشِفَٓاءٌ وَالَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ
فٖٓي اٰذَانِهِمْ وَقْرٌ وَهُوَ عَلَيْهِمْ عَمًى اُو۬لٰٓئِكَ يُنَادَوْنَ مِنْ مَكَانٍ
بَعِيدٍ ﴿٤٤﴾

40. **Âyetlerimiz konusunda sapanlar bize gizli kalmazlar. Kıyamet gününde ateşe atılan mı daha hayırlıdır yoksa güven içerisinde gelen mi? Dilediğinizi yapın, O, kuşkusuz yaptığınızı görmektedir.**

41. **Kendilerine Kur'ân geldiğinde onu inkâr edenler** (hak ettiklerini bulurlar), **şu bir hakikattir ki Kur'ân, şerefli bir kitaptır.**

42. **Batıl ona önünden de yaklaşamaz arkasından da. O, hikmet sahibi olan, övülen tarafından indirilmiştir.**

43. **Sana söylenenler, senden önceki peygamberlere söylenenlerden başkası değildir. Şüphesiz ki Rabbin, hem bağışlama hem de acı azap sahibidir.**

44. **Biz onu Arapça dışındaki bir dilde bir Kur'ân yapsaydık, "Âyetleri anlayacağımız şekilde açıklansaydı ya" diyeceklerdi. "Arap olan birine Arapça dışında bir dil öyle mi?" De ki: "O, iman edenlere bir hidayet ve bir şifadır." İman etmeyenlere gelince, onların kulaklarında bir sağırlık vardır. Gözleri de Kur'ân'ı görmez. Sanki onlara uzak bir yerden seslenilir.**

Yüce Allah, Kur'ân âyetlerini yalanlayanları, onlar hakkında ileri-geri konuşanları, insanlar tarafından duyulmalarını engelleyenleri, haklarında birtakım şeyler uyduranları, kısacası gerçekten sapanları tehdit ediyor; yaptıklarından habersiz olmadığını onlara hatırlatıyor. **"Dilediğinizi yapın, O, kuşkusuz yaptığınızı görmektedir."** Allah'ın âyetleri konusunda bu tavırları takınanlar, cehenneme atılırken bunlara inananlar güven içerisinde olacaklardır. Oysa inkâr ettikleri o Kur'ân şerefli bir kitaptır. **"Batıl ona önünden de yaklaşamaz arkasından da. O, hikmet sahibi olan, övülen tarafından indirilmiştir."**

Kur'ân'ın şerefli bir kitap oluşunun bir açılımı olan '*ona ne önünden ne arkasından batılın yaklaşamayacağı*' ifadesi değişik şekillerde anlaşılmıştır:

Onu kimse ne eksiltebilir ne de ona bir ilavede bulunabilir.

Ne kendisinden önce indirilmiş olan kitaplar onu yalanlarlar ne de ondan sonra onu iptal edecekler.

Hiçbir şekilde değiştirme yahut çelişki ona bulaşmaz.

Geçmişe dair verdiği bilgiler sonradan çürütülmeyecek, geleceğe dair verdiği haberler de olduğu gibi çıkacaktır.

Aslında sıraladığımız ve bu konuda ileri sürülen diğer görüşlerin ortak noktası, Kur'ân'ın tebdil ve tahrife uğramayacağıdır. Anlattıklarının adil ve gerçek olduğudur. Bu da bir kitap için yeterli bir şereftir.

Kur'ân'ın bu yönüne işaret edildikten sonra, hitap Peygambere yöneltilmekte ve şu sözlerle Peygamber teselli edilmektedir: **"Sana söylenenler, senden önceki peygamberlere söylenenlerden başkası değildir. Şüphesiz ki Rabbin, hem bağışlama hem de acı azap sahibidir."** Ey Peygamber, senden önceki peygamberleri de ümmetleri yalanladı, getirdikleri apaçık delilleri görmezlikten geldiler, onlara karşı çıktılar. Önceki peygamberler buna sabretti ve hak yolda yollarına devam ettiler. Sen de sabredecek ve Allah'ın vahyini tebliğ etmeye devam edeceksin.

Bir görüşe göre ise âyet, inkârcıların peygamberlerine söylediklerini anlatmıyor, bilakis Peygambere indirilen vahyin, önceki peygamberlere indirilen vahyin aynı olduğunu ve dinlerin birliğini anlatıyor.

"Biz onu Arapça dışındaki bir dilde bir Kur'ân yapsaydık, "Âyetleri anlayacağımız şekilde açıklansaydı ya" diyeceklerdi. "Arap olan birine Arapça dışında bir dil öyle mi?" De ki: "O, iman edenlere bir hidayet ve bir şifadır." İman etmeyenlere gelince, onların kulaklarında bir sağırlık vardır. Gözleri de Kur'ân'ı görmez. Sanki onlara uzak bir yerden seslenilir."

Âyet, inkâr edenlerin inkârda diretmek için her bahaneye başvurmaktan geri kalmadıklarını anlatmaktadır. Müşrik Araplar, Peygamberden inanmak için sürekli olağanüstülükler ve esrarengiz şeyler istiyorlardı. Âyetin anlatımından, Arapça olmayan bir kitap getirmesini Peygamberden istedikleri anlaşılmaktadır. Yani Peygamber, durup dururken mesela Yunanca, Hintçe veya Farsça bir kitabı onlara okuyacak olsa bunu daha esrarengiz ve Peygamberin peygamberliğine güçlü bir delil olacağını söylüyorlardı. Aslında bu da inkârda ısrar için bir bahaneden başka bir şey değildi. Eğer söyledikleri gibi indirilmiş olsaydı, o zaman da, *"biz bu Kur'ân'ı anlamıyoruz, bize Arapça açıklansa ya, Arap bir peygambere başka dilde bir kitap, olur mu?"* diyeceklerdi.

İman etmek, samimiyetle iman etmeyi istemeyi gerektirir. İmana talip olanlara Kur'ân doğru yolu gösterir, kalplerindeki hastalıklara şifa olur. İman etmeyenlere gelince onların iman etmeye istekleri yoktur. Peygamberin peygamberliğine ve Kur'ân'ın Allah tarafından indirildiğine dair inkârları, delil eksikliğinden kaynaklanmıyor. Onlar, bu Kur'ân'ı duymak ve önlerine serilmiş delilleri görmek istemiyorlar. Kur'ân bir tarafta onlar başka taraftadırlar.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَاخْتُلِفَ فِيهِ
وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ وَاِنَّهُمْ
لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مُرِيبٍ ﴿٤٥﴾ مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ
وَمَنْ اَسَاءَ فَعَلَيْهَا وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ ﴿٤٦﴾
اِلَيْهِ يُرَدُّ عِلْمُ السَّاعَةِ وَمَا تَخْرُجُ مِنْ ثَمَرَاتٍ مِنْ اَكْمَامِهَا
وَمَا تَحْمِلُ مِنْ اُنْثٰى وَلَا تَضَعُ اِلَّا بِعِلْمِهِ وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ
اَيْنَ شُرَكَائِي قَالُوا اٰذَنَّاكَ مَا مِنَّا مِنْ شَهِيدٍ ﴿٤٧﴾ وَضَلَّ
عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَدْعُونَ مِنْ قَبْلُ وَظَنُّوا مَا لَهُمْ مِنْ مَحِيصٍ ﴿٤٨﴾

45. Musa'ya kitap vermiştik de onlar onda da ihtilafa düşmüştüler. Eğer Rabbinin önceden verilen bir kararı olmasaydı aralarında kesinlikle hüküm verilirdi. Doğrusu onlar, onun hakkında şüphe içerisindedirler.

46. Her kim salih amel işlerse kendi yararına işlemiş olur; kim de kötülük yaparsa kendi aleyhine yapmış olur. Rabbin kullarına zulmedecek değildir.

47. Kıyametin ne zaman kopacağı O'na havale edilir. O'nun bilgisi dışında hiçbir meyve tomurcuğundan çıkmaz, hiçbir kadın hamile kalmaz ve çocuğunu doğurmaz. Onlara: "Benim ortaklarım nerede?" diye seslenileceği gün, "Sana şunu arz ederiz ki bizden onların varlığına şahit olacak tek kişi yoktur!" derler.

48. Daha öncesinde taptıkları onlardan uzaklaşmıştır artık. Kaçacak bir yerlerinin olmadığını da anlamışlardır.

Peygamberi teselliye devam edilmektedir: Musa'ya da kitap verilmiş ve onun da kavminden bir kısmı bu kitaba inanmış, bir kısmı da inkâr etmişti. Musa sabretti, ey peygamber sen de sabret. Senin de kavminden bir kısmı Kur'ân'a inanıyor, bir kısmı inkâr ediyor. İnkâr edenlerin aşırı gittikleri doğru ama Allah, toplumlar için kurallar koymuştur. Bu kurallara göre hareket edilir. Değilse inkâr edenler helak edilecekti. Ey peygamber, senin kavminden inkâr edenler, Kur'ân'a şüphe ile bakıyorlar. Şüpheleri herhangi bir delile dayanmıyor, bunu da biliyoruz ama cezalandırma işi kurallara bağlanmıştır. Sen onların inkâr etmelerini kendine sıkıntı etme. "**Her kim salih amel işlerse kendi yararına işlemiş olur; kim de kötülük yaparsa kendi aleyhine yapmış olur. Rabbin kullarına zulmedecek değildir.**" Onlar iman etmiyor diye Rabbin seni sorumlu tutacak değildir. Herkesin ameli kendinedir. Rabbin, birinin suçunu bir başkasına yükleyerek kullarına zulmedecek değildir.

"Kıyametin ne zaman kopacağı O'na havale edilir..."

Ey Peygamber, onların cezalandırılmaları ahirete kalacak olursa kıyametin ne zaman kopacağını, dolayısıyla bu münkirlerin ne zaman cezalandırılacağını merak ediyorsundur ama onun bilgisi Allah'a havale edilmiştir. Şunu kesinlikle bil ki, "**O'nun bilgisi dışında hiçbir meyve tomurcuğundan çıkmaz ve hiçbir kadın hamile kalmaz ve çocuğunu doğurmaz.**" Kıyametin ne zaman kopacağı bilgisi de O'nun katındadır. O gün mutlaka gelecek ve ortak koşanlara: **"Benim ortaklarım nerede?"** diye seslenilecektir. Ortak koştukları onlardan uzaklaşıp gitmişlerdir. Orada gerçekler apaçık ortaya çıkmış ve kendileri de Allah'a ortak koşmanın yanlışlığını anlamışlardır. Artık aramızda hiç kimse sana ortakların olacağına inanmamaktadır anlamında**: "Sana**

şunu arzederiz ki bizden onların varlığına şahit olacak tek kişi yoktur!" derler.

O Allah'a ortak koştuklarının ihtiyaç anında kendilerine yardım edeceklerine inanıyorlardı. Artık onlara yardım edecek kimsenin olmayacağını görmüş ve **"Kaçacak bir yerlerinin olmadığını da anlamışlardır."**

Peygambere yapılan bu hitaplar, aynı zamanda bütün iman edenleredir. Onlar da kıyametin ne zaman kopacağını merak ediyorlarsa, O'nun bilgisini Allah'a havale etsinler ve iman ettikleri için onlara zulmedenler varsa, o zulmedenlerin bir gün gelip bunun hesabını vereceklerini bilsinler.

لَا يَسْـَٔمُ الْاِنْسَانُ مِنْ دُعَٓاءِ الْخَيْرِۘ وَاِنْ مَسَّهُ الشَّرُّ فَيَؤُ۫سٌ
قَنُوطٌ ﴿٤٩﴾ وَلَئِنْ اَذَقْنَاهُ رَحْمَةً مِنَّا مِنْ بَعْدِ ضَرَّٓاءَ
مَسَّتْهُ لَيَقُولَنَّ هٰذَا ل۪ي وَمَٓا اَظُنُّ السَّاعَةَ قَٓائِمَةًۙ وَلَئِنْ
رُجِعْتُ اِلٰى رَبّ۪ٓي اِنَّ ل۪ي عِنْدَهُ لَلْحُسْنٰىۚ فَلَنُنَبِّئَنَّ الَّذ۪ينَ
كَفَرُوا بِمَا عَمِلُواۘ وَلَنُذ۪يقَنَّهُمْ مِنْ عَذَابٍ غَل۪يظٍ ﴿٥٠﴾
وَاِذَٓا اَنْعَمْنَا عَلَى الْاِنْسَانِ اَعْرَضَ وَنَا بِجَانِبِه۪ۚ وَاِذَا مَسَّهُ
الشَّرُّ فَذُو دُعَٓاءٍ عَر۪يضٍ ﴿٥١﴾ قُلْ اَرَاَيْتُمْ اِنْ كَانَ
مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ ثُمَّ كَفَرْتُمْ بِه۪ مَنْ اَضَلُّ مِمَّنْ هُوَ ف۪ي شِقَاقٍ بَع۪يدٍ
﴿٥٢﴾ سَنُر۪يهِمْ اٰيَاتِنَا فِي الْاٰفَاقِ وَف۪ٓي اَنْفُسِهِمْ حَتّٰى يَتَبَيَّنَ
لَهُمْ اَنَّهُ الْحَقُّۜ اَوَلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ اَنَّهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ شَه۪يدٌ
﴿٥٣﴾ اَلَٓا اِنَّهُمْ ف۪ي مِرْيَةٍ مِنْ لِقَٓاءِ رَبِّهِمْۜ اَلَٓا اِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُح۪يطٌ ﴿٥٤﴾

49. İnsan iyi şeyler istemekten bıkmaz. Ve şayet kendisine bir kötülük dokunursa bu sefer da ümitsizliğe düşer.

50. Kendisine bir zarar dokunduktan sonra ona bir rahmet tattıracak olsak kesinlikle şöyle der: "Bu benim hakkımdır. Kıyametin kopacağını sanmıyorum ve şayet Rabbime döndürülsem bile, benim için O'nun yanında bir iyilik vardır." Fakat o küfre saplanmış olanlara yaptıklarını elbette haber vereceğiz ve mutlaka onlara ağır bir azabı tattıracağız.

51. İnsana nimet verdiğimizde yüz çevirir gider; ama kendisine bir sıkıntı dokunduğunda uzun uzun yalvarır durur.

52. De ki: "Ne dersiniz, bu Kur'ân Allah katından ise ve sonra da siz onu inkâr ediyorsanız, böyle derin bir ayrılığa düşenden daha sapık kim olabilir?"

53. Pek yakında onlara âyetlerimizi hem çevrelerinde hem de kendilerinde göstereceğiz. Ta ki onun gerçek olduğu onlara iyice belli olsun. Rabbinin her şeye şahit olması yetmez mi?

54. İyi bilin ki onlar, Rableriyle karşılaşma konusunda şüphe içerisindeler, yine iyi bilin ki O, her şeyi kuşatmıştır.

Dini bir eğitimden geçmemiş ve yüksek ideallerden yoksun insanın yapısı anlatılmaktadır. Böyle bir insanın hayattaki ideali zengin olmak, itibarlı bir makama yükselmek, kısacası dünyevi menfaatlerdir. Bunlardan ne kadarını elde ederse daha fazlasını ister. Gözleri sadece bu gibi şeyleri görür ve sadece bunlara göz diker. Böylesi kimseler bir sıkıntıya maruz kaldıkları takdirde ise umutlarını yitirir, ümitsizliğe düşerler. Tekrar bir nimete kavuştukları takdirde ise bunu kendilerinin hak ettiklerini ve sadece kendi çabalarıyla onu elde ettiklerini söylerler. Kıyamet ve hesap vermek bunların gündemlerinde yoktur. Onlara bunu hatırlatan olursa pek inanmazlar ama böyle bir şey olsa da, bu dünya hayatında olduğu gibi Allah'ın kendilerini kollayacağını sanırlar. İşte Allah böyleleri için şöyle buyuruyor: **"Fakat o küfre saplanmış olanlara yaptıklarını elbette haber vereceğiz ve mutlaka onlara ağır bir azabı tattıracağız."**

Yine onların karakterlerine dair şöyle denilmektedir: "**İnsana nimet verdiğimizde yüz çevirir gider. Ama kendisine bir sıkıntı dokunduğunda ise uzun uzun yalvarır durur."** İşleri yolunda gittiğinde Allah'tan yüz çevi-

rir, emir ve yasaklarını kale almazlar. Başları belaya girdiğinde ise Allah'a yalvarır dururlar.

İnsanların genelinde benzeri tavırlar vardır. Ama kişinin inancı ile bu tavırlar arasında paralellik vardır. Allah'a inanç kuvvetlendikçe bu tavırlardaki aşırılık zayıflar veya tamamen ortadan kalkar. Zayıfladıkça da aksi olur.

"De ki: 'Ne dersiniz, bu Kur'ân Allah katından ise ve sonra da siz onu inkâr ediyorsanız, böyle derin bir ayrılığa düşenden daha sapık kim olabilir?"

Âyet, inkâr edenleri düşünmeye sevk etme amacını taşımaktadır. Sizler kulaklarınızı bu Kur'ân'a tıkıyor, onu dinlemiyor ve âyetleri üzerinde düşünmüyorsunuz. Ya Kur'ân gerçekten Allah katından ise haliniz nice olur? Akıllı kişi, bunu hesaba katar ve bu Kur'ân üzerinde düşünür.

"Pek yakında onlara âyetlerimizi hem çevrelerinde hem de kendilerinde göstereceğiz. Ta ki onun gerçek olduğu onlara iyice belli olsun. Rabbinin her şeye şahit olması yetmez mi?"

"Çevrelerinde" diye tercüme ettiğimiz *"Âfâk"* kelimesiyle ve *"kendilerinde"* diye tercüme ettiğimiz *"enfüsihim"* kelimeleriyle ne kastedildiği konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Ayrıca onlara gösterilecek *"âyetler"* o anda mevcut deliller midir, yoksa ileride ortaya çıkacak deliller midir? Bu konuda da *Âfâk* ve *enfüsihim* kelimeleriyle ne kastedildiği konusunda ileri sürülen görüşler doğrultusunda farklı değerlendirmeler yapılmıştır.

Bazılarına göre *âfâk* kelimesiyle Mekke çevresi kastedilmektedir. Buna göre ileride İslâm'ın sınırlarının genişleyeceği haber verilmektedir. İslâm kısa bir süre içerisinde doğuda ve batıda büyük fetihler gerçekleştirmiştir. Önce Bedir savaşında müşrikler büyük bir yenilgiye uğratılmış, ardından gelen savaşlarla İslâm, her gün daha da güç kazanmıştır. Çevre kabileler ve devletler fethedilmiş ve sadece fethedilmekle de kalmamış buraların halkları büyük çoğunluğuyla İslâm'ı kabul etmiştir. *"Enfüsihim"* kelimesiyle de Müslümanların Mekke'yi ileride fethedecekleri kastedilmektedir. Kısacası âyet, geleceğe dair Kur'ân'ın verdiği haberlerle ilgili bir mucizedir. Taberi'nin de tercih ettiği bu görüş müfessirlerin çoğunluğunun tercihidir. (Taberi, XXI, 483).

Bu görüşe göre sözü edilen deliller âyetin inişinden itibaren zamanla ortaya çıkacaktır.

Diğer bir kısım müfessire göre *âfâk* ile göklerle yeryüzünün birtakım olayları kastedilmektedir. Güneş, ay, yıldızlar, rüzgâr, gece, gündüz vs.

Bu görüşe itiraz edenler, zaten bunların gözler önünde olan şeyler olduk-

larını oysa âyette ileride âyetlerin/delillerin kendilerine gösterileceğini söylerken, bu görüşü savunanlar ise bunlardaki birtakım sır ve hikmetlerin ileride ortaya çıkacağını söylemektedir.

Diğer bir görüşe göre ise *âfâk* Kur'ân'ın söz ettiği geçmiş milletlere dair Âd ve Semûd kavimlerinin kalıntılarıdır. Çünkü müşrik Araplar yolculuklarında bu kalıntılara rastlıyor ve Muhammed gerçekten doğru söylüyor, diyorlardı. *Enfüsihim* ile de karşılaştıkları hastalıklar veya bir damla sudan yaratılış aşamaları yani kendi biyolojik yapıları kastedilmektedir.

Daha başka görüşler de ileri sürülmüştür. Ancak biz bu görüşlerden âyetin kapsamına girebilenlerinin tamamının birlikte kastedilmiş olduğunu düşünüyoruz. Delillerin o anda mevcut olup olmaması da çok önemli bir mesele değildir. Önemli olan sonradan insanların onların farkına varmalarıdır. Ayrıca âyeti indiği dönemle de sınırlamamak gerekir. Her dönemde herkes çevresini, kendi biyolojik ve psikolojik yapısını, toplumsal meseleleri Kur'ân'ın anlattıklarıyla bağ kurarak değerlendirecek olursa Kur'ân'ın Allah kelamı olduğu sonucuna varır ve Allah herkesi şu veya bu şekilde bu delillerle karşılaştırır. İbret alıp düşünmek, bunlardan kendine dersler çıkarmak kişinin kendisine kalmıştır. Bütün mesele insanın mutlaka öleceğini bilmesi ve geleceğini ciddiye almasıdır: "**İyi bilin ki onlar, Rableriyle karşılaşma konusunda şüphe içerisindeler. İyi bilin ki O, her şeyi kuşatmıştır.**"

42.
Şûrâ Sûresi

Mekke'de indirilmiş olup 53 âyettir. Adını, 38. âyette geçen ve danışma anlamına gelen ***"şûrâ"*** *kelimesinden almıştır. İkinci âyette geçen* ***ayn-sin-kaf*** *harflerinden dolayı bu isimle de anılmaktadır.*

Sûrenin ana konusu Peygambere indirilen vahyin önceki peygamberlere indirilenle aynı kaynaktan olduğu ve bu sebeple temel ilkeler açısından aynı olduklarıdır. Ayrıca insanların indirilmiş olan bu vahye karşı sorumlulukları anlatılmaktadır.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ
حٰمٓ ﴿١﴾ عٓسٓقٓ ﴿٢﴾ كَذٰلِكَ يُوح۪ٓي اِلَيْكَ وَاِلَى الَّذ۪ينَ مِنْ قَبْلِكَۙ اللّٰهُ
الْعَز۪يزُ الْحَك۪يمُ ﴿٣﴾ لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِۜ وَهُوَ الْعَلِيُّ
الْعَظ۪يمُ ﴿٤﴾ تَكَادُ السَّمٰوَاتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْ فَوْقِهِنَّ وَالْمَلٰٓئِكَةُ
يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِمَنْ فِي الْاَرْضِۜ اَلَٓا اِنَّ اللّٰهَ هُوَ
الْغَفُورُ الرَّح۪يمُ ﴿٥﴾ وَالَّذ۪ينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِه۪ٓ اَوْلِيَٓاءَ اللّٰهُ حَف۪يظٌ
عَلَيْهِمْۘ وَمَٓا اَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَك۪يلٍ ﴿٦﴾ وَكَذٰلِكَ اَوْحَيْنَٓا اِلَيْكَ قُرْاٰناً
عَرَبِيّاً لِتُنْذِرَ اُمَّ الْقُرٰى وَمَنْ حَوْلَهَا وَتُنْذِرَ يَوْمَ الْجَمْعِ لَا رَيْبَ ف۪يهِۜ

فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ ﴿٧﴾ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَهُمْ أُمَّةً
وَاحِدَةً وَلَٰكِنْ يُدْخِلُ مَنْ يَشَاءُ فِي رَحْمَتِهِ وَالظَّالِمُونَ مَا لَهُمْ
مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٨﴾ أَمِ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ
فَاللَّهُ هُوَ الْوَلِيُّ وَهُوَ يُحْيِي الْمَوْتَىٰ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ
قَدِيرٌ ﴿٩﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Hâ-mim.**
2. **Ayn-sîn-kâf.**
3. **Mutlak güç sahibi olan, her şeyi yerli yerince yapan Allah, sana ve senden öncekilere işte böyle vahyediyor.**
4. **Göklerde ve yerde bulunanlar O'nundur. O'dur yüce olan, büyük olan.**
5. **Gökler neredeyse yerlerin üzerinde çatlayıp parçalanacaktır. Melekler Rablerini en mükemmel sıfatlarla övüp eksikliklerden tenzih ediyorlar ve yerdekilerin bağışlanmasını diliyorlar. Bilesiniz ki Allah çok bağışlayandır, çok merhametlidir.**
6. **Allah'tan başka dost edinenlere gelince, onları gözetip kontrol eden O'dur; sen onlardan sorumlu değilsin.**
7. **Anakenti ve çevresini uyarman için ve asla kendisinde şüphe olmayan toplanma günü konusunda onları ikaz etmen için sana işte böyle Arapça bir Kur'ân vahyettik. Bir fırka cennette, bir fırka da çılgın alevli cehennemdedir.**
8. **Şayet Allah dileseydi onları bir tek ümmet yapardı; ancak O, dileyen kimseyi rahmetine sokar. Zalimlere gelince, onlar için ne bir dost vardır ne de bir yardımcı.**
9. **Yoksa onlar, O'nun yanısıra başka dostlar mı edindiler? Oysa dost yalnızca Allah'tır ve O, ölüleri diriltendir. O, her şeye gücü yetendir.**

Sûrenin ilk iki âyeti mukattaa harflerinden oluşmaktadır. Söz konusu harfler için Bakara sûresinin ilk âyetinin tefsirine bakılabilir.

Mukattaa harfleriyle başlayan benzeri sûrelerde olduğu gibi bu harflerden hemen sonra Kur'ân'dan söz edilmekte ve Muhammed'e gelen vahyin, önceki peygamberlere gelen vahiyle aynı olduğu bildirilmektedir. Müşrikler, Allah'ın bir beşere vahiy göndermesini ve onunla iletişime geçmesini yadırgıyorlardı. Oysa önceki peygamberlere vahiy nasıl geliyor idiyse Muhammed'e de aynı şekilde geliyor. Kısacası vahyetme biçimi bakımından aralarında bir fark bulunmamaktadır.

Vahiyler arasındaki benzerlikle vahiylerin içerikleri de kastediliyor olabilir. Yani önceki vahiyler tevhide, hakka ve hem dünyada hem de ahirette insanların yararına olan şeyler içeriyordu, Muhammed'e gelen vahyin içeriğinde de bunlar vardır.

Göklerle yer Allah'ındır. O halde kime peygamberlik vereceğini ve nasıl vahiy göndereceğini O kararlaştırır. Kaldı ki önceki peygamberlere vahiy gönderen de O'dur ve peygamberlerinin tamamına aynı şekilde vahiy göndermiştir. O, yücedir ve büyüktür, kendisine ortak koşulanlar gibi değildir; onlar, göklerin ve yerin sahipleri olmadıkları gibi kendileri yaratılmış varlıklardır ve Allah'ın mülkü kapsamındadırlar.

"Gökler neredeyse yerlerin üzerinde çatlayıp parçalanacaktır. Melekler Rablerini en mükemmel sıfatlarla övüp eksikliklerden tenzih ediyorlar ve yerdekilerin bağışlanmasını diliyorlar. Bilesiniz ki Allah çok bağışlayandır, çok merhametlidir."

Gökler o güçlü yapılarına rağmen Allah'ın kendilerine yüklediği görevi yerine getirme çabası içerisinde neredeyse çatlayacaklar. Söz konusu görevlerin ifasında melekler en başta gelirler. Hem sayıları hem de durmadan Allah'ı tenzih ve takdis edişleri, yerde bulunan insanları koruma ve kollama görevleri, yerdekilerin bağışlamasını dilemeleri vs. sebebiyle gökte hummalı bir faaliyet içerisindeler. İşte bu hummalı faaliyet nedeniyle gökler neredeyse çatlayacaktır.

Nasıl şeytan insanın can düşmanı ise melekler de insanın can dostudurlar. Yaratılış kıssasında bu durum tescil edilerek insanlara bildirilmiştir. Melekler, insanın yeryüzü hilafetini kabul ve itiraf etme anlamında Âdem'e secde etmiş ve ta başından itibaren insanın yeryüzü halifesi/hâkimi olmasına karşı çıkan şeytan secde etmediği gibi insanı aldatmak için her yola başvuracağına dair yemin etmiştir.

"Allah'tan başka dost edinenlere gelince, onları gözetip kontrol eden O'dur; sen onlardan sorumlu değilsin."

Allah'tan başkasını dost edinenlerin ve Allah'tan başkasına tapanların bu yaptıklarını Allah tespit etmekte ve bunda Peygamberin bir kusurunun bulunmadığını bilmektedir. Bu sebeple de bundan dolayı Peygamberi sorguya çekecek değildir. Peygamberin görevi, Allah'tan gelen vahyi insanlara tebliğ etmektir. Bu görevini yerine getirdikten sonra insanların ne yapacaklarından sorumlu değildir. Peygamberin insanlara baskı uygulama yetki ve imkânı da bulunmamaktadır. Evrenin tasarruf yetkisi tamamen Allah'ın elindedir. O, bu yetkisini kimseye devretmez, kendisi yürütür.

"Dostlar" diye tercüme ettiğimiz *"evliyâ"* kelimesinin Kur'ân'daki kullanışları ve anlamıyla ilgili çağımız müfessirlerinden Mevdûdî şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

Burada "evliya" kelimesi kullanılmıştır. Bu kelime Arap dilinde çok geniş anlamlar taşır. İnsanların, sahte ma'budlar hakkındaki çeşitli inanç ve davranışlar ortaya koymalarını Kur'ân, "Allah'tan başka veliler edinmekle" niteler.

Kur'ân'ı dikkatle incelediğimizde "veli" kelimesinin şu anlamlara geldiğini görürüz.

a) Bir kimse başkasının gösterdiği yola binaen amel eder, onun koyduğu kurallara, kanunlara ve adetlere uyarsa o şahsı "veli" edinmiş olur. (Bkz. Nisa: 118-120 ve A'raf: 3-27-30).

b) Bir kimse bir başkasının yol gösterdiğine inanır ve o şahsın gösterdiği yolun itimat edilir, diğerlerinin ise yanlış olduğunu iddia ederse o şahsı "veli" edinmiş olur. (Bkz. Bakara: 257, İsra: 97, Kehf: 17-50, Casiye: 19)

c) Bir kimse bir başkasının, yaptığı kötülükleri göz ardı ederek, kendisini öbür dünyada kurtaracağına inanırsa o şahsı "veli" edinmiş olur. (Bkz. Nisa: 123-173, En'âm: 51, Rad: 37, Ankebut: 22, Ahzab: 65, Zümer: 3)

d) Bir kimse bir başkasının yüce kerametleri dolayısıyla yardım ederek afetlerden ve musibetlerden kurtaracağına, iş bulacağına, evlat vereceğine ve kendisinin diğer ihtiyaçlarını karşılayacağına vs. inanırsa o şahsı "veli" edinmiş olur. (Bkz. Hud: 20, Rad: 16, Ankebut: 41)

Kur'ân'da "veli" kavramı yukarıdaki anlamlardan sadece biri için kullanılabildiği gibi, bazen de hepsini içeren bir anlamda kullanılmıştır. Âyette geçen "veliler" ifadesi, yukarıdaki dört anlamı da kapsayacak şekilde kullanılmıştır.

"Anakenti ve çevresini uyarman için ve asla kendisinde şüphe olmayan toplanma günü konusunda onları ikaz etmen için sana işte böy-

le Arapça bir Kur'ân vahyettik. Bir fırka cennette, bir fırka da çılgın alevli cehennemdedir."

Anakent ile Mekke'nin kastedildiği konusunda hiçbir ihtilaf yoktur. Gerek coğrafi konumu, gerek tarihi ve gerek dini konumu itibariyle Mekke kentlerin anasıdır. Peygamberimiz, Mekke'de peygamber olmuştur ama görevi Mekke'yle sınırlı değildir. Davetine önce Mekke'de başlayacak ve gittikçe çevreye yayılacaktır. Kur'ân'ın Arapça oluşuna vurgu, indirildiği ilk muhatapları açısından önemlidir.

Peygamber, Mekke'den başlayarak bütün insanlığı uyarmak üzere gönderilmiştir. Peygamberliğinin Araplarla sınırlı olmadığı, hayatında çevre devlet başkanlarına gönderdiği mektuplardan da anlaşılmaktadır.

"Allah dileseydi onları bir tek ümmet yapardı; ancak O dileyen kimseyi rahmetine sokar. Zalimlere gelince, onlara ne bir dost vardır ne de bir yardımcı."

Allah dileseydi, hak veya batıl olsun insanların tamamını bir dine sokardı. Ama bunu dilemedi, çünkü inanç konusunda Allah baskı yapmaz. İnsanları sınayıp işi kendi seçimlerine bırakır. Onlardan dileyeni kendi rahmetine sokar. Dolayısıyla bunlar, Allah'ı dost ve yardımcı seçmiş olurlar. Allah'ın rahmetini seçmeyen zalimlerin ise ne dostu ne de yardımcısı vardır.

Âyetin يُدْخِلُ مَنْ يَشَاءُ فِي رَحْمَتِهِ kısmı tefsirlerde ve Türkçe meallerde "dilediğini rahmetine sokar" şeklinde tefsir edilip meal verilmiştir. Arapça grameri açısından bizim verdiğimiz *"dileyeni..."* şeklindeki meal de diğeri de anlaşılabilir. Hatta verdiğimiz meal gramer açısından öncelikli anlamdır. Bir âyet iki şekilde anlaşılabiliyor ve bu anlamalar çelişmiyorsa âyeti o iki anlam üzerinde anlamakta bir sakınca olmadığı gibi iki anlam üzerinde anlamak gereklidir de. Örneğin Allah'ın dilemesi ile kulun dilemesi arasında bir çelişki söz konusu olamaz. Çünkü Allah rahmet kapısını herkese açık bırakmıştır. Rahmetine giren kişi kendi dilemesiyle onu seçmiştir ve bu dilemesi Allah'ın dilemesinin dışında değildir. Bizim burada diğer meallerden farklı meal vermemiz elbette sırf muhalefet edelim diye olamaz. Cümle olarak her iki anlam geçerli olsa da, cümlenin öncesi ve sonrası bu iki anlam içerisinden birini tercih etmemizde etkili oldu. Çünkü âyetin başında Allah dileseydi insanları tek ümmet yani tek inanç etrafında toplayabilirdi, denmektedir. Buna göre onları serbest bırakmıştır, dileyen rahmetini seçer, dileyen seçmez. Ancak bu dileme salt niyete dayalı bir dileme değil fiil ile desteklenen bir dilemedir. Rahmetine girmek isteyen, girmesini sağlayacak davranışlarda bulunur ve ona dost olmanın yolunu seçer. Ayrıca ardından gelen âyet de bu tercihimizde etkili olmuştur. Çün-

kü bu âyette de dost edinmekten söz edilmektedir ve dost edinmenin öznesi insandır. Kısacası Allah'ı dost edinenler ve haliyle dost olmanın gereklerini yerine getirenler, Allah'ın rahmetine girmeyi istiyorlar demektir.

"Yoksa onlar, O'nun dışında dostlar mı edindiler? Oysa dost yalnızca Allah'tır. O'dur dirilten ve öldüren. O, her şeye gücü yetendir."

Allah'ın rahmetini seçmeyenler O'ndan başkasının dostluğunu seçmişlerdir. Bunlar Allah'ın rahmetine girmek istemiyorlar. Oysa başkası dost olmaya elverişli değildir. Çünkü onları dost seçmenin seçenlere yararı olmadığı gibi zararı vardır. Dost seçilmeye elverişli olan; dirilten, öldüren ve gücü her şeye yetendir ki O da Allah'tır.

وَمَا اخْتَلَفْتُمْ فِيهِ مِنْ شَيْءٍ فَحُكْمُهُ إِلَى اللَّهِ
ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبِّي عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ ﴿١٠﴾
فَاطِرُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا
وَمِنَ الْأَنْعَامِ أَزْوَاجًا يَذْرَؤُكُمْ فِيهِ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ
السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ﴿١١﴾ لَهُ مَقَالِيدُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ يَبْسُطُ
الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٢﴾

10. Ayrılığa düştüğünüz herhangi bir şeyin hükmü Allah'a aittir. İşte Rabbim olan Allah budur. Ben yalnızca O'na tevekkül ettim ve ben yalnızca O'na yönelirim.

11. O, gökleri ve yeri yoktan yaratandır. Size kendinizden eşler yarattığı gibi hayvanlardan da çiftler yaratmıştır. Sizleri bu süreçte çoğaltmaktadır. O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. O, işitendir ve görendir.

12. Göklerin ve yerin kilitleri O'nundur. O, dilediğine rızkı bol bol verir ve dilediğine kısar. Şüphesiz ki O, her şeyi bilendir.

Burada sözü edilen ihtilaf inanç konularıyla ilgilidir. Çünkü sûre Mekke'de indirilmiştir ve Mekke'de ahkâm âyetleri dediğimiz günlük hayatı düzenleyen hükümler indirilmemişti. O halde burada iman edenlerle müşrikler arasındaki ihtilaftan söz edilmektedir. Böylece müşrikler din ve inanç konularında farklı şeyler ileri sürdüklerinde iman edenlere: *"Bunun hükmünü Allah belirler, siz değil, deyin"* mesajı verilmektedir. Onlar kendi güçlerine güvenerek size baskı uyguladıklarında da **"yalnızca O'na tevekkül ettim ve ben yalnızca O'na yönelirim,"** deyin. Dini belirleme yetkisi Allah'a aittir. Çünkü O, gökleri ve yeri yoktan yaratandır. Ayrıca insanları ve hayvanları erkek ve dişi olarak yarattı ki üreyip çoğalsınlar. İnsanların üreyip çoğalmaları, kendi yararlarına olduğu gibi hayvanların üreyip çoğalmaları da onların yararınadır. Çünkü hayvanlar onların yararına sunulmuştur. Bütün bu nimetleri insanlar için yaratan Allah'tır. O halde dini belirleme, nasıl inanılacağını ve nasıl bir hayat sürülmesi gerektiğini belirleme yetkisi de O'nundur. O, olup biten her şeyi işitmekte ve görmektedir. Kendisinden başka dost ve yardımcı seçenleri de işitmekte ve görmektedir. Her şey O'nun elindedir. Dilediğine bol rızık verir, dilediğine rızkı kısar. Elbet bunları da plan ve kurallara bağlamıştır. Bunlar rastgele olamamaktadır. Çünkü Allah her şeyi bilendir.

شَرَعَ لَكُمْ
مِنَ الدِّينِ مَا وَصّٰى بِهٖ نُوحًا وَالَّذٖٓي اَوْحَيْنَٓا اِلَيْكَ وَمَا
وَصَّيْنَا بِهٖٓ اِبْرٰهٖيمَ وَمُوسٰى وَعٖيسٰٓى اَنْ اَقٖيمُوا الدِّينَ وَلَا
تَتَفَرَّقُوا فٖيهِۜ كَبُرَ عَلَى الْمُشْرِكٖينَ مَا تَدْعُوهُمْ اِلَيْهِۜ اَللّٰهُ يَجْتَبٖٓي
اِلَيْهِ مَنْ يَشَٓاءُ وَيَهْدٖٓي اِلَيْهِ مَنْ يُنٖيبُ ﴿١٣﴾ وَمَا تَفَرَّقُٓوا
اِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَٓاءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًا بَيْنَهُمْۜ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ
مِنْ رَبِّكَ اِلٰٓى اَجَلٍ مُسَمًّى لَقُضِيَ بَيْنَهُمْۜ وَاِنَّ الَّذٖينَ اُورِثُوا

الْكِتَابَ مِنْ بَعْدِهِمْ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مُرِيبٍ ﴿١٤﴾ فَلِذٰلِكَ فَادْعُ
وَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ وَقُلْ آمَنْتُ بِمَا
أَنْزَلَ اللّٰهُ مِنْ كِتَابٍ وَأُمِرْتُ لِأَعْدِلَ بَيْنَكُمُ اللّٰهُ رَبُّنَا
وَرَبُّكُمْ لَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ لَا حُجَّةَ بَيْنَنَا
وَبَيْنَكُمُ اللّٰهُ يَجْمَعُ بَيْنَنَا وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ ﴿١٥﴾
وَالَّذِينَ يُحَاجُّونَ فِي اللّٰهِ مِنْ بَعْدِ مَا اسْتُجِيبَ لَهُ حُجَّتُهُمْ دَاحِضَةٌ
عِنْدَ رَبِّهِمْ وَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ ﴿١٦﴾
اللّٰهُ الَّذِي أَنْزَلَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ وَالْمِيزَانَ وَمَا يُدْرِيكَ
لَعَلَّ السَّاعَةَ قَرِيبٌ ﴿١٧﴾ يَسْتَعْجِلُ بِهَا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِهَا
وَالَّذِينَ آمَنُوا مُشْفِقُونَ مِنْهَا وَيَعْلَمُونَ أَنَّهَا الْحَقُّ أَلَا
إِنَّ الَّذِينَ يُمَارُونَ فِي السَّاعَةِ لَفِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ ﴿١٨﴾

13. Din olarak size, Nuh'a vasiyet ettiğini emretti; sana vahyettiğimiz ve İbrahim, Musa ve İsa'ya vasiyet ettiğimiz şudur: Dini dosdoğru ayakta tutun ve onda ayrılığa düşmeyin. Müşrikleri kendisine davet ettiğin şey onlara ağır geldi. Allah dilediğini kendisine seçer ve kendisine yöneleni de doğru yola kavuşturur.

14. Onlar, kendilerine ilim geldikten sonra aralarındaki çekememezlik dışında bir sebeple ayrılığa düşmüş değillerdir. Eğer daha önce Rabbinden, belirlenmiş bir süreye kadar verilmiş bir söz sâdır olmasaydı, aralarında kesinlikle hüküm verilirdi. Gerçek şu ki on-

lardan sonra kitaba mirasçı olanlar onun hakkında derin bir şüphe içerisindeler.

15. İşte bundan dolayı sen davet et ve sana emredildiği gibi dosdoğru ol. Onların heveslerine sakın uyma ve şöyle de: "Allah'ın indirdiği kitaba iman ettim ve aranızda adaleti sağlamakla emrolumdum. Allah hem bizim Rabbimizdir hem sizin Rabbinizdir. Bizim amellerimiz bizim, sizin amelleriniz de sizindir. Aramızda tartışılacak hiç bir konu yoktur. Allah hepimizi bir araya toplayacaktır. Dönüş, yalnızca O'nadır.

16. Kendisine icabet edildikten sonra Allah hakkında tartışmaya girenlerin delilleri Allah katında batıldır, üzerlerine bir gazap ve onlar için şiddetli bir azap vardır.

17. O, öyle bir Allah'tır ki kitabı ve mizanı hak ile indirmiştir. Ne bileceksin, belki de kıyamet yakındır.

18. Ona inanmayanlar bir an önce gelmesini isterler. İnanmış olanlar ise ondan korkar ve onun gerçek olduğunu bilirler. Bilesiniz ki kıyamet hakkında tartışıp duranlar, derin bir sapıklık içerisindeler.

13. âyette dinlerin birliğine vurgu yapılmaktadır. Göklerin ve yerin kilitleri kendisine ait olan Allah, bütün peygamberlere aynı dini indirmiştir. Sûrenin üçüncü âyetinde vahyin kaynağının birliğine dikkat çekilmişti. Muhammed'e vahiy gönderen Allah, diğer peygamberlere de vahiy göndermiştir. Bu âyette ise vahyedilen dinlerin birliğine dikkat çekilmektedir. Dinler gerek amaç bakımından, gerek inanç esasları bakımından, temel ahlâki prensipler yönünden, Allah'a ibadetin gerekliliği açısından ve hatta ibadetlerin çeşitliliği açısından birbirlerinin aynıdır. Bu sebeple ameli konularda kısmî birtakım farklılıklar arz etmeleri, onların birliğine halel getirmez. Söz konusu farklılıklar, toplumların yaşadıkları dönem itibariyle insanların ihtiyaçlarına göre düzenlenmiş kurallar olup dinin temel niteliklerine dokunacak şeyler değildir. O halde Nuh'a vahyedilen din diğer peygamberlere ve Muhammed'e vahyedilen dinin aynıdır.

"Emretti" kelimesiyle tercüme ettiğimiz *"şerea"* kelimesi yasa kıldı, yol kıldı, buyurdu, emretti gibi anlamlara gelmektedir. O halde din, bütün kurallarıyla yerine getirilmek üzere indirilmiştir. Zaten din kelimesinin çağrıştırdığı da budur. Çünkü din kelimesi bağlı olmak, boyun eğmek, itaat etmek anlamlarına gelmektedir. (İbnu Faris, Mu'cemu Makayîsi'l-Luğa, d-y-n madde-

si.) Buna göre Allah'ın dinini kabul etmek, din olarak ortaya koyduğu kurallara bağlılığı ve otoritesini kabul etmeyi, O'na itaat etmeyi ifade eder.

Âyetin devamında dini ikame etmek yani ayakta tutmaktan ve ayrılığa düşmemekten söz edilmektedir ki bu da bireysel hayatta dinin kurallarına bağlılık ve itaatin ötesine geçip toplumsal hayata da dinî kuralları hâkim kılmayı anlatır. Çünkü ancak bu şekilde din ayağa kaldırılmış ve ayakta tutulmuş olur. O halde dini ikame etmek, emir ve yasaklarını yerine getirmekle gerçekleşir.

Âyette beş peygamberin zikredilmesiyle yetinilmesi birtakım sebeplerden dolayıdır. Âdem'le başlanmayıp Nuh ile başlanması, müfessirlerin de dikkat çektikleri gibi onun ilk şeriat sahibi peygamber olmasından dolayıdır. Âdem her ne kadar peygamber ise de toplumsal düzenleme yapan bir şeriata sahip değildir. (Kurtubi, XVI, 10). İbrahim'den söz edilmesi, günümüzde yaşayan dinlerin tamamının ve hatta müşrik Arapların da kabul ettiği bir peygamber olmasından ve yaşayan din mensupları olan Yahudilerin, Hıristiyanların ve Müslümanların onu ataları kabul etmelerinden dolayıdır. Aynı şekilde Musa ve İsa'nın da hem adı geçen diğer peygamberler gibi ulu'l-azm resullerden oluşları ve hem de mensuplarının yaşıyor olmaları nedeniyledir. Peygamberimizin isim olarak zikredilmemesi, hitabın kendisine yapılmasından dolayıdır.

İşte bütün bu peygamberler diğer peygamberler gibi Allah'ın birliğine çağırmıştır. Peygamberimiz de aynı dini tebliğle görevlendirilmiş bir peygamber olması nedeniyle Allah'ın birliğine çağırmaktadır. Ne var ki Allah'ın birliğine çağırması ve Ona ortak koşulmasını dışlaması müşriklere ağır gelmiş, onlar, Muhammed'den başka birinin peygamber olması gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Oysa Allah, dilediğini kendisine peygamber olarak seçer. Yine Allah, Hak dinini kabul etmemek için mazeretler uyduranları değil, kendisine yönelenleri doğru yola kavuşturur.

"Aralarındaki çekememezlik ve fesat sebebiyle kendilerine ilim geldikten sonra ayrılığa düştüler. Eğer daha önce Rabbinden, belirlenmiş bir süreye kadar verilmiş bir söz olmasaydı, aralarında kesinlikle hüküm verilirdi. Gerçek şu ki onlardan sonra kitaba mirasçı olanlar onun hakkında derin bir şüphe içerisindeler."

İnsanların din konusunda bölünmeleri, bilgi ve delil eksikliğinden kaynaklanan bir şey değildir. Bilakis, dinin ortaya koyduğu deliller kesin bilgiye ulaştıracak niteliktedir ve insanlar bu bilgiye ulaştıktan sonra bölünüyorlar. Bölünmelerinin asıl sebebi çekememezlik ve fesat çıkarma isteğidir. Toplumun değişime uğramasından çıkarlarını kaybetme ihtimali bulunanlar, toplumun

değişimine karşı çıkarlar. Bunlar, toplumdaki haksızlıklar ve zulüm üzere çıkarlarını elde etmişlerdir. Mekke müşriklerinin Peygambere karşı çıkmaları da söz konusu çıkarlarını kaybetme korkusundan kaynaklanıyordu. Çünkü onlar müşrik Arap kabileleri nezdinde imtiyazlı bir konuma sahiptiler. Çevredeki müşrik kabilelerin de önem verdikleri Ka'be, onların himayesindeydi. Değişik kabileleri temsil eden putlar burada bulunuyordu. Bu konumuyla Mekke, hem ekonominin hem de siyaset ve değişik sosyal faaliyetlerin merkeziydi. Bu, Mekke'de bulunan müşrikleri ayrıcalıklı kılıyordu. Oysa İslâmiyet, insanların tamamının Allah'ın kulları ve eşit olduklarını savunuyor, haksızlık ve zulüm üzere kurulu çıkar ve imtiyazları ortadan kaldırıyordu. Mekke ileri gelenleri, kölelerle aynı safta olmayı içlerine sindiremiyor, kadın ve erkeklerin eşit olmalarını da bir türlü hazmedemiyorlardı. Çekememezlik ve haksızlığa dayalı daha nice sebepleri vardı.

Suçlu ve günahkâr birey veya toplumların niçin ilâhî bir müdahale ile cezalandırılmadıkları çoğu kimsenin zaman zaman aklından geçirdiği bir husustur. İşte âyetin, **"Eğer Rabbinden, belirlenmiş bir süreye kadar verilmiş bir söz olmasaydı, aralarında kesinlikle hüküm verilirdi,"** cümlesi buna cevap vermektedir. Yüce Allah, toplumların bu dünya hayatında topluca cezalandırılmaları için birtakım kurallar belirlemiştir. Söz konusu kurallar tamamlanmadan o toplumu cezalandırmaz. Ama bu dünya hayatında kurallar tamamlanmaz, dolayısıyla o toplum dünya hayatında cezalandırılmazsa ahirette işlenen her suçun karşılığında mutlaka cezalandırılacaktır. Aslında onlar dünya hayatında cezalandırılmış olsalar bile ahirette yine cezalandırılacaklardır.

"Gerçek şu ki onlardan sonra kitaba mirasçı olanlar onun hakkında derin bir şüphe içerisindeler," cümlesiyle Yahudi ve Hıristiyanların kastedildiğini söyleyenler olduğu gibi müşrik Arapların kastedildiğini söyleyenler de vardır. Ama bunlardan hangisi kastediliyor olursa olsun derin şüpheleri, herhangi bir delile dayanmayan sadece kendilerinden öncekilerin peşine takılmış olmaktan ve onları taklit etmekten kaynaklanan bir şüphedir. Bir delile dayalı olan ve gerçeği yakalamak için araştırmayı hedefleyen şüphe, kınanacak bir durum değildir.

"İşte bundan dolayı sen davet et ve sana emredildiği gibi dosdoğru ol. Onların heveslerine sakın uyma ve şöyle de: "Allah'ın indirdiği kitaba iman ettim ve aranızda adaleti sağlamam bana emredildi. Allah hem bizim Rabbimizdir hem de sizin Rabbinizdir. Bizim amellerimiz bizim, sizin amelleriniz de sizindir. Aramızda tartışılacak bir

konu yoktur. Allah hepimizi bir araya toplayacaktır. Dönüş, yalnızca O'nadır."

Kendilerine ilim geldikten sonra ayrılığa düşenlerin cezalandırılmaları için belirlenmiş bir süre olduğuna göre sen o süre doluncaya kadar onları hak dine çağırmaya devam et.

Bazı müfessirler *"felizalike"* ifadesindeki *"lam"* harfini *"ilâ"* anlamında kabul etmişlerdir. Buna göre âyetin anlamı: *"O halde buna davet et"* şeklindedir. İbnu Abbas'ın da aralarında bulunduğu bazı müfessirler ise *"Bununla davet et"* anlamını vermişlerdir. Bu iki görüş mensuplarına göre *"bu"* kelimesiyle Kur'ân kastedilmektedir. (Taberi, XXI, 517; Maturidî, IV, 400).

Âyete *"hak dine davet et"* ve *"tevhide davet et"* anlamını verenlerle *"Kur'ân'a davet et"* yahut *"Kur'ân'la davet et"* anlamını verenler arasında aslında bir zıtlık söz konusu değildir.

Kısacası onlar birtakım şüpheler ileri sürse de Peygamber'den davete devam etmesi ve ne derlerse desinler dosdoğru olması, onların heva ve heveslerine uymaması, aralarında hüküm verirken de adaletten şaşmaması istenmektedir. Kuşkusuz Peygamber görevini yaptıktan sonra onların hak dine icabet etmemesi, Peygambere herhangi bir zarar vermez. Çünkü neticede herkes yaptıklarıyla yargılanacaktır. Peygambere yapılan bu emir, onun şahsında yolundan giden herkesedir.

"Kendisine icabet edildikten sonra Allah hakkında tartışmaya girenlerin delilleri Allah katında batıldır, üzerlerine bir gazap ve onlar için şiddetli bir azap vardır."

Müşriklerin dine olan düşmanlıkları, insanların bu dine girmelerini engellemeye çalışmakla sınırlı değildi. İslâm'a girenlerin tekrar eski dinlerine dönmeleri için de gayret gösteriyor, Peygamberin ölümünden sonra veya önemli bir olay olduğunda İslâm'a girmiş olanların eski dinlerine döneceklerini söyleyerek Müslümanları dinlerinden soğutmaya çalışıyorlardı. Âyet, bu çabaların boş bir çaba olduğunu ve bunların ilave bir cezayla cezalandırılacaklarını belirtmektedir. Çünkü dini kabul etmemek bir ceza gerektiriyorsa insanların dini kabul etmelerine engel olmak, hele dine girenleri dinlerinden vazgeçirmeye çalışmak, Allah'ın gazabını ve şiddetli bir azabı gerektirir.

Âyet, o dönemin bir vakıasını anlatmakla birlikte her zaman ve her dönemde geçerli evrensel bir gerçeğe de işaret etmektedir. Sûrenin Mekkî olduğunu ve dolayısıyla bu âyetin de Mekke'de indirildiğini hatırlayalım. Müslümanlar Medine'ye hicret ettikten sonra İslâm'ı kabul edenler gittikçe çoğalmıştır. İslâm gerçeğini görüp İslâm'a girildikten sonra baskı ve propagandalar,

Müslümanları bu dinden vazgeçiremez. İslâm tarihi içerisinde dinden dönmeler olmuştur ama hiçbir zaman diğer din mensupları ölçüsünde büyük çapta olmamıştır. Özellikle dine delilleriyle iman etmiş olan ve dini bilen kesimler arasından İslâm'dan vazgeçenler yok dönecek kadar azdır. Örneğin bir papazın bir hahamın dininden vazgeçerek İslâm'a girdiği çoktur ama Müslüman bir din âliminin İslâm'dan vazgeçerek başka bir dine girdiği nadir vakalardandır.

"O, öyle bir Allah'tır ki kitabı ve mizanı hak ile indirmiştir. Ne bileceksin, belki de kıyamet yakındır."

Kitapla peygamberlere gönderilen kitapların tamamının kastedildiğini söyleyenler olduğu gibi Kur'ân'ın kastedildiği de söylenmektedir. Allah'ın indirdiği kitaplar, amaç ve nitelik bakımından benzerdir.

Mizan, terazi anlamındadır. Ama burada bununla adalet kastedilmiştir. Aslında adalet de indirilen kitapların ihtiva ettikleri hükümlerdir. Adaletin önemine işaret etmek için ayrıca zikredilmiştir. Allah kitabı ve mizanı hak ile göndermiştir. Hak ile indirilmeleri, boşuna gönderilmedikleri ve içeriklerinin doğru ve adalete uygun olması anlamındadır. Söz konusu kitaplar uygulansın ve kuralları gereğince hareket edilsin diye gönderilmişlerdir. Bu sebeple ardından kıyametten söz edilmiştir; kim bu kitaplara uymuş kim uymamış bunların hesabı sorulacaktır.

"Ona inanmayanlar bir an önce gelmesini isterler. İnanmış olanlar ise ondan korkar ve onun gerçek olduğunu bilirler. Bilesiniz ki kıyamet hakkında tartışıp duranlar derin bir sapıklık içerisindedirler.

Ahirete inanmayanların onun bir an önce gelmesini istemeleri ona inanmamaları nedeniyledir. Onlar alay olsun diye bunu söylüyorlardı. *"İleri sürdüğünüz ahiret gerçekten gelecekse bir an önce gelsin de görelim"* demek istiyorlar. Oysa ona inanmış olanlar gelişinden dolayı titrerler. Çünkü Allah'ın huzuruna çıkıp hesap vereceklerdir.

Kıyametin kopacağından şüphesi olanlar, hayatın anlamı üzerinde düşünmeyen ve ahiretin delilleri üzerinde kafa yormayan kimselerdir. Bu sebeple onlar bir sapıklık içerisindeler.

اَللّٰهُ
لَطِيفٌ بِعِبَادِهِ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ الْقَوِيُّ الْعَزِيزُ
﴿١٩﴾ مَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الْاٰخِرَةِ نَزِدْ لَهُ فِي حَرْثِهِ وَمَنْ
كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا وَمَا لَهُ فِي الْاٰخِرَةِ
مِنْ نَصِيبٍ ﴿٢٠﴾ اَمْ لَهُمْ شُرَكَٰٓؤُا شَرَعُوا لَهُمْ مِنَ الدِّينِ مَا لَمْ
يَأْذَنْ بِهِ اللّٰهُ وَلَوْلَا كَلِمَةُ الْفَصْلِ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ
وَاِنَّ الظَّالِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿٢١﴾ تَرَى الظَّالِمِينَ مُشْفِقِينَ
مِمَّا كَسَبُوا وَهُوَ وَاقِعٌ بِهِمْ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ فِي رَوْضَاتِ الْجَنَّاتِ لَهُمْ مَا يَشَاؤُنَ
عِنْدَ رَبِّهِمْ ذٰلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ ﴿٢٢﴾
ذٰلِكَ الَّذِي يُبَشِّرُ اللّٰهُ عِبَادَهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
قُلْ لَا اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ اَجْرًا اِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبٰى وَمَنْ يَقْتَرِفْ
حَسَنَةً نَزِدْ لَهُ فِيهَا حُسْنًا اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ شَكُورٌ ﴿٢٣﴾ اَمْ
يَقُولُونَ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا فَاِنْ يَشَاِ اللّٰهُ يَخْتِمْ عَلٰى قَلْبِكَ وَيَمْحُ
اللّٰهُ الْبَاطِلَ وَيُحِقُّ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ اِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٢٤﴾

وَهُوَ الَّذ۪ي يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِه۪ وَيَعْفُوا عَنِ السَّيِّـَٔاتِ
وَيَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَۙ ﴿٢٥﴾ وَيَسْتَج۪يبُ الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
وَيَز۪يدُهُمْ مِنْ فَضْلِه۪ۜ وَالْكَافِرُونَ لَهُمْ عَذَابٌ شَد۪يدٌ ﴿٢٦﴾ وَلَوْ
بَسَطَ اللّٰهُ الرِّزْقَ لِعِبَادِه۪ لَبَغَوْا فِي الْاَرْضِ وَلٰكِنْ يُنَزِّلُ بِقَدَرٍ
مَا يَشَٓاءُۜ اِنَّهُ بِعِبَادِه۪ خَب۪يرٌ بَص۪يرٌ ﴿٢٧﴾ وَهُوَ الَّذ۪ي يُنَزِّلُ الْغَيْثَ
مِنْ بَعْدِ مَا قَنَطُوا وَيَنْشُرُ رَحْمَتَهُۜ وَهُوَ الْوَلِيُّ الْحَم۪يدُ ﴿٢٨﴾ وَمِنْ
اٰيَاتِه۪ خَلْقُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَثَّ ف۪يهِمَا مِنْ دَٓابَّةٍۜ وَهُوَ
عَلٰى جَمْعِهِمْ اِذَا يَشَٓاءُ قَد۪يرٌ ﴿٢٩﴾

19. **Allah, kullarına karşı çok lütufkârdır; dilediğine/dileyene rızık verir. O, pek kuvvetlidir mutlak güç sahibidir.**

20. **Kim ahiret kazancını istiyorsa onun için kazancını arttırırız, her kim de dünya kazancını istiyorsa ona da dünyadan veririz; ama ahirette onun herhangi bir payı yoktur.**

21. **Yoksa onların ortak koştukları, onlara Allah'ın izin vermediği bir din mi belirlediler? Şayet kesin kural konmamış olsaydı aralarında hemen hüküm verilirdi. Şüphesiz ki zalimler için acıklı bir azap vardır.**

22. **Yaptıklarının başlarına gelmesinden dolayı zalimlerin tir tir titrediklerini göreceksin. İman edip salih amel işleyenlere gelince onlar cennetlerin bahçelerindedirler. Rablerinin yanında diledikleri her şey vardır. İşte büyük lütuf budur.**

23. **İşte bu, iman edip salih amel işleyenlere Allah'ın verdiği müjdedir. De ki: "Ben bundan dolayı** (Allah'a) **yakınlaşma sevgisinden başka bir ücret istemiyorum." Her kim bir iyilik yaparsa biz o iyiliği-**

ni katlarız. Şüphesiz ki Allah, çok bağışlayandır, şükrün karşılığını bolca verendir.

24. Yoksa onlar: "Allah'a bir yalan uydurdu" mu diyorlar? Allah eğer dilerse senin kalbini mühürler. Allah batılı mahveder ve sözleriyle hakkı ortaya koyar. Şüphesiz O, kalplerdekini bilendir.

25. O, kullarının tövbesini kabul eden, kötülükleri affeden ve yaptıklarınızı bilendir.

26. İman edip salih amel işleyenlerin tövbesini Allah kabul eder; lütfundan onlara fazlasını da verir. Kâfirlere gelince, onlara şiddetli bir azap vardır.

27. Allah kullarına rızkı bol bol verseydi, kullar yeryüzünde azgınlaşırdı; ama O, dilediği bir ölçüde rızkı indirmektedir. O, kullarını çok iyi bilir, çok iyi görür.

28. Onlar umut kesmişken yağmuru indiren, rahmetini her tarafa yayan O'dur. O, gerçek dosttur, övülmeye layıktır.

29. Gökleri, yeri ve bunların içerisinde üretip çoğalttığı bütün canlı varlıkları yaratması O'nun âyetlerindendir. O dilediği zaman bunları bir araya toplamaya da kadirdir.

Ilk âyete hem *"dilediğine"* hem de *"dileyene"* şeklinde anlam vermek mümkün olduğundan her iki anlamı da yazdık. Kişi rızık ister ama rızkı elde etme konusunda Allah'ın koyduğu kurallara uymadığı takdirde rızık elde etmesi mümkün olmaz. Bu sebeple rızık elde etmek için iki dilemenin örtüşmesi gerekir.

Rızık konusunda Allah'ın lütfu inanan-inanmayan bütün insanları kapsar. Kişinin rızkı bol olsun veya dar olsun yine de herkes bu lütuftan nasibini almaktadır.

Rızkın farklı miktarlarda oluşu dünya hayatının devamı için gerekli bir husustur. Dünya hayatı, bazı insanların diğerlerinin yanında çalışmasını ve bazılarının diğerlerine iş görmesini gerekli kılmaktadır. (Zuhruf 43/32). Herkes rızıkta eşit olsaydı bu durum mümkün olmayacaktı. Önemli olan, rızkın adalete uygun dağıtılması ve bol rızık sahiplerinin diğerlerini sömürmemesidir. İşte bunun için İslâm, ekonomik hayata birtakım düzenlemeler getirmiş ve bunun sonucunda zenginin fakire yardım etmesini öngörmüştür.

Din, dünya hayatı adına ahiretin ve ahiret hayatı adına da dünya hayatının terk edilmesini öngörmez. İki hayat arasında denge kurulmasını ister. Bu

sebeple dünya hayatından söz edip dünya hayatı için çalışanların ahiretten paylarının olmayacağını söyleyen âyetlerde, ahiret hayatını bir tarafa atarak sadece dünya hayatına yönelen ve sadece onun için çalışanlar kastedilmektedir. Oysa dünya hayatı geçici, ahiret hayatı ise kalıcıdır. Ancak ahiret hayatının kazanılması için dünya hayatına da ihtiyaç vardır. Mümin kişiye dünya hayatındaki payını unutmaması hatırlatılmış (Kasas 28/77) ayrıca hem dünyada hem de ahirette güzellik istemesi öğütlenmiştir. (Bakara 2/201).

"Yoksa onların ortak koştukları, onlara Allah'ın izin vermediği bir din mi belirlediler? Şayet kesin kural konmamış olsaydı aralarında hemen hüküm verilirdi. Şüphesiz ki zalimler için acıklı bir azap vardır."

Müşrik Arapların yanısıra Kur'ân'ın getirdiği inanç esasları ile hayat kuralları karşısında direnen, aksine inanç ve tavırlar sergileyen herkes âyetin muhatabıdır. İnanç prensiplerini ve hayat kurallarını belirleme yetkisi evreni yaratan Allah'a aittir. Bu nedenle Allah'ın bu konularda indirdiklerine uymayan ve bu konularda başkasına yetki tanıyan herkes Allah'a ortak koşmuş olur. Bu öyle büyük bir cürümdür ki şayet Allah kimi suçların cezalarını ahirete erteleme ve ertelenmeyenlerin dünya hayatında uygulamaya konulmaları için birtakım kurallar belirlememiş olsaydı, bu cürümü işleyenler hemen cezalandırılacaktı.

Bu gibi âyetlerle kastedilen, Allah'ın önceden belirlediği kurallara mahkûm olduğu yahut bu kuralları belirlerken ileride olabilecek birtakım durumları hesaba katmadığı değildir. Onlarla kastedilen, işlenen cürmün büyüklüğünü anlatmak, insanları bunlardan sakındırmak ve bu cürümleri işleyenlerin ahirette mutlaka cezalandırılacaklarını haber vermektir.

"Yaptıklarının başlarına gelmesinden dolayı zalimlerin tir tir titrediklerini göreceksin. İman edip salih amel işleyenlere gelince onlar cennetlerin bahçelerindedirler. Rablerinin yanında diledikleri her şey vardır. İşte büyük lütuf budur."

Allah'ın indirdiği inanç prensiplerine ve hayat kurallarına karşı direnen, bu konularda başkalarına yetki tanıyıp ortak koşan ve tüm çabalarını dünya hayatına hasredenler ahirette hesaba çekilirken korkudan tir tir titreyecek ve sonuçta ateşe atılacaklardır. Buna karşın iman edip salih amel işleyenler, cennet nimetleri içerisinde her dilediklerine kavuşacaklardır. Bu iki sonuçtan birini seçmek insanın elindedir ve bunu seçmenin yeri de dünya hayatıdır.

"İşte bu, iman edip salih amel işleyenlere Allah'ın verdiği müjdedir. De ki: 'Ben bundan dolayı yakınlaşma sevgisinden başka sizden bir ücret istemiyorum.' Her kim bir iyilik yaparsa biz o iyiliğini arttı-

rırız. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, şükrün karşılığını bolca verendir."

Âyetin لا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى /**"Ben bundan dolayı yakınlık sevgisinden başka sizden bir ücret istemiyorum,"** cümlesiyle ilgili farklı görüşler ileri sürülmüştür. Şöyle ki:

a. *"Sizi bu dine çağırırken sizden herhangi bir karşılık beklemiyorum; ne sizden sevap ne maddi bir karşılık istiyorum. Makam mevki istediğim de yok. Ancak sizler benim akrabamsınız, bu akrabalık bağını gözetmenizi istiyorum."*

Ehl-i Sünnet müfessirlerin çoğu tarafından desteklenen bu görüş İbnu Abbas'a da izafe edilmektedir.

Bu görüş mensuplarına göre burada kastedilen Kureyş kabilesidir ve Peygamberin şu veya bu sebeple Kureyş kabilesinin bütün boylarıyla akrabalık bağı vardır. Böylece Peygamber Kureyşlilere, *"benim sözümü dinlemiyorsanız, bari kabile hatırı için diğer Araplardan bana daha fazla düşmanlık göstermeyin"* veya *"aynı kabileden olduğumuza göre öncelikle sizin beni korumanız ve beni desteklemeniz gerekir"* demek istiyordu.

b. *"Ben sizden herhangi bir karşılık beklemiyorum, sadece akrabalarımı gözetmenizi istiyorum."*

Bir kısım Ehl-i Sünnet müfessirleri tarafından da desteklenen ve Şiî müfessirlerce ileri sürülen bu görüş mensuplarına göre âyetin muhatapları Kureyşliler değil, Müslümanlardır ve her ne kadar sûre Mekke'de indirilmişse de bu âyet Medine'de indirilmiştir.

c. *"Ben sizden bir ücret istemiyorum. Ben sizin birliğinizi de bozmak peşinde değilim, bilakis akrabalarınızı gözetmenizi istiyorum."*

d. *"Ben sizden bir ücret istemiyorum. Benim sizden istediğim, salih amel işlemeniz, böylece Allah'a yaklaşmanızdır."*

Hasan-ı Basri, bu görüşü ileri sürenler arasındadır. İbnu Abbas'tan da böyle bir rivayet nakledilmektedir. (Bu görüşler için bk. Taberi, XXI, 525-530; Matruridî, IV, 404-405; İbnu Kesir, VII, 199-202).

Bir kısım Ehl-i Sünnet müfessirlerince de desteklenen ve Şiî müfessirlerin ileri sürdükleri görüşün tutarlı hiçbir yönü bulunmamaktadır. Çünkü bu görüşü ileri sürenler, akrabalarla Hz. Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin'in kastedildiğini söylerler ki âyet, Mekke'de indirilmiştir. Oysa Hz. Ali'nin Fatıma ile evliliği Bedir savaşından sonradır. Bu sırada henüz Hz. Ali Fatıma ile evlenmemiştir bile. Hasan ve Hüseyin'in doğmasına yıllar vardır. Bu âyetin Medine'de

indirildiğine dair rivayet sahih değildir. (İbnu Kesir, VII, 201). Bu rivayetin Mezhep taassubu ile uydurulduğu açıktır.

Kur'ân-ı Kerimde yakın akrabalardan söz eden âyetlerin hepsinde *"zi'l-kurbâ"* veya *"ûlu'l-kurbâ"* ifadesi kullanılmaktadır, *"fi'l-kurbâ"* ifadesi hiç geçmemektedir.

Allah'ın dinine çağıran bir peygamberin kendisi için yahut akrabaları için insanlardan maddî veya manevî bir çıkar talep etmesi asla düşünülemez. Kur'ân'daki peygamber kıssalarının tümünü incelediğimizde hepsinin dini tebliğlerine karşılık insanlardan hiçbir ücret istemediklerini, aksine ücretlerinin sadece Allah'a ait olduğunu söylediklerini görürüz.

Ehl-i Sünnet müfessirlerinin pek çoğunun ileri sürdüğü ilk görüş de bizce tutarlı değildir. Her ne kadar Taberî, *"kurbâ"* kelimesinin başında *"fî"* edatı bulunduğundan dolayı bu görüşü ileri sürüyorsa da bizce âyet bu anlamda kullanılmış olsaydı *"fî"* edatı değil, *"li"* edatı kullanılması gerekirdi.

Ayrıca Kur'ân yakın akrabalara miras gibi hukuki, sıla-i rahim gibi ahlâkî ve sosyal bir statü tanımaktadır ama kabileye böyle özel bir statü tanımamıştır. Peygamber, kabile bağı sebebiyle onlardan böyle bir istekte bulunacak olursa karşı tarafın da kabile bağı nedeniyle kendisinden birtakım isteklerde bulunma hakları doğmaz mı? Kaldı ki o sırada Mekke müşrikleri, Peygamberin, *"birliklerini bozduğunu, kardeşi kardeşe düşürdüğünü"* ileri sürüyorlardı. Peygamberin dışlamış olduğu *"kabile taassubu ve ırkçılığını"* onaylayıp bunu dayanak alması mümkün müdür? Hangi peygamber onaylamadığı bir anlayışı istismar ederek çağrısını buna bina etmiştir?

Ayrıca söz konusu cümle müminlere cennette verilecek mükâfattan bahseden cümleler arasında geçmektedir ki sözün bağlamı da müfessirlerin pek çoğu tarafından ileri sürülen bu görüşle uyuşmamaktadır. Sözün bağlamı göz önünde bulundurulduğunda şu iki yorum daha uygun düşmektedir. Bunlardan biri, yukarıda zikrettiğimiz, *"Ben sizden bir ücret istemiyorum. Benim sizden istediğim, salih amel işlemeniz, böylece Allah'a yaklaşmanızdır"* görüşüdür. Dolayısıyla müşriklere: *"Siz de iman edecek olursanız, müminlerin erişecekleri bu mükâfata erişeceksiniz, benim arzum budur,"* denmektedir. İkinci yoruma gelince, o da şudur: *"Size dini öğretmekten dolayı benim sizden bir beklentim yoktur. Ben, sadece Allah'a yaklaşmak ve mümin kimselerin erişecekleri cennet nimetlerine kavuşmak için bunu yapıyorum."* Dolayısıyla âyetin bu cümlesiyle anlatılan, Kur'ân'ın pek çok âyetinde dile getirilen: *"Bundan dolayı ben sizden herhangi bir ücret talep etmiyorum, benim ücretim âlemlerin Rabbine aittir"* şeklindeki anlamdır. (bk. Hûd 11/29,51; Şuarâ 26/109,128,145,164,180).

Bizce bu iki yorum âyetin bağlamına daha uygundur ve iki yorumu birlikte almanın bir sakıncası yoktur. Çünkü Kur'ân âyetleri birden fazla yoruma müsait ise ve bu yorumlar arasında bir çelişki bulunmuyorsa birlikte kabul edilmeleri evladır.

"Yoksa onlar: 'Allah'a bir yalan uydurdu' mu diyorlar? Allah eğer dilerse senin kalbini mühürler, batılı mahveder ve sözleriyle hakkı ortaya koyar. Şüphesiz O, kalplerdekini bilendir."

Eğer Peygamber Kur'ân'ı uyduruyor olsaydı kalbi mühürlenir, ne geçmişte kendisine indirilen vahiyleri hatırlar ne de kendisine vahiy inmeye devam ederdi. Hem Allah, sadece fiiliyata dökülmüş olanı değil, kalplerden geçenleri de bilir. O halde hem Peygamberin niyetini bilmektedir hem de sizin Peygamber için Kur'ân'ı uydurdu derken taşıdığınız niyetleri bilmektedir.

"O, kullarının tövbesini kabul eden, kötülükleri affeden ve yaptıklarınızı bilendir. İman edip salih amel işleyenlerin tövbesini Allah kabul eder ve lütfundan onlara fazlasını da verir. Kâfirlere gelince, onlara şiddetli bir azap vardır."

Peygamber hakkında bu tür iftiralarda bulunmalarına rağmen Allah tövbe kapısını açık tutmaktadır. Şirkten ve yapmış oldukları kötülüklerden tövbe ederlerse Allah tövbelerini kabul edecektir. Tövbe, işlenen kötülüklere pişmanlık duymak, işlenen kötülüklerden vazgeçmek, bir daha o kötülükleri işlememek ve onlara dönmemek konusunda kesin karar vermekle olur. Bu şartlar yerine getirildiğinde tövbe kabul görür. İşlenmiş olan kötülük şayet bir kimseye zarar verme şeklinde gerçekleşmişse o kimsenin hakkını geri vermek yahut ondan helallik istemek tövbenin dördüncü şartıdır. Bu şartlarla Allah tövbeleri kabul eder. Bu şartlar yerine getirilmediği takdirde sözle tövbe etmenin bir anlamı yoktur.

İman edip iyi şeyler yapmaya başlayan kimselere Allah lütfundan fazla mükâfat verecektir. Küfürde ısrar edenleri ise şiddetli bir azapla cezalandıracaktır.

"Allah kullarına rızkı bol bol verseydi, kullar yeryüzünde azgınlaşırdı; ama O, dilediği bir ölçüde rızkı indirmektedir. O, kullarını çok iyi bilir ve onları çok iyi görür."

İman edip salih amel işleyenlere lütfundan fazla mükâfat vermesi, istedikleri her rızkı hemen elde edecekleri anlamına gelmez. Allah rızkı birtakım ölçülere bağlamıştır ve belli bir miktarda vermektedir. Kişinin ihtiyacından fazla bol rızka kavuşması, onu azdırabilir. Herkese bol ve sınırsız rızık verse yine

azgınlaşmalarına sebep olur. Bu sebeple Allah kimine bol rızık verirken kiminin rızkını kısmaktadır. Dünya hayatının nizamı bu şekilde kurulmuştur.

"Onlar umut kesmişken yağmuru indiren rahmetini her tarafa yayan O'dur. O, gerçek dosttur, övülmeye layıktır. Gökleri, yeri ve bunların içerisinde üretip çoğalttığı bütün canlı varlıkları yaratması O'nun âyetlerindendir. O dilediği zaman bunları bir araya toplamaya da kadirdir."

Allah'ın, evrenin yegâne hâkimi ve mâliki oluşunun delilleri sıralanmaktadır. Deliller, insanların günlük hayatlarında şahit oldukları olaylardan verilmektedir. Yerde ve gökte yaşayan bütün canlıları ahirette bir araya getirmesinin mümkün oluşunun delilleri de bu hayatta müşahede edilen şeylerden verilmektedir. İlk yaratmaya gücü yeten elbette ikinci kez yaratmaya da kadirdir.

"Hareket eden canlılar" diye çevirdiğimiz *"dâbbe"* kelimesi, debelenen canlı anlamındadır. *"Debbe";* yavaş yürüme eylemine denir. (İbnu Fâris, d-b-b) Daha çok hayvan ve böcekler hakkında kullanılır. (Rağıb el-İsfahânî. "D-b-b"). Kelimenin lügat manasından hareketle göklerde melekler dışında yürüyen canlıların olup olmadığı tartışılmışsa da müfessirlerin genel görüşü, bu kelimeyle meleklerin veya havada uçan kuşların kastedildiğidir. Kur'ân-ı Kerim'de başka gezegenlerde melek dışında insana benzeyen yürüyen varlıkların bulunduğuna dair açık bir ifade bulunmamaktadır. Aynı şekilde bulunmadıklarına dair açık bir ifade de yoktur.

Dikkat edilirse getirilen deliller, Allah'ın yegâne hâkim ve malik oluşunun, ayrıca kudretinin delilleridir. Bunları dolaylı olarak Allah'ın varlığının delilleri olarak da algılayabiliriz. Çünkü Allah'ın varlığı, hem insanın fıtratında vardır hem de varlığı delillere ihtiyaç bırakmayacak kadar açıktır. Bu denli bir gerçekliği inkâr eden bu konuda getirilecek delilleri de rahatlıkla reddeder.

وَمَا أَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فَبِمَا
كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَيَعْفُوا عَنْ كَثِيرٍ ﴿٣٠﴾ وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ
فِي الْأَرْضِ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٣١﴾

30. Başınıza her ne musibet gelirse bilesiniz ki kendi ellerinizle yapmış olduklarınız yüzündendir. Allah, çoğunu da affediyor.

31. Siz yeryüzünde (Allah'ı) **aciz bırakacak değilsiniz. Allah dışında herhangi bir dost ya da bir yardımcınız da yoktur.**

Allah hayatı kurallara bağlamıştır. Olup bitenler rastgele değildir. Dünya hayatında başınıza her ne musibet gelirse geçmişte işlediğiniz günah ve suçlar sebebiyledir. Bununla birlikte Allah, insanların yaptıklarından bir kısmını bağışlamaktadır. Yasaklanan şeyler, insana zararlı oldukları için yasaklanmışlardır. O halde işlenen suçlar sebeptir ve bunun sebep olduğu sonuçlar olacaktır. İçki içen kişi bir suç işlemiştir. Bunun sonucunda aklî yahut bedenî birtakım hastalıklara duçar olacaktır. Yine hırsız kişi, hırsızlığının farkına varıldığında cezalandırılır ve artık toplumdaki itibarını yitirir. Ticaretinde hile yapan kişi, zamanla insanların kendisine olan güvenlerini yitirir, hile ile kazandığından daha fazla kayba uğrar. Rüşvet ve birtakım batıl yollarla insanların mallarını yiyenlerin değişik hastalıklara müptela olup cezalarını çekmeleri mümkündür.

Fertlerin, işlemiş oldukları suçların cezalarını mutlaka bu dünya hayatında çekecekleri yahut başlarına her ne musibet gelmişse mutlaka yaptıklarının sonucu olması gibi genel geçer bir kural yoktur. Fakat toplumlar böyle değildir, onların başına gelen her musibet mutlaka yapıp ettiklerinin sonucudur. (Merağî, IX, 39). Âyette, "**başınıza her ne musibet gelirse...**" şeklinde çoğul kipinin kullanılması, buna işaret etmektedir.

İnsanlar musibeti hak ettiklerinde onun gelişine engel olamaz, Allah'ın toplumlara hâkim kıldığı yasalara karşı koyarak Allah'ı aciz bırakamazlar. Allah'ın başa getireceği musibetlerden korunmanın yolu da yine Allah'a sığınmaktır. Allah dışında bir dost ve yardımcı yoktur.

وَمِنْ اٰيَاتِهِ الْجَوَارِ فِي الْبَحْرِ كَالْاَعْلَامِ ﴿٣٢﴾ اِنْ يَشَأْ يُسْكِنِ الرِّيحَ
فَيَظْلَلْنَ رَوَاكِدَ عَلٰى ظَهْرِهِ اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿٣٣﴾
اَوْ يُوبِقْهُنَّ بِمَا كَسَبُوا وَيَعْفُ عَنْ كَثِيرٍ ﴿٣٤﴾ وَيَعْلَمَ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي اٰيَاتِنَا
مَا لَهُمْ مِنْ مَحِيصٍ ﴿٣٥﴾ فَمَا اُوتِيتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَمَتَاعُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَمَا

عِنْدَ اللّٰهِ خَيْرٌ وَاَبْقٰى لِلَّذٖينَ اٰمَنُوا وَعَلٰى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَۚ ﴿٣٦﴾
وَالَّذٖينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَٓائِرَ الْاِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ وَاِذَا مَا غَضِبُوا هُمْ
يَغْفِرُونَۚ ﴿٣٧﴾ وَالَّذٖينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاَمْرُهُمْ
شُورٰى بَيْنَهُمْ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَۚ ﴿٣٨﴾ وَالَّذٖينَ اِذَٓا اَصَابَهُمُ
الْبَغْيُ هُمْ يَنْتَصِرُونَ ﴿٣٩﴾ وَجَزٰٓؤُا سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِثْلُهَاۚ فَمَنْ
عَفَا وَاَصْلَحَ فَاَجْرُهُ عَلَى اللّٰهِۜ اِنَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمٖينَ ﴿٤٠﴾
وَلَمَنِ انْتَصَرَ بَعْدَ ظُلْمِهٖ فَاُو۬لٰٓئِكَ مَا عَلَيْهِمْ مِنْ سَبٖيلٍ ﴿٤١﴾
اِنَّمَا السَّبٖيلُ عَلَى الَّذٖينَ يَظْلِمُونَ النَّاسَ وَيَبْغُونَ فِي الْاَرْضِ
بِغَيْرِ الْحَقِّۜ اُو۬لٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ اَلٖيمٌ ﴿٤٢﴾ وَلَمَنْ صَبَرَ وَغَفَرَ اِنَّ
ذٰلِكَ لَمِنْ عَزْمِ الْاُمُورِ ﴿٤٣﴾

32. **Denizde dağlar gibi akıp giden** (gemiler) **de O'nun âyetlerindendir.**

33. **Dilerse rüzgârı durdurur; böylece onlar suyun üstünde hareketsiz durakalırlar. Bunda, çok sabreden ve çok şükreden herkes için elbette ibretler vardır.**

34. **Yahut yaptıkları sebebiyle onları helak eder; çoğunu ise affeder.**

35. **Böylece âyetlerimiz konusunda tartışanlar, kaçacak bir yer bulunmadığını bilsinler.**

36. **Size verilmiş bulunan şeyler, dünya hayatının geçimidir. İman eden ve rablerine tevekkül edenler için Allah katında bulunanlar daha hayırlı ve daha kalıcıdır.**

37. Onlar büyük günahlardan ve hayâsızlıklardan uzak durur, öfkelendiklerinde ise bağışlayıcı olurlar.

38. Yine onlar Rablerine icabet eder, namazı dosdoğru kılarlar. İşleri aralarında meşveret iledir. Onlara verdiğimiz rızıktan da infak ederler.

39. Onlar, bir haksızlığa uğradıklarında yardımlaşırlar.

40. Bir kötülüğün karşılığı, ona denk bir kötülüktür; ama her kim bağışlar ve arayı bulursa mükâfatı Allah'a aittir. Doğrusu Allah, zalimleri sevmez.

41. Her kim zulme uğradıktan sonra hakkını alırsa böylelerinin aleyhine artık bir yol yoktur.

42. O yol, ancak insanlara zulmedenler ve haksız yere yeryüzünde taşkınlık peşinde olan kimseler içindir. İşte onlar için acıklı bir azap vardır.

43. Her kim de sabreder ve bağışlarsa şüphesiz ki bu, peşinde koşmaya ve yapılmaya değer zor işlerdendir.

Yukarıda insanların başına bir musibet geldiğinde bunun, yaptıkları nedeniyle olduğu ve musibeti hak ettikleri takdirde bunu üzerlerinden savacak, kısacası Allah'ı aciz bırakacak bir gücün bulunmadığı dile getirilmişti. İşte Allah'ın bu karşı konulamaz gücüne delil getirilmektedir. Denizde dağlar gibi gemilerin akıp gitmesini sağlayan Allah'ın irade ve kudretidir; başka bir ifadeyle bu, tabiata hâkim kıldığı kanunlar çerçevesinde olmaktadır. Dilerse rüzgârı durdurur ve gemiler denizin üstünde yol alamaz, durakalır. Evrende olup biten bu olaylarda çok sabreden ve çok şükreden kimseler için ibretler vardır. Sabır; kişinin kendini kontrol altında tutması, Allah'ın emirlerini yerine getirmek ve yasaklarından uzak durmak üzere diretmesidir. Şükür ise; kişinin elde ettiği başarıları kendi marifetlerinin bir sonucu olarak görüp gururlanmaması, bilakis bunların Allah'ın lütfunun bir sonucu olduğunu görmesidir. O halde çok sabreden ve çok şükreden kişi, gerçekten iman etmiş olan kişidir. Gemilerin denizde yüzmeleri, deniz kıyısında yaşayanların sürekli gördükleri olağan şeylerdendir. Sabrı ve şükrü olmayan kişiye bunlar çoğu zaman bir anlam ifade etmez. Ama inanan kişi, bu olağan şeyler üzerinde düşünür ve ibret alır. Bu yüzden bunlar üzerinde düşünmek, sadece sebep sonucu yakalamakla son bulmaz, bunun da ötesine geçer. Sebebin yanında söz konusu olayların hikmetleri ve hayatın diğer yönleriyle ilişkilerini de düşünür. Örne-

ğin geminin suyun yüzeyinde durması ve yol alması konusunda sadece suyun özgül ağırlığı ile geminin yapıldığı madenin özgül ağırlığı, hacim ve yüzey meseleleri gibi konularla yetinmez. İnsanların geçimlerini sağlamalarına bunun katkısı, hayat ve ulaşımın kolaylaştırılması gibi hikmetleri, Allah'ın bu husustaki kudret ve lütfunu ilgilendiren yönleri gibi hususlar üzerinde de düşünür.

"Yahut yaptıkları sebebiyle onları helak eder. Çoğunu ise affeder."

Denizde rüzgârı durdurur ve o gemiler oldukları yerde kalır, yol alamazlar yahut öyle bir fırtına gönderir ki helak olurlar. Yine de Allah, birçoğunu affedip onları helak etmez.

Ölümle karşı karşıya gelip ölüme kıl payı kalmışken geri dönen nice insan vardır. İnsanın başına gelecek olumlu yahut olumsuz bütün olaylar, onun imtihanı için birer vasıtadır. Ama o ölümden kıl payı kurtulanlar dâhil insanların çoğu başlarından geçenlerden ibret almazlar.

"Böylece âyetlerimiz konusunda tartışanlar, kaçacak bir yer bulunmadığını bilsinler."

Allah'ın âyetlerini yalanlayanlar ve onlar hakkında bir bilgiye dayanmadan ileri geri konuşanlar bu gemi örneğinden ibret alsınlar. Onlar da Allah'ı aciz bırakamazlar ve başlarına bir felaket geldiğinde onu üzerlerinden savacak yoktur.

İnsanların dünya hayatında cezalandırılmalarının sebeplerinden biri, bu âyetten de anlaşıldığı gibi diğer insanlara ibret vesilesi olmalarıdır.

"Size verilmiş bulunan şeyler, dünya hayatının geçimidir. İman eden ve rablerine tevekkül edenler için Allah katında bulunanlar daha hayırlı ve daha kalıcıdır."

Allah'ın birliğine ve kudretine dair birtakım deliller zikredildikten sonra bu âyette dünya hayatında elde edilen şeylerin geçici ve basit şeyler olduğu ifade edilmektedir. Mal da öyledir, şöhret de dünyevi zevkler de. Kişi kendisini dünya hayatının aldatıcılığından, servet sahibi olmak, şan şöhret elde etmek gibi duygulardan kurtarmadıkça kendisine sunulmuş olan bu delilleri değerlendiremez.

Dünya hayatında kişi ne elde ederse etsin, bunun geçici olduğunu bilsin. Akıllı kişi, bunları elde etti diye şımarmaz. Bilir ki bir gün gelecek ve bunların tamamını bırakıp gidecektir. İman ve salih amel sonucunda elde edilenler hem bunlardan daha güzel hem de kalıcıdırlar. Asıl mutluluk bunlarındır.

"Onlar, büyük günahlardan ve hayâsızlıklardan uzak durur, öfkelendiklerinde de bağışlayıcı olurlar. Yine onlar Rablerine icabet eder,

namazı dosdoğru kılarlar. İşleri aralarında meşveret iledir. Onlara verdiğimiz rızıktan da infak ederler. Onlar bir haksızlığa uğradıklarında yardımlaşırlar.

Âyetlerde bu ebedi mutluluğa kavuşacakların önemli birtakım nitelikleri sayılmaktadır. Onlar, bu vasıfları sayesinde o ebedi mutluluğu elde etmişlerdir:

a. Onlar cana kıymak, zina, hırsızlık, ana-babaya karşı gelmek gibi büyük günahlardan, insan şahsiyetini rencide eden hayâsızlıklardan uzak dururlar.

b. *Öfkelendiklerinde bağışlarlar.* Öfke anında kişinin duygularına hâkim olup bağışlayıcı davranması kolay bir şey değildir. Çünkü bu sırada insanlarda intikam alma duyguları kabarır.

Şunu da belirtelim ki inananlara yapılan bu tavsiyeler Mekke döneminde indirilmiştir. O dönemde Müslümanlar müşriklerin zulüm ve baskılarına, ağır işkencelerine maruz idiler.

c. *Onlar, Rablerine icabet eder, namazı dosdoğru kılarlar.* Rableri onları barış ve huzur yurduna/daru's-selam'a çağırıyor. (Yûnus 10/25). Onlar da buna icabet etmişlerdir. Ancak o yurda kavuşmanın birtakım şartları vardır. Bunların başında ise dosdoğru namaz kılmak vardır. Çünkü namaz dosdoğru kılındığı takdirde kötülüklerden ve hayâsızca şeylerden alıkoyar.

d. *İşleri aralarında meşveret iledir.* Karar vermede zorlandıkları konularda, ihtisas ve ehliyet gerektiren hususlarda işlerini meşveret ile yani danışarak yürütürler. Peygamberin kendisine de toplumu ilgilendiren meselelerde meşveret yapması emredilmiştir. (Âlu İmran 3/159). Kuşkusuz Allah'ın hükmünün açık olduğu hususlarda meşverete yer yoktur. Bu takdirde Allah'ın hükmü uygulanır. İnsanlar toplanıp Allah'ın şu hükümlerini uygulayalım ama şunları uygulamayalım deme hak ve yetkisine sahip değildir.

e. *Onlara verdiğimiz rızıktan da infak ederler.* Toplumun zenginleri fakirlerini gözetir, fert ve toplumun yararı için gerekli harcamaları yaparlar. Böylece toplumda dayanışma ve birlik olur.

f. *Bir haksızlığa uğradıklarında yardımlaşırlar.* Haksızlığa uğrayanı kendi haliyle baş başa bırakmazlar ve yardımına koşarlar.

Haksızlığa uğrayan birey de olsa, herhangi Müslüman bir toplumda/devlette de olsa Müslümanların birbirlerinin yardımına koşmaları gerekir. Haksızlık yapanın gayri müslim veya Müslüman olması da fark etmez.

Kısacası o ebedî mutluluğu hak edecek olanlar, hem kendi davranışlarını

düzeltirler hem de toplumlarına karşı bigane kalmazlar, yardıma koşar, kötülük ve haksızlıkların ortadan kalkması için yardımlaşırlar.

"Kötülüğün karşılığı, ona denk bir kötülüktür. Ama her kim bağışlar ve arayı bulursa mükâfatı Allah'a aittir. Doğrusu Allah, zalimleri sevmez. Her kim zulme uğradıktan sonra hakkını alırsa artık aleyhlerine bir yol yoktur."

Sûrenin Mekke'de indirildiğine yukarıda dikkat çekmiştik. Âyet, İslâm hukukunun ceza ilkelerinden önemli bir ilkeye işaret etmekle birlikte bu ilke her zaman ve her alanda önemli bir ilkedir. İşlenen suçun cezası işlenen suça denk bir ceza olmalıdır. Fazlası zulüm, azı da haksızlık olur. Kişi, cezalandırmanın amacına uygun olması kaydıyla hukukun hâkim olduğu yerde hukuk yoluyla, hukukun hâkim olmadığı yahut hukukun kapsamına girmeyen konularda diğer yollarla uğradığı haksızlığın dengini, haksızlık yapana ödetme hakkına sahiptir. Bunu yapmasından dolayı ne kınanır ne de günah işlemiş olur. Ama affedip bağışlarsa övgüye layık davranmış olur, Allah böyle kimseyi mükâfatlandırır. Ancak affetmenin arayı bulma ve mevcut olumsuz durumu düzeltme gibi bir işlevselliği varsa bir anlamı vardır. Affetmek şayet karşı tarafı şımartacak ve daha çok kötülük işlemesine sebep olacaksa affetmemek evlâdır.

Bir önceki âyette ebedi mutluluğa erişenlerin vasıflarından birinin, haksızlığa uğrayanın hakkını almak için yardımlaşanlar olduğu söylenmiş ve bunlar övülmüştü. Burada ise bağışlayanlar övülmektedir. İki âyet arasında bir çelişki yok mudur? Önceki âyette kişi yahut bir toplum yalnız başına hakkını alma gücüne sahip değildir. Hakkının geri alınması için başkasının yardımına ihtiyaç vardır. Belli ki karşı taraf zorba, zalim ve güçlüdür. İşte böylelerine işledikleri suçun cezasını vermek övülecek bir durumdur. Zaten böyle biri tarafından mağdur olmuş kişi veya toplumların zalimi affetmelerinin bir anlamı yoktur. Zira affetme makamında değillerdir. Affetme makamında olan kişi, şu veya bu yolla suçluyu cezalandırabilendir. Ancak bu durumda affetmekten söz edilebilir. Yine affetme makamında olan bizzat haksızlığa uğrayan kişidir. Devlet onun adına suçluyu bağışlayamaz.

"Ancak insanlara zulmedenlerin ve haksız yere yeryüzünde taşkınlık peşinde olanların aleyhine yol vardır. İşte onlar için acıklı bir azap vardır."

Mağdur durumda olan kişinin kendisine haksızlık edenin haksızlığına denk bir ceza ile onu cezalandırılmasından dolayı bir sakınca ve günah yoktur.

Kötülüğü başlatıp zulmedenlere gelince onlar suçlu ve günahkârdırlar. Bundan dolayı da onlar için acıklı bir azap vardır.

"Her kim de sabreder ve bağışlarsa şüphesiz ki bu, işlenmeye değer zor işlerdendir."

Bağışlamanın önemine işaret etmek ve insanları buna teşvik etmek için âyet bağışlama konusunu farklı lafızlarla tekrar etmektedir.

وَمَنْ يُضْلِلِ اللّٰهُ فَمَا لَهُ مِنْ وَلِيٍّ مِنْ بَعْدِه۪ۜ
وَتَرَى الظَّالِمٖينَ لَمَّا رَاَوُا الْعَذَابَ يَقُولُونَ هَلْ اِلٰى مَرَدٍّ مِنْ سَبٖيلٍۚ ﴿٤٤﴾
وَتَرٰيهُمْ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا خَاشِعٖينَ مِنَ الذُّلِّ يَنْظُرُونَ
مِنْ طَرْفٍ خَفِيٍّۜ وَقَالَ الَّذٖينَ اٰمَنُوا اِنَّ الْخَاسِرٖينَ الَّذٖينَ خَسِرُوا
اَنْفُسَهُمْ وَاَهْلٖيهِمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِۜ اَلَٓا اِنَّ الظَّالِمٖينَ فٖي عَذَابٍ
مُقٖيمٍ ﴿٤٥﴾ وَمَا كَانَ لَهُمْ مِنْ اَوْلِيَٓاءَ يَنْصُرُونَهُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِۜ
وَمَنْ يُضْلِلِ اللّٰهُ فَمَا لَهُ مِنْ سَبٖيلٍ ﴿٤٦﴾ اِسْتَجٖيبُوا لِرَبِّكُمْ
مِنْ قَبْلِ اَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا مَرَدَّ لَهُ مِنَ اللّٰهِۜ مَا لَكُمْ مِنْ مَلْجَاٍ
يَوْمَئِذٍ وَمَا لَكُمْ مِنْ نَكٖيرٍ ﴿٤٧﴾ فَاِنْ اَعْرَضُوا فَمَٓا اَرْسَلْنَاكَ
عَلَيْهِمْ حَفٖيظًاۜ اِنْ عَلَيْكَ اِلَّا الْبَلَاغُۜ وَاِنَّٓا اِذَٓا اَذَقْنَا الْاِنْسَانَ
مِنَّا رَحْمَةً فَرِحَ بِهَاۚ وَاِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ
اَيْدٖيهِمْ فَاِنَّ الْاِنْسَانَ كَفُورٌ ﴿٤٨﴾ لِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۜ

يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ يَهَبُ لِمَنْ يَشَاءُ إِنَاثًا وَيَهَبُ لِمَنْ يَشَاءُ
الذُّكُورَ ﴿٤٩﴾ أَوْ يُزَوِّجُهُمْ ذُكْرَانًا وَإِنَاثًا وَيَجْعَلُ مَنْ يَشَاءُ
عَقِيمًا إِنَّهُ عَلِيمٌ قَدِيرٌ ﴿٥٠﴾ وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ
يُكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ
رَسُولًا فَيُوحِيَ بِإِذْنِهِ مَا يَشَاءُ إِنَّهُ عَلِيٌّ حَكِيمٌ ﴿٥١﴾
وَكَذَٰلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِنْ أَمْرِنَا مَا كُنْتَ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ
وَلَا الْإِيمَانُ وَلَٰكِنْ جَعَلْنَاهُ نُورًا نَهْدِي بِهِ مَنْ نَشَاءُ مِنْ عِبَادِنَا
وَإِنَّكَ لَتَهْدِي إِلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٥٢﴾ صِرَاطِ اللَّهِ الَّذِي لَهُ
مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ أَلَا إِلَى اللَّهِ تَصِيرُ الْأُمُورُ ﴿٥٣﴾

44. Allah kimi saptırırsa bundan sonra artık onun bir dostu yoktur. Zalimleri de göreceksin, onlar azabı gördüklerinde: "Geri dönmeye bir yol var mıdır?" diyeceklerdir.

45. Onların ateşe arz edildiklerini, aşağılanmışlıktan dolayı başlarını öne eğerek göz ucuyla gizlice baktıklarını görürsün. İman etmiş olanlar da şöyle diyeceklerdir: "Şüphesiz asıl hüsrana uğrayanlar, kıyamet günü kendilerini ve akrabalarını hüsrana uğratanlardır." Bilesiniz ki zalimler sürekli bir azap içerisinde olacaklardır.

46. Onların, Allah'tan başka kendilerine yardım edecek dostları olmaz artık. Allah'ın saptırmış olduklarına ise bir çıkış yolu yoktur.

47. Allah katında hiçbir geri dönüşü olmayan gün gelmezden önce Rabbinizin çağrısına uyun. O gün sizin için ne sığınılacak bir yer vardır ne de itiraza bir mahal!

48. Şayet yüz çevirirlerse bilesin ki biz seni onların sorumlusu olarak göndermedik. Senin tebliğden başka bir sorumluluğun yoktur. Doğrusu biz insana katımızdan bir rahmet tattırdığımızda onunla sevinip şımarır. İşlemiş oldukları nedeniyle onlara bir kötülük isabet edecek olsa bilinsin ki insan nankördür.

49. Göklerin ve yerin egemenliği Allah'ındır. O, dilediğini yaratır; dilediğine kız, dilediğine erkek çocuk bağışlar.

50. Yahut onlara erkekli ve kızlı olmak üzere ikizler verir, dilediğini de kısır bırakır. O, her şeyi bilen, her şeye gücü yetendir.

51. Allah'ın bir insanla konuşması şu yolların dışında asla olmaz; ya vahiyle ya perde arkasından ya da bir elçi gönderip dilediklerini ona vahyetmesi ile... Şüphesiz ki O, pek yücedir, her şeyi yerli yerince yapandır.

52. İşte biz sana emrimizden bir ruh vahyettik. Sen kitap nedir, iman nedir bilmezdin; ne var ki biz onu, kullarımızdan dilediğimiz kimseyi kendisiyle doğru yola eriştirdiğimiz bir nur kıldık. Şüphesiz ki sen de dosdoğru bir yola rehberlik ediyorsun.

53. Göklerde ve yerde bulunanların sahibi olan Allah'ın yoluna iletiyorsun. Bilesiniz ki işler sonunda Allah'a döner.

Önceki âyetlerde insanlara zulmeden ve yeryüzünde taşkınlık çıkaranlardan söz edilmişti. İşte bu yollara saptığından dolayı Allah'ın saptırdığı kimselerin dostu yoktur. Bunlar ahirette azabı gördüklerinde dünya hayatına geri dönmek isteyeceklerdir ama iş işten geçmiştir. Öldükten sonra geri dönüş yoktur. Onlar cehenneme sürüleceklerdir. Korkularından başlarını önlerine eğmiş göz ucuyla etrafa bakacaklardır. Allah'tan başka o taptıkları da kendilerine şefaat etmeyeceklerdir. Zaten onların böyle bir yetkileri de yoktur. Yardım edebilecek durumda olan sadece Allah'tır. Allah'ın saptırdığı bu kimseler için bir çıkış yolu yoktur. Dünya hayatına geri dönme istekleri de reddedilecektir.

Bu sebeple dünya hayatında iken kendilerine şu çağrı yapılmaktadır: **"Allah katında geri dönüşü imkânsız olan, hiçbir geri dönüşü olmayan gün gelmezden önce Rabbinizin çağrısına uyun. O gün sizin için ne sığınacak bir yer vardır ne de itiraz edebilirsiniz."**

Peygamberin görevi, insanlara bu gerçekleri tebliğ etmektir, bunun dışında onun bir sorumluluğu bulunmamaktadır.

"Göklerin ve yerin egemenliği Allah'ındır. O, dilediğini yaratır; di-

lediğine kız dilediğine erkek çocuk bağışlar. Yahut onlara erkekli ve kızlı olmak üzere çift verir, dilediğini de kısır bırakır. O, her şeyi bilen, her şeye gücü yetendir."

Doğan çocuğun cinsiyetini belirleme Allah'a aittir. Allah isterse birine sadece kız çocuklar verir, kimine sadece erkek çocuklar verir. Kimine de hem kız çocuklar hem de erkek çocuklar verir. Kimine ise hiç çocuk vermez. Cahiliye dönemi Araplar hatta milletlerin birçoğu çocuğun olmasını ve cinsiyetini, Allah'ın kudretine bağlamak yerine insanlara nispet ederlerdi. Mesela erkek çocukla övünülür, kız çocuğu olan da kınanırdı. İşte âyet bu anlayışın yanlış olduğunu, durumun tamamen Allah'ın elinde olan bir şey olduğunu beyan etmektedir.

"Allah'ın bir insanla konuşması şu yolların dışında asla olmaz; ya vahiyle ya perde arkasından ya da bir elçi gönderip dilediklerini ona vahyetmesi ile... Şüphesiz ki O, pek yücedir, her şeyi yerli yerince yapandır."

Sûre vahiyle söze başlamıştı. Sûrenin sonunda tekrar söz, vahye getirilmekte ve Allah'ın insanlarla konuşmasının ancak üç şekilde olabileceği anlatılmaktadır. Bunlardan biri vahiydir. Vahiy kelime olarak gizli iletişim anlamına gelmektedir. Bu da kalbe ilham etme, rüya yoluyla ve benzeri vahiy çeşitleri şeklinde olur. Perde arkasında konuşma, Hz Musa ile konuşmasında olduğu gibi Allah'ın zatı görünmeksizin konuşmasıdır. Elçi göndermesi ise melekleri elçi olarak göndermesidir.

Söz konusu vahiylerinden biri de Peygamberimize Kur'ân'ın vahyedilmesidir: **"İşte, biz sana emrimizden bir ruh vahyettik. Sen kitap nedir, iman nedir bilmezdin. Ne var ki biz onu, kullarımızdan dilediğimiz kimseyi kendisiyle doğru yola eriştirdiğimiz bir nur kıldık. Şüphesiz sen de, dosdoğru bir yola rehberlik ediyorsun."**

Hz. Muhammed kendisine vahiy gelinceye kadar ne peygamberlikten ne de insanları kurtarma yahut yeni bir inancı onlara anlatma gibi bir şeyden söz etmişti. Gerçi onun peygamberlikten önce de erdemli bir takım davranış ve sözleri vardır ama o ne okuma yazma biliyordu ne de Kur'ân'ın getirdiği iman esaslarından haberdardı. Kendisine vahiy geldikten sonra insanları kitaba ve imana davet etmiştir.

"Göklerde ve yerde bulunanların sahibi olan Allah'ın yoluna iletiyorsun. Bilesiniz ki işler sonunda Allah'a döner."

O nur/Kur'ân ile Allah'ın yoluna iletiyorsun. Kur'ân öyle bir kitaptır ki Allah yolunun ne olduğunu ortaya koyduğu gibi ona nasıl gidileceğini de ortaya koymaktadır.

43.

Zuhruf Sûresi

Mekke'de indirilmiş olup 89 âyettir. Kelime olarak ***"zuhruf"*** *süs anlamında kullanılır. 35. âyette dünya hayatının süsü ile ahiret hayatı karşılaştırıldığından sûre bu adı almıştır.*

Müşrik Arapların inanç ve tutumlarının eleştirildiği sûrede Peygambere karşı çıkışlarında başarılı olamayacakları, çünkü onun elinde Kur'ân gibi bir mucizenin bulunduğu ve ona karşı konulamayacağı anlatılır. Peygamber muhaliflerinin geçmiş dönemlerde de başarılı olamadıklarına dair misaller zikredilir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحٖيمِ

حٰمٓ ﴿١﴾ وَالْكِتَابِ الْمُبٖينِ ﴿٢﴾ اِنَّا جَعَلْنَاهُ قُرْءٰنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ
تَعْقِلُونَ ﴿٣﴾ وَاِنَّهُ فٖٓي اُمِّ الْكِتَابِ لَدَيْنَا لَعَلِيٌّ حَكٖيمٌ ﴿٤﴾ اَفَنَضْرِبُ
عَنْكُمُ الذِّكْرَ صَفْحًا اَنْ كُنْتُمْ قَوْمًا مُسْرِفٖينَ ﴿٥﴾ وَكَمْ اَرْسَلْنَا
مِنْ نَبِيٍّ فِي الْاَوَّلٖينَ ﴿٦﴾ وَمَا يَأْتٖيهِمْ مِنْ نَبِيٍّ اِلَّا كَانُوا بِهٖ
يَسْتَهْزِؤُنَ ﴿٧﴾ فَاَهْلَكْنَٓا اَشَدَّ مِنْهُمْ بَطْشًا وَمَضٰى مَثَلُ
الْاَوَّلٖينَ ﴿٨﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Hâ-mîm.**
2. **Apaçık olan Kitaba yemin olsun.**
3. **Biz, anlayasınız diye onu Arapça bir kitap kıldık.**
4. **O, katımızdaki ana kitaptadır; çok yücedir, çok hikmetlidir.**
5. **Aşırı giden bir kavimsiniz diye sizi Kur'ân'la uyarmaktan vaz mı geçelim?**
6. **Biz, önceki milletlere sayısız peygamber gönderdik.**
7. **Onlara ne zaman bir peygember gelse mutlaka onunla alay ettiler.**
8. **Bu sebeple onlardan çok daha güçlü olanları helak ettik. Nitekim öncekilerin örnekleri anlatılmıştı.**

Sûre mukattaa harfleriyle başlamaktadır. Söz konusu harflerle ne kastedilmiş olabileceğine dair bilgi, Bakara sûresinin başlarında verildi. Orada da belirtildiği gibi bu harfler Kur'ân'ın icazı ile ilgilidir. Bu nedenle ardından Kur'ân'a yemin edilmekte ve onun apaçık bir kitap olduğu belirtilmektedir. Kur'ân hem açık, hem de ilk muhatapların onu anlamaları için Arapça bir kitaptır. Kur'ân'ın Arapça oluşu, ilk muhatapları açısından büyük bir önem arz ediyordu. Çünkü başka dilde indirilmiş olsaydı onu anlayamazlardı. Cahil müşrikler ise tam aksine onun başka dilde olması gerektiğini savunuyorlardı. Onlara göre, başka bir dilde indirilmiş olsa ve Muhammed onu anlıyorsa işte o zaman gerçekten Muhammed peygamberdir. Anlaşılıyor ki onlara göre Allah tarafından gönderilmiş hakikatler, anlaşılması mümkün olmayan muammalar şeklinde olmalıdır. Tarihte ve günümüzde bu eğilime sahip pek çok kimse vardır. Bir şey ne kadar kapalı ve esrarengiz ise o kadar yüce ve ilâhîdir. Oysa din açık ve anlaşılır olmalıdır. Yaşanacak bir dinin kitabının açık ve anlaşılır olması gerekir.

Burada Kur'ân'ın bu söylenenler dışında iki önemli özelliğine dikkat çekilmektedir: Kur'ân ve kitap oluşu. Kur'ân, okunan anlamına gelir. O sürekli okunandır. Okumayı bilenler de, bilmeyenler de onu okumaktadır. İndirildiği sırada sadece okunan idi. Yazıya geçirilip iki kapak arasında toplanıp kitap olduktan sonra da onun bu özelliği devam etti. Yine indiriliş sürecinde "*kitap*" diye isimlendirilmesi, ileride kitap halini alacağı haber veriliyordu ve öyle de oldu.

Ardından Kur'ân'ın ne denli yüce bir kitap olduğu anlatılıyor: "**O, katımızda ana kitaptadır. Çok yüce ve çok hikmetlidir.**" Ana kitapla Levh-i Mahfuz'un kastedildiği müfessirler tarafından belirtilmektedir. Kur'ân-ı Kerim, orada düzenlenmiş ve kitaplaştırılmış, peyderpey indirilerek dünyada da kitaplaştırılmıştır. Kimi âyetlerinin birtakım olaylar meydana geldikten sonra indirilmiş olması, Allah'ın sonsuz ilmi ile açıklanacak bir husustur. Bu sebeple, bir kısmının olaylar üzerine indirilmiş olması, indiği dönemdeki olayların şekillendirdiği bir kitap olduğu anlamına gelmez.

"Aşırı giden bir kavimsiniz diye sizi Kur'ân'la uyarmaktan vaz mı geçelim?"

Kur'ân, Levh'te düzenlenmiş bir kitap olduğundan ve sadece indiği döneme hitap etmediğinden dolayı indiği dönemdeki insanlar nasıl bir tavır takınırlarsa takınsınlar inmeye devam edecekti. Ayrıca indiği dönemdeki insanlar onu kabul etmeme konusunda direnseler bile deliller ardarda inmeye devam edecekti ki suçları tam olarak gerçekleşsin, bir bahaneleri kalmasın ve delile dayanılarak cezalandırılsınlar.

Yukarıda sıralanan delillere ilave olarak onlara geçmiş milletlerden peygamberlerine karşı çıkanların durumları hatırlatılmaktadır: "**Biz önceki milletlere sayısız peygamber gönderdik. Onlara ne zaman bir peygember gelse mutlaka onunla alay ettiler**" Peygamberle alay etmek, sadece müşrik Araplara has bir durum değildir. Önceki milletlerin inkâr edenleri de günümüz inkâr edenleri de peygamberleri alay konusu yapmaktadır.

"Bu sebeple onlardan çok daha güçlü olanları helak ettik. Nitekim öncekilerin örnekleri anlatılmıştır."

Peygamberleriyle alay eden geçmişteki milletlerin inkâr edenleri çok daha güçlüydüler. Ama güçlü olmaları, helak edilmelerine engel olmadı. Nitekim söz konusu kavimlerin bir kısmı Kur'ân'da anlatılmıştır. Arapların da yakından bildikleri Hz. Nuh kavmi, Âd ve Semûd kavimleri bunlar arasındadır.

Önceki kavimlerin hatırlatılması hem inkâr edenlerin ibret almaları hem de Peygamber açısından bir tesellidir. Böylece Peygamber, görevimi hakkıyla yerine getiremiyorum gibi bir duyguya kapılmasın.

وَلَئِنْ سَاَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ
لَيَقُولُنَّ خَلَقَهُنَّ الْعَز۪يزُ الْعَل۪يمُۙ ﴿٩﴾ اَلَّذ۪ي جَعَلَ لَكُمُ
الْاَرْضَ مَهْدًا وَجَعَلَ لَكُمْ ف۪يهَا سُبُلًا لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَۚ ﴿١٠﴾
وَالَّذ۪ي نَزَّلَ مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءً بِقَدَرٍۚ فَاَنْشَرْنَا بِه۪ بَلْدَةً مَيْتًاۚ
كَذٰلِكَ تُخْرَجُونَ ﴿١١﴾ وَالَّذ۪ي خَلَقَ الْاَزْوَاجَ كُلَّهَا وَجَعَلَ
لَكُمْ مِنَ الْفُلْكِ وَالْاَنْعَامِ مَا تَرْكَبُونَۙ ﴿١٢﴾ لِتَسْتَوُ۫ا عَلٰى
ظُهُورِه۪ ثُمَّ تَذْكُرُوا نِعْمَةَ رَبِّكُمْ اِذَا اسْتَوَيْتُمْ عَلَيْهِ وَتَقُولُوا سُبْحَانَ
الَّذ۪ي سَخَّرَ لَنَا هٰذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِن۪ينَۙ ﴿١٣﴾ وَاِنَّٓا اِلٰى رَبِّنَا
لَمُنْقَلِبُونَ ﴿١٤﴾ وَجَعَلُوا لَهُ مِنْ عِبَادِه۪ جُزْءًاۜ اِنَّ الْاِنْسَانَ
لَكَفُورٌ مُب۪ينٌۜ ﴿١٥﴾ اَمِ اتَّخَذَ مِمَّا يَخْلُقُ بَنَاتٍ وَاَصْفٰيكُمْ
بِالْبَن۪ينَ ﴿١٦﴾ وَاِذَا بُشِّرَ اَحَدُهُمْ بِمَا ضَرَبَ لِلرَّحْمٰنِ مَثَلًا ظَلَّ
وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظ۪يمٌ ﴿١٧﴾ اَوَمَنْ يُنَشَّؤُا فِي الْحِلْيَةِ وَهُوَ
فِي الْخِصَامِ غَيْرُ مُب۪ينٍ ﴿١٨﴾ وَجَعَلُوا الْمَلٰٓئِكَةَ الَّذ۪ينَ هُمْ
عِبَادُ الرَّحْمٰنِ اِنَاثًاۜ اَشَهِدُوا خَلْقَهُمْۜ سَتُكْتَبُ

شَهَادَتُهُمْ وَيُسْـَٔلُونَ ﴿١٩﴾ وَقَالُوا لَوْ شَٓاءَ الرَّحْمٰنُ مَا عَبَدْنَاهُمْ
مَا لَهُمْ بِذٰلِكَ مِنْ عِلْمٍ اِنْ هُمْ اِلَّا يَخْرُصُونَ ﴿٢٠﴾ اَمْ اٰتَيْنَاهُمْ
كِتَابًا مِنْ قَبْلِه۪ فَهُمْ بِه۪ مُسْتَمْسِكُونَ ﴿٢١﴾ بَلْ قَالُٓوا اِنَّا وَجَدْنَٓا
اٰبَٓاءَنَا عَلٰٓى اُمَّةٍ وَاِنَّا عَلٰٓى اٰثَارِهِمْ مُهْتَدُونَ ﴿٢٢﴾

9. **Kendilerine, “gökleri ve yeri kim yarattı?” diye sorsan, kesinlikle “Aziz ve Alîm olan yarattı” diyeceklerdir.**

10. **O, yeryüzünü sizin için bir beşik kıldı ve maksudunuza ulaşasınız diye onda yollar yaptı.**

11. **O, gökten belli bir ölçüde bir su indirdi. Biz işte o suyla ölü bir memleketi canlandırdık. Sizler de öylece canlandırılıp çıkarılacaksınız.**

12. **O, bütün çiftleri yaratandır; ayrıca gemilerden ve hayvanlardan bineceğiniz şeyleri de var edendir.**

13. **Ta ki sırtlarına binip kurulduğunuzda Rabbinizin nimetini hatırlayasınız ve şöyle diyesiniz: “Bunu hizmetimize verenin şanı ne yücedir! Aksi halde bizim buna gücümüz yetmezdi.**

14. **Ve biz her halükârda Rabbimize döneceğiz.**

15. **Fakat onlar Allah’ın kullarından bir kısmını O’nun bir parçası saydılar. Gerçekten insan apaçık nankördür.**

16. **Yoksa O, yarattıklarından kendisine kızları aldı da oğulları size mi ayırdı?**

17. **Oysa onlardan biri Rahmân’a isnat ettiği kız çocuğuyla müjdelendiğinde öfkesinden yüzü kararır.**

18. (Yoksa onlar) **süs içinde yetişip savaşta bir varlık gösteremeyeni** (mi, isnat ediyorlar?)”

19. **Rahmân’ın kulları olan melekleri tutup dişi yaptılar. İyi de onların yaratılışına şahitlik mi ettiler? Onların bu şahitliklerini yazacağız ve onları sorguya çekeceğiz.**

20. Bir de dediler ki: "Rahmân dileseydi onlara tapmazdık." Onların bu konuda bir bilgileri yoktur. Onlar sadece yalan söylüyorlar.

21. Yoksa onlara bundan önce bir kitap vermiştik de ona mı tutunuyorlar?

22. Bilakis onlar şöyle dediler: "Biz atalarımızı bir din üzere bulduk, biz de onların izini takip ederek doğruyu bulacağız."

Müşrik Arapların tamamı aynı inancı taşımamakla birlikte onlar, genelde taptıkları varlıkları kimi yönlerden Allah'a denk tutsalar bile bütün yönlerden onları denk tutmuyorlardı. Mesela yaratmanın Allah'a mahsus olduğunu; gökleri ve yeri yaratanın Allah olduğunu; çünkü bunun mutlak bir güç ve sınırsız bir bilgi gerektirdiğini ve bu hususiyetlerin ancak Allah'ta var olduğunu söylüyorlardı. Aslında bu anlayış ortak koşanların tamamında genel olarak ortak bir husustur. Allah'a has kimi hususları taptıkları varlıklara veriyor ve bu taptıkları varlıkların Allah katında makbul varlıklar olduklarına, Allah katında kendilerine aracılık yapacaklarına ve kendilerine şefaat edeceklerine inanıyorlardı.

Aslında âyet onların inanç konusundaki tutarsızlıklarını da dile getirmektedir. Yani hem Allah'ın gökleri ve yeri yarattığını kabul ve ikrar edeceksin hem de başkasından isteyecek ve başkasına dua edeceksin; o başkasına kulluk edeceksin. Bunun tutarlı bir tarafı var mı?

Müşriklerin gökleri ve yeri yaratanın Allah olduğunu kabul etmelerinden hareketle onlara başka gerçekler de hatırlatılıyor. Yeryüzünü insanlar için bir beşik haline getiren de Allah'tır. Beşik, işlerini görmekten hatta yürümekten bile aciz olan bebeğin huzur ve güvenlik içerisinde olduğu bir yerdir. Aslında dünya da büyük tehlikelerle dolu bir yerdir. Sadece yeryüzünün saniyede kat ettiği sürati düşündüğümüzde bile bu derece sürati olan bir gezegende insan sarsılmadan emniyet içerisinde işlerini görmekte ve hayatını devam ettirmektedir.

Yeryüzünde aşılması çok zor yüksek sıra dağlar var. Allah bu dağlar arasında vadiler ve geçitler yerleştirmiş ki insanlar bir bölgeden diğerine intikal edebilsinler.

Yine yağmuru belirli ölçülerle yağdıran yüce Allah'tır. Bu ölçü şaşar da bir yılda yağacak yağmur bir günde yahut yeryüzüne yağan yağmurun tamamı bir havzaya yağacak olursa orada yaşayanların hali nice olur? Yağmurla canlanacak olan o havza harabeye döner. Oysa yağmur ölçülü bir şekilde yağdırılıyor ve kurak hale gelmiş olan yerler tekrar canlanıyor. Ölmüş olan insanların can-

lanmaları, ölmüş olan ve artık bir şey bitirmeyen toprakların yağmurla canlanmaları kadar Allah için basittir.

Allah canlıları çift olarak yarattı. Eğer hepsi dişi veya hepsi erkek yaratılsaydı yeryüzünde bu canlıların hayatlarını devam ettirmeleri ve üremeleri mümkün olmazdı. Birkaç milyarlık insan nüfusuna sahip olan yeryüzünde kadın ve erkek oranları hemen hemen eşittir. Oysa doğacak çocuğun nüfusunu belirleme insanların kendilerine bırakılmış olsaydı belki de erkeklerin oranı kadınların iki üç katı olurdu.

Canlıların diğer bir ifade ile hayvanların çiftler şeklinde yaratılıp üremeleri, insanların hayatlarını devam ettirmeleri için gerekli bir şeydir. Çünkü hayvanlar, insanların istifadesine sunulmuştur. Aklı başında olan insanlar, bu durum karşısında şöyle derler: **"Bunu hizmetimize verenin şanı ne yücedir! Yoksa bizim buna gücümüz yetmezdi. Biz her halükârda Rabbimize döneceğiz."**

"Fakat onlar Allah'ın kullarından bir kısmını O'nun bir parçası saydılar. Gerçekten insan apaçık nankördür."

Müşrik Arapların Allah'ın kullarının bir kısmını O'nun bir parçası saymaları, sonraki âyette de ifade edildiği gibi kızlarının olduğunu söylemeleridir. Çünkü onlar, meleklerin Allah'ın kızları olduğunu söylüyorlardı. Bu âyette meselenin kapalı geçilip kullarının bir kısmının O'nun bir parçası olduğunu söylemelerinin ifade edilmesi, buna benzer iddialarda bulunanları da kapsaması için olmalıdır. Nitekim Hıristiyanlar, Hz. Isa'nın Allah'ın oğlu olduğunu söylüyor, yine birtakım milletler, krallarının Allah'ın soyundan geldiğini ileri sürüyorlardı. Allah'ın kullarının bir kısmının O'nun bir parçası olduğunu kabul etmenin diğer bir şekli ise Allah'a ortak koşmanın kendisidir. Çünkü ortak koşulana ilâhî bir vasıf verilmektedir. İşte âyet sözü kapalı söylemekle bütün bu hususları içermektedir. Bütün bu inançlar nankörlükten başka bir şey değildir.

"Yoksa O, yarattıklarından kendisine kızları aldı da oğulları size mi ayırdı? Oysa onlardan biri Rahmân'a isnat ettiği kız çocuğuyla müjdelendiğinde öfkesinden yüzü kararır. Yoksa onlar süs içinde yetişip savaşta bir varlık gösteremeyeni (mi, isnat ediyorlar?)

Bu âyetlerde müşrik Arapların tutarsız ve tutarsız olduğu kadar çirkin bir davranışlarına dikkat çekilmektedir. Onlar kendilerine kızları layık görmedikleri halde Allah'a kızlar izafe ediyorlardı. Onlara göre kadının süslenmekten başka bir düşüncesi yoktur ve savaşlarda da işe yaramaz.

Bu âyetlerle sadece onların çarpık düşüncelerine işaret edilmektedir. Değilse Kur'ân'ın kadına ne kadar değer verdiği bilinen bir husustur. Kadının in-

san olup olmadığının, ruhunun bulunup bulunmadığının tartışıldığı bir dönemde Kur'ân Allah karşısında erkekle kadının eşit olduklarını, emir ve yasaklara eşit düzeyde muhatap alındıklarını, kadının da erkek gibi haklarının ve yükümlülüklerinin bulunduğunu belirtmiştir. İman eden kadınların tıpkı iman eden erkekler gibi mükâfata nail olacaklarını söylemiştir.

"Bir de dediler ki: "Rahmân dileseydi onlara tapmazdık." Onların bu konuda bir bilgileri yoktur. Onlar sadece yalan söylüyorlar. Yoksa onlara bundan önce bir kitap vermiştik de ona mı tutunuyorlar?"

İşlediği suçu kaderin üzerine atmak müşrik Araplarla sınırlı bir davranış değildir. Allah'ın ne dilediğini bilmek, insanın bilgi çerçevesinin içerisine girmeyen bir husustur. Ne dilediğini ancak kendisi bilir. Bir şeyin Allah'a izafe edilebilmesi için o konuda Allah'tan indirilmiş kitapta açık bir bilginin olması gerekir. Kesin bir bilgi bulunmadığı halde bir şeyi Allah'a izafe etmek ancak hakkıyla Allah'ı tanımayanların işidir. Özellikle işlemiş olduğu olumsuzlukları Allah'a izafe etmek büyük bir cüretkârlıktır.

Gerçekten iman etmiş kişi, işlemiş olduğu iyilikleri Allah'a izafe eder, Allah kendisini buna muvaffak kılmasaydı bunun gerçekleşmeyeceğini söyler. Kötülükleri ise kendisine izafe eder. Olayları bu şekilde algılamak, insanın eğitimi açısından da önemlidir. Böylece başarılarından dolayı şımarmamış ve olumsuz davranışlarını düzeltme çabasına girmiş olur.

"Bilakis onlar şöyle dediler: 'Biz atalarımızı bir din üzere bulduk, biz de onların izini takip ederek doğruyu bulacağız."

Atalarına körü körüne bağlılık, inançlarını ve davranışlarını ölçüp biçmeden ve yargılamadan onların peşine takılmak, müşriklerin bakış açısıdır. Ne yazık ki günümüzde Müslümanların bakış açıları da bundan farklı değildir. Bunun birkaç sebebi vardır:

a. Milliyetçi akımın etkisi. Aslında bu akımın kendisi de eski veya modern cahiliye anlayışının bir sonucudur.

Özellikle Türkiye'de modern devlet yapısına geçildikten sonra İslâmcı akımlara karşı bu yönetim şeklini korumak ve eskiye dönüş özlemlerinin önüne geçmek için dini söylemler şiddetle bastırılıp yasaklandı. Dinine bağlı kesimler, kendilerini bir şekilde ifade etmek için modern devletin de sahiplendiği milliyetçilik perdesi altında belli oranda da olsa kendilerini ifade etme imkânını buldular. Mesela ahlâkî birtakım kuralları muhafaza edebilmek için bunlar millî geleneklerimizdir, diyerek onlara sahip çıkma imkânı buldular. Aynı şekilde gayr-i ahlâkî birçok davranışa milli geleneklerimize aykırıdır diyerek ancak karşı çıkabildiler. Sonuçta milliyetçi anlayış, zamanla dindar kesimler arasında dini anlayışın bir parçası haline geldi.

b. Modern anlayışlara kapılan ve dinden soğuyan yahut dine karşı olan aydın kesim, iyi-kötü ne varsa geçmişin bütün inanç ve davranışlarına karşı cephe aldı. Dindar kesim de geçmişi toptan savunmakla karşı karşıya kaldı.

c. İslâm'ın akrabalık bağına ayrı bir önem vermesi, komşunun gözetilmesini istemesi vs. gibi ilkelerini de burada hesaba katmak gerekir. İslâm'ın bu ilkeleri, İslâm'ı çok iyi bilmeyen fakat duygu olarak dindar olan kesimlerin bu ilkelerle milliyetçiliği özdeşleştirmelerine neden oldu.

d. Milliyetçi akımlar, tabiatları gereği tetikleyici ve kışkırtıcıdır. A milliyetçiliği B milliyetçiliğini tetikleyip kışkırtır ve ardından biri diğerinin besleyicisi durumuna geçer.

Belirtelim ki bu hastalık Müslüman milletlerin tamamının hastalığı haline gelmiştir.

Milliyetçi anlayışın dindar kesimlerde yerleşmesinin kuşkusuz başka siyasi ve sosyal sebepleri de vardır. Ancak âyetin tefsirinden uzaklaşmak istemiyoruz. Âyet, şu kesin gerçeği ortaya koymaktadır ki delillere dayanmadan geçmişi toptan yüceltme ve toptan muhafazakârlık eğilimi inananların değil, müşriklerin eğilimidir.

وَكَذٰلِكَ مَٓا اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ ف۪ي قَرْيَةٍ مِنْ نَذ۪يرٍ اِلَّا قَالَ مُتْرَفُوهَٓاۙ
اِنَّا وَجَدْنَٓا اٰبَٓاءَنَا عَلٰٓى اُمَّةٍ وَاِنَّا عَلٰٓى اٰثَارِهِمْ مُقْتَدُونَ ﴿٢٣﴾ قَالَ اَوَلَوْ
جِئْتُكُمْ بِاَهْدٰى مِمَّا وَجَدْتُمْ عَلَيْهِ اٰبَٓاءَكُمْۜ قَالُٓوا اِنَّا بِمَٓا
اُرْسِلْتُمْ بِه۪ كَافِرُونَ ﴿٢٤﴾ فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ
عَاقِبَةُ الْمُكَذِّب۪ينَ ﴿٢٥﴾ وَاِذْ قَالَ اِبْرٰه۪يمُ لِاَب۪يهِ وَقَوْمِه۪ٓ اِنَّن۪ي بَرَٓاءٌ
مِمَّا تَعْبُدُونَۙ ﴿٢٦﴾ اِلَّا الَّذ۪ي فَطَرَن۪ي فَاِنَّهُ سَيَهْد۪ينِ ﴿٢٧﴾
وَجَعَلَهَا كَلِمَةً بَاقِيَةً ف۪ي عَقِبِه۪ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٢٨﴾

23. **Yine senden önce kendilerine bir elçi gönderdiğimiz hiç bir memleket yoktur ki oranın refah içerisinde yaşayanları: "Biz babalarımızı bir din üzere bulduk, biz de onların yolunu takip ediyoruz" demiş olmasınlar.**

24. (Elçi onlara;) **"Size babalarınızı üzerinde bulduğunuzdan daha doğrusunu getirmişsem yine de mi bana uymayacaksınız?" demişti de onlar; "Doğrusu biz, getirdiğinizi inkâr ediyoruz."**

25. **Biz de bunun üzerine onlardan intikam aldık. Şimdi bir bak da gör, yalanlayanların sonu nasıl oldu?**

26. **Hani İbrahim bir zamanlar babasına ve kavmine demişti ki: "Ben, sizin taptıklarınızdan beriyim."**

27. **"Ben, yalnızca beni yaratana taparım; çünkü O, pek yakında, beni doğru yola iletecektir."**

28. **Bu sözü Allah, onun ardından gelecekler arasında kalıcı bir söz kıldı ki doğru yola dönsünler.**

Toplumun refah içinde yüzen kesimi, refahlarını arttırmak ve muhafaza etmek için toplumun herhangi bir değişime uğramasını istemezler. Hak-batıl mücadelesinde hak ve adaletin hâkim olması umurlarında bile değildir. Özellikle eğlence ve refahlarına kısıtlama getiren, eğlencelerini sınırlayan ve başkalarının emeklerini sömürmelerine karşı çıkıp bu dünya hayatında yaptıkları haksızlıktan dolayı insanların sorguya çekileceklerini söyleyen dine asla iltifat etmezler. Bu sebeple sözü edilen kesim her dönemde peygamberlerine karşı çıkmışlardır. Onlar: **"Biz babalarımızı bir din üzere bulduk, biz de onların yolunu takip ediyoruz"** derler. Bu anlamda muhafazakârdırlar, o toplumun değerlerinin devam etmesinden yanalar. Bu, toplumsal bir kuraldır.

Peygamberimizin karşısına dikilen kesimlerin başında da bu kesim gelmiştir.

Peygamberlerinin getirdiği dinin babalarını üzerinde buldukları dinden üstün olduğunu delilleriyle ortaya söyleseler bile bunlara aldırmazlar. Atalarının inancını sorgulamadan devam ettirirler.

Aslında onların bu delillerle ilgilenecek vakitleri de yoktur. Bütün gayretleri mallarını çoğaltmak, kurdukları çarkın devam etmesini sağlamaktır. Bundan başkasını düşünmez, başkasına iltifat etmezler. Ancak haksızlık ve zulüm üzere kurdukları bu çark devam etmez. Bir gün gelir, yaptıkları haksızlıkların altında kalır ve bu dünya hayatında da cezalarını bulurlar: **"Biz onlardan in-**

tikam aldık. Şimdi bir bak da gör, yalanlayanların sonu nasıl oldu?" Yeryüzü bu tür toplumların kalıntılarıyla doludur.

"Hani İbrahim bir zamanlar babasına ve kavmine demişti ki: 'Ben, sizin taptıklarınızdan beriyim. Ben, yalızca beni yaratana taparım. Çünkü O pek yakında beni doğru yola iletecektir."

Söz, Arapların da saygı duydukları ve ataları olarak kabul ettikleri Hz. İbrahim'e getiriliyor, o da atalar dinine karşı çıkmış babasına ve kavmine taptıklarından beri olduğunu söylemiş ve ancak yaratana tapılabileceğini belirtmişti. Taptıkları putların yaratma gücüne sahip bulunmadığını ve doğru yolu göstermekten de aciz olduklarını belirtmişti. Siz ey Araplar, gerçekten Hz. Ibrahim'e saygılı iseniz ve ona bağlılıkta samimi iseniz o, Allah'ın birliğini savunmuş ve sadece O'na tapınılacağını söylemiş ve kendisinden sonraki nesillere de bunu tavsiye etmişti: **"Bu sözü Allah onun ardından gelecekler arasında kalıcı bir söz kıldı ki doğru yola dönsünler."**

بَلْ مَتَّعْتُ هٰٓؤُلَٓاءِ وَاٰبَٓاءَهُمْ حَتّٰى جَٓاءَهُمُ الْحَقُّ وَرَسُولٌ مُب۪ينٌ ﴿٢٩﴾
وَلَمَّا جَٓاءَهُمُ الْحَقُّ قَالُوا هٰذَا سِحْرٌ وَاِنَّا بِه۪ كَافِرُونَ ﴿٣٠﴾ وَقَالُوا
لَوْلَا نُزِّلَ هٰذَا الْقُرْاٰنُ عَلٰى رَجُلٍ مِنَ الْقَرْيَتَيْنِ عَظ۪يمٍ
﴿٣١﴾ اَهُمْ يَقْسِمُونَ رَحْمَتَ رَبِّكَۜ نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُمْ مَع۪يشَتَهُمْ
فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِيَتَّخِذَ
بَعْضُهُمْ بَعْضًا سُخْرِيًّاۜ وَرَحْمَتُ رَبِّكَ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ ﴿٣٢﴾

29. Doğrusu bunları da atalarını da kendilerine hakikatin bizatihi kendisi ve herşeyi ile âşikâr bir elçi gelinceye kadar yararlandırdım.

30. Hakikat geldiğinde ise; "Bu bir sihirdir, biz onu inkâr ediyoruz" dediler.

31. Yine dediler ki: "Bu Kur'ân'ın iki şehirden bir büyük adama indirilmesi gerekmez miydi?"

32. Rabbinin rahmetini onlar mı taksim ediyorlar? Dünya hayatındaki geçimliklerini başkası değil biz taksim ettik ve bir kısmını diğerlerine derecelerce yükselttik ki birbirlerine iş gördürsünler. Rabbinin rahmeti onların topladıklarından elbette çok daha hayırlıdır.

İnsanlar kendilerine peygamber gelinceye kadar yaptıklarından dolayı sorumlu değildir. Hz. İbrahim'den beri Araplara peygamber gönderilmemiştir. Dolayısıyla bu ara dönemde Araplar açısından bir sorumluluk yoktur. Ama bu ara dönemde de Allah kendilerine nimetler ihsan etmiş, özellikle Hz. İbrahim'in Ka'be'yi inşa etmesinden ve buraya hac için insanları davet etmesinden sonra -hac ibadeti zamanla kimi unsurlarını yitirmiş olsa da- bu ibadet sayesinde Mekke halkı bolluk içerisinde yaşamış ve insanlar arasında önemli bir itibara sahip olmuştur.

Zamanla Hz. İbrahim'in getirdiği öğretiler tahrife uğramış, Hz. İbrahim tevhide çağırmışken Araplar arasında putperestlik hâkim olmuştur. Nihayet yüce Allah, bozulmuş olan dini öğretileri ve şirke dönmüş olan inancı tevhide dönüştürmek için Hz. Muhammed'i peygamber olarak görevlendirmiş ve kendisine Kur'ân'ı vahyetmiştir. Ama Kur'ân'la karşılaşıp onun meydan okumasına karşı koyamayınca ona: **"Bu bir sihirdir, biz onu inkâr ediyoruz"** dediler.

Tevhitten uzaklaşıp aralarında putperestlik yayıldıktan sonra Arapların değerleri de değişmişti. Onlara göre en üstün değerler soy sop, servet ve iktidar gibi hususlardı. Bu nedenle de yetim olarak büyümüş, servet ve iktidara sahip olmayan Muhammed'in Allah tarafından peygamber olarak seçilmiş olması düşünülemez. Eğer gerçekten Allah bir peygamber gönderecekse Mekke veya Taif'in ileri gelenlerinden birini seçmesi gerekiyordu. Gerçek üstün değerleri yitirmiş bütün toplumların bakışı budur. Önemli bir göreve getirilecekse soy sop sahibi zengin biri getirilmelidir. Yüce Allah bu bakış açısına şöyle cevap veriyor: **"Rabbinin rahmetini onlar mı taksim ediyorlar? Dünya hayatındaki geçimliklerini biz taksim ettik ve bir kısmını diğerlerine derecelerce yükselttik ki birbirlerine iş gördürsünler. Rabbinin rahmeti onların topladıklarından elbette çok daha hayırlıdır."**

Peygamberlik Allah'ın bir rahmetidir ve kime verileceğini ancak O tayin eder. Hem insanların dünya hayatındaki geçimliklerini bile Allah taksim ederken kime peygamberlik verileceğini onlar mı belirleyecek? Ayrıca kimine diğerlerinden fazla rızık verilmişse bu, o kimsenin büyük biri olduğunu göstermez ki! Sosyal hayatın devamı için buna ihtiyaç vardır. İşlerin yürümesi için bu, kaçınılmaz bir durumdur.

Allah'ın rahmeti yani peygamberlik, onların toplamış oldukları servetten çok daha hayırlıdır.

وَلَوْلَٓا اَنْ يَكُونَ النَّاسُ اُمَّةً وَاحِدَةً لَجَعَلْنَا لِمَنْ يَكْفُرُ
بِالرَّحْمٰنِ لِبُيُوتِهِمْ سُقُفًا مِنْ فِضَّةٍ وَمَعَارِجَ عَلَيْهَا يَظْهَرُونَ ﴿٣٣﴾
وَلِبُيُوتِهِمْ اَبْوَابًا وَسُرُرًا عَلَيْهَا يَتَّكِؤُنَ ﴿٣٤﴾ وَزُخْرُفًا
وَاِنْ كُلُّ ذٰلِكَ لَمَّا مَتَاعُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةُ عِنْدَ رَبِّكَ
لِلْمُتَّقِينَ ﴿٣٥﴾ وَمَنْ يَعْشُ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمٰنِ نُقَيِّضْ لَهُ شَيْطَانًا فَهُوَ
لَهُ قَرِينٌ ﴿٣٦﴾ وَاِنَّهُمْ لَيَصُدُّونَهُمْ عَنِ السَّبِيلِ وَيَحْسَبُونَ
اَنَّهُمْ مُهْتَدُونَ ﴿٣٧﴾ حَتّٰٓى اِذَا جَٓاءَنَا قَالَ يَا لَيْتَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ
بُعْدَ الْمَشْرِقَيْنِ فَبِئْسَ الْقَرِينُ ﴿٣٨﴾ وَلَنْ يَنْفَعَكُمُ الْيَوْمَ اِذْ ظَلَمْتُمْ
اَنَّكُمْ فِي الْعَذَابِ مُشْتَرِكُونَ ﴿٣٩﴾

33. İnsanlar bir tek ümmet haline gelecek olmasaydı Rahmân'ı inkâr edenlerin evlerinin tavanlarını ve çıkacakları merdivenleri gümüşten yapardık.

34. Evlerinin kapılarını ve üzerine yaslandıkları koltuklarını da.

35. Nice süslemeler verirdik. Doğrusu bunların hiç biri dünya hayatının geçici metaından başka bir şey değildir. Ahiret ise Rabbin katında takva sahiplerinindir.

36. Her kim Rahmân'ı hatırlama konusunda kör ise ona bir şeytanı musallat ederiz de o şeytan onun yakın dostu olur.

37. Ve onlar bunları doğru yoldan alıkoyar; heyhat, bunlarsa kendilerini doğru yolda sanmaktadır.

38. Nihayet o kimse bize geldiğinde dostuna: "Keşke bana doğu ile batı arasındaki kadar uzak olaydın. Sen ne kötü arkadaşmışsın!" der.

39. Bugün (bunun) **size faydası dokunmayacaktır; çünkü siz zalimlik ettiniz. Artık hepiniz azapta ortaksınız.**

Altın, gümüş ve benzeri dünya hayatında yararlanılan süs ve servetlere sahip olmak, sahip olan kişinin değerli biri olduğu anlamına gelmez. İyi ve değerli kimseler bu tür şeylere sahip olabildiği gibi alçak ve değersiz kimseler de bunlara sahip olabilirler. Diğer insanlar özenip inkârı tercih etmeyecek olsalardı Allah inkâr edenlerin tavanlarını, merdivenlerini vs.lerini gümüşten yapardı. Zaten onların bütün çabaları bunlara sahip olmaktır. Onlar için başka üstün değer yoktur. Oysa bütün bunlar geçicidir ve dünya hayatıyla sınırlıdır. Asıl değerli olan şeyler ahiret hayatında elde edilecek nimetlerdir. Ayrıca insanı değerli kılan şey, takvadır. İşte ahirette kalıcı olan şeyler bu takva sahibi olan kimselere verilecektir.

"Her kim Rahmân'ı anmaktan kör ise ona bir şeytanı musallat ederiz de onun yakın dostu olur. O şeytanlar onları doğru yoldan alıkoyar ve onlar kendilerini doğru yolda sanırlar."

Allah'ı yahut Allah'ın indirmiş olduğu kitabı anmaktan ve onu hatırlamaktan kör olanlara şeytan musallat olur. Şeytan artık onun ayrılmaz bir arkadaşı olmuştur. Onu doğru yoldan alıkoyar, ona musallat olur. O kimse bu haliyle kendini doğru yolda sanır.

أَفَأَنتَ تُسْمِعُ الصُّمَّ
أَوْ تَهْدِي الْعُمْيَ وَمَن كَانَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٤٠﴾ فَإِمَّا نَذْهَبَنَّ بِكَ
فَإِنَّا مِنْهُم مُّنتَقِمُونَ ﴿٤١﴾ أَوْ نُرِيَنَّكَ الَّذِي وَعَدْنَاهُمْ فَإِنَّا
عَلَيْهِم مُّقْتَدِرُونَ ﴿٤٢﴾ فَاسْتَمْسِكْ بِالَّذِي أُوحِيَ إِلَيْكَ
إِنَّكَ عَلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٤٣﴾ وَإِنَّهُ لَذِكْرٌ لَّكَ وَلِقَوْمِكَ وَسَوْفَ
تُسْأَلُونَ ﴿٤٤﴾

40. Sen mi o sağırlara işittirecek, körlere ve açık bir sapma içinde olanlara doğru yolu göstereceksin?

41. Biz seni alıp götürsek bile onları mutlaka cezalandıracağız.

42. Yahut onlara vaat ettiğimiz azabı sana göstereceğiz; çünkü bizim onlara gücümüz yeter.

43. Sen, sana vahyedilene sıkıca tutun. Sen kesinlikle doğru yol üzeresin.

44. Şüphesiz ki bu Kur'ân sana ve kavmine bir öğüttür. Ondan dolayı ileride sorguya çekileceksiniz.

Bunca açık delile ve kendisinin bunca gayretine rağmen inanmayanların inanmamakta ısrar etmelerine Peygamber şaşıyordu. İşte Peygambere söz konusu kimselerin sağır ve kör kimseler oldukları, gerçeklere karşı sağır ve kör olan kimselere şaşmaması gerektiği anlatılmaktadır. Gelecekte başlarına gelecekleri elleriyle hazırlayanlar o inanmayanların kendileridir. Çünkü onlar kulaklarını tıkamışlar ve gerçeklere karşı gözlerini yummuşlardır. Bu sebeple Peygamber ne kadar gayret ederse etsin onları doğru yola getiremez.

Yüce Allah Peygamberini teselli ediyor ve kendisi ölecek olsa bile o muannitlerin cezalarının mutlaka verileceğini bildiriyor.

Hatırlatalım ki sûre Mekke'de indirilmiştir ve bu sırada Müslümanlar, inanamayanların baskıları altında yaşamaktadırlar. İnanmayanların yaptıklarının cezasını göreceklerini söylemek, hayal gibi geliyordu. O zaman kim böyle bir iddiada bulunsaydı fazla hayal kurduğu söylenirdi. Ama Allah bunu kesin bir dille söylüyor: **"Biz seni alıp götürsek bile onları mutlaka cezalandıracağız. Yahut onlara vaat ettiğimiz azabı sana göstereceğiz. Çünkü bizim onlara gücümüz yeter."**

Ardından Peygamberine inkâr edenlerin inadı karşısında yılmaması, yoluna ısrarla devam etmesi ve kim ne derse desin kendisine vahyedilene sıkı sıkıya sarılması tavsiye ediliyor: **"Sen, sana vahyedilene sıkıca tutun. Sen şüphesiz doğru yol üzeresin."** Kuşkusuz Peygamberin kendisine yapılan bu tavsiye onun yolundan giden herkesedir.

"Şüphesiz ki bu Kur'ân sana ve kavmine bir öğüttür. Siz ondan dolayı sorguya çekileceksiniz."

İnsanlar kendilerine mucize gelinceye kadar sorumlu değiller. Kur'ân da Peygamberimizin mucizesidir. İnanan-inanmayan herkes Kur'ân'a karşı takındığı tavırdan dolayı sorguya çekilecektir.

وَسْـَٔلْ مَنْ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رُسُلِنَا اَجَعَلْنَا
مِنْ دُونِ الرَّحْمٰنِ اٰلِهَةً يُعْبَدُونَ ﴿٤٥﴾ وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا مُوسٰى
بِاٰيَاتِنَا اِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَا۬ئِه۪ فَقَالَ اِنّ۪ي رَسُولُ رَبِّ الْعَالَم۪ينَ
﴿٤٦﴾ فَلَمَّا جَٓاءَهُمْ بِاٰيَاتِنَٓا اِذَا هُمْ مِنْهَا يَضْحَكُونَ ﴿٤٧﴾
وَمَا نُر۪يهِمْ مِنْ اٰيَةٍ اِلَّا هِيَ اَكْبَرُ مِنْ اُخْتِهَاۘ وَاَخَذْنَاهُمْ
بِالْعَذَابِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٤٨﴾ وَقَالُوا يَٓا اَيُّهَ
السَّاحِرُ ادْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِنْدَكَۚ اِنَّنَا لَمُهْتَدُونَ
﴿٤٩﴾ فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمُ الْعَذَابَ اِذَا هُمْ يَنْكُثُونَ ﴿٥٠﴾
وَنَادٰى فِرْعَوْنُ ف۪ي قَوْمِه۪ قَالَ يَا قَوْمِ اَلَيْسَ ل۪ي مُلْكُ مِصْرَ
وَهٰذِهِ الْاَنْهَارُ تَجْر۪ي مِنْ تَحْت۪يۚ اَفَلَا تُبْصِرُونَۜ ﴿٥١﴾ اَمْ اَنَا۬ خَيْرٌ مِنْ هٰذَا
الَّذ۪ي هُوَ مَه۪ينٌۙ وَلَا يَكَادُ يُب۪ينُ ﴿٥٢﴾ فَلَوْلَٓا اُلْقِيَ عَلَيْهِ اَسْوِرَةٌ
مِنْ ذَهَبٍ اَوْ جَٓاءَ مَعَهُ الْمَلٰٓئِكَةُ مُقْتَرِن۪ينَ ﴿٥٣﴾ فَاسْتَخَفَّ
قَوْمَهُ فَاَطَاعُوهُۜ اِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِق۪ينَ ﴿٥٤﴾
فَلَمَّٓا اٰسَفُونَا انْتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَاَغْرَقْنَاهُمْ اَجْمَع۪ينَۙ ﴿٥٥﴾
فَجَعَلْنَاهُمْ سَلَفًا وَمَثَلًا لِلْاٰخِر۪ينَ ﴿٥٦﴾

45. Senden önce gönderdiğimiz peygamberlerimize sor; Rahmân'dan başka kendilerine tapınılacak ilâhlar yarattık mı?

46. Musa'yı mucizelerimizle Firavun'a ve ileri gelenlerine göndermiştik. (Musa) **demişti ki: "Ben, âlemlerin Rabbinin elçisiyim."**

47. Onlara mucizelerimizle gelince bu mucizelere gülüvermişlerdi.

48. Onlara gösterdiğimiz her bir mucize, kesinlikle diğerinden daha büyüktü. Nihayet belki dönerler diye onları azaba uğrattık.

49. Dediler ki: "Ey sihirbaz! Sana verdiği sözün bir sonucu olarak Rabbine bizim için dua et; çünkü biz artık doğru yola gireceğiz."

50. Fakat üzerlerinden azabı kaldırınca, sözlerinden dönüverdiler.

51. Firavun kavmine seslenip dedi ki: "Ey kavmim, Mısır'ın hükümranlığı ve altımdan akan şu nehirler benim değil midir? Hâlâ görmüyor musunuz?"

52. "Ben, şu zavallı ve meramını anlatmaktan aciz kimseden daha hayırlı değil miyim?"

53. Ona altın bilezikler verilmeli yahut yanında onunla birlikte melekler gelmeli değil miydi?

54. Bu sözlerle kavmini aşağılayıp sindirdi; onlar da Firavun'a boyun eğdiler. Onlar yoldan çıkmış bir topluluktu.

55. Ne zaman ki böyle yapa yapa bizi öfkelendirdiler, biz de hepsini suda boğarak onlardan intikam aldık.

56. Bu suretle onları, kendilerinden sonra gelenlerin selefi ve onlar için bir örnek kıldık.

Peygambere kendinden önceki peygamberlere Allah'tan başka ilâhlara tapılıp tapılmayacağını sormasının istenmesi mecazî bir anlam taşımaktadır. Çünkü Peygamberin geçmiş dönemdeki peygamberlere bizzat sorması mümkün değildir. O halde geriye iki ihtimal kalmaktadır: geçmiş peygamberlerin tabilerine sorması veya onlardan kalan kitaplara müracaat etmesi.

Burada üzerinde durulması gereken diğer bir husus ise Peygamberin böyle bir şeyi sormaya ihtiyacının olup olmadığıdır. Özellikle sûrenin Mekkî dönemin ikinci yarısında indirildiğini düşünürsek Peygamberin böyle bir soruyu sorma ihtiyacının olmadığı kesinlik kazanmaktadır. O halde Peygamberden böyle bir konuyu sormasının istenmesi, Mekke müşriklerine rehberlik amacı taşımaktadır. Biz biliyoruz ki indirilen vahiyle baş edemeyen Mek-

ke müşrikleri Medine'ye gidip orada yaşayan Yahudilerden Peygamberle baş edebilmek için birtakım taktikler öğrenmeye çalışmışlardır. Bu hususu da göz önünde bulundurduğumuzda burada anlatılmak istenen şudur: Ey müşrikler, Medine'ye gidip Yahudilerden birtakım şeyler öğreniyor ve bunlarla Peygamberi köşeye sıkıştırmaya çalışıyorsunuz. Şimdi gidin sorun onlara, önceki peygamberlerden, Allah'tan başkasına tapınılacağını söyleyen olmuş mudur? Olmadığına göre siz niçin Allah'tan başkasına tapıyorsunuz?

İşte size bir örnek:

"Musa'yı mucizelerimizle Firavun'a ve ileri gelenlerine göndermiştik. (Musa) **demişti ki: "Ben, âlemlerin Rabbinin elçisiyim." Onlara mucizelerimizle gelince bu mucizelere gülüvermişlerdi."**

Müşrikler, kendilerini çok güçlü görüyor ve Müslümanların onlara bir zarar veremeyeceklerini düşünüyorlardı. Bu sebeple Allah, geçmiş dönemdeki münkirlerin en güçlülerini misal olarak zikretmektedir. Firavun ve ileri gelenleri, Hz. Musa'nın gösterdiği mucizelere gülmüş ve alay etmişlerdi. Mekke müşrikleri de Peygamberin getirdiği mucize karşısında aynı tavrı takınmışlardı.

"Onlara gösterdiğimiz her bir mucize, kesinlikle diğerinden daha büyüktü. Nihayet belki dönerler diye onları azaba uğrattık."

Ardarda gelen mucizeler inanmalarını sağlayamadı. Bu sebeple müşriklerin mucize isteklerine cevap verme ihtiyacı duyulmamıştır.

"Dediler ki: 'Ey sihirbaz! Sana verdiği sözün bir sonucu olarak Rabbine bizim için dua et. Çünkü biz artık doğru yola gireceğiz. Fakat üzerlerinden azabı kaldırınca, sözlerinden dönüverdiler."

Hz. Musa'nın Firavun ve ileri gelenlerine ilk gösterdiği mucize asa mucizesi ile koynundan çıkardığı elinin ışıl ışıl parlamasıdır. Bu sırada kendisinin Allah tarafından gönderilmiş bir peygamber olduğunu söylemiş fakat Firavun inanmamış, sihirbazlarını toplamış ve Mısırlılarca bilinen belli bir şenlik gününde Hz. Musa ile Firavun'un sihirbazları büyük bir topluluğun karşısında karşılaşılaşmışlardı. Nihayet sihirbazlar iman etmişler ve Firavun iman eden sihirbazları öldürtmüştür. (Bk. A'raf 7/87-88; Taha 20/12-13,29-30,50; Şuara 26/26-29,40; Neml 27/16; Kasas 28/44-45).

Hz. Musa Mısır'da kıtlık olacağını haber vermiş ve kıtlık olmuştur. Firavun, Hz. Musa'dan ricada bulunmuş ve kıtlık kalktığı takdirde İsrailoğulları'nı kendisiyle birlikte göndermeyi kabul edeceğini söylemiştir. Hz. Musa dua edince kıtlık sona ermiş ama Firavun sözünde durmamıştır.

Yine Hz. Musa'nın önceden verdiği haber üzere sel, dolu ve yıldırımlarla

birçok yerleşim yeri harap olmuştur. Firavun, Musa'dan tekrar dua etmesini rica etmiş ve yağmurlar durmuştur. Fakat firavun yine sözünde durmamıştır.

Ardından yine Hz. Musa'nın önceden haber verdiği gibi Mısır'ı çekirgeler istila etmiş ve yine Firavun, Hz. Musa'dan dua etmesini rica etmiş ve sözünde durmamıştır.

Üstelik **"Firavun kavmine seslenip dedi ki: "Ey kavmim, Mısır'ın hükümranlığı ve altımdan akan şu nehirler benim değil midir? Hâlâ görmüyor musunuz?" "Ben, şu zavallı ve meramını anlatmaktan aciz kimseden daha hayırlı değil miyim?" Ona altın bilezikler verilmeli yahut yanında onunla birlikte melekler gelmeli değil miydi? Bu sözlerle kavmini aşağılayıp sindirdi; onlar da Firavun'a boyun eğdiler. Onlar yoldan çıkmış bir topluluktu.**

Her defasında halkın Hz. Musa'dan etkilenmemeleri için Firavun bu tür sözlerle halkı kendine bağlar.

"Ne zaman ki böyle yapa yapa bizi öfkelendirdiler biz de hepsini suda boğarak onlardan intikam aldık. Bu suretle onları, kendilerinden sonra gelenlerin selefi ve onlar için bir örnek kıldık."

Felaketlerle ilgili haber vermeler ve Firavun'un sözünde durmaması defalarca tekerrür eder. (Konu Kitab-ı Mukaddes'in Çıkış Kitabında ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır.) Bunun üzerine Hz. Musa bir araya topladığı İsrailoğulları'yla bir gece vakti Mısır'dan çıkarmak üzere yola koyulur. Bunu duyan Firavun ordusuyla onları takip eder ve denizde boğulurlar.

Kıssa Kureyş'e ve onlar gibi inkârda ısrar eden her dönemdeki toplumlara bir uyarıdır.

وَلَمَّا ضُرِبَ ابْنُ مَرْيَمَ
مَثَلًا إِذَا قَوْمُكَ مِنْهُ يَصِدُّونَ ﴿٥٧﴾ وَقَالُوا أَآلِهَتُنَا خَيْرٌ أَمْ هُوَ
مَا ضَرَبُوهُ لَكَ إِلَّا جَدَلًا بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ ﴿٥٨﴾ إِنْ هُوَ إِلَّا
عَبْدٌ أَنْعَمْنَا عَلَيْهِ وَجَعَلْنَاهُ مَثَلًا لِبَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿٥٩﴾ وَلَوْ نَشَاءُ
لَجَعَلْنَا مِنْكُمْ مَلَائِكَةً فِي الْأَرْضِ يَخْلُفُونَ ﴿٦٠﴾

وَاِنَّهُ لَعِلْمٌ لِلسَّاعَةِ فَلَا تَمْتَرُنَّ بِهَا وَاتَّبِعُونِ هٰذَا صِرَاطٌ
مُسْتَقٖيمٌ ﴿٦١﴾ وَلَا يَصُدَّنَّكُمُ الشَّيْطَانُ اِنَّهُ لَكُمْ
عَدُوٌّ مُبٖينٌ ﴿٦٢﴾ وَلَمَّا جَاءَ عٖيسٰى بِالْبَيِّنَاتِ قَالَ
قَدْ جِئْتُكُمْ بِالْحِكْمَةِ وَلِاُبَيِّنَ لَكُمْ بَعْضَ الَّذٖى تَخْتَلِفُونَ فٖيهِ
فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَطٖيعُونِ ﴿٦٣﴾ اِنَّ اللّٰهَ هُوَ رَبّٖى وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ
هٰذَا صِرَاطٌ مُسْتَقٖيمٌ ﴿٦٤﴾ فَاخْتَلَفَ الْاَحْزَابُ
مِنْ بَيْنِهِمْ فَوَيْلٌ لِلَّذٖينَ ظَلَمُوا مِنْ عَذَابِ يَوْمٍ اَلٖيمٍ ﴿٦٥﴾
هَلْ يَنْظُرُونَ اِلَّا السَّاعَةَ اَنْ تَأْتِيَهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ
لَا يَشْعُرُونَ ﴿٦٦﴾

57. Meryem oğlu İsa misal olarak getirilince, senin kavmin bağrışmaya başladı.

58. Dediler ki: "Bizim ilâhlarımız mı daha hayırlı, o mu?" Bunu sana ancak tartışmak için misal verdiler. Onlar, çekişmeci bir kavimdir.

59. İsa ancak nimet verdiğimiz ve İsrailoğulları için bir örnek olarak zikrettiğimiz bir kuldur.

60. Eğer biz dileseydik içinizden yeryüzünde yerinize geçecek melekler yapardık.

61. Şüphesiz ki o, kıyametin bilgisidir/delilidir. O halde kıyamet konusunda şüpheniz olmasın ve bana tabi olun. Bu, dosdoğru bir yoldur.

62. Sakın şeytan bu yoldan sizi alıkoymasın. Şüphesiz ki o, size apaçık bir düşmandır.

63. İsa açık delillerle size geldiğinde demişti ki: "Size hikmeti getirdim ve ihtilafa düştüğünüz şeylerden bazısını size açıklamak için geldim. O halde Allah'tan korkun ve bana itaat edin."

64. Allah; şüphesiz ki O, benim de Rabbim sizin de Rabbinizdir. O halde O'na kulluk edin. Bu, dosdoğru yoldur.

65. Sonra aralarından bazı gruplar ihtilafa düştüler. Acıklı bir günün azabından vay o zulmedenlere!

66. Onlar, farkında değilken kıyametin ansızın gelmesinden başka bir şey mi bekliyorlar?

Nakledilir ki henüz İslâm'a girmemiş müşriklerden biri yukarıda geçen **"Senden önce gönderdiğimiz peygamberlerimize sor: Rahmân'dan başka tapılacak ilâhlar kıldık mı?"** âyetini duyduğunda aklınca Peygamberin bir açığını yakaladığını düşünerek Hıristiyanların Hz. İsa'ya taptıklarını söylemiştir. Orada bulunan müşrikler bundan bir mutluluk duyarak sevinçlerinden çığlıklar atmış, **"Bizim ilâhlarımız mı daha hayırlı, o mu?"** demişlerdir. Oysa Hz. İsa Hıristiyanlardan böyle bir şey istemiş değildir. Hıristiyanların hatasını kendilerine delil getireceklerine Kur'ân'ı dinlemeliydiler. Ama onların Hz. İsa'yı misal vermeleri, karakterlerindeki tartışmacılıklarından kaynaklanıyordu. Onlar, tartışmayı seven inatçı bir kavim idiler. Kur'ân'ın Hz. İsa hakkında söylediği şudur: **"İsa ancak nimet verdiğimiz ve İsrailoğulları'na örnek kıldığımız bir kuldur."** Hz. İsa'nın babasız doğmuş olması, çamurdan yapmış olduğu kuşa üfürerek onu canlandırması, anadan doğma körleri bir el dokunuşuyla görür hale getirmesi, hatta Allah'ın izni ile ölüleri diriltmesi gibi olağanüstü mucizelerin kendisine verilmesi, onu Allah'ın kulu olma çerçevesinin dışına çıkarmaz. O, bunlara rağmen yine Allah'ın kuludur. Babasız doğması vs. gibi olağanüstülükler, insanlara örnek olup ibret alınacak hususlardır. Nitekim 61. âyette babasız doğmasının, neyin delili olduğu anlatılacaktır.

"Eğer biz dileseydik içinizden yeryüzüne, yerinize geçecek melekler yapardık."

Bu arada meleklere tapanlara da değinilmekte ve onların da tıpkı Hz. İsa'nın farklı yaratılması gibi yaratılmış olmalarının, onların Allah'ın kulları olmalarına engel olmadığına dikkat çekilmektedir. Allah dilese insanlardan melekler yapar ve bunlar yeryüzünün halifeleri olurlardı. O halde onlar da tıpkı insanlar gibi kuldurlar.

"Şüphesiz ki o, kıyametin bilgisidir/delilidir. O halde kıyamet ko-

nusunda şüpheniz olmasın ve bana tabi olun. Bu, dosdoğru bir yoldur."

"Bilgisi" kelimesini "delilidir" şeklinde anlamımızda bir sakınca yoktur. Âyet hakkında yapılan farklı yorumlara kısaca değineceğiz ama bu yorumların tamamında kelime, *"delil, araç"* anlamında kabul edilmiştir.

Buradaki *"o"* zamirinin Kur'ân'a gittiğini söyleyenler olmuşsa da siyak ve sibak bu anlamı vermeye elverişli değildir. Zaten müfessirlerin büyük çoğunluğu söz konusu zamirle Hz. İsa'nın kastedildiğini söylemektedir. Ancak Hz. İsa ne surette kıyametin delilidir? İşte bu konuda da farklı görüşler ileri sürülmüştür.

Bazıları bununla Hz. İsa'nın ikinci gelişinin kastedildiğini söylerler. Yani Hz. İsa'nın gelmesiyle kıyametin kopmasının yakın olduğu anlaşılacaktır. Hz. İsa'nın tekrar yeryüzüne ineceğinin tutarsızlığı ve Kur'ânî delillerle çatışması bir tarafa cümlenin devamını okuduğumuzda böyle anlam vermenin yanlış olduğu görülür. Çünkü cümlenin devamında, "**kıyamet konusunda şüpheniz olmasın"** denilmektedir ve bu hitap Mekke müşriklerinedir. Hz. İsa'nın ikinci bir gelişi olsa bile bunun kıyametin kopması konusunda Mekkeli müşriklere bir delil olması nasıl mümkün olur ki? Belki onun gelişine şahit olan ve onlardan sonra yaşayanlar için delil olma haysiyeti olabilir.

Diğer müfessirler ise Hz. İsa'nın babasız doğmasının ve yukarıda sözünü ettiğimiz mucizelerinin kıyamete delil olduğunu söylerler. (İleri sürülen görüşler için bak. Taberi, XXVII, 80-82; İbnu Atiyye, VI, 79; Bağavi, VII, 219-220).

Bu görüş bizce de daha tutarlı görünmektedir. Hz. İsa'yı bütün insanların aksine babasız yaratmaya kadir olan Allah, insanları tekrar yaratmaya da kadirdir. Ayrıca Hz. İsa çamurdan yaptığı kuşa üflediğinde Allah'ın izniyle canlanabiliyor, yine Allah'ın izniyle ölüleri diriltebiliyorsa elbette ki Allah, kıyameti koparıp ölmüş olan insanları tekrar diriltmeye kâdirdir.

"Sakın şeytan bu yoldan sizi alıkoymasın. Şüphesiz ki o, size apaçık bir düşmandır."

Hıristiyanlar İsa'ya tapıyor diyerek Hıristiyanların işlemiş oldukları bir hatayı Hz. İsa'nın kendisine yükleyip geçmiş peygamberlerin de şirki onayladıklarını ileri sürmeniz, şeytanın sizi aldatmasından başka bir şey değildir. Şeytan sizi doğru yoldan alıkoymasın. Bilesiniz ki şeytan sizin düşmanınızdır.

"İsa apaçık delillerle size geldiğinde demişti ki: 'Size hikmeti getirdim ve ihtilafa düştüğünüz şeylerden bazısını size açıklamak için geldim. O halde Allah'tan korkun ve bana itaat edin."

Bazı müfessirler Hz. İsa'nın getirdiği *"hikmet"*le İncil'in, bazıları peygamberliğin, bazıları da dinin temeli durumunda olan inanç hakikatlerinin ve marifetin kastedildiğini söylemişlerdir. Aslında bu farklı görüşlerin ortak noktası, sahih inanç kurallarıdır. Bu sebeple bu farklı görüşler birbirlerine aykırı görüşler değildir.

Hz. İsa Yahudilerin ihtilafa düştükleri konuların bir kısmını getirdiği hikmet sayesinde doğru bir çözüme kavuşturmuştur. Çözüme kavuşturmadığı diğer ihtilaflı konular, ya dinin temel meselelerini ilgilendirmeyen önemsiz meselelerdir yahut din alanına girmeyen dünyevî konulardır.

Âyetin; "**O halde Allah'tan korkun ve bana itaat edin,"** şeklindeki son cümlesi ile: **"Allah, şüphesiz ki O, benim Rabbim ve sizin Rabbinizdir. O halde O'na kulluk edin. Bu, dosdoğru yoldur,"** âyeti, Hz. İsa'nın getirdiği hikmetin bir hülasasıdır. O halde Hz. İsa da diğer peygamberler gibi tevhit inancını getirmiştir. Hıristiyanlara bana tapının dememiştir. **Sonra aralarından bazı gruplar ihtilafa düştüler. Acıklı bir günün azabından vay o zulmedenlere!**

Hz. İsa, ihtilafa düştükleri birtakım meseleleri çözüme bağladı ama şimdi de onun hakkında ihtilafa düştüler: Kimi, onun gayri meşru bir çocuk olarak dünyaya geldiğini söylemiş, kimi, onu çarmıha germe teşebbüsünde bulunmuş ve kimisi de ona duyduğu muhabbeti o derece ileri götürmüş ki getirdiği öğretilerin dışına çıkarak onu ilâhlaştırmıştır. İhtilafları bu meselelerin dışına da taşırarak hak yoldan sapmışlardır.

"Onlar, farkında değilken kıyametin ansızın gelmesinden başka bir şey mi bekliyorlar?"

Şu müşrikler ve onların yolunu takip edip delilleri bir tarafa atarak sapık yollarında ısrar eden tüm zamanların münkirleri kıyametin ansızın gelmesinden başka neyi bekliyorlar ki? Kıyamet mutlaka bir gün ansızın gelecek, inkârda olanlar pişman olacaklar ama pişmanlıkları fayda vermeyecektir.

اَلْاَخِلَّاءُ يَوْمَئِذٍ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ اِلَّا
الْمُتَّقِينَ ﴿٦٧﴾ يَا عِبَادِ لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ وَلَا اَنْتُمْ تَحْزَنُونَ ﴿٦٨﴾
اَلَّذِينَ اٰمَنُوا بِاٰيَاتِنَا وَكَانُوا مُسْلِمِينَ ﴿٦٩﴾ اُدْخُلُوا الْجَنَّةَ اَنْتُمْ

وَاَزْوَاجُكُمْ تُحْبَرُونَ ﴿٧٠﴾ يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِصِحَافٍ مِنْ ذَهَبٍ وَاَكْوَابٍۚ
وَفِيهَا مَا تَشْتَهِيهِ الْاَنْفُسُ وَتَلَذُّ الْاَعْيُنُۚ وَاَنْتُمْ فِيهَا خَالِدُونَۚ
﴿٧١﴾ وَتِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِٓي اُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٧٢﴾
لَكُمْ فِيهَا فَاكِهَةٌ كَثِيرَةٌ مِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٧٣﴾
اِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي عَذَابِ جَهَنَّمَ خَالِدُونَۚ ﴿٧٤﴾ لَا يُفَتَّرُ عَنْهُمْ وَهُمْ
فِيهِ مُبْلِسُونَۚ ﴿٧٥﴾ وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلٰكِنْ كَانُوا هُمُ الظَّالِمِينَ
﴿٧٦﴾ وَنَادَوْا يَا مَالِكُ لِيَقْضِ عَلَيْنَا رَبُّكَۜ قَالَ اِنَّكُمْ مَاكِثُونَ ﴿٧٧﴾
لَقَدْ جِئْنَاكُمْ بِالْحَقِّ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَكُمْ لِلْحَقِّ كَارِهُونَ ﴿٧٨﴾

67. Takva sahipleri dışında o gün dostların hepsi birbirlerine düşmandır.

68. Ey benim kullarım, bugün sizin için herhengi bir korku yoktur ve siz üzülmeyeceksiniz.

69. Onlar, âyetlerimize inanmışlardı ve Müslüman idiler.

70. Siz ve eşleriniz ağırlanmış olarak cennete girin.

71. Altın tepsiler ve altın bardaklarla onlara ikram edilir. Orada canlarının çektiği, gözlerinin hoşlandığı her şey vardır. Siz orada ebedi kalacaksınız.

72. İşlemiş olduğunuz ameller sebebiyle mirasçı kılındığınız cennet işte budur.

73. Sizin için orada pek çok meyve vardır; onlardan yersiniz.

74. Şüphesiz ki suçlular, cehennem azabında ebedî kalacaklardır.

75. O azap onlara gevşetilmez ve orada ümitsiz olarak kalacaklardır.

76. Aslında biz onlara zulmetmedik, aksine zulmedenler bizzat kendileriydiler.

77. "Ey Malik, Rabbine dua et de işimizi bitirsin" diye nida edecekler. O da şöyle diyecektir: "Siz öylece kalacaksınız."

78. Şüphesiz ki biz size hakkı getirdik; ama çoğunuz haktan hoşlanmıyordunuz.

67. âyette bu dünya hayatında kişinin, kimleri dost edinmesi gerektiğine dikkat çekilmektedir. Takva sahipleri hariç bu dünyadaki diğer bütün dostlar birbirlerine düşman olacaklardır. Çünkü karşılaştıkları kötü sonuçta, edinmiş oldukları dostların da payı vardır. Biri diğerine *"senin yüzünden bu duruma düştüm veya sen beni şu günahı işlemeye sürükledin veya hak yolu seçmeme sen engel oldun vs."* diyecektir. Buna karşın takva sahiplerinin dostlukları devam edecektir. Onlar için öbür dünyada ne bir korku söz konusudur ne de onları üzecek bir durumdan söz edilebilir. İkramların en mükemmeli onlara yapılacaktır. Onlar işlemiş oldukları ameller sayesinde bu mükâfata kavuşmuşlardır.

Okuyucuya karşılaştırma ve iki taraf üzerinde düşünme imkânı vermek için cennetlikler ve onlara verilen mükâfatlardan söz edildikten sonra cehennemliklerden ve uğrayacakları azaptan söz edilmektedir:

"**Şüphesiz ki suçlular, cehennem azabında ebedi kalacaklardır. O azap onlara gevşetilmez ve orada ümitsiz olarak kalacaklardır.**"

Cehennemliklerin bu şekilde azaba çarptırılmaları, kendi yaptıkları sebebiyledir: "**Aslında biz onlara zulmetmedik, aksine zulmedenler bizzat kendileriydiler.**"

"Ey Malik, Rabbine dua et de işimizi bitirsin' diye nida edecekler. O da şöyle diyecektir: 'Siz öylece kalacaksınız."

"Malik", cehennem işleriyle görevli olan meleklerin başında bulunan melektir. Cehennemdekiler ona başvuracak, çektikleri azabın şiddetinden dolayı Allah'a kendilerini yok etmesi için dua etmesini isteyeceklerdir. Onlara vereceği cevap olumsuz olacak ve bu şekilde azap içerisinde hayatlarını sürdüreceklerini söyleyecektir. Ardından yüce Allah, durumları hakkında son noktayı koymaktadır: "**Şüphesiz ki biz size hakkı getirdik; ama çoğunuz haktan hoşlanmıyordunuz.**"

اَمْ اَبْرَمُٓوا اَمْرًا
فَاِنَّا مُبْرِمُونَۚ ﴿٧٩﴾ اَمْ يَحْسَبُونَ اَنَّا لَا نَسْمَعُ سِرَّهُمْ وَنَجْوٰيهُمْۜ بَلٰى وَرُسُلُنَا
لَدَيْهِمْ يَكْتُبُونَ ﴿٨٠﴾ قُلْ اِنْ كَانَ لِلرَّحْمٰنِ وَلَدٌۗ فَاَنَا۬ اَوَّلُ الْعَابِدٖينَ ﴿٨١﴾
سُبْحَانَ رَبِّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿٨٢﴾ فَذَرْهُمْ
يَخُوضُوا وَيَلْعَبُوا حَتّٰى يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذٖي يُوعَدُونَ ﴿٨٣﴾ وَهُوَ الَّذٖي
فِي السَّمَٓاءِ اِلٰهٌ وَفِي الْاَرْضِ اِلٰهٌۜ وَهُوَ الْحَكٖيمُ الْعَلٖيمُ ﴿٨٤﴾
وَتَبَارَكَ الَّذٖي لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَاۚ وَعِنْدَهُ
عِلْمُ السَّاعَةِۚ وَاِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٨٥﴾ وَلَا يَمْلِكُ الَّذٖينَ يَدْعُونَ
مِنْ دُونِهِ الشَّفَاعَةَ اِلَّا مَنْ شَهِدَ بِالْحَقِّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٨٦﴾
وَلَئِنْ سَاَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَهُمْ لَيَقُولُنَّ اللّٰهُ فَاَنّٰى يُؤْفَكُونَۙ
﴿٨٧﴾ وَقٖيلِهٖ يَا رَبِّ اِنَّ هٰٓؤُلَٓاءِ قَوْمٌ لَا يُؤْمِنُونَۢ ﴿٨٨﴾
فَاصْفَحْ عَنْهُمْ وَقُلْ سَلَامٌۜ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٨٩﴾

79. Yoksa onlar bir işe mi karar verdiler? Bilsinler ki biz de kararlıyız.

80. Yoksa sırlarını ve gizli konuşmalarını duymadığımızı mı sanıyorlar? Aksine, işitiriz; ayrıca elçilerimiz de yanlarında yazıyorlar.

81. De ki: "Rahmân'ın oğlu olsaydı, ona tapanların ilki ben olurdum."

82. Göklerle yerin Rabbi ve Arş'ın Rabbi, onların nitelemelerinden yücedir.

83. Artık bırak onları, kendilerine vaat edilen günle karşılaşıncaya kadar dalıp oynasınlar.

84. Göklerdeki ilâh da O'dur, yerdeki ilâh da. O her şeyi yerli yerince yapandır, her şeyi bilendir.

85. Göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunanların hükümranlığı kendisinin olan Allah yücedir. Kıyametin bilgisi O'na aittir ve siz O'na döndürüleceksiniz.

86. O'nun yanı sıra taptıkları şefaate sahip değildir; ancak bilerek hakka şahitlik edenler farklıdır.

87. Onlara kendilerini kimin yarattığını soracak olsan, elbette "Allah'tır" derler. O halde nasıl oluyor da döndürülüyorlar?

88. Peygamber'in "Ya Rab, bunlar inanmayan bir kavimdir" deyişini de (Allah biliyor)**.**

89. Artık onlardan vazgeç ve "Selam olsun size" de. İleride bileceklerdir.

İlk âyet müşriklerin, Peygamberi öldürmek için ciddi planlar peşinde olduklarına işaret etmektedir. Güç ellerinde olduğu halde Peygamberi öldürmek için azmetmeleri, Kur'ân'ın anlattıkları karşısında inançlarının tutunamadığının bir kanıtıdır. Ancak aciz olanlar fikir karşısında öldürme eylemlerine girişirler. Yüce Allah, Peygamberi öldürmek için yapacakları girişimlere karşı kesin tedbirlerin alındığını bildirmektedir. Gerçekten de Peygamberi öldürme planları boşa çıkmıştır. Çünkü Allah onların sırlarını, kendi aralarında gizli konuşmalarını bilmektedir.

Müşriklerin sırları deşifre edilip buna karşı tedbir alındığı belirtildikten sonra sûrenin temel konusu olan tevhit konusuna yeniden dönülmektedir.

"De ki: 'Rahmân'ın oğlu olsaydı, ona tapanların ilki ben olurdum."

45. âyette soru kipiyle önceki peygamberler içerisinde Allah'a ortak koşmayı kabul edenin olmadığına dikkat çekilmiş ve müşriklerin, Hıristiyanların Hz. İsa'ya taptıklarını söylemeleri üzerine 57-64. âyetlerde onlara cevap verilmişti. İşte bu âyet aynı konuya dönüş yapmakta ve Peygamber'e: **"Rahmân'ın oğlu olsaydı, ona tapanların ilki ben olurdum,"** demesi istenmektedir. Böylece Peygamber: "Benim Allah'ın bir olduğunu kabul etmem, benden kaynaklanan bir inat sonucu değildir. İleri sürülen iddianın gerçeğe aykırı olmasından dolayı ona karşı çıkıyorum. Gerçekten Allah'ın oğlu olmuş olsaydı ona tapanların ilki olurdum" demektedir. "**Göklerle yerin Rabbi ve Arş'ın Rab-**

bi, onların nitelemelerinden yücedir." Ama yine de inat edip duruyorlarsa "**Artık bırak onları, kendilerine vaat edilen günle karşılaşıncaya kadar dalıp oynasınlar."**

"Göklerdeki ilâh da O'dur, yerdeki ilâh da. O her şeyi yerli yerince yapandır, her şeyi bilendir. Göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunanların hükümranlığı kendisinin olan Allah yücedir. Kıyametin bilgisi O'na aittir ve O'na döndürüleceksiniz."

Peygamber olsun, melek olsun veya bir başkası olsun, Allah'a ortak olamaz. Gökte de yerde de hükümranlık O'nundur. O'nun bilgisi her şeyi kuşatmıştır.

"O'nun yanı sıra taptıkları şefaate sahip değildir. Ancak bilerek hakka şahitlik edenler hariç."

Müşrikler, zor zamanlarda taptıklarının kendilerine şefaat edeceklerine ve kendilerini bu sıkıntılardan kurtaracaklarına inanıyorlardı. Belirtelim ki müşriklerin bu şefaat anlayışları dünya hayatına yönelikti. Çünkü onlar ahirete inanmıyorlardı ki ahirette bir şefaatten söz etsinler. İşte âyet, böylesi durumlarda da şefaat edecek olanların bilerek hakka tanıklık edenlerden olacağını belirtmektedir. Ancak onların Allah nezdinde dünyadakilere duaları kabul edilir. Bilerek hakka tanıklık etmek, şehadet getirmenin anlamını bilerek "eşhedu en la ilâhe illallah" demektir. Ne dediğini bilmeden, başka bir ifade ile diliyle Allah'tan başka ilâh olmadığını söylemek ama Allah'la birlikte başkasına da tapmak, bilerek hakka tanıklık etmeye aykırıdır.

O halde âyet, dünya hayatında olacak şefaatten söz etmektedir. Ahiret hesap verme ve dünya hayatında yapılanların karşılığını görme dönemidir. Orada şefaatten söz edilirse o da Allah'ın şefaatidir. Çünkü şefaatin tamamı O'nundur.

Âyet, şu şekilde de anlaşılmıştır: Kendilerine şefaat edilecek olanlar, ancak şahit olanlardır. Bu sebeple Allah'tan başkasına ibadet edenlere şefaat edilmez.

"Onlara kendilerini kimin yarattığını soracak olsan, elbette "Allah'tır" derler. O halde nasıl döndürülüyorlar?"

Yaratıcının Allah olduğunu kabul etmekle birlikte başkasından medet ummak, başka tarafa döndürülmektir. Müşrikler, kendilerini yaratanın Allah olduğunu, hatta taptıkları putların da Allah tarafından yaratılmış olduğunu kabul ettikleri halde Allah'tan başkasına sığınıyor ve bu sığındıklarının sıkıntılı anlarda Allah nezdinde arabuluculuk yapacaklarına, böylece o sıkıntılardan kurtarılacaklarına inanıyorlardı.

"Peygamberin, "Ya Rab, bunlar inanmayan bir kavimdir" deyişini de (Allah biliyor)**."**

Peygamber, kavmini şikâyet ediyor. İnkârda ısrar ederek inat ettiklerini ve bundan dolayı onlardan umudunu kestiğini söylüyor. Bunun üzerine yüce Allah: "**Artık onlardan vazgeç ve "selam size" de. İleride bileceklerdir,"** buyuruyor.

44.
Duhan Sûresi

Mekke'de indirilmiş olup 59 âyettir. Sûre adını 10. âyette geçen ve duman anlamına gelen ***"duhan"*** *kelimesinden almaktadır.*

Kur'ân'ın indirilişi ve yüceliği, Allah'ın birliği ve peygamberlerine karşı çıkanların akıbeti sûrenin işlediği temel konulardır.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

حٰمٓ ﴿١﴾ وَالْكِتَابِ الْمُب۪ينِ ﴿٢﴾ اِنَّٓا اَنْزَلْنَاهُ ف۪ي لَيْلَةٍ مُبَارَكَةٍ اِنَّا
كُنَّا مُنْذِر۪ينَ ﴿٣﴾ ف۪يهَا يُفْرَقُ كُلُّ اَمْرٍ حَك۪يمٍ ﴿٤﴾ اَمْرًا مِنْ عِنْدِنَا
اِنَّا كُنَّا مُرْسِل۪ينَ ﴿٥﴾ رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ اِنَّهُ هُوَ السَّم۪يعُ الْعَل۪يمُ ﴿٦﴾
رَبِّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا اِنْ كُنْتُمْ مُوقِن۪ينَ ﴿٧﴾
لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ يُحْي۪ي وَيُم۪يتُ رَبُّكُمْ وَرَبُّ اٰبَٓائِكُمُ الْاَوَّل۪ينَ ﴿٨﴾ بَلْ هُمْ
ف۪ي شَكٍّ يَلْعَبُونَ ﴿٩﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Hâ-mîm.**
2. **Apaçık kitaba andolsun.**
3. **Biz onu mübarek bir gecede indirdik; çünkü biz, uyarıcılar idik.**
4. **Ve her hikmetli iş o gecede ayırt edilir.**
5. **Katımızdan bir emirle; çünkü biz elçiler gönderenlerdik.**
6. **Rabbinin bir rahmeti olarak. O, işitendir, bilendir.**
7. **Kesin inanıyorsanız O, göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunanların Rabbidir.**
8. **O'ndan başka ilâh yoktur. O, diriltir ve öldürür. Sizin ve sizden önceki atalarınızın Rabbidir.**
9. **Fakat onlar şüphe içerisinde oyalanıyorlar.**

Sûre mukattaa harfleriyle başlamaktadır. Söz konusu harflerin tefsiri için Bakara sûresinin ilk âyetinin tefsirine bakılabilir.

Diğer mukattaa harfleriyle başlayan sûrelerde olduğu gibi burada da bu harflerden sonra Kur'ân'dan söz ediliyor ve ona yemin ediliyor. Neye yemin ediliyorsa bu, aynı zamanda ona değer verme anlamına gelir. Yemin ile Kur'ân'ın değerine dikkat çekilirken onun apaçık oluşu ifade ediliyor. Kur'ân insanların hayatta ihtiyaç duydukları hususları açık bir şekilde ortaya koyan bir kitaptır. Yine önemine dikkat çekmek için mübarek; uğurlu ve bereketli bir gecede indirildiği belirtiliyor. Ne var ki bu kadar değerli bir kitaptan nefret edenler, ondan kaçan cahil ve ahmaklar vardır.

Sözü edilen mübarek gece, ramazan ayındaki kadir gecesidir. Çünkü Kur'ân'ın Ramazan ayında (Bakara 2/185) ve kadir gecesinde (Kadr 97/1) indirilmeye başlandığı açıkça ifade edilmektedir. Söz konusu gecenin Şaban ayının 15 inci gecesi olduğunu söyleyenler var ise de Kur'ân'ın açık ifadesi karşısında bu tür görüş ve rivayetlere itibar edilmez. Âlimlerin çoğunluğu da bu geceyle kadir gecesinin kastedildiğini söylemektedir.

Bu gecede indirilen Kur'ân ile kulların yararına olan hususlar diğerlerinden ayırt edilmiştir. Din alanına giren her mesele bu Kur'ân'da çözüme bağlanmıştır. Bu, onun apaçık bir kitap oluşunun bir sonucudur. Onun bu niteliği, Allah'ın emriyledir. Peygamber göndermiş olması ve rahmet sıfatını taşıyor olması bunu gerektirir.

فَارْتَقِبْ يَوْمَ تَأْتِي السَّمَاءُ بِدُخَانٍ
مُبِينٍ ﴿١٠﴾ يَغْشَى النَّاسَ هَٰذَا عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١١﴾ رَبَّنَا اكْشِفْ
عَنَّا الْعَذَابَ إِنَّا مُؤْمِنُونَ ﴿١٢﴾ أَنَّىٰ لَهُمُ الذِّكْرَىٰ وَقَدْ جَاءَهُمْ رَسُولٌ
مُبِينٌ ﴿١٣﴾ ثُمَّ تَوَلَّوْا عَنْهُ وَقَالُوا مُعَلَّمٌ مَجْنُونٌ ﴿١٤﴾
إِنَّا كَاشِفُو الْعَذَابِ قَلِيلًا إِنَّكُمْ عَائِدُونَ ﴿١٥﴾ يَوْمَ نَبْطِشُ
الْبَطْشَةَ الْكُبْرَىٰ إِنَّا مُنْتَقِمُونَ ﴿١٦﴾

10. **Artık sen, göğün apaçık bir duman getireceği günü gözetle.**
11. (Bu duman) **insanları bürüyecektir. Bu, acıklı bir azaptır.**
12. **Rabbimiz, azabı üzerimizden kaldır; çünkü biz iman etmişiz.**
13. **Onlar nerede öğüt almak nerede! Oysa kendilerine her şeyi açıklayan bir elçi gelmişti.**
14. **Sonra ondan yüz çevirdiler ve: "Öğretilmiş bir mecnun." dediler.**
15. **Biz azabı bir miktar kaldıracağız ve siz tekrar döneceksiniz.**
16. **Fakat büyük çarpma günü onları çarptığımızda... İşte biz, hiç şüphesiz intikam alıcılarız.**

Kureyşliler Allah'ın rahmetine karşı nankörlük ettiklerinden Peygambere, başlarına gelecek azabı beklemesi öğütlenmektedir. Bu şekilde bir yandan Peygamber teselli edilirken müşrikler tehdit edilip uyarılmaktadır.

Âyette sözü edilen duman ile kıyamete yakın yeryüzünü bürüyecek bir dumanın kastedildiğini söyleyenler olmuşsa da müfessirlerin çoğu, bununla Kureyş'in kıtlık yıllarının kastedildiğini söylerler. İnsanlar göğe doğru baktıklarında açlıktan çevrelerini ve göğü dumanlı görüyorlardı. Buhari, Müslim ve başkalarının naklettikleri bir rivayet de bunu desteklemektedir. Söz konusu rivayete göre müşriklerin davetine karşı inat etmeleri üzerine Peygamber Allah'a yalvararak Hz. Yûsuf'un kavmine yaptığı gibi bunlara da bir kıtlık vermesini ister. Duası kabul edilir. İnsanlar açlıktan derilere ve kemiklere varıncaya ka-

dar ne buldularsa yerler. Açlık o dereceye ulaşır ki yukarı baktıklarında kendileri ile gök arasında bir duman görürler. Peygambere gelerek Allah'tan yağmur yağdırması ve bu azabın kaldırılması konusunda dua etmesini istemişler, dua etmesi üzerine azap kalkmış ama onlar yine eski hallerine dönerler. (Buhari, Tefsir 44/2,3; Müslim, Münafikûn 40).

Bu inkârcılıkları ve verdikleri sözden dönmeleri nedeniyle Allah onları Bedir'de cezalandırmıştır. **"Fakat büyük çarpma günü onları çarptığımızda... İşte biz, hiç şüphesiz intikam alıcılarız,"** âyetiyle de Bedir'de yenilgiye uğrayıp büyük bir darbe yemeleri kastedilmiştir.

وَلَقَدْ فَتَنَّا قَبْلَهُمْ قَوْمَ فِرْعَوْنَ
وَجَاءَهُمْ رَسُولٌ كَرِيمٌ ﴿١٧﴾ أَنْ أَدُّوا إِلَيَّ عِبَادَ اللَّهِ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٨﴾
وَأَنْ لَا تَعْلُوا عَلَى اللَّهِ إِنِّي آتِيكُمْ بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴿١٩﴾
وَإِنِّي عُذْتُ بِرَبِّي وَرَبِّكُمْ أَنْ تَرْجُمُونِ ﴿٢٠﴾ وَإِنْ لَمْ تُؤْمِنُوا لِي
فَاعْتَزِلُونِ ﴿٢١﴾ فَدَعَا رَبَّهُ أَنَّ هَؤُلَاءِ قَوْمٌ مُجْرِمُونَ ﴿٢٢﴾ فَأَسْرِ
بِعِبَادِي لَيْلًا إِنَّكُمْ مُتَّبَعُونَ ﴿٢٣﴾ وَاتْرُكِ الْبَحْرَ رَهْوًا إِنَّهُمْ
جُنْدٌ مُغْرَقُونَ ﴿٢٤﴾ كَمْ تَرَكُوا مِنْ جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿٢٥﴾
وَزُرُوعٍ وَمَقَامٍ كَرِيمٍ ﴿٢٦﴾ وَنَعْمَةٍ كَانُوا فِيهَا فَاكِهِينَ ﴿٢٧﴾
كَذَلِكَ وَأَوْرَثْنَاهَا قَوْمًا آخَرِينَ ﴿٢٨﴾ فَمَا بَكَتْ عَلَيْهِمُ السَّمَاءُ
وَالْأَرْضُ وَمَا كَانُوا مُنْظَرِينَ ﴿٢٩﴾ وَلَقَدْ نَجَّيْنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ
مِنَ الْعَذَابِ الْمُهِينِ ﴿٣٠﴾ مِنْ فِرْعَوْنَ إِنَّهُ كَانَ عَالِيًا مِنَ الْمُسْرِفِينَ ﴿٣١﴾

وَلَقَدِ اخْتَرْنَاهُمْ عَلَى عِلْمٍ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿٣٢﴾ وَآتَيْنَاهُمْ مِنَ الْآيَاتِ
مَا فِيهِ بَلَاءٌ مُبِينٌ ﴿٣٣﴾

17. **Kendilerinden önce Firavun'un kavmini de sınamıştık. Onlara da şerefli bir peygamber gelmişti.**
18. (Musa demişti ki): **"Allah'ın kullarını bana teslim edin, ben size gönderilmiş güvenilir bir peygamberim."**
19. **"Allah'a karşı üstünlük taslamayın. Şüphesiz ki ben size apaçık bir delil getiriyorum."**
20. **"Gerçek şu ki ben, beni taşlamanızdan Rabbime ve sizin Rabbiniz** (olan Allah)**a sığındım."**
21. **"Eğer bana inanmayacaksanız, bari benden uzak durun."**
22. **Ardından Musa, Rabbine dua etti: "Bunlar suçlu bir kavimdir."**
23. **Artık geceleyin kullarımı yola çıkar; bilin ki mutlaka takip edileceksiniz.**
24. **Denizi açık halde bırak; çünkü onlar boğulacak bir ordudur.**
25. **Nice şeyler terk ettiler: Bahçeler, pınarlar...**
26. **Ekinler ve değerli bir makam.**
27. **Zevk ve sefa sürdükleri nice nimetler!**
28. **İşte böyle, biz onlara başka bir topluluğu mirasçı kıldık.**
29. **Üzerlerine ne gök ağladı ne de yer. Kendilerine mühlet de verilmedi.**
30. **Biz, İsrailoğulları'nı aşağılayıcı azaptan kurtardık.**
31. **Yani Firavundan; çünkü o, aşırı giden bir zorba idi.**
32. **Biz onları diğer insanlara kesinlikle bilerek tercih ettik.**
33. **Onlara, içinde açık bir nimet bulunan mucizeler verdik.**

İnkâr üzerinde ısrar etmek, delilleri görmezlikten gelmek, haksızlık ve zulme razı olmak gibi olumsuzlukları barındırma konusunda şu müşrik Araplar türedi bir kavim değil elbet, onlardan önce de onların benzerleri vardı.

İşte Firavun'un kavmi, onlara da şerefli bir peygamber gönderilmişti. On-

lardan İsrailoğulları için özgürlük istedi, onların kendisiyle birlikte Mısır'ı terk etmeleri için izin istedi. Bu, Allah'ın bir emridir, ben de Allah'ın bir elçisiyim, sakın Allah'ın sizden istediğine karşı üstünlük taslamayın. Bana inanmıyor ve tarafımı tutmuyorsanız bari karşımda durup bana engel olmayın, benden uzak durun.

Musa'nın çabaları fayda vermeyince Allah'a dua etti ve bunlar suçlu bir kavimdir; söz dinlemez, ıslah olmazlar, dedi. Onlardan umut kesilince yüce Allah Hz. Musa'dan gece vakti İsrailoğulları'nı yanına alarak Mısır'ı terk etmesini istedi. Firavun'un onları takip edeceğini fakat ordusuyla denizde boğulacağını haber verdi. Öyle de oldu. Arkalarında nice bahçeler, ırmaklar, konaklar, dünyalık nice nimetler bıraktılar. Onların hepsi başkalarına miras kaldı. Onlar için ağlayan da olmadı.

Böylece müşriklere de aynı mesaj verilmektedir; bir gün gelecek şu nimetler elinizden alınacaktır.

إِنَّ هَٰؤُلَاءِ لَيَقُولُونَ ﴿٣٤﴾ إِنْ هِيَ إِلَّا
مَوْتَتُنَا الْأُولَىٰ وَمَا نَحْنُ بِمُنْشَرِينَ ﴿٣٥﴾ فَأْتُوا بِآبَائِنَا إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٣٦﴾
أَهُمْ خَيْرٌ أَمْ قَوْمُ تُبَّعٍ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ أَهْلَكْنَاهُمْ إِنَّهُمْ
كَانُوا مُجْرِمِينَ ﴿٣٧﴾

34. **Şunlar** (müşrikler) **diyorlar ki:**
35. **Her şey ilk ölümümüzden ibarettir, yeniden diriltilecek değiliz.**
36. **Eğer doğru söylüyorsanız hadi babalarımızı getirin.**
37. **Bunlar mı daha hayırlı yoksa Tubba' kavmi ve onlardan öncekiler mi? Onları helak ettik; çünkü onlar suçlu idiler.**

Sûrenin başlarında müşriklerin ölümden sonra diriliş ve kıyamet konusunda şüphe içerisinde oyalandıklarından söz edilmişti. Ardından onların inkârda nasıl ısrar ettikleri anlatıldı. Yine inkârda ısrar etmede onlara benzeyen Firavun kavminden söz edildi. Şimdi söz tekrar müşriklerin ölümden sonra diriliş ve kıyameti inkâr edişlerine getiriliyor. Müşrikler, ilk ölümle her

şeyin bittiğini, tekrar dirilme diye bir şeyin olmadığını söylüyorlardı. Kendilerince çok güçlü bir delil olarak da şunu söylüyorlardı: **"Eğer doğru söylüyorsanız hadi babalarımızı getirin."** Oysa kendilerince çok güçlü gördükleri şu söylediklerinin delil olmakla bir ilgisi yoktur. Çünkü kıyamet ve ölümden sonra diriliş, dünya hayatının tamamının son bulmasından sonra gerçekleşecek bir olaydır. Ama ölümden sonraya delil olsun diye babalarımızı diriltin diyorlarsa, hiçbir peygamber mucize getirme konusunda kendisini yetkili görmemiş; öldüren ve dirilten benim, dememiştir. Mucize göndermek, öldürmek ve diriltmek tamamen Allah'ın elinde olan bir şeydir.

Tubba', Arap yarımadasının güneyinde hüküm süren ve milattan önce başlayıp milattan sonra dördüncü yüzyıla kadar devam eden Himyer hükümdarları için kullanılan bir lakaptır. Sözlükte, etbaı bol olan anlamındadır. Sözü edilen hükümdarlar güçlü bir devlet kurmuş, güçlü ordulara sahip olmuşlar ve birçok yeri fethetmişlerdi. Asırlarca hüküm sürmüş olan bu hükümdarların Araplar arasında efsaneleri biliniyordu.

İşte güçlü devletleri olan ve yüzyıllarca hüküm sürmüş olan Tubba'lılarla onlardan önce yaşamış Âd ve Semûd kavimleri mi daha güçlüydüler yoksa şu Mekke müşrikleri mi? Elbette diğerleri daha güçlüydüler, ama suçlu olduklarından dolayı helak edildiler.

وَمَا خَلَقْنَا السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا
لَاعِبِينَ ﴿٣٨﴾ مَا خَلَقْنَاهُمَا اِلَّا بِالْحَقِّ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٩﴾
اِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ مِيقَاتُهُمْ اَجْمَعِينَ ﴿٤٠﴾ يَوْمَ لَا يُغْنِي
مَوْلًى عَنْ مَوْلًى شَيْـًٔا وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ ﴿٤١﴾ اِلَّا مَنْ رَحِمَ اللّٰهُ
اِنَّهُ هُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٤٢﴾

38. Biz gökleri, yeri ve ikisi arasında bulunanları oyun ve eğlence olsun diye yaratmadık.

39. Biz onları ancak bir amaç uğruna yarattık. Ne var ki çoğu bilmez.

40. Şüphesiz ki hüküm günü, hepsine söz verilen vakittir.

41. O gün bir dostun bir dosta herhangi bir faydası yoktur. Kendilerine yardım da edilmez.

42. Allah'ın merhamet ettikleri bunun dışındadır. Şüphesiz ki O'dur gücüne karşı konulamayan, merhamet sahibi olan.

Allah gökleri, yeri ve ikisi arasında bulunanları yani evrenin tamamını oyun ve eğlence olsun diye yaratmamıştır. Evrenin tamamının böyle bir durumu bulunduğuna göre yaratılmışların her birinin durumu da böyledir. 39. âyette hak ile yaratılmalarının belirtilmesi, oyun ve eğlence olsun diye yaratılmadıklarını pekiştirmektedir. *"Hak"* kelimesi, gerçeklik, adalet, hedef ve gayesi olma gibi anlamlara gelir. O halde insanın dünya hayatına gelmesinin de ölmesinin de bir hedefi vardır. İnsan boşuna yaratılmamıştır. Bu dünya hayatında insanlar arasındaki ilişkilerde adalet sağlanmadığına; biri zalim, diğeri mazlum olarak ölebildiğine göre, evrenin hak ile yani adalet üzere yaratılması başka bir âlemde adaletin gerçekleşeceğini gösterir.

Hüküm günü zalimin de mazlumun da, kısacası iyilerin de kötülerin de ceza yahut mükâfatının belirleneceği yani hesaba çekilecekleri gündür. İşte o gün hiçbir dostun dostuna faydası olmayacaktır. Aslında orada insanların tamamına yardım da edilmez, ama Allah'ın merhamet ettikleri hariç. Çünkü Allah'ın gücüne sınır koyacak yoktur. Ancak Allah'ın rahmeti de elbette ki hedefsiz, gayesiz ve rasgele değil, hakka/adalete uygun bir şekilde gerçekleşecektir.

إِنَّ شَجَرَتَ الزَّقُّومِ ﴿٤٣﴾ طَعَامُ الْأَثِيمِ
﴿٤٤﴾ كَالْمُهْلِ يَغْلِي فِي الْبُطُونِ ﴿٤٥﴾ كَغَلْيِ الْحَمِيمِ ﴿٤٦﴾
خُذُوهُ فَاعْتِلُوهُ إِلَىٰ سَوَاءِ الْجَحِيمِ ﴿٤٧﴾ ثُمَّ صُبُّوا فَوْقَ
رَأْسِهِ مِنْ عَذَابِ الْحَمِيمِ ﴿٤٨﴾ ذُقْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْكَرِيمُ
﴿٤٩﴾ إِنَّ هَٰذَا مَا كُنْتُمْ بِهِ تَمْتَرُونَ ﴿٥٠﴾ إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي
مَقَامٍ أَمِينٍ ﴿٥١﴾ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿٥٢﴾ يَلْبَسُونَ مِنْ سُنْدُسٍ

وَاِسْتَبْرَقٍ مُتَقَابِلِينَ ﴿٥٣﴾ كَذٰلِكَ وَزَوَّجْنَاهُمْ بِحُورٍ عِينٍ ﴿٥٤﴾
يَدْعُونَ فِيهَا بِكُلِّ فَاكِهَةٍ اٰمِنِينَ ﴿٥٥﴾ لَا يَذُوقُونَ
فِيهَا الْمَوْتَ اِلَّا الْمَوْتَةَ الْاُولٰى وَوَقٰيهُمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ ﴿٥٦﴾
فَضْلًا مِنْ رَبِّكَ ذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٥٧﴾ فَاِنَّمَا يَسَّرْنَاهُ
بِلِسَانِكَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٥٨﴾ فَارْتَقِبْ اِنَّهُمْ مُرْتَقِبُونَ ﴿٥٩﴾

43. Şüphesiz ki zakkum ağacı,

44. Günahkârların yiyeceğidir.

45. Maden eriyiği gibidir; karınlarında kaynar.

46. Sıcak suyun kaynaması gibi.

47. Onu yakalayın ve cehennemin ortasına sürükleyin.

48. Sonra da başının üstünden, kaynar su azabından dökün.

49. Tat bakalım, sen ki çok şerefliydin, çok güçlüydün!

50. İşte sizin inkâr edip durduğunuz budur.

51. Şüphesiz ki muttakiler güvenilir bir yerdedir.

52. Bahçelerde ve pınarlardadırlar.

53. İpek ve atlas kıyafetler giyinmiş karşı karşıya oturuyorlar.

54. İşte böyle, onları iri gözlü hurilerle de eşleştirmişizdir.

55. Orada, güven içerisinde her türlü meyveyi isterler.

56. İlk ölümden başka orada ölümü tatmazlar. Onları cehennem azabından da korumuştur.

57. (Bunlar), **Rabbinden bir lütuftur. İşte büyük kurtuluş budur.**

58. Onu öğüt alsınlar diye senin dilinde indirerek kolaylaştırdık.

59. Artık bekle gör, onlar da beklemektedirler.

Müşriklerin ahireti inkâr etmeleri dile getirildikten sonra göklerle yerin boşuna yaratılmadıkları aynı şekilde insanların da boşuna yaratılmadıkları ve Allah'ın huzuruna çıkarılıp hesap verecekleri yukarıda anlatılmıştı. İşte bu âyetlerde hesap verdikten sonra inkâr edenlerin ne gibi cezalandırmalarla, iman edenlerin ise ne gibi mükâfatlarla karşılaşacakları anlatılmaktadır. Gerek inkâr edenlerin karşılaşacakları azaba ve gerek iman edenlerin karşılaşacakları mükâfata dair anlatılanlar gayet açıktır.

45.
Câsiye Sûresi

Mekke'de indirilmiştir. 37 âyettir. İsmini 28. âyette geçen ve diz çöken anlamına gelen **"câsiye"** *kelimesinden almaktadır.*

Diğer Mekkî sûrelerde olduğu gibi inanç meseleleri sûrenin konusunu teşkil etmektedir. Ahirete, Peygambere ve kitaba karşı çıkanlar akıbetleri konusunda uyarılır. Bu konularda deliller getirilir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

حٰمٓ ﴿١﴾ تَنْزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللّٰهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ﴿٢﴾ اِنَّ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ
لَاٰيَاتٍ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٣﴾ وَفِي خَلْقِكُمْ وَمَا يَبُثُّ مِنْ دَٓابَّةٍ اٰيَاتٌ لِقَوْمٍ
يُوقِنُونَۙ ﴿٤﴾ وَاخْتِلَافِ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَمَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ مِنَ السَّمَٓاءِ مِنْ
رِزْقٍ فَاَحْيَا بِهِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَتَصْرِيفِ الرِّيَاحِ اٰيَاتٌ لِقَوْمٍ
يَعْقِلُونَ ﴿٥﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Hâ-mîm.**
2. **Kitabın indirilmesi, mutlak güç sahibi olan, her şeyi yerli yerince yapan Allah tarafındandır.**

3. **Şüphesiz göklerde ve yerde inananlar için ibretler vardır.**
4. **Yine sizi ve yeryüzünde yaymakta olduğu canlıları yaratmasında kesin olarak inananlar için ibretler vardır.**
5. **Gece ve gündüzün değişmesinde de Allah'ın gökten indirip ölümünden sonra onunla yeryüzünü canlandırdığı rızıkta** (yağmurda) **da rüzgârın evrilip çevrilmesinde de aklını kullanan bir topluluk için ibretler vardır.**

Kur'ân, mutlak güç sahibi olan Allah tarafından indirilmiştir. Onu indiren mutlak bir güce sahip olduğuna göre Kur'ân'a karşı çıkanlar kimin kitabına karşı çıktıklarını bilsinler. O Allah, elbette kitabına karşı çıkanları en ağır şekilde cezalandırmaya kâdirdir. Yine o Allah hakîmdir, her şeyi yerli yerince yapandır. O'nun kitabındaki her emir ve yasak, getirilen her delil yerli yerincedir, bir hikmete mebnidir.

Birkaç kez dikkat çekmiştik; âlimlerimiz, Müslüman için iki kitaptan söz ederler. Kur'ân-ı Kerim, bir de kâinat kitabı. Çünkü kâinat kitabında yüce Allah'ın tek olduğuna, evreni yönetenin sadece O olduğuna, yüce kudretine ve sınırsız ilmine dair nice deliller vardır. İman edenler -ki onlar akıllarını kullanırlar- evrende olup biten olaylardan ibret alır, böylece Allah'ın birliğini, yüce kudretini, sınırsız ilmini anlar, buradan hareketle sadece O'na kulluk yapmanın, O'na ortak koşmamanın gerekliliğini bilirler.

تِلْكَ اٰيَاتُ اللّٰهِ نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّۚ فَبِاَيِّ حَد۪يثٍ بَعْدَ اللّٰهِ
وَاٰيَاتِه۪ يُؤْمِنُونَ ﴿٦﴾ وَيْلٌ لِكُلِّ اَفَّاكٍ اَث۪يمٍۙ ﴿٧﴾ يَسْمَعُ اٰيَاتِ اللّٰهِ تُتْلٰى
عَلَيْهِ ثُمَّ يُصِرُّ مُسْتَكْبِراً كَاَنْ لَمْ يَسْمَعْهَاۚ فَبَشِّرْهُ بِعَذَابٍ اَل۪يمٍ ﴿٨﴾
وَاِذَا عَلِمَ مِنْ اٰيَاتِنَا شَيْـٔاًۨ اتَّخَذَهَا هُزُواًۜ اُو۬لٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُه۪ينٌۜ
﴿٩﴾ مِنْ وَرَٓائِهِمْ جَهَنَّمُۚ وَلَا يُغْن۪ي عَنْهُمْ مَا كَسَبُوا شَيْـٔاً وَلَا

مَا اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ اَوْلِيَٓاءَۚ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظ۪يمٌۜ ﴿١٠﴾ هٰذَا
هُدًىۚ وَالَّذ۪ينَ كَفَرُوا بِاٰيَاتِ رَبِّهِمْ لَهُمْ عَذَابٌ مِنْ رِجْزٍ اَل۪يمٌ ﴿١١﴾

6. İşte bunlar, gerçek olarak sana okuduğumuz Allah'ın âyetleridir. Onlar, Allah'tan ve O'nun âyetlerinden sonra hangi söze inanacaklar?

7. Durmadan yalan söyleyip günah işleyenin vay haline!

8. O, Allah'ın kendisine okunan âyetlerini duyuyor, sonra da büyüklük taslayarak ısrarla sanki onu duymamış gibi davranıyor. Artık sen onu acıklı bir azapla müjdele.

9. Âyetlerimizden bir şey öğrendiği zaman onu alay konusu ediniyor. İşte böyleleri için aşağılayıcı bir azap vardır.

10. Onların hemen ötelerinde cehennem bulunmaktadır. Kazandıkları ve Allah dışında edindikleri dostlar onlara hiçbir yarar sağlamayacaktır. Onlar için büyük bir azap vardır.

11. Bu Kur'ân bir hidayettir. Rablerinin âyetlerini inkâr edenlere de acı veren iğrenç bir azap vardır.

Allah'ın âyetlerini kulak ardı edenler, Allah'ın bizzat kedisinin onlara verdiği delillere aldırmıyorlarsa artık bunların inanmaları için söylenecek söz kalmamıştır. Bunlar durmadan yalan söylüyor, iftira ediyor ve günah işliyorlar. Bunları ancak acıklı bir azap paklar. Bunlar öyle kimselerdir ki Allah'ın sözlerine karşı büyüklük taslamakta, inat etmektedirler. Allah'ın âyetleriyle ve dinî gerçeklerle alay ediyorlar. Onların büyüklük taslamalarına karşın onları küçük düşürecek çetin bir azap onları beklemektedir.

Allah'ın âyetleriyle, dinî gerçeklerle ve sırf dinlerine bağlılıklarından dolayı inananlarla alay etmek, sadece müşrik Arapların bir davranışı değildir. Önceki münkirler de günümüz münkirleri de aynı yolu izlemeye devam etmektedir. O müşrikleri nasıl çetin ve alçaltıcı bir azap bekliyorsa, bunları da elbette beklemektedir.

O çetin azap gelip çattığında Allah dışında edindikleri o dostların onlara hiçbir yararı dokunmayacaktır.

Ama buna rağmen Kur'ân doğru yola çağırmaya devam etmektedir. Ona

kulak verenler söz konusu azaptan kurtulacak, diğerleri kesinlikle o azapla karşılaşacaklardır.

اللَّهُ الَّذِي سَخَّرَ لَكُمُ الْبَحْرَ لِتَجْرِيَ الْفُلْكُ فِيهِ بِأَمْرِهِ وَلِتَبْتَغُوا
مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٢﴾ وَسَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا
فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مِنْهُ إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿١٣﴾
قُلْ لِلَّذِينَ آمَنُوا يَغْفِرُوا لِلَّذِينَ لَا يَرْجُونَ أَيَّامَ اللّٰهِ لِيَجْزِيَ
قَوْمًا بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿١٤﴾ مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ
وَمَنْ أَسَاءَ فَعَلَيْهَا ثُمَّ إِلٰى رَبِّكُمْ تُرْجَعُونَ ﴿١٥﴾

12. Allah O'dur ki denizi size boyun eğdirdi. Böylece gemiler, buyruğu ile denizde yüzsün ve siz de O'nun lûtfu ile rızkınızı arayıp şükredesiniz.

13. Göklerde bulunanlarla yerde bulunanların tamamını kendi tarafından bir izinle size boyun eğdirdi. Şüphesiz ki bunda düşünen bir topluluk için ibretler vardır.

14. İman edenlere de ki: Allah'ın cezalandırma günleriyle karşılaşacaklarını ummayanları bağışlasınlar. Çünkü Allah her topluluğa yaptıklarının karşılığını verecektir.

15. Her kim salih amel işlemişse kendi lehinedir her kim de kötülük işlemişse kendi aleyhinedir.

lara olan yararları sıralanacak olsa sayfalar tutar. Zaten güneş olmasaydı hayat bile olmazdı.

Bütün bunlardan söz edilmesi insanın yüce Rabbine şükretmesi için dile getirilmekte ve insanın, bütün bunları yararına yaratan Allah'a kulluk etmesinin gerekliliğine işaret edilmektedir.

"İman edenlere de ki: Allah'ın cezalandırma günleriyle karşılaşacaklarını ummayanları bağışlasınlar. Çünkü Allah her topluluğa yaptıklarının karşılığını verecektir."

Müfessirlerin önemli bir kısmı âyetin, savaşı emreden âyetlerle nesh edildiğini söylemektedir. (Taberi, XXVII, 236-237; İbnu Atiyye, VI, 99; Suyûtî, IX, 134). Biz, Kur'ân'da nesh edilmiş yani hükmü kaldırılmış bir âyetin bulunmadığı kanaatindeyiz. Nesh edildiği söylenen her bir âyet, kendi şartları içerisinde geçerlidir. (Geniş bilgi için Bakara sûresinin 106. âyetinin tefsirine bakılabilir.) Bu âyetin mensuh olmadığını söyleyen pek çok müfessir vardır. Mesela Razi bunlardan biridir. Ona göre âyet, eziyet verici söz ve davranışlar ve basit şeylerle ilgilidir ve bu gibi konularda iman edenlerden bağışlayıcı olmaları istenmektedir. (Razi, XIV, 28).

Âyetin nüzul sebebine dair pek çok rivayet nakledilmektedir ve bu rivayetlerin çoğu Razi'yi destekler mahiyettedir. Söz konusu rivayetler daha çok Müslüman kimselere sövme ve onları aşağılama gibi konuları içermektedir. (bk. Taberi, XXVII, 236-238; İbnu Atiyye, VI, 99). Âyeti takip eden "**Her kim salih amel işlemişse kendi lehinedir her kim de kötülük işlemişse kendi aleyhinedir**" âyeti de, bireysel suçları çağrıştırmaktadır.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا بَنٖٓي اِسْرَٓائٖيلَ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ وَرَزَقْنَاهُمْ
مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى الْعَالَمٖينَ ﴿١٦﴾ وَاٰتَيْنَاهُمْ بَيِّنَاتٍ
مِنَ الْاَمْرِ فَمَا اخْتَلَفُٓوا اِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَٓاءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ
اِنَّ رَبَّكَ يَقْضٖي بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فٖيمَا كَانُوا فٖيهِ يَخْتَلِفُونَ
﴿١٧﴾ ثُمَّ جَعَلْنَاكَ عَلٰى شَرٖيعَةٍ مِنَ الْاَمْرِ فَاتَّبِعْهَا وَلَا تَتَّبِعْ اَهْوَٓاءَ

الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨﴾ إِنَّهُمْ لَنْ يُغْنُوا عَنْكَ مِنَ اللّٰهِ شَيْـًٔا
وَإِنَّ الظَّالِمِينَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ وَاللّٰهُ وَلِيُّ الْمُتَّقِينَ ﴿١٩﴾
هٰذَا بَصَائِرُ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿٢٠﴾

16. Andolsun, İsrailoğulları'na kitap, hükümranlık ve peygamberlik verdik. Onları temiz şeylerden rızıklandırdık ve kendilerini diğer topluluklardan üstün kıldık.

17. Din konusunda onlara açık deliller verdik. Ne var ki onlar, kendilerine ilim geldikten sonra aralarındaki çekememezlik dışında bir sebeple ihtilafa düşmüş değillerdir. Şüphesiz ki Rabbin, onların ihtilafa düştükleri şeyler konusunda kıyamet günü aralarında hüküm verecektir.

18. Sonra din konusunda seni bir şeriat üzere kıldık. Sen de ona uy, bilmeyenlerin hevalarına uyma.

19. Onlar Allah'tan gelebilecek hiçbir şeyi senden savamazlar. Ancak zalimler birbirlerinin dostlarıdır. Allah ise takva sahiplerinin dostudur.

20. Bu Kur'ân, kesin olarak inanan bir topluluk için aydınlatıcı delillerden oluşur; üstelik bir hidayet ve bir rehberdir.

İsrailoğulları'nın hak dine mensup oldukları, hakkı ayakta tuttukları ve dinlerini henüz tahrif etmedikleri dönemlerinden söz edilmektedir. İşte o dönemde hem kitap ve peygamberliğe sahip idiler hem hükümdarlık onlardaydı hem de bol rızka sahiptiler.

Böylece kendilerine hak din gelmiş olan Müslümanların geleceklerine işaret edilmektedir. Müslümanların da İsrailoğulları'nın geçmiş dönemlerinde olduğu gibi kitaplarına ve Peygamberlerine bağlı kaldıkları takdirde hükümran olacakları ve kendilerine bol rızık verileceği haber verilmektedir.

Diğer insanlardan üstün olmak, ne İsrailoğulları için ne de Müslümanlar için kalıcı bir hususiyettir. Önemli olan kitap ve peygambere bağlılıktır. Kitap ve Peygambere bağlı oldukları sürece üstünlük onlarındır.

Din konusunda onlara açık deliller verdik. Ne var ki onlar, kendilerine ilim geldikten sonra aralarındaki çekememezlik dışında bir se-

beple ihtilafa düşmüş değillerdir. Şüphesiz ki Rabbin, onların ihtilafa düştükleri şeyler konusunda kıyamet günü aralarında hüküm verecektir. Din gelir, o dine girenler önce sıkıntılarla karşılaşırlar, ardından çoğalır, birliklerini kurar ve hükümran olurlar. Ama durum bu şekilde devam etmez, ardından basit çıkarlar peşine düşer, birlikleri bozulur ve yenilgiye uğrarlar. Yüce Allah İsrailoğulları üzerinden Müslümanları uyarmaktadır. Onlar da basit çıkarların peşine düşerlerse İsrailoğulları'nın düştükleri duruma düşeceklerdir. Ama ahirette yüce Allah aralarında hüküm verecektir.

"Sonra din konusunda seni bir şeriat üzere kıldık. Sen de ona uy, bilmeyenlerin hevalarına uyma."

İsrailoğulları üzerinden Müslümanlara göndermeler yapıldığına yukarıda dikkat çekmiştik. Daha önce İsrailoğulları'na verilen misyon ve görev artık Müslümanlara verilmiştir. Şeriat yani din Peygamberimize verilmiş, ona ve kendisine tabi olanlara İsrailoğulları'nın başına gelen hatırlatılarak uyarı yapılmaktadır. İsrailoğulları'na hak din ve açık deliller geldikten sonra basit çıkarlar uğruna ihtilafa düşmüşlerdir. Müslümanlar bu duruma düşmemek için azami gayret göstermeliler.

Şunu belirtelim ki, ahiret karşısında dünyalık her menfaat basittir. Onlar hevalarına uyarak ihtilafa düşmüşlerdi. İşte bu noktada Peygamberden hevasına değil, dine uyması istenmektedir. Kuşkusuz bu uyarı Peygamberin şahsında bütün Müslümanlaradır. Nitekim ileride gelecek olan 20. âyet buna işaret etmektedir.

"Onlar Allah'tan gelebilecek hiçbir şeyi senden savamazlar. Ancak zalimler, birbirlerinin dostlarıdır. Allah ise takva sahiplerinin dostudur."

Peygamber, insanların heva ve heveslerine uyacak olursa bu, şiddetle cezalandırılmasını gerektiren büyük bir suçtur. Kimse işlenen bu suçtan dolayı gelecek cezalandırmaya engel olamaz.

İnsanların gerçek dinden alıkonmaları en büyük zulüm ve bunu yapan da en büyük zalimlerdendir. O halde dinden alıkoymaya çalışanlar kendi aralarında dostturlar; hepsi iman eden kimsenin başına üşüşürler. Ama iman eden kimsenin dostunun Allah olduğu ve Allah'ın onu koruyacağı bilinmelidir.

"Bu Kur'ân, kesin olarak inanan bir topluluk için aydınlatıcı delillerden ulaşır; üstelik bir hidayet ve bir rahmettir."

Bu Kur'ân, kendisine iman edenlere bir ışıktır, yollarını aydınlatır ve onlara doğru yolu gösterir. Ne var ki ona iman etmeyenler bu aydınlığı göremezler.

أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ اجْتَرَحُوا السَّيِّئَاتِ أَنْ نَجْعَلَهُمْ كَالَّذِينَ آمَنُوا
وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَوَاءً مَحْيَاهُمْ وَمَمَاتُهُمْ سَاءَ
مَا يَحْكُمُونَ ﴿٢١﴾ وَخَلَقَ اللَّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ
وَلِتُجْزَىٰ كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٢٢﴾
أَفَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَٰهَهُ هَوَاهُ وَأَضَلَّهُ اللَّهُ عَلَىٰ عِلْمٍ وَخَتَمَ عَلَىٰ سَمْعِهِ
وَقَلْبِهِ وَجَعَلَ عَلَىٰ بَصَرِهِ غِشَاوَةً فَمَنْ يَهْدِيهِ مِنْ بَعْدِ اللَّهِ أَفَلَا
تَذَكَّرُونَ ﴿٢٣﴾ وَقَالُوا مَا هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا يُهْلِكُنَا
إِلَّا الدَّهْرُ وَمَا لَهُمْ بِذَٰلِكَ مِنْ عِلْمٍ إِنْ هُمْ إِلَّا يَظُنُّونَ ﴿٢٤﴾ وَإِذَا تُتْلَىٰ
عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ مَا كَانَ حُجَّتَهُمْ إِلَّا أَنْ قَالُوا ائْتُوا بِآبَائِنَا إِنْ
كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٥﴾ قُلِ اللَّهُ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يَجْمَعُكُمْ إِلَىٰ
يَوْمِ الْقِيَامَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٦﴾

21. **Yoksa kötülüğe dalanlar, sağlıklarında ve ölümlerinden sonraki hayatlarında kendilerini iman eden ve salih amel işleyenler ile bir tutacağımızı mı sandılar? Ne kötü hüküm veriyorlar.**

22. **Allah gökleri ve yeri bir amaç uğruna ve her can yaptığının karşılığını bulsun diye yaratmıştır. Onlara haksızlık yapılmayacaktır.**

23. **Heva ve hevesini ilâh edinen ve Allah'ın bir bilgiye dayalı olarak saptırdığı, kulağını ve kalbini mühürlediği; gözünün üzerinde de bir perde bulunan kimse hakkında ne dersin? Allah'tan başka kim onu doğru yola eriştirebilir? Hâlâ düşünmez misiniz?**

24. Dediler ki: "Hayat, şu dünya hayatımızdan başkası değildir; ölürüz ve yaşarız. Şu geçen zamandan başkası bizi yok ediyor değildir." Oysa onların bu konuda bir bilgileri yoktur. Onlar sadece böyle sanıyorlar.

25. Âyetlerimiz onlara apaçık deliller olarak okunduğunda onların delilleri şu sözden başkası değildi. "Eğer doğru söylüyorsanız (ölmüş) **atalarımızı getirin."**

26. De ki: "Sizi dirilten, sonra öldüren ve sonra da kendisinde hiçbir kuşku bulunmayan kıyamet gününde sizi toplayacak olan Allah'tır." Ne var ki insanların çoğu bilmez.

İman edenlerle etmeyenlerin, iyi şeyler yapanlarla kötü şeyler yapanların bir tutulması Allah'ın adaletine aykırıdır. Evrenin tamamına denge ve ölçü hâkim iken insanın yaptıklarıyla karşılaşacağı sonuçlar arasında denge ve ölçünün olmaması düşünülemez. Aslında dünya hayatında işlenen iyilik ve kötülüklerin bazısının karşılıklarının bu dünya hayatında görülmemesi, ahiretin varlığının da kesin bir delilidir. Çünkü ahiret olmamış olsa, bu takdirde Allah adil olmamış olurdu.

İnkâr edenlerin, bu dünya hayatında yapmış oldukları bazı haksızlıkların iman edenler tarafından bağışlanmış olması, ahirette de bağışlanacakları anlamına almamalılar. Dünya hayatında bağışlanmış olsalar bile ahirette bunun karşılığını göreceklerdir.

"*Hak*" kelimesinin kök manalarından biri, birbirine tam denk gelme anlamlarına gelir. O halde kelimenin en yakın eş anlamlısı "*adalet*"tir. Çünkü adalet de iki şeyin birbirine denk olması anlamındadır. Adalet, işlenen suça denk ceza ve işlenen olumlu davranışa denk mükâfat yahut işlenen suçla gadre uğramış kişinin uğradığı mağduriyetin tam olarak giderilmesidir. O halde bir önceki paragrafta da belirttiğimiz gibi dünya hayatıyla yetinilecek olursa adalet gerçekleşmemiş olur. Bu sebeple âyette her can yaptığının karşılığını görsün diye göklerle yerin hak üzere yaratıldığı belirtilmektedir.

Heva ve hevesini ilâh edinen ve Allah'ın bir bilgiye dayalı olarak saptırdığı, kulağını ve kalbini mühürlediği; gözünün üzerinde de bir perde bulunan kimse hakkında ne dersin? Allah'tan başka kim onu doğru yola eriştirebilir? Hâlâ düşünmez misiniz?

Âyetin kimler hakkında indirildiği ve ne kastettiği konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bazı müfessirlerin anlattıklarından âyetin müşrikler hakkında indirildiği anlaşılmaktadır. Onların şirke dalmaları tamamen keyfî

davranışlarından kaynaklanmaktadır. Bu sebeple de sapmış, kalpleri mühürlenmiş, gözleri üzerine de perde çekilmiştir. Böyle bir kimseye artık deliller getirilmesinin bir yararı ve anlamı yoktur. Allah'ın kendisini saptırması, kalbini mühürlemesi ve gözlerinin üzerine perde çekmesi, artık o kimsenin, ne gibi bir delille karşılaşırsa karşılaşsın düzelmeyeceği bilgisine dayalıdır.

Bazı müfessirler ise mümin-kâfir ayrımı yapmaksızın Allah'ın emir ve yasaklarına, bir şeyi helal veya haram kılmasına aldırmaksızın heva ve hevesinin peşinde koşan ve zevklerini tatminden başka bir şeye aldırmayan kimse kendi keyif ve hevesini ilâh edinmiş olur, derler. Tabiinden olan Katade'den bu anlamda bir görüş nakledilmektedir. (İbnu Atiye, VI, 104).

Bazı müfessirler ise *"hevasını ilâh edinmiş gibi Allah'ın emir ve yasaklarına aldırmaksızın hep keyfinin istediğini yapan kimse"* ifadesini kullanırlar. (Ebu's-Suûd, VI, 120).

Âyetin وَأَضَلَّهُ اللّٰهُ عَلَى عِلْمٍ kısmındaki عَلَى عِلْمٍ /bir bilgiye dayalı olarak ifadesini Allah hakkında değil de keyfi ne isterse ona uyan kişi hakkında olduğunu anlayanlar da olmuştur. Buna göre kişi, Allah'ın yolunun ne olduğunu bile bile hevasını ilâh edinmiş ona uymaktadır.

Sonuç olarak soyut şeyler de ilâh edinilip bu soyut şeyler de Allah'a ortak koşulabilmektedir. Kişi, Allah'ın emir ve yasaklarını, helal ve haram kıldığını hesaba katmaksızın keyfine göre hareket ediyorsa o kişi Allah'a değil, hevasına tapmaktadır. Böyle birini kimse hidayete kavuşturamaz. Bu yaptığından dolayı kalbi mühürlenmiştir ve gözlerinin üzerinde perde vardır. Gerçekleri ne duyar ne görür.

"Dediler ki: "Hayat, şu dünya hayatımızdan başkası değildir; ölürüz ve yaşarız. Şu geçen zamandan başkası bizi yok ediyor değildir." Oysa onların bu konuda bir bilgileri yoktur. Onlar sadece böyle sanıyorlar."

Önceki âyetlerde hayata bakışları dile getirilen kimseler ahiretin olmadığını, hayatın sadece dünya hayatından ibaret olduğunu söylüyorlardı. Kuşkusuz hevasının savrulduğu yöne savrulan kimselerden kendi kendilerini de olsa ikna edecek ve kendi içinde bir bütünlük ve tutarlılık arz eden felsefî bir düşünce ve inanç sistemi beklenemez. Bu sebeple âyetin sonunda onların bir bilgiye dayanmadıkları ve sadece bu şekilde zannettikleri belirtilmektedir.

"Ölür ve yaşarız" şeklindeki sözlerinden hareketle çağımızda bazı kimseler, Kur'ân'ın indiği dönemdeki müşrik Arapların reenkarnasyona inandıklarını söylese de bu iddiayı destekleyen tarihi bir veri bulunmamaktadır. Müfessir Razi, ölümü hayattan önce zikretmelerini dört ihtimale bağlamaktadır.

a. Ölümle, dünya hayatından gelmezden önce babalarının bellerinde ve analarının rahimlerinde birer nütfe halinde oldukları dönemi kastetmiş olabilirler Yani ölü iken dünya hayatına geldik, demek istiyorlar.

b. Biz ölürüz, soyumuzdan geride kalanları vasıtasıyla yaşarız.

c. Bazılarımız ölür, bazılarımız yaşamaya devam eder.

d. Bunu söylemezden önce *"Hayat, şu dünya hayatımızdan ibarettir"* demişlerdi. Bu sözleriyle bu hayatta yaşayanların kimine ölüm arız olmuş, onlar ölüp gitti. Kimine de ölüm henüz arız olmamış, hayatlarını devam ettiriyor. (Razi, XIV, 33).

"Âyetlerimiz onlara apaçık deliller olarak okunduğunda onların delilleri şu sözden başkası değildi: "Eğer doğru söylüyorsanız (ölmüş) **atalarımızı getirin."**

Aslında Peygamber kendilerine bu dünya hayatı devam ederken ölmüşlerin tamamının veya bir kısmının diriltileceklerini söylemiş değildir. Bu dünya hayatı son bulup kıyamet koptuğunda ölülerin tamamının birlikte diriltilecekleri söylenmiştir. Ayrıca bu ikinci dirilmenin delilleri de kendilerine sunulmuştur. Haddizatında onların bunu kabul etmeye niyetleri yok. Yine de onlara şöyle cevap verilmektedir:

"De ki: "Sizi dirilten, sonra öldüren ve sonra da kendisinde hiçbir kuşku bulunmayan kıyamet gününde sizi toplayacak olan Allah'tır." Ne var ki insanların çoğu bilmez."

İkinci dirilişin delili, birinci diriliştir. İlk dirilişi gerçekleştiren elbette ikinci dirilişi gerçekleştirmeye kadirdir. İlk dirilişin delili ise muhatapların şu anda hayatta olmalarıdır. Ayrıca ilk dirilişi de ikinci dirilişi de gerçekleştirecek olan, Allah'ın kendisidir; ne Peygamberin böyle bir gücü vardır ne de diğer insanların.

وَلِلَّهِ
مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۜ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يَوْمَئِذٍ يَخْسَرُ
الْمُبْطِلُونَ ﴿٢٧﴾ وَتَرٰى كُلَّ اُمَّةٍ جَاثِيَةًۜ كُلُّ اُمَّةٍ تُدْعٰٓى اِلٰى كِتَابِهَاۜ اَلْيَوْمَ
تُجْزَوْنَ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٨﴾ هٰذَا كِتَابُنَا يَنْطِقُ عَلَيْكُمْ بِالْحَقِّۜ اِنَّا كُنَّا

نَسْتَنْسِخُ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٩﴾ فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
فَيُدْخِلُهُمْ رَبُّهُمْ فِي رَحْمَتِهِ ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْمُبِينُ ﴿٣٠﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ
كَفَرُوا أَفَلَمْ تَكُنْ آيَاتِي تُتْلَى عَلَيْكُمْ فَاسْتَكْبَرْتُمْ وَكُنْتُمْ قَوْمًا
مُجْرِمِينَ ﴿٣١﴾ وَإِذَا قِيلَ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَالسَّاعَةُ لَا رَيْبَ فِيهَا
قُلْتُمْ مَا نَدْرِي مَا السَّاعَةُ إِنْ نَظُنُّ إِلَّا ظَنًّا وَمَا نَحْنُ بِمُسْتَيْقِنِينَ ﴿٣٢﴾
وَبَدَا لَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا عَمِلُوا وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٣٣﴾
وَقِيلَ الْيَوْمَ نَنْسَاكُمْ كَمَا نَسِيتُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَذَا
وَمَأْوَاكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴿٣٤﴾ ذَلِكُمْ بِأَنَّكُمُ
اتَّخَذْتُمْ آيَاتِ اللَّهِ هُزُوًا وَغَرَّتْكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا فَالْيَوْمَ
لَا يُخْرَجُونَ مِنْهَا وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ﴿٣٥﴾ فَلِلَّهِ الْحَمْدُ
رَبِّ السَّمَاوَاتِ وَرَبِّ الْأَرْضِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٣٦﴾ وَلَهُ
الْكِبْرِيَاءُ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٣٧﴾

27. Göklerin ve yerin hükümranlığı Allah'ındır. Kıyamet günü geldiğinde, işte o gün batıla sarılanlar her şeylerini kaybedecekler.

28. O gün her topluluk diz çökmüştür. Her topluluk amel defterinin başına çağırılacaktır. O gün, yaptıklarınızı karşılığını göreceksiniz.

29. Bu, bizim yazdıklarımız. Yaptığınız her şeyi gerçeğine uygun olarak söylüyor. Biz, yaptıklarınızı tek tek yazıyorduk.

30. İman edip salih amel işleyenlere gelince, Allah onları rahmetine sokacaktır. Bu açık bir kurtuluştur.

31. Hakkı inkâr edenlere ise (şöyle denilecektir): **"Âyetlerim size okunmuyor muydu? Ama siz büyüklük taslayıp aldırmadınız. Böylece suçlu bir topluluk oldunuz."**

32. Size Allah'ın vaadi gerçektir ve kıyametin kopmasında şüphe yoktur denildiğinde, "Kıyamet nedir, bilmeyiz. Bizim bu konuda kesin bir bilgimiz yoktur, biz sadece (bir ihtimal olabileceğini) **varsayıyoruz." dediniz.**

33. Yapmış olduklarının kötülüğü (o gün) **kendilerine ayan olmuştur artık ve alay ettikleri, kendilerini kıskıvrak yakalayacaktır.**

34. Onlara denilecek ki: "Siz bu gün ile karşılaşmayı nasıl unuttuysanız, bugün de biz sizi unutuyoruz; size yardım edecek birini de bulamayacaksınız."

35. Böyle olacaktır; çünkü siz Allah'ın âyetlerini alaya aldınız. Dünya hayatı sizi aldatmıştı. Bundan dolayı bugün onlar ateşten çıkarılmayacaktır; mazeretleri de kabul edilmeyecektir.

36. Hamd yalnızca göklerin ve yerin; yani alemlerin Rabbinedir.

37. Göklerde ve yerde azamet yalnız O'na aittir. O, karşı konulamaz mutlak güç sahibidir, hikmetle iş görendir.

Sûrenin temel konularından biri ölümden sonra diriliştir. Gökleri ve yeri yaratan ve onların hükümranı olan Allah elbette ikinci kez yaratmaya kadirdir ve ölümden sonra dirilişe inanmayanlar o gün hüsrana uğrayacaklardır. Hem ölümden sonra dirilmenin gerçekleşeceği gün öyle dehşetli olacaktır ki o büyüklenen ve kendilerinde güç olduğunu sananlar bile korkularından diz çökmüş haldeler ve hesaba çekilmek için beklemektedirler. İnsanların hesaba çekilmeleri aşamalar şeklinde olacaktır. Bireylerin amel defterleri olduğu gibi sosyal grupların, inanç guruplarının vs. gibi birbirleriyle benzeşen bireylerden oluşan diğer grupların amel defterleri de olacaktır. Söz konusu gruplar amel defterlerinin başına çağırılacak ve grup olarak hesap vereceklerdir. Bu sebeple ahirette hesaba çekileceklerine inananlar bugünden kimlerle oturup kalktıklarına ve kimlerle işbirliği yaptıklarına baksınlar.

Amellerin tamamı yazılmış yani kayda geçmiştir. Kuşkusuz amel defterinin mutlaka bildiğimiz kalemle kâğıt üzerine yazılmış olması gerekmiyor. Gü-

nümüzde insanların bile yaptıkları keşifler sayesinde değişik kaydetme yolları vardır.

İman edip salih amel işlemiş olanlar Allah'ın rahmetinde büyük mükâfatlara nail olacaklardır.

Kendilerine sunulan gerçeği inkâr edenler ise orada azarlanacaklar ve kendilerine şöyle denilecektir. **"Âyetlerim size okunmuyor muydu? Ama siz büyüklük taslayıp aldırmadınız. Böylece suçlu bir topluluk oldunuz."** Ayrıca o gün vukuundan şüphe ettikleri ahireti gözleriyle müşahede edecekler. Oysa onlar dünyada iken şöyle demişlerdi: **"Kıyamet nedir, bilmeyiz. Bizim bu konuda kesin bir bilgimiz yoktur, biz sadece olabileceğini varsayıyoruz."**

Bu sözleri iki şekilde anlaşılabilir. Onlar gerçekten ahiret hakkında bir bilgiye sahip değillerdi ve ahiretin olmayacağını sanıyorlardı. Yahut hem ahireti inkâr ediyor hem de alay ediyorlardı. Ancak her iki durumda da kaybedenlerden olacaklardır.

Gerçeğe karşı çıkmak ve ölümden sonra dirilmeyi kabul etmemekle kendilerine ne denli büyük bir kötülük yaptıklarının farkına varacaklar ama artık pişmanlığın bir yararı olmayacaktır. O alay ettikleri ahiret kendilerini kıskıvrak yakalamıştır.

Onlar dünya hayatında nasıl ahireti hesaba katıp umursamıyor idiyseler ahirette de Allah onları umursamayacak ve onlara değer vermeyecektir. 34. âyette söz konusu edilen unutulmaları bu anlamdadır. Orada onlara yardım edecek kimse de olmayacaktır. Çünkü onlar Allah'ın âyetlerini alaya almışlardı. Bunun cezası olarak ateşe atılacak ve oradan çıkmayacaklardır.

"Hamd yalnızca göklerin ve yerin; yani alemlerin Rabbinedir. Göklerde ve yerde azamet yalnız O'na aittir. O, karşı konulamaz mutlak güç sahibidir, hikmetle iş görendir."

46.
Ahkâf Sûresi

*Mekke'de Câsiye sûresinden sonra indirilmiştir. 35 âyettir. **Ahkâf**, Âd kavminin yaşadığı bölgenin adı olup rüzgârın oluşturduğu kum tepeleri anlamındadır. Kelime, 21. âyette geçmektedir. Sûrenin 10,15 ve 35. âyetlerinin Medine'de indirildiğini söyleyenler olmakla birlikte istisnasız tamamının Mekke'de indirildiğini söyleyenler de vardır.*

Sûre, diğer Mekkî sûreler gibi inanç esaslarından söz eder. Önceki sûre tevhit ile son bulmuş ve Allah'a ortak koşma kınanmıştı. Bu sûrede de aynı konuya devam edilmektedir. Mekke müşriklerinin de bildiği ve kendileri de müşrik olan Âd kavmi, güç ve kuvvetlerine rağmen şiddetli bir rüzgârla yok edilmişti. Böylece inatla şirki devam ettiren müşrikler, akıbetleri konusunda uyarılmaktadır.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ
حٰمٓ ﴿١﴾ تَنْز۪يلُ الْكِتَابِ مِنَ اللّٰهِ الْعَز۪يزِ الْحَك۪يمِ ﴿٢﴾ مَا خَلَقْنَا السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ
وَمَا بَيْنَهُمَٓا اِلَّا بِالْحَقِّ وَاَجَلٍ مُسَمًّىۜ وَالَّذ۪ينَ كَفَرُوا عَمَّٓا اُنْذِرُوا مُعْرِضُونَ ﴿٣﴾
قُلْ اَرَاَيْتُمْ مَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ اَرُونٖي مَاذَا خَلَقُوا مِنَ الْاَرْضِ
اَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِي السَّمٰوَاتِۜ اِيتُونٖي بِكِتَابٍ مِنْ قَبْلِ هٰذَٓا اَوْ اَثَارَةٍ مِنْ
عِلْمٍ اِنْ كُنْتُمْ صَادِق۪ينَ ﴿٤﴾ وَمَنْ اَضَلُّ مِمَّنْ يَدْعُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ
مَنْ لَا يَسْتَج۪يبُ لَهُٓ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ وَهُمْ عَنْ دُعَٓائِهِمْ غَافِلُونَ ﴿٥﴾
وَاِذَا حُشِرَ النَّاسُ كَانُوا لَهُمْ اَعْدَٓاءً وَكَانُوا بِعِبَادَتِهِمْ كَافِر۪ينَ ﴿٦﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Hâ-mîm.**
2. **Kitabın indirilmesi, mutlak güç sahibi olan, her şeyi yerli yerince yapan Allah tarafındandır.**
3. **Göklerle yeri ve aralarındakileri belli bir amaç olmaksızın ve belli bir süre bulunmaksızın yaratmış değiliz; ama inkâr edenler, kendilerine yapılan uyarılardan yüz çevirmektedir.**
4. **De ki: "Hadi bakalım, Allah'tan başka yalvardıklarınız yeryüzünden neyi yaratmışlar bana gösterin. Yoksa onların göklerde bir ortaklıkları mı var? Eğer doğru söylüyorsanız, bu konuda indirilmiş bir kitap yahut bir bilgi kalıntısı getirin bana."**
5. **Allah'ı bırakıp da kıyamet gününe kadar kendisine cevap vermeyeceklere dua eden kimseden daha sapık kim olabilir? Üstelik onlar, kendilerine dua edenlerin dualarından da habersizdirler.**
6. **Ayrıca, insanlar haşrolunduklarında bu varlıklar onlara düşman olacaklar ve kendilerine kulluk edilmiş olmasını kabullenmeyecekler.**

Sûre, mukattaa harfleriyle başlamaktadır. Ardından Kur'ân'dan söz edilmekte, Kur'ân'ın Aziz/mutlak güç sahibi ve Hakîm/her şeyi yerli yerince yapan tarafından indirildiği belirtilmektedir. Pek çok âyet Allah'ın isim ve sıfatlarıyla son bulmaktadır. Gerek buradaki âyetlerde gerek Allah'ın isim ve sıfatlarıyla biten benzerlerinde âyetin son kısmı, âyetin içeriğine yöneliktir. Örneğin burada Allah'ın Aziz olduğu ifade edilirken, Kur'ân'ı indirmeye kadir olduğu, Hakîm olduğu belirtilirken de, Kur'ân'ı indirirken yerli yerince bir iş yaptığı, Kur'ân'ın içeriğinin; helal ve haram kılmasının, emir ve yasaklarının yerli yerince olduğuna dikkat çekilmiş olur.

"Hak" kelimesi, uyumlu olma, gayesi olma ve denk düşme anlamlarına gelir. Bu sebeple adalet anlamında da kullanılır. Çünkü adalet de, denk olma anlamındadır. Hâkim, işlenen suça denk bir ceza verirse adil davranmış olur.

Yer ve gök adalet üzere olduğu halde dünya hayatında insanın amelleri ile amellerinin karşılığı arasında bir denklik/adalet sağlanmamaktadır. Söz konusu denkliğin sağlanması için başka bir hayata ihtiyaç vardır. İşte o başka hayat, ahirettir. Ahirette amellerle karşılıkları denkleşecek ve adalet yerini bulacaktır. Ahiretin olabilmesi için de dünya hayatının bir yerde kesilip son bulması gerekmektedir. Sonuç olarak dünya hayatından amaç, ahiret hayatıdır. Bu sebeple pek çok müfessir, *"yer ile göğün hak ile yaratılması"*na bir amaç için yaratılması anlamını vermişlerdir. Söz konusu amaç, insanların bu dünya hayatında imtihana tabi tutulmaları ve ahirette yaptıklarının karşılığını görmeleridir.

"De ki: "Hadi bakalım, Allah'tan başka yalvardıklarınız yeryüzünden neyi yaratmışlar bana gösterin. Yoksa onların göklerde bir ortaklıkları mı var? Eğer doğru söylüyorsanız, bu konuda indirilmiş bir kitap yahut bir bilgi kalıntısı getirin bana."

Göklerle yerin ve ikisi arasında bulunan şeylerin yaratılışlarındaki mükemmelliğe ve onların amacına yukarıda dikkat çekilmişti. Bu mükemmellik ortada dururken onların yaratılışında bir payı bulunmayanlara tapınılmaz.

Tapınılanın tapınılmayı hak etmesi için yaratıcı olması lazım. Oysa taptıklarının ne yeryüzünün yaratılışında ne de gökyüzünün yaratılışında bir payları vardır.

"Allah'ı bırakıp da kıyamet gününe kadar kendisine cevap vermeyeceklere dua eden kimseden daha sapık kim olabilir? Üstelik onlar, kendilerine dua edenlerin dualarından da habersizdirler.

Âyette, taptıkları için akıl sahipleri hakkında "مَن" kelimesinin kullanılmasına temas eden müfessirler, bunu, müşriklerin taş ve tahta gibi şeylerden yapılmış putlarını akıl ve irade sahibiymiş gibi görmelerine bağlamaktadır. Bu

kullanışla, Allah dışında tapınılan insan ve cinlerle birlikte putların kastedilmiş olmasının mümkün olduğunu söyleyenler de olmuştur. (Zamahşeri, IV, 299; Âlûsi, XIX, 44). Bu konuya temas eden Âlûsi, özet olarak şu değerlendirmeyi yapmaktadır: Eğer bununla cansız olan putlar kastedilmişse dualarına icabet etmemelerinin sebebi açıktır. Çünkü putlar cansız varlıklardır; duymazlar ve icabet edecek güçleri bulunmamaktadır. Şayet akıl sahipleri kastediliyorsa ve tapınılan kişi Hz. İsa gibi Allah katında mukarrabûndan ise ya o dua edenden uzak oluşu; ölmüşse ölünün duymaması, gıyabında ise gaybı bilmemesi nedeniyle yahut kendisinden istenecek makamda olmadığından dolayı yapılan duayı ne duyar ne de icabet etmeye kalkışır. Bilir ki böyle bir duaya icabet, kendisini Allah makamına koymak olur ve Allah'ı gücendirir. (Âlûsi, XIX, 44).

Sonuç olarak ister putlardan, ister ölmüş veya duymayacak derecede uzakta bulunan kimselerden bir şeyler istemek büyük bir sapkınlıktır. Bunlardan istenmeyeceği gibi bunlarla tevessül de yapılmaz.

Kıyamet gününe kadar cevap vermemeleri, kıyamet günü dualarına icabet edip gereğini yerine getirecekleri anlamında değildir. Sonraki âyette kıyamette cevaplarının ne olacağı şu şekilde belirtilmektedir: "**Ayrıca, insanlar haşrolunduklarında bu varlıklar onlara düşman olacaklar ve kendilerine kulluk edilmiş olmasını kabullenmeyecekler.**"

وَإِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ
هٰذَا سِحْرٌ مُبِينٌ ۝٧ أَمْ يَقُولُونَ افْتَرٰيهُ قُلْ إِنِ افْتَرَيْتُهُ فَلَا
تَمْلِكُونَ لِي مِنَ اللّٰهِ شَيْـًٔا هُوَ أَعْلَمُ بِمَا تُفِيضُونَ فِيهِ كَفٰى بِهِ شَهِيدًا
بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَهُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ۝٨ قُلْ مَا كُنْتُ
بِدْعًا مِنَ الرُّسُلِ وَمَا أَدْرِي مَا يُفْعَلُ بِي وَلَا بِكُمْ إِنْ أَتَّبِعُ إِلَّا
مَا يُوحٰى إِلَيَّ وَمَا أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ مُبِينٌ ۝٩ قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كَانَ مِنْ

عِنْدِ اللّٰهِ وَكَفَرْتُمْ بِهٖ وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ بَنٖٓي اِسْرَٓائٖيلَ عَلٰى مِثْلِهٖ
فَاٰمَنَ وَاسْتَكْبَرْتُمْ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمٖينَ ﴿١٠﴾ وَقَالَ
الَّذٖينَ كَفَرُوا لِلَّذٖينَ اٰمَنُوا لَوْ كَانَ خَيْرًا مَا سَبَقُونَٓا اِلَيْهِ وَاِذْ
لَمْ يَهْتَدُوا بِهٖ فَسَيَقُولُونَ هٰذَٓا اِفْكٌ قَدٖيمٌ ﴿١١﴾ وَمِنْ قَبْلِهٖ
كِتَابُ مُوسٰٓى اِمَامًا وَرَحْمَةً وَهٰذَا كِتَابٌ مُصَدِّقٌ لِسَانًا
عَرَبِيًّا لِيُنْذِرَ الَّذٖينَ ظَلَمُوا وَبُشْرٰى لِلْمُحْسِنٖينَ ﴿١٢﴾ اِنَّ الَّذٖينَ
قَالُوا رَبُّنَا اللّٰهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ
﴿١٣﴾ اُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ الْجَنَّةِ خَالِدٖينَ فٖيهَا جَزَٓاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٤﴾

7. Kendilerine âyetlerimiz açık bir şekilde okunduğunda inkâr edenler, kendilerine gelen bu gerçek için dediler ki: "Bu, apaçık bir sihirdir."

8. Yoksa onlar: "Onu uydurdu" mu diyorlar? De ki: "Onu uydurdu isem Allah'tan bana gelecek cezayı savmaya hiç bir şekilde gücünüz yetmez. O, Kur'ân hakkındaki taşkınlığınızı daha iyi bilir. Benimle sizin aranızda tanık olarak Allah yeter. O, bağışlayandır, çok merhametlidir."

9. De ki: "Ben, türedi bir peygamber değilim. Ne bana ne de size yapılacakları bilirim. Ben, sadece vahyedilene tabi oluyorum. Ben, ancak apaçık bir uyarıcıyım."

10. De ki: "Ne dersiniz, eğer bu, Allah katından ise ve siz de onu inkâr ediyorsanız; üstelik İsrailoğulları'ndan bir tanık da onun gibisine iman etmiş ve siz de büyüklük taslıyorsanız haliniz nice olur? Şüphesiz ki Allah zalimler güruhunu doğru yola kavuşturmaz."

11. İnkâr edenler, iman edenler için dediler ki: "Eğer o iyi bir şey olsaydı, bizden önce ona iman etmezlerdi." Ne var ki onlar bununla

da muvaffak olamadıklarından yakında şöyle diyeceklerdir: "Bu, köhne bir yalandır."

12. **Ondan önce bir önder ve bir rahmet olarak Musa'nın kitabı vardır. Bu da, zalimleri uyarmak ve iyilik edenleri müjdelemek için Arap diliyle indirilmiş** (kendinden önceki kitapları) **doğrulayan bir kitaptır.**

13. **Şüphesiz ki "Rabbimiz Allah'tır" deyip sonra da doğru yoldan gidenler için herhangi bir korku olmadığı gibi onlar üzülmezler de.**

14. **İşte onlar cennet halkıdır. Yaptıklarına karşılık orada ebedi kalacaklardır.**

Önceki âyetlerde tevhit konusu işlenmişti. Bu âyetlerde ise peygamberlik konusu işlenmektedir.

İnkâr edenler, Kur'ân'ın bir sihir olduğunu söylerken olağanüstü bir söz olduğunu aslında itiraf etmiş oluyorlardı. Kur'ân kendilerine okunduğunda insanüstü bir söz olduğunu hissediyor, olağanüstü bir belagat ve fesahate sahip olduğunu görüyorlardı. Ayrıca Peygamber başka yerden gelmiş değildi, çocukluğundan beri aralarında yaşıyordu. Bu sebeple onun konuşma üslubunu biliyorlardı. Peygamber o ana kadar şiirle, hitabetle ilgilenmiş biri de değildi. Onlar bunu gayet iyi biliyorlardı. Kur'ân onlara benzerini getirme konusunda meydan okuyordu ve söz ustası olan onlar buna cevap veremiyorlardı.

Çaresiz, bazen sihir olduğunu ve bazen Peygamberin onu uydurduğunu söylüyorlardı. Yaptıkları, hakkı kabul etmemek için çırpınarak geveleyenin yaptığından başka bir şey değildi.

Peygamber, **"Onu uydurdu isem, Allah'tan bana gelecek cezayı savmaya hiç bir şekilde gücünüz yetmez;"** derken aynı zamanda onların, Kur'ân'la ilgili bu cüretkâr tavırlarından Allah'ın onlara vereceği cezaya kimsenin engel olamayacağını da hatırlatmış oluyordu. Bu nedenle sözünün devamında **"O, Kur'ân hakkındaki taşkınlığınızı daha iyi bilir. Benimle sizin aranızda tanık olarak Allah yeter;"** diyerek onları ikaz etmektedir. Ama bu taşkınlık ve inatlarına rağmen, **"O, bağışlayandır, çok merhametlidir,"** diyerek tövbe kapısının kendileri için hâlâ açık olduğunu hatırlatmaktadır.

"De ki: 'Ben, türedi bir peygamber değilim. Ne bana ne de size yapılacakları bilirim. Ben, sadece vahyedilene tabi oluyorum. Ben, ancak apaçık bir uyarıcıyım."

Peygamber, peygamberliğini ilan ettikten sonra müşrikler, peygamberlik hakkında hiçbir delile dayanmayan birtakım iddialar ileri sürmeye başladı-

lar. Muhammed'in diğer insanlar gibi yediğini içtiğini ve pazarlarda dolaştığını oysa bir peygamberin melek olması gerektiğini ileri sürdüler. En azından onunla birlikte meleklerin gelip onun bir peygamber olduğunu söylemelerini şart koştular. Yahut Allah'ın kendilerine yazılı belgeleri gökten indirerek bu belgelerde Muhammed'in peygamber olduğunun yazılı olması gerektiğini söylediler. Sürekli mucizeler göstermesini istediler vs. Kısacası bir peygamberin ancak beşer üstü bir varlık olması gerektiğini ileri sürdüler. İşte bu tür iddialara cevap olarak peygamberin şöyle demesi istenmektedir: **"Ben, türedi bir peygamber değilim."** Ben ilk peygamber değilim, benden önce pek çok peygamber gelip geçti ve onlar da benim gibi birer insan idiler. **"Ne bana ne de size yapılacakları bilirim.** " Bilesiniz ki bir peygamber, her şeyi bilen biri değildir. Ben kendimin akıbetini de bilemem; hayatta mı kalacağım, öldürülen bazı peygamberler gibi öldürülecek miyim? Hayatımı Mekke'de mi sürdüreceğim, hicret mi edeceğim? İstediğiniz mucizeler Allah tarafından bana verilecek mi, verilmeyecek mi? Bunları bilmem. Sizin akıbetiniz ne olacak, onu da bilmem. Bir peygamber gaybı bilmez ki. Gaybı bilen, Allah'tır. Ben de, benden önceki peygamberler gibi bana gelen vahye tabi olurum. Benim size karşı görevim, aynen diğer peygamberlerin kavimlerine yaptıkları gibi sizi uyarmaktan ibarettir.

"De ki: 'Ne dersiniz, eğer bu, Allah katından ise siz de onu inkâr ediyorsanız üstelik İsrailoğulları'ndan bir tanık da onun gibisine iman etmiş ve siz de büyüklük taslıyorsanız haliniz nice olur? Şüphesiz Allah ki zalimler güruhunu doğru yola kavuşturmaz."

İsrailoğulları'ndan tanıklık edenin kim olduğu konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Sûrenin bu âyetinin Medine'de indirildiğini söyleyenler, âyette sözü edilen tanığın Yahudilerin Medine'de en meşhur bilgini olan ve İslâm'a girmiş olan Abdullah b. Selam olduğunu söylerler. Âyetin bu şahıs hakkında indirildiğine dair Buhari (Menakıbu'l-Ensar, 19 Hadis no: 3812), Muslim, (hadis no: 2483), Tirmizi (Tefsiru Sûreti'l-Ahkâf, 1) ve başka hadis kitaplarında da nakledilmiş rivâyetler bulunmaktadır. Bununla birlikte muhatapların Mekke müşrikleri olması sebebiyle bazı müfessirler bu görüşü kabul etmemektedir.

Sözü edilen tanıkla Hz. Musa'nın kastedildiğini, çünkü Tevrat'ta Peygamberimize göndermeler yapıldığını söyleyen müfessirler de vardır. Ancak bu görüşün de sûrenin bu bağlamına uygun düşmediği kanaatindeyiz. Bizce âyetin bağlamına en uygun görüş İbnu Kesir tarafından da desteklenen şu görüştür:

Daha önce de İsrailoğulları'na Kur'ân'a benzer kitaplar verilmişti. Bu kitaplarda da tevhit, peygamberlik vs. gibi inanç konularında Kur'ân'ın verdiği

bilgilere benzer bilgiler verilmiş ve buna inananlar olmuştu. Şimdi onların kitaplarının benzeri olan Kur'ân verilmiştir. (bk. İbnu Kesir, VII, 278). O halde burada sözü edilen tanıktan maksat, İsrailoğulları'ndan kendilerine indirilen kitaplara inanmış sıradan bir kimse kastedilmektedir. Böylece Peygamberimizin insanlara gönderilmiş türedi bir peygamber olmadığı, kendisinden önce de peygamberlerin geldiği, onların da melek değil insan oldukları, onların da aynı inanç esaslarını getirdikleri ve insanların, onların bu getirdiklerine inandıkları hatırlatılmaktadır. O halde hiçbir delile dayanmaksızın *peygamber şöyle şöyle olmalıdır*, şeklinde keyfi görüşler ileri sürmekten vazgeçin. İnanmanıza engel olan, sadece kibrinizdir. Ama bunun hesabı size sorulacaktır.

"İnkâr edenler, iman edenler için dediler ki: "Eğer o iyi bir şey olsaydı, bizden önce ona iman etmezlerdi." Ne var ki onlar bununla da muvaffak olamadıklarından yakında şöyle diyeceklerdir: "Bu, köhne bir yalandır."

Kureyş'in ileri gelenleri kendilerini doğrunun kıstası olarak gösteriyorlardı. Gerçek o ki halk arasında mantığını kullanmayan kesimleri onları böyle görüyorlardı. İleri gelenler bunu bildiklerinden halk kesimini Peygamberden soğutmak için bu şekilde konuşuyorlardı: *"Biz akıllı ve tecrübeli kimseleriz. Eğer Muhammed'in söyledikleri doğru olsaydı, sıradan kimseler değil öncelikle biz ona inanırdık,"* diyorlardı.

Önceki âyette geçmişte İsrailoğulları'ndan iman etmiş olanlara atıf yapıldığından **"Bu, köhne bir yalandır"** diyerek önceki milletlerde iman etmiş olanların da aslında bu yalanlara kandığını ima ediyorlar. Ama onlar inat etseler de Kur'ân gerçeği söylemeye devam ediyor:

"Ondan önce bir önder ve bir rahmet olarak Musa'nın kitabı vardır. Bu da zalimleri uyarmak ve iyilik edenleri müjdelemek için Arap diliyle indirilmiş (kendinden önceki kitapları) **doğrulayan bir kitaptır."**

Hz. Musa'ya indirilen kitap İbrani dilinde idi. Oysa bu Kur'ân Arap diliyle indirilmiştir ve ikisi de aynı inanç esaslarını söylemektedir. Aklını kullanan kişi bundan ibret alır.

Buraya kadar batıl yolu takip edenlerin durumları anlatıldı. Âyetler grubunun sonunda doğru yolu izleyenler ve onlara verilecek mükâfat iki âyetle özetlenmektedir: **"Şüphesiz ki "Rabbimiz Allah'tır" deyip sonra da doğru yoldan gidenler için herhangi bir korku olmadığı gibi onlar üzülmezler de. İşte onlar cennet halkıdır. Yaptıklarına karşılık orada ebedi kalacaklardır."**

وَوَصَّيْنَا الْاِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ اِحْسَانًاۜ حَمَلَتْهُ اُمُّهُ كُرْهًا وَوَضَعَتْهُ كُرْهًاۜ
وَحَمْلُهُ وَفِصَالُهُ ثَلٰثُونَ شَهْرًاۜ حَتّٰٓى اِذَا بَلَغَ اَشُدَّهُ وَبَلَغَ اَرْبَع۪ينَ
سَنَةًۙ قَالَ رَبِّ اَوْزِعْن۪ٓي اَنْ اَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّت۪ٓي اَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلٰى
وَالِدَيَّ وَاَنْ اَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضٰيهُ وَاَصْلِحْ ل۪ي ف۪ي ذُرِّيَّت۪يۚ اِنّ۪ي تُبْتُ
اِلَيْكَ وَاِنّ۪ي مِنَ الْمُسْلِم۪ينَ ﴿١٥﴾ اُو۬لٰٓئِكَ الَّذ۪ينَ نَتَقَبَّلُ عَنْهُمْ اَحْسَنَ
مَا عَمِلُوا وَنَتَجَاوَزُ عَنْ سَيِّـَٔاتِهِمْ ف۪ٓي اَصْحَابِ الْجَنَّةِۜ وَعْدَ الصِّدْقِ الَّذ۪ي
كَانُوا يُوعَدُونَ ﴿١٦﴾ وَالَّذ۪ي قَالَ لِوَالِدَيْهِ اُفٍّ لَكُمَٓا اَتَعِدَانِن۪ٓي
اَنْ اُخْرَجَ وَقَدْ خَلَتِ الْقُرُونُ مِنْ قَبْل۪يۚ وَهُمَا يَسْتَغ۪يثَانِ اللّٰهَ وَيْلَكَ
اٰمِنْۗ اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّۚ فَيَقُولُ مَا هٰذَٓا اِلَّٓا اَسَاط۪يرُ الْاَوَّل۪ينَ
﴿١٧﴾ اُو۬لٰٓئِكَ الَّذ۪ينَ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ ف۪ٓي اُمَمٍ قَدْ خَلَتْ
مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِۜ اِنَّهُمْ كَانُوا خَاسِر۪ينَ ﴿١٨﴾
وَلِكُلٍّ دَرَجَاتٌ مِمَّا عَمِلُواۚ وَلِيُوَفِّيَهُمْ اَعْمَالَهُمْ وَهُمْ
لَا يُظْلَمُونَ ﴿١٩﴾ وَيَوْمَ يُعْرَضُ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا عَلَى النَّارِۜ اَذْهَبْتُمْ
طَيِّبَاتِكُمْ ف۪ي حَيَاتِكُمُ الدُّنْيَا وَاسْتَمْتَعْتُمْ بِهَاۚ فَالْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ
بِمَا كُنْتُمْ تَسْتَكْبِرُونَ فِي الْاَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَبِمَا كُنْتُمْ تَفْسُقُونَ ﴿٢٠﴾

15. İnsana, anne babasına iyi davranmasını emrettik. Annesi onu karnında zahmetle taşımış ve zahmetle doğurmuştur. Onun anne karnında taşınması ve sütten kesilmesi otuz aydır. Nihayet güçlü çağına erişip kırk yaşına gelince demiştir: "Rabbim beni, bana ve anne-babama verdiğin nimete şükretmeye ve razı olacağın salih bir amel işlemeye yönelt. Zürriyetim için de iyiliğini sürdür. Ben sana döndüm ve elbette ki ben Müslümanlardanım."

16. İşte yaptıklarının en güzellerini kabul edeceğimiz ve işlemiş oldukları kötülükleri bağışlayacağımız bu kimseler cennetlikler arasındadır. Bu, kendilerine verilen doğru bir sözdür.

17. Anne-babasına: "Of size, benden önce nice nesiller gelip geçtiği halde beni yeniden dirilmekle mi tehdit ediyorsunuz?" diyen kimseye anne ve babası Allah'tan yardım dileyerek: "Yazıklar olsun sana, iman et. Şüphesiz Allah'ın vaadi haktır" dediklerinde o, şöyle diyor: "Bu, evvelkilerin masallarından başka bir şey değildir."

18. İşte onlar, kendilerinden önce gelip geçmiş cin ve insan toplulukları arasında cezayı hak edenlerdir. Onlar gerçekten hüsrana uğramışlardır.

19. Herkesin ameline göre dereceleri vardır. Allah onlara yaptıklarının karşılığını tam olarak verecek ve onlar haksızlığa uğramayacaklardır.

20. İnkâr edenler ateşe getirildikleri gün onlara şöyle denilecektir: "Dünya hayatında güzelliklerinizin hepsini tükettiniz, onlarla zevk u sefa sürdünüz. Artık bugün, geçmişte yeryüzünde haksız yere büyüklenmeniz ve yoldan çıkmanız nedeniyle aşağılayıcı bir azapla cezalandırılacaksınız."

Dini metinlerde baba hakkından çok annenin hakkı dile getirilir, en azından anne hakkı önce zikredilir. Burada da anne ve babaya iyi davranılması emredildikten sonra annenin çocuğunu yetiştirinceye kadar çektiği sıkıntılar özet olarak anlatılmaktadır. Annenin çektiği bu sıkıntıların dile getirilmesi, anne ve babaya iyi davranmanın gerekçesi olarak zikredilmektedir. Özellikle anne hakkının vurgulanması, annenin sıkıntı çektiği dönemlerde çocuğun anlayacak yaşta olmaması ve bir de çocuğun yetişmesinde annenin sıkıntılarının daha fazla olmasından kaynaklanmış olmalıdır. Nitekim burada da annenin doğumdan önce ve doğum esnasında büyük sıkıntılar çektiği belirtilmektedir.

Bakara sûresinin 233. âyetinde emzirme süresinin iki yıl olduğu belirtilmekteydi. Burada ise hamilelik ile birlikte emzirme süresinin otuz ay olduğu ifade edilmektedir. Otuz aydan iki yıl çıkarıldığında hamilelik süresi altı ay olmaktadır. Müfessirler bunun, hamileliğin asgari süresi olduğuna işaret ettiğini söylemişlerdir. Bu sebeple bazı müfessirler hamilelik müddeti arttıkça bunun emzirme müddetinden düşürüleceğini söylemişlerdir. İbnu Abbas da bu görüştedir. (İbnu Atiyye, VI, 116; Maturidi, IV, 489).

Çocuğa, annesinin kendisiyle ilgili ne sıkıntılara katlandığı hatırlatılırken çocuğun da anne üzerindeki emzirme hakkı dile getirilmiş olmaktadır. Emzirme müddeti, süt yoluyla akrabalığı da belirleyen bir süredir.

Kişi güçlü çağına geldiğinde artık kendisi de anne veya baba olma çağındadır. Anne ve babasının kendisini küçüklüğünde besleyip büyütmeleri, onu eğitmeleri ve hayata hazırlamaları Allah'ın verdiği nimetler sayesinde olmuştur. Bu sebeple bu nimetlerden dolayı Allah'a şükredip kendisine de bu şekilde nesil yetiştirme imkânı vermesi için dua etmelidir.

Hayatlarının her döneminde Allah'ın kendilerine verdiği nimetleri hatırlayıp şükreden ve hayatlarının her döneminde o dönemin gerektirdiği görevleri üstlenip Allah'tan yardım dileyenlerin Allah güzel amellerini kabul eder, kötülüklerini bağışlar ve onları cennete sokar. Bu, Allah tarafından verilmiş bir sözdür ve Allah, sözünü mutlaka yerine getirir.

"Anne-babasına: 'Of size, benden önce nice nesiller gelip geçtiği halde beni yeniden dirilmekle tehdit mi ediyorsunuz?' diyen kimseye anne ve babası Allah'tan yardım dileyerek: 'Yazıklar olsun sana, iman et. Şüphesiz Allah'ın vaadi haktır' dediklerinde o, şöyle diyor: "Bu, evvelkilerin masallarından başka bir şey değildir."

Önceki âyette iyi evladın davranışı dile getirilmişti. Bu âyette de kötü evladın tavrı anlatılmaktadır.

Âyetin kim hakkında indirildiği konusunda bir takım görüşler ileri sürülmüş olsa da anlatılanlar her zaman ve her yerde rastlanabilecek bir durumdur.

Anne ve baba ahirete iman ediyorlarsa birtakım sorumluluklarını yüklendikleri ve iyiliklerini arzu ettikleri kendi çocuklarının ahirete iman etmelerini ve dünya hayatında ahirete hazırlık yapmalarını istemeleri doğaldır. Bu dünya hayatında çocuklarının mutlu olması için ellerinden geleni yapmışlar, öbür dünyada da mutlu olmalarını istiyorlar. Ama çocuk ahirete inanmadığından hem anne ve babasının kendisini imana çağırmalarından bıktığını hemde kendisinden önce nice nesillerin gelip geçtiğini ama bunlardan kimsenin dirilmediğini ve dirileceklerini ileri sürmenin, öncekilerin masallarını tekrar et-

mekten ibaret olduğunu söylüyor. Oysa bu dünya hayatı devam ettiği sürece ölmüşlerin dirileceğini ileri süren bir peygamber olmamıştır.

"İşte onlar, kendilerinden önce gelip geçmiş cin ve insan toplulukları arasında cezayı hak edenlerdir. Onlar gerçekten hüsrana uğramışlardır."

Anne ve babasına bu şekilde kaba davranan ve ahireti inkâr edenler, helak edilmiş önceki insan ve cin toplulukları gibi cezayı hak etmişlerdir.

Âyetten, cinlerin de insanlar gibi nesil nesil gelip ölümlü oldukları anlaşılmaktadır. Müfessir Ebu Hayyân'ın naklettiğine göre Hasan-ı Basri, ilim halkalarının birinde cinlerin ölmediklerini söylediğinde Katede itiraz ederek bu âyeti okumuş, kendisi de cevap vermeyip susmuştur. (Ebu Hayyân, VIII, 48).

"Herkesin ameline göre dereceleri vardır. Allah onlara yaptıklarının karşılığını tam olarak verecek ve onlar haksızlığa uğramayacaklardır."

İyilerin de, kötülerin de kıyamet gününde Allah katında dereceleri vardır. İyiler amellerine göre mükâfatlandırılırken kötüler de amellerine göre cezalandırılırlar. Kötü birine, ameli kendisininkinden daha kötü birinden daha ağır ceza verilmez. Aynı şekilde iyi birine, ameli kendisinden daha iyi olanın mükâfatı verilmez. Sonuç olarak iyiler de kötüler de derece derecedir, kimse haksızlığa uğramayacak herkese ameline göre mükâfat veya ceza verilecektir.

"İnkâr edenler ateşe getirildikleri gün onlara şöyle denilecektir: "Dünya hayatında güzelliklerinizin hepsini tükettiniz, onlarla zevk u sefa sürdünüz. Artık bugün, geçmişte yeryüzünde haksız yere büyüklenmeniz ve yoldan çıkmanız nedeniyle aşağılayıcı bir azapla cezalandırılacaksınız."

Bu âyetten dolayı ilk dönem Müslümanları, güzelliklerimizi tüketmiş olmalıyım diye helal de olsa canlarının her istediğini yerine getirmez, dünyanın süs ve güzelliklerini kullanmakta çekingen davranır ve kısıntıya giderlerdi. Yine imkânları olduğu takdirde bu sebeple farz olan infakla yetinmez, fazlasını infak ederlerdi. Bununla birlikte helal olduğu kesin olan güzel şeyleri kullanmaktan ve bunları tüketmekten dolayı herhangi bir günah söz konusu değildir.

وَاذْكُرْ اَخَا عَادٍ اِذْ اَنْذَرَ قَوْمَهُ بِالْاَحْقَافِ وَقَدْ خَلَتِ النُّذُرُ
مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِه۪ٓ اَلَّا تَعْبُدُٓوا اِلَّا اللّٰهَ اِنّ۪ٓي اَخَافُ عَلَيْكُمْ
عَذَابَ يَوْمٍ عَظ۪يمٍ ﴿٢١﴾ قَالُٓوا اَجِئْتَنَا لِتَأْفِكَنَا عَنْ اٰلِهَتِنَاۚ
فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَٓا اِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِق۪ينَ ﴿٢٢﴾ قَالَ اِنَّمَا الْعِلْمُ
عِنْدَ اللّٰهِۘ وَاُبَلِّغُكُمْ مَٓا اُرْسِلْتُ بِه۪ وَلٰكِنّ۪ٓي اَرٰيكُمْ قَوْماً
تَجْهَلُونَ ﴿٢٣﴾ فَلَمَّا رَاَوْهُ عَارِضاً مُسْتَقْبِلَ اَوْدِيَتِهِمْۙ قَالُوا هٰذَا
عَارِضٌ مُمْطِرُنَاۜ بَلْ هُوَ مَا اسْتَعْجَلْتُمْ بِه۪ۜ ر۪يحٌ ف۪يهَا عَذَابٌ اَل۪يمٌۙ ﴿٢٤﴾
تُدَمِّرُ كُلَّ شَيْءٍ بِاَمْرِ رَبِّهَا فَاَصْبَحُوا لَا يُرٰٓى اِلَّا مَسَاكِنُهُمْۜ كَذٰلِكَ نَجْزِي
الْقَوْمَ الْمُجْرِم۪ينَ ﴿٢٥﴾ وَلَقَدْ مَكَّنَّاهُمْ ف۪يمَٓا اِنْ مَكَّنَّاكُمْ ف۪يهِ وَجَعَلْنَا
لَهُمْ سَمْعاً وَاَبْصَاراً وَاَفْـِٔدَةًۘ فَمَٓا اَغْنٰى عَنْهُمْ سَمْعُهُمْ وَلَٓا
اَبْصَارُهُمْ وَلَٓا اَفْـِٔدَتُهُمْ مِنْ شَيْءٍ اِذْ كَانُوا يَجْحَدُونَ بِاٰيَاتِ
اللّٰهِ وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِه۪ يَسْتَهْزِؤُ۫نَ ﴿٢٦﴾ وَلَقَدْ اَهْلَكْنَا
مَا حَوْلَكُمْ مِنَ الْقُرٰى وَصَرَّفْنَا الْاٰيَاتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٢٧﴾
فَلَوْلَا نَصَرَهُمُ الَّذ۪ينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ قُرْبَاناً اٰلِهَةًۜ بَلْ ضَلُّوا
عَنْهُمْۚ وَذٰلِكَ اِفْكُهُمْ وَمَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٢٨﴾

21. Âd'ın kardeşini de an. Hani o, kendisinden önce de sonra da uyarıcıların geldiği kavmini Ahkâf'ta uyarmıştı: "Yalnızca Allah'a kulluk edin; çünkü zor bir günde başınıza gelecek azaptan endişe ediyorum."

22. Dediler ki: "Sen bize, bizi ilâhlarımızdan çevirmek için mi geldin? Doğru söylüyorsan bizi kendisiyle tehdit ettiğin şeyi durma getir."

23. Dedi ki: "Şüphesiz ki onun bilgisi sadece Allah katındadır. Ben size, kendisiyle gönderildiğim şeyi tebliğ ediyorum. Ne yazık ki sizi cahilce davranan bir kavim olarak görüyorum."

24. O azabı vadilerine doğru gelen bir bulut halinde görünce: "Bu, bize yağmur yağdıracak bir buluttur" dediler. Bilakis o, bir an önce gelmesini istediğiniz acıklı azap içeren bir kasırgadır.

25. Rabbinin emriyle her şeyi yerle bir edecektir. Nitekim artık evlerinden başka hiçbir şeyleri görünmez oldu. Suç işleyen kavmi işte böyle cezalandırırız.

26. Yemin olsun, onlara, size vermediğimiz imkânları vermiştik. Onlara kulak, göz ve (düşünecekleri) **kalpler lütfetmiştik; fakat ne kulakları ne gözleri ne de kalpleri onlara bir yarar sağladı. Çünkü onlar, Allah'ın âyetlerini inkâr ediyorlardı. Nihayet alay ettikleri şey onları çepeçevre sardı.**

27. Yemin olsun ki biz, çevrenizdeki kentleri helak ettik ve (yanlıştan) **dönmeleri için âyetleri çeşit çeşit kıldık.**

28. Allah'ın yanısıra, kendilerini Allah'a yaklaştırsınlar diye edindikleri ilâhlar onlara yardım edeydi ya! Bilakis onları bırakıp kayboldular. Aslında bu, onların yalan ve iftiralarının bir sonucu idi.

Sûrenin başından itibaren buraya kadar tevhit, peygamberlik ve ahiretle ilgili deliller serdedildi. Ne var ki Kureyş müşrikleri bu delillere aldırmadan inkârda inat ederek devam etti. İşte bu âyetlerde onların da yakından tanıdığı ve onlar gibi inkâr eden fakat onlardan çok daha büyük imkânlara sahip bulunan Âd kavminin kıssası anlatılmaktadır.

Âd kavmine, kendileriyle aynı soydan gelen Hûd (a.s.) gönderilmişti. Hûd, kendisinden önce ve sonra gelen peygamberler gibi yalnızca Allah'a kulluk etmelerini ve Allah'tan başka taptıklarını bırakmalarını istedi. Değilse cezalandırılacakları konusunda onları uyardı. Ama onlar **"Sen bizi, ilâhlarımızdan çevirmek için mi geldin? Doğru söylüyorsan bizi kendisiyle tehdit ettiğin**

şeyi durma getir" dediler. Hz. Hûd, dedi ki: **"Şüphesiz bilgi ancak Allah'ın katındadır. Ben size, kendisiyle gönderildiğim şeyi tebliğ ediyorum. Ne yazık ki sizi cahilce davranan bir kavim olarak görüyorum."** Onlar da, günümüzde dindarlık iddiasında bulunanların bir kısmı gibi bir peygamberin cezalandırma yetkisine sahip olduğunu ve gaybı bildiğini sanıyorlardı. Hz. Hûd, gelecek bilgisinin Allah'a ait bir bilgi olduğunu, kendi görevinin sadece doğruları yani Allah'tan gelen vahyi insanlara tebliğ etmek olduğunu belirtti. Ayrıca bir peygamberin her şeye gücü yettiğini ve geleceği bildiğini savunmanın cehaletten kaynaklandığına dikkat çekti. Bir peygamber, sadece Allah'ın gelecekle ilgili kendisine vahyettiği hususları bilir. Bunun dışında gayb bilgisi Allah'a aittir.

"**O azabı vadilerine doğru gelen bir bulut halinde görünce: 'Bu, bize yağmur yağdıracak bir buluttur' dediler. Bilakis o, bir an önce gelmesini istediğiniz acıklı azap içeren bir kasırgadır.**"

Âd kavmi o denli mağrur ve mal düşkünü idi ki, kendilerine yönelmiş azap kasırgasını bile yağmur getiren bir bulut sandı. Ibnu Abbas'tan nakledilen bir rivayete göre, kendilerine doğru gelenin helak edici kasırga olduğunu, hayvanlarının o kasırgada uçuştuğunu görünce anladılar. Bunun üzerine evlerine koşuşup kapılarını sıkıca kapadılar. Ama kasırga kum bulutuyla birlikte kapılarını kırdı ve yedi gün üzerlerine yığılan kumların altında inleyip can verdiler. (Suyûtî, ed-Durru'l-Mensûr, IX, 126). O kasırga, "**Rabbinin emriyle her şeyi yerle bir edecektir. Evlerinden başka hiçbir şeyleri görünmez oldu. Suç işleyen kavmi işte böyle cezalandırırız.**" Çokluğuyla övündükleri mallarını kasırga silip süpürmüştü. Kendileri de helak olup gittiler.

"Yemin olsun, onlara, size vermediğimiz imkânları vermiştik. Onlara kulak, göz ve (düşünecekleri) **kalpler lütfetmiştik. Fakat ne kulakları, ne gözleri ne de kalpleri onlara bir yarar sağladı. Çünkü onlar, Allah'ın âyetlerini inkâr ediyorlardı. Nihayet alay ettikleri şey onları çepeçevre sardı."**

Kıssanın sonunda hitap Mekke müşriklerine yöneliyor ve Âd kavminin onlardan çok daha güçlü olduğunu bildiriyor. Onların da kulakları, gözleri ve akledecek kalpleri vardı. Öncelikle Allah'ın âyetlerini duyup görmeli ve kalpleriyle onlar üzerinde düşünmeliydiler. Oysa bu imkânlarını sadece mal mülk toplamak ve zevk almak için kullandılar. Allah'ın âyetleri konusunda kulak, göz ve kalplerini kullanmayınca bunların onlara hiçbir yararı dokunmadı. Siz ey müşrikler, böyle devam ettiğiniz takdirde sizi bekleyen akıbet de aynı olacaktır. "**Yemin olsun ki biz, çevrenizdeki kentleri helak ettik ve** (yanlış-

tan) **dönmeleri için âyetleri çeşit çeşit kıldık.”** Ey müşrikler sizlere de çeşitli âyetler geliyor; aklî delilller sunuluyor ve geçmişten örnekler veriliyor.

“Allah’ın yanısıra, kendilerini Allah’a yaklaştırsınlar diye edindikleri ilâhlar onlara yardım edeydi ya! Bilakis onları bırakıp kayboldular. Aslında bu, onların yalan ve iftiralarının bir sonucu idi.”

Âd kavmi de sizin gibi, zanlarınca kendilerini Allah’a yaklaştırsınlar diye Allah’tan başkasına tapıyor; başkasına dua ediyorlardı. Ama başlarına o kasırga musibeti geldiğinde taptıklarının tamamı kaybolup gitmişti. Onlara hiçbir yararları dokunmadı. Siz de aynı durumdasınız. Artık yalan söylemekten ve iftira etmekten vazgeçin.

وَاِذْ صَرَفْنَٓا اِلَيْكَ نَفَرًا مِنَ الْجِنِّ يَسْتَمِعُونَ الْقُرْاٰنَۚ فَلَمَّا حَضَرُوهُ قَالُٓوا
اَنْصِتُواۚ فَلَمَّا قُضِيَ وَلَّوْا اِلٰى قَوْمِهِمْ مُنْذِرٖينَ ﴿٢٩﴾ قَالُوا يَا قَوْمَنَٓا اِنَّا
سَمِعْنَا كِتَابًا اُنْزِلَ مِنْ بَعْدِ مُوسٰى مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ يَهْدٖٓي اِلَى الْحَقِّ
وَاِلٰى طَرٖيقٍ مُسْتَقٖيمٍ ﴿٣٠﴾ يَا قَوْمَنَٓا اَجٖيبُوا دَاعِيَ اللّٰهِ وَاٰمِنُوا بِهٖ يَغْفِرْ
لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُجِرْكُمْ مِنْ عَذَابٍ اَلٖيمٍ ﴿٣١﴾ وَمَنْ لَا يُجِبْ دَاعِيَ اللّٰهِ
فَلَيْسَ بِمُعْجِزٍ فِي الْاَرْضِ وَلَيْسَ لَهُ مِنْ دُونِهٖٓ اَوْلِيَٓاءُۜ اُو۬لٰٓئِكَ
فٖي ضَلَالٍ مُبٖينٍ ﴿٣٢﴾ اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّ اللّٰهَ الَّذٖي خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ
وَلَمْ يَعْيَ بِخَلْقِهِنَّ بِقَادِرٍ عَلٰٓى اَنْ يُحْيِيَ الْمَوْتٰى بَلٰٓى اِنَّهُ عَلٰى كُلِّ
شَيْءٍ قَدٖيرٌ ﴿٣٣﴾ وَيَوْمَ يُعْرَضُ الَّذٖينَ كَفَرُوا عَلَى النَّارِ اَلَيْسَ هٰذَا
بِالْحَقِّ قَالُوا بَلٰى وَرَبِّنَا قَالَ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ

تَكْفُرُونَ ﴿٣٤﴾ فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ أُولُوا الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ وَلَا
تَسْتَعْجِلْ لَهُمْ كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَ مَا يُوعَدُونَ لَمْ يَلْبَثُوا إِلَّا سَاعَةً
مِنْ نَهَارٍ بَلَاغٌ فَهَلْ يُهْلَكُ إِلَّا الْقَوْمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٣٥﴾

29. Hani cinlerin bir grubunu Kur'ân'ı dinlemek üzere sana yönlendirmiştik. Kur'ân'la karşı karşıya gelince: "Susun, dinleyin" dediler. Okuma işi bitince de uyarıcı olarak kavimlerine döndüler.

30. "Ey kavmimiz! Biz, Musa'dan sonra indirilmiş, kendinden öncekini doğrulayan, hakka ve dosdoğru yola ulaştıran bir kitap dinledik" dediler.

31. "Ey kavmimiz! Allah'ın davetçisinin çağrısına uyun; ona iman edin ki Allah günahlarınızı bağışlasın ve sizi acıklı bir azaptan korusun."

32. Allah'ın davetçisine uymayanlar, yeryüzünde (Allah'ı) **aciz bırakacak değildir; üstelik O'nun dışında onların velileri de yoktur. Onlar, apaçık bir sapma içerisindedir.**

33. Görmüyorlar mı ki gökleri ve yeri yaratan ve onları yaratırken hiçbir yorgunluk duymayan, ölüleri de yaratmaya kadirdir. Şüphesiz ki O, her şeye gücü yetendir.

34. İnkâr edenler ateşe arz edildiklerinde: "Bu, gerçek değil midir?" (denilecek), **onlar: "Evet, Rabbimize yemin olsun ki gerçekmiş" diyecekler. Allah da: "İnkârınız sebebiyle azabı tadın" diyecektir.**

35. O halde azim sahibi peygamberlerin sabrettiği gibi sen de sabret, onlar hakkında acele etme. Onlar, kendilerine vaat edilen azabı gördükleri gün, sanki dünyada gündüzün bir saati kadar oyalanmışlar. Bu, bir duyurudur. Yoldan çıkmış topluluktan başkası helak edilir mi hiç?

"*Bir grup*" olarak tercüme ettiğimiz "*nefer*" kelimesi 3'ten 9'a kadarki topluluk için kullanılır. Bu sebeple Peygamberden Kur'ân'ı dinleyenlerin sayısının 7 kişi olduğunu söyleyenler olduğu gibi 9 kişi olduğunu söyleyenler de olmuştur. Bazı rivayetlerde ise sayılarının çok daha fazla olduğu belirtilmek-

tedir. Bu sebeple bazı müfessirler, olayın bir değil, birkaç kez tekerrür ettiğini söylemişlerdir. Bu görüşte olanlara göre âyet, Peygamberin cinlerle ilk karşılaşmasını dile getirmektedir. Cinler Kur'ân'ı dinlemiş fakat Peygamber onları görmemiştir. Bundan sonraki karşılaşmalarda Peygamber onları görmüştür. (İbnu Kesir, VII, 296).

Konuyla ilgili birbiriyle çelişen pek çok rivayet vardır. Böyle esrarengiz bir olay veya olaylarla ilgili birbiriyle çelişen rivayetlerin bulunması doğaldır. Bizim böyle konularda kesin inanacağımız hususlar, Kur'ân'da anlatılanlar ve bu anlatılanlarla uyum içerisinde olan rivayetlerdir. Cinler bizim için gayb âlemindendir. Bu gibi konular, kesin delile ihtiyaç gösterir.

Âyetin anlatımından Peygamberin cinleri görmediği ve Kur'ân'ı dinlediklerinden vahiy yoluyla haberdar olduğudur.

Böyle bir olaya Kur'ân'da yer verilmesi, öncelikle inanmayan müşrikleri kınamaktır. Cinler bile bu Kur'ân'ı duyduklarında ona inanırken, sizler hâlâ inanmamakta diretiyorsunuz! Oysa Peygamber sizin aranızdan çıkmıştır, denilmektedir.

Âyet Mekkî döneme ait olduğuna göre cinlerin dinledikleri Kur'ân pasajı, inanç konularını içermektedir. Kur'ân'ı dinleyenlerin kavimlerine giderken söyledikleri "**Allah'ın davetçisine uymayanlar, yeryüzünde** (Allah'ı) **aciz bırakacak değillerdir; üstelik O'nun dışında onların velileri de yoktur. Onlar, apaçık bir sapma içerisindedir,**" sözlerinden dinledikleri pasajın tevhit inancıyla ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Cinlerle insanlar açısından inanç konularının aynı olması gerektiği izaha ihtiyaç bırakmayacak kadar açıktır.

İşte onlar Kur'ân'dan bu muhtevada bir pasaj dinlemiş ve Kur'ân'ın gerçekleri anlattığını, Peygamberin de gerçek bir peygamber olduğunu söylemişlerdir.

Yine bu âyetlerden cinlerin de insanlar gibi sorumlu varlıklar olduklarını, amellerine göre cennet veya cehenneme gideceklerini anlıyoruz.

"**Görmüyorlar mı ki gökleri ve yeri yaratan ve onları yaratırken hiçbir yorgunluk duymayan, ölüleri de yaratmaya kadirdir. Şüphesiz ki O, her şeye gücü yetendir.**"

İnanç esaslarını konu alan sûre tevhit ve peygamberlik konularından sonra bu âyetten itibaren ahiret inancını konu almaktadır. Ahirete inanmayanların en önemli problemi, bunun mümkün olup olmadığıdır. Işte âyet buna cevap vermektedir: Önünde bir model bulunmadığı halde hiçbir yorgunluk ve acizlik duymadan gökleri ve yeri yoktan yaratabilen Allah, elbette ki insanı tekrar yaratmaya kadirdir. Aslında O, yalnız buna değil her şeye gücü yetendir; di-

leseydi gökleri ve yeri şu anda bulundukları konumdan farklı bir şekilde yine insanları da farklı bir şekilde yaratabilirdi.

"İnkâr edenler ateşe arz edildiklerinde: 'Bu, gerçek değil midir?' (denilecek), **onlar: 'Evet, Rabbimize yemin olsun ki gerçekmiş' diyecekler. Allah da: 'İnkârınız sebebiyle azabı tadın' diyecektir."**

Dünya hayatında iken cehenneme gireceklerini inkâr ediyorlardı. Dahası Peygamber'e, uyarıldıkları azabı bir an önce getir diyerek meydan okuyor ve alay ediyorlardı. İşte o inkâr ve meydan okumaları kendilerine hatırlatmak için ateşe sürüldüklerinde, **"Bu, gerçek değil midir?"** denilerek aşağılanacaklar. Artık gerçekle yüz yüze gelmişlerdir. İnkâr etmeye ve alaya mecalleri kalmamıştır; çaresiz **"Evet, Rabbimize yemin olsun ki gerçekmiş"** diyecekler. Ne acıklı bir durum! Hakaretler ardı ardına geliyor: **"İnkârınız sebebiyle azabı tadın."**

Sûrenin sonunda hitap Peygambere yöneltiliyor:

"O halde azim sahibi peygamberlerin sabrettiği gibi sen de sabret, onlar hakkında acele etme. Onlar, kendilerine vaat edilen azabı gördükleri gün, sanki dünyada gündüzün bir saati kadar oyalanmışlar. Bu, bir duyurudur. Yoldan çıkmış topluluktan başkası helak edilir mi hiç?"

47.
Muhammed Sûresi

*Medine'de indirilmiş olup 38 âyettir. Peygamberimizin adı sûrede geçtiği için bu adı almıştır. Savaştan söz ettiğinden dolayı **"Kıtal"** adı da verilmiştir.*

Sûrenin ana konusu Allah yolunda cihad etmektir. Sûrede savaştan, esirlerden ganimetten ve münafıkların tavırlarından bahsedilir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

اَلَّذ۪ينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَب۪يلِ اللّٰهِ اَضَلَّ اَعْمَالَهُمْ ﴿١﴾ وَالَّذ۪ينَ اٰمَنُوا
وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَاٰمَنُوا بِمَا نُزِّلَ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَهُوَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ كَفَّرَ
عَنْهُمْ سَيِّـَٔاتِهِمْ وَاَصْلَحَ بَالَهُمْ ﴿٢﴾ ذٰلِكَ بِاَنَّ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا اتَّبَعُوا
الْبَاطِلَ وَاَنَّ الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا اتَّبَعُوا الْحَقَّ مِنْ رَبِّهِمْ كَذٰلِكَ يَضْرِبُ اللّٰهُ
لِلنَّاسِ اَمْثَالَهُمْ ﴿٣﴾ فَاِذَا لَق۪يتُمُ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتّٰٓى
اِذَٓا اَثْخَنْتُمُوهُمْ فَشُدُّوا الْوَثَاقَ فَاِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَاِمَّا فِدَٓاءً

حَتّٰى تَضَعَ الْحَرْبُ اَوْزَارَهَا ذٰلِكَ وَلَوْ يَشَاۤءُ اللّٰهُ لَانْتَصَرَ مِنْهُمْ
وَلٰكِنْ لِيَبْلُوَا بَعْضَكُمْ بِبَعْضٍ وَالَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ فَلَنْ يُضِلَّ
اَعْمَالَهُمْ ﴿٤﴾ سَيَهْدِيهِمْ وَيُصْلِحُ بَالَهُمْ ﴿٥﴾ وَيُدْخِلُهُمُ الْجَنَّةَ عَرَّفَهَا لَهُمْ ﴿٦﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **İnkâr edip Allah'ın yolundan alıkoyanların amellerini Allah boşa çıkarmıştır.**
2. **Allah, iman edip salih amel işleyen ve Rableri tarafından hak olarak Muhammed'e indirilene iman edenlerin işlemiş oldukları kötülükleri bağışlamış ve hallerini düzeltmiştir.**
3. **Çünkü inkâr edenler batıla uymuş, iman edenler ise Rablerinden gelen hakka uymuşlardır. İşte Allah insanlara durumlarını böyle anlatıyor.**
4. **İnkâr edenlerle karşı karşıya geldiğiniz vakit onları iyice sindirinceye kadar boyunlarını vurun. Aldığınız esirleri ise sıkıca bağlayın. Savaş sona erince de ya karşılıksız onları salıverin yahut fidye alın. İşte böyle, Allah dileseydi onlardan intikam alırdı; fakat sizi birbirinizle imtihan etmek istiyor. Allah kendi yolunda canlarını verenlerin amellerini asla boşa çıkarmaz.**
5. **Allah onları doğru yola iletecek ve hallerini düzeltecektir.**
6. **Onları, kendilerine tanıttığı cennete buyur edecektir.**

Savaşı konu alan bir sûreye inkâr edip Allah yolundan alıkoyan kâfirlerle söze başlanıp iman edenlerle onları karşılaştırarak konuya giriş yapılmaktadır. Bir bakıma birbirine bu kadar zıt iki insan grubu varsa savaş da kaçınılmaz olur, denilmek isteniyor.

Bir tarafta inkâr eden var ve inkâr etmekle kalmıyor başkalarının iman etmesine de engel oluyor. İslâm inkâr edenle savaşmıyor, inkâr etmekle yetinmeyip Allah yolundan alıkoyanla savaşıyor. Çünkü İslâm dininde insanların inançlarına baskı yoktur. İsteyen istediği inancı seçer ve o şekilde yaşar. Ama nasıl başkasının inanç seçimine baskı yapılmıyorsa Müslümanları inançlarından vazgeçirmeye çalışana da fırsat verilmez. Aynı şekilde anlatmak veya yaz-

mak yoluyla İslâm'dan alıkoyma çabası içerisinde olanlara da fiili baskı uygulanmaz. Yapılacak şey yine anlatmak ve yazmak sûretiyle İslâm'ın hak bir din olduğunu belirtmektir. Kendileriyle savaş yapılacak olanlar, inanca fiili baskı uygulayıp insanları İslâm'dan uzaklaştırmaya çalışanlardır. Ahirette bu kimselerin yapmış oldukları iyi ameller de boşa gidecektir. Çünkü amellerin değer kazanması için sahih bir inanca dayalı olması gerekir.

İnkâr edip hak dinden alıkoymaya çalışan ve böylece küfre önderlik edenlerden söz edildikten sonra 2. âyette iman edip salih amel işleyenler anlatılmaktadır. Bunlar, Rablerinden hak olarak indirilen Kur'ân'a iman etmişlerdir. Kur'ân'ın gerçekten Allah katından indirildiğine delillere dayanarak iman ederler. Allah, bunların geçmişte işlemiş oldukları kötülükleri bağışlar ve iman etmeleri sonucunda hallerini düzeltir onlar da artık işlemiş oldukları kötülüklere dönmezler.

"Çünkü inkâr edenler batıla uymuş, iman edenler ise Rablerinden gelen hakka uymuşlardır. İşte Allah insanlara durumlarını böyle anlatıyor."

Allah'ın, inkâr edenlerin amellerini boşa çıkarması, bir delile dayanmaksızın batıl bir yola takılıp gitmelerinden dolayıdır. İman edenlerin günahlarını bağışlayıp hallerini düzeltmesi de Rableri tarafından indirilen Kur'ân'ı araştırıp gerçekten Allah katından geldiğine iman etmiş olmalarından dolayıdır.

Allah inkâr edenlerin ve iman edenlerin durumlarını işte böyle gözler önüne seriyor.

"İnkâr edenlerle karşı karşıya geldiğiniz vakit onları iyice sindirinceye kadar boyunlarını vurun. Aldığınız esirleri ise sıkıca bağlayın. Savaş sona erince de ya karşılıksız onları salıverin yahut fidye alın. İşte böyle, Allah dileseydi onlardan intikam alırdı; fakat sizi birbirinizle imtihan etmek istiyor. Allah kendi yolunda canlarını verenlerin amellerini asla boşa çıkarmaz."

İnkâr edenlerle savaşta karşı karşıya gelmekten söz edilmektedir. Savaşmayı gerektirecek şartlar oluşmuş ve onlarla cephede karşı karşıya gelinmiştir. İşte bu takdirde karşı tarafı sindirip tekrar savaşacak güç ve moralleri kalmayıncaya kadar onlarla savaşılır. Hedef onları yeryüzünden silmek olmadığına göre sözü edilen duruma düştüklerinde savaşa son verilir. Savaş bittikten sonra da alınan esirler ya bir lütuf olarak karşılıksız salıverilirler veya Müslümanlardan esir düşenlerle değiş tokuş yapılmak yahut başka bir bedel vermelerini sağlamak sûretiyle fidye karşılığında salıverirler.

Bazı müfessirler savaş esirlerine uygulanacak hükümlerin karşılıksız sa-

lıvermek veya fidye karşılığında onları salıvermekten ibaret olduğunu söylerken bazıları da özel bazı durumlarda bunlara ilave olarak köleleştirilmeleri veya öldürülmeleri hükümlerini zikretmişlerdir. (Daha geniş bilgi için bk. Kurtubi, XVI, 227-228).

Kuşkusuz Allah inkâr edenlerden intikam almaya kadirdir ve bu takdirde Müslümanların onlarla savaşmalarına ihtiyaç kalmaz. Ancak Allah insanları birbiriyle imtihan ediyor: Kim imanında samimimidir kim değildir, bunun ortaya çıkması gerekiyor ki imanlı ölen de imanına bağlılık gösterdiğine dair delil üzere olsun, inkâr edenin de inkârı delillerle sabit olsun.

Yüce Allah bunları anlattıktan sonra şu taahhütte bulunuyor: **"Allah kendi yolunda canlarını verenlerin amellerini asla boşa çıkarmaz."**

"Allah onları doğru yola iletecek ve hallerini düzeltecektir. Onları kendilerine tanıttığı cennete sokacaktır."

Allah yolunda öldürülenler bu dünya hayatında doğru yolu bulmuşlardır. O halde doğru yola iletilmeleri, ahirette cennetin bulunduğu yöne yöneltilmeleridir. Hallerinin düzeltilmesi de yine ahirette olacak şeylerdir. Bunun dünya hayatıyla ilgili olduğu ve Allah'ın, kendi yolunda öldürüleceklerini bilmesi sebebiyle öncesinde onları doğru yola iletip hallerini düzeltmesi şeklinde anlayanlar olmuşsa da bunun bir zorlama olduğu kanaatindeyiz.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ تَنْصُرُوا اللّٰهَ يَنْصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ
﴿٧﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا فَتَعْسًا لَهُمْ وَأَضَلَّ أَعْمَالَهُمْ ﴿٨﴾ ذٰلِكَ بِأَنَّهُمْ
كَرِهُوا مَا أَنْزَلَ اللّٰهُ فَأَحْبَطَ أَعْمَالَهُمْ ﴿٩﴾ أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ
فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ دَمَّرَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ وَلِلْكَافِرِينَ
أَمْثَالُهَا ﴿١٠﴾ ذٰلِكَ بِأَنَّ اللّٰهَ مَوْلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَأَنَّ الْكَافِرِينَ لَا مَوْلٰى لَهُمْ ﴿١١﴾
إِنَّ اللّٰهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا

الْاَنْهَارُ وَالَّذِينَ كَفَرُوا يَتَمَتَّعُونَ وَيَأْكُلُونَ كَمَا تَأْكُلُ الْاَنْعَامُ

وَالنَّارُ مَثْوًى لَهُمْ ﴿١٢﴾

7. Ey iman edenler Allah'a yardım ederseniz O da size yardım eder ve ayaklarınızı sabit kılar.

8. İnkâr edenlere gelince yüzükoyun yıkılsın onlar! Allah onların amellerini boşa çıkarmıştır.

9. İşte böyle; çünkü onlar Allah'ın indirdiğinden hoşlanmadılar. Allah da onların amellerini boşa çıkarmıştır.

10. Yeryüzünde dolaşıp kendilerinden öncekilerin akıbetine bakıp düşünmediler mi? Allah onları yerle bir etmiştir. Kâfirlere de onların benzeri vardır.

11. İşte böyle; çünkü Allah, iman edenlerin mevlâsıdır. İnkâr edenlerin ise herhangi bir mevlâsı yoktur.

12. Şüphesiz ki Allah, iman eden ve salih amel işleyenleri zeminlerinde nehirlerin aktığı cennetlere buyur eder. İnkâr edenler ise tıpkı hayvanlar gibi yer-içer, eğlenirler. Onların yeri ise ateştir.

Dördüncü âyette Allah'ın inkâr edenlerden öç alabilecek güçte olduğu fakat insanları birbirleriyle imtihan etmek istediği belirtilmişti. İşte sözü edilen bu imtihanın bir sonucu olarak Allah, kimin kendi dinine ve gönderdiği peygambere yardım edeceğini deniyor ve yardım edecek olan kişiye yardım edeceğini, ona sebat vereceğini belirtiyor.

İnkâr edenlere gelince, onlar Allah'ın indirdiği Kur'ân'ı beğenmediler. Onların Kur'ân'ı beğenmemeleri ise tamamen keyfidir; onlara deliller getirildi ama bu delilleri ciddiye alıp üzerinde düşünmediler. Cahiliye adetleri üzerinde devam ettiler. Bu yüzden onlar yüzükoyun yere yığılmayı hak ettiler. Bu dünya hayatında bunu hak etmekle de kalmadılar ahirette de amelleri boşa gidecek ve orada da cezalandırılacaklardır. Orada bir koruyucu da bulamayacak ve yalvardıkları putları onları terk edip gidecektir.

Yeryüzünde dolaşıp kendilerinden önceki münkirlerin akıbetini görseydiler de bundan ibret alsaydılar. Ama onlar görseler de ibret almazlar. Çünkü düşünecek akılları yoktur. Onların varacakları yer ateş olacaktır. Çünkü onlar

bu dünya hayatında tıpkı hayvanlar gibi yiyip içtiler ve eğlendiler. Hayvanlardan farklı olarak onlara akıl ve irade verilmişti. Bu farklılığın onlara bir sorumluluk yüklediğini anlamak istemediler.

وَكَاَيِّنْ مِنْ قَرْيَةٍ هِيَ اَشَدُّ قُوَّةً مِنْ قَرْيَتِكَ الَّت۪ٓي اَخْرَجَتْكَۚ
اَهْلَكْنَاهُمْ فَلَا نَاصِرَ لَهُمْ ﴿١٣﴾ اَفَمَنْ كَانَ عَلٰى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّه۪ كَمَنْ زُيِّنَ لَهُ
سُٓوءُ عَمَلِه۪ وَاتَّبَعُٓوا اَهْوَٓاءَهُمْ ﴿١٤﴾ مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّت۪ي وُعِدَ الْمُتَّقُونَۜ ف۪يهَٓا
اَنْهَارٌ مِنْ مَٓاءٍ غَيْرِ اٰسِنٍۚ وَاَنْهَارٌ مِنْ لَبَنٍ لَمْ يَتَغَيَّرْ طَعْمُهُۚ وَاَنْهَارٌ مِنْ خَمْرٍ
لَذَّةٍ لِلشَّارِب۪ينَۚ وَاَنْهَارٌ مِنْ عَسَلٍ مُصَفًّىۜ وَلَهُمْ ف۪يهَا مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ
وَمَغْفِرَةٌ مِنْ رَبِّهِمْۜ كَمَنْ هُوَ خَالِدٌ فِي النَّارِ وَسُقُوا مَٓاءً
حَم۪يمًا فَقَطَّعَ اَمْعَٓاءَهُمْ ﴿١٥﴾ وَمِنْهُمْ مَنْ يَسْتَمِعُ اِلَيْكَۚ حَتّٰٓى اِذَا
خَرَجُوا مِنْ عِنْدِكَ قَالُوا لِلَّذ۪ينَ اُو۫تُوا الْعِلْمَ مَاذَا قَالَ اٰنِفًاۚ
اُو۬لٰٓئِكَ الَّذ۪ينَ طَبَعَ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوبِهِمْ وَاتَّبَعُٓوا اَهْوَٓاءَهُمْ ﴿١٦﴾
وَالَّذ۪ينَ اهْتَدَوْا زَادَهُمْ هُدًى وَاٰتٰيهُمْ تَقْوٰيهُمْ ﴿١٧﴾
فَهَلْ يَنْظُرُونَ اِلَّا السَّاعَةَ اَنْ تَأْتِيَهُمْ بَغْتَةًۚ فَقَدْ جَٓاءَ اَشْرَاطُهَاۚ فَاَنّٰى
لَهُمْ اِذَا جَٓاءَتْهُمْ ذِكْرٰيهُمْ ﴿١٨﴾ فَاعْلَمْ اَنَّهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَاسْتَغْفِرْ
لِذَنْبِكَ وَلِلْمُؤْمِن۪ينَ وَالْمُؤْمِنَاتِۜ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مُتَقَلَّبَكُمْ وَمَثْوٰيكُمْ ﴿١٩﴾

13. Seni sürüp çıkaran kentten daha güçlü nice kenti yok ettik de ona yardım eden hiç kimse çıkmadı.

14. Rabbinden bir delil üzere olan ile kötü ameli kendisine süslü gösterilmiş ve heveslerinin ardına düşmüş adam bir olur mu?

15. Takva sahiplerine vaat edilen cennetin durumu şöyledir: Onda (tadı, rengi ve kokusu) **bozulmamış sudan ırmaklar, tadı bozulmamış sütten ırmaklar, içenlere lezzet veren şaraptan ırmaklar ve süzme baldan ırmaklar vardır. Orada meyvelerin her çeşidi onlarındır. Rablerinden de bir bağışlanma vardır. Şimdi hiç bu kimseler, ateşte ebedi olarak kalacak ve kendilerine kaynar su içirilip bağırsakları parçalanacak olan kimseler gibi olur mu?!**

16. Onlardan bazıları gelip seni dinliyor; fakat senin yanından çıkınca kendilerine ilim verilmiş olanlara diyorlar ki: "Az önce o ne demişti?!" İşte onlar, Allah'ın kalplerini mühürlediği ve kendileri de heveslerine uyan kimselerdir.

17. Doğru yolu bulmuş olanlara gelince Allah onların hidayetlerini arttırır ve onlara sakınma bilinci verir.

18. Artık onlar, kıyametin ansızın kendilerine gelmesinden başka bir şey mi bekliyorlar? Oysa onun belirtileri gelmiştir. Kendilerine gelip çattığında ibret almaları neye yarar ki?

19. Şunu bil ki O, kendisinden başka hiç bir ilâh bulunmayandır. Hem kendi günahın için hem de mümin erkek ve mümin kadınlar için bağışlanma dile. Allah dolaştığınız yeri de durduğunuz yeri de bilir.

Nakledilir ki Peygamber (s.a.v.) Mekke'yi terk etmek zorunda kalıp Sevr mağarasının yakınına geldiğinde üzüntü içerisinde dönüp Mekke'ye bakmış ve: *"Ey Mekke! Sen Allah'ın en çok sevdiği, benim de en çok sevdiğim bir şehirsin. Eğer senin müşriklerden oluşan halkın beni çıkarmamış olsaydı seni asla terk etmezdim"* demiş ve bunun üzerine onu ve ümmetini teselli etmek için 13. âyet indirilmiştir. Ne yurdunu terk eden ilk peygamber kendisidir ne de peygamberlerini yurtlarından kovdukları için cezalandırılan halk sadece Mekke müşrikleridir. Mekkelilerden önce onlardan daha güçlü kuvvetli nice kent halkı peygamberlerine karşı gelmelerinden dolayı helak edilmişlerdir. Mekkeliler de Peygamberi çıkardılar diye sevinmesinler; zira kendi kötü akıbetlerini kendileri hazırlıyorlar.

Müslümanlara bu durum hatırlatıldıktan sonra teselli edilmeye devam ediliyorlar: Sizin gibi Rablerinden gelen bir delil üzere olanlar ile Mekke müşrikleri gibi kötü amelleri kendilerine sevimli gösterilenler bir olmaz. Siz Mekke döneminde müşriklerin baskıları yüzünden sıkıntılar çektiniz; işkence gördünüz, aç kaldınız ve yurdunuzu, malınızı-mülkünüzü terk etmek zorunda kaldınız. Şimdi Medine'de de birtakım sıkıntılar çekiyorsunuz. Fakat ahirette Allah size tadı, rengi ve kokusu bozulmamış sudan, sütten ve süzme baldan ırmaklar verecektir. Orada yiyeceğin her çeşidine kavuşacaksınız. Her türlü nimet sizin olacaktır. Üstelik Rabbiniz katından size bir bağışlanma vardır. Dünya hayatında işlemiş olduğunuz hatalar yüzünüze vurulmayacak ve mahcup edilmeyeceksiniz. Sizi yurdunuzdan kovan o müşriklere ise kaynar su içirilecek ve bundan bağırsakları parçalanacaktır.

"Onlardan bazıları gelip seni dinliyor; fakat senin yanından çıkınca kendilerine ilim verilmiş olanlara diyorlar ki: "Az önce o ne demişti?!" İşte onlar, Allah'ın kalplerini mühürlediği ve heveslerine uyan kimselerdir."

Medine'nin ilk dönemlerinde indirilen âyette münafıklar kastedilmektedir. Onların kalpleri başka şeylerle meşgul olduğundan Peygamberi dinliyor gibi görünseler bile aslında dinlemiyorlar. Allah'ın kalplerini mühürlemesinin de sebebi budur. Aslında kendileri kalplerini mühürlemişler yahut mühürlenmesine sebep olmuşlardır.

Peygamberin yanından çıkıp gerçekten iman etmiş olanların çok etkilendiklerini gördüklerinde ise onlara **"Az önce o ne demişti?!"** diye soruyorlar.

Münafıklar okunan Kur'ân'dan hiçbir şey anlamadan çıkarken, **"Doğru yolu bulmuş olanlara gelince Allah onların hidayetlerini arttırır ve onlara sakınma bilinci verir."** Kur'ân'ı can kulağıyla dinleyen müminler çok istifade ederek oradan ayrılıyorlardı. Kur'ân'ın söylediği ikna edici delillerden hidayetleri artıyor ve eğitiliyorlardı. Kur'ân'ı her dinlediklerinde Allah'ın emirlerine bağlanma ve yasaklarından uzak durma bilinçleri ve azimleri bilenmiş oluyordu.

"Artık onlar, kıyametin ansızın kendilerine gelmesinden başka bir şey mi bekliyorlar? Oysa onun belirtileri gelmiştir. Kendilerine gelip çattığında ibret almaları neye yarar ki?"

Heva ve heveslerini tatmin etmekle oyalanan ve Kur'ân'ın o ikna edici mükemmel delil ve uyarılarını dinlemeyen, bu sebeple de onu anlamayan bu kimseler kıyametin ansızın kopmasını mı bekliyorlar? Hem kendileri belli bir yaşa gelmişler, hâlâ anlamadılarsa ne zaman anlayacaklar. Öldüklerinde yahut

kıyamet koptuğunda anlasalar bile bir işe yaramaz ki! Aslında son Peygamberin gelmesi, kıyametin en önemli alametlerindendir. Ölümün ne zaman gelip çatacağı belli değilken -ki kendileri için önemli olan odur- ne diye hâlâ oyalanıp duruyorlar.

"Şunu bil ki O, kendisinden başka hiç bir ilâh bulunmayandır. Hem kendi günahın için hem de mümin erkek ve mümin kadınlar için bağışlanma dile. Allah dolaştığınız yeri de durduğunuz yeri de bilir."

Önceki âyette kıyametten söz edilmişken Peygamberin şahsında insanlara dinin temeli olan tevhit hatırlatılıyor. Sanki onlara kıyamet kopar yahut ölürseniz bu fırsatı kaçıracaksınız deniliyor. Hemen ardından da Peygamberden hem kendisi hem de müminlerin günahı için bağışlanma dilemesi isteniyor. Peygamberin şefaati de bu dünya hayatındayken yapmış olduğu duadır. Peygamberin yapmış olduğu duanın etkisi ahirette görülecektir. Çünkü ahiret, amelin yapılacağı yer değil, amellerin karşılığının alınacağı yerdir.

وَيَقُولُ الَّذِينَ آمَنُوا لَوْلَا نُزِّلَتْ سُورَةٌ فَإِذَا أُنْزِلَتْ سُورَةٌ
مُحْكَمَةٌ وَذُكِرَ فِيهَا الْقِتَالُ رَأَيْتَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ
يَنْظُرُونَ إِلَيْكَ نَظَرَ الْمَغْشِيِّ عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ فَأَوْلَى لَهُمْ ﴿٢٠﴾
طَاعَةٌ وَقَوْلٌ مَعْرُوفٌ فَإِذَا عَزَمَ الْأَمْرُ فَلَوْ صَدَقُوا اللَّهَ
لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ ﴿٢١﴾

20. O iman edenler: "Bir sûre indirilseydi ya" diyorlar. İçinde savaştan söz edilen açık bir sûre indirilince, kalplerinde hastalık bulunanların baygınlık geçiren kimse gibi sana baktığını görürsün; oysa onlara düşen:

21. İtaat etmek ve güzel söz söylemektir. Sonra iş kesinleşince, Allah'a karşı sadakat gösterselerdi kendileri için daha hayırlı olurdu.

Müslümanlara Mekke'de baskı ve işkence yapılmış. Onlar da Medine'ye

hicret etmek zorunda kalmışlardı. Müşrikler Medine'de de Müslümanlara baskı yapıyor, tehditler savuruyorlardı. Bu sebeple Müslümanlar, savaşmalarına izin veren âyetler indirilse de bu durumdan kurtulsalar diye bekliyorlardı.

Fakat Medine'de yeni bir sınıf türemişti: Münafıklar. Bunlar kalben İslâm'a inanmış değillerdi. Müslüman gibi davranıyor ve içlerinde yapmak istemeseler de Müslümanlar gibi namaz kılıyor ve İslâm'ın diğer emirlerine görünürde riayet ediyorlardı.

Nihayet Müslümanların savaşmalarına izin veren sûre indirildiğinde bu münafıklar korkularından baygınlık geçirmiş gibi oldular. Laf olarak iman ettik deyip hayatlarını bu şekilde geçireceklerini sanıyorlardı. Oysa iman, sözle iman ettim deyip hiçbir risk içermeyen dini emirleri yerine getirmekle olmaz. Gerektiğinde malı da canı da iman uğruna feda etmeyi gerektirir.

Eğer o münafıklar savaş içeren sûre indirildiğinde itaat ettik, deyip güzel söz söyleselerdi ve savaşmaya evet, deyip sadakat gösterselerdi elbette kendileri için çok daha hayırlı olurdu.

فَهَلْ عَسَيْتُمْ اِنْ تَوَلَّيْتُمْ اَنْ تُفْسِدُوا
فِي الْاَرْضِ وَتُقَطِّعُوٓا اَرْحَامَكُمْ ﴿٢٢﴾ اُو۬لٰٓئِكَ الَّذ۪ينَ
لَعَنَهُمُ اللّٰهُ فَاَصَمَّهُمْ وَاَعْمٰٓى اَبْصَارَهُمْ ﴿٢٣﴾ اَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ
الْقُرْاٰنَ اَمْ عَلٰى قُلُوبٍ اَقْفَالُهَا ﴿٢٤﴾ اِنَّ الَّذ۪ينَ ارْتَدُّوا عَلٰٓى
اَدْبَارِهِمْ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْهُدَىۙ الشَّيْطَانُ سَوَّلَ لَهُمْ
وَاَمْلٰى لَهُمْ ﴿٢٥﴾ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَالُوا لِلَّذ۪ينَ كَرِهُوا
مَا نَزَّلَ اللّٰهُ سَنُط۪يعُكُمْ ف۪ي بَعْضِ الْاَمْرِۚ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ اِسْرَارَهُمْ ﴿٢٦﴾
فَكَيْفَ اِذَا تَوَفَّتْهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ يَضْرِبُونَ

وُجُوهَهُمْ وَأَدْبَارَهُمْ ﴿٢٧﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمُ اتَّبَعُوا
مَا أَسْخَطَ اللَّهَ وَكَرِهُوا رِضْوَانَهُ فَأَحْبَطَ أَعْمَالَهُمْ ﴿٢٨﴾
أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ أَنْ لَنْ يُخْرِجَ اللَّهُ أَضْغَانَهُمْ ﴿٢٩﴾
وَلَوْ نَشَاءُ لَأَرَيْنَاكَهُمْ فَلَعَرَفْتَهُمْ بِسِيمَاهُمْ وَلَتَعْرِفَنَّهُمْ فِي لَحْنِ
الْقَوْلِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ أَعْمَالَكُمْ ﴿٣٠﴾ وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ حَتَّىٰ نَعْلَمَ الْمُجَاهِدِينَ
مِنْكُمْ وَالصَّابِرِينَ وَنَبْلُوَ أَخْبَارَكُمْ ﴿٣١﴾ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا
وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَشَاقُّوا الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ
لَهُمُ الْهُدَىٰ لَنْ يَضُرُّوا اللَّهَ شَيْئًا وَسَيُحْبِطُ أَعْمَالَهُمْ ﴿٣٢﴾

22. İşbaşına geçip yeryüzünde bozgunculuk çıkarmayı ve akrabalık bağlarını parçalamayı arzu ediyorsunuz öyle mi?

23. İşte Allah bunlara lanet etmiştir; bu sebeple kulaklarını sağır ve gözlerini kör etmiştir.

24. Onlar Kur'ân'ı okuyup düşünmüyorlar mı? Yoksa kalpler üzerinde kilitleri mi var?!

25. Kendilerine doğru yol belli olduktan sonra arkalarına dönenlere şeytan, bu yaptıklarını güzel göstermiş ve onlara ümit vermiştir.

26. Çünkü onlar Allah'ın indirdiğinden hoşlanmayanlara: "Bazı konularda sizin dediğinizi yapacağız" dediler. Oysa Allah onların gizlediklerini bilir.

27. Melekler yüzlerine ve arkalarına vurup canlarını alırken durumları acaba nasıl olacak?!

28. Çünkü onlar, Allah'ı öfkelendiren şeylerin peşine düştüler; O'nun hoşnutluğunu istemediler. Bu yüzden Allah onların amellerini boşa çıkarmıştır.

29. Yoksa kalplerinde hastalık bulunanlar, içlerindeki kini Allah'ın ortaya çıkarmayacağını mı sandılar?

30. İsteseydik onları sana gösterirdik de sen onları yüzlerinden tanırdın; ama sen üsluplarından onları tanıyacaksın. Allah ise bütün amellerinizi bilir.

31. Aranızdan cihad edenlerle sabredenleri ortaya çıkarıncaya ve haberlerinizi açıklayıncaya kadar kesinlikle sizi deneyeceğiz.

32. Doğru yol kendilerine belli olduktan sonra inkâr eden, Allah'ın yolundan alıkoyan ve Peygamber'e karşı gelenler asla Allah'a zarar veremeyeceklerdir. Allah onların amellerini de boşa çıkaracaktır.

"İşbaşına geçip" şeklinde çevirdiğimiz kısma *"dinden dönüp"* şeklinde de anlam vermek mümkün. Yani İslâm gelinceye kadar asırlardır birbirlerinizle savaşıyor ve birbirlerinizi öldürüyorsunuz. Akrabaya da saygınız yok. Kısacası İslâm'dan geri dönseler de işbaşına gelseler de yapacakları yine bozgunculuk olacak, birbirlerini öldürmek olacaktır.

İslâm gibi bir din ortada dururken tekrar o cahiliye döneminde yaptıklarına dönmek isteyenler ancak Allah'ın lanetine uğrayacak kör ve sağırlardır.

Sadece Araplar değil İslâm'a girmiş milletlerin İslâm öncesi durumları neydi ki? Onlar da Araplar gibi İslâm'la huzur bulmuş şerefli insanlar olmuşlardır.

"Kur'ân'ı okuyup düşünmüyorlar mı? Yoksa kalpler üzerinde kilitleri mi var?!"

Bu kimseler Kur'ân'ın âyetleri üzerinde düşünecek olsalar, bu kitabın onları hep iyiliğe çağırdığını, onları yücelere yükseltmek istediğini ve onlara dünya ve ahiret yurdunda mutlu olmalarının yollarını gösterdiğini anlarlardı. Ama kalplerini bu Kur'ân'ı anlamaya karşı kilitlemişlerse bir başkasının yapabileceği bir şey yoktur.

"**Kendilerine doğru yol belli olduktan sonra arkalarına dönenlere şeytan, bu yaptıklarını güzel göstermiş ve onlara ümit vermiştir."**

Onlar, kendilerini şeytana kaptırmış gidiyorlar. Kendi kendilerini şeytanın tuzağından kurtarmadıkça başkası onları kurtaramaz.

Şeytanın tuzağından kurtulmak istiyorlarsa öncelikle İslâm düşmanlarıyla irtibatı kessinler. Fakat kesmedikleri gibi bu münafıklar İslâm düşmanı Yahudilere birtakım vaatlerde de bulunuyorlar. Allah onların gizlediklerini de bilir.

"Melekler yüzlerine ve arkalarına vurup canlarını alırken durumları acaba nasıl olacak! Çünkü onlar, Allah'ı öfkelendiren şeylerin peşine düştüler; O'nun hoşnutluğunu istemediler. Bu yüzden Allah onların amellerini boşa çıkarmıştır."

Bu tavırları sebebiyle Müslüman iken yapmış oldukları ameller, kıldıkları namazlar, tuttukları oruçlar hep boşa gitmiştir.

Bugün de zoru gördüklerinde İslâm düşmanlarıyla ortak iş yapmaya kalkışanların amelleri aynı şekilde boşa gidecektir. Belirtelim ki münafıklar genelde İslâm'ı kabul eden ve sonradan dinden dönen fakat dinden döndüklerini açığa vurmayan kimselerdir.

"Yoksa kalplerinde hastalık bulunanlar, içlerindeki kini Allah'ın ortaya çıkarmayacağını mı sandılar?"

Dünün münafıkları bunun hesabını yapmamıştı. Bugünün münafıkları da Allah'ın sırlarını bildiğinin hesabını yapmıyorlar. Ama Allah sırlarının tamamını biliyor ve öncekilerin sırlarını ifşa ettiği gibi bugünkülerin de sırlarını ifşa edecektir. Böylece onlar hem bu dünya hayatında hem de ahirette rüsva olacaklardır.

"İsteseydik onları sana gösterir ve sen yüzlerinden onları tanırdın. Ama sen üsluplarından onları tanıyacaksın. Allah ise bütün amellerinizi bilir."

Kâfirler açıkça inanmadıklarını söylerler. Münafıklar ise kendilerini gizlemeye çalışırlar ama bunu tam başardıkları söylenemez.. Çünkü hayat tek düze gitmediği gibi Allah insanları değişik durumlarla karşılaştırıp dener. Onlar konuşmalarıyla ve davranışlarıyla kendilerini ele verirler.

Hitap Peygambere olmakla birlikte ve Peygambere onları üsluplarından tanıyacağı söylenmekle birlikte dikkat ve feraset sahibi her mümin onları fark eder. Çünkü sadece Peygamber onların farkına varsaydı, bunun Kur'ân'da yer almasının bir anlamı olmazdı.

Müteakip âyette hayatın tek düze gitmediği ve Allah'ın insanları imtihan ederek denediği şu şekilde ifade edilmektedir: "**Aranızdan cihad edenlerle sabredenleri ortaya çıkarıncaya ve haberlerinizi açıklayıncaya kadar kesinlikle sizi deneyeceğiz."**

"Doğru yol kendilerine belli olduktan sonra inkâr eden, Allah'ın yolundan alıkoyan ve Peygamber'e karşı gelenler asla Allah'a zarar veremeyeceklerdir. Allah onların amellerini de boşa çıkaracaktır."

Âyette her türlü kötülüğü bir arada bulunduran kimselerden söz edilmektedir. Çünkü bunlar doğru yol kendilerine belli olmuş ve Müslüman olmuşlar. Ardından da inkâr edip küfre sapmışlardır. Küfre sapmakla da yetinmemiş

Allah'ın yolundan alıkoyup Peygambere karşı koymuşlardır. Bunlar bu davranışlarından dolayı Allah'a zarar verecek değillerdir. İyilik yaptıklarını sandıkları amelleri yahut İslâm'ı kabul ettikleri dönemdeki amelleri boşa gidecektir. Çünkü amelin değerlendirilmesi için kişinin iman üzere ölmüş olması gerekir.

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُٓوا اَط۪يعُوا اللّٰهَ وَاَط۪يعُوا الرَّسُولَ وَلَا تُبْطِلُٓوا
اَعْمَالَكُمْ ﴿٣٣﴾ اِنَّ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَب۪يلِ اللّٰهِ
ثُمَّ مَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ فَلَنْ يَغْفِرَ اللّٰهُ لَهُمْ ﴿٣٤﴾ فَلَا تَهِنُوا وَتَدْعُٓوا
اِلَى السَّلْمِۗ وَاَنْتُمُ الْاَعْلَوْنَۗ وَاللّٰهُ مَعَكُمْ وَلَنْ يَتِرَكُمْ اَعْمَالَكُمْ
﴿٣٥﴾ اِنَّمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهْوٌۜ وَاِنْ تُؤْمِنُوا وَتَتَّقُوا
يُؤْتِكُمْ اُجُورَكُمْ وَلَا يَسْـَٔلْكُمْ اَمْوَالَكُمْ ﴿٣٦﴾ اِنْ يَسْـَٔلْكُمُوهَا
فَيُحْفِكُمْ تَبْخَلُوا وَيُخْرِجْ اَضْغَانَكُمْ ﴿٣٧﴾ هَٓا اَنْتُمْ هٰٓؤُلَٓاءِ
تُدْعَوْنَ لِتُنْفِقُوا ف۪ي سَب۪يلِ اللّٰهِۚ فَمِنْكُمْ مَنْ يَبْخَلُۚ وَمَنْ يَبْخَلْ فَاِنَّمَا
يَبْخَلُ عَنْ نَفْسِه۪ۜ وَاللّٰهُ الْغَنِيُّ وَاَنْتُمُ الْفُقَرَٓاءُۚ وَاِنْ تَتَوَلَّوْا
يَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْۙ ثُمَّ لَا يَكُونُٓوا اَمْثَالَكُمْ ﴿٣٨﴾

33. Ey iman edenler! Allah'a itaat edin ve Peygamber'e itaat edin; amellerinizi boşa götürmeyin.

34. İnkâr edip Allah'ın yolundan alıkoyan ve sonra da kâfir olarak ölenleri Allah asla bağışlamaz.

35. Öyleyse gevşemeyin ve üstün durumdayken barışa çağırmayın. Allah sizinledir; amellerinizi asla eksiltmez.

36. Doğrusu dünya hayatı sadece oyun ve eğlencedir. Şayet iman eder

ve kötülüklerden sakınırsanız, Allah size mükâfatınızı verir ve sizden mallarınızı(n tamamını) **istemez.**

37. Eğer hepsini istese ve zorlasa sizler cimrilik ederdiniz de Allah hınçlarınızı ortaya çıkarırdı.

38. İşte sizler o kimselersiniz ki Allah yolunda infak etmeye çağrılıyorsunuz. Kiminiz de var ki cimrilik ediyor; ama her kim cimrilik ederse kendi aleyhine cimrilik yapar. Allah, ihtiyacı olmayandır. Yoksul olan sizsiniz. Şayet yüz çevirirseniz Allah sizin yerinize başka bir topluluk getirir ve onlar sizin gibi olmazlar.

Amellerin kabul görmesi Allah'a ve Peygambere itaatten geçer. İtaatten çıktıktan sonra yapılan hiçbir amel, kişinin mükâfat almasına sebep olmaz. Öyleyse iman edenler itaate devam etsinler. Allah insanları dener, bu gibi durumlarda itaat üzere direnlersinler. Değilse insan iyi şeyler yaptığını sanır ama yaptıkları boşa gider.

İtaati hayatlarının sonuna kadar devam ettirmeyenleri ve sonradan inkâr edip Allah'ın yolundan alıkoymaya çalışıp küfür üzere ölenleri Allah asla affetmez.

"Öyleyse gevşemeyin ve üstün durumdayken barışa çağırmayın. Allah sizinledir; amellerinizi asla eksiltmez."

31. âyette Allah'ın insanları imtihan için denediğinden söz edilmişti. Ardından gelen âyetlerde, kişinin işlemiş olduğu amellerin boşa gitmemesi için hayatının sonuna kadar iman ve itaat üzere direnmesi gerektiği anlatılmıştı. Öyleyse savaş anlarında müminler gevşememelidir. Müminler üstün durumdayken barışa çağırmamalıdır. Çünkü onlar tam galibiyeti elde edecek olurlarsa adaleti hâkim kılacaklar ve tam barışı sağlayacaklardır. Kimseye inancından dolayı baskı yapılmayacak ve herkes özgür olacaktır.

Burada başlamış olan bir savaştan söz edilmektedir. Savaşta Müslümanlar galibiyeti elde etmek üzereyken barışa çağıran taraf olmamalıdır. Savaşta hâkimiyeti elde etmek üzereyken barışa çağırıp galip gelişlerini anlamsız hale getirmemeliler. Allah kendileriyle beraberdir ve onlara yardım edecektir. O, çabalarını boşa çıkarmayacaktır.

Müslümanların tam galip gelmek üzereyken barışa çağırmaktan menedilmeleri düşman tarafından yapılacak barış teklifini reddetmeleri gerektiği anlamına gelmez. Nitekim Enfâl sûresinde *"Eğer onlar barışa yanaşırlarsa sen de ona yanaş"* denilmektedir. (Enfâl 8/61).

Sonuç olarak Müslümanlardan, zayıf tarafın kendileri ve düşmanlarının

da kuvvetli olduğu izlenimi veren bir barıştan yana olmamaları istenmektedir. Onlar güçlü olduklarını ispat etsinler ve ondan sonra barış istesinler.

"Doğrusu dünya hayatı sadece oyun ve eğlencedir. Şayet iman eder ve kötülüklerden sakınırsanız, Allah size mükâfatınızı verir ve sizden mallarınızı(n tamamını) **istemez."**

Eğer hayat sadece dünya hayatından ibaret ise oyun ve eğlenceden başka bir şey değildir. Bu sebeple ardından iman eder ve kötülükten sakınırsanız Allah size mükâfatını verir, denilmektedir. O mükâfatı elde etmenin yeri, dünya hayatıdır.

Maturidî, âyetin tefsirinde şöyle demektedir: *"Onlara göre dünya hayatı böyledir. Çünkü onlara göre ölümden sonra dirilme ve hayat yoktur,"* (Maturidî, IV, 514). Elmalılı da ilerisi için bir kazanç ve koruma vasıtası olmak üzere kendisinden istifade edilmediği takdirde dünya hayatının bir hiç olduğunu söylemektedir. (Elmalılı, VI, 4398).

Aslında âyetin *"sizden mallarınızı*(n tamamını) *istemez"* şeklinde bitmesi de anlattığımız bu anlama işaret etmektedir. Çünkü burada Allah yolunda hiçbir infakta bulunmazsanız dünya hayatı bir oyun ve eğlenceden ibaret olur, denmektedir.

"Eğer hepsini istese ve zorlasa sizler cimrilik ederdiniz de Allah hınçlarınızı ortaya çıkarırdı. İşte sizler o kimselersiniz ki Allah yolunda infak etmeye çağrılıyorsunuz. Kiminiz de var ki cimrilik ediyor; ama her kim cimrilik ederse kendi aleyhine cimrilik yapar. Allah, ihtiyacı olmayandır. Yoksul olan sizsiniz. Şayet yüz çevirirseniz Allah sizin yerinize başka bir topluluk getirir ve onlar sizin gibi olmazlar."

Yüce Allah kendi yolunda mallarının tamamını infak etsinler diye Müslümanlara bir çağrıda bulunmamaktadır. İnsanın tabiatında mal sevgisi vardır ve bu doğaldır. Ama ahirette de malları kendilerine azık olsun istiyorlarsa bir kısmını Allah yolunda infak etmeliler. Savaş bağlamında Müslümanlardan yapılan bu talep aslında mallarının tamamını kaybetmemeleri için gerekliydi de. Zira mallarının bir kısmını infak edip savaşa hazırlık yapmasalar, mallarının tamamını kaybetmeyle karşı karşıya kalırlar.

Eğer Allah bağlayıcı bir emirle mallarının tamamını istese emri yerine getirmekte zorlanır, beşeri zaaflar ortaya çıkar, belki de emre itaat etmez, bozgunculuk yaparlardı.

Savaş dışı zekât ve sadaka gibi infaklar, zaten malın tamamını kapsamayan, hatta fazlasını infak etmeyi gerektiren hususlardır.

İndeks

Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri

Prof. Dr.
M. Sait Şimşek

5

BEYAN

Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri, Beyan Yayınları'nın 530. kitabı olarak yayına hazırlandı; editör Prof. Dr. Fethi Ahmet Polat, kapak düzeni Yûsuf Kot, dizgi ve sayfa düzeni Osman Arpaçukuru, baskı ve cilt İstanbul Matbaacılık Ltd. Şti. (Gümüşsuyu Cad. No: 21/B Zeytinburnu-İstanbul, 0212 482 51 66) tarafından gerçekleştirildi ve Ocak 2012'de İstanbul'da yayımlandı.

ISBN 978-975-473-521-5 (V. cilt)
ISBN 978-975-473-516-1 (I-V takım)

Sertifika No: 14723

BEYAN YAYINLARI Ankara Cad. 49 • 34112 Cağaloğlu-İstanbul
Tel: +90.212. 512 76 97 - Tel-Faks: 526 50 10
www.beyanyayinlari.com
bilgi@beyanyayinlari.com

Prof. Dr. M. Sait Şimşek

Hayat Kaynağı
Kur'ân Tefsiri

5. Cilt

BEYAN

İçindekiler

48.
Fetih Sûresi

*Hicretin altıncı yılında **Hudeybiye** antlaşmasından dönülürken **Mekke** ile **Medine** arasında bir yerde indirilmiştir. Ancak **Hicret**ten sonra indirildiğinden **Medenî** kabul edilmektedir. 29 âyettir. Sûrenin birkaç yerinde fetihten söz edildiği için bu ismi almıştır.*

*Hicretin altıncı yılında Peygamber bir gece rüyasında ashabıyla birlikte Mekke'ye girdiklerini ve güven içerisinde **Ka'be**'yi ziyaret edip tıraş olduktan sonra ihramdan çıktıklarını görür. Gördüğü rüyayı ilâhî bir işaret kabul ederek sahabesine umre yapmak için hazırlık yapmalarını söyler ve 1400 kişiyle yola çıkar. Kureyş'e sadece umre amacıyla geleceklerine dair elçi gönderir. Ancak olumlu cevap alamaz. Ashabıyla birlikte Mekke'ye yakın mesafedeki Hudeybiye'ye gelir. Burada konakladıktan sonra **Hz. Osman**'ı elçi olarak gönderir. Nihayet daha sonra umre yapmak üzere burada Kureyşlilerle bir anlaşma yapılır. Sûrenin konusu bu antlaşma münasebetiyle ortaya çıkan problemlerdir.*

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

اِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُب۪ينًاۙ ﴿١﴾ لِيَغْفِرَ لَكَ اللّٰهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ
وَيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَيَهْدِيَكَ صِرَاطًا مُسْتَق۪يمًاۙ ﴿٢﴾ وَيَنْصُرَكَ اللّٰهُ نَصْرًا
عَز۪يزًا ﴿٣﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Hiç kuşkusuz biz sana apaçık bir fetih verdik.**
2. **Böylece Allah, geçmiş ve gelecekteki günahlarını bağışlayacak, sana olan nimetini tamamlayacak ve seni dosdoğru bir yola iletecektir.**
3. **Ve Allah sana şanlı bir zafer verecektir.**

Burada sözü edilen *fetih* ile Mekke'nin fethi mi yoksa Hudeybiye antlaşmasının kendisinin mi kastedildiği konusunda iki görüş vardır. Fethin sözlük anlamı olan bir toprak parçasını ele geçirmeyi göz önünde bulunduranlar, bununla Mekke fethinin kastedildiğini söylerler. Fethi mecazi anlamda alanlar ise Hudeybiye antlaşmasının kastedildiğini söylemişlerdir. Çünkü Hudeybiye antlaşması sürecinde Müslümanlarla müşrikler bir araya gelip sohbet etme fırsatını bulmuş, müşriklerin birçoğu Müslümanlardan etkilenmiş ve gruplar halinde İslâm'a girme olayı başlamıştır. Ayrıca Hudeybiye antlaşması, Mekke'nin fethine giden yolun başlangıcı olmuştur.

Söz konusu antlaşmanın imzalanması, Müslümanlar arasında büyük bir üzüntü ve moral çöküşüne neden olmuştu. Çünkü yapılan antlaşma görünürde Müslümanların aleyhineydi. Ayrıca Peygamberin 28. âyette de sözü edilen rüyası kendi kanaatlerine göre gerçekleşmemişti. Çünkü Peygamber rüyasında sahabileriyle birlikte umre yaptıklarını görmüştü. Zaten bu sebeple umre yapmaya çıkmışlardı. Yapılan antlaşmaya göre Mekke'den kaçarak Müslümanlara gelenler Mekke'ye iade edilecek, buna karşılık Medine'den Mekke'ye kaçanlar geri verilmeyecekti. Müslümanlar bunu aşağılayıcı bir durum olarak görüyorlardı. Antlaşmanın dördüncü maddesinde ise Müslümanların o sene umre yapmaları engellenmiş ve bir sene sonraya bırakılmıştı. Bu da Müslü-

manların ağırına gitmişti. Bunu, Arap kabileleri nezdinde itibarlarını düşüren bir madde olarak görüyorlardı.

Peygamber, antlaşma gereği beraberindekilerle birlikte geri dönecekti. Ancak bundan önce umrede kesilmek üzere getirilen kurbanların kesilmesini istedi. İsteğini üç kez tekrarlamasına rağmen kendi kurbanını kesmeye kalkıncaya kadar Müslümanlarda bir kıpırdanma olmadı. Peygamber bir şeyin yapılmasını isteyecek, bunu üç kez tekrarlayacak ama Müslümanlar işi ağırdan alacak; daha önce böyle bir şey hiç görülmemişti.

İşte sûre böyle bir ortamda indi. Bir bakıma Peygamber yalnız bırakılmıştı. Belki de bu nedenle hitap yalnızca Peygambere yapılıyor ve kendisine bir fetih verildiği müjdesi veriliyordu: O, İslâm'ı tebliğ için yorulmak bilmeyen bir çaba göstermiş, bu uğurda birçok sıkıntıya katlanmış, yurdundan hicret etmiş, gerektiğinde yumuşak sözle davasını anlatmış, gerektiğinde silaha sarılıp savaşmış, kısacası görevini en mükemmel şekilde yürütmüştür. İşte şimdi bunun semeresini alacaktır. Antlaşma Müslümanları üzmüştü ama yapıldıktan sonra İslâm dalga dalga yayılmaya başladı. Müslümanların aleyhine sanılan maddeler, Müslümanların lehine işliyordu. Müslümanların anayurdu Mekke yakında fethedilecekti.

Sözü edilen fethin yanında Peygambere büyük bir mutluluk veren diğer bir husus, geçmiş ve gelecek günahlarının bağışlanmış olduğunun indirilen bu sûrede belirtilmiş olmasıdır. Elbet peygamberler sıradan insanlar gibi günahlara dalan kimseler değildir. En azından davranışlarıyla diğer insanlara örnek ve rehberlik edecek kimselerdir. Onlar, Allah'ın kendilerine verdiği görevi özenle yerine getirir, acaba bir kusurum oldu mu diye titizlik gösterip endişelenirler. Peygamberler için büyük günahlar söz konusu olmamakla birlikte onlar da sonuçta insandır, küçük günahları olabilir, ancak onlar küçük günahlar üzerinde de ısrar etmez, tövbe ederler. Zaman zaman ufak tefek kusurlarının olması, insanların onları ilâh edinmemeleri açısından gereklidir de. İşte Peygambere kendisinden sadır olmuş veya gelecekte sadır olabilecek ufak tefek kusurlarının bağışlanmış olduğunun bildirilmesi elbette büyük bir mutluluk vesilesi olmuştur; onun yalnız bırakıldığı bir ortamda buna ihtiyacı vardı. Böylece hem dünya hem de ahiret mutluluğu kendisi için garanti edilmiştir. Çünkü hem günahları bağışlanacak, hem de şanlı bir zafere erişecek, Mekke fethedilecek, ayrıca üzerindeki nimet tamamlanacak ve tebliğ ettiği din dünyaya yayılacak, şanı her tarafı kaplayacaktır.

هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ السَّكِينَةَ فِي قُلُوبِ الْمُؤْمِنِينَ لِيَزْدَادُوا إِيمَانًا
مَعَ إِيمَانِهِمْ وَلِلَّهِ جُنُودُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا
﴿٤﴾ لِيُدْخِلَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ
فِيهَا وَيُكَفِّرَ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَكَانَ ذَلِكَ عِنْدَ اللَّهِ فَوْزًا عَظِيمًا ﴿٥﴾
وَيُعَذِّبَ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتِ
الظَّانِّينَ بِاللَّهِ ظَنَّ السَّوْءِ عَلَيْهِمْ دَائِرَةُ السَّوْءِ وَغَضِبَ اللَّهُ
عَلَيْهِمْ وَلَعَنَهُمْ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا ﴿٦﴾
وَلِلَّهِ جُنُودُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿٧﴾

4. İmanları artsın diye müminlerin kalbine huzuru indiren O'dur.

5. Böylece erkeğiyle kadınıyla iman edenleri ebedi kalmak üzere zeminlerinde ırmakların çağlayıp aktığı cennetlere koyacak ve günahlarını bağışlayacaktır. Bu, Allah katında büyük bir kurtuluş olmaktadır.

6. Ve Allah, hakkında kötü zan besleyen münafık erkek ve kadınlara, müşrik erkek ve kadınlara azap verecektir. Kötülük girdabına yakalansınlar onlar! Allah onlara gazap etmiş, lanetlemiş ve cehennemi onlar için hazırlamıştır. Ne kötü bir varış yeridir o!

7. Göklerin ve yerin orduları Allah'ındır. Allah mutlak güç sahibidir, her şeyi yerli yerince yapandır.

Düşmanla karşılaşırken Allah iman edenlere moral verdi. Elde ettikleri zaferlerle imanlarına iman kattı.

İmanlarına iman katılması, mevcut imanlarının artması mı yoksa imanın üzerlerindeki etkisinin artması mı, başka bir ifade ile iman artıp eksilme ka-

bul eder mi yoksa kuvvetlenme ve zayıflama mı söz konusudur? Kelam ilmiyle uğraşanların bu konudaki tartışmaları ehlince bilinen bir husustur. Biz bu çalışmamızda ortalama bir okuyucu kitlesini hedeflediğimiz için bu tür tartışmalara girmek istemiyoruz.

İman donuk bir şey değildir. Bilakis, artma ve eksilme yahut kuvvetlenip zayıflama yoluyla etkinliği yükselir veya alçalır. Müminler Allah'ın kendilerine verdiği moral ile muvaffakiyetler elde ettikçe imanlarının etkinliği de artar.

Kur'ân-ı Kerim'de hitaplar genellikle eril kipiyle yapılır. Bunun kapsamına kadınlar da girer. Bu, Arap dilinin yapısından kaynaklanan bir durumdur. Kadın erkek karışık bir topluluğa hitap edildiğinde eril kipiyle hitap edilir ve kadınlar da bunun içine girer. Bu nedenle eril kipiyle yapılan emirler, yasaklar ve verilecek mükâfatlar veya cezaların kapsamına kadınlar da girmektedir. Ancak burada savaştan söz edildiğinden müminler için sözü edilen mükâfatın sadece savaşa fiilen katılan erkekler için, inkâr edenlerin cezasından söz edilirken de bunun inkâr edenlerin sadece erkeklerini kapsadığı sanılabilir. Oysa savaş, sadece cephede çarpışanları ilgilendirmiyor, iman edenler ordusunun gerisinde imanlı kadınlar, inkâr edenlerin gerisinde de inkâr eden kadınları vardır. Her iki tarafın kadınları, erkeklerinin savaşa katılması konusunda destek ve yardımcıdır. Onlara destek vermiş, savaşa gittikleri sırada onlar da birtakım sorumluluk ve görevleri yüklenmişlerdir. O halde yapılan savaşlarda Allah katındaki mükâfat ve cezada ortak olduklarının bilinmesi için 5. âyette erkeklerin yanında kadınların da mükâfat alacakları zikredilmektedir.

Göklerin ve yerin orduları Allah'ındır. Allah dilerse iman edenlerin O'nun yolunda cihat etmelerine ihtiyaç bırakmaksızın inkâr edenleri yok etme gücüne sahiptir. Fakat dünya hayatını imtihan yurdu olarak seçtiğinden bu işi müminlere bırakmıştır. Müminler yeri geldiğinde fikri çabalarıyla, yeri geldiğinde savaşmak suretiyle gayret edip çabalayacaklar ve altlarından ırmakların aktığı cennetlere nail olacaklar. Allah hakkında kötü zan besleyen münafık ve kâfirler de cehennemi boylayıp azap göreceklerdir.

إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ﴿٨﴾ لِتُؤْمِنُوا بِاللّٰهِ
وَرَسُولِهِ وَتُعَزِّرُوهُ وَتُوَقِّرُوهُ وَتُسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ﴿٩﴾
إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللّٰهَ يَدُ اللّٰهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ فَمَنْ نَكَثَ

فَاِنَّمَا يَنْكُثُ عَلٰى نَفْسِه۪ۚ وَمَنْ اَوْفٰى بِمَا عَاهَدَ عَلَيْهُ اللّٰهَ
فَسَيُؤْت۪يهِ اَجْراً عَظ۪يماً ﴿١٠﴾

8. **Şüphesiz biz seni şahit** (hakkı açıklayan)**, müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik.**
9. **Böylece Allah ve Resulüne iman edesiniz, O'nu destekleyesiniz, O'na içten saygı gösteresiniz ve sabah-akşam O'nu yüceltesiniz.**
10. **Sana biat edenler, ancak Allah'a biat ediyorlar. Allah'ın eli, onların elleri üstündedir. Her kim cayarsa kendi aleyhine caymış olur her kim de Allah'a verdiği sözünde durursa bilsin ki Allah ona büyük bir mükâfat verecektir.**

Bazı müfessirler *şahit* kelimesine *mubeyyin/açıklayıcı* anlamını vermişlerdir ki burada bu anlam daha uygun düşmektedir. Buna göre anlam şöyledir: Peygamber, insanlara Allah'ın üzerindeki haklarını, kısacası emir ve yasaklarını, bir de insanların birbirleri üzerindeki haklarını açıklar. (Maturidi, IV, 521).

Müfessirlerin bir kısmı 9. âyette üç kez tekrarlanan *o* zamirinin ilk ikisinin Peygambere ait, üçüncüsünün ise Allah'a ait olduğunu söylemektedir. Bazıları da zamirlerin tamamının Allah'a ait olduğunu söylemektedir. Azınlıkta da olsalar bir kısmı ise tamamının Peygambere ait olduğunu belirtmektedir. Dil açısından zamirler arasında ayırım yaparak ilk ikisinin Peygambere, sonuncusunun da Allah'a ait olduğunu söylemeyi gerektirecek bir durum bulunmamaktadır. Biz tamamının Allah'a ait olduğunu söyleyen görüşü tercih ettik. Allah'ı desteklemek, birçok yerde de dikkat çekildiği gibi O'nun dinini desteklemek anlamındadır. Değilse Allah'ın kendisinin desteğe elbette ki ihtiyacı yoktur. Aslında O'nun dinini desteklememize de Allah'ın ihtiyacı bulunmamaktadır. Allah dileseydi bütün insanları dinine inanmaya zorlar ve insanların tamamı inanırdı. Ne var ki insanı imtihan etmek için yaratmıştır. İmtihanın gereği ise insanların serbestçe iradelerini kullanmalarıdır.

Umre maksadıyla yola çıkan Müslümanlar Hudeybiye'ye geldiklerinde orada konakladılar. Peygamber, maksatlarını bildirmek üzere Hz. Osman'ı Mekke'ye gönderdi. Hz. Osman'ın dönüşü gecikince Mekke'de şehit edildiği haberi geldi. Elçi gerçekten öldürülmüşse bunun bedeli, Mekkelilerle savaş olacaktı. Savaş ihtimalinin ortaya çıkması üzerine Peygamber, kendisiy-

le birlikte olan 1400 kişi dolayındaki ashabını toplayıp savaş çıktığı takdirde kaçmayacaklarına dair onlardan biat aldı. Müfessirler âyette sözü edilen biat ile bu biatin kastedildiğini söylerler. Bu konuda aralarında bir ihtilaf yoktur.

Bu olay üzerine inen âyet, Allah'ın elçisi olması hasebiyle Peygambere yapılan biatin Allah'a biat anlamı taşıdığını belirtmektedir. Allah onlarla beraberdir; onların ne yaptıklarını, ne söylediklerini ve içlerinde ne sakladıklarını bilmektedir. O halde biat Allah'a yapılmıştır. Allah'a verdiği bu söze kim bağlılığını devam ettirirse Allah da ona büyük mükâfat verecektir. Sözünden cayan olursa bu mükâfattan mahrum olacak, dolayısıyla yaptığı kendi aleyhine olacaktır.

سَيَقُولُ لَكَ الْمُخَلَّفُونَ مِنَ الْاَعْرَابِ
شَغَلَتْنَٓا اَمْوَالُنَا وَاَهْلُونَا فَاسْتَغْفِرْ لَنَا يَقُولُونَ
بِاَلْسِنَتِهِمْ مَا لَيْسَ فٖي قُلُوبِهِمْ قُلْ فَمَنْ يَمْلِكُ لَكُمْ مِنَ اللّٰهِ شَيْـًٔا
اِنْ اَرَادَ بِكُمْ ضَرًّا اَوْ اَرَادَ بِكُمْ نَفْعًا بَلْ كَانَ اللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ
خَبٖيرًا ﴿١١﴾ بَلْ ظَنَنْتُمْ اَنْ لَنْ يَنْقَلِبَ الرَّسُولُ وَالْمُؤْمِنُونَ
اِلٰٓى اَهْلٖيهِمْ اَبَدًا وَزُيِّنَ ذٰلِكَ فٖي قُلُوبِكُمْ وَظَنَنْتُمْ
ظَنَّ السَّوْءِ وَكُنْتُمْ قَوْمًا بُورًا ﴿١٢﴾ وَمَنْ لَمْ يُؤْمِنْ بِاللّٰهِ
وَرَسُولِهٖ فَاِنَّٓا اَعْتَدْنَا لِلْكَافِرٖينَ سَعٖيرًا ﴿١٣﴾ وَلِلّٰهِ مُلْكُ
السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ يَغْفِرُ لِمَنْ يَشَٓاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَٓاءُ وَكَانَ
اللّٰهُ غَفُورًا رَحٖيمًا ﴿١٤﴾

11. Savaştan geri bırakılanlar; "Bizi mallarımız ve ailelerimiz meşgul etti. Bizim için mağfiret dile" diyecekler. Aslında onlar, kalplerinde olmayanı dilleriyle söylüyorlar. De ki: "Allah size bir zarar yahut fayda dilerse kim buna engel olabilir? Hayır, Allah yaptıklarınızdan haberdardır."

12. Aslında siz, Peygamber ve müminlerin asla ailelerine dönmeyeceklerini sandınız. Böylesi gönüllerinize güzel göründü ve kötü zanna kapıldınız da helaki hak etmiş bir güruh oluverdiniz.

13. Kim Allah'a ve Resulüne inanmazsa bilsin ki biz, inkâr edenler için alevli bir ateş hazırlamışız.

14. Göklerin ve yerin hükümranlığı Allah'ındır; dilediğini bağışlar dilediğine azap verir. Şüphesiz ki Allah, bağışlaması çok olandır, merhameti boldur.

Önceki âyetlerde münafıklardan söz edilmişti. Burada ise imanı zayıf Müslümanlardan söz edilmektedir.

Medine çevresinde bulunan bedevi bazı kabileler, daha önce savaş çıktığı takdirde Peygambere kendisiyle birlikte savaşa gideceklerine dair söz vermişlerdi. Peygamber umre için gideceklerini söylediği halde, savaş da çıkabilir ihtimaline karşın Peygamberle birlikte umreye gitmekten kaçınmış, çıkacak savaşta Peygamberin ve kendisiyle birlikte giden müminlerin tekrar geri dönmeyeceklerini düşünmüşlerdi. Ama şayet dönecek olurlarsa ileri sürecekleri bahaneleri de tasarlamışlardı. Mallarımız ve ailelerimiz bizi gelmekten alıkoydu diyecek, suret-i haktan görünerek bir de Peygamberden kendilerinin bağışlanmaları için dua etmesini isteyeceklerdi. Dilleriyle bunu söyleyeceklerdi ama kalplerinde inanmış değillerdi. Onlar gelip uydurdukları bahanelerini belirtmeden vahiy onların durumunu ifşa etti. Bununla birlikte yine de gelip uydurdukları mazeretlerini sıraladılar. Bunlar, ne pişman olmuşlardı ne de Peygambere tâbi olmanın anlamını biliyorlardı. Şeytan onlara böyle davranmayı güzel gösterdi.

Kuşkusuz, o bedevilerin kendi kendilerine uydurdukları bu tür bahaneler, sadece onlara özgü değildir. Benzeri şekilde kendi kendisini kandıran her dönemde nice insan vardır. Bu tür bahaneler uydurduklarında kendileri bile bunun üzerinde fazla düşünmez, yaptıklarını kendi kendilerinden bile kaçırır bir hava içerisindedirler. Ama Allah bu kötü zanlarından dolayı onları helak edecektir. Çünkü yarım yamalak ve şuursuzca bir iman hiç bir işe yaramaz. Hiçbir riske katlanmayı göze almadan, candan yahut maldan fedakârlık gerek-

tiren durumlarda hemen bahaneler uydurarak şahsi çıkarlar peşinde koşmakla Allah'a ve Resulüne iman bir arada olmaz. Allah bunlar için alevli bir ateş hazırlamıştır ve Allah bunu yapmaya kadirdir. Çünkü göklerin ve yerin hükümranlığı O'nundur.

سَيَقُولُ الْمُخَلَّفُونَ إِذَا انْطَلَقْتُمْ
إِلَىٰ مَغَانِمَ لِتَأْخُذُوهَا ذَرُونَا نَتَّبِعْكُمْ ۚ يُرِيدُونَ أَنْ يُبَدِّلُوا
كَلَامَ اللَّهِ ۚ قُلْ لَنْ تَتَّبِعُونَا كَذَٰلِكُمْ قَالَ اللَّهُ مِنْ قَبْلُ ۖ فَسَيَقُولُونَ
بَلْ تَحْسُدُونَنَا ۚ بَلْ كَانُوا لَا يَفْقَهُونَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿١٥﴾
قُلْ لِلْمُخَلَّفِينَ مِنَ الْأَعْرَابِ سَتُدْعَوْنَ إِلَىٰ قَوْمٍ أُولِي بَأْسٍ شَدِيدٍ
تُقَاتِلُونَهُمْ أَوْ يُسْلِمُونَ ۖ فَإِنْ تُطِيعُوا يُؤْتِكُمُ اللَّهُ أَجْرًا حَسَنًا ۖ
وَإِنْ تَتَوَلَّوْا كَمَا تَوَلَّيْتُمْ مِنْ قَبْلُ يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٦﴾ لَيْسَ
عَلَى الْأَعْمَىٰ حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ حَرَجٌ ۗ
وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ۖ
وَمَنْ يَتَوَلَّ يُعَذِّبْهُ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٧﴾

15. Ganimetler almak için gittiğinizde savaştan geri bırakılanlar; "Bırakın biz de sizinle gelelim" diyecekler. Onlar, Allah'ın sözünü değiştirmek istiyorlar. Onlara de ki: "Bizimle birlikte gelmeyeceksiniz. Allah öncesinden böyle buyurdu." Onlar: "Hayır, siz bizi kıskanıyorsunuz" diyecekler. Asla! Onlar anlayışı kıt kimselerdir.

16. Bedevilerin savaştan geri bırakılanlarına de ki: "Yakında güçlü

kuvvetli bir kavme karşı savaşmaya çağırılacaksınız. Ya onlarla sonuna kadar savaşacaksınız ya da onlar teslim olacaklar. Bu çağrıya uyarsanız Allah size güzel bir mükâfat verecektir. Şâyet bundan önce yüz çevirdiğiniz gibi yüz çevirecek olursanız, O sizi acıklı bir azaba çarptıracaktır."

17. Köre de herhangi bir sorumluluk yoktur, aksağa da herhangi bir sorumluluk yoktur, hastaya da herhangi bir sorumluluk yoktur. Kim Allah'a ve Peygamberine itaat ederse Allah onu zeminlerinde ırmakların çağlayıp aktığı cennetlere koyacaktır. Yüz çevireni ise acıklı bir azapla cezalandıracaktır.

Hudeybiye antlaşması, sanılanın aksine Müslümanların itibarını arttırmıştı. Çünkü Arapların en güçlülerinden kabul edilen Mekkeliler, umreye gelen Müslümanları silah zoruyla Mekke'ye sokmama yerine onlarla antlaşma imzalama ve Mekke'ye girişlerini ancak bir yıl erteleme yolunu izlemişlerdi. Artık diğer kabilelerle olabilecek savaşta Müslümanların galip geleceği biliniyordu. Hem Mekkelilerle yapılan antlaşma sonucunda o taraftan gelebilecek saldırılara karşı artık Müslümanlar emniyet içerisindeydi, hem de daha rahat hareket etme imkânına kavuşmuşlardı.

Nitekim Hudeybiye antlaşmasından kısa bir müddet sonra kuzey bölgesinin güvenliğini bozan Hayber Yahudilerine bir sefer düzenlenmiştir. Hem Hayber hem de yine kuzeyde bulunan Teyma, Fedek ve diğer Yahudi kabileleri rahatlıkla İslâm egemenliğinin altına alınacak yerlerdi.

İşte Müslümanlarla birlikte umreye gitmekten korkan o bedevi kabileler, ganimet kokusunu aldıklarından Peygambere gelip kendisiyle birlikte savaşa katılmak istediklerini bildirmişlerdir. Böylece ileri sürdükleri mazeretin de yalan olduğu ortaya çıkmıştı.

Yüce Allah, sadece Hudeybiye'ye katılmış olanlara gösterdikleri fedakârlık karşılığında Hayber ganimetlerini vaat etmişti. O bedeviler, savaşa katılmakla Allah'ın onlara verdiği bu vaadi de bozmayı hedefliyorlardı. Bu sebeple Peygambere, savaşa katılamayacaklarını bildirmesi emredildi. Onların, Müslümanların kendilerini kıskandıklarına dair iddiaları üzerine de, yakında çetin bir savaşın olacağı ve bu savaşa katılmalarının isteneceği kendilerine haber verilerek samimiyetlerinin orada deneneceği belirtildi.

Ardından yüce Allah, 17. âyette gerçek mazeretleri nedeniyle savaşa katılmayanların bu davranışlarından sorumlu olmayacaklarını haber vermektedir.

لَقَدْ رَضِيَ اللّٰهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ
اِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ فَعَلِمَ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَاَنْزَلَ السَّكِينَةَ
عَلَيْهِمْ وَاَثَابَهُمْ فَتْحًا قَرِيبًا ﴿١٨﴾ وَمَغَانِمَ كَثِيرَةً يَأْخُذُونَهَا
وَكَانَ اللّٰهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿١٩﴾ وَعَدَكُمُ اللّٰهُ مَغَانِمَ كَثِيرَةً
تَأْخُذُونَهَا فَعَجَّلَ لَكُمْ هٰذِهِ وَكَفَّ اَيْدِيَ النَّاسِ عَنْكُمْ
وَلِتَكُونَ اٰيَةً لِلْمُؤْمِنِينَ وَيَهْدِيَكُمْ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا ﴿٢٠﴾
وَاُخْرٰى لَمْ تَقْدِرُوا عَلَيْهَا قَدْ اَحَاطَ اللّٰهُ بِهَا وَكَانَ اللّٰهُ
عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرًا ﴿٢١﴾ وَلَوْ قَاتَلَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوَلَّوُا
الْاَدْبَارَ ثُمَّ لَا يَجِدُونَ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿٢٢﴾ سُنَّةَ اللّٰهِ
الَّتِي قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلُ وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللّٰهِ تَبْدِيلًا ﴿٢٣﴾
وَهُوَ الَّذِي كَفَّ اَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ وَاَيْدِيَكُمْ عَنْهُمْ بِبَطْنِ
مَكَّةَ مِنْ بَعْدِ اَنْ اَظْفَرَكُمْ عَلَيْهِمْ وَكَانَ اللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ
بَصِيرًا ﴿٢٤﴾ هُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَالْهَدْيَ
مَعْكُوفًا اَنْ يَبْلُغَ مَحِلَّهُ وَلَوْلَا رِجَالٌ مُؤْمِنُونَ وَنِسَاءٌ
مُؤْمِنَاتٌ لَمْ تَعْلَمُوهُمْ اَنْ تَطَؤُهُمْ فَتُصِيبَكُمْ مِنْهُمْ مَعَرَّةٌ

بِغَيْرِ عِلْمٍ لِيُدْخِلَ اللّٰهُ فِي رَحْمَتِهِ مَنْ يَشَٓاءُ لَوْ تَزَيَّلُوا لَعَذَّبْنَا
الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابًا اَلِيمًا ﴿٢٥﴾ اِذْ جَعَلَ الَّذِينَ كَفَرُوا
فِي قُلُوبِهِمُ الْحَمِيَّةَ حَمِيَّةَ الْجَاهِلِيَّةِ فَاَنْزَلَ اللّٰهُ سَكِينَتَهُ
عَلٰى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَاَلْزَمَهُمْ كَلِمَةَ التَّقْوٰى وَكَانُٓوا
اَحَقَّ بِهَا وَاَهْلَهَا وَكَانَ اللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٢٦﴾

18. **Ağacın altında sana biat eden müminlerden Allah kesinlikle hoşnut olmuştur. Allah, kalplerindekini bildiği için onların üzerine huzur ve sükûn indirmiş ve onları yakın bir fetihle ödüllendirmiştir.**

19. **Elde edecekleri birçok ganimetlerle de** (Allah onları ödüllendirmiştir). **Allah mutlak güç sahibidir, her şeyi yerli yerince yapandır.**

20. **Allah size elde edeceğiniz pek çok ganimet vaat etmiştir. Şimdilik bunu size hemen verdi ve insanların ellerini sizden çekti. Böyle yaptı ki müminlere bir delil olasınız ve O sizi dosdoğru yola iletsin.**

21. **Henüz elinizin ermediği; ama Allah'ın onu da ihata ettiği bir diğeri de vardır. Allah'ın her şeye gücü yeter.**

22. **Şayet o inkâr edenler sizinle savaşacak olsalar dönüp kaçacaklardır. Sonra da ne bir koruyucu ne de bir yardımcı bulurlar.**

23. **Allah'ın öteden beri süregelen bir kanunudur bu. Allah'ın kanununda herhangi bir değişiklik bulamazsın.**

24. **Sizi onlara galip getirdikten sonra Mekke'nin göbeğinde onların ellerini sizden, sizin ellerinizi de onlardan çektiren O'dur. Allah, yaptıklarınızı görendir.**

25. **Onlardır inkâr eden, sizi Mescid-i Haram'dan alıkoyan ve bekletilen kurbanların yerine ulaşmasını engelleyenler. Eğer orada henüz bilmediğiniz mümin erkekler ve mümin kadınları farkında ol-**

madan tepelemeniz sebebiyle üzüntüye kapılmanız ihtimali olmasaydı (Allah savaşa engel olmazdı)**. Dilediğini rahmetine sokmak için böyle davranmıştır. Eğer onlar bir tarafa çekilebilseydi onlardan inkâr edenleri acıklı bir azapla cezalandırırdık.**

26. O zaman inkâr edenler kalplerine taassubu; cahiliye taassubunu yerleştirmişlerdi. Bunun üzerine Allah, Peygamberine ve müminlere huzur ve sükûn indirmişti. Onları takva sözüne bağlı kılmıştı. Onlar bu söze daha layık ve daha ehil kimselerdir. Allah her şeyi bilmektedir.

Müşriklerle savaş çıkma ihtimaline karşın Peygamberle umre'ye gitmeyenlerin durumu anlatıldıktan sonra tekrar konuya dönülerek Peygamberle birlikte giden ve ağaç altında kendisine biat edenlerin durumu anlatılmaktadır. Yaptıkları bu biatten dolayı Allah kendilerinden hoşnut olmuştur. Allah'ın hoşnutluğu *rıdvan* kelimesiyle dile getirildiği için söz konusu biate, *"bey'atu'r-rıdvân/rıdvan biati"* ismi verilmiş, biatin altında yapıldığı ağaca da *"şeceretü'r-rıdvân/rıdvan ağacı"* denmiştir. Altında biatin yapıldığı bu ağaç bazı kimseler tarafından ziyaret edilince ziyaretgâh olur endişesiyle Hz. Ömer tarafından kestirilmiştir.

Yüce Allah, bu biate katılanların kalplerindeki samimiyet ve itaat sebebiyle endişe ve korkulardan onları korumuş, kalplerine huzur ve sükûn vermiş, Hudeybiye'den ayrıldıktan sonra da Hayber'in fethini müyesser kılmıştır ve böylece fetihte birçok ganimet elde etmişlerdir.

"Allah size elde edeceğiniz pek çok ganimet vaat etmiştir. Şimdilik hemen verdi ve insanların ellerini sizden çekti. Böyle yaptı ki müminlere bir delil olasınız ve O sizi dosdoğru yola iletsin."

Burada söz, Müslümanların tamamına yöneltilerek ileride kendilerine pek çok ganimet vaat edilmektedir. Ancak Hayber ganimetlerini beklemeden elde edecekler ve bunlar sadece Biate katılmış olanlara verilecektir.

Müslümanlar umreye gitmek üzere yola çıkıp ardından Hayber'e sefer düzenlendiğinden Medine korumasız kalmıştı. Bu sırada civar müşrik kabileler, Yahudiler ve geride kalan münafıklar Medine'ye saldırabilirlerdi. Ancak Allah, Müslümanlardan ellerini çekti, böyle bir saldırı olmadı.

Âyetle Mekke müşriklerinin ellerinin çekilmiş olması da kastediliyor olabilir. Çünkü o sırada Mekke müşrikleri güçlü idiler. Fakat buna rağmen savaşmayı değil, antlaşma imzalamayı tercih etmişlerdir.

İşte Hayber'in fethi ve Medine'ye saldırılmaması yahut Mekke müşriklerinin savaşmayıp antlaşma yapmayı tercih etmeleri, Müslümanlara bir delil olarak sunuluyor. O halde ileride Müslümanların ganimetler elde edeceklerine dair Allah'ın vaadi haktır ve mutlaka gerçekleşecektir.

"Henüz elinizin ermediği; ama Allah'ın onu da ihata ettiği bir diğeri de vardır. Allah'ın her şeye gücü yeter."

Bununla Mekke'nin fethi mi yoksa İran ve Bizans'la yapılacak savaşlar mı kastedildiği konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Vakıa Müslümanlar bundan sonra Mekke'yi de fethetmiş, İran ve Bizans'la yaptıkları savaşlarda da galip gelmişlerdir. Oysa bu âyet indirildiğinde Müslümanların ne Mekke'yi fethedecek ne de İran ve Bizans'la savaşacak güçleri bulunuyordu.

"Şayet o inkâr edenler sizinle savaşacak olsalar dönüp kaçacaklardır. Sonra da ne bir koruyucu ne de bir yardımcı bulurlar."

Şayet Mekke müşrikleri antlaşma yapmayıp savaşı tercih etmiş olsalardı, savaşta geri dönüp kaçacak ve bir yardımcı da bulamayacaklardı.

Bazı müfessirler bununla, Hayber'in yardımına gitmek isteyen Esed ve Ğatafan kabilelerinin kastedildiğini söylerler.

Haddizatında âyetle Mekke müşriklerinin mi yoksa Hayber Yahudilerinin yardımına gitmek isteyen Esed ve Ğatafan kabilelerinin mi kastedildiği çok önemli değildir. Çünkü hemen ardından genel geçer şu kural dile getirilmektedir: **"Allah'ın öteden beri süregelen bir kanunudur bu. Allah'ın kanununda herhangi bir değişiklik bulamazsın."** İman edenler kiminle savaşırlarsa savaşsınlar sonunda mutlaka onlar galip geleceklerdir. Yeter ki onlar gerçekten iman etmiş olsunlar ve savaşın kurallarına riayet etmiş bulunsunlar.

"Sizi onlara galip getirdikten sonra Mekke'nin göbeğinde onların ellerini sizden sizin ellerinizi de onlardan çektiren O'dur. Allah, yaptıklarınızı görendir."

Müslümanlar henüz Hudeybiye'de beklerken müşriklerin birtakım birlikleri, Müslümanlara saldırmak üzere civar tepelere gelmişlerdi. Ancak fırsatını bulup saldıramamış ve Müslümanlar tarafından yakalanmışlardır. Peygamber antlaşma bozulmasın diye onları serbest bırakmıştır. İşte âyet bu durumu anlatmaktadır. Şayet onlar fırsatını bulup saldırmış olsalardı yahut civar tepelere gelenleri yakaladıklarında Müslümanlar onları cezalandırsaydı antlaşma bozulur ve aralarında savaş çıkardı. Allah'ın savaşın çıkmasını istememesinin sebebi ise şu âyette belirtilmektedir:

"Onlardır inkâr eden, sizi Mescid-i Haram'dan alıkoyan ve bekletilen kurbanların yerine ulaşmasını engelleyenler..."

Mekke müşriklerinin büyük bir suç işledikleri ortadadır. Ama aralarında mümin erkek ve kadınlar vardı, korkularından Müslüman olduklarını gizliyorlardı. Ayrıca Mekke'nin fethinden önce ve fetihten sonra Müslüman olacaklar vardı. Müslümanlar bunların kimler olduklarını bilmiyorlardı. Eğer bir savaş çıkmış olsaydı, bunlar da öldürülecekti ve Müslümanlar bundan dolayı üzüleceklerdi. Kuşkusuz Allah, bunların kim olduklarını biliyordu ve onları bir tarafa çekebilirdi. Ama imtihan dünyasında bu tür olayların sık tekerrür etmesi, imtihana aykırıdır.

"O zaman inkâr edenler, kalplerine taassubu; cahiliye taassubunu yerleştirmişlerdi..."

Mekke müşrikleri, herkesin hac ve umre yapmak için Ka'be'yi ziyaret etmeye hakkı olduğunu biliyorlardı. İnançları da bunu gerektiriyordu. Öteden beri müşriklerin riayet ettikleri kural buydu. Ama Müslümanların ellerini kollarını sallaya sallaya Mekke'ye girmelerini kendilerine yediremiyorlardı. Kendilerinin güç ve kudretiyle baş edemeyen bu Müslümanlar, Medine'ye hicret etmek mecburiyetinde kalmışlar, sonra yapılan savaşlarda bu Müslümanlar onlardan adam öldürmüştü. İşte bu Müslümanların Mekke'ye, kendi yurtlarına bu şekilde girmeleri, onları çevre kabilelerin gözünde küçük düşürecekti. Bu sebeple antlaşma yapmayı ve Müslümanların Mekke'ye girişlerini engellemeyi tasarladılar.

Umrenin bir yıl ertelenmesi Müslümanların da ağırına gitmişti. Onlar, sadece Allah'ın evini ziyaret etmeye gelmişlerdi ve başlarında Allah'ın Peygamberi bulunuyordu. Müslümanların, Peygamberin isteğine rağmen kurbanlarını kesmeyi yavaştan almaları bu işin ne kadar ağırlarına gittiğini göstermektedir.

Müşriklerin takındığı bu tavır aslında savaş sebebi olacak önemli bir olaydır. Ama Allah, Peygamberinin ve müminlerin kalplerine huzur ve sükûn verdi, kalplerini yatıştırdı. Allah'ın Peygamberi kendilerinden bunu istiyorsa bir bildiği vardır. Çünkü Peygamber, Allah'tan gelen vahye göre hareket ediyordu ve Allah her şeyi en iyi bilendir. Allah'ın emrine karşı gelmenin doğru olmadığını biliyorlardı.

لَقَدْ صَدَقَ اللّٰهُ رَسُولَهُ الرُّءْيَا بِالْحَقِّ لَتَدْخُلُنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ
إِنْ شَاءَ اللّٰهُ اٰمِن۪ينَ مُحَلِّق۪ينَ رُؤُ۫سَكُمْ وَمُقَصِّر۪ينَ

لَا تَخَافُونَ فَعَلِمَ مَا لَمْ تَعْلَمُوا فَجَعَلَ مِنْ دُونِ ذٰلِكَ
فَتْحًا قَرِيبًا ﴿٢٧﴾ هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدٰى وَدِينِ
الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَكَفٰى بِاللّٰهِ شَهِيدًا ﴿٢٨﴾
مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللّٰهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ
بَيْنَهُمْ تَرٰيهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللّٰهِ وَرِضْوَانًا
سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ ذٰلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرٰيةِ وَمَثَلُهُمْ
فِي الْإِنْجِيلِ كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْأَهُ فَآزَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوٰى
عَلٰى سُوقِهِ يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِيَغِيظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ وَعَدَ اللّٰهُ الَّذِينَ
اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا ﴿٢٩﴾

27. Yemin olsun ki Allah, peygamberinin rüyasının gerçekliğini doğrulamaktadır. Allah'ın izniyle Ka'be'ye emniyet içerisinde ve korkusuzca, başlarınızı tıraş etmiş ve saçınızı kısaltmış olarak mutlaka gireceksiniz. Allah sizin bilmediğinizi bilir. Nitekim bundan önce size yakın bir fetih vermişti.

28. O, peygamberini doğru yol ve gerçek din ile göndermiştir ki onu dinin tamamına muttali kılsın. Şahit olarak Allah yeter.

29. Muhammed, Allah'ın elçisidir. Yanında bulunanlar da kâfirlere karşı katı, birbirlerine merhametlidirler. Sen onların rükû ve secde ederek Allah'ın lütuf ve hoşnutluğunu istediklerini görürsün. Belirtileri, secdenin etkisiyle yüzlerindedir. Bu, onların Tevrat'taki vasıflarıdır. İncil'deki vasıfları ise şöyledir: Onlar, filizini yarıp çıkarmış ve onu kuvvetlendirerek kalınlaşmış, gövdesi üzerine

dikilmiş bir ekine benzerler ki o, ekimi yapanların hoşuna gider. Böylece onlarla kâfirleri öfkelendirir. Allah, onlardan iman edip salih amel işleyenlere bir bağışlama ve büyük bir mükâfat vaat etmektedir.

Peygamberin rüyasını Medine'de yola koyulmadan önce mi, yolda mı, yoksa Hudeybiye'de beklerken mi gördüğü konusunda farklı rivayetler vardır. Rivayetlerin ortak noktası, rüyanın antlaşma imzalanmadan görüldüğüdür. Peygamber, rüyasında Mekke'ye girdiklerini, umre yapmaları sebebiyle de başlarını tıraş edip saçlarını kısalttıklarını görmüş ve bu rüyasını ashabına anlatmıştır. Ashabı, rüyayı o yıl içerisinde umre yapacaklarına yormuşlardır. Oysa Peygamber, ne rüyasında o yıl umre yapacaklarını görmüş, ne de ashabına bunun o yıl gerçekleşeceğine dair bir şey söylemiştir. Hudeybiye'de antlaşma yapılıp umre yapmaları ertelenince münafıklar rüyayı dillerine dolamış, onların propagandalarından bazı Müslümanlar da etkilenmişlerdir. İşte bunun üzerine 27. âyet indirilmiştir.

Âyette anlatılanlar olduğu gibi gerçekleşmiştir. Müslümanlar bir yıl sonra güvenlik içerisinde Ka'be'yi ziyaret etmişlerdir.

Yukarıda da belirtildiği üzere Müslümanlar yapılan antlaşmanın kendi aleyhlerine olduğunu düşünüyorlardı. Âyetin, **"Allah sizin bilmediğinizi bilir"** kısmıyla bu konudaki endişelerine cevap verilmektedir. Nitekim antlaşmanın Müslümanların lehine olduğu sonradan ortaya çıkmıştır.

Âyet Müslümanlara umre yapmadan önce bir fetih gerçekleştireceklerini müjdelemektedir ki o da, Hayber'in fethidir.

Kısacası âyet, ileride vuku bulacak üç olaydan söz etmektedir ve bunların üçü de gerçekleşmiştir.

"O, Peygamberini doğru yol ve gerçek din ile göndermiştir ki onu dinin tamamına muttali kılsın. Şahit olarak Allah yeter."

Madem Allah Peygamberini hak din ile göndermiştir o halde bu dini tebliğ misyonunu bütünüyle yerine getirmesine yardımcı olacaktır. Müşriklerin engelleme çabaları, Peygamberin, dinin tamamına muttali olup yani vahyedilmesi tamamlanıp onu insanlara tebliğ etmesine engel olmayacaktır. Allah bunu tekeffül etmektedir.

Âyete verdiğimiz meal ve yaptığımız yorum müfessirlerin pek çoğunun söylediklerine uymamaktadır. Bunun sebebine dair daha geniş açıklama için Tevbe sûresinin 33. âyetinin tefsirine bakılabilir.

"Muhammed, Allah'ın elçisidir. Yanında bulunanlar da kâfirlere karşı katı, birbirlerine merhametlidirler..."

İslâm'ın vahyinin tamamlanacağı, Peygamberin onu insanlara tebliğ edeceği ve bunun Allah tarafından tekeffül edildiği belirtildikten sonra burada bu dine mensup Müslümanların nitelikleri anlatılmaktadır. Buna göre onlar:

a. Kendilerine düşmanlık besleyenlere karşı dik durur, taviz vermezler. Kendilerine saldıranlara sert cevap verirler. Bu anlamda düşmanlarına karşı katıdırlar. Kimsenin onları davalarından döndürmeye gücü yetmez.

b. Kendi aralarında ise merhametlidirler. Birbirlerine şefkat gösterir, birbirlerinin yardımına koşarlar. Kendi aralarında bağışlayıcıdırlar.

c. İbadetlerini yerine getirirler ve bunları yerine getirirken sadece Allah'ın hoşnutluğunu gözetirler. Allah'a ibadetleri, kılmış oldukları namazlar, davranışlarına yansımıştır. Tavır ve davranışlarındaki erdemlilik, ahlâklı oluşları ve kibarlıkları yüzlerinden okunur.

d. Onların bu vasıfları Tevrat'ta anlatılmaktadır. İncil'de de onlar, ekin filizine benzetilmektedir. Önce zayıf ve cılız olan filiz gittikçe kalınlaşarak gövdesi üzerine durabilecek hale gelir.

Müfessirlerin bir kısmı, durağın İncil lafzı üzerinde olmasının mümkün olduğunu söylemişlerdir. Buna göre söz konusu benzetme hem Tevrat'ta ve hem de İncil'de geçmektedir. (Zikri geçen benzetme için bk. Matta, XIII/31-32; Markos, IV/26-27). Benzetmede Müslümanlar ekine benzetilmektedir. Peygambere önce az sayıda kişi inanmışken, gittikçe Müslümanların sayısı çoğalmış ve kendi kendilerine ayakta durabilecek hale gelmişlerdir.

49.
Hucurât Sûresi

Medine'de indirilmiş olup 18 âyettir. Adını dördüncü âyette geçen ve ***"odalar"*** *anlamına gelen* ***"hucurât"*** *kelimesinden almıştır.*

Sûre Hicretin dokuzuncu yılında indirilmiştir. Sûrede müminlerin Peygambere karşı ve kendi aralarında uyacakları bazı görgü kurallarından söz edilmektedir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيِ اللّٰهِ وَرَسُولِه۪ وَاتَّقُوا

اللّٰهَ اِنَّ اللّٰهَ سَم۪يعٌ عَل۪يمٌ ﴿١﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا تَرْفَعُٓوا

اَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ

لِبَعْضٍ اَنْ تَحْبَطَ اَعْمَالُكُمْ وَاَنْتُمْ لَا تَشْعُرُونَ ﴿٢﴾ اِنَّ الَّذ۪ينَ

يَغُضُّونَ اَصْوَاتَهُمْ عِنْدَ رَسُولِ اللّٰهِ اُو۬لٰٓئِكَ الَّذ۪ينَ امْتَحَنَ اللّٰهُ

قُلُوبَهُمْ لِلتَّقْوٰى لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَاَجْرٌ عَظ۪يمٌ ﴿٣﴾

إِنَّ الَّذِينَ يُنَادُونَكَ مِن وَرَاءِ الْحُجُرَاتِ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٤﴾
وَلَوْ أَنَّهُمْ صَبَرُوا حَتَّىٰ تَخْرُجَ إِلَيْهِمْ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ ۚ وَاللَّهُ
غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٥﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Ey iman edenler! Allah'ın ve Peygamberinin önüne geçmeyin. Allah'tan korkun. Şüphesiz ki O, işitendir, bilendir.**
2. **Ey iman edenler! Sesinizi Peygamber'in sesinden yüksek çıkarmayın. Birbirinize bağırarak konuştuğunuz gibi ona da bağırarak konuşmayın. Sonra farkına varmazsınız da amelleriniz boşa gider.**
3. **Allah'ın Peygamberinin yanında seslerini kısan o kimseler, Allah'ın kendilerini takva imtihanından geçirdiği kimselerdir. Onlar için bir bağışlanma ve büyük bir mükâfat vardır.**
4. **Odaların arkasından sana seslenenlerin çoğu düşüncesizlik eden kimselerdir.**
5. **Eğer onlar, sen yanlarına çıkıncaya kadar sabretselerdi onlar için daha hayırlı olurdu. Allah bağışlayandır, merhamet edendir.**

Allah ve Peygamberi hangi konuda olursa olsun bir hüküm vermişse inanmış kimsenin başka bir hükmü tercih etmesinden söz edilemez. Allah'ın ve Peygamberinin önüne geçmek, henüz onların bir konuda verecekleri karar belli olmadan ve onları beklemeden karar vermektir. Bir konuda henüz karar verilmemişse hükmün ne olacağını beklememek bile yasaklanmışsa verilmiş bir kararları varsa ona aykırı hareket etmek elbette bir mümin için düşünülecek bir şey değildir.

Din Allah'ın olduğuna göre sadece *"Allah'ın önüne geçmeyin"* denilmesi yetmez miydi, Allah'ın yanında Peygamberin zikredilmesinin sebebi nedir?

Peygamber hem Kur'ân'ı tebliğ etmek ve hem de açıklayıp icraata sokmakla görevlidir. Onun açıklama ve icraatları da müminleri bağlar.

Kur'ân'ın indiği dönemde öne geçmek, henüz o konuda belirleyici hükmün inmemiş olmasıyla mümkündür. Günümüzde ise ancak kişinin, o konuda Allah'ın hükmünü bilmemesiyle mümkün olur ki bunun anlamı şudur:

Mümin kişi bir konuda karar vermezden önce karar vereceği konuda Allah'ın hükmünün bulunup bulunmadığını ve Peygamberinin o konuda bir açıklamasının olup olmadığını araştırması imanının bir gereğidir.

Peygamberin yaşadığı dönemde ashabı hem kararlarında hem de davranışlarında Peygamberin önüne geçmemeye özen gösteriyor, onu bekleyip peşinden gidiyorlardı.

Sonuç olarak mümin kişi, Allah'ın ve Peygamberinin hükümlerinin bulunduğu bir konuda başkasının hükmüne müracaat edemez. O konuda verdikleri hükmü bilmiyorsa araştırıp öğrenmek durumundadır. Kendisi buna uymak durumunda olduğu gibi bu şekilde davranmayanlara destek olamaz ve imkânı varsa münasip yollarla buna engel olmaya çalışır.

Mümin kişi, Peygamberin verdiği kararlara saygılı olduğu gibi onun şahsına karşı da saygılıdır. Bu sebeple yaşadığı dönemde yanında bulunanlara seslerini Peygamberin sesini bastıracak şekilde yükseltmemeleri, birbirlerine bağırdıkları gibi bağırmamaları istenmekte ve seslerini onun yanında kısanların bu davranışlarının takvadan kaynaklandığı anlatılmaktadır.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَإٍ
فَتَبَيَّنُوا أَنْ تُصِيبُوا قَوْمًا بِجَهَالَةٍ فَتُصْبِحُوا عَلَىٰ مَا فَعَلْتُمْ نَادِمِينَ ﴿٦﴾
وَاعْلَمُوا أَنَّ فِيكُمْ رَسُولَ اللَّهِ لَوْ يُطِيعُكُمْ فِي كَثِيرٍ مِنَ الْأَمْرِ لَعَنِتُّمْ
وَلَٰكِنَّ اللَّهَ حَبَّبَ إِلَيْكُمُ الْإِيمَانَ وَزَيَّنَهُ فِي قُلُوبِكُمْ وَكَرَّهَ
إِلَيْكُمُ الْكُفْرَ وَالْفُسُوقَ وَالْعِصْيَانَ أُولَٰئِكَ هُمُ الرَّاشِدُونَ ﴿٧﴾
فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَنِعْمَةً وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٨﴾

6. Ey iman edenler! Şayet fasık biri size bir haber getirecek olursa onu iyice araştırın. Yoksa cahilce davranarak bir topluluğa kötülük yapmış olursunuz da sonradan yaptığınıza pişman olursunuz.

7. Ve bilin ki aranızda Allah'ın Resulü vardır. Şayet o birçok işte size uysaydı sıkıntıya düşerdiniz; fakat Allah size imanı sevdirdi, onu kalbinizde süsledi. Küfrü, fasıklığı ve isyanı da çirkin gösterdi. İşte doğru yolda olanlar bunlardır.

8. Bu, Allah'ın bir lütfu ve nimetidir. Allah bilendir, her şeyi yerli yerince yapandır.

Dinin koyduğu sınırları aşmış olan kimseye *"fasık"* denir. Sınırın dışına çıkan kişi, davranışına göre dinden bütünüyle çıkmış ve küfre girmiş biri de olabilir, dinle irtibatını kesmemiş biri de olabilir. Kur'ân-ı Kerim genelde kelimeyi kâfir anlamında kullanmaktadır. Burada kelimeyi iki anlamıyla almak gerekiyor. O halde gelen haberin kaynağına bakmak gerekir. Kâfir bir haber getirdi diye hemen onu reddetmek, Müslüman biri getirdiğinde de hemen kabul etmek gerekmez. Özellikle gelen haber başka bir topluluğu ilgilendiriyorsa dikkatli olmak ve haberi doğrulatmak gerekir. Değilse o topluluğa haksızlık etmiş olabilir ve yaptığımıza pişman olabiliriz.

Nüzul sebeplerini anlatan tefsirlerde şöyle bir olay nakledilir: Peygamber Velîd b. Ukbe'yi Benî Mustalık kabilesinin zekât vergisini toplamak üzere gönderir. Velîd yolda iken birisi, bu kabileden silahlı bir grubun yola çıktığını söyler. Velîd, onların savaşmak için çıktıklarını düşünerek geri dönüp Peygamberimize durumu anlatır. O da haberin doğru olup olmadığını araştırmak ve gereğini yapmak üzere Hâlid b. Velîd'i gönderir. Hâlid kabileye yakın bir yerde konaklayarak durumu araştırır, söz konusu grubun ezan okuyup namaz kıldıklarını, İslâm'a bağlılıklarının devam ettiğini tespit eder ve Medine'ye döner. Sonunda, onların zekât tahsildarı geciktiği için durumu öğrenmek veya zekâtı kendi elleriyle Hz. Peygamber'e teslim etmek üzere yola çıktıkları anlaşılır.

Eğer Peygamber haberi tahkik ettirmeseydi âyette sözü edilen olumsuz durumla karşılaşılabilirdi.

Peygamberin aralarında olduğunun hatırlatılması, onun hem vahiy alan biri olması hem de vahiy alan biri olarak tedbirin en güzelini seçme imkânının bulunmasından dolayıdır. Çünkü gelen haberle ilgili vahiy ona bir açıklama getirebilir. Vahiy gelmese bile onun değerlendirmesi daha tutarlıdır. Belirtmek gerekir ki o sırada Peygamber aynı zamanda yönetimin başındadır. Yönetimin başında olması hasebiyle de daha çok bilgiye sahip olabilir.

Âyetten esinlenerek diyebiliriz ki Peygamberin vefatından sonra Müslümanların, başka bir topluluğa zarar verebilecek haberlerde aralarında o işlerden anlayan kimselere danışmadan fevri hareketlere girmemeleri gerekmektedir.

Müslümanların bu gibi durumlarda Peygambere danışmaları Allah'ın kalplerine imanı sevdirmesinden kaynaklanmaktadır ki bu Allah'ın onlara bir lütfudur.

وَاِنْ طَٓائِفَتَانِ
مِنَ الْمُؤْمِن۪ينَ اقْتَتَلُوا فَاَصْلِحُوا بَيْنَهُمَاۚ فَاِنْ بَغَتْ اِحْدٰيهُمَا عَلَى
الْاُخْرٰى فَقَاتِلُوا الَّت۪ي تَبْغ۪ي حَتّٰى تَف۪ٓيءَ اِلٰٓى اَمْرِ اللّٰهِۚ فَاِنْ فَٓاءَتْ فَاَصْلِحُوا
بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَاَقْسِطُواۜ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُقْسِط۪ينَ ﴿٩﴾
اِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ اِخْوَةٌ فَاَصْلِحُوا بَيْنَ اَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ
تُرْحَمُونَ ﴿١٠﴾

9. Müminlerden iki grup birbirleriyle vuruşacak olurlarsa aralarını düzeltin. Şayet biri diğerine saldırırsa Allah'ın buyruğuna dönünceye kadar saldıran tarafla savaşın; şayet Allah'ın buyruğuna uyarsa adaletle aralarını bulun ve adil davranın; çünkü Allah adil davrananları sever.

10. Müminler kardeştir. Öyleyse iki kardeşinizin arasını düzeltin ve Allah'tan korkun ki size merhamet etsin.

9. âyette gruplar arasındaki anlaşmazlıkların düzeltilmesinden, 10. âyette de bireyler arasındaki anlaşmazlıkların düzeltilmesinden söz edilmektedir.

Her iki âyet toplumlar ve bireyler bazında olsun Müslümanların birbirlerine lakayt kalamayacaklarını anlatmakta ve bunu, onların birbirlerinin kardeşleri olmalarına bağlamaktadır.

9. âyette iki grup denilirken grupların farklı ırklardan mı, farklı mezheplerden mi, farklı bölgelerden mi, aşiret ve kabilelerden mi, ayrı devletlerden mi olduklarını kaydetmeden mutlak olarak iki grup denilmektedir. O halde bu saydıklarımızın tamamı âyetin kapsamına girmektedir. Şayet bu gruplardan ikisi arasında bir çatışma çıkacak olursa bu çatışmanın durdurulması ve aralarının bulunması bütün Müslümanların omuzlarına yüklenmiş bir görevdir. Müslümanlar aralarına girecek ve problemlerini çözerek onları barıştıracaklardır. Şayet taraflardan biri haksız yere diğerine saldırıya devam edecekse bütün Müslümanlar, saldıran taraf vazgeçip barışa yanaşıncaya kadar onunla savaşacaklardır. Sonunda saldırganlıktan vazgeçip barışa yanaşacak olursa adaletle aralarında hüküm vereceklerdir. Bu, Allah'ın Müslümanlara yüklediği bir görevdir.

Yakın zamanda İran ve Irak arasında, yine Afganistan'daki gruplar arasında uzun yıllar devam eden çatışma ve savaşlar oldu. Irak, Kuveyt'e saldırıp işgal etti. Değişik Müslüman bölgelerde çatışmalar devam etmektedir. Bu çatışmalar bahanesiyle Amerika Afganistan ve Irak'ı işgal etti. Yüz binlerce Müslüman öldürüldü. İşgaller devam ederken yakında Yemen'in işgal edilmesi söz konusu. Onu başka bölge ve devletler takip edecektir. Eğer Müslümanlar kendi aralarında birlikler kursaydı, mesela İslam konferansını güçlendirilerek etkin hale getirmiş olsalardı; bu tür çatışmalarda etkin arabuluculuk yapacaktı. Adalete ve hukuka riayet etmeyecek tarafa müdahale edecek askeri bir güç oluştururdu. O zaman ne Müslüman ülkeleri gayr-i Müslimler tarafından işgal edilirdi, ne çatışmalar bu kadar uzun sürerdi ve ne de Müslüman ülkelerin tabii kaynakları başkaları tarafından sömürülürdü.

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا يَسْخَرْ قَوْمٌ مِنْ قَوْمٍ عَسٰٓى اَنْ يَكُونُوا
خَيْراً مِنْهُمْ وَلَا نِسَٓاءٌ مِنْ نِسَٓاءٍ عَسٰٓى اَنْ يَكُنَّ خَيْراً مِنْهُنَّۚ
وَلَا تَلْمِزُٓوا اَنْفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَزُوا بِالْاَلْقَابِۜ بِئْسَ الِاسْمُ الْفُسُوقُ
بَعْدَ الْا۪يمَانِۚ وَمَنْ لَمْ يَتُبْ فَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿١١﴾

11. Ey iman edenler! Bir topluluk diğer bir toplulukla alay etmesin. Belki onlar kendilerinden iyidirler. Kadınlar da diğer kadınlarla alay etmesinler. Belki onlar kendilerinden iyidirler. Kendi kendinizi ayıplamayın. Birbirinizi kötü lakaplarla çağırmayın. İman ettikten sonra fasıklık ne kötü isimdir! Kim tövbe etmezse bilsin ki onlar zalimlerdir.

10. âyette müminlerin birbirlerine kardeş oldukları belirtilmiş ve bu sebeple aralarından bozuşanların aralarının düzeltilmesi istenmişti. Bozuşmaların önemli nedenlerinden biri toplulukların veya bireylerin birbirlerini küçültücü sözler söylemeleri ve kötü lakap takmalarıdır. Bu tür davranışlar müminler arasındaki kardeşlik bağını çözer ve işi çatışmaya kadar götürür. O halde yukarıdaki âyetler ortaya çıkmış bir bozuşma ve çatışmanın giderilmesini isterken bu âyet, bozuşma ve çatışma ortamının oluşmasını engellemeyi hedeflemektedir.

Bu yüzden başka bir müminle alay etmek, ona kötü lakaplar takmak yahut ahlâka ve inanca mugayir isim ve sıfatlarla onu anmak veya çağırmak yasaklanmıştır. Sırf gülüp eğlenmek için bir kimse ile alay edilmiş olsa bile alay konusu olan şahsın buna layık görülmesi ve aşağılanması söz konusudur. Mümin kişinin kesinlikle bu gibi davranışlardan uzak durması gerekir. Hem Allah nezdinde kimin nasıl değerlendirildiğini yanılgısız bilmek mümkün değildir. İnsanları küçümseyenler, alay edenler, aşağılayıcı ve küçümseyici lakaplar takanlar işin bir de bu yönünü düşünmelidir. Belki o aşağıladıkları kimse Allah katında kendilerinden çok daha değerlidir.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا
تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَبْ بَعْضُكُمْ بَعْضًا أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ
أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَحِيمٌ ﴿١٢﴾

12. Ey iman edenler! Zannın çoğundan kaçının; çünkü zannın bir kısmı günahtır. Birbirinizin gizli hallerini de araştırmayın. Kiminiz kimini arkasından çekiştirmesin. Sizden biriniz ölmüş kardeşinin etini yemek ister mi? Bundan tiksinirsiniz değil mi? Allah'tan korkun, şüphesiz ki Allah tövbeleri çok kabul edendir, çok merhametlidir.

Âyette üç kötü huy ve hasletten uzak durulması istenmektedir:

a. *Delil olmaksızın zanna dayanarak karar vermek:* Özellikle başkasının hak ve hukuku söz konusu olduğunda zanna dayanarak karar verilmez. Ama başkasının hak ve hukukuna zarar vermek gibi bir durumun söz konusu olmadığı ve kesin bilgiye ulaşmanın da bir yolunun bulunmadığı hallerde kuvvetli zanna dayanarak hüküm verilir ve o hükümle amel de edilir. Nitekim âyette de zannın bir kısmının günah olduğu belirtilmektedir. Zanna dayalı olarak verilen hükmün aksine kesin delillerin ortaya çıkması durumunda bu hükümden vazgeçilir, kesin delili bulunan hükme uyulur.

b. *İnsanların gizli hallerini araştırmak:* İnsanların kendilerine sakladıkları gizli hallerini araştırmak uzak durulması gereken bir huydur. İnsan tecessüs ederek ulaşabileceği bilgiyi kendisine saklasa bile tecessüs fiilinin kendisi yasaklanan bir davranış olduğundan günah kapsamına girer. Ancak düşmanların Müslümanlar aleyhindeki plan ve programlarını tespit edip tedbir almak için casusluk yapmak yasak kapsamında değildir. Yine başkasının hak ve hukukunun söz konusu olduğu ve şüpheli kişi hakkında kuvvetli zannın bulunduğu durumlarda tecessüs etmekte bir sakınca olmamakla birlikte hakkında tecessüs yapılıp gizli hallerine muttali olunan kişinin şüphelenilen konuyla bir ilgisi bulunmadığı takdirde o gizli halleri ifşa edilemez.

c. *Dedikodu yapmak:* Bir kimsenin arkasından, hakkında söylenmesini istemediği şeyi söylemektir. Söylenenin doğru olması yapılanı dedikodu olmaktan çıkarmaz. Zaten söylenen doğru değilse iftira kapsamında değerlendirilir.

Bundan önceki âyette yüzüne karşı mümine kötü davranılması yasaklanmıştı. Bu âyette de arkasından kötülük yapılması yasaklanmaktadır.

Yüce Allah mümin biri aleyhindeki dedikodunun ne denli çirkin olduğunu ifade etmek için onun ölü halindeki etini yemeye benzetmiştir.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا
وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ
خَبِيرٌ ﴿١٣﴾

13. Ey insanlar! Biz sizi bir erkek ve bir kadından yarattık ve birbirinizle tanışasınız diye sizi kavimlere ve kabilelere ayırdık. Şüphe-

siz ki Allah katında en değerli olanınız Allah'ın azabına karşı kendini en çok koruyanınızdır. Allah her şeyi bilendir, her şeyden haberdar olandır.

Önceki âyetlerde hitap *"ey iman edenler"* şeklinde başlarken burada *"ey insanlar"* hitabıyla başlamaktadır. Hitabın ardından gelen **"Biz sizi bir erkek ve bir kadından yarattık"** cümlesi bize neden bu hitapla başlandığına dair ipucu vermektedir. Çünkü mesele bütün insanlığı ilgilendirmektedir. Bütün insanların soyu gidip Âdem ve Havva'da birleşmektedir. Büyük dinler ve insan topluluklarının kahir ekseriyeti bu konuda müttefiktir. O halde bütün insanlar âyette bu gerçek üzere bina edilen husus üzere düşünmelidir. Bütün insanlara, hepinizin soyu bir erkek ve bir kadına dayandığına göre farklı millet ve kabilelere mensup olmayı çatışma aracı kılmamanız, bilakis tanışma aracı kılmanız gerekir diye hitap edilmektedir.

Müfessirlerin nüzul sebebine dair naklettikleri rivayetler bir kabileye mensup olanın diğer bir kabileye mensup olanı yahut bir beyazın siyahî birini aşağılayıp horlaması üzerine indirildiğini belirtmektedir. Nüzul sebeplerine dair anlatımlar, Kur'ân'ın indiği dönemde Araplar arasında kabile taassubu vardı; her kabile övünüyor ve diğerlerini küçümsüyordu ve bu yüzden aralarında kabile savaşları oluyordu şeklindedir. Arapların müptela oldukları bu hastalık âyetin gelişiyle meseleye çözüm getirildi ve hastalık tarihe gömülüp gitti şeklinde bir anlatım hâkimdir. Oysa tarihte bu hastalığın kökü kazınamadığı gibi günümüzde cahiliye dönemini aratmayacak şekilde hortlamıştır. Ülkemiz dâhil İslam âleminin birçok bölgesindeki çatışmaların sebebi bu hastalığın hortlamasından başka bir şey değildir. Her bir taraf diğeri hakkında ahkâm keserken hak ve hukuk gözetilmemekte; taraflardan her biri kendisini haklı ve diğerini zalim olarak göstermekte, taraflardan hiçbiri benim de şu kusurum var dememekte, çatışmalar sürüp gitmektedir. Özellikle ülkemizde kendini dindar sayanların önemli bir kesiminin bu duygulara kendilerini kaptırması ayrı bir garabettir. *Milli bilinç, tarih bilinci, Türk İslam'ı, Arap İslam'ı, Emevi İslam*'ı ve *şanlı ecdat* söylemleri bu hastalığın ürünleridir.

Müslüman olmayan milletlerde ırkçılık çok daha ileri düzeydedir. İsrailoğulları Allah'ın gönderdiği dini diğer milletlere kapatmış ve onu ırkçılıklarının aracı haline getirmişlerdir.

İnsanlara demokrasi ve eşitlik götürdükleri iddiasında olan Batılılar, ırk taassubunu körükleyen felsefi akımlar geliştirmiş, oradaki imparatorlukların ve devletlerin temellerini bu felsefeler oluşturmuştur. Irkçılıklarını uluslar ara-

sı alana kaydırmış Amerika'da Kızılderilileri ve Afrika'da zencileri katliamlara tabi tutmuşlardır. Yakın zamanlara kadar siyah beyaz ayırımı anayasalarında bile mevcuttu. Amerika'da Kızılderililerle zencilere ve yine Güney Afrika'da oranın yerlileri olan zencilere yaptıkları zulüm ve işkenceler insanlığın bir ayıbıdır. Yine Batılıları aynı dine mensup oldukları halde kendi aralarında asırlarca süren savaşları vardır. Birinci ve ikinci dünya savaşlarının temelinde de bu hastalık yatmaktadır.

Dünyada ırkçılık adına işlenen bu cinayetler göz önünde bulundurulduğunda âyete neden *"Ey insanlar"* hitabıyla başlandığı gayet iyi anlaşılmaktadır.

Âyet gayet açıktır. İnsanların kabilelere ve milletlere bölünmüş olmaları övünme ve başkalarını tahkir aracı olarak değil, tanışma aracı olsun diyedir. İnsanlar bireyler, gruplar, kavimler, ümmetler, milletler olarak siyasî, kültürel ve yaşadıkları coğrafi bölgeler bakımından birbirlerinden farklıdırlar. Bu farklılıklarla farklı kimlik sahibi olurlar. Bu kimlikle tanınır ve tanışırlar. Farklı kimliklere sahip olmaları övünç yahut utanç sebebi olamaz. İşte bu nedenle İslamiyet ırk, millet, bölge, kültür ve hatta din milliyetçiliklerini reddeder. Allah katında üstünlüğün tek bir nedeni vardır, o da takvadır.

Âyette geçen *etka* kelimesi üstünlük bildiren bir kip olup korunma ve sakınma anlamına gelen *vikaye* kelimesinden gelir. Kişinin kendisini korkulacak şeylerden koruyup muhafaza etmesi anlamında kullanılır. Lügat anlamı budur. Sonra bazen korku takva ile takva da korku ile ifade edilir. Dinde anlamı, ahirette zararlı olandan sakınıp korunmak demektir. Bunun yolu ise Allah'ın emrettiklerini yapmak ve yasaklarından sakınmaktır.

قَالَتِ الْاَعْرَابُ اٰمَنَّاۜ قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا وَلٰكِنْ قُولُٓوا
اَسْلَمْنَا وَلَمَّا يَدْخُلِ الْا۪يمَانُ ف۪ي قُلُوبِكُمْۜ وَاِنْ تُط۪يعُوا اللّٰهَ
وَرَسُولَهُ لَا يَلِتْكُمْ مِنْ اَعْمَالِكُمْ شَيْـٔاًۜ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ
رَح۪يمٌ ﴿١٤﴾ اِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِه۪

ثُمَّ لَمْ يَرْتَابُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ
أُولٰئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ ﴿١٥﴾ قُلْ أَتُعَلِّمُونَ اللّٰهَ بِدِينِكُمْ وَاللّٰهُ
يَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٦﴾
يَمُنُّونَ عَلَيْكَ أَنْ أَسْلَمُوا قُلْ لَا تَمُنُّوا عَلَيَّ إِسْلَامَكُمْ بَلِ اللّٰهُ يَمُنُّ
عَلَيْكُمْ أَنْ هَدٰيكُمْ لِلْإِيمَانِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٧﴾ إِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ
غَيْبَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاللّٰهُ بَصِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٨﴾

14. Bedeviler; “İnandık” dediler. De ki: “İnanmadınız; aksine, ‘İslam olduk’ deyiniz; çünkü iman henüz kalplerinize girmemiştir.” Şayet Allah’a ve Peygamberine itaat ederseniz O, amellerinizden hiçbir şeyi eksiltmez. Şüphesiz ki Allah çok bağışlayandır, çok merhametlidir.

15. Müminler ancak Allah’a ve Peygamberine iman eden ve sonradan şüpheye düşmeyen, mallarıyla ve canlarıyla Allah yolunda cihad edenlerdir. İşte onlar geçek müminlerdir.

16. De ki: “Dine bağlılığınızı siz mi öğreteceksiniz? Allah göklerde ve yerde olanları bilir. Allah her şeyi bilendir.”

17. İslam’a girdiler diye sana minnet ediyorlar. De ki: “Müslüman oldunuz diye bana minnet etmeyin. Bilakis sizi imana hidayet ettirmesinden dolayı Allah’ın üzerinizde minneti vardır; eğer samimi iseniz?”

18. Şüphesiz ki Allah, göklerin ve yerin gizlisini bilir. Allah yaptıklarınızı görmektedir.

Medine çevresinde oturan ve sebeplenmek için Medine’ye gelerek iman ettiklerini söyleyip gözetilmelerini isteyen bedeviler üzerinden evrensel bir mesaj verilmektedir. Esed ibnu Huzeyme oğulları isimli bedevi bir kabile, bir

kıtlık yılında Medine'ye gelmişler ve Peygambere: *"Biz falan ve filan oğulları gibi sana savaş açmadık işte çoluk çocuk hepimiz çıkıp sana geldik"* demişler. Oysa onlar kalben iman etmiş değillerdi. İman etmiş gibi görünmelerinin sebebi, ganimetten ve sadakalardan yararlanmaktı.

Sözle iman ettim demekle iman olmaz. İmanın kalbe yerleşmesiyle olur. Gerçekten iman etmiş kişi, malını ve canını Allah yolunda harcamaktan kaçınmaz. İman ettim deyip Müslüman gibi yaşayan fakat iş malından yahut canından fedakârlık etmeye geldiğinde buna yanaşmayan kişi sözde Müslüman'dır. Çünkü sözlükte Müslüman, teslim olan anlamındadır. İman kalbe kök salmamışsa ve kişi Müslüman gibi davranıyorsa sözlük anlamıyla Müslüman'dır ama terim anlamıyla Müslüman değildir.

O bedeviler Müslüman olduk deyip bundan dolayı Allah'a ve Peygamberine minnet ediyorlardı. Oysa gerçekten iman etmiş olsalardı, Allah kendilerine hidayeti nasip etti diye üzerlerinde minneti olduğunu düşünür ve bunu kalplerinde hissederlerdi.

Kim ki samimi bir şekilde iman eder, Allah'a ve Resulüne itaat ederse Allah da onun mükâfatını eksiksiz verir.

50.
Kâf Sûresi

*Mekke'de indirilmiştir. 38. âyetinin Medine'de indirildiği rivayet edilir. 45 âyettir. “**Kâf**” harfiyle başladığı için bu adı almıştır.*

Sûrenin ana konusu kıyamettir. Konuya evrenin yaratılışından başlanır, evrenin yaratılışı kıyametin imkân dâhilinde olduğuna delil olarak getirilir. Ardından ölümden sonra diriliş, hesap verme, cennet ve cehennemden söz edilir. Bu arada inkâr eden bazı kavimlerden bahsedilir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

قٓ وَالْقُرْاٰنِ الْمَج۪يدِۚ ﴿١﴾ بَلْ عَجِبُٓوا اَنْ جَٓاءَهُمْ مُنْذِرٌ مِنْهُمْ فَقَالَ الْكَافِرُونَ
هٰذَا شَيْءٌ عَج۪يبٌۚ ﴿٢﴾ ءَاِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًاۚ ذٰلِكَ رَجْعٌ بَع۪يدٌ ﴿٣﴾
قَدْ عَلِمْنَا مَا تَنْقُصُ الْاَرْضُ مِنْهُمْۚ وَعِنْدَنَا كِتَابٌ حَف۪يظٌ ﴿٤﴾ بَلْ كَذَّبُوا بِالْحَقِّ لَمَّا
جَٓاءَهُمْ فَهُمْ ف۪ٓي اَمْرٍ مَر۪يجٍ ﴿٥﴾ اَفَلَمْ يَنْظُرُٓوا اِلَى السَّمَٓاءِ فَوْقَهُمْ كَيْفَ بَنَيْنَاهَا
وَزَيَّنَّاهَا وَمَا لَهَا مِنْ فُرُوجٍ ﴿٦﴾ وَالْاَرْضَ مَدَدْنَاهَا وَاَلْقَيْنَا ف۪يهَا رَوَاسِيَ

وَاَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ ﴿٧﴾ تَبْصِرَةً وَذِكْرٰى لِكُلِّ عَبْدٍ مُنِيبٍ
﴿٨﴾ وَنَزَّلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً مُبَارَكًا فَاَنْبَتْنَا بِهِ جَنَّاتٍ وَحَبَّ
الْحَصِيدِ ﴿٩﴾ وَالنَّخْلَ بَاسِقَاتٍ لَهَا طَلْعٌ نَضِيدٌ ﴿١٠﴾ رِزْقًا لِلْعِبَادِ
وَاَحْيَيْنَا بِهِ بَلْدَةً مَيْتًا كَذٰلِكَ الْخُرُوجُ ﴿١١﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Kâf. Şanlı Kur'ân'a ant olsun ki!**
2. **Hayır, onlar kendilerine aralarından bir uyarıcının gelmesine hayret ettiler. İnkâr edenler: "Bu, hayret edilecek bir şey" dediler.**
3. **"Ölüp de toprak olduktan sonra öyle mi? Doğrusu bu, pek uzak pek olmayacak bir dönüş!"**
4. **Biz, yerin onlardan ne eksilttiğini kesinlikle biliyoruz. Üstelik yanımızda herşeyi kaydedip saklayan bir kitap var.**
5. **Hayır, onlar kendilerine henüz gelmiş olan hakkı yalanladılar. Şimdi onlar şaşkın bir haldeler.**
6. **Üstlerindeki göğe bakmıyorlar mı, onu nasıl bina ettik ve süsledik! Onda hiçbir çatlak da yok üstelik!**
7. **Yeryüzünü de nasıl yaydık; orada kök salan dağlar yerleştirdik ve onda her çeşitten göz alıcı bitkiler yetiştirdik.**
8. **Allah'a yönelen her kula bir öğüt ve bir ibret olarak.**
9. **Gökten, bereketli bir su indirdik. Onunla bahçeler ve biçilecek tahıllar bitirdik.**
10. **Ve birbirinin üstüne dizilmiş tomurcuk yüklü yüksek hurma ağaçları.**
11. **Kullara bir rızık olmak üzere... Onunla ölü bir beldeye can verdik. Ölümden sonra diriliş de aynen böyledir.**

İlk âyetin başında bulunan *"kaf"* harfi mukattaa harflerinden olup bunlarla ilgili bilgi, Bakara sûresinin başında verilmiştir. Buradaki harfin *"kaf dağı"*nı

kastettiğine dair rivayetler, İbnu Kesir'in dikkat çektiği gibi İsrailiyat kaynaklıdır. (İbnu Kesir, VII, 394). Belirtelim ki bu rivayetler içerisinde Peygamberin kendisinden nakledileni yoktur.

Genel olarak bu harflerden sonra Kur'ân'dan söz edilir ki burada da böyle olmuştur.

Müşrikler, bazen bir beşerin peygamber olarak gönderilmesini yadırgayıp bir peygamber gönderilecekse onun bir melek olması gerektiğini ve bazen de bir peygamber gelecekse Mekke veya Taif'in ileri gelenlerinden biri olması gerektiğini ileri sürüyorlardı. Bu sebeple hayret ve şaşkınlık içerisindeydiler.

Hayret, şaşkınlık ve inkârla karşıladıkları diğer bir husus ise Peygamberin, insanların tekrar diriltileceklerini söylemesidir: "**Ölüp toprak olduktan sonra mı? Bu, gerçekleşmesi çok uzak bir dönüştür**" diyorlardı.

Allah onların iddialarına cevap olarak: *"Biz toprağın bedenlerinden neyi çürütüp toprak haline getirdiğini; vücutlarının neye dönüşüp nerelere dağıldığını gayet iyi biliyoruz. Bütün bu olup bitenler bilgimiz dâhilindedir ve bir kitapta kayıtlıdır"* buyuruyor.

Yüce Allah, onların bu konudaki sözlerinin çelişkili olduğuna ve bu yüzden şaşkın bir halde olduklarına dikkat çektikten sonra kudretinin delillerini sıralıyor. Şöyle ki:

a. Göğü yaratan, onu yıldızlarla süsleyen ve hiçbir aksaklığa meydan vermeyecek şekilde ona mükemmel bir nizam veren,

b. İnsanların üzerinde yaşamaları için yeryüzünü yayan, sarsılmaması için ona dağlar yerleştiren, göz alıcı güzellikte çeşit çeşit bitkilerle onu süsleyen,

c. Yerdeki cansız toprağı, gökten indirdiği cansız su ile buluşturduğunda cansız bir halde duran yeryüzünü canlandırıp bahçelerin ve bitkilerin yeşermesini, canlılara geçimlik olsun diye tahılları yetiştiren ve o yüksek ağaçların meyve vermesini sağlayan Allah, bedenleri toprağa karışıp savrulmuş; şuraya buraya dağılmış bedenleri toplayıp tekrar diriltmeye de elbette kâdirdir.

O kurumuş ve cansız hale gelmiş toprağı nasıl canlandırıp yeşertiyorsa ölmüş olan insanları da öylece diriltir.

Kur'ân'ın sık sık ahiretin ispatına dair delil getirmesi, ahirete inanmayanların çokluğu nedeniyledir. Hem onun ilk muhatapları olan Araplar da ahirete inanmıyorlardı. Ahiretten söz edildiğinde inandıklarını söyleyenlerin pek çoğunda ise günlük hayat ve davranışlarında ahirete imanlarının etkisi pek görülmemektedir. O halde bunlar için de ahiretin tekrar tekrar delillerle ispatlanıp hatırlatılmasında yarar vardır.

كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ
وَأَصْحَابُ الرَّسِّ وَثَمُودُ ﴿١٢﴾ وَعَادٌ وَفِرْعَوْنُ وَإِخْوَانُ لُوطٍ ﴿١٣﴾
وَأَصْحَابُ الْأَيْكَةِ وَقَوْمُ تُبَّعٍ كُلٌّ كَذَّبَ الرُّسُلَ فَحَقَّ وَعِيدِ ﴿١٤﴾
أَفَعَيِينَا بِالْخَلْقِ الْأَوَّلِ بَلْ هُمْ فِي لَبْسٍ مِنْ خَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿١٥﴾

12. Onlardan önce Nûh kavmi, Res halkı ve Semûd kavmi de yalanlamıştı.

13. Âd, Firavun ve Lut'un kardeşleri/kavmi de.

14. Eyke halkı, Tubba' kavmi de. Bunların hepsi peygamberleri yalanladılar. Bu yüzden azap tehdidim kaçınılmaz oldu.

15. İlk yaratışta güçsüz kaldık mı ki onlar, yeni bir yaratılıştan şüphe ediyorlar?

Burada adı geçen toplulukların tamamı, Mekke müşrikleri gibi Peygamberlerini yalanlamışlardı. Yalanladıkları için de helaki hak etmişlerdi.

Daha önce de birkaç kez dikkat çektiğimiz gibi peygamberlerini yalanlayan toplumda inanma potansiyeli bulunduğu müddetçe o toplum helak edilmez. Aralarında ileride inanacak durumda kimse kalmamışsa ancak o zaman o toplum helak edilir. Mekke müşriklerinin önceki toplumlar gibi topluca helak edilmemeleri, aralarında ileride iman edeceklerin bulunmasından dolayıdır. Nitekim Mekke müşrikleri arasında her dönemde İslâm'ı kabul etme sürekli devam etmiş, nihayet Mekke'nin fethinden sonra topluca iman etmişlerdir.

Topluluklar adlarıyla zikredilirken Firavun kavmi yerine Firavun'un kendisinin adı zikredilmiştir. Bunun sebebiyle ilgili olarak çağımız müfessirlerinden Mevdûdi, yerinde bir değerlendirme yapmaktadır. Şöyle ki:

"Firavun kavmi yerine sadece Firavun'un adı anılmıştır. Çünkü o milletine öyle musallat olmuştu ki; onun karşısında milletinin hiçbir şahsî görüş ve kanaati, hür düşüncesi ve inancı kalmamıştı. Onun gittiği yanlış yolda millet de peşine düşmüş gidiyordu. Bundan dolayı tüm kavminin sapkınlığının sorumlusu sadece o kişi kabul edilmiştir. Milletin görüş, kanaat ve hareket hür-

riyetinin olduğu yerde, o millet yaptığı işlerden sorumlu tutulur, vebaline katlanır. Bir adamın diktatörlüğü milleti güçsüz bırakıp zavallı hale getirmişse bu durumda tek başına o adam bütün milletin günahının yükünü kendi omuzlarına almış olur. Bir tek kişinin bu sorumluluğu yüklenmesi, milletin sorumluluktan kurtulması demek değildir. Çünkü, böyle bir durumda öyle bir diktatörün tepelerine musallat olmasına tahammül etme acizliğini göstermelerinin sorumluluğu da kendilerine aittir. Zuhruf Sûresi'nin 54. âyetinde bu konuya işaret vardır. *'Firavun, kavmini basite aldı, onlar da ona itaat ettiler. Şüphesiz ki onlar fasık bir kavimdi."* (Mevdûdi, V, 439).

Söz konusu kavimler hatırlatılarak bir yandan müşrikler uyarılmakta bir yandan da Peygamberimize moral verilmektedir.

Ahiretin ispatına dair deliller sıralanırken bu kavimlerden söz edilmesi, bu kavimlerin helak edilmelerinin de aslında Allah'ın insanları öldükten ve toprak olduktan sonra yaratmaya kadir oluşunun delillerinden biri olmasıdır. Bu kavimleri topluca helak edebilecek kudrete sahip bulunan Allah, insanlığı yeniden toptan yaratmaya da kadirdir.

Son olarak da ahiretin en önemli delili olan ilk yaratılma gündeme getirilerek: **"İlk yaratışta güçsüz kaldık mı ki onlar, tekrar yaratılmaktan şüphe ediyorlar?"** denilmektedir.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ وَنَعْلَمُ مَا تُوَسْوِسُ بِهٖ نَفْسُهُۚ وَنَحْنُ اَقْرَبُ
اِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَر۪يدِ ﴿١٦﴾ اِذْ يَتَلَقَّى الْمُتَلَقِّيَانِ عَنِ الْيَم۪ينِ وَعَنِ الشِّمَالِ
قَع۪يدٌ ﴿١٧﴾ مَا يَلْفِظُ مِنْ قَوْلٍ اِلَّا لَدَيْهِ رَق۪يبٌ عَت۪يدٌ ﴿١٨﴾ وَجَٓاءَتْ سَكْرَةُ
الْمَوْتِ بِالْحَقِّۜ ذٰلِكَ مَا كُنْتَ مِنْهُ تَح۪يدُ ﴿١٩﴾ وَنُفِخَ فِي الصُّورِۜ ذٰلِكَ يَوْمُ
الْوَع۪يدِ ﴿٢٠﴾ وَجَٓاءَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَعَهَا سَٓائِقٌ وَشَه۪يدٌ ﴿٢١﴾ لَقَدْ كُنْتَ
ف۪ي غَفْلَةٍ مِنْ هٰذَا فَكَشَفْنَا عَنْكَ غِطَٓاءَكَ فَبَصَرُكَ الْيَوْمَ حَد۪يدٌ ﴿٢٢﴾

16. **İnsanı biz yarattık; nefsinin ona ne fısıldadığını da biliyoruz. Ve Biz ona şahdamarından yakınız.**

17. **Sağında ve solunda oturan ve yaptıklarını yazan iki yazıcı varken...**

18. **O, her ne söylerse mutlaka yanında hazır bir gözcü vardır.**

19. **Ölüm sarhoşluğu bir gerçek olarak gelir ve: "İşte bu, hep kaçadurduğun şeydir"** (denir).

20. **Ve artık Sûr'a üfürülmüştür. İşte bu, geleceği vaat edilen gündür!**

21. **Herkes, yanında biri onu sürüp götüren, biri de tanıklık yapacak** (bir melekle) **gelir.**

22. **Kuşkusuz sen, bundan gaflet içinde idin. Ama şimdi perdeni kaldırdık. Bugün artık gözün keskindir.**

İnsanı Allah yaratmıştır. Bu sebeple insanın kalbinden geçeni O'ndan başka kimse bilmez. O, insana şahdamarından da yakındır. Bu sebeple o, Allah'a kulluk ederken ve O'ndan yardım dilerken başkasını araya sokmamalıdır. Doğrudan Allah'tan istemelidir. Çünkü Allah onun yanı başındadır.

Melekler de kalpten geçeni bilmezler. Onlar, ancak söze döküleni bilirler. İnsanın sağında ve solunda oturan iki melek vardır ve insan her ne söylerse onu zapt ederler.

Kulun kalbinden geçirdiklerini Allah'ın bilmesi de söze döktüklerinin melekler tarafından zapt edilmesi de, kıyamet koptuktan sonra hesap vermesi içindir.

Ölüm sekeratı başlar başlamaz, ahirete giden kapı aralanmıştır. İnsan bundan kaçsa da ve onu bilmezlikten gelse de o mutlaka gelecektir.

Allah'ın dilediği ve sadece kendisinin bildiği vakitte Sûr'a üflenecek ve kulun yanında iki melek bulunacaktır. Biri, hesap vermesi için onu toplanma ve hesap verme yerine sürecek, diğeri ise tanıklık yapmak için yanında hazır bulunacaktır. Artık kulun hiçbir şeyi görmezlikten gelmesi yahut gizlemesi söz konusu olmayacaktır.

وَقَالَ قَرِينُهُ هٰذَا مَا لَدَيَّ عَتِيدٌ ﴿٢٣﴾ اَلْقِيَا فِي جَهَنَّمَ كُلَّ كَفَّارٍ عَنِيدٍ
﴿٢٤﴾ مَنَّاعٍ لِلْخَيْرِ مُعْتَدٍ مُرِيبٍ ﴿٢٥﴾ اَلَّذِي جَعَلَ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ فَاَلْقِيَاهُ

فِي الْعَذَابِ الشَّدِيدِ ﴿٢٦﴾ قَالَ قَرِينُهُ رَبَّنَا مَا أَطْغَيْتُهُ وَلَٰكِنْ كَانَ
فِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ ﴿٢٧﴾ قَالَ لَا تَخْتَصِمُوا لَدَيَّ وَقَدْ قَدَّمْتُ إِلَيْكُمْ
بِالْوَعِيدِ ﴿٢٨﴾ مَا يُبَدَّلُ الْقَوْلُ لَدَيَّ وَمَا أَنَا بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ ﴿٢٩﴾

23. **Beraberindeki diyecek ki: "İşte yanımdaki hazır!"**
24. **"Atın atın her inatçı nankörü cehenneme!"**
25. **"Hayra engel olan saldırgan şüpheciyi."**
26. **"O ki Allah'la birlikte başka bir ilâh tanıdı. Atın onu en şiddetli azabın içine!"**
27. **Onunla hep birlikte olan arkadaşı der ki: "Rabbimiz, ben onu azdırmadım, kendisi derin bir sapıklık içindeydi."**
28. (Allah) **buyurur ki: "Huzurumda çekişmeyin. Ben sizi çok önceden uyarmıştım."**
29. **"Benim katımda söz değiştirilmez ve ben asla zulmeden değilim."**

Kişiyle görevli olan melek, görevli olduğu insanı getirdiğini söyleyecektir. 21. âyette de belirtildiği gibi her insanla birlikte iki melek bulunacaktır. Biri onu huzura getirmekle görevlidir. Diğeri ise tanıktır. Tanıklık edecek meleğin yanında o kişinin amel defteri olacaktır. Onu huzura getirmekle görevli olan melek bunu söyledikten sonra Allah her iki meleğe: **"Atın atın her inatçı nankörü cehenneme! Hayra engel olan saldırgan şüpheciyi. O ki Allah'la birlikte başka bir ilâh tanıdı. Atın onu en şiddetli azabın içine!"** buyuracaktır.

İşte o zaman kişi ile şeytanı arasında çekişme ve tartışma başlayacaktır. Kişi, şeytanının kendisini aldattığını, kendisini sapıklığa sürükleyenin şeytanı olduğunu ve bu sebeple onun cezalandırılmasının gerektiğini söyleyecektir. Şeytan, **"Rabbimiz, ben onu azdırmadım, kendisi derin bir sapıklık içindeydi"** diyecektir. Şeytan, bu sözleriyle o kişiyi isyan etmeye kendisinin zorlamadığını, sadece onu bu işe davet ettiğini ve kendisinin de isteyerek bunu kabul ettiğini kastetmektedir. Bunun üzerine yüce Allah, **"Huzurumda çekişmeyin. Ben sizi çok önceden uyarmıştım. Benim katımda söz değiştirilmez ve ben asla zulmeden değilim"** buyuracaktır.

يَوْمَ
نَقُولُ لِجَهَنَّمَ هَلِ امْتَلَأْتِ وَتَقُولُ هَلْ مِنْ مَزِيدٍ ﴿٣٠﴾ وَأُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ
لِلْمُتَّقِينَ غَيْرَ بَعِيدٍ ﴿٣١﴾ هٰذَا مَا تُوعَدُونَ لِكُلِّ أَوَّابٍ حَفِيظٍ ﴿٣٢﴾
مَنْ خَشِيَ الرَّحْمٰنَ بِالْغَيْبِ وَجَاءَ بِقَلْبٍ مُنِيبٍ ﴿٣٣﴾ ادْخُلُوهَا
بِسَلَامٍ ذٰلِكَ يَوْمُ الْخُلُودِ ﴿٣٤﴾ لَهُمْ مَا يَشَاؤُنَ فِيهَا وَلَدَيْنَا مَزِيدٌ ﴿٣٥﴾

30. O gün cehenneme: "Doldun mu?" diyeceğiz, o da: "Daha var mı?" diyecektir.

31. Cennet de takva sahiplerine yaklaştırılmıştır artık; onlardan uzak değildir.

32. İşte bu, size vaat olunandır; her Allah'a yönelene ve emirlerini koruyana.

33. Görmediği Rahmân'dan korkan ve tövbekâr bir kalp ile gelene.

34. Oraya esenlik içinde girin. İşte o, ebedilik günüdür.

35. Orada onların her istediği vardır. Hatta katımızda daha fazlası da vardır.

Cehennemin cevap vermesi ve *"daha var mı?"* demesi mecazi anlamda olabileceği gibi bunu söylemesi için Allah onu konuşturmuş da olabilir. Tıpkı kulak, göz ve derilerin kıyamette konuşturulmaları gibi. Bununla ilgili olarak Fussilet sûresinde şöyle denilmektedir: *"Nihayet oraya geldiklerinde kulakları, gözleri ve derileri yaptıklarına dair aleyhlerine tanıklık edecektir. Derilerine: 'Niçin aleyhimize tanıklık ettiniz' diyecekler, onlar da: Her şeyi konuşturan Allah bizi de konuşturdu karşılığını verecekler. Sizi ilk kez yaratan O'dur ve O'na döndürüleceksiniz."* (Fussilet 41/20-21).

Cehennemin verdiği cevabın da bu iki şekilde anlaşılması mümkündür. Müfessirlerin çoğu, cehennemin **"Daha var mı?"** ifadesini, *"artık doldum, bende yer kalmadı"* şeklinde anlarken, bir kısmı da: *"yerim çok, gelecek var mı?"* şeklinde anlamışlardır. (Sıdık Hasan Han, VI, 403).

Mahşer gününde cennetliklere ise cennet yaklaştırılır. Gözle görülecek mesafede yakın olur. Kendilerine, dünya hayatında işledikleri güzel ameller nedeniyle cenneti hak ettikleri söylenir. Orada her ne isterlerse onlar için hazırlanmıştır. Yüce Allah, istekleri haricinde birtakım ikram ve nimetlere nail olacaklarını da haber vermektedir.

وَكَمْ اَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْنٍ هُمْ اَشَدُّ مِنْهُمْ بَطْشًا فَنَقَّبُوا
فِي الْبِلَادِۜ هَلْ مِنْ مَح۪يصٍ ﴿٣٦﴾ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَذِكْرٰى لِمَنْ كَانَ لَهُ قَلْبٌ
اَوْ اَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ شَه۪يدٌ ﴿٣٧﴾ وَلَقَدْ خَلَقْنَا السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَمَا
بَيْنَهُمَا ف۪ي سِتَّةِ اَيَّامٍۗ وَمَا مَسَّنَا مِنْ لُغُوبٍ ﴿٣٨﴾ فَاصْبِرْ عَلٰى مَا يَقُولُونَ
وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ الْغُرُوبِ ﴿٣٩﴾ وَمِنَ الَّيْلِ
فَسَبِّحْهُ وَاَدْبَارَ السُّجُودِ ﴿٤٠﴾ وَاسْتَمِعْ يَوْمَ يُنَادِ الْمُنَادِ مِنْ مَكَانٍ
قَر۪يبٍ ﴿٤١﴾ يَوْمَ يَسْمَعُونَ الصَّيْحَةَ بِالْحَقِّۜ ذٰلِكَ يَوْمُ الْخُرُوجِ ﴿٤٢﴾ اِنَّا نَحْنُ
نُحْي۪ وَنُم۪يتُ وَاِلَيْنَا الْمَص۪يرُۙ ﴿٤٣﴾ يَوْمَ تَشَقَّقُ الْاَرْضُ عَنْهُمْ سِرَاعًاۜ
ذٰلِكَ حَشْرٌ عَلَيْنَا يَس۪يرٌ ﴿٤٤﴾ نَحْنُ اَعْلَمُ بِمَا يَقُولُونَ وَمَا اَنْتَ
عَلَيْهِمْ بِجَبَّارٍ فَذَكِّرْ بِالْقُرْاٰنِ مَنْ يَخَافُ وَع۪يدِ ﴿٤٥﴾

36. Onlardan önce nice nesilleri helak ettik. Onlar, bunlardan daha güçlü idiler. Onlar ülkelerde dolaşıyorlardı da; ama bir kurtuluş yolu buldular mı?

37. Şüphesiz ki bunda kalbi olan veya hazır bulunup kulak veren kimseler için bir öğüt vardır.

38. Biz gökleri, yeri ve aralarındakileri altı günde yarattık ve bize hiçbir yorgunluk da dokunmadı.

39. Bu sebeple sen onların söylediklerine sabret ve güneşin doğuşundan önce ve batışından önce Rabbine hamd ederek O'nu tenzih et.

40. Gecenin bir kısmında ve secdelerden sonra da O'nu tenzih et.

41. Ve çağırıcının yakın bir yerden çağıracağı güne kulak ver.

42. Çığlığı gerçek olarak işittikleri gün; işte o, çıkış günüdür.

43. Şüphe yok ki dirilten ve öldüren biziz biz. Dönüş de bizedir.

44. O gün üstlerinden yer yarılır ve hızlıca koşarlar. O, bizim için kolay bir haşirdir.

45. Onların ne dediklerini en iyi bilen biziz. Hem sen onlara karşı zor kullanan değilsin. O halde tehdidimden korkanlara Kur'ân'la öğüt ver.

Yukarıdaki âyetlerde inkâr edenlerin ahirette karşılaşacakları azaptan söz edilmişti. Şimdi de ilk âyette dünyada karşılaşabilecekleri cezalandırmadan söz edilmekte, kendilerinden önce nice nesillerin helak edildikleri hatırlatılmaktadır. Hem Mekke müşrikleri kendi güçlerine aldanmasınlar, onlardan önce helak edilenler içerisinde onlardan çok daha güçlü niceleri vardı.

O helak edilenlerin başka ülkelerde dolaşmaları ile azaptan kurtulmak için başka ülkelere kaçmaları şeklinde anlaşılabileceği gibi rızık ve ticaret peşinde başka ülkelere gidip gelen kimseler oldukları da kastediliyor olabilir. Ama daha güçlü olduklarının gündeme getirildiği bir ortamda başka ülkelerde fetihler gerçekleştirdiklerinin kastedilmiş olması da mümkündür. Buna rağmen onlar, helak olmaktan kurtulacak bir yol bulamamışlardır.

Kur'ân-ı Kerim'de kalp, anlama ve muhakeme yeri olduğundan ikinci âyette "**kalbi olan**" sözüyle aklı olan kastedilmiştir. Aklı olan ve bu anlatılanlara kulak verenlerin bunlardan çıkaracakları öğütler vardır.

"Biz gökleri, yeri ve aralarındakileri altı günde yarattık ve bize hiçbir yorgunluk da dokunmadı."

Âyet yukarıda anlatılanlara delil olma niteliği taşımaktadır. Gökleri ve yeri altı günde yaratan ve kendisine hiçbir yorgunluk dokunmayan Allah, elbette Mekke müşriklerini helak etmeye de kadirdir.

Kendisine bir yorgunluk dokunmadığının belirtilmesi Yahudi ve Hıristiyanlara bir göndermedir. Çünkü eldeki Tevrat'ın Tekvin kitabında Allah'ın

göklerle yeri altı günde yarattığı ve yaratma işinden yorulduğundan dolayı da yedinci günde istirahata çekildiği anlatılmaktadır.

"Söylediklerine sabret ve güneşin doğuşundan önce ile batışından önce Rabbine hamd ederek O'nu tenzih et. Gecenin bir kısmında ve secdelerden sonra da O'nu tenzih et. Ve çağırıcının yakın bir yerden çağıracağı güne kulak ver."

Ahireti ve benzeri hususları inkâr etmelerine sabret. Onlar istediklerini inkâr etsinler, istediklerini söylesinler sen sabret: onlarla savaşma ve helak olsunlar diye dua etme. (Maturidi, IV, 570).

Yüce Allah, Peygambere sabretmesini söyledikten sonra tenzih etmesini yani namaz kılmasını emretmesi, namazın sabretmeye kaynaklık etmesinden ve sabretmeyi kolaylaştırmasından dolayı olmalıdır.

Müfessirler, güneşin doğuşundan önce tenzih etmeyi sabah namazıyla, batışından önceyi ise ikindi namazıyla -ki bazıları öğle namazını da buna ilave etmişlerdir-, gecenin bir kısmını da kimi akşam ve yatsı namazlarıyla, kimi de sadece gece namazıyla tefsir etmiştir. Secdelerden sonra tenzihi ise akşam namazından sonra kılınan iki rekâtlık nafile namazla izah etmişlerdir. (Maturidi, IV, 570).

Onlar ahireti inkâr etsinler ve istediklerini söylesinler, senin kulağın mahşerde üfürülecek surda olsun. O gün İsrafil veya Cebrail mahşerde insanları toplanmaya çağıracaklar ve herkes, çağrı yanı başında yapılmış gibi onu duyacaktır: **"Çığlığı gerçek olarak işittikleri gün; işte o, çıkış günüdür."**

"Şüphe yok ki dirilten ve öldüren biziz, biz. Dönüş de bizedir. O gün üstlerinden yer yarılır ve hızlıca koşarlar. O, bizim için kolay bir haşirdir."

Müşrikler, cesetler toprak haline geldikten sonra diriltilmelerinin mümkün olmadığını iddia etmişlerdi. Burada onların bu iddialarına cevap verilmektedir. İddialarının aksine, yaratıcının bir işaretiyle onlar Rablerine koşmaya başlarlar.

"Onların ne dediklerini en iyi bilen biziz. Sen onlara karşı zor kullanan değilsin. O halde tehdidimden korkanlara Kur'ân'la öğüt ver."

Yüce Allah onların ne yaptıklarını bildiğini haber vermekle bir yandan Peygamber teselli edilmekte, diğer yandan da o inkâr edenler uyarılmaktadır. Peygambere nasıl karşı çıkıp inat ettiğinizi ve yaptıklarınızın tamamını Allah biliyor haberiniz olsun denmektedir.

Peygamberin, burada da ifade edildiği gibi görevi Kur'ân'ı tebliğ etmektir. İnanmaları için insanlara baskı yapması diye bir durum söz konusu değildir. Ayrıca Peygamber uyarı ve öğütlerini Kur'ân ile yapar. O halde ona iman edenler de Kur'ân'la uyarmalı ve onunla öğüt vermeliler.

51.
Zâriyât Sûresi

Mekke'de indirilmiş olup 60 âyettir. Adını ilk âyette geçen ve savuranlar anlamına gelen ***"zâriyât"*** *kelimesinden almaktadır.*

Sûre tabiat varlıklarına yeminle başlamakta, ardından iman edenlerle inkâr edenlerin birtakım nitelikleri ve uğrayacakları akibet anlatılmaktadır. Diğer Mekkî sûrelerde olduğu gibi tevhit ve ahiret inancı, ahiretin ispatına dair deliller sûrenin temel konularıdır.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

وَالذَّارِيَاتِ ذَرْوًاۙ ﴿١﴾ فَالْحَامِلَاتِ وِقْرًاۙ ﴿٢﴾ فَالْجَارِيَاتِ يُسْرًاۙ ﴿٣﴾ فَالْمُقَسِّمَاتِ

اَمْرًاۙ ﴿٤﴾ اِنَّمَا تُوعَدُونَ لَصَادِقٌۙ ﴿٥﴾ وَاِنَّ الدّ۪ينَ لَوَاقِعٌۜ ﴿٦﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Tozu dumana katıp savuranlara.**
2. **Bir ağırlık taşıyanlara.**
3. **Kolayca akıp gidenlere.**
4. **İşi bölüştürenlere.**
5. **Şüphesiz size va'dedilen kesinlikle doğrudur.**
6. **Hesap ve ceza şüphesiz gerçekleşecektir.**

İlk dört âyette yüce Allah, dört şeye yemin etmektedir: Zâriyât/savuranlar, hâmilât/taşıyanlar, câriyât/akıp gidenler, bir de mukassimât/bölüştürenler.

Hz. Ali'den nakledilen rivayetlere göre o, sırasıyla bu kelimelerle rüzgâr, bulut, gemiler ve meleklerin kastedildiğini söylemektedir. Rüzgâr, toz ve taşıyabildiği her şeyi önüne katıp savurmaktadır. Bulut, denizlerden ve göllerden tonlarca su buharını yüklenmektedir. Gemiler su yüzünde kolayca yüzmekte ve yol almaktadır. Melekler ise yaratılmışlara kısmetlerini taksim etmektedir.

Söz konusu kelimelere pek çok farklı anlamlar verilmiştir. Hepsine rüzgâr anlamı verip rüzgârın yaptığı faklı işlevlerin kastedildiğini söyleyenler de olmuştur. Hatta nitelenenlerin kapalı geçilmesi, İbnu Âşur'un da dikkat çektiği gibi her savuranlardan, ağırlıklar taşıyanlardan, akıp gidenlerden ve bölüştürenlerden olup insanlık için önem arz eden her şeyin kapsam içine girmesi için olabilir. Bu sebeple savuranın, ağırlık taşıyanın, akıp gidenin ve bölüştürenlerin kim veya ne olduğu/oldukları açıkça belirtilmemiş de olabilir.

Bunlara yemin edilmesi, hem muhatabın dikkatini onlara çekmekte hem de ahiretin kesinlikle gerçekleşeceği bildirilmektedir. Evrende bunları gerçekleştirebilen Allah, ölümünden sonra insanları diriltmeye de elbette kadirdir.

وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الْحُبُكِ ﴿٧﴾ اِنَّكُمْ لَف۪ي قَوْلٍ مُخْتَلِفٍ ﴿٨﴾ يُؤْفَكُ عَنْهُ مَنْ اُفِكَ ﴿٩﴾
قُتِلَ الْخَرَّاصُونَ ﴿١٠﴾ اَلَّذ۪ينَ هُمْ ف۪ي غَمْرَةٍ سَاهُونَ ﴿١١﴾ يَسْـَٔلُونَ اَيَّانَ يَوْمُ
الدّ۪ينِ ﴿١٢﴾ يَوْمَ هُمْ عَلَى النَّارِ يُفْتَنُونَ ﴿١٣﴾ ذُوقُوا فِتْنَتَكُمْ هٰذَا الَّذ۪ي
كُنْتُمْ بِه۪ تَسْتَعْجِلُونَ ﴿١٤﴾ اِنَّ الْمُتَّق۪ينَ ف۪ي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿١٥﴾ اٰخِذ۪ينَ
مَٓا اٰتٰيهُمْ رَبُّهُمْ اِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذٰلِكَ مُحْسِن۪ينَ ﴿١٦﴾ كَانُوا قَل۪يلًا
مِنَ الَّيْلِ مَا يَهْجَعُونَ ﴿١٧﴾ وَبِالْاَسْحَارِ هُمْ يَسْتَغْفِرُونَ ﴿١٨﴾ وَف۪ٓي اَمْوَالِهِمْ حَقٌّ
لِلسَّٓائِلِ وَالْمَحْرُومِ ﴿١٩﴾ وَفِي الْاَرْضِ اٰيَاتٌ لِلْمُوقِن۪ينَ ﴿٢٠﴾ وَف۪ٓي اَنْفُسِكُمْ

أَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿٢١﴾ وَفِي السَّمَاءِ رِزْقُكُمْ وَمَا تُوعَدُونَ ﴿٢٢﴾ فَوَرَبِّ
السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِنَّهُ لَحَقٌّ مِثْلَ مَا أَنَّكُمْ تَنْطِقُونَ ﴿٢٣﴾ ع

7. Yollara sahip göğe yemin olsun ki

8. Siz farklı farklı sözler içerisindesiniz.

9. Ondan saptırılan saptırılmıştır.

10. Kahrolsun o yalancılar!

11. Ki onlar bir sersemlik içerisinde ne yaptıklarından habersizdirler.

12. Sana hesap ve ceza günü ne zaman diye sorarlar.

13. O gün onlar ateşte yakılacaklar.

14. Tadın azabınızı! Acele gelmesini istediğiniz işte budur.

15. Şüphe yok ki takva sahipleri cennetlerde ve pınarlardadırlar.

16. Rablerinin kendilerine verdiğini alıyorlar. Çünkü onlar bundan önce güzel davranıyorlardı.

17. Gecenin az bir kısmında uyuyorlardı.

18. Seher vakitlerinde onlar bağışlanma diliyorlardı.

19. Onların mallarında dilenci ve yoksul için bir hak vardır.

20. Kesin inanmışlar için yeryüzünde âyetler vardır.

21. Bir de kendi nefislerinizde... Hala görmüyor musunuz?

22. Gökte de rızkınız ve size va'dedilen şeyler vardır.

23. Göklerin ve yerin Rabbine yemin olsun ki bu, sizin konuşmanız gibi gerçektir.

Gökteki yollarla gök cisimlerinin yörüngeleri kastediliyor olmalıdır. Aralarında bir uyum bulunsa da birbirinden çok farklı yörüngeler vardır. İnanmayanların sözleri de farklı farklıdır. Ahiret konusunda, Hz. Muhammed konusunda ve Kur'ân konusunda farklı farklı şeyler söylerler. Kimi ahireti bütünüyle inkâr etmektedir. Hayat, bu dünya hayatından ibarettir. Dünya ezeli ve ebedidir. Kimine göre hayat, dünya hayatından ibarettir ama bir gün gelip o da son bulacaktır. Kimine göre ölmüşlerin işi bitmiştir. Kimi reenkarnasyona inanır; ölen kişilerin ruhlarının başka bedenlere geçtiğine ve yeniden hayat

bulduğuna inanır. Bunlara göre cennet ve cehennem yine bu dünya hayatında yaşanmaktadır. Kimi, Allah oğlunu çarmıha gererek insanları kötü amellerinin cezasından kurtarmıştır vs. der.

İnsanlığın geleceği hakkında bu denli farklı görüşlerin ileri sürülmesi, insanların peygamber gibi bir rehbere ne denli muhtaç olduklarını açıkça ortaya koymaktadır.

Kur'ân hakkındaki sözleri de farklı farklıdır. Kimine göre o, Muhammed'in uydurduğu basit bir kitaptır; öncekilerin masallarını anlatır. Kimine göre çok etkileyici bir kitaptır ve bu sebeple sihirdir. Kimine göre o, bir şiirdir; hayal âleminde yüzmektedir. Kimine göre önceki kitaplardan yapılan aşırmalardan ibarettir.

Aynı şekilde Hz. Muhammed hakkında da farklı farklı şeyler söylerler. Kimine göre o bir filozoftur, peygamberlikle bir ilgisi yoktur. Kimine göre deli, kimine göre büyücü ve kimine göre de şairdir.

Ahiret, Kur'ân ve peygamber hakkında bu kadar farklı görüş ileri sürülmesi, inkâr edenlerin cahil, düşünmeyen, hakikati görmeyen, zan ve tahminlerle hareket eden, ağzına gelen yalanı söylemekten çekinmeyen kimseler olduklarını göstermektedir. İşte bu sebeple **"Kahrolsun o yalancılar! Onlar bir sersemlik içerisinde ne yaptıklarından habersizdirler."**

"Sana hesap ve ceza günü ne zaman diye sorarlar."

İnkâr edenler bu soruları, cevabını öğrenmek maksadıyla değil, alay etmek ve ahireti hafife almak için sormuşlardır. İşte bu sebeple onlara kestirme bir cevap verilmektedir: **"O gün onlar ateşte yakılacaklar. Tadın azabınızı! Acele gelmesini istediğiniz işte budur."**

İnkâr edenlerin bocalamaları ve akibetleri dile getirildikten sonra sıra inananların akıbet ve davranışlarına gelmiştir: **"Şüphe yok ki takva sahipleri cennetlerde ve pınarlardadırlar. Rablerinin kendilerine verdiğini alıyorlar. Çünkü onlar bundan önce güzel davranıyorlardı. Gecenin az bir kısmında uyuyorlardı. Seher vakitlerinde bağışlanma diliyorlardı. Onların mallarında dilenci ve yoksul için bir hak vardı."**

"Takva sahibi" yani muttaki; Allah'ın azabına karşı kendini koruma altına almış kimsedir. Bu da sağlıklı bir inanç, Allah'ın emirlerini yerine getirmek ve yasaklarından uzak durmakla olur. Onlar sadece kendilerini düşünmezler; mallarında diğer insanların hakları bulunduğunu bilirler. Bedeni ibadetlerini yerine getirdikleri gibi mali sorumluluklarını da yerine getirirler. Onlar, inkâr edenler gibi cahil ve muhakemesiz değillerdir. **"Kesin inanmışlar için yeryüzünde âyetler vardır."** Onlar, çevrelerinde olup biten üzerinde düşünür

bundan dersler çıkarırlar. Çevrede olup bitenler üzerinde düşünmekle de kalmaz, kendi kendileri üzerinde de düşünürler. Bir damla su iken ana rahminde karanlık perdeler içerisinde beslenip geliştiler. Doğdular, bebek idiler, büyüdüler. Hiçbir şey bilmezken bilir hale geldiler. Başkasına muhtaç iken başkalarına yardım edecek güce kavuştular. Bunları kendi güç ve planlamalarıyla başarmadılar. Onların bu süreçte büyümeleri önceden planlamıştı. Onları bu şekilde yaratan, elbette öldükten sonra diriltmeye de kadirdir. Onlara akıl ve irade veren, iyiyi kötüden ayırma yeteneği bahşeden elbette akıl ve iradelerini ne şekilde kullandıklarını sorgulayacaktır.

“Gökte de rızkınız ve size va’dedilen şeyler vardır.”

İnsan gıdasının sebebi olan yağmur gökten/yukarıdan gelmektedir. Ayrıca insanların rızıklarının takdiri de yukarıdan, Allah katındandır. İnsanlara cennet ve mükâfat vaadi de Allah katından gelmektedir. O halde insanın yönü yukarıya, Allah’a doğru olmalıdır.

“Göklerin ve yerin Rabbine yemin olsun ki bu, sizin konuşmanız gibi gerçektir.”

Sizin konuşmanız nasıl gerçek ise ahiret ve ahirette hesaba çekilmeniz de o kadar gerçektir.

هَلْ اَتٰيكَ
حَدِيثُ ضَيْفِ اِبْرٰهِيمَ الْمُكْرَمِينَۢ ﴿٢٤﴾ اِذْ دَخَلُوا عَلَيْهِ فَقَالُوا سَلَامًا
قَالَ سَلَامٌ قَوْمٌ مُنْكَرُونَ ﴿٢٥﴾ فَرَاغَ اِلٰٓى اَهْلِهِ فَجَٓاءَ بِعِجْلٍ سَمِينٍ ﴿٢٦﴾
فَقَرَّبَهُٓ اِلَيْهِمْ قَالَ اَلَا تَأْكُلُونَ ﴿٢٧﴾ فَاَوْجَسَ مِنْهُمْ
خِيفَةً قَالُوا لَا تَخَفْ وَبَشَّرُوهُ بِغُلَامٍ عَلِيمٍ ﴿٢٨﴾ فَاَقْبَلَتِ
امْرَاَتُهُ فِي صَرَّةٍ فَصَكَّتْ وَجْهَهَا وَقَالَتْ عَجُوزٌ عَقِيمٌ ﴿٢٩﴾
قَالُوا كَذٰلِكِ قَالَ رَبُّكِ اِنَّهُ هُوَ الْحَكِيمُ الْعَلِيمُ ﴿٣٠﴾

قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ اَيُّهَا الْمُرْسَلُونَ ﴿٣١﴾ قَالُوا اِنَّا اُرْسِلْنَا اِلٰى قَوْمٍ مُجْرِمِينَ
﴿٣٢﴾ لِنُرْسِلَ عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِنْ طِينٍ ﴿٣٣﴾ مُسَوَّمَةً عِنْدَ رَبِّكَ لِلْمُسْرِفِينَ ﴿٣٤﴾
فَاَخْرَجْنَا مَنْ كَانَ فِيهَا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٣٥﴾ فَمَا وَجَدْنَا فِيهَا غَيْرَ بَيْتٍ
مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٣٦﴾ وَتَرَكْنَا فِيهَا اٰيَةً لِلَّذِينَ يَخَافُونَ الْعَذَابَ الْاَلِيمَ ﴿٣٧﴾

24. İbrahim'in değerli misafirlerinin haberi sana geldi mi?

25. Hani onlar onun yanına girmişlerdi ve "selam" demişlerdi. O da "selam ey yabancılar" demişti.

26. İbrahim onlara sezdirmeden ailesinin yanına gitmiş ve semiz bir dana getirmişti.

27. Onlara yaklaştırmış ve "yemez misiniz?" demişti.

28. Derken onlar konusunda içine bir korku düştü. "Korkma" dediler ve onu bilgin bir oğul ile müjdelediler.

29. Eşi çığlık atarak kendi yüzüne vurdu ve: "Ben, kısır yaşlı bir kadınım!" dedi.

30. Dediler ki: "İşte öyle, Rabbin buyurdu. O, her şeyi yerli yerince yapan ve her şeyi bilendir."

31. (İbrahim): **"O halde ey elçiler, durum nedir? Neler oluyor?" dedi.**

32. Dediler ki: "Biz suçlu bir kavme gönderildik."

33. "Üzerlerine çamurdan taşlar salalım diye."

34. "Aşırı gidenler için Rabbin katında işaretlenmiş taşlar."

35. Bundan sonra biz orada bulunan müminleri çıkardık.

36. Ne var ki orada Müslümanlardan sadece bir ev bulmuştuk.

37. Acı azaptan korkanlar için orada bir ibret bırakmıştık.

Kıssa daha önce A'raf, Hûd ve Hicr sûrelerinde geçmişti. Ancak her sûredeki anlatımda farklı birtakım detaylara değinilmektedir. Burada olayın misafir ağırlama ayrıntılarına daha çok yer verilmiştir. Kıssaya **"İbrahim'in değerli misafirlerinin haberi sana geldi mi?"** şeklinde bir soruyla başlan-

ması, kıssanın önemine dikkat çekmek içindir. Gelenlerin selam vermelerine karşılık selamla mukabelede bulunurken Hz. İbrahim'in onlara "**ey yabancılar**" diye hitap etmesi, gelen misafirlerin kendilerini tanıtma isteğini dile getirmektedir.

Hz. İbrahim'in farkına varmalarını istemediği husus, kendilerine yemek hazırlığıdır. Misafire yemek hazırlanıncaya kadar yemek hazırlandığını sezdirmemek kuşkusuz güzel bir davranıştır.

Hûd sûresinde dananın kızartılmış olarak getirildiği anlatılmaktadır. Burada kızartıldığının belirtilmemesi, anlatımdan bunun anlaşılması nedeniyle olmalıdır.

Misafirlerin kendilerine ikram edilen yemeği yememeleri Hz. İbrahim'i endişelendirmişti. Çünkü onların melek olduklarını sezmişti ve meleklerin insan şeklinde gelmeleri önemli bir olayın olacağını gösteriyordu.

Hz İbrahim'in endişe ve korkusunu gidermek için önce bir oğlunun olacağını müjdelemişlerdir. Bu sırada Hz. İbrahim çok yaşlıdır ve hanımı da çocuk getirecek yaşı çoktan aşmıştır. Üstelik çocuk doğurma yaşında olduğunda çocuğu olmamış kısır bir kadındı.

Kadın, belki utancından, belki sevincinden, belki de bu yaşa kadar çocuk getirmemiş olmasından dolayı şaşkınlığından çığlık atmış ve: **"Ben kısır yaşlı bir kadınım!"** nasıl çocuğum olabilir ki demişti. Bunun üzerine melekler: **"İşte öyle, Rabbin buyurdu. O, her şeyi yerli yerince yapan ve her şeyi bilendir"** demişlerdi.

Hz. İbrahim sadece oğlunun olacağını müjdelemek için gelmediklerini anlamış, gelişlerindeki asıl maksadı öğrenmek için: **"O halde neye geldiniz ey elçiler?"** diye sormuştu. Onlar da Hz. Lût kavmini kastederek: **"Biz suçlu bir kavme gönderildik. Üzerlerine çamurdan taşlar salalım diye. Aşırı gidenler için Rabbin katında işaretlenmiş taşlar"** dediler. Hz Lût'un kavminin kötülükleri o denli biliniyordu ki *"suçlu bir kavim"* demeleri bile Lût kavmi için geldiklerini anlatmaya yeterli idi.

Hz. İbrahim ile melekler arasındaki konuşma burada son bulmaktadır.

"Orada bulunan müminleri çıkardık. Ne var ki orada Müslümanlardan sadece bir ev bulduk. Acı azaptan korkanlar için orada bir ibret bıraktık."

Allah bu dünya hayatında bir toplumu toplu cezaya tabi tutacaksa sayıları az da olsa iyiliği emredip kötülükten sakındıran müminleri aralarından çıkardıktan sonra cezalandırır. Hz. Lût kavminde bu vasfı taşıyan sadece Hz.

Lût'un kendisi ve iki kızı vardı. Bu sebeple sadece bu üç kişi helak edilmekten kurtulmuştur.

Ayrıca bir toplumun topluca helak edilmeleri için o toplumda iyiliği seçme potansiyeli taşıyan fertlerin kalmamış olması da gerekmektedir. Kısacası o toplumda iman etme konusunda bütün umutların tükenmiş olması lazımdır. Aralarında iman etme potansiyeline sahip olanlar bulunduğu müddetçe yüce Allah o topluma yaşama fırsatı verir.

Bir toplum topluca helak edilmişse diğer insanların helak edildiklerini anlayıp bundan ibret almaları için mutlaka yıkılmış evleri, kendisiyle helak edildikleri taş vs. gibi kalıntılardan bir alamet bırakılır. En azından helak edildiklerine şahit olan başka topluluklara ait kişiler olmalı ki helaklerini başkalarına anlatsınlar ve ibret alacak durumda olanlar bundan ibret alsınlar.

وَفِي مُوسَى إِذْ أَرْسَلْنَاهُ إِلَى فِرْعَوْنَ بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴿٣٨﴾ فَتَوَلَّى بِرُكْنِهِ
وَقَالَ سَاحِرٌ أَوْ مَجْنُونٌ ﴿٣٩﴾ فَأَخَذْنَاهُ وَجُنُودَهُ فَنَبَذْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ
وَهُوَ مُلِيمٌ ﴿٤٠﴾ وَفِي عَادٍ إِذْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الرِّيحَ الْعَقِيمَ ﴿٤١﴾
مَا تَذَرُ مِنْ شَيْءٍ أَتَتْ عَلَيْهِ إِلَّا جَعَلَتْهُ كَالرَّمِيمِ ﴿٤٢﴾ وَفِي ثَمُودَ إِذْ قِيلَ
لَهُمْ تَمَتَّعُوا حَتَّى حِينٍ ﴿٤٣﴾ فَعَتَوْا عَنْ أَمْرِ رَبِّهِمْ فَأَخَذَتْهُمُ الصَّاعِقَةُ
وَهُمْ يَنْظُرُونَ ﴿٤٤﴾ فَمَا اسْتَطَاعُوا مِنْ قِيَامٍ وَمَا كَانُوا مُنْتَصِرِينَ
﴿٤٥﴾ وَقَوْمَ نُوحٍ مِنْ قَبْلُ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ ﴿٤٦﴾

38. **Musa** (kıssasın)**da da** (alınacak ibretler) **vardır. Hani onu Firavun'a apaçık bir delil ile göndermiştik ya.**

39. **Fakat o, ordusuyla birlikte yüz çevirdi ve: "Ya bir sihirbaz ya da bir mecnun" dedi.**

40. Nihayet onu ve ordusunu o, kendisini kınayıp durmaktayken helak ettik, onları denize döktük.

41. Âd kavminde de (alınacak ibretler) **vardır. Hani üzerlerine kasıp kavurucu rüzgârı gönderdik.**

42. Uğradığı her şeyi kül halinde savuruyordu.

43. Semûd kavminde de (alınacak ibretler) **vardır. Hani onlara bir vakte kadar eğlenip durun denilmişti.**

44. Rablerinin emrine isyan ettiler. Bunun üzerine yıldırım onları, öylece bakıp dururken yakalayıvermişti.

45. Ne kalkabildiler ne de onlar yardım edilenlerden oldular.

46. Daha önce de Nûh kavmini helak ettik. Onlar yoldan çıkmış bir kavimdi.

Mekke'de indirilmiş ve zulmeden kavimlerin helakinden söz eden bu âyetler burada Müslümanlara zulmeden müşriklere uyarı ve Müslümanlara da müjde içermektedir. Çünkü müşriklere inkârda inat edip Müslümanlara da zulmetmeye devam ettikleri takdirde helak edilecekleri konusunda uyarmakta, Müslümanlara da kendilerine yapılan zulmün bir gün gelip son bulacağı, hatta neticede kendilerinin galip gelecekleri müjdesi verilmektedir.

Hz. Musa, Allah'ın elçisi olduğunu ispatlayan apaçık mucizelerle Firavun'a gitmiş fakat o ve ordusu tıpkı Mekke müşriklerinin yaptıkları gibi Allah'ın peygamberini büyücü yahut deli olmakla suçlamıştı. Bu sebeple de ordusuyla birlikte denize döküldü. Kimse de üzerlerine ağlamadı. Ordusuyla birlikte denizde boğuldu diye Firavun ve ordusuna yazık oldu diyen olmadı.

Âd, Semûd ve onlardan önce Hz. Nûh'un kavmi de Allah'a isyan ettiler, peygamberlerine karşı çıktılar ve onlar da helak oldular. Onlara da yardım eden, üzerlerine ağlayan olmadı.

وَالسَّمَاءَ

فَفِرُّوا اِلَى اللّٰهِ اِنّ۪ي لَكُمْ مِنْهُ نَذ۪يرٌ مُب۪ينٌۚ ﴿٥٠﴾ وَلَا تَجْعَلُوا
مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ اِنّ۪ي لَكُمْ مِنْهُ نَذ۪يرٌ مُب۪ينٌ ﴿٥١﴾
كَذٰلِكَ مَٓا اَتَى الَّذ۪ينَ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ رَسُولٍ اِلَّا قَالُوا سَاحِرٌ اَوْ مَجْنُونٌ
﴿٥٢﴾ اَتَوَاصَوْا بِه۪ۚ بَلْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُونَ ﴿٥٣﴾ فَتَوَلَّ عَنْهُمْ فَمَٓا اَنْتَ
بِمَلُومٍ ﴿٥٤﴾ وَذَكِّرْ فَاِنَّ الذِّكْرٰى تَنْفَعُ الْمُؤْمِن۪ينَ ﴿٥٥﴾ وَمَا خَلَقْتُ
الْجِنَّ وَالْاِنْسَ اِلَّا لِيَعْبُدُونِ ﴿٥٦﴾ مَٓا اُر۪يدُ مِنْهُمْ مِنْ رِزْقٍ وَمَٓا اُر۪يدُ
اَنْ يُطْعِمُونِ ﴿٥٧﴾ اِنَّ اللّٰهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَت۪ينُ ﴿٥٨﴾
فَاِنَّ لِلَّذ۪ينَ ظَلَمُوا ذَنُوبًا مِثْلَ ذَنُوبِ اَصْحَابِهِمْ فَلَا يَسْتَعْجِلُونِ
﴿٥٩﴾ فَوَيْلٌ لِلَّذ۪ينَ كَفَرُوا مِنْ يَوْمِهِمُ الَّذ۪ي يُوعَدُونَ ﴿٦٠﴾

47. Biz Göğü ellerimizle kurduk. Biz elbette güçlüyüz.

48. Yeryüzünü de döşedik. Ne güzel döşeyiciyiz.

49. Her şeyden çift çift yarattık ki öğüt alasınız.

50. O halde Allah'a koşun; şüphesiz ben, O'nun tarafından size gönderilmiş apaçık bir uyarıcıyım.

51. Allah'la birlikte başka bir ilâh edinmeyin; şüphesiz ben, O'nun tarafından size gönderilmiş apaçık bir uyarıcıyım.

52. İşte böyle, onlardan önce ne zaman bir elçi geldiyse muhakkak "ya bir sihirbaz ya da bir mecnun" dediler.

53. Bunu birbirlerine tembihlemiş miydiler? Bilakis onlar azmış bir topluluktur.

54. Sen onlardan yüz çevir. Artık sen kınanacak değilsin.

55. Hatırlat; çünkü hatırlatma müminlere fayda verir.

56. Ben cinlerle insanları ancak bana ibadet etsinler diye yarattım.

57. Ben, onlardan bir rızık istemiyorum. Beni yedirmelerini de istemiyorum.

58. Şüphesiz ki rızık veren, güç ve kuvvet sahibi olan Allah'tır.

59. Muhakkak ki zulmedenlerin, (geçmişteki) **arkadaşlarının işledikleri suçlar gibi suçları vardır. O halde acele etmesinler.**

60. Başlarına geleceği bildirilen günden dolayı vay o inkârcıların haline!

47. âyette geçen *ellerimizle* kelimesi, gücümüzle anlamındadır. Müfessirlerin tamamı kelimeye bu anlamı vermişlerdir. (Taberi, XXII, 438; İbnu Kesir, VII, 424; Kurtubi, XVII, 28; Sa'dî, I, 811).

Âyetin, **"Biz elbette güçlüyüz"** şeklinde tercüme ettiğimiz وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ ifadesine de müfessirler ilk sırada verdiğimiz bu manayı vermektedir. (Aynı kaynaklar). Böylece Allah, gökleri yaratma gücüne sahip olduğunu ve dilerse başka şeyleri de yaratabileceğini anlatmaktadır. Söz konusu ifade için ikincil anlam olarak da bazı müfessirler şunları zikrederler: Göklerin köşe bucağını genişlettik ve onu direksiz yükselttik ve nihayet başlı başına müstakil bir gök oldu. (İbnu Kesir, VII, 424). Rızkı kullarımıza bol kıldık. (Kurtubi, XVII, 48; Sa'dî, I, 811).

Sözün akışından da söz konusu ifade ile Allah, gökleri yarattığını söyledikten sonra gücünün buna yettiğini anlattığı anlaşılmaktadır. Ama günümüzde bazı kimseler, söz konusu ifadeyle Allah'ın *"göğü hala genişletmeye devam ettiğini"* söylediğini ve bunun evrenin patlamalarla genişlemeye devam ettiğini söyleyen teoriye işaret ettiğini ileri sürmektedirler. Evrenle ilgili söz konusu teori doğru olabilir ama âyetin buna işaret ettiğini söylemek sözün akışına uymamaktadır. Ayrıca sözü edilen teori ortaya çıkıncaya kadar da hiçbir müfessir böyle bir ihtimalden söz etmemiştir.

Ardından yüce Allah gücünün kanıtları olarak yeryüzünü insanların yaşamalarına elverişli hale getirerek döşediğini ve her şeyi çift yarattığını belirtmektedir. Her şeyi çift yaratması gece-gündüz, erkek-dişi, yer-gök, insan-cin, iman-küfür, ay-güneş gibi çiftler zikredilerek yorumlanmıştır.

Yüce Allah yaratıcı olmasını ve kudretinin büyüklüğünü, kulluğun sadece kendisine yapılmasına gerekçe olarak zikreder. Burada da Peygamberinin dili üzere bunu ifade etmektedir: "**O halde Allah'a koşun; şüphesiz ben,**

O'nun tarafından size gönderilmiş apaçık bir uyarıcıyım. Allah'la birlikte başka bir ilâh edinmeyin; şüphesiz ben, O'nun tarafından size gönderilmiş apaçık bir uyarıcıyım."

Peygamberin görevi sadece insanları uyarmak ve kendisine Allah katından gelen vahiyleri tebliğ etmektir. İnsanlar genelde peygamberlerde insanüstü güçler vehmederler. Kur'ân'da sıkça sadece vahyi tebliğ ile görevli olduğunun zikredilmesi, bu vehmin önüne geçmek için olmalıdır.

"İşte böyle, onlardan önce ne zaman bir elçi geldiyse muhakkak "ya bir sihirbaz ya da bir mecnun" dediler."

İnkâr edenlerin peygamberleri hep **sihirbaz** yahut deli olmakla nitelemelerinin hatırlatılması özellikle Peygamberi teselli amacı taşımaktadır. Çünkü kendisi hakkında münkirler tarafından aynı nitelemeler yapılıyordu. O halde Peygamber, onların bu davranışlarını büyütüp üzülmemelidir. Çünkü kendisinden önceki peygamberler de aynı ithamla karşılaşmışlardır.

"Sen onlardan yüz çevir. Artık sen kınanacak değilsin."

Onların büyücü yahut deli demelerine aldırma. Onlar bu konuda kesin sonuca vardıklarına göre artık onlardan yüz çevir ve onları kendi halleriyle baş başa terk et. Senin görevin tebliğ etmektir. Sen tebliğini yaptın ve bu görevini yerine getirdikten sonra niçin inanmadılar diye sorguya çekilecek değilsin. Ama tebliğinin hiçbir şeye yaramadığını da sanmayasın. Çünkü inananlar bundan yararlanıyorlar: "**Hatırlat; çünkü hatırlatma müminlere fayda verir.**"

"Ben cinlerle insanları ancak bana ibadet etsinler diye yarattım."

İnsanların ve cinlerin yaratılış amacı Allah'a ibadet olduğuna ve müminler de Peygamberin hatırlatmalarından yararlandıklarına göre hem Peygamber ve hem de onun peşinden gidenler hatırlatma ve tebliğ işine devam etmeliler.

"**Ben, onlardan bir rızık istemiyorum. Beni yedirmelerini de istemiyorum. Şüphesiz ki rızık veren, güç ve kuvvet sahibi olan Allah'tır.**"

İnsanların Allah'a ibadet etmelerinde Allah'ın bir çıkarı yoktur. O, hiçbir şeye veya kimseye muhtaç olmayandır. İnsanlar ibadet etmekle kendi ihtiyaçlarını karşılamış oluyorlar.

"Muhakkak ki zulmedenlerin, (geçmişteki) **arkadaşlarının işledikleri suçlar gibi suçları vardır. O halde acele etmesinler."**

Peygambere ve Müslümanlara zulmedenlerin, kendilerinden önceki milletlere zulmedenlerin işledikleri zulümlere benzer suçları vardır ve onlar da kendilerinden öncekilerin cezalandırılmaları gibi cezalandırılacaklardır. Allah'ın cezalandırma için belirlediği yasaları ve belirlediği bir süre vardır. Bu süre dolunca mutlaka cezalandırılacaklardır. "**Başlarına geleceği bildirilen günden dolayı vay o inkârcıların haline!**"

52.

Tûr Sûresi

Mekke'de indirilmiş olup 49 âyettir. Adını ilk âyetten almaktadır. **"Tûr"**, *Hz. Musa'ya Tevrat'ın indirildiği dağın adıdır. (Kimi müfessirler, Tûr kelimesiyle Sina Dağı'nın kastedildiğini belirtmişlerdir.)*

Konu itibariyle kendisinden önceki **"Zâriyât"** *sûresiyle paralellik arz etmektedir. Her iki sûre tabiat varlıklarından birine yeminle başlıyor ve takva sahiplerinin niteliklerini sıralıyor. Sûrenin sonunda da inkâr edenler tehdit ediliyor. Yine her iki sûre tevhit, ölümden sonra diriliş ve benzeri Mekkî sûrelere özgü inanç esasları üzerinde duruyor.*

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

وَالطُّورِ ﴿١﴾ وَكِتَابٍ مَسْطُورٍ ﴿٢﴾ ف۪ي رَقٍّ مَنْشُورٍ ﴿٣﴾ وَالْبَيْتِ الْمَعْمُورِ ﴿٤﴾
وَالسَّقْفِ الْمَرْفُوعِ ﴿٥﴾ وَالْبَحْرِ الْمَسْجُورِ ﴿٦﴾ اِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَاقِعٌ ﴿٧﴾ مَا لَهُ
مِنْ دَافِعٍ ﴿٨﴾ يَوْمَ تَمُورُ السَّمَٓاءُ مَوْرًا ﴿٩﴾ وَتَس۪يرُ الْجِبَالُ سَيْرًا ﴿١٠﴾ فَوَيْلٌ
يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّب۪ينَ ﴿١١﴾ اَلَّذ۪ينَ هُمْ ف۪ي خَوْضٍ يَلْعَبُونَ ﴿١٢﴾ يَوْمَ يُدَعُّونَ اِلٰى
نَارِ جَهَنَّمَ دَعًّا ﴿١٣﴾ هٰذِهِ النَّارُ الَّت۪ي كُنْتُمْ بِهَا تُكَذِّبُونَ ﴿١٤﴾

أَفَسِحْرٌ هٰذَٓا أَمْ أَنْتُمْ لَا تُبْصِرُونَ ﴿١٥﴾ اِصْلَوْهَا فَاصْبِرُٓوا أَوْ لَا تَصْبِرُواۚ
سَوَٓاءٌ عَلَيْكُمْۜ إِنَّمَا تُجْزَوْنَ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٦﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Tûr'a yemin olsun.**
2. **Satır satır yazılmış bir kitaba.**
3. **Yayılmış bir ince deri üzerine.**
4. **Bakımlı/mamur eve.**
5. **Yükseltilmiş tavana.**
6. **Kaynatılmış denize.**
7. **Rabbinin azabı kesinlikle gelecektir.**
8. **Onu engelleyecek yoktur.**
9. **O gün gök, sarsıldıkça sarsılacak.**
10. **Dağlar, yürüdükçe yürüyecek.**
11. **Yazıklar olsun o gün yalanlayanlara!**
12. **Ki onlar bir batağa saplanmış oynuyorlar.**
13. **O gün cehenneme kakılarak itilirler.**
14. **Yalanladığınız ateş işte budur!**
15. **Bu bir büyü müdür; yoksa siz mi görmüyorsunuz?**
16. **Girin oraya; hem artık ister sabredin ister sabretmeyin nasıl olsa sizin için fark etmeyecek. Yaptığınız şeyler için ancak cezalandırılmaktasınız.**

Yüce Allah burada birtakım varlıklara yemin etmektedir. Bazı âlimler, eşyaya değil aslında o eşyanın yaratıcısına yemin edildiğini çünkü Allah'tan başkasına yemin etmenin caiz olmadığını söylerler. Âlimlerin tamamı insanlar için Allah'tan başkasına yemin etmenin caiz olmadığını söylemekle birlikte büyük bir kısmı, Allah'ın eşyaya yemin etmesinin caiz olduğu görüşündedir. İnsanların yemin etmesi, sözlerinin doğruluğuna şahit getirmek ve sözlerinin doğruluğunun desteklemek anlamı taşır. Allah'ın eşyaya yemin etmesini caiz görenlere göre Allah'ın yemin etmesi, yemin edilen şeyin insanlar için önemli olduğuna dikkat çekmek, bir de ardından söylenecek ve hakkında insanların

tereddüdü bulunan hususun kesin olarak vuku bulacağı, bundan şüphe edilmemesi gerektiği anlamı taşır. Burada bazı şeylere yemin ederek peygamberleri vasıtasıyla haber verdiği azabın mutlaka geleceğini, onu engelleyecek hiçbir gücün bulunmadığını bildirmektedir.

İlk âyette geçen ve kendisiyle yemin edilen *tûr* kelimesi Süryanice dağ anlamına gelmektedir. Bununla Hz. Musa'nın levhaları aldığı Sina dağının kastedildiğini müfessirlerin büyük çoğunluğu söylemektedir. Yeryüzüne kazık gibi çakılmış ve yeryüzünün sarsılmasını engellemeleri nedeniyle dağ cinsinin kastedildiğini söyleyenler de olmuştur.

Satır satır yazılmış ve yine kendisine yemin edilmiş olan kitap ile Tevrat'ın veya Kur'ân'ın yahut bütün semavi kitapların kastedildiği söylenmektedir. Söz konusu kitapların insanlık için önemlerini izaha gerek yoktur.

Bununla insanların amellerinin yazılı olduğu ve mahşerde ellerine verilecek olan amel defterinin kastedildiğini söyleyenler de vardır.

Kendisiyle yemin edilen *Mamur ev* ile Ka'be'nin kastedildiğini söyleyen müfessirler pek çoktur. Çünkü Ka'be müşrik-mümin bütün insanların değer verdikleri bir evdir. Yeryüzünün ilk mabedidir.

İnsanların soğuk ve sıcaktan korundukları, içinde huzur ve güven içerisinde oturdukları evlerinin kastedildiğini söyleyenler de vardır.

Kendisine yemin edilen *yükseltilmiş tavan* ile gökyüzü kastedilmektedir.

Kıyamet günü denizlerin kaynatılacağı Kur'ân'da haber verilmektedir. (Tekvîr 81/6). *"Kaynatılmış deniz"*le bunun kastedildiğini müfessirlerin çoğu söylemektedir.

Mescûr kelimesinin *kaynatılmış* değil de *dolu* anlamında olduğunu söyleyenler ise bununla uçsuz bucaksız okyanusların kastedildiğini söylemişlerdir.

Bütün bu yeminlerden maksat, insanların cezalandırılacağı günün mutlaka geleceğini, bu konuda insanların tereddüt etmemeleri gerektiğini anlatmaktır: **"Rabbinin azabı kesinlikle gelecektir. Onu engelleyecek yoktur."**

Söz konusu azabın kesinlikle geleceği ifade edildikten sonra geleceği günde evrenin düzeninin bozulacağı şu ifadelerle dile getirilmektedir: **"O gün gök, sarsıldıkça sarsılacak. Dağlar, yürüdükçe yürüyecek."** Gök mükemmel bir düzene sahip iken, düzeni bozulacaktır. Yeryüzünün sarsılmasını engellemek için kazıklar mesabesinde olan dağlar da yerinden sökülecek ve bulutların hareketleri gibi sağa sola uçuşacak toz bulutu haline gelecektir. Göklerin düzeni bozulduğu gibi çivileri çıkmış yerin düzeni de bozulacaktır.

"**Yazıklar olsun o gün yalanlayanlara! Ki onlar bir batağa saplanmış oynuyorlar.**"

Peygamber kendilerine ahiretten, cennet ve cehennemden söz ettiğinde inkâr edenler, bunları alay konusu yapıyorlardı. Bu gibi konular üzerinde düşüneceklerine gülüp eğleniyorlardı. Bir gün gelip o günle karşılaşacaklarını hiç düşünmüyorlardı. Ama **"O gün cehenneme kakılarak itilirler."** Çünkü onlar bunu hak ettiler. Kendilerine: **"Yalanladığınız ateş işte budur! Bu bir büyü müdür, yoksa siz mi görmüyorsunuz?"** denilecektir. Dünya hayatında Peygamber onları uyarırken onu büyücülükle itham etmiş, *"büyüleyici sözlerle bizi aldatıyorsun"*, demiştiniz. Artık imtihan dönemi bitmiştir. Dünya hayatında yapılanların karşılığını görme günüdür bu gün. "**Girin oraya; ister sabredin ister sabretmeyin, nasıl olsa sizin için fark etmeyecek.**" Ne yaparsanız yapın, artık bu azaptan kurtuluş yoktur. İsteseniz de, istemeseniz de onu çekeceksiniz. Yaptığınızın cezasını çekiyorsunuz. Allah hiç kimseye zulmetmez, size de zulmetmemiştir. Yaptıklarınızın karşılığında cezalandırılıyorsunuz.

إِنَّ الْمُتَّقِينَ
فِي جَنَّاتٍ وَنَعِيمٍ ﴿١٧﴾ فَاكِهِينَ بِمَا آتَاهُمْ رَبُّهُمْ وَوَقَاهُمْ
رَبُّهُمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ ﴿١٨﴾ كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا بِمَا كُنْتُمْ
تَعْمَلُونَ ﴿١٩﴾ مُتَّكِئِينَ عَلَىٰ سُرُرٍ مَصْفُوفَةٍ ۖ وَزَوَّجْنَاهُمْ
بِحُورٍ عِينٍ ﴿٢٠﴾

17. Şüphesiz ki takva sahipleri cennetlerde ve nimetler içerisindedir.

18. Rablerinin kendilerine verdiklerinden dolayı sefa sürüyorlar. Rableri onları alev saçan cehennem azabından korumuştur.

19. Yaptıklarınız sebebiyle afiyetle yiyiniz, içiniz.

20. Sıra sıra dizilmiş tahtlar üzerine yaslanmışlardır. Biz de onları, ceylan gözlü hurilerle eşleştirmişizdir.

Peygamberi ve ahireti yalanlayanların uğrayacakları akıbetin anlatılmasının ardından Kur'ân'ın anlatımda takip ettiği metot üzere takva sahibi müminlere verilecek olan mükâfat anlatılmaktadır. Onlar o alev saçan cehennem azabından korundukları gibi büyük mükâfatlara nail olacaklardır.

İnsanın canının en çok istediği şeyler: Güzel yiyecek ve içecekler, cinsellik ve güzel bir ortamdır. Bu hususların üçü de âyetlerde özet bir şekilde dile getirilmiştir. Afiyetle yenilen ve içilenler, hem yenilip içildiklerinde lezzet veren ve yenilip içildikten sonra da kişiye hiçbir eziyet ve sıkıntı vermeyen yiyecek ve içeceklerdir. Cennette gözün görmediği ve kulakların duymadığı başka nimetler de vardır. Ancak oradaki nimetlerin asıl temelini yukarıda saydığımız hususlar teşkil etmektedir. Çünkü orada da insanın beden ve duyguları şu dünya hayatındaki beden ve duygulardır. Değişiklik sadece olumsuz şeylerin olmamasıdır. Bu da insanın temel yapısını değiştirmez. Bedenlerimizle haşrolmamız bunu gerektirir. Bu sebeple bedenle haşir kabul edildiği halde cennet nimetlerinin dünyadakilerden bütünüyle farklı olduğunu söylemek bir tutarsızlıktır. Hatta cennetle yeryüzü de birbirine benzerdir. Bütünüyle farklı yerler değildir.

Kelime anlamıyla *hûr*, gözünün akı çok beyaz ve siyahı da çok siyah iri gözlüler demektir. Kelime, erkek için kullanılan *ahver* ve dişi için kullanılan *havrâ'* kelimelerinin çoğuludur. Bununla birlikte müfessirlerin tamamı bu kelime ile erkekler için cennetteki kadınların kastedildiğini söylerler. Belirtelim ki Rahmân sûresinin 72. âyetinde çadırlara kapanmış hurilerden söz edilirken bunlar için "*maksurât*" dişil kipi kullanılmaktadır.

Peki kadınlar için cennette yaratılmış erkekler söz konusu mudur? Kur'ân'da bu konuda bir sarahat bulunmamaktadır. Ancak Fussilet sûresinin 31. âyetinde cennettekilerin canları ne isterse onlara verileceği belirtildiğine göre cennetteki kadınların bunu istemeleri durumunda onlar için de böyle bir şeyin olacağı anlaşılmaktadır.

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِإِيمَانٍ

أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَمَا أَلَتْنَاهُمْ مِنْ عَمَلِهِمْ مِنْ شَيْءٍ

كُلُّ امْرِئٍ بِمَا كَسَبَ رَهِينٌ ﴿٢١﴾ وَأَمْدَدْنَاهُمْ بِفَاكِهَةٍ وَلَحْمٍ
مِمَّا يَشْتَهُونَ ﴿٢٢﴾ يَتَنَازَعُونَ فِيهَا كَأْسًا لَا لَغْوٌ فِيهَا وَلَا تَأْثِيمٌ
﴿٢٣﴾ وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ غِلْمَانٌ لَهُمْ كَأَنَّهُمْ لُؤْلُؤٌ مَكْنُونٌ
﴿٢٤﴾ وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ ﴿٢٥﴾ قَالُوا إِنَّا كُنَّا قَبْلُ
فِي أَهْلِنَا مُشْفِقِينَ ﴿٢٦﴾ فَمَنَّ اللَّهُ عَلَيْنَا وَوَقَانَا عَذَابَ السَّمُومِ ﴿٢٧﴾
إِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلُ نَدْعُوهُ إِنَّهُ هُوَ الْبَرُّ الرَّحِيمُ ﴿٢٨﴾

21. İman edip zürriyetleri de iman etmede kendilerinin peşinde gitmiş olanların zürriyetlerini de kendilerine kattık. Amellerinden hiçbir şeyi eksiltmedik. Her kişi, kendi kazandığına bağlıdır/rehindir.

22. Onlara canlarının istediği meyveler ve etler verdik.

23. Orada karşılıklı kadeh tokuştururlar ki onda ne saçmalama vardır ne de günah.

24. İnciler gibi korunmuş kendilerine mahsus uşaklar/ğılman etraflarında dönüp hizmetlerine âmâde olurlar.

25. Birbirlerine dönüp soruyorlar.

26. Diyecekler ki: "Daha önce biz ailemiz içinde endişeyle ürperiyorduk."

27. "Allah bize lütfetti de, o hücrelere varıncaya kadar işleyen kavurucu azaptan korudu."

28. "Biz bundan önce de O'na yalvarırdık. Gerçekten O, iyilik edendir çok merhametlidir."

Mümin kişinin, cennette akrabalarıyla beraber olup olmayacağı merak konusu olan bir husustur. 21. âyet bu merakı gidermekte, mümin olan akrabaların beraber olacaklarını belirtmektedir.

Müfessirler genelde *"zürriyetleri"* kelimesiyle iman etmiş fakat amelleri

babalarının düzeyinde olmayan çocuklarının kastedildiğini söylerler. (Taberi, XXII, 467; İbnu Atiyye, V, 189; İbnu Kesir, VII, 432). Buna göre babalarının sevinmesi için kendi amelinden hiçbir eksilme olmaksızın zürriyeti de kendi seviyesine yükseltilir. Zürriyetinin amelleri daha üst düzeyde ise babanın sevabı o düzeye yükseltilir. Çünkü zürriyet kelimesi çocuklar için kullanıldığı gibi babalar için de kullanılır. Böylece cennette birlikte olurlar.

Bazı müfessirlere göre, zürriyetleri ile buluğ çağına ermemiş çocukları kastedilmektedir. Onlar da babalarının amelinin düzeyine çıkartılırlar. (İbnu Kayyim, s.449-451).

Diğer müfessirlere göre ise hem buluğ çağına ermiş ve hem de ermemiş olanlar kastedilmektedir. Çünkü kelimenin kapsamına küçük çocuklar girdiği gibi diğerleri de girmektedir.

İbnu Abbas'tan nakledilen bir görüşe göre ise babalarla sahabiler, zürriyetleriyle de tabiin kastedilmektedir. (Kurtubi, XVII, 67). Belirtelim ki önceki görüşler de İbnu Abbas'a izafe edilmiştir. Böylece ona dört görüş izafe edilmektedir.

Yukarıda serdedilen yorumlar muvacehesinde âyetin**, "Her kişi, kendi kazandığına bağlıdır"** kısmı**,** bunun adaletle ilişkisine açıklık getirmektedir. Şöyle ki: Çocukların amellerinin, babanın amelinin düzeyine yükseltilmesi adalete aykırı bir durum değildir. Çünkü bu, Allah'ın hem babaya ve hem de zürriyetine bir lütfudur. Şayet babanın amel düzeyi, kendisinden eksik olan çocuklarının amel düzeyine indirilmiş olsaydı adaletsizlikten söz edilebilirdi. Hiç kimsenin amelinde bir eksiltmeye gidilmez; başkasının işlediği suçtan dolayı sorgulanamaz. (İbnu Kesir, VII, 434). Buna göre âyetin bu kısmı, **"Amellerinden hiçbir şeyi eksiltmedik**" ifadesinin bir açıklamasıdır.

Âyetin bu kısmı ayrıca buluğ çağına ermiş ama inanmayan zürriyetin ameline bağımlı olduğunu ve cennete girmeyeceğini de anlatmaktadır. Çünkü amelinin rehini/tutsağı/bağlısı olmak, inanmayanlar içindir. Kitabını sağından almış olan müminler bunun dışındadır. (Müddessir 74/38-39). Allah'ın lütfunun bir sonucu olarak iman edenlerin amelleri katlanarak mükâfatlandırılır.

Yukarıda anlatılan nimetlere ilave olarak canlarının istediği her türlü meyve ve etlerden onlara verilir. Canlarının ne istediğini dile getirmelerine de gerek yoktur. Canlarının çekmiş olması yeterlidir.

İnsanın en hoşlandığı şeylerden biri de kuşkusuz akraba ve dostlarıyla karşılıklı oturup yemesi-içmesi ve eğlenmesidir. 23. âyette bu husus dile getirilmektedir. Akraba ve dostlarıyla karşılıklı oturup kadeh tokuşturacaklar. Tokuşturdukları kadehlerdeki cennet içkisi sadece mutluluk ve keyif verir. Ora-

da sarhoş olmak, aklını yitirmek ve çevresindekileri rahatsızlık edecek davranış ve sözler söz konusu olmayacaktır.

Cennete giren kişinin canı her ne isterse onu karşısında hazır bulduğuna göre uşaklara/gılmana ihtiyaç olmadığı düşünülebilir. Ancak insanoğlu, kendisine hizmet edilmesinden hoşlanır. Aynı şekilde hizmet edenin eli yüzü düzgün, genç ve dinamik biri olması da hoşlandığı hususlardandır. Hizmet edenlerin, inciler gibi korunmuş genç ve dinamik kimseler olması, kendilerine hizmet edilenlere ne denli değer verildiğini anlatır.

Bu dünya hayatında şükredici olan cennet ehli, ahirette de kendilerine verilen nimetlerden dolayı şükredici olacaklar. Birbirlerine diyecekler ki**: "Daha önce biz ailemiz içinde endişeyle ürperiyorduk."** Dünya hayatında iken ahiretteki akıbetleri nasıl olacak diye endişe ediyorlardı. Ama nimetlere gark olduklarını görünce, **"Allah bize lütfetti de, o hücrelere varıncaya kadar işleyen kavurucu azaptan korudu. Biz bundan önce de O'na yalvarırdık. Gerçekten O, iyilik edendir, çok merhametlidir,"** diyerek şükredeceklerdir.

فَذَكِّرْ فَمَا
أَنْتَ بِنِعْمَتِ رَبِّكَ بِكَاهِنٍ وَلَا مَجْنُونٍ ﴿٢٩﴾ أَمْ يَقُولُونَ شَاعِرٌ
نَتَرَبَّصُ بِهِ رَيْبَ الْمَنُونِ ﴿٣٠﴾ قُلْ تَرَبَّصُوا فَإِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُتَرَبِّصِينَ ﴿٣١﴾
أَمْ تَأْمُرُهُمْ أَحْلَامُهُمْ بِهَذَا أَمْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُونَ ﴿٣٢﴾
أَمْ يَقُولُونَ تَقَوَّلَهُ بَلْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٣﴾ فَلْيَأْتُوا بِحَدِيثٍ مِثْلِهِ إِنْ كَانُوا
صَادِقِينَ ﴿٣٤﴾

29. O halde sen hatırlatmaya devam et; çünkü sen Rabbinin nimeti sayesinde ne bir kâhinsin ne de bir mecnun.

30. Yoksa onlar: "Ne de olsa o bir şairdir, zamanın başına ne getireceğini bekleyip görelim" mi diyorlar?

31. De ki: "Bekleyin! Ben de sizinle birlikte bekleyenlerdenim."

32. Yoksa kuruntuları mı onlara bunu emrediyor? Yoksa onlar azgın bir topluluk mudur?

33. Yoksa "Kendisi onu uydurup söylüyor" mu diyorlar? Hayır, onlar inanmayan bir topluluktur.

34. Doğru söylüyorlarsa ona benzer bir söz getirsinler.

Önceki âyetlerde inkâr edenlerin mutlaka cezalandırılacakları ve peygamberi yalanlayanların da, doğrulayanların da yaptıklarının karşılığıyla mutlaka karşılaşacakları, Peygamberin ise hak yolda olduğu anlatılmıştı. O halde Peygamberden, yalanlayanların yalanlamasına ve inkâr edenlerin inkârlarına aldırmaksızın devam etmesi istenmektedir. Peygambere *"onlar, ellerinde hiçbir delil olmaksızın sana kâhindir veya delidir desinler, sen görevini yap"* denmektedir.

Kısacası Peygamber için akla gelebilecek her türlü karalamayı yapabilecekleri hatırlatılarak Peygamberin bu sözlere aldırış etmemesi gerektiği bildirilmekte ve teselli edilmektedir.

Kâhindir dediler, delidir dediler ve daha da ileri giderek yalan söyleyen bir müfteridir dediler.

Bu karalamalar tutmayınca o şairdir, insanları etkiliyor ama diğer şairler gibi bir gün yıldızı sönecek ve nihayet ölüp gidecek böylece ondan kurtulacağız, dediler. Gerçi peygamber de eceli geldiğinde ölür ama şair olduğunu söyleyince, insanlar üzerindeki etkisinin ölümüyle son bulacağını yahut kendilerine zarar vermeyecek düzeye ineceğini kastediyorlardı.

Onların ölümünü bekleme beklentisine girmeleri üzerine yüce Allah Peygamberinden şöyle demesini istiyor: **"Bekleyin! Ben de sizinle birlikte bekleyenlerdenim.**"

Aslında onların birbiriyle çelişen bu kadar iddia ileri sürmeleri kuruntularının bir sonucudur. Çünkü şair kişi ne delidir ne de kâhindir. Akıl ve muhakemesi olmayan şair olabilir mi? Onlar sadece inanmak istemeyen azgın ve yalancı bir topluluktur. İftiraları bundandır.

"Doğru söylüyorlarsa ona benzer bir söz getirsinler."

Bu Kur'ân'ı Peygamber uyduruyorsa ve Peygamber de bir şair ise sizin de şairleriniz var. Hem Peygamberin geçmişte şiirle uğraşması da yoktu. Kâhin ise sizin de kâhinleriniz var. Hem kâhinlikle uğraşmış biri de değildir. Buna rağmen şairlerinizi ve kâhinlerinizi toplayın da bu Kur'ân'a benzer bir söz getirsinler.

Peygambere yapılan bu suçlamalar, onun yolundan gidenlere de yapılmış ve yapılmaya devam etmektedir. Onların da yapacakları delilsiz ileri sürülen bu iddialara aldırmaksızın hatırlatma ve uyarma görevlerine devam etmeleridir.

أَمْ خُلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ أَمْ هُمُ الْخَالِقُونَ ﴿٣٥﴾ أَمْ خَلَقُوا
السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بَلْ لَا يُوقِنُونَ ﴿٣٦﴾ أَمْ عِنْدَهُمْ خَزَائِنُ رَبِّكَ أَمْ هُمُ
الْمُصَيْطِرُونَ ﴿٣٧﴾ أَمْ لَهُمْ سُلَّمٌ يَسْتَمِعُونَ فِيهِ فَلْيَأْتِ مُسْتَمِعُهُمْ بِسُلْطَانٍ
مُبِينٍ ﴿٣٨﴾ أَمْ لَهُ الْبَنَاتُ وَلَكُمُ الْبَنُونَ ﴿٣٩﴾ أَمْ تَسْأَلُهُمْ أَجْرًا فَهُمْ
مِنْ مَغْرَمٍ مُثْقَلُونَ ﴿٤٠﴾ أَمْ عِنْدَهُمُ الْغَيْبُ فَهُمْ يَكْتُبُونَ ﴿٤١﴾ أَمْ يُرِيدُونَ
كَيْدًا فَالَّذِينَ كَفَرُوا هُمُ الْمَكِيدُونَ ﴿٤٢﴾ أَمْ لَهُمْ إِلَٰهٌ غَيْرُ اللَّهِ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا
يُشْرِكُونَ ﴿٤٣﴾

35. Yoksa onlar bir şey olmaksızın mı yaratıldılar veya kendileri mi yaratıcıdır?

36. Yoksa onlar gökleri ve yeri mi yarattılar? Hayır, onlar kesin olarak inanmıyorlar.

37. Yoksa Rabbinin hazineleri onların yanında mı veya onlar mı mutlak hâkimdir?

38. Yoksa onların merdivenleri var da (çıkıp) **ondan mı dinliyorlar? Eğer öyle ise dinleyenler açık bir delil getirsinler.**

39. Yoksa kızlar O'nun da erkek evlatlar sizin mi?

40. Yoksa onlardan bir ücret istiyorsun da ağır bir borç altına mı girdiler?

41. Yoksa gayb bilgisi onlardadır da bundan dolayı mı yazıyorlar?

42. Yoksa onlar tuzak mı kuruyorlar? Fakat tuzağa düşecek olanlar onlardır.

43. Yoksa onların Allah'tan başka bir ilâhları mı var? Allah ortak koştuklarından münezzehtir.

35. âyetin *bir şey olmaksızın* kısmı değişik şekillerde anlaşılmıştır. Yaygın kanaate göre bu ifade ile *"yaratıcı olmaksızın mı yaratıldılar"* kastedilmektedir.

İkinci görüşe göre bununla şu kastedilmektedir: *"Onlar cansız varlıklar gibi anasız-babasız mı yaratıldılar ki akıllarını kullanacak durumda değiller ve Allah'a karşı sorumlu olmayacaklar?"* Durumun böyle olmadığı ortadadır.

Üçüncü görüşe göre ise bu ifade ile kastedilen şudur: *"Onlar boşuna ve gayesiz mi yaratıldılar?"* Bu görüşte olanlara göre مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ ifadesindeki مِنْ sebep bildiren *"lam"* yerine kullanılmıştır. Yine bu görüş mensuplarına göre âyetin devamı olan *kendileri mi yaratıcıdır?* ifadesiyle de kastedilen şudur: *"Kendi kendilerini kendileri mi yarattılar ki Allah'ın emirlerine uymuyorlar?"* (Kurtubi, IX, 74).

Sözün akışına göre üçüncü görüş muhtemel olmakla birlikte müfessirlerin çoğu tarafından dile getirilen ilk görüş daha tutarlı görünmektedir. Buna göre anlatılmak istenen şudur: Bir yaratıcıları olduğuna ve kendileri kendilerini yaratmadıklarına göre yaratıcılarına karşı bir sorumlulukları vardır. Onları yaratan ise Allah'tır. Aslında kendileri de bunu kabul ediyorlar. O halde O'nun emirlerine uymaları gerekir. O'nun emirlerini ise hiçbir delile dayanmaksızın deli olmak, kâhin olmak ve şair olmakla itham ettikleri Muhammed'in tebliğ ettikleridir. Çünkü o Allah tarafından gönderilmiş bir peygamberdir. Peygamberliğinin delili, Kur'ân'dır. O, Kur'ân ile meydan okumuştur ve onlar Kur'ân'ın bir benzerini getirememişlerdir.

Onlar kendilerini ne sanıyorlar ki başlarına buyruk bir hayat sürüyorlar. **"Onlar gökleri ve yeri mi yarattılar?"**

Peygamberin gerçek bir peygamber olduğuna dair delil bulunmadığından değil, kendileri inanmak istemiyorlar.

"**Yoksa Rabbinin hazineleri onların yanında mı veya onlar mı mutlak hâkimdir?"**

Allah'ın hazineleri onların olsaydı ve onlar evrenin hâkimi olsaydılar peygamberliği diledikleri verir, onu seçer ve evreni diledikleri şekilde yönetirlerdi. Evrenin yöneticisi Allah olduğuna göre kimin peygamber olacağını O belirler. "**Yoksa onların merdivenleri var da** (çıkıp) **ondan mı dinliyor-**

lar?" da kimin peygamber seçildiğini ve Allah'ın vahiylerini oradan mı öğrendiler. **"Eğer öyle ise dinleyenler açık bir delil getirsinler."**

Peygamberlik konusunda kesin deliller bulunmasına rağmen onlar, "*eğer peygamberlik verilecekse Allah'ın hazineleri kendilerininmiş ve evrenin yöneticisi onlarmış gibi Muhammed'e değil de şuna veya buna verilmesi gerekirdi*" şeklinde ahkâm kesiyorlar.

"Yoksa kızlar O'nun da erkek evlatlar sizin mi?"

Daha da ileri giderek meleklerin Allah'ın kızları olduklarını ileri sürüyorlar. Oysa kendilerinin kızları olduğunda yüzlerini ekşiterek somurtup erkek evlat istiyorlar. Kendilerine layık görmediklerini Allah'a layık görüyorlar. Bu derece akıl ve mantık dışı şeyler ileri sürenler mi peygamberliğin kime layık olduğuna karar verecek?

"Yoksa onlardan bir ücret istiyorsun da ağır bir borç altına mı girdiler?"

Hem bu Peygamber, Allah'ın vahyini onlara tebliğ etmenin karşılığında onlardan bir ücret istiyor ve mali imkânları bu yükü kaldırmaya mı yetmiyor da bunun için onun peygamber seçilmesine karşı çıkıyorlar? Bu Peygamberin onlardan istediği dünyalık bir şey yok ki. O halde ne diye onun peygamber seçilmesine karşı çıkıyorlar? **"Yoksa gayb bilgisi onlardadır da bundan dolayı mı yazıyorlar?"** Birtakım haberler yayıyor ve şu değil de bu peygamber olmalıdır, diyorlar.

"**Yoksa onlar tuzak mı kuruyorlar? Fakat tuzağa düşecek olanlar onlardır.**"

Onların tek hedefi, peygamberlik konusunda insanların zihinlerini bulandırmaktır. Aslında onların peygamberlik diye bir dertleri de yoktur. Onların söyledikleri kimseler peygamber seçilseydi yine karşı çıkacaklardı. Bu tür iddialarıyla tuzak kurduklarını sanıyorlar ama o tuzağa düşecek olanlar yine kendileri olacaktır.

"**Yoksa onların Allah'tan başka bir ilâhları mı var? Allah ortak koştuklarından münezzehtir.**"

Allah'tan başka onları Allah'ın azabından koruyacak bir ilâhları mı var ki bu vurdumduymazlık içerisindeler. Şüphesiz ki Allah, onların ortak koştuklarından münezzehtir.

وَاِنْ يَرَوْا كِسْفًا مِنَ السَّمَٓاءِ سَاقِطًا يَقُولُوا سَحَابٌ
مَرْكُومٌ ﴿٤٤﴾ فَذَرْهُمْ حَتّٰى يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذ۪ي ف۪يهِ يُصْعَقُونَ ﴿٤٥﴾ يَوْمَ
لَا يُغْن۪ي عَنْهُمْ كَيْدُهُمْ شَيْـًٔا وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ ﴿٤٦﴾ وَاِنَّ لِلَّذ۪ينَ
ظَلَمُوا عَذَابًا دُونَ ذٰلِكَ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٧﴾
وَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ فَاِنَّكَ بِاَعْيُنِنَا وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ ح۪ينَ
تَقُومُ ﴿٤٨﴾ وَمِنَ الَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَاِدْبَارَ النُّجُومِ ﴿٤٩﴾

44. Onlar, gökten parçaların düştüğünü görseler "Üst üste yığılmış bulutlardır" derler.

45. Korkudan bayılacakları günle karşılaşıncaya kadar artık onları kendi halleriyle baş başa bırak.

46. O gün onların hileleri kendilerine hiçbir fayda vermeyecektir; onlar, bir yardım da görmeyeceklerdir.

47. Şüphesiz zalimler için bunun yanı sıra bir azap daha vardır; fakat onların çoğu bunu bilmezler.

48. Rabbinin hükmüne sabret. Muhakkak ki sen, gözetimimizdesin. Her kalktığında Rabbini tesbih et.

49. Gecenin bir bölümünde ve yıldızlar batınca O'nu tesbih et.

Önceki âyetlerde peygamberlik ve ulûhiyet konularına değinilmiş, müşriklerin bu konularda inatla sürdürdükleri olumsuz tavırları, deliller karşısında takındıkları vurdumduymaz ve akılsızca davranışları anlatılmıştı.

Onlar öyle kimselerdir ki inatçılığı karakterleri haline getirmişlerdir. Her ne delil getirilse inatla başka deliller istiyorlardı. Peygamberden istediklerinden biri de, eğer gerçekten haklı ise üzerlerine gök parçalarının düşmesi idi. (İsrâ 17/92). Gerçekten üzerlerine gökten birtakım parçaları düşerken görseler, *bulut yığınlarıdır,* derler. Çünkü kalpleri mühürlenmiş ve gözleri körelmiştir. Kendi gözleriyle gördüklerini bile inkâr ederler.

Madem o hale gelmişlerdir yapılacak şey, kıyamete kadar onları kendi hal-

leriyle baş başa bırakmaktır. O gün hiçbir manevralarının, kurdukları tuzak ve hilelerin onlara hiçbir faydası olmayacak ve onlara yardım eden de bulunmayacaktır. Onların azapları sadece ahirette olmayacak bu dünyada da yaptıklarından dolayı cezalandırılacaklardır. Nitekim bu âyetler Mekke'de indirilmişti ve bu sıralarda müminlere zulmediyor; türlü türlü işkenceler uyguluyor, zenginlik ve güçleriyle övünüyorlardı. Ama birkaç yıl içerisinde o müminlerin elleriyle cezalandırılmış; Müslümanlar Medine'ye hicret etmek mecburiyetinde kaldıktan sonra durum Müslümanların lehine dönmüş, inkâr edenler savaşlarda yenilgiye uğramış ve nihayet Mekke bile Müslümanlar tarafından fethedilmiştir.

Varsın onlar inkârlarını inatla devam ettirsinler ey Muhammed, sen onların eziyetlerine sabret. Ama bilesin ki onlar seni öldürüp hayatına son veremeyecekler. Çünkü sen Allah'ın gözetimindesin. Sen namazlarını kılmaya ve namazlarından güç almaya devam et.

53.

Necm Sûresi

Mekke'de indirilmiş olup 62 âyettir. Adını ilk âyetten almaktadır.

Sûre peygamberlik ve ölümden sonraki hayattan söz eder. Kıyamette insanların adil bir şekilde yargılanacakları ve herkesin yaptığının karşılığını göreceği anlatılır. Yine Peygamberin Allah'tan aldığı vahyi bir değişiklik yapmaksızın olduğu gibi insanlara tebliğ ettiği ve önceki peygamberlerin vahiyleriyle örtüşen vahiyler getirdiği belirtilmektedir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

وَالنَّجْمِ اِذَا هَوٰىۙ ﴿١﴾ مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوٰىۚ ﴿٢﴾ وَمَا يَنْطِقُ عَنِ
الْهَوٰىۜ ﴿٣﴾ اِنْ هُوَ اِلَّا وَحْيٌ يُوحٰىۙ ﴿٤﴾ عَلَّمَهُ شَد۪يدُ الْقُوٰىۙ ﴿٥﴾ ذُو مِرَّةٍۜ
فَاسْتَوٰىۙ ﴿٦﴾ وَهُوَ بِالْاُفُقِ الْاَعْلٰىۜ ﴿٧﴾ ثُمَّ دَنَا فَتَدَلّٰىۙ ﴿٨﴾ فَكَانَ
قَابَ قَوْسَيْنِ اَوْ اَدْنٰىۚ ﴿٩﴾ فَاَوْحٰٓى اِلٰى عَبْدِه۪ مَٓا اَوْحٰىۜ ﴿١٠﴾ مَا كَذَبَ
الْفُؤَادُ مَا رَاٰى ﴿١١﴾ اَفَتُمَارُونَهُ عَلٰى مَا يَرٰى ﴿١٢﴾ وَلَقَدْ رَاٰهُ نَزْلَةً اُخْرٰىۙ
﴿١٣﴾ عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهٰى ﴿١٤﴾ عِنْدَهَا جَنَّةُ الْمَأْوٰىۜ ﴿١٥﴾ اِذْ يَغْشَى

السِّدْرَةَ مَا يَغْشٰىۙ ﴿١٦﴾ مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغٰى ﴿١٧﴾ لَقَدْ رَاٰى مِنْ اٰيَاتِ
رَبِّهِ الْكُبْرٰى ﴿١٨﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **İndiği zaman yıldıza** (Kur'ân pasajlarına) **yemin olsun ki**
2. **Arkadaşınız sapmadı da azmadı da.**
3. **O, arzu ve hevesine göre konuşmaz.**
4. **O, ancak vahyedilen bir vahiydir.**
5. **Onu, müthiş kuvvetlere sahip olan ona öğretti.**
6. **O akıl ve güç sahibi birden doğruldu,**
7. **O sırada en yüksek ufukta idi.**
8. **Sonra yaklaştı, daha fazla yaklaştı.**
9. **İki yay mesafesi kadar ya da daha yakın oldu.**
10. **Kuluna vahyettiğini vahyetti.**
11. **Gördüğünü kalp yalanlamadı.**
12. **Böyleyken gördükleri hakkında onunla tartışıyor musunuz?**
13. **Yemin olsun, bir başka inişinde de onu görmüştü.**
14. **En son sidrenin yanında.**
15. **Sığınılan bahçe de onun yanındadır.**
16. **O sırada sidreyi kaplayan onu kaplamakta iken,**
17. **Göz, ne kaydı ne başka tarafa yöneldi.**
18. **Kuşkusuz o, Rabbinin büyük delillerinden bir kısmını gördü.**

Necm/yıldız kelimesine birkaç anlam verilmiştir. Şöyle ki:

a. Kelime, yıldız anlamında kullanılmıştır. Bu takdirde kelimenin başında bulunan *el* takısı cins anlamındadır ki kelime ile yıldız cinsi yani yıldızların tamamı kastedilmektedir. Ancak söz konusu *el* takısı ahd için kullanılmışsa *Süreyya/Ülker* veya Arapların bir kısmının taptığı ve bu sûrenin 49. âyetinde sözü edilen *Şi'ra* yıldızı kastedilmektedir. Çünkü *en-necm* denildiğinde Arapların zihnine hemen özelliği olan bu yıldızlar gelmektedir.

b. Bütünün cüzlerinin aralıklarla verilmesi yani taksit. Kur'ân'ın indirilişi

de bu şekilde olmuştur. Böylece vahyin Kur'ân'dan getirdiği her parçaya *necm* denilmektedir.

c. Sapı olmayan ot, çemen.

İnmek anlamını verdiğimiz *heva* kelimesi ise yukarıdan aşağıya hızlı bir şekilde inmek anlamına gelmektedir. Doğmak, yukarı yükselmek anlamında da kullanılmaktadır.

Bu anlamların üçüncüsünü tercih eden hemen hemen yok gibidir. Ama diğer iki anlam farklı müfessirlerce tercih edilmiştir.

Âyet yemin ile başlamaktadır. Onu takip eden ve Peygamberin sapmadığını ve azıtmadığını bildiren **"Arkadaşınız sapmadı da azmadı da"** âyeti de yeminin cevabıdır. Yemin ile cevabı arasında ne gibi bir ilişki vardır? Müfessirlerden bazıları, yıldızların aşağıya sarkarak batışlarının da doğup yükselmelerinin de önemli olaylar olduğunu, gece karanlığında zamanı belirleme ve yönü tayin etme gibi konularda insanlara büyük yararlar sağladıklarını söylerler.

Necm kelimesine üçüncü maddede sözü edilen sapsız otlar anlamı verildiğinde ise yemin ile cevabı arasındaki ilişki zayıf kalmaktadır. Bu nedenle müfessirler tekrar *necm* kelimesinin Arap dilinde bu anlamda da kullanıldığını söylemekle yetinirler.

Yemin ile cevabı arasındaki ilişki bakımından en uygun olanı, ikinci maddede zikredilen ve bunun aralıklarla indirilen Kur'ân pasajlarının kastedildiğini söyleyen görüştür. Bu görüşe göre ilk âyetlerde şöyle denmektedir: *"İndirilen Kur'ân pasajlarına yemin olsun ki Peygamber bu pasajları tebliğ etmekle ne yolunu kaybetmiş ve ne de azıtmıştır. O arzu ve heveslerine göre konuşmamaktadır. Size tebliğ ettiği vahyedilen vahiyden başkası değildir. Onu müthiş güçlere sahip Cebrail, Peygambere öğretmiştir."*

Bazı âlimler 3. ve 4. âyete dayanarak Peygamberin konuştuğu bütün sözlerinin vahiy olduğunu iddia etmişlerdir.

Her şeyden önce Peygamberin her konuştuğunun vahiy olduğunun ileri sürülmesi onu beşer olmaktan çıkarır. Oysa onun bir beşer olduğu Kur'ân'da açıkça beyan edilmiştir. Ayrıca sözün bağlamından, Peygamberi yolunu kaybetmiş ve azıtmış olmakla suçladıkları sözleri kastedildiği anlaşılmaktadır ki kendisine indirilen vahiyden dolayı onu böyle şeylerle yaftalamışlardır.

Peygamberin günlük hayatla ilgili konuşmaları bir tarafa, din alanına giren kimi davranış ve konuşmalarından dolayı uyarılıp azarlandığı Kur'ân'da beyan edilmektedir. Mesela Peygamberin müminlerle birlikte yakınlarından küfür üzere ölmüş müşriklere mağfiret dilemesi üzerine bu davranışın kendi-

sine yakışmadığı belirtilmektedir. (Tevbe 9/113). Eğer her konuştuğu vahiy olsaydı bu davranışından dolayı ne diye kınansın? (Peygamberin uyarıldığı konularla ilgili bk. Enfâl 8/67-68; Tahrîm 66/1; Abese 80/1-10). Şunu da belirtelim ki kimi âyetlerde Peygamberin uyarılması, bazılarında azarlayıcı bir üslup kullanılmış olması, Kur'ân'ın Peygamber tarafından değil, Allah tarafından olduğunu kesin olarak ortaya koyan bir husustur. Ayrıca bu durum, din alanına giren ve düzeltilmeyen diğer söz ve davranışlarının kendisinin bir içtihadı sonucu olsa bile biz Müslümanları bağladığını da anlatır. Çünkü Allah'ın muradına uymayan söz ve davranışları tashih edilip düzeltilmiştir.

"O akıl ve güç sahibi doğruldu, O sırada en yüksek ufukta idi. Sonra yaklaştı, daha fazla yaklaştı. İki yay mesafesi kadar ya da daha yakın oldu. Kuluna vahyettiğini vahyetti. Gördüğünü kalp yalanlamadı. Böyleyken gördükleri hakkında onunla tartışıyor musunuz?"

İleriki âyetlerden de anlaşılacağı gibi Peygamberin Cebrail'i asli heyeti/yaratılışı üzere görmesi iki kez gerçekleşmiştir. Burada anlatılan ikinci kez görmesidir. Her iki kez de, Mekke'nin ilk dönemlerinde gerçekleşmiştir. Peygamber Cebrail'i asli heyeti üzere gördüğünde gözünün ulaşabildiği gökyüzünün en yükseğinde idi. Ama gittikçe Peygambere yaklaştı. İki yay mesafesi yahut daha yakına kadar sarkıp yakınlaştı. Nihayet Allah'ın vahyini Peygambere tebliğ etti. Peygamber Cebrail'i görmüş, kalbiyle de buna inanmıştı. Ne var ki müşrikler, Peygamberin Cebrail'i gördüğünü ve ondan Allah'ın vahyini aldığını inkâr ettiler.

Bazı âlimler burada anlatılanların Peygamber ile Allah arasında cereyan eden olay olduğunu ve Peygamberin bu sırada Allah'ı gördüğünü ileri sürerler.

Her şeyden önce âyetlerin bağlamından sözü edilen kişinin Cebrail olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Ayrıca 13. âyette **"Rabbinin büyük delillerinden bir kısmını gördü"** denilmektedir. İleri sürdükleri gibi eğer Allah'ı görmüş olsaydı, Allah'ın büyük delillerini görmesine ihtiyaç kalmazdı. Çünkü ancak akıl yürüterek sonuca varmak için delillere ihtiyaç olur. (Maturidi, IV, 605).

En'âm sûresinde şöyle denmektedir: *"Gözler O'nu göremez, ama O, gözleri görür. O bol lütuf sahibidir, her şeyden haberdardır."* (En'âm 6/103). Yine Şûrâ sûresinin 51. âyetinde Allah'ın bir insanla konuşmasının ya vahiy yoluyla ya perde arkasından yahut elçi göndermek suretiyle olacağı ifade edilmektedir. A'raf 143. âyetinde de Musa'nın Allah'ı görme isteği, *"asla beni göremeyeceksin"* buyruğuyla reddedilmiştir.

"Kuluna vahyettiğini vahyetti."

Cebrail vasıtasıyla o sırada Allah, kulu Muhammed'e vahyettiğini vahyetti.

Bazı müfessirler ise *kulu* kelimesiyle Cebrail'in kastedildiğini söylemişlerdir. Buna göre o sırada Allah, kulu Cebrail'e vahyettiğini vahyetmiş ve Cebrail de kendisine gelen vahyi Hz. Muhammed'e iletmiştir.

Abdihi/kulu denilip *Allah'ın kulu* denilmemesi ve Allah kelimesinin hazfedilmesi, bunun bilinmesi sebebiyledir. (Beydavi, I, 253).

Müşriklerin, Peygamberin Cebrail'i gördüğünü inkâr etmeleri üzerine Peygamberin onu bir kez daha asli hüviyeti üzere gördüğü aşağıdaki âyetlerde ifade edilmektedir:

"**Yemin olsun, bir başka inişinde de onu görmüştü. En son sidrenin yanında. Sığınılan bahçe de onun yanındadır. Göz, ne kaydı ne başka tarafa yöneldi. Rabbinin büyük delillerinden bir kısmını gördü.**"

Müfessirlerin çoğu, burada miracın kastedildiğini ve Peygamberin burada Cebrail'i asli hüviyeti üzere gördüğünü söylerler. Yine *sidre* ile sidr ağacının kastedildiği ve bunun nebk (Arabistan kirazı) ağacı olduğu müfessirlerin çoğu tarafından ileri sürülmektedir. *Sidr* kelimesinin, göz kamaşmak ve hayran kalmak anlamına gelen *seder* ve *sedaret* kelimeleriyle aynı kökten geldiğine ve burada bu anlamın da kastedildiğine değinen müfessirler de vardır.

En son ağaç anlamına gelen *sidretu'l-munteha*'nın işlevi hakkında ise farklı görüşler ileri sürülmüştür. Söz konusu ağacın yedinci yahut altıncı gökte Arş'ın sağında cennet nehirlerinin altından fışkırdığı bir ağaç olduğunu söyleyenler olduğu gibi meleklerin altında toplandıkları ve bazı müfessirlere göre ise ötesine gidemedikleri bir ağaç olduğunu söylemişlerdir. Bazıları da, ölen müminlerin ruhlarının burada toplandıklarını söylerler. Yine bazılarına göre bu ağaç, cennetin son sınırındaki ağaçtır. Bu konuda daha başka görüşler de ileri sürülmüştür. Eğer gerçekten söyledikleri gibi ise mesele gaybi konulara girmektedir ve gaybi bir konuda bu denli farklı görüşlerin ileri sürülmüş olması hayret vericidir.

Keza Miraç hakkında da ne yazık ki pek çok görüş ileri sürülmüştür. Miraç ile İsra aynı zamanda mı, farklı zamanlarda mı olmuş? Miraç bir kez mi, birkaç kez mi vuku bulmuş? Rüyada mı, sadece ruh ile mi, yoksa ruh ve bedenle mi olmuş? Miraçta görülen Cebrail mi, Allah mı? Gözle mi görüldü, kalple mi? Ve daha pek çok görüş...

Sûrenin Mekke'nin ilk döneminde indirildiği muhtevasından da anlaşılmaktadır. Ancak bazı âlimler, sûrenin Mekke'nin ilk döneminde indirildiğini kabul etmekle birlikte Miraçla ilgili olduğunu ileri sürdükleri bu âyetlerin sonradan indirildiğini söylemişlerdir. Bazıları da bu âyetlerin de ilk dönemde indirildiklerini fakat miracın birkaç kez vuku bulduğunu ileri sürmüşlerdir.

Miraç, kelimesinin lügat anlamından da anlaşıldığı gibi Peygamberin yukarı çıkışını ifade ederken onun ikinci kez gördüğünü anlatan 13. âyette *nezle/ iniş* kelimesinin kullanılması bazı âlimlerin dikkatini çekmiş ve bunu da, namaz vakitlerinin azaltılmasıyla ilgili Peygamberin isteklerini Allah katına götürüp getiren Cebrail'in gidip gelirken inişlerinden biriyle izah etmişlerdir.

Belirtelim ki âyetlerin tefsirinde ileri sürülen görüşlerden gönlümüze su serpecek ve *"işte âyetlerde anlatılmak istenen budur"* diyeceğimiz bir görüşe rastlamadık.

Ama şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki Peygamberin Cebrail'i görmesi yeryüzünde olmuştur. Çünkü yukarıda da dikkat çektiğimiz gibi 13. âyette *'diğer bir inişten'* söz edildiğine göre her iki görmesi de Cebrail'in yeryüzüne inmesi suretiyle gerçekleşmiştir.

Sûrenin, Mekke'nin ilk döneminde indirildiğini de göz önünde bulundurursak burada anlatılanların Miraçla hiçbir ilgisi bulunmamaktadır. Anlatımdan anlaşılan, Cebrail'i ilk görmesi, Arabistan kirazı olarak bilinen bir ağacın altında gölgelenirken Cebrail'i yukarılarda gördüğü ve Cebrail'in gittikçe kendisine yaklaştığıdır. Kuşkusuz bir beşer için meleği asli sureti üzere görmek kolay bir hadise değildir. Buna rağmen Peygamber ne bayılmış ne de şaşkına dönüp akıl ve muhakemesini yitirmiştir. Bizim kanaatimize göre burada anlatılan bundan ibarettir. Yine kanaatimize göre 15. ayette geçen *cennetu'l-me'va* ifadesiyle mükâfat cenneti değil *sığınılan bahçe* kastedilmektedir. Arap dilinde *cennet* bahçe, ağaçlık yer demektir. Mükâfat cennetine bu ismin verilmesi oranın ağaçlarla dolu olmasından dolayıdır.

اَفَرَاَيْتُمُ اللَّاتَ وَالْعُزّٰى ﴿١٩﴾ وَمَنٰوةَ الثَّالِثَةَ الْاُخْرٰى
﴿٢٠﴾ اَلَكُمُ الذَّكَرُ وَلَهُ الْاُنْثٰى ﴿٢١﴾ تِلْكَ اِذًا قِسْمَةٌ ضٖيزٰى ﴿٢٢﴾
اِنْ هِيَ اِلَّٓا اَسْمَٓاءٌ سَمَّيْتُمُوهَٓا اَنْتُمْ وَاٰبَٓاؤُ۬كُمْ مَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ
بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ اِنْ يَتَّبِعُونَ اِلَّا الظَّنَّ وَمَا تَهْوَى الْاَنْفُسُ وَلَقَدْ

جَٓاءَهُمْ مِنْ رَبِّهِمُ الْهُدٰىۜ ﴿٢٣﴾ اَمْ لِلْاِنْسَانِ مَا تَمَنّٰىۘ ﴿٢٤﴾ فَلِلّٰهِ
الْاٰخِرَةُ وَالْاُولٰى ﴿٢٥﴾ وَكَمْ مِنْ مَلَكٍ فِي السَّمٰوَاتِ لَا تُغْن۪ي شَفَاعَتُهُمْ
شَيْـٔاً اِلَّا مِنْ بَعْدِ اَنْ يَأْذَنَ اللّٰهُ لِمَنْ يَشَٓاءُ وَيَرْضٰى ﴿٢٦﴾

19. O Lât ve Uzza'yı gördünüz mü?

20. Ve sonuncuyu, üçüncüsü olan Menat'ı?

21. Erkek evlatlar sizin kızlar O'nun öyle mi?

22. Böyleyse eğer, bu ne haksız bir bölüştürmedir!

23. Bunlar, sizin ve atalarınızın taktıkları isimlerden başka bir şey değildir. Allah onlar hakkında hiçbir delil indirmiş değildir. Onlar, sadece kuruntularına ve nefislerinin arzuladıklarına uyuyorlar. Oysa Rablerinden kendilerine doğru yol rehberi gelmiştir.

24. Yoksa insan için her kuruntusuna kavuşma mı var?

25. Oysa ahiret de dünya da Allah'ındır.

26. Göklerde nice melek vardır ki Allah'ın dileyip razı olduğuna izin vermedikçe şefaatleri bir fayda sağlamaz.

Lât, Uzza ve Menat cahiliye döneminde Arapların meşhur ve önemli putlarıdır. Söz konusu putlar, meleklerin sembolleri idi. Araplar, meleklerin Allah'ın kızları olduklarını kabul ettiklerinden putlarına dişil isimler vermişlerdi. Onlara göre Allah'ın kızları olan melekler, evrende Allah'la birlikte pay sahibi idiler ve onlar meleklerin kendilerine Allah nezdinde şefaat edeceklerine inanıyorlardı. Aslında onlar, varlıkları yaratan, onlara rızık ve düzen verenin Allah olduğuna inanıyorlardı ama melekler, O'nun kızları ve O'na yakın varlıklar olduklarından Allah nezdinde kendilerine yardımcı olacaklarını düşünüyorlardı.

Onlar ahirete inanmıyorlardı. Bu nedenle meleklerin şefaati sayesinde, geri kalan dünya hayatlarında daha müreffeh bir hayat yaşayacaklarına ve kendilerine dokunabilecek zararların defedileceğine inanıyorlardı. İşte bu sebeple meleklerin sembolleri olan bu putlara tapıyorlardı.

Müşrik Araplar, kız çocuklarından pek hoşlanmazlardı. Öyle ki savaşlarda karşı tarafın eline geçer ve onurları zedelenir gibi endişelerle kız çocuklarını diri diri gömenler bile vardı. Kendilerine layık görmedikleri kızları Allah'a

izafe ederek meleklerin Allah'ın kızları olduklarını söylüyorlardı. 21. ve 22. âyetlerde bu tutarsızlıklarına dikkat çekilmektedir.

Ama onlar bu tutarsızlıkla yetinmediler, ilâhi güçlere sahip olduklarını ileri sürdükleri ilâhlar edindiler. Oysa dünya da, ahiret de Allah'ındır ve Allah kimseye böyle bir yetki vermemiştir. O ilâh edindiklerinin Allah katında şefaat yetkileri de yoktur. Allah'a istisnasız itaat halinde olan ve Allah katında değerli kullar olarak kabul edilen nice melek bile ancak Allah'ın izin vermesinden sonra şefaat edebilirler. Çünkü mülkün tamamı Allah'ındır ve bir şey olacaksa mutlaka O'nun izni gerekir.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi müşrik Araplar ahirete inanmıyorlardı. Allah'a ortak koştukları putlarının bu dünya hayatında kendilerine şefaat edeceklerine, böylece geri kalan hayatlarında musibetlerden korunup daha müreffeh bir hayat geçirmelerine sebep olacaklarına inanıyorlardı. O halde burada Allah'ın izni ile olacak olan meleklerin şefaati de dünya hayatıyla ilgilidir. Çünkü ahirette herhangi bir şefaatin olamayacağı Kur'ân'da açık ve kesin bir dille belirtilmektedir. (Bakara 2/48,123,254).

Bu âyetlerin tefsirinde müfessirler, *garanik* diye meşhur olmuş bir olaydan söz ederler. Anlatılan olayın vahyin korunmuşluğu ve Peygamberin masumiyetini yakından ilgilendirdiği için daha önce yayınlanmış olan konuyla ilgili makalemizi sûrenin sonuna ek olarak vermekte yarar görüyoruz.

إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ لَيُسَمُّونَ الْمَلَٰٓئِكَةَ تَسْمِيَةَ الْأُنْثَىٰ
﴿٢٧﴾ وَمَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنِي
مِنَ الْحَقِّ شَيْـًٔا ﴿٢٨﴾ فَأَعْرِضْ عَنْ مَنْ تَوَلَّىٰ عَنْ ذِكْرِنَا وَلَمْ يُرِدْ إِلَّا
الْحَيَوٰةَ الدُّنْيَا ﴿٢٩﴾ ذَٰلِكَ مَبْلَغُهُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ
ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ اهْتَدَىٰ ﴿٣٠﴾ وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَٰوَٰتِ
وَمَا فِي الْأَرْضِ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ أَسَٰٓـُٔوا بِمَا عَمِلُوا وَيَجْزِيَ الَّذِينَ أَحْسَنُوا

بِالْحُسْنٰىۚ ﴿٣١﴾ اَلَّذٖينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَٓائِرَ الْاِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ اِلَّا اللَّمَمَۜ
اِنَّ رَبَّكَ وَاسِعُ الْمَغْفِرَةِۜ هُوَ اَعْلَمُ بِكُمْ اِذْ اَنْشَاَكُمْ مِنَ الْاَرْضِ
وَاِذْ اَنْتُمْ اَجِنَّةٌ فٖي بُطُونِ اُمَّهَاتِكُمْۚ فَلَا تُزَكُّٓوا اَنْفُسَكُمْۜ هُوَ اَعْلَمُ
بِمَنِ اتَّقٰى ﴿٣٢﴾

27. Ahirete inanmayanlar meleklere dişi adlar verirler.

28. Aslında onların bu konuda bir bilgileri yoktur. Onlar sadece zanna uyuyorlar. Şüphesiz ki zannın gerçekten yana hiçbir yararı yoktur.

29. Bizi anmaktan yüz çeviren ve sadece dünya hayatının peşinde koşandan sen de yüz çevir.

30. Onların ilimde erişebilecekleri seviye işte budur. Şüphesiz Senin Rabbin, yolundan kimin saptığını en iyi bilendir. Hidayette olanı en iyi bilen de O'dur.

31. Göklerde ve yerde olanlar da Allah'ındır; nihayet kötülük yapanları işlediklerinden dolayı cezalandıracak ve iyilik yapanları da daha güzeliyle mükâfatlandıracaktır.

32. Onlar ki ufak tefek şeyler hariç günahın büyüklerinden ve edepsizliklerden kaçınırlar. Şüphesiz Rabbinin bağışlaması boldur. O sizi topraktan yarattığında ve annelerinizin karınlarında cenin iken sizi en iyi bilendir. Şimdi siz kendiniz, kendinizi temize çıkarmayın. O, kötülükten sakınanı daha iyi bilir.

ihtiyacı bile duymayan, ahiret derdi olmayıp bütün hayatı dünya hayatından ibaret sayan ve çabasının tamamını dünya hayatına yönlendirmiş olan bu kimselerden yüz çevir. Bunlar için çabalamana değmez. Onların ilim konusunda ulaşabilecekleri nihai sınır budur. Ama şunu iyi bilesin ki Rabbin bu olup bitenleri en iyi bilendir.

Yüce Allah, olup biteni bilmesinin yanında göklerle yer O'nundur. Bu sebeple kendisinin sahip olduğu bu evrende kötülük yapanları cezalandırır ve iyilik yapanları ise mükâfatlandırır. İman eden o iyi kimseler, insan olmaları hasebiyle ufak tefek günahlar işleyebilirler fakat büyük günahlardan ve edepsizce hareket ve tavırlardan kaçınırlar. Büyük günahlar; ardından cehennem azabı, Allah'ın gazabı ve laneti gibi tehditlerin bulunduğu günahlardır. Hiçbir pişmanlık ve korku duyulmadan işlenen günahlarla bozgunculuğa neden olan ve önemli sonuçlar doğuran günahların da büyük günahlar kapsamına girdiğini söyleyenler olmuştur. Edepsizlik/fevahiş ise; had cezasını gerektiren ve ahlâk dışı olarak kabul edilen suçlardır.

Ama ne günah işlenirse işlensin derin pişmanlık duyularak bir daha o günahı işlememeye azmederek tövbe edildiği takdirde Allah'ın bağışlaması boldur. Kuşkusuz, Allah insanın geçmişini ve geleceğini, açığa vurduğunu ve gizlediğini, içinde saklayıp hiçbir şekilde dışa vurmadığını bilir.

أَفَرَأَيْتَ الَّذِي تَوَلَّىٰ ﴿٣٣﴾ وَأَعْطَىٰ قَلِيلًا وَأَكْدَىٰ ﴿٣٤﴾

أَعِندَهُ عِلْمُ الْغَيْبِ فَهُوَ يَرَىٰ ﴿٣٥﴾

33. O yüz çevireni gördün mü?

34. Az verip de arkasını getirmeyeni?

35. Gaybın bilgisi onun yanında da görüyor mu?

Âyetlerin, Kureyş'in ileri gelenlerinden Velid b. Muğire hakkında indirildiği nakledilir. Söz konusu kişi, Peygamberin kendisine anlattıklarından etkilenir ve Müslüman olmaya meyleder. Bundan haberdar olan müşrik bir arkadaşı kendisine: *"Duydum ki atalarının dinini terk edip Muhammed'in dinini seçecekmişsin. Ahirette azap edilmekten korkuyorsan bana bir miktar para ver, senin yerine ahirette ben azap çekerim"* der. Bunun üzerine Velid b. Muğire İslâm'a girmekten vazgeçer ve vaat ettiği paranın bir kısmını arkadaşına verir. Geri kalanını da ödemez.

Âyetler bu vesileyle indirilmiş olsa da başkalarının kendisi yerine azap çekebileceğine inanan herkesi kastetmektedir. İleride gelecek olan 38.-40 âyetlerde bu tür iddialara cevap verilmekte ve *"Kimse kimsenin yükünü yüklenmez. İnsan için yaptığından başkası yoktur. Yaptığının karşılığını da mutlaka görür."* denilerek kimsenin başka biri yerine azap çekmesi diye bir durumun söz konusu olamayacağı ve herkesin yaptıklarının karşılığını mutlaka göreceği anlatılmaktadır.

أَمْ لَمْ يُنَبَّأْ بِمَا فٖي صُحُفِ مُوسٰىۙ
﴿٣٦﴾ وَاِبْرٰهٖيمَ الَّذٖي وَفّٰىۙ ﴿٣٧﴾ اَلَّا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ اُخْرٰىۙ ﴿٣٨﴾ وَاَنْ
لَيْسَ لِلْاِنْسَانِ اِلَّا مَا سَعٰىۙ ﴿٣٩﴾ وَاَنَّ سَعْيَهُ سَوْفَ يُرٰىۖ ﴿٤٠﴾ ثُمَّ
يُجْزٰيهُ الْجَزَٓاءَ الْاَوْفٰىۙ ﴿٤١﴾ وَاَنَّ اِلٰى رَبِّكَ الْمُنْتَهٰىۙ ﴿٤٢﴾ وَاَنَّهُ
هُوَ اَضْحَكَ وَاَبْكٰىۙ ﴿٤٣﴾ وَاَنَّهُ هُوَ اَمَاتَ وَاَحْيَاۙ ﴿٤٤﴾
وَاَنَّهُ خَلَقَ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْاُنْثٰىۙ ﴿٤٥﴾ مِنْ نُطْفَةٍ اِذَا
تُمْنٰىۖ ﴿٤٦﴾ وَاَنَّ عَلَيْهِ النَّشْاَةَ الْاُخْرٰىۙ ﴿٤٧﴾ وَاَنَّهُ هُوَ اَغْنٰى وَاَقْنٰىۙ
﴿٤٨﴾ وَاَنَّهُ هُوَ رَبُّ الشِّعْرٰىۙ ﴿٤٩﴾ وَاَنَّهُ اَهْلَكَ عَادًا الْاُولٰىۙ ﴿٥٠﴾
وَثَمُودَا فَمَٓا اَبْقٰىۙ ﴿٥١﴾ وَقَوْمَ نُوحٍ مِنْ قَبْلُۜ اِنَّهُمْ كَانُوا هُمْ اَظْلَمَ
وَاَطْغٰىۜ ﴿٥٢﴾ وَالْمُؤْتَفِكَةَ اَهْوٰىۙ ﴿٥٣﴾ فَغَشّٰيهَا مَا غَشّٰىۚ ﴿٥٤﴾
فَبِاَيِّ اٰلَٓاءِ رَبِّكَ تَتَمَارٰى ﴿٥٥﴾ هٰذَا نَذٖيرٌ مِنَ النُّذُرِ الْاُولٰى
﴿٥٦﴾ اَزِفَتِ الْاٰزِفَةُۚ ﴿٥٧﴾ لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللّٰهِ كَاشِفَةٌ ﴿٥٨﴾

أَفَمِنْ هٰذَا الْحَدِيثِ تَعْجَبُونَ ﴿٥٩﴾ وَتَضْحَكُونَ وَلَا تَبْكُونَ
﴿٦٠﴾ وَأَنْتُمْ سَامِدُونَ ﴿٦١﴾ فَاسْجُدُوا لِلّٰهِ وَاعْبُدُوا ﴿٦٢﴾

36. **Yoksa Musa'nın sahifelerinde olan ona haber verilmedi mi?**
37. **Bir de çok vefalı olan İbrahim'in sahifelerindeki?**
38. **Kimse kimsenin yükünü yüklenmez.**
39. **Yapıp ettikleri müstesna, insan için hiç bir şey yoktur.**
40. **Yaptıklarının karşılığı da muhakkak kendisine gösterilir.**
41. **Sonra da ona mükâfatı eksiksiz verilir.**
42. **En son varış mutlak surette Rabbinedir.**
43. **Muhakkak ki güldüren de O'dur ağlatan da O'dur.**
44. **Öldüren de O'dur dirilten de O'dur.**
45. **İki çifti; erkeği de dişiyi de yaratan O'dur.**
46. **Atıldığında erkeklik suyundan.**
47. **Şüphesiz ikinci diriliş de O'na aittir.**
48. **Ve şüphesiz, zengin eden de O'dur fakir düşüren de O'dur.**
49. **Şi'ra yıldızının Rabbi de şüphesiz O'dur.**
50. **Daha önce gelmiş olan Âd kavmini de O helak etti.**
51. **Semûd kavmini de. Onlardan hiç kimseyi bırakmadı.**
52. **Daha öncesinde Nûh kavmini de. Kuşkusuz onlar daha zalim ve daha azgındılar.**
53. **Altı üstüne getirilmiş kentleri de silip süpürdü.**
54. **Derken onları, sarıp örttü sardığı şey ile...**
55. **O halde rabbinin hangi nimetlerinden şüphe duyabilirsin?**
56. **Bu, önceki uyarılar nevinden bir uyarıdır.**
57. **Yakın olan** (şu kıyamet) **daha da yaklaştı.**
58. (Ama) **onu Allah'tan başka ortaya çıkaracak yoktur.**
59. **Yoksa siz bu haberi tuhaf mı buluyorsunuz?**
60. **Ağlayacağınıza gülüyorsunuz!**
61. **Ve eğlenip duruyorsunuz!**
62. **Haydi artık Allah'a secde edin ve O'na kulluk ediniz.**

Yukarıda sözü edilen Velid b. Muğire olayından hareketle evrensel birtakım gerçeklere işaret edilmektedir. Velid b. Muğire, Peygamberin tebliği sayesinde neredeyse İslâm'ı kabul edecekti. Ama ins şeytanlarından biri araya girerek ahirette eğer bir günah ve ceza söz konusu olacaksa kendisine vereceği bir miktar para karşılığında bu cezayı çekeceğini söylemişti. Velid, buna kanmış ve İslâm'a girmekten vazgeçmişti. O adama vermeyi taahhüt ettiğinin ancak azını vermişti. Hepsini verseydi yine bir şey olmayacaktı ya. İşte müşrikler hiçbir temele dayanmayan saçma sapan inançların peşine düşmüşlerdi ve bu evrensel gerçeklerden habersizdiler. Aslında bunlar, müşrik Arapların da kabul ettikleri Hz. İbrahim'in sahifelerinde ve Hz. Musa'nın sahifelerinde de yazılıdır. Şöyle ki:

a. Hiç kimse kimsenin suçunu yüklenmez. Hem dünya hayatı için ve hem de ahiret hayatı için bu böyledir. Ancak bir kimse bir başkasının suç işlemesine sebep olmuşsa sebep olduğu nispette sorumlu tutulur. Dikkat edilirse sorumluluğu yine kendi yaptıklarından kaynaklanmaktadır.

b. Herkes yaptıklarından kendisi sorumludur. İyilik yapan, yaptığı iyiliğin mükâfatını kendisi alır, kötülük işleyen de yaptığı kötülüğün cezasını kendisi çeker.

c. Ahiret hayatında herkes yaptığının karşılığını mutlaka görecektir.

d. İyilik yapan, yaptığı iyiliğin karşılığını tam olarak alacak hatta mükâfatı katlanacaktır. Kötülük yapan ise yaptığı kötülüğün karşılığını misliyle görecektir.

e. Allah'ın izni ve yaratması olmadıkça evrende hiçbir şey meydana gelmez. Bu bağlamda gülmeyi ve ağlamayı, zenginliği ve fakirliği, ölümü ve hayatı, erkek ve dişiyi yaratan O'dur.

f. İnsanların tamamı, yaptıklarının karşılığını görmek üzere ölümden sonra diriltilecek, Allah'ın huzuruna çıkacak ve hesap vereceklerdir.

g. İnsanların Allah'tan başka taptıklarının yaratıcısı da Allah'tır. Bu bağlamda Himyer ve Huzaa kabilelerinin taptıkları ve Araplardan bir kısmının büyük değer verdiği ve evrende olup bitenler üzerinde etkisinin olduğuna inandıkları Şi'ra yıldızının yaratıcısı da O'dur.

h. Geçmiş toplumlardan işledikleri sebebiyle helak edilenleri helak eden de O'dur.

"Şeytan Ayetleri"ne Dayanak Teşkil Eden Garanik Rivayeti'nin Tarihi Değeri[1]

Din açısından iki temel unsur hayatî önemi haizdir. Bu unsurların ilki, Peygamberin kendisidir. Çünkü her dinin, onu tebliğ eden bir peygamberi vardır. Peygamberin peygamberlik yönüyle ilgili herhangi bir şüphe dinin özünü ilgilendirir.

İkinci unsur ise Peygamberin insanlara tebliğ edilmek üzere Allah'tan kendisine gönderildiğini söylediği kitaptır. Bu kitapta gerçeklere uymayan bir noktanın bulunması dini temelinden sarsar.

Allah'tan gelen mesajların çok emin bir kanaldan gelmiş olması, peygamberin onları net olarak algılayıp aynı nitelikte insanlara aktarmış olması da dile getirdiğimiz iki unsurun kaçınılmaz gerçekleridir.

Bu nedenle bir dini hedef alıp ona muhalefet edenler, saldırılarını bu iki unsur üzerinde yoğunlaştırırlar.

İslâm'a karşı olanlar da İslâm'ın bu iki unsurunu hedef almış ve saldırılarını bazen kendi uydurdukları şeylere, bazen de Müslümanların oluşturdukları kültür içerisinden malzeme bularak onlara dayanmışlardır. Ne yazık ki Müslümanların oluşturdukları kültür bu neviden birçok malzemeyi bünyesinde barındırmaktadır. Belki de öyle olması, dünya hayatının bir imtihan yeri olmasının gereğidir.

Bu tür malzemenin büyük çoğunluğunu zayıf ya da uydurma rivayetler teşkil etmektedir. İlk dönemde bazı Müslüman âlimler, nakledilen rivayetin değerine bakmaksızın rivayetin senedini vermekle rivayet karşısındaki sorumluluklarının tamamen kalktığı kanaatini taşımışlardır. Bu tür rivayetlerin İslâm düşünce tarihinde yaygınlık kazanmasının sebeplerinden biri de bu yöndeki kanaattir.

Kur'ân tefsirine dair rivayetler, Peygamberin (s.a.v.) tefsirinin yanı sıra ilk dönem Müslümanlarının tefsirlerini içermektedir. Peygamberin (s.a.v.) bir ayeti nasıl anladığının bilinmesinin önemi araştırma kabul etmez bir husustur.

Peygamberin (s.a.v.) döneminde ya da o döneme yakın dönemlerde ya-

şamış kimselerin tefsirleri de elbette bizler için çok önemlidir. Dini algılamada bütünlük ve süreklilik ile Kur'ân'ı anlama sürecinin geçirdiği merhaleleri tespit bakımından bu tefsirleri bilmemiz gerekir. Ancak bu hedefin gerçekleşmesi, sahih rivayetlere ihtiyaç gösterir. Ne yazık ki rivayetlere dayalı tefsirlerimizin büyük çoğunluğu, sahih rivayetlerin yanında zayıf ve uydurma rivayetlerden oluşmaktadır. Böylece tefsire dair rivayetler kabardıkça kabarmıştır. Rivayetlerin çokluğu ise itiraf etmek gerekir ki Kur'ân ayetleri üzerinde düşünmeyi olumsuz yönde etkilemiş ve düşünce ufkunu daraltmıştır.

On dokuzuncu asırda Batılılar sömürü hareketleriyle birlikte oryantalist çalışmalarını da yoğunlaştırdılar. Yaptıkları araştırmalar, doğu milletleriyle karşılaşmaları sonucu salt bu milletlerin kültür ve dinlerini yakından tanımayı amaçlamıyordu. Bilakis asıl hedef, sömürüye zemin hazırlamak ve onu kolaylaştırmaktı. Bu nedenle çalışmalarında İslâm'a saldırmak için bahane aradılar. Zayıf ya da uydurma rivayetler bu bahanenin en uygun araçlarıydı.

Bu tür rivayetler arasında en can alıcı olanları, kuşku yok ki Garanik kıssasıyla ilgili rivayetlerdir. Bu rivayetler hem Peygamberin şahsiyetine hem tebliğ ettiği Kur'ân'a ve hem de Peygamberin vahyi algılamasına gölge düşürüyordu. Oryantalistler bu rivayetlerde anlatılan olaya uygun bir de isim bulmuşlardı: "Şeytan Ayetleri". İtiraf etmek gerekir ki bu rivayetlerde anlatılanlar, böyle bir isimlendirmeye uygun olur. Belki müsteşrikler, olayı rivayetlerde anlatılanların ötesine götürüyorlardı[1] ama bu rivayetleri reddeden Müslüman âlimlerin yanında onlara eserlerinde yer veren hatta doğruluklarını savunan âlimler de az değildir.

Bu sebeple çalışmamızda müsteşriklerin söylediklerini hedef edinmedik. Olayı kendi kaynaklarımız çerçevesinde ele aldık. Eleştirilerimizde kendi kriterlerimizi esas kabul ettik. Bu rivayetlerde anlatılanların gerçek olup olmadığını bu esaslar çerçevesinde tespit etmeye çalıştık. Haddi zatında konuyla ilgili müsteşriklerin çalışmaları, hocamız Prof. Dr. İsmail Cerrahoğlu'nun kaleme aldığı bir makalesi[2] ile Selman Rüşdi'nin bu olayın tekrar gündeme gelmesine neden olan kitabına cevap vermeyi hedef alan Prof. Dr. Hüseyin Hatemi'nin "Şeytan Rivayetleri" isimli eserinde[3] ele alınmış ve yeterince işlenmiştir.

1 Bkz. Karen Armstrong, Muhammed (A Western Attempt To Understand Islam), London 1991, s. 111.

2 Garanik Meselesinin İstismarcıları, A. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, c. XXIV, Ankara 1981, s. 69-91.

3 Bkz. Prof. Dr. Hüseyin Hatemî, Şeytan Rivayetleri, İstanbul, 1989.

Anahatlarıyla Garanik Kıssası

Konuyla ilgili rivayetler arasındaki çelişkileri ve ayrıntıları ileride ele alacağız. Burada rivayetler arasındaki ortak noktalardan hareketle olayı ana hatlarıyla görelim:

Gelen vahiylerin tamamında müşriklerin puta tapmaları kınanıyor ve taptıkları putların hiçbir güce sahip olmadıkları anlatılıyordu. Bu durum, Müslümanlarla müşriklerin arasını açmış ve müşriklerin Müslümanlara eziyet etmelerine neden olmuştu.

Bir gün Peygamber (s.a.v.), müşriklerle birlikte oturmuş sohbet ediyorlardı. O sırada kendisine vahiy gelmesini istemiyordu. Çünkü gelecek vahiy, müşrikleri ve putlarını kınayacak, Müslümanlarla aralarındaki gerginliği daha da arttıracaktı. Ya da vahiy gelecek olursa, müşriklerin putlarını övsün ki müşriklerle aradaki buzlar çözülsün. Peygamber (s.a.v.) bu tür düşüncelere daldığı bir sırada vahiy geldi ve Necm sûresini getirdi. Peygamber, kendine gelen vahyi okumaya/tebliğ etmeye koyuldu.

افرأيتم اللات والعزى ومنات الثالثة الاخرى

ayetine[1] geldiğinde şeytanın telkinleriyle ağzından şu sözler çıkıverdi[2]:

تلك الغرانيق العلى و إن شفاعتهن لترجى

Peygamber, sûreyi okumaya devam etti ve bitirdiğinde secde etti. Orada bulunan Müslümanlarla birlikte müşrikler de secde ettiler. Müşrikler, Peygamberin putlarını övmesine sevinmişlerdi. *"Artık bizimle Muhammed arasında bir ihtilaf kalmamıştır. Zaten biz de aynı şeyi; Allah'ın yaratıcı ve rızık veren olduğunu, fakat putlarımızın Allah katında bize şefaatçi olacaklarını söylüyoruz."* dediler.

Akşam olduğunda Cebrail geldi ve Peygambere, o gün kendisine getirdiği vahyi okumasını söyledi. Peygamber Necm sûresini okudu ve şeytanın telkiniyle söylediği sözleri de okudu. Bunun üzerine Cebrail: *"Ne yaptın, ben sana bu sözleri getirmedim."* dedi. Peygamber (s.a.v.) son derece üzülmüş perişan olmuştu. Allah'ın kendisine vahyetmediği sözleri, Allah'tan gelmiş gibi tebliğ etmişti.

Kimi rivayetlere göre Resûlullah'ı teselli etmek için şu ayetler indi: *"Az daha onlar, seni sana vahyettiğimizden ayırarak ondan başkasını Bize iftira etmen için fitneye düşüreceklerdi. İşte o zaman seni dost edinirlerdi. Eğer Biz sana sebat*

1 Necm sûresi 53/19, 20, *"Lât ile Uzza'yı ve diğer üçüncüsü olan Menat'ı gördünüz mü?"*
2 *"Bunlar yüce turnalardır ve şefaatleri mutlaka umulur."*

vermeseydik, onlara bir parça meylederdin. O takdirde sana hayatın da ölümün de kat kat (azab)ını tattırırdık. Sonra Bize karşı bir yardımcı da bulamazdın.[1]

Kimi rivayetlere göre ise Resulûllah'ın üzüntüsü devam etmiş ve onu teselli etmek üzere şu ayet inmiştir: *"Biz senden önce hiçbir resul ve nebi göndermedik ki o, bir temennide bulunduğunda şeytan onun temennisine (bir şey) katmasın. Ne var ki Allah, şeytanın katacağı şeyi iptal eder. Sonra Allah kendi ayetlerini sağlamlaştırır. Allah, hakkıyla bilendir, hikmet sahibidir."*[2]

Garanik olayının yankılarına dair rivayetlerde anlatılan ise müşriklerin bu duruma çok sevindikleri ve daha önce Habeşistan'a hicret etmiş Müslümanların, müşriklerin İslâm'ı kabul ettikleri haberini alarak bir kısmının Mekke'ye döndüğü ve fakat Mekke'ye geldikten sonra kendilerine ulaşan haberin yanlış olduğunu görmeleridir.[3]

Rivayetler Karşısında Takınılan Tavır

Konuyla ilgili rivayetlerde birçok çelişkinin bulunduğuna dikkat çekmiştik. Bu çelişkiler içerisinde en önemlisi, kimi rivayetlerde putları öven sözleri söyleyenin Peygamberin kendisi olduğunun, kimilerinde ise bu sözleri söyleyenin şeytan olduğunun belirtilmesidir. Kimi rivayetlere göre ise bu sözleri Peygamber söylemiştir ama o, *"Siz müşrikler diyorsunuz ki..."* diye söze başlamış ve ardından bu sözleri söylemiştir. Rivayetleri kabul eden âlimler de, rivayetler arasındaki bu farklı anlatımlar doğrultusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir.

Bir de rivayetlerin tamamını reddeden âlimler var ki bunlar, Garanik olayı diye bir olayın vuku bulmadığını, meselenin sonradan uydurulduğunu söylerler. Rivayetlerin ne derece sahih ve güvenilir oldukları konusuna geçmeden önce bu farklı eğilimlere sahip âlimlerden bazılarının görüşlerini özet olarak nakletmekte yarar görüyoruz:

Taberî (öl. 310/923):

Garanik kıssasına dair rivayetlere yer veren en eski kaynaklardan biridir. Taberî, tefsirinde yer yer dirayet tefsirine girmekle birlikte tefsiri, rivayet tefsiridir. Naklettiği rivayetlerin sened zincirini verir ve zaman zaman rivayetlerin

kritiğine girer, sıhhat dereceleri üzerinde durur. Garanik kıssasına dair naklettiği rivayetler arasında birtakım çelişkiler bulunmasına rağmen rivayetlere herhangi bir eleştiri yöneltmez. Bilakis, kabul eder bir üslûpla onları nakleder.[1]

Beğavî (öl. 516/1122):

Garanik kıssasını naklettikten sonra, Kur'ân'dan olmayan sözlerin şeytan tarafından söylendiğini ileri sürenlerin bulunduğuna dikkat çeker ve bu görüşe karşı çıkar. Ona göre müfessirlerin çoğunluğuna göre bu sözleri söyleyen Peygamberdir. Ayrıca Katade, Peygamberin, uyukladığı bir sırada bu sözleri sarfettiğini nakleder.[2]

İbni Teymiyye (öl. 652/1254):

Peygamberin (s.a.v.) ismeti ile kıssa arasında bir ilişki kurar ve olayın peygamberlerin ismetiyle çelişmediğini anlatır. Sonraki bazı âlimlerin buna karşı çıktıklarını ama bir dayanaklarının bulunmadığını; olayla ilgili rivayetlerin hem tefsir ve hem de hadis kitaplarında yer aldığını, buna karşı çıkmanın mümkün olmayacağını ve bunun, peygamberlerin ismet sıfatına ters düşmediğini savunur. Çünkü Allah, şeytanın ilka ettiği sözleri neshedip iptal etmiştir.

O da Zemahşerî'nin[3] vardığı sonuca varır ve olayın, imtihan için vuku bulduğunu anlatır.[4]

İbn Hacer el-Askalânî (öl. 852/1449):

Buhârî şerhinde kıssanın kaynak ve senedlerini zikrettikten sonra şöyle demektedir: "Said b. Cübeyr'in rivayeti hariç bu konudaki rivayetlerin tamamı ya zayıf ya da munkatı'dır. Ne var ki kıssanın birçok tarikten rivayet edilmiş olması olayın bir aslının bulunduğuna delâlet etmektedir.

Ayrıca kıssanın rivayet edildiği iki mürsel tarîk vardır ki bu iki rivayetin senedlerindeki râviler, Buhârî ve Müslim'in şartlarına uygundur. Bu iki tarîkten biri, Taberî'nin Yûnus b. Yezid ve onun da İbn Şibab'tan rivayet ettiği tariktir. İkincisi ise Mu'temir b. Süleyman ve Hammâd b. Seleme'den yine Taberî'nin naklettiği rivayettir.[5]

1 Bkz. Câmiu'l-Beyân an Tevili Âyi'l-Kur'ân, Beyrut-1988, XVII, 186-187.
2 Bkz. Maâlimu't-Tenzil, Beyrut-1987, III, 293-294.
3 Bkz. el-Keşşâf an Hakâiki Ğavâmidi't-Tenzîl, Beyrut-tarihsiz, III, 164-165.
4 Mecmuu Fetâvâ Şeyhi'l-Islâm -Cem ve tertîb: Abdurrahman b. Muhammed, baskı yeri ve tarihi yok. X, 291, 292.
5 Ibn Hacer el-Askalânî, Fethu'l-Bârî. el-Matbaatu's-Selefiyye, VIII, 439.

Netice olarak İbn Hacer rivayetlerin ya zayıf ya da munkatı' senedlerle geldiğini söylemekte, sadece Said b. Cübeyr'den gelen rivayetleri mürsel bulmakta, diğer iki tarikten gelen iki rivayeti ciddiye almakta ve böylece üç rivayeti, bir konuyla ilgili varid olmuş çok rivayet kabul ederek olayın vuku bulunduğunu savunmaktadır.

Suyûtî (öl. 911/1505):

ed-Durru'l-Mensur isimli rivayet tefsirinde kıssayla ilgili rivayetlerin hemen hemen tamamına yakını derlenip nakledilmektedir.[1]

Kıssayla ilgili rivayetlerin genel değerlendirmesi ileride yapılacaktır.

Kıssa ayrıca Vahidî'nin (öl. 468/1075) Esbâbu'n-Nüzûl[2] isimli eseriyle tali bazı hadis kitaplarında yer almaktadır.

Bazı âlimler ise Peygamberin (s.a.v.) Kur'ân'ın tilavetine ister kasden ve ister sehven Kuran'dan olmayan bazı şeyleri katmasının mümkün olmadığını, konuyla ilgili rivayetlerin sahih olması halinde, o sözleri söyleyenin şeytanın kendisi olduğunu söylerler. Şimdi de bu görüşte olan âlimlerden bazılarını görelim:

Cassas (öl. 370/980):

Kur'ân'dan olmayan sözlerin Peygamber (s.a.v.) tarafından değil, şeytan tarafından söylendiğini anlatıyor. Buna göre Peygamber, müşrik topluluğundan uzakta bir yerde Necm sûresini okuyordu.

... افرأيتم اللات والعزى

ayetini okuduğunda ins şeytanlarından biri:

تلك الغرانيق العلى و إن شفاعتهن لترتجى

dedi. Müşrikler, bu sözlerin Peygamber tarafından söylendiğini zannettiler. Bu sözlerin, Peygamber tarafından söylendiğini ileri süren âlimlerin bulunduğuna dikkat çeken Cassas, Peygamberin bunları söylemiş olamayacağını, Peygamberin Kur'ân'ı okurken ne şeytan sözünü ve ne de başka herhangi bir sözü sehven de olsa Kur'ân'a katmayacağını ve bunun mümkün olamayacağını belirttikten sonra Hasan Basrî'den şöyle bir rivayet nakleder:

Peygamber (s.a.v.) Kur'ân'dan müşriklerin putlarını söz konusu eden bir bölüm okudu ve müşriklere yönelerek şöyle dedi: *"Size göre bu putlar yüce tur-*

nalar gibidir ve şefaatleri umulur." Yani Peygamber (s.a.v.) red makamında bu sözleri söylemiştir.[1]

Kuşeyrî (öl. 465/1072):

Peygamber (s.a.v.) Kur'ân'ı okurken ağır ağır okur ve bazen bir miktar sessiz dururdu. Şeytan bu sırada birtakım sözler söylemiştir.[2] Yani Kuşeyrî de, Cassas'ın görüşündedir.

Kadı İbn Arabî (öl. 546/1151):

Kıssayla ilgili rivayetleri özetledikten sonra on madde ile kıssayı reddetmektedir. Özet olarak bu maddeler şöyledir:

Birincisi: Yüce Allah Peygambere meleği gönderirken, Peygamberde gelenin melek olduğuna dair bilgi yaratır. Böylece Peygamber melek ile başkasını birbirinden ayırt eder. Peygamber eğer kendisine gelenin melek mi değil mi bilmiyorsa, kendisine gelenin Allah tarafından olduğunu kesin olarak söyleyemez ve biz de onun Allah tarafından olduğunu kesin olarak bilemeyiz.

Eğer şeytan vahyin arasına girebiliyorsa hiçbir ayete güven kalmaz.

İkincisi: Yüce Allah Peygamberini küfür ve şirkten korumuştur. Bu konuda Müslümanlar arasında icma vardır. Hem fiil ve hem de inanç bakımından Peygamber bu tür şeylerden münezzehtir.

Peygamber hakkında fiillerde ma'siyet caiz olmazken itikat açısından küfür olan bir şey ona nasıl nispet edilebilir?

Üçüncüsü: Yüce Allah Peygamberine kendisini tanıtmış, onu deliller konusunda haberdar kılmış ve kendisine göklerin ve yerin melekûtunu göstermiş, geçmiş peygamberlerin durumlarını ona öğretmiştir: Böyle biri, şeytanın oyununa gelerek onun söylediklerini Allah'ın sözleriymiş gibi tebliğ eder mi?

Dördüncüsü: Peygamberin (s.a.v.), bu rivayetlerde belirtildiği gibi kavmiyle sohbet etmeyi, vahyin kendisine gelmesine tercih etmesi mümkün değildir. Çünkü yüce Allah'tan gelen vahiy, Peygamberin beden ve kalbine hayat verirdi. Yalnızlığında vahiyde teselli buluyordu. En büyük arzusu oydu. Şu veya bu şekilde başka bir şeyi vahye tercih etmesi düşünülemez.

Beşincisi: Peygamberin, şeytanın telkinlerini kabul etmesi, şeytanla meleği birbirine karıştırması, tevhidle küfrü birbirinden ayırt edememesi mümkün değildir. Gece-gündüz gelen vahiy, bu putların cansız şeyler olduklarını, duy-

ma ve görmelerinin söz konusu olmadığını, insanlara herhangi bir zarar veya yararlarının dokunmayacağını anlatıyordu. Böyle olduğu halde Peygamberin *"Onlar yüce turnalardır ve şefaatleri umulur"* demesi mümkün müdür?

Rivayetler bununla da yetinmiyor, akşam Cebrail gelinceye kadar Peygamberin ne söylediğinin anlamını bilmediğini ve Cebrail'e de bu sözleri cahil cahil tekrar ettiğini anlatıyor. Hiçbir akıl sahibi böyle bir şeyi kabul edemez.

Altıncısı: Rivayetlerin anlattığına göre Peygamber (s.a.v.), şeytanın telkinlerini Kur'ân'a katmasından dolayı üzülmüş, bunun üzerine şu ayet inmiştir:[1]

و إن كادوا ليفتنونك عن الذى أوحينا إليك لتفترى علينا غيره

Bu da rivayetleri uyduranların cahilliğini gösterir. Çünkü bu ayet bir şeyin olmasını değil, *"neredeyse olacağını fakat olmadığını"* anlatır. Ayet, neredeyse, Peygamberi kendisine vahyedilenden uzaklaştıracaklardı fakat bunu gerçekleştiremediler, diyor. Eğer bunu becerebilmiş olsaydılar Peygamberi, Kur'ân'dan başkasını Allah'a nispet etmekle müfteri durumuna düşürmüş olacaklardı.

Yedincisi: Ama Peygamber (s.a.v.), iftira etmedi. Eğer fitnelerine kapılmış ve iftira etmiş olsaydı, onu dost edineceklerdi.

Sekizincisi: Allah *"Eğer sana sebat vermemiş olsaydık, onlara bir parça meylederdin"* buyuruyor. Böylece Peygamber'e sebat verdiğini, tevhid ve ma'rifeti kalbine yerleştirdiğini ve onu koruduğunu haber veriyor. Onu korumayıp kendi kendisine terk etmiş olsaydı, belki arzularına boyun eğerdi. Ayet, Peygamberin ismetini, yani korunmuş olduğunu ve kendisine nisbet edilen olumsuzluklardan berî olduğunu bildiriyor.

Dokuzuncusu:

...و ما أرسلنا من قبلك من رسول ولا نبي

ayeti ininceye dek Peygamberin kederlenip hüzünlendiği meselesine gelince, az da olsa şeytanın her başarısı Peygamberi üzer. Bu meseleyi onuncu maddede etraflıca anlatacağız.

Onuncusu: Yüce Allah'ın:

و ما أرسلنا من قبلك من رسول ولا نبي إلا إذا تمنى ألقى الشيطان في أمنيته

ayeti, görüşümüzün doğruluğuna bir delildir. Yüce Allah bu ayetiyle peygamberleri konusundaki bir sünnetini haber vermektedir. Şöyle ki:

1 İsrâ sûresi 17/73 *"Az daha onlar, seni, sana vahyettiğimizden ayırarak, ondan başkasını Bize iftira etmen için fitneye düşüreceklerdi."*

Peygamberler, Allah'tan bir söz naklettiklerinde şeytan kendi yanından o söze ilavelerde bulunur.

Peygamber (s.a.v.) Kur'ân okuduğunda kelimeleri tane tane okur ve ayetlerin durak yerlerinde uzunca dururdu. İşte:

و منات الثالثة الأخرى ifadesi ile ألكم الذكر وله الأنثى ifadesi arasında o uzunca durmalardan birini yapmış ve şeytan, sesini Peygamberin sesine benzeterek demiş, müşriklerle kalplerinde hastalık bulunan basireti az bazı kimseler bu sözü söyleyenin Peygamberin kendisi olduğunu sanmış ve Peygamberle birlikte secdeye kapanmışlardır.

Kendilerine ilim ve iman verilmiş olanlar ise Kur'ân ile Kur'ân olmayanı birbirlerine karıştırmamışlardır.

Ebû Bekr İbn Arabî sözlerinin sonunda Kur'ân'ın rehber edilmesi gerektiğini söyler ve başka şeylerin Kur'ân'a karıştırılmaması gerektiği tavsiyesinde bulunur.[1]

Kadî İyâd (öl. 544/1149) :

Kıssayla ilgili rivayetlerin hiçbiri, sahih hadisleri derleyenler tarafından rivayet edilmemiştir. Sağlıklı ve muttasıl bir senedle gelen bir rivayet yoktur.

Ayrıca rivayetler arasında birçok çelişki vardır. Bu sebeple kıssa nakil yönünden sahih değildir.

Metin yönünden de sahih olamaz. Ümmet, Peygamberin ismeti konusunda ittifak etmiş ve onu bu tür aşağılıklardan tenzih etmiştir.

Allah'tan başka ilâhların övülmesi küfürdür. Peygamber, bu tür şeylerden de münezzehtir. Şeytanın telkinatına uyarak ve kendi yanından Kur'ân'a ilavelerde bulunmaktan da münezzehtir.

Böyle bir olay gerçekleşmiş olsaydı, müşrikler de Yahudiler de her fırsatta bunu gündeme getirir, hatta imanı zayıf bazı Müslümanlar dinden dönerlerdi.

Kıssanın sahih olmadığını belirten Kadı İyâd, olmuş olması ihtimali üzerinde de durmakta ve bu takdirde Kur'ân'a ilâve sözler Peygamber (s.a.v.) tarafından değil, duraklar arasında şeytan tarafından söylenmiştir, demektedir.[2]

1 Ahkâmu'l-Kur'ân, Mısır-1958, III, 1287-1291.

2 Ali el'Karî, Şerhu'ş-Şifâ. Beyrut-tarihsiz. IV, 366-368.

Fahreddin Râzi (öl. 606/1210) :

Tahkik ehli bu rivayetin bâtıl ve uydurma olduğunu Kur'ân, sünnet ve akla dayanarak söylerler.

Kuran'dan delilleri: Rivayet, Kur'ân'ın şu ayetlerine aykırıdır:

''Eğer o (Muhammed), bazı laflar uydurup Bize iftira etseydi, elbette ondan sağ elini (gücünü kuvvetini) alırdık, sonra onun can damarını keserdik. Sizden hiç kimse buna engel olamazdı."[1]

"De ki onu (Kur'ân'ı): kendi tarafımdan değiştirmek benim için imkânsızdır. Ben sadece bana vahyolunana uyarım.[2]

"O havadan konuşmaz. O (Kur'ân), kendisine inen vahiyden başka bir şey değildir."[3]

"Az daha onlar, seni sana vahyettiğimizden ayırarak, ondan başkasını bize iftira etmen için fitneye düşüreceklerdi. İşte o zaman seni dost edinirlerdi "[4]

"Eğer Biz seni sağlamlaştırmamış olsaydık, onlara bir parça meylederdin."[5]

'Biz onunla senin kalbini sağlamlaştırmak (kolayca ezberlemeni sağlamlaştırmak ve çeşitli olaylara karşı yeni gelen ayetlerle kalbini takviye etmek) için onu böyle (parça parça indirdik) ve onu ağır ağır okuduk."[6]

"(Ey Muhammed) sana (Kur'ân'ı, Cebrail vasıtasıyla) okutacağız ve sen (onu) unutmayacaksın."[7]

Sünnetten delilleri:

Muhammed b. İshak b. Huzeyme'ye kıssa sorulmuş ve o: *"Bu kıssa zındıkların uydurmasıdır"* demiş, ayrıca bu konuda bir kitap telif etmiştir.

Beyhakî de bu kıssanın râvîlerinin güvenilir olmadıklarını anlatmıştır.

Ayrıca Buhârî, Sahihi'nde Peygamberin (s.a.v.) Necm sûresini okuduğunu, Müslümanlarla müşriklerin; insanlarla cinlerin secde ettiklerini rivayet etmiştir. Nakletttiği rivayette ise Garanik kıssasından hiç söz edilmemektedir.

Aklî delillerini de şu maddelerde toplamak mümkündür:

a- Peygamberin (s.a.v.) putları yücelttiğini caiz gören küfre girmiş olur.

1 Hakka sûresi 69/44-47.
2 Yûnus sûresi 10/15.
3 Necm sûresi 53/3.
4 İsrâ sûresi 17/73.
5 İsrâ sûresi 17/74.
6 Furkan sûresi 25/32.
7 A'lâ sûresi 87/6.

Çünkü kesin olarak biliniyor ki gayret ve çabalarının en büyük bölümü, putları reddetme yönündeydi.

b- Peygamber (s.a.v.)'in ilk dönemlerde müşriklerin eziyetlerinden emin olarak Ka'be'nin yanında namaz kılması yahut Kur'ân okuması mümkün değildi. Mutlaka ona eziyet ederlerdi.

Ancak gece vakti yahut müşriklerin bulunmadığı bir zamanda Ka'be'de namaz kılabilirdi. Bu da kıssanın uydurma mahsûlü olduğunu gösterir.[1]

c- Müşriklerin Peygambere düşmanlıkları o kadar büyüktü ki, işin gerçeğine vakıf olmadan bu kadarlık kıraatle yetinmeleri ve Peygamberin kendileriyle uzlaştığı kesin olarak ortaya çıkmadan ilâhlarını yücelttiğine dair fikir birliğine vararak secde etmeleri düşünülemez.

d- Kıssa ile ilgili anlatılanları caiz görecek olursak şeriat hakkındaki güven ortadan kalkar. Şeriatın her hükmü için aynı durumun söz konusu olmuş olabileceğini kabul etmiş oluruz.

Kıssayı kabul edecek olursak yüce Allah'ın şu ayetini de iptal etmiş oluruz: *"Ey Peygamber, Rabbinden sana indirileni duyur; eğer bunu yapmazsan, O'nun elçiliğini yapmamış olursun. Allah seni insanlardan korur."*[2] Çünkü gelen vahyi eksiltmekle arttırmak arasında bir fark yoktur.

Özet olarak anlattığımız şu hususlardan da anlaşıldığı gibi Garanik kıssası uydurma mahsûlü bir kıssadır.

Râzî daha sonra Peygamberin sehven de olsa Kur'ân'da eksiltme ve arttırma yapmasının mümkün olmadığını, kıraati esnasında söz konusu sözleri şeytanın yahut başka birinin söylemiş olmasının da mümkün olamayacağını belirtir.[3]

Muhammed Abduh (öl. 1323/1905):

Peygamberler, yüce Allah'ın koruması altındadır. İslâm'ın temel prensiplerinden biri budur. Kur'ân bunu anlatmakta, sünnet bunu te'yid etmektedir. İslâm ümmeti de bu konuda icma etmiştir.

1 Rivayetlerin bir kısmına göre Peygamber (s.a.v.) namaz kılarken Necm Sûresini okumuş ve namazda müşriklerin putlarını övmüştür. Bir kısmına göre ise, müşriklerin meclisinde sohbet ederken Necm Sûresini okumuş ve bu sırada müşriklerin putlarını övmüştür. Râzî bu maddeyle bu iki durumun da mümkün olmadığını anlatmaktadır.

2 Mâide sûresi 5/67.

3 et-Tefsîru'l-Kebir, İkinci Baskı, Tahran-tarihsiz, XXIII, 50-52.

Garanik kıssasına dair rivayetlere eserlerinde yer verenler, rivayet düşkünü ve nakil köleleridir.

Konuyla ilgili rivayetler arasındaki çelişkilere dikkat çeken Abduh, insanların bu tür rivayetlere iltifat etmelerini garip şeylere düşkünlüklerine bağlamaktadır.

Bu rivayetleri aktaranlar, Hac sûresinin elli ikinci ayetinde geçen "ümniyye" kelimesini tilavetle tefsir eder ve İbn Abbas'ın da bu görüşte olduğunu söylerler.

Bu da onların ne kadar kıt bir anlayışa sahip olduklarını gösterir. Bunlar, ifade inceliklerini ayırt edecek bir zekâ ve kabiliyete sahip değillerdir. Buhârî'nin İbn Abbas'tan yaptığı nakil şöyledir:

Ayetinin tefsirinde İbn Abbas şöyle demektedir: *"Peygamber konuştuğu zaman şeytan konuşmasına (birtakım şeyler) katar. Allah, şeytanın kattığı şeyleri iptal eder ve ayetlerini sabitleştirir "امنية" kelimesinin "kıraati" anlamında olduğu da söylenmiştir.*[1]

İbn Abbas, "ümniyye"yi konuşma ile tefsir ettikten sonra "kıraati" anlamına kullanıldığının söylendiğini ifade etmekle *konuşması* ile *kıraati* şeklindeki tefsirler arasında fark görmekte ve tercihini, "konuşması" şeklindeki tefsirinden yana ortaya koymaktadır.[2]

Kıssa müstakil eserlere de konu olmuştur. Fahreddin Râzî'den de öğrendiğimiz gibi kıssa, Muhammed b. İshâk b. Huzeyme'ye sorulmuş ve o da kıssanın uydurma olduğuna dair bir eser te'lif etmiştir.[3]

Aksekili Ahmed Hamdi, kıssayla ilgili bir dizi makale yazmış, bilahare bu makaleleri "Hâtemu'l-Enbiyâ Hakkında En Çirkin Bir İsnadın Reddiyesi" başlığı altında kitaplaştırmıştır. Aksekili de bu kitabında kıssanın uydurma olduğunu anlatmaktadır.[4]

Çağımızın muhaddislerinden Nâsiru'd-Din el-Elbânî de kıssaya dair müstakil bir eser yazmıştır. "Nasbu Mecânik li Nesfi Kıssati'l-Ğaranik" ismini verdiği bu eserde kıssanın asılsız olduğunu anlatmaktadır. Eser, 1949 yılında Şam'da basılmış olup kırk sayfadır.

Müsteşriklerin Hz. Muhammed'in peygamberliğine ve Kur'ân'ın Allah

1 Buhari, Kitâbu't-Tefsir, Hac sûresi.

2 Âsârât fi Müşkilât'ten naklen, Ali b. Hasen el-Halebî, Delhatlu't-Tahkik li İbtâli Kıssati'-Ğarânik, Cidde-1992, s. 195-202.

3 Râzî, XXIII, 50.

4 Aksekili'nin bu eserini M. Hayri Kırbaşoğlu sadeleştırerek "İslâmi Araştırmalar" dergisinde (cilt: 6, sayı: 2, 1992) seri halinde yayınlamıştır.

kelamı olduğuna gölge düşürmek için Garanik kıssasını atlama tahtası olarak kullanmaları İslâm âleminde kıssayla ilgili birçok makalenin yazılmasına neden olmuştur. Çağımızda Peygamberin hayatını kaleme alanlar da meseleye uzunca yer verme ihtiyacı duymuşlardır. Bu bağlamda hocamız İsmail Cerrahoğlu'nun "Garanik Meselesinin İstismarcıları" isimli makalesini zikredebiliriz.[1] Bu konuda çalışma yapacaklara geniş bir bibliyografya sunan Cerrahoğlu makalesinde daha çok müsteşriklerin bu uydurma kıssayı nasıl istismar ettiklerini inceleyerek cevap vermekte, bu arada insaflı müsteşriklerden nakiller yaparak verdiği cevapları desteklemekte ve kıssanın uydurma olduğu sonucuna varmaktadır.

Yine Ebû'l-Alâ' el-Mevdûdî, "Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı" isimli eserinde[2] Muhammed Sadık el- Arcûn "Muhammedun Resûlüllah" isimli eserinde,[3] Mehdî Rizkullah Ahmed "es-Sîretu'n-Nebeviyye fî Dav'i'l-Masâdiri'l-Asliyye" isimli eserinde[4] olaya geniş yer vermişlerdir. Her üç yazar da kıssanın uydurma olduğuna dair naklî ve aklî delillere yer verirler.

Selman Rüşdi'nin Peygamberi karalamayı hedef alan; onu -hâşâ" seks manyağı, sahtekâr ve çevresindeki Müslümanları da seviyesiz ve bayağı kimseler olarak göstermeye çalışan[5] "The Satanic Verses"[6] la ilgili yayınlar daha bir hız kazanmıştır. Bunlardan ikisini anmak istiyoruz:

Bunlardan birincisi Ali b. Hasen b. Ali b. Abdilhamid el-Halebî el-Eserî'nin "Delâilu't-Tahkîk lı Üstabi Kıssati'l Ğarânik Rivayeten ve Dirayeten" isimli eseridir.[7] 250 sayfadan oluşan eserinde yazar, kıssayla ilgili bütün rivayetleri derlemiş ve her rivayeti tek tek ele alarak sened ve metin açısından eleştiriye tâbi tutmuştur. Kitabının son bölümünde de belli başlı âlimlerden nakiller yapmıştır.

Yazar şu sonuçlara varmaktadır:

a- Kıssa bâtıl olup bir temele dayanmamaktadır. İslâm'ın inançlarına, dinin kurallarına; ayetlere ve sahih rivayetlere aykırı olduğundan merduddur.

1 A. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, c. XXIV, Ankara-1981, s. 69-91.

2 Bkz. Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı, Çev. Ahmed Asrar, İstanbul-1992, III, 248-256.

3 Bkz. Muhammedun Resûlüllah, Dımaşk-1985, II, 30-153.

4 Bkz. es- Siretü'n-Nebeviyye, Riyad-1992, s. 199-205.

5 Karen Armstrong, a. g. e. s. 111.

6 Şeytan Ayetleri.

7 Eser Cidde'de 1992 yılında basılmıştır.

b- Sahih bir senedi yoktur.

c- Metinleri muzdarip ve çelişkilidir.

d- Rivayetlerin bir kısmında anlatılanlar, diğerlerinde anlatılanları yalanlamaktadır.

e- Böyle bir kıssanın kabul görecek bir tarafı yoktur.

İkincisi: Hüseyin Hatemî'nin "Şeytanın Rivayetleri" isimli eseridir. Müellif eserinde Selman Rüşdi'nin eserini, eserin yankılarını, müsteşriklerin olay karşısında takındıkları tavrı ve Garanik kıssasını derinlemesine incelemekte, kıssanın tamamen uydurma mahsûlü olduğunu anlatmaktadır.

Kıssa hakkında farklı görüşlere sahip âlimlerden nakiller yaptık. Özet olarak da olsa görüşlerini aktarmakta yarar gördük.

Tarafsız bir yaklaşımla, bu nakillerden rahatlıkla şu sonucu çıkarabiliriz: Meseleyi derinlemesine inceleyen ve din konusunda bütüncül bakışa sahip olanlar, kıssanın uydurma mahsûlü olduğu sonucuna varıyorlar. Kıssa üzerinde derinlemesine araştırma yapmayan ve yeterince düşünmeyen ya da dine bütüncül bakmayanlar, kıssayı kabul ediyor.

Bütüncül derken kastımız, dinî bir mesele incelenirken, dinî bir bütün olarak ve özellikle o meseleyi ilgilendiren diğer dinî hususları göz önünde bulundurarak meselenin çözümüne gitmektir. Bütüncül bakış, geniş bir kültüre ve güçlü bir muhakemeye ihtiyaç gösterir. Geçmişte âlimlerimiz, böyle bir alt yapıya sahip olmalarına rağmen her nedense böyle bir bakışı çoğu zaman ihmal etmişlerdir. Günümüzde dağınık ve değişik meselelerde birbirleriyle uyumsuz bir din anlayışının ortaya çıkması geçmişteki bu ihmalin sonucudur. Özellikle tefsirde böyle bir bakış açısına şiddetle ihtiyaç vardır. Ama maalesef bütüncül bakışın en çok ihmal edildiği alanlardan biri, tefsir olmuştur.

Oysa Kur'ân, harf harf, kelime kelime, ayet ayet böyle bir uyum ve bütünlüğün şaheseridir. Her harf yakınındaki harflerle, her kelime, çevresindeki kelimelerle ve her ayet, önceki ve sonraki ayetlerle tam bir uyum ve anlam bütünlüğüne sahiptir. Kur'ân'ın tamamına mükemmel bir uyum ve örgü hakimdir. Bununla birlikte müfessirlerimiz çoğu zaman her ayeti, diğer ayetlerle ve sûreye hakim fikir ve konu örgüsü dışında müstakil bir cümleymiş gibi tefsir etmişlerdir. Hatta bazen tek ayetin bile ifade terkiplerini birbirinden bağımsız tefsir edebilenleri olmuştur.

Geçmişte âlimlerimizin bütüncül bakış için gerekli alt yapıya sahip olmalarına rağmen, onu yeterince işletmemelerinin temelinde her neslin, bir önceki nesle aşırı bağımlı oluşunun yattığı kanaatindeyiz.

Her âlim, kendinden önceki âlimlerin görüşlerine yerli yersiz eserlerinde yer vermek istiyor. Belki güçlü bir muhakemeye sahip toplum ya da okuyucu kitlesi için bu tavır yararlıdır. Çünkü okuyucunun önüne birçok alternatif sunulmuştur. Okuyucu farklı görüşlerden uygun olanı seçer ve Kur'ân'ı anlamaya çalışırken bütüncül bir görüşe varır.

Toplumun bir kesimi bu kargaşa karşısında dinden soğumuş, din konusunda duyarsız hale gelmiştir. Bir kesimi de farklı hatta birbirine zıt görüşlerin hepsini peşinen doğru kabul etme gibi bir çıkmaza saplanmıştır.

Bu durum, toplumun dine bakışını da etkilemiş, farklı bakış açılarının ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Sened ve Metin Açısından Garanik Kıssası

a- Sened Yönünden:

Kıssa, birçok tarikten rivayet edilmesine rağmen muttasıl ve sahih bir senedle gelen tek bir rivayeti mevcut değildir. Râvilerin büyük çoğunluğu ya yalancılık ya da güvenilir olmamakla itham edilmiştir.

Kıssayla ilgili rivayetlerin senedinde geçen râvilerin her birini ayrı ayrı ele alıp inceleme ihtiyacı duymadık. Çünkü kıssayı kabul edenler de rivayetlerde geçen râvilerin pek çoğunun yalancı ya da güvenilir olmadığını kabul ediyorlar. O halde kıssayı kabul edenlerin itibar ettikleri senedlerle rivayet konularında sözlerine itibar edilir âlimlerin bazılarının görüşlerine yer vermek yeterli olacaktır.

Rivayetlerin senedleri üzerinde duran ve kıssayı vuku bulmuş kabul eden, Buhârî şârihi İbn Hacer el-Askalânî'dir (öl. 852/1449). Kıssanın senedlerini gündeme getirerek kıssayı kabul eden başka bir âlime çalışmamızda rastlamadık. İbn Hacer'in senedleri değerlendirmesi şöyledir: "Said b. Cübeyr'in rivayeti hariç bu konudaki rivayetlerin tamamı ya zayıf ya da munkatı'dır. Ne var ki kıssanın birçok tarikten rivayet edilmiş olması, olayın bir aslının bulunduğuna delâlet etmektedir. Ayrıca kıssanın iki mürsel tariki vardır ki bu iki rivayetin senedlerindeki râviler, Buhârî ve Müslim'in şartlarına uygundur.

Bu iki tarikten biri, Taberî'nin Yûnus b. Yezid ve onun da İbn Şihab'tan rivayet ettiği tariktir, ikincisi ise Mu'temir b. Süleyman ve Hammâd b. Seleme'den yine Taberî'nin naklettiği rivayettir."[1]

1 İbn Hacer el-Askalâni, Fethul-Bâri, el-Matbaatu's-Selefiyye, VIII, 439.

Askalânî'nin söz konusu ettiği, rivayetlerin çokluğu meselesi, âlimlerin kabul ettiği mutlak bir hüküm değildir. Bir konuyla ilgili diyelim ki on rivayetin veya yirmi, otuz rivayetin bulunması, o rivayetlerin hepsini ya da birini sahih rivayet mertebesine yükseltmez. Rivayetlerin çokluğu sadece sahih senedlerle rivayet edilmiş mürsel rivayetler için söz konusu edilmiştir ki bu konuda da âlimler arasında ittifak yoktur. Nitekim Askalânî de, rivayetlerin çokluğunu ifade ederken mutlak bir hükmü dile getiriyor gibi görünse de kıssayla ilgili sahih senedlerle rivayet edilmiş üç rivayetin bulunduğuna dikkat çekmektedir.

Askalânî'nin değer verdiği üç rivayeti ileride ele alacağız. Rivayet tefsirlerinde mürsel rivayetlerin çokluğunu da göz önünde bulundurarak mürsel rivayetlerin değeri üzerinde durmak istiyoruz.

Mürsel Rivayetlerin Değeri

Mürsel rivayet senedinde sahabinin zikredilmediği hadistir.[1] Tabiînin, Resülüllah (s.a.v.) döneminde vuku bulmuş bir olayı kendisi görmüş gibi anlatması yahut Peygamberin hadisini duymuş gibi nakletmesidir.

Sahabilerin tamamı âdil kabul edilmişlerdir. Ama onları atlayarak hadisi Resûlüllah'tan nakleden tabiînin bunu direkt bir sahabiden mi naklettiği bilinmediğinden, rivayeti nakleden tabiînin güvenilir olması yeterli görülmemiştir. Rivayet eden tabiî, muhtemeldir ki o hadisi başka bir tabiiden ve o da başka birinden nakletmiştir. Kendisinden nakil yapılan kişi bilinmediğinden âdil olduğuna hükmedemeyiz.[2] İşte bu nedenle mürsel, zayıf hadis kısmına girer ve hüccet olarak kabul edilmez. İbn Salah, muhaddislerin bu konuda ittifak ettiklerini bildirmektedir.[3]

Said b. el-Müseyyib, Şa'bi, Hasan Basri ve Said b. Cübeyr gibi tabiînin ileri gelenlerinin mürsellerini kabul edenler bu sonuca varırken daha çok bu zatların mürsellerinin başka tarikten sahih müsned senedlerle rivayet edilmiş olduklarını göstermişlerdir. Yani bir tabiînin mürselleri, başka tariklerden muttasıl ve sahih senedlerle rivayetleri varsa o tabiînin mürselleri, diğer mürsellerden farklı bir konumdadır ve diğer mürsellerden üstündür. Hemen belirtelim

1 Talat, Koçyiğit, Hadis Istılahları, Ankara-1980, s. 291; Selahattin Polat, Mürsel Hadisler ve Delil Olma Yönünden Değeri, Ankara-1985, s. 51.
2 Hatip el Bağdadi, el-Kifâye fi İlmi'r-Rivaye, Medine-tarihsiz, s. 387.
3 İbnu's-Salah, Mukaddime, Haleb, 1966, s. 100.

ki, Garanik kıssasıyla ilgili mürsellerin sahih ve müsned bir senedle gelen tek bir rivayeti mevcut değildir.

Mürsel rivayetin kabul görmesi için önemli şartlardan biri de mürsel rivayetin, güvenilir ve müsned bir senedle rivayet edilen bir hadise ters düşmemesidir. İleride göreceğimiz gibi Garanik kıssası, değil sahih ve müsned bir hadisle, Kur'ân-ı Kerim'in ayetleriyle bile çelişmektedir.

Mürselin farklı tariklerden gelmesi meselesine gelince, bu tür mürselleri kabul eden âlimler olmuştur. Ancak bu tür mürseller, müsned senedle takviye edilen mürsellerden aşağı bir mertebededir.[1] Yani bu tür mürseller, sahih hadis mertebesinde değildir.

Kaldı ki mürsel hadisin, zayıf hadisler kısmında mütâlâa edilmesi gerektiğine dair gerekçe bu tür mürseller için de geçerlidir. Çünkü gerekçe olarak; onu irsal eden tabiînin bu hadisi bir sahabiden değil de bir tabiînden duymuş olabileceği ve o tabiî de bizce meçhul olduğu ifade edilmektedir. Halbuki farklı kanallardan gelen mürseller için de aynı durum söz konusu olabilir. Meselâ biri, tabiîn döneminde bir hadis uydurur ve buna pekâlâ birkaç tabiî aldanabilir. Uydurulan rivayet yaygınlaşmıştır ve onu bir değil de iki veya üç tabiî nakletmektedir. O halde tariklerin çokluğu belki rivayet hakkındaki şüphe ihtimalini azaltır ama tümden ortadan kaldırmaz.

Simdi Askalânî'nin senedlerini sahih bulduğu biri İbn Abbas'tan ve ikisi mürsel rivayetleri görelim:

Birincisi: Said b. Cübeyr'in İbn Abbas'tan naklettiği rivayettir.

Askalânî'nin kendisi de senedinden söz ederken sonundaki ifadesini nakletmeyi ihmal etmiyor.[2]

Bezzâr'ın Müsned'inde sened şöyledir:

حدثنا يونس بن حماد، حدثنا أميه ابن خالد، حدثنا شعبة عن أبى بشر عن سعيد ابن جبير، عن ابن عباس ـ فيما أحسب ـ

Senedinin sonunda geçen فيما أحسب ifadesi, râvinin, rivayet zincirinde ibn Abbas'ın bulunup bulunmadığından ya şüphe ettiğini ya da râvinin, rivayette anlatılanlardan şüphe ettiğini dile getiren bir ifadedir. Râvinin kendisinin şüphesi varsa o rivayet konusunda bizim nasıl şüphemiz olmasın ki?

Nitekim Askalânî'nin kendisi de, el-Bezzâr'dan, rivayetin sadece bu tari-

1 Şafii, Risale, Beyrut- tarihsiz, s. 462.
2 Fethu'l-Bâri, VIII, 439.

kinin muttasıl olduğunu nakletmektedir. Aslında Bezzâr'ın buna dikkat çekmesi, rivayetin zayıflığına işaret etmesi anlamına gelir.[1] Eğer sadece bu tarik muttasıl ise ve râvinin kendisinin şüphesi varsa, rivayetin hiçbir değeri yoktur, demektir.

İbn Kesir ve benzeri muhakkik âlimlerin Garanik kıssasıyla ilgili rivayetlerin hepsinin mürsel olduğunu söylemeleri[2] bundan dolayıdır. Hafız el-Munzirî de sened yönüyle rivayetlerin hüccet olamayacaklarını belirtmektedir.[3]

Geriye iki mürsel rivayet kalıyor. En nihayet rivayetlerin ikisi de mürseldir ve mürsel, zayıf hadis kısmına girer.

Ayrıca hüccet olarak kabul edilecek hadisin sadece sened yönünden değerlendirilmesi yeterli değildir. Rivayetler sened yönünden eleştiriye tâbi tuturuldukları gibi metin yönünden de eleştiriye tâbi tutulurlar. Şimdi de kıssayla ilgili rivayetlerin metinlerini görelim.

b-Metin Yönünden:

İslâm düşünce tarihinde rivayetlerin metin tenkitlerinin yeterince yapıldığını söylemeliyiz. Belki de sünneti tümden reddetme eğiliminin yaygınlaşma istidadı göstermesi, metin tenkidinin yeterince yapılmamış olmasındandır. Çünkü sosyal olaylarda ifrat tefriti doğurur. Bir alandaki bir ihmal, başka alanda bir patlamaya sebep olabilir.

Sahih-zayıf demeden, hattâ uydurma hadisler delil olarak ileri sürülürse, elbette ki hadislere karşı bir tepkinin ortaya çıkması sonucunu doğuracaktı.

Hadis metinleri ulu orta tenkit edilsin demek istemiyoruz. Böyle bir akım daha çok rivayetlerle gelen sünnetin değeri konusunda birtakım olumsuzluklara sebep olacaktır. Ama gerçekten işin ehli olanlar, bu meselelerde emek ve birikime sahip kimseler bu işe eğilmeli, rehberlik etmeliler. Biz biliyoruz ki, tamamını "udûl" diye tanımladığımız sahabe, birbirlerine naklettikleri rivayetleri bazen tartışma konusu yapmışlardır. Tartışmaları, nakledilen metinle ilgiliydi. Kişi âdil olur ama unutabilir, vehmedebilir. Hz. Âişe'nin bu konudaki istidrakleri meşhurdur.[4]

1 Aliyyu'l-Kâri, Şerhu'ş-Şifâ, II, 228.

2 İbn Kesîr, Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm, Kahire-tarihsiz, IV, 438-439; Şevkânî, Fethu'l-Kadir, III, 462.

3 Bkz. İbn Seyyidi'n-Nâs, Uyûnu'l-Eser, -Daru'l-Ma'rife-, Beyrut-tarihsiz, I, 121.

4 Hz. Âişe'nin istidraklerine dair müstakil eserler de yazılmıştır, (bk. M. Sait Hatiboğlu, "Haz-

Kendi çağımız açısından meseleye baktığımızda, metin tenkidine daha çok önem vermenin gerektiği açıktır. Çünkü onların döneminde sened bir veya iki kişiden oluşuyordu. Güvenilirlik açısından ise nesil olarak sonraki nesillerden daha güvenilir idiler. Oysa bize gelen hadisler, yazıya geçinceye kadar sened zinciri dört-beş kişi, hatta onlarca kişiden oluşabilmektedir. Daha âdil olan ve o günün ortamında yaşayan bir-iki kişinin, unutma, hata etme veya vehmetme payı, sahih sened zinciriyle gelen fakat sened zincirindeki ravi sayısı daha fazla olan hadisler için elbetteki daha fazladır.

O halde senedin sahih olması, hadisin sahih olması için yeterli değildir. Hadisin sahihliği, metninin de bir eleştiri süzgecinden geçirilmesiyle tahakkuk eder.

Metinler eleştiriye tâbi tutulurken en önemli ölçü hiç şüphesiz Kur'ân-ı Kerim'dir.

Bir hadisin hem sahih olması hem de Kur'ân'a ters düşmesi düşünülemez. Daha açık bir ifade ile Peygamberin Kur'ân'a ters bir söz söylemesi ya da bir davranışta bulunması mümkün değildir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Eğer o (Muhammed), bazı laflar uydurup Bize iftira etseydi, elbette ondan sağ elini (gücünü kuvvetini) alırdık, sonra onun can damarını keserdik. Sizden hiç kimse de buna engel olamazdı."*[1]

Sahih ve müsned bir senedle rivayet edilen bir hadis Kur'ân'la çeliştiğinde hüccet olmaktan çıktığına göre mürsel rivayetler nasıl hüccet olabilir ki?

reti Âişe'nin Hadis Tenkidçiliği" A. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, c. XIX, Ankara-1973, s. 61 -62). Bu istidraklerinin bir kısmı bazı sahabilerin içtihatlarına yöneliktir. Ama bir kısmı da naklettikleri hadislerle ilgilidir. Rivayetlerini hatalı bulduğu sahâbiler arasında çok hadis rivayet eden Ebû Hureyre ve sahabenin fakihlerinden olan Abdullah b. Ömer gibi önemli sahabiler de vardır. Hz. Âişe'nin nakli hatalı bulurken kullandığı üslup ve Kur'ân'dan nasıl deliller getirdiğini görmek bakımından bir misal zikretmek istiyoruz-

"Buhari ve Müslim'in de naklettiklerine göre Abdullah b. Ömer, Peygamberin (s.a.v.) "Ölü yakınlarının kendisine ağlamalarından dolayı azaba uğratılır." buyurduğunu zikretmiştir. Hz. Âişe bunu duyduğunda: Abdullah b. Ömer için: "O yalan söylemez ama unutmuştur veya hata etmektedir." dedikten sonra hatasını şu şekilde düzeltmektedir "Peygamber (s.a.v.) bir Yahudi kadının mezarının yakınından geçiyordu. Kabirde yatanın yakınları orada toplanmış ağlaşıyorlardı. Bunun üzerine: "Bunlar ağlaşıp duruyor; halbuki o kabirde azab görmektedir' buyurmuştur." (Zerkeşî, Bedruddin, el-İcabe li İradi mâ Istedrekethu Âişetu ala's-Sahâbe, Beyrut, 1970. s. 102.)

Başka bir rivayette ise Hz. Âişe ölünün, akrabalarının ağlamalarından dolayı azab görmeyeceğine: "Kimse kimsenin günahını çekmez" ayetini de delil olarak getirmiş ve "Size bu hususta Kur'ân'ın rehberliği yeter" demiştir. {ez-Zerkeşî, a.g.e., s. 76-77)

1 Hakka sûresi 69/44-47.

Göreceğimiz gibi Garanik kıssasıyla ilgili rivayetler en nihayet mürsel rivayetlerdir ve Kur'ân-ı Kerim'in nasslarıyla çelişki halindeler.

Kıssa Kur'ân'la Çelişiyor

Kıssa, Peygamberin (s.a.v.) şeytanın telkinlerini Allah'ın kelamı olarak insanlara tebliğ ettiğini ve bu telkinlerle putları övdüğünü anlatıyor. Akşam olup Cebrail geldiğinde Peygamber hâlâ yaptığının farkında değildir. Ve o gün kendisine indirilen Necm sûresini Cebrail'e arz ettiğinde şeytanın putları öven telkinlerini de Necm sûresindenmiş gibi Cebrail'e arz etmiştir. Rivayetlerin büyük çoğunluğu olayı ana hatlarıyla bu şekilde anlatmaktadır.

Bir Peygamberin, şeytanın telkinlerini Allah kelamı olarak insanlara tebliğ etmesi mümkün değildir. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضَ الْأَقَاوِيلِ، لَأَخَذْنَا مِنْهُ بِالْيَمِينِ، ثُمَّ لَقَطَعْنَا مِنْهُ الْوَتِينَ، فَمَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ عَنْهُ حَاجِزِينَ

"Eğer O (Muhammed), bazı laflar uydurup Bize iftira etseydi, elbette ondan sağ elini (gücünü, kuvvetini) alırdık, sonra onun can damarını keserdik. Sizden hiç kimse de buna engel olamazdı."[1]

Yüce Allah, bu şiddetli tehdidin yanı sıra Peygamberini bu tür durumlara düşürmekten koruduğunu da belirtmektedir:

وَلَوْلَا أَنْ ثَبَّتْنَاكَ لَقَدْ كِدْتَ تَرْكَنُ إِلَيْهِمْ شَيْئًا قَلِيلًا، إِذًا لَأَذَقْنَاكَ ضِعْفَ الْحَيَاةِ وَضِعْفَ الْمَمَاتِ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ عَلَيْنَا نَصِيرًا

"Eğer Biz sana sebat vermemiş olsaydık, onlara bir parça meyledecektin. O takdirde de sana hayatın da, ölümün de kat kat (azab)ını taddırırdık. Sonra bize karşı yardımcı da bulamazdın."[2]

Ayet, Peygamberin (s.a.v.) müşriklere meyletmediğini açık bir ifade ile anlatmaktadır. Yani Garanik ve benzeri uydurmaları açıkça reddetmektedir. Yüce Allah yine şöyle buyurmaktadır:

وَإِنْ كَادُوا لَيَفْتِنُونَكَ عَنِ الَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ لِتَفْتَرِيَ عَلَيْنَا غَيْرَهُ وَإِذًا لَاتَّخَذُوكَ خَلِيلًا

1 Hakka sûresi 69/ 44-47.

2 İsrâ sûresi 17/74, ٧٥.

"Az daha onlar, seni, sana vahyettiğimizden ayırarak, ondan başkasını Bize iftira etmen için fitneye düşüreceklerdi. İşte o zaman seni dost edinirlerdi."[1]

Bu ayet de Garanik ve benzeri olayların vuku bulmadığını anlatmaktadır. Ama bununla birlikte kimi rivayetler bu ayetin, Garanik kıssasının vuku bulması üzerine indirildiğini anlatmaktadır. Bu rivayetlere göre Peygamber (s.a.v.) kalabalık bir Kureyş topluluğunda oturuyordu. Bu sırada kendisine bir vahyin gelmesini arzu etmiyordu. Çünkü vahiy geldiği takdirde müşrikler meclisi terk edip dağılacaklardı. Tam bu sırada yüce Allah Necm sûresini indirdi. Peygamber (s.a.v.):

اَفَرَأَيْتُمُ اللَّاتَ وَالْعُزّٰى وَمَنَاةَ الثَّالِثَةَ الْأُخْرٰى

Ayetini okuduğunda şeytan ona:

تِلْكَ الْغَرَانِيقُ الْعُلٰى وَإِنَّ شَفَاعَتَهُنَّ لَتُرْتَجٰى

sözlerini fısıldadı ve Peygamber de bu sözleri Kur'ân'danmış gibi tebliğ etti. Sûreyi bitirdiğinde de secde etti ve oradakilerin hepsi onunla birlikte secde ettiler. Müşrikler, bu sözlerden dolayı gayet memnun oldular.

Akşam olduğunda Cebrail, Peygamber'e geldi; Peygamber, o gün Cebrail'in kendisine indirdiğini okudu. Şeytanın ona fısıldadığı sözleri de okuyunca Cebrail: *"Ben sana bu sözleri vahyetmedim."* dedi.

Peygamber (s.a.v.) son derece üzülmüştü. Allah'a iftira etmiş, kendisine indirilmeyen sözleri Allah kelamı diye insanlara tebliğ etmişti. Bunun üzerine yüce Allah şu ayeti indirdi: *"Az daha onlar, seni sâna vahyettiğimizden ayırarak, ondan başkasını Bize iftira etmen için fitneye düşüreceklerdi, işte o zaman seni dost edinirlerdi."*[2] Ancak Peygamberin (s.a.v.) üzüntüsü devam etti. Nihayet Hacc sûresinin elli ikinci ayeti olan,

وَمَا اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ...

ayeti indi ve Peygamberin üzüntüsü son buldu.[3]

Rivayetteki diğer tutarsızlıklar bir tarafa rivayette Garanik olayının vukuu üzere bu ayetin indiğinin söylenmesi rivayeti uyduranın cehaletini de ortaya koymaktadır. Çünkü gerek bu ayette ve gerek söz konusu ettiğimiz ön-

ceki ayette geçen *kâde* sözcüğü, olayın vuku bulduğunu değil, Allah'ın desteği sayesinde Peygamberin, müşriklere meyletmediğini, fitneye düşmediğini anlatıyor.

Nitekim dil konusunda mütehassıs müfessirler de buna dikkat çekiyorlar. Bir önceki ayetin tefsirinde Zamahşerî (öl 538/1144) şöyle demektedir: *"Eğer biz sana sebat vermemiş olsaydık, onlara bir parça meylederdin."*[1]

Ebû Hayyân da (öl. 754/1344) ayeti tefsir ederken İbn Abbas'ın şöyle dediğini nakletmektedir: *"Peygamber (s.a.v.) masum (korunmuş) idi. Ancak bu, Allah'ın hüküm ve kuralları konusunda ümmetten herhangi birinin müşriklere meyletmemesi için bir anlatım (bir dikkat çekme)dir."*[2]

Ebu's-Suûd (öl. 982/1574) ise ayetin tefsirinde şöyle demektedir: "Yani sana sebat vermiş olmasaydık, aldatmalarının kuvvetinden ve hilelerinin şiddetinden dolayı onlara hafif bir meylin olurdu. Lakin Bizim korumamız sana ulaştı ve değil onlara meyletmek, meyletmenin en alt düzeyine meyletmekten bile seni korudu. Ayet, kuvvetli bir etken olmakla birlikte Peygamberin, müşriklerin isteklerini yerine getirmeğe kalkışmadığına ve yerine getirmekten korunmasının, yüce Allah'ın muvaffakiyet ve inâyetiyle gerçekleştiğine açık bir delildir."[3]

Yüce Allah, sadece Peygamberleri değil muhlis kullarını da şeytanın bu tür tasallutlarından koruduğunu belirtmektedir:

إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ إِلَّا مَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْغَاوِينَ

"Benim (hâlis) kullarıma karşı senin bir gücün yoktur. Ancak sana uyan azgınlar(ı azdırabilirsin sen)"[4]

Yine şöyle buyurmaktadır:

إِنَّهُ لَيْسَ لَهُ سُلْطَانٌ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ إِنَّمَا سُلْطَانُهُ عَلَى الَّذِينَ يَتَوَلَّوْنَهُ
وَالَّذِينَ هُمْ بِهِ مُشْرِكُونَ

"Çünkü iman edenler ve Rablerine tevekkül edenler üzerinde onun (şeytanın)

bir gücü yoktur, onun gücü sadece, kendisini dost tutanlar ve ortak koşanlar üzerindedir (o, sadece onları kandırabilir)."[1]

Şeytanın hakimiyeti ancak taraftarlarınadır. Peygamberler bu hakimiyet ve tasallutun etki alanına girmekten uzaktırlar.

Şeytanın, Allah ile Peygamber arasındaki irtibata müdahale etmesi haddi değildir. Yüce Allah bu gerçeğe işaret ederek şöyle buyurmaktadır:

وَمَا تَنَزَّلَتْ بِهِ الشَّيَاطِينُ وَمَا يَنْبَغِي لَهُمْ وَمَا يَسْتَطِيعُونَ إِنَّهُمْ عَنِ السَّمْعِ لَمَعْزُولُونَ

"Onu (Kur'ân'ı) şeytanlar indirmedi. Bu onlara düşmez; zaten buna güçleri de yetmez. Şüphesiz onlar, vahyi işitmekten uzak tutulmuşlardır."[2]

Şeytanlar vahyi işitmekten bile uzak tutuluyorlar, vahye söz karıştırmaları nasıl mümkün olsun? Şeytanlar ancak yalancı günahkârlara ve müfterilere telkinatta bulunurlar.[3]

Yüce Allah, Peygamberini Garanik kıssasında anlatılan bir duruma düşürmekten koruduğu gibi Kitabını da böyle bir duruma düşmekten korumuştur:

لَا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ تَنْزِيلٌ مِنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ

"Ona önünden de, ardından da bâtıl gelemez."[4]

Eğer Garanik kıssasında anlatıldığı gibi Kur'ân'ın ilk mübelliği Peygamberin (s.a.v.) dili üzere şeytan Kur'ân'a bir şeyler karıştırabiliyorsa, Kur'ân'a bâtıl ilişebilir demektir. Peygamber böyle bir şey yapmaktan, Kur'ân da mübelliğinin dili üzere böyle bir duruma düşmekten münezzehtir.

Kıssa ve Necm Sûresi

Şimdi de şeytanın telkinleriyle Peygamberin (s.a.v.), ayetleri arasında müşriklerin putlarını övdüğü söylenilen Necm sûresini görelim:

Sûre, Miraç hadisesini anlatmakla konuya giriyor. Peygamberin bu mucize sırasında gördükleri anlatılarak bunlara iman edilmesi gerektiği vurgulanıyor.

1 Nahl sûresi 16/99-100.
2 Şuarâ sûresi 26/210-212.
3 Bkz. Şuarâ sûresi 26/221-222.
4 Fussilet sûresi 41/42.

Sonra putperestlerin taptıkları putlardan söz ediliyor ve Allah' tan başkasına ibadet edilmeyeceği anlatılıyor.

Sûre, insanların hesap gününde âdil bir yargılamaya tâbi tutulacaklarını ve herkesin ameline göre ceza veya mükâfat göreceğini anlatmakla söze devam ediyor.

Bilahare diriltme, öldürme, ölümden sonra diriliş ve Allah'ın yaratılış konusundaki kudreti gündeme getiriliyor ve Ad ile Semûd kavimleriyle Hz. Nûh ve Lut'un kavimlerinin helakleri anlatılarak Peygamberi (s.a.v.) yalanlayanları da aynı akıbetin beklediği hatırlatılıyor.

Ana hatlarıyla sûrenin işlediği konular bunlar. Sûre sadece Allah'a ibadet edilmesi gerektiğini, putlara tapmanın bâtıl olduğunu ve Peygamber'e muhalefet edenlerin sonlarının hüsran olacağını anlatıyor. Böyle bir anlatım ortamında putların övülmeleri mümkün mü? Bunu daha iyi anlamak için Garanik kıssası açısından ve konumuzu ilgilendiren ayetleri öne çıkararak sûreyi görelim:

"Battığı zaman andolsun yıldıza ki, arkadaşınız (Muhammed) sapmadı, azmadı. O havadan konuşmaz. Onun (söylediği), vahiyden başka bir şey değildir."[1]

Sûrenin girişi olan bu ayetler, Garanik kıssasıyla ilgili rivayetlerin bâtıl ve uydurma mahsulü olduklarına delildir.

Müteakip ayetlerde de müşriklerin taptıkları Lat, Uzza ve Menat gibi putların, müşriklerin uydurdukları boş şeyler oldukları; Allah tarafından bunlara hiçbir yetki verilmediği ve şefaat edemeyecekleri vurgulanıyor.[2] Bunlara tapanlar boş bir kuruntu peşindeler ve onların hakla bir ilişkileri yoktur.[3]

Burada anlatılanlarla Garanik kıssasında anlatılanlar birbirleriyle hiç bağdaşır mı? Böyle bir anlatım atmosferinde putlar övüldüğünde bir çelişkinin olduğu hemen göze çarpmaz mı? Farzı muhal Peygamber putları övmüş olsaydı, müşrikler sadece putları öven sözleri duyup puta tapmanın boş bir kuruntu olduğunu anlatan ve bu yolda gidenlerin hüsrana uğrayacaklarını ifade eden sûrenin diğer bölümlerini duymadılar mı? Kuşkusuz böyle bir şey vuku bulmuş olsaydı bir sûrede putlarının hem övülüp hem de kınandıklarına itiraz edeceklerdi.

Haddi zatında müşrikler, sûrenin fesahat ve belagatine kendilerini kaptı-

1 Necm sûresi 53/1-4.
2 Necm sûresi 53/25, 26.
3 Necm sûresi 53/28.

rıp secde etmiş olabilirler. Ancak bu, bir anlık bir şeydir ve o atmosferin etkisinden kurtulduktan sonra kendileri de yaptıklarına pişman olmuşlardır.

Doğrusu o günün müşrikleri, Garanik kıssasını uyduranlar kadar geri zekâlı değillerdi.

Kıssayla ilgili rivayetlerde Müslümanların nasıl bir tavır takındıklarına dair hiçbir bilgi verilmemektedir. Eğer gerçekten böyle bir olay vuku bulmuş olsaydı, Müslümanlar, o güne kadar Tevhid uğruna niçin sıkıntı çektiklerini Peygamber'e sormazlar mıydı? Putlara tapmayı reddettikleri, putların şefaat edeceğine inanmadıkları için nice işkencelere maruz kalmışlardı. O işkencelere boşuna mı katlanmışlardı? Müslümanlar da bu olay karşısında tepki gösterirlerdi. O ana kadar puta tapanları ve putları kınayan Peygamber'e ne oldu da tam aksi şeyleri Allah kelamı diye tebliğ ediyor? Böyle bir olay vuku bulmuş olsaydı, Müslümanların birçoğu Peygamberin etrafından dağılır ve müslümanlar, ilk dinden dönme olaylarıyla karşılaşırlardı. Hatta bundan sonra her beklenmedik veya garipsedikleri bir Peygamberî tebliğle karşılaştıklarında: "Bekleyelim bakalım, belki şeytanın vahyidir, sonra düzeltilecektir." derlerdi. Peygamberin vefatına kadar da bu tür tavırlara sıkça rastlanırdı. Halbuki Müslümanların, Peygamberin tebliğ ettiği herhangi bir vahiy karşısında bu türden bir tavır takındıklarına dair bir rivayet mevcut değildir.

Netice olarak kıssa, sûrenin hiçbir bölümüyle bağdaşmamaktadır ve Kur'ân'ın diğer sûreleriyle bağdaşmasına da imkân yoktur. Kıssayla ilgili rivayetler Kur'ân'la çeliştikleri gibi kendi aralarında da birçok çelişkiyi barındırıyorlar.

Rivayetlerdeki Çelişkiler

Kıssayla ilgili rivayetler mürsel olmakla birlikte rivayetler arasında birçok çelişki de mevcuttur. Kur'ân'a ilave olarak söylendiği ifade edilen sözler bile birbirine uymamaktadır. Rivayetlerde tesbit edebildiğimiz farklılıklar şöyledir:

تلك إذن فى الغرانيق العلى تلك إذن شفاعتهن لترجى

تلك الغرانيقة العلى، و إن شفاعتهن لترجى

تلك الغرانيق العلى، و إن شفاعتهن لترجى

تلك الغرانيق العلى، منها الشفاعة لترجى

تلك الغرانيق العلى، و شفاعتهن ترتضى، و مثلهن لا ينسى

تلك الغرانيق العلى، و شفاعتهن ترتجى، مثلهن لا ينس

انهن الغرانيق العلى

و انهن لهم الغرانيق العلى، وإن شفاعتهن ترتجى
إن شفاعتهن ترتجى
و هى الغرانيق العلى، و إنها لمعى الغرانيق العلى
و إنهن لمن الغرانيق العلى، وإن شفاعتهن ترتجى
إنما هى عندكم كالغرانيق العلى وإن شفاعتهن ترتجى

Kıssayla ilgili rivayetler, Kur'ân'a ilave sözlerle ilgili bu çelişkilerin yanında diğer konularda da pek çok çelişkiyi barındırmaktadır.

Kimi rivayetlere göre Kur'ân'a ilave sözleri söyleyen Peygamberin (s.a.v.) kendisidir. Rivayetlerin çoğu bu doğrultudadır. Ancak rivayetlerin bir kısmı Peygamberin (s.a.v.) uyurken bunları söylediğini ileri sürerken, bir kısmı, kendi kendine düşünürken içinden geçirdiklerinin farkında olmadan dilinden döküldüğünü, bir rivayete göre ise Peygamber (s.a.v.) müşriklere hitap ederek onların böyle dediklerini naklettiğini belirtmektedir. Kimi rivayetlere göre ise Peygamber (s.a.v.) Necm sûresini okuduğunda okuma esnasında şeytan bu sözleri söylemiş ve fakat dinleyiciler bu sözlerin Peygamber (s.a.v.) tarafından söylendiğini sanmışlardır.[1]

Rivayetlerin kimisine göre Peygamber (s.a.v.) namazda Necm sûresini

1 Kıssayla ilgili rivayetlerin çoğu Kur'ân'a ilave sözlerin Peygamber tarafından söylendiğini ileri sürmektedir. Sened açısından da en kuvvetli rivayetler bu yöndedir. Ancak kıssayı kabul eden âlimlerin çoğu, bu sözlerin şeytan tarafından söylendiğini ileri sürmektedir. Bazı âlimler, rivayetlerin sahih olması farz edildiğinde bu sözlerin şeytan tarafından söylenmiş olabileceğini ifade ederken (bkz. Kadı İbn Arabî, Ahkâmu'l-Kur'ân, III, 1291; Kadı Iyad, Şerhü'ş-Şifâ li Aliyyi'l-Kârî, II, 235) bazıları da direkt olarak bu görüşü ileri sürmektedir. Bu âlimlere göre Peygamber (s.a.v.) Kur'ân okuduğunda ayet sonlarında uzunca durdu. İşte bu ara vermeler arasında şeytan Peygamberin ses tonunu taklit ederek bu sözleri söylemiş ve muhataplar, ilave sözlerin Peygamber tarafından söylendiğini zannetmişlerdir. (Kuşeyrî, Letâifu'l-Işârât, Mısır-1981, II, 554; Cassas, Ahkâmu'l-Kur'ân, Beyrut-tarihsiz, III, 346; Muhammed Hamidullah, İslâm Peygamberi- çev. M. Said Mutlu-İstanbul 1972, I, 87-88).

Alimler bu görüşü ileri sürerken, Peygamberin (s.a.v.) bu sözleri söylemesini Peygamberin masumiyetiyle bağdaştıramamışlardır. Bu görüşlerinde haklılar. Ancak dinleyicilerin tamamının bu sözlerin Peygamber tarafından söylendiğini zannetmeleri aynı sonucu doğurmaz mı? Müfessir Râzî'nin de belirttiği gibi böyle bir durum da Peygamberin vahiy diye tebliğ ettikleri hakkındaki güveni sarsar. (et-Tefsîru'l-Kebir, XXIII, 52.) Hem oradakilerin hepsi şeytanın bu sözlerini duyuyor da Peygamberin kendisi niçin duymuyor? Duyduysa niçin durumu hemen oracıkta tavzih etmiyor?

Her şeyden önce konuyla ilgili rivayetler sahih ve muttasıl bir senedle rivayet edilmiş değillerdir. Sahih olmaları varsayımından hareketle birtakım çıkış yolları aramaya gerek yoktur.

okudu ve Kur'ân'a ilave sözleri bu sırada söyledi. Kimisine göre ise olay müşriklerle sohbet ettiği bir sırada vuku buldu. Kimisine göre müşriklerden uzak bir yerde bulunuyordu ve kendi kendine müşriklerin putlarının isimlerini fısıldıyordu. Putların isimlerini duyunca etrafında toplandılar ve Peygamber bu sırada Kur'ân'a ilave sözleri söyledi.

Rivayetler, mürsel senedlerle rivayet edilmekle birlikte bunca çelişkiyi de beraberlerinde taşıyorlarsa bu rivayetleri din adına kabul edenleri, rivayet köleleri olarak tavsif edenlere hak vermemek mümkün değildir.

Ayrıca Buhâri ve başka muhaddislerin İbn Abbas'tan sahih ve müsned bir senedle naklettikleri bir rivayette Peygamberin (s.a.v.) Necm sûresini okuduktan sonra secde ettiği ve orada bulunan Müslümanlarla müşriklerin secde ettikleri anlatılmakta[1] fakat sûreye Kur'ân dışı ilavelerin yapıldığı belirtilmemektedir. Eğer müşriklerin secde etmeleri putlarının övülmesinden dolayı olsaydı bu husus bu rivayette de söz konusu edilirdi.

Müşrikler iki sebepten dolayı secde etmiş olabilirler: Ya putların ismi sûrede zikredildiği için, Müslümanlar Allah'a secde ederken onlar da kendi putları için secde etmişlerdi. Ya da Necm sûresinin fesahat ve belağatine kendilerini kaptırmış ve bu eşsiz sanat karşısında secdeye gitmişlerdir. Nitekim Kur'ân'ı dinleyen müşriklerin etkisinde kaldıklarını ve Kur'ân'ı okuyup etkisinde kalmamak için Kur'ân okunduğunda gürültü çıkardıklarını biliyoruz.[2] Çünkü şark milletlerinde, harika bir şeyle karşılaştıklarında takdir duygularını ifade etmek bakımından secdeye kapanmak, yaygın bir davranıştır.

Mevdûdî, müşriklerin secde etmelerini şöyle değerlendirmektedir: "Bütün hikâye, Hz. Peygamberin (s.a.v.) Necm sûresini tilavet etmesi ve bunun sonunda secde edince toplantıda hazır bulunan bütün Müslümanlar ve müşriklerin secde etmesinden ibarettir. Bunda, aslında hayret edilecek bir şey yoktu ve pek garipsenmemeliydi. Zira evvela Kur'ân-ı Kerim'in bizatihi son derece tesirli ve büyüleyici bir üslubu vardır. Üstelik Hz. Peygamberin (s.a.v.) mübarek ağzıyla okunmasının bu etkiyi daha da arttıracağı unutulmamalıdır. Bu iki faktörün birleşerek toplantıdakileri büyülediği ve secdeye gitmelerine sebep olduğu pek uzak bir ihtimal değildir.[3]

Zaten, bundan dolayıdır ki Kureyşliler Hz. Peygamber'e (a.s) sihirbaz ve

büyücü gibi lakaplar takıyorlardı. Bundan sonra, öyle sanılıyor ki, Kureyşliler bu bir anlık dalgınlıkları üzerine pişmanlık duydular ve onlardan bazısı buna bir gerekçe bulmaya çalıştılar ve dediler ki: *"Vallahi biz bunu yapmak istemiyorduk ama biz Hz. Muhammed'in (a.s) ağzından mabudlarımızı öven bazı sözler duyduktan sonra secdeye gittik."* Diğer tarafta bu olay Habeşistan'daki Müslüman muhacirlere *"İslâm ile Küfr arasında sulh temin edildi"* diye ulaştı; zira görgü tanıkları müşrik ve Müslüman herkesin aynı anda secde ettiklerini görmüşlerdi. Bu söylenti öylesine yoğunlaştı ki Habeşistan'daki muhacirlerin hepsi değilse de çoğu Mekke'ye dönmüş oldu. Bu olaydan sonra aradan geçen 10 yılda, Kureyşlilerin secde etmesi olayı şu secde ile ilgili Kureyşlilerin ileri sürdüğü gerekçe ve Habeşistan'daki Müslümanların yurda dönüşü, hepsi bir araya gelip gerçek bir olay şeklini aldı ve bazı çok mümtaz âlim, muhaddis, müfessir ve tarihçi bunu kabullenmek zorunda kaldılar. İnsan, insandır. En bilgili ve imanı kuvvetli kişi bile hataya düşebilir. Din büyüklerine büyük bir hayranlık besleyenler ise dinî coşku ve velvele yüzünden bazen hakikatlerle beraber mübalağalı hikâye ve olayları da gerçekmiş gibi kabul ediverirler. Kötü niyetli insanlar ise bu iyi, dürüst insanların sadece hata ve kötülüklerini bir yerde toplayıp bu zevat vasıtasıyla bize intikal eden hadîs-i şeriflerin ve hattâ Kuran-ı Kerim'in tümünün güvenilir olmayıp, hâşâ çöpe atılmaya lâyık olduğunu ispatlamaya çalışırlar."[1]

Peygamberi teselli etmek üzere indiği söylenen ayet ise Medenî bir sûre olan Hac sûresinde geçmektedir. Buna göre Garanik olayı ile Peygamberi teselli eden ayetin inişi arasında en azından sekiz yıl gibi uzun bir müddet vardır.

Kıssayla ilgili rivayetleri kabul ettiğimiz takdirde şöyle bir durumla karşı karşıya kalıyoruz: Şeytan, İslâm'ın inançlarıyla bağdaşmayan birtakım sözleri Peygamber'e hem de Allah kelamı olarak söyletiyor. Aynı akşam Cebrail'in uyarısıyla Peygamber yaptığının farkına varıyor ve son derece üzülüyor; Allah'a iftira etmiş olmaktan dolayı dehşetli bir korkuya kapılıyor. Hattâ bazı rivayetlere göre o kadar üzülüyor ki onu teselli eden ayet ininceye kadar yarı baygın olarak kalıyor. Sekiz yıl sonra teselli eden ayet geliyor ve diyor ki:

"Ey Peygamber! Sekiz yıl önce şeytanın oyununa gelerek Kur'ân'dan olmayan bazı sözleri Kur'ân'a katmıştın. Sekiz yıl önce işlemiş olduğun bu hatadan dolayı artık üzülme. Çünkü senden önceki Peygamberlerin her birinin

1 Tarih Boyunca Tevhıd Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı- çev. Ahmet Asrar-İstanbul-1992, III, 255-256.

başına bu tür olaylar gelmiştir. Sen merak etme, Biz şeytanın Kur'ân'a kattıklarını nesheder ve ayetlerimizi sağlamlaştırırız."

İslâm İnancı Açısından Kıssanın Bir Değerlendirilmesi

Peygamberler, İlâhi mesajları alır ve onları insanlara iletirler. Allah tarafından bu göreve seçilmiş ve bu görevi yürütebilecek şekilde yine Allah tarafından eğitilip yetiştirilmişlerdir. Onlar, ilâhi vahyi insanlara iletmekle de yetinmez, kendi hayatlarında da uygularlar. Böylece pratik hayatta da insanlara örnek olurlar.

Son Peygamber Muhammed (s.a.v.)'e indirilen kitabın, diğer peygamberlere indirilen kitaplar gibi topluca değil de parça parça indirilmesinin en önemli sebeplerinden biri, Peygamberin Kur'ân'ı hayatında yaşayarak tebliğ etmesidir. Bu yönüyle Peygamber, Allah ile insanlar arasında aracılık/elçilik görevini yapmaktadır. Bu elçilik görevinde Peygamberin güvenilirliği kaçınılmaz bir zorunluluktur. Peygamberler, elçilik görevlerinde hiçbir şüpheye yer bırakmayacak şekilde güvenlidirler. Güvenilirlik, Peygamberin temel niteliklerindendir.

Ayrıca Peygamberler, görevlerini yerine getirirken Allah tarafından gözetilip korunurlar. Bir Peygamber için zorunlu niteliklerden biri de budur.

Garanik kıssası, Peygamberin bu nitelikleriyle bağdaşmayan bir olaydır. Kur'ân'ın mübelliği durumunda olan Peygamberin (s.a.v.) Kur'ân'ı tebliğ ederken araya şeytanın birtakım sözleri karışması Peygamberin tebliğ ettikleri hakkındaki güvenilirliği sarsar. Bir peygamber, ilâhî vahiy ile şeytanın telkinlerini birbirinden ayırt edemiyorsa güvenilirliğini yitirir.

Bir Peygamber ki şeytanın telkinlerini Allah kelamı diye tebliğ ediyor, tebliğ ettiği bu sözler, o ana kadar inen vahiyle taban tabana zıt olduğu halde farkına varmıyor ve ancak akşam olup Cebrail'in uyarısıyla yaptığının farkına varıyor. Bu mümkün müdür?

Böyle bir iddiada bulunabilmek, Peygamberlik müessesesinin anlamını idrak etmemektir. Bu iddiayı kabul edecek olursak, Allah'ın indirmediğini Allah'tanmış gibi tebliğ ettiğinden ve bu sözlerle putları överek onlara tapmayı teşvik ettiğinden dolayı Peygamberi küfre girmekle itham etmiş oluruz. Bir Peygamberin küfre girmeyi gerektirecek bir davranışta bulunmayacağı, küfür sözü söylemeyeceği hem Kur'ân nassıyla ve hem de icma ile sabittir.

Yüce Allah, Kur'ân'ı elçisi Muhammed'e (s.a.v.) indirmiş, onu koruma-

yı da bizzat üstlenmiştir. Bu nedenle Kur'ân'a bâtılın karışması mümkün değildir.

O halde Garanik kıssası, Peygamberlik kurumuyla, Kur'ân'ın korunmuşluğuyla bağdaşmayan bir kıssadır ve gerçekle hiçbir ilişkisi yoktur.

Kıssaya dair bu eleştirilerden sonra Peygamberi teselli etmek için indiği söylenen ayeti görelim. Çünkü bu kıssaya meyledenlerin meyletmelerinin sebeplerinden en önemlisi, belki de söz konusu ayetin ne anlama geldiği konusudur. Bu nedenle ayetin tefsiri üzerinde durmakta yarar vardır.

Sözkonusu Ayetin Tefsiri

Garanik olayından dolayı son derece üzülen Peygamberi (s.a.v.) teselli etmek için indiği söylenen ayet şöyle:

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ وَلَا نَبِيٍّ إِلَّا إِذَا تَمَنَّى أَلْقَى الشَّيْطَانُ فِي أُمْنِيَّتِهِ فَيَنْسَخُ اللهُ مَا يُلْقِي الشَّيْطَانُ ثُمَّ يُحْكِمُ اللهُ آيَاتِهِ وَاللهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ

"Biz senden önce hiçbir resul, hiçbir nebî göndermedik ki o resul veya nebi bir şey temenni ettiği zaman, şeytan onun ümniyyesine bir şey atmış olmasın. Allah, şeytanın attığını iptal eder, sonra kendi ayetlerini sağlamlaştırır Allah alim ve hakimdir."[1]

Ayette geçen *ümniyye* kelimesine farklı anlamlar verilmiştir. Ayet tefsir edilirken tefsirine yön veren de bu kelimeye verilen anlam olmuştur.

Ümniyye kelimesine üç anlam verilmiştir:

Tilavet, konuşma ve temenni.

Onu tilavet (okumak) manasına alanlar, şu ayeti delil olarak zikrederler.[2]

وَمِنْهُمْ أُمِّيُّونَ لَا يَعْلَمُونَ الْكِتَابَ إِلَّا أَمَانِيَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَظُنُّونَ

Ayette geçen أمانى kelimesinin ezbere okuma anlamında olduğunu söylerler. Çünkü ümmî, okuma-yazma bilmeyendir. Kitaptan okumayı bilmediğine göre onu ezbere okur.[3] Ya da anlamını bilmeden okur.[4]

Konuşma anlamına geldiğini söyleyenler, Buhârî'nin İbn Abbas'tan naklettiği rivayeti gösterirler. Söz konusu rivayette İbn Abbas *ümniyye* nin konuş-

1 Hac sûresi 22/52.
2 Bakara sûresi 2/78.
3 Bkz. Râzî, XIII, 51.
4 Râğıp el-İsfâhânî, Beyrut-tarihsiz, s. 476.

ma anlamına geldiğini belirttikten sonra ona *kıraet* anlamı verildiğini de ifade eder.[1]

Bazı müfessirler bu iki anlam arasında ayırım yapmaz.[2] *Ümniyye* sözcüğünü bu anlama alanlar, Garanik kıssasını kabul ederler.

Ancak bir kısmı, Kur'ân dışı sözleri söyleyenin Peygamber olduğunu söylerken bir kısmı da Kuran dışı sözleri söyleyenin şeytan olduğunu fakat muhatapların, Peygamberin söylediğini zannettiklerini belirtirler.

Kelimeye verilen üçüncü anlam ise dilimize de geçmiş olan "temenni"dir. Kelimenin sözlük anlamı da budur.[3]

Kanaatimiz o ki kelime sözlük anlamı olan temenni anlamında kullanılmıştır. Zaten kelimenin sözlük anlamında kullanılmadığını söyleyebilmek için, buna dair kesin bir karinenin bulunması gerekir.

Nitekim "okuma" anlamında kullanıldığına dair delil olarak ileri sürdükleri:

وَمِنْهُمْ أُمِّيُّونَ لَا يَعْلَمُونَ الْكِتَابَ إِلَّا أَمَانِيَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَظُنُّونَ

Ayetinde geçen kelimesinin de okuma anlamında olduğu şüphelidir. Nitekim Zemahşerî kelimeye *temenni* anlamını verdikten sonra, kelimenin "uydurma yalanlar" ve *okuma* anlamında kullanıldığının da söylendiğini belirtir.[4] İfade üslûbundan da anlaşıldığı gibi o, birinci anlamı yani *temenni* anlamını tercih etmektedir. Kaldı ki bu ayette *okuma* anlamında kullanılmış olduğunu kabul etsek bile bu kökten türetilmiş kelimelerin kullanıldığı ayetlerin büyük çoğunluğunda bu kelimeler temenni anlamında kullanılmışlardır.[5]

Nitekim İbn Abbas da tefsirini yapmaya çalıştığımız ayette geçen "ümniyye" kelimesini tefsir ederken: "Her peygamberin arzusu, ümmetin Müslüman olmasıdır"[6] demek suretiyle kelimenin temenni manasında kullanıldığını belirtmektedir.

Ayette geçen *ümniyye* kelimesinin anlamını belirledikten sonra ayetin tefsirine geçebiliriz:

1 Buhari, Kitabu't-Tefsir, Hac sûresi.
2 Bkz. Taberî, XVII, 190.
3 İbn Fâris, Mu'cemu Makayîsi'l-Luğa, Mısır-1972, V, 276.
4 Zemahşerî, I, 157.
5 Misal olarak bkz. Kasas sûresi 28/82; Âl-i İmrân sûresi 3/143; Nisa sûresi 4/32, 123: Cuma sûresi 62/7; Bakara sûresi 2/95.
6 Suyûtî, ed-Durru'l-Mensûr, IV, 366.

İbn Abbas'ın da belirttiği gibi her Peygamberin arzusu, ümmetinin iman etmesidir. Bir Peygamber için ilk planda gelen bir arzudur bu. Peygamber, ümmeti için hayır diler; dünya ve âhirette mutlu olmalarını; Allah'ın emirlerine riayet etmelerini temenni eder. Çünkü bilir ki dünya ve âhiret mutluluğu, Allah'ın emirlerine riâyet etmekten geçer. Zaten Peygamberin görevi de ümmetini Allah'ın yoluna davet etmektir.

Peygamberimizin bu konudaki temenni ve çabaları müteaddit ayetlerde dile getirilmiştir. Bu ayetlerden birkaçı şöyledir:

"Ama sen, ne kadar istesen de yine insanların çoğu inanacak değildir."[1]

"Demek onlar bu söze inanmazlarsa, onların peşinde (üzüle üzüle) kendini helak edeceksin (ha)!"[2]

"Allah dilediğini sapıklık içinde bırakır, dilediğini yola iletir. Bundan dolayı nefsin onlar için hasretle (üzüntülerle) gitmesin, (yok yere kendini harab etme), Allah onların ne yaptıklarını biliyor."[3]

Şeytanın arzusu ise insanları hak yoldan; Allah'ın yolundan uzaklaştırmaktır. Peygamberin çabalarına karşın şeytan da karşı çaba içerisindedir. Peygamber, arzusunu gerçekleştirmek için her hamle yaptığında şeytan da karşı hamleyi başlatır.

Peygamberin gelişiyle hak ve bâtıl çatışması alevlenir. Peygamberler ve onlara ilk dönemlerde iman edenler başta sıkıntı çekerler. Kurulu düzen içerisinde etkin güçler Peygamber'e ve ona tâbi olanlara karşı çıkarlar. Toplumun daha çok fakir ve haksızlığa uğramışları Peygamberin etrafında toplanırlar. İlk dönemlerde hak-bâtıl çatışmasında imkânlar, karşı güçlerin elindedir. Hattâ bu güçler çoğu zaman Peygamberi ve etrafında toplananları yurtlarını terk etmeye zorlarlar. Ancak Peygamberin etrafında toplanan ve ona inananlar yavaş yavaş çoğalırlar, halka genişler ve nihayet Hak bâtıla galip gelir. Allah, şeytanın ve taraftarlarının çabalarını boşa çıkarır, onları iptal eder.

Peygamber ve taraftarları, bilhassa mücadelelerinin ilk dönemlerinde büyük sıkıntılara maruz kalırlar. Peygamberimiz ve ona inananlar da başlangıçta büyük sıkıntılarla karşılaşmışlardır. Yüce Allah, ona ve beraberindekilere kendilerinden önce de her peygamber ve etbaının sıkıntı çektiklerini, fakat sonuçta onların galip geldiklerini haber vererek sıkıntılarını hafifletir ve azimlerini takviye eder. Ayetin siyakı da bu anlattıklarımızı doğrulamaktadır. Sûrenin ön-

ceki ayetlerinde aynı durumun geçmiş Peygamberlerin başından da geçtiğinden bahisle şöyle buyrulmaktadır:

"Eğer onlar seni yalanlıyorlarsa (şunu bil ki) onlardan önce Nûh'un kavmi, Ad, Semûd, İbrahim'in kavmi, Lût'un kavmi ve Medyenliler de (Peygamberlerini) yalanladılar. Musa da yalanlanmıştı, işte Ben o kâfirlere süre tanıdım, sonra yakaladım; azabım nasılmış görsünler!"[1]

Ayetin peygamberler hakkında genel bir yasayı dile getirdiği, ayetin kendisinden anlaşılmaktadır. Bu nedenle ayeti Garanik olayıyla izah ettiğimiz takdirde ona şu anlamı yükmememiz gerekir: Bütün peygamberlere şeytan musallat olmuş, kendilerine indirilmiş vahyi karıştırmış ve sonra da yüce Allah şeytanın karıştırdığını neshetmiştir. Böyle bir şeyin mümkün olmadığı ise açıktır.

Ayet siyakı içerisinde anlaşılmalıdır. Siyaktan anlaşılan ise her peygamberin kavmi tarafından yalanlandığı ve sonuçta peygamberlerin muzaffer olduklarıdır.

Garanik hadisesiyle ilgili olarak indiği söylenen ayetten önceki ayetlerde söz konusu yasanın geçmiş peygamberlerin hayatlarında da uygulandığından bahisle şöyle buyrulmaktadır:

"(Ey Muhammed), eğer, (bunlar) seni yalanlıyorlarsa, (bil ki) bunlardan önce Nûh kavmi, Ad ve Semûd (kavimleri) de yalanlamıştı, İbrahim kavmi de Lût kavmi de (yalanlamıştı). Medyen halkı da (yalanlamıştı), Musa da yalanlanmıştı. Ben de kâfirlere (yola gelirler diye) mühlet verdim, sonra onları yakaladım. (Bak), Benim (onları) inkârım nasıl oldu, (Halkı) zulmederken helak ettiğimiz nice memleketler vardır ki duvarları tavanlarının üstüne çökmüştür."[2]

Hatta "ümniyye"yi okuma anlamına alsak bile bu uydurma rivayetlerde anlatılan durum söz konusu değildir. Bu anlama aldığımız takdirde ayette anlatılan şudur:

Peygamber kendisine gelen vahyi okuduğunda şeytan vahyi karıştırmak ya da zıddını telkin için Peygambere birtakım vesveseler verir. Böylece Peygamberi meşgul etmeye, kendisine gelen vahyi tam olarak ezberlemesine ve onu olduğu gibi insanlara tebliğ etmesine engel olmaya çalışır. Ancak Allah, şeytanın bu vesvesesini iptal eder etkisiz kılar ve Peygamberin hem vahyi olduğu gibi ezberlemesini ve hem de olduğu gibi insanlara tebliğ etmesini sağlar.

1 Hac sûresi 22/42-44.
2 Hac sûresi 22/42-45.

Habeşistan'a hicret etmiş Müslümanların niçin geri döndükleri meselesi zihnimize takılabilir. Bu konuda iki sebep zikredilir:[1]

Birincisi: Hz. Ömer, Habeşistan'a yapılan hicretten kısa bir müddet sonra Müslüman olmuştur. Onun Müslüman oluşuyla Müslümanlar bir müddet için kendilerini daha bir güven içerisinde hissetmişlerdir. Hattâ ibadetlerini açıkça yapmaya, Ka'be'de namaz kılmaya başlamışlardır. Kureyşliler de bir iç savaşın çıkmasından endişe ederek Müslümanlara yaptıkları baskıya ara vermişlerdir. Hattâ bu arada Müslüman olanların sayısı da çoğalmıştır. Bu haber Habeşistan'a hicret etmiş Müslümanlarda Mekke'ye geri dönme arzularını kamçılamıştır.

İkincisi: O sıralarda Habeşistan'da Necaşi'ye karşı ayaklanma başlamıştır. Ayaklanmanın temel sebebi de onun Müslümanlara müsamahakâr davranmasıdır. Bu iki sebep bir araya gelince de Müslümanlar Habeşistan'dan geri dönmüşlerdir.

Sonuç

Peygamberi (s.a.v.) ilgilendiren rivayetler din açısından hassas bir konuma sahiptir. Çünkü bir din için Peygamber en temel unsurlardandır. Din düşmanlarının seçtikleri hedeflerin başında Peygamber gelir. Çünkü Peygamber hakkında ortaya konacak bir olumsuzluk dinîn özünü ilgilendirir. Müsteşriklerin her fırsat buldukça Garanik kıssasını gündeme getirmelerinin nedeni de budur.

Kıssa ne yazık ki bazı Müslüman âlimler tarafından da kabul görmüştür. Hâlbuki sened bakımından da metin bakımından da kıssanın kabul görecek bir değeri yoktur.

Her şeyden önce kıssa mürsel rivayetlerle rivayet edilmiştir ve mürsel rivayetler zayıf hadis kapsamına girerler. Din açısından hüccet kabul edilmeyecekleri de muhaddislerin temel görüşüdür.

Said b. Cübeyr gibi tabiînin bazı büyüklerinin mürsellerinin hüccet olduğunu söyleyenler olmakla birlikte, bunların hüccet olduklarını söyleyenlerin ileri sürdükleri gerekçe Garanik kıssasına uymamaktadır. Çünkü gerekçe olarak derler ki: Bu zatların mürsellerinin başka tarikten sahih ve müsned senedlerle rivayetleri mevcuttur. Hâlbuki Garanik kıssasının sahih ve müsned senedle rivayet edilmiş tek bir rivayeti mevcut değildir. Kaldı ki sahih ve

1 Muhammed Hüseyin Heykel, Hayatu Muhammed, Kahire-1354 h. s. 126; Muhammed b. Muhammed Ebû Bühbe, es-Sîretü'rrNebebiyye, I, 351.

müsned senedle rivayet edilmiş olsaydı bile kıssa Kuran'la çeliştiğinden yine bir değeri olmayacaktı. Çünkü kıssa, Peygamberin, (s.a.v.) Kuran'dan olmayan ve müşriklerin putlarını öven sözleri, şeytanın telkini ile Allah kelamı olarak insanlara tebliğini anlatmaktadır. Hâlbuki Peygamberin vahye bir şey karıştırmadan gelen vahiyleri olduğu gibi insanlara tebliğ ettiğine dair müteaddit ayetler vardır.

Ayrıca bir peygamber için emanet, yani Allah'tan gelen vahyi olduğu gibi insanlara tebliğ etmesi, zorunlu niteliklerindendir. Kıssa bu yönüyle de İslâm'ın inanç prensipleriyle bağdaşmaz.

Kıssayla ilgili rivayetlerde olaydan sonra Peygamberin (s.a.v.) çok üzüldüğü hatta bazı rivayetlere göre teselli ayeti gelinceye kadar üzüntüsünden yarı baygın bir vaziyette kaldığı anlatılmaktadır. Rivayetlerin anlattığına göre olay, Habeşistan'a ilk hicretten sonra gerçekleşmiş ve olayın vukuundan sonra Habeşistan'a hicret edenlerin bir kısmı geri dönmüştür.

Buna göre olay Peygamberliğin beşinci yılında vuku bulmuştur. Peygamberi teselli etmek için indiği söylenen ayet ise Hac sûresinde geçmektedir ve bu sûre Medenî'dir. Yani Hicretten sonra indirilmiştir. O halde olay ile teselli olarak indiği söylenen ayetin inişi arasında en az sekiz yıllık bir müddet vardır. Bu da rivayetlerin çelişkilerinden biridir.

Tarih açısından bu tutarsızlığın yanı sıra rivayetlerde başka birçok çelişki vardır.

Ayet, siyak ve sibakından da anlaşıldığı gibi Peygamberler hakkında genel bir yasayı dile getirmektedir. Her Peygamberin arzusu, kavminin hak yolu bulmasıdır. Peygamberler mesailerini buna harcarlar. Ancak şeytan daima karşı taarruz içerisindedir. Peygamberlerin, arzularını gerçekleştirmeleri zorlu bir yoldur. Şeytanın kışkırtma ve engellemeleriyle davetin başlangıcında peygamberler kavimleri tarafından yalanlanırlar. Mücadele devam eder ve nihayet bu mücadelede peygamberler galip gelirler. Şeytanın çabaları boşa gider.

Hem mürsel ve çelişkili rivayetlerle nakledilen ve hem de Kur'ân'la çelişen, bir kıssanın kimi Müslüman âlim tarafından kabul görmüş olması üzücü olmakla birlikte ilmî ölçüler çerçevesinde kıssanın tutarlı hiçbir tarafı yoktur.

54.
Kamer Sûresi

*Mekke'de indirilmiş olup 55 âyettir. Adını ilk âyetinde geçen "**kamer**" kelimesinden almaktadır. Kelime **ay** anlamına gelmektedir.*

Sûrede kıyametin yaklaştığından bahisle inkârda inat edenler uyarılmaktadır. Bu konuda geçmişte inkâr eden kavimlerden misaller verilerek bunların başına gelen felaketler anlatılmaktadır.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

اِقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ ﴿١﴾ وَاِنْ يَرَوْا اٰيَةً يُعْرِضُوا وَيَقُولُوا
سِحْرٌ مُسْتَمِرٌّ ﴿٢﴾ وَكَذَّبُوا وَاتَّبَعُوا اَهْوَاءَهُمْ وَكُلُّ اَمْرٍ مُسْتَقِرٌّ
﴿٣﴾ وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مِنَ الْاَنْبَاءِ مَا ف۪يهِ مُزْدَجَرٌ ﴿٤﴾ حِكْمَةٌ بَالِغَةٌ
فَمَا تُغْنِ النُّذُرُ ﴿٥﴾ فَتَوَلَّ عَنْهُمْ يَوْمَ يَدْعُ الدَّاعِ اِلٰى شَيْءٍ نُكُرٍ ﴿٦﴾
خُشَّعًا اَبْصَارُهُمْ يَخْرُجُونَ مِنَ الْاَجْدَاثِ كَاَنَّهُمْ جَرَادٌ مُنْتَشِرٌ ﴿٧﴾
مُهْطِع۪ينَ اِلَى الدَّاعِ يَقُولُ الْكَافِرُونَ هٰذَا يَوْمٌ عَسِرٌ ﴿٨﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Kıyamet yaklaştı ve ay yarıldı** (gerçek apaçık ortaya çıktı).
2. **Onlar ne zaman bir mucize görecek olsalar yüz çevirirler ve "Bu, devam eden bir sihirdir" derler.**
3. **Yalanladılar ve kendi heveslerine uydular. Her iş varacağı yere varır.**
4. **Onlara içinde bir sakındırma bulunan nice haber gelmişti.**
5. **Bu, üstün bir hikmettir; fakat uyarılar fayda vermiyor.**
6. **O halde sen de onlardan uzak dur. Çağırıcının hoş karşılanmayan bir şeye çağıracağı bir güne kadar...**
7. **Gözleri korkuyla yere mıhlanmış şekilde kabirlerden çıkarlar; tıpkı etrafa saçılmış çekirgeler gibi.**
8. **Çağırıcıya doğru koşarlarken kâfirler; "Bu, çetin bir gündür" diyecekler!**

Âlimlerin çoğunluğuna göre Peygamber döneminde ay ikiye yarılmıştır ve bu, peygamberin bir mucizesidir. Mekke müşrikleri Peygamberden, gerçekten peygamber olduğuna dair bir mucize getirmesini istemişler ve o da aya parmağıyla işaret ederek ayı ikiye bölmüş, parçalardan biri dağın bir tarafında, diğeri de diğer tarafında kalmıştır.

Bu konuda pek çok rivayet nakledilmektedir. Ancak rivayetler arasındaki çelişkiler aynı enlem ve boylamda yaşayan milletlerde böyle bir bilginin mevcut olmaması ve ileride değineceğimiz sebeplerle ay yarılmasının kıyamete yakın vuku bulacağını söyleyenler olmuştur. Bunun dışında daha başka görüşler de ileri sürülmüştür.

Bazı rivayetlerde ay yarılmasının hilalin ikinci veya üçüncü gününde olduğu söylenirken bazılarında dolunay günlerinde; bazılarında bir kez olduğundan söz edilirken bazılarında iki kez vuku bulduğu söylenmektedir. Muhaddislerce sahih kabul edilen rivayetlerden biri, Medineli olan ve olayın vuku bulduğu iddia edilen sırada beş yaşında bulunan Enes'e, biri de henüz doğmamış olan İbnu Abbas'a izafe edilmektedir. Diğer biri olan ve Buhari ile Müslim tarafından da rivayet edilen Abdullah b. Mesud'a dayandırdıkları rivayet de birtakım problemler taşımaktadır. İbnu Mesud'dan gelen rivayetlerin birinde, bu sırada Peygamberle birlikte Mina'da, bir diğerinde Mekke'de olduklarını söylenmektedir. İbnu Mesud'dan nakledilen rivayetlere gölge düşüren başka hususlar da bulunmaktadır. Ancak bu rivayetlerin değerlendirmesini işin uzmanlarına bırakıyoruz.

Biz meseleyi Kur'ân ve akli deliller çerçevesinde değerlendirerek bir sonuca varmaya çalışacağız.

Her şeyden önce şunu belirtmek gerekir ki olağanüstü bir olayın Allah'ın kudretinin dışında olduğunu iddia etmek, Allah'a iman eden bir kimsenin söyleyebileceği bir şey değildir. O halde mesele böyle bir olayın gerçekten vuku bulup bulmadığıdır.

Rivayetlerde Mekke müşriklerinin isteği üzerine olayın vuku bulduğu anlatılmaktadır. Oysa istek üzerine mucize gösterildiği halde bir peygamberin peygamberliğine inanmayanların helak edileceği Kur'ân'da ifade edilmektedir: *"Ayetler/mucizeler göndermekten bizi alıkoyan, öncekilerin onları yalanlamış olmalarıdır."* (İsra 17/59). Aslında İsra sûresinin bu ayetinde Peygamberimizin duyulara hitap eden kevni mucizelerinin olmadığını da açıkça ifade etmektedir. Ne var ki insanların olağanüstülüklere olan tutkuları Peygamber için birçok mucize uydurulmasına sebep olmuştur.

Tefsirini yapmakta olduğumuz âyette: "**Onlar bir mucize görecek olsalar yüz çevirir ve 'bu devam eden bir sihirdir' derler"** buyrulmaktadır. O halde müşrikler devam eden ve tekerrür eden bir şeyden söz etmektedir. Ay yarılması ve benzeri güneş veya yıldızların yarılması devam eden ve tekerrür eden vakalar değildir. Devam eden ve tekerrür eden şey, Kur'ân'ın âyet ve sûrelerinin peş peşe gelmeleridir. Âyette *mucize* ile kastedilen, Kur'ân'ın sûreleridir. Kur'ân'ın her bir sûresiyle de meydan okunduğuna göre, her bir sûre ayrı bir mucizedir.

Akli delillere gelince:

Böyle önemli bir mucize ya henüz doğmamış yahut yaşı küçük kimselerden nakledileceğine Ebu Bekir, Ömer ve benzeri ilk dönemde İslâm'a girmiş ve sürekli Peygamberin yanında bulunan büyük sahabilerden nakledilmeliydi.

Biz biliyoruz ki bu tür tabiat olayları halkların kültürlerinde, yeryüzünde meydana gelecek büyük olaylara bir işaret olarak kabul edilir, farklı yönlere çekilir ve olduğundan çok daha büyültülerek anlatılır. Eğer gerçekten böyle bir olay olmuş olsaydı, aynı enlem ve boylamda yaşayan bazı milletlerde takvim başlangıcı bile olurdu.

Olayın, insanların uykuda oldukları bir sırada vuku bulduğu ve bu sebeple olayı görmemiş olabilecekleri söylenemez. O gün ne apartman vardı, ne elektrik vardı. İnsanların çoğu hayvancılıkla uğraşırlardı. En azından çobanlar gece de sürülerinin başındadır. Gökte olabilecek değişikliği mutlaka fark ederlerdi.

Ayrıca hem böyle büyük bir mucizenin gerçekleştiğini söyleyeceksiniz ve

hem de insanlığın tamamına gönderilmiş olan bir Peygamberin insanların gözünden kaçırıldığını iddia edeceksiniz. Bunun tutarlı bir tarafı yoktur.

O halde âyet neyi anlatıyor? Isfahani *"el-Mufredat fi Ğaribi'l-Kur'ân"* isimli eserinde "ş-k-k" maddesinde ayın yarılmasına dair üç görüş nakletmektedir:

a. Peygamber döneminde ayın iki parçaya ayrılıp yarılması,

b. Kıyamete yakın yarılacağı.

c. Bu, bir deyim olup iş/gerçek ortaya çıktı anlamındadır.

Zikrettiğimiz sebeplerle ve Peygamberi büyücü, Kur'ân'ı da sihir diye nitelemelerinden dolayı, *"iş ortaya çıktı"* görüşünün daha tutarlı olduğu kanaatindeyiz. Kısaca şöyle denilmektedir: *"Kıyamet yaklaştı ve her şey ayan beyan ortaya çıktı."* Bunun üzerine müşrikler: **"Bu devam eden bir sihirdir"** dediler. Yani *yine sihrine devam ediyor; kendisine vahiy geldiğini söylüyor,* dediler.

Takip eden âyetlerin Kur'ân'la ilgili olması da bu yorumumuzu pekiştirmektedir.

Her sûresi bir mucize olan Kur'ân'ı yalanladılar. Kur'ân'ın getirdiği bütün delillere rağmen heveslerine uydular. Ama onlar yalanlayadursunlar her şey varacağı yere varacaktır. İyilik yolunu tutan iyiliğe; kötülük yolunu tutan da kötülüğe varacaktır.

Bu yaptıklarının yanlış olduğuna dair nice uyarılar geldi. Fakat uyarılar onlara fayda vermedi. O halde ey Peygamber onları halleriyle baş başa bırak. Kıyamet günü çağırıcı melek onları Allah'ın huzuruna hesap vermeye çağırdığında çağırıcıya doğru koşarlarken: **"Bu, ne çetin bir günmüş, diyecekler!"** Ancak o zaman gerçekleri anlayacaklar.

كَذَّبَتْ
قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ فَكَذَّبُوا عَبْدَنَا وَقَالُوا مَجْنُونٌ وَازْدُجِرَ ﴿٩﴾ فَدَعَا
رَبَّهُ أَنِّي مَغْلُوبٌ فَانْتَصِرْ ﴿١٠﴾ فَفَتَحْنَا أَبْوَابَ السَّمَاءِ بِمَاءٍ مُنْهَمِرٍ
﴿١١﴾ وَفَجَّرْنَا الْأَرْضَ عُيُونًا فَالْتَقَى الْمَاءُ عَلَى أَمْرٍ قَدْ قُدِرَ ﴿١٢﴾ وَحَمَلْنَاهُ عَلَى

ذَاتِ اَلْوَاحٍ وَدُسُرٍ ﴿١٣﴾ تَجْر۪ي بِاَعْيُنِنَاۚ جَزَٓاءً لِمَنْ كَانَ كُفِرَ ﴿١٤﴾ وَلَقَدْ
تَرَكْنَاهَٓا اٰيَةً فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ ﴿١٥﴾ فَكَيْفَ كَانَ عَذَاب۪ي وَنُذُرِ ﴿١٦﴾ وَلَقَدْ
يَسَّرْنَا الْقُرْاٰنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ ﴿١٧﴾

9. Onlardan önce Nûh'un kavmi de yalanlamıştı. Kulumuzu yalanladılar ve delidir deyip engellemiştiler.

10. Bunun üzerine o da Rabbine şöyle dua etti: "Yenik düştüm, yardım et!"

11. Biz de boşalan bir su ile göğün kapılarını açtık.

12. Yeri de coşmuş kaynaklar halinde fışkırttık; ve belirlenmiş bir görevi yerine getirmek üzere sular birleşti.

13. Nûh'u da çivilerle tutturulmuş tahta levhalar üzerinde taşıdık.

14. İnkâr ile karşılanan kulumuza bir mükâfat olarak o da gözetimimizde yüzüyordu.

15. Onu bir ibret olarak bıraktık. Düşünüp ibret alacak var mıdır?

16. Azabım ve uyarılarım nasılmış!

17. Öğüt alınsın diye Kur'ân'ı kolaylaştırdık. Var mıdır öğüt alan!

Peygamberimiz teselli edilerek yalanlanan peygamberin yalnız kendisi olmadığı, daha önce Nûh'un kavminin de Nûh'u yalanladıkları hatırlatılıyor. Hz. Nûh'a delidir dediler ve onu engellediler. Hz. Nûh onların yalanlamalarına ve eziyetlerine katlandı. İzin çıkıncaya kadar da aleyhlerine beddua etmedi. Nihayet izin çıkıp iman etmeleri konusunda umudu bütünüyle tükenince Rabbine şöyle yalvardı: **"Yenik düştüm, yardım et!"**

Hz. Nûh'un yenilmişliği kendisine karşı ileri sürdükleri delillerin güçlü oluşundan değildi. Onların delil dinlemezliğinden, inatlarından ve kendisinin getirdiği delillere karşı işkence ve zorbalık uygulamalarından kaynaklanıyordu.

Onların bu inat ve zorbalıkları karşısında Hz. Nûh'un onlara beddua etmesi üzerine Allah, gökten boşalan yağmur ve yerden fışkırttığı sularla oluşan sel ve tufan ile onları helak etti.

sı emredilmişti. O da iman edenlerle birlikte o gemiye binmişti. Gemi Rabbin gözetiminde o coşan selin üzerinde yüzüyordu.

"Onu bir ibret olarak bıraktık. Düşünüp ibret alacak var mıdır?"

Geminin sonrakilere ibret olarak bırakılması iki şekilde anlaşılabilir:

Birincisi, geminin telef olmadan sonraki nesillerin onu görüp ibret almalarının sağlanmasıdır.

İkincisi ise gemiye dair haberlerin sonraki nesillere aktarılmasıdır. Böylece helak olanların niçin helak edildiklerini ve kurtulanların niçin kurtulduklarını öğrenip ibret almalarına konu olmasıdır. (Maturidî, IV, 623).

"Azabım ve uyarılarım nasılmış!"

Geçmişte olup bitenler, geleceğe örnektir. Bu anlatılanlarla Peygamber ve iman edenler teselli edilirken inanmamakta diretenler de uyarılmaktadır.

"Öğüt alınsın diye Kur'ân'ı kolaylaştırdık. Var mıdır öğüt alan!"

Âyetin bağlamı göz önünde bulundurulduğunda burada Kur'ân'ın anlaşılmasının kolaylaştırılması, geçmişlerin başlarından geçenleri anlatmasıdır. İşte burada Nûh'un kavmine dair kıssa anlatılmaktadır. Takip eden âyetlerde de Âd kavminin kıssası yer almaktadır.

كَذَّبَتْ عَادٌ فَكَيْفَ كَانَ
عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿١٨﴾ إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا فِي يَوْمِ نَحْسٍ
مُسْتَمِرٍّ ﴿١٩﴾ تَنْزِعُ النَّاسَ كَأَنَّهُمْ أَعْجَازُ نَخْلٍ مُنْقَعِرٍ ﴿٢٠﴾ فَكَيْفَ
كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿٢١﴾ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ
مِنْ مُدَّكِرٍ ﴿٢٢﴾ كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِالنُّذُرِ ﴿٢٣﴾ فَقَالُوا أَبَشَرًا مِنَّا وَاحِدًا
نَتَّبِعُهُ إِنَّا إِذًا لَفِي ضَلَالٍ وَسُعُرٍ ﴿٢٤﴾ أَأُلْقِيَ الذِّكْرُ عَلَيْهِ
مِنْ بَيْنِنَا بَلْ هُوَ كَذَّابٌ أَشِرٌ ﴿٢٥﴾ سَيَعْلَمُونَ غَدًا مَنِ الْكَذَّابُ الْأَشِرُ ﴿٢٦﴾

إِنَّا مُرْسِلُوا النَّاقَةِ فِتْنَةً لَهُمْ فَارْتَقِبْهُمْ وَاصْطَبِرْ ﴿٢٧﴾
وَنَبِّئْهُمْ أَنَّ الْمَاءَ قِسْمَةٌ بَيْنَهُمْ كُلُّ شِرْبٍ مُحْتَضَرٌ ﴿٢٨﴾ فَنَادَوْا صَاحِبَهُمْ
فَتَعَاطَىٰ فَعَقَرَ ﴿٢٩﴾ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿٣٠﴾ إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ
صَيْحَةً وَاحِدَةً فَكَانُوا كَهَشِيمِ الْمُحْتَظِرِ ﴿٣١﴾ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ
فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ ﴿٣٢﴾ كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ بِالنُّذُرِ ﴿٣٣﴾ إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ
حَاصِبًا إِلَّا آلَ لُوطٍ نَجَّيْنَاهُمْ بِسَحَرٍ ﴿٣٤﴾ نِعْمَةً مِنْ عِنْدِنَا كَذَٰلِكَ نَجْزِي مَنْ
شَكَرَ ﴿٣٥﴾ وَلَقَدْ أَنْذَرَهُمْ بَطْشَتَنَا فَتَمَارَوْا بِالنُّذُرِ ﴿٣٦﴾
وَلَقَدْ رَاوَدُوهُ عَنْ ضَيْفِهِ فَطَمَسْنَا أَعْيُنَهُمْ فَذُوقُوا عَذَابِي وَنُذُرِ
﴿٣٧﴾ وَلَقَدْ صَبَّحَهُمْ بُكْرَةً عَذَابٌ مُسْتَقِرٌّ ﴿٣٨﴾ فَذُوقُوا عَذَابِي
وَنُذُرِ ﴿٣٩﴾ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ ﴿٤٠﴾
وَلَقَدْ جَاءَ آلَ فِرْعَوْنَ النُّذُرُ ﴿٤١﴾ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا كُلِّهَا فَأَخَذْنَاهُمْ
أَخْذَ عَزِيزٍ مُقْتَدِرٍ ﴿٤٢﴾

18. Âd kavmi de yalanladı. Benim azabım ve uyarılarım nasılmış!

19. Sürüp giden uğursuz bir günde üzerlerine şiddetli bir fırtına yolladık.

20. İnsanları çekip alarak öldürüyordu; tıpkı sökülmüş hurma kütükleri gibi.

21. Benim azabım ve uyarılarım nasılmış!

22. Biz, öğüt alınsın diye Kur'ân'ı kolaylaştırdık. Var mıdır öğüt alan!

23. Semûd kavmi uyarıları yalanladı.

24. Dediler ki: "İçimizden bir beşerin peşinden mi gideceğiz? Bu takdirde biz kesinlikle şaşkınlık içinde kalmış, çıldırmış oluruz."

25. Vahiy aramızda kala kala ona mı kaldı? Hayır, o, yalancı ve küstahın tekidir.

26. Yalancı ve küstahın kim olduğunu yarın öğrenecekler!

27. Biz bir imtihan aracı olarak onlara deveyi gönderdik. Şimdi sen onların ne yapacaklarını gözetle ve sabret.

28. Hem suyun aralarında taksim edildiğini onlara haber ver. Sıra kimin ise o gelir içer.

29. Arkadaşlarını çağırdılar. O da kılıcını çekip deveyi öldürdü.

30. Azabım ve uyarılarım nasılmış!

31. Onların üzerine tek bir ses gönderdik. Onlar da bunun üzerine ağıldaki kuru ot artığına döndüler.

32. Öğüt alınsın diye Kur'ân'ı kolaylaştırdık. Öğüt alan yok mudur?

33. Lût kavmi de uyarıları yalanladı.

34. Biz de Lût'un ailesi müstesna, üzerlerine taş-çakıl yağdıran bir rüzgâr yolladık; onları bir seher vakti kurtardık.

35. Tarafımızdan bir nimet olarak, şükredenleri işte böyle mükâfatlandırırız.

36. Ant olsun ki Lût onları, yakalayışımız konusunda uyarmıştı; fakat uyarıları kuşkuyla karşılamışlardı.

37. Onlar misafirlerine kötülük etmeyi planlamışlardı. Biz de onların gözlerini kör ettik: Azabımı ve uyarılarımı tadın bakalım!

38. Sabah erkenden onları köklü bir azap yakaladı.

39. İşte şimdi azabımı ve uyarılarımı tadın!

40. Öğüt alınsın diye Kur'ân'ı kolaylaştırdık. Var mıdır öğüt alan!

41. Firavun Hanedanına da uyarılar gelmişti.

42. Ayetlerimizin hepsini yalanladılar. Biz de onları, gücüne karşı konulmaz güçlünün yakalayışıyla yakaladık.

Müşriklerin Peygamberimizi ve getirdiği Kur'ân'ı yalanlamaları ve kendilerine her bir mucize geldiğinde bunu büyücünün büyüsü olarak nitelemele-

rinden sonra Peygamberi teselli etmek için yalanlananın sadece kendisi olmadığı, daha önce Nûh'un kavminin de onu yalanladıkları belirtilmişti. Ardından yalanlamalarından dolayı o kavmin başına gelen felaket anlatılarak bunun üzerinden müşriklere mesaj verilmiş, inkârda inat ettikleri takdirde onların da bir felakete uğrayacakları konusunda uyarılmışlardı. Anlatımın sonunda da **"Öğüt alınsın diye Kur'ân'ı kolaylaştırdık. Var mı öğüt alan!"** denilmekteydi. Biz orada ayetin bağlamı göz önünde bulundurulduğunda Kur'ân'ın kolaylaştırılmasının, öncekilerin kıssalarına dair verdiği bilgiler sayesinde olduğuna dikkat çekmiştik. Bu bölümdeki ayetlerde geçmiş kavimlerden peygamberlerini yalanlayanlara dair örnekler sıralanmakta ve her örnekten sonra söz konusu ifade tekrar edilmektedir. Meselenin bir örnek üzerinden anlatımı elbette konunun daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

Yine verilen örnekler arasında "**Azabım ve uyarılarım nasılmış!**" cümlesinin tekrar edilmesi ve bazı âyetlerin sonunda "**Var mı öğüt alan!**" ifadesinin geçmesi dikkat çekicidir. Bu ifadelerden, anlatılan kıssaların yalanlayanlara bir uyarı ve öğüt oldukları; onlara, vakit varken yalanlamaktan vazgeçin ve Allah'a kul olun, mesajı verildiği anlaşılmaktadır.

Âd kavminin iriyarı kimseler oldukları bilinmektedir. 20. ayette şiddetli rüzgâr sonucunda sökülmüş hurma kütüklerine benzetilmeleri gayet yerinde bir benzetmedir.

24. âyette Semûd kavmi: **"İçimizden bir beşerin peşinden mi gideceğiz? Bu takdirde biz kesinlikle şaşkınlık içinde kalmış, çıldırmış oluruz"** derken kendileri de sair zamanların müşrikleri de bir çelişki içerisindeler. Hem peygamberin bir beşer olmasını ileri sürerek ona uymayız diyorlar hem de, atalarımızın dinini bırakmayız, biz onlara uyarız diyorlar. Oysa atalarının delilleri de yoktu. Esasında bir müşrikten tutarlılık beklenmez ya!

أَكُفَّارُكُمْ خَيْرٌ مِنْ أُولَٰئِكُمْ
أَمْ لَكُمْ بَرَاءَةٌ فِي الزُّبُرِ ﴿٤٣﴾ أَمْ يَقُولُونَ نَحْنُ جَمِيعٌ مُنْتَصِرٌ ﴿٤٤﴾
سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ ﴿٤٥﴾ بَلِ السَّاعَةُ مَوْعِدُهُمْ

وَالسَّاعَةُ أَدْهٰى وَأَمَرُّ ﴿٤٦﴾ إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي ضَلَالٍ وَسُعُرٍ ﴿٤٧﴾ يَوْمَ يُسْحَبُونَ
فِي النَّارِ عَلٰى وُجُوهِهِمْ ذُوقُوا مَسَّ سَقَرَ ﴿٤٨﴾ إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ ﴿٤٩﴾
وَمَا أَمْرُنَا إِلَّا وَاحِدَةٌ كَلَمْحٍ بِالْبَصَرِ ﴿٥٠﴾ وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا
أَشْيَاعَكُمْ فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ ﴿٥١﴾ وَكُلُّ شَيْءٍ فَعَلُوهُ فِي الزُّبُرِ ﴿٥٢﴾
وَكُلُّ صَغِيرٍ وَكَبِيرٍ مُسْتَطَرٌ ﴿٥٣﴾ إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ
وَنَهَرٍ ﴿٥٤﴾ فِي مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِيكٍ مُقْتَدِرٍ ﴿٥٥﴾

43. Şimdi sizin aranızdaki kâfirler diğerlerinin kâfirlerinden hayırlı mı? Yoksa sizler için kitaplarda bir berat mı var?

44. Yoksa biz birliğiz yardımlaşır galip geliriz mi diyorsunuz?

45. Yakında o topluluk yenilgiye uğrayacak ve arkalarına dönüp gidecekler.

46. Hayır, onlar için belirlenen vakit, kıyamettir ve kıyamet daha korkunç ve daha acıdır.

47. Şüphesiz ki suçlular sapıklık ve çıldırmışlık içindeler.

48. Yüzüstü cehenneme sürüklendikleri gün; "Cehennemin elemini tadın" denilecektir.

49. Her şeyi bir ölçüye göre yarattık.

50. Emrimiz bir anlık bakış gibi tek sözden ibarettir.

51. Sizin benzerlerinizi helak ettik, düşünüp ibret alacak var mıdır?

52. Yaptıkları her şey defterlere yazılmıştır.

53. Küçük-büyük tamamı yazılmıştır.

54. Takva sahipleri cennetlerde ve nehir kıyılarındadır.

55. Gücü elinde tutan hükümdarın yanında gerçek bir makamda olacaklardır.

Peygamberlerine karşı çıktıkları için helak edilmiş önceki kavimlerden misaller verildikten sonra hem Kur'ân'ın indiği dönemdeki kâfirlere hem de sonraki dönemlerdeki kâfirlere soruyor: Siz, sizden önce yaşamış kâfirlerden daha iyi misiniz ki öncekiler gibi helak edilmeyeceğinizi sanıyorsunuz? Yoksa kitaplarda size berat yazıldı da size dokunulmayacağını mı sanıyorsunuz? Yahut siz birlik halinde bir güçsünüz de size kimsenin dokunamayacağını mı düşünüyorsunuz?

Âyetlerden anlaşılıyor ki onların ilk muhatabı olan Mekke müşrikleri, bu âyetlerin indirildiği dönemde güçleriyle gurur duyuyor ve asla yenilmeyeceklerini ileri sürüyorlardı.

Kur'ân onlara bu soruları yönelttikten sonra indirildiği dönemde yaşayan müşrikleri kastederek: **"Yakında o topluluk yenilgiye uğrayacak ve arkalarına dönüp gidecekler"** demektedir.

Hatırlatalım ki bu âyet, Hicretten beş yıl önce indirilmiştir ve o dönemde müşrikler Müslümanlara işkence ediyor, baskı uyguluyorlardı. Müslümanların karşı koyacak mecalleri yoktu. İşkence altında ölenler bile vardı. Müşriklerin Müslümanlara ambargoları vardı ve Müslümanlar kuşatma altında yaşıyorlardı.

Âyet işte böyle bir ortamda indirilmiştir ve bu kâfirlerin yenilgiye uğrayacaklarını haber vermektedir. İkrime'nin naklettiğine göre Hz. Ömer, *"bu âyet indirildiğinde, ben arkasını dönüp gidecek topluluğun kim olduğunu merak etmiştim. Ama Bedir'de Peygamberin zırh giymiş olarak ileri atıldığını ve bu ayeti okuduğunu görünce, arkasını dönüp gidecek olan topluluğun Kureyş müşrikleri olduğunu anladım"* demiştir. (Taberi, XXII, 602).

Bedir'le başlayan süreç Mekke'nin fethiyle noktalanmış, Müslümanları Mekke'den hicret etmeye zorlayan müşrikler büyük bir yenilgiye uğramışlardır. Ancak dünya hayatındaki bu yenilgileri ve tarih sahnesinden bütünüyle yok olmaları ahirette uğrayacakları azap yanında bir hiç kalır: "**Hayır, onlar için belirlenen vakit, kıyamettir ve kıyamet daha korkunç ve daha acıdır.**" Onlar yüzüstü cehenneme sürüklendiklerinde onlara: **"Cehennemin elemini tadın"** denilecektir.

"Her şeyi bir ölçüye göre yarattık. Emrimiz bir anlık bakış gibi tek sözden ibarettir."

Evrende olup bitenler rastgele olmuş şeyler değildir. Gerek tabiattaki olaylar ve gerek toplumların başına gelenler belli kurallara bağlanmıştır. Mekke müşrikleri de toplumsal kurallara bağlıdır. Vakti geldiğinde ve şartlar oluştuğunda yenilgiye uğrayacaklardır. Kimse Allah'ın koyduğu kurallara karşı koyamaz. Allah bir şeyin olmasını diledi mi yani O'nun koyduğu kurallar çerçe-

vesinde bir kavmin yenilgiye uğraması, helak edilmesi veya tarih sahnesinden silinmesinin vakti geldi mi hemen bunu uygular. O, bir şeyin olmasını diledi mi ona "ol" der, o da hemen oluverir. Kıyametin vakti geldiğinde de yine "ol" der ve kıyamet kopar.

"Sizin benzerlerinizi helak ettik, düşünüp ibret alacak var mıdır?"

Yukarıda da ifade edildiği üzere Mekke müşrikleri güçlü olduklarını ve kendilerine kimsenin zarar veremeyeceğini sanıyorlardı. Bu ayetle tıpkı kendilerinden önce yaşamış benzeri toplulukların uyarıldıkları gibi tekrar uyarılıyorlar. Size benzer olan kavimler vardı ve onlar da sizin gibi güçlerine güvenip zarar görmeyeceklerini sanıyorlardı. Ama helak edildiler. Vakit dolmadan bunlar üzerinde düşünün ve ibret alın.

"**Yaptıkları her şey defterlere yazılmıştır. Küçük-büyük tamamı yazılmıştır."**

Bu dünya hayatında Allah'ın koyduğu kurallar çerçevesinde şartlar tam olarak oluşmayıp helakten kurtuldukları takdirde cezalandırılmaları konusunda kendilerine ahiret hatırlatılıyor. Yaptıkları her şey küçük-büyük demeden kaydedilip yazılıyor. Yaptıklarınızın karşılığını dünya hayatında görmezseniz, ahirette mutlaka göreceksiniz.

İnkâr edenlerin amelleri yazıldığı gibi iman eden takva sahiplerinin de amelleri yazılmaktadır ve onlar yaptıklarının mükâfatını alacaklardır: **"Takva sahipleri cennetlerde ve nehir kıyılarındadır. Gücü elinde tutan hükümdarın yanında gerçek bir makamda olacaklardır."**

55.
Rahmân Sûresi

*Mekke'de indirilmiş olup 78 âyettir. Adını sûrenin ilk âyeti ve ilk kelimesi olan ve merhameti bol anlamına gelen **"er-Rahmân"** kelimesinden almaktadır.*

*Sûrede Allah'ın nimetleri sıralanmakta, nimetler sıralanırken de, **"Şimdi Rabbinizin hangi nimetlerini/kudretini yalanlıyorsunuz?"** âyeti tekrar edilmekte böylece Allah'ın nimetlerini inkâr etmenin imkân dışı ve akıl dışı olduğu ifade edilmektedir.*

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

اَلرَّحْمٰنُۙ ﴿١﴾ عَلَّمَ الْقُرْاٰنَۜ ﴿٢﴾ خَلَقَ الْاِنْسَانَۙ ﴿٣﴾ عَلَّمَهُ الْبَيَانَ ﴿٤﴾

اَلشَّمْسُ وَالْقَمَرُ بِحُسْبَانٍۙ ﴿٥﴾ وَالنَّجْمُ وَالشَّجَرُ يَسْجُدَانِ ﴿٦﴾

وَالسَّمَٓاءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْم۪يزَانَۙ ﴿٧﴾ اَلَّا تَطْغَوْا فِي الْم۪يزَانِ ﴿٨﴾

وَاَق۪يمُوا الْوَزْنَ بِالْقِسْطِ وَلَا تُخْسِرُوا الْم۪يزَانَ ﴿٩﴾ وَالْاَرْضَ

وَضَعَهَا لِلْاَنَامِۙ ﴿١٠﴾ ف۪يهَا فَاكِهَةٌۖ وَالنَّخْلُ ذَاتُ الْاَكْمَامِۖ ﴿١١﴾

وَالْحَبُّ ذُو الْعَصْفِ وَالرَّيْحَانُ ﴿١٢﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ
رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿١٣﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **O Rahmân,**
2. **Kur'ân'ı öğretti.**
3. **İnsanı yarattı.**
4. **Ona konuşmayı öğretti.**
5. **Güneş ve ay bir hesaba göre** (hareket etmekte)**dir.**
6. **Bitkiler ve ağaçlar da secde ederler.**
7. **O, göğü de yükseltti ve tartıyı koydu.**
8. **Tartıda taşkınlık yapmayasınız diye siz.**
9. **Ve tartıyı doğru tutun; tartıda eksik yapmayın.**
10. **Yeri de canlılar için yarattı.**
11. **Orada meyveler ve salkımlı hurmalıklar vardır.**
12. **Saplı ve yapraklı taneler ve güzel kokulu bitkiler vardır.**
13. **Şimdi siz Rabbinizin hangi nimetlerini/kudretini inkâr edersiniz?!**

İnsanlara verilen nimetlerin sıralandığı bu sûrede nimetlerin başında Kur'ân'ın insana öğretilmesi zikredilmektedir. Çünkü insanların dünya ve ahiret mutlulukları buna bağlıdır. Bu sebeple o, nimetlerin en büyüğü ve en mükemmelidir.

Rahmân'ın Kur'ân'ı öğrettiğinin belirtilmesi, hem Kur'ân'ın bir beşerin eseri olmadığını anlatmakta ve hem de içerdiği talimatın Allah'ın rahmetinin bir eseri olduğunu ifade etmektedir. Rahmetinin bir sonucu olarak Allah, kullarını karanlıklarda bırakmamış, onlara yol gösterecek Kur'ân'ı göndermiştir.

Kur'ân insan içindir. Bu sebeple ardından insanın yaratılışı zikredilmektedir. Düşüncelerini, istek ve ihtiyaçlarını açıklaması için Allah insana konuşmayı öğretmiştir. İnsanın konuşması olmasaydı aklının meyveleri de devşirilemezdi. İnsanın yaratılmasının, Kur'ân'ın öğretilmesi ve insana konuşmanın öğretilmesi arasında zikredilmesi, onun ancak bu iki öğretme ile yani terbiye ve eğitimle doğru dürüst insan olacağını anlatmak için olmalıdır.

Rahmeti sonucu Kur'ân'ı öğreten ve insanı yaratıp ona beyanı öğreten Allah, öyle bir güç sahibidir ki güneş ve ay gibi muazzam gök cisimlerini, insanların hayatlarını en uygun şekilde devam ettirmeleri için bir sistem ve ölçüye bağlamıştır. Güneş yeryüzüne biraz daha yakın olsaydı yeryüzü sıcaktan kavrulur, biraz daha uzak olsaydı soğuktan her şey donardı. Güneşin ve ayın hareketlerinde bir ölçüsüzlük ve düzen bozulması olsaydı mevsimler birbirine karışır, ekin yetişmez, meyveler olgunlaşmaz, hesaplar birbirine karışır ve canlıların hayatlarını devam ettirmeleri mümkün olmazdı.

Hareketleri bir hesaba bağlanmış olan gök cisimleri, yeryüzündeki bitki ve ağaçlar, itirazsız Allah'ın kendilerine belirlediği kanunlara riayet ederler. Kısacası insanı çevreleyen evrenin tamamı Allah'a itaatin dışına çıkmaz, kendilerine verilen görevleri olduğu gibi yerine getirir. Böylece evrende bir denge ve uyum söz konusu olur. Sadece insan bu zorunlu itaatin dışında bırakılmıştır. Dolayısıyla ona dengeyi bozma imkânı verilmiştir. İşte evrene hâkim olan bu dengeyi, diğer bir ifade ile adaleti bozmaması için ona mizan/tartı verilmiştir. Söz konusu mizan, Allah'ın vahyi yani şeriatıdır. Bu şeriat sayesinde insan inançta, ibadetlerde ve davranışlarında dengeyi yakalar. Kişi bununla dünya ile ahiret, beden ile ruh arasında dengeyi sağlar. Ekolojik denge de bununla sağlanır.

Evreni ve insanla birlikte diğer canlıları yaratan Allah, yeryüzünü canlılar için yaratmış, gıdalarını alıp hayatlarını devam ettirebilmeleri için de yeryüzünü, insanların yiyeceklerinin ve hayvanların yemlerinin yetişmesine elverişli kılmıştır.

"Şimdi siz Rabbinizin hangi nimetlerini/kudretini inkâr edersiniz?!"

Âyet sûrede 31 kez tekrar edilmektedir. Cümlenin yüklemi olan تُكَذِّبَانِ fiili, tesniye (ikil) kalıbında kullanılmaktadır. Dolayısıyla âyet, *"Şimdi siz ikiniz Allah'ın hangi nimetlerini inkâr edersiniz,"* anlamındadır. Bu konuda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Şöyle ki:

Lafız ikil kullanıldığı halde bununla tekilin kastedildiğini ileri sürenler olmuştur.

Lafız ikil olduğu gibi kastedilenin de ikil olduğunu söyleyenler de olmuştur.

Hitap edilen iki ile kimlerin kastedildiği konusunda da farklı görüşler ileri sürülmüştür. Buna göre:

Sûrede insanların ve cinlerin yaratılışından söz edildiği ve 32. âyette açıkça cin ve insan topluluklarına hitap edildiği için insanlarla cinlerin muhatap alındığı yaygın bir kanaattir.

Bununla inanan kimselerle inanmayan kimselerin veya erkek ve kadının kastedildiğini söyleyenler de olmuştur.

Gerçek o ki cinler, Kur'ân'ın muhatabı değildir. Onun muhatabı insanlardır. Çünkü Kur'ân insanlara yol göstermek için gönderilmiştir.

Nimetler şeklinde tercüme ettiğimiz *âlâ'* kelimesi *ilyun* kelimesinin çoğuludur. Sözlükte nimet ve kudret anlamında kullanılmaktadır. Müfessirlerin geneli kelime ile nimetlerin kastedildiğini söylemektedir. Bununla birlikte kudret anlamında kullanıldığını söyleyenler de vardır. Bir kısmı da kullanıldığı yere göre bu anlamlardan birini vermiştir. Sûre dikkatlice okunduğu takdirde Allah'ın insana verdiği nimetler sıralanırken arada Allah'ın kudretine delalet eden yaratmasından da söz edildiği görülecektir. Kuşkusuz her nimetin arkasında bir kudret vardır. Kudreti olmayanın nimet vermesinden söz edilemez. Sûrede 31 kez tekrar edilen **"Şimdi siz Rabbinizin hangi nimetlerini inkâr edersiniz?!"** âyetinde bazen nimet anlamı, bazen de kudret anlamı öne çıkmaktadır.

خَلَقَ الْاِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِ
﴿١٤﴾ وَخَلَقَ الْجَٓانَّ مِنْ مَارِجٍ مِنْ نَارٍۚ ﴿١٥﴾ فَبِاَيِّ اٰلَٓاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿١٦﴾
رَبُّ الْمَشْرِقَيْنِ وَرَبُّ الْمَغْرِبَيْنِۚ ﴿١٧﴾ فَبِاَيِّ اٰلَٓاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿١٨﴾
مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِۙ ﴿١٩﴾ بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَا يَبْغِيَانِۚ ﴿٢٠﴾ فَبِاَيِّ اٰلَٓاءِ
رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٢١﴾ يَخْرُجُ مِنْهُمَا اللُّؤْلُؤُ وَالْمَرْجَانُۚ ﴿٢٢﴾
فَبِاَيِّ اٰلَٓاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٢٣﴾ وَلَهُ الْجَوَارِ الْمُنْشَاٰتُ فِي الْبَحْرِ
كَالْاَعْلَامِۚ ﴿٢٤﴾ فَبِاَيِّ اٰلَٓاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٢٥﴾

14. İnsanı pişmiş çamura benzeyen bir balçıktan yarattı.

15. Cinleri de ateşin alevinden yarattı.

16. Şimdi siz Rabbinizin hangi nimetlerini/kudretini inkâr edersiniz?!

17. O, iki doğunun ve iki batının Rabbidir.

18. Şimdi siz Rabbinizin hangi nimetlerini/kudretini inkâr edersiniz?!

19. İki denizi birbirine kavuşmak üzere salıverdi.

20. Aralarında bir engel vardır; kavuşamazlar.

21. Şimdi siz Rabbinizin hangi nimetlerini/kudretini inkâr edersiniz?!

22. O ikisinden inciler ve mercanlar çıkar.

23. Şimdi siz Rabbinizin hangi nimetlerini/kudretini inkâr edersiniz?!

24. Denizde koca dağlar gibi yüzen gemiler de O'nundur.

25. Şimdi siz Rabbinizin hangi nimetlerini/kudretini inkâr edersiniz?!

Kur'ân'ın değişik sûrelerinde ilk insanın yaratılışından söz edilmektedir. Toplanan toprak, çamur haline getirilmiş, bekletilip yapışkan balçık halini alması sağlanmış, ardından kendisine şekil verilip kurutulmaya bırakılmış, derken fırına atılmış, en sonunda da kendisine ruh üfürülüp canlandırılmıştır. Bu değişik aşamalar, değişik âyetlerde dile getirilmiştir. Burada anlatılanlar da bu safhalardan biridir. İlk insan topraktan yaratılmış ama bundan sonra yaratılıp üremesi cıvık ve basit bir sudandır. İnsanın aslının toprak olması, toprağın sulandırılarak çamur haline getirilmesi ve nihayet ateşte fırınlanması insanın oluşacak yapı ve karakteriyle de ilişkili olmalıdır. Aynı şekilde cinlerin dumansız alevden yaratılmaları da onların yapı ve karakterlerini ilgilendirmektedir. İşte aslı toprak olan insanlarla aslı ateş alevi olan cinlerin nihayet canlı ve sorumlu varlıklar haline getirilmeleri hem Allah'ın kudretini, hem de bu varlıklar üzerindeki nimetlerini gösterir.

İnsanlara ve cinlere nimetleri veren Allah, kış ve yaz aylarında güneşin doğuş yerlerinin değişmesiyle ortaya çıkan iki doğunun ve batış yerleri ile ortaya çıkan iki batının Rabbidir. Güneşin ve onun doğuş ve batışlarının değişimi sayesinde dört mevsim oluşmakta, hava değişimi gerçekleşmekte, yağmurların yağması, nehirlerin suyla beslenmesi, bitki ve meyve ağaçlarının meyve tutmaları, ekinlerin yeşerip olgunlaşarak dane vermeleri gerçekleşmektedir. Bütün bu nimetlerin Allah tarafından gerçekleştiğini inkâr etmek mümkün mü?

tıdır, akışkan değildir. Denizleri oluşturan su ise sıvı ve akışkandır. Kara parçaları suyun akışkanlığına engel olmasaydı tatlı ve tuzlu birbirine karışır, denizler toprağı aşar ve yeryüzü yaşanmaz hale gelirdi. Denizlerin, insanlar için yeryüzünü yaşanmaz hale getirmeleri mümkün iken Allah kara parçalarını denizlere engel kılmakla yetinmemiş, onları da insanların geçinmelerine vesile kılmıştır. Denizlerden inci mercan çıkarılmakta, dağ gibi kocaman gemiler bu denizlerde yüzdürülerek insanların yararına taşımada kullanılabilmektedir. Bütün bu nimetleri inkâr etmek mümkün mü?

كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ ۚ
﴿٢٦﴾ وَيَبْقَىٰ وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ ۚ ﴿٢٧﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ
﴿٢٨﴾ يَسْأَلُهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ ۚ ﴿٢٩﴾
فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٠﴾

26. Yer üzerindekilerin tümü fanidir.

27. Ancak ululuk ve kerem sahibi Rabbinin yüzü bakidir.

28. Şimdi siz Rabbinizin hangi nimetlerini/kudretini inkâr edersiniz?!

29. Göklerde ve yerde olan herkes O'ndan ister. O her gün bir iştedir.

30. Şimdi siz Rabbinizin hangi nimetlerini/kudretini inkâr edersiniz?!

Yeryüzünde yaşayan bütün canlıların ölecekleri ve ölmeyecek olanın sadece ve sadece Allah olduğu belirtildikten sonra **"Şimdi siz Rabbinizin hangi nimetlerini/kudretini inkâr edersiniz?!"** denilmesi bağlam yönüyle uygun bir kullanılış mıdır? Başka bir ifade ile canlıların tamamının ölümlü olduklarının söylenmesinin nimetle ne gibi bir alakası vardır?

Buna şu şekilde cevap verilmiştir: Canlıların tamamının ölümlü oldukları, aralarında bir ayırım ve ayrıcalığın olmadığını gösterir. Bu yönüyle düşünüldüğünde bunu bir nimet olarak görmek mümkündür.

İkincisi, ölüm olmadan ahirette inanan kimselere verilecek mükâfata ulaşmak mümkün değildir. O halde inanan kimseler için ölüm bir nimettir.

Burada şu hususa da dikkat çekmek gerekir ki, sûrenin başlarında *âlâ'* kelimesinin sözlük anlamında hem *nimet*, hem de *kudret* anlamının bulunduğuna dikkat çekmiştik. Burada *kudret* anlamının öne çıktığını söyleyebiliriz.

Allah'ın nimet ve kudretine hem yeryüzünde yaşayanlar hem de gökte bulunan melekler muhataptır. Bu sebeple hem yeryüzündekiler hem de göktekiler ihtiyaçlarının giderilmesi için Allah'tan isterler. Esasen ihtiyaçlarını giderecek başka biri de yoktur.

"Şimdi siz Rabbinizin hangi nimetlerini/kudretini inkâr edersiniz?!"

سَنَفْرُغُ لَكُمْ اَيُّهَ الثَّقَلَانِۚ ﴿٣١﴾ فَبِاَيِّ
اٰلَٓاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٢﴾ يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ اِنِ اسْتَطَعْتُمْ
اَنْ تَنْفُذُوا مِنْ اَقْطَارِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ فَانْفُذُواؕ لَا تَنْفُذُونَ
اِلَّا بِسُلْطَانٍۚ ﴿٣٣﴾ فَبِاَيِّ اٰلَٓاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٤﴾ يُرْسَلُ
عَلَيْكُمَا شُوَاظٌ مِنْ نَارٍ وَنُحَاسٌ فَلَا تَنْتَصِرَانِۚ ﴿٣٥﴾ فَبِاَيِّ
اٰلَٓاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٦﴾

31. Ey insanlar ve cinler, yakında sizin hesabınızı da göreceğiz.

32. Şimdi siz Rabbinizin hangi nimetlerini/kudretini inkâr edersiniz?!

33. Ey cin ve insan toplulukları! Göklerin ve yerin sınırlarını aşıp geçmeye gücünüz yetiyorsa aşıp da geçin bakalım!. Ama üstün bir güç olmadıkça aşıp geçemezsiniz.

34. Şimdi siz Rabbinizin hangi nimetlerini/kudretini inkâr edersiniz?!

35. Üzerinize ateşten bir alev ve bir duman gönderilir. Birbirinizi kurtaramazsınız.

36. Şimdi siz Rabbinizin hangi nimetlerini/kudretini inkâr edersiniz?!

Allah'ın karada ve denizde, yerde ve gökte kullarına verdiği nimetler sıralandıktan sonra yukarıda bütün canlıların ölümlü olduklarına dikkat çekil-

mişti. O halde söz konusu nimetler ölümle son bulacak ve sorumlu varlıklar olan insanlarla cinler, kendilerine verilmiş olan bu nimetlerin hesabını vermek üzere Allah'ın huzuruna çıkıp hesap vereceklerdir. İşte **"yakında sizin hesabınızı da göreceğiz."** ifadesiyle bu husus kastedilmektedir.

İnsanlar ve cinler için bu hesaptan kaçış yoktur. Peygamberi inkâr edenler ve Allah'a ortak koşanlar kaçınılmaz olarak ateşi boylayacaklardır. O halde ey bu kesime girenler, pişmanlığın fayda vermediği güne kalmadan tövbe edin.

"Ey cin ve insan toplulukları! Göklerin ve yerin sınırlarını aşıp geçmeye gücünüz yetiyorsa aşıp da geçin bakalım!. Ama üstün bir güç olmadıkça aşıp geçemezsiniz."

Bazı kimseler âyetin aya, diğer gezegenlere yahut gök cisimlerine gidilebileceğini önceden haber verdiğini, bunun ancak *sultan* yani ilim gücüyle olabileceğini söylediğini ileri sürerler.

Sözün bağlamı, ahiretin kastedildiğini göstermektedir. Âyette hesap vermekten ve azap çekmekten kurtulmak isterseniz kaçın gidin, Allah'ın mülkünden çıkın bakalım denmektedir. Ama kaçamazısınız. "**Üzerinize ateşten bir alev ve bir duman gönderilir. Birbirinizi kurtaramazsınız.**" Hesap vermemek ve azaba uğramak için çıkma eylemine girişirseniz alev sizi yakar.

Şayet âyet, onların ileri sürdükleri gibi dünya hayatına hitap ediyorsa -ki bazı müfessirler de âyetle dünya hayatının kastedildiğini söylemektedir- bu takdirde âyetin anlattığı şudur: Ölümden kurtulmak için evrenin dışına kaçmaya kalkışsanız da bunun bir yararı olmayacaktır. **"Üzerinize ateşten bir alev ve bir duman gönderilir. Birbirinizi kurtaramazsınız."** Bu takdirde uzayda ölürsünüz.

Sonuç olarak âyet, Allah'ın mülkünün dışına çıkma şeklinde de anlaşılsa göğün köşe bucağına çıkma şeklinde de anlaşılsa, dünya hayatına veya ahiret hayatına hitap ediliyor da olsa imkânsızı anlatmakta; ölümden veya cezadan kaçmanın mümkün olmadığını belirtmektedir.

فَإِذَا انْشَقَّتِ السَّمَاءُ فَكَانَتْ وَرْدَةً
كَالدِّهَانِ ﴿٣٧﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٨﴾ فَيَوْمَئِذٍ
لَا يُسْأَلُ عَنْ ذَنْبِهِ إِنْسٌ وَلَا جَانٌّ ﴿٣٩﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٠﴾

يُعْرَفُ الْمُجْرِمُونَ بِسِيمٰيهُمْ فَيُؤْخَذُ بِالنَّوَاص۪ي وَالْاَقْدَامِۚ ﴿٤١﴾ فَبِاَيِّ اٰلَٓاءِ
رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٢﴾ هٰذِه۪ جَهَنَّمُ الَّت۪ي يُكَذِّبُ بِهَا الْمُجْرِمُونَۘ ﴿٤٣﴾
يَطُوفُونَ بَيْنَهَا وَبَيْنَ حَم۪يمٍ اٰنٍۚ ﴿٤٤﴾ فَبِاَيِّ اٰلَٓاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٥﴾

37. **Gökyüzü yarıldığı zaman yağ gibi eriyip kızaran bir güle dönüverir.**
38. **Şimdi siz Rabbinizin hangi nimetlerini/kudretini inkâr edersiniz?!**
39. **İşte o gün hiçbir insana ya da cine günahından sorulmaz.**
40. **Şimdi siz Rabbinizin hangi nimetlerini/kudretini inkâr edersiniz?!**
41. **Yüzlerinden tanınır suçlular; hemen tutulur perçemlerinden ve ayaklarından...**
42. **Şimdi siz Rabbinizin hangi nimetlerini/kudretini inkâr edersiniz?!**
43. **"İşte budur suçluların yalanladıkları cehennem"** (denilir).
44. **Onunla kaynar su arasında gider gelirler.**
45. **Şimdi siz Rabbinizin hangi nimetlerini/kudretini inkâr edersiniz?!**

Hesap ve azaptan kaçış olmadığı belirtildikten sonra kıyamet gününün dehşetinden söz edilmektedir. Evrene hâkim olan düzen bozulup gök yarıldığında o, kırmızı gül renginde ve kızarmış yağ gibi akıcı hale dönüşüp dökülecektir. Gök ve yerin düzeni bozulacak her şey darmadağın olacaktır. Ardından kâinat yeni bir düzene kavuşacak; yer başka yere, gök de başka göğe dönüşecektir.

Aslında uzun sürecek olan hesap günündeki sahneler bir çırpıda anlatılmaktadır: Suçlular, yüzlerinden anlaşılacak, perçemlerinden ve ayaklarından tutularak cehenneme atılacak ve kendilerine: **"İşte budur suçluların yalanladıkları cehennem"** denilecektir. Cehennem sıcağından ve yanıklarından içleri yanacak su içmek isteyecekler ama ulaşabildikleri kaynar su olacak, bu susuzluklarını gidermek bir yana içlerini yakacaktır.

وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهٖ جَنَّتَانِۚ ﴿٤٦﴾ فَبِاَيِّ اٰلَٓاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِۙ ﴿٤٧﴾
ذَوَاتَٓا اَفْنَانٍۚ ﴿٤٨﴾ فَبِاَيِّ اٰلَٓاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٩﴾ فِيهِمَا عَيْنَانِ
تَجْرِيَانِۚ ﴿٥٠﴾ فَبِاَيِّ اٰلَٓاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥١﴾ فِيهِمَا مِنْ كُلِّ فَاكِهَةٍ
زَوْجَانِۚ ﴿٥٢﴾ فَبِاَيِّ اٰلَٓاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥٣﴾ مُتَّكِـِٔينَ عَلٰى فُرُشٍ
بَطَٓائِنُهَا مِنْ اِسْتَبْرَقٍۜ وَجَنَا الْجَنَّتَيْنِ دَانٍۚ ﴿٥٤﴾ فَبِاَيِّ اٰلَٓاءِ رَبِّكُمَا
تُكَذِّبَانِ ﴿٥٥﴾ فِيهِنَّ قَاصِرَاتُ الطَّرْفِۙ لَمْ يَطْمِثْهُنَّ اِنْسٌ قَبْلَهُمْ
وَلَا جَٓانٌّۚ ﴿٥٦﴾ فَبِاَيِّ اٰلَٓاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِۚ ﴿٥٧﴾ كَاَنَّهُنَّ الْيَاقُوتُ
وَالْمَرْجَانُۚ ﴿٥٨﴾ فَبِاَيِّ اٰلَٓاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥٩﴾
هَلْ جَزَٓاءُ الْاِحْسَانِ اِلَّا الْاِحْسَانُۚ ﴿٦٠﴾ فَبِاَيِّ اٰلَٓاءِ رَبِّكُمَا
تُكَذِّبَانِ ﴿٦١﴾

46. **Rabbinin huzuruna çıkıp hesap vermekten korkanlar için iki cennet verdır.**

47. **Şimdi siz Rabbinizin hangi nimetlerini/kudretini inkâr edersiniz?!**

48. **İkisinin de çeşit çeşit ağaçları vardır.**

49. **Şimdi siz Rabbinizin hangi nimetlerini/kudretini inkâr edersiniz?!**

50. **İkisinde de akan iki pınar vardır.**

51. **Şimdi siz Rabbinizin hangi nimetlerini/kudretini inkâr edersiniz?!**

52. **İkisinde de her meyveden iki çift vardır.**

53. **Şimdi siz Rabbinizin hangi nimetlerini/kudretini inkâr edersiniz?!**

54. **Astarları atlastan minderlerin üzerine yaslanmışlar ve iki cennetin meyveleri de yanlarına kadar sarkmıştır.**

55. Şimdi siz Rabbinizin hangi nimetlerini/kudretini inkâr edersiniz?!
56. Orada gözlerini yalnızca eşlerine çevirmiş ve daha önce hiçbir insan veya cin eli değmemiş güzeller vardır.
57. Şimdi siz Rabbinizin hangi nimetlerini/kudretini inkâr edersiniz?!
58. Onlar yakutlar ve mercanlar gibidir.
59. Şimdi siz Rabbinizin hangi nimetlerini/kudretini inkâr edersiniz?!
60. İyiliğin karşılığı iyilikten başka bir şey midir?
61. Şimdi siz Rabbinizin hangi nimetlerini/kudretini inkâr edersiniz?!

Önceki âyetlerde Allah'a ortak koşanların uğrayacakları azaptan söz edilmişti. Şimdi de Rablerinin huzuruna çıkmak endişesi taşıyan, Allah'ın emirlerine karşı gelmekten korkan, Allah'ın yasakladığı bir şeyle karşılaştığında Allah'ı anıp uzaklaşan ve O'nun emirlerini yerine getiren iman ehlinin nail olacakları mükâfat anlatılmaktadır:

46. âyette sözü edilen iki cennetle ne kastedildiği konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bilindiği gibi Arap dilinde cennet bahçe anlamına gelmektedir. Müfessirlerin çoğu, Allah'ın huzurunda hesap verme endişesi taşıyan kimselerin iki bahçesinin olacağını, bunlardan birinin oturduğu köşkün bahçesi, diğerinin ise gezindiği yahut arkadaşlarını ağırladığı bahçe olduğunu söylemişlerdir. Bir kısım müfessir ise insanın maddi ve manevi yönünün bulunduğunu, maddi hazları olduğu gibi manevi hazlarının da bulunduğunu ve iki cennetten birinin maddi, diğerinin de manevi olduğunu söylemişlerdir. Ne var ki takip eden âyetlerden her iki bahçenin de maddi oldukları anlaşılmaktadır. Çünkü müteakip âyetlerde bu iki bahçenin maddi unsurlarından: Çeşit çeşit ağaçlarının olduğundan, iki pınarının bulunduğundan, meyvelerinden ve bunların çeşitliliğinden söz edilmektedir. Kuşkusuz her iki bahçenin de maddi olması, insanın manevi hazlarının tatmin edilmeyeceği anlamına gelmez.

"Orada gözlerini yalnızca eşlerine çevirmiş ve daha önce hiçbir insan veya cin eli değmemiş güzeller vardır."

Müfessirlerin çoğu bu kadınlarla hurilerin kastedildiğini söylerler. Daha önce insan veya cin eli değmemiş olduklarının belirtilmiş olması bu görüşü desteklemektedir. Onların gözleri eşlerinden başkasına yönelmez.

Yakut ve mercana benzetilmeleri ise güzelliklerini anlatmaktadır. Yakut arı duru oluşuyla, mercan ise beyazlığının parlaklığıyla bilinir.

Âyet, *"eşlerinin gözleri sadece kendilerine çevrilmiş eşler"* şeklinde de anlaşılmaya müsaittir. Buna göre hurilerin güzelliklerinden dolayı eşleri onlardan başkasını görmeyecek ve gözleri dışarıda olmayacaktır.

"İyiliğin karşılığı iyilikten başkası mı olur?"

Cennet ehline verilen bu nimetler, onların dünya hayatında yapmış oldukları iyiliklerin bir karşılığıdır.

وَمِنْ دُونِهِمَا جَنَّتَانِ ۚ ﴿٦٢﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا
تُكَذِّبَانِ ﴿٦٣﴾ مُدْهَامَّتَانِ ﴿٦٤﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦٥﴾
فِيهِمَا عَيْنَانِ نَضَّاخَتَانِ ﴿٦٦﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦٧﴾
فِيهِمَا فَاكِهَةٌ وَنَخْلٌ وَرُمَّانٌ ﴿٦٨﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦٩﴾
فِيهِنَّ خَيْرَاتٌ حِسَانٌ ﴿٧٠﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٧١﴾ حُورٌ
مَقْصُورَاتٌ فِي الْخِيَامِ ﴿٧٢﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٧٣﴾ لَمْ يَطْمِثْهُنَّ
إِنْسٌ قَبْلَهُمْ وَلَا جَانٌّ ﴿٧٤﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٧٥﴾
مُتَّكِئِينَ عَلَىٰ رَفْرَفٍ خُضْرٍ وَعَبْقَرِيٍّ حِسَانٍ ﴿٧٦﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا
تُكَذِّبَانِ ﴿٧٧﴾ تَبَارَكَ اسْمُ رَبِّكَ ذِي الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ ﴿٧٨﴾

62. Bu ikisinin yanı sıra başka iki cennet daha vardır.

63. Şimdi siz Rabbinizin hangi nimetlerini/kudretini inkâr edersiniz?!

64. Yemyeşildirler.

65. Şimdi siz Rabbinizin hangi nimetlerini/kudretini inkâr edersiniz?!

66. İkisinde fışkırıp duran iki pınar vardır.

67. Şimdi siz Rabbinizin hangi nimetlerini/kudretini inkâr edersiniz?!

68. O ikisinde de bir başka meyve bir başka hurma ve bir başka nar vardır.

69. Şimdi siz Rabbinizin hangi nimetlerini/kudretini inkâr edersiniz?!

70. İçlerinde güzel huylu güzel hanımlar vardır.
71. Şimdi siz Rabbinizin hangi nimetlerini/kudretini inkâr edersiniz?!
72. Çadırlara kapanmış huriler vardır.
73. Şimdi siz Rabbinizin hangi nimetlerini/kudretini inkâr edersiniz?!
74. Eşlerinden önce ne bir insan eli dokunmuştur onlara, ne de bir cin eli.
75. Şimdi siz Rabbinizin hangi nimetlerini/kudretini inkâr edersiniz?!
76. Yeşil yastıklara ve mükemmel güzellikteki döşeklere yaslanmıştırlar.
77. Şimdi siz Rabbinizin hangi nimetlerini/kudretini inkâr edersiniz?!
78. Yücelik ve kerem sahibi Rabbinin adı ne uludur!

İlk âyette *"yanı sıra"* şeklinde tercüme ettiğimiz *dûn* kelimesi, daha aşağı anlamına da gelmektedir. Bu sebeple yukarıda anlatılan iki cennetten daha aşağı mertebede iki cennetin kastedildiğini ve bu iki cennetin, yukarıda sözü edilen iki cennet sahiplerinden aşağı derecede olan kimselere verileceğini söyleyenler olmuştur. Bazıları da, yukarıdaki iki cennete ilave olarak iki cennet daha verileceğinin kastedildiğini söylemişlerdir.

Ardından bu iki cennetin yani bahçenin bir kısım özellikleri sıralanmaktadır: yemyeşildirler, her birinde sürekli akan bir pınar vardır, meyveleri, hurma ve narları vardır. Her ne kadar hurma ve nar da meyve kapsamına giriyor olsalar da insanlar için önemlerine dikkat çekmek için ayrıca zikredilmişlerdir.

İnsanlar için önemlerinin ne olduğu konusunda müfessirler tarafından birtakım görüşler ileri sürülmüştür. Biz sadece, özellikle zikredilmelerinin önemlerine işaret olduğunu söylemekle yetiniyoruz.

Zikredilen bu iki cennette de güzel huylu, güzel yüzlü, güzel endamlı hanımlar vardır.

Sözü edilen hurilerin mi daha güzel, yoksa cennete giren hanımların mı daha güzel olacakları konusunda iki görüş ileri sürülmüştür. Ancak bu konuda kesin bir görüş bulunmamaktadır.

İnsan yapısı itibariyle yemekten, cinsellikten, güzel meskenlerden, güzel sohbetlerden ve güzel manzaralardan hoşlanır. Sûrede bu beş hususta detaylar verildi. Kuşkusuz bütün bunlar Allah'ın rahmetinin sonuçlarıdır ve benzerlerini dünya hayatında müşahede ettiğimiz bu nimetleri inkâr etmek mümkün değildir.

Allah gerçekten yücedir, sonsuz gücü vardır ve kerem sahibidir.

56.
Vâkıa Sûresi

Mekke'de indirilmiş olup 96 âyettir. Sûre adını ilk âyetinde geçen ve **olay** *anlamına gelip onunla kıyamet kastedilen* **"el-vakıa"** *kelimesinden almıştır. Sûrenin ana konusu kıyametin kopması ve insanın hesap vermesidir.*

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

اِذَا وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ ﴿١﴾ لَيْسَ لِوَقْعَتِهَا كَاذِبَةٌ ﴿٢﴾ خَافِضَةٌ رَافِعَةٌ ﴿٣﴾
اِذَا رُجَّتِ الْاَرْضُ رَجًّا ﴿٤﴾ وَبُسَّتِ الْجِبَالُ بَسًّا ﴿٥﴾ فَكَانَتْ هَبَٓاءً مُنْبَثًّا
﴿٦﴾ وَكُنْتُمْ اَزْوَاجًا ثَلٰثَةً ﴿٧﴾ فَاَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ مَٓا اَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ ﴿٨﴾
وَاَصْحَابُ الْمَشْـَٔمَةِ مَٓا اَصْحَابُ الْمَشْـَٔمَةِ ﴿٩﴾ وَالسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ ﴿١٠﴾
اُو۬لٰٓئِكَ الْمُقَرَّبُونَ ﴿١١﴾ ف۪ي جَنَّاتِ النَّع۪يمِ ﴿١٢﴾ ثُلَّةٌ مِنَ الْاَوَّل۪ينَ ﴿١٣﴾ وَقَل۪يلٌ
مِنَ الْاٰخِر۪ينَ ﴿١٤﴾ عَلٰى سُرُرٍ مَوْضُونَةٍ ﴿١٥﴾ مُتَّكِـ۪ٔينَ عَلَيْهَا مُتَقَابِل۪ينَ ﴿١٦﴾
يَطُوفُ عَلَيْهِمْ وِلْدَانٌ مُخَلَّدُونَ ﴿١٧﴾ بِاَكْوَابٍ وَاَبَار۪يقَ وَكَأْسٍ مِنْ

مَعِينٍ ﴿١٨﴾ لَا يُصَدَّعُونَ عَنْهَا وَلَا يُنْزِفُونَ ﴿١٩﴾ وَفَاكِهَةٍ مِمَّا يَتَخَيَّرُونَ
﴿٢٠﴾ وَلَحْمِ طَيْرٍ مِمَّا يَشْتَهُونَ ﴿٢١﴾ وَحُورٌ عِينٌ ﴿٢٢﴾ كَأَمْثَالِ اللُّؤْلُؤِ
الْمَكْنُونِ ﴿٢٣﴾ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٤﴾ لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلَا
تَأْثِيمًا ﴿٢٥﴾ إِلَّا قِيلًا سَلَامًا سَلَامًا ﴿٢٦﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Kıyamet koptuğunda,**
2. **Kopması asla yalan çıkmayacak.**
3. **O, alçaltıcı ve yükselticidir.**
4. **Yer şiddetle sarsıldığında,**
5. **Ve dağlar paramparça olduğunda,**
6. **Böylece dağılıp toz duman olduğunda,**
7. **Sizler üç sınıf olacaksınız.**
8. **Sağ ehli; ne mutludur o sağ ehli!**
9. **Ve sol ehli; ne mutsuzdur o sol ehli!**
10. **Bir de öne geçenler var: Sâbikûn!**
11. **İşte bunlar Allah'a yakın olanlardır:** (Mukarrabûn).
12. **Bol nimetli cennetlerdedirler.**
13. **Onların büyük bölümü öncekilerden,**
14. **Az bir bölümü de sonrakilerdendir.**
15. **Altın işlemeli sedirler üzerindedirler.**
16. **Karşılıklı kurulup oturmuşlardır.**
17. **Kocamayan uşaklar onlara hizmet ediyor.**
18. **Ellerinde sürahiler, ibrikler ve** (şarap akan) **kaynaktan doldurulmuş kâselerle.**
19. **Bundan ne başları ağrır ne de akılları gider.**
20. **Seçip istedikleri meyveler de vardır.**

21. Ve kuş eti; canlarının çektiğinden.

22. Bir de güzel gözlü huriler,

23. Tıpkı saklı inciler misali.

24. İşledikleri güzel amellerin bir karşılığı olarak.

25. Orada ne boş söz işitirler ne de günaha sokan bir laf.

26. İşittikleri sadece "selam", "selam"dır.

Müşrikler, kıyametin kopacağına ve binlerce yıldır ölmüş, kemikleri toprağa karışmış kimselerin tekrar diriltilebileceklerine inanmıyorlardı. İlk iki âyette kıyametin vukuu kesin bir dille ifade edilerek onların bu düşüncelerinin doğru olmadığı anlatılıyor. Ardından onun alçaltıcı ve yüceltici olduğu anlatılıyor; kendilerini bu dünya hayatında şerefli ve üstün gören kâfirleri cehennemin derecelerine alçaltır ve alçak gönüllü olup kâfirler tarafından aşağı seviyede görülen müminleri cennetin derecelerine yüceltir. Kısacası kıyametin kopacağına ve insanların yeniden diriltileceğine inanmayan şu müşrikler cehennem derecelerine alçaltılanlardan olacaklardır.

Kıyametin koptuğu gün yerin belli bir bölgesi değil tamamı sarsılacaktır, öyle bir deprem olacak ki dağlar paramparça olacak, havada toz zerreleri gibi savrulacaklardır. İşte o gün insanlar üç sınıfa ayrılacaklardır. Bunlardan birisi sağ ehli olan *ashabu'l-meymene*, ikincisi de sol ehli olan *ashabu'l-meş'eme*dir. *Meymene* uğur, bereket anlamına gelmektedir. *Meş'eme* ise uğursuzluk anlamına gelmektedir. Ancak Araplar hayrın sağdan ve şerrin de soldan geldiğine inandıklarından kelimeleri sağ ve sol anlamında da kullanırlar. Zaten ileriki âyetlerde bu gruplar *ashabu'l-yemin* ve *ashabu*'ş-*şimal* olarak adlandırılırlar ki *sağ ehli*"ve *sol ehli* anlamındadır.

Sağ ehlinden maksat, amel defterlerini sağ taraftan alacak olanlardır, bunlar cennete gidecekler. Sol ehlinden maksat ise amel defterlerini sol taraftan alacak olanlardır ki bunlar da cehenneme gidecekler.

Sağ ehlinin günümüzde kullanılan sağcılarla, sol ehlinin de solcularla hiçbir ilişkisi yoktur. Bazı meallerde sağcılar ve solcular kavramları kullanılmaktadır ki bu, Kur'ân'ı tahrif etmekle eşdeğerdedir. Günümüz solculuğunun İslâm'la ne kadar ilişkisi yoksa sağcılığının da o kadar ilişkisi bulunmamaktadır.

Üçüncü sınıf ise 10. âyette anlatılan *sâbikûn* yani önde gidenlerdir. Onu takip eden âyette bunlar *mukarrabûn* ile yani Allah'a en yakın olmakla nitelenmektedir. İşte bunlar nimetlerle dolu cennettedirler. Bu dünya hayatında iş-

lemiş oldukları güzel amellerin karşılığı olarak altın işlemeli sedirler üzerinde karşılıklı otururlar ve genç delikanlılar pervane gibi etraflarında dönüp onlara hizmet ederler. Canlarının çektiği her meyveyi onlara servis eden bu gençler ellerindeki sürahi ve ibriklerle onlara billur kadehlerle cennet şarabı ikram ederler. Bu şarap zevk verir ama dünya şarabında olduğu gibi sarhoş edip baş ağrıtmaz. Bu şaraptan içenler akıllarını yitirip saçma sapan şeyler söylemezler. Yemekleri de canlarının çektiği kuş etidir.

Cennetin nimetlerinden yiyip içerken yanlarında sedeflerinde saklı inciler gibi iri gözlü huriler bulunacaktır.

Orada keyfe keder veren çirkin, aşağılayıcı, dışlayıcı ve saçma sapan sözler de duymazlar. Sadece *selam selam* sözü duyar, birbirlerine selam verip birbirleri için esenlikler dilerler.

وَاَصْحَابُ الْيَمٖينِ مَٓا اَصْحَابُ الْيَمٖينِ
﴿٢٧﴾ فٖي سِدْرٍ مَخْضُودٍ ﴿٢٨﴾ وَطَلْحٍ مَنْضُودٍ ﴿٢٩﴾ وَظِلٍّ مَمْدُودٍ ﴿٣٠﴾ وَمَٓاءٍ
مَسْكُوبٍ ﴿٣١﴾ وَفَاكِهَةٍ كَثٖيرَةٍ ﴿٣٢﴾ لَا مَقْطُوعَةٍ وَلَا مَمْنُوعَةٍ ﴿٣٣﴾ وَفُرُشٍ
مَرْفُوعَةٍ ﴿٣٤﴾ اِنَّٓا اَنْشَاْنَاهُنَّ اِنْشَٓاءً ﴿٣٥﴾ فَجَعَلْنَاهُنَّ اَبْكَارًا ﴿٣٦﴾ عُرُبًا اَتْرَابًا
﴿٣٧﴾ لِاَصْحَابِ الْيَمٖينِ ﴿٣٨﴾ ثُلَّةٌ مِنَ الْاَوَّلٖينَ ﴿٣٩﴾ وَثُلَّةٌ مِنَ الْاٰخِرٖينَ ﴿٤٠﴾

27. **Sağ ehli; ne mutlu o sağ ehline!**
28. **Dikensiz kirazlar,**
29. **Salkım salkım muzlar,**
30. **Yayılmış gölgeler,**
31. **Çağlayan sular,**
32. **Bol bol meyveler** (arasındadırlar).
33. **Ki bunlar ne eksilirler ne de yasaklanmıştırlar.**
34. **Ve yükseklere kurulmuş döşekler** (üzerindedirler).
35. **Özel bir yaratışla yarattığımız hatunlar da vardır.**

36. Onları bakire yapmışız.

37. Yaşıt sevgililerde...

38. Sağ ehli içindir (bütün bunlar).

39. Onların bir kısmı öncekilerden,

40. Bir kısmı ise sonrakilerdendir.

Yukarıda 11-26. âyetlerde cennetliklerin en faziletlileri olan *sâbikûn* ve bunların cennetteki makamları tasvir edilmişti. Bu âyetlerde ise kitaplarını sol taraftan alan sol ehlinin karşıtı olan sağ ehli anlatılmaktadır. Bunlara da amel defterleri sağ taraflarından verilecek ve cennete gireceklerdir. Orada onlara çeşit çeşit meyveler verilecektir. Meyveler tükenmeyecek ve onlara bir sınır getirilmeyecektir. Böylece tükenir endişesi hissetmeyeceklerdir.

Cennet kelimesi, gür bahçe anlamında olup şırıl şırıl akan sular ve güneş ışınlarına engel olan her tarafa yayılıp uzanmış gölgeler olacaktır. Cennettekiler ne sıcaktan rahatsız olacaklar, ne de soğuktan.

35-37. âyetlerde sözü edilen özel bir yaratılışla yaratılan bakire sevgililerle cennete giden dünya kadınları kastedilmektedir. Bunlardan pek çoğu birçok çocuk getirmiş olmalarına rağmen bakire ve hep genç yaşta olacaklar. Yaşlanma ve derilerinin kırışması diye bir endişeleri olmayacaktır. Yüksekçe kurulmuş döşekler üzerinde eşleriyle birlikte olacaklardır. Şayet bu dünya hayatında eşlerin ikisi de cennete gitmişlerse orada da birlikte olacak, eşlerden biri cennete gitmemiş veya bekâr idilerse orada diğerleriyle eşleştirileceklerdir.

وَأَصْحَابُ الشِّمَالِ مَا أَصْحَابُ الشِّمَالِ ﴿٤١﴾ فِي سَمُومٍ وَحَمِيمٍ
﴿٤٢﴾ وَظِلٍّ مِنْ يَحْمُومٍ ﴿٤٣﴾ لَا بَارِدٍ وَلَا كَرِيمٍ ﴿٤٤﴾ إِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ
ذَٰلِكَ مُتْرَفِينَ ﴿٤٥﴾ وَكَانُوا يُصِرُّونَ عَلَى الْحِنْثِ الْعَظِيمِ
﴿٤٦﴾ وَكَانُوا يَقُولُونَ أَئِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا أَإِنَّا لَمَبْعُوثُونَ
﴿٤٧﴾ أَوَآبَاؤُنَا الْأَوَّلُونَ ﴿٤٨﴾ قُلْ إِنَّ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ ﴿٤٩﴾

لَمَجْمُوعُونَ إِلَى مِيقَاتِ يَوْمٍ مَعْلُومٍ ﴿٥٠﴾
ثُمَّ إِنَّكُمْ أَيُّهَا الضَّالُّونَ الْمُكَذِّبُونَ ﴿٥١﴾ لَآكِلُونَ
مِنْ شَجَرٍ مِنْ زَقُّومٍ ﴿٥٢﴾ فَمَالِئُونَ مِنْهَا الْبُطُونَ ﴿٥٣﴾ فَشَارِبُونَ
عَلَيْهِ مِنَ الْحَمِيمِ ﴿٥٤﴾ فَشَارِبُونَ شُرْبَ الْهِيمِ ﴿٥٥﴾ هَٰذَا نُزُلُهُمْ يَوْمَ الدِّينِ ﴿٥٦﴾

41. Sol ehli; ne mutsuzdur o sol ehli!

42. Derinliklere nüfuz eden bir ateşte ve kaynar sudadırlar.

43. Ve zifiri bir dumandadırlar.

44. Hem serinletmeyen hem de ferahlık vermeyen.

45. Hâlbuki onlar bundan önce nimetler içindeydiler.

46. Büyük günah işlemekte ısrar ediyorlardı.

47. Diyorlardı ki: "Ölüp toprak ve kemik yığını haline geldikten sonra öyle mi; diriltilecekmişiz öyle mi?"

48. Önceki atalarımız da mı?

49. De ki: "Şüphesiz ki evet; öncekiler de sonrakiler de."

50. Belli bir günün belli bir vaktinde mutlaka toplanacaklardır.

51. Sonra siz ey yolunu şaşırmış inkârcılar!

52. Siz bir ağaçtan; zakkumdan kesin olarak yiyeceksiniz.

53. Karınlarınızı hep onunla dolduracaksınız.

54. Üstüne de kaynar sudan içeceksiniz.

55. Susamış develerin suya saldırışı gibi içeceksiniz.

56. Ceza günü onlara sunulacak ziyafet işte budur.

Önceki âyetlerde cennetlik kimseler anlatılmıştı. Bu âyetlerde de cehenneme gidecek olan ve amel defterlerini sol taraftan alacak olanlar anlatılmaktadır. Âyetlerde onların uğrayacakları akıbet tefsire ihtiyaç bırakmayacak kadar açık bir şekilde anlatılmıştır.

نَحْنُ خَلَقْنَاكُمْ فَلَوْلَا تُصَدِّقُونَ ﴿٥٧﴾ اَفَرَاَيْتُمْ مَا تُمْنُونَ ﴿٥٨﴾
ءَاَنْتُمْ تَخْلُقُونَهُ اَمْ نَحْنُ الْخَالِقُونَ ﴿٥٩﴾ نَحْنُ قَدَّرْنَا بَيْنَكُمُ الْمَوْتَ
وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ ﴿٦٠﴾ عَلٰٓى اَنْ نُبَدِّلَ اَمْثَالَكُمْ وَنُنْشِئَكُمْ فِي مَا لَا
تَعْلَمُونَ ﴿٦١﴾ وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ النَّشْاَةَ الْاُولٰى فَلَوْلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٦٢﴾ اَفَرَاَيْتُمْ
مَا تَحْرُثُونَ ﴿٦٣﴾ ءَاَنْتُمْ تَزْرَعُونَهُ اَمْ نَحْنُ الزَّارِعُونَ ﴿٦٤﴾ لَوْ نَشَٓاءُ
لَجَعَلْنَاهُ حُطَامًا فَظَلْتُمْ تَفَكَّهُونَ ﴿٦٥﴾ اِنَّا لَمُغْرَمُونَ ﴿٦٦﴾ بَلْ
نَحْنُ مَحْرُومُونَ ﴿٦٧﴾ اَفَرَاَيْتُمُ الْمَٓاءَ الَّذ۪ي تَشْرَبُونَ ﴿٦٨﴾ ءَاَنْتُمْ
اَنْزَلْتُمُوهُ مِنَ الْمُزْنِ اَمْ نَحْنُ الْمُنْزِلُونَ ﴿٦٩﴾ لَوْ نَشَٓاءُ جَعَلْنَاهُ اُجَاجًا
فَلَوْلَا تَشْكُرُونَ ﴿٧٠﴾ اَفَرَاَيْتُمُ النَّارَ الَّت۪ي تُورُونَ ﴿٧١﴾ ءَاَنْتُمْ اَنْشَاْتُمْ
شَجَرَتَهَٓا اَمْ نَحْنُ الْمُنْشِؤُ۫نَ ﴿٧٢﴾ نَحْنُ جَعَلْنَاهَا تَذْكِرَةً وَمَتَاعًا
لِلْمُقْو۪ينَ ﴿٧٣﴾ فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظ۪يمِ ﴿٧٤﴾

57. **Biz sizi yarattık,** (ölümden sonra dirilmeyi) **doğrulamanız gerekmez mi?**

58. **Baksanıza şu döktüğünüz meniye.**

59. **Onu siz mi yaratıyorsunuz yoksa yaratan biz miyiz?**

60. **Aranızda ölümü takdir eden biziz. Ve bizim önümüze geçilmez.**

61. (Ölümü takdir ettik) **ki yerinize benzerlerinizi getirelim ve sizi bilmediğiniz bir şekilde yeniden inşa edelim.**

62. İlk yaratılışı kesin biliyorsunuz. O halde düşünmeniz gerekmez mi?

63. Şu ektiğiniz tohuma bakmaz mısınız?

64. Onu siz mi bitiriyorsunuz yoksa biz mi bitiriyoruz?

65. Dilesek onu kuru bir çöp yapardık da şaşar kalırdınız.

66. Muhakkak biz borç altına girmişiz.

67. Daha doğrusu yoksul kalmışız.

68. Şu içtiğiniz suya ne dersiniz?

69. Bulutlardan siz mi onu indirdiniz yoksa indiren biz miyiz?

70. Dileseydik onu tuzlu yapardık. Neden şükretmiyorsunuz?

71. Yaktığınız ateşe bakmaz mısınız?

72. Onun ağacını siz mi yarattınız yoksa yaratan biz miyiz?

73. Biz onu bir ibret ve istifade vesilesi kıldık.

74. O halde yüce Rabbinin adını her türlü eksiklikten tenzih et.

Âyetler okuyucuyu çevresinde olup biten şeyler üzerinde düşünmeye çağırıyor ve Allah'ın birliğine, sonsuz gücüne, sadece O'na kulluk yapılması gerektiğine ve ahirete imana dair deliller sıralanıyor.

Ölümden sonra diriliş ve ahirete iman konusunda Kur'ân'ın sık sık getirdiği delil, ilk yaratılış ve Allah'ın kudretine dair tabiattaki delillerdir. 57. âyette **"Biz sizi yarattık, doğrulamanız gerekmez mi"** denirken, doğrulanması istenen ölümden sonra dirilmedir. Ortada bir benzeri olmadığı halde insanı yaratabilen Allah elbette ölümünden sonra onu diriltmeye de kadirdir. Ardından getirilen ve üzerinde düşünülmesi istenen şeylerle de aynı mesele kastedilmektedir. Yine insanın yaratıcısının Allah olduğunun ve onu akıtılan bir meniden vücuda getirmesinin ifade edilmesi, insanın sadece O'na kulluk yapması gerektiğini anlatmak içindir.

Takip eden âyetler de bu çerçevede değerlendirilir. Çevrede olup biten şeyleri Allah yarattığına ve bunlar insanın yararına sunulduğuna göre insan Rabbini her türlü eksiklikten tenzih etmeli, O'na ortak koşmamalı ve O'na kulluk görevini yerine getirmelidir.

فَلَا أُقْسِمُ
بِمَوَاقِعِ النُّجُومِ ﴿٧٥﴾ وَإِنَّهُ لَقَسَمٌ لَوْ تَعْلَمُونَ عَظِيمٌ ﴿٧٦﴾
إِنَّهُ لَقُرْآنٌ كَرِيمٌ ﴿٧٧﴾ فِي كِتَابٍ مَكْنُونٍ ﴿٧٨﴾ لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ
﴿٧٩﴾ تَنْزِيلٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٨٠﴾ أَفَبِهَٰذَا الْحَدِيثِ أَنْتُمْ مُدْهِنُونَ ﴿٨١﴾
وَتَجْعَلُونَ رِزْقَكُمْ أَنَّكُمْ تُكَذِّبُونَ ﴿٨٢﴾

75. Hayır, yıldızların yerlerine yemin ederim,

76. Bilseniz, bu büyük bir yemindir.

77. O, şerefli bir Kur'ân'dır.

78. Korunmuş bir kitaptadır.

79. Ona ancak tertemiz olanlar dokunur.

80. Âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir.

81. Şimdi siz böyle bir sözü mü küçümsüyorsunuz?

82. Payınızı (bu sözü) **yalanlamaktan ibaret mi kılacaksınız?**

Genelde yıldızların yerleri ile onların doğuş ve batış yerlerinin yahut yörüngelerinin kastedildiği söylenmiştir. Ancak yıldızların yerlerine yemin edildikten sonra Kur'ân'dan söz edilmesi arasında bir ilişki bulunduğunu söylemek zordur. Bu sebeple ilk dönem müfessirlerinden bazılarının *nucûm* kelimesiyle Kur'ân'ın taksit taksit indirildiğine işaret olduğunu söylemeleri daha tutarlı gibi gelmektedir. Çünkü *nucûm* kelimesi taksitler anlamına da gelmektedir. Yıldızlar arasındaki mükemmel uyum ve düzen ima edilerek Kur'ân âyetleri arasında da böyle bir düzen ve uyuma dikkat çekiliyor da olabilir.

76. âyette bu yeminin önemli oluşu da âyetlerin yerlerine yemin olduğunu destekler mahiyettedir.

77. âyette Kur'ân'ın *kerîm* çok değerli ve çok şerefli bir kitap olduğu belirtilmektedir. Kur'ân, kaynağı itibariyle diğer ilâhi kitaplardan farklı değildir. Bu sebeple onlar da şereflidir. İndirilen kitaplardan her biri kendi dönemine

en uygun olanıdır. Ancak Kur'ân'ın diğerlerinden farkı, son indirilen vahiy olması ve kıyamete kadar lafzi tahriften korunmuş olmasıdır.

78. âyette *korunmuş kitap*la Levh-i Mahfûz'un kastedildiği müfessirlerin çoğu tarafından söylenmektedir. Kötü kimselerin girişimlerine karşı korunmuştur. Ona ancak görevlendirilmiş olan melek dokunur ve Allah'ın emri doğrultusunda oradan alacağını alıp Peygambere getirir.

79. âyette de sözü edilen *tertemiz* olanlarla melekler kastedilmektedir. Ancak onlar o korunmuş olan kitaba dokunurlar. Bu yüzden âyetin elimizdeki Kur'ân'a abdestli dokunma ile bir ilgisi yoktur. Zaten *dokunma* anlamına gelen *yemessu* kelimesinin başında bulunan *lâ* nehi harfi değil, nefi harfidir. Bu sebeple anlam *dokunmasın* şeklinde olmayıp *dokunmaz* şeklindedir. Esasen Kur'ân'a abdestsiz dokunmayı yasaklayan bir delil de bulunmamaktadır. Müslüman âlimlerin genel kanaatlerinin, Kur'ân'a abdestsiz dokunulmayacağı şeklinde olduğu doğrudur. Lakin bu söylediklerinin bir delilinin bulunmadığı da aynı derecede doğrudur. Hele abdestsiz *Kur'ân okunur fakat abdestsiz dokunulamaz* demeleri bütünüyle tutarsızdır. Şekli bir kutsallık anlayışından başka bir şey değildir. Kur'ân okumak bir ibadettir oysa ona dokunmanın ibadet yönü de bulunmamaktadır. İbadet olan okumak için abdest şartının koşulmayıp dokunmak için şart koşulması anlamsızdır.

İşte o tertemiz olanların dışında kimsenin dokunmadığı kitap lafız ve mana olarak Allah tarafından indirilmiştir. Böyle bir söz, aklı başında kimse tarafından yalanlanamaz fakat o münkirler onu yalanlıyorlar. O Kur'ân'dan yana payları onu yalanlamaktan başkası değildir.

فَلَوْلَٓا اِذَا بَلَغَتِ الْحُلْقُومَۙ ﴿٨٣﴾
وَاَنْتُمْ حٖينَئِذٍ تَنْظُرُونَۙ ﴿٨٤﴾ وَنَحْنُ اَقْرَبُ اِلَيْهِ مِنْكُمْ وَلٰكِنْ
لَا تُبْصِرُونَ ﴿٨٥﴾ فَلَوْلَٓا اِنْ كُنْتُمْ غَيْرَ مَدٖينٖينَۙ ﴿٨٦﴾ تَرْجِعُونَهَٓا
اِنْ كُنْتُمْ صَادِقٖينَ ﴿٨٧﴾ فَاَمَّٓا اِنْ كَانَ مِنَ الْمُقَرَّبٖينَۙ ﴿٨٨﴾ فَرَوْحٌ وَرَيْحَانٌ
وَجَنَّتُ نَعٖيمٍ ﴿٨٩﴾ وَاَمَّٓا اِنْ كَانَ مِنْ اَصْحَابِ الْيَمٖينِۙ ﴿٩٠﴾ فَسَلَامٌ لَكَ

مِنْ اَصْحَابِ الْيَم۪ينِۙ ﴿٩١﴾ وَاَمَّٓا اِنْ كَانَ مِنَ الْمُكَذِّب۪ينَ الضَّٓالّ۪ينَۙ
﴿٩٢﴾ فَنُزُلٌ مِنْ حَم۪يمٍۙ ﴿٩٣﴾ وَتَصْلِيَةُ جَح۪يمٍ ﴿٩٤﴾ اِنَّ هٰذَا لَهُوَ
حَقُّ الْيَق۪ينِۚ ﴿٩٥﴾ فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظ۪يمِ ﴿٩٦﴾

83. Ya can boğaza dayandığında,
84. O vakit bakar durursunuz.
85. Biz ona sizden yakınız, fakat görmüyorsunuz.
86. Madem ceza görmeyeceksiniz,
87. Eğer doğru söylüyorsanız o canı geri alsanıza!
88. Ölen mukarrabûn'dan ise,
89. Bir rahatlık, güzel bir rızık ve nimetlerle dolu bir cennet vardır.
90. Eğer o, sağ ehlinden ise
91. Ey sağ ehli esenlik senindir.
92. Yolunu sapıtmış yalanlayanlardan ise
93. Ona kaynar sudan bir ziyafet vardır.
94. Ve cehenneme atılacaktır.
95. İşte budur kesin gerçek.
96. O halde yüce Rabbinin adını tenzih et.

O inkâr edenler Kur'ân'ı dinlemiyor ve onu küçümsüyor ama can boğaza dayandığında ne yapacaklar? O gün şaşkın şaşkın bakacaklar. Siz görmezsiniz ama biz o can çekişen kişiye daha yakınız. Ve siz de bir gün öleceksiniz. Eğer ölümden sonra dirileceğinize ve hesap vereceğinize inanmıyorsanız o çekişip çıkan canı geri alın da görelim.

Ölen kişi Allah'a yakın kimselerden ise ona cennet ve bol nimetler vardır. Eğer amel defterini sağından almışsa ona da esenlikler vardır. Fakat amel defterini sol taraftan alanlardan ise -ki bunlar Kur'ân'ı, Peygamberi ve ahireti yalanlayanlardır- onun payı da cehennemdir. Oraya atılacaktır. Bu kesindir. O halde ey inananlar ve henüz dönme imkânı varken ey inanmayanlar Allah'ı her türlü eksiklikten tenzih ederek O'na kulluk edin.

57.
Hadîd Sûresi

*Medine'de indirilmiş olup 29 âyettir. Bir kısmının Mekke'de, bir kısmının Medine'de indirildiğini söyleyenler de vardır. Biz de bu görüşü tercih ediyoruz. 25. âyetinde demirin yararlarından söz edildiği için demir anlamına gelen **"hadid"** ismini almıştır.*

Medine'de indirilen sûrelerde inançla ilgili meselelere yer verilmekle birlikte daha çok toplumsal meselelerden söz edilir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

سَبَّحَ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۚ وَهُوَ الْعَز۪يزُ الْحَك۪يمُ ﴿١﴾ لَهُ مُلْكُ
السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۚ يُحْي۪ وَيُم۪يتُۚ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌ ﴿٢﴾ هُوَ الْاَوَّلُ
وَالْاٰخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُۚ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَل۪يمٌ ﴿٣﴾
هُوَ الَّذ۪ي خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ ف۪ي سِتَّةِ اَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى
عَلَى الْعَرْشِۜ يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْاَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَٓاءِ
وَمَا يَعْرُجُ ف۪يهَاۜ وَهُوَ مَعَكُمْ اَيْنَ مَا كُنْتُمْۜ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَص۪يرٌ ﴿٤﴾

لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُورُ ﴿٥﴾ يُولِجُ الَّيْلَ

فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي الَّيْلِ وَهُوَ عَلٖيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٦﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Göklerde ve yerde bulunan her şey Allah'ı tesbih eder/yüceltir. O, mutlak güç sahibidir, her şeyi yerli yerince yapandır.**
2. **Göklerin ve yerin hükümranlığı O'nundur. Diriltir ve öldürür. O, her şeye gücü yetendir.**
3. **İlk O'dur. Son O'dur. Zahir O'dur. Batın O'dur. O her şeyi bilendir.**
4. **O ki gökleri ve yeri altı günde yarattı ve sonra da Arş'a kuruldu. Yere gireni, yerden çıkanı, gökten ineni ve ona çıkanı bilir. Nerede olursanız olunuz O sizinle beraberdir. Allah, her ne yaparsanız onu görmektedir.**
5. **Göklerin ve yerin hükümranlığı O'nundur ve bütün işler O'na döndürülecektir.**
6. **Geceyi gündüze gündüzü de geceye girdirir. O, kalplerde olanı da bilir.**

Tesbih, Allah'ı eksiklerden tenzih ve O'nu yüce sıfatlarla tavsif anlamını taşır. Göklerde ve yerde bulunan her şeyin Allah'ı tesbih ettikleri belirtildiğine göre akıl sahibi ve akıl sahibi olmayan, canlı ve cansız ayrımı olmaksızın bütün varlıklar Allah'ı eksik vasıflardan tenzih etmekte ve O'nun yüce vasıflarla muttasıf olduğunu ifade etmektedir.

Akıl sahibi canlıların Allah'ı tesbih etmeleri, dilleriyle Allah'ın eksiklerden münezzeh olduğunu söylemeleri ve bu söyledikleri gereğince davranmalarıdır. Davranışlarıyla Allah'ın emirlerini yerine getirmeleri ve yasaklarından kaçınmaları da tesbihin kapsamına girer. Allah'ın emirlerinin üstünde emir ve yasaklarının üstünde bir yasak tanıyanlar dilleriyle *subhanellah* deseler bile Allah'ı tesbih etmiş olmazlar. Bu sebeple en önemli tesbih davranışlarla yapılmış olanıdır. Zaten dil ile söylendiğinde de amaç, bunun davranışlara yansımasıdır.

Canlı fakat akıl sahibi olmayan hayvanların, cansız varlıkların yahut inkâr

eden kâfirlerin Allah'ı tesbih etmeleri ise hal lisanıyladır. Onlar, varlıklarıyla Allah'ın eksikliklerden uzak ve yüce sıfatlarla muttasıf olduğuna birer delildir.

Özellikle tasavvuf ehlinin bir kısmı, diğer varlıkların da dilleriyle tesbih ettiklerini söylemektedir. (Âlûsî, XX, 298). Gerçek o ki Kur'ân-ı Kerim'de söz konusu varlıklardan söz eden âyetler büyük bir yekûn tutmaktadır ve bu âyetlerde söz konusu varlıklar Allah'ın yaratmasına, sonsuz kudretine ve ilmine delil olarak zikredilmektedir. İddia edildiği gibi bu varlıkların kendilerine göre bir idrakleri ve konuşan dilleri olsa bile bunun bize haber verilmesinin bir yararı bulunmamaktadır. Kur'ân'da onlardan söz edilmesi, üzerlerinde düşünüp Allah'ın azamet ve kudretini, ilminin sınırsızlığını ve gayesiz hiçbir şeyi yaratmadığını anlamaktır. Kanaatimizce söz konusu varlıkların Allah'ı tesbih etmelerinin anlamı budur.

Allah, mutlak güç sahibidir. O'nun gücüne karşı koyacak yoktur. Ancak O'nun gücü kaba bir güç değil, her şeyi yerli yerine koyan, bir hikmete mebni ve adaletten şaşmayan bir güçtür.

Tüm evrenin hükümranlığı Allah'ındır. Dirilten ve öldüren O'dur. İrade sahibi olan insan ve cinlerin bu dünya hayatında emir ve yasaklarına karşı gelme hürriyetini O vermiştir. Bu sebeple emir ve yasaklarına muhalefet ettiklerinde de hükümran olan O'dur.

O ilktir; varlığının başlangıcı yoktur. Varlıktaki her şeyi O başlatmıştır ve O her şeyin yaratıcısıdır. Varlığına son yoktur. Sonsuzluğu kendi zatından kaynaklanmaktadır. O'nun dışında her şey yok olmaya mahkûmdur. Varlıklarını devam ettirmeleri O'nun varlığına bağlıdır, kendi varlıklarından kaynaklanmaz.

Varlığının delilleri açısından O, apaçıktır, ama zatı itibariyle gizlidir yahut O, açığı da bilir gizli olanı da. Bu sebeple hiçbir şey O'nun bilgisinin dışında değildir.

O, gökleri ve yeri altı dönemde/aşamada yarattı. Şanına yaraşır ve keyfiyetini bilmediğimiz şekilde Arş'a kuruldu. Yere giren suları, tohumu ve mezarlarına gömülen insanları, yerden çıkan bitki, ağaç ve madenleri, gökten inen melek, yağmur, azap ve rahmeti, göğe çıkan melek, dua ve ameli bilir. Bu sebeple siz nerede olursanız olun sizinle beraberdir; ne yaptığınızı bilmekte ve sizi görmektedir. Varlıktaki her şeyin hükümranı O'dur. O'nun bilgisi ve izni dışında hiçbir şey olmaz. Her şey O'na dönecek; bütün insanlar yaptıklarından dolayı O'nun huzurunda hesap verecektir. Hem mekânın hâkimi hem de zamanın hâkimidir. Geceyi kısaltır, kısalan payı gündüze katar ve aksini yapar. Bütün bunlar O'nun planlaması ve bilgisi dâhilindedir.

آمِنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ وَاَنْفِقُوا مِمَّا جَعَلَكُمْ مُسْتَخْلَفِينَ فِيهِ فَالَّذِينَ
اٰمَنُوا مِنْكُمْ وَاَنْفَقُوا لَهُمْ اَجْرٌ كَبِيرٌ ﴿٧﴾ وَمَا لَكُمْ لَا تُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ
وَالرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ لِتُؤْمِنُوا بِرَبِّكُمْ وَقَدْ اَخَذَ مِيثَاقَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ
مُؤْمِنِينَ ﴿٨﴾ هُوَ الَّذِي يُنَزِّلُ عَلٰى عَبْدِهِ اٰيَاتٍ بَيِّنَاتٍ لِيُخْرِجَكُمْ
مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّورِ وَاِنَّ اللّٰهَ بِكُمْ لَرَؤُفٌ رَحِيمٌ ﴿٩﴾ وَمَا لَكُمْ
اَلَّا تُنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَلِلّٰهِ مِيرَاثُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ
لَا يَسْتَوِي مِنْكُمْ مَنْ اَنْفَقَ مِنْ قَبْلِ الْفَتْحِ وَقَاتَلَ اُولٰئِكَ اَعْظَمُ
دَرَجَةً مِنَ الَّذِينَ اَنْفَقُوا مِنْ بَعْدُ وَقَاتَلُوا وَكُلًّا وَعَدَ اللّٰهُ
الْحُسْنٰى وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١٠﴾ مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللّٰهَ
قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ وَلَهُ اَجْرٌ كَرِيمٌ ﴿١١﴾

7. Allah'a ve Resulüne iman edin ve O'nun size emanet olarak verdiğinden infak edin. Sizden iman eden ve infak edenlere büyük bir mükâfat vardır.

8. Size ne oluyor da Allah'a iman etmiyorsunuz? Oysa Peygamber sizi Rabbinize iman etmeye çağırıyor. Üstelik O, sizden kesin söz de almıştı; tabi eğer müminlerseniz.

9. Sizi karanlıklardan çıkarıp aydınlığa kavuşturmak için apaçık âyetler indiren O'dur. Şüphesiz ki Allah size karşı çok şefkatlidir, çok merhametlidir.

10. Size ne oluyor da Allah yolunda infak etmiyorsunuz? Oysa göklerin ve yerin mirası Allah'ındır. Elbette fetihten önce infak eden-

ler ve savaşanlar diğerleriyle eşit değildir. Tabii ki bunların derecesi, daha sonra infak eden ve savaşanlardan üstündür. Bununla birlikte Allah her birine en güzel sonucu vaat etmiştir. Şüphesiz ki Allah, yaptıklarınızdan haberdardır.

11. Kimdir Allah'a güzel bir borç verecek olan? Allah da onun verdiğini kat kat arttırır. Üstelik Ona değerli bir mükafat da vardır.

Hitap, zayıf imanlı kimselere mi yoksa müşriklere midir? Müfessirlerin geneli hitabın müşriklere olduğunu söylerken çağımız müfessirlerinden Mevdûdi hitabın, imanının gerektirdiği mükellefiyetten kaçınan Müslümanlara olduğunu şu sözlerle savunmaktadır:

"Burada kâfirlere seslenilmemektedir. Çünkü daha sonra yapılan hitaptan, burada, şahadet kelimesini söyleyerek Müslüman olan, fakat İslâm'ın öngördüğü mükellefiyetlerden kaçınan kimselerin muhatap alındığı anlaşılmaktadır. Nitekim İslâm'ı kabul etmeleri için kendilerine çağrı yapılan kâfirlerden, İslâm'ı kabul eder etmez Allah yolunda cihad için mallarını cömertçe sarf etmelerini istemek mantıksız olurdu. Ayrıca onlara, 'Sizlerden zafer öncesi cihad için mallarını sarf edenlerle zaferden sonra sarf edenler bir değildir. Zaferden önce Allah yolunda cihad için mallarını infak edenler, zaferden sonra infak edenlerden derece itibariyle üstündürler' demek de anlamsızdır. Henüz Müslüman olmamış kimselerden Allah yolunda canlarını ve mallarını vermelerini talep etmek ise daha sonraki bir iştir. Dolayısıyla 'Allah'a ve Rasulü'ne iman edin' şeklindeki seslenişin anlamı 'Ey kelime-i şehadet getirerek İslâm'ı kabul edenler! Allah'a ve Rasulü'ne gerçekten (ihlasla) iman edin ve imanınızda sebatlı olun" demektir."

Bizce hitabın her iki kesime de olması muhtemeldir. İman etmemiş olanlara iman etmeleri, iman etmiş fakat imanları kendilerini infak edecek kadar kuvvetli olmayanlara, Allah'a ve peygamberine doğru dürüst, delillere dayalı olarak kesin iman edin, denmektedir. İman, kişinin davranışlarını etkiler. Davranışlarını etkilemiyorsa bu gerçek bir iman değildir. İman eden kişi, ahirete hazırlık yapar, Allah yolunda infak ederek ahireti için azık hazırlar. Çünkü Allah, iman edip infak edenlere ahirette büyük bir mükâfat verecektir.

İnsan, sahip olduğu mal ve mülkün gerçek ve kalıcı sahibi değildir. Bugün o malları harcama konusunda kendisi yetkilidir fakat yarın bir başkası yetkili olacaktır. Nitekim kendisinden önce de bir başkası yetkili idi. O halde kişinin sahip olduğu şeyler bir emanet mesabesindedir. Âyette buna dikkat çekilmiş olması önemlidir. Böylece İslâm'da mülkiyetin mutlak bir mülkiyet olmadığı ve mülk sahibinin Allah'ın emir ve yasaklarını ve toplumu hesaba kat-

madan mülkü üzerinde tasarruf sahibi olamayacağı anlaşılmaktadır. *"Asıl mülkiyet Allah'ındır. Kulun mülkiyeti, Allah'ın rızasına uygun tasarruf yetkisinden ibarettir."* (Kurtubi, XVIII, 238). İslâm'da en güçlü mülkiyet Allah'ın mülkiyetidir. Ardından kamu mülkiyeti gelir. Sonuncusu da ferdin mülkiyetidir. Bu sebeple İslâmi bir yönetimde kişi, Allah'ın emir ve yasaklarını çiğneyerek mal-mülk sahibi olamayacağı gibi topluma zarar vererek de mülk sahibi olamaz.

"Size ne oluyor da Allah'a iman etmiyorsunuz? Oysa Peygamber sizi Rabbinize iman etmeye çağırıyor. Üstelik O, sizden kesin söz de almıştı; tabi eğer müminlerseniz"

Peygamber kesin deliller getirdiği ve bu delillere dayanarak sizi Allah'a iman etmeye çağırdığı halde iman etmeye engel olan nedir veya ne diye gerçekten iman edip imanın size yüklediği sorumlulukları yerine getirmiyorsunuz?

Hitabın imanın yüklediği sorumlulukları yerine getirmekten kaçınanlar için olduğunu söyleyenlere göre âyetin *"eğer mümin iseniz sizden kesin söz almıştı"* kısmı, imanın gereklerini yerine getirmeye çağırmakta ve gerçekten iman etmişseniz bunun gereğini yerine getirin demektedir. Çünkü İslâm'a girdiğinizde Allah'a ve Peygambere itaat edeceğinize dair Allah'a söz vermiştiniz. Şimdi bu sözünüzün gereğini yerine getirin.

Hitabın müşriklere olduğunu söyleyenlere göre ise âyetin bu kısmı ile *bezm-i elest*'te bu sözü Allah'a vermiştiniz veya kesin deliller ortada duruyorken ne diye iman etmiyorsunuz, denmektedir.

"Sizi karanlıklardan çıkarıp aydınlığa kavuşturmak için apaçık âyetler indiren O'dur. Şüphesiz ki Allah size karşı çok şefkatlidir, çok merhametlidir."

Önceki âyette inanmamalarının sebebi sorulmuştu. Şimdi de inanmaları durumunda elde edecekleri yararlar dile getirilmektedir. Peygamberin sizi imana davet etmesinin sebebi, sizi karanlıklardan tevhit aydınlığına kavuşturmaktır. Ayrıca Allah'ın size merhametinin bir sonucudur bu.

İman etmemeleri nedeniyle onları azarladıktan sonra şu âyetle de infak etmemeleri nedeniyle onları azarlamaktadır:

"Size ne oluyor da Allah yolunda infak etmiyorsunuz? Oysa göklerin ve yerin mirası Allah'ındır..."

Bir gün gelecek bu malları bırakarak bu dünya hayatından çekip gideceksiniz. Oysa ölmeden önce bu malınızdan Allah'a ödünç verme imkânını Al lah size bahşetmiştir. Hem Allah yolunda infak etmekten ne diye çekiniyor ve

fakir kalacağım diye endişe ediyorsunuz? Bilin ki göklerin ve yerin hazineleri Allah'ındır. İnfak ettiklerinizin yerine size kat kat verecektir.

Kuşkusuz infak etmenin değeri, infak edilen miktarla ölçülmez. Zaman ve imkânlar da önemlidir. Bu sebeple: "**Tabii ki fetihten önce infak edenler ve savaşanlar diğerleriyle eşit değildir. Elbette bunların derecesi, daha sonra infak eden ve savaşanlardan üstündür**" buyrulmaktadır. Mekke fethinden önce infak etmek de savaşmak da Müslümanlar için hem daha çok bir ihtiyaç idi hem de daha büyük riskler taşıyordu. Mekke fethinden sonra İslâm'a girenler çoğalmış ve ihtiyaç azalmıştı. Bu sebeple Mekke fethi Müslümanlar için önemli bir dönüm noktasıdır. **"Bununla birlikte Allah her birine en güzel sonucu vaat etmiştir. Şüphesiz ki Allah, yaptıklarınızdan haberdardır."** Hem Mekke fethinden önce infak eden ve Allah yolunda savaşa katılanlarla sonrasında infak eden ve savaşa katılanlar, -aralarında derece farkı olsa bile- mükâfatların en güzeli olan cennete kavuşacaklardır.

"Kimdir Allah'a güzel bir borç verecek olan? Allah da onun verdiğini kat kat arttırır. Üstelik Ona değerli bir mükafat da vardır. "

Mekke fethinden önce infak edip savaşanlarla fetihten sonra infak edip savaşanlar denilerek Kur'ân'ın indiği ilk dönemdeki Müslümanlar kastedilmişti. İşte bu âyetle özel olan anlatım genelleştirilmiş ve her ne zaman Allah yolunda malını infak eden yahut Allah yolunda canını ödünç veren olursa mükâfatı kat kat hak edeceği anlatılmaktadır.

يَوْمَ تَرَى الْمُؤْمِنٖينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ يَسْعٰى نُورُهُمْ بَيْنَ اَيْدٖيهِمْ وَبِاَيْمَانِهِمْ
بُشْرٰيكُمُ الْيَوْمَ جَنَّاتٌ تَجْرٖي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدٖينَ فٖيهَاۜ ذٰلِكَ
هُوَ الْفَوْزُ الْعَظٖيمُۚ ﴿١٢﴾ يَوْمَ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ
لِلَّذٖينَ اٰمَنُوا انْظُرُونَا نَقْتَبِسْ مِنْ نُورِكُمْۚ قٖيلَ ارْجِعُوا وَرَٓاءَكُمْ
فَالْتَمِسُوا نُوراًۜ فَضُرِبَ بَيْنَهُمْ بِسُورٍ لَهُ بَابٌۜ بَاطِنُهُ فٖيهِ الرَّحْمَةُ

وَظَاهِرُهُ مِنْ قِبَلِهِ الْعَذَابُ ﴿١٣﴾ يُنَادُونَهُمْ أَلَمْ نَكُنْ مَعَكُمْ قَالُوا بَلَىٰ
وَلَٰكِنَّكُمْ فَتَنْتُمْ أَنْفُسَكُمْ وَتَرَبَّصْتُمْ وَارْتَبْتُمْ وَغَرَّتْكُمُ
الْأَمَانِيُّ حَتَّىٰ جَاءَ أَمْرُ اللَّهِ وَغَرَّكُمْ بِاللَّهِ الْغَرُورُ ﴿١٤﴾ فَالْيَوْمَ لَا يُؤْخَذُ
مِنْكُمْ فِدْيَةٌ وَلَا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا مَأْوَاكُمُ النَّارُ هِيَ مَوْلَاكُمْ وَبِئْسَ
الْمَصِيرُ ﴿١٥﴾

12. Mümin erkeklerle mümin kadınların ışıklarının önlerinde ve sağlarında ilerlediğini göreceğin gün, onlara: "Bugün müjde size! Zeminlerinde ırmakların çağlayıp aktığı cennetler sizindir! Orada ebedi kalacaksınız" (denecektir). **İşte büyük kurtuluş budur.**

13. O gün münafık erkekler ve münafık kadınlar, iman edenlere: "Bize de bakın ki, nurunuzdan biz de yararlanalım" diyeceklerdir. Onlara: "Arkanıza dönünüz, orada bir ışık arayınız " denecektir. İşte o sırada aralarına bir kapısı bulunan ve bir tarafı rahmet, öteki tarafı azap olan bir sur çekilecektir.

14. Münafıklar: "Biz de sizinle beraber değil miydik?" diye feryat edecekler, müminler: "Evet ama kendi kuyunuzu kendiniz kazdınız, beklemeye koyuldunuz, şüpheye düştünüz ve kuruntularınız sizi aldattı. Nihayet Allah'ın buyruğu gelip çattı. O yaman aldatıcı sizi hem de Allah ile aldattı.

15. Artık bugün ne sizden, fidye alınacaktır ne de inkâr edenlerden. Varacağınız yer ateştir, o sizin dostunuzdur. Ne kötü bir sonuçtur o!

İman edenlerin cennete hareket ettikleri sahne canlandırılmaktadır. Her mümin ameline göre önünü aydınlatan bir ışığın altında cennete doğru yol alacaktır. Söz konusu *"ışık"* mecazi anlamda mı, yani yollarını bulmaları anlamında mı yoksa gerçekten önlerini aydınlatan bir ışığın mı olacağı konusunda farklı görüşler olmakla birlikte müfessirlerin çoğu, gerçek bir ışık olduğunu söylerler. Mamafih önemli olan, cennete doğru yol aldıklarının farkında ol-

malarıdır. İşte bu sırada melekler: *"Müjdeler size! Yapmış olduğunuz amellerin bir karşılığı olarak şu cennetler sizin olacak ve orada ebedi kalacaksınız"* nidalarıyla karşılayacaklardır. Ne büyük mutluluk!

Müminler, önlerini aydınlatan bir ışıkla cennete doğru yol alırlarken dünya hayatında da karanlıklar içerisinde olan münafık erkek ve kadınlar, bağıracaklar: **"Bizi de bekleyin, nurunuzdan biz de yararlanalım"** diyecek ve müminlerden, önlerini aydınlatan ışıktan yararlanmak için kendilerine doğru dönmelerini isteyecekler. Evet, iman edenlerle birlikte idiler; onlar gibi namaz kılıyor, hacca gidiyor, Allah'ın birçok emir ve yasaklarına uyuyorlardı. Ne var ki sıkıntılı anlarda müminlerden yüz çeviriyor ve dünyevi menfaatleri neredeyse oraya koşuyorlardı. Çünkü kalplerinde iman yoktu. İmanı olmayanın ise ameli boşa gidecektir. İman edenler onlara şöyle sesleneceklerdir: **"Arkanıza dönünüz, orada bir ışık arayınız."** Bu ışıktan yararlanmanın yolu, imtihan yurdu olan dünya hayatında imanla birlikte amel etmektir. Ellerinizden geliyorsa dünya hayatına dönün ve orada ışığı arayın. Ama heyhat, artık dönüş yoktur.

Müminler cennete girecek ve ardından bir sur çekilecektir. Kapıdan içeri giren cennetlikler mutluluk içinde olacak, dışarıda kalanlar ise azap içerisinde olacaklardır. Çünkü onlar, kendi kuyularını kendileri kazmışlar, dünya lezzetlerine dalıp ahireti unutmuşlardı. Şeytan onları aldatmıştı.

Dünya hayatında kimi zaman yaptıkları gibi rüşvet vererek işlerini yürütmenin de artık devri geçmiştir. Ne onlardan ne de o inkâr eden kâfirlerden fidye kabul edilecektir. Kendileri, kendilerine cehennemi dost edinmişlerdi ve artık o dostlarıyla birlikte olacaklardır.

أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ وَمَا
نَزَلَ مِنَ الْحَقِّ وَلَا يَكُونُوا كَالَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلُ فَطَالَ
عَلَيْهِمُ الْأَمَدُ فَقَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ ﴿١٦﴾
اِعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْآيَاتِ
لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿١٧﴾

16. İman edenlerin Allah'ı anma ve indirilmiş olan gerçekle kalplerinin ürperme zamanı gelmedi mi? Onlar, daha önce kendilerine kitap verilmiş fakat zamanın geçmesiyle kalpleri katılaşmış olanlar gibi olmasınlar. Nitekim bunlardan pek çoğu yoldan çıkmıştır.

17. Bilesiniz ki Allah ölümünden sonra toprağı diriltir. Biz, düşünesiniz diye âyetleri size açıklamışız.

Önceki âyetlerde müminlerle münafıklar arasındaki fark ve münafıkların, ahirette kaybeden kesim arasında yer alacağını belirtip onları kınadıktan sonra imanın gereğini yerine getirmeyen, onlara yüklediği konusunda gevşeklik gösteren müminler kınanmaktadır. Bunlar Allah'ı anıyorlar, Kur'ân âyetlerini okuyorlar ve dini öğütler dinliyorlar, fakat kalpleri ürpermiyor.

İnsanlar dini yeni kabul ettiklerinde dinin emir ve yasaklarına karşı daha duyarlı olurlar. Ama aradan zaman geçince gevşeklik başlıyor. İşte âyet buna dikkat çekiyor ve önemli olanın, aradan zaman geçtiği halde o duyarlılığı devam ettirmek olduğu anlatılıyor. Kendilerine örnek olarak da Kitap Ehli veriliyor. Dine girmelerinin üzerinden uzun zaman geçince dini emirler karşısında duyarsızlaştılar hatta pek çoğu dinlerinden çıkmışlar.

Sahabe döneminde onlar arasında bu tür bir gevşeklik söz konusu olmuş ve âyet bu konuda onları uyarıyorsa zamanımız Müslümanları aradan geçen bunca zaman sonucunda dini emirlere karşı daha da duyarsız hale gelmişlerdir. Kur'ân okuyorlar fakat Kur'ân onları etkilemiyor. Allah'ı zikrediyorlar ama kalpleri ürpermiyor. Hatta öyle kimseler türedi ki Müslüman olduklarını ileri sürdükleri halde İslâm'ın kurallarına karşı geliyorlar. Bazı emir ve yasakların zamanının geçtiğini ileri sürüyor ve dini emir ve yasaklarla alay ediyorlar.

Bir de dini emirlere bağlı olduğunu söyleyen ve dini cemaatler olarak bilinenler arasında yer alan kimseler var ki kendi cemaat liderlerinden söz edildiğinde kalbi ürperir ama Allah'tan söz edildiğinde o ürperti ve saygıyı göremezsiniz. Allah ve Resulünün sözleri, kendi cemaat liderinin sözü kadar onları ilgilendirmiyor ve bu sözlerden etkilenmiyorlar.

Ancak kalpler katılaşmışsa her şey bitmiştir anlamına gelmez. Çünkü kalplerin tekrar yumuşaması ve önceki duyarlılığa kavuşması da mümkündür. Nitekim Allah, ölmüş toprağı bile diriltmekte; kupkuru hale gelmiş olan bitkiler, ağaçlar yeniden yemyeşil hale gelebilmektedir. Katılaşmış kalpler de böyledir. Allah'ın âyetleri üzerinde düşünme ve tefekkür başladığında o katılaşmış kalpler de yumuşar ve canlanır.

إِنَّ الْمُصَّدِّقِينَ وَالْمُصَّدِّقَاتِ وَأَقْرَضُوا
اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا يُضَاعَفُ لَهُمْ وَلَهُمْ أَجْرٌ كَرِيمٌ ﴿١٨﴾
وَالَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ أُولَٰئِكَ هُمُ الصِّدِّيقُونَ ط
وَالشُّهَدَاءُ عِنْدَ رَبِّهِمْ لَهُمْ أَجْرُهُمْ وَنُورُهُمْ ط وَالَّذِينَ كَفَرُوا
وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿١٩﴾

18. Şüphesiz sadaka veren erkeklere, sadaka veren kadınlara ve Allah'a güzel bir borç verenlere kat kat arttırılır; üstelik onlara değerli bir mükâfat da vardır.

19. Allah'a ve resulüne iman edenler; işte onlar Rableri katında özü sözü doğru olanlar ve şehitlerdir. Onlar için mükâfatları ve nurları hazırdır. İnkâr edip âyetlerimizi yalanlayanlara gelince, onlar da cehennem ehlidir.

Önceki âyetlerde münafıklardan ve ardından imanları zayıf olanlardan söz edildi. Burada ise imanları kendilerini mal ve canları konusunda fedakârlık edecek kadar güçlü olanlardan söz edilmektedir. İmanlarındaki samimiyet ve güçten dolayı bir karşılık beklemeksizin Allah yolunda mallarını harcamaktan ve sadaka vermekten çekinmezler. İşte Allah bunlara yaptıkları iyiliklerin karşılığını kat kat; on hatta yedi yüz katını ve daha fazlasını verir.

İşte bu samimiyete sahip olanlar özü sözü doğru olan sıddîkler ve Allah yolunda canlarını veren şehitler mertebesindedirler. Şehitleri öncesinden ayırıp âyete: *"Şehitlere gelince onların mükâfatları da vardır aydınlıkları da vardır"* şeklinde anlam veren müfessirler de vardır. Yine sıddîklerle, şehitlere daha farklı anlamlar verenler de olmuştur.

اِعْلَمُوٓا اَنَّمَا الْحَيٰوةُ
الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهْوٌ وَزِينَةٌ وَتَفَاخُرٌ بَيْنَكُمْ وَتَكَاثُرٌ فِي الْاَمْوَالِ
وَالْاَوْلَادِ كَمَثَلِ غَيْثٍ اَعْجَبَ الْكُفَّارَ نَبَاتُهُ ثُمَّ يَهِيجُ فَتَرٰيهُ
مُصْفَرًّا ثُمَّ يَكُونُ حُطَامًا وَفِي الْاٰخِرَةِ عَذَابٌ شَدِيدٌ
وَمَغْفِرَةٌ مِنَ اللّٰهِ وَرِضْوَانٌ وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَٓا اِلَّا مَتَاعُ
الْغُرُورِ ﴿٢٠﴾ سَابِقُوٓا اِلٰى مَغْفِرَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا كَعَرْضِ
السَّمَٓاءِ وَالْاَرْضِ اُعِدَّتْ لِلَّذِينَ اٰمَنُوا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهِ ذٰلِكَ
فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَٓاءُ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿٢١﴾
مَٓا اَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ فِي الْاَرْضِ وَلَا فٖٓي اَنْفُسِكُمْ اِلَّا فٖي كِتَابٍ
مِنْ قَبْلِ اَنْ نَبْرَاَهَا اِنَّ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسٖيرٌ ﴿٢٢﴾ لِكَيْلَا
تَاْسَوْا عَلٰى مَا فَاتَكُمْ وَلَا تَفْرَحُوا بِمَٓا اٰتٰيكُمْ وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ
كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ ﴿٢٣﴾ اَلَّذِينَ يَبْخَلُونَ وَيَاْمُرُونَ النَّاسَ
بِالْبُخْلِ وَمَنْ يَتَوَلَّ فَاِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٢٤﴾

لَقَدْ اَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَاَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ
وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِۚ وَاَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ
بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللّٰهُ مَنْ يَنْصُرُهُ وَرُسُلَهُ
بِالْغَيْبِۜ اِنَّ اللّٰهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٢٥﴾

20. **Bilesiniz ki dünya hayatı ancak bir oyun, bir eğlence, bir süs, aranızda bir övünme ve daha çok mal ve evlat edinme yolunda bir istekten ibarettir. Bu, yağmurun yağmasıyla yeşererek çiftçinin yüzünü güldüren ve sonra birden sararıp kuruyan ekine benzer. Âhirette ise şiddetli bir azap ve Allah'tan gelen bir bağış ve bir hoşnutluk vardır. Dünya hayatı aldatıcı bir zevkten başka bir şey değildir.**

21. **O halde Rabbinizden bir bağışlanmaya ve eni, yerle göğün eni kadar olan bir cennete koşun. Bu cennet, Allah'a ve Resulüne iman edenlere hazırlanmıştır. Bu, Allah'ın bir lütfudur, onu dilediğine/dileyene verir. Allah büyük lütuf sahibidir.**

22. **Yeryüzünde yahut kendi nefsinizde meydana gelen hiçbir musibet yoktur ki biz onu yaratmadan evvel bir kitapta yazılı olmasın. Şüphesiz ki bu, Allah için kolaydır.**

23. **Amaç, kaybettiklerinize üzülmemeniz, Allah'ın size verdiklerinden dolayı da şımarmamanızdır. Çünkü Allah, kendini beğenen hiçbir şımarığı sevmez.**

24. **Onlar öyle kimselerdir ki cimrilik edip insanlara da cimriliği emrederler. Kim yüz çevirirse bilsin ki Allah zengindir, övgüye layıktır.**

25. **Andolsun, elçilerimizi açık delillerle göndermiştik. Onlarla birlikte kitap ve mizanı da indirmiştik ki insanlar adaleti ayakta tutsun. Büyük bir güç ve insanlar için birçok faydalar bulunan demiri de indirmiştik/bahşetmiştik. Böylece Allah, kimin kendi dinine ve gıyabında elçilerine yardım ettiğini belirlesin. Şüphesiz ki Allah kuvvetlidir, gücüne karşı konamayandır.**

Âhiret hayatından kopuk bir dünya hayatı tasvir edilmektedir. Âhiret hayatı amaç edinilmemiş bir dünya hayatı, bir oyun ve eğlenceden, kalıcılığı olmayan bir süsten, mal yığmak ve çoluk çocuk sahibi olma tutkusundan başka bir şey değildir. Geçici olduğundan yağmurun yeşerttiği, fakat yeşilliği devam etmeyen, sararıp kuruyan ve çerçöp halini alan ekine benzer. Ömrü bir mevsimliktir, gelir geçer.

Yer yer Kur'ân'da dünya hayatının bu şekilde tasvir edilmesi, kuşkusuz bütünüyle bu hayatın mahkûm edildiği ve dünyadan elinizi eteğinizi çekin denmek istendiği anlamına gelmez. Nitekim dünya payının unutulmaması gerektiği de Kur'ân'da belirtilmektedir. (Kasas 28/77). Önemli olan ahiretle dünya arasında denge kurmak ve ikisini birlikte yürütmektir. Çünkü ahirette hem azap vardır hem de bağışlanma ile Allah'ın hoşnutluğunu kazanma vardır. Bu dengeyi kuramayan ve büsbütün dünyaya meyledene azap vardır. Söz konusu dengeyi kurabilenler ise Allah'ın hoşnutluğunu kazanır ve büyük mükâfatlara nail olurlar. İşte o büyük mükâfatlara nail olmak için hazırlanma yeri, dünya hayatıdır.

O mükâfatı hak etmek için çalışma yeri dünya hayatı olunca iyiliklerde yarışmak gerekir. Hem mükâfat o kadar büyük ki Allah'ın hoşnutluğunu kazanmanın yanında eni göklerle yer genişliğinde bir cennet söz konusudur. Dünya hayatının lezzetleriyle kıyas kabul etmez. Bunun lezzetleri geçici, oysa ahiret hayatındaki mükâfatlar hem daha üstün hem de ebedidir. İşte bu mükâfat Allah ve Resulüne iman edenler için hazırlanmıştır. Kim Allah ve Resulüne gerçekten iman etmişse o iman onu harekete geçirir ve imanının gereğini yapmaya sevk eder. Çünkü gerçek iman, donuk bir inanmaktan ibaret değildir. Sahibini inandıklarının gereğini yapmaya sürükler. Kişi, bu iman ve imanın gereklerini yerine getirmekle o büyük mükâfatı dilemiş olur ve Allah da ona bu mükâfatı verir. **"Allah büyük lütuf sahibidir."**

Yeryüzünde meydana gelen deprem, kuraklık ve sel gibi felaketler, fertlerin hastalanmaları, fakir düşmeleri ve kaza gibi musibetlerle karşılaşmaları Allah tarafından bunlar meydana gelmezden önce bilinmektedir. Çünkü bunların tamamı bir kitapta yazılıdır, yani Allah'ın bilgisinde mevcuttur. Bunları öncesinden bilmek ve planlamak Allah'ın kudret ve ilmi için zor bir şey değildir.

Bu âyetler indirildiği sırada her ne kadar Müslümanlar Medine'ye hicret etmiş ve Mekke müşriklerinin baskı ve işkencelerinden kurtulmuşlarsa da sonuçta yurtlarından çıkarılmışlardı. Ekonomik ve siyasi bakımdan sıkıntılar içerisindeydiler. Mekke müşrikleri burada da onlara baskı yapıyor ve saldırılarda bulunuyorlardı. Çevre bölgelere giderek ticaret yapma imkânları yoktu.

Diğer taraftan Medine'de bulunan Yahudilerin el altından Mekke müşrikleriyle işbirliği içinde olmaları ve Müslüman topluma ihanetleri Müslümanları zor durumda bırakıyordu.

İnanmış kimsenin, olup biten bütün bu hususların Allah'ın bilgi ve planlaması çerçevesinde olduğunu bilmesi, gönlüne rahatlık verir. Çünkü o biliyor ki Allah hem adalet sahibidir hem de merhametlidir. Yapıp ettikleri dışında başına bir musibet gelmiş ve yurdundan edilmişse bunun mükâfatını er geç görecektir.

Âyetler indirildiği sırada Müslümanlar birtakım sıkıntılar içerisinde idiler. Ama yakın bir zamanda fetihler gerçekleşecek, zengin ve güçlü olacaklardır. Bu açıdan da uyarılmaları gerekiyordu. Bu sebeple Allah'ın her şeyi öncesinden bildiğine iman etmiş kimselerin bunu bilmelerindeki amaç şöyle açıklanıyor: "**Amaç, kaybettiklerinize üzülmemeniz, Allah'ın size verdiklerinden dolayı şımarmamanızdır. Çünkü Allah, kendini beğenen hiçbir şımarığı sevmez. Onlar öyle kimselerdir ki, cimrilik edip insanlara da cimriliği emrederler. Kim yüz çevirirse bilsin ki Allah zengindir, övgüye layıktır.**"

Kendini beğenen ve cimrilik edip insanlara cimriliği emredenler, İslâm toplumu içerisindeki münafıklardır. Ne var ki toplumdaki ani değişimler insanları etkiler ve gerçekten inanmış olanların bu konuda uyarılmaya ihtiyaçları vardır.

Kuşkusuz âyetler belli bir dönemde ve belli bir bağlamda indirilmiş olsalar da içerikleri evrensel hakikatleri barındırmaktadır.

"Andolsun, elçilerimizi açık delillerle göndermiştik. Onlarla birlikte kitap ve mizanı da indirmiştik ki insanlar adaleti ayakta tutsun. Büyük bir güç ve insanlar için birçok faydalar bulunan demiri de indirmiştik/bahşetmiştik. Böylece Allah, kimin kendi dinine ve gıyabında elçilerine yardım ettiğini belirlesin. Şüphesiz ki Allah kuvvetlidir, gücüne karşı konamayandır."

Bütün peygamberlere şu üç şeyin verildiği belirtilmektedir:

a. Açık deliller/beyyinat: Her peygamber, peygamber olduğunu ispat eden mucizeyle gelir. Ayrıca onlar gerek tebliğ ettikleri hususların başında gelen tevhit inancını, gerek sosyal hayatı düzenleyen kurallar ve ahlâki ilkeleri hâsılı getirdikleri bütün emir, yasak ve kuralları delilleriyle destekler, insanları kendilerine körü körüne inanmaya ve getirdikleri kurallara, anlamadan ve değerlendirmeden uymaya çağırmazlar. Her getirdiklerinin delil ve gerekçelerini su-

narlar. Bu sebeple getirdikleri, aydınlık bir yoldur. Hakkın delillerini de zikrederler, batılın batıl olduğunun delillerini de.

Her yolun bağnazları vardır. Peygamberlerin peşinden gittiklerini ileri süren ve onların getirdiği dini savundukları iddiasında olan bağnazlar da vardır. Bunlar peygamberlerin peşinden gittiklerini söylerler ama onlar gibi delil ve ikna yolunu izlemezler. Din adına ne söylüyorlarsa buna karşı çıkanları dinsizlikle yahut inanç zafiyetiyle itham ederler. Herkesin körü körüne ve onları yargılamadan peşlerinden gidilmesini isterler. Peygamberlerin yolunu izlediklerini söyleyip ileri sürdüklerinin ispatını isteyenleri inançsızlıkla itham eden bu kimselerin kendileri peygamberlerin yolundan ayrılmışlardır.

b. Kitap: Her bir peygambere ya inananlara hayat yolunu belirleyen bir kitap verilmiştir yahut o, kendisinden önce gönderilmiş ve bir peygambere indirilmiş olan kitapla sorumlu tutulmuştur.

c. Mizan: Tartı aleti. Ancak burada kastedilen adalettir. Adalet ise denge demektir.

İşte kitap ve mizan ile hedeflenen, hak ile batılı birbirinden ayırt etmek ve insanlar arasında adaleti sağlamaktır. Sözü edilen adalet, sadece insanlar arasında sosyal hadiseler ve adli suçlarda adalet değil, bunların yanında inanç ve ahlâki kurallarda da adaleti sağlamak, bu gibi meselelerde de ifrat ve tefritten uzak durmaktır. Kısacası ferdin inanç ve ahlâkında, fertler ve toplumlar arası ilişkilerde, ekonomik ve hukuki alanda adalete uygun bir hayat nizamı ortaya koymaktır.

Günümüzde bazı çevreler tarafından ileri sürüldüğü gibi peygamberlere gönderilen din, sadece Allah ile kul arasındaki ilişkileri düzenleyen inanç ve ibadet konularıyla sınırlı değildir. Tüm yönleriyle hayatı düzenleyen kurallar mecmuasıdır. O halde burada sözü edilen mizanın hukukî, sosyal ve siyasi dengeyi tayin eden adalet ölçüsü, bireysel ve toplumsal adaleti tesis anlamına alınması uygundur.

"Demirin indirilmesi", onun yaratılması anlamındadır. Demirde çetin bir gücün bulunduğuna, bunun yanında insanlar için birçok yararın var olduğuna işaret edilmektedir. Yaratma yukarıdan gelen bir emirle gerçekleştiğinden, Kur'ân'ı Kerim'de yer yer indirme ile ifade edilmiştir.

Demirin insanlara yararları herkes tarafından bilinmektedir. Razi'nin de dikkat çektiği gibi altın olmasaydı insan hayatında bir eksiklikten söz edilmezdi ama demir olmasaydı hayatın her alanı zarar görürdü. (Razi, XIX, 343). İğneden ipliğe her sanat ve zanaatta demirin bir yeri vardır. Ekinin ekilmesinde,

biçilmesinde, evlerin yapımında, evde kullanılan araç gereçlerde mutlaka demir vardır. Demiri çekerseniz sanayi ve teknolojiden söz edilemez.

Allah, insanların çokça ihtiyaç duyduğu şeyleri tabiatta çokça yaratmıştır ve yeryüzünde en çok bulunan elementlerden biri demirdir.

Bütün bunlar bilinen şeylerdir. Aslında burada önemli olan peygamberlere kitap ve mizanın verilmesinin ardından demirin yaratılmasından söz edilmesidir. Onun zikredilmesi, kitap ve mizan sayesinde ıslah olmayıp olumsuz tavırlar içerisine girenlerin büyük bir güç bulunduran demirle yani silahla düzeltilmeleridir. Demirde büyük bir güç bulunduğunun zikredilmesindeki öncelikli amaç bu olmalıdır.

Kısacası Peygamberler, sadece yapılacak şeyleri söylememiş bir de yapılmaması gereken şeyleri belirtmişlerdir. Yapılmaması gereken hususlar şayet topluma zarar verecek şeyler ise bunları yapanların cezalandırılacağına işaret edilmektedir.

İnsanlar kitaba inanmış yahut inanmamış, mizanın gereklerini yerine getirmiş yahut getirmemiş, toplumların selameti ve düzeni için güce başvurulmuş veya vurulmamış kuşkusuz Allah'ın bunlara ihtiyacı yoktur. Bütün bunlar, insanların kendilerinin yararınadır. İnsanın imtihanı için araçlardır. Kim Allah'ı görmediği halde O'na iman ediyor, kim iman etmiyor? Kim gönderdiği peygamberi tasdik ediyor, kim etmiyor? Kim hak ve adaleti destekliyor ve bu uğurda çaba gösteriyor, kim göstermiyor ve zulme destek oluyor? İşte kitap ve mizanın gönderilme nedeni budur.

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا نُوحًا
وَاِبْرٰهٖيمَ وَجَعَلْنَا فٖى ذُرِّيَّتِهِمَا النُّبُوَّةَ وَالْكِتَابَ فَمِنْهُمْ مُهْتَدٍۚ
وَكَثٖيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٢٦﴾ ثُمَّ قَفَّيْنَا عَلٰٓى اٰثَارِهِمْ بِرُسُلِنَا وَقَفَّيْنَا
بِعٖيسَى ابْنِ مَرْيَمَ وَاٰتَيْنَاهُ الْاِنْجٖيلَ وَجَعَلْنَا فٖى قُلُوبِ الَّذٖينَ
اتَّبَعُوهُ رَاْفَةً وَرَحْمَةًۜ وَرَهْبَانِيَّةًۨ ابْتَدَعُوهَا مَا كَتَبْنَاهَا

عَلَيْهِمْ اِلَّا ابْتِغَٓاءَ رِضْوَانِ اللّٰهِ فَمَا رَعَوْهَا حَقَّ رِعَايَتِهَاۚ
فَاٰتَيْنَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا مِنْهُمْ اَجْرَهُمْۚ وَكَث۪يرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٢٧﴾
يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَاٰمِنُوا بِرَسُولِه۪ يُؤْتِكُمْ
كِفْلَيْنِ مِنْ رَحْمَتِه۪ وَيَجْعَلْ لَكُمْ نُورًا تَمْشُونَ بِه۪ وَيَغْفِرْ لَكُمْۜ
وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَح۪يمٌۙ ﴿٢٨﴾ لِئَلَّا يَعْلَمَ اَهْلُ الْكِتَابِ اَلَّا
يَقْدِرُونَ عَلٰى شَيْءٍ مِنْ فَضْلِ اللّٰهِ وَاَنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللّٰهِ
يُؤْت۪يهِ مَنْ يَشَٓاءُۜ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظ۪يمِ ﴿٢٩﴾

26. Andolsun ki Nûh ve İbrahim'i peygamber olarak gönderdik. Soylarına da peygamberlik ve kitap verdik. Onlardan kimi hidayet üzeredir; lâkin onların pek çoğu yoldan çıkmıştır.

27. Sonraları onların izinden elçilerimizi gönderdik. Elçilerin de ardından Meryem oğlu İsa'yı gönderdik ve ona İncil'i verdik. Ona uyanların kalplerine bir şefkat ve bir merhamet koyduk. Kendilerinin uydurdukları ruhbanlığı biz onlara yazmamıştık doğrusu; aksine Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak için kendileri uydurdular. Ne var ki bunu da hakkıyla ifa etmediler. Onlardan iman edenlere mükâfatlarını verdik; lâkin onların çoğu yoldan çıkmıştır.

28. Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve peygamberine iman edin ki rahmetinden size iki kat versin; bir de size yolunuzu aydınlatacak bir ışık versin ve sizi bağışlasın. Allah çok bağışlayandır, çok merhametlidir.

29. Nihayet Kitap Ehli bilsin ki kendileri asla Allah'ın lütfuna karışamaz. Lütuf bütünüyle Allah'ın elinde olup onu dilediğine verir. Allah, büyük ihsan sahibidir.

Yukarıda genel olarak peygamberler gönderildiğinden söz edilmişti. Burada da özel yeri olan ve zürriyetlerinden peygamberlerin geldiği iki peygamberden söz edilmektedir: İnsanlığın ikinci babası olan Hz. Nûh ve kendisinden sonra bütün peygamberlerin zürriyetinden geldiği Hz. İbrahim. Kısacası kendilerinden sonra gelen bütün peygamberler Hz. Nûh ve Hz. İbrahim'in soyundan gelmektedir. Ancak onların soyundan gelenler peygamberlerden ibaret değildir. Soylarından gelen başkaları da vardır ve bunlar iki gruba ayrılırlar. Bunlardan biri, hidayet üzeredir. Diğeri ise yoldan sapmış, Allah'a itaatten çıkıp şeytana itaat etmiştir. O halde bir peygamberin soyundan gelmiş olmak, mutlaka doğru yolda olmayı gerektirmiyor.

Hz. Nûh ve İbrahim'i başka peygamberler izlemiştir. Nihayet Hz. İsa gönderilmiş ve kendisine İncil indirilmiştir. Hz. İsa, Peygamberimizden önce kendisine kitap verilen en son peygamberdir. Hz. İsa'nın şeriat ve tavsiyelerini içeren İncil, genelde Tevrat'la uyuşmakla birlikte bazı hükümlerini hafifletmiştir.

"**Ona uyanların kalplerine bir şefkat ve bir merhamet koyduk,**" cümlesinde anlatılan şefkat ve merhamet, hem Hz. İsa'nın şefkat ve merhametinin fazla oluşundan hem de öğretisinde şefkat ve merhamete fazlaca yer verilmesinden kaynaklanan bir durumdur.

İsrailoğulları Hz. Musa dönemine kadar uzun süren bir esaret hayatı yaşamışlardı. Esaret hayatı bu denli uzun sürmüş bir milletin ayakta durabilmesi için ayrıntılı ve kesin kurallara ihtiyaç vardı. Çünkü onlar diğer milletlere nazaran kendi kendilerine karar verme ve duruma göre yeni vaziyet belirleme konusunda zayıftılar. Bu sebeple Hz. Musa şeriatında kurallar kesin ve ayrıntılıdır. Bu durum zamanla İsrailoğulları'nı katı kuralcı olmaya itmişti. Bu sebeple Hz. İsa'nın şeriatında katı kuralcılık azaltılmaya çalışıldı. İslâmiyet'le de kurallar orta yola çekildi ve kalıcı kılındı.

Yerel ve dönemsel vahiylerde Hz. Musa ve Hz. İsa'nın şeriatı konusunda söylediklerimiz doğaldır. Bu tür şeraitlerde ortama uygun emir ve yasaklar olabilir. Ama bunlar geçicidir. Söylediklerimizin muallâkta kalmaması için bir iki misal vermekte yarar vardır.

Hz. Musa şeriatında cumartesi çalışma yasağı vardır. Çünkü uzun süren esaret hayatı sebebiyle İsrailoğulları'nda dinlenmeden çalışma ve mala aşırı düşkünlük ortaya çıkmıştı. Bu sebeple onlar için zorunlu tatil günü belirlenmiştir. Hıristiyanlık ve İslâmiyet'te bu zorunluluk ortadan kalkmıştır.

Kur'ân'da da yer alan *"inek olayı"*nda, Allah kendilerinden bir inek kesmelerini istemiştir. Başlangıçta herhangi bir inek kesmiş olsalardı mesele bitmiş-

ti. Karar veremedikleri için durmadan ineğin niteliklerine dair soru sordular. Gittikçe de belirlenen nitelikler sebebiyle inek kesmeleri zorlaştı.

Yahudi şeriatında pisliğe bulaşan elbisenin temizlenmesi, pisliğe bulaşan yerin kesilmesiyle mümkündür. Uzun süren esaret hayatı onlarda temizliğe riayet hassasiyetini ortadan kaldırmış olmalıdır. Bu sebeple kestirmeden bir çözüme ihtiyaç vardı ve pisliğe bulaşan yeri kesmeleri kuralı getirildi. Ama bu hüküm ne Hıristiyanlıkta vardır ne de İslâmiyet'te.

"Kendilerinin uydurdukları ruhbanlığı biz onlara yazmamıştık doğrusu; aksine Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak için kendileri uydurdular. Ne var ki bunu da hakkıyla ifa etmediler."

Ruhbanlık, korku anlamına gelmektedir. Rahip ise, Allah'ın haram kıldıklarına bulaşabilirim endişesiyle mubah olan pek çok şeyi kendisine yasaklayan kimsedir. Hıristiyanlar, Allah'ın rızasına kavuşmak kaygısıyla ruhbanlığı uydurdular. Oysa Allah kendilerine bunu yazmamıştı. Ne var ki onu uydurduktan sonra da gereğini hakkıyla yerine getirmediler. Pek çoğu yoldan çıktı. Gereğine inandıkları ruhbanlığı uydurup ona gereği şekilde uymamaları, dini emir ve yasaklar konusundaki umursamaz tavırlarına bir göstergedir.

Ruhbanlığı uydurup ona hakkıyla riayet etmediklerinin zikredilmesi, Müslümanlar için bir uyarıdır: Siz de onlar gibi, dine hizmet ve dindarlık adına bir şeyler uydurmayın ve kılı kırk yarmaktan uzak durun. Altından kalkamayacağınız yüklerin altına girmeyin. İnsan fıtratına ve onun temel ihtiyaçlarına aykırı yükümlülükler altına kendinizi sokmayın.

"Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve peygamberine iman edin ki rahmetinden size iki kat versin; bir de size yolunuzu aydınlatacak bir ışık versin ve sizi bağışlasın. Allah çok bağışlayandır, çok merhametlidir."

Müfessirler genelde âyetin başındaki **"Ey iman edenler!"** hitabının Kitap Ehli'ne ait olduğunu söylemişlerdir. Çünkü önceki âyette **"Onlardan iman edenlere mükâfatlarını verdik"** cümlesiyle Hz İsa ümmetinden iman edenler kastedilmektedir. Buna göre âyet, daha önce kendi peygamberlerine iman etmiş iken Peygamberimize de iman edenlere iki kat mükâfat veya -âyet iki mükâfat şeklinde anlaşılabildiğinden dolayı- iki mükâfat verilecektir.

"Nihayet Kitap Ehli bilsin ki kendileri asla Allah'ın lütfuna karışamaz. Lütuf bütünüyle Allah'ın elinde olup, onu dilediğine verir. Allah, büyük ihsan sahibidir."

Kitap Ehli olan İsrailoğulları, peygamberliğin kendilerine ait olduğunu

söyleyerek Hz. Muhammed'in peygamberliğine karşı çıkıyorlardı. *"Peygamberlik, kitap ve şeriat gibi üstün meziyetleri Allah bize tahsis etmiştir, onu başkasına vermez"* diyorlardı. Onların bu inatlarını kırmak ve onları Hz. Muhammed'e iman etmeye teşvik etmek için önceki âyette iman ettikleri takdirde iki kat ecir alacakları kendilerine haber verilmiştir. Ardından bu âyetle de Allah'ın lütfuna hükmedemeyecekleri ve onun, Allah'ın elinde olduğu ve bu sebeple de kime peygamberlik vereceğinin kendisi tarafından belirlendiği hatırlatılmaktadır.

58.
Mücâdele Sûresi

Medine'de indirilmiş olup 22 âyettir. Sûre bu adı ilk âyetinde geçen ve aynı kökten türetilmiş olan fiilden almıştır. ***"Tartışan kadın"*** *anlamında* ***"Mücadile"*** *şeklinde de isimlendirilmektedir.*

Sûre zıhar'ın hükmü ve konuşma adabıyla ilgili konuları anlatmaktadır.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

قَدْ سَمِعَ اللّٰهُ قَوْلَ الَّت۪ي تُجَادِلُكَ ف۪ي زَوْجِهَا وَتَشْتَك۪ٓي اِلَى اللّٰهِ وَاللّٰهُ
يَسْمَعُ تَحَاوُرَكُمَاۜ اِنَّ اللّٰهَ سَم۪يعٌ بَص۪يرٌ ﴿١﴾ اَلَّذ۪ينَ يُظَاهِرُونَ مِنْكُمْ مِنْ نِسَٓائِهِمْ
مَا هُنَّ اُمَّهَاتِهِمْۜ اِنْ اُمَّهَاتُهُمْ اِلَّا الّٰٓـ۪ٔي وَلَدْنَهُمْۜ وَاِنَّهُمْ لَيَقُولُونَ مُنْكَراً
مِنَ الْقَوْلِ وَزُوراًۜ وَاِنَّ اللّٰهَ لَعَفُوٌّ غَفُورٌ ﴿٢﴾ وَالَّذ۪ينَ يُظَاهِرُونَ
مِنْ نِسَٓائِهِمْ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا فَتَحْر۪يرُ رَقَبَةٍ مِنْ قَبْلِ اَنْ يَتَمَٓاسَّاۜ ذٰلِكُمْ
تُوعَظُونَ بِه۪ۜ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَب۪يرٌ ﴿٣﴾ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ

مُتَتَابِعَيْنِ مِنْ قَبْلِ اَنْ يَتَمَاسَّاۚ فَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَاِطْعَامُ سِتّٖينَ
مِسْكٖينًاۜ ذٰلِكَ لِتُؤْمِنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهٖۜ وَتِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِۜ
وَلِلْكَافِرٖينَ عَذَابٌ اَلٖيمٌ ﴿٤﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Kocası hakkında seninle tartışan ve Allah'a şikâyette bulunan kadının söylediklerini Allah elbette işitmiştir. Allah karşılıklı konuşmanızı duymaktadır. Şüphesiz ki Allah işitendir, görendir.**
2. **Aranızdan hanımlarına zıhar yapanlara gelince; o hanımlar onların anaları değildir. Onların anaları, onları doğuran kadınlardan başkası değildir. Şüphesiz onlar hem çirkin ve hem de yalan olan bir söz söylüyorlar. Kuşkusuz, Allah affedicidir, bağışlayıcıdır.**
3. **Hanımlarına zıhar yapıp sonra sözlerinden dönenlerin, hanımlarına temas etmeden önce bir köle azat etmeleri gerekir. Size öğütlenen budur. Allah yaptıklarınızdan haberdardır.**
4. **Buna imkân bulamayanlar, hanımlarıyla temastan önce iki ay ara vermeden oruç tutsun. Buna da gücü yetmeyenler altmış fakiri doyursun. Allah'a ve peygamberine inanmanız için bunlara uymanız gerekir. Bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır. Kâfirler için ise acıklı bir azap vardır.**

İlk âyetteki **"kadının söylediklerini Allah işitmiştir"** şeklindeki ifade hâşâ Allah'ın bazı sesleri duymadığı anlamında kullanılmamaktadır. Anlatılmak istenen, Allah'ın o kadının şikâyetini kabul ettiği ve ona olumlu cevap verdiğidir.

Zıhar, sırt anlamına gelen *"zahr"* kökünden gelir. Terim manası ise bir kimsenin karısına, *"Sen bana anamın sırtı gibisin"* diyerek onu kendisine haram kılmasıdır.

Zıhar, cahiliye döneminde ve muhtemelen sadece Medine'de uygulanan bir boşama idi. Karısına zıhar yapan kişiye karısı ebediyen haram kılınmış kabul edilirdi.

Âyetlerin indiriliş nedenine dair rivayetlerin ayrıntılarına girildiğinde

bunların farklı pek çok unsuru ihtiva ettikleri görülür. Ama ayrıntıları göz ardı edecek olursak ana hatlarıyla rivayetlerin anlattıkları şudur:

Kocası kendisine zıhar yapmış olan bir kadın Peygambere defalarca gider ve Kur'ân'da zıharın hükmünü; bunun bir boşama olup olmadığını sorar. Genç ve güzelken kocasının kendisiyle evlendiğini, kocasına çoluk çocuk verdiğini; işe yaramaz şu yaşlı haline geldiğinde kocasının kendisine zıhar yaptığını ve küçük çocuklarının bulunduğunu söyler. Çocuklarını kocasına bıraksa onlara bakamaz ve perişan olacaklar. Kendisi alsa, onları besleyecek maddi imkânları yoktur ve yine perişan olacaklardır. O ana kadar zıharla ilgili bir vahiy gelmediğinden Peygamber kendisine olumlu yahut olumsuz bir cevap vermez. Bazı rivayetlerde Peygamber, o ana kadar kendisine konuyla ilgili vahiy gelmediğini fakat göründüğü kadarıyla artık kocasına haram olduğunu söylemiştir. Bunun üzerine kadın durumunu Allah'a arz edip şikâyette bulunur ve bu konuda vahiy gelmesini ister. Nihayet bu âyetler indirilir ve zıharın boşama olmadığı ama cezasının bulunduğu belirtilmiş olur.

Buna göre zıhar yapmak hem çirkin hem de yanlış bir sözdür. Zıhar yapan kişi, hanımını kendisi için anasının sırtına benzetmektedir. Oysa anası, onu doğuran kadındır. Söylediği söz yakışıksız ve yalan olmasına rağmen bunu söyleyen kişi hanımına yanaşmadan önce bir köle azat edecektir. Buna gücü yetmiyorsa iki ay oruç tutacaktır. Buna da gücü yetmiyorsa altmış fakiri doyuracaktır.

Müfessirler, kadının şikâyetinde içine düştüğü perişan durumu özenle zikrederler ama bunun, zıharın boşama sayılıp sayılmayacağı konusunda bir etkisinin olup olmadığı konusu üzerinde durmazlar.

إِنَّ الَّذِينَ يُحَادُّونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ
كُبِتُوا كَمَا كُبِتَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَقَدْ أَنْزَلْنَا آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ
وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ مُهِينٌ ﴿٥﴾ يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُهُمْ
بِمَا عَمِلُوا أَحْصَاهُ اللَّهُ وَنَسُوهُ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿٦﴾

5. **Allah ve Resulüne karşı gelenler, kendilerinden öncekilerin alçaltıldığı gibi alçaltılacaklardır. Hâlbuki biz açık açık âyetler de indirmiştik. Kâfirler için küçük düşürücü bir azap vardır.**
6. **Hepsini yeniden dirilteceği günde Allah onlara ne yaptıklarını haber verecektir. Allah onu tek tek tespit etmiştir; ama onlar unutmuşlardır. Oysa Allah, her şeye tanıktır.**

Yukarıda Allah'ın belirlediği boşama şekli değil de cahiliye dönemi boşama şekline uyanlardan söz edilmişti. Bu yüzden burada Allah ve Resulüne karşı gelenler ile Allah'ın koyduğu ve Peygamberinin tebliğ ettiği hükümlerin dışında hüküm koyan ve bunlara uyanlar yahut Allah'ın koyduğu hükümleri beğenmeyip başka hükümleri tercih edenler kastedilmektedir. Müfessirler de 5. âyeti dediğimiz şekilde tefsir etmişlerdir. Mesela Taberi, Allah'ın koyduğu sınır ve hükümlere, farzlara karşı çıkıp başka hüküm ve farzları benimseyenlerin kastedildiğini söylemektedir. (XXIII, 230).

Elmalılı, Müfessirlerin genel görüşüne katılmakta ve şöyle demektedir:

"Bu âyet, Mücâdele Sûresi'nin indirilişindeki hedefi demektir. Onun için bu âyet sûrenin başında ve sonunda tekrar etmektedir. Yani muhakkak ki Allah ve Resulü'ne karşı hudud yarışına kalkışanlar. Kadî Beydâvî'nin kısaca beyanına göre Allah ve Resulü'nün koyduğu sınırları tanımayıp onlara düşmanlık eden veya onların tayin ettiği sınırlardan başka hükümler koyan yahut tercihte bulunmaya kalkışan kimseler. Alûsî tefsirinde bu münasebetle meseleleri çözüme kavuşturan ve akid yapan kimselerin kanun koyma ve selâhiyetlerinin sınırları hakkında bazı detaylı bilgiler vermiştir. Bu kaynağa bakılabilir." (Elmalılı, VIII, 126).

Elmalılı'nın eserine bakılmasını istediği Âlûsi, söz konusu eserinde Şeyhulİslâm Sadullah Çelebi'nin, âyette Allah ve Resulünün çizdikleri sınır ve ahkâma muhalif yasa ve kanunlar çıkaran yöneticilere büyük bir uyarı bulunduğu şeklindeki sözünü naklettikten sonra Allah ve Resulünün açıkça zikretmedikleri konularda yasa ve kanunlar çıkarabileceklerine dikkat çekmektedir. (Bu konudaki ayrıntılı bilgiler için bk. XX, 28).

O halde önceki âyetlerde anlatılan cahiliye döneminde uygulanan zıhar yaparak boşama üzerinden genel bir hüküm verilmektedir. 5. âyetin devamındaki **"onlardan öncekilerin alçaltıldığı gibi alçaltılacaklardır"** ifadesi ile, zıhar yapmak ve Allah'ın koyduğu hükümlere aykırı hükümler koyanların yahut benimseyenlerin kendilerinden öncekilerin alçaltıldıkları gibi alçaltılacakları beyan edilmektedir.

“**Hâlbuki biz açık açık âyetler de indirmiştik. Kâfirler için küçük düşürücü bir azap vardır**” ifadesi ise Allah’ın âyetlerinde hükmünü açıkça belirlediği konularda onlara aykırı hükümleri benimseyenlerin din ile bir ilişkilerinin kalmadığı açıkça belirtmektedir.

“Hepsini yeniden dirilteceği gün de Allah onlara ne yaptıklarını haber verecektir. Allah onu tek tek tespit etmiştir ama onlar unutmuşlardır. Oysa Allah, her şeye tanıktır.”

Allah, önceki âyette anlatılanları yapanların bu yaptıklarının hesabını ahirette soracaktır. O, yaptıklarını tek tek tespit etmiştir. Onlar bunları unutmuş olsalar bile bunların hepsini onlara hatırlatacaktır. Çünkü O, her şeye tanıklık etmektedir.

اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ مَا يَكُونُ مِنْ نَجْوٰى ثَلٰثَةٍ
اِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ وَلَا خَمْسَةٍ اِلَّا هُوَ سَادِسُهُمْ وَلَا اَدْنٰى مِنْ ذٰلِكَ
وَلَا اَكْثَرَ اِلَّا هُوَ مَعَهُمْ اَيْنَ مَا كَانُوا ثُمَّ يُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا يَوْمَ الْقِيٰمَةِ
اِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٧﴾ اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِينَ نُهُوا عَنِ النَّجْوٰى ثُمَّ
يَعُودُونَ لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَيَتَنَاجَوْنَ بِالْاِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَمَعْصِيَتِ
الرَّسُولِ وَاِذَا جَاؤُكَ حَيَّوْكَ بِمَا لَمْ يُحَيِّكَ بِهِ اللّٰهُ وَيَقُولُونَ
فِي اَنْفُسِهِمْ لَوْلَا يُعَذِّبُنَا اللّٰهُ بِمَا نَقُولُ حَسْبُهُمْ جَهَنَّمُ يَصْلَوْنَهَا
فَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿٨﴾ يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اِذَا تَنَاجَيْتُمْ فَلَا تَتَنَاجَوْا
بِالْاِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَمَعْصِيَتِ الرَّسُولِ وَتَنَاجَوْا بِالْبِرِّ وَالتَّقْوٰى
وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذِي اِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٩﴾ اِنَّمَا النَّجْوٰى مِنَ الشَّيْطَانِ

لِيَحْزُنَ الَّذٖينَ اٰمَنُوا وَلَيْسَ بِضَٓارِّهِمْ شَيْـًٔا اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ
وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١٠﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُٓوا
اِذَا قٖيلَ لَكُمْ تَفَسَّحُوا فِي الْمَجَالِسِ فَافْسَحُوا يَفْسَحِ اللّٰهُ لَكُمْۚ وَاِذَا
قٖيلَ انْشُزُوا فَانْشُزُوا يَرْفَعِ اللّٰهُ الَّذٖينَ اٰمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذٖينَ
اُو۫تُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍۜ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبٖيرٌ ﴿١١﴾
يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُٓوا اِذَا نَاجَيْتُمُ الرَّسُولَ فَقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوٰيكُمْ
صَدَقَةًۜ ذٰلِكَ خَيْرٌ لَكُمْ وَاَطْهَرُۜ فَاِنْ لَمْ تَجِدُوا فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحٖيمٌ
﴿١٢﴾ ءَاَشْفَقْتُمْ اَنْ تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوٰيكُمْ صَدَقَاتٍۜ فَاِذْ لَمْ تَفْعَلُوا
وَتَابَ اللّٰهُ عَلَيْكُمْ فَاَقٖيمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ وَاَطٖيعُوا اللّٰهَ
وَرَسُولَهُۜ وَاللّٰهُ خَبٖيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٣﴾

7. **Allah'ın göklerde ve yerde olanları bildiğini görmedin mi? Üç kişinin kendi aralarında konuştuğu bir yerde dördüncüsü mutlaka O'dur. Beş kişi olsalar altıncısı mutlaka O'dur. Nerede olurlarsa olsunlar yahut daha az daha çok olsunlar Allah mutlaka onlarla beraberdir. Ve kıyamet gününde de onlara neler yaptıklarını haber verecektir. Şüphesiz ki Allah her şeyi bilendir.**

8. **Gizli konuşmaktan menedildikten sonra menedildikleri şeye geri dönüp günah, haksızlık ve Peygamber'e muhalefet üzere gizli gizli konuşanları görmedin mi? Onlar yanına geldiklerinde Allah'ın selamlamadığı bir selamla sana selam veriyorlar. Kendi içlerindense; "Şu söylediklerimizden dolayı Allah bize azap verse ya!" diyor-**

lar. Cehennem onlara yeter. Oraya gireceklerdir. Ne de kötü dönüştür o!

9. **Ey iman edenler! Kendi aranızda gizli konuştuğunuz zaman günah, haksızlık ve Peygamber'e muhalefet üzere konuşmayın, iyilik ve takva üzere gizli konuşun. Huzurunda toplanacağınız Allah'tan korkun.**
10. **İman edenleri kaygılandırıp üzmek için yapılan gizli konuşmalar ancak şeytandandır; ama Allah'ın izni olmadıkça onlara hiçbir zarar veremezler. Öyleyse müminler Allah'a tevekkül etsinler.**
11. **Ey iman edenler! Meclislerde iken size; "Yer açın" dendiğinde, yer açın ki Allah da size genişlik versin. Size; "Kalkın" denildiğinde de kalkın ki Allah sizden iman edenleri ve ilim verilenleri derecelerle yükseltsin. Allah yaptıklarınızdan haberdardır.**
12. **Ey iman edenler! Peygamberle özel görüşme yapmak istediğinizde, görüşme öncesi bir sadaka verin. Bu sizin için daha hayırlı ve daha temiz olandır. Şayet bir şey bulamazsanız şüphesiz ki Allah, çok bağışlayandır çok merhametlidir.**
13. **Özel görüşmenizden önce sadakalar vermekten korktunuz mu? Siz bunu yapmadıysanız ki Allah artık sizi affetmiştir o halde namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin, Allah ve Resulüne itaat edin. Allah yaptıklarınızdan haberdardır.**

Kur'ân'ın indiği dönemde meydana gelmiş olan olaylar üzerinden, her zaman ve her dönemde Müslümanların dikkat etmeleri gereken muaşeret adabının kural ve ilkelerine dair malumat verilmektedir. Bunların ilki o dönemdeki münafıkların davranışları üzerinden verilmektedir ki birkaç kişinin bir araya gelip gizli görüşmeler yapmaları yahut başkalarının bulunduğu bir ortamda kendi aralarında fısıltı ile konuşmalar yapmalarıdır. Böyle bir davranış haliyle çevrede tedirginlik yaratacak ve *"acaba kimin aleyhinde konuşuyorlar?", "ne işler çeviriyorlar?"* vs. gibi soruların zihinlere takılmasına neden olacaktır.

İlk âyette Allah'ın, kendisine zıhar yapılan kadının Peygamberle aralarındaki konuşmaları duyduğundan söz edilmişti. Sûrenin içeriğine uygun olarak Allah'ın Semî/işeten, Basîr/gören, Habîr/haberdar olan, Şehîd/tanıklık eden, Alîm/bilen olduğu sıkça vurgulanmaktadır. Dolayısıyla üç kişi bir araya gelip gizli görüşecek olsalar dördüncüleri Allah'tır. Dört kişi olsalar beşincileri Allah'tır. Daha az veya daha çok sayıda olsalar Allah mutlaka onlarla beraber-

dir ve ne yaptıklarını duyup bilmektedir. Evrende yapılan her şeye tanıktır ve olup biten her şeyden haberdardır. Ayrıca bu yapılanların hepsinin hesabını ahirette soracaktır. O, buna kadirdir.

8. âyette Peygamber dönemindeki münafıklardan söz edilmektedir. Âyetten anlaşılan, Peygamberin, daha önce kendi aralarında gizli toplantılar yapan yahut meclislerde kendi aralarında fısıltı ile konuşanları uyarmış olduğu fakat onların bu tutumlarına devam ettikleridir. Uyarılara rağmen bu tutumlarını devam ettiriyorlarsa kötü bir niyet peşinde oldukları bellidir.

Onların gizli gizli konuşmaları Peygambere muhalefet, günah ve haksızlık konularıydı. Onlar bununla yetinmiyor Peygamberin yanına geldiklerinde *"Allah'ın selamı üzerine olsun"* yerine, cahiliye döneminin başka selam şekilleriyle selam veriyorlardı. Bu başka şekilde selamlamaları kötü niyetlerinin bir sonucuydu ve kasıtlı idi. Bu yüzden kendileri de bunu yaptıklarından dolayı cezalandırılmaları gerekmez miydi diye içlerinden geçiriyorlardı. Çünkü onlara göre Muhammed gerçek bir peygamber ise hemen oracıkta cezalandırılmaları gerekiyordu. Ne var ki Allah onlara mühlet veriyor: **"Cehennem onlara yeter. Oraya gireceklerdir. Ne kötü yerdir orası!"**

Âyetten selamlama şeklinin önemi anlaşılmaktadır. İlk karşılaşmada selam verenin selamlama şekli aslında onun hayat felsefesini de ortaya koymaktadır.

Gizli konuşmanın istisnaları da elbette vardır. Mesela bir kimseye yardım yapılacaksa o kişinin rencide olmaması için yahut önemli bir karar alınacaksa kötü niyetli kimselerin bundan haberdar olmaması vs. gibi nedenlerle gizli konuşma yapılabilir. 9. âyette iman edenlere: **"Ey iman edenler! Kendi aranızda gizli konuştuğunuz zaman günah, haksızlık ve Peygamber'e muhalefet üzere konuşmayın, iyilik ve takva üzere gizli konuşun. Huzurunda toplanacağınız Allah'tan korkun"** denilerek sözünü ettiğimiz hususlara değinilmektedir.

Özel ve gerekli durumlar dışında gizli toplantı yapmak ve meclislerde fısıltı ile yahut mecliste olanların anlamayacağı bir dil ile konuşmak daima şeytan işi şeylerdendir. Ama Allah izin vermedikçe o münafıkların kendi aralarındaki gizli konuşmaları ve başkalarının bu tür tavırları müminlere herhangi bir zarar vermez. "**Öyleyse müminler Allah'a tevekkül etsinler.**"

"Ey iman edenler! Meclislerde iken size; "yer açın" dendiğinde yer açın ki Allah da size genişlik versin. Size; "Kalkın" dendiğinde de kalkın ki Allah sizden iman edenleri ve ilim verilenleri derecelerle yükseltsin. Allah yaptıklarınızdan haberdardır."

Meclise önce gelenlerin, sonra gelenlere yer açma imkânları varsa yer açıp onların da oturmalarını sağlamaları gerekir. Müslüman kardeşine yardımcı

olana Allah da yardım eder. Sonradan gelenlerin, şayet açılacak yer imkânı yoksa meclise katılıp oturanları rahatsız etmemesi gerekmektedir. Eğer kalkılması gerekiyorsa mesela ev sahibi meclisi ağırlamaktan sıkılmış yahut artık kalkma vakti gelmişse veya oturması gereken biri gelmiş ve oturanın devam etmesine ihtiyaç kalmamışsa kalkıp o kişiye yer vermesi gerekir. Bu gibi hususlara uymak iman ve ilmin bir gereğidir. Oturan kişi, kalkıp başkasına yer vermeyi yahut yer açmayı küçük düşürücü bir davranış olarak görmemelidir. Yüce Allah basit gibi görünen bu davranışları dahi kişinin lehine veya aleyhine davranışlar olarak değerlendirir. Yani bu gibi davranışlardan dolayı da insan sevap veya günah kazanır. Allah, kişinin en basit gibi görünen davranışlarından da haberdardır.

"Ey iman edenler! Peygamberle özel görüşme yapmak istediğinizde, görüşme öncesi bir sadaka verin. Bu sizin için daha hayırlı ve daha temizdir. Şâyet bir şey bulamazsanız şüphesiz ki Allah çok bağışlayandır, çok merhametlidir."

Peygamberle özel görüşme talebinin arttığı bir sırada ve bazı kimselerin gereğinden fazla görüşmeyi uzatmaları üzerine âyet indirilmiştir.

Peygamber sadece peygamberlik meseleleriyle de ilgilenmiyordu. O, aynı zamanda yönetici idi. Savaş ve toplumsal kimi problemler sebebiyle Peygamberin işleri de yoğunlaşıyordu. Özel görüşme talepleri ister istemez bu işleri aksatma tehlikesi doğuruyordu. Özellikle, özel görüşmeye aslında ihtiyaç duyulmayan konularda ve sırf Peygamberle özel görüşebiliyor denilsin diye görüşme talepleri ve görüşmeyi gereğinden fazla uzatanların tutumları Peygamberi üzüyordu. Gerçekten samimi olanlarla olmayanların birbirlerinden ayırt edilmesi ve Peygamberlik makamına gereken saygının gösterilmesi için özel görüşme adabına ilişkin bir düzenleme getirildi. Bu vesileyle hali vakti yerinde olanların fakirleri gözetmeleri de sağlanmış oluyordu. Ama sadaka verecek imkânı olmayan ve Peygamberle özel görüşme yapması gereken fakirler Allah'ın bağışlama merhameti sayesinde bundan muaf tutuldu.

"Özel görüşmenizden önce sadakalar vermekten korktunuz mu? Siz bunu yapmadıysanız ki Allah artık sizi affetmiştir o halde namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin, Allah ve Resulüne itaat edin. Allah yaptıklarınızdan haberdardır."

Peygamberin iş yoğunluğu azalmış ve bazı fakirler, gerçekten özel görüşme yapmaları gerekirken sadaka veremediklerinden görüşmekten uzak durmuşlardı. Artık söz konusu düzenlemeye ihtiyaç kalmamıştı. Bu yüzden sadaka vermeden de görüşme yapabilecekleri bu âyette belirtilmektedir.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ تَوَلَّوْا قَوْمًا
غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مَا هُمْ مِنْكُمْ وَلَا مِنْهُمْ وَيَحْلِفُونَ عَلَى الْكَذِبِ وَهُمْ
يَعْلَمُونَ ﴿١٤﴾ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ
﴿١٥﴾ اتَّخَذُوا أَيْمَانَهُمْ جُنَّةً فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ فَلَهُمْ عَذَابٌ
مُهِينٌ ﴿١٦﴾ لَنْ تُغْنِيَ عَنْهُمْ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا
أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١٧﴾ يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ جَمِيعًا
فَيَحْلِفُونَ لَهُ كَمَا يَحْلِفُونَ لَكُمْ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ عَلَىٰ شَيْءٍ أَلَا إِنَّهُمْ
هُمُ الْكَاذِبُونَ ﴿١٨﴾ اسْتَحْوَذَ عَلَيْهِمُ الشَّيْطَانُ فَأَنْسَاهُمْ ذِكْرَ
اللَّهِ أُولَٰئِكَ حِزْبُ الشَّيْطَانِ أَلَا إِنَّ حِزْبَ الشَّيْطَانِ هُمُ الْخَاسِرُونَ
﴿١٩﴾ إِنَّ الَّذِينَ يُحَادُّونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَٰئِكَ فِي الْأَذَلِّينَ ﴿٢٠﴾
كَتَبَ اللَّهُ لَأَغْلِبَنَّ أَنَا وَرُسُلِي إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٢١﴾
لَا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ يُوَادُّونَ مَنْ حَادَّ اللَّهَ
وَرَسُولَهُ وَلَوْ كَانُوا آبَاءَهُمْ أَوْ أَبْنَاءَهُمْ أَوْ إِخْوَانَهُمْ أَوْ عَشِيرَتَهُمْ

أُولَٰئِكَ كَتَبَ فِي قُلُوبِهِمُ الْإِيمَانَ وَأَيَّدَهُمْ بِرُوحٍ مِنْهُ وَيُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ
تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا
عَنْهُ أُولَٰئِكَ حِزْبُ اللَّهِ أَلَا إِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٢٢﴾

14. Allah'ın kendilerine gazaba geldiği bir kavmi dost edinenleri görmedin mi? Onlar ne sizdendirler ne de onlardan. Bilerek yalan yere yemin ediyorlar.

15. Allah o kimseler için şiddetli bir azap hazırlamıştır. Onlar ne kötü şeyler yapıyorlar!

16. Yeminlerini bir kalkan edindiler de bu şekilde Allah'ın yolundan alıkoydular. Bu yüzden onlar için alçaltıcı bir azap vardır.

17. Onları malları da evlatları da Allah'a karşı bir şekilde koruyamayacaktır. Onlar ateş ehlidirler; onlar orada ebedi kalacaklardır.

18. Allah'ın hepsini birden dirilttiği gün onlar, size yemin ettikleri gibi Allah'a yemin edecekler ve kendilerinin bir tutamakları olduğunu düşünecekler. Bilesiniz ki onlar yalancıların ta kendileridir.

19. Şeytan onları etkisi altına almış ve onlara Allah'ı hatırda tutmayı unutturmuştur. Onlar şeytanın taraftarlarıdır. Bilesiniz ki şeytanın taraftarları, hüsrana uğrayacakların ta kendisidir.

20. Allah ve Resulüne karşı çıkanlar; işte onlar en aşağılıklar içindedir.

21. Allah "Elbette ben ve elçilerim galip geleceğiz" diye yazmıştır. Şüphesiz ki Allah güçlüdür, gücüne karşı konulamayandır.

22. Allah'a ve Peygamber'e iman eden bir topluluğun, Allah'a ve Peygamberine karşı gelen babaları, oğulları, kardeşleri ve yakınları bile olsa onlara sevgi beslediklerini asla göremezsin. Onlar, Allah'ın kalplerine imanı yazdığı ve katından bir ruh ile kendilerini desteklediği kimselerdir. Onları zeminlerinde ırmakların çağlayıp aktığı, ebedi kalacakları cennetlere koyacaktır. Allah onlardan hoşnuttur onlar da Allah'tan hoşnutturlar. İşte onlar Allah'ın

taraftarlarıdır! Bilesiniz ki Allah'ın taraftarları kurtuluşa ereceklerin ta kendisidir.

Âyet münafıklardan söz etmektedir. Onlar, Allah'ın kendilerine gazaba geldiği Medine'deki Yahudileri dost edinmişlerdi. Esasında münafıklar ne Müslümanlardan idiler ne de Yahudilerden. Fakat Yahudilerin zengin oluşlarından dolayı onları dost ediniyorlardı.

Bu tür karakter sahipleri her zaman ve her yerde mevcuttur. Belki yararlanırız umuduyla daima güçlüden yana olurlar. Yararlanma umutları çok zayıf da olsa karaktersizliklerinden onlarla dost olmaya gayret ederler. Onlara bu tutumları hatırlatıldığında da yemin ederek böyle olmadıklarını söylerler.

Allah böyle kimseler için şiddetli bir azap hazırlamıştır. Şiddetli azabın hazırlanması onların yaptıkları sebebiyledir. Yahudilerle dost olmadıklarına dair yemin etmekle başkalarına kötü örnek oluyorlardı. Bu sûretle başkalarını Allah'ın yolundan alıkoyuyorlardı. Onlar için alçaltıcı bir azap vardır.

O Yahudilerin ve hakka karşı çıkanların zenginlikleri ve evlatlarının çokluğu, onları Allah'a karşı korumayacaktır ve onlar ateşte ebedi kalacaklardır.

Yemin ederek kendilerini gizlemeye çalışan münafıklar zaman zaman dünya hayatında işlerini yürütme imkânı bulsalar bile aynı alışkanlıkla ahirette de Allah'a karşı yalan yere yemin edecek ve bunun kendilerine bir fayda sağlayacağını umacaklar ama bunun onlara hiçbir faydası olmayacaktır. Her şeyi bilen Allah onların yalan yere yemin ettiklerini kesinlikle bilmektedir.

Şeytan onları kuşatma altına almıştır. Bu yüzden onlara yaratıcıya itaat etmenin, O'nun emir ve yasaklarına uymanın gerekliliğini unutturmuştur. Artık o denli şeytanın güdümüne girmişler ki şeytanın taraftarları arasında yer almışlardır. Şeytanın taraftarları ise elbette hüsrana uğrayacaklardır.

Allah'ın hükümlerine karşı çıkıp başka hükümler benimseyenler, aşağılık kimselerdir. Bunlar kesinlikle yenilgiye uğrayacak ve aşağılanacaklardır. Allah galibiyeti kendisine, elçilerine ve elçilerinin izinden gidenlere yazmıştır. Sonuçta mutlaka galip geleceklerdir. Hak davanın taraftarları zaman zaman yenilgiye uğrasalar da sonuçta galip geleceklerdir. Çünkü Allah onların yardımcısıdır ve O mutlak güç sahibidir.

"Allah'a ve Peygamber'e iman eden bir topluluğun, Allah'a ve Peygamberine karşı gelen babaları, oğulları, kardeşleri ve yakınları bile olsalar onlara sevgi beslediklerini asla göremezsin. Onlar Allah'ın kalplerine imanı yazdığı ve katından bir ruh ile kendilerini desteklediği

kimselerdir. Onları zeminlerinde ırmakların çağlayıp aktığı ebedi kalacakları cennetlere koyacaktır. Allah onlardan hoşnuttur. Onlar da Allah'tan. İşte onlar Allah'ın taraftarlarıdır! Bilesiniz ki Allah'ın taraftarları kurtuluşa ereceklerin ta kendisidir."

İman bağı, akrabalık bağından daha çok gözetilmesi gereken bir bağdır. Gerçekten iman etmiş olanların davranışları ve bakış açıları budur. Bu sebeple iman etmiş olan kişi, kendisine itaat etme konumunda olan babası, en çok sevmesi gereken çocukları ve yardımcıları konumunda olan yakınları bile olsa eğer bunlar, Allah'a ve Peygamberine karşı geliyor, oların emir ve yasaklarından kısacası koydukları hükümlerden başka hükümleri benimsemişlerse onlara sevgi besleyemez ve yandaşlık yapamaz. Kişi gerçek mümin ise imanı buna müsaade etmez. Çünkü kişinin tavır ve davranışlarını yönlendiren inançlarıdır. Allah'a ve Peygamberine karşı gelenler, onlara iman edenlere de karşıdır. Eğer kişi mümin ise ona da karşıdırlar. Kişi hem kendisini hem de kendisine düşman olanları sevemez. İman edenleri bırakarak başkalarına veya onlara karşı olanlara dost olamaz. Bunun aksini düşünen yahut bunun aksine tavır takınanlar kendi inançlarını gözden geçirmek durumundadır; gerçekten iman ediyorlar mı yoksa münafık mıdırlar?

Bu söylediklerimiz hem kişi hem de toplumlar için geçerlidir. Eğer kişi ve toplumlar iman bağını her türlü bağın üstünde tutuyorlarsa Allah onların kalplerine imanı yazmıştır ve kendi katından onları desteklemektedir. Ahirette de onları zeminlerinde nehirlerin aktığı cennetlere sokacaktır. Orada ebedi kalacaklardır. Allah da onlardan hoşnuttur ve kendilerine verilen mükâfat ve nimetlerden dolayı onlar da Allah'tan hoşnut olacaklardır.

Allah'ın taraftarları bunlardır ve sonuç mutlaka onlarındır.

59.

Haşr Sûresi

Medine'de indirilmiş olup 24 âyettir. İlk âyetlerinde Yahudi kabilelerinden Nadr oğullarının sürülmeleri hakkında bilgi verildiği için bu adı almıştır.

Yahudilerin Arabistan'a ne zaman ve ne sebeple geldiklerine dair tarihi bir vesika bulunmamaktadır. Bununla birlikte asırlardır bu topraklarda yaşadıkları bilinmektedir. Medine'ye (Yesrib'e) yerleşmiş Yahudi kabilelerin en meşhurları Benu Nadr ve Benu Kurayza kabileleridir. Benu Kaynuka Yahudileri de Medine'de yaşıyordu.

Yahudiler kendilerini Araplardan üstün görüyor, bu yüzden de Araplara cahil ve vahşi anlamına gelen ümmi (centile) diyorlardı. Ümmilerin kendileri gibi insani haklara sahip olduklarını kabul etmiyor; meşru ya da gayr-i meşru yoldan olsun Arapların mallarını almanın kendileri için caiz olduğuna inanıyorlardı. Ekonomik güç de onların elindeydi. Tefecilik, ekonomik faaliyetlerinin başında geliyordu. Arap kabilelerinin zaman zaman birbirleriyle savaşmaları onların işine geliyordu. Hatta bunu kışkırtıyorlardı. Arap kabilelerinin bir araya gelmeleri haliyle onların işine gelmiyordu. Araplara karşı gelme güçleri olmadığı için de Yahudi kabilelerinden her biri, güçlü bir Arap kabilesinin himayesine girmişti. Benu Kurayza ve Benu Nadr kabileleri Medine'de bulunan güçlü Arap kabilelerinden Evs kabilesinin, Benu Kaynuka da Hazreç kabilesinin himayesine girmişti.

Hicretten bir süre önce Evs ve Hazreç kabileleri arasında Buas mevkiinde şiddetli bir savaş vuku bulmuş Yahudi kabileleri, korumasına girdikleri kabilelerin yanında savaşa katılmak mecburiyetinde kalmışlardı.

İşte böyle bir ortamda Müslümanlar Medine'ye gelmişlerdi. Peygamber Evs, Hazreç ve hicret eden Müslümanları bir araya getirdi. Ardından Medine'de bulunan Yahudi kabileleri, Evs, Hazreç kabileleri ve hicret edenlerden oluşan Müslüman toplum arasında bir antlaşma yaptı. Bu antlaşma gereği kimse kimsenin hakkını yemeyecek, ona haksızlık etmeyecek ve dış düşmana birlikte karşı koyacaklardı. Ancak Yahudiler, Arap kabilelerin Müslümanlaşarak bir araya gelmelerinden son derece rahatsız olmuşlardı. Çünkü bir araya gelmeleri, ekonomik açıdan onları sömürme imkânını ortadan kaldırmıştı. Ayrıca Arap kabileleri birbirine düşürme ve bundan yararlanma fırsatları da ellerinden alınmış oluyordu. Kısacası yeni din, Arapları yenilmez bir güç haline getirmişti. Ayrıca yeni dinin tefeciliği kabul etmemesi ekonomik açıdan kendileri için önemli bir darbe idi.

İşte bu nedenlerle İslâm'a ve Peygambere karşı gelmek onlar için milli bir dava halini almıştı. Peygamber hakkında yalan ve iftiraya başvurmaktan kaçınmıyor ve davasını engellemek için her yola başvurmayı mubah görüyorlardı. Müslümanları dinlerinden vazgeçirmek için türlü desise ve hileye başvurmaktan çekinmiyorlardı. Peygamberle yaptıkları anlaşmaya aykırı olarak Müslümanlara düşman olan kabilelerle el altından ittifaklar kuruyorlardı.

Bedir savaşı sıralarında düşmanca tavırlarını açığa vurdular. Savaşta Müslümanların galip gelmesi onları daha çok kızdırmıştı. Bu yüzden antlaşmaya uymayan davranışları birbirini izledi. İşi o kadar ileri götürdüler ki çarşıda pazarda Müslümanlara sataşmaya başladılar. Müslüman kadınları taciz ettiler.

Kureyş, Bedir savaşındaki yenilginin intikamını almak için Medine'nin üzerine yürüdü. Yahudilerle yapılmış olan antlaşma gereği onların da Müslümanların yanında savaşa katılmaları gerekiyordu. Savaşa katılmayarak antlaşmayı bozduklarını açıkça ortaya koymuş oldular. Müslümanların Uhud savaşında yenilmeleri ise onları daha da azdırmıştı. Reisleri Ka'b b. Eşref, bazı adamlarını yanına alarak gizlice Mekke'ye gitmiş, onlarla ittifak antlaşması yapmıştı. Olaylar birbirini takip etti. Nihayet Peygambere suikast bile düzenlediler. Bunun üzerine Peygamber, Medine'yi terk etmelerini istedi. Kendilerine verilen tarihte terk etmeyince de kalelerini kuşatma altına aldı. Nihayet Medine'den sürüldüler.

İşte Haşr sûresi böyle bir ortamda indirilmiştir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

سَبَّحَ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِۚ وَهُوَ الْعَز۪يزُ الْحَك۪يمُ ﴿١﴾ هُوَ
الَّذ۪ٓي اَخْرَجَ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ دِيَارِهِمْ لِاَوَّلِ
الْحَشْرِۜ مَا ظَنَنْتُمْ اَنْ يَخْرُجُوا وَظَنُّٓوا اَنَّهُمْ مَانِعَتُهُمْ حُصُونُهُمْ
مِنَ اللّٰهِ فَاَتٰيهُمُ اللّٰهُ مِنْ حَيْثُ لَمْ يَحْتَسِبُوا وَقَذَفَ ف۪ي قُلُوبِهِمُ
الرُّعْبَ يُخْرِبُونَ بُيُوتَهُمْ بِاَيْد۪يهِمْ وَاَيْدِي الْمُؤْمِن۪ينَ فَاعْتَبِرُوا
يَٓا اُو۬لِي الْاَبْصَارِ ﴿٢﴾ وَلَوْلَٓا اَنْ كَتَبَ اللّٰهُ عَلَيْهِمُ الْجَلَٓاءَ
لَعَذَّبَهُمْ فِي الدُّنْيَاۜ وَلَهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ عَذَابُ النَّارِ ﴿٣﴾
ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ شَٓاقُّوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُۚ وَمَنْ يُشَٓاقِّ اللّٰهَ فَاِنَّ اللّٰهَ
شَد۪يدُ الْعِقَابِ ﴿٤﴾ مَا قَطَعْتُمْ مِنْ ل۪ينَةٍ اَوْ تَرَكْتُمُوهَا قَٓائِمَةً
عَلٰٓى اُصُولِهَا فَبِاِذْنِ اللّٰهِ وَلِيُخْزِيَ الْفَاسِق۪ينَ ﴿٥﴾ وَمَٓا اَفَٓاءَ اللّٰهُ عَلٰى
رَسُولِه۪ مِنْهُمْ فَمَٓا اَوْجَفْتُمْ عَلَيْهِ مِنْ خَيْلٍ وَلَا رِكَابٍ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ
يُسَلِّطُ رُسُلَهُ عَلٰى مَنْ يَشَٓاءُۜ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌ ﴿٦﴾
مَٓا اَفَٓاءَ اللّٰهُ عَلٰى رَسُولِه۪ مِنْ اَهْلِ الْقُرٰى فَلِلّٰهِ وَلِلرَّسُولِ
وَلِذِي الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاك۪ينِ وَابْنِ السَّب۪يلِۙ كَيْ لَا يَكُونَ

دُولَةً بَيْنَ الْاَغْنِيَٓاءِ مِنْكُمْ وَمَٓا اٰتٰيكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا
نَهٰيكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا وَاتَّقُوا اللّٰهَ اِنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٧﴾
لِلْفُقَرَٓاءِ الْمُهَاجِرِينَ الَّذِينَ اُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَاَمْوَالِهِمْ يَبْتَغُونَ
فَضْلًا مِنَ اللّٰهِ وَرِضْوَانًا وَيَنْصُرُونَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ اُولٰٓئِكَ
هُمُ الصَّادِقُونَ ﴿٨﴾ وَالَّذِينَ تَبَوَّؤُ الدَّارَ وَالْاِيمَانَ
مِنْ قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ اِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ
حَاجَةً مِمَّٓا اُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ
خَصَاصَةٌ وَمَنْ يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٩﴾
وَالَّذِينَ جَٓاؤُ مِنْ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِاِخْوَانِنَا
الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْاِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ
اٰمَنُوا رَبَّنَٓا اِنَّكَ رَؤُفٌ رَحِيمٌ ﴿١٠﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Göklerde ve yerde bulunanlar Allah'ı tesbih etmektedir. O mutlak güç sahibidir, her şeyi yerli yerince yapandır.**
2. **Kitap Ehli'nden inkâr edenleri haşrın başlangıcında yurtlarından çıkaran O'dur. Siz onların çıkacaklarını sanmıyordunuz. Onlar da kalelerinin Allah'a karşı kendilerini koruyacağını sanmışlardı. Ama Allah onlara hiç ummadıkları yerden geldi. Kalplerine de öyle bir korku verdi ki kendi elleriyle ve müminlerin eliyle evlerini yıkmaya koyuldular. İbret alın ey basiret sahipleri.**

3. **Şayet Allah onlara, sürgünü yazmamış olsaydı onları dünya hayatında kesinlikle cezalandıracaktı. Ahirette de onlar için ateş azabı vardır.**
4. **Çünkü onlar Allah'a ve Peygamber'e karşı cephe aldılar. Her kim de Allah'ı karşısına alırsa şunu bilsin ki Allah'ın cezası pek çetindir.**
5. **Herhangi bir hurma ağacını kesmeniz veya onu dikili bırakmanız hep Allah'ın izniyledir ve bu, Onun, yoldan çıkmışları cezalandırması içindir.**
6. **Allah'ın onlardan alıp Peygamberine verdiğine** (fey'e) **gelince, bilesiniz ki siz onların üzerine at ve deve koşturmuş değilsiniz. Fakat Allah, dilediklerinin üzerine peygamberlerini üstün kılar. Allah, her şeye gücü yetendir.**
7. **Allah'ın kent ehlinden peygamberine verdiği ganimetler Allah'a, Peygambere, onun akrabalarına, yetimlere ve yolda kalmış kimselere aittir. Bu, o malların sizden zengin olanlar arasında dolaşan bir servet olmaması içindir. Peygamber size ne verdiyse onu alın ve neden de sakındırdıysa onu tamamen terk edin. Allah'tan hakkıyla sakının; şüphesiz ki Allah'ın azabı çetindir.**
8. (Bu mallar), **Allah'ın lütuf ve hoşnutluğu arzusu sebebiyle yurtlarından ve mallarından çıkarılmış olan ve Allah'a ve peygamberine yardım eden fakir muhacirlerindir. İşte doğru olanlar onlardır.**
9. **Bu muhacirlerden önce Medine'yi yurt edinmiş ve kalplerine imanı yerleştirmiş olanlar, kendilerine hicret edenleri seviyor ve onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık duymuyorlar. Kendileri ihtiyaç içerisinde olsalar bile onları kendilerine tercih ediyorlar. Her kim de nefsinin cimriliğinden korunursa, bilsin ki o kimselerdir kurtuluşa erecek olanlar.**
10. **Onlardan sonra gelenler ise şöyle derler: "Rabbimiz, bizi ve bizden önce iman etmiş olan kardeşlerimizi bağışla. İman edenlere karşı kalbimize bir kin sokma. Rabbimiz, şüphesiz ki sen çok şefkatli çok merhametlisin."**

Göklerde ve yerde bulunan her şey, Allah'ın eksikliklerden beri ve yüce olduğuna delil olup hepsi de O'nun buyruklarına uyarlar. İradeyle ilişkili konularda buyruklarına uymayanların durumu ise O'nun izin vermesi sebebiyledir. Bu yönüyle onlar da Allah'ın buyruğunun dışında değillerdir. Çünkü O, mutlak güç sahibidir, O'nun gücüne karşı koyacak yoktur. Şayet teşrii konu-

larda buyruklarına uymayan kimseler varsa dünya hayatının imtihan yurdu olmasından dolayıdır. Bu sebeple buyruklarına uymama iznini vermesi yerli yerincedir.

Yahudi kabilelerinden Medine yakınında bulunan Nadr oğullarının Medine'den sürgün edilmelerine sebep teşkil eden olaylar sûrenin girişinde anlatılmıştı.

Kelime olarak *haşr* toplanma, bir yere doğru toplu bir şekilde sevk anlamına gelir. 2. âyette geçen *li evveli'l-haşr*'in kimler hakkında kullanıldığı ve bundan ne kastedildiği konusunda farklı görüşler zikredilmiştir. İfadenin Müslümanlar hakkında kullanılmış olması durumunda, Müslümanların Nadr oğullarını kuşatmalarının başında ve savaşa girişmemeleri kastedilmektedir. Yani Müslümanlar toplanıp Nadr oğullarını kuşatır kuşatmaz Medine'yi terk etmeyi kabul etmişlerdir ve böylece savaşmaya ihtiyaç duyulmamıştır.

Şayet ifade Yahudiler hakkında kullanılmışsa sürgün anlamına kullanılmaktadır ve bu, Yahudilerin sürgünlerinin başlangıcı anlamındadır. Bilahare Hayber'den ve nihayet Arap yarımadasının tamamından sürülmüşlerdir. Bu sürgün olayına kadar Arap yarımadasında Kitap Ehli olmalarından dolayı itibar görüyorlardı. Fakat yaptıkları, Arap yarımadasından sürgün edilmelerinin başlangıcı olmasına neden oldu.

Müfessirler genelde *li evveli'l-haşrı* ilk sürgün şeklinde anlamışlardır. Fakat başta bulunan *lam* vakit bildirdiğinden ifadeyi sürgünün başlangıcı şeklinde anlamak daha doğru olur kanaatindeyiz. İfadenin ilk *haşır/ilk sürgün* şeklinde anlaşılması için *li'l-haşrı'l-evveli* yahut *li evveli haşrın* şeklinde olması gerekirdi.

İşte kuşatılmalarıyla Medine'yi terk etmelerinin Allah'ın bir lütfu olduğuna dikkat çekilmektedir. Allah kalplerine bir korku salmış ve onlar da sürgün edilmeyi kabul etmişlerdir. Değilse ne Müslümanlar onların sürgün edilmeyi kabul edeceklerini tahmin ediyorlardı ne de onlar sürgünü kabullenirlerdi. Çünkü kalelerinin sağlamlığına güveniyorlardı ve Müslümanların onlara bir şey yapamayacaklarına inançları vardı.

Kendi elleriyle ve Müslümanların eliyle evlerinin tahrip edilmesi meselesine gelince, evlerini terk etmek mecburiyetinde kaldıklarını hissedince içerden evlerini yıkma işine girişmiş; kapı pencere ne varsa söküp develerine yüklemişlerdir. Müslümanlar da savaş meydanına çıksınlar diye dışarıdan evlerini tahrip ediyorlardı.

Evlerinin tahrip edilmesi, onları terk edip ıssız bırakmaları anlamında da kullanılmış olabilir.

Aslında sürgün olmayı kabul etmeleri onlar için de iyi olmuştur. Çünkü

bunu kabul etmeyip savaşacak olsalardı Müslümanlar tarafından öldürülecek ve geri kalanları da esir alınacaktı. Dolayısıyla hem dünyada hem de ahirette ağır bir cezaya çarptırılmış olacaklardı.

Onların Medine'den sürülmelerinin sebebi, Allah'a ve Peygamberine karşı gelmeleri; antlaşmayı bozmaları, Müslümanların düşmanı olan Mekke müşrikleriyle gizli ittifak kurmaları ve Peygambere suikast teşebbüsünde bulunmalarıdır. Kuşkusuz, Allah'a ve Peygambere savaş açanların cezalandırılmaları da çetin olacaktır.

Müslümanların Nadr oğullarının ağaçlarının bir kısmını kestikleri 5. âyetten anlaşılmaktadır. Niçin kestiklerine dair Kur'ân'ın kendisinde bir beyan bulunmamaktadır. İslâm hukukçuları çevrenin korunması, yeryüzünde fesat çıkarma ve savaşlarda gereksiz tahribatın yasaklanması gibi konuları işleyen genel anlamdaki âyetlere ve konuyla ilgili Peygamberden nakledilmiş hadislere bakarak birtakım sınırlamalar getirmişlerdir. Buna göre ağaç, tarla ve ev gibi hususlara zarar verebilmek için bunun savaşta zafere ulaşmanın zorunlu şartı olması gerekir. Nitekim kesilen ağaçların, kuşatma esnasında askeri harekâtı engelleyen ağaçlar olduğu söylenmektedir. Askeri harekâta engel olmayanlara ise ilişilmemiştir. İbnu Mesud, sadece savaş alanında bulunan ağaçların kesildiğini belirtmektedir. (Nisaburî, VII, 150).

Nakledilen rivayetlerden anlaşılıyor ki Müslümanların söz konusu ağaçları kesmeleri üzerine Benu Kurayza ve Benu Nadr: *"Muhammed, yeryüzünde fesat çıkarmayı yasaklıyor ama kendisi ağaçları kesmekle yeryüzünde fesat çıkarıyor"* demişlerdir. Bunun üzerine**: "Herhangi bir hurma ağacını kesmeniz veya onu dikili bırakmanız hep Allah'ın izniyledir ve bu O'nun yoldan çıkmışları cezalandırması içindir"** âyeti indirilerek bunun Allah'ın izniyle olduğu belirtilmiştir. Bu âyetten, savaş sırasında zorunlu birtakım sebeplerle yapılacak tahribatın yeryüzünde fesat çıkarmanın kapsamına girmediği anlaşılmaktadır.

Ta Kur'ân'ın indirildiği dönemde ağaçların kesilmesinin bir problem olarak Allah'ın kitabında yer alması İslâmiyet'in çevreye ve tabiat varlıklarına verdiği önemi göstermesi bakımında dikkat çekicidir. Gerek rivayetlerde, gerek halifelerin savaşla ilgili sözlerinde tabiat varlıklarının korunması, kadınların, çocukların, yaşlıların ve kendilerini ibadete vermiş din adamlarının öldürülmemesi gerektiği İslâm savaş hukukunda özenle vurgulanan hususlardır.

"Allah'ın onlardan alıp Peygamberine verdiğine (fey'e) **gelince, bilmelisiniz ki siz onların üzerine at ve deve koşturmuş değilsiniz. Fakat Allah, dilediklerinin üzerine peygamberlerini üstün kılar. Allah, her şeye gücü yetendir."**

Fey'in ne anlama geldiği, kimlere verileceği ve verilecek miktarlar konu-

sunda fukaha arasında farklı görüşler ileri sürülmüştür. Konunun ayrıntıları ve farklı görüşler için fıkıh ilmiyle ilgili kaynaklara bakılabilir. Burada anlatılan kısaca şudur:

Nadr oğullarından alınan mallar, Peygamberin tasarruf yetkisindedir. Çünkü söz konusu mallar savaşsız elde edilmiş; Nadr oğullarının üzerine Müslümanlar ne at sürmüşler ne de deve. Kısacası savaş yapılmaksızın bu mallar elde edilmiştir. Bu nedenle Peygamber bu malların nasıl dağıtılacağına karar verirse öylece dağıtılacaktır.

Rivayetlerden de anlıyoruz ki Müslümanların, Nadr oğullarının mallarının kendilerine taksim edilmesi beklentisi içine girmeleri üzerine bu âyet inmiş ve Peygamber, söz konusu malları muhacirler arasında dağıtmıştır. Sadece fakir durumda olan Ensar'dan iki veya üç kişiye bu mallardan pay verilmiştir. (Kurtubi, XVIII, 10).

"Allah'ın kent ehlinden peygamberine verdiği ganimetler Allah'a, Peygambere, onun akrabalarına, yetimlere ve yolda kalmış kimselere aittir. Bu, o malların sizden zengin olanlar arasında dolaşan bir servet olmaması içindir. Peygamber size ne verdiyse onu alın ve neden de sakındırdıysa onu tamamen terk edin. Allah'tan hakkıyla sakının; şüphesiz ki Allah'ın azabı çetindir."

Bu âyetle kendisinden önceki âyetin aynı konuyu mu yoksa farklı konuları mı düzenledikleri konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bu konudaki ayrıntılar için konuyla ilgili kaynaklara bakılabilir. Burada sadece şunu belirtmek isteriz ki önceki âyette malların tasarrufunun Peygambere bırakılmasına gerekçe olarak Müslümanların Nadr oğullarıyla savaşa girmemiş olmaları zikredilirken, bu âyette malların, söz konusu edilen gruplar arasında taksim edilmesine sebep olarak belirli ellerde toplanmasına engel olmanın hedef alındığı anlatılmaktadır. Buna göre mallar Müslümanların fakirlerine verilmiştir. Bu da İslâm'ın sosyal adalete ne denli değer verdiğini gösterir. Amaçlanan, servetin belirli ellerde toplanmaması ve topluma yayılmasıdır. Faizin yasaklanması, zekâtın farz kılınması, karaborsacılığın yasaklanması, infak etmenin teşvik edilmesi, mirasın mümkün olduğunca geniş çerçevede akrabalar arasında dağıtılması, kimi söz ve davranışlar sebebiyle mali cezaların (kefaretlerin) belirlenmiş olması ve bunların fakirlere dağıtılmasının istenmesi gibi hususlar hep malların belli ellerde toplanmaması için alınmış tedbirlerdir.

"Bu muhacirlerden önce Medine'yi yurt edinmiş ve kalplerine imanı yerleştirmiş olanlar, kendilerine hicret edenleri seviyor ve onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık duymuyorlar. Kendileri ihtiyaç içerisinde olsalar bile onları kendilerine tercih ediyorlar. Her kim

de nefsinin cimriliğinden korunursa, bilsin ki o kimselerdir kurtuluşa erecek olanlar."

İslâm toplumunun öncüleri Mekke'den Medine'ye hicret eden Muhacirlerle Medine'de onları bağırlarına basan Medineli Ensar'dır. Öncü olan bu iki grup sonra gelen Müslümanlara örnek gösterilmişlerdir. Fey'in, yurtlarını ve mallarını Mekke'de terk etmiş olan fakir Muhacirler arasında dağıtılacağı belirtildikten sonra kendilerine pay ayrılmayan Ensar'ın faziletleri dile getirilmektedir. Sözü edilen bu Ensar topluluğu, Mekke'den hicret edenleri seviyordu. Mallarını onlarla paylaştılar, ihtiyaç içerisinde olsalar bile onları kendilerine tercih ettiler. Bu sebeple onlar nefislerinin cimriliğinden sıyrılmış ve böylece kurtuluşa ermişlerdir.

Bir toplum, Muhacirler gibi inançları için yurtlarından ve mallarından vazgeçebiliyorsa ve Ensar gibi de yardımlaşma ve yardıma muhtaç kimselere yardım etme sevgisini öne çıkarmışsa bütün iyilikler o toplumda vardır. İşte Müslümanlara örnek gösterilen Muhacir ve Ensar toplumu böyleydi.

Bu iki topluluktan oluşan toplumu izleyenlerin söylemeleri gereken de şöyle ifade edilmektedir; "**Onlardan sonra gelenler ise şöyle derler: 'Rabbimiz, bizi ve bizden önce iman etmiş olan kardeşlerimizi bağışla. İman edenlere karşı kalbimize bir kin sokma. Rabbimiz, şüphesiz ki sen çok şefkatli çok merhametlisin."**

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ نَافَقُوا
يَقُولُونَ لِإِخْوَانِهِمُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَئِنْ أُخْرِجْتُمْ
لَنَخْرُجَنَّ مَعَكُمْ وَلَا نُطِيعُ فِيكُمْ أَحَدًا أَبَدًا وَإِنْ قُوتِلْتُمْ لَنَنْصُرَنَّكُمْ
وَاللّٰهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿١١﴾ لَئِنْ أُخْرِجُوا لَا يَخْرُجُونَ
مَعَهُمْ وَلَئِنْ قُوتِلُوا لَا يَنْصُرُونَهُمْ وَلَئِنْ نَصَرُوهُمْ لَيُوَلُّنَّ
الْأَدْبَارَ ثُمَّ لَا يُنْصَرُونَ ﴿١٢﴾ لَأَنْتُمْ أَشَدُّ رَهْبَةً فِي صُدُورِهِمْ

مِنَ اللّٰهِ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ ﴿١٣﴾ لَا يُقَاتِلُونَكُمْ
جَمٖيعًا اِلَّا فٖي قُرًى مُحَصَّنَةٍ اَوْ مِنْ وَرَٓاءِ جُدُرٍ بَأْسُهُمْ
بَيْنَهُمْ شَدٖيدٌ تَحْسَبُهُمْ جَمٖيعًا وَقُلُوبُهُمْ شَتّٰى ذٰلِكَ
بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْقِلُونَ ﴿١٤﴾ كَمَثَلِ الَّذٖينَ مِنْ قَبْلِهِمْ
قَرٖيبًا ذَاقُوا وَبَالَ اَمْرِهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلٖيمٌ ﴿١٥﴾
كَمَثَلِ الشَّيْطَانِ اِذْ قَالَ لِلْاِنْسَانِ اكْفُرْ فَلَمَّا كَفَرَ
قَالَ اِنّٖي بَرٖٓيءٌ مِنْكَ اِنّٖٓي اَخَافُ اللّٰهَ رَبَّ الْعَالَمٖينَ ﴿١٦﴾
فَكَانَ عَاقِبَتَهُمَٓا اَنَّهُمَا فِي النَّارِ خَالِدَيْنِ فٖيهَا وَذٰلِكَ جَزٰٓؤُا
الظَّالِمٖينَ ﴿١٧﴾

11. **Şu münafıklık yapanların, Kitap Ehli'nden inkâr eden dostlarına: "Yurtlarınızdan çıkarılacak olursanız kesinlikle biz de sizinle birlikte çıkacağız; sizin aleyhinizde asla kimseye uymayız. Savaşacak olursanız kesinlikle yardımınıza koşarız" dediklerini görmedin mi? Oysa Allah onların yalancılar olduğuna tanıklık eder.**

12. **Yurtlarından çıkarılacak olurlarsa onlarla çıkmayacak ve savaşırlarsa yardımlarına gitmeyecekler. Yardıma gitseler bile geri dönüp kaçacaklar. Sonra kendilerine de yardım edilmez.**

13. **Sizin onların kalbine verdiğiniz korku, kesinlikle** (kalplerindeki) **Allah korkusundan fazladır. Böyledir; çünkü onlar, kavrayışı olmayan kimselerdir.**

14. **Onlar sizinle topluca savaşamaz, sadece muhkem yerlerde yahut surların arkasından savaşırlar. Kendi aralarındaki savaşları ise**

pek çetindir. Kendi aralarında birlik içinde olduklarını zannedersin; oysa onların kalpleri darmadağındır. Çünkü onlar, aklını kullanmayan bir topluluktur.

15. Kendilerinden az önce yaptıklarının cezasını tatmış onlara benzerler ki böylelerine ahirette acıklı bir azap vardır.

16. Tıpkı şeytanın şu misalinde olduğu gibi: Hani insana: "İnkâr et" dedi. İnsan inkâr edince de: "Ben senden sorumlu tutulamam; çünkü ben âlemlerin Rabbinden korkarım" dedi.

17. Sonuçta ikisinin akıbeti de ateştir ve orada ebedi kalacaklardır. Zalimlerin cezası işte budur.

Söz tekrar muhasara öncesine dönüyor. Peygamber, Nadr oğullarına Medine'yi terk etmeleri için mühlet tanıdığında münafıklar kendilerine haber gönderip sonuna kadar yanlarında yer alacaklarını, Medine'yi terk etmeleri pahasına da olsa bu sözlerinden geri dönmeyeceklerini söylediler. Yahudiler tarafından hep Müşrik araplar aldatılıyordu, şimdi de müşrik Araplar Yahudileri aldattılar. Yahudiler Medine'den sürüldüler ama o münafıkların kılı kıpırdamadı.

Tefsirini yapmakta olduğumuz âyetler olay gerçekleşmezden önce indirilmişti ve âyetlerde anlatılanlar aynıyla vuku bulmuştur.

Münafıkların, Yahudilerin yardımına koşmamaları Müslümanlardan korkuları sebebiyle idi. Öyle ki bu denli Allah'tan korkmuyorlardı. Çünkü onlar akıllarını kullanmayan; kavrayışı olmayan bir topluluktur.

Âyetlerde bu husus belirtildikten sonra hem Yahudilerin hem de münafıkların Müslümanlardan korkuları dile getirilerek: **"Onlar sizinle topluca savaşamaz, sadece muhkem yerlerde yahut surların arkasından savaşırlar. Kendi aralarındaki savaşları ise pek çetindir. Kendi aralarında birlik içinde olduklarını zannedersin; oysa onların kalpleri darmadağındır. Çünkü onlar, aklını kullanmayan bir topluluktur"** denilmektedir.

Kuşkusuz, Müslümanların her dönemde bu anlatılanlardan ibret almaları gerekir. Onların hâkimiyetlerinin son bulması, düşmanlarının güçlü olmalarından kaynaklanmadı. İslâm toplumunun yozlaşmasından, tefrikaya düşmesinden, imanlarının zayıflayıp ahlâki tefessühe düşmelerinden kaynaklandı. Bu durum, düşmanlarının iştahını kabarttı. Böylece Müslüman ülkeler üzerine yürüme cesaretini buldular, buraları fethedip onları sömürgeleri haline ge-

tirdiler. Bugün Müslüman toplumların çektiği sıkıntıların en önemli sebepleri bunlardır.

“Kendilerinden az önce yaptıklarının cezasını tatmış onlara benzerler ki böylelerine ahirette acıklı bir azap vardır.”

Nadr oğullarından önce yine Yahudi olan Kaynuka oğulları antlaşmaları bozmuş ve Müslümanlara karşı küstahça tavırlar içerisine girmişlerdir. Peygamber onları uyarmış fakat uyarı da fayda vermemiştir. Nihayet Medine'den Şam bölgesine sürülmüşlerdi. Âyet, Nadr oğullarına ve onlara yardım edeceklerini söyleyen münafıklara Kaynuka oğullarının akıbeti hatırlatılmaktadır.

“Tıpkı şeytanın şu misalinde olduğu gibi: Hani insana: “İnkâr et” dedi. İnsan inkâr edince de: “Ben senden sorumlu tutulamam; çünkü ben âlemlerin Rabbinden korkarım” dedi.

Nadr oğulları şeytan tarafından aldatılmış insana, münafıklar da şeytana benzetilmektedir. Şeytan insanı aldatır, yardımcısı olacağını söyler. Fakat insanın ona tam da ihtiyacının olduğu bir sırada: **“Ben senden sorumlu tutulamam; çünkü ben âlemlerin Rabbinden korkarım”** der. Münafıklar da Nadr oğullarına: *“Medine'yi terk etmeyin, savaş olursa Medine'den göç etmemiz pahasına olsa bile biz de sizinle birlikte savaşacağız”* demişlerdi, ama kuşatma gerçekleştiğinde yardımlarına koşmamışlardı.

“Sonuçta ikisinin akıbeti de ateştir, orada ebedi kalacaklardır. Zalimlerin cezası işte budur.”

Nadr oğulları Yahudileri de, onların yardımına gideceklerini söyleyen ve yardımlarına koşmayan münafıklar da Allah ve Peygamberine karşı gelmeleri ve antlaşmalara riayet etmemeleri nedeniyle zalim olmuşlardır. Cezaları ise cehennem olacaktır.

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَلْتَنْظُرْ نَفْسٌ مَا قَدَّمَتْ
لِغَدٍۚ وَاتَّقُوا اللّٰهَۜ اِنَّ اللّٰهَ خَب۪يرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٨﴾ وَلَا تَكُونُوا كَالَّذ۪ينَ
نَسُوا اللّٰهَ فَاَنْسٰيهُمْ اَنْفُسَهُمْۜ اُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿١٩﴾

لَا يَسْتَوٓي اَصْحَابُ النَّارِ وَاَصْحَابُ الْجَنَّةِ اَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمُ الْفَٓائِزُونَ ﴿٢٠﴾

18. Ey iman edenler! Allah'tan korkun; ve herkes yarın için ne hazırladığına baksın. Allah'tan korkun, şüphesiz ki Allah, yaptıklarınızdan haberdardır.

19. Sakın Allah'ı unutan ve bu nedenle Allah'ın da kendi canlarını kendilerine unutturduğu kimseler gibi olmayın. İşte onlar yoldan çıkmışlardır.

20. Cehennem ehli ve cennet ehli bir olmaz. Cennet ehli; işte onlardır kurtuluşa erenler.

Nadr oğulları Yahudileriyle münafıkların durumları, yaptıkları sebebiyle uğradıkları akıbet dile getirildikten sonra söz iman edenlere getirilmekte ve yarın için ne hazırladıklarına bakmaları hatırlatılmaktadır.

Müşrik, münafık yahut Kitap Ehli veya gayr-i Müslim diğer grup ve inanç sahipleri hakkında Kur'ân'da yer alanların tamamı öncelikle müminlerin bunlardan ibret almaları için zikredilmektedir. En nihayet bütün bu grupların geçmişi tevhit üzere idi. Ama zamanla tedrici olarak hak dinden uzaklaşma onları bu duruma düşürmüştür. Söz konusu akıbetlerin tamamı şu anda Müslüman olanlar için muhtemel akıbetlerdir. Hem Kur'ân'ı okuyan ve ona inananlar, Müslümanlardır. Kur'ân diğer insanları da uyarır, onlara yol gösterir ve deliller sunar ama ancak inandıktan yani Müslüman olduktan sonra anlatılanlara uyar, onlara inanır ve onlardan yararlanırlar. O halde uyarma noktasında Kur'ân *"hudan linnas"tır: "İnsanların tamamına yol gösterir"*. Ama bundan sonrası *"hudan lilmuttakin: Kendilerini Allah'ın azabından koruma altına almak isteyen inananlar için yol gösterir."* Kur'ân'ı anlayarak okuyan ve âyetleri üzerinde düşünen hiçbir Müslüman *"şu âyetler müşrikler hakkındadır… Şunlar Kitap ehli hakkındadır… Bunlar da geçmiş zaman insanları hakkındadır beni ve toplumumu ilgilendirmez"* diyemez.

Evet, ey iman edenler! Şu Nadr oğulları Yahudileri ve münafıklar, Allah ve Resulüne karşı gelerek hem dünyalarını ve hem de ahiretlerini harap ettiler. Ya siz, yarınınız için ne takdim ettiniz, buna bakın. Yoksa siz de onların uğradıkları akıbete uğrayabilirsiniz. Kuşkusuz Allah her yaptığınızdan haberdardır.

“Sakın Allah’ı unutan ve bu nedenle Allah’ın da kendi canlarını kendilerine unutturduğu kimseler gibi olmayın. İşte onlar yoldan çıkmışlardır.”

Yukarıda Müslümanların: *“Şu âyetler müşrikler, Yahudiler, Hıristiyanlar vs. hakkında indirilmiştir, bizi ilgilendirmez”* diyemeyeceklerini çünkü bütün bunların geçmişlerinin Müslüman olduklarını fakat zamanla şu veya bu sebeple hak yoldan ayrıldıklarını söylemiştik. İşte bu âyet de Müslümanları bu konuda uyarmakta; Allah’ın kendilerine yüklediği sorumlulukları yerine getirmemeleri sebebiyle zamanla kalpleri paslanan ve nihayet salih ameller işlemeyi unutan kimseler gibi olmamak için dikkatli davranmaları istenmektedir. Değilse yoldan çıkmış olurlar ve kendilerinden önce yoldan çıkmışlara benzerler.

“Cehennem ehli ve cennet ehli bir olmaz. Cennet ehli; işte onlardır kurtuluşa erenler.”

Allah’ın emir ve yasaklarına uyarak Allah’ı anan ve bu sebeple cenneti hak edenler, Allah’ın emir ve yasaklarını unutup kendileri de unutulmayı hak eden cehennem ehli gibi değildir.

لَوْ اَنْزَلْنَا هٰذَا الْقُرْاٰنَ عَلٰى جَبَلٍ لَرَاَيْتَهُ خَاشِعًا
مُتَصَدِّعًا مِنْ خَشْيَةِ اللّٰهِ وَتِلْكَ الْاَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ
لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٢١﴾ هُوَ اللّٰهُ الَّذ۪ي لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۚ عَالِمُ الْغَيْبِ
وَالشَّهَادَةِۚ هُوَ الرَّحْمٰنُ الرَّح۪يمُ ﴿٢٢﴾ هُوَ اللّٰهُ الَّذ۪ي لَٓا اِلٰهَ اِلَّا
هُوَۚ اَلْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيْمِنُ الْعَز۪يزُ الْجَبَّارُ
الْمُتَكَبِّرُۜ سُبْحَانَ اللّٰهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٢٣﴾ هُوَ اللّٰهُ
الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ لَهُ الْاَسْمَٓاءُ الْحُسْنٰىۜ يُسَبِّحُ لَهُ
مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۚ وَهُوَ الْعَز۪يزُ الْحَك۪يمُ ﴿٢٤﴾

21. Biz bu Kur'ân'ı şayet bir dağa indirseydik muhakkak ki onun Allah korkusundan ürperdiğini ve parçalandığını görürdün. Biz bu misalleri insanlara anlatıyoruz ki düşünsünler.

22. O Allah ki O'ndan başka ilâh yoktur. Görülmeyeni de bilir görüleni de O, Rahmân'dır, Rahîmdir.

23. O Allah ki O'ndan başka ilâh yoktur. O hükümrandır, eksiklikten münezzehtir, esenlik verendir, güvenilen ve emniyete kavuşturandır, gözetip koruyandır, mutlak güç sahibidir, gücüne karşı konulamayandır ve büyüklükte eşi olmayandır. Allah, onların ortak koştuklarından münezzehtir.

24. O yaratıcı, var eden ve şekil veren Allah'tır. En güzel isimler O'nundur. Göklerde ve yerde olanlar O'nun şanını yüceltmektedir. O, mutlak güç sahibidir, her şeyi yerli yerince yapandır.

Sûrenin başından itibaren yoldan çıkmış Yahudilerle münafıklardan söz edildi. Ardından müminlerden takvaya sarılmaları ve ahiretleri için hazırlık yapmaları istenildi. Sûrenin bu son bölümünde müminlerin ne denli yüce bir kitaba ve bir rehbere sahip oldukları anlatılmaktadır.

Kur'ân öyle yüce bir kitaptır ki dağa akıl verilmiş olup kendisine Kur'ân indirilmiş olsaydı Kur'ân'daki uyarı, müjde ve üstün hakikatler karşısında o heybetli ve yüksek dağ bile saygı ve korkusundan dağılıp un ufak olurdu. "**Biz bu misalleri insanlara anlatıyoruz ki düşünsünler.**" Verilen bu misal insanlar için bir uyarıdır. İnsan akıl ve kalp sahibidir. Kur'ân'ın anlattığı o yüce hakikatler karşısında eriyip yok olması gerekirken nice insan bu uyarılara ve üstün hakikatlere tıpkı cansız ve duygusuz varlıklar gibi duyarsız kalabiliyor!

Kur'ân'ın yüceliği dile getirildikten sonra bu Kur'ân'ı indiren yüce Allah'ın temel niteliklerine yer verilmektedir. Şöyle ki:

O'ndan başka ilâh yoktur: Kendisine kulluk yapılması gereken sadece O'dur. O'ndan başkasına kulluk edilmez. Sevgisinin her türlü sevginin, korkusunun da her türlü korkunun üstünde tutulması gerekir.

Görülmeyeni de görüleni de bilir: O'na hiçbir şey gizli olmaz. Olmuş olanları da bilir, olacak olanları da, gizliden yapılanları da bilir, açıktan yapılanları da.

O, Rahman'dır, Rahîmdir: Kendisine itaatin gerekliliğine ve ilminin sınırsızlığına rağmen o çok merhametlidir, şefkat sahibidir.

O, hükümrandır (el-Melik): Varlıkta her ne varsa; görüneni ile ve görün-

meyeni ile hepsinin sahibi ve yöneticisidir. Onları idare eder ve onlar üzerinde tasarrufta bulunur. Bu sebeple dilediğini aziz kılar, dilediğini de zelil kılar. Yönetiminde ortağı yoktur.

Eksiklikten münezzehtir (el-Kuddûs): Her türlü eksiklikten uzaktır. Eksik sıfatlar hiçbir surette O'na arız olmaz.

Esenlik verendir (es-Selam): Kendisi eksik sıfatlardan salim olduğu gibi insanlar için de esenlik diler. Emir ve yasaklarına uyanlar esenlik içinde olurlar. Esenliğin kaynağı O'dur.

Güvenilen ve emniyete kavuşturandır (el-Mü'min): Güven sağlayan, kendisine güvenilen, vaadine itimat edilen; iman edenlere mükâfat vereceğine ve kötülük işleyenleri cezalandıracağına dair sözüne güvenilen ve kendisine güvenenleri korkudan emin kılandır.

Gözetip koruyandır (el-Muheymin): Olup biten her şeye hâkimdir, yaratıklarını korur ve ihtiyaçlarını giderir.

Mutlak güç sahibidir (el-Azîz): Karşı gelinemeyen bir güce sahiptir. İzzetli ve şereflidir.

Gücüne karşı konulamayandır (el-Cebbâr): İstediği her durumda her istediğini yapabilen, hüküm ve gücüne karşı konulamayandır.

Büyüklükte eşi olmayandır (el-Mütekebbir): Büyüklük O'na mahsustur. O, büyüklük taslayan değildir, gerçekten büyüktür. Büyüklük ve azamette eşi olmayandır.

Yaratandır (el-Hâlik): Her şeyin yaratıcısıdır. Onları yoktan varlık âlemine çıkarmıştır. Hiçbir şey tesadüfî meydana gelmemiştir. Yaratılmalarında başka bir kimsenin payı yoktur.

Var edendir (el-Bâri'): Örneği olmadan yaratandır. Varlıktaki her şeyin tasarımı da O'na aittir, varlığa gelmesi de.

Şekil verendir (el-Musavvir): Her şeye şekil veren O'dur. O her cinse her cüz'e ve her ferde benzersiz şekil vermiş ve hiçbir modeli aynen tekrarlamamıştır.

"En güzel isimler O'nundur." Eksiklik O'na arız olmaz. Bütün mükemmellikler O'na aittir.

Mumtehine Sûresi

*Medine'de indirilmiş olup 13 âyettir. Hudeybiye antlaşmasına göre Mekke'den Müslümanların yanına kaçan olursa iade edilmesi gerekiyordu. 10. âyette Mekke'den kaçıp gelen kadınların imtihan edilmeleri ve inanmış iseler geri iade edilmemeleri istenmektedir. İşte bu nedenle sûreye "**imtihan edilen kadın**" anlamına gelen "**mumtehine**" adı verilmiştir. Sûrenin temel konusu, Müslüman olmayanlarla ilişkilerin mahiyeti, onlarla dostluğun olup olmayacağı ve bunun sınırları meseleleridir.*

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوّ۪ي وَعَدُوَّكُمْ اَوْلِيَٓاءَ تُلْقُونَ اِلَيْهِمْ
بِالْمَوَدَّةِ وَقَدْ كَفَرُوا بِمَا جَٓاءَكُمْ مِنَ الْحَقِّۚ يُخْرِجُونَ الرَّسُولَ وَاِيَّاكُمْ اَنْ
تُؤْمِنُوا بِاللّٰهِ رَبِّكُمْۜ اِنْ كُنْتُمْ خَرَجْتُمْ جِهَادًا ف۪ي سَب۪يل۪ي وَابْتِغَٓاءَ مَرْضَات۪ي
تُسِرُّونَ اِلَيْهِمْ بِالْمَوَدَّةِ وَاَنَا اَعْلَمُ بِمَٓا اَخْفَيْتُمْ وَمَٓا اَعْلَنْتُمْۜ وَمَنْ
يَفْعَلْهُ مِنْكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَٓاءَ السَّب۪يلِ ﴿١﴾ اِنْ يَثْقَفُوكُمْ يَكُونُوا لَكُمْ

أَعْدَاءً وَيَبْسُطُوا إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ وَأَلْسِنَتَهُمْ بِالسُّوءِ وَوَدُّوا لَوْ
تَكْفُرُونَ ﴿٢﴾ لَنْ تَنْفَعَكُمْ أَرْحَامُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَفْصِلُ
بَيْنَكُمْ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٣﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Ey iman edenler! Benim de sizin de düşmanınız olan kimseleri dost edinmeyin. Onlar size gelen gerçeği inkâr ettikleri ve Rabbiniz olan Allah'a iman etmiş olmanızdan dolayı Peygamber'i ve sizi yurdunuzdan çıkardıkları halde onlara sevgi besliyorsunuz. Şayet benim yolumda cihad etmek ve hoşnutluğumu kazanmak için çıkmışsanız nasıl olur da onlara sevgi gösterip sır verirsiniz? Oysa ben, gizlediğinizi de açığa vurduğunuzu da en iyi bilenim. Sizden her kim bunu yaparsa doğru yoldan sapmış olur.**
2. **Şayet onlar sizi ele geçirecek olurlarsa size düşman kesilir, ellerini ve dillerini size kötülükle uzatırlar. Onlar sizin küfre sapmanızı arzu ederler.**
3. **Kıyamet günü yakınlarınız da çocuklarınız da size fayda vermeyecektir. Allah aranızı ayırır. Allah yaptıklarınızı görmektedir.**

Âyetlerin nüzul sebebine dair şöyle bir olay nakledilir:

Peygamber (s.a.v.) Mekke'ye sefer için hazırlık yapmaktadır. Bu niyetini güvendiği sahabilerinden başkasına açmamıştır. Bu sırada Mekke'den Medine'ye azatlı bir cariye olan Sâre isminde bir kadın Peygamberden yardım almak üzere gelir. Peygamberden yardım talebinde bulunur. Peygamber, Müslüman olarak mı yoksa göçmen olarak mı yardım istediğini sorar. Kadın azat edildikten sonra muhtaç duruma düştüğünü ve bu sebeple yardım istediğini söyler. Bunun üzerine Peygamber, daha önce cariyeleri olup kendisini azat etmiş olan Abdulmuttalip oğullarından kadının ihtiyaçlarını gidermelerini ister. Kadına yardım edilir. Azatlı bir köle olan Hatıb b. Ebi Beltaa da kadına bir miktar yardımda bulunur ve Mekkelilere kendisine verdiği mektubu ulaştırmasını ister. Mektubunda Peygamberin üzerlerine yürüme hazırlığı içinde olduğunu haber vermektedir. Cebrail, durumu Peygambere haber verir. Peygamber Hz. Ali'yle birlikte birkaç kişiyi görevlendirir ve kadını bulup

mektubu ondan geri almalarını ister. Peygamberin kadını bulacaklarını söylediği yere ulaştıklarında kadını bulurlar ve saçları arasında sakladığı mektubu alıp geri dönerler. Peygamber Hatıb'ı huzuruna çağırtır ve bunun sebebini sorar. Hatıb, İslâm'dan dönmediğini fakat çoluk çocuğunun Mekke'de kaldıklarını, hicret eden Müslümanların Mekke'de akrabalarının bulunduğunu, geride kalan çoluk çocuklarını bu akrabalarının koruduğunu fakat kendisinin çoluk çocuğunu koruyacak orada kimsesinin bulunmadığını, Mekkelilerin çocuklarını gözetmeleri için bu mektubu yazdığını söyler. Peygamber mazeretini kabul eder. Hz. Ömer'in Hatıb'ın öldürmesini istemesi üzerine de bu kişinin Bedir savaşına katılanlardan olduğunu ve Allah'ın bu savaşa katılanları affetmiş olabileceğini söyleyerek Ömer'in isteğini yerine getirmez.

Âyetlerin bu olay üzerine indirildiği nakledilir. Olay üzerine indirilen âyetlerin yukarıdaki âyetlerle sınırlı olup olmadığı tartışmalıdır.

Söz konusu olay üzerinden inanmayanlarla ilişkiler konusunda birtakım düzenlemeler anlatılmaktadır. Bu bağlamda, inanmayanların dost edinilmeleri kesin bir dil ile yasaklanmaktadır. Nüzul sebebi de göz önünde bulundurulduğunda burada yasaklanan dostluk Müslümanlar aleyhinde sonuçlanacak ilişkidir. Müslümanlardan bir kişinin veya topluluğun, inanmayan kimselerle diğer Müslümanlar aleyhinde olabilecek bir ilişkiye girmeleri kesinlikle yasaklanmıştır. Böyle bir davranış imanla çelişmektedir. Çünkü ilk âyetin sonunda: "**Sizden her kim bunu yaparsa doğru yoldan sapmış olur**" denilmektedir. Söz konusu olayda Hatıb'ın, kötü bir niyetle olmasa da sırf kişisel çıkarı için Müslümanların aleyhine sonuçlanabilecek bir ilişkiye girmesi ve Müslümanların sırlarını onlara haber vermesi kınanmaktadır.

İnanmış kişi, Allah'ı dost seçmiş kişidir ve Allah da onu kendisine dost kabul etmektedir. Bu sebeple inanmış kimselere düşman olan Allah'a da düşmanlık yapmaktadır. İnanmış bir kişi, Allah'a düşman olanlarla birlik olup inanmışlar aleyhine nasıl ilişkiler kurabilir ki? Kaldı ki o kimselerin kendileri inanmışları ele geçirecek olsalar elleriyle ve dilleriyle onlara zarar vermekten çekinmeyeceklerdir. Onların bütün arzuları müminlerin imanlarından vazgeçmeleridir.

İkinci âyette **"Şayet onlar sizi ele geçirirlerse size düşman kesilir, ellerini ve dillerini size kötülükle uzatırlar. Onlar sizin küfre sapmanızı arzu ederler"** denilmesi de Müslüman olmayanlardan hangileriyle dostluğun kurulamayacağı daha da vuzuha kavuşturulmaktadır.

"Kıyamet günü yakınlarınız da çocuklarınız da size fayda vermeyecektir. Allah aranızı ayırır. Allah yaptıklarınızı görmektedir."

Hatıb'ın Mekkelilere mektup yazmasının gerekçesini hatırlayalım. Çoluk çocuğunun korunup gözetilmesi maksadıyla Müslümanların sırrını Mekke müşriklerine bildirmişti. Oysa ahirette çoluk çocuğun insana bir faydası olmayacak, herkesin ameli ne ise onunla yargılanacaktır. Allah'a düşman olanlara dost olanlar, Allah'ın dostları olamazlar. Bu sebeple çoluk çocuklarının korunup gözetilmeleri için Müslümanların aleyhine Allah düşmanlarıyla dost olunmaz.

قَدْ كَانَتْ لَكُمْ اُسْوَةٌ حَسَنَةٌ
فٖٓي اِبْرٰهٖيمَ وَالَّذٖينَ مَعَهُۚ اِذْ قَالُوا لِقَوْمِهِمْ اِنَّا بُرَءٰٓؤُا مِنْكُمْ وَمِمَّا
تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ كَفَرْنَا بِكُمْ وَبَدَا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةُ وَالْبَغْضَٓاءُ
اَبَدًا حَتّٰى تُؤْمِنُوا بِاللّٰهِ وَحْدَهُٓ اِلَّا قَوْلَ اِبْرٰهٖيمَ لِاَبٖيهِ لَاَسْتَغْفِرَنَّ
لَكَ وَمَٓا اَمْلِكُ لَكَ مِنَ اللّٰهِ مِنْ شَيْءٍۜ رَبَّنَا عَلَيْكَ تَوَكَّلْنَا
وَاِلَيْكَ اَنَبْنَا وَاِلَيْكَ الْمَصٖيرُ ﴿٤﴾ رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِلَّذٖينَ
كَفَرُوا وَاغْفِرْ لَنَا رَبَّنَاۚ اِنَّكَ اَنْتَ الْعَزٖيزُ الْحَكٖيمُ ﴿٥﴾
لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فٖيهِمْ اُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ يَرْجُوا اللّٰهَ وَالْيَوْمَ الْاٰخِرَۜ
وَمَنْ يَتَوَلَّ فَاِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمٖيدُ ﴿٦﴾

4. İbrahim ve onunla beraber olanlarda sizin için güzel bir örnek vardır. Hani onlar kavimlerine demişlerdi ki: "Biz sizden ve Allah dışında taptıklarınızdan uzağız. Sizi tanımıyoruz. Yalnızca Allah'a tapıncaya kadar sizinle bizim aramızda sürekli bir düşmanlık ve öfke açığa çıkmıştır bir kere." İbrahim'in babasına söylediği: "Senin için bağışlama dileyeceğim; fakat Allah'tan sana gelebilecek

herhangi bir şeye engel olamam" sözü bunun dışındadır. "Rabbimiz sana tevekkül ettik ve sana yöneldik. Dönüş sanadır."

5. **Rabbimiz bizi inkâr edenler için bir imtihan kılma ve bizi bağışla. Ey Rabbimiz, sen mutlak güç sahibisin, her şeyi yerli yerince yapansın.**
6. **Sizlerden Allah'a ve ahiret gününe dair umutları olan herkes için onlarda güzel bir örnek vardır. Kim de yüz çevirirse bilsin ki Allah, kimseye ihtiyacı olmayandır, her türlü övgüye layıktır.**

Önceki âyetlerde müminlerin kâfirleri dost edinmemeleri gerektiği zikredilmişti. Bu âyetlerde de onlara örnek olacak Hz. İbrahim ve onunla birlikte iman edenlerden bir misal anlatılmaktadır.

Hz. İbrahim ve onunla birlikte iman etmiş olanlar, inkâr edip putlara tapan kavimlerine: **"Biz sizden ve Allah dışında taptıklarınızdan uzağız. Sizi tanımıyoruz. Yalnızca Allah'a tapıncaya kadar sizinle bizim aramızda sürekli bir düşmanlık ve öfke açığa çıkmıştır bir kere."."** Hatıb b. Ebi Beltaa ve onun gibi davrananlar, Hz. İbrahim ve onunla beraber olanları örnek almalı, Allah düşmanlarından uzak durmalılar.

Kur'ân-ı Kerim, peygamberler dışında fert olarak hiçbir kimseyi dini anlamda ne denli ileri olursa olsun bütün eylemleriyle örnek göstermemiştir. Bütün davranışlarıyla örnek olan sadece peygamberlerdir. Bu sebepten olmalı ki Hz. İbrahim'in örnek alınmaması gereken bir davranışına işaret edilmiş ve **"İbrahim'in babasına söylediği: 'Senin için bağışlama dileyeceğim. Fakat Allah'tan sana gelebilecek herhangi bir şeye engel olamam' sözü hariç"** denilmiştir. Babasına şunu demişti: *"İnkârından dolayı Allah'tan sana bir ceza gelirse ona engel olamam. Benim sana yapabileceğim, sadece dua etmektir, ben de bunu yapacağım."*

Hz. İbrahim'in babasına dua etmesinin sebebinin, daha önce verdiği bir sözden dolayı olduğu Tevbe sûresinde şöyle ifade edilmektedir: *"İbrahim'in babasının bağışlanması için yaptığı duaya gelince, bu, daha önce vermiş olduğu bir sözden kaynaklanıyordu. Onun Allah düşmanı olduğunu kesin olarak anlayınca ondan uzak durdu."* (Tevbe 9/114).

Hz. İbrahim, verdiği sözden dolayı babasının bağışlanması için dua etmişti. Ancak babası küfür üzere ölüp kâfir olduğu kesin olarak ortaya çıkınca bundan uzak durmuştur.

"Rabbimiz bizi inkâr edenler için bir imtihan kılma; bizi bağışla. Ey Rabbimiz, sen mutlak güç sahibisin, her şeyi yerli yerince yapansın."

Âyet daha çok şöyle anlaşılmıştır: Bu kâfirler bizi yenilgiye uğratırlarsa hak üzere olduklarını iddia eder ve: *"Eğer şu Müslümanlar Allah yolunda olsalardı, biz onları yenemezdik"* derler. O zaman hak yolda olduğumuzu anlatmamız zorlaşır.

Müslümanların kâfirler için imtihan konusu olmaları, kâfirlerin baskı ve zulümlerinin artması sonucunda Müslümanların dinlerinden taviz vermeleri yahut dinlerinden dönenlerin olabileceği şeklinde de yorumlanabilir.

Kısacası, inançları konusunda imtihan konusu olmamak için dua etmişlerdir ve bu her zaman ve her yerde iman edenlerin yapmaları gereken bir duadır.

"Sizlerden Allah'a ve ahiret gününe dair umutları olan herkes için onlarda güzel bir örnek vardır. Kim de yüz çevirirse bilsin ki Allah, kimseye ihtiyacı olmayandır, her türlü övgüye layıktır."

Allah'la karşılaşıp O'na hesap vereceğine inanan ve ahirette mükâfata kavuşmayı umanlar, kâfirlerden uzak durma konusunda Hz. İbrahim ve onunla birlikte iman etmiş olanları kendilerine örnek alsınlar. Ama kim onları kendisine örnek almaz, yüz çevirip büyüklenir ve kâfirleri dost edinirse zararı sadece kendisine olur, Allah'a bir zarar veremez. O'nun, herhangi bir kimsenin iman etmesine ve emirlerini yerine getirmesine ihtiyacı yoktur. Başkaları kendisini övse de övmese de O, övgüye layıktır.

عَسَى اللّٰهُ اَنْ يَجْعَلَ بَيْنَكُمْ
وَبَيْنَ الَّذ۪ينَ عَادَيْتُمْ مِنْهُمْ مَوَدَّةًۜ وَاللّٰهُ قَد۪يرٌۜ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَح۪يمٌ ﴿٧﴾
لَا يَنْهٰيكُمُ اللّٰهُ عَنِ الَّذ۪ينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدّ۪ينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُمْ مِنْ
دِيَارِكُمْ اَنْ تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُٓوا اِلَيْهِمْۜ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُقْسِط۪ينَ ﴿٨﴾
اِنَّمَا يَنْهٰيكُمُ اللّٰهُ عَنِ الَّذ۪ينَ قَاتَلُوكُمْ فِي الدّ۪ينِ وَاَخْرَجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ
وَظَاهَرُوا عَلٰٓى اِخْرَاجِكُمْ اَنْ تَوَلَّوْهُمْۚ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ فَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٩﴾

7. Belki Allah sizinle onlardan düşmanlık besledikleriniz arasına bir sevgi koyar. Allah çok bağışlayandır, çok merhametlidir.

8. Allah sizi, din konusunda sizinle savaşmayan ve sizi yurdunuzdan çıkarmayan kimselere iyilik etmenizden ve onlara adil davranmazdan sakındırmaz. Kuşkusuz Allah, adil davrananları sever.

9. Allah din konusunda sizinle savaşan, sizleri yurdunuzdan çıkaran ve çıkarılmanız için destek olan kimseleri dost edinmekten sakındırıyor. Sizden her kim onları dost edinirse bilesiniz ki onlar zalimlerin ta kendileridir.

Düşmanla dostluğu yasaklayan önceki âyetler indikten sonra Mekke'de akrabaları bulunan muhacirler, bir daha akrabalarıyla karşılaşmanın ve onlarla ilişki kurmanın kapılarının artık kapandığını düşünerek üzülmüşlerdi. Belki de aralarında, Müslümanlara düşmanlık beslemeyen ve onları yurtlarından çıkarma işine destek vermemiş olan akrabalarıyla ilişkilerinin nasıl olması gerektiği konusunda Peygambere müracaat edenler de olmuştu. İşte bu âyetler, üzülen Müslümanlar için ve akrabalarıyla ilişkilerinin nasıl olması gerektiğini soranlara çözüm olmuştur.

Kuşkusuz kâfirlerle dostluk ve içli dışlı olmak ancak onların Müslüman olmalarıyla mümkündür.

"Belki Allah sizinle onlardan düşmanlık besledikleriniz arasına bir sevgi koyar. Allah çok bağışlayandır, çok merhametlidir"

Âyet, Mekke kâfirleriyle aradaki bu durumun devam etmeyeceğini, onların İslâm'ı kabul edeceklerini de imalı bir şekilde müjdelemektedir. Nitekim bir müddet sonra Mekke'de bulunanlar Müslüman olmuş ve Müslümanlarla aralarında sevgi ve dostluk oluşmuştur.

Âyet ayrıca her dönem ve her yerde bulunan Müslümanlara, aralarında düşmanlık bulunan kâfirlerin İslâm'ı kabul ederek onlarla dost olabilecekleri mesajını vermektedir. Bu sebeple düşmanlıktan dostluğa açılabilecek bir kapının açık bırakılması gerektiğini hatırlatmaktadır. O halde Müslümanların bütün kapıları kapatacak şekilde bağnazca bir düşmanlığa kendilerini kaptırmamaları gerekmektedir.

İnkâr edenlerin tamamı İslâm karşıtlığı konusunda aynı değildir. Hem bunlarla ilgili hükmü ve hem de hicret edenlerden Müslümanlara düşmanlık yapmamış olan akrabalarıyla ilişkiler konusu takip eden âyette belirtilmektedir: Bunlarla iyi münasebetler devam ettirilir. Akraba iseler akrabalık bağı gö-

zetilir, onlara adaletle davranma konusuna özen gösterilir. Âyetin devamında **"Kuşkusuz Allah, adil davrananları sever"** denilerek aslında adaletin sadece bunlara değil, Müslümanlarla aralarında düşmanlık bulunanlara da gösterilmesi gerektiğine dikkat çekilir.

İnkâr edenlerden dost edinilmemeleri gerekenler, din konusunda Müslümanlarla savaşan ve Müslümanların yurtlarından çıkarılmaları konusunda destek verenlerdir. Allah'a ve Peygamberine düşmanlık yapanları dost edinmek zalimlikten başka bir şey değildir.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا جَاءَكُمُ الْمُؤْمِنَاتُ مُهَاجِرَاتٍ فَامْتَحِنُوهُنَّ
اللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِهِنَّ فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ
إِلَى الْكُفَّارِ لَا هُنَّ حِلٌّ لَهُمْ وَلَا هُمْ يَحِلُّونَ لَهُنَّ وَآتُوهُمْ
مَا أَنْفَقُوا وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ أَنْ تَنْكِحُوهُنَّ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ
وَلَا تُمْسِكُوا بِعِصَمِ الْكَوَافِرِ وَسْئَلُوا مَا أَنْفَقْتُمْ وَلْيَسْئَلُوا
مَا أَنْفَقُوا ذَلِكُمْ حُكْمُ اللَّهِ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٠﴾
وَإِنْ فَاتَكُمْ شَيْءٌ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ إِلَى الْكُفَّارِ فَعَاقَبْتُمْ فَآتُوا الَّذِينَ ذَهَبَتْ
أَزْوَاجُهُمْ مِثْلَ مَا أَنْفَقُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي أَنْتُمْ بِهِ مُؤْمِنُونَ ﴿١١﴾

10. Ey iman edenler! Mümin kadınlar size hicret edecek olurlarsa onları imtihan edin. Allah onların imanlarını en iyi bilendir. Şayet onların mümin olduklarına kanaat getiriseniz onları kâfirlere iade etmeyin. Ne bu kadınlar onlara helaldir ne de onlar bunlara helaldir. Onların (Bu kadınlara) **yapmış oldukları harcamaları** (mehirleri) **de geri verin. Ücretlerini** (mehirlerini) **vermeniz kaydıyla** (bu kadınlarla) **evlenmenizde sizin için bir sakınca yoktur. Kâfir kadınları nikâhınızda tutmayınız. Onlara harcadıklarınızı isteyi-**

niz, onlar da harcadıklarını istesinler. Allah'ın hükmü işte budur. Aranızda hükmünü O böyle veriyor. Allah bilendir, her şeyi yerli yerine yapandır.

11. **Şayet eşlerinizden biri kâfirlere kaçar** (ve ona verdiğiniz mehri de kaçırmış olup) **siz de onlarla savaşır da galip gelirseniz, eşleri kaçmış olanlara harcamış olduklarını verin. İnanmış olduğunuz Allah'a karşı gelmekten sakının.**

Hudeybiye antlaşmasında kabul edilen antlaşma maddelerinden biri, Mekke'den Medine'ye kaçanların iade edilecekleri şeklinde idi. Nitekim Medine'ye kaçan erkekler iade edilmişti. Ancak bir müddet sonra Medine'ye iki kadın kaçıp geldi. Kaçacak kadınlar hakkında nasıl bir yol izleneceği antlaşmada belirtilmemişti. Kaçan iki kadının iade edilmeleri istenilmiş ve bunun üzerine 10. âyet indirilmiştir. Buna göre kaçıp gelmiş kadınların münafık mı, gerçekten mümin mi oldukları, sırf bir yerden bir yere göç etmek veya dünyalık bir menfaat elde etmek için mi yoksa Allah ve Peygamber sevgisinden dolayı mı göç ettikleri konusunda imtihan edilecekler. Müslümanlar, bu kaçanların mümin kadınlar olduklarından dolayı kaçtıklarını tespit ederlerse onları iade etmeyeceklerdir. Bu arada Allah'ın, onların imanlarını daha iyi bildiği ifade edilerek insanların kalpte neler saklandığını tam olarak anlamalarının mümkün olmadığı vurgulanmaktadır. O halde Müslümanların bu konuda varacakları sonuç, kanaatlerinin vardığı sonuç olacaktır.

Hicret eden kadının Müslüman olduğuna inanılırsa müşrik olan kocasına iade edilmeyecek ama kocasının kendisine vermiş olduğu mehir geri verilecektir. Aynı şekilde dinden dönerek kâfirlere kaçan bir kadın olursa Müslüman kocasının ona vermiş olduğu mehir de kâfirlerden istenecektir.

Müslüman kadının iade edilmemesi, müşrik kocasıyla olan nikâh bağının bitmiş olmasındandır. Çünkü Müslüman bir kadın, müşrik olan birinin nikâhlısı olamaz ve müşrik erkeklerle evlenemez.

Müslüman olarak kaçan bu kadınlarla evlenmekte bir sakınca yoktur. Çünkü Müslüman olmakla üzerindeki müşrik kocasının nikâhı düşmüş olur. Bu sebeple mehrinin verilmesi ve kadının bekleme iddetinin dolması kaydıyla onunla evlenmekte bir sakınca yoktur.

11. âyette ise karısı dinden dönerek kaçmış fakat mehrini Müslüman kocası geri alamamışsa, kendilerine kaçtığı kâfirlerle savaş çıkıp onlara galip gelindiği takdirde ganimet dağıtılmadan o kimsenin vermiş olduğu mehrin mis-

li çıkarılıp kendisine verildikten sonra ganimetin taksim edileceği anlatılmaktadır.

يَٓا اَيُّهَا النَّبِيُّ اِذَا جَٓاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعْنَكَ عَلٰٓى اَنْ لَا يُشْرِكْنَ
بِاللّٰهِ شَيْـًٔا وَلَا يَسْرِقْنَ وَلَا يَزْن۪ينَ وَلَا يَقْتُلْنَ اَوْلَادَهُنَّ وَلَا
يَأْت۪ينَ بِبُهْتَانٍ يَفْتَر۪ينَهُ بَيْنَ اَيْد۪يهِنَّ وَاَرْجُلِهِنَّ وَلَا يَعْص۪ينَكَ
ف۪ي مَعْرُوفٍ فَبَايِعْهُنَّ وَاسْتَغْفِرْ لَهُنَّ اللّٰهَ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَح۪يمٌ
﴿١٢﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا تَتَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ
قَدْ يَئِسُوا مِنَ الْاٰخِرَةِ كَمَا يَئِسَ الْكُفَّارُ مِنْ اَصْحَابِ الْقُبُورِ ﴿١٣﴾

12. Ey Peygamber! İnanmış kadınlar, Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarını öldürmemek, elleri ve ayakları arasında bir iftira uydurup getirmemek, iyi bir iş konusunda sana karşı gelmemek hususunda biat etmeye geldiklerinde biatlerini kabul et. Onlar için Allah'tan bağışlanma dile. Şüphesiz ki Allah, çok bağışlayandır, çok merhametlidir.

13. Ey iman edenler! Kendilerine Allah'ın gazap ettiği bir topluluğu dost edinmeyin. Öyle ki bu topluluk, tıpkı kâfirlerin kabir ehlinden ümidini kesmesi gibi ahiretten ümitlerini kesmişlerdir.

Buhari'nin Hz. Aişe'den naklettiği bir rivayete göre Peygamber (s.a.v.), Mekke'den kaçıp kendisine gelen mümin kadınlardan bu âyete göre biat alırdı. (Buhari, Tefsir, Mumtehine 60/2) Buna göre âyetin o sıralarda indirilmiş olması gerekir. Mekke fethinde de bu âyete göre hem kadınlardan hem de erkeklerden yine bu âyette zikredilen hususlar üzerine biat aldığı nakledilmektedir. Haddizatında Peygamber, önemli durumlarda hem erkeklerden hem de kadınlardan biat almıştır. Biat, bir anlamda bağlılık yeminidir. Kadınlardan da biat alınması, onların da toplumun özgür ve sorumlu fertleri oldukları anlamına gelmektedir.

Âyette geçen **"elleri ve ayakları arasında bir iftira uydurup getirmemek"** ifadesiyle, başkasından peydahladığı zina çocuğu için kocasına gelip bu çocuk sendendir dememesi kastedilmektedir.

Âyette geçen **"iyi bir iş konusunda sana karşı gelmemek"** ifadesi dikkat çekicidir. Çünkü Peygamberin münker bir şeyi emretmesi düşünülemez. Öyle anlaşılıyor ki böyle bir ifadenin kullanılması, Müslümanlara itaat bilinciyle ilgili bir mesaj vermek içindir. Müslüman kişi, âlim birinden ya da yöneticiden de gelse kendisine verilen emrin Allah'ın emir ve yasaklarına uygun olup olmadığına bakmalıdır. Allah'ın emirlerine karşı bir emir ise can ve mal tehlikesi söz konusu olmadıkça yani takıyye şartları oluşmadıkça o emri yerine getirmesi caiz değildir. Peygamber (s.a.v.) bir hadisinde: *"Allah'a karşı gelerek itaat yoktur. İtaat ancak maruf/iyi şeyler üzeredir"* buyurmaktadır. (Müslim ve Ebu Davud).

Hanefi müfessirlerden Cassas âyetin tefsirinde şöyle demektedir: *"Allah, Peygamberinin maruftan/iyilikten başka bir şey emretmeyeceğini biliyordu. Buna rağmen Peygamberine itaat konusunda iyiliği şart koşmuştur ki hiç kimse, Allah'a itaate aykırı olarak sultanların/idarecilerin emirlerine itaat ruhsatını çıkarmasın."* (Cassas, III, 441-442).

Âlûsî de bu emrin, cahillerin, *"Yöneticilere mutlak itaat gerekir"* şeklindeki düşüncelerini reddettiğini söylemektedir. Allah'ın Peygamberine itaat edilirken bile bunun maruf üzere olması şartı koşulmuştur. Oysa Peygamber maruftan başkasını emretmez. Bunun amacı, Allah'ın emirlerine aykırılık taşıyan bir konuda yaratılmışa uymanın caiz olmadığını vurgulamaktır. Yani Allah'a isyan olan yerde kula itaat yoktur. (Âlûsî, XX, 473).

"Ey iman edenler! Kendilerine Allah'ın gazap ettiği bir topluluğu dost edinmeyin. Öyle ki bu topluluk, tıpkı kâfirlerin kabir ehlinden ümidini kesmesi gibi ahiretten ümitlerini kesmişlerdir."

Sûrenin başında müşrikleri dost edinmek yasaklanmıştı. Sûrenin sonunda aynı konuya dönüş yapılmakta ve Yahudi olsun, Hıristiyan olsun veya başkaları olsun Allah'ın gazabını hak eden ve tıpkı inkâr eden müşriklerin kabirdekilerin tekrar diriltilecekleri konusundaki umutsuzlukları gibi ahiretten bir umudu kalmamış olanların da dost edinilmemeleri gerektiği belirtilmektedir.

61.
Saff Sûresi

Medine'de indirilmiş olup 14 âyettir. Adını müminlerin Allah yolunda saf tutarak savaştıklarını bildiren dördüncü âyetten almaktadır. İnançta samimiyet sûrenin temel konusunu teşkil etmektedir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ
سَبَّحَ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١﴾
يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ ﴿٢﴾ كَبُرَ مَقْتًا
عِنْدَ اللّٰهِ اَنْ تَقُولُوا مَا لَا تَفْعَلُونَ ﴿٣﴾ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الَّذِينَ
يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِهِ صَفًّا كَاَنَّهُمْ بُنْيَانٌ مَرْصُوصٌ ﴿٤﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Göklerde bulunanlar da yerde bulunanlar da Allah'ı tesbih eder. O, mutlak güç sahibidir, her şeyi yerli yerince yapandır.**
2. **Ey iman edenler! Yapmayacağınız şeyleri ne diye söylersiniz?**
3. **Yapmayacağınız şeyleri söylemeniz, Allah katında büyük bir nefretle karşılanır.**
4. **Şüphesiz ki Allah, kendi yolunda kenetlenmiş bir duvar gibi saf tutarak savaşanları sever.**

Tesbih, irade ve akıl sahibi varlıkların söz ve davranışlarıyla Allah'ı bütün eksik sıfatlardan tenzih etmeleridir. Ancak dil ile yapılan tesbihi şayet takınılan tavır ve davranışlar desteklemiyorsa bunun bir anlamı olmaz. Nitekim ikinci âyette söz ve davranış arasında birliğin olmaması ağır bir şekilde kınanmaktadır.

İrade ve akıl sahibi olmayan varlıkların Allah'ı tesbih etmeleri ise hem varlıkları hem de Allah'ın evrene hâkim kıldığı kanunlara tam boyun eğmeleriyle O'nun eksikliğin her türlüsünden uzak olduğuna delalet etmeleridir. İnsanlara rehberlik ve doğru yolu göstermek için indirilmiş olan Kur'ân'ın tabiat varlıklarından ve olaylarından çokça söz etmesi genellikle bunların Allah'ın yaratıcılığına, kudretine, ilmine vs. gibi üstün vasıflarına delil olmaları nedeniyledir.

Gerek hayvanların gerek cansız varlıkların kendilerine has dilleriyle Allah'ı tesbih ettiklerini ileri sürenler olmuştur. Şunu belirtmek gerekir ki Kur'ân insanlara indirilmiştir. Bu nedenle insanları ilgilendiren şeylerden söz eder. Söz konusu varlıkların Allah ve din konusunda bizi ilgilendiren yönleri, az önce sözünü ettiğimiz Allah'ın yüce sıfatlarına hal lisanlarıyla delalet etmeleridir.

İkinci âyetteki **"Ey iman edenler!"** hitabının gerçekten iman etmiş olanlara mı yoksa içlerinde iman etmeyip mümin görünen münafıklara mı ait olduğu konusunda iki görüş ileri sürülmüştür. (Taberi, XXIII, 354-355). Taberi, *"amellerin Allah'a en sevimli gelenlerini bilmiş olsaydık onları yapardık"* diyen, fakat bunların ne olduğu ortaya çıkınca da yapmaktan kaçınan müminlerin kastedildiğini söylemektedir. Müfessirlerin çoğu ise savaşa izin verilmezden önce *"Allah yolunda savaşa izin verildiği takdirde savaşırız"* diyen fakat savaş izni çıktıktan sonra bundan kaçanların öncelikle kastedildiğini söylemektedir. Bununla birlikte müfessirlerin büyük çoğunluğu âyetin genel anlamda söz ile davranışlar arasındaki uyum meselesini içerdiğine dikkat çekerler. Hatta âyetin, hem ileride yapılacaklar konusunda verilen sözleri, hem de geçmişte yapılmış eylem ve davranışlara dair gerçeği yansıtmayan sözleri içerdiğini belirtirler.

Sonuç olarak ikinci âyet, hem verilmiş olan sözlerin yerine getirilmesi açısından hem de kişinin yapmadığı şeyleri yaptığını söylemesi yahut yaptığı şeyleri abartarak anlatması açısından, sözlerle davranışlar arasında bir uyumun olmamasını kınamakta, müminlerden, söz ve davranışları arasındaki uyuma dikkat etmelerini istemektedir. Söylenenle yapılan arasında uyumsuzluk mümin kişiye yakışmayan ve üçüncü âyette belirtildiği üzere Allah'ın nefretini gerektiren bir durumdur.

Kişi ancak günah içeren bir söz vermişse bu takdirde o sözünü yerine getirmez ve yemin etmişse yemin kefaretini öder.

"Şüphesiz ki Allah, kendi yolunda kenetlenmiş bir duvar gibi saf tutarak savaşanları sever."

Toplumlar için birbirine kenetlenmişlik her zaman gereklidir ama savaş durumunda buna daha çok ihtiyaç vardır. Birbirine kenetlenmemiş toplumların savaşlarda galip gelmeleri neredeyse mümkün değildir. Tefrika bulunan bir toplum bu haliyle savaşa girerse tefrika daha da artar ve o toplumun çökmesine sebep olur. Ayrıca toplumun birliği ve beraberliği ancak Allah yolunda olursa anlam kazanır ve ancak bu takdirde Allah onları sever. Batıl üzere birlik toplumun zulmünü arttırmaktan başka bir işe yaramaz.

وَإِذْ قَالَ
مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ لِمَ تُؤْذُونَنِي وَقَدْ تَعْلَمُونَ أَنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ
فَلَمَّا زَاغُوا أَزَاغَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ﴿٥﴾
وَإِذْ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ مُصَدِّقًا لِمَا
بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرَاةِ وَمُبَشِّرًا بِرَسُولٍ يَأْتِي مِنْ بَعْدِي اسْمُهُ أَحْمَدُ فَلَمَّا جَاءَ
هُمْ بِالْبَيِّنَاتِ قَالُوا هَٰذَا سِحْرٌ مُبِينٌ ﴿٦﴾

5. **Hani Musa bir zamanlar kavmine: "Ey kavmim! Benim size gönderilmiş Allah elçisi olduğumu bildiğiniz halde niçin beni incitiyorsunuz?" demişti. Ne zaman ki onlar yoldan çıktılar Allah'da onların kalplerini saptırdı. Allah, fasıklar güruhunu doğru yola iletmez.**

6. **Yine bir zamanlar Meryem oğlu İsa demişti ki: "Ey İsrailoğulları! Ben size, benden önce indirilmiş olan Tevrat'ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek Ahmed adında bir peygamberi müjdeleyici olarak gönderilmiş bir Allah elçisiyim. Buna rağmen İsa onlara açık deliller getirince "Bu, apaçık bir sihirdir", dediler.**

Müslümanlardan bir kısmının savaşa izin verildiği takdirde Allah yolunda savaşacaklarını ve böylece büyük sevaba nail olacaklarını söylediklerine ve savaşa izin verildiğinde ise savaşmak istemediklerine yukarıda değinmiştik.

Bir yandan Peygambere böyle bir durumla karşılaşma konusunda yalnız olmadığı bildirilerek teselli verilmekte, bir yandan savaştan kaçanlara, peygamberlerine takındıkları bu tavrı takınan Hz. Musa ve Hz. İsa'nın ümmetlerinden örnek verilerek onlar gibi olmamaları konusunda uyarılmaktadırlar.

Hz. Musa, İsrailoğulları'nı Firavun'un zulmünden kurtarmış ve özgürlüklerine kavuşturmuştur. Ama Kudüs üzerine yürümelerini istediğinde, orada güçlü bir kavmin bulunduğunu belirtmiş: *"Ey Musa! Onlar orada oldukça oraya asla giremeyiz. Sen Rabbinle git; ikiniz çarpışın onlarla. Biz burada kalacağız."* (Mâide 5/24) demişlerdir.

Allah, kimseyi hidayete zorlamadığı gibi dalâlete de zorlamaz. Hidayet ve dalâleti seçen insanın kendisidir. Ancak kişi hidayet veya dalâleti seçtiğinde o yolda yürüme ve yol alma imkânını veren Allah'tır. O'nun izni olmadan hiçbir şey olmaz. O halde bir şahsın veya toplumun dalâlete düşmesinin müsebbibi Allah değildir. İşte bu nedenle âyette: **"Ne zaman ki onlar yoldan çıktılar Allah'da onların kalplerini saptırdı. Allah, fasıklar güruhunu doğru yola iletmez."** denmektedir. Onlar yoldan çıktıktan sonra Allah kalplerini saptırmıştır.

Peygamberlerine karşı takındıkları bu tavır nedeniyle İsrailoğulları'nın kalpleri katılaşmış ve yoldan çıkmışlardı.

"Yine bir zamanlar Meryem oğlu İsa demişti ki: "Ey İsrailoğulları! Ben size, benden önce indirilmiş olan Tevrat'ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek Ahmed adında bir peygamberi müjdeleyici olarak gönderilmiş bir Allah elçisiyim. Buna rağmen İsa onlara açık deliller getirince "Bu, apaçık bir sihirdir", dediler."

Hz. İsa döneminde de İsrailoğulları aynı inatçı ve nankör tavırlarını devam ettirmişler, hatta onu öldürmeye bile kalkışmışlardı. O da her peygamber gibi türedi bir din getirmediğini, kendisinden önce gelmiş olan peygamberlerin dinini devam ettirdiğini; kendisinden önce gelen Musa'nın da aynı dini getirdiğini ve bu sebeple kendisinin Tevrat'ı yalanlamaya değil, bilakis tasdik etmeye geldiğini söylemiştir. Yine kendisinden önce gelen peygamberler gibi kendisinden sonra gelecek olan peygamberi yani Hz. Muhammed'i müjdelemiş, kendisine inananlardan, geldiğinde bu peygamberi (Muhammed'i) desteklemelerini istemiştir. (Yuhanna, 14/16-17; 15/26-27). Ama müjdelediği

Ahmed (övülen yahut çokça hamd eden) açık delillerle kendilerine geldiğinde: **"Bu, apaçık bir büyüdür', dediler.**"

وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ
الْكَذِبَ وَهُوَ يُدْعٰٓى اِلَى الْاِسْلَامِ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِم۪ينَ ﴿٧﴾
يُر۪يدُونَ لِيُطْفِؤُا نُورَ اللّٰهِ بِاَفْوَاهِهِمْ وَاللّٰهُ مُتِمُّ نُورِه۪ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ
﴿٨﴾ هُوَ الَّذ۪ٓي اَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدٰى وَد۪ينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدّ۪ينِ كُلِّه۪
وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ ﴿٩﴾

7. **İslâm'a davet ediliyorken kalkıp Allah'a karşı yalan uydurandan daha zalim kim vardır? Allah, zalimler güruhunu hidayete erdirmez.**
8. **Allah'ın nurunu ağızlarıyla söndürmek istiyorlar. Oysa kâfirlerin hoşuna gitmese de Allah nurunu tamamlayacaktır.**
9. **Müşriklerin hoşuna gitmese de elçisini dinin tamamına muttali kılmak için hidayet ve hak din ile gönderen O'dur.**

İslâm, teslimiyet anlamına gelir. O halde Allah'a teslim olmaya ve emirlerine boyun eğmeye çağırıldığı ve bu konuda Peygamber açık deliller getirdiği halde Peygamberin getirdiği bu Kur'ân'a *apaçık bir büyüdür* diyenden daha zalim kim vardır? Nihayet bu Peygamber onlara: *"Allah'a ortak koşmayın ve O'nun size bildirdiği şu talimatlara uyun"* demekten başka bir şey yapmamış, bundan dolayı onlardan herhangi bir ücret de talep etmemiştir.

8. âyette geçen *"Allah'ın nuru"* kelimesiyle ne kastedildiği konusunda birbirine yakın anlamlar verilmiştir. Kurtubi bu konuda beş görüşün bulunduğunu söyler. (Kurtubi, XVIII, 85). Buna göre:

a. *Kur'ân'dır.* Sözleriyle onu ortadan kaldırmaya ve geçersiz kılmaya çalışıyorlar.

b. *İslam'dır.* Sözleriyle onu ortadan kaldırmaya çalışıyorlar.

c. *Muhammed'dir.* Komplolarla onu öldürmeye çalışıyorlar.

d. *Allah'ın hüccet ve delilleridir.* İnkâr ederek ve yalanlayarak onları ortadan kaldırmaya ve işlevsiz kılmaya çalışıyorlar.

e. *Bu bir darb-ı meseldir.* Yani nasıl güneşin ışığını üflemekle söndürmek mümkün değilse hakkı ortadan kaldırmak da mümkün değildir.

Aslında ileri sürülen bu görüşlerin tamamı bir noktada birleşmektedir ki o da, İslam dininin önüne geçilemeyeceği ve bu dinin tamamlanacağıdır. Kâfirler istemese de İslam tamamlanacak ve insanlar arasında yayılacaktır.

"Peygamberini hidayet ve hak din ile gönderdi ki müşriklerin hoşuna gitmese de onu dinin tamamına muttali kılacaktır."

Âyete değişik anlamlar verilmiştir. لِيُظْهِرَهُ ifadesinde geçen هُ zamirinin *din* kelimesine döndüğünü söyleyenler, İslam dininin diğer dinlere galip geleceğini, *resul* kelimesine döndüğünü söyleyenler ise Peygamberin diğer din ve şeriatlara muttali kılınacağını söylemişlerdir. Peygamber diğer dinlere muttali olmakla hem diğer dinlerin neden batıl olduklarına, nerelerinde tahrifat yapılıp değiştirildiklerine de muttali olacaktır. (İbnu Âdil, XV, 262; Kurtubi, XVIII, 86)

Müfessirler arasında yaygın görüş, zamirin *"din"* kelimesine döndüğü şeklindedir. Derler ki: *"İslam dini bütün dinlere galip gelecektir."* Nasıl galip geleceği konusunda da iki görüş ileri sürülmüştür.

a. Delil ve hüccet bakımından galibiyeti ki bu hem Peygamber döneminde vardı hem de sonraki bütün dönemlerde delil ve hüccet İslam'dan yanadır. Tarafsız düşünen herkes bunu fark eder.

b. Fiilen İslam dininin galibiyetinden söz edenler ise bunun Hz. İsa'nın nüzulü sırasında ahir zamanda gerçekleşeceğini söylerler. (Taberi, XXX, 246; İbnu Atiyye, VI, 351; Kurtubi, XVIII, 86; İbnu Âdil, XV, 262; Âlûsî, XX, 487).

Müfessirler bu görüşleri ileri sürerken, âyette geçen *din* kelimesi mastar olduğundan tekil manada kullanıldığı gibi çoğul manasında da kullanılır, derler. O halde burada geçen *din* kelimesi *"edyân/dinler*" anlamındadır.

Mastarın çoğul anlamında da kullanılabildiği bilinen bir husustur. كُلِّهِ kelimesindeki zamirin *din* kelimesinin anlamı gözetilerek *hâ* şeklinde değil de *hi* şeklinde gelmesi de, *din* kelimesinin lafız olarak tekil oluşuna bağlanabilir.

Ancak söz konusu müfessirlerin anladığı şekilde âyetin tefsir edilmesinde önemli bir problem kalmaktadır ki onun izahı çok zordur. O da âyetin, "**müşriklerin hoşuna gitmese de**" ifadesiyle son bulmuş olmasıdır. Çünkü İslam

dininin diğer dinlere galebe çalması yahut Peygamberin diğer dinlere muttali kılınarak nerelerde tahrifatın yapıldığını görmesi meselesi, müşriklerden çok Kitap Ehli'ni ilgilendiren bir husustur. Bu işten en çok hoşlanmayacak olanlar onlardır. Bu ifadeye bir çözüm yolu olarak, *"gerçekte onlar da şirke sapmışlardır"* denilip işin işinden çıkılması da bizce doğru değildir. Çünkü Kur'ân-ı Kerim'de hiçbir kayıt ve izah getirilmeksizin Kitap Ehli hakkında *"müşrik"* kelimesi kullanılmamaktadır. O halde bu ifadede kullanılan *"müşrik"* kelimesi, bildiğimiz müşrik Araplar hakkında kullanılmıştır.

O halde âyetin anlatmak istediği nedir?

6. âyette Hz. İsa'nın, kendinden önce indirilmiş olan Tevrat'ı tasdik ettiği ve kendisinden sonra gelecek olan Peygamberimizi müjdelediği belirtilmekte idi. Böylece peygamberlerin aynı dini getirdiklerine işaret ediyordu. Ardından 8. âyetle tefsirini yapmakta olduğumuz 9. âyette Peygamberimizin de hak din ile -ki Hz. Musa ve İsa ile diğer peygamberlerin getirdikleri dinin aynıdır- gönderildiği belirtilmektedir. Böyle bir ortamda Peygamberimizin getirdiği dinin diğer dinlere galebe çalacağından söz edilir mi?

Kur'ân'da dinlerin çatışmasından değil, bilakis dinlerin birliğinden söz edilmektedir. Müfessirlerimiz, bunu göz önünde bulundurmuş olmalı ki لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ ifadesinde geçen *ed-din* kelimesini *batıl dinler* şeklinde yorumluyorlar. Her şeyden önce kelime *elif-lam* takısı almıştır ve *ed-din* kelimesiyle batıl dinlerin kastedildiğini söyleyebilmek için öncesinde batıl dinlerden söz edilmiş olması gerekir. *Azharahu* ifadesi *alâ* edatıyla kullanıldığında "yenmesini sağladı, onu galip getirdi" anlamında kullanılır ama *azharehu alâ sırrihi/onu sırrına muttali kıldı, sırrını ona açıkladı* kullanımında olduğu gibi *muttali kılmak* anlamında da kullanılır. Nitekim âyetin tefsirini, *"Peygamberi diğer dinlere muttali kıldı, böylece onların batıl olduklarını ve nerelerde tahrif yapıldığını Peygamber öğrenmiş oldu"* şeklinde yapanlar da söz konusu ifadeyi bu anlamda anlamışlardır.

Sonuç olarak âyet, şunu anlatmaktadır: *"Allah Peygamberini hak din ile göndermiştir. Bu dinin mesajları bitinceye ve Peygamber bu dinin mesajlarının tamamına muttali olup onları insanlara tebliğ edinceye kadar hiç kimse buna engel olamayacak ve müşrikler hoşlanmasa da bu din tamamlanacak, Allah peygamberini, insanların onu öldürmesinden koruyacaktır."* Âyetin bu şekilde açıklanması, kendisinden önceki âyetin anlattığı *"Allah nurunu tamamlayacaktır"* ifadesiyle de tam uyum içerisindedir. Çünkü nurun yani dinin tamamlanabilmesi ancak Peygamberin vahyin tamamına muttali olması ve tamamını insanlara tebliğ etmesiyle mümkündür.

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا هَلْ اَدُلُّكُمْ عَلٰى تِجَارَةٍ
تُنْج۪يكُمْ مِنْ عَذَابٍ اَل۪يمٍ ﴿١٠﴾ تُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَرَسُولِه۪ وَتُجَاهِدُونَ ف۪ي
سَب۪يلِ اللّٰهِ بِاَمْوَالِكُمْ وَاَنْفُسِكُمْۜ ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَۙ ﴿١١﴾
يَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَيُدْخِلْكُمْ جَنَّاتٍ تَجْر۪ي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ وَمَسَاكِنَ
طَيِّبَةً ف۪ي جَنَّاتِ عَدْنٍۜ ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظ۪يمُۙ ﴿١٢﴾ وَاُخْرٰى تُحِبُّونَهَاۜ
نَصْرٌ مِنَ اللّٰهِ وَفَتْحٌ قَر۪يبٌۜ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِن۪ينَ ﴿١٣﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا كُونُٓوا
اَنْصَارَ اللّٰهِ كَمَا قَالَ ع۪يسَى ابْنُ مَرْيَمَ لِلْحَوَارِيّ۪نَ مَنْ اَنْصَار۪ٓي اِلَى اللّٰهِۜ قَالَ
الْحَوَارِيُّونَ نَحْنُ اَنْصَارُ اللّٰهِ فَاٰمَنَتْ طَٓائِفَةٌ مِنْ بَن۪ٓي اِسْرَٓائ۪يلَ وَكَفَرَتْ
طَٓائِفَةٌۚ فَاَيَّدْنَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا عَلٰى عَدُوِّهِمْ فَاَصْبَحُوا ظَاهِر۪ينَ ﴿١٤﴾

10. Ey iman edenler! Sizi acıklı bir azaptan kurtaracak bir ticareti size göstereyim mi?

11. Allah'a ve peygamberine iman edersiniz, Allah yolunda mallarınızla ve canlarınızla cihad edersiniz. Bilseniz, bu sizin için en iyisidir.

12. Böylece Allah günahlarınızı bağışlar, sizi zeminlerinde ırmakların çağlayıp aktığı cennetlere ve Adn cennetlerinde bulunan güzel konutlara yerleştirir. İşte bu, büyük kurtuluştur.

13. Seveceğiniz bir diğeri ise Allah'tan yardım ve yakın bir fetih! Müminleri müjdele!

14. Ey iman edenler! Allah'ın yardımcıları olun. Tıpkı İsa'nın Havarilere şöyle dediği gibi: "Allah'a (giden yolda) **yardımcılarım kimdir?" Havariler: "Allah'ın yardımcıları biziz" dediler. Böylece**

İsrailoğulları'ndan bir grup inandı, bir grup da inkâr etti. Biz de iman edenleri, düşmanlarına karşı destekledik. Böylece galip geldiler.

Yukarıda Hz. Musa ve Hz. İsa'nın kavimlerinden ve onların peygamberlerine itaatsizliklerinden söz edilmişti. Peygamberlerine itaatsizlik onları başarısızlığa ve nihayet cehenneme götürdü.

O halde ey Müslümanlar! Siz başarılı olmak; imtihan yurdu olan bu dünya hayatı sonucunda cennete girip dünya hayatındaki ticaretinizin sonucunda kâr etmek ve böylece cennete girmek istiyorsanız Allah'a ve Peygamberine gerçek bir imanla iman edin. Fakat iman kuru ve işlevsiz bir inanç değildir. Dillerinizle *"inandım"* demekle olmaz. Gerçek iman mutlaka sahibini harekete geçirir, onun davranışlarına yansır. Bu sebeple hem mallarınızla hem de canlarınızla gayret edeceksiniz. Sakın Musa'nın kavminin ona: *"Git sen ve Rabbin savaşın"* dedikleri gibi demeyesiniz. Gerektiğinde malınızla ve canınızla cihad edeceksiniz. Bu, sizin için daha hayırlıdır. Çünkü o zaman ticaretinizde başarılı olmuş olursunuz ve Allah günahlarınızı bağışlayıp sizi altlarından nehirlerin aktığı cennetlere sokacak, sizi orada güzel konutlara yerleştirecektir.

Ama size bir müjde daha vardır. Söylenenleri yaptığınız takdirde mükâfatınız sadece cennete girmek olmayacak, Allah size yardım edecek ve bu dünya hayatında da size fetihler nasip edecektir.

Yüce Allah'ın vaadi gerçekleşmiş, Müslümanlar kısa bir müddet içerisinde tarihte benzeri görülmemiş büyük fetihler yapmış ve o dönemin süper güçleri olan Bizans ve İran imparatorluklarını yenilgiye uğratmışlardır.

Ey Müslümanlar! İsa peygamberi hatırlayın. O, Havarilere Allah yolundaki çabasında kimin yardımcı olacağını sormuş, Havariler de: *"Biz varız, biz sana yardımcı olacağız"* demişlerdi. Böylece İsrailoğulları inananlar ve inanmayanlar şeklinde iki gruba ayrılmışlardı. Nihayet iman edenleri galip geldi. Siz de iman etmeyenlere galip geleceksiniz. Söylenenleri yaptığınız takdirde Allah'ın yardımı sizinle olacaktır.

62. Cumua Sûresi

Medine'de indirilmiş olup 11 âyettir. Cuma namazından söz ettiği için bu adı almıştır. Cuma namazının Müslümanlar için öneminden söz edilen sûrede Yahudilerin bazı tutumları eleştirilmektedir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

يُسَبِّحُ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ الْمَلِكِ الْقُدُّوسِ الْعَز۪يزِ

الْحَك۪يمِ ﴿١﴾ هُوَ الَّذ۪ي بَعَثَ فِي الْاُمِّيّ۪نَ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ

اٰيَاتِه۪ وَيُزَكّ۪يهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَۗ وَاِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ

لَف۪ي ضَلَالٍ مُب۪ينٍۙ ﴿٢﴾ وَاٰخَر۪ينَ مِنْهُمْ لَمَّا يَلْحَقُوا بِهِمْۜ وَهُوَ الْعَز۪يزُ

الْحَك۪يمُ ﴿٣﴾ ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْت۪يهِ مَنْ يَشَٓاءُۜ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ

الْعَظ۪يمِ ﴿٤﴾ مَثَلُ الَّذ۪ينَ حُمِّلُوا التَّوْرٰيةَ ثُمَّ لَمْ يَحْمِلُوهَا

كَمَثَلِ الْحِمَارِ يَحْمِلُ اَسْفَارًاۜ بِئْسَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذ۪ينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِ

اللّٰهِ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٥﴾ قُلْ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ هَادُوا
إِنْ زَعَمْتُمْ أَنَّكُمْ أَوْلِيَاءُ لِلّٰهِ مِنْ دُونِ النَّاسِ فَتَمَنَّوُا الْمَوْتَ إِنْ كُنْتُمْ
صَادِقِينَ ﴿٦﴾ وَلَا يَتَمَنَّوْنَهُ أَبَدًا بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ
بِالظَّالِمِينَ ﴿٧﴾ قُلْ إِنَّ الْمَوْتَ الَّذِي تَفِرُّونَ مِنْهُ فَإِنَّهُ مُلَاقِيكُمْ ثُمَّ تُرَدُّونَ
إِلَى عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٨﴾ ع

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Göklerde ve yerde bulunanlar hükümran olan, her türlü eksiklikten münezzeh, karşı konulamaz mutlak güç sahibi ve her yaptığını yerli yerince yapan Allah'ı eksikliklerden tenzih edip yüceltirler.

2. Ümmiler içinden bir elçi gönderen O'dur. Bu Peygamber onlara Allah'ın âyetlerini okumakta, onları arındırmakta, kitabı ve hikmeti onlara öğretmektedir. Oysaki onlar, daha önce açık bir sapıklıkta idiler.

3. Onlardan olup henüz onlara ulaşmamış başkalarına da gönderilmiştir. O, karşı konulamaz mutlak güç sahibidir, her şeyi yerli yerince yapandır.

4. Bu, Allah'ın bir lütfudur; onu dilediğine verir. Allah büyük lütuf sahibidir.

5. Tevrat'tan sorumlu tutulan ve sonra da ona karşı yükümlülüklerini yerine getirmeyenlerin durumu, ciltlerce kitap yüklenmiş eşeklerin durumuna benzer. Allah'ın âyetlerini yalanlayanların durumu ne kötüdür! Allah zalimler güruhunu doğru yola kavuşturmaz.

6. De ki: "Ey Yahudiler! Diğer insanlar dışında sadece kendinizin Allah'ın dostları olduğunuzu iddia ediyorsanız ve bu iddianızda samimi iseniz o zaman derhal ölümü isteyin de görelim."

7. Oysa onlar, yaptıkları sebebiyle ölümü asla istemezler. Allah, zalimleri çok iyi bilir.

8. De ki: "Kendisinden kaçtığınız ölüm, sizi mutlaka bulacaktır. Sonra görülmeyeni ve görüleni bilenin önüne götürüleceksiniz. O, yaptıklarınızı size haber verecektir.

Göktekilerin ve yerdekilerin Allah'ı her türlü eksiklikten tenzih edip yüceltmeleri, varlıklarının buna delil olması anlamındadır. Çünkü irade sahibi varlıklar içerisinde Allah'ı tenzih edip yüceltmeyenlerin varlığını biliyoruz. İnsanlar ve cinler arasında inanmayanlar O'nu tenzih etmezler. Ama dilleri ve kalpleriyle tenzih etmeseler bile varlıkları O'nu tenzih etmektedir.

Göktekilerin ve yerdekilerin Allah'ı tenzih etmelerinin ifade edilmesiyle anlatılmak istenen şudur: Ey insanlar, çevrenizdeki her şey Allah'ın emrine tam bir teslimiyet içerisinde görevlerini yerine getiriyorlar. Bu varlıklar üzerinde düşünün ve delilleri değerlendirin. Siz de bu sonuca varacaksınız. O halde niçin Allah'ı tenzih ederek yüceltmiyor ve sadece O'na kul olmuyorsunuz?

İkinci âyetteki *"ümmiler"* ile Araplar kastedilmektedir. Kitap Ehli olan Yahudiler, Arapların kitapla bir ilgilerinin bulunmadığını ve medeniyetten uzak bir millet olduklarını ifade edip onları dışlamak için onlara bu ismi vermişlerdi. Yahudilerin, kendilerine verilen kitaba karşı sorumluluklarını yerine getirmedikleri için cehalet simgesi olan eşeğe benzetilerek eleştirildikleri bir sûrede, onların isimlendirmesi esas alınmıştır. Bir bakıma onlara, siz Arapların peygamberi yok, kitapları yok diyerek onlara ümmi diyorsunuz ama onlara şimdi Peygamber de geldi, kitap da verildi. Kendilerine gönderilen Peygamber, onlara bu kitabın âyetlerini okuyor ve onları arındırıyor. Bu yüzden, öncesinde onlar açık bir sapıklık içindeydiler, fakat şimdi durumlarını düzeltiyorlar. Oysa size öncesinden Tevrat verilmişti. Ne var ki siz, Tevrat'ı taşıyamadınız. Sorumluluğunuzu yerine getirmediniz. Tevrat'tan belki bilgi yüklendiniz ama elde ettiğiniz, malumattan öteye geçmedi. Elde ettiğiniz malumat, sizi eğitmedi ve davranışlarınıza yansımadı. Sizin durumunuz, ciltlerce kitap yüklenmiş eşeğin durumuna benziyor. Cahildirler diye Araplara *ümmi* adını taktınız ama şimdi o ada siz daha layıksınız. İlahi kitaplardan anlayan güya sizdiniz, fakat ilâhi bir kitap gönderildi ve siz onu yalanlıyorsunuz! Siz ve sizin gibi zalimleri Allah doğru yola kavuşturmaz.

Siz kim oluyorsunuz da Allah'ın lütfunu kendinize tahsis ediyor ve başka milletten geldi diye bir peygamberi yalanlıyorsunuz? Allah kime peygamberlik vereceğini size mi danışacak? Sizin yapmanız gereken, Allah kime peygamberliğini verdiyse peygamberliğini kabul edip ona itaat etmektir.

Yahudiler sadece kendilerinin hak yol üzere ve Allah'ın dostları oldukla-

rı iddiasında bulunuyorlar. Bu iddialarına kendileri samimiyetle inanıyorlarsa o zaman ölümü istesinler de bir an önce cennete kavuşsunlar. Ölümü asla istememeleri bu konuda samimi olmadıklarını gösterir. Ama gerek Yahudiler gerek başkaları ölümden ne kadar kaçarlarsa kaçsınlar mutlaka onunla karşılaşacaklardır ve görülen görülmeyen her şeyi bilen Allah'ın huzurunda hesap vereceklerdir. Allah o gün, bu dünya hayatında yaptıklarını tek tek önlerine dökecektir.

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُٓوا اِذَا نُودِيَ لِلصَّلٰوةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا اِلٰى
ذِكْرِ اللّٰهِ وَذَرُوا الْبَيْعَۜ ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٩﴾
فَاِذَا قُضِيَتِ الصَّلٰوةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْاَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللّٰهِ
وَاذْكُرُوا اللّٰهَ كَث۪يراً لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٠﴾ وَاِذَا رَاَوْا تِجَارَةً
اَوْ لَهْوًا انْفَضُّٓوا اِلَيْهَا وَتَرَكُوكَ قَٓائِماًۜ قُلْ مَا عِنْدَ اللّٰهِ
خَيْرٌ مِنَ اللَّهْوِ وَمِنَ التِّجَارَةِۜ وَاللّٰهُ خَيْرُ الرَّازِق۪ينَ ﴿١١﴾

9. **Ey iman edenler! Cuma günü namaza çağırıldığınızda, alış-verişi bırakıp hemen Allah'ı anmaya koşun! Bilirseniz sizin için en hayırlı olanı budur.**

10. **Namaz bittiğinde yeryüzüne dağılın, Allah'ın nimetlerinden nasibinizi arayın ve Allah'ı çokça anın ki kurtuluşa eresiniz.**

11. **Onlar herhangi bir ticaret veya bir eğlence gördükleri zaman seni camide ayakta bırakarak ona koşarlar. De ki: "Allah'ın katında olanlar, eğlenceden ve ticaretten daha hayırlıdır. Allah, rızık verenlerin en hayırlısıdır.**

Peygamber döneminde vuku bulmuş bir olay üzerinden Cuma namazının Müslümanlar için taşıdığı önem anlatılmaktadır.

9. âyette "**Cuma günü namaza çağırıldığınızda**" denilirken bundan,

öğle vaktinde kılınan Cuma namazının kastedildiği açıktır. Âyetlerden de anlaşıldığı gibi bu âyetler inmezden önce Cuma namazı kılınıyordu. Zaten Cuma gününe bu ismin verilmesi de bir araya toplanma günü olmasından dolayıdır. Arap dilinde *cumu'a* toplamak, bir araya getirmek manasındadır.

Müezzin Cuma namazına çağırınca artık alış-verişle yahut namaza gitmekten başka bir işle uğraşmanın haram olduğu 9. âyetten anlaşılmaktadır.

Cuma namazının nerelerde kılınması, sıhhatinin şartları vs. gibi ayrıntılar ve mezheplerin bu konudaki farklı görüşleri fıkıh kitaplarında ayrıntılarıyla mevcuttur. Biz burada sadece bir meseleye dikkat çekmek istiyoruz: "*Cuma namazına çağırıldığınızda namaza koşun*" ifadesi bir emirdir. Mezheplerin Cuma'ın şartlarına dair ileri sürdükleri sadece bir düzenlemeden veya içtihattan ibarettir. Dolayısıyla şu veya bu mezhebe bağlı olan kimse, kendi mezhebinin şartları oluşmadı diye Kur'ân'ın açık emrini ihmal etmesi bizce tutarlı bir davranış değildir. Yapılacak şey, mezhebinin görüşünü bahane ederek Cuma namazına gitmemek değil, hem namaza gitmek ve hem de mezhebinin şartlarının yerine getirebileceği ortamın oluşması için gayret etmektir.

Beş vakit namaz kıldığı halde Cuma namazına gitmeyenlerin önemli bir kısmının Kur'ân'ı hayatlarında esas aldıklarını iddia etmeleri ise gariptir. Çünkü her konuda Kur'ân'ı esas aldıklarını iddia ettikleri halde Kur'ân'da hiçbir kayıt olmaksızın "*Cuma namazına koşun*" denilmesine rağmen bu konuda fıkhî görüşleri gündeme getirmektedirler. Bu yüzden söz konusu iddiayı ileri sürenler her şeyden önce kendi kendileriyle çelişmektedirler.

"Namaz bittiğinde yeryüzüne dağılın, Allah'ın nimetlerinden nasibinizi arayın ve Allah'ı çokça anın ki kurtuluşa eresiniz."

Önceki âyette "*Cuma namazına çağırıldığınızda ticareti bırakın ve Allah'ı anmaya (namaz kılmaya) koşun*" denildiğinden muhatapta, ticaret yapmanın ve rızık peşinde koşmanın dışlanan bir şey olduğu ve dünya işleriyle uğraşmayı bırakıp hep ibadetle meşgul olmanın daha hayırlı olduğu izlenimi uyanmış olabilir. Bu sebeple namaz bittiğinde yeryüzüne dağılıp dünya işleriyle meşgul olmaları istenmekte ve ardından "**Allah'ı çokça anın ki kurtuluşa eresiniz"** denilerek Allah'ı anmanın vakti ve şekli belirlenmiş ibadetlerle sınırlı olmadığı anlatılmaktadır. Ayrıca kişinin kurtuluşa ermesi için, dünya işleriyle meşgul olurken de Allah'ı anmasıyla mümkün olabileceği ifade edilmektedir. Kişinin dünya işleriyle uğraşırken yaptıklarının, söylem ve davranışlarının Allah'ın emir ve yasaklarına uygun olup olmadığını düşünüp gözden geçirmesi, Allah'ı anması demektir. *Zikir* den maksat da budur. Vakti ve şekli belirlen-

miş ibadetlerin emredilmelerindeki amaç da aslında budur. Böylece hayatın tamamı ibadete dönüşmüş olur.

Namaz bittikten sonra yeryüzüne dağılıp rızık temini için çalışılmasının istenmesi, Yahudilerde olduğu gibi zorunlu tatil günü belirlenmediğini göstermektedir.

"Onlar herhangi bir ticaret veya bir eğlence gördükleri zaman seni camide ayakta bırakarak ona koşarlar. De ki: "Allah'ın katında olanlar, eğlenceden ve ticaretten daha hayırlıdır. Allah rızık verenlerin en hayırlısıdır."

9. âyetin tefsirinde Peygamber döneminde vuku bulmuş bir olay üzerinden Cuma namazının öneminin anlatıldığına dikkat çekmiştik. Sözünü ettiğimiz olay bu âyette özetlenmiştir. Rivayetlerde aktarıldığına göre özet olarak olay şöyledir:

Bir gün Peygamber cuma hutbesi irat ederken Medine'ye bir ticaret kervanının ulaştığını ilân eden sesler duyulur. O sıralarda kıtlık olduğu için gıda maddesi getirecek bir kervanın gelmesi dört gözle bekleniyordu. Bu sesleri duyan cemaatin önemli bir kısmı o anda ibadet halinde olduklarını unutup yerlerinden fırladılar ve o tarafa doğru koşmaya başladılar. Mescitte az sayıda cemaat kalmıştı. Peygamber'i minberde bu şekilde (ayakta dururken) bırakıp gidenler henüz yeni İslâm'a girmiş olanlardı.

O dönemde kervanın gelişi, o günkü âdetlere göre çalgı aletleriyle ve insanların ona eşlik eden sevinç çığlıklarıyla duyurulduğu için bu koşuşturma aynı zamanda bir şenlik ve eğlence havası da oluşturuyordu. Âyette hem ticaret hem de eğlenceden söz edilmesinin sebebi budur. Muhtemelen gidenlerden bir kısmı alış-veriş için değil, sırf eğlenmek için gitmişlerdi. Ama ister alış-veriş, ister eğlence için gidilmiş olsun hatibi minberde bırakıp gitmek elbette doğru bir davranış değildi.

63.
Munâfikûn Sûresi

Medine'de indirilmiş olup 11 âyettir. Münafıklardan söz ettiği için bu adı almıştır.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

إِذَا جَاءَكَ الْمُنَافِقُونَ قَالُوا نَشْهَدُ إِنَّكَ لَرَسُولُ اللّٰهِ وَاللّٰهُ
يَعْلَمُ إِنَّكَ لَرَسُولُهُ وَاللّٰهُ يَشْهَدُ إِنَّ الْمُنَافِق۪ينَ لَكَاذِبُونَ ﴿١﴾
اِتَّخَذُوا أَيْمَانَهُمْ جُنَّةً فَصَدُّوا عَنْ سَب۪يلِ اللّٰهِ إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا
يَعْمَلُونَ ﴿٢﴾ ذٰلِكَ بِأَنَّهُمْ اٰمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا فَطُبِعَ عَلٰى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ
لَا يَفْقَهُونَ ﴿٣﴾ وَإِذَا رَأَيْتَهُمْ تُعْجِبُكَ أَجْسَامُهُمْ وَإِنْ يَقُولُوا تَسْمَعْ
لِقَوْلِهِمْ كَأَنَّهُمْ خُشُبٌ مُسَنَّدَةٌ يَحْسَبُونَ كُلَّ صَيْحَةٍ عَلَيْهِمْ هُمُ
الْعَدُوُّ فَاحْذَرْهُمْ قَاتَلَهُمُ اللّٰهُ أَنّٰى يُؤْفَكُونَ ﴿٤﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Münafıklar sana geldiklerinde derler ki: "Allah'ın elçisi olduğuna şahitlik ederiz." Allah da biliyor ki sen kesinlikle O'nun elçisisin.

Ama bununla birlikte Allah, münafıkların yalan söylediklerine de şahitlik ediyor.

2. **Onlar yeminlerini kalkan edinip Allah'ın yolundan alıkoydular. Onların yaptıkları ne kötüdür.**
3. **Çünkü onlar, iman ettiler ve sonra da inkâr ettiler. Böylece Allah, kalplerini mühürledi; artık onlar anlamazlar.**
4. **Onları gördüğün zaman boyları, posları, hoşuna gider. Konuştuklarında da sözlerine kulak kesilirsin. Onlar dizilmiş kütükler gibidir. Her sesi aleyhlerinde sanırlar. Düşman onlardır; sen onlardan sakın. Allah kahretsin onları, nasıl da başka yola sapıyorlar!**

Münafık, kalbinde iman etmediği halde birtakım çıkarlar elde etmek yahut çıkarını korumak için Müslüman görünen kimsedir. Müslümanların güçlenmeleriyle Medine'de bu tip kimseler yaygın hale geldiler. Bunlar, Peygamberin yanına gittiklerinde kendisinin peygamber olduğunu söylüyor ama kalplerinde buna inanmıyorlardı. Âyette onların yalan söyledikleri belirtilirken kastedilen budur. Onun peygamber olduğunu söylerken bir doğruyu dile getiriyorlardı ama kalplerinde inanmadıkları için yalan söylüyorlardı. Çünkü sözlerinde samimi ve tutarlı değillerdi. Bu sebeple bir kimse İslâm'ın hak din olduğunu söyler, fakat eski dinini devam ettirirse o kimse yalancıdır, Müslüman değildir.

Kur'ân-ı Kerim'de münafıklardan çokça söz edilmesi, davranışlarına dair ayrıntılı bilgi verilmesi, bunların açıktan açığa iman etmediklerini söyleyenlere nazaran İslâm ve Müslümanlar için daha tehlikeli olmaları sebebiyledir. Böylece verebilecekleri zarar konusunda müminlerin daha dikkatli olmaları hedeflenmiştir.

2. âyette sözü edilen yeminlerini kalkan edinmeleri, dünyevi çıkarlarını korumak için Müslüman olduklarını söylemeleri mi, yoksa Müslüman olduklarına dair yemin etmeleri midir? Her ikisi de mümkündür. Çünkü Allah'ı şahit tutarak Müslüman olduklarını söylemeleri de yemin hükmündedir.

Fırsat düştükçe İslâm konusunda yaydıkları şüpheler nedeniyle iman etmek, Allah yolunda savaşmak, ibadet etmek vs. gibi imanı ilgilendiren meselelerde engelleyici bir tutum sergilerler.

"Çünkü onlar, iman ettiler ve sonra da inkâr ettiler. Böylece Allah, kalplerini mühürledi; artık onlar anlamazlar."

İman edip sonra inkâr etmeleri iki şekilde anlaşılmıştır:

a. Aralarında iman ettikten sonra inkâra sapanları vardı. Âyette bu kesim münafıklar kastedilmektedir.

b. Bütün münafıklar kastedilmektedir ki iman etmeleri, dilleriyle Müslüman olduklarını söylemeleridir. İnkâr etmeleri ise kalplerinde inanmamalarıdır.

Özellikle iman gibi bir konuda içi dışı bir olmamak, kişinin karakter ve ahlâk yapısıyla da yakından ilgilidir. Böyle birinden ciddiyet asla beklenemez ve böyle birine asla güvenilemez.

Aslında münafıkların münafıklık yapma zorunlulukları da yoktur. Çünkü Müslümanlar, kimseye inancından dolayı baskı yapmazlar. İslâm'ı esas alan bir yönetimde herkes inancını açıklama ve topluma zarar vermedikçe inandığı gibi yaşama hakkına sahiptir. Böyle bir ortamda bile inanç konusunda iki yüzlülük yapan kişi kalbinin mühürlenmesini hak etmiştir. Daha doğrusu, kalbini mühürleyen bizzat kendisidir. Aklı hep başkasını kandırmakla meşgul olduğu için kendisine anlatılanları dinlemez ve anlamaz, sadece dinler gibi görünür.

"Onları gördüğün zaman boyları posları hoşuna gider. Konuştuklarında da sözlerine kulak kesilirsin. Onlar dizilmiş kütükler gibidir. Her sesi aleyhlerinde sanırlar. Düşman onlardır; sen onlardan sakın. Allah kahretsin onları, nasıl da başka yola sapıyorlar!"

Münafıklar genelde toplumun ileri gelenleri arasından çıkarlar. Bu sebeple giyim kuşamları, hatta beden yönüyle görüntüleri göz doldurur. Konuşmayı ve kendilerini dinletmeyi de gayet iyi becerirler. Bir mecliste yan yana oturduklarında dizilmiş koca kütüklere benzerler. Çünkü onlarda insanlık özü ölmüştür. Karaltıları var ama ruhları yoktur. Öyle cansız ve yüreksizdirler ki bir ses duyduklarında onu aleyhlerinde sanır ürkerler. İçyüzleri ortaya çıkar diye ödleri kopar. Durumları polis gören hırsıza benzer, her bir polis gördüğünde hırsızlık yapanın kendisi olduğunun farkına mı vardılar diye titrer.

Münafıklar açıkça düşmanlık yapandan yahut inkâr ettiğini açıkça söyleyenden çok daha tehlikelidir. İşte bundan dolayı "**düşman onlardır, onlardan sakın**" denmektedir.

وَاِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا يَسْتَغْفِرْ لَكُمْ رَسُولُ اللّٰهِ لَوَّوْا رُؤُ۫سَهُمْ وَرَاَيْتَهُمْ
يَصُدُّونَ وَهُمْ مُسْتَكْبِرُونَ ﴿٥﴾ سَوَٓاءٌ عَلَيْهِمْ اَسْتَغْفَرْتَ لَهُمْ
اَمْ لَمْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ لَنْ يَغْفِرَ اللّٰهُ لَهُمْ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ
الْفَاسِقِينَ ﴿٦﴾ هُمُ الَّذِينَ يَقُولُونَ لَا تُنْفِقُوا عَلٰى مَنْ عِنْدَ رَسُولِ
اللّٰهِ حَتّٰى يَنْفَضُّوا وَلِلّٰهِ خَزَٓائِنُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ
وَلٰكِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَا يَفْقَهُونَ ﴿٧﴾ يَقُولُونَ لَئِنْ رَجَعْنَٓا
اِلَى الْمَدِينَةِ لَيُخْرِجَنَّ الْاَعَزُّ مِنْهَا الْاَذَلَّ وَلِلّٰهِ الْعِزَّةُ
وَلِرَسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَلٰكِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٨﴾ ع

5. Kendilerine: "Gelin, Peygamber sizin için mağfiret dileyecek" dendiğinde başlarını çevirirler de sen onların büyüklük taslayarak yan çizdiklerini görürsün.

6. Onlar için mağfiret dilesen de mağfiret dilemesen de birdir. Allah onları kesinlikle bağışlamayacaktır. Şüphesiz ki Allah, fasık topluluğu doğru yola kavuşturmaz.

7. Onlar o kimselerdir ki "Peygamberin yanındakilere nafaka vermeyin ki yanından dağılsınlar" derler. Oysa göklerin ve yerin hazineleri Allah'ındır; fakat münafıklar anlamazlar.

8. Diyorlar ki: "Medine'ye döndüğümüzde güçlü olanlar, zelil olanları oradan elbette çıkaracaktır." Hâlbuki asıl güç Allah'ın, Peygamber'in ve inananlarındır; fakat o münafıklar bunu anlamazlar.

Münafıklar korkak ve her duydukları sesi aleyhlerine sanıp ürktükleri halde münafıklıkları ifşa olunup **"Gelin, Peygamber sizin için mağfiret dileyecek"** denildiğinde yine büyüklük taslayıp yüz çevirirler.

Tevbe sûresinde Peygambere, yetmiş kez onlar için af dilese de affedilmeyecekleri belirtilmişti. (Tevbe, 9/80) Öyle anlaşılıyor ki Peygamber merhametinden dolayı yine de "Acaba affedilmeleri için bir yol var mı?" diye düşünüyordu ki affedilmelerinin kesinlikle mümkün olmadığı 6. âyette belirtilmektedir. Çünkü onlar, fasıklık yaparak din çerçevesini çatlatıp dışına çıkmış ve bununla da yetinmeyerek Peygamberin etrafında toplananları dinlerinden uzaklaştırmak için çaba sarf ediyor, Peygamberin çevresinde toplananları ekonomik baskılarla çevresinden dağıtmaya çalışıyorlar. Kuşkusuz, inkâr etmek bir suçtur ama iman edenleri yollarından ayırmaya çalışmak daha büyük bir suçtur.

Münafıklar, ekonomik baskılarla iman edenleri yollarından alıkoymaya çalışıyorlar ama göklerin ve yerin hazinelerinin Allah'a ait olduğunu anlamıyor ve ekonomik açıdan bir yolu tıkarlarsa Allah'ın başka bir yol açacağını akıl edemiyorlar.

"Diyorlar ki: 'Medine'ye döndüğümüzde güçlü olanlar, zelil olanları oradan elbette çıkaracaktır.' Halbuki asıl güç Allah'ın, Peygamberin ve inananlarındır; fakat o münafıklar bunu anlamazlar."

Münafıklar güç ve şerefin mal ve adam çokluğundan ibaret olduğunu sanıyorlardı. Bu sebeple Müslümanlarla birlikte bir gazveden döndükleri bir sırada Muhacirlerden biriyle Ensar'dan biri arasında geçen bir çekişmeden dolayı münafıkların başı Abdullah b. Übey, Medine'ye döndüklerinde bunun hesabını soracağını belirterek kendisi ve kendisiyle birlikte olanların güçlü ve şerefli olduklarını, Peygamberle Müslümanların güçsüz ve şerefsiz olduklarını kastederek: **"Medine'ye döndüğümüzde güçlü olan, zelil olanı elbette oradan çıkaracaktır"** demiştir. Böyle söylediği Peygambere haber verildiğinde ise bunu inkâr etmiş, ancak bu âyet inerek onun yalancı olduğu ortaya çıkmıştır.

Münafık kişi, izzet ve şerefin Allah, O'nun Peygamberi ve inananlara mahsus olduğunu ne bilsin! Eğer o münafık gerçekten izzet sahibi olsaydı en azından yalan söyleyip böyle bir şey söylediğini inkâr etmezdi.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُلْهِكُمْ أَمْوَالُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ
عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ فَأُولٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٩﴾

وَاَنْفِقُوا مِنْ مَا رَزَقْنَاكُمْ مِنْ قَبْلِ اَنْ يَأْتِيَ اَحَدَكُمُ الْمَوْتُ فَيَقُولَ رَبِّ لَوْلَٓا
اَخَّرْتَن۪ٓي اِلٰٓى اَجَلٍ قَر۪يبٍۙ فَاَصَّدَّقَ وَاَكُنْ مِنَ الصَّالِح۪ينَ ﴿١٠﴾ وَلَنْ
يُؤَخِّرَ اللّٰهُ نَفْسًا اِذَا جَٓاءَ اَجَلُهَاۜ وَاللّٰهُ خَب۪يرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١١﴾

9. Ey iman edenler! Mallarınız ve çocuklarınız sizi Allah'ın zikrinden alıkoymasın. Çünkü her kim böyle yaparsa bilsin ki onlar hüsrana uğrayanların kendileridir.

10. Birinize ölüm gelip de: "Rabbim, beni kısa bir süreliğine erteleseydin de sadaka verip iyilerden olaydım" diyeceği andan önce size rızık olarak verdiklerimizden infak edin.

11. Allah, bir cana eceli gelip çattığında onu asla ertelemeyecektir. Ve Allah, yaptıklarınızdan haberdardır.

Müfessirlerin çoğu hitabın gerçekten iman etmiş olanlara olduğunu söylemektedir. Hitabın münafıklara olduğu da söylenmiştir. Hatta ayırım olmaksızın mümin yahut münafık, iman ettiğini söyleyen herkese olduğunu söyleyen de vardır. Böylece imanın donuk bir inanç olmadığı, insanın söz ve davranışları üzerinde etkili olması gerektiği anlatılmaktadır.

Günümüzde *zikir* denildiğinde genelde, *Allah Allah…, subhanellah subhanellah…, elhamdu lillah elhamdu lillah…* vs. şeklindeki lafız tekrarı akla gelmektedir. Kelime olarak *zikir* anmak, hatırlamak, ibret almak, uyarmak gibi anlamlara gelir. O halde Allah'ı ve O'nun emir ve yasaklarını hatırlatan, insanın ibret almasını sağlayan ve insanı dini bir konuda uyaran her söz veya davranış zikirdir.

Zikrin anlamlarını en kapsamlı şekliyle içeren elbette Kur'ân-ı Kerim'dir. Çünkü Allah'ın emir ve yasaklarını kısaca dinin ne olup ne olmadığını hatırlatan odur. Zaten onun isimlerinden biri de *zikir* dir. Pek çok âyette bu isimle anılmıştır.

Bir oturumda lafzın tekrarı şeklindeki zikrin, günümüzde bazı çevrelerde yaygın olduğu ölçüde ilk dönemde yaygın olmadığı nakledilen rivayetlerden anlaşılmakla birlikte bütünüyle yok olduğu da söylenemez. Konuyla ilgili rivayetlerde 3, 7, 10, 11 kez tekrar edilen zikirlerden söz edilmektedir. Tek-

rar itibariyle en yüksek sayı beş vakit namazlardan sonra ve yatmadan önce 33 kez *sübhanellah*, 33 kez *elhamdu lillah*, 34 kez de *Allahu ekber* demek şeklindedir. Sayıların arttırılması bazı âlimlerce hoş karşılanmamış uzak durulması gereken bid'atlerden kabul edilmiştir. Tasavvufi bazı çevrelerde raksederek, birtakım enstrümanlar çalarak, kaside ve ilâhiler söyleyerek zikretmek ise âlimler tarafından şiddetle kınanmış ve reddedilmiştir. (Abdulfettah Ebu Ğudde, Leknevi'nin *"Sibahatu'l-Fikr fi'l-Cehri bi'z-Zikr"* isimli kitabına yazdığı mukaddime, Haleb-1988, s.10-11).

Âyette mal ve çocukların özellikle zikredilmeleri, genellikle insanlardan bir kısmının mal ve çocuklarının hatırı için imanın sorumluluklarından yüz çevirmeleri nedeniyledir. Değilse, insanı Allah'ın emir ve yasaklarını yerine getirmekten alıkoyan ve Allah'ı anmaktan gaflete düşüren her şey kastedilmektedir. İşte bunlara takılıp Allah'ın emirlerini yerine getirmeyen kişi hüsrandadır.

Burada sözü edilen Allah'ın zikrinden birinin, Allah yolunda infak olduğu 10. âyetten anlaşılmaktadır. Çünkü mal ve çocukların Allah'ın zikrinden alıkoyabileceklerine dikkat çekildikten hemen sonra, ölüm gelip çatmadan infak etmenin gerektiğinden söz edilmektedir. Çok mal biriktirme tutkusu cimriliği doğurur ve cimrilik de Allah yolunda infak etmeyi engeller. Aynı şekilde kişinin, *çocuklarımın geleceği* diyerek biriktirdikçe mal biriktirmesi de infak etmeyi engellen bir husustur. Ama ecel gelip çattığında artık ertelenemez. Ne malı o kişiyi kurtarır ne de çocukları.

64.
Teğâbun Sûresi

Medine'de indirilmiş olup 18 âyettir. Adını 9. âyette geçen ve aldanma anlamına gelen ***"et-teğâbun"*** *kelimesinden almaktadır. Kâfirler iman etmemeleri sebebiyle kıyamet günü kaybedip aldandıklarının farkına varacaklarını anlayacaklardır. Sûre bu nedenle bu adı almıştır. Sûrenin ana konusu, insanın imtihanıdır. İnsanlar Allah'a kul olmaya ve güzel ahlâka çağırılmaktadır. İmtihanları ancak bu sûretle başarılı olacaktır. Değilse kaybedip aldananlardan olacaklardır.*

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

يُسَبِّحُ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِۚ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ
عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌ ﴿١﴾ هُوَ الَّذ۪ي خَلَقَكُمْ فَمِنْكُمْ كَافِرٌ
وَمِنْكُمْ مُؤْمِنٌۜ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَص۪يرٌ ﴿٢﴾ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ
وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ وَصَوَّرَكُمْ فَاَحْسَنَ صُوَرَكُمْۚ وَاِلَيْهِ الْمَص۪يرُ ﴿٣﴾
يَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُسِرُّونَ وَمَا تُعْلِنُونَۜ
وَاللّٰهُ عَل۪يمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٤﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Göklerde bulunanlarla yerde bulunanlar Allah'ı tesbih ediyor. Hükümranlık O'nun, hamd O'nundur ve O, her şeye gücü yetendir.**
2. **Sizi yaratan O'dur. Buna rağmen sizden kiminiz kâfir kiminiz de mümindir. Ve Allah, yaptıklarınızı görmektedir.**
3. **Gökleri ve yeri hak ile yarattı ve sizi şekillendirdi de şeklinizi güzel yaptı. Dönüş O'nadır.**
4. **Göklerde ve yerde olanları bilir. Gizlediklerinizi de açığa vurduklarınızı da bilir. Allah, sinelerin sakladığını bilir.**

Göklerde olanlarla yerde olanların Allah'ı tesbih etmelerinin ne anlama geldiği, Haşr ve Saff sûrelerinin başlarında anlatıldı.

İkinci âyette Allah'ın insanları yarattığı belirtildikten sonra onlardan kiminin kâfir, kiminin ise mümin olduğu söyleyerek iman ve küfrün insanların kendi seçimleri olduğuna dikkat çekilmektedir. Ardından gelen **"Allah, yaptıklarınızı görmektedir"** cümlesi de bu anlamı desteklemekte, iman ve küfrü seçmenin insanların kendi iradeleri dâhilinde olduğu anlatılmaktadır. Çünkü bu cümle adeta şunu söylemektedir: *"Allah sizi yarattıktan sonra küfrü mü yoksa imanı mı seçeceğinizi seyredip izlemektedir."*

Buna rağmen bazı müfessirler, âyetin **"sizden kiminiz kâfir, kiminiz de mümindir"** kısmını *hal* yaparak yahut فَمِنْكُمْ kelimesinin başındaki *fe* harfini yaratma anlamına gelen *halaka* fiiline atıf kabul ederek âyete, **"kiminizi kâfir olarak, kiminizi de mümin olarak yarattı"** anlamını vermişlerdir. Oysa İbnu Âşur'un da belirttiği gibi *fe* harfi, *halaka* fiiline değil, cümlenin kendisine atıftır. Yani Allah sizi yarattığı halde bir kısmınız kâfir, diğer bir kısmınız ise mümindir. (İbnu Âşûr, XXVIII, 262).

Allah insanları yaratmış, onlara hem küfrü, hem de imanı seçme yeteneğini vermiştir. Rahmeti sebebiyle onlara doğru yola rehberlik eden peygamberlerini göndermiş, doğruyu seçmeleri için akıl vermiş ama kimseyi iman etmeye zorlamadığı gibi küfre sapmaya da zorlamamıştır.

Kuşkusuz, yüce Allah kimin küfrü ve kimin de imanı seçeceğini ezeli bilgisi ile biliyordu, fakat O'nun bunu biliyor olması, insanları kâfir yahut mümin olmaya zorlaması anlamına gelmez. Seçim tamamen insanın kendisine aittir. Mesele sadece neyi seçeceklerini önceden bilmesidir. Bilgisi, onların yapacakları seçimden dolayıdır.

Kur'ân'ın pek çok âyetinde seçimin insana ait olduğu açık bir şekilde anlatılmaktadır. Bunlardan birkaçı şöyledir:

"De ki: "Hak Rabbinizdendir. Artık dileyen iman etsin dileyen de inkâr etsin." (Kehf 18/29)

"Bu, bir hatırlatmadır. Artık dileyen Rabbine bir yol tutsun." (Müzzemmil 73/ 19)

"Asla, bu bir hatırlatmadır. Dileyen onu düşünür, öğüt alır." (Müddessir 74/54-55)

"Şüphesiz biz ona doğru yolu gösterdik. İsterse şükredici olur, isterse nankör olur." (İnsan 76/3)

Küfrün imandan önce zikredilmesi, şöylece izah edilmiştir: Asıl olan imandır. Çünkü kişi fıtrat üzere yaratılır. Allah'a iman, kişinin yaratılışına yerleştirildiğinden iman üzere doğar. Ama dileyen inkâra yönelir, dileyen de iman üzere devam eder. O halde burada küfrün önce zikredilmiş olması bile iman ve küfür seçiminde insanın etkili olduğuna bir işarettir.

Kısaca birinci ve ikinci âyette şunlar anlatılmaktadır: Göktekilerle yerdekiler üzerinde düşünen kişi, Allah'ın eksiklerden uzak olduğunu görür. Allah, her şeyin hükümranı olmasına, hamd edilmeye layık sadece kendisi olmasına, gücü her şeye yetmesine ve sizi yaratan da O olmasına rağmen küfrü de imanı da seçmenize izin vermiştir. Ama bilesiniz ki küfrü de seçseniz imanı da seçseniz ne yaptığınızı görmektedir.

"Gökleri ve yeri hak ile yarattı ve sizi şekillendirdi de şeklinizi güzel yaptı. Dönüş O'nadır."

Allah, göklerle yeri üstün bir hikmet için yaratmıştır. Yaratılan her şeyin, hem bir gayesi vardır hem de bu gaye gözetilerek diğer yaratılmışlarla tam bir uyum içerisindedir. Aynı şekilde insan da, şekli ve kendisine verilen yetenekleri itibariyle yaratıldığı gayeyle tam bir uyum içerisindedir. Ona akıl ve irade verilmiştir. Bu sebeple de dünya hayatı onun için bir imtihan yurdudur. O halde o, Allah'ın huzuruna çıkarılacak ve bu imtihanın hesabını verecektir.

"Göklerde ve yerde olanları bilir. Gizlediklerinizi de açığa vurduklarınızı da bilir. Allah, sinelerin sakladığını bilir."

Hesap vermek üzere Allah'ın huzuruna çıkarılacak insan bilsin ki Allah, göklerde ve yerde olanları bilir. İnsanın açığa vurduğunu bildiği gibi içinde sakladığını da bilir ve hesap oraya kadar uzanacaktır. İnsanın gizlediğini bilmesi iki anlama gelebilir:

a. İnsanın yaptıklarını ne niyetle yaptığını bilir ve niyetine göre yaptıklarını değerlendirir.

b. İnsanın dışa vurmayıp içinden geçirdiklerini bilir ve insan bundan do-

layı da sorguya çekilecektir. İçinden geçirdikleri şayet iradesi dışında ise Allah bunu da bilir, yalnız bundan dolayı o kişiyi hesaba çekmez. İradesi dâhilinde ise hesaba çekilir.

أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَبَؤُا الَّذِينَ كَفَرُوا
مِنْ قَبْلُ فَذَاقُوا وَبَالَ أَمْرِهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٥﴾ ذَلِكَ بِأَنَّهُ
كَانَتْ تَأْتِيهِمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَقَالُوا أَبَشَرٌ يَهْدُونَنَا فَكَفَرُوا
وَتَوَلَّوْا وَاسْتَغْنَى اللَّهُ وَاللَّهُ غَنِيٌّ حَمِيدٌ ﴿٦﴾

5. Daha önce inkâr edenlerin haberi size gelmedi mi? Onlar yaptıklarının cezasını tattılar. Ayrıca onlar için acıklı bir azap da vardır.

6. Çünkü peygamberleri onlara açık mucizeler getirmişti fakat onlar; "Bir insan mı bize yol gösterecek" dediler ve böylece inkâra sapıp yüz çevirdiler. Ancak Allah da muhtaç değildi. Allah elbette övülmeye layıktır.

Kur'ân'ın sık sık önceki dönem insanlarından örnekler vermesi, toplumların da birtakım kanunlara tabi olduklarını gösterir. Örneğin burada önceki toplumların, açık mucizeler getiren peygamberlerini yalanlayıp insan bir peygamberin kendilerine yol gösteremeyeceğini söylemeleri sonucunda yaptıklarının cezasını bu dünya hayatında da gördüklerine dikkat çekiyorsa aynı yolu izleyenlerin de aynı şekilde yaptıklarının cezasını bu dünya hayatında da çekeceklerine işarettir.

Peygamberin bir beşer yani insan olmaması gerektiğini savunanlar geçmişte de müşrik toplumlar olmuştur. Müşrik toplumların bir peygamberin insan olmaması, bir melek olması gerektiğini savunmaları garip karşılanabilir. Çünkü onlardan melekleri Allah'a ortak koşanlar olmakla birlikte salih kimseleri ve insanlara iyilik edip fakirleri gözetmiş olanları veya kahramanları da Allah'a ortak koşuyorlardı. Dolayısıyla bir insanı Allah'a ortak koşabiliyor ama peygamber olmasını yadırgıyorlardı. Bizce bunun birkaç sebebi vardır:

a. Allah'ı hakkıyla takdir etmemeleri ve yaratan ile yaratılan arasındaki farkı yeterince kavrayamamaları: *"Onlar Allah'ı hakkıyla anlayamadılar."* (En'âm 6/91; Hac 22/74: Zümer 39/67).

b. Bu gibi meseleleri yeterince ciddiye alıp üzerinde düşünmemeleri yani samimiyet eksikliği. Birçok âyette onların akıllarını kullanmadıkları belirtilmektedir. Akıllarını kullanmış olsalardı böyle bir iddia ileri süremezlerdi.

c. Allah'a ortak koştukları kimseler ölmüş kimselerdir ve onlar hakkında uydurulan olağanüstülüklerle onları efsaneleştirip, insan üstüne çıkarmaları. Allah'a ortak koştukları kimselere yakıştırdıkları efsanevi yücelik ve üstünlüğü peygamberlerde bulamıyorlar. O ortak koştukları kimselere göre peygamberler sıradan kimseler olarak kalmaktadır.

Belirtelim ki Allah'a ortak koşmanın en önemli sebeplerinden biri, iyi kimselerin olduğundan fazla yüceltilmeleridir. Yücelttikleri bu kişiler bir peygamber veya melek de olabilir.

d. Bir peygamberin insan olmasını kabul etseler bile kendi değer yargıları içerisinde toplumun zenginlerinden, meşhur kodamanlarından veya kahramanlarından biri olmalı. Mesela Peygamberimiz gibi öksüz büyümüş, malmülkü olmayan biri olmamalı.

Bazen bu sebeplerin toplamı, bazen bir kısmı peygamberin beşer olmaması gerektiği şeklindeki iddialarında etkin oluyordu ama temel sebep her zaman için akıllarını kullanmamalarıdır.

Onlar bu tavırlarının vebalini bu dünya hayatında çektiler, fakat asıl acıklı azabı ahirette çekeceklerdir.

Allah'ın peygamberlerini açık delillerle göndermesi yine insanların yararınadır. Onlar yüz çevirip gittilerse istedikleri yere gitsinler, bunun Allah'a bir zararı yoktur. Allah insanların inanmalarına muhtaç değildir.

زَعَمَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنْ لَنْ
يُبْعَثُوا قُلْ بَلَى وَرَبِّي لَتُبْعَثُنَّ ثُمَّ لَتُنَبَّؤُنَّ بِمَا عَمِلْتُمْ وَذَلِكَ
عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴿٧﴾ فَآمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَالنُّورِ الَّذِي أَنْزَلْنَا

وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٨﴾ يَوْمَ يَجْمَعُكُمْ لِيَوْمِ الْجَمْعِ ذٰلِكَ يَوْمُ التَّغَابُنِ
وَمَنْ يُؤْمِنْ بِاللّٰهِ وَيَعْمَلْ صَالِحًا يُكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّـَٔاتِه۪ وَيُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْر۪ي
مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِد۪ينَ ف۪يهَٓا اَبَدًاۜ ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظ۪يمُ ﴿٩﴾
وَالَّذ۪ينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَٓا اُو۬لٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِ خَالِد۪ينَ
ف۪يهَاۜ وَبِئْسَ الْمَص۪يرُ ﴿١٠﴾

7. İnkâr edenler, yeniden diriltilmeyeceklerini ileri sürdüler. De ki: "Hayır, Rabbim hakkı için kesinlikle yeniden diriltileceksiniz ve sonra yaptıklarınız size haber verilecektir. Bu da Allah için çok kolaydır.

8. O halde Allah'a, peygamberine ve indirdiğimiz nura/Kur'ân'a iman edin. Allah, yaptıklarınızdan haberdardır.

9. Toplama günü için sizi topladığı gün; işte o gün, teğabun/aldanma günüdür. Kim Allah'a iman edip salih amel işlemişse Allah onun kötülüklerini örter ve onu zeminlerinde ırmakların çağlayıp aktığı, içlerinde ebedi kalacakları cennetlerde ağırlar. İşte büyük kurtuluş budur.

10. İnkâr edip âyetlerimizi yalanlayanlara gelince, işte onlar, içinde ebedi kalacakları ateşin ehlidirler. Orada ebedi kalacaklardır. Ne kötü dönüş yeridir o.

Müşriklerin öldükten sonra dirilmeyi inkârları pek çok âyette dile getirilmektedir. "**Toprak olduktan sonra yeniden mi diriltileceğiz?**" (Ra'd 13/5). **"Şu çürümüş kemikleri kim diriltecek?"** (Yasin 36/78) diyorlardı. Müşrikler arasında yaygın inanç buydu. Eğer gerçekten yeniden diriltilme söz konusu olsa bu takdirde putlarının Allah katında kendilerine şefaat edeceklerine inanıyorlardı.

da tam olarak almıyorsa, bu durumda insanlar, her şeyi mükemmel bir ölçü ve dengede yaratan Allah'ın huzuruna çıkıp yaptıklarının hesabını verecek ve yaptıklarının karşılığını almakla denge tamamlanmış olacaktır.

Ölümden sonra diriltmenin imkân dâhilinde oluşunun en önemli delili ilk diriltmedir. Her şeyi ve bu arada insanı yoktan var edebilen Allah, insanı ölümünden sonra diriltmeye de elbette kadirdir.

Ölümden sonra dirilmek ve Allah'ın huzuruna çıkıp dünya hayatında yapılanların hesabını vermek gerçek olduğuna göre, **"Allah'a, Peygamberine ve indirdiğimiz nura/Kur'ân'a iman edin. Allah, yaptıklarınızdan haberdardır."**

Kur'ân, *nur* olarak nitelenmektedir. Zira Kur'ân'sız insan karanlıklar içerisindedir. Nereden gelmiştir? Nereye gidecektir? Bu soruların doğru cevabını Kur'ân'da bulur, böylece şaşkınlıktan kurtulur. Aklın cevabına ulaşamayacağı gaybi konularda yolu aydınlatan Kur'ân'dır. Aslında bu nur, hayatın her safhasında insanın yolunu aydınlatmaktadır.

"**Toplama günü için sizi topladığı gün; işte o gün, teğabun/aldanma günüdür. Kim Allah'a iman edip salih amel işlemişse onun kötülüklerini örter ve onu altından nehirlerin aktığı cennetlere sokar. Orada ebedi kalacaklardır. İşte büyük kurtuluş budur.**"

Teğabun kelimesinin kök harfleri olan *ğabn* alışverişte kullanılan bir terimdir. Alışverişte karşı tarafı, farkına varmayacağı bir şekilde aldatmak; az bir malı değerinden fazlaya satmak veya bir malı değerinden az pahayla satın almaktır. Kelime olarak *teğabun* ise *karşılıklı aldanma, aldatma* anlamındadır. Bütün insanların mahşer alanına, hayatlarının en büyük ve en önemli ticaretlerinin sonucuyla karşılaşmak üzere hesap vermek için toplatıldıkları gün, şirk koşanlar ve peygamberlerine karşı çıkanlar büyük bir oyuna geldiklerinin ve aldandıklarının farkına varacaklardır. Bu dünya hayatında iman edenlerin aldanıp oyuna geldiklerini sananlar, mahşerde oyuna gelenlerin kendileri olduklarının farkına varacaklardır. İşlemiş oldukları kötülükler bir bir yüzlerine vurulacak, buna karşılık iman edenlerin kötülüklerinin üstü örtülecektir. Onlar altlarından nehirlerin aktığı bahçelere bir daha çıkmamak ve orada ebedi kalmak üzere güzel meskenlere yerleştirileceklerdir. Diğer yandan **İnkâr edip âyetlerimizi yalanlayanlara gelince, işte onlar, içinde ebedi kalacakları ateşin ehlidirler. Orada ebedi kalacaklardır. Ne kötü dönüş yeridir o.**"

مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ
إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ وَمَنْ يُؤْمِنْ بِاللَّهِ يَهْدِ قَلْبَهُ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ
عَلِيمٌ ﴿١١﴾ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ فَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ
فَإِنَّمَا عَلَىٰ رَسُولِنَا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿١٢﴾ اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ
وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١٣﴾

11. Allah'ın izni dışında hiçbir musibet isabet etmez. Ve her kim de iman ederse Allah onun kalbini doğruya iletir. Üstelik Allah, her şeyi bilendir.

12. Allah'a itaat edin ve elçisine itaat edin. Ama yüz çevirirseniz bilin ki Peygamber'e düşen sadece apaçık tebliğ etmektir.

13. Allah, kendisinden başka hiçbir ilâh olmayandır. O halde müminler yalnızca Allah'a tevekkül etsinler.

Allah'ın izni olmadan hiçbir şey olmaz. Allah'ın izni bir muamma değildir. Allah evren için ve toplumlar için birtakım kurallar koymuştur. Başarıya ulaşmak isteyen, başarı için Allah'ın koyduğu kuralların gereğini yapar ve başarıya ulaşır. Bu kurallara uymayan ise başarısız olur. Allah'ın iznini de bu çerçevede değerlendirmek gerekir. "**Her kim de iman ederse Allah kalbini doğruya iletir**" cümlesi, bunu açıkça ortaya koymaktadır. Çünkü Allah iman eden kimsenin kalbine hidayet veriyor. Durup dururken Allah ne kimseyi hidayete kavuşturur ne de delâlete. Seçim tamamen insanın elindedir. Zaten insanın hidayeti seçmesine de delâleti seçmesine de izni vardır.

Allah'ın koyduğu kurallar çerçevesinde gerçekleştiğine iman ederek musibete sabretmek, kalbin hidayete yönlendirilmesi konusunda kurallardan biridir. Ayrıca Allah'a ve Peygambere itaat etmek, musibetin kolay bir şekilde atlatılmasına neden olur.

Peygamber sadece Allah'ın kurallarını tebliğ eder, bunun ötesinde bir sorumluluğu yoktur.

O halde yapılacak şey, Allah'a tevekkül etmek ve O'nun koyduğu kurallara riayet etmektir.

İman eden kişi, başarıya ulaşmak istiyorsa imanın bir gereği olarak Allah'ın koyduğu kurallara sarılsın.

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُٓوا اِنَّ
مِنْ اَزْوَاجِكُمْ وَاَوْلَادِكُمْ عَدُوًّا لَكُمْ فَاحْذَرُوهُمْۚ وَاِنْ
تَعْفُوا وَتَصْفَحُوا وَتَغْفِرُوا فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَح۪يمٌ ﴿١٤﴾
اِنَّمَٓا اَمْوَالُكُمْ وَاَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌۜ وَاللّٰهُ عِنْدَهُٓ اَجْرٌ عَظ۪يمٌ ﴿١٥﴾
فَاتَّقُوا اللّٰهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ وَاسْمَعُوا وَاَط۪يعُوا وَاَنْفِقُوا خَيْرًا
لِاَنْفُسِكُمْۜ وَمَنْ يُوقَ شُحَّ نَفْسِه۪ فَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٦﴾ اِنْ تُقْرِضُوا
اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا يُضَاعِفْهُ لَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْۜ وَاللّٰهُ شَكُورٌ
حَل۪يمٌۙ ﴿١٧﴾ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْعَز۪يزُ الْحَك۪يمُ ﴿١٨﴾

14. Ey iman edenler! Eşlerinizden ve çocuklarınızdan öyleleri vardır ki sizin için bir düşmandır; onlardan sakının. Ne var ki affeder, kusurlarını görmezlikten gelir de üzerini örterseniz şüphesiz ki Allah, çok bağışlayandır, çok merhametlidir.

15. Mallarınız ve çocuklarınız bir imtihandır. Allah'ın yanında ise büyük bir mükafat vardır.

16. Bu nedenle gücünüz yettiğince Allah'a karşı gelmekten sakının; dinleyin, itaat edin ve kendiniz için infakta bulunun. Kim nefsinin cimriliğinden korunursa bilinsin ki bu kimseler kurtuluşa erenlerdir.

17. Eğer Allah'a güzel bir borç verirseniz Allah onu, sizin için kat kat arttırır ve sizi bağışlar. Allah şükretmeye çok karşılık verendir, çok hoş görülüdür.

18. "Gaybı da duyularla algılayabilen şeyleri de bilir; gücüne karşı gelinemeyen güç sahibidir ve herşeyi yerli yerince yapandır."

Eşlerin ve çocukların tamamının kastedilmediği ifadeden anlaşılmaktadır. Farklı inanç ve ahlâki değerlere sahip olsalar bile kişinin eşine ve çocuklarına bağlılığı, atacağı adımlarda onları hesaba katması söz konusudur. Burada sözü edilen, inanç ve değerlerin farklılığı durumunda ortaya çıkacak problemlerdir. Bu takdirde eş ve çocuklar, kişinin dini vecibelerini yerine getirmesine engel olabilir hatta onu inancından vazgeçirmeye bile çalışabilirler. Özellikle yeni İslam'a giren toplumlarla günümüzde olduğu gibi inanç ve ahlâki değerler açısından farklı bireyleri bir aile çatısı altında bulundurmak durumunda kalan toplumlarda buna çokça rastlanmaktadır. Sözünü ettiğimiz husus, hem erkek hem de kadın için söz konusu olabildiği gibi anne-baba ile çocukları arasında da olabilmektedir.

Kişi bazen eşinin veya çocuklarının kendisini inancının aksine şeyler yapmaya zorladıklarının veya sebep olduklarının farkına bile varamayabilir. Âyet bu meseleyi gündeme getirerek *"onlardan sakının"* demekle bunun farkına varamayanları daha fazla hassasiyet göstermeleri konusunda uyarmaktadır.

Aile bireyleri arasında inanç yahut değerler çatışması olsa bile affedici ve kusurlarını görmezlikten gelinerek bağışlayıcı bir yolun izlenmesi tavsiye edilmektedir. Değilse kaba ve kırıcı davranışlarla şiddete başvurma durumunda aile çatısı daha tahammül edilemez bir hal almakta, huzur ve sükûn olması gereken aile yuvası azaphaneye dönüşmektedir. Böyle bir durumda yanlış yolda olanların ıslah edilmeleri kapısı da kapanmış olmaktadır.

Günümüzde pek çok baba, birtakım yanlışlarından dolayı hamaset duygularıyla çocuklarına kaba davranmakta, onurlarını kırıcı söz ve davranışlarla onları daha tehlikeli davranış ve kötülüklerin kucağına itebilmektedir. Bu sebeple kişiden bağışlayıcı olması istendikten sonra **"şüphesiz ki Allah, çok bağışlayandır ve çok merhametlidir"** denilerek bağışlayıcı olmanın ve merhametle hareket etmenin önemine ikinci kez vurgu yapılmaktadır.

"Mallarınız ve çocuklarınız bir imtihandır. Allah'ın yanında ise büyük bir mükafat vardır."

Mal hırsı ve çocuk sevgisi dini emirleri yerine getirip yasaklarından sakınmak konusunda önemli engeller olarak karşımıza çıkabilir. Daha çok mal kazanma hırsı, haram yollardan mal kazanmayı ve çocuk sevgisi de haram yollara başvurmayı teşvik edebilir. Mesela kişi çocuklarının daha iyi bir geçim imkânına kavuşmaları için haram yollardan mal kazanmaya yönelebilir vs.

Âyet bu hususlara dikkat çekmekte, dinin emir ve yasaklarına riayet edil-

diği takdirde Allah katındaki mükâfatın çok daha önemli ve çok daha büyük olduğu ifade edilmektedir. Çünkü mal ve çocuklar için Allah'ın emir ve yasaklarına uymamakla elde edilebilecek mükâfat sadece bu dünya hayatıyla sınırlıdır. Oysa Allah'ın yanındaki mükâfat ebedi sürecek olan ahiretle ilgilidir. Akıllı ve gerçekten inanmış olan kişinin Allah katında kalıcı olan mükâfatı geçici olan mükâfatlara tercih edeceği kesindir.

"Bu nedenle gücünüz yettiğince Allah'a karşı gelmekten sakının; dinleyin, itaat edin ve infak ederek kendinize iyilik yapın. Kim nefsinin cimriliğinden korunursa işte onlar kurtuluşa erenlerdir."

Allah katındaki mükâfat kalıcı ve daha büyük olduğundan gücünüzün yettiğince Allah'ın emirlerine ve yasaklarına riayet edin. Mal hırsıyla haram yollardan mal kazanma yollarına başvurmak bir tarafa, malınızı Allah yolunda infak edin. Aslında infak ederken kendinize zarar vermiyorsunuz, bilakis kendinize iyilik etmiş oluyorsunuz. Nefsinizin cimriliğinden kurtulmanız ve Allah yolunda malınızı infak etmeniz sizi gerçek kurtuluşa götüren bir yoldur.

"Eğer Allah'a güzel bir borç verirseniz Allah onu, sizin için kat kat arttırır ve sizi bağışlar. Allah şükre çok karşılık verendir ve çok hoş görülüdür."

O'nun yolunda yapılmış infakı on katıyla hatta yedi yüz katıyla mükâfat olarak size geri verecektir.

Bazı müfessirler Allah'a verilen güzel borçtan maksat, farz olan zekâttır demişlerdir. Bazıları, zekât dışında verilen sadakalardır demişlerdir. Bazıları da, ikisinden daha umumi olduğunu söylemişlerdir ki teşvik bağlamında yer alan bu ifadeye en uygun olanı bu görüştür.

Kuşkusuz, burada *"Allah'a borç vermek"*ten söz edilmesi, Allah'ın böyle bir borca ihtiyacı olduğunu anlatmaz. Allah yolunda her ne harcanırsa O'nun kesinlikle bunun karşılığını vereceğini anlatır. Yüce Allah'ın, kendi yolunda yapılmış olan harcamaları mükâfatlandırmayı taahhüt etmesi anlamına gelir. Allah yolunda harcamak, verdiği nimetler için Allah'a bir şükürdür ve Allah bu şükrü kabul edip onu kat kat mükâfatlandıracaktır.

"Gaybı da duyularla algılayabilen şeyleri de bilir; gücüne karşı gelinemeyen güç sahibidir ve herşeyi yerli yerince yapandır."

Yüce Allah insanların görüp bildiklerini de bilmediklerini de bilir. O, bilmekle de kalmaz, bilgisinin gereğini yerine getirecek güce de sahiptir.

Karşı konulamayacak bir güce sahip olması, sırf gücüne dayanarak işler yaptığı anlamına gelmez. O'nun her yaptığı mutlaka yerli yerincedir ve adaletine uygundur.

65.
Talâk Sûresi

Medine'de indirilmiş olup 12 âyettir. Aile sorunları ve boşamadan söz ettiği için bu adı almıştır.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

يَٓا اَيُّهَا النَّبِيُّ اِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَٓاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعِدَّتِهِنَّ

وَاَحْصُوا الْعِدَّةَۚ وَاتَّقُوا اللّٰهَ رَبَّكُمْۚ لَا تُخْرِجُوهُنَّ

مِنْ بُيُوتِهِنَّ وَلَا يَخْرُجْنَ اِلَّٓا اَنْ يَأْت۪ينَ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍۜ وَتِلْكَ

حُدُودُ اللّٰهِۜ وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللّٰهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُۜ لَا تَدْر۪ي

لَعَلَّ اللّٰهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذٰلِكَ اَمْرًا ﴿١﴾ فَاِذَا بَلَغْنَ اَجَلَهُنَّ

فَاَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ اَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَاَشْهِدُوا

ذَوَيْ عَدْلٍ مِنْكُمْ وَاَق۪يمُوا الشَّهَادَةَ لِلّٰهِۜ ذٰلِكُمْ

يُوعَظُ بِهِ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَمَنْ يَتَّقِ اللّٰهَ يَجْعَلْ
لَهُ مَخْرَجًا ﴿٢﴾ وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى
اللّٰهِ فَهُوَ حَسْبُهُ اِنَّ اللّٰهَ بَالِغُ اَمْرِهِ قَدْ جَعَلَ اللّٰهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا
﴿٣﴾ وَاللَّٓائِي يَئِسْنَ مِنَ الْمَحِيضِ مِنْ نِسَٓائِكُمْ اِنِ ارْتَبْتُمْ فَعِدَّتُهُنَّ ثَلٰثَةُ
اَشْهُرٍ وَاللَّٓائِي لَمْ يَحِضْنَ وَاُولَاتُ الْاَحْمَالِ اَجَلُهُنَّ اَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ
وَمَنْ يَتَّقِ اللّٰهَ يَجْعَلْ لَهُ مِنْ اَمْرِهِ يُسْرًا ﴿٤﴾ ذٰلِكَ اَمْرُ اللّٰهِ اَنْزَلَهُ اِلَيْكُمْ
وَمَنْ يَتَّقِ اللّٰهَ يُكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّـَٔاتِهِ وَيُعْظِمْ لَهُ اَجْرًا ﴿٥﴾
اَسْكِنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنْتُمْ مِنْ وُجْدِكُمْ وَلَا تُضَٓارُّوهُنَّ لِتُضَيِّقُوا
عَلَيْهِنَّ وَاِنْ كُنَّ اُولَاتِ حَمْلٍ فَاَنْفِقُوا عَلَيْهِنَّ حَتّٰى يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ فَاِنْ
اَرْضَعْنَ لَكُمْ فَاٰتُوهُنَّ اُجُورَهُنَّ وَأْتَمِرُوا بَيْنَكُمْ بِمَعْرُوفٍ وَاِنْ
تَعَاسَرْتُمْ فَسَتُرْضِعُ لَهُ اُخْرٰى ﴿٦﴾ لِيُنْفِقْ ذُو سَعَةٍ مِنْ سَعَتِهِ وَمَنْ قُدِرَ
عَلَيْهِ رِزْقُهُ فَلْيُنْفِقْ مِمَّٓا اٰتٰيهُ اللّٰهُ لَا يُكَلِّفُ اللّٰهُ نَفْسًا اِلَّا مَٓا اٰتٰيهَا
سَيَجْعَلُ اللّٰهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا ﴿٧﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Ey Peygamber! Kadınları boşadığınızda iddetlerini gözeterek boşayın ve bekleme sürelerini iyice hesaplayın. Rabbiniz olan Allah'tan korkun. Açık bir hayâsızlık yapmadıkları sürece ne siz onları evle-

rinden çıkarın ne de onlar kendileri çıksınlar. Bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa kendine haksızlık etmiş olur. Bilemezsin, belki Allah bunun ardından bir durum ortaya çıkarır.

2. **Bekleme sürelerini doldurduklarında ya onları uygun bir biçimde tutun yahut uygun bir biçimde onlardan ayrılın. Aranızdan adalet sahibi iki kişiyi de şahit tutun. Şahitliği ise Allah için dikkatlice yapın. İşte bu, Allah'a ve ahiret gününe inananlara verilen öğüttür. Kim Allah'tan korkarsa Allah ona bir çıkış yolu gösterir.**
3. **Ummadığı yerden ona rızık verir. Kim Allah'a güvenirse Allah ona yeter. Şüphesiz ki Allah, emrini yerine getirendir. Allah her şey için bir ölçü koymuştur.**
4. **Kadınlarınızdan iddetten kesilmiş olanların ibadetleriyle ilgili şüpheye düşerseniz bilesiniz ki onların iddetleri üç aydır. Âdet görmeyenler de böyledir. Hamile olanlara gelince, onların iddetleri doğum yapmalarıdır. Allah'tan her kim sakınırsa Allah da ona işinde bir kolaylık verir.**
5. **İşte bu, Allah'ın size indirmiş olduğu emridir. Her kim de Allah'tan sakınırsa Allah onun kötülüklerini örter ve onun için büyük bir ödül hazırlar.**
6. **O kadınları imkânlarınıza uygun olarak oturduğunuz yerde oturtun ve onları bezdirip** (evden çıkarmak için) **baskı altına almayın. Şayet hamile iseler doğum yapıncaya kadar geçimlerini sağlayın. Sonra sizin için emzirirlerse onlara ücretlerini verin ve aranızda güzellikle konuşup anlaşın. Eğer zorluk çıkar da anlaşamazsanız o zaman başka biri emzirsin.**
7. **Zengin olanlar zenginliğine göre harcasın; fakir olanlara gelince onlar da Allah ne verdiyse ona göre harcasın. Allah, kendi verdiği kadarı müstesna kimseyi gücünün üstünde bir şeyle sorumlu tutmaz. Allah pek yakında güçlüğün ardından bir kolaylık sağlayacaktır.**

Ailenin birliğinin devam ettirilmesi esastır. Ne var ki bazı durumlarda beraberliği devam ettirmemek, ettirmekten daha hayırlı hale gelmiş olabilir. Bunun kararını eşler ve özellikle koca verecektir. Karşılıklı anlaşarak boşanma ve bazı durumlarda kendini boşatma yetkisi kadına verilmişse de normal durumlarda yetki kocadadır.

Karısını boşamaya karar vermiş olan koca belirli aşamalardan geçerek bo-

şamayı gerçekleştirmek durumundadır. İlk âyette anlatılanların açılımı şöyledir:

Kesin boşamaya karar vermiş olan kişi, eşine yanaşmadığı temizlik döneminde bir talâkla onu boşar. Kadın bir talâkla boşanmış olur ama evlilik sona ermiş değildir. Bir görüşe göre boşamayı izleyen üç, diğer bir görüşe göre iki âdet dönemi sona erinceye kadar kadın aynı evde oturmaya devam eder. Bu süre içerisinde koca evliliği sürdürme isteğini söz veya davranışlarıyla belirtecek olursa yeni bir nikâh akdine ihtiyaç olmaksızın evliliğini devam ettirir. Dönme söz konusu olmadığı takdirde süre dolunca boşama kesinlik kazanır ve eşler birbirlerinden ayrılmış olurlar. Daha sonra bir araya gelmek isterlerse yeniden nikâh kıyılır. Ama erkek bir daha o kadınla evlenme imkânını da ortadan kaldıracak şekilde üç talâkın tamamını kullanmak istiyorsa üç temizlik veya diğer görüşe göre iki temizlik dönemi sonunda ikinci kez boşar ve yine aynı süre bekler. O sürenin sonunda da üçüncü kez boşar. Artık o kadın dönüşü olmayan bir boşama ile boşanmış olur. Tekrar evlenebilmeleri için kadının normal şartlarda başka biriyle evlenmiş ve yine normal şartlarda boşanmış olması gerekir. Eski kocasıyla tekrar bir araya gelebilmek için yapay nikâh ve boşama geçerli değildir.

İlk âyette sözü edilen **“iddetlerini gözeterek boşayın ve bekleme sürelerini iyice hesaplayın”** ifadesiyle kastedilen anlattığımız süreçtir. Bu süreç boyunca kadın evinden ayrılmaz. Kocası da onu evden atamaz. **“Bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa kendine haksızlık etmiştir.”**

Sözü edilen sürenin uzun tutulmasının hikmeti âyetin sonunda şu şekilde ifade edilmektedir: **“Bilemezsin, belki Allah bunun ardından bir durum ortaya çıkarır.”** Yani bu süre içerisinde belki problemlerini çözer veya hatalarını anlayıp düzeltir de evliliklerini devam ettirirler. Söz konusu sürenin beklenmesi hamile olup olmadıklarını da ortaya çıkaracaktır.

İkinci âyette bekleme süreleri boyunca kadınlara iyi davranılması ve eğer kesin ayrılığa karar verilmişse de hakları gözetilerek güzel bir biçimde ayrılığın gerçekleşmesi istenmektedir.

Nikâh akdi nasıl iki şahit huzurunda yapılmışsa, boşama da adalet sahibi iki şahit huzurunda yapılır. Ne var ki, Ehl-i Sünnet fakihleri nikâh akdinde şahitlerin hazır bulunmalarını şart koşarken burada bu şartı koşmamış, boşamanın sonradan şahitler tarafından duyulmuş olmasını yeterli görmüşlerdir. Onlara göre boşayan kişinin boşaması, şahit huzurunda olmasa da gerçekleşmiştir.

İkinci âyetin sonundaki: **İşte bu, Allah'a ve ahiret gününe inananlara**

verilen öğüttür. Kim Allah'tan korkarsa, Allah ona bir çıkış yolu gösterir" cümleleriyle bunları takip eden âyetlerde, boşama gibi sıkıntılı anlarda Müslüman'ın hayata bakışını belirleyen ilkeler zikredilmektedir. Buna göre Müslüman kişi, sıkıntılı anlarında da Allah'ın emir ve yasaklarını gözetmeli, Allah'a duyduğu güven ve O'na sadakati sarsılmamalıdır. Böyle davrandığı takdirde Allah kendisine o sıkıntıyı aşma yolunu gösterir. Hiçbir sıkıntının aşılamaz olduğunu düşünmemeli, Allah'ın yardımıyla her türlü sıkıntıyı aşabileceğine inanmalı ve Allah'a güvenmelidir.

4. âyette iddetten kesilmiş yahut iddet görmeyen kadınlar konusunda şüpheye mahal vermemek için onların iddetlerinin üç ay olduğu belirtilmektedir. Hamile kadınların iddetleri ise doğurmalarıdır.

وَكَاَيِّنْ مِنْ قَرْيَةٍ عَتَتْ عَنْ اَمْرِ رَبِّهَا
وَرُسُلِهٖ فَحَاسَبْنَاهَا حِسَابًا شَدٖيدًاۙ وَعَذَّبْنَاهَا عَذَابًا نُكْرًا ﴿٨﴾
فَذَاقَتْ وَبَالَ اَمْرِهَا وَكَانَ عَاقِبَةُ اَمْرِهَا خُسْرًا ﴿٩﴾ اَعَدَّ اللّٰهُ لَهُمْ عَذَابًا
شَدٖيدًاۙ فَاتَّقُوا اللّٰهَ يَٓا اُولِي الْاَلْبَابِۚ اَلَّذٖينَ اٰمَنُواۚ قَدْ اَنْزَلَ اللّٰهُ
اِلَيْكُمْ ذِكْرًاۙ ﴿١٠﴾ رَسُولًا يَتْلُوا عَلَيْكُمْ اٰيَاتِ اللّٰهِ مُبَيِّنَاتٍ لِيُخْرِجَ
الَّذٖينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّورِۜ وَمَنْ يُؤْمِنْ
بِاللّٰهِ وَيَعْمَلْ صَالِحًا يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرٖي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدٖينَ
فٖيهَٓا اَبَدًاۜ قَدْ اَحْسَنَ اللّٰهُ لَهُ رِزْقًا ﴿١١﴾ اَللّٰهُ الَّذٖي خَلَقَ سَبْعَ
سَمٰوَاتٍ وَمِنَ الْاَرْضِ مِثْلَهُنَّۜ يَتَنَزَّلُ الْاَمْرُ بَيْنَهُنَّ لِتَعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ
عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدٖيرٌۙ وَاَنَّ اللّٰهَ قَدْ اَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا ﴿١٢﴾

8. Nice kent halkı Rabbinin ve peygamberinin emirlerine karşı çıktı da onları çetin bir hesaba çektik ve onlara eşi benzeri görülmemiş bir azap verdik.

9. Böylece yaptıklarının vebalini çektiler ve sonları hüsran oldu.

10. Allah onlara şiddetli bir azap hazırlamıştır. Öyleyse ey iman etmiş olan akıl sahipleri, Allah'tan korkun. Kuşkusuz, Allah size bir öğüt/uyarı indirmiştir.

11. Bir Peygamber indirmiştir; iman edip salih amel işleyenleri karanlıklardan aydınlığa kavuşturmak için onlara Allah'ın apaçık âyetlerini okuyan... Her kim Allah'a iman eder ve iyi şeyler yaparsa onu, zeminlerinde ırmakların çağlayıp aktığı, içinde ebedi kalacakları cennetlerde ağırlar. Allah o kimseye gerçekten güzel bir rızık vermiş olacaktır.

12. Yedi göğü ve yerden de bir o kadarını yaratan, Allah'tır. O'nun emri bunlar arasında inip durur ki Allah'ın her şeye güç yetirdiğini ve yine Allah'ın bilgi yönüyle her şeyi ihata etmiş olduğunu bilesiniz.

Önceki âyetlerde anlatılan ilkelere riayet eden toplumların aksine hareket eden ve özellikle aile kurumunda Allah'ın ve peygamberinin emirlerine karşı gelen nice kent helak edilmiştir. Onlar hem bu dünyada türlü türlü azap şekilleriyle helak edildiler hem de ahirette şiddetli bir azaba çarptırılacaklardır. Hem dünya hayatında helak edilmeleri hem de ahirette şiddetli bir azaba çarptırılmaları kendilerinin yaptıkları sebebiyledir. Allah kimseye zulmetmez.

10. âyette, Allah ve peygamberinin emirlerine karşı çıkanlar için şiddetli bir azap hazırlandığı belirtilirken akıl sahibi müminlerin dikkatleri çekilmekte ve bu duruma düşmemeleri konusunda uyarılmaktadırlar. Bunun yolu kendilerine gönderilmiş olan peygamberi dinlemeleridir.

Bu Peygamber, daha önce içinde bulundukları karanlıklardan onları aydınlığa kavuşturuyor ve onlara anlaşılması kolay olan Allah'ın âyetlerini okuyor. Onlar bu âyetlerde anlatılanları yerine getirecek olurlarsa karanlıklardan kurtulup aydınlığa kavuşmuş olurlar. Öteki dünyada da altlarından nehirlerin aktığı cennetlere kavuşacaklardır.

66.
Tahrîm Sûresi

Medine'de indirilmiş olup 12 âyettir.

Bir önceki sûre gibi Peygambere hitapla başlayan sûre, Peygamberin bazı yiyecekleri kendisine haram kılmasını konu edindiği için bu adı almıştır.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

يَٓا اَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَٓا اَحَلَّ اللّٰهُ لَكَۚ تَبْتَغ۪ي مَرْضَاتَ اَزْوَاجِكَۜ وَاللّٰهُ
غَفُورٌ رَح۪يمٌ ﴿١﴾ قَدْ فَرَضَ اللّٰهُ لَكُمْ تَحِلَّةَ اَيْمَانِكُمْۚ وَاللّٰهُ مَوْلٰيكُمْۚ
وَهُوَ الْعَل۪يمُ الْحَك۪يمُ ﴿٢﴾ وَاِذْ اَسَرَّ النَّبِيُّ اِلٰى بَعْضِ اَزْوَاجِه۪ حَد۪يثاًۚ فَلَمَّا
نَبَّاَتْ بِه۪ وَاَظْهَرَهُ اللّٰهُ عَلَيْهِ عَرَّفَ بَعْضَهُ وَاَعْرَضَ عَنْ بَعْضٍۚ فَلَمَّا
نَبَّاَهَا بِه۪ قَالَتْ مَنْ اَنْبَاَكَ هٰذَاۜ قَالَ نَبَّاَنِيَ الْعَل۪يمُ الْخَب۪يرُ ﴿٣﴾
اِنْ تَتُوبَٓا اِلَى اللّٰهِ فَقَدْ صَغَتْ قُلُوبُكُمَاۚ وَاِنْ تَظَاهَرَا عَلَيْهِ فَاِنَّ اللّٰهَ
هُوَ مَوْلٰيهُ وَجِبْر۪يلُ وَصَالِحُ الْمُؤْمِن۪ينَۚ وَالْمَلٰٓئِكَةُ بَعْدَ ذٰلِكَ

ظَهِيرٌ ﴿٤﴾ عَسٰى رَبُّهُٓ اِنْ طَلَّقَكُنَّ اَنْ يُبْدِلَهُٓ اَزْوَاجًا خَيْرًا مِنْكُنَّ
مُسْلِمَاتٍ مُؤْمِنَاتٍ قَانِتَاتٍ تَٓائِبَاتٍ عَابِدَاتٍ سَٓائِحَاتٍ ثَيِّبَاتٍ
وَاَبْكَارًا ﴿٥﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Ey Peygamber! Eşlerinin gönlünü hoş hoş tutmak arzusuyla Allah'ın sana helal kıldığı şeyleri niçin kendine haram kılıyorsun? Allah çok bağışlayandır, çok merhametlidir.**
2. **Allah size, kefaretini vererek yeminlerinizi çözmenizi meşru kılmıştır. Allah'tır sizin mevlânız. O bilendir ve her şeyi yerli yerince yapandır.**
3. **Peygamber, eşlerinden birine gizlice bir şey söylemişti. Fakat eşi, o sırrı başkalarına haber verip Allah da bunu Peygamber'e haber verince, Peygamber bunun bir kısmını bildirmiş bir kısmından da vazgeçmişti. O, eşine bunu haber verdiğinde, eşi: "Bunu sana kim haber verdi?" dedi. Peygamber: "Her şeyi bilen, her şeyden haberdar olan bana haber verdi" diye cevapladı.**
4. **İkiniz de Allah'a tövbe ederseniz** (iyi olur)**. Çünkü ikinizin de kalbi kaymıştır. Şayet ona karşı birbirinize destek çıkarsanız bilesiniz ki Allah kati surette onun mevlâsıdır. Ayrıca Cebrail, müminlerin iyileri ve melekler de ona destektir.**
5. **Şayet o sizi boşayacak olursa Allah ona sizden daha hayırlı, Allah'a teslim olmuş, inanmış, sebat ederek itaat eden, tövbe eden, ibadet eden, oruç tutan dul ve bakire eşler verecektir.**

Âyetten de bu konuda yapılan rivâyetlerden de burada sözü edilen *"Peygamberin haram kılması"* ile şer'i anlamda haram kılma kastedilmemekte, helal olan bir şeyi kendisine yasaklaması kastedilmektedir. Sıradan bir insanın bile helal olan bir şeyi -sağlık gibi bir durum söz konusu olmadan- kendisine yasaklaması doğru bir davranış değilken bir peygamber için bunun sonuçlar çok daha büyük olumsuzluklara sebep olur. Zira Peygamber, diğer insanların örnek aldığı ve davranışlarını din olarak algıladığı kimsedir. Eğer Peygambe-

rin bu davranışı düzeltilmeseydi kimileri kendiliğinden bazı helalleri yasaklama yoluna bile gidebilirdi.

Söz konusu rivayetlerin daha tutarlı gibi görüneni özet olarak şöyledir: Peygamber, hanımlarından birinin yanında bal şerbeti içmiş, bunu kıskanan diğer hanımları -böyle olmadığı halde- Peygambere ağzından meğafir kokusu geldiğini söylemişlerdir. *Meğafir*, başkasına rahatsızlık veren kokuya sahip bir çiçektir. Arı, balını bu çiçekten alırsa balında meğafir kokusu olur. Peygamber (s.a.v.), ağzının kokmasından ve başkasına rahatsızlık vermekten titizlikle kaçınırdı. Bu yüzden bir daha bal şerbeti içmeyeceğini ve onu kendisine yasakladığını söylemiş, bu olay üzerine ilk âyet indirilmiştir.

Âyetin sonunda **"Allah çok bağışlayandır, çok merhametlidir"** denilmesi, Peygamberinin bu davranışını bağışladığına delildir.

Peygamberin bir daha bal yemeyeceğini söylerken yemin ettiğini bildiren rivayetler de vardır, etmediğini söyleyenler de. Yemin etmişse yahut söylediği, yemin anlamı taşıyor idiyse ikinci âyette belirtildiği üzere yemin kefaretini de ödemiştir.

Peygamberin başından geçen olayın Kur'ân'da yer alması, hem onun aile hayatı hakkında bize bilgi vermekte hem de yanlış bir yemin yaptığımızda söz konusu yemini nasıl çözeceğimizi öğretmektedir. Allah, yararımıza olan şeyleri bilir, emir ve yasaklarının her biri bizim yararımızadır. Bütün yol göstermeleri de yerli yerincedir.

Peygamber, eşlerinden birine, diğer eşinin yanında bal şerbeti içtiğini ve bir daha içmeyeceğini söyledikten sonra o eşinden bunu kimseye söylememesini istemişti. Belki de Allah'ın helal kıldığı bir şeyi kendisine yasaklayarak hanımlarının gönlünü aldığını kimsenin duymasını istememişti. Ne var ki o eşi, sırrını bir başkasına çıtlatmaktan imtina etmemişti. Buna rağmen vahiy gelip durumu haber verdiğinde Peygamber, o eşini daha fazla mahcup etmemek için kendisine bildirilenin bir kısmını ona söylemişti. Eşi: **"Bunu kim sana haber verdi?"** dediğinde de, Peygamber: **"Her şeyi bilen ve her şeyden haberdar olan bana haber verdi"** diye cevap vermişti.

Olayda Peygamber hanımlarına önemli bir mesaj vardır. Böylece onlara sıradan birinin değil, Peygamberin hanımları oldukları hatırlatılmıştır. Onlar davranışlarını buna göre düzenlemeli, diğer kadınlardan daha titiz davranmalılar.

Peygamber, hak mücadelesinin başında bulunuyordu ve evinde Müslümanları ilgilendiren önemli sırlar konuşulur ve kararlar alınırdı. Şayet bu sırlar dışarıya aktarılırsa Peygamberin yaptığı mücadele büyük zararlar görebilir-

di. Bu sebeple Peygamber eşleri sır meselesinde daha titiz davranmak zorunda idiler.

Sırrın kendisine ifşa edildiği ve Peygambere, *"ağzından meğafir kokusu geliyor diyelim"* diye plan kuran eşinin de sırrı ifşa eden eşinin de aşağıdaki âyette kalp eğriliğiyle nitelenmelerinin sebebi budur.

"İkiniz de Allah'a tövbe ederseniz (iyi olur)**. Çünkü ikinizin de kalbi kaymıştır. Şâyet ona karşı birbirinize destek çıkarsanız, bilesiniz ki Allah kati surette onun mevlâsıdır. Ardından Cebrail, müminlerin iyileri ve melekler de ona destektir."**

Sırrı ifşa eden eşinin de plan kuran eşinin de bu yaptıklarından pişmanlık duyarak tövbe etmeleri ve Peygamberin sevdiğini sevip istemediğinden uzak durmaları kendi yararlarınadır. Çünkü bu davranışları, kalplerinin kaydığını göstermektedir. Ama Peygamberin aleyhine ittifak kurup birbirlerine arka çıkacak olurlarsa bilsinler ki Allah onun mevlasıdır. Cebrail, iyi müminler ve diğer melekler ona destek çıkacaklardır.

Peygamber ve onun eşleriyle bu şekildeki detay bilgiler, peygamber inancımızın şekillenmesi bakımından önemlidir. Eğer Peygamber geleceği biliyor olsaydı o eşine bal şerbeti içtiğini söylemezdi.

"Şayet o sizi boşayacak olursa Allah ona sizden daha hayırlı, Allah'a teslim olmuş, inanmış, sebat ederek itaat eden, tövbe eden, ibadet eden, oruç tutan dul ve bakire eşler verecektir."

Peygamberin eşlerini kırmamak konusunda titizlik göstermesi onlarda *"ben vazgeçilmezim"* gibi bir duygunun oluşmasına neden olmuş olabilir. Ama bu tür davranışları Peygamberi üzer ve nihayet iş onları boşamaya kadar gidebilir. Bu takdirde Allah Peygambere onlardan daha hayırlı ve sırlarını ifşa etmeyen itaatkâr eşler nasip edecektir.

Yukarıda da dikkat çektiğimiz gibi Peygamberle eşleri arasında geçenlerin bu şekilde bütün insanların okuyacakları Kur'ân'da yer alması, diğer Müslümanlar için örnek alınacak hususlar içermesinden dolayıdır. Ayrıca günümüzde yaşayan insanlara da nasıl bir Peygambere iman ettiklerini öğretmektir. Peygambere iman, sadece onun Allah tarafından peygamberlikle görevlendirildiğini bilmekle sınırlı değildir. O Peygamber, çevresindekilere nasıl davranıyordu? Eşleriyle ilişkileri nasıldı? Eşleri nasıldı? Ona nasıl destek veya köstek oluyorlardı? vs. İşte bütün bunlar, Peygambere imanı ilgilendiren şeylerdir ve bütün bunlar, Peygamberin bir ilâh değil bir insan olduğunu, eşlerinin de diğer kadınlar gibi kimi konularda kaprisleriyle hareket ettiklerini göstermektedir.

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا قُٓوا اَنْفُسَكُمْ وَاَهْل۪يكُمْ نَارًا
وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ عَلَيْهَا مَلٰٓئِكَةٌ غِلَاظٌ شِدَادٌ
لَا يَعْصُونَ اللّٰهَ مَٓا اَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ ﴿٦﴾ يَٓا اَيُّهَا
الَّذ۪ينَ كَفَرُوا لَا تَعْتَذِرُوا الْيَوْمَۜ اِنَّمَا تُجْزَوْنَ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٧﴾
يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا تُوبُٓوا اِلَى اللّٰهِ تَوْبَةً نَصُوحًاۜ
عَسٰى رَبُّكُمْ اَنْ يُكَفِّرَ عَنْكُمْ سَيِّـَٔاتِكُمْ وَيُدْخِلَكُمْ
جَنَّاتٍ تَجْر۪ي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُۙ يَوْمَ لَا يُخْزِي اللّٰهُ النَّبِيَّ
وَالَّذ۪ينَ اٰمَنُوا مَعَهُۚ نُورُهُمْ يَسْعٰى بَيْنَ اَيْد۪يهِمْ وَبِاَيْمَانِهِمْ
يَقُولُونَ رَبَّنَٓا اَتْمِمْ لَنَا نُورَنَا وَاغْفِرْ لَنَاۚ اِنَّكَ عَلٰى كُلِّ
شَيْءٍ قَد۪يرٌ ﴿٨﴾

6. Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi öyle bir ateşten koruyun ki onun yakıtı insanlar ve taşlardır. Onun başında sert ve güçlü melekler vardır. Onlar Allah'ın kendilerine emrettiği konularda itaatsizlik etmezler; emrolundukları herşeyi yaparlar.

7. Ey kâfirler! Bugün mazeret ileri sürmeyin; siz ancak yaptıklarınızın cezasını çekeceksiniz.

8. Ey iman edenler! Samimi bir tövbe ile Allah'a dönün. Umulur ki Rabbiniz elbette kötülüklerinizi örtecek ve sizi, zeminlerinde ırmakların çağlayıp aktığı cennetlerde ağırlayacaktır. O gün Allah, peygamberi ve onunla birlikte iman edenleri utandırmayacaktır. Nurları önlerinde ve sağlarında beraberlerinde yürür. "Ey Rabbi-

miz! Bizim için nurumuzu tamamla ve bizi bağışla çünkü sen her şeye gücü yetensin" derler.

Peygamberin ailevi bir probleminden söz edildikten ve onun bu problem karşısında takındığı tavır dile getirildikten sonra iman edenlerin tamamına hitap yöneltilmekte, ailelerinden sorumlu oldukları hatırlatılmaktadır. Kişi, sadece kendisinden sorumlu değildir, aile bireylerinin de ateşe girmemeleri konusunda çaba harcamaktan sorumludur. Şayet aile bireyleri, cehennem yolunu tutmuşsa gücü yettiğince buna engel olmaya çalışmalıdır.

İnsanlar genellikle aile bireylerinin dünyada müreffeh ve mutlu olmaları için gayret eder ve çalışırlar, ama ahiret hayatlarının mutluluğunu ihmal ederler. Oysa daha önemli olan ahiret mutluluğudur.

Aile reisi, gerek davranışıyla ve gerek sözleriyle aile bireylerine örnek olur; öncelikle sağlıklı bir inanca sahip olmalarına ve ardından dini vecibelerini yerine getirmelerine rehberlik eder. Ancak bunu yapabilmesi için öncelikle aile reisinin dini bilgilerle mücehhez olması ve kendisinin dini vecibelerini yerine getiriyor olması gerekir. Aile reisinin böyle bir donanımı yoksa yahut günümüzün yoğun dünya meşgaleleri nedeniyle çoğu zaman aile bireylerini dini yönden eğitmeyi yeterince yapamayabiliyorsa dini eğitim yapan kurumlara çocuklarını göndererek bu sorumluluğunu yerine getirmeye çalışması, işini kolaylaştıracaktır.

Âyetin "**kendinizi ve ailenizi ateşten koruyun**" dedikten sonra cehennemin yakıtının insanlardan ve taşlardan olacağına, cehennemden sorumlu meleklerin sert ve güçlü oluşlarına dikkat çekilerek oradan kaçışın mümkün olamadığını bildirmesi ciddi bir tehdittir. Ayet, bu görevinizi yerine getirmediğiniz takdirde siz ve çok sevdiğiniz aile bireyleriniz o cehennemin yakıtı olabilirsiniz imasında bulunulmaktadır.

Yakıtı insanlar ve taşlar olan cehenneme atılma günü geldiğinde kâfirler bir takım mazeretler ileri sürmeye kalkışacak ama mazeretleri kabul görmeyecektir. Kendilerine: "**Ey kâfirler! Bugün mazeret ileri sürmeyin, sadece yaptıklarınızın cezasını çekeceksiniz**" denilecektir.

Ey iman edenler! Samimi bir tövbe ile Allah'a dönün. Umulur ki Rabbiniz elbette kötülüklerinizi örtecek ve sizi, zeminlerinde ırmakların çağlayıp aktığı cennetlerde ağırlayacaktır. O gün Allah, peygamberi ve onunla birlikte iman edenleri utandırmayacaktır. Nurları önlerinde ve sağlarında beraberlerinde yürür. "Ey Rabbimiz! Bizim için nurumuzu tamamla ve bizi bağışla çünkü sen her şeye gücü yetensin" derler.

Samimi kelimesiyle tercüme ettiğimiz *nasuha* kelimesi samimi, ihlaslı anlamlarına gelir. Dolayısıyla *tövbeten nasuha*, kendisine nifak ve riya bulaşmamış, işlenmiş olan günahtan dolayı derin bir pişmanlık duyarak ve bir daha o günaha dönmeme konusunda kesin bir azimle içten yapılan tövbedir. O halde tövbede üç unsurun bulunması gerekmektedir:

a. İşlenen günahtan kesin bir şekilde vazgeçmek.

b. Onu işlemiş olmaktan pişmanlık duymak.

c. Benzeri bir günaha bir daha dönmemeye azmetmek.

Şayet işlenen günah, bir kimsenin haklarına zarar vermişse o haksızlığı telafi etmek.

Kişi bu şekilde tövbe ettiğinde Allah işlediği günahın üstünü örter ve o kişiyi bağışlar. Hesap günü, işlemiş olduğu iyilikler önünü aydınlatır. (Hadîd 57/12-13).

يَٓا اَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِق۪ينَ
وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْۜ وَمَأْوٰيهُمْ جَهَنَّمُۜ وَبِئْسَ الْمَص۪يرُ ﴿٩﴾
ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا لِلَّذ۪ينَ كَفَرُوا امْرَاَتَ نُوحٍ وَامْرَاَتَ
لُوطٍۜ كَانَتَا تَحْتَ عَبْدَيْنِ مِنْ عِبَادِنَا صَالِحَيْنِ فَخَانَتَاهُمَا
فَلَمْ يُغْنِيَا عَنْهُمَا مِنَ اللّٰهِ شَيْـًٔا وَق۪يلَ ادْخُلَا النَّارَ
مَعَ الدَّاخِل۪ينَ ﴿١٠﴾ وَضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا لِلَّذ۪ينَ اٰمَنُوا امْرَاَتَ
فِرْعَوْنَۢ اِذْ قَالَتْ رَبِّ ابْنِ ل۪ي عِنْدَكَ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ وَنَجِّن۪ي
مِنْ فِرْعَوْنَ وَعَمَلِه۪ وَنَجِّن۪ي مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِم۪ينَۙ ﴿١١﴾ وَمَرْيَمَ ابْنَتَ

عِمْرَانَ الَّتِيٓ اَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا فِيهِ مِنْ رُوحِنَا وَصَدَّقَتْ
بِكَلِمَاتِ رَبِّهَا وَكُتُبِهِ وَكَانَتْ مِنَ الْقَانِتِينَ ﴿١٢﴾

9. Ey Peygamber! Kâfirler ve münafıklarla kıyasıya mücadele et ve onlara karşı sert davran. Onların varacağı yer cehennemdir. Gidilecek o yer ne kötüdür!

10. Allah, inkâr edenlere Nûh'un karısı ile Lut'un karısını misal verdi. Bunlar, kullarımızdan salih iki kişinin nikâhlısı idiler. Ama onlara ihanet ettiler. Kocaları, Allah'tan gelen hiçbir şeyi onlardan savamadı. Böylece onlara: "Haydi, cehenneme girenlerle birlikte siz ikiniz de girin" dendi.

11. Allah, iman edenlere de Firavun'un karısını misal verdi. O; "Rabbim, bana kendi katında cennette bir ev yap ve beni Firavun'dan ve onun kötü işlerinden kurtar. Beni zalimler topluluğundan da kurtar" demişti.

12. Bir de, İmran kızı Meryem... O ırzını korumuş biriydi. Biz de bunun üzerine ona ruhumuzdan üfledik. O, Rabbinin sözlerini ve kitaplarını tasdik etmişti ve o gönülden itaat edenlerden olmuştu.

Kâfirlerle münafıkların tövbe ile bir ilişkileri yoktur. Onlar, İslam'la mücadele halindedirler. O halde Peygamber de onlarla mücadele halinde olmalıdır. Onlarla yapılacak mücadele, onların İslam'a karşı yürüttükleri mücadele tarzında ve ona denk olmalıdır. Onların mücadele tarzı delil ileri sürmek şeklinde ise onlarla mücadele de delil getirmek tarzında olmalıdır. Ama kaba kuvvete başvurmak, silaha başvurmak şeklinde olduğunda Peygamberin ve Müslümanların da onlarla mücadeleleri silaha başvurmak şeklinde olacaktır. İşte böyle bir durumda onlara karşı sert bir tavır takınılmalıdır. Onlar bu dünya hayatında Peygamber ve Müslümanların eliyle cezalandırılacakları gibi ahirette de onların varacağı yer cehennem olacaktır.

10. âyette Hz. Nûh ve Lut'un eşleri inkâr edenlere misal getirildikten sonra o eşlerin kocalarına ihanetlerinden söz edilmektedir. Buradaki *ihanet* le din konusundaki ihanetleri kastedilmektedir. İbnu Abbas ve başkalarından yapılan rivayetler bu doğrultudadır. (Taberi, XXX, 439; İbnu Atiyye, VI, 383). O iki kadın, kendi kocalarına iman etmemiş ve onlara karşı, inkâr edenlerin

safında yer alıp peygamber olan kocalarıyla mücadele etmişlerdir. Onlar, o peygamberlerin nikâhları altında ve onlarla aynı çatı altında yaşadıkları halde iman etmemişlerdir. Çünkü insanın kendi içinde bir cevher yoksa iyi kimselerle birlikte yaşaması onu düzeltmez.

Firavun'un karısı ise dünyanın en zalim ve en münkirlerinden birinin karısı olduğu halde kalbinde olan cevherden dolayı Hz. Musa'ya iman etmekten geri kalmamıştır. Bu sebeple 11. âyette bu mübarek kadın iman edenlere misal getirilmiştir.

Yine 10. âyette ihanet eden o iki kadının kocaları peygamber olmalarına rağmen Allah'ın o iki kadına verdiği cezayı savmaya güçlerinin yetmediğine dikkat çekilmesi önemlidir. Allah mutlak adalet sahibidir. O şunun veya bunun hatırı için adaletten sapmaz.

Allah, inkâr edenlere misal olarak iki kadını, Firavun'un karısını da iman edenlere misal verdikten sonra Hz. Meryem'i de 12. âyette misal vermektedir. Böylece iki inkâr eden kadına karşılık iki iman eden kadın misal veriliyor. İnkâr eden kadınlar iyi bir ortamda yaşadıkları halde inkâr etmişlerdi. Oysa iman eden kadınlardan biri, Firavun'un sarayında yani iman açısından kötü bir ortamda, Meryem ise mabette yani iyi bir ortamda yetişmişti. O halde iman ve küfür konusunda ortam önemli olmakla birlikte yalnız başına belirleyici bir etken olamıyor.

67.
Mülk Sûresi

*Mekke'de indirilmiş olup 30 âyettir. Adını ilk âyette geçen "**el-mülk**" kelimesinden almaktadır. Sûre başka isimlerle de bilinmektedir. Allah'ın kudreti ve tevhid ile ahiret inancı sûrenin temel konularıdır.*

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

تَبَارَكَ الَّذ۪ي بِيَدِهِ الْمُلْكُ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌۙ ﴿١﴾ اَلَّذ۪ي خَلَقَ الْمَوْتَ
وَالْحَيٰوةَ لِيَبْلُوَكُمْ اَيُّكُمْ اَحْسَنُ عَمَلًاۜ وَهُوَ الْعَز۪يزُ الْغَفُورُۙ ﴿٢﴾
اَلَّذ۪ي خَلَقَ سَبْعَ سَمٰوَاتٍ طِبَاقًاۜ مَا تَرٰى ف۪ي خَلْقِ الرَّحْمٰنِ مِنْ تَفَاوُتٍۜ فَارْجِعِ
الْبَصَرَۙ هَلْ تَرٰى مِنْ فُطُورٍ ﴿٣﴾ ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنْقَلِبْ اِلَيْكَ الْبَصَرُ
خَاسِئًا وَهُوَ حَس۪يرٌ ﴿٤﴾ وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَٓاءَ الدُّنْيَا بِمَصَاب۪يحَ وَجَعَلْنَاهَا
رُجُومًا لِلشَّيَاط۪ينِ وَاَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابَ السَّع۪يرِ ﴿٥﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Hükümranlık elinde olan, ne yücedir! Üstelik Onun her şeye gücü yeter.**
2. **O, hanginiz daha güzel işler yapacak diye sizi denemek için ölümü ve hayatı yaratandır. O, mutlak güç sahibidir, çok bağışlayandır.**

3. **O, yedi göğü kat kat yaratandır. Rahmân'ın yaratmasında hiçbir düzensizlik göremezsin. Gözünü çevir de dön bak, bir ölçüsüzlük görebiliyor musun?**
4. **Sonra tekrar tekrar çevir bak; gözün, aciz ve bitkin bir şekilde önüne dönecektir.**
5. **Andolsun, dünya göğünü kandillerle donattık ve onları, şeytanların taşlayıcıları kıldık. Ayrıca onlara o çılgın ateş azabını hazırladık.**

Allah yüceler yücesi ve gücü her şeye yetendir. Göklerin ve yerin hükümranlığını elinde tutmaktadır. Göklerde ve yerde O'nun izni dışında hiçbir şey olmaz. Dilediğini yapma gücüne sahiptir; kimine nimet verir, kimini cezalandırır; kimi toplumları yükseltir, kimini alçaltır. Dilediğini aziz, dilediğini de zelil kılar. O'nun dilemesine karşı koyacak bir güç yoktur. İzin vermedikçe hiçbir şey olmaz. Bu sebeple O, yüceler yücesidir, üstünlüğün zirvesindedir. Yine bu sebeple O'nun ortağı yoktur; yetkilerini başkalarına devretmesi gibi bir durum asla söz konusu değildir. Hükümranlığı elinde tutmakta ve olup biteni O yürütmektedir.

Ancak O, ne yapacağı belli olmayan kaba ve yıkıcı bir güce sahip değildir. O'nun gücüyle adaleti, gücüyle merhameti paralel gider. Bir sıfatı, diğer bir sıfatına aykırı sonuçlar doğurmaz. Ölümü ve hayatı, kimin daha çok iyilik yapacağını sınamak için yaratmıştır. Ölüm ve hayatı yaratması kudretini, kimin daha iyi işler yapacağı meselesi de adaletini ilgilendirir. Sınırsız ve karşı konulamaz bir güce sahip olması, insanların ne yaptıklarına bakmaksızın onların kimini mükâfatlandıracağı yahut kimini cezalandıracağı anlamına gelmez. Adalet ve merhametinin bir gereği olarak hangi davranışların mükâfatı ve hangilerinin cezayı gerektirdiğini peygamberleri kanalıyla insanlara bildirmiştir. Dolayısıyla bunlardan hangisini seçeceği insanın kendisine bırakılmıştır. Ancak hangisini seçeceğine dair insanı serbest bırakan kendisi olduğundan yine hükümran olan O'dur. Bu dünya hayatını imtihan için yarattığından insanların emir ve yasaklarını çiğnemeleri, hatta kendisini inkârları sırasında bile hükümranlığı altındadırlar. Çünkü buna izin veren O'dur.

Sözünü ettiğimiz güç, adalet ve merhamet dengesi, ikinci âyetin sonunda şu şekilde ifade edilmektedir: "**O, mutlak güç sahibi ve çok bağışlayandır.**"

4. âyette evrenin mükemmelliği ve buradan hareketle Allah'ın mutlak gücü gözler önüne serilirken "**Rahmân'ın yaratmasında**.." denilerek Allah'ın

Rahmân sıfatının zikredilmesi de söz konusu dengeye ikinci bir işarettir. Mutlak gücü sayesinde her şeyi yapabilme imkân ve kudretine sahiptir. Ama yaratıklarına zulmetmez. Onlara karşı merhametli ve affedicidir. Ayrıca O, emirlerine itaat etmeyeni cezalandırmaya kadirdir. Ama suç işleyen kişi tövbe ederse O, aynı zamanda bağışlayandır da.

3. ve 4. âyette Allah'ın yarattığı evrenin mükemmelliği dile getirilmektedir. Bu bağlamda kişi, göğe bakacak olsa, tekrar tekrar dönüp bakacak olsa onda hiçbir düzensizlik ve bir ölçüsüzlük göremez. Evrendeki bu mükemmelliğe ve varlıklar arasındaki denge ve ölçülülüğe Kur'ân'da sıkça dikkat çekilmesi, hem Allah'ın kudret ve ilmine işaret etmekte hem de insandan, evrenin bu mükemmeliyeti karşısında kendi davranışları üzerinde düşünmesi istenmektedir. Evrendeki her şey mükemmel bir şekilde görevini yerine getirirken insanların davranışlarında bir uyumsuzluk söz konusudur. Kimi insan adalet ve merhameti esas alırken kimi de zalimdir, başkalarının hak ve hukukuna tecavüz etmektedir. Allah, peygamber göndererek insanlara uyum içerisinde nasıl davranacaklarının yolunu göstermesine rağmen yine de insanların davranışlarında istenen denge ve uyum sağlanamamaktadır. İşte bu denge ve uyumluluk, başkasının hakkını yiyen ve zulmedenin ahirette cezalandırılmasıyla, haksızlığa uğrayanın ve birtakım fedakârlıklarda bulunarak iyilik yapanın da mükâfatlandırılmasıyla sağlanacaktır.

"Andolsun, dünya göğünü kandillerle donattık ve onları şeytanları taşlayanlar kıldık. Ayrıca onlara o çılgın ateş azabını hazırladık."

Âyetten anlaşıldığı gibi gördüğümüz yıldızların bize en yakın olanları bize en yakın olan göktedir. Söz konusu göğün üzerinde altı gök, bunları kuşatan Kürsi (Bakara 2/255) ve nakledilen hadislerden de anlaşıldığı üzere onun üzerinde de Arş vardır. Bu da evrenin ne denli geniş ve büyük olduğunu göstermektedir. Yıldızların şeytanları taşlamaları, kayarak şeytanlara çarpmaları şeklinde değil, yıldızdan kopan bir alev topunun onları yakmasıdır. (Hicr 15/18; Saffat 27/9-10).

وَلِلَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ
عَذَابُ جَهَنَّمَ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿٦﴾ إِذَا أُلْقُوا فِيهَا سَمِعُوا لَهَا شَهِيقًا وَهِيَ تَفُورُ
﴿٧﴾ تَكَادُ تَمَيَّزُ مِنَ الْغَيْظِ كُلَّمَا أُلْقِيَ فِيهَا فَوْجٌ سَأَلَهُمْ خَزَنَتُهَا أَلَمْ يَأْتِكُمْ

نَذِيرٌ ﴿٨﴾ قَالُوا بَلٰى قَدْ جَاءَنَا نَذِيرٌ فَكَذَّبْنَا وَقُلْنَا مَا نَزَّلَ اللّٰهُ مِنْ شَيْءٍۚ
إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا فِي ضَلَالٍ كَبِيرٍ ﴿٩﴾ وَقَالُوا لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا
فِي أَصْحَابِ السَّعِيرِ ﴿١٠﴾ فَاعْتَرَفُوا بِذَنْبِهِمْۚ فَسُحْقًا لِأَصْحَابِ السَّعِيرِ ﴿١١﴾

6. **Rablerini inkâr edenlere cehennem azabı vardır. Ne kötü dönüş yeridir orası!**
7. **Oraya atıldıkları zaman onun kaynarken çıkan uğultusunu duyarlar.**
8. **Öfkeden neredeyse çatlayacak. Oraya her bir topluluk atıldığında o cehennem bekçileri onlara: "Size bir uyarıcı gelmedi mi" diye sorarlar.**
9. **"Bilakis, bize de bir uyarıcı gelmişti; ama biz onu yalanlamıştık. Allah hiçbir şey indirmemiştir. Siz büyük bir sapıklık içindesiniz demiştik" diye cevap verirler.**
10. **Ayrıca derler ki: "Eğer dinleseydik yahut akıl erdirseydik cehennem halkı arasında olmazdık."**
11. **Böylece günahlarını itiraf ettiler. Bu sebeple kahrolsun o cehennem halkı!**

"**Rablerini inkâr edenler**"le Allah'ın varlığını reddedenler kastedilmiyor. Allah'a kul olmayı kabul etmeyen, O'na itaati reddeden, Allah'ın vasıflarından bir kısmının üzerini örtenler bu kavramın kapsamına girmektedir. Bu kavramın kapsamına giren insan ve cinler, uzaktan kaynaması duyulan ve neredeyse öfkesinden çatlayacak homurtular çıkaran cehenneme atılacaklardır.

Cehennemliklerden her bir grup oraya atıldıklarında cehennemin muhafızları onlara: "**Size bir uyarıcı gelmedi mi**" diye soracaklardır. Aslında orada iş işten geçmiştir. Ama onları tahkir ve pişmanlıklarını arttırıp onlara azap çektirmek için bu soru kendilerine sorulacaktır. Ayrıca onlara bunun sorulacağının haber verilmesi, yaşayanların ibret almaları içindir.

Bugün bahaneler ileri süren, işin gerçeğinin ne olduğunu bildikleri halde bilmezlikten gelen veya açıkça yalan söyleyenler orada artık bildiklerini gizlemenin anlamının kalmadığının farkına varacak: "**Bilakis bize de bir uya-**

rıcı gelmişti; ama biz onu yalanlamıştık. Allah hiçbir şey indirmemiştir. Siz büyük bir sapıklık içindesiniz demiştik" diyeceklerdir. Kendileri bizzat itirafta bulunacaklardır. İtirafa devam edecekler ve pişmanlıklarını şöyle dile getirecekler: **"Eğer dinleseydik yahut akıl erdirseydik cehennem halkı arasında olmazdık."**

إِنَّ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ ﴿١٢﴾
وَأَسِرُّوا قَوْلَكُمْ أَوِ اجْهَرُوا بِهِ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿١٣﴾ أَلَا يَعْلَمُ
مَنْ خَلَقَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ ﴿١٤﴾ هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ
ذَلُولًا فَامْشُوا فِي مَنَاكِبِهَا وَكُلُوا مِنْ رِزْقِهِ وَإِلَيْهِ النُّشُورُ ﴿١٥﴾

12. Gaybte Rablerinden korkanlara gelince kuşkusuz onlar için bir bağışlama ve büyük bir mükâfat vardır.

13. Sözünüzü ister gizleyin ister açıkça söyleyin; bilin ki O, kalplerde gizlenenleri bilir.

14. Yaratan bilmez mi? O, her şeyi inceden inceye bilen ve her şeyden haberdar olandır.

15. Yeryüzünü size boyun eğdiren O'dur. O halde onun üzerinde dolaşın ve O'nun rızkından yiyin. Dönüş O'nadır.

12. âyetteki "**Gaybte Rablerinden korkanlar"** ifadesi *"Allah'ı görmedikleri halde"* şeklinde anlaşıldığı gibi *"yalnız başlarına iken; insanların gözlerinden uzak bir yerde"* şeklinde de anlaşılabilir. Her iki anlam birbirleriyle çelişmediğine göre âyeti her iki anlam üzere anlamak gerekir. Her halükarda *Allah'a iman, Allah'tan korkmak, Allah'tan dilemek* vs. gaybte olmaktadır. Çünkü Allah'ı görmediği, duyularıyla O'nu algılamadığı halde kişi bunları yapmaktadır. Allah'ın mükâfatına nail olmak ise samimiyet gerektiren bir husustur. Kuşkusuz başkalarının gördüğü yerde de Allah'tan korkmak, buna göre davranmak samimiyet olduğu takdirde mükâfatlandırılacak bir durumdur. Ama gözlerin görmediği bir yerde Allah'tan korkmak ve bunun gereğince davranmak, bizatihi samimiyet göstergesidir.

Rabbine iman eden, O'ndan korkan Rabbini görmediği halde bunu yapıyorsa da Rabbi onu görmektedir. Hiçbir şey O'na gizli olmaz. O, kişinin kalbinden geçirdiklerini de bilir. Yaratan bilmez mi?

Ardından yeryüzünün insanın geçimini sağlamasına elverişli kılındığı belirtilerek dönüşün Allah'a olacağına dikkat çekilmektedir. Burada Allah'a şükretmeyen ve emirlerini yerine getirmeyen münkirlere imalı bir tehdit vardır. Şöyle ki: *"Ben sizin gizlediğinizi de, açığa vurduklarınızı da biliyorum. Yeri geçiminize elverişli hale getiren benim. Sonunda da huzuruma çıkıp size verilen bu nimetlerin gereğince hareket edip etmediğinizin hesabını soracağım."*

ءَاَمِنْتُمْ مَنْ فِي السَّمَاۤءِ اَنْ يَخْسِفَ بِكُمُ الْاَرْضَ فَاِذَا هِيَ تَمُورُۙ ﴿١٦﴾
اَمْ اَمِنْتُمْ مَنْ فِي السَّمَاۤءِ اَنْ يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًاۜ فَسَتَعْلَمُونَ كَيْفَ نَذِيرِ ﴿١٧﴾
وَلَقَدْ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿١٨﴾ اَوَلَمْ يَرَوْا
اِلَى الطَّيْرِ فَوْقَهُمْ صَۤافَّاتٍ وَيَقْبِضْنَۜ مَا يُمْسِكُهُنَّ اِلَّا الرَّحْمٰنُۜ اِنَّهُ
بِكُلِّ شَيْءٍ بَصِيرٌ ﴿١٩﴾

16. Yer sarsılıp çalkalanırken gökte olanın sizi yerin dibine batırmayacağından emin olabilir misiniz?

17. Göktekinin üzerinize içi taşla dolu ölümcül bir kasırga göndermesinden emin olabilir misiniz? Tehdidimin nasıl olduğunu yakında göreceksiniz.

18. Kendilerinden öncekiler de yalanlamıştı. Ama beni inkâr nasılmış!

19. Üstlerinde ki kuşların kanat açıp yumarak bir düzen içinde süzüldüklerini görmüyorlar mı? Onları orada Rahmân'dan başkası tutmuyor. O, her şeyi görmektedir.

Gökte olanla Allah'ın mı, meleklerin mi, Cebrail'in mi kastedildiği konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Meleklerin kastedildiğini söyleyenler, cezalandırma işinin melekler vasıtasıyla yapılmasından dolayı onların kaste-

dildiğini söylemişlerdir. Ne var ki sözün zahirinden Allah'ın kastedildiği açıktır.

Allah'ın kastedildiğini söyleyenler de farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Allah'ın, göğün içinde olmayacağı, yaratıklarının onu kapsayıp sınırlayamayacağı da bilinen bir husustur. Bu sebeple bazıları O'nun Arşının ve kudret yerinin orası olmasının kastedildiğini söylemişlerdir. Bazıları, burada muhatapların anlayışları gözetilerek böyle bir ifade kullanılmıştır, demişlerdir. Çünkü muhataplar, Allah'ın gökte olduğuna inanıyorlardı. Bazıları da âyette kullanılan *fi* edatının *alâ* anlamında olduğunu ve bununla Allah'ın, göklerin yukarısında olduğunun kastedildiğini söylemişlerdir. Selef âlimleri daha çok bu son görüşü savunmuşlardır.

Şu bir gerçektir ki bolluk ve merhametin de felaket ve musibetlerin de yukarıdan geldiğine inanılır. İlk iki âyette de, *yukarıdan gelen bir ceza ile yere batırılmayacağınızdan yahut gökten taş yağıp cezalandırılmayacağından emin misiniz?* denmektedir. Yani ceza yukarıdan da, ayaklarınızın altından da gelebilir. Nitekim daha önceki ümmetler içerisinde bu tür cezalarla cezalandırılanlar olmuştur. 18. âyette peygamberlerini yalanlayanların uğradıkları cezaların hatırlatılması bu sebepledir.

18. âyette kuşları havada tutanın Allah olduğunun hatırlatılması, O'nun insanlara böyle cezalar vermeye de kadir olduğunun bir delili olarak zikredilmektedir. Allah tabiat kanunlarını onların havada durabilecekleri biçimde düzenlememiş olsaydı havada duramaz, yere çakılırlardı. Aynı şekilde üzerinde insanların yaşaması için yeryüzünü elverişli hale getiren de Allah'tır. Bütün bunlar rahmetinin bir sonucudur.

أَمَّنْ هٰذَا الَّذِي هُوَ جُنْدٌ لَكُمْ يَنْصُرُكُمْ مِنْ دُونِ
الرَّحْمٰنِ ۚ إِنِ الْكَافِرُونَ إِلَّا فِي غُرُورٍ ﴿٢٠﴾ أَمَّنْ هٰذَا الَّذِي يَرْزُقُكُمْ
إِنْ أَمْسَكَ رِزْقَهُ ۚ بَلْ لَجُّوا فِي عُتُوٍّ وَنُفُورٍ ﴿٢١﴾ أَفَمَنْ يَمْشِي مُكِبًّا عَلَىٰ
وَجْهِهِ أَهْدَىٰ أَمَّنْ يَمْشِي سَوِيًّا عَلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٢٢﴾
قُلْ هُوَ الَّذِي أَنْشَأَكُمْ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ

قَلِيلًا مَا تَشْكُرُونَ ﴿٢٣﴾ قُلْ هُوَ الَّذِي ذَرَأَكُمْ فِي الْأَرْضِ
وَإِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٢٤﴾ وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ
صَادِقِينَ ﴿٢٥﴾ قُلْ إِنَّمَا الْعِلْمُ عِنْدَ اللَّهِ وَإِنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿٢٦﴾
فَلَمَّا رَأَوْهُ زُلْفَةً سِيئَتْ وُجُوهُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَقِيلَ هَٰذَا الَّذِي
كُنْتُمْ بِهِ تَدَّعُونَ ﴿٢٧﴾

20. Rahmân'ın dışında sizin için bir koruyucu ve savunucu olabilecek kimdir? Şüphesiz kâfirler bir aldanış içindedirler.

21. Allah rızkınızı tutacak olsa şayet, size rızık verecek olan kimdir? Bilakis onlar bir azgınlık ve nefret içinde direnip duruyorlar.

22. Şimdi söyleyin bakalım, yüz üstü kapanarak giden mi daha doğru yoldadır, yoksa dosdoğru bir yolda dümdüz giden mi?

23. De ki: "Sizi var eden, size kulaklar, gözler ve kalpler/beyinler veren O'dur. Ne az şükrediyorsunuz!"

24. De ki: "Sizi yeryüzünde yaratıp yayan O'dur. O'nun huzuruna toplanıp götürüleceksiniz."

25. "Şayet doğru söylüyorsanız peki bu tehdit ne zaman gerçekleşecek?" derler.

26. De ki: "O bilgi Rabbimin katındadır. Ben, sadece açık bir uyarıcıyım."

27. Fakat onu yakından gördüklerinde inkâr edenlerin yüzleri kararacak ve: "Sizin isteyip durduğunuz şey işte budur" denecektir.

Başınıza bir felaket gelecek olursa, önceki milletlerin başına geldiği gibi yerin dibine geçirilir yahut üstünüze taş yağdırılırsa Allah'a karşı sizi kim koruyabilir? 20. âyette Allah'ın *Rahmân* sıfatının kullanılması şuna işarettir: Aslında yeryüzünde şu anda yaşıyor ve geçiminizi sağlıyorsanız bunun, Allah'ın Rahmân oluşunun bir sonucudur. Yaşamınızı devam ettirmeniz, kendi gücünüzün dışında olan bir şeydir. Çünkü her şey Allah'ın elindedir. Allah rızkı-

nızı kesmiş olsa size rızık verecek bir başkası mı var? Ama o münkirler inatla diretiyorlar.

22. âyette inkâr eden kişi yüzüstü kapanarak giden, iman eden kişi de dosdoğru bir yolda dümdüz gidene benzetilmektedir. Çünkü inkâr karanlıktır. İman ise aydınlıktır. Karanlıkta giden nereye gittiğini bilmez, ayağı engellere takılır ve iki de bir yüzükoyun düşer. İnkâr edenlerin, niçin inkârı seçtiklerine dair ellerinde bir delilleri yoktur. Şaşkındırlar, karanlıkta rastgele giden gibidirler. Oysa iman eden deliller nedeniyle o yolu seçmiştir. Bu sebeple de iman yolu aydınlıktır. Elbette delilleri olmayan ile delilleri olan bir değildir ve elbette delili olan doğru yoldadır.

İnkâr edenlerin delilleri olmadığı ve bu sebeple yolda düşe kalka gittikleri fakat nereye gittiklerinin şaşkınlığı içerisinde olduklarını belirttikten sonra Peygamberden şunu hatırlatması istenmektedir: **"Sizi var eden, size kulak, göz ve kalp/beyin veren O'dur. Ne az şükrediyorsunuz! Sizi yeryüzünde yaratıp yayan O'dur. O'nun huzuruna toplanıp götürüleceksiniz."** Allah size kulak verdi ki size gerçeklik delillerini sunanları dinleyesiniz. Size göz verdi ki Allah'ın varlığına ve birliğine delil olan evrendeki nice delilleri göresiniz. Size beyin verdi ki kulaklarınızla duyduklarınızı ve gözlerinizle gördüklerinizi değerlendirip bir sonuca varasınız; doğru ile yanlışı birbirinden ayırt edesiniz. Kulaklarınızla duyduklarınızı ve gözlerinizle gördüklerinizi beyninizle değerlendirmiyorsanız sizin gibi işiten ve sizin gibi gören hayvanlardan bir farkınız olmaz. Eğer size verilen kulak, göz ve beyni belirttiğimiz şekilde kullanmıyorsanız bu nimetlere şükretmiyorsunuz demektir. Bilesiniz ki; **"O'nun huzuruna toplanıp götürüleceksiniz."** Allah'ın huzurunda dünya hayatında yaptıklarınızın hesabını vereceksiniz.

İnkâr edenler, kendilerine kulak, göz ve beyin verildiği ve kendilerine verilen bu nimetleri kullanmaları hatırlatıldığı halde bunları kullanmadan;**"Doğru söylüyorsanız, bu tehdit ne zaman gerçekleşecek?"** diyorlar. Bu sorularıyla *"gerçeği gördük, kıyamet kopmadan hazırlığımızı yapalım"* demek istemiyorlar. Kıyametin kopması ve insanların Allah'ın huzuruna çıkıp hesap vereceklerine inanmadıklarını ifade ediyorlar.

"De ki: 'O bilgi Rabbimin katındadır. Ben, sadece açık bir uyarıcıyım."

Peygamber de gaybın bilgisine sahip değildir. O, ancak Allah tarafından kendisine bildirilenleri bilir. Kıyametin ne zaman kopacağını Peygambere de bildirmemiştir. Âyet, bunun açık bir delilidir. Kıyametin ne zaman kopacağı-

nı bilmez. O da bütün inananlar da mutlaka kopacağını bilir ve buna böylece inanırlar, fakat ne zaman kopacağını bilmezler.

"**Onu yakından gördüklerinde inkâr edenlerin yüzleri kararacak ve: 'Sizin isteyip durduğunuz şey işte budur' denecektir.**"

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَهْلَكَنِيَ اللَّهُ وَمَنْ مَعِيَ
أَوْ رَحِمَنَا فَمَنْ يُجِيرُ الْكَافِرِينَ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٢٨﴾ قُلْ هُوَ الرَّحْمَٰنُ
آمَنَّا بِهِ وَعَلَيْهِ تَوَكَّلْنَا فَسَتَعْلَمُونَ مَنْ هُوَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٢٩﴾
قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَصْبَحَ مَاؤُكُمْ غَوْرًا فَمَنْ يَأْتِيكُمْ بِمَاءٍ مَعِينٍ ﴿٣٠﴾

28. De ki: "Ne dersiniz, Allah beni ve benimle birlikte olanları helake de uğratabilir bize merhamet de edebilir; peki acı bir azaptan o inkarcıları kim kurtaracaktır?"

29. De ki: "O, Rahmân'dır; biz de O'na iman ettik ve O'na tevekkül ettik. Kimin açık bir sapıklık içinde olduğunu yakında bileceksiniz."

30. De ki: "Ne dersiniz, sularınız çekilip kayboluverse size kim akarsu getirebilir?"

Müşrikler, Peygamberin ölmesini istiyor ve bunu açıkça söylemekten de çekinmiyorlardı. Hatta onu öldürmek için de planlar kuruyorlardı. "*Ne de olsa o bir şairdir, zamanın başına ne getireceğini bekleyip görelim*" diyorlardı. (Tûr 52/30). Mekke döneminde onu öldürmeyi az düşünmediler. Hicretinden önce bu işi kendi aralarında kararlaştırmış, planlar kurmuş ve uyuduğunu sandıkları bir sırada baskın yaptıklarında yatağında Hz. Ali'yi bulmuşlardı.

28. âyet onların bu beklentilerine cevap veriyor ve Peygamberden onlara şöyle demesi isteniyor: "*Siz hep benimle ve benimle birlikte iman edenlerle uğraşıp duruyorsunuz. Diyelim ki Allah canımı aldı veya hayatta bıraktı, bunun size ne faydası var? Ölmem veya hayatta kalmam sizi acıklı azaptan kurtarmaz ki. O halde bizimle uğraşacağınıza kendi durumunuzu düşünün. O acıklı azaptan kimse sizi kurtaramayacaktır. O azaptan kendinizi ancak kendiniz kurtarabilirsiniz. Bu-*

nun da tek bir yolu vardır ve o da bana iman etmenizdir. Siz ne yaparsanız yapın biz Allah'a iman ettik. ***"O, Rahmân'dır; biz O'na iman ettik ve O'na tevekkül ettik. Kimin açık bir sapıklık içinde olduğunu yakında göreceksiniz."***

Son olarak tekrar Peygamberden onlara Allah'ın üzerlerindeki lütuf ve nimetini hatırlatması isteniyor: "**De ki: 'Ne dersiniz, sularınız çekilip kayboluverse size kim akarsu getirebilir?"**

68.
Kalem Sûresi

Mekke'de indirilmiş olup 52 âyettir. Adını ilk âyette geçen ***"kalem"*** *kelimesinden almıştır. Yine ilk âyetinde* ***"nûn"*** *harfi zikredildiğinden bu isimle de anılmaktadır. İlk inen sûrelerdendir. Sûre Peygamberimizden ve ona karşı çıkan müşriklerden söz eder.*

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

نٓ وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَۙ ﴿١﴾ مَٓا اَنْتَ بِنِعْمَةِ رَبِّكَ بِمَجْنُونٍۚ ﴿٢﴾ وَاِنَّ لَكَ
لَاَجْراً غَيْرَ مَمْنُونٍۚ ﴿٣﴾ وَاِنَّكَ لَعَلٰى خُلُقٍ عَظ۪يمٍ ﴿٤﴾ فَسَتُبْصِرُ وَيُبْصِرُونَۙ ﴿٥﴾
بِاَيِّكُمُ الْمَفْتُونُ ﴿٦﴾ اِنَّ رَبَّكَ هُوَ اَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَب۪يلِه۪
وَهُوَ اَعْلَمُ بِالْمُهْتَد۪ينَ ﴿٧﴾ فَلَا تُطِعِ الْمُكَذِّب۪ينَ ﴿٨﴾ وَدُّوا لَوْ تُدْهِنُ
فَيُدْهِنُونَ ﴿٩﴾ وَلَا تُطِعْ كُلَّ حَلَّافٍ مَه۪ينٍۙ ﴿١٠﴾ هَمَّازٍ مَشَّٓاءٍ بِنَم۪يمٍۙ ﴿١١﴾
مَنَّاعٍ لِلْخَيْرِ مُعْتَدٍ اَث۪يمٍۙ ﴿١٢﴾ عُتُلٍّ بَعْدَ ذٰلِكَ زَن۪يمٍۙ ﴿١٣﴾ اَنْ كَانَ

ذَا مَالٍ وَبَنِينَ ﴿١٤﴾ إِذَا تُتْلَى عَلَيْهِ آيَاتُنَا قَالَ أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿١٥﴾

سَنَسِمُهُ عَلَى الْخُرْطُومِ ﴿١٦﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Nûn, kaleme ve yazdıklarına yemin olsun ki**
2. **Rabbinin nimeti sayesinde sen bir mecnun değilsin.**
3. **Senin için bitmez tükenmez bir mükâfat vardır.**
4. **Ve şüphesiz ki sen yüce bir ahlâk üzeresin.**
5. **Yakında sen de göreceksin onlar da** (görecek)
6. **Hanginizde delilik olduğunu.**
7. **Rabbin, kendi yolundan sapanı en iyi bilendir. Doğru yolu bulanı en iyi bilen de O'dur.**
8. **O halde yalanlayanlara boyun eğme.**
9. **Onlar istiyorlar ki sen onlara yaranasın, onlar da sana yaransınlar.**
10. **Her yemin edip duran aşağılık kimseye de boyun eğme.**
11. **Sürekli laf getirip götüren, onu bunu kınayıp durana.**
12. **İyiliği engelleyen, saldırgan, günahkâra.**
13. **Kaba, dahası kötülükle damgalanmışa.**
14. **Malların ve oğulların sahibi oldu diye.**
15. **Kendisine âyetlerimiz okunduğunda o; "Eskilerin masalları" demişti.**
16. **Yakında onun burnunun üzerini damgalayacağız.**

Sûrenin ilk âyetinin başında bulunan *nûn* harfi mukattaa harflerindendir. Bazı sûrelerin başında bulunan bu harflere dair bilgi Bakara sûresinin ilk âyetinin tefsirinde verilmiştir.

Müfessirlerin çoğu, kaleme ve yazdıkları şeylere yemin edilirken bununla vahiy kâtiplerinin kalemleri ile söz konusu kalemlerin yazdıkları Kur'ân'ın kastedildiğini söylerler. Biz de aynı kanaatteyiz. Günümüz müfessirlerinden

pek çoğu ise bunları vahiy kâtiplerinin kalemleri ile bu kalemlerin yazdıkları Kur'ân'a hasretmemek gerektiğini söylerler. Çünkü insanlığın bilgi birikimi ve uygarlıkların diğer nesillere aktarılması kalem sayesinde olmaktadır, derler. Bu anlamda kalemin ve yazdıklarının önemi inkâr edilemez. Ancak âyetleri Kur'ân'ın kendi bünyesi ve bütünlüğü içinde değerlendirip yorumlamanın daha tutarlı olduğunu düşünüyoruz. Çünkü mukattaa harflerinden sonra hep Kur'ân'dan söz edilmektedir. O halde burada kastedilen de Kur'ân'dır. Ayrıca hemen ikinci âyette Peygambere: "**Rabbinin nimeti sayesinde sen bir mecnun değilsin**" denmektedir. Müşrikler Peygamberi mecnun diye itham ederken ona gelen Kur'ân'ın cinler tarafından getirildiğini kastediyorlardı. Belli ki ortam tamamen Kur'ân'la ilgilidir.

Kuşkusuz vahiy kâtiplerinin kalemleri ve bu kalemlerin yazdıklarına yemin edilmesi, sözünü ettikleri kalemin ve onun yazdıklarının inkârı anlamına gelmez. Ama unutmamak gerekir ki şeytani hezeyanlar ve fikirler de kalemle dile getirilmektedir. Belki kalemin masumiyetinden söz edebiliriz, fakat kalemle yazılanların hepsinin masumiyetinden söz edemeyiz.

Bilindiği gibi Kur'ân'da Allah'ın eşyaya yemin etmesi, onların önemine dikkat çekmek içindir. Kur'ân'dan söz edilen bir ortamda Kur'ân'a yemin edilmektedir.

Peygamberin mecnun/deli biri olmadığının kendisine hitaben söylenmesi, onun bu konuda kendisinden şüphe ettiği anlamına alınmamalıdır. Peygamberi mecnun olmakla itham edenler muhatap alınmaya değer bulunmamış, fakat onların attığı bu çamurun etkisinde kalacaklar hesaba katılarak Peygamber muhatap alınıp onun mecnun biri olmadığı ifade edilmiştir. Ayrıca peygamber de olsa bir kimsenin evrenin yaratıcısı olan Allah tarafından tezkiye edilmesi büyük bir şereftir. Peygambere yapılan ithamlar sonucunda onun duymuş olduğu üzüntü ancak bu şekilde izale edilebilirdi.

Peygamberi mecnun olmakla itham edenler nasıl muhatap alınsın ki?! Peygamber aralarında bir ömür kalmıştı ve onlar onun güvenilir, muhakemesi güçlü biri olduğunu, delilikle uzaktan yakından bir ilişkisinin bulunmadığını gayet iyi biliyorlardı. Ona *el-emin* lakabını takanlar kendileridir. Bununla birlikte kendisine Kur'ân indirilmeye başlandıktan sonra ve Kur'ân kendilerine meydan okuduğu halde bu meydan okumaya cevap verecekleri yerde onu deli olmak, şair olmak ve kâhin olmakla suçlamaya başlamışlardır.

Yüce Allah'ın Peygamberi tezkiyesi ve teselli vermesi devam ediyor;

"Senin için bitmez tükenmez bir mükâfat vardır. Ve şüphesiz ki sen yüce bir ahlâk üzeresin. Yakında sen de göreceksin onlar da görecek;

hanginizde delilik olduğunu. Rabbin, kendi yolundan sapanı en iyi bilendir. Doğru yolu bulanı en iyi bilen de O'dur."

Peygamber, insanlara hidayet yolunu gösterrmek için büyük çaba harcamış bu yüzden bir sürü eziyet ve cefaya uğramıştır. Buna rağmen yoluna devam etmiştir. İşte bu yüzden o, elbette büyük bir mükâfatla ödüllendirilecektir. Eğer yüksek bir ahlâk üzere olmasaydı bu sıkıntılara katlanamazdı.

"O halde yalanlayanlara boyun eğme. Onlar istiyorlar ki sen onlara yaranasın, onlar da sana yaransınlar."

Müşrikler Peygamberden Allah'a ortak koştukları putların aleyhinde bulunmamasını, ahlâki değerler konusunda tavizkâr davranmasını istiyor ve her iki taraf birtakım tavizler versin, orta bir yerde buluşalım diyorlardı. Mesela bir yıl onlar Allah'a tapacaklar Peygamber ve Müslümanlar da ertesi yıl putlara tapacaklar.

İşte Peygamberden, hangi sebeple olursa olsun onların bu tür tekliflerine katiyetle yanaşmaması istenmektedir.

Kuşkusuz, Peygambere yapılan bu hitap nerede ve ne zaman yaşıyor olurlarsa olsunlar Müslümanların tamamınadır da. Onlar da dinden taviz veremez, başka inanç ve sistemlerle pazarlığa oturarak, dinlerinden tavizler vererek onların da kendilerine tavizler vermelerini isteyemez ve onlardan bu doğrultuda gelebilecek tekliflere olumlu cevap veremezler. Din Allah'ındır ve Allah'ın kendisi taviz verilmemesini istiyorsa hiç kimse din adına dinden taviz veremez.

"Her yemin edip duran aşağılık kimseye de boyun eğme. Sürekli laf getirip götüren, onu bunu kınayıp durana. İyiliği engelleyen, saldırgan, günahkâra. Kaba, dahası kötülükle damgalanmışa. Malların ve oğulların sahibi oldu diye. Kendisine âyetlerimiz okunduğunda o; "Eskilerin masalları" demişti. Yakında onun burnunun üzerini damgalayacağız."

Âyetler, Mekke müşriklerinin ileri gelenlerinin tutumlarını anlatıyorsa da aynı tutumu her zaman ve her yerde sergileyenler olmasaydı bunların Kur'ân'da yer almalarına gerek olmazdı.

10. âyette *çokça yemin eden*le kastedilen, yalanlarıyla şöhret bulmuş ve kendisine güvenilmediği için neredeyse her söylediğini yemin ederek pekiştirme ihtiyacı duyan kimsedir. Zengin olduğundan yahut bir makam işgal ettiğinden veya başka bir sebepten dolayı belki kimse yüzüne karşı yalancı olduğunu söylememekte ama dinleyenler de onun yalancı biri olduğunu bilmekte, kendisi de bunu hissetmektedir.

11. âyette geçen "hemmâz" kelimesiyle herkesin söz ve davranışında kusur bulan ve insanları birbirlerine karşı gammazlayanlar kastedilmektedir. Bu karakterdeki kimseler, toplum için bozgunculuk kaynağıdır.

16. âyette burnuna damga vurmakla kastedilen zenginliğinden dolayı şımarıp böbürlenen kişinin zelil ve perişan bir duruma düşürülmesidir.

إنا بلوناهم كما بلونا أصحاب الجنة إذ أقسموا
ليصرمنها مصبحين ﴿١٧﴾ ولا يستثنون ﴿١٨﴾ فطاف عليها طائف من ربك وهم
نائمون ﴿١٩﴾ فأصبحت كالصريم ﴿٢٠﴾ فتنادوا مصبحين ﴿٢١﴾ أن اغدوا على
حرثكم إن كنتم صارمين ﴿٢٢﴾ فانطلقوا وهم يتخافتون ﴿٢٣﴾ أن لا
يدخلنها اليوم عليكم مسكين ﴿٢٤﴾ وغدوا على حرد قادرين ﴿٢٥﴾ فلما رأوها
قالوا إنا لضالون ﴿٢٦﴾ بل نحن محرومون ﴿٢٧﴾ قال أوسطهم ألم أقل لكم
لولا تسبحون ﴿٢٨﴾ قالوا سبحان ربنا إنا كنا ظالمين ﴿٢٩﴾ فأقبل بعضهم على
بعض يتلاومون ﴿٣٠﴾ قالوا يا ويلنا إنا كنا طاغين ﴿٣١﴾ عسى ربنا أن
يبدلنا خيرا منها إنا إلى ربنا راغبون ﴿٣٢﴾ كذلك العذاب ولعذاب
الآخرة أكبر لو كانوا يعلمون ﴿٣٣﴾

17. Onları da tıpkı şu bahçe sahiplerini sınadığımız gibi sınadık; hani onlar, sabah erkenden bahçeyi devşireceklerine yemin etmişlerdi.

18. Onlar istisna da yapmıyorlardı.

19. Fakat onlar uykudayken Rabbinden bir afet o bahçeyi sardı.

20. Bahçe simsiyah kesilivermişti.

21. Sabah erkenden birbirlerine seslendiler:

22. "Devşirecekseniz erkenden ekininize gidin."

23. Hemen gittiler. Birbirlerine fısıldayarak:

24. "Sakın ha, bu gün yanınıza bir fakir gelmemeli."

25. Devşirebileceklerini umarak gittiler.

26. Bahçeyi gördüklerinde: "Herhalde yolumuzu şaşırdık" dediler.

27. "Aksine, biz bundan özellikle mahrum bırakıldık!"

28. Ortancaları: "Ben size Allah'ı tenzih etmeniz gerekir, demedim mi?"

29. Dediler ki: "Allah'ı tenzih ederiz. Biz kendimize yazık etmişiz."

30. Ardından suçu birbirlerine yüklemeye başladılar.

31. Dediler ki: "Yazıklar olsun bize! Biz azgınlık yapıyorduk."

32. "Belki de Rabbimiz bunun yerine bize daha iyisini verir. Çünkü artık Rabbimize yöneldik."

33. İşte azap böyledir. Ancak bilseler ahiret azabı daha çetindir.

Allah'ın verdiği nimetlere şükretmeyip fakirlerin hakkını gözetmeyen Mekke müşrikleriyle cimrilikte onlara benzeyen herkese, ibret alınacak bahçe sahiplerinin bir kıssası anlatılmaktadır. Sözü edilen bahçe sahipleri ne zaman ve nerede yaşamışlardır? Kur'ân'ın pek çok kıssasında yer, zaman ve olayın başlarından geçtiği kimselerin kim oldukları zikredilmez. Bunun sebebi, okuyucunun bu gibi hususlara takılıp kıssadan alınacak ibretin ikinci plana itilmemesi içindir. İkinci sebep de kıssaya evrensel bir boyut kazandırmaktır. Sözünü ettiğimiz hususlara şu veya bu sebepten ihtiyaç duyulursa bunlar zikredilirler.

Burada anlatılan kıssada bahçe sahipleri *"Allah izin verirse"* şeklinde bir istisna yapmaksızın fakirler farkına varıp devşirme esnasında oraya gelmesinler diye ertesi gün sabah erkenden bahçelerini devşireceklerini söylerler. Yolda giderken kendi aralarında fısıltıyla konuşmalarının amacı da fakirlerin duymamasıdır. Fakat onlar uykuda iken Allah bahçeye bir felaket gönderir. Bahçe kurumuş, simsiyah kesilmiş ve devşirilecek bir şey kalmamıştır. Bahçeyi bu halde gördüklerinde acaba yanlış bir yere mi gelmişler diye tereddüt ederler, fakat çok geçmeden yaptıklarını anlarlar. Hiçbir şeyleri kalmamıştır. Suçun kendilerinde olduğunu anladılar: **"Allah'ı tenzih ederiz. Biz kendimize yazık etmişiz"** dediler. Azgınlıklarının farkına vardılar. Ama inanan kimse-

ler idiler ve umutlarını yitirmediler: **"Belki de Rabbimiz bunun yerine bize daha iyisini verir. Çünkü artık Rabbimize yöneldik"** dediler.

إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتِ
النَّعِيمِ ﴿٣٤﴾ أَفَنَجْعَلُ الْمُسْلِمِينَ كَالْمُجْرِمِينَ ﴿٣٥﴾ مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ﴿٣٦﴾ أَمْ
لَكُمْ كِتَابٌ فِيهِ تَدْرُسُونَ ﴿٣٧﴾ إِنَّ لَكُمْ فِيهِ لَمَا تَخَيَّرُونَ ﴿٣٨﴾ أَمْ لَكُمْ
أَيْمَانٌ عَلَيْنَا بَالِغَةٌ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ إِنَّ لَكُمْ لَمَا تَحْكُمُونَ ﴿٣٩﴾ سَلْهُمْ أَيُّهُمْ
بِذَٰلِكَ زَعِيمٌ ﴿٤٠﴾ أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ فَلْيَأْتُوا بِشُرَكَائِهِمْ إِنْ كَانُوا
صَادِقِينَ ﴿٤١﴾ يَوْمَ يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ وَيُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ ﴿٤٢﴾
خَاشِعَةً أَبْصَارُهُمْ تَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ وَقَدْ كَانُوا يُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ
وَهُمْ سَالِمُونَ ﴿٤٣﴾ فَذَرْنِي وَمَنْ يُكَذِّبُ بِهَٰذَا الْحَدِيثِ سَنَسْتَدْرِجُهُمْ
مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٤﴾ وَأُمْلِي لَهُمْ إِنَّ كَيْدِي مَتِينٌ ﴿٤٥﴾
أَمْ تَسْأَلُهُمْ أَجْرًا فَهُمْ مِنْ مَغْرَمٍ مُثْقَلُونَ ﴿٤٦﴾ أَمْ عِنْدَهُمُ الْغَيْبُ
فَهُمْ يَكْتُبُونَ ﴿٤٧﴾

34. **Takva sahipleri için Rableri katında, naîm cennetleri vardır.**

35. **Biz hiç müslümanları suçlular gibi yapar mıyız?**

36. **Ne oluyor size? Nasıl hükmediyorsunuz?**

37. **Yoksa size mahsus bir kitap var da ona mı müracaat edip duruyorsunuz?**

38. **Ve onda istediğinizi buluyorsunuz?**

39. Yoksa ne hüküm verirseniz sizin için uygunu odur diye bize karşı kıyamete kadar sürecek yeminler mi aldınız?

40. Sor onlara: Onların hangisi buna kefil olacak?

41. Yoksa ortakları mı var? Doğru söylüyorlarsa ortaklarını getirsinler.

42. İşlerin güçleşip de secde etmeye çağrılacakları gün buna güçleri yetmeyecektir.

43. Kendilerini bir zillet kaplamış şekilde gözleri önlerine düşecektir. Çünkü onlar sapasağlam iken de secdeye davet edilmişlerdi.

44. Öyleyse bu sözü yalanlayanları bana bırak. Biz onları yavaş yavaş, farkına varamayacakları bir şekilde azaba sürükleyeceğiz.

45. Onlara mühlet de vereceğim; doğrusu benim tuzağım çetindir.

46. Yoksa sen onlardan bir ücret istiyorsun da ağır yük altına mı giriyorlar?

47. Yoksa yanlarında gaybın bilgileri var da yazıyorlar mı?

Mekke müşriklerinin ileri gelenleri, dünya hayatında zengin ve işlerinin yolunda oluşunu, şayet Müslümanların söylediği gibi ahiret diye bir hayat varsa orada da işlerinin iyi gideceğine bir delil olarak ileri sürüyorlardı. *"Allah bu dünya hayatında bizi gözettiği gibi orada da gözetir"* diyorlardı. Esasında bu düşünce Mekke müşriklerinin ileri gelenlerine has bir düşünce değildir. Ahirete şüphe ile bakan, zenginlik ve gücü üstün değer olarak gören her zengin ve güçlünün düşüncesi budur. Onlara göre bu dünya hayatında fakir ve güçsüz olan Müslümanlar ahirette de öyle olacaklardır. Bunu mutlaka dilleriyle söylemeleri gerekmiyor. Onların hayat felsefeleri böyledir.

Oysa Allah'ın kendi emirlerine uyanlarla emirlerine karşı çıkanları bir tutması ve emirlerine uyamayanları mükâfatlandırması asla söz konusu olamaz. Bilakis, emirlerine uyanları mükâfatlandıracaktır. Onlar nimetlerle dolu cennetlerde olacaklardır.

Bu dünya hayatı imtihan yurdudur; kim ne için çalışırsa Allah ona onun karşılığını verecektir; dünya hayatı için çalışanlara dünyada, ahiret için çalışanlara ahirette ve her ikisi için çalışanlara da her iki hayatta mükâfat verecektir.

Müşriklerin tutumlarına sorularla cevap verilmesi, tutumlarının hayret verici ve kabul edilemez olduğuna işarettir. Ellerinde Allah katından indiril-

miş hiçbir delil bulunmazken nasıl oluyor da kendilerinin öteki dünyada da müreffeh olacaklarına hükmediyorlar? Yoksa onlar Allah'tan söz mü aldılar ki bu kadar rahat ahkâm kesiyorlar?

Kıyamet günü kimin Allah'ın emirlerine uyduğu ve kimin uymadığı açıkça ortaya çıkacaktır. Bunun tefrik edilmesi için herkesten Allah'ın huzurunda secde etmesi istendiğinde bu dünya hayatında Allah'a itaat edenler hemen secdeye kapanacak, ama boyun eğmemiş olanların belkemikleri kaskatı kesilip secde edemeyeceklerdir. **"Gözleri önlerine düşmüş ve onları zillet kaplamıştır. Onlar sapasağlam iken de secdeye davet edilmişlerdi."** O zaman secdeye varmadıkları için bugün secdeye kapanamazlar.

Onlar yavaş yavaş azaba sürükleniyorlar ama farkında değiller. Bu dünya hayatında inat ve küfürlerinde devam edebiliyorlarsa belki pişman olurlar diye Allah'ın onlara mühlet vermesindendir. Ama pişman olup dönmezlerse aleyhlerindeki deliller çoğalıyor ve azaba doğru sürüklenip gidiyorlar.

فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تَكُنْ كَصَاحِبِ الْحُوتِۘ
اِذْ نَادٰى وَهُوَ مَكْظُومٌۜ ﴿٤٨﴾ لَوْلَٓا اَنْ تَدَارَكَهُ نِعْمَةٌ مِنْ رَبِّهٖ لَنُبِذَ
بِالْعَرَٓاءِ وَهُوَ مَذْمُومٌ ﴿٤٩﴾ فَاجْتَبٰيهُ رَبُّهُ فَجَعَلَهُ مِنَ الصَّالِح۪ينَ ﴿٥٠﴾
وَاِنْ يَكَادُ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا لَيُزْلِقُونَكَ بِاَبْصَارِهِمْ لَمَّا سَمِعُوا
الذِّكْرَ وَيَقُولُونَ اِنَّهُ لَمَجْنُونٌۢ ﴿٥١﴾ وَمَا هُوَ اِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَم۪ينَ ﴿٥٢﴾

48. Rabbinin hükmüne sabret ve balık sahibi (Yûnus) **gibi olma. Hani o, sıkıntıdan yutkunarak seslenmişti.**

49. Eğer ona Rabbinden bir nimet erişmemiş olsaydı kınanmış olarak çıplak bir yere atılırdı.

50. Fakat Rabbi onu seçti ve onu salihlerden kıldı.

51. Kâfirler, zikri (Kur'ân'ı) **işittiklerinde neredeyse bakışlarıyla senin ayaklarını kaydıracaklardı. "O, delidir" diyorlardı.**

52. Hâlbuki o, bütün insanlar için bir öğütten başkası değildir.

Peygambere hitap eden bu âyetlerde Hz. Yûnus gibi sabırsız olmaması Allah'ın hükmü gelinceye kadar O'nun vahyini tebliğ etmeye devam edip direnmesi istenmektedir. Hz. Yûnus acele etmiş, vakit dolmadan bunlar tövbe etmezler diyerek toplumunu terk edip gitmiş, denizde balık tarafından yutulmuştu. Orada hatasını anlamış ve Allah'a yakarmıştı. Allah'ın nimetinin bir sonucu olarak da balık onu sahile atmıştı.

Yazılan Kur'ân'a yemin ile başlayan sûre yine Kur'ân'dan söz ederek son bulmaktadır. Kâfirler Kur'ân'ı işittiklerinde öfkelerinden onu yiyecekmiş gibi Peygambere bakıyorlardı. Kur'ân'ın bir benzerini, en azından Peygamber gibi daha önce okuma yazma işiyle, şiir ve hitabetle uğraşmamış biri tarafından bir sûresinin benzerini getirme konusunda meydan okumasına cevap verememenin çaresizliği içinde Peygambere deli dediler. Ama bu çabaları fayda vermedi. Peygamber de Allah'ın emri gelinceye kadar Mekke'yi terk etmedi.

Kur'ân'ı işittiklerinde öfke ve kızgınlıklarından saçmalamaya başlıyorlardı. Oysa Kur'ân hem onların hem de bütün insanların yararına şeyler içeren bir öğüttür.

69.
Hâkka Sûresi

Mekke'de indirilmiş olup 52 âyettir. Adını ilk âyetteki **"el-hâkka"** *kelimesinden almaktadır.* **Gerçekleşen** *anlamına gelen kelime kıyametin gerçekleşeceğini anlatmaktadır. Sûre Kur'ân'ın Allah kelamı oluşu ve ahiretten bahsetmektedir.*

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

اَلْحَٓاقَّةُۙ ﴿١﴾ مَا الْحَٓاقَّةُۚ ﴿٢﴾ وَمَٓا اَدْرٰيكَ مَا الْحَٓاقَّةُۜ ﴿٣﴾ كَذَّبَتْ ثَمُودُ وَعَادٌ بِالْقَارِعَةِ ﴿٤﴾
فَاَمَّا ثَمُودُ فَاُهْلِكُوا بِالطَّاغِيَةِ ﴿٥﴾ وَاَمَّا عَادٌ فَاُهْلِكُوا بِر۪يحٍ
صَرْصَرٍ عَاتِيَةٍۙ ﴿٦﴾ سَخَّرَهَا عَلَيْهِمْ سَبْعَ لَيَالٍ وَثَمَانِيَةَ اَيَّامٍۙ حُسُومًا فَتَرَى
الْقَوْمَ ف۪يهَا صَرْعٰىۙ كَاَنَّهُمْ اَعْجَازُ نَخْلٍ خَاوِيَةٍۚ ﴿٧﴾ فَهَلْ تَرٰى لَهُمْ مِنْ بَاقِيَةٍ ﴿٨﴾
وَجَٓاءَ فِرْعَوْنُ وَمَنْ قَبْلَهُ وَالْمُؤْتَفِكَاتُ بِالْخَاطِئَةِۚ ﴿٩﴾ فَعَصَوْا
رَسُولَ رَبِّهِمْ فَاَخَذَهُمْ اَخْذَةً رَابِيَةً ﴿١٠﴾ اِنَّا لَمَّا طَغَا الْمَٓاءُ حَمَلْنَاكُمْ
فِي الْجَارِيَةِۙ ﴿١١﴾ لِنَجْعَلَهَا لَكُمْ تَذْكِرَةً وَتَعِيَهَٓا اُذُنٌ وَاعِيَةٌ ﴿١٢﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Gerçekleşecek olan!**
2. **Nedir o gerçekleşecek olan?**
3. **Gerçekleşecek olanın ne olduğunu sana kim bildirdi ki?**
4. **Âd ve Semûd aniden kapılarını çalacak olana inanmadılar.**
5. **Semûd, korkunç bir sesle helak edildiler.**
6. **Âd'a gelince, kökten söküp deviren bir kasırga ile helak edildiler.**
7. **Yedi gece sekiz gün aralıksız bir şekilde o kökten söken rüzgârı onlara musallat etti. Görseydin onları, içi boş hurma ağacının kütükleri gibi yere serilmişlerdi.**
8. **Onlardan geriye bir kalıntı görüyor musun?**
9. **Firavun da ondan öncekiler de ve o altüst olanlar da o hatayı işlediler.**
10. **Rablerinin peygamberine karşı geldiler. O da onları şiddetli bir şekilde yakalayıverdi.**
11. **Biz, su kabarıp azgınlaşınca sizi gemide taşımıştık.**
12. **Böylece onu sizin için ibret ve öğüt kılalım ve kulak verenler onu anlasın diye...**

Gerçekleşecek olan! la yani *el-hâkka* ile kıyametin kastedildiğini müfessirlerin kahir ekseriyeti söylemektedir. *Hâkka* dan söz edildikten sonra dünyada azaba uğramış kavimlerin anılmasından hareketle *hâkka* kelimesinden, Hz. Peygamber'e isyan eden Kureyş'in başına gelecek olan azabın kastedildiği ve bu azabın dehşet ve şiddetine dikkat çekildiği görüşünde olanlar da vardır.

Kıyamete niçin bu ismin verildiği konusunda anlam yakınlığı olsa da farklı iki temel görüş ileri sürülmüştür. Şayet bu kelimeyle kıyametin kendisi kastediliyorsa onun vukuunun mutlaka gerçekleşeceği kastedilmiştir. Ama kıyametin kendisi değil de onda vuku bulacaklar kastediliyorsa iyilik edenlerin hak ettikleri, kötülük işlemiş olanların da hak ettikleri karşılıklarla karşılaşacakları kastedilmektedir.

Kur'ân-ı Kerim'de kıyametin, kendisinde meydana gelecek dehşetli olaylar ve felaketlerle isimlendirilmesi insanların ona hazırlıklı olmaları konusunda uyarılmalarını amaçlamaktadır. Çünkü insan eğitiminde teşvikin önemi gibi uyarı ve korkutmanın da önemi vardır. Eğitimde sadece teşvik yeterli ol-

madığı gibi sadece tehdit de yeterli değildir. Önemli olan bunların dengeli bir şekilde ve yerinde kullanılmalarıdır.

"Gerçekleşecek olan!" denildikten sonra **"Nedir o gerçekleşecek olan? Gerçekleşecek olanın ne olduğunu sana kim bildirdi ki?"** denilmesi, kıyamete dikkat çekmek ve önemine işaret etmek içindir.

Kuşkusuz Peygamber kıyametin kopacağını biliyordu. Fakat bilmek ve yaşamak farklı şeylerdir ve kıyametin dehşeti ancak yaşanmakla anlaşılır. Merhum Elmalılı bu konuda şöyle bir değerlendirme yapmaktadır:

"Yani o hâkka öyle büyük, öyle dehşetli bir trajedidir ki onun şiddet ve dehşetinin büyüklüğü yaratıklardan birinin kavrayış ve zekâsıyla, tahmin ve takdiri ile bilinemez. Kimsenin tasarı ve kavramasına sığmaz. Onun ne olduğunu, fiilen meydana gelmesi anlatır. Meydana gelmesi de önceden kavrama ile değil, ancak Allah tarafından haber verilmek ve nakledilmek suretiyle bilinebilir. Bundan dolayı sen de onu bilgi ve kavrayışınla değil, yüce Allah tarafından Peygamber olarak gönderilmekle bilip haber vereceksin. Fakat onun hakikati ve büyüklüğü, meydana gelmeden önce tasarı ve düşüncelere sığmayacağı için haber vermekle de kavranamaz. Ancak detayını araştırmaksızın verilen habere iman edilmek suretiyle rivayet yoluyla bilinir. Bu nedenle habere inanmayanlar onu sadece akıl ve zekâ ile kavrayamadıklarından dolayı 'kuruntu, masal, boş inanç, şiir, uydurma, aldatma' diye türlü sözlerle yalanlamaya kalkışırlar. Böylelerine verilecek en güzel öğüt de, akılların tahmin ve takdirine sığmaz dehşetli ve korkunç halleri ile meydana gelmesi öteden beri kulaklara küpe, dillere destan olmuş, geçmiş olayların haber verilip hatırlatılmasıyla geleceğin aday olduğu birtakım tehlikeleri bir dereceye kadar olsun sezdirmektir."

Kıyametin dehşeti bu şekilde dile getirildikten sonra kıyameti inkâr edenlere ibret olsun diye önceki kavimlerin başlarına gelenler hatırlatılmaktadır:

Âd ve Semûd kavimleri kıyameti yalanlamışlardı. Âd kavmi yedi gece sekiz gün devam eden şiddetli bir fırtına ile cezalandırıldı. Semûd kavmi de korkunç bir sesle helak edildiler.

Firavun ve ondan önceki ümmetlerden peygamberlerine karşı gelenler de helak edildiler. Nûh kavmi de iman edenleri hariç, suda boğulup helak edildiler. İman edenler ise gemiye binerek kurtuldular.

Önceki kavimlerin helak edilişlerinin ve iman edenlerinin kurtulduklarının anlatılması 12. âyette de belirtildiği gibi sonrakilerin bunlardan ibret almaları içindir.

فَاِذَا
نُفِخَ فِي الصُّورِ نَفْخَةٌ وَاحِدَةٌ ﴿١٣﴾ وَحُمِلَتِ الْاَرْضُ وَالْجِبَالُ فَدُكَّتَا دَكَّةً
وَاحِدَةً ﴿١٤﴾ فَيَوْمَئِذٍ وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ ﴿١٥﴾ وَانْشَقَّتِ السَّمَاءُ فَهِيَ
يَوْمَئِذٍ وَاهِيَةٌ ﴿١٦﴾ وَالْمَلَكُ عَلٰٓى اَرْجَائِهَا وَيَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ
يَوْمَئِذٍ ثَمَانِيَةٌ ﴿١٧﴾ يَوْمَئِذٍ تُعْرَضُونَ لَا تَخْفٰى مِنْكُمْ خَافِيَةٌ ﴿١٨﴾

13. Sûra bir kerecik üflendiğinde,

14. Yer ve dağlar kaldırılıp bir kere birbirlerine çarpıldığında,

15. İşte o gün kıyamet kopacaktır.

16. O gün gök yarılıp çökmeye yüz tutacaktır.

17. Melekler, göğün köşe bucağında toplanmışlardır ve o gün Rabbinin Arş'ını sekiz melek taşır.

18. O gün sizden hiçbir şey gizli kalmaksızın hesap için getirilirsiniz.

Önceki âyetlerde daha önce yaşamış milletlerin helak edilişlerine dair anlatılanlar kıyametin bir delili olarak anlatılmaktadır. O helakleri gerçekleştirebilen Allah'ın kıyameti koparmaya da gücü yeter.

Bu âyetlerde de kıyametin ayrıntılarına geçilmektedir. Görevli melek sura ilk üfürdüğünde yerle dağlar kaldırılıp birbirine çarpacak ve her şey darmadağın olacaktır. Bu iş çok şiddetli bir rüzgârla mı olacak başka türlü mü olacak, bunu bilemeyiz. Bu gibi gaybi konularda elde sağlıklı bir nass bulunmadıkça söz söylemek doğru değildir. Aynı şekilde gök yarılacak ve o muhkem yapısı yıkılmaya ve çökmeye yüz tutacaktır. Ama bu konu da gaybi bir konudur ve göğün nasıl ve neyle yarılacağı hatta göğün yarılmasının tam olarak ne anlama geldiği bizce bilinen bir husus değildir.

Melekler ise göğün köşe bucağında toplanmış olup biteni seyredecekler. Diğer taraftan sekiz melek Allah'ın Arş'ını taşımaktadır. Haşir için hazırlık yapılmaktadır ve nihayet mezarlarından çıkarılan insanlar Allah'ın huzurunda

hesap vermek üzere toplatılacaklardır. Bu dünya hayatında işledikleri her şey, hiçbiri gizli kalmayacak şekilde ortaya dökülecektir.

فَأَمَّا مَنْ
أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَيَقُولُ هَاؤُمُ اقْرَؤُا كِتَابِيَهْ ﴿١٩﴾ إِنِّي ظَنَنْتُ
أَنِّي مُلَاقٍ حِسَابِيَهْ ﴿٢٠﴾ فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَاضِيَةٍ ﴿٢١﴾ فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ ﴿٢٢﴾
قُطُوفُهَا دَانِيَةٌ ﴿٢٣﴾ كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا بِمَا أَسْلَفْتُمْ فِي الْأَيَّامِ الْخَالِيَةِ ﴿٢٤﴾
وَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِشِمَالِهِ فَيَقُولُ يَا لَيْتَنِي لَمْ أُوتَ كِتَابِيَهْ ﴿٢٥﴾
وَلَمْ أَدْرِ مَا حِسَابِيَهْ ﴿٢٦﴾ يَا لَيْتَهَا كَانَتِ الْقَاضِيَةَ ﴿٢٧﴾ مَا أَغْنَى
عَنِّي مَالِيَهْ ﴿٢٨﴾ هَلَكَ عَنِّي سُلْطَانِيَهْ ﴿٢٩﴾ خُذُوهُ فَغُلُّوهُ ﴿٣٠﴾ ثُمَّ الْجَحِيمَ
صَلُّوهُ ﴿٣١﴾ ثُمَّ فِي سِلْسِلَةٍ ذَرْعُهَا سَبْعُونَ ذِرَاعًا فَاسْلُكُوهُ ﴿٣٢﴾ إِنَّهُ
كَانَ لَا يُؤْمِنُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ ﴿٣٣﴾ وَلَا يَحُضُّ عَلَى طَعَامِ الْمِسْكِينِ ﴿٣٤﴾
فَلَيْسَ لَهُ الْيَوْمَ هَاهُنَا حَمِيمٌ ﴿٣٥﴾ وَلَا طَعَامٌ إِلَّا مِنْ غِسْلِينٍ ﴿٣٦﴾
لَا يَأْكُلُهُ إِلَّا الْخَاطِؤُنَ ﴿٣٧﴾

19. Kitabı sağ tarafından verilen kimse şöyle diyecektir: "İşte kitabım, okuyun."

20. "Çünkü ben, kitabımla karşılaşacağımı anlamıştım."

21. Artık o, hoş bir hayattadır.

22. Yüce bir cennettedir.

23. Ki o cennetin meyveleri sarkıp yaklaşmıştı.

24. "Geçmişte yaptıklarınız sebebiyle afiyetle yiyin için."

25. Kitabı sol tarafından verilene gelince, o da şöyle diyecektir: "Keşke kitabım verilmeseydi!"

26. "Şu hesabımın ne olduğunu bilmeyeydim!"

27. "Keşke o ölüm benim için son olaydı!"

28. "Malımın bana hiç faydası dokunmadı."

29. "Gücüm yok oldu."

30. Onu yakalayıp bağlayın.

31. Sonra da cehenneme sallayın.

32. Ardından yetmiş arşın uzunluğunda olan bir zincire sarmalayıp yollayın.

33. Çünkü o, pek yüce olan Allah'a inanmıyordu.

34. Yoksulu doyurmaktan hoşlanmazdı.

35. Bugün onun burada candan bir dostu yoktur.

36. İrinden başka bir yiyeceği de yoktur.

37. Ki onun günahkârlardan başka kimse yiyemez.

Kitapla kastedilen dünyada işlenen amellerin yazıldığı defterdir. Yüce Allah geçmiş ve geleceği, kimin ne yaptığını en ince ayrıntısına varıncaya kadar bildiği halde, adaletinin bir gereği ve hesaba çekilen kişinin de adaletinden mutmain olması için amellerin görevli melekler tarafından yazılmasını emretmiştir. Hatta yazılanlarla da yetinilmeyecek işlenen her amel için şahitler dinlenecektir.

Amel defteri sağından verilecek olan, dünya hayatındayken ahirette hesaba çekileceğinin bilinci içinde olan ve buna göre hazırlık yapmış olandır. Kitabını sağ taraflarından yahut sağ eliyle alacak olan bu kimse, mutluluğunu başkalarıyla da paylaşmak istercesine **"İşte kitabım, okuyun"** diyecektir. Başkasından saklayacağı kendisini utandıracak bir şeyi yoktur. Artık o hoş bir hayatta, çeşit çeşit nimetlerle dolu cennettedir. Bu kimselere: **"Geçmişte yaptıklarınız sebebiyle afiyetle yiyin için"** denilecektir.

Amel defteri kendisine sol tarafından verilen yahut sol eliyle alan kimse ise dünya hayatında Allah'ın emrine uygun hareket etmemiş ve ahirete bir hazırlık yapmamıştır. Kitabı kendisine verildiğinde derin bir pişmanlık duyacaktır. Onun varacağı yer ise cehennem olacaktır.

Sonuç olarak hesap sonrası insanlar cennetlikler ve cehennemlikler olmak üzere iki kısma ayrılacaklardır.

فَلَٓا اُقْسِمُ بِمَا تُبْصِرُونَ ﴿٣٨﴾ وَمَا لَا تُبْصِرُونَ ﴿٣٩﴾

اِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ ﴿٤٠﴾ وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَاعِرٍ قَلِيلًا مَا تُؤْمِنُونَ ﴿٤١﴾

وَلَا بِقَوْلِ كَاهِنٍ قَلِيلًا مَا تَذَكَّرُونَ ﴿٤٢﴾ تَنْزِيلٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٤٣﴾

38. Hayır, gördüklerinize de yemin ederim,

39. Görmediklerinize de.

40. Kuşkusuz o, değerli bir elçinin sözüdür.

41. Bir şair sözü değildir. Ne de az inanıyorsunuz!

42. Bir kâhinin sözü de değildir. Ne de az düşünüyorsunuz!

43. Âlemlerin Rabbinden indirilmiştir.

Kıyametin mümkün olduğuna dair delil getirip iman edenlerin ve etmeyenlerin kıyametten sonraki durumları anlatıldıktan sonra ahiretteki bu durumları belirleyen iki önemli öğe olan Kur'ân ve Peygamberin yücelikleri anlatılmaktadır.

Kur'ân ve Peygamberin önemine dikkat çekmek için yüce Allah görülen ve görülmeyen şeylere yani varlıktaki her şeye yemin etmektedir.

40. âyetteki elçi ile Peygamberin kastedildiği açıktır. Çünkü hemen ardından gelen âyetlerde Kur'ân'ın şair ve kâhin sözü olmadığı ifade edilmektedir. Müşriklerin Peygamberi şairlik ve kâhinlikle itham ettikleri bilinen bir husustur. Tekvîr sûresi 19. âyette Kur'ân'ın değerli bir elçinin sözü olduğu belirtilirken oradaki *elçi* ile de Cebrail'in kastedildiği anlatımdan anlaşılmaktadır. Müfessirler de bu görüştedir. Diğer taraftan Kur'ân'ın Allah'ın kelamı olduğu belirtilmektedir. (Bakara 2/75; Tövbe 9/6 Fetih 48/15). Pek çok âyette de Kur'ân'ın Allah tarafından Arapça olarak indirildiği söylenmektedir. Nitekim burada da 43. âyette onun âlemlerin Rabbi tarafından indirildiği ifade edilmiştir. Bu anlatımlar arasında bir çelişki yok mudur?

Kur'ân bize iki elçi kanalıyla ulaşmıştır: Cebrail ve Peygamber. Elçiye izafe edilen söz, aslında onu elçi olarak göndermiş olanın sözüdür. İşte bu sebeple Tekvîr sûresinde Cebrail, *Cebrail* ismiyle değil, *elçi* sıfatı ile söz konusu edilmekte, burada da Peygamber, *Muhammed* ismiyle değil, yine *elçi* sıfatıyla anılmaktadır. O halde Kur'ân için *elçi sözü* ifadesi kullanılırken aslında onları elçi olarak tayin etmiş olan *Allah'ın sözü* olduğu kastedilmektedir. Her iki elçiden söz edilirken onların *değerli elçiler* olarak nitelenmeleri, kendilerini elçi olarak tayin eden Allah'ın sözünde hiçbir değişiklik yapmadan elçilik görevlerini yerine getirdiklerine dikkat çekmek içindir. Nitekim *elçi sözü* denildikten sonra aynı söz için **"Âlemlerin Rabbinden indirilmiştir,"** buyrulmaktadır.

Sonuç olarak Kur'ân, Allah'ın sözüdür ve yukarıda söz konusu ettiğimiz kullanışlar arasında bir çelişki söz konusu değildir. Kur'ân Allah kelamıdır ve onda hiçbir değişiklik yapmadan elçiler onu insanlara ulaştırmışlardır.

وَلَوْ
تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضَ الْاَقَاوِيلِ ﴿٤٤﴾ لَاَخَذْنَا مِنْهُ بِالْيَمِينِ ﴿٤٥﴾ ثُمَّ لَقَطَعْنَا
مِنْهُ الْوَتِينَ ﴿٤٦﴾ فَمَا مِنْكُمْ مِنْ اَحَدٍ عَنْهُ حَاجِزِينَ ﴿٤٧﴾ وَاِنَّهُ لَتَذْكِرَةٌ
لِلْمُتَّقِينَ ﴿٤٨﴾ وَاِنَّا لَنَعْلَمُ اَنَّ مِنْكُمْ مُكَذِّبِينَ ﴿٤٩﴾ وَاِنَّهُ لَحَسْرَةٌ عَلَى
الْكَافِرِينَ ﴿٥٠﴾ وَاِنَّهُ لَحَقُّ الْيَقِينِ ﴿٥١﴾ فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ ﴿٥٢﴾

44. Şayet o, bazı sözleri uydurup da bize yamasaydı,

45. Onu kıskıvrak yakalardık.

46. Sonra onun can damarını koparırdık.

47. Sizden hiçbiriniz de buna mani olamazdınız.

48. Doğrusu o, takva sahipleri için bir öğüttür.

49. İçinizde yalanlayanların olduğunu şüphesiz biliyoruz.

50. Doğrusu o, kâfirler için bir iç yarasıdır.

51. Şüphesiz ki o, gerçeğin ta kendisidir.

52. O halde sen yüce Rabbinin adını tenzih et.

Peygamberin güvenilir ve değerli bir elçi olduğu önceki âyetlerde belirtilmişti. İşte burada güvenilirliği ve Kur'ân'ın, hiçbir değişikliğe uğramadan bize ulaştırıldığı pekiştirilmektedir. Peygamberin birtakım sözler uydurup onları Allah'a yamaması asla mümkün değildir. Böyle bir durum söz konusu olsa Allah onun can damarını keser ve anında hayatına son verirdi. Kimse de buna engel olamazdı. Bu sebeple Kur'ân'ın şair sözü yahut kâhin sözü olması asla düşünülemez.

Müşrikler, Peygamberi sıkıştırarak kendi dinlerini ve putlarını aşağılamayan bir Kur'ân getirmesi ve kendisine indirilen vahyi istedikleri şekle dönüştürmesi beklentisi içerisindeydiler. İsra sûresinde aynı konu ele alınmakta ve söz konusu beklentileri anlatılmaktadır: *"Sana vahyettiklerimizden başka şeyleri düzüp bize iftira etmen için az kalsın seni saptıracaklardı. İşte o takdirde seni candan dost edineceklerdi. Seni dayanıklı kılmasaydık, neredeyse onlara bir parça meyledecektin. O zaman da hiç şüphesiz sana hayatın ve ölümün sıkıntılarını kat kat tattırırdık. Sonra da bize karşı kendine yardımcı da bulamazdın."* (İsra 17/73-75).

Böylece boş bir beklenti içerisinde oldukları kendilerine kesin bir dille anlatılmış oldu: *"Boşuna hayali kuruntular peşinde koşmayın, Peygamberin kendisi de bu Kur'ân'ı değiştirme gücüne sahip değildir."*

Günümüzde de Kur'ân'ın şu emir ve yasağından vazgeçilmesi konusunda baskılar yapılmakta, İslam'ın bazı hükümlerinin değiştirilmesi istenmektedir. Vakıa, Kur'ân'ı istenen şekilde yorumlamaya kalkışanlar da vardır. Ama günümüze kadar Kur'ân'ın kendi metninde değişiklik yapmaya cesaret eden çıkmamış, cılız birtakım gayretler olmuşsa da hiçbiri kabul görmemiştir. Kuşkusuz, yorum bazında tahrifata kalkışanlar da bunun hesabını hesap günü vereceklerdir.

Peygamberin Kur'ân karşısındaki durumu anlatıldıktan sonra söz Kur'ân'ın kendisine getiriliyor: **"Doğrusu o, takva sahipleri için bir öğüttür."** Allah'ın azabına karşı kendisini koruma altına almak isteyen kimse, kendi seçim ve rızasıyla bu Kur'ân'dan öğüt alır. İsteyen de onu yalanlar. Bu sebeple Allah: **"İçinizde yalanlayanların olduğunu şüphesiz biliyoruz,"** demektedir.

"**Doğrusu o, kâfirler için bir iç yarasıdır.**"

Kur'ân'ın inanmayanlar için *iç yarası* olması iki şekilde izah edilmiştir. İlki dünya hayatıyla ilgilidir. Bütün çabalarına rağmen Kur'ân'ın bir benzerini getirememişler. Bu, içlerinde bir hasret olarak kalmıştır.

İkincisi ise ahiretle ilgilidir. Çünkü ahirette her şey apaçık ortaya çıkacak; inanmayanlar Kur'ân'ın Allah kelamı olduğunu ayan beyan görecek ve ona uyanlar mükâfat alacak, kendileri ise ona inanmadıkları için cezalandırılacaklardır.

Ahirette onlar da görecekler: "**Şüphesiz ki o, gerçeğin ta kendisidir.**"

"O halde yüce Rabbinin adını tenzih et."

70. Meâric Sûresi

Mekke'de indirilmiş olup 44 âyettir. Adını üçüncü âyette geçen ve ***yükselme dereceleri*** *anlamına gelen* ***"el-meâric"*** *kelimesinden almaktadır. Hâkka sûresinden sonra indirilmiş olup işlenen konu itibariyle de onun devamı mahiyetindedir.*

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

سَاَلَ سَٓائِلٌ بِعَذَابٍ وَاقِعٍ ﴿١﴾ لِلْكَافِر۪ينَ لَيْسَ لَهُ دَافِعٌ ﴿٢﴾ مِنَ اللّٰهِ ذِي الْمَعَارِجِ

﴿٣﴾ تَعْرُجُ الْمَلٰٓئِكَةُ وَالرُّوحُ اِلَيْهِ ف۪ي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْس۪ينَ اَلْفَ سَنَةٍ ﴿٤﴾

فَاصْبِرْ صَبْرًا جَم۪يلًا ﴿٥﴾ اِنَّهُمْ يَرَوْنَهُ بَع۪يدًا ﴿٦﴾ وَنَرٰيهُ قَر۪يبًا ﴿٧﴾ يَوْمَ تَكُونُ

السَّمَٓاءُ كَالْمُهْلِ ﴿٨﴾ وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ ﴿٩﴾ وَلَا يَسْـَٔلُ حَم۪يمٌ حَم۪يمًا ﴿١٠﴾

يُبَصَّرُونَهُمْ يَوَدُّ الْمُجْرِمُ لَوْ يَفْتَد۪ي مِنْ عَذَابِ يَوْمِئِذٍ بِبَن۪يهِ ﴿١١﴾

وَصَاحِبَتِه۪ وَاَخ۪يهِ ﴿١٢﴾ وَفَص۪يلَتِهِ الَّت۪ي تُؤْو۪يهِ ﴿١٣﴾ وَمَنْ فِي الْاَرْضِ جَم۪يعًا ثُمَّ

يُنْجِيهِ ﴿١٤﴾ كَلَّا إِنَّهَا لَظَىٰ ﴿١٥﴾ نَزَّاعَةً لِلشَّوَىٰ ﴿١٦﴾ تَدْعُوا مَنْ أَدْبَرَ وَتَوَلَّىٰ ﴿١٧﴾
وَجَمَعَ فَأَوْعَىٰ ﴿١٨﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Birisi, gerçekleşmesi kesin olan bir azabı istedi.**
2. **İnanmayanlar için olacak olan ve bir engelleyeni olmayan** (azabı).
3. **O, yükseltme derecelerinin sahibi Allah katından olacaktır.**
4. **Melekler ve ruh, miktarı elli bin yıl olan bir gün içinde O'na çıkar.**
5. **O halde güzel güzel sabret.**
6. **Çünkü onlar** (o azabı) **uzak** (bir ihtimal olarak) **görürler.**
7. **Biz ise onu yakın görüyoruz.**
8. **O gün gök erimiş maden gibi olur.**
9. **Dağlar da çırpılmış renkli yün gibi olur.**
10. **Bir dost, bir dostun halini sormaz.**
11. **Onları görürler** (fakat herkes kendi derdine düşmüştür)**. Suçlu, o günün azabından kurtulmak için fidye vermek ister; çocuklarını,**
12. **Eşini, kardeşini,**
13. **Kendisini barındıran tüm ailesini,**
14. **Yeryüzündekilerin tamamını** (fidye olarak vermek ister)**... Tek kendisi kurtulsun diye.**
15. **Fakat ne mümkün. O, halis alevdir.**
16. **Derileri soyan.**
17. **Yüz çevirip arkasını dönenleri kendisine çağırıp duran.**
18. **Toplayıp toplayıp yığanı** (da)**...**

Sûrenin kendisiyle başladığı سَأَلَ kelimesinin iki anlamı vardır: İstemek, bir de soru sormak. Müfessirlerin çoğu *istemek* anlamını tercih etmişlerdir. Biz de bu anlamı tercih ediyoruz. Çünkü müşriklerin, başlarına gelecek azaba inanmadıklarından sözü edilen azabın bir an önce gelmesini istediklerini başka âyetlerden de biliyoruz. Mesela Enfâl sûresinin 32. âyetinde "**"Allah'ım! Eğer o** (kitap) **katından gelen bir gerçek ise gökten üzerimize taş yağdır**

veya bize acıklı bir azap ver" demişlerdir. Yine Sad sûresinin 16. âyetinde **"Ey Rabbimiz! Hesap gününden önce bizim azaptan payımızı acele ver"** dedikleri anlatılmaktadır.

Dünyevî azap için şartların olgunlaşması gerekir. Bir toplumda iman etme potansiyeli bulunduğu müddetçe o toplum toplu olarak helak edilmez. Ancak inanmayanların ahiretteki azabı kaçınılmaz olarak gelecek, kimse buna engel olamayacaktır.

Meâric, mirac kelimesiyle aynı kökten gelmektedir ve yükselme yerleri anlamına gelir. Kelimenin başında bulunan *zi* ise, sahip anlamındadır. Meâric kelimesiyle ne kastedildiği konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Ardından gelen âyette Meleklerle Ruh'un, miktarı elli bin yıl olan bir günde Allah'a yükseldiklerinden söz edildiğinden dolayı bu kelimeyle meleklerin bir gökten diğerine yükselme yerlerinin kastedildiğini söyleyen görüşün tercihe şayan olduğunu düşünüyoruz.

4. âyette geçen *ruh* kelimesiyle Cebrail'in kastedildiği görüşü de aynı şekilde tercihe şayan görüştür. Müfessirlerin çoğu bu görüştedir. Çünkü Şuara sûresinin 193. âyetinde Kur'ân'ın güvenilir ruh tarafından indirildiği belirtilmektedir ki bununla Cebrail'in kastedildiği açıktır. Melekler zikredildikten sonra ruh kelimesiyle Cebrail'in ayrıca zikredilmesi onun büyüklük ve yüceliğine bir işarettir.

Dünyalı birinin oraya çıkmak istemesi durumunda elli bin yıl sürecek bir mesafeyi melekler kısa bir müddet içerisinde kat edebilmektedir. Ayrıca bununla yüce Rabbin makamı ile insanların makamı arasındaki uzaklık da ifade edilmektedir.

Bazı müfessirlere göre âyette geçen bu mesafenin kat edileceği *gün* ile kıyamet günü kastedilmekte, ayrıca *elli bin* sayısıyla da kesin rakam değil çok uzun bir müddet kastedilmektedir.

Yüce Allah böyle bir kudrete sahip olduğu halde o müşrikler, Allah'ın buna gücü yetmezmiş gibi, cezalandırılacaklarsa o azabın bir an önce gelmesini istiyorlar. Yüce Allah Peygamberine onların bu tür tavırlarına karşı 5. âyette sabretmesini yani onların baskı ve inatlarına karşı direnmesini öğütlemektedir. Çünkü onlar, azaba çarptırılmalarını uzak bir ihtimal olarak görüyorlar. Ama Allah katında o gün yakındır. Aslında her gelecek olan yakındır. Ama o inkâr edenler bunu anlamazlar.

"**O gün gök erimiş maden gibi olur. Dağlar da çırpılmış renkli yün gibi olur.**" İşte o kıyamet günü böyle çetin bir gün olacaktır. O günün şiddetinden "**dost, dostun halini sormaz.**"

Birbirlerinin halini sormamaları, birbirleriyle karşılaşmamaları ve birbirlerini görmediklerinden değil, bilakis "**onları görürler** (fakat herkes kendi derdine düşmüştür). **Suçlu, o günün azabından kurtulmak için fidye vermek ister; çocuklarını, eşini, kardeşini, kendisini barındıran tüm ailesini, yeryüzündekilerin tamamını** (fidye olarak vermek ister). **Tek kendisi kurtulsun diye.**" Ancak o gün fidye vererek kurtulma günü değildir. Kimse kimsenin cezasını çekmeyecek ve kimse kimseyi kurtaramayacaktır. Bu dünya hayatında o güne hazırlık yapmamış olanların sonuçta varacakları yer cehennem olacaktır. **"O, halis alevdir. Derileri soyan. Yüz çevirip arkasını dönenleri çağırıp duran."**

Gerçekten ateş dile gelip çağıracak mıdır yoksa bu temsili bir anlatım mıdır, onu bilemiyoruz. Ama temsili de olsa o anın dehşetini anlatmak bakımından önemlidir. Ateşin, kimi kendisine çağırdığı da sonraki âyette anlatılmaktadır:

"Toplayıp toplayıp yığanı (da)**..."**

Ayette sözü edilen kimse dünyaya düşkünlüğünden dolayı ahiretini unutmuş; hep mal peşinde koşmuş, yığdıkça yığmış ama zekâtını vermemiş, muhtaçları gözetmemiştir. Daha açık bir ifadeyle bütün mesaisini dünyaya harcamış, ahiretini unutmuş ve ona bir hazırlık yapmamıştır.

إِنَّ الْإِنسَانَ خُلِقَ هَلُوعًا ﴿١٩﴾ إِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ جَزُوعًا ﴿٢٠﴾
وَإِذَا مَسَّهُ الْخَيْرُ مَنُوعًا ﴿٢١﴾ إِلَّا الْمُصَلِّينَ ﴿٢٢﴾ الَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ دَائِمُونَ ﴿٢٣﴾
وَالَّذِينَ فِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَّعْلُومٌ ﴿٢٤﴾ لِّلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ ﴿٢٥﴾ وَالَّذِينَ
يُصَدِّقُونَ بِيَوْمِ الدِّينِ ﴿٢٦﴾ وَالَّذِينَ هُم مِّنْ عَذَابِ رَبِّهِم مُّشْفِقُونَ ﴿٢٧﴾
إِنَّ عَذَابَ رَبِّهِمْ غَيْرُ مَأْمُونٍ ﴿٢٨﴾ وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ
حَافِظُونَ ﴿٢٩﴾ إِلَّا عَلَىٰ أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ

مَلُومِينَ ﴿٣٠﴾ فَمَنِ ابْتَغَىٰ وَرَاءَ ذَٰلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْعَادُونَ ﴿٣١﴾
وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ ﴿٣٢﴾ وَالَّذِينَ هُمْ بِشَهَادَاتِهِمْ
قَائِمُونَ ﴿٣٣﴾ وَالَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ ﴿٣٤﴾ أُولَٰئِكَ
فِي جَنَّاتٍ مُكْرَمُونَ ﴿٣٥﴾

19. Doğrusu insan aceleci, bencil ve hırs sahibi olarak yaratılmıştır.

20. Kendisine kötülük dokundu mu sızlanır.

21. Bir hayır elde ettiğinde ise cimrilik eder.

22. Ancak namaz kılanlar bundan müstesnadır.

23. Onlar ki namazlarında karar sahibidirler.

24. Onların mallarında belirli bir hak vardır.

25. Dilenenler ve yoksullar için.

26. Onlar ki, ceza gününü tasdik ederler.

27. Onlar ki, Rablerinin azabına karşı korku içindedir.

28. Çünkü Rablerinin azabı karşısında kimse güvende değildir.

29. Onlar ki, ırzlarını korurlar.

30. Ancak kendi eşleri ve sahip oldukları cariyeleri hariç, bundan dolayı kınanmazlar.

31. Ne var ki bunun ötesine geçenler; işte, onlar sınırı aşanlardır.

32. Onlar ki, yeminlerine ve sözlerine sadakat gösterirler.

33. Onlar ki, şahitliklerini hakkıyla eda ederler.

34. Ve onlar ki, namazlarını aksatmazlar.

35. İşte onlar cennetlerde ikramlara mazhar olmaktadırlar.

Yukarıda kıyamet gününün dehşeti ve günahkârların akıbeti dile getirilmişti. Okuyucunun zihninde bu duruma düşmemek için, *"peki ben ne yapmalıyım"* diyesi geliyor. İşte bu âyetlerde insanın temel bir özelliğine değinildikten sonra ne yapması gerektiği anlatılıyor.

İlk âyette geçen ve **"aceleci, bencil ve hırs sahibi"** kelimeleriyle mea-

lini vermeye çalıştığımız *helû'* kelimesi, çok hırslı, çok sabırsız, çok sızlanan, hoşlandığı şeylere düşkün, ağır yükün ve sorumluluğun altına girmek istemeyen gibi olumsuz anlamlara gelmektedir. Bazı müfessirler, kelimenin en tutarlı açıklamasının kelimenin geçtiği âyeti takip eden: **Kendisine kötülük dokundu mu sızlanır. Bir hayır elde ettiğinde ise cimrilik eder"** âyetleridir, demişlerdir.

Söz konusu üç âyet, insan yaratılışındaki bir zaafı ortaya koymaktadır. Yüce Allah insanı imtihan için yarattığından insanda olumlu ve olumsuz hasletler dengeli bir şekilde yaratılmıştır. İman etmek, salih ameller işlemek, insandaki olumsuz duyguları bütünüyle yok etmez, sadece üstünü örter ve zararsız bir çizgiye çekmeye veya onları iyiye yönlendirmeye çalışır. Kur'ân'ın bu olumsuz hasletleri dile getirdikten sonra burada olduğu gibi bazı âyetlerde iman eden ve salih amel işleyenleri istisna etmesi, sözünü ettiğimiz anlamda anlaşılması gerektiği kanaatindeyiz. Değilse insan iman etmekle melekleşmiş olur ki bu mümkün değildir. İnsan için namaz, oruç vs. gibi sürekli eğitimin gerekliliği de üstü örtülmüş olan bu olumsuz hasletlerin bu örtülü hallerini devam ettirmek içindir.

Müteakip âyetlerde, söz konusu olumsuz hasletlerin üzerinin örtülmesi için şu hususlar zikredilmektedir:

a. Namazı kılmak.

b. Namaza, aksatmadan sürekli devam etmek.

c. Kalb huzuru ile Allah'a derin saygı duyarak ve namazın rükün ve âdâbına riayet ederek onu yerine getirmek.

d. Fakirleri gözetmek, zekât ve nafile sadaka vermek.

e. Ahirete iman etmek ve bunun kişinin davranışlarında etkisini göstermesi.

f. Allah'ın azabından korkmak.

g. Söz ve anlaşmalarına bağlı kalmak.

h. Emanetleri ehline vermek.

i. İffetini korumak

j. Şahitliği doğru bir şekilde yerine getirmek.

İlk olarak namazın zikredilmesi ve tam olarak kılınması, aksatılmaması gibi yönlerine dikkat çekilmesi önemlidir. Çünkü iyi hasletlere sahip olmak ve kötülerinden kurtulmak konusunda en eğitici olan ibadet namazdır. Namazı hakkıyla eda eden kişinin sıralanan diğer maddeleri yerine getirmesi kolaylaşır.

"İşte onlar cennetlerde ağırlanacaklardır."

فَمَالِ الَّذٖينَ كَفَرُوا قِبَلَكَ مُهْطِعٖينَۙ ﴿٣٦﴾

عَنِ الْيَمٖينِ وَعَنِ الشِّمَالِ عِزٖينَ ﴿٣٧﴾ اَيَطْمَعُ كُلُّ امْرِئٍ مِنْهُمْ اَنْ يُدْخَلَ

جَنَّةَ نَعٖيمٍۙ ﴿٣٨﴾ كَلَّاۜ اِنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِمَّا يَعْلَمُونَ ﴿٣٩﴾

فَلَٓا اُقْسِمُ بِرَبِّ الْمَشَارِقِ وَالْمَغَارِبِ اِنَّا لَقَادِرُونَۙ ﴿٤٠﴾ عَلٰٓى اَنْ نُبَدِّلَ

خَيْرًا مِنْهُمْۙ وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوقٖينَ ﴿٤١﴾ فَذَرْهُمْ يَخُوضُوا وَيَلْعَبُوا حَتّٰى

يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذٖى يُوعَدُونَۙ ﴿٤٢﴾ يَوْمَ يَخْرُجُونَ مِنَ الْاَجْدَاثِ

سِرَاعًا كَاَنَّهُمْ اِلٰى نُصُبٍ يُوفِضُونَۙ ﴿٤٣﴾ خَاشِعَةً اَبْصَارُهُمْ

تَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌۜ ذٰلِكَ الْيَوْمُ الَّذٖى كَانُوا يُوعَدُونَ ﴿٤٤﴾

36. **Şu kâfirlere ne oluyor ki sana doğru koşuşuyorlar.**

37. **Sağdan ve soldan bölükler halinde.**

38. **Onlardan her biri nimetler cennetine gireceğini mi umuyor?**

39. **Hayır, asla! Biz onları kendilerinin de bildikleri şeyden yarattık.**

40. **Doğuların ve batıların Rabbine yemin ederim ki bizim gücümüz kesinlikle buna yeter.**

41. **Onları, kendilerinden daha hayırlı olanlarla değiştirmeye** (gücümüz yeter). **Bize engel olunamaz.**

42. **Bırak onları kendilerine vaat edilen günlerine kavuşuncaya kadar oyalanıp eğlensinler.**

43. **Dikili hedeflere koşuyorlarmışçasına kabirlerinden hızla kalkacakları güne dek.**

44. **Gözleri önlerine düşmüş ve kendilerini bir zillet kuşatmış olduğu halde. İşte onlara vaat edilen gün, o gündür.**

Peygamber Kur'ân okuduğunda yahut insanları İslam'a davet ettiğinde müşrikler, alay edecek yahut reddedecekleri bir konu bulma umuduyla Peygamberin etrafına doluşurlardı. Müminlerin cennete girecekleri söylendiğinde ise, *"bunlar mı cennete girecek? Eğer gerçekten nimetlerle dolu bir cennet varsa oraya yine biz gireriz"* diyorlardı. Çünkü İslam'ın ilk dönemlerinde daha çok fakirler İslam'a girmişti ve İslam düşmanlığı yapanlar da daha çok zengin kesim müşrikleriydi. Onların değer ölçülerine göre bir kimsenin Allah katında da makbul biri olup olmaması, servetiyle ve gücüyle ölçülür. Kısacası onların tek bir ölçüleri vardı ve o da zengin olmaktı. Maddiyat onlar için her şeydi.

Söz konusu bakış açısı, sadece o dönemin ölümden sonra dirilmeye inanmayan zenginlerinin bakış açısı değildir. Böyle olsaydı bunun Kur'ân'da yer almasına ihtiyaç olmazdı. Maddiyatı tek ölçü olan her dönem ve her bölgedeki insanların bakış açıları budur. Ölümden sonra dirilmeye inanmayan bugünün zenginleri de böyledir, yarının zenginleri de böyle olacaktır.

Allah'a ve Peygambere inanmayanların, Allah'ın sözüyle alay edenlerin ve Allah'ın hak sözünü bile duymaya tahammül edemeyenlerin cennete girmesi mümkün mü? Elbette ki değil.

Hem bunlar düşünmüyorlar mı ki Allah onları bir damla sudan yarattı, onlara şekil verdi ve dünya hayatına getirdi. Yürümekten ve konuşmaktan aciz iken onları yaşatıp büyüttü. Nihayet güçlü insanlar oldular. Onları bir damla sudan yaratan Allah'ın onları tekrar yaratamayacağını düşünen bu insanların Allah'ın cennetine girme hakları olur mu?

Doğuların ve batıların, dolayısıyla evrendeki her şeyin Rabbi olan Allah, insanları ölümlerinden sonra diriltmeye de elbette kadirdir. Hatta Kur'ân'ın indiği dönemde ve sair zamanlarda yaşayan kâfirleri öldürüp onların yerine iyi kimseleri yaratmaya da gücü yeter.

Ama yine de inanmıyorlarsa, bırak onları yeniden diriltilecekleri güne kadar oyalanıp dursunlar. Onlar kabirlerinden diriltilip Allah'ın huzuruna çekilecekleri, gözleri önlerine düşmüş ve zelil duruma düşecekleri gün bunu anlayacaklar ama iş işten geçmiş olacaktır.

71.
Nûh Sûresi

Mekke'de indirilmiş olup 28 âyettir. Hz. Nûh'un kıssasından söz ettiği için bu adı almıştır. Sûre inanç esaslarının yanında Hz. Nûh kıssasından ve tufan olayından söz etmektedir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

إِنَّا أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَى قَوْمِهِ أَنْ أَنْذِرْ قَوْمَكَ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ
﴿١﴾ قَالَ يَا قَوْمِ إِنِّي لَكُمْ نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿٢﴾ أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاتَّقُوهُ وَأَطِيعُونِ
﴿٣﴾ يَغْفِرْ لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُؤَخِّرْكُمْ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى إِنَّ أَجَلَ اللَّهِ إِذَا جَاءَ لَا
يُؤَخَّرُ لَوْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٤﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Biz Nûh'u, kendilerine acıklı bir azap gelmezden önce uyarsın diye kavmine gönderdik.**
2. **O da dedi ki: "Ey kavmim! Ben size apaçık bir uyarıcı olarak geldim."**
3. **"Allah'a kulluk edin, O'nun azabından korkup kendinizi koruma altına alın ve bana itaat edin."**
4. "(Böylece O sizin) **Günahlarınızı bağışlasın, sizi belli bir süreye ertelesin. Şüphesiz Allah'ın belirlediği süre geldiğinde ertelenmez. Keşke bilseydiniz!"**

İlk âyette Hz. Nûh'un kendi kavmine gönderilmiş olmasından söz edilmesi sebebiyle bazı müfessirler o dönemde Hz. Nûh'un kavminden başka kavimlerin de var olduğu sonucunu çıkarmış ve bu sebeple tufanın bütün yeryüzünü kapsamadığını, sadece Nûh'un kavminin yaşadığı bölgeyi kapsadığını söylemişlerdir. Ayrıca Hint ve Çin gibi bölge halklarının tufan hakkında bir bilgiye sahip olmamalarını da buna delil getirirler.

Aslında o dönemde Hz. Nûh'un kavminden başka kavimlerin bulunması yahut bulunmaması, tufanın yeryüzünün tamamını kapsamasını gerektirmez. Ayrıca Nûh'un kavminden söz edilmesi başka kavimlerin varlığını zorunlu kılmadığı gibi olmamasını da zorunlu kılmamaktadır. Bizim burada söyleyebileceğimiz, Peygamberimiz hariç bütün peygamberlerin kendi kavimlerine ve kendi kavimlerinin lisanıyla gönderildikleridir. Peygamberimizin de aslında ilk muhatapları kendi kavmidir. Kur'ân da o ilk muhatapların diliyle indirilmiştir.

Hz. Nûh'un kavmi, şirke sapmış ilk kavimdir. Kavmini uyarırken üç temel hususa davet etmiştir:

a. Allah'a kulluk etmeye ve Allah'a herhangi bir şeyi ortak koşmamaya.

b. Allah'ın azabından korkup kendilerini koruma altına alacak davranışlara yani takvaya. Takvadan maksat, Allah'ın hoşnut olduğu davranışları yerine getirmek ve hoşnut olmadıklarından uzak durmaktır.

c. Kendisine itaat etmeye. Kuşkusuz kendisine itaat etmelerini isterken peygamber olarak onlara tebliğ ettiği Allah'ın emir ve yasaklarına uymaya onları davet ediyordu.

İşte bu üç hususu yerine getirdikleri takdirde Allah günahlarını bağışlayacak, onları helak etmeyip belli bir süreye erteleyecektir.

4. âyette **"sizi belli bir süreye/ecele ertelesin"** denildiği halde **"Şüphesiz Allah'ın belirlediği süre/ecel geldiğinde ertelenmez"** denilmektedir. Burada bir çelişki yok mudur?

Âyetin birinci kısmında zikredilen ecel, inkâr ve günahlara dalmadan yaşayacakları normal müddettir. Âyetin ikinci kısmında sözü edilen ecel ise inkâr ve günahlara dalmalarından dolayı helak edilme zamanıdır. Yani toplum inkâra ve günahlara dalıp işlediklerinden dolayı tam helak edilecekleri ana kadar tövbe etmemeleri halinde o an geldikten sonra artık tövbelerinin anlamı kalmaz ve helak edilirler. İşte o an gelmezden önce tövbe ederseniz helak edilmeyecek, normal hayatınızı yaşayacaksınız denilmektedir. İkinci kısımda geçen ecel kelimesiyle normal ecellerini de anlamak mümkündür. Buna göre

tövbe ettikleri takdirde normal ecellerine kadar yaşatılırlar ama o an geldiğinde artık erteleme diye bir şey söz konusu olmaz.

قَالَ رَبِّ اِنّ۪ي دَعَوْتُ قَوْم۪ي لَيْلًا وَنَهَارًاۙ
﴿٥﴾ فَلَمْ يَزِدْهُمْ دُعَٓاء۪ٓي اِلَّا فِرَارًا ﴿٦﴾ وَاِنّ۪ي كُلَّمَا دَعَوْتُهُمْ لِتَغْفِرَ لَهُمْ
جَعَلُٓوا اَصَابِعَهُمْ ف۪ٓي اٰذَانِهِمْ وَاسْتَغْشَوْا ثِيَابَهُمْ وَاَصَرُّوا وَاسْتَكْبَرُوا
اسْتِكْبَارًاۚ ﴿٧﴾ ثُمَّ اِنّ۪ي دَعَوْتُهُمْ جِهَارًاۙ ﴿٨﴾ ثُمَّ اِنّ۪ٓي اَعْلَنْتُ لَهُمْ
وَاَسْرَرْتُ لَهُمْ اِسْرَارًاۙ ﴿٩﴾ فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ اِنَّهُ كَانَ غَفَّارًاۙ ﴿١٠﴾
يُرْسِلِ السَّمَٓاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًاۙ ﴿١١﴾ وَيُمْدِدْكُمْ بِاَمْوَالٍ وَبَن۪ينَ وَيَجْعَلْ
لَكُمْ جَنَّاتٍ وَيَجْعَلْ لَكُمْ اَنْهَارًاۜ ﴿١٢﴾ مَا لَكُمْ لَا تَرْجُونَ لِلّٰهِ وَقَارًاۚ ﴿١٣﴾
وَقَدْ خَلَقَكُمْ اَطْوَارًا ﴿١٤﴾ اَلَمْ تَرَوْا كَيْفَ خَلَقَ اللّٰهُ سَبْعَ سَمٰوَاتٍ طِبَاقًاۙ
﴿١٥﴾ وَجَعَلَ الْقَمَرَ ف۪يهِنَّ نُورًا وَجَعَلَ الشَّمْسَ سِرَاجًا ﴿١٦﴾ وَاللّٰهُ اَنْبَتَكُمْ
مِنَ الْاَرْضِ نَبَاتًاۙ ﴿١٧﴾ ثُمَّ يُع۪يدُكُمْ ف۪يهَا وَيُخْرِجُكُمْ اِخْرَاجًا ﴿١٨﴾ وَاللّٰهُ
جَعَلَ لَكُمُ الْاَرْضَ بِسَاطًاۙ ﴿١٩﴾ لِتَسْلُكُوا مِنْهَا سُبُلًا فِجَاجًا ﴿٢٠﴾

5. Dedi ki: "Rabbim! Kavmimi gece-gündüz davet ettim."

6. "Fakat benim davetim sadece daha çok uzaklaşmalarına sebep oldu."

7. "Onları bağışlaman için onları her davet ettiğimde parmaklarını kulaklarına tıkadılar, örtülerini başlarına çektiler, direttiler ve böbürlendikçe böbürlendiler."

8. "Sonra ben onları açıktan açığa davet ettim."

9. "Daha sonra açık açık da söyledim gizli gizli de söyledim."

10. "Rabbinizden bağışlanma dileyin; O, çok bağışlayandır, dedim."

11. "Size gökten bol bol yağmur yağdırsın."

12. "Mal ve çocuklarınızı arttırsın."

13. "Size ne oluyor ki Allah'a saygı göstermiyorsunuz?"

14. "O, sizi merhalelerden geçirerek yaratmıştır."

15. "Allah'ın yedi göğü kat kat yarattığını görmüyor musun?"

16. "Ayı içlerinde bir nur, güneşi ise bir kandil kıldı."

17. "Allah sizi yerden bitki bitirir gibi bitirmiştir."

18 "Sonra sizi oraya iade edecek ve yine oradan çıkaracaktır."

19. "Ve Allah sizin için yeri bir sergi kıldı."

20. "Siz orada geniş geniş yollarda gezip dolaşasınız, diye."

Önceki âyetlerde Nûh'a, başlarına azap gelmezden önce uyarması emredilmişti. Hz. Nûh, Allah'ın emrine icabet etti. Kavminden Allah'ın emirlerini yerine getirmelerini, azabına karşı kendilerini koruma altına almalarını istedi. İcabet ettikleri takdirde günahlarının bağışlanacağını ve helak edilmekten kurtulacaklarını söyledi. Ne var ki kavminden çağrısına bir karşılık bulamadı. Karşılık bulamayınca durumu Allah'a şikâyet etti ve gösterdiği çabayı Allah'a arz etti:

Gece-gündüz ara vermeden emrini yerine getirdim, onları senin dinine davet ettim. Davetim fayda vermediği gibi gittikçe benden uzaklaştılar. Benim bütün çabam, onları bağışlayacağın bir çizgiye gelmelerini sağlamaktı. Ama onlar bu davetimi duymamak için parmaklarını kulaklarına tıkadılar, beni görmemek için elbiselerini başlarına geçirdiler. Sesimi onlara duyuracak bir yol bulamadım. Ben sesimi duyurmakta direttim. Onlar da duymamakta direttiler. Üstelik bana üstünlük tasladılar. Beni duymaya ve beni görmeye bile tenezzül etmediler. Açıktan hepsine seslendim olmadı, tek tek onlarla görüştüm yine olmadı. Onları azabınla korkuttum olmadı. Nimetlerini müjdeledim yine inkârda ısrar ettiler.

Rabbim! Senin ne kadar bağışlayıcı olduğunu anlattım. Her şeyin senin elinde olduğunu ve sana ortak koşmadıkları takdirde sadece ahirette değil bu dünya hayatında da onlara bol nimetler ihsan edeceğini; servet ve çocuklarının çoğalacağını, hem dünyada ve hem de ahirette mutlu olacaklarını söyledim, yine olmadı.

Rabbim! Senin büyüklüğünü anlattım. Onları yaratanın sen olduğunu, yedi göğüyle evreni yaratanın sen olduğunu, güneşi, ayı senin yarattığını, bu sebeple sadece sana kulluk etmeleri gerektiğini ve sana ortak koşmamalarını tek tek onlara anlattım. Öleceksiniz dedim. Öldükten sonra tekrar diriltileceksiniz, Allah'ın huzuruna çıkıp hesap vereceksiniz dedim yine olmadı.

Hâsılı Hz. Nûh, onları uyarmak konusunda başvurulabilecek her yola başvurduğunu, düşünmeleri için hem kendilerinden, hem yeryüzünden ve hem de göklerden misaller verdiğini fakat bunların hiçbirinin fayda vermediğini Allah'a şikâyet etmektedir.

Allah'ın insanların bitki bitirdiği gibi yerden bitirmesi, Adem'in topraktan yaratılmasıyla izah edileceği gibi bitkileri yoktan var ettiği gibi sizi de yoktan var etti anlamıyla da izah edilebilir.

قَالَ نُوحٌ رَبِّ اِنَّهُمْ عَصَوْنِي وَاتَّبَعُوا مَنْ لَمْ يَزِدْهُ مَالُهُ وَوَلَدُهُ
اِلَّا خَسَارًا ﴿٢١﴾ وَمَكَرُوا مَكْرًا كُبَّارًا ﴿٢٢﴾ وَقَالُوا لَا تَذَرُنَّ
اٰلِهَتَكُمْ وَلَا تَذَرُنَّ وَدًّا وَلَا سُوَاعًا وَلَا يَغُوثَ وَيَعُوقَ وَنَسْرًا
﴿٢٣﴾ وَقَدْ اَضَلُّوا كَثِيرًا وَلَا تَزِدِ الظَّالِمِينَ اِلَّا ضَلَالًا ﴿٢٤﴾ مِمَّا خَطِيـَٔاتِهِمْ
اُغْرِقُوا فَاُدْخِلُوا نَارًا فَلَمْ يَجِدُوا لَهُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ اَنْصَارًا ﴿٢٥﴾
وَقَالَ نُوحٌ رَبِّ لَا تَذَرْ عَلَى الْاَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ دَيَّارًا ﴿٢٦﴾
اِنَّكَ اِنْ تَذَرْهُمْ يُضِلُّوا عِبَادَكَ وَلَا يَلِدُوا اِلَّا فَاجِرًا
كَفَّارًا ﴿٢٧﴾ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِمَنْ دَخَلَ بَيْتِيَ مُؤْمِنًا
وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَلَا تَزِدِ الظَّالِمِينَ اِلَّا تَبَارًا ﴿٢٨﴾

21. **Nûh dedi ki: "Rabbim! Bunlar bana karşı geldi. Malı ve çocukları zararından başka hiçbir şeyini arttırmayan kimseye uydular."**

22. **"Büyük büyük hilelere başvurdular."**

23. **Dediler ki: "Ilâhlarınızı asla terk etmeyin; ne Vedd'i ne Suva'ı ne Yeğûs'u ne Yauk'u ne de Nesr'i."**

24. **"Onlar çok kimseyi yoldan çıkardılar. Rabbim! Sen de şu zalimlerin şaşkınlıklarından başka bir şeylerini arttırma."**

25. **Günahlarından dolayı suda boğuldular. Böylece ateşi boyladılar. Allah'tan başka kendilerine yardımcı da bulamadılar.**

26. **Nûh dedi ki: "Rabbim! Yeryüzünde kâfirlerden yurt edinen hiç kimseyi sağ bırakma."**

27. **"Doğrusu onları bırakırsan, kullarını saptırırlar ve ahlâksız kâfirden başkasını doğurmazlar."**

28. **"Rabbim! Beni, annemi, babamı, inanmış olarak evime gireni ve erkek olsun kadın olsun inanmış olan herkesi bağışla. Zalimlere gelince, onlarınsa helakinden başka hiçbir şeyini arttırma."**

Diğer peygamberler gibi Hz. Nûh'a da zengin ve toplum içinde ileri gelen konumunda olanlar karşı çıkmışlardır. Cahiliye toplumlarında zenginler ve çoluk çocuğu fazla olanlar yani güçlü kimseler kendilerini Allah nezdinde de daha makbul kimseler olarak görürler. Onlara göre şu fakir ve inanan tabaka gerçekten Allah'a yakın olsaydılar Allah onların rızıklarını bol ve imkânlarını daha fazla yapardı.

Bu kesim kendileri inanmamakla yetinmez halk kesiminin inanmasına da engel olurlar. Çünkü onlar toplumun mevcut yapısı içerisinde o konumu elde etmişlerdir. Toplumun değişime uğraması, kendi konumlarını sarsar endişesi taşırlar. Bu sebeple halkı aldatmak için türlü türlü hilelere başvururlar.

Toplumun değişime uğramasını istemeyen ve halkı peygamberlerinden uzaklaştırmak için her yola başvurmaktan çekinmeyen bu ileri gelenlerin hilelerinden burada zikredileni, toplumun kutsallarını istismar etmektir. Hz. Nûh'un toplumu, putperest bir toplumdu ve o toplumların en kutsalları, putları idi. Bu sebeple şöyle diyorlardı: **"İlahlarınızı asla terk etmeyin; ne Vedd'i ne Suva'ı ne Yeğûs'u ne Yauk'u ve ne de Nesr'i."**

Kur'ân'da zikredilen diğer hileleri, Nûh'un da kendileri gibi bir insan olduğunu bu sebeple kendisine vahiy gelmesinin mümkün olmadığını söylemeleridir. (A'raf 7/63).

Bir diğeri, Nûh'a inananların toplumun düşük tabakasından aklı kıt kimseler olduklarını ve gerçekten bir peygamber olsaydı toplumun ileri gelenlerinden bazı kimselerin de ona inanması gerektiğini ileri sürmeleridir. (Hûd 11/27).

Ayrıca Hz. Nûh'un liderlik peşinde koştuğunu, gerçekten peygamber olsaydı gaybı bilmesi ve hazineleri olması gerektiğini iddia ediyorlardı.

İşte Hz. Nûh, halkın peşlerinden gittiği bu üst tabakanın servet ve mevkilerinin onların kibirlerini ve küstahlıklarını arttırdığını Allah'a şikâyet etmektedir.

23. âyette sözü edilen putlar, Hz. Nûh kavminin en önem verdikleri putlarıdır. Bunların dışında da putları vardı. Nakledildiğine göre bunlar, Hz. Âdem ile Hz. Nûh dönemi arasında yaşamış salih kimselerin adlarıdır. Bazıları bu kimseleri kendilerine örnek alıyor ve onlar gibi Allah'a çokça ibadet etmeyi arzu ediyordı. Bilahare İblis, bunların heykellerini diktikleri takdirde daha da hatırlatıcı, daha çok onları ibadet etmeye teşvik edici bir unsur olacaktır diye fısıldadı. Onlar da Allah'ın velisi bu kimselerin heykellerini diktiler. Sonraki dönemlerde de, kendilerinden öncekilerin bu kimselere ibadet ettiklerini onlara fısıldadı. İnsanlar da, bu veli kimselerin kendilerini Allah'a yaklaştırdıklarına ve Allah katında kendilerine şefaatçi olacaklarına inanarak onlara ibadet etmeye başladılar.

Hz. Aişe'den nakledilen bir hadiste şöyle denilmektedir: *"Ümmu Habibe ve Ümmu Seleme Peygambere Habeşistan'da gördükleri Mariya isminde bir kiliseden söz ettiler ve o kilisede bir takım tasvirlerin bulunduğunu söylediler. Bunun üzerine Peygamber dedi ki: 'Onlardan salih bir kişi öldüğünde kabrinin üzerine bir mescit inşa ettiler. Sonra da o resimleri tasvir ettiler. İşte onlar kıyamet gününde Allah katında insanların en kötüleridir."* (Buhari, Salat, 48,54; Cenaiz 70; Müslim, Mesacid 16: Nesai, Mesacid 13).

Bilahare Hz.Nûh dönemindeki bu putlar müşrik Araplara intikal etti.

Hz. Nûh, kavmini Allah'a şikâyete devam ediyor, toplumunun ileri gelenlerinin birçok kimseyi yoldan çıkardıklarını belirttikten sonra **"Rabbim! Sen de şu zalimlerin şaşkınlıklarından başka bir şeylerini arttırma"** diye beddua ediyor. Daha önce Hz. Nûh, gece gündüz demeden, gizli ve açık davette bulunduğunu, müjdelediğini ve korkuttuğunu kısaca her yolu deneyerek kavmini davet ettiğini belirtmiş ve inkârda ısrar ettiklerini hatta gittikçe kendisinden uzaklaştıklarını söylemişti. Artık onlardan bütünüyle ümidini kesmişti. Bedduası bu nedenle olabileceği gibi artık hidâyete gelmeyeceklerini vahiy yoluyla öğrenmesi sebebiyle de olabilir.

"Günahlarından dolayı suda boğuldular. Böylece ateşi boyladılar. Allah'tan başka kendilerine yardımcı da bulamadılar."

Bir kavmin topluca helak edilmeleri için bütün şartlar tamamlanmıştı: Uyarıcı vardı. Hz. Nûh onları uyarmıştı. Toplumda ileride inanacak kimse de kalmamıştı. Bu sebeple Hz. Nûh bedduasının devamında: **"Rabbim! Yeryüzünde kâfirlerden yurt edinen hiç kimseyi sağ bırakma. Doğrusu onları bırakırsan, kullarını saptırırlar ve ahlâksız kâfirden başkasını doğurmazlar"** demiştir. Katade, bu bedduayı**,** *"Kavminden, şu ana kadar iman etmiş olanlar dışında kimse iman etmeyecektir. O halde yapmış olduklarına üzülme,"* (Hûd 11/36) vahyini aldıktan sonra yaptığını söylemektedir. (Suyûtî, ed-Durru'l-Mensûr, X, 110). Bu bedduayı kendisine bu şekilde beddua etmesi izni Allah tarafından verildikten sonra yapmış olması da mümkündür. (Maturidi, V, 269).

Hz. Nûh ile kendisine inanan az sayıdaki kişi gemiye bindiler. Geri kalanlar ise tufanda boğuldular. Sonradan varacakları yer cehennem olacaktır. Kendilerine şefaat edeceklerini umdukları putları da onlara yardım etmeyecektir.

Hz. Nûh inanmamakta direnen kimselere beddua ettikten sonra kendisi, anne babası ve iman edenlere dua ederek şöyle demektedir:

"Rabbim! Beni, annemi, babamı, inanmış olarak evime gireni ve erkek olsun kadın olsun inanmış olan herkesi bağışla. Zalimlere gelince, onlarınsa helakinden başka hiçbir şeyini arttırma."

Âlimler, dua ederken Hz. Nûh'un takip ettiği bu sıralamanın takip edilmesi gerektiğini söylerler. (Maturidi, V, 269).

72.
Cin Sûresi

Mekke'de indirilmiş olup 28 âyettir. Sûrede cinlerden söz edildiği için bu adı almıştır. Cinlerle ilgili bazı meselelerin yanında Allah'ın birliği, imanın esasları ve gaybın sadece Allah tarafından bilinebileceği gibi konulara değinilmektedir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

قُلْ اُو۫حِيَ اِلَيَّ اَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِنَ الْجِنِّ فَقَالُٓوا اِنَّا سَمِعْنَا قُرْاٰنًا عَجَبًاۙ ﴿١﴾

يَهْد۪ٓي اِلَى الرُّشْدِ فَاٰمَنَّا بِه۪ۜ وَلَنْ نُشْرِكَ بِرَبِّنَٓا اَحَدًاۙ ﴿٢﴾ وَاَنَّهُ تَعَالٰى

جَدُّ رَبِّنَا مَا اتَّخَذَ صَاحِبَةً وَلَا وَلَدًاۙ ﴿٣﴾ وَاَنَّهُ كَانَ يَقُولُ سَف۪يهُنَا

عَلَى اللّٰهِ شَطَطًاۙ ﴿٤﴾ وَاَنَّا ظَنَنَّٓا اَنْ لَنْ تَقُولَ الْاِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَى اللّٰهِ

كَذِبًاۙ ﴿٥﴾ وَاَنَّهُ كَانَ رِجَالٌ مِنَ الْاِنْسِ يَعُوذُونَ بِرِجَالٍ مِنَ الْجِنِّ

فَزَادُوهُمْ رَهَقًاۙ ﴿٦﴾ وَاَنَّهُمْ ظَنُّوا كَمَا ظَنَنْتُمْ اَنْ لَنْ يَبْعَثَ اللّٰهُ

اَحَدًاۙ ﴿٧﴾ وَاَنَّا لَمَسْنَا السَّمَٓاءَ فَوَجَدْنَاهَا مُلِئَتْ حَرَسًا شَد۪يدًا

وَشُهُبًاۙ ﴿٨﴾ وَاَنَّا كُنَّا نَقْعُدُ مِنْهَا مَقَاعِدَ لِلسَّمْعِۜ فَمَنْ يَسْتَمِعِ الْاٰنَ

يَجِدْ لَهُ شِهَابًا رَصَدًا ﴿٩﴾ وَأَنَّا لَا نَدْرِي أَشَرٌّ أُرِيدَ بِمَنْ فِي
الْأَرْضِ أَمْ أَرَادَ بِهِمْ رَبُّهُمْ رَشَدًا ﴿١٠﴾ وَأَنَّا مِنَّا الصَّالِحُونَ
وَمِنَّا دُونَ ذَٰلِكَ كُنَّا طَرَائِقَ قِدَدًا ﴿١١﴾ وَأَنَّا ظَنَنَّا أَنْ لَنْ نُعْجِزَ
اللَّهَ فِي الْأَرْضِ وَلَنْ نُعْجِزَهُ هَرَبًا ﴿١٢﴾ وَأَنَّا لَمَّا سَمِعْنَا الْهُدَىٰ
آمَنَّا بِهِ فَمَنْ يُؤْمِنْ بِرَبِّهِ فَلَا يَخَافُ بَخْسًا وَلَا رَهَقًا ﴿١٣﴾
وَأَنَّا مِنَّا الْمُسْلِمُونَ وَمِنَّا الْقَاسِطُونَ فَمَنْ أَسْلَمَ فَأُولَٰئِكَ
تَحَرَّوْا رَشَدًا ﴿١٤﴾ وَأَمَّا الْقَاسِطُونَ فَكَانُوا لِجَهَنَّمَ حَطَبًا ﴿١٥﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **De ki: "Vahiy yoluyla bana cinlerden bir topluluğun dinleyip şöyle dedikleri bildirildi: 'gerçekten harika bir okunan/Kur'ân dinledik".**
2. **"O doğru yola rehberlik ediyor. Böylece biz de ona iman ettik. Rabbimize hiç kimseyi ortak koşmayacağız."**
3. **"Doğrusu Rabbimizin şanı çok yücedir. O ne bir eş edinmiştir ne de bir çocuk."**
4. **"Meğer bizim bir beyinsizimiz, Allah hakkında saçma şeyler söylüyormuş."**
5. **"Biz sanmıştık ki insanlar da cinler de Allah hakkında asla yalan söylemezler."**
6. **İnsanlardan bazıları cinlerden bazılarına sığınıyorlardı ve onlar, bunların azgınlıklarını arttırıyorlardı.**
7. **Onlar da sizin sandığınız gibi Allah'ın hiç kimseyi tekrar diriltmeyeceğini sanmışlardı.**
8. **"Doğrusu biz göğü yokladık da onu sert bekçilerle ve alev huzmeleriyle doldurulmuş bulduk."**

9. "Dinlemek için biz orada bazı yerlerde oturuyorduk. Fakat şimdi bizden kim dinleyecek olsa pusu kurmuş bir alevle karşılaşıyor."

10. "Doğrusu bilmiyoruz, yeryüzündekiler için bir kötülük mü isteniyor, yoksa Rableri onlara bir iyilik mi murat etti?"

11. "Şüphesiz ki aramızda iyiler de vardır onlardan düşük seviyede olanlar da. Biz ayrı ayrı yollar tuttuk."

12. "Anladık ki yeryüzünde Allah'ı asla acze düşüremeyeceğiz ve kaçmakla da asla O'ndan kurtulamayacağız."

13. "Doğrusu biz o doğru yola ileteni işitince ona iman ettik. Kim Rabbine iman ederse ne zarara uğrar ne de haksızlığa uğramaktan korkar."

14. "Aramızda Müslüman olanlar da var, hak yoldan sapmış olanlar da var. Müslüman olanlar, doğruyu araştıranlardır."

15. "Yoldan sapmış olanlara gelince; onlar cehenneme yakıt oldular."

Kelime olarak *cin* görünmeyen anlamındadır. Terim olarak ise ateşten yaratılmış ve duyularla idrak edilemeyen, şuur ve irade sahibi olduğundan dolayı insanlar gibi sorumlu olan varlıktır. Onların da tıpkı insanlar gibi inananları da inanmayanları da vardır.

İslam gelmezden önce farklı toplumlarda ve Kur'ân'ın ilk muhatabı olan Araplar arasında cinlerle ilgili farklı inanç ve telakkiler mevcuttu. Bu yüzden Kur'ân değişik sûrelerde cinlerden söz etmekte ve yaygın yanlış telakkiler düzeltilmektedir.

Burada sûrenin bu ilk on beş âyetinde Kur'ân dinleyen cinlerden bir topluluğun, Kur'ân'a iman etmelerinden ve kendi toplumlarına dair söylediklerinden söz edilmektedir. Muhtemelen Kur'ân'a iman etmelerinden söz edilmesi, Mekke müşriklerine mesaj vermek içindir. Bakın şu cinler topluluğu Peygamberi daha önce hiç tanımamış kimselerdir, fakat onun mucizesi olan Kur'ân'ı dinlediler ve ona iman ettiler. Oysa bu Peygamber aranızda bir ömür geçirdi. Peygamber oluncaya kadar da ona değer veriyor ve güvenilir biri olduğunu söylüyordunuz. Peygamber olduktan sonra ne oldu da ona cin çarpmış, delinin teki gibi sözlerle onu yaftaladınız yahut büyücü olmakla onu itham ettiniz. Şu Kur'ân'ı dinleyen cinlerden ibret alın, denmektedir.

Peygamber Kur'ân okuduğunda cinlerin kendisini dinlediklerini bilmemiş ve onları görmemiştir. Kendisini dinlediklerini gelen vahiyden duymuştur. Bu durum ilk âyetin üslubundan gayet açık bir şekilde anlaşılmaktadır.

Bu konuda gelen rivayetlerde Peygamberin ikinci kez onlarla konuşmaya gittiği anlatılmakla birlikte bu rivayetler çelişkilerle doludur. Mesela İbnu Mesud'dan gelen rivayetlerin birinde onun Peygambere refakat ettiği ve cinleri gördüğü şeklindedir. Başka bir rivayet Peygambere refakat ettiği fakat onları görmediği sadece seslerini duyduğu şeklindedir. Bir diğeri refakat ettiği fakat ne onları gördüğü ne de seslerini duyduğu şeklindedir. Bir diğeri ise Peygamberin *"benimle gelecek var mı?"* dediği fakat kendisinin gitmediği şeklindedir. Bu konuda sahih kabul edilen rivayetler İbnu Mesud'dan gelen bu rivayetlerdir. Zaten esrarengiz bir konu oldu mu genellikle o konuda birbiriyle çelişen pek çok rivayet bulunur.

Kur'ân'ı dinleyen cinlerin **"gerçekten harika bir Kur'ân dinledik"** derken, Kur'ân'ın ismini kastettiklerini sanmıyoruz. Çünkü onların Peygambere gelen vahyin Kur'ân ismini taşıdığını nereden bilsinler? *Kur'ân* kelimesi *okunan* anlamına geldiğinden bu anlamı kastettiklerini düşünüyoruz.

Cinlerin, "**Böylece biz de ona iman ettik. Rabbimize hiç kimseyi ortak koşmayacağız"** sözlerinden hareketle Peygamberimizin hem insanlara hem de cinlere gönderildiği birçok müfessir tarafından ileri sürülmektedir.

Peygamberin okuduğu Kur'ân'daki bir pasaja iman etmeleri Peygamberimizi onların da peygamberi kılar mı? Biz buna olumlu cevap veremiyoruz. Çünkü Kur'ân'da peygamberin, gönderildiği kimselerle aynı cinsten olması hükmü savunulmaktadır. Müşriklerin bir peygamberin ancak melek olması gerektiği şeklindeki itirazlarına karşı şöyle cevap verilmektedir: *"Eğer yeryüzünde yerleşmiş gezip dolaşan melekler olmuş olsaydı yukarıdan onlara melek bir peygamber gönderirdik"* (İsra 17/95).

Bir peygamberin gönderildiği kimselerle iletişim kurabilmesi için onlarla aynı cinsten olması gerekir. Söz ve davranışlarıyla onlara örnek olması için buna ihtiyaç vardır. Ayrıca Peygamberimize indirilen Kur'ân'daki ilke ve kurallar insan yapısına uygundur.

Buradaki anlatımdan Kur'ân'ı dinleyen cinler grubunun Allah'ın birliğine inanan mümin kişiler oldukları anlaşılmaktadır. (Maturidi, V, 275). Dolayısıyla okunan ayetlere iman etmeleri, mevcut inançlarını pekiştirmek anlamındadır.

Anlatılanlardan da anlaşılacağı üzere Peygamberin okuduğu Kur'ân ayetleri, tevhit konusunu içeriyordu ve cinler de sorumlu varlıklar olduklarından elbette tevhit konusu onları da ilgilendirir. Onlara gelen peygamberler de tevhit konusunu işlemişlerdir.

4. âyette kendisinden *beyinsiz* diye söz edilen iblistir. Ondan bahsederken *bizim* ifadesini kullanmaları İblis'in de cinlerden olması sebebiyle olmalıdır.

"İnsanlardan bazıları cinlerden bazılarına sığınıyorlardı ve onlar, bunların azgınlıklarını arttırıyorlardı."

Cinlerin kendileri hakkında bilgi verdikleri bu bölümün bu âyeti ile onu takip eden âyet cinlerin sözlerinden değildir. Allah onların verdikleri bilgilerin arasına girerek insanlara konuyla ilgili verilmek istenen mesaj tamamlanmaktadır.

Müfessirler, âyetin tefsirinde cahiliye döneminde Arapların ıssız bir vadide konaklamak zorunda kaldıklarında; *"Kötülerin şerrinden bu vadinin efendisine sığınıyorum"* der ve bununla o ıssız yerin efendisi olan cinin kendilerini koruyacağına inanırlardı anlamında şeyler anlatırlar. Bunun üzerine cinler onları daha çok korkutur ve daha çok sığınmaya koyulurlardı. Böylece sapıklıkları artmış olurdu. Bazı müfessirler ise azgınlıkları artan cinler olurdu derler. Çünkü insanlar onlara sığındıklarından kendilerinde olağanüstü bir güç vehmeder, kibirlenir ve azgınlaşırlardı.

Ancak anlatılanın sadece Arapların söz konusu uygulamalarını vehmettirecek şekilde yorumlanması eksik olur. Arapların söz konusu uygulamaları bir örnekten ibarettir. Cinlere insanların farklı türde sığınmaları da söz konusudur ve bu mesele evrenseldir. Günümüzde sadece Müslüman toplumlarda değil, diğer toplumlarda da kaybolan yahut çalınan eşyanın bulunması, hazine bulma, gelecekle ilgili haberler vs. gibi konularda cinlerden medet umup onlara sığınanlar vardır.

Cinler, kendileri hakkında bilgi verirken: **"Biz sanmıştık ki insanlar da cinler de Allah hakkında asla yalan söylemezler"** şeklindeki sözlerinden sonra araya girilerek bazı insanların onlara sığındıklarından söz edilmesi dikkat çekicidir. Yani cinler bu kadar bilgi ve muhakemeden yoksun iken insanlardan bazıları onlara sığınmakta ve kendilerine yardım edebileceklerine inanmaktadır!

"Onlar da sizin sandığınız gibi Allah'ın hiç kimseyi tekrar diriltmeyeceğini sanmışlardı."

Cinler de sorumlu varlıklar olduklarından aralarından bazıları ölümden sonra diriliş ve hesaba inanırken bazıları da buna inanmamaktadır; aralarında mümin olanlar da vardır, kâfir olanlar da vardır.

"Doğrusu biz göğü yokladık da onu sert bekçilerle ve alev huzmeleriyle doldurulmuş bulduk. Dinlemek için biz orada bazı yerlerde otu-

ruyorduk. Fakat şimdi bizden kim dinleyecek olsa, pusu kurmuş bir alevle karşılaşıyor."

Anlatımdan anlaşılan cinlerin göklerde dinleme yerleri edindikleridir. Müfessirlerin aktardıklarına göre cinler melekler arasında geçen konuşmalardan bir şeyler kapıyorlar, fakat kaptıkları bilgilere birtakım yorumları katarak onları irtibat kurdukları kâhinlere aktarıyorlardı. Ancak Kur'ân indirilmeye başlandığında göklerdeki koruma artmış ve cinlerden dinlemeye kalkışan olursa alev toplarıyla kovulmuştur. Müfessirler, Peygamberin gönderilişinden itibaren artık onların dinleme imkânları kıyamete kadar kaldırılmıştır, derler. Peygamberin gönderilişinden önce de aslında sağlıklı bilgiler edindiklerine dair bir şey söylenmemekte, dinlemeye çalıştıkları ifade edilmektedir. Ancak Kur'ân'ın indirilmeye başlamasıyla gökte daha sıkı tedbirler alınmaya başlanmıştır. İşte bu sırada cinler: **"Doğrusu bilmiyoruz, yeryüzündekiler için bir kötülük mü isteniyor, yoksa Rableri onlara bir iyilik mi diledi?"** deyip alınan bu sıkı tedbirlerin nedenlerini araştırmaya koyulmuşlardır. Nihayet *Nahle* denilen yerde Peygamberle karşılaşmışlar ve Kur'ân'dan bir pasajı dinlediklerinde bunun sebebini anlamışlardır.

"Şüphesiz ki aramızda iyiler de vardır onlardan düşük seviyede olanlar da. Biz ayrı ayrı yollar tuttuk."

Sorumlu varlıklar olmalarının sonucu olarak onlar da insanlar gibi farklı yollar takip ediyorlar. Aralarında iyileri var, daha aşağı seviyede olanları; iman edenleri var, iman etmeyenleri var.

Cinler bunu söylerken aralarında da ıslah edilmeye ihtiyaçları olduğunu söylemek istiyorlar.

"Anladık ki yeryüzünde Allah'ı asla acze düşüremeyeceğiz ve kaçmakla da asla O'ndan kurtulamayacağız."

Kur'ân'ı dinledikten sonra bu sözü söylemişlerdir. Dinledikleri Kur'ân'ın üzerlerindeki etkisi o kadar derin olmuştur ki en güçlünün Allah olduğunu ve O'na karşı gelinemeyeceğini anlamışlardır. O halde kurtuluş O'nun emirlerine boyun eğmekte ve O'na kul olmaktadır.

"Doğrusu biz o doğru yola ileteni işitince ona iman ettik. Kim Rabbine iman ederse ne zarara uğrar ne de haksızlığa uğramaktan korkar."

O cinler Kur'ân'ı dinledikten sonra söylenenlere kesin iman etmişler. Daha önce de dikkat çektiğimiz üzere onların Kur'ân'dan dinledikleri inanç esaslarından olan tevhit konusuna dair bir pasaj idi ve inanç esasları bakımından insanlarla cinler arasında bir fark yoktur.

Kişi inanmakla mükâfatı hak eder. Cinler, Allah'ın mükâfat verirken kimseye haksızlık etmeyeceğini yani eksik mükâfat vermeyeceğini de anlamışlardır.

"Aramızda Müslüman olanlar da var, hak yoldan sapmış olanlar da var. Müslüman olanlar, doğruyu araştıranlardır. Yoldan sapmış olanlara gelince onlar; cehenneme yakıt oldular."

Cinlerin ateşten yaratıldıkları bilinmektedir. Ateşten yaratıldıkları halde ateşle cezalandırılmaları mümkün mü?

Topraktan yaratılmış olan insan sert bir toprak parçasıyla kendisine vurulduğunda nasıl acı çekiyorsa ateşten yaratılmış olan cinin ateşle cezalandırılması da mümkündür. Cinler ateşten yaratılmış olsa da artık hisseden canlı bir varlık haline gelmiştir.

Ayrıca âyetlerden sorumlu varlıklar olan cinlerin cehenneme ve cennete girecekleri anlaşılmaktadır.

Günümüz de bazıları cin diye ayrı bir varlığın bulunmadığını ve o çevrede görülüp tanınmayan kimselere, kısaca yörenin yabancılarına cin denildiğini ileri sürmektedir. Mecazi olarak böyle birine *cin* demek mümkündür ama bu, cin diye insandan ayrı bir varlığın olmadığı anlamına gelmez. Her şeyden önce cinler, insanın yeryüzüne gelmesinden önce var idiler ve insanlar topraktan yaratılmışken onlar ateşten yaratılmışlardır. Burada da ifade edildiği gibi gökte olup biteni dinlemek üzere göklerde oturma yerleri edinebiliyorlar. Oysa insanlar için böyle bir durum söz konusu değildir.

Halk kesiminin cinler hakkında yanlış inançlara sahip olmaları cinlerin varlığını inkâr etmeyi gerektirmez. Yapılacak şey, insanlara doğruyu anlatmaktır.

وَأَنْ لَوِ اسْتَقَامُوا عَلَى الطَّرِيقَةِ لَأَسْقَيْنَاهُمْ مَاءً غَدَقًا ﴿١٦﴾
لِنَفْتِنَهُمْ فِيهِ وَمَنْ يُعْرِضْ عَنْ ذِكْرِ رَبِّهِ يَسْلُكْهُ عَذَابًا صَعَدًا ﴿١٧﴾
وَأَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللَّهِ أَحَدًا ﴿١٨﴾ وَأَنَّهُ لَمَّا قَامَ
عَبْدُ اللَّهِ يَدْعُوهُ كَادُوا يَكُونُونَ عَلَيْهِ لِبَدًا ﴿١٩﴾ قُلْ إِنَّمَا أَدْعُو رَبِّي

وَلَا أُشْرِكُ بِهِ أَحَدًا ﴿٢٠﴾ قُلْ إِنِّي لَا أَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَلَا رَشَدًا ﴿٢١﴾
قُلْ إِنِّي لَنْ يُجِيرَنِي مِنَ اللَّهِ أَحَدٌ وَلَنْ أَجِدَ مِنْ دُونِهِ مُلْتَحَدًا ﴿٢٢﴾
إِلَّا بَلَاغًا مِنَ اللَّهِ وَرِسَالَاتِهِ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَإِنَّ لَهُ
نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ﴿٢٣﴾ حَتَّى إِذَا رَأَوْا مَا يُوعَدُونَ
فَسَيَعْلَمُونَ مَنْ أَضْعَفُ نَاصِرًا وَأَقَلُّ عَدَدًا ﴿٢٤﴾ قُلْ إِنْ أَدْرِي
أَقَرِيبٌ مَا تُوعَدُونَ أَمْ يَجْعَلُ لَهُ رَبِّي أَمَدًا ﴿٢٥﴾ عَالِمُ الْغَيْبِ
فَلَا يُظْهِرُ عَلَى غَيْبِهِ أَحَدًا ﴿٢٦﴾ إِلَّا مَنِ ارْتَضَى مِنْ رَسُولٍ فَإِنَّهُ
يَسْلُكُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ رَصَدًا ﴿٢٧﴾ لِيَعْلَمَ أَنْ قَدْ أَبْلَغُوا
رِسَالَاتِ رَبِّهِمْ وَأَحَاطَ بِمَا لَدَيْهِمْ وَأَحْصَى كُلَّ شَيْءٍ عَدَدًا ﴿٢٨﴾

16. Şayet doğru yolda gitmiş olsalardı onlara bol bol su verirdik.

17. Bu yolla imtihan edelim diye yaptık. Kim Rabbinin zikrinden yüz çevirirse Rabbi onu meşakkatli bir azaba sokar.

18. Şüphesiz ki mescitler Allah'a aittir. O halde Allah'ın yanında başka birini katarak ona dua etmeyin.

19. Allah'ın kulu kalkmış O'na dua ederken tıpkı bir keçe gibi üzerine üşüşeyazdılar.

20. De ki: "Ben yalnızca Rabbime dua ederim ve hiçbir şeyi O'na ortak koşmam."

21: De ki: "Ben size ne bir zarar vermeye mâlik olabilirim ne de bir yarar."

22. Şunu da de ki: "Kimse beni Allah'a karşı koruyamaz ve O'ndan başka herhangi bir sığınak bulamam."

23. Ancak Allah'tan ve O'nun mesajlarından bir tebliğde bulunmam bundan müstesnadır. Kim Allah'a ve peygamberine karşı gelirse ona, içinde ebediyyen kalacağı cehennem ateşi vardır.

24. Kendilerine yapılan tehdidi gördüklerinde kimin yardımcılarının daha güçsüz ve sayıca daha az olduğunu göreceklerdir.

25. De ki: "Size yapılan tehdidin vaktinin yakın mı yoksa uzak mı olduğunu bilmiyorum."

26. Gaybı bilen O'dur ve gaybına kimseyi muttali kılmaz.

27. Ancak peygamberler içinden uygun bulup seçmiş olduğu müstesnadır; bu peygamberin önünden ve ardından gözetliyiciler görevlendirir.

28. Böylece (peygamber, görevlilerin) **Rablerinin mesajlarını tebliğ ettiklerini, yaptıklarını kuşattığını ve her şeyi tek tek tespit ettiğini kesin olarak bilsin.**

"Doğru yolda gitmiş olsalardı" ifadesiyle kimin kastedildiği konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Ama kim kastediliyor olursa olsun hüküm geneldir.

16. âyette **"onlara bol bol su verirdik"**le kastedilen bol nimetlerin verilmesidir. İnsanların gıdaları su sayesinde yetiştiğinden mecazi anlamda kullanılmıştır.

O halde dinin emirlerine uymak toplumun dünya hayatının düzelmesine ve dünya mutluluğuna da sebep olmaktadır. Ancak sıkıntı ve fakirlikle imtihan edildiği gibi bol nimetlerle de imtihan olur. Bu yüzden istikamet üzere oldukları takdirde bol nimetlerle mükâfatlandırılırlar ama dünya hayatı imtihan dönemi olduğundan ve hayat da devam ettiğinden dolayı imtihan da devam etmektedir. Allah insanları çeşitli vesilelerle sınamaktadır; fakirlikle, zenginlikle, sağlıkla, hastalıkla vs. O halde zengin olmak hep insanın hayrına bir şey olarak düşünülmemelidir. Önemli olan, imtihanı başarmaktır.

"Şüphesiz ki mescitler Allah'a aittir. O halde Allah'ın yanında başka birini katarak ona dua etmeyin"

Mescitler anlamına gelen *mesacid* secdeye kapanırken yere temas eden organlar anlamına da gelmektedir. Bu yüzden bazı müfessirler bununla söz konusu organların kastedildiğini söylemişlerdir. Buna göre mescitler de söz

konusu organlar da Allah tarafından yaratılmışlardır. O halde mescitlerde ve mescitlerin dışında bu organlarla başkalarına secde etmeyin; duanızda, ibadet ve isteklerinizde başkasını Allah'a ortak koşmayın denilmektedir.

Mescitlerle Mescid-i Haram'ın mı, kilise ve havraların mı yoksa Müslümanların ileride inşa edecekleri mescitlerin mi kastedildiği konusunda da farklı görüşler ileri sürülmüştür. Söz konusu edilen yerlerin tamamı Allah'a ibadet etmek için inşa edildiklerinden hepsinin kastedildiğini söyleyebiliriz.

"Allah'ın kulu kalkmış O'na dua ederken tıpkı bir keçe gibi üzerine üşüşeyazdılar."

Âyet hem olumlu hem de olumsuz olarak tefsir edilmiştir. Bazı müfessirler bunun, Peygamberin cinlerle ikinci görüşmesini anlattığını söylemektedir. Buna göre Peygamber ikinci kez cinlerin Kur'ân dinledikleri yere gitmiş ve namaz kılıp Kur'ân okurken binlerce cin ne dediğini duymak için etrafına üşüşmüşlerdir.

Bazı müfessirlere göre ise âyet, Peygamber Allah'a ibadet ediyor ve Kur'ân okuyor diye insanların ve cinlerin onun aleyhine kenetlenip karşı koyduklarını anlatmaktadır.

Âyetin bağlamına ikinci görüş daha uygundur kanaatindeyiz.

"De ki: 'Ben yalnızca Rabbime dua ederim ve başkasını O'na ortak koşmam."

Ben Allah'a dua ediyor ve O'na ortak koşmuyorum. Buna karşı koyacak bir şey yok ki bana karşı kenetlenip karşı çıkıyorsunuz. Esasında bana karşı gelmenizin tek sebebi, Allah'ın adını O'na ortak koşmadan duymanızdır. Asıl kınanacak şey, Allah'a ortak koşmaktır ve siz bunu yapıyorsunuz. Ben inancımı sadece anlatıyorum. Ama siz, sizin gibi inanmıyorum diye bana saldırıyorsunuz. Ben sadece sizi Allah'ın birliğine davet ediyorum. Size herhangi bir baskı uygulamıyorum.

De ki: "Ben size ne bir zarar vermeye mâlik olabilirim ne de bir yarar." Şunu da de ki: "Kimse beni Allah'a karşı koruyamaz ve O'ndan başka herhangi bir sığınak bulamam."

Ben size zarar da veremem, fayda da sağlayamam. Ben Allah'ın ortağı değilim ki size bunları yapabileyim. Benim böyle bir iddiam yok. Sizin dediğinize uyup Allah'a ortak koşacak olsam beni Allah'a karşı koruyacak kimse yoktur. Zarar ve fayda kişinin kendi elinde olan bir şeydir. İnanan ve Allah'a kulluk eden fayda görecek, inanmayan da zarar görecektir. Siz de benim bu söy-

lediklerimden ibret alın. Allah'ın azabı geldiğinde şu ortak koştuklarınız sizi koruyamaz. Allah'tan başka sığınak yoktur. Siz de O'na sığının.

"Ancak Allah'tan ve O'nun mesajlarından bir tebliğde bulunmam bundan müstesnadır. Kim Allah'a ve Peygamberine karşı gelirse ona, içinde ebediyyen kalacağı cehennem ateşi vardır."

Benim görevim sadece Allah'tan gelenleri size tebliğ etmektir. Sizi bu tebliğ ettiklerime inanmaya zorlayamam. Benim böyle bir görevim yoktur. Allah'a ve Peygamberine karşı gelirseniz, sonunuz cehennemdir. O halde kendisine fayda veren de zarar veren de kişinin kendisidir.

"Kendilerine yapılan tehdidi gördüklerinde kimin yardımcılarının daha güçsüz ve sayıca daha az olduğunu göreceklerdir."

Âyetin indiği dönemde müşrikler zengindi ve taraftarları çoktu. Onlar bununla övünüyor hatta bunu Allah'ın da kendilerinden yana olduğunun bir delili olarak sayıyorlardı.

Söz konusu tehditle Bedir gününün mü yoksa genel anlamda dünya hayatının mı veya ahiretin mi kastedildiği konusunda farklı görüşler vardır. Vakıa Bedir savaşında güçlerine ve çokluklarına güvenen müşrikler yenilgiye uğramış, onu başka yenilgiler takip etmiş ve nihayet Arabistan yarımadasında kısa bir zaman içinde bütünüyle yenilgiye uğramışlardır. Ahirette de ne bir kimsenin ne de tapmakta oldukları putların onlara bir yardımı olacaktır.

"De ki: 'Size yapılan tehdidin vaktinin yakın mı yoksa uzak mı olduğunu bilmiyorum."

Muhtemelen müşrikler tehdit edildikleri vakti sormuşlar ve âyet onların bu sorularına bir cevap olarak gelmiştir. Tehdit edildikleri vakti belirlemenin bir yararı olsaydı Allah onu da bildirirdi. Ne var ki vaktin belirsizliği insanlar üzerinde daha etkilidir. Peygamber de o vakti bilmez ama o vakit mutlaka gelecektir.

"Gaybı bilen O'dur ve gaybına kimseyi muttali kılmaz. Ancak peygamberler içinden uygun bulup seçmiş olduğu müstesnadır; bu peygamberin önünden ve ardından gözetliyiciler görevlendirir."

Gelecekte vuku bulacak şeyleri kimse bilemez. Onu bilen sadece Allah'tır. Allah dilerse dilediği miktarı peygamberlerine bildirir. Ancak kıyametin ne zaman kopacağı meselesi hariç. Onu ne bir peygambere ve ne de meleklere bildirmiştir.

Kâhinlerin kehanet yoluyla ve evliyanın keşf yoluyla gaybı bildiklerine dair iddiaların tamamı batıldır. Peygambere gaybi bir bilgi geldiğinde bir koruma altında gelir. Önünden ve ardından gözetleyicilerin bulunması bu nedenledir. "**Böylece** (peygamber, görevlilerin) **Rablerinin mesajlarını tebliğ ettiklerini, yaptıklarını kuşattığını ve her şeyi tek tek tespit ettiğini kesin olarak bilsin."** Böylece peygamber, kendisine gelen vahyin kesin olarak Allah'tan geldiğini bilir. Ayrıca bilir ki kendisine gelen meleklerin ne yaptıklarını ve kendisinin ne yaptığını Allah kesin olarak bilmektedir.

73.

Müzzemmil Sûresi

Mekke'de indirilmiş olup 20 âyettir. 10, 11 ve 20. âyetlerinin Medine'de indirildiği rivayet edilmiştir. Sûre adını ilk âyette geçen ve örtülerine bürünen ve yük yüklenmiş olan anlamına gelen ***"el-Müzzemmil"*** *kelimesinden almaktadır. Peygamberlik görevine hazırlık, Peygamberin görevleri ve ahiret sûrenin ele aldığı konulardır.*

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

يَٓا اَيُّهَا الْمُزَّمِّلُۙ ﴿١﴾ قُمِ الَّيْلَ اِلَّا قَل۪يلًاۙ ﴿٢﴾ نِصْفَهُٓ اَوِ انْقُصْ مِنْهُ قَل۪يلًاۙ
﴿٣﴾ اَوْ زِدْ عَلَيْهِ وَرَتِّلِ الْقُرْاٰنَ تَرْت۪يلًاۜ ﴿٤﴾ اِنَّا سَنُلْق۪ي عَلَيْكَ قَوْلًا
ثَق۪يلًاۜ ﴿٥﴾ اِنَّ نَاشِئَةَ الَّيْلِ هِيَ اَشَدُّ وَطْـًٔا وَاَقْوَمُ ق۪يلًاۜ ﴿٦﴾ اِنَّ لَكَ
فِي النَّهَارِ سَبْحًا طَو۪يلًاۜ ﴿٧﴾ وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ وَتَبَتَّلْ اِلَيْهِ تَبْت۪يلًاۜ
﴿٨﴾ رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ فَاتَّخِذْهُ وَك۪يلًا ﴿٩﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Ey örtüsüne bürünen!**
2. **Az bir kısmı hariç olmak üzere gece** (ibadete) **kalk.**
3. **Yarısını yahut bundan biraz eksiğini.**
4. **Ya da biraz arttır ve Kur'ân'ı tane tane oku.**
5. **Şüphesiz ki biz sana sorumluluğu ağır bir söz indireceğiz.**
6. **Çünkü gece kalkışı hem daha etkilidir hem de söz bakımından daha sağlamdır.**
7. **Bir de gündüz senin için uzun bir uğraş var.**
8. **Rabbinin adını an ve tüm benliğinle O'na yönel.**
9. **O doğunun ve batının Rabbidir. O'ndan başka ilâh yoktur. O halde sen de onu koruyucu edin!**

Müzzemmil kelime olarak iki anlama gelmektedir: Örtülerine bürünen, bir de yük yüklenen. Müfessirlerin âyeti tefsirleri de bu iki anlama göre olmuştur. Kelimeyi gerçeği üzere örtü anlamına alanlar genellikle Peygamberin Hira mağarasında ilk vahiy aldığında fevkalade etkilenip evine giderek eşi Hatice'ye *"Beni örtün, beni örtün!"* dediğini, korkusu geçip rahatlayıncaya kadar bu şekilde kaldığını söylerler. Müzzemmil kelimesi onun bu halini ifade etmektedir. Hâlâ örtülerine bürünmüşken Cebrail gelmiş ve *"Ey örtüsüne bürünen..."* vahyini getirmiştir.

Kelimeyi yük yüklenen anlamına alanlar ise bununla peygamberlik yükünün kastedildiğini söylerler.

Her halükarda söz konusu hitapla Peygamber dikkatli olmaya, uyanık davranmaya çağırılıyor ve artık büyük bir sorumluluğun altına girdiği kendisine hatırlatılıyor.

Bu büyük sorumluluğun yerine getirilebilmesi için hazırlık yapmak üzere gece ibadeti kendisine emrediliyor. Peygamberden gecenin çoğunu, yarısını veya daha azını yahut biraz fazlasını ibadet ederek geçirmesi isteniyor. Vefatına kadar peygamberlik görevini yerine getirdiğinden dolayı bu ibadeti de vefatına kadar devam ettirmiştir. Çünkü bu ibadeti kendisine güç ve sıkıntılara katlanma direnci kazandırıyordu.

Gece ibadetinin belkemiğini Kur'ân okumak teşkil etmektedir. Bu bağlamda Peygamberden Kur'ân'ı tertil üzere/tane tane okuması istenmektedir. Kur'ân'ın acele etmeden tane tane okunması, sadece harflerin mahreçlerine ri-

ayet ederek lafız olarak okunması değil, kalp huzuruyla anlatılanları anlamaya çalışarak ve anlatılanlar üzerinde düşünerek okunmasıdır. Örneğin Allah'tan söz edildiğinde kişinin, kendisinin de yaratıcısı olan Allah'ın büyüklüğünü hissetmesi, müjde ve tehdit âyetleri geçtiğinde kalbinde sevinç veya ürperti duyması, emir ve yasaklardan söz edildiğinde hayatında bunlara ne kadar riayet ettiğinin muhasebesini yapması, kısacası Kur'ân'la canlı bir iletişime geçmesidir.

Maturidi, âyetin tefsirinde şöyle demektedir: *"Kur'ân, sadece kıraatinin güzelleştirilmesi için indirilmemiştir. O, üç şey sebebiyle okunur:*

a. Kıyamet gününe kadar korunup kaybolmasın ve unutulmasın diye.

b. Anlatılanlardan ibret alınsın, onda yer alan Allah'ın kulları üzerindeki hakları ve kulların birbirleri üzerindeki hakları gibi ahkâmı anlaşılsın diye.

c. Onunla amel edilsin, kişi öğütlerinden ibret alsın diye.

Böylece Müslümanlar Kur'ân'ı kendilerine rehber edinir, emirlerine uyar ve sakındırdıklarından sakınırlar. Namazda okunan Kur'ân'dan maksat da anlatılan bu hususların tamamıdır.

Bunlara ancak âyetleri üzerinde düşünmek ve onu tane tane okumakla ulaşılabilir. (Maturidî, V, 290).

Kur'ân'ın kıyamete kadar korunması amacıyla okunması, ilk dönemlerde gerekliydi ama günümüz için artık böyle bir okumaya ihtiyaç kalmadığı ortadır. Çünkü artık Kur'ân'ın unutulması yahut kaybolması ihtimali ortadan kalkmıştır. Geriye iki okuma kalıyor ki biri bilgilenmek için okunması, ikinci ise amel etmek için okunmasıdır.

"Şüphesiz ki biz sana sorumluluğu ağır bir söz indireceğiz."

Gecenin uzunca bir miktarını ibadetle geçirmesinin Peygamberden istenmesi, *ağır bir söz* olan Kur'ân'ın sorumluluğunu üstlenmeye bir hazırlıktır. Gece uykusundan fedakârlık ederek ibadete kalkamıyorsa bu ağır yükü yüklenemez.

Peygamber üzerindeki Kur'ân'ın ağırlığı iki yönden değerlendirilebilir:

a. Vahyini alışı ağırdı. Nitekim Kur'ân vahyini alırken soğuk günde boncuk boncuk ter döktüğü nakledilmektedir.

b. Kur'ân'ın tebliği, emir ve yasaklarının yerine getirilmesi, ağır bir işti. Çünkü Peygamber, dünyanın tamamını karşısına alarak bu dini yayacaktı.

Bu iki sebeple Kur'ân'ın sorumluluğunu yüklenmek ağırdı ama ahiretteki karşılığı da o oranda büyük olacaktır.

Gece ibadet için kalkmanın önemi şu şekilde açıklanmaktadır:

“Çünkü gece kalkışı hem daha etkilidir hem de söz bakımından daha sağlamdır.”

Gece ibadetinin belkemiğinin, Kur’ân okumak olduğuna dikkat çekmiştik. Kur’ân okumaktan maksat da âyetleri üzerinde derin derin düşünmek olunca gece sessizliğinde Kur’ân okumanın önemi açıktır. Söz konusu vakitte zihin meşgalelerden uzaktır, insana huzur ve sükûn hâkimdir ve insan kendini bütünüyle anlama ve düşünmeye verebilir. Hem gece ibadetine riyanın karışması ihtimali de yoktur.

Gecenin gündüzden farkı:

“Bir de gündüz senin için uzun bir uğraş var.”

Gündüz vaktinin uğraşlarının çokluğu, Kur’ân âyetleri üzerinde düşünmeye ve kendini kalp huzuruyla Allah’a ibadete vermeye gece kadar elverişli değildir. Çünkü gündüz geçimle uğraşma zamanıdır. Peygamber de olsa gündüz vaktinin geçim meşgalesi, insanların gidip gelmeleri, ses ve gürültü, dini tebliğ görevi, toplumsal sorunlar vs. gibi meşgaleler bu vakti doldurmaktadır.

“Rabbinin adını an ve tüm benliğinle O’na yönel.”

Gündüzün meşgalelerine rağmen bu vakitte de Allah’ı anmaktan gafil kalma. Bir iş yaptığında o işin Allah’ın dinine uygun olup olmadığına bak. Bütün benliğinle O’nun emir ve yasaklarına uymaya çalış.

“O doğunun ve batının Rabbidir. O’ndan başka ilâh yoktur. O halde tek dayanağın O olsun.”

Gece Allah’a ibadet etmenin gayesi, gündüz meşgalelerinde emir ve yasaklarının gözetilmesidir. Bu takdirde kişi bütün benliğiyle O’na yönelir. Çünkü evrende yegâne hükümran Allah’tır. O halde bütün işlerde O’na tevekkül etmeli.

وَاصْبِرْ عَلٰى مَا يَقُولُونَ وَاهْجُرْهُمْ هَجْرًا جَم۪يلًا ﴿١٠﴾ وَذَرْن۪ي وَالْمُكَذِّب۪ينَ
اُو۬لِي النَّعْمَةِ وَمَهِّلْهُمْ قَل۪يلًا ﴿١١﴾ اِنَّ لَدَيْنَٓا اَنْكَالًا وَجَح۪يمًا ﴿١٢﴾
وَطَعَامًا ذَا غُصَّةٍ وَعَذَابًا اَل۪يمًا ﴿١٣﴾ يَوْمَ تَرْجُفُ الْاَرْضُ وَالْجِبَالُ
وَكَانَتِ الْجِبَالُ كَث۪يبًا مَه۪يلًا ﴿١٤﴾ اِنَّٓا اَرْسَلْنَٓا اِلَيْكُمْ رَسُولًا

شَاهِدًا عَلَيْكُمْ كَمَا أَرْسَلْنَا إِلَى فِرْعَوْنَ رَسُولًا ﴿١٥﴾ فَعَصَى
فِرْعَوْنُ الرَّسُولَ فَأَخَذْنَاهُ أَخْذًا وَبِيلًا ﴿١٦﴾ فَكَيْفَ تَتَّقُونَ إِنْ
كَفَرْتُمْ يَوْمًا يَجْعَلُ الْوِلْدَانَ شِيبًا ﴿١٧﴾ السَّمَاءُ مُنْفَطِرٌ بِهِ كَانَ
وَعْدُهُ مَفْعُولًا ﴿١٨﴾

10. Söylediklerine sabret ve yanlarından kibarca uzaklaş.

11. Nimet içinde yüzen o yalanlayanları bana bırak ve onlara biraz mühlet ver.

12. Çünkü yanımızda bukağılar ve bir cehennem vardır.

13. Boğaza takılıp kalan bir yiyecek ve acıklı bir azap vardır.

14. O gün yer ve dağlar sarsılıp sallanacak ve dağlar eriyip akan bir kum yığınına dönüşecektir.

15. Firavun'a bir elçi gönderdiğimiz gibi size de bir elçi; üzerinize tanıklık edecek bir şahit gönderdik.

16. Firavun, o elçiye karşı geldi. Biz de onu şiddetli bir şekilde yakaladık.

17. Peki, inkâr ederseniz, çocukları ihtiyarlaştıran o günden nasıl korunacaksınız?

18. O gün gök paramparça olacaktır. Böylece O'nun vaadi yerine gelmiş olacaktır.

Yukarıda 5. âyette Kur'ân için *ağır bir söz* denilmişti. Biz de âyetin tefsirinde, ağır olmasının nedenlerinden birinin, inkâr edenlerin tamamının Peygambere karşı cephe açması olduğuna dikkat çekmiştik. Kur'ân her ne kadar isteyen inansın ve isteyen inanmasın diyor ve hem Peygamber hem de Müslümanlar herhangi bir kimseye inanması konusunda bir baskı yapmıyor olsalar da inkâr edenler saldırgandır. Peygamber, İslam'ı tebliğ etmeye başlamasından itibaren saldırganlığa başlamışlar, iman edenlere işkence ve baskı uygulamaya koyulmuşlardır. İnanmayanların saldırganlığı o gün de vardı, bugün de vardır ve yarın da var olacaktır. Bu sebeple ta ilk dönemde indirilmiş olan bu sûrede Peygambere, inkâr edenlerin söylediklerine sabretmesi öğütlenmekte-

dir. Kuşkusuz Peygambere yapılmış olan bu tavsiye onun şahsında bütün inananlara yapılmıştır.

Bu arada Peygambere **"yanlarından kibarca uzaklaş"** emri, artık onlara dini tebliğ etmekten vazgeç anlamına alınmamalıdır. Aksine, terbiyesizce ve seviyesizce sözler söylediklerinde onlara cevap verip onların seviyesine düşme ve bütün bağları koparıp artık tebliğ etme ortamını yok edecek davranışlarda bulunma, nazikçe oradan uzaklaş denilmektedir.

Peygambere sataşma ve zenginliğin kendilerine verdiği güven sayesinde ayrıca İslam'ın en çok kendilerinin önünü tıkayacağı endişesiyle zengin kesimin Peygamberle ve davasıyla alay edecekleri bilinen bir husustur. Her dönemde peygamberlerin karşısına çıkan toplum kesimlerinin başında bu şımarık zenginler gelir. Bu kesimin, onlara imrenen halk tabakası üzerindeki etkisi de bilinmektedir. Bu sebeple yüce Allah: "**Nimet içinde yüzen o yalanlayanları bana bırak ve onlara biraz mühlet ver**" demektedir. Bu dünya hayatında onlar cezalandırılırlar ama ahirette azapları daha çetin olacaktır: "**Çünkü yanımızda bukağılar ve bir cehennem vardır. Boğaza takılıp kalan bir yiyecek ve acıklı bir azap vardır.**" Orada ellerine ve ayaklarına zincirler vurulacak, o şekilde cehenneme atılacaklardır. Cehennemdeki yiyecekleri ise boğaza takılıp kalan bir yiyecek olacaktır. O halde bu dünya hayatında kendilerine verilmiş olan nimetlerin tam zıddı ile karşılaşacaklardır.

Cehennemde çekecekleri azap anlatıldıktan sonra söz konusu azaba başlangıç kıyametin kopması olduğundan, onun kopacağı günün dehşetinden söz edilmektedir: "**O gün yer ve dağlar sarsılıp sallanacak ve dağlar eriyip akan kum yığınına dönüşecektir.**"

Ahirette başlarına gelecekler hatırlatıldıktan sonra dünya hayatında da Firavun'un uğradığı cezaya benzer bir cezaya çarptırılabilecekleri hatırlatılıyor:

"**Firavun'a bir peygamber gönderdiğimiz gibi size de bir peygamber, üzerinize tanıklık edecek bir şahit gönderdik. Firavun, o peygambere karşı geldi. Biz de onu şiddetli bir yakalayışla yakaladık.**"

Mekke müşriklerinin zenginleri, zenginlikleri ve güçleriyle övünüyor ve bu durumu kendileri için yeterli bir güvence olarak görüyorlardı. Bu yüzden onlara bu gibi hususlarda kendilerinden çok daha ileri olan Firavun misal getiriliyor ve inkârda ısrar edip zulümlerine devam ettikleri takdirde Firavun'un akıbeti kendilerine hatırlatılıyor: Firavun, peygambere karşı çıktı ve helak oldu. Siz de size gönderilen peygambere karşı çıkmaya devam ederseniz helak olacaksınız.

Diyelim ki bir şekilde dünya azabından kurtuldunuz, kıyamet koptuğunda ne yapacaksınız?

"Peki, inkâr ederseniz, çocukları ihtiyarlaştıran o günden nasıl korunacaksınız? O gün gök parçalanacaktır. Böylece O'nun vaadi yerine gelmiş olacaktır."

إِنَّ هٰذِهِ تَذْكِرَةٌ فَمَنْ شَاءَ اتَّخَذَ إِلَىٰ رَبِّهِ سَبِيلًا ﴿١٩﴾
إِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ أَنَّكَ تَقُومُ أَدْنَىٰ مِنْ ثُلُثَيِ اللَّيْلِ وَنِصْفَهُ وَثُلُثَهُ وَطَائِفَةٌ
مِنَ الَّذِينَ مَعَكَ وَاللَّهُ يُقَدِّرُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ عَلِمَ أَنْ لَنْ تُحْصُوهُ فَتَابَ
عَلَيْكُمْ فَاقْرَءُوا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ عَلِمَ أَنْ سَيَكُونُ مِنْكُمْ مَرْضَىٰ وَآخَرُونَ
يَضْرِبُونَ فِي الْأَرْضِ يَبْتَغُونَ مِنْ فَضْلِ اللَّهِ وَآخَرُونَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ
اللَّهِ فَاقْرَءُوا مَا تَيَسَّرَ مِنْهُ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَأَقْرِضُوا اللَّهَ
قَرْضًا حَسَنًا وَمَا تُقَدِّمُوا لِأَنْفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ اللَّهِ هُوَ
خَيْرًا وَأَعْظَمَ أَجْرًا وَاسْتَغْفِرُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٠﴾

19. Bu, bir öğüttür; artık dileyen Rabbine bir yol edinir.

20. Rabbin biliyor ki sen gecenin üçte ikisinden biraz eksiğini, yarısını veya üçte bir kadarını kalkıp ibadetle geçiriyorsun. Seninle birlikte olanlardan bir grup da bunu yapıyor. Gece ve gündüzü ölçüp biçen Allah'tır. O, sizin bu gece ibadetine riayet edemeyeceğinizi bildiği için sizi affetti. O halde Kur'ân'dan kolayınıza geleni okuyun. O, biliyor ki aranızda hastalar var; bir kısmınız Allah'ın lütfundan rızık elde etmek üzere yola çıkacak bir kısmınız ise Allah yolunda savaşacaktır. O halde ondan kolayınıza geleni okuyun, namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin, Allah'a gönül hoşluğuyla ödünç verin. Kendiniz için her ne hayır takdim ederseniz Allah

katında onu, hatta daha hayırlısını ve mükâfat itibarıyla daha fazlasını bulursunuz. Allah'tan bağışlanma dileyin, Allah çok bağışlayandır, çok merhametlidir.

Müslümanların güçsüz oldukları dönemlerde de güçlü oldukları dönemlerde de Kur'ân'ın bir öğüt olduğu dileyenin bu öğüdün gereğini yapacağı ve dileyenin ise ona uymayacağı, yani İslam dinine girme konusunda kimseye baskı yapılmayacağı defalarca ifade edilmiştir. Oysa Müslümanların zayıf oldukları dönemlerde onları dinlerinden vazgeçirmek için inkâr edenlerin baskı ve işkenceleriyle karşılaşmışlardı. İşkence altında ölen Müslümanlar bile vardı. Buna rağmen Müslümanlar ne denli güçlenirlerse güçlensinler başkalarına İslam dinini seçmeleri konusunda baskı yapamazlar. Hatta başkalarının Müslümanlara baskı ve şiddet uygulaması sebebiyle patlak veren savaşta bile Müslümanlar üzerindeki baskı ortamı ortadan kaldırıldıktan sonra o savaşa son verilir. (Bakara 2/191).

İnancından dolayı baskı uygulamak ve zor kullanmak batıl inançlara sahip olanların işidir. Müslümanların tarihi başka inanç mensuplarının tarihiyle karşılaştırıldığında inanç konusunda baskı yapmadıkları, hep başkalarının onlara baskı yaptıkları görülecektir. Müslüman kesimden baskıya dair ferdi olaylara rastlansa bile bu, dinin kendi emri değil o kişinin hatasıdır.

20. âyetin Medine'de indirildiğine sûre başında dikkat çekmiştik. Bu âyette İslam'ın ilk dönemlerinde emredilen gece namazının hafifletildiğinden söz edilmektedir. Aslında ta başından itibaren gece namazının Müslümanlar için bir emir olup olmadığı tartışmalı bir konudur. Bazı âlimlere göre başta Müslümanlara da bu namaz farz kılınmış fakat bu âyetle nafile bir namaz haline getirilmiştir.

Konuyla ilgili âyetlerin anlatımından anlaşılan ta başta bu namazın Peygambere farz kılındığı, fakat Müslümanların bir kısmının gönüllü olarak bu ibadete katıldıkları ve buna riayet etmek için azami gayret sarf ettikleridir. İşte bu âyetle gece ibadet etmenin önemli bir hayır olduğuna işaret etmekle birlikte Müslümanların kendilerini bu konuda zorlamamaları ve kolaylarına giden miktarla yetinmeleri öğütlenmektedir.

74.
Müddessir Sûresi

Mekke'de indirilmiş olup 56 ayettir. Sûre adını ilk ayetinde geçen ve bürünüp sarınan anlamına gelen **"el-müddessir"** *kelimesinden almaktadır. Önceki sûrede olduğu gibi peygamberliğin görevlerinden ve inkârcıların iftiralarına karşı direnmenin gerekliliğinden söz etmektedir.*

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

يَٓا اَيُّهَا الْمُدَّثِّرُۙ ﴿١﴾ قُمْ فَاَنْذِرْۙ ﴿٢﴾ وَرَبَّكَ فَكَبِّرْۙ ﴿٣﴾ وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْۙ
﴿٤﴾ وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْۙ ﴿٥﴾ وَلَا تَمْنُنْ تَسْتَكْثِرُۙ ﴿٦﴾ وَلِرَبِّكَ فَاصْبِرْۜ ﴿٧﴾
فَاِذَا نُقِرَ فِي النَّاقُورِۙ ﴿٨﴾ فَذٰلِكَ يَوْمَئِذٍ يَوْمٌ عَس۪يرٌۙ ﴿٩﴾ عَلَى
الْكَافِر۪ينَ غَيْرُ يَس۪يرٍ ﴿١٠﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Ey bürünüp sarınan!**
2. **Kalk ve uyar.**
3. **Rabbini yücelt.**
4. **Elbiseni temizle.**
5. **Pislikten uzak dur.**

6. Yaptığın iyiliği büyük görüp de başa kakma.

7. Rabbin için sabret.

8. Sur'a üflendiği zaman,

9. İşte o gün zorlu bir gündür.

10. Kâfirler için hiç de kolay değildir.

Müzzemmil süresinin ilk ayetine dair yapılan yorumlara benzer yorumlar yapılmıştır. Buna göre *"ey örtülerine bürünen!"* hitabına, vahyin kesilmesi nedeniyle *"ey sıkıntıya bürünen!"* yahut *"ey peygamberlik yükünü yüklenen!"* gibi anlamlar verilmiştir.

İlk indirilen vahyin, Müddessir sûresinin ilk beş ayeti olduğunu söyleyenler olmuşsa da yaygın kanaat, ilk indirilen ayetlerin İkra' sûresinin ilk ayetleri olduğu ve ardından bir süreliğine vahyin kesildiği yönündedir.

Bir rivayete göre Peygamber, ilk vahyin gelişinden sonra vahyin kesilmesi nedeniyle son derece üzülmüş ama bir gün yolda yürürken gök tarafından bir ses duymuş, başını yukarı kaldırmış; bir de ne görsün, Hira mağarasında kendisine gelen melek, yer gök arasında bir kürsüye oturmuş kendisine seslenmektedir. Bunu görünce dehşete kapılmış, hemen eve gelerek: *"Beni örtün!"* demiştir. Evdekiler hemen üzerini örtmüşler. Ardından gelen vahiy: *"Ey örtülerine bürünen..."* diye başlayan bu ayetlerin ilk beşini getirmiştir.

Sûrenin indirilişine dair diğer rivayetler de sûrenin erken dönemde indirildiğini göstermektedir. İşte bu erken dönemde indirilen vahiy ile bütün peygamberlerin ortak vasıfları olan *uyarma* göreviyle Peygamber görevlendirilmektedir: *Kalk ve putperestliğe dalmış olan kavmini uyar. Değilse onları da kendilerinden önceki putperestlerin uğradıkları akıbet beklemektedir.*

Yine Peygamberlerin ortak ve ilk çağrıları olan sadece Allah'ı yüceltme yani *tevhid* ilkesi üçüncü ayette dile getirilmektedir. Allah dışında insanların yücelttiği yahut kendileri yücelik taslayanların tamamını bir tarafa itmek ve sadece Allah'a kulluk, dinlerin temel ilkesi olan tevhit ilkesini oluşturmaktadır.

Vahyin talimatı devam ediyor:

"Elbiseni temizle.

Pislikten uzak dur.

Yaptığın iyiliği büyük görüp başa kakma.

Rabbin için sabret."

"Elbiseni temizle" ile elbisenin maddi kirliliklerden temizlenmesi kastediliyor olabilir. Çünkü din manevi temizlik kadar maddi temizliğe de önem verir. Ancak Arap dilinde *elbise* iffet, ahlâklı olma, yakın çevre gibi anlamlar için de kullanılır. O halde elbisenin temizlenmesi ile kötü ahlâktan, iffetsizlik gibi hasletlerden uzak dur yahut yakın çevrenden başlayarak onları şirkten temizle gibi anlamlar da kastedilmiş olabilir.

Bütün bu anlamlar birbirleriyle çelişmediklerine ve hepsi de muhtemel olduğuna göre ayeti bütün bu anlamlara hamletmekte de bir sakınca yoktur.

Bununla birlikte ayeti sadece maddi kirliliklerden temizlenme anlamına alsak bile ardından gelen ayette riczle/pislikle manevi pislikler kastedilmektedir. Böylece dinin hem maddi hem de manevi temizlik isteği pekişmektedir.

Peygamberlik işi hem zor hem de büyük fedakârlıklar gerektirir. Yükün ağırlığı, insanların inatları vs. gibi olumsuzluklar insan psikolojisini etkiler. Yaptığım bütün bu fedakârlık ve iyiliğe rağmen insanlar nankörlük ediyorlar deyip yaptığı iyiliği başa kakmaması da Peygambere verilen ilk talimatlar arasında yer almaktadır.

Yine bu görevi yürütmek metanet ve sabır ister. Peygamber çetin, sürekli ve kesintiye uğramayacak bir mücadelenin içine girecektir. İşte bu sebeple de metanet gösterip sabretmesi istenmektedir.

Peygamberin kendisine bu uyarılar yapıldıktan sonra ona karşı çıkanlar uyarılıyor:

"Sur'a üflendiği zaman,

İşte o gün zorlu bir gündür.

Kâfirler için hiç de kolay değildir."

Ey Peygamber! Sen inanmayanların eziyetlerine katlan. Onlar bu yaptıklarının karşılığını göreceklerdir. Sura üflendiğinde sen yaptıklarının ve sabrının karşılığında mükâfatlarla karşılaşırken onlar için zorlu ve azap dolu bir dönem başlayacaktır.

ذَرْنِي وَمَنْ خَلَقْتُ وَحِيدًا ﴿١١﴾ وَجَعَلْتُ
لَهُ مَالًا مَمْدُودًا ﴿١٢﴾ وَبَنِينَ شُهُودًا ﴿١٣﴾ وَمَهَّدْتُ لَهُ تَمْهِيدًا ﴿١٤﴾ ثُمَّ يَطْمَعُ

أن أزيد ﴿١٥﴾ كلا إنه كان لآياتنا عنيدا ﴿١٦﴾ سأرهقه صعودا ﴿١٧﴾
إنه فكر وقدر ﴿١٨﴾ فقتل كيف قدر ﴿١٩﴾ ثم قتل كيف قدر ﴿٢٠﴾ ثم نظر
﴿٢١﴾ ثم عبس وبسر ﴿٢٢﴾ ثم أدبر واستكبر ﴿٢٣﴾ فقال إن هذا إلا سحر
يؤثر ﴿٢٤﴾ إن هذا إلا قول البشر ﴿٢٥﴾ سأصليه سقر ﴿٢٦﴾ وما أدراك
ما سقر ﴿٢٧﴾ لا تبقي ولا تذر ﴿٢٨﴾ لواحة للبشر ﴿٢٩﴾ عليها تسعة عشر ﴿٣٠﴾
وما جعلنا أصحاب النار إلا ملائكة وما جعلنا عدتهم إلا فتنة
للذين كفروا ليستيقن الذين أوتوا الكتاب ويزداد الذين آمنوا إيمانا
ولا يرتاب الذين أوتوا الكتاب والمؤمنون وليقول الذين في قلوبهم
مرض والكافرون ماذا أراد الله بهذا مثلا كذلك يضل الله من يشاء
ويهدي من يشاء وما يعلم جنود ربك إلا هو وما هي إلا ذكرى للبشر ﴿٣١﴾

11. **O kimseyi bana bırak. Onu yarattığımda yapayalnızdı.**

12. **Kendisine bol servet verdim.**

13. **Göz önünde hazır oğullar verdim.**

14. **Kendisine bol imkânlar verdim.**

15. **Sonra daha da arttırayım diye tamahkârlık etti.**

16. **Ama hayır,** (bu olamazdı)**; çünkü âyetlerimiz karşısında inatla direniyordu.**

17. **Ben elbette onu sarp bir yokuşa tırmandıracağım.**

18. **Çünkü o düşündü, ölçüp biçti.**

19. Kahrolası nasıl da ölçtü biçti!

20. Yine kahrolası nasıl ölçtü biçti!

21. Sonra düşündü.

22. Sonra da surat astı ve kaşlarını çattı.

23. Sonra da yüz çevirip ve küstahça büyüklendi.

24. Dedi ki: "Bu, süregelen bir sinirden başkası değil."

25. "Bu, ancak bir insanın sözüdür."

26. Onu yakıcı cehenneme atacağım.

27. Yakıcı cehennemin ne olduğunu sana kim bildirdi ki?

28. O, ne bırakır ne de terk eder.

29. İnsanın derisini kavurur.

30. Onun üzerinde on dokuz vardır.

31. Biz cehennem bekçilerini melekler dışında bir varlık grubundan seçmedik. Sayılarını da inkâr edenler için bir imtihan aracı kıldık. Böylece kendilerine kitap verilenler iyiden iyiye bilsinler ve iman edenlerin imanı artsın. Ayrıca kendilerine kitap verilenlerle müminler kuşkuya kapılmasınlar. Kalplerinde hastalık bulunanlarla inkâr edenler de; "Allah bu misalle ne demek istedi ki?" desinler. İşte böylelikle Allah dilediğini, dileyeni saptırır ve dilediğini, dileyeni doğru yola erdirir. Rabbinin ordularını kendinden başkası bilmez. Bu ise insanlık için bir öğütten başkası değildir.

Rivayetlerden sözü edilen kişinin Velid b. Muğire olduğunu anlıyoruz. Müfessirler de bu görüştedir. Ama kuşkusuz hedef sadece Velid olsaydı Kur'ân gibi kıyamete kadar kalacak olan bir kitapta yer almazdı. İsminin gizlenmesi de benzerlerinin tamamı ayetin kapsamına girsin diyedir. Her zaman ve her yerde bu tip insanlara rastlanır.

Velid, Kureyş müşriklerinin zenginlerindendi. Bağları, bahçeleri, ticareti, atları, deve ve koyunları, köle ve cariyeleri vardı. Çok sayıda da oğulları vardı. Bilahare Müslüman komutanlar arasında şöhret bulan Halid b. Velid onun oğludur.

Velid gibi kimseler dünyaya gelirken aciz bir bebek olarak dünyaya geldiler; ne malları vardı, ne de çocukları. Ama büyüyüp mal ve servete, çoluk çocuğa sahip olunca Allah'a nankörlük ederek karşı çıkarlar. Kendilerine verilmiş imkânları kullanarak hak dini karalamaya çalışır, Kur'ân'ı insanların gö-

zünü boyayan bir büyü olarak tavsif eder, hak dini tebliğ eden Peygamberi ve o dinin savunucularını menfaat peşinde koşan, insanların gözlerini boyamaya çalışan ve saf zihinleri bulandıran kişiler olarak nitelerler. İşte bu kimselerin varacağı yer yakıcı cehennem olacaktır.

Nakledilen bir rivayete göre Velid b. Muğire Peygamberin yanına gitmiş ve okunan Kur'ân'dan etkilenmiştir. Müşrik arkadaşlarının yanında Kur'ân'dan hayranlıkla bahsedince, müşrikler o, Müslüman olursa herkes İslam'ı kabul eder diye endişeye kapılmışlar. Ebu Cehil, onu Müslümanlara yardakçılık yapmakla itham ederek gururuna dokunmuş, o da bu durumdan kurtulmak için düşünüp taşınmış ve kendisince bir yol bularak Kur'ân'ın bir büyüden ve insan sözünden başka bir şey olmadığını söylemiştir.

30. ayette geçen *on dokuz* sayısına dair geçmişte de günümüzde de pek çok şey söylenmişse de sonra gelen ayet göz önünde bulundurulduğunda bunların cehennem bekçileri olan melekler oldukları anlaşılmaktadır. Nitekim Tahrîm sûresinin 6. ayetinde cehennemin başında iri yapılı, sert tabiatlı ve Allah'ın emirlerini hemen uygulayan meleklerin bulunduğu bildirilmektedir.

Cehennemi koruyan bekçilerin on dokuz kişi olduğunu duyan müşrikler: *"Hem Âdem'den kıyamete kadar dünyaya gelmiş ne kadar münkir varsa bunların hepsi cehenneme girecek, hem de cehennemde toplanan bunca insana azap vermek için sadece on dokuz görevli bulunacakmış!"* diyerek alay etmeye başlamışlardır. **"Sayılarını da inkâr edenler için bir imtihan aracı kıldık"** ifadesi buna delalet etmektedir.

Cehennemi koruyan bekçilerin sayılarının on dokuz olduğunun belirtilmesi Yahudilerden gelen soruya cevap olarak indirildiği nakledilir. Kendilerinin yanındaki bilgi de bu şekilde idi. Böylece Kitap Ehli, aldıkları cevap nedeniyle Hz. Muhammed'in gerçek bir peygamber olduğunu bildiler ama yine de inanmadılar. İşte 31. ayette geçen gerçeği iyi bilmeleri ve kuşkuya düşmemeleriyle ilgili ifadenin de buna işaret ettiği belirtilmiştir.

Peygamberin peygamberliği konusunda kuşku duyan hasta kalpliler, bu az sayı ile Allah neyi kastediyor, derler. Aslında Allah'ın orduları hem sayı hem de güç bakımından öyle fazladır ki onu ancak Allah bilir.

İşte Allah bütün bunları insanların imtihanı için anlatmaktadır. Böylece kimi hak yoldan sapar, kimi de doğru yolu seçer. Allah kimseyi şu veya bu yolu seç diye zorlamaz, anlattıklarıyla sadece öğüt verir, ibret alacak olan insanın kendisidir.

كَلَّا وَالْقَمَرِ ﴿٣٢﴾ وَالَّيْلِ اِذْ اَدْبَرَ ﴿٣٣﴾ وَالصُّبْحِ اِذَا اَسْفَرَ ﴿٣٤﴾ اِنَّهَا
لَاِحْدَى الْكُبَرِ ﴿٣٥﴾ نَذِيرًا لِلْبَشَرِ ﴿٣٦﴾ لِمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ اَنْ يَتَقَدَّمَ
اَوْ يَتَاَخَّرَ ﴿٣٧﴾

32. Hayır, andolsun aya,

33. Dönüp gittiğinde geceye,

34. Ağardığında sabaha,

35. Muhakkak ki o, büyüklerden biridir.

36. İnsanlık için bir uyarıcıdır.

37. İçinizden ileri geçmek veya geri kalmak isteyenler için.

Daha önce de birkaç kez dikkat çekmiştik: İnsanların Allah'tan başkasına yemin etmeleri caiz değildir. Allah'ın zaman ve mekâna yemin etmesi, onların önemine dikkat çekmek ve insanların bunlar üzerinde düşünmelerini sağlamak içindir. Burada aya, gecenin bitişi ve gündüzün başlamasına yemin edilmektedir. Bütün bu vakitler aydınlığa işaret ettikleri için burada bunlara yemin edilmektedir. Bunun, cahiliye karanlığının bitmek üzere ve İslam aydınlığının doğuşuna işaret ettiğini söyleyenler olmuşsa da bu anlamda olduğunu söylemek için elimizde kesin bir delilin olması gerekir.

Her zaman diliminin kendine has bir özelliği vardır ve onda cereyan eden olayları o zaman dilimi kuşatır. Bu zaman dilimlerine yemin edilmekle onların kuşattığı olaylar üzerinde düşünülmesi istenmektedir. Ayrıca bu zaman dilimlerine varıncaya kadar bütün zaman dilimlerine ve geceye son verebilen, gündüzü de başlatabilen Allah, dünya hayatına son verip kıyameti koparmaya ve onun zamanını da getirmeye kadirdir.

Yukarıda sözü edilen cehennem ve onun insanları yakıcılığı ile kendilerine yemin edilen bu zaman dilimleri insanlar için uyarıcı şeylerdir. Artık isteyen hazırlığını buna göre yapar, isteyen de yapmaz.

كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهِينَةٌ ﴿٣٨﴾ إِلَّا أَصْحَابَ الْيَمِينِ ﴿٣٩﴾
فِي جَنَّاتٍ يَتَسَاءَلُونَ ﴿٤٠﴾ عَنِ الْمُجْرِمِينَ ﴿٤١﴾ مَا سَلَكَكُمْ فِي سَقَرَ ﴿٤٢﴾ قَالُوا
لَمْ نَكُ مِنَ الْمُصَلِّينَ ﴿٤٣﴾ وَلَمْ نَكُ نُطْعِمُ الْمِسْكِينَ ﴿٤٤﴾ وَكُنَّا نَخُوضُ مَعَ
الْخَائِضِينَ ﴿٤٥﴾ وَكُنَّا نُكَذِّبُ بِيَوْمِ الدِّينِ ﴿٤٦﴾ حَتَّى أَتَانَا الْيَقِينُ ﴿٤٧﴾
فَمَا تَنْفَعُهُمْ شَفَاعَةُ الشَّافِعِينَ ﴿٤٨﴾ فَمَا لَهُمْ عَنِ التَّذْكِرَةِ مُعْرِضِينَ
﴿٤٩﴾ كَأَنَّهُمْ حُمُرٌ مُسْتَنْفِرَةٌ ﴿٥٠﴾ فَرَّتْ مِنْ قَسْوَرَةٍ ﴿٥١﴾ بَلْ يُرِيدُ كُلُّ امْرِئٍ
مِنْهُمْ أَنْ يُؤْتَى صُحُفًا مُنَشَّرَةً ﴿٥٢﴾ كَلَّا بَلْ لَا يَخَافُونَ الْآخِرَةَ
﴿٥٣﴾ كَلَّا إِنَّهُ تَذْكِرَةٌ ﴿٥٤﴾ فَمَنْ شَاءَ ذَكَرَهُ ﴿٥٥﴾ وَمَا يَذْكُرُونَ
إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ هُوَ أَهْلُ التَّقْوَى وَأَهْلُ الْمَغْفِرَةِ ﴿٥٦﴾

38. Herkes yaptıkları karşılığında bir rehindir.

39. Ancak sağ ehli hariç.

40. Onlar cennetlerdedirler, soruyorlar.

41. Suçlulara.

42. "Sizi cehenneme sürükleyip sokan nedir?"

43. Dediler ki: "Biz namaz kılanlardan değildik."

44. "Yoksulu yedirmezdik."

45. "Dalanlarla biz de dalardık."

46. "Hesap verme gününü yalanlardık."

47. "Nihayet ölüm bize gelip çattı."

48. Şefaatçilerin şefaati onlara fayda vermeyecektir.

49. O halde bunlara ne oluyor ki öğütten yüz çeviriyorlar?

50. Sanki ürkmüş yaban eşekleri gibiler!

51. Aslandan ürküp kaçan.

52. Hayır, onlardan her biri kendisine açılmış sahifeler verilsin istiyor.

53. Hayır, hayır! Aslında onlar ahiretten korkmuyorlar.

54. Hayır! O, bir öğüttür.

55. Dileyen ondan öğüt alır.

56. Allah'ın dilemesi hariç onlar öğüt alamazlar. Azabından sakınılmaya ehil olan ve bağışlama yetkisi bulunan O'dur.

Herkes, yaptığı amele rehindir, ona bağlıdır. Her insan bağımsız bir kişiliktir, bireysel olarak sorumludur. Ahirette de bizzat kendisinin yapıp ettiklerinin karşılığını görecek ve kimse kimsenin sorumluluğunu üstlenmeyecektir. Ancak kitaplarını sağ taraftan alanlar hariç, onlar rehin alınmışlıklarını çözmüş ve iyi amelleri sebebiyle kötü amellerin rehini olmaktan ve onların boyunduruğundan kurtulmuşlardır. Onlar cennetin bahçelerinde şarıl şarıl akan pınarların olduğu yerde nimetler içerisinde yüzmektedir.

Dünya hayatında iken inkâr edenler o müminleri küçümsüyor, horluyorlardı. Şimdi o küçümsedikleri müminler onlara soruyorlar: **"Sizi cehenneme sürükleyip sokan nedir?"**

Dünya hayatında onları yaratana karşı nankörlük etmiş olan, yalan söylemeyi adet haline getirmiş olan o kâfirler, birtakım gerçekleri gizlemenin artık bir yararının olmadığını anlamış, cennet ehlinin sorularına doğru cevaplar veriyorlar:

"Biz namaz kılanlardan değildik.

Yoksulu yedirmezdik.

Dalanlarla biz de dalardık.

Hesap verme gününü yalanlardık.

Nihayet ölüm bize gelip çattı."

Kendi ağızlarından kısaca özgeçmişleri budur. Allah'a karşı görevlerini yerine getirmiyorlardı, kullara karşı da. Namaz kılmıyorlardı ve yoksulları da doyurmuyorlardı.

Öyle ciddi, sorumlulukların bilincinde olan bir hayatları yoktu. Yaptıklarını, söylediklerini düşünerek yapmıyor ve söylemiyorlardı. Öylesine yaşıyorlardı! Biri peygamber delidir, büyücüdür ve yalancının tekidir mi dedi, onlar

da koroya katılıyorlardı. Batıl ile uğraşan ve ahlâksızlıklara dalan mı gördüler, onlar da düşünmeden dalıyorlardı.

Hayatı, yaşadıkları hayattan ibaret sanıyorlardı; ahireti inkâr ettiklerinden ona hiçbir hazırlık yapmamışlardı. İşte böyle bir hayat sürerken ölüm gelip çattı.

Şayet ahiret diye bir şey varsa, Allah'tan başka taptıkları ve kendilerini Allah'a yaklaştıracaklarını sandıkları tanrıları onlara şefaat edeceklerdi ama onların da kendilerine bir yararı olmadı. Şimdi amellerinin rehini olarak kalakaldılar.

"O halde bunlara ne oluyor ki öğütten yüz çeviriyorlar?"

Ahirette şefaatçileri olmayacağına göre neye güveniyorlar? Bu Kur'ân önemli hatırlatmalarda bulunuyor. Körü körüne bana uyun da demiyor, onları düşünmeye davet ediyor. Kâinatın yaratıcısının karşısına çıkacak ve yaptıklarınızın hesabını vereceksiniz diyor. Ama onlar, "**sanki ürkmüş yaban eşekleri gibiler! Aslandan ürküp kaçan.**" Kur'ân'dan bu şekilde kaçıyor, onu duymak istemiyorlar.

"Ürkmüş yaban eşeği gibi kaçmak" Arapların kullandıkları bir deyimdir. Yaban eşekleri bir tehlike sezdiklerinde öyle ürküp kaçarlar ki başka bir hayvan böyle kaçamaz. Bu sebeple Araplar, çok korkarak aklı başından gitmişçesine kaçanı, aslan görmüş yaban eşeğine benzetirler.

"Hayır, onlardan her biri kendisine açılmış sahifeler verilsin istiyor."

Onlar işi öyle inada bindirdiler ki hiçbir uyarı ve öğüt onlara fayda vermiyor. Allah'ın, onlardan her birine tıpkı peygamberlerine vahiy gönderdiği gibi kendi adlarına yazılmış mektup göndermesini, bu mektupta Muhammed'in Allah'ın peygamberi olduğunun açıkça yazılmasını ve ancak bu takdirde Peygamberin çağrısına *evet* diyebileceklerini söylüyorlar.

Kuşkusuz, yüce Allah onlara istedikleri şekilde yazılı metinler de indirebilirdi. Ama onlar yine inanmayacaklardı.

"Hayır, hayır! Aslında onlar ahiretten korkmuyorlar."

Bu inatlarından ve bitmez tükenmez isteklerinden anlaşılıyor ki aslında onlar ahirete inanmıyorlar, aymazlıkları bundandır. Ama bu aymazlıklarına rağmen bu Kur'ân süregelen bir büyü değildir. "**Asla! O, bir öğüttür. Dileyen ondan öğüt alır.**" Kur'ân Allah katındandır ama onlara dayatılacak değildir. İsteyen bundan öğüt alır, isteyen de bunun hesabını vermeyi ahirete bırakır ve orada bunun hesabını verir.

Ta ilk dönemlerde indirilen ayetlerde Kur'ân'ın bir öğüt olduğu, inanma ve inanmama konusunda insanlara baskı yapılamayacağı söyleniyordu. Belki o zaman Müslümanların baskı yapacak güçleri yoktu. Ama Müslümanlar güçlendikten sonra da bu söylem devam etti. Bu çizgiden hiçbir sapma olmadı. Yine de şu inkâr edenler bilsinler ki her şey Allah'ın izniyledir. O izin vermedikçe hiçbir şey olmaz: "**Allah dilemedikçe onlar öğüt alamazlar. Azabından sakınılmaya ehil olan ve bağışlama yetkisi bulunan O'dur.**"

Kıyâme Sûresi

Mekke'de indirilmiş olan sûre, 40 âyettir. Adını, ilk âyetinde geçen ***"el-kıyâme"*** *kelimesinden almıştır. Kıyamet koparken meydana gelecek olaylar, öldükten sonra dirilme ve hesaba çekilme gibi meseleleri anlatır.*

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

لَٓا اُقْسِمُ بِيَوْمِ الْقِيٰمَةِۙ ﴿١﴾ وَلَٓا اُقْسِمُ بِالنَّفْسِ اللَّوَّامَةِ ﴿٢﴾ اَيَحْسَبُ
الْاِنْسَانُ اَلَّنْ نَجْمَعَ عِظَامَهُۜ ﴿٣﴾ بَلٰى قَادِر۪ينَ عَلٰٓى اَنْ نُسَوِّيَ بَنَانَهُ ﴿٤﴾ بَلْ يُر۪يدُ
الْاِنْسَانُ لِيَفْجُرَ اَمَامَهُۚ ﴿٥﴾ يَسْـَٔلُ اَيَّانَ يَوْمُ الْقِيٰمَةِۜ ﴿٦﴾ فَاِذَا بَرِقَ الْبَصَرُۙ ﴿٧﴾
وَخَسَفَ الْقَمَرُۙ ﴿٧﴾ وَجُمِعَ الشَّمْسُ وَالْقَمَرُۙ ﴿٩﴾ يَقُولُ الْاِنْسَانُ يَوْمَئِذٍ اَيْنَ
الْمَفَرُّۚ ﴿١٠﴾ كَلَّا لَا وَزَرَۜ ﴿١١﴾ اِلٰى رَبِّكَ يَوْمَئِذٍۨ الْمُسْتَقَرُّۜ ﴿١٢﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Hayır! Kıyamet gününe yemin ederim.**
2. **Hayır! Kendini kınayan kişiliğe de yemin ederim.**
3. **İnsan kemiklerini toplamayacağımızı mı sanıyor?**
4. **Aksine biz onun, parmaklarını bile düzeltmeye kadiriz.**

5. Yok yok, insan günah ve ahlâksızlıklara devam etmek istiyor.
6. Kıyamet günü de ne zamanmış? diye soruyor.
7. Gözler dehşetle çaktığında,
8. Ay karardığında,
9. Güneşle ay bir araya getirildiğinde,
10. İşte o zaman insan: "Nereye kaçmalı?" der.
11. Heyhat! Hiçbir sığınak yoktur.
12. O gün gidilecek yolların tek varış noktası Rabbinin huzurudur.

Yüce Allah'ın bir şeye veya zamana yemin etmesi o şeyin veya zamanın önemine dikkat çekmek anlamı taşıdığına daha önce değinmiştik. Kıyametin insan açısından önemi ise ortadadır.

Yeminden önce *lâ:hayır* diye başlanması, devam eden bir sözün devamı olduğu izlenimi verir ki o da müşriklerin kıyameti inkâr ettiklerinin bilinmesidir. O halde buradaki *lâ* ile *"hayır, durum sizin sandığınız ve iddia ettiğiniz gibi değildir"* anlamı kastedilmektedir. Yeminle birlikte kullanıldığından iddialarını reddetme konusunda yemin, sözü pekiştirmektedir.

"Kişilik" kelimesiyle tercüme ettiğimiz *nefis*, bir şeyin kendisi, benlik, can, ruh gibi anlamlara gelir. Kur'ân-ı Kerim'de ise insanın kişiliği anlamında kullanılmaktadır.

Müfessirler genellikle *"kendini kınayan kişilik"*le mümin kişiliğin kastedildiğini söylerler. Mümin kişi, kötülük işlediğinde bundan dolayı kendisini kınar. İyilik işlediğinde de neden daha fazlasını işlemedim diye kendisini kınar.

Kâfir kimse ahirette pişmanlık duyup kendi kendisini kınayacağından onun kişiliğinin kastedildiğini söyleyenler de vardır. Aslında herkesin kıyamette kendisini kınayacağını; iman edenler neden daha çok amel etmedik diye, iman etmeyenler ise neden iman edip iyi ameller işlemedik diye kendini kınayacağını böylece iman eden-etmeyen herkesin kastedildiğini söyleyenler de olmuştur.

Kıyamet ve kınayan kişiliğe yemin edildikten sonra Mekki sûrelerin temel konularından biri olan ahirete iman konusuna geçiliyor:

Müşrikler, binlerce yıl önce ölmüş olan ve kemikleri çürüyüp dağılmış toprak haline gelmiş bulunan kimselerin parçalarını bir araya getirmek mümkün mü, diye soruyorlardı. Sorularının altında bunun mümkün olamayacağını ileri sürmek vardır. Onlara cevap olarak yüce Allah, değil onların iri kemik-

lerini, kemiklerin en nahifi olan parmak ucu kemiklerini de toplayıp düzeltmeye kadiriz demektedir.

Müfessirlerin çoğu, parmakların düzeltilmesiyle kastedilenin, parmakların birleştirilerek deve ve hayvanların ayakları gibi düz kılınması olduğunu söylemişlerdir. (Taberi, XXIV, 51; İbnu Atiyye, VI, 455; İbnu Âdil, XVI, 94-95) Buna göre şöyle denilmektedir: *Biz, daha önce el ve ayaklarınızda parmaklar yaptık buna kadir olduğumuz bellidir. Ama dilesek el ve ayaklarınızın parmaklarını hem toplayabilir ve hem de hayvanların ayakları gibi düz bir hale bile getirebiliriz. Ey inkâr edenler, o zaman hayvanlar gibi ellerinizi kullanmadan yiyeceğinizi ağzınızla toplar yersiniz.* (İbnu Abdisselam, VII, 194).

Aslında onlar Allah'ın çürümüş ve dağılmış kemikleri toplamaya ve insanı tekrar diriltmeye kadir olduğunu biliyorlar ama işlemekte oldukları günahlara ve ahlâksızlıklara devam etmek istiyorlar. İşte bu sebeple**: "Kıyamet günü de ne zamanmış? diye soruyor"**lar. Bir gün gelip kıyametin kopacağını biliyor ama inanmak istemiyorlar. Soruları bundan. Ama onlar inanmak istemeseler de:

"Gözler dehşetle çaktığında,

Ay karardığında,

Güneşle ay bir araya getirildiğinde,

İşte o zaman insan: "Nereye kaçmalı?" der.

Heyhat! Hiçbir sığınak yoktur."

O gün mutlaka gelecek ama inkâr edenler için iş işten geçmiş olacaktır. Ne kaçacak yer ne de yardımlarına koşacak bir kimse vardır. **"O gün gidecek bir tek yer vardır ve o da Rabbinin huzurudur."** Huzura çıkacak ve yaptıklarının hesabını vereceklerdir.

يُنَبَّؤُا الْاِنْسَانُ

يَوْمَئِذٍ بِمَا قَدَّمَ وَاَخَّرَ ﴿١٣﴾ بَلِ الْاِنْسَانُ عَلٰى نَفْسِه۪ بَص۪يرَةٌ ﴿١٤﴾ وَلَوْ اَلْقٰى

مَعَاذ۪يرَهُ ﴿١٥﴾ لَا تُحَرِّكْ بِه۪ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِه۪ ﴿١٦﴾ اِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ

وَقُرْاٰنَهُ ﴿١٧﴾ فَاِذَا قَرَاْنَاهُ فَاتَّبِعْ قُرْاٰنَهُ ﴿١٨﴾ ثُمَّ اِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهُ ﴿١٩﴾

كَلَّا بَلْ تُحِبُّونَ الْعَاجِلَةَ ﴿٢٠﴾ وَتَذَرُونَ الْآخِرَةَ ﴿٢١﴾ وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاضِرَةٌ
﴿٢٢﴾ إِلَى رَبِّهَا نَاظِرَةٌ ﴿٢٣﴾ وَوُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ بَاسِرَةٌ ﴿٢٤﴾ تَظُنُّ أَنْ يُفْعَلَ بِهَا
فَاقِرَةٌ ﴿٢٥﴾

13. O gün insana yaptıkları ve erteledikleri haber verilecektir.
14. Hatta işin gerçeği, insan ne yaptığını gayet iyi bilir.
15. Birtakım mazeretler ileri sürse de.
16. Acele ederek onunla dilini depreştirip durma.
17. Çünkü onu derleyip toplamak bize aittir.
18. Onu okuduğumuzda sen okunuşunu takip et.
19. Hem sonra onu açıklamak da bize aittir.
20. Hayır, siz acele olanı/dünyayı seviyorsunuz.
21. Ve ahireti bırakıyorsunuz.
22. O gün öyle yüzler var ki pırıl pırıldır.
23. Rablerine bakmaktadır.
24. O gün öyle yüzler de vardır ki asıktır.
25. Beli kıracak olanın başına getirileceğini anlamıştır.

Başka kaçış yerinin bulunmadığı ve insanın hesap vermek üzere Allah'ın huzuruna çıktığı gün yaptığı amellerin tamamı; daha önce yaptıkları, daha sonra yapacakları, öne aldığı, geri bıraktığı, büyük veya küçük amellerinin hepsi hiçbir şey atlanmaksızın insana haber verilecektir. Bunları işleyen insanın kendisi olunca, birtakım mazeretler ileri sürse de aslında bunların tamamını gayet iyi bilmektedir.

16-19. âyetlerin tefsirinde müfessirler şu anlamda şeyler söylerler: Cebrail Kur'ân'ı vahyettiğinde Peygamber, kendisine vahyedilenleri unuturum korkusuyla veya bir an önce ezberleyip insanlara onları tebliğ edeyim endişesiyle alelacele tekrar ediyordu. Âyetlerde bu şekilde acele etmemesi istenmekte, Kur'ân'ı hafızasında toplayıp kendisine ezberletmenin, ezberlediklerini insanlara tebliği etmesini sağlamanın Allah'a ait olduğu ifade edilmektedir.

Müfessirlerin neredeyse ortak kanaati olan bu yorum, birtakım rivayetlerle de desteklenmektedir.

Söz konusu âyetlerin, kendilerinden önceki âyetlerle ve kendilerinden sonra gelenlerle bir münasebetlerinin bulunmadığını ileri sürerek Kur'ân'a ilaveler ve ondan çıkarmaların bulunduğunu ileri süren Rafızî'lerden bazı kimselerin bulunduğuna da dikkat çeken bazı müfessirler, buna da cevap vererek birkaç yönden münasebetin bulunduğunu söylerler.

Şöyle ki:

Muhtemeldir ki bu sûre indirildiğinde söz konusu âyetlere gelince Peygamber acele ediyordu ve bu âyetler, bir ara uyarı mahiyetinde indirildi. Tıpkı hoca ders anlatırken sağa sola dönen öğrenciye *"sağa-sola dönme, dersi dinle"* deyip sonra asıl konusuna dönmesi gibi. Ders notları tutulup hocanın her dediği yazılmışsa, hocanın öğrenciyi uyarı mahiyetindeki sözleri konu bütünlüğünü bozucu gibi görünür.

İleri sürdükleri bir diğer münasebet de şöyledir:

Bu âyetlerden hemen sonraki âyette inkâr edenlerin *acele olanı* sevdikleri ifade edilmektedir. Böylece dinde bile olsa acele etmenin iyi bir şey olmadığı anlatılmıştır.

Arada münasebetin bulunduğuna dair daha başka gerekçeler de ileri sürülmüştür. (Razi, XXX, 222-223; İbnu Âdil, XVI, 102-103). Ancak ileri sürülen bu gerekçelerin hiçbiri tatmin edici değildir. Bizce ileri sürülen gerekçeler içerisinde en tutarlısı Razi'nin Kaffal'dan naklettiği şu görüştür:

"Hitap Peygambere değil, yukarıda, ***"O gün insana yaptıkları ve erteledikleri haber verilecektir"*** *âyetinde sözü edilen insandır. O insana çirkin amelleri sıralanıp amel defteri eline verildiğinde:* ***"Oku kitabını, bugün hesap sorucu olarak kendi kendine yetersin"*** *(İsra 17/14) denilecektir. O da korkusundan ve bir an önce ne var ne yok diye acele edip dili dolanıp gevelemeye başlayınca, kendisine:* ***'Acele ederek dilini depreştirip durma. Çünkü (****verdiğimiz söz veya hikmet gereği)* ***onu derleyip toplamak bize aittir. Onu okuduğumuzda*** *(söylenenleri yaptığını ikrar ederek)* ***okunuşunu takip et. Sonra onu****(n yani işlediklerinin durumunu ve gerektirdiği cezaları)* ***açıklamak da bize aittir.'*** *Kısacası, âyetlerde kâfir kimseye işledikleri ayrıntılı bir şekilde okunacağı anlatılmaktadır. Anlatımda dünya hayatında şiddetli bir tehdit ve ahirette şiddetli bir korkutma vardır."*

Razi'nin belirttiğine göre Kaffal, görüşünü belirttikten sonra: *"Her ne kadar destekleyecek rivayetler yoksa da bu, aklın reddedemeyeceği güzel bir yorumdur"* demiştir. (Razi, XXX, 223-224). Bizce de Kaffal'ın bu görüşü, âyetler arasındaki münasebeti ortaya koyan gayet isabetli bir görüştür.

Ayrıca Kur'ân'ın Cebrail tarafından Peygambere vahyediliş şeklinin onun kalbine indirme suretiyle olduğunu (Bakara 2/97. Şuarâ, 26/193) düşündüğümüzde Kaffal'ın görüşünün ne kadar isabetli olduğu anlaşılacaktır. O zaman müfessirlerin: *"Okuduğumuzda denilirken, aslında okuyan Cebrail'dir ama onu gönderen Allah olduğundan... aslında açıklayan yani Kur'ân'ı insanlara tebliğ eden Peygamberdir ama..."* şeklindeki tevil ve yönlendirmelerine de ihtiyaç kalmaz.

"Hayır, siz acele olanı/dünyayı seviyorsunuz. Ve ahireti bırakıyorsunuz."

Ey inkâr edenler, aslında siz de Allah'ın o çürümüş kemikleri toplayabileceğini biliyorsunuz, ama dünya sevginiz ve ahiret için birtakım zevklerden vazgeçmek istemeyişinizden dolayı buna inanmak istemiyorsunuz. Dünya sevgisi, ahirete inanmanızı size unutturmuştur. Ama inansanız da inanmasanız da **"O gün öyle yüzler var ki pırıl pırıldır. Rablerine bakmaktadır."** İşte bunlar, inananlardır. O gün onlar mutluluk içerisindeler ve Allah'ın kendilerine cennette vereceği nimetleri bekliyorlar.

Müfessirlerin çoğu, **"Rablerine bakmaktadır"** sözünü gerçek anlamıyla alıp ahirette cennette olanların *Allah'ı görmeleri* şeklinde yorumlamaktadırlar. Ne var ki burada hesap gününden söz edilmektedir. Bu sebeple hesap günü amel defterlerini sağ taraftan alanların, cennette nail olacakları nimetlere bir an önce kavuşma beklentisi içinde oldukları anlatılmaktadır. Âyetin cennette Allah'ın görülmesi yahut görülmemesiyle bir ilgisi yoktur.

"O gün öyle yüzler de vardır ki asıktır. Belinin kırılacağını anlamıştır."

Diğer taraftan amel defterlerini sol taraftan alan kâfirlerin suratları asıktır. Büyük bir felaketle karşı karşıya kaldıklarını anlamışlardır.

كَلَّا إِذَا بَلَغَتِ التَّرَاقِيَ ﴿٢٦﴾ وَقِيلَ مَنْ رَاقٍ ﴿٢٧﴾ وَظَنَّ أَنَّهُ
الْفِرَاقُ ﴿٢٨﴾ وَالْتَفَّتِ السَّاقُ بِالسَّاقِ ﴿٢٩﴾ إِلَىٰ رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمَسَاقُ ﴿٣٠﴾
فَلَا صَدَّقَ وَلَا صَلَّىٰ ﴿٣١﴾ وَلَٰكِنْ كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ ﴿٣٢﴾ ثُمَّ ذَهَبَ إِلَىٰ أَهْلِهِ يَتَمَطَّىٰ

﴿٣٣﴾ اَوْلٰى لَكَ فَاَوْلٰىۙ ﴿٣٤﴾ ثُمَّ اَوْلٰى لَكَ فَاَوْلٰىۜ ﴿٣٥﴾ اَيَحْسَبُ
الْاِنْسَانُ اَنْ يُتْرَكَ سُدًىۜ ﴿٣٦﴾ اَلَمْ يَكُ نُطْفَةً مِنْ مَنِيٍّ يُمْنٰىۙ ﴿٣٧﴾ ثُمَّ
كَانَ عَلَقَةً فَخَلَقَ فَسَوّٰىۙ ﴿٣٨﴾ فَجَعَلَ مِنْهُ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ
وَالْاُنْثٰىۜ ﴿٣٩﴾ اَلَيْسَ ذٰلِكَ بِقَادِرٍ عَلٰٓى اَنْ يُحْيِيَ الْمَوْتٰى ﴿٤٠﴾

26. Hayır, can boğaza gelip dayandığında,

27. "Yok mu bir doktor?" dendiğinde,

28. Ayrılık vaktinin geldiğine inanıldığında,

29. Ayaklar birbirlerine dolandığında,

30. İşte o gün sevk edilecek yer, Rabbinin huzurudur.

31. Fakat o, ne sadaka verdi ne de namaz kıldı.

32. Ama yalanlamış ve yüz çevirmişti.

33. Sonra gerine gerine evine çekip gitmişti.

34. Yazık sana yazık!

35. Yine yazık sana yazık!

36. İnsan başıboş bırakılacağını mı sanıyor?

37. O, dökülen bir damla meniden değil miydi?

38. Sonra asılı duran bir parça oldu. Sonra Rabbi ona bir şekil verdi de düzgün bir biçime soktu.

39. Ondan da iki cinsi; erkek ve dişiyi var etti.

40. Şimdi bunları yapanın, ölüleri diriltmeye gücü yetmez mi?

Hesap gününde iman edenlerle inkâr edenlerin durumları ve iman edenlerin duyacakları mutluluk ile inkâr edenlerin o perişan hali anlatıldıktan sonra bu dünya hayatının ebedi olmadığı hatırlatılarak ölümün gelip çatmasından ve inkâr edenler için artık fırsatın kaçırıldığından söz edilmektedir.

Can gelip boğaza dayandığında telaşla kurtaracak doktor aranır. Ama ayrılık vakti gelmiştir. Ayaklar birbirlerine dolanır. Bir hayat bitmiş ve yeni bir hayat başlamıştır. Artık gidilebilecek tek bir yer vardır, o da Allah'ın huzuru-

na gidip önceki hayatında yaptığının hesabını vermektir. Kişi istese de isteme-se de oraya sevk edilecektir.

Kişi oraya sevk edildiğinde eğer fakiri doyurmamış, namazı kılmamış, Peygamberi yalanlayıp yüz çevirmişse vay onun haline. Oysa o, dünya hayatındayken Peygamberi yalanlamaktan gurur duymuştu ve gerine gerine evine gitmişti.

Bu anlatılanlar, inkâr eden kişinin içine düşeceği perişanlığı gözler önüne sererken ahiretin bir delili olarak da zikredilmektedir. Gerçekleri yalanlarken, yaratıcısını hafife alıp O'na isyan ederken gerine gerine ne işler başardığı duygusuna kapılan kişinin bu yaptıkları karşılıksız kalmayacaktır. Elbette onun cezalandırılması gerekir. Bunun cezasını ahirette çekecektir. İşte bu durum ahireti gerekli kılmaktadır. Değilse bu yaptıkları karşılıksız kalmış olacaktır.

Kendisine akıl ve irade verilen insanların bir kısmı gerçekleri kabul edip onlar doğrultusunda kendine bir yol çizerken, gerçeklere sırt çeviren, onlara karşı çıkan ve öncekinden farklı bir yol çizenlerin akıbetleri aynı olmamalıdır. Her iki kesimi yaratan Allah, onları eşit tutmamalıdır ve tutmayacaktır.

İnsan, kendisine verilen akıl ve iradeye rağmen bu dünya hayatında hiçbir kural tanımadan yaşayacağını ve başıboş olduğunu mu sanıyor? Onu bir damla sudan yaratan, ana rahminde onu değişik evrelerden geçiren ve aciz bir halde doğarken ona güç ve kuvvet veren Allah, o kişinin canını aldıktan sonra onu tekrar diriltemez mi?

76. İnsan Sûresi

Tümünün Mekke'de, tümünün Medine'de, bir kısmının Mekke'de, bir kısmının da Medine'de indirildiğini söyleyen rivayetler bulunmaktadır. 31 âyetten oluşan sûre adını ilk âyetinde geçen **"el-insan"** *kelimesinden almaktadır. Zaman anlamına gelen* **"Dehr"** *ismi yanında başka isimlerle de anılmaktadır.*

Sûre insanı konu edinmektedir; yaratılış aşamaları, sorumlulukları ve iman edenlere ahirette hazırlanan nimetlerle inkâr edenlere hazırlanan cezalardan bahsedilmektedir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

هَلْ اَتٰى عَلَى الْاِنْسَانِ ح۪ينٌ مِنَ الدَّهْرِ لَمْ يَكُنْ شَيْـًٔا مَذْكُورًا ﴿١﴾ اِنَّا خَلَقْنَا
الْاِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ اَمْشَاجٍ نَبْتَل۪يهِ فَجَعَلْنَاهُ سَم۪يعًا بَص۪يرًا ﴿٢﴾ اِنَّا
هَدَيْنَاهُ السَّب۪يلَ اِمَّا شَاكِرًا وَاِمَّا كَفُورًا ﴿٣﴾ اِنَّا اَعْتَدْنَا لِلْكَافِر۪ينَ سَلَاسِلَا۬
وَاَغْلَالًا وَسَع۪يرًا ﴿٤﴾ اِنَّ الْاَبْرَارَ يَشْرَبُونَ مِنْ كَاْسٍ كَانَ مِزَاجُهَا كَافُورًا ﴿٥﴾
عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا عِبَادُ اللّٰهِ يُفَجِّرُونَهَا تَفْج۪يرًا ﴿٦﴾ يُوفُونَ بِالنَّذْرِ وَيَخَافُونَ
يَوْمًا كَانَ شَرُّهُ مُسْتَط۪يرًا ﴿٧﴾ وَيُطْعِمُونَ الطَّعَامَ عَلٰى حُبِّه۪ مِسْك۪ينًا وَيَت۪يمًا

وَأَسِيرًا ﴿٨﴾ إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللَّهِ لَا نُرِيدُ مِنكُمْ جَزَاءً وَلَا شُكُورًا ﴿٩﴾
إِنَّا نَخَافُ مِن رَّبِّنَا يَوْمًا عَبُوسًا قَمْطَرِيرًا ﴿١٠﴾ فَوَقَاهُمُ اللَّهُ شَرَّ ذَٰلِكَ الْيَوْمِ
وَلَقَّاهُمْ نَضْرَةً وَسُرُورًا ﴿١١﴾ وَجَزَاهُم بِمَا صَبَرُوا جَنَّةً وَحَرِيرًا ﴿١٢﴾
مُّتَّكِئِينَ فِيهَا عَلَى الْأَرَائِكِ لَا يَرَوْنَ فِيهَا شَمْسًا وَلَا زَمْهَرِيرًا ﴿١٣﴾ وَدَانِيَةً عَلَيْهِمْ
ظِلَالُهَا وَذُلِّلَتْ قُطُوفُهَا تَذْلِيلًا ﴿١٤﴾ وَيُطَافُ عَلَيْهِم بِآنِيَةٍ مِّن فِضَّةٍ
وَأَكْوَابٍ كَانَتْ قَوَارِيرَا ﴿١٥﴾ قَوَارِيرَ مِن فِضَّةٍ قَدَّرُوهَا تَقْدِيرًا ﴿١٦﴾ وَيُسْقَوْنَ
فِيهَا كَأْسًا كَانَ مِزَاجُهَا زَنجَبِيلًا ﴿١٧﴾ عَيْنًا فِيهَا تُسَمَّىٰ سَلْسَبِيلًا ﴿١٨﴾ وَيَطُوفُ
عَلَيْهِمْ وِلْدَانٌ مُّخَلَّدُونَ إِذَا رَأَيْتَهُمْ حَسِبْتَهُمْ لُؤْلُؤًا مَّنثُورًا ﴿١٩﴾
وَإِذَا رَأَيْتَ ثَمَّ رَأَيْتَ نَعِيمًا وَمُلْكًا كَبِيرًا ﴿٢٠﴾ عَالِيَهُمْ ثِيَابُ سُندُسٍ
خُضْرٌ وَإِسْتَبْرَقٌ وَحُلُّوا أَسَاوِرَ مِن فِضَّةٍ وَسَقَاهُمْ رَبُّهُمْ شَرَابًا
طَهُورًا ﴿٢١﴾ إِنَّ هَٰذَا كَانَ لَكُمْ جَزَاءً وَكَانَ سَعْيُكُم مَّشْكُورًا ﴿٢٢﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **İnsanın anılan bir şey olmasından önce çok uzun bir süre geçmedi mi?**
2. **Şüphesiz ki biz, imtihan etmek için insanı karmaşık olan bir damla sudan yarattık. Bundan dolayı onu işiten ve gören bir varlık yaptık.**
3. **Ona doğru yolu gösterdik; ya şükreder veya nankörlük eder.**
4. **Kâfirler için zincirler, demir halkalar ve alevli bir ateş hazırladık.**

5. **Şüphesiz ki iyi kimseler, karışımı kâfûr olan bir bardaktan içerler.**
6. **Öyle bir pınar ki, Allah'ın has kulları ondan içer ve onu bol bol akıtırlar.**
7. **O kullar adaklarını yerine getirirler, şerri salgın olan günden korkarlar.**
8. **Kendi canları onu çektiği halde yemeği bir yoksula, bir yetime ya da bir esire yedirirler.**
9. **"Sadece Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak için size yediriyoruz; sizden herhangi bir karşılık ya da bir teşekkür beklemiyoruz."**
10. **"Biz asık suratlı o sert günden dolayı Rabbimizden korkarız."**
11. **Allah o günün şerrinden onları korudu. Yüzlerine aydınlık ve gönüllerine mutluluk verdi.**
12 **Sabırlarına karşılık onlara bir cennet ve bir ipekli** (elbise).
13. **Orada divanlara kurulmuşturlar ve orada ne güneşin bir sıcaklığını, ne de bir soğuk görürler.**
14. **Gölgeleri üzerlerine sarkmıştır; meyveleri de kolayca ulaşabilecekleri yerdedir.**
15. **Gümüş kaplar ve billur kadehlerle onlara servis yapılır.**
16. **Gümüşten billurlar ve onların belirledikleri biçimde.**
17. **Onlara orada kâseler sunulur ki karışımı zencefildir.**
18. **Orada bir pınar var ki, selsebil diye isimlendirilir.**
19. **Onlara ölümsüz gençler servis yaparlar. O gençleri gördüğünde onları saçılmış bir inci sanırsın.**
20. **Nereye bakarsan orada bir nimet ve büyük bir saltanat görürsün.**
21. **Üzerlerinde ince ve kalın yeşil ipek elbiseler ve gümüş bilezikler takınmışlardır. Rableri onlara tertemiz bir içki içirir.**
22. **Bu sizin için bir mükâfattır ve çabanız karşılık bulmuştur.**

İnsan ile Âdem'in, insan cinsinin veya âdemoğullarından her birinin kastedildiğini söyleyen görüşler vardır. Her ne kadar âyette ifade edilen *"anılmaya değer bir şey olmadan üzerinden uzun müddetin geçmesi"* hem Âdem, hem insan soyu ve hem de her insan için geçerliyse de anlatımdan Âdem'in kendisinin kastedilmiş olması daha muhtemeldir. Çünkü sonraki âyette Âdemoğullarının yaratılışı anlatılmaktadır. Âdem'in yaratılması göklerle yerin ve içindekilerin

yaratılmasından epey sonradır. Ancak âyette bundan çok, Âdem'in yaratılışının uzun bir süre aldığının kastedildiğidir. Kuşkusuz Allah, dileseydi *ol* derdi ve Âdem bir anda yaratılırdı. Ama Allah birkaç aşamadan geçmesini diledi. Böylece Âdem, toplanan toprağın çamur haline getirilmesi, mayalanmaya bırakılan çamurun şekillenecek kıvama gelmesi, şekillendikten sonra muhtemelen fırınlanarak kurutulmasının ardından kendisine ruh üfürülerek canlanması şeklinde yaratılmıştır. Söz konusu aşamalar üzerinden kaç yıl geçmiştir, onu Allah bilir. İşte Âdem canlanıncaya kadar anılacak değerde bir şey değildi. Aslında diğer insanların ana rahmine girmeleri, ana rahminde geçirdikleri aşamalar ve nihâyet doğmaları üzerinden de uzun müddet geçmektedir.

Önce babasının belinde küçücük bir damla su/sperm iken ana rahmindeki yumurta ile birleşmekte, ileride teşekkül edecek et, kemik, saç, tırnak, hâsılı vücudunun her bir maddesinin, ten, saç ve gözlerinin rengine varıncaya kadar bütün bunların temelini teşkil eden hususlar bu nutfede bulunmaktadır. İşte bu şekildeki bir karışımla ana rahminde insanın oluşma aşamaları başlamaktadır. Kendisine görme, işitme gibi organlar da lütfedilen bu varlık artık yükümlülüklere muhatap ve yaratılış amacı olan imtihana tabi tutulabilecek bir kıvama gelmiş olmaktadır.

2. âyettte insanın imtihan amacıyla yaratıldığı açık bir şekilde ifade edilmektedir. Bu sebeple Allah'ın, tanınmak amacıyla insanın yaratıldığını dile getiren anlayışın İslam'la bir ilgisinin bulunmadığı açıktır. Kaldı ki ilk insanın yaratılışından önce melekler ve cinler yaratılmıştı ve bu iki varlık da Allah'ı biliyordu.

Allah insanı imtihan için yarattığından onu imtihana uygun yeteneklerle yaratmış, ona doğru yolu kendisine verdiği akıl ve gönderdiği peygamberler vasıtasıyla göstermiş ve onu doğru yahut batıl yolu seçme konusunda muhayyer bırakmıştır. Artık şükretmek yahut nankörlük etmek insana bırakılmış bir şeydir.

Şükretmez de nankörlük ederse ahirette onun için zincirler, demir halkalar ve alevli ateş hazırlanmıştır. Buna karşın şükreden kimseler, karışımı kâfûr olan bir bardaktan içerler. Cennette sunulan bu içki, insanın aklını başından almayan, dolayısıyla saçma sözler söylenmesine sebep olmayan ve baş ağrısı yapmayan hoş kokulu bir içkidir.

Yine cennettekiler, pınarların başında olacaklar ve gönüllerince eğleneceklerdir.

Ancak cennetlikler bu nimet ve ikramlara durup dururken kavuşmuş değillerdir. Dünya hayatında yaptıkları iyilikler sebebiyle buna kavuşacaklardır.

Çünkü onlar adaklarını yani dini vecibelerini yerine getirmişlerdir. Bir fıkıh terimi olarak *"adak"*, kişinin yerine getirmek zorunda olmadığı halde yerine getirmeyi taahhüt etmesi böylece kendisine onu zorunlu kılması ve verdiği sözü yerine getirmesidir. Ancak burada onu geniş anlamıyla alıp kişinin Allah'a verdiği sözü, kalubela'daki taahhüdü yerine getirmesi, İslam'ı kabul ederken Peygamberin getirdiği emir ve yasaklarına uyacağına dair zımnen söz vermesi anlamına almak gerekir ki bu durumda terim anlamıyla adak dâhil dini vecibelerin tamamı kastedilmektedir.

Cennetliklerin oraya girmelerinin sebeplerinden biri de, yoksul kimselere, öksüzlere ve esirlere yardımcı olmalarıdır.

8. âyettte geçen عَلَى حُبِّهِ ifadesindeki ـهِ zamirini Allah'a gönderen olmuştur. Buna göre *"Allah sevgisinden dolayı"* söz konusu kimselere yedirirler anlamını vermek gerekir. Söz konusu ifadeyi *seve seve* anlamına alıp âyette, söz konusu kimselere *"seve seve yedirirler"*, anlamını verenler de olmuştur. Kuşkusuz mesele sadece yedirmek değildir. Muhtaçların giyecek, barınak, eğitim ve benzeri diğer ihtiyaçları da aynı durumdadır.

Âyet, verilen anlamların hepsine muhtemel olup bu anlamlar arasında çelişki bulunmadığına göre âyetin bu anlamların tamamını içerdiğini söylemekte bir sakınca yoktur.

Onlar muhtaçlara yedirirken bunu başlarına kakmaz, **"Sadece Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak için size yediriyoruz; sizden herhangi bir karşılık ya da bir teşekkür beklemiyoruz. Biz asık suratlı o sert günden dolayı Rabbimizden korkarız"** der, tavır ve davranışlarıyla bunu ortaya koyarlar. Böyle davrandıkları için de **"Allah o günün şerrinden onları korudu. Yüzlerine aydınlık ve gönüllerine mutluluk verdi. Sabırlarına karşılık onlara bir cennet ve bir ipekli** (elbise) **verdi. Orada divanlara kurulmuşlardır ve orada ne güneşin sıcaklığını görürler ne de soğuk görürler. Gölgeleri üzerlerine sarkmıştır, meyveleri de kolayca ulaşabilecekleri yerdedir. Gümüş kaplar ve billur kadehlerle onlara servis yapılır. Gümüşten billurlar ve onların belirledikleri biçimde."** Kendilerine sunulacak içeceklerin bardaklarının ve sunulacak yemeklerin tabaklarının stilleri bile hesaba katılmıştır. Sadece bardak ve tabakların hoşa giden sitilleri seçilmekle kalınmamış servis yapanlar da seçilmişlerdir. Hatta cennetliklerin elbiseleri ve takıları bile hoşlarına gideceklerden seçilmiştir. Kısacası kendilerine verilen nimetlerin tamamı özenle seçilecek ve bu seçim onların zevklerine uygun olacaktır.

إِنَّا نَحْنُ
نَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ تَنْزِيلًا ﴿٢٣﴾ فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تُطِعْ مِنْهُمْ
آثِمًا أَوْ كَفُورًا ﴿٢٤﴾ وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ﴿٢٥﴾
وَمِنَ اللَّيْلِ فَاسْجُدْ لَهُ وَسَبِّحْهُ لَيْلًا طَوِيلًا ﴿٢٦﴾ إِنَّ هٰؤُلَاءِ يُحِبُّونَ
الْعَاجِلَةَ وَيَذَرُونَ وَرَاءَهُمْ يَوْمًا ثَقِيلًا ﴿٢٧﴾ نَحْنُ
خَلَقْنَاهُمْ وَشَدَدْنَا أَسْرَهُمْ وَإِذَا شِئْنَا بَدَّلْنَا أَمْثَالَهُمْ
تَبْدِيلًا ﴿٢٨﴾ إِنَّ هٰذِهِ تَذْكِرَةٌ فَمَنْ شَاءَ اتَّخَذَ إِلَىٰ رَبِّهِ سَبِيلًا ﴿٢٩﴾
وَمَا تَشَاؤُنَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللّٰهُ إِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿٣٠﴾ يُدْخِلُ
مَنْ يَشَاءُ فِي رَحْمَتِهِ وَالظَّالِمِينَ أَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿٣١﴾

23. Şüphesiz Kur'ân'ı peyderpey biz indirdik biz.

24. O halde Rabbinin hükmüne sabret ve onlardan bir günahkâra veya nankör birine itaat etme.

25. Sabah-akşam Rabbinin adını an.

26. Gecenin bir bölümünde O'na secde et ve geceleri uzun uzun O'nu tesbih et.

27. Gerçek şu ki bunlar çarçabuk geçmekte olanı (dünyayı) **seviyor ve o çetin günü umursamıyor, terk ediyorlar.**

28. Onları biz yarattık ve bağlarını biz sıktık. Dilersek onları yok eder, benzerlerini getiririz.

29. Bu bir hatırlatmadır; dileyen, Rabbine giden bir yol tutar.

30. Allah dilemedikçe siz dileyemezsiniz. Şüphesiz ki Allah her şeyi bilendir, her şeyi yerli yerince yapandır.

31. Dilediğini/dileyeni rahmetine sokar. Zalimlere gelince, onlar için acıklı bir azap hazırlamıştır.

Müşriklerin itirazlarından biri de neden Kur'ân'ın topluca indirilmediğidir. Yüce Allah son kitabın bu şekilde indirilmesini dilemiştir. Kıyamete kadar kalıcı olan, böylece çok uzun süre uygulanacak olan bu kitabın hayata uygulana uygulana özümsenmesi ve ondan bir eksilme olmaksızın zaptedilmesi gerekiyordu ve öyle yapıldı.

Müşriklerin itirazına cevap olsun diye Allah, kendisinin bu şekilde indirilmesini dilediğini vurgulayarak belirtmektedir. Bunun Peygamber açısından doğurduğu birtakım sıkıntılar olduğundan dolayı ondan sabretmesi istenmektedir. Onlar her indirilene itiraz edecekleri için birtakım meselelerle ilgili hükümlerin indirilmesi beklenilecektir ve bunlar sabrederek direnmeyi gerektirir. Peygamber bu direncini sürekli kendisini bu görevle görevlendirmiş olan Allah'ı anarak elde edecektir. Nerede kâfirlere karşı sabır ve sebat telkin edilmişse hemen ardından Allah'ın zikri ve namazın emrolunması Kur'ân'ın üslubundandır. Bu nedenle burada da Peygambere: "**Sabah akşam Rabbinin adını an. Gecenin bir bölümünde O'na secde et ve geceleri uzun uzun O'nu tesbih et**" diye tavsiye edilmektedir. Ancak bu şekilde azmi bilenecek, inkâr edenlerin saldırılarına göğüs gerebilecektir. Peygamberlik ağır bir yüktür ve azmin sürekli yenilenmesi gerekmektedir. Söz konusu direnme ve sabrın en iyi araçları ise namaz kılmak ve Kur'ân okumaktır. Âyetlerde de tavsiye edilen budur.

Peygamberden, insanlardan korkarak yahut ahlâksız birinin gönlünü almak için inançlarından taviz vermemesi ve yamulmaması istenmektedir. Çünkü din Allah'ındır. Peygamberin onu yamultmaya ne hakkı, ne de yetkisi vardır. Onlar bu tür isteklerde bulunabilirler. Çünkü onlar için dünya önemlidir; onu ahirete tercih ederler. Ahiret onların umurunda değildir. Peygambere karşı çıkmalarının sebebi de budur. Hâlbuki onları Allah yaratmıştır. Onları güçlü kuvvetli hale getiren de O'dur. Dilerse onları yok eder, yerlerine O'na kulluk eden itaatkâr kulları onların yerine getirir. Hiçbir millet İslâm için vazgeçilmez değildir. Bugünün bütün Müslümanları bu dinden vazgeçecek olsalar bile Allah başkalarını onların yerine getirecek ve bu din kıyamet kopuncaya kadar kalacaktır.

"Bu bir hatırlatmadır, dileyen Rabbine giden bir yol tutar."

Allah yukarıda ifade edilen gücüne; inkâr edenleri yok edip yerlerine iman edenleri getirme kudretine rağmen iman etme ve etmeme konusunda

insanları serbest bırakmıştır. Dileyen Rabbine giden bir yol tutar, dileyen başka yollar seçer. Allah, peygamberleri vasıtasıyla insanlara doğru yolu gösterir. Tercih insanların kendilerine bırakılmıştır. Bununla birlikte ister doğru yolu seçsinler ister başka yollar seçsinler, bunların tamamı Allah'ın izni ve dilemesi çerçevesinde olmaktadır: **"Allah dilemedikçe siz dileyemezsiniz. Şüphesiz ki Allah her şeyi bilendir, her şeyi yerli yerince yapandır."** İnkâr yolunu seçen de Allah'ın dilemesinin dışına çıkmış değildir.

Kelam ehli Allah'ın iki tür dilemesinin olduğunu söylerler: *Teşrii irade*, bir de *tekvini irade*. Teşrii iradesiyle insanların doğru yolu seçmelerini diler. Ancak baskı ve zorlaması yoktur. Tercih insanlara bırakılmıştır, onlar hangi yolu seçerlerse tekvini iradesi devreye girer ve onu yaratır.

"Dilediğini rahmetine sokar ve zalimler için acıklı bir azap hazırlamıştır."

Meşru olmayan yolları seçen Allah'ın dilemesinin dışına çıkmadığı gibi hak yolu seçen de dilemesinin dışına elbette çıkmamış olur. Teşrii iradesi doğru yolu seçmesini diler. Bunun yanı sıra insanların doğru yolu seçmeleri için peygamberler göndermiştir. Bu sebeple batıl yolları seçenler, kendi kendilerine zulmetmişlerdir. Allah onlar için acıklı bir azap hazırlamıştır.

*Mekke'de indirilmiş olup 50 âyettir. Adını, **"gönderilenler"** anlamına gelen ve ilk âyette geçen **"el-mürselât"** kelimesinden almaktadır. Sûre kıyametin kopmasının delillerini anlatmaktadır.*

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

وَالْمُرْسَلَاتِ عُرْفًاۙ ﴿١﴾ فَالْعَاصِفَاتِ عَصْفًاۙ ﴿٢﴾ وَالنَّاشِرَاتِ نَشْرًاۙ
﴿٣﴾ فَالْفَارِقَاتِ فَرْقًاۙ ﴿٤﴾ فَالْمُلْقِيَاتِ ذِكْرًاۙ ﴿٥﴾ عُذْرًا اَوْ نُذْرًاۙ ﴿٦﴾ اِنَّمَا
تُوعَدُونَ لَوَاقِعٌۜ ﴿٧﴾ فَاِذَا النُّجُومُ طُمِسَتْۙ ﴿٨﴾ وَاِذَا السَّمَٓاءُ فُرِجَتْۙ
﴿٩﴾ وَاِذَا الْجِبَالُ نُسِفَتْۙ ﴿١٠﴾ وَاِذَا الرُّسُلُ اُقِّتَتْۜ ﴿١١﴾ لِاَيِّ يَوْمٍ اُجِّلَتْۜ
﴿١٢﴾ لِيَوْمِ الْفَصْلِۚ ﴿١٣﴾ وَمَٓا اَدْرٰيكَ مَا يَوْمُ الْفَصْلِۜ ﴿١٤﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ
لِلْمُكَذِّب۪ينَ ﴿١٥﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Yemin olsun ardı ardınca iyilik için o gönderilenlere,**
2. **O esip savuranlara,**
3. **O yaydıkça yayanlara,**

4. O seçip ayıranlara,
5. O öğüt bırakanlara,
6. Bir özür ya da bir uyarı için.
7. Şüphesiz, size vaat edilen mutlaka gerçekleşecektir.
8. Yıldızlar karanlığa gömüldüğünde
9. Gök yarıldığında,
10. Dağlar savrulduğunda,
11. Elçilere vakit belirlendiğinde,
12. Bunlar hangi güne ertelendiler?
13. Hüküm gününe.
14. Sen hüküm günü nedir, bilir misin?
15. O gün, yalanlayanların vay haline!

İlk altı âyette sözü edilen güçlerle neyin veya kimin kastedildiği konusunda müfessirler farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Kimi bunlarla rüzgârın, kimi meleklerin kastedildiğini söylerken kimi de bazı âyetlerde rüzgârın ve bazılarında ise meleklerin kastedildiğini söylemişlerdir. İlk âyetin tefsirinde *"iyilikle gönderilenlerin"* peygamberler olduklarını söyleyen de olmuştur.

Rüzgârın kastedildiğini söyleyenler, rüzgârın insanlara yağmur getirmesinden, ağaçları aşılamasından söz ederler. Meleklerin kastedildiğini söyleyenler, onların insanların yararına olan vahyi; Allah'ın emir ve yasaklarını getirdiklerini söylerler. Bunlarla peygamberlerin kastedildiğini söyleyenler ise onların, insanların yararına olan kuralları getirdiklerinden söz ederler.

Belki de bunlarla kimin ve neyin kastedildiğinin açıklanmaması, insanlara iyilik getiren herkesi ve her şeyi içersin, okuyucu kendisine iyilik getirenler üzerinde düşünerek bunları gönderenin insanları tekrar diriltmeye kadir olduğunu anlasın ve inandığı takdirde Allah'ın kendisine daha ne nimetler verebileceğini bilsin diyedir.

Müfessirlerin geneli, *esip savuranlar*la rüzgârın kastedildiğini, esip savurduğunda önünde duran bir şeyin olmadığını söylerler. Meleklerin kastedildiğini söyleyenler ise onların rüzgâr gibi hızlı hareket ettiklerini belirtirler.

Yine söz konusu güçlerle rüzgârın kastedildiğini söyleyenler, *yaydıkça yayanlar* âyetiyle rüzgârın yağmur getirdiğini, bulutları yaydığını, meleklerin kastedildiğini söyleyenler ise yağmur ve bulutlardan sorumlu meleklerin bu-

lutları yaydıklarını yahut yere indiklerinde kanatlarını yayarak indiklerini söylerler.

4. âyette *seçip ayıranlar*la melekler kastediliyorsa onlar hak ile batılı birbirinden ayıran vahyi getiriyorlar. Rüzgâr kastedildiğinde ise bulutları dağıtıp yok ettiği anlatılmaktadır.

Müfessirler, geri kalan âyetlerde anlatılanları da bu minval üzere yorumlarlar.

Âyetler, Müslümanların çevrelerinde olup biten tabiat olaylarına karşı duyarsız kalamayacaklarını, bütün bunlar üzerinde düşünüp ibret almaları gerektiğini anlatmaktadır. Ayrıca bütün bu olaylara gücü yeten Allah, elbette ölümlerinden sonra insanları tekrar yaratmaya da kadirdir ve bu olaylar kıyametin kopacağının da delilleridir. Bu sebeple ardından: " **Şüphesiz size vaat edilen mutlaka gerçekleşecektir**" denilmekte ve kıyametin şu sahnesi anlatılmaktadır: **"Yıldızlar karanlığa gömüldüğünde, Gök yarıldığında, Dağlar savrulduğunda, Elçilere vakit belirlendiğinde, Bunlar hangi güne ertelendiler? Hüküm gününe..."**

Peygamberler için kıyamet gününde bir vakit belirlenecek ve bu vakitte onlarla ümmetleri arasında hüküm verilecektir, Onlar kendilerine gelen vahyi ümmetlerine tebliğ ettiklerine dair şahitlik edeceklerdir. Şahitlik edecekleri o gün, insanlardan kimin cennete, kimin de cehenneme gideceğine hüküm verilecek gündür. İşte o günün önemine dikkat çekmek için yüce Allah, Peygamberine şöyle demektedir: **"Sen hüküm günü nedir, bilir misin? O gün yalanlayanların vay haline!"**

أَلَمْ نُهْلِكِ الْأَوَّلِينَ ﴿١٦﴾ ثُمَّ نُتْبِعُهُمُ الْآخِرِينَ
﴿١٧﴾ كَذَٰلِكَ نَفْعَلُ بِالْمُجْرِمِينَ ﴿١٨﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿١٩﴾
أَلَمْ نَخْلُقْكُمْ مِنْ مَاءٍ مَهِينٍ ﴿٢٠﴾ فَجَعَلْنَاهُ فِي قَرَارٍ مَكِينٍ ﴿٢١﴾ إِلَىٰ قَدَرٍ
مَعْلُومٍ ﴿٢٢﴾ فَقَدَرْنَا فَنِعْمَ الْقَادِرُونَ ﴿٢٣﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿٢٤﴾

أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ كِفَاتًا ﴿٢٥﴾ أَحْيَاءً وَأَمْوَاتًا ﴿٢٦﴾ وَجَعَلْنَا
فِيهَا رَوَاسِيَ شَامِخَاتٍ وَأَسْقَيْنَاكُمْ مَاءً فُرَاتًا ﴿٢٧﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ
لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿٢٨﴾

16. Önceki toplulukları helak etmedik mi?
17. Ardından sonrakileri de onlara katarız.
18. Suçluları işte böyle yaparız.
19. O gün yalanlayanların vay haline!
20. Sizi basit bir sudan yaratmadık mı?
21. Onu sağlam bir yere yerleştirdik.
22. Belli bir süreye kadar.
23. Buna güç yetirmişizdir; nasıl da güç yetireniz!
24. O gün yalanlayanların vay haline!
25. Yeryüzünü toplanma yeri yapmadık mı?
26. Dirilere ve ölülere.
27. Onda yüksek yüksek dağlar yerleştirdik ve size tatlı sular içirdik.
28. O gün yalanlayanların vay haline!

Kıyamet gününe dair uyarıdan sonra inkâr eden önceki kavimlerin akıbetleri hatırlatılmaktadır. Bir toplumda hakkı kabul edecek kimse kalmadığı takdirde o toplumun helak edilmesi toplumsal bir yasadır. Bu nedenle önceki helak edilenlerin ardından gelenler de aynı duruma düşünce onlar da helak edildiler. Şu Mekke müşrikleri veya herhangi bir toplum uyarılır da aynı duruma düşürse onlar da helak edileceklerdir. Suçlu toplumların akıbetleri budur. Bu toplumlar dünya hayatında cezalandırılmış olsalar bile ahirette yine cezalandırılacaklardır: **"O gün yalanlayanların vay haline!"**

Bütün bunlar insan için birer uyarıdır. Allah'ın onları ölümlerinden sonra diriltmeye kadir olduğunun delilleridir. İnsan bir de kendi yaratılışına baksın. O, basit bir sudan/meniden yaratılmıştır. O basit su, sağlam bir mekâna yerleştirilmekte, belli bir süreye kadar orada kalmakta ve yaratılışını orada güvenli bir şekilde tamamlamaktadır. Buna rağmen inkâr eden insan, Allah'ın ken-

disine verdiği bu nimete nankörlük etmekte ve ölümünden sonra onu ilk kez yaratan Allah'ın tekrar yaratmaya kadir olamayacağını sanmaktadır. İşte bu sebeple de hesaba çekileceği gün, işte **"O gün yalanlayanların vay haline!"**

Ana rahminde insanın yaratılış aşamalarını tamamlaması için güvenli bir ortam hazırlayan yüce Allah, bununla da kalmayıp doğduktan sonra yeryüzünde yaşamını devam ettirme ortamını hazırlamıştır. Geçimini bu ortamda sağlamaktadır. Yeryüzüne çakılan yüksek dağlarla yeryüzünün güvenliği sağlanmış, diriler yeryüzünün üzerinde geçimlerini sağlamakta, ölüler de yerin altında tekrar yaratılacakları günü beklemektedir. Buna rağmen insan nankörlük ediyorsa hesaba çekildiğinde yine **"O gün yalanlayanların vay haline!"**

انْطَلِقُوا إِلَى مَا كُنْتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ ﴿٢٩﴾ انْطَلِقُوا
إِلَى ظِلٍّ ذِي ثَلَاثِ شُعَبٍ ﴿٣٠﴾ لَا ظَلِيلٍ وَلَا يُغْنِي مِنَ اللَّهَبِ ﴿٣١﴾ إِنَّهَا
تَرْمِي بِشَرَرٍ كَالْقَصْرِ ﴿٣٢﴾ كَأَنَّهُ جِمَالَتٌ صُفْرٌ ﴿٣٣﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ
لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿٣٤﴾ هَذَا يَوْمُ لَا يَنْطِقُونَ ﴿٣٥﴾ وَلَا يُؤْذَنُ لَهُمْ فَيَعْتَذِرُونَ
﴿٣٦﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿٣٧﴾ هَذَا يَوْمُ الْفَصْلِ جَمَعْنَاكُمْ
وَالْأَوَّلِينَ ﴿٣٨﴾ فَإِنْ كَانَ لَكُمْ كَيْدٌ فَكِيدُونِ ﴿٣٩﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ
لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿٤٠﴾

29. Hadi o yalanladığınıza gidin.

30. Üç dallı bir gölgeye gidin.

31. O ne gölgeler ne de alevden korur.

32. Şüphesiz ki cehennem, kale gibi kıvılcımlar saçar.

33. Her kıvılcım sanki sarı develer gibidir.

34. O gün yalanlayanların vay haline!

35. Bugün konuşamayacakları bir gündür.

36. Kendilerine izin de verilmez ki özür dilesinler.

37. O gün yalanlayanların vay haline!

38. İşte bugün hüküm günüdür; sizi ve sizden öncekileri bir araya topladık.

39. Şayet bir planınız varsa, gösterin bana planınızı!

40. O gün yalanlayanların vay haline!

Yukarıda peygamberleri ve ahireti yalanlayanların hüküm gününde cezaya çarptırılacakları belirtilmişti. Bu âyetlerde ise söz konusu azabın nasıl olacağı anlatılmaktadır.

Hüküm verilmiş cehennemlikler belirlendikten sonra yalanladıkları cehennem azabına doğru sürüleceklerdir. Önce cehennem alevlerinden doğan ve kollara ayrılarak yükselen dumanla karşılaşacaklar. Ne var ki bu duman ne onları güneşin sıcağına karşı gölgeler, ne de alevlerden onları korur. Ardından alevlerin şiddetinden sağa sola sıçrayan kocaman kıvılcımlarla karşılaşacaklardır. Kıvılcımlar, kızgın develer gibi sağa sola sıçramaktadır. **"O gün yalanlayanların vay haline!"**

Cehenneme doğru yol alanlar dehşet içindeler, dilleri tutulmuş konuşamıyorlar. Özür dilemelerine de izin verilmeyecektir. Zira yalan mazeret beyan etmenin zamanı geçmiştir ve onların gerçek bir mazeretleri yoktur. **"O gün yalanlayanların vay haline!"**

Cehennemliklerin karşılaştıkları bu sahneler, onlar cehenneme girmezden önce mahşer yerinde karşılaştıkları manzaralardır.

"**İşte bugün hüküm günüdür; sizi ve sizden öncekileri bir araya topladık.**"

Bütün insanların mahşerde hesap vermek için bir arada toplandıkları gün, insanlar arasında hüküm verilecek, mazlumların hakları zalimlerden alınacak, herkes yaptığının karşılığını hiçbir haksızlığa uğramadan alacaktır.

Bu dünya hayatında türlü türlü dümenler çevirmiş olan o inkâr edenler azarlanarak onlara şöyle denilecektir: **"Şayet bir planınız varsa, gösterin bana planınızı!"** Ne var ki onları cehennem azabından kurtaracak bir yol bulamayacaklardır.

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي ظِلَالٍ وَعُيُونٍ ﴿٤١﴾ وَفَوَاكِهَ مِمَّا
يَشْتَهُونَ ﴿٤٢﴾ كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٤٣﴾ إِنَّا كَذَٰلِكَ نَجْزِي
الْمُحْسِنِينَ ﴿٤٤﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿٤٥﴾ كُلُوا وَتَمَتَّعُوا قَلِيلًا إِنَّكُمْ
مُجْرِمُونَ ﴿٤٦﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿٤٧﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ ارْكَعُوا لَا يَرْكَعُونَ
﴿٤٨﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿٤٩﴾ فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَهُ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٠﴾

41. **Şüphesiz ki takva sahipleri gölgeliklerde, pınar başındadırlar.**
42. **Canlarının istediği meyveler** (içerisindedirler).
43. **Yaptıklarınıza karşılık afiyetle yiyin, için.**
44. **İyilik edenleri biz işte böyle mükâfatlandırırız.**
45. **O gün yalanlayanların vay haline!**
46. (Sizler de) **yiyin ve bir süre dünyadan haz alın; ancak sizler suçlularsınız.**
47. **O gün yalanlayanların vay haline!**
48. **Onlara: "Rükûa varın" dendiğinde rükûa varmazlar.**
49. **O gün yalanlayanların vay haline!**
50. **Bundan sonra artık hangi söze inanacaklar!**

Kıyamet gününde inkâr edenlerin başlarına gelecekler önceki âyetlerde anlatılmıştı. Burada da inananların görecekleri ikram ve saygınlık anlatılmakta ve ardından yine Peygamber ve ahireti inkâr edenler tehdit edilmektedir.

İnananlar, gölgede pınarların başında olacaklardır. Canlarının çektiği meyveler yanı başlarında durmaktadır. Eskimeyen pörsümeyen meyveler. Diledikleri yemekte serbest olacaklar. O meyvelerin tükenmesi diye bir durum da söz konusu değildir. Bunlar, dünya hayatında işlemiş oldukları iyiliklerin karşılığıdır. İyilik edenler işte böyle mükâfatlandırılacaklardır.

Ya dünya hayatında ahireti yalanlamış olanlar: **"O gün yalanlayanların**

vay haline!" O halde o gün gelmezden önce bu dünya hayatında geri kalan ömürleri kadar bir miktar yararlansınlar. Çünkü bu dünya hayatının sonuna gelip ahirete intikal ettiklerinde, **"O gün yalanlayanların vay haline!"**

Bütün bu gerçekleri önlerine seren, onlara deliller sunan, kendi nefislerinden deliller getiren, önceki milletlerin başından geçmiş olanları onlara anlatan, dünya ve ahiretin hallerini açık bir şekilde gözler önüne seren bu Kur'ân'a inanmıyorlarsa, **"Bundan sonra artık hangi söze inanacaklar!"**

78.
Nebe' Sûresi

*Mekke'de indirilmiş olup 40 âyettir. Adını ikinci âyetinde geçen ve haber anlamına gelen "**en-nebe'**" kelimesinden almaktadır. Sûrenin temel konusu ahiret inancıdır.*

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

عَمَّ يَتَسَٓاءَلُونَۚ ﴿١﴾ عَنِ النَّبَاِ الْعَظ۪يمِۙ ﴿٢﴾ اَلَّذ۪ي هُمْ ف۪يهِ مُخْتَلِفُونَ ﴿٣﴾ كَلَّا
سَيَعْلَمُونَ ﴿٤﴾ ثُمَّ كَلَّا سَيَعْلَمُونَ ﴿٥﴾ اَلَمْ نَجْعَلِ الْاَرْضَ مِهَادًا ﴿٦﴾ وَالْجِبَالَ
اَوْتَادًا ﴿٧﴾ وَخَلَقْنَاكُمْ اَزْوَاجًا ﴿٨﴾ وَجَعَلْنَا نَوْمَكُمْ سُبَاتًا ﴿٩﴾ وَجَعَلْنَا
الَّيْلَ لِبَاسًا ﴿١٠﴾ وَجَعَلْنَا النَّهَارَ مَعَاشًا ﴿١١﴾ وَبَنَيْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعًا
شِدَادًا ﴿١٢﴾ وَجَعَلْنَا سِرَاجًا وَهَّاجًا ﴿١٣﴾ وَاَنْزَلْنَا مِنَ الْمُعْصِرَاتِ مَٓاءً ثَجَّاجًا
﴿١٤﴾ لِنُخْرِجَ بِه۪ حَبًّا وَنَبَاتًا ﴿١٥﴾ وَجَنَّاتٍ اَلْفَافًا ﴿١٦﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Onlar ne hakkında birbirlerine sorular sorup duruyorlar?

2. **O büyük haber hakkında mı?**
3. **Üzerinde anlaşamayıp tartıştıkları şey...**
4. **Hayır, yakında bilecekler!**
5. **Bir kez daha hayır, yakında bilecekler.**
6. **Biz yeryüzünü bir döşek kılmadık mı?**
7. **Dağları da kazıklar?**
8. **Ve sizi çift çift yarattık.**
9. **Uykunuzu bir dinlenme yaptık.**
10. **Geceyi bir örtü yaptık.**
11. **Gündüzü de bir geçim zamanı yaptık.**
12. **Üstünüzde yedi kat göğü muhkem kıldık.**
13. **Parıldayan bir kandil astık.**
14. **O sıkıştırılan** (bulutlardan) **şarıl şarıl bir su indirdik.**
15. **Ki onunla taneler ve bitkiler çıkaralım.**
16. **Bir de sarmaş dolaş olmuş bahçeler.**

Mekke'de müşriklerin meclislerinde konuşulan konuların başında Peygamber, Peygambere indirilen Kur'ân ve bu Kur'ân'da anlatılanlardı. Şu peygamber olduğunu ileri süren Muhammed büyücü mü, deli mi, şair mi, yoksa putlarının çarptığı hastalıklı bir vak'a mı? Her kafadan bir ses çıkıyordu. Şu getirdiği Kur'ân, şiir mi, büyü mü, bir kâhinin safsataları mı? Hele şu Kur'ân'da anlatılanlar: Öldükten sonra diriltilecekmişiz! Gelmiş geçmiş bunca insan var, kemikleri çürümüş toprak olmuş, her bir parçası bir yere savrulmuş, bunların tekrar ayıklanıp bir araya getirilmesi mümkün mü? Daha başka sorular ve sonu gelmeyen tartışmalar... Tartıştıkları bu konuların hiçbirinde görüş birliğine varamıyorlardı.

Soruşturdukları büyük haberin ne olduğunun belirtilmemiş olması, belki de bütün bu hususları ve onların içine düştükleri belirsiz durumu da çağrıştırmak içindir.

Âlimlerin önemli bir kısmı söz konusu önemli ve büyük haberle kıyametin kastedildiğini söylerler.

Üçüncü âyette onların o haber konusunda ayrılığa düştükleri belirtilmektedir. Oysa ahiret konusunda aralarında bir ihtilafın bulunmadığını, hepsinin ahireti inkâr ettikleri itirazına karşılık da şu cevabı verirler: Aslında hepsi ahireti inkâr etmiyordu. Kimi kesin olarak inkâr ediyordu, kimi de inkâr etmi-

yordu, şüphesi vardı. Bu durum, Fussilet sûresinin 50. âyetinden anlaşılmaktadır. Çünkü orada müşrik birinden söz edilirken *"Kıyametin kopacağını sanmıyorum"* dediği belirtilmektedir. Buna ilave olarak Hıristiyanların ölümden sonra dirilmeyi ruhla da olsa kabul ettikleri ileri sürülmektedir. (İbnu Âdil, XVI, 181). Ancak Mekke'de indirilmiş bir sûrede Hıristiyanların kastedilmesi uzak bir ihtimaldir.

Söz konusu haber yani kıyamet konusundaki ihtilafın aslında iman edenlerle müşrikler arasında olduğunu söyleyenler de vardır.

Büyük haber ile Peygamberin gerçek bir peygamber olduğu ve onun ahirete dair söylediklerini birlikte anlamak, itirazları ortadan kaldıracak bir yol olarak görünmektedir.

Bundan sonra, verilen haberi gerçekleştirmeye Allah'ın kadir olduğuna şu yaptıkları delil olarak zikredilmektedir:

a. Yeryüzünün bir döşek haline getirilerek insanların üzerinde hayatlarını devam ettirmelerine elverişli hale getirilmesi.

b. Göğe doğru uzanan dağların yeryüzü için kazık görevi görmesi.

c. İnsanların üremeleri için erkek ve dişi olarak yaratılmaları.

d. Uykunun insan için bir dinlenme vesilesi kılınması. Böylece insan gün boyu yoğun meşgalelerin yorgunluğunu üzerinden atmaktadır.

e. Gündüz vaktinin geçim için uygun olması.

f. Göklerin yedi kat olarak ve muhkem bir şekilde yaratılmaları; yeryüzünün üstüne çökmemeleri.

g. Güneşin parlayan bir kandil yapılması ve insanın hayatını devam ettirmesindeki katkıları.

h. Yağmurun yağdırılması ve bu sayede bitkilerin yeşerip beslenmeleri.

Bütün bunlara kadir olan Allah, bir peygamber göndermeye ve ölümlerinden sonra insanları diriltmeye de elbette kadirdir.

إِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ كَانَ
مِيقَاتًا ﴿١٧﴾ يَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ فَتَأْتُونَ أَفْوَاجًا ﴿١٨﴾ وَفُتِحَتِ السَّمَاءُ
فَكَانَتْ أَبْوَابًا ﴿١٩﴾ وَسُيِّرَتِ الْجِبَالُ فَكَانَتْ سَرَابًا ﴿٢٠﴾ إِنَّ جَهَنَّمَ

كَانَتْ مِرْصَادًا ﴿٢١﴾ لِلطَّاغِينَ مَآبًا ﴿٢٢﴾ لَابِثِينَ فِيهَا أَحْقَابًا ﴿٢٣﴾
لَا يَذُوقُونَ فِيهَا بَرْدًا وَلَا شَرَابًا ﴿٢٤﴾ إِلَّا حَمِيمًا وَغَسَّاقًا ﴿٢٥﴾ جَزَاءً وِفَاقًا
﴿٢٦﴾ إِنَّهُمْ كَانُوا لَا يَرْجُونَ حِسَابًا ﴿٢٧﴾ وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا كِذَّابًا ﴿٢٨﴾ وَكُلَّ شَيْءٍ
أَحْصَيْنَاهُ كِتَابًا ﴿٢٩﴾ فَذُوقُوا فَلَنْ نَزِيدَكُمْ إِلَّا عَذَابًا ﴿٣٠﴾

17. Şüphesiz, hüküm gününün belirlenmiş bir vakti bulunmaktadır.

18. Sûr'a üfürüldüğünde bir de ne göresin; bölük bölük geliyorsunuz.

19. O gün gök açılacak ve kapı kapı olacaktır.

20. Dağlar yürütülecek ve serap haline gelecektir.

21. Şüphesiz, cehennem pusuda bekleyecektir.

22. Azgınlar için varılacak bir yer olacaktır.

23. Orada çağlarca kalacaklardır.

24. Orada ne bir serinlik duyacaklardır ne de bir içecek bulacaklardır.

25. Yalnız bir kaynar su ve bir irin.

26. Yaptıklarına uygun bir ceza olarak.

27. Çünkü onlar bir hesabı beklemiyorlardı.

28. Âyetlerimizi yalanladıkça yalanlıyorlardı.

29. Oysa biz her şeyi bir kitapta sıralamıştık.

30. Hadi tadın bakalım! Bundan sonra azabınızdan başka hiçbir şeyi arttırmayacağız.

Kıyamet kopup hesaba çekildiklerinde inkâr edenler gerçeğin ne olduğunu göreceklerdir. İşte o gün herkes amelinin karşılığını görecektir. O gün, Sûr'a üfürülmesiyle başlayacaktır. Ona üfürüldüğünde herkes mezarından çıkmış ayaktadır ve mahşer yerinde toplanmak üzere bölük bölük akın edecektir. O gün yer ve göğün mevcut düzeni bozulacak, gök kapıları açılacak ve dağlar serap gibi yürütülecektir. Cehennem de, azgın kişiler için pusuda beklemektedir. Cehennem öyle bir yerdir ki oraya girecek olanlar, rahat yüzü göremeyecek, cehennem ateşini onlara serinletecek bir şey bulamayacak, içleri-

ni serinletmek için de içecekleri olmayacaktır. İçecekleri, kaynar su ve irinden başkası değildir.

Onlara verilecek bu ceza, dünya hayatındaki amellerine uygun bir ceza olacaktır. Çünkü onlar, kendilerine sunulan delillere rağmen hesap gününe inanmamış ve ona bir hazırlık yapmamışlardır. Kendilerine Allah tarafından getirilen delilleri yalanlamış ve onlar üzerinde düşünme ihtiyacı bile duymamış, kötü amellerine devam etmişlerdir. Allah da bütün bu yaptıklarını bir bir kaydetmiştir. İşte bu sebeple kendilerine verilen ceza, yaptıklarına uygun bir cezadır ve azaplarının arttırılmasından başka bir şey yapılmayacaktır.

Belirtelim ki Sûr'un mahiyeti ve mahşerde olup bitecek olanlar gibi gaybi konularda kesin bilgiye kaynaklık teşkil eden naslar bulunmadıkça söz söylemek tutarlı bir davranış değildir.

إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ مَفَازًا ﴿٣١﴾ حَدَائِقَ وَأَعْنَابًا ﴿٣٢﴾ وَكَوَاعِبَ أَتْرَابًا ﴿٣٣﴾
وَكَأْسًا دِهَاقًا ﴿٣٤﴾ لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلَا كِذَّابًا ﴿٣٥﴾ جَزَاءً مِنْ
رَبِّكَ عَطَاءً حِسَابًا ﴿٣٦﴾ رَبِّ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا الرَّحْمٰنِ
رَبِّكَ عَطَاءً حِسَابًا ﴿٣٦﴾

31. Şüphesiz, takva sahipleri için bir kurtuluş vardır.

32. Bahçeler ve üzümler.

33. Göğüsleri tomurcuklanmış yaşıt kızlar, vardır.

34. Ve dopdolu kadehler vardır.

35. Orada ne boş sözler ne de yalanlar; asla işitmezler.

36. Rabbinden bir karşılık olarak yeterli bir bağıştır bu.

Peygamberi ve ahireti yalanlayanların durumları yukarıda anlatılmıştı. Kur'ân'ın üslubunun bir gereği olarak ardından onların tam zıttı olan takva sahiplerinin kavuşacakları cennetlerle nimetler anlatılmaktadır.

Kur'ân'ın değişik âyetlerinde cennetliklere verilen nimetlerden söz edilmektedir. Zikredilen nimetler örnek kabilinden olup oradaki nimetleri zihne

yaklaştırmak içindir. Örnekleme kabilinden verilen bu misaller, dünya hayatında insanların en çok arzuladıkları şeylerdir. İşte burada bunlardan bir kısmı zikredilmektedir: Bahçeler, üzüm bağları, yeni yetişmiş gencecik eşler ve dopdolu kadehler.

33. âyette yaşıt kızlar denilirken hepsinin genç ve aynı yaşta olmaları anlaşılabileceği gibi eşlerine yaşıt olmaları da anlaşılabilir ki buradan, insanların cennete öldükleri yaşta değil, genç yaşta olacakları anlaşılmaktadır.

Orada girecekleri Cennette, boş lakırdılar ve yalan sözler olmayacaktır.

Dopdolu diye tercüme ettiğimiz دِهَاقًا kelimesi *saf, temiz* gibi anlamlara da gelmektedir. Buna göre cennet içkisi, dünya içkilerinin sebep olduğu baş ağrısı, sarhoş edicilik vs. gibi olumsuzluklardan uzaktır.

رَبِّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا الرَّحْمٰنِ
لَا يَمْلِكُونَ مِنْهُ خِطَابًا ﴿٣٧﴾ يَوْمَ يَقُومُ الرُّوحُ وَالْمَلٰٓئِكَةُ صَفًّا لَا
يَتَكَلَّمُونَ اِلَّا مَنْ اَذِنَ لَهُ الرَّحْمٰنُ وَقَالَ صَوَابًا ﴿٣٨﴾ ذٰلِكَ الْيَوْمُ الْحَقُّ فَمَنْ
شَٓاءَ اتَّخَذَ اِلٰى رَبِّه۪ مَاٰبًا ﴿٣٩﴾ اِنَّٓا اَنْذَرْنَاكُمْ عَذَابًا قَرِيبًا يَوْمَ يَنْظُرُ الْمَرْءُ
مَا قَدَّمَتْ يَدَاهُ وَيَقُولُ الْكَافِرُ يَا لَيْتَن۪ي كُنْتُ تُرَابًا ﴿٤٠﴾

37. Göklerle yerin ve ikisi arasındakilerin Rabbi O Rahmân(dan gelen bir ödüldür); **ki, O'nun huzurunda konuşmaya muktedir olamazlar.**

38. O gün Ruh ve melekler saf bağlarlar; Rahmân'ın izin verdikleri dışında hiç kimse konuşmaz. İzin verdiği de doğruyu söyler.

39. İşte o, kesinlikle gerçekleşecek gündür. Artık her kim Rabbine bir yol tutmayı dilerse tutsun o yolu.

40. Biz, gelmesi yakın bir azapla sizi uyardık. O gün herkes ne yapıp ettiklerine bakacak ve kâfir kişi; "Keşke toprak olaydım" diyecektir.

Kâfirlerin özür dilemek için konuşmalarına bile izin verilmeyecek, o hesap gününde ne müminler ve ne de melekler kendilerine izin verilmedikçe konuşamayacaklardır.

Müfessirlerin çoğu 37. ve 38. âyette sözü edilen *konuşma* ile şefaatin kastedildiğini ve konuşmasına izin verilen kimsenin şefaat edeceğini söylerler. **"İzin verdiği de doğruyu söyler,"** ifadesinden de konuşmasına izin verilen kimsenin, ancak Allah'ın rıza gösterdiği kimseye şefaat edebileceği sonucunu çıkarırlar. Eğer gerçekten dedikleri gibi ahirette şefaat olacaksa, şefaat Allah'ın yardımını talep etmektir ve talep cümlesiyle dile getirilir. Oysa *"doğru söylemek"*, yargı/haber cümleleri için kullanılır. Bu sebeple âyetlerin şefaatle bir ilgisi yoktur. Hangi konuda konuşmalarına izin verilecek, onu Allah bilir. Burada söylenmek istenen, Allah'ın en faziletli ve O'na en yakın kulları olan meleklerin bile konuşma yetkisine sahip olamayacakları ve ancak Allah'ın izin vermesinden sonra konuşabilecekleridir. Onlar da ancak doğruyu söyleyebilirler.

38. âyette *Ruh* kelimesiyle kimin yahut kimlerin kastedildiği konusunda farklı görüşler ileri sürülmüşse de birçok müfessir bununla *Cebrail*'in kastedildiğini söylemektedir ki biz de buna katılıyoruz.

17. âyette "**Şüphesiz, hüküm günü vakit olarak belirlenmiştir,"** denilmişti. Bu arada evrenin nasıl bir dönüşüme uğrayacağı, ölülerin nasıl dirilip haşrolunacakları, hesap gününden bazı sahneler ve insanların amellerine göre taksim edilecekleri; kötülerin akıbetleriyle iyilerin akıbetleri anlatıldıktan sonra söz tekrar hüküm gününe getirilmekte ve **"işte o, kesinlikle gerçekleşecek gündür,"** denilmektedir. İyilerin ve kötülerin akıbetleri gözler önüne serildiğine göre**, "artık dileyen Rabbine bir yol tutar.**" Karar, insanın kendisine bırakılmıştır. Kişi isterse cennetteki nimetlere kavuşturacak yolu, dilerse de cehennem azabına götürecek yolu seçer. Uyarı yapılmıştır. **"O gün herkes ne yapıp ettiklerine bakacak ve kâfir kişi, 'keşke toprak olaydım' diyecektir."**

Böyle bir duruma düşmemek için bugünden tedbirinizi alın.

79.
Nâzi'ât Sûresi

Mekke'de indirilmiş olup 46 âyettir. Adını ilk âyette geçen ve ***söküp çıkaranlar*** *anlamına gelen* ***"en-nâziât"*** *kelimesinden almaktadır.*

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

وَالنَّازِعَاتِ غَرْقًاۙ ﴿١﴾ وَالنَّاشِطَاتِ نَشْطًاۙ ﴿٢﴾ وَالسَّابِحَاتِ سَبْحًاۙ ﴿٣﴾
فَالسَّابِقَاتِ سَبْقًاۙ ﴿٤﴾ فَالْمُدَبِّرَاتِ اَمْرًاۢ ﴿٥﴾ يَوْمَ تَرْجُفُ الرَّاجِفَةُۙ ﴿٦﴾ تَتْبَعُهَا
الرَّادِفَةُۜ ﴿٧﴾ قُلُوبٌ يَوْمَئِذٍ وَاجِفَةٌۙ ﴿٨﴾ اَبْصَارُهَا خَاشِعَةٌۢ ﴿٩﴾ يَقُولُونَ ءَاِنَّا
لَمَرْدُودُونَ فِي الْحَافِرَةِۜ ﴿١٠﴾ ءَاِذَا كُنَّا عِظَامًا نَخِرَةًۜ ﴿١١﴾ قَالُوا تِلْكَ اِذًا
كَرَّةٌ خَاسِرَةٌۢ ﴿١٢﴾ فَاِنَّمَا هِيَ زَجْرَةٌ وَاحِدَةٌۙ ﴿١٣﴾ فَاِذَا هُمْ بِالسَّاهِرَةِۜ ﴿١٤﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Andolsun söküp çıkaranlara,**
2. **Yavaşça çekenlere,**
3. **Yüzdükçe yüzenlere,**
4. **Yarışıp geçenlere,**

5. Bir işi çekip çevirenlere.

6. O gün sarsıntı sarsar.

7. Onu ikinci sarsıntı izler.

8. O gün yürekler çarpmaktadır.

9. Gözler korkudan aşağıya kaymış durumdadır.

10. Diyorlar ki: "Kabir çukurunda olduğumuz halde gerçekten geri döndürülecek miyiz?"

11. "Çürümüş kemikler haline geldikten sonra, öyle mi?"

12. Dediler ki: "Bu durumda zararına bir dönüş olacaktır."

13. Doğrusu o, tek bir çığlıktır.

14. Bir de ne göreceksin, hepsi meydandadır.

İlk beş âyette neye yemin edildiği konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bunlar arasında en yaygın olan, yemin edilenlerin hepsinin melekler olduğu şeklindeki görüştür. Birçok müfessir tarafından savunulan diğer bir görüş ise, bunlarla gök cisimlerinin kastedildiğidir.

Gök cisimlerinin kastedildiğini söyleyenler onların battıktan sonra doğuşları, bir aşamadan diğerine geçişleri, yüzer gibi yörüngelerinde yol alışları, yarışır gibi; kimi yörüngesinde daha süratli, kiminin daha yavaş oluşu, hareketlerinin yeryüzündeki hayatı etkileme ve düzenlemesi gibi hususlara yemin edildiğini, böylece bunların önemine dikkat çekildiğini söylerler.

Hepsinde meleklerin kastedildiğini söyleyenler ise daha çok insanların ruhlarını alan meleklerin kastedildiğini söylerler. Bu melekler inkâr edenlerin ruhlarını sertçe söküp alırken inananların ruhlarını yumuşak bir şekilde alırlar. Ruhları alıp çıkardıktan sonra yarışırcasına, özellikle inananların ruhlarını bir an önce emredilen yere götürürler vs.

Kastedilen ister gök cisimleri olsun, ister melekler olsun bunların hepsi sûrenin ana konusu olan ahiretle yakından ilgilidir. İşte bunlara dikkatler çekilerek insanların kabirlerinde kemikleri çürüyüp toprağa karışmış olsa da yeniden hayata geri döndürüleceklerine birer kanıt olarak zikrediliyorlar. Bu sebeple bu yeminlerden sonra kıyamet sahnesine geçilmektedir. Sûra ilk üfürüşle yer gök her şey şiddetli bir sarsıntı ile sarsılır. Gök açılır, dağlar hallaç pamuğuna döner. Göklerle yerin düzeni bozulmuş, kıyamet kopmuştur. Ardından ikinci üfürüş gelir ve herkes mezarından kalkmış ayaktadır. Yürekler çarpmaktadır, gözler dehşet ve korku içerisinde öne kaymıştır. Oysa ahireti inkâr

edenler dünya hayatında laubali bir eda ile: **"Kabir çukurunda olduğumuz halde gerçekten geri döndürülecek miyiz? Çürümüş kemikler haline geldikten sonra, öyle mi?" derlerdi.**

Yüce Allah, dünya hayatında yine alay ederek şöyle dediklerini naklediyor: **"Bu durumda zararına bir dönüş olacaktır."**

Çürümüş kemiklerinin toplanıp dirilmeleri hiç de zor olmayacaktır. Tek bir sura üfürüş -ki ikinci üfürüştür- bunu sağlayacaktır. Sura üfürülecek ve hepsi meydana dökülmüş olacaklardır.

هَلْ اَتٰيكَ حَد۪يثُ مُوسٰى ﴿١٥﴾ اِذْ نَادٰيهُ رَبُّهُ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى ﴿١٦﴾
اِذْهَبْ اِلٰى فِرْعَوْنَ اِنَّهُ طَغٰى ﴿١٧﴾ فَقُلْ هَلْ لَكَ اِلٰٓى اَنْ تَزَكّٰى ﴿١٨﴾ وَاَهْدِيَكَ
اِلٰى رَبِّكَ فَتَخْشٰى ﴿١٩﴾ فَاَرٰيهُ الْاٰيَةَ الْكُبْرٰى ﴿٢٠﴾ فَكَذَّبَ وَعَصٰى ﴿٢١﴾ ثُمَّ
اَدْبَرَ يَسْعٰى ﴿٢٢﴾ فَحَشَرَ فَنَادٰى ﴿٢٣﴾ فَقَالَ اَنَا۬ رَبُّكُمُ الْاَعْلٰى ﴿٢٤﴾ فَاَخَذَهُ اللّٰهُ
نَكَالَ الْاٰخِرَةِ وَالْاُولٰى ﴿٢٥﴾ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَعِبْرَةً لِمَنْ يَخْشٰى ﴿٢٦﴾

15. **Sana Musa'nın haberi geldi mi?**
16. **Hani ona Rabbi kutsal vadide; Tuva'da seslenmişti.**
17. **"Firavun'a git, çünkü o azdı."**
18. **De ki: "Arınmaya gönlün var mı?"**
19. **"Seni Rabbinin yoluna ileteyim de O'ndan korkasın."**
20. **Ve ona büyük mucizeyi gösterdi.**
21. **Fakat o yalanladı ve isyan etti.**
22. **Sonra sırtını dönüp giderek işe koyuldu.**
23. (Adamlarını) **topladı ve haykırdı.**
24. **Dedi ki: "En yüce Rabbiniz benim."**
25. **Bunun üzerine Allah onu dünya ve ahiret azabına çarptırdı.**
26. (Allah'tan) **korkan kimseler için elbette bunda bir ibret vardır.**

Mekke müşriklerinin ölümden sonra dirilmeyi inkâr etmeleri, Peygambere karşı çıkarak işi kendisiyle alay etmeye kadar vardırmaları, inkâr ve isyanda ısrarlı inatları Peygamberi üzüyordu.

Bu ortamda nakledilen Hz. Musa ile Firavun'un kıssası iki yönlü bir amaç gütmektedir:

Bir yandan Peygambere, kendi kavminden inkârda daha azgın ve daha zalim kimselerin bulunduğu, Firavun'un, Musa'nın peygamberliğini inkârla yetinmeyip ilâhlık iddiasında bulunacak kadar azgınlaştığı ama buna rağmen Hz. Musa'nın bütün bunlara katlanarak yılmadan görevine devam ettiği hatırlatılarak teselli veriliyor.

Diğer taraftan da Mekkeli müşriklere, Firavun ve kendisiyle birlikte olanların, kendilerinden çok daha güçlü oldukları halde Musa'ya karşı çıkarak Rablerinin emirlerine isyan etmelerinden dolayı hem dünya hayatında hem de ahirette cezalandırılmayı hak ettikleri hatırlatılıyor ve bundan ibret almaları isteniyor. Firavun'u ve beraberindekileri cezalandırabilen Allah, sizi cezalandıramaz mı?

20. âyette sözü edilen *büyük mucize* ile yılana dönen asa mucizesinin kastedildiği müfessirlerin çoğu tarafından belirtilmektedir. Bazı müfessirler ise Musa'nın gösterdiği diğer mucizeleri de buna ilave ederler.

ءَأَنْتُمْ أَشَدُّ خَلْقًا أَمِ السَّمَاءُ بَنٰيهَا ﴿٢٧﴾ رَفَعَ سَمْكَهَا فَسَوّٰيهَا ﴿٢٨﴾
وَأَغْطَشَ لَيْلَهَا وَأَخْرَجَ ضُحٰيهَا ﴿٢٩﴾ وَالْأَرْضَ بَعْدَ ذٰلِكَ دَحٰيهَا
﴿٣٠﴾ أَخْرَجَ مِنْهَا مَاءَهَا وَمَرْعٰيهَا ﴿٣١﴾ وَالْجِبَالَ أَرْسٰيهَا ﴿٣٢﴾ مَتَاعًا
لَكُمْ وَلِأَنْعَامِكُمْ ﴿٣٣﴾

27. Allah için sizin yaratılmanız mı daha zordur; yoksa şu bina ettiği semanın mı?

28. Şu yükselttiği ve tesviye ettiği.

29. Gecesini karanlık yaptığı ve kuşluğunu çıkardığı.

30. Bundan sonra da yeryüzünü yaydı O.

31. Ondan suyunu ve otlağını çıkardı.

32. Dağları da dikip oturttu;

33. Siz ve hayvanlarınızın geçimi için.

İbret almaları için Hz. Musa ile Firavun'un kıssası özet olarak hatırlatıldıktan sonra söz ölümden sonra diriltilmeye getiriliyor ve herkesin her gün müşahede ettiği gökler misal olarak zikrediliyor: Sizler öldükten sonra sizi yaratmak mı daha zor yoksa göklerin yaratılışı mı?

Gökleri yaratıp düzenleyen, onları direksiz ayakta tutan, gece ile gündüzü yaratan, yeryüzünü hayatınızı devam ettirmeniz için elverişli hale getiren Allah elbette ölümünüzden sonra sizi tekrar yaratmaya da kadirdir.

Göklerin yaratılışından sonra yeryüzünün yaratılmasından söz edilmesi, hem Allah'ın kudretini ortaya koymakta hem de insanlara nimetlerini hatırlatmaktadır.

فَاِذَا جَاءَتِ الطَّٓامَّةُ الْكُبْرٰىۘ ﴿٣٤﴾ يَوْمَ
يَتَذَكَّرُ الْاِنْسَانُ مَا سَعٰىۙ ﴿٣٥﴾ وَبُرِّزَتِ الْجَح۪يمُ لِمَنْ يَرٰى ﴿٣٦﴾ فَاَمَّا مَنْ
طَغٰىۙ ﴿٣٧﴾ وَاٰثَرَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَاۙ ﴿٣٨﴾ فَاِنَّ الْجَح۪يمَ هِيَ الْمَأْوٰىۜ ﴿٣٩﴾
وَاَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّه۪ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوٰىۙ ﴿٤٠﴾ فَاِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ
الْمَأْوٰىۜ ﴿٤١﴾

34. Fakat o büyük felaket geldiği zaman,

35. O gün insan, yapıp ettiklerini hatırlar.

36. Cehennem de görenlerin gözlerinin önüne serilir.

37. Artık her kim azmışsa,

38. Ve dünya hayatını tercih etmişse,

39. Şüphesiz ki cehennem onun varacağı yerdir.

40. Kim de Rabbinin makamından korkup kendini kötü arzulardan uzak tutmuşsa,

41. Şüphesiz ki cennet onun barınağı olacaktır.

Öldükten sonra dirilişi inkâr edenler inatlarına devam etseler de o gün mutlaka gelecektir ve o gün geldiğinde iyilik işlemiş olanlar da kötülük işlemiş olanlar da dünya hayatında yapıp ettiklerini hatırlayacaklardır. O gün cehennem gözler önüne serilecek, dünya hayatında azmış olanlar, çatışma söz konusu olduğu yerde dünya hayatını tercih edip ahirete azık hazırlamamış olanlar, gözler önüne serilmiş olan o cehenneme gideceklerdir.

Buna karşın Rabbinin makamından korkup O'nun yasakladıklarından uzak durmuş olanlara gelince onların gideceği yer ise cennet olacaktır.

يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ اَيَّانَ مُرْسٰيهَا ﴿٤٢﴾ فِيمَ اَنْتَ
مِنْ ذِكْرٰيهَا ﴿٤٣﴾ اِلٰى رَبِّكَ مُنْتَهٰيهَا ﴿٤٤﴾ اِنَّمَا اَنْتَ مُنْذِرُ مَنْ يَخْشٰيهَا ﴿٤٥﴾
كَاَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَهَا لَمْ يَلْبَثُوا اِلَّا عَشِيَّةً اَوْ ضُحٰيهَا ﴿٤٦﴾

42. Sana kıyameti soruyorlar: Ne zaman gelip çatacak?

43. Sen onu nereden bileceksin?

44. Onun bilgisi Rabbine aittir.

45. Sen ancak ondan korkanları uyarırsın.

46. Onu gördükleri gün, sanki onlar bir akşam veya bir kuşluk vaktinden daha fazla kalmamış gibi olurlar.

Müşrikler kıyametin kopacağına ve insanların yeniden diriltileceklerine inanmıyorlardı. Kıyametin ne zaman kopacağını sormaları, alay yollu olabildiği gibi gerçekten böyle bir şey olacaksa ne zaman olacağını merak ediyor da olabilirler. Peygamber de keşke sorularına cevap verebileydim belki de o zaman inanacaklardı diye içinden geçiriyordu. Bunun üzerine yüce Allah: **"Sen**

onu nereden bileceksin?" diyerek bu konuda bilgi edineceğim diye bir beklentiye girmemesi gerektiğini hatırlatıyor. Ne Peygamber, ne melek kıyametin ne zaman kopacağını bilir. Allah bu bilgiyi sadece kendisine saklamıştır. Peygamberin bu konudaki görevi insanları uyarmaktır, ne zaman kopacağını bildirmek değil. Bu nedenle ey Peygamber, kendini onların sorularına cevap verme konusunda meşgul etme, denilmektedir.

Fakat onların o inanmadıkları gün mutlaka gelecek ve onu gözleriyle göreceklerdir. O gün geldiğinde ise, sanki dünyada bir akşam vakti veya bir kuşluk vakti kalmış gibi hissedeceklerdir.

Abese Sûresi

*Mekke'de indirilmiştir. 42 âyettir. Adını, **surat astı** anlamına gelen ve ilk âyette geçen **"abese"** kelimesinden almaktadır.*

Peygambere yapılan bir uyarı ile başlayan sûre, ölümden sonra diriliş ve peygamberlikten söz etmektedir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

عَبَسَ وَتَوَلّٰىۙ ﴿١﴾ اَنْ جَٓاءَهُ الْاَعْمٰىۜ ﴿٢﴾ وَمَا يُدْر۪يكَ لَعَلَّهُ يَزَّكّٰىۙ

﴿٣﴾ اَوْ يَذَّكَّرُ فَتَنْفَعَهُ الذِّكْرٰىۜ ﴿٤﴾ اَمَّا مَنِ اسْتَغْنٰىۙ ﴿٥﴾ فَاَنْتَ لَهُ

تَصَدّٰىۜ ﴿٦﴾ وَمَا عَلَيْكَ اَلَّا يَزَّكّٰىۜ ﴿٧﴾ وَاَمَّا مَنْ جَٓاءَكَ يَسْعٰىۙ ﴿٨﴾ وَهُوَ

يَخْشٰىۙ ﴿٩﴾ فَاَنْتَ عَنْهُ تَلَهّٰىۚ ﴿١٠﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Surat astı ve döndü.**
2. **Yanına âmâ geldi diye.**
3. **Ne bilirsin belki de o, temizlenecek;**
4. **Ya da öğüt alıp öğüt, kendisine fayda verecek...**
5. **Ama müstağni davranana gelince;**

6. Sen ona yöneliyorsun.
7. Onun temizlenmesinden sana ne?
8. Koşarak sana gelene ise
9. Ürperti duyduğu halde,
10. Sen onunla ilgilenmiyorsun!

Âyetlerin Abdullah İbnu Ümmi Mektum hakkında indiği rivayet edilmektedir. Müfessirlerin tamamı bu konuda müttefiktir. Söz konusu kişi âmâ olup Hz. Hatice'nin dayısının oğludur.

Olay, İslam'ın ilk yıllarında vuku bulmuştur. Bazı rivayetlerde olay sırasında İslam'ı kabul etmiş olduğu, bazı rivayetlerde ise henüz İslam'ı kabul etmediği fakat İslam'a sempati duyan biri olduğu belirtilmektedir.

Peygamber, Kureyş'in ileri gelenlerinden Utbe b. Rabia, kardeşi Şeybe, Ebu Cehil b. Hişam, Abbas b. Abdulmuttalip, Umeyye b. Halef, Velid b. Muğire ile oturuyor onlara İslam'ı anlatıyordu. Umuyordu ki Kureyş'in bu ileri gelenleri İslam'ı kabul ettikleri takdirde diğer insanlara da bunun etkisi olacak ve onlar da İslam'ı kabul edecekler. Peygamber bu düşüncelerle hararetle onlara İslam'ı anlatırken Abdullah b. Ummi Mektum çıkageldi. Gözleri görmediğinden Peygamberin ne denli meşgul olduğunu anlayamamış ve *"Ya Rasûlullah, bana doğru yolu göster"*, başka bir rivayete göre: *"Ya Rasûlallah! Allah'ın sana öğrettiklerinden bana da öğret"* demiştir. Peygamber cevap vermeyince sözünü ikinci kez tekrar etmiştir. Peygamber böyle bir ortamda sözünün kesilmesinden dolayı rahatsız oldu. Rahatsızlığı yüzüne yansımış ve suratını asmıştı. Abdullah'a dönmedi ve yine cevap vermedi. İşte bu olay üzerine Peygambere azarlama ve uyarı içeren bu âyetler indirilmiştir.

İlk iki âyette **"Surat astı ve döndü. Yanına âmâ geldi diye"** üçüncü şahıs kipiyle hitabın, Peygambere olayı objektif değerlendirme ortamı oluşturulmaya çalışılırken diğer taraftan hitabın bu şekilde davranan herkesi kapsadığının açıkça bilinmesi için olmalıdır. Ardından hitap direkt olarak Peygambere yöneltilmektedir:

"Ey Peygamber! Sen ne diye insanlar arasında ayırım yapıyor, engelli bir âmâdır diye o temizlenmek arzusuyla sana gelenden yüz çeviriyor, anlattıklarını önemsemeyip aldırış etmeyen o zengin makam sahipleriyle uğraşıp duruyorsun! O müstağni tavırlar sergileyen küstahlar cahiliye pisliğinden temizlenmiş veya temizlenmemiş, sana ne! Bunun sana bir zararı mı var? Sen şu temizlenmek arzusuyla koşarak sana gelene bak! Onunla ilgilen, sorularına cevap ver."

İslam'ın daha ilk yıllarında Peygamberin bu şekilde ikaz edilmesi değişik toplum kesimlerine önemli mesajlar vermektedir. Şöyle ki:

a. İnanan, inanmayan bütün insanlar şunu bilesiniz ki bu din, dünyevi makam ve değerlere göre insanlar arasında ayırım yapmaz. Onun için önemli olan, kişinin hakka susamışlığıdır. Bir kimse ne kadar zengin olursa olsun, tahsili ne olursa olsun ve dünyevi değerler açısından insanlar üzerinde etkisi ne denli fazla olursa olsun bu dinin nazarında onun engelli bir insandan ve parası pulu olmayan bir fakirden farkı yoktur.

b. Siz ey inanmayanlar! Bilesiniz ki bu din, Allah'ın dinidir. Muhammed'in kendi uydurduğu bir din değildir. Eğer böyle olsaydı, henüz davetine yeni başlamışken kendi kendisini kınar mıydı?

c. Siz ey inananlar! Peygamber de bir beşerdir, ilâh değildir; o da hata yapabilir. Ama burada olduğu gibi hatası Allah tarafından düzeltilmiştir. Bütün davranışlarınızda onu örnek alın.

d. Siz ey bütün insanlar! Bilesiniz ki Peygamber, kendisine Allah tarafından ne vahyedilmişse onu olduğu gibi insanlara aktarmış, işine gelmiyor diye vahyin bazı kısımlarını gizlemiş değildir.

كَلَّا إِنَّهَا تَذْكِرَةٌ ﴿١١﴾ فَمَن شَاءَ ذَكَرَهُ ﴿١٢﴾
فِي صُحُفٍ مُّكَرَّمَةٍ ﴿١٣﴾ مَّرْفُوعَةٍ مُّطَهَّرَةٍ ﴿١٤﴾ بِأَيْدِي سَفَرَةٍ ﴿١٥﴾
كِرَامٍ بَرَرَةٍ ﴿١٦﴾

11. Hayır, şüphesiz ki o bir öğüttür.

12. Dileyen öğüt alır.

13. Değerli sayfalardadır.

14. Yüceltilmiş ve tertemiz sayfalarda.

15. Elçilerin ellerindedir.

16. Değerli ve güvenilir elçilerin.

11. ve 12. âyette geçen **"şüphesiz ki o bir öğüttür. Dileyen öğüt alır,"** cümleleri Mekke'de indirilen sûrelerde çokça zikredilirler. Henüz dinin temel-

leri atılırken bunun çok iyi bilinmesi gerekiyordu. Din yani Kur'ân'da anlatılan inanç esasları, gönülden kabul edilmesi gereken şeylerdir, zorlamayla olmaz. Bu sebeple zoraki, yapay yahut hileli yollarla kabul ettirilmeleri yanlıştır. Peygamberin yukarıda uyarılması, inanmaya gönlü olmayanlara zoraki dini kabul ettirme çabasından dolayıdır da.

Öğüt kelimesiyle tercüme ettiğimiz تَذْكِرَةٌ kelimesi, dildeki kök manasıyla "*hatırlatma*" anlamındadır. Dolayısıyla Peygamber, insanların yaratılışlarında var olan gerçekleri kendilerine hatırlatır, gafletten onları uyandırır. Peygamberin hatırlatmalarını kabul etmeyen kişi ise inadından kabul etmemektedir.

Peygamberin hatırlattığı o hidayet, yüce değere sahip ilâhi kitap ve sayfalarda vardır. Söz konusu bu kitap ve sayfalar, Allah'a itaatte hiçbir kusurları bulunmayan, günahlara bulaşmayan değerli ve güvenilir melekler kanalıyla peygamberlere ulaştırılmaktadır.

İnsanların inanmamaları bu ilâhi kitap ve sayfaların değerini eksiltmez. Çünkü onlar bizatihi değerli ve yücedirler. İnsanların onlara inanmalarına onların ihtiyacı yoktur. Onlara inanan kendisine değer katmış olur, kitap ve sayfaların kendilerine değil.

قُتِلَ الْاِنْسَانُ مَٓا اَكْفَرَهُ ﴿١٧﴾ مِنْ اَيِّ شَيْءٍ خَلَقَهُ ﴿١٨﴾
مِنْ نُطْفَةٍ خَلَقَهُ فَقَدَّرَهُ ﴿١٩﴾ ثُمَّ السَّبِيلَ يَسَّرَهُ ﴿٢٠﴾ ثُمَّ اَمَاتَهُ فَاَقْبَرَهُ ﴿٢١﴾
ثُمَّ اِذَا شَٓاءَ اَنْشَرَهُ ﴿٢٢﴾ كَلَّا لَمَّا يَقْضِ مَٓا اَمَرَهُ ﴿٢٣﴾

17. Kahrolası insan, ne kadar da nankördür!

18. Onu, yaratan kangi şeyden yarattı?

19. Bir damla sudan. Onu yarattı ve düzenledi.

20. Sonra ona yolunu kolaylaştırdı.

21. Sonra onu öldürdü ve kabre soktu.

22. Sonra dilediği zaman onu diriltip kaldıracak.

23. Ama hayır, ona emrettiğini de yerine getirmedi.

Dinin temelini teşkil eden inanç esasları ve dolayısıyla onları ihtiva eden Kur'ân, bir öğüt ve hatırlatmadır. Dileyen kimse bu hatırlatmadan ibret alır ve doğru yolu seçer. İnsanın malı, şan ve şöhreti ne denli olursa olsun Allah'a karşı büyüklük taslaması ve sonucu düşünmeden kötü arzularının peşine takılması kendisine yakışmaz.

Allah insanı bir damla sudan yaratmış ve sonra da ona güzel bir şekil vermiştir. Buna rağmen Rabbine karşı ne kadar da nankördür. Hâlbuki Rabbi onu yaratmış, ona güç kuvvet vermiş; iyi yolu da, kötü yolu da seçme imkânı vermiş, bu yolların her birinin akıbetini kendisine anlatmış ve geçimini sağlaması için yollarını kolaylaştırmıştır. Yine de o, kendisine bütün bu nimetleri verenin emirlerine uymamaktadır. Bu, onun nankörlüğünün bir sonucudur.

فَلْيَنْظُرِ الْاِنْسَانُ اِلٰى طَعَامِهِۙ ﴿٢٤﴾ اَنَّا صَبَبْنَا الْمَٓاءَ صَبًّاۙ ﴿٢٥﴾ ثُمَّ
شَقَقْنَا الْاَرْضَ شَقًّاۙ ﴿٢٦﴾ فَاَنْبَتْنَا فِيهَا حَبًّاۙ ﴿٢٧﴾ وَعِنَبًا وَقَضْبًاۙ ﴿٢٨﴾
وَزَيْتُونًا وَنَخْلًاۙ ﴿٢٩﴾ وَحَدَٓائِقَ غُلْبًاۙ ﴿٣٠﴾ وَفَاكِهَةً وَاَبًّاۙ ﴿٣١﴾
مَتَاعًا لَكُمْ وَلِاَنْعَامِكُمْۜ ﴿٣٢﴾

24. Öyleyse insan yediğine bir baksın.

25. Kuşkusuz biz suyu bol bol döktük.

26. Sonra toprağı güzelce yardık.

27. Onda taneler bitirdik.

28. Üzümler, yoncalar,

29. Zeytinler, hurmalar,

30. Gür bahçeler,

31. Meyveler çayırlar...

32. Siz ve hayvanlarınız yararlansın diye.

İnsan dönüp her gün yediği kendi yiyeceğine baksın, Allah'ın kudret ve lütfu sayesinde yaratılıp yetiştirilmiş, insanın damak zevkine ve hayatını devam ettirmesine uygun hale getirilmiştir. İnsan bunun üzerinde düşünsün de

hem kendisini ve hem yiyeceğini yaratan Allah'ın kendisine ne nimetler ihsan ettiğinin farkına varsın. Bunların hakkını ödemek için ne kadar şükretmesi gerektiğini anlasın.

Yukarıdan yağmuru bol bol yağdıran Allah'tır. Birbirine bitişik olan toprak yarılıyor hem suyun toprağın altına girmesi sağlanıyor hem de toprağın altındaki tohumlar toprağı yararak yeşeriyor. Toprağı su geçirir kılan ve tohumların yeşermesine, beslenmesine, üzümlerin, yoncaların, zeytinlerin ve hurmaların vs.nin yetişmesine uygun hale getiren yüce Allah'tır. Bütün bunlar, insanların ve hayvanlarının hayatlarını devam ettirmeleri için yapılmıştır. Şayet toprağa bu özelliği vermemiş olsaydı yahut tohumların yeşerme hususiyeti bulunmasaydı ve bütün bunlar insanın yararlanmasına sunulmasaydı insanın hayatını devam ettirmesine imkân olmazdı.

فَإِذَا جَاءَتِ الصَّاخَّةُ ﴿٣٣﴾
يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ ﴿٣٤﴾ وَأُمِّهِ وَأَبِيهِ ﴿٣٥﴾ وَصَاحِبَتِهِ وَبَنِيهِ ﴿٣٦﴾
لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَأْنٌ يُغْنِيهِ ﴿٣٧﴾ وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ مُسْفِرَةٌ ﴿٣٨﴾
ضَاحِكَةٌ مُسْتَبْشِرَةٌ ﴿٣٩﴾ وَوُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ عَلَيْهَا غَبَرَةٌ
﴿٤٠﴾ تَرْهَقُهَا قَتَرَةٌ ﴿٤١﴾ أُولَئِكَ هُمُ الْكَفَرَةُ الْفَجَرَةُ ﴿٤٢﴾

33. Kulakları sağır eden o ses geldiğinde,

34. Kişinin kaçtığı gün: Kardeşinden,

35. Annesinden ve babasından,

36. Eşinden ve oğullarından.

37. O gün herkesin başından aşan işi vardır.

38. O gün yüzler vardır, pırıl pırıl parlayan,

39. Güleç ve mutlu.

40. O gün öyle yüzler de vardır ki tozlanmış,

41. Bir karanlık bürümüştür onları.

42. İşte onlar kâfirlerdir, facirlerdir.

Yukarıda Allah'ın insana verdiği nimetlerden söz edilmiş, aklı başında bir kişinin bu nimetleri verene diklenmeyeceği anlatılmıştı. Ama insanlar hep bu nimetler içerisinde hayat sürüp gitmeyecek, bu dünyevi nimetlerin son bulduğu bir gün gelecektir. İşte bu âyetlerde o gün anlatılmaktadır:

Kulakları sağır eden o dehşet verici ses geldiğinde öyle korkunç bir gün olacak ki herkes kendi derdine düşmüştür. İşi o denli yoğundur ki başkasına el atacak hal ve mecali kalmamıştır. Kimse anne, baba, kardeş, eş, oğul dinlemeyecek kendi derdiyle uğraşacak ve onlardan kaçacaktır. Kimsenin kimseye bir faydası olmayacaktır.

Birbirlerinden kaçmaları belki de aleyhinde şahitlik etmeleri korkusudur. Bu dünya hayatında birbirlerinin günahlarına ve suçlarına tanık olanlar, aleyhine şahitlik ederler korkusuyla onlardan uzak durmak çabası içerisinde olacaktır.

Ama o gün yüzü pırıl pırıl parıldayanlar da vardır. Mutluluk ve sevinç yüzlerine vurmuştur. Bunlar, imanları ve yaptıkları iyi ameller sebebiyle amel defterlerini sağ taraftan alanlardır.

Diğer taraftan hüzün, keder ve pişmanlıktan yüzü toz toprağa bürünmüş gibi kararmış olanlar da vardır. Bunlar iman etmemiş ve türlü türlü haksızlık ve ahlâksızlık işlemiş, amel defterlerini sol taraftan almış olanlardır.

81.
Tekvîr Sûresi

Mekke'de indirilmiş olup 29 ayettir. Adını ilk ayette geçen ve ***dürülme*** *anlamına gelen* ***"küvviret"*** *kelimesinden almıştır. Sûrede kıyametin kopuşu esnasında ortaya çıkacak dehşet verici sahnelerden söz edildikten sonra peygamberlik ve vahiy konusu işlenmektedir.*

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ ﴿١﴾ وَإِذَا النُّجُومُ انْكَدَرَتْ ﴿٢﴾ وَإِذَا الْجِبَالُ
سُيِّرَتْ ﴿٣﴾ وَإِذَا الْعِشَارُ عُطِّلَتْ ﴿٤﴾ وَإِذَا الْوُحُوشُ حُشِرَتْ ﴿٥﴾
وَإِذَا الْبِحَارُ سُجِّرَتْ ﴿٦﴾ وَإِذَا النُّفُوسُ زُوِّجَتْ ﴿٧﴾ وَإِذَا الْمَوْؤُدَةُ
سُئِلَتْ ﴿٨﴾ بِأَيِّ ذَنْبٍ قُتِلَتْ ﴿٩﴾ وَإِذَا الصُّحُفُ نُشِرَتْ ﴿١٠﴾
وَإِذَا السَّمَاءُ كُشِطَتْ ﴿١١﴾ وَإِذَا الْجَحِيمُ سُعِّرَتْ ﴿١٢﴾ وَإِذَا الْجَنَّةُ
أُزْلِفَتْ ﴿١٣﴾ عَلِمَتْ نَفْسٌ مَا أَحْضَرَتْ ﴿١٤﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Güneş dürüldüğünde,**
2. **Yıldızlar bulanıklaştığında,**
3. **Dağlar yürütüldüğünde,**
4. **Gebe develer salıverildiğinde,**
5. **Vahşi hayvanlar bir araya toplandığında,**
6. **Denizler kaynatıldığında,**
7. **Nefisler çiftleştirildiğinde,**
8. **Diri diri gömülen kıza sorulduğunda,**
9. **Hangi suçtan öldürüldü diye.**
10. **Defterler açıldığında,**
11. **Gök sıyrılıp yüzüldüğünde,**
12. **Cehennem kızıştırıldığında,**

13 Ve Cennet yaklaştırıldığında,

14. Bir can (o gün) **ne hazırlamış olduğunu görür.**

Âyetlerde kıyametin kopuş anında meydana gelecek olan bazı sahneler tasvir edilmektedir. Güneşin dürülmesi, içine kapanıp aydınlığını yitirmesi anlamındadır. Yıldızlar sönüp dökülecektir. Dengeler bozulduğundan yer çekimi ortadan kalkacak ve dağlar darmadağın olup toz haline gelecektir.

4. âyette gebe develerin terk edilip salıverilecekleri anlatılmaktadır. Kur'ân'ın indiği dönemde deve önemli mallardandır. Hele gebe ise çok daha önemlidir ve en tehlikeli anlarda gebe deveye sahip çıkılıp korunmaya çalışılırdı. Çünkü karnında bir deve daha taşımaktadır. Gebe devesine bile sahiplenemeyip onu salıveriyorsa çok korkunç bir durumla karşı karşıyadır demektir.

Vahşi hayvanlar korku anlarını kollayan hayvanlardır. Çünkü korku esnasında zayıf hayvanlar sürüden kopar daha kolay avlanabilirler. Ama kıyametin kopması o kadar korkunç olacak ki yalnız başına dolaşan o vahşi hayvanlar korkularından bir araya gelip birbirlerine sığınacaklar.

Korku sadece kara parçasında olmayacak, yer parçalanacak ve merkezindeki fokur fokur kaynayan mağma tabakası denizleri kaynatacak, oksijen ve hidrojenden oluşan su ayrışarak hidrojen tutuşacak, oksijen de yanmasını sağlayacaktır. O halde kara parçasının korkunçluğu gibi denizler de korku veren bir hal alacaktır.

İlk 6 âyet kıyametin kopuşunun ilk safhasıdır. 7. âyetten itibaren yeni bir safhaya geçilmektedir.

Nefislerin çiftleştirilmesi, genelde bedenlerin ruhlarıyla buluşup dirilmeleriyle yorumlanmıştır. Cennete gideceklerin bir araya, diğerlerinin de bir araya getirilmeleriyle de yorumlanmış, başka yorumlar da yapılmıştır.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi 7. âyetle ikinci safhaya geçilmektedir. İnsanlar diriltilip hesaba çekilmektedir. Öldürmelerin en çirkini ve en zalimcesi olan kız çocukların diri diri gömülmeleri zikredilmektedir. Bunların ne suçu vardı ki diri diri toprağa gömülüp öldürüldüler? Bunun ve yapılan bütün haksızlıkların hesabı sorulacaktır.

Araplar arasında ya fakirlikten yahut düşman tarafa esir düşer de namusu kirlenir diye kız çocuğunu gömenler olurdu. Ama sebep ne olursa olsun kalbinde zerre miktar merhamet duygusu olan kendi kızını öldüremez, hele diri diri asla toprağa gömemez. Hayat, dünya hayatından ibaret görülüyor ve insanların şehevi istekleri kamçılandıkça kamçılanıyorsa insanlar vahşi hayvanlardan bile daha canavar olabiliyorlar.

Amel defterleri açılmıştır. Küçük-büyük, iyilik-kötülük dünya hayatında yapılanların tamamı atlanmaksızın kayda geçirilmiştir. Herkes yapıp ettiklerinin tümünü görecek, unuttuklarını hatırlayacaktır.

Bir yandan da cehennem, kendisine atılacaklar için kızıştırılırken diğer yandan cennet oraya girecekler için hazırlanmaktadır.

Hesap işinin görülmesiyle kıyamet günü bitmiştir. Hesap görüldüğüne göre ceza ve mükâfat zamanıdır.

Bundan sonraki ayetlerde peygamberlik ve vahiy konusu işlenmektedir.

فَلَا أُقْسِمُ بِالْخُنَّسِ ﴿١٥﴾

الْجَوَارِ الْكُنَّسِ ﴿١٦﴾ وَاللَّيْلِ إِذَا عَسْعَسَ ﴿١٧﴾ وَالصُّبْحِ إِذَا تَنَفَّسَ ﴿١٨﴾

إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ ﴿١٩﴾ ذِي قُوَّةٍ عِنْدَ ذِي الْعَرْشِ مَكِينٍ ﴿٢٠﴾

مُطَاعٍ ثَمَّ أَمِينٍ ﴿٢١﴾ وَمَا صَاحِبُكُمْ بِمَجْنُونٍ ﴿٢٢﴾ وَلَقَدْ رَآهُ بِالْأُفُقِ الْمُبِينِ ﴿٢٣﴾

وَمَا هُوَ عَلَى الْغَيْبِ بِضَنِينٍ ﴿٢٤﴾ وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَيْطَانٍ رَجِيمٍ ﴿٢٥﴾
فَأَيْنَ تَذْهَبُونَ ﴿٢٦﴾ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ ﴿٢٧﴾ لِمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ
أَنْ يَسْتَقِيمَ ﴿٢٨﴾ وَمَا تَشَاؤُنَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللّٰهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٢٩﴾

15. Şimdi yemin olsun o sinenlere,

16. Akıp akıp yuvasına girenlere,

17. Sırtını dönen geceye,

18. Soluk almaya başlayan sabaha,

19. Şüphesiz ki o, değerli bir elçinin sözüdür.

20. O (elçi) **güçlüdür, Arş sahibinin katında itibarlıdır.**

21. Kendisine itaat edilen, hem sonra güvenilendir.

22. Arkadaşınız bir mecnun değildir.

23. O, onu açık ufukta gördü.

24. O, gayb konusunda kıskançlık göstermez.

25. O, lanetlenmiş şeytanın sözü değildir.

26. Böyle iken siz nereye gidiyorsunuz?

27. O herkes için bir öğüttür.

28. Sizden doğru yolda gitmek isteyen için.

29. Ve Âlemlerin Rabbi dilemedikçe siz dileyemezsiniz.

15. ve 16. ayetlerde yıldızlara yemin edilmektedir. Onlar gündüz gözden kaybolup gece görünürler. Yörüngelerinde yol alışları yuvasına doğru yol alan geyiklere benzetilmiştir. Yıldızlar gözden kaybolunca sabah soluk almaya başlamaktadır. Burada da sabah vakti canlıya benzetilmiştir. Sabah uykudan kalkış gibidir. Canlılar harekete, bitkiler kıpırdamaya başlamıştır. Her tarafta canlanma belirtileri vardır.

Sabah vaktine vurgu yapılması Cebrail'i gören Peygamberin rüyada değil uyanıkken onu gördüğüne dikkat çekmek içindir. Peygamber vahyi aldığında bütün akli melekeleri ve duyuları tam bir uyanıklık içindedir. Kur'ân'ı böyle bir durumda almaktadır.

19. ayette *değerli elçi* ile Cebrail'in kastedildiği genel kanaattir. Bununla Peygamberin kastedildiğini söyleyenler de olmuştur.

Cebrail hem vahyi getirme gücüne sahiptir hem de Allah katında itibarlı biridir. Vahyi getirdiğinde Peygamber onun direktiflerine uyar. Zira getirdikleri Allah katındandır ve bu konuda tamamıyla güvenilirdir.

Güvenilir elçi, ilave ve eksiltmede bulunmadan kendisini elçi olarak görevlendirenin sözlerini olduğu gibi aktarandır. Bu sebeple Cebrail'in getirdiği Kur'ân, muhteva olarak da lafız olarak da Allah katındandır. Çünkü Cebrail'i elçi olarak görevlendiren O'dur.

Güçlü, değerli ve güvenilir bir elçi olan Cebrail'in kendisine Kur'ân'ı getirdiği içinizden biri olan Peygamber, cinlerin vahiylerini alan ve cinlerin çarptığı bir mecnun değildir. Kendisine vahiy gelmezden önce aranızda bir ömür geçirdi. Onu yakından tanıyorsunuz. Aranızdan çıkmış biridir. Sizin arkadaşınızdır. Cinlerle bir ilişkisinin bulunmadığını siz de biliyorsunuz. İşte bu arkadaşınız Cebrail'i tozlu ve bulutlu olmayan açık bir ufukta net olarak gördü.

O bir cinci değildir. Cinciler, cinlerden aldıklarını iddia ettikleri gayba dair sahte bilgileri bir bedel karşılığında satarlar. Oysa bu Peygamber, gaybtan aldığı gerçek bilgileri sizden bir karşılık beklemeden size ulaştırıyor. Size ulaştırdığı Kur'ân, Şeytan'ın sözü değildir. Böyle iken siz bu Kur'ân'dan yüz çeviriyorsunuz. O, yararınıza olacak öğütler veriyor. Esasında o, herkese bir öğüttür. Ama siz ondan yüz çevirirseniz doğru yoldan gitmek isteyenler vardır, onlar ondan öğüt alırlar. Yalnız bu Kur'ân'a yönelir de ne denli değerli bir hazineye sahip olduğunuzu görürseniz şımarmayın; benim iznim olmadan ona yönelmeye bile sahip olamazsınız. Bilesiniz ki benim iznim olmadan ve bana rağmen hiçbir şey olmaz.

82.
İnfitâr Sûresi

*Mekke'de indirilmiş olup 19 âyettir. Göğün yarılmasıyla konuya başladığından dolayı **yarılmak** anlamına gelen bu ismi almıştır.*

Sûre ahireti konu almaktadır. Bu çerçevede kıyamet koparken evrende dehşet verici olaylar, diriliş, hesap verme ve iman edenlerle inkâr edenlerin varacakları yerler gibi meseleler ele alınmaktadır.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

اِذَا السَّمَٓاءُ انْفَطَرَتْۙ ﴿١﴾ وَاِذَا الْكَوَاكِبُ انْتَثَرَتْۙ ﴿٢﴾ وَاِذَا الْبِحَارُ فُجِّرَتْۙ ﴿٣﴾

وَاِذَا الْقُبُورُ بُعْثِرَتْۙ ﴿٤﴾ عَلِمَتْ نَفْسٌ مَا قَدَّمَتْ وَاَخَّرَتْؕ ﴿٥﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Gök yarıldığında,**
2. **Yıldızlar saçılıp döküldüğünde,**
3. **Denizler fışkırtıldığında,**
4. **Kabirler deşildiğinde,**
5. **Bir can neleri yaptığını ve neleri ertelediğini öğrenir.**

Önceki sûrede olduğu gibi burada da kıyametin kopuş sahneleri anlatılıyor. Sözü edilen dört sahneden ikisi yukarı âlemle ilgilidir: Göğün yarılma-

sı ve yıldızların saçılıp dökülmesi. İkisi de aşağı âlemle ilgilidir: Denizlerin fışkırması ve kabirlerin deşilmesi.

Göğün yarılması, göğe hâkim olan kozmik düzenin bozulmasıdır. Söz konusu düzen bütünüyle darmadağın olacaktır. Bunun sonucunda da yıldızlar saçılıp dökülecek, un ufak olacaktır. Gökteki kozmik düzenin bozulması, yerküreyi etkileyecek ve denizler fışkıracaktır. Yerkürede oluşacak volkanik patlamalar, lavların fışkırıp akmaları ve dağların yürütülmesi sonucunda ortaya çıkacak büyük çaplı heyelanların denize dökülmesiyle deniz suları kaynayıp taşacak ve bir müddet için yeryüzünü kaplayacaktır. Belki de yerkürenin içinin dışına çıkmasıyla deniz suları kaynayıp buharlaşacaktır. Hâsılı evrene hâkim olan mevcut düzen bozulunca her şey birbirine karışacaktır. İşte bu sırada kabirlerin içindekiler mahşerde toplanmak üzere dışarıya fırlatılacaktır.

Böylece insan, o gün için ne hazırlamış, yapması gerekip de neleri yapmamış bunların hepsini gerçeği üzere görecektir. Orada artık her şey ayan beyan olmuştur. Yaptıklarının ve yapması gerekip de yapmadıklarının tamamı insanın gözlerinin önüne serilecektir.

Ayrıca dünya hayatında olduğu gibi bazı kimseler için iyilikler kötülük, kötülükler de iyilik olarak algılanamayacak, her şey hakikati üzere algılanacaktır. O sırada iyilik ehli, keşke daha fazla iyilik yapmış olsaydım diye hayıflanırken kötülük ehli öyle bir pişmanlık duyacak ki "*keşke toprak olaydık*" diyecekler.

يَٓا اَيُّهَا

الْاِنْسَانُ مَا غَرَّكَ بِرَبِّكَ الْكَر۪يمِۙ ﴿٦﴾ اَلَّذ۪ي خَلَقَكَ فَسَوّٰيكَ فَعَدَلَكَۙ ﴿٧﴾

ف۪يٓ اَيِّ صُورَةٍ مَا شَٓاءَ رَكَّبَكَۜ ﴿٨﴾

6. Ey insan! Bol kerem sahibi Rabbin hakkında seni ne aldattı?

7. O ki seni yarattı, seni düzenleyip dengeli kıldı.

8. Dilediği şekilde seni oluşturdu.

Kıyametin o korkunç sahnelerinden sonra söz insana getiriliyor ve bu dünya hayatında Allah'tan ne gibi lütuf ve ikramlara mazhar olduğu anlatılarak bundan ibret çıkarması isteniyor:

Her şey yaratılış amacına uygun ve bu uygunluğun en mükemmel şekliyle yaratılmıştır. İnsan da kuşkusuz yaratılış amacına en uygun şekilde yaratılmıştır: Hem fizik olarak, hem de yetenek olarak.

İnsanın bu denli güzel, düzgün ve dengeli bir şekilde yaratılması, üzerinde uzun uzun düşünmesini ve o denli şükretmesini gerektiren bir durumdur. Bunlar üzerinde düşünen kişi Rabbine karşı daha edepli ve daha saygılı olur.

Yeryüzünde birçok canlı var, ama insan bunlardan farklı ve üstün yaratılmıştır. Bu şekilde yaratılmış olması, kendisini yaratana şükretmesini gerektirmez mi? Aynı yetenekte ve özellikte yaratılmış olan insanların biri iyi şeyler yapıyor, insanlara faydalı işlerde koşuşturuyor, onlara zarar vermekten uzak duruyor, işlerinde adaletle hükmediyor. Diğer tarafta işi gücü başkasına zarar vermek olan zalim biri var. Bu ikisi yaptıklarının karşılığını görmeli değil mi? Her şeyde denge ve ölçüyü hâkim kılmış olan Allah, üstün niteliklere sahip bir şekilde yarattığı insanın yapıp ettikleri arasında bir denge olmayacak mı? Onu başıboş mu bırakacaktır?

كَلَّا بَلْ تُكَذِّبُونَ بِالدِّينِ ﴿٩﴾ وَإِنَّ عَلَيْكُمْ
لَحَافِظِينَ ﴿١٠﴾ كِرَامًا كَاتِبِينَ ﴿١١﴾ يَعْلَمُونَ مَا تَفْعَلُونَ ﴿١٢﴾ إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي
نَعِيمٍ ﴿١٣﴾ وَإِنَّ الْفُجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ ﴿١٤﴾ يَصْلَوْنَهَا يَوْمَ الدِّينِ ﴿١٥﴾ وَمَا هُمْ
عَنْهَا بِغَائِبِينَ ﴿١٦﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا يَوْمُ الدِّينِ ﴿١٧﴾ ثُمَّ مَا أَدْرَاكَ مَا
يَوْمُ الدِّينِ ﴿١٨﴾ يَوْمَ لَا تَمْلِكُ نَفْسٌ لِنَفْسٍ شَيْئًا وَالْأَمْرُ يَوْمَئِذٍ لِلَّهِ ﴿١٩﴾

9. Hayır, aksine siz hesaba çekilmeyi/cezayı yalanlıyorsunuz.
10. Oysa yaptığınızı gözetleyenler var.
11. Çok değerli kâtipler.
12. Onlar yaptıklarınızı biliyorlar.
13. Şüphesiz ki iyiler nimetler içerisindedir.
14. Kötüler ise cehennemdedir.
15. Ceza/hesap gününde oraya varacaklar.

16. Oradan çıkacak da değiller.

17. Ceza/hesap günü nedir, bilir misin?

18: Sonra yine ceza/ günü nedir bilir misin?

19. O, öyle bir gündür ki kimsenin kimseye bir faydası olmaz. O gün iş, tamamen Allah'ındır.

Yukarıda insanın yaratılışından söz edilmiş, Allah'ın onu dilediği şekilde oluşturup yarattığına dikkat çekilmişti. İnsan kendi yaratılışı üzerinde düşünse bile böyle bir yaratılmışın, yaptıklarının karşılığını görmesi gerektiği sonucuna varır. Çünkü yeryüzünde başka canlılar da vardır. Fakat bu canlılara akıl ve irade verilmemiştir. Hem diğer canlılardan her biri kendi türünden olan canlılara benzerken insanlar birbirlerinden farklı tavırlar sergileyebiliyor ve yukarıda belirttiğimiz gibi biri iyi bir hal sergilerken diğeri zalimce tavırlar içerisine girebiliyor. Aslında insan kendi ruh yapısı itibariyle de bunu hissetmektedir ve böyle bir beklenti içerisindedir. Buna rağmen hesaba çekileceğini ve yaptıklarının karşılığını göreceğini reddediyorsa bunu ancak inatçılıkla izah edebiliriz.

Allah peygamberler göndermiş, bu peygamberler mucizelerle peygamberliklerini ispat etmişler ve insanlara birçok deliller sunmuşlar. Bunların muallâkta kalması elbette mümkün değildir.

Ayrıca Allah, insanın yapıp ettiklerini tespit eden gözetleyiciler dikmiş; küçük büyük her yapılanı kaydeden çok değerli kâtipler, insanların yaptıklarını olduğu gibi zapt ediyorlar. İşte bu yazdıkları şahitlerle belgelenerek insanın gözlerinin önüne serilecektir. Bunun sonucunda yaptıklarının karşılıklarını görmek üzere iyiler cennete, kötüler de cehenneme gideceklerdir. Cennete gidenler, ebedi nimetler içerisinde olacak, kötüler de cehennemde ebedi kalacaklardır.

Ceza günü ile karşılığın verileceği gün kastedilmektedir. Arap dilinde *ceza* karşılık anlamına gelmektedir. Dolayısıyla iyilerin görecekleri iyi karşılığı da *ceza* kötülük işlemiş olanlara da verilen ve Türkçe'de *ceza* dediğimiz şeye de Arap dilinde *ceza* denilmektedir. İşte o günün önemine dikkat çekmek için "**Ceza/hesap günü nedir, bilir misin?**" diye sorulmakta, ardından soru tekrar edilmektedir. Cevap olarak da **"O, öyle bir gündür ki kimsenin kimseye bir faydası olmaz. O gün iş, tamamen Allah'ındır"** denilmektedir. O gün ne şefaatçi vardır, ne günahlarını yüklenecek ne de yardım edecek biri vardır. İş tamamen Allah'ın elindedir. Kişi ameliyle baş başa Allah'ın huzurundadır.

83.
Mutaffifîn Sûresi

Mekke'de indirilmiş olup 36 âyettir. Medine'de indirildiğini söyleyenler de vardır.

Ölçü ve tartıda hile yapanları kınadığı için bu adı almıştır. ***"Mutaffifîn"*** *kelimesi* ***ölçü ve tartıda eksik yapanlar*** *anlamındadır. Sûrede ölçü ve tartıda hile yapanların ahirette cezalandırılacakları ve iyi kimselerin ise mükâfat görecekleri anlatılmaktadır.*

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ
وَيْلٌ لِلْمُطَفِّف۪ينَ ﴿١﴾ اَلَّذ۪ينَ اِذَا اكْتَالُوا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَ ﴿٢﴾
وَاِذَا كَالُوهُمْ اَوْ وَزَنُوهُمْ يُخْسِرُونَ ﴿٣﴾ اَلَا يَظُنُّ اُو۬لٰٓئِكَ اَنَّهُمْ
مَبْعُوثُونَ ﴿٤﴾ لِيَوْمٍ عَظ۪يمٍ ﴿٥﴾ يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَم۪ينَ ﴿٦﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Ölçü ve tartıda hile yapanların vay haline!**
2. **Ki onlar başkalarından alırken tam alırlar.**
3. **Ama onlara ölçüp tartarken eksiltirler.**
4. **Onlar tekrar diriltileceklerini sanmıyorlar mı?**
5. **Büyük bir gün için.**
6. **İnsanlar o gün âlemlerin Rabbinin huzuruna çıkarılacaklar.**

Vah haline! şeklinde tercüme ettiğimiz *veyl* kelimesi şiddetli azap, helak gibi anlamlara gelir. O halde söz konusu ifade, ölçü ve tartıda hile yapanları şiddetle kınamakta, onlara acıklı bir azabın var olduğunu ve başlarına şiddetli bir kötülüğün geleceğini bildirmektedir.

Mutaffifîn, ölçü ve tartıda başkasından bir şey alırken tam olarak ölçüp tartmak, ama satarken ölçü ve tartıyı eksiltmek anlamında olsa da alışverişte her türlü hile kastedilmektedir. Müşteriye bir malı gösterip başkasını satmak, malın arızalarını göstermemek vs. gibi bütün hileler bunun kapsamına girer. Sanatkârın birine iş yaparken anlaştığı şekilde yapmayıp kullandığı malzemede kısıntıya gitmesi yahut söylediğinden daha ucuz malzeme kullanması, hâsılı müşteriyi aldatma şekillerinin tamamı bunun kapsamına girmektedir. Bu tür suçları işleyenler, dilleriyle ahirete ve hesap gününe inandıklarını söyleseler bile fiilleriyle inanmadıklarını ortaya koyuyorlar. Bu nedenle yüce Allah böyleleri için, "**Onlar tekrar diriltileceklerini sanmıyorlar mı?**" buyurmaktadır. Zira kıyamet gününde dirilmeyeceğini ve hesap vermeyeceğini zanneden kişi ancak böyle davranır. Ahirete inanan kişi ise böyle bir şeye cesaret edemez. Çünkü o gün insanlar, âlemlerin Rabbinin huzuruna çıkacak ve bunun hesabını vereceklerdir.

كَلَّا إِنَّ كِتَابَ الْفُجَّارِ لَفِي سِجِّينٍ ﴿٧﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا سِجِّينٌ ﴿٨﴾
كِتَابٌ مَرْقُومٌ ﴿٩﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿١٠﴾ الَّذِينَ يُكَذِّبُونَ
بِيَوْمِ الدِّينِ ﴿١١﴾ وَمَا يُكَذِّبُ بِهِ إِلَّا كُلُّ مُعْتَدٍ أَثِيمٍ ﴿١٢﴾ إِذَا تُتْلَى
عَلَيْهِ آيَاتُنَا قَالَ أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿١٣﴾

7. Hayır, kuşkusuz facirlerin kitabı kesinlikle "siccîn"dedir.

8. Siccînin ne olduğunu sana ne bildirdi ki?

9. Kayda geçmiş bir kitap/yazıdır.

10. O gün yalanlayanların vay haline!

11. Onlar hesap gününü yalanlıyorlar.

12. Oysa onu azmış günahkârdan başkası yalanlamaz.

13. Böyle birine âyetlerimiz okununca, “öncekilerin masalları” der.

Ölçü ve tartıda hile yapmaktan vazgeçin. Değilse facirlerden olursunuz. Facir kimselerin amel defterleri ise *siccîn*dedir.

“*Siccîn*”in ne anlama geldiği konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Müfessirlerin bir kısmına göre, yedi kat yerin dibi yahut yerin dibinde bulunan büyük bir kayadır. Bir kısmına göre, cehennemde dar ve derin bir kuyudur. Bir kısmı, *sicn* kökünden gelip zindan anlamındadır demiştir. Bir kısmına göre ise *sicl* kökünden gelip belgelerin kaydedildiği defter anlamındadır.

Gelecek 17. âyette iyilerin amel defterlerinin *illiyîn*de yani çok yükseklerde olduğu ifade edildiğine göre, *siccîn* onun zıt anlamlısıdır ve *aşağı/alçak* anlamına gelir. Ne var ki burada aşağıda olma yahut yukarılarda olma temsili bir anlatım olup manevi yönden aşağı ve yukarı anlamında olmalıdır. Çünkü önemli olan meleklerin bu defterlerin yerini bilmeleri ve lazım olduğunda onları alıp getirmeleridir. Ayrıca yine önemli olan, amel defterlerinin nerede olduğu değil, kötülük işleyenlerle iyilik işleyenlerin nerede olduklarıdır. Allah, kötülerin de iyi kimselerin de yaptıklarını tek tek yazdırmıştır. Herkesin, küçük-büyük yaptıklarının tamamı kayda geçmektedir.

Yukarıda ölçü ve tartıda hile yapanlar için 4. âyette “**Onlar tekrar diriltileceklerini sanmıyorlar mı?**” denilmişti. Burada ise ölümden sonra dirilmeyi inkârları soru kipinden çıkarılmış, “**O gün yalanlayanların vay haline! Onlar hesap gününü yalanlıyorlar**” denilerek hakikatte onların ölümden sonra dirilmeyi ve insanların hesap vereceğini inkâr ettikleri ifade edilmiştir.

Menfaat tutkusu ve günah bu kimselerin kalplerini öylesine paslandırmıştır ki kendilerine Allah’ın âyetleri hatırlatıldığında, *öncekilerin masalları* derler.

كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا
يَكْسِبُونَ ﴿١٤﴾ كَلَّا إِنَّهُمْ عَنْ رَبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَمَحْجُوبُونَ ﴿١٥﴾ ثُمَّ إِنَّهُمْ
لَصَالُو الْجَحِيمِ ﴿١٦﴾ ثُمَّ يُقَالُ هَٰذَا الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ ﴿١٧﴾

14. Hayır, aksine yaptıkları kalplerinin üzerine pas bağlatmıştır.

15. Hayır, o gün onlar Rablerinden perdelenmişlerdir.

16. Sonra onlar cehenneme girerler.

17. Sonra onlara: "Yalanladığınız işte budur!" denecektir.

Hayır, bu Kur'ân öncekilerin masalları değildir. Onların, Kur'ân âyetleri için, **"öncekilerin masalları"** demeleri, işlemiş oldukları günahlar nedeniyle kalplerinin üzerinde pas tutmasından dolayıdır. Bu sebeple gerçekleri görmüyorlar ve anlamıyorlar.

Müfessirlerin bir kısmı, **"o gün onlar Rablerinden perdelenmişlerdir"** âyetini inanmayanların *Rablerini görmeyecekleri*yle izah etmektedir. Oysa âyet hesap gününden söz etmektedir. Hesap günü, Allah'ın görülmesi yahut görülmemesi tartışmasıyla ilgili bir dönem değildir. İnanmayanlar, şayet gerçekten kıyamet kopar da Allah'ın huzuruna hesap vermeye çıkarılacak olurlarsa şefaatçileri olacaklarına inandıkları putları sayesinde Allah katında değer verilenler arasında yer alacaklarını söylüyorlardı. Burada böyle bir şeye nail olamayacakları gibi Allah'ın rahmet, lütuf ve hoşnutluğundan, O'nun bağışlamasından uzak olacakları anlatılmaktadır. Nitekim Mücahid, Katade ve İbnu Muleyke âyete, *Allah'ın kereminden uzak olacakları ve Allah'ın onlara merhamet etmeyeceği* anlamını vermişlerdir. (Taberi, XXIV, 289).

Hesap bittikten sonra bu kimseler cehenneme sürülecek ve kendilerine: **"Yalanladığınız işte budur!"** denilecektir.

كَلَّا

إِنَّ كِتَابَ الْأَبْرَارِ لَفِي عِلِّيِّينَ ﴿١٨﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا عِلِّيُّونَ ﴿١٩﴾ كِتَابٌ مَرْقُومٌ

﴿٢٠﴾ يَشْهَدُهُ الْمُقَرَّبُونَ ﴿٢١﴾ إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ ﴿٢٢﴾ عَلَى الْأَرَائِكِ يَنْظُرُونَ

﴿٢٣﴾ تَعْرِفُ فِي وُجُوهِهِمْ نَضْرَةَ النَّعِيمِ ﴿٢٤﴾ يُسْقَوْنَ مِنْ رَحِيقٍ مَخْتُومٍ

﴿٢٥﴾ خِتَامُهُ مِسْكٌ وَفِي ذَلِكَ فَلْيَتَنَافَسِ الْمُتَنَافِسُونَ ﴿٢٦﴾

وَمِزَاجُهُ مِنْ تَسْنِيمٍ ﴿٢٧﴾ عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا الْمُقَرَّبُونَ ﴿٢٨﴾

18. Hayır, şüphesiz iyilerin kitabı "illiyîn"dedir.

19. "İlliyîn"in ne olduğunu sana ne bildirdi ki?

20. Kayda geçmiş bir kitap/yazıdır.

21. (Rablerine) **yakınlaştırılmış** (melek)**ler onu görürler.**

22. Şüphesiz iyiler nimetler içerisindedir.

23. Koltuklar üzerinde seyrediyorlar.

24. Nimetlerin sevincini yüzlerinde görürsün.

25. Onlara mühürlenmiş saf bir içkiden sunulur.

26. İçiminin sonunda misk kokusu vardır. O halde yarışanlar bunda yarışsın.

27. Onun karışımı "tesnîm"dendir.

28. O, bir pınardır ki (Rablerine) **yakınlaştırılanlar ondan içer.**

Kelime olarak *illiyîn* yüksekler, yüksek yerler anlamına gelmektedir. İyi kimselerin amellerinin *İlliyîn*de oluşu, kötülerin amellerinin *siccîn*de oluşunun karşıtı olarak zikredilmekle birlikte her ikisi için o, **"Kayda geçmiş bir kitap/yazıdır,"** ifadesi geçmektedir. O halde *illiyîn* ve *siccîn* aynı şeylerdir. Ancak içerikleri açısından aralarında bir nitelik farkı vardır. *Siccîn* kelimesiyle ilgili olarak söz konusu ettiğimiz temsili anlatım burada da söz konusudur. İyi kimselerin şanlarının yüceliği anlatılmaktadır. Amel defterleri, değerli meleklerin kontrolünde muhafaza edilmektedir. Zamanı geldiğinde hesap için huzura getirilecektir. Hesaptan sonra ise o iyiler, yapmış oldukları iyiliklerin karşılığı olarak nimetler içerisinde olacaklardır.

Bunlar dile getirildikten sonra söz konusu nimetlerin nitelikleri anlatılmaktadır: Koltuklarına kurulmuş, cennetin güzel manzaralarını seyrediyorlar. Yüzlerinde mutluluk sevinci vardır. Onlara, hoşlarına gidecek kaplarda tertemiz içkiler sunulacaktır. Bu içkilerden dolayı ne baş ağrısı çeker, ne sarhoş olur ve ne de sersemleşirler. Dünya içkilerinde olan rahatsız edici kokunun aksine bu içkiler mis gibi kokar. İnsanlar arasında kayda değer bir yarış olacaksa bu nimetleri elde etme yarışı olmalıdır.

27. âyette sözü edilen *tesnîm*, yükseklik anlamına gelir. Bir çeşmeye *tesnîm* denilmesinin nedeni de, suyun yüksekten gelerek akmasıdır.

إِنَّ الَّذِينَ أَجْرَمُوا
كَانُوا مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا يَضْحَكُونَ ﴿٢٩﴾ وَإِذَا مَرُّوا بِهِمْ يَتَغَامَزُونَ ﴿٣٠﴾
وَإِذَا انْقَلَبُوا إِلَىٰ أَهْلِهِمُ انْقَلَبُوا فَكِهِينَ ﴿٣١﴾ وَإِذَا رَأَوْهُمْ قَالُوا
إِنَّ هَٰؤُلَاءِ لَضَالُّونَ ﴿٣٢﴾ وَمَا أُرْسِلُوا عَلَيْهِمْ حَافِظِينَ ﴿٣٣﴾ فَالْيَوْمَ
الَّذِينَ آمَنُوا مِنَ الْكُفَّارِ يَضْحَكُونَ ﴿٣٤﴾ عَلَى الْأَرَائِكِ
يَنْظُرُونَ ﴿٣٥﴾ هَلْ ثُوِّبَ الْكُفَّارُ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿٣٦﴾

29. Şüphesiz o suç işleyenler, iman edenlerle alay ediyorlardı.

30. Yanlarından geçtikleri zaman da birbirlerine göz kırpıyorlardı.

31. Ailelerinin yanına döndüklerinde keyifli keyifli dönerlerdi.

32. İman edenleri gördüklerinde: "Kesinlikle bunlar sapıtmış" diyorlardı.

33. Oysa onlara bekçi olarak gönderilmemişlerdi.

34. Bugün ise iman edenler, kâfirlerle alay ediyorlar.

35. Koltuklara kurulmuş seyrediyorlar.

36. Nasıl, kâfirler yaptıklarının karşılığını buldular mı?

İnkâr edenlerin ve suç işleyenlerin tavrı tarih boyunca hep bu olmuştur: İman edenlerle alay etmek, onları sapıtmış olmakla nitelemek ve küçümsemek. Onlara göre olacağı meçhul ahiret korkusuyla iman edenler şu zevk ve sefadan vazgeçiyor ve şahsi çıkarlarını gözetmiyorlar. Bu, ancak sapıtmış beyinsizlerin işi olabilir. Oysa hayattan zevk almak, oynayıp eğlenmek gerekir.

Ahirette durum tamamen tersine dönecektir. İman edenler, nimetler içerisinde koltuklarına kurulmuş keyif çatarken inkâr edenler cehennemde azap çekecekler.

Kuşkusuz, bunların anlatılması inkâr edenlere bir uyarıdır, vakit varken ibret alıp dönmeleri içindir.

84.
İnşikâk Sûresi

*Mekke'de indirilmiş olup 25 âyettir. Adını ilk âyetinden almaktadır. **"İnşikâk"**, **yarılma** anlamındadır. Bununla kıyamet koptuğunda göğün yarılması kastedilmektedir.*

Sûrenin konusu ahiret, iman edenlerin oradaki mükâfatı ve inkâr edenlerin uğrayacağı cezadır.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

اِذَا السَّمَٓاءُ انْشَقَّتْۙ ﴿١﴾ وَاَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْۙ ﴿٢﴾ وَاِذَا الْاَرْضُ
مُدَّتْۙ ﴿٣﴾ وَاَلْقَتْ مَا ف۪يهَا وَتَخَلَّتْۙ ﴿٤﴾ وَاَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْۜ ﴿٥﴾
يَٓا اَيُّهَا الْاِنْسَانُ اِنَّكَ كَادِحٌ اِلٰى رَبِّكَ كَدْحاً فَمُلَاق۪يهِۚ ﴿٦﴾ فَاَمَّا مَنْ اُو۫تِيَ
كِتَابَهُ بِيَم۪ينِه۪ۙ ﴿٧﴾ فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَاباً يَس۪يراًۙ ﴿٨﴾ وَيَنْقَلِبُ اِلٰٓى
اَهْلِه۪ مَسْرُوراًۜ ﴿٩﴾ وَاَمَّا مَنْ اُو۫تِيَ كِتَابَهُ وَرَٓاءَ ظَهْرِه۪ۙ ﴿١٠﴾ فَسَوْفَ
يَدْعُوا ثُبُوراًۙ ﴿١١﴾ وَيَصْلٰى سَع۪يراًۜ ﴿١٢﴾ اِنَّهُ كَانَ ف۪ٓي اَهْلِه۪ مَسْرُوراًۜ ﴿١٣﴾

إِنَّهُ ظَنَّ أَنْ لَنْ يَحُورَ ﴿١٤﴾ بَلَىٰ إِنَّ رَبَّهُ كَانَ بِهِ بَصِيرًا ﴿١٥﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. Gök yarıldığında,

2. Rabbini dinleyip de emrine uyduğunda,

3. Yer uzatılıp düzlendiğinde,

4. İçinde bulunanları dışarı atıp boşaldığında,

5. Rabbini dinleyip de emrine uyduğunda,

6. Ey insan! Sen gerçekten de Rabbine doğru öyle bir çalışıp çabalıyorsun ki; nihayet O'nunla karşılaşacaksın.

7. Kitabı sağından verilene gelince,

8. Kolay bir hesaba çekilecektir.

9. Ailesinin yanına sevinç içinde dönecektir.

10 Kitabı kendisine arkasından verilen ise,

11. "Ölüm!" diye feryat edecektir.

12. Alevli ateşe girecektir.

13. Oysa ailesi içinde gayet neşeliydi.

14. O, asla dönmeyeceğini sanmıştı.

15. Hayır, Rabbi onu görmekteydi.

İlk beş âyette kıyametin korkunç sahnelerinden bazıları anlatılmaktadır. Buna göre düzeninin bozulmasından dolayı gök yarılacaktır. Ancak düzenin bozulması bir arızadan dolayı olmayacak, yüce Allah'ın emriyle olacaktır. O da, diğer varlıklar gibi Allah'ın yaratmasıyla var olduğundan, her daim O'nun emrindedir ve emrine itaat edecektir.

Yerküresi, kendisini dengede tutan dağlarını yitirecek ve dümdüz bir alan haline gelecek, içinde barındırdığı cesetleri, madenleri vs.yi dışarı atacak, içini boşaltacaktır. Bunlar da yine Allah'ın emriyle olacaktır.

İnsanoğlu farkında olsun veya olmasın her an Allah'a doğru yol almaktadır ve nihayet O'nun huzuruna çıkacaktır. İşte bu sırada insanlar iki ana gruba ayrılacaklardır: Kitabı sağından verilenler, bir de kitabını arkasından alanlar.

Kitabı sağından verilenlerin hesabı kolay olacaktır. Yaptığı iyilikler de kö-

tülükler de kendisine haber verilecektir. Ancak iyiliklerinden dolayı mükâfatlandırılıp işlemiş olduğu kötülükler bağışlanacak ve *"neden bu kötülüğü işledin, sana yakışır mıydı?"* gibi muahezelere maruz bırakılmayacaktır. Hesabı bittikten sonra sevinç içinde yakınlarının yanına gidecektir.

Kitabını arkasından alanlara gelince bunlar çetin bir sorgulamadan geçirileceklerdir. Bunların kitaplarını sol taraftan alacak olanlar olduğu daha önce belirtilmişti. (Hakka 69/25) Burada ise arkadan alacakları anlatılmaktadır. Muhtemelen dünya hayatında ne işlediklerini bildiklerinden kitaplarını almak istemeyecek ve arkalarını döneceklerdir. Arkalarından alacaklarının söylenmesi bu sebepledir. Yahut sağ elleri bağlandığından kitaplarını almamak için sol ellerini arkalarına saklayacaklar ama arkalarında tuttukları sol ellerine kitapları tutuşturulacaktır. Bundan kurtuluş yoktur. Hâlbuki bu kimseler dünya hayatında iken ahiretle, Kur'ân'la ve Peygamberle alay ettiklerinde keyiflenerek ailelerinin yanına gidiyorlardı.

Yine bu kimseler, hayatın sadece dünya hayatından ibaret olduğunu sanıyor ve öldükten sonra diriltilemeyeceklerine inanıyorlardı. Oysa Allah bütün yaptıklarını görüyor ve kaydettiriyordu.

فَلَٓا اُقْسِمُ بِالشَّفَقِ ﴿١٦﴾

وَالَّيْلِ وَمَا وَسَقَ ﴿١٧﴾ وَالْقَمَرِ اِذَا اتَّسَقَ ﴿١٨﴾ لَتَرْكَبُنَّ طَبَقاً عَنْ طَبَقٍ ﴿١٩﴾ فَمَا لَهُمْ

لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٢٠﴾ وَاِذَا قُرِئَ عَلَيْهِمُ الْقُرْاٰنُ لَا يَسْجُدُونَ ﴿٢١﴾ بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا

يُكَذِّبُونَ ﴿٢٢﴾ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا يُوعُونَ ﴿٢٣﴾ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ اَلِيمٍ ﴿٢٤﴾

اِلَّا الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ اَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ﴿٢٥﴾

16. Hayır, yemin ederim ki şafağa,

17. Geceye ve içindekilerine,

18. Dolunay olmuş aya,

19. Siz elbette bir halden hale geçiriliceksiniz.

20. O zaman onlara ne oluyor ki iman etmiyorlar?

21. Kendilerine Kur'ân okunduğu zaman secde etmiyorlar.

22. Tersine, o inkâr edenler yalanlıyorlar.

23. Hâlbuki Allah onların sakladıklarını çok iyi bilir.

24. O halde onları acıklı bir azapla müjdele!

25. İman eden ve salih amel işleyenler bundan müstesnadır; onlar için kesintisiz bir mükâfat vardır.

İnsanların hesaba çekilip bir kısmının hesabının kolay, diğerlerinin ise zor olacağı belirtildikten sonra herkesin her gün yaşadığı ve yakından bildiği tabiat olaylarından zaman dilimlerine yemin edilmektedir.

Şafak, güneş batımından sonra batı ufkunda görülen kırmızılıktır. Şafak vakti gün içerisinde kısa bir dönemi teşkil eder ki insan hayatına benzetilmiştir. İnsan hayatı da böyle çarçabuk gelir geçer.

Ardından geceye ve gecenin içinde barındırdıklarına yemin edilmektedir. Gece karanlıktır ve içinde birçok gizlilikleri barındırır. Ancak dolunay olursa gecenin korkunçluğu ve verdiği sıkıntıların önemli bir kısmı dağılmış olur. İşte insan hayatı da böyledir. Kısalığına rağmen dönemden döneme geçer, kalıcı değildir.

İnsan kendi hayatında bütün bunları yaşıyorken ne diye ahirete ve farklı bir döneme geçeceğine inanmıyor? Kur'ân âyetleri kendisine okunduğunda ne diye hakkı kabul edip secdeye kapanmıyor da yalanlıyor? Aslında her insan bunu kalbinin derinliklerinde hissetmektedir ama inadından bunu kabullenmiyor, kabullenmek istemiyor. Allah, onların içlerinde gizlediklerini biliyor. **"O halde onları acıklı bir azapla müjdele!"** Çünkü o inkâr edenler bunu hak ediyorlar. Kendilerine getirilen delillerin gerçekliğini içlerinde hissediyorlar ama yine de yüz çeviriyor, inkârda ısrar ediyorlar. İşte bu nedenle acıklı bir azabı onlara müjdele.

"İman eden ve salih amel işleyenler bundan müstesnadır; onlar için kesintisiz bir mükâfat vardır."

85.
Burûc Sûresi

Mekke'de indirilmiş olup 22 âyettir. Adını birinci âyette geçen ve burçlar anlamına gelen ***"el-burûc"*** *kelimesinden almaktadır.*

Sûrenin ana konusu geçmiş dönemde inkârcıların iman edenleri hendeğe atarak yakmaları olayıdır. Bu vesileyle iman edenlerin ahirette mutlu sona kavuşacakları ve inkâr edenlerin şiddetli bir azaba çarptırılacakları anlatılmaktadır.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الْبُرُوجِ ﴿١﴾ وَالْيَوْمِ الْمَوْعُودِ ﴿٢﴾ وَشَاهِدٍ وَمَشْهُودٍ
﴿٣﴾ قُتِلَ اَصْحَابُ الْاُخْدُودِ ﴿٤﴾ اَلنَّارِ ذَاتِ الْوَقُودِ ﴿٥﴾ اِذْ هُمْ عَلَيْهَا قُعُودٌ
﴿٦﴾ وَهُمْ عَلٰى مَا يَفْعَلُونَ بِالْمُؤْمِنِينَ شُهُودٌ ﴿٧﴾ وَمَا نَقَمُوا مِنْهُمْ اِلَّا اَنْ يُؤْمِنُوا
بِاللّٰهِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ﴿٨﴾ اَلَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ
شَهِيدٌ ﴿٩﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Andolsun burçlarla dolu göğe,**
2. **O vaat edilen güne,**
3. **Şahitlik edene ve şahitlik edilene,**
4. **Kahrolsun o hendeği kazanlar!**
5. **O alevli ateşi yakanlar!**
6. **Hani onlar çevresine oturup**
7. **İman edenlere yaptıklarını seyrediyorlardı.**
8. **Doğrusu onlar, berikilerden, mutlak güç sahibi olan ve övgüyü hak eden Allah'a iman etmelerinin dışında bir sebeple intikam almamışlardı.**
9. **O Allah ki göklerin ve yerin hükümranlığı O'nundur. Allah, her şeye tanıktır.**

Burç kelimesi, *görünen şey, yüksek köşk, kale* anlamlarına gelmektedir. Bir astronomi terimi olarak da yıldız kümeleri için kullanılır. Güneş ve ay yörüngelerinde yol alırken bu kümeler arasından geçer.

Yaygın olarak on iki burçtan söz edilir. Sayılarını çoğaltanlar da vardır. Söz konusu yıldız kümeleri diğer yıldızlara nazaran daha belirgindir ve daha çabuk göze çarpmaktadır.

Gökteki yıldız kümelerine yemin edildikten sonra söz vaat edilen güne yani hesap gününe getirilmektedir. Göğü bu şekilde yaratan Allah, kıyameti koparmaya ve sizi diriltip hesaba çekmeye kadirdir mesajı verilmekte ve o güne de yemin edilmektedir.

Müfessirler şahitlik eden ve şahitlik edilenle neyin kastedildiği konusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Ancak sözün bağlamını göz önünde bulundurduğumuzda ileri sürülen iki görüş öne çıkmaktadır. Bunlardan biri, şahit ile insanın amellerini kaydeden iki melek, şahitlik edilen ise amel sahibi olan insandır. İkinci görüş ise, görme duyusuna sahip olan varlıklar şahit, görmeye konu olan varlıklar da şahitlik edilendir. Bu görüşe göre Allah, görme duyusu olan ve olmayan bütün varlıklara yemin etmektedir.

Kısaca bütün varlıklara yemin edilerek önceki bir devirde iman edenleri çukurlara atıp yakarak azap eden ve çukurun etrafında toplanıp bu işkenceyi seyrederek eğlenenlere *kahrolsunlar!* denilmektedir. Onlar Allah tarafın-

dan lanetlenmişler; hem bu dünyada hem de ahirette büyük bir cezaya çarptırılmışlardır.

Sırf iman etmişler diye onlar için çukur kazan ve onları bu çukurlarda yakanlar bu nedenle de lanetlenmiş olanlar kim? Müfessirler bunların kimlikleri hakkında çok değişik görüşler ileri sürmüşlerdir. Ama bunların kimlikleri hakkında bilgi vermenin bir yararı olsaydı Allah bunların kim olduklarını bildirirdi. Şu bir gerçek ki iman edenlere sırf iman ettiklerinden dolayı her dönemde ve her yerde eziyet edenler olmuştur ve olacaktır. İşte bu âyetlerin muhatapları bunların tamamıdır. Zaten âyet indirildiği sıralarda Mekke müşrikleri iman edenlere eziyet ediyorlardı. İşte *Ashâbü'l-uhdûd* üzerinden onlara seslenilmektedir. Tarih boyunca iman edenlere sırf iman ettiler diye zulmedenler, yaptıkları zulüm miktarınca Allah'ın gazabına uğrarlar. Allah, yapılan her zulme tanıklık etmektedir ve göklerle yerin hükümranlığı O'nundur. Bu tür zulümleri işleyenler genelde hem dünya hayatında hem de öteki hayatta cezalandırılırlar.

إِنَّ الَّذِينَ فَتَنُوا الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَتُوبُوا فَلَهُمْ
عَذَابُ جَهَنَّمَ وَلَهُمْ عَذَابُ الْحَرِيقِ ﴿١٠﴾ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ذَٰلِكَ الْفَوْزُ الْكَبِيرُ ﴿١١﴾

10. İnanmış erkeklerle inanmış kadınlara işkence edenler ve sonra da bu yaptıklarından vazgeçip tövbe etmeyenler için cehennem azabı ve yangın azabı vardır.

11. İman edip salih amel işleyenlere gelince onlar için de zeminlerinde ırmakların çağlayıp aktığı cennetler vardır. İşte büyük kurtuluş budur.

Yukarıda iman edenleri çukurlara atıp yakanların kimliklerine dair neden bilgi verilmediğine değinmiş, ne zaman ve nerede olursa olsun sırf inanmaları sebebiyle insanlara işkence yapanların muhatap olduklarına dikkat çekmiştik. Burada bu hususa ışık tutmakta, inanmış erkeklerle inanmış kadınlara, inançlarından vazgeçsinler diye işkence edenlere, bu davranışlarından vaz-

geçmedikleri takdirde cehennem azabı ve yangın azabı olduğu ifade edilmektedir. Müminlere işkence yapanlar şayet bu dünya hayatında ölünceye kadar bir azaba maruz kalmazlarsa ahirette mutlaka cehennem azabıyla cezalandırılacaklardır.

Cehennem azabından sonra yangın azabının zikredilmesi, cehennem azabını açıklama mahiyetindedir. Cehennem azabından maksadın yangın azabı olduğu açıklanmaktadır.

Buna karşın iman edip salih amel işleyenler, zaman zaman bu dünyada inanmayanların işkencelerine maruz kalsalar bile ahirette ağaçlarının altından nehirlerin aktığı cennetlerde olacaklardır. **"İşte büyük kurtuluş budur."**

إِنَّ بَطْشَ رَبِّكَ لَشَدِيدٌ ﴿١٢﴾ إِنَّهُ هُوَ يُبْدِئُ وَيُعِيدُ ﴿١٣﴾ وَهُوَ الْغَفُورُ
الْوَدُودُ ﴿١٤﴾ ذُو الْعَرْشِ الْمَجِيدُ ﴿١٥﴾ فَعَّالٌ لِمَا يُرِيدُ ﴿١٦﴾

12. Şüphesiz ki Rabbinin yakalayışı olağanüstü şiddetlidir.

13. Çünkü O'dur ilkin var eden ve bunu tekrar edecek olan.

14. Ama bununla birlikte O, çok bağışlayandır, çok sevendir.

15. Yüce Arş'ın sahibidir.

16. Ne dilerse onu yapandır.

Önceki âyetlerde Allah'ın iman edenlere işkence yapanları cezalandıracağı ve iman edip salih amel işleyenleri mükâfatlandıracağı anlatılmıştı. Bu âyetlerde O'nun buna bütünüyle kadir olduğu anlatılmaktadır. İnkâr edenlerin azgınlıklarına mühlet tanıması, güçsüzlüğünden dolayı değildir, cezalandırmayı tam olarak hak ettiklerinde O'nun öyle bir yakalayışı vardır ki bundan kimse kurtulamaz. Yaratmayı O başlatmıştır ve ölümlerinden sonra insanları diriltecek olan da O'dur. Yaptığınız kötülüklerin veya iyiliklerin karşılığını eğer bu dünya hayatında görmeden ölmüşseniz bunların karşılığını sizi dirilttikten sonra verecektir. Onun bunları ihmal ettiğini yahut unuttuğunu sanmayasınız.

Böyle mutlak bir güce ve hükümranlığa sahip olan için şiddetli cezalandırmalarla yetinmek yakışmaz, aynı zamanda O, tövbe edip yaptıklarından vazgeçenleri de çokça bağışlar. Çokça merhamet ve sevgi sahibidir de. Çünkü O, yüce Arş'ın sahibidir, dileğine engel yoktur; dilediğini yapar.

هَلْ أَتٰيكَ حَدِيثُ

الْجُنُودِ ﴿١٧﴾ فِرْعَوْنَ وَثَمُودَ ﴿١٨﴾ بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي تَكْذِيبٍ ﴿١٩﴾ وَاللّٰهُ

مِنْ وَرَائِهِمْ مُحِيطٌ ﴿٢٠﴾ بَلْ هُوَ قُرْاٰنٌ مَجِيدٌ ﴿٢١﴾ فِي لَوْحٍ مَحْفُوظٍ ﴿٢٢﴾

17. Orduların haberi sana geldi mi?

18. Firavun ve Semûd'un?

19. Doğrusu inkâr edenler, sürekli bir yalanlama içerisindeler.

20. Allah ise onları arkalarından kuşatmıştır.

21. Hayır, o, yüce bir Kur'ân'dır.

22. Korunmakta olan bir levhada (Levh-i Mahfûz'da)**dır.**

Peygamber döneminde ve gelecek dönemlerde düşmanları güçlü olan inanmışlara teselli olarak güçlü iki kavmin orduları hatırlatılıyor: Bunlardan biri, Firavun ordusudur. Firavun, ordusuna çok güveniyordu fakat ordusuyla birlikte denizde boğuldu. İkincisi ise Hz. Salih'in kavmi olan Semûd olup onun mucizesi olan deveyi öldürmüş ve bunun üzerine helak edilmişlerdi.

Araplar Firavun hakkında da Semûd kavmi hakkında da malumat sahibiydiler. Medine Yahudileri, Firavun hakkında onlara çok şey anlatmışlardı. Ne denli güçlü ordulara sahip olduğunu ve denizde boğularak helak edildiğini biliyorlardı. Bir Arap kavmi olan Semûd hakkında da bilgileri vardı. Ticaret için sefer yaptıklarında söz konusu kavmin harabelerinin yanından geçiyorlardı. Semûd kavmi de helak edilmişti. O halde söz konusu iki kavimden söz edilmesiyle bir yandan iman edenlere kendilerine baskı yapan zorbaların bu durumlarının devam etmeyeceği müjdesi verilirken müşriklere de bu yaptıklarının yanlarında kâr kalmayacağı, vakit varken zorbalıktan vazgeçmeleri mesajı verilmektedir.

İnanmayanlar her dönemde baskıdan yanadır, onlar birbirlerine benzerler. Ancak zulüm devam etmez. O halde ey iman edenler: *"Sabredin, şüphesiz akıbet takva sahiplerinindir."* (Hud 11/49). Bilesiniz ki: **"Allah ise, onları arkalarından kuşatmıştır."**

"Hayır, o, yüce bir Kur'ân'dır. Korunmakta olan bir levhada (Levh-i Mahfûz'da)**dır."**

İnanmayanların tamamı bu Kur'ân'a zarar vermek için bir araya gelseler ona hiçbir zarar veremezler. Çünkü bu yüce Kur'ân, Allah'ın koruması altındadır.

Yine iddia ettikleri gibi bu Kur'ân, öncekilerin masalları değildir. Şair yahut kâhin sözü de değildir. Bilakis o, şerefli ve yüce bir kitaptır; doğruları ve insanların dünya ve ahirette mutlu olmalarını sağlayan kuralları anlatır. Onlara doğru yolu gösterir. Cinler onu Muhammed'e getirmiş değildir, o, korunmuş bir levhadadır. Şeytanlar ona asla ulaşamaz. Melekler eliyle Peygambere getirilmiştir.

86.
Târık Sûresi

Mekke'de indirilmiş olup 17 âyettir. Adını 1. âyette geçer ***"et-târık"*** *kelimesinden almaktadır.* ***Târık*** *geceleyin gelen, şiddetle vuran, kapıyı çalan gibi anlamlara gelmektedir. Sûrenin ana konusu ölümden sora diriliş yani kıyametin kopmasıdır.*

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ
وَالسَّمَٓاءِ وَالطَّارِقِ ۝١ وَمَٓا اَدْرٰيكَ مَا الطَّارِقُ ۝٢ اَلنَّجْمُ الثَّاقِبُ
۝٣ اِنْ كُلُّ نَفْسٍ لَمَّا عَلَيْهَا حَافِظٌ ۝٤ فَلْيَنْظُرِ الْاِنْسَانُ مِمَّ خُلِقَ ۝٥
خُلِقَ مِنْ مَٓاءٍ دَافِقٍ ۝٦ يَخْرُجُ مِنْ بَيْنِ الصُّلْبِ وَالتَّرَٓائِبِ ۝٧ اِنَّهُ عَلٰى
رَجْعِه۪ لَقَادِرٌ ۝٨ يَوْمَ تُبْلَى السَّرَٓائِرُ ۝٩ فَمَا لَهُ مِنْ قُوَّةٍ وَلَا نَاصِرٍ ۝١٠

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Andolsun göğe ve gece vakti gelene.**
2. **Gece vakti gelenin ne olduğunu sana ne bildirdi ki?**
3. **O, karanlığı delen yıldızdır.**
4. **Hiçbir kişi yoktur ki üzerinde bir gözetleyicisi olmasın.**
5. **O halde insan neden yaratıldığına bir baksın!**

6. Atılan bir sudan yaratıldı.
7. O, bel kemiği ile göğüs kemiği arasından çıkar.
8. Elbette Allah onu geri döndürmeye de kadirdir.
9. O gün sırlar yoklanıp ortaya çıkarılır.
10. Artık onun ne bir gücü vardır ne de bir yardımcısı.

Birçok âyette göğe, güneşe, aya ve yıldızlara yemin edilmektedir. Yapılan bu yeminler, söz konusu gök varlıklarına, onların hareketlerindeki düzene ve göğe hâkim olan mükemmeliyete dikkat çekmek içindir. Gökte milyonlarca yıldız var, her biri, diğerlerine çarpmadan kendi yörüngesinde hareket ediyor. Bütün bunlar büyük bir gücün eseridir.

Burada da, göğe ve gece karanlığında karanlığı delerek ışığı bize ulaşan yıldızlara yemin edilmektedir. Göğü bu akıllara durgunluk veren mükemmel sistemiyle yaratan Allah'ın insanı tekrar diriltmeye kadir olduğu anlatılmaktadır.

Gece vakti ışığı karanlıkları delip gelen yıldızdan söz edilirken belli bir yıldızdan mı söz edilmektedir yoksa ışığı gelen her yıldız mı kastedilmektedir? Bu konuda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Ancak belli bir yıldızın kastedildiğine dair açıklayıcı bir bilgi bulunmadığına göre ışığı gelen her yıldızın kastedildiğini söylemek daha tutarlı görünmektedir.

3. âyette sözü edilen gözetleyici ile insanların amellerini kaydeden meleklerin kastedildiğini söyleyenler olduğu gibi insanları tehlikelerden koruyan muhafız meleklerin kastedildiğini söyleyenler de olmuştur. Bazı müfessirler ise bununla yüce Allah'ın kastedildiğini, O'nun hem insanları hem de melekleri gözetlediğini söylemişlerdir.

Allah'ın sonsuz kudretini anlamak için dikkatler göğe ve yıldızlara çekildikten sonra insanın kendi yaratılışına dikkati çekilmektedir. O, basit bir sudan yaratılmıştır. O su, bel kemiği ile göğüs kemiği (kaburgalar) arasından çıkmaktadır. Böyle basit bir sudan yaratılmış olan insan birtakım aşamalardan geçerek akıl ve irade sahibi güçlü bir varlık haline gelebilmektedir.

Işığı karanlıkları delip geçen yıldızı ve insanı basit bir sudan yaratan Allah, elbette onu tekrar yaratmaya da kadirdir. Ayrıca basit bir sudan yaratılıp sonra güçlü bir varlığa dönüşen insan, sadece kendisini yaratan ve aşamalardan geçirip akıl sahibi bir varlık haline getiren Allah'a kulluk etmelidir, başkasına değil.

Allah'ın insanı tekrar yaratmaya kadir olduğu ifade edildikten hemen

sonra, bunun Allah için ne denli kolay olduğunu hatırlatırcasına hemen hesap gününde insanın başkalarından gizleyerek yaptığı sırlarının ortaya döküleceği ifade edilerek: **"O gün sırlar yoklanıp ortaya çıkarılır"** denilmektedir. İnsanın sadece başkalarından gizli yaptıkları değil, yapmayıp içinde beslediği niyetleri bile ortaya dökülecek ve o, sadece yaptıklarından dolayı değil, içinde gizlediği niyetlerinden dolayı da hesaba çekilecektir. Bu dünya hayatında güç sahibi olan, türlü türlü entrikalar çevirebilen insan, orada hiçbir güce sahip olamayacak, Allah nezdinde kendisine şefaat edeceklerini umduğu kimselerden de hiçbir yardım görmeyecektir.

وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الرَّجْعِ ﴿١١﴾ وَالْأَرْضِ ذَاتِ الصَّدْعِ ﴿١٢﴾ إِنَّهُ لَقَوْلٌ
فَصْلٌ ﴿١٣﴾ وَمَا هُوَ بِالْهَزْلِ ﴿١٤﴾ إِنَّهُمْ يَكِيدُونَ كَيْدًا ﴿١٥﴾
وَأَكِيدُ كَيْدًا ﴿١٦﴾ فَمَهِّلِ الْكَافِرِينَ أَمْهِلْهُمْ رُوَيْدًا ﴿١٧﴾

11. Andolsun dönüşlü olan göğe,

12. Ve yarılan yere.

13. Şüphesiz ki o (Kur'ân), (hakkı batıldan) **ayıran bir sözdür.**

14. O bir şaka değildir.

15. Onlar bir tuzak kuruyorlar.

16. Ama ben de bir tuzak kuruyorum.

17. O halde sen inkâr edenlere pek az bir mühlet tanı.

Gök, buharlaşarak yukarılara yükselen suları yağmur olarak tekrar yere gönderir. Dönüşlü olan gökten maksat bu olmalıdır. İnsanların yağan bu yağmurlar sayesinde kurumuş olan tarlaları yeşerir. Böylece onlar hayvanlarını otlatır ve hayatlarını devam ettiren gıdayı bu sayede elde ederler.

Yerin yarılması ise tohum filizlerine yol vermesidir. Allah onu bitki bitirmez şekilde de yaratabilirdi. Ama insanların ve hayvanların gıdalarını temin edebilmeleri ve daha başka yararları nedeniyle toprağı bu şekilde yarattı.

"Şüphesiz ki o (Kur'ân), (hakkı batıldan) **ayıran bir sözdür. O bir şaka değildir."**

Bu iki âyetle Kur'ân'ın kastedildiği gâyet açıktır. Ancak bu iki âyetin öncesiyle münasebeti nedir?

Yukarıda 8-10. âyetlerde kıyamet ve hesap gününden söz edilmiş, insanın sırlarının bir bir ortaya çıkarılacağı anlatılmıştı. Bunları haber veren Kur'ân'dır. Oysa müşrik Araplar ahiret ve hesaba inanmıyorlardı. İşte bu gibi konularda ancak Kur'ân'la sağlıklı bilgilere ulaşılabileceğinden Kur'ân'ın hakkı batıldan ayıran bir söz olduğunu hatırlatma ihtiyacı hâsıl olmuştur. Ayrıca yağmurun yağması ve bitkilerin yeri yararak çıkması nasıl bir şaka değil aynıyla bir gerçek ise Kur'ân da bir şaka değil, aynıyla ciddi ve gerçektir. O bitkilerin yeri yarıp çıkmaları gibi toprak altındaki cesetler de toprağı yarıp ortaya çıkacaktır.

"Onlar bir tuzak kuruyorlar."

O inanmayanlar Kur'ân'ı yenilgiye uğratmak için her türlü yola başvuruyorlar, *"hayat, bu dünya hayatından ibarettir"* diyorlar... *"çürüyüp toprak olduktan sonra bu kemikleri kim diriltecek?"* diyorlar. Kur'ân'ı susturmak için ve Kur'ân'ın kendisine indirildiği Peygamberi ortadan kaldırmak için değişik yollara başvuruyorlar. *"Kur'ân için öncekilerin masallarıdır"* diyorlar. *"Peygamber cinlenmiş biridir, cinler ona bu Kur'ân'ı getiriyor"* diyorlar vs.

"Ben de bir tuzak kuruyorum."

Yüce Allah, onların bütün bu kafa karıştırıcı hilelerine karşı tedbir aldığını, bütün hilelerini boşa çıkaracağını ve bu hilelerine karşı, yolu Kur'ân ile aydınlatacağını garanti etmektedir.

"Sen inkâr edenlere bir mühlet, az bir mühlet tanı."

Ey Peygamber, sen azimle ve sabırla yoluna devam et, cezalandırılmalarını isteme konusunda acele etme. Onlar çok geçmeden bu yaptıklarının karşılığını göreceklerdir. Bu konuda hiçbir endişen olmasın.

Müşriklere tanınan mühlet çok kısa olmuştur. Peygamber Müslümanlarla birlikte Medine'ye hicretinden kısa bir müddet sonra Bedir savaşıyla birlikte müşriklerin yenilgiye uğramaları başlamış ve on yıl içerisinde bütünüyle Arabistan yarımadasından temizlenmişler: Ya Müslüman olmuşlar veya öldürülmüşlerdir.

87.
A'lâ Sûresi

Mekke'de indirilen ilk sûrelerden olup 19 âyettir. Adını ilk âyette Allah'ın yüceliğini ifade eden **"el-a'lâ"** *kelimesinden almaktadır. Sûre baştan sona Peygambere hitaptır.*

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْاَعْلٰىۙ ﴿١﴾ اَلَّذ۪ي خَلَقَ فَسَوّٰىۖ ﴿٢﴾ وَالَّذ۪ي قَدَّرَ فَهَدٰىۖ ﴿٣﴾

وَالَّذ۪ٓي اَخْرَجَ الْمَرْعٰىۙ ﴿٤﴾ فَجَعَلَهُ غُثَٓاءً اَحْوٰىۜ ﴿٥﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Rabbinin yüce adını tenzih et.**
2. **O ki yaratıp düzene koydu.**
3. **Takdir etti, böylece yol gösterdi.**
4. **Otlağı çıkardı.**
5. **Sonra da onu kararan bir çöpe çevirdi.**

Rabbini tenzih et yerine *adını* tenzih et denilmesi haklı olarak müfessirlerin, *"Allah'ın isimleri"*, *"isimlerine dair hükümler"* gibi konuları bu vesileyle ele almalarına sebep olmuştur. Kuşkusuz yüce Allah zatıyla yüce olduğu gibi isimlerinin de, kendisi hakkında yapılan nitelemelerin de O'nun o yüceliğine

uygun olmasını gerekli kılmaktadır. Bu sebeple isimleri konusunda en tutarlı yol, Kur'ân'da sözü edilen isimlerle ve bu isimlerin diğer dillerdeki karşılıklarıyla yetinmek, Allah hakkında eksiklik ve zafiyeti anımsatan nitelemeler ve fiillerle O'nu tavsif etmekten uzak durmaktır. Ayrıca Allah'a has olan isimlerle başkalarını anmamaktır. Aynı noktadan hareketle Allah'ın isminin yazılı olduğu levha yahut kâğıtları maddi pisliklerden, şanlarına yakışmayan ortamlardan uzak tutmak gerekir.

Kısacası Allah'ı ve O'nun güzel isimlerini maddi ve manevi olarak yüceltmek, aynı şekilde olumsuz maddi ve manevi ortamlardan uzak tutmak âyetin çağrıştırdığı hükümler arasındadır.

Niçin Allah'ın adını yüceltmek gerekiyor?

Çünkü yerden göğe kadar her şeyi yaratan ve her şeye düzen veren O'dur. İnsanı yaratan ve ona yaratıldığı amaca uygun şekil ve yetenek veren yine O'dur. Her şeyi yarattı ve her şeyi amacını yerine getirecek nitelikte kıldı. Örneğin yerküreyi yarattı ama güneş olmasaydı yerküre bir işe yaramazdı. Yerküreyi ve güneşi yarattı ve onları bir sisteme bağladı. Güneşle yerküre arasındaki mesafe farklı olsaydı yine yerküre üzerinde hayat devam edemezdi vs. Aynı şekilde canlıları yarattı ama yaratmakla kalmayıp onlara hayatlarını nasıl devam ettireceklerine dair yol gösterdi; gerekli nitelik ve yeteneklerle mücehhez olarak yarattı. Nihayet canlıların hayatlarına son vermeyi de takdir etti. Yarı canlı mesabesinde olan bitkileri yarattı ama yarı canlı olduğundan onun da bir sonu var. Kararıp kuruyor ve çerçöp haline geliyor. Böylece onun yerine yeni bitkilerin yeşermesini sağlıyor.

سَنُقْرِئُكَ فَلَا
تَنْسٰىٓ ۙ ﴿٦﴾ اِلَّا مَا شَٓاءَ اللّٰهُ ۜ اِنَّهُ يَعْلَمُ الْجَهْرَ وَمَا يَخْفٰى ۜ ﴿٧﴾ وَنُيَسِّرُكَ لِلْيُسْرٰى ۚ ﴿٨﴾

6. **Biz sana okutacağız; böylece sen de unutmayacaksın.**
7. **Allah dilemediği müddetçe. Şüphesiz ki O, açık olanı da, gizli olanı da bilir.**
8. **Seni en kolay olana muvaffak kılacağız.**

Peygamber ilk dönemlerde kendisine gelen Kur'ân vahyini ezberleme konusunda oldukça aceleci davranır, Cebrail vahyi henüz tamamlamadan bir şeyler unuturum endişesiyle onu tekrar ederdi. Bunun Peygamberde meyda-

na getirdiği gerilimi tahmin etmek zor değildir. **"Sana okutacağız, sen de unutmayacaksın"** denilip hem Peygambere unutmayacağına dair güvence verilerek bu gerilimden kurtulması ve rahatlaması sağlanmış hem de bizlere Peygamberin hafızasına güvenmemiz konusunda bilgi ve teminat verilmiştir.

Âyetin ardından gelen: **"Ancak Allah'ın dilediği başka"** ifadesindeki istisna, *"unutmayacağına dair Peygambere verilen güvenceyi pekiştirme"* anlamı mı taşımaktadır, yoksa Allah tarafından unutturulanların olabileceğini ve gerçekten vaki olduğunu mu anlatmaktadır?

Unutturulmanın fiilen vaki olduğunu söyleyenler, Bakara sûresinin 106. âyetiyle bağlantı kurarak metni unutturulmak sûretiyle nesh edildiğini ileri sürdükleri âyetlerle bunu izah ederler.

Söz konusu ifadenin, Peygamberi rahatlatma amacı güttüğünü yahut Allah'ın kudretiyle ilgili olduğunu söyleyenler ise -Peygamberin beşer olmasından kaynaklanan, geçici olarak bir an için söz konusu olan unutmalar hariç- Kur'ân vahiylerinden bir kısmını unutması gibi bir durumun asla mümkün olmadığını, kısacası Allah'ın böyle bir şeyi dilemediğini söylerler. O halde söz konusu istisnanın amacı: *"Ey Peygamber! Unutsan da, bilesin ki bu, Allah'ın dilemesiyle olmuştur, o halde bu konuda hiçbir endişen olmasın"* diyerek Peygamberi rahatlatmaktır. Yahut bu ifade ile *"sana Kur'ân'ı ezberleten Allah, unutturmaya da kadirdir"* ilkesi dile getirilmekte, Allah'ın kudretine sınır getirilemeyeceği anlatılmaktadır. Ferrâ, Mekki, Zamahşeri, Ebu Hayyan, bu ikinci görüştedirler. (İbnu'l-Cevzi, VI, 148; İbnu Adil, XVI, 305).

Metni unutturulmak suretiyle nesh edilmiş olan sûre ve âyetlerin bulunduğunu ifade eden rivayetler sorunlu rivâyetlerdir. Çünkü söz konusu rivayetlerde: *"Şu sûre uzunluğunda bir sûre vardı da unutturuldu ama orada şöyle deniliyordu..."* Yahut: *"Ondan şunu hatırlıyorum..."* şeklinde ifadeler bulunmaktadır ki Allah tarafından unutturulan bir şeyin hatırlanması asla mümkün değildir. Çünkü böyle bir iddia, Allah'ın unutturmasına karşı meydan okuma anlamı taşımaktadır. Allah o âyeti yahut sûreyi unutturduysa o kimsenin de onunla ilgili hiçbirşeyi hatırlamaması gerekir.

Ayrıca unutturulmuş olan böyle bir âyet ve sûrenin varlığını kabul edebilmemiz için onun bize tevatür yoluyla gelmiş olması gerekir ki önce onun Kur'ân'dan olduğuna hükmedebilelim, ardından da nesh edildiğini kabul edelim. Çünkü Kur'ân tevatür yoluyla bize gelmiştir ve bir şeye *"Kur'ân'dan idi"* diyebilmemiz için onun tevatür yoluyla bize gelmiş olması gerekir. Böyle bir durum söz konusu olmadığına göre bu konudaki rivayetler hiçbir anlam ifa-

de etmez. Bu tür rivayetlere değer vermek, Kur'ân'a gölge düşürmekten başka bir işe yaramaz.

Peygambere bu güvence verildikten sonra **"Seni en kolay olana muvaffak kılacağız"** denilmektedir. Yani seni din ve dünya konusunda en kolay yola ileteceğiz; cennete gitme yolunu sana kolaylaştıracağız, sana uyulması kolay bir şeriat vereceğiz.

فَذَكِّرْ اِنْ نَفَعَتِ الذِّكْرٰى ۝٩ سَيَذَّكَّرُ مَنْ يَخْشٰى ۝١٠
وَيَتَجَنَّبُهَا الْاَشْقَى ۝١١ اَلَّذ۪ي يَصْلَى النَّارَ الْكُبْرٰى ۝١٢ ثُمَّ لَا يَمُوتُ
ف۪يهَا وَلَا يَحْيٰى ۝١٣

9. O halde eğer öğüt fayda verirse öğüt ver.
10. Korkan öğüt alacaktır.
11. Bedbaht olansa ondan kaçınır.
12 O ki en büyük ateşe girecektir.
13. Sonra da orada ne ölecektir ne de dirilecektir.

Peygamber (s.a.v.)in Kur'ân'ı insanlara tebliğ etmek ve bu Kur'ân'a inanmalarını sağlamak için ne denli çaba harcadığı bilinmektedir. Öyle ki kendisini helak edercesine bir çaba içerisindeydi. Nitekim bu husus Kehf sûresinde şöyle dile getirilmektedir: **"Onlar bu söze inanmazlarsa onlar için duyduğun üzüntü sebebiyle belki de kendini helak edeceksin."** (Kehf 18/6). Yüce Allah, Peygamberinden kendisini bu denli yormamasını istemektedir. Burada da aynı konuya değinilmektedir. Peygamber, öğüt verme konusunda kendisini son derece yoruyor; gecesini gündüzüne katarak her önüne gelene tekrar tekrar dini tebliğ ediyordu. Bunun üzerine bazıları daha da inatlaşarak inkâra daha çok sarılıyordu. İşte bu nedenle Peygambere *"eğer öğüt vermenin bir yaranı varsa öğüt ver, değilse kendini helak edercesine yorma"* denilmektedir. (Ebu's-Suûd, VIII, 1; Âlûsî, XXII, 370).

Yukarıda 8. âyette: "**Seni en kolay olana muvaffak kılacağız**" denilmişti. Kolaylık, Peygamberin kendisini bu denli yormasını gerektirmez.

Bazı müfessirler ise burada amacın inat edenleri kınamak olduğunu, bu sebeple fayda versin vermesin dini tebliğ etmenin bir görev olduğunu söylemişlerdir. Onlara göre âyetin anlamı şöyledir: **"O halde eğer öğüt fayda verse** (de vermese de) **öğüt ver."** Bu görüşte olanlara göre âyetin *"vermese de"* kısmı mahzuftur.

Kuşkusuz, Peygamberin şahsına yönelen bu hitaplar aynı zamanda Müslümanlara da yöneliktir. Dini tebliğ etmek, Müslümanların da bir görevidir. Âyette de ifade edildiği gibi din tebliği yapılırken inkârda inat edenin peşinde koşmanın anlamı yoktur. Din tebliğ edilir, ilgi duyana teferruatıyla anlatılır. Ama tebliğ ettikten sonra muhatap inatlaşmaya girip diretiyorsa peşine takılmamak en doğrusudur. Hatta Müslüman biri dahi olsa kimi meselelerde inada yönelmişse peşini bırakmak gerekir. Hz. Ali, ilmi yaymanın da bir adabının bulunduğunu ifade etmek için şöyle demiştir: *"Aklı ermeyen kimselere kimi konuları anlattığın zaman onu fitneye düşürebilirsin, dikkatli ol."* (İbnu Kesir, VIII, 380).

O halde ilk tebliğ önemlidir. Belki ihtiyaç duyulursa tekrarlanabilir de. Ama muhatabın inada doğru gittiği yahut kendisine yapılan tebliği hiç kale almadığı görülürse onunla uğraşmanın anlamı yoktur.

Allah'tan korkusu olan ve gerçeklere saygılı olan kişi elbette yapılan tebliğden yararlanacak, inkârda ısrarlı olan ve böylece kalbi mühürlenmiş kişi de tebliğden kaçacaktır. Böyle birinin varacağı yer cehennem olacak, ölmeyi isteyecek ama ölemeyecek, diriler gibi rahat yüzü de görmeyecektir. Kısacası artık o, ne ölüdür ne de diridir.

قَدْ اَفْلَحَ مَنْ تَزَكّٰىۙ ﴿١٤﴾ وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّه۪
فَصَلّٰىۜ ﴿١٥﴾ بَلْ تُؤْثِرُونَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَاۘ ﴿١٦﴾ وَالْاٰخِرَةُ خَيْرٌ وَاَبْقٰىۜ ﴿١٧﴾
اِنَّ هٰذَا لَفِي الصُّحُفِ الْاُو۫لٰىۙ ﴿١٨﴾ صُحُفِ اِبْرٰه۪يمَ وَمُوسٰى ﴿١٩﴾

14. Doğrusu, temizlenip arınan felah bulmuştur.

15. Rabbinin adını anıp namaz kılan/O'na kulluk eden.

16. Hayır, siz dünya hayatını üstün tutuyorsunuz.

17. Oysa ahiret daha hayırlı ve daha kalıcıdır.

18. Şüphesiz ki bu, ilk sahifelerde de kesinlikle vardı.

19. İbrahim'in ve Musa'nın sahifelerinde.

Delillerden yüz çevirip inat edenlerden söz edildikten sonra kendini arındırmaya talip olanlardan bahsedilmektedir. Bunlar kendilerine sunulan delilleri önemsiyor, inanç ve davranışlarını buna göre düzenliyorlar. Kişi, inançlarını şirkten arındırıyor, ahlâk ve davranışlarını düzeltiyor, namazını Allah'ın emrettiği şekilde kılıyor; kısacası Rabbinin emirlerini yerine getirip yasaklarından uzak duruyorsa felaha ermiştir. Böyle biri, bir söz söyleyeceğinde ve bir iş yapacağında Rabbini hatırlar ve ona göre davranır; hem içinde Allah'ın azametini hisseder hem davranışlarında O'nun emir ve yasaklarına riayet eder.

İyilerin felaha ereceği anlatıldıktan sonra zaman zaman inananlarda da görülen genel bir hastalığa değinilmektedir:

"Hayır, siz dünya hayatını üstün tutuyorsunuz."

Ahirete inanmayanların tüm gayretleri bu dünyada rahatlık, refah ve dünyanın lezzetlerini elde etmektir. Çünkü onlar için sadece bu dünya hayatı vardır. Ama ahirete inandığı halde dünya hayatını tercih edenler vardır ki âyette asıl bunlar kastedilmektedir.

Belki namaz kılıyor, ibadetlerini yerine getiriyor ama bu ibadetlerin etkisi hayatında görünmüyor; dünya çıkarı söz konusu olunca onu tercih ediyor. **"Oysa ahiret daha hayırlı ve kalıcıdır."**

Ahiret hayatının daha üstün tutulması iki gerekçeye bağlanmaktadır:

a. Ahiret, nimet ve lezzetler bakımından dünyadakilerden çok daha üstündür.

b. Dünya hayatının nimet ve lezzetleri geçicidir. Oysa ahirettekiler kalıcıdır.

Daha önce de birkaç kez dikkat çekmiştik: Ahiret hayatının üstün tutulması, dünya hayatının ihmal edilmesi yahut önemsenmemesi anlamına gelmez. Buradaki üstünlük, ancak çatışmanın söz konusu olduğu mesele ve durumlardadır. Çatışma söz konusu olduğu yerde ahiret hayatının gerektirdikleri tercih edilmelidir. Kur'ân'ın va'zettiği bu ilke, önceki peygamberlere indirilen sahifelerde; Hz. İbrahim'e ve Hz. Musa'ya indirilen sahifelerde de aynıyla mevcuttur.

88.
Ğâşiye Sûresi

Mekke'de indirilmiş olup 26 âyettir. Adını ilk âyette geçen ve ***her şeyi sarıp kaplayan*** *anlamına gelen* ***"el-ğâşiye"*** *kelimesinden almaktadır. Sûrede dehşeti her şeyi kaplayıp kuşatan kıyamete dair haberler ve Allah'ın birliğine işaret eden deliller yer almaktadır.*

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

هَلْ اَتٰيكَ حَد۪يثُ الْغَاشِيَةِ ﴿١﴾ وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ خَاشِعَةٌ ﴿٢﴾ عَامِلَةٌ

نَاصِبَةٌ ﴿٣﴾ تَصْلٰى نَارًا حَامِيَةً ﴿٤﴾ تُسْقٰى مِنْ عَيْنٍ اٰنِيَةٍ ﴿٥﴾ لَيْسَ لَهُمْ طَعَامٌ

اِلَّا مِنْ ضَر۪يعٍ ﴿٦﴾ لَا يُسْمِنُ وَلَا يُغْن۪ي مِنْ جُوعٍ ﴿٧﴾ وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاعِمَةٌ ﴿٨﴾

لِسَعْيِهَا رَاضِيَةٌ ﴿٩﴾ ف۪ي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ ﴿١٠﴾ لَا تَسْمَعُ ف۪يهَا لَاغِيَةً ﴿١١﴾

ف۪يهَا عَيْنٌ جَارِيَةٌ ﴿١٢﴾ ف۪يهَا سُرُرٌ مَرْفُوعَةٌ ﴿١٣﴾ وَاَكْوَابٌ مَوْضُوعَةٌ ﴿١٤﴾

وَنَمَارِقُ مَصْفُوفَةٌ ﴿١٥﴾ وَزَرَابِيُّ مَبْثُوثَةٌ ﴿١٦﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Her şeyi kuşatıp saran kıyametin haberi sana geldi mi?**
2. **O gün öyle yüzler var ki öne eğilmiştir.**
3. **Çalışmış ve yorgun düşmüştür.**
4. **O yüzler kızışmış bir ateşe girecektir.**
5. **Onlara kızgın bir kaynaktan su verilir.**
6. **Onlara kuru bir dikenden başka yiyecek yoktur.**
7. **O ne besler ne de açlığı giderir.**
8. **O gün öyle yüzler de var ki mutludur.**
9. **Yaptıklarından hoşnutturlar.**
10. **Yüksek bir cennettedirler.**
11. **Orada boş söz işitmezler.**
12. **Orada akan bir kaynak vardır.**
13. **Orada yüksek tahtlar vardır.**
14. **Yerleştirilmiş küpler,**
15. **Dizilmiş yastıklar,**
16. **Serilmiş halılar vardır.**

Kıyametin dehşeti her şeyi saracağı için ona *el-ğaşiye* denilmiştir. İnsanların durumlarını en iyi ifade eden yüzleridir. Cehennemliklerin yüzleri önlerine eğilmiştir. Dünyada çalışıp çabalamış mal biriktirmişti. Kendisine göre itibar sahibiydi. Hatta iman edenleri küçümsüyordu. Ama bugün hiçbir itibarı yoktur. Malı ve dünyadaki gücü onu bırakıp gitmiş, yalnız kalmıştır. Yorgun ve bitkindir. Artık gideceği yer bellidir. Ateşe girecektir. Acıktığında ona kuru diken verilecektir. O da onu ne besler ne de doyurur.

Başka âyetlerde cehennemliklerin yiyeceklerinin zakkum ağacı ve içeceklerinin irin olduğu ifade edilmektedir. Burada kuru diken ve kaynar sudan söz edilmektedir. Ya cehennem tabakalarının her birine farklı yiyecek verileceğinden böyle denilmektedir veya birinden yiyemeyince diğeri verilecektir ama hiçbiri açlığını gidermeyecektir.

Diğer taraftan bazı kimselerin yüzlerinden mutluluk okunmaktadır. Dünya hayatında Allah'ın emirlerine uymalarından dolayı hoşnutturlar. Şimdi dünya hayatında yaptıklarının mükâfatını alıyorlar. Yüksek yerlerdeki bahçe-

lerde kalıyorlar ve yüksek tahtlara kurulmuşlardır. Keyiflerine keder verecek hiçbir şey yoktur. Her şey zevklerine göre serilmiş ve dizilmiştir.

اَفَلَا يَنْظُرُونَ اِلَى الْاِبِلِ
كَيْفَ خُلِقَتْ ﴿١٧﴾ وَاِلَى السَّمَاءِ كَيْفَ رُفِعَتْ ﴿١٨﴾ وَاِلَى الْجِبَالِ كَيْفَ
نُصِبَتْ ﴿١٩﴾ وَاِلَى الْاَرْضِ كَيْفَ سُطِحَتْ ﴿٢٠﴾ فَذَكِّرْ اِنَّمَا اَنْتَ مُذَكِّرٌ ﴿٢١﴾
لَسْتَ عَلَيْهِمْ بِمُصَيْطِرٍ ﴿٢٢﴾ اِلَّا مَنْ تَوَلّٰى وَكَفَرَ ﴿٢٣﴾ فَيُعَذِّبُهُ اللّٰهُ الْعَذَابَ
الْاَكْبَرَ ﴿٢٤﴾ اِنَّ اِلَيْنَا اِيَابَهُمْ ﴿٢٥﴾ ثُمَّ اِنَّ عَلَيْنَا حِسَابَهُمْ ﴿٢٦﴾

17. Bakmıyorlar mı deveye; nasıl yaratıldı?
18. Göğe bakmıyorlar mı nasıl yükseltildi?
19. Dağlara bakmıyorlar mı nasıl dikilmişler?
20. Yere bakmıyorlar mı nasıl yayılmış?
21. O halde sen sadece hatırlat. Çünkü sen bir hatırlatıcısın.
22. Sen onları zorlayan biri değilsin.
23. Ancak kim yüz çevirir ve inkâr ederse
24. Allah onu en büyük azapla cezalandıracaktır.
25. Şüphesiz ki onlar döne dolaşa bize gelecekler.
26. Sonra da onları hesaba çekmek bize aittir.

Tekrar dirilmenin en güzel delili ilk yaratmadır. Bu sebeple Allah, ölümden sora dirilmeyi inkâr edenlerden çevrelerine bakmalarını istemektedir. Develeri yaratan, gökleri yükselten, dağları diken elbette ölmüş insanları diriltmeye de kadirdir. Ancak Peygamberin görevi sadece hatırlatmaktır. İnanmaları için Peygamber kimseyi zorlayacak değildir. İnkâr edenler, kendilerine takdim edilen delillere aldırmadıkları için büyük bir azapla cezalandırılacaklardır. İnsanlar ne yaparlarsa yapsınlar eninde sonunda Allah'ın huzuruna çıkıp yaptıklarından dolayı sorguya çekileceklerdir.

21. ve 22. âyetlerde **"Sen sadece hatırlat. Çünkü sen bir hatırlatıcısın. Sen onları zorlayan biri değilsin"** denilmesi ve Kur'ân'da geçen benzeri âyetler delil getirilerek dünya hayatında dine dayalı bir yaptırım ve cezanın uygulanamayacağını, dinin sadece ahirete yönelik kural ve ilkeler getirdiğini ileri sürenler vardır.

Şu bir gerçektir ki Kur'ân-ı Kerim'de dünyada sosyal hayatın değişik yönlerine dair emir ve yasaklar, helal ve haramlar yer almaktadır. Söz konusu emir ve yasaklara riayet etmenin karşılığının ahirette verileceğini bir an için kabul etsek bile kasten adam öldürenin öldürülmesi, zina edene sopa vurulması, hırsızlık yapanın elinin kesilmesi vs. gibi cezalardan da söz edilmektedir. Yine Kur'ân, savaşmanın sebepleri, ne zaman savaşılacağı, savaşta takip edilmesi gereken esaslar ve antlaşmalara dair kural ve ilkelerden söz etmektedir. Bütün bunlar bireyi değil, toplum ve yönetimi ilgilendiren hususlardır ve bunlar, dünya hayatında uygulanacak şeylerdir.

Bu yüzden dinin sadece ahiret hayatına yönelik olduğunu söylemek bir saptırmadan başka bir şey değildir.

21. ve 22. âyetlerle benzeri âyetlerde anlatılmak istenen, inanç konusunda bir zorlamanın yapılmayacağıdır.

Kur'ân'ı esas alan bir yönetim, topluma zarar veren davranışları cezalandırır. Çünkü söz konusu yönetim toplumun temsilcisi konumundadır ve toplumun yararlarını gözetir.

89.
Fecr Sûresi

Mekke'de indirilmiş olup 30 âyettir. Adını, tanyerinin ağarması anlamına gelen ve ilk âyette kendisine yemin edilen ***"el-fecr"*** *kelimesinden almaktadır. Sûrenin ana konusu ahiretteki ceza ve mükâfattır.*

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ
وَالْفَجْرِۙ ﴿١﴾ وَلَيَالٍ عَشْرٍۙ ﴿٢﴾ وَالشَّفْعِ وَالْوَتْرِۙ ﴿٣﴾ وَالَّيْلِ اِذَا يَسْرِۚ ﴿٤﴾ هَلْ
ف۪ي ذٰلِكَ قَسَمٌ لِذ۪ي حِجْرٍۜ ﴿٥﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Andolsun fecre,**
2. **On geceye,**
3. **Çifte ve teke,**
4. **Akıp gittiği zaman geceye,**
5. **Nasıl, akıl sahipleri için bunda bir yemin yok mudur?**

Fecir vakti sabah aydınlığının başladığı andır. Canlılar derin uykularından uyanmaya başlamıştır. Bitkilerde de bir kıpırdanma vardır. Canlıların yanında zaman ve mekân bile neredeyse canlanacaktır. İşte ilk âyette bu vakte yemin edilmekte, böylece bu vakte dikkat çekilmektedir.

İkinci âyette sözü edilen on gece ile hac ayı olan Zilhicce'nin ilk on gecesinin kastedilme ihtimali büyüktür. Kur'ân'ın indiği dönem göz önünde bulundurulduğunda müşrik Araplarca da söz konusu günler kutsal sayılıyordu. Bu sebeple bu günler dışında rivayetlerde sözü edilen diğer günler tutarlı görünmemektedir.

Üçüncü âyetteki tek ve çiftle ne kastedildiği konusunda çok farklı görüşler ileri sürülmüştür. Ancak önceki yeminlerin zamanla ilişkili oldukları göz önünde bulundurulursa tek ve çift günler olma ihtimali büyüktür. Kameri aylar ya otuz yahut 29 çeker. Böylece zamanın tamamına yemin edilmektedir. Aynı şekilde ayın her günü ya tek sayıya yahut çift sayıya tekabül eder. Bu görüş dışında tercih edilebilecek görüş, zaman ve varlıkların tamamına yemin edildiği şeklindeki görüştür. Varlıkların tamamı ya tektir yahut çifttir. Söz konusu yeminler ahiretin gerçekliği ve ahireti inkâr edenlerin cezalandırılacaklarına dair yapılmış yeminler olduklarından kıyametin kopması çok önemli bir hadisedir ve varlıkların tamamını ilgilendirir. İşte bu sebeple varlıkların tamamına yemin edilmiştir, denilebilir.

Özel olarak on geceye yemin edildikten sonra genel olarak gecenin tamamına yemin edilmekte, **"akıp gittiği zaman geceye"** denilmektedir.

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِعَادٍ ﴿٦﴾

إِرَمَ ذَاتِ الْعِمَادِ ﴿٧﴾ الَّتِي لَمْ يُخْلَقْ مِثْلُهَا فِي الْبِلَادِ ﴿٨﴾ وَثَمُودَ

الَّذِينَ جَابُوا الصَّخْرَ بِالْوَادِ ﴿٩﴾ وَفِرْعَوْنَ ذِي الْأَوْتَادِ ﴿١٠﴾ الَّذِينَ

طَغَوْا فِي الْبِلَادِ ﴿١١﴾ فَأَكْثَرُوا فِيهَا الْفَسَادَ ﴿١٢﴾ فَصَبَّ

عَلَيْهِمْ رَبُّكَ سَوْطَ عَذَابٍ ﴿١٣﴾ إِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمِرْصَادِ ﴿١٤﴾

6. **Görmedin mi Rabbin Âd kavmine ne yaptı?**
7. **Sütunları olan İrem'e,**
8. **Ki şehirler içerisinde bir benzeri yaratılmamıştı.**
9. **Vadide kayaları oyan Semûd kavmine?**
10. **Kazıklar sahibi Firavun'a?**

11. Ki onlar şehirlerde azgınlaşmışlardı.

12. Oralarda çok kötülük etmişlerdi.

13. Bu yüzden Rabbin üzerlerine azap kamçısı yağdırmıştı.

14. Şüphesiz ki Rabbin, gözetlemektedir.

Kıyametin kopacağına, ölümden sonra dirilişin gerçekleşeceğine ve inkâr edenlerin büyük bir cezaya çarptırılacaklarına dair zamanın tamamına yemin edildikten sonra geçmiş kavimlerden inkâr eden iki Arap kavminin ve Firavun'la ordusunun başına gelenlere dikkat çekiliyor

Bu iki kavmin kıssalarıyla Firavun kıssasına: **"Görmedin mi?"** diye başlanıyor. Söz konusu ifade, ya bizzat görülen yahut hakkında bilgi sahibi olunan şeyler hakkında kullanılır ki *"bu konuda ne dersin... Bu konuyla ilgili görüşün nedir?"* gibi anlamları amaçlamaktadır. Peygamber de Mekkeliler de sözü edilen iki kavimle Firavun'un helaklerine dair birtakım şeyler duymuşlardı. Belki bu konuda çok sağlıklı bilgilere sahip değillerdi ama en azından güçlü müreffeh kavimler olduklarını ve helak edildiklerini biliyorlardı. Zaten Kur'ân'ın dikkat çekmek istediği de konunun bu yönleridir.

Âd kavmi Yemen'de yaşamış eski bir Arap topluluğudur. İrem ise Âd kavminin bir kolu olup adını kabilenin atası olan İrem'den almıştır. Yerleşim merkezleri de bu adla anılır. İrem hakkında, **"şehirler içerisinde bir benzeri yaratılmamıştı"** nitelemesini bazı müfessirler, İrem kentinin bahçelerinin güzellikleri ve muhteşem sütunlu villalarına hamlederken bazıları insanlarının boylu poslu ve güçlü yaratılışta olmalarına hamletmektedir.

Semûd kavmi de aynı şekilde eski bir Arap topluluğu olup Salih peygamberin kavmidir. Onlar da büyük kayaları yontarak güzel ve muhkem evler yapmakla şöhret bulmuşlardır.

Firavun'un gücü ise bilinmektedir. *Kazıklar sahibi* şeklinde nitelenmesini bazı müfessirler ters dönmüş kazıklara benzettikleri piramitlerle yorumlarken bazıları da ordularının güç ve kuvvetine yorumlamışlardır.

Her üç kavim de, bulundukları bölgelerde fesat çıkarıp zulmettikleri için helak edilmişlerdir.

Sözü edilen üç kavim üzerinden Mekke müşriklerine gönderme yapılmaktadır. Onlar da kendilerini zengin ve güçlü görüyorlardı. Oysa sözü edilen üç kavim kendilerinden daha zengin ve daha güçlü idiler. Ama inkârları ve zulümleri nedeniyle helak edilmişlerdir.

فَاَمَّا الْاِنْسَانُ اِذَا مَا ابْتَلٰيهُ رَبُّهُ فَاَكْرَمَهُ وَنَعَّمَهُ فَيَقُولُ رَبّ۪ي
اَكْرَمَنِ ﴿١٥﴾ وَاَمَّا اِذَا مَا ابْتَلٰيهُ فَقَدَرَ عَلَيْهِ رِزْقَهُ فَيَقُولُ رَبّ۪ي اَهَانَنِ
﴿١٦﴾ كَلَّا بَلْ لَا تُكْرِمُونَ الْيَت۪يمَ ﴿١٧﴾ وَلَا تَحَٓاضُّونَ عَلٰى طَعَامِ الْمِسْك۪ينِ
﴿١٨﴾ وَتَأْكُلُونَ التُّرَاثَ اَكْلًا لَمًّا ﴿١٩﴾ وَتُحِبُّونَ الْمَالَ حُبًّا جَمًّا ﴿٢٠﴾

15. Fakat insan böyledir; Rabbi onu imtihan eder de ikramda bulunur, nimetler verirse: "Rabbim bana ikramda bulundu" der.

16. Ama onu imtihan eder ve rızkını daraltırsa bu seferde: "Rabbim beni perişan etti" der.

17. Hayır! Aksine siz öksüze ikramda bulunmuyorsunuz.

18. Yoksulu yedirmeye teşvik de etmiyorsunuz.

19. Helal mi haram mı olduğuna bakmadan mirası yiyorsunuz.

20. Ve malı alabildiğince seviyorsunuz.

Yüce Allah insanı nimet ve bollukla da fakirlik ve sıkıntıyla da imtihan eder. Ancak insanların pek azı bunun bir imtihan olduğunun farkındadır ve bollukta şükrederken fakirlik ve sıkıntılarda ise serzenişte bulunur, **"Rabbim beni perişan etti"** der.

İnsanların çoğu bolluğa erdiklerinde bunun Allah'ın kendilerini kayırması olarak algılar ve her halükârda Allah'ın kendisinden yana tavır takınacağını sanır. Fakir düştüğünde ise sabretmez, *"Rabbim beni perişan etti"* der. Oysa Rabbi onu imtihan etmektedir. Belki bu sayede Rabbi katında üstün bir makama erişecektir.

Geçmiş dönemlerde de insanların genel yapısı buydu, bugün de genel yapıları budur. Ama günümüz şartlarında insanlardan birçoğu kısa bir zamanda çok zengin yahut çok fakir düşebiliyorlar. Zenginler ve güç sahipleri şımarıyor; kendilerini Allah'ın cezalandırmasından korunmuş sayıyor, *Allah* dese de sadece diliyle *Allah* diyor. Kalbi hiç mi hiç etkilenmiyor. Birden fakir düşenler ise genelde isyana sapıyor, helalinden kazanmış olsa bile zengine düşman kesiliyor.

Oysa insanlar zenginliğin de fakirliğin de imtihan vesileleri olduklarını bilselerdi ve zenginleri şükrederek fakirlerini gözetip fakirler de sabretselerdi toplumlarda sınıf çatışmaları ortadan kalkar, topluma huzur hâkim olur: Toplum daha çabuk kalkınırdı. Ama öyle olmuyor, öksüz kimseler ihmal ediliyor, zenginler şımardıkça şımarıyor, mal sevgisi gözleri boyamış ve herkes çıkarı peşinde koşuyor. Bunun sonucunda da toplumda kapkaççılar, hırsızlar çoğalıyor; huzursuzluk ve güvensizlik toplumun her kesimini sarıyor, toplumsal sınıflar arasında kin ve düşmanlık yaygın bir hal alıyor.

كَلَّا إِذَا دُكَّتِ الْأَرْضُ دَكًّا دَكًّا ﴿٢١﴾ وَجَاءَ رَبُّكَ وَالْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا
﴿٢٢﴾ وَجِيءَ يَوْمَئِذٍ بِجَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ يَتَذَكَّرُ الْإِنْسَانُ
وَأَنَّىٰ لَهُ الذِّكْرَىٰ ﴿٢٣﴾ يَقُولُ يَا لَيْتَنِي قَدَّمْتُ لِحَيَاتِي ﴿٢٤﴾ فَيَوْمَئِذٍ
لَا يُعَذِّبُ عَذَابَهُ أَحَدٌ ﴿٢٥﴾ وَلَا يُوثِقُ وَثَاقَهُ أَحَدٌ ﴿٢٦﴾ يَا أَيَّتُهَا
النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ﴿٢٧﴾ ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً
﴿٢٨﴾ فَادْخُلِي فِي عِبَادِي ﴿٢٩﴾ وَادْخُلِي جَنَّتِي ﴿٣٠﴾

21. **Hayır, yer paramparça olduğu zaman,**

22. **Rabbin gelip melekler saf saf dizildiklerinde,**

23. **O gün cehennem de getirilmiştir. İşte o gün insan anlayacaktır ama anlamanın ne faydası olacak ki?**

24. **"Keşke hayatım için önden bir şey takdim etmiş olsaydım" diyecektir.**

25. **Artık o gün kimse O'nun vereceği azabı veremez.**

26. **O'nun vuracağı bağı kimse vuramaz.**

27. **Ey sükûna kavuşmuş nefis!**

28. **Sen de hoşnut olmuş ve Rabbini de hoşnut etmiş olarak Rabbine dön.**

29. **Gir kullarımın arasına.**

30. **Cennetime gir!**

Zenginlik ve fakirliğin imtihan araçlarından olduğunu takdir etmeyen, mal-mülk hırsına kapılıp öksüzü doyurmayan, helal-haram demeyip mal yığmaya kalkışanlar yaptıklarının yanlarında kâr kalacağını ve hesaba çekilmeyeceklerini sanıyorlar. Hayır, öyle olmayacaktır. Yer paramparça olduğunda Melekler saf tutmuş oldukları halde Rab gelecektir.

Rabbin gelişi konusunda ilk dönem âlimleri, herhangi bir tevil yapmaksızın *Rab gelir* derlerdi. Rabbin gelmesi yaratılmış varlıkların bir yerden başka bir yere intikal etmesi şeklinde yorumlanamaz, tıpkı Rabbin duymasının yaratılmışların duymasına benzemediği gibi, gelmesi de yaratılmışların gelmesine benzemez derler. Söz konusu gelişi, keyfiyetini bilmediğimiz şanına yakışır bir geliştir, derlerdi. Halef dediğimiz sonraki dönem âlimleri ise tenzih endişesiyle *gelmesini, emrinin gelmesi* şeklinde tevil ederler.

Biz bu gibi meselelerde selefin tuttuğu yolun daha tutarlı olduğuna inanıyoruz. Çünkü Allah'ın gelmesiyle ilgili halefin ileri sürdüğü endişeler Allah'ın görmesi yahut duyması gibi konularda da geçerlidir. Bu sebeple selefin, *"gelmesi vardır ama yaratıkların gelmesi gibi değildir, nasıllığını bilmeyiz, şanına yakışır bir gelmedir"* şeklindeki izahları bizce daha tutarlı bir yorumlama şeklidir.

Cehennem de o gün gözler önüne çıkarılmıştır. İşte o gün inkâr edenler ne yaptıklarını anlayacaklardır ama imtihan dönemi geçmiş olacak, anlamalarının kendilerine bir yararı olmayacaktır. O gün: *"Keşke dünya hayatında iken bugüne hazırlık yapmış; salih amel işlemiş olsaydık"* diyecekler ama bu sözü sadece bir hasret olarak söyleyecekler.

O gün, zengin olması kendisini şımartıp Allah'ın nimetlerine şükretmemiş olan yahut fakir olması kendisini ifsat ettiğinden inkâra sapmış olanlar öyle bir azapla cezalandırılacaklar ki dünya hayatında kimse böyle bir azap görmemiştir. O gün o azaptan kurtuluş yolu da kesinlikle olmayacaktır.

Buna karşın samimiyetle inanmış olan ve inanmakta huzur bulmuş olanlar ise hem Allah'ın kendilerine bahşettiği nimetlerle hoşnut olacaklar hem de amelleriyle Allah'ı hoşnut etmiş ve O'nun rızasını kazanmış olacaklardır. İşte bunlara yüce Allah: **"Gir kullarımın arasına. Cennetime gir!"** diyecektir.

Allah bizi bu kimselerden eylesin.

90.
Beled Sûresi

Mekke'de indirilmiş olup 20 âyettir. Adını ilk âyetinde geçen ve şehir anlamına gelen ***"beled"*** *kelimesinden almaktadır. Kelime ile Mekke şehri kastedilmektedir. Sûrede insanın yaratılışından, ona verilen üstün vasıflardan ve bu vasıfları nasıl kullanıyorsa benzer akıbetle karşılaşacağından söz edilmektedir.*

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

لَٓا اُقْسِمُ بِهٰذَا الْبَلَدِۙ ﴿١﴾ وَاَنْتَ حِلٌّ بِهٰذَا الْبَلَدِۙ ﴿٢﴾ وَوَالِدٍ وَمَا وَلَدَۙ
﴿٣﴾ لَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ ف۪ي كَبَدٍۜ ﴿٤﴾ اَيَحْسَبُ اَنْ لَنْ يَقْدِرَ عَلَيْهِ اَحَدٌۢ
﴿٥﴾ يَقُولُ اَهْلَكْتُ مَالًا لُبَدًاۜ ﴿٦﴾ اَيَحْسَبُ اَنْ لَمْ يَرَهُٓ اَحَدٌۜ ﴿٧﴾
اَلَمْ نَجْعَلْ لَهُ عَيْنَيْنِۙ ﴿٨﴾ وَلِسَانًا وَشَفَتَيْنِۙ ﴿٩﴾ وَهَدَيْنَاهُ النَّجْدَيْنِۚ ﴿١٠﴾
فَلَا اقْتَحَمَ الْعَقَبَةَۘ ﴿١١﴾ وَمَٓا اَدْرٰيكَ مَا الْعَقَبَةُۜ ﴿١٢﴾ فَكُّ رَقَبَةٍۙ ﴿١٣﴾
اَوْ اِطْعَامٌ ف۪ي يَوْمٍ ذ۪ي مَسْغَبَةٍۙ ﴿١٤﴾ يَت۪يمًا ذَا مَقْرَبَةٍۙ ﴿١٥﴾ اَوْ مِسْك۪ينًا
ذَا مَتْرَبَةٍۜ ﴿١٦﴾ ثُمَّ كَانَ مِنَ الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ وَتَوَاصَوْا

بِالْمَرْحَمَةِ ﴿١٧﴾ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ ﴿١٨﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا
بِآيَاتِنَا هُمْ أَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ ﴿١٩﴾ عَلَيْهِمْ نَارٌ مُؤْصَدَةٌ ﴿٢٠﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Hayır. Bu şehre yemin ederim.**
2. **Ki sen bu şehirde yaşamaktasın.**
3. **Baba ve doğan çocuğa da yemin ederim ki.**
4. **Biz insanı meşakkat içinde yarattık.**
5. **Kendisine kimsenin gücünün yetmeyeceğini mi sanıyor?**
6. **"Ben onca mal telef ettim" diyor.**
7. **Kimsenin kendisini görmediğini mi sanıyor?**
8. **Biz ona iki göz vermedik mi?**
9. **Bir dil ve iki dudak?**
10. **Ona iki de yol gösterdik.**
11. **Fakat o, yokuşu aşmaya girişmedi.**
12. **Yokuşu ne olduğunu sana kim bildirdi ki?**
13. **Köleyi boyunduruktan kurtarmaktır o.**
14. **Yahut açlık gününde doyurmaktır.**
15. **Akrabalığı olan yetimi.**
16. **Yahut bir şeyi olmayan yoksulu.**
17. **Sonra iman edenlerden, sabrı tavsiye edenlerden ve merhameti tavsiye edenlerden olmaktır.**
18. **İşte bunlar sağ ehlidir.**
19. **Âyetlerimizi inkâr edenlere gelince onlar uğursuzluk/sol ehlidir.**
20. **Bunların cezaları, kapıları sımsıkı kapatılmış bir ateştir.**

Mekke şehrine yemin edilmesinin sebebi açıktır. Yeryüzünde insanlar için inşa edilmiş ilk mabet buradadır. Hz. İbrahim eşini ve küçük çocuğunu buraya yerleştirdiğinde burası bir çöldü. Bilahare yüce Allah, İbrahim'e Ka'be'yi inşa etmesini ve insanları haccetmek üzere buraya çağırmasını istedi. O za-

mandan beri burası insanların haccetmeleri için bir merkez oldu. Hz. İbrahim de buranın güvenlikli bir yer olması ve insanların gönüllerinin buraya meyletmesi için dua etmişti. Üstelik son Peygamber de burada yaşamaktadır ve son vahiy de burada inmeye başlamıştır.

Baba ve doğan çocukla kimin kastedildiği konusunda farklı görüşler ileri sürülmüş olsa da Âdem ve onun zürriyetinin, yani bütün insanların kastedildiği şeklindeki görüş daha yaygındır. Ardından insanlardan söz edilmesi de bu görüşü destekler mahiyettedir.

Dünya hayatı insana tatlı gelse de insan için meşakkat ve tehlikeler ana karnındayken başlamaktadır. Hiçbir insanın bütün istekleri gerçekleşmez. İnsan daima ölüm vs. gibi tehlikelerle karşı karşıyadır. Sağlığı, maddi imkânları yerinde olur, belki itibarlı bir makamı da vardır ama hiç ummadığı anda bir yakınını kaybeder. Derken diğer sevdikleri onu takip eder. Kendisi için de ölüm her an mukadderdir. Türkçede boşuna *hayat mücadelesi* denilmemiştir. Araplar da *la rahate fiddünya:**dünyada rahat yoktur*** demişlerdir.

İnsan için meşakkatin olduğunun zikredilmesinin nedenlerinden biri de Peygamber ve Müslümanların Mekke'de çekecekleri sıkıntılara da bir işarettir.

İnsan hiçbir an, kendi hayatı hakkında bir garantiye sahip değilken bile kimsenin kendisine güç yetiremeyeceğini zannedebiliyor. Gösteriş için mal harcadım deyip övünebiliyor. Kendi güçlerine güvenen Mekke müşrikleri işkence yaparak Müslümanları alt edebileceklerini ve İslâm nurunu söndürebileceklerini sanıyorlardı. Oysa kısa bir müddet içerisinde Müslümanlara yenilip tarihin karanlıklarına gömüldüler.

Servet biriktirirken onu nereden kazandıklarını ve nereye ne niyetle harcadıklarını Allah'ın görmediğini ve bilmediğini mi sanıyorlar? Onların sırf şöhret için yaptıkları israfın Allah katında bir değer taşıdığını mı zannediyorlar?

Oysa Allah insana çevrede olup bitenleri algılayacak duyular vermiştir. Ona görme duyusu vermiştir. Gördüklerini değerlendirecek akıl vermiştir. Gördüklerini aklıyla değerlendirecek ve diliyle gerçekleri söyleyecekti.

Bir de insana doğru yolu da sapıklığı da vermiş ve duyularınla topladıklarını aklınla değerlendir ve ona göre bu iki yoldan birini seç demiştir. Doğru yolun meşakkatleri vardır. Sarp bir yokuştan çıkmaya benzer. Ödenecek bir bedel vardır ama karşılığında büyük bir mükâfat da mevcuttur. Fakat inkâr eden sarp yokuşa göğüs geremedi. Yokuşu aşıp selamete eremedi. Malını israf ederek gösteriş için boşu boşuna harcadı. Hâlbuki köle azat etseydi, aç olan fakirleri doyursaydı, yetim ve öksüzleri gözetseydi, işte bu sarp yokuştu ama sonunda selamet vardı. Kendini heva ve heveslerinin akıntısına terk etti. Yo-

kuş tırmanmak yerine kendini uçurumdan aşağıya bırakmak kolaydır ama sonu hüsrandır.

"Sonra iman edenlerden, sabrı tavsiye edenlerden ve merhameti tavsiye edenlerden oldu. İşte bunlar sağ ehlidir."

Uçuruma doğru yuvarlanırken iman edenler oldu. Ancak sırf iman etmek yetmiyor. Sabrı tavsiye etmek yani yokuşu tırmanmayı göze almak, merhameti tavsiye etmek yani fakir ve yoksulu gözetmek gerekiyor. Bunların anlam ve değer kazanması için iman şarttır. Ancak yalnız başına iman da yeterli değildir. İmanla birlikte sabrı ve merhameti tavsiye edenler sağ ehlidir. Amel defterleri kendilerine sağ taraftan verilecek ve onlar mutlu olacaklardır.

"Âyetlerimizi inkâr edenlere gelince, onlar uğursuzluk/sol ehlidir. Bunların cezaları kapıları sımsıkı kapatılmış ateştir."

Yukarıda anlatılan yokuşu tırmanmayı göze alamayanlar ve fakirleri gözetmeyenler, işte onlar, uğursuz kimselerdir; amel defterlerini sol taraftan alacaklardır. Bunlar cehenneme atılacak ve cehennemin kapıları sıkı sıkıya kapatılacaktır; oradan kaçmalarına imkân olmayacaktır.

91.
Şems Sûresi

Mekke'de indirilmiş olup 15 âyettir. Adını ilk âyetinde kendisine yemin edilerek sûreye başlanan ve güneş anlamına gelen **"eş-şems"** *kelimesinden almaktadır. Sûrenin ana konusu kulluktur.*

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ
وَالشَّمْسِ وَضُحٰيهَا ﴿١﴾ وَالْقَمَرِ اِذَا تَلٰيهَا ﴿٢﴾ وَالنَّهَارِ اِذَا جَلّٰيهَا ﴿٣﴾
وَالَّيْلِ اِذَا يَغْشٰيهَا ﴿٤﴾ وَالسَّمَٓاءِ وَمَا بَنٰيهَا ﴿٥﴾ وَالْاَرْضِ وَمَا طَحٰيهَا
﴿٦﴾ وَنَفْسٍ وَمَا سَوّٰيهَا ﴿٧﴾ فَاَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوٰيهَا ﴿٨﴾
قَدْ اَفْلَحَ مَنْ زَكّٰيهَا ﴿٩﴾ وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسّٰيهَا ﴿١٠﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Andolsun güneşe ve onun parıltısına,**
2. **Onu izlediğinde aya,**
3. **Onu açığa çıkardığında gündüze,**
4. **Onu bürüdüğünde geceye,**
5. **Göğe ve onu bina edene,**
6. **Yere ve onu yayıp döşeyene,**

7. Nefse ve onu düzenleyene,

8. Sonra da ona kötülük ve iyiliği ilham edene,

9. Onu arındıran şüphesiz kurtuluşa ermiştir.

10. Onu kirleten ise kaybetmiştir.

Gerek bu sûrede gerek bundan önceki ve sonraki sûrelerde yaygın bir şekilde evrendeki birtakım varlıklara ve tabiat kanunlarına yemin edilmesi, onları var edenin kudretine, bunların insanlar için yararlarına ve bu yeminlerden sonra anlatılan hususların önemine dikkat çekmek içindir. Allah bütün bunları insanın yararına yaratmıştır. Böylece insan, hem bu varlıklar üzerinde düşünerek Allah'ın o yüce kudretini anlasın hem de O'na şükretsin. İnsana yakışan, bunları yaratana kulluk etmesidir.

İlk âyette göründüğü veya görünmediği vakitlerde olsun güneşe ve onun ışığına yemin edilmektedir. Güneşin canlılar için önemi herkes tarafından bilinmektedir. Güneş olmasa gerek bu âyetlerin ilk muhatabı olan Peygamberin, gerek bu âyetleri okuyan herkesin ve diğer canlıların hayatlarını devam ettirmeleri asla mümkün değildir. Bu anlamda ışığının önemi de ortadadır. Onun batıp görünmediği gece vakti de canlıların hayatlarını sağlıklı bir şekilde devam ettirmeleri için önemlidir. Çünkü bu vakitte canlıların pek çoğu dinlenirken bir kısmı için geçim vaktidir.

İkinci âyette yine güneş merkeze alınmış, onu takip eden aya yemin edilmiştir. Ayın güneşi takip etmesi yani onun ardından gelmesi, ancak dolunay şeklinde olduğu günlerdedir. Dolunay geceleri yarı aydınlık olur ki eğer Allah dileseydi bütün geceleri yarı aydınlık kılardı. Ama sair gecelerin karanlık olmalarını dilemiştir. Böylece ay, insanların vakitleri belirlemeleri için bir araç olmuştur. Oruç ve hac gibi önemli ibadetler ayın hareketlerine göre ayarlanmıştır.

Üçüncü âyette de güneş merkeze alınmış ve gündüz vaktinin güneşi tam olarak ortaya çıkardığını anlatmaktadır.

Böylece ilk üç âyette ışık ve ısının insan hayatı için ne denli önemli olduğuna dikkat çekilmektedir.

Ardından geceye yemin edilmektedir ki böylece vakitlerin tamamına yemin edilmiş olmakta, zamanın insan için ne denli önemli olduğuna dikkat çekilmektedir. Gecenin baştanbaşa karanlık oluşu sayılı gecelerdedir.

Vakitlerdeki bu değişim insan hayatı ve yerküre gezegeni için büyük önem arz etmektedir. Bütün bu oluşumlar yüce bir kudretin varlığının delilleridir.

Güneş ve güneşin hareketleri nedeniyle oluşan vakitlere yemin edildikten sonra göğe ve onu bina edene yemin edilmektedir. Gök, insanın yukarısında bulunan her şeye; varlıklara, yörüngelerine vs.ye verilen bir isimdir. Onu bina edene yemin edilmesi, oluşumundaki mükemmelliğe ve bu mükemmelliği meydana getiren kudrete dikkat çekmek içindir. Milyonlarca yıldız, gezegen ve galaksileriyle gök; söz konusu varlıkların her birinin bir ölçü içerisinde düzenlenmesi, varlıkları arasındaki çekim gücü ile birbirlerine bağlantıları muazzam bir kudrete delalet etmektedir. Her bir varlık, gök kubbeyi oluşturan bir tuğla mesabesindedir.

Henüz ışığı yerküreye ulaşmayan yıldızların varlığını düşündüğümüzde göğün genişliği ve bu genişlikteki her bir tuğlanın diğerleriyle uyum içerisinde oluşu üzerinde düşünen kişinin Allah'ın bilgi, kudret ve planlaması karşısında hayrete düşmemesi ve bunların sahibi olan Allah'a teslim olmaması mümkün değildir.

Göğü bu mükemmeliyette yaratan Allah, yeryüzünü üzerinde yaşamaya elverişli halde yaydı. Kur'ân'ın muhatabı olan insan yeryüzünde yaşadığından yerküre gezegenine ayrı bir önem verilmesi ve ona yemin edilmesi doğaldır.

Yüce Allah ışığın kaynağı olan güneşe ve onun ışığına, karanlığa, göğe ve içindeki gezegenlere, insanın üzerinde yaşadığı yerküreye yemin ettikten sonra Kur'ân'ın asıl muhatabı olan insan kişiliğine yemin etmektedir: Allah insanı yaratmış ve onu düzenleyip yaratılış amacına uygun olarak ona birtakım güçler vermiştir. İnsan kendisine verilen bu güçler sayesinde hidayet ve dalâleti; doğru ve yanlışı, hak ve batılı birbirinden ayırt edebilmektedir. İşte bu sebeple insana yemin edildikten sonra insana kötülük ve iyiliğin ilham edildiği belirtilmektedir. Çünkü insanın yaratılış amacı imtihandır. Kendisine verilen güçleri kullanıp kendisini arındıran kişi kurtuluşa erecek, bunları yerinde kullanmayıp kirleten kişi ise büyük bir hüsrana uğrayacaktır.

كَذَّبَتْ ثَمُودُ
بِطَغْوٰيهَا ﴿١١﴾ اِذِ انْبَعَثَ اَشْقٰيهَا ﴿١٢﴾ فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللّٰهِ
نَاقَةَ اللّٰهِ وَسُقْيٰيهَا ﴿١٣﴾ فَكَذَّبُوهُ فَعَقَرُوهَا فَدَمْدَمَ عَلَيْهِمْ
رَبُّهُمْ بِذَنْبِهِمْ فَسَوّٰيهَا ﴿١٤﴾ وَلَا يَخَافُ عُقْبٰيهَا ﴿١٥﴾

11. Semûd, azgınlığı nedeniyle yalanladı.

12. O en azgınları öne fırladığında,

13. Allah'ın elçisi onlara dedi: "Aman ha, Allah'ın devesine ve onun su hakkına özen gösterin!"

14. Ama onlar onu yalanlayıp deveyi öldürdüler. İşledikleri suç sebebiyle Rableri onlara büyük bir felaket göndererek orayı dümdüz etti.

15. Yaptığının sonuçlarından korkacak değildi ya.

Yukarıda kendilerini kirletenlerin büyük bir hüsrana uğrayacaklarından söz edilmişti. İşte burada buna dair geçmiş kavimlerden Semûd kavmi örnek verilmektedir. Semûd kavmi azgınlıkları nedeniyle peygamberlerini yalanlamışlardı. Peygamberleri, kendilerinin isteği sonucunda mucize olarak verilmiş olan deveye ve onun su hakkına riayet etmelerini istemişti. Ama onlar hem peygamberlerini yalanladılar hem de o deveyi öldürdüler. Bunun üzerine Allah o kavmi helak etti.

Söz konusu kıssanın anlatılmasıyla bir yandan Peygamberimiz teselli edilerek yalanlanan peygamberin sadece kendisi olmadığı, önceki peygamberlerin de kavimleri tarafından yalanlandıkları haber verilmektedir. Diğer yandan kendisini yalanlamakta olan kavmine: "*Sizden önceki kavimler peygamberlerini yalanlamaları nedeniyle helak edildiler. Vakit varken bu tavırlarınızdan vazgeçin, öncekilerin durumuna düşmeyin*" denilmektedir.

Leyl Sûresi

Mekke'de indirilmiş olup 21 âyettir. Adını ilk âyetinde geçen ve gece anlamına gelen **"el-leyl"** *kelimesinden almaktadır.*

Sûrenin ana konusu insanın ameli ve ahiretteki karşılığıdır.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

وَالَّيْلِ اِذَا يَغْشٰىۙ ﴿١﴾ وَالنَّهَارِ اِذَا تَجَلّٰىۙ ﴿٢﴾ وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ وَالْاُنْثٰىۙ ﴿٣﴾

اِنَّ سَعْيَكُمْ لَشَتّٰىۜ ﴿٤﴾ فَاَمَّا مَنْ اَعْطٰى وَاتَّقٰىۙ ﴿٥﴾ وَصَدَّقَ بِالْحُسْنٰىۙ ﴿٦﴾

فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرٰىۜ ﴿٧﴾ وَاَمَّا مَنْ بَخِلَ وَاسْتَغْنٰىۙ ﴿٨﴾ وَكَذَّبَ بِالْحُسْنٰىۙ

﴿٩﴾ فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْعُسْرٰىۜ ﴿١٠﴾ وَمَا يُغْن۪ي عَنْهُ مَالُهُٓ اِذَا تَرَدّٰىۜ ﴿١١﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Andolsun bürüdüğü zaman geceye,**
2. **Açtığı zaman gündüze,**
3. **Erkeği ve dişiyi yaratana,**
4. **Şüphesiz sizin çabalarınız çeşit çeşittir.**
5. **Artık kim Allah yolunda malını harcar ve kendini Allah'ın azabına karşı koruma altına alırsa,**

6. Ve en güzel olanı doğrularsa,

7. Biz de onu en kolay olana muvaffak kılarız.

8. Cimrilik yapıp kendini müstağni sayan,

9. Ve en güzel olanı yalanlayana gelince,

10. Biz de onu en zora yöneltiriz.

11. Helak edildiğinde malı da ona bir yarar sağlamayacaktır.

Sûreye başlarken üç şeye yemin edilmektedir: Geceye, gündüze ve erkekle dişiyi yaratana yani Allah'a. Gece ile gündüz birbirlerinin tamamen zıttı olan iki vakittir. Gece karanlığın çöktüğü, insanların sessizliğe bürünüp uykuya daldıkları vakittir. Gündüz ise her tarafın aydınlandığı ve insanların harekete geçip çalıştıkları bir vakittir. Erkek ve dişi de aslında aynı yerde ve aynı maddeden yaratılmalarına rağmen birbirlerinin zıttı olan varlıklardır. En azından gece ile gündüz birbirlerinden farklı vakitler, erkek ve dişi ise birbirlerinden farklı cinslerdir. İnsanların amelleri de gece ile gündüz gibi, erkekle dişi gibi birbirinden farklıdır. Kiminin ameli tamamen karanlık, kiminin ameli ise tamamen aydınlıktır.

Vakitleri, canlıları ve insanların amellerini bu denli birbirinden farklı kılan yüce Allah'ın böyle bir güce sahip olduğuna dikkat çekilmektedir.

İnsanların amellerinin farklı farklı olduklarına dikkat çekildikten sonra bu farklılığın açılımı yapılmaktadır:

Malını Allah yolunda harcamak ve Allah'ın diğer emirlerine uymak ve yasaklarından sakınmak suretiyle kendisini Allah'ın azabına karşı koruma altına almış olan, iyiliğin kötülükten üstün olduğunu kabullenerek Allah yolunda infak etmeyi ve iyilikleri işlemeyi hem söz hem de amelleriyle doğrulayan kimseyi Allah kolaya hidayet ettirir.

"Güzel olanı doğrulamak" sadece dil ile onu söylemek, mesela fakirlere yardım etmenin iyi olduğunu söylemek değildir, fiilen de bunu yerine getirmektir. Peygamberin hak ve doğru şeyler getirdiğini söyleyip davranışlarını buna göre düzenlemeyen kişi, kendi söylediğini kendi fiilleriyle yalanmaktadır. Bu sebeple *doğrulama* söz ve onu destekleyen fiil ile birlikte olmalıdır.

"Kolay olan", insanın da yaratılışına uygun düşen Peygamberin getirdikleridir. Kolaylaştırma iki şekilde söz konusu olur: Peygamberin getirdiği yükümlülükler insan fıtratına uygun şeyler olduklarından yerine getirilmesi kolay şeylerdir. Ancak kalben onları tasdik etmek, onları daha da kolay hale getirir. Örneğin muhtaç birine mali yardımda bulunmak aslında insan fıtratın-

da var olan sevgi, acıma ve paylaşma duygularına uygun bir davranıştır ve yapılabilir bir şeydir. Ama kişi, bu duyguların yanı sıra bundan dolayı ahirette büyük mükâfatlara nail olacağına kalben iman etmişse yardım etmesi daha da kolaylaşır ve bundan mutluluk duyar.

Kolaylaştırmanın ikinci şekli ise şöyledir: Söz ve davranışlarında samimi olan, insanlar için iyilik isteyen ve davranışlarıyla bunu kanıtlayan kişi, Müslüman olmayan kişiler tarafından bile saygı görür. Kendisine saygı gösterilmesi ve sözüne inanılması kişinin hayatını kolaylaştıran hususlardandır. Ayrıca Allah da böyle kimselerin yardımına koşar.

Buna karşın cimrilik yapıp kendini müstağni sayan ve güzel şeyleri yalanlayana gelince Allah onu sıkıntıya sokar, öldüğünde de malı ona hiçbir yarar sağlamayacaktır.

Din dilinde *cimri,* malını Allah yolunda harcamayan kimsedir. Bir kimse şehvetlerini tatmin için yahut gösteriş olsun diye malını saçıp savurabilir. Böyle biri halk nazarında cömert kabul edilse de din açısından o cimri biridir. Böyle kimseler, bir gün gelip kendilerinin de başkalarına muhtaç duruma düşeceklerini düşünmezler. İşte bu sebeple kendilerini müstağni sayarlar. Allah yolunda yapacakları harcamaların Allah tarafından karşılığının verileceğine inanmazlar. İşte bunlar günü gelip cezalandırılacaklarında mallarının onlara hiçbir faydası olmayacaktır. Malın kişiye fayda vermesi ancak ondan Allah yolunda infak etmesiyle mümkün olur. Böyle biri için mal hayırlara vesile olur.

إِنَّ عَلَيْنَا

لَلْهُدٰى ﴿١٢﴾ وَاِنَّ لَنَا لَلْاٰخِرَةَ وَالْاُو۫لٰى ﴿١٣﴾ فَاَنْذَرْتُكُمْ نَارًا تَلَظّٰى ﴿١٤﴾

لَا يَصْلٰيهَٓا اِلَّا الْاَشْقٰىۙ ﴿١٥﴾ اَلَّذ۪ي كَذَّبَ وَتَوَلّٰىۜ ﴿١٦﴾ وَسَيُجَنَّبُهَا

الْاَتْقٰىۙ ﴿١٧﴾ اَلَّذ۪ي يُؤْت۪ي مَالَهُ يَتَزَكّٰىۚ ﴿١٨﴾ وَمَا لِاَحَدٍ عِنْدَهُ مِنْ نِعْمَةٍ

تُجْزٰىۙ ﴿١٩﴾ اِلَّا ابْتِغَٓاءَ وَجْهِ رَبِّهِ الْاَعْلٰىۚ ﴿٢٠﴾ وَلَسَوْفَ يَرْضٰى ﴿٢١﴾

12. Şüphesiz ki doğru yolu göstermek bize aittir.

13. Ve hiç şüphesiz ki ahiret de dünya da bize aittir.

14. Ben sizi alev saçan bir ateş konusunda uyardım.

15. Ona ancak isyankâr olan girer.

16. Yalanlayan ve yüz çeviren.

17. Takva sahibi olan ise ondan uzak tutulacaktır.

18. Malını verip arınan.

19. Öyle ki ondan, hiç kimseye, karşılığı beklendiği için bir nimet verilmiş değildir.

20. Sadece ve sadece Allah'ın hoşnutluğu beklenerek (verilmiştir).

21. Kesinlikle o da hoşnut kalacaktır.

İyilere yolu kolaylaştıracağını ve kötülük yapanın hüsrana uğrayıp yolun kendisi için zorlaştıracağını ifade ettikten sonra bunun gerekçesi anlatılmaktadır:

Biz, doğru yolu insana gösterdik; ona iyilikle kötülüğü birbirinden ayırma yeteneği verdik. Bununla yetinmedik, söz ve davranışlarında onlara örnek olacak hakkı tebliğ eden peygamberler gönderdik. Doğru yolu göstermek bize ait ama onu seçmek veya batıl yollara sapıp onları seçmek insanın kendisine aittir. O halde doğru yolu seçen kendisi için seçmiş olur, batıl yolları seçen de kendi aleyhine kendisi seçmiştir. Biz dünyanın da sahip ve hâkimiyiz, ahiretin de. Hak yolu isteyip seçene hakkı, batıl yolu isteyip seçene batıl yolu veririz. Şunu veya bunu seçmesi bize ne fayda ne de zarar verir. Fayda ve zarar insanın kendisine aittir.

Biz yakıcı ateşi yarattık ama peygamberlerimiz vasıtasıyla insanları ateş konusunda uyardık. Hem sadece ve sadece hakkı yalanlayan, söz ve davranışlarıyla hem kendisine hem de insanlara zarar vereni o ateşte cezalandıracağız. Kendine ve insanlara yararlı işler yapan, hakkı kabul edip ona göre davrananları, malını muhtaçlara infak edenleri, yaptıkları iyilikleri sırf benim hoşnutluğumu kazanmak için yapanları ise mükâfatlandıracağız. Hem öyle bir mükâfatla mükâfatlandıracağız ki onlar da bundan hoşnut olacaklar.

93.
Duhâ Sûresi

*Mekke'de indirilmiş olup 11 ayettir. Adını **kuşluk vakti** anlamına gelen ilk kelimeden almıştır.*

Ana konusu Allah'ın, Peygamberini himaye edip korumasıdır.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

وَالضُّحٰىۙ ﴿١﴾ وَالَّيْلِ اِذَا سَجٰىۙ ﴿٢﴾ مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلٰىۜ ﴿٣﴾
وَلَلْاٰخِرَةُ خَيْرٌ لَكَ مِنَ الْاُو۫لٰىۜ ﴿٤﴾ وَلَسَوْفَ يُعْط۪يكَ رَبُّكَ فَتَرْضٰىۜ
﴿٥﴾ اَلَمْ يَجِدْكَ يَت۪يمًا فَاٰوٰىۖ ﴿٦﴾ وَوَجَدَكَ ضَٓالًّا فَهَدٰىۖ ﴿٧﴾
وَوَجَدَكَ عَٓائِلًا فَاَغْنٰىۜ ﴿٨﴾ فَاَمَّا الْيَت۪يمَ فَلَا تَقْهَرْۜ ﴿٩﴾ وَاَمَّا
السَّٓائِلَ فَلَا تَنْهَرْۜ ﴿١٠﴾ وَاَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ ﴿١١﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Andolsun kuşluk vaktine,**
2. **Dindiği zaman geceye,**
3. **Rabbin ne seni terk etmiştir ne de sana darılmıştır.**

cak yine müfessirlerin önemli bir kısmının dile getirdikleri yoksul olan Peygamberin zengin biri olan Hz. Hatice ile evlenmesinin kastedildiğini söylerler ki bizce de âyette kastedilen budur. Kuşkusuz peygamberin servete kavuşması, sadece Kureyş'in zenginlerinden olan Hatice ile evlenmesinden kaynaklanmıyordu. Önce Hatice'nin ticaret işine ortak olmuş, ardından onunla evlenerek servetin yönetimini kendisi üstlenmiş ve başarılı yönetimi sayesinde servetini daha da arttırmıştır.

Peygambere yetim ve öksüz büyüdüğü hatırlatıldıktan sonra yetimi horlamaması emredilmektedir: **"O halde sakın yetimi horlamayasın."** Sen de yetim büyüdün, Allah sana lütfetti de seni koruyanlar oldu, nihayet zengin oldun. Öyle fakir ve muhtaç durumdaydın ki dedenin ve amcanın yardımları sayesinde karnını doyuruyordun. O muhtaç durumda olan **"dilenciyi de sakın azarlama."** Rabbinin sana verdiği nimetleri hatırla ve anlat.

94.
Inşirâh Sûresi

Mekke'de indirilmiş olup 8 ayettir. Adını ilk ayetinde geçen açtık, yardık, gönül ferahlığı verdik, sevindirdik anlamlarına gelen ***"neşrah"*** *kelimesinden almaktadır.*

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ
اَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَۙ ﴿١﴾ وَوَضَعْنَا عَنْكَ وِزْرَكَۙ ﴿٢﴾ اَلَّذ۪ٓي
اَنْقَضَ ظَهْرَكَۙ ﴿٣﴾ وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَۜ ﴿٤﴾ فَاِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًاۙ ﴿٥﴾ اِنَّ
مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًاۜ ﴿٦﴾ فَاِذَا فَرَغْتَ فَانْصَبْۙ ﴿٧﴾ وَاِلٰى رَبِّكَ فَارْغَبْ ﴿٨﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Senin göğsünü açmadık mı?**
2. **Üstünden yükünü indirip atmadık mı?**
3. **O yük ki belini çökertmişti.**
4. **Senin şanını yüceltmedik mi?**
5. **Şüphesiz tüm zorluklarda bir kolaylık vardır.**
6. **Gerçekten de zorluklarda bir kolaylık vardır.**
7. **O halde bir işi bitirir bitirmez diğerine giriş.**
8. **Ve yalnızca Rabbine yönel.**

Önceki sûrede Peygamberin peygamberlik öncesinde ne yapacağını bilmez bir şaşkınlık içerisinde olduğu belirtilmişti. Peygamberlik öncesinde, kavminin inançlarından ahlâk ve davranışlarından memnun değildi. Toplumunda bazı kimselerin bağlı olduğu *"haniflik"* de gönlünü yeterince mutmain etmiyordu. Böyle bir zihin karışıklığı yaşıyordu. Allah'ın göğsünü açması, içinde bulunduğu bu mutsuz ve şaşkın durumdan kurtularak kendisine gelen vahiy sayesinde bir çıkış yolu bulmasıdır. Kalbin açılması/inşirâhı bir inanca, bir düşünceye yatkınlık duyarak mutmain olması ve ferahlamasıdır. Nitekim En'âm sûresinde: *"Allah kimi hidayete erdirmeyi dilerse onun göğsünü İslam'a açar"* (En'âm 6/125) denilmektedir. Zümer sûresinde de: *"Allah'ın göğsünü İslam'a açtığı kimse Rabbinden bir aydınlık üzere olmaz mı?"* (Zümer 39/22) buyrulmaktadır.

İkinci âyette sözü edilen *yükünün indirilip atılması*, içinde bulunduğu mutsuz ve şaşkın durumdan kurtarılmasıdır. Çok istediği halde ne yapacağını bilememenin insan üzerindeki ağırlığını ancak yaşayan bilir. Bu öyle ağır bir yüktür ki altında ezilmemek için insan büyük bir mücadele verir. Gelen vahiyle Peygamber böyle bir yükten kurtulmuştu.

Bir yetim olarak büyüyen Peygamber, kendisine peygamberlik geldikten sonra büyük bir şana kavuşmuş, peygamberlikle taltif edilmiştir. Böylece Peygamber, pek çok milleti cehalet karanlıklarından kurtarıp aydınlığa kavuşturmuştur.

Belirtelim ki *Inşirâh* sûresi, kendisinden önceki *Duhâ* sûresinden hemen sonra indirilmiştir. Orada vahyin bir müddet için kesilmesinin Peygamberi son derece üzdüğüne dikkat çekilmişti. İşte karşısına dikilen bu engellerden dolayı İslam'ın insanlara tebliğ edilmesi, elbette kolay bir şey değildir. Birtakım zorluklar ve sıkıntılar olacaktır. Ama bu zorluklar aşılacak ve onları kolaylıklar takip edecektir. O halde her çabanın ve zorluğun ardından bir kolaylık vardır.

O halde ey Peygamber, yılmadan yoluna devam et. Bir işi bitirdiğinde yeter deme, Allah yolunda yeni bir işe koyul, onu da aşarsın. Sen sadece Rabbine yönel, O'ndan yardım dile. O, sana yardım edecektir.

95.
Tîn Sûresi

Mekke'de indirilmiş olup 8 âyettir. Adını ilk âyette geçen ve ***incir*** *anlamına gelen* ***"et-tîn"*** *kelimesinden almaktadır. Sûrenin ana konusu insanın yaptığı amellerin ahirette karşılığını görmesinin gerekli olduğudur.*

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

وَالتِّينِ وَالزَّيْتُونِ ﴿١﴾ وَطُورِ سِينِينَ ﴿٢﴾ وَهٰذَا الْبَلَدِ الْاَمِينِ ﴿٣﴾ لَقَدْ
خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ فِي اَحْسَنِ تَقْوِيمٍ ﴿٤﴾ ثُمَّ رَدَدْنَاهُ اَسْفَلَ سَافِلِينَ ﴿٥﴾
اِلَّا الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ اَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ﴿٦﴾
فَمَا يُكَذِّبُكَ بَعْدُ بِالدِّينِ ﴿٧﴾ اَلَيْسَ اللّٰهُ بِاَحْكَمِ الْحَاكِمِينَ ﴿٨﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Andolsun incire ve zeytine,**
2. **Sina dağına.**
3. **Ve şu güvenlikli beldeye.**
4. **Kesinlikle biz insanı en güzel biçimde yarattık.**

5. Sonra da onu aşağıların aşağısına düşürdük.

6. İman edip salih amel işleyenler hariç. Onlar için kesintisiz bir mükâfat vardır.

7. Bütün bunlardan sonra hesap gününü yalanlamana sebep nedir?

8. Allah, en kudretli hükümdar değil midir?

Müfessirlerin çoğu incir/tîn ve zeytinle bildiğimiz incir ve zeytinin kastedildiğini söylemekle birlikte diğer müfessirler birbirlerinden farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Problem, iki gıda olan incir ve zeytine yemin edildikten sonra Hz. Musa'yla konuştuğu Sina dağına ve güvenlikli belde olan Mekke'ye yemin edilmesidir. Bu iki gıda ile vahyin indirildiği iki yer arasında ne ilişki var ki bir arada zikredilmişlerdir? Belki incir ve zeytinin, insanlık için yararlarından söz edilerek inen vahiylerin de insanlar için yararları bulunduğundan bir arada zikredildikleri söylenebilir. Hatta incir ve zeytinin diğer gıdalara nazaran faklılıklarına dair birtakım şeyler söylemek de mümkündür. Nitekim bazı müfessirler incir ve zeytinin diğer gıdalardan farklılıklarına dair pek çok şey söylemişlerdir.

Kelimelerin hakiki manaları dururken güçlü bir delile dayanmaksızın başka manalara yönelmenin doğru olmadığı da kabul edilmesi gereken makul bir tavırdır. Bununla birlikte bazı bölgeleri orada yetişen bitkilerle isimlendirmek Arapların adetlerindendi. Arapların bildiği bölgeler arasında incir ve zeytin Şam ve Filistin bölgelerinde yetişmektedir. Hıristiyanlığın bu bölgelerden dünyaya yayıldığı da düşünülürse bu meyvelere yemin edilmesi ister istemez bu dini akla getirmektedir. O halde Sina dağına yemin Hz. Musa'ya gelen vahyi, güvenlikli beldeye yemin de Hz. Peygambere gelen vahyi, incir ve zeytine yemin Hz. İsa'ya gelen vahyi ve bu vahiylerin geldiği bölgeleri akla getirmektedir.

İşte bu bölgelere yemin edildikten sonra *"insanın en güzel biçimde yaratıldığı"* beyan edilmektedir. Çünkü söz konusu bölgelerde gelen vahyin muhatabı insandır. Vahye göre hayatını devam ettiren insan *"en güzel biçimde yaratılmışlığını"* devam ettirmektedir. Değilse, aşağıların aşağısına bir seviyeye düşmektedir. Salih amel işleyenler *"en güzel biçimde olmayı"* devam ettirirler ve onlar için kesintiye uğraması söz konusu olmayan bir mükâfat vardır.

Bütün bunlardan sonra hesap gününü yalanlamana sebep nedir?

Söz konusu vahiylere muhatap olan Yahudiler, Hıristiyanlar ve Müslümanlar ahirette hesaba çekilmeyi kabul ederken siz ey müşrikler, size ne olu-

yor da hesap gününü inkâr ediyorsunuz? Bu konuda elinizde bir deliliniz mi var? En güzel biçimde yaratılmışken aşağıların aşağısına düşebilen; vahşi hayvanlardan bile daha canavarlaşmış hale gelen insanlar sorgulanmasın mı? Bütün hayatını insanlığın yararına ve güzel ahlâk üzere geçirmiş olan insanla insanlara zarar veren, ahlâk ve kural tanımayan insan bir mi tutulsun? Elbette Allah iyi kimseleri mükâfatlandıracak ve kötü olanları cezalandıracaktır: **“Allah, en kudretli hükümdar değil midir?”**

96.
Alak Sûresi

Mekke'de indirilmiş olup 19 âyettir. Sûre adını, ikinci âyetinde geçen ***"alak"*** *kelimesinden almaktadır. İlk beş âyeti Kur'ân'dan indirilen ilk âyetler olarak kabul edilir. Bu âyetlerin indirilişinden sonra bir süre vahiy kesilir ve ardından Müddessir sûresi indirilir.*

Sûrede insanın yaratılışı, nankörlüğü ve bundan dolayı alacağı cezadan söz edilir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

اِقْرَاْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذ۪ي خَلَقَۚ ﴿١﴾ خَلَقَ الْاِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍۚ ﴿٢﴾ اِقْرَاْ

وَرَبُّكَ الْاَكْرَمُۙ ﴿٣﴾ اَلَّذ۪ي عَلَّمَ بِالْقَلَمِۙ ﴿٤﴾ عَلَّمَ الْاِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ ﴿٥﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Yaratan Rabbinin adıyla oku!**
2. **O, İnsanı asılı duran bir parçadan** (embriyo'dan) **yarattı.**
3. **Oku! Rabbin en büyük kerem sahibidir.**
4. **Ki O, kalemle yazmayı öğretti.**
5. **İnsana bilmediklerini öğretti.**

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Kur'ân'dan indirilen ilk âyetlerin bu beş âyet olduğu kabul edilir. Buhari'nin Hz. Aişe'den naklettiğine göre Peygamber kendisine gelen ilk vahyi şöyle anlatmıştır:

"Ben Hira'da ibadet etmekle meşgul iken Melek bana geldi ve: 'Oku' dedi. 'Ben okuma bilmem' dedim. Melek, beni aldı, takatim kesilinceye kadar sıktı ve bıraktı: 'Oku!' dedi. 'Ben okuma bilmem.' dedim. Melek beni ikinci defa aldı ve takatim kesilinceye kadar sıktı, sonra bıraktı: 'Oku!' dedi. 'Ben yine, okuma bilmem.' dedim ve üçüncü defa aldı, takatim kesilinceye kadar sıktı ve bıraktı. Ardından da: 'Yaratan Rabb'inin adıyla oku! O, insanı asılı durandan (embriyo'dan) yarattı.' âyetlerini okudu ve ben bunları öğrenmiş olarak Melek benden uzaklaştı." (Buhari, *Bedu'l-Vahy*, 1).

Vahiy kendisine geldiği sırada Peygamberin okuma-yazma bilmediğini biliyoruz. Nitekim rivayetten de bu durum anlaşılmaktadır. O halde melek Peygambere ne diye *"oku"* dedi. Meleğin elinde yazılı bir metin vardı da eline alır almaz okur-yazar mı olacaktı? Allah elbette buna kadirdir. Lakin Peygamber niçin *"okuma bilmem"* dedi?

Geriye iki ihtimal kalmaktadır:

İlki, meleğin dediğini tekrar ederek okumasıdır. Rivayette anlatılanlara bakılırsa bu ihtimal güç kazanmaktadır. Çünkü Melek Peygamberi üçüncü kez alıp sıktıktan sonra *"oku"* emrinin devamını tamamlamış ve Peygamber de meleğin getirdiklerini bellemiştir. Buna göre *"oku"* derken Kur'ân'ı okuması emredilmektedir. Ancak birinin söylediklerini tekrar etmeye *"okumak"* denir mi? Belki tekrar edilenin *"okunan"* anlamına gelen *"Kur'ân"* olması böyle bir kullanımı tecviz edebilir.

İkinci ihtimal ise *oku* emri ile bir metnin okunması değil, Peygamberden artık Allah'ın adıyla çevresinde olup bitenleri titiz bir şekilde değerlendirmesi ve bundan anlam çıkarması anlamındaki okumadır. Artık Peygamber karşılaştığı olayları Allah'ın adıyla değerlendirecek ve böylece hayata bakışı değişecektir.

Melek *"oku"* der demez Peygamberin *"ben okuma bilmem"* demesine gelince, geçirdiği heyecan ve şoktan kaynaklanan bir durum olmalıdır. Nitekim olaydan sonra evine geldiğinde de hala geçirdiği şok sebebiyle titremesi devam etmiş, titremesini durduramayıp *"beni örtün"* demiştir.

*"Yaratan Rabbin adıyla oku"*mak, karşılaşılan her varlığın Allah tarafından yaratıldığının bilincinde olmak ve o gözle onu değerlendirip ibret almaktır.

Allah insanı anasının rahim cidarına asılı duran küçücük bir parçadan ya-

ratmış ve hiçbir şeye gücü yetmeyen asalak bir varlık iken Rabbin keremi sayesinde kalemle yazmayı öğrenmiş, bilgisine bilgi katarak çevresine hükmetmeye başlamıştır.

كَلَّا إِنَّ الْإِنْسَانَ لَيَطْغٰى ﴿٦﴾ أَنْ رَاٰهُ اسْتَغْنٰى ﴿٧﴾ إِنَّ إِلٰى رَبِّكَ الرُّجْعٰى
﴿٨﴾ أَرَأَيْتَ الَّذ۪ي يَنْهٰى ﴿٩﴾ عَبْدًا إِذَا صَلّٰى ﴿١٠﴾ أَرَأَيْتَ إِنْ كَانَ
عَلَى الْهُدٰى ﴿١١﴾ أَوْ أَمَرَ بِالتَّقْوٰى ﴿١٢﴾ أَرَأَيْتَ إِنْ كَذَّبَ وَتَوَلّٰى ﴿١٣﴾
أَلَمْ يَعْلَمْ بِأَنَّ اللّٰهَ يَرٰى ﴿١٤﴾ كَلَّا لَئِنْ لَمْ يَنْتَهِ لَنَسْفَعًا بِالنَّاصِيَةِ
﴿١٥﴾ نَاصِيَةٍ كَاذِبَةٍ خَاطِئَةٍ ﴿١٦﴾ فَلْيَدْعُ نَادِيَهُ ﴿١٧﴾ سَنَدْعُ
الزَّبَانِيَةَ ﴿١٨﴾ كَلَّا لَا تُطِعْهُ وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ ﴿١٩﴾

6. **Gerçek şu ki insan azar;**
7. **Kendini müstağni gördüğü zaman...**
8. **Kuşkusuz dönüş Rabbinedir.**
9. **Gördün mü şu yasaklayanı?**
10. **Namaz kıldığı zaman bir kulu.**
11. **Gördün mü? Ya o kul hidayet üzere ise,**
12. **Yahut takvayı emrediyorsa!**
13. **Gördün mü? Yalanlayıp yüz çevirseydi** (daha mı iyi olurdu)**?**
14. **O, Allah'ın gördüğünü bilmiyor mu?**
15. **Gerçek şu ki, yaptığına son vermezse onu alnındaki perçeminden yakalarız!**
16. **Bir alın ki; yalancı, günahkâr...**
17. **Hadi, çağırsın o zaman dostlarını!**
18. **Biz de Zebanileri çağırırız.**
19. **Hayır, sakın ona uyma;** (Rabbine) **secde et ve yaklaş.**

Önceki âyetlerin Kur'ân'dan ilk indirilen âyetler olarak kabul edildiklerine yukarıda dikkat çekmiştik. Bu âyetler ise tahminen üç yıl sonra indirilmişlerdir. Takınılan kimi tavırlardan söz etmeleri de sonradan indirildiklerini göstermektedir.

10. âyette sözü edilen namaz kılanla Peygamber kastedilmekte, kendini müstağni görüp azanın kim olduğuna dair de nakiller bulunmaktadır. Yüce Allah'ın isimleri kapalı tutması, âyetlerin genellik ifade etmesi içindir. Kıldığı namazdan dolayı engellenen ve kendini müstağni görüp azan nice insan vardır. O halde âyetler bunların tamamını kastetmektedir.

Basit bir embriyodan yaratılan insan, Allah'ın keremi ile doğup büyümekte eline imkân geçti mi de azabilmektedir. Allah'ın lütuf ve keremiyle bunlara sahip olmuştur fakat Allah'a kulluk görevini yapıp namaz kılanı engellemektedir. Ama dönüş Rabbinedir. Herkes yaptığının hesabını verecektir.

Bir kimsenin Rabbine kulluk ederek namaz kılması, Allah'tan korkarak başkalarına zarar vermemesi ve onlara yardım etmesi mi yoksa Allah'ın âyetlerini yalanlayıp azması mı iyidir?

Şu Allah'a kulluk yapıp namaz kılanı engelleyen ve Allah'ın emirlerine karşı gelen kimse Allah'ın kendisini gördüğünün farkında değil midir? Allah bu yaptıklarını tek tek kayda geçirmektedir. Ahirette o günahkârın perçeminden tutulacak ve dünya hayatında yaptıklarına yardımcı olan, oturup kalktığın o dostlarını yardımına çağır denilecek. Sonunda zebanilerin kontrolündeki cehenneme atılacaktır.

O halde ey Peygamber ve ey inanan herkes, bunların yaptıklarına aldırmayın. Siz secde ederek Allah'a yaklaşmaya devam edin.

97.
Kadr Sûresi

Mekke'de indirilmiş olup 5 âyettir. Adını ilk âyetindeki ***Kadir Gecesi*** *anlamına gelen* ***"leyletu'l-kadr"*** *ifadesinden almaktadır.*

Kur'ân'ın indiği gece olması nedeniyle bu gecenin önemini anlatır.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ
إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ ف۪ي لَيْلَةِ الْقَدْرِ ۝١ وَمَا أَدْرٰيكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ ۝٢
لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ ۝٣ تَنَزَّلُ الْمَلٰٓئِكَةُ وَالرُّوحُ ف۪يهَا
بِإِذْنِ رَبِّهِمْ مِنْ كُلِّ أَمْرٍ ۝٤ سَلَامٌ هِيَ حَتّٰى مَطْلَعِ الْفَجْرِ ۝٥

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Biz onu Kadir gecesinde indirdik.**
2. **Kadir gecesinin ne olduğunu sana ne bildirdi ki?**
3. **Kadir gecesi, bin aydan hayırlıdır.**
4. **Rabbinin izniyle o gece melekler ve Ruh her iş için iner dururlar.**
5. **O gece bir esenliktir var olan. O, fecrin doğuşuna kadardır.**

Kadr, ululuk, şeref, güç ve kudret gibi anlamlara gelir. İlk âyette geçen *"o"*

zamiriyle Kur'ân'ın kastedildiği müfessirlerin tamamı tarafından kabul edilmiştir. Zahir ismi yerine *o* zamirinin getirilmesi de bu bilinirlikten dolayıdır.

İslam'dan önce böyle bir gece bilinmiyordu. O halde sözü edilen geceyi şerefli kılan, Kur'ân'ın kendisidir. Duhan sûresinde Kur'ân'ın mübarek bir gecede indirildiği (44/3), beyan edilmekle o gecenin *mübarek bir gece* olduğu ifade edilmektedir ki o gecenin söz konusu niteleme ile nitelenmesi de yine Kur'ân'dan kaynaklanmaktadır.

Bakara sûresinde ise Kur'ân'ın Ramazan ayında indirildiği ifade edilmektedir.

Müfessirler bu âyetlere dayanarak Kur'ân'ın Ramazan ayında ve Kadir gecesinde indirildiği konusunda ittifak etmişlerdir. Konuyla ilgili rivayetlerin farklılığından dolayı söz konusu gecenin Ramazan'ın 17si mi, yoksa 27si mi olduğu konusunda ihtilaf olmuşsa da genel kanaat, 27. gece yani Ramazan'ın 26sını 27sine bağlayan gece olduğudur. Yine söz konusu âyetlerde peyderpey indirilmeyi çağrıştıran *tenzil* kelimesi yerine *inzal* kelimesinin kullanılmasından dolayı Kur'ân'ın söz konusu gecede toplu bir şekilde dünya semasındaki *beytu'l-izze*ye indirildiğini söyleyenler olmuştur. Hatta bu konuda birtakım rivayetler de nakledilmektedir.

Ne var ki bu konudaki rivayetler sahih değildir. Ayrıca sözü edilen *inzal* ve *tenzil* kelimelerinin Kur'ân'da birbirlerinin yerine kullanıldıkları bilinmektedir. Bu yüzden genel kanaat, topluca değil, peyderpey indirilmeye başlandığı şeklindedir. Ayrıca *Kur'ân* kelimesi hem Kur'ân'ın tamamı için hem de bir parçası için kullanıldığından *tenzil* kelimesi yerine *inzal* kelimesinin kullanılması normaldir. Söz konusu gecede Peygambere ilk vahiy gelmiş ve Alak sûresinin ilk beş âyeti indirilmiştir.

Bu gecenin *bin aydan hayırlı olması* sebebiyle onda yapılan amellerin de sair gecelerde yapılan amellerden bin kat daha faziletli olduğunu söyleyen âlimler olmuştur.

Kur'ân'ın indirilmeye başlamasıyla insanlığın içine düştüğü karanlıklardan kurtuluşuna kapının aralandığında kuşku yoktur. Böylece insanlığın tamamının hayrını hedefleyen ilâhi mesajın aydınlığı, yeryüzünü aydınlatmaya ve ışıldatmaya başlamıştır. Bu sebeple söz konusu gecede yapılan ibadetin daha faziletli ve bereketli olacağını elbette söyleyebiliriz. Ancak bu gecenin bin aydan daha hayırlı olduğu söylenirken, vahiysiz geçen ve insanlığın karanlıklar içerisinde geçirdiği dönemler kastedilmektedir.

Ayrıca *bin* sayısı Arap dilinde kesretten kinaye olarak kullanılan sayılardandır. O halde anlatılmak istenen, gecenin çok hayırlı olduğudur.

Sonuç olarak böyle bir gecede yapılan amellerin karşılığının sair gecelerde yapılanlardan daha çok olduğu söylenebilir ama bunun mutlaka bin kat olduğu söylenemez.

Geceye söz konusu değeri kazandıran, Kur'ân'ın bu gecede indirilmiş olmasıdır. O halde söz konusu gecenin ihyası da Kur'ân'la olmalıdır. Günümüzde olduğu gibi İslam'la ve gerçeklerle bağdaşmayan birçok anlatım içeren mevlitlerle yahut eğlence ve gösterilerle ya da anlamı bilinmeden ve âyetleri üzerinde düşünülmeden yapılan Kur'ân kıraatiyle ihya edilmesi ne kadar tutarlıdır?

Eğer geceyi ihya etmekten söz edilecekse bu gecenin mahiyetine uygun bir ihya olmalıdır. Gecenin değeri Kur'ân'dan kaynaklandığına göre Kur'ân'ın istediği şekilde âyetleri üzerinde tedebbür ederek yani derin derin düşünerek Kur'ân okunmalı, toplum olarak ve fert olarak bir yıl boyunca yapılan eylem ve davranışların ne derece Kur'ân'ın anlattıklarıyla uyum gösterdiklerinin muhasebesi yapılmalı ve yine bu doğrultuda gelecek yılın planlaması yapılmalıdır.

Söz konusu gecenin faziletlerinden biri de, meleklerin ve Ruh'un yani Cebrail'in o gecede inmiş olmasıdır. *Ruh* ile Peygambere vahiy getiren Cebrail'in kastedildiği müfessirlerin çoğu tarafından belirtilmektedir. Ayrıca zikredilmesi şanının yüceliğinden ve makamının yüksekliğinden dolayıdır. Söz konusu meleklerle birlikte Cebrail, insanlığın hayrına olan kural ve kaideleri getirmişlerdir.

Asıl Kadir gecesi, Kur'ân'ın indirilmiş olduğu gecenin kendisidir. İşte o gecede, sûrede sözü edilen olaylar gerçekleşmiştir. Sair Ramazanlardaki Kadir geceleri, o gecenin yıl dönümü gecelerdir. Gerek İslam dininde ve gerek diğer dinlerde yıldönümleri, olayın gerçekleştiği ilk gece veya günü hatırlatmaları nedeniyle değer kazanırlar.

98.
Beyyine Sûresi

Medine'de indirilmiş olup 8 âyettir. Mekki olduğunu söyleyenler de çoktur. Adını ilk âyette geçen ve ***açık delil*** *manasına gelen* ***"el-beyyine"*** *kelimesinden almaktadır. Peygambere karşı çıkan Kitap Ehli'nin bu davranışlarıyla kendi kitaplarına aykırı hareket ettikleri anlatılmaktadır.*

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

لَمْ يَكُنِ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ وَالْمُشْرِكِينَ مُنْفَكِّينَ حَتّٰى تَأْتِيَهُمُ
الْبَيِّنَةُ ﴿١﴾ رَسُولٌ مِنَ اللّٰهِ يَتْلُوا صُحُفًا مُطَهَّرَةً ﴿٢﴾ فِيهَا كُتُبٌ قَيِّمَةٌ
﴿٣﴾ وَمَا تَفَرَّقَ الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ اِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَٓاءَتْهُمُ الْبَيِّنَةُ
﴿٤﴾ وَمَٓا اُمِرُٓوا اِلَّا لِيَعْبُدُوا اللّٰهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَٓاءَ وَيُقِيمُوا
الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُوا الزَّكٰوةَ وَذٰلِكَ دِينُ الْقَيِّمَةِ ﴿٥﴾ اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ اَهْلِ
الْكِتَابِ وَالْمُشْرِكِينَ فِي نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا اُولٰٓئِكَ هُمْ شَرُّ الْبَرِيَّةِ
﴿٦﴾ اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ اُولٰٓئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ ﴿٧﴾

جَزَٓاؤُ۬هُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْر۪ي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِد۪ينَ
ف۪يهَٓا اَبَداًۜ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُۜ ذٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ ﴿٨﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Kitap Ehli'nden ve müşriklerden inkâr edenler, kendilerine beyyine/apaçık delil gelinceye kadar bulundukları durumdan ayrılacak değillerdir.**
2. (O açık delil), **Allah tarafından gönderilmiş tertemiz sayfaları okuyan bir elçidir.**
3. **O sayfalarda dosdoğru değerli hükümler vardır.**
4. **Kitap Ehli, kendilerine apaçık deliller gelmeyinceye kadar ihtilafa düşmemiştiler .**
5. **Oysa onlar, ancak dini Allah'a halis kılan hanifler olarak Allah'a ibadet etmek, namazı dosdoğru kılmak ve zekâtı vermekle emrolunmuşlardı. İşte dosdoğru din budur.**
6. **Şüphesiz ki Kitap Ehli'nden inkâr edenler ve müşrikler, içinde ebedi kalacakları cehennem ateşindedirler. İşte onlar, yaratılmışların en kötüleridir.**
7. **İman edip salih ameller işleyenlere gelince, şüphesiz onlar yaratılmışların en hayırlılarıdır.**
8. **Onların Rableri katındaki mükâfatları, zeminlerinde ırmakların çağlayıp aktığı ve içinde ebedi kalacakları Adn cennetleridir. Allah onlardan hoşnut olmuştur, onlar da Allah'tan hoşnuttur. İşte bu, Rabbinden korkup saygı duyan içindir.**

İlk âyette geçen *min* edatının beyaniye mi, kısım bildiren *tab'idiyye* mi olduğu ve âyetin yorumuyla ilgili farklı görüşler ileri sürülmüştür. Biz diğer görüşleri nakletmeden tercih ettiğimiz görüş doğrultusunda yorumumuzu yapmayı uygun gördük.

Kitap Ehli ile Yahudi ve Hıristiyanlar, müşriklerle de Arap putperestleri kastedilmektedir. O günün Kitap Ehli ve müşrikleri arasında gidişattan memnun olmayanlar pek çoktu. İnsanlık koyu bir cahiliye bataklığına gömülmüş-

tü. Kitap Ehli'nin, çıkarlarını korumak amacıyla kimi cehaletten, kimi de öyle olması gerektiğine inandığı için dinlerini tahrif etmiş ve din insanların mutluluğunu sağlayacakken insanlar arasında ayırım yapmak ve zulüm aracı haline gelmişti. Bu sebeple artık bir peygamberin gelme zamanının olduğuna inanıyor ve peygamber geldiğinde etrafında kenetleneceklerini söylüyorlardı. Böylece ne Kitap Ehli ne de müşrikler hallerinden memnundu. Ne var ki bu durumdan kurtulmak için ne yapacaklarını da bilmiyorlardı. Mevcut durumu devam ettirmekten başka yolları yoktu.

Yüce Allah böylesi durumlarda peygamber gönderir. Peygamber insanların arayışına çare olur. Son Peygamber işte böyle bir ortamda gönderildi. Peygamber, peygamberliğini ispat eden apaçık delille gelir. Gönderilen son Peygamberin peygamberliğinin delili, getirdiği kitaptır. Bu kitapta değerli hükümler vardır. Bu hükümler sayesinde insanlık bu karanlıklardan kurtulacaktır.

Ne var ki beklenen Peygamber geldiğinde ne Kitap Ehli'nin tamamı ona inandı ne de müşriklerin tamamı. Gelecek peygamberin etrafında kenetleneceğini söyleyen Kitap Ehli kendi aralarında tefrikaya düştüler. Kimi inandı ama çoğu inanmadı. Oysa onlar, dini Allah'a halis kılmak, namaz kılmak ve zekât vermekle emrolunmuşlardı. Dini Allah'a halis kılmak, bedeni ve mali fedakârlıklarda bulunmayı ve sadece Allah'ın rızasını gözetmeyi gerektirir. Çünkü dosdoğru din budur. İşte bu dosdoğru dinden sapanlar, yaptıklarının bir karşılığı olarak cehennem ateşine atılacaklardır. Onlar orada ebedi kalacaklardır.

Yüce Allah, dosdoğru dine sarılanları; sahih bir imanla iman edip sırf Allah rızası için bedeni ve mali fedakârlıkta bulunan, kısaca salih ameller işleyenleri ise mükâfatlandıracak, onları altlarından ırmaklar akan cennetlere sokacaktır. Onlar orada ebedi kalacaklardır. Allah kendilerinden hoşnut olmuştur ve kendilerine verilen mükâfatlarla onlar da Allah'tan hoşnut olacaklardır.

99.
Zilzâl Sûresi

Mekke'de indirilmiş olup 8 âyettir. Adını ilk âyette geçen ve ***deprem*** *anlamına gelen* ***"zilzâl"*** *kelimesinden almaktadır. Şiddetli yer sarsıntılarıyla kıyamet koparken yaşanacak dehşetli anlar anlatılmaktadır.*

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

اِذَا زُلْزِلَتِ الْاَرْضُ زِلْزَالَهَاۙ ﴿١﴾ وَاَخْرَجَتِ الْاَرْضُ اَثْقَالَهَاۙ ﴿٢﴾ وَقَالَ
الْاِنْسَانُ مَا لَهَاۚ ﴿٣﴾ يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ اَخْبَارَهَاۙ ﴿٤﴾ بِاَنَّ رَبَّكَ اَوْحٰى لَهَاۜ
﴿٥﴾ يَوْمَئِذٍ يَصْدُرُ النَّاسُ اَشْتَاتاً لِيُرَوْا اَعْمَالَهُمْۜ ﴿٦﴾ فَمَنْ يَعْمَلْ
مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْراً يَرَهُۜ ﴿٧﴾ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرّاً يَرَهُ ﴿٨﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Yeryüzü korkunç bir sarsıntı ile sarsıldığı,**
2. **Yer de ağırlıklarını çıkardığı,**
3. **Ve insan; "Buna ne oluyor?" dediği zaman,**
4. **İşte o gün yer, haberlerini anlatacaktır.**
5. **Rabbinin ona vahyettiği şekilde.**

6. İşte o gün insanlar, amelleri kendilerine gösterilsin diye bölük bölük fırlayıp çıkarlar.

7. Kim zerre miktar iyilik işlemişse onu görür.

8. Kim de zerre miktar kötülük işlemişse onu görür.

Mekkî sûrelerde en çok gündeme getirilen inanç esasları, Allah'ın birliği, peygamberlik ve ahiret konularıdır. Esasında bu inanç esasları diğer esasların da esası mahiyetindedir. Mekke müşrikleri ahirete inanmıyor, dolayısıyla kıyametin kopacağına da inanmıyorlardı. Bu sebeple kıyametin ne zaman kopacağını çoğu zaman alaycı bir dil ile soruyorlardı. Sûre, onların bu tür sorularına bir cevap mahiyetindedir:

Yeryüzü korkunç bir sarsıntı ile sarsılacak ve toprak altında bulunan cesetler dâhil içi dışına çıkacaktır. O ilk sarsıntıya şahit olanlar, daha önce benzerini ne görmüş ne de duymuş olduklarından: **"Buna ne oluyor?"** diyecekler. Kuşkusuz yer, sarsıntıyı kendi kendine yapmayacak, ona bunu yapmasını Allah emredecektir. İşte o gün yine yer, hem niçin böyle sarsıldığını anlatacak hem de üzerinde insanların işlediklerini tek tek sayarak ortaya dökecektir.

"İşte o gün insanlar, amelleri kendilerine gösterilsin diye bölük bölük fırlayıp çıkarlar. Kim zerre miktar iyilik işlemişse onu görür."

Dünya hayatında yapılmış olan amellerin karşılığının görülmesi iki şekilde açıklanmıştır:

a. Amellerin kendisinin amel defterinde görülmesi: Kişi, mümin olsun kâfir olsun, küçük-büyük işlemiş olduğu amellerin tamamını amel defterinde görecektir.

b. Kişi, mümin olsun kâfir olsun işlemiş olduğu amellerin tamamının karşılığını görecektir.

Müfessirlerin bir kısmı âyetleri birinci şekilde anlarken bir kısmı da ikinci şekliyle anlamışlardır.

Belirtelim ki âyetlerin metninde *"amellerin görüleceğinden"* söz edilmekte, *"karşılıklarının görüleceğinden"* söz edilmemektedir. Bununla birlikte eğer kastedilen sadece görmekten ibaret ise görmenin ne anlamı olabilir ki, şeklinde bir soru sorulabilir. Aslında sadece görmenin başlı başına bir anlamının olmadığını söyleyemeyiz. En azından mümin kişi, işlemiş olduğu kimi küçük günahlarının tövbesi nedeniyle de diğer günahlarının bağışlandığını görecek ve sevinecektir. Aynı şekilde kâfir kişi de azabı gerçekten hak ettiğini anlayacaktır. Bununla birlikte bundan maksadın, amellerin karşılığını görmek olduğu-

nu ileri sürenlerin görüşlerini bütünüyle bir tarafa atamayız. Kâfirin amellerinin boşa gideceği; amellerinin fırtınalı bir günde rüzgârın savurduğu kül yığını gibi olduğu, (İbrahim 14/18) ve benzeri tasvirlerle yapılan anlatımlar, amellerinin iptal edileceğini anlatmaktadır. Bizce bunun izahı şöyledir: Kâfir kişi ne kadar iyi amel işlemiş olursa olsun, küfrü sebebiyle amelleri onu cennete sokamayacaktır. Sadece cehennemde çekeceği azabın hafiflemesine sebep olabilir. Mümin kişiye gelince, tövbesi yahut Allah'ın bağışlaması nedeniyle yaptığı kötülüklerin karşılığını azap olarak çekmez ama küçük de olsa işlemiş olduğu iyiliklerin karşılığını cennette görecek, amelinin çokluğuna göre cennetteki mertebesi yükselecektir.

100.
Âdiyât Sûresi

*Mekke'de indirilmiş olup 11 âyettir. Adını ilk âyette geçen ve **koşanlar** anlamına gelen **"el-âdiyât"** kelimesinden almaktadır.*

Sûrenin ana konusu insanın mala olan düşkünlüğüdür. Oysa ahirette insana yararı dokunacak olan salih ameldir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ
وَالْعَادِيَاتِ ضَبْحاًۙ ﴿١﴾ فَالْمُورِيَاتِ قَدْحاًۙ ﴿٢﴾ فَالْمُغ۪يرَاتِ صُبْحاًۙ
﴿٣﴾ فَاَثَرْنَ بِه۪ نَقْعاًۙ ﴿٤﴾ فَوَسَطْنَ بِه۪ جَمْعاًۙ ﴿٥﴾ اِنَّ الْاِنْسَانَ
لِرَبِّه۪ لَكَنُودٌۚ ﴿٦﴾ وَاِنَّهُ عَلٰى ذٰلِكَ لَشَه۪يدٌۚ ﴿٧﴾ وَاِنَّهُ لِحُبِّ الْخَيْرِ
لَشَد۪يدٌ ﴿٨﴾ اَفَلَا يَعْلَمُ اِذَا بُعْثِرَ مَا فِي الْقُبُورِۙ ﴿٩﴾ وَحُصِّلَ
مَا فِي الصُّدُورِۙ ﴿١٠﴾ اِنَّ رَبَّهُمْ بِهِمْ يَوْمَئِذٍ لَخَب۪يرٌ ﴿١١﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Andolsun soluk soluğa koşanlara,**
2. **Çakarak kıvılcım çıkaranlara,**
3. **Sabah vakti baskın yapanlara,**
4. **Tozu dumana katanlara,**

5. Topluluğun ta ortasına dalanlara,
6. Şüphesiz ki insan, Rabbine karşı nankördür.
7. Kendisi de buna şahittir.
8. Şüphesiz ki insan, mala pek tutkundur.
9. Fakat bilmiyor mu ki kabirdekiler deşilip atıldığında,
10. Ve kalpte gizlenenler ortaya çıkarıldığında,
11. Evet o gün Rableri, her şeylerinden haberdardır.

İlk beş âyette beklenmedik bir baskın sahnesi anlatılmaktadır: Sabaha doğru baskın yapacak süvariler, baskın yapacakları yere doğru atlarını alabildiğine sürmektedir. Atlar soluk soluğa koşmakta, nalları kıvılcım saçmaktadır. Tozu dumana katmışlardır. Sabahın aydınlığıyla birlikte baskın yapacakları yerin orta yerine dalmışlardır. Baskına uğrayanlar, hazırlıksız yakalanmış neye uğradıklarının şaşkınlığı içerisindedir. İşte kıyametin kopması da böyle bir şeydir. İnsanlar neye uğradıklarının şaşkınlığı içinde olacaklardır. Kıyametteki curcuna da buna benzer, sarsıntı ile kopan toz duman fırtınası içerisinde insanlar kabirlerinden dışarı fırlatılacaklardır. Yer, içindeki ağırlıkları dışına atmıştır.

Her şey ortaya çıkmıştır; baskın yapacakların planları niyetleri artık gizlenemeyecek şekilde ortadadır. İşte kıyamette de böyle olacaktır. İnsanların planları, yaptıkları niyet ve gayeleri ortaya çıkacaktır.

İnsan nankördür; Allah'ın kendisine verdiği o güzelim atları başkalarına baskın yapmak, yeryüzünde bozgunculuk ve fesat çıkarmak için kullanmaktadır. Bütün bu yaptıkları mal tutkusundan dolayıdır. Ahirette de insanın nankörlüğü ortaya çıkacaktır. Çünkü dünya hayatında kendisine verilen nimetlere şükretmemiş, onları hor kullanmış, insanların yararına kullanacağı yerde onların zararına kullanmıştır. Aslında kendisi de buna tanıktır. Yaptığı nankörlükleri elleri, ayakları, hâsılı bütün organları dile getirecek, kendi aleyhine şahitlik edecektir.

İnsanın nankörlüğü, mala olan tutkusundan kaynaklanmaktadır. O baskınlar, baskınlarda öldürülen insanlar, yeryüzündeki fitne ve fesatlar, servet yığma tutkusundan değil midir? "**Fakat bilmiyor mu ki kabirdekiler deşilip atıldığında ve kalpte gizlenenler ortaya çıkarıldığında, Evet o gün Rableri, her şeylerinden haberdardır.**" Yaptıklarının hesabını vereceklerdir. O mal tutkularının onlara zararı olacaktır. Oysa yararı dokunacak olan salih ameldir.

101.
Kâri'a Sûresi

Mekke'de indirilmiş olup 11 âyettir. Adını ilk âyet olan ve ***dehşetle çarpan*** *anlamına gelen* ***"el-kâri'a*** *kelimesinden almaktadır. Sûrede kıyametin bazı sahneleri anlatılarak bunlar üzerinden insanlar uyarılmaktadır.*

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

اَلْقَارِعَةُۙ ﴿١﴾ مَا الْقَارِعَةُۚ ﴿٢﴾ وَمَٓا اَدْرٰيكَ مَا الْقَارِعَةُۜ ﴿٣﴾ يَوْمَ يَكُونُ
النَّاسُ كَالْفَرَاشِ الْمَبْثُوثِۙ ﴿٤﴾ وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوشِۜ ﴿٥﴾
فَاَمَّا مَنْ ثَقُلَتْ مَوَاز۪ينُهُۙ ﴿٦﴾ فَهُوَ ف۪ي ع۪يشَةٍ رَاضِيَةٍۜ ﴿٧﴾ وَاَمَّا مَنْ خَفَّتْ
مَوَاز۪ينُهُۙ ﴿٨﴾ فَاُمُّهُ هَاوِيَةٌۜ ﴿٩﴾ وَمَٓا اَدْرٰيكَ مَا هِيَهْۜ ﴿١٠﴾ نَارٌ حَامِيَةٌ ﴿١١﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **O dehşetle çarpan!**
2. **Nedir o dehşetle çarpan?**
3. **O dehşetle çarpanın ne olduğunu sana kim bildirdi ki?**
4. **O gün insanlar, sağa sola savrulup çarpılmış pervaneler gibidir.**
5. **Dağlar da çırpılmış renkli yün gibidir.**

6. O gün tartısı ağır basan var ya,

7. İşte o, hoşnut bir hayattadır.

8. Tartı hafif çekene gelince,

9. Onu kucağına basacak olan anası cehennemdir.

10. Onun ne olduğunu sana ne bildirdi ki?

11. O, kızgın bir ateştir!

Kelime olarak *karia* ses çıkaran şiddetli çarpma anlamındadır. Buradan hareketle Arap dilinde büyük felaket, şiddetli musibet anlamında kullanılır olmuştur. Burada ise kıyamet anlamında kullanılmıştır.

Sûreye tek kelimeyle başlanmaktadır: "el-Karia!"

Muhatabın irkilmemesi ve söylenene kulak kesilmemesi mümkün değildir. Dikkati artırmak için ardından muhatabın onu hakkıyla anlayıp idrak etmesinin imkânsızlığı anlamında bir diğer soru soruluyor. Bütün bunlar o dehşetli olaya dikkat çekmek ve muhatabı o gün konusunda uyarmak içindir.

İşte o olayın patlak vereceği günde insanlar, ne yaptığının bilincinde olmadan ateşe çarpan ve kanatları kavrulduğundan yere düşüp çırpınan pervanelere benzetilmektedir. O gün insanlar da tıpkı o pervaneler gibi şaşkındır, ne yapacaklarını bilememektedir. Dağlar ise çırpılmış renkli yün gibi etrafa saçılmıştır.

O gün amelleri kabarık olanlar hallerinden hoşnuttur. Allah katında bir değer taşımayan işlerle uğraşmış, dolayısıyla tartısında ağırlık yapacak amelleri olmayanlar ise işte onlar şefkat dolu ana kucağı yerine cehennemin kucağına atılacaklardır. Artık onları kucağında barındıracak olan odur.

"Onun ne olduğunu sana ne bildirdi ki?"

Onu ancak tadacak olan bilir! Ama onu dil ile anlatmak gerekirse:

"O, kızgın bir ateştir!"

102.
Tekâsür Sûresi

*Mekke'de indirilmiş olup 8 âyettir. Adını **çokluk yarışı** anlamına gelen ve ilk âyetinde geçen **"et-tekâsür"** kelimesinden almaktadır.*

İnsanın mal çoğaltma isteği ve bundan dolayı sorguya çekileceği anlatılmaktadır.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

أَلْهٰيكُمُ التَّكَاثُرُ ﴿١﴾ حَتّٰى زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ ﴿٢﴾ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٣﴾ ثُمَّ كَلَّا
سَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٤﴾ كَلَّا لَوْ تَعْلَمُونَ عِلْمَ الْيَق۪ينِ ﴿٥﴾ لَتَرَوُنَّ الْجَح۪يمَ ﴿٦﴾
ثُمَّ لَتَرَوُنَّهَا عَيْنَ الْيَق۪ينِ ﴿٧﴾ ثُمَّ لَتُسْـَٔلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّع۪يمِ ﴿٨﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Çokluk yarışı sizi oyaladı.**
2. **Nihayet kabirleri ziyaret ettiniz** (boyladınız)**!**
3. **Hayır, yakında bileceksiniz!**
4. **Sonra yine hayır, yakında bileceksiniz!**
5. **Hayır, kesin bir bilgi ile bilmiş olsaydınız,**
6. **O cehennemi kesin olarak görürdünüz.**

7. Daha sonra onu mutlaka göreceksiniz!

8. Nihayet o gün nimetlerden sorgulanacaksınız!

Oyalamak diye tercüme ettiğimiz *elhâ* kelimesi, önemlisi dururken önemsiz bir şeyle oyalanmak anlamına gelir. Türkçede kullanılan *lehviyât* kelimesi aynı kökten gelmektedir. Bu sebeple kelimeyi bir yararı bulunmayan nefsi arzuların peşinde koşmak, boş eğlence şeklinde anlayanlar da olmuştur. Burada kastedilen, kişinin geleceğini düşünüp gerekeni yapmakla uğraşacağına mal çokluğu, evlat çokluğu, taraftar çokluğu, hizmetçilerinin çokluğu vs. gibi dönemin yahut yörenin telakkisine göre çoklukla övünmesidir. Aslında övünmenin kendisi bile marazi bir hastalık olup oyalayıcıdır. Söz gelimi günümüzde *"tarih bilinci oluşturma"* ismi altında ulusun geçmişiyle övünme çabaları, bu uğurda harcanan emek ve imkânlar, bizzat o ulusun günü ve geleceğine dair harcanacak emek ve imkânlar adına çoğu zaman bir kayıptır. Bu uğurda harcanan enerji ve imkânlar o ulusun günü ve geleceği için harcansa o ulus için çok daha yararlı olurdu. Sözünü ettikleri bu bilinçle tarih okumaların da insanlara bir yararı olmamaktadır. Oysa tarihi olaylar olduğu gibi anlatılacak olsa insanlar bunlardan ibret alıp geleceklerini daha tutarlı düzenleme imkânı bulur, geçmişin işlediği hataları tekrar etmemeye ve güzelliklerini devam ettirmeye çalışırlar.

Müfessirler **"nihayet kabirleri ziyaret ettiniz!"** âyetini üç şekilde anlamışlardır:

a. Sayınızın çokluğuyla övünmek için nihayet mezarlığa gidip oradaki ölülerinizi bile saydınız.

Bu konuda bir rivayet de nakledilmektedir. Söz konusu rivayette deniliyor ki: Mekke'de Abdulmenaf oğulları ve Sehm oğulları sayılarının çokluğu yarışına girmişlerdi. Biri kendilerinin sayılarının çokluğunu iddia ederken, diğeri kendilerinin daha çok olduklarını iddia etmişlerdi. Hangi tarafın daha çok olduğunu tespit etmek için sayıma girdiler. Nüfus sayımında Abdulmenaf oğulları çok çıktı. Diğerleri buna itiraz etti ve kabirdeki ölülerimizi de sayalım dediler. Bu sefer ikinciler birincileri geride bıraktı. Tabi ki tartışma ve övünme bununla bitmedi başka alanlara kaydı.

b. *Kabirleri ziyaret*, mecazi olup *"nihâyet ölülerinizi de saymaya kalktınız"* anlamındadır.

c. Siz çoklukla övünüp dururken nihayet ölüm gelip çattı.

Biz üçüncü anlamı tercih ediyor ve bunun daha makul ve daha evrensel olduğu kanaatini taşıyoruz.

Yapılacak işler varken ister mal, ister çocuk, ister başka bir şeyin, daha doğrusu dünyevi geçici şeylerin çokluğuyla övünüp oyalanmanın anlamı yoktur.

Üçüncü, dördüncü ve beşinci âyetlerde *kellâ/hayır,* ifadesi kullanılmaktadır ki bununla, *sizin bu yaptığınız asla doğru değildir,* denmektedir. Ama siz yakında bu yaptığınızın boş olduğunu anlayacak ve bileceksiniz. Mal çokluğu da çocuk çokluğu da diğer çokluklar da dünya hayatında geçici imtihan vasıtalarıdır. Bunlarla oyalanacağınıza geleceğinize/ahirete yatırım yapın. Bilesiniz ki çokluğuyla övündüğünüz şeyler, Allah'ın size verdiği nimetlerdir ve bunlarla ilgili sorguya çekileceksiniz. Övünmekle oyalanmak yerine bunlara şükretmenin gereklerini yerine getirin.

103.
‘Asr Sûresi

Mekke’de indirilmiş olup 3 âyettir. Adını ilk âyetinden almaktadır. İnsanı hüsrandan kurtaran hususları özet olarak anlatır.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

وَالْعَصْرِۙ ﴿١﴾ اِنَّ الْاِنْسَانَ لَف۪ي خُسْرٍۙ ﴿٢﴾ اِلَّا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا

الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ ﴿٣﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah’ın adıyla.

1. **Asra yemin olsun ki,**
2. **İnsan kesin zarardadır!**
3. **Ancak şunlar hariç: İman edip salih amel işleyenler, birbirlerine hakkı tavsiye edenler, bir de birbirlerine sabrı tavsiye edenler.**

Arap dilinde *asr*, zaman, yüzyıl, çağ, ikindi vakti gibi anlamlara gelmektedir. Kelimenin tefsirinde de söz konusu zamanlar zikredilmekte, kimi şu sebeple bu zamanı tercih ederken, kimi de başka bir sebeple diğerini tercih etmektedir.

Ardından insanın zararda olduğu söylendiğine göre insanın yaşadığı zamanın yani ömrünün kastedildiğini söylemek daha tutarlı görünmektedir. İnsanın ömründen geçen her an eğer değerli şeylerle geçirilmemişse o kimse za-

rardadır. Tıpkı imtihana giren birinin imtihan süresince başka işlerle uğraşması yahut imtihan süresini boş geçirmesi gibi.

Gerek Araplarda ve gerek diğer milletlerde bazı vakitler uğursuz olarak görülmektedir ki zamana yemin edilmesi zamanın kendisinde bir uğursuzluğun olmadığını gösterir.

Ömürlerinden geçen zamanın zararlarına olmadığı kimseler, "**İman edip salih amel işleyenler, birbirlerine hakkı tavsiye edenler ve bir de birbirlerine sabrı tavsiye edenler**"dir. O halde söz konusu kimseler dört özellik taşımaktadır:

a. *İman etmek*: İmanın dil ile ifade edilmesi sadece sair insanların o kişinin mümin olduğunu bilmeleri ve ona göre muamele etmeleri açısından anlam taşır. Asıl iman kalpte olan Allah'ın birliğini ve yüceliğini tasdiktir. Kalpten inanmayan kişinin dil ile iman ettiğini söylemesinin kendisine bir yararı yoktur. Zaten böyle biri münafıktır, iman etmeyen kâfirler sınıfındadır.

İman yakine ulaşmak ve tam teslim olmakla olur: "**Hayır! Rabbine ant olsun ki, aralarında anlaşmazlığa düştükleri şeylerde seni hakem tayin edip sonra senin verdiğin hükmü, içlerinde bir sıkıntı duymadan tamamen kabul etmedikçe inanmış olmazlar.**" (Nisa 4/65). Bu sebeple iman kişinin günlük hayatını, amelini, tavır ve davranışlarını mutlaka etkiler. Zaten bu sûrede de kişinin hüsranda olmaması için iman etmesi yeterli görülmemekte ve aşağıdaki maddeler buna ilave edilmektedir.

b. *Salih amel işlemek*: Samimiyetle Allah'ın rızasını kazanmak için yapılan amellerdir.

Söz konusu amellerin neler olduğunu vahiy belirlemiş ve Peygamber uygulamıştır. Vahyin açık bir şekilde değinmediği yahut Peygamberin fiil ve davranışlarında ortaya çıkmayan hususlarda kıyas yoluyla hangi amelin salih olduğu belirlenir. Bütün bunları anlayacak ve çözümleyecek olan akıldır. Bu sebeple aklın daima faaliyet halinde olması gerekir.

Salih amelin geçerliliği sahih bir imana bağlıdır. Sahih bir iman yoksa amel de geçerli değildir. Aslında sahih bir imanın geçerliliği de salih amele bağlıdır. Salih amele sevk etmeyen iman kök salmamış, sadece dilde bir imandır. Bu sebeple Kur'ân'da daima "**İman edip salih amel işleyenler**" denilerek birlikte zikredilirler. *"İmanları yalnız gönüllerinde ve dillerinde kalmamış, bütün hislerine, akıllarına, varlıklarına işleyerek iradelerine sahip olmuşlar da yaptıkları işleri iman ve inançlarına uygun, Allah'ın rızasına, indirdiği hükümlerine uygun, hak ve hayır olduğuna inanarak yapmışlar."* (Elma-

lıı, X, 117). Kurtuluşa götürecek olan böyle bir iman ve imanın sevk ettiği amellerdir.

c. *Hakkı tavsiye etmek*: *Hak*, *batıl*'ın zıttıdır. İnanç olarak, ibadet olarak, hukuk olarak, ahlâk olarak vahyin getirdiklerinin tamamı haktır. Vahyin getirdiklerine aykırı düşenler ise batıldır.

Hakkı tavsiye, iyiliği emretmek ve kötülükten sakındırmak prensibinin başka bir ifadesidir. Hüsranda olmayan kişi, toplumuna kayıtsız kalmayan kişidir. Toplumuna vahyin getirdiği hak ve hakikatlerin hâkim kılınması için gayret ederken batılın uzaklaştırılması için çalışır.

O halde hüsrana uğramayacak kişi, önce kendisi hakkın ne olduğunu anlayacak, ona iman edecek ve sonra da bunun toplumuna da hâkim olması için gayret edecektir.

d. *Sabrı tavsiye etmek*: Sabır, Allah'ın hoş ve güzel kabul ettiği iyilikleri işleme meşakkatine katlanmak ve yasakladığı şeylerde şayet arzu ve hevesin hoşlandığı şeyler varsa bunları yapmamakta direnmektir. Kısacası dinin emir ve yasaklarına uymak konusunda direnç göstermektir. Hüsrana uğramayacak kişi önce nefsinde bunları gözetir, kendisi uygular ve toplum bireylerinin de böyle olmaları için gayret eder.

İşte bu dört haslete sahip olanlar, hüsrana yani zarara uğramazlar.

Mekke'de indirilmiş olup 9 âyettir. Adını ***imalı ve kinayeli söz söyleyip aşağılayan*** *anlamına gelen* ***"hümeze"*** *âyetinden almaktadır. Süre başkasına üstten bakmanın ve onlarla alay etmenin çirkinliğini anlatmaktadır.*

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

وَيْلٌ لِكُلِّ هُمَزَةٍ لُمَزَةٍۙ ﴿١﴾ اَلَّذ۪ي جَمَعَ مَالًا وَعَدَّدَهُۙ ﴿٢﴾ يَحْسَبُ اَنَّ مَالَهُٓ
اَخْلَدَهُۚ ﴿٣﴾ كَلَّا لَيُنْبَذَنَّ فِي الْحُطَمَةِۘ ﴿٤﴾ وَمَٓا اَدْرٰيكَ مَا الْحُطَمَةُ ﴿٥﴾ نَارُ اللّٰهِ
الْمُوقَدَةُۙ ﴿٦﴾ اَلَّت۪ي تَطَّلِعُ عَلَى الْاَفْـِٔدَةِۜ ﴿٧﴾ اِنَّهَا عَلَيْهِمْ مُؤْصَدَةٌۙ ﴿٨﴾ ف۪ي عَمَدٍ مُمَدَّدَةٍ ﴿٩﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Arkadan çekiştirip duran, jest ve mimikleriyle insanları aşağılamaktan haz duyan ve bunu huy edinmiş olan kim varsa yazıklar olsun ona!**
2. **O ki mal biriktirmiş onu sayıp durmaktadır.**
3. **Malının kendisini ölümsüzleştireceğini sanmaktadır!**
4. **Hayır, o kesinlikle hutame'ye atılacaktır.**

5. Hutame'nin ne olduğunu sana ne bildirdi ki?

6. O, Allah'ın tutuşturulmuş ateşidir.

7. Öyle ateş ki kalplere kadar uzanır.

8. O, onların üzerine abanacaktır.

9. Uzatılan kalaslarla...

Hemz ve *lemz*, insanları aşağılamak için arkalarından konuşma, imalı ve kinayeli sözlerle onlara dokundurma, kaş, göz ve mimiklerle onları eğlenceye alma vs. gibi davranışlardır. Bu tür insanlar, başkalarını aşağılarken kendilerinin yükseleceklerini sanırlar. Yine bu tür insanların amaçları ve tek dert edindikleri mal biriktirmektir. Bunlar durmadan mallarını sayar dururlar. Sanırlar ki malları hayatlarını garanti altına almıştır. Bir gün ölüp bu malları geride bırakacaklarını ve biriktirdikleri bu malları nereden biriktirdikleri ve nerede harcadıkları konusunda hesaba çekileceklerini hiç düşünmezler. Mallarının kendilerini ölümsüzleştirdiğini zannederler. Ama hayır, onların sandıkları gibi asla olmayacaktır. Onlar bu davranışlarından dolayı tutulup o kemikleri eriten ve kalplere kadar uzanan ateşe atılacaklardır. Ateşin alevi bir yorgan gibi üstlerine abanacak, cehennemin kapıları uzatılmış kalaslarla sıkı sıkıya üzerlerine kapanacaktır.

Mekke'de indirilmiş olup 5 âyettir. Ka'be'yi yıkmak isteyen Ebrehe'nin fillerle buraya saldırmasını konu edindiği için bu adı almıştır.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْف۪يلِ ﴿١﴾ أَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ
ف۪ي تَضْل۪يلٍ ﴿٢﴾ وَأَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا أَبَاب۪يلَ ﴿٣﴾ تَرْم۪يهِمْ
بِحِجَارَةٍ مِنْ سِجّ۪يلٍ ﴿٤﴾ فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَأْكُولٍ ﴿٥﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Rabbinin fil sahiplerine ne yaptığını görmedin mi?**
2. **Allah onların tuzaklarını boşa çıkarmadı mı?**
3. **Ve onların üzerine kuşları sürü sürü göndermedi mi?**
4. **Kuşlar, pişmiş çamurdan taşlarla onları taşlamadılar mı?**
5. **Böylece Allah onları çiğnenmiş ekin yaprağına çevirmedi mi?**

Sûre indirildiğinde Fil olayının üzerinden kırk yıldan fazla bir zaman geçmişti. Dolayısıyla o zaman Mekke'de yaşayanların çoğu Fil olayını görmemişti. O halde *görmedin mi* ifadesinin muhatabı ister Peygamber olsun, ister baş-

kaları olsun bu ifade ile mutlaka gözle görmeyi kastetmemektedir. Hakkında, gözle görülmüş gibi kesin bilgi bulunan şeyler için de Arap dilinde bu ifade kullanılmaktadır.

O sıralarda Yemen'in hâkimi, Ebrehe idi. Bu zat her ne kadar Habeşistan kralına bağlı idiyse de güçlü bir vali idi ve çoğu zaman müstakil kararlar alırdı. Habeşistan Hıristiyanlarının Yemen'i fethetmedeki amaçları deniz yolu ticaretine hâkim olmaktı. Buraları fethederken Bizans'tan yardım görmüşlerdi ve Bizans'ın amacı da bu yolu Arapların elinden almaktı. Deniz yolu ele geçirilmişti ama kara yolu yine Arapların hâkimiyetinde bulunuyordu. Arapların birliği büyük ölçüde Ka'be'ye bağlı idi. Ebrehe, her yıl Mekke'deki Kabe'yi ziyaret eden Arap hacılarını San'â'ya çekmek için burada Kulleys veya Kalîs (kilise) denilen büyük bir katedral yaptırdı. Çeşitli bölgelere propagandacılar göndererek mabedi ziyaret etmeleri için halkı buraya teşvik etti. Fakat başarılı olamadı. Bunun üzerine Ka'be'yi yıkmak üzere büyük bir ordu hazırladı. Arapların 60 000 kişiden oluşan bu orduya karşı koymaları mümkün değildi. Mekke dışında yol güzergâhında karşı koymaya teşebbüs eden kabileler olmuştu ama yenilgiye uğramışlardı. Ebrehe ordusu, fillerin öncülüğünde Mekke yakınına kadar geldi. Fakat Mekke'yi savunmak maksadıyla karşısına hiç kimse çıkmamasına rağmen bir türlü Mekke'ye giremedi. Bir anda ordu kuşların saldırısına maruz kalmış, kuşlar taşıdıkları pişirilmiş çamurdan sertleşmiş küçük taşlarla saldırdılar. Ordu darmadağın olmuştu. Âyetin ifadesiyle çiğnenmiş ve saman haline gelmiş, çerçöp olmuş ota dönmüştü. Allah kendi evini düşmanlarından korumuştu.

Rivayetlerin naklettiğine göre Ebrehe ordusuna ait bir askeri birlik, Peygamberin dedesi Abdulmuttalib'in 200 devesinin de bulunduğu Mekkelilere ait çok sayıda deveyi ele geçirdi. Ardından Ebrehe elçisini Mekke'ye göndererek Mekke reisiyle görüşmek istediğini söyledi. O dönemde Mekke'nin ileri geleni Abdulmuttalib idi. Elçi onunla görüşerek Ebrehe'nin mesajını iletti. Abdulmuttalib, Ebrehe ile görüşmeye gitti. Nakledildiğine göre Abdulmuttalib o kadar asil bir insandı ki Ebrehe onu görünce çok etkilendi. Tahtından inerek onun yanına oturdu. Abdulmuttalib'e kendisinden bir isteğinin olup olmadığını sordu. Abdulmuttalib: *"Adamlarının ele geçirdiği develerimi geri isterim"* dedi. Ebrehe: *"Seni görünce çok etkilenmiştim. Ama bu sözü duyunca gözümden düştün. Atalarınızın dini merkezi olan Ev'i yıkmaya geldik, sen bunu hiç kale almıyorsun da develerini geri istiyorsun"* demesi üzerine Abdulmuttalib: *"Ben yalnızca develerin sahibiyim ve ancak onlar için talepte bulunabilirim. Bu Ev'e gelince, onun bir Rabbi var ve O, bu Ev'i koruyacaktır"* karşılığını verdi.

Abdulmuttalib Mekkelilere de: *Ebrehe ordusuna karşı koyacak güçlerinin bulunmadığını, bu sebeple Mekke'yi boşaltmalarını, Ka'be'nin sahibi olan Allah'ın Ka'be'yi koruyacağını* söylemişti.

Anlatılan bu ve benzeri rivayetlerde Ka'be'de bulunan putların Ka'be'yi koruyacaklarına dair hiçbir ifadenin bulunmaması dikkat çekicidir. Anlaşılıyor ki böylesi ciddi durumlarda putların bir şey yapamayacağını onlar da biliyorlardı. Belki de bu rivayetler tamamen Peygamber'in dedesini övmek için uydurulmuştur.

Kur'ân'da yer alan Fil kıssası ile Mekke müşriklerine hem onlar üzerindeki nimetini, karşı koyamayacakları bir orduya karşı öldürülmekten ve esir düşmekten onları koruduğunu hatırlatmakta hem de gönderdiği Peygambere karşı çıkmamaları konusunda onları tehdit etmektedir. Eğer Allah'ın Peygamberine karşı çıkmaya devam ederseniz sizin de akıbetiniz, Allah'ın evine saldıranların akıbeti gibi olacaktır, mesajı verilmektedir.

106.
Kureyş Sûresi

Mekke'de indirilmiş sûrelerden olup 4 âyettir. Adını ilk âyette geçen **"Kureyş"** *kelimesinden almaktadır. Kelime, Peygamberin de mensubu bulunduğu büyük Arap kabilelerinden birinin adıdır. Putperest olan Arap kabilelerinin putlarının Ka'be'de bulunmaları ve Ebrehe'nin Ka'be'ye zarar veremeden geri dönmek mecburiyetinde kalması, Kureyş kabilesine Araplar arasında büyük bir itibar kazandırmış, kabilenin ticaret kervanları emniyet içerisinde gidip gelir olmuştu.*

Sûrede bu husus anlatılarak onların Ka'be'nin Rabbine kulluk etmeleri gerektiği anlatılmaktadır.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

لِا۪يلَافِ قُرَيْشٍۙ ﴿١﴾ ا۪يلَافِهِمْ رِحْلَةَ الشِّتَٓاءِ وَالصَّيْفِۚ ﴿٢﴾ فَلْيَعْبُدُوا
رَبَّ هٰذَا الْبَيْتِۙ ﴿٣﴾ اَلَّذ۪ٓي اَطْعَمَهُمْ مِنْ جُوعٍۙ وَاٰمَنَهُمْ مِنْ خَوْفٍ ﴿٤﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Kureyş'i alıştırıp imkân sağladığı için,**
2. **Kış ve yaz yolculuklarına ısındırıp buna imkân verdiği için,**
3. **Evet bu sebeple, bu evin Rabbine kulluk etsin onlar.**
4. **Öyle ki onları açlıktan kurtarıp doyurdu ve korkudan kurtarıp emniyete kavuşturdu.**

Kureyş'in her yıl biri Yemen'e diğeri Şam'a olmak üzere iki önemli ticari seyahati vardı. Kışın Yemen'e, yazın da Şam'a gidiyorlardı. Kureyş ticaret kervanlarının Araplar arasında itibarları vardı; saldırıya uğramaz, yolları kesilmezdi. Birbirlerinin mallarını yağmalayan Arap kabileler Kureyş'in mallarına ve kervanlarına dokunmazlardı. Çünkü onlar, kutsal toprakların sakinleri, Allah'ın evinin bekçileri ve koruyucuları idiler. Ebrehe ordusunun Mekke'ye girememesi ve bozguna uğrayıp dağılıp gitmesi, Kureyş'in itibarına itibar katmıştı. Araplar arasında Allah tarafından korunan bir kabile olarak görülüyorlardı. Onlar da civar ülkelerle yaptıkları ticari anlaşmalar sayesinde servetlerini çoğalttıkça çoğaltıyorlardı.

Güvenli ticaret yapma ve itibar görmeleri, emniyet içerisinde hayat sürmeleri ve ticaret yapmalarının nedeni Ka'be, yani Allah'ın evi idi. Bütün bunlara Allah'ın evi sayesinde kavuştuklarına göre sadece Allah'a kulluk etsinler.

107.
Mâûn Sûresi

Mekke'de indirilmiş olup 7 âyettir. Adını son âyette geçen **"mâûn"** *kelimesinden almaktadır.*

Sûrede ahirete iman etmemenin doğurduğu ahlâki çöküntü anlatılmaktadır.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

اَرَاَيْتَ الَّذ۪ي يُكَذِّبُ بِالدّ۪ينِ ﴿١﴾ فَذٰلِكَ الَّذ۪ي يَدُعُّ الْيَت۪يمَ ﴿٢﴾ وَلَا
يَحُضُّ عَلٰى طَعَامِ الْمِسْك۪ينِ ﴿٣﴾ فَوَيْلٌ لِلْمُصَلّ۪ينَ ﴿٤﴾ اَلَّذ۪ينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ
سَاهُونَ ﴿٥﴾ اَلَّذ۪ينَ هُمْ يُرَٓاؤُ۫نَ ﴿٦﴾ وَيَمْنَعُونَ الْمَاعُونَ ﴿٧﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Şu dini/hesap gününü yalanlayanı gördün mü?**
2. **İşte odur yetimi itip kakan,**
3. **Yoksulu doyurmaya teşvik de etmeyen.**
4. **Yazıklar olsun o namaz kılanlara ki,**
5. **Onlar kıldıkları namazı ciddiye almıyorlar.**
6. **Onlar gösteriş peşindeler.**
7. **En küçük bir yardıma da engel oluyorlar.**

Mekki sûreler esas itibariyle tevhit, ahiret, peygamberlik gibi inanç konularını işlemekle birlikte inanç, sosyal hayattan kopuk olamayacağına göre inanç esasları anlatılırken bunların sosyal hayatla ilgili oluşturmaları gereken bakış açısı da verilmektedir. Bu konularda sınırların belirlenmesi yani hukuk kuralı haline gelmeleri Medine'de indirilen ayetlerde şekillenmektedir.

"Gördün mü?" sorusu, şaşılacak bir tutumdan dolayı sorulan sorulardandır. *"Falan kimsenin şu yaptığını gördün mü, durup dururken kendisini tehlikeye attı?"* gibi. Böylece konunun önemine dikkat çekilmiş olur. Dini yalanlamak da hayret edilecek hususlardandır.

Din, duyuların ötesinde olan, ancak görünen evrende eser ve delilleri bulunan Allah'ın birliği, müjdeci ve uyarıcı peygamberler göndermesi, insanların dünya hayatında yaptıklarından dolayı ahirette hesaba çekilmeleri ve dolayısıyla ahiret hayatı gibi gaybi konulardır. Bununla birlikte bu sûrede olduğu gibi bazı ayetlerde *din* ile hesaba çekilmenin kastedildiği âlimlerin bir kısmınca dile getirilmiştir. Ancak *Yevmuddin* şeklindeki ifade ile kıyamet koptuktan sonra insanların hesaba çekilme döneminin kastedildiği bütün âlimler tarafından kabul edilmektedir.

İnsanlar, dini yalanladıklarını açıkça ifade edebilirler. Fakat bunu açıkça ifade etmeyen, dinin toplumlardaki saygınlığından dolayı onun birtakım emirlerini gösteriş olsun diye yerine getirenler yahut dinin kimi emirlerini yerine getirmekle birlikte bunların şuurunda olmayan, yaptıklarının hayatlarına ve hayata bakış açılarına etkisi bulunmayan kimseler de vardır. İşte sûrede bu tip insanlar dile getirilmekte ve dini yalanlayan kimseyi tanımıyorsan şu davranışlarından onu tanırsın, denilmektedir. Bu kimselerin temel iki davranışları vardır:

a. Toplumda etkinliği bulunmayan kimseleri horlar, onlara zulmederler. Sözgelimi yetim çocukları horlar onları itip kakarlar. Haklarını yemekten çekinmezler. Karnını doyuramayan kimselere yardım edilmesini teşvik etmezler. Kendileri yardım etmedikleri gibi başkasının yardım etmeleri konusunda da bir şey yapmazlar.

b. Cimridirler. Yoksul kimselere yardım etmemeleri, insanların ihtiyaçlarının karşılanmasına engel olmaları bundandır. Onlar için en önemli değer mal ve servettir. Bunun üstünde bir değer tanımazlar.

Bu hasletleri taşıyan kimselerin dine inandıklarını söylemelerine, namaz gibi dini emirleri yerine getirdiklerine aldanmayın.

Burada "din" ile öncelikle hesaba çekilme kastedilmekle birlikte genel anlamda gaybi konulara sahih olsun veya olmasın her türlü inanç için kullanıl-

makta, namazla da sahih olsun olmasın her türlü Allah'a kulluk ifade eden ibadet kastedilmektedir. Çünkü burada öncelikle müşriklerin namazından söz edilmektedir. Yahudi olsun, Hıristiyan olsun yahut Müslüman olsun namazını ciddiye almayan, daha açık bir ifade ile Allah'a yaptığı ibadetle günlük hayattaki davranış ve eylemleri arasında çelişki bulunanlar, Allah'a inandığını söylediği halde Allah'ın emir ve yasaklarını kâle almayan yahut başkalarının emir ve yasaklarını üstün tutanlar, ahirete inandığını söylediği halde günlük hayatında bunun izine rastlanmayan herkes bu sûrenin muhatabıdır.

Ahirete inandığını söylediği halde güçsüz kimselere zulmedip onları kakalayan, muhtaca yardım etmeyi engelleyen ve serveti her türlü değerin üstünde tutanlar eğer kimi ibadetleri yapıyorlarsa, yaptıkları bu ibadetler gösteriş içindir.

Kısaca sûre, inançla günlük hayat ve dine inanma, dinin emirlerini yerine getirme gibi konularda tutarlılığın olması gerektiğini dile getirmektedir.

108.
Kevser Sûresi

Mekke'de indirilmiş olup 3 âyettir. Adını ilk ayetinde geçen ***"el-kevser"*** *kelimesinden almaktadır. Sûrede Peygambere verilen önemli nimetler anlatılmaktadır.*

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

اِنَّٓا اَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ ﴿١﴾ فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ ﴿٢﴾ اِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْاَبْتَرُ ﴿٣﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Şüphesiz biz sana Kevser'i verdik.**
2. **O halde Rabbin için namaz kıl ve kurban kes.**
3. **Asıl soyu kesik olan, elbette sana kin besleyendir.**

Peygamberin erkek çocukları küçük yaşta ölmüşlerdi. Müşrikler bu sebeple Peygamberi alaya alıyor, imalı sözlerle soyunun kesik olduğunu söylüyorlardı. Bunun, Peygamberin tebliğ ettiği vahiyle elbette bir ilişkisi yoktu ama müşrikler bu yolla insanları hak dine girmekten alıkoymaya çalışıyorlardı. Peygamberden söz edildiğinde: *"Bırakın onu, kavmiyle bağlarını kesmiş, çocukları da yaşamıyor. O, köksüz bir ağaç gibidir, kurumaya ve yok olmaya mahkûmdur. Yarın öldüğünde ismini anan bile olmayacaktır"* türü sözler söylüyorlardı.

Peygambere iman edenler de genelde fakir ve güçsüz kimselerdi. Serveti

olanlar, *"servetim elden gider"*, itibarı olanlar, *"itibarımı yitiririm"* vs. gibi nedenlerle iman etmeye yanaşmıyordu. Peygamberin etrafında toplananların genelde fakirlerden ve güçsüz kimselerden olmaları da müşriklerin dillerine doladıkları hususlardan idi. Onlara göre Peygamberin davası gerçekten hak olsaydı zengin ve toplumda itibarı olan kimseler ona inanırlardı.

Sûre böyle bir ortamda indirildi: *"Ey Muhammed! Sana Kevser'i verdik."*

Kevser'in ne olduğu konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. *Kevser* kelimesi, *çokluk* anlamına gelmektedir. Hayırlı olarak kabul edilen bol nimetler için kullanılır. Söz konusu görüşlerin de tamamını içeren *"bol nimet, çok hayır"* görüşü bizim de tercih ettiğimiz görüştür.

Peygamber ve Müslümanlar için zorlu ortamda Peygambere bol hayır verildiğinin ifade edilmesi, kuşkusuz Peygamber ve Müslümanlar için mutluluk kaynağı olmuştur. Verilen bu nimetler karşısında Peygambere ve diğer Müslümanlara yakışan Rableri için namaz kılmaları ve kurban kesmeleridir.

Önü tıkanan Peygamberin Medine'ye hicretiyle Müslümanların sayısı her geçen gün arttı. Nihayet kendisine zindan edilen müşriklerin yurdu Mekke fethedildi. İslam, Arap yarımadasını aşarak dünyaya yayıldı. Peygambere "*soyu kesik; ölümünden sonra unutulup gidecek*" diyenler unutuldu ama Peygamberin şanı, bölgeleri ve asırları aşarak dünyanın tamamında yüceldi.

109.
Kâfirûn Sûresi

*Mekke'de indirilmiş olup 6 âyettir. Adını ilk âyette geçen ve **kâfirler** anlamına gelen **"el-kâfirûn"** kelimesinden almaktadır.*

Dinden taviz vererek uzlaşmanın olmayacağını anlatmaktadır.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

قُلْ يَٓا اَيُّهَا الْكَافِرُونَۙ ﴿١﴾ لَٓا اَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَۙ ﴿٢﴾ وَلَٓا اَنْتُمْ عَابِدُونَ مَٓا اَعْبُدُۚ ﴿٣﴾

وَلَٓا اَنَا۬ عَابِدٌ مَا عَبَدْتُمْۙ ﴿٤﴾ وَلَٓا اَنْتُمْ عَابِدُونَ مَٓا اَعْبُدُۜ ﴿٥﴾ لَكُمْ د۪ينُكُمْ وَلِيَ د۪ينِ ﴿٦﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **De ki: "Ey kâfirler!"**
2. **"Ben sizin taptıklarınıza tapmıyorum."**
3. **"Siz de benim taptığıma tapmıyorsunuz."**
4. **"Ben de sizin taptıklarınıza tapmıyorum"**
5. **"Siz de benim taptığıma tapınıyorsunuz."**
6. **"Sizin dininiz sizin olsun, benim dinim de benim"**

Mekke müşrikleri, İslam'ın yayılmaması için Müslümanlara baskı ve işkence uygularken başarılı olmadıklarını gördüklerinden bir taraftan da Peygamberle uzlaşma yollarını arıyorlardı. Bu anlamda Peygambere birtakım tek-

lifleri olmuştur. İbnu Abbas'tan nakledilen bir rivayete göre, bir defasında Peygambere şu teklifte bulunmuşlardır: *"Biz sana o kadar mal veririz ki Mekke'de herkesten zengin olursun. Eğer bir kadın istersen onunla seni evlendiririz. İstersen seni önder olarak kabul ederiz. Yalnız tanrılarımızı kötülemekten vazgeç. Eğer bu teklifi kabul etmezsen başka bir teklifimiz var. Bu, senin için de bizim için de hayırlı olur."* Peygamber onlara: *"O nedir?"* diye sordu. Onlar: *"Sen bir sene tanrılarımız olan Lat ve Uzza'ya ibadet et. Biz de bir sene senin tanrına ibadet edelim"* dediler.

Peygamber teklifleri üzerine: *"Bekleyin bakalım, Rabbim ne emredecek"* dedi. İşte bu olay üzerine sûre indirilmiştir. (Taberi, XXVİ.662).

Peygamber sûre indirildikten sonra Mescid-i Haram'a gider ve Kureyşli müşriklerin de bulunduğu bir topluluğa sûreyi okur. Bunun üzerine uzlaşma konusunda bütünüyle umutlarını yitirir, Müslümanlara daha çok baskı uygulamaya başlarlar.

Sûre, din konusunda tavizler vererek; dini başka bir dinle karıştırarak uzlaşma yollarının tamamını kapatmaktadır.

Aslında müşrikler Allah'ı biliyor ve O'na inanıyorlardı. Zaten onlara *"müşrik"* denilmesi, yalnız Allah'a kul olmamaları, O'nunla birlikte başkalarına da kulluk etmeleri; başka ilâhlar tanımalarıdır. Onlara, bundan dolayı **"Ey kâfirler!"** diye hitap edilmiştir.

Kâfir, örten anlamındadır. Allah'la birlikte başka ilâhlara kulluk etmeleri sebebiyle tevhit gerçeğinin üstünü örtmüşlerdir. Kâfir kişi, gerçeğin aydınlığını gördüğünde üstünü örten, gerçeğe dair bir şey işittiğinde kulaklarını tıkayan ve bu sebeple kendisine sunulan delillere inadına karşı koyup onları duymak istemeyen kişidir. İşte Mekke müşriklerinin yaptıkları buydu ve bundan dolayı onlara: **"Ey kâfirler!"** diye hitap edilmiştir.

Onların putlara kulluk etmeleri Allah'ı inkâr etmelerinden değil, Allah katında bu putların aracılık yapacaklarına ve kendilerine şefaat edeceklerine inanmalarından dolayıdır. Peygamberden: **"Ben sizin taptıklarınıza tapmıyorum"** demesi istenirken, *"Sizin taptığınız evsafta, aracı ve şefaatçiler kabul eden yahut oğlu veya kızları bulunan ya da bir şahsa hulûl edip onda ortaya çıkan vs. gibi ileri sürdüğünüz vasıfları bulunan bir ilâha tapmıyorum"* demesi isteniyordu. *"Buradan anlaşılıyor ki ibadetinde başkasını Allah'a ortak koşan ve kendisini Allah'a yaklaştıracak umuduyla O'nun dışında başkasına kulluk eden, aslında Allah'a kulluk etmemiş ve O'nu birlememiştir. Çünkü şu müşrikler, kendilerine Allah katında şefaat edecekler ve kendilerini biraz daha Allah'a yaklaştıracaklar umuduyla putlara kulluk ediyorlardı."* (Maturidi, V, 529). **"Siz de benim taptığıma**

tapmıyorsunuz" derken de, *"benim taptığım aracıları olmayan ve her türlü eksiklikten uzak olan ortaksız bir Allah'a tapmıyorsunuz"* demektedir.

4. ve 5. âyetler, anlamı tekit için 2. ve 3. âyetlerin aynen tekrarları mıdır yoksa farklı bir zamanı mı kastediyorlar. Bazı müfessirler, 2. ve 3. âyetlerle şimdiki zamanı, 4. ve 5. âyetlerle ise gelecek zamanın kastedildiğini söylerler. Buna göre 4. ve 5. âyetlerin mealleri şöyledir: **"Ben de sizin taptıklarınıza tapacak değilim. Siz de benim taptığıma tapacak değilsiniz."** Bu görüşü ileri sürenler, o anda inkâr edenlerin önemli bir kısmının bilahare Müslüman oldukları itirazına karşı 5. âyetle Allah'ın ilminde iman etmeyecekleri bilinen kimselerin kastedildiğini söyleyerek cevap verirler. Bu görüşü ileri sürenlerin amacı, tekrardan kurtulmaktır. Bu sebeple 4. ve 5. âyetlerle şimdiki zaman kastediliyorsa, bu sefer 2. ve 3. âyetlerle gelecek zamanın kastedildiğini söylerler.

Muhammed Abduh ise 4. ve 5. âyetlerdeki مَا ya mastar anlamı veren مَا olduğunu söylemektedir. Böylece 2. ve 3. âyetlerde tarafların mabutlarının bir olmadığını, 4. ve 5. âyetlerde ise iki tarafın ibadetlerinin bir olmadığını anlatmaktadır. (Abduh, Tefsiru Cüz'i Amme. S.129).

Okuyucunun anlamakta güçlük çekeceği gramer izahlarına girmeden her dört âyetin de şimdiki zamanı kastettikleri görüşünü tercih ettiğimizi belirtelim. İlk iki âyetle onları takip eden iki âyet arasında salt bir tekrar değil, anlamı pekiştiren bir tekrar söz konusudur. Arap dilinde o konudaki bütün şüpheleri kesin olarak ortadan kaldırmak için söz tekrarı takip edilen üsluplardandır.

Aslında sûrenin son âyeti olan **"Sizin dininiz sizin olsun, benim dinim de benim"** cümlesi de müşriklerin yaptığı teklifle ilgili uzlaşmanın olmayacağına dair hükmü pekiştirmekte, tekliflerine son noktayı koymaktadır. Dinin ne'liği üzerine pazarlık yapılamaz; tevhit inancından asla taviz verilemez. İsteyen, istediğine inanır. Bu konuda herhangi bir kimseye baskı yapılamaz.

110.
Nasr Sûresi

*Medine'de indirilmiş olup 3 âyettir. Adını ilk âyette geçen ve **yardım** anlamına gelen **"nasr"** kelimesinden almaktadır.*

Sûrede Allah'ın lütfettiği fetihten sonra insanların gruplar halinde İslam'a girdikleri anlatılmaktadır.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

اِذَا جَٓاءَ نَصْرُ اللّٰهِ وَالْفَتْحُۙ ﴿١﴾ وَرَاَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ ف۪ي د۪ينِ اللّٰهِ

اَفْوَاجاًۙ ﴿٢﴾ فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُۜ اِنَّهُ كَانَ تَوَّاباً ﴿٣﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Allah'ın yardımı ve fetih geldiği zaman,**
2. **Ve insanların dalga dalga Allah'ın dinine girdiklerini gördüğün zaman,**
3. **Hemen hamd ederek Rabbini tenzih et ve O'ndan bağışlanma dile. Şüphesiz ki O, tövbeleri çok kabul edendir.**

Bazı müfessirler *fetih* ile Mekke'nin fethinin kastedildiğini ve söz konusu fetihten sonra Arap kabilelerinin heyetler göndererek İslam'ı kabul ettiklerini bildirdiklerini söyler. Allah'ın evinin koruyucuları durumunda olan Kureyş'in

bu yeni din karşısında duramamasını, 60 000 kişiden oluşan Ebrehe ordusunun fethedemediği Mekke'nin Müslümanlar tarafından fethedilmesini bu yeni dinin Allah tarafından gönderilişinin bir delili olarak algılamışlardır.

Bazı müfessirler ise, bu konudaki bazı rivayetlere bakarak sûrenin Mekke fethinden sonra indirildiğini dolayısıyla fetihle İslam'ın karşı konulamayacak büyük bir güç haline gelmesinin kastedildiğini söylemişlerdir. Belki Mekke'nin fethi Müslümanların bu konumu kazanmaları için önemli bir adımdır ama süreç devam etmektedir.

Yine bazı rivayetlerin ifade ettiğine göre Peygamber (s.a.v.), sûreyi vefatının yaklaştığına bir işaret olarak algılamış ve bunu dile getirmiştir. Nitekim sûrenin, veda haccı esnasında teşrik günlerinin ortasında indirildiğini bildiren rivayetler vardır. Peygamber de sûrenin indirilişinden sonra veda hutbesinde Müslümanlara yaptığı konuşmada bir daha onlarla görüşmenin nasip olmayabileceğinden söz etmiştir.

Peygamberden, İslam'ın kesin zafere ulaştığı, Arap yarımadasında ona karşı koyacak bir güç kalmadığı zaman Allah'a hamd ederek O'nu tenzih etmesi istenmektedir. Müslüman başarılarını Allah'tan, başarısızlıklarını da kendinden bilir. Bu sebeple başarısından dolayı gurura kapılmaz, başarısızlıklarında ise kendi durumunu yeniden gözden geçirerek durumunu düzeltir.

Müslümanların kesin zafere ulaşmaları kolay olmamıştır. Peygamber ve Müslümanlar, kesin zafere ulaşıncaya kadar büyük zorluklar çekmiş, umutsuzluğa düşeyazdıkları olmuştur. Bu gibi durumlardan ve bu uzun süreç içerisinde karşı tarafın kimi fertlerine muhtemel haksızlıklardan dolayı Allah'tan bağışlanma dilemesi istenmektedir.

111.
Leheb Sûresi

Mekke'de indirilmiş olup 5 âyettir. Adını ilk âyetinde geçen ve ***alev*** *anlamına gelen* ***"leheb"*** *kelimesinden almaktadır. Tebbet, Mesed, Ebu Leheb gibi isimlerle de anılmaktadır.*

Sûrede Peygambere eziyet eden amcası ve onun eşi anlatılmaktadır.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

تَبَّتْ يَدَآ اَبِى لَهَبٍ وَتَبَّ ﴿١﴾ مَآ اَغْنٰى عَنْهُ مَالُهُ وَمَا كَسَبَ ﴿٢﴾ سَيَصْلٰى نَارًا
ذَاتَ لَهَبٍ ﴿٣﴾ وَامْرَاَتُهُ حَمَّالَةَ الْحَطَبِ ﴿٤﴾ فِى جِيدِهَا حَبْلٌ مِنْ مَسَدٍ ﴿٥﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **Ebu Leheb'in iki eli kurusun /çabaları boşa gitsin. Helak oldu/çabaları boşa gitti de.**
2. **Ona ne serveti fayda verdi ne de kazancı!**
3. **Yakında alev alev yanan bir ateşi boylayacaktır!**
4. **Ve karısı da; odun taşıyarak!**
5. **Boynunda hurma lifinden örülmüş bir iple!**

Ebu Leheb Peygamberin amcasıdır. Asıl adı *Abdul'uzzâ* olup parlak yüzlü olduğundan veya öfkelendiğinde yanakları kızardığı için babası tarafından

kendisine *alevli, çok parlak* anlamına gelen *Ebû Leheb* lakabı verilmiştir. Daha önce Hz. Muhammed'i çok sevdiği, hatta iki oğlu onun kızlarıyla evli olduğu halde Peygamber olduktan sonra azılı düşmanı oldu. Kibirli ve zengin biriydi. İslam, fakirlerle zenginlerin eşit olduklarını söylüyordu. O ise bundan nefret ediyor, fakirlerle eşit tutulmayı asla kabul etmiyordu. Bu sebeple İslam'ın azılı düşmanlarından olmuştu. Peygamberi takip ediyor, Peygamber birilerine bir şey anlattı mı ardından gidip onun aleyhinde konuşuyor ve yalancı olduğunu söylüyordu. Bu konuda karısı da kendisinden geri kalmıyordu. Hasta olduğundan Bedir savaşına katılamamış fakat yerine adam göndermiş ve cimri biri olmasına rağmen ayrıca mali destek sağlamıştı. Ancak Bedir savaşında müşrikler yenilgiye uğramış, çiçek hastalığına yakalanmış olan Ebu Leheb, bir hafta sonra ölmüştür. Söz konusu hastalık bulaşıcı olduğundan rivayet edildiğine göre defin işlemine akrabaları katılmamış parayla adam tutulmuş, defin işlemi bu şekilde gerçekleşmiştir.

Onun Peygamberin amcası olması, dinin ona farklı bir gözle bakmasını gerektirmiyordu. İslamiyet soy yahut mal çokluğu nedeniyle ayrıcalıklı sayılmayı ayaklar altına almıştır. Asıl olan kişinin amelidir. İşte bu nedenle Ebu Leheb, Peygamberin amcası da olsa yaptıklarından dolayı lanetlenmiştir.

"İki eli kurusun" Arap dilinde mecazi bir kullanım olup helak olsun anlamındadır.

En çok malına güvenen Ebu Leheb'in malı, bu dünya hayatında kendisine fayda vermedi, ne hastalığına çare buldu ne de ölümüne. Ahirette de fayda sağlamayacağı gibi aleyhine olacak, lakabına uygun olarak alev alev yanan bir ateşe atılacaktır.

Ebû Leheb'in karısı, Harb'ın kızı ve Ebû Süfyan'ın kız kardeşi Ümmü Cemîl Avrâ'dır. Eziyet etmek maksadıyla diken, çalı çırpı toplayıp geceleyin Peygamber'in yoluna serdiği için kendisinden söz edilirken *odun taşıyan* anlamına gelen *hammaletu'l-hatab* diye nitelendirilmiştir. İnsanların arasını bozmak amacıyla laf götürüp getirdiği ve Hz. Peygamber'i maddî sıkıntısı sebebiyle aşağıladığı için mecazî anlamda bu şekilde nitelendirildiği yorumunu yapanlar da vardır. Çünkü Arap dilinde bu şekilde davrananlara *"odun taşıyıcısı"* anlamında, *"yahtatibu ala zahrihi"* denilmektedir. .

Söz konusu kadının boynunda dünyada taktığı takıların yerine ahirette hurma liflerinden örülmüş bir ip bulunacaktır.

112.
İhlâs Sûresi

Mekke'de indirilmiş olup 4 âyettir. Adını işlediği konudan almaktadır.
***İhlâs**, **şaibelere bulaşmamış, saf ve temiz** anlamına gelir.*
Sûre tevhidi şaibelere bulaşmayan saf şekliyle anlatmaktadır.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ
قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌۚ ﴿١﴾ اَللّٰهُ الصَّمَدُۚ ﴿٢﴾ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ
يُولَدْۙ ﴿٣﴾ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا اَحَدٌ ﴿٤﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **De ki: Allah, tektir!**
2. **Allah Samed'dir** (her şey O'na muhtaçtır ama kendisinin hiçbir şeye ihtiyacı yoktur).
3. **O, doğurmamıştır ve doğurulmamıştır.**
4. **Ve hiç kimse O'na denk olmamıştır.**

Sûrenin *de ki* emriyle başlaması, öncesinde Peygamberin bu konuda bir soruya muhatap olduğunu akla getirmektedir. Nitekim müşriklerin Allah'ın nesebi, sıfatları yahut kim olduğuyla ilgili sorular yönelttikleri aktarılan rivayetlerden anlaşılmaktadır. Bu sorulardan hangisi sorulmuşsa sorulsun, sûre, bunların hepsine şümullü ve kâfi bir cevaptır:

"O, Allah'tır." Yani bana sorduğunuz Rabbim ve mabudum yeni bir ilâh değil, öteden beri insanların taptığı, peygamberlerin kendisine çağırdığı ve sizin de bildiğiniz Allah'ın kendisidir. O, tektir. O'nun bir ikincisi yoktur. Samed'ir; her şey O'na muhtaçtır ama O hiç kimseye muhtaç değildir. Bu sebeple kendisine kulluk yapılmayı hak eden sadece O'dur. Yegâne ve tek olduğu için ne doğurmuştur, ne de doğurulmuştur. (Yani ne birinizin babası olmuştur, ne de çocuğu!)

Kısacası O'na denk biri olmamıştır ve asla olmayacaktır.

113.

Felak Sûresi

*Mekke'de indirilmiş olup 5 âyettir. Ardından gelen Nâs sûresiyle birlikte **iki koruyucu** anlamına gelen **"muavvizeteyn"** olarak bilinirler.*

Söz konusu sûrelerin Peygambere bir Yahudi tarafından sihir yapılması üzerine Medine'de indirildiğini söyleyenler de vardır. Ancak gerek sûrelerin üslubu ve gerek Mekke'de indirildiğini ifade eden rivayetlerin daha güçlü olmaları nedeniyle Mekke'de indirildikleri görüşünü tercih etmek gerekir. Mekke'de indirildiklerini kabul etmekle birlikte ileri sürülen sihir nedeniyle ikinci kez Medine'de indirildiklerini yahut Cebrail'in sihrin ortadan kaldırılması için bu sûrelere işaret ettiğini söyleyenler de vardır.

Söz konusu iki sûrenin Peygamberin sihirlenmesi meselesiyle ilgili olarak indirildiği meselesinden çok daha önemlisi, Abdullah b. Mes'ud gibi önemli bir sahabinin bu sûreler hakkında söylediğine dair nakledilen rivâyetler ve bu iki sûreyi mushafına almamış olmasıdır. Bu konuda birbiriyle çelişen rivayetler ve bu rivayetlerle ilgili farklı değerlendirmelerin yapıldığı bilinen bir konudur. Ama şu bir gerçektir ki, eğer bu konudaki rivayetler doğruysa söz konusu sûreleri Kur'ân'dan saymama konusunda İbnu Mes'ud yalnız kalmıştır. Onların Kur'ân'dan olduğuna dair Peygamberin kendisinden gelen pek çok rivayette bu sûreleri namazda okuduğu ve başkalarına tavsiye ettiği sabittir. Ayrıca sahabenin tamamının ittifak ettikleri ve üçüncü halife Hz. Osman'ın çoğaltıp İslam ülkesinin değişik bölgelerine gönderdiği Mushaflarda söz konusu iki sûrenin yazılı bulundukları bilinen bir vakıadır.

İbnu Mus'ud, sûrelerin ***"kul/ de ki"*** *şeklinde Peygambere hitapla başlamasından, onların Allah'a nasıl sığınılacağını Peygambere öğretme ve ona mahsus* ***"sığınma duası"*** *oldukları gibi bir yanılgıya düşmüş olabilir. Büyük bir sahabi de olsa İbnu Mes'ud masum değildir ve yanılabilir.*

Sonuç olarak her iki sûre Peygamber ve onun şahsında ümmetin tamamına kötülüklerden Allah'a sığınmayı öğretmektedir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

قُلْ اَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِۙ ﴿١﴾ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَۙ ﴿٢﴾ وَمِنْ
شَرِّ غَاسِقٍ اِذَا وَقَبَۙ ﴿٣﴾ وَمِنْ شَرِّ النَّفّٰثَاتِ
فِي الْعُقَدِۙ ﴿٤﴾ وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ اِذَا حَسَدَ ﴿٥﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **De ki: "Sabah'ın Rabbi ile sığınma talebinde bulunurum."**
2. **"Yarattığı şeylerin şerrine karşı."**
3. **"Çöktüğü zaman karanlığın şerrine karşı."**
4. **"Düğümlere üfüren kadınların şerrine karşı da."**
5. **"Ayrıca haset ettiği zaman haset edenin şerrine karşı."**

Kelime olarak *felak* yarmak anlamındadır. Burada yarılan anlamında kullanılmıştır. Sabah olduğunda karanlık yarılıp dağıldığından sabah için felak kullanılmaktadır ki sabahın aydınlığı her şeyin üzerine çökmüş olan karanlığı giderip ferahlık getirmektedir. Böylece gecenin karanlığını sona erdirip ferahlığı getiren Allah'a sığınan kişi, O'nun kendi sıkıntılarını giderip ümitsizlik karanlığından ferahlığa kavuşturabileceğine kadir olduğuna inanmakta ve bunu O'ndan istemektedir.

Yokluğu yarıp ortaya çıktığından dolayı *var olmuş* her şey için bu kelimenin kullanılabileceğini söyleyenler de vardır.

Allah hiçbir şeyi boşuna yaratmamıştır. Dolayısıyla her şeyin yaratılışının bir hikmeti vardır. Bu sebeple de yarattığı her şey bizatihi hayırdır. Diğer yaratıkların toplamı içerisinde bir varlık sahibidir ve varlığı, o bütünlük içerisinde güzel bir konuma sahiptir, anlamlıdır. Ama kimi varlıklar, kimileri için zararlıdır ve onlara kötülük dokundurabilirler. Hatta kötülük dokundururken bile, bir taraf için zarar söz konusu iken diğer taraf için yarar söz konusu olabilmektedir. Örneğin yırtıcı bir hayvan birini parçalayıp yediğinde parçalanan kişi için zarar vardır ama o vahşi hayvan açısından yarar vardır. İşte bu nedenle ikinci âyette, **"yarattığı şeylerin şerrinden,"** denilmekte, yaratılan şeyin kendisinin ve yaratılmasının şer olduğu söylenmemektedir.

Yaratılan şeylerin şerrinden onları yaratana sığınma dile getirildikten sonra üç şeyin şerrinden sığınma ayrıca zikredilmektedir. Kuşkusuz, bu şeyler de, **"yarattığı şeylerin şerrinden,"** ifadesinin kapsamına girmektedir. Bunların ayrıca zikredilmeleri, sebep olacakları kötülüklerin önemine dikkat çekmek içindir. Bunlar:

a. "**Çöktüğü zaman karanlığın şerrinden.**" Aslında gecenin kendisinden yahut karanlığının kendisinden sığınma kastedilmemektedir. Çünkü her ikisi de insanlara zararlı değildir. Zarar, bu sırada suç işleme ortamının müsait oluşundan kaynaklanmaktadır. Suçların pek çoğu gece karanlığında işlenmektedir. Aynı şekilde suikastların çoğu, gecenin karanlığından yararlanarak işlenir. Hicretten önce Mekke'de Peygambere suikast girişimi gece karanlığında yapılmıştır. Zehirli veya yırtıcı hayvanlar çoğunlukla gece çıkarlar. Bu sebeple birçok kişi için gece tedirginlik vericidir.

b. **"Düğümlere üfüren kadınların şerrinden de."**

Düğümlere üfüren kadınlar şeklinde çevirdiğimiz *neffâsât* kelimesi, müfessirlerin çoğuna göre, sihir işiyle uğraşan kadınlardır. İpe düğüm attıklarında veya çözdüklerinde -tükürüklü ve tükürüksüz- düğümlere üflediklerinden onlara *neffâsât fi'l-ukad* denilmiştir. Bazı müfessirlere göre, kastedilen sadece kadınlar değil sihirle uğraşan herkestir. Bu işle uğraşanların çoğu kadın olduğu için *neffâsât* denilmiştir.

Razi'nin naklettiğine göre mutezili müfessir Ebu Müslim, burada gönüllere üfleyen kadınların kastedildiğini iddia etmiştir. Erkeklerin onlara olan sevgi ve düşkünlüklerini istismar edip onların akıllarını çelen ve böylece görüşlerini değiştirip onları parmaklarında oynatan kadınlar kastedilmektedir. Razi, Ebu Müslim'in görüşünü beğenmekte ne var ki bu görüşün, müfessirlerin çoğunun görüşüne aykırı olduğunu belirtmektedir. (Razi, XXXII, 196).

Sihrin gerçekliğinin olup olmadığı dolayısıyla gıyabında bir kişiye yapılan sihrin o kişiyi etkileyip etkilemeyeceği âlimler arasında ihtilaflı bir konudur. Ehl-i Sünnet, sihrin sadece göz boyamadan ibaret olmadığını, bir gerçekliğinin bulunduğunu ve dolayısıyla gıyabında bir kişiye yapılmış olan sihrin onu etkileyebileceğini kabul eder. Mutezili âlimlerin geneli ise, sihrin bir gerçekliğinin bulunmadığını sadece göz boyama ve muhatabı aldatmadan ibaret olduğunu söylemektedir.

İster göz boyama şeklinde olsun, ister gerçekliği var olsun bu işlerle uğraşan kimseler, kendilerinde olağanüstü güçlerin bulunduğunu vehmettirmeye çalışır, muhataplarını buna inandırmaya gayret eder, böylece insanları aldatır ve onları birbirine düşürmeye çalışırlar. Eski dönemlerde de günümüz-

de de bu işlerle uğraşanların oyununa gelen pek çok insan vardır. Sihirle uğraşanların çıkarları, ancak insanlara kendilerinde ilâhi güçler bulunduğunu vehmettirmek ve insanları birbirine düşürmekle devam edebilir. Bu sebeple onlar toplum için fitne fesat kaynaklarından biridir. İşte sûrede bu gibi kimselerin şerrinden Allah'a sığınılmaktadır.

Sûrenin girişinde de belirttiğimiz gibi Nâs sûresiyle birlikte *muavvizeteyn* olarak bilinen bu iki sûrenin, Peygamberin sihirlenmesi üzerine indirildikleri birçok müfessir tarafından ileri sürülmektedir. Konuyla ilgili rivayetler, sihrin Peygamber üzerindeki etkisinin müddetine dair farklı rakamlar verseler de onun yapmadığı şeyleri yaptığını sanacak kadar sihrin etkisinde kaldığını anlatmaktadır. Etkilenme müddetini altı aya çıkaran ve muhaddislerce sahih kabul edilen rivayetler vardır.

Rivayetlerde iddia edildiği gibi gerçekten Peygamber yapılan sihrin etkisinde kalmış mıdır?

Geçmişte de günümüzde de bazı âlimler, nakledilen bu rivayetlerin, İsra sûresinde geçen ve Kur'ân-ı Kerim'in kesin olarak reddettiği müşriklerin: "*Siz ancak sihirlenmiş birine tabi oluyorsunuz*" (İsra 17/48) şeklindeki iddialarıyla paralellik arz ettiğini söyleyerek reddetmişlerdir. Hicri dördüncü asırda yaşamış olan Hanefi âlim Ebu Bekr el-Cassas, söz konusu rivayetlerin mülhitlerin bir uydurması olduğunu söylemektedir. (Ahkâmu'l-Kur'ân, I, 117).

İçtimai tefsir ekolünün kurucusu olarak kabul edilen Muhammed Abduh da bu rivayetlerde anlatılanları kabul etmenin, İsra sûresinin 48. âyetinde dile getirilen müşriklerin iddialarını kabul etmek anlamına geldiğini belirtmektedir. Peygamberliğin ne olduğunu bilmeyenlerin ancak böyle bir iddiada bulunabileceklerini söyleyen Abduh, söz konusu rivayet sahih olsa bile âhâd haber olduğunu, itikat ve Peygamberin masumiyeti gibi bir konuda bu tür hadislere itibar edilemeyeceğini söylemektedir. (Cüz'ü Amme, s.139).

Konuyla ilgili rivayetlere yapılan bu tür itirazları cevaplamaya çalışanlar, rivayetleri kurtarmak için birtakım yorumlar yapıyorlarsa da sihir, bedenin biyolojik yapısına değil kişinin akıl ve muhakemesine zarar verdiğinden Peygamber hakkında bunu kabul etmek, vahiy olmayanla vahyi karıştırabileceğini kabul etmek sonucunu doğurur. Allah peygamberlerini bu gibi durumlardan korumuştur.

Sonuç olarak âyet, müminlerin toplumlar için fitne fesat kaynağı olan büyücü ve üfürükçülere itibar etmemeleri, onlardan uzak durmaları, onlara değer vermekten sakınmaları gerektiğini ortaya koymaktadır.

c. **"Ayrıca haset ettiği zaman haset edenin şerrinden."**

Haset, Allah'ın bir kimseye verdiği nimetin yok olmasını istemektir. Hasedin değişik sebepleri olabilir. Bir kimse, kendisinde var olan nimetin başkasında da olmasını çekemez, bende yoksa başkasında da olmasın der ve başkasına verilmiş olan nimetin ondan alınıp kendisine verilmesini ister vs. Haset eden kişi bu duygularını dışa vurmadıkça şerrinden dolayı Allah'a sığınmaya ihtiyaç duyulmaz. Ama haset duygusu, kişinin içini kemirir ve bir çıkış yolu bulur. Daha önemlisi, hasetçinin duygularını açıkça ifade etmemesi ve değişik hilelere başvurmasına neden olur. Haset edenin, başvuramayacağı entrika yoktur.

114.
Nâs Sûresi

Mekke'de indirilmiş olup 6 âyettir. Felak sûresinden sonra indirilmiştir. Felak sûresinde olduğu gibi Medine'de indirildiğini söyleyenler de vardır. Âyetlerinin çoğunda ***insanlar*** *anlamına gelen* ***"nâs"*** *kelimesi geçtiğinden bu adı almıştır.*

Önceki sûrede özellikle üç sınıf insanın şerrinden Allah'a sığınılmıştı. Burada ise sinsi bir şekilde yaklaşıp insanların kalplerine vesvese veren şeytanın şerrinden Allah'a sığınılmaktadır.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

قُلْ اَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ ﴿١﴾ مَلِكِ النَّاسِ ﴿٢﴾ اِلٰهِ النَّاسِ
﴿٣﴾ مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ ﴿٤﴾ اَلَّذ۪ي يُوَسْوِسُ
ف۪ي صُدُورِ النَّاسِ ﴿٥﴾ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ ﴿٦﴾

Hem Rahmân hem Rahîm olan Allah'ın adıyla.

1. **De ki: "İnsanların Rabbi ile sığınma talebinde bulunurum."**
2. **"İnsanların meliki ile."**
3. **"İnsanların ilâhı ile."**
4. **"O sinsice yaklaşıp vesvese verenin şerrine karşı."**

5. **“Ki o, insanların kalbine vesvese verir.”**

6. “(O vesvese veren) **cinlerden de olur, insanlardan da.**”

Dördüncü âyette geçen *hannâs,* sinsice yaklaşan ve tehlikeyi görünce de geri dönüp kaçan anlamına gelmektedir. Bu, şeytanın bir özelliğidir. İnsanların ayaklarını kaydırmak için fırsat kollar, fırsatını bulunca da saldırıp kişinin kalbine vesvese verir; onu kışkırtır, zan ve şüpheye sokar. İnsanda kin, nefret ve düşmanlık tohumlarını eker. İnsanları birbirlerine düşürür. Allah'ın emirlerini yerine getirmemeleri ve yasaklarını çiğnemelerini sağlamak için her yola başvurur. Bu sebeple insanlar üzerindeki etkisi büyük ve büyük olduğu kadar da tehlikelidir.

Son âyette insanı bu kötü yollara sevk eden vesvesecilerin hem cinlerden hem de insanlardan olabileceği hatırlatılmaktadır. İnsanı bu şeytanlardan koruyacak olan Allah'tır. O Allah ki insanı yaratıp büyütmüş ve ona türlü türlü nimetler vermiştir. O, insanların malikidir. İnsanları şeytanların şerrinden korumak için onlara yasalar gönderip sınırlar çizmiş ve bu sınırlara riayet sayesinde onları şeytanların şerrinden korumaktadır.

İnsanlar, Allah'ın kendilerine vahyettiği talimat ve kurallara uyacak olurlarsa şeytanların saptırmalarından kendilerini korumuş olurlar. O halde Allah'ın insanları koruması, onlara vahiy göndermesi ve onlara verdiği akıldır.

Allah, aynı zamanda insanların ilâhıdır. O'na kulluk edecek ve O'nun emir ve yasaklarını her türlü emir ve yasağın üstünde tutacaklardır. O'nun sevgisini, her türlü sevginin ve O'ndan korkmayı her türlü korkunun üstünde tuttuklarında işte o zaman O'na sığınmış olur ve şeytanların şerrinden güvenlik içinde olurlar.

İndeks

Bibliyografya

ABDUH, Muhammed, **Cüz'ü Amme**, Kitâbu'ş-Şa'b, ts.

ASKALÂNÎ, Ahmed b. Alî b. Hacer Ebu'l-Fadl, **Fethu'l-Bârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî**, Beyrut-1379h.

ATEŞ, Süleyman, **Kur'ân-ı Kerîm Tefsîri**, İstanbul, 1995.

BEYDÂVÎ, Nâsiruddîn Ebî Saîd Abdillâh b. Ömer b. Muhammed eş-Şîrâzî, **Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl** (nşr. Ebu'l-Fadl el-Kureşî es-Sıddîkî el-Kureşî), Beyrut-ts.

BEYHAKÎ, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin b. Ali, **es-Sünenü'l-Kübra,** Haydarabad-1344h.

BUHÂRÎ, Ebû Abdillah Muhammed b. İsmail, Sahîhu'l Buhârî, **Mevsûatü's-Sünne el-Kütübü's-Sitte ve Şurûhuhâ**, İstanbul-1992.

CASSÂS, Ebû Bekr Ahmed, **Ahkâmu'l-Kur'ân**, Beyrut-ts.

CEVHERÎ, İsmâîl b. Hammâd, es-Sıhâh **Tâcu'l-Luğa ve Sıhâhu'l-Arabiyye**, Beyrut-1990.

DERVEZE, İzzet, **et-Tefsîrü'l-Hadîs Nüzul Sırasına Göre Kur'ân Tefsiri** (trc. Şaban Karataş ve arkadaşları), İstanbul-1997.

___________, **ed-Dustûru'l-Kur'ânî ve's-Sünneti'n-Nebeviyyeti fî Şuûni'l-Hayât**, Mısır-1966.

DUMAN, M. Zeki, **Beyânu'l-Hak**, Ankara-2008.

EBÛ DÂVUD, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî, **Sünen**, (Mevsûatü's-Sünne el-Kütübü's-Sitte ve Şurûhuhâ) İstanbul-1992.

EBÛ ZEHRA, Muhammed, **Zehratü't-Tefâsîr**, Dâru'l-Fikri'l-Arabî, ts.

EBU'S-SUÛD, Muhammed b. Muhammed el-Amedî, **İrşâdu Akli's-Selîm İlâ Mezâye'l-Kur'âni'l-Kerîm**, Kahire-ts.

NAHHÂS, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. İsmâîl, **İ'râbu'l-Kur'ân** (thk. Züheyr Gâzî Zâhid), Kahire-1985.

ESED, Muhammed, **Kur'ân Mesajı Meal-Tefsir**, İstanbul-1999.

FADLALLAH, Muhammed Hüseyn, **Tefsîru Min Vahyi'l-Kur'ân**, Beyrut-1998.

FERRÂ, Ebû Zekeriyyâ Yahyâ b. Ziyâd, **Meâni'l-Kur'ân**, 2. baskı, Beyrut-1980.

FÎRÛZÂBÂDÎ, Mücİddîn Muhammed b. Ya'kûb, **Basâiru Zevi't-Temyîz fî Letâifu'l-Kitâbi'l-Azîz** (thk. Muhammed Alî en-Neccâr), Beyrut-ts.

HAFNÎ, Abdulmunim, **Mevsûatü'l-Kur'âni'l-Azîm**, Kahire-2004.

HALÎL B. AHMED, Ebû Abdurrahman el-Ferâhîdî, **Kitabu'l-Ayn** (thk. Mehdî el-Mahzûmî, İbrahim es-Sâmirânî Abdulhamîd Hindâvî), Dâru ve Mektebetü'l-Hilâl, ts.

HAMÎDULLAH, Muhammed, **İslâm Peygamberi**, İstanbul-2003.

HARMAN, Ömer Faruk, **"Firavun",** DİA, XIII, İstanbul-1996.

HÂZİN, Alâuddîn Alî b. Muhammed b. İbrâhîm el-Bağdâdî, **Lübâbu't-Te'vîl fî Meâni't-Tenzîl**, Beyrut-1979.

HUSEYNÎ, Ebu't-Tayyib Sıddîk b. Hasen b. Alî, **Fethu'l-Beyân fî Makâsıdı'l-Kur'ân** (nşr. Muhammed Alî Beydûn), Beyrut-1999.

İBNU ABBÂS, Abdullah, **Tenvîru'l-Mikbâs min Tefsîri İbn Abbâs**, el-Mektebetü'ş-Şâmile.

İBNU ACÎBE, Ahmed b. Muhammed b. el-Mehdî, **el-Bahru'l-Medîd**, Beyrut-2002.

İBNU'L-ARABÎ, Ebû Bekr, **Ahkâmu'l-Kur'ân**, Mısır-1957.

İBNU ATİYYE, Abdulhak b. Ğâlib, **el-Muharraru'l-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz** (thk. Abdusselâm Abduşşâfî Muhammed), Beyrut-1993.

İBNU ÂŞUR, Muhammed Tâhir**, et-Tahrîr ve't-Tenvîr,** Tunus-1997.

İBNU'L-CEVZİ, Abdurrahman b. Ali, **Zâdu'l-Mesîr**, Beyrut-1404h.

İBNU FÂRİS, Ebû'l-Huseyn Ahmed b. Zekeriyya, **Mu'cemu'l-Makâyıs fi'l-Lüğa** (thk. Şihâbuddîn Ebû Amr), Beyrut-1414h.

İBNU HAYYÂN, Muhammed b. Yusuf, **el-Bahru'l-Muhît**, Beyrut-2001.

İBNU KAYYIM, et-Tefsîru'l-Kayyım (thk. Muhammed Hâmid el-Fakkı'), Beyrut-ts.

İBNU KESÎR, Ebu'l-Fida', **Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm** (thk. Abdulazîz Ğanîm, Muhammed Ahmed Âşûr, Muhammed İbrâhîm el-Bennâ), Kahire-ts.

İBNU MÂCE, Ebû Abdillah Muhammed el-Kazvinî, **Sünen**, (Mevsûatü's-Sünne el-Kütübü's-Sitte ve Şurûhuhâ), İstanbul-1992.

İBNU MANZÛR, Muhammed b. Mükerrem, **Lisân'ül-Arab** (thk. Abdullah Aliyyü'l-Kebîr, Muhammed Ahmed Hasbullah, Hâşim Muhammed eş-Şâzelî), Kahire-ts.

İBNU'L-CEVZÎ, Abdurrahman b. Alî b. Muhammed, **Zâdü'l-Mesîr fî Ilmi't-Tefsîr,** Beyrut-1404h.

KÂSIMÎ, Muhammed Cemâluddîn, **Mehâsinü't-Te'vîl**, Mısır-1957.

KARAMAN, Hayreddin ve Arkadaşları, **Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir,** Ankara-2006.

KURTUBî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, **el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân,** Beyrut-ts.

KUŞEYRÎ, Letâifu'l-İşârât (thk. İbrahim Basyûnî), Mısır-1981.

KUTUB, Seyyid, **Fî Zilâli'l-Kur'ân**, Beyrut-ts.

MÂLİK, İbn Enes el-Medenî, **Muvattâ.** (Mesûatü's-Sünne el-Kütübü's-Sitte ve Şurûhuhâ), İstanbul-1992.

MÂTURÎDÎ, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd, **Te'vîlâtu Ehli's-Sünneti** (thk. Fâtıma Yûsuf el-Haymî), Beyrut-2004.

MÂVERDÎ, Ebu'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb, **en-Nüketü ve'l-Uyûn**, Beyrut-ts.

MEHRÂN, Muhammed Beyyûmî, **Dirâsâtun Târihiyyetun ve'l-Kur'âni'l-Kerîm,** Beyrut-1988.

MEVDÛDÎ, Ebu'l-Al'â, **Tefhîmu'l-Kur'ân** (trc. Muhammed Han Kayanî ve arkadaşları), İstanbul-1996.

MUSTAFAVÎ, Hasen, **et-Tahkîk fî Kelimâti'l-Kur'âni'l-Kerîm,** Tahran-1416h.

MÜSLİM, Ebu'l-Huseyn b. Haccâc el-Kuşeyrî en-Nîsâbûrî, **Sahîhu Müslim,** (Mevsûatü's-Sünne el-Kütübü's-Sitte ve Şurûhuhâ), İstanbul-1992.

NEHHÂS, Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed b. İsmâîl, **İ'râbu'l-Kur'ân** (thk. Zeyd Ğâzî Zâhid), Beyrut-1988.

NESEFÎ, Ebu'l-Berekât, **Tefsîru'n-Nesefî,** İstanbul-1984.

NÎSÂBÛRÎ, Mahmûd b. Ebi'l-Hasan b. el-Hüseyin, **Tefsîru'n-Nîsâbûrî,** el-Mektebetü'ş-Şâmile.

RÂZÎ, Fahruddin, **et-Tefsîru'l-Kebîr**, Tahran-ts.

RIZA, Reşid, **Tefsîru'l-Kur'âni'l-Hakîm**, Mısır-1373h.

es-SA'DÎ, Abdurrahman b. Nâsır, **Teysîru'l-Kerim er-Rahmân fi Tefsiri'l-Kelâmi'l-Mennân,** Cidde-1988.

SEÂLİBÎ, Abdurrahman b. Muhammed b. Mahlûf, **el-Cevâhiru'l-Hısân fî Tefsîri'l-Kur'ân**, Beyrut-ts.

SEMERKANDÎ, Ebu'l-Leys Nasr b. Muhammed b. İbrâhîm, **Tefsîru's-Semerkandî** (thk. Muhammed Matracî), Beyrut-ts.

SUYÛTÎ, Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr, **el-İklîl fî İstinbâtı't-Tenzîl** (thk. Seyfuddîn Abdulkâdir el-Kâtib) Beyrut-1985.

________, **ed-Dürrü'l-Mensûr fi't-Tefsîr bi'l-Me'sûr**, Mısır-2003.

________, **Lübâbü'n-Nükûl fî Esbâbi'n-Nüzûl** (nşr. Ahmed Abduşşafi'), Beyrut-ts.

ŞEVKÂNÎ, Ebû Abdillah Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Havlânî, **Fethu'l-Kadîri'l-Ca'mi' Beyne Fenniyyi'r-Rivâyeti ve'd-Dirâyeti min Ilmi't-Tefsîr,** baskı yeri ve tarihi yok.

ŞİMŞEK, M. Sait, **Kur'ân'ın Anlaşılmasında İki Mesele**, İstanbul-2004.

TABATABÂÎ, Muhammed Hüseyn, **el-Mîzân fî Tefsîri'l-Kur'ân** (nşr. Câmiatu'l-Müderrisîn fi'l-Havzeti'l-Ilmiyye fî Kısmi'l-Mukaddeseti), yy, ts.

TİRMÎZİ, Ebû İsa Muhammed, **Sünen**, (Mevsûatü's-Sünne el-Kütübü's-Sitte ve Şurûhuhâ), İstanbul-1992.

VÂHIDÎ, Alî b. Ahmed Ebu'l-Hasen, **el-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz**, yy. ts.

YAZIR, Elmalılı Muhammed Hamdi, **Hak Dîni Kur'ân Dili,** İstanbul-2005.

YAZIR, Elmalılı Muhammed Hamdi, **Hak Dîni Kur'ân Dili**, İstanbul-1979.

ZECCÂC, Ebû İshâk İbrâhîm b. es-Seri b. Sehl, İ'râbu'l-Kur'ân, el-Mektebetü'ş-Şâmile.

ZEMAHŞERÎ, Ebu'l-Kâsım Cârullâh Mahmûd b. Ömer, **el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvîli fî Vücûhi'-Te'vîl**, Beyrut-ts.

______________, **Esâsu'l-Belâğa,** Beyrut-1965.